BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8 H
43 - E
3

8.43.E.3

FRATRIS

PETRI DE ARAGON; ORDINIS EREMITARVM S. AVGVSTINI,

Artium, & Sacræ Theologiæ Magiſtri, & in clariſsima Salmanticenſi Academia publici profeſſoris,

IN SECVNDAM SECVNDÆ Diui Thomæ Doctoris Angelici Commentaria.

DE IVSTITIA ET IVRE.

AD CLARISSIMVM ET Excellentiſsimum Principem D.D. Franciſcum à Stunica & Sotomayor Ducem Vejarenſem, Marchionem de Gibraleon, &c. Comitem de Benalcazar.

SOC·IESV·BIBL·SEC·COLL·ROM·
IHS
BIBLIOTECA ROMA

CVM PRIVILEGIO.

SALMANTICAE,

Apud Guillelmum Foquel.

M. D. XC.

FRATRIS

PETRI DE

ARAGON, ORDINIS

EREMITARVM S. AVGVSTINI

Artium, & Sacræ Theologiæ Magiſtri, & in clariſſima Salmanticenſi Academia publici profeſſoris,

IN SECVNDAM SECVNDÆ

Diui Thomæ Doctoris Angelici Commentaria.

De Iuſtitia Et Iure.

AD CLARISSIMVM ET

Excellentiſſimum Principem D.D. Franciſcum à Zuniga & Sotomayor

Ducem Vejar[illegible], Marchionem de Gibraleon, & Comitem de Belalcazar.

CVM PRIVILEGIO.

SALMANTICÆ,

Apud Guillelmum Foquel.

M. D. [illegible]

EL REY.

POR quanto por parte de vos el Maeſtro F. Pedro de Aragon de la orden de ſeñor S. Auguſtin, y Cathedratico de Propriedad de la vniuerſidad de Salamanca, nos fue fecha relacion que vos auiades compueſto vn libro intitulado Commentariorum in Secundam ſecundæ D. Thom. tomus ſecundus de Iuſtitia & Iure: en el qual auiades pueſto mucho trabajo y cuydado, y era muy vtil y prouechoſo, anſi para los que profeſſauã la Theologia eſcholaſtica, como para los Confeſſores, y nos ſupplicaſtes vos mandaſſemos dar licencia para le poder imprimir, y priuilegio por veynte años, o como la nueſtra merced fueſſe. Lo qual viſto por los del nueſtro Conſejo, por quãto enel dicho libro ſe hizo la diligẽcia que la pragmatica por nos ſobre ello nueuamẽte fecha, diſpone, fue acordado q̃ deuiamos mandar dar eſta nueſtra cedula en la dicha razõ, y nos tuuimos lo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad, para que por tiempo y eſpacio de diez años cumplidos primeros ſiguientes, que corren y ſe cuentan deſde el dia de la fecha deſta nueſtra cedula en adelante, vos o la perſona que para ello vueſtro poder vuiere, y no otra alguna, podays imprimir y vender el dicho libro que de ſuſo ſe haze mencion. Y por la preſente damos licencia y facultad a qualquier impreſſor deſtos nueſtros Reynos que vos nombraredes, para que por eſta vez le pueda imprimir, con que deſpues de impreſſo, antes que ſe venda, lo trayga al nueſtro Conſejo juntamente con el original que en el fue viſto, que va rubricado y firmado al fin de Lucas de Camargo nueſtro eſcriuano de camara, y vno de los que enel nueſtro Conſejo reſiden, para que ſe vea ſi la dicha impreſſion eſta conforme al original, y traygays ſe en publica forma, en como por corrector por nos nombrado ſe vio y corrigio la dicha impreſſion por el original, y ſe imprimio cõforme a el, y que quedan anſi miſmo impreſſas las erratas por el apuntadas para cada vn libro de los que anſi fueren impreſſos, y ſe os taſſe el precio que por cada volumen vuieredes de auer, y mas que durante el dicho tiempo perſona alguna ſin vueſtra licencia no lo pueda imprimir ni vender, ſo pena que el que lo imprimiere y vendiere aya perdido y pierda qualeſquier libros moldes y aparejos que del tuuiere, y mas incurra en pena de cincuenta mil marauedis por cada vez que lo contrario hiziere: la qual dicha pena ſea la tercia parte para el juez que lo ſentenciare, y la otra tercia parte para el que lo denunciare, y la otra tercia parte para la nueſtra camara. Y mandamos a los del nueſtro Conſejo Preſidente y Oydores de las nueſtras audiencias Alcaldes Alguaziles de la nueſtra caſa y corte, y Chanzillerias, y a todos los Corregidores Aſſiſtente Gouernadores, Alcaldes mayores y Ordinarios, y otros Iuezes, y Iuſticias qualeſquier de todas las Ciudades Villas, y Lugares de los nueſtros Reynos, y Señorios a cada vno dellos en ſu juriſdicion, anſi a los que agora ſon como a los que ſeran de aqui adelante, que vos guarden y cumplan eſta nueſtra cedula y merced que anſi vos hazemos, y contra ella no vos vayan ni paſſen, ni conſientan yr ni paſſar en manera alguna, ſo pena de la nueſtra merced, y de diez mil marauedis para la nueſtra camara. Fecha en Madrid a nueue dias del mes de Febrero, de mil y quinientos y ochenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nueſtro Señor.

Iuan Vazq.

MAGISTER Frater Petrus de Rojas Prouintiæ Caſtellæ de obſeruantia, Ordinis D. Patris noſtri Auguſtini Prouincialis,& Prouinciarum eiuſdem ordinis in partibus Indiarum Vicarius generalis, licèt indignus, Magiſtro Fratri Petro de Aragon in Salmanticenſi Academia publico,ac proprio profeſſori, ſalutem. Cùm ſecundam partem commentariorum in Secundam ſecūdæ D. Thomæ aſsiduis lucubrationibus elaboratam in lucem prodere cupias,& cura paſtoralis officij exigat,vt his,alijſq; quibus poterimus rationibus Chriſtianæ reipublicæ inſeruiamus, nec liber iſte paruo emolumento illi ſit futurus:eum poſt obtẽtam ſenatus Regij facultatem,typis vt mandes per præſentes literas concedimus.Quod vt diligentiùs exequaris,atque libentiùs,nec obedientiæ meritum tuo pio deſit labori, iniungo tibi præceptum ſalutaris obedientiæ: & eiuſdem tenore mandati præcipio,nemo vt auſit ex noſtræ Prouintiæ Fratribus,tibi eſſe impedimento, aut huic copiæ quam tibi indulgemus quoquo modo contrauenire. In cuius fidem has noſtras literas ſigillo noſtri ordinis munitas,& manu propria conſcriptas dedimus in noſtro cœnobio Sancti Philippi Madriti, die 10. menſis Martij. 1589.

F. Petrus de Rojas Prouincialis.

CLA-

CLARISSIMO ET EXCELLENTISSIMO PRINCIPI, DOMINO, DOMINO

Franciſco à Stunica, & Sotomayor, Duci Vejarenſi meritiſsimo, Marchioni de Gibraleon, & Comiti de Benalcazar, multiſq; alijs titulis ac nominibus præſtantiſsimo, Magiſter Frater Petrus de Aragon Ordinis Eremitarum Diui Auguſtini, & in Salmanticenſi Academia publicus profeſſor

S. P. D.

LIBRVM hunc de Iuſtitia, & eius partibus, cum primum abſolui, equidem non diu anceps haſi, cui nam Mœcenati ac Tutellari Deo (vt antiqui dicebant) nuncuparem. Tu enim initio ſtatim mea cogitationis adſuiſti, non ſolum vt librum & eius autorem ſub tua protectione ſuſciperes, verum, vt vtramque ad te tuo veluti iure vindicares. Nam opus de iuſtitia & integritate cui alteri dicandum erat, niſi tibi, iuſtiſsime & integerrime Princeps? qui poſthabitis omnibus exercitationibus, qua aut vtilitatem tibi, aut voluptatem ingererent, & quibus alioqui Duces & optimates toti incumbunt, tute ad iuſtitiam excolendam, & exercendam in tuis oppidis qua & multa & magna ſunt, totum conuertiſſe videris: Quo ſtudio ſumoſas maiorum tuorū imagines, & Nobiliſsimum & Antiquiſsimum Ducum Vejarenſium ſanguinem, tam glorioſe illuſtraſti, vt cum nulla honoris acceſsio fieri poſſe credebatur, plurimum ſplendoris & dignitatis ex tua honeſtiſsima & integerrima viuendi norma ſuſceperit. Quare ſi libros hoſce meos de iuſtitia ad te mitterem, rem tibi gratiſsimam facturum me ſemper exiſtimaui, non inde vt iuſtitia adminiſtrationem diſcas, qui docere omnes potes, ſed vt ibi tua

iuſtitiæ & integritatis imaginem ad viuum expreſſam contem-
pleris. Me autem, qui huius libri autor ſum, tibi multis de cau-
ſis deuinctum eſſe, non opus eſt, ego vt verbis teſter: cum è re ipſa dè
ſumpta teſtimonia ſatis probent. Nam vt proprias ac priuatas ra-
tiones mei, ac maiorum meorum, erga te tuoſq; maiores, præteream,
ſiquidem compertum habes, non ſolum D. Antonium del Caſtillo
Portocarrero fratrem germanum meum, tibi, ſed parentes & auos
meos, tuis clarißimis progenitoribus obſequio & obſeruantia manci-
patos fuiſſe: ſanè cœnobium hoc Auguſtinenſium Salmanticæ, cuius
egò nomenclaturam & habitum præ me fero tam multis titulis tibi
aſtrictum eſt, vt piaculum ac ſ:elus ingens perpetrare me crederem, ſi
alteri quàm tibi librum à me editum conſecrarem. Etenim Cla-
rißima & Chriſtianißima illa Ducißa parens tua Maria, ingen-
tem pecuniarum vim noſtris fratribus Salmanticeñ. pro conſtruen-
do Collegio inſtituti noſtri legauit ac dereliquit, quam tu nouißimè
petentibus religioſis, & habita facultate pontifici:, in conuẽtus huius
augmentum & amplificationem conuerti & commutari voluiſti:
& ipſum conuentum quàm plurimis alijs tua magnificentia & pie-
tatis argumentis ditaſti, & exornaſti, videlicet, vt fratres eius ſoda-
litij in tuum obſequium arctius deuinceres. Quæ præclarißima in
nos collata beneficia dum anno ſuperiori Magiſter Frater Grego-
rius Elparenſis ordinis noſtri tunc R. Generalis: nunc vero S. Ro-
manæ Eccleſiæ Illuſtrißimus Cardinalis hunc conuentum viſitans
& inſtituens cognoſceret, Fritribus in eo commorantibus ſtrictè
iniunxit ac præcepit, vt tui tuaq; domus ac familiæ incolumitatem
& augmentum perpetuis orationibus à Deo expoſcerent. Accipe er-
go Amplißime & Magnificentißime Patrone, hoc licet exile & te-
nue munuſculum; permagnum tamen noſtræ erga te obſeruantiæ &
gratitudinis ſymbolum, & Deum Optimum Maximum precä-
mur, vt te quàm diutißime ſeruet, & humanis ac diuinis donis
quàm maxime afficiat & exornet. VALE. E tuo
hoc Salmanticeñ. Auguſtinianorum conuentu
Kalend. Martij. 1590.

LE-

LECTORI.

ALteri tomo quem ſuperioribus diebus de Fide, Spe, & Charitate ſuper ſecundam ſecundæ D. Thomæ compoſueram, ecce nunc, lector candide, alterum de iuſtitia, & eius partibus eundem D. Tho. ordinẽ ſequutus annecto, & vtrunque ſimul in publicũ prodire ſino, propter incredibilem vtilitatem, quam vtriuſque libri lectio (vt arbitror) lectoribus eſt allatura. Vt enim prædictarum virtutũ Fidei Spei, & Charitatis, & eas proximè conſequentis iuſtitiæ exercitatio eſt homini Chriſtiano imprimis neceſſaria, ita earũ intelligentia, & ſuarum conditionum, & proprietatum exacta diſquiſitio, viro Theologo, & cuiuis benè docto homini perquam neceſſaria eſt. Et vt nunc pręcedentis libri rationem tibi reddere omittam, quoniam in eius procemio ampliſsimã reddidi, ſane quod ad præſentem attinet, vix ſatis explicare queam, quãtũ olei, & operæ inſumpſerim, quales noctu vigilias, & diu labores exantlauerim, quot in eo componendo, expoliendo, & concinnãdo difficultates ſuperauerim. Nã vt multiiuga doctrinarum varietate, & grauiſsimarum materiarum copia refertus hic liber eſt, ita quam plurimos libros & autores euoluere, codices lectitare, doctiſsimos Theologos, & iuris vtriuſq; peritos conſulere, & proprium ingeniũ exercere, & fatigare oportuit, vt per noſtram diligentiam & ſtudium non ſtaret, quin liber ſuis numeris abſolutus, & proprijs ac natiuis coloribus expreſſus prodiret. Et quamuis in prioris tomi de virtutibus Theologicis editione, multum diuque deſudatum à me fuerit, ſi tamẽ labores in illo impenſi cum his, quos in hoc poſteriori ſubiui, cõferantur, aut nulli, aut perpauci videbuntur, quibus ſi adiunxeris eos labores, eos ſumptus & expenſas quas feci, vt optimis & pulcherrimis characterib⁹ & circũquaq; correctiſsimus ederetur, præſertim his temporibus quibus papyri inopia; & typorum caritas tam magna & inſolens eſt, mirabere, omni dubio procul, meam patientiam & infracti animi conſtantiam, ne dicam pertinaciam, qui tot difficultatibus ſuperatis, & laboribus emenſis, ad vmbilicum potuerim librum perducere, & perductũ euulgare. Verum hoc vno tota hæc operarum iactura cõpenſabitur, quòd tibi, optime lector, gratiſsimos, & vtiliſsimos

¶ 4 labores

labores noſtros futuros ſpero. Nam ſiue Theologiæ ſtudio addi ctus ſis, ſiue iuriſprudentiam profitearis, ſiue ſacrarũ confeſsionum adminiſtrationi vaces, ſiue concionatoris Euangelici fungaris officio, ſiue regimen fori ſecularis, aut Eccleſiaſtici, tuæ ſit curæ demandatum, ſiue tandem abſtruſa philoſophiæ Moralis Ariſtotelicę ſenſa velis perſcrutari, hic vnus liber inſtar mille tibi erit, quo duce ac Theſeo, prædicta munera poteris obire felicißimè, & ad optatum finem ac ſcopum compendio peruenire. Siue diues, ſiue pauper ſis multorum aliorum librorũ operoſam emptionem & laborioſam lectionem excuſabis. Demum tale eſt, ac tam neceſſarium opus hoc, vt carmina illa Horatiana confidenter ei accommodari poſsint.

Æque pauperibus prodeſt, locupletibus æque,
Æque neglectum pueris, ſenibuſque nocebit.

Quod meum de hoc libro iudicium, ſi tuo tu, lector, confirmaueris & approbaueris, calcar addes, vt cæteras huius ſecũdæ partis quæſtiones, meis cõmentarijs illuſtrem. Quod fidens tuæ benignitati & gratitudini erga meos labores, iam libens cœpi, & vita duce perficiam. Vale ex hoc conuentu Salmanticenſi. 4. Idus Februarij. 1590.

INDEX

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM QVAE IN hoc opere explicantur & continentur.

QVÆSTIO. LVII.

¶De Iuſtitia. Et primo de iure.

1 *Vtrum ius ſit obiectum iuſtitiæ.*

2 *Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale & poſitiuum.*

3 *Vtrum ius gentium ſit idem quod ius naturale.*

4 *Vtrum ius dominatiuum & ius paternum debeant diſtingui.*

QVÆSTIO. LVIII.

¶De Iuſtitia.

1 *Quid ſit iuſtitia.*

2 *Vtrum iuſtitia ſemper ſit ad alterum.*

3 *Vtrum iuſtitia ſemper ſit virtus.*

4 *Vtrum ſit in voluntate ſicut in ſubiecto.*

5 *Vtrum ſit virtus generalis.*

6 *Vtrum ſecundum quod eſt virtus generalis, ſit idem in eſſentia cum omni virtute.*

7 *Vtrum ſit aliqua iuſtitia particularis.*

8 *Vtrum iuſtitia particularis habeat propriã materiam.*

9 *Vtrum ſit circa paſsiones, vel circa operationes tantum.*

10 *Vtrum medium iuſtitiæ ſit medium rei.*

11 *Vtrum actus iuſtitiæ ſit reddere vnicuiq; quod ſuum eſt.*

12 *Vtrum iuſtitia ſit præcipua inter omnes virtutes morales.*

QVÆSTIO. LIX.

¶De Iniuſtitia.

1 *Vtrum iniuſtitia ſit ſpeciale vitium.*

2 *Vtrum iniuſta agere ſit proprium iniuſti.*

3 *Vtrum aliquis poſsit iniuſtum pati non volens.*

4 *Vtrum iniuſtitia ex ſuo genere ſit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LX.

¶De Iudicio.

1 *Vtrum iudicium ſit actus iuſtitiæ.*

2 *Vtrum ſit licitum iudicare.*

3 *Vtrum iudicandum ſit per ſuſpiciones.*

4 *Vtrum dubia ſint in meliorem partem interpretanda.*

5 *Vtrum iudicium ſit ſemper ſecundũ leges ſcriptas proferendum.*

6 *Vtrum iudicium per vſurpationem peruertatur.*

QVÆSTIO. LXI.

¶De partibus iuſtitiæ. Et primo de partibus ſubiectiuis, quæ ſunt ſpecies iuſtitiæ, ſcõmutatiua & diſtributiua.

1 *Vtrum diſtributiua & commutatiua ſint duæ ſpecies iuſtitiæ.*

2 *Vtrum eodem modo in eis medium accipiatur.*

3 *Vtrum ſit earundem vniformis, vel multiplex materia.*

4 *Vtrum ſecundum aliquam earum ſpecierum iuſtum ſit idem quod contrapaſſum.*

QVÆSTIO. LXII.

¶De reſtitutione quæ eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ.

1 *Vtrum reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ.*

2 *Vtrum ſit neceſſarium ad ſalutem omne ablatum reſtitui.*

3 *Vtrum oporteat illud multiplicatum reſtituere.*

4 *Vtrum oporteat reſtitui quod quis non abſtulit.*

5 *Vtrum oporteat reſtitui ei à quo acceptum eſt.*

6 *Vtrum oporteat reſtituere eum qui accepit.*

7 *Vtrum aliquem alium.*

8 *Vtrum ſit ſtatim reſtituendum.*

QVÆSTIO. LXIII.

¶De vitijs oppoſitis prædictis iuſtitiæ partibus. Et primo de acceptione perſonarũ, quæ opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ.

1 *Vtrum perſonarum acceptio ſit peccatum.*

2 *Vtrum habeat locum in diſpenſatione ſpiritualium.*

3 *Vtrum habeat locum in exhibitione honoris.*

4 *Vtrum habeat locum in iudicijs.*

QVÆSTIO. LXIIII.

¶De vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ. Et primo de homicidio, per quod infertur nocumentum proximo in perſona.

1 *Vtrum occidere animalia bruta, vel etiam plãtas ſit peccatum.*

2 *Vtrum occidere peccatorem ſit licitum.*

3 *Vtrum hoc liceat priuatæ perſonæ, vel ſolũ publicæ.*

4 *Vtrum hoc liceat clerico.*

5 *Vtrum liceat alicui occidere ſeipſum.*

6 *Vtrum liceat alicui occidere hominem iuſtũ.*

7 *Vtrum liceat alicui occidere hominem ſe defendendo.*

8 *Vtrum homicidiũ caſuale ſit peccatũ mortale.*

QVÆSTIO. LXV.

¶De iniurijs in perſonam proximi cõmiſsis.

1 *Vtrum mutilare aliquem in mẽbro in aliquo caſu ſit licitum.*

2 *Vtrum liceat parentibus verberare filios & dominis ſeruos.*
3 *Vtrum liceat aliquem hominem incarcerare.*
4 *Vtrum aggrauetur peccatum ex hoc quod prædicta iniuria inferuntur in perſonas alijs coniunctas.*

QVÆSTIO. LXVI.
¶De furto per quod infertur nocumentum proximo in rebus.
1 *Vtrum poſſeſſio exteriorum rerum ſit homini naturalis.*
2 *Vtrum licitum ſit, quod aliquis rem aliquam poſſideat quaſi propriam.*
3 *Vtrum furtum ſit occulta acceptio rei alienæ.*
4 *Vtrum rapina ſit peccatum ſpecie differens à furto.*
5 *Vtrum omne furtum ſit peccatum.*
6 *Vtrum furtum ſit peccatum mortale.*
7 *Vtrum liceat furari in neceſſitate.*
8 *Vtrum omnis rapina ſit peccatum mortale.*
9 *Vtrum rapina ſit grauius peccatum quàm furtum.*

QVÆSTIO. LXVII.
¶De iniuſtitia iudicis in iudicando.
1 *Vtrum aliquis poſſit iuſte iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubditus.*
2 *Vtrum liceat iudici ſententiam ferre contra veritatem quã nouit propter ea quæ ſibi proponuntur.*
3 *Vtrum iudex poſſit aliquem iniuſte condemnare non accuſatum.*
4 *Vtrum poſſit licite pœnam relaxare.*

QVÆSTIO. LXVIII.
¶De his quæ pertinent ad iuſtam accuſationem.
1 *Vtrum homo accuſare teneatur.*
2 *Vtrum accuſatio facienda ſit in ſcriptis.*
3 *Quomodo accuſatio ſit vitioſa.*
4 *Qualiter male accuſantes ſint puniendi.*

QVÆSTIO. LXIX.
¶De iniuſtitia ex parte rei ſiue accuſati in ſua defenſione.
1 *Vtrum peccet quis mortaliter negando veritatem per quam condemnaretur.*
2 *Vtrum liceat alicui calumnioſe ſe defendere.*
3 *Vtrum liceat alicui iudicium ſubterfugere appellando.*
4 *Vtrum liceat alicui damnato per violentiam ſe defendere, ſi adſit facultas.*

QVÆSTIO. LXX.
¶De iniuſtitia ex parte teſtis in teſtificando.
1 *Vtrum homo teneatur ad teſtimonium ferendum.*
2 *Vtrum duorum vel trium teſtimonium ſufficiat.*
3 *Vtrum alicuius teſtimonium repellatur abſq; eius culpa.*
4 *Vtrum perhibere falſum teſtimonium ſit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LXXI.
¶De iniuſtitia quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum.
1 *Vtrum aduocatus teneatur præſtare patrocinium cauſæ pauperum.*
2 *Vtrum aliqui debeant arceri ab officio aduocati.*
3 *Vtrum aduocatus peccet iniuſtam cauſam defendendo.*
4 *Vtrum peccet pecuniam accipiendo pro ſuo patrocinio.*

QVÆSTIO. LXXII.
¶De iniurijs verborum quæ fiunt extra iudicium. Et primo de contumelia.
1 *Quid ſit contumelia.*
2 *Vtrum omnis contumelia ſit peccatum mortale.*
3 *Vtrum oporteat contumelioſos reprimere.*
4 *De origine contumeliæ.*

QVÆSTIO. LXXIII.
¶De detractione.
1 *Quid ſit detractio.*
2 *Vtrum detractio ſit peccatum mortale.*
3 *De comparatione eius ad alia peccata.*
4 *Vtrum peccet aliquis audiendo detractionem.*

QVÆSTIO. LXXIIII.
¶De ſuſurratione.
1 *Vtrum ſuſurratio ſit peccatum diſtinctum à detractione.*
2 *Quod horum ſit grauius.*

QVÆSTIO. LXXV.
¶De deriſione.
1 *Vtrum deriſio ſit ſpeciale peccatum diſtinctũ ab alijs peccatis, quibus per verba nocumentũ proximo infertur.*
2 *Vtrum deriſio ſit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LXXVI.
¶De maledictione.
1 *Vtrum licite poſſit aliquis maledicere homini.*
2 *Vtrum licite poſſit aliquis maledicere irrationali creaturæ.*
3 *Vtrum maledictio ſit peccatum mortale.*
4 *De comparatione eius ad alia peccata.*

QVÆSTIO. LXXVII.
¶De fraude quæ committitur in emptionibus & venditionibus.
1 *Vtrum liceat aliquid vendere plus quàm valeat.*
2 *Vtrum venditio reddatur iniuſta & illicita propter defectum rei venditæ.*
3 *Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.*
4 *Vtrum liceat negotiando vẽdere aliquid plus quàm ſit emptum.*

QVÆSTIO. LXXVIII.
¶De vſura.
1 *Vtrum ſit peccatum accipere vſuram pro pecunia*

cunia mutuata.
2 Vtrum liceat pro eodem quamcunque commoditatem accipere.
3 Vtrum aliquis teneatur reſtituere id quod de pecunia vſuraria iuſto lucro lucratus eſt.
4 Vtrum liceat mutuo accipere pecuniam ſub vſura.

QVÆSTIO. LXXIX.

¶De duabus partibus quaſi integralibus iuſtitiæ quæ ſunt facere bonum & declinare à malo.
1 Vtrum duo prædicta ſint partes iuſtitiæ.
2 Vtrum tranſgreſſio ſit ſpeciale peccatum.
3 Vtrum omiſſio ſit ſpeciale peccatum.
4 De comparatione omiſſionis ad tranſgreſſionem.

QVÆSTIO. LXXX.

¶De partibus potentialibus iuſtitiæ, ſcilicet, de virtutibus annexis.
1 Quæ virtutes iuſtitiæ annectantur.

QVÆSTIO. LXXXI.

¶De ſingulis virtutibus iuſtitiæ annexis. Et primo de religione, ſecundum ſe.
1 Vtrum religio conſiſtat tantum in ordine ad Deum.
2 Vtrum religio ſit virtus.
3 Vtrum religio ſit vna virtus.
4 Vtrum religio ſit ſpecialis virtus.
5 Vtrum religio ſit virtus Theologica.
6 Vtrum religio ſit præferenda alijs virtutibus moralibus.
7 Vtrum religio habeat exteriores actus.
8 Vtrum religio ſit eadem ſanctitati.

QVÆSTIO. LXXXII.

¶De actibus interioribus religionis. Et primo de deuotione.
1 Vtrum deuotio ſit ſpecialis actus.
2 Vtrum deuotio ſit actus religionis.
3 Vtrum contemplatio ſeu meditatio ſit cauſa deuotionis.
4 Vtrum lætitia ſit deuotionis effectus.

QVÆSTIO. LXXXIII.

¶De oratione.
1 Vtrum oratio ſit actus appetitiuæ virtutis, vel cognitiuæ.
2 Vtrum conueniens ſit orare.
3 Vtrum oratio ſit actus religionis.
4 Vtrum ſolus Deus ſit orandus.
5 Vtrum oratione ſit aliquid determinate petendum.
6 Vtrum orando debeamus temporalia petere.
7 Vtrum pro alijs orare debeamus.
8 Vtrum debeamus orare pro inimicis.
9 De ſeptem petitionibus orationis Dominicæ.
10 Vtrũ orare ſit proprium rationalis creaturæ.
11 Vtrum ſancti in patria orent pro nobis.
12 Vtrum oratio debeat eſſe vocalis.
13 Vtrum attentio requiratur ad orationem.
14 Vtrum oratio debeat eſſe diuturna.
15 Vtrum oratio ſit efficax ad impetrãdum quod petitur.
16 Vtrum oratio ſit meritoria.
17 De ſpeciebus orationis.

QVÆSTIO. LXXXIIII.

¶De actibus exterioribus latriæ. Et primo de adoratione per quam aliquis corpus ſuum ad Deum venerandum exhibet.
1 Vtrum adoratio ſit actus latriæ.
2 Vtrum adoratio importet actum interiorem, vel exteriorem.
3 Vtrum adoratio requirat determinationem loci.

QVÆSTIO. LXXXV.

¶De actibus latriæ quibus aliquid de rebus exterioribus Deo offertur. Et primo de ſacrificijs.
1 Vtrum offerre ſacrificium Deo ſit de lege naturæ.
2 Vtrum ſoli Deo ſit ſacrificium offerendum.
3 Vtrum Deo offerre ſacrificium ſit ſpiritualis actus virtutis.
4 Vtrum omnes teneantur ad ſacrificium offerendum.

QVÆSTIO. LXXXVI.

¶De oblationibus & primitijs.
1 Vtrum aliquæ oblationes ſint de neceſſitate præcepti.
2 Quibus oblationes debeantur.
3 De quibus rebus oblationes fieri debeant.
4 Vtrum homines de neceſſitate teneantur ad oblationes primitiarum.

QVÆSTIO. LXXXVII.

¶De decimis.
1 Vtrum homines teneantur ad ſoluendas decimas de neceſſitate præcepti.
2 Vtrum homines teneantur de omnibus rebus decimas dare.
3 Vtrum decimæ debeantur ſolum clericis.
4 Vtrum clerici teneantur decimas dare.

QVÆSTIO. LXXXVIII.

¶De voto per quod ex cultu latriæ aliquid Deo promittitur.
1 Quid ſit votum.
2 Quid cadat ſub voto.
3 Vtrum omne votum obliget ad ſui obſeruationem.
4 Vtrum expediat aliquid vouere: & ad quid ſit vtile.
5 Vtrum vouere ſit actus latriæ vel religionis.
6 Vtrum ſit magis meritorium facere aliquid ex voto quàm ſine voto.
7 De ſolennitate voti: & quid ſ. ſolennizetur.
8 Vtrum illi qui ſunt ſubiecti poteſtati alterius poſſint vouere.
9 Vtrum pueri poſſint voto obligari ad religionis ingreſſum.

10 Vtrum

10 *Vtrum votum ſit diſpenſabile, vel cõmutabile.*

11 *Vtrũ in ſolẽni voto conſuetudo poſsit diſpẽſari.*

12 *Vtrum requiratur in diſpenſatione voti ſuperioris autoritas.*

QVÆSTIO. LXXXIX.

¶De iuramento per quod aſſumitur nomen diuinum ad verba confirmanda.

1 *Quid ſit iuramentum.*

2 *Vtrum iuramentum ſit licitum.*

3 *Vtrum iuſtitia, iudicium, & veritas ſint comites iuramenti.*

4 *Vtrum iuramentum ſit actus latriæ.*

5 *Vtrum iuramentum ſit appetendum & frequẽtandum tanquam vtile & bonum.*

6 *Vtrum liceat iurare per creaturam.*

7 *Vtrum iuramentum ſit obligatorium.*

8 *Quæ ſit maior obligatio, vtrũ iuramẽti vel voti.*

9 *Vtrum in iuramento poſsit diſpenſari.*

10 *Quibus & quando liceat iurare.*

QVÆSTIO. C.

¶De ſimonia.

1 *Quid ſit ſimonia.*

2 *Vtrum liceat pro ſacramentis pecuniam accipere.*

3 *Vtrum liceat pecuniam accipere pro ſpiritualibus actibus.*

4 *Vtrum liceat vendere ea quæ ſunt ſpiritualibus annexa.*

5 *Vtrum ſolum munus à manu faciat ſimoniacum, an etiam munus à lingua & ab obſequio.*

6 De pœna ſimoniaci.

ERRATA.

Pag. 5. col. 1. lin 28 intendere. lege. ſurendit. li. 32. ei. l &c. li. 37. 42. ininſtitia. l. in iuſtitia. p. 7. c. 1. li. 31. fiat. l. fiat. p. 34. c 2 li pen totũ l. notũ p. 81. c. 1 li 18 ratio. l. rationis p. 99. c. 1. li 9. neutra l. neutrã. p. 103. c. 2 li. 8 ſequeretur. l. ſequeretur p. 109. c 1. li. 44 explicada. l. expectãda p 117. c. 1 li. 12. regulę. l. regula li 20 quod. l. quod, quia. c 2 li. antep. binariũ. l. binari⁹ p. 141. c. 1. li. pe. abiecto. l. obiecto. p. 163. c. 1 li. 25. quo quędẽ l. quę quidẽ ; p. 164. c. 1. li. 49. per. l. pro. c 2. li. 22. negotiationis. l negationis p 163. c. 2. l. 28. illi l nulli p. 168 c. 1 li. 1 domini. l. dãni p. 182. c. 1. li. 44 procliores. l procliniores p. 199. c. 2 li. 10 bac l. hac re. p 109 c. 1. li. 47. impedire l. impendere. p. 214 c. 2 li. 40. 1541. l. 15. q. 1 p 225. c. 2. li. 27. excunda. l. exuenda. p. 227. c. 1. li. 34. domino l. dominio p 232 c. 2. li. 13 caorta. l. catorta li. 29. vbi. l. ibi. p. 236. c. 1. li. 31 quanta. l. quantam. p 258 c. 1. li. 10. dominiũ. l. dominũ. p. 275. c. 1. li. 1. fuiſſet. l. feciſſet. li. 11. aduenẽt. l. aduenirer. c 2. li. 17. auderet. l. accideret. li. 26. art &. l art. 7. &. p. 282. c. 2. li 12 conducenda l conducentia p. 294. c. 1. li. 4. reddis l. reddunt p. 300. c. 2 li. 23. ſororum l ſocerorũ. p. 319. c. 1. li. 43. inata l. iuſta. li. 53. educatur. l. educetur p 363 c. 1, li. 3 deterrentur. l. deterreretur p. 368. c. 1. li. 27. qui falli nec nec. l qui nec falli, nec. p. 384. c. 2 li. 48. intentũ l. in tantum. p. 401. c 2. li. 27. quis. l. quiſq́. li. 39 conſulcudã. l conſulendum. p. 430. c. 1. li 40. ire l. re c. 2. li. 41. quem. l. quam. p. 435. c. 2. li 49. 73. l. 23. p. 419. c 1. li. 1. poteſt l poteſt eſſe. p. 449. c. 2. li. 40. intra. l inter. p 472. c. 2. li. 28 audeo. l. audio. p. 498. c. 1. li. 44 fundamentũ niſi in. l. fundatum in. p. 314. c. 2. li. 52. cõmemoratur Quæ. l commemoraturq́. Quæ. p. 319. c. 1. li. 47, quam. l. quia. p. 525. c. 1. li. pen. tamen. l. tantum. p. 530. c 1. li. 16. 1. de C l. 1. C. p 534. c. 1 li. 23. dicit. l dicta. p. 570. c. 1. li. 27. qconſeuatur. l. conſequatur. p. 572. c. 2. li. 19. quia. l. quã p. 598. c. 1. li. 40 quia. l. qua p. 619 c. 2 li. 2. conuiciatis. l conciutiatis. p. 630. c. 2. li. 51 mutatio. l. mutuatio p. 677 c. 2. li. 53. quidem l: qui de. p. 687. c 1. li. 53 fieri. l. furi. p. 705 c 1 li 2. Nã l. Non. p. 719. c. 2 li. 21. Põpeio. l. Fõteio c. 2. li. 42. Beuelli. luculli. p 739 c. 1. li. 31. rationem. l. relationem. p. 758. c. 2. li. 55. ego. l ergo p. 770. c 2. li. 32. 3 l. 13. p. 783. c. 2 li. 8 ſuam. l. ſuas. p. 802. c. 2. li. 12. 120 l 200 p 838. c. 1. li. 45. 24. l. 14. p. 844 c. 2. li. 10 34. l 54 p. 862. c. 2. li. 30. adhiberi. l adhibere. p 869 c. 1 li. 43. beneficio l. beneficij. pag. 910. c. 2. li pen. medio. l modo. p. 918. c. 1. li. 2. Quod. l Qui. c. 2. li. 15 tribus. l tribus prioribus p 946. c. 1. li 20 decimas. l dicimus. pag 974 c 2. li 4. occido. l. occidendo p. 1035. c 1. li. 52. congregatorũ l. cõiugatorũ p. 1043. c. 1. li. 49. 25. l. 75 p. 1044. c. 2. li. 37. reuerſus l. recurſus. p. 1048. c 1 li. 22. attentatione. l. atteſtatione. p. 1060. c 1 li. 23. re In. l. Iu. p. 1082. c. 2. li. 41. autẽ. l. ſin autẽ. p. 1087. c. 2. li. 27. notãter. l. notãter. p. 1090 c. 2. li. vlt. dico. l. duo. p. 1091. c. 1. li. 29. 45. l. 3. p. 1099. c 2. l. 2. 3. cum eum. l. eum cum p. 1105. c. 2. li. 32. q. l. d. p. 1116. c. 1. li. 38. vis l. bis. p. 1120. c. 2. li. 8. cium. l. ficium pag. 1123. c. 2. li. 3. deligebat. l. diligebat. p. 1131. c. 1. li. 1, incurrat l. incurrant.

Con eſtas erratas eſta correcto eſte libro, conforme a ſu original. En fe de lo qual lo firme en Salamanca, oy primero de Março, año 1590.

El Corrector, &c. Emanuel Correa de Montenegro.

FRATRIS PETRI ARAGONII, ORDINIS SANCTI AVGVSTINI, Artium & Sacræ Theologiæ Magiſtri, in Secundam Secundæ Diui Thomæ Commentaria.

De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

MATERIA de iuſtitia, eſt celeberrima cognituq; difficillima, ac digniſsima, & ita neceſſaria, vt ſine ea, nec vita Chriſtiana, nec ciuilis tranſigi poſsit. Vt enim D. Auguſt. lib. 4. de Ciuitate. cap. 4. inquit, ſi iuſtitia ſemoueatur, quid erunt regna niſi præda & latrocinia, & Cicero in Oratione pro Aulo Cluentio, laudes iuſtitiæ celebrans, inter alia dicit; Hac fundamentum libertatis, hæc fons æquitatis. De hac ergo, Deo dante, plura dicturi ſumus, diſputantq; de illa philoſophi morales. 5. Ethic. Canoniſtæ in Decreto diſtinct. 1. Iuriſconſulti, inſtitu. de iuſtitia & iure. & ff. eodem titul. Iſidorus lib. 9. Etymologiarum à cap. 1. vſq; ad 7. Theologi in 4. diſtinct. 17. ſed inter omnes vnus eſt D. Thom. qui miro ordine de hac materia adeò eleganter & doctè diſſerit, vt ſe ipſo in hac re ſuperior eſſe videatur.

QVÆSTIO LVII.

De Iure, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

In q. 60. art. 1. cor.

¶ *Vtrùm ius ſit obiectum iuſtitiæ.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd ius non ſit obiectũ iuſtitiæ. Dicit * enim Celſus Iuriſconſultus, quòd ius eſt ars boni & æqui. Ars autem non eſt obiectum iuſtitiæ, ſed eſt per ſe virtus intellectualis, ergo ius non eſt obiectum iuſtitiæ.

In Digeſto vet. lib. 1. titul. 1. in princip.

2 ¶ Præterea, Lex, ſicut Iſidor. * dicit in lib. Etymol. iuris, eſt ſpecies. Lex autem non eſt obiectum iuſtitiæ, ſed magis prudentiæ. Vnde & * Philoſophus legiſpoſitiuam partem prudentiæ ponit, ergo ius non eſt obiectum iuſtitiæ.

Lib. 5. Etymol. cap. 3. princip.

Lib. 6. Eth. ca. 6. to. 5.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia principaliter ſubijcit hominem Deo. Dicit * enim Auguſt. in lib. de Moribus Eccleſiæ, quòd iuſtitia eſt amor tantum Deo ſeruiens, & ob hoc bene imperans cæteris, quæ homini ſubiecta ſunt. Sed ius non pertinet ad diuina, ſed ſolum ad humana. Dicit * enim Iſido. in lib. Etymo. quòd fas lex diuina eſt, ius autem lex humana, ergo ius non eſt obiectum iuſtitiæ.

Ca. 15. circa med. to. 1.

Lib. 5. c. 2.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Iſidor. * dicit in eodem, quòd ius dictum eſt, quia eſt iuſtum. Sed iuſtum eſt obiectũ iuſtitiæ. Dicit enim * Philoſophus in 5. Ethic. quòd omnes talem habitum volunt dicere iuſtitiam à quo operatiui iuſtorum ſunt, ergo ius eſt obiectum iuſtitiæ.

Lib. 5. c. 3. in princip.

Lib. 5. c. 1. in princip. tom. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iuſtitiæ proprium eſt, inter alias virtutes, vt ordinet hominẽ in his, quæ ſunt ad alterum. Importat enim æqualitatem quandam, vt ipſum nomen demõſtrat; dicuntur enim vulgariter ea quæ adæquantur iuſtari. Æqualitas autem ad alterum eſt. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem ſolum in his, quæ ei cõueniunt ſecundum ſe ipſum. Sic ergo illud, quod eſt rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quaſi in proprium obiectum, non accipitur niſi per comparationem ad agentem. Rectum verò, quod eſt in opere iuſtitiæ, etiam præter comparationem ad agentem conſtituitur per comparationem ad aliud. Illud enim in opere noſtro dicitur eſſe iuſtũ, quòd reſpondet ſecundum aliquam æqualitatem alteri; putà recompenſatio mercedis debitæ pro ſeruitio impenſo. Sic ergo iuſtum dicitur aliquid, quaſi habens rectitudinem iuſtitiæ, ad quod terminatur actio iuſtitiæ, etiam non conſiderato, qualiter ab agente fiat. Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, niſi ſecundum quod aliqualiter fit ab agente. Et propter hoc ſpecialiter iuſtitiæ præ alijs virtutibus determinatur ſecundum ſe obiectum quod vocatur iuſtum. Et hoc quidem eſt ius. Vnde manifeſtum eſt, quòd ius eſt obiectum iuſtitiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod conſuetum eſt, quòd nomina à ſui prima impoſitione retorqueantur ad alia ſignificanda. Sicut nomen medicinæ impoſitum eſt primo ad ſignificandum remedium quod præſtatur infirmo ad ſanandũ: deinde tractũ eſt ad ſignificandam artem, qua hoc fit: ita etiam hoc nomen, Ius primò impoſitum eſt ad ſignificandum ipſam rem iuſtam. Poſtmodum autem eſt deriuatũ ad artem, qua cognoſcitur quid ſit iuſtum. Et vlterius ad ſignificandum locum, in quo ius redditur: ſicut dicitur aliquis comparere in iure. Et vlterius dicitur etiam ius quod redditur ab eo, ad cuius officium pertinet iuſtitiam facere: licet etiam id quod decernit, ſit iniquum.

¶ Ad ſecundũ dicẽdum, quòd ſicut eorum quæ per artem exterius fiunt, quædam ratio in mente artificis præexiſtit, quæ dicitur regula artis: ita etiam illius operis iuſti, quod ratio determinat, quædam ratio præexiſtit in mente, quaſi quædam prudẽtiæ regula. Et hoc ſi in ſcriptum redigatur, vocatur lex. Eſt enim lex ſecundum * Iſidorum cõ-

Lib. 5. Etymol. cap. 3. parum à princ.

ſtitutio ſcripta. Et ideò lex non eſt ipſum ius, propriè loquendo, ſed aliqualis ratio iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia iuſtitia æqualitatem importat. Deo autem non poſſumus æquiualens recompenſare: inde eſt, quòd iuſtum ſecundũ perfectam rationem nõ poſſumus reddere Deo. Et propter hoc non dicitur propriè ius lex diuina, ſed fas: quia videlicet ſufficit Deo, vt impleamus quod poſſumus, iuſtitia tamen ad hoc tendit, vt homo, quantum poteſt, Deo recompenſet, totaliter animam ei ſubijciens.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Hoc intereſt inter virtutem iuſtitiæ, & alias virtutes, quod rectitudo iuſtitiæ ſumitur in ordine ad alterum, rectitudo autem in alijs virtutibus ſumitur in ordine ad agentem. Secunda concluſio: Ius, ſiue iuſtum eſt obiectum iuſtitiæ. Has duas concluſiones nulla alia ratione probat D. Thom. quam terminorum declaratione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ aduertẽdum eſt, quòd hoc nomen iuſticia dupliciter accipi poteſt: vno modo largè pro quacunq; virtute, in qua ſignificatione viri boni in ſacris literis appellantur iuſti. Et ratio eſt: quia cum omnis virtus in quadam æqualitate, & proportione debita ſecundum regulam rationis conſiſtat, à qua ſiue per exceſſum, ſiue per defectum recedatur, vitium eſt, conuenienter omni virtuti nomen iuſtitiæ tribuitur. Et propter hanc rationem Hebræi viros bonos appellabant rectos, & virtutes ipſas appellabant rectitudines; ea enim quæ obliqua ſunt, & tortuoſa, eo ipſo ſunt inæqualia, & ad iuſtam menſuram reuocari nequeũt. Hac etiam ſignificatione, & acceptione vſus eſt Chriſtus, Matth. 5. dum dixit, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plusquam Scribarum, aut Phariſæorum, &c. Hoc eſt: Niſi fuerit veſtra virtus perfectior, & ſuperior Phariſæorũ virtute. Et rurſus ibidem: Attendite, ne iuſtitiam veſtram: hoc eſt, bona opera, faciatis coram hominibus, &c. Sunt quidã, qui hoc teſtimonium, non de iuſtitia generali virtute, ſed de eleemoſyna, quæ ex Hebraici ſermonis proprietate iuſtitiæ nomine appellatur, dicunt eſſe interpretandum. Cui expoſitioni non parum adiuuat id, quod Chriſtus ſtatim adiecit, ſcilicet; Tu autem cum facis eleemoſynam, noli tuba canere. Sed poteſt etiam cõmodè interpretari de generali virtute, ſub qua, tanquam eius pars, eleemoſyna continetur. De iuſtitia etiam iſto modo accepta intelligendus eſt Plato in primo & ſecundo dialogo de republica; vbi ponit paradoxam nimis notãdam dicens: iniuſtitiam, quæ eſt in ſummo non poſſe nocere: & ſic à mediocri iniuſtitia dicit eſſe cauendum. De eadem iuſtitia interpretandum eſt illud ſymbolum Pythagoricum; Stateram ne tranſieris, hoc eſt, iuſtitiam, quę generalis virtus eſt. Nam id ad omnes virtutes pertinere ex verbis Archipi, & Lyſiadis, quos citat D. Hieronymus in Apologia contra Rufinum, poteſt intelligi. Cui ſimile eſt illud Prouerb. 11. Statera doloſa abominatio eſt apud Deum. Nam ibi per Metaphoram, ſicut in ſymbolo illo Pythagorico, iuſticia ſtatera dicitur. Eſt autem iuſtitia eo in loco virtus generalis, vt D. Hieronymus commentarijs ſuper eundẽ locum mirificè exponit. Et iſto modo non diſſerimus in præſenti de iuſtitia, nec illa habet proprium obiectum; ſed vnaquæq; virtus, pro ſua ratione in particulari, habet proprium obiectum. Alio modo ſumitur iuſtitia pro ſpeciali virtute; quæ eſt ad alterum, cuius proprium munus eſt debita reddere, & æqualitatem inter ciues ſeruare: & de hac diſſerimus in præſenti.

Iuſtitia pro omni virtute.

Iuſtitia ſpecialis virtus.

¶ Siquis autem quærat, quæ nam ſit ratio, propter quam D. Thom. diſputaturus de iuſtitia præmittit tractatum de iure? Dico breuiter id feciſſe, ſequutus doctrinam & ordinẽ Ariſtotelis, qui lib. 2. de anima, text. 33. dicit ad explicandos habitus, atque potẽtias, primò, oportere eorundem habituum, & potentiarum obiecta, à quibus ſpeciem ſumunt, explicare. Eſt autem ius obiectum iuſtitiæ. Et ſiquis inſtet: Nam huic expoſitioni obſtare videtur, quod idem D. Thom. in aliarum virtutum explicatione non prius egit de obiectis, & ſic aut ibi, aut hic errauit: Reſpondeo, id conſultò feciſſe D. Tho. propter diſcrimen, quod eſt inter obiectum iuſtitiæ, & obiecta aliarũ virtutum. Obiecta enim aliarum virtutum non ſunt in rebus ipſis extra operãtem, ſed ipſum rectum, atq; bonum, ad quod referuntur in vnaquaq; illarum ſumitur per comparationem, & commenſurationem ad operantem ex habitu. Ex quo fit, vt non poſſit rectè explicari obiectum talium virtutum non explicata prius earundem natura. At verò obiectum iuſtitiæ eſt in rebus ipſis ſine aliquo ordine aut reſpectu ad eum, qui operatur: & ſic illius cognitio non pendet ex cognitione habitus iuſtitiæ. Sed potius præſupponitur, vt de obiectis potentiarum affirmat Ariſtoteles.

Dubium.

Solutio.

Diſcrimen inter obiectum iuſtitiæ & aliarum virtutum.

Ius diuerſimodè accipitur.

¶Sed, quoniam ius ponitur obiectum iuſtitiæ, vt id melius intelligatur aduertendum eſt, quod hoc nomen, ius, diuerſimodè accipitur apud Doctores. Nam primò accipitur pro arte, & peritia, qua homines cognoſcunt leges, regulas & præceptiones iuris faciendi, & in hoc ſenſu intelligitur Celſus, quando dixit, quòd ius eſt ars boni & æqui. Secundò, accipitur pro autoritate alicui conceſſa ex conſenſu reipublicæ. In qua ſignificatione loquitur Cicero in oratione pro Archia, quando dixit: Quare ſuo iure noſter Ennius ſanctos appellat poetas, hoc eſt, ſua autoritate, & pro libertate ſua. Tertiò accipitur ius pro ipſa lege, in qua ſignificatione loquitur Gratianus multis in locis. Quartò accipitur pro eo, quod alicui ex iudicis ſententia tribuitur. In qua ſignificatione cõmuniter loquuntur homines, quando dicunt eos vti iure ſuo. Quintò & vltimò accipitur ius pro eo, ad quod terminatur actio iuſtitiæ, hoc eſt, id, quod producitur per actionem iuſtitiæ. In qua ſignificatione dixit Vlpianus in inſtit. lib. 1. Iuſtitiam eſſe conſtantem, & perpetuã voluntatem ius ſuum vnicuique tribuendi. Et in hac ſignificatione loquimur nos in præſenti de iure. Et ſic ſecundum iſtam acceptionem idem eſt ius, quod iuſtum. Vnde idem verbum Græcum, δίκαιον, quod Latinè ſignificat, Ius, ſimiliter etiam ſignificãt iuſtum, quod eſt obiectum iuſtitiæ.

Obiectum habitus, vel potentia dupliciter ſignificatur.

¶Sed eſt aduertendum, quod obiectum alicuius habitus, vel potentiæ dupliciter poteſt ſignificari. Vno modo nomine abſoluto, nullam includente formaliter relationem ad potentiã, vel ad habitum. Et iſto modo ens ſignificatur nomine abſoluto, quamuis ſit obiectum intellectus, & color quamuis ſit obiectum viſus. Alio modo poteſt ſignificari obiectum nomine relatiuo includente formaliter relationem ad potentiam, vel ad habitum, cuius eſt obiectum. Et ſic intelligibile includit relationem ad intellectum, viſibile ad viſum. Appellanturque iſta obiecta formalia potentiarum. Et hoc modo ius, ſiue iuſtum eſt obiectum formale iuſtitiæ: includit enim in ſuo conceptu formali relationem ad iuſtitiam.

Corollar.

¶Ex his colligitur, quòd quamuis hæc nomina, lex, ius, ars, & iuſtitia, pro eodem inueniantur vſurpata à Doctoribus, differunt tamen inter ſeſe. Nam lex eſt ratio ipſa ſeu regula interior in mente, vel exterior in voce, vel in ſcripto dictans quod iuſtum eſt. Ius verò eſt iuſtum ipſum exiſtens in rebus, à lege regulatum. Ars verò iuris eſt ſciẽtia ipſa, ſiue peritia ius faciendi. Et tandem iuſtitia eſt virtus exiſtens in voluntate, quæ per artem, & ſecundum legem ius in rebus conſtituit.

¶His conſtitutis circa primam concluſionem D. Thom. in qua inter iuſtitiam, & alias virtutes tale conſtituit diſcrimen, quod rectitudo iuſtitiæ ſumitur in ordine ad alterum: rectitudo autem in alijs virtutibus ſumitur per ordinem ad agentem, eſt difficultas, vtrũ verum ſit. Et pro parte negatiua arguitur in hunc modum ex Buridano lib. 5. Eth. quæſt. 1. Aut enim loquitur D. Thom. de recto iuſtitiæ, hoc eſt, de opere iuſtitiæ formaliter, & in eſſe virtutis, aut materialiter, & ſecundum ſubſtantiam operis. Si formaliter certè nullum opus eſt quod poſsit dici rectum, niſi facta comparatione ad agentem. Vt enim dicit Ariſtot. 2. Ethi cap. 4. opus vt ſit rectum debet fieri ex electione agentis, & propter debitum finem intentum ab agente cum alijs circunſtantijs, & ſic rectum iuſtitiæ formaliter non abſtrahit ab agente. Si verò loquatur materialiter, tunc nulla eſt differentia inter rectum iuſtitiæ, & rectum aliarum virtutum: vtrumque enim materialiter ſumptum poteſt dici rectum ſine ordine ad agentem. Sicut enim poteſt quis facere opus iuſtum, verbi gratia, ſoluere debitum ob vanam gloriã: ità poteſt facere actum temperãtiæ ob hypocriſim, & tunc vtrumque erit rectum materialiter: licèt non formaliter, quia intentio eſt praua; atque ex conſequenti quantum ad hoc nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam, & alias virtutes.

Dubium.
Argum. ex Buridano.

¶Circa iſtum dubium omnes interpretes D. Thom. conueniunt in eo, quod D. Tho. loquitur de actibus ſtudioſis abſolutè, hoc eſt, ſecundum rectitudinem, quam habent ex obiecto, & ſecundum hãc dicit differre actũ iuſtitiæ ab actibus aliarum virtutum in eo, ſcilicet, quod ille rectus & iuſtus eſt ſine cõparatione ad operantem: alij verò non ità. Sed in diſſoluendo argumento à nobis propoſito eſt maxima diſcordantia. Vnde illius eſt duplex ſolutio, vna Caietani in præſenti, altera Soti lib. 3. de iuſtitia & iure. quæſt. 1. art. 1. quæ à nobis ſuo ordine erunt explicandæ. Caietanus ergo concedit, quod ieiunium factum ex hypocriſi, eſt opus temperatũ. Et ad argumentum, quo infertur: ergo actus temperantiæ nõ habet ſuam rectitudinem per cõparationem ad operantem; ſiquidem adhuc cum proficiſcitur ex mala intentione eſt temperatum, atque ex conſequenti rectum materialiter, & ſecundum ſubſtantiam; reſpondet negando conſequentiam. Nam hoc ipſum, quod talis actus ſit temperatus habet ex eo, quod eſt proportionatus pro loco, & tempore, & valetudine, & viribus operãtis. Hæc enim omnia attendenda ſunt ad hoc, vt opus dicatur temperatum materialiter, & ſecundum

Sententia communis.
1. Solutio. ad argum.

dum ſubſtantiam, quamuis intentio operãtis ad id non requiratur. Et ſic ſemper rectitudo materialis temperantiæ ſumitur per comparationem ad operantem. Et idem contingit in omnibus alijs virtutibus moralibus. At verò in actu iuſtitiæ, vt ſit rectus & iuſtus materialiter, nec eſt neceſſarium conſiderare ex parte operantis intentionem, nec conditionem: Sed tantum habenda eſt ratio illius, cũ quo cõtrahitur: ità, ſcilicet, vt tantum illi tribuatur, quantum debetur. Et in hoc conſiſtit differentia, quam ponit D. Th. inter iuſtitiã & alias virtutes. Cui expoſitioni nõnihil fauere videtur idem D. Th. in corpore articuli: dũ dicit: Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, niſi ſecundũ quod aliqualiter fit ab agente. Quibus verbis ſatis aperte ſignificare videtur ad hoc, vt aliquod opus, putà, temperantiæ, ſit rectum, & temperatũ, debere aliquo modo comparari ad operãtẽ; ſcilicet, ad conditionem, & perſonam illius; ſed non omnimodo. Hæc Caietanus.

2. Solutio. ad argum. verior. ¶Soto verò, & alij negant ieiunium factũ ex hypocriſi eſſe opus temperatum, & rectũ, Quam ſententiam exiſtimo veriorem. Vnde ad illius explicationem eſt aduertendum. Primò, quòd obiectum & id, quod vnaquæque virtus intendere eſt facere, opus rectum, & iuſtum, vnaquæque in ſuo genere, temperãtia in actibus temperantiæ, & fortitudo in actibus fortitudinis etc. Secundò eſt aduertendũ, quòd, quia rectum & iuſtum dicit relationẽ, & commenſurationem ad aliud (rectũ enim dicitur in ordine ad aliquam regulam, & iuſtum in ordine ad aliquam mẽſuram) & quia in alijs virtutibus iuſta regula, & menſura eſt bonum debitum operanti, in iuſtitia verò regula eſt bonum debitum ei, ad quem operatur; idcircò fit, vt in alijs virtutibus illud opus dicatur rectum, & iuſtum, quod eſt cõmenſuratum, atque conueniens bono operantis, in iuſtitia autem id opus erit rectũ atq; iuſtum, quod eſt commẽſuratum debito eius, ad quem operatur. Et ex his, quæ vera, & manifeſta ſunt, poſſumus colligere veritatẽ ſententiæ D. Tho. & ſolutionis, quam nos veriorem eſſe diximus. Colligitur enim quod redditio debiti, etiam ſi fiat proteruo animo, & praua intentione, erit opus rectum & iuſtũ: quia eſt proportionatum ſuę regulæ, atq; mẽſuræ. At verò ieiunium ob hypocriſim factũ, non erit opus temperatum: quia non eſt cõmenſuratum, nec congruens cũ ſua regula. Et hoc eſt diſcrimen quod D. Th. ponit inter iuſtitiam, & alias virtutes. Et ad verba D. Thõ. adducta pro ſententia Caietani, Reſpõdetur, quòd illis magis confirmat noſtram ſententiã. Dicit enim D. Th. quòd in alijs virtutibus, putà, in temperantia, ad hoc, vt opus cẽſeatur rectum, debet attendi qualiter fit ab operante: Si autem non haberetur ratio intentionis, vt Caietanus dicebat; ſed tantũ conditionis, & virium operantis, tunc actus non conſideraretur aliquo modo ſecundũ quod fit ab operãte ſed ſecundũ quod conuenit cũ operante. Poſuit autem D. Th. conſultò illam particulam, aliqualiter, vt doceret nõ omnia quæ in actu haberi ſolent ſecundum quod exercetur ab operante eſſe neceſſaria ad hoc, vt ſit bonus & rectus. Hęc enim ſunt numero quatuor, ſcilicet, intentio, finis, promptitudo, intenſio, & modus charitatis; ex quibus tria vltima, ſcilicet, promptitudo, intenſio, & modus charitatis etiam ſi deſint, dummodo primum quod eſt intentio finis remaneat, actus erit cenſendus bonus, & rectus.

Dubium. ¶In fine huius articuli dicit D. Tho. ius & iuſtũ eſſe idẽ: & ex hoc colligit ius eſſe obiectum iuſtitiæ. Circa quod eſt difficultas, vtrũ verum ſit. *Ratio dubitandi.* Et pro parte negatiua argumentatur Buridanus, contendens probare, quod ius nihil aliud eſt, quam leges, quibus ea, quæ iuſta ſunt præcipiuntur. Argumentum autem deſumitur ex teſtimonio Iſidori, quod habetur in Decreto. d. 1.

Solutio. ¶Sed hoc non obſtãte, dico proculdubio verum eſſe, quod ius, atq; iuſtum ſunt idem: & vtriuſq; vocis eadẽ eſt vis; ſignificãtq; hæc nomina illã æquitatem, quam quiſq; efficit, cũ alteri, quod ſuũ eſt, reddit. Et ſic ius ſicut iuſtum eſt obiectũ iuſtitiæ: de quo loquitur Vlpianus, inſtitu. lib. 1. dicens: Iuſtitia eſt cõſtans, & perpetua voluntas ius ſuũ vnicuiq; tribuendi, & Cicero in. 2. Philip. quando dicit: Ius poſtulas: ſed quid ad rẽ plus ille poterat, &c. vbi ius pro iuſto accipitur. Idẽ etiam contingit apud plures alios probatos autores, vt eſt videre apud Theſaurum linguæ Latinæ, verbo ius.

Ad argum. ¶Et ad argumentũ Buridani reſpõdetur cũ D. Tho. in ſolutione ad. 1. quod hoc nomen, ius, plura ſignificat; inter quæ non infimũ locũ tenet ea ſignificatio, qua ius pro iuſto per iuſtitiam effecto accipitur. Quin potiùs dicit, quod quemadmodũ nomẽ Medicinæ primo fuit impoſitum ad ſignificandũ remediũ quod præſtatur infirmo ad ſanandũ; & inde fuit tranſlatũ nomen ad ſignificandam artẽ, qua hoc fit: ita etiã nomen, ius, primò fuit impoſitũ ad ſignificandũ ipſam rẽ iuſtã, & inde deriuatũ ad artẽ, qua cognoſcitur quid ſit iuſtũ, & vlteriùs ad ſignificãdũ locũ, in quo ius redditur, in qua ſignificatione dicitur quis in iure cõparere. De hoc etiã nos ſupra diximus, cũ de ſignificatione huius vocis, ius, ageremus.

¶Sed dubiũ eſt pro quo ſupponat, ius, ſiuẽ

Dubium. iuſtum, quod dicimus eſſe obiectum iuſtitiæ. Et eſt quærere, vtrùm ſupponat pro ipſa operatione exteriori iuſta, qua vnicuique, quod ſuũ eſt, redditur: an verò pro æquitate, quæ reſultat, & fit ex illa operatione. *Nota.* Ad cuius explicationẽ eſt aduertẽdũ, quòd operatio, qua fit ęqualitas, dupliciter poteſt cõſiderari. Vno modo in executione: altero modo in intentione, hoc eſt, ſecundũ ſpeciẽ. Primo modo, operatio non eſt obiectũ iuſtitiæ; ſed effectus: ſecundo autem modo eſt obiectum. Nam totũ hoc, quod eſt reſtituere Petro centum, accipitur à iuſtitia tanquam eius obiectũ, vt autor eſt D. Th. art. ſequenti, & 1.2. q. 20. art. 1. ad primũ, vbi dicit, quod operatio exterior cõſiderata ſecundũ ſpeciẽ, & in generali eſt obiectũ interioris operationis, licet poſita in executione ſit effectus: & ſic cõſtat, quòd æqualitas, ſeu iuſtũ, quod remanet poſt operationẽ iuſtitiæ eſt illius obiectũ. Sed eſt aduertendũ, quòd ad hoc, vt illa æqualitas ſit iuſtũ, & obiectũ iuſtitiæ, requiritur, quòd ſit debita. Siquis enim dat Epiſcopo centũ gratis, & ipſe poſteà conferat beneficiũ, dato quod ſit inter illos æquale, non tamen eſt iuſtũ obiectũ iuſtitiæ: quia illud æquale non erat debitũ. Et hæc dicta ſufficiant de toto iſto articulo.

ARTICVLVS II.

In. q. 60. art. 5. cor. & 1.2. q. 95. art. 4. cor. Et. 5. Eth. le. 12. fin. 1.

¶ *Vtrùm ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius poſitiuum.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, ꝙ ius nõ conueniẽter diuidatur in ius naturale & ius poſitiuũ. Illud enim quod eſt naturale, eſt mutabile: & idem eſt apud omnes. Nõ autem inuenitur in rebus humanis aliquid tale: quia omnes regulæ iuris humani, in aliquibus caſibus deficiũt, nec habent ſuam virtutem vbique, ergo non eſt aliquod ius naturale.

2 ¶ Præterea, Illud dicitur eſſe poſitiuũ quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid eſt iuſtum, quia à voluntate humana procedit, alioquin voluntas hominis iniuſta eſſe non poſſet. Ergo cum iuſtũ ſit idem quod ius, videtur quòd nullum ſit ius poſitiuũ.

3 ¶ Præterea, Ius diuinum non eſt ius naturale; cum excedat naturam humanã. Similiter etiam non eſt ius poſitiuum: quia non innititur autoritati humanæ, ſed autoritati diuinæ, ergo incõueniẽter diuiditur ius ꝑ naturale & poſitiuũ.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Philoſophus * dicit in quinto Ethic. quòd politici iuſti hoc quidem naturale eſt, hoc autem legale, id eſt, lege poſitum. *Li. 5. Eth. ca. 7. inter princ. to. 5.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, ius ſiue iuſtũ eſt aliquod opus adæquatum alteri ſecundũ aliquem æqualitatis modũ. *Art. præc.* Dupliciter autẽ poteſt alicui homini eſſe aliquid adæquatum. Vno quidẽ modo ex ipſa natura rei, putà cũ aliquis tantũ dat, vt tantundem recipiat, & hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid eſt adæquatũ vel cõmenſuratũ alteri ex cõdicto, ſiue ex cõmuni placito, quãdo ſcilicet aliquis reputat ſe contentũ, ſi tantũ accipiat. Quod quidẽ poteſt fieri dupliciter. Vno modo per aliquod priuatũ condictum, ſicut ꝙ firmatur aliquo pacto inter priuatas perſonas. Alio modo ex cõdicto publico, putà cum totus populus conſentit quòd aliquid habeatur quaſi adæquatum & commenſuratum alteri: vel cũ hoc ordinat princeps, qui curam populi habet & eius perſonam gerit: & hoc dicitur ius poſitiuum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ illud quod eſt naturale, habẽs naturã immutabilẽ, oportet quòd ſit ſemper & vbiq; tale. Natura autẽ hominis eſt mutabilis: & ideo id quod naturale eſt homini, poteſt aliquando deficere. Sicut naturalẽ æqualitatẽ habet, vt depoſitũ deponẽti reddatur. Et ſi ita eſſet, ꝙ natura humana ſemper eſſet recta, hoc eſſet ſemp ſeruãdũ. Sed quia quãdoq; contingit ꝙ volũtas hominis deprauatur, eſt aliquis caſus in quo depoſitũ nõ eſt reddẽdũ, ne homo peruerſam volũtatẽ habẽs, male eo vtatur, vt putà, ſi furioſus, vel hoſtis reipublic. arma depoſita repoſcat.

¶ Ad ſecundũ dicendũ, ꝙ voluntas humana ex communi condicto poteſt aliquid facere iuſtũ in his, quæ ſecundũ ſe non habent aliquam repugnantiam ad naturalẽ iuſtitiam: & in his habet locum ius poſitiuũ. Vnde * Philoſophus dicit in. 5. Ethi. quod legale iuſtum eſt, quod ex principio quidem nihil differt *Lib. 5. cap. 7. in princ. tom. 5.*

ſic,

ſic, vel aliter: quando autē ponitur, differt. Sed ſi aliquid de ſe repugnantiā habeat ad ius naturale, nō poteſt volūtate humana fieri iuſtū. putà ſi ſtatuatur, ꝙ liceat furari, vel adulterium committere. Vnde dicitur Iſaiæ. 10. Væ qui condunt leges iniquas.

¶ Ad tertium dicendū, quòd ius diuinum dicitur quod diuinitus promulgatur. Et hoc quidem partim eſt de his, quę ſunt naturaliter iuſta, ſed tamen eorum iuſtitia homines latet. Partim autē de his, quæ fiunt iuſta inſtitutione diuina. Vnde etiam ius diuinū per hæc duo diſtingui poteſt, ſicut & ius humanum. Sunt enim in lege diuina quædā præcepta, quia bona: & prohibita, quia mala. Quædā vero bona, quia præcepta, & mala, quia prohibita.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatē reſpondet D. Tho. vnica concluſione affirmatiua. Et probatur: ius, ſiue iuſtum, eſt opus alteri ſecundū aliquem æqualitatis modū adæquatū; ſed huiuſmodi adæquatio poteſt contingere dupliciter, vno modo ex natura rei, vt cū quis tantū dat, vt tandē recipiat, quod pertinet ad ius naturæ: alio modo ex cōdicto, ſeu ex cōmuni beneplacito: vt cū quis reputat ſe cōtentū, ſi tantum recipiat; quod pertinet ad ius poſitiuū, ſiue id fiant per aliquod priuatū condictum inter priuatas perſonas firmatum, ſiue ex condicto publico firmato per legem, cui omnis populus conſentit, ergo ius conuenienter diuiditur in ius naturale, & poſitiuum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota. 1. PRo explicatione huius articuli eſt aduertendū primò, ꝙ vt conſtat, ex articulo pręcedenti, ius aliquando accipitur pro lege aliquando pro æqualitate: ſed quomodocunq; ſumatur eſt verum dicere, quod lex ſiue æqualitas, alia eſt naturalis, alia poſitiua.

Nota. 2. ¶ Secundò eſt aduertendū, quod ius, quod hic diuiditur, poteſt accipi dupliciter vno modo ſtrictè pro eo iuſto, ad quod terminatur iuſtitia, quæ eſt peculiaris virtus moralis: alio modo latiſſime pro iuſto, ad quodcunq; genus virtutis pertinente. Quemadmodū enim iuſtitia aliquādo accipitur large pro quacūq; virtute, aliquando autem ſtrictè pro ſpeciali virtute, vt diximus articulo primo huius quęſtionis: ità etiā ius, ſiue iuſtum eſt duplex, & de quocunq; illorū poteſt præſens quęſtio intelligi, & quāuis D. Tho. hic peculiariter loquatur de iuſto ſtrictè cōſiderato, vt ex verbis ipſius in initio articuli, & infrà. q. 60. ar. 5. videre licet. Nos tamen in præſenti de iuſto, ſiue iure generaliter dicto loquemur, quia quantum attinet ad diuiſionem in hoc articulo poſitam eadem eſt vtriuſque ratio.

Nota. 3. ¶ Tertio eſt aduertendū, ꝙ Iuriſtę diuidūt hùs in tria mēbra. ſ. in ius naturale, poſitiuū, & ius gentiū, vt eſt videre apud Vlpian. l. 1. ff. de iuſt. & iur. & apud Gratia. in Decre. d. 1. c. ius. Sed immerito id faciunt. Ius enim gentium ad ius poſitiuum pertinet; vt docet D. Thom. artic. ſequenti.

Dubium. ¶ His cōſtitutis eſt prima difficultas, quid nā ſit ius naturale. Vlpianus loco citato dicit, eſſe quod natura omnia animantia docuit, vt maris & fœminę cōiunctio, & procreatio prolis. Ad idē facit Gratia. d. 1. c. ius naturale. Verum hæc diffinitio nō eſt bona, colere enim Deū & honorare parētes ſunt de iure naturę: & tamē hæc nō docuit natura omnia animantia: bruta enim, nec colunt Deū, nec venerantur parētes. Prætérquā quod etiā D. Th. 1. 2. q. 91. art. 2. ad. 3. dicit in brutis legē nō inueniri, niſi metaphoricè. *Ius naturale quid ſit.* Diffinitio recta iuris naturalis eſt, quā tradit Cicero in libris de lege; & de inuētione dicēs, eſſe id, quod nō opinio aliqua, ſed vis quædā innata nobis inſeruit. De quo loquitur Paul. ad Rom. 2. cū dicit: Gentes, quæ legē non habēt (nēpe poſitiuā) naturaliter, quæ legis ſunt, faciūt, habētes opus legis ſcriptū in frontibus ſuis. Eandē etiā diffinitionē ponit Ariſt. 5. Eth. c. 7. dicēs: ius naturale eſſe, quod vbiq; eandē vim habet: ius verò legale, ſeu poſitiuū, quod à principio nihil refert, ſic vel ſic fiat: ſed cōſtituta lege multū refert. De hoc iure naturali interpretātur multi illud Pſal. 4. Signatū eſt ſuper nos lumē vultus tui Dñe. Quaſi dicat Propheta, lumen naturale eſſe, quod hominibus bona oſtēdit. Sed fallūtur profectò: quia de nulla re minus agit Dauid eo in loco, quā de naturali cognitione, quā vel iuſti, vel iniuſti habent: *Egregia explicatio Pſalm. 4.* Sed nomine luminis vultus Domini ibi ſignificatur præſens, & magnū Dei cōtra hoſtes auxiliū. Agebat enim Propheta eo in Pſalmo de ſua fuga à regno, filio Abſalone perſequente. Et inter alia acerba, quę cōmemorat, ſuorū etiā militū voces ponit, de propria ſalute deſperantiū, & dicit: Multi, id eſt, magna pars meorū militū de victoria deſperantes, dicebant; quis oſtēdit nobis bona; hoc eſt, eripiet nos à præſenti periculo. Quibus regius vates de Domino cōfeſſus tale reſponſum oppoſuit; ſignatū eſt ſuper nos lumē vultus tui Domine, hoc eſt, vt ſignū atque vexillū eſt eleuatū lumen vultus Domine, quod in diuinis literis, non, niſi fauorē diuinū ſignificat (ea enim eſt vis vocis Hebrææ ſignū: T ſ-

qnam ſi dicat: Qnãuis & vos, ò milites, diffidã
tis de mea ſalute; ego tñ ſiſus ſum, ꝙ Dñs in
boc bello ſnũ vexillũ eſt oſtẽſnrus, noſq; ſua
ope ſnbleuaturus. Et quãdo dicit (ſignatum
eſt) &, dediſti lætitiã præterito vtitur pro fu-
tuto, vt hac ratione ſuæ ſpei erga Deũ firmita
tẽ oſtẽdat, qna de futura Victoria, tanquã de
præterita lætatur. Ex dictis conuincitur du-

Duplex error de iure.

plex error. Vnus antiquiſsimus aſſerẽtiũ, nul-
lũ eſſe ius oaturæ, ſed id eſſe iuſtũ, quod vni-
cuiq; iuſtũ videtur. De quo vidẽdus eſt Ariſt.
1. Eth. c. 3. & 4. Meta. text. 2. & 5. Ethi. c. 7. &
D. Auguſt. lib. 3. de Doctr. Chriſt. c. 14. Alter
hæreticorũ hoius tẽporis, oegantiũ eſſe ali-
quod ius poſitiuũ. In quo errore fuit Ioãnes
Vuickleff, & Martinus Lntherus, vt referũt
Ioãnes Cocleus in vita Lutheri, & Carolus
V. Imperator in quodã publico edicto facto
anno Dñi. 1521. Eoque temeritatis peruenit
Martinus Lutherus, vt publico igne cõbuſſe
rit multos libros iuris Canonici, bullaſq; Põ

Ingens temeritas Lutheri.

tificũ: peiora facturus Iuri Ciuili, niſi magis
timuiſſet ſæculi gladiũ, quã Pontificis excõ-
municatioñẽ. De hoc errore vidẽdus eſt Ro-
phenſis. art. 27. & 37. cõtra Lutherũ, & Soto
lib. 1. de iuſt. & iur. q. 6. art. 4. eiuſq; impugna
tio propriè pertinet ad. 1. 2. q. 95. & 96.

Dubium.

¶ Secundum dnbiũ circa iſtũ articulũ eſt,
vtrùm ius naturale ſit idẽ apud omnes. Ad cu
ius explicatioñẽ eſt aduertendũ primò, quod
titulus hnius quæſtionis poteſt habere dupli
cẽ ſenſum. Primus eſt, vtrùm omnes homines
habeãt & cognoſcãt eadẽ pręcepta naturalia.
Secundus, vtrũ id, qnod à natura præceptum
eſt ſemper, & in omni eueotu, ſit iuſtũ, & in
vtroq; ſenſu in præſenti diſputatur difficul-
tas. ¶ Secundo eſt aduertendũ, qnod inter pręce-
pta legis naturæ, quædã ſunt generalia, &
quaſi prima principia, vt booũ eſt faciendũ,
malũ eſt fugiẽdũ, ꝙ tibi nõ vis, alteri ne fece
ris: alia verò ſuot, quæ ex his principijs dedu
cũtur euideoter. Et inter hæc adhuc eſt diſcri
mẽ: nã quædã facili negotio deducũtur: alia
verò magna cũ difficultate & poſt diuturnũ

1. Concluſ. Lex naturalis quantũ ad principia eſt eadem apud omnes.

laborẽ. ¶ His poſitis ſit prima concluſio. Lex
naturalis quantũ ad prima principia eſt eadẽ
apud omnes: nõ ſolũ quantũ ad cognitionẽ,
ſed etiã quantũ ad rectitudinẽ: ꝙ eſt dicere,
quòd prima principia legis naturæ ab omni-
bus cognoſcũtur & in omni euẽtu & ſemper
ſunt iuſta. Probatur: Prima principia practi-
ca, quantũ ad hoc, ſuot ſimilia principijs ſpe-
culatiuis: ſed prima principia ſpeculatiua ſem
per, & vbiq; ſunt vera, & ab omnibus lumi-
ne naturali ſufficienter cognoſcuntur: ergo
& prima principia practica ſemper & in om
ni euento ſunt iuſta, & omnibus nota. Et cõ
firmatur: Nullus eſſe poteſt adeò barbarus, vt
prima principia practica ignoret: ergo lex na
turalis quantum ad illa, eſt vna apud omnes.

2. Concluſ. Lex naturalis quantum ad cõcluſiones non ſemper eſt recta & iuſta.

¶ Secũda cõcluſio: Hæc lex naturalis quã-
tũ ad cõcluſiones, quæ deducuntur ex primis
principijs, licet vt in plurimũ ſit recta, & iuſta
apnd omnes, nõ tamẽ ſemper. Et eſt dicere, ꝙ
iudicia, qnæ ex primis principijs deducuntur
nõ ſemper ſunt iuſta & recta apnd omnes: &
ſic lex naturalis ſecundũ illa non eſt eadẽ ſem
per apud omnes, quantũ ad rectitudinẽ. Pro
batur: iuſtũ, & rectũ in operabilibus ſumitur
nõ ſolũ ex obiecto operationis, ſed etiã ex om
nibus circunſtãtijs, quæ in particulari cõcur-
runt: ſed fieri poteſt, vt eadẽ operatio, quæ ſe
cundũ ſe & ſimpliciter conſiderata erat iuſta,
& recta & à lege præcepta cõſiderata in par-
ticulari propter aliquas circũſtãtias ſit praua,
ergo & fieri poteſt, vt præceptũ naturæ, ꝙ ſe
cuodũ ſe erat iuſtũ in particulari ſit prauũ ꝓ-
pter aliquã circũſtantiã. Quod & hoc exẽplo
declaratur. Nam ex hoc principio: Quod tibi
nõ vis alteri ne feceris ſtatim neceſſario ſe-
quitur, alienũ nec eſſe accipiendũ, nec retinẽ
dũ inuito dño rationabiliter. Et ex hac cõclu
ſione rurſus infertur depoſitũ eſſe reſtituen-
dũ: quod quidẽ pręceptũ vt in plurimũ rectũ
eſt & iuſtũ. Sed ſi eueniat, quod Dñs depoſiti
in pernicię̃ propriã, vel reipublicæ velit vti
depoſito ratione illius circũſtãtiæ id, ꝙ natu-
ra ſua erat rectũ efficitur malũ, & ſic patet, ꝙ
iudicia practica deducta ex primis principijs,
nõ ſemper & in omni euentu ſunt iuſta. ¶ Ex

Errare in diſcurſu practico eſt valde facile.

quo infertur eſſe valde facile errare in diſcur
ſo practico, in quo ex principijs vniuerſalib⁹
deducuntur concluſiones ad res particulares
operandas. Nã cum ad ſtatuendũ quid in par
ticulari ſit bonum oporteat conſiderare om
nes circunſtantias, & noſter intellectus diffi-
cilirer poſsit attendere ad plura, fit, vt in ſuo
diſcurſu & ratiocinatione ſæpè ſæpiùs erret.

3. Concluſ. Lex naturalis quãtũ ad concluſiones non ſemper eſt nota omnibus.

¶ Tertia cõcluſio. Lex naturalis quãtũ ad cõ
cluſiones, quæ deducuntur ex primis princi-
pijs, nõ ſemper eſt omnibus nota. Et eſt dice-
re, quod non omnes homines cognoſcunt ea
dẽ præcepta naturalia; ſi loquamur de præce
ptis, quæ ex primis principijs deducũtur. Pro
batur. Multi homines, ꝓpter ingenij imbecillita
tẽ nequeũt intelligere neceſsitatẽ illationis:
alij verò propter multas circũſtãtias, ad quas
attẽdere oportet, aſſequi nequeũt quid ſit re
ctũ: ergo lex naturalis, quãtũ ad cõcluſiones
nõ eſt ſemper omnibus nota. Item idẽ proba
tur ex differẽtia, quæ eſt inter intellectũ pra-
cticũ, & ſpeculatiuũ. Nã intellectus ſpecula-
tiu⁹, quia verſatur circa neceſſaria, quæ aliter
ſe habere nõ poſſũt, eãdẽ veritatẽ, quã intue
tur in principijs, reperit in cõcluſionib⁹ abſq;
aliquo defectu. Cęterũ intellectus practicus,
quia

quia ex principijs neceſſarijs diſcurrit ad contingẽtia, & particularia, circa quę actiones humanæ verſantur, fit, vt in illis defectus cõtingere poſsit, tam ex parte rectitudinis, quam ex parte cognitionis.

Corollarium.

1. ¶Ex dictis infertur, eſſe quædã præcepta legis naturæ, quæ nulla ratione iniuſta eſſe poſſũt, nec ab aliquo ignorari; quale eſt illud qđ tibi non vis, &c. Et quãtũ ad hęc lex naturalis ſemper eſt eadẽ apud omnes, tã quo ad cognitionẽ, quã quo ad rectitudinẽ. Alia verò ſunt quæ licet, vt in plurimũ, ſint iuſta, & ab omnibus cognoſcãtur, tamẽ in caſu particulari iniuſta eſſe poſſũt, & ab hominibus ignorari. Qualia ſunt illa, quæ ex principijs primis deducũtur, inter quæ quidẽ illa, quæ magis diſtant à primis principijs facilius iniuſta eſſe poſſunt, & ab hominibus neſciri. Et quantũ ad hæc lex naturalis non eſt eadem ſemper apud omnes; nec quantum ad cognitionem, nec quantum ad rectitudinem, vt diximus.

Aliud eſt legẽ mutari aliud perfici.

¶Et ſi quis quærat, vtrũ ius naturæ poſsit mutari, aduertẽdũ eſt ꝓ ſolutione, aliud eſſe legẽ mutari, aliud verò perfici. Mutatur em̃ ꝓprie cũ abrogatur, aut ex iuſta fit iniuſta, ꝑficitur verò, cũ ex adiũctis reb⁹ additis efficitur honeſtior.

1. dictum.

¶Quo ſuppoſito, dico primo, quòd lex naturæ, quo ad vtraq; præcepta, poteſt perfici, vt autor eſt D. Tho. 1.2. q. 94. ar. 5. perficitur enim tã per legẽ humanã, quã ſupernaturalẽ: nã lex humana ſtatuit graues pœnas in trãſgreſſores legis naturę, & ſic addit maiorẽ vim coerciuã. Itẽ lex ſupernaturalis multis in locis præcepta naturalia hominũ vitijs obſcurata illuſtrat; vt eſt videre apud Matthæũ c. 5. & etiã vocat eã in altiorem finẽ, quam habet lex naturalis, & ſic cõſtat, quod illã perficit.

2. dictum.

¶Dico ſecundò, quod lex naturalis, quantũ ad prima præcepta propriè mutari nõ poteſt; bene tamẽ quo ad ſecũda: quia illa iniuſta eſſe nõ poſſunt: bene tamẽ hæc vt ſtatim dicebã. Quanuis propriè loquẽdo hæc mutatio nõ tã fit in lege, quã in rebus ipſis. Veritas enim illius præcepti; depoſitũ reddendũ eſt, nõ mutatur niſi mutatis rebus, ex quarũ mutatione, contraria naſcitur veritas. Ita aſſerit Ariſt. 5. Eth. c. 7. Vbi dicit, quod i⁹ naturæ immutabile eſt; ſicut ignis, qui vbiq; vrit. Quod de primis præceptis eſt intelligendũ. Nã de ſecundis ſubdit ſtatim, mutari poſſe, non quidem quo ad Deos, qui immutabiles ſunt, ſed quo ad nos, qui mutari poſſumus. Quibus verbis apertè ſignificat, mutationẽ in præceptis naturalibus oriri ex rerum mutatione.

Circa ius poſitiuũ, ſuppoſito tanquã certo in republica tã eccleſiaſtica, quàm ſeculari eſſe poteſtatẽ condẽdi ius poſitiuũ obligans in conſcientia, vt diffinitum eſt in concilio Vienenſi, & habetur in Clemẽtina, ad noſtrũ, de hæreticis, & in Cõſtantiẽſi, de quo eſt videndus Soto lib. 1. de iuſtitia, q. 6. ar. 4. & d. Tho. 1.2. q. 96. ar. 4. Aduertẽdũ eſt primo, quòd iuſtũ poſitiuũ, ſiue humanũ, ſiue diuinũ, etiam poteſt terminare actũ iuſtitiæ virtutis, vnde violatio iuris poſitiui erit iniuſtitia, & cõtra ius naturæ. Qui enim vendit triticũ pluris, quã taxatũ eſt lege humana procul dubio cõmittit furtũ & peccat contra ius naturæ. Et ſi quis argumentetur: Nã ex hoc ſequi videtur quod qui comedit carnes in quadrageſima peccat cõtra ius naturæ, & ſic nullũ peccatũ erit cõtra ius poſitiuũ, Reſpõdetur, verũ eſſe, quòd qui peccat contra ius poſitiuũ, peccat etiã contra ius naturæ, à quo ius poſitiuũ deriuatur, vt autor eſt D. Tho. 1.2. q. 95. art. 2. cũ hoc tamen ſtat, quod quædam peccata dicantur contra ius poſitiuũ, ex eo ſolum, quod immediate ſunt contra legẽ aliquã poſitiuã: nã mediate etiã ſunt contra ius naturæ, alia verò peccata dicuntur ſimpliciter contra ius naturæ, quia immediate pugnãt cũ iure naturali.

Circa iꝰ poſitiuum. Nota. 1.

Secundò, eſt aduertẽdum, quòd, vt cõſtat ex D. Tho. in hoc articulo, ex triplici capite poteſt prouenire, quod aliquid dicatur ius, ſeu iuſtum humanum. Primo, ex peculiari condicto, ſeu beneplacito inter duos homines: vt in emptionibus, & vẽditionibus, & in ſatisfactione iniuriarũ: quæ omnia inter duos geruntur. Secundò ex peculiari conſenſo populi; vt cum cõmuniter cõſentit populus, quod panis, vinũ & oleum tãti, vel tãti vendantur. Tertiò, ex lege quæ aliquãdo determinat pretium: vt in tritico. Et eſt differentia inter hęc tria. Nã in primis duobus iſtis iuſtũ nõ cõſiſtit in indiuiſibili: ſed parũ plus minus ve dicetur iuſtum; vt cũ quis vendit domũ, aut equũ &c. At verò, tertiũ, iuſtũ cõſiſtit in indiuiſibili: vnde ſi trãſiliatur, erit iniuſtũ: vt qui vẽdit triticũ pluris, quàm taxatum eſt facit iniuſtũ & tenetur reſtituere totum id, quod accipit ſupra iuſtum quod taxatum erat.

Nota. 2.

¶Tertiò eſt aduertendũ, quod ius naturæ, & poſitiuum in multis differunt. Primo ex parte cauſæ efficientis: nam cauſa efficiens iuris naturalis eſt Deus, cauſa verò efficiens iuris poſitiui humani (de poſitiuo enim humano loquimur & nõ de poſitiuo diuino) eſt homo. Secũdò differũt ex parte cauſæ formalis, ſeu exẽplaris: nã exemplar iuris naturalis eſt lumẽ naturalis rationis: exẽplar verò & regula iuris humani eſt ipſũ ius naturæ: in tãtũ enim ius humanũ eſt rectũ in quantũ cõſonat iuri naturæ. Tertio differunt ex parte obligationis; quia ius naturę obligat omnes & ſemper, eſtq; immutabile: at verò ius poſitiuum nec obligat omnes, nec ſemper, & eſt mutabile.

Nota. 3. Ius naturæ & poſitiuũ differũt in multis.

Quando autē dicimus, ius poſitiuū obligare omnes, & ſemper, & eſſe inuariabile, eſt intelligendū, quantùm ad prima principia: nā de ſecūdis præceptis iā diximus in hoc articulo eſſe variabilia ex peculiaribus circunſtantijs: quamuis regulariter loquēdo ſemper & omnes obligent. Quartò, differūt in eo, quod, vt aliquid ſit ius naturæ, neceſſariū eſt, quod per bonā & euidentē conſequentiā deducatur ex primis principijs practicis: at verò ius poſitiuū non deducitur per bonā & euidentē conſequentiā ex iure naturali: ſed eſt cōſonum illi. Vt V.g. ius naturale dictat ſceleratos eſſe puniēdos; ex quo per bonā conſequētiā deducitur; quòd latrones & hæretici ſunt puniēdi: & ſic hæc ſunt de iure naturæ. Cęterū quòd hæretici cōburantur, & latrones ſuſpēdantur, nō ſequitur per bonā conſequentiam ex lege naturæ; ſed ſunt conſona illi, & ſic pertinent ad ius humanum. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS III.

Vtrum ius gentium ſit idem cum iure naturali.

1.2. q. 95. artic. 4. ad primum, & 5. Eth. lec. 12. fin.
In digeſto. vet. libr. 1. tit. 1. le. 9.

1 AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quod ius gentiū ſit idē cū iure naturali. Non enim omnes homines conueniūt, niſi in eo, quod eſt eis naturale. Sed in iure gentiū omnes homines conueniūt. Dicit * enim Iuriſcōſultus, quòd ius gentiū eſt, quo gentes humanæ vtuntur, ergo ius gentium eſt ius naturale.

Li. 1. Polit. ca. 3. & 4. tom. 5.
Lib. 5. Ety mol. cap. 6.
Ar. præced.

2 ¶ Præterea, Seruitus inter homines eſt naturalis: quidā enim ſunt naturaliter ſerui, vt Philoſophus * probat in primo Polit. Sed ſeruitutes pertinent ad ius gentium, vt Iſidor. * dicit, ergo ius gentium eſt ius naturale.

3 ¶ Præterea. Ius vt dictum * eſt, diuiditur per ius naturale, & poſitiuū, ſed ius gentium non eſt ius poſitiuū. Nō enim omnes gentes vnquam conuenerunt: vt ex communi cōdicto aliquid ſtatuerent, ergo ius gentium eſt ius naturale.

Lib. 5. Ety mol. cap. 4. in prin.

¶ SED CONTRA eſt quod Iſido. * dicit, quòd ius aut naturale eſt aut ciuile, aut gentium: & ita ius gentium diſtinguitur à iure naturali.

Ar. præced.

RESPONDEO dicēdum, quòd ſicut * dictū eſt, ius ſiue iuſtū naturale eſt, ꝙ ex ſui natura eſt adæquatū vel cōmenſuratū alteri. Hoc autē poteſt cōtingere dupliciter. Vno modo ſecundū abſolutā ſui conſiderationē: ſicut maſculus ex ſui ratione habet cōmenſurationē ad fœminā vt ex ea generet, & parēs ad filiū, vt eū nutriat. Alio modo aliqd eſt naturaliter alteri cōmēſuratū, nō ſecūdū abſolutā ſui rationē, ſed ſecundū aliquid, qđ ex ipſo ſequitur, putà, proprietas poſſeſſionū. Si enim conſideretur iſte ager abſolutè, nō habet vnde magis ſit huius, quàm illi⁹. Sed ſi cōſideretur per reſpectū ad opportunitatē colēdi, & ad pacificū vſū agri, ſecūdū hoc habet quādam cōmēſurationem ad hoc, quod ſit vnius & non alterius: vt patet * per Philoſophū in. 2. Polit. abſolutè autē apprehēdere aliquid nō ſolū conuenit homini, ſed etiā alijs animalib⁹: & ideo ius quod dicitur naturale ſecundū primū modū, cōmune eſt nobis & alijs animalibus. A iure autē naturali ſic dicto recedit ius gētiū, vt Iuriſcōſultus dicit: quia illud omnibus animalibus, hoc ſolū hominibus inter ſe cōmune eſt. Cōſiderare autē aliquid, cōparando ad id quòd ex ipſo ſequitur, eſt propriū rationis. Et ideo hoc idē eſt naturale homini ſecūdū rationē naturalē, quę hoc dictat. Et ideo dicit * Caius Iuriſcōſultus. Quòd naturalis ratio inter omnes homines cōſtituit id, quód apud omnes gētes cuſtoditur: vocaturque ius gentium. Et per hoc patet reſponſio ad primum.

Lib. 2. c. 3. tom. 5.
In digeſto vet. libr. 1 tit. 1 leg. 9

¶ AD SECVNDVM dicendū, quòd hūc hominē eſſe ſeruū, abſolutè conſiderādo, magis quàm aliū, nō habet rationē naturalē, ſed ſolū ſecūdū aliquā vtilitatē conſequentē: in quantum vtile eſt huic, quòd regatur à ſapientiori: & illi quòd ad hoc iuuetur, vt dicitur in primo * Politic. Et ideo ſeruitus pertinēs ad ius gentium eſt naturalis ſecundo modo, ſed non primo modo.

Lib. 1. c. 3. in fine præcipuè. to. 5.

¶ Ad tertiū dicendū, ꝙ quia ea quę ſūt iuris gentiū, naturalis ratio dictat, putà ex propinquo habentia æquitatē: inde eſt ꝙ non indigent aliqua ſpeciali inſtitutione, ſed ipſa naturalis ratio eā inſtituit, vt dictū * eſt in autoritate inducta.

Arg. 1. & inſi cor. ar.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito iuſtum naturale eſſe, quod ex ſui natura eſt adæquatum, vel cōmenſuratum alteri, & quod hæc cōmenſuratio poteſt

poteſt contingere dupliciter; vno modo abſolutè; alio modo in ordine ad aliquem finē, reſpondet D. Tho. ad difficultatem vnica cōcluſione, quę es verbis ipſius colligitur, & eſt talis. Ius gentiū non eſt idē ſimpliciter, quod ius naturale. Probatur: Id dicitur eſſe de iure naturæ, quod ex natura ſua abſolutè eſt commenſuratū: & id dicitur de iure gentiū, quod eſt adæquatum ex natura ſua nō abſolutè, ſed in ordine ad aliquem finem: ergo ius gentiū non eſt idem ſimpliciter, quod ius naturale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRæcipua difficultas circa iſtum articulū eſt, an ius gentium pertineat ad ius naturale, vel ad poſitiuum. Et quidem quod pertineat ad ius naturale, probatur multis & validiſsimis argumentis. Primò: Id, quod colligitur ex principijs naturæ per bonam & euidentē conſequentiā, pertinet ad ius naturale, & cōtinetur ſub illo, vt diximus articulo præcedēti: ſed ius gentiū colligitur ex principijs naturæ per bonā, & euidentē conſequentiā, ergo pertinet ad illud. Conſequentia cū maiori eſt nota: & minor probatur. Hæc ſunt principia iuris naturalis: Agri ſunt diligēter colendi: & pax & tranquillitas reipublicę eſt ſeruanda: ſed ex his principijs in bona cōſequentia infertur, quod ne agri ſegniter colantur, aūt pax & tranquillitas reipublicæ perturbetur, rerum diuiſio ſit facienda, quæ ſecundum omnes eſt de iure gentium: ergo ius gentium colligitur ex principijs naturæ, atq; ex conſequenti eſt idem cum iure naturali.

Dubium.

Primum argumentū.

Secundum argumentum.

¶ Secundò ſic argumentor: Eodem præcepto & iure, quo præcipitur finis præcipiūtur & media neceſſaria ad talis finis cōſequutionem, vt verbi gratia, quia iure naturæ tenemur conſeruare vitam, eodem etiam iure tenemur ſumere cibum neceſſarium ad vitæ cōſeruationem; ſed ius gentium eſt neceſſariū ad conſeruationem iuris naturalis & ordinatur ad illud: ergo ius gentium pertinet ad ius naturæ.

Tertium argumentū.

¶ Tertiò. Si ius gentium pertineret ad ius poſitiuum, ſequeretur, quòd poſſet à principe vel à republica abrogari: ius enim poſitiuum pendet es beneplacito & volūtate principis; atq; ex conſequenti, ſi modo Philippus rex Hiſpaniæ abrogaret ius de diuiſione rerum, & dominiorum, omnia poſsiderentur in communi: conſequens autem eſt abſurdū, ergo dicendum eſt quod ius gentium pertinet ad ius naturæ, ſuper quod nulla poteſt cadere abrogatio, vel diſpēſatio. Et confirmatur. Nā in lege veluti. ff. de iuſtitia & iure, dicit Pomponius religionem erga Deum, & vt parentibus, & patriæ pareamus eſſe de iure gētium, & in l. vt vim. dicit Florentinus, iniuriā propulſare ad idem ſpectare ius: ſed hæc ſunt de iure naturæ, nam præceptum religionis & honorandi parentes, continetur in Decalogo, in quo non, niſi præcepta iuris naturę ponūtur, & ſic omnia ſunt indiſpēſabilia, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 100. ar. 8. & propulſatio iniuriarum eſt concluſio illius principij; Vnaquæque res appetit ſe conſeruare: ergo ius gētium eſt idem cum naturali. In contrarium tamen eſt: Nam D. Iſidorus lib. 5. Etym. ca. 4. & refertur in decretis d. 1. cap. ius autem, dicit: Ius aut naturale eſt, aut ciuile, aut gentium, quibus verbis, vt conſtat, ius gentium diſtinguit à naturali.

Confirmatio.

Iuris prudētes varij.

¶ In hac difficultate non ſolum iuris prudētes varij ſunt confundentes interdum ius gentium cum naturali, & interdum diſtinguentes: ſed nec etiam D. Tho. ſibi ſatis conſtat. Nam in hoc articulo videtur ſignificare ius gentium pertinere ad ius naturale: ſuppoſito enim, quod ius naturæ eſt illud, quod ex natura ſua eſt commenſuratum, & quod hoc poteſt contingere, vel ſecundum abſolutam cōſiderationem, vel in ordine ad aliquem finē, dicit ius gentium eſſe id, quod non abſolutè ſed in ordine ad aliquem finem ex natura ſua eſt commenſuratum; quibus verbis apertè ſignificatur ius gentium pertinere ad ius naturæ, cum tamen. 1. 2. quæſt. 95. art. 4. ius poſitiuum diuidatur in ius gentiū, & ciuile.

Sententia Soti.

¶ Soto lib. 1. de iuſtitia & iure, q. 5. ar. 4. hac ratione diſtinguit inter ius naturale, & ius gētiū. Dicit enim, quòd prima principia practica, quę homines ſine diſcurſu cognoſcūt, quia à natura ſunt indita mētibus noſtris, vt, bona ſunt agēda, & mala fugiēda. Quod tibi non vis alteri ne feceris, &c. proprie cōſtituūt ius naturæ: cōcluſiones vero inde deductæ pertinēt ad ius gentiū. Cæterū hæc ſentētia vera eſſe nō poteſt: nā es ea ſequitur omnia præcepta Decalogi eſſe de iure gentiū; ſi quidē omnia ſūt cōcluſiones ex primis præceptis naturalib[9] deductæ: quod eſt falſum. Primò, quia vt ſtatim dicemus, quæ ſunt de iure gentiū à perfecta republica abrogari poſſunt; præcepta verò Decalogi à nulla republica poſſūt abrogari. Secundò, quia cōcluſiones, quæ neceſſaria conſequētia deducūtur es primis principijs practicis, ita habēt cū illis neceſſariā connexionē, vt ſine illis retitudo naturalis cōſtare nō poſſit: ex quo fit, vt ſint de iure naturę ſicut & principia. Quicūq; enim præcipit aliquid eo ipſo præcipit omnia, quæ cū illo habēt neceſſariā cōnexionē, & ſunt neceſſaria ad illud.

Impugnatur Soto.

Prima concluſio.

Ius gentiū pertinet ad poſitiuum.

¶ Quapropter hac ſentētia omiſſa, vt quid in hac re dicendū ſit explicemus, ſit prima cōcluſio, Ius gentiū non pertinet ad ius naturæ, ſed ad poſitiuū humanū, cuius pars eſt. Hanc

conclu-

cõcluſionẽ põnit D. Tho. 1. 2. q. 94. ar. 5. ad. 3. vbi dicit, quod ſeruitus & diuiſio rerũ nõ ſũt ab ipſa natura, ſed humana ratione inuẽta Et Cicero lib. 2. de Inuentione c. 5. inquit, diuiſionem dominiorum, & rerum iuri poſitiuo eſſe aſcribendam. Sunt autem ſeruitus, & diuiſio rerum de iure gentium, vt omnes Doctores fatentur. Sed probatur noſtra concluſio. Primò: Ea quæ pertinent ad ius naturale, ſunt intrinſecè bona, & oppoſita ſunt intrinſecè mala, etiam ante quã per leges prohibeantur, vt eſt cõmunis conſenſus Theologorum; ſed quæ ſunt de iure gentiũ, nõ ſunt intrinſecè bona, nec oppoſita eorũ ſũt intrinſecè mala: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Conſequentia cum maiori eſt nota; minor probatur. Nam diuiſio rerum, atq; proprietas non eſt adeo bona, vt oppoſitum eius, ſcilicet, communitas rerum non ſit etiã bona; quin potiùs in primitiua Eccleſia omnia erant communia; & etiam nunc ſunt in religionibus approbatis. Et confirmatur: Nam in extrema neceſsitate omnia ſunt cõmunia, vt infrà dicemus q. 62. ex quo manifeſtè colligitur rerum proprietatem non eſſe intrinſecè bonam. Secundò, omnia illa & ſola pertinent ad ius naturæ, quæ aut ſunt prima principia practica, aut ex illis deducuntur per bonam, & euidentem conſequentiam, vt diximus articulo præcedenti: ſed quæ ſunt de iure gentium non ſunt huiuſmodi: nam primo ſeruitus, aut diuiſio rerum non ſunt prima principia practica, vt conſtat; nec etiam deducuntur ex illis abſolutè, ſed facta quadã ſuppoſitione, vt infrà videbimus: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Et confirmatur. Ius gentium habetur ex conſenſu, & beneplacito hominum, & non abſolutè ex dictamine naturæ: ergo non eſt ius naturale. Vltimo: Ius gentium poteſt aboleri per legem poſitiuam, imò de facto eſt abolita rerum diuiſio apud religioſos, & ſeruitus apud Chriſtianos: ſed ius naturæ nõ poteſt aboleri: ergo ius gentiũ diſtinguitur à iure naturali.

Secunda cõcluſio.

Ius gentiũ eſt quaſi miſtum ex naturali & ciuili.

¶ Secunda concluſio. Ius gentium eſt quaſi miſtum ex naturali, & ciuili, habetq; cum vtroq; multam propinquitatem, & ſimilitudinem, ratione cuius in inſtitutis aliquando appellatur ius naturale, & aliquando ius ciuile. Et ità conciliantur diuerſæ loquutiones in eadem inſtituta inuentę. Sed propriè dicendum eſt, quod ius gentium pertinet ad ius poſitiuum propter rationes poſitas in prima concluſione. Et quidem, quod ius gentium habeat ſimilitudinem cum iure naturali probatur. Nam primò, ſicut ius naturale eſt commune omnibus hominibus: ita & ius gẽtium. Secundò. Sicut ius naturale non habetur in ſcriptis, nec inuenitur quando, aut vbi fuerit inſtitutum, ità ius gentium neſcitur, quando, aut vbi cœperit. Tertiò. Sicut ius naturæ ad ſui promulgationem non indiget, vt homines conuocentur, ità etiam in iure gentiũ nõ eſt neceſſariũ, vt fiant hominum conuentus. Tandem: ſicut ius naturæ, vel eſt primum principiũ iuris naturalis, vel concluſio, quę neceſſario per viam illationis deducitur ex primis principijs: ità etiam ius gentium eſt velut concluſio ex primis principijs deducta, quamuis conſequentia abſolutè loquendo, non ſit neceſſaria, cum tamen ius ciuile non deducatur ex primis principijs per modum concluſionis, ſed per modum determinationis, verbi gratia, pręcipit ius naturæ, vt malefici puniantur, & determinat ius ciuile, vt fures ſuſpendantur, & hæretici cõburantur; hoc non eſt colligere concluſionem, ex principijs, vt fit in iure naturali, & in iure gẽtium: ſed in particulari determinare quę vniuerſaliter à lege naturali præcipiũtur. Quod autem ius gentium etiam conueniat cum iure ciuili, patet: nam vtrumq; poteſt per legẽ poſitiuam abrogari, vt infrà dicemus.

Tertia concluſio.

Differentia inter ius gẽtium & naturale.

¶ Tertia concluſio. Inter ius gentiũ & ius naturæ in hoc potiſsimum ſtat differentia, quod quę ſunt de iure naturæ abſolutè ſequũtur ex primis principijs naturæ: at verò quæ ſunt de iure gentiũ nõ ſequũtur abſolutè, ſed facta quadã ſuppoſitione. Pro cuius cõcluſionis intelligẽtia eſt aduertendũ dupliciter cõtingere poſſe, quod aliquid neceſſario deducatur ex principijs naturæ; vno modo abſolutè; alio modo facta aliqua ſuppoſitione. Id dicitur deduci ex principijs naturæ abſolutè, quod ſimpliciter eſt neceſſariũ ad cõparandã rectitudinẽ naturalẽ, cõſiderata abſolutè hominis natura. Id verò dicitur deduci ex principijs naturę, facta ſuppoſitione, quod quidẽ eſt neceſſariũ ad comparandam rectitudinẽ naturalẽ, non cõſiderata hominis natura abſolutè, ſed ſuppoſita tali, aut tali hominis cõditione. Hoc ſuppoſito dicitur in concluſione, quod quæ inferũtur neceſſario ex principijs naturæ, natura hominis abſolutè cõſiderata, proprie pertinẽt ad legẽ naturalẽ, illãque cõſtituũt: at verò quæ inferũtur neceſſario ex principijs naturæ, natura hominis nõ abſolutè cõſiderata; ſed facta aliqua ſuppoſitione, pertinẽt ad ius gentiũ, illudq; conſtituũt, & in hoc potiſsimũ dico cõſiſtere differentiã inter ius gentiũ, & ius naturæ. Quod exemplis declaratur, & manifeſtatur. V. G. quia cõſiderata hominis natura abſolutè, neceſſaria eſt generatio ad conſeruandã ſpeciẽ, & ad generationem eſt neceſſaria maris & fœminæ coniũctio, quæ in hominibus fit per matrimoniũ

Declaratur concluſio exempli.

perpetuum,

perpetuum, & indiſſolubile, vt proles: & ſuſcipi & rectè educari poſsit; hæc omnia propriè pertinent ad legem naturæ; deducuntur enim ex principijs illius, natura hominis abſolutè conſiderata cæterùm ſi cōſideremus homines, in quantum maiori ex parte perfidi ſunt, & bonis matrimonij abuti ſolent, hac cōditione ſuppoſita, etiam eſt neceſſariū, quòd matrimonium fiat debita cum ſolemnitate, vnde iure gentium fuit introducta lex de matrimonijs contrahendis adhibitis teſtibus & debita cum ſolemnitate, vt ſic homines perfidiæ argui poſſent ſi ab vxore diſcederet. Quare lex, quæ præcipit matrimonia ſolemniter contrahi propriè pertinet ad ius gentium; deducitur enim ex principijs naturę, non quidē abſolutè conſideratæ, ſed facta aliqua ſuppoſitione

Lex præcipientis ſolemnia matrimonij, pertinet ad ius gentium.

¶ Item eſt aliud exemplum: Nam conſiderata hominis natura abſolutè, naturaliter cōmendatur pax atq; tranquillitas; & ſic hæc ſunt de iure naturali, cæterū ſi conſideremus hominem quatenus propter naturę corruptionem ſubijcitur diuerſis affectibus, ex quibus prouenit vnumquemq; diuerſis iniurijs eſſe expoſitum, neceſſe eſt, quòd homo per bellum eas poſsit propulſare: & cum ratio poſtulet bellum minimo cum detrimento fieri, ad quod neceſſarium eſt quòd intercedant legati, qui immunes ſint ab omni iniuria, idcircò iure gentium ſtatuta eſt legatorum immunitas. Item etiam; quia bellum eſt adminiſtrandum minimo cum detrimento, iure ſimiliter gentium introductū fuit, vt victi ſeruiant victoribus.

Victi iure gentiū ſeruiunt victoribus.

¶ Tandem eſt aliud exemplum, quo idem manifeſtatur: nam, quia natura hominis abſolutè conſiderata neceſſarium eſt, quod pecora alantur, & agri conſerantur, vt ſic hominibus ſuppetat cibus, fit, vt hæc omnia pertineant ad ius naturæ. Cæterū, quia poſt peccatum primi parentis natura hominis corrupta manſit, & ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quā ad commune, idcircò neceſſarium fuit quod agri atque poſſeſsiones diuiderētur: quare iure gētium id factum fuit, & quia rebus inter homines diuiſis neceſſarium erat earum commutationes fieri, ad quas nūmus eſt neceſſarius, idcircò ſimiliter iure gentium introductæ ſunt pecuniæ. Et ſic conſtat, quòd omnia, quę pertinent ad ius gentium, deducantur ex principijs naturæ, aliqua facta ſuppoſitione: illa verò quæ pertinent ad ius naturale deducuntur ex eiſdē principijs, natura hominis abſolutè conſiderata.

Diuiſio rerum de iure gentiū.

1. Corolla.

¶ Ex dictis infero primò, ius gentium eſſe mediū inter naturale, & ciuile, vt diximus in ſecunda concluſione. Et quia medium participat rationem vtriuſq; extremi ſit, vt ius gentium partim cum naturali, partim cum ciuili cōueniat, & partim differat ab vtroq;. Conuenit cū naturali in eis, quæ ſupra retulimus; & differt ab eodem in eo, quod non deducitur ex principijs naturæ, abſolutè cōſideratę, ſicut ius naturale. Conuenit autem cum iure ciuili in eo, quod conſenſu atq; voluntate hominum ſtatutū eſt; & differt ab eodem in eo, quòd ius ciuile propriū eſt alicuius gētis, ius verò gentiū pertinet ad omnes. Sed eſt aduertendū, quod quando dicimus, ius gentiū conſenſu, atq; voluntate hominū fuiſſe ſtatutū, ſicut ius ciuile, nolumus ſignificare, omnes homines in vnum conueniſſe ad illius compoſitionem, ſed quòd omnium conſenſu tacito, vel expreſſo eſt approbatum.

Ius gentiū, medium inter naturale et ciuile.

¶ Infero ſecundò, quod ſimpliciter loquēdo ius gentium nō ad ius naturale, ſed ad ius poſitiuum ſpectat; cum, vt ſtatim dicebā, nō tam natura, quam hominū beneplacito fuit ſtatutum.

2. Corolla.

¶ Infero tertiò, quòd cùm ius gentium hominum beneplacito ſit inſtitutum, reſpublica, quæ perfecta eſt, bene poterit illud abrogare: quod & factum eſt à republica Chriſtiana, quæ eſt omnium perfectiſsima. Etcō ſtat ita eſſe: nam, vt ſtatim dicebam, de iure gentium eſt rerum diuiſio; & tamen in principio naſcentis Eccleſiæ tota multitudo poſſidebat omnia in communi, vt dicitur Actorum. 4. Item de iure gentium eſt, quòd victi ſeruiant victoribus, vt habetur ex D. Iſidoro d. 1. cap. ius ciuile. & cap. ius gentium, & ex inſtitutis de iure perſonarum. §. ſerui autem. & tamen ſeruitus hæc inter Chriſtianos abrogata eſt: Chriſtianus enim capiens Chriſtianum etiam in bello iuſto non poteſt illum habere pro ſeruo: quòd tractat optime Bartol. in titulo de captiuis & poſtliminio reuerſis, lege, hoſtes.

3. Corolla.

Reſpublica perfecta poteſt abrogare ius gētium.

¶ Infero vltimò, ius gentium cum ad poſitiuum pertineat in nullo poſſe naturali iuri derogare: ex quo ſequitur in caſu extremæ neceſsitatis, quo iure naturali quiſq; tenetur propriam vitā conſeruare, omnia debere eſſe communia, non obſtante iure gentium, quo rerum diuiſio facta eſt.

Vltimū Corollarium.

¶ Ad primum argumentum in principio factum reſpondetur, hoc eſſe diſcriminis inter ius gentium, & ius naturale, quòd concluſiones, quę ſunt de iure gentium, non deducuntur ex principijs naturæ abſolutè conſideratis, ſed facta ſuppoſitione, at verò concluſiones iuris naturalis deducuntur abſolutè, nulla facta ſuppoſitione.

Ad. 1. argumentum.

¶ Ad ſecundum argumentum reſpōdetur, concedendo

Ad. 2. argumentum.

concedendo, quod quando medium eſt ſimpliciter, & abſolutè neceſſarium ad finis conſequutionem, prout neceſſariū diſtinguitur contra vtile, vel cōmodum, tunc quo iure pręcipitur finis, præcipitur etiam medium. Cæterum quando finis nō eſt abſolutè, & ſimpliciter neceſſarium, ſed tantum vtile, vel cōmodum, quale eſt ius gentium, in ordine ad ius naturæ, tunc non eodē præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiā mediū.

Ad.3.argumentum. ¶ Ad tertiū argumentū magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia & iure. q. 1. art. 3. paulò ante reſpōſionē ad primū argumentū capitale, dicit, eſſe aliqua de iure gentium ità neceſſaria, vt non ſolū licitè abrogari non poſſent, ſed nec etiā talis abrogatio facta teneat, ponitq; exēplum in rerū diuiſione. Sed proculdubio tenendum eſt, quodcumq; ius gentiū poſſe abrogari iuxta id, quod à nobis ſuperi⁹ eſt explicatū, ad eius tamen abrogationē non erit ſufficiens ſolius principis beneplacitū; ſed vltra hoc etiā requiritur cōſenſus, & autoritas reipublicæ. Cum enim ius gentiū nō fuerit introductum ſola principis voluntate, ſed pręcipue hominum, & populi conſenſu, iſte etiam erit neceſſarius ad eius abrogationem: vnumquodq; enim per quas cauſas naſcitur per eaſdem diſſolui debet in moralibus. Vnde ad argumentū dico, quod ſi rex Philippus abrogaret ius de diuiſione rerū, factū nō teneret. Ex hoc tamē non ſequitur tale ius nō poſſe abrogari, quin potius de facto eſt abrogatū apud religioſos cōſenſu & beneplacito reipublicæ Chriſtianæ; quod nulla ratione fieri poſſet, ſi ad ius naturale pertineret.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem reſpondetur, iuris prudentes nimium extendere ius gentiū. Exiſtimant enim eius appellatione comprehēdi quidquid cunctis hominibus eſt commune, & ius naturale eſſe, quo etiam bruta cum hominibus participāt: cum tamen multa ad ius naturale pertineant, quę peculiariter hominibus, & non brutis conueniunt; vt eſt videre in pręceptis Decalogi, & in alijs, quæ ex eis euidēti conſequētia deducuntur. Vnde dico differentiā inter ius gentiū, & naturale nō cōſiſtere in eo, quod iuris prudētes affirmāt; ſed in ratione à nobis in. 3. cōcluſione explicata.

Articvlvs. IIII.

¶ Vtrum debeat ſpecialiter diſtingui in paternum & dominatiuum.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non debeat ſpecialiter diſtingui ius paternum & dominatiuum. Ad iuſtitiam enim pertinet reddere vnicuique quod ſuū eſt, vt dicit * Ambroſ. de officijs: Sed ius eſt obiectū iuſtitiæ: ſicut dictū * eſt, ergo ius ad vnūquenque æqualiter pertinet: & ſic non debet diſtingui ſpecialiter ius patris & domini.

Arg.1.& in fin. cor. artic. Inf.qu.58. art.7.ad.3. &.2. diſti. 44.q.2.ar. 1.co.&.5.

2 ¶ Præterea, Ratio iuſti eſt lex: vt dictū * eſt. Sed lex reſpicit cōmune bonū ciuitatis & regni: vt ſupra * habitū eſt. Non autem reſpicit bonū priuatū vni⁹ perſonæ, aut etiā vnius familiæ. Nō ergo debet eſſe aliquod ſpeciale ius, vel iuſtum dominatiuum vel paternum, cū dominus & pater pertineant ad domū, vt dicitur in primo Polit. *.

Eth.le.11. Libr.1.de. offi.ca.24. circ.fi.to.1 Art.1.huius q. Ar.1.ad.1 1.2.q.90. art.2. Ca.3.to.5.

3 ¶ Præterea, Multæ aliæ ſunt differentiæ graduū in hominibus, vt puta quòd quidā ſunt milites, quidam ſacerdotes, quidam principes. Ergo ad eos debet aliquod ſpeciale iuſtum determinari

¶ Sed Contra eſt quòd * Philoſoph⁹ in quinto Ethic. ſpecialiter à iuſto politico, diſtinguit dominatiuum & paternum, & alia huiuſmodi.

Lib.5.c.6. circa fi. tom.5.

Respondeo dicēdū, quòd ius ſiue iuſtū dicitur per cōmenſurationē ad alterū. Alterū autē poteſt dici dupliciter. Vno modo quòd ſimpliciter eſt alterū: ſicut ꝙ eſt omnino diſtinctū: ſicut apparet in duobus hominib⁹, quorū vn⁹ nō eſt ſub altero, ſed ambo ſunt ſub vno principe ciuitatis. Et inter tales ſecūdū *Philoſophū in quinto Ethi. eſt ſimpliciter iuſtū. Alio modo dicitur aliquid alterū nō ſimpliciter, ſed quaſi aliquid eius exiſtens. Et hoc modo in rebus humanis filius eſt aliquid patris: quia quodāmodo eſt pars eius, vt dicitur in octauo * Ethic. & ſeru⁹ eſt aliquid dñi, quia eſt inſtrumētū ei⁹, vt dicitur *in. 1. Poli. Et ideo d patris ad filiū non eſt cōparatio, ſicut ad ſimpliciter alterū. Et ꝓpter hoc nō eſt ibi ſimpliciter iuſtum, ſed quoddam iuſtum, ſcilicet, paternum: & eadem ratione, nec inter dominum & ſeruum, ſed eſt inter eos dominatiuum iuſtum. Vxor autem quamuis ſit aliquid viri, quia comparatur ad eā ſicut ad proprium corpus, vt patet per Apoſtolū ad Ephe. quinto: tamē magis

Lib.5.c.6. circa fi. to.5. Lib 8.cap. 12.tom.5. Lib.1.Pol. ca.3.&.4. tom.5. D.803.

diſtin-

diſtinguitur à viro, quàm filius à patre, vel ſeru' à dño. Aſſumitur enim in quã dã ſocialẽ vitã matrimonij. Et ideo, vt Philoſophus* dicit, inter virũ & vxorẽ plus eſt de ratione iuſti, quã inter patrẽ & filiũ, vel dominum & ſeruum: quia cum vir & vxor habeant immediatam relationem ad domeſticam communitatem, vt patet in* primo Polit. ideo inter eos non eſt etiam ſimpliciter politicum iuſtum, ſed magis iuſtum œconomicum.

Li. 5. Eth. cap. 6. in fi. tom. 5.

Lib. 1. ex c. 3. elicitur, & ex vlt. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ad iuſtitiam pertinet reddere ius ſuum vnicuique: ſuppoſita tamen diuerſitate vnius ad alterum. Siquis enim ſibi det quod ſibi debetur, non propriè vocatur hoc iuſtum: & quia quod eſt filij, eſt patris, & quod eſt ſerui, eſt domini: ideo non eſt propriè iuſtitia patris ad filium, vel domini ad ſeruum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd filius in quãtum filius, eſt aliquid patris: & ſimiliter ſeruus in quantum ſeruus, eſt aliquid domini. Vterq; tamẽ prout conſideratur vt quidam homo, eſt aliquid ſecundum ſe ſubſiſtens ab alijs diſtinctum. Et ideo in quantum vterque eſt homo, aliquo modo ad eos eſt iuſtitia. Et propter hoc etiã aliquæ leges dantur de his quæ ſunt patris ad filium, vel domini ad ſeruum. Sed in quantũ vterque eſt aliquid alterius, ſecundum hoc deficit ibi perfecta ratio iuſti vel iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnes aliæ diuerſitates perſonarum, quæ ſunt in ciuitate, habent immediatam relationem ad communitatem ciuitatis & ad principem ipſius: & ideo ad eos eſt iuſtum ſecundum perfectam rationem iuſti. Diſtinguitur tamen iſtud iuſtum ſecundum diuerſa officia. Vnde & dicitur ius militare, vel magiſtratuum, aut ſacerdotum: non propter defectum à ſimpliciter iuſto, ſicut dicitur paternum & dominatiuũ: ſed propter hoc quòd vnicuique conditioni perſonæ ſecundum proprium officium aliquid proprium debetur.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd iuſtum dicitur per comparationem ad alterum, reſpondet D. Thom. ad hanc difficultatem, per duas propoſitiones.

¶ Prima concluſio, Inter patrem & filium, & inter ſeruum, & dominum non eſt iuſtum ſimpliciter; ſed ius paternum & dominatiuũ, probatur, iuſtum ſimpliciter eſt inter eos, qui ſunt omnino diſtincti, quales ſunt duo ciues, quorum vnus non eſt ſub alio, & ambo ſunt ſub eodem principe: ſed pater & filius, Dominus & ſeruus, nõ ſunt omnino diſtincti: filius enim in humanis dicitur aliquid patris, & ſeruus, aliquid Domini, vt docet Ariſtoteles: ergo inter patrem, & filium, Dominum & ſeruum non poteſt eſſe iuſtum ſimpliciter, ſed iuſtum ſecundum quid, quod appellatur, vel ius paternum, vel dominatiuum.

¶ Secunda concluſio, Inter virum & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter patrem & filium, ſeruum, & Dominum; ſed nõ eſt ſimpliciter iuſtum, ſed iuſtum œconomicum. Probatur: Quia quãuis vxor ſit aliquid viri, ad quem comparatur tanquam ad propriam carnem: & propterea non poſsit eſſe inter eos iuſtum ſimpliciter, magis tamen diſtinguitur à viro, quam filius à patre, & ſeruus à Domino, quia aſſumitur in eandem ſocialem vitam matrimonij: ergo inter virum, & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter patrem & filium, vel dominum & ſeruũ, Et quia vir & vxor habent immediatam relationem ad domeſticam gubernationem: fit, vt inter eos nõ inueniatur ſimpliciter ius poſitiuum, ſed magis iuſtum œconomicum.

Explicatio Articvli.

ARticulus iſte hoc ideò ponitur, vt explicetur text. Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 6. Ex quo loco ambæ concluſiones D. Thom. deſumptæ ſunt. Sed vt melius intelligantur, operæpretium erit, vt ſingulas ſuo ordine examinemus. Vnde circa primam cõcluſionem eſt difficultas, vtrùm inter patrem & filium ſit iuſtum ſimpliciter, vel tantum ſecundum quid, Et quidem quòd ſit iuſtum ſimpliciter, probatur multis argumentis. Primò ſic: inter patrem & filium eſt amicitia ſimpliciter, vt docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 23. art. 1. ergo & iuſtitia ſimpliciter. Probo conſequẽtiam: Nam ratio amicitiæ atque iuſtitiæ eſt æqualis, quãtum ad hoc, quod ſicut iuſtitia eſt ad alterũ; ita & amicitia. Et confirmatur: Inter patrem, & filium eſt iuſtitia ſecundum aliquam verã rationem iuſtitiæ, vt dicit D. Thom. hîc in ſolutione ad ſecundum: ergo eſt iuſtitia ſimpliciter. Probo conſequentiam: Nam ſicut verus

Dubiũ circa primam concluſionem D. Th.

1. Argum.

Confirma.

tus homo eſt ſimpliciter homo: ita vera iuſtitia eſt ſimpliciter iuſtitia.

2. Argum. ¶Secundò, Contraria nata ſunt fieri circa idem: ſed inter patrem & filium reperitur iniuſtum ſimpliciter; filius enim occidens patrem, aut pater filium eſt omnino iniuſtus, vt omnes fatentur, ergo etiam reperitur inter eoſdem iuſtum ſimpliciter.

3. Argum. ¶Tertiò, Si inter patrem, & filium non reperiretur iuſtum ſimpliciter, ex eo eſſet, quia filius eſt aliquid patris, vtpotè qui accipit ſubſtantiam à patre, vt dicit D Thom. in hoc articulo. Sed hæc ratio nihil valet: ergo, Probo minorem: In diuinis inter patrem & filium inuenitur iuſtum ſimpliciter, & rigoroſum; filius enim, vt dicunt Theologi, de toto rigore iuſtitiæ ſatisfecit patri ad æqualitatē pro peccatu totius generis humani, non obſtante quod filius accipit à patre totam ſuam ſubſtantiam, iuxta illud Ioan. 10. Quòd dedit mihi pater maius omnibus eſt, & alibi: Omnia mea tua ſunt, & etiam non obſtante, quòd filius in diuinis eſt multò magis idem cum patre, quàm in humanis; ergo pari ratione, vel potius à fortiori inter patrem & filium in humanis inuenitur iuſtum ſimpliciter.

4. Argum. ¶Quartò, Inter Deum & hominem iuſtū, inuenitur iuſtum ſimpliciter: homo enim iuſtus exercens opera meritoria meretur apud Deum, eſtque meritum illud iuſtum ſimpliciter, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 114. art. 1. Sed homo iuſtus magis pendet à Deo in fieri, & in conſeruari, quàm filius à patre: ergo à fortiori inter patrem & filium inuenitur iuſtum ſimpliciter.

5. Argum. ¶Quintò, Inter patrem & filium eſt iuſtū naturale exactiſsimum, maximè quantum ad educationem & reuerentiam, quam filij debent parentibus exhibere, ergo & iuſtum ſimpliciter. Probo conſequentiam: Nam iuſtum naturale eſt iuſtum ſimpliciter.

Vlt. Argu. ¶Vltimò, Inter patrem & filium emancipatum, habentem iam propriam domum, atq; familiam, inuenitur propriè iuſtitia in contractibus, & commutationibus ciuilibus, non ſecus ac inter duos ciues: ergo & iuſtum ſimpliciter. In contrarium tamen eſt Ariſtot. loco citato.

¶Pro explicatione huius difficultatis, & intelligētia eorum, quæ D. Thom. dicit in hoc articulo rem altius repetentes, aduertimus:

Nota. 1. *Ius ſeu iuſtum multiplex.* Primò, quòd ius ſiue iuſtum eſt multiplex, ſcilicet, politicum, paternum, dominatiuum, & vxorium. Ius politicum eſt ius ſeruandi debitum ordinem inter ciues. Sunt autem ciues, qui ſub eodem principatu commorantes in viuendo, acquirendo & poſsidendo ſunt liberi, & æquales. Nō dico æquales, quia quantum vnus acquirit vel poſsidet tantum, debeat alter acquirere: ſed quia æqualiter eſt licitum vnicuiq; tantum ſibi acquirere, quātum poteſt, & acquiſita poſsidere, vtique eis, ſicut placet, dum modo id fiat ſine communitatis, & conciuium læſione. Ius verò paternum eſt ius ſeruandi debitum ordinem inter parentem & prolem. Ius autem dominatiuū eſt ius ſeruandi debitum ordinem inter dominum & ſeruum, & tādem ius vxorium eſt ius ſeruandi debitū ordinem inter virū & vxorē.

¶Secūdò eſt aduertendū, quòd iuſtū politicū in pluribus differt ab alijs tribus iuſtis. Nam primo differt, quantum ad materiam & obiectum. Iuſtum enim politicum eſt intra parietes ciuitatis, & inter ciues, vt dictū eſt, ideòq; appellatur politicum, hoc eſt, ciuile. Alia autem iuſta ſunt intra parietes domus & inter partes illius: primæ enim & minimæ partes domus ſunt Dominus, & ſeruus, maritus & vxor, pater & filius, vt docet Ariſto. 1. Polit. ideòque appellantur iſta iuſta, non politica, ſed œconomica. Item ius politicum eſt inter perſonas omnino diuiſas in proprietate & vſu bonorum: at verò aliud triplex iuſtum eſt, inter perſonas coniunctas in vtroq; iſtorum: ſeruus enim eſt tanquam poſſeſsio domini, & filius, ſicut pars patris, & vxor ſimiliter eſt coniuncta viro. Item iuſtum politicū eſt inter perſonas æquales, quantum ad principari, & ſubijci: nulli enim ciuium naturaliter principantur, vel ſubijciuntur alijs. Aliud autē triplex iuſtū eſt inter perſonas naturaliter inæquales, quātū ad hoc: pater enim naturaliter principatur filio, & dominus ſeruo, & maritus vxori. Et ſic conſtat, quod ius politicum, quantum ad materiam, & obiectum diſtinguitur ab alijs tribus iuſtis. Secundò differt iuſtum politicum ab alijs quantū ad formam, & modum. Iuſtum enim politicum eſt æqualitas ſimpliciter eorum, inter quos eſt: quæ in hoc cōſiſtit, vt quilibet habeat, quod ſuum eſt. Aliud autem triplex iuſtum eſt, inæqualitas ſimpliciter eorum, inter quos eſt, æquata tamen ſecundum debitam proportionalitatem. Nam iuſtum eſt, quòd, ſicut pater præbet filio nutrimentum, & doctrinam, ità è contra filius patri reddat honorem, & reuerentiam: & ſicut ſeruus acquirit Domino; ità è cōuerſo Dominus ſeruum cuſtodiat, & defendat, &c; vt Albertus dicit, ſicut vir vxori præbet fœcunditatem; ità vxor viro rependat generationem: vel, vt alij dicunt, ſicut vir honorem impendit vxori, ſic, ſcilicet, quod ex honore viri mulier honoratur; ità mulier reddat viro debitum famulatum. Tertiò differt iuſtum politicum ab alijs tribus iuſtis, quantum ad finem, vel effectum. Iuſtū enim

Nota. 2. *Iuſtum politicum differt ab alijs in multis.*

paternum

paternom dominatiuum & vxorium ordinantur principaliter ad ſuſtentationem, & conſeruationem vitæ humanæ in particulari: cum tamen iuſtum politicum per ſe ordinetur ad ſufficientiam vitæ in communi, vt docet Ariſtotel. lib. 1. Politicorum, & Cicero in principio ſuæ rhetoricæ. Et quia bonum cõmune eſt perfectius particulari, quod ad commune ordinatur, fit, vt ius politicum ſit perfectè & ſimpliciter ius, ius autẽ paternum, vel dominatiuum noo ſimpliciter, & perfectè, ſed in ordine ad politicum. Tandẽ differt iuſtum politicum ab alijs iuſtis ex parte cauſæ efficientis, cuius eſt iniuſtum ad iuſtum redocere; Quia enim par in parem non habet imperium, & illi, inter quos eſt politicum ius, ſunt ſibi Inuicem pares, vt dictum eſt; idcircò fit, vt in illo iniuria corrigi debeat per iodicem tertium habeotem ad hoc authoritatem, ſibi, vel prædeceſſoribus ſuis à communitate commiſſam. In alijs autem iuſtis non eſt tertia perſoua neceſſaria, ſed ea pars, quæ alteri præeſt dirigit illam: & ſic iuſtum domini eſt ſeruom punire, & patris filium caſtigare, & mariti vxorem reprehendere; ſi delinquat. Quando aotem dicimus iuſtum dominatiuum inueniri inter dominum, & ſeruum, nomine ſerui intelligimus ſolum illum ſeruum, qui alio nomine appellatur mancipium. Nam inter ſeruum qui ſeruit conductus, vel propter ſtipendium, & dominum, inoenitur iuſtum ſimpliciter, vt omnes Doctores fatentur.

3. Nota. Ad perfectam rationem iuſtitiæ tria ſint neceſſaria. ¶ Tertio eſt aduertendum ad perfectam rationem iuſti ſeu iuſtitiæ, tria eſſe neceſſaria. Primum eſt, quòd ſit inter duo extrema: iuſtitia enim non eſt, niſi ad alterum. Secundum, quòd reddatur æquale. Tertium, quòd reddatur debitum. Ex quo fit, vt vbi aliquod iſtorum defuerit oon poſſit eſſe iuſtum perfectum. Vltimo eſt aduertendum, quod quã do commooiter philoſophi dicuot, ius filij erga parentes ooo eſſe ſimpliciter ius, ſed ſecundum quid, verba illa ſimpliciter, & ſecundum quid, geminam poſſunt habere ſignificationem. Prima eſt, vt ly, ſimpliciter idẽ ſit, ac ſecundum propriam, & veram rationẽ iuris, ooo metaphoricam, nec ſimilitudinariam, & ſecundum quid, ac ſecuodum metaphoricam, & non propriam nec veram rationem iuris. Secunda ſigoificatio eſt, vt ius ſimpliciter dicatur, quod non ſolum habet propriam & veram rationem iuris, ſed etiam ex omoi parte perfectam; & ſecundũ quid, quod etſi habeat propriam, & veram rationem iuris, non tamen ex omni parte perfectam. Bene enim poteſt contingere, vt aliquid habeat propriam, & veram ratiooem iuris, non tamen perfectam, & rigoroſam: ſicut & creatura habet veram & propriam ratiooem entis, non tamen ex omni parte perfectam, ſed hæc eſt in Deo.

1. Concluſio. Ius paternum & dominatiuũ, habẽt verã rationẽ iuris quãtum ad eſſentialia. ¶ His cooſtitutis ſit prima concluſio. Ius filij erga parentes, & ſerui erga dominũ habet veram, & propriam rationem iuris, quantom ad eſſentialia: itaq; eſt ius ſimpliciter, ſi ly, ſimpliciter, accipiatur vt diſtinguitur contra metaphoricum & improprium. Hanc cõcluſionem ſupponit tanquam certam Ariſto. lib. 5. Ethic. cap. 6. & D. Thom. in hoc articulo. Nam dicunt, quod ſi filius conſideretur, vt eſt quidam homo, tunc eſt verom ius inter patrẽ & filiũ. Cæterum, quoniam hic homo eſt genitus à patre, à quo habet eſſe, ideò deficit illud ius à perfecta ratiooe iuſti. Et probatur: Omnes conditiones neceſſariò requiſitæ ad veram & propriam rationem iuris, repetiuntur in iore patris ad filium, & ſerui ad dominum: ergo inter patrem & filium, ſeruum, & dominum eſt verum & proprium ius. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam primo reperitur ordo ad alterum tantus, quantus ſufficit ad veram rationem iuris: reperitur enim ordo ad diuerſa ſubſiſtentia, & ad diuerſa ſuppoſita, quod ſatis eſt: item etiam reperitur æqualitas licèt oon omnimoda, ſecundum tamen proportionem & modum eius, qui operatur: nam filius modeſtus & obediens ſecundum proportiooem, & modũ ſuũ reddit patri quantum in ſe eſt id, quod debet: & idem facit ſeruus ſtudioſus & morigeratus: ergo inter patrem & filium, ſeruum & dominum, eſt verum & proprium ius.

2. Concluſio. Ius paternum & dominatiuum non habẽt perfectã rationẽ iuſti. ¶ Secunda concluſio: Ius inter patrem & filium, ſeruum & dominum, quod eſt ius paternum, & dominatiuum, noo habet perfectam ratiooem iuſti nec eſt ſimpliciter ius, ſi ly, ſimpliciter, accipiatur in ſecunda ſignificatione, in quantum, ſcilicet, dicit id, quod non ſolùm habet veram, & propriam rationem iuris; ſed etiam ex omni parte perfectam. Et probatur: Ius patris ad filium, vel ſerui ad dominum dicitur ius noo per ſeipſom immediatè, ſed per ordinem ad ius politicum & ciuile: ergo non habet perfectam rationem ioris, vel iuſti; ſed analogicam. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Ius dicitur ſimpliciter & perfectè tale in ordine ad bonum commune regoi, vel ciuitatis: ſed ius patris ad filium, vel ſerui ad domioum non dicit immediatum ordioem ad bonum commoue regni, vel ciuitatis, nec ad ius

politicum, & ciuile; ſed tantum dicit ordinẽ per ſe primò ad bonum domeſticum, & ad bonam gubernationem domus: ergo ſimpliciter loquendo non habet perfectam rationem iuris, niſi reſpectu quodam addito ad bonum commune, & ad ius politicum. Et cõfirmatur: Lex eſt ratio iuris, in quantum ius eſt vnde Ariſtot. 5. Ethicor. c. 6. dicit ad illos non poſſe eſſe iuſtum, vel iniuſtum ſimpliciter, ad quos lex non fertur: ſed lex dicit immediatum ordinem ad bonum commune; nullum enim præceptum poteſt habere rationẽ legis, quod ad bonum commune non ordinetur, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 2. ergo ius paternum, vel dominatiuum, quod immediatè reſpicit bonum priuatum domus non poterit habere per ſe primo perfectam rationẽ iuris: ſed erit ius mediante alio iure, ſcilicet iure politico, ad quod mediante ordinatur. Item ius dicit ordinem ad alterum: ergo perfectum, & ſimpliciter ius dicit ordinem ad alterum ſimpliciter: ſed filius non eſt alius ſimpliciter à patre, nec ſeruus à domino; comparatur enim filius ad patrem, tanquã pars eius, vt dicit Ariſto. 8. Ethic. c. 12. & ſeruus ad dominum tanquam inſtrumentum illius, vt dicitur lib. 1. Polit. c. 3. & 4. ergo ius paternũ & dominatiuum ex iſta parte, quæ ſunt ad alterum non habent perfectam rationem iuris. Item: Ratio iuſti conſiſtit in faciẽda æqualitate: ergo ratio perfecti iuſti in facienda perfecta æqualitate: ſed inter patrem & filium, dominum & ſeruum non poteſt eſſe perfecta æqualitas, Dijs enim, parentibus, & magiſtris non poſſumus reddere æquale, vt dicit Ariſtot. & idem eſt de ſeruis reſpectu dominorum: ergo ius paternum, vel dominatiuum ex iſta parte, quæ non poteſt reddi æquale non poteſt eſſe ſimpliciter perfectum. Ex dictis infertur, quod cum ad rationem perfecti iuſti requirantur tria, vt diximus, in tertio notabili, ſcilicet, quod ſit ad alterum, quod reddatur æquale, & quod reddatur debitum, ex defectu duorum priorum, ius paternum, vel dominatiuum non dicitur ſimpliciter, & perfectè ius. Tertia autem conditio, ſcilicet, ratio debiti non deeſt iuri paterno, imo perfectius inuenitur in illo, quàm in iuſto ſimpliciter, ſiue politico. Et ex hoc fit, vt in filijs in ordine ad parentes conſtituatur quædam virt⁹ ſpecialis appellata, pietas, & eſt illa, qua filius exhibet patri debitum cultum, de qua differt Diu. Thom. infrà, quæſt. 80. artic. 1. & quæſt. 101. artic. 1. 2. & 3. Ex qua quidem pietate ſtrictius obligantur filij parentibus, quam ex iuſtitia: vnde filius inferens patri iniuriam nõ dicitur ſolum iniuſtus, ſed impius, & horrendus.

Corollarium.

In filio reſpectu parẽtum ponitur pietas virtus ſpecialis.

Dubiolum. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quando dicimus inter patrem & filium non eſſe ſimpliciter iuſtum, ſit intelligendum ex vtroque termino tam, ſcilicet, ex parte filij in ordine ad patrem, quam ex parte patris in ordine ad filium. Ad quod breuiter reſpondetur, vtrinque eſſe intelligendum, ſed non æqua ratione. Filij enim ad patrem deficit ratio iuſti ſimpliciter, tum; quia filio eſt pars patris; tum etiam; quia non poteſt reddere æquale. At verò patris ad filium, non eſt iuſtum ſimpliciter; non quia pater nõ poſſit reddere æquale: ſed quia ſe habet ad filium, ſicut totum ad partem. Vnde ſicut inter hominem, & ſua membra non poteſt eſſe propria ratio iuſti, quia non ſunt ſimpliciter duo: ita nec inter patrem & filium: ſed quidquid confert pater in filium in ſeipſum quodammodo, conferre eſt dicendum. Cuius rei videtur habuiſſe rationem Seleucus Locrenſium Monarcha. Nam cùm à filio ob tranſgreſſionem legis à ſe poſitæ, vterque oculus eſſet eruendus præcepit, vt alter a ſe, & alter à filio erueretur: quaſi ſignificans patris & filij eandem protſus eſſe perſonam. Sed reſtat, vt reſpondeamus ad argumenta in principio facta.

Solutio.

Ad 1. argumentum. ¶ Ad primum reſpondetur concedendo verum eſſe, quod amicitia, atque iuſtitia habent ſimilitudinem, quantum ad hoc, quod vtraque eſt ad alterum. Dico tamen, quod, quemadmodum, vt docet Ariſtotel. 8. Ethic. cor. capit. 11. eſt quædam ſpecies amicitiæ conſiſtens in excellentia, qualis eſt illa, quæ inuenitur inter patrem & filium, virum & vxorem; principem & ſubditum, de cuius ratione non eſt æqualitas ſimpliciter, ſed æqualitas proportionis, quæ inuenitur, quando pater præſtat filio quæ patris ſunt, & filius patri, quæ ſunt filij, habita comparatione rationum vtriuſque: ita etiam eſt quædam iuſtitia conſiſtens in æqualitate, non ſimpliciter, ſed proportionis, qualis eſt iuſtitia paterna, vel dominatiua, vel vxoria; quæ quidem verè & propriè appellantur ius; quamuis non habeant perfectam rationem iuris, vt diximus in ſuperioribus.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem reſpondetur, concedendo ſimiliter, inter patrem & filium eſſe iuſtitiam ſecundum aliquam veram rationem iuſtitiæ. Ex hoc tamen non infertur inter illos eſſe iuſtitiam ſimpliciter, ſi, ſimpliciter, accipiatur vt diſtinguitur contra perfectum, vt diximus in ſecunda concluſione.

Ad 2. argumentũ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur cum Caietano in præſenti, conceſſa maiori, negando

do minorem; non enim inuenitur inter patrem & filium iniuſtum ſimpliciter, ſicut nec iuſtum. Sed quemadmodum inter eos eſt pluſquam ius; quia eſt vnitas fundans altiorem virtutem, nempe, pietatem, vt ſupra diximus: ità etiam eſt pluſquàm iniuſtum, nempe, impietas: quia eſt violatio vnitatis, quæ peior eſt violatione iuris. Vnde dico, quod ſicut occidere ſeipſum eſt ſumme contrarium naturæ, & peius cæteris homicidijs, quia violatur identitas, quæ plus eſt, quam æqualitas, in qua conſiſtit ius: ita etiam cum filius occidit patrem, aut è conuerſo; quia quaſi contra ſeipſum conſurgit peius quàm iniuſtum committit, quod in æqualitate conſtituitur.

Ad. 3. argumentū. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico non eſſe eandem rationem de patre & filio in diuinis, & in humanis. Nam in diuinis, quia filius Dei non gratis, & liberè, ſed naturaliter & neceſſario accepit eſſe à patre, eſſe, inquam ſibi debitum; quoniam erat proprium ipſius filij Dei, non mirum eſſe debet, ſi in ipſo filio reſpectu patris æterni inuenta fuerit iuſtitia perfectiſsima. At verò in humanis, quòniam pater liberè generat filium, & dat illi eſſe, quod nulla ratione erat ſibi debitum hinc eſt, quòd filius ſemper manet aſtrictus, & obligatus patri, adeò, vt inter ipſos non poſsit reperiri iuſtum ſimpliciter, niſi quantum ad aliqua, in quibus ex iure gentium filius eſt conſtitutus dominus, & ſui iuris, vt dicemus in ſolutione ad vltimum argumentum.

Ad. 4. argumentū. ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, quod ſicut inter Deum & hominem iuſtum eſt vera ratio iuſtitiæ, non tamen perfecta; quia homo iuſtus eſt creatura Dei, ab eoque dependet, vt docet D.Tho. 1. 2. quæſtio. 114. articul. 1. & 3. ità etiam inter patrem & filium eſt vera, & propria ratio iuſtitiæ, non tamen perfecta, vt diximus in concluſionibus. Ex quo factum fuit, vt D. Tho. 3. part. q. 85. art. 3. iuſti, quod reperitur inter hominem, & Deum comparauerit iuſto paterno, & dominatiuo in humanis inuento.

Ad. 5. argumētum. ¶ Ad quintum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Non enim eſt inconueniens, quod ius inter patrem & filium ſit exactiſsimum, quantum ad naturalitatem: & tamen in ratione iuſti ſit imperfectum, ea, ſcilicet, parte, qua non eſt omnino ad alterum, quod neceſſarium eſt ad completam & perfectam rationem iuſti. Quin potiùs dico, quòd, quemadmodum calor aeris in ratione naturalitatis ſimpliciter, & perfecte eſt naturalis, & tamen ex hoc non ſequitur, quod ſit perfectus in ratione caloris, quia non habet complementum quantum ad hoc; ità etiam ius paternum eſt perfectum, quantum ad naturalitatem, hoc eſt, eſt ſimpliciter naturale, non tamen eſt perfectum in ratione iuſti; quia non eſt omnino ad alterum, ad modum iam explicatum.

Ad vltimū argumentum. ¶ In vltimo argumento tangitur difficultas, vtrùm inter patrem & filium emancipatum poſsit, quantum ad aliquas actiones, reperiri iuſtum ſimpliciter, & poſitiuum. Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, filium poſſe conſiderari ſecundum duplicem ſtatum. Primus eſt, ante quam emancipetur; tunc, ſcilicet, quando adhuc eſt ſub cura parentum. Secundus quando iam eſt emancipatus, & relictus ſuo iuri, quantum ad bona temporalia. Dixi quantum ad bona temporalia: nam quantum ad ius paternum, hoc eſt, quantum ad pietatem, & obedientiam parentibus debitam, nunquam filius emancipatur. Hoc ſuppoſito dico inter filium emancipatum, & patrem reperiri poſſe iuſtum ſimpliciter, & ad æqualitatem, quo ad multas actiones. Ita docet Ariſtot. 5. Ethic. cap. 6. & Diu. Thom. ibidem lectione. 12. & Buridanus quæſtion. 18. Et probatur: Si filius emancipatus vendat patri rem aliquam, pater tenetur ei precium reddere, non ex pietate, nec ex liberalitate: ergo ex iuſtitia ſimpliciter dicta, quæ eſt ad æqualitatem. Et confirmatur: Qui debet centum Regi, & ſoluit, facit iuſtum ſimpliciter, & ad æqualitatem, nec obedientia Regibus debita eam tollit: licet enim quis teneatur Regi obedire, imo & dare illi bona ſua in caſibus neceſsitatis, eis tamen exceptis vnuſquiſque habet ius etiam in ordine ad Regem ſuper bona ſua temporalia: ergo quantum ad hæc poterit eſſe inter ipſum & regem iuſtum ſimpliciter. Et eadem ratio eſt de filijs reſpectu parentum. Et hæc dicta ſufficiant de tota iſta dubitatione.

Inter patrem & filium emācipatū reperitur iuſtū ſimpliciter quantū ad aliquid.

Dubiū circa ſecundā concluſionē D. Thom. ¶ Circa ſecundam concluſionem Diui Thomæ, vbi dicitur, inter virum & vxorem non reperiri iuſtum ſimpliciter, ſed œconomicum, eſt aduertendum; inter virum & vxorem duo actionum genera reperiri poſſe. Primum eſt, quòd conſiſtit in exigendo, & reddendo debitum. Et quantum ad hoc inuenitur inter ipſos iuſtum ſimpliciter. Dicit enim Paulus prima ad Corint. 7. Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. Et ruſus: Mulier ſui corporis pote

Inter virū & vxorem duo actionum genera reperiū tur.

ſtatem non habet,ſed vir: & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudari inuicem, &c. Quibus verbis aperte ſignificat æquale eſſe debitum inter virum, & vxorem in actu matrimonij; & ſic eſſe inter illos iuſtum ſimpliciter, quantum ad hoc. Aliud genus actionum eſt; quod conſiſtit in gubernatione familiæ, & reſpectu huius, nec vxor eſt viro æqualis, nec verò cenſetur ſuppoſitum per ſe à viro diſtinctū; & ſic quantum ad hoc non eſt inter illos iuſtum ſimpliciter, ſed œconomicum. De quo eſt videndus Ariſtotel. 1. Polit. cap. 3. &. 8. & lib. 2. OEconomicorum, capite primo, & tribus ſequentibus.

QVÆSTIO. LVIII.
De Iuſtitia, in duodecim articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenienter diffiniatur iuſtitia, quòd eſt perpetua & conſtans voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd inconueniēter definiatur à * Iuriſperitis, quòd iuſtitia eſt perpetua & conſtans voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens. Iuſtitia enim ſecundum Philoſophū * in quinto Ethicor. eſt habirus, à quo ſunt aliqui operatiui iuſtorum, & à quo operātur, & volunt iuſta. Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum, ergo inconuenienter iuſtitia dicitur eſſe voluntas.

4. di. 33. q. 3. ar. 1. ad. 3. Et veri. q. 8. ar. 5. ad. 12. In digeſto vet. li. 1. ti. 1. lege. 10. in prin. Lib. 5. c. 1. non longè à prin. to. 5.

2 ¶ Præterea, Rectitudo voluntatis nō eſt voluntas, alioquin ſi voluntas eſſet ſua rectitudo, ſequeretur quòd nulla voluntas eſſet peruerſa. Sed ſecundum * Anſelmum in libro de Veritate, Iuſtitia eſt rectitudo, ergo iuſtitia non eſt voluntas.

In dialogo de verit. c. 13.

3 ¶ Præterea. Sola Dei voluntas eſt perpetua. Si ergo iuſtitia eſt perpetua voluntas, in ſolo Deo erit iuſtitia.

4 ¶ Præterea, Omne perpetuum eſt cōſtans, quia eſt immutabile. Superflue ergo vtrumque ponitur in definitione iuſtitiæ, & perpetuùm & conſtans.

5 ¶ Præterea. Reddere ius vnicuique pertinet ad principem. Ergo ſi iuſtitia ſit vnicuique ius ſuum tribuens, ſequitur quòd iuſtitia non ſit niſi in principe; quod eſt inconueniens.

6 ¶ Præterea, Auguſtinus, * dicit in libro de Moribus Eccleſiæ, quod iuſtitia eſt amor Deo tantùm ſeruiens, non ergo reddit vnicuique quod ſuum eſt.

C. 15. circa med. to. 1.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd prædicta iuſtitiæ definitio conueniens eſt, ſi rectè intelligatur. Cum enim omnis virtus ſit habitus, qui eſt principium boni actus, neceſſe eſt quòd virtus definiatur per actum bonum, qui eſt circa ea, quæ ad alterum ſunt, ſicut circa propriam materiam virtutis. Eſt autem iuſtitia præcipuè circa ea quæ ad alterum ſunt, ſicut circa propriam materiam, vt infrà * patebit. Et ideo actus iuſtitiæ per comparationem ad propriam materiam virtutis, & obiectum tangitur, cum dicitur, ius ſuum vnicuique tribuens. Quia vt Iſidorus * dicit in libro Etymol. Iuſtus dicitur, quia ius cuſtodit. Ad hoc autem, quod aliquis actus circa quamcunque materiam ſit virtuoſus, requiritur quòd ſit voluntarius, & quòd ſit ſtabilis & firmus: quia Philoſoph. dicit * in ſecūdo Ethic. quòd ad virtutis actum requiritur, primo quidem, quòd operetur ſciens: ſecundo autem, quòd eligens & propter debitū finem: tertio, quòd immobiliter operetur, Primus autem horum includitur in ſecundo: quia quod per ignorantiam agitur, eſt inuoluntarium: vt dicitur * in tertio Ethicor. Et ideo in definitione iuſtitiæ primo ponitur voluntas, ad oſtendendum quòd actus iuſtitiæ debet eſſe voluntarius. Additur autē de conſtātia & perpetuitate, ad deſignādā actus firmitatē. Et ideo prædicta definitio eſt cōpleta definitio iuſtitiæ, niſi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum ſpecificatur; habitus enim ad actū dicitur. Et ſi quis vellet eam in debitam formam definitionis reducere, poſſet ſic dicere, quòd iuſtitia eſt habitus, ſecūdū quē aliquis

Ar. ſequen. Li. 10. ca. 9. incipit. Ingenioſus parum à prin. Li. 2. Ethi. c. 4. to. 5. Lib. 3. c. 1. tom. 5.

quis conſtanti & perpetua voluntate ius ſuum vnicuique tribuit. Et quaſi eſt eadem diffinitio cum ea, quam * Philoſoph. ponit in 5. Ethic. dicens, quòd iuſtitia eſt habitus, ſecundum quem aliquis dicitur operatiuus ſecundum electionem iuſti.

Li. 5. c. 1. & ſimul. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd voluntas hic nominat actum, nõ potentiam. Eſt autem conſuetũ quòd apud authores habitus per actus diffiniantur: ſicut * Auguſt. dicit ſuper Ioã. quod fides eſt credere quod non vides.

Tract. 79. in Ioã. paulo à princ. tom. 9.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd neque etiam iuſtitia eſt eſſentialiter rectitudo, ſed cauſaliter tantum. Eſt enim habitus, ſecundum quem aliquis rectè operatur, & vult.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas poteſt dici perpetua dupliciter. Vnõ modo ex parte ipſius act⁹, qui perpetuò durat. Et ſic ſolius Dei voluntas eſt perpetua. Alio modo ex parte obiecti: quia ſcilicet, aliquis vult perpetuò facere aliquid. Et hoc requiritur ad rationem iuſtitiæ. Nõ enim ſufficit ad rationem iuſtitiæ, quòd aliquis velit ad horam in aliquo negotio ſeruare iuſtitiã: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnibus iniuſtè agere, ſed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuò, & in omnibus iuſtitiã conſeruãdi.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quia perpetuum non accipitur ſecundum durationem perpetuam actus voluntatis, non ſuperfluè additur, Conſtans. Vt ſicut per hoc, quod dicit, Perpetua voluntas, deſignatur, quòd aliquis gerat in propoſito perpetuò iuſtitiam cõſeruandi: ita etiam per hoc, quòd dicitur conſtans, deſignetur quòd in hoc propoſito firmiter perſeueret.

¶ Ad quintum dicendũ, quòd iudex reddit quod ſuũ eſt per modum imperantis & dirigentis: quia iudex eſt iuſtũ animatum, & princeps eſt cuſtos iuſti, vt dicitur * in 5 Ethic. Sed ſubditi reddunt quod ſuum eſt vnicuique per modum executionis.

Lib. 5. c. 6. à med. to. 5

¶ Ad ſextũ dicendum, quòd ſicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, vt ſuprà dictum * eſt: ita etiam in hoc quòd homo ſeruit Deo, includitur quòd vnicuique reddat quod debet.

q. 24. ar. 1.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio. Definitio ſuperius poſita eſt conueniens, ſi rectè intelligatur, ſumendo, ſcilicet, voluntatis nomen pro actu voluntatis. Hanc concluſionem probat D. Tho. declarãdo ſingulas partes. Nã primo ponitur illa particula, volũtas, ad oſtendendũ, qđ actus iuſtitiæ debet eſſe voluntarius: & additur illa (cõſtans & perpetua) ad deſignandã actus firmitatem. Et tandẽ dicitur, ius ſuũ vnicuiq; tribuẽdi: in quo declaratur propria materia virtutis, & obiectũ. Eſt enim iuſtitia præcipuè circa ea, quæ ad alterũ ſũt ſicut circa propriã materiã, vt latiùs videbimus articulo ſequẽti. Secũda concluſio: Propoſita definitio poterit in debitã formã definitionis reduci, ſi dicamus, quòd eſt habitus, per quẽ conſtanter, & perpetua volũtate ius ſuũ vnicuiq; tribuitur. Hanc concluſionẽ nõ probat D. Tho ſed illã, vt notã ex ſuperioribus relinquit. Tertia cõcluſio: Hæc definitio in formã reducta eſt ſimilis definitioni traditæ ab Ariſt. 5. Ethicor. cap. 1. vbi dicit, iuſtitiam eſſe habitũ, quo homines iuſta operantur.

Explicatio Articvli.

CIrca iſtum articulũ eſt aduertendũ, quòd definitio iuſtitiæ in prima cõcluſione cõtenta, eſt Vlpiani in lege iuſtitia. ff. de iuſtitiã & iure, ex quo loco illã deſumpſit Iuſtinianus in ſua Inſtituta. Cicero lib. 1. de Inuẽtione, c. 5. & lib. 2. Offic. cap. de iuſtitia, aliter definit iuſtitiã dicens, quod eſt habitus animæ cõmuni vtilitati proſpiciens. Sed hæc definitio non tã iuſtitiæ particulari, quã legali conuenit, cuius eſt potiſſimũ ordinari ad bonum cõmune, D. Ambroſius lib. 1. Officiorũ. c. 24. definit iuſtitiã, ſicut Iuriſcõſultus, dicẽs, quod eſt virtus moralis, qua vnicuiq; quod ſuũ eſt redditur. Eandẽ definitionẽ approbat D. Auguſt. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 13. & lib. de Quãtitate animę c. 9. & li. 8. de Trinitate, ca. 6. & lib. 83. quæſtionum. q. 31. Eandem etiã approbat D. Thom. in hoc articulo, dicẽs eſſe conuenientem, ſi rectè intelligatur. Vnde ad illius explicationem eſt aduertendum primò, quòd cũ omnis virtus ſit habitus electiuus, vt Ariſtot. docet 2. Ethic. & habitus ſortiãtur ſpeciẽ ab actibus, ſicut actus ab obiecto: illa erit conueniens vniuſcuiuſq; virtutis definitio, in qua eius natura per pro-

Definitiones iuſtitia.

prium actum, & obiectum explicatur. Eſt autem iuſtitia virtus, quæ habentem ordinat ad alterum: inter quos æqualitatem dati, & accepti conſtituit, vt ex dictis in q. præcedenti colligere licet, & ſic actus proprius illius erit reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt. Dicitur ergo in diffinitione iuſtitiæ, quod eſt voluntas ius ſuum vnicuique tribuẽdi, vt proprius actus explicetur: & nomine voluntatis intelligitur non potẽtia, ſed actus. Familiare enim eſt philoſophis nomen potentiæ tribuere actibus: ad quem modum principiorum cognitio appellatur intellectus, ponitur autem illa particula, voluntas, non loco generis, vt aliqui exiſtimant: nam cùm iuſtitia virtus, de qua in præſenti eſt ſermo, ſit habitus, nulla ratione fieri poteſt, vt reſpectu illius ſit genus nomen, quod non habitũ, ſed actum importat: ſed ponitur illa particula cũ præcedẽtibus, ſcilicet, conſtans, atq; perpetua, ad denotandas quaſdã conditiones, quæ neceſſario in omni actu virtutis ſunt inueniendæ, vt ſtatim dicemus. Et loco generis debet ſubintelligi, vel habitus, vel virtus moralis. Et ſic prædicta verba efficiant ſenſum cauſalem, ac ſi diceretur; Iuſtitia eſt habitus, quo fit actus voluntarius, firmus atque conſtans, ius ſuum vnicuique tribuendi. Iuxta quem modum D. Auguſtini ſuper Ioannem tractatu. 79. dicit de fide, quòd eſt credere, quod non vides. Et D. Anſelmus in libro de veritate, dicit de iuſtitia, quòd eſt rectitudo, hoc eſt, habitus efficiens in actibus rectitudinem: nam ſola diuina voluntas eſt ſua rectitudo.

Familiare eſt Philoſophis nomẽ potẽtiæ tribuere actibus.

D. Auguſtinus.

D. Anſelmus.

¶ Secundò eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex Ariſtot. lib. 2. Ethicor. cap. 4. in omni actu virtutis tres conditiones ſunt neceſſario inueniendæ. Prima eſt, quod quis ſciens operetur. Secunda, quod operetur eligens & propter finem. Tertia, quod operetur conſtãter, & immobiliter. Duæ priores pertinent ad libertatem neceſſariò in operante inueniẽdã; quod enim per ignorantiam, vel per violentiam fit, cùm non ſit voluntarium, nõ poteſt habere rationem virtutis. Et tertia pertinet ad modum, qui in operatione eſt ſeruandus. Duæ priores cõditiones explicantur illa particula, voluntas, quæ idem valet, ac actus voluntarius: & tertia declaratur per illam, ſcilicet, conſtans atq; perpetua: nomine autẽ perpetui intelligimus non eum actum, qui nunquam interrumpitur, hæc enim perpetuitas ſoli Deo poteſt conuenire: ſed eum, qui fit ab eo, qui ſemper & in omni euentu propoſuit debitè & ſecundum legem operari. Sapiẽter autem Vlpianus vltra illam particulam (perpetua) appoſuit aliam, ſcilicet, conſtans. Perpetuum enim ſolum dicit propoſitum & intentionem bene ſemper operandi: at verò conſtans vltra id addit eiuſdem propoſiti firmitatem: quod tũc eſt quãdo homo in tali propoſito nec nutat, nec vacillat, ſed fixus manet: quod vtrumq; eſt neceſſarium ad hoc, vt quis virtutem conſequutus fuiſſe dicatur. Multi enim reperiuntur habentes propoſitum ſemper ſtudioſe agendi, qui tamẽ quia firmis virtutum radicibus non nituntur idẽtidem dilabuntur: & ſic ſtudioſi minime dicũtur. Et hæc de diffinitione Vlpiani, quantũ ad eius explicationẽ dicta ſufficiant: ex quibus manifeſte colligitur, eſſe prorſus eandẽ cũ ea, quam D. Tho. in hoc articulo ſub clariori verborũ ſerie conſtituit.

Nota. 2.

In omni actu virtutis tres conditiones ſunt neceſſaria.

Diſcrimẽ inter perpetuum & cõſtans.

¶ Sed contra prædictam diffinitionẽ ſic argumentor: Actus iuſtitiæ ſunt tres, ſcilicet, honeſte viuere, alterum non lædere & tribuere vnicuiq; qđ ſuum eſt, vt cõſtat ex Vlpiano in lege iuſtitia. ff de iuſtitia & iure: ſed huiuſmodi act⁹ nõ explicãtur in diffinitione iuſtitiæ, ſed ſolũ explicatur terti⁹ actus qui eſt, reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt: ergo ea non eſt bona.

Contra diffinitionem iuſtitiæ 1. argumẽtum.

¶ Secundò; Qui ſponte patitur pœnã iuſtã à iudice impoſitã facit actum iuſtitiæ, & tamẽ non reddit alicui ius, ſed potiùs patitur: ergo male dicitur iuſtitiã eſſe, quæ ius ſuũ vnicuiq; tribuit.

2. argumẽtum.

¶ In ſolutione primi argumenti valde ſe cruciat Buridanus, lib. 5. Ethic. quæſtione. 21 ad ſecundum argumentum. Sed vera ſolutio eſt, quòd honeſtè viuere ſumitur dupliciter. Vno modo, vt idem ſit ac viuere ſecundum rationem, & ſic non eſt actus particularis iuſtitiæ ſed cõmunis omniũ virtutum moraliũ, omnis enim virtus moralis eſt principium honeſtæ & ſtudioſę vitæ. Alio modo accipitur honeſtè viuere magis particulariter, quatenus includit rationẽ debiti: Et ſecundũ iſtã acceptionẽ eſt actus iuſtitiæ, nõ tamen diſtinct⁹ ab illo tertio actu, qui eſt, reddere vnicuique quod ſuũ eſt. Tũc enim dicitur homo honeſtè viuere ſecundũ rationẽ debiti, quando proximo reddit quod ſuũ eſt, & ſic non fuit neceſſarium, quòd hoc in definitione iuſtitiæ conſtitueretur. Similiter etiam ſecundus actus iuſtitiæ, qui eſt alteri non lædere poteſt accipi dupliciter. Vno modo negatiuè, in quãtũ dicit purã omiſſionẽ nõ lædẽdi quẽquã. Et ſecundũ iſtã rationẽ nõ eſt actus iuſtitiæ: imo nõ eſt actus; vnde ſtultis & dormiẽtibus poteſt cõuenire. Altero modo ſumitur poſitiue quaten⁹ includit propoſitũ nõ lædẽdi alterũ: & ſic eſt act⁹ iuſtitiæ, incluſus tamẽ in illo tertio, qui eſt reddere vnicuiq; qđ ſuũ eſt. Et ratio huius eſt: Quia ſicut omnes potẽtiæ, vel habitus habent duos actus, & duas operationes, vnã principalem, & primã; quæ proſe-

Ad. 1. argumentum.

Actus iuſtitia qui eſt non lædere accipitur dupliciter.

proſequntur ſuum obiectum formale: altera minus principalem, ortam ex priori, & cõtentam in illa, qua aduerſantur, & deſtruunt id, quod eſt contrarium ſuo obiecto, vt verbi gratia, voluntas habet duos actus, vnum primarium, qui eſt amor, quo proſequitur bonum, quod eſt formale obiectum voluntatis; alterum ſecundarium, ortum ex priori, qui eſt fuga, & odium, quo proſequitur malum: ità etiam iuſtitia habet duos actus, vnum primarium, qui eſt reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt; alterum ſecundarium incluſum in primo, qui eſt propoſitum non lædendi alterum, nõ enim poteſt fieri, vt quis firma & conſtanti voluntate reddat vnicuique quod ſuum eſt, quin habeat propoſitum non lædendi alterũ nec in honore, neq; in diuitijs, nec in vita. Et ſic non fuit neceſſariũ, vt iſte ſecundus actus in diffinitione explicaretur.

Ad. 2. argumentum. ¶Ad ſecundum argumentum reſpõdetur, illum, qui patitur pœnam iuſtam reddere ius, vel iniuriato, vel reipublicæ ad æqualitatem; quod ſatis eſt ad hoc, vt iuſtitiam operari dicatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum iuſtitia ſemper ſit ad alterum.

Sup. q. 57. ar. 4. & infrà art. 8. cor. & ad 3. & vir. q. 1. art. 7. ad. 12. AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod iuſtitia non ſemper ſit ad alterum. Dicit enim Apoſtolus ad Romanos tertio, quod iuſtitia Dei, eſt per fidem Ieſu Chriſti. Sed fides non dicitur per comparationem vnius hominis ad alterum, ergo neque iuſtitia.

Ca. 15. circa med. to. 1. 2 ¶Præterea, Secundum Auguſtinum * in libro de Moribus Eccleſiæ ad iuſtitiam pertinet ob hoc, quod ſeruit Deo bene imperare cæteris, quæ homini ſũt ſubiecta. Sed appetitus ſẽſitiu' eſt homini ſubiectus, vt patet Geneſ. 4. vbi dicit. Subter te erit appetit' eius, ſcilicet, peccati, & tu dominaberis illius, ergo ad iuſtitiam pertinet dominari proprio appetitui. Et ſic erit iuſtitia ad ſeipſum.

3 ¶Præterea. Iuſtitia Dei eſt æterna. Sed nihil aliud eſt Deo coæternum, ergo de ratione iuſtitiæ non eſt, quòd ſit ad alterum.

4 ¶Præterea, Sicut operationes quæ ſunt ad alterũ, indigent rectificari: Ita etiã operationes quæ ſunt ad ſeipſum. Sed per iuſtitiã rectificantur operationes: ſecundum illud Prouerbiorũ vndecimo. Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius, ergo iuſtitia non eſt ſolum circa ea quæ ſunt ad alterum, ſed etiam circa ea quæ ſunt ad ſeipſum.

¶SED CONTRA eſt quod Tullius * dicit in primo de Offi. quòd iuſtitiæ ea ratio eſt, qua ſocietas hominũ inter ipſos & vitæ communitas continetur. Sed hoc importat reſpectũ ad alterũ, ergo iuſtitia eſt circa ea quę ſunt ad alterum. *Li. 1. in ca. de iuſtitia in prin.*

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, cum nomen iuſtitiæ æqualitatẽ importet, ex ſua ratione iuſtitia habet, quòd ſit ad alterum: nihil enim eſt ſibi æquale, ſed alteri. Et quia ad iuſtitiam pertinet actus humanos rectificare, vt * dictũ eſt, neceſſe eſt quòd æqualitas iſta, quã requirit iuſtitia, ſit diuerſorũ agere potentiũ. Actiones autẽ ſunt ſuppoſitorũ & totorũ, non autẽ, proprie loquẽdo, partiũ, & formarũ, ſeu potẽtiarũ. Non enim propriè dicitur ꝙ manus percutiat, ſed homo per manũ: neque proprie dicitur quòd calor calefaciat, ſed ignis per calorem, ſecundũ tamen ſimilitudinem quandã hæc dicũtur. Iuſtitia ergo propriè dicta requirit diuerſitatẽ ſuppoſitorũ, & ideo nõ eſt niſi vnius hominis ad aliũ. Sed ſecundũ ſimilitudinẽ accipiũtur in vno & eodẽ homine diuerſa principia actionũ, quaſi diuerſa agentia: ſicut ratio & iraſcibilis & concupiſcibilis, & ideo metaphoricè in vno & eodẽ homine dicitur eſſe iuſtitia, ſecundum quòd ratio imimperat iraſcibili: & concupiſcibili: & ſecundum quod hæc obediũt rationi, & vniuerſaliter ſecundum quod vnicuique parti hominis attribuitur ꝙ ei conuenit. Vnde & * Philoſophus in quinto Ethic. hanc iuſtitiam appellat ſecundum metaphoram dictam. *Q. prae. ar. 1. 2. & 3.* *Ar. prace. & q. 57. ar. 1. & 2. q. 113. art. 1.* *Lib. 5. cap. vlt. to. 5.*

¶AD PRIMVM ergo dicẽdũ, ꝙ iuſtitia quę ſit per fidẽ in nobis, eſt per quã iuſtificatur impius: quæ quidẽ in ipſa debita ordinatione partiũ animæ cõſiſtit, ſicut ſup. * dictũ eſt, cũ de iuſtificatione impij ageret. Hoc autẽ pertinet ad iuſtitiã metaphoricè dictã, quæ pōt inueniri etiã in aliquo ſolitariã vitã agẽte. Et per hoc *1. 2. q. 113 art. 1.*

patet reſponſio ad ſecundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iuſtitia Dei eſt ab æterno, ſecundum volũtatem, & propoſitum æternum. Et in hoc præcipue iuſtitia conſiſtit: quamnis ſecundum effectum non ſit ab æterno: quia nihil eſt Deo coæternum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd actiones, quæ ſunt hominis, ad ſeipſum ſufficienter rectificantur, rectificatis paſſionibus, per alias virtutes morales. Sed actiones quæ ſunt ad alterum, indigent ſpeciali rectificatione, non ſolum per comparationem ad agentem, ſed etiam per comparationem ad eum, ad quem ſunt. Et ideo circa eas eſt ſpecialis virtus, quæ eſt iuſtitia.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultem reſpõdit D. Tho. per duas propoſitiones. Prima cõcluſio. Iuſtitia propriè dicta ſẽper eſt ad alterum, probatur, iuſtitia, vt nomẽ præ ſe fert importat æqualitatem, ſed æqualitas non poteſt eſſe, niſi inter duos: nihil enim dicitur ſibi, ſed alteri æquale: ergo iuſtitia ſemper eſt ad alterum. Et confirmatur: Iuſtitia, ſi ad mores referatur, conuenit humanis actionibus: ſed actiones teſte Ariſt. 2. de anima ſunt ſuppoſitorum, & non naturarum, vel partium; humanitas enim non net; imo nec digiti, aut manus, ſed mulier: ergo iuſtitia propriè dicta non ſolum eſt inter duo, qualitercũq; diſtincta, ſed inter duo ſuppoſita, quorum quodlibet ſuas exerceat operationes. Secunda concluſio. Iuſtitia metaphorice dicta, bene poteſt eſſe eiuſdem ad ſe ipſum, in quantum, ſcilicet, in vno & eodem homine diuerſa principia actionum, quaſi diuerſa agentia conſiderantur: ad quem modũ dicere ſolemus, iuſtũ eſſe, quod ratio imperet ſenſualitati, & quod hæc obediat rationi.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota. 1. Iuſtitia propriè, iuſtitia perfectè & iuſtitia metaphorice differunt. COnclusiones huius articuli deſumptæ ſunt ex Ariſtot. lib. 5. Ethi. cap. 11. Circa quas eſt aduertendum primò: non eſſe idem iuſtitiam propriè & iuſtitiam perfectè, & iuſtitiã metaphoricè: Nã, vt conſtat ex ijs, quæ diximus, quæſtione præcedenti ar. 4 inter nos & Deum eſt iuſtitia non metaphorica, nec perfecta, ſed propria, & idem eſt de patre reſpectu filij, & de Domino reſpectu ſeruorũ: at verò eiuſdem ad ſeipſum ſolùm eſt iuſtitiã metaphorica, non propria, nec perfecta: & idem eſt de homine reſpectu brutorum Bruta enim, vt dicit Ariſto. 10. Ethi. cap. 8. ſicut nõ poſſũt eſſe felicia; ità nec iniuriam pati. Et ratio eſt: Nam ius propriè non inuenitur, niſi inter illa, quæ habent dominiũ ſuarum actionum: bruta autem nullius rei poſſunt dominium habere: vnde ſi quis alterius equum occidat, vel ab eo pabulũ ſubtrahat, nullã ei facit iniuriã, ſed domino. Ex quo infertur falſã eſſe ſententiã Conradi lib. 6. de cõtractibus. & Gerſonis lib. de vita ſpirituali, qui dicunt bruta habere dominium circa pabula, & ſic poſſe eſſe iuſtitiam inter illã & homines.

¶ Secundò, eſt aduertendum, quod quãdo D. Tho. in hoc articulo, explicans, quid ſit reddendũ ius, dicit illud reddi debere alteri ſuppoſito; Ly alteri ſuppoſito, abſoluitur à numero, & vult ſignificare, quod eſt reddẽdũ ꝓ alteri, quod eſt vnũ ſuppoſitũ, vel quod eſt collectio plurium ſuppoſitorũ, vt cõmunitas. Ad quẽ etiã modũ loquitur Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 1. Nã cũ dixiſſet iuſtitiã alterũ reſpicere, huic rationẽ reddẽs ſubiũgit. Reddit enim illis alteri, ſiue principi, ſiue reipublicæ: Quibus verbis ſatis aperte ſignificat nomine alterius intellexiſſe, vel alterum ſuppoſitũ, vel collectionem plurium ſuppoſitorum. *Nota. 2.*

¶ Tertiò eſt aduertendũ, quòd quantum ad hoc, quod eſt alterũ reſpicere, eſt latiſſimũ diſcrimẽ inter iuſtitiã, prout eſt in propoſito voluntatis, & inter eandẽ, quatenus executioni mãdatur; nã quãdis vera & propria iuſtitia quatenus executioni mandatur, non poſſit inueniri, niſi inter ſuppoſita realiter exiſtentia: in propoſito tamẽ voluntatis bene poteſt vera, & propria ratio iuſtitiæ inueniri, antequã alterũ exiſtat. v. g. Habet quis depoſitũ pro filijs alterius, ſi illos habuerit, tunc ſeruat iuſtitiã, & vere dicitur iuſtus, quando habet propoſitũ, reddẽdi depoſitũ, adhuc ipſis filijs non exiſtentibus: & ſi intendit nõ dare pro tempore quo erunt, eſt vere iniuſtus. *Nota. 3.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm iuſtitia ſit virtus. *Annot. 5. Eth. le. 2. & 3.*

AD TERTIVM ſic proceditur, Videtur quòd iuſtitia nõ ſit virtus. Dicitur enim Lucæ. 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite. Serui inutiles ſum⁹. quod debuimus facere fecimus. Sed non eſt inutile facere op⁹ virtutis. Dicit enim *Ambroſius in ſecũdo de officijs, vtilitatẽ nõ pecuniarij lucri æſtimationem dicim⁹, ſed acquiſitionẽ pietatis. Ergo facere quod quis debet facere, nõ eſt opus virtutis. Eſt autẽ opus iuſtitiæ ꝙ quis facere tenetur, ergo iuſtitia nõ eſt virtus. *Lib. 2. c. 6. circa prin. tom. 1.*

2 ¶Præte-

2 ¶ Præterea, Quod fit ex neceſsitate, non eſt meritorium. Sed reddere alicui quod ſuum eſt, quod pertinet ad iuſtitiam, eſt neceſsitatis, ergo non eſt meritorium. Actibus autem virtutum meremur, ergo iuſtitia non eſt virtus.

3 ¶ Præterea, Omnis virtus moralis eſt circa agibilia. Ea autem quæ exterius conſtituuntur, non ſunt agibilia, ſed factibilia: vt patet per Philoſophum in nono * Metaphy. Cum ergo ad iuſtitiã pertineat exterius facere aliquod opus ſecundum ſe iuſtum, videtur quòd iuſtitia non ſit virtus moralis.

Lib. 9. tex. 15. tom. 3.

¶ Sed Contra eſt, quòd * Greg. dicit in 2. Morali. quòd in quatuor virtutibus, ſcilicet, temperantia, prudẽtia, fortitudine, & iuſtitia, tota boni operis ſtructura conſurgit.

Li. 2. c. 36. in princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd virtus humana eſt quæ bonum reddit actum humanum & ipſum hominem bonum facit, quod quidem conuenit iuſtitiæ. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc, quòd attingit regulam rationis, ſecũdum quam humani actus rectificantur. Vnde, cum iuſtitia operationes humanas rectificet, manifeſtum eſt quod opus hominis bonum reddit. Et vt Tullius * dicit in 1. de Officijs, ex iuſtitia præcipuè viri boni nominãtur. Vnde ſicut ibidem dicit, In ea virtutis ſplendor eſt maximus.

Lib. 1. in c. de iuſtitia. circa prin.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd cum aliquis facit quod debet, non affert vtilitatẽ lucri ei cui facit quod debet, ſed ſolum abſtinet à damno eius, ſibi tamen facit vtilitatem, in quantum ſpontanea & prompta voluntate facit illud quod debet, quod eſt virtuoſe agere. Vnde dicitur Sapien. 8. quòd ſapientia Dei ſobrietatem & iuſtitiam docet, prudentiam & virtutem quibus in vita nihil eſt vtilius hominibus, ſcilicet, virtuoſis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd duplex eſt neceſsitas, vna coactionis: & hæc quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem eſt neceſsitas ex obligatione præcepti, ſiue ex neceſsitate finis: quando ſcilicet aliquis non poteſt conſequi finem virtutis niſi hoc faciat, & talis neceſsitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis hoc quod ſic eſt neceſſarium, voluntariè agit, excludit tamen gloriam ſupererogationis: ſecundum illud. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero; non eſt mihi gloria: neceſsitas enim mihi incumbit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iuſtitia non cõſiſtit circa exteriores res quãtum ad hoc quod eſt facere, quod pertinet ad artem, ſed quantum ad hoc, quòd vtitur eis ad alterum.

Svmma Textvs.

Conclusio eſt affirmatiua. Probatur: Virtus ſecundum Ariſtot. 2. Ethic. eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: ſed talis eſt iuſtitia: ergo. probo minorem: Bonum hominis eſt operari ſecundum regulas rationis: nam cum homo natura ſua ſit rationalis, ex eo opus eius erit bonum, quod eſt conforme rectę rationi: ſed hoc efficit iuſtitia, cuius munus eſt, ſecundum regulas rationis æqualitatem conſtituere inter duos: ergo iuſtitia eſt virtus: & vt Ariſt. dicit non qualiſcunq; ſed tanto cæteris rutilantior, quanto Heſperus reliquis aſtris firmamenti ſplendore antecellit. Quod & Cicero lib. 1. Officiorum repetit dicens, in habitu iuſtitię virtutis ſplendorem eſſe maximum, ex qua viri boni nominantur.

Explicatio Articvli.

Ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo mouet præſentem difficultatem, non eſt, quia de illa ſit aliqua dubitatio: omnes enim vno ore fatentur iuſtitiam eſſe virtutem: ſed vt ſeruet debitum ordinem, & prę terea explicet immediatum genus eius iuſtitiæ, de qua in præſenti eſt ſermo: quod eſt nõ virtus ſecundum totam ſuam latitudinem, in quantum, ſcilicet, complectitur tam virtutes intellectuales, quam morales: ſed virtus moralis, cuius munus eſt dare bonum vſum in ordine ad rectam rationem. Hæc enim eſt, quę bonum facit habentem & opus eius bonum reddit.

¶ Sed contra concluſionem ſic argumentor: exercitati in actibus virtutum, ab omnibus laudantur: ſed non laudãtur illi, qui exercent ſe in actibus iuſtitiæ, vt eſt videre in mercatoribus, qui emptionibus & venditionibus intenti, quæ ſunt actus iuſtitiæ, non laudantur; ſed potius vituperantur: ergo iuſtitia nõ

Arg. cõtra concluſion. D. Thom.

Solutio aliquorum. eſt virtus. Ad hoc argumentum nonnulli reſpondent, quod ideo mercatores non laudantur, quamuis exerceant ſe in actibus iuſtitiæ, quia eorum ſtatus eſt adeo periculoſus, vt vix poſsint conſcientiam ſuam in talibus cõtractibus innoxiã ſeruare. Sed hęc ratio nihil valet. Ex ea enim ſequeretur, quod ſtatus iudicum, atque principum non eſſet laudabilis; *D. Auguſt.* imò nec ſtatus epiſcoporum dicente D. Auguſt. in regula, quòd quantò quis in loco ſuperiori, tanto in periculo maiori verſatur. Alij dicunt, quòd quamuis illi actus ſint ſtudioſi, quia tamen impediunt, ne homines ad altiora progrediantur, ideò in illis occupati non laudantur. Sed nec hæc ratio eſt ſufficiens; quia tunc ſequeretur caſtitatem coniugalem non eſſe laudandam, cum impediat virginitatem, quæ eſt maius bonum: cuius tamen contrarium communiter tenent catholici. *Vera ſolutio.* Quocirca, his ſolutionibus omiſsis, dicò, quòd mercatores ementes & vendentes non laudantur multis de cauſis. *Mercatores multis de cauſis non laudãtur.* Prima eſt propter abuſum, qui communiter in illis actibus inuenitur. Sæpè enim contingit, vt aliqui actus ſint ex ſe liciti & honeſti; qui tamen propter nimium abuſum redduntur mali, vt quod religioſi deferant chirothecas, non quidem eſt ex ſe malum, ſed potius videtur bonum, vt eorum manus ſint mundæ & tales quales tanti ſacramenti miniſtros decet. Nihilòminus tamẽ propter abuſum iam eſt hoc redditum vituperabile.

Secunda ratio eſt: Quia communiter hoc munere vtuntur homines de media plebe: & quod de ſe non eſt vituperabile aliquando redditur infame propter eos, qui te illa vtuntur. Ex vili enim conditione hominum ſæpè ſæpiùs prouenit vt actus, qui ſecundũ ſe ſunt boni indebito modo fiant; & ſic reddantur vituperabiles. Quare ſi tantum homines graues & timorati communiter facerẽt tales cõtractus proculdubio laudarentur. Vel tandẽ dico, quod quando in aliqua virtute ſunt actus perfectiores & minus perfecti communiter non laudantur minus perfecti, quamuis ſint actus virtutis.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm iuſtitia ſit in voluntate tanquam in ſubiecto.*

3.d.33.q.2.art.4.q.8.& vir.q.1.artic.5.cor.fin. Et 5.Ethic. lect.1.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia nõ ſit in voluntate ſicut in ſubiecto. Iuſtitia enim quandoq; veritas dicitur. Sed veritas non eſt voluntatis, ſed intellectus, ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto.

2 ¶ Præterea, iuſtitia eſt circa ea quæ ſunt ad alterum. Sed ordinare aliquid ad alterum eſt rationis, Iuſtitia ergo nõ eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in ratione.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia non eſt virtus intellectualis, cum non ordinetur ad cognitionem. Vnde relinquitur, quòd ſit virtus moralis. Sed ſubiectum virtutis moralis eſt rationale per participationẽ, ꝙ eſt iraſcibilis, & cõcupiſcibilis, vt patet * per Philoſophum in 1. Ethic. ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in iraſcibili & concupiſcibili. *Lib. 1. cap. vlt. tom. 5. Annot.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd Anſelmus * dicit, quòd iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, propter ſe ſeruata. *In dialogo de veritate cap. 13.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd illa potentia eſt ſubiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum virtus ordinatur. Iuſtitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoſcitiuum. Non enim dicimur iuſti ex hoc quòd rectè aliquid cognoſcimus. Et ideo ſubiectum iuſtitiæ nõ eſt intellectus, vel ratio quæ eſt potentia cognoſcitiua: ſed quia iuſti in hoc dicimur, quòd aliquid rectè agimus, proximum autem principium actus eſt vis appetitiua, neceſſe eſt quòd iuſtitia ſit in aliqua vi appetitiua ſicut in ſubiecto. Eſt autem duplex appetitus, ſcilicet voluntas, quæ eſt in ratione, & appetitus ſenſitiuus cõſequens apprehẽſionẽ ſenſus, qui diuiditur per iraſcibilẽ, & cõcupiſcibilẽ, vt in primo habitũ eſt. *1.1.q.81. art.2.* Reddere autem vnicuiq; quod ſuum eſt, nõ poteſt procedere ex appetitu ſenſitiuo: quia apprehenſio ſenſitiua non ſe extẽdit ad hoc, quòd cõſiderare poſsit proportionem vnius ad alterum: ſed hoc eſt proprium rationis. Vnde iuſtitia nõ poteſt eſſe ſicut in ſubiecto in iraſcibili & concupiſcibili, ſed ſolum in voluntate. *Lib. 5. Eth. cap. 1. & 5. ad finem.* Et ideò Philoſophus * diffinit iuſtitiam per actum voluntatis, vt ex ſupradictis * patet. *Art. 1. huius q.*

AD

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod quia voluntas eſt appetitus rationalis: ideo rectitudo rationis quæ veritas dicitur, voluntati impreſſa, propter propinquitatem ad rationem, nomen retinet veritatis. Et inde eſt, quòd quandoque iuſtitia veritas vocatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd voluntas fertur in ſuum obiectum cõſequenter ad apprehẽſionem rationis. Et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas poteſt velle aliquid in ordine ad alterum: quod pertinet ad iuſtitiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd rationale per participationem non ſolum eſt iraſcibile & concupiſcibile, ſed omnino appetitiuum, vt dicitur in 1. Ethicorum: quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas: & ideo voluntas poteſt eſſe ſubiectum virtutis moralis.

D.231.& 5199. Lib.1.cap. vlt.tom.5.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D. Tho. vnica cõcluſione, quæ talis eſt. Virtus iuſtitiæ non eſt in intellectu, nec in appetitu ſenſitiuo; ſed ſolum in voluntate, tanquam in ſubiecto. Probat ſingulas partes. Et primò quod non ſit in intellectu: nam illa potentia eſt ſubiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum ipſa virtus ordinatur: ſed iuſtitia non ordinatur ad rectificandum actum potentiæ cognoſcitiuæ, nõ enim dicimur iuſti ex eo, quòd aliquid rectè cognoſcimus, ſed ex eo, quod aliquid rectè agimus; proximum autem principium actus eſt vis appetitiua: ergo iuſtitia non eſt in intellectu, tanquam in ſubiecto, ſed in aliqua vi appetitiua. Quod autem non ſit in appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum in voluntate probatur. Hoc eſt diſcriminis inter voluntatem & appetitũ ſenſitiuum, quòd voluntas ſequitur apprehẽſionem intellectus; & propterea dicitur appetitus rationalis: appetitus verò ſenſitiuus ſequitur apprehenſionem ſenſus: ſed apprehenſio ſenſitiua non ſe extendit ad hoc, vt poſsit conſiderare proportionem vnius ad alterum: hoc enim eſt proprium rationis: ergo reddere vnicuique quod ſuum eſt nõ poteſt procedere ab appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum à voluntate: atque ex conſequenti iuſtitia, cuius eſt facere æqualitatem, reddendo vnicuique quod ſuum eſt, non erit in appetitu ſenſitiuo, tanquam in ſubiecto, ſed ſolum in voluntate.

Explicatio Articvli.

Dubium circa cõcluſionem articuli.

CIrca concluſionẽ huius articuli eſt difficultas, verũ vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: iudicare eſt actus iuſtitiæ, vt omnes doctores concedunt, & tamẽ pertinet ad intellectum: ergo iuſtitia eſt etiã in intellectu, tanquam ſubiecto. Et confirmatur: Reſtitutio, & redditio debiti ſunt actus iuſtitiæ; & tamen non eliciuntur immediate à voluntate: ſed à potentijs exterioribus, imperium voluntatis exequentibus: ergo iuſtitia non ſolum eſt conſtituenda in voluntate, ſed etiam in alijs potentijs. Probo conſequentiam: Nam omnis virtus in ea potentia debet conſtitui, in qua propriam exercet operationem. *1. Argum.*

¶ Secundò, Voluntas de ſe eſt determinata ad bonum rationis, ſed obiectum iuſtitiæ eſt bonum rationis: ergo voluntas ex ſe eſt ſatis determinata ad illud; atque ex conſequenti non indiget virtute, qua mediante feratur in illud. *2. Argum.*

¶ Tertiò, Fortitudo & temperantia ea ratione non conſtituuntur in voluntate, quia voluntas ex ſe eſt ſatis determinata ad bonum temperantiæ, & ad bonum fortitudinis: ſed obiectum iuſtitiæ eſt multò excellentius, habetque maiorem dignitatem, quam obiectũ fortitudinis, vel temperantiæ: ergo ſicut fortitudo non conſtituitur in voluntate: ita nec iuſtitia. Ad hoc argumentum nonnulli reſpõdent, negando conſequentiam, Eſt enim diſcrimen, inter iuſtitiam ex vna parte, & fortitudinem, & temperantiam ex alia, quantum ad hoc; quod materia, circa quam verſatur iuſtitia, eſt ad alterum, & ſic bonum alienum. At verò materia, circa quam verſatur fortitudo, & temperantia eſt ad ſe, & ſic bonũ proprium. Vnde dicunt, quod voluntas, quãuis ſit per ſe formaliter determinata ad bonũ iuſtitiæ, quatenus eſt bonum rationis præciſe: quia tamen non eſt determinata ad tale obiectum, quatenus eſt materia & bonũ alterius; quia vt ſic eſt bonum alienum: idcircò fuit neceſſarium ponere in voluntate iuſtitiã inclinantem ad hoc bonum. Cæterùm, quia eadem voluntas reſpectu eius boni, quod eſt in fortitudine, vel temperantia eſt ſufficienter determinata, nõ ſolum formaliter, in quãtum eſt bonum rationis, ſed etiam materialiter, hoc eſt, ratione rei concupitæ, quæ etiã eſt ad ſe & bonum proprium; idcircò nõ fuit neceſſarium ponere in voluntate fortitudinẽ vel temperantiam. Sed contra hoc ſic argumentor; Materia ex ſe poſtulat formam: ergo ſi voluntas per ſe eſt determinata ad bonum iuſtitiæ formaliter, in quantum eſt bonum rationis, tanquam ad propriam formam; pari ratione

tione etiam erit determinata & relata ad materiam, ſiue ad bonum iuſtitiæ materialiter, in quo reperitur forma iuſtitiæ: atque ex cōſequenti quantum ad hoc nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam, & alias virtutes.

Concluſio D.Thom. vera. ¶ His tamen non obſtantibus dico; quod concluſio D. Thom. eſt veriſsima, quam tenet D. Anſelmus in Dialogo de veritate. c. 13. dicens, iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatā. Et Ariſt. 5. Ethi. cap. 1. dicit: Iuſtitia eſt habitus, quo iuſta volumus & iuſta facimus. Et Vlpianus in. l. iuſtitia. ff. de iuſtit. & iur. ſic inquit; Iuſtitia eſt conſtās, & perpetua voluntas, &c. Quibus verbis nō ſolum actus, ſed etiam proprium iuſtitiæ ſubiectum oratorio quodam modo declaratur, & probatur ſufficienter ratione D. Thom. in hoc articulo. Item præterea ex differentia quam ipſe. 1. 2. quæſt. 56. ex mente Ariſtotelis conſtituit inter iuſtitiam & alias virtutes morales: iuſtitia enim eſt in voluntate; aliæ vero virtutes, nempe, Fortitudo, & Temperantia ſunt in appetitu ſenſitiuō. Et ratio eſt; quia cum Temperantia, & Fortitudo perficiāt hominem in ordine ad bonum propriū; voluntas autem ex ſe ſatis ſit propenſa & inclinata reſpectu huius boni: non eſt neceſſarium ponere in voluntate aliquas virtutes inclinantes ad illud: ſed erit neceſſarium ponere illas, nempe, Fortitudinem, & Temperantiam in appetitu ſenſitiuo; ne propter inſurgentes paſsiones, iraſcibilis, & concupiſcibilis voluntas impediatur à bona electione, & conſequutione proprij boni. Cæterùm, quia in ordine ad alterū, hoc eſt, in ordine ad alienum bonum non eſt voluntas ex ſe ſatis propenſa & inclinata, idcircò neceſſarium eſt, quod, vt homo debito modo ſe habeat in ordine ad alterum, in eius voluntate conſtituatur aliqua virtus, & hæc eſt Iuſtitia. De hac re videndus eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. art. 6. & quæſt. 60. art. 2. & in hac q. art. 9. & 10.

Ad 1. arg. ſolutio Caietani. ¶ Ad primum argumentum cum ſua confirmatione, vt reſpondeat Caietanus in hoc articulo, dicit tria. Primū eſt, quòd actiones virtutum neceſſario debent eſſe immanētes. Secundū quòd reſtitutio, commutatio, redditio debiti, &c. prout ſunt actiones tranſeuntes non poſſunt elici à virtute Iuſtitiæ, ſed tātum imperari. Tandem tertio affirmat, quòd iudicare non eſt actus elicitus à Iuſtitia, ſed imperatus: quia Iuſtitia eſt in voluntate & iudicare eſt actus intellectus. Aliqui ſequūtur hunc modum dicendi Caietani: ſed mihi procul dubio non videtur probabilis. Nam, vt diximus ſupra quæſt. 3. art. 4. ex mente D. Thō. *Impugnatur Caiet. & reſpondetur ad argum.* quamuis actus vnius potentiæ non poſſit elici ab alia potentia, ſed imperari: non tamen eſt inconueniens, quod eliciatur ab habitu exiſtenti in alia potentia. Et ratio eſt: Nam cum potentia concurrat ad actum quantum ad eius ſubſtantiam in genere naturæ, quod eſt quid intrinſecum; habitus verò quantum ad qualitatem & ad modum ipſius actus in genere moris, quod eſt quid extrinſecum; eſt inconueniens, quòd actus, quoad ſuam ſubſtantiam eliciatur ab alia potentia: & non eſt inconueniens, quod qualificetur ab habitu exiſtenti in alia potentia. Qualitas enim quia eſt quoddam accidēs aduentitium & variabile, poteſt ab extrinſeco aduenire: ſubſtantia verò actus, quia eſt quid intrinſecum implicat quod ab extrinſeco proueniat. Ex quo fit, vt orare, vouere, qui ſunt actus intellectus, & ſacrificare, & facere cæremonias, qui ſunt actus potentiarum exteriorum, potà, manus, atque linguæ, ponantur à D. Thom. infra. q. 83. art. 1. & 3. actus eliciti à religione, non obſtante, quòd religio eſt in voluntate, tanquā in ſubiecto. Et eodem modo dico, quòd iudicare, quamuis ſit actus intellectus, quantum ad ſubſtantiam: & reſtitutio atque redditio debiti ſint potentiarum exteriorum; adhuc tamen ſunt actus eliciti à Iuſtitia exiſtente in voluntate, quia ab ea immediate accipiunt bonitatem in eſſe moris. Et per hæc patet ſolutio ad primum argumentum cum ſua confirmatione.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quāuis verum ſit, quod voluntas ex ſua natura inclinatur in quodcunque bonum; adhuc tamen indiget virtutibus, quibus faciliter feratur in particularia bona, maxime in illa, quæ non ſunt propria ipſius operātis: ex peccato enim primi parentis adeò infirma manſit volūtas, & inclinata proprijs bonis, vt niſi media virtute, in bonum alterius promptè & faciliter ferri non poſsit: quamuis ipſum ſecundum ſe ſit nobilius atque præſtantius quam bonum proprium. *Ad 2. arg.* Et per hoc patet ſolutio ad tertium argumentum, quantum ad primam partem illius. *Ad. 3. arg.* Quantum ad vltimum autem, quod in eodem argumento dicitur, reſpondetur, quòd quemadmodum materia ex ſe eſt determinata ad formam ſubſtantialem in communi, non autem eſt determinata ex ſe ad iſtum gradum formæ, neque ad illum, niſi per diſpoſitiones, quas recipit: ità etiam voluntas ex ſe eſt determinata ad bonum in communi, imò & ad bonum rationis ſibi proportionatum: non tamen eſt determinata ex ſe ad bonum ſibi non proportionatum, ſiue illud ſit diuinum, ſiue humanum. Et quia bonum alterius non eſt proportionatum voluntati, cum ſit difficile reddere alienum proximo: idcirco indiget voluntas habitibus, & diſ

ſpoſitiu-

ſpoſitionibus, quibus promptè & faciliter ad alterum operetur: & ſic ponitur iuſtitia.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis conſequenter, vtrũ ità ſit proprium Iuſtitiæ inter cardinales virtutes eſſe in voluntate (iuſtitiæ iuquã & aliarum ſibi annexarum, quales ſunt religio, liberalitas & ſimiles) vt nulli alteri conueniat.

Sententia Scoti. Scotus namque in. 3. diſt. 23. quæſt. vnica, & diſt. 33. eiuſdem libri atque Ocham diſt. 10. & 11. quos neotericorum plerique ſequuntur, præcipuè Buridanus. 1. Ethic. quæſt. vlt. mordicùs tenent non modo iuſtitiam, verum & Fortitudinem, atque Temperantiam in voluntate eſſe conſtituendas. Fateſtur quidem in appetitu ſenſitiuo eſſe ponendos aliquos habitus, quibus rectè diſponatur & obediat rationi: dicunt tamen illos non mereri nomẽ virtutis: & ſic omnis virtus ad voluntatẽ eſt referenda.

1. Argum. Et probari poteſt hæc ſententia multis argumentis. Primò ſic: Virtus eſt habitus electiuus in medio conſiſtens rectæ rationi conſentaneus, vt autor eſt Ariſt. 2. Ethi. cap. 1. ergo in illa potentia eſt conſtituenda, cuius eſt proprium electionem facere: huiuſmodi autem eſt ſola voluntas: ergo ſola volũtas poteſt eſſe ſubiectum moralis virtutis.

2. Argum. ¶ Secundò: In volũtate ponitur iſte actus, qui eſt, volo tẽperatè viuere, vel fortiter agere, vt planè conſtat: ergo ſunt conſtituendæ in voluntate virtutes Temperantiæ & Fortitudinis, quæ illos actus eliciant. Probo conſequentiam: Nam virtus eo in loco eſt conſtituenda, vbi ponitur operatio. Et cõfirmatur: Habitus intemperantiæ ponitur in voluntate: ergo & habitus temperantiæ. Conſequentia inde tenet, quòd contraria debent fieri circa idem. Antecedens verò probatur: Voluntas ex ſe non eſt determinata ad actus intemperantiæ: ergo ex frequentatione talium actuum generabitur in ea habitus intemperantiæ.

3. Argum. ¶ Tertiò: Si virtutes morales conſtituuntur in appetitu ſenſitiuo, ſequuntur quã plurima inconuenientia. Nam primò ſequitur, quòd iſtæ virtutes non fuiſſent in ſtatu innocentiæ; ſiquidem in illo omnes paſsiones eſſent moderatæ. Secundò ſequitur, quod non manent in anima ſeparata, in qua non manet appetitus ſenſitiuus; imò nec manſiſſent in Chriſto in triduo mortis, quod videtur alienum à vera Theologia. Tertiò ſequitur, has virtutes non manere in beatis poſt corporis reſurrectionem, cùm in illis non maneant paſſiones, quæ moderentur. Tandem ſequitur, quòd Temperantia & Fortitudo infuſæ debeant collocari in appetitu ſenſitiuo, quod eſt impoſsibile. Nam cum prædictæ virtutes infuſæ verſentur circa bonũ diuinum, & ſupernaturale, quod à potentia ſenſitiua nec cognoſci, nec deſiderari poteſt; manifeſte ſequitur, illas non eſſe collocandas in appetitu ſenſitiuo.

Sententia Ariſt. vera ¶ Contrariam tamen ſententiã tenet Ariſt. multis in locis & præcipuè. 2. Ethi. cap. 3. vbi ex profeſſo nititur probare virtutes morales, nempe, Fortitudinem & Temperantiam in reprimẽdis voluptatibus, ac doloribus & triſtitijs verſari, & ſic in appetitu ſenſitiuo, tanquam in ſubiecto ſunt collocandæ. In primo etiam Ethic. cap. vlt. & 3. Ethic. cap. 10. dicit Fortitudinem & Temperantiam eſſe partiũ animæ irrationalium, hoc eſt, iraſcibilis & cõcupiſcibilis. Aduerſarij dicunt, quòd Ariſto. intelligit per hæc verba voluntatem, quæ nõ eſt rationalis per eſſentiam, ſed per participationem. Et forſan verè dicunt: ipſe enim ſic explicat lib. 6. Ethic. cap. 1. & lib. 10. Magnorum moralium, cap. 5. Sed non poterunt Ariſtotelem ita explicare in Opuſculo de Virtutibus, vbi expreſſe fatetur prædictas virtutes in appetitu ſenſitiuo eſſe collocandas. Et probatur ratione: Virtus verſatur circa difficile: ſed vniuerſa difficultas in materia Temperantiæ, atque Fortitudinis prouenit ab appetitu renuente, & ab eius paſsionibus: ergo iſtæ virtutes in appetitu ſenſitiuo ſunt conſtituẽdæ, vt illum frænent. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex Paulo, qui ad Roma. cap. 7. difficultatem huius negotij ad appetitum ſenſitiuum retulit dicens; Condelector legi ſecundum interiorem hominẽ, hoc eſt, ſecundum rationalem appetitũ: ſed ſentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et ad Galat. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, vt non quæcumq; vultis illa faciatis, &c. Secundo, ſi cõſtituamus hominem prudentem, ſcientem, quid & quomodo ſit operandum, carentemque omni paſsione & difficultate appetitus ſenſitiui, is facillime & animoſe reſiſtet contrarijs, viuetque temperatè, vt conſeruet vitã ſuam. Quod & manifeſta experientia verum eſſe monſtratur. Nam immutato corpore per ægritudinẽ, vel per alias cauſas ità, vt ceſſent paſsiones tunc facillimum eſt habere optimũ propoſitum temperatè viuendi: ergo ocioſum erit has virtutes in voluntate conſtituere, atque ex conſequenti ſunt ponendæ in appetitu ſenſitiuo. Tandem hoc ipſum probatur efficaciſsima ratione D. Thom. 1.2. q. 56. art. 6. Vbi dicit quod cum per habitum perficiatur potentia ad agendum, ibi indigebit potentia habitu ad bene agendum (qui ſit virtus) vbi ad hoc non ſufficit, propria ratio potentiæ: omnis autem potentiæ propria ratio attenditur in ordine ad obiectum. Vnde

cum obiectum voluntatis ſit bonum rationis voluntati proportionatum, quantum ad hoc non indiget voluntas virtute perficiente; ſed ſi quod bonum immineat homini volendum, quod excedat proportionem voluntatis; ſiue quantum ad totam ſpeciem humanam, ſicut bonum diuinum, quod tranſcendit limites humanæ naturæ; ſiue quantum ad indiuiduum, ſicut bonum proximi, ibi volũtas indigebit virtute, & ideo illę virtutes, quę ordinant affectum hominis in Deum, vel in proximum erunt in voluntate tanquam in ſubiecto, vt Charitas atq; Iuſtitia: aliæ autem, vt Fortitudo atque Temperantia, quæ ordinat hominem ad bonum ſibi proportionatum, quale eſt bonum proprium, non in voluntate, ſed in appetitu ſenſitiuo: Ex cuius perturbatione ſæpeſæpiùs prouenit, vt homo non ſequatur bonum ſibi proportionatũ, erunt conſtituendæ; & ſic conſtat quod ex virtutibus moralibus ſola Iuſtitia eſt in voluntate. De hac re videnda ſunt, quæ dicit D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. per totam, vbi de ſubiecto virtutum diſſerit.

Ad. 1. arg.

¶ Et ad primum argumentum in contrariũ factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quando per ſe potentia poteſt electionem facere non indiget ad id virtute ſuperaddita, ſed ibi erit cõſtituenda virtus, vnde naſcitur difficultas, & obſtaculum rectè eligendi, ac ſubinde agendi. Ex quo ſequitur, quòd virtutes, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo non ideò dicuntur habitus electiui, quia immediatè, & propriè cauſant electionem: ſed quia vel tollunt impedimenta rectæ electionis (paſsiones enim immoderatæ trahunt voluntatem ad malam electionem) vel quia ſunt principium ipſius electionis mediatæ, hoc eſt, mediãte intentione finis: Nam cum qualis vnuſquiſque eſt, talis finis ei videatur, vt dicit Ariſtot. 3. Ethic. ex eo quod quis eſt rectè affectus ad bonum tẽperãtiæ, videtur ei optimum temperatè viuere. Ex quo principio per diſcurſum prudẽtiæ ſtatim colligit electionis concluſionem, dicens, nunc temperatè eſt agendum.

Virtus ibi eſt cõſtituẽda vnde naſcitur difficultas.

Ad. 2. arg.

¶ Ad ſecundum reſpondetur conceſſo antecedẽti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, non eſſe neceſſarium, quod virtus ſit in eadem potentia, in qua eſt habitus ab ea elicitus, vt diximus dubio præcedenti. Ad confirmationem reſpondetur, negando quod habitus intemperantiæ ſit in voluntate. Et ad probationem dico, quòd quamuis voluntas ex ſe non ſit determinata ad actus intemperantiæ, eſt tamen determinata ſuaptè natura ad bonum temperantiæ. Ex quo fit, vt intemperantia in illa produci non poſsit: ſicut, quia ignis ex ſua natura eſt determinatus ad calorem nunquam poteſt in ſe habere frigiditatem. Vel ſecundo reſpondetur, quòd ex frequentatione actuum intemperantiæ generatur in voluntate quidam habitus, qui vocatur incontinentia, qui quidem non contrariatur virtuti temperantiæ exiſtenti in appetitu ſenſitiuo; ſed alij habitui in eadem voluntate ex frequentatione actuũ temperantiæ generato, qui appellatur continentia. Nam, vt docet D. Tho. infrà. quęſt. 155. per totam. In voluntate ponitur quidã habitus, continentia, appellatus, qui non meretur nomen virtutis; quoniam nec ad faciendam rectam electionem, nec ad moderandas paſsiones ponitur, ſed, vt ſtabiliat & confirmet voluntatem, ne ex vehementibus paſsionibus abducatur: & huic contrariatur incontinentia. Quapropter dicit Ariſtot. 7. Ethicor. capit. 7. 8. & 9. quòd continens, & incontinens circa paſsiones eodem modo ſe habent.

In voluntate ponitur habitus cõtinẽtiæ qui non eſt virtus.

Ad. 3. arg.

¶ Ad tertium argumentum, quod rem ad incommoda adducebat, ad primũ inconueniens Durandus in. 2. diſt. 29. quæſt. 2 apertè concedit in ſtatu innocentiæ non fuiſſe virtutes morales, quibus paſsiones moderarentur. Sed fallitur profectò: tum, quia iuſtitia originalis non erat ſolitaria, ſed ſecum adducebat omnes virtutes infuſas & morales, ſicut gratia modo illas affert: tum etiam, quia licet iuſtitia originalis eſſet ſufficiens ad moderandas paſsiones, non tamen erat ſatis ad eliciendas moderatas operationes. Iuſtitia enim originalis (vt exiſtimo) non erat operatiua, nec conſtituebatur in potentijs animæ: ſed in eſſentia, ſicut gratia.

In ſtatu innocentiæ erant virtutes morales.

¶ Ad ſecundum inconueniens reſpondetur, quod virtutes morales manent in anima ſeparata, non quidem actu, ſed virtute, vt optimè explicat Diuus Thomas in diſputatis, quæſtione de virtut. articulo. 4. ad tertium, & quæſtione de virtutibus cardinalibus, articulo. 4. ad. 13.

Virtutes morales manent in anima ſeparata, non actu ſed virtute.

¶ Ad tertium inconueniens reſpondetur, prædictas virtutes manere in beatis poſt corporum aſſumptionem, non quantum ad materiale, ſed quantum ad formale, vt ex ſententia Diui Auguſtini, docet Diuus Thom. prima ſecundæ, quæſtione. 67. articulo primo. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, quòd in virtutibus moralibus aliquid eſt materiale, & aliquid formale. Materiale eſt in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad paſsiones, vel operationes ſecundum modum aliquem: ſed, quia iſte modus determinatur à ratione, idcircò formale in omnibus virtutibus eſt ordo rationis. Dicit

Virtutes morales qualiter maneant in beatis.

ergo

ergo D. Thom. quod huiuſmodi virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod eſt materiale in eis. Non enim habet in futura vita locum concupiſcentiæ & delectationes ciborum & venereorum; nec etiam timores & audaciæ circa pericula mortis; nec etiam diſtributiones & commutationes rerum, quæ veniunt in vſum præſentis vitæ: ſed quantum ad id, quod eſt formale remanebūt in beatis perfectiſſimè poſt hanc vitam, in quantum, ſcilicet, ratio vniuſcuiuſq; rectiſſima erit circa ea, quæ ad ipſum pertinebunt ſecūdum ſtatum illum. Vnde D. Auguſt. lib. 14. de Trinit. cap. 9. dicit, quod Prudentia ibi erit ſine vllo periculo erroris, Fortitudo ſine moleſtia tolerandorum malorum, Temperantia ſine repugnantia libidinum, vt Prudentiæ ſit nullum bonum Deo præponere, vel æquare, Fortitudinis ei firmiſſimè inhærere, Temperantiæ nullo defectu noxio delectari. De Iuſtitia verò manifeſtius eſt quem actum ibi habebit, ſcilicet, eſſe ſubditum Deo; quia etiā in hac vita ad iuſtitiam pertinet eſſe ſubditū ſuperiori. Hæc Auguſt.

D. Auguſt.

Virtutes infuſæ collocantur in appetitu ſenſitiuo.

¶ Ad vltimum inconueniens reſpondetur, concedendo, quòd virtutes infuſæ debēt collocari in appetitu ſenſitiuo. Nam fortitudo conſtituit medium inter timorem & audaciā, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, & Temperantia conſtituit medium inter delectationē guſtus & tactus; quæ ſimiliter habent ſedem in appetitu ſenſitiuo. Qualiter autem diſtinguātur virtutes morales infuſæ ab acquiſitis, diximus ſupra. q. 18. art. 1.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm iuſtitia ſaltim aliquomodo, hoc eſt, ſecundariò, vel per redundantiam ſit in appetitu ſenſitiuo. Et pro parte affirmatiua eſt primum argumentum: Liberalitas eſt quædam virtus annexa iuſtitiæ, in voluntateq; exiſtens, vt author eſt D. Thom. 1. part. quæſt. 21. artic. 1. ad. 1. Vnde eo loco dicit, liberalitatem propriè eſſe in Deo, ſicut iuſtitiam: & tamen ſecundariò, & per quādam redundantiam etiā inuenitur in appetitu ſenſitiuo. Idem enim D. Thom. 1. 2. quæſt. 60. art. 5. dicit, quòd liberalitas, prout eſt amor moderatus pecuniæ, recipitur in appetitu ſenſitiuo: ergo pari ratione dicendum erit de iuſtitia, quòd quāuis propriè eſt in voluntate, illamque inclinat in bonum proximi, ſecundariò tamen & per redundantiam erit in appetitu ſenſitiuo, vt impediat paſſionē, quæ poſſint voluntatem à bono proximi retardare.

1. Argum.

¶ Secūdo; Miſericordia prout dicit voluntatem efficacem ſubleuandi miſeriam proximi, proculdubio eſt in voluntate, tanquam in ſubiecto, & tamen experimento conſtat, quòd cum aliquis ſuccurrit proximo indigenti, ſenſibiliter cōmouetur in ipſo appetitus ſenſitiuus, in quo etiam inuenitur miſericordia per quandam redundantiam: vnde qui miſeretur viſcera miſericordiæ habere dicitur: ergo pari ratione dicendum erit de iuſtitia.

Sententia vera, iuſtitia non eſt in appetitu

¶ In contrarium tamē eſt D. Thom. in hoc articulo, qui expreſſe affirmat Iuſtitiam nullo modo eſſe in appetitu ſenſitiuo: quæ ſententia tanquam vera eſt tenenda. Et probatur: Difficultas exiſtens in actu iuſtitiæ non eſt in appetitu ſenſitiuo, ſed in voluntate: ergo virtus Iuſtitiæ, per quam tollitur talis difficultas, nec etiam ſecundario erit ponenda in appetitu ſenſitiuo. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Nam vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. art. 6. ex eo ſolum voluntas patitur difficultatem in aſſequutione boni alterius, quia non eſt ad illud determinata. Et cōfirmatur: Nam vt infrà dicemus, art. 9. huius quæſtionis, ex communi ſententia omnium philoſophorum, iuſtitia non eſt circa paſſiones, ſed circa operationes: homine autem paſſionum intelliguntur operationes appetitus ſenſitiui, & nomine operationū actiones voluntatis: ergo Iuſtitia nec primario, nec ſecūdario poterit eſſe in appetitu ſenſitiuo.

Ad. 1. arg.

¶ Et ad primum argumentum reſpōdetur, notando, quod liberalitas poteſt accipi dupliciter; vno modo pro virtute ordinante hominem ad dationem gratuitam, nulla expectata compenſatione; quæ quidem datio fit propter bonum ipſius donationis: alio modo, pro amore moderato pecuniæ, qui amor ea ratione dumtaxat vocatur liberalitas, quia liberat hominem ab appetitu infirmo, & ſordido diuitiarum: qualis eſt auaritia. Hoc conſtituto dico, quòd liberalitas in primo ſenſu eſt in voluntate, reperiturque in Deo, vt docet D. Thom. loco citato, & 1. contra gent. cap. 93. At verò liberalitas in ſecundo ſenſu eſt in appetitu ſenſitiuo. Et quantum ego exiſtimo vna liberalitas ſpecie diſtinguitur ab altera, quamuis ea, quæ eſt in appetitu ſenſitiuo plurimum adiuuet ad exercitiū alterius exiſtentis in voluntate. Et ſic conſtat, quod liberalitas quæ eſt in voluntate nullo modo eſt in appetitu, ſed de hoc dicemus infrà. q. 117. & q. 134. art. 4. ad. 1.

Ad. 2. arg.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod ille affectus compaſſionis repertus in exercitio miſericordiæ non eſt virtus, vt docet D. Thom. in hac. 1. 2. quæſt. 36. art. 3. Et ideo non ponitur habitus ad illum determinandum; ſed neceſſitate quadam naturali ex coniunctione appetitus ſenſitiui ad voluntatem conſequitur, ſicuti & ex pœnitētia, quæ eſt deteſtatio peccati propter Deum ſummè dilectum, conſequitur

quitur triſtitia ſenſibilis in appetitu ſenſitiuo cum lacrymis: nec tamen propterea pœnitentia ponitur aliquomodo in appetitu ſenſitiuo; ſed ſolum in voluntate. Et hæc dicta ſufficiant de toto iſto articulo.

ARTICVLVS. V.

In q. 6. & 7. & q. 59. ar. 1. Et 1. 2. q. 60. art. 3. & 5. Eth. lect. 1. 2. & 3.

¶ Vtrùm iuſtitia ſit virtus generalis?

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia nõ ſit virtus generalis. Iuſtitia enim condiuiditur alijs virtutibus, vt patet Sapien. 8 Sobrietatem & iuſtitiam docet prudentiam & virtutem. Sed generale non condiuiditur ſeu connumeratur ſpeciebus ſub illo generali contentis, ergo iuſtitia non eſt virtus generalis.

2 ¶ Præterea, Sicut iuſtitia ponitur virtus cardinalis: ita etiam temperantia & fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis, ergo neque iuſtitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia eſt ſemper ad alterum: vt ſupra * dictum eſt. (Art. 2. huius quæſt.) Sed peccatum quod eſt in proximum, non poteſt eſſe peccatum generale: ſed diuiditur contra peccatum, quo peccat homo contra ſeipſum, ergo etiam neque iuſtitia eſt virtus generalis.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Philoſophus * dicit in 5. Eth. (Lib. 5. c. 1. & 2. to. 5.) quòd iuſtitia eſt communis virtus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iuſtitia ſicut dictum eſt *, (Art. 2. huius q.) ordinat hominem in comparatione ad aliũ, quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ad alium ſingulariter cõſideratum: alio modo ad alium in communi, ſecũdum ſcilicet quòd ille, qui ſeruit alicui communitati, ſeruit omnibus hominibus qui ſub communitate illa continẽtur. Ad vtrumque ergo ſe poteſt habere iuſtitia ſecundum propriam rationem. Manifeſtum eſt autem quod omnes qui ſub communitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem ſicut partes ad totum. Pars autem id quod eſt, totius eſt, vnde & quodlibet bonum partis eſt ordinabile in bonum totius. Secundum hoc ergo bonum cuiuſlibet virtutis ſiue ordinantis aliquem hominem ad ſeipſum, ſiue ordinantis ipſum ad aliquas alias perſonas ſingulares, eſt referibile ad bonum commune, ad quod ordinatur iuſtitia. Et ſecundum hoc actus omnium virtutum poſſunt ad iuſtitiam pertinere, ſecundum quòd ordinant hominem ad bonum commune. Et quãtum ad hoc iuſtitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, vt ſuprà * habitum eſt, (1. 2. q. 90. art. 2. & argu. 4. q. præc.) inde eſt quòd talis iuſtitia prædicto modo generalis dicitur iuſtitia legalis: quia ſcilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod iuſtitia condiuiditur ſeu connumeratur alijs virtutibus, non in quantum eſt generalis, ſed in quantum eſt ſpecialis virtus: vt infrà * dicetur. (Art. 7. & 12. huius quæſt.)

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd tẽperantia & fortitudo ſunt in appetitu ſenſitiuo, id eſt, in concupiſcibili & iraſcibili. Huiuſmodi autem vires ſunt appetitiuæ quorundam bonorum particularium, ſicut & ſenſus eſt particularium cognoſcitiuus. Sed iuſtitia eſt ſicut in ſubiecto in appetitu intellectiuo, qui poteſt eſſe vniuerſalis boni, cuius intellectus eſt apprehenſiuus. Et ideò iuſtitia magis poteſt eſſe virtus generalis, quam temperantia vel fortitudo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa quæ ſunt ad ſeipſum, ſunt ordinabilia ad alterum; præcipuè quantum ad bonum commune. Vnde & iuſtitia legalis ſecundum, quod ordinat ad bonum commune, poteſt dici virtus generalis. Et eadem ratione iniuſtitia poteſt dici peccatum cõmune. Vnde dicitur primæ Ioan. 3. quòd omne peccatum eſt iniquitas.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D. Th. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuſtitia, quæ reſpicit bonum commune, dicitur virtus generalis. Probatur: Iuſtitia eſt virtus hominis per cõparationem ad

alterum:

alterum: ſed hæc comparatio poteſt fieri dupliciter, ſcilicet, vel ad alterum ſingulariter conſideratum, vel ad alterum in communi: ergo quantum ad vtrumque poterit iuſtitia habere ſe ſecundum propriam rationem, atque ex conſequenti, quemadmodum iuſtitia, quę ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, dicitur iuſtitia particularis: ità etiam illa iuſtitia, quæ ordinat ciues in bonum cõmune dicetur iuſtitia generalis. Quæ ſic appellatur; tum ex obiecto & fine: quia bonum commune eſt omnium generaliſsimum: tum etiam ex effectu & proprio munere, quod eſt omnium aliarum virtutum actus in tale bonum commune ordinare. Secunda concluſio: Hæc iuſtitia generalis proprio nomine appellatur iuſtitia legalis, quia ad legem propriè pertinet ordinare ad bonum commune, vt idem D. Thom. dixerat. 1. 2. quæſt. 90. art. 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Iuſtitia propriè dicta diuiditur in generalē & particularem.

PRo intelligentia totius materiæ de iuſtitia generali, ſiue legali, de qua D. Thom. agit in hoc articulo, & duobus ſequentibus, eſt aduertendum, quod iuſtitia propriè dicta, qualis eſt illa, quæ reſpicit alterum, facitque æqualitatem, prima ſui diuiſione diuiditur in generalem & particularem. Generalis eſt illa, quæ reſpicit bonum commune. Et dicitur generalis præcipuè ſecundum virtutem, & ordinationem: quia, ſicut ſol in omnibus cauſarum inferiorum effectibus influit, & propterea dicitur cauſa vniuerſalis, ac generalis: ita etiam iuſtitia, quæ generalis eſt, trahit ad ſe ipſam atque ordinat omnes alias virtutes, cum ſit ſumma inter motales, omniſque virtutis fons & origo. Vnde Diuus

D. Ambro.

Ambroſius, in Hexamero, de ea loquens dicit; Vbi prudentia, ſcilicet, ſecularis ibi malitia, vbi fortitudo, ibi iracundia, vbi temperantia, ibi impatientia, plerumque autem & alia vitia: vbi autem iuſtitia, ibi concordia aliarum virtutum, non enim per ſe pars eſt iuſtitia, ſed quaſi omnium virtutum mater. Hanc generalem iuſtitiam appellat Ariſtote. legalem. 5. Ethicorum, & Diuus Thomas in hoc articulo, quia eſt principaliter à legiſlatore, & à lege intenta, quæ cæteras virtutes ad bonum reipublicæ ordinat. Lex enim rectè, ac ſanctè poſita diſponit ciues fore temperatos, fortes, prudentes, veraces, vt reipublicæ bonum conſeruetur: quod in quadam conſonantia ac iuſtitia conſiſtit: ità, ſcilicet, vt quilibet agat & viuat ſecundum quod lege ſtatutum eſt. Putà, quòd ciuitatis cuſtodes animoſi ſint, fortes atque fideles: quod gubernatores & rectores prudentes, quod erudientes iuuentutem temperati, atque pudici. Hæc igitur iuſtitia meritò generalis dicitur: quoniam generale, hoc eſt, totius ciuitatis commune bonum concernit, & ad illud reliquas virtutes ordinat. Quam quidem oportet eſſe in principe, vt in prima radice, à cuius autoritate pendet commune bonum; in alijs autem miniſterialiter & executiue. Vnde qui viderit ciues intemperatos, imprudentes, infideles, diſcordes in conſeruatione patriæ, rectè concludet, illic non exiſtere hanc generalem iuſtitiam; ſed ſuum oppoſitum, ſcilicet, generalem iniuſtitiam, quæ aſſimilatur ægritudini in corde, per quam non ſolum pars vna, ſed totum corpus tabeſcit. De hac iuſtitia generali loquitur Eſai. cap. 1. dum dicit: Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij: iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ: &c. Et Eccleſiaſt. cap. 10. Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniuſtitiam, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Hanc generalem iuſtitiam omnes leges & diuinæ & humanæ rectè poſitę intendũt. Sicut enim Deus totius vniuerſi bonum, & non ſolùm aliquarum partium intendit, ſic omnis bona lex bonum commune primo, deinde particulare procurat. Proptereaque verus legiſlator Deo optimo dicitur aſsimilari & prudẽtiſsimo medico, qui non tantum vnam partem: ſed totũ ſanare intendit: toto namque bene diſpoſito omnes partes bene ſe habent.

Iuſtitia generalis debet eſſe in principe, vt in prima radice.

Lex bona primo bonum cõmune deinde particulare intẽdit.

¶ Iuſtitia particularis eſt, quæ reſpicit bonum particulare inter perſonam, & perſonã, prout vna ordinatur ad alteram, vt inter dominum & ſeruum, patrem & filium, virum & vxorem, amicum & amicum: vt ex ſupradictis patet. Rationes autem, quæ conuincũt vltra iſtam iuſtitiam particularem, ponendam eſſe illam generalem, ſunt plures. Prima; Quia cùm homo poſſit dupliciter conſiderari, ſcilicet, ſecundum ſe, & in quantum eſt pars communitatis politicæ; eſt enim homo naturaliter animal politicum, & ciuile: ſicut ad perfectionem hominis in ſe ipſo ponuntur habitus eum perficientes: ita etiam ad perfectionem eiuſdem, in quantum eſt pars politicæ communicationis erit neceſſarium ponere aliquem habitum, qui illum perficiat in ordine ad bonum politicum. Omnis enim pars & illud, quod eſt partis eſt referibile naturaliter ad totum, & ordinabile ad bonum totius: nec eſt minus laudabile habere ſe bene ad commune, quam habere ſe bene ad proprium, ſed tantò magis, quantò bonum commune eſt proprio maius, vt Ariſtot. docet lib. 5. Ethicor. Secunda ratio eſt: Nam virtutes ad hoc requiruntur, vt homo bene ſe habeat, hoc eſt, prõpte,

Rationes conuincentes vltra iuſtitiam particularem eſſe conſtituendam aliam generalem.

delectabiliter & firmè operetur circa ea, quę ſunt difficilia, vt dicit Ariſtot. lib. 2. Ethicorum. Sed vltra difficultates, quæ ſunt in eo, quod homo bene ſe habeat ad ſe ipſum, ſunt etiam & aliæ multò maiores in bene ſe habendo ad bonum commune, pro quanto homo magis inclinatur ad proprium curandum, quam ad commune. Et propterea dicebat Ariſtot. lib. 2. Polit. minimam curam ſortiri, quod plurimorum eſt commune: de proprijs enim maximè curant, de communibus autem minùs, quàm vnicuique attinet. Apud alios enim tanquam altero curante negliguntur; ſicut in miniſterialibus ſeruitijs multi ſeruientes, quandoque deterius ſeruiunt paucioribus: ergo neceſſarium erit cōſtituere aliquam virtutem, ſecundum quam homo bene ſe habeat ad bonum commune, & hæc eſt de iuſtitia generalis. Vltima ratio eſt: Quia vt Ariſtot. docet lib. 5. Ethicorum, cap. 5. aliqua ſunt, quæ ex principio nihil differt, ſic vel aliter fieri, ſcilicet, antequàm ſint legis poſitione determinata: & ſic neutrum oppoſitorum facere eſſet malum. Quando autem lex ponitur, vnam partem præcipiens, vel prohibens multum differt: peccaret enim qui non faceret quod lege præcipitur, vel qui faceret, quod lege prohibetur. Sed ad talia ſecundum ſe indeterminata, lege autem determinata nulla virtus ſpecialis dirigit nos: quia vnaquæque virtus ſpecialis eſt præciſe circa propriam materiam; coniecturque medium, prout ſolum exigit natura & conditio talis materiæ: ergo alia virtus, quæ nos inclinet, atque dirigat ad operandum ſecundum legem eſt ponenda: quæ quia opera noſtra refert ad bonum commune & præterea lex, ad cuius obedientiam ordinat, ſecundum omnem virtutem præcipit, & ſecundum vnamquamque malitiam prohibet viuere, virtus debet dici generalis, atque communis. Et hæc eſt iuſtitia; de qua in præſenti eſt ſermo.

Homo magis inclinatur ad bonum proprium quā ad cōmune

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm hæc iuſtitia legalis, atque communis habeat veram & propriam rationem iuſtitiæ. Et pro parte negatiua argumentor primo: Ea ratione liberalitas, quamuis ſit ad alterum, deficit à vera & propria ratione iuſtitiæ, quia tribuit non ex debitis, ſed ex proprijs & gratuitis voluntariè, quod eſt contra rationem iuſtitiæ, vt diximus: ſed iuſtitia legalis ſimiliter tribuit ex gratuitis, & indebitis; ciuis enim exponit non ſolum diuitias, & proprium lucrum, ſed etiam vitam pro bono communi, non ex debito, ſed gratis: ergo iuſtitia legalis non habet magis veram, & propriam rationem iuſtitiæ, quàm liberalitas: atque ex conſequenti non eſt vere & proprie iuſtitia.

1. Argum.

¶ Secundò: Tranſgreſſio iuſtitiæ commutatiuæ obligat ad reſtitutionem, & ſimiliter tranſgreſſio iuſtitiæ diſtributiuæ, iuxta probabiliorem ſententiam, vt infra dicemus: & ratio eſt: quia vtraque eſt vera & propria iuſtitia; ſed tranſgreſſio iuſtitiæ legalis non obligat ad reſtitutionem; ciuis enim ex iuſtitia legali tenetur in communibus neceſſitatibus reipublicæ tribuere de bonis ſuis perfluis ad ſtatum, & in extrema neceſſitate etiam de neceſſarijs: quamuis autem trāſgrediatur huiuſmodi iuſtitiam legalem, non tenetur ad reſtitutionem: ergo iuſtitia legalis non eſt verè & propriè iuſtitia. Et confirmatur: Diues, qui tranſgreditur iuſtitiam legalem non dans bona ſua reipublicæ, quo caſu ſunt neceſſaria; & ob eam cauſam ſequuntur maxima detrimenta reipublicæ; non tenetur ad reſtitutionem illius nocumenti, nec reſarcire damna, quæ inde ſequuntur: eſſet enim nimis durum eum ad id obligare: ergo iuſtitia legalis non habet veram & propriam rationem iuſtitiæ.

2. Argum.

¶ Tertiò: Officium iuſtitiæ legalis eſt ordinare bona ſingulorum ciuium, tanquam bona partis ſeparatæ ad bonum totius: ſed inter partes ſeparatas ſuppoſito diſtinctas à toto, & totum ipſum, non eſt perfecta iuſtitia, vt de patre, & filio, domino, & ſeruo diximus ſuprà: ergo nec in iuſtitia legali poterit inueniri perfecta ratio iuſtitiæ.

3. Argum.

¶ Quartò: Iuſtitia eſt virtus tribuens vnicuique quod ſuum eſt; ex quo fit, vt eius officium ſit non tollere aliena: ſed qui tranſgreditur iuſtitiam legalem non tollit à republica quod ſuum eſt, ac proinde non obligatur ad reſtitutionem: ergo iuſtitia legalis non eſt verè & propriè iuſtitia.

4. Argum.

¶ Vltimò ſic argumentor: Pietas, quæ eſt pars potentialis iuſtitiæ, non ſolum reddit debitum cultum, & honorem parentibus; ſed etiam patriæ, atque reipublicæ, in qua quis natus eſt, vt autor eſt Diuus Thom. infrà quæſtione. 101. articulo. 1. & tamen pietas non habet perfectam rationem iuſtitiæ: ergo nec iuſtitia legalis, cuius eſt tendere in bonum patriæ. In contrarium tamen eſt: Nam Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 1. dicit de iuſtitia, quod eſt præſtantiſſima inter virtutes morales: ità, vt nec Heſperus, neque Lucifer ſit adeò admirabilis.

Vlt. Argu.

¶ Pro explicatione huius difficultatis operæpretium erat declarare, quidnam ſit neceſſarium ad veram, & perfectam rationem iuſtitiæ. Sed quoniam hoc à nobis ſatis eſt explicatum quæſtione præcedenti, articulo quarto, idcircò illud nunc vt totum relinquimus: & tantum ſupponimus, quòd iuſti-

tia

Iuſtitia legalis dicitur virtus Architectonica.

tia legalis, quia habet pro proprio obiecto bonum commune dicitur virtus architectonica; principaliterque reſidet in principe & moderatore reipublicæ, quaſi in primo architectore: in ſubditis autem reperitur quaſi miniſterialiter, & executiuè. Et omnes virtutes particulares recipiunt imperium & motionem ab illa, in quantum ab ea habent quòd referantur & ordinentur in bonum cõmune: ex quo fit, vt omnis virtus, vt mota à iuſtitia legali per participationem dicatur iuſtitia legalis.

1. Concluſ.

¶Hoc conſtituto fit prima concluſio: Iuſtitia legalis, in quantum iuſtitia non habet adeò exactam, & perfectam rationem iuſtitiæ, ſicut iuſtitia particularis, qualis eſt commutatiua. Volo dicere, quòd iuſtitia particularis, qualis eſt inter duos ciues, vel ſocios, eſt multò perfectior in ratione iuſtitiæ, quam ea, quæ eſt ciuis erga rempublicam. Et hoc non eſt, quia in iuſtitia legali non reperiatur perfecta ratio debiti: perfectior enim ratio debiti inuenitur in iuſtitia legali, quàm particulari (vnde his duobus debitis concurrentibus potius eſt ſubueniendum reipublicæ, quàm priuatæ perſonæ, ſi cætera ſint paria) ſed, quia in iuſtitia legali non inuenitur tam perfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio æqualitatis, ſicut in iuſtitia particulari, propter quod iuſtitia particularis multò perfectior eſt in ratione iuſtitiæ, quàm legalis. Sed eſt aduertendum, quod quamuis iuſtitia particularis in ratione iuſtitiæ ſit præſtantior legali, tamen in ratione virtutis multo præſtantior eſt iuſtitia legalis, quam particularis. Itaque, quemadmodum de virtutibus moralibus, ſcilicet, de liberalitate, atque fortitudine dum comparantur ad virtutes intellectuales, quales ſunt ſcientia, atque ſapientia, dicere ſolemus, quod virtutes intellectuales ſecundum ſuam ſpeciem ſunt præſtantiores moralibus, tam ex parte ſubiecti, quam ex parte obiecti; intellectus enim, qui eſt ſubiectum virtutum intellectualium, eſt præſtantior voluntate, vel appetitu ſenſitiuo, quæ ſunt ſubiecta virtutum moralium: & prætereà obiectum ſpecificum virtutum intellectualium, ſcilicet, ſcientiæ, atque ſapientiæ, eſt magis purum & eleuatum à materia; cum hoc tamen ſtat, quod virtutes morales in genere virtutis ſunt præſtantiores intellectualibus: quoniam virtutes morales non ſolum præſtant facultatem operandi, ſed etiam præſtant bonum vſum & facultatem bene agendi: quod in virtutibus intellectualibus non inuenitur: ita etiam per omnem modum eſt dicendum de iuſtitia legali & particulari.

Iuſtitia particularis in ratione iuſtitiæ eſt perfectior legali

Iuſtitia legalis in ratione virtutis eſt perfectior particulari.

2. Concluſ.

¶Secunda concluſio: Quamuis iuſtitia legalis non habeat exactiſſimam rationem iuſtitiæ, habet tamen non ſolum veram, & propriam rationem iuſtitiæ, ſed & attingit perfectam. Hæc concluſio eſt Ariſtot. loco citato, vbi dicit, quod nec Heſperus, nec Lucifer eſt adeò admirabilis inter ſtellas, ſicut iuſtitia inter virtutes morales, illamque ſupponit tanquam certam Diuus Thomas in hoc articulo, & duobus ſequentibus, maximè articulo ſeptimo, ad tertium argumentum. Vbi dicit, inter virum & vxorem, patrem, & filium non reperiri iuſtitiam ſimpliciter, ſed quandam eius ſpeciem, ſcilicet, œconomicam: inter ciuem tamen & rempublicam reperiri perfectam iuſtitiam. Et probatur: In iuſtitia legali reperitur perfecta ratio debiti, & reperitur prætereà tanta ratio æqualitatis quanta ſufficit ad perfectam rationem iuſtitiæ: ergo eſt verè & propriè iuſtitia. Item: Si iuſtitia legalis non eſſet vera, & perfecta iuſtitia, ſequeretur, quòd nec iuſtitia diſtributiua haberet veram, & perfectam rationem iuſtitiæ; conſequens autem eſt falſum, & contra communem ſenſum doctorum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam quando aliqua duo ità comparantur, quòd vnius ad alterum non eſt perfecta iuſtitia, ſimiliter nec è conuerſo, vt, quia filij ad patrem non eſt perfecta iuſtitia, ſimiliter nec patris ad filium: ſed ſicut officium iuſtitiæ diſtributiuæ eſt, ordinare bonum commune ad bonum ſingulorum ciuium; ſic è conuerſo officium iuſtitiæ legalis eſt, ordinare bona ſingulorum ciuium ad bonum commune reipublicæ: ergo ſi non eſt perfecta iuſtitia illa, quæ ordinat bona ciuium ad bonum commune, qualis eſt legalis, nec etiam illa, quæ ordinat bonum commune ad bona ſingulorum ciuium; qualis eſt diſtributiua, habebit veram, & perfectam rationem iuſtitiæ. Vltimò: Ius, circa quod verſatur iuſtitia legalis eſt perfectum & exactum ius: ergo & ipſa iuſtitia legalis ex parte obiecti habet veram & perfectam rationem iuſtitiæ. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Ius, circa quod verſatur iuſtitia legalis, dicit immediatum ordinem & relationem ad bonum commune: ergo eſt perfectum, & exactum ius: imò multò perfectius, & exactiùs, quàm illud, circa quod verſatur iuſtitia particularis. Ex ſententia enim Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 6. ratio iuris eſt deſumenda penes ordinem ad

boonum commune reipublicæ, vel ciuicatis:

¶ Sed, vt reſpondeamus ad argumenta in principio facta, eſt aduertendũ, quòd iuſtitia prima ſui diuiſione diuiditur in iuſtitiam metaphoricam, atque veram. Metaphorica dicitur, quæ eſt eiuſdem ad ſe ipſum, & inter partes eiuſdem ſuppoſiti: Vera verò, quæ dicit ordinem ad alterum. Et hæc vera iuſtitia rurſus diuiditur ſecunda ſua diuiſione, tanquam genus in ſuas ſpecies, in iuſtitiam cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam. Cardinalis perfecta eſt, quæ verſatur erga ius perfectũ, cui innititur omnis ſtudioſa vita. Cardinalis verò imperfecta eſt illa, quæ, quamuis verſetur circa idem ius, & habeat modum ipſius virtutis cardinalis, ad quam reducitur, deficit tamen magna ex parte ab ipſa virtute cardinali iuſtitiæ: & propterea eſt pars potentialis illius, eique contubernalis, atque adiuncta.

Iuſtitiæ multiplex diuiſio.

Obiectio.

¶ Et ſiquis obijciat: Perfectum & imperfectum non multiplicant ſpeciem: ergo illa diuiſio, qua vera iuſtitia diuiditur in cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam, quæ eſt pars potentialis illius, non eſt diuiſio generis in ſuas ſpecies, cum ſit ſecundum perfectum & imperfectum. ¶ Reſpondetur, quòd quando perfectio eſt intrinſeca rei, cuius eſt perfectio, & imperfectio, ſimiliter eſt intrinſeca rei, cuius eſt imperfectio; tunc cauſatur intrinſeca diſtinctio penes perfectom, & imperfectum, aliquando ſpecifica, & aliquando generica: & ità contingit io propoſito. Quia enim perfectio eſt intrioſeca iuſtitiæ cardinali in prima acceptiooe, & imperfectio eſt intrinſeca iuſtitiæ cardinali potentiali, idcircò illa diuiſio eſt eſſentialis, & per ſpecies. Poteſtque hoc declarari manifeſtiſsimis exemplis: Nam fides, & viſio, ſpes, & comprehenſio differunt penes perfectum, & imperfectum; cæterum, quia obſcuritas & ænigmatica cognitio, quæ eſt imperfectio, eſt intrinſeca fidei, claritas verò, quæ eſt perfectio, eſt intrinſeca viſioni, & ſimiliter in alijs perfectio eſt intrinſeca comprehenſioni, imperfectio autem eſt intrinſeca ſpeciei, idcircò hæc omnia diſtinguntur ſpecie, & aliquãdo genere penes perfectum & imperfectum. Et ita contingit in propoſito, quod vera iuſtitia diuiditur ſpecifice in cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam: Iuſtitia autem cardinalis includit ſub ſe tanquam partes potentiales ſui, religionem atque pietatem: quæ duo, quia attingunt veram & propriam rationem iuſtitiæ; quamuis non perfectam dicuntur cardinales, imperfectæ.

Solutio.

Perfectum & imperfectum quando diſtinguant ſpecies.

Altera obiectio.

¶ Et ſiquis obijciat: Liberalitas, & affabilitas ſunt partes potentiales iuſtitiæ, vtraque enim eſt ad alterum: ſed nec liberalitas, nec affabilitas habet veram rationem iuſtitiæ: ergo malè dicitur, quod partes potentiales iuſtitiæ, quamuis habeant imperfectam rationem iuſtitiæ, habent tameu veram. ¶ Reſpondetur, quod non omnes partes poteotiales iuſtitiæ ſunt eiuſdem rationis, quantum ad hoc. Quædam enim habent veram rationem iuſtitiæ, quamuis oon perfectam, vt religio, & pietas: aliæ autem nec perfectam, nec veram, vt liberalitas & affabilitas. Quod vt intelligatur eſt aduertendum, quòd (vt diximus ſuprà) in iure, quod eſt obiectum iuſtitiæ, tria includuntur, ſcilicet, ordo ad alterum, ratio debiti & ratio æqualitatis. Ex defectu primi conſtituitur tantùm iuſtitia metaphorica. Ex defectu ſecundi conſtituitur pars potentialis iuſtitiæ: ſed quæ non eſt vera, nec propria iuſtitia, ſecundum eſſentiam. Ex defectu autem tertij conſtituitur pars potentialis iuſtitiæ, quæ, quamuis noo ſit perfecta iuſtitia, eſt tamen vera, atque propria ſecundum eſſentiam. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt aliqua virtus ſit pars potentialis iuſtitiæ, habeus veram rationem illius, quamuis non perfectam requiruntur duo, ſcilicet, quod ſit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Et hoc inuenitur in religione, atque pietate. Ad hoc autem, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iuſtitiæ, non habens veram rationem illius, ſufficit, quòd ſit ad alterum, & faciat aliquo modo æqualitatem; quamuis non ſecundum rationem debiti. Et hoc inuenitur in liberalitate & affabilitate. ¶ Et ſiquis argumentetur: Religio & pietas ſunt eminentiores iuſtitia in particulari, imò iuxta probabiliorẽ ſententiam, religio eſt præſtantior iuſtitia legali: ergo religio, atque pietas non poſſunt eſſe partes poteotiales iuſtitiæ; Reſpoodetur, quod quamuis ſit verum, quòd in genere virtutis religio, atque pietas ſunt præſtantiores iuſtitia particulari, imó religio etiam ſit præſtantior iuſtitia legali, in ratione tameo iuſtitiæ aliter contingit: nam nec religio, nec pietas habent perfectam rationem iuſtitiæ, ſed deficiunt in tertia conditione, quæ eſt æqualitas: & propterea quantum ad hoc ſunt partes potentiales iuſtitiæ. Iuſticia cardioalis perfecta rurſus diuiditur tertia ſui diuiſione in iuſtitiam legalem, & iuſtitiam particularem: de quibus ſatis diximus in principio huius articuli. Ex quo infertur, quòd qoando eo loco affirmauimus iuſtitiam prima ſui diuiſione diuidi in generalem & particularem tantùm, erat ſermo de iuſtitia cardinali perfecta

Solutio.

In obiecto iuſtitiæ tria includuntur.

Argum.

Solutio.

iuxta

iuxta id, quod propoſitus articulus exigebat.

Ad 1. arg. ¶ His conſtitutis ad primum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Iuſtitia enim legalis verè eſt ſecundum rationem debiti, & ciues dum in caſu neceſſitatis exponunt pro republica diuitias, & bona vſque ad propriam vitam, verè id efficiũt ex debito iuſtitiæ, quód in liberalitate, aut in affabilitate non inuenitur: quamuis etiam in his poſſimus conſiderare aliquam rationem debiti. Pro quo eſt aduertendum, quód debitum eſt duplex, vnum legale, alterum morale. *Debitũ eſt duplex vnũ legale alterum morale.* Debitum legale eſt illud, ad quod ſoluendum tenetur vnuſquiſque ex lege & ex rigore iuris. Quale eſt illud, quod reperitur in iuſtitia legali, & in iuſtitia commutatiua, & diſtributiua. Et hoc eſt verè & ſimpliciter debitum: ad quod ſoluendum poſſunt ciues à republica compelli. Debitum morale eſt debitum honeſtatis: ad quod ſoluendum nemo aſtringitur ex rigore iuris, ſed ſolũ ex debito honeſtatis. Et eſt duplex: Vnum neceſſarium, quod ità vrget, vt ſine illo nõ poſsit morũ honeſtas & vita ſtudioſa ſeruari: quale reperitur in veritate, fidelitate, & gratitudine; ſine quibus morum honeſtas inter homines nõ ſeruatur. Aliud eſt non neceſſarium, ſed vtile, & ſine quo, quamuis poſsit ſeruari morum honeſtas, non tamen ità commodè, & vtiliter ac cũ illo. Et hoc debitum reperitur in liberalitate, & affabilitate: quod quidem non eſt debitũ ſimpliciter, ſed tantum ſecundum quid. Quãdo autem dicimus, iuſtitiam importare rationem debiti, loquimur de debito legali; quod eſt debitum ſimpliciter, & non de debito morali. Ex quo fit, vt ſine ratione debiti legalis non poſsit eſſe vera iuſtitia. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quód non quicunque violat veram iuſtitiam tenetur ad reſtitutionem, ſed ille tantum, qui violat iuſtitiam particularem, vel alteram iuſtitiam, in qua admiſceatur aliqua ratio iuſtitiæ particularis, vt infra dicemus. *Ad 2. arg.* Vnde, quia in caſibus poſitis in argumento, violator iuſtitiæ legalis nihil facit contra iuſtitiam particularem, non tenetur ad reſtitutionem. Et eodem modo reſpondetur ad confirmationem. Dico tamen, quód quando cum iuſtitia legali admiſcetur aliqua ratio iuſtitiæ particularis, vt de facto admiſcetur in officio principis, vel rectoris (rector enim, atque princeps ex officio, & ex quadam conuentione cum republica tenetur conſulere bono publico) ipſa iuſtitia legalis obligat ad reſtitutionem. Vel potius dicere poterimus, talem obligationem non oriri ex iuſtitia legali, ſed ex commutatiua adiuncta: & ſic formaliter iuſtitia legalis nunquã obligat ad reſtitutionem. *Ad 3. arg.* ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur notando, quód partes ſuppoſito diſtinctæ à toto ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ dicunt liberum & voluntarium ordinem ad totum, à quo non neceſſario, ſed liberè dependent: quales ſunt ciues in ordine ad rempublicam; qui quidem nulla facta iniuria reipublicæ poſſunt ab ea in aliam migrare. Aliæ partes ſunt, quæ dicunt neceſſarium ordinem ad totum, à quo non libere, ſed velint nolint, & neceſſariò dependent: quales ſunt pater reſpectu filij, & filius reſpectu patris. Qui quidem idcircò dicuntur habere inter ſeſe intrinſecum & neceſſarium ordinem; quia neuter illorum poteſt abijcere à ſe, vel repudiare ius paternum, quod habet: ſicut nec ſeruus poteſt repudiare ius herile. Hoc ſuppoſito dico, quód inter partes, & totum primo modo diſtincta bene poteſt eſſe vera & perfecta ratio iuſtitiæ, propter illam non neceſſariam dependentiam, quam habent: non tamen inter partes & totum diſtincta ſecũdo modo. Vnde nihil probat argumentum. ¶ Ad quartum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. *Ad 4. arg.* Verè enim iuſtitia legalis tribuit reipublicæ, quod eſt ſibi debitum: & qui eam trãſgreditur tollit à republica ius ſuum, & quod ſibi debetur. Cum hoc tamen ſtat, quód violator iuſtitiæ legalis non teneatur ad reſtitutionem, vt paulò ante dicebam, niſi quando admiſcetur aliqua ratio iuſtitiæ commutatiuæ. Ratio eſt: Quia qui violat ſolam iuſtitiam legalem, non aufert à republica aliquid quod ſit ſibi appropriatum; ſed tantum id, quod eſt appropriatum ciuibus: ex quo fit, vt nihil teneatur reipublicæ reſtituere. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, quód patria poteſt dupliciter conſiderari. *Ad vltimum.* Vno modo, in quantum eſt principium eſſendi natiuitatis cuiuſque. Et ſecundum iſtam rationem reſpicitur à virtute pietatis; nec poteſt eſſe inter liberos, & patriam ſic conſideratam perfecta ratio iuſtitiæ. Quia ſicut filij pendent à parentibus, tanquam à principio eſſendi: ſic etiam à patria. Alio modo poteſt conſiderari patria in quantum eſt quædam reſpublica, & locus habitationis. Et ſecundum iſtam rationem reſpicitur à iuſtitia legali; quæ vt ſupra diximus, non ſolum habet veram & propriam rationem iuſtitiæ: ſed etiam attingit perfectam. Et ſic nihil obſtat argumentum.

¶ Eſt aliud dubium graue circa iſtum articulum, an iuſtitia legalis habeat partes ſubiectiuas, & ſpecificas, ità, ſcilicet, vt ſit ſpecies ſubalterna potens diuidi in alias ſpecies, vel potiùs ſit ſpecies ſpecialiſsima. *Dubiũ graue.* Ad cuiꝰ intelligẽtiã eſt aduertẽdũ, ꝙ cũ iuſtitia legalis duas

poſſit habere diuiſiones, prima, qua diuiditur in iuſtitiam legalem cõmuniter dictam, & epicheiam, altera, qua diuiditur in iuſtitiam legalem, quæ eſt in principe architectonicè, & eam, quæ eſt in ſubditis adminiſtratiuè, propoſita quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrùm illa diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in legalem communiter dictam, & epicheiam, ſit diuiſio generis in ſuas ſpecies. Alter, vtrùm illa diuiſio, qua legalis iuſtitia diuiditur in eam, quæ eſt in principe, & eam, quæ eſt in ſubditis, ſit ſimiliter ſpecifica. Et in vtroque ſenſu erit à nobis propoſita difficultas diſcutienda, non ſine magna vtilitate. Ex dicendis enim intelligemus qualem diſtinctionem ſingulæ illæ partes iuſtitiæ legalis habent inter ſe.

Duplex ſenſus quæſtionis.

Ad primum ergo ſenſum quæſtionis deuenientes, in quo de diuiſione iuſtitiæ legalis in eandem cõmuniter dictam, & epicheiam eſt ſermo, pro illius intelligentia eſt aduertendum, quòd lex, à qua dicitur iuſtitia legalis, duplicem habet finem. Vnum intrinſecum, proximum, & immediatum: & eſt ille, quem immediatè legiſlator per verba legis intendit. Alterum remotum mediatum, & extrinſecum: & eſt ille, quem principaliter intendit legiſlator, quamuis per verba legis nõ exprimatur. Verbigratia, fertur lex & promulgatur de non aperiendis portis ciuitatis, ne hoſtes reipublicæ ciuitatem capiant: ille eſt finis proximus, & immediatus, quem verba legis immediatè præſeferunt. Finis autem mediatus, ſed principaliter intentus eſt, quẽ legiſlator principaliter intendit, quamuis in verbis legis non exprimatur, & eſt communis ſtatus ſecuritas, atque ſalus reipublicæ. Dico ergo, quòd iuſtitia legalis in ampliſsima ſua ſignificatione vtrumque reſpicit finem. Iuſtitia verò legalis ſtrictè ſumpta ſolùm reſpicit primum finem immediatum, quem verba legis in literæ cortice prætendunt. Epicheia autem, ſeu æquitas reſpicit ſecundum finem, quem principaliter legiſlator in ferendis legibus intendit. Ex quo infertur, quòd iuſtitia legalis ſtrictè ſumpta ſolùm ſequitur verba legis: at verò epicheia, ſeu æquitas prætermiſſis verbis legis, ſequitur id, quod ratio iuſtitiæ & communis vtilitas reipublicæ poſtulat. Accommodauit autem ſibi iuſtitia legalis ſtrictè ſumpta nomen genericum iuſtitiæ legalis, quoniam commune eſt ſcientiarum ſectatoribus, ob vocabulorum inopiam nomen genericum tribuere ſpeciei imperfectiori: & eſt æquitas ſeu epicheia multo perfectior ea iuſtitia legali, quæ ſequitur verba legis.

Quæſtio in primo ſenſu.

Lex à qua dicitur iuſtitia legalis duplicẽ habet finẽ.

Epicheia quid ſit.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm huiuſmodi partes iuſtitiæ legalis, ità inter ſeſe ſpecie differant, vt ſub immediato genere iuſtitiæ legalis tanquam propriæ ſpecies conſtituantur: id enim eſt neceſſarium ad hoc, vt iuſtitia legalis ex hac parte diuidatur, tanquam genus in ſuas ſpecies. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Iuſtitia legalis ſecundum totam ſuam latitudinem habet veram & perfectam rationem iuſtitiæ, vt diximus dubio præcedenti: ſed epicheia non habet veram, & perfectam rationem iuſtitiæ: ergo epicheia non eſt ſpecies iuſtitiæ legalis; atque ex conſequenti diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in eandem communiter dictam, & epicheiam non eſt generis in ſuas ſpecies. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Epicheia eſt pars potentialis iuſtitiæ, & non ſubiectiua ſeu ſpecifica; & ita D. Thom. agit de illa infrà quæſt. 120. poſtquam numerauit omnes partes potentiales iuſtitiæ: ergo non habet veram rationem iuſtitiæ. ¶ Secundò ſic argumentor: Charitas eſt generalis virtus; & tamen eſt ſpecies ſpecialiſsima: ergo quamuis iuſtitia legalis ſit generalis virtus, erit ſpecies ſpecialiſsima. Patet conſequentia: Nam ſicut iuſtitia legalis refert actus omnium virtutum in bonum commune reipublicæ: ita & charitas in obiectum proprium.

Punctus difficultatis.

1. Argum.

2. Argum.

¶ Hoc tamen non obſtante ſit concluſio, quòd iuſtitia legalis ſecundum omnem ſuam latitudinem diuiditur tanquam in duas ſpecies, in epicheiam, quæ Latinè dicitur æquitas, & iuſtitiam legalem ſtrictè acceptam. Hanc concluſionem tenet Ariſt. lib. 1. Magnorum moralium. cap. 2. & lib. 1. Rhetoricorum. cap. 9. & D. Thom. infra quæſt. 120. art. 2. Et probatur: Obiectum epicheiæ, ſeu æquitatis, & obiectum iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ ſunt obiecta formaliter diſtincta: ergo ipſi habitus ſpecie diſtinguuntur. Conſequentia eſt nota: Quoniam habitus ſpecificantur ex obiectis; & antecedens probatur: Regula, & regulatum, menſura, & menſuratum in ratione obiecti virtutis formaliter diſtinguuntur: ſed obiectum æquitatis eſt regula & menſura obiecti iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ, vt eſt videre in exemplo poſito in lege de non aperiendis portis ciuitatis: in quo quidem obiectum æquitatis, quod eſt ſtatus incolumis, & ſalus reipublicæ, eſt regula & menſura, per quam debemus metiri, an hoſtes reipublicæ ſint arcendi à mœnibus ciuitatis, vel admittendi: ergo obiectum æquitatis eſt formaliter diſtinctum ab obiecto iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ. Item: Obiectum æquitatis addit ex natura rei ſpecialem & ingentem difficultatem ſuper obiectum iuſtitiæ legalis

Concluſ.

Epicheia & iuſtitia legalis ſtrictè ſumpta differunt ſpecie.

ſtrictè

ſtrictè ſumptæ: ergo vtrumque habet ſuam formalitatem ſpecie diſtinctam: atque ex conſequenti ipſæ virtutes diſtinguntur ſpecie. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Obiectum iuſtitiæ legalis eſt bonum commune, quod ſequitur regulas communes iuris: obiectum autem æquitatis eſt bonum commune præter regulas communes, & præter leges: ſed hæc habent diuerſas difficultates. Vnde ſæpè videmus viros doctos, atque ſapientes eſſe adeò ſuperſtitioſos, & ſcrupuloſos in ſequendis verbis legis, vt nulla ratione etiam vtiliori ad bonum commune adducta, moueantur: ſed ſequentes corticem litteræ, & ſuperficiem verborum, non conſiderant, quid legiſlator in tali lege lata principaliter voluerit: ergo obiectum æquitatis ex natura rei addit ingentem difficultatem ſuper obiectum iuſtitiæ legalis, atque ex conſequenti iſtæ virtutes diſtinguntur ſpecie. Et confirmatur ex Ariſtot. qui lib. 1. Rhetor. capit. 13. dicit, conſtituendum eſſe aliquem iudicem arbitrum, vt æquum & bonum præualeat: quoniam apud tribunal iudicis præſtat & præualet iuſtum legale. Quaſi ſignificans non paruæ eſſe difficultatis, ſed ingentis, atque maximæ, ſequi bonum commune contra tenorem legis à principe latæ. Et hinc communiter ſolet dici, eſtque tritum prouerbium apud Ciceronem: Summum ius ſumma iniuria. Quibus verbis ſummum ius non accipitur pro eo, quod eſt rigor, & ſeueritas iuris: ſic enim ſummum ius nunquam poteſt eſſe iniuria: ſed accipitur ſummum ius pro ſummitate iuris, vt idem ſit, quod ſuperficies legis, & cortex literæ non attendendo finẽ principalem legiſlatoris. Iuſtitia enim ſtrictè ſumpta ſequit verba legis, & corticẽ literæ, æquitas verò bonũ cõmune & finẽ præcipuũ, prætermiſſis verbis legis. Propter quod dicebat Paul. iuriſcõſult. ff. de reg. iur. titulo de regulis iuris, in omnibus quidẽ maxime tamen in iure æquitas eſt expetenda.

Summum ius ſumma iniuſtitia, qualiter intelligendũ.

Ad. 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, reſpondetur, negando minorem. Et ad probationem dico, cum Diuo Thom. loco in argumento citato articulo. 2. quod æquitas ſeu epicheia non eſt pars potentialis, ſed ſubiectiua, & ſpecifica iuſtitiæ legalis. In eo autem, quòd D. Thom. diſputat de æquitate poſt diſputationem de partibus potentialibus iuſtitiæ ſeruat ordinem naturæ, & ordinem diſciplinæ. Naturæ quidem; quoniam poſt diſputationem de iuſtitijs imperfectis natura poſtulabat, vt ageret de æquitate, quæ eſt iuſtitia omnium perfectiſſima. Doctrinæ autem: quia poſtquam diſputauit de iuſtitia, quæ ſequitur regulas, & leges communes, ordo doctrinæ poſtulabat, vt ageret de æqualitate, quæ præter regulas, & leges communes, ordinatur ad bonum reipublicæ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Obiectum enim charitatis ſemper eſt idem formaliter ſecundum ſpeciem, ſcilicet, bonum diuinum. Et præterea, non eſt ſpecialis difficultas in referendis actibus aliarum virtutũ in obiectũ charitatis ab ea, quæ eſt in diligendo Deo: at vero in iuſtitia legali prorſus eſt diuerſa ratio; tũ quia obiectũ iuſtitiæ legalis variatur ſecundũ ſpeciẽ, in iuſtitia legali ſtrictè ſumpta, & in æquitate, vt ſupra diximus: tũ etiã, quia multò maior difficultas eſt in procurãdo bono cõmuni præter leges, & præter regulas cõmunes, quã in procurãdo eodẽ bono cõmuni per leges & per regulas cõmunes. Et hæc de difficultate in primo ſenſu. *Ad. 2. arg.*

Quæſtio in 2. ſenſu. ¶ Secundus ſenſus quæſtionis erat, vtrũ ea diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in eã, quæ eſt in principe, & eã, quæ eſt in ſubdito, ſit generis in ſuas ſpecies. Et loquimur in præſenti de iuſtitia legali, ſecũdũ quod ſe extendit ad epicheiã, & ad aliã iuſtitiã legalẽ ſtrictè ſumptã, de qua ſtatim dicebã, vtraq; enim poteſt eſſe vel in principe, vel in ſubditis. Et quidem, quòd illa diuiſio ſit generis in ſuas ſpecies probatur: Prudentia, quæ eſt in ſubditis; quæ eſt prudentia politica, eſt diſtincta ſpecie à prudentia gubernatiua, & monarchica, quæ eſt in principe: ſed iuſtitia legalis exiſtens in voluntate reſpondet vtrique prudentiæ: nam iuſtitia legalis, prout eſt in principe, correſpondet prudentiæ gubernatiuæ, & principali, qualis eſt monarchica: & iuſtitia legalis, quæ eſt in ſubditis, correſpondet prudentiæ politicæ: ergo pari ratione iuſtitia legalis in principe & in ſubditis diſtinguuntur ſpecie. *1. Argum.* ¶ Et confirmatur: Facilius eſt diſtinguere, & multiplicare virtutes ex parte voluntatis, quam ex parte intellectus: illa enim quæ ſunt diuiſa in alijs potentijs, in intellectu inueniuntur ſæpèſæpiùs vnita: & ſic ex parte intellectus tantum ponimus vnam prudentiam monaſticam ad plures virtutes morales, ſcilicet, liberalitatem, fortitudinem temperantiam, &c. quæ ſunt in voluntate: ſed ex parte intellectus conſtituuntur duæ virtutes ſpecie diſtinctæ, ſcilicet, prudentia exiſtens in principe, & prudentia politica exiſtens in ſubditis: ergo & à fortiori ex parte voluntatis debemus conſtituere vnam iuſtitiam legalem in principe ſpecie diſtinctã ab ea, quæ eſt in ſubditis. *Confirma.* Secundò: Virtus architectonica diſtinguitur ſpecie à virtute vſuali, & miniſtra: ſed iuſtitia legalis in principe eſt architectonica, in ſubditis verò *2. Argum.*

eſt vſualis, & miniſtra: ergo diſtinguũtur ſpecie. Conſequentia cum minori eſt nota: & maior probatur ex Ariſt. 5. Phyſic. text. 34. & 35.

Concluſ.

¶ His tamen non obſtantibus ſit cõcluſio; quòd iuſtitia legalis, ſiue accipiatur pro ęquitate, ſiue pro iuſtitia ſtrictè ſumpta, eſt eiuſdem ſpeciei in principe & in ſubditis; & ſic ea diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in architectonicam, & vſualem, ſiue miniſterialẽ non eſt generis in ſuas ſpecies. Probatur: Obiectum iuſtitiæ legalis, ſiue ſit ſermo de æquitate, ſiue de alia iuſtitia legali ſtrictè ſumpta eſt idem formaliter, & ſecundum ſpeciẽ in principe & in ſubdito: ergo iuſtitia legalis quantùm ad omnes ſuas partes eſt eiuſdem ſpeciei in principe & in ſubditis. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Obiectum æquitatis in principe eſt bonum commune præter leges, & regulas communes; procurat enim princeps commune bonum per æquitatem, tanquam per iuſtitiam perfectiſsimam, non ſecundum leges, aut regulas communes; & præterea obiectum iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ, quod intendit princeps, eſt idem bonum commune per leges & regulas iuris communis: ſed idem eſt obiectum æquitatis, & iuſtitiæ legalis in ſubditis: ergo vtrobique eſt idem obiectum formale ſecundum ſpeciem: atque ex conſequenti iuſtitia legalis, quantum ad omnes ſuas partes, per hoc, quòd eſt in principe, vel in ſubditis, non variatur ſecundum ſpeciem. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, aduertendum eſt, quòd iuſtitia legalis, quæ eſt in principe, ſiue ſit æquitas, ſiue alia iuſtitia ſtrictè ſumpta ſecundum ſuam eſſentiam, atque naturam, non eſt virtus architectonica, quatenus diſtinguitur contra iuſtitiam legalem, quæ eſt in ſubditis. Et ratio eſt: quia vtrobique eſt idem obiectum & idem finis. Illa autem virtus, quæ ſecundum ſuam eſſentiam eſt architectonica debet habere vniuerſaliorem finem, quam virtus vſualis. Cum ergo iuſtitia legalis habeat eundem finem in ſubditis, quem habet in principe manifeſtè ſequitur, quod eſt vna ſecundum ſpeciem in vtriſque. Et quando Philoſophi morales, & Theologi dicunt, quod iuſtitia legalis eſt in principe, quaſi architectonicè, ità ſunt intelligendi, ſcilicet, quòd iuſtitia legalis in principe ratione ſubiecti, in quo eſt, dominatur & principatur, cum tamen eadem iuſtitia quatenus eſt in ſubditis, habeat obtemperare, & obedire. Hæc tamen differentia, quæ ſumitur ex parte ſubiecti eſt accidentalis.

Iuſtitia legalis in principe, & in ſubditis non differũt ſpecie.

Eadem iuſtitia, vt in principe eſt architectonica & vt in ſubditis miniſterialis.

Ad. 1. arg. cum ſua cõfirmatione.

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum cum ſua confirmatione reſpondetur: Quòd, quamuis, vt in plurimum, faciliùs diſtinguantur virtutes ex parte appetitus, quàm ex parte intellectus; quoniam intellectus eſt potentia ſuperior, & magis vniuerſalis; & ea, quæ ſunt diuiſa in inferioribus, ſolent eſſe colligata, & vnita in ſuperioribus: cæterùm aliquando contingit oppoſitum; & multiplicantur virtutes; atque principia ex parte intellectus, nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis. Nam in intellectu ſunt duo lumina, & duo habitus primorum principiorum, ſcilicet, intellectus, qui verſatur circa prima principia ſpeculatiua: & ſynderesis, quæ verſatur circa prima practica principia. Et tamen ex parte voluntatis non conſtituitur aliquis habitus, in ordine ad obiectum virtutum moralium, quod eſt ſibi connaturale; & proportionatum: ſed ſufficit ſola inclinatio naturalis. Item ex parte intellectus conſtituuntur duo habitus; vnus circa principia, qui vocatur intellectus: alter circa concluſiones, qui appellatur ſcientia: cùm tamen ex parte voluntatis circa media, quæ ſunt velut concluſiones in agibilibus, & circa finem, qui eſt primum principium in practicis ſolum conſtituatur vnus habitus. Tandem ex parte intellectus multiplicantur quatuor virtutes, in ordine ad media, quæ ſunt prudentia, eubulia, ſyneſis, & gnomi. At verò ex parte voluntatis ſolum ponitur vna virtus circa media in ordine ad eius obiectum & finem. Et ſic eſt dicendum in propoſito, quòd quamuis multiplicetur prudentia in principe, & in ſubditis, vnaquę dicatur monarchica, & altera politica; ſintque diſtinctæ ſpecie: Iuſtitia tamen legalis, quæ eſt in voluntate, & ſequitur has rationes prudentiæ, non diſtinguitur ſpecie, quatenus eſt in principe, ab eadem, quatenus eſt in ſubditis, ad modum iam explicatum.

Aliquando multiplicãtur virtutes ex parte intellectus nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis.

Ad. 2. arg.

¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, verum eſſe, quòd ea virtus, quæ ſecundum ſuam eſſentiam eſt architectonica, ſpecie diſtinguitur à virtute vſuali, vt rectè docet Ariſtoteles loco citato in argumento: tamen iuſtitia legalis, quæ eſt in principe non eſt architectonica ſecundum ſuam eſſentiam, vt diſtinguitur contra iuſtitiam legalem, quę eſt in ſubditis, ſed ſolum ex parte ſubiecti, vt ſtatim dicebam. Et ſic non eſt neceſſarium, quod inter illas ſit ſpecifica diſtinctio.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum iuſtitia, ſecundum quod eſt generalis, ſit idem per eſſentiam cum omni virtute.

1.2.q.60. ar.3.ad.2. & artic.7. cor. & 3. di.9.q.3. art.1.q.2. cor. & 5. AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia ſecundum quod eſt generalis, ſit idem per eſſentiam cũ omni virtute. Dicit enim Philoſophus * in quinto Ethico. quòd
E thic. lec. 2.fin. virtus & iuſtitia legalis eſt eadem omni virtuti: eſſe autem nõ eſt idem. Sed
Lib.5 .ca. 1.in fine. to.5. illa quę differunt ſolum ſecundum eſſe vel ſecundum rationem, non differunt ſecundum eſſentiam, ergo iuſtitia eſt idem ſecundum eſſentiam cum omni virtute.

2 ¶Præterea, Omnis virtus quæ non eſt idem per eſſentiam cum omni virtute, eſt pars virtutis. Sed iuſtitia prædicta, vt idem * Philoſophus dicit, non eſt pars
Eodem lib. & c. to. 5. virtutis, ſed tota virtus, ergo prædicta iuſtitia eſt idem eſſentialiter cum omni virtute.

3 ¶Præterea, Per hoc, quòd aliqua virtus ordinat actum ſuum ad altiorem finem, non diuerſificatur ſecundum eſſentiam habitus: ſicut idem eſt eſſentialiter habitus temperantiæ, etiam ſi actus eius ordinetur ad bonum diuinum. Sed ad iuſtitiam legalem pertinet quòd actus omnium virtutum ordinẽtur ad altiorem finem, id eſt, ad bonum commune multitudinis: quod præeminet bono vnius ſingularis perſonæ, ergo videtur quòd iuſtitia legalis eſſentialiter ſit omnis virtus.

4 ¶Præterea, Omne bonum partis ordinabile eſt ad bonum totius. Vnde ſi non ordinetur in illud, videtur eſſe vanum & fruſtra. Sed illud quod eſt ſecũdum virtutem, non poteſt eſſe huiuſmodi. Ergo videtur quòd nullus actus poſſit eſſe alicuius virtutis, qui non pertineat ad iuſtitiam generalem, quæ ordinatur in bonum commune. Et ſic videtur quod iuſtitia generalis ſit idẽ in eſſentia cum omni virtute.

¶SED CONTRA eſt quod dicit Phi-
Lib.5.cap. 1. paulo. ante fin. loſophus * in quinto Ethic. quòd multi in proprijs quidem poſſunt virtute vti: in his autem, quæ ad alterum ſunt, non poſſunt. Et in tertio Politico. * dicit, quod non eſt ſimpliciter eadem virtus boni viri, & boni ciuis. Sed virtus Lib. 3. Polit. c.3.to. 5. boni ciuis eſt iuſtitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum cõmune, ergo non eſt eadem iuſtitia generalis cum virtute communi, ſed vna poteſt ſine alia haberi.

¶RESPONDEO, dicendum, quòd generale dicitur aliquid dupliciter: vno modo per prędicationem, ſicut animal eſt generale ad hominem & equum, & ad alia huiuſmodi. Et hoc modo generale oportet, quòd ſit idem eſſentialiter cum his, ad quæ eſt generale: quia genus pertinet ad eſſentiam ſpeciei, & cadit in diffinitione eius. Alio modo dicitur aliquid generale ſecundum virtutem, ſicut cauſa vniuerſalis eſt generalis ad omnes ſuos effectus, vt ſol ad omnia corpora quæ illuminantur vel immutãtur per virtutem ipſius. Et hoc modo generale non oportet quòd ſit idem in eſſentia cum his, ad quæ eſt generale, quia non eſt eadem eſſentia cauſæ & effectus. Hoc autem modo * ſecundum prædicta, iuſtitia legalis dicitur, eſſe virtus generalis, in quantum, Art. 5 huius quæſt. ſcilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad ſuum finem, quod eſt mouere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim charitas poteſt dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum ita etiam iuſtitia legalis inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonũ commune. Sicut ergo charitas, quæ reſpicit bonum diuinum, vt propriũ obiectum, eſt quædam ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam, ita etiam iuſtitia legalis eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam, ſecundum quod reſpicit commune bonum, vt proprium obiectum. Et ſic eſt in principe principaliter & quaſi architectonicè: in ſubditis autem ſecundariè & quaſi adminiſtratiuè. Poteſt tamen quælibet virtus ſecũdum quod à prædicta virtute, ſpeciali quidem in eſſentia, generali autem ſecundum virtutem, ordinatur ad bonũ com-

commune, dici iuſtitia legalis. Et hoc modo loquendi iuſtitia legalis eſt idẽ in eſſentia cum omni virtute, differt autẽ ratione. Et hoc modo loquitur Philoſophus. Vnde patet reſponſio ad primum & ſecundum.

¶ Ad Tertivm dicendum, quòd etiam illa ratio ſecundum hunc modũ procedit de iuſtitia legali, ſecundum quod virtus imperata à iuſtitia legali, iuſtitia legalis dicitur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quælibet virtus ſecundum propriam rationem ordinat actum ſuum ad proprium finem illius virtutis. Quòd autem ordinetur ad vlteriorem finẽ ſiue ſemper, ſiue aliquando hoc non habet ex propria ratione, ſed oportet eſſe aliam ſuperiorem virtutem, à qua in illum finẽ ordinetur. Et ſic oportet eſſe vnam virtutem ſuperiorem quę ordinet omnes virtutes in bonum commune, quæ eſt iuſtitia legalis: & eſt alia per eſſentiam ab omni virtute.

Svmma Textvs.

Ante quam D. Thom. ad hanc difficultatem reſpondeat præmittit dupliciter poſſe aliquid dici generale. Vno modo per prædicationem. Et quod hoc modo eſt generale ad eſſentiam eorum pertinet, quibus eſt generale. Alio modo ſecundũ virtutem: quia, ſcilicet, eſt cauſa inferioribus influens, vt ſol reſpectu inferiorum. Et quod hoc modo eſt generale non eſt particularibus idem eſſentialiter; nec de illis prædicatur. Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Iuſtitia legalis dicitur virtus generalis ſecundum virtutem, inquantum, ſcilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad ſuum finem, quod eſt mouere per imperium omnes virtutes. Probatur: Iuſtitia legalis ordinat actus omniũ virtutum ad bonum commune, ſicut charitas ad bonum diuinum: ergo ſicut charitas dicitur virtus generalis ſecundum virtutem; ita etiã & iuſtitia legalis. ¶ Secunda concluſio: Iuſtitia legalis eſt particularis virtus ſecundum ſuam eſſentiam. Probatur: Sicut charitas reſpicit bonum diuinum, tanquam proprium obiectum; & propterea eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam; quanuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum diuinum: ita etiam iuſtitia legalis reſpicit bonum commune tanquam proprium obiectum: ergo eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam; quanuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum cõmune. ¶ Tertia concluſio: Hæc iuſtitia generalis, atque legalis potiſsimum reſidet in principe, quaſi architectonicè, deinde autẽ in ſubditis, quaſi adminiſtratiue, qui illa probe afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent. ¶ Quarta concluſio: Vnaquæque virtus conſiderata, vt à iuſtitia legali imperatur, poteſt denominationem ſuſcipere, vt legalis dicatur; quemadmodum & omnis virtus ea ratione, quà à charitate imperatur dicitur quodam modo charitas. Et in iſto ſenſu poſſumus concedere, iuſtitiã legalem eſſe idem ſecundum eſſentiam cũ omni virtute. Hanc concluſionem ponit Diuus Thom. vt interpretetur Ariſtotelem, qui dicit iuſtitiam eſſe totam virtutem. Quæ verba talẽ debẽt exhibere ſenſum, ſcilicet, quod quælibet virtus imperata à iuſtitia legali (de hac enim tantum eſt ſermo) eſt quodam modo iuſtitia legalis.

Explicatio Articvli.

Maxima pars eorum, quæ dicuntur in iſto articulo explicata manent ex ijs, quæ diximus articulo præcedenti. Et ſic tantum circa ſecundam concluſionem eſt difficultas; vtrùm verum ſit, quòd iuſtitia legalis, ſecundum ſuam eſſentiam eſt particularis virtus diſtincta contra alias. Hanc difficultatem latè diſputat Buridanus lib. 5. Ethicor. quæſt. 4. Qui dicit, quamcunque virtutem includere in ſeſe rationẽ generalis iuſtitiæ, & ſic quod generalis iuſtitia nõ eſt particularis virtus. Quod & probat pluribus argumentis: Primo ſic: Si iuſtitia legalis eſſet particularis virt⁹ cõdiſtincta cõtra alias, ex eo eſſet, quòd dirigit opus ſuum ad bonum commune, cùm tamen aliæ virtutes illud dirigant ad bonum particulare, vt hic D. Thom. dicit: ſed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem: Quicũque homines ſtudioſi reſpiciunt bonum cõmune, & ad illud dirigunt ſuas operationes per fortitudinem, temperantiam, & alias particulares virtutes: ergo ex hac parte iuſtitia legalis non eſt virtus ſpecialis condiſtincta contra alias. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur ex Ariſtot. qui libro. 3. Ethicor. cap. 6. de fortitudine dicit, virtutem fortitudinis eſſe circa pericula belli propter bonũ cõmune. Et. 4. Ethi. cap. 2. etiã dicit, quòd virtus magnificentiæ non eſt, niſi quãdo fiũt magni ſumptus propter bonũ commune. Quibus in locis apertè ſignificat ad particulares virtutes pertinere ordinare ſuas operationes ad bonum commune: atque ex conſequenti ad hoc non eſt neceſſarium ponere iuſtitiam legalem ab illis diſtinctam. ¶ Secundò

Dubiũ circa ſecundã concluſionẽ D. Tho.

Sententia Buridani.

1. argumentum.

2. argumentum.

cundò. Non eſt inducenda pluralitas ſine neceſsitate: ſed vnaquæque virtus per ſe inclinat ad honeſtè agendum in ſua materia, non ſolùm propter fines particulares, ſed etiam propter bonum commune: ergo non eſt neceſſarium ponere iuſtitiam legalem, quæ ſit virtus ab alijs diſtincta, vt dirigat operationes particularium virtutum in bonum commune. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Virtus inclinat non ſolùm ad operandum, ſed etiam ad operandum propter finem honeſtum, vt patet ex Ariſtotel. 2. Ethicor. cap. 4. ſed bonum commune eſt finis maximè honeſtus: ergo vnaquæque virtus per ſe eſt ſufficiens inclinare ad operandū propter bonum finem.

3. argumētum. ¶ Tertiò: Si, circa materiam fortitudinis, verbi gratia, eſſet conſtituenda iuſtitia legalis alia à fortitudine, propter rationē operis in bonū cōmune ciuitatis ſequeretur, quòd cū inter hominem ſecundū ſe, & communitatem ciuilem ſit quædā alia communitas ſpecie diſtincta, ſcilicet, domeſtica, oporteret ponere circa eandem materiā tertiam virtutem moralem præter fortitudinem, & iuſtitiam legalem, quæ ordinaret operationem in bonum commune domus: conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam, nullus enim eſt, qui talis virtutis fecerit mentionem: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nā æqua eſt vtriuſque ratio.

4. argumētum. ¶ Quartò: Vnaquæque virtus moralis habet dirigere operationem circa propriam materiam; ſecundū opportunitatem omnium circunſtantiarum, ſcilicet, quid, quando, vbi, & cum quibus oportet, & ſic de alijs: ſed vna ex circunſtantijs eſt, cuius gratia, vt docet Ariſtoteles lib. 3. Ethicor. cap. 3. ergo ſi circa materiam fortitudinis, vel temperātiæ fuerit opportunum nō ſolùm boni proprij, ſed etiam boni communis gratia operari, temperantia & fortitudo ſic operabuntur, & non virtus eſſentialiter ab illis diuiſa.

Confirmatio. Et confirmatur: Si quælibet virtus particularis non attenderet in ſua operatione ad bonum commune, ſequeretur poſſe contingere, quòd ipſa aliquando malè operaretur: conſequens autem eſt falſum, quia, vt Ariſto. dicit lib. 1. Rhetori. virtutibus moralibus nunquam contingit malè vti: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nā poteſt contingere, quòd aliqua operatio aliquando ſit laudabilis ſecundum conſiderationem omnium circunſtantiarum, circunſcripto bono communi; quæ tamen ſit praua ſimpliciter, quia læſiua, vel impeditiua boni communis: vt ſi quis, dum debet defendere ciuitatem contra inimicos, exerceret actum matrimonij cum vxore propria, ad quem actum pro tunc, ſi non oporteret attendere ad bonum commune, temperantia inclinaret.

Vltimū argumētum. ¶ Vltimum argumentum ad idem probandum deſumitur ex pluribus locis Ariſtotelis; qui ſæpè ſæpiùs affirmat, maximè libro quinto Ethic. iuſtitiam legalem eſſe generalem virtutem, ſiue omnē virtutem. In contrariū tamē eſt D. Tho. in hoc articulo, & etiā Ariſt. lib. 3. Poli. c. 5. vbi dicit, non eſſe eandē virtutem boni viri & boni ciuis. Et cum virtus boni ciuis ſit iuſtitia politica, ſeu legalis, per quam quis ordinatur in bonum commune, vt idem Ariſtot. in eo loco affirmat; manifeſtè ſequitur iuſtitiam generalem non eſſe idem cum alijs virtutibus; ſed ab eis ſecundū ſuam eſſentiam diſtingui.

Nota. 1. ¶ Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primò, quòd cùm iuſtitia, vt ſupra diximus, ſit virtus ordinans ad alterum, & hæc ordinatio ad alterum ſit multiplex, ipſa etiam ratio iuſtitiæ poteſt eſſe multiplex. Nam primò, dupliciter aliquid poteſt dici alterum. Vno modo propriè: & eſt illud, quod ſuppoſito & perſona ab aliquo eſt diſtinctū. Quod rurſus eſt duplex, ſcilicet, aut ſingularis aliqua perſona, aut tota cōmunitas. Alio modo dicitur aliquid alterum impropriè & metaphoricè: quale eſt id, quod ab alio diſtinguitur, non perſona, ſed, vel potentia, vel ratione: quomodo animus dicitur alter à corpore, & anima rationalis à parte ſenſitiua. Ad quem modum loquitur Paulus cum appellat hominem interiorem partem rationalem, & hominem exteriorem partem ſenſualem.

Nota. 2. *Iuſtitia accipitur multipliciter.* ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd iuſtitia poteſt accipi multipliciter. Vno modo impropriè, & tranſlatitiè pro quacunque virtute faciente æqualitatem inter diuerſas partes eiuſdem hominis: de qua eſt intelligendus D. Anſelmus in lib. de veritate, capit. 12. dū diffiniens iuſtitiam dicit, quòd eſt rectitudo voluntatis. Secundo modo accipitur iuſtitia propriè pro illa virtute, quæ ordinat hominē ad alterū: dūmodo illud alterū ſit communitas: & hæc eſt, quę facit hominem obſeruantem legum, propterea que appellatur iuſtitia legalis. Tertiò accipitur iuſtitia etiā propriè pro illa virtute, quæ ordinat hominem in proprijs actionibus ad alterum, tanquam ad priuatam perſonam.

1. cōcluſio. ¶ His conſtitutis ſit prima cōcluſio: Iuſtitia metaphoricè dicta, eſt generalis quædam ratio in eſſentijs omniū virtutū incluſa, nec eſt particularis virtus ab illis diſtincta. Probatur: Quoniā ad ſingulas virtutes propriè pertinet commēſurare proprias operationes ad id bonū quod eſt, vel propriū, vel alienū, iuxta virtutē

cuiuſ

cuiuſque virtutem. Et hac ratione ſunt intelligendi ſancti atque ſacræ literæ dum vniuerſas virtutes iuſtitiam appellant.

2. cõcluſio. ¶ Secunda concluſio: Illa iuſtitia, quæ in proprijs actionibus ordinat ad alterum, tanquam ad priuatam perſonam; qualis eſt iuſtitia particularis, cuius eſt facere æqualitatem in emptionibus, & venditionibus, &c. eſt particularis virtus ab alijs moralibus diſtincta. Hãc concluſionẽ recipiunt cõmuniter omnes Doctores tam morales, quàm Theologi; & conſtat ſufficienter ex ijs, quæ diximus ſupra ar. 1. 2. & 3. huius quæſtionis.

3. cõcluſio. ¶ Tertia concluſio: Illa iuſtitia, quæ ordinat hominem ad bonũ commune per obſeruantiam legum, & ideò dicitur generalis, eſt ſpecialis virtus diſtincta ab alijs ſecundum ſuam eſſentiam. Hæc concluſio eſt contra Buridanum loco citato, & contra Iabellum lib. 5. Ethicorum, tractatu 1. c. 1. Sed illã tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Illæ virtutes ſunt ſpecie diſtinctæ, quarum fines proprij ſpecie diſtinguũtur: vt enim Ariſtoteles dicit in cap. de fortitudine, omnia determinantur fine; & propterea idem Ariſt. lib. 5. Ethicor. dixit, quòd qui lucrandi gratia mœchatur iniuſtus eſt, non luxurioſus: ſed finis iuſtitiæ legalis, & finis aliarum virtutum particularium ſunt ſpecie diſtincti: iuſtitia enim legalis ordinatur in bonum commune, & aliæ virtutes ordinantur in bonum particulare: ergo & ipſa iuſtitia legalis diſtinguitur ſpecie à virtutibus particularibus. Item illæ virtutes ſunt ſpecie diſtinctæ, quarum obiecta formalia ſpecie diſtinguuntur: ſed obiectum formale iuſtitiæ legalis diſtinguitur ſpecie ab obiectis virtutum particularium: ergo iuſtitia legalis ſpecie diſtinguitur ab alijs. Cõſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Nam, ſiue dicamus, quòd obiecta virtutum ſpecialium ſunt paſsiones, & operationes humanæ ſecundum ſpeciales rationes, & obiectũ legalis iuſtitiæ eſt paſsiones, & operationes humanæ ſecundum communem rationem, ſcilicet, ſecundum quòd reducibiles ſunt in cõmunitatẽ ciuilẽ, vt aliqui affirmant: ſiue dicamus, quòd paſsiones & operationes humanæ prout ſunt ſecundũ rectam rationem moderabiles, ſunt obiecta ſpecialium virtutum, & ipſæ virtutes ſpeciales, & earum operationes, ſecundum quòd ordinabiles in bonum commune ſunt obiectũ legalis iuſtitiæ, vt alijs videtur; manifeſtum eſt huiuſmodi obiecta eſſe formaliter diſtincta: & ſic debent cauſare diuerſitatẽ ſpecificam habituũ moralium: quemadmodum ratio mobilitatis in ente mobili, & ratio entitatis in eodem ente, cauſant ſcientias ſpecie diſtinctas, ſcilicet phyſicam & metaphyſicam. Item: Illæ virtutes ſunt ſpecie diſtinctæ, quarum propriæ operationes ſunt diuerſæ; virtutes enim, atque potentiæ per actus & operationes diſtinguuntur, vt ex ſententia Ariſtotelis dicunt communiter Philoſophi: ſed operatio iuſtitiæ legalis eſt diuerſa ab operationibus virtutum particularium: ergo & ipſa iuſtitia legalis ſpecie diſtinguitur ab alijs virtutibus. Probo minorem: Nam operatio iuſtitiæ legalis eſt ordinata ad communitatem ciuilem, quam quilibet ciuis, inquantum ciuis, intendit: & ſic eſt quaſi operatio ipſius communitatis: operationes autem virtutum particularium ſunt ordinatæ ad ipſum hominem ſecundum ſe: & ſic ſunt velut operationes partium. Vnde quemadmodum videmus in homine multas operationes conuenientes illi ſecundum diſtinctas & proprias rationes partium; vt alia eſt propria operatio manus, alia pedis, &c. & præter has ſunt etiam in eodem homine aliæ operationes communes toti homini ſecundum ſe, quæ ſpecie diſtinguuntur à prioribus: ità etiam dicendum eſt in propoſito, quòd ſunt aliquæ operationes propriæ hominibus ſecundum ſe: & has reſpiciunt virtutes particulares: & aliæ totius cõmunitatis, vel potiùs eorundem hominum, quatenus reſpiciunt cõmunitatem; & has reſpicit iuſtitia legalis. Vltimò probatur concluſio: Sicut de partibus corporis ad totum corpus; ità proportionabiliter loquendum eſt de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem; quod & fecit Paulus 1. ad Corint. cap. 12. dicẽs: Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore, ſicut voluit, quòd ſi eſſent omnia vnum membrum vbi corpus? nunc autem multa quidem membra vnum autem corpus, non poteſt autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus: Non eſtis mihi neceſſarij: ſed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt, & quæ putamus ignobiliora membra corporis eſſe, ijs honorem abundantiorẽ circundamus, & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent, &c. Et paulò inferius: Vos autem eſtis membrum Chriſti, & membrum de membro, &c. Loquendum eſt igitur de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem, ſicut de partibus corporis ad totum corpus. Sed accepto, verbi gratia, cerebro in genere humanorum cerebrorum perfectiſsimo, tam ſecundum quantitatem, quàm ſecundum qualitatem, & omnem aliã ſibi debitam diſpoſitionem, certum eſt, quòd diſpoſitio atque operatio talis cerebri ſecundum ſe conſiderati eſſet optima: & tamẽ illa non eſſet conueniens omni humano corpori: nam

Obiectum iuſtitiæ legalis diſtinguitur ab obiectis aliarũ virtutum.

De partib⁹ ciuitatis loquendũ eſt ſicut de partibus corporis.

nam non eſſet conueniens infanti paruo, aut viro debilis & parui cordis, quia nõ ſaluaretur mẽbrorũ harmonia: ſimiliter ergo eſt dicẽdũ in propoſito non eſſe poſsibile, quòd illa operatio, atq; diſpoſitio, quæ eſt homini ſecundũ ſe optima, ſit etiam ſemper optima in ordine ad communitatem ciuilem. Atque ex conſequenti non erit eadem virtus, quæ inclinat ad optimam operationem ſecundũ ſe, & ad optimam operationem ſecundum bonum commune. Et ſic iuſtitia legalis, quæ inclinat ad optimam operationem in ordine ad communitatem erit diſtincta à virtutibus particularibus inclinantibus ad bonum particulare. Pro hac etiam concluſione faciunt rationes, quas poſuimus in principio articuli præcedentis ad probandum iuſtitiam legalem eſſe neceſſariam. Illæ enim quodammodo etiam oſtendunt, quòd hæc virtus eſt diſtincta ab alijs.

4. cõcluſio.

¶Quarta concluſio: Vnaquæque virtus particularis quatenus imperatur à iuſtitia legali, tam ſecundum actum, quàm ſecundum habitum, dicitur vere iuſtitia legalis; & proptereà iuſtitia legalis dicitur generalis virtus. Et quidem, quod temperantia, verbi gratia, ſecundum ſuum actum, quando imperatur à iuſtitia legali dicatur ſimiliter iuſtitia legalis eſt res manifeſta. Nam primò ex parte principij ille actus habet ortum à iuſtitia legali: & prætereà ex parte finis, à quo ſumitur ratio formalis obiecti, tendit ad eundem finem, quem reſpicit iuſtitia legalis. Sed quod ſecũdum habitum temperantia dicatur iuſtitia legalis probatur: Nam licèt in tali habitu non ſit vis ſufficiens & inclinatio ad operandum temperatè propter bonum commune; eſt tamen aptitudo & habilitas naturalis ad id, vt facile poſsit dirigi à virtute iuſtitiæ in illum finem: quæ aptitudo eſt quædam inchoata, & participata iuſtitia, vt eſt omnis diſpoſitio reſpectu eius formæ, ad quam diſponit. Et ſecundum iſtã rationem eſt intelligendus Ariſtot. 5. Ethic. cap. 1. cùm dicit, iuſtitiam legalem non eſſe virtutis partem, ſed totam virtutem: & rurſus, cùm dicit vitium, quod opponitur iuſtitiæ eſſe omnium maximum: quia non ſolum deordinat hominem erga Deum, ſed etiam erga ſe ſe. Sicut enim iuſtitia legalis eſt congeries omnium virtutum: ita etiam vitium illi oppoſitum eſt cumulus omnium vitiorum.

Obiectio cõtra quartã concluſionem.

¶Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum: Nam, ſi iuſtitia legalis ea ratione dicitur virtus generalis, quanuis habeat eſſentiam particularem; quia poteſt dirigere actus omnium aliarum virtutum in ſuum finem, pari ratione ſequitur, quòd quælibet alia virtus particularis, vt temperantia, vel fortitudo dicetur ſimiliter virtus generalis: ſiquidem vnaquæque illarum poteſt omnes alias virtutes ordinare in ſuum finem: conſequens autẽ eſt falſum: nam ſic non eſſet maior ratio, propter quam iuſtitia legalis dicatur generalis virtus, quàm quæcumque alia; quod eſt contra Ariſtotelem & communem modum loquendi doctorum: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Solutio abiectionis.

¶Reſpondetur tamen, negando ſequelam. Et ad probationem dico: quòd vna virtus dupliciter poteſt alteri imperare. Vno modo ex accidenti; quod contingit, quãdo ipſæ virtutes nullum ordinem habẽt inter ſeſe. Alio modo per ſe: & eſt quãdo vna virtus id vendicat ſibi ex natura rei: quia, ſcilicet, obiectum virtutis imperantis eſt ſuperius obiectis imperatarum, ad illudque rei: qua obiecta ex natura rei ordinantur: vt obiectum artis frænefactiuæ & equeſtris, & rei militaris, ex natura ſua ordinatur ad victoriam, quæ eſt obiectum facultatis imperatiuæ. Dico ergo quòd illa virtus, quæ iſto ſecundo modo imperat alijs ex natura ſua dicitur virtus generalis reſpectu illarum: at verò illa virtus, quæ non habet iſtum naturalem ordinem ad alias virtutes, licet in aliquo caſu dirigat, & imperet alijs, vt iuſtitia imperat aliquando charitati, vt det eleemoſynam ad ſatisfaciendũ pro peccatis; non tamen dicitur virtus generalis, ſed particularis. Et quia obiectum iuſtitiæ legalis, quod eſt bonum commune, ex natura ſua eſt ſuperius obiectis aliarum virtutum particularium: hinc fit, vt ipſa ex natura ſua imperet alijs: & ſic eſt virtus generalis. Sed reſtat, vt reſpondeamus ad argumẽta facta pro opinione Buridani; quæ adeò efficacia ſũt, vt eius ſententiam reddant valde probabilem: quanuis, vt exiſtimo, verior eſt ea, quæ à nobis poſita fuit in tertia concluſione.

Ad. 1. arg.

¶Ad primum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negãdo minorem. Et ad probationem dico; quod homines ſtudioſi non dirigunt ſuas operationes in bonum commune per virtutes particulares: ſed per iuſtitiam legalem, ad quam proprie & per ſe pertinet reſpicere bonum commune. Et quando obijcitur Ariſtot. affirmans virtutem fortitudinis eſſe circa pericula belli propter bonum commune; reſpondeo, verum eſſe, quòd fortitudo verſatur etiam circa illa pericula, quæ aſſumuntur propter bonum commune: cæterum hoc non eſt per ſe. Nam ille finis boni cõmunis non reſpicitur intrinſecè, & formaliter à fortitudine: ſed à iuſtitia legali; quæ eſt virtus ſuperior: & fortitudo per ſe ſolum verſatur circa pericula inſurgentia ex timoribus, & audacijs. Itaque quemadmodũ cùm Martyres appetebant mortem pro Christo, quanuis

Operationes aliarũ virtutũ ordinãtur ad bonum cõmune per iuſtitiã legalem.

quanuis fortitudo erat, quæ ordinabat actum illum in bonum fortitudinis, charitas tamen & non fortitudo erat, quæ ordinabat eum ad hoc, vt eſſet pro Chriſto; quia ſolius charitatis eſt aliarum virtutum operationes dirigere in Deum. Et propterea dicebat Paulus. 1. ad Corinth. 13. Charitas benigna eſt, patiens, &c. nempè quia obiectum patientiæ, & benignitatis ordinat in obiectū charitatis. Sic etiam in propoſito, quando quis ſuſtinet pericula belli propter bonū commune, quãuis fortitudo ſit, quæ verſatur circa illa pericula: iuſtitia tamen legalis eſt, quæ illa ordinat in bonum commune. Et eodem modo reſpondetur ad aliud, quod de magnificentia adducitur in eodem argumento.

Ad 2. argumentū. ¶ Ad ſecundum argumentum ſimiliter reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorē. Et ad probationem dico: Quod finis virtutis poteſt eſſe duplex. Vnus intrinſecus: & eſt ille, ad quē ipſa virtus ex natura ſua ordinatur, & à quo ſpeciem ſumit. Alter extrinſecus: & eſt ille, quem non ſemper neceſſario reſpicit virtus: quanuis aliquando propter illum operetur. Dico ergo, quòd quando Ariſtote. dicit, virtutem eſſe, quæ inclinat ad operandum propter finem honeſtum, tantùm loquitur de fine intrinſeco, & non de fine extrinſeco, propter quem, quando operatur virtus, debet neceſſariò imperari ab ea virtute, cuius eſt proprium reſpicere illum finem. Vt eſt videre in eo, qui dat eleemoſynā, vt ſatisfaciat pro peccatis. Finis enim iſte ſatisfactionis, quanuis ſit honeſtus, non poteſt intendi à virtute eleemoſynæ, niſi imperata à iuſtitia, cuius eſt proprium reſpicere ſatisfactionem. Et ità etiam contingit in eo, qui fortiter, vel tēperatè agit propter bonum cōmune, finis enim iſte boni communis ſemper debet apponi à iuſtitia legali, cuius eſt proprium reſpicere bonum commune.

Finis virtutis duplex vnus intrinſecus alter extrinſec⁹.

Ad 3. argumentum. ¶ Ad tertium reſpondetur, negando ſequelam. Et ad probationem dico, non eſſe æquam vtriuſque rationem. Nam cum ſpecialis virtus tantum ſit conſtituēda, vbi eſt ſpecialis ratio difficultatis, vt docet Ariſtot. lib. 2. Ethic. & in eo, qui habet iuſtitiam legalem, qua operatur propter bonum commune ciuitatis, non habeat ſpecialem rationem difficultatis operari propter bonum commune domus, ad quod magis inclinatur; quia, vt idem Ariſtote. dicit: Amabile quidem bonum, vnicuique autē propriū: hinc ſit, vt non ſit neceſſarium, conſtituere aliam tertiam virtutem inter iuſtitiam particularē & legalem, quæ verſetur circa bonum commune domus.

Ad 4. argumentum ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam circunſtantia finis, quam per ſe vnaquæque virtus debet reſpicere, eſt illa, quæ eſt finis intrinſeci, & in propria materia. Si aliquando autem eſt neceſſarium, vt reſpiciat alium finem, id debet habere ex imperio, & conſortio illius virtutis, cuius eſt tendere in talem finem. Propter hoc enim Ariſtot. lib. 6. Ethic. cap. vltimo, cōſtituit virtutes morales connexas, vt eſt videre apud D. Thom. 1. 2. q. 65. art. 1. Et ſic etiā ſi ſit opportunum vel neceſſarium, quòd fortitudo, vel temperantia operētur, non ſolum propter bonum particulare, ſed etiam propter bonum commune, non ad hoc erunt propter ſe ſufficientes, niſi adiuncta iuſtitia legali, cuius eſt reſpicere bonum commune: ſicut nec ſunt ſufficientes ad hoc, vt operētur propter Deum, niſi ex conſortio charitatis.

Ad Confirmationem. Quanuis iſta circunſtantia finis diuini ſit ſæpe ſæpiùs neceſſaria ad operis honeſtatem: vt eſt videre in eo, qui ſuſtinet mortem pro Chriſto. Et per hoc etiam patet ſolutio ad confirmationem. Quanuis enim ſit verum, aliquando poſſe contingere, vt aliqua operatio ſit laudabilis, ſecundum conſiderationē omnium circunſtantiarum circunſcripto bono communi; quæ tamen ex defectu huius circunſtantiæ boni communis reddatur vituperabilis, vt patet in exemplo poſito. Ex hoc tamen non ſequitur, nec quòd virtus particularis inclinat ad malum, nec quod ipſa per ſe habet reſpicere bonum commune: ſed quod ad ſui perfectionem requirit connexionem eius virtutis, quæ habet reſpicere bonum cōmune: quod quidem eſt verum.

Ad vltimū argumētū. ¶ Ad vltimum argumentum patet ſolutio ex quarta concluſione à nobis poſita.

Articvlvs. VII.

Vtrum ſit aliqua iuſtitia particularis præter iuſtitiam generalem.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd non ſit aliqua iuſtitia particularis præter iuſtitiā generalem. In virtutibus enim nihil eſt ſuperfluum, ſicut nec in natura. Sed iuſtitia generalis ſufficienter ordinat hōminem circa omnia, quæ ad alterum ſunt. Ergo non eſt neceſſaria aliqua iuſtitia particularis.

Super arti. 5. & 6. Et inf. q. 59. art. 1. & 1. 2. quæ. 60. ar. 3. & 5. Ethic. lec. 1. 2. & 3.

2 Præterea: Vnum & multa non diuerſificant ſpeciem virtutis. Sed iuſtitia legalis ordinat hominem ad alium ſecūdum ea quæ ad multitudinem pertinent, vt ex prædictis * patet. Ergo non eſt alia ſpecies iuſtitiæ quæ ordinet hominem ad alterum in his quæ pertinēt *Ar. 5. & 6*

ad

ad vnam ſingularem perſonam.

¶ 3 Præterea, Inter vnam ſingularem perſonam & multitudinem ciuitatis, media eſt multitudo domeſtica. Si ergo eſt iuſtitia alia particularis per comparationem ad vnam perſonam, præter iuſtitiam generalē; pari ratione debet eſſe alia iuſtitia œconomica, quæ ordinet hominem ad bonum commune vnius familiæ: quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iuſtitia eſt præter iuſtitiam legalem.

Homil. 15. in Matth. inter prin. & med. tom. 2. ¶Sed contra eſt quod * Chryſoſt. ſuper illud Matth. quinto. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, dicit, iuſtitiam autem dicit ad vniuerſalem virtutem, vel particularem, auaritiæ contrariam.

Ar. præced. ¶Respondeo, dicendum, quòd ſicut dictum * eſt. Iuſtitia legalis non eſt eſſentialiter omnis virtus, ſed oportet præter iuſtitiam legalem, quæ ordinat hominem immediate ad bonum commune, eſſe alias virtutes, quæ immediate ordināt hominē circa particularia bona: quæ quidē poſſūt eſſe vel ad ſeipſū, vel ad alteram ſingularē perſonam. Sicut ergo præter iuſtitiam legalem oportet eſſe aliquas virtutes particulares, quæ ordinent hominem in ſeipſo, putà, temperantiam & fortitudinem: ita etiam præter iuſtitiam legalem oportet eſſe particularem quandam iuſtitiā, quæ ordinet hominem circa ea, quæ ſunt ad alteram ſingularem perſonam.

¶Ad Primum ergo dicendum, quòd iuſtitia legalis ſufficienter quidē ordinat hominem in his, quæ ſunt ad alterum quantum ad commune quidem bonum immediate: quantum autem ad bonum vnius ſingularis perſonæ, mediatē. Et ideo oportet eſſe aliquam particularem iuſtitiam, quæ immediate ordinet hominem ad bonum alterius ſingularis perſonæ.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd bonum commune ciuitatis, & bonū ſingulare vnius perſonæ non differunt ſolum ſecundum multum & paucum, ſed ſecundum formalem differentiā. Alia enim eſt ratio boni communis, & boni ſingularis, ſicut & alia eſt ratio totius & partis. Ideo Philoſophus in 1. Politic.* dicit, quòd non bene dicunt, qui dicunt ciuitatem, & domum, & alia huiuſmodi differre ſolum multitudine & paucitate, & non ſpecie. *Lib. 1. c. 1. circa prin. tom. 5.*

¶Ad tertium dicendum, quòd domeſtica multitudo ſecundum Philoſophum in primo * Politic. diſtinguitur ſecundum tres coniugationes, ſcilicet, vxoris & viri, patris & filij, domini & ſerui, quarum perſonarum vna eſt quaſi aliquid alterius. Et ideo ad huiuſmodi perſonas non eſt ſimpliciter iuſtitia, ſed quædam iuſtitiæ ſpecies, ſcilicet œconomica, vt dicitur in quinto Ethic.* *Lib. 1. c. 3. & c. vltim. tom. 5.* *Li. 5. Ethi. c. 6. in fi. & c. vlt. to. 5. 1. 2. q. 60. a. 2. cor. & 3. di. 33. q. 2. ar. 2. q. 3 & 2. Ethi. lec. 8.*

Svmma Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpōdet D. Thom. vnica concluſione affirmatiua. Et probatur: Præter iuſtitiam legalem requiruntur aliæ virtutes particulares, ſcilicet, fortitudo, & temperantia adelicientes actus circa ſua particularia obiectā; non obſtante, quòd ijdem actus ab eadem iuſtitia legali referantur in bonum commune: ergò pari ratione etiam erit neceſſaria iuſtitiā particularis, quæ eliciat actum circa ſuam particularem materiam, quæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt: qui quidem actus aliquādo ordinabitur à iuſtitia legali in bonum cōmune, & aliquando non. Poteſt enim quis mutuum reddere, aut mercedem ſoluere operario, nō propter obedientiam legis, nec propter bonum commune: ſed vt ſeruet ſuam fidem, & propter ſeipſum: & tunc talis actus emanabit à ſola iuſtitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi obediat; tunc imperatur à iuſtitia legali.

Explicatio Articvli.

Concluſio huius articuli eſt certiſſima, quam ponit Ariſto. multis in locis: & præcipue lib. 5. Ethic. cap. 2. Vbi poſtquam egit de iuſtitia generali, quam appellauit omnē virtutē propter rationes à nobis articulo præcedenti explicatas, dicit, ſe velle inſtituere ſermonem de ea iuſtitia, quæ eſt pars virtutis, hoc eſt, de iuſtitia particulari; quam multis rationibus probat eſſe diſtinctam à iuſtitia legali. De quibus videndus eſt Iabellus ſuper librum. 5. Ethicorum, tract. 1. c. 2 & in libro de philoſophia Chriſtiana parte ſecunda, tractat. 5. c. 3. de quo etiam nos diximus ſuper articulum. 5. huius quæſtionis.

Articulus

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iuſtitia particularis habeat materiam ſpecialem.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia particularis non habeat materiam ſpecialẽ. Quia ſuper illud Geneſ. 2. Fluuius quartus ipſe eſt Euphrates, dicit gloſ. Euphrates frugifer interpretatur, nec dicitur contra quos vadat: quia iuſtitia ad omnes animæ partes pertinet. Hoc autem non eſſet, ſi haberet materiam ſpecialem: quia quælibet materia ſpecialis ad aliquam ſpecialem potentiã pertinet. Ergo iuſtitia particularis nõ habet materiam ſpecialem.

Lib. 83. q. 61. to. 4. — 2 Præterea, Auguſtinus * dicit in libr. 83 quæſt. quòd quatuor ſunt animæ virtutes, quibus in hac vita * ſpiritualiter viuitur, ſcilicet, tẽperãtia, prudẽtia, fortitudo, & iuſtitia: & dicit ꝙ quarta eſt iuſtitia, quæ per omnes diffunditur. Ergo iuſtitia particularis quæ eſt vna de quatuor virtutibus cardinalibus, nõ habet ſpecialem materiam.

* Alias ſpecialiter.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia dirigit hominem ſufficienter in his, quę ſunt ad alterum. Sed per omnia quæ ſunt huius vitæ, homo poteſt ordinari ad alterum: ergo materia iuſtitiæ eſt generalis & non ſpecialis.

¶ SED CONTRA eſt quod Philoſophus in quinto * Ethicor. ponit iuſtitiam particularem circa ea ſpecialiter, quæ pertinent ad communicationem vitæ. — Lib. 5. c. 2. tom. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnia quæcunque rectificari poſſunt per rationem, ſunt materia virtutis moralis; quæ diffinitur per rationem rectam: vt patet per Philoſophum in quinto * Ethic. Poſſunt autem per rationem rectificari & interiores animæ paſsiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quæ in vſum hominis veniunt: ſed tamen per exteriores actiones & per exteriores res quibus ſibi inuicem homines communicare poſſunt, attenditur ordinatio vnius hominis ad alterum, ſecũdũ autẽ interiores paſsiones conſideratur rectificatio hominis in ſeipſo. Et ideo cum iuſtitia ordinetur ad alterũ, non eſt circa totã materiam virtutis moralis, ſed ſolũ circa exteriores actiones & res, ſecundum quandam rationem obiecti ſpecialẽ: prout ſcilicet, ſecundum eas vnus homo alteri coordinatur. — Lib. 2. c. 2. & 6. to. 5.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd iuſtitia pertinet quidem eſſentialiter ad vnam partem animæ, in qua eſt ſicut in ſubiecto, ſcilicet, ad voluntatem, quæ quidem mouet per ſuum imperium omnes alias animæ partes. Et ſic iuſtitia nõ directe, ſed quaſi per quãdam redundantiam ad omnes animæ partes pertinet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſupra * dictum eſt, virtutes cardinales dupliciter accipiuntur. Vno modo, ſecundum quod ſunt ſpeciales virtutes habentes determinatas materias; alio modo, ſecundum quòd ſignificãt quoſdam generales modos virtutis, & hoc modo loquitur ibi Auguſtin. * dicit enim quòd prudentia eſt cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Tẽperantia eſt refrænatio cupiditatis ab his, quæ temporaliter delectant. Fortitudo eſt firmitas animi aduerſus ea, quæ temporaliter moleſta ſunt. Iuſtitia eſt quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi, quæ, ſcilicet, eſt communis radix totius ordinis ad alterum. — 1. 2. q. 61. ar. 8. & 4. Annot. — Eodem lib. & c. in arg. citatis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd paſſiones interiores, quæ ſunt pars materiæ moralis, ſecundum ſe non ordinantur ad alterum, quod pertinet ad ſpecialem rationem iuſtitiæ, ſed earum effectus ſunt ad alterum ordinabiles, ſcilicet, operationes exteriores. Vnde non ſequitur quòd materia iuſtitiæ ſit generalis.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Iuſtitia particularis non verſatur circa totam materiam omnium virtutũ, ſed tantum circa externas actiones, & res. Ex quo fit, vt habeat particularem materiã. Probatur: Omnia, quæ noſtro ſubduntur arbitrio

trio; & ad rationis normam emendari poſſunt, ſunt materię moralium virtutum, vt docet Ariſtot. libr. 2. Ethicor. capit. 2. inde enim virtus dicitur moralis, quòd morum eſt moderatrix, & cultrix: ſed ea, quæ poſſunt per rationem rectificari ſunt in triplici differentia: aut enim ſunt paſsiones, animæ; aut actiones exteriores; aut res externæ in noſtrum vſum venientes, ex quibus per actiones tantum & per res ordinatur homo ad alterum, & per paſsionum moderationem ordinatur ad ſeipſum: ergo iuſtitia particularis, quæ inter alias virtutes morales eſt ad alterum, ſolum erit circa actiones exteriores, & res: atque ex cõſequenti habet determinatam materiam, nempe, honorem debitum alteri deferre; & à contumelijs abſtinere; & pecuniam, vel quamcunque aliam rem creditori debitam reddere, &c.

ARTICVLVS. IX.

Vtrum iuſtitia ſit circa paſsiones.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia ſit circa paſſiones. Dicit enim Philoſophus * in ſecundo Ethicorum, quòd circa voluptates & triſtitias eſt moralis virtus. Voluptas autem, id eſt, delectatio, & triſtitia ſunt paſsiones quædam vt ſuprà habitum * eſt, cum de paſsionibus ageretur: ergo iuſtitia cum ſit virtus moralis, erit circa paſsiones.

4. di. 15. q. 1. art. 1. q. 2. ad. 1. Lib. 2. c. 3. tom. 5. 1. 2. q. 23. ar. 4.

2 ¶ Præterea, per iuſtitiam rectificantur operationes, quæ ſunt ad alterum. Sed operationes huiuſmodi rectificari non poſſunt, niſi paſsiones ſint rectificatæ: quia ex inordinatione paſſionum prouenit inordinatio in prædictis operationibus. Propter concupiſcentiam enim venereorum proceditur ad adulterium. Et propter ſuperfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum: ergo oportet quòd iuſtitia ſit circa paſsiones.

3 Præterea, Sicut iuſtitia particularis eſt ad alterum: ita etiam & iuſtitia legalis. Sed iuſtitia legalis eſt circa paſſiones: alioquin non ſe extenderet ad omnes virtutes, quarum quædam ſunt manifeſtæ circa paſsiones: ergo iuſtitia eſt circa paſsiones.

¶ SED CONTRA eſt, quod Philoſophus dicit in quinto * Ethicorũ, quòd eſt circa operationes.

Lib. 5. c. 1. & 2. to. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd huius quæſtionis veritas ex duobus apparet. Primo quidem ex ipſo ſubiecto iuſtitiæ, quod eſt voluntas: cuius motus vel actus non ſunt paſsiones, vt ſuprà * habitum eſt, ſed ſolum motus appetitus ſenſitiui paſsiones dicuntur. Et ideo iuſtitia non eſt circa paſsiones: ſicut temperantia & fortitudo, quæ ſunt iraſcibilis & concupiſcibilis, ſunt circa paſsiones. Alio modo ex parte materiæ: quia iuſtitia eſt circa ea quæ ſunt ad alterum, non autem per paſsiones interiores immediate ad alterum ordinamur, & ideo iuſtitia circa paſsiones non eſt.

Annot. 1. 2. q. 22. art. 3. & q. 59. art. 4.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non quælibet virtus moralis eſt circa voluptates & triſtitias, ſicut circa materiam: nam fortitudo eſt circa timores & audacias. Sed omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem & triſtitiam, ſicut ad quoſdam fines conſequentes: quia, vt Philoſophus dicit in 7. * Ethi. Delectatio & triſtitia eſt finis principalis ad quem reſpicientes vnumquodque, hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus. Et hoc modo pertinent etiam ad iuſtitiam, quia nõ eſt iuſtus qui non gaudet iuſtis operationibus, vt dicitur in 1. Ethic.

Lib. 7. c. 11 in princ. to. 5.

¶ Ad ſecundũ dicendũ, ꝙ operationes exteriores mediæ ſunt quodãmodo inter res exteriores, quæ ſunt earum materia: & inter paſsiones interiores, quę ſunt earum principia. Contingit autem quandoque eſſe defectum in vno eorum ſine hoc, quòd ſit defectus in alio. Sicut ſi aliquis ſurripiat rem alterius non cupiditate habendi, ſed voluntate nocendi. Vel econuerſo, ſi aliquis alterius rem concupiſcat, quam tamen ſurripere non velit. Rectificatio ergo operationum, ſecundum quod ad exteriora terminantur, pertinet ad iuſtitiam. Sed rectificatio earũ ſecundum quod à paſsionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales,

Lib. 1. c. 8. tom. 5.

Annot.

quæ ſunt circa paſsiones. Vnde ſurreptionem alienæ rei; iuſtitia impedit, inquantum eſt contra æqualitatem in exterioribus conſtituendam. Liberalitas vero inquantum procedit ab immoderata concupiſcentia diuitiarum. Sed quia operationes exteriores non habent ſpeciem ab interioribus paſsionibus, ſed magis à rebus exterioribus, ſicut ex obiectis: ideo per ſe loquendo, operationes exteriores magis ſunt materia iuſtitiæ, quàm aliarum virtutũ moralium.

¶ Ad tertium dicendum: quòd bonum commune eſt finis ſingularium perſonãrum in communitate exiſtentium, ſicut bonum totius finis eſt cuiuſlibet partium. Bonum autem vnius perſonæ ſingularis non eſt finis alterius. Et ideo iuſtitia legalis, quæ ordinatur ad bonum commune, magis ſe poteſt extendere ad interiores paſsiones, quibus homo aliqualiter diſponitur in ſeipſo, quàm iuſtitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius ſingularis perſonæ: quamuis iuſtitia legalis principalius ſe extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum, inquantum; ſcilicet, præcipit lex fortia opera facere, & quæ temperati, & quæ manſueti; vt dicitur in quinto * Ethicorum.

Lib. 5. Eth. c. 2. à med.

SVMMA.

CONcluſio huius articuli eſt negatiua: quam probat D. Tho. duplici ratione. Prima deſumitur ex ſubiecto iuſtitiæ, quod eſt voluntas: cuius quidem actiones nec rem habent nec nomen paſsionum; ſed ſolum motus appetitus ſenſitiui appellantur paſsiones, vt idem D. Tho. latè docuit 1. 2. quæſt. 22. art. 3. Secunda ratio deſumitur ex materia, circa quam verſatur iuſtitia; quæ quidem eſt ad alterũ, vt ſæpè dictũ eſt: cùm tamen per paſsiones interiores non immediate ordinetur homo ad alterum, ſed ad ſe ipſum. Et ſic iuſtitia non poteſt eſſe circa paſsiones.

EXPLICATIO HVIVS ARTICVLI & precedentis.

PRo intelligentia eorum, quæ D. Tho. dicit in his duobus articulis, operæpretiũ eſt, vt explicemus, quid ſit paſsio, & quid ſit operatio, de quibus in præſenti eſt ſermo. Eis enim nominib⁹ ignoratis nulla ratione poterit cõſtare, qualiter iuſtitia ſit circa operationes, & non circa paſsiones. Quod, vt fiat aduertendũ eſt primò, quòd nomẽ paſſio, multas habet ſignificationes. Nã primo ſignificat omne illud, quod quis patitur, ſiue illud in ſubiecti ruinam, ſiue in eiuſdem ſalutem, & perfectionẽ tendat; in qua ſignificatione tam ſentire, quàm intelligere paſsiones nuncupantur. Alio modo accipitur paſsio pro receptione vnius cum expulſione, & iactura alterius. Quod adhuc dupliciter cõtingit. Aut cum abiicitur, & deperditur illud, quod in ſubiecti ruinam, & nocumentum tendit: vt cum quis conſequitur ſanitatem cum morbi expulſione; vel deperditur id quod ad eiuſdem ſubiecti ſalutem, & perfectionem conducit; quomodo ægrotare, & morbo affici paſsiones dicuntur. Et iſte vltimus eſt perfectiſsimus modus paſsionis. Quemadmodũ enim Ariſtot. dicit libro 1. de generatione, quòd quãdo ex ignobiliori nobilius generatur, illa eſt generatio ſimpliciter, & ſecundũ quid corruptio; quando autem oppoſita ratione ex nobiliori gignitur ignobilius, eſt exiſtimanda ſimpliciter corruptio, & ſecundum quid generatio: itâ etiã in propoſito, quando tranſmutatio fit in deterius, eſt propriè paſsio, quando autem fit in melius, nõ propriè paſsio eſt cenſenda. Tertiò accipitur paſsio pro inclinatione, ſeu impetu ab agente in paſſo relicto, quo agẽs trahit paſſum ad ſe. Verbi gratia, ignis generans ignem relinquit in igne genitó calorem, & leuitatem, quibus impetu quodam in ſupernum ducitur locum, quem igneæ ſubſtãtiæ inhabitant: & dum illic eſt quieſcit, dum verò illuc tendit impetu fertur naturæ; oditq; locum infernum, tãquam ſibi aduerſum: & minimè conſentaneũ. Has ergo qualitates, quibus ignis genitus hæc omnia agit, appellam⁹ in iſta tertia ſignificatione paſsiones. Sed eſt aduertendũ, quòd omnis paſsio pro inclinatione accepta cognitionem aliquam ſequitur, ſiue coniunctam, vt in rebus cognitione præditis, ſiue ſeparatam, vt in rebus tali cognitione carentibus. Habet enim vniuerſa natura, quantumuis rudis ſit, & cognitionis expers, ſuas inclinationes naturales ab ipſo naturæ autore inditas, quibus in finem vltimũ, qui eſt ipſe Deus per proximos & immediatos fines ducitur. Quæ quidem naturalis inclinatio varijs nominibus appellatur. Nunc enim naturæ põdus, nunc impulſus, nunc impetus naturalis, nõnũquam vero inſtinctus, & aliquando lex naturæ dicitur, & vocatur.

Nomen paſſio multas habet ſignificationes.

Secundo

Paſsio quātum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd paſsio, quantum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima rationali. Nam primò, quòd in ea inueniatur paſsio, in quantum ſolùm dicit receptionem alicuius, eſt res manifeſta. Poteſt enim intelligere, qood pati quoddam eſt, in ipſo intellectu, à quo proficiſcitur receptum. In qua etiam ſignificatione velle eſt, quoddam pati. Imo & quæcunque actio immanens poterit ſecundum iſtam conſiderationē appellari paſsio, cùm omnis hoc habeat, quod in agente: à quo proficiſcitur recipiatur. Inuenitur etiā in anima paſsio accepta pro receptione vni' cum abiectione contrarij. Siquidem certum eſt, qoòd intellectus aliquando abiecto errore recipit ſcientiam, & deſtructis vitijs ſuſcipit habitus ſtudioſos. Et tandem inuenitur in anima humana paſsio accepta pro inclinatione, & pro pſſione qua res naturæ in propriū cōmodū inclinatur. Paſsio enim vt paulò ante dicebā, ſecundū iſtā rationem in quauis natura inuenitur, ſine cognitione prædita ſit, ſiue illius expers. Nec eſt accidens, aut qualitas aliqua ipſi naturæ ſuperaddita, qua in ſuum commodum trahatur, vt aliqoibus viſum eſt: ſed eſt potius ipſamet natura, ſic à Deo inſtituta, vt finem ſuum conſequi valeat: qoem ſi adeſſe conſpiciat quieſcit, ſi abeſſe contēplatione in illū fertur, odioq; proſequitur contrarium: & ſi ei aliquando appropinquat inquieta manet. In quo ſenſu Heraclitus philoſophus dixit omoia per litem & amicitiam fieri.

Paſsio pro inclinatione ſequēte cognitionē ſolum inuenitur in natura cognoſcente.

¶Tertio eſt aduertendum, quòd paſsio accepta pro inclinatione, quæ coniunctam ſequitur cognitionem, tantum inoenitur in natura cognoſcente, poteſtque definiri, quòd ſit inclinatio, ſeu motus ex alicuius cōuenientis, vel diſconuenientis cognitione procedens. Talemque ſeruat ordinē & proportionem, vt ſi ſequatur naturam, & non cognitionem dicatur paſsio naturalis, ſi verò ſequatur cognitionem rationis deliberantis, dicatur paſsio rationalis, & tandem ſi ſequatur cognitionem ſupernaturalem, ſiue fidei, ſiue diuinæ ſapientiæ, dicatur paſsio diuina. Ex quo infertur omnium hominom paſsiones in quatuor poſſe diſtingui genera, ſcilicet, in naturales, animales, rationales, & diuinas. Ex quibus, quantùm attinet ad præſens inſtitutum, illæ ſolum dicuntur paſsiones, quæ ſequuntur cognitionem ſenſitiuam, ſuntque ſemper cū aliquali corporis tranſmutatione, vt triſtitia, gaudium, ira.

Dubium.

¶Vnde de his ſolùm eſt quæſtio, vtrùm iuſtitia verſetur circa paſsiones. Et eſt aduertendum, quòd ſi dicamus iuſtitiam verſari circa vtrumque, ſcilicet, circa operationes, & circa paſsiones, neceſſario etiam debemus dicere, quòd iuſtitia eſt in duabus potentijs, ſcilicet, io voluntate, & in appetitu ſenſitiuo. Si autem dicamus, qood iuſtitia ſolùm verſatur circa operationes, quales ſunt actus ioteriores voluntatis, & exteriores cuiuſcooque potentiæ: ex conſequenti etiam debemus affirmare iuſtitiam ſolum reſidere in voluntate, & non in appetitu ſeoſitioo. In qua re aliqui ex philoſophis, & Theologis recentioribus dicunt, quòd ſicut liberalitas conſtat ex duobus habitibus, quorum vnos eſt in voluntate ordinans hominem ad gratuitam donationem, nulla expectata compenſatione, alter in appetitu ſeoſitiuo, liberans hominem ab appetitu infimo, & ſordido diuitiarum; qualis eſt auaritia: ita etiam iuſtitia integratur ex duobus habitibus: quorum vnus eſt in voluntate ad habendas rectas electiones; alter in appetitu ſenſitiuo ad moderandas paſsiones. Quin potios Buridanus libro quinto Ethicorum quæſtion. 1. miratur, quòd D. Thomas tale conſtituat diſcrimen inter iuſtitiam, & alias iuſtitias morales, quod illa ſit circa operationes, iſtæ verò circa paſsiones, cùm omnibus ſit commune non ſolum verſari circa operationes, ſed etiam reprimere paſsiones, quæ vnius cuiuſque propriam electionem impediunt. Et quod hæc ſententia ſit vera probatur pluribus argumentis.

Sententia aliquorum philoſophorum.

1. argumentum.

Primò ſic: Ad quamcunque virtutem moralē pertinet deſtruere impedimenta perturbātia illius operationes & electiones circa proprium obiectum: ſed iuſtitia perturbatur interdum paſsionibus appetitus ſenſitiui, vt ab ira, & à cupiditate, ne faciat æqualitatē: ergo ad iuſtitiam proprie pertinet comprimere huiuſmodi paſsiones; atque ex conſequenti verſatur circa paſsiones.

2. argumentum.

¶Secundò: Si aliqua ratione iuſtitia non verſaretur circa paſsiones, maximè quia per paſsiones non ordinatur homo ad alterum: ſed ſunt quam plurimæ paſsiones, quibus homo non ſolum ordinatur ad ſeipſum, ſed etiam ad alterum: quales ſunt turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis intendit homicidium: quæ, vt conſtat, ſunt iniurioſæ: ergo iuſtitia verſatur circa has paſsiones.

3. argumentum.

¶Tertiò: Miſericordia conſtat ex duobus habitibus; quorum vous eſt in appetitu ſenſitiuo: & verſatur circa paſsiones, ne per exceſſum, aut per defectum re-

linquat homo ſubleuare alienam: miſeriā alter in volūtate; & eſt ad alterū, ſicut iuſtitia: ergo pari ratione dicendum erit, quòd multiplicantur habitus iuſtitię in voluntate, & in appetitu ſenſitiuo. Et confirmatur ex Diuo Auguſtino, qui li. 83. quæſtionum, quæſt. 61. dicit, quatuor eſſe virtutes, quibus in vita morali & ſpirituali rectè viuitur, ſcilicet, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iuſtitiam. Quarum quarta, ſcilicet, iuſtitia, hoc habet, quod per omnes partes hominis diffunditur. Cui ſententiæ, conſonat gloſſa ſuper Geneſin, cap. 2. in illa verba: Fluuius quartus, ipſe eſt Euphrates. Vbi dicit ideo de Euphrate, quòd interpretatur frugifer, non dicere ſcripturam ad quas partes fluat; ſicut dixit de alijs tribus, vt hac ratione intelligeremus, iuſtitiam per Euphratem deſignatam ad omnes animæ partes pertinere; & ſic verſari tam circa operationes, quàm circa paſsiones. Vltimò: Fortitudo & temperantia verſantur, non ſolum circa paſsiones, ſed etiā circa operationes exteriores, comedere enim atque bibere, quando, & vbi oportet, ſunt operationes exteriores pertinentes ad temperantiam & ſimiliter ſtrenuè pugnare eſt operatio exterior pertinens ad fortitudinem: ergo omnes virtutes morales habēt hoc, quod eſt verſari circa operationes, & paſsiones; atque ex conſequenti nullū eſt diſcrimen inter iuſtitiā & alias virtutes morales, quantum ad hoc.

Confirmatio ex Auguſt.

Paſsiones appetit' ſenſitiui dupliciter conſiderantur.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quod paſsiones appetitus ſenſitiui; quales ſunt gaudiū, & triſtitia, poſſunt conſiderari dupliciter. Vno modo inquātum ſunt effectus, qui ſequuntur & originantur ex actibus virtutum moralium. Et ſecundum iſtam conſiderationem, certum eſt, quòd iuſtitia verſatur circa paſsiones, tanquam circa proprios effectus, & quaſi finem ipſius. Omnis enim virtus, dum operatur ex natura ſua, excitat quandam delectationem circa propriū obiectum: & etiam excitat triſtitiam; ſi ab eius contrario & oppoſito impediatur, ne promptè & faciliter operetur. In qua ſignificatione dicit Ariſt. lib. 2. Ethi. c. 3. omnem virtutem moralem verſari circa delectationes, & triſtitias. Et 5. Ethic. Non eſt iuſtus, qui operādo iuſta, non delectatur. Alio modo cōſiderātur paſsiones, inquantū ſunt materia, circa quā ipſæ virtutes verſantur, componendo, ſcilicet, eas, ne inſurgant cōtra rationem. Et de paſsionibus, ſecundū iſtā conſiderationem, eſt ſermo: quando quærimus, vtrum iuſtitia verſetur circa paſsiones.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd virtutes morales præcipuè cardinales ea ratione dicuntur cōnexæ, quia ſibi inuicē auxiliantur. Iuſtitia enim. v. g. cuius officiū eſt, reddere vnicuique quod ſuū eſt aliquando adiuuatur ad hoc à prudētia tollēdo errorē & ignorantiā; & aliquādo à tēperantia, & à fortitudine, & manſuetudine; quarū eſt auferre irā, auaritiā, & timorē; quibus iuſtitia interdum à ſuo officio impeditur, vt latè docet D. Tho. 1. 2. q. 65. ar. 1. Tertiò eſt aduertendū, quòd vnaquæq; virtus ex natura ſua habet tollere ea impedimenta, quæ ſunt ſibi intrinſeca; qualia ſunt illa, quæ perturbant eius operationē, & electionē circa propriū obiectū. Hæc enim cū intra regnū & regimē talis virtutis contineātur à nulla alia, niſi ab ipſa poterūt moderari. Impedimēta autē extrinſeca habebit auferre per virtutes ſibi comites, & auxiliares. Verbi gratia, iuſtitia exiſtēs in volūtate ex natura ſua habebit tollere impedimēta, & difficultates, quas patitur in ijs, quæ ſunt ad alterū, & in eo, quod eſt reddere vnicuiq; quod ſuū eſt, quia hæc ad eius regimē & regnū per ſe pertinēt: ea autē impedimēta, quæ proueniūt ex ira, vel ex odio, vel ex amore [aliquādo enim iuſtitia impeditur ab his, ne reddat vnicuiq; quod ſuū eſt; quia ſunt extrinſeca, vt pote quæ exiſtūt in alia potētia, & diſponūt hominem in ſeipſo] tollit iuſtitia, non per ipſam, ſed per virtutes ſibi comites, & auxiliares, ſcilicet, per fortitudinem, & temperantiam.

Virtutes dicuntur connexæ quia ſibi inuicē auxiliātur.

Concluſio.

¶His conſtitutis ſit concluſio: Iuſtitia reſpicit operationes tanquā propriā materiā, non autem paſsiones. Volo dicere, quod iuſtitia per ſe directè & immediatè reſpicit operationes, quibus homo ordinatur ad alterū, paſsiones verò non niſi indirectè & per aliud, hoc eſt, per virtutes ſibi comites & auxiliares. Hāc concluſionē tenet D. Tho. expreſſe in his duobus articulis, & 1. 2. q. 60. ar. 2. & 3. & Ariſt. li. 5. Ethi. c. 1. & 2. Et probatur primò: Tria ſūt, quæ poſſunt rectificari ab homine, & quæ ſubdūtur poteſtati humanæ, ſcilicet, res, operationes, & paſsiones; ſed per res, & operationes dicit homo ordinē ad alterū; per paſsiones verò diſponitur immediatè in ſeipſo: ergo iuſtitia, quæ ſecūdū ſuā ſpeciē habet reſpicere, & dicere ordinē ad alterū, nō verſatur circa paſsiones, tanquā circa propriā materiā: ſed circa res & operationes. Et cōfirmatur: Hoc eſt diſcriminis inter iuſtitiā, & alias virtutes morales appetitus ſenſitiui, quod iuſtitia diſponit hominē in ordine ad alterum: temperantia autē & fortitudo diſponunt eundem hominem in ſeipſo, vt ex ſupra dictis patet: ergo

Iuſtitia verſatur circa operationes & non circa paſsiones.

ſola

ſola iuſtitia habebit verſari circa operationes, & res, quibus homo ordinatur ad alterum: aliæ autem virtutes verſabuntur circa paſsiones, quibus diſponitur ad ſeipſum. Secundo: Temperantia tollit omnia impedimenta appetitus concupiſcibilis, ſiue ſint impedimenta iuſtitiæ, ſiue fortitudinis, ſiue liberalitatis, aut cuiuſcunq; alterius virtutis: ergo ſuperfluũ erit conſtituere in eodem appetitu concupiſcibili iuſtitiã ad remouenda ea impedimenta, quæ ſibi ex hac parte poſſunt prouenire. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur: Nam officium temperantiæ eſt comprimere omnes paſsiones appetitus concupiſcibilis, quomodolibet ſint impedimenta reſpectu cuiuſcunque virtutis. Tertiò: Si eſſet cõſtituenda iuſtitia in appetitu ſenſitiuo ad compeſcendas paſsiones, & remouenda impedimenta, quæ poſſunt illam perturbare à ſuis operationibus, ſequeretur, quòd eodem modo eſſet conſtituenda alia fortitudo in appetitu concupiſcibili ad compeſcendas paſsiones, & remouenda ea impedimenta, quæ poſſunt illam retardare, ne exerceat ſuas operationes; & ſimili modo eſſet conſtituenda alia temperantia in appetitu iraſcibili ad remouendas paſsiones perturbantes actum temperãtiæ: conſequens autem eſt falſum; quia ſic confunderetur omnis ordo virtutum moralium, & illarum obiectorum: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã non eſt maior ratio vnius, quàm alterius. Item conſtituere medium inter paſsiones appetitus ſenſitiui ſecundum regulas prudentiæ, eſt conſtituere medium rationis: ſed medium iuſtitiæ eſt medium rei, vt dicemus articulo ſequenti: ergo iuſtitia non verſatur circa paſsiones, tanquam circa propriam materiam. Et confirmatur: Medium iuſtitiæ conſtituitur inter plus mihi, & minus tibi: medium autem aliarum virtutum moralium conſtituitur inter plus mihi, & minus mihi: ergo iuſtitia non verſatur circa affectus & paſsiones, quibus homo diſponitur ad ſeipſum; ſed circa operationes, quibus diſponitur ad alterum. Vltimo: Medium iuſtitiæ eſt conſtitutum ex natura rei, & non à prudentia: ſi enim debeo centum alicui, medium ad ſeruandam iuſtitiam ex natura rei, erit totidem reddere: medium autem in alijs virtutibus non eſt conſtitutum ex natura rei: ſed à ſola ratione & prudentia præſcribitur: in temperantia enim medium temperatum Milonis erat bos, vt dicit Ariſt. qui tamen non erat mediũ Socratis: ergo ſola iuſtitia verſatur circa operationes. Ex dictis infertur iuſtitiã non eſſe conſtituendam in appetitu ſenſitiuo, ſed in appetitu intellectiuo. Cũ enim iuſtitia nõ verſetur circa paſsiones, tanquã circa propriam materiam, quamuis illas reſpiciat tanquam effectus, & quaſi finem ipſius, quod eſt commune omni virtuti, vt diximus in primo notabili, manifeſtè ſequitur, eam non in appetitu ſenſitiuo, ſed in intellectiuo eſſe conſtituendam. Vnaquæque enim virtus conſtituitur in illa potentia, cuius actum rectificat. Sed reſtat, vt reſpõdeamus ad argumenta in principio facta.

Iuſtitia nõ eſt cõſtituẽda in appetitu ſenſitiuo

¶Ad primum reſpondetur, quòd iuſtitia tollit impedimenta ſibi intrinſeca immediatè per ſeipſam; reliqua verò impedimenta extrinſeca orta in appetitu ſenſitiuo tollit per alias virtutes ſibi comites, & auxiliares, vt diximus in tertio notabili. ¶Ad ſecũdum argumentum reſpondetur cõceſſa maiori diſtinguendo minorem. Nam illæ paſsiones, quibus homo alterum lædit, quales ſunt, turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis homicidium intendit, poſſunt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ſe. Et ſecundum iſtam rationem non proſunt nec nocent proximo, ſed operãti. Ex quo fit, vt ſecundum iſtam rationem nõ ad iuſtitiam, ſed ad illas virtutes, quarũ eſt diſponere operantem in ordine ad ſeipſum pertineant. Alio modo poſſunt conſiderari quatenus coniunguntur externis operationibus. Et ſecundum iſtam rationem bene poſſunt proximo nocere; & ex conſequenti etiam aliquo modo ad iuſtitiam pertinere, non quidem, in quantum ſunt paſsiones ipſum operans deordinantes; ſed in quantum ſunt principia eius operationis, qua proximus læditur. Vnde etiam in illis proprie loquendo non dicitur iuſtitia verſari circa paſsiones, ſed circa operationes. ¶Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedẽti, negãdo conſequentiã. Nã nõ eſt eadẽ ratio de miſericordia, & de iuſtitia. Miſericordia enim, quia nõ ſolũ reſpicit bonũ alienũ, ſed etiã bonũ propriũ ipſius habentis (quatenus enim leuat alienã miſeriã reſpicit bonũ alienũ, & quaten' moderatur cõpaſsionem habentis reſpicit bonum propriũ) idcirco per ſe & directè non ſolũ verſatur circa operationes, ſed etiã circa paſsiones. Et ex cõſequenti etiam expoſcit duos habitus: vnum in voluntate inclinantem ad ſubueniẽdũ neceſsitatem patienti: & alterum in appetitu ſenſitiuo ad moderandam compaſsionem. Eſt enim miſericordia nihil aliud, quàm compaſsio, & triſtitia de malo alieno, ratione regulata. Et idẽ eſt dicendũ de li-

Ad. 1. arg.

Ad. 2. argumentũ.

Ad. 3. argumentum.

Miſericordia verſatur tam circa operationes quã circa paſsiones

de liberalitate. At verò iuſtitia, quia ſolum reſpicit bonum alienum, & nullo modo bonum operantis, hinc fit, vt tantùm in voluntate ſit conſtituenda. Ad confirmationem reſpondetur; quòd iuſtitia; quia eſt in voluntate, & ad voluntatem pertinet mouere, & applicare reliquas potentias ad operandum; hinc eſt, quod etiā ipſa iuſtitia per quandam redundantiam dicatur diffundi ad reliquas animæ partes, atque potētias. Et hoc eſt quod D. Aug. atque gloſſa in locis citatis voluerunt ſignificare. Cum hoc tamen ſtat, quod per ſe atq; directè ſolùm verſetur iuſtitia circa operationes ad modum iam explicatū. Hæc ſolutio colligitur ex D. Tho. articulo præcedenti ad primū argumentū.

Ad confirmationem ex Auguſ.

Ad vltimum argumentum reſpondetur, cōceſſo antecedenti, negando conſequentiā. Quanuis enim ſtrenue pugnare, & comedere atque bibere moderatè, quando & vbi oportet ſint operationes exteriores pertinentes ad fortitudinem, & ad temperantiā, nihilominus tamen, quia moderatis paſsionibus appetitus iraſcibilis & concupiſcibilis, nulla eſt difficultas in huiuſmodi operationibus exercendis, hinc fit, vt iſtæ virtutes non circa illas, ſed tantùm circa paſsiones, tanquā circa propriam materiam dicantur verſari. Et hæc dicta ſufficiāt de toto iſto articulo.

ARTICVLVS. X.

Vtrum medium iuſtitiæ ſit medium rei.

1. 2. q. 64. ar. 2. & 3. di. 33. q. 1. ar. 3. q. 2. & 4. di. 15. q. 1. a. 1. q. 2. & vir. q. 1. ar. 13. ad. 7. 12. 13. & 17.

AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur quòd medium iuſtitiæ non ſit medium rei. Ratio enim generis ſaluatur in omnibus ſpeciebus. Sed virtus moralis in ſecundo * Ethic. diffinitur eſſe habitus electiuus in medietate exiſtēs determinata ratione quo ad nos: ergo & in iuſtitia eſt mediū rationis, non rei.

Lib. 2. c. 6. tom. 5.

2 Præterea, In his, quæ ſimpliciter ſunt bona non eſt accipere ſuperfluum & diminutum, & per conſequens nec medium: ſicut patet de virtutibus, vt dicitur in ſecundo * Ethicorum. Sed iuſtitia eſt circa ſimpliciter bona, vt dicitur in quinto * Ethicorum: ergo in iuſtitia non eſt medium rei.

Lib. 2. c. 6. non procul à fine, to. 5. Lib. 5. cap. 1. parum ante med.

3 ¶ Præterea, In alijs virtutibus ideo dicitur eſſe mediū rationis & nō rei, quia diuerſimode accipitur per cōparationem ad diuerſas perſonas: quia quod vni eſt multū, alteri eſt parum, vt dicitur in ſecundo * Ethic. ſed hoc etiā obſeruatur in iuſtitia. Non enim eadē pœna punitur qui percutit principem, & qui percutit priuatam perſonam: ergo etiam iuſtitia non habet medium rei, ſed medium rationis.

Lib. 2. c. 6. tom. 5.

¶ SED CONTRA eſt quod Philoſophus in ſecundo * Ethic. aſsignat medium iuſtitiæ ſecundū proportionalitatē Arithmeticam: quod eſt medium rei.

Lib. 2. c. 6. tom. 5.

¶ RESPONDEO, dicendū, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, aliæ virtutes morales principaliter conſiſtunt circa paſsiones, quarum rectificatio non attēditur niſi ſecundum comparationē ad ipſum hominem, cuius ſunt paſsiones: ſecundum, ſcilicet, quòd iraſcitur & concupiſcit prout debet; ſecundum diuerſas circunſtantias. Et ideo medium talium virtutum non accipitur ſecundum proportionē vnius rei ad alterā, ſed ſolū ſecundum comparationē ad ipſum virtuoſum. Et propter hoc in ipſis eſt medium ſolum ſecundum rationem, quo ad nos. Sed materia iuſtitiæ eſt exterior operatio, ſecundum quod ipſa vel res, cuius eſt vſus, debitam proportionem habet ad aliam perſonam. Et ideo medium iuſtitiæ conſiſtit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad perſonam exteriorem. Æquale autem eſt realiter medium inter maius & minus, vt dicitur * in decimo Metaph. vnde iuſtitia habet medium rei.

Ar. præced. & 1. 2. q. 59. art. 4. & q. 60. art. 2.

Lib. 10. tex. 18. & 19. tom. 3.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod hoc medium rei eſt etiam medium rationis: & ideo in iuſtitia ſaluatur ratio virtutis moralis.

¶ Ad ſecundū dicendū, quòd bonū ſimpliciter, dicitur vno modo, quod eſt omnibus modis bonū: ſicut virtutes ſūt bonæ. Et ſic in his, quæ ſūt bona ſimpliciter, non eſt accipere mediū & extrema. Alio modo dicitur aliquid ſimpliciter bonū: quia eſt abſolute bonū, ſcilicet, ſecundum ſuam naturam conſideratum: quamuis per abuſum poſsit fieri malū: ſicut patet de diuitijs & honoribus. Et in talibus poteſt accipi ſuperfluū diminutū & mediū, quātū ad homines

qui

qui poſſunt eis vti vel bene, vel male. Et ſic circa ſimpliciter bona dicitur eſſe iuſtitia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iniuria illata aliam proportionem habet ad principem, & aliam ad perſonam priuatam. Et ideo oportet aliter adæquare vtrãque iniuriam per vindictam: quod pertinet ad diuerſitatem rei, & non ſolum ad diuerſitatem rationis.

SVMMA TEXTVS

AD hanc difficultatem reſpondit D. Thom. duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Medium aliarum virtutum à iuſtitia, eſt medium rationis. Probatur: Medium temperantiæ, & fortitudinis non ſumitur per comparationẽ ad alterũ, ſed ſecundum proportionem ad illum, qui ſtudioſè agit, & operatur ſecundum virtutem: medium enim fortitudinis & temperantiæ ſumitur inter paſsiones ipſius agentis, quatenus, ſcilicet, agens iraſcitur & concupiſcit: quantùm debet, ſecundum circunſtantias: ergo medium in his virtutibus neceſſario debet eſſet medium rationis. Secũda concluſio. Medium iuſtitiæ eſt medium rei. Probatur: Medium iuſtitiæ ſumitur per comparationem rerum inter ſeſe & per comparationem ad alterum, ad quem quis vtitur iuſtitia: ſed iſta comparatio, & æqualitas eſt in rebus: ergo medium iuſtitiæ eſt medium rei.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Mediũ virtutis duplex vnũ rei alterum rationis.

COncluſiones huius articuli ſunt deſumptæ ex Ariſt. lib. 2. Ethi. c. 6. & li. 5. Ethi. c. 3. & 4. Pro quarum intelligentia eſt aduertendum primò; quòd medium in virtutibus eſt duplex; vnum rei; alterum rationis. Medium rei conſiſtit in æqualitate terũ inter duas perſonas diſtinctas. Mediũ autẽ rationis eſt, quod conſtituit ratio, attẽta natura, & qualitate operãtis. Ponit autẽ Ariſt. lib. 2. Ethic. c. 6. duplicem differentiam inter medium rei, & medium rationis, quod ipſe appellat mediũ ad nos. Prima eſt, quod mediũ rei ſumitur ſecũdũ ęque diſtantiã ab extremis: vt ſi extrema ponantur duo & decẽ medium erit ſex. At verò medium rationis ſumitur in ordine ad nos. Vnde tale dicetur, quod reſpectu noſtri nec excedit, nec deficit. Secunda differentia eſt, quòd mediũ rei eſt idẽ apud omnes: ſex enim apud omnes æquè diſtant à duobus, & decem. At verò medium rationis non eſt idem apud omnes, ſed diuerſum. Nam comedere bouẽ Giganti eſt medium; quia nec plus, nec minus debito; & tamẽ reſpectu alterius hominis particularis, hoc nõ erit medium, ſed exceſſus. Ex his differentijs ſequitur alia: & eſt, quòd medium rei ſemper requirit extrema determinata; aliàs nõ poterit ſumi ſua æquè diſtantia ab extremis. At verò mediũ rationis non requirit huiuſmodi extremorum determinationem, cùm non ſumatur ex aliqua determinata diſtantia ab eis: ſed ſufficit, quòd reſpectu noſtri ſit in determinata, & certa proportione. Eſt enim mediũ rationis illud, quod nobis eſt debitè cõmenſuratum, & proportionatum, ſecundũ exigentiam omnium circunſtantiarum noſtræ diſpoſitionis. Et quòd ab hac commenſuratione & determinata proportione deficit, vel excedit, quantumcunque deficiat, vel excedat, etiam ſi in infinitum creſcat: omne, inquam, tale habet rationem extremi. Dicit ergo D. Tho. in hoc articulo, quòd mediũ omnium aliarum virtutum moraliũ eſt medium rationis: medium autem iuſtitiæ eſt medium rei.

Mediũ iuſtitiæ quare dicatur rei & non rationis.

¶ Secundo eſt aduertendum, quòd mediũ iuſtitiæ dicitur rei, & non rationis: nõ quia ratio non approbet iſtud medium iuſtitiæ: quin potius ipſa ratio docet æqualitatem in rebus eſſe ſeruandam. Sed dicitur mediũ rei, & non rationis; quia eſt in rebus ipſis conſtitutum: nec diffinitur à ratione; quanuis approbetur ab illa. Dupliciter enim aliquod poteſt dici medium rationis. Vno modo; quia eſt præſcriptum á ratione. Et in hoc ſenſu non ſolum medium cuiuſcũque virtutis moralis, ſed etiam medium iuſtitiæ appellatur mediũ rationis. Ratio enim eſt, quæ illud præſcribit, atq; dictat. Ad quẽ ſenſum dixit Ariſt. lib. 2. Ethi. c. 6. in diffinitione virtutis, qđ virtus eſt habitus electiuus in mediocritate cõſiſtẽs determinata ratione; prout ſapiẽs diffinit. Altero modo dicitur mediũ rationis illud, quod ratio terminat, atque mẽſurat in ſe ipſa. Et in hoc ſenſu mediũ iuſtitiæ nõ eſt mediũ rationis. Quia enim iuſtitia intrinſecè eſt ad alterũ, idcircò mẽſura & terminus actionis iuſtitiæ, & medij ipſius nõ poteſt eſſe ratio agẽtis, & operantis; ſed ille alter, cũ quo quis negotiatur, & agit. Mẽſura quidẽ, & regula, ſecundũ quã cõmenſurãtur & iuſtificãtur actiones virtutũ moraliũ; quib⁹ homo rectè diſponitur, ad ſe ipſũ bene poteſt eſſe ratio ipſius agẽtis, & operãtis. Cęterũ in iuſtitia; quia eſt ad alterũ terminus & mẽſura, ſecũdũ quã mẽſurãtur, & rectificãtur eius actiones, nõ poteſt eſſe ratio ipſius agẽtis; ſed ille alter, ad quẽ dirigitur, & cũ quo negociatur. Proptereaq; mediũ iuſtitiæ appellatur mediũ rei, & nõ medium

diũ rationis: & item quia in medio iuſtitiæ ratio pẽdet ex natura rei, & non natura rei ex ratione cõſtituẽte, ſed approbãte, vt diximus, idcircò mediũ iuſtitiæ eſt certũ & firmũ, nec poteſt ratio aliud conſtituere. Cum tamẽ in alijs virtutibus nõ ſit certũ & diffinitum medium ex natura rei; ſed illud ratio conſtituat. Verbi gratia, temperantia cõſiſtit in mediocritate paſsionum, vt, ſcilicet, nõ plus minuſue quis ſuſcipiat, quàm oportet, hoc tamen plus, & minus non ſumitur ex ipſa natura rerum, ſcilicet, libram omnes ſumant, aut tali certa hora; ſed prout expedit vniuſcuiuſque valetudini, pro loco & tẽpore. Quare quod parciſsimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui [vt eſt in fabulis] integrum edebat bouem erat paruũ. Medium autem iuſtitiæ, quia conſiſtit in rerũ æqualitate ad alterum, non ex illa rationis conſideratione; ſed ex ipſa rerum natura ſumitur. Vnde ſi quis emat domum, aut alienas operas conducat pretium rebus ipſis debet æquari; ſicut duæ quantitates natura ſua ſunt æquales.

Argumentum.

¶ Sed contra hoc eſt argumentum: In alijs virtutibus à iuſtitia ex natura rei inuenitur medium. In materia enim temperantiæ inuenitur aliquid, quod eſt licitum, & aliquid quod eſt illicitum, non conſiderando perſonas, ſed rẽ. Nam ſi quæratur, an ſit licitum adulterari, dicimus, quod non, nulla facta comparatione ad perſonas: ergo falſum eſt, quod in alijs virtutibus à iuſtitia mediũ non eſt rei, ſed rationis.

1. reſpondetur.

¶ Ad hoc argumentum reſpõdetur primò, quòd, licèt in materia temperantiæ & fortitudinis, aliquãdo ſit medium determinatũ ex natura rei; non tamen ſemper, ſed quaſi ſemper pendet ex ratione & ex circunſtantijs: & tamen in materia iuſtitiæ ſemper eſt determinatum. Et hoc voluit dicere D. Thom.

2. reſpondetur.

Vel ſecundo reſpondetur, quod medium in alijs virtutibus à iuſtitia ſemper reſpicit circunſtantias perſonarum: & ex conſequenti etiam menſuratur ratione. Et ad argumentum dico, quòd in illo medio, fornicari, vel adulterari includuntur etiam circunſtantiæ perſonarum, ſcilicet, quod eſt acceſſus ad non ſuã & propterea eſt actus illicitus. De hac re videndi ſunt D. Thom. & Caietanus. 1. 2. q. 64. art. 2. De qua etiam nos dicemus infra. q. 61. cum oſtenderimus, hoc medium rei aliter conſtitui in iuſtitia commutatiua, & aliter in iuſtitia diſtributiua, & quòd eſt proprium iuſtitiæ particularis reſpicere medium rei. Nam generalis non ſolum circa hoc verſatur; ſed etiam diffunditur ad omnes virtutum materias; referendo illas in bonum commune, vt dictum eſt.

Qualiter eſt intelligẽdũ quod virtutes morales conſiſtunt in medio.

¶ Vltimò circa iſtum articulum eſt aduertendum, quod quando communiter dicitur virtutes morales conſiſtere in medio, & habere extrema vitioſa, hoc non eſt intelligẽdum, vt iacet. Eſt enim impoſsibile, quòd actio virtutis, vt ſic, conſiſtat in medio, & habeat extrema vitioſa. Et ratio eſt: Quia cum actio virtutis, vt ſic, ſit intrinſecè, & eſſentialiter bona; non poteſt fieri, vt conſiſtat in medio, & habeat extrema vitioſa. Sed ſignificatur his verbis quædam differentia, quæ ſolet aſsignari inter virtutes morales ex vna parte, & Theologicas ex alia. Et differentia eſt, quod virtutes morales ſuſcipiũt medium; Theologicæ verò non. Quod eſt intelligendum ex parte materiæ circa quã verſantur. Quia enim obiectum, circa quod verſantur virtutes Theologicæ, eſt Deus in ſeipſo, idcircò ex parte huius obiecti virtutes Theologicæ non poſſunt ſuſcipere medium, nec habere extrema vitioſa. At verò virtutes morales, quia verſantur circa res creatas, idcircò ex parte huius materiæ, circa quã verſantur, ſuſcipiunt medium; & poſſunt habere extrema vitioſa. De quo etiam nos diximus ſupra, quæſt. 17. artic. 5. circa finem.

ARTICVLVS XI.

Vtrum actus iuſtitiæ ſit reddere vnicuique quod ſuum eſt.

AD VNDECIMVM ſic proceditur. Videtur ꝙ actus iuſtitiæ nõ ſit reddere vnicuique quod ſuum eſt. Auguſt. enim. 14. de Trin.* attribuit iuſtitiæ ſubuenire miſeris. Sed in ſubueniendo miſeris non tribuimus eis quæ ſunt eorum, ſed magis quæ ſunt noſtra: ergo iuſtitiæ actus non eſt tribuere vnicuique quod ſuum eſt.

In. q. 66. ar. 3. & 5. cor. & 1. par. q. 21. ar. 1. cor. & 2. di. 27. art. 3. cor. & ad. 3.

Lib. 14. ca. 9. circa. fi. tom. 3.

2 ¶ Præterea, Tullius in lib. de Offic.* dicit, quòd beneficentia, quam benignitatem vel liberalitatem appellare licet, ad iuſtitiam pertinet. Sed liberalitatis eſt de proprio dare alicui, non de eo quod eſt eius: ergo iuſtitiæ actus nõ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt.

Lib. 1. in c. de iuſtitia circa. prin.

3 ¶ Præterea, Ad iuſtitiam pertinet, nõ ſolum res diſpenſare debito modo, ſed etiam iniurioſas actiones prohibere, puta, homicidia, adulteria, & alia huiuſmodi. Sed reddere quod ſuum eſt videtur ſolum ad diſpenſationem rerum pertinere. Ergo non ſufficienter per

hoc

hoc notificatur actus iuſtitiæ, quòd dicitur, actus eius eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt.

¶ Sed Contra eſt, quòd Ambroſ. * dicit in primo de Offi. Iuſtitia eſt quæ vnicuique quod ſuum eſt tribuit, alienū non vendicat, vtilitatem propriā negligit, vt cōmunē æquitatē cuſtodiat. *Lib. 1. cap. 24. circa fi. tom. 1.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictū * eſt, materia iuſtitiæ eſt operatio exterior: ſecundum quod ipſa vel res, qua per eam vtimur, proportionatur alteri perſonæ, ad quam per iuſtitiā ordinamur. Hoc autem dicitur eſſe ſuū vnicuique perſonæ, quod ei ſecundum proportionis æqualitatem debetur. Et ideo proprius actus iuſtitiæ nihil aliud eſt, quàm reddere vnicuique quod ſuum eſt. *Art. 9. & 10. huius quæſt.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd iuſtitiæ, cum ſit virtus cardinalis, quædam aliæ virtutes ſecundariæ adiūguntur: ſicut miſericordia, liberalitas, & aliæ huiuſmodi virtutes, vt infrà * patebit. Et ideo ſubuenire miſeris, quod pertinet ad miſericordiam, ſiue ad pietatem, & liberaliter benefacere quod pertinet ad liberalitatem, per quandam reductionem attribuitur iuſtitiæ, ſicut principali virtuti. Et per hoc patet reſponſio ad ſecundum. *Quæſt. 80. art. 1.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Philoſophus * dicit in 5. Ethic. Omne ſuperfluum in his, quæ ad iuſtitiam pertinent, lucrum extenſo nomine vocatur: ſicut & omne quod minus eſt, vocatur damnum. Et hoc ideò, quia iuſtitia prius eſt exercita & communius exercitatur in voluntarijs commutationibus rerum, putà emptione & venditione, in quibus propriè hæc nomina dicuntur. Et exinde deriuantur hæc nomina ad omnia, circa quæ poteſt eſſe iuſtitia. Et eadem ratio eſt de hoc, quod eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt. *Lib. 5. cap. 4. tom. 5.*

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondit D. Thom. vnica cōcluſione affirmatiua. Et probatur: Materia, circa quam verſatur iuſtitia, eſt operatio exterior, ſecundū quòd ipſa, vel res, qua per eam vtimur, proportionatur illi perſonæ, ad quam per iuſtitiam ordinamur: ſed hoc eſt ius ſuum vnicuique reddere; ergo proprius actus iuſtitiæ eſt, reddere vnicuique quod ſuum eſt.

Explicatio Articvli.

CIrca iſtum articulum eſt aduertendū, quòd in eo loquitur D. Thom. tam de iuſtitia legali, quàm particulari; cum enim vtraque ſit perfectè iuſtitia, vt ex ſuperioribus conſtat, ad vtramque propriè pertinebit, ius ſuum vnicuique tribuere. Et ſi quis argumentetur: Si actus iuſtitiæ legalis eſſet reddere vnicuique quod ſuum eſt, ſequeretur, quod qui eam tranſgrederetur, obligaretur ad reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum: tum, quia ciuis non adiuuans rempublicam in neceſsitate, & ſimiliter qui non pugnat pro bono reipublicæ, cùm debet, peccat contra iuſtitiam legalē: & tamen certum eſt, quòd tranſacta illa neceſsitate, nihil tenetur reſtituere reipublicæ: &, item qui non dat ſuperflua pauperibus, peccat contra iuſtitiam legalem, vt dicit D. Thom. infrà. q. 118. art. 4. ad. 2. & tamen non tenetur deinde reſtituere, vt diximus in materia de eleemoſyna: ergo & illud, ex quo ſequitur. Reſpondetur, negando ſequelam. Ad hoc enim, vt aliqua ſit perfecta iuſtitia, non eſt neceſſarium, quòd eius trāſgreſsio obliget ad reſtitutionem. Iuſtitia enim legalis eſt verè & propriè iuſtitia, vt diximus ſuprà: & tamen qui illam trāſgreditur nihil tenetur reſtituere, niſi ſimul etiā violet iuſtitiam particularem. Et ratio eſt: Quia cum illud, quod per ſolam iuſtitiam legalem debetur reipublicæ, aut pauperibus nulli illorum ſit appropriatum: ſed verè eſt eius, qui illud poſsidet: fit, vt ſi non det, quamuis peccet mortaliter, tamen non teneatur ad reſtitutionem. Et ſi fiat inſtantia: Iudex poteſt compellere talem ciuem ad defendendum bonum commune ex iuſtitia: ergo ſi non defendat tenetur ad reſtitutionem; reſpondetur conceſſo antecedēti, negando conſequentiam. Poteſt enim quiſque compelli à iudice, vt præſtet officium, quod debet ex iuſtitia legali: ſicut quod ſuccurrat pauperi grauiter laboranti, ſi habet bona ſuperflua; non tamen ideò manet obligatus ad reſtitutionem, ſi non faciat, licet peccet mortaliter. Hoc dixerim contra Magiſtrum Nauarro; qui in tractatu de redditibus Eccleſiaſticis, tenet clericos teneri ad eleemoſynas ex ſuperfluo ſub pœna reſtitutionis. Et ad id inducitur ex eo, quòd ſi nō facerent poſſent à iudice compelli. Cùm tamen hæc conſequentia nullā habeat vim; & patiatur quā plurimas inſtantias. In multis

Concluſio D. Tho. intelligit tā de iuſtitia legali quā particulari

Ad hoc vt aliqua ſit perfecta iuſtitia nō eſt neceſſariū vt obliget ad reſtitutionem.

Impugnatur Naua.

tis enim datur actio filijs contra parentes, quos iudex poteſt compellere ad præbendum alimenta filiis coniugatis. Et tamen certum eſt, quod ſi ante ſententiam nō præbeant non tenentur ad reſtitutionem. Et ſimile eſt de clerico non dante eleemoſynā, vt docet rectè Caietanus. 2. 2. quæſt. 118. articu. 4. ad. 2. Eſt ergo proprius actus cuiuſcunque iuſtitiæ ſiue particularis, ſiue legalis ius ſuum vnicuique tribuere, vt dicit D. Thom. in hoc articulo. Si enim obiectū iuſtitiæ eſt conſtituere medium in rebus, quo æqualitas inter homines conſtet, & æqualitas eſt idem, quod iuſtum, iuſtum autem vt ſupra diximus eſt idē prorſus, quod ius; manifeſtè ſequitur propriū actū iuſtitię eſſe ius ſuum vnicuiq; tribuere, vt iuriſcōſultus in diffinitione ſuperius poſita affirmauit; cui & conſonat D. Ambroſ. lib. 1. de Offic. dicens: Iuſtitia eſt, quæ vnicuique quod ſuum eſt tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem cuſtodiat. In hoc autem, quod dicitur ius ſuum vnicuique tribuere etiam includitur hoc, quod eſt neminem lædere, quod & Ambroſius explicuit dum dixit, alienum non vendicare. Iuſtitia namque licet prius conueniat commutationibus voluntarijs, in quibus vterque contrahentium alteri tribuit, deriuatur tamen ab inuoluntarijs, quibus alter ab altero inuito quippiam aufert, quod eſt lædere.

Proprius actus cuiuſcunq; iuſtitiæ eſt ius ſuum vnicuique tribuere.

D. Ambro.

ARTICVLVS. XII.

Annot. Inf. q. 123 art. 12. Et q. 141. art. 8. Et. 12. q. 66. ar. 4. & 3. diſt. 35. q. 1. ar. 3. q. 1. cor.

¶ *Vtrùm iuſtitia præmineat inter omnes virtutes morales.*

AD DVODECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd Iuſtitia non præmineat inter omnes virtutes morales. Ad iuſtitiā enim pertinet reddere alteri quod ſuum eſt. Ad liberalitatem autē pertinet de proprio dare, quod virtuoſius eſt. Ergo liberalitas eſt maior virtus, quam iuſtitia.

2 ¶ Præterea, Nihil ornatur niſi per aliquid dignius ſe. Sed magnanimitas eſt ornamētum & iuſtitiæ & omniū virtutum: vt dicitur * in. 4. Eth. Ergo magnanimitas eſt nobilior quàm iuſtitia.

Lib. 4. c. 3. ante med. tom. 5.

3 ¶ Præterea, Virtus eſt circa difficile & bonum, vt dicitur * in. 2. Ethi. Sed fortitudo eſt magis circa difficilia, quam iuſtitia, ideſt, circa pericula mortis, vt dicitur * in. 3. Eth. Ergo fortitudo eſt nobilior iuſtitia.

Lib. 2. c. 3. circa finem tom. 5.

Lib. 3. c. 1. & 2. final tom. 5.

¶ SED CONTRA eſt, ꝙ Tullius dicit * in. 1. de Offic. In iuſtitia virtutis ſplēdor eſt maxim⁹, ex qua boni viri nominātur.

Lib. 1. in c. de iuſtitia, circa princ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſi loquamur de iuſtitia legali, manifeſtū eſt quod ipſa eſt preclarior inter omnes virtutes morales, in quantum bonum cōmune præeminet bono ſingulari vnius perſonæ. Et ſecundum hoc Philoſop. in 5. Ethi. * dicit, quòd præclariſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia, & neq; eſt Heſperus, neq; Lucifer ita admirabilis. Sed etiam ſi loquamur de iuſtitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales, duplici ratione. Quarum prima poteſt ſumi ex parte ſubiecti, quia ſcilicet eſt in nobiliori parte animæ, ideſt, in appetitu rationali, ſcilicet in voluntate, alijs virtutibus moralibus exiſtentibus in appetitu ſenſitiuo, ad quē pertinēt paſſiones, quæ ſunt materia aliarum virtutū moralium. Secunda ratio ſumitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtutes laudantur ſolum ſecūdum bonum ipſius virtuoſi. Iuſtitia autem laudatur, ſecundum quod virtuoſus ad alium bene ſe habet. Et ſic iuſtitia quodammodo eſt bonum alterius, vt dicitur * in quinto Ethicorum. Et propter hoc Philoſoph. dicit in. 1. * Rhet. Neceſſe eſt maximas virtutes eſſe eas, quæ ſunt alijs honeſtiſſimæ: ſiquidem eſt virtus potentia benefactiua. Propter hoc & fortes & iuſtos maximè honorant, quoniam fortitudo eſt vtilis in bello, iuſtitia autem in bello & in pace.

Lib. 5. c. 1. aliquantulum ante fi. tom. 5.

Lib. 5. c. 1. aliquantulum ante fi. tom. 5.

Lib. 1. Rhe. c. 9. paulo à princ. tom. 6.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd liberalitas etſi de ſuo det; tamen hoc facit, in quantum in hoc conſiderat propriæ virtutis bonum. Iuſtitia autem dat alteri quod ſuum eſt, quaſi conſiderans bonum commune. Et propterea iuſtitia obſeruatur ad omnes: liberalitas autem ad omnes ſe extendere non poteſt. Et iterum liberalitas, quæ de ſuo dat, ſupra iuſtitiam fundatur, per quam vnicuique quod ſuum eſt tribuitur.

¶ Ad ſecūdum dicendū, ꝙ magnanimitas quādo ſuperuenit iuſtitiæ, auget

eius

eius bonitatem: quæ tamen ſine iuſtitia nec virtutis rationem haberet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fortitudo etſi conſiſtat circa difficiliora, nō tamen eſt circa meliora cum ſit ſolum in bello vtilis: iuſtitia autem & in pace & in bello, ſicut dictum *eſt.

In corp. ar.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd Iuſtitia eſt duplex, vna communis, ſeu legalis altera particularis, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuſtitia legalis eſt nobilior cæteris virtutibus moralibus. Probatur: Iuſtitia legalis reſpicit bonum commune, & aliæ virtutes morales reſpiciunt bonum particulare: ergo Iuſtitia legalis præſtat cæteris virtutibus moralibus. Probo conſequentiam: Nam bonum commune multò præſtantius eſt bono particulari; & proptereà dixit Ariſtotel. libro quinto Ethicorum, cap. 1. de Iuſtitia legali, quod nec Heſperus, nec Lucifer eſt ità admirabilis. Secunda concluſio: Etiam Iuſtitia particularis præſtat cæteris virtutibus moralibus. Probatur primò: Nam Iuſtitia particularis ſubiectatur in voluntate, & aliæ virtutes morales ſubiectantur in appetitu ſenſitiuo. Certum eſt autem, quòd voluntas multò excellētior eſt appetitu ſenſitiuo. Secūdò: Quia iuſtitia non ſolū reſpicit bonum proprium, ſed etiam bonum alterius: cùm tamen cæteræ virtutes morales ſolùm reſpiciant bonum ipſius operantis: & ſic Iuſtitia videtur eſſe præſtantior.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quæſtio de comparatione virtutum ſæpe repetita à D. Tho.

CIrca iſtum articulum eſt aduertendum primò, quòd de comparatione virtutū moralium inter ſeſe, & de comparatione illarum ad alias virtutes ſiue intellectuales, ſiue theologicas, agit ex profeſſo D. Thom. 1. 2. q. 66. per totam. Deinde in hac ſecunda ſecundæ, decies inquirit de quibuſdam virtutibus in particulari, an ſint omnium maximę. Nam de miſericordia id quærit ſupra quæſt. 30. art. 4. & de iuſtitia in iſto articulo, & de religione quæſt. 81. art. 6. & de obedientia. q. 104. art. 3. & de liberalitate quæſt. 117. art. 6. & de fortitudine quæſt. 123. art. 12. & de patientia quæſt. 136. art. 2. & de temperantia quæſt. 141. art. 8. & de virginitate quæſt. 152. art. 5. & de humilitate quæſt. 161. art. 5. Et omnibus illis concedit quandam eminentiam ſupra cæteras quantum ad aliquid. Ex quo fit, vt eo modo, quo Eccleſia canit de quocunque confeſſore pontifice, quod non eſt inuentus ſimilis illi, ità etiam & nos dicere poſsimus de ſingulis virtutibus, quod non eſt inuentus ſimilis illi. Sed in præſenti non agitur de illa particulari excellentia, quam vnaquæque virtus in ſuo genere ſuper alias habet, ſed tantum inquirimus, quænam illarum ſimpliciter & abſolutè dicenda ſit cæteris præſtantior.

Virtutes Theologicæ ſunt præſtātiores quibuſcunque moralibus.

¶ Secundo eſt aduertendū, quod in præſenti non comparat D. Tho. Iuſtitiam cum virtutibus Theologicis, quas certū eſt eſſe longè præſtātiores quibuſcunque virtutibus moralibus, vt diximus ſupra quæſt. 23. art. 6. Sed nec comparat illam cum virtutibus intellectualibus, nec cum prudentia, quanuis ſit virtus moralis, tum, quia de hoc agit 1. 2. quæſt. 66. tum etiam, quia certum eſt prudentiam præſtantiorem eſſe quacunque Iuſtitia, vt docet D. Thom. in hac 2. 2. q. 123. art. 12. Vbi dicit, quod prudentia ideò præſtat cæteris virtutibus, quia eſt earum moderatrix, regula, & forma, ſicut charitas virtutum infuſarum: ſed cōparat Iuſtitiam cum virtutibus moralibus, quæ in appetitu ſenſitiuo ſubiectantur: vt ex rationibus illius colligere licet. Cæterū vt quid in hac re dicendum ſit, clarius innoteſcat operæ pretium duximus in præſenti non ſolum comparare Iuſtitiam ad virtutes morales in appetitu ſenſitiuo ſubiectatas, ſed etiam ad omnes alias, quæ ſubiectantur in voluntate, vt religio, atque adeo ad omnes illas, quæ recipiuntur in intellectu, proptereaque appellātur intellectuales virtutes. Vnde fit vniuerſalis quæſtio, vtrùm iuſtitia, ſiue generalis, ſiue particularis, ſit nobilior cæteris virtutibus humanis, tā intellectiuis, quam moralibus (theologicis dumtaxat virtutibus exceptis). In qua re quot capita tot ſententiæ. Quidam enim dicunt, quòd non ſolum iuſtitia, ſed etiam omnes aliæ virtutes morales præſtant intellectualibus. Alij verò, quòd intellectuales ſint eminentiores, iuſtitia tamē legalis eſt præſtantior quibuſcunque virtutibus moralibus, tam in appetitu ſenſitiuo, quam in voluntate exiſtentibus. Tandē alij dicunt, quòd quanuis iuſtitia legalis ſit præſtantior illis virtutibus moralibus, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, non tamen præſtat omnibus illis, quæ ſubiectantur in voluntate, quales ſunt religio, pietas, & miſericordia. Quorū autorū fundamenta poſtea à nobis proponentur, cùm quid circa vnamquamque rem ſit dicendum, aliquibus propoſitionibus explicuerimus.

Quæſtio vniuerſalis de comparatione virtutū humanarum inter ſe.

Diuerſitas opinionū.

Prima concluſio.

¶ Prima concluſio: Virtutes intellectuales ſimpliciter ſunt præſtantiores quibuſcun-

cunque virtutibus moralibus. Hanc concluſionem ponit D. Thom. 1.2. quæſt.66. art.3. Et eſt aduertendum, quòd in ea tantum ſit comparatio virtutum intellectualium ad morales acquiſitas in appetitu exiſtẽtes, ſiue ille appetitus ſit rationalis, ſiue ſenſitiuus. Nam prudentia, quæ ſimul eſt virtus moralis, & intellectualis non ſolum excedit virtutes morales, ſed & alias intellectuales, vt docet D.Thom.2.2.quæſt.47.artic.4. Et probatur noſtra concluſio, primo ex ratione ſubiecti: Nam virtutes intellectuales collocantur in intellectu & morales in appetitu; intellectus autem præſtantior eſt voluntate: tum, quia intellectus eſt rationalis per eſſentiam, voluntas verò per participationem, vt dicit Ariſt.1.Ethic.cap. vltimo: tum etiam, quia perfectio voluntatis in hoc conſiſtit, vt intellectui, & rationi obtemperet. Secundo idem probatur: Nam virtutes accipiunt ſpeciem, & potiſsimam ſuam nobilitatem ex obiecto: ſed obiectum virtutũ intellectualiũ ex genere ſuo eſt præſtantius obiecto virtutũ moraliũ: obiectũ enim virtutũ intellectualiũ eſt verũ, quod ſanè eſt magis purũ & denudatũ à materia, quàm bonum; quod eſt obiectum virtutum moralium; nam voluntas, cuius eſt reſpicere bonum, fertur ad res prout ſunt in ſe ipſis: & certum eſt, quod exiſtentia rerum eſt conditio materialis, & ipſius indiuidui: ergo virtutes intellectuales ex parte obiecti, atque ex conſequenti ſimpliciter ſunt nobiliores virtutibus moralibus. Non negamus, quin intellectus ſingularia etiam & rerum exiſtentias cognoſcere poſsit. Nec etiã negamus, quin vice verſa voluntas poſsit quoque appetere bonum in communi. Sed in hoc conſtituimus differentiam inter intellectum, & voluntatem, quod intellectus cũ ſit potentia apprehenſiua, & iudicatiua in hoc perficitur, quod eſt verum cognoſcere: quamuis ipſum verum non exiſtat in rerũ natura. At vero appetitus, quia fertur in obiectum, nihil appetit, niſi, vt illo exiſtenti in rerum natura fruatur, illudque poſſideat. Et ſic obiectum intellectus ſimpliciter eſt abſtractius & nobilius, quàm obiectum voluntatis. Tertio probatur concluſio: Fœlicitas & beatitudo hominis conſtituitur ab Ariſt.lib.10.Ethic.cap.6.7.& 10. in operationibus virtutum intellectualiũ, non ſolum, quia ſunt in nobiliori potẽtia, & de meliori obiecto; ſed etiam, quia ſunt magis diuturnæ, & continuæ, & neceſſariæ, & in quibus homo maiorem accipit voluptatem, & ſuauitatem, quam in operationibus virtutum moralium: ergo virtutes intellectuales ſimpliciter, & ex ſuo genere præſtant moralibus. Et confirmatur: Vita contemplatiua præſtantior eſt vita actiua, vt communiter dicunt Doctores. Idq; probant ex Lucæ cap. 10. Vbi loquens Chriſtus de vita actiua, & contemplatiuã dixit: Martha Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima; porro vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea: ſed vita contemplatiua conſiſtit in exercitio virtutum intellectualium; actiua autẽ in exercitio virtutũ moralium: ergo virtutes intellectuales ex genere ſuo, præſtant moralibus.

Virtutes intellectuales ſimpliciter præſtãt quibuſcunque moralibus.

Diſcrimen inter intellectum & voluntatẽ.

§ Sed contra iſtam concluſionem ſunt quam plurima argumenta, quæ maximam habent difficultatem. Primum eſt: Propria ratio virtutis, vt ex nomine ipſo colligere licet, eſt applicare potentiam ad vſum: ſed virtutes intellectuales dant facultatem operandi, putà cognitionem, & non rectum vſum, vt docet D. Thom.1.2.quæſt.56.art.3.& quæſt.57.art.1. Virtutes autem morales dant facultatem, & rectum vſum, inclinant enim ad rectè operandum: ergo virtutes morales ſunt præſtantiores intellectualibus. § Secundo: Virtutes intellectuales nõ faciunt hominem bonum ſimpliciter, ſed bonum rectorem, vel Theologum: virtutes autem morales faciunt bonum habentem & eius opus bonum reddunt: ergo morales præſtant dignitate & excellentia. Et cõfirmatur: Virtutes intellectuales ſunt communes bonis & malis: morales vero tantũ competunt viris bonis: ergo morales ſunt præſtantiores. § Tertio: Dignitas virtutis per ordinem ad ſupremam fœlicitatem debet abſolutè, & ſimpliciter conſiderari: ita, ſcilicet, vt ea dicatur præſtantior virtus, qua magis homo appropinquat ſupremæ fœlicitati: ſed tales ſunt virtutes morales, & non intellectualibus: ergo morales præſtant intellectualibus. § Vltimo: Diffinitiones virtutis ab Ariſtotele, & ab alijs Doctoribus cõmuniter receptæ (quales ſunt iſtæ: Virtus eſt, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, & illa virtus eſt habitus in medio conſiſtẽs electiuus, prout ſapiens determinauerit, & illa virtus eſt bona qualitas mentis, qua rectè viuitur) iſtæ, inquam, diffinitiones, vel non conueniunt virtutibus intellectualibus, vel potiſsimè conueniunt moralibus, vt ſatis conſtare poterit intuenti: ergo virtutes morales ſunt præſtantiores, & digniores intellectualibus.

1. Argum. Contra primam concluſionem.

2. Argum.

3. Argum.

Vlt. Argu.

§ Propter hæc argumenta quidam autores, inter quos præcipui ſunt Caietanus, & Conradus ſuper 1.2.quæſt.66.art.3. dicũt quod

Sententia Caiet. & Conrad.

quòd virtutes intellectuales in ratione habitus & entis ſunt præſtantiores, tamen in ratione virtutis præſtant morales, idque dicunt eſſe de mente D. Thom. in illo articulo, vbi has duas concluſiones conſtituit. Prima eſt; Loquendo de virtutibus ſimpliciter, & ſecundum ſe intellectuales ſunt præſtantiores moralibus. Secunda propoſitio: Virtutes morales in ratione virtutis nobiliores ſunt, quàm intellectuales. Itaque dicunt iſti autores mentem D. Thom. eſſe (quam, & ipſi ſequuntur) quod quemadmodum quando vna ſtatua eſt perperam expreſſa in auro, altera autem optime in plumbo, prior figura in genere entis eſt perfectior, ſecunda verò in ratione artis, & figuræ; ita etiam in noſtro propoſito virtutes intellectuales in ratione habitus, & entis ſunt præſtantiores; ſed in ratione virtutis excedunt morales.

Impugnatur ſententia Caiet.

¶ Cæterùm meo iudicio hæc ſententia Caietani, atque Conradi, nec eſt vera, nec àd mentem D. Thom. Et quidem quod nõ ſit vera probatur omnibus illis rationibus, quibus ſupra probauimus, virtutes intellectuales ſecundum ſe & ſimpliciter eſſe meliores moralibus, quæ debent procedere de virtutibus formaliter, & non tantum materialiter, & in ratione entis. Alioqui non rectè concederemus virtutes intellectuales ſecundum ſe præſtantiores; ſed quod res, quæ ſunt virtutes intellectuales præſtant virtutibus moralibus, quà ratione nullus vſque adhuc eſt loquutus. Sed quod nec etiam hæc fuerit mens D. Thom. probatur manifeſtè: Nam eo in loco Sanctus Doctor agit de excellentia, & æqualitate virtutum, in quantum ſunt virtutes. Et dicit in prima propoſitione, quòd virtutes intellectuales ſecundum ſe ſunt meliores moralibus: ergo loquitur de virtutibus formaliter; & non ſolum in ratione entis. Probo conſequentiam: Quia alioqui non reſponderet ad propoſitum. Item D. Thom. ubi oſtendit perfectionem virtutum intellectualium ſuper alias ex præſtantia obiecti: ſed certum eſt, quòd virtutes in eſſe virtutis ſpecificantur ex obiecto, & nõ materialiter, & in ratione entis: ergo loquitur de virtutibus formaliter. Item in fine articuli dicit, quòd virtutes intellectuales ſunt perfectiores habitus; & ſunt virtutes: ergo ſunt perfectiores virtutes. Probo conſequentiã à ſimili. Nam bene valet: Illud eſt perfectius ens, & eſt ſubſtantia: ergo eſt perfectior ſubſtantia.

Sententia autoris.

¶ Quócircà hac ſententia Caietani omiſſa ſimpliciter dicendum exiſtimo, quòd virtutes intellectuales, in eſſe virtutis ſubſtantialiter, & ſecundum ſe præſtãt moralibus. Et ità nos intelligimus noſtram primam cõcluſionem. Et pro ſolutione argumentorũ contra illam facta aduertendum eſt ex D. Tho. 1. 2. quæſt. ſuperius citata, fieri poſſe, quòd id, quod ſimpliciter melius eſt, ſecundum quid non ſit alicui propter neceſſitatem melius. Vt, verbi gratia, philoſophari melius eſt ſimpliciter, quàm ditari, inopi tamen propter neceſſitatem melius eſt ditari. Et ità contingit in noſtro propoſito. Licet enim virtutes intellectuales meliores ſint moralibus ratione obiecti, penes quod excellentia gradus ſimpliciter exiſtimatur: morales tamen ſunt meliores reſpectu noſtri; quia plus participant generalem rationem virtutis, quæ eſt ordinare ad actum & vſum, propterea quòd ſunt in appetitu, cuius eſt mouere alias potentias, & compellere ad opus; & perfectio noſtra pro iſto ſtatu conſiſtit in operatione. Vnde ſolum per virtutes morales dicitur homo ſimpliciter bonus, & ſimpliciter ſtudioſus, & non per intellectuales; quia morales ſunt, quibus homo tantum operatur bonum honeſtum.

Idquod ſimpliciter eſt melius, poteſt ſecundum quid alicui melius non eſſe.

1. Corolla. Falſitas ex ſe eſt quid peius quã malitia moralis.

¶ Ex hac doctrina infero primò, quòd falſitas, quæ eſt malũ intellectus, eſt quid peius in ſe, quàm malitia moralis, quatenus precisè opponitur virtutibus moralibus. Nam malitia moralis, vt opponitur diuinitati eſt maius malum, quia, vt ſic, opponitur bono diuino in ſe ipſo. Et ratio eſt, quoniam falſitas tollit maius bonum in ſe, quàm malitia moralis, quamuis malitia moralis tollat nobis bona magis neceſſaria, ſcilicet virtutes morales. Infero ſecundò, quòd bonitas intellectus, quæ eſt veritas, eſt multò maior bonitas, & perfectior bonitate virtutum moralium acquiſitarum exiſtentium in voluntate & in appetitu. Et ſi fiat argumentum, ſimul cum bonitate & veritate intellectus poteſt ſtare malitia & peccatum: At verò ſimul cum bonitate morali voluntatis non poteſt ſtare malitia: ergo præſtantior eſt bonitas moralis, quàm bonitas intellectus. Reſpondetur, quòd perfectio alicuius rei non eſt conſideranda ex adiunctis, & alienis, ſed ex proprijs & intrinſecis. Et quoniam ex proprijs ratio & obiectum intellectus habent multò maiorem perfectionem, quàm habeant virtutes morales, hinc fit, vt ſimpliciter veritas intellectus, dicatur multò maior bonitas quàm moralis, non obſtante, quòd ex alia parte ſecum admittit malitiam, & peccatum, quod eſt per accidens.

Bonitas intellectus ex ſe præſtat bonitate morali.

Ad. 1. arg.

¶ His conſtitutis ad primum argumentum reſpondetur, illud quidem probare, quod

virtutes

virtutes morales reſpectu noſtri, & ſecundum quid, ſunt meliores intellectualibus: quia, ſcilicet, præſtant facultatem, & rectũ vſum operationum; quod nos libenter concedimus. Cum hoc tamen ſtat, quòd intellectuales ſimpliciter, & ex parte obiecti ſint meliores, vt diximus. Et ſic nihil obſtat argumentum. Et ex eadem doctrina reſpondetur facilè ad ſecundum cum ſua cõfirmatione. ❡Ad tertium argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Quanuis enim in ordine ad fœlicitatem ſint virtutes exiſtimandæ: digniores tamen ſunt illæ, in quibus conſiſtit fœlicitas, quàm illæ, per quas ad fœlicitatem tendimus. Et licèt per virtutes morales illuc progrediamur: contemplatione tamen, Deo fruimur. Ex quo fit, vt, quamuis virtutes intellectuales in hac vita ſint propter morales: quia cognoſcere eſt propter operari; ſimpliciter tamen morales ſunt media, quibus ad ſupremam peruenimus contemplationem. Et ſic, quamuis morales in hac vita ſint magis laudabiles; intellectuales tamen ſunt præ illis honorabiliores. Laus enim debetur medijs; honor autem fini. Ad vltimũ argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ratio eſt: Nam omnes illæ diffinitiones in argumẽto adductæ, dantur de virtute, non ſecundũ ſe, ſed quatenus reſpicit operationẽ; & certũ eſt, quod virtutes morales in ratione principij operatiui ſunt præſtantiores intellectualibus, vt ex ſupradictis patet.

Ad. 2. cum ſua confirmatione. *Ad. 3. arg.* *Ad vltim.*

2. concluſ. ❡Secunda concluſio: Iuſtitia legalis eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu exiſtentes. Hoc dixerim propter prudentiam, quæ virtus moralis eſt exiſtens in intellectu, & omniũ maxima, vt diximus ſupra.q.47. Hanc concluſionẽ ponit D. Tho. in hoc articulo, & Ariſt. 5. Eth. c. 1. Vbi adducit illud commune prouerbium: Iuſtitia virtutem continet omnem. Et ait, quòd nec Heſperus, nec Lucifer adeo ſplendet inter aſtra, ſicut iuſtitia inter virtutes. Sicut enim à ſole ſtellæ participant perfectionẽ, & lumen; ſic omnes virtutes morales habent ſe reſpectu iuſtitiæ legalis. Et propterea dixit Cice. lib. 1. Offic. in c. de Iuſti. quòd iuſtitia habet maximum ſplendorẽ in vita morali. Et ratio eſt: Nam bonum commune excellentius quid eſt, & diuinius bono priuato, & particulari: ſed iuſtitia legalis habet pro obiecto huiuſmodi bonum commune: ergo præſtat cæteris virtutibus moralibus, quæ ſunt particulares. Burid. 5. Ethi. q. 6. dicit, quod illa virtus, quæ hominẽ bene afficit in ordine ad ſe ipſum; eſt per ſe præſtantior illa, quæ eundẽ hominẽ inſtituit in ordine ad bonum cõmune. Quia, inquit, natura atq; charitas plus inclinat hominem ad diligendum ſe ipſum, quàm bonum commune. Cæterum hæc ſententia eſt apertè falſa, & cõtra omnem rationem bonæ philoſophiæ, vt latè diximus ſupra.q.26.art.3.

1. argumẽtum cõtra primam cõcluſionem. ❡Sed contra concluſionem à nobis poſitã ſunt aliquot argumenta. Primũ eſt: Illa eſt præſtantior virtus, cui debetur excellentius & maius præmiũ: ſed virtuti humilitatis debetur excellentius præmiũ, quã iuſtitiæ legali: ergo humilitas eſt præſtantior virtus. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur ex illo Luc. 14. Qui ſe humiliat exaltabitur, & ad Philippenſ. 2. dicitur de Chriſto, Qui humiliauit ſemetipſum: propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c. Item D. Auguſtin. in lib. de vera religione, capit. 16. inquit, quod tota vita Chriſti in terris, per hominem, quem ſuſcipere dignatus eſt, fuit morum diſciplina: ſed Chriſtus præcipuè ſuã humilitatem hominibus imitandam propoſuit; iuxta illud Matth. 11. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde: ergo humilitas præſtat omnibus alijs virtutibus. Et confirmatur ex D. Gregorio, qui in Paſtorali. p. 3. c. 18. non procul à principio dicit, quod argumentum redemptionis noſtræ inuenta eſt humilitas Dei. Quibus verbis videtur ſignificare humilitatem eſſe præſtantiſsimam omnium virtutum. *D. Auguſt.*

2. argum. ❡Secundo: Actus miſericordiæ eſt leuare miſeriam alienam & defectus alterius: actus autem iuſtitiæ tantùm eſt reddere vnicuique, quod ſuum eſt: ergo præſtãtior eſt actus miſericordiæ: quã actus iuſtitiæ. Probo conſequentiam: Quoniam leuare in vniuerſum omnem miſeriã corporalem, & ſpiritualem, tam à perſonis priuatis, quàm à perſonis publicis, etiam à tota republica, & à toto orbe eſt actus penè diuinus, quo alius excellentior excogitari non poteſt: ergo virtus miſericordiæ inter morales præſtat iuſtitiæ legali.

3. argum. ❡Tertio: Exod. 20. Deus prius poſuit præcepta pertinentia ad religionem, quam præcepta pertinentia ad iuſtitiam, ſiue communem, ſiue particularem: ergo religio, quæ eſt virtus moralis appetitiua, præſtantior eſt quacunq; iuſtitia, etiam legali. Probo conſequentiam: Nam præcepta, & ordo præceptorum proportionari debent ordini virtutum: cùm præcepta dentur de actibus virtutum.

❡Singula hæc argumenta ſingulas continent difficultates, de excellentia & præſtãtia humilitatis, miſericordiæ, & religionis

ſupra

ſupra iuſtitiam legalem. Vtrùm, ſcilicet, aliqua iſtarum virtutum in excellentia, & dignitate excedat iuſtitiam legalem; vel potius iuſtitia legalis excedat omnes. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò: certum eſſe, quod iuſtitia legalis eſt præſtantior virtus, quàm humilitas, vt expreſſè docet D. Th. infra. q. 161. art. 5. Et ad primũ argumentũ reſpondetur, quod exaltatio non ſolum eſt præmium humilitatis: ſed etiam omnium aliarum virtutum moralium. Cæterum per quandam appropriationem accõmodatur hoc præmium virtuti humilitatis. Sicut enim contemnenti terrena, promittuntur cæleſtia; & ſicut contemnentibus diuitias terrenas, promittuntur cæleſtes theſauri, iuxta illud Matth. 6. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, ſed theſaurizate vobis theſauros in cælo; & ſicut contemnentibus mundi gaudia promittuntur conſolationes cæleſtes, iuxta illud Matth. 5. Beati, qui lugent; quoniam ipſi conſolabuntur: ità etiam humilitati promittitur ſpiritualis exaltatio: non, quia ſola ipſa mereatur; ſed, quia eſt proprium eius contemnere terrenam ſublimitatem. Ad aliud, quod in eodem argumento adducitur ex D. Auguſt. reſpondetur, quod ideo Chriſtus nobis præcipuè humilitatem commendauit; quia per eam maximè remouetur impedimentum humanæ ſalutis. Quæ in hoc conſiſtit, vt homo ad cæleſtia & ſpiritualia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari audet. Cum hoc tamen ſtat, quod illæ virtutes præſtent humilitati, quæ magis homini proficiunt: quales ſunt virtutes Theologicæ & iuſtitia legalis.

Iuſtitia legalis præſtat humilitati.

Ad. 1. arg.

¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſi miſericordia accipiatur pro habitu exiſtente in voluntate, & inclinante ad leuandam miſeriam proximi & reipublicæ: ſic miſericordia eſt præſtantior virtus, quàm iuſtitia legalis. Eſt enim iſte habitus penè diuinus, acceditque quàm proximè ad naturam virtutum Theologarum; imò eſt filius charitatis, & quaſi pars illius. Propterea que diſputauit D. Thom. de miſericordia immediatè poſt titulum de charitate. Imò & ſecundum aliquam rationem miſericordia poteſt dici maior virtus, quàm charitas, vt diximus ſupra quæſt. 30. art. 4. Quocircà quando in præſenti dicimus, iuſtitiam legalem eſſe præſtantiſsimam inter virtutes morales in appetitu exiſtentibus, non venit comparanda miſericordia. Niſi forte loquamur de miſericordia pro triſtitia, & commiſeratione alienæ miſeriæ ratione regulata in appetitu ſenſitiuo exiſtente; quæ quidem multo imperfectior eſt, quam iuſtitia. Et per hoc patet ſolutio ad ſecundum argumentum. Itaque hæc certa ſunt.

Miſericordia præſtat iuſtitiæ legali.

Ad. 2. arg.

Sed dubium eſt de religione, vtrùm ſit præſtantior virtus, quàm iuſtitia legalis. Caietanus infra quæſt. 81. articul. 6. partem tenet negatiuam; idque dixit eſſe de mente D. Thom. in hoc articulo. Vbi comparans iuſtitiam legalem cum omnibus virtutibus moralibus in appetitu exiſtentibus, dicit, eam eſſe omnium præſtantiſsimam. Quod & colligi videtur ex Ariſt. de iuſtitia dicente, quod nec Lucifer eſt adeo admirabilis. Argumenta autem, quibus hæc ſententia probatur ſunt huiuſmodi. Primum: Iuſtitia legalis eſt quædam virtus generalis, & Architectonica; comparaturque ad religionem, ſicut totum ad ſuam partem: Religio enim eſt pars potentialis iuſtitiæ legalis: ergo iuſtitia legalis eſt præſtantior religione. Probo conſequentiam: Nam totum ſemper eſt præſtantius ſua parte, tanquam id, quod continet perfectionẽ ſuarum partium. Secundo: Sicut ad iuſtitiã legalem pertinet ordinare quæ ſunt temperati, atque fortis: ità etiam pertinet ordinare quæ ſunt religionis: lex enim, quæ eſt actus elicitus iuſtitiæ legalis ſicut præcipit quæ ſunt temperati atque fortis: ita etiam præcipit quæ ſunt religionis; qualiter, ſcilicet, Deo exhibeamus debitum cultum: ergo ſicut iuſtitia legalis eſt præſtantior temperantia & fortitudine: ita etiam eſt præſtantior religione.

Dubium de religione.

Sententia Caietani.

In hoc tamen ſit tertia concluſio: Religio eſt præſtantior virtus, quàm iuſtitia legalis. Et probatur primo argumẽto tertio loco poſito, contra ſecundam concluſionem. Item ſecundo: Ea, quæ ſunt ad finem, ſortiuntur ſuam bonitatem ex ordine ad finem: ergo quanto aliqua fuerint propinquiora fini, tanto maiorem bonitatem ſortiuntur: ſed religio inter omnes virtutes morales directè & per ſe immediatius, atq; propinquius reſpicit Deum, tanquam finẽ directè enim, & per ſe religio offert Deo cultum, & honorem, & ſacrificium: ratioque immediata, propter quam Deum colimus, offerendo ei oblationes, & ſacrificia eſt excellentia diuinæ bonitatis in ſe ipſa: ergo religio eſt excellentiſsima inter omnes virtutes morales. Item ex ſententia Caietani, religio, tanquam prima inter omnes virtutes morales, attingit conditionem ſuperioris naturæ & ſuperioris virtutis, eo quod ſupremum infimi attingit infimum ſupremi: ſed ſuperiores virtutes ſunt Theologicæ: ergo religio ex ſententia Caietani attingit conditionem virtutum Theologicarũ; Et eſt quodam modo participatiuè virtus

3. Concluſ. Religio eſt præſtantior virtus quàm iuſtitia legalis.

Theo-

Theologica: atque ex conſequenti non ſibi ſatis conſtat cum in præſenti dicit iuſtitiam legalem eſſe præſtantiorem religione. Et cōfirmatur ex D. Tho. qui in quæſtione de religione infra, dicit, quòd quamuis religio non habeat Deum pro obiecto quod, quia non verſatur circa Deum, tanquam circa propriam materiam: ſed verſatur circa mentem humanam, & circa operationes interiores, & exteriores, & circa ſacrificia & orationes, illa omnia Deo offerendo, habet tamen Deum pro obiecto cui: atque ex conſequenti præſtat cæteris virtutibus moralibus. Et ad primum argumētum pro ſententia Caietani reſpondetur, quòd quamuis religio in ratione iuſtitiæ ſit pars potentialis illius, & ſic imperfectior, vt diximus ſupra articulo. 5. huius quæſtionis: in ratione tamen virtutis eſt præſtantior illa: nec ex hoc aliquod ſequitur inconueniens. Ad ſecundum reſpondetur, illud quidem probare, quòd iuſtitia legalis ſecundum quid, hoc eſt, in quantum ordinat & præcipit quæcumque ad alias virtutes pertinentia, præſtat cæteris virtutibus, non ſolum moralibus, ſed & intellectualibus, & Theologicis. Sicut enim ad legem pertinet præcipere quæ ſunt temperati atque fortis: ità etiam & quæ ſunt fidei & ſpei, & aliarum virtutū. Nihilominus tamen virtutes Theologicæ & intellectuales ſunt præſtantiores ſimpliciter iuſtitia legali, quia ſunt de præſtantiori obiecto, vt diximus in proprijs locis: & idem contingit in religione.

4. Concluſ. Iuſtitia particularis præſtat quibuſcunque moralibus in appetitu exiſtentibus.

¶Quarta concluſio: Iuſtitia particularis, quæ diuiditur in commutatiuam, & diſtributiuam eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu ſenſitiuo exiſtētes. Hāc concluſionem tenet D. Thom. 1. 2. q. 66. artic. 4. & in præſenti articulo, fultque ſententia Ariſt. lib. 5. Ethic. ſtatim in principio. Et probatur primò ex ratione ſubiecti. Reſidet enim iuſtitia particularis in voluntate, quæ eſt appetitus intellectiuus, & rationalis: cum tamen aliæ virtutes, de quibus loquimur ſint in appetitu ſenſitiuo. Item prætereà: Obiectum iuſtitiæ particularis eſt difficilius, quàm obiectum virtutum moralium in appetitu ſenſitiuo exiſtentium: ergo iuſtitia particularis eſt præſtantiſsima inter illas. Patet conſequentia: Nam virtus eſt circa arduum & difficile. Et antecedēs probatur: Difficilius eſt, probè eſſe hominem affectum ad alienum bonum conſeruādum, ad quod natura noſtra non eſt adeò propenſa, quàm ad cuſtodiendum bonum proprium, ad quod, niſi vbi eſt impedimentum, natura noſtra eſt ſufficienter inclinata: ſed cæteræ virtutes exiſtentes in appetitu ſenſitiuo verſantur circa bonum proprium; iuſtitia autem verſatur circa bonum alienum: ergo obiectum iuſtitiæ particularis difficilius eſt obiectis virtutum moralium in appetitu ſenſitiuo exiſtentium: atque ex conſequenti iuſtitia præſtat inter illas, vtpotè quæ debet eſſe robuſtior, & validior ad vincendam maiorem difficultatem. Et propter hoc dicebat Ariſtot. lib. 5. Ethicorum, cap. 1. quòd complures in proprijs poſſunt quidem virtute vti, ſed in ijs, quæ ſunt ad alterum nequeunt; quià res eſt magis ardua. Et ex hoc etiam fit, vt videamus plures homines eſſe ſtudioſos cū vitam priuatam degunt; qui tamen, ſi aſcendunt ad publicos honores, & magiſtratus, in quibus oportet eos iuſtitiam adminiſtrare, ſtatim peſsimi fiunt. Magiſtratus enim virum oſtendit, vt dicebat Bias Philoſophus. Item probatur concluſio: Nam Ariſtot. 7. Polit. capit. 15. & 1. Rhetor. dicit, quòd iuſtitia eſt neceſſaria in omni loco, & tempore tam in bello, quàm in pace, tam hominibus, quàm angelis: reliquæ autem virtutes morales, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo non item: ergo iuſtitia præſtat cæteris. Et confirmatur: Homo eſt animal politicum, aptum natum in humana ſocietate viuere: ad quam tranſigendam eſt potiſsimè neceſſaria pax, atque tranquillitas: ſed iuſtitia habet potiſsimum pro fine pacem, & tranquillitatem inter homines, & in republica: ergo iuſtitia eſt præſtantiſsima inter virtutes morales.

Magiſtratus virum oſtendit.

Sed eſt aduertendum, quòd quando dicimus virtutem vnius potentiæ eſſe eminentiorem virtute alterius, non debet fieri comparatio inter quemcunque actum quantumcunque infimum vnius virtutis cum quolibet actu alterius: ſed tantum debet fieri comparatio inter genus & genus; & inter præſtantiſsimum actum vnius virtutis, & præſtantiſsimum alterius. Ex quo colligitur, quòd cùm lumen gloriæ ſit præſtantiſsimum inter virtutes intellectuales, & operatio etiam luminis, quæ eſt viſio, ſit præſtātior dilectione & amore, imò amor, & dilectio, atque charitas originantur ex lumine gloriæ, fit, vt virtutes intellectuales ſimpliciter dicantur præſtantiores moralibus. Et idem dicendum eſt de vnaquaque virtute cum alia comparata, vt diximus ſupra ſæpèſæpiùs.

In comparatione virtutum præſtātiſsimus actus vnius debet comparari ad præſtantiſsimum alterius.

1. Arg. contra 4. concluſionem.

¶Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum: Iuſtitia verſatur circa rerum commutationes, & circa emptiones, & venditiones; fortitudo autem verſatur circa pe-

ca pericula mortis & vitæ; ſed præſtantiores ſunt operationes, quæ verſantur circa mortem & vitã; quàm quæ verſantur circa emptiones & venditiones; iuxta illud Iob cap. 2. Pellem pro pelle, hoc eſt, omnem pellem dabit homo; & cuncta; quæ poſsidet pro anima ſua: ergo fortitudo eſt excellentior iuſtitia. Et confirmatur: Præſtantiſsimus actus fortitudinis eſt præſtantior præſtantiſsimo actu iuſtitiæ. Martyrium enim, qui eſt actus fortitudinis præſtat vniuerſis actibus aliarum virtutũ moraliũ, iuxta illud Ioan. capit. maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt ponat quis animam ſuam pro amicis ſuis: ergo fortitudo eſt præſtantior iuſtitia.

2. Argum.

¶Item ſecundò: Obiectum virtutis eſt difficile & arduum: ſed obiectum fortitudinis eſt difficilius & magis arduum, quã obiectum iuſtitiæ: quia fortitudo verſatur circa pericula mortis, & mors eſt omnium terribilium terribiliſsimum, & magis difficile: ergo fortitudo præſtat iuſtitię.

3. Argum.

¶Tertiò: Illa dicitur præſtantiſsima virtus, quæ plura nobis commoda affert: ſed temperantia affert hominibus plura & maiora commoda, quàm iuſtitia: ergo temperantia eſt præſtantior iuſtitia. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Nam primò temperantia cauſat ſalutem corporis. Secundo cauſat tranquillitatem, & pacem quandam rationis & mentis. Tertio cauſat voluntatis libertatem, quæ tria ſunt veluti omnium virtutum moralium fundamenta: ergo.

Vlt. Arg.

¶Vltimo: Perfectius eſt tribuere gratis id, quod nemini debetur, quàm tribuere ex neceſsitate, & debito iuſtitiæ: ſed per iuſtitiam tribuitur id, quod debetur ex rigore iuſtitiæ, per liberalitatem autem tribuitur gratis quod nulli debetur: ergo liberalitas eſt præſtantior iuſtitia.

Ad. 1. arg.

¶Circa primum argumentum, in quo de comparatione iuſtitiæ ad fortitudinem eſt ſermo, eſt aduertendum, quod habet fortitudo in hac re multa argumenta ſibi patrocinantia. Nam primò poteſt cognoſci eius dignitas atque præſtantia ex eo, quod in ſacris litteris fortitudo eſt, quæ per excellentiam videtur retinere nomen virtutis. Dicitur enim Sap. 8. quod diuina ſapientia ſobrietatem & prudentiam docet, & iuſtitiã & virtutem, hoc eſt, fortitudinem, vt Sancti Doctores, & gloſſa interlinearis ſuper iſtũ locum docent. Item præterea commẽdari poteſt dignitas fortitudinis ſupra alias virtutes morales ex ſplendore, & pretio quo habetur in republica. Magnates enim & illuſtriſsimi viri inde præcipuè facultatibus cumulantur, & magnis honoribus ſuſcipiuntur, quod fortitudinis virtute rempublicã tuentur. Id quod vel Gentilium, nempe, Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorum hiſtoriæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Fortitudo enim (vt Hercules & Theſeos, & quos poëtæ fabulantur omittamus) Alexandros, Cæſares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. Et non ſolum in hiſtorijs profanis, ſed etiam in eccleſiaſticis & diuinis id conſpicere erit licitum. In quibus quidem non ſolum viri, ſed & mulieres virgines iuuenculæ & ſanctiſsimæ propterea quod morte pro Chriſto fortiter ſuſtinuerunt perpetuis honoribus celebrantur.

In ſacris litteris fortitudo retinet nomen virtutis.

Fortitudo eſt quæ maxime homines cõmẽdabiles facit.

His tamen & alijs à nobis ſuperius poſitis non obſtantibus, dico iuſtitiam ſimpliciter eſſe nobiliorem fortitudine. Id quod vltra rationes pro quarta concluſione adductas, hac vna ſufficienter cõuincitur, quod fortitudo nullo modo, niſi ad iuſtitiæ præſidium, & cuſtodiam eſt neceſſaria. Vnde Ageſilaus prudentiſsimè apud Plutarchum interrogatus, vtra harum virtutum alteri præſtaret: Reſpondit, nihil vtique fortitudine indigeremus, ſi omnes iuſti eſſemus. Imo, ſi iuſtitia non violaretur, neutiquam bellis, in quibus præcipuè fortitudo reipublicæ ſeruit daretur occaſio.

Fortitudo ad iuſtitiæ præſidium neceſſaria.

Quare ad primum argumentum reſpondetur, quod ſi comparemus imperfectum actum iuſtitiæ cum perfectiſsimo fortitudinis, certa res eſt præſtantiores eſſe perfectiſsimos actus fortitudinis, imperfectiſsimis iuſtitiæ. Sed comparatio debet fieri inter æqualia, ſcilicet, vel inter genus & genus virtutis, vel inter præſtantiſsimum actum iuſtitiæ & præſtantiſsimum fortitudinis, ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, quod iuſtitia non ſolum rectificat appetitum circa emptiones, & venditiones, & commutationes rerum, ſed etiam circa vitam & mortem: nam quando quis debet, & tenetur mori pro republica, etiam ille actus moriendi eſt actus iuſtitiæ. Ad confirmationem reſpondetur, quod mori pro Chriſto poteſt dupliciter conſiderari, vno modo quatenus procedit elicitiuè à virtute fortitudinis. Et ſic non eſt præſtantiſsimus actus in ordine ad præſtantiſsimum iuſtitiæ; ſicut neq; fortitudo, cuius eſt ille actus, præſtat iuſtitiæ. Alio modo poteſt conſiderari actus moriendi pro Chriſto quantum ad primum motiuum ipſius, quod eſt charitas, & amor. Et ſecundum iſtam rationem motiuum eſt præſtantius, etiam facta relatione ad præſtantiſsimum actum iuſtitiæ. Hoc tamen non habet à fortitudine præciſè, ſed à cha-

ſolicitate. Nam mori pro amico præciſè non adæquat perfectionem exiſtentem in præſtantiſſimo actu iuſtitiæ. De hac re videnda ſunt, quæ diximus ſupra quæſt. 23. art. 6.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quicquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Præſtantia enim, & perfectio virtutis non ſolum ſumitur ex ratione difficultatis, ſed etiam ex ratione nobilitatis, quæ eſt in obiecto. Difficilius enim eſt diligere inimicos, quam amicos: ſed perfectius eſt diligere amicum, quia plures ſunt rationes amandi eum, quam inimicum, vt diximus ſupra quæſt. 27. artic. 7. Vnde, quia obiectum iuſtitiæ eſt nobilius, quam obiectum fortitudinis, præclarius enim eſt, quòd pax, & tranquillitas humani generis per iuſtitiam conſeruetur, (quàm quòd quis per fortitudinem mortem ſuſtineat) hinc fit, vt iuſtitia præſtet fortitudini, non obſtante quòd obiectum fortitudinis ſit difficilius.

Præſtantia virtutis non ſolum ſumitur ex difficultate, ſed etiã ex nobilitate obiecti.

Et ad id, quod obijciebatur de nomine virtutis, reſpondeo quòd hoc nomẽ tribuitur in ſacris litteris fortitudini, non ſimpliciter per excellentiam, ſed, quia qualitas illa eſt virtutis, quæ animum robuſtum efficit, ac conſtantem, in ipſa præcellit. Et ad aliud de ſplendore & pretio, quo habetur in republica, dico, quòd, ſi fortitudo magnos honores, & diuitias hominibus conciliat, id facit tanquam miniſtra iuſtitiæ, cùm nec virtutis rationem aſſequi valeat, niſi quatenus eſt cuſtos, ac propugnatrix iuſtitiæ.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpõdetur, quòd quamuis temperantia ex nobis commoda afferat propter quod Ariſtot. 7. Poli. capit. 15. aliqua ex parte illam iuſtitiæ adæquet, dicens, quòd ſicuti iuſtitia tempore belli, & pacis eſt neceſſaria, ita etiam & temperantia: iuſtitia tamen ſimpliciter propter rationes adductas eſt anteferenda. Et prætereà, quia temperantia ſolum reſpicit bonum proprium, cum tamen iuſtitia præter hoc, quòd efficit hominem ſtudioſum reſpiciat etiam bonum alienum.

Ad vltimũ. ¶ Ad vltimum de liberalitate reſpondetur, quòd licèt liberalitas in eo ſuperet iuſtitiam, quod tribuit illud, quod nemini debet; iuſtitia tamen in pluribus alijs excedit liberalitatẽ. Nam primò excedit illam in eo, quòd liberalitas reſpicit bonum priuatum: iuſtitia verò pacem, & tranquillitatem reipublicæ. Deinde iuſtitia eſt neceſſaria omni homini & ſtatui: liberalitas autem non item. Tandem, quia nullus poteſt eſſe liberalis, niſi prius fuerit iuſtus, reddendo vnicuique, quod ſuum eſt. Ex quibus patet, quam ſit excellens iuſtitia, reſpectu liberalitatis.

QVÆSTIO. LIX.

De Iniuſtitia, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm iniuſtitia ſit vitium ſpeciale.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd iniuſtitia non ſit vitium ſpeciale. Dicitur enim 1. Ioan. 3. Omne peccatum eſt iniquitas. Sed iniquitas videtur idem eſſe quòd iniuſtitia: quia iuſtitia eſt qualitas quædam. Vnde iniuſtitia idem videtur eſſe quod inæqualitas, ſiue iniquitas, ergo iniuſtitia non eſt ſpeciale peccatum. *Sup. q. 58. ar. 5. ad 3. & infr. q. 79. art. 2. ad 3.*

2 ¶ Præterea, Nullum ſpeciale peccatum opponitur omnibus virtutibus. Sed iniuſtitia opponitur omnibus virtutibus: Nam quantum ad adulterium, opponitur caſtitati, quantum ad homicidium, opponitur manſuetudini: & ſic de alijs, ergo iniuſtitia non eſt ſpeciale peccatum.

3 ¶ Præterea, Iniuſtitia iuſtitiæ opponitur, quæ in voluntate eſt. Sed omne peccatum eſt in voluntate, vt Aug.* dicit, ergo iniuſtitia nõ eſt ſpeciale peccatũ. *Lib. de duabus animabus c. 10. & 11. to. 6.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd iniuſtitia iuſtitiæ opponitur. Sed iuſtitia eſt ſpecialis virtus, ergo iniuſtitia eſt ſpeciale peccatum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iniuſtitia eſt duplex. Vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iuſtitiæ. Et hęc quidem ſecundum eſſentiam eſt ſpeciale vitium, in quantum reſpicit ſpeciale obiectum, ſcilicet bonum cõmune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem eſt vitium generale, quia per contemptum boni communis poteſt homo ad omnia peccata deduci. Sicut etiam omnia vitia in quantum repugnant bono communi, iniuſtitiæ habent rationem, quaſi ab iniuſtitia deriuata: ſicut & ſuprà de iuſtitia* dictum eſt. *Quæſt. 58. art. 6.* Alio modo dicitur iniuſtitia ſecundum inæqualitatem quandã ad alterũ, prout ſcilicet homo vult habere plus de bonis, putà diuitijs & honoribus, & minus

minus de malis, puta laboribus, & damnis. Et ſic iniuſtitia habet materiam ſpecialem: & eſt particulare vitium, iuſtitiæ particulari oppoſitum.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd ſicut iuſtitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, ita iuſtitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum, cui repugnat omne peccatum: & ſecundũ hoc omne peccatum dicitur eſſe iniquitas.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iniuſtitia etiam particularis, opponitur indirectè omnibus virtutibus: in quantum ſcilicet exteriores etiam actus pertinent & ad iuſtitiam, & ad alias virtutes morales, licet diuerſimodè, ſicut ſupra dictum * eſt.

Art. 9. præced. quæſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas ſicut & ratio ſe extendit ad materiam totam moralem, ſcilicet ad paſſiones & operationes exteriores, quæ ſunt ad alterum, ſed iuſtitia perficit voluntatem ſolum, ſecundum quod ſe extendit ad operationes, quæ ſunt ad alterum, & ſimiliter iniuſtitia.

Svmma Textvs.

Qvia per regulam topicam, quot modis dicitur vnum contrarium, dicitur & reliquum, fit, vt ſicut iuſtitia eſt duplex, vna generalis, ſiue legalis, altera particularis: ſic etiam & iniuſtitia ſit duplex, vna generalis, altera ſpecialis. Et ſic ad propoſitam difficultatem reſpondetur per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iniuſtitia illegalis, quæ propriè aduerſatur iuſtitiæ legali, eſt vitium ſpeciale ſecundum ſuam eſſentiam; intentione autem atq; imperio eſt vitium generale. Hæc concluſio, quantùm ad vtramque partem probatur ſimili ratione, qua idem de iuſtitia legali quæſtione præcedenti art. 5. fuit demonſtratũ. Sicut enim iuſtitia legalis habet commune bonum pro obiecto, & ob id eſt ſpecialis virtus ſecundum ſuam eſſentiam; & præterea cæteris omnibus imperat, omneſque ad ſuum finem refert: ex quo fit, vt generalis virtus appelletur: ita etiam, & de iniuſtitia eſt dicendum. Eſt enim illegalis iniuſtitia legum inobedientia, & boni communis deſpectio. Et ſic eſt ſpeciale vitium. Quia autẽ præterea per reliqua omnia vitia graſſatur; poteſt enim quis ex contemptu legis adulterari, occidere, & furari: &c. appellatur vitium generale. Secunda concluſio: Iniuſtitia particularis, qua æqualitas, quæ eſt ad alterum corrumpitur, vt cum homo plus habere vult, aut rerũ, aut honorũ, & minus de malis, eſt vitiũ ſpeciale. Probatur: Quia, vt ſic, habet ſpecialem materiam, & obiectũ, vt ſupradictum eſt de iuſtitia. q. præc. art. 7.

Explicatio Articvli.

Cvm contrariorũ, vt autor eſt Ariſt. lib. 1. Topi. eadẽ ſit diſciplina, & opus hoc, De iuſtitia, & iure, nõ ſolũ circa iuſtitiæ virtutẽ, ſed etiã circa iniuſtitiæ vitia in ſubſequẽtibus verſetur, operæpretiũ fuit, vt poſt explicatã naturã iuſtitię ſtatim D. Th. de cõtraria iniuſtitia adhiberet ſermonẽ. Et ſic quærit; vtrùm iniuſtitia ſit vitium ſpeciale. Concluſiones autẽ ab ipſo poſitæ ſunt ambæ deſumptæ ex Ariſt. lib. 6. Eth. c. 1. Vbi dicit, quod bifariam poteſt aliquis dici iniuſtus, ſcilicet, & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit, atq; iniquus eſt. Sicuti & iuſtus quoq; dicitur dupliciter, ſcilicet, & qui legitimũ facit, ideſt, legibus obtemperat, & ad cõmune contuetur bonũ: atq; ille, qui æquus eſt, id eſt, quod vnicuique, quod ſuũ eſt tribuit. Ex quo infertur, ꝙ quemadmodũ omnes virtutes poſſunt dirigi à iuſtitia legali in bonũ cõmune, ità etiam, & omnia vitia ab illegali iniuſtitia. Sed eſt dubium, vtrùm, omnia vitia ſint dicenda formaliter iniuſtitia. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum ex D. Ioan. 1. ſua Canon. cap. 3. dicente; quod omne peccatum eſt iniquitas: ſed iniquitas dicit inæqualitatem, quæ eſt iniuſtitia: ergo omne peccatum eſt formaliter iniuſtitia. Et confirmatur: Nam D. Aug. in lib. contra Fauſtum definiens peccatũ dicit, eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Quibus verbis apertè ſignificat, omnia vitia eſſe contra bona legalia, atque ex conſequenti eſſe formaliter iniuſtitiã: ſaltem illegalem, & communẽ: quæ ex ſentẽtia D. Th. in iſto art. eſt ſecundũ ſuã eſſentiam vitium ſpeciale. Pro hoc etiam facit D. Paul. ad Rom. 4. affirmans, quod vbi non eſt lex, ibi nec præuaricatio legis.

Dupliciter poteſt quis dici iniuſtus.

Dubium.

Argum.

D. Aug.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, eſt aduertendum, quod præſens quæſtio non eſt omnino metaphyſica, nec aliena à materia morali: ſed pertinet ad materiam confeſsionis. Et ratio eſt: Quia ſi quodcunque peccatum mortale eſt formaliter, & de per ſe iniuſtitia, oportebit illud confiteri: omnes enim circunſtantiæ mutantes ſpeciem ſecundum omnem opinionem ſunt neceſſario confitendæ: Si quis enim furatur, vt mœche-

Nota.

tur, proculdubiò tenetur talem circunſtantiam confiteri: & ſic ſi omne peccatum eſt per ſe & formaliter iniuſtitia, quod etiam hæc circunſtantia in confeſsione exprimatur, erit neceſſe.

1. Dictum. ¶ Hoc ſuppoſito, dico primò, quòd omne peccatum mortale materialiter eſt iniquitas, & iniuſtitia legalis. Probatur: Quia eſt contra legem Dei, quod facit illegalem iniuſtitiam. Et hoc probant argumenta facta.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundò, quòd tunc tantum peccat aliquis peccato iniuſtitiæ formaliter, & de per ſe, quando aut ipſam legem, aut bonum commune contemnit.

Quando quis peccet peccato iniuſtitia formaliter.

Qui enim peccat ex ignorantia, vel ex imbecillitate, vel ex paſsione, & non animo lædendi leges, nec bonum commune; vt qui ex paſsione frangit ieiunium, formaliter non peccat cõtra iuſtitiam legalem. Et ſic hæc circunſtantia non eſt neceſſario confitenda; niſi fortè ex intentione operetur contra legem. Et ratio eſt; quia, vt docet D. Thom. art. ſequenti ex mente Ariſtot. in actibus moralibus, illud vocatur formaliter, & per ſe tale, quod èſt per ſe intentum. Et ſic dicit. 5. Ethi. cap. 6. quòd, ſiquis congrediatur cum aliena, nõ ex electione, ſed ex ignorantia, vel ex paſsione, non eſt dicendus adulter.

Iniuſtitia illegalis quid ſit.

Eſt autem aduertendum, quod hæc iniuſtitia illegalis, quæ tunc eſt, quando quis ex intentione vult violare legem, aut bonum commune, formaliter loquendo, non eſt inobedientia legum; ſed eſt violatio debiti & æqualitatis in ordine ad communitatem. Itaq; quẽadmodum ex ſententia D. Thom. quæſt. præcedenti. art. 5. iuſtitia legalis non eſt obedientia legum, ſed eſt virtus quædam per quam reddimus æquale debitum ipſi communitati: ita etiam iniuſtitia legalis non eſt formaliter inobedientia, ſed violatio debiti in ordine ad communitatem.

ARTICVLVS. II.

¶ *Vtrùm aliquis dicatur iniuſtus ex eo quod facit iniuſtum.*

Inf. art. 4. ad. 14. & 5. Eth. l. 15. & Pſa. 35. princ. 1. 2. q. 54. art. 2. Lib. 5. c. 4. & 16. in princ. & c. 9. à med. tom. 5.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis dicarur iniuſtus ex hoc, quòd facir iniuſtum. Habitus enim ſpecificantur per obiecta, vt ex ſupradictis * patet. Sed proprium obiectum iuſtitię eſt iuſtum: & proprium obiectum iniuſtitiæ eſt iniuſtum, ergo & iuſtus dicendus eſt aliquis ex hoc, quòd facir iuſtum: & iniuſtus ex hoc, quod facit iniuſtum.

2 ¶ Præterea, Philoſoph. dicit * in 5. Ethicorum, falſam eſſe opinionẽ quorundam, qui æſtimanr in poteſtate hominis eſſe, vt ſtatim faciat iniuſtum, & quod iuſtus non poſsit minus facere iniuſtum, quàm iniuſtus. Hoc autem non eſſet, niſi facere iniuſtum eſſet propriũ iniuſti, ergo aliquis iudicandus eſt iniuſtus ex hoc, quòd facit iniuſtum.

3 ¶ Præterea, Eodem modo ſe habet omnis virtus ad proprium actum, & eadem ratio eſt de vitijs oppoſitis. Sed quicunque facir aliquid intemperatũ dicitur intemperatus, ergo quicunq; facit aliquid iniuſtum, dicitur iniuſtus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Philoſ. dicit * in 5. Ethic. quòd aliquis facit iniuſtum, & iniuſtus non eſt. *Lib. 5. c. 6. tom. 5.*

¶ RESPONDEO dicendum quòd ſicut obiectum iuſtitiæ eſt aliquid æquale in rebus exterioribus, ita etiam obiectum iniuſtitiæ eſt aliquid inæquale: prout ſcilicet alicui attribuitur plus vel minus, quàm ſibi competat. Ad hoc autem obiectum comparatur habitus iniuſtitiæ medianre proprio actu, qui vocatur iniuſtificatio. Poteſt ergo contingere, quòd qui facit iniuſtum, non eſt iniuſtus dupliciter. Vno modo propter defectum comparationis ipſius operationis ad proprium obiectum, quæ quidem recipit ſpeciem & nomen à per ſe obiecto, non autem ab obiecto per accidens. In his autem quæ ſunt propter finem, per ſe dicitur aliquid quod eſt intentum, per accidens autem quòd eſt præter intentionem. Et ideò ſi aliquis faciat aliquid quod eſt iniuſtum, non intendens iniuſtum facere (putà cũ hoc facit per ignorantiam, non exiſtimans ſe iniuſtum facere) tunc non facit iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, ſed ſolum per accidens, & quaſi materialiter faciens id quod eſt iniuſtum. Vnde & talis operatio non denominatur iniuſtificatio. Alio modo poteſt contingere propter defectum comparationis ipſius operationis ad habitum. Poteſt enim iniuſtificatio procedere quãdoq; quidem ex aliqua paſsione, putà iræ vel concupiſcentiæ. Quandoq; autem ex

electio-

electione: quando ſcilicet ipſa iniuſtificatio per ſe placet, & tunc propriè procedit ab habitu, quia vnicuique habenti aliquem habitum eſt ſecundum ſe acceptum, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniuſtum ex intentione & electione, eſt proprium iniuſti, ſecundum quòd iniuſtus dicitur, qui habet iniuſtitiæ habitum; ſed facere iniuſtum præter intentionem vel ex paſſione, poteſt aliquis abſque habitu iniuſtitiæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd obiectũ per ſe & formaliter acceptum, ſpecificat habitũ, nõ autẽ prout accipitur materialiter & per accidens.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non eſt facile cuiq; facere iniuſtum ex electione, quaſi aliquid per ſe placens, & non propter aliud, ſed hoc propriũ eſt habentis habitum, vt ibidem Philoſoph. dicit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum temperantiæ non eſt aliquid exterius conſtitutum, ſicut obiectum iuſtitiæ. Sed obiectum temperantiæ, id eſt, temperatum, accipitur ſolùm in cõparatione ad ipſum hominem. Et ideò quod eſt per accidens & præter intẽtionem, non poteſt dici temperatum nec materialiter, nec formaliter, & ſimiliter neq; intemperatum. Et quantũ ad hoc eſt diſsimile in iuſtitia, & in alijs virtutibus moralibus. Sed quantum ad comparationem operationis ad habitũ in omnibus ſimiliter ſe habet.

SVMMA TEXTVS.

Antequàm D. Thom. reſpondeat ad hanc difficultatẽ præmittit duo: Primum eſt, quòd, ſicut obiectum iuſtitiæ eſt aliquid æquale in rebus exterioribus exiſtens: ita etiam obiectum iniuſtitiæ eſt aliquid inæquale, in quantum; ſcilicet; alicui tribuitur plus, vel minus, quam ſibi competit. Præmittit ſecundò, quòd habitus iniuſtitiæ comparatur ad obiectum mediante proprio actu. His ſuppoſitis ſit prima cõcluſio: Quicunque facit iniuſtum ex intentione & electione, ille talis eſt iniuſtus. Secunda concluſio: Qui facit iniuſtum ex ignorantia, vel ex paſsione, ille talis non eſt propriè dicendus iniuſtus. Sed quoniã opus eſt, vt plura dicamus, vt harum concluſionum rationes intelligantur, idcircò eas in expoſitionem articuli relinquimus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Præſentem difficultatem mouet D. Th. propter Ariſt. qui. 5. Eth. c. 8. eaſdem cõſtituit concluſiones, quas ipſe ponit in præſenti. Cæterùm, vt vtriuſque ſententia magis clara fiat, eſt difficultas, vtrùm verũ ſit, quòd tantum ille, qui facit iniuſtum ex intentione, & electione ſit dicendus iniuſtus. *Dubium.*

Et pro parte negatiua arguitur primò: Quicunq; facit iniuſtum, ſiue ex ira, ſiue ex paſſione, eſt formaliter iniuſtus: ergo non tantum ille, qui ex intentione, & electione operatur; eſt cenſendus hoc nomine. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur: Actio iniurioſa, verbi gratia, furtum, & rapina facta ex paſſione, vel ex ira, eſt formaliter actus iniuſtitiæ: ergo facit ſubinde hominem formaliter iniuſtum. Sicut & acceſſus ad mulierem in loco ſacro non animo profanandi eccleſiam, ſed implendi libidinem eſt formaliter ſacrilegium, ac ſubinde facit hominem formaliter ſacrilegum. *1. Argum.*

¶ Secundo: Omnis in vniuerſum actus iniquus & iniuſtus contrariatur iuſtitiæ, & corrumpit illam; atque ex conſequenti ſi ſæpius multiplicetur generabit contrarium habitum iniuſtitiæ: ergo ad hoc, vt quis dicatur iniuſtus, nihil refert, quod faciat opus iniuſtũ ex paſsione, vel ex ignorantia. Probo cõſequentiam: Nam ſicut opus iniuſtũ factum ex paſsione, vel ignorantia contrariatur iuſtitiæ, & generat habitum contrarium: ità etiam eſt potens denominare iniuſtum eũ, in quo eſt. *2. Argum.*

¶ Tertiò: Omnis actio iniurioſa, ſiue procedat ex ignorantia, ſiue ex paſsione, ſiue ex electione, ſi tamen eſt peccatum mortale auertit hominem à Deo, vt eſt autor gratiæ, corrumpitque iuſtitiam infuſam, & reliquas virtutes morales infuſas; & auertit etiam ſecundum ſuam naturam hominem à Deo, vt eſt autor naturæ, & à fine honeſto & à recta ratione iuſtitiæ: ergo omnis talis eſt ſufficiens denominare hominem iniuſtum. *3. Argum.*

¶ Vltimo: Si eſſet verum, quod tantum ille homo diceretur iniuſtus, qui ex electione, & intentione operatur iniuſtum, ſequeretur idem eſſe dicendum de temperantia, & de alijs virtutibus oppoſitis virtutibus moralibus: conſequens autem eſt falſum: nam per quemcunque actum intemperantiæ, ſiue fiant ex paſsione, ſiue ex ignorantia dicitur homo formaliter intemperatus: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam eadem eſt omnium virtutum ratio. *Vlt. Arg.*

¶Pro explicatione huius difficultatis, eſt aduertendum; quod vt conſtat ex Ariſtot. lib. 2. Ethic. nullus dicitur operari ex virtute, niſi qui operatur ex habitu. Ad hoc autem, vt quis dicatur ex habitu operari, tria ſunt neceſſaria. Primum eſt, quòd operetur ſciens. Secundum, quod operetur ex electione. Tertium, quòd operetur propter honeſtum, & ex intentione finis. Vnde, ſi quis, vel caſu, vel repentina quadam affectione vnum de ſe præſtat virtutis actum, non proinde ſtatim ſtudioſus eſt dicendus, & idem Ariſtot. dicendum exiſtimat in vitijs. Vnde vt quis vitioſus dicatur, neceſſarium erit, vt alicuius vitij habitum obtineat, & ex illo operetur. Quod tunc erit quando ex intentione, & electione operatur. Manifeſtat autem D. Thom. in hoc articulo hanc rationem iſto modo. Sicut (inquit) obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum, ità & obiectum iniuſtitiæ eſt iniuſtum, putà inæquale. Radix autem propria, vnde iniuſtum oboritur, eſt habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Vnde, qui ex electione, & habitu operatur, ille propriè iniuſtus eſt. Poterit autem duobus modis vſu venire, vt quis iniuſtum patrando non ſit iniuſtus. Vno modo propter defectum relationis actus ad obiectum: quia, ſcilicet, operans illud non intendit. Actus enim ex intentione fit ſpontaneus, ac ſubinde humanus. Quare, quomodolibet quis non vltrò faciat, excuſatur, ne ſit iniuſtus. Et, quia ignorantia, viſq; tollunt inuoluntarium, Siquis (inquit Ariſtot.) per ignorãtiam iniuſtum faciat, vel vi compulſus nemini iniurius eſt, & ſic non eſt iniuſtus. Secundus modus, quo contingit vt iniuſtum faciens non ſit iniuſtus, eſt ex defectu relationis actus ad habitum; quia, ſcilicet, licèt obiectum ſit voluntarium, & intentum, atque adeò operatio referatur ad obiectum, tamen operatio non naſcitur ex habitu. Vt ſiquis, alioqui mitis homo, & probus ſubitanea iracundiæ procella alium vulneret: tũc enim non operatur ex electione, quam neceſſe eſt, vt deliberatio præcedat: atq; adeò neq; ex habitu: & ſic non eſt iniuſtus.

Vt quis ex habitu operari dicatur tria ſunt neceſſaria.

1. Concluſ. Actio iniurioſa ex intentione facta facit formaliter iniuſtum.

¶ Hoc ſuppoſito, ſit prima concluſio: Actio iniurioſa facta ex intentione, & electione eſt, à qua propriè homo dicitur iniuſtus, & quæ facit hominem formaliter iniuſtum. Hanc concluſionem ponit D. Thom. in iſto articulo, & Ariſtot. 5. Ethicorum, cap. 8. poteſt tamen habere duplicem ſenſum. Primus eſt; ſi ſumatur nomen, iniuſtus, ea ratione, qua eſt nomen cõnotans habitum iniuſtitiæ, ſecundum ſtatum. Secundus, ſi accipiatur ly, iniuſtum, pro re & pro actione, cui formaliter in ſenſu propriiſsimæ, & formaliſſimæ loquutionis conuenit ratio iniuſti. Et in præſenti tãtum ponimus concluſionem in primo ſenſu. Quæ probatur primò: Nam ille eſt iniuſtus, qui habet habitum iniuſtitiæ: ſed ſolus actus iniuſtitiæ factus ex intentione & electione, arguit ineſſe homini habitum iniuſtitiæ ſecundum rigorem moralis philoſophiæ: actus vero iniuſtitiæ factus ex paſsione, & ignorantia non arguit ineſſe homini iniuſtitiæ habitum: ergo ſola actio iniurioſa facta ex electione, & intentione facit hominem formaliter iniuſtum, quatenus iniuſtum connotat habitum iniuſtitiæ, ſecundum ſtatum. Secundò idem probatur: Quoniam in moribus nemo repentè fit ſummus: ſed ſummus actus iniuſtitiæ eſt ille, qui fit ex intentione, & electione: actus autem facti ex ignorantia, & paſsione ſunt remiſsiores: ergo. Tertiò: Virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens; vitiũ vero eſt habitus electiuus in extremitate conſiſtẽs, & propter inhoneſtũ finẽ factus, ac ſubinde electio tam eſt neceſſaria ad vitium, quam ad virtutẽ: ergo ſolus actus procedens ex intentione, & electione facit hominem iniuſtum formaliter, quatenus iniuſtum connotat habitum iniuſtitiæ ſecundũ ſtatum. Quarto: Virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, vt dicit Ariſtot. 7. Phyſic. text. 14. vitium autem è contrario eſt diſpoſitio imperfecti ad peſsimum: ſed peſsimus actus iniuſtitiæ eſt ille, qui fit ex intentione, & electione: ergo ſolus ille facit hominem iniuſtum formaliter, quatenus iniuſtum dicitur ab habitu iniuſtitiæ: ſecundum ſtatũ. Et confirmatur: Nam Ariſtot. 2. Ethic. cap. 3. dicit, quod delectari in operibus ſtudioſis, eſt ſignum virtutis iam genitæ; & eodem modo delectari in operibus vitioſis eſt ſignum vitij geniti: ſed qui operatur ex ignorantia non capit huiuſmodi voluptatem, & delectationem: ille vero, qui operatur ex intentione volens, ſciens, & eligens maxime delectatur in opere ipſo: ergo, &c. Vltimo: Ille dicitur iniuſtus ab habitu iniuſtitiæ, qui habet habitum iniuſtitiæ ſecundum ſtatum; ſed actio iniuſtitiæ facta ex ignorantia, & ex paſſione, non eſt proprie actio iniuſtitiæ: ergo talis actio non facit hominem formaliter, & proprie iniuſtum. Conſequentia eſt nota: Nam actus dicitur talis à ſua forma; & accipit ſpeciem à fine per ſe ab operante intento in genere moris. Minor vero probatur: Quoniam iniuſtum volitum ex paſsione, vel ex ignorantia

non

non eſt per ſe intentum, ſed per accidens & indirectè.

2. concluſ. Actio iniurioſa facta ex paſſione vel ignorãtia non facit formaliter iniuſtũ.

¶Secunda concluſio: Actio iniurioſa procedens ex ignorantia, vel ex paſſione, non eſt propriè nec formaliter actio iniuſtitiæ; atque ex conſequenti nec denominat hominem iniuſtum. Hanc concluſionem ponunt D. Thom. & Ariſt. vbi ſupra, & huc pertinet ſecundus ſenſus poſitus in prima concluſione. Probatur: Operatio propria alicuius habitus dicit duplicem ordinem, & duplicem comparationem, ſcilicet, ad obiectum & ad habitum, à quo procedit, ſed vtraque comparatio deficit in eo, qui operatur ex ignorantia & ex paſſione: primò, quoniam ille, qui operatur ex ignorantia habet obiectum occultum: & velatum, & ita deficit illi comparatio ad obiectum: Secundo: Quoniam de ratione virtutis eſt operari ex intentione & electione, & idem eſt de ratione vitij: ergo quando actus procedit ex paſſione, vel ignorantia, & non ex intentione, & electione, tunc deficit in illa operatione ordo ad habitum: ſiquidem deſunt illa, quæ ſunt de ratione habitus. Secũdo: Siquis faciat actionem iniuſtam ex ignorantia non cognoſcendo iniuſtũ, talis actio non habet formam iniuſtitiæ: ſi verò faciat illam actionem ex paſſione, habet quidem formam iniuſtitiæ, cæterùm habet illam ordinatam, & relatã in finem paſſionis, tanquam medium in finem, & tanquam materiam ad ſuam formã, vnde illa actio eſt alienata, & diſtracta à ſua forma: quando autẽ aliquis operatur iniuſtè ex intentione, & electione, talis actio tunc non alienatur ab obiecto iniuſtitiæ, nec tendit in iniuſtum extra eius limites: ergo ſola actio iniuſtitiæ facta ex intentione, & electione eſt propriè & formaliter iniuſtitia: atque ex conſequẽti ſola illa poteſt denominare iniuſtum. Et confirmatur: Siquis ſit fur, & iniuſtus ex ignorantia; ille magis peccat contra prudentiam, & contra illa, quæ ſcire tenetur, quã contra iuſtitiam, & ſimiliter, qui eſt fur, & iniuſtus ex libidinis paſſione, magis eſt luxurioſus, & libidinoſus, quam iniuſtus: ergo ſolus ille actus, qui eſt ex intentione & electione dicitur propriè & formaliter actus iniuſtitiæ. Tertio: Iniuſtum volitum ex ignorantia & paſſione, eſt volitum indirectè, interpretatiuè & per accidens, reductiueque pertinet ad iniuſtitiam: iniuſtum autem volitum ex intentione, & electione, eſt per ſe volitum, & directè; nec conſtituitur reductiuè in ſpecie iniuſtitiæ; ergo actio iniurioſa procedens ex ignorãtia, aut ex paſſione, cùm non ſit per ſe volita, nec etiam erit propriè & formaliter actio iniuſtitiæ. Probo conſequentiam: Nam finis eſt, qui dat ſpeciem, & denominationem actionibus moralibus, quæ ſunt propter finem. Vnde cum finis ſit per ſe intentus; vniuerſa autem alia ſint volita propter finem manifeſte ſequitur, quod illa tantum actio erit proprie, & formaliter iniuſtitia, quæ eſt per ſe intenta, qualis eſt illa, quæ fit ex intẽtione, & electione. De his duabus concluſionibus videndus eſt Burida. lib. 5. Ethicorum, quæſt. 22.

3. Concluſ.

¶ Tertia concluſio: Doctrina tradita in prima, & ſecunda concluſione, etiam habet verum in alijs actionibus pertinentibus ad reliqua vitia, quæ ſunt virtutibus moralibus oppoſita. Volo dicere, quod ſiquis faciat actum intemperantiæ, aut prodigalitatis ex ignorantia, & non ex intẽtione, & electione, talis actus non facit talem hominẽ prodigum, nec intemperatum formaliter. Hæc cõcluſio probatur eiſdem rationibus, quibus duæ priores à nobis probatæ manent: cũ æqua ſit omniũ ratio. Sed quoniã reliqua vitia ab iniuſtitia verſantur circa paſſiones, idcirco aduertendum eſt, quod illa operatio dicitur in alijs vitijs facta ex paſſione, quæ fit ex paſſione non pertinente ad propriam materiã illius vitij. Verbi gratia: Actio intẽperantiæ ex timiditate facta, dicitur actio intemperantiæ ex paſſione. Et idem eſt de alijs virtutibus. Vnde tales non erunt ſufficientes denominate propriũ ſubiectũ: bene tamen illæ, quæ fiunt ex paſſione pertinente ad materiã eiuſdẽ vitij. Et ſic dico, quod in vitijs, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, tantũ paſſio aliena in diuerſa materia vitij eſt, quæ transfert operationẽ in diuerſam formã, ſcilicet, in formã paſſionis. Ità tenet D. Th. in iſto artic. maxime in ſolutione ad. 3. Vbi dicit omnes habitus cõuenire in hoc, quod operationes factæ ex paſſione, & nõ ex intentióne nõ ſunt ab ipſis. Et ratio eſt, quia non habent ad illos cõparationẽ. De ratione enim cuiuſcunq; habitus, ſiue vitioſi, ſiue ſtudioſi eſt, ꝙ eius operatio procedat ex intentione & electione. Sed eſt obſeruãdũ hoc eſſe diſcriminis inter intẽperatũ, quod eſt obiectũ intẽperantiæ, & iniuſtum, quod eſt obiectum Iniuſtitiæ: Quod iniuſtum, ſi accipiatur formaliter poteſt eſſe materia actionis iniuſtitiæ factæ ex ignorãtia. At vero intemperatũ formaliter acceptũ nõ poteſt eſſe materia actionis intẽperãtiæ factæ ex ignorãtia. Et ratio eſt: Quoniam iniuſtum, quod eſt obiectum iniuſtitiæ, eſt aliquid extra nos, quod ſumitur per ordinem ad alterum. At vero temperatum,

Propoſita doctrina de iuſtitia extẽditur ad alias virtutes.

ſiue

ſiue intemperatũ, non eſt aliquid extra nos, ſed ſemper ſumitur per ordinem ad agens, non ſolum in ratione agentis, ſed etiam in ratione termini, vt diximus ſupra quæſt. 57. art. 1.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in contrariũ factum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd quamuis actio iniurioſa procedens ex paſsione ſit multò minus aliena à ratione iniuſtitiæ, quã illa actio iniurioſa, quæ fit ex ignorantia: cæterùm actio iniurioſa, procedens ex paſsione comparata cum illa actione iniurioſa, quæ fit & procedit ex intentione, & electione, abſolutè loquendo, eſt dicenda aliena à ratione iniuſtitiæ. Et ratio eſt, quoniã paſsio illa à qua procedit talis operatio, & actio iniurioſa, transfert talem actionem in formam paſsionis, à qua procedit, vt diximus in explicatione tertiæ concluſionis.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando quod operatio procedens ex paſsione contrarietur per ſe & directè iuſtitiæ, ſed illi virtuti, cuius eſt moderari talem paſsionẽ. Et ità directè & per ſe non corrumpit iuſtitiam, nec denominat hominem iniuſtum.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, verum eſſe non ſolum apud Theologum, ſed etiam apud Philoſophum moralem, quód quodcunq; peccatum mortale auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Et ſic operatio iniurioſa, etiam facta ex paſsione, & ignorantia, ſi peccatum mortale eſt, auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Cæterùm, quia quamuis talis operatio corrumpat habitum iuſtitiæ in ſtatu virtutis, non tamen corrumpit illam in eſſe habitus, quantum ad ſubſtantiam. Et actio iniurioſa facta ex electione, & intentione non ſolùm corrumpit iuſtitiam in eſſe virtutis, ſed etiã quantum ad ſubſtantiam habitus. Idcircò fit, vt quæcunque operatio iuſtitiæ ex electione, & intentione facta generet iuſtitiam in eſſe iuſtitiæ, atque ex conſequenti denominet hominem iniuſtum. Cùm tamen operatio facta ex ignorantia, aut ex paſsione, ſicut non generat iuſtitiam in eſſe iuſtitię, ità etiam nec denominet hominem iuſtum. Bene video non ſufficere ad generandum habitum iuſtitiæ vnum, aut alterum actum ex intentione & electione factum, ſed ſemper requiruntur plures, vt docet Ariſt. multis in locis. Cæterũ, quia maiori ex parte actus facti ex electione & intentione, procedunt ex habitu, & illum generant, vel ſi non ſufficiunt generare habitum, generant tamen diſpoſitionem, à qua quis poteſt dici diſpoſitiue iuſtus. Idcircò dico, quód quicunque actus iniuſtitiæ procedens ex electione, & intentione denominat hominem habitualiter iniuſtum; non tamen ille, qui procedit ex ignorantia, vel paſsione.

Ad Vltim. ¶ Ad quartũ argumentum reſpondetur, concedendo ſequelam: vt conſtat ex tertia concluſione à nobis poſita.

Dubiũ circa ſolutionem ad. 3. D. Thom. ¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum, vbi dicit D. Th. quòd qui ex ignorantia inuincibili accipit rem alienam dicitur iniuſtus materialiter, qui verò ex eadem ignorantia comedit pluſquam oportet, nõ dicitur intemperatus, etiã materialiter, eſt difficultas vtrũ verum ſit. Caietanus in præſenti verſat hoc dubium, ſubobſcurè tamẽ. Nec mirũ quidem, quoniã res eſt obſcuriſsima; de qua nos diximus ſupra. q. 57. artic. 1. Pro nunc tamen dico breuiter, doctrinã D. Th. eſſe veriſsimã. In iniuſto enim materiali ſaluatur re vera ratio formalis iniuſti ſecundũ ſubſtantiam. Et ratio eſt, quoniam iniuſtũ ſumitur per inæqualitatem ad alterum. Et hoc inæquale, ſiue iniuſtum verè inuenitur in re ipſa, ſiue operans id faciat ex ignorantia, ſiue ex malitia. Vnde articulo ſequenti ad tertium dicitur, quòd poteſt quis pati iniuſtum formaliter, altero non faciente iniuſtum, niſi materialiter. At verò in materia temperantiæ, quia intemperatum ſumitur per comparationem ad operantẽ, hinc eſt, quòd dum operans facit actum ex ignorantia inuincibili, non poteſt dici intẽperatus, etiã materialiter. Sed quia adhuc res iſta manet in ſua obſcuritate, inquirenda eſt radicalis ratio huius differentiæ. *Explicatio ſubobſcura.* Et eſt: Quia, cũ temperantia, & intemperancia verſentur circa paſsiones, fit, vt quandiu paſsio non inſurrexerit in aliquo contra rectam rationẽ, non poterit dici intemperatus, pluſquã brutum. Vnde qui comederet carnes in die veneris, non inſurgente paſsione, ſed purè ex ignorantia inculpabili, non faceret intemperatum, non ſolũ in eſſe vitij, ſed neq; in eſſe intemperantiæ materialiter; ſecundumque ſubſtantiã: quoniã ratio, & ſpecies intẽperantiæ nõ reperitur in illa comeſtione poſtquam non fit ex paſsione inſurgente. Vnde erit dicendũ, quod Noe bibens vinũ vſq; ad ebrietatẽ, non fecit intemperatũ: quia ratio intẽperantiæ in illo nõ fuit magis, quã ſi biberet aquã. At vero qui ex ignorãtia inuincibili acciperet rẽ alienã faceret iniuſtũ vere, quia in re ipſa faceret inæqualitatẽ: quę eſt ratio formalis iniuſtitię. Quanuis in eſſe vitij nõ faceret iniuſtũ. Et hoc modo defendenda eſt hæc doctrina: quæ clarior eſt, quã ea, quã tradidimus ſup. q. 57. ar. 1. Quãuis & illa ſit probabiliſsima. Maximè, ſi dicamus;

quod

quòd opus quod fuit Noe, dicitur materialiter intẽperatũ: nõ, quia in illo opere inueniatur intemperantia, etiam materialiter, & quantum ad ſubſtantiam: Quoniam ſubſtantia intemperantiæ connotat neceſſario paſsionem inſurgentem, quæ in Noe non fuit: ſed poteſt dici intemperatum illud opus; quoniam reuera illa nimia potatio ex natura ſua poſſet eſſe quodammodo materia, circa quam verſaretur intemperantia.

ARTICVLVS. III.

Vtrum aliquis poſsit pati iniuſtum volens.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis poſsit pati iniuſtum volens. Iniuſtũ enim eſt inæquale vt dictum * eſt. Sed aliquis lædendo ſeipſum, recedit ab æqualitate, ſicut & lædendo alium. Ergo aliquis poteſt ſibi ipſi facere iniuſtum ſicut & alteri. Sed quicunque facit iniuſtum, volens facit. Ergo aliquis volens poteſt pati iniuſtum, maximè à ſeipſo.

In ſ.q. 66. art.4. cor. Et.5. Ethi. le.12. 13. & 14. Art. præc.

2 Præterea: Nullus ſecundum legem ciuilẽ punitur, niſi propter hoc, quòd facit aliquam iniuſtitiam. Sed illi qui interimunt ſeipſos, puniuntur ſecundũ legem ciuitatum, in hoc quòd priuabãtur antiquitus honore ſepulturæ: vt patet per Philoſoph. in quinto Ethicor. * Ergo aliquis poteſt facere ſibi ipſi iniuſtum: & ita contingit quòd aliquis iniuſtum patiatur volens.

Lib. 5. cap. vlt. paulo à princ. to. 5.

3 Præterea, Nullus facit iniuſtum niſi alicui patienti iniuſtum. Sed contingit, quòd aliquis faciat iniuſtum alicui hoc volenti, puta, ſi vendat rẽ carius quàm valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid iniuſtum pati.

¶ SED CONTRA eſt, quod iniuſtum pati eſt oppoſitum ei quod eſt iniuſtũ facere. Sed nullus facit iniuſtũ, niſi volens: ergo per oppoſitum nullus patitur iniuſtum niſi nolens.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd actio de ſui ratione procedit ab agente, paſsio autem ſecundum propriam rationem eſt ab alio. Vnde non poteſt eſſe idem ſecundum idem agens & patiens, vt dicitur in tertio & octauo * Phyſic. Principium autem proprium agẽdi in hominibus eſt volũtas, & ideo illud propriè & per ſe homo facit, quod volens facit. Et econtrario illud propriè homo patitur quod præter voluntatem ſuam patitur; quia inquantum eſt volens, principium eſt ex ſeipſo. Et ideo inquantum huiuſmodi magis eſt agens, quàm patiens. Dicendum eſt ergo, quòd iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, nullus poteſt facere niſi volens, nec pati niſi nolens. Per accidens autẽ, & quaſi materialiter loquendo, poteſt aliquis id quod eſt de ſe iniuſtũ, vel facere nolens (ſicut cum quis præter intentionem operatur) vel pati volẽs, ſicut cum aliquis plus alteri dat ſua voluntate, quàm debeat.

Lib. 8. tex. 40. tom. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd cum aliquis ſua voluntate dat alicui id quod ei nõ debet, non facit nec iniuſtitiã, nec inæqualitatẽ. Homo enim per ſuam volũtatem poſsidet res: & ita nõ eſt præter proportionem, vel propoſitum, ſi aliquid ei ſubtrahatur, ſed ſecũdum propriam voluntatem, vel à ſeipſo, vel ab alio.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliqua perſona ſingularis poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ſe. Et ſic ſi ſibi aliquod nocumentum inferat, poteſt quidem habere rationẽ alterius peccati, puta, intemperantiæ, vel imprudentiæ: non tamen rationem iniuſtitiæ: quia ſicut iuſtitia ſemper eſt ad alterũ, ita & iniuſtitia. Alio modo poteſt conſiderari aliquis homo, inquãtum eſt aliquid ciuitatis, ſcilicet, pars: vel inquantum eſt aliquid Dei, ſcilicet, creatura & imago. Et ſic qui ſeipſum occidit, iniuriã quidem facit non ſibi, ſed ciuitati & Deo: & ideo punitur tã ſecundum legem diuinam, quam ſecũdum legem humanam, ſicut de fornicatione Apoſtol. dicit: Si quis templũ Dei violauerit, diſperdet illum Deus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd paſsio eſt effectus actionis exterioris. In hoc autem quod eſt facere & pati iniuſtũ, id quod materialiter eſt, attenditur ſecundum id quod exterius agitur, prout

Art.præce. In corp. & art.præced. in ſe conſideratur, vt dictum * eſt. Id autem quod eſt ibi formale & per ſe, attẽditur ſecundum voluntatem agẽtis & patientis, vt ex dictis * patet. Dicendũ eſt ergo, quòd aliquem facere iniuſtũ, & alium pati iniuſtum materialiter loquendo, ſemper ſe concomitãtur. Sed ſi formaliter loquamur, facere aliquis poteſt iniuſtum, intendens iniuſtum facere: tamen alius non patietur iniuſtũ, quia volens patietur. Et ècõuerſo poteſt aliquis pati iniuſtum, ſi nolens id quod eſt iniuſtum, patiatur: & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniuſtum formaliter, ſed materialiter tantùm.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Per ſe & formaliter loquendo, nemo poteſt facere iniuſtum, niſi volens; nec pati, niſi nolens. Probatur: Sicut eſt de intrinſeca ratione actionis, vt ab agente procedat: ſic etiam eſt de intrinſeca ratione paſsionis, vt ab alio fiat, paſſo non conferente vim: ea enim ratione colligit Ariſtotel. 3. & 8. Phyſic. non poſſe idem eſſe agens, & patiens; imo omne quod mouetur ab alio moueri: ſed principium proprium agendi in hominibus eſt voluntas: vnde illud propriè dicitur homo facere, quòd à ſua egreditur voluntate: & id ècontrario dicitur pati, quòd renuente eius voluntate de ipſo fit; nam pati eſt vinci à ſuperiori, & vbi quis volens patitur vim, ad id confert, ac ſubinde agere potiùs dicitur, quàm pati: ergo per ſe & formaliter loquẽdo, ſicut nullus facit iniuſtum, niſi volens: ita etiam nec patitur, niſi nolens. Secunda concluſio: Per accidens, & quaſi materialiter loquendo, poteſt quis id, quod eſt de ſe iniuſtum, vel facere nolens, vel pati volens.

EXPLICATIO ARTICVLI.

HIc etiam articulus gratia interpretandi Ariſtotelem qui. 5. Ethic. cap. 9. & ſequentibus conſtituit, neminem iniuſtũ pati, ſeu iniuriam, dum ſua id ſponte patitur, adhibitus eſt. Quocirca ex interpretatione literæ D. Thom. quid etiam ad Ariſtot. ſit dicendum conſtabit. Vt autem ſententia autoris magis clara fiat, circa eius primã concluſionẽ eſt difficultas, vtrũ vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: Sũt plures homines, qui ſe interficiunt; & etiam in pluribus alijs ſeipſos dicuntur lædere volentes: ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. *Dubiũ circa primã cõcluſionẽ D. Tho.* Ad hoc argumentum reſpondet D. Thom. hîc ad. 2. dicens, quòd qui ſe interficiũt peccant quidem peccato intemperantiæ, & imprudentiæ: non tamen peccato iniuſtitiæ. *1. argumẽtum.* Sed contra hoc eſt argumentum: Temperantia verſatur circa cibos, & circa res venereas: illi autem, qui ſe interficiunt, non verſantur in hac materia: ergo non peccant peccato intẽperantiæ, ſed iniuſtitiæ. Quod autem nec etiam peccent peccato imprudentiæ probatur: Materia imprudentiæ eſt agibile in alijs vitijs: imprudentia enim verſatur circa agibile alterius vitij tanquam circa propriam materiam: ergo, ſi huiuſmodi peccatum, vt dicit D. Thom. eſt peccatum imprudentiæ, debet ibi aſsignari materia alterius vitij, circa quam verſetur: nulla autem poteſt aſsignari, niſi materia homicidij, & materia iniuſtitiæ: ergo propriè loquendo, eſt peccatum iniuſtitiæ, & nõ peccatum imprudentiæ. ¶ Secundò: Qui tribuit pecunias vſurario vltra ſortem, & item qui tribuit ſicario, & graſſatori, vt vitam ſeruet incolumem, proculdubio patitur iniuſtum volens; verè enim vult talem pecuniam donare: ergo falſum eſt dicere, quòd nullus patitur iniuſtum volens. *2. argumẽtum.* ¶ Tertiò: Si ea ſententia eſſet vera ſequeretur, quòd nullus, quanuis metu in aliquod pactum conſentiret, poſſet de iniuria conqueri: conſequens autem eſt falſum: nam matrimonium, quod per conſenſum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam diſſoluunt: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Si quis autem velit ad hoc argumentũ reſpondere, quod qui metu conſentit ſub conditione, id non vult, & propterea pactum illud eſt inuoluntarium; obſtat Ariſtot. 3. Ethic. affirmans, eum, qui in genere nollet, & in particulari vult, ſimpliciter velle. Vt qui in naufragio merces eijcit, licèt nollet, ſimpliciter tamen vult. ¶ Quartò, ſic argumentor: Pater tradens filiam, & maritus tradens vxorem, vt eis alij homines abutantur, patiuntur iniuriam ſcientes, & volentes; ergo falſum eſt dicere, quod nullus patitur iniuriam volens. *4. argumẽtum.* Conſequẽtia eſt nota: & antecedens probatur: Nam ille, qui abutitur vxore alterius, committit adulterium: & qui abutitur filia parentis, committit ſtuprum; & ſic vterque facit iniuſtum. ¶ Vltimò: Chriſtus Dominus & Martyres formaliter patiebantur iniuſtum, ſcilicet, mortem iniuſtè illatam; & tamen eã paſsi ſunt volẽtes: ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. *Vltimũ argumentum.* Et confirmatur: Violans

lans virginem, ipſa conſentiente, facit illi iniuriam: vnde etiam, ſi ipſa voluerit violari tenetur aliquid reſtituere pro integritate, quam abſtulit: ergo ſcienti, atque conſentienti poteſt fieri iniuria. In contrarium tamen eſt D. Thom. in hoc articulo, & Ariſt. loco citato.

Voluntarium duplex. ¶Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primò ex Ariſtot. 3. Ethicor. c. 1. quòd voluntarium eſt duplex. Vnum ſimplex, & abſolutum; ſine admixtione alicuius inuoluntarij, vt diligere Deum, velle beatitudinem. Aliud eſt inuoluntarium habens admixtionem inuoluntarij, quod ab Ariſtot. & ab alijs Philoſophis appellatur voluntarium ſimpliciter, & inuoluntarium ſecundum quid: Quale eſt quādo mercator ex metu tempeſtatis proijcit merces in mare; vel viator ex metu mortis porrigit pecunias aggreſſori. Huiuſmodi autem ſecundum voluntarium adhuc poteſt contingere dupliciter. Aliquando enim extorquetur cum aliqua iniuria; vt in exemplo poſito de latrone, cùm viator voluntarie dat pecuniam: illa tamen voluntas per vim, & contra ius eſt extorta. Aliquando autem extorquetur ſine iniuria, vt quando mercator proijcit merces in mare: aut quando quis ductus ad ſuſpendium poſtulatur à meretrice in virum, & ipſe conſentit: tunc enim eſt voluntarium ſimpliciter, & inuoluntarium ſecundum quid, extortum tamen ſine aliqua iniuria.

Bona hominis ſunt in duplici differentia. ¶Secundo, eſt aduertendum, quòd bona hominis ſunt in duplici differētia. Quædam enim ſunt, quorum homo eſt verè dominus per facultatem liberi arbitrij: in quo genere continentur bona fortunæ, diuitiæ, honores, &c. Alia bona ſunt, quorum homo non eſt dominus, ſed tantùm tutor, & cuſtos à natura deputatus: ad quod genus bonorum reducitur clauſtrum virginitatis, & integritas filiarum reſpectu parentum, & corpus vxoris reſpectu viri. Item etiam homo non eſt dominus vitæ, nec ſalutis, nec integritatis ſuorum membrorū: ſed eſt tutor iſtorum bonorum, & cuſtos à natura datus.

1. cōcluſio. In rebus quarum homo eſt dominus non poteſt pati iniuſtitia volens. ¶Quibus poſitis ſit prima concluſio: In illis bonis, quorū homo eſt verè dominus, nulla poteſt cadere iniuria nec irrogatur volenti, & conſentienti; dummodo talis voluntas per vim, & iniuriam non ſit extorta. Hanc concluſionem ponit Ariſt. 5. Ethicor. cap. 9. ex quo loco illam deſumpſit D. Thom. in hoc articulo, habeturque expreſſe de regulis iuris, in 6. reg. 27. Vbi dicitur: Volenti & conſentienti non fit iniuria, nec dolus. Quod eſt intelligendum, quando tale voluntarium non eſt extortum per iniuriā; aliàs, ſi per metum extorqueatur, non eſt dubium, quin veriſſime fiat iniuria. Et ratio concluſionis eſt: Quia cum homo ſit verè dominus iſtorum bonorum, habeatque plenarium dominium reſpectu illorum, nulla improportio, nulla inæqualitas, nulla iniuria irrogatur illi per hoc, quod ipſo volente & conſentiente, ab illo ſubtrahantur hæc bona. Ex hac concluſione infero primo, quòd illa, quæ quis lucratur in ludo aliàs licito, nulli manent obnoxia reſtitutioni. Reſtitutio enim, vt latiùs infra dicemus, ſemper fundatur in aliqua iniuria. Volenti autem, & ſcienti ludere nulla fit iniuria, ſi ludus aliàs eſt licitus, & ipſe eſt ſui iuris. Infero ſecundo, quòd ſi aliquis prodigè det bona ſua, vt ſi eques det ſcurræ mille aureos alicuius facetiei gratia, accipiens nihil tenebitur reſtituere per rationē modo datam. Infero tertio, quòd ſi quis voluntariè det mulieri mille aureos, aut bis mille, illa nihil tenebitur reſtituere. Voluntariè enim homo contulit illa bona, nec talis voluntas per iniuriā extorquetur. Ex quo ſequitur, peccare grauiter confeſſores, qui nolunt huiuſmodi mulieribus abſolutionē impendere, donec reſtituāt tales pecunias. Præterquam enim quòd mentiuntur in ſacramento dicentes, illas teneri ad reſtitutionem, cùm tamen ſit falſum, quòd eſt res grauiſsima, priuant etiam eas bonis proprijs ipſis nolentibus, quod ſine iniuria fieri nō poteſt. Quod confeſſores debent facere eſt monere illas, & rogare, vt aliquid reddant ex pecunijs acceptis: nullis tamen impoſitis ſcrupulis non neceſſarijs. Eſt autem hoc intelligendum dummodo in tali collatione pecuniæ nulli tertiæ perſonæ fiat iniuria: Si enim habens vxorem & liberos omnia bona ſua prodigeret, accipiens, de iuſtitia teneretur illi reddere quantum ſufficeret ad commode ſuſtentandam propriam familiam. Liberi enim atque vxor verum ius habent ad hoc, vt ex huiuſmodi bonis cōmode alantur ſecundum ſuum ſtatum, cui pater familias cedere non potuit. Propter quod dicebat Paul. 1. ad Timot. c. 5. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.

2. cōcluſio. ¶Secunda concluſio: In illis bonis proprijs, quorum homo non eſt verè dominus, ſed tutor, & cuſtos, vt in vita, in ſalute, in integritate membrorum, &c. verè irrogatur aliqua iniuria, etiam volenti, & cōſentienti. Hæc concluſio probatur ratione oppoſi-

oppoſita; & contraria rationi primæ concluſionis. Si enim homo iſtorum bonorum non eſt verè dominus, ſed tantum tutor, & cuſtos; manifeſtè ſequitur; quod etiam ipſo tutore conſentiente aliqua irrogatur iniuria, & fit iniuſtum. Dico tamen, quod iniuria facta in iſtis bonis, quando fit volenti & conſentienti, vt ſi quis propriam manũ abſcindat, vel brachium, non obligat ad reſtitutionem. Vnde quamuis ille, qui propriam manum abſcidit, fuerit artifex, valde vtilis reipublicæ, nihil tamen ei tenebitur reſtituere. Et ratio eſt: quia qui præcidit lædit iuſtitiam legalem, ex hoc ſolum nõ obligatur ad reſtitutionem; vt diximus ſupra agentes de iuſtitia legali. In caſu autem concluſionis, quo quis abſcindit proprium brachium, ſolum eſt violatio iuſtitiæ legalis: & ſic non poteſt eſſe obligatio reſtitutionis.

3. concluſio. ¶ Tertia concluſio: In alijs bonis, quorũ homo non eſt dominus, ſed tutor & cuſtos: de quibus fit mentio in quarto articulo, vt quando pater conſentit ſtupro filiæ; & maritus adulterio vxoris, & ſimiliter, quando aliquis rogatus interficit alium, vel mutilat ei aliquod membrum, ipſo petente & volente fit quidem iniuria, non tamen obligat ad reſtitutionem. Et quidem, quòd in illis bonis fiat iniuria eſt res manifeſta, propter rationem poſitam in ſecunda concluſione. Quod autem ex illa non naſcatur obligatio reſtitutionis probatur: Nam, ſi reſtitutio eſt facienda debet eſſe in illis bonis quorum homo læſus erit verus dominus, ſcilicet, in pecunia, vel in frumento, vel in honore: ſed volens talem iniuriam pati, cẽſetur omnino ea bona condonaſſe: ergo delinquens tunc ad nullam tenebitur reſtitutionem. Et idem iudicium eſt de eo, qui ſtuprat virginem ipſa volente, & petente. Quamuis enim ei faciat iniuriam; non tamen quæ obligat ad reſtitutionem. Secus autem erit, ſi violans, vel metu, vel importunis precibus ipſam inducat ad violationẽ. Tunc enim tenebitur aliquid reſtituere, vt infrà dicemus in materia de reſtitutione. Ex dictis infertur, quod hæc duo, facere iniuſtum, & pati iniuſtum, ſunt correlatiua, & materialiter inferunt ſe mutuò; non tamen formaliter. Et ratio eſt, quoniam poteſt quis iniuſtũ facere ex intentione, quod eſt facere iniuſtum formaliter: & alter pati illud volens, & conſentiens; quod eſt pati iniuſtum materialiter. Similiter etiam poteſt contingere, vt quis patiatur iniuſtum formaliter, ſcilicet, nolendo, & repugnando; & tamen qui facit iniuſtum, ſi faciat ex ignorantia, & non ex intentione facit iniuſtum materialiter, & non formaliter.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum reſpondetur notando, quòd homo poteſt conſiderari in quantum eſt pars ciuitatis, & membrũ reipublicæ. Et ſic peccat contra iuſtitiam legalem, ſe interficiens: propter quod punitur & priuatur honore ſepulchri; vt docet Ariſtot. 5. Ethic. c. 11. Ex quo loco ius Canonicum talem pœnam deſumpſit. Altero modo poteſt conſiderari in quantũ eſt perſona priuata, & ens particulare. Et ſic ſe occidens violat leges appetitus naturalis. Ineſt enim homini appetitus naturalis ſe conſeruãdi multò excellẽtior, quã amicitiã, importans vnionẽ ad alterũ. Vnde qui ſe occidit violat vnitatẽ, & recedit à ſeipſo, quod peccatũ grauius eſt, quàm violare amicitiã. Theologi dicunt, quod qui ſe interficit peccat cõtra charitatẽ, qua ſeipſum tenetur diligere in ordine ad Deũ, quę quidem ſententia etiã eſt vera. Et quãdo D. Tho. affirmat, quod peccat peccato intẽperantiæ eſt intelligendus, ſi ſe interficit in cibis & in venereis: aliàs nulla ratione dicetur intemperatus, vt rectè probat argumentum. De peccato autem imprudentiæ dico, quòd eſt duplex imprudentia: vna, quæ eſt vitium particulare oppoſitum particulari virtuti prudentiæ: altera, generale vitium incluſum in omnibus alijs: de qua loquitur Sapiens, quando dicit, quod omnis prauus eſt ignorans. Et de hac imprudentia eſt intelligendus D. Thom. in ſolutione ad ſecundum, quando dicit, eum, qui ſe interficit peccare peccato imprudentiæ. Quare nihil obſtat obiectio facta. *Ad 2. argumentũ.* ¶ Ad ſecundũ argumentum reſpondetur, ſufficere inuoluntariũ mixtũ ad hoc, vt quis dicatur pati iniuſtũ formaliter; maximè quando voluntariũ coniunctũ cum illo inuoluntario fuerit per iniuriam, & violentiam extortũ, vt contingit in caſibus argumenti. *Ad. 3. argumentum.* ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, negando ſequelam: Nam conditio illa, quam Theologi nolleitatem appellant, ſatis eſt ad hoc, vt quis cenſeatur iniuriam paſſus; tametſi aliàs ſimpliciter velit, dummodo conſenſus contra ius, & per violentiam extorqueatur; vt contingit in eo qui metu mortis matrimonium contrahit. *Ad 4. argumentum.* ¶ Ad quartum argumentum, ex dictis in tertia concluſione patet ſolutio. *Ad vltimũ argumẽtũ.* ¶ Ad vltimum reſpondetur primò, negando, quòd Chriſtus Dominus, atque Martyres patiebantur iniuſtum formaliter; ſed tantũ materialiter. *Chriſtus atque Martyres qualiter iniuſtũ patiebãtur.* Quod bene poteſt quis pati volens, vt dicit D. Tho. in 2. cõcluſione: etiam dum alteri facit iniuſtum formaliter, vt

habetur in ſolutione ad tertium. Vel ſecũdo reſpõdetur, concedendo quòd Chriſtus Dominus, atque Martyres patiebantur iniuſtum formaliter: tum, quia, quanuis ſuſtinebant mortem voluntariè, non tamen deprecabantur ipſos tortores, vt ſe occiderent: tùm etiam, quia, quanuis mors illa eſſet volita ſecundum rationem, tamen ſecundum appetitũ ſenſitiuum erat odio habita, vt Chriſtus Dominus manifeſtauit, dũ proximus morti dixit: Pater, ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte: veruntamen non mea ſed tua fiat voluntas. Et hoc ſatis eſſe videtur ad hoc, vt dicantur pati mortem nolẽtes, atque ex conſequenti iniuſtum formaliter. Meo tamen iudicio melior eſt prima reſponſio. Ad confirmationem reſpondetur, negando quòd qui violat virginẽ ipſa petente, atque conſentiente, quanuis faciat iniuriam, teneatur aliquid reſtituere, vt diximus in tertia concluſione. Quam etiam ſententiam tenet Silueſter verbo, luxuria. §. 6. & Nauarro in Manuali, c. 16. & Soto lib. 4. de Iuſtitia & iure, quæſt. 7. ar. 1. ad ſecundum, & Victoria in relectione de matrimonio, de quo nos etiam plura dicemus in materia de reſtitutione.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm quicunque facit iniuſtum peccet mortaliter.

Inf. q. 69. ar. 1. ad. & q. 70. ar. 4. con. Et. qu. 110. art. 4. cor. AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non quicunque faciat iniuſtum, peccet mortaliter. Peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quandoque veniale peccatum eſt, quòd aliquis faciat iniuſtum. *Lib. 5. c. 8. in fine. t. 5.* Dicit enim Philoſo. * in quinto Ethic. De iniuſta agentibus loquens. Quicunque non ſolum ignorantes, ſed & propter ignorantiam peccant, venia digni ſunt: ergo non quicunque facit iniuſtũ mortaliter peccat.

2 Præterea. Qui in aliquo paruo iniuſtitiam facit, parum à medio declinat. Sed hoc videtur eſſe tolerabile, & inter minima malorum computandum, *Lib. 2. cap. vlt. circa finem, 5.* vt patet per Philoſophum * in 2. Ethi. Non ergo quicunque facit iniuſtũ, peccat mortaliter.

3 Præterea, Charitas eſt mater omniũ virtutum, ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata oppoſita alijs virtutibus ſunt mortalia: ergo etiam neque facere iniuſtum ſemper eſt peccatum mortale.

¶SED CONTRA, Quicquid eſt contra legem Dei, eſt peccatum mortale. Sed quicunque facit iniuſtum, facit cõtra præceptum legis Dei: quia vel reducitur ad furtum, vel ad adulterium, vel ad homicidium, vel ad aliquid huiuſmodi, vt ex ſequentibus * patebit; ergo quicunque facit iniuſtum, peccat mortaliter. *Q. 64. & ſequentibus.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra * dictum eſt, cum de differentia peccatorum ageretur, peccatũ mortale eſt quòd contrariatur charitati per quam eſt animæ vita. *Q. 24. art. 12. & 1. 2. q. 72. ar. 5.* Omne autem nocumentum alteri illarum, ex ſe charitati repugnat, quæ mouet ad volendum bonum alterius: & ideo cum iniuſtitia ſemper conſiſtat in nocumento alterius, manifeſtum eſt quòd facere iniuſtum, ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud verbum Philoſophi intelligitur de ignorantia facti, quam ipſe vocat ignorantiam particularium circunſtantiarum, quæ meretur veniam: non autem de ignorantia iuris, quæ non excuſat. Qui autem ignorans facit iniuſtum, non facit iniuſtum, niſi per accidens: vt ſuprà * dictum eſt. *Artic. 2.*

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui in paruis facit iniuſtitiam, deficit à perfecta ratione eius quod eſt iniuſtum facere, inquantum poteſt reputari non eſſe omnino contra voluntatem eius, qui hoc patitur: putà ſi auferat aliquis alicui vnum pomum vel aliquid tale, de quo probabile eſt quòd ille inde nõ lædatur, nec ei diſpliceat.

¶Ad tertium dicendum, quod peccata quæ ſunt contra alias virtutes non ſemper ſunt in nocumentum alterius, ſed important inordinationem quandam circa paſſiones humanas. Vnde non eſt ſimilis ratio.

SVMMA TEXTVS.

CONCLVSIO. Facere iniuſtum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: Illud

illud eſt ex genere ſuo peccatum mortale, quod contrariatur charitati, per quam eſt vita animæ: ſed facere iniuſtum eſt huiuſmodi: ergo ex genere ſuo eſt peccatũ mortale. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Facere iniuſtum, eſt inferre alteri nocumentum: ſed quodcũque nocumentũ alteri illatum repugnat charitati, cuius eſt mouere voluntatem ad volendum bonum alterius: ergo quodcunque facere iniuſtum aduerſatur charitati, atque ex conſequenti ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

Explicatio Articvli.

Conclusio huius articuli eſt manifeſta; ſed ſolutiones argumẽtorum ſunt valde notandæ. Vnde circa ſolutionem ad primum aduerte, quòd doctrina ibi tradita habetur de regulis iuris in. 6. regula. 13. Vbi dicitur, quod ignorantia facti excuſat, non verò ignorãtia iuris. Idem etiam tenet Ariſtot. quinto Ethicor. c. 8. De quo vidẽdus eſt D. Thom. 3. par. quæſt. 80. artic. 4. ad. 5. & Caietanus in opuſculo de confeſsione. quæſt. 5. & Caſtro libr. 2. de lege pœnali: cap. 14.

Paruitas materiæ excuſat ne iniuſtitia ſit peccatum mortale.

¶Circa ſolutionem ad ſecundum eſt aduertendum, quod, vt ex illa conſtat paruitas materiæ excuſat, ne facere iniuſtum ſit peccatum mortale. Verbi gratia, rixantur pueri inter ſe ſe, etiam habentes vſum rationis, manuque & pugno ſe feriunt; & item fratres germani, dum paruuli ſunt in domo paterna conuitijs ſe laceſſunt, & alapas ſibi figunt, regulariter loquendo non peccant mortaliter; quia maiori ex parte id nõ procedit ex odio, aut maleuolentia, ſed nec ex ira perfecta: vnde talis materia inter ipſos parua cenſetur. Ex quo fit, vt etiam ſi ſint initiati prima tonſura, non maneant excommunicati: Excommunicatio enim ſine peccato mortali non incurritur. Dixi regulariter: nam interdum poteſt oppoſitum accidere; quod per prudentiam boni viri erit iudicandum. Sit aliud exemplum, quod à D. Thom. ponitur in eadem ſolutione ad ſecundum: Surripit quis ex pomario alieno vnum pomum, peccat ſolum venialiter, ob paruitatem materiæ. Et addit D. Thom. rationem: quia, ſcilicet, id non reputatur eſſe contra voluntatem domini illius. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſi ſciat eſſe contra volũtatem domini illius, eo quod eſt homo animi miſeri, & anguſti, tunc peccet mortaliter, auferendo pomum? Soto libr. 5. de iuſtitia & iure, quæſt. 3. artic. 3. ad tertiũ reſpondet affirmatiue; reſellitque Caietanum oppoſitum dicentem. 2. 2. quæſtio. 66.

Quãdo pueri alios prima torſura initiatos percutiẽtes ſint excõmunicati.

art. 6. Cæterum meo iudicio, opinio Caietani eſt multò verior. Vnde dico breuiter, quòd in tali caſu nullum eſt peccatum mortale. Subreptio enim vnius pomi non cenſetur rationabiliter contraria voluntati domini; licet de per accidens ex paruitate animi multum offendatur ex tali ſubreptione. Verum tamen eſt, quod ſi ſcirem hominem illum ex eo facto prouocandum eſſe ad multã iram, putà ad peierandum vel blaſphemãdum, vel concipiendum odium lethale, peccarem mortaliter, auferendo pomum; non quidem contra iuſtitiam, quod intendit D. Thom. ſed contra charitatem: quia eum prouoco ad peccandum. Et hoc eſt valde notandum pro pluribus alijs materijs.

¶Circa ſolutionem ad tertium argumẽtum eſt videndus D. Thom. infrà, q. 148. ar. 2. & Caietanus ibidem, & articul. 3. ad tertium, & quæſtione. 118. artic. 2. & 3.

QVÆSTIO. LX.

De Iudicio, in ſex Articulos diuiſa.

Articvlvs I.

Vtrùm Iudicium ſit actus iuſtitiæ?

Ad Primvm ſic proceditur. Videtur, quòd iudicium non ſit actus iuſtitiæ. Dicit enim * Philoſoph. in primo Ethicor. quod vnuſquiſque benè iudicat quę cognoſcit: & ſic iudicium ad vim cognoſcitiuã pertinere videtur. Vis autem cognoſcitiua per prudentiam perficitur. Ergo iudicium magis pertinet ad prudentiam, quàm ad iuſtitiam, quæ eſt in voluntate: vt dictum eſt. *Infr. q. 63. art. 4. cor. & Iſa. 1. le. 6. prin.*

2 Præterea, Apoſtolus dicit *. 1. ad Corint. 2. Spiritualis iudicat omnia. Sed homo maximè efficitur ſpiritualis per virtutem charitatis, quę diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ qui datus eſt nobis: vt dicitur Rom. 5. ergo iudiciũ magis pertinet ad charitatem, quàm ad iuſtitiam. *Lib. 1. c. 3. tom. 5. Q. 58. a. 4.*

3 Præterea, Ad vnamquanque virtutem pertinet rectum iudiciũ circa propriam materiam, quia virtuoſus in ſingulis eſt regula & menſura ſecundum Philoſo. * in lib. Ethic. Non ergo iudicium magis pertinet ad iuſtitiam *Li. 3. Ethi. c. 4. ad fin. tom. 5.*

quàm

quàm ad alias virtutes morales.

4 Præterea, Iudicium videtur ad ſolos iudices pertinere. Actus autem iuſtitiæ inuenitur in omnibus iuſtis. Cùm ergo non ſoli iudices ſint iuſti, videtur quòd iudicium non ſit actus proprius iuſtitiæ.

¶ SED CONTRA eſt, quod in Pſalm. 93. dicitur. Quoadusque iuſtitia conuertatur in iudicium.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iudicium propriè nominat actum iudicis, inquantum iudex eſt. Iudex autem dicitur quaſi ius dicens. Ius autem dicitur obiectum iuſtitiæ vt ſuprà habitũ * eſt. (Q.57.a.1.) Et ideo iudicium importat ſecundum primam nominis impoſitionem, diffinitionem, vel determinationem iuſti vel iuris. Quod autem aliquis benè diffiniat aliquid in operibus virtuoſis, propriè procedit ex habitu virtutis: ſicut caſt' rectè determinat ea, quę pertinent ad caſtitatem. Et ideo iudicium quod importat rectam determinationem eius quod eſt iuſtum, propriè pertinet ad iuſtitiam. Propter quod Philoſophus * in quinto Ethicorum dicit, (Lib. 5. c. 4. paulò ante med. to. 5.) quod homines ad iudicem confugiunt ſicut ad quandam iuſtitiam animatam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd nomen iudicij quod ſecundum primã impoſitionem ſignificat rectam determinationem iuſtorum, ampliatum eſt ad ſignificandam rectam determinationem in quibuſcunque rebus, tam in ſpeculatiuis, quàm in practicis: in omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur, quorum vnum eſt ipſa virtus proferens iudicium. Et ſic iudiciũ eſt actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid rationis eſt. Aliud autem eſt diſpoſitio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & ſic in his quæ pertinent ad iuſtitiam, iudicium procedit ex iuſtitia: ſicut & in his quæ ad fortitudinem pertinent, ex fortitudine. Sic ergo iudicium eſt quidam actus iuſtitiæ, ſicut inclinantis ad rectè iudicandum; prudentiæ autem, ſicut iudicium proferentis. Vnde & ſyneſis ad prudentiam pertinens dicitur benè iudicatiua: vt ſupra * habitum eſt. (Q.51.a.3.)

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd homo ſpiritualis ex habitu charitatis habet inclinationem ad rectè iudicandum de omnibus ſecundum regulas diuinas, ex quibus iudicium per donum ſapientiæ pronũtiat: ſicut iuſtus per virtutem prudentiæ pronũtiat iudiciũ ex regulis iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliæ virtutes ordinant hominem in ſeipſo: ſed iuſtitia ordinat hominem ad alium, vt ex dictis * patet. (Q.58 a.2. 9. & 10.) Homo autem eſt dominus eorum, quæ ad ipſum pertinent; non autem eſt dominus eorum quæ ad alium pertinent. Et ideo in his, quæ ſunt ſecundum alias virtutes, non requiritur, niſi iudicium virtuoſi, extenſo tamen nomine iudicij: vt dictum * (In iſto art.) eſt. Sed in his quæ pertinent ad iuſtitiã, requiritur vlterius iudicium alicuius ſuperioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus. Et propter hoc iudicium ſpeciali' pertinet ad iuſtitiam, quàm ad aliquam aliam virtutem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iuſtitia in principe quidem eſt ſicut virtus architectonica, quaſi imperans & præcipiens quod iuſtum eſt: in ſubditis autem eſt tanquam virtus executiua & miniſtrans. Et ideo iudicium, quod importat diffinitionem iuſti, pertinet ad iuſtitiam ſecundum quod eſt principaliori modo in præſidente.

SVMMA TEXTVS.

Concluſio eſt affirmatiua: Et probatur ex ipſo nominis ſono, & compoſitione. Nam iudicium idem eſt, quod dictio iuris, & iudicare, quod ius dicere, & iudex, quod ius dicens. Ex quo fit, vt iudicare ſit proprius actus circa ius: ſed ius eſt obiectum iuſtitiæ, vt ſupra dictum eſt; hoc eſt, illud iuſtum, quod per iuſtitiam in rebus conſtituitur: ergo iudicare ſecundum ſuam propriam ſignificationem idem eſt, quod diſcernere, & diffinire id, quod iuſtũ eſt: ſed hoc pertinet ad iuſtitiam: ergo iudicare eſt actus iuſtitiæ.

Explica-

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nomen iudicii multis modis accipitur.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, quòd iudicium multis modis accipitur in ſacris litteris. Nam primò accipitur pro ipſa lege Dei, iuxta illud Pſalm. 118. Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Secundò ſumitur pro cauſa, quæ ad iudicem defertur, vt in eodem Pſalmo, Iudica iudicium meum, & redime me. Quo loco D. Thom. Hieronymus vertit. Iudica cauſam meam. Tertiò accipitur pro effectibus Dei, quorum cauſam ignoramus, vt Pſalmo. 35. Iudicia tua abyſſus multa. Quartò, pro punitione, quomodo accipitur. Exo. c. 6. dũ dicitur: Ego Dominus, qui educam vos de ergaſtulo Ægyptiorũ in brachio excelſo, & iudicijs multis. Et Mar. 12. dicit Christus de phariſæis: Hi recipient prolixius iudicium, id eſt, grauius punientur. Quintò accipitur multo communius pro actu iudicandi, vt in Pſalm. 1. Non reſurgent impij in iudicio. Et Ioan. 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. Et in hac ſignificatione accipitur à D. Thom. in præſenti, quando dicit, quod iudicare eſt actus iuſtitiæ. Plures alias acceptiones huius vocis iudicium, ponit Syluester verbo, iudicium. §. 1. & Lexicon Theologicum eodem verbo. Videte illas.

Quid iudicium, quid iudex, quid ius.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd iudicium eſt actus iudicis, in quantum iudex eſt: iudex autem idem eſt, quod ius dicẽs: ius verò idem quod iuſtum, ſiue æquale. Vnde in propria ſua natura, & in proprio ſuo conceptu iudicium importat diffinitionem, & determinationẽ iuris, vel iuſti. Dicitur etiã iudex cõtrouerſiarum cognitor: eſtque ille, qui ex iuriſdictione ſibi propria, vel delegata, & commiſſa ius habet litigantium cauſas cognoſcendi. Vnde Ariſto. 5. Ethic. c. 4. vocat iudicem iuſtitiam animatam, idque multis de cauſis. Primò, quia iuſtitia debet occupare totã iudicis animã. Secundò, quoniam, ſicut index operatur, & exercet operationẽ vitæ per animam: ità etiã per iuſtitiam tanquam per animam, & principium vitæ debet ſuas operationes exercere. Tertiò, quoniam iuſtitia ex ſe mortua eſt, niſi executioni mandetur. Executio autem fit per iudicem: ſicque iudex vocatur iuſtitia animata.

Dubiũ circa cõcluſionem articuli.

¶Sed eſt difficultas circa concluſionem huius articuli: Verùm iudicium, de quo in præſenti eſt ſermo, ſit actus elicitus à iuſtitia, an verò à prudentia. Et quidem, quòd ſit actus elicitus à prudentia, probatur primò: Vnuſquiſque, vt dicit Ariſt. lib. 1. Ethi. ca. 3. bene iudicat quæ cognoſcit: ergo iudicium ad vim cognoſcitiuam pertinet. Tunc vltra: ſed vis cognoſcitiua in moralibus perficitur per prudẽtiam: ergo iudiciũ potius per prudẽtiam, quæ eſt in intellectu, quàm per iuſtitiam, quæ eſt in voluntate, elicitur. *1. argumẽtum.*

¶Secundò: Iudicium, quo quis determinat in materia caſtitatis, pertinet ad caſtitatem; & quo determinat in materia fortitudinis, pertinet ad fortitudinem: & ſimiliter iudicium, quo quis determinat in materia iuſtitiæ, pertinet ad iuſtitiam: ergo non eſt cur iudiciũ in ſua generalitate magis ſit actus iuſtitiæ, quàm cæterarũ virtutũ. *2. argumentum.* ¶Tertiò: Si iudiciũ hic ſumatur pro eo, quo quis determinat caſus dubios iuſtitiæ, certum eſt, quod elicitur à ſcientia iuris, & peritia, quã quis habet: ſi verò ſumitur pro eo, quod iudex determinat, quid, & quando ſit faciendum, elicitur à prudentia; vt conſtat: ergo falsò dicit D. Tho. quòd iudicium, prout ſignificat determinationem iudicis, eſt actus iuſtitiæ. *3. argumẽtum.*

¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quod iudicium pro determinatione facta à iudice cõpetẽti in materia iuſtitiæ [ſic enim accipitur iudicium in præſenti, & eſt cũ iudex iudicat inter partes litigãtes, eaſq; coercet ad aſſecutionem iuſti] tale, inquam, iudicium eſt actus elicitus à iuſtitia. Probatur: Tale iudicium eſt debitum, & conſtituit æquale & iuſtum, idque in ordine ad alterũ: ergo nihil deeſt illi, quominus ſit actus elicitus à iuſtitia. Eſt autem actus iuſtitiæ legalis, in quantum iudex debet illud iudiciũ bono cõmuni: & eſt actus iuſtitiæ cõmutatiuæ, in quantum iudex tanquam miniſter reipublicæ ſtipendio conductus, profert tale iudicium conſtituitque æquale in re. Cæterum ſi iudicium fiat non à iudice, ſed ab homine priuato, poterit eſſe vel actus miſericordiæ: ſi fiat ad ſuccurrendum miſero, aut ad docendũ ignorãtes; vel poterit eſſe actus ſcientiæ, ſi fiat ſolum ſpeculandi, & docẽdi gratia: vel poterit eſſe actus iuſtitiæ legalis, ſi fiat pro bono communi & obſeruatione legum. Et tandẽ ſimiliter poterit eſſe actus cæterarum virtutum, iuxta motiua, quibus quis motus fuerit ad ferendum tale iudiciũ. *1. cõcluſio.* *Iudiciũ eſt actus elicitus à iuſtitia.*

Ad. 1. arg.

¶Et ad ſecundum argumentum, in contrarium factum reſpondetur negando vltimam conſequentiam. Quanuis enim ſit verũ, quod iudiciũ pertinet ad vim cognoſcitiuã, & quòd vis cognoſcitiua in moralibus perficitur per prudentiam, non tamen inde infertur, quod iudicium pro determinatione facta à iudice in materia iuſtitiæ, non ſit actus elicitus à iuſtitia. Quod, vt intelligatur aduertendum eſt, quòd cum nomẽ iudi-

cium

Iudiciũ ſignificat rectam diffinitionē omnium virtutum circa propria obiecta.

cium à iure ſit deriuatum, ſit, vt primò fuerit impoſitum ad ſignificandam rectam determinationem iuſtorum. Inde autem fuit deriuatum nomen ad ſignificandum in vniuerſum quamcunque rectam diffinitionem aliarum virtutum circa propria obiecta, tã in ſpeculatiuis quã in practicis. Vt verbi gratia, ad ſignificandum rectam diffinitionem in materia temperantiæ & fortitudinis, &c. & ſimiliter ad ſignificandum in ſcientijs ſpeculatius adæquationem obiecti ad intellectum, in quo recta diffinitio talis ſcientiæ conſiſtit: ſed in omnibus his ad rectum iudicium duæ virtutes ſunt neceſſariæ. Vna, quæ iudicium proferat: altera, quæ potentiam iudicantis diſponat ad hoc, vt ſit apta, & idonea ad rectitudinem iudicij. Primũ eſt propriũ, ratio cuius eſt loqui. Secundum autem eſt proprium illius habitus, cuius eſt bene afficere potentiã ad obiectũ. Qui habitus in rebus ſpeculatiuis, eſt ſpeculatiuus, in intellectu exiſtẽs: in practicis autem eſt habitus afficiens appetitum, nempe, in materia temperantiæ: habitus temperantiæ in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectiſsimè iudicabit eſſe bonum aggredi res difficiles, quando oportet, niſi qui fortis eſt: nec etiã cenſebit eſſe melius vti ciborum moderatione, quam illis immergi, niſi qui temperatus. Et pari ratione rectum iudicium in materia iuſtitiæ erit opus ipſius; tanquam inclinantis hominem ad rectè iudicandum: prudentiæ autem, tanquam proferentis iudicium. Prudentia enim eſt, quæ in omnium virtutum materijs iudicia profert: cùm tamen, quòd recta ſint ab habitibus moralibus affectum præparantibus proueniat, &c.

Ad rectum iudiciũ duæ virtutes ſunt neceſſaria.

Si quis autem quærat, vtrinam harum virtutum ſit magis proprium iudicare? dico breuiter propinquiùs quidem id conuenire rationi, atque prudentiæ, à qua iudicium profertur, ſed potiſsimum conuenire iuſtitiæ, à qua habetur, vt iudicium ſit rectum. Virtus enim moralis, vt inquit Ariſt. 6. Ethic. c. 12. eſt quæ propoſitum ipſum efficit rectum: prudentia vero, quæ circa media negotiatur. Et quia, vt diximus ſuprà, in primo Tomo. q. 3. art. 1. omnis actus dicitur elici ab illa virtute, ſeu vitio, à quo habet bonitatẽ, vel malitiam in eſſe moris, quamuis non ſit actus illius potentiæ; in qua talis habitus cõſtituitur, ſit, vt iudicium in materia iuſtitiæ eliciatur à virtute iuſtitiæ, à qua habet ſpeciem moralem: quamuis iuſtitia ſit in voluntate, & iudicium in intellectu.

Ad. 2. argumentũ.

¶ Ad ſecundum argumentum ex dictis patet ſolutio. Cùm enim iudicium propriè ſumptum, vt dicit D. Thom. hic ad primum ſolùm ſignificet determinationem iuſtorum, hoc eſt, determinationem in materia iuſtitiæ, ſit, vt propriè non inueniatur, nec ſit actus, niſi ſolius iuſtitiæ. Cæterùm ſi ſumatur amplè & extenſo vocabulo, poterit etiam reperiri in materia cuiuſcunque alterius virtutis, vt iam dictum eſt, &, vt declarat D. Tho. hic ad. 3.

Ad. 3. argumentum.

¶ Ad tertium reſpondetur, verum eſſe, quòd iudicium poteſt eſſe actus diuerſarum virtutum, iuxta diuerſa motiua ipſius operantis. Cæterum, quia hic non loquimur de iudicio, niſi habita ſolùm ratione finis, & obiecti, & non ipſius operantis, & iudicium ex natura ſua ordinatur ad conſtitutionem iuſti in rebus ipſis, quod propriè pertinet ad iuſtitiam, ſit, vt iudicium propriè ſit actus iuſtitiæ, & non alterius virtutis. Et hæc de iſto articulo.

ARTICVLVS. II.

¶ *Vtrùm ſit licitum iudicare.*

Inf. ar. 3. et 6. & q. 67. ar. 1. & 4. di. 48. cor. principio. Et Rom. 2. & c. 14. cu. 3. fin. & 1. Cor. 4.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non ſit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna niſi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt: ſecundum illud Matth. 7. Nolite iudicare, ne iudicemini. Ergo iudicare eſt illicitum.

2 Pręterea, Rom. 14. dicitur. Tu quis es, qui iudicas alienũ ſeruũ, ſuo dño ſtat, aut cadit. Dñs autem omniũ Deus eſt. Ergo nulli homini licet iudicare.

3 Præterea, Nullus homo eſt ſine peccato, ſecundum illud. 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus. Sed peccanti non licet iudicare ſecundũ illud ad Romanos. 2. Inexcuſabilis es homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas: teipſum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Ergo nulli licitum eſt iudicare.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Deuter. 16. Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iudicium intantum eſt licitum, inquantum eſt iuſtitiæ actus. Sicut autem ex prædictis * patet ad hoc quòd iudicium ſit actus iuſtitiæ, tria requiruntur. *Ar. præced.*

Primo, quidem, vt procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Secundò, quòd procedat ex authoritate præſidentis. Tertiò, quòd proferatur, ſecundum rectam rationem prudentiæ. Quodcunque autem horum defuerit, iudicium erit vitioſum & illicitum. Vno quidem modo quando eſt contra rectitudinem iuſtitiæ. Et ſic dicitur iudicium peruerſum, vel iniuſtum. Alio modo, quando homo iudicat in his, in quibus non habet autoritatem: & ſic dicitur iudicium vſurpatum. Tertio modo, quando deeſt certitudo rationis, puta, cum aliquis de his iudicat, quæ ſunt dubia, vel occulta propter aliquas leues coniecturas, & ſic dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quod Dominus ibi, prohibet iudicium temerarium, quod eſt de intentione cordis, vel de alijs incertis, vt Auguſtin. * dicit in libro de Sermone Domini in monte. Vel prohibet ibi, iudicium de rebus diuinis: de quibus cum ſint ſupra nos, non debemus iudicare, ſed ſimpliciter ea credere: vt Hilarius * dicit ſuper Matthæ. vel prohibet iudicium quod nō fit ex beneuolentia, ſed ex animi amaritudine, vt Chry. * dicit.

Lib.2.c.28 to.4.

Capit.5. in Matth. non procul. à fine.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd iudex conſtituitur, vt miniſter Dei. Vnde dicitur Deuterono.1. Quod iuſtum eſt iudicate. Et poſtea ſubdit, Quia Dei eſt iudicium.

Hom.17. in opere imperfecto. to.2.

¶Ad tertium dicendum, quod illi qui ſunt in grauibus peccatis, non debent iudicare eos, qui ſunt in eiſdem peccatis, vel minoribus: vt Chryſoſt. dicit * ſuper illud Matth.7. Nolite iudicare. Et præcipue, hoc eſt intelligendum quando illa peccata ſunt publica: quia ex hoc generatur ſcandalum in cordibus aliorum. Si autem non ſunt publica, ſed occulta, & neceſſitas iudicandi immineat, propter officium poteſt cum humilitate & timore, vel arguere, vel iudicare. Vnde Auguſti. * dicit in libro de Sermone Domini in monte. Si inuenerimus nos in eodem vitio eſſe, congemiſcamus, & ad pariter conandum inuitemus. Nec tamen propter hoc homo ſic ſeipſum condemnat, vt nouum condemnationis meritum ſibi acquirat: ſed quia condemnans alium, oſtendit ſe ſimiliter condemnabilem eſſe propter idē peccatum vel ſimile.

Hom.24. non remotè à prin. t.2.

Li.2.c.28. à med. to.4.

Svmma Textvs.

Diuus Thom. ea tantum ratione mouet præſentem difficultatem, vt explicet conditiones, quæ neceſſariæ ſunt ad hoc, vt iudicium ſit rectum, atque licitum. Et ſic conſtituit talem concluſionem: Ad hoc, vt iudicium ſit rectum & licitum, opus eſt, vt procedat à poteſtate legitima, ab inclinatione iuſtitiæ, & quod fiat ſecundum rectam rationem prudentiæ: & quauis ex his conditionibus deficiente, iudicium erit vitioſum, & peccatum. Probatur: Iudicium eatenus eſt rectum, & licitum, quatenus eſt actus iuſtitiæ: ſed ad hoc vt ſit actus iuſtitiæ, tria hæc commemorata ſunt neceſſaria: ergo & eadem requiruntur ad iudicij rectitudinem. Conſequentia cum maiori eſt nota; & minor probatur: Nam ſi deſit legitima poteſtas, appellatur iudicium vſurpatum, Si autem deſit inclinatio iuſtitiæ, appellatur iudicium peruerſum, & iniuſtum, Si verò deſit recta ratio prudentiæ, dicitur iudicium ſuſpicioſum, & temerarium, quæ omnia important actū vitioſum: ergo.

Explicatio Articvli.

Tres conditiones ſūt neceſſariæ, vt iudiciū ſit iuſtum.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt primò, quòd, vt ex litera conſtat, tres ſunt conditiones neceſſariæ ad hoc, vt aliquod iudicium ſit ſtudioſum, & ſecundū iuſtitiam. Prima conditio eſt, quòd iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ. Secunda, quòd procedat ex iuriſdictione & autoritate præſidentis, & iudicantis. Tertia conditio eſt, quòd tale iudicium procedat ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, & debitam conſultationem. Legitimus ſenſus primæ conditionis eſt, quòd iudicium procedat ex iſto actu iuſtitiæ: Volo reddere alteri quod ſuum eſt. Et tūc iudiciū procedit ex intētione, & inclinatione iuſtitię, quāuis in illo iuſtitię habit⁹ nō ſit. Iuſtitia enim per iſtū actū, & diſponit intellectū, & inclinat voluntatē ad iudicandum ſecundum rectam rationem prudentiæ.

tiæ. Eſtque iſta conditio potiſsima inter requiſitas ad rectum iudicium: quia ſumitur ex fine, qui præcipuus eſt, in rebus moralibus. Secunda conditio ſumitur ex parte agentis & ex parte ſubiecti, in quo recipitur autoritas & iuriſdictio. Et ratio illius eſt: Nam cum iuſtitia neceſſario debeat habere vim coactiuam; & cogere nullus poſsit, niſi ſibi ſubditum; quòd & exemplo rerum naturalium conſtat: agens enim naturale non vincit paſſum, niſi intra ſuæ actiuitatis ſphæram ſit ſibi ſubiectum: manifeſte ſequitur eſſe opus iuriſdictione, & autoritate in iudicante ad hoc, vt iudicium ſit rectum. Propter quod dicebat Paulus ad Romanos. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? domino ſuo ſtat, aut cadit. Et cum Deus ſit vniuerſalis omnium Dominus, ſit, vt nullus inter mortales legitimus poſsit eſſe iudex, niſi qui ab ipſo iudicandi poteſtatem acceperit. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo: & qui poteſtati reſiſtit Dei ordinationi reſiſtit; vt dicit idem Paulus ad Roman. 13. Tertia conditio ſumitur ex parte diſpoſitionis, quæ debet eſſe in intellectu, & ratione iudicantis. Nam cùm iudicium ad hoc, vt ſit rectum, neceſſarium ſit, vt fiat ſecundum regulas, & terminos iuris; maxima conſultatione & prudentiæ exiſtimatione erit opus, vt nihil ex his prætermittatur. Omnes has conditiones explicuit ſcriptura, Exodi decimo octauo, quando Ietro Socer Moyſi dixit: Prouide de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum; in quibus ſit veritas; & qui oderint auaritiam: & conſtitue, ex his Tribunos, Centuriones, & Decanos, qui iudicent populum omni tempore, &c. Nam in illis verbis: Elige viros timentes Deum, in quibus ſit veritas, explicatur prima conditio, quæ eſt, vt iudicium procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Et in illis: Conſtitue ex eis Tribunos, & Centurios, explicatur ſecunda conditio. Et tandem quando dicitur: Elige viros ſapientes, explicatur tertia, quæ eſt, vt iudicium procedat ſecundum rectam prudentiam. Nam prudentia maximè ſplendere ſolet in viro ſapiente. Ex hac doctrina colligitur, quòd ſi aliqua ex his conditionibus deſit, iudicium erit vitioſum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis, dicitur iudicium peruerſum, & impium: ex defectu ſecundæ dicitur iudicium vſurpatum: & ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ, quæ eſt potiſsima inter conditiones requiſitas ad rectè iudicandum, vt diximus, oportet iudicem non habere affectum alterius partis; ſed incredibilem quendam, & vehementiſsimum amorem efficiendi æqualitatem inter vtramque partem, ſcilicet, inter actorem, & reum. Cuius veritatis quam plurimæ ſunt rationes & cauſæ. Prima eſt: Nam, ſi iudex haberet affectum alterius partis, efficeretur proculdubiò alterum extremorũ, ſcilicet, amicus, vel actoris, vel rei. Amicus autem cùm ſit alter ego, nulla ratione poteſt eſſe iudex: tunc enim eſſet quis iudex in propria cauſa: quod omnino abhorret & deteſtatur natura. Secunda ratio deſumitur ex principio quodam philoſophiæ, ſcilicet. Intus exiſtens prohibet extraneum: ergo actor exiſtens in pectore iudicis, prohiberet reum, & èconτra reus exiſtens in pectore iudicis, prohiberet actorem: atque ex conſequenti iudex, vt ex inclinatione iuſtitiæ operetur, nullum debet habere affectum alterius partis. Quod & confirmatur exemplo oculi, in quo videmus, quòd non poteſt rectè iudicare de coloribus, niſi eius pupilla omni prorſus careat colore. Propter quod Ariſtotel. 3. Ethicorum, capit. vndecimo, ex Archita philoſopho comparabat iudices aræ Deorum: quaſi ſignificans, oportere eos ab omni paſsione & acceptione perſonarum eſſe vacuos, tanquam Deos. Ad quod etiam attendens Chriſtus dixit, Matthæ. capit. quinto. Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur. Sitiendam enim & eſuriendam dicit iuſtitiam: quoniam qui eſuriunt, & ſitiunt vacui ſunt à cibis, & potibus. Et tales oportet eſſe iudices, ſcilicet, vacuos ab omni affectione, atque paſsione, vt rectè poſsint ex inclinatione iuſtitiæ iudicium proferre. De hac re eſt videndus D. Antoninus Archiepiſcopus Florentinus in ſumma Theologica, ſecunda parte, titulo primo, capitulo decimonono, §. primo.

Iudex ad rectè iudicandũ non debet habere affectum alteri' partis.

¶Sed eſt difficultas, vtrùm ſemper, quod iudicio deeſt aliqua ex poſitis conditionibus, illud ſit peccatum mortale ex genere ſuo. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd defectus ſecundæ conditionis, quæ eſt iuriſdictio ſemper ex genere ſuo facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque iudex, qui vel nullam habens autoritatem,

Dubium.

Ex defectu iuriſdictionis ſemper iudiciũ redditur mortale.

tatem, vel alienam vſurpans, cum iudicat, qui ſibi non ſubditur mortaliter peccat. Vnde iudex ſecularis in clericorum cauſas ſe intromittens, etiam ſi à iure excommunicatus non eſſet, mortali peccato eſt obnoxius, ac ſi eſſet priuata perſona. Imo eo peccat grauius, quò intuitu publicæ autoritatis id facit. Ex quo infertur, quòd ſi talis iudex clericum bonis ſuis priuet, verè erit latro; &, ſi occiderit, erit verè homicida. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd defectus tertiæ conditionis, quæ eſt, vt iudicium fiat ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, ſimiliter ex genere ſuo inducit peccatum mortale: poterit tamen fieri veniale ex leuitate materiæ: vt ſi iudex leues aliquos terminos iuris miſſos faciat: vel aliquis quempiam de re leui leuiter iudicet, vt articulo ſequenti ſumus dicturi. Sed dubium eſt de iudicio, cui tantum deeſt prima conditio, quæ eſt, vt fiat ex inclinatione iuſtitiæ, vtrùm illud ſit peccatum mortale, ex genere ſuo? Magiſter Soto. libro. 3. de iuſtitia & iure, quæſtio. 4. articulo. 2. partem tenet affirmatiuam. Nec eius rei alia ratio poteſt aſſignari, niſi, quòd D. Thom. in iſto articulo dicit tale iudicium eſſe peruerſum, atque iniquum.

Ex defectu rectæ æſtimationis prudentiæ, etiã reddit mortale iudicium.

1. cõcluſio. ¶ In hoc tamen ſit prima concluſio: Defectus primæ conditionis ex genere ſuo nõ facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque ſi iudex præcipit ſuſpendere latronem, ſufficienter de furto conuictum: idque faciat non ex zelo, & inclinatione iuſtitiæ, ſed ex inani gloria; tale iudicium non eſt peccatum mortale, ex genere ſuo. Probatur: Iudex in tali caſu nõ peccat mortaliter: ergo defectus primæ conditionis ex ſe non inducit peccatum mortale. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur: Ille actus, puta, ſuſpendere latronem, ſufficienter conuictum, de ſe eſt licitus, & circunſtantia vanæ gloriæ appoſita, non eſt peccatũ mortale; inanis enim gloria, vt docet D. Thomas infra, quæſtio. 132. non eſt peccatum mortale: ergo, nec iudex in illo actu peccat mortaliter. Et confirmatur: Facere opera aliarum virtutum ex inani gloria, non eſt peccatum mortale: ergo nec facere iudicium. Conſequentia tenet ex paritate rationis; & antecedens probatur: Nam orare Deum ex vana gloria, non eſt peccatum mortale, vt omnes Doctores concedunt, & ſimiliter nec leuare miſeriam pauperis, aut ſoluere debitum.

2. cõcluſio. ¶ Secunda concluſio: Facere iudicium propter alium finem à fine iuſtitiæ, vt verbi gratia, facere iudicium ex odio, vel ex inani gloria, erit peccatum; ſecundum conditionem finis appoſiti. Itaque ſi finis eſt mortalis, iudicium erit mortale; & ſi fuerit venialis, erit peccatum veniale. Hoc tamen, non erit in quantum iudicium, quia talis actus non eſt contra iuſtitiam: ſed, aut contra charitatem, aut contra humilitatem. Ex hoc infertur, quòd quotieſcunque in iudicio deficit prima conditio, illud eſt peccatum ſaltim veniale. Et hoc eſt quod voluit dicere D. Thom. quando in hoc articulo affirmat, tale iudicium eſſe peruerſum, & iniquum. Bonum enim vt dicit D. Dionyſius, conſurgit ex integra cauſa; malum autem ex ſingularium defectu. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum in contrarium factum.

Dubiũ circa ſolutionem ad. 3. argumentũ D. Thom.

¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum, vbi dicit D. Thom. quòd qui ſunt in grauibus peccatis, maximè ſi fuerint publica, non debent iudicare eos, qui vel in ſimilibus, vel in minoribus peccatis ſunt conſtituti, eſt difficultas, vtrùm iudex in peccato mortali exiſtens, peccet mortaliter, alios iudicando, Alexander Alenſ. vt refert Syluester, verbo iudex primo. §. decimo. tenet, quod omnes iudices, ſiue profani, ſiue eccleſiaſtici in peccato mortali exiſtentes, peccẽt mortaliter iudicando. Et Syluester verbo. correctio. §. 15. &. 16. tenet, quòd ſaltim iudices eccleſiaſtici peccant mortaliter ſententiam proferentes, & idem tenet, D. Thom. in. 4. diſtinct. 19. quæſt. 2. articulo. 2. quæſtiũcula. 2. & Paludanus diſtinct. 19. quæſt. 3. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex illo Matthæi. 7. Vbi poſtquam Chriſtus dixit; Nolite iudicare, & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini; & in qua menſura menſi fueritis remetietur vobis, ſubdit ſtatim. Quid autem, vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quo modo dicis fratri tuo; Frater, ſine eijciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Quibus verbis, vt conſtat: Redemptor noſter prohibet, ne quis in peccato exiſtens alios iudicet. Et Ioann. capit. 8. dicitur: Qui ſine peccato eſt veſtrum primus in eam lapidem mittat. Supra quæ verba dicit D. Gregorius, & habetur in Decretis. 3. quæſtion. 7. capitul. qui ſine. Ad aliena quippe peccata punienda ibant, & ſua relin-

Sententia Alexandri & aliorũ.

1. argumentum.

quebant

quebant: Reuocentur igitur intus ad conſcientiam, vt priùs propria corrigant; & tunc aliena reprehendant. Et paulo inferiùs: Priùs ipſi purgandi ſunt, per quos aliorum culpæ feriuntur, vt ipſi iam mundi per vltionem veniant, qui aliorum vitia corrigere feſtinant. Et idem habetur in capit. poſtulatus, eadem cauſa & quæſtione. ¶ Et ratione ſic argumentor: *2. argumentum.* Miniſtri debent eſſe ſimiles principali agenti iuxta illud Leuit. 10. Sancti eſtote; quoniam ego ſanctus ſum: ſed omnis poteſtas iudicandi eſt à Deo, vt conſtat ex Paulo ad Romanos. 13. & ex illo celebri teſtimonio Sapientis: Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: ergo quicunque iudicans in peccato mortali cùm non ſit ſimilis Deo principali agenti peccabit mortaliter.

Sententia D. Tho. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenent Diuus. Thom. Et Caietanus in præſenti, & Soto libro. 3. de iuſtitia & iure, quæſtio. 4. articulo. 2. & Syluester verbo, Iudex, §. 12. quæ proculdubio eſt vera. Vnde ad illius explicationem ſit prima conclusio: *1. cõclusio.* Iudicare alium de conſimili peccato mortali, aut leuiori ex ſe non eſt peccatum mortale. Itaque prætor quantumuis ſit adulter, non peccabit mortaliter iudicans ciues adulteros, vel in alio peccato exiſtentes. Et idem eſt dicendum de alijs prælatis, atque iudicibus. Quod debet intelligi de iudicio exteriori extra confeſsionem facto. Nam, *Abſoluens in peccato mortali exiſtens peccat mortaliter.* ſi quis in foro conſcientiæ in mortali exiſtens alium abſoluat, peccabit mortaliter, vt omnes Doctores concedunt in materia de confeſsione. Sed probatur noſtra concluſio primo: Quia alias ſequeretur, quod omnes Gentiles cùm iudicabant peccarent mortaliter; ſiquidem omnes erant in peccato mortali: conſequens autem eſt contra D. Auguſtinum, qui ſæpe ſæpiùs laudat Romanos de rectitudine in iudicando: ergo non eſt dicendum, quod iudicare in peccato mortali ex ſe ſit peccatum mortale. Quin potiùs addiderim, quod ex ſe talis iudex, nec mortaliter, nec venialiter peccat (quidquid dicant Soto atque Caietanus locis citatis:) facit enim opus moraliter bonum; ſicut & ille, qui dat eleemoſynam, aut audit miſſam in peccato mortali: de quo certum eſt, quòd nec venialiter peccat, niſi apponat malam circunſtantiam. Et confirmatur: Iudex in peccato mortali exiſtens poteſt ſeruare in iudicandis conditiones requiſitas ad rectitudinem iudicij: nam poteſt primò habere poteſtatem, & iuriſdictionem ad iudicandum, quæ [vt diximus ſupra, quæſtio. 10. articulo. 10. & latiùs dicemus in materia de Dominio] non fundatur in gratia: item poteſt iudicare ſecundum rectam rationem prudentiæ; & tandem moueri ad id ex zelo iuſtitiæ, ſcilicet, ex iſta voluntate: Volo reddere alteri, quod ſuum eſt: ergo tunc, nec mortaliter, nec venialiter peccabit. Atque ex conſequenti iudicare in peccato mortali ex ſe, nec eſt peccatum mortale, nec veniale.

2. cõclusio. ¶ Secunda concluſio: Iudex exiſtens in peccato publico, & ſcandaloſo peccat mortaliter ferendo ſententiam, etiam iuſtam; potiſsimè in illis ſceleribus, quibus ipſe tenetur. Probatur: Talis publicus peccator iudicans alterum de conſimili peccato, quantum eſt ex ſe dat materiam ſcandali; & facit, vt iudicium atque iuſtitia à populo, vilipendatur, dum videt populus non eſſe idem iudicium pro maioribus, & pro minoribus: ergo peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quòd cùm iudex ex officio, & ex iuſtitia teneatur ſubditos corrigere, & adhibere omnia media ad id neceſſaria, ſi tempus iudicij inſtet, & ipſe ſit in conſimili peccato publico, & ſcandaloſo tenebitur agere pœnitentiam, & reſipiſcere, vel relinquere officium. Ad hoc enim pertinet illud Chriſti: Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides? Hypocrita eijce potiùs trabem de oculo tuo, &c. Et etiam illud; Qui ſine peccato eſt veſtrùm, primus in eam lapidem mittat. *Ad. 1. arg.* Sed de hoc latè à nobis eſt diſputatum ſupra, quæſtione. 33. articulo. 3. dum *Ad. 2. argumentũ.* ageremus de correctione à prælatis facienda. Et per hoc patet ſolutio, ad argumentum ex teſtimonijs deſumptum. ¶ Ad rationem reſpondetur, illam tantum probare, eſſe quandam decentiam, vt qui alios iudicat talem ſe gerat, quales ſubditos vult eſſe, quos condemnat. nihilominus tamen ex hoc non infertur, quòd qui contrarium facit peccet mortaliter, niſi fortè propter ſcandalum, ſi peccatum ſit publicum, vt diximus in ſecunda concluſione. Ex dictis infertur meritò concilium Conſtantienſe, ſeſione octaua, Canone. 15. damnaſſe Vviclephum, aſſerentem, quod exiſtens in peccato mortali nec eſt verè dominus, nec prælatus, nec iudex. Sed de hoc in materia de dominio, quæſtio. 62. articulo primo.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudicium ex ſuſpicione procedens, ſit licitum.

Locis ſupra ar. 2. inductis. Et quol. 12 art. 25.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd iudicium ex ſuſpicione procedens, non ſit illicitum. Suſpicio enim videtur eſſe opinio incerta de aliquo malo. Vnde & Philoſo. in. 6. * Ethicor. ponit quòd ſuſpicio ſe habet & ad verũ & ad falſum. Sed de ſingularibus contingentibus non poteſt haberi opinio niſi incerta. Cum ergo iudicium humanum ſit circa humanos actus, qui ſunt in ſingularibus & contingentibus, videtur quòd nullum iudicium eſſet licitum, ſi ex ſuſpicione iudicare non liceret.

Lib. 6. c. 3. tom. 5.

Annot.

2 Præterea, Per iudicium illicitum fit aliqua iniuria proximo. Sed ſuſpicio mala in ſola opinione hominis conſiſtit: & ſic non videtur ad iniuriam alterius pertinere. Ergo ſuſpicionis iudiciũ non eſt illicitum.

3 Præterea, Si ſit illicitum, oportet quod ad iuſtitiam reducatur: quia iudicium eſt actus iuſtitiæ, vt dictum * eſt. Sed iniuſtitia ex ſuo genere ſemper eſt peccatum mortale, vt ſuprà * habitum eſt. Ergo ſuſpicionis iudiciũ eſſet ſemper peccatum mortale, ſi eſſet illicitũ. Sed hoc eſt falſum: quia ſuſpiciones vitare non poſſumus, vt dicit gloſſ. * Auguſt. ſuper illud primæ ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare. Ergo iudicium ſuſpicioſum non videtur eſſe licitum.

Artic. 1.

Q. 59. a. 4.

Tracta. 90. in Io. circa med. to. 9.

¶SED CONTRA eſt, quòd Chryſoſt. * ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. dicit, Dominus hoc mandato non prohibet Chriſtianos ex beneuolentia alios corripere, ſed ne per iactantiam iuſtitiæ ſuæ Chriſtiani Chriſtianos deſpiciant, & ſolis plerunque ſuſpicionibus odientes cæteros, & condemnantes.

Homil. 17. in opere imperfecto in prin. to. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Tull. dicit, ſuſpicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit. Et contingit ex tribus. Vno quidem modo ex hoc, quòd aliquis ex ſeipſo malus eſt: & ex hoc ipſo, quaſi conſcius ſuæ malitiæ, faciliter de alijs malum opinatur, ſecundum illud Eccle. 10. In via ſtultus ambulans, cum ipſe ſit inſipiẽs, omnes ſtultos æſtimat. Alio modo prouenit ex hoc, quòd aliquis malè afficitur ad alterum: cũ enim aliquis contemnit, vel odit aliquẽ, aut iraſcitur vel inuidet ei, ex leuibus ſignis opinatur mala de ipſo: quia vnuſquiſq; faciliter credit quod appetit. Tertio modo prouenit ex longa experientia. Vnde Philoſ. * dicit in. 2. Rheto. quod ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi: quia multotiens experti ſunt aliorum defectus. Primæ autẽ duæ ſuſpicionis cauſæ, manifeſtè pertinent ad peruerſitatem affectus. Tertia vero cauſa diminuit rationem ſuſpicionis, inquantum experientia ad certitudinẽ proficit, quæ eſt contra rationem ſuſpicionis. Et ideo ſuſpicio vitium quoddam importat: & quãto magis procedit ſuſpicio, tanto magis eſt vitioſum.

Li. 2. Rhe. c. 13. parum à prin. to. 6.

¶Eſt autem triplex gradus ſuſpicionis Primus quidem gradus eſt, vt homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipiat. Et hoc eſt veniale, & leue peccatum. Pertinet enim ad tentationem humanam, ſine qua vita iſta non ducitur: vt habetur in * gloſſ. ſuper illud. 1. ad Corint. 4. Nolite ante tẽpus iudicare. Secundus gradus eſt, cum aliquis pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus indicijs. Et hoc ſi ſit de aliquo graui, eſt peccatum mortale, inquantum non eſt ſine contemptu proximi. Vnde * gloſſ. ibidem ſubdit. Si ergo ſuſpiciones vitare non poſſumus, quia homines ſumus, iudicia tamen, id eſt, diffinitiuas firmaſque ſententias cõtinere debemus. Tertius gradus eſt, cũ aliquis iudex ex ſuſpicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad iniuſtitiam pertinet: vnde eſt peccatum mortale.

Eſt Augu. tract. 90. in Ioã. parum ante med. tom. 9.

Eſt Augu. loco nunc dicto circa medium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in humanis actibus inuenitur aliqua certitudo, non quidem ſicut in demonſtratiuis, ſed ſecundum quod conuenit

uenit tali materię, putà cum aliquid per idoneos teſtes probatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ex hoc ipſo quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti indebitè contemnit ipſum: & ideo iniuriatur ei.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quià iuſtitia & iniuſtitia eſt circa exteriores operationes (vt dictum * eſt) tunc iudicium ſuſpicioſum directè ad iniuſtitiã pertinet, quando ad actum exteriorem procedit: & tunc eſt peccatum mortale, vn dictum * eſt. Iudicium autem interius pertinet ad iniuſtitiam: ſecundũ quod comparatur ad exterius iudiciũ, vt actus interior ad exteriorẽ, ſicut concupiſcentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.

Q. 59. ar. 1 ad. 3.

In corp. ar.

S V M M A T E X T V S.

AD hanc difficultatem, quæ præcipua eſt in hac materia, & ad humanos vſus apprime neceſſaria ſuppoſito, quòd ſuſpicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit, reſpõdet D. Tho. per plures propoſitiones. ¶ Prima concluſio: Quòd aliquis habeat malã opinionem de aliquo ex tribus cauſis poteſt prouenire. Prima eſt, quia ille, qui ſuſpicatur, eſt malus; iuxta illud Eccleſ. 10. In via ſtultus ambulans, cùm ipſe ſit inſipiẽs, omnes ſtultos æſtimat. Secunda, quia odio proſequitur illũ, de quo ſiniſtrè opinatur; iuxta illud, Philoſophi: Quæ optamus facile credimus. Tertia eſt, experientia; propter quod Ariſtot. lib. 2. Rheto. cap. 13. dicebat, ſenes eſſe maximè ſuſpicioſos. ¶ Secunda concluſio: Suſpicio, quæ oritur ex duabus primis cauſis, manifeſtè conſtat eſſe peccatum: ſed illa, quæ prouenit à tertia deficit magis à ratione ſuſpicionis. Probatur: quoniam habet cauſam magis certã, quod eſt contra rationem ſuſpicionis. ¶ Tertia cõcluſio ſequitur ex alijs, & eſt, quòd ſuſpicio eſt peccatum, vndequaque illa proueniat, atque ex conſequenti iudicium ex ſuſpicione procedens erit illicitum. Sed quoniã ſuſpicionis poſſunt eſſe plures gradus, ſcilicet, tres: Primus eſt quando quis ex leuibus indicijs incipit dubitare: Secundus, quando pro certo iudicat ex leuibus indicijs alium peccare: Tertius, quando iudex ex leuibus indicijs alium condemnat, ponit D. Thom. alias tres concluſiones. ¶ Et ſic quarta in ordine eſt, quòd primus gradus ſuſpicionis tantum eſt peccatum veniale: pertinet enim ad tentationem humanam, ſine qua vita iſta non ducitur, vt dicit gloſſa ſuper illud. 1. ad Corinth. cap. 14. Nolite ante tempus iudicare. ¶ Quinta concluſio: Secundus gradus ſuſpicionis ità ſe habet, quod ſi eſt in materia graui eſt peccatum mortale: ſi autem eſt in materia leui, eſt veniale. Et ratio eſt: Nam iſte gradus ſuſpicionis non poteſt eſſe, ſine contemptu proximi. Vnde ſi contemptus fuerit in re graui erit mortale peccatum, ſi autem fuerit in re leui, veniale. ¶ Sexta concluſio: Tertius gradus ſuſpicionis ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: quoniam eſt directè contra iuſtitiam, & iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt diximus in ſuperioribus.

E X P L I C A T I O A R T I C V L I.

Dubiũ, ſuſpicio & iudiciũ temerarium pro eodem accipiunt interdum, quamuis differãt

DE materia huius articuli, quæ grauiſsima eſt, diſputant ſummiſtæ verbo, iudicium temerarium, & verbo, ſuſpicio. Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, quòd hæc tria nomina, dubium, ſuſpicio, & iudicium temerarium pro eodem accipiuntur à iuris prudentibus: & etiam ſæpe ſæpiùs confunduntur apud Theologos, & Philoſophos morales. Vt eſt videre apud D. Thom. in iſto articulo. Qui in primo gradu ſuſpicionis pro eodem accipit dubium, & ſuſpicionem, & in ſecundo gradu accipit etiam pro eodem ſuſpicionem, & iudiciũ temerarium: cum tamen hæc tria in rigore ſint valde diuerſa, habeantque ſuas rationes formales multum diſtinctas. Nam dubium propriè eſt quãdo animus manet ſuſpenſus, hæretque in ancipiti, non magis declinando ad vnam partem, quam ad alteram in aſſentiendo, & iudicando. Vt cùm, verbi gratia, dubitat quis vtrùm aſtra ſint paria, vel imparia. Et huiuſmodi homines dubios comparat Ariſtot. 3. Metaphy. in principio hominibus ligatis qui nec huc, nec illuc poſſunt promoueri. Suſpicio eſt opinio mali ex leuibus indicijs procedens. Per hoc, quòd dicitur opinio diſtinguitur ſuſpicio à dubio. Nam opinio, vt ſcitis ex dialecticã, dicit aſſenſum vnius partis cum formidine alterius: cum tamen dubium ex ſe nullius partis aſſenſum dicat: ſed tantum animi fluctuationẽ. Additur etiam illa particula, mali; vt per ipſam diſtinguatur ſuſpicio ab opinione. Nam opinio tam verſatur circa bonum, quàm circa malum: cùm

tamen ſuſpicio tantum verſetur circa malum. Dicitur enim quis in ſuſpicionem venire, quandò ſiniſtra de illo concipitur opinio: & ſi opinio eſt de re bona potiùs dicitur bona exiſtimatio, quam ſuſpicio. Ex hoc infertur, quòd ad ſuſpicionem propriè dictam tria requiruntur. Primum eſt, quod ſit aſſenſus cum formidine; qui enim dubitat non eſt ſuſpicioſus. Secundum, quòd talis aſſenſus formidoloſus ſit reſpectu alicuius mali moralis, hoc eſt peccati. Tertium, quòd oriatur ex leuibus indicijs. Nam ſi indicia ſint ſufficientia, & euidentia aſſenſus inde exortus non dicetur propriè ſuſpicio. Illa autem dicuntur leuia indicia, quæ ſecundum æſtimationem prudentiæ non ſunt ſufficientia ad cauſandam aliquam perſuaſionem. Sed eſt aduertendum, poſſe contingere, quòd aliquod indicium, reſpectu vnius perſonæ, ſit leue, quod tamen reſpectu alterius habeat grauitatem ad perſuadendum. Vt verbi gratia, alloquutio alicuius perſonæ grauis in ſecreto loco cum meretrice eſt leue indiciū ad ſuſpicandum, quòd talis loquutio ordinetur ad malum, cùm tamen ſi quis videret iuuenem procacem, & libidinoſum illo modo loquentem cum fœmina, non eſſet leue indicium ad ſuſpicandum, quòd ea loquutio ordinaretur ad libidinem. Similiter etiam poteſt contingere, vt indicia aliqua ſint leuia in vna materia, quæ tamen reſpectu alterius materiæ ſint grauia, & ſufficientia. Nam ſi quis non adorauerit hoſtiam, quam ſemel aut bis videt eleuari, eſt graue & ſufficiens indicium, vt poſsit iudicari indeuotus, leue tamen, vt iudicetur hæreticus. Iudicium temerarium eſt firma ſententia de malitia proximi, ex leuibus ſimiliter coniecturis procedens. Ex quo infertur, quòd iudicium temerarium in eo ſolùm diſtinguitur à ſuſpicione, quòd iudicium temerariū dicit firmitatem ſententiæ, at verò ſuſpicio tantum dicit opinionem, quæ ſemper eſt cū formidine alterius partis.

Ad ſuſpicionem tria requirūtur

Idem indicium reſpectu vnius poteſt eſſe leue, & reſpectu alterius graue.

His conſtitutis operæpretium eſt, vt ſingulas concluſiones D. Thomę ſuo ordine examinemus. Et quiden de prima, atq; ſecunda concluſione nulla eſt controuerſia; ſed illæ ab omnibus, vt notæ, recipiuntur. Vnde circa tertiam eſt difficultas, vtrùm verum ſit, quòd ſuſpicio ex ſe ſit mala, atque peccatum. Et loquimur in præſenti de ſuſpicione ſecundum quod comprehendit dubitationem & ſuſpicionem proprie dictam & iudicium temerarium. Quo etiam modo D. Tho. loquitur in iſto articulo de ſuſpicione. Et quidem, quòd ſuſpicio ex ſe nō ſit mala, probatur primò: Suſpicio nullibi inuenitur prohibita: ergo ex ſe non eſt mala. Conſequentia conſtat ex illo Pauli ad Rom. 4. Vbi non eſt lex, ibi nec pręuaricatio legis. Et ex D. Auguſt. lib. 22. cōtra Fauſtum, c. 27. dicente: Peccatum eſt dictū, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Et antecedens probatur: Si alicubi eſſet prohibita ſuſpicio, & iudicium temerariū maximè apud Matthæum cap. 7. in illis verbis: Nolite iudicare & non iudicabimini: ſed ibi hoc non prohibetur: ergo. Probo minorem: Chriſtus Dominus eo in loco tantū vult reprehēdere eos, qui in maioribus criminibus exiſtētes iudicāt, & condēnant eos, qui ſunt in minoribus, vt conſtat tum ex verbis, quæ ſequuntur. Subdit enim ſtatim: Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis, eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Tùm etiam ex D. Hieronymo. Qui ſuper illum locum dicit de ijs loqui Chriſtum: qui cùm ipſi mortali crimini ſint obnoxij minora peccata fratribus non concedunt, culicem quidem liquantes, camelūm verò deglutientes: ergo ibi non ſit ſermo de ſuſpicione, aut iudicio temerario. ¶Secundo, ſic argumentor: Nullam iniuriam facio proximo ſiniſtrè de illo iudicando: ergo ſuſpicio ex ſe non eſt peccatum. Conſequentia eſt nota: Nam ſi aliquod eſſet peccatū, proculdubio illud eſſet contra iuſtitiam. Antecedens autem probatur: Qui male ſuſpicatur de proximo, nec aufert ab eo pecuniā, nec famā, nec aliquid aliud quod ad ipſum pertineat: ergo non facit ei aliquam iniuriam. Nec valet ſi dicatur cū D. Tho. in ſolutione ad ſecundum, quòd qui habet malam ſuſpicionem de alio, eo ipſo nocet ei; contemnens illum; quia loquor in pręſenti in caſu, quo habens ſuſpicionem impendit alteri eandem reuerentiam, & honorem, quem antea impendebat, nec ipſum contemnit.

Dubiū circa tertiam concluſionē D. Thom.

1. argumentum.

2. argumentum.

¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd ſuſpicio ex ſe eſt mala, atque prohibita, non ſolùm iure naturali, ſed etiam iure diuino poſitiuo. Et quidem, quòd ſit prohibita iure naturali; probatur ex illo cōmuni naturæ præcepto; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quo tale colligo argumentum: Nullus eſt, qui velit quod proximus habeat de ſe malam ſuſpicionem: ergo contrā ius naturæ eſt, quòd quis male ſuſpicetur de alio ſine cauſa. Item in rei veritate mallet homo prudens amittere centum aureos, quàm amittere bonum nomē apud alium;

Concluſio.

alium;ſed quòd ab aliquo ſine cauſa auferatur centum aurei,eſt contra ius naturæ:ergo & quod auferatut bonum nomen alicuius apud alium per ſiniſtram ſuſpicionem, erit contra idem ius. Er confirmatur: Quia, vt conſtat,ex D.Thom.Opuſc.6.cap.11.mala opinio, & fama numerantur ab Ariſt. & ab alijs Philoſophis inter grauiſsima mala, quæ poſſunt hominibus accidere. Ex quibus fit,vt, qui ſine cauſa ſufficienti ſuſpicaretur,vel iudicaret alterum eſſe malum,faceret ei iniutiam,arque ex conſequenti peccaret contra ius naturæ;eſſerque illud peccatum reducendum ad id , quod fit contra octauum præceptum Decalogi.Quod autē etiam ſit prohibita ſuſpicio iure diuino poſitiuo, probatur ex Paulo ad Rom.14.dicente ; Qui non manducat manducantem non iudicet.Vbi non ſolum hypocritæ,qui in maioribus ſunt criminibus,ſed etiā vniuerſi alij homines iudicare prohibentur.Id enim ſonant verba illa : Non manducans, non iudicet. Et vt denotaret Apoſtolus idē eſſe iudicare, & contemnere dixerat priùs: Is qui manducat , non manducantem non ſpernat.Et ſubdit ſtatim: Et qui nō manducat manducantē non iudicet. In eodē etiā ſenſu debet accipi illud. 1.ad Corin.4.Nolite ante tempus iudicare, quo ad vſque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum. Vbi, vt videtis,non iudicandi cauſam aſsignat Apoſtolus. Non,quòd nos ipſi peccatores ſimus : ſed quòd incerta,& obſcura ſunt, quæ nos pro certis , & claris ducimus , quod propriè pertinet ad ſuſpi-

Ad.1.arg. cionem,& iudicium temerarium.Poſſumus tandem dicere,hanc ſuſpicionem prohiberi in illis verbis Matth.cap.7. Nolite iudicare,& non iudicabimini,&c. Nam quamuis literalis ſenſus illius loci ſit,quòd loquatur Chriſtus de hominibus, qui cum ipſi mortali crimini ſint obnoxij , minora peccata fratribus non concedunt,vt rectè probat argumentum primum , in contrarium factum ; nihilominus tamen adhuc poteſt, ad literam explicari de quacunq; alia ſiniſtra opinione: ſicut illum interpretatur D. Auguſt.lib.2.de ſermone Domini in mon-

D.Aug. te,& in lib.de Concordia Euangeliſtarum. Cujus verba referuntur à D.Thom.in Cathena aurea ſuper Matth.cap.7.Et per hoc patet ſolutio ad primum argumentum.

Ad. 2.Arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando antecedens.Et ad probationem dico,quòd cùm fama ſit vnum è maioribus , & potioribus bonis temporalibus, quæ habet proximus, quod conſtat ex eo,quòd in ſacris literis ſupra alia cōmendatur : nam Eccleſiaſt. cap. 41.dicitur : Curam habe de bono nomine; & Pronerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, & Eccleſiaſt. cap. 7. Melius eſt bonum nomen,quàm vnguenta pretioſa:manifeſte ſequitur, quod qui partem famæ pet ſiniſtram ſuſpicionem aufert, facit iniuriam proximo : & ſic non ſolum peccat contra charitatem;ſed etiam contra iuſtitiam.

¶ Suppoſito iam,quod ſuſpicio ex genere ſuo eſt mala ; conſequens eſt,vt inquiramus,quando eſt mala mortaliter , & quando venialiter;quod à D. Thom.in tribus vltimis concluſionibus huius articuli declaratur. Sed,vt in hac re recto ordine procedamus, operæpretium erit,vt prius nonnulla de ſuſpicione dicamus. De qua quidem

quatuor veniunt conſideranda. Primū eſt, ſubſtantia ipſius ſuſpicionis. Secundū ſunt cauſæ,quibus homo inclinatur, & afficitur ad ſuſpicandum malum de altero. Tertium coniecturæ & indicia, ex quibus talis ſuſpicio oritur. Quartum autem eſt ; quantitas mali, quod quis de proximo ſuſpicatur. *In ſuſpicione quatuor veniunt cōſideranda.* Et loquimur in præſenti de ſuſpicione ſecundum quod ſignificat, ſiue dubitationē,ſiue iudicium temerarium,vt diximus in primo dubio.Et quidem quantum ad primum D. Thom. in iſto articulo triplicem gradū ſuſpicionis aſsignat. Primus eſt , quando aliquis incipit dubitare de bonitate alterius: & hoc dicit eſſe tantum peccatum veniale. Secundus gradus eſt,quando quis certo iudicat de malitia alterius. Et hoc dicit eſſe peccatum mortale: ſi materia, de qua quis *Explicatur primū quod in ſuſpicione cōſideratur.* iudicat ſit grauis; moueturque ex leuibus indicijs,& coniecturis ad iudicandum. Tertius gradus eſt , quando iudex procedit ex ſuſpicione ad aliquem iudicandum: & hoc dicit eſſe peccatum mortale contra iuſtitiā. Cæterùm quamuis D. Thom. hos tantum tres gradus ſuſpicionis diſtinguat , Caietanus tamen hîc,& Soto lib.5.de iuſt.& iur. quæſt.4.art. 3. addunt alium quartum gradum, qui eſt ex leuibus indicijs opinari malum de proximo cū formidine alterius partis:qui gradus mediat inter primum, & ſecundum ex enumeratis à D.Thom. Nam iudicium de malitia alterius,vt hîc dicit Caietanus poteſt accipi dupliciter: vno modo pro credulitate vnius partis, cum aliqua tamen hæſitatione admixta : alio modo pro aſſertiua determinatione. Et certum eſt, quòd credulitas cum dubitatione admixta differt multum à dubietate poſita in primo gradu, & etiam ab aſſertiua determinatione excludente omnem dubitationem, quæ ponitur in ſecundo.Er ſic conſtat , quod illa credu-

litas alium quendam ſuſpicionis gradum conſtituit medium inter dubitationem, & certum iudicium. Sed de primo gradu ſuſpicionis à D. Thom. aſsignato, qui eſt dubietas, & etiam de illo à nobis poſito, qui eſt iudicium de malo alterius cum hæſitatione admixta, dicunt Soto atque Caietanus, quòd loquitur D. Thom. in. 4. concluſione, quando dicit, primum gradum ſuſpicionis eſſe tantum peccatum veniale. Imò addit ampliùs Caietanus hîc, & in ſumma, verbo, iudicium temerarium, & verbo, ſuſpicio, quòd etiam ſi aliquis iudicet ex leuibus indicijs aliquid graue, de aliquo ſine explicita formidine alterius partis, ſi tamen ſit ità diſpoſitus interius, vt ſi ipſe peteret à ſe, an hoc haberet pro certo, & iudicaret tale abſque formidine alterius partis, & reſponderet, ſibi talia interroganti, quòd non exiſtimat illud pro certo, in ea ſuſpicione non peccaret mortaliter. Eiuſdem opinionis eſſe videtur Nicolaus de Lyra ſuper illud Iacobi capit. 4. Qui iudicat fratrem ſuum, &c. Summa Armilla in verbo, iudicium, numero. 8. & Nauarro. de pœnitentia. diſt. 7. cap. ſiquis, nu. 12. & 13. & in Manu. c. 12. Sed de hoc nos ſtatim dicemus.

Explicatur ſecundum quod in ſuſpicione eſt conſiderandum.

¶ Secundum quod erat conſiderandum de ſuſpicione ſunt cauſæ, ex quibus quis inclinatur ad temerè ſuſpicandum, & iſtæ ſunt tres, vt dicit Diuus Thomas in iſto articulo. Prima eſt malitia, & prauitas temere ſuſpicantis, & iudicantis. Stultus enim in via ambulans cum ipſe ſit inſipiẽs omnes ſtultos æſtimat, vt dicitur Eccleſiaſtic. capit. 10. quia facile quiſque cæteros iudicat, qualis ipſe eſt. Vnde Cicero ad Quintum Fratrem dicebat: Vt optimus quiſque eſt, ita difficulter putat alios improbos eſſe. Secunda cauſa eſt, praua affectio, qua quis diſponitur erga alios. Ex eo enim, quòd aliquis odio, aut inuidia proſequitur proximum facile credit & ſibi perſuadet, illum eſſe malum. Nam cum voluntas moueat intellectum, ſicut & reliquas potentias, facilè pertrahit eum ad hoc, vt iudicet quod ipſa appetit: & cum appetat illum, quem odio habet, eſſe malum, facile intellectus ità iudicat. Tertia cauſa eſt, longa experientia malorum. Et hinc autore Ariſtotele libro. 2. Rhetor. ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi. Quia enim experti ſunt multos fuiſſe malos in aliquo genere mali, facile ſuſpicantur etiam ex leuibus coniecturis, alios eſſe malos. Et dicit Diuus Thomas & benè, quod hæc tertia cauſa iudicandi, vel ſuſpicandi temere, diminuit aliquid de ratione iudicij temerarij. Habet enim hæc cauſa maiorem certitudinem, quam duæ priores. Ex quo fit, vt diminuat ipſam ſuſpicionẽ, de cuius ratione eſt incertitudo. Et ſic nõ eſt ità culpabilis & vitioſa ſicut illa, quæ ex alijs cauſis oritur.

Explicatur tertiũ conſiderandum in ſuſpicione.

¶ Tertium quod erat conſiderandum de ſuſpicione ſunt indicia, & coniecturæ, ex quibus talis ſuſpicio oritur: quæ quidem neceſſariò debent eſſe leues, nec ſufficientes ad male iudicandum de aliquo. Si enim ſufficientes ſunt, iudicium inde exortum non erit temerarium. Sed non eſt facile ſtatuere, quæ nam coniecturæ, ſiue indicia ſint leuia, & quæ ſufficientia. D. Thom. hîc ad primum ſolum dicit ſufficere ad iudicandum non temere de malitia alterius, quòd ea per idoneos teſtes probari poſsit. Ex quo à contrario ſenſu colligi videtur, quod quãdo per idoneos teſtes non probatur iudiciũ, quod de tali malitia habetur, eſt temerarium, vtpotè non procedens ex ſufficientibus coniecturis & indicijs. Cæterùm hæc doctrina Diui Thomæ intelligenda eſt de iudicio, quo iudex iudicat, & condemnat aliquem. Huiuſmodi enim iudiciũ ad hoc, vt rectum ſit, & iuſtum neceſſe eſt, vt procedat, aut ex confeſsione rei, aut ex probatione debiti per idoneos teſtes, & ſufficientes. Ad iudicandum autem iudicio interiori aliquem eſſe malũ, non ſunt neceſſaria iſta hæc teſtimonia; ſed minores cõiecturæ ſufficiẽtes erũt ad excuſandũ iudiciũ à temeritate. Siquis enim videret iuuenẽ cũ puella turpiter loquentẽ in loco ſecreto, nõ temerè de illis iudicaret malũ; quãuis id per idoneos teſtes probari nõ poſsit. Vnde in hac re dico certũ eſſe, ꝙ ſunt aliqua indicia adeò vehementia, vt iudiciũ ex illis exortũ nõ ſit temerariũ, & ſic qui ex illis induceretur ad malè iudicandum excuſaretur à mortali. Similiter etiã ſunt alia indicia adeò leuia, vt iudiciũ ex illis procedẽs manifeſtè ſit temerariũ, atq; ex cõſequẽti, qui ita iudicat ex hac parte non excuſatur à mortali. Sunt etiã alia indicia, de quibus eſt dubium, an ſint ſufficiẽtia, necne. Et tunc etiã eſt dubiũ, an iudiciũ ex illis procedẽs ſit temerariũ. Nec, quantũ ad hoc, poteſt conſtitui certior regula, quã quod illa indicia cenſentur ſufficientia ad ſiniſtre iudicãdum de aliquo, quæ virũ probũ & prudentẽ inducerent ad male iudicãdum. Illa autem cenſentur inſufficientia, quibus vir iuſtus, & prudens non moueretur ad male iudicandum. Sed eſt aduertendum, poſſe contingere, quòd aliqua indicia ſint ſufficientia ad dubitandum de bonitate alicuius, quæ tamen non ſufficiunt ad opinandum malè de illo. Et ſimiliter ſunt

alia

alia indicia, quæ ſufficiunt ad ſiniſtrè opinandum de aliquo: quæ tamen non ſufficiunt ad male iudicandum. Ex quo fit, vt dubietas & opinio procedens ex talibus indicijs non ſit temeraria; quia indicia erant ſufficientia ad dubitandum,& opinandum, & tamen iudicium proueniens ex illis eſt temerarium,quia indicia non erant ſufficiẽtia ad male iudicandum.

Explicatur quartum in ſuſpicione cõſiderandũ. ¶Quartum & vltimum, quod erat conſiderandum in ſuſpicione erat quantitas mali, quod ex leuibus indicijs de proximo ſuſpicamur,& iudicamus. Caietanus locis citatis,& ſumma Armilla, atque Nauarrus locis etiam citatis, & communiter Summiſtæ dicunt tale malum eſſe peccatum mortale. Itaque quando aliquis ex leuibus indicijs iudicat aliquem peccare mortaliter,aut eſſe in peccato mortali, tale iudicium eſt temerarium,& peccatum mortale;quia ſine ſufficienti motiuo iudicat hominẽ de graui malo.Cæterùm,quanuis hoc, vt in plurimum ſit verum,non tamen eſt vndequaq; certũ. Nam qui ex leuibus indicijs iudicaret iuuenes aulicos habere turpes amores cum fœminis; proculdubio non peccaret mortaliter. Vnde magis in hoc reſpiciendum reor ad infamiam,quæ ſequitur ex malo,de quo quis iudicat alterũ,quam ad hoc,vt ſit peccatum mortale, vel veniale: grauitas enim iudicij ex infamia penſanda eſt. Ex quo fit, vt ſiquis de viro illuſtri temere iudicet eſſe infimæ ſortis,& ex ignobili genere natus, grauius delinqueret,quàm,ſi iudicaſſet illũ fuiſſe fornicarium. Maior enim infamia ſequitur ex illo, quam ex hoc: & ægriùs fert audire illud, quam hoc. Vnde, quanuis in hac re non poſſit conſtitui certa regula, dico ſemper habendum eſſe reſpectum ad malum,quod grauius fert ille, de quo temere iudicatur, vt iuxta id delicti grauitas penſetur, nulla habita ratione peccati mortalis, vel venialis.

Dubium quando ſuſpicio ſit peccatum mortale. ¶His conſtitutis reſtat explicandum,quãdo ſuſpicio,ſub qua tam dubitationem,quã opinionem, quam iudicium intelligimus, eſt peccatum mortale, & quando veniale. In qua re, vt à certioribus incipiamus, ſit prima concluſio: Iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum,ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Ità tenet D. Thom.in hoc articulo,& communiter omnes Doctores. Appellamus autem,graue malum proximi illud,ex quo grandis ſequitur infamia, licèt non ſit peccatum mortale, iuxta id, quod paulò ante dicebam.Probatur hæc ſententia primò ex illo Matth. 7. Nolite iudicare,& non iudicabimini.Quibus verbis,vt diximus ex ſententia Auguſt. prohibentur iudicia temeraria.Et ad Rom. 14.dicit Paul. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Et ſubiungit ſtatim: Tu quis es,qui iudicas alienum ſeruum?Domino enim ſuo ſtat,aut cadit.Ex quibus verbis colligit D.Thom.ibi lect.41. Iudicium de rebus occultis reſeruandum eſſe Deo,& ſic non licere homini iudicare de illis. De ijs enim, quæ reſeruata ſunt iudicio ſuperioris,non poteſt inferior ſine mortali peccato iudicare. Pro hoc etiam facit illud Iacobi in ſua Cano. cap. 4. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi & iudicat legem.Si autem iudicas legẽ nõ es factor legis, ſed iudex.Vnus eſt enim legiſlator,& iudex,qui poteſt perdere,& liberare. Tu autem quis es,qui iudicas proximum tuum,&c. Nec ex his teſtimonijs licet colligere,omne iudicium hominis de altero homine eſſe peccatum, & illicitum: quia, vt optime D.Tho.ad Rom.14.lect.1. dicit, iudicium hominis de altero homine, in tantum eſt licitum,in quantum eſt diuina autoritate conceſſum.Quod autem concedatur,quandoque hominibus de alijs iudicare,patet ex illo Sapient.1.Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Et Deut.cap.1. Audite illos; & quod iuſtum eſt iudicate; Dei enim iudicium eſt,id eſt,diuina autoritate agitur. Et rurſus per Sapientiam dicit Deus; Per me Reges regnant, & legum cõditores iuſta decernunt.Iudicium autem de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum,non eſt conceſſum hominibus autoritate diuina,ſed potiùs prohibitum, vt conſtat ex teſtimonijs citatis; & ſic eſt peccatũ mortale. Item ratione ſic argumentor: Si alius ex leuibus indicijs ſuaderet mihi malum graue proximi, proculdubio peccaret mortaliter: ergo ſi ego ex leuibus indicijs idem iudico,ſimiliter pecco mortaliter.Probo conſequentiam: Nam tantum noceo proximo per hoc iudicium, quantum alter malum ſuadendo. Et confirmatur: Nam,ſi ego non pecco per hoc,quod ſiniſtrè iudico ex leuibus indicijs de proximo, nec etiã alter,verbi gratia, Franciſcus peccabit talem opinionem mihi perſuadendo, quod eſt falſum. Secundò probatur concluſio: Proximus pluris facit æſtimationem rectã apud me, quàm quinquaginta,aut centum argenteos: ſed, ſi ego ſuffurarem ab eo hos argenteos,peccarem mortaliter:ergo etiam peccabo mortaliter ſubripiendo ab illo ex leuibus indicijs bonum nomen,quod apud me habet. Item:Si inferrem illi ſecretò contumeliam,peccarem mortaliter,vt ſi, verbi gratia,

1.Concluſ.

gratia, ei dicerem, (*fojern iudio,*) ergo etiam tollendo ab eo apud me rectam opinionem ex leuibus indicijs pecco mortaliter. Probo conſequentiam: Quia maius bonum eſt fama, contra quam ago, ſiniſtrè ſentiendo de proximo, quàm honor, contra quem facio, inferendo contumeliam; fama enim, vt dicit D. Thom. infra. q. 73. art. 2. pretioſior eſt omnibus alijs rebus temporalibus.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Non tantū pro certo iudicare ex leuibus indicijs, ſed etiam ſiniſtrè opinari de proximo in re graui, eſt peccatū mortale. Vt, ſi verbi gratia, aliquis ex leuibus indicijs ſuſpicaretur, Petrum cōcubuiſſe cum matre, aut cum ſorore, aut eſſe hæreticum, proculdubio peccaret mortaliter. Hanc concluſionem tenet Magiſter Victoria contra Caietanum hic, & in ſumma dicentem, quòd quantumuis aliquis ſiniſtrè de aliquo opinetur, dum tamen pro certo id non credat, non eſt peccatum mortale. Nos tamen dicimus, quòd licèt nō habeat tantam certitudinem, vt dicit Caietanus, ſufficit, vt peccatum ſit mortale. Probatur: Qui ex leuibus indicijs pro certo iudicat Petrum peccare cum ſoluta: minùs lædit, quàm qui opinatiuè credit eundem Petrum habere rem cum matre, aut cū ſorore, vel eſſe hæreticum, &c. ſed primum eſt peccatum mortale, vt dicit Caietanus: ergo & ſecundum. Conſequentia eſt nota: Nam peccata, quæ committuntur in proximos ex quantitate damni penſanda ſunt. Antecedens autem probatur: Petrus mallet, quòd quis certo crederet de ipſo, quod habuit rē cum ſoluta, quam, quòd opinatiuè credat eundem concubuiſſe cum matre, aut eſſe hæreticum, vel proditorem reipublicæ: ergo magis nocet ei dubitās de ſecundo, quā qui eſt certus de primo. Atq; ex conſequēti, ſi hic peccat mortaliter etiam ille. Et cōfirmatur: Qui ſuaderet talem opinionem alteri, proculdubio peccaret mortaliter; faceret enim grauem iniuriam Petro, eam opinionem ſeminando, vt de ſe conſtat: ergo etiam ille, qui ſine idonea cauſa habet eandem opinionem, peccat mortaliter; ſiquidē vtrobique eſt idem nocumentum. Itē: Vir bonæ famæ, atque prudens mallet amittere centū aureos, quàm male audire apud alios de ſimilibus peccatis; ſed qui auferret centum aureos peccaret mortaliter, ergo etiam ille qui ſiniſtre opinatur de aliquo ex leuibus indicijs de ſimilibus peccatis, peccat mortaliter.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Non ſolum opinari, ſed etiam dubitarè ex leuibus indicijs, in ſimilibus peccatis habita ſufficienti deliberatione eſt peccatum mortale. Itaque, ſi aliquis ſemper credidit Petrum eſſe virum Catholicum; poſteà autem ex leuibus indicijs incipit dubitare de illo, an ſit Catholicus, vel hæreticus, neutri parti aſſentiendo, talis dubitatio eſt peccatum mortale. Probatur: Non ſolum debetur proximo, ne quis habeat ſiniſtram opinionem de illo; ſed etiā, quod omnes habeant bonam æſtimationē de eodem: ergo qui ſine ſufficienti cauſa adimit illi apud ſe hanc bonam æſtimationem, præſertim circa materiam grauiſsimā infert illi grauem iniuriam, atque ex conſequenti peccat mortaliter. Item: Qui tollit ab altero bonam æſtimationem, quam habet de proximo in materia grauiſsima, peccat mortaliter; quia multùm offendit proximum: ergo etiam ille, qui ſine ſufficiēti cauſa aufert illam bonam æſtimationem à ſe ipſo, peccat mortaliter. Probo conſequentiā: Quia non minoris pretij eſt bona æſtimatio, quam quis habet de proximo, quam illa, quam habet alter de eodem. Vltimò: Vir ſapiens & prudens grauius ferret illius bonæ æſtimationis iacturam, quam iacturam viginti aureorum: ſed qui tolleret viginti aureos peccaret mortaliter: ergo etiam qui aufert illam bonam æſtimationē in re graui quod fit per dubitationem, peccat mortaliter.

Obiectio ex D. Thom. ¶ Sed quid dicemus ad D. Thom. in prima concluſione, affirmantem, quod qui incipit dubitare de bonitate alicuius ſolū peccat venialiter? Sub qua dubitatione dicit Caietanus eſſe etiam intelligendum illum, qui ſiniſtrè opinatur de aliquo.

Solutio. ¶ Reſpondetur primò, quod D. Thom. loquitur regulariter, & de ijs, quæ, vt in plurimum, contingunt, quomodo loquendum eſt in materia morali. Dubitare autem de bonitate alicuius cōmuniter eſt peccatum veniale. Sed cum hoc ſtat, vt aliquando dubitare ſine idonea cauſa circa materiam grauiſsimam, ſit peccatum mortale, vt diximus in tertia concluſione.

Impugnatur Caiet. Quantum autem attinet ad opinionem, quam Caietanus dicit comprehendi à D. Thom. ſub dubitatione conſtituente primum gradum ſuſpicionis, & non ſub certo indicio, quod conſtituit ſecundum gradum, exiſtimo, quod fallitur Caietanus. Quod vt intelligatur, aduertendum eſt, aliter loquendum eſſe de firmitate, & certitudine in materia morali, maximè quādo eſt ſermo de iudicio temerario: & aliter in Dialectica, & Philoſophia, & alijs ſcientijs, quando loquimur de firmitate, & certitudine aſſenſus. Nam in his ſciētijs firmitas, & certitudo excludit omnem hæſitationē, & formidinem alterius partis: at vero in iu-

dicijs

dicijs non eſt neceſſe, quòd firmitas & certitudo excludat omnem hæſitationem, & formidinem de oppoſito. Siquis enim probaretur malus, verbi gratia, fur per duos, vel tres idoneos teſtes omni exceptione maiores, iudex certò iudicaret illum eſſe furem: tamen teſtimonium illud non eſt neceſſe, vt excludat omnem dubitationem, & formidinem de oppoſito. Vnde in hac materia illud iudicium dicetur firmum, & certū, quod eſt plenè & perfectè deliberatum, etiam ſi maneat aliqua formido de oppoſito. Qui enim poſt diligentem conſiderationem indiciorum, & maturam deliberationem iudicaret alterum eſſe malum, ſcilicet, furem etiam ſi maneat nonnulla formido, & hæſitatio de oppoſito verè dicetur firmiter, & certè iudicare; quia difficulter poteſt ab illo iudicio recedere. Et hanc opinionē dicimus nos eſſe peccatū mortale; quam & D. Thom. comprehendit ſub certo iudicio conſtituente ſecundum gradum ſuſpicionis, & non ſub dubitatione, vt Caietanus affirmat.

Nota pro timoratis cōſcientijs. ¶ Eſt tamen aduertendum ad pacandas timoratas conſcientias, quòd quando quis eſt timoratæ conſcientiæ, habenſq; curam propriæ ſalutis, & non propenſus ad inquirendum aliorum vitas, & mores, regulariter loquendo, non eſt timendum de mortali, quantumuis multum fuerit demoratus in tali opinione, aut iudicio. Et ratio eſt: Tum, quia, qui habet curam propriæ ſalutis, nec eſt propenſus indagare vitas aliorum, ſi nō meminit ſe conſenſiſſe, ſignum eſt, quòd non conſentit, alias conſcientia inſtaret, nec ſineret eum quieſcere. Tum etiam, quia qui eſt timoratæ conſcientiæ, etiam ſi aduertat ſe malè opinari, aut iudicare de proximo, credere debet, quod indicia, ex quibus motus fuit ad ſic dubitādum, vel opinandum, vel iudicandum ad id facere fuere ſufficientia, maxime, ſi poſtquam aduertit ſe talem dubitationem, vel opinionem, aut iudiciū ex illis indicijs ortum habere, id à ſe repellere nequiuit. Certum eſt enim, quod quando indicia ſunt ſufficientia, vel ad opinandum, vel ad iudicandum male de proximo, nullum eſt peccatum in tali opinione aut iudicio, vt ſtatim dicebam. Ex quo infertur, *Corollariū de negligēte propria ſalutis.* quod qui non gerit curam propriæ ſalutis, ſed, vt in plurimum eſt cenſor vitæ aliorū, ſi eſt dubius, an conſenſerit in malo iudicio proximi, ſemper debet habere ſcrupulum de peccato mortali, & accuſare ſe in confeſſione ſub dubio de illo. Tum, quia probabile eſt, illum, qui nihili facit vitam, & famam aliorum, in eorum prauis iudicijs cōſenſiſſe ex leuibus indicijs. Tum etiam, quia tales, vt in plurimum ſunt in malo ſtatu; ſiquidem volentes, atque ſcientes exponunt ſe periculo probabili iudicādi male de proximo. Quare in omnibus ſuis iudicijs regulariter peccant mortaliter: ſicut & illi, qui aſſueti iuramentis, quia exponunt ſe periculo mentiendi, & firmandi mendacium iuramento, regulariter iurantes peccant mortaliter: etiam quando iurant verum, vt in materia de iuramento latius, dicemus.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm iudicare ex leuibus indicijs aliquem eſſe indoctum, vel ignorantem, vel quòd argumētatus ſit male, vel quod eſt prodigus, vel auarus, & his ſimilia ſit peccatum mortale. *Dubium* In qua re dico primò, certum eſſe, quòd iudicare iſta de proximis ex leuibus indicijs eſt peccatum. Patet: Nam conducunt iſta ad famam, & honorem alicuius: & ſic ſubtrahere illa, erit peccatum. *1. Dictum.* Dico ſecundo, quod in rebus, quæ non admodum conducunt ad famam, & honorem, iudicare de illis ex leuibus indicijs non eſt mortale. *2. Dictum.* Vt ſiquis iudicet de aliquo, quod eſt prodigus, vel auarus: maxime ſi ſit verum. Et ratio eſt; quia tunc parum nocet. Cæterum iudicare aliquem eſſe ex proſapia Hebræorum, vel neophitorum, maxime ſi ſit falſum, poſt ſufficiētem deliberationem, erit peccatum mortale. Et ratio eſt: Nam quamuis eſſe ex illo genere nulla ſit culpa, aut peccatum, facit tamen quàm maxime ad famam, & honorē, quæ inter homines plurimi fiunt: & ſic id cenſetur materia grauis. Ex hoc infertur, quòd ſi ſint inter religioſos aliquæ res, quæ licet ſecundum ſe non ſiut magni momenti, habentur tamen inter ipſos in magno pondere, conducuntque quam maxime ad famam illorum; iudicare de illis ex leuibus indicijs erit peccatum mortale. Vt ſiquis iudicet de aliquo religioſo, quod nullam curam gerit cæremoniarum; vel de monacho Carthuſiano, quod manducet carnē. Et ratio eſt: Nam per tale iudiciū offenduntur quàm maxime religioſi in fama & honore, quæ inter bona temporalia plurimi fiūt apud ipſos.

¶ Circa vltimam concluſionem D. Tho. in qua de iudice temerè exterius iudicante ſubditum, eſt ſermo, aduertendum eſt, quod cùm per iudicium exterius à iudice factum multo maior iniuria irrogetur proximo, ſi eſt temerarium, & iniuſtum, quàm per iudicium interius; multo maiora indicia, & efficaciora argumenta erūt neceſſaria ad hoc, vt iudicium exterius non ſit temerarium, quàm ad excuſandum iudicium interius à temeri- *Maiora indicia ſunt neceſſaria ad iudiciū exterius, quam ad interius.*

temeritate. Poſſunt enim eſſe aliqua indicia ſufficientia ad hoc, vt quis interiùs iudicetur malus abſque temeritate; quæ tamen nō ſunt ſufficientia ad hoc, vt exteriori iudicio condemnetur. Ad iudicandum enim aliquē exteriori iudicio debent indicia, & teſtimonia eſſe efficaciſsima. Vnde de illis loquens D. Tho. in ſolutione ad primum dicit, quòd debent eſſe adeò certa, vt per idoneos teſtes probentur. Quod & affirmat Sixtus Papa, ſcribens Epiſcopis Hiſpaniæ, vt eſt videre apud Gratianum in Decre. 30. quæſt. 5. cap. ſi quis. Cuius verba talia ſunt; Incerta nemo pontificum iudicare præſumat. Et quamuis vera ſint, non tamen credenda, niſi quæ certis indicijs comprobantur, niſi quæ manifeſto iudicio conuincuntur, niſi quæ iudiciario ordine publicantur. Idem etiam docet Eleutherius Papa in cap. nullum. eadem cauſa & quæſt. Quod ſic habet. Nullum ante veram, iuſtamque probationem iudicare, aut damnare debemus, teſte Apoſtolo, qui ait: Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum, &c. Huius autem rei ratio aſsignatur in lege abſentem. ff. de pœnis. Quia multò peius (inquit) eſt innocentem condemnare, quàm nocentem impunitum relinquere. De hac re videndum eſt cap. afferte mihi gladium. & cap. literas. de præſumptio. & gloſſ. ſuper vtrumq; cap. maximè ſuper cap. literas, verſic. vehementem.

Argum de iudicio Salomonis.

¶ Sed contra hoc eſt argumentum: Rex Salomon exteriori iudicio iudicauit ex ſola præſumptione, ſine certa & efficaci probatione, eiuſque iudicium laudatur. 3. Regum. capit. 3. non ergo eſt neceſſarium ad excuſandum iudicium exterius à temeritate, quòd probationes certæ & efficaces præcedant. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur: Nam contendentibus duabus mulieribus, quæ in eodem lecto iacuerant, vnaquaq; cum proprio filio, quorum vnus fuit ſuffocatus, cuius nam illarum filius eſſet alter infans, qui viuus relictus fuerat, præcepit Salomon, vt in duas partes diuideretur, & vna vni, altera alteri concederetur. Poſteà autem ex indicio piæ commotionis ſuper occiſione infantis iudicauit, quæ nam eſſet mater, nulla alia præcedente informatione.

Solutio ex Caietano.

¶ Ad hoc argumentum Caietanus dicit, & bene, meo iudicio, quod iudicia, quantum attinet ad propoſitum, ſunt in duplici differentia. Quædā enim ſunt, quę ita cadunt in vtilitatē vnius partis, vt nulli noceant: alia autem, quæ nō poſſunt fieri in fauorem vnius partis, ſine detrimento alterius. Ad iudicium primi generis, dicit Caietanus, non requiritur certa & manifeſta probatio: ſed ſufficit probabilis præſumptio, quæ ſemper exiſtimatur vera. Et ratio eſt: Nam cum per tale iudicium nulli inferatur iniuria; ſed redundet ſemper in commodum aliorum, ratio poſtulat, vt ad eius iuſtificationem probabilis tātum coniectura ſufficiat. Et tale fuit iudiciū Salomonis in caſu argumenti. Quod & facere debent alij iudices in ſimilibus euentibus. Ad iudicium autem ſecundi generis, quia redundat in detrimentum alterius partis, ſemper ſunt neceſſariæ certæ & efficaces probationes. In crimine enim puniendo omnia debent eſſe clara. Vnde Salomon quamuis per ſuam ſententiam adiudicauit infantem mulieri piæ, quod profuit vtriq; matri, ſcilicet, & filio, non tamen per hoc alteram damnauit homicidij; quia filium oppreſſerit. Ex quo nanque alia certitudo haberi non potuit, debuit ex illo indicio iudex in meliorem partem iudicare, vt hic dicit Caietanus.

Altera ſolutio.

¶ Vel ſecundo reſpondetur, quod alia eſt ratio iudicis inferioris, & alia iudicis ſuperioris, nullum habentis ſuperiorem, præter Deum. Nam iudex inferior cùm ſit alligatus legibus, tenetur ſemper ſecundum illas iudicare. Et cum iſtæ pręcipiant, vt neminem condemnet, niſi vel confeſſum, vel ſufficienter conuictum, fit, vt nūquam poſsit ſine ſufficienti probatione iudicare. At verò iudex ſuperior cum non ſit alligatus, nec ſubditus legibus, niſi tantum quantum ad vim directiuam, poterit aliquando ſine certa & manifeſta probatione hominis iudicare, imò & condemnare ad aliquam pœnam (dum modo non ſit pœna mortis) cum probabili & vehementi præſumptione. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrùm dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd dubia non ſint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet eſſe de eo, quod in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quòd aliqui malè agant: quia ſtultorum eſt numerus infinitus, vt dicitur Eccleſiaſt. 1. Proni enim ſunt ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua, vt dicitur Geneſ. 8. Ergo dubia magis debemus interpretari in malum, quàm in bonum.

Libr. 1. de doc. Chriſ. cap. 27. in prin. to. 3.

2 ¶ Præterea, Auguſt * dicit, quòd ille pie & iuſte viuit, qui rerum integer eſt æſtimator, in neutram partem declinãdo. Sed ille qui interpretatur in melius quod dubium eſt, declinat in alteram partem, ergo non eſt faciendum.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed circa ſeipſum homo debet dubia interpretari in peiorem partem: ſecundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea, ergo videtur quod ea, quę ſunt dubia circa proximos, ſint in peiorem partem interpretanda.

¶ Sed Contra eſt, quòd Rom. 14. ſuper illud, Qui non manducat mãducantem non iudicet, dicit * gloſſa. Dubia in meliorem partem ſunt interpretanda.

Eſt Aug. li. 2. de ſer. Do. in monte. c. 28. ante med. to. 4. Et habetur de reg. iur. c. Eſto. Art. præce. ad. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, ex hoc ipſo, quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, iniuriatur ei, & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere vel nocumentum quandocunque inferre, abſque cauſa cogente. Et ideo vbi non apparent manifeſta indicia de malitia alicuius, debemus eum bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd poteſt contingere, quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur. Sed melius eſt, quod aliquis frequenter fallatur, habens bonã opinionem de aliquo malo homine, quàm quòd rariùs fallatur, habens malam opinionem de aliquo bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliud eſt iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonũ vel malum ex parte ipſius rei de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercunque iudicemus de ipſa, ſed attenditur ibi ſolum bonum iudicantis, ſi verè iudicet: vel malum, ſi falſo: quia verum eſt bonum intellectus, falſum autem eſt malum ipſius, vt dicitur in. 6. Eth. * & ideo vnuſquiſque debet niti ad hoc, quod de rebus iudicet, ſecundũ quod ſunt. Sed in iudicio, quo iudicamus de hominibus, præcipuè attenditur bonũ & malum ex parte eius de quo iudicatur: qui in hoc ipſo honorabilis habetur, quod bonus iudicatur, & contemptibilis, ſi iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quod hominem iudicemus bonum, niſi manifeſta ratio in contrariũ appareat. Ipſi autem homini iudicanti falſum, iudicium quo benè iudicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipſius: ſicut nec ad eius perfectionem pertinet ſecundum ſe cognoſcere veritatem ſingularium contingentium, ſed magis pertinet ad bonum affectum.

Li. 6. Eth. ex. c. 2. colligitur. to. 5. & lib. 6. Met. tx. 8. habetur expreſſe to. 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd interpretari aliquid in deteriorem vel meliorem partem contingit dupliciter. Vno modo per quandam ſuppoſitionem: & ſic cum debemus aliquibus malis adhibere remediũ, ſiue noſtris, ſiue alienis, expedit ad hoc, vt ſecurius remedium apponatur, quòd ſupponatur id quod eſt deterius: quia remedium quod eſt efficax contra maius malum, multo magis eſt efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, diffiniendo, ſiue determinando: & ſic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vnumquodque ſecundum quod eſt. In iudicio autem perſonarum, vt interpretetur in melius: ſicut * dictum eſt.

In cor. art. & ad 2.

Svmma Textvs.

Reſpondet D. Thom. ad propoſitã difficultatem per talem concluſionem: Vbi non apparent manifeſta indicia de malitia alicuius, debemus eum, vt bonũ habere, in meliorem partem, quod eſt dubium interpretando. Probatur: Nullus debet alium contemnere, vel nocumentum quodcunque ei inferre, abſque cauſa cogente: ſed qui habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa infert illi iniuriam,

& ip-

& ipſum contemnit: ergo vbi non apparēt manifeſta indicia de malitia alicuius, debemus eum vt bonum habere, & ſic in meliorem partē, quod eſt dubium interpretari.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubiū circa concluſionem D. Thom.

CIrca concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm ſit verum, quòd dubia ſemper ſint in meliorem partem interpretanda. Et pro parte negatiua, argumentor primò: Iudicium in rebus dubijs cum declinat in deteriorem partem, regulariter, & vt in plurimum, eſt verum, vt D. Thom. fatetur hic ad primum: ergo illud eſt ſecundum prudentiam: atque ex conſeqnenti, dubia ſemper ſunt in deteriorem partem interpretanda. Probo conſequentiam: Nam in agibilibus id indicium vocatur ſecundum prudentiam, quod regulariter eſt verum.

1. Argum.

2. Argum. ¶Secundò: In obiecto neutrali nullus tenetur ad alteram partem declinare, cum detrimento ſui ipſius: ſed qui interpretatur dubia in meliorem partem, declinat in alterá partem obiecti neutralis cum detrimento ſui ipſius: ergo nullus tenetur dubia in meliorem partem interpretari. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur; Quoniam qui dubia interpretatur in meliorem partem, patitur detrimentum falſitatis in proprio intellectu: falſum enim eſt malum intellectus, ſicut verum eſt, bonum eiuſdem: Nec valet ſi dicatur cum D. Tho. hîc ad ſecundum, quòd cognitio ſingulariū non pertinet ad perfectionem intellectus. Et ſic, quamuis fallatur in particulari, dubia in meliorem partem interpretādo, nullum patitur detrimentnm. Non, inquam, valet hoc. Nam, quanuis verum ſit, quòd cognitio ſingularium non pertinet ad perfectionem intellectus ſpeculatiui, pertinet tamen ad perfectionem intellectus practici, vt docet D. Thom. 3. part. quæſt. 11. art. 1. ad 3. Intellectus enim extenſione fit practicus, vt dicitur lib. 3. de anima. Et ſic dicimus, quod ad prudentiam, quæ in intellectu practico recipitur, neceſſaria eſt memoria præteritorum, & intelligentia præſentium, & prouidentia futurorum, quæ omnia important ſingulariūm cognitionem.

3. Argum. ¶Tertiò ſic argumentor: Nullus tenetūr habere actum poſitiuum circa proximum, niſi proximus ſit in caſu neceſsitatis: ergo nec tenebitur dubia in meliorem partem interpretari poſitiuè: ſed poterit ſuſpēdere actū. Antecedens eſt manifeſtum ex his, quæ diximus in materia de charitate: & conſequētia probatur: Nam ex eo, quôd caſus dubij ſeſe offerant, proximus non eſt in neceſsitate, quòd quis poſitiue habeat bonam æſtimationem de illo.

Vlt. Arg. ¶Vltimò: Cum quis audit aliquod delictum graue de proximo à perſona veridica: vt, ſi verbi gratia, vir probatæ fidei diceret de fœmina honeſtiſsima, quod non ſeruat fidem marito, tunc res manet in dubio; nec ſatis conſtat an fœmina tale peccatum fecerit, necne: & tamen non teneor id dubium in meliorem partem interpretari: ergo falſum eſt dicere, quod ſemper dubia ſunt in meliorem partem interpretanda. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Nam, ſi interpretor illud dubium in meliorem partem, facio iniuriam viro illi magnæ autoritatis, iudicando eum fuiſſe mentitum; nulli autem eſt facienda iniuria.

Regula ab omnibus recepta. ¶Incontrarium tamen eſt illa celebris regula, quæ dicit, dubia in meliorem partem eſſe interpretanda. Quæ eſt D. Auguſt. lib. 2. de ſermone Domini in monte, capit. 28. quam & ipſe colligit ex illo Matth. 7. Nolite iudicare & non iudicabimini. Super quæ verba dicit D. Auguſtin. Nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi, vt ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur. Eadem regula adducitur à gloſſa ſuper illud Paul. ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non indicet. Et refertur extra. de regulis iur. cap. 2. Quam & communiter recipiunt Theologi, & vtriuſque iuris Doctores. Et merito quidem: Nam ſicut in dubijs verbum generale, quod poteſt ad malum, & ad bonum ſenſum trahi, interpretandnm eſt in bonū, vt habetur. l. in ambigua. ff. de legibus: itá etiam & in factis dubijs ſemper interpretatio eſt facienda in meliorem partem. Dixi in dubijs: Nam in manifeſtis non eſt opus tali interpretatione. Sed quanuis omnes cōueniant in iſta regula, non tamen omnes conueniunt in eiuſdem interpretatione. Vnde ad illius intelligentiam, & etiam ad explicationem difficultatis propoſitæ aduertendum eſt primo, quod in præſenti tantū loquimur de dubio rationabili, quòd in vtramque partem habet ſufficientia indicia atque motiua ad dubitandum. Nam de dubio, quod naſcitur ex leuibus indicijs iam diximus art. præcedenti id eſſe peccatum, regulariter veniale, & interdum mortale, ſi ſit de re grauiſsima. Vt ſiquis ſine idonea cauſa de aliquo dubitaret, an eſſet hæreticus, vel proditor reipublicæ, &c. Et ſic ſenſus quæſtionis eſt, an eo tempore, quo quis videt alicuius factum, vel dictnm, de quo rationabiliter dubitatur, an ſit peccatum necne, quia pro vtraque parte ſunt ſufficientia motiua ad dubitandū, ſemper teneatur tale

Nota primò pro explicatione difficultatis.

dubium

dubium in meliorem partem interpretari, iudicando illud non eſſe peccatum.

Nota. 2. ¶ Secundò eſt aduertendum cum Caieta no in præſenti, quod dubia dupliciter poſſunt in meliorem partem interpretari, ſcilicet, negatiuè & poſitiuè. Negatiuè eſt non interpretari in deteriorem. Quod cõtingit, quando quis propter factum ambiguum quod videt de proximo, non formar peiorem æſtimationem de illo, quàm prius habebat, ſed prorſus perſiſtit in eadem. Verbi gratia, iudicabat quis Petrum eſſe ſobrium; poſtea autem videt illum bene comedentem, & bibentem, tunc dicetur hoc factum ambiguum in meliorem partem interpretari negatiuè quando non mutans iudicium perſiſtit in eadem opinione, quam antea habebat. Poſitiuè verò interpretari in meliorem partem, eſt formare nouum iudicium, quo de proximo iudicet id, quod melius eſt, vt in exemplo poſito, cùm quis videns Petrum bene comedentem, & bibentem iudicat id facere ex neceſsitate, & ſic, quòd in illo opere bene & meritorie operatur, interpretatur dubium in meliorem partem poſitiuè.

Nota. 3. ¶ Tertiò eſt aduertendum, quòd hominẽ teneri ad interpretandum dubium in meliorem partem poſitiuè, adhuc poteſt efficere duplicem ſenſum. Primus eſt, quòd homo abſolutè loquendo, cùm ſe offert dubiũ tenetur exire in actum poſitiuum, quo bene iudicet de proximo. Alter ſenſus eſt, quod illa obligatio ſolum ſit ex ſuppoſitione. Itaq; ſuppoſito, quòd vult exire in actũ poſitiuum, tenetur, dubium in meliorẽ partem interpretari, & habere bonam æſtimationem de proximo, cùm tamen poſsit ſuſpendere actum, & nullum iudicium poſitiuum formare.

1. Dictum certum. ¶ His ſuppoſitis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd dubia ſunt interpretanda in meliorem partẽ negatiuè. In hoc dicto omnes conueniunt. Et probatur manifeſtè ratione D. Thom. in iſto articulo, quæ ſolum probat dubia eſſe interpretanda in meliorẽ partem negatiuè, ne alicui fiat iniuria. In quo ſenſu dicit Caietanus, eſſe intelligendum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et illud ad Rom. 14. Qui manducat non manducantem non iudicet. Quaſi præcipiant Chriſtus, atque Paul. in dubijs non habere malam opinionem de proximo: quod eſt interpretari dubia in meliorem partem negatiuè.

2. Dictum certum. ¶ Dico ſecundò, etiam eſſe certũ, quòd ex ſuppoſitione dubia, ſunt interpretanda in meliorem partem poſitiuè. Hoc eſt, ſuppoſito, quòd in re dubia, quis vult exire in actum poſitiuum iudicandi, tenetur habere actum bonæ æſtimationis de proximo. Probatur: Quia aliàs peccaret auferens à proximo bonam æſtimationem, quam apud ſe habebat ſine ſufficienti, & idonea cauſa, quod ſine iniuria, & peccato fieri non poteſt, vt diximus artic. præcedenti. Ad id probandum ſolet etiam communiter adduci regul. 11. de regulis iuris, in. 6. Quæ ſic habet: Cùm iura ſunt obſcura, reo fauendum eſt, potiùs, quàm actori. Et regul. 65. eiuſdem tituli, quæ dicit: In pari delicto, & cauſa, melior eſt conditio poſsidentis. Sed iſtę regulæ loquuntur de iudicio probato à iudice in foro exteriori, quanuis poſsint etiam per quandam analogiam accommodari ad iudicium, de quo loquimur. Nam cum vnuſquiſque habeat poſſeſsionem bonæ famæ, quandiu non probetur mala, videtur, quòd in dubijs debemus declinare in fauorẽ poſſidentis, ad ſenſum iam explicatum. Itaque hæc certa ſunt.

Punctum difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, vtrùm, abſolutè loquẽdo, ſemper teneatur homo dubia interpretari in meliorem partem poſitiuè. In qua re Soto lib. 3. de iuſt. & iure, quæſt. 4. art. 4. *Sententia Soti.* partem tenet affirmatiuã, dicens, quòd teneatur vnuſquiſque dubia poſitiuè in meliorẽ partem interpretari, nec ſufficere, quòd animum ſuſpendat. Quin potius addit, quòd ſi ſigna, atq; indicia ſint amphibola, etiam tenetur illa poſitiuè in meliorem partem interpretari. Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus in hoc articulo quam ego veriorem exiſtimo. Vnde in hoc ſit concluſio. *Concluſ.* Per ſe loquendo non tenetur homo dubia interpretari in meliorem partem poſitiuè. Itaque, ſiquis videt Petrum bene comedentem, & bibentem, non tenetur poſitiuè iudicare id fieri ex neceſsitate: ſed ſat erit ſuſpendere actum. Probatur: Illo opere ambiguo non exiſtente, non tenetur formare nouum actum, quo iudicet Petrũ eſſe ſobriũ: ergo multo minùs tenebitur formare idẽ iudiciũ eo opere exiſtente. Antecedens eſt manifeſtum: & conſequentia probatur: Nã opus illud ex ſe eſt neutrũ, & indifferẽs ad bene, vel male iudicãdum. Non videtur autem conforme rationi, quod ex facto ambiguo ſemper ex neceſsitate inducatur quis ad poſitiuè id, quod eſt melius, iudicãdum. Item quiuis teneatur homo diligere proximũ ſemper, nõ tamẽ pro ſemper, ſed in caſu neceſsitatis, vt diximus ſupra in materia de charitate: ergo pari ratione, quiuis teneatur homo habere bonam æſtimationem de proximo, quandiu non apparent ſufficientia indicia

indicia incontrarium, non tamen tenebitur habere illam pro ſemper, hoc eſt, exire in nouum actum, niſi in caſu neceſsitatis; ſed opus illud dubium occurrens non conſtituit proximum in neceſsitate eius bonæ actualis æſtimationis: ergo non tenetur homo illam habere: atque ex conſequenti dubia per ſe loquendo non ſemper ſunt in meliorem partem interpretanda poſitiuè. Dixi notanter in concluſione, per ſe loquendo. Nam cum ſit difficile in huiuſmodi dubijs ſuſpendere actum, & homines ſint procliues ad male iudicandum, poterit aliquando contingere, quod ad vitandum periculum de mala æſtimatione ſit neceſſariũ prorumpere in actum poſitiuum boni iudicij. Id tamen eſt per accidens: & ſic nihil facit contra noſtram concluſionem.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in contrariũ factum, ſuppoſito, quòd, vt cõſtat ex dictis, illud tantùm procedit quando homo ex ſuppoſitione, dubium interpretatur poſitiuè, quod quidem debet facere in meliorẽ partem. Nam de neceſsitate ſolum tenetur habere ſe negatiuè, vt diximus in primo dicto. Reſpondetur, quòd quanuis verum ſit, quòd iudicium de re dubia declinans in deteriorem partem regulariter ſpeculatiuè ſit verum, quia tamen ſemper ſit cum detrimẽto, & iniuria proximi, & ex conſequenti eſt peccatum, ſit, vt ſecundum prudentiã illud ſit maximè vitandum. Fateor tamen, quòd ſi tale proximi detrimentum non intercederet, ſemper deberemus rem dubiam ſecundum prudentiam in deteriorem partem interpretari, propter rationem argumenti.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum ſuppoſitò ſimiliter, quòd tãtum procedit ex ſuppoſitione, reſpondetur, conceſſa maiori, negandũ minorem. Et ad probationem, vt dicamus, aduertendum eſt cum Caietano In præſenti, quòd intellectus practicus in moralibus dupliciter concurrit ad operationem. Vno modo, vt cognoſcens; in quo conuenit cum intellectu ſpeculatiuo. Alio modo, vt dirigens ad operandum. Et quia non eodem modo attenditur veritas ſecundum vtramq; actionem; nam veritas intellectus practici, vt cognoſcens eſt, conſiſtit in adæquatione rei ad intellectum; ab eo enim quod res eſt, vel non eſt, oratio dicitur vera vel falſa; & veritas eiuſdem intellectus, vt dirigens eſt, non conſiſtit in hoc, ſed in conformitate ipſius ad appetitum rectum, vt docent Ariſt. lib. 6. Eth. cap. 2. & D. Tho. ibidem, Lectione. 2. fit, vt aliquando contingat, quòd iudicium intellectus practici, in quantum eſt cognoſcens, ſit falſum: & tamen iudicium eiuſdẽ in quantum dirigens eſt, ſit verum. Vt eſt videre in eo, qui hominem malum propter indicium ambiguũ non iudicat eſſe malũ, ſed bonum, dubiũ interpretando in meliorẽ partẽ. Tũc enim iudiciũ illud in quantũ eſt intellectus cognoſcentis, eſt falſum; quia non eſt ità à parte rei ſicut iudicatur. Et tamen idẽ iudiciũ, in quantũ eſt intellectus practici dirigentis eſt verum; quia eſt conforme appetitui recto: & quia eſt magis propriũ intellectus practici dirigens ad operationẽ, quam cognoſcere. Rurſus fit, vt veritas intellectus practici, vt dirigens eſt, ſit multò maior perfectio illius, quam veritas eiuſdem intellectus, vt cognoſcens eſt. Atque ex conſequẽti quanuis ſæpiùs fallatur intellectus, vt cognoſcens eſt interpretando dubia in meliorem partem, tamen; vt dirigẽs eſt, eſt verus, & ſic habet maiorem perfectionẽ. Imò poteſt aliquando contingere, quòd ex iudicio falſo intellectus practici, vt cognoſcens eſt, ſequatur iudicium verum eiuſdem intellectus, in quantum dirigens eſt. Vt eſt videre in Iacob, qui ex iſto iudicio intellectus practici, vt cognoſcẽs eſt; Hęc eſt Rachel, quod quidem erat falſum, quia non erat Rachel, ſed Lia, intulit iudicium eiuſdem intellectus practici, vt dirigens eſt. Hæc eſt à me cognoſcenda, quod propter inuincibilẽ ignorantiam erat verum; quia conforme appetitui recto. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Intellectus practicus qualiter cõcurrat ad operationẽ.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpõdetur, quòd probat noſtram concluſionem, vt ex dictis conſtat.

Dubium graue. ¶ In quarto argumento tangitur grauis difficultas, quid ſit faciendum in caſu, quo vir probatæ fidei dicit de fœmina honeſtiſſima, quod non ſeruat fidem marito, an, ſcilicet, tunc dubium ſit interpretandũ in meliorem partem, vel potiùs in deteriorem? Et ratio dubitandi eſt: Nam, ſi interpretor dubium in deteriorem partem, credendo virũ illum dicere verum, proculdubio facio iniuriam fœminæ priuando eá, ſine ſufficiẽti cauſa bona opinione, quá apud me habebat. Si autẽ interpretor dubiũ in meliorẽ partẽ, credendo fœminã nihil ſimile feciſſe, ſimiliter facio iniuriã viro probatæ fidei, iudicando illũ fuiſſe mentitũ in re grauiſsima: quod etiam ſine graui damno fieri non videtur.

Ratio dubitandi.

¶ In hac dubitatione multi multa dicũt. Sed omiſsis eorũ diuerſis ſententijs, vt explicẽ, quid in hac re mihi ſemper eſt viſum probabilius, dico primò, diligenter eſſe conſiderãdũ, qua ratione, atq; cauſa homo ille moueatur ad tale malũ dicendum de proximo. Et ſi conſtiterit, eũ moueri ex odio, vel ex amore, vel ex quauis alia affectione, proculdu-

1. Dictum.

bio

bio tunc interpretatio debet fieri in fauorẽ mulieris conſeruando de ea bonã æſtimationem, quam anteà habebam. Si autẽ ex coniecturis conſtiterit, virum illũ bono animo moueri ad tale malũ aſſerendũ ea; ſcilicet, de cauſa, vt remediũ adhibeatur; tũc maior

2. Dictum. eſt difficultas. Sed ego dico ſecundò; q̃ ſi homo ille tunc poteſt ſuſpendere iudicium in neutra partẽ declinando, benefaciet, ne alicui irrogetur iniuria. Cæterũ, quoniam non ſemper eſt poſitũ in noſtra poteſtate moraliter loquendo, in ſimilibus caſibus iudiciũ

3. Dictum. ſuſpendere; Dico tertiò, quòd ſi in caſu poſito voluerimus exire in aliquod iudicium, debemus dubiũ in meliorẽ partẽ interpretari, iudicando, ſcilicet, eam fœminã eſſe honeſtiſsimã. Et ratio eſt: Quia, vt habetur de regulis iuris in. 6. reg. 11. quando partiũ iura obſcura ſunt, reo potius, quã actori fauẽdũ eſt. Habet autẽ locũ rei is, de quo malũ dicitur. Itẽ præterea; Quia, vt præclare docet Abb. ſuper cap, quando. de præſumpt. iura promptiora ſunt ad abſoluendũ, quã ad dãnandũ: & ità debet facere iudex. Subiungit ſtatim vnũ ãnnotatione digniſsimũ, dicens, quod etiã ſi ſit maior probatio pro actore, quã pro reo, ſi tamen exceſſus ſit exiguus, potius pro reo, quã pro actore debet iudiciũ proferri, Idq; probat ex glo. in. c. clerici. 81. diſt. dicente, q̃ ſi duo clerici dixerint Petrũ certa die fuiſſe fornicatũ, & alij duo laici affirment eundẽ Petrum eadẽ die fuiſſe apud illos: ità, vt tale crimen cõmittere nõ potuerit, præponendi ſunt laici clericis. Nã quamuis cæteris paribus maior ſit autoritas clerici, quã laici: quia tamen exceſſus eſt modicus, potius pro reo, quã pro actore eſt iudicandũ. Item præterea ſic argumentor: Si homo ille corã duobus, vel tribus teſtibus diceret malũ de ea muliere, ego tenerer pro illa reſpondere, atque corrigere dicentẽ: ergo ſimiliter ſi mihi ſolũ renuntiet malũ de eadẽ muliere, tenebor conſeruare bonã æſtimationẽ, quam anteà habebam. Patet cõſequentia: Nam ex eo, quod corã me ſolũ, vel coram alijs dicat, factum ipſum nõ redditur magis, vel minus probabile. Si autem ex hoc ſequatur aliqua iactura in honore illius; qui malũ dicebat ſibi imputet, qui ſine ſufficienti cauſa diffamauit proximum. Et hæc dicta ſint, de iſta difficultate.

¶ In ſolutione ad primũ argumentum dicit D. Tho. quod quamuis, qui dubia in clariorem partẽ interpretatur, frequentius fallatur, tamen melius eſt frequentius falli per bonam opinionẽ de aliquo malo homine, quam rarius falli, habendo malã de aliquo bono, quia ex hoc naſcitur iniuria: ex illo autem nulla. Sed, vt hoc intelligatur, aduertendũ eſt primò, quòd, vt conſtat ex D. Th. 1. 2. q. 56. art. 3. hoc eſt diſcriminis inter virtutes morales, & virtutes purè intellectuales, quod virtutes morales eũ, in quo ſunt, efficiunt bonum ſimpliciter: at verò virtutes intellectuales eũ, in quo ſunt, nõ efficiũt bonũ ſimpliciter, ſed bonũ ſecũdũ quid, ſcilicet bonũ, vel Theologum, vel Philoſophũ. Et ratio huius eſt: Quia cũ id, quod cõtingunt & cõſequũtur virtutes intellectuales, nõ ſit bonũ vniuerſale perficiẽs totũ hominẽ, ſed bonũ particulare perficiẽs particularem potentiã, quod eſt bonũ ſecundũ quid, nõ poſſunt efficere bonũ ſimpliciter. At verò virtutes morales, quia attingũt vltimũ finem, qui eſt bonũ vniuerſale, & bonũ ſimpliciter, in quo totius hominis fœlicitas cõſiſtit, fit, vt illũ, in quo ſunt, efficiant & denominent bonũ ſimpliciter. Et quia bonũ, quod efficiunt virtutes morales, eſt bonũ ſimpliciter: bonũ autẽ, quod efficiũt virtutes intellectuales non eſt bonũ ſimpliciter, ſed ſecundum quid, rurſus fit, quòd nec malum intellectus ſit malũ ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Qui enim ignorat, vel errat aliquid in philoſophia non dicetur malus ſimpliciter, ſed malus philoſophus. At verò malum oppoſitum virtutibus moralibus eſt malum ſimpliciter: & ſic eum, in quo eſt, abſolutè malum denominat. *1. Nota circa ſolutionem ad. 1. argum. D. Thom.*

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd, quia bonum morale cõſiſtit in recto ordine circa ſuum finem vltimũ, & ad finem ordinatur homo per appetitum, fit, vt in tantum iudicium aliquod intelligatur pertinere ad mores, & eſſe bonũ, vel malum morale, in quantum eſt conforme, aut difforme appetitui recto. Illud autem iudicium dicetur conforme appetitui recto, quod ex natura ſua eſt natum dirigere appetitũ in id, quod eſt rectũ. Et è contrario id iudiciũ dicetur difforme, quod dirigit appetitũ in id, quod eſt malũ. Ex hoc ſequitur, quòd cũ in re dubia iudico bene de homine, & tamẽ fallor, tunc illud iudiciũ, in quantũ eſt error ſpeculatiuus, eſt malum, ſecundum quid. At verò idem iudicium, in quantũ dirigit appetitum in id, quod eſt rectũ: inclinat enim ad amandũ proximũ, eſt bonũ morale: & ſic bonũ ſimpliciter. Dicit ergo D. Th. q̃ eſt melius habere tale iudiciũ, quãuis falſum, quã cũ iniuria ꝓximi verè iudicare ſpeculatiuè. In iſto enim iudicio, quamuis falſo eſt plus boni, quã mali: ſiquidem eſt bonũ ſimpliciter, & malum ſecundũ quid: cũ tamen in iudicio ſpeculatiuo vero ſit plus mali, quã boni: nam eſt malum ſimpliciter, & bonũ ſe- *Nota. 2.*

 cundum

cundum quid. Et ſic conſtat quod eſt melius frequentiùs falli per bonam opinionẽ de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc naſcitur iniuria; ex illo autem nulla.

Diſcrimen inter iudicium de rebus, & iudicium de hominibus.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ tale conſtituit D. Tho. diſcrimen inter iudiciom de rebus, & iudicſum de hominibus, ſeu de perſonis: Quòd in iudicio de rebus; quia non attenditur principaliter bonum, vel malum rei, de qua iudicatur; nihil enim boni, aut mali ei accreſcit ex noſtro iudicio, ſed ſolum attenditur bonum iudicãtis, quod conſiſtit in eo, quòd verum iudicet: verum enim eſt bonum intellectus, ſicut falſum eſt malum illius, vt docet Ariſt. libr. 6. Ethic. cap. 2. & 6. Meta. text. 8. Idcircò qui de rebus iudicat debet ſolũ niti atque procurare, vt de illis iudicet, ſicut ſunt à parte rei. At verò in iudicio de hominibus, quia principaliter intenditur bonum, aut malũ eius perſonæ, de qua iudicamus, quæ, ſi iudicatur bona, habetur in pretio, & æſtimatione: &, ſi dicatur mala, habetur contemptui, atque deſpectui, in quo irrogatur illi iniuria: idcircò in hoc iudicio, in id præcipuè debemus niti, vt bene iudicemus de altero. Et ſic dubia ſunt in meliorem partem interpretanda. Quæ doctrina eſt optima, atque ſequenda. Sed circa illam aduertit Caietanus, aliud eſſe iudicare, hoc dictum vel factum eſſe peccatum: aliud autem iudicare, quòd ille, qui id fecit aut dixit peccauit. Primum enim, quia eſt iudicium de rebus, quantum fieri poteſt debet conformari ipſi rei. Aliud autem, quia eſt iudicium de perſonis, debet accommodari ipſi perſonæ, de qua iudicatur, & ſic ſemper debet in meliorem partem declinare.

Nota pro prelatis.

¶ Solutio D. Thom. ad tertium argumentum eſt valde notandã, maximè pro prælatis. Diſtinguit enim duplicem iudiciũ: vnũ ſecundum ſuppoſitionem: alterum ſecundũ diffinitionem, & determinationem. Et dicit, quòd in iudicio ſecundum ſuppoſitionem, quod eſt, quandó agitur de remedio, & cautela, ſemper dubia ſunt interpretanda in peiorem partem, vt efficacius remedium adhibeatur. At verò in iudicio ſecundũ diffinitionem, & determinationem debemus interpretationem facere in partem meliorem, ne proximum iniuria afficiamus. Et ſic vna & eadem diſtinctione ſimul, & ſemel reddit nos D. Tho. iuſtos erga proximos iudicandos, & prudentes ad cauendum, cuſtodiendum, ac prouidendũ. Quod enim quis cauet, cuſtodit, ac prouidet in maiori malo, conſequens eſt, vt magis valeat in minori, vt D. Th. dicit in litera. Ex iſta ergo doctrina prælati debent ſubditos, atque ſubditas in rebus dubijs non malitiæ arguere, aut punire, ſed bonam de eis vt prius opinionẽ habere: & tamen cautelas, cuſtodias remediaque adhibere, ac ſi mali eſſent, nihil tamen faciendo, quod famæ proximi poſſit aliqua ratione detogare. Hoc enim eſſet iniuriam facere, quod, vt diximus, eſt peccatũ.

ARTICVLVS. V.

¶ *Vtrùm ſit ſemper ſecundum leges ſcriptas iudicandum.*

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit ſemper ſecundum leges ſcriptas iudicandum. Semper enim vitandum eſt iniuſtum iudicium. Sed quandoque leges ſcriptæ continẽt iniuſtitiam: ſecundum illud Iſai. 10. Vę qui condunt leges iniquas, & ſcribẽtes iniuſtitiam ſcripſerunt, ergo non ſemper eſt ſecundum leges ſcriptas iudicandum. *Infr. art. 6. cor.*

2 ¶ Prætetea, Iudicium oportet eſſe de ſingularibus euentibus. Sed nulla lex ſcripta poteſt omnes ſingulares euẽtus cõprehendere vt patet per Philoſ. in 5. *Eth. ergo videtur, ꝙ non ſemper ſit ſecundum leges ſcripras iudicandum. *Lib. 6. cap. 10. tom. 5.*

3 ¶ Prætetea, Lex ad hoc ſcribitur, vt ſententia legiſlatoris manifeſtetur. Sed quãdoq; contingit quòd ſi ipſe legiſlator præſens eſſet, aliter iudicaret. Ergo non eſt ſemper ſecundum leges ſcriptas iudicandum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Auguſt. dicit in lib.* de vera Relig. In iſtis tẽporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas inſtituerint, cum tamen fuerint inſtitutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, ſed ſecundum ſeipſas. *Cap. 31. à med. to. 1.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum *eſt, iudicium nihil aliud eſt, quàm quædam diffinitio vel determinatio eius quod iuſtum eſt. Fit autẽ aliquid iuſtum dupliciter, Vno modo ex ipſa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur ius poſitiuum, vt ſuprà habitum* eſt. Leges au- *Art. 1. huius quæſt.* *Quæſt. 57. art. 2.*

ges autem ſcribuntur ad vtriuſq; iuris declarationem, aliter tamen & aliter. Nam legis ſcriptura, ius quidem naturale continet, ſed nõ inſtituit. Non enim habet robur ex lege, ſed ex natura. Ius autem poſitiuum ſcriptura legis & cõtinet & inſtituit, dans ei autoritatis robur. Et ideò neceſſe eſt, quòd iudicium fiat ſecũdum legis ſcripturam: alioquin iudicium deficeret, vel à iuſto naturali, vel à iuſto poſitiuo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd lex ſcripta, ſicut non dat robur iuri naturali, ita nec poteſt eius robur minuere, vel auferre: quia nec volũtas hominis poteſt immutare naturã. Et ideò ſi ſcriptura legis contineat aliquid contra ius naturale, iniuſta eſt, nec habet vim obligandi. Ibi enim ius poſitiuum locum habet, vbi quantum ad ius naturale, nihil differt vtrũ ſic vel aliter fiat, ſicut ſuprà habitum * eſt. Et ideo nec tales ſcripturæ legis dicũtur, ſed potius legis corruptiones: vt ſuprà dictũ * eſt, & ideo ſecundũ eas non eſt iudicandũ.

Quæſt. 57. art. 2.

1. 2. q. 95. art. 21.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut leges iniquæ ſecundum ſe contrariantur iuri naturali, vel ſemper, vel vt in pluribus: ita etiam leges, quæ ſunt rectę, poſitę in aliquibus caſibus deficiũt: in quibus ſi ſeruarẽtur, eſſent cõtra ius naturale. Et ideo in talibus non eſt ſecũdum literam legis iudicandum, ſed recurrendum ad æquitatem, quam intendit legiſlator. Vnde Iuriſperitus * dicit, Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem. Et in talibus etiam legiſlator aliter iudicaret, & ſi conſideraſſet, lege determinaſſet.

In Digeſto veteri, lib. 1. titu. 3. l. 24.

¶ Et per hoc patet reſpõſio ad tertiũ.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd iudicium eſt determinatio eius, quod eſt iuſtum, & quod iuſtum eſt duplex, vnũ ex natura rei, quod appellatur ius naturale, aliud ex cõdicto hominum, quod appellatur ius poſitiuum, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatẽ per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quando lex ſcripta ius naturale continet, nunquam licèt nec principi, nec ſubditis cõtra illam agere, ſed ſemper ſecundũ eam iudicandũ eſt. Probatur: Huiuſmodi leges nõ ſunt illius iuſti cõſtitutiuæ, ſed declaratiuæ, nec iuſtum illarum oritur ex legibus, ſed ex rebus ipſis, ſuper quas nullus iudex etiam ſupremus poteſt diſpenſare: ergo ſemper eſt ſecundum eas iudicandum. Secunda cõcluſio: Adhuc quando lex eſt humana, tenetur princeps, atque iudex ſecundum illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat. Probatur: Nam quamuis iſtæ leges non ſint declaratiuæ iuſti naturalis, ſunt tamẽ cõſtitutiuæ eius iuſti; quod humano condicto ſecundũ regiones, tẽporũq; cõditiones viſum eſt expedire; & ſic ſemper eſt ſecundũ eas iudicandũ, quãdo iuri naturæ nõ repugnat.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli, aduertẽdum eſt, quod, vt ex litera conſtat, quãtum attinet ad præſens inſtitutũ, leges ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt naturales, quarũ iuſtũ ratione naturali conſtat: qualia ſunt præcepta Decalogi & illa, quæ ex ipſis euidenti conſequentia deducũtur. Aliæ autẽ ſunt leges poſitiuæ, quarũ iuſtũ humano cõdicto, & volũtate poſitũ eſt: quales ſunt omnes aliæ, quæ principũ volũtate ad rectè gubernandã rempublicã pro loco, & tẽpore introducuntur. Et quidẽ in præſentiarum, quando quærimus, an ſit ſemper ſecundũ ſcriptas leges iudicandũ, non eſt ſermo de naturalibus. De eis enim, quia earũ lumen naturaliter mentibus noſtris eſt inſitũ, nulla ratione licet dubitare, quominùs ſit ſemper ſecundum ipſas iudicandũ. Sed peculiariter loquimur de illis legibus ſcriptis, quæ humanę, & poſitiuę appellant.

Leges in duplici differentia.

¶ Et ſic priori cõcluſione D. Th. vt nota relicta circa ſecũdã eſt grauis difficultas, vtrũ verũ ſit, quod princeps, qui eſt ſupremus iudex teneatur ſemper ſecundũ legẽ ſcriptam iudicare? Et ratio dubitãdi eſt: Nã cùm princeps ſit ſolutus ſuis legibus, vt dicitur in. l. princeps. ff. de legib. Videtur, ꝙ non ſemper teneatur ſecundum illas iudicare, maximè, quod cũ poſsit diſpenſare in lege, vt omnes Doctores cõcedũt, in ipſa ſententia ferenda poterit etiã vti poteſtate diſpenſandi, & ſic agere contra verba legis abſq; aliquo peccato. Incontrarium tamẽ eſt, quòd habetur in cap. ſummopere. 11. q. 3. Vbi D. Gregor. dicit, quòd in dictandis ſententijs diuina ſimul & humana lex reſoluatur, & ſecundũ quod ibi fuerit ſententia proferatur.

Dubiũ circa ſecundã concluſionem D. Thom.

Ratio dubitandi.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduerten-

uertendum eſt primò, quòd præſens quæſtio poteſt habere duplicem ſenſum. Primus

Explicatur titulus quæſtionis.

èſt, vtrùm princeps teneatur ſuis legibus parere. Et hic non prætenditur in præſenti: ſed de illo diſputat D. Thom. 1.2. quæſt. 96. art. 5. Vbi propoſita diſtinctione de duplici vi, quam habet lex, coercitiua, ſcilicet, & directiua, dicit, quòd quantum ad vim coercitiuam, princeps non tenetur ſuis legibus: quia nullus ſe ipſum punire debet; bene tamen quantum ad vim directiuam: quia ratio poſtulat vt princeps ſeipſum dirigat, eò modo, quo dirigit alios. Quod quidem eſt intelligendum, quantum ad illas leges, quæ comprehendunt & concernunt ipſos legiſlatores. Nam poſſunt eſſe aliquæ leges, quę ex æquitate naturali non debent intelligi comprehendere legiſlatorem. Vt ſi in curia caueretur, nequis indueret veſtem ſericam, vel nequis æquitaret mula: tales leges non concernerent perſonam Regis: & ſic princeps quantum ad nullam vim eſſet ſubiectus illis. Secundus ſenſus quæſtionis eſt, an in ferendis ſententijs teneatur ſemper princeps ſecundum legem ſcriptam iudicare, ſicut alij iudices inferiores. Et in iſto ſenſu diſputatur quæſtio in præſenti.

¶Sed eſt aduertendum ſecundò, quòd de lege ſcripta, quantum ad hoc, adhuc poſſumus loqui dupliciter; vno modo quantum ad verba ipſius legis: alio modo quantum ad mentem, & intentionem, quam legiſlator habuit, dum talem legem conderet. Et quidem ſi loquamur, quantum ad verba legis ſit prima concluſio certa: Poteſt princeps aliquando contra legem ſcriptam iudicare, id eſt, contra id, quod verba legis prima facie ſignificare videntur. Quin potius dico, quòd toties tenebitur princeps ſic iudicare, quoties ſeruatis verbis ipſius legis, videret non ſeruari mentem & intentionē legiſlatoris. Et ad hoc propoſitum adducit D. Thom. ſolutione ad ſecundum illud iuris prudentis in Digeſto veteri. lib. 1. tit. 3. l. 24. Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem. Quin potius addiderim, quòd non ſolum princeps, ſed etiam alij iudices inferiores debent aliquãdo non ſecundum verba legis, ſed ſecundũ eius mentem & intentionem iudicare. Vt enim dicit communis regula iuris; In legem peccat quicunque verba legis amplexus cõtra legis nititur voluntatem. Vbi non tantũ eſt ſermo de principe, ſed etiam de quocũque alio iudice contra legis intentionē iudicante. Et ratio eſt manifeſta: Nam cũ ſint plurimi caſus, in quibus, ſi ſeruetur lex quãtum ad verba, operabitur iudex contra ius & æquitatem naturalē; manifeſtè ſequitur, quòd in illis non erit licitum ſecundũ verba legis iudicare. Quod autem ſint huiuſmodi quàm plurimi caſus, probatur: Nam leges ſunt inſtitutæ pro bono communi, vt docet D. Tho. 1.2. q. 90. art. 2. ſed poteſt ſæpè ſæpiùs contingere, vt obſeruatio legis quantum ad verba redundet in detrimentũ boni communis: ergo, tunc contra ius naturale erit illius legis quantum ad verba obſeruatio. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Nam ſi obſeſſa ab hõſtibus ciuitate ſtatueretur lex, ne portæ ipſius in nocte aperirentur, & contingeret caſus, quòd ciues, per quos ciuitas eſt defendenda ab hoſtibus fugientes ad illam confugerent: ſi lex tũc, quæ pro commodo ipſius reipublicæ fuit inſtituta, quantum ad verba ſeruaretur; proculdubiò vergeret in detrimentum ciuitatis. Et ſic quicunq; iudex, eo in caſu debet non ſecundum verba, ſed ſecundum legis intentionem, & mentem iudicare. Sed de hoc iam diximus ſupra, agentes de Epicheia. Eſt tamen aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen, quantum ad hoc, inter principem ex vna parte, & alios iudices inferiores ex alia. Nam primò, princeps ad hoc, vt poſsit, non quantum ad verba, legem interpretari, ſatis eſt, quòd habeat probabilem coniecturam, quòd illa, quantũ ad verba, cedit in damnum reipublicæ. At vero iudex inferior non poterit in iudicando à verbis legis recedere; niſi certò ſibi conſtet, moraliter loquendo, quòd obſeruantia legis, quantum ad verba, eſt in perniciem reipublicæ. Nec pretereà tunc id poterit efficere principe inconſulto; niſi fortè periculum ſit adeò ſubitum, & imminens, vt conſultandi principis non detur locus, vt in exemplo poſito. Secundò differt princeps ab alijs iudicibus in eo, quòd princeps poteſt interpretari legem, & in illa diſpenſare; cùm tamen iudices inferiores id efficere non poſsint: illius enim eſt legem interpretari; cuius eſt condere, vt habet commune axioma iuriſprudentium. Ex quo infertur, quòd ſi ſit aliquis iuſtè damnatus ad mortem. & ille talis cognoſcatur vtiliſsimus reipublicæ, poterit princeps tunc in lege diſpenſare, liberando eum à morte; quod iudex inferior efficere non poterit.

1. Concluſ.

Princeps aliquando tenetur cõtra verba legis iudicare.

Diſcrimen inter principem & alios iudices.

¶Secunda concluſio: Non ſolũ iudices inferiores: ſed etiã princeps tenetur iudicare ſecundò legem ſcriptam, quantum ad mentem, & intentionem ipſius legis. Et quidem

2. Concluſ.

quod

quod iudices inferiores id facere teneātur, eſt res manifeſta; ſunt enim ſubditi, atque ſubiecti illis legibus; & ſic contra eas facere non poſſunt. Sed quod etiam princeps id facere teneatur, probatur: Nam ratio naturalis dictat, vt patiatur quiſque legem, quā tulit, & quod caput conformet ſe membris, ac ſimul cum illis ſe ſubmittat oneri legis, ne de illo dicatur, quòd de Scribis, atq; Phariſæis dicebat Chriſtus apud Matth. cap. 23. Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito antem ſuo nolunt ea mouere, &c. Ad hoc etiā

D. Auguſt.

propoſitum dicit D. Auguſt. in lib. de vera religione. cap. 31. quòd licèt, quando leges inſtituuntur, de illis iudicent homines, qui eas inſtituunt: cum tamen fuerint inſtitutæ, & firmatæ non licebit iudicibus de eis iudicare, ſed ſecundum illas.

Princeps non ſeruās legem ſine cauſa peccat.

Ex hoc infertur, quòd princeps non ſeruans legem ſcriptam à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus conditam ſine rationabili cauſa, peccat mortaliter: vt ſi Papa non confiteretur ſemel in anno peccata ſua; vel non ieiunaret tempore ab Eccleſia præſcripto. Et ſiquis obijciat, quòd princeps eſt ſolutus ſuis legibus, nec potuit ad illas à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus obligari, cum par in parem non habeat imperium; Reſpondetur, quòd princeps non tenetur ad obſeruantiam ſuæ legis ex vi illius, ſed ex vi legis naturalis præcipientis, vt quiſque ſubeat legem, quam alijs imponit. Et in hoc differt à iudicibus inferioribus; quod iſti non ſolum virtute legis naturæ, ſed etiam virtute legis ſcriptæ tenētur ad eius obſeruantiam: at verò princeps ad id ſolum tenetur ex vi legis naturalis. Et

Solutio ad rationē dubitandi.

per hoc patet ſolutio ad rationem dubitandi. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento, de poteſtate diſpenſandi in principe exiſtente, ex qua videtur colligi, quòd non tenetur ſecundum legem ſcriptam iudicare, reſpondetur, verum eſſe, quòd ex rationabili cauſa poteſt princeps in lege à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus lata diſpenſare, & ſic agere contra verba legis, vt paulò ante dicebam: cæterum ſi id faciat ſine rationabili cauſa peccabit mortaliter, vt docet Caietanus in ſumma verbo, iudex: tum propter iniuriam factam reipublicæ, in nō ſeruandis legibus iuſtis ipſius: tum etiam propter graue ſcandalum & detrimentū, quod inde redundat. Ex eo enim quod mali manent impuniti fiunt audaciores, & ad perpetranda ſcelera promptiores: quod in dānum reipublicæ vergere eſt neceſſe.

Corollariū Caietani verum.

Ex quo infert Caietanus, quòd ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrociniū à morte liberaret, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam; vel exilij commutando (etiam parte læſa remittente) proculdubio peccaret mortaliter. Imò amplius addit, quòd eſſet princeps reus omnium illorum malorum, quæ ex eo, quòd iniqui manerent impuniti ſecundum leges ſequeretur. Quod etiam affirmat Nauarr. in Manua. cap. 23. & ego verum exiſtimo.

Notanda verba Diui Gregorij.

Propter quod dicebat D. Gregorius & refertur in cap. ſummopere. 11. quæſt. 3. debere iudices reuoluere omnes leges, tam diuinas, quàm ſcriptas, & ſecundum illas proferre ſententiam. Verba autē Gregorij ſunt quæ ſequuntur. Summopere præcauendum eſt, ne rectores Eccleſiæ, & qui publica iudicia exercent in dictandis ſententijs nullatenus leuitate, aut furore ducti ſint præcipites: ſed cauſis prius diligenter ventilatis, cùm res quæ ignorabatur ad notitiam pleniter venerit tūc diuina & humana lex reſoluatur, & tunc ſecundū quod ibi conſtitutum eſt, remota perſonarum acceptione, diffinitiua proferatur ſententia. Hinc eſt, quòd Moyſes querelas populi ſemper ad Domini tabernaculum ingreſſus referebat, & iuxta quòd Dominus imperabat iudicia proponebat. Nimirum nos inſtituens, vt non ex corde noſtro, ſed ex præcepto diuino condemnationis & iuſtificationis ſententiam proferamus. Hæc Gregor. Et quòd ibi loquatur vniuerſaliter de omni iudice, tam ſuperiori, quàm inferiori probatur primò ex exemplo adducto de Moyſe, qui ſupremus erat populi princeps. Itē ſecundò ex eo, quòd dicit, inſtruēs nos; &c. Nam D. Gregor. erat maximus Eccleſiæ Pōtifex, nullum in condendis legibus cognoſcens ſuperiorem. Et ſic docet idem debere facere alios iudices ſuperiores.

Dubium aliud.

Ratio dubitandi.

¶ Sed eſt aliud dubium, vtrùm ſententia contra legem lata, hoc eſt, iniuſta obliget in foro conſcientiæ. Et ratio dubitandi eſt: Nam cùm multa fieri prohibeantur, quæ tamen facta tenent, videtur, quòd quando aliqua ſententia profertur à legitimo iudice, quanuis illa iniuſta ſit, vtpotè contra legem, quod poſſit tutò in conſcientia ſeruari. Præſertim quando ille, in cuius fauorem ſententia fuit lata, nihil fecit fraudulentum, nec aliquid mali cōmiſit ad hoc, vt ſententia pro illo proferretur.

Argumen. incontrarium.

¶ Incontrariū tamen eſt: Nam iudiciū eatenus eſt iudicium, quatenus eſt determinatio, & declaratio iuſti & iuris: ſed iudicium, quod non fit ſecundum ſcripturas, & eſt iniuſtum, non eſt determinatio iuſti & iuris; ſed potius eſt determinatio iniuſti, & iniu-

riæ:

riæ: ergo illud non obligat in conſcientia.

Multipliciter aliqua ſententia poteſt dici iniuſta.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, quòd ſententia multipliciter poteſt dici iniuſta. Vno modo, quia continet cauſam iniuſtam, etiam ſi proferatur ſecundum allegata, & probata, ſeruatoq; ordine iuris. Quod contingit quādo res, quæ verè eſt Petri per ſententiam tribuitur Paulo à judice iudicante, ſecundum allegata & probata. Alio modo poteſt dici ſentētia iniuſta; quia quamuis non contineat cauſam iniuſtam, non tamen profertur ſecundum leges præcipientes ordinem, & modum, qui in proferendis ſententijs ſeruari debet. Sed quoniam leges, quæ præcipiunt modū in ſententijs proferendis ſeruandum, ſunt in duplici differentia; quædam enim ſunt, quæ ita præſcribunt aliquem modum, vt etiam ſi ille non ſeruetur, adhuc ſententia non ſit irrita, & nulla; aliæ autem ſunt, quæ ita præſcribunt modum, vt ſi ille non ſeruetur, ſententia ſit irrita & nulla, fit, vt ex defectu obſeruantiæ legum, adhuc poſsit ſententia dici dupliciter iniuſta; ſcilicet; vel quia prætermittitur ordo ſimpliciter neceſſarius; & tūc dicitur iniuſta per ſe; vel, quia prætermittitur ordo non ſimpliciter neceſſarius, & tunc dicitur iniuſta per accidens.

1. Concluſ. ¶Hoc conſtituto ſit prima cōcluſio: In cauſis profanis: & ſecularibus, ſententia iniuſta ex cauſa, quam continet, quamuis procedat ſecundum allegata, & probata, ſeruatoque ordine iuris, non obligat in conſcientia, neq confert ius illi parti, in cuius fauorem eſt pronuntiata, nec ſpoliat partem damnatam ſuo iure. Hanc tenet Caietanus in Opuſc. viginti ſeptem quæſtio. q. 13. & in Opuſc. decem & ſeptem reſponſionum, reſponſio. 14. dubio. 1. & Soto lib. 3. de iuſtitia & iur. quæſt. 4. art. 5. & D. Thom. 2. 2. quæſt. 70. articulo. 4. Et probatur: Iudicium eatenus eſt iudicium, quatenus eſt declaratio, & determinatio iuſti & iuris: ſed iudicium, quod continet cauſam iniuſtam, non eſt determinatio iuſti & iuris: ſed potius eſt determinatio iniuſti & iniuriæ: ergo non eſt iudicium, atque ex conſequenti non obligat in conſcientia. Secundo: Sententia & iudiciū iudicis, eſt quædam lex particularis in particulari euentu, & in particulari caſu lata, vt docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 67. art. 1. Sed lex, quæ continet cauſam iniuſtam, nō obligat in conſcientia: ergo nec ſententia particularis. Tertiò: Sententia lata in foro exteriori obligat in conſcientia, niſi fundetur in falſa præſumptione, vt habet communis regula Doctorum: ſed ſententia, quæ continet cauſam iniuſtam, fundatur in falſa præſumptione: ergo non obligat in conſcientia. Et confirmatur: Nam lex eatenus obligat, quatenus eſt iuſta: ſed ſententia, quæ continet cauſam iniuſtam, & eſt particularis lex, ſolum eſt iuſta in foro exteriori: ergo tantum obligat in foro exteriori, & non in foro conſcientiæ. Ex hoc infertur, quòd ille, in cuius fauorem eſt lata talis ſententia iniuſta in foro conſcientiæ, tenetur reſtituere quæ ſibi ratione illius obuenere. Sententia enim, per quam alicui adiudicatur quod ſuum non eſt, nullum ius dat in foro conſcientiæ: & ſic ille non poteſt id, ſalua conſcientia, retinere. Quin potius addiderim, quod etiam ſi ille, in cuius fauorem fuit ſententia lata, bona fide litigaſſet, quā primum intellexerit ſententiam fuiſſe iniuſtam, tenebitur quod ſibi per eam fuit adiudicatum reſtituere, non tamen tenebitur parti læſæ pro expenſis, quas litigando fecerit ſatisfacere. Secus autem erit, ſi mala fide litigauit. Sed quid dicendum erit, quando pars, contra quam fuit ſententia lata, illi conſenſit, nec ab ea appellauit, an tunc altera pars poſsit ea bona in conſcientia retinere, maxime ſi bona fide litigauit? Et quidē, quòd poſsit, probatur: Nam eo ipſo, quod pars læſa non appellat, videtur cedere iuri ſuo; & ſic libere & voluntariè conſentire ſententiæ, poſtquam non vtitur remedio appellationis ſibi per legem conceſſo. Ità tenent Innocent. & Abb. in cap. quia pleri que. de immunitate Eccleſiarum. Hoc tamen non obſtante dico, quòd etiam ſi pars damnificata non appellet, non poterit altera pars, ſalua conſcientia, quod ſibi per iniuſtam ſententiam fuit adiudicatum retinere: & ſic quàm primum ſibi conſtiterit de iniquitate ſententiæ, tenetur illud vero domino reſtituere. Et ratio eſt: Quia ſemper retinet alienum inuito domino rationabiliter, nec ex eo, quod verus dominus nō appellat debet cenſeri conſentire ſententiæ, aut cedere iuri ſuo. Ab hoc tamen excipimus eū, qui poſt adiudicata ſibi aliqua bona per iniuſtam ſententiam, illa poſsidet bona fide toto tempore ad præſcribendum requiſito. Tunc enim eo tempore elapſo, quāuis poſtea ſciat fuiſſe aliena, nō tenetur illa bona reſtituere: ſed poteſt ea ſibi reſeruare, vt patet ex cōmuni conſenſu omniū Doctorum, & ex legibus præſcriptionū, quæ pro bono cōmuni reipublicæ, & ipſorum ciuiū ſunt inſtitutæ.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Sententia, quæ ea tātū ratione eſt iniuſta, quia prætermittitur ordo iuris non ſimpliciter neceſſarius, hoc eſt, illa ſententia quę per accidēs eſt iniuſta,

obligat

obligat in cõſcientia, etiã ſi iudex in ea ferẽda grauiter peccet. Hæc concluſio colligitur ex cap. ſacro approbante, extra, de ſententia excommunicationis, & ex capit. biduum. 2. q. 6. recipiturque communiter ab omnibus Doctoribus. Et ratio eſt manifeſta: Nam id, quod eſt per accidens, non variat naturam rei. Ex quo infertur, quòd ſi iudex prætermiſſa aliqua ſolemnitate iuris, vel ex odio, vel ex mala intentione ſententiam proferat, erit valida in conſcientia, non obſtante, quòd peccet mortaliter.

3. cõcluſio. ¶Tertia cõcluſio: Sentẽtia, quę ea ratione eſt iniuſta, qnia prętermittit ordo iuris ſimpliciter neceſſarius, hoc eſt, illa ſentẽtia, quę eſt iniuſta per ſe, non obligat in conſcientia: & ſic ille, in cuius fauorem fuerit lata non poterit virtute illius quod ſibi per eam fuerit adiudicatum retinere. Probatur: Sẽtentia iniuſta per ſe non eſt ſententia: ergo nulla ex illa naſcitur obligatio in conſcientia. Talis autem eſt ſententia, quæ fuerit lata à iudice notoriè excommunicato, vt habetur in cap. ad probandum, de re iudicata, & quæ fuerit lata in die feriato, vt habetur in cap. finali. de ferijs, & quæ fuerit lata in eccleſia per iudicem ſecularem, vt habetur in cap. decet. de immunitate Eccleſiarum, & in multis alijs caſibus, quos refert Abbas in cap. primo. de ſententia & re iudicata, de quibus legibus venit intelligẽdum illud Gratiani 2. quæſt. 6. cap. ei qui. dicentis quòd ſententia citra ſolitum ordinẽ iudiciorum à pręſide prolata autoritatem rei iudicatæ non obtinet. Er pauló inferius: Si ſententia contra ius ſcriptum feratur, nullas vires obtinet, nec contra eam eſt neceſſarium auxilium prouocationis.

Argumentum contra tertiam concluſionem, ¶Sed contra hoc arguitur: Diſpenſatio iniuſta facta à principe in lege, eſt valida, quanuis princeps in diſpenſando peccet mortaliter; ſi enim diſpenſaret Papa cũ Petro, ne occidens clericum incurreret excõmunicationem, & Petrus clericum occideret, proculdubio ſecundum omnes nõ eſſet excommunicatus, & tamen diſpenſatio eſſet iniqua: ergo pari ratione ſententia, quę per ſe eſt iniuſta, quia prætermittitur ordo neceſſarius iuris erit valida, quanuis illam proferens peccet mortaliter.

Solutio. ¶ Reſpondetur tamen, diſtinguendo antecedens: Nam vel diſpenſatio iniuſte facta à principe, eſt cum damno alterius, vel non. Si ſit cum damno alterius, nego, quòd teneat factum: nullus enim contra ius alterius poteſt diſpẽſare; & ſi diſpenſetur, tenebitur reſtituere quod per talem diſpenſationem recepit. Si autem diſpenſatio fiat ſine damno alterius, concedo, quod erit valida: quanuis diſpenſans peccet mortaliter. Si enim princeps diſpenſet mecum ſine cauſa, vt equitem mula, poſſem rectè id facere; quia hæc diſpenſatio non eſt cum iniuria alterius. Et idem prorſus eſt dicendum de ſententia iniuſta; ſi fuerit cum damno vnius nullum ius dabit alteri; ſi autem fuerit ſine damno alterius verum ius dabit illi, pro quo lata eſt. Nec ex hoc aliquod ſequitur inconueniens contra noſtram tertiam concluſionem, in qua ſolum loquimur de ſententia iniuſta lata in fauorem vnius, cum damno alterius. Ex hoc infertur, quod ſi Epiſcopus, aut Papa confert beneficium indigno, non obſtante ea collatione tenebitur indignus reſignare beneficium, & reſtituere fructus inde perceptos: ex diffinitione enim noſtra, illa collatio fuit nulla, quia in damnum tertij: & ſic indignus per eam nullum ius potuit acquirere. Reſtitutio autem non eſt facienda alteri parti, quæ erat digna; quia hæc nondum habebat verum ius ad beneficium, ſed Eccleſiæ, cuius erat beneficium, & cui facta eſt iniuria per talem collationem. Et ratio huius eſt: Nam cum Papa & Epiſcopus ſint diſpenſatores beneficiorum Eccleſiæ, & non diſſipatores bonorum illius, tenentur illa dignis conferre. *Indign° recipiens beneficium tenetur illud reſignare.*

6. ¶Sed maius dubium eſt de beneficijs Eccleſiaſticis, an per iniuſtam ſententiam poſſit aliquis acquirere verum ius ad illa. Verbi gratia, Petrus per falſas informationes probauit deberi ſibi aliquod beneficium, itaque ſententia ab Epiſcopo fuit ſibi applicatum; dubium eſt, an per iſtam ſententiam iniuſtam acquirat Petrus in foro conſcientiæ verum ius ad tale beneficiũ. Et pro parte negatiua eſt argumentum, deſumptum ex bonis ſecularibus, circa quæ, vt diximus dubio præcedenti, nulla ſententia iniuſta dat verum ius in foro conſcientiæ; & par videtur eſſe ratio de beneficijs Eccleſiaſticis. *Dubium de beneficijs eccleſiaſticis.* *Argumentum.*

¶In contrarium tamen eſt communis Canoniſtarum ſententia. Innocentius in cap. quia plærique. de immunitate Eccleſiarum, & Abbas in cap. 1. de conceſsione præbendæ, vt reſpondeant ad præfatã difficultatẽ, aduertunt, quod ſententia circa beneficia poteſt eſſe duplex, vna declaratiua, altera priuatiua. Declaratiua eſt, quando duobus de beneficio aliquo contendentibus, ad quod exiſtimant ſe ius adquiſitum habere, iudex per propriam ſententiam declarat illud ad vnum, & non ad alterum pertinere. Priuatiua autem eſt, quando quis propter crimen aliquod à ſe commiſſum priuatur ſuo beneficio, quod deinde confertur alte- *Sentẽtia Innocentij & Abbatis.*

ri: vt eſt videre apud Angelum in ſumma verbo. ſententia.§.8. & apud Sylueſtrum eodem titulo.§.vltimo. Hoc ſuppoſito dicũt primò præfati Doctores, quòd ſi ſententia ſit declaratiua, & conſtet illi, in cuius fauorem fuit lata, eam eſſe iniuſtam, ſtatim tenetur renuntiare beneficium, nec poteſt illud tuta conſcientia retinere, etiam ſi alter non appellet, quia nullum ius ad illud acquirit. Idem affirmat Soto lib.3. de iuſtitia & iure, quæſt.4.art.5. in quo communiter conueniunt Doctores. Et proculdubio videtur verum. Nam cum beneficium Eccleſiaſticum, vt habetur de regulis iuris, in.6. regula prima. ſine titulo Eccleſiaſtico retineri non poſſit, & ille, in cuius fauorẽ fuit lata ſententia declaratiua iniuſta, nullum canonicum titulum habeat ad tale beneficium: nam ſententia illa declaratiua non tribuit ei aliquod ius de nouo, nec ante ſententiam illud habebat, fit, vt nulla ratione poſſit tale beneficium retinere. Itaque quãtum ad ſententiam declaratiuam iniuſtam, idem eſt iudicium de bonis ſecularibus, & de beneficijs Eccleſiaſticis, vt tradit Abbas loco citato. Dicunt ſecundo præfati Doctores, quòd, ſi ſententia ſit priuatiua, & iniuſta, & reus appellat in tempore, alius nõ acquirit ius ad beneficium, ſed tenetur illud ſtatim reſtituere. Secus autem erit, ſi reus nõ appellet in tempore. Verbi gratia, Petrus ex falſis teſtibus, vel ex malitia, aut ignorãtia fuit damnatus de hæreſi, & ſic priuatus ſuis beneficijs Eccleſiaſticis, dicunt iſti Doctores, quòd ſi Petrus appellat in tempore, ille, cui applicatum fuerit beneficium, tenebitur illud reſtituere: ſi autem Petrus non appellat in tempore, alius non tenebitur beneficium reſtituere, etiam poſt compertam veritatem. Primam partem huius dicti probant præfati autores: Nam cùm illa ſententia ſit iniuſta, non poteſt Petrum priuare ſuo beneficio, maximè interpoſita appellatione. Secundam autem partem probant: Quia eo ipſo, quòd Petrus non appellat, videtur, vel conſentire in crimine, vel cedere præbendæ; quorum quodlibet eſt ſatis ad hoc, vt beneficium habeatur vacans: & ſic recte poteſt alteri conferri. Si quis autem quærat, quænam ſit ratio, propter quam iſte, cui applicatur beneficium poſt ſententiã priuatiuã, nõ interpoſita appellatione, poſſit illud retinere, & ille, cui applicatur per ſententiã declaratiuã, nõ poſſit, ſi quidem vtraque ſententia tam priuatiua, quàm declaratiua, vt ſupponimus, eſt iniuſta: Reſpondetur, quòd, quia ille, qui poſſidet beneficium poſt ſententiam priuatiuã, non obtinet illud virtute ſententiæ priuatiuæ, quæ fuit iniuſta & irrita, per talẽ enim ſententiam, quanuis vnus fuerit priuatus beneficio, non tamen per illam fuit collatum alteri ſed per nouam collationem ab Epiſcopo factam, quæ eſt ſufficiens, & legitimus titulus. At verò in ſententia declaratiua, quia per eandem ſententiam iniuſtam, & irritum beneficium confertur vni, & aufertur ab altero, fit, vt niſi ille cui confertur habeat alium legitimum titulum, ſtatim teneatur illud reſtituere, tanquam id, quod ſine ſufficienti, & legitimo titulo poſsidetur, quod in beneficijs Eccleſiaſticis fieri non poteſt.

Soto nõ acquieſcit Abbati & Innocentio.

¶Licet hæc ſententia Innocentij, & Abbatis appareat ſubtilis, Magiſter tamen Soto loco citato non omnino illi acquieſcit. Sed dicit, quòd ſi iudex per fraudem, vel per alium modum illicitum priuat quempiam beneficio, & hoc conſtat illi, cui eſt poſtea facta collatio, non poteſt iuſte illud retinere; ſed tenetur ſtatim reſignare. Cæterum, ſi iudex debite, ſecundum allegata, & probata priuat aliquem beneficio, quanuis poſtea ex alijs rebus conſtet priuationẽ non fuiſſe iuſtam, ille, cui eſt facta collatio licitè poteſt tale beneficium retinere, nec tenetur illud in conſcientia reſignare. Et ratio huius differentiæ eſt: Quia quando iudex ſciens, & prudens iniuſte priuat aliquẽ beneficio, talis ſententia per ſe iniuſta, & priuatio, quantum ad Deũ eſt nulla: & ſic non poteſt tale beneficium alteri conferri: & ſi conferatur, collatio erit nulla: nõ enim poteſt beneficium ſimul iuſtè à duobus poſſideri. Cæterum, quando ſententia eſt legitimè lata, ſecundum allegata, & probata, ſicut ſententia eſt valida; ita etiam, & priuatio eſt valida. Atque ex conſequenti cùm beneficium poſt talem ſententiam ſit legitime vacans, rectè poteſt alteri conferri; & ſi conferatur, ille, cui facta fuerit collatio, erit tutus in conſcientia, nec tenebitur beneficium reſignare: quanuis poſtea conſtet ſententiam priuatiuam fuiſſe iniuſtam.

Sententia Soti in quib' habeat verum.

¶Hæc ſententia Soti habet verum in beneficijs Eccleſiaſticis, quæ per prælatos cõferuntur, non tamen in alijs rebus. Nam ſi quis fuiſſet falſo accuſatus de crimine hæreſis, & ſecundum allegata, & probata, legitime condemnatus de illo, & fiſcus occuparet bona illius, ſi poſteà conſtaret talem fuiſſe falſo accuſatum fiſcus teneretur ea bona reſtituere; quia quanuis fuiſſet iuſtè damnatus ſecundum allegata, & probata illa tamẽ ſententia fundaretur in falſa præſumptione; & idem eſt dicendum in alijs ſimilibus caſibus.

ſibus. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quænam ſit ratio, propter quam in rebus profanis ille, contra quem eſt lata ſententia iniuſta, adhuc manet verus dominus ſuarum rerum, quanuis in tempore non appellet, ità, vt alter deprehenſa veritate teneatur illa reſtituere; & tamen in beneficijs Eccleſiaſticis non ità contingit? Et ratio dubitandi eſt; quia non apparet aliquis textus ex quo hæc differentia colligatur. Nonnulli affirmant huius rei rationem eſſe, quia Eccleſia vult, quod quiſque acquirat poſſeſsionem in beneficio, quando alius in tempore debito non appellat, quanuis in rebus profanis talem poſſeſsionem non acquirat; vt hac ratione rectè prouideat bono ſpirituali. Si enim quando aliquis iniuſtè priuatur beneficio, ille, cui confertur non haberet verum ius ad illud, ſequeretur, quòd nec etiam poſſet legitime miniſtrare ſacramenta, & ſic, quòd facta non teneret, quod ſine graui iactura boni ſpiritualis fieri non poſſet. Sed hæc ratio non eſt ſufficiens. Tũ, quia non reddit vniuerſalem rationem de omnibus beneficijs: ſed duntaxat de beneficijs curatis; cùm in beneficijs non curatis non ſequatur tale incõueniens. Tum etiam, quia, quando aliquis habet publicum titulum, & ignorat inpedimentum illius, geſta per ipſum rectè valent, vt docet Caietanus in ſumma, & ſic illa ratio in vniuerſali deficit. Quocirca dicendum exiſtimo, quòd quemadmodum leges ad dirimendas lites tranſacto tempore præſcriptionis applicant bona poſsidentibus: ità etiam in beneficijs Eccleſiaſticis, propter eundem finem tranſacta ſententia priuatiua applicant beneficia illis, quibus conferuntur. Et ſi quis petat huius rei textum, dico, ſufficere communem ſententiam Doctorum, licèt non ſit textus ab ipſis adductus. Panormitanus adducit cap. cùm dilectus. extra. de electione, & gloſſa in illo cap. 1. de conceſsione præbendæ: adducit capitulum, quod ad conſultationem: extra. de ſententia, & re iudicata. Sed iſta duo capita loquuntur in foro exteriori; quod fundatur in præſcriptione.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm iudicium per vſurpationem reddatur peruerſum.

Sup. art. 2. cor. & infr. q. 67. ar. 4. Et. 4. diſt. 17. q. 3. ar. 3. q. 4. Et diſt. 48. q. 1. ar. 1. cor.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quód iudicium per vſurpationem non reddatur peruerſum: iuſtitia enim eſt rectitudo quædã in agendis. Sed nihil deperit veritati à quocunque dicatur, ſed à quocunque eſt accipenda: ergo etiam nihil deperit iuſtitiæ, à quocunque iuſtum determinetur: quod pertinet ad rationem iudicij.

2 Præterea, Peccata punire ad iudiciũ pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata puniſſe, qui tamen autoritatem non habebant ſuper illos quos puniebãt: ſicut Moyſes occidẽdo AEgyptium, vt habetur Exod. 2. & Phinees filius Eleazari Zãbri filium Salumi: vt legitur Num. 25. & reputatũ eſt ei ad iuſtitiam: vt dicitur in Pſalm. Ergo vſurpatio iudicij non pertinet ad iniuſtitiam.

3 ¶ Præterea, Poteſtas ſpiritualis diſtinguitur, à temporali. Sed quandoque prælati, habentes ſpiritualem poteſtatem, intromittunt ſe de his quæ pertinent ad ſecularem poteſtatem. Ergo vſurpatum iudicium non eſt illicitum.

4 ¶ Præterea, Sicut ad rectè iudicandũ requiritur autoritas: ita etiam & iuſtitia iudicantis & ſcientia, vt ex ſupradictis * patet. Sed non dicitur iudicium eſſe iniuſtum, ſi aliquis iudicet, non habens habitum iuſtitiæ, vel non habens ſcientiam iuris. Ergo etiam neque iudicium vſurpatum, quod fit per defectum authoritatis, ſemper erit iniuſtum. *Artic. 2.*

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Rom. 14. Tu quis es qui iudicas alienũ ſeruum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cum iudicium ſit ferendum ſecundum leges ſcriptas, vt dictum * eſt, ille, qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipſum ad particulare negotium. Cum autem eiuſdem autoritatis ſit legem interpretari, & legem condere, ſicut lex condi non poteſt niſi publica autoritate, ita nec iudicium ferri poteſt niſi publica autoritate, quæ quidem ſe extendit ad eos qui communitati ſubduntur. Et ideo ſicut iniuſtum eſſet, vt aliquis conſtringeret alium ad legem ſeruandam, quæ non eſſet publica autoritate ſancita: ita etiam iniuſtum eſt, ſi aliquis compellat *Ar. præced.*

pellat aliquem ferre iudicium, quod publica autoritate non fertur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd pronuntiatio veritatis nō importat compulſionem ad hoc, quod ſuſcipiatur: ſed liberum eſt vnicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat quandam impulſionem. Et ideo iniuſtum eſt, quod aliquis iudicetur ab eo qui publicā autoritatem non habet.

Annot. ¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Moyſes videtur AEgyptium occidiſſe, quaſi ex inſpiratione diuina autoritatē adeptus: vt videtur per hoc quod dicitur Actuū. 7. quòd percuſſo AEgyptio æſtimabat Moyſes intelligere fratres ſuos, quoniam Dominus per manum ipſius daret ſalutem Iſrael. Vel poteſt dici, quòd Moyſes occidit AEgyptium defendendo eum, qui iniuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Vnde Amb. dicit * in lib. De Offic. quòd qui non repellit iniuriam à ſocio cum poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille qui facit. Et inducit exemplum Moyſi. Vel poteſt dici ſicut dicit Auguſt. * in quæſtionibus Exod. quod ſicut terra ante vtilia ſemina, herbarum inutilium fertilitate laudatur: ſic illud Moyſi factum, vitioſum quidem fuit, ſed magnę fertilitatis ſignum gerebat, inquantum ſcilicet, erat ſignum virtutis eius, qua populum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum eſt, quod ex inſpiratione diuina, zelo Dei commotus, hoc fecit. Vel quia licet nondum eſſet ſummus Sacerdos, erat tamen filius ſummi Sacerdotis: & ad eum hoc iudiciū pertinebat, ſicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.

Lib. 2. c. 36 in prin. t. 1.

Lib. 1. c. 2. to. 4. & li. 22. contra Fauſtum c. 70. to. 6.

¶ Ad tertium dicendum, quòd poteſtas ſecularis ſubditur ſpirituali, ſicut corpus animæ. Et ideo non eſt vſurpatum iudicium ſi ſpiritualis prælatus ſe intromittat de temporalibus, quantum ad ea, in quibus ſubditur ei ſecularis poteſtas, vel quæ ei à ſeculari poteſtate relinquuntur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd habitus ſcientiæ & iuſtitiæ ſunt perfectiones ſingularis perſonæ. Et ideo per eorum defectum non dicitur vſurpatum iudicium: ſicut per defectum publicæ autoritatis, ex qua iudicium vim coactiuam habet.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione affirmatiua, quæ probatur hac ratione: Iudicium cùm ſit ferendum ſecundū leges ſcriptas, nihil aliud eſt, quam quædam legis interpretatio applicando ipſam ad particulare negocium: ſed interpretatio hæc non poteſt fieri abſque publica autoritate: eiuſdem enim eſt legem condere & interpretari: ergo ſi aliter fiat, erit vitioſum, & nullum, atque ex conſequenti iudicium per vſurpationem redditur peruerſum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli eſt aduertendum, iudicium vſurpatum dici illud quod fertur ab eo, qui non eſt iudex eius, quē indicat iuxta illud Pauli, ad Roma. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Et etiam dicitur vſurpatum iudicium, quando quis iudicatur de eo, in quo tali iudici non ſubijcitur, vt quando homo de occultis iudicatur, quę ſunt reſeruata diuino iudicio, occultorum enim Deus & cognitor, & iudex eſt. Quod quidem iudicium vſurpatū eſt iniurium, & ei, cuius iuriſdictionem vſurpat, & etiam illi, qui iudicatur, cum iudex non habeat iuriſdictionem in illum. Non ſolumque eſt illicitum & malum, verum etiā ſententia per tale iudicium lata ipſo iure eſt nulla, vt habetur expreſſe in cap. ad audientiam de conſuetudine, vbi dicitur, ſententia à non ſuo iudice lata firmitatem non obtinere. Idem etiam habetur in cap. at ſi clerici. de iudicijs, & in cap. in primis. 2. quæſtion. 1. Iudicium vſurpatum quod ſit.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm ſententia, quæ fertur ab eo, qui iudex, vel prælatus nō eſt, gerit tamen ſe pro prælato, ſit valida. Hæc difficultatem mouet gloſſa ſuper cap. nihil de electione, & electi poteſtate: diffuſiusq; tractat illam Abbas ſuper idem cap. Et eſt ſententia iſtorum Doctorum, & vt exiſtimo communis omnium, atque vera; quòd geſta per talem prælatum, ſeu iudicem ſunt valida duabus conditionibus concurrentibus. Prima eſt autoritas ſuperioris, hoc eſt, quod fuerit talis prælatus, ſeu iudex autoritate ſuperioris conſtitutus. Secunda eſt communis error, hoc eſt, quod communiter habeatur pro prælato, atq; iudice. Quod probatur Dubium. Reſponſio.

batur ex lege, Barbarius. ff. de officio præ-
torũ. Vbi geſta per illum, qui ſeruus erat, &
fugitiuus, Romæ tamẽ optimè geſſerat præ-
toratum non reuocantur, nec annullantur,
ſed potius approbantur: quia illę duæ con
ditiones concurrebant. Idem etiam habetur
3. quæſt. 7. cap. infamis. Ex quo infero pri
mo cum Abbate, atque Innocentio ſupra
dictum cap. nihil. quod ſi altera illarum cõ
ditionum deficiat, geſta per talem iudicem,
ſeu prælatum nullum robur & firmitatem
obtinebunt. Infero ſecundo, quod geſta per
intruſum, hoc eſt, per illum, qui propria
autoritate, & ſine autoritate ſuperioris, ſi-
ue per violentiam, ſiue per fraudem aliquã
dignitatem, tam Eccleſiaſticam, quàm ciui-
lem obtinuit erunt inualida, atque irrita. Et
eadem ratio eſt de illo, qui ſe gerit pro præ
lato, nondum tamen obtinuit poſſeſsio-
nem.

Aliud Dubium.

¶Sed maior difficultas eſt de illo, qui re-
uera fuit à ſuperiore inſtitutus prælatus, ſeu
iudex, & habitus communiter pro tali; po-
ſteà autem commiſit aliquod crimen, pro-
pter quod ipſofacto, ſecundum ius eſt pri-
uatus ſua dignitate, an geſta per iſtum, poſt

Reſponſio.

quàm crimen commiſit, ſint valida? Abbas
loco citato dicit, quod ſi crimen, propter
quod eſt ipſofacto priuatus, eſt occultum,
geſta per illum ſunt valida; atque tenent,
quia neutra ex poſitis conditionibus defi-
cit. Cæterum, ſi crimen ſit notorium, ge-
ſta per ipſum non ſunt valida: quia deficit
tunc communis error; non enim habetur cõ
muniter pro prælato. Sed non habet hoc

Nota pro ordine D. Auguſt.

verum in ordine noſtro Auguſtiniano. In
prologo enim noſtrarum conſtitutionum
dicitur, quòd quamuis quis propter aliquod
crimen ſit priuatus ipſofacto officio, quod
habet, vel voce actiua, vel paſsiua, etiam ſi
factum ſit euidens & notorium ius, non ta-
men eſt cenſendus priuatus, quo ad vſque
ſententia, vel declaratio prælati ſuperue-
niat. Quo circa illa erit explicanda, ad hoc,
vt geſta per talem prælatum non ſint vali-
da. Pius Quintus in quodam proprio mo-
tu, qui incipit: Ad perpetuam rei memo-
riam; præcipit Præpoſitis, Abbatibus, Prio
ribus, tàm mendicantibus, quàm non men
dicantibus ſub priuationis officiorum, quæ
in præſentia obtinent, & inhabilitatis in po
ſterum ad illa; & alia omnia & ſuſpenſionis
à diuinis ipſofacto ſine alia declaratione pœ
nis incurrendis, ne mulieres intra domos &
monaſteria introducere, vel admittere præ
ſumant. Et tunc certum eſt, quod qui hanc
legem tranſgreditur, etiam ſi tranſgreſsio
ſit occulta ante declarationem, vel ſenten-
tiam prælati, ità eſt priuatus officio, quod
habebat, vt ſalua conſcientia illud retinere
non poſsit. Nihilominus tamen, ſi crimen
ſit occultum adhuc geſta per talem præla-
tum erunt valida; quia duæ illæ conditio-
nes ſuperiùs poſitæ, ſcilicet, autoritas ſupe
rioris, & communis error, adhuc concur-
runt. Secus autem erit, ſi crimen fuerit no-
torium; quia tunc defuit ſecunda condi-
tio, vt dicit Abbas loco citato.

Aliud Dubium.

¶Eſt aliud dubium iam: An abſolutio fa-
cta in foro pœnitentiario ab eo, qui non eſt
proprius ſacerdos, ità ſit valida, vt qui ità
confeſſus eſt, & abſolutus non teneatur ite
rare confeſsionem, etiam ſi poſteà ſciat ta-
lem ſacerdotem non habuiſſe poteſtatem iu
riſdictionis, nec ordinariam, nec ex commiſ
ſione. Pro huius difficultatis explicatione,
ſupponendum eſt, abſolutionem ſacramen-
talem eſſe actum iudicialem, & ſententiam
à iudice latam in foro interiori, vt diffinitũ
eſt in concilio Tridentin. ſeſsione. 14. cap. 2.
5. & 6. vnde canone. 9. eiuſdẽ ſeſsionis ana-
themate feriuntur quicunque negauerint
abſolutionem eſſe actũ iudicialem. Et cùm
ſententia à non ſuo iudice lata nulla ſit, &
abſolutio ſit quædã ſententia iudiciaria ma
nifeſtè ſequitur, quòd ſi ea eſt lata ab eo,
qui iuriſdictionem non habet, erit nulla.
Quod etiam habetur expreſſè in eodem cõ
cilio Tridentino, ſeſsione. 14. cap. 7. Ex hoc
infero primò, quod abſolutio facta ab eo,
qui ſe intromiſit in beneficium, eſt nulla. Et
ſic talis confeſsio neceſſaria erit iteranda,
quã primum conſtiterit illum fuiſſe intru-
ſum, nec habuiſſe titulum beneficij autorita
te ſuperioris. Et idem eſt dicendum de con
feſsione facta ſacerdoti non habenti legiti-
mam poſſeſsionem beneficij curati. Infero
ſecundo, quòd confeſsio facta illi ſacerdo-
ti, qui ipſofacto propter aliquod crimen eſt
priuatus ſuo beneficio, ſi crimen ſit noto-
rium, & manifeſtum, eſt nulla, & iteranda,
vt ſupra diximus de alijs ſententijs. Infero
tertio, quòd confeſsio facta illi ſacerdoti,
qui autoritate ſuperioris obtinet beneficiũ,
etiam ſi propter aliquod crimen occultum
ipſofacto ſit eo priuatus; talis inquam, con
feſsio, & abſolutio ſacramentalis ab iſto ſa-
cerdote lata, ità ſunt valida, vt etiam ſi po
ſteà conſtet, talem ſacerdotem fuiſſe ipſo-
facto priuatum ſuo beneficio non ſit con-
feſsio neceſſario iteranda. Et ratio eſt, quo-
niam in iſto iudicio, quòd in foro conſcien
tiæ geritur, cõcurrũt illæ duæ conditiones
ſuperiùs poſitæ, ſcilicet, autoritas ſuperio-
ris, & cõmunis error. Ita tenet expreſſe Ca
ietanus in ſumma, verbo, abſolutionis im-

Abſolutio ſacramẽtalis eſt act° iudicialis.

pedimenta, & verbo, confeſsionis iteratio, & Syluester verbo, confeſſor. 1. numer. 15. & Nauarro in Manuali latino cap. 9. num. 8. & idem Nauarro de pœnitentia. d. 6. cap. placuit, nu. 177. & duobus ſequentibus. & Panormitanus Abbas. in cap. dudū. 2. de electione & electi poteſtate.

Argumentum. ¶Sed contra hoc eſt apparens argumentum: Qui propter dicta eſt priuatus, ipſofacto, ſuo beneficio curato non habet iuriſdictionem ordinariam, nec ſubdelegatam: ergo abſolutio ab ipſo facta eſt nulla: atque, ex conſequenti confeſsio iteranda. Conſequentia tenet ex diffinitione Concilij Tridentini ſeſsione. 14. cap. 7. Antecedens autem probatur. Et primo, quòd non habeat iuriſdictionem ordinariā, patet ex eo, quòd ipſofacto eſt priuatus beneficio, ratione cuius ſibi competebat ordinaria iuriſdictio. Quod vero nec etiam habeat ſubdelegatā, patet, quia nullus ſuperior eam ſibi conceſſit.

Solutio. ¶Reſpondetur tamen negando, quod talis ſacerdos in hoc caſu, non retineat iuriſdictionem ſufficientem ad hoc, vt abſolutio ſacramentalis ab ipſo facta ſit valida. Retinet enim illam ex ſtatuto, & ordinatione Eccleſiæ: quæ vult, vt quando aliquis autoritate ſuperioris obtinuit beneficiū, quandiu toleratur in illo, geſta per ipſum ſint valida, obtineantque robur, & firmitatem, etiam in foro conſcientiæ. Et fuit hoc prouidentiſsimè & ſanctiſsimè ſtatutum propter animarum ſubditorum quietem.

Vltimū Dubium. ¶Vltimum dubium circa iſtum articulū eſt, vtrùm iudicium tyranni principis, qui vi armorum rem publicam occupauit, obliget in conſcientia ciues, quando iudicium aliâs eſt iuſtum. Et loquimur in præſenti de tyranno, qui ceſſante iam ſtrepitu armorū, pacificè de facto poſsidet rempublicam, illamque gubernat. Et quidem, quòd tale iudicium in conſcientia non obliget, probatur primò:

1. argumentum. Quia eſt vſurpatum, &, vt docet D. Thom. in iſto articulo; iudicium vſurpatum non ſolum eſt iniuſtum, ſed nullum: quod etiam docet in. 4. diſtinctio. 16. & 18.

2. argumentum. ¶Item ſecundo ſummorum pontificum decreta docent ſententiam eſſe nullam, quādo profertur à non iudice, vt habetur in ca. at ſi clerici. de iudicijs. & in multis alijs. Vnde D. Gregorius in cap. ſententia. 11. q. 3. non quamlibet ſententiam dixit eſſe timendam, ſed paſtoris, prælati, atque iudicis: cui etiam conſentit Imperator in lege. Barbarius. ff. de officio prætoris; ſed illi, qui per tyrannidem occupant rempublicam, re vera non ſunt iudices, nec prælati aliâs tyranni non eſſent: ergo illorum iudicia, atque ſententiæ in conſcientia non obligant.

Sententia Soti. ¶Propter hæc argumenta Soto lib. 3. de iuſtitia & iure quæſt. 4. artic. 6. affirmat eos, qui per tyrannidem regnum inuaſum occupauerunt, nec legem ferre vllam poſſe, nec ius dicere, quod vllo pacto ciues in conſciētia obliget, niſi forſan præſcriptione, aut reipublicæ conſenſu tandem fuiſſent iam facti legitimi principes, quales Franci apud Gallos & Gothi, apud Hiſpanos leguntur.

Sentētia Victoriæ vera & tenēda. ¶Oppoſitam tamen ſententiam tenet Victoria, in relectione de poteſtate ciuili, numero. 23. quā & publicè docuit in his ſcholis, eſtque non minus veroſimilis, ſed fortaſſe magis, atque probabilior. Et probatur primò coniectura ex Euangelio deſumpta: Nam certum eſt ex ſcriptura, Romanos principes per tyrannidem Iudæam occupaſſe eo tempore, quo Chriſtus in ea prædicauit: & tamen Chriſtus Dominus Romanorum tyrannicum Imperium prædicauit eſſe ferendum. Matth. enim. 22. quibuſdam rogantibus, Liceatne cenſum dare Cæſari, an non? Reſpondit Chriſtus, reuera eſſe ſoluendum, quantum ex Euangelica hiſtoria colligere licet. Dixit enim: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Imo ipſe Chriſtus Matth. 7. cum præmiſiſſet ſe liberum eſſe à Cæſaris tributo, & didragmate ſoluendo, ſoluit, tamen didragma, Et Lucæ ca. 3. interrogantibus militibus Ioannem Baptiſtam, quid ipſi deberēt facere, non præcipit eis Ioannes, vt diſcederent à præſidio, & militia Cæſaris: ſed quòd contenti eſſent ſuis ſtipendijs, neminem cōcutientes, nec calumniam inferentes, quod nulla ratione faceret, niſi licitum eſſet Cæſaris ſententijs & legibus parere. Item ſecūdo ſic argumentor: Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet, vt in rebus tam deſperatis, & in tam miſero reipublicæ ſtatu, qualis eſt tyranno imperante, ſit aliquis iudex, qui componat, & dirimat controuerſias inter ciues exortas, puniatque, atque coerceat malefactores: alioqui, vt ait poeta, viueretur ex rapto, nec hoſpes ab hoſpite tutus: ſed non eſt qui de facto id poſsit efficere, niſi tyrannus ille, aut illius miniſtri: ergo ratio poſtulat, vt eius leges atq. iudicia obligent in conſcientia. Et confirmatur: Iure naturali è duobus malis minus eſt eligendum: ſed eſt minus malum, quòd ſententia tyranni aliàs iuſta obliget in conſciētia, quā quod reipublicæ trāquillitas perturbetur: perturbaretur autē reſpublica, nullis legibus exiſtentibus: ergo ſanctius erit, quòd leges à tyranno latæ ſeruentur, quàm, quòd nullæ; & ſic obligant in conſcientia.

¶Et

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd quamuis iudicium tyranni ſimpliciter ſit vſurpatum, in quantum à principio in ipſo imperio, atque principatu fuit facta vſurpatio, quadam tamen ratione non eſt vſurpatum; ea, ſcilicet, qua reſpublica ex ſuppoſitione ad vitandum maius malũ cõſentit eius ſentẽtijs, præbens eis robur & firmitatem, quod ſatis eſt ad hoc, vt ſecundum quid dicantur non vſurpatæ: & ſic obligent in conſcientia. ¶Ad ſecundum reſpondetur, quòd tyrannus aliquo modo ex iure naturæ eſt iudex, & ſic ſententiæ ab ipſo latæ ſunt validæ, nec contrarium conſtat ex capitibus citatis.

Difficultas de Moyſe an peccauerit occidendo AEgyptium. ¶Circa ſolutionem ad ſecundum argumẽtum D. Thom. eſt difficultas, vtrùm Moyſes ſit accuſandus de homicidio, & de crimine vſurpati iudicij propterea quòd occidit AEgyptium, vt legitur. Exod. cap. 2. vel potius ſit excuſandus. De qua re & ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt, quę excuſat Moyſem ab homicidio, & à crimine vſurpati iudicij, dicens, quod Moyſes occidit Ægyptium excitatus diuino ſpiritu in vindictam iniuriæ, quam Ægyptius inferebat cuidam Hebræorum: quod poſteà Dominus innumeris factis miraculis declarauit: præterquam quod etiam Moyſes erat deſtinatus dux, & liberator populi Iſraelitici. *1. ſentẽtia.* Hanc ſententiam tenet D. Auguſt. lib. 2. quæſtionum ſuper Exodum, q. 2. cui etiam conſentiunt Aloyſius Lipomanus, Rupertus Abbas, Abulenſis, Nicolaus de Lira, & Rabanus ſuper Exod. cap. 2. Clemens Alexandrinus, lib. 1. ſtromatum, ante finem, eadem ratione excuſat Moyſem. Sed addit, quòd Moyſes ſolo verbo Ægyptium interfecit ſicut D. Petrus, Actor. 2. ſolo verbo interfecit Ananiam, & Saphiram. Idque fecit, vt quidam Hebræorum dicunt, per inuocationem nominis Tetragrãmaton. Itaque inuocando nomen illud occidit Ægyptium. Sed hæc ſententia, quantum ad modum interficiendi (præterquam, quòd videtur inferre vim textui ſacro dicenti: Cumque circunſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet percuſſum Ægyptium abſcondit ſabulo, quibus verbis occiſio vi, & non tantum verbis facta ſignificatur) eadem facilitate, qua aſſeritur, & reijcitur.

2. ſentẽtia. ¶Secunda ſententia etiam excuſat Moyſem, ſed alio titulo dicens, quòd Moyſes non per modum vltionis, ſed per modum defenſionis cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit Ægyptium, ſcilicet, defendendo Hebræum, cui Ægyptius iniuriam inferebat, quod licet etiam priuatæ perſonæ: Ita ſentit D. Ambroſius, lib. 1. offi. cap. 36. Quam ſententiam etiam approbant Rupertus Abbas, & Lipomanus, loco citato.

3. ſentẽtia. ¶Tertia ſententia carpit & reprehendit Moyſem, atque eius factum, quamuis zelum, & indolem illius laudet. Hæc eſt D. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum Manichæũ, cap. 70. & D. Hieronymi in Epiſtola ad Damaſum Papam. Explicans enim ibi primam Eſaiæ viſionem dicit, Moyſi conſcientiam ſorduiſſe extincto Ægyptio. Et D. Chryſoſ. lib. 3. de prouidentia in principio etiam videtur hoc factum Moyſi reprehendere, tanquam homicidium.

4. ſentẽtia. Caietani. ¶Quarta ſententia eſt Caietani ſuper illum locum Exodi dicentis, ſe non videre certam rationem excuſandi Moyſem, ſed incertam tantum. Et quidem, quòd non ſit certa ratio excuſandi probat: Nam, ſi aliqua inueniretur, ea eſſet, vel quia Moyſes id fecit ex inſpiratione diuina, vt dicit prima opinio; vel quia id fecit non per modum vltionis, ſed per modũ defenſionis, vt dicit ſecunda, vel quia Ægyptius ille erat poſitus publicè ad affligendos Hebræos: tunc enim rectè poſſet Moyſes, etiam, vt priuata perſona, illum interficere, tanquam communem hoſtem reipublicæ Hebræorum: hoſtes enim reipublicæ poteſt priuata perſona occidere, vt D. Tho. 22. quæſt. 64. artic. 2. inſinuat; ſed nihil horum certò conſtat ex ſcriptura. Et quidem, quòd non certò conſtet ex ſcriptura illum Ægyptium publicè eſſe poſitum ad affligẽdos Hebræos, eſt res manifeſta. Quod autem, nec etiam conſtet id fuiſſe factum ex inſpiratione diuina, aut per modum defenſionis probatur ex verbis ſcripturæ, quibus ipſum factum refertur. Dicitur enim: Et cũ circunſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptium abſcõdit. Sanè circunſpectio illa, an aliquis teſtis adeſſet, teſtatur, inquit Caietanus, quod nõ per modum defenſionis, ſed per modum vltionis occiderit Ægyptium. Et præterea illa eadem circunſpectio erat ſignum humanæ cautelæ, & prouidentiæ, & non diuinæ inſpirationis. Et ſic non certo conſtat, an ex inſpiratione diuina, vel per modum defenſionis Moyſes occiderit Ægyptium: & ex cõſequenti nec etiam inuenitur aliqua certa ratio, ipſum excuſandi. Sed quòd inueniatur incerta ratio excuſandi Moyſem probat Caietanus: Nam quamuis non ſit certũ, eſt tamen veriſimile, quòd Ægyptius ille publicè erat poſitus affligẽdis Hebræis: quod & ſacer textus inſinuare videtur. Ante verba enim præfata præmiſerat, quod Moyſes vidit afflictionem Iſrael, & Ægyptium percutientem.

cutientem. Quaſi diceret, quòd, vt publicè poſitus afflictioni Hebræorum eos percutiebat.

Sententiæ excuſantes Moyſé ſunt probabiliores.

¶Inter has ſententias illæ, quæ excuſant Moyſem ab homicidio, & à iudicio vſurpato, ſemper mihi viſæ ſunt præferēdæ. Tum quia Moyſes à pluribus ſanctis patribus excuſatur, quàm accuſatur. Tum etiam, quia D. Auguſt. in quæſtionibus ſuper Exodum, vbi illum excuſat, facit mentionem eius ſententiæ, quam habuerat in libro contra Fauſtum Manichæum, eamque tandem deſerit, Ac demum, quoniã excuſare Moyſem, præter quam quòd eſt excuſare hominem ſanctum à peccato, eſt etiam valde conſonum alteri loco ſacræ ſcripturæ. Numerorũ enim 12. dicitur de Moyſe, quòd erat mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra. Ex quo colligi videtur, quod non vlciſcendi cauſa, ſed tanquam dux & liberator populi Iſraelitici excitatus diuino ſpiritu Ægyptium interfecerit. Inter ſententias autem, quæ excuſant, Moyſem prima videtur præferenda. Tum quia à pluribus ex ſanctis patribus aſſeritur. Tum etiam quia eſt valde conſona ijs quæ habentur Actorum. 7. Dicitur enim quod percuſſo Ægyptio æſtimabat Moyſes intelligere fratres ſuos quoniam dominus per manum ipſius daret ſalutem Iſrael, quibus verbis ſignificari videtur iam Dominũ inſpiraſſe Moyſi, per ipſum eſſe populum liberandum à ſeruitute Ægypti, & ſic quod ex inſpiratione diuina, tanquam tutor & defenſor populi à Deo conſtitutus Ægyptium interfecit. Lepidum autem eſt, quod ex iſto loco colligunt iuris periti, nempe Moyſem non fuiſſe ſacerdotem ſiquidē AEgyptiũ interfecit: quaſi tūc homicidium voluntariũ efficeret hominē indignũ ſacerdotio, aut illud, Pſal. 98. Moyſes & Aarō in ſacerdotibus eius, verũ non eſſet.

Iudex Eccleſiaſticus habet duplicem poteſtatem temporalem.

¶Circa ſolutionem ad tertium argumentum D. Thom. aduertendum eſt, ex mente Caietani in præſenti, quod iudex eccleſiaſticus duplicem tantum habet autoritatem temporalem. Vnam ordinariam, & propriè ſuam, quæ proficiſcitur ex ipſa autoritate ſpirituali: qualis eſt poteſtas temporalis neceſſaria ad conſeruationem boni ſpiritualis, à qua habet, vt ſi ad bonum ſpirituale ſit neceſſarium temporaliter priuare aliquē principem ſuo regno, illud poſſit Papa efficere. Altera poteſtas eſt quaſi extraordinaria: & eſt illa, quam iudex eccleſiaſticus habet ex ſpeciali priuilegio Regis: qualis eſt autoritas noſtri Cancellarij, quæ etiam eſt confirmata per Papam. Ex quo infertur, quòd ſi iudex eccleſiaſticus mittat manum ſuam ad res temporales, ſupra quas non habet priuilegium, vel quæ neceſſariæ non ſunt ad bonum ſpirituale, quidquid faciet, aut determinet iudicando, nullius erit momenti. Vnde ſi in illis imponat pœnam excommunicationis, aut alias pœnas nihil obligabunt. Et ratio eſt: Nam, quãuis ità ſit; vt dicit. D. Tho. in præſentiarum, quòd poteſtas temporalis eſt ſubiecta ſpirituali, ſicut corpus animæ: quia tamen non eſt omnino ſubdita, ſed in illis rebus tantum, quę concernunt bonum ſpirituale; idcirco quidquid extra hoc præceperit erit inane. Hic ſolet diſputari, an iudex excommunicatus ferat verã ſententiam, quæ alios liget, ſed hoc proprie pertinet ad materiam de excommunicatione, in quarto.

QVÆSTIO. LXI.

De partibus Iuſtitiæ, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenienter ponantur duæ ſpecies iuſtitiæ, ſcilicet, commutatiua & diſtributiua.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod inconuenienter ponantur duæ ſpecies iuſtitiæ, iuſtitia diſtributiua, & commutatiua. Nō enim poteſt eſſe iuſtitiæ ſpecies, quod multitudini nocet, cum iuſtitia ad bonum commune ordinetur. Sed diſtribuere bona communia in multos, nocet bono communi multitudinis: tum quia exhauriuntur opes communes, tũ etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tul. in lib. * de Offic. Fit deterior qui accipit, & ad idem ſemper expectandum paratior. Ergo diſtributio non pertinet ad aliquam iuſtitiæ ſpeciem.

1. q. 21. ar. 1. cor. & d. 33. q. 3. ar. 4. q. 5. & 4. di. 46. q. 1. ar. 1. q. 1.

Lib. 2. paulò à med. illius in ca. duplex liberalitatis genus, &c.

2 ¶Præterea, Iuſtitiæ actus eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt: vt ſupra * habitum eſt. Sed in diſtributione non redditur alicui quod ſuum erat, ſed de nouo appropriatur ſibi id quod erat commune. Ergo hoc ad iuſtitiam non pertinet.

Quatenus ad conciliã dum, &c.

Q. 58. a. 11

3 ¶Præterea, Iuſtitia non ſolum eſt in principe, ſed etiam in ſubditis: vt ſupra habitum * eſt. Sed diſtribuere ſemper ad

1. 2. q. 58. ar. 6. & ar. 1. & 5.

ad principem pertinet. Ergo diſtributiua non pertinet ſemper ad iuſtitiam.

4 ¶ Præterea, Diſtributiuum iuſtum eſt bonorum communium, vt dicitur in quinto * Ethicorum. Sed communia pertinent ad iuſtitiam legalem. Ergo iuſtitia diſtributiua non eſt ſpecies iuſtitiæ particularis, ſed iuſtitiæ legalis.

Lib. 5. c. 2. circa ſ. & cap. 3.

5 ¶ Præterea, Vnum & multa non diuerſificant ſpeciem virtutis. Sed iuſtitia commutatiua conſiſtit in hoc, quòd aliquid redditur vni, iuſtitia vero diſtributiua in hoc, quòd aliquid datur multis. Ergo non ſunt diuerſæ ſpecies iuſtitiæ.

¶ Sed Contra eſt, quod Philoſophus in quinto Ethicorum * ponit duas partes iuſtitiæ, & dicit quòd vna eſt directiua in diſtributionibus, alia in commutationibus.

Lib. 5. c. 2. circa ſ. t. 5

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, iuſtitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam perſonam, quæ comparatur ad communitatem, ſicut pars ad totum. Poteſt autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. Vnus quidem partis ad partem, cui ſimilis eſt ordo vnius priuatæ perſonæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iuſtitia quæ conſiſtit in his quæ mutuo fiunt inter duas perſonas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini aſſimilatur ordo eius, quod eſt commune ad ſingulas perſonas, quem quidem ordinem dirigit iuſtitia diſtributiua, quæ eſt diſtributiua communium ſecundum proportionalitatem. Et ideo duæ ſunt iuſtitiæ ſpecies, ſcilicet, diſtributiua & commutatiua.

Quæſt. 58. artic. 8.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd ſicut in largitionibus priuatarum perſonarum commendatur moderatio, effuſio verò culpatur: ita etiam in diſtributione communium bonorum eſt moderatio ſeruanda, in quo dirigit iuſtitia diſtributiua.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut pars & totum quodam modo ſunt idem: ita id quod eſt totius, quodammodo eſt partis. Et ita cùm ex bonis communibus aliquid in ſingulos diſtribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod ſuum eſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd actus diſtributionis, qui eſt communium bonorum, pertinet ſolum ad præſidentem communibus bonis. Sed tamen iuſtitia diſtributiua eſt in ſubditis, quibus diſtribuitur: in quantum, ſcilicet, ſunt contenti iuſta diſtributione. Quamuis etiam diſtributio quandoque fiat bonorum communium, non quidem ciuitati, ſed vni familiæ: quorum diſtributio fieri poteſt autoritate alicuius priuatæ perſonæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd motus accipiunt ſpeciem à termino ad quem. Et ideo ad iuſtitiam legalem pertinet ordinare ea, quæ ſunt priuatarum perſonarum in bonum commune. Sed ordinare econtrario bonum cõmune ad perſonas particulares per diſtributionem, eſt iuſtitiæ particularis.

¶ Ad quintum dicendum, quòd iuſtitia diſtributiua & commutatiua non ſolum diſtinguuntur ſecundum vnum & multa, ſed ſecundum diuerſam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod eſt commune, Alio modo id quod eſt proprium.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua. Et probatur: Diſtinctio ſpecifica habituum ex obiectis eſt conſideranda; diſtinguitur enim habitus per actus, & actus per obiecta: ſed in republica, in qua iuſtitia æquitatem conſtituit, eſt duplex ordo particularis, & diuerſus: Vnus totius ad partes, & alter partium inter ſe ſe: ergo per illos duos ordines, duæ etiam ſpecies iuſtitiæ erunt diſtinguendæ. Vna quæ ſit totius ad partes, hoc eſt, quæ communia bona ciuibus bene diſponat: & hæc denominatur iuſtitia diſtributiua. Altera, quæ æquitatem ſeruet inter partes: & hæc nuncupatur iuſtitia commutatiua. Atque ex conſequenti eò demenſter ponuntur duæ ſpecies iuſtitiæ, ſcilicet, commutatiua, & diſtributiua.

Explicatio Articuli.

PRo explicatione huius articuli, eſt aduertendum, quòd quemadmodum fortitudo eſt virtus, qua homo eſt fortis, & těperantia, qua eſt temperatus: ita etiam, & iuſtitia eſt virtus, qua homo eſt iuſtus. Sed eſt differentia. Nam fortitudo, & temperãtia, & aliæ virtutes ſolum reſpiciunt ſubiectum: at verò iuſtitia, quia eſt ad alterum, ſemper neceſſario præſupponit, & includit ordinem ad alterum. Triplex autem in republica poteſt inueniri ordo. Primus eſt partium ad totum, Secundus eſt totius ad partes; & tertius partium inter ſe ſe. Et ſicut eſt triplex ordo: ità etiam eſt triplex iuſtitia. Vna directiua ordinis partium ad totum, hoc eſt, quæ bonum partium ordinat in bonum totius. Et hæc appellatur iuſtitia legalis. Sicut enim leges potiſsimum reſpiciunt bonum commune: ita etiam & iuſtitia legalis, quæ alio nomine appellatur iuſtitia generalis, non quidem per prædicationem, quomodo animal eſt generale omnibus ſpeciebus animalis, ſed per virtutem inquantum, ſcilicet, actus cuiuſcunque iuſtitiæ particularis, imo & cuiuſcunque alterius virtutis, ordinat ad bonum commune; quod eſt proprium obiectum illius, vt diximus ſupra, agentes de iuſtitia legali. Altera iuſtitia eſt, quæ dirigit ordinem totius ad partes, appellaturque diſtributiua; & eſt illa, per quam princeps ſeruat rectitudinem in diſtribuendo bona communia rei publicæ partibus ipſius, diciturque hæc iuſtitia particularis, ex ſententia D. Thom. hîc ad 4. Quia quamuis diſtribuat bona communia, diſtribuit tamen illa priuatis perſonis; & motus ſemper accipit ſpeciem à termino, ad quem. Tertia iuſtitia eſt, quę dirigit ordinem inter partes reipublicæ, efficiens iuſtum in emptionibus, & venditionibus, & in alijs contractibus, ſeu commutationibus; diciturque hæc iuſtitia particularis propter eandem rationem, qua & diſtributiua.

Triplex iuſtitia ſicut & triplex ordo.

¶ Ex hoc infertur, quòd iuſtitia, quæ in præſenti diuiditur à D. Tho. in commutatiuam, & diſtributiuam, non eſt iuſtitia, ſecũdum totam ſuam latitudinẽ, ſed iuſtitia particularis, cujus ſpecies ſũt cõmutatiua, & diſtributiua. Quod etiam affirmat Ariſt. lib. 5. Ethicorum. cap. 2. Buridanus. lib. 5. Ethic. quæſt. 7. dicit has virtutes non eſſe ſpecie diſtinctas. Nec huius rei aliam rationem aſſignat, niſi, quòd argumenta partis contrariæ non omnino conuincunt. Cæterum hęc ratio neminem ex philoſophis contra Ariſtotelem mouere deberet, niſi ipſe validioribus vteretur. Præterquàm, quòd etiam rationes, quæ ad id cõmuniter adduci ſolent ſatis abunde rẽ demonſtrant in philoſophia morali, à qua non eſt expectãda mathematica demõſtratio, vt dicit Ariſt. ſtatim in principio libri primi Ethicorum. Prima ratio eſt illa, quam ponit D. Tho. in iſto articulo, & eſt velut fundamentum omnium aliarũ. Fundatur enim in formali diſtinctione obiectorũ, quæ ſolet eſſe prima radix ſpecificæ diſtinctionis habituum, vt Ariſt. atq; D. Tho. in multis locis oſtendunt: nos autem illam ad formam reduximus, dum cõſtitueremus ſummam textus. Sed poteſt præterea ſecundò hoc ipſum probari hoc modo: Munus iuſtitię particularis eſt reddere vnicuiq; quod ſibi debetur: ſed ratio debiti in iuſtitia diſtributiua, eſt ſpecie diſtincta ab illa, quæ eſt in cõmutatiua: ergo iſtæ virtutes ſpecie diſtinguuntur. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Eo modo vnaquęque res debetur alicui perſonæ, quo eſt eius. Dupliciter autem aliquid poteſt dici hominis: Vno modo ſimpliciter, quale eſt illud, quod eſt propria eius poſſeſſio. Alio modo ſecundum quid, quale eſt illud, quod nõ eſt propriè ſuum, niſi quatenus eſt totius, cuius homo eſt pars. Ea enim, quæ ſunt totius, quodammodo ſunt partium: ſed iuſtitia commutatiua verſatur circa debitum prioris generis, & iuſtitia diſtributiua verſatur circa ſecundum debitum: ergo ratio debiti in iuſtitia diſtributiua eſt ſpecie diſtincta ab illa, quæ eſt in cõmutatiua; atq; ex conſequenti iſtę virtutes ſpecie diſtinguntur. Tertiò poteſt id ipſum probari: Nã ibi eſt opus diſtincta virtute ſpecie, vbi difficultas operãdi eſt etiam ſpecie diſtincta: ſed in diſtributione bonorum communium, quæ princeps habet in ſua poteſtate, nec vnquam fuerunt ciuium, eſt ſpecialis difficultas diſtincta ab illa, quæ eſt in commutationibus, & in reddendis illis, quæ ab alijs accepimus: ergo iuſtitia diſtributiua, cuius eſt vincere difficultatem diſtributionis bonorum communium, eſt ſpecie diſtincta à iuſtitia commutatiua, cuius eſt vincere difficultates in commutationibus, & in alijs rebus reddendis exiſtentes. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Quòd enim quis reddat quod ab alio accepit, vel quod non committat fraudem in commutationibus communibus, id ratio, & inclinatio naturalis protinus dictat, ſitque faciliori negocio. Cæterum, quod principes, & bonorum communium diſpenſatores ea, quæ penes ſe habent in alios diſtribuant, ſi ſibi illa vſurpare poſſunt, ingentem continet difficultatem,

Qua iuſtitia diuidatur in diſtributiuam et commutatiuam.

Iuſtitia cõmutatiua & diſtributiua differunt ſpecie.

vt

vt experientia conſtat: & ſic opus erit ad illam vincendam alia virtute diſtincta à iuſtitia commutatiua.

Dubium. Sed dubitabit aliquis, hoc loco, vtrùm iuſtitia commutatiua ſit rurſus diſtinguenda in alias ſpecies? Quod eſt quærere, vtrùm ſit conſtituenda vna iuſtitia commutatiua ad efficiendam rectitudinem in venditionibus, & alia in emptionibus, & ſic de ſingulis, vel potiùs ad hæc omnia vna, & eadem ſpecies ſpecialiſsima iuſtitiæ commutatiuæ ſufficiat? *Solutio.* Ad quod breuiter reſpondeo, vnicam tantum ſpeciem iuſtitiæ commutatiuæ indiuiſibilem formaliter eſſe conſtituendam. Nam cùm in omnibus contractibus, & commutationibus vnica ſolùm ratio formalis debiti, quæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt, ſimpliciter conſideretur; vnica etiam iuſtitia commutatiua erit ſufficiens. Et ſimiliter eſt dicendum de iuſtitia diſtributiua, quod eſt vnus habitus in ordine ad omnem diſtributionem. Itaque, quemadmodum comedere anguillam, & paſtinacam, & oua in feria ſexta ad eandem virtutem temperantiæ pertinet, quamuis iſti actus materialiter diſtinguantur: ità etiam, & facere æqualitatem in venditionibus, & emptionibus pertinet ad eandem iuſtitiam: quamuis iſti actus materialiter diſtinguantur. Si quis autem de iuſtitia vindicatiua, ſeu punitiua quærat ad quam ſpeciem iuſtitiæ particularis pertineat, an, ſcilicet, ad commutatiuam, vel ad diſtributiuam? dico, quòd, vt eſt in principe puniente ſcelera, eſt quidem actus elicitus à iuſtitia commutatiua. Ad iuſtitiam enim commutatiuam pertinet, conſtituere æqualitatem ſimpliciter inter datum & acceptum, & inter culpam & pœnam. Propter quod dicit ſcriptura, quod iuxta quantitatem debiti erit, & plagarum modus. Cæterum imperatur iſte actus à iuſtitia legali, cuius eſt reſpicere bonum commune, & ordinare non ſolum bona ciuium ad bonum totius reipublicæ, ſed etiam pœnas, & vindictas malefactorum, quæ ideò inferri debent, vt in pace & quiete ſtatus reipublicæ gubernetur.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm medium eodem modo accipiatur in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod medium eodem modo accipiatur in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua. Vtraque enim ſub iuſtitia particulari continetur, vt dictum * eſt. Sed in omnibus temperantiæ, vel fortitudinis, partibus accipitur vno modo mediũ. Ergo etiam eodem modo medium eſt accipiendum in iuſtitia diſtributiua & commutatiua. *Infr. ar. 4. cor. ſ. & 2. di. 27. a. 3. co. & 3. di. 33. q. 1. ar. 3. q. 2. cor. Et vir. q. 1. a. 13. ad. 7. Ar. præced.*

2 ¶ Præterea. Forma virtutis moralis in medio conſiſtit, quod ſecundum rationem determinatur. Cum ergo vnius virtutis ſit vna forma, videtur quod in vtraque ſit eodem modo medium accipiendum.

3 ¶ Præterea, In iuſtitia diſtributiua accipitur medium, attendendo diuerſam dignitatem perſonarum. Sed dignitas perſonarum attenditur etiam in commutatiua iuſtitia, ſicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percutit principem, quàm qui percutit priuatam perſonam. Ergo eodem modo accipitur medium in vtraque iuſtitia.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Philoſoph. dicit in 5. Ethi. quòd in iuſtitia diſtributiua accipitur medium, ſecundum geometricam proportionalitatem, in commutatiua autem ſecundum arithmeticam. *Li. 5. ca. 3. tom. 5.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, in diſtributiua iuſtitia datur aliquid alicui priuatæ perſonæ, inquantum id quod eſt totius, eſt debitum parti. *Ar. præced.* Quod quidem tanto maius eſt quanto ipſa pars maiorem principalitatem habet in toto. Et ideo in diſtributiua iuſtitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa perſona maiorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas in ariſtocratia communitate attenditur, ſecundum virtutem in olicratia ſecundum diuitias, in democratia ſecũdum libertatem, & in alijs aliter. Et ideo in iuſtitia diſtributiua non accipitur medium, ſecundum æqualitatem rei ad rem, ſed ſecundum proportionẽ rerum ad perſonas, ſcilicet ſicut vna perſona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur vni perſonæ, excedit rem, quæ datur alij. Et ideo

Lib. 5. Eth. c. 3. & med. tom. 5. dicit * Philoſophus, quòd tale medium eſt ſecundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale non ſecundum quãtitatem, ſed ſecundum proportionem. Sicut ſi dicamus, quòd ſicut ſe habent ſex ad quatuor, ita ſe habẽt tria ad duo, quia vtrobique eſt ſeſquialtera proportio, in qua maius habet totum minus, & mediam partem eius. Non autem eſt æqualitas exceſſus, ſecundum quantitatem, quia ſex excedunt quatuor in duobus: tria vero excedunt duo in vno. Sed in commutationibus redditur aliquid alicui ſingulari perſonæ propter rem eius, quæ accepta eſt, vt maximè patet in emptione & venditione, in quibus primo inuenitur ratio commutationis. Et ideo oportet adæquare rem rei: vt quanto iſte plus habet, quàm ſuum ſit de eo quod eſt alterius, tantundem reſtituat ei, cuius eſt. Et ſic fit æqualitas ſecundum arithmeticam medietatem, quæ attenditur ſecundum parem quantitatis exceſſum: ſicut quinque eſt medium inter ſex & quatuor, in vnitate enim excedit & exceditur. Si ergo à principio vterque habeat quinque, & vnus eorum accipit vnum de eo quod eſt alterius, vnus, ſcilicet, accipiens habebit ſex, & alij relinquentur quatuor. Erit ergo iuſtitia ſi vterque reducatur ad medium, vt accipiatur vnum ab eo qui habet ſex, & detur ei qui habet quatuor. Sic enim vterq; habebit quinque quod eſt medium.

¶Ad Primum ergo dicendum, quòd in alijs virtutibus moralibus accipitur medium ſecundum rationem, & non ſecundum rem. Sed in iuſtitia accipitur medium rei: & ideo ſecundũ diuerſitatem rerum, diuerſimodè medium accipitur.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd generalis forma iuſtitiæ eſt æqualitas, in qua conuenit iuſtitia diſtributiua cum commutatiua. In vna tamen inuenitur æqualitas ſecundum proportionalitatem geometricam, in alia ſecũdum arithmeticam.

¶Ad tertium dicendum, quòd in actionibus & paſſionib⁹ cõditio perſonæ facit ad quãtitatem rei. Maior enim eſt iniuria ſi percutiatur princeps, quàm ſi percutiatur priuata perſona. Et ideo cõditio perſonæ in diſtributiua iuſtitia attenditur ſecundũ ſe. In cõmutatiua autem, ſecundum quod per hoc diuerſificatur res.

S V M M A T E X T V S.

AD hanc difficultatem, reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: In iuſtitia diſtributiua medium debet accipi ſecundum proportionalitatem geometricam, id eſt, ſecundum æqualitatem proportionis perſonæ ad rem, quæ per diſtributionem confertur. Probatur: In iuſtitia diſtributiua datur aliquid alicui perſonæ, in quantum id, quod eſt totius eſt debitum parti: ſed id quod eſt totius, & debitum parti, eſt maius, quantò ipſa pars maiorem principalitatem habet in toto: ergo ſecundum æqualitatem proportionis perſonæ ad rem, quæ confertur, debet medium in iuſtitia diſtributiua attendi: atque ex conſequenti, ſecundum proportionalitatem geometricam, in qua attenditur æquale, non ſecundum quantitatem, ſed ſecundum proportionem. Ità, ſcilicet, vt ſicut vna perſona excedit aliam, ità etiam res, quæ datur vni perſonæ, excedat rem, quæ datur alteri. Secunda concluſio: In iuſtitia commutatiua medium debet accipi ſecundum proportionalitatem arithmeticam, hoc eſt, ſecundum æqualitatem rei ad rem. Probatur: In commutationibus datur aliquid alicui ſingulari perſonæ, propter rem eius, quæ accepta eſt, vt eſt videre in emptione, & venditione: ergo in illis ità eſt neceſſarium adæquare rem rei, vt quanto iſte plus habet, quàm ſuum eſt, de eo quod eſt alterius, tantumdem reſtituat ei, cuius eſt. Et ſic medium in iuſtitia commutatiua, accipitur ſecundum æqualitatem rei ad rem, quæ eſt, æqualitas arithmetica. Ex dictis infertur medium non eodem modo accipiendum eſſe in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua, quod erat præcipuum quæſitum huius articuli.

E X P L I C A T I O A R T I C V L I.

PRo explicatione huius articuli eſt aduertendum, quod medium dupliciter accipi poteſt. Vno modo per comparationẽ ad extrema: qua ratione dicitur mediũ illud, *Qualiter accipiat mediũ in virtutibus moralibus.*

quod

quod æqualiter diſtat ab extremo; vt centrum in circulo. Et iſto modo non accipitur medium in virtutibus moralibus. Fortitudo enim, quæ mediat inter audacias, & timores magis accedit ad audaciam, & ſimiliter liberalitas magis accedit ad prodigalitatem, quam ad auaritiam. Alio modo accipitur medium per commenſurationem, ſeu adæquationem ad aliquam regulam, & menſuram extrinſecam: inter exceſſum enim, atque defectum regula mediat, adæquatio & conformitas ad talem regulam. Et ſecundum iſtum modum debet accipi medium in virtutibus moralibus. Regula autem, cui debent commenſurari & conformari operationes virtutum moralium, eſt regula præſcripta à ratione. Conformitas, ſeu adæquatio ad iſtam regulam dicitur medium virtutis, quod à ratione conſtituitur; appellatur medium rationis. Vt verbi gratia, in materia temperantiæ recta ratio præſcribit certum modum, ſeu medium tenendum ab iſto homine in comedendo; & ſi plus comedit excedit regulam; ſi autem minus deficit ab illa: & ſi ſeruat modum conformat ſe regulæ: quæ conformitas eſt medium inter exceſſum & defectum à regula. Et in hoc medio conſiſtit omnis virtus moralis; vt docet D. Thom. quæſtione prima de virtutibus, in communi articul. 13. & 1.2. quæſtio. 64. articul. 1. Et propterea dicebat Ariſtotel. libro ſecũdo Ethicorum capit. ſexto quòd virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens, prout ſapiens diffinierit.

Virtutũ moraliũ quædã ſunt in appetitu aliæ in voluntate.

¶Secundo eſt aduertendũ, quòd inter virtutes morales quædã ſubiectantur in appetitu ſenſitiuo, vt temperantia, & fortitudo: quarum proprium munus, & officium eſt reducere paſsiones appetitus ad mediocritatem conformem rectæ rationi. Aliæ autem ſubiectantur in voluntate; vt iuſtitia commutatiua, & diſtributiua. Et quia iſtę virtutes verſantur circa actiones exteriores, quæ ſunt ad alterum; vt diximus ſupra, proprium officium illarum eſt, efficere æqualitatem illarum actionum ad ſuam regulam. Quæ quidem æqualitas eſt æqualitas rei; & non ſolum æqualitas rationis, ſicut in temperantia & fortitudine. In vtraque enim iuſtitia, tam commutatiua, quàm diſtributiua eſt neceſſarium, quòd ſeruetur æqualitas inter ipſas res, quæ commutantur, vel diſtribuuntur. Eſt tamen quantum ad hoc differentia inter iuſtitiam commutatiuam, & diſtributiuam. Nàm in iuſtitia diſtributiua non eſt neceſſe, vt ſeruetur æqualitas, ſecundum quantitatem; ſed ſufficit, quòd ſeruetur æqualitas, ſecundum proportionem, vt, ſcilicet, qualis eſt proportio inter vnam perſonam & ea, quæ per diſtributionem illi conferuntur; talis etiam ſit proportio inter alteram perſonam, & ea, quæ illi conferuntur. In iuſtitia autem commutatiua neceſſe eſt, vt ſeruetur æqualitas rei ad rem; non quidem ſecundum proportionem, ſed ſecundum quantitatem. Et hæc diuerſitas æqualitatis inuenta in iuſtitia commutatiua, & diſtributiua efficit, vt medium in vtraque iuſtitia non accipiatur eodem modo; quod vult oſtendere D. Thomas in hoc articulo. Concluſiones autem ab eo poſitæ, ponuntur etiam ab Ariſtotel. libro quinto Ethicorum, capitulo tertio, & quarto. Vbi de medio iuſtitiæ commutatiuæ, & diſtributiuæ differens dicit medium in vtraque iuſtitia, debere eſſe medium inter magis & minus, cæterum medium in iuſtitia diſtributiua debere ſumi ſecundum proportionem geometricam, & non ſecundum æqualitatem quantitatis: cùm tamen in iuſtitia commutatiua medium ſumatur, ſecundum æqualitatem quantitatis, quod appellatur medium arithmeticum.

Differentia inter iuſtitiam cõmutatiuã et diſtributiuã.

Quid ſit proportio.

¶ Sed, vt hoc perfectè intelligatur, eſt aduertendum primo, quòd proportio ſecundum mathematicos, nihil aliud eſt, quàm certa, & determinata habitudo, inter duas res ex aliqua conditione, ſeu ſimilitudine prouenienſ. Propterea enim inter binarium, & quaternarium dicimus eſſe proportionem; quia quaternarij ad binarium eſt quædam habitudo appellata, proportio dupla, fundata in ſimilitudine, quam iſti numeri habent inter ſe ſe. Ex quo fit, vt inter finitũ, & infinitum, vt inter Deũ & creaturam nulla poſsit eſſe proportio, ſicut nec inter hæc poteſt eſſe certa, & determinata habitudo.

Differentia inter proportionẽ geometricã & Arithmeticam.

¶Secundo eſt aduertendum, quod proportio geometrica, & arithmetica, quantum attinet ad præſens inſtitutum inter alia differunt in hoc, quod proportio geometrica eſt habitudo inter duas proportiones; vocaturque proportionalitas; & ad minus debet eſſe inter quatuor terminos. Vt ſi, verbi gratia, ponam iſtos quatuor numeros, binarium, ternarium, quaternarium, & ſenarium: tunc fiet proportio geometrica, ſi dicamos in hunc modum: ſicut ſe habet binarium ad quaternarium: ità ſe habet ternarius ad ſenarium; vtrobique enim eſt eadem proportio,

tio, ſcilicet, dupla: & proportionaliter, & geometricè tantùm excedit quaternarius binarium, quantùm ſenarius ternarium, ſcilicet, per medietatem: quamuis non ſit vtrobique idem exceſſus, ſecundum numerum. Nam quaternarius excedit binarium in duabus vnitatibus: at verò ſenarius excedit ternarium per tres vnitates. Dicitur autem iſta proportio geometrica: quia geometria eſt, quæ agit de quantitate continua; & inter quaſcunque duas quantitates continuas eiuſdem generis, eſt dare mediam quantitatem, quæ qua proportione excedit vnam illarum, excedatur ab alia: quod non eſt dare inter quoſcunque duos numeros. Vt eſt videre in his duobus, duo & quatuor: medius enim numerus eſt, tria: qui tamen diuerſa proportione refertur ad extrema: nam tria ad duo, eſt proportio ſeſquialtera, quatuor verò ad tria eſt proportio ſeſquitertia. Proportio arithmetica attenditur ſecundum parem vnitatum exceſſum: & ſic dicimus, quòd tria eandem arithmeticam proportionem habet ad duo, & quatuor; ab vtroque enim diſtat per vnitatem; quamuis non habeat ad illa eandem proportionem geometricam, vt ſuperiùs dicebam.

Explicatur D. Tho. & Ariſtot.

¶His conſtitutis, facile erit intelligere, quid ſibi D. Thom. & Ariſtotel. voluerint, quando dixerunt, iuſtitiæ diſtributiuæ medium eſſe conſiderandum, ſecundum proportionem geometricam: & iuſtitiæ commutatiuæ medium eſſe conſiderandum, ſecundum proportionem arithmeticam. Senſus enim eſt, quòd in iuſtitia commutatiua ad hoc, vt medium teneatur, neceſſarium eſt adæquare rem rei, ſecundum quantitatis exceſſum, nulla habita ratione perſonarum. Itá, ſcilicet, vt quantò plus iſte habet, quam ſuum eſt, tantundem reſtituat ei, cuius eſt, minus habenti, ſine aliquo reſpectu ad dignitatem perſonæ. At verò in iuſtitia diſtributiua medium accipiendum eſt, non ſecundum eandem quantitatem, ſed ſecundum proportionem. Cum enim bona communia, quæ per iuſtitiam diſtributiuam conferantur, vt honores, & alia huiuſmodi, æqualia non ſint, nec ciues æquales eſſe omnes poſsint, ſi princeps, vel ij, qui rempublicam regunt, de rebus communibus omnibus æqualiter prouiderent, confuſio maxima accideret, & totius politiæ ordo periret; eſſetque talis æqualitas ſumma inæqualitas. Debet ergo qui præeſt communitati diligenter attendere conditiones perſonarum, & bonorum communium qualitates; quibus inſpectis, & ad inuicem compenſatis debet etiam ea proportionabiliter diſtribuere. Ità, ſcilicet, vt ſicut vna perſona aliam excedit: ità ſimiliter quod vni confertur excedat collatum alteri. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, libet illud tali exemplo declarare: Si decreuit, verbi gratia, princeps decem talenta ciuibus diſtribuere, debet etiam illa in tot partes partiri, quot ſunt ciues, quibus ſunt conferenda; tali tamen ratione, vt qualis eſt proportio meritorum Petri ad merita Pauli, talis ſit proportio præmij illius ad præmium huius. Et ſi merita Petri ſunt, vt ſex, & Pauli, vt tria, quæ eſt proportio dupla; & Paulo confertur præmium, vt duo: tunc debet Petro conferri præmium duplum, ſcilicet, quatuor; vt qualis eſt proportio meriti Pauli ad ſuum præmium, puta, ſeſquialtera: talis etiam ſit Petri ad ſuum præmium. Et hoc eſt inuenire medium geometricum neceſſario requirendum in iuſtitia diſtributiua. ¶ Ex hoc infertur eſſe accidentarium, & quaſi impertinens ad iuſtitiam diſtributiuam, quòd in diſtributione bonorum communium præmium ſit æquale merito. Cùm enim non ſemper æqualis bonorum ſumma ſit ciuibus diſtribuenda: quoniam reſpublica humana, quandoque in bonis plus, quandoque minus habet: imo nunc, verbi gratia, diſtribuit triginta talenta ab hoſtibus accepta, & alio tempore viginti; & alio decem, fieri non poteſt, vt ſemper præmium ſit æquale merito. Quod requiritur, ſolum eſt, vt in diſtributione bonorum communium ea proportionalitas meritorum ſeruetur: vt ſi Petro propter ſua merita conferuntur duo, illi, qui habuerit maiora merita in dupla proportione conferantur quatuor, ad modum iam explicatum. In diſtributione quidem diuinorum bonorum, quæ à Chriſto in die iudicij eſt futura: quia infinita illa ſunt, & quæ exhauriri nequeunt, diſtributio fiet, non ſolum ſecundum proportionem geometricam, quæ eſt, vt quo quiſque longius antecellit alios meritis, excedat & præmio; verùm etiã ſecundũ arithmeticam, quę eſt, vt quiſque tantum recipiat in præmio, quantum habuit in meritis ex diuina gratia profectis. Faxit Deus, vt illius beatiſsimæ diſtributionis ex ſua benignitate participes ſimus.

Per accidens eſt in iuſtitia diſtributiua quod præmiũ ſit æquale merito.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm materia vtriuſque iuſtitiæ ſit diuerſa.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quod materia vtriuſque

quæ iuſtitiæ non ſit diuerſa. Diuerſitas enim materiæ facit diuerſitatem virtutis, vt patet in tẽperantia & fortitudine. Si ergo diſtributiuæ iuſtitiæ & commutatiuæ ſit diuerſa materia, videtur quòd non contineantur ſub vna virtute, ſcilicet, ſub iuſtitia.

2 ¶ Præterea, Diſtributio, quæ pertinet ad iuſtitiam diſtributiuam, eſt pecuniæ vel honoris, vel aliorum quæcunque diſpartiri poſſunt inter eos, qui communitate communicant: vt dicitur in. 5.* Ethic. quorum etiam eſt commutatio inter perſonas adinuicẽ, quæ pertinet ad commutatiuam iuſtitiam. Ergo non eſt diuerſa materia diſtributiuę & commutatiuæ iuſtitiæ.

Annot. Lib.5.c.2. circa finem tom.5.

3 ¶ Præterea, Si ſit alia materia diſtributiuæ iuſtitiæ, & alia materia commutatiuæ, propter hoc, quòd differunt ſpecie, vbi non erit differentia ſpeciei, non debebit eſſe materiæ diuerſitas. Sed Philoſophus * ponit vnam ſpeciem commutatiuæ iuſtitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur eſſe multiplex materia harum ſpecierum.

Lib.5.Eth. cap.2. ante med. to.5.

¶ IN CONTRARIVM eſt quod dicitur in.5.Ethic. * quòd vna ſpecies iuſtitię eſt directiua in diſtributionibus: alia in commutationibus.

Lib.5.c.2. circa finem tom.5. Annot.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, iuſtitia eſt circa quaſdam operationes exteriores, ſcilicet, diſtributionem & commutationem: quæ quidem ſunt vſus quorundam exteriorum, vel rerum, vel perſonarum, vel etiam operum. Rerũ quidem, ſicut cum aliquis, vel aufert, vel reſtituit alteri ſuam rem. Perſonarum autem, ſicut cũ aliquis in ipſam perſonã hominis iniuriam facit, puta, percutiendo, vel conuitiando, aut etiam cum irreuerentiam exhibet. Operum autem, ſicut cum aliquis iuſtè ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus, vt materiam vtriuſque iuſtitiæ ea, quorum operationes ſunt vſus, eadem eſt materia diſtributiuæ & commutatiuæ iuſtitiæ.

Ar.1. huiꝰ q.&q.58. ar.9.ad.2. & art. 10.

Quæſtio.

Nam & res diſtribui poſſunt à communi in ſingulos, & commutari de vno in alium. Et etiam eſt quædam diſtributio laborioſorum operum, & recompenſatio. Si autem accipiamus vt materiam vtriuſque iuſtitiæ actiones ipſas principales, quibus vtimur perſonis, rebus, & operibus: ſic inuenitur vtrobique alia materia. Nam diſtributiua iuſtitia eſt directiua diſtributionum. Cõmutatiua, verò iuſtitia eſt directiua cõmutationum, quæ attendi poteſt inter duas perſonas: quarum quædam ſunt inuoluntariæ; quædam verò voluntariæ. Inuoluntariæ quidem quando aliquis vtitur re alterius, vel perſona, vel opere, eo inuito. Quod quidem contingit quandoque occultè per fraudem quandoque etiam manifeſtè per violẽtiam. Vtrunque autem contingit aut in rem, aut in perſonam propriam, aut in perſonam coniunctam. In rem quidem, ſi occultè vnus rem alterius accipiat, & vocatur furtum: ſi autem manifeſtè, vocatur rapina. In perſonã autẽ propriam, vel quantum ad ipſam conſiſtentiam perſonæ, vel quantum ad dignitatem ipſius. Si autem quantum ad conſiſtentiã perſonæ, ſic læditur aliquis occultè per doloſam occiſionem, ſeu percuſſionem, & per veneni exhibitionem. Manifeſtè autẽ per manifeſtã occiſionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, ſeu membri mutilationem. Quantum autem ad dignitatem perſonæ læditur aliquis occultè quidẽ per falſa teſtimonia, ſeu detractiones, quibus aliquis aufert famam ſuam, & per alia huiuſmodi. Manifeſtè autẽ per accuſationem in iudicio, ſeu per conuitij illationem. Quantum autem ad perſonam coniunctam læditur aliquis in vxore, vt in pluribus occultè per adulterium. In ſeruo autem, cum aliquis ſeruũ ſeducit, vt à domino diſcedat. Et hæc etiam manifeſtè fieri poſſunt. Et eadem ratio eſt de aliis perſonis coniunctis, in quas etiã poſſunt omnibus modis iniuriæ committi, ſicut & in perſonã principalẽ. Sed adulteriũ & ſerui ſeductio

 ſunt

ſunt propriæ iniuriæ circa has perſonas: tamē quia ſeruus eſt poſſeſsio quædam, hoc refertur ad furtum.

¶ Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntariè transfert rem ſuam in alterum. Et ſi quidem ſimpliciter in alterum transferat rem ſuam abſque debito, ſicut in donatione, non eſt actus iuſtitiæ, ſed liberalitatis. In tantum autem ad iuſtitiam voluntariam tranſlatio pertinet, inquantum eſt ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Vno modo, quando quis tranſfert ſimpliciter rem ſuam in alterum, pro recompenſatione alterius rei, ſicut accidit in vēditione & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem ſuam alteri, concedens ei vſum rei cum debito recuperandi rem. Et ſi quidem gratis concedit vſum rei, vocatur vſusfructus in rebus, quæ aliquid fructificant: vel ſimpliciter mutuum ſeu accommodatum in rebus, quæ non fructificant: ſicut ſunt denarij, vaſa, & huiuſmodi. Si verò nec ipſe vſus gratis conceditur, vocatur locatio & conductio. Tertio modo aliquis tradit rem ſuam, vt recuperandam, non ratione vſus, ſed vel ratione conſeruationis, ſicut in depoſito: vel ratione obligationis, ſicut cum quis rem ſuam pignori obligat, ſeu cum aliquis pro alio fideiubet. In omnibus autem huiuſmodi actionibus ſiue voluntarijs, ſiue inuoluntarijs, eſt eadem ratio accipiendi medium, ſecundum æqualitatem recompenſationis. Et ideo omnes iſtæ actiones ad vnam ſpeciem iuſtitiæ pertinent, ſcilicet, ad commutatiuam. Et per hoc patet reſpōſio ad obiecta.

Nota.

SVMMA TEXTVS.

ANte quàm D. Thom. reſpondeat ad hanc difficultatem præmittit quòd cum iuſtitia verſetur circa operationes exteriores, quæ ſunt ad alterum, duplicem materiam poſſumus in illa conſiderare. Vnam remotam: & ſunt res illæ, quæ diſtribuuntur, & commutantur; ſiue ſint pecuniæ, ſiue triticum, &c. Alteram proximā: & eſt vſus ipſius materiæ remotæ, ſcilicet, vel diſtributio, vel commutatio. Et hoc ſuppoſito conſtituit tres propoſitiones. ¶ Prima concluſio: Si loquamur de materia remota, eadem eſt materia iuſtitiæ diſtributiuæ, & commutatiuæ. Probatur: Nam eædem res ſunt, quæ poſſunt inter aliquos & diſtribui, & commutari. ¶ Secunda concluſio. Loquendo de materia proxima, alia eſt materia iuſtitiæ diſtributiuæ, & alia iuſtitiæ commutatiuæ. Probatur: Materia proxima iuſtitiæ diſtributiuæ eſt diſtributio illarum rerum, quæ non debentur illis, quibus conferuntur; niſi, quia ſunt partes reipublicæ, cuius ſunt illa bona; materia autem proxima iuſtitiæ commutatiuæ eſt commutatio illarum rerum, quæ ſunt debita alicui, quia ſunt propria illius: ſed iſtæ duæ actiones, ſcilicet, diſtributio, & commutatio ſunt inter ſe ſpecie diſtinctæ, vt conſtat ex diuerſa ratione debiti in illis inuenta: ergo materia proxima iuſtitiæ diſtributiuæ eſt diuerſa à materia proxima iuſtitiæ commutatiuæ. Et ex iſta diuerſitate materiæ proximæ ſumitur diuerſitas ſpecifica vtriuſque iuſtitiæ ¶ Tertia concluſio: Omnes commutationes ſiue voluntariæ, ſiue inuoluntariæ in ratione commutationis ſunt eiuſdem ſpeciei: & ſic omnes pertinent ad eandem ſpeciem iuſtitiæ. Probatur: In omnibus illis eſt eadem ratio accipiendi medium, ſcilicet, ſecundum proportionem arithmeticam, hoc eſt, ſecundum æqualitatem rei ad rem: ergo in omnibus illis eſt eadem ratio ſpecifica iuſtitiæ; atque ex conſequenti omnes pertinēt ad eandem ſpeciem.

b EXPLICATIO ARTICVLI.

DE prima, & ſecunda concluſione huius articuli, nihil aliud eſt dicendum quam quòd dicitur in textu. Sed circa tertiam eſt aduertendum mentem D. Thom. in illa eſſe, oſtendere, omnium commutationum, ſiue voluntariarum, ſiue inuoluntariarum, rectificationem ad eandem ſpeciem ſpecialiſsimam iuſtitiæ commutatiuæ pertinere; quanuis diuerſimodè. Nam iuſtitia commutatiua eatenus rectificat cōmutationes inuoluntarias, quatenus reſtituit damna, quæ ex illis reſultant: commutationes verò voluntarias rectificat conſtituens in ipſis debitam rectitudinem. Ratio autē, propter quam dicuntur iſtæ rectificationes ad eandem ſpeciem iuſtitiæ commutatiuæ pertinere, eſt, quia omnes fiūt ſecūdū æqualitatē rei ad rem, præſuppoſita prius ratione debiti ſimpliciter, quod eſt debitum iuſtitiæ commutatiuæ, vt diximus articulo. 5. huius quæſtionis.

Omniū cōmutationū rectificatio pertinet ad eandem iuſtitiam.

¶ Secun-

¶Secundò eſt aduertendum, quòd nomē commutationis non denotat ſimplicem, vel donationem, vel receptionem: Vbi enim res gratis donatur donoque recipitur nulla eſt commutatio; ſed tunc datio propriè dicitur commutatio (vt nomen præſefert) quando alter dat, vt recipiat, & alter recipit, vt red dat; vt eſt videre in mutuo, in depoſito, in venditionibus, cōductionibus, reliquiſq; id genus ciuilibus contractibus. Eſt autem cō mutatio ſecundum iſtam rationem accepta duplex, vna voluntaria, altera inuoluntaria. Voluntaria eſt, quando quis rem à Domino volente, & conſentiente ſuſcipit, vt in mutuo. Inuoluntaria verò, quādo quis vſur pat ſibi rem alienam, vel perſonā, vel opus inuito Domino. Sed eſt aduertēdum, quòd quemadmodū commutatio voluntaria ſpō taneam quandam & voluntariam actionem ex vtraque parte ſignificat, videlicet, tam recipientis, quàm conferentis: ità etiam cō traria ratione, commutatio inuoluntaria im portat actionem inuoluntariam, tam ex par te patientis, quàm ex parte offerentis. Vt eſt videre in furto, in quo nec Dominus dat, vt recipiat; nec fur capit vt reddat. Sed ille contra ſuam voluntatem patitur; & hic liberè accipit, quod nollet vnquam repen- dere. ¶Et ſi quis argumentetur: Ille, qui furatur, peccat: ergo talis actio eſt voluntaria, atq; ex conſequenti falſum eſt dicere, quòd commutatio inuoluntaria, in furto exiſtēs, tam ex parte patientis, quàm ex parte aufe rentis eſt inuoluntaria: reſpondetur, quòd quanuis furtum, quantum ad acceptionem ſit voluntarium; & hac ratione peccatum, vt dicitur in argumento: quia tamen ille, qui liberè accipit nollet reddere acceptū; commutatio autem voluntaria conſiſtit in hoc, vt ſicut vnus voluntariè dat, vt ſibi red datur; ita etiam alter voluntariè accipiat, vt reddat: idcircò furtum in ratione com- mutationis dicitur inuoluntarium ex vtra- que parte. Et idem eſt dicendum de quacū- que alia commutatione inuoluntaria, vt de homicidio, percuſsione, coouitio, & id ge- nus alijs. Bene poteſt contingere, quòd is, qui per inuoluntariam commutationem ali quid accipit, id poſteà reddat, vel volunta- riè pœnitentia ductus, vel inuoluntariè à publica poteſtate compulſus: hoc tamen eſt impertinens ad hoc, vt ipſa commutatio di catur voluntaria, vel inuoluntaria. A priori enim radice acceptionis commutatio nomē ſortitur. Vnde ſi acceptio fuit voluntaria, quanuis redditio poſteà ſit inuoluntaria, vt contingit in illo, qui poſt factam emptionē vi compellitur pretium perſoluere, tota cō- mutatio eſt dicenda voluntaria: & ſi acce- ptio fuit inuoluntaria, quanuis poſteà red- ditio ſit voluntaria, pari ratione commuta- tio erit dicenda inuoluntaria. Sed quoniam Ariſtot. lib. 5. Ethic. duabus de cauſis dicit accidere inuoluntarium, ſcilicet, aut vi & metu, aut ignorantia; idcirco lib. 5. Ethico. inuoluntarias cōmutationes adhuc in duas ſubdiuidit; in eas, ſcilicet, quæ occultè, & ig norante Domino per fraudem fiunt; & in eas, quæ fiunt manifeſtè per violentiā, quas omnes D. Thom. in iſto articulo latè proſe quitur. Et circa illas ſolùm eſt aduertendū, quòd, quanuis in commutationibus inuo- luntarijs reperiantur diuerſæ ſpecies pecca torum, quæ habent propria nomina, & per tinent omnia ad iniuſtitiam, videlicet, fur- tum, rapina, homicidium, veneficium, incar ceratio, mutilatio, verberatio, falſa accuſa- tio, detractio, deriſio, contumelia, ſuſurrā- tio, maledictio, adulteriū, & huiuſmodi, de quibus differit D. Thom. in ſubſequētibus; omnia tamen, quantum ad rectificationem, pertinent ad eandem iuſtitiam commuta- tiuam: quia in omnibus ſecundum eandem rationem debet fieri reſtitutio, aut ſatisfa- ctio. Commutationes ſimiliter voluntariæ per ſua quoque membra à D. Tho. explica- tur in iſto articulo. Videte literam.

Quid nomi ne commutationis im portetur.

Argumen.

Solutio.

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm iuſtum ſimpliciter ſit idem quod contra paſſum?

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd Iuſtum ſit ſimpliciter idem quod contrapaſſum. Iudicium enim diuinū eſt ſimpliciter iuſtum. Sed hæc eſt forma diuini iudicij, vt ſecundum quod aliquis fecit patiatur, ſecundum illud Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis, ergo Iuſtum eſt ſimpliciter idem quod contrapaſſum.

5. Eth. le. 8.

Annot.

2 ¶ Præterea, In vtraque iuſtitiæ ſpecie datur aliquid alicui ſecundum quādam æqualitatem, in reſpectu quidem ad dignitatem perſonæ, in iniuſtitia diſtributiua, quæ quidem perſonæ dignitas, maximè videtur attendi ſecundum opera, quibus aliqui communitati ſeruiunt: in reſpectu autem ad rem, in qua quis damnificatus eſt in Iuſtitia commutatiua. Secundum autem vtramque æquali-

æqualitatem aliquis contrapatitur ſecũdum quod fecit. Ergo videtur quod iuſtum ſimpliciter ſit idem, quod contrapaſſum.

3 ¶ Præterea, Maximè videtur quòd non oportet aliquem contrapati, ſecundum quòd fecit, propter differentiam voluntarij & inuoluntarij. Qui enim inuoluntariè fecit iniuriam, minus punitur. Sed voluntarium & inuoluntarium, quæ accipiũtur ex parte noſtra, non diuerſificant medium iuſtitię: quod eſt mediũ rei, & non quo ad nos, ergo iuſtum ſimpliciter videtur eſſe idẽ quod contrapaſſum.

Annot. Lib. 5. c. 5. tom. 5. ¶ Sed Contra eſt, quòd Philoſ. in 5. Ethic. probat non quodlibet iuſtũ eſſe contrapaſſum.

¶ Respondeo dicendum, quòd hoc quod dicitur contrapaſſum, importat æqualem recompenſationem paſsionis ad actionem præcedentem. Quod quidem propriiſsimè dicitur in paſsionibus & actionibus iniurioſis, quibus aliquis perſonam proximi lædit, putà ſi percutit, quòd repercutiatur. Et hoc quidem iuſtum determinatur in lege Exo. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. & quia etiam auferre rem alterius, eſt quoddã iniuſtum facere, ideo ſecundariò etiã in his dicitur contrapaſſum, prout ſcilicet aliquis qui damnum intulit, in re ſua etiam ipſe damnificetur. Et hoc etiam iuſtum damnum continetur in lege, Exo. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Tertiò verò transfertur nomen contrapaſsi ad voluntarias commutationes, in quibus vtriuſque eſt actio & paſſio: ſed voluntarium diminuit de ratione paſsionis, vt dictum * eſt. In omnibus autem his debet fieri ſecundum rationem iuſtitiæ commutatiuæ recõpenſatio ſecundum æqualitatem, vt ſcilicet paſsio recompenſata ſit æqualis actioni: non autem ſemper eſſet æqualis, ſi idẽ ſpecie aliquis pateretur, quod fecit. Nam primo quidem cum aliquis iniurioſè lædit alterius perſonam maiorem, maior eſt actio, quàm paſsio eiuſdem ſpeciei quam ipſe pateretur. Et ideo ille qui percutit principem, nõ ſolum repercutitur, ſed multo grauius punitur. Similiter etiam cum quis aliquem inuoluntarium in re ſua damnificat, maior eſt actio, quàm eſſet paſsio ſi ſibi ſola res illa auferretur. Quia ipſe qui damnificauit alium in re ſua, nihil dãnificaretur. Et ideò punitur in hoc, quòd multiplicius reſtituat: quia etiam non ſolum damnificauit perſonam priuatam, ſed rempublicam, eius tutelæ ſecuritatem infringendo. Similiter etiã nec in commutationibus voluntarijs eſſet ſemper æqualis paſsio, ſi quis daret rem ſuam, accipiens rem alterius: quia forte res alterius eſt multo maior quã ſua: Et ideò oportet ſecundum quandam proportionatam commenſurationem adæquate paſsionem actioni in commutationibus, ad quod inuenta ſunt numiſmata. Et ſic contrapaſſum eſt commutatiuum iuſtum. In diſtributiua autem iuſtitia locum non habet, quia in diſtributiua iuſtitia non attenditur æqualitas ſecundum proportionem rei ad rem, vel paſsionis ad actionem, vnde dicitur contrapaſſum: ſed ſecũdum proportionalitatem rerum ad perſonas, vt ſupra dictum * eſt. Art. 2. huius quæſt.

Quæſt. 58. art 3. & 1. 2. q. 6. art. 5. & q. 24. art. 3.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd illa forma diuini iudicij attenditur ſecundum rationem cõmutatiuæ iuſtitiæ, prout ſcilicet recompenſat pręmia meritis, & ſupplicia peccatis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſi alicui qui cõmunitati ſeruiſſet, retribueretur aliquid pro ſeruitio impenſo, nõ eſſet hoc diſtributiuæ iuſtitiæ, ſed commutatiuæ. In diſtributiua enim iuſtitia non attenditur æqualitas eius quod quis accipit, ad id quod ipſe impendit: ſed ad id quod alius accipit, ſecundum modum vtriuſque perſonæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quãdo actio iniurioſa eſt voluntaria, excedit iniuriam: & ſic accipitur vt maior res.

res. Vnde oportet maiorem pœnam ei recompenſari, non ſecundum differentiam quoad nos, ſed ſecundum differentiam rei.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Tho. reſpondeat ad hãc difficultatem præmittit, contrapaſſum idem prorſus eſſe, quòd æquale ſecundum recompenſationem paſsionis ad actionem præcedentem. Quod propriſsimè inuenitur in actionibus & paſsionibus iniurioſis perſonarum; iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed quoniam auferre rem alienam, eſt quoddã iniuſtum facere; idcircò etiam in his ſecundariò dicetur eſſe contrapaſſum, in quantũ ille, qui damnum intulit in re ſua damnificatur. Et tandem tertiò transfertur nomen contrapaſsi ad voluntarias commutationes, in quibus eſt vtriuſque actio & paſsio. Hoc ſuppoſito conſtituit D. Thom. tres propoſitiones, quæ virtualiter ex litera colligũtur. Prima concluſio: Si contrapaſſum ſit pati idem in ſpecie, quod ipſe feceris, iuſtum & contrapaſſum non ſunt idem ſimpliciter. Secunda concluſio: Si contrapaſſum ſit agere, aut pati æquale, non in ſpecie, ſed proportionabiliter ijs rebus, quæ ipſe feceris, aut receperis, iuſtũ & cõtrapaſſum ſunt idẽ. Tertia concluſio: Iuſtum quod efficit iuſtitia diſtributiua non eſt idem quod contrapaſſum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus iſte ponitur à D. Thom. ad explicandum Ariſtotelem, qui lib. 5. Eth. cap. 5. contra Pythagoricos, & Rhadamantum legiſlatorem aſſerentes contrapaſſum (quod nihil aliud eſt, quàm pati idem, quod quis intulit; ita, vt eadem menſura menſuretur, qua metitus eſt alios: vt ſi percuſsit, percutiatur, ſi occidit occidatur, ſi furatus eſt, quod alij bona eius furentur) eſſe iuſtum ſimpliciter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam; talem conſtituit concluſionem: Contrapaſſum non eſt idem, quod iuſtum ſimpliciter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam. Hanc probat Ariſtot. multipliciter. Primò: Nam ſi princeps percutiat ſubditum hominem de media plebe, non erit iuſtum, quòd ipſe percutiatur ſecundum æqualitatem. Nec ſimiliter ſi ſubditus percutiat principem erit ſatis, quòd ipſe pari modo percutiatur, ſed multò maiori pœna erit puniendus, ſecundum æqualitatem iuſtitiæ commutatiuæ: ergo contrapaſſum ad modum, quo illud ponebant Pythagorici non eſt idem, quod iuſtum ſimpliciter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam. Item: Si fierent duæ operationes prauæ, quarum altera eſſet voluntaria, altera verò inuoluntaria ex ignorantia, & eadem pœna punirentur; tunc eſſet idem cõtrapaſſum, ſed non eſſet idem iuſtum ſimpliciter: nam maiorem meretur pœnam, qui operatur voluntariè, quàm qui operatur inuoluntariè ex ignorantia: ergo contrapaſſum, & iuſtum ſimpliciter non ſunt idẽ.

Sententia Ariſtot. de contrapaſſo

¶Sed eſt aduertendum, quòd contrapaſſum poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quòd fiat ſecundum identitatem ſpeciei, vt, ſcilicet, patiatur quis quod egit, vt animam pro anima, oculum pro oculo. Et de hoc dicit Ariſt. non eſſe iuſtum ſimpliciter propter rationes iam dictas. Alio modo poteſt intelligi contrapaſſum, quòd fiat ſecundum æqualitatem quantitatis, & ſecundum menſuratam proportionem, vt, ſcilicet, tanta ſit paſsio, quanta fuit actio; quantumcũque diuerſarum ſpecierum, vel generũ ſint actio, & paſsio. Vt ſi, verbi gratia, læſit quis quempiam in bonis corporis, lædatur in bonis exterioribus; & ſi percuſsit ſoluat tantũ læſo, & tantum curiæ, & denique recompẽſatio fiat ſecundum aliquam proportionẽ; etiam ſi non ſit ſecundum eandem ſpeciẽ. Et hoc modo extenſo nominẽ contrapaſſi, & paſsionis ad omnes commutationes, cõtrapaſſum eſt idem, quod iuſtum commutatiuum, vt D. Thom. dicit in ſecunda concluſione. Imo ad hoc inuentum eſt numiſma, vt dicit Ariſtot. loco citato, vt per ipſum in omnibus rebus, & iniurijs fiat recompenſatio ſecundum proportionalem commenſurationem. Vnde numus dicitur à nomos, Græco vocabulo, quod idẽ ſignificat, quod lex, quaſi numus ſit lex, regula, & menſura valoris vniuſcuiuſque rei. Et ex hac diſtinctione habemus, vnde diuerſa dicta negantium, vel affirmantium iuſtũ de contrapaſſo ſaluare poſsimus.

Contrapaſſum poteſt fieri dupliciter.

Numus ad quid inuentus explicatur.

¶In ſolutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quòd forma diuini iudicij attendenda eſt ſecundum rationem iuſtitiæ commutatiuæ. Quibus verbis videtur ſignificare actum, quo Deus in finali iudicio retribuet pręmia pro meritis, & ſupplicia pro peccatis eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ: & ſic quod in Deo eſt iuſtitia commutatiua. Cuius tamen contrarium docet expreſſe; idem D. Thom. p. p. q. 21. art. 1. & 2. contra gentes, cap. 93. & in 4. diſt. 46. q. 1. art. 1. quæſtiuncula. 1. ad. 1. Capreolus in. 2. diſt. 27. quæſt. 1. in reſponſione ad argumenta Durandi nititur conciliare hæc dicta D. Thom. Pro quo notat ex eodem D. Thom.

Quæ iuſtitia ſit in Deo, & qualis ſit futurus modus diuini iudicij.

Sententia Capreoli.

1.2.q.

2.2.q.124.art.3.quòd opus meritorium dupliciter poteſt conſiderari: vno modo quantum ad ſubſtantiam operis, quatenus procedit ex libero arbitrio: alio modo, ſecundum quòd procedit ex gratia & motione Spiritus ſancti. Et dicit, quòd, ſi conſideretur primo modo, ſic inter meritum, & præmium non eſt æqualitas ſimpliciter, quam reſpicit iuſtitia commutatiua; ſed meritum eſt multò inferius præmio, atque ex conſequēti, vt remunerante, ſecundum iſtam rationē non eſt iuſtitia commutatiua. Et hoc eſt, inquit Capreolus, quod vult ſignificare D. Thom. quando affirmat, non eſſe in Deo iuſtitiam commutatiuam. Si autem conſideretur meritum ſecundo modo, dicit, quòd inter meritum & præmium vitæ æternæ eſt æqualitas ſimpliciter. Gratia enim, quam in præſenti habemus, vt D. Tho. 1.2. loco citato ad 1. affirmat, æqualis eſt vitæ æternæ, non quidem in actu, ſed in virtute: qua ratione ſemen dicitur æquale arbori. Et ſic Deus retribuens mercedē vitæ æternæ pro merito, vt procedit ex gratia, exercet actum iuſtitiæ commutatiuæ. Et iſto modo, inquit Capreolus, loquitur D. Tho. hic ad 1. Hæc tamen ſententia Capreoli nec eſt ad mentē D. Tho. nec vera. Et quidem, quòd non ſit ad mentem D. Tho. probatur: Nam. p. p. & 1. contra gentes, locis citatis ex eo D. Tho. probat, non eſſe in Deo iuſtitiam commutatiuā, quia Deus nihil accipit à nobis, iuxta illud Paul. ad Rom. 11. Quis prior dedit ei & retribuetur illi. Et Iob. cap. 41. Quis ante dedit mihi, & ego reddam ei. Hæc autem ratio ità procedit de opere meritorio, quatenus procedit à libero arbitrio, ſicut quatenus procedit ex gratia. Si enim opus quatenus procedit à libero arbitrio, magis eſt Dei, quam noſtri: quia Deus eſt qui dedit nobis liberum arbitrium, & mouet ad operandum; à fortiori etiam idem opus, quatenus procedit ex gratia, magis erit Dei, quā noſtri: ſiquidem ipſa gratia à ſolo Deo confertur. Atque ex conſequenti, ſi in præmiando opere, quatenus procedit à libero arbitrio, non inuenitur ratio iuſtitiæ commutatiuæ, quia Deus nihil accipit à nobis, quod non ſit ſuum, multo minùs inuenietur talis ratio iuſtitiæ in præmiando opere meritorio, quatenus procedit ex gratia.

Sententia Caietani & aliorum vera.

¶ Quocirca Caietanus in iſto articulo, & Ferrara loco citato, & Soto de Iuſtitia & iure, lib. 3. q. 5. art. 4. Abſolutè dicunt, nō eſſe in Deo propriè iuſtitiam commutatiuam, eſſe tamen in eo quendam modum illius. Et hoc eſt, inquit, quod D. Tho. voluit ſignificare hîc ad 1. Quæ quidem ſententia eſt vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem eſt aduertendum, quòd cùm munus iuſtitiæ commutatiuæ ſit conſtituere æqualitatem ſimpliciter inter datum, & acceptū, ſiue inter dantem, & accipientem, duo erūt neceſſaria ad rationē illius. Vnum eſt, quod ſit æqualitas ſimpliciter inter datum, & acceptum, & inter dantem & accipientem: alterum autem, quod ſit ibi aliquid verè datum: quod tunc contingit quando id, quod datur vere eſt ipſius dātis & non illius, cui datur. Et, quia nihil poſſumus Deo dare, quod non ſit magis ipſius Dei, quàm noſtrum, idcircò verè & propriè nihil illi damus, nec ipſe propriè accipit aliquid à nobis. Ex quo fit, vt inter Deum præmiantem, & homines, quos remunerat, non poſſit eſſe propriè iuſtitia commutatiua: eſt tamen quidam modus illius, in quantum Deus dat vnam rem pro alia, ſcilicet, vitam æternam pro meritis. Et eſt etiam in iſta remuneratione alius modus iuſtitiæ commutatiuæ: quia præmium ſemper eſt æquale meritis: tantum enim præmij Deus vnicuique tribuit, quantum habuit meriti. Nec ſolum ſeruatur in hoc æqualitas proportionum inter merita hominum, & præmia illis collata; quod pertinet ad iuſtitiam diſtributiuam: ſed etiam ſeruatur æqualitas inter meritum vnius & præmium eiuſdem: quod pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Sed quoniam in iudicio finali duplex eſt futura actio: vna qua Deus iuſtos remunerat, tribuendo præmia pro meritis: altera, qua punit peccatores, tribuendo debita ſupplicia pro culpis, & de prima operatione iam ſatis probatum eſt, non eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ quia Deus nihil à nobis accipit, nec nos ei quidquam damus: ſupereſt, vt de ſecunda, ſcilicet, de punitione malorū, inquiramus: an ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, vel diſtributiuæ. Caietanus in præſenti tenet, eſſe actū iuſtitiæ diſtributiuæ. Quod etiam affirmat Ferrara loco citato: & videtur eſſe ſententia D. Th. 1. p. q. 21. art. 1. & 1. contra gentes cap. 93. Vbi abſolutè negat eſſe in Deo iuſtitiam commutatiuam, nulla facta diſtinctione inter actum remunerandi, & actum puniendi. Et ratio videtur eſſe in promptu: Nā in punitione malorum ità ſeruatur æqualitas proportionum, vt ea proportione, qua culpa vnius excedit culpam alterius, eadém etiā pœna, quæ infligitur vni, excedat pœnam alteri inflictam: quod eſt proprium munus iuſtitiæ diſtributiuæ, & nō cōmutatiuæ. Hoc tamē nō obſtāte, dico eſſe lōgè probabilius, quòd, punitio malorū eſt actus iuſtitiæ cōmutatiuæ. Nec eſt eadē ratio de re-

Duo neceſſaria ad rationē iuſtitiæ commutatiuæ.

muneratione, & punitione quātū ad hoc: ſed remuneratio eſt actus iuſtitiæ diſtributiuę: punitio verò cōmutatiuæ. Ita tenet Soto loco citato. Et proculdubio colligitur ex mente D. Tho. infra. q. 108. art. 2. ad. 1. Vbi dicit punitionē peccatorum ſecundū quod pertinet ad publicam iuſtitiam eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ. Et ratio eſt manifeſta. Nam in punitione malorum primum, quod attenditur eſt, quantitas culpæ, vt reddatur pro illa æqualis pœna: quod pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Si autem contingit; vt eadem proportio inter culpas & pœnas eorum, qui puniuntur ſeruetur; eſt per accidens: & res non debent denominari ab eo; quod illis conuenit per accidens; ſed ab eo, quod illis conuenit per ſe.

QVÆSTIO. LXII.

De Reſtitutione.

AD ſeruandam rerum æqualitatem inter homines, ad quod præcipuè iuſtitia ordinatur; duo ſunt neceſſaria, vnum per ſe: alterū per accidens. Quod per ſe eſt neceſſarium, eſt, vt quacunque ratione ius ſuum vnicuique reddatur: ita, vt in omni commutatione ſemper æqualitas dati, & accepti ſeruetur. Quod autem per accidens eſt neceſſarium, eſt, vt ſi quando per præcedentem actionem violata fuerit æqualitas; per ſubſequentem reparetur reſtitutionem: eſt enim reſtitutio velut medicamentum æquitatis violatæ. Itaq; quemadmodum ad vitam corporalem generatio, atque nutritio ſunt per ſe neceſſariæ, per accidens autem eſt neceſſarium medicamētum, vt, ſi quando à ſtatu valetudinis corpus defecerit; per illud reparetur, & priſtinæ valetudini reſtituatur: ità etiam ad vitā moralem æqualitas dati, & accepti eſt ſimpliciter neceſſaria. Reſtitutio autem eſt neceſſaria per accidens, ſuppoſito quòd æquitas ſit violata. Diximus iā in ſuperioribus de primo, ſcilicet, de æqualitate inter homines ſeruādam: & ſupereſt nunc, vt dicamus de ſecūdo, ſcilicet, de reſtitutione poſt violatā æqualitatem facienda: de qua D. Th. in iſta quæſtione inſtituit diſputationem. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum: quòd, quemadmodum non quælibet rerum traditio ad iuſtitiam pertinet; ſed illa tantum, in qua ratio debiti ſimpliciter inuenitur: ità etiam non quæcunq; redditio rei acceptæ, eſt vocanda reſtitutio; ſed illa tantum, qua id redditur, quòd ſecundum iuſtitiam iam olim debebatur. Quare ſiquis pro accepto beneficio gratiam referat, talis relatio non erit dicenda reſtitutio: quia non ex iuſtitiæ rigore, ſed ex animi gratitudine eſt debita. Ex quo infero primò, quòd ad reſtitutionē propriè dictam, duo ſunt neceſſaria. Vnum eſt; quòd ſit debitum iuſtitiæ, vt modo dicebam. Alterum autem, vel, quòd præceſſerit aliqua actio; per quam aliquid ſublatū ſit, quod ſecundum iuſtitiam ſit alterius; vel, quòd non ſit conſtituta æqualitas eo tempore, quo erat conſtituenda. Qui enim emptæ rei pretium ſoluit, vel ſtatim, vel tempore præfinito reddere potiùs, quàm reſtituere eſt dicendus. At verò, qui alienum abſtulit, vel vltra, quàm oportuit, ſolutionem diſtulit, cùm poſteà æqualitatem reparat, is verè dicitur reſtituere: quia reducit alium in eum ſtatum, quem habuit, vel debuit habere. Infero ſecundò, quòd ante reſtitutionem ſemper oportet præintelligere aliquā priuationem in eo, cui reſtitutio eſt facienda: quæ licet, vt in plurimum ſupponat moralem defectum in eo, qui reſtituere tenetur, poteſt tamen aliquando ſine culpa inueniri: vt in rebus inuentis, & in eo, qui propter legitimum impedimentum debitū ſtatuto tempore ſoluere non potuit, eſt videre. Infero tertiò, quòd omnis obligatio reſtitutionis ſemper ex eo oritur, quod quis priuetur dominio rei, quod prius habebat. Ex quo ſumunt Theologi occaſionem diſputandi de dominio, ante diſputationem de reſtitutione.

Reſtitutio ad quid neceſſaria.

Materia de Dominio.

DE materia dominij diſputāt Theologi in 4. diſtinct. 15. & Iuriſperiti Inſtitut. de rerum diuiſione. & ff. de acquirendo rerum dominio. & de acquirenda rerum poſſeſsione. Gerſon lib. de poteſtate eccleſiaſtica conſider. 13. & lib. de vita ſpirituali. lect. 3. cap. 3. Conradus de cōtractibus, titul. 1. Metina Complutenſ. C. de reſtitutio. q. 1. & Soto lib. 4. de iuſtitia & iure, quæſt. 1. & ſequent. De qua re à nobis quinque ſunt tractanda. Primum eſt, quid ſit dominium. Secundum de ſubiecto dominij; quis, ſcilicet, habeat dominium. Tertiū de obiecto dominij, id eſt, quæ res poſsint cadere ſub dominio, an vita, an fama, &c. Quartum de diſtinctione dominij, quando, ſcilicet, incepit dominiorum diſtinctio. Quintum de modo transferendi dominia. Ad primum igitur deuenientes, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertēdum eſt, quòd dictio, dominium, Latina eſt, ab optimis viris vſurpata, præcipuè à iuris prudentibus, apud

Diſcrimen inter dominium, dominationem, dominatū.

apud quos extat in Digeſtis integri tituli, de rerum dominio. Et eſt differentia inter dominium, dominationem, & dominatum: quæ omnes ſunt voces Latinæ, ſignificantes poteſtatem in alios. Non eſt, quam ſomniauit Soto lib. 4. de iuſtit. & iure. quæſt. 1. artic. 1. qui dicit has voces differre in eo; quòd dominium ſemper dicitur in bonam partem; dominatum autem, & dominatio ſemper accipiuntur in malam, & ſignificant poteſtatem regiam, non legitimam, ſed per tyrannidem partam. Quoniam omnes iſtæ voces in bonam & in malam partem accipi conſueuerunt, vt eſt videre apud Theſaurũ linguæ Latinæ. Sed differentia eſt in eo, quòd dominatio, & dominatus fere ſemper dicuntur de imperio, quod in ſubditis hominibus exercetur, ſiue id legitimũ ſit, ſiue ſecus. At verò dominium ſignificat hoc, & etiam facultatẽ, qua quis vtitur in alijs rebus ſenſu, & ratione carentibus. Itaque in domo & in fundo habere te dominium rectè dixeris; dominationem autem & dominatum non rectè.

1. Dubium Sententia Conradi.

1 ¶Sed eſt difficultas, vtrum dominium ſit idem, quod ius. Ad cuius explicationẽ Conradus in lib. de contractibus tract. 1. quæſt. 1. in 1. & 2. ſuppoſitione (ſuppoſito, quòd ius poteſt accipi dupliciter, vno modo pro lege iura præſcribente, in qua ſignificatione leges pontificias appellamus ius canonicum, & leges regias ius ciuile; alio modo pro poteſtate aliquid agendi: qua ratione dicimus Regem habere ius in ſubditos, hoc eſt poteſtatem) dicit multa. Primum eſt, quòd ſi ius accipiatur ſecundo modo, ſcilicet, pro poteſtate legitima aliquid faciendi, tunc ius, & dominium ſunt idem. Dicit ſecundo Conradus; quòd ſi dominium accipiatur nimis ſtrictè pro poteſtate non quacunque, ſed ſuperioris in inferiorem, quomodo Doctores ſæpèſæpiùs loquuntur de dominio: tunc ius, & dominium non ſunt idem: ſed ius eſt quid ſuperius ad dominiũ: Tam enim ſuperiores, quam inferiores dicũtur habere ius, vt patres habent ius in filios, & filij in parentes: tamen inferiores non dicuntur habere dominium in ſuperiores, loquendo de dominio ſecundum magis ſtrictam rationẽ. Dicit tertiò Conradus, quòd ſi dominium accipiatur, vt accipitur in iure ciuili pro proprietate, & poteſtate, quæ verſatur circa ſubſtantiam rei poſſeſſæ, vt diſtinguitur contra vſum, & vſumfructum, tunc ius & dominium non ſunt idem, ſed ius eſt quid ſuperius ad dominium. Vſuarius enim & vſufructuarius dicuntur habere ius: & tamen neuter iſtorum habet dominium: loquendo de dominio pro proprietate, quæ verſatur circa ſubſtantiam rei. Ex his infertur, quòd ſecundum ſententiam Conradi dominium accipitur tripliciter. Vno modo ſtrictè pro iure ſuperioris in inferiorem. Secundò pro iure proprietatis: quibus duobus modis non conuertitur cum iure. Tertio modò accipitur largè pro iure cuiuſcunque rei faciendæ: & ſic eſt idem, quod ius. Quod autem dominium iſto tertio modo ſumatur, probat Conradus: Nam qui habet ius in re aliqua poteſt dici dominus eius: ergo & habere dominium illius; atque ex conſequenti dominium, & ius ſunt idem. Et confirmatur: Qui talem rem ab inuito auferret, proculdubio diceretur furtũ commiſiſſe: ergo qui illam habebat erat dominus illius, atque ex conſequenti habebat dominium. Probo conſequentiam ex definitione furti, qua dicitur, furtum eſſe contrectationem rei alienæ, inuito domino rationabiliter. Hæc Conradus.

2 ¶Sed quoniam in eius ſententia plura cõtinentur falſa, & aliena à recto modo loquendi, vt explicemus, quid in hac re ſit dicendum ſit prima concluſio. Omne dominium eſt ius, non tamen è contra: niſi velimus magnam vim inferre vocibus. *1. Concluſ.* Et quidem quòd omne dominium ſit ius, eſt res manifeſta: Nam habere dominium, eſt eſſe dominum: omnis autem dominus habet ius in re, cuius eſt dominus; & ſic omne dominium eſt ius. Quòd autem non omne ius ſit dominium, probatur: Nam vxor habet ius in virum, dicente Paulo. 1. ad Corinth. cap. 7. Vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier, & filij habent ius in parẽtes, qui curam eorum habere tenentur, & ſerui habent ius in dominos, à quibus ſuſtentari debent, & tamen nulli horum habent dominium, nec vxor in virum, nec filius in parentes, nec ſeruus in dominum: ergo non omne ius eſt dominium, propriè loquendo de dominio.

2. Concluſ. ¶Secunda cõcluſio: Non omne ius, quod habent ſuperiores in inferiores, eſt dominium. Probatur primò ex inſtituta. de iure perſonali. Vbi ius, quod habetur in perſonas, & eſt ius ſuperioris in inferiorẽ, diuiditur in ius patriæ poteſtatis, quod dicitur ius paternũ, & ius dominij, quod habet dominus in ſeruos: ergo ius patris, quod eſt ſuperioris in inferiorẽ, nõ eſt dominiũ, atque ex cõſequẽti nõ omne ius ſuperioris in inferiorẽ eſt dominiũ. Secũdò: Prælati eccleſiaſtici habent ius in ſibi ſubditos, nõ tamẽ ſunt domini illorum, iuxta illud Matth. 20. Principes gentium dominantur eorũ: vos autẽ

non

non ſic: ergo nõ omne ius ſuperioris in inferiorem eſt dominium. Quin potiùs addiderim ſolum illud ius, quod Dominus habet in ſeruos, eſſe dominium: nam ius, quod prælati, ſiue Eccleſiaſtici, ſiue ciuiles, habet in ſubditos, & ius quod Reges habent in rempublicam, nulla ratione eſt appellandũ dominium. Qui enim habet dominium eſt dominus: dominus autem dicit reſpectum ad ſeruum: & certum eſt, quod nec ſubditi Eccleſiaſtici, nec ciuiles ſunt ſerui. Vnde Ariſtot. lib. 1. Politi. cap. 3. diſtinguit inter imperium ciuile, ſiue regium, & deſpoticũ, quod eſt dominatiuum. Et dicit animam habere in corpus dominicum principatũ, mentem verò in appetitum, non niſi ciuile, & regium, quod non eſt dominium.

3. Concluſ. ¶Tertia concluſio: Non omnis poteſtas conuertendi aliam rem in proprium commodum, eſt dominium. Probatur: Qui tantum habet vſum domus, aut equi, habet poteſtatem conuertendi talem vſum, in proprium commodum: & tamen certum eſt illum non habere dominiũ domus, aut equi, vnde nec poteſt illa vendere, nec donare: ergo non omnis poteſtas conuertendi aliã rem in proprium commodum eſt dominiũ.

4. Concluſ. ¶Quarta concluſio: Ad dominium non eſt neceſſarium, quòd poſsit quis vti re, cuius eſt dominus in omnes vſus. Probatur: Nam pupilli ſub tutore exiſtentes ſunt veri domini ſuarum rerum, non tamen poſſunt illas vendere, nec diſtrahere. Item primogeniti ſunt veri domini illarum rerum, quas habent vinculatas, & tamen non poſſunt illas alienare. Sunt qui dicant primogenitos non eſſe veros dominos maioricatus, ſed tantum vſuarios, ſeu vſufructuarios. Oppoſita tamen ſententia eſt vera. Tum, quia neceſſe eſt aſsignare aliquem verum dominum illorum bonorum, & nullus fingi poteſt, niſi ipſe primogenitus. Tum etiam, quia, ſi primogenitus per iniuriam expoliaretur illis bonis, iterum eſſet in illis reſtituẽdus, quod non eſſet verum, niſi haberet illorum dominium. Eſt enim reſtitutio, vt dicit D. Tho. in articulo primo huius quæſtionis, iteratò aliquem ſtatuere in poſſeſsionem vel dominium rei ſuæ.

Diffinitio dominij. ¶Ex dictis poſſumus colligere veram dominij diffinitionem dicentes, dominium eſſe facultatem propriam vtendi re in omnes vſus lege permiſſos, referendo & ordinando eandem rem in propriam vtilitatem & commodum. In qua diffinitione ponitur loco generis, facultas, quæ idem eſt ac poteſtas iuridica, & legitima ſecundum leges, & iura habita, quæ latiùs patet, quam dominium, vt ex ſupradictis conſtat. Ponitur autem illa particula, propria, tanquam differentia diſtinguens dominium à poſſeſſione. Sæpèſæpiùs enim contingit, vt quis habeat poſſeſsionem alicuius rei, non tamẽ habet dominium, quia non habet proprietatem, quæ adhuc ſub iudice eſt. Additur etiã illa particula (vtẽdi re in omnes vſus) ad differentiã vſus, & vſus fructus. In vſu enim & vſufructu non eſt poteſtas vtendi ſubſtãtia rei ſi propriè loquamur de vſu: & ſic qui ſolum habet vſum, vel vſumfructum non poteſt alienare rem ſecundum ſubſtantiam, nec per donationem, nec per venditionem, ſed ſalua ſubſtantia rei ſolum poteſt eius fructibus vti & frui. Ponitur præterea in diffinitione dominij illa particula, in omnes vſus lege permiſſos, ad explicandũ quòd pupillus ante legitimam ætatem verè eſt dominus ſuarum rerum, quamuis eis potiundi liberam poteſtatem non habet, eas vendendo, aut donando quoniam lege humana id prohibetur. Propter quod dicebat D. Paulus, quandiu hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, non quidem quantum ad dominiũ, ſed quantum ad vſum, & ideo eſt ſub tutoribus. Similis etiam eſt ratio de illo, cuius bona vinculo primogenituræ obligata ſunt: qui quamuis ſit verè eorum dominus, illa tamen nõ poteſt aliqua ratione alienare, quia id ſibi ciuili lege eſt prohibitum. Ponitur tandem in definitione dominij illa particula, referendo & ordinando eam rem in propriam vtilitatem & commodum, ad differẽtiam omnium aliarum ſpecierum iuris, in quibus, vt ex dictis conſtat, non eſt licitum res ſubiectas in propriũ vtilitatem, & commodum conuertere. Rex enim habet ius in ſubditos, & pater in filios, & tamen neuter illorum poteſt dici dominus, quia tale ius non ad commodum principis, vel parentis, ſed ad commodum ſubditorum, vel filiorũ debet ordinari. Ex hac definitione colligitur diſcrimen, quod eſt inter dominium, vſum, & vſumfructum. Nam dominium, quia eſt facultas, vtendi re prohibito ſui domini, fit, vt ità verſetur circa ſubſtãtiam rei poſſeſſæ, vt dominus, verbi gratia, domus, non ſolùm poſsit eam locare, ſed etiam vendere, & diruere, ſi voluerit, cum tamen vſuarius, & vſufructuarius nullum ius habeant in ſubſtantiam rei: ſed tantum poſsint vti fructibus inde collectis. Diuerſimodè tamen: Nã qui habet vſum domus, & non vſumfructũ, ſolùm poteſt illam inhabitare, & non locare eam alijs inhabitandam: at verò qui habet vſumfructum vtrunque poteſt facere, & ſic minus iuris eſt in vſu, quàm in vſufructu. Ex quo fit, vt diuerſimodè hæc definiãtur à

tur à Doctoribus, ff. de vſufructu. Et inſtitu ta. eodem titulo. Nam de vſufructu dicitur, quod eſt ius vtendi, & fruendi re alterius, ſalua eius ſubſtantia. De vſu autem dicitur, quòd eſt ius alienis rebus vtendi, & non fruendi. Circa quas definitiones eſt aduertendum primo ex Conrado tractat. 1. de cõ tractib. quæſt. 12. quòd iſtæ voces vſus, & vſusfructus, poſſunt accipi dupliciter. Vno modo pro ipſo actu vtendi rebus poſſeſsis, qualis eſt actualis equitatio, vel habitatio domus, & ſic ſunt quædam res ſucceſsiuæ; quomodo nõ accipiuntur iſtę voces in præ ſenti. Alio modo poſſunt accipi pro iure exercendi tales actiones, quod ius eſt quid diſtinctum ab ipſa actione; quia poteſt vnũ ſine alio inueniri, & hoc modo accipiunt vſum, & vſumfructum iuris prudentes in præfatis definitionibus.

Diſcrimen inter vſum & vſumfructum.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd vti, & frui cùm ponuntur in definitionibus vſus & vſusfructus non accipiuntur in ea ſignifica tione, qua Theologi in 1. diſt. 1. illis dictio nibus vti conſueuerunt, cùm dicunt, quòd vſus eſt, quando voluntas amando adhæret alicui rei non propter ſe, ſed propter alte rum: fruitio verò, quando adhæret propter ſe. Itaque non eſt hæc vis horum verborũ in hoc loco, ſed vti in præſenti eſt ex re alie na tibi promiſſa te ſolum fructum capere: frui verò eſt eoſdem fructus, & in tuum, & in aliorum, ſi libuerit, vſum poſſe conuerte re. Ex quo fit, vt propriè loquendo, apud iu riſconſultos iuxta poſitas definitiones, qui habet dominium alicuius rei, nulla ratione poſsit dici habere illius vſum, aut vſumfru ctum: quia hæc tantùm verſantur circa res alienas, & non circa proprias.

Quid ſit vti & quid ſit frui.

¶Sed eſt difficultas, vtrùm dominium, & titulus dominij ſint vna, & eadem res. Hoc quæritur propter Gerſonem, & alios Pari ſienſes, qui vt eſt videre apud Conradum, tractat. 1. de contract. quæſt. 1. concluſ. 4. affirmant titulum dominij, & dominiũ eſſe prorſus idem. Et idem dicebant de vſu, & ti tulo vſus, & de vſufructu, & titulo vſusfru ctus: nam exiſtimabant, quòd titulus domi nij nihil aliud eſt, quàm habere facultatem vtendi re. ¶Hoc tamen non obſtante dico, quòd titulus dominij diſtinguitur à domi nio, ſicut fundamentum à relatione. Domi nium enim eſt quædam habitudo inter do minum, & rem poſſeſſam. Fundamentum autem, ratione cuius in domino exiſtit talis habitudo, ſeu relatio, eſt titulus dominij, & iſte eſt vel electio in prioratu, & epiſcopa tu, vel emptio, aut donatio, aut natiua hæ reditas, vel præſcriptio in alijs rebus, quæ conſtant, eſſe quid diſtinctum à dominio, & cauſa & fundamentum illius. Et idem eſt dicendum de titulo vſus, & vſusfru ctus.

2. Dubium

Sententia Gerſonis.

Sententia Autoris.

¶ Sed quoniam diximus in ſuperioribus, dominium rei & vſum illius differre inter ſeſe, idque probauimus in rebus permanen tibus, quales ſunt domus, & vinea; quia po teſt dominium inueniri penes vnum, & vſus penes alterum; eſt grauis difficultas, an in re bus vſu conſumptibilibus, vſus & dominiũ diſtinguatur. Ad cuius intelligentiam eſt ad uertendum, eſſe quaſdam res, quarum fructi bus vtimur ipſis rebus manentibus, vt do mus, vinea, prædium, &c. Alias verò, quarũ rectus vſus conſiſtit in earundem conſum ptione, vt pecunia, cuius proprius vſus eſt, illam in alienum dominium transferre; & panis, & vinum, quorum vſus eſt illa con ſumere. Et de iſtis eſt ſermo, quando quæri mus, an in rebus vſu conſumptibilibus vſus diſtinguatur à dominio. Et loquimur (vt gra uius ſit dubium) tantùm de illis rebus, quę vnico actu conſumuntur. Nam in veſte, li cèt vſu atteratur, quia tamen nõ vnico actu attrita perit, poteſt vtcunque diſcerni vſus à dominio, ſicut in alijs rebus permanen tibus.

3. Dubium graue de diſtinctione vſus à dominio.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd quan do quærimus, an in rebus conſumptibili bus vſus diſtinguatur à dominio, nõ eſt ſer mo de diſtinctione iſtorum ſecundum eſſe naturale. Hæc enim tractatio propriè perti net ad Logicum, vel Metaphyſicum: & eſt facile videre, ſic diſtingui; quia conſtat aliud eſſe vinum, & aliud vſum vini in eſſe rei. Sed quod quærimus eſt, an in huiuſmodi re bus poſsit vſus ſine dominio inueniri, vel è contra. De qua re eſt grauis concertatio non ſolum inter Doctores Theologos, & iuriſconſultos, ſed etiam inter ſummos Pontifices Nicolaum. III. & Clement. V. ex vna parte, & Ioannem. XXII. ex alia. Fuit autem orta hæc controuerſia propter fratres ordinis Sancti Franciſci, qui nec in particulari, in quo conueniunt cum religio ſis aliorum ordinum, nec in communi, in quo diſtinguuntur ab illis, dicuntur habere dominium ſuarum rerum, ſed quod panis & vini, & aliorum eduliorum dominium re ſidet penes ſummum Pontificem, & ipſi ſo lum habet ſimplicem iſtarum rerum vſum. Dominium autem pecuniarum, quæ illis donantur, & conferuntur, reſidet penes il los, qui tales pecunias dederunt. Et ſic in rebus vſu conſumptibilibus dominium, & vſus diſtinguuntur. Hanc ſententiam tenet Soto lib. 4. de iuſtitia. quæſtio. 1. artic. 2. & Ledeſma

Explicatur ſenſus quæſtionis.

Diſſenſio inter ſummos Pontifices.

Sententia Nicolai. 3. & Clem.

Ledeſma in.2.part.4. quæſt.18.artic.1. fol. 219. & Nauarro in comment. ſuper capit. non dicatis.12.quæſt.1. Contrariam tamen ſenteotiam tenēt alij quam plurimi autores. Et quidem ſententia illorum,qui dicūt dominium & vſum diſtingui io rebus cōſumptibilibus, & ſic poſſe eſſe vſum penes fratres Minores,dominium autem penes alterum, poteſt probari pluribus argumentis.

1. *Argum.* Primò ex Nicolao.III. in cap. exijt,qui ſeminat.de verbo.ſignificatio.in.6.& ex Clemente.V.in Clemenr.exiui de paradiſo.qui id expreſſe affirmāt.¶Item ſecūdò:Ad hoc,

2. *Argum.* vt quis habeat dominium alicuius rei, non eſt ſatis, quòd poſsit vti illa, ſed vltra hoc requiritur,quod poſsit illam cōſumere alienando,dooando,vendendo, & vtendo illa quocunque alio vſu lege permiſſo,vt ex definitione dominij ſuperius poſita licet colligere: ſed fratres Minores, quanuis vtantur alimētis,& veſtibus,& alijs tebus, qoæ vſu cooſumuntur,oon tamen poſſunt illas alienare,aut vendere:ergo oon habent illarum rerum dominium.Sed ſi illæ res ſuot pecuniæ, dominiū manet apud illum,qui dedit, & ſic poteſt illa repetere & accipere tanquam propria bona.Si autem ſunt alimēta, & alia vtenſilia, dominium manet penes ſummum Pontificem,qui poteſt ea ſibi accipere, & alijs triboere tanquam propria

3. *Argum.* bona ipſius Papæ.¶Tertio ſic argumentor: Quando quis amicos conuiuio excepit, nō facit eos dominos eſculentorum, & poculē torum,quibus menſa extruitur, quia oec illis facit facultatem illa ſurripiēdi,vt in proprias domos importenr, nec vendendi, aut donandi: ſed tantum conceditei vſum, vt, ſcilicet,ad menſam ſedentes illis veſcantur: ergo in rebus vſu conſumptibilibus vſus & dominium diſtinguuntur. Atque ex cooſequenti poſſumus dicere, quòd ſummus Pōtifex quotidie inuitat fratres Minores, quibus facit facultatem edendi,atque bibendi harum rerum dominio penes ſe reſeruato. Quare,ſi ab eis illa auferret non eſſet habēdus tanquam fur,& latro,ſed tanquam dominus,qui propria recipit.¶Et confirmatur

Confirm. ex illo Act.2.vbi dicitur de fidelibus, quòd erant illis omnia communia.Quibus verbis ſignificari videtur, omnia vſq; ad alimenta eſſe illis communia. Atque ex conſequenti vſus & dominium in rebus vſu conſumptibilibus diſtinguūtur. ¶Quartò argumentor

4. *Argum.* argumento magiſtri Soti, quo ipſe fatetur ſe conuinci ad hanc ſententiam ſectandam. Argumentum autem eſt huiuſmodi.Fatentur impugnatores huius paupertatis, poſſe monachos habere proprium in communi, licèt illud nemo habeat in particulari: ergo poſſum ego particularis monachus veſci cō munibus, quanuis oon ſim particularis eorum dominus: ſed eadem tatio eſt de toto conuentu, & de toto ordine:ergo poterit totus ordo Franciſcanus vti veſcibilibus, quanuis omni careat dominio:atq; ex conſequenti vſus & dominium in his rebos diſtinguuntur. ¶Vltimò ſic argumentor:Ego

Vlt.Arg. teneor ſuccurrere pauperi extremè indigēti,non tamen teneor in illum transferre dominium eius rei, qua indiget, verbi gratia, panis,ſed tantum vſum: ergo vſus & dominium in rebus conſumptibilibus diſtinguūtur.Conſequentia cum maiori eſt nota; & minor probatur, ſcilicet, quòd in tali caſu non teneor transferre dominium:Nam ſi tenerer,& id non facerem, perinde eſſem ac ſi retinuiſſem alienū inuito domino, quod eſt contra iuſtitiam, atque ex conſequenti tenerer ad teſtitutionem, cuius contrarium diximus eſſe verum in materia de eleemoſyna.Et confirmatur ex illa lege Deuteronomij, cap. 23. Ingreſſus vineam proximi tui comede vuas,quantùm tibi placuerit; foras autem oe efferas tecum. Quibus verbis videtur concedi ingredientibus vineam vſus vuarum abſque dominio.

Sententia Ioā. XXII. ¶Contrariam tamen ſeotentiā tenet Ioānes.XXII. in extrauaganti ad conditorē. de verb.ſignif.quod autē.vbi dicit multa. Primum eſt, ꝙ in rebus vſu conſumptibilibus vſus,& dominiū non diſtinguūtur, ſed cui confertur vnū,conceditur vtrunq;. Secundū quod dicit eſt, fratres Franciſcanos habere vſum, & dominiū iſtarū rerū. Dicit tertiò,eſſe figmentū chimericū, & verbale (verba ſunt Pontificis) affirmare dominiū eorū,quæ vſu conſumuntur reſidere penes ſummū Pontificē. Dicit quartò, ex eo, ꝙ fratres Franciſcani habeāt vſum rerū conſumptibiliū, domioio penes aliū exiſtēte,nihil perfectionis eis accreſci, cū eodē modo vtātur iſtis rebus, ac eis vtūtur alij meodicantes,qui in cōmuni habēt dominiū.Dicit vltimò,hoc figmētū eſſe iniurioſum Romanę eccleſię.Quare de huius Pōtificis ſentētia ta

Concluſio. lē ſtatuo cōcluſionē:In rebus vſu cōſumptibilibus,vſus & domioiū nō diſtinguūtur:ex quo fit, vt harū rerū vſus nulli cōcedi poſſit,quin etiā cōcedatur dominiū.Et loquor ſolùm de illis rebus, quæ vnico tantū actu cōſumuntur,nō de alijs vtēſilibus, quæ per aliquod tēpus in ſuo vſu durare poſſunt:quales ſunt libri,veſtes, & reliqua huiuſmodi, longè diuerſa eſt ratio: habēt enim iſtę res, quantū ad hoc, naturā rerū permanentiū. Hanc ſententiam tenēt D.Th. & Caiet.in-

fra.q.78.art.1. Et probatur primo ex.l.2.ff.
de vſufructu earum rerum, quæ vſu conſu-
muntur. Vbi præcipitur, quod cum legatur
alicui vſus alicuius pecuniæ, vel alterius rei
vſu conſumptibilis, ipſa etiam pecunia le-
getur. Et addit rationem, quia nemo poteſt
vti his rebus, niſi illas conſumendo. Quibus
verbis manifeſtè ſignificatur ſenſum legiſla
toris fuiſſe, quòd in rebus vſu cõſumptibili
bus vſus & dominium nõ diſtinguũtur. Itẽ
ſecundò: Qui habent ius vtendi talibus re-
bus, habent etiam ius conſumendi, & in ni-
hilum redigendi ipſarum ſubſtantias: ergo
ſunt illarum domini. Probo conſequentiam
ex ratione dominij, quæ eſt, vt verſetur cir
ca rei ſubſtãtiam. Et confirmatur: Ius, quod
diſtinguitur à dominio, eſt ius vtendi aliqua
re, ſalua eius ſubſtantia: ſed hoc fieri nõ po
teſt in rebus vſu conſumptibilibus, vt patet
ad ſenſum: ergo in his rebus non poteſt
eſſe vſus, qui diſtinguatur à dominio. Item:
Multò magis arguit dominiũ, & ſuperiorita
tem poſſe rem aliquam conſumere, quã poſ
ſe illam vendere, aut diſtrahere: ſed qui hoc
facit habet dominiũ, vt conſtat: ergo & ille.
Item, Si in rebus vſu cõſumptibilibus vſus
diſtingueretur à dominio, ſequeretur vſurã
eſſe licitam: conſequens autem eſt falſum, &
abſurdũ: ergo & illud, ex quo ſequitur. Pro
bo ſequelam: Nã ſi in his rebus vſus diſtin
guitur à dominio, ſequeretur poſſe aliquẽ
reſeruare ſibi dominium illarum, & vende
re alteri vſum: vt verbi gratia, reſeruare ſi-
bi dominium tritici, aut pecuniæ, & tradere
alteri vſum iſtorum, & pro illo vſu accipere
aliquid ab eo. Sicut, quia in equo vel domo
vſus diſtinguitur à dominio poteſt quis re-
tinere ſibi dominiũ, & vendere alteri vſum,
vel conducendo, vel locando equũ, aut do-
mum: ſed hoc eſt manifeſtè vſura in pecu-
nia, & in tritico: ergo in rebus vſu conſum
ptibilibus vſus non diſtinguitur à dominio.
Item probatur concluſio peculiariter de Mi
noritis: Fratres Minoritæ poſſunt bona vſu
conſumptibilia, quibus vtuntur vendere do
nare, & diſtrahere: ergo ſunt veri illorũ, do
mini: conſequentia eſt nota, & antecedens
probatur ex illa extrauaganti Ioan. 22. iam
citata, vbi id expreſſè affirmat, & ex decreto
Nicolai.3.in.c.exijt. vbi dicit poſſe Minori
tas facere de rebus, quas poſsidẽt quod ſibi
placuerit & libuerit. Sed reſpondent Minò
ritæ ad hoc argumentum, vtentes diſtinctio
ne, qua etiã vtitur Nicolaus in. d.c.exijt. di
Solutio fratrum minorum impugnatur. centes, quòd vſus eſt duplex, vnus iuris, al-
ter facti. Vſus iuris eſt, vſus à lege cõceſſus,
hoc eſt, habere ex lege ius vtendi re aliqua,
qui à Magiſtro Soto appellatur vſus in habi
tu. Et talis vſus, dicit, non diſtinguitur à do
minio in rebus vſu conſumptibalibus: ſed
cui competit vſus ex lege, competit etiã do
minium. Vſus facti eſt ipſa actio comedẽdi,
vel bibendi. Et hic eſt, qui diſtinguitur à do
minio, & qui ſolum inuenitur apud Mino-
ritas. Sed, ſalua eorum pace, hæc diſtinctio
nihil illos adiuuat. Tum; quia, cùm vſus fa-
cti ſit rem conſumere, non videtur, qua
ratione poſsit à dominio diſtingui. Tum
etiã; quia, ſi Minoritæ tantùm habent vſum
facti, quæro, vtrùm id habeant dominis re-
nuentibus, vel volentibus. Primum dici nõ
poteſt: nam ſic vtentes re cõſumptibili pec
carent, quod fratres non concedent: ergo id
habent dominis volentibus, & conſentien-
tibus: ſed hoc non ſolum eſt habere vſum
facti, ſed etiam iuris, leges enim ſtatuunt, vt
quiſque vtatur libere quacunque re domi-
no volente: ergo habent fratres eum vſum,
qui non diſtinguitur à dominio.

¶Et ad primum argumẽtum in contrariũ *Ad. 1. arg.*
factũ, reſpondetur: concedendo Nicol. III.
& Clem. V. fuiſſe cõtrariæ opinionis, vt eſt
videre in locis citatis. Ex hoc tamen non ſe
quitur noſtram ſententiam eſſe falſam: quia
illã tenet Ioan. XXII. Et in his rebus, quæ
non pertinent ad fidem nõ eſt inconueniẽs,
quòd dicamus ſummũ Pontificem errafſe,
ſicut illud affirmat Ioan. XXII. in extraua
ganti ad conditorem iam citata. Cuius ver-
ba ſunt, quæ ſequuntur: Ad conditorem ca
nonũ nõ eſt dubiũ pertinere cum ſtatuta à
ſe, vel predeceſſoribus edita obeſſe percipit
potiùs, quàm prodeſſe, ne vlteriùs obeſſe va
leant prouidere. ¶Ad ſecundũ reſpondetur, *Ad. 2. arg.*
falſum eſſe, quòd ad hoc, vt quis dicatur ha
bere dominium rei, eſt neceſſarium, quòd
poſsit vti illa in omnem vſum, ſed ſolùm re
quiritur, quòd habeat facultatem vtendi
re in omnem vſum, lege permiſſum. Ex quo
fit, vt primogeniti, & pupilli etiam dican-
tur habere dominium ſuarum opum, quan
uis eas in alios transferre non poſsint, vt
oſtendimus in ſuperioribus. Certum eſt
autem, quòd Minoritæ lege ſunt prohibi-
ti vendere, vel alienare res vſu conſum-
ptibiles: quare ex hoc non licet inferre,
quòd non habent earum dominium: ma-
ximè cùm eis vti poſsint, vſque ad con-
ſumptionem, quod cum ſolo vſu fieri non
poteſt. ¶ Ad tertium ſimiliter reſponde- *Ad. 3. arg.*
tur, negando, conuiuas non eſſe dominos
earum rerum, quæ ſibi apponuntur, quan-
uis eas, aut donare, aut vendere, aut in
domum aſportare nullo modo poſsint. Hęc
enim omnia inuitantis voluntate prohiben
tur, quæ in hoc caſu eſt habenda pro lege.

Ad

Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quòd fidelibus in primitiua Eccleſia erant omnia vſque ad edulia communia: non tamen licet ex hoc inferre, quòd vſus & dominium in rebus vſu conſumptibilibus diſtinguuntur. Cùm enim bona dicuntur communia hunc ſenſum facimus, quòd omnia bona fidelium in aceruo quodam cõſtituebantur, ex quo ſingulis quod erat neceſſarium diſtribuebatur: poſtea tamen cũ aliquid vſu conſumptibile alicui in particulari aſsignabant fiebat proprium.

Ad 4. arg.

¶Ad quartum argumentum reſpondetur, quòd quanuis ſit verum, quòd poſſunt monachi habere proprium in communi, licèt nemo illud habeat in particulari; nego tamen ex hoc inferri, quod poſsit aliquis veſci communibus, non exiſtens eorum particularis dominus. Eo enim ipſo, quòd alicui apponitur aliquid ad veſcendum cum ipſo vſu cõceditur dominium, ad modum iam explicatum. Et idem etiam contingit in toto ordine Franciſcano. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduértendum eſt, quòd bona, quæ poſsidentur à monaſterijs ſunt in duplici differentia.

De bonis monaſteriorum doctrina.

Quædam enim ſunt vſu cõſumptibilia; vt panis, vinum: alia permanentia, vt domus, libri. Et rurſus iſta bona poſſunt conſiderari dupliciter: vno modo antequã diuidantur ſingulis, & vt ſunt in communi cella: alio modo, vt ſunt ſingulis fratribus data, eiſque actu conceſſa ad vſum. Hoc ſuppoſito dico primò, quod in bonis permanentibus, nec ante diſtributionem, nec poſt diſtributionem habet aliquis frater in particulari dominium, quãuis habeat vſum: ſed dominium in nobis reſidet penes conuentum: in monachis autem Franciſcanis poteſt fieri, vt nec reſideat in ſingulis, nec in toto conuentu, ſed, vel penes ſummum Pontificem, vel penes eos, qui ea bona contulerunt. Dico ſecundò, quòd in rebus vſu conſumptibilibus antequam diuidantur nullus in particulari habet dominium: tamen poſtquam actu ſunt diuiſa, & eis actualiter vtuntur, ſinguli habent dominium tam in noſtro ordine, quam in Franciſcano.

Ad vlt. arg.

¶Ad vltimum argumentum reſpondetur, verum eſſe, quod nullus tenetur in extrema neceſſitate conferre dominium pauperi indigenti directè & per ſe loquendo. Ex vi enim illius præcepti ad ea ſolùm obligamur, quæ neceſſaria ſunt ad indigentiam talis pauperis ſubleuandam, ad quam certum eſt non eſſe neceſſarium directè & per ſe dominiũ, ſed ſolum vſum. Cæterùm, quia talis eſt illarum rerum natura, vt vſus in eis non poſſit ſeparari à dominio, idcircò indirectè & per accidens teneor concedere dominium. Et quando ex hoc infertur: ergo ſi non do, teneor ad reſtitutionem, negatur conſequẽtia. Tum, quia quanuis tenear conferre dominium, illud non eſt per ſe, ſed per accidens. Tum etiam, quia illa obligatio non naſcitur ex iuſtitia, ſed ex lege charitatis, cuius violatio non obligat ad reſtitutionem, vt diximus in materia de eleemoſyna. Ad confirmationem, ex Deuteronomio reſpondetur negando, quòd illi, cui conceditur vſus vuarum non etiam concedatur dominium illarum, quamuis eas aut vendere, aut donare, aut foras trahere prohibeatur. Ad rationem enim dominij ſatis eſt, quod poſſit quis vti re in omnem vſum lege permiſſum. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

De ſubiecto dominij.

¶Explicato iam, quid ſit dominium, operæpretium eſt, vt agamus de ſubiecto dominij, de illis, ſcilicet, qui poſſunt habere dominium, quod eſt ſecundum punctum à nobis in hac materia pertractandum. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, ſupponendum eſt primò tãquam certum, quod Deus eſt omnium rerum verus, & legitimus dominus, iuxta illud Pſalm. 23. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Propter quod Iudic. cap. 9. in oratione, quam pro victoria contra Aſſyrios faciebat, hoc modo dicebat; Deus cælorum, creator aquarum, & dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem, &c. Et Salomon confitetur de Deo: Dominus vniuerſorum tu es. Fuit quidem Deus ab æterno omnium rerum poteſtate Dominus. At verò ab orbe condito fuit vſu, atque actu, cum nullæ res antea eſſent, quæ illi parere poſſent. Eſt enim nefas, eo vſque abuti dominij nomine, vt illud inter diuinas perſonas conſtituamus, ſicut illud nonnulli conſtituere non verentur, dicentes, quòd Pater habet dominium in Filium & Pater & Filius in Spiritum ſanctũ, cũ Filius nullo modò ſubijciatur Patri, nec Spiritus ſanctus Patri & Filio; ſed inter omnes perſonas ſit ſumma æqualitas, quæ rationi dominij omninò repugnat, vt fides docet.

Deus eſt omnium rerum dominus.

Omne dominium deriuatur à Deo.

¶Secundò eſt ſupponendum, quòd omne ius, atque dominium in inferioribus exiſtens deriuatur à Deo tãquam à primo fonte, & tanquam ab vno, & ſummo omnium rerum domino, iuxta illud Sapient. 10. Per me Reges regnant, & legũ conditores iuſta decernunt. Sed eſt difficultas, vtrùm Deus dederit aliquod dominium brutis, vel alijs rebus ratione carentibus? Nam Maioris in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. & Conrad. in lib. de contract. tract. 1. q. 3. ex ſententia Gerſonis,

Dubium de brutis vtrũ habeant dominium.

dicunt, non ſolùm Deum, & creaturas rationales, ſed etiam bruta & alias res inſenſibiles habere aliquarum rerum dominium. Et quidem quod bruta habeant dominium probant ex illo Geneſ. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, vt ſit vobis in eſcam, & cũctis animantibus terræ. *Argumenta pro parte affirmatiua ex Geneſi.* Item præterea: Nam inter apes eſt vnus princeps; & inter grues vnus dux, quem cæteræ ſequuntur (vt autor eſt D. Hieronymus in Epiſt. ad Ruſticum Monachum, cuius verba habentur. 7. q. 1. capit. in apibus) & inter aues eſt herodius dux, atq; rex, iuxta illud Pſalm. 103. Herodij domus dux eſt eorum: ergo vnum brutũ habet dominium ſupra alterum, & cuncta ſupra illas res, quibus veſcuntur. *Ex apibus.* Quòd autem aliæ res inſenſibiles etiam habeant aliquod dominium probant ſimiliter ex Geneſ. cap. 1. Vbi Deus dicitur creaſſe duo magna luminaria; vnum vt præeſſet diei, alterum, vt præeſſet nocti. *Ex aſtris.* Et item præterea: Nam cæli, atque aſtra huic ſublunari mundo dominari videntur, vtpotè cui calorem, atque virtutem influit, quibus foueatur, ac vegetetur. Propter quod dicebat Ariſt. lib. 1. Meteo. Neceſſe eſt mundum hunc inferiorem ſubiectum eſſe lationibus ſuperioribus; vt eius inde virtus gubernetur, &c.

Concluſio. ¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd Deus nulli creaturæ ex irrationalibus, vel inſenſibilibus aliquod dominium dedit. Hæc eſt D. Thom. multis in locis. Et probatur: Si bruta haberent dominium paſculorum, ſequeretur, quod qui ea ab eis auferret, faceret iniuriam, atque ex conſequenti peccaret: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sequela probatur: Nam propter nullam aliam rationem auferens ab alio rem aliquam eſt iniurius illi, niſi quia tollit ab eo rem cuius habet dominium. Item præterea: Ille ſolus poteſt habere aliquarum rerum dominium, qui operatur liberè volens, & ex electione, vt docet Ariſto. lib. 6. Ethic. & D. Tho. 1. 2, q. 1. art. 1. & 2. Vnde etiam hic reſpectu eorum, quæ neceſſario vult, non dicitur propriè dominus: ſed creaturæ irrationales neceſſario agunt quidquid agunt, ſcilicet, ex inſtinctu naturæ: ergo nullius rei poſſunt habere dominium. Et confirmatur: Qui ſui aut ſuarum actionum dominus non eſt, aliarum rerum externarum dominium habere nullo modo poteſt, cum hoc ſecundum ex priori deriuetur, aut illud ſaltim neceſſario præſupponat: ſed creaturæ irrationales non ſunt dominæ ſuarum actionum, vt docet D. Thom. 1. 2. ſæpè ſæpiùs: non enim habent intellectum, & voluntatem, nec agunt propter ſe, quæ neceſſaria ſunt ad dominium: ergo nullius rei ſunt dominæ. Item ſolis hominibus datum eſt à Deo omnium rerum ſublunarium dominium, iuxta illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs terræ, &c. quaſi diceret in hoc: Faciamus hominẽ ad noſtram imaginem, ſcilicet, intellectu & volũtate liberum (hæc enim eſt facies Dei) vt reliquarum rerum vniuerſitati, quæ noſtra caret imagine dominus conſtituatur: ergo creaturæ irrationales, quæ non ſunt factæ ad imaginem Dei nullius rei poſſunt habere dominium. Et confirmatur: Habere dominium rei, eſt ipſa re licitè poſſe vti, vt ex ſententia Auguſtini lib. 83. quæſtionum, docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 16. artic. 1. Sed creaturæ irrationales nulla re poſſunt vti; eſt enim vſus mediorum ad finem, & creaturæ irrationales non poſſunt agere propter finem, cum non cognoſcant rationem finis: ergo creaturæ irrationales nullius rei poſſunt habere dominium. Vltimò: Domini eſt imperare: ſed creaturæ irrationales imperare non poſſunt: eſt enim imperare rem aliquam in alium finem ordinare, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 17. quod bruta facere non poſſunt: ergo nec habere dominium rei.

Ad argum. ex Geneſi. ¶ Et ad primum argumentum deſumptũ ex Geneſi reſpondetur, illud teſtimonium potiùs eſſe pro nobis, quàm contra nos. Dominium enim herbarum, de quo ibi fit ſermo, magis ſignificatur datum hominibus, cum quibus loquitur Deus, quàm brutis. Et ſic cùm dicit; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. idem eſt, ac ſi dixiſſet: Ecce do vobis herbas ad paſcendum armenta, ac pecudes veſtras. *Ad aliud de apibus.* ¶ Ad aliud de apibus, & de gruibus reſpondetur, quòd aliqua animalia habeant excellentiam ſupra alia, id non ex dominio, ſed ex naturali inſtinctu prouenit. Vnde non propriè, ſed metaphoricè dicitur vnum alteri dominari, propter excellentiam, quam vnũ habet ſupra aliud. Ad quem etiam modum dicere poſſumus albedinẽ dominari nigredini, & vnam qualitatem alteri: nec ex hoc aliquid ſequitur contra noſtram concluſionem. *Ad aliud de aſtris.* ¶ Ad aliud de aſtris, & de cælis, quæ dicuntur dominari his inferioribus, ſimiliter reſpondetur, talem loquutionem eſſe metaphoricam. Si enim Sol, aut Luna, aut cælum influit in hæc inferiora, & propterea dicatur habere ſuperioritatem ſupra illa, id non ex dominio, ſed ex inſtinctu naturæ prouenit: & ſic nullum in eis poteſt eſſe dominium. Ex dictis colligitur, ſolum Deum & creaturas intelle-

intellectuales, poſſe habere rerũ dominiũ.

Dubium de angelis, vtrum habeant dominium rerũ ſublunarium.

¶ Sed quoniam creaturæ intellectuales ſunt in duplici differentia, quædam enim ſunt purè intellectuales, vt angeli, aliæ nõ purè intellectuales, ſed rationales, vt homo; eſt grauis difficultas, an harum rerum ſublunarium dominium tantum inueniatur penes homines, an vero etiam inueniatur penes angelos. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd homines habent dominium rerum ſublunarium, vt ex his, quæ dubio præcedenti diximus, ſatis clarè conſtare poterit. Dico ſecundò etiam eſſe certũ, quod angeli habẽt dominium ſuarum operationum naturalium. Cùm enim operentur per intellectum, & voluntatem, ex quibus propriarum operationum dominium prouenit, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 1. artic. 1. nulla ratione poteſt negari, eos eſſe ſuarum operationum dominos. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, vtrùm angeli aliquarum rerum inferiorum dominium habere dicantur. Soto de iuſtitia & iure lib. 4. quæſtione. 1. artic. 2. dicit, angelos tantùm eſſe dominos ſuarum operationum naturalium, ſcilicet, cogitationum, & volitionum, nec aliquod eos poſſe habere dominium in his rebus inferioribus, materia, & forma conſtantibus. Et ratio eſt: Nam cùm iſtæ res inferiores non ſint conditæ propter angelos, ſed tantum propter homines, quos Deus inſtituit finem immediatum omnium rerum creatarum, vt conſtat ex Geneſi capit. 1. & 2. (angeli enim cùm ſint ſpirituales nullo corpore egere poſſunt) & res quę eſt propter finem ſuo tantum fini ſit ſubiecta: manifeſtè conuincitur tantùm homines, & non angelos harum rerum ſublunarium habere dominium.

Sentẽtia Soti cum ſuo fundamento.

Sententia Autoris.

¶ Hoc tamen non obſtante, dico, poſſe & debere concedi, quòd angeli habent dominium aliquomodo ſupra hæc inferiora; & non tantùm ſupra res inanimatas, ſed etiã ſupra homines. Probatur: Deus cuncta iſta inferiora gubernat, & ad proprios fines perducit medio miniſterio angelorum, quorum quoſdam fecit præfectos cęlorum, alios animantium brutorum, alios hominum, iuxta illud Pauli ad Hebræos. 1. Omnes ſunt ad miniſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis: & ad has res miniſtrandas quilibet angelorum in ſua commendatione habet ius, nihil minus, quam præfectus alicuius oppidi; ita, vt non poſsit ab illo munere impediri ſine graui iniuria: ergo eſt dicendum, quòd angeli aliquo modo habent dominium in hæc inferiora. Et confirmatur ex Daniele cap. 10. Vbi vnus angelus dicitur præfectus Medorum, alter nationis Perſarum, alter, ſcilicet, Michael, dicitur princeps Eccleſiæ, & ſynagogæ: & ſimilis loquutio inuenitur ſæpèſæpius in Apocalypſi: ergo iſti angeli habent ius in iſtas prouincias, atque ex conſequenti aliquo modo ſunt dicendi domini illarum. ¶ Et ad argumentum Soti reſpondetur, quòd quanuis hæc inferiora non ſint condita propter angelos, tanquam propter eos, qui eis indigebant (angeli enim nihil horum poſſunt indigere) tamen poſtquam à Deo habent poteſtatem illa regendi, atque gubernandi, vnuſquiſque ſecũdum peculiarem commiſsionem ſibi à Deo factam, ſinguli habent ius in partes ſibi cõceſſas, adeò, vt peculiari quadam ratione poſsint appellari domini illarum.

Reſponſio ad fundamentum Soti.

De obiecto dominij.

¶ Ex his, quæ diximus de ſubiecto dominij ſatis clarè conuincitur ex omnibus creaturis, ſolos homines, & angelos poſſe habere dominium. Reſtat autem nunc explicandum, quæ nam ſint illa bona, quorum homo poteſt eſſe dominus: quod eſt agere de obiecto dominij tertio loco à nobis propoſito. Quæ res grauiorem & difficiliorem cõtinet diſputationem. Loquimur autem in hac parte peculiariter de hominibus, quoniam de angelis ex ijs, quæ diximus dubio præcedenti ſatis clarè colligitur quænam ſint illa, quorum poſſunt eſſe domini. Pro huius autem rei intelligentia, eſt aduertendum, multa eſſe bonorũ genera, de quibus in præſenti poſſumus dubitare, an homo illorum ſit dominus. Quædam ſunt in nobis, & alia ſunt extra nos. Rurſus ea, quæ ſunt in nobis, adhuc ſunt in duplici differentia. Quædam enim pertinẽt ad corpus, vt vita, ſalus, membra, & vſus membrorum: & alia pertinent ad animam, vt ingenium, virtutes, tam intellectuales, quam morales: & denique omnes dotes animæ. Bona autem, quæ ſunt extra nos reducuntur ad hæc tria, famam, honorem, & diuitias. Per diuitias intelligo quæcunque bona temporalia, quæ dicuntur bona fortunæ. Inter famam autem & honorem hoc eſt diſcriminis: quòd fama eſt bona æſtimatio, habita de homine: honor verò eſt reuerentia exterior alicui exhibita propter aliquam excellentiam; ex quo fit vt fama ſit velut parens honoris. Et ſi quis obijciat, quòd aliquando honoramus eum, de quo habemus ſiniſtram opinionem, reſpondetur, illum non eſſe verum honorem: eſt enim honor præmiũ virtutis, vt multis in locis docet Ariſt. De his ergo omnibus bonis eſt à nobis

Bona de quibus poteſt dubitari vtrum illorum homo habeat dominium.

 in præ-

in præſenti diſputandum, an homo illorum habeat dominiũ, vt ex hoc colligere liceat, an poſsit illis pro libito vti: & an circa illa poſsit alicui fieri iniuria, quæ ſunt res grauiſsimæ & valde difficiles.

Dubium de bonis temporalibus. ¶ Et vt à clarioribus, & notioribus incipiamus; primò circa bona temporalia, quæ ſunt bona fortunæ, eſt difficultas, vtrùm homo iure naturali illorũ ſit dominus? In qua re ſit prima concluſio.

1. Concluſ. Homo iure naturali habet dominium omnium rerum inferiorum. Probatur ex illo Pſalm. 8. Omnia ſubiectiſti ſub pedibus eius, oues & boues, vniuerſa, & pecora campi. Quanuis enim iſtud teſtimonium poſsit referri ad Chriſtũ, quatenus homo eſt, conuenientiſsimè tamen etiam adaptatur reliquis hominibus. Maximè, cùm illud, quod antecedit, Quid eſt homo quod memor es eius, non poſsit ità conuenienter Chriſto tribui, ſicut alijs. Pro eadem etiam concluſione facit illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatibilibus cæli, &c. Et paulò inferiùs: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris, & volatibilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram. *D. Chryſ.* Quæ verba explicans D. Chryſoſt. Hom. 7. ad populum Antiochenum arbitratur hominem eſſe conditum ad imaginẽ Dei, diciq; eſſe imaginem Dei a D. Paulo. 1. ad Corinth. 11. propter præeminentiam dominij, quod in res inferiores habet. Sicut enim Deus dominatur in cæleſtibus: ità etiã homo dominatur in terreſtribus. Idem docet D. Auguſt. in lib. quæſtionum veteris teſtamenti. *D. Auguſt.* quæſt. 45. & refertur à Gratiano in Decretis. 33. q. 5. c. hæc imago. Cuius verba ſunt quæ ſequuntur: Hæc imago Dei eſt in hominibus, vt vnus factus ſit dominus, ex quo cæteri oriantur, habens imperium Dei quaſi vicarius eius: quia vnius Dei habet vir imaginem. Probant autem iſti ſancti hominem dici factum ad imaginem Dei propter præeminentiam dominij ex eo, quòd Paulus. 1. ad Corinth. 11. præcipit, vt mulieres orent in Eccleſia velato capite, viri verò detecto. Et reddit rationem: Nam mulieris caput eſt vir, caput autem viri eſt Chriſtus. Velamen capitis denotat, & ſignificat ſubiectionem: & quia mulier debet eſſe ſubiecta viro; idcircò eius caput præcipitur velari. At verò vir, quia ſoli Deo, qui eſt eius caput, eſt ſubiectus, idcircò eius caput nõ precipitur velari. Ex quo fit, vt conuenientiſsimè dicatur imago Dei propter præeminentiam dominij. Ità interpretantur hunc locum Pauli Theophylactus, & Theodoretus, & D. Thom. ibi lectio. 2. ¶ Sed eſt aduertendum, quòd cùm eadem ſit natura intellectualis viri, & mulieris, penes quàm præcipuè attenditur Dei imago, idcircò non ſolum vir, ſed etiam mulier abſolutè dicitur condita ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei. *Nota.* Cùm hoc tamen ſtat, quòd, ſi imago conſideretur, quantum ad præeminentiam, & dominium, ſolus vir dicatur imago Dei, & non mulier, quia vir non habet ſuperiorem præter Deum, cùm tamen mulier habeat ſuperiorem virum, qui eſt eius caput. Poteſt tandem probari noſtra prima concluſio ratione ſic: Ad hoc, vt quis dicatur habere alicuius rei dominium ſufficit, vt illa ordinetur ad vtilitatem ipſius: & quod ipſe poſsit vti illa pro ſuo arbitratu: ſed ità ſe habet homo ex iure naturali reſpectu omnium rerum inferiorum: ergo homo ex iure naturali eſt dominus illarum.

2. Concluſ. ¶ Secunda cõcluſio: Rerũ ſuperiorũ, quales ſunt angeli, & cæleſtia corpora, homo nõ dicitur habere propriè dominiũ. Probatur ex illo Pſalmi: cælum cæli domino, terram autem dedit filijs hominum: & ex alijs teſtimonijs Geneſis, quibus dicitur, traditũ dominium hominibus, in quibus non fit mentio rerum ſuperiorum, ſed tantum inferiorum: Si autem fuiſſet communicatum homini dominium ſupernorum, ſicut dixit propheta: Terram autem dedit filijs hominũ: ità etiam dixiſſet: Cælum dedit filijs hominum. Item ratione hoc ipſum probatur: Angeli ſunt ſuperiores hominibus, præſuntq; illis: & corpora cæleſtia ſunt ſimiliter ſuperiora corporibus humanis: ergo homo non habet dominium illorum. Probo conſequẽtiam: Nã dominus ſemper eſt ſuperior eo; cuius eſt dominus. Et confirmatur: Homo non poteſt vti angelis, nec corporibus cæleſtibus pro ſuo arbitratu: ergo non poteſt dici illórum dominus.

1. Argum. contra ſecundam cõcluſionem. ¶ Sed contra iſtam concluſionem argumentor primò ex Paulo ad Hebræos cap. 1. dicente de angelis: Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſsi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? Quibus verbis videtur ſignificari, angelos eſſe miniſtros hominũ, atque ex conſequenti homines habere ius in angelos; & ſic quodammodò homines eſſe illorum dominos. *2. Argum.* ¶ Item Deuteronomij, capit. 4. prohibens Deus, ne homines Solem, aut Lunam, aut aſtra adorent, aſsignat rationem: Quia hæc, inquit, omnia creauit Deus, vt eſſent in miniſterium cunctis gentibus. Et 1. ad Corinth. cap. 3. cum gloriaretur

tur Corinthi, de ſuis præceptoribus dicentes: Ego ſum Pauli, ego Cephæ, ego verò Apollo, inquit Paulus: Nemo itaq; glorietur in hominibus: omnia enim veſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, &c. Quibus verbis manifeſtè ſignificat, mundum, quo continentur omnes creaturæ (vt D. Thom. ſuper illum locum dicit) eſſe hominum, & ex conſequenti homines habere ius & dominium ſuper illum. *3. Argum.* ¶Item ratione ſic argumentor: Qui habet poteſtatem in aliquẽ finem habet etiam poteſtatem in ea, quæ ſunt neceſſaria ad illum finem: ſed homo habet ius conſeruandi vitam: ergo etiam habet ius in cæleſtia corpora, quæ neceſſaria ſunt ad vitæ conſeruationem. Et confirmatur teſtimonio Magiſtri in 2. diſt. 1. dicẽtis, quòd, ſicut homo factus eſt propter Deum, id eſt, vt ſeruiret Deo: ità etiam mundus factus eſt propter hominem, id eſt, vt ſeruiret homini. Quibus verbis ſignificari videtur, hominem eſſe dominum mundi; ſiquidem mũdus creatus eſt, vt ſeruiret hominĩ.

Ad. 1. arg. ¶Ad primum argumentum ex Paulo ad Hebræos. 1. reſpondetur, quòd Apoſtolus non dicit, Angelos eſſe miniſtros hominũ, ſed miniſtros Dei, iuxta illud; Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Dicuntur quidem angeli miſsi in miniſterium propter electos: ex hoc tamen non licet colligere, quòd ſunt miniſtri hominum; ſicut nec ex eo, quòd rex mitteret quoſdam ex ſuis miniſtris ad reparandam aliquam ciuitatem, liceret inferre, quod illi eſſent miniſtri ciuitatis, ſed quod eſſent miniſtri regis, in tale miniſterium miſsi. *Ad. 2. arg.* ¶Ad aliud ex Deut. cap. 4. reſpõdetur, quòd Sol & aſtra dicuntur creata in miniſterium hominum, non quia ſubſint dominio hominis: ſed quia ſunt condita ad hominum vtilitatem. Ad aliud ex Paulo. 1. ad Corinth. 3. reſpondetur, cum Magiſtro ſententiarum loco ſupra allegato, quòd omnia dicũtur noſtra, ſiue ſuperiora, ſiue æqualia, ſiue inferiora: diuerſimodè tamen. Nam ſuperiora dicuntur eſſe noſtra ad perficiendum; æqualia ad conuiuendum: inferiora ad vtendum. Et dicuntur omnia iſta eſſe noſtra eo modo, quo res dominorum dicuntur eſſe famulorum; non quidem quantum ad dominium, ſed quantum ad vſum. *Ad. 3. arg.* ¶Ad rationem reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Ad hoc enim, quod aliquis dicatur habere dominiũ alicuius rei, non ſufficit, quòd illa ordinetur in eum tanquam in finem. Nam, Deus factus eſt homo propter nos, & propter noſtram ſalutem: & tamen homo non habet dominium verbi incarnati. Sed ad dominiũ alicuius rei vltra hoc, quòd illa debet ordinari in dominum, tanquam in finem, opus eſt, vt ſubſit eius facultati, & poteſtati. Et quia nec angeli, nec cæleſtia corpora ſubduntur facultati, & poteſtati hominis, idcircò homo non poteſt dici habere dominium illorum. Ad confirmationem reſpondetur, quòd mũdus dicitur à Magiſtro factus propter hominem: quia quidquid eſt in mundo cedit in vtilitatem electorum, & ad illũ ordinatur, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, & alibi: Omnia propter electos.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet homo de iure naturali habeat dominium omnium rerũ inferiorum, vel potius iure naturali id pertineat ad hominum vniuerſitatem, ità quod nõ ad ſingulos. In qua re ſit tertia concluſio: *3. Concluſ.* Dominium rerum inferiorum de iure naturali reſidet penes totam hominum vniuerſitatem, & non penes ſingulos. Ita, quòd iure naturali nullus in particulari eſt dominus omnium rerum inferiorum. Probatur primò hæc cõcluſio ex D. Auguſt. ſuper Ioann. & refertur in Decr. diſt. 8. cap. quo iure. *Nullus homo iure naturali eſt dominus rerum inferiorum.* Vbi dicit: Quo iure defendes villas Eccleſiæ, diuino an humano? Diuinum ius in ſcripturis diuinis habemus. Humanum in legibus Regũ. Vnde quiſquis poſsidet, quod poſsidet, nonne iure humano? Et paulò inferius: Tolle iura Imperatoris: & quis audet dicere; hæc villa eſt mea, meus eſt iſte ſeruus, mea eſt hæc domus, &c. Sed ſi quilibet homo iure naturali eſſet dominus rerũ inferiorũ ſublato iure Regio, & Imperatoris, poſſet dicere: hæc villa eſt mea: hæc domus eſt mea, quod eſt expreſſè cõtra diuinum Auguſtinũ: dominiũ enim ſecum affert proprietatẽ rerũ quarũ eſt dominiũ: ità, vt dominus alicuius rei verè poſsit dicere: hæc res eſt mea: ergo dominiũ rerũ inferiorũ iure naturali non reſidet penes ſingulos homines. Secundò probatur cõcluſio: Cõmunitas rerũ eſt de iure naturali, vt conſtat ex D. Iſido. lib. 5. Etymol. c. 4. & refertur à Gratiano. diſt. 1. cap. ius naturale. vbi inter alia, quæ ſunt de iure naturali connumeratur communis rerum poſſeſsio: ergo nullus homo ſtando in iure naturali eſt dominus rerum inferiorũ. Probo conſequẽtiã: Nam ſi aliquis in particulari haberet dominium aliquarum rerum, iam illæ non eſſent communes hominũ. Et confirmatur: Quia, aut quilibet homo habet dominium rerum inferiorum in ſolidum, aut nullus: ſi ſecundum, habeo intentum: ſi primum eſt maximum incõueniens: ergo dominiũ iure natu-

tali reſidet penes hominum vniuerſitatem.

Dubium. ¶De modo autem, quo fuit facta rerum diuiſio, dicemus infrà, cùm de rerum diuiſione, quarto loco à nobis propoſita, fuerit ſermo. Et nunc opus eſt, vt dicamus de alijs bonis, de quibus poteſt eſſe dubitatio, an cadant ſub obiecto humani dominij. Et primum de ipſis hominibus eſt difficultas, vtrùm vnus homo poſſit eſſe dominus alterius.

Sententia Geneſij de Sepulueda. Geneſius Sepulueda in lib. de iure, quo Hiſpani dominantur Indis, dicit eſſe quoſdam homines natura ſeruos. Nam Barbari, quales ſunt illi, qui ſine aliquo cultu more ferarum viuunt, naturaliter ſunt ſerui eorum, qui viuunt politicè: & hac de cauſa affirmat licitè potuiſſe Hiſpanos dominari Indis. Probat autem ſuam ſententiã ex Ariſtot. lib. 1. Polit. cap. 1. & 3. vbi hanc naturalem ſeruitutem conſtituit.

Nota. 1. ¶Sed pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primo ex D. Thom. p. p. q. 96. art. 4. quòd dominium, ſecundum quòd refertur ad homines, poteſt accipi dupliciter: vno modo, vt opponitur ſeruituti; alio modo, vt opponitur ſubiectioni. Primũ dominium eſt verè & propriè dominium, reſpicitque veram & propriam ſeruitutem, qualis eſt legalis. At verò ſecundum dominium non eſt verè & propriè dominium, nec reſpicit veram, & propriam ſeruitutem, ſed impropriam tantùm: qualis eſt illa, qua ſubditi ſubijciuntur prælatis, & vaſſalli dominis, ſeu principibus: & conſiſtit in eo, quòd vnus alterius regimini, & gubernationi ſubdatur.

Dominium ad homines relatum eſt duplex.

Nota. 2. ¶Secundò notandum eſt, quòd inter dominium, vt opponitur ſeruituti, & dominiũ, vt opponitur ſubiectioni, hoc eſt, diſcriminis inter alia, quòd habens dominium primo modo poteſt vti ſeruis ad propriam vtilitatem, ſicut & alijs rebus, quarum habet dominiũ, vnde poteſt illos vendere, & alienare. At verò habens dominium ſecundò modo debet ordinare illud, non ad propriã vtilitatem, ſed ad illorum commodum, quibus præeſt, vt ex ſupradictis conſtat.

1. Concluſ. ¶Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Loquendo de dominio ſecundum propriam rationem nullus homo iure naturali eſt dominus, aut ſeruus. Probatur ex. l. libertas. ff. de ſtatu hominis. vbi dicitur ſeruitutem eſſe contra naturam hominis, aut ſaltim præter naturam. Et loquitur Legiſlator de propria ſeruitute, qua vnus homo alteri, tanquam ſeruus, ſubijcitur. Item ratione idem probatur: Earum rerum propriè dicitur homo dominus ſecundum naturã, quæ ſunt propter ipſum factæ: ſed nullus homo naſcitur alterius hominis cauſa: ergo nullus homo iure naturali eſt dominus aut ſeruus alterius.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Loquendo de dominio, vt opponitur ſubiectioni, quod eſt dominium imperfectum, vnus homo iure naturæ poteſt dici alterius dominus. Probatur ex Ariſtot. lib. 1. Polit. c. 3. & 4. Vbi dicit ſeruitutem eſſe duplicem; vnam naturalem, alteram legalem. Naturalis eſt, qua homines elegantioris ingenij hebetibus & rudibus dominantur: ergo ſecundum ſententiã Ariſt. ſapientes & prudentes iure naturæ dominantur inſipientibus, & ſtultis: & ſic iure naturæ vnus homo eſt dominus alterius, loquẽdo de dominio, vt opponitur ſubiectioni. Item ratione ſic argumentor: Sicut in eodem homine anima præſtat corpori: ita in toto genere humano vnus præſtat alteri: ergo ſicut in corpore humano propter ſuã præſtantiam anima iure naturæ dominatur corpori: ita etiã & in toto genere humano ex iure naturæ illi debent dominari, qui fuerint alijs ſapientiores, & perfectiores. Et cõfirmatur: Natura hominis eſt, tam in particulari, quàm in communi, vt viuat ſecundũ rationem, atq; adeò vt eidem obtemperet: ergo ſicut perfectio naturalis appetitus ſenſitiui in homine eſt, quòd pareat rationi: ita etiam & inter homines naturalis perfectio agreſtium, & ignorantiũ erit, quòd ſapientium gubernationi ſubdantur. Propter hoc enim natura ſagax quoſdam homines ingenio & prudẽtia dotauit, vt eſſent apti ad imperandum, alios verò neruis & membris roborauit, vt eſſent apti ad ſeruiendum, quæ dominatio, atq; ſeruitus naturales appellantur; eſſentq; non ſolum in ſtatu naturæ lapſæ, ſed etiam in ſtatu innocentiæ, ſi homo in illo perſeueraſſet. Nam quanuis in ſtatu innocentiæ nulla eſſet miſeria, nullaq; ignorantia; nõ tamen eſſent futuri omnes homines æquales in ſapiẽtia & virtute, & in alijs dotibus animæ, tam naturalibus, quàm ſupernaturalibus: Et ideò qui inter eos ſapiẽtia & virtute præſtarent dominarẽtur alijs, abſq; aliqua tamen moleſtia. De hac re eſt videndus D. Tho. 1. p. q. 96. art. 4. & lib. 3. de regimine principum. Sunt etiam videndi Driedo libro de libert. Chriſtiana. pag. 8. & Couarr. lib. 1. Variarum reſolutionũ cap. 2. num. 10. & in relectione ſuper regula, peccatum. de regulis iur. in. 6. p. 2. §. 11. Ex dictis infertur, quòd ſi Geneſ. Sepul. quando dicit, quoſdam homines eſſe natura ſeruos, loquitur de ſeruitute impropriè dicta, eius ſententia eſt vera, atque tenenda: ſi autem loquitur de propria ſeruitute, ſicut loqui videtur, cùm ex eo inferat licitè Hiſpanos potuiſſe

Qua ratione homo vnus iure naturæ dicatur alterius dominus.

Qua ſeruitus eſſet in ſtatu innocentiæ.

potuiſſe dominari Indis, & eos in ſeruitutē redigere, proculdubio eius ſententia eſt falſa, & contra noſtram primam concluſionem.

3. cōcluſio. Homo ex lege humana poteſt eſſe propriè alterius dominus.

¶Tertia concluſio: Loquendo de dominio ſecundum propriam rationem; vnus homo ex lege humana licite poteſt eſſe alterius dominus. Volo dicere, quòd ſeruitus legalis, qua vnus homo ità alterius imperio ſubijcitur, vt poſsit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, ſicut alijs rebus, quarum habet dominium, eſt licita, & iure humano introducta. Sed antequam ad probationem huius concluſionis accedamus pro illius intelligentia eſt aduertendum primò, quòd ſeruitus legalis; de qua in præſenti eſt ſermo, diffinitur Inſt. de iure perſonarum. §. 1. quòd ſit conſtitutio iuris gentium, qua aliquis alieno dominio contra naturam ſubijcitur. Ex prima particula huius diffinitionis colligitur, ſeruitutē legalem non eſſe de iure naturali, ſed de iure gentiū: quod etiam habetur inſtit. de iure naturali, & gentiū. §. ius autem gentium, & in Decreto, di. 1. c. ius gentium.

Obiectio.

¶Et ſi quis obijciat; quòd Gene. cap. 9. Noë ebrietate depulſa, cùm malediceret Cham filium ſuum, quia eius nuditatem irriſit, inter alia dixit: Maledictus puer Chanaan ſeruus ſeruorū erit fratribus ſuis: & paulò inferius: Benedictus domin^9 Deus Sem; ſit Chanaā ſeruus eius, &c. Quibus verbis Chanaan filius Cham propter parentis peccatum ſeruus efficitur: & ſic dicunt Hebræi, quod Ethiopes homines nati ad ſeruiendum ex Chanaan originem ducunt: ſed iſtæ benedictiones, & maledictiones patriarcharum fiebant nutu diuino: nondumque tunc erat ius gentium introductum: ergo eſt dicendum, quòd ſeruitus non iure gentium, ſed potius iure diuino fuit introducta;

Solutio.

Reſpondetur primò, verba illa Noe nō continere præceptum diuinum; ſed eſſe tantum prophetiam rei venturæ. Cum enim eſſet Noe iratus in filiū; Deus oſtendit ei pœnas, quas filij Cham propter ſcelus parentis erant paſſuri; quarum vna erat, quòd poſteritas eius magna ex parte eſſet ſeruitura. Et hæc eſt, quam Noe verbis illis explicat, & declarat. Vel ſecundo reſpondetur, locū illum non eſſe intelligendū de propria ſeruitute, qua quis tanquam mancipium alicui inſeruit; ſeruire enim in ſacris literis frequentiſsime accipitur pro eo, quod eſt, eſſe inferiorem, & ferre ſecundas partes, & non primas. Ad quem modum eſt intelligendū illud Pauli ad Rom. 10. Maior ſeruiet minori, & Geneſ. cap. 27. Eſau dixit parens Iſaac: Dominum tuum illum conſtitui, & omnes fratres ſuos illi ſubiugaui. Conſtat autem Eſau nunquam ſeruiſſe Iacob: ſed propterea id fuit dictum; quia primas partes obtinuit Iacob in omni re. Ex his poſſumus colligere, veram intelligentiam verborum D. Ambroſij, quæ habentur. 35. d. capit. ſexto die. Vbi dicit: Non eſſet hodie ſeruitus, niſi ebrietas præceſsiſſet.

Explicatur D. Ambroſius.

In cuius explicatione fallitur Soto lib. 4. de iuſtitia & iure, quæſt. 2. artic. 2. dicens, ſe ignorare, quid velit Ambroſius, quando inquit, ſeruitutem ortam ex ebrietate, niſi per ebrietatem intelligat rationis defectum; ità, vt ſit ſenſus quòd ſerui ſint velut iumenta. Sed legitimus ſenſus eſt, quòd ex ebrietate, in quam incidit Noe, Cham ſumpſit occaſionem peccandi, & ad id peccatum in pœnam ſequuta fuit ſeruitus. Comendat enim D. Ambroſius eo in loco, ſobrietatem. Et, vt id facetè enumerat mala, quæ ex ebrietate ſequuntur: inter quę vnum fuit, quòd ex ebrietate ſumpſit Cham occaſionem peccandi, & Noe maledicēdi: ad quam maledictionem poſteà fuit conſequuta ſeruitus filiorum Chanaan. Et ſic de primo ad vltimum ſeruitus videtur orta ex ebrietate. Et hoc eſt quod D. Ambroſius voluit illis verbis ſignificare.

Dupliciter aliquid dici poteſt de iure naturali.

¶Dicitur prætereà in diffinitione ſeruitutis legalis, quòd eſt contra naturam hominis. Ad cuius particulæ intelligentiā eſt aduertendum ex D. Thom. 1. 2. quæſtio. 94. artic. 5. ad. 3. dupliciter poſſe aliquid dici de iure naturæ. Vno modo quia natura ad illud inclinat: qua ratione dicimus eſſe de iure naturæ, quòd nemini iniuriam faciamus. Alio modo; quia natura non inſtituit contrarium illius: qua ratione poſſumus dicere eſſe de iure naturæ, quòd homo ſit nudus: quia homo in ſua conditione non fuit veſtitus: ſed poſtea per artem fuerunt veſtes inuentæ. Et quod eſt contra ius naturæ vtroque modo, dicitur eſſe contra hominis naturam: & quia communitas rerum & libertas erant de iure naturę iſto ſecundo modo, idcircò rerum proprietas, atque ſeruitus dicuntur eſſe contra naturam hominis.

Seruitus legalis multipliciter poteſt alicui accidere.

¶Secundo eſt aduertendum, quòd ſeruitus legalis multis modis poteſt alicui accidere. Primus eſt, ſi homo maior viginti annis cauſa percipiendi pretium ſeipſum vendit. Et hic modus ſeruitutis erat valde vſitatus in veteri lege, vt conſtat ex Exodo cap. 21. & ex Leuit. cap. 25. Secundus modus contrahendi ſeruitutem eſt, quando parentes neceſsitate compulſi vendunt filios. Ità habetur expreſſe de parentibus, qui diſtraxerunt, lege. 1. & . 2. Et hunc modum dicunt nonnulli eſſe modo in vſu apud Ethiopes,

qui filios vendunt Luſitanis. Et quidem ſi hoc verum eſt, licitè ſerui illi poterunt poſſideri alijſque vendi. Cæterum ſi eſt verum quod alij affirmant, nempe, quòd homines illi per vim, aut per fraudem à Chriſtianis capiuntur, nec illi, qui capiunt, nec illi, qui ab eis eos emunt, nec etiam illi, qui modo eos poſſident, erunt tuti in conſcientia, qui cunque ſint illi: ſed omnes tenentur ad manumiſsionem, etiam ſi non poſſent alio modo pretium recuperare; & etiam ſi bona fide tales ſeruos emerint. Nam ſi ille, qui bona fide, & iuſto titulo, vt emptione, poſſidet rem aliquam, quam primum reſciuerit, eſſe alienam, tenetur illam reſtituere, etiam cum diſpendio pretij, quod pro illa dedit, vt omnes Doctores fatentur; à fortiori, & ille, qui poſsidet eum, qui verè ſeruus non eſt, ſed eſt ſui iuris, tenebitur illum ſuæ libertati reſtituere, etiam cum iactura pecuniæ, quam pro illo dedit. Tertius modus contrahendi ſeruitutem legalem eſt ex eo, quòd aliquis capitur in iuſto bello. Sicut enim ea, quæ capiuntur in bello iuſto iure gentium ſunt capientium: ita etiam, & homines in bello iuſto capti eodem iure fiunt ſerui capientium. Ità habetur expreſſè inſtit. de rerum diuiſione. §. Item ea, quæ ex hoſtibus capiuntur, & ex lege libertas. ff. de ſtatu hominum. Inter ſeruos autem iure belli captos, & alios ſeruos, qui ſeipſos vendiderunt Soto libr. 4. de Iuſtitia & iure quæſt. 2. ar. 2. conſtituit duplicem differentiam. Prima eſt, quòd illi, qui ſe in ſeruos vendiderunt, nunquam poſſunt à ſuis dominis fugere; & ſi fugiant, non ſolùm peccant mortaliter, ſed etiam tenentur ad reſtitutionē; ſicut & illi, qui furantur rē alienā: at verò illi, qui ſunt ſerui, quia bello iuſto capti, licitè poſſunt fugere, niſi fortè domino fecerint fidem non fugiendi. Et ratio huius differentiæ eſt: Quia eodem iure gentiū, quo factum eſt, vt capti in bello iuſto ſint ſerui, eodem etiam fuit cautum, vt tandiu inſeruiant iſti, quandiu ſeruantur à dominis. Videturque hoc valde conſonum rationi: Nam cū illi, qui bello capiuntur non liberè ſeipſos in ſeruos dederint, ſed inuiti, non eſt cur illos in tantas anguſtias detrudamus. Altera differentia eſt, quòd ſerui, qui ſeipſos vendiderunt, nihil poſſunt ſibi acquirere: ſed quidquid acquirunt, quocunque titulo acquiſierint, eſt ſuorum dominorum. At verò capti in bello non tenētur reddere dominis quæ fuerint ſibi donata, nec quæ per hæreditatem acquiſierint; nec etiam illa, quæ ludo licito fuerint lucrati. Nec alia ratione id probat Soto, niſi, quia ſecundum regulas iuris fauores ſunt ampliandi, & pœnæ reſtringendæ. Cæterum, meo indicio, neutra ex his differētijs eſt vera. Et quidē quòd prima differentia ſit falſa, probatur multipliciter. Primò: Nā in cap. ius gētium. diſt. 1. gloſſa apertè dicit ſeruū, in bello iuſto captum peccare mortaliter, quando à domino fugit. Et reddit rationem: quia ſubtrahit à domino inuito rationabiliter ſeipſum, qui eſt propria res ipſius domini. Prætereà in cap. ſi quis ſerui. 17. quæſt. 4. expreſſe prohibetur, ne quis ſeruum conſilio, aut ope iuuet ad hoc, vt fugiat à domino; nec aliqua ibi fit diſtinctio inter ſeruum, qui ſeipſum vendidit, & illum, qui bello iuſto fuit captus: ergo neuter poteſt licitè fugere. Item ratione ſic argumētor: Non minus fit trāslatio dominij iure gentium, quàm propria voluntate: ſed qui propria voluntate ſeipſum vendit, ità transfert dominium ſui ipſius in eum, qui emit, vt nullo modo liceat ei ab illo fugere: ergo pari ratione, qui eſt captus in bello, ità iure gentium transfertur in dominium capientis, vt nullo modo liceat ab illo fugere. Et ad argumentum Soti reſpondetur merè gratis fingi illud ius gētium, quo ipſe dicit cautum fuiſſe, vt tādiu inſeruiant capti in bello, quandiu à dominis ſeruantur, cùm illud nullibi inueniatur expreſſum. Ex hoc etiam colligitur ſecundam differentiam minus conuenienter fuiſſe aſsignatam: Nam, ſi ille, qui eſt captus bello, non eſt minus ſeruus capientis, quàm ille, qui eſt emptus, ementis, manifeſtè ſequitur, quòd, ſi iſte nihil poteſt habere, quod non ſit domini ſui, nec etiam ille. Et confirmatur: Nam Inſtituta. per quas perſonas cuique acquiritur. §. Item vobis. ſic habet: Item vobis acquiritur quod ſerui veſtri ex traditione nāciſcuntur, ſiue ex donatione, ſiue ex legato, ſiue ex quauis alia cauſa acquirat; hoc erit vobis ignorantibus obueniens, ipſe enim ſeruus, qui in poteſtate alicuius eſt, nihil ſuū habere poteſt, &c. Quibus verbis, vt videtis nulla fit diſtinctio inter ſeruum captum bello, & emptum pretio: & vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Prætérquam quòd etiam communiter Doctores loquūtur vniformiter de vtroque ſeruo. Syluester enim in ſumma. verbo. furtum. quæſt. 6. abſolutè affirmat, ſeruum fugientem mortaliter peccare, tenerique ad reſtitutionem. Idem dicit Nauarr. in Manuali cap. 17. nu. 103. & Couarruuias in lectione ſuper regulam, peccatum. part. 2. §. 11. num. 2. & lib. 1. Variarum reſolutionum. cap. 2. num. 10. Et nullus Doctorum, quos ego viderim, ponit diſcrimen

Sententia Soti.

Impugnat Soto.

Nullum eſt diſcrimē inter ſeruos captos bello & pretio emptos.

crimen inter ſeruum pretio emptum, & ſeruum bello captum.

Christiani bello capti ab alijs nõ efficiuntur ſerui.

¶Eſt tamen aduertendum, quòd Christiani capti bello etiam iuſto ab alijs Chriſtianis non efficiuntur ſerui illorũ. Ità habet expreſſe Bartolus in lege hoſtes. ff. de captiuis. & Abbas in cap. ſicut. el tercero, de iureiurando. Couarrunias, Nauarro, & communiter Doctores. Quia ius illud, quòd capti in iuſto bello efficiantur ſerui capientium per contrariam conſuetudinem, quando Chriſtiani à Chriſtianis capiũtur, abrogatũ eſt: non tamen eſt abrogatum quantum ad bona eorum, qui capiuntur: ſed efficiuntur illa capientium, & debent aſsignari duci, vt ea inter milites iuxta eorum merita diſtribuantur; niſi fortè contraria conſuetudine ſit obtentum, vt fiant illa bona capientium.

De Chriſtianis ab infidelibus captis.

¶Sed maior eſt difficultas de Chriſtianis captis ab infidelibus in bello iuſto ex parte infidelium, vtrùm fiant ſerui capientium. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quòd ſi infideles, qui habent ſeruos Chriſtianos eos compellunt, vel ad infidelitatem, vel ad deſerendum bonos mores: tales Chriſtiani manent liberi, poſſuntque ab eis licitè fugere: & quicunque illos ad hoc iuuauerit benefacit, vt oſtendimus ſupra quæſt. 10. artic. 10. Et hæc eſt cõmunis Doctorum ſententia. Secundo etiam eſt certum, quòd ſi bellum ſit iniuſtum ex parte infidelium, Chriſtiani in illo capti, ſecundum rei veritatem non ſunt ſerui. Tertio etiam eſt certum, aliquando poſſe contingere, quòd bellum aliquod ſit iuſtum ex parte infidelium. Nàm ſi tempore induciarũ, vel pace conſtituta, inter vtroſque, Chriſtiani illos aggrederentur, proculdubio infideles haberent bellum iuſtum pro ſe; fides enim etiam hoſtibus eſt ſeruanda. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de illis Chriſtianis, qui non coguntur ab infidelibus ad peccandum; vtrùm maneant illorum ſerui? Bartolus, vbi ſupra tenet, quòd manent ſerui. Idem tenent Syluester; atque Nauarrus locis citatis, & Soto non videtur eſſe alienus ab hac ſententia. Dicit enim ius gẽtium debere eſſe æquale Chriſtianis, & infidelibus. Cæterum contraria ſententia videtur mihi longè probabilior, ſcilicet, quòd Chriſtiani quantumcũque capiantur in bello iuſto à Turcis, ſiue ab alijs infidelibus, nõ efficiuntur illorum ſerui. Ità tenet Couarrunias in regula, peccatum. & Summa Angelica, & Roſela, & probatur ex lege hoſtes. ff. de captiuis. Vbi prohibetur ne quis hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus, Chriſtianum aliquem habeat mancipium, vel poſsideat.

Chriſtiani quantũcunque capiantur bello iuſto ab infidelibus nõ efficiuntur ſerui.

Idem habetur lege. 2. eodem titulo, & in can. mancipia. 54. d. & in cap. multorum. de Iudæis & Sarracenis. Vbi dicitur, nulli Iudæo liceat Chriſtianum mancipium in ſuo dominio retinere: ſed ſi qui apud eos inueniſſet, libertas eis ſeruetur. Quamuis enim ius gentium æquale ſit Chriſtianis. & infidelibus, vt dicit Soto, meritò tamen illud in fauorem fidelium eſt ab imperatoribus Chriſtianis reuocatum. Et etiam ſi non eſſet in hac parte reuocatum, adhuc tamen, quia Turcæ & Sarraceni innumeros Chriſtianos captiuos iniuſtè detinent poſſet eccleſia ſtatuere, vt Chriſtiani ab illis in iuſto bello capti poſſent ab eis licitè fugere; vt diximus, primo tomo, q. 10. art. 10. in fine.

Probat. 3. concluſio.

¶His conſtitutis operæpretium eſt, vt accedamus ad probandam tertiam concluſionem à nobis poſitam, qua dicebatur eſſe licitam ſeruitutem legalem, qua vnus homo ità alterius imperio ſubijcitur, vt poſsit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, ſicut alijs rebus, quarum habet dominiũ. Et probatur primò ex Paulo ad Epheſ. 6. dicente: Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, & ad Coloſ. 4. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, &c. & 1. ad Timot. 6. Quicunque ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini, & doctrina blaſphemetur. Et D. Petrus prima ſua canonica, cap. 2. ſimiliter præcipit, vt ſerui ſint ſubditi dominis ſuis, etiàm diſcolis. Item ratione ſic argumentor: Seruitus legalis, de qua in præſenti eſt ſermo, vel introducitur, quia parentes neceſsitate cõpulſi filios vendũt, vel quia ipſi homines cauſa percipiendi pretium ſeipſos vendunt, vel tandem, quia in bello iuſto aliqui capiuntur, ſed omnes iſtæ cauſæ ſtando in iure naturæ ſunt licitæ & honeſtæ: ergo; & ipſa ſeruitus legalis ex natura ſua eſt licita, & honeſta. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Et primo, quòd parentes vendentes filios paruos, & ſimiliter illi, qui ſeipſos vendũt, in caſu neceſsitatis ex iure naturæ licite faciant, eſt res manifeſta. Nam cùm priùs homines teneantur ſeruare propriam vitã, quã quodcũque aliud, manifeſtè ſequitur quòd licitè poterunt pro ſeruanda vita ſeipſos vẽdere. Et eadem eſt ratio de parentibus reſpectu paruulorum, cùm paruuli quamdiu non ſunt ſui iuris inter bona parentum numerentur. Dixi notanter, id eſſe licitum de iure naturæ; quia inter Chriſtianos iſti duo modi contrahendi ſeruitutem iam non ſunt in vſu, quamuis apud alias nationes in vſu habeantur. Quòd autem ſimiliter ſeruitus

tus iure belli introducta, ſit licita, probatur; Homo, vt iam probauimus, poteſt gratia ſuſtentandæ vitæ libertatem vendere: ergo & victores, qui in bello iuſto licitè poſſunt occidere captiuos, à fortiori poterunt illos in ſeruitute retinere vel vendere, &c. De hac concluſione eſt videndus Ledeſma in 2.p.4.q.18. art.1.dubio.11. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

Aliud Dubium de dominio famæ.

¶Eſt aliud dubium, vtrùm, ſicut homo eſt dominus bonorum temporalium, & poteſt etiam licitè eſſe dominus alterius hominis, vt dictum eſt, ita etiam ſit dominus propriç famæ, atque honoris? Caietanus infra, q.73. art.2. & in ſumm. verbo. detractio, partem tenet negatiuam, dicens, hominem non eſſe dominum propriæ famæ, nec habere proprietatem illius, ſed tantum vſum, ſicut nec habet dominium, aut proprietatem propriç vitæ. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex illo Eccleſiaſti. 41. Coram habe de bono nomine, vbi cuſtodes videntur inſtitui homines propriæ famæ, & non domini, vt pecuniæ, cui & conſonat illud Prouerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quam diuitiç multæ. Item D. Auguſt. de bono viduitatis, cap. 20. & refertur in cap. non ſunt audiendi. 11. quæſtio. 3. reprehendit eos, qui propriam negligunt famam. Et ſubdit rationem; Quia nobis neceſſaria eſt vita noſtra, alijs vero fama noſtra. Quibus verbis ſignificare videtur dominium famæ noſtræ non eſſe penes nos, ſed penes rempublicam. Et lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 20. inquit. Prçcepto illo non falſum teſtimonium dices, prohiberi quemquam aduerſum ſe falsè teſtari, ſicut aduerſus proximum, quemadmodum, & illo præcepto: Nõ occides, vnà & proximi homicidium, & proprium prohibetur. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Hæc duo præcepta prohibent tam teſtimonium aduerſus propriam famam, quã proprium homicidium iuxta D. Auguſtinũ: ſed ex hoc ſecundo colligitur hominem nõ eſſe dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicere debemus; neminem eſſe dominum propriæ famæ.

Sententia Caietani. *Argumēta Caietani.*

1. Corollarium ex ſententia Caietani.

¶Ex hac ſua ſententia infert primò Caietanus, quòd infamare ſeipſum ex genere ſuo eſt peccatum mortale; & grauius, quàm infamare proximum. Nam cùm ex ordine charitatis teneatur homo diligere ſe, pluſquam proximum, grauius peccatum erit infamare ſe, quam proximum; ſicut & grauius peccatum eſt occidere ſe, quàm proximum.

2. Corollarium ex eadem ſententia.

¶Infert ſecundo, quòd ſi quis metu mortis, aut tormentorum infamat ſeipſum, confitendo crimen, quod nunquam commiſit, peccat mortaliter. Si enim non ſunt faciẽda mala, vt inde veniant bona (vt cõmuniter dicunt Theologi) multo minus erunt faciẽda mala ad vitãda alia mala, præſertim mala pœnæ; qualia ſunt tormẽta, cruciatus, & mors.

3. Corollarium Caietani.

¶Tertio infert Caietanus, quòd ſi quis infamat ſeipſum confitendo falſum crimẽ, tenetur reuocare confeſſionem, & reſtituere famam ſibi, & reipublicæ, quod ſi facere noluerit neganda erit ei ſacramentalis abſolutio. Et ratio huius eſt; Quia cum homo ſit pars reipublicæ, fama ipſius ſicut & vita non ſolùm erit ſua, ſed etiam reipublicæ: & ſic cum per talem confeſſionem iniuſtè priuauerit rempublicam famã cuiuſdam ſui mẽbri, tenebitur ad illius reſtitutionem, ſicut tenetur ad reſtitutionem famæ cuiuſcunque alterius, ſi illum diffamaſſet. Et ſi quis obijciat Caietano, quòd fama enumeratur inter bona temporalia, & ſic ſicut poteſt homo pro conſeruanda vita dare diuitias, & alia bona temporalia; ita etiam poterit dare famam confitendo crimen, quod nunquã commiſit, reſpondet Caietanus, negãdo eſſe eãdem rationem de diuitijs & de fama. Nã, quia homo non eſt ità ſuus, quin etiam ſit reipublicæ, cuius eſt pars: ità debet de ſeipſo diſponere, vt nullam iniuriam irroget toti: infamando autem ſe etiam infamat rempublicam, cuius eſt pars: quia ſicut fama totius reſultat ex fama partiũ: ita infamia partis reſultat in infamiam totius. At verò in diuitijs non ità contingit. Qoia eoim diuitiæ, ſecundum rectum ordinem naturæ poſtponendæ ſunt vitæ, & integritati corporis: idcircò qui illas harum rerum gratia conſumit nulli irrogat iniuriam. Eſt præterea aliud diſcrimen inter hoc, quod eſt, dare diuitias pro vita, & ſanitate; & inter hoc, quod eſt, dare famam confitendo crimen, quod non fecit. Ex hoc enim, quòd dantur diuitiæ, ſolùm ſequitur priuatio illarum: ad verò ex hoc, quòd quis dat famam confitendo crimen, quod non fecit, nõ ſolum ſequitur priuatio famæ, ſed etiam appoſitio infamiæ. Et ſicut nemini licet pro conſeruanda propria vita infamare alterum: ita nec infamare ſeipſum.

Cõcluſio cõtra Caietanum.

¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd homo propriè habet dominium ſuæ famç & honoris, ſicut habet dominium pecuniarũ, & aliorum bonorũ temporaliũ, ita tenet D. Antoninus. 2.p. titulo. 2. cap. 1. §. 3. Adrianus in materia de reſtitutione quæſt. penultima, Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 2. art. 3. & in relectione de ratione tegendi, & detegendi ſecretum, memb. 1. q. 3. Nauarrus in Manuali, cap. 18. numero. 46.

& in relectione ſuper cap. inter verba. 11. quæſt. 3. concluſione. 6. corralla. 44. Couarruuias lib. 1. Variarum reſolutionum. cap. 2. nume. 8. & videtur eſſe ſententia D. Tho. infra. quæſt. 129. artic. 1. vbi inter alias res humano vſui ſubiectas famam & honorem cõmemorat. Et probatur noſtra concluſio: fama, & honor proprio labore, propriaque induſtria acquirũtur & augentur: ergo ſumus illorũ domini. Probo cõſequentiã: Nã propterea ſumus Domini bonorum temporalium, quia illa propria induſtria, & labore acquirimus: nec videtur alius titulus conuenientior ad habendum alicuius rei dominium, quàm, quod fuerit proprio labore acquiſita. Et confirmatur: Honor eſt præmium virtutis, vt docet Ariſtotel. 1. & 10. Ethicorum: ſed virtutis ſaltim naturalis, & acquiſitæ habet homo dominium, vt infra dicemus: ergo & honoris, qui eſt præmium illius. Probo conſequentiam: Nam qui eſt dominus operum, quibus aliquam mercedem meretur, etiam erit dominus mercedis pro talibus operibus redditæ: Item: Honor & fama ſunt partes felicitatis humanæ, vt autor eſt Ariſtot. lib. 1. Rheto. cap. 5. ſed felicitas eſt proprium bonum felicis: ergo etiam honor & fama. Tertiò: Si homo non eſſet dominus propriæ famæ, atque honoris; ſequeretur quòd nulla cauſa, vel ratione liceret ſibi famam perdere: ſicut quia homo nõ eſt domin⁹ propriæ vitæ pro nulla cauſa, vel ratione poteſt dare vitã, ſcilicet, nec pro vitanda culpa, nec pro vitanda miſeria, nec pro acquirenda ſalute æternæ, vt optimè probat D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 2. adduciturque à Gratiano in Decretis. 23. quæſt. 5. cap. ſi non licet. conſequens autem eſt falſum: nam qui cognoſceret famam & honorem eſſe ſibi impedimẽto ad virtutem, & ad ſalutem animæ, procuidubiò poſſet illam licitè perdere, vt eſt videre in D. Ambroſio: de quo legitur, fœminas in ſuum cubiculum introduxiſſe, vt hac ratione à conſequutione Epiſcopatus impediretur, & D. Auguſt. in libris confeſſionum ſua etiam peccata manifeſtauit, & D. Anſelmus, amiſſam virginitatem ſæpe ſæpius deplorat, quòd facere iſti ſancti nullo modo licitè poſſent, niſi eſſent propriæ famæ domini: ergo. Item: Si homo non eſſet dominus ſuæ famæ, atque honoris ſequeretur, quod altero imponente crimen falſum, aut detegente crimen verum, aliàs occultum, ille, qui infamatur, teneretur reſpõdere infamanti, & expurgare ſe à crimine abiecto, ſicut, quia ego non ſum dominus propriæ vitæ, (vt poſtea dicemus) cuicunque volenti illam tollere, teneor reſiſtere, & impedire illum meliori modo, quo poſſum, maximè, ſi id facere fas eſt, abſque eo, quòd alterum occidam: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum; nam, vt D. Thom. docet infra. quæſt. 73. artic. 4. liberum eſt homini pati detrimentum famæ, niſi hoc vergat in periculum aliorum; propter quod dicebat D. Auguſt. Secũdino Manichæo, & refertur à Gratiano. 11. quæſt. 3. cap. ſenti. Senti de Auguſtino, quod libet ſola in oculis Dei cõſcientia me excuſet, & D. Paul. 1. ad Corinth. 4. Mihi autem pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, quin potius Chriſtus Redemptor noſter hoc ipſum non ſolùm verbo, ſed etiã exemplo docuit: cùm enim acceſſiſſent multi teſtes, quorum teſtimonium conueniens non erat, & Pilatus diceret illi: Nihil reſpondes? ipſe reſpõſum non dedit: ergo. Item: Si homo non eſſet dominus ſuæ famæ, id eſſet, vel, quia reſpublica eſt domina illius, vel quia Deus famæ, ſibi dominium reſeruauit, vt de vita dicemus infra: ſed nihil horum eſt dicendum: ergo homo habet dominium propriæ famæ atque honoris. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Et primò, quòd Deus ſibi ſoli nunquã dominium famæ & honoris reſeruauerit, eſt res manifeſta, cùm id nec teſtimonio ſcripturæ, nec Eccleſiæ diffinitione: nec aliqua euidenti ratione probari poſſit. Sed quod reſpublica non habeat dominium famæ ſingulorum probatur contra Caietanum: Si reſpublica haberet huiuſmodi dominium ſequeretur, quòd etiam ſi ipſa iniuſte infamaret aliquẽ ciuem, vel imponendo ei falſum crimẽ, vel reuelando occultum, non teneretur ei aliquam famæ reſtitutionẽ facere: nemo enim tenetur id reſtituere, cuius eſt dominus, etiã ſi in illius diſpendio peccet, vt in eo qui prodigè conſumit bona propria eſt videre: hoc autem eſt adeo falſum, vt nec Caietanus illud concederet: ergo & illud, ex quo ſequitur. Vltimo: Homo per iniuriam infamatus poteſt parcere infamanti: ergo eſt dominus ſuæ famæ. Antecedens conceditur à D. Thom. infra. quæſt. 73. artic. 4. ad primum, vbi dicit liberum eſſe cuique detrimentum ſuæ famæ pati, niſi hoc vergat in aliorum periculum. Conſequentia autem probatur: Nam, ſi ego non ſum dominus meæ famæ, ſequitur quòd alter erit dominus illius, cui ex conſequenti fiet iniuria, cùm à me iniuſtè fuerit ablata: ſed iniuriam alteri illatam ego non poſſum remittere: ergo. Ad hoc argumentum Adrianus loco citato, quanuis teneat noſtram ſententiam, ne-

gat

gat conſequentiam. Et adducit inſtantiam: Nam certum eſt, inquit, neminem eſſe dominum ſuorum membrorum, vt infra dicemus: & tamen mutilatus membro per iniuriam poteſt remittere percuſſori: & ſic pari ratione, quanuis ego non ſim dominus meæ famæ potero illam condonare ei, qui abſtulit. Hoc tamen non obſtante dico, quòd ratio à nobis poſita eſt optima, nec inſtantia ab Adriano adducta aliqnid valet. Pro quo nota, quòd res ab aliquo per iniuriã ablata, aliquando poteſt ipſamet, vel in numero, vel in ſpecie reſtitui. Aliquando autẽ nõ poteſt eadẽ, nec in numero, nec in ſpecie reddi; & in tali caſu ad faciendã reſtitutionem debent aſſumi res diuerſi generis, æqualis tamen valoris, ſecundum arbitrium prudentiæ; vt eſt videre in abſciſsione brachij. Quia enim brachium ſemel abſciſſum, nec idem numero, nec idem ſpecie poteſt reſtitui, fit, vt in alijs rebus ex arbitrio iudicis ſit reſarciendum. Hoc ſuppoſito dico, quòd ſi brachium abſciſſum poſſet mihi denuò reſtitui, nullo modo poſſem illius reſtitutionem remittere: tunc enim virtualiter eſſet brachium abſcindere, cuius nõ habeo dominium. Tamen; quia malũ illud ex natura ſua eſt irreparabile, idcirco iuſtitia, atque prudentia diſponunt, vt minoribus compenſetur bonis, ſcilicet, pecunijs. Et quia certum eſt pecuniarum hominem habere verum, & perfectum dominium, rurſus fit, quòd, ſicut ſanus, atque integer poterat quiſque donare centũ aureos, & etiã ſtipendium, quod pro ſuo labore erat accepturus: ità etiam poſt brachium abſciſſum, poteſt eoſdem centum aureos pro abſciſsione debitos pro ſua voluntate cõdonare. Cæterum in læſione famæ certum eſt, quòd poteſt eadem, vel in numero, vel in ſpecie reſtitui, faciendo, ſcilicet, vt qui anteà male audiebat, poſteà bene audiat. Et ſic, ſi homo non eſt dominus ſuæ famæ, nullo modo poterit illius reſtitutionem remittere. Vnde inſtantia Adriani nihil valet. Manet ergo fixum, quòd homo eſt dominus ſuæ famæ, atque honoris, ſicut eſt dominus pecuniarum, & aliorum bonorum temporalium, vt diximus in noſtra concluſione.

Difficultates quæ conſurgunt ex poſita concluſione.

¶Sed conſurgunt ex illa aliquot difficultates. Prima eſt: Qualiter fieri poſsit, quòd homo habeat dominium ſuæ famæ, cum ea ab homine non poſsideatur, ſed ſit veluti in depoſito in mentibus aliorum? Eſt enim fama, bona opinio, vel æſtimatio, quam alij habent de homine. Secunda difficultas eſt: Quæro, cuius nam famæ homo eſt dominus, an illius præciſe, quæ debetur ſuis meritis, & operibus, an etiam illius, quæ vltra merita ab hominibus conceditur, vel vtriuſque? Primum dici non poteſt; quia tunc ſequeretur, quòd, ſi aliquis haberet maiorem æſtimationẽ de aliquo, quàm eius vitæ, & operibus debetur, talis poſſet tollere, & auferre eam partem famæ, quàm alteri vltra merita conceſsit abſque eo, quod teneretur ad reſtitutionem, quod nullus concedit. Nec etiam eſt homo dominus eius famæ, quæ ſibi vltra merita conceditur. Nam, ſi non eſt dominus eius famæ, quæ debetur meritis; multo minus erit dominns illius, quæ non debetur. Et eadem ratione poteſt probari, quòd non eſt dominus vtriuſque. Quod & confirmari poteſt ex eo, quòd, ſi homo eſſet domin⁹ vtriuſq; famæ, ſequeretur, quod qui habebant de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, nõ poſſent poſteà aliquid de illa remittere reducẽdo famam ad iuſtam; conſeqnens autem eſt falſum & abſurdum: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam poſtquam aliqui habnerunt de aliquo maiorem opinionem, quam eins meritis debebatur, talis acquiſiuit dominium ſupra talem famã: atque ex conſeqnenti iniuſte faceret quicũque illum ea priuaret: ſed, ſicut qui prodigè largitur pecunias paraſitis, non poteſt inuitos talib⁹ pecunijs priuare, quia iam paraſiti acquiſierunt dominium illarum, quanuis conferens in tali largitione peccet: ita in propoſito qui habent maiorem opinionem de aliquo, non poterunt eam minuere; quia alius eius acquiſiuit dominium.

Satisfactio ad difficultates.

¶Ad primam difficultatem reſpondetur breuiter negando, quod homo non poſsideat propriam famam. Et quando dicitur: Illa bona fama, ſeu æſtimatio non eſt in ipſo, ſed in alijs: ergo ipſe non poſsidet eam, reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Quia non omnes res poſsidentur eodem modo, nec ſemper poſſeſsio eſt eiuſdem rationis: aliter enim poſsidentur pecuniæ, & aliter honor, atque fama. Pecuniæ enim poſsidentur; quãdo ſunt in manu & poteſtate poſſeſſoris: honor verò atqne fama poſsidentur, quando ſunt in mente, & ore illorum, qui bene de homine opinantur & loquũtur: nec fama & honor poſſunt aliter poſsideri. Ad ſecundam difficultatem, vt reſpondeamus, dico primò, certum eſſe, qnòd homo eſt dominus eius famæ, quæ ſuæ vitæ & meritis debetur. Nam cum homo ſit dominus ſuæ famæ, vt abundè ſupra probauimus, non videtur, quòd alicuius poſsit magis eſſe dominus; quàm illius, quæ ſuis meritis, & vitæ

reſpon

reſpondet, cùm hæc proprio labore & proprijs operibus fuerit acquiſita. Dico ſecundo: Quòd quando homo habet eam famã, quæ eius vitæ & meritis non debetur, alij tamen tenentur habere bonam æſtimationem de illo; vt quando quis, verbi gratia, occultè eſt iniquus, & inhoneſtus, exterius tamen & in ijs, quæ hominum oculis patèt apparet probus honeſtus & religioſus, tunc ille vere habet dominium talis famæ; & qui illum ea priuaret teneretur ad reſtitutionẽ. Probatur: Nam, quamuis iſte non mereatur bonam famam; alij tamen, qui debent iudicare ſecundum ea, quæ exteriùs apparent, tenentur habere bonam æſtimationem de illo: & ſic contrarium facientes maximam ei irrogant iniuriam. Dico tertio: Quando fama non debetur meritis nec alij tenentur habere bonam æſtimationẽ de aliquo, etiã ſi ille apud alios bene audiat, non eſt dominus talis famæ. Verbi gratia, eſt aliquis concionator parùm doctus, qui apud imperitã plebem obtinet magnam gratiam, reputaturque communiter bonus concionator, ille non eſt dominus talis famæ, nec qui illũ ea priuat facit iniuſtitiam; quia cùm ipſe publice concionetur nullus tenetur habere bonam æſtimationem de illo: & ſic qui illum ea priuat propter bonum finem non facit ei iniuriam, nec tenetur ad reſtitutionem. Si autem id faceret ex inuidia peccaret quidẽ, non tamen contra iuſtitiam: & ſic non teneretur ad reſtitutionem.

1. Corollarium, quod ſequitur cõtra Caietanum. ¶ Habemus ergo, hominem eſſe dominum ſuæ famæ contra Caietanum, vt diximus in noſtra concluſione. Ex qua nonnulla corollaria colligere licebit contraria illis, quæ ex opinione Caietani ſequebantur. Primum corollarium eſt, quòd aliquem infamare ſeipſum etiam ſine cauſa ex genere ſuo nõ eſt peccatum mortale. Probatur primò: Qui id facit non peccat contra iuſtitiam, quia iuſtitia eſt ad alterum, & non ad ſeipſum, vt docet Ariſtot. 5. Ethicor, nec contra charitatem proximi: quia, vt ſuppono, qui infamat ſeipſum nemini nocet: nec etiã peccat contra propriam charitatem: charitas enim, qua quis ſeipſum diligere tenetur, primò, & per ſe obligat ad bona ſpiritualia, & ad bona temporalia non obligat, niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia; cùm ergo fama propria inter bona temporalia connumeretur manifeſtè ſequitur, quod qui ſeipſum infamat, etiam ſi ſine cauſa id faciat, non peccat contra charitatem; & ſic non peccat mortaliter. Et confirmatur: Prodigalitas ex genere ſuo non eſt peccatum mortale, ſed veniale: qui enim prodigè expendit diuitias, aut facultates (niſi illę neceſſariæ eſſent ad alendam familiam, vel ad ſubueniendum pauperibus in graui neceſſitate conſtitutis) non peccant mortaliter: ſed qui ſeipſum ſine cauſa infamat, ſolùm committit peccatum prodigalitatis; ergo: Dixi notanter (ex genere ſuo) nã ſi perſona publica in dignitate, aut magiſtratu conſtituta ſeipſum de graui aliquo crimine infamaret, proculdubio peccaret mortaliter. Et ratio eſt: Quia cum ille propriam famam habeat alligatam dignitati, & muneri, quo fungitur, eius infamia neceſſariò vergit in ſcandalum, & perniciem aliorum; & ſic quadammodo peccat contra iuſtitiam. *Prælatus infamans ſeipſum, peccat contra iuſtitiam.* Similiter etiam ille, qui ſeipſum, infamat de crimine hæreſis, aut apoſtaſiæ, vel de alijs grauiſsimis, & enormiſsimis peccatis, quan uis ſic perſona priuata poterit aliquando peccare mortaliter, vt docet Nauarro ex mente Soti, & aliorum in Manuali, cap. 18. num. 28. tunc, ſcilicet, quando ex alicuius infamia damnum animę, aut vitæ propriæ, aut alienæ, aut honoris, aut bonorum alienorum ſequitur. Animæ propriæ; vt quando indigens notabiliter fama ad ſe honeſte cõtinendum eam prodigit. Animæ alienæ; vt qui pro iuſto habitus hæreſes, aut alia ſua turpiſsima delicta detegit, quod eſt probabile fore cauſam, vt alij in eadem incidant. Vitæ propriæ, vt qui crimen aliquod detegit, ob quod eiuſdem, aut alterius membri iacturam mereatur. Infamiæ alienæ, vt quã do monachus, aut monialis ſeipſos infamãt peccatis, quæ ipſorum ordini, aut monaſterio notabilem inferunt infamiã. In quibus caſibus dicit Nauarro, eſſe certum, quod eſt peccatum mortale ſeipſum infamare. Et ratio eſt: nam præiudicat. is ſibi, vel alteri in ijs, quæ iure tenuntiare non poteſt.

Quid ſit dicendum, de eo qui metu tormẽtorum ſe infamat. ¶ De illo autem, qui metu tormentorũ ſe ipſum infamat confitendo crimen, quod nõ commiſit, multi, & graues Doctores tenent peccare mortaliter: itá, vt ſi ante mortẽ nõ reuocet, aut retractet talem confeſsionem, vitam non poſsit conſequi æternam. Ità tenet expreſſe Abbas in cap. ex parte. de ſepulturis. & idem Abbas & Felinus in cap. 1. de teſtibus cogendis. & Syluester verbo. detractio. quæſtione. 3. & Palatios Rubeus. in titulo de iuſtitia & iure regni Nauarræ. p. 3. §. 2. & in Repetitione de donationibus inter virum & vxorem. §. 70. Nihilominus tamen ad huius rei explicationem dico primò, quòd metu tormentorum confiteri crimen, quod quis fecit, etiam ſi illud ſit occultum nullum eſt peccatum. Quin potius Scotus in. 4. diſt. 15. q. 3. exiſtimat id optime fieri,

ri, vt reus confitendo crimen, quod fecit, pœnam ſubeat pro illo à lege taxatam: eſt enim hęc pœna maximè ſatiſfactoria pro culpa. Dico ſecundo, quòd metu tormentorũ confiteri crimen, quod quis non fecit, ſi hoc non redundat in prœiudiciũ aliorum, nõ eſt peccatũ mortale. Ità tenent Soto & alij Doctores citati contra Caietanũ. Er probatur: Nam cùm ille ſit dominus propriæ famæ, perdere illam pro vitandis tormentis, non poteſt eſſe peccatum mortale: ſicut nec etiã eſt peccatum mortale perdere diuitias, aut alia bona temporalia pro eiſdem tormentis vitandis: connumeratur enim fama inter bona temporalia. Dico tertio, quod ſi confeſſio delicti, quod quis non fecit, eſt cauſa occiſionis eiuſdem, tunc talis confeſsio eſt peccatum mortale. Verbi gratia: Accuſatur quis falsò de aliquo crimine, nec ſunt teſtes ſufficientes ad condemnandum illum, ſunt tamen ſufficientes ad hoc, vt ei tortura adhibeatur, & ſi metu tormentorum confiteatur damnabitur ad mortem: dico eſſe peccatum mortale tale crimen confiteri; nõ quia ſeipſum infamat, cum propriæ famæ ſit dominus, vt diximus: ſed quia confitẽdo, quod non fecit, eſt ſibi cauſa mortis, quod eſt peccatum mortale: Qui enim cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: Et ſi hoc voluerunt dicere Abbas & Felinus & alij Doctores ſuperiùs citati, verum affirmauerunt.

Ad argumẽta Caietani. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta, quæ ſupra fecimus pro opinione Caietani. Et primo ad illud ex Eccleſiaſtico. cap. 4. Curam habe de bono nomine, vbi cuſtodes videntur homines inſtitui propriæ famæ, & non dominij, reſpondetur, quòd ex illo loco ſolum colligitur præcepto charitatis teneri homines, habere curam proprij honoris, atque famæ: nõ tamen inde inferre licet, quòd contrarium delictum in perſona priuata eſt contra iuſtitiam; quod neceſſario eſſet dicendum, ſi non eſſet homo dominus ſuæ famæ. Et adde, quòd modus ille procurandi bonum nomen, eſt penitus, vt curam habeamus colendi virtutes, quas veluti vmbra ſequitur honor, & fama, & ſic in bonum virtutis poterit quiſque, ſi opus eſt, ea tanquam verus illorum dominus diſpenſare. Cui & conſonat illud Prouerbiorũ. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, ad bonum, ſcilicet, virtutis procurandum. *Explicatur D. Auguſt.* Ad aliud ex D. Auguſt. in libro de bono viduitatis cap. 20. vbi reprehendit eos, qui propriam negligunt famam, reſpondetur, quòd eo præciſe nos admonet, vt non ſimus propriæ famæ negligentes, ità, vt ſine legitima cauſa illam deſpiciamus; maximè quando, vel illa poſſumus reipublicæ inſeruire, vel ſine ſcandalo non poſſumus eam prodigere. Loquebatur enim quibuſdam mulieribus, quæ cùm inſigni ſanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur ipſæ humilitatis prætextu, ſiniſtrã de ſe ſuſpicionem generare, vt vilius æſtimarẽtur. Quod D. Aug. reprehendit: non quia tales mulieres non eſſent propriæ famæ dñæ: ſed quia eã ſine ſcãdalo, vel ſaltim ſine peccato prodigalitatis prodigere nõ poterant. Ad aliud ex eodem D. Auguſt. lib. 1. de Ciuitate, cap. 20. vbi affirmat, illo præcepto; Non falſum teſtimonium dices, prohiberi quemquam aduerſum ſe falsò teſtari, ſicut aduerſus proximum; quemadmodum & illo præcepto: Non occides, vna & proximi homicidium, & proprium prohibetur: ex quo colligi videtur, quòd, ſicut homicidium proprium eſt contra iuſtitiam: ità etiam & falsò teſtificari aduerſum ſe; reſpondetur, ſenſum D. Auguſt. eſſe, quòd illo præcepto: Non falſum teſtimonium dices, prohibentur homines non ſolùm aduerſus alios, ſed etiam aduerſus ſeipſos falſum teſtimonium dicere: ſicut & illo præcepto: Non occides, prohibẽtur non ſolùm alios, ſed nec ſeipſos occidere. Non tamen inde infertur, quòd dicere falſum teſtimonium aduerſum ſeipſum, eſt peccatum contra iuſtitiã: ſed tantum quod eſt peccatum: Sicut nec ex illa præciſa forma præcepti: Non occides, colligitur proprium homicidium eſſe contra iuſtitiam, ſed eſſe peccatum. Et aliæ rationes ſunt, vt dicemus, dubio ſequenti, propter quas concludimus, homicidium proprium eſſe contra iuſtitiam. Et hæc dicta ſunt de iſta difficultate.

Dubium de dominio bonorum corporis. ¶Diximus ſupra hominis bona eſſe duplicia. Quædam extra hominem, vt diuitiæ, fama, & honor: & de dominio iſtorum bonorum hactenus dictum eſt. Alia ſunt bona in ipſo homine. Et hæc quædam ſunt corporis, vt ſalus, vita, & mẽbra: & alia animæ, vt virtutes. Dicendum eſt modo breuiter de dominio bonorum corporis, dicturi poſteà de dominio bonorum naturæ. Et ſic eſt difficultas, vtrùm homo ſit dominus bonorum corporalium, ſicut eſt dominus ſuæ famæ, atque honoris. Pro cuius dubij explicatione aduertendum, quod bona corporalia ſunt in duplici differẽtia. Quædam enim ſunt, quæ ſuapte natura ordinantur ad vitæ conſeruationem, & à quibus vita humana dependet, vt ſalus, incolumitas membrorum, &c. Alia autem ſunt, quæ ex natura ſua non ordinantur ad vitæ conſeruationẽ, *Bona corporalia in duplici differentia.*

nec

Certa in hac difficultate. nec ab ipſis vita dependet, vt pulchritudo, &c. Et quidem de iſtis bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, certum eſt, quòd eſt propriè homo illorum dominus, cùm poſsit illa diſpenſare, ſicut diſpenſat de pecunijs, & de alijs bonis temporalibus. Similiter etiam eſt certum, quòd habet homo dominium proprij corporis, quantum ad aliquos ipſius vſus. Nam, cùm dicat Paulus. 1. ad Corinth. cap. 7. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: manifeſtè ſequitur, quòd ipſa prius habebat poteſtatem in proprium corpus, quantum ad actum matrimonialem; alioqui non potuiſſet illam transferre in virum, cùm nemo poſsit in alterum transferre, quod ipſe non habet. Et eadem ratio eſt de alijs actibus corporalibus, vt ambulatio, &c. Ex quo infertur, quòd, ſi quis impediat hominem ab ambulando, vel operando, ligando eius pedes, aut manus, faceret ei iniuriam, quia auferret ab eo vſus membrorum, quorum plenè atque perfectè eſt dominus. Itaque hęc certa ſunt.

Punctus difficultatis. *1. argumentum.* ¶Sed dubium eſt, vtrùm propriæ vitæ atque aliorum bonorum corporalium, quæ neceſſaria ſunt ad vitæ conſeruationem, habeat homo plenum, atque perfectum dominium? Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modum: Poteſt homo propriam vitam perdere pro amico, vt ſæpe diximus in ſuperioribus: ergo habet illius plenum, atque perfectum dominium. Probo conſequentiam: Nam nullus poteſt rē alienam pro altero exponere. Et confirmatur ex illo Eccleſiaſt. cap. 15. Deus ab initio cōſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui: relinquere enim in manu conſilij ſui nihil aliud eſſe videtur, quàm facere eum ſui atque propriæ vitæ dominum.

2. argumentum. ¶Item ſecundo: Propter vnumquodque tale & illud magis, vt dicit Ariſtotel. libr. 1. Poſteriorum: ſed homo eſt dominus reliquorum bonorum temporalium, propter vitam vt communiter dicunt Theologi: ergo multo magis eſt dominus vitæ.

1. cōcluſio. Homo non eſt propriè domin⁹ vitæ, nec membrorum. ¶His tamen non obſtantibus ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio. Homo nec membrorum, nec vitæ corporalis eſt propriè dominus. Ex quo infertur, quòd nec membra, nec vitam corporalem poteſt pretio vendere, aut illa pro pecunijs commutare. Primum probatur ex lege, liber homo. ff. ad legem Aquiliam. vbi expreſſè dicitur, neminem eſſe dominū ſuorū membrorum. Et D. Paulus, ad Galat. 4. inquit: Teſtimoniū vobis perhibeo, quod ſi fieri poſſet oculos veſtros vobis eruiſſetis, & mihi tradidiſſetis: quibus verbis apertè ſignificat, nullū hominē habere poteſtatē ſuos oculos tradendi, & ſic nec habere dominium illorū. Item in cap. contingit. de ſententia excōmunicationis. dicit ſummus Pōtifex: quòd qui percutit clericū etiā volentē incidit in excōmunicationē canonis. ſi quis ſuadēte diabolo. Et reddit rationem: Quia licet illa percuſsio nō ſit violēta, eſt tamē iniurioſa. Ex quo loco ſic colligo argumentū: Si clericus haberet dominiū ſui corporis, eius percuſsio voluntaria nō eſſet iniurioſa, ſicut nec ablatio pallij à ſciēte, & volēte eſt iniurioſa: quia homo eſt dñs proprij pallij: cū ergo ſummus Pōtifex dicat, quòd percuſsio clerici volūtaria adhuc eſt illi iniurioſa, aperte videtur ſignificare, eū nō habere proprij corporis dominiū. Quòd autē, nec etiā habeat homo dominium propriæ vitæ, præterquā, quòd conuincitur ex ſcriptura; dicitur enim Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes imperium: & Deuteronomij c. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam; probatur aperta ratione: ille eſt dominus vniuſcuiuſque rei, qui citra iniuriam, quam cuipiam irroget, poteſt ea pro ſua voluntate vti, etiam vſque ad illius diſpendium, vt diximus explicātes diffinitionem dominij: ſed homo nullam ob cauſam, nec aliquo colore poteſt ſeipſum interficere, lege iuſtitiæ id vetante: ergo homo non eſt dominus propriæ vitæ. Dixi notanter (lege iuſtitiæ id vetante) Nam quamuis lex charitatis, qua quis ſeipſum & ſua diligere tenetur, prohibeat ne quis bona ſua exteriora abſque aliquo fructu dilapidet, quorum tamen eſt dominus, non tamen eſt aliqua lex iuſtitiæ, quæ id prohibeat: & ideò citra iniuriam poteſt talia bona effundere, tanquàm verus illorum dominus. Similiter pupillus prohibetur alienare bona, quorum eſt dominus, non tamen lege iuſtitiæ. Secus autem eſt de vita: nam lege iuſtitiæ prohibetur homo ſeipſum occidere, ſicut & interficere alios. Ex quo cōuincitur non eſſe magis dominū propriæ vitæ, quàm alterius.

¶Si quis autem quærat: Vnde nam conuincitur præceptum illud, ne ſe homo interficiat, eſſe præceptum iuſtitiæ prohibentis rem alienam auferre, & non eſſe iuſſionem charitatis, ſimilem illi, qua quis prohibetur, ne bona ſua exteriora per prodigalitatē cōſumat; dico nullā aliam poſſe rationē aſsignari, niſi eam, quæ eſt fons & origo noſtræ concluſionis. Nam cū vita ſit fundamētum bonorum omnium temporalium, quā homo non per ſe acquirit, ſed Dei beneficio, & parentū opera recepit: conueniēs fuit, *Obiectio.* *Reſponſio.*

vt illius dominium ei non concederetur, ſed Deus illud penes ſe retineret. Tandem probatur concluſio: Nec ius naturale, nec diuinum, nec humanum concedunt homini dominium propriæ vitæ: ergo homo non eſt dominus illius. Conſequētia eſt nota: Nam, vt diximus in ſuperioribus, nullum eſt dominium, quod aliquo iure non fuerit introductum: antecedens autem probatur quo ad ſingulas partes. Et primum, quòd ius naturale non concedat homini dominium ſuæ vitæ, eſt res manifeſta. Nam cum prim⁹ omnium appetituum naturalium ſit ille, quo vnaquæque res appetit ſe in ſuo eſſe cōſeruari, iuxta illud, Pellem pro pelle dabit homo, & cuncta quæ poſsidet pro anima ſua: ex quo factum fuit, vt nulli rei natura tribuerit qualitates ſeu inſtrumenta, quibus ſuam corruptionem intendat, ſed illa, quibus ſe conſeruet, vt igni calorem, & aquæ frigiditatem, & alijs animantibus ſuas debitas qualitates, manifeſtè ſequitur, nunquam ius naturæ permiſiſſe homini ſe interficere: atque adeo, nec tribuiſſe ei vitæ dominium. Quòd autem, nec etiam illud tribuat ius diuinum, probatur: Nam nunquã ius diuinum concedit aliquid, quod ſit contra ius naturæ. De iure autem humano, eſt res clariſsima: eo vel maximè, quòd ſunt innumeræ leges poſitiuæ, quibus grauiſſimis pœnis afficiuntur illi, qui ſeipſos interficiunt. Ex quo infertur, eodem modo peccare contra iuſtitiam qui ſe interficit, ſicut qui interficit alios: quod & affirmat Ariſtoteles lib. 5. Ethicorum, cap. 10. de qua re eſt videndus D. Thom. ſuper illum locũ, lectione, 17. & D. Auguſt. libr. 1. de Ciuitat. cap. 20.

2. cōcluſio. Reſpublica nec princeps habet dominium vitæ ſubditorũ. ¶Secunda concluſio: Reſpublica, aut princeps, non habet dominium vitæ ſuorũ ſubditorum. Probatur efficaciſsima ratione: Si reſpublica, aut princeps haberet dominium vitæ ſuorum ciuium, ſequeretur, quòd etiã ſi illos abſque aliqua prorſus cauſa interficeret, non teneretur ad reſtitutionem; ſicut nec ille, qui prodigè conſumit bona temporalia, tenetur aliquid reſtituere; quia eſt illorum bonorum dominus: conſequens autem eſt abſurdum, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo. Nec obſtat, quòd princeps interficit nocentes, aut etiam in bello exponit manifeſto periculo mortis vitam ſuorum: Nam ex primo ſolum ſequitur, quod eſt iudex, & ſic poteſt pro delicto punire. Ex ſecundo autem conuincitur, quòd eſt reipublicæ cuſtos, & ſic poteſt pro conſeruatione totius vitam eorum, qui ſunt partes, exponere. Quando autem Ariſtot. lib. 5. Ethicor. cap. 11. affirmat, quòd qui ſe, aut alterum interficit, facit iniuriam reipublicæ, non ideò dicit, quia vitę dominium ſit penes rempublicam: ſed quia cùm reſpublica ſit, cui cuſtodia atq; tutela vitæ ciuium eſt commiſſa, ipſa ſola eſt, quæ iure poteſt homines vita priuare.

3. cōcluſio. Deus eſt qui habet vita dominium. ¶Tertia concluſio: Solus Deus eſt, qui vitæ humanæ habet abſolutum dominium, ità, vt non ſolum tanquam iudex puniendo, vel tanquam cuſtos defendendo, ſed etiam abſolutè tanquã humanę vitæ autor poteſt homines interficere. Probatur ex illo Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes imperium: Vbi non loquitur de poteſtate ac dominio vniuerſali, quòd Deus habet in omnia: tunc enim tantundẽ eſſet dicere, quòd Deus habet poteſtatẽ vitæ & mortis, ac dicere quod habet poteſtatę piſcium maris, & volatilium cæli, &c. quod non eſt dicendum: ſed loquitur de peculiari quadã poteſtate, quam ſibi Dominus ſupra vitam humanam reſeruauit. Et ratio eſt: Nam cũ vita humana nullo noſtro labore acquiratur, ſed ſolo diuino munere ſit conceſſa, ratio poſtulare videtur, vt eius dominium penes ſolum Deum reſeruetur. Sed eſt aduertendum, quòd quamuis Deus habeat huiuſmodi plenum dominium ſupra vitam humanã, quo, eo modo poteſt homines interficere quo quiſque poteſt occidere propriũ iumentum, nunquam tamen illo vſque adhuc, nec in vitã noſtram, nec in reliqua bona pro ſua miſericordia eſt vſus. Et ſic quãdo præcepit Hebręis, vt ægyptios ſpoliarent, iuſto id iudicio factum fuiſſe, eſt dicendũ, vt ea, ſcilicet, ratione Hebræi debitã mercedẽ acciperent pro ſeruitio luti & lateris. Et quãdo Oſeæ præcipit, vt ex meretrice filios tolleret, quòd tanquã corporũ dominus poterat, credendũ eſt, prophetã illã primùm duxiſſe in vxorem, vt ſic etiam eam iure humano cognoſceret. Et ſi Abrahæ tanquã vitæ dominus præcipit, vt filium ſuũ in ſacrificiũ immolaret, id tamẽ poſteà non permiſit. Et quãdo Exodi. c. 32. præcipit per Moyſen, vt vnuſquiſq; occideret fratrẽ ſuũ; id fecit tanquã vindex conflati vituli. Ex quo infertur, cōtra rationẽ naturalẽ eſſe, affirmare, quòd princeps, ità eſt domin⁹ ſuorũ ſubditorũ, vt poſsit illos pro ſua voluntate abſq; aliqua cauſæ occidere, quod multi ex Barbarorum principibus affirmarunt.

Ad. 1. arg. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta in principio facta. Vnde ad primum, conceſſo antecedenti, negatur conſequentia. Et ratio eſt: Nam mortem oppetere pro amico, nõ eſt ſeipſum occidere, aut ſua vita

vti,

vti, ac ſi eſſet illius dominus, ſed eſt antepo-nere opus virtutis vitæ corporali, quod naturalis ratio dictat eſſe faciendum. Ad confirmationem ex Eccleſiaſtico, reſpondetur, quòd ideò dicitur dominus reliquiſſe hominem in manu conſilij ſui, quia fecit illum dominum ſuarum actionum. Nec ex hoc infertur, quòd ſit dominus vitæ.

Ad. 2. arg. ¶ Ad aliud, quod deſumitur ex Ariſtotele, dicente; propter vnumquodque tale, & illud magis; reſpondetur, commune illud axioma Philoſophorum non aptè ad rem præſentem accommodari. Ex eo enim, quòd ſimus rerum domini propter ſuſtentandam vitam, nō ſequitur, quòd ſimus domini vitæ, ſed ſolum cuſtodes: ſicut nec ex eo, quòd ſumus domini actionum noſtrarum propter comparandam amicitiam Dei: ſequitur, quòd ſumus diuinæ amicitiæ domini. Qualiter autem dictum illud Ariſtotelis ſit intelligendum explicant Doctores in Logica.

Dubium de dominio bonorum ſpiritualium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm bonorum ſpiritualium, vt gratiæ, charitatis, atque fidei homo ſit dominus. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum:

Primum argumentum pro parte negatiua. Vita ſpiritualis eſt longè præſtantior vita corporali; nec minori beneficio, & gratia Dei nobis conceditur, quàm vita corporalis: ergo ſicut homo non eſt dominus vitę corporalis, ſed Deus ſibi illam reſeruauit: ità etiā nec eſt dominus vitæ ſpiritualis, aut eorum, quæ neceſſaria ſunt ad illius conſeruationem, qualia ſunt fides, ſpes, charitas.

Concluſio. ¶ Hoc tamen non obſtante ſit concluſio. Quòd homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium. Ita tenet Cano in relectione de pœnitentia, part. quarta in reſponſione ad ſecundum argumentum. Et probatur primò ex illo Eccleſiaſtici decimo quinto. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum; quòd placuerit ei dabitur illi: quoniam multa ſapientia Dei & fortis in potentia, &c. Item ratione ſic argumentor: Superius probauimus, hominem habere dominium bonorum ſuorum temporalium, & propriæ famæ; quia hæc omnia propria vniuſcuiuſque induſtria atque labore comparantur; ſed etiam bona ſpiritualia acquiruntur proprio labore, & propria diligentia: ergo ſimiliter iſtorū homo eſt dominus.

Explicatur obiectio quæ poterat eſſe. ¶ Nec obſtat, ſi dicatur, quòd homo acquirit bona ſpiritualia adiutus ſupernaturali auxilio Dei: quia ſicut acquiſitio bonorum ſupernaturalium non poteſt eſſe ſine auxilio ſpeciali, & ſupernaturali: ita etiam nec acquiſitio bonorum temporalium poteſt eſſe ſine generali Dei auxilio. Ex quo fit, vt ſicut hoc non impedit, quominus homo ſit dominus bonorum temporalium: ità etiam nec illud impediet, quominus ſit dominus bonorum ſpiritualium. Item: Ex eo, quòd homo non eſt dominus proprię vitæ, ſi committit furtum, aut fornicationem cum periculo ſuæ vitæ, peccat duplex peccatum: vnum contra præceptum, de non furando, aut fornicando: & alterum contra præceptum, de non occidendo: quia qui ſe exponit probabili periculo peccandi mortaliter, peccat mortaliter: ſed qui tranſgreditur aliquod præceptum diuinum, certum eſt illum amittere gratiam, atque charitatem, non tamen committit duplex peccatum, ſed vnum tantum, illud, ſcilicet, quod eſt contra præceptum violatum: nec huius rei alia poteſt aſsignari ratio, niſi, quòd homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium: ergo ita eſt affirmandum. Prætereà: Volenti ſe occidere corporaliter quiſque priuatus homo poteſt vim inferre, cogereque vel inuitum, ne ſe occidat, quam violentiam non licet inferre volenti ſe interficere ſpiritualiter, niſi ille, qui infert ſit ſuperior, vt omnes Theologi fatentur: ſed huius differentiæ nulla alia ſufficiens cauſa poteſt aſsignari, niſi quòd vitæ ſuæ corporalis nemo eſt dominus; ex quo fit, vt ſicut volenti alium occidere vim inferre quilibet poteſt, vt impediat; ita & ſeipſum interimere volenti: at verò vitæ ſuæ ſpiritualis vnuſquiſque eſt dominus, ex quo prouenit, vt iniuriam facias, ſi vim attuleris, non aliter, ac ſi domino pecuniarum pecunias ſuas etiam prodigè conſumēti manus ad impediendum inijcias violentas: ergo homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium. Et confirmari poteſt hæc ſententia ex D. Thom. infra. quæſtione ſexageſima quarta, articulo quinto, ad tertium, vbi dicit, quod homo conſtituitur dominus ſui ipſius per liberum arbitriū; & ſic licite poteſt diſponere de ſeipſo quantum ad ea, quæ ſubſunt libero arbitrio. Certum eſt autem, quòd bona ſpiritualia ſubiacent libero hominis arbitrio. Eſt tamen aduertendum, quòd bona ſpiritualia ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ Deus in nobis ſine nobis operatur, vt habitus ſupernaturales, & gratia, & etiam auxilium ſupernaturale Dei. Et hæc bona non ſunt tam propriè noſtra, nec ſumus ita domini illorum, ſicut bonorum temporalium, quia ſunt opus Dei & non noſtrum. Alia bona ſupernaturalia ſunt, quæ nos ipſi cū auxilio ſupernaturali Dei operamur, vt actus fidei, charitatis, & deniq; omnia opera meritoria. Et iſtorum

bonorum ſpiritualium, quia propria induſtria, & proprio labore acquiruntur propriiſsime dicimur domini. Quanuis etiam priorum bonorum eſt homo dominus, quantum ad illud, quod eſt, non cõmittere nouum peccatum iniuſtitiæ in illorum amiſsione, vt paulò ante dicebam.

Ad argumẽtum in contrarium.

¶Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Non enim ex præſtantia rei ſed ex poteſtate, quam quis habet ſupra illam, ratio dominij debet deſumi: & certum eſt, quod maiorem poteſtatem habet homo ſupra vitam ſpiritualem, quàm ſupra vitam corporalem, vt ex dictis patet.

¶Explicatis iam à nobis tribus ex quinque, quæ propoſuimus agere de dominio, nempe, quid ſit dominium, & quis habeat dominium, & quod ſit eius obiectum; conſequens eſt, vt dicamus de diſtinctione dominij, quando, ſcilicet, incepit dominiorum diſtinctio, quod erat quarto loco à nobis propoſitum. Ad cuius declarationem eſt prima difficultas.

Dubium.

Vtrùm conueniens fuerit fieri dominiorum diſtinctionem? Et pro parte negatiua arguitur primò ex Clemente Papa in quadam ſua Epiſtola, quæ refertur. 12. quæſtione ſecunda capit. dilectiſsimis.

1. argumentum.

Vbi dicitur: Communis vſus omnium, quæ ſunt in hoc mundo, omnibus hominibus eſſe debuit; ſed per iniquitatem alius hoc dixit eſſe ſuum, & alius iſtud: & ſic inter mortales ſacta eſt diuiſio: non autem poteſt eſſe, vt quod per iniquitatem ſuit introductum, aliqua ratione fuerit conueniens: ergo eſt dicendum, quod dominiorum diſtinctio non fuit conueniens.

Ad. 2. argumentũ.

¶Secũdo: Iure naturali omnia ſunt communia, vt conſtat ex D. Iſidoro lib. 5. Etymologiarum. & refertur diſtinct. 1. cap. ius naturale: ergo dominiorum diſtinctio non potuit eſſe conueniens. Probo conſequentiam: Nam id, quod eſt contra ius naturale, ex neceſsitate, debet eſſe iniuſtum, & iniquum, & ſic nulla ratione conueniẽs.

Confirmatio.

¶Et confirmatur: Contra rationem naturalem eſſe videtur, quòd quis abſque ſua culpa priuetur re, ad quam habet ius: ſed ante rerum diuiſionem quilibet iure poterat omnibus rebus vti; quibus iam, facta diuiſione, & rerum appropriatione, licitè vti non poteſt; & hoc abſque ſua culpa: ergo dominiorum diſtinctio fuit iniuſta; atque ex conſequenti non conueniens.

Sententia Platonis de rerum diuiſione.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd Plato in Timæo ſub nomine Socratis, enixè intendit probare, cõuenientiſsimum eſſe, quòd talis inter homines reſpublica inſtitueretur, vt omnia inter ciues non ſolum poſſeſsiones, verum vxores, atque nati eſſent communes. Præcipuum huius ſententiæ fundamẽtum erat, vt autor eſt Ariſtotel. lib. 2. Politicorũ ſtatim in principio, quia ſupponebat Plato pro certo, optimum eſſe ciuitati, ſi ſit maximè vnita, atque pacifica: ſicut enim diſcordijs, & litibus diſsipatur, ſic vnitate, & pace ſeruatur: & videmus, quòd inter ciues maiori ex parte lites, atque diſcordiæ fiunt propter proprios filios, & vxores, & poſſeſsiones; quæ ceſſarent iſtis communibus exiſtentibus.

1. cõcluſio.

¶In hoc tamen ſit prima concluſio: Quòd vxores in communi poſsiderentur, in nullo ſtatu fuit conueniens. Hanc ponit Ariſtot. libro ſecundo Politic. capitulo ſecundo, & tertio. Et probatur ex multis incommodis, quæ ex tali communitate ſequerentur, quæ referuntur, & explicantur à Iabello ſupra librum ſecundum Politicorum. tractatu. 1. quæſtione prima.

2. cõcluſio.

¶Secunda concluſio: Quòd in ſtatu innocentiæ res in communi poſsiderentur, erat valde conueniens. Probatur: Nam tũc nulla eſſet inter homines auiditas, ipſaque terra, vel inculta, ſua ſponte fructus tuliſſet, vel perparua indiguiſſet cultura, quam refugiſſet nemo; ex quo fieret, vt nullũ eſſet periculum, aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter homines oriretur diſcordia. Quod & olfeciſſe videtur Poëta Ethnicus, dum dixit: Ipſa quoque immunis raſtroque intacta nec vllis, ſauciata vomeribus per ſe dabat omnia tellus; contentique ciuis nullo cogente creatis, &c.

3. cõcluſio.

¶Tertia concluſio: In ſtatu naturæ lapſæ, & poſt peccatum, non ſolùm fuit conueniens, ſed & neceſſarium, vt rerum diuiſio fieret. Hanc ponit Ariſtoteles loco citato. Et probatur: Vno è tribus modis poteſt intelligi communitas poſſeſsionum. Primus eſt, quòd fundi ſint proprij, fructus verò communes. Secundus, quòd agri ſint cõmunes, & fructus diuiſi. Et tertius, quòd tã agri, quàm fructus ſint communes: ſed nullus horum eſt conueniens: ergo. Probo minorem. Et primò, quòd non ſit conueniẽs agros eſſe proprios, & fructus communes; Quia ſic daretur anſa diſcordijs cum labores eſſent impares (qui enim plures poſſeſsiones haberet plus laboraret) & tamen fructus æqualiter vnicuique pro cuiuſque neceſsitate obuenirent, quod nullus æquo animo ferret; ſed quiſque tantò plus fructuũ vellet percipere, quantò plus hauſit laboris.

laboris. Quòd autem nec etiam ſit conueniens, quòd agri ſint communes & fructus proprij, probatur: Quia ſic daretur hominibus occaſio ignauiæ, atque ſocordiæ ſingulis ad propria ardentiſsimis exiſtentibus, ad communia autem deſidibus, & languentibus: & idem ſequeretur incommodum, ſi fructus & fundi eſſent communes. Item probatur concluſio ex multis commodis, quæ ex diuiſione poſſeſsionum, & fructuum inter ciues ſequuntur, vt autor eſt Ariſtot. loco citato. Primum eſt, quòd ſeruatur pax & cõcordia inter homines: Dum enim plures vnum curant, communiter oriuntur iurgia atque litigia, vno volente, vt vno modo fiat, altero, aliter. Secundum, quòd poſſeſsiones fiunt magis fructuoſæ; quilibet enim naturaliter magis inſiſtit circa proprium, quàm circa commune. Nam quod commune eſt nullius eſſe reputatur, & ſic negligentius curatur. Tertium, quòd conſeruatur delectatio, quam quiſque naturaliter in ſeipſo, & in ſuo proprio bono habet. Sicut enim quilibet naturaliter amat ſeipſum, & ſeipſo delectatur, nec hoc eſt malũ, nec vanum, modo amet ſe, & delectetur, vt decet, vt dicit Ariſtoteles libro nono Ethicorum: ſic etiam naturaliter amat, & gaudet bonis proprijs, tanquam medijs deſeruientibus ſuæ conſeruationi. Hanc autem naturalem delectationem aufert qui bonorum communitatem conſtituit. Parum enim amatur, paruumque gaudium affert bonum, quod in dominio amantis non continetur, & tale eſt bonum commune. Quartum commodum eſt, quòd facta rerum diuiſione conſeruatur liberalitas inter ciues. Quemadmodum enim cõceſſa vxorum communitate, tolleretur temperantiæ virtus, quæ potiſsimum conſiſtit in eo, quòd quiſque ab alieno toro abſtineat: ſic etiam conceſſa poſſeſsionum communitate, tolleretur virtus liberalitatis, non infimum in republica locum tenens. Nam qui proprium non habet, liberalis eſſe non poteſt, cum non ſit actus liberalitatis conferre alteri communia, ſed propria; ſicut nec eſt opus eleemoſynæ, niſi de proprio. Poſſumus tandem probare noſtram concluſionem ex debito ordine in republica ſeruando. Nam neceſſarij ſunt in republica diuerſi ordines, diuerſæque claſſes hominum, ipſo etiam Platone conſentiente. Qui tres hominum ordines conſtituebat, ſcilicet, agricolarum, quibus etiam connumerantur opifices, & cuſtodum, hoc eſt, militum, ac nobilium reipublicæ tutelæ adſcriptorum, & legum prudentium, hoc eſt, eorum, qui ius dicunt. Sed iſti eſſe non poſſunt ſine rerum diuiſione: ſi enim omnia eſſent communia, quiſque recuſaret agricolarum onus, ad aliaque maiora officia anhelaret: & præterea imminente bello, niſi propria eſſent ſtatuta præmia, nullus vellet ſe periculo exponere: & denique quotquot poſſent ad gubernacula aſpirarent: ergo conuenientiſsimum fuit, vt rerum diuiſio fieret. Sed eſt aduertendum, nullum eſſe inconueniens, vt dicit Ariſtoteles libro ſecundo Politicorum, quòd cum diuiſione facultatum communicatio etiam in multis inter ciues obſeruetur, vt inter amicos ad conſeruandam vniuerſalem beneuolentiam. Quæ communicatio introducta fuit in Lacedæmonia; vbi ſeruis, & equis, & canibus, & vehiculis, puta, curribus, & plauſtris viciſsim vtebantur, tanquam ſi forent vniuſcuiuſque. Et in Creta legiſlator inſtituit quædam communia, ſcilicet, publica conuiuia temporibus determinatis celebranda, vt inter ciues maior familiaritas exiſteret. Imo etiam & nunc inueniuntur plura apud homines, quorum dominia non ſunt diuiſa, vt aer, cælum, elementa, piſces, & aues, &c.

Cōmoda ex rerum diuiſione orta.

Neceſſarius in republica diuerſus ordo hominum.

¶ Quarta concluſio: Dicere, quòd poſt naturam lapſam non fuit licitum rerum dominia diſtinguere, eſt aperta hæreſis. Probatur primò ex Concilio Conſtantienſi, vbi contrarium huius diffinitur contra Ioannem Hus, qui dicebat nulla ratione eſſe licitum, quod clerici aliquid in particulari poſsideant. Et ex Diuo Auguſtino in libro de hæreſi, capit. quadrageſimo, quo loco diſputat contra quoſdã hæreticos Apoſtolicos nominatos, ea ſolum ratione, quòd affirmarent non eſſe licitum Chriſtianis aliquid proprium poſsidere. Præcipuum huius hæreſis fundamentum deſumebatur ex illo Lucæ capite decimo quarto. Niſi quis renuntiauerit omnibus, quæ poſsidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus; cum tamen Chriſtus ibi non realem renuntiationem, ſed ſolum affectum prohibeat. Sic enim Chriſtiani debent eſſe affecti erga res exteriores, vt ſint parati omnia relinquere, ſi id poſtulet ſalus animæ. Nonnulli dicunt illis verbis contineri ſolum conſilium, & non præceptum. Sed hoc verum eſſe non poteſt: nam illa forma verborum, niſi quis renunciauerit, &c. manifeſtè continet vim præcepti, ſicut & illa: Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis; & illa: Niſi quis renatus fuerit, &c. & illa: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Poteſt

4. cōcluſio.

præterea probari noſtra concluſio ex illo Matthæ. capit. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata : ſi vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Quibus verbis apertè ſignificat Chriſtus ſine rerum abdicatione poſſe hominem Chriſtianum vitam æternam poſsidere.

Ad. 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, quod deſumitur ex Clemente & refertur. 12. quæſtio. 2. cap. dilectiſsimis. gloſſa ſuper illum locum interpretatur per iniquitatem, ideſt, per conſuetudinem iure gentium introductam, quæ repugnat iuri naturæ. Sed hæc expoſitio eſt ſtulta: nam quod iuri naturali repugnat, nec ius gẽtiũ, nec lex appellari poteſt. Quocirca hac interpretatione omiſſa, dico, quod Clemẽs ibi loquitur non de dominio, & proprietate rerum ; ſed de vſu, qui, vt ſupra diximus, cum neceſsitas poſtulat, debet eſſe communis. Per iniquitatem autem, atque peccatum fit, vt quis indigentiam patiatur, vno dicente, hoc eſſe ſuum, & altero, iſtud. Vel ſecundo reſpondetur, quòd Clemens non dicit rerum diuiſionem eſſe illicitam, ſed quod fuit orta ex peccato naturæ ; quod libentèr concedimus : nam, ſi homines non peccaſſent, nunquam dominiorum diſtinctio fieret. Naturalis enim ratio dictabat, vt omnia in communi poſſiderentur eo tempore, quo nec agri indiguiſſent cultura, nec in rebus diuidendis aliqua potuiſſet eſſe inæqualitas propter hominum innocentiam.

Ad 2. argumentũ. ¶ Ad ſecundum argumentum Scotus in quarto, diſtin. 15. quæſtio. ſecunda, concluſione ſexta, & *Sententia Scoti.* Gabriel eadem diſtinc. quæſtio. ſecunda, dicunt, communitatem rerum fuiſſe de iure naturali ante lapſum, tunc enim erat præceptum, vt omnia in communi poſsiderentur. Cæterum poſt peccatum præceptum illud fuit reuocatum ; & ſic appropriatio rerum contra nullum præceptum naturale eſt, quod nunc exiſtat. Sed hæc ſolutio *Impugnat Scotus.* Scoti eſt apertè falſa. Primò: Quia ius naturale eſt omnino immutabile, vt habetur expreſſe in capitulo non eſt peccatum. diſt. ſexta, vbi ex eo, quòd ius naturale ab exordio rationalis creaturæ incipiens, immobile manet, oſtenditur præcepta moralia, nempe. Non furtum facies. Non occides, &c. perpetuam habere immutabilitatem. Et in capitulo hæc quæ. diſtinctione quinta, etiam dicitur, quòd ius naturale non variatur tempore, ſed immobile ſemper manet. Si ergo rerum communitas in ſtatu innocentiæ iure naturali eſſet præcepta, vt affirmat Scotus, manifeſtè ſequitur, quòd etiam nunc perſeueraret ; quod eſt apertè falſum. Item: Si fuiſſet præceptum naturale de rerum communitate, aut illud eſſet vniuerſale obligans pro omni ſtatu, aut particulare obligans ſolum pro ſtatu innocentiæ. Primum dici non poteſt : quia ſic rerum proprietas etiam nunc eſſet illicita, & præcepto iuris naturalis contraria; quod non ſolum falſum, ſed & hæreticum eſſe diximus in quarta concluſione. Si autem dicatur ſecundum, ſequitur non fuiſſe neceſſarium, quòd præceptum illud in ſtatu naturæ lapſæ reuocaretur; ſiquidem erat particulare obligans ſolum pro ſtatu innocentiæ : & ſic ſententia Scoti ſecum continet repugnantiam. Præterea: Si præceptum illud iuris naturalis fuit reuocatum ; aut fuit reuocatum autoritate diuina, aut humana : non diuina ; quia, vt dicit D. Auguſtinus tractat. ſexto, ſuper Ioannem, & habetur in capitulo quo iure, diſtinctione octaua, ius diuinum in diuinis ſcripturis habetur ; nullibi autem in diuinis literis illius præcepti iuris naturalis reuocatio habetur, & ſic non poteſt dici, quòd fuit reuocatum diuina autoritate. Nec etiam humana: Quia, quòd autoritate ſuperioris ſancitum, & inſtitutum eſt, per inferiorem reuocari, aut retractari non poteſt. *D. Auguſt.*

Quocirca hac ſolutione omiſſa, alij aliter reſpondent, tum Alexandro de Ales, tertia parte, quæſtione vigeſima ſeptima, membro. 4. dicentes, quòd lex illa, qua rerum communitas præcipiebatur, appellanda eſt naturalis, ſi intelligatur inſtituta ſolum pro ſtatu innocentiæ ; cæterum mutato ſtatu, ipſa quoque lex amiſſa eſt. Itaque ſenſus huius ſolutionis eſt ; quòd in ſtatu naturæ integræ, erat præceptum iuris naturalis de conſeruanda rerum communitate : quod, quia erat particulare pro illo ſtatu tantum, adueniente peccato ceſſauit : & ſic rerum proprietas nunc contra nullum præceptum naturale eſt. Sed nec hæc ſolutio mihi ſatis probatur : tum, quia, vt paulò ante dicebam, id, quod eſt de iure naturæ, ſemper & pro omni ſtatu inuariabile manet : tum etiam, quia, licèt in ſtatu naturæ integræ hominibus eſſet valde res in communi poſsidere ; non tamen puto fuiſſe aliquam legem taliter illos obligantẽ, vt qui poſsiderent aliquid propriũ, facerent contra ius naturæ. *Sententia Alexãdri.* *Impugnat Alexãder.*

¶ Vnde aliter ad argumentum reſpondeo, quod quamuis nullum vnquam fuerit iuris naturalis præceptum, quo rerum communitas præcipiatur ; alioqui diuiſio dominiorum etiam nunc eſſet illicita, quod eſt *Vera ſolutio argumẽ*

eſt apertè falſum: adhuc tamen communitas rerum dicitur eſſe de iure naturali, non poſitiuè, ſed negatiuè. Pro quo eſt notandum, quòd, vt colligitur ex Diuo Thoma, infra quæſtione ſexageſima ſexta, articulo ſecundo, ad primum: dupliciter aliquid poteſt dici de iure naturali. Vno modo poſitiuè: quale eſt illud, quod ratio naturalis dictat faciendum eſſe, aut non faciendum; vt quod diſtinctè præcipit, aut prohibet: alio modo negatiuè: & eſt illud, quod ex dictamine rationis nec præcipitur, nec prohibetur; ſed neutro modo ſe habet. Hoc ſuppoſito dico, quòd communitas rerum eſt de iure naturali, non poſitiuè: ratio enim naturalis non dictat, aut præcipit, vt res in communi poſſideantur, ſed negatiuè, ea, ſcilicet, ratione; quia ſecundum ius naturale poſſeſsionum diſtinctio non eſt facta: & ſic rerum proprietas non eſt contra ius naturæ: ſed magis ipſi iuri naturali ſuperadditur per adinuentionem humanæ rationis, vt dicit D. Thom. loco citato. Vel ſecundo reſpondetur, diſtinguendo inter dominium & vſum; quòd quamuis res quantum ad dominium ex lege naturæ non ſint communes, ſunt tamen communes, quantũ ad vſum; quæ communitas adhuc manet in caſu extremæ neceſſitatis, in quo quilibet quibuſcunque rebus, etiam quantum ad dominium alienis pro ſua voluntate licitè vti poteſt: quod ſatis eſt ad hoc, vt res ex lege naturæ cõmunes dicantur.

Dupliciter aliquid dicitur de iure naturali

Ad confirmationem.

¶ Ad cõfirmationem reſpõdetur, quòd quãuis verum ſit, quòd ante dominiorum diuiſionẽ quilibet habebat ius vtendi quibuſcunque rebus, tamen poſtquam facta eſt diuiſio, ſolùm poteſt vti illis, quæ in proprio dominio continentur. Nec hoc eſt priuari re, ad quam habebat ius ſine culpa ſua, ſed eſt exercere diuiſionem, quæ multis & rationabilibus de cauſis facta eſt, vt diximus in tertia concluſione.

Impugnatur ſententia Platonis & eius fundamentũ deſtruitur.

¶ Ad fundamentum Platonis reſpondetur, ex mente Ariſtot. lib. 2. Polit. illud non conuincere. Tum, quia primum eius principium, nempe, optimum eſt ciuitati, quod ſit maximè vnita, vel maximè vna, eſt apertè falſum. Nam cùm ciuitas ſit communitas, & communitas ſit multitudo, & multitudo repugnet vnitati, non poteſt fieri, quod optimum illius abſolutè ſit vnitas, hoc enim eſſet deſtruere ciuitatem. Sed dices, Platonem non loqui de vnitate oppoſita multitudini abſolutè; ſed de oppoſita multitudini hominum diuerſarum conditionum, quales ſunt, diues, & pauper, nobilis & ruſticus; &c. hæc enim diſsimilitudo eſt, quæ parit lites, & inuidias, ſoluitque vnitatem ciuitatis; & ſic optimum eſt ciuitati, eſſe vnam, & indiuiſam. Sed contra hoc argumentatur Ariſtoteles tripliciter; & probat, melius eſſe ciuitati, ſi ſit in ea multitudo diſsimilium hominum, quàm tantum ſimilium. Primò: Nam ciuitas non eſt, ſicut exercitus, nec ſicut multitudo ordinata ad trahendum aliquod pondus, in quibus ſimilitudo congregatorum melior eſt: milites enim, quantò magis ſimiles tantò magis ad victoriam intendunt: & trahentes pondus, quantò ſimiliores tantò fortiores ſunt: ſed eſt ciuitas, veluti quoddam totum perfectum: videmus autem in naturalibus, & artificialibus, quòd totum perfectum conſtat ex partibus diſsimilibus, vt corpus animalis, imago, domus & veſtis, &c. & quæ ſunt ſimilium pactium, vt elementa, ſunt imperfecta: non ergo eſt optimum ciuitati conſtare ex ſola multitudine perſonarum ſimilium. Secundo: Neceſſe eſt eſſe in ciuitate aliquos principantes, & aliquos ſubditos: nec eſt poſsibile omnes ſimul principari, & omnes ſubijci: ſed non poſſunt eſſe aliqui principantes, & aliqui ſubditi, ſiue perpetuò, ſiue viciſsim, niſi ſit in ciuitate diſsimilitudo hominum: differt enim ſpecie principans, vt ſic, à ſubdito, vt ſic, cum ſint oppoſitarum conditionum: ergo ciuitas non poteſt conſtare ex ſola multitudine hominum ſimilium, & eiuſdem conditionis. Tertiò: Ciuitas differt à domo, vt docet Ariſtoteles libro primo Politicorum, in eo, quod licèt in domo ſint neceſſaria vitæ, non tamen ſunt omnia ſufficientia: hæc enim habentur per diuerſa negotia, & & per diuerſa officia, & artificia, quæ exercentur in ciuitate: ſed diuerſa officia, negotia, & artificia requirunt diuerſitatem hominum, & qui ſunt Doctores non ſunt milites, nec mercatores ſunt fabri: ergo principium aſſumptum à Platone, nempe, optimum eſt ciuitati eſſe maximè vnam, eſt falſum. Poteſt prætereà probari, quòd ratio Platonis non conuincit ex eo, quòd vnitas, quam ipſe conſtituit, maximas parit lites atque diſcordias, vt ex ſupra dictis patet: & ſic non poteſt eſſe optima ciuitati.

Alterũ argumentum ad probandam rerum communitatem.

¶ Sed vltra hæc poteſt eſſe aliud argumentum ad probandum, quòd communitas rerum fuerit conueniens: Chriſtus Dominus conſuluit ſuis ſectatoribus eam vitæ rationem, quæ melior, atque vtilior erat; conſilia enim Euangelij ſemper dantur de meliori bono: ſed conſuluit, vt nihil proprium haberent, ſed viuerent

de communi, ex quo factum fuit, vt in primitiua Eccleſia, quòd feruentius omnium amor coaleſceret, in cõmuni viuerent, quo exemplo monachorum vitæ fuerunt inſtitutæ: ergo communitas rerum eſt conuenientior, quàm diuiſio. Et confirmatur: Nam Actorum capit. 5. Ananias dicitur interfectus propterea quòd partem agri venditi ſibi reſeruauit: ex quo colligi videtur, non ſolùm fuiſſe conſilium, ſed & præceptum, res in communi poſsidendi.

Confirmatio.

Nota primo pro ſolutione argumenti.

¶Pro ſolutione huius argumenti aduertendum eſt primò, poſſe eſſe aliqua meliora alijs ſimpliciter, & abſolutè, quæ tamen comparata ad particularia ſubiecta, ſunt deteriora; vt volare, vel eſſe incorporeum abſolutè meliora ſunt, quàm non volare, vel eſſe corporeum: tamen reſpectu hominis ſunt deteriora. ¶Secundo eſt aduertendem aliqua fieri, quæ ſi comparentur paucis hominibus, ſunt conuenientia: cæterùm comparata reſpectu totius generis humani, ſunt noxia & nociua; vt vacare contemplationi per ſe, & reſpectu paucorum hominum eſt præſtantiſsimum: tamen reſpectu totius rei publicæ eſt nociuũ, & peſtilentiſsimũ. Hoc ſuppoſito dico, quòd quamuis ſimpliciter, & per ſe loquendo, melius ſit in communi viuere, quam res priuatim poſsidere; imò religioſis, & alijs, qui Deo vacare volunt, melius eſt ſic viuere, quam alio modo: tamen vniuerſo generi humano melior eſt poſſeſſio rerum in particulari, propter rationes iã dictas. Vnde ad argumentum reſpondetur conceſſa maiori, atque minori, negando cõſequentiam; ſi loquamur de conuenientia reſpectu totius generis humani. Ad hoc enim, vt aliqua res poſsit eſſe in conſilio ſatis eſt, quòd ipſa per ſe ſit bona, & quod certo generi hominum ſit vtilior, quamuis omnibus in communi non expediat, vt eſt videre in cœlibatu, & caſtitate, quę ſunt in conſilio, tamen ſi ab omnibus in communi amplecterentur eſſent peſtilentiſsima, & reſpectu aliquorum ſunt meliora. ¶Ad confirmationem deſumptam ex exemplo Ananiæ, Medina Cod. de Reſtitutione. quæſtio. 1. dicit, quòd in ſtatu primitiuę Eccleſiæ forſã Chriſtiani vouebant viuere in communi, & ſic Ananias fuit interfectus, tanquam voti trãſgreſſor. Sed hæc ſententia mihi non placet. Nam, vt conſtat ex verbis D. Petri, eo loco dicentis, Nonne manens tibi manebat, & venundatum erat in tua poteſtate; quare põſuiſti in corde tuo hanc rem? non es mentitus hominibus, ſed Deo, &c. liberum erat Ananiæ, vel non vendere agrum, vel ſi venderet pecuniam ſibi reſeruare, & ſic nõ fuit interfectus, quia fecit cõtra votum; ſed quia voluit decipere Diuũ Petrum, & in eo Spiritum ſanctum, perſuadens illi ſe totum agri pretium fidelium communitati obtuliſſe, cũ tamen ſibi partem reſeruaſſet. Nec ex hoc aliquid ſequitur contra noſtram concluſionem.

Nota ſecũdo.

Reſpõdetur ad argumẽtum.

Ad confirmationem.

Dubium de iure quo rerum diuiſio facta fuit.

¶Suppoſito iam, rerum diuiſionem poſt peccatum fuiſſe toti hominum communitati cõuenientẽ, conſequẽs eſt diſputare, quo nã iure, & qua lege hæc rerũ diuiſio fuerit facta, & ꝙ fuerit facta iure naturali probat. Id eſt de iure naturali, quod ratio naturalis dictat eſſe faciendum: ſed ratio naturalis dictat, quòd ad pacificum hominum ſtatum, & ad tranquillitatem reipublicæ ſeruandã res diuidantur, vt conſtat ex dictis: ergo rerum diuiſio eſt de iure naturali. Et confirmatur: De iure naturæ eſt, quòd ea, quæ nulli⁹ ſũt, ſint primò occupantis, vt dicitur, Inſtituta de rerum diuiſione §. ferè, ſed prima rerum diuiſio facta fuit per occupationem: ergo rerum diuiſio iure naturali eſt facta.

1. cõcluſio.

¶In hoc tamen ſit prima concluſio: Negari non poteſt, aliquarum rerum dominia iure naturali fuiſſe hominibus diuiſa. Probatur: Iure naturæ vnuſquiſque eſt dominus ſuæ famæ, & propriarum ſuarum actionum: ergo aliquarum rerum dominia iure naturali ſunt diuiſa.

2. cõcluſio.

¶Secunda concluſio: Rerum externarũ diuiſio nulla lege naturali, aut diuina eſt facta. Et quidem, quòd non ſit facta lege naturali probatur: Nam alias ſequeretur, vitam eorum, qui in communi viuunt, eſſe cõtra naturam: conſequens autem eſt hæreticum, vt ex ſupra dictis patet: ergo. Item: Iure naturali omnia ſunt communia, vt habet commune axioma, tam Philoſophorũ, quàm Theologorum: ergo non poteſt fieri, quòd eadem bona ex eodem iure ſint particularia; atque ex conſequenti nec diuiſa. Quòd autem, nec etiam ſint diuiſa iure diuino, probatur, ex D. Auguſt. tract. 6. ſuper Ioannem, & refertur in cap. quo iure. d. 8. dicẽte: Quo iure defendis villas Eccleſiæ? diuino, an humano? Diuinum ius in ſcripturis habemus, humanum in legibus regũ. Vnde ergo quiſque poſsidet, quod poſsidet? nonne iure humano? Tolle iura Imperatorum, quis audeat dicere: Hæc villa mea eſt, &c. Item ratione ſic argumentor: Lex diuina, qua legimus rerum dominia hominibus fuiſſe conceſſa, loquitur in communi, nulla facta rerum diuiſione, vt conſtat ex illo Geneſ. cap. 1. Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eã, & dominamini piſcibus ma-

tis,& volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus,quæ mouentur ſuper terram,&c. Eademque ferè verba dicta fuerunt capit. 6. ergo iure diuino non fuit facta rerum diuiſio. Et ſiquis obijciat,quòd iure diuino, vt conſtat ex ſacris literis, terra promiſsionis fuit facta propria populi Iſraelitici,& Dauid fuit eodem iure conſtitutus Rex,& denique Deus præcipiebat,quòd decima pars fructuum offerretur Leuitis; Reſpondeo, noſtram concluſionem eſſe intelligendam in vniuerſali: cũ quo ſtare poteſt,quòd Deus ſua autoritate particularia quædam dominia aliquibus conceſſerit.

3. Concluſ.

¶Tertia concluſio: Prima rerum externarum diuiſio facta fuit iure gentium, licèt poſteà iure ciuili plures earundem rerum diuiſiones acceſſerint. Hæc concluſio duas continet partes. Prima eſt,quòd prima rerũ diuiſio facta fuit iure gentium. Secunda, quòd plures earundem rerum poſteà diuiſiones iure ciuili acceſſerunt. Prima pars probatur: Hoc intereſt inter ius naturæ,& ius gentium,quòd quæ pertinent ad ius naturæ, vel ſunt prima principia naturæ, vel abſolutè ſequuntur ex primis principijs: at verò quæ ſunt de iure gentium, non ſequũtur abſolutè, ſed facta quadam ſuppoſitione,vt diximus ſupra quæſt. 57. art. 3. ſed prima rerũ diuiſio colligitur ex principijs naturæ,non ſimpliciter, & abſolutè; ſed facta quadam ſuppoſitione: ergo pertinet ad ius gentium. Conſequentia cum maiori eſt nota;& minor probatur. Nam,quia natura hominis abſolutè conſiderata, neceſſariũ eſt, quòd pecora alantur,& agri colantur,vt ſic hominibus ſuppetat cibus, fit,vt hæc pertineant ad ius naturæ. Cæterùm, quia poſt peccatũ primi parentis natura hominis corrupta manſit; & ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad commune, idcircò neceſſarium fuit, quòd agri atque poſſeſsiones diuiderentur: quare iure gentium id fuit factum. Et ſiquis quærat: Quis nam fuerit primus, qui huiuſmodi diuiſionem fecit,nonnulli reſpondent,primũ diuiſorem fuiſſe Adam. Contra quod nonnulli argumentantur: Adam non habuit regiam poteſtatem, autoritatemue reipublicæ coërciuam; ſed ſolum fuit paterfamilias, qui filijs diſtribuere,niſi proprium peculiũ non potuit: ergo prima rerum diuiſio non fuit facta ab Adam. Cæterùm, quamuis hoc argumentum vim non habet, tum,quia eſt valde probabile,quòd primus parens (licèt nullibi legatur) autoritatem habuit principis,eodem iure, quo fuit ſolus primuſq; parens humani generis;nõ enim eſt veroſimile quod aliquo tempore fuerit mundus abſque humano principe, qui poſſet male facta vlciſci: tum etiam,quia iure paterno poterat ſuas facultates, quibus abũdantiſsimè affluebat,filijs diſtribuere: imo non eſſet abſurdum affirmare fuiſſe dominum totius orbis: ſiquidem erat ſolus,& mundus propter hominem factus eſt: non tamen exiſtimo, quòd prima rerũ diuiſio fuit facta ab Adã. Nam cum illa ſit de iure gentium, vt diximus,non ab aliquo in particulari,ſed ab ipſis hominibus tacitè vel expreſſè conſentientibus,introductam fuiſſe,eſt dicendum, iuxta explicata à nobis ſupra. quæſt. 57. art. 3. Hoc enim intereſt inter ius gentium,& ciuile; quòd illa, quæ iure gentium ſtatuũtur nec indigent principe, nec vllo reipublicæ conſenſu; ſed ratio naturalis ea homines docet,quare ex condicto poterant filij Adã ac deinceps nepotes & pronepotes fundos, & agros occupare,& peculium augere,ipſa docente ratione. At verò ea,quæ ſunt de iure ciuili, niſi ab aliquo principe,vel à republica legem ferente, ſtatui nõ poſſunt.

Diuiſioni iure gentiũ facta, plures poſtea acceſſerũt ex iure ciuili.

Secũda pars concluſionis, nempe, quòd primæ rerum diuiſioni plures poſteà iure ciuili acceſſerunt,eſt adeò clara & manifeſta, vt nõ indigeat probatione. Certũ eſt enim,quòd temporum lapſu reipublicæ imperium ſuũ & regnorum dominia in Reges tranſtulerunt,vt habetur in lege, quod principi placuit. ff. de conſt. princip. atque deinde per legem Agrariam communes agri fuerũt diuiſi, & denique ſunt plura alia de dominiorum diuiſione contenta in iure tam ciuili, quàm canonico.

Ad argum.

¶Ad argumentum in contrarium factũ; reſpondetur,id eſſe de iure naturæ,quod ratio naturalis abſolutè conſiderata dictat eſſe faciendum: modo rerum diuiſio non eſt huiuſmodi: non enim ſequitur ex principijs naturæ abſolutè,ſed facta ſuppoſitione, nẽpè,quod hominis natura poſt peccatũ corrupta manſit, atque ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad cõmune: & ſic eſt de iure gentium. Ad confirmationem reſpondetur, quòd res exteriores ex iure naturæ dicuntur eſſe primi occupantis, quantum ad fructus illarum,non quantum ad dominium. Ad hoc enim, vt aliqua res ſit alicuius,neceſſe eſt, quòd accedat vel ius gentiũ,vel ius ciuile eius dominium conferens.

Incipit diſputatio de tranſlatione dominij.

¶Vltimum eorum, quæ de dominio tractanda propoſuimus, erat, de tranſlatione dominij. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quòd dominia poſſunt transferri vno è duobus modis, ſcilicet, vel voluntate

domini, vel ordinatione legis. Quæ poteſt eſſe duplex. Nam vel cohibet voluntatem domini, ne volens transferat dominium in alterum; vel transfert dominium ipſo domino inuito. Dicemus ſuo ordine de vtraque ratione: Et primò de tranſlatione dominij per propriam voluntatem. Et ſic eſt prima difficultas, vtrùm quiſque naturali iure valeat propria voluntate rei ſuæ in alterũ dominium transferre, ad cuius explicationem breuiter, quoniam de hac re plura in ſubſequentibus ſumus dicturi, ſit prima concluſio: Maximè eſt homini naturale, propria voluntate rerum ſuarum in alterum transferre dominium. Probatur ex Inſtituta de rerum diuiſione. §. traditione. & ex. l. quam. §. literæ. ff. de acquirendo rerum dominio. Vbi dicitur; Nihil naturali æquitati eſſe magis cõueniens, quàm voluntatem domini rem ſuã in alterum transferre volentis ratam habere. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui habet dominium alicuius rei, ex conſequenti etiã habet poteſtatem vtendi illa in omnes vſus à lege non prohibitos, vt diximus ſupra in definitione dominij: ſed poſſe alienare res proprias earum dominium in alterum trãſfundendo eſt optimus vſus illarum: inde enim liberalitas, & magnificentia exiſtunt: ergo eſt maximè naturale homini propria voluntate rerum ſuarum in alterum dominium transferre. Et confirmatur: Fundamẽtum naturale, & diuinum dominij rerum, eſt humana ratio, atque libertas: quia enim Deus hominem ad ſui imaginem condidit, hoc eſt, rationalem, & liberum, per quam rationem, & libertatem habet dominium ſuarum actionum: inde factus eſt aliarum rerum dominus, iuxta illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã, vt præſit piſcibus maris, &c. ergo eſt valde naturale homini, quód, ſicut per voluntatem conſtituitur dominus: itá etiam per eandem poſsit rerum ſuarum dominium à ſe abdicare.

Dubium. (margin)

1. Concluſ. (margin)

Maximè naturale eſt homini propria voluntate rei dominium transferre. (margin)

An actus interior ſit ſufficiens transferre dominium. (margin)

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco; vtrùm ſolus actus interior ſufficiens ſit ad transferendum rerũ dominium. Verbi gratia: Ego tacitus apud me dico, Do Petro centum: dubium eſt, an eo ipſo ſit tranſlatum dominium: itá, vt tenear adimplere promiſsionẽ; vel potiùs vltra id requiratur aliquis actus exterior? Almainus in. 4. diſt. 15. quæſt. 1. & Thomas de Argentina in materia de matrimonio. quæſt. 1. dicunt ſolo actu interiori non transferri dominium. Idque probant: Nam matrimonium non contrahitur ſolo actu interiori; quamuis enim vterque coniugum interius conſentiat, niſi conſenſum exprimat actu exteriori, neuter corporis alterius dominium acquirit; & idem dicendum videtur de tranſlatione dominij cuiuſcunque alterius rei. Hæc tamen ratio nihil valet. Nam matrimonium eſt contractus mutuus: Dupliciter enim poteſt fieri dominij tranſlatio. Vno modo per mutuum contractum, in quo vltrò citroque naſcitur obligatio, vt in matrimonio, & in venditione, vt dicitur in. l. Labeo. 2. ff. de verbo. ſignificat. Et in his certum eſt, non fieri tranſlationem dominij per ſolum interiorem voluntatis actum; ſed vltra illum requiri ſigna exteriora, quibus contrahentes certi fiant de mutua voluntate. Alio modo fit tranſlatio dominij ſine mutuo contractu, vt in donatione. Et de hoc ſolum loquimur in præſenti, quando quærimus; vtrùm ſolus actus interior ſit ſufficiens ad transferendum rerum dominium. Et cum donatio interior nõ ſit iſte actus elicitus à voluntate, volo donare, ſed iſte, do; ſicut nec iſte actus, volo vouere, eſt votũ, ſed iſte, voueo, vel promitto: quando dubitamus, vtrùm per ſolum interiorem actum transferatur dominium, non eſt ſermo de iſto actu, volo dare, ſed de iſto, do.

Sententia Almaini & aliorum. (margin)

¶In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò, certum eſſe, quòd qui talẽ actum habuit, verbi gratia, do Petro, vel Hoſpitali centum aureos nulla lege ciuili cogi poteſt ad talis actus interioris adimpletionem, quo ad vſque foris fuerit explicatus. Lex enim ciuilis ſicut nec Eccleſia, non iudicat de occultis, hoc eſt, de iſtis, quę ad forum exterius deduci non poſſunt, quales ſunt actus animæ purè interiores. ¶Secũdò: Etiam eſt certum, quòd poſito tali actu interiori, non ſtatim transfertur dominium in alterum, ſed ſemper manet in eo, qui talem actum habuit, vſq; ad realem donationem. Nam cum dare ſit correlatiuum eius, quod eſt accipere, quandiu non eſt, qui accipiat, non eſt datio, nec tranſlatio dominij, certum eſt autem, quòd quando donatio fit ſolo actu interiori, nullus eſt, qui accipiat. Item: Ego non poſſum transferre dominiũ in alterum, ipſo inuito: ſed quandiu tacitus apud me habeo huiuſmodi voluntatem interiorẽ, alter non conſentit: ergo non transfertur dominium. Et confirmatur ex cõmuni conſenſu iuriſperitorum, qui dicunt ad tranſlationem dominij ſemper eſſe neceſſariam actualem exhibitionem rei, quæ donatur: exhibitio autem nihil aliud eſt, quàm, quòd vnus palam faciat, ſe dare, & alter accipiat. Itaque hæc certa ſunt.

1. Certum. (margin)

2. Certum. (margin)

¶Sed dubium eſt, vtrùm donatio facta

solo

Pactus difficultatis. ſolo actu interiori obliget dantem in conſcientia ad hoc, vt ſatisfaciat, vel potius poſſit reuocare ſuum actum interiorẽ quoties voluerit, antequam fiat acceptatio? Martinus de Ledeſma in. 1. part. 4. quæſt. 18. art. 3. dubio. 10. quamuis vtranq; partem probabilem exiſtimet, probabilius tamen atque ſecurius eſſe dicit, quòd datio facta ſolo actu interiori, ſicut & promiſsio, tenet & obligat dantem in conſcientia, vt ſatisfaciat.

Sententia Martini de Ledeſma.

1. Argum. Quam ſuam ſententiam probat pluribus argumentis. Primò ſic: Voces ſunt ſigna conceptus: ergo ſi vox obligat, non eſt, niſi ex vi conceptus: atq; ex conſequẽti magis obligat conceptus. Et confirmatur: Mentalis donatio eſt quædam loquutio: ergo ſi non impleatur, non poteſt carere mendacio, quod de intrinſeca ſua ratione eſt peccatum.

2. Argum. ¶ Secundò: Qui ſolum mente de re aliqua deliberat, illamq; facere proponit, nõdum eſt obligatus: ergo qui mente loquens tali deliberatione adhibet abſolutam donationem dicens, verbi gratia: Do tali indigenti talem pecuniam, aliquid obligationis ad præcedentia adijcit, atq; ex conſequenti manet obligatus. Probo conſequentiam: Nam plurimum intereſt inter actum & deliberationem.

3. Argum. ¶ Tertiò: Qui talem donationem mentalem in ipſa mente iuramento firmaret, vinctus manſiſſet ad ſoluendum: ſed iuramentum promiſſorium non obligat, niſi virtute præcedentis donationis, aut promiſsionis: ergo ipſa mentalis donatio, aut promiſsio iã obligabat.

4. Argum. ¶ Quartò: Si ille, qui poſtquam aliquid alicui ſola mente donauit, nullam aliam mente conciperet donationem, ſed præteritam amico ſignificaret, dicens, Nihil tibi nunc do, ſed heri apud me, hoc tibi dedi, vide an acceptes raptamq; habeas meam donationem: & alius dicat, Accepto, iam obligatus manet, & nõ, niſi prioris donationis virtute: ergo prius obligabatur, atque ex conſequenti ſola donatio interior obligat dantem in conſcientia: Nec valet, ſi dicatur, donationem pendêre ex alterius acceptatione, & ideò antequàm ipſe nouerit non tenet talis donatio: Nam, eſto ita ſit, quòd donatio pendet ex alterius acceptatione, in præſenti ſolum intendimus probare, quod ille, qui alteri ſola mẽte aliquid donat, tenetur in conſcientia id ei ſignificare, & ſi voluerit acceptare tenebitur ei dare: hoc enim ſatis eſt ad hoc, vt dicamus interiorem donationem iure naturæ obligare illi foro conſcientiæ.

Vlt. Arg. ¶ Vltimò ſic argumentor: Promiſsio purè mentalis tenet in conſcientia, vt eſt videre in voto ſolo actu interiori emiſſo: ergo idem eſt dicendum de abſoluta donatione. Probo conſequentiam: Nam maioris virtutis videtur eſſe donatio, quã promiſsio. His tamen non obſtantibus ſit ſecunda concluſio. Quamuis opinio Ledeſmij ſit probabilis, probabilior tamen, atq; verior eſt illa, quæ affirmat quòd donatio, aut promiſsio ſolo actu interiori homini facta nullam obligationẽ inducit in conſcientia: ſed poteſt qui illam fecit, aut celare, aut reuocare, cum voluerit.

2. Concluſ.

Hæc ſententia videtur eſſe D. Thom. infrà quæſt. 88. art. 1. vbi ſic dicit: Promiſsio, quæ ab homine fit homini, nõ poteſt fieri, niſi per verba, vel quæcunq; exteriora ſigna. Et eadem eſt ratio de donatione. Et in. 4. diſt. 38. quæſt. 1. artic. 1. quæſtiuncula. 1. etiam dicit, quòd homo per ſolam voluntatem non poteſt obligari, niſi ſolum illi, qui voluntatis eſt cognitor. Et ratione ſic argumentor: Quandiu homo apud ſe retinet interiorem donationem, quam fecit, alter non habet ius ad rem: ergo nullam illi facit iniuriam aut tacendo, aut reuocando donationem. Conſequentia patet: quia, vbi non eſt ius, iniuria eſſe non poteſt: & antecedens probatur: Poſito tali actu interiori, non ſtatim transfertur dominium in alterum, ſed ſemper manet in eo, qui talem actum habuit vſque ad actualem donationem, vt paulò antè dicebam: ergo alter nullum ius habet ad rem.

Donatio ſolo interiori actu facta nullã obligationem inducit.

Item: Si ex mea interiori donatione, aut promiſsione aliqua orietur obligatio, ea ortum haberet ex lege, quam mea interiori & priuata volũtate condidi: ſed huiuſmodi priuatæ legis eadem voluntate, qua conſtituuntur, poſſunt & reuocari, quandiu ab alio non fuerit facta acceptatio: ergo. Et confirmatur: Nam cùm naturale ſit hominibus, verbis, aut ſignis ſuos conceptus ſignificare, ratio poſtulare videtur, vt ante ſignificatam promiſsionẽ, nulla inter illos reſultet obligatio. Ex dictis infertur, quòd quamuis ſit naturale homini propria voluntate rerum ſuarum transferre dominium in alterum, non tamen illud trãſfert, niſi verbis, aut ſignis exterioribus eius voluntatis indicium faciat, accepteturq; ab illo, cui res confertur.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Lex humana poteſt prohibere dominis, ne res ſuas in alios transferant, atq; etiam poteſt ipſis inuitis, dominij tranſlationem facere: eſtque hoc valde conſentaneum humanæ naturæ, atq; rationi. Probatur: Nam cùm homo naturaliter ſit animal ſociabile, atque ciuile, & vita mortaliũ in vnum conſiſtere non poſsit, niſi publica autoritate, quæ & cuſtos reipublicæ, & iuſtitiæ vindex ſit, in pace contineatur: ratio ipſa poſtulat, vt talis in republica autoritas ſit, quæ poſſit &c.

Lex humana poteſt prohibere rerum trãſlationem.

ſit & ea, quæ ad cuſtodiam, & illa, quæ ad iuſtitiæ vindictam ſpectant, exhibere. Ad legitimam autẽ cuſtodiam primò eſt neceſſarium, vt ciuibus ità proſpiciat, vt antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, ſua bona non dilapident: & ſic prohibet ne pupilli de bonis ſuis diſponant. Eſt etiã neceſſarium, vt ſumptus eidem reipublicæ neceſſarios à ciuibus colligat: partes enim iure naturæ ſunt propter totum. Ac deniq; tanquam iudex, & cuſtos iuſtitiæ debebit maleficia vlciſci: & ſic poterit quemlibet ciuem, ſicuti vita, ità & bonis priuare, ipſis inuitis. Ex dictis infertur, quòd ſicut eſt naturale homini, vt quiſque pro ſua voluntate poſsit de ſuis bonis diſpenſare: ità etiã eſt eidem maximè naturale, quòd id non faciat, humana lege prohibente. Quare prætor in l. 1. de minoribus inquit, quòd naturalem æquitatem ſequutus, cauit, ne pueri, quorum conſilium infirmum eſt, multorũque inſidijs expoſitum, ſuam diſpenſarent ſubſtantiam. Et Vlpianus in l. 1. de pactis, etiam dicit, æquitatem naturalem eſſe; quòd qui in tenera ætate de rebus ſuis paciſcuntur, fidei ſuæ ſtare non obligentur. Et ſic apparet, qualiter prima & tertia cõcluſiones, quæ primo aſpectu ſecum pugnare videntur, ex iuris naturalis viſceribus colligũtur.

Ad. 1. arg. pro ſentẽt. Martini de Ledeſma. ¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta Martini Ledeſmij contra ſecundam concluſionem. Vnde ad primum reſpondetur, quòd quanuis verum ſit, quòd voces ſunt ſigna conceptus, & quòd voces obligant propter conceptus: non tamen inde licet inferre, quòd ſolus conceptus poteſt inducere obligationem: ſed quod actus interior requiritur ad obligationem. Quod quidem verum eſt. Quanuis enim quis exteriùs proferat aliquam promiſsionem; ſi tamen non habet animum illam adimplendi; non tenebitur in conſcientia ad illius impletionem. Et idem eſt dicendum de eo, qui tantùm interiùs, quidquam promittit, aut donat alteri homini. Itaq; & actus interior & exterior ſunt neceſſarij ad hoc, vt donãs, vel promittens maneat in conſcientia ligatus. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam cùm mendacium, vt dicit Magiſt. in. 3. d. 38. ſit falſa vocis ſignificatio, cum intentione fallendi, & ille, qui mente donat, quanuis poſteà non adimpleat donationem, ſed illã reuocet, non faciat id cum intẽtione fallẽdi, ſed vtens iure ſuo, quo poteſt proprios actus, quorum verè eſt dominus, quãdo voluerit reuocare; dũmodo ab altero non ſit facta acceptatio, nullo modo poteſt dici talem reuocationem aliquòd in ſe continere mendacium. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negãdo conſequentiam. Et ad probationem dico, quòd quanuis interſit multum inter actum abſolutum, & deliberationem, quantum attinet ad ipſorum naturam; tamen quantum ad id, quod eſt inducere obligationem in conſciẽtia, ſunt æquales; quando actus abſolutus mente tãtum retinetur, nec illius ab aliquo ſit exterior acceptatio. *Ad. 2. arg.* ¶ Ad tertium reſpondetur, concedendo, quòd qui donationem mentalem iuramento firmaret, vinctus maneret ad ſoluendum. *Ad. 3. arg.* Et quando dicitur, quòd iuramentum promiſſorium non obligat, niſi virtute præcedentis promiſsionis; & ſic videtur, quòd promiſsio mẽtalis anteà obligabat; dico, ſenſum eſſe, quòd non obligat tale iuramentum, quando promiſsio ſine diſpendio ſalutis æternæ adimpleri nõ poteſt, vel eſt contra bonos mores, vt dicitur in capit. non eſt obligatorium. de regulis iuris, in 6. Cum hoc tamen ſtat, quòd promiſsio, vel donatio, quæ ex ſe obligationem non induceret, appoſito iuramento ſit obligatoria; vt eſt videre in eo, qui promittit ſoluere vſuram, aut dare latroni, ipſum occidere volenti, centum aureos: tales enim promiſsiones, niſi iuramento firmentur, nullæ ſunt, vt infrà dicemus in materia de iuramento. Et idem contingit in promiſsione, aut donatione purè mentali, quæ, niſi iuramentũ apponatur, obligationem inducere non poteſt; quanuis rationes ſint diuerſæ. Promiſsio enim facta de ſoluendo vſuras, vel de dando latroni aliquam pecuniam, quando non apponitur iuramentum, non obligat; quia non continet plenam libertatem: ſic enim promittit, vt promittere nollet. At verò donatio, vel promiſsio purè mentalis, non appoſito iuramento, propterea nõ eſt obligatoria; quia quandiu exterius nõ profertur, nec ſit acceptatio ab alio, donãs, vel promittens eſt potens reuocare talem donationem, vt diximus in probatione ſecundæ concluſionis. ¶ Ad quartum reſpondetur, cõceſſa maiori, negando minorem. *Ad. 4. arg.* Non enim præciſè ex virtute prioris donationis naſcitur obligatio in caſu argumenti; ſed ex illa ſimul cum manifeſtatione & acceptatione illius, cui fuit facta donatio. Vtrumq; enim eſt neceſſarium ad hoc, vt illa obliget in cõſcientia, vt modo dicebamus. ¶ Ad vltimum reſpondetur, negando, quòd promiſsio purè mentalis obliget in conſcientia, niſi illa fiat Deo, qui intuetur corda hominũ: quod etiam inuenitur in donatione: & ſic nõ differunt quantum ad hoc. *Ad. vltim.*

¶ Nunc

De tranſlatione dominij ſecundũ legis ordinationem. ¶ Nunc diſputãdum eſt de altero modo, quo poſſunt dominia transferri, ſcilicet, ſecundum legis ordinationem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd leges & iura principum, ſicut in initio res ſingulas ſingulis addixerũt, ita etiam nunc diuiſione facta poſſunt eaſdem res ab vno in alterum transferre, præcipereq; dominis, vt non pro ſuo libito, ſed ſecundum leges talium rerum faciãt alienationem. Secundò etiam eſt certum; quòd leges non ſolum poſſunt impedire translationem dominij, præcipiendo, ne fiat, id eſt, inducendo culpam, & adhibendo pœnam; verùm etiam faciendo, vt cõtractus ſit nullus, & tranſlatio irrita. Et item non ſolum poſſunt mihi præcipere, vt bona mea alteri reſignem; verùmetiam me inuito illorum dominium in alterum transferre. Et ratio eſt: Nam cùm reſpublica ex natura rei ſit domina bonorum ſuorum ciuium, fit, vt pro cõmuni vtilitate poſſit de illis diſponere, nihil minus, quàm ſi iuris ſui eſſent. Itaq; in genere hæc certa ſunt.

Dubiũ graue de trãſlatione dominij per cõtractum iure inualidum. ¶ Sed in particulari exiſtunt multæ & graues difficultates. Prima eſt; vtrùm per contractum; qui iure ciuili eſt nullus, dominiũ transferatur. Quod eſt quærere, vtrùm lex cùm irritat aliquem contractum; ita irritet, vt ſtando in foro conſciẽtiæ dominiũ trãſferatur, vel potiùs tantùm ſit irritum in foro contentioſo. Ad cuius explicationem ad uertendum eſt, quòd dupliciter aliquis cõtractus poteſt reddi ipſo iure nullus. *Dupliciter aliquis contractus poteſt reddi iure nullus* Vno modo ex parte contrahentis: quia, ſcilicet, perſonæ redduntur inhabiles ad contrahendum; vt contingit in pupillis, monachis, & amentibus, qui legibus humanis ità prohibentur rerum ſuarum dominium à ſe abdicare, vt omnino reddantur inhabiles ad illud transferendum. Alio modo ex defectu alicuius ſolennitatis iuris; vt contingit in teſtamentis: vt quando, ſcilicet, in teſtamento nuncupatiuo ſine tabellionis ſubſcriptione, verbo tenus nuncupantur teſtes, & hæres, & non ſunt ſeptem teſtes, iuxta id, quod dicitur Inſtitut. de teſtamentis. §. fin. qui etiã ſunt neceſſarij in teſtamento ſubſcripto, oc cluſo tamen & obſignato, vt habetur in. l. hac conſultiſsima. C. de teſtamentis. & in. l. peculiari Regni. 3. Tauri, vel quando teſtator non ſubſcribit, vel non nominat hæredem, vel alius ſimilis defectus committitur. In ijs enim caſibus contractus redduntur nulli, non ex defectu perſonæ, quæ potens erat ſuorum bonorum dominium à ſe abdicare; ſed ex defectu ſolennitatis iuris. Similiter iure pontificio cautum eſt, ne res Eccleſiæ ſine tribus contractibus diſtrahantur, vt in cap. ea enim. 10. q. 2. & in cap. ſine exceptione. 12. q. 2. & de rebus Eccleſiæ nõ alienandis à Doctoribus adnotatur. Et ſi cum vno, vel duobus contractibus res Eccleſiæ fuerint alienatæ, alienatio in iure redditur nulla: non quia perſonæ fuerint inhabiles ad transferendum dominium; ſed quia in tali alienatione aliqua deficit ex conditionibus iuris neceſſarijs.

¶ Hoc ſuppoſito, dico etiam certum eſſe, quòd per contractum irritum ex defectu perſonæ nullum transfertur dominium, nec in foro contentioſo, nec in foro conſcientiæ. *Per contractum irritũ ex defectu perſonæ nullum transfertur dominium.* Ità tenet Panormit. in cap. quia plerique. de immunitate Eccleſiarum, quem cõmuniter ſequuntur Doctores tam Theologi, quàm Canoniſtæ: nec in hoc inter ipſos vlla vnquam exiſtit dubitatio. Et ratio eſt: Nam, cùm perſonæ tunc ſint inhabiles ad transferendum dominium, nulla ratione poteſt fieri, vt alter, aut in foro contentioſo, aut in foro conſcientiæ talium rerum acquirat ius: & ſic tenetur ſtatim eas reſtituere, nulla expectata iudicis declaratione.

¶ Sed dubium eſt; vtrùm in illis contractibus, qui dicuntur nulli, non ex defectu perſonæ, ſed ex defectu ſolennitatis iuris, transferatur dominium in foro cõſcientiæ. *Punctus difficultatis.* Quod eſt quærere; an illud teſtamẽtum, cui deeſt iuris ſolennitas, ſicut eſt nullum in foro exteriori ſecundum leges ciuiles: ità etiã ſit nullum in foro interiori? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Panor. *Sententia Panorm. & aliorum.* ſupra dictum cap. quia pleriq;. qui ſequutus Innocentium dicit, quòd, ſi in teſtamento, quod iure nullum eſt, ſit aliquid legatũ etiam amicitiæ cauſa, proprius hæres in cõſcientia tenetur illud tali legatario reddere. Verbi gratia: Pater meus legauit alicui amico centum aureos, & teſtamentum eſt nullum propter defectum ſolennitatis iuris, dicit Panormitanus, quod ego, qui in hæreditatem patris ſuccedo, in conſcientia teneor illi legatario eos centum aureos ſoluere, nõ obſtante iuris impedimento. Imo conſtituit regulam generalem, quòd contractus, qui iure humano irritatur, ſi manet legitimus intra limites iuris naturalis, tenet & obligat in conſcientia, niſi fraus, aut dolus interueniat. Eandem ſententiam tenet Syluester, verbo, alienatio. §. 12. & citat pro ſe Antonium de Butrio ſuper cap. quia plerique. de immunitate Eccleſiarum. Qui Antonius de Butrio aliud ponit exemplum, nempe: Cautum eſt in iure, vt Eccleſia non alienet bona ſua immobilia, niſi tribus præcedentibus tractatibus. Dicit iſte autor, quòd ceſſante fraude,

fraude,& dolo, quamuis non præcedant illi
tres tractatus, ſi alias tranſlatio eſſet legiti-
ma cum illis,etiam eſt legitima & valida in
conſcientia , ſine illo triplici tractatu : nec
Eccleſiaſtici,qui ſic alienauerunt bona im-
mobilia,poſſunt poſteà cum tuta conſcien-
tia ea in foro exteriori repetere . Er ſubdit
rationem : Nam in foro conſcientiæ omnia
ſunt reducenda ad limites,& metas legis na
turalis,ac iuris gentium.Certum eſt autem,
quòd ad hoc,vt ille contractus,ſtando in iu
re naturali, eſſet validus,ſufficiens eſſet par
tium conſenſus ſine fraude, & dolo: & ſic,
vbi hæc affuerint, obligabit in conſcientia.
Eandem opinionem repetit , idem Syluest.
verbo teſtamentum.1.quęſt.5.dicens,quòd
ſecundum veritatem,ſiquis ſanus,aut infir-
mus,ſanę tamen mentis exiſtens , liberè di-
ſponit de bonis ſuis ſimplici etiam verbo,ſi
ne tabellione,& teſtibus , tenet illa aliena-
tio & diſpoſitio in foro conſcientiæ,ex illo
cap.vltima voluntas.13.quæſt.2.Vbi textus
ſic habet; Vltima voluntas defuncti,modis
omnibus ſeruanda eſt. Eandem ſententiam
tenet Adrianus quotlib.6.art.1.& in eadem
videtur eſſe Bart.in tract.de fratribus Mino
ribus.Vbi dicit,quòd,ſiquis in ſuo teſtamē-
to fratres Minores inſtituat hæredes;quãuis
illud teſtamentum ſecundum ius humanum
ſit nullum,propterea quòd fratres Minores
non ſunt capaces habendæ hæreditatis, ille
tamen, qui ſuccedit in teſtamento, tenetur
in conſcientia ea bona fratribus Minoribus
reddere.Et ſubdit rationem: Nam ille teſta
tor errauit per ignorantiam : & ſi ſciret te-
ſtamentum non valere,alia via bona ſua fra
tribus dediſſet;& fraude,ac dolo deficiente
ſtandum eſt in conſcientia iuri naturali, ac
gentium. Et denique hæc eſt communis ſen
tentia omnium iuriſconſulrorum, & multo
1. Argum. pro ſentēt. Panormit. rum Theologorum:quæ probari poteſt plu
ribus, & efficaciſsimis argumentis . Primò
ſic:Ceſſante fine legis,non ſolum humanæ,
ſed etiam diuinæ eiuſdem legis ceſſat obliga
tio,ſtandumq; eſt tunc legi naturali, vt eſt
videre in lege de correctione fraterna poſi
ta à Christo Matth. cap. 18. dum dicit : Si
peccauerit in te frater tuus,corripe eum in
ter te,& ipſum ſolum,&c.In qua;quia finis
legis eſt emēdatio fratris, cōmuniter dicūt
Doctores,quòd quando non eſt ſpes emen
dæ,nullus tenetur fratrem corripere , iuxta
illud D.Auguſt.quod refertur de pœniten-
tia.diſt.7.cap.ſiquis.Si ſcirē nō tibi prodeſ-
ſe,non te terrerem, non te admonerē, &c.
Sed illæ leges,quæ in teſtamentis præcipiūt
aliquas iuris ſolennitates, ſolùm ſunt inuen
tæ ad vitandas fraudes , & dolos : ergo vbi
iſta non interfuerint, leges ipſæ non obliga
bunt ; atque ex conſequenti illa teſtementa
erunt valida in foro conſcientiæ.¶Secundò *2. Argum.*
argumentor ex Innoc. I I I I. in cap.quod
ſicut. & in cap. quia propter. de electione.
Vbi dicit,quòd electio facta à maiori parte
eligentium, eſto deficiat aliqua conditio iu
ris humani , propter quam ſit irrita ſecun-
dum ius,vt ſi verbi gratia,non fuit vocatus
vnus elector , vel aliquid ſimile vſu venit;
tenet tamen electio in foro conſcientiæ,li-
cèt in foro exteriori ſit irrita,& nullius mo
menti : quia non interuenit fraus & dolus;
ſed eadem eſt ratio de omnibus alijs contra
ctibus, qui dicuntur nulli ex defectu alicu-
ius ſolennitatis iuris: ergo deficiēte fraude,
& dolo validi erunt in foro conſcientiæ.
¶Tertiò argumentor ex cap.cum eſſes.de te *3. Argum.*
ſtamentis, vbi Alexand. I I I. interrogatus
de conſuetudine obſeruata in Epiſcopatu
Hoſtiēſi,nempe, ꝙ nullum teſtamentū erat
validū,niſi ſecūdū leges humanas ſeptē,aut
quinq; teſtibus erat ſubſcriptū , reſpondit;
tales leges à diuina lege,& ſanctorum patrū
inſtitutis,& à generali Eccleſiæ conſuetudi
ne eſſe alienas; & ideo ſtandum eſſe contra
illas iuri naturali , ſecundum quod in ore
duorum vel trium ſtat omne verbum:ergo
ex determinatione ſummi Pontificis illa te
ſtamenta, quæ ex defectu ſolennitatis iuris
ciuilis ſunt nulla , erunt valida in conſcien-
tia,maximè vbi fraus,& dolus nō interfue-
rit. ¶Quartò:Leges,quæ fundantur in falſa *4. Argum.*
præſumptione,nec dant,nec adimunt ius in
foro conſcientiæ; quando enim iudex abſol
uit debitorem; quia creditor ſibi deberi nō
probat,cum re vera debeat , tūc debitor nō
manet tutus in conſcientia;ſed leges,quæ ir
ritant teſtamenta minùs ſolennia, fundātur
in falſa præſumptione : ergo nec dant, nec
adimunt ius in conſcientia:atque ex conſe-
quenti teſtamenta minus ſolennia erunt va
lida in foro conſcientiæ; ac ſi tales leges nō
eſſent latæ . Conſequentia cum maiori eſt
nota,& minor probatur:Non ideò leges re
ijciunt teſtamenta minùs ſolennia;quia ve-
lint infirmare voluntatem teſtatoris, cui po
tiùs volunt omni ratione cōſulere: ſed,quia
putant adeſſe dolum illi teſtamento,in quo
teſtes per legem requiſiti non inueniuntur,
& ſic iudicant ex illo teſtamento non ſuffi
cienter colligi voluntatem teſtatoris : ergo
fundantur in falſa præſumptione.¶Vltimò: *Vlt. Arg.*
Si teſtamētum eſſet nullum in cōſciētia, ex
eo ſolùm, quòd ſine ſufficiēti eſt factū ſolē
nitate, ſequeretur vſu ſæpè venire poſſe,
quòd qui morti eſt proximus , nullatenus
poſſet bona ſua cui voluerit dare; tunc, ſci-
licet,

licet, quando legitimi teſtes non inuenirentur: ſed hoc eſt maximo cum rigore ius ciuile ſeruare: ergo non eſt dicendum.

Sententia Theologorum.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenent multi ex Theologis, vt eſt videre apud Magiſtrum Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 5. art. 3. & apud Martinum Ledeſmium. 2. p. 4. quæſt. 18. art. 1. dubio. 12. Quæ ſimiliter probari poteſt non minoribus, nec in efficacioribus rationibus.

1. Arg. pro ſententia Theologorum.

Primò ſic: Leges humanæ poſſunt irritare in conſcientia eos contractus, vel ea teſtamenta, quæ ſine aliquibus iuris ſolennitatibus fuerint facta, vt cõmuniter dicũt Doctores tam Theologi, quã Iuriſperiti, & à nobis, tanquam certum fuit propoſitum, ſecundò loco in initio diſputationis: ergo cum illa annullant, ità irrita faciunt, vt nec etiam in foro cõſcientiæ ſint valida. Probo conſequentiam. Nam ſemper vtuntur leges in tali irritatione eis verbis, quæ ſignificat plenam, & abſolutam annullationem. In lege enim, hac conſultiſsima. C. de teſtamen. dicitur, quòd vbi teſtamentum non fuerit ſubſcriptum, pro infecto habeatur: & rurſus, ex imperfecto teſtamento voluntatem defuncti teneri non volumus. Et Inſtit. quibus modis teſtamenta infirmẽtur. §. ex eo. dicit Iuſtinianus: Imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt. Et lege Regni. 3. Tauri habetur, quòd vbi teſtium numerus iuſtus non fuerit, teſtamẽtum nullam fidem faciat, nec in iudicio; nec extra. Et in cap. ſine exceptione. 12. q. 2. etiam dicit, quòd alienatio inconſultò facta rerum eccleſiaſticarum, ſit irrita. Cum ergo leges eam vim habeat, quam verbis perſonat, fit, vt ſine vlla interpretatione illis ſit obediendum, tam in foro conſcientiæ, quàm in foro exteriori. Nec valet, ſi dicatur, quòd nũquã leges dicunt, quòd irritant in cõſcientia ea teſtamenta, quæ ſine iuris ſolemnitate fuerint facta. Nõ enim eſt in more legiſlatoris talia verba adijcere, etiam in alijs legibus, quas omnes concedunt obligare in conſciẽtia, vt in donatione pupilli, aut in donatione monachi eſt videre. Ex natura enim cuiuſcũq; legis ſtatim ſequitur obligatio in cõſcientia, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 96. nec id verbis explicare eſt neceſſe.

2. Argum.

¶ Secundò. Qui teſtamentum reliquit illegitimum, perinde diſcedit, ac ſine vllo prorſus moreretur teſtamento: quandoquidem leges illud nullũ eſſe dicunt, vt conſtat ex locis in primo argumento adductis: ſed qui ſine teſtamento diſcedit, nõ poteſt grauare hæredem ab inteſtato ſuccedentem, ad hoc, vt in conſcientia teneatur hæreditatem alteri conferre, etiam ſi fraus aut dolus non interueniat; ſi quis enim abſque liberis moriens præſente fratre diceret: Ego cõſtituo talem hæredem extraneum, aut, tale facio legatum, quod nõ eſſet donatio; & frater non pollicaretur, ſe id tantum habiturum, ſed potius renueret, nec haberi poſſet copia tabellionis, ac teſtium, vt ſecundum leges teſtamentum conderetur, profectò frater ille, quamuis optimè nouiſſet defuncti voluntatem, ſciretq; nullam iniectam fuiſſe fraudem, non teneretur in cõſcientia aut alteri hæreditatem concedere, aut legata implere, non obſtante iure naturæ: quia lex iuſte ad vitãdas fraudes voluit, ne defuncti voluntas vlla eſſet, niſi per teſtamentum conſtaret: ergo teſtamentum minus ſolene nullam obligationem in conſciẽtia inducit.

3. Argum.

¶ Tertiò: Lex, vt communiter dicunt Doctores, accidentarios caſus nõ reſpicit, ſed ea, quæ vt in plurimum contingunt: iura enim, vt ait Pomponius. ff. de legibus. conſtitui debent in iis, quæ accidunt, & vſu venire poſſunt, & non in iis, quæ præter opinionem & inſperatò contingunt: ergo quamuis ratio iſtarum legum ſit, vt fraudibus, doliſque obuietur: Nihilominus tamen etiam ſi in aliquo caſu finis ille deficiat; lex ſuum retinebit vigorem: atque ex conſequẽti contractus contra tales leges facti tam in foro interiori, quàm exteriori erunt nulli. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur multis adductis exemplis. Prohibet lex, ne pueri bona ſua alienent pro ſua voluntate; cuius vtique legis finis eſt, ne per eorum imprudentiam bona diſtrahantur. Contingit aliquando, eſſe puerum duodecim, vel tredecim annorum, qui ſapienter poſsit de rebus ſuis diſponere, nõ tamẽ proptereà contractus ab ipſo facti, inconſultò tutore, validi erunt in conſciẽtia, vt omnes tam Theologi, quàm Iuriſperiti concedunt. Item: Legis ieiunij finis eſt corporum maceratio; & tamen quamuis aliquis illa corporis maceratione non indigeat, non proptereà exemptus erit à lege ieiunij. Denique: Prohibet lex ad vitandos tumultus, ne quis in nocte arma deferat, nec proptereà, qui pacificus eſt, poterit illa deferre: ergo pari ratione in noſtro propoſito, quamuis finis legum irritantium contractus ſine ſufficienti ſolennitate factos ſit obuiare dolis, & fraudibus, licèt in aliquo caſu particulari nullus interſit dolus, adhuc tamen lex ſuum retinebit vigorem. Et ratio eſt manifeſta: Nam aliàs multi ſcrupuli hominum conſcientiis iniicerentur, cùm ſit valdè obſcurum & difficile iudicare, an fraus ſit tanta, quod non excuſet à ciuili lege, vel potius ſit tam parua, quòd ſit ſtandum iuri naturæ. Et ſi quis obijciat,

obijciat, eſſe contra ius naturæ, quòd qui vult diſponere de bonis ſuis, ꝓpter defectum ſolennitatis ab adimpletione propriæ voluntatis impediatur; reſpondeo, id non eſſe contra ius naturæ; ſed potius eidem naturæ valde conſentaneum; vt hac ratione fraudes ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere poſſet radicitus tollantur. Reſpublica enim, cui intereſt communem ciuium vtilitatem reſpicere, non ſolum poteſt impedire translationem dominij præcipiendo, ne fiat, hoc eſt, inducendo culpam, & adhibendo pœnam: verum etiã faciendo, vt contractus ſit nullus, & tranſlatio irrita, vt diximus in initio diſputationis.

4. Argum. ¶Quartò arguitur: Si contractus minùs ſolennes eſſent validi in conſcientia, vt dicit prima opinio, ſequeretur, quòd leges, quæ irritant teſtamenta ſine ſufficienti numero teſtium facta, eſſent iniuſtæ, atq; iniquæ, & ſic nullo modo obligantes: conſequens autem eſt abſurdum, vt omnes Doctores concedunt: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Illa lex eſt iniqua, quæ ſine peccato impleri non poteſt: ſed talis eſſet lex, quæ irritat teſtamenta ſine ſufficienti ſolennitate facta, ſuppoſito, quòd illa ſunt valida in conſcientia. In quocunq; enim caſu teſtamentum eſt nullum propter defectũ ſolennitatis, talis lex ſeruari non poſſet ſine peccato mortali. Nam, ſi ſecundum primam opinionem ille, qui ſuccedit ꝓpter defectum teſtamenti, nõ poteſt retinere ſine peccato mortali res, quas acquiſiuit, ſed tenetur eas reſtituere illi extraneo, vel remoto conſanguineo, qui fuit à defuncto hæres inſtitutus; manifeſtè ſequitur, quòd lex fuit iniqua, atque ex conſequenti nulla, cum rex non habeat poteſtatem condendi leges iniquas, vt docet D. Thom. 1.2.q.90.art.1. & conſtat ex cap. vltimo. de præſcript. vbi dicitur: Omni conſtitutioni & conſuetudini eſt derogandum, quæ abſque mortali peccato obſeruari non poteſt. Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 5. art. 3. qui hanc opinionem probabiliorem exiſtimat, forſan huius argumẽti efficacia commotus, dicit, quòd contractus, cui deeſt ſolennitas iuris, licèt in conſcientia nõ ſit ipſo facto ſimpliciter nullus, veluti ille, qui fieret à pupillo illegitimę ętatis; eatenus tamen eſt nullus, vt bona conſcientia poſſit quiſquam legis beneficio in tali caſu vti. Itaq; dicit, quòd ſi frater meus ſine liberis moriens, cuius ego ab inteſtato hæres ſum: ꝑ teſtamentum minùs ſolenne, quod in iudicio meritò pronuntiabitur nullum, extraneum nuncupauit hæredem; ego tuta conſcientia poſſum hæreditatem adire, & defendere me nullitate teſtamẽti; quãuis ſciã abſq; fraude id fratrẽ meũ aliter diſpoſuiſſe. Ac ꝓinde quãdo mihi in foro exteriori adiudicabitur hæreditas, optima fide potero eã poſſidere. Exiſtimat enim Soto ea iura nõ ſimpliciter, & abſolutè irritare teſtamenta; ſed tantum velle, quòd cùm res delata fuerit ad indicium, tales contractus habeantur nulli. Nam dicit, quòd leges in meliorem partem ſunt interpretandæ. Quantũ autem veritatis habeat hæc limitatio Soti, videbimus infra in probatione ſecundæ cõcluſionis.

¶Quocirca ſit prima concluſio: Vtraque opinio eſt tuta in cõſcientia. Et ſiue hæres conſtitutus teſtamento minùs ſolenni poſſideat hæreditatem, ſiue ſuccedens ab inteſtato, aut alter ab altero petat coram iudice, ambo ſunt abſoluendi. Probatur: Vtraque opinio habet pro ſe graues autores, apparẽteſque rationes, vt ex ſupradictis patet: ergo vnicuique erit licitum ſe illi conformare: atq; ex conſequẽti poterit iure abſolui. 1. Concluſ.

¶Secunda concluſio: Probabilior, & ſecurior mihi ſemper viſa eſt ſecunda opinio, nempe, quòd contractus nullus iure humano in foro exteriori, etiam eſt nullus in cõſcientia, & ſic dico, quòd quando teſtamentum eſt imperfectum, atque adeo nullum ob defectum ſolennitatis iuris, ille debet ſuccedere legitimus hæres, qui ſucccderet in bonis defuncti, ſi mortuus fuiſſet penitus inteſtatus. Nec placet mihi limitatio, quam inſinuat Soto, nempe, quòd, ſi extraneus nominatus in teſtamento ſecundum iura inualido, aut legatarius in tali teſtamento iam habeant poſſeſsionem legati, aut aliorum bonorum defuncti, non ſtatim tenentur ea reſtituere vero hæredi, quouſq; in iudicio condemnentur. Quia dicit, quòd leges illæ non ſimpliciter irritant teſtamentum, ſed tantum volunt, quòd cum delatum fuerit ad iudicium pronuntietur nullum. Non, inquam, mihi placet hæc limitatio: ſed dico, quòd ſtatim nullo iudicio expectato tenentur tales omnia illa bona vero hæredi reſtituere, ſiue qui nominatus fuit in teſtamẽto minùs ſolenni iam habuerit poſſeſsionem, ſiue non. Et probatur primò: Legatarius, & hæres vocatus in teſtamẽto inualido nullũ ius habent ad retinenda bona defuncti, quo ad vſque in iudicio condemnentur, niſi virtute illius teſtamenti inualidi: ſed illud teſtamentum nullam habet virtutem, vt ex ſupradictis patet: ergo retinere illa bona prædicti nullo modo poſſunt; ſed ſtatim tenentur ea vero domino reſtituere. Nec valet, ſi dicatur, quòd ea iura nihil aliud volũt, niſi, 2. Concluſ.

quòd huiuſmodi contractus in iudicio habeantur nulli, vt dicit Soto. Nam, cum hoc ex ipſis legibus non conſtet, habendũ erit pro propria imaginatione nõ fundata in lege. Secundò: Si defunctus mortuus fuiſſet penitus inteſtatus, prædictus vocatus hæres, & legatarius in teſtamento inualido nõ poſſent retinere prædicta bona; ſed ſtatim tenerentur ea reſtituere: ergo & nũc. Probo conſequentiam: Nam, cùm factũ teſtamentum ſit nullum, idem eſt ac ſi non fuiſſet factum. Quare ſecurior, & verior erit noſtra ſententia, nempe, quod ſtatim tenetur hæreditatem reſtituere legatarius & hæres vocati in teſtamento inualido, legitimo hærede ſuccedentè ab inteſtato. Quam ſententiã tenet etiã Couar. in ſuo Codice de teſtam. fol. 55. n. 4. Et probari poteſt vltra argumẽta facta pro ſecunda opinione alijs non minoribus rationibus. Primò ſic: Teſtiũ numerus, atque ſolennitas, ità eſt formæ ſubſtantialis contractus, vt ſine illis nihil valeat, & contractus non ſit, vt dicit Bart. in. l. nemo poteſt. ff. de legat. 1. ergo ſine teſtium ſolennitate, & numerò contractus tanquã informis nihil valebit, nec in foro exteriori, nec in conſcientia. Item: Hoc intereſt inter laicas poteſtates, & eccleſiaſticas, vt cõmuniter dicũt Theologi ſequuti D. Th. 1. 2. q. 96. art. 4. quòd habens poteſtatem eccleſiaſticã immediatè & directè poteſt obligare ad peccatum mortale, vel veniale pro ſua voluntate: at verò qui tantũ habet poteſtatem ſecularem nõ poteſt immediatè & directè obligare ad mortale, vel veniale, ſed ipſa lex cũ à principe lata fuerit ex natura rei obligat in conſcientia, nec poteſt Rex facere, ꝙ lex à ſe lata, pòſtquã ſemel abſolutè & ſine vlla limitatione poſita eſt, obliget ad mortale, vel veniale; ſed obligabit lex ad mortale, vel veniale ratione materiæ: ſi enim lex fuerit de materia graui, obligabit ad mortale, & ſi fuerit de materia leui, obligabit ad veniale: cũ ergo leges irritantes teſtamẽta abſolutè ſint poſitæ à principibus, & ſint de materia graui, multumq́; cõcernenti bono cõmuni, vt hac, ſcilicet, ratione fraudes, ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere poſſet, tollerentur; manifeſtè ſequitur, ꝙ non ſolũ obligabit in foro contentioſo, ſed etiã in foro cõſcientiæ. Atq́; ex conſequenti contractus vel teſtamenta ſine iuris ſolennitate facta nullã obligationẽ inducent in aliquo foro exteriori, aut interiori. Præterea: Si teſtamenta facta ſine ſufficiẽte ſolennitate, vbi fraus & dolus non interueniũt, eſſent valida in conſcientia, vt dicit prima opinio; ſequeretur poſſe aliquãdo cõtingere, quòd ſit aliquis ità perplexus, quòd teneatur ſine culpa ſua, vel perdere propria bona, vel peccare mortaliter: hoc autem eſt abſurdum: ergo. Probo ſequelam: In caſu, ꝙ pupillus ſit heres ab inteſtato eius defuncti, qui per teſtamentum illegitimum alium extraneum hæredem nuncupauit; tunc enim, ſi tutor hæreditatem pro ſuo pupillo nõ petat, poterit poſteà pupillus agere contra eũ; & in iudicio cõdemnabitur tutor, vt pupillo reddat, quæ pro ſua negligẽtia perdidit: Si autem petat peccabit mortaliter ſecundum primam opinionẽ: quia ſciens, & prudens petit, quod non eſt pupilli (ſuppono enim tutori certò conſtare, nullam interueniſſe fraudem in teſtamento) imò non ſolũ tutor, ſed etiam aduocatus, procurator & omnes alij, qui ad ſuſcipiendam illã hæreditatem ſecundum leges in foro exteriori cooperarentur, peccarent mortaliter, tenerenturq́; ad reſtitutionem, propter eandem rationem: quod nullo modo eſt dicendũ. Vltimò: Qui bona fide poſsidet fundum alterius viginti annis, ità illius acquirit dominium etiam in conſcientia, quòd quantumcunq; poſteà ſciat, quòd non erat ſuus, non tenetur illum reſtituere; & hoc ſolùm propter leges humanas, ſic diſponentes: cùm tamen ſecundum legem naturalem nunquã eius fundi acquiſiſſet dominium, eſto illum poſſediſſet centum annis: ergo pari ratione dicendum eſt de teſtamento minùs ſolenni, quod ſicut eſt nullũ in foro exteriori, ità etiã eſt nullũ in cõſcientia, propter diſpoſitionẽ legis humanæ, nõ obſtãte, ꝙ ſecundũ legẽ naturalẽ, quando fraus nõ intercedit, obligationem induceret in conſcientia.

¶Sed reſtat nũc reſpondere ad argumẽta facta pro prima opinione. Vnde ad primũ dico, quòd finis legis dupliciter poteſt ceſſare; aut in cõmuni pro tota republica; aut in caſu particulari. Quãdo ceſſat primo modo, ceſſat obligatio legis; non autẽ quando ceſſat in particulari, vt cõmuniter dicũt Doctores in materia de legibus. Et certum eſt, quòd, quanuis finis legis irritantis teſtamẽtum minus ſolenne, qui eſt obuiare fraudibus, & dolis, ceſſet in aliquo teſtamẽto particulari; nõ tñ ceſſat in omnibus, cũ in alijs poſsint hæc inueniri. Et ad inſtãtiã de lege correctionis fraternæ, quæ eſt lex diuina, & ceſſat, quãdo in particulari nõ ſperatur correctio fratris, reſpõdetur, ꝙ quia finis præcepti de correptione fraterna, nõ eſt cõmune aliquod bonũ reipublicæ, ſed ſolũ particularis emendatio proximi, idcircò qñ ille finis particularis ceſſat, ſuperuacanea eſt correptio; At verò leges, quæ irritãt illegitimos cõ- *Ad. 1. arg. pro ſententia Panor. & aliorũ.*

 tractus

tractùs, habent pro fine bonũ commune: & ſic quanuis ceſſet in particulari, ſemper earum obligatio firma manet. Vel ſecundò reſpondetur, quòd præceptũ correptionis fraternæ, eſt affirmatiuũ; & ſic non obligat, niſi quando, & vbi oportet: aliæ autẽ leges ſunt generales, continentes præceptũ negatiuum, quo illegitimi contractus prohibentur: & ſic obligant ſemper, & pro ſemper, etiam quando fraus non intercedit.

Ad.2.arg. ¶ Ad ſecundum argumentũ, deſumptum ex Innoc. IIII. in c. quod ſicut. & in c. quia propter. de electio. reſpondetur, ꝙ ſummus Põtifex ibi non loquitur de electione, quæ iure poſitiuo eſt nulla, ſed de illa, quæ infirmaretur, vel caſſaretur, ſi in iudiciũ deferretur, vt ex verbis ipſius textus conſtare poteſt. Vnde ponit exemplũ: Vt ſiquis electorũ ex contemptu non fuiſſet vocatus: tunc enim electio, quæ fieret à maiori parte illo cõtempto, valida eſſet, tã iure humano, quã naturali: ſicq; electus eſſet tutus in conſciẽtia, quouſq; eius electio caſſaretur: quãuis ille contemptus poſſet agere ad infirmandã talẽ electionẽ. Et hoc potius eſt pro nobis quã contra nos.

Ad.3.arg. ¶ Ad tertium argumentũ deſumptũ ex cap. cũ eſſes. de teſtamen. quod ingẽtem habet difficultatem, vt reſpondeamus, ſupponendũ eſt primò, tanquã certũ, quòd licèt ius naturę ſit, vt duo, vel tres teſtes ſufficiant; quia vbi homines naturali ſynceritate viuerent, ille numerus eſſet ſatis, nihilominus tamen negari nõ poteſt, ꝙ poſtquam humanæ fraudulentiæ rempublicam infeſtarunt, ſanctiſsimũ fuit teſtium numerũ lege augere. Illud enim ius naturæ non prohibebat, ne plures exigerentur teſtes; ſed tantũ humanam ſynceritatem declarabat, nempe, quòd duo vel tres ſufficerent. Qui ideò numerus licèt multis in cauſis tam ciuilibus, quam eccleſiaſticis ſufficiat, meritò tamen in pluribus alijs exiguntur plures; vt de teſtamento nuncupatiuo, ſine tabellionis ſubſcriptione facto, & de alijs huiuſmodi ſupra dicebamus. Quin potiùs & ipſa Eccleſia vult, vt in aliquibus cauſis plures, quã tres exigãtur teſtes, vt ex cap. Præſul. 2. q. 5. apertè conſtat. Secundò eſt ſupponendum tanquam certũ, quòd ſummus Pontifex in illo cap. cum eſſes. de teſtamen. non eſt credendus, leges illas humanas voluiſſe abrogare, quæ plures, quàm duos, vel tres exigunt teſtes, tum, quia illic nullo abrogationis verbo vtitur, tum etiam, quia Papa non habet autoritatem in leges principum, niſi quatenus ſunt contra ius diuinum, vt ipſe fatetur in cap. cum ad verum, & in cap. duo ſunt 96. d. nec talis abrogatio vnquam à principibus recepta fuit. Sed qualiter hæc, quæ certa ſunt, cum verbis illius textus quadrare poſsint: hoc opus, hic labor eſt. Gloſſa ſuper dictum cap. dicit, quòd Papa illic loquitur de legatis pijs, hoc eſt, de legatis, quę Eccleſiæ à teſtatoribus relinquuntur: ad iſta enim, cum ſint pia minor ſolennitas requiritur; vt explicatur in cap. relatũ. eodem titulo. Vel ſecundò reſpondetur, prædictum textum ſolum habere locum in terris Eccleſiæ, in quibus, quia Papa habet iuriſdictionem temporalẽ, poteſt præcipere quod nõ ſeruẽtur aliæ leges imperatorũ, & talis erat Epiſcopatus Hoſtienſis in Eccleſiæ territorio exiſtẽs, eſtq; hæc ſolutio multo cõuenientior: nõ enim ſemper, nec vbiq; terrarũ etiã in cauſis pijs admittitur legatũ illegitimi teſtamenti, quãuis ſit valde honeſtũ hæredes talia pia legata ſemper adimplere.

¶ Ad quartum argumentũ reſpondetur cõceſſa maiori negãdo minorem, & ad probationẽ dico, quod non ideo leges reijciunt teſtamentũ minus ſolenne, quia putant illi adeſſe dolũ, ſed quia putant illi potuiſſe adeſſe dolum, quod verũ eſt, quare non fundantur in falſa præſumptione, ſed in veritate quadam: cuius conſideratio pertinet ad legiſlatorẽ, vt ſic fraudes, ac deceptiones, quas homines in defunctos extruere poſſent, tollerẽtur. Hac enim de cauſa diximus ſupra poſſe rẽpublicam naturalem voluntatem ciuiũ in ſuis diſpenſandis rebus cohibere, modumque illis præſcribere, & eſt hoc adeo verum, vt arbitror, quod ſi ex occulto modo ſoluẽdi debita fraudes crebreſcerẽt, poſſet etiã princeps leges ſancire, vt ſolutio quæ corã teſtibus non fieret non valeret: itã, vt in conſciẽtia poſſet quod contra legem ſolutũ eſſet iterato peti, nec ea lex fundaretur in falſa præſumptione, ſed in veritate concernenti bono cõmuni, ſed quidquid hoc veritatis habeat ambigendũ nõ eſt, quin poſsit in conſcientia pro infacto haberi illegitimus contractus, etiã ſi fraus nõ interfuerit ob id, ꝙ intereſſe potuit. — *Ad.4.arg.*

¶ Ad vltimũ argumentũ reſpondetur concedendo ſequellã: non enim eſt inconueniens, quod quis citra culpã ſuã aut negligentiam ob euentum fortuitũ de ſuis bonis diſponere cohibeatur, vt pax tuta ſit in republica: leges enim nõ valent ſingularia cuncta cauere. — *Ad vltimũ argum.*

¶ Sed vltra hæc eſt aliud argumentũ contra noſtrã ſecundã concluſionẽ deſumptũ ex. l. fin. C. de fideicommiſſ. vbi caſu quo quis è vita diſcedat, & ſcriptura publica cõſtituat hæredẽ, verbi gratia, Petrũ, eidẽque extra teſtamentum dicat, vt alteri aliquid conferat, præcipit lex quod ſi de voluntate — *Aliud arg. contra. 2. concluſ.*

teſtatoris

teſtatoris, aut dicto ipſius Petri, aut alio modo certo cōſtet ſecundum ipſam iudicetur: & ſic videtur quod non ſolum in foro conſcientię, ſed etiam in foro contentioſo trāſferatur dominium per teſtamentum minus ſolenne. *Reſponſio.* ¶Reſpondet tamen Syluest. verbo. teſtamentum. 1. §. 5. in fin. textū illum arctandum eſſe ad fideicōmiſſa relicta ad pias cauſas. Cæterū hæc ſolutio nihil valet: expreſſe enim loquitur imperator de quocūq; fidei cōmiſſario. Quocirca cōmunis ſententia iuriſprudentium eſt cū Bart. interueniſſe ibi ad validationē fideicommiſsi in minus ſolēni teſtamento relicti cōtractū inter teſtatorem & hæredem de pręſtando fideicōmiſſo celebratum, & interpoſitam à teſtatore ſtipulationem in fauorem fideicōmiſſarij. Cæterum, quia iuris ciuilis regulis repugnare accepi, vt quis alteri ſtipularetur: inuentæ enim ſunt ſtipulationes, vt vnuſquiſq; ſibi ſtipuletur quod ſua intereſt, & quia imp. non aperit in dict. l. fin. ex contractu deberi fideicōmiſſum: non videtur admittenda huiuſmodi interpretatio: verius itaq; iudico textum illum loqui in fideicommiſſo, quo quædem nuda voluntate perficiūtur, & nullo teſtamento cōdito relinqui poſſunt: nullamq; expoſtulant iuris ſolennitatē. l. 3. leg. conficiuntur. ff. de iure codicillorū. leg. ſi Titio. 95. §. vlt. l. penul. de leg. 1. l. nutu. ff. de legatis. 3. §. præterea. inſtituta de fideicommiſſarijs hæreditatibus. vnde in fideicōmiſſis peculiaris ratio eſt, ob quam in his minus ſolennis voluntas totum efficiat, & hāc rationem expreſſit Iuſtinia. in. §. fin. inſtitu. de fideicommiſſar. hæredi. ex quo textu deſumenda eſt dictæ. l. fin. explicatio: meminit enim in eo Imperator ſuæ nouæ inſtitutionis, quæ ſtat in dict. l. fin. dum ſubdit hæc verba, ne depereat vltima voluntas teſtatoris fidei hęredis cōmiſſa. Rurſus illa deciſio ſpeciali ratione procedit in odium hæredis inficiantis & peruerſe negantis quidquam à ſe fuiſſe relictum: vt adnotauit Accurſ. ex Ioan. ſententia in fine vltimi ſcholij ad dictum. §. fin. & conſtat ex illis verbis textus, ſi hæres perfidia tentus adimplere fidem recuſat negando rem, ita eſſe ſubſecutam, itē ex illis (quod ſi is à quo relictum dicitur poſtquam negauerit, &c.) Ob hanc igitur inficiationis perniciem defertur illi iuramētum, vtrùm id à ſe teſtator petijſſet, quo iuramentum præſtare recuſante ſibi relictū fideicommiſſarius conſequatur.

¶Diximus in principio præcedentis difficultatis dupliciter poſſe dominia transferri ſecundum legis ordinationem, ſcilicet, vel, quia lex impedit tranſlationem dominij; vt contingit in pupillis, monachis, amētibus, & in alijs contractibus, qui fiunt ſine iuris ſolennitate, vel quia me inuito bonorum meorum dominium in alterum transfert, vt contingit in præſcriptione. Explicato iam priori modo, ſupereſt, vt de ſecundo noſtra conſtituatur diſputatio, & ſic eſt alia difficultas, Vtrùm leges quæ exiſtunt de præſcriptione transferant in conſciētia rerum dominium in poſſeſſores. *Dubium, vtrùm leges de præſcriptione transferāt dominiū.* Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quòd præſcriptio poteſt accipi dupliciter, vno modo communiter, vt comprehendit etiam vſucapionem, & ſic eſt acquiſitio dominij per cōtinuationem poſſeſsionis per ſpatium temporis à lege diffiniti, vt dicitur. ff. de vſucapio. leg. 3. *Quid præſcriptio:* Alio modo propriè, vt diſtinguitur contra vſucapionem, & ſic eſt acquiſitio dominij circa rem immobilem certo tēporis ſpatio, ex quo infertur, quod præſcriptio hoc ſolo differt ab vſucapione, quod pręſcriptio eſt de rebus immobilibus, vſucapio vero de rebus mobilibus, & differunt præterea in eo quod breuiori tempore vſucapitur res quam præſcribatur, vſucapitur enim res tribus annis, & nō præſcribitur tā facile, vt habetur in inſtitutis de vſucapione, & C. de Sac. Eccl. in auth. quas actiones. cæterum quantum attinet ad præſentem diſputationem eadem eſt ratio præſcriptionis & vſucapionis.

¶Secundò eſt aduertendū, quòd præſcriptio eſt duplex: vna longi tēporis, altera lōgiſsimi, præſcriptio longi tēporis, eſt ea quę per decenniū inter præſentes, & per viginti annos fit inter abſentes, vt in prædictis inſtitutis, & C. de præſcript. lōgi tēporis auth. malæ fidei dicitur, dicuntur autē præſentes exiſtentes in eadē prouincia, vel melius hodie exiſtentes in eadē ciuitate ſecundū Accur. vt notat gloſ. in. l. cum in longi. C. de præſcriptione longi tēporis, quia ſicut olim ſingulæ prouinciæ, ità hodie ſingulæ ciuitates habent ſua regimina, præſcriptio autē longiſsimi temporis eſt, quæ per ſpatiū triginta annorum inter præſentes, & per quadraginta inter abſentes fit, qualis in rebus Eccleſiaſticis eſt neceſſaria, & de qua pluræ extāt capita. 16. q. 3. imo in auth. ſupra citata quas actiones, hæc omnia diſtinguūtur. Dicitur enim, q̄ præſcriptio decēnalis, & vicēnalis ſufficit in rebus ſæcularibus, trigēnalis autē, & quadragenalis cōpetit rebus eccleſiaſticis, vſucapio vero triennio fit inter præſentes, & quadriennio inter abſentes, ſed contra Romanam Eccleſiā nunquā præſcribitur aliquid, niſi centum annis, vt in cap. nemo. 16. q. 3. dicitur & licet ſecundum

antiquas imperatorum leges omnibus eccleſijs fuerit hoc tempus centum annorum cõceſſum, ita vt minus non ſufficeret ad præſcribendum contra aliquam, hodie tamẽ ſola Romana Eccleſia habet hoc priuilegium de iure; & ſummi Pontifices interdũ cõmunicant illud alicui alteri per indultũ particulare. Ratio autẽ, propter quã longius tẽpus requiritur ad præſcribẽdum inter abſentes, quam inter præſentes, eſt; quia ratio poſtulat, vt præſentium negligentia; nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe cõmorantur, breuiori tempore puniatur; quã abſentium; ad quos nec ità citò, nec ità facile rerum notitia potuit peruenire.

Præſcriptio bonæ & malæ fidei.

¶ Tertiò eſt aduertendũ, ꝙ præſcriptio rurſus eſt duplex, vna bonæ fidei, altera malæ. Præſcriptio bonæ fidei eſt, cũ quis per totũ tẽpus à lege conſtitutũ in rei poſſeſsione; manet ſine conſcientia, aut dubio, ꝙ ſit alterius, ſed putãs ſemper ſine aliqua hæſitatione, ꝙ ſit ſua, vel quia in illa ſucceſsit patri; vel quia alio iuſto titulo eã poſsidet. Pręſcriptio autẽ malæ fidei oppoſito modo deſcribitur, quod eſt, quando quis poſsidet fundũ aliquẽ cũ conſcientia, aut dubio, quod eſt alterius. Ex quo infertur, ad bonam fidẽ quatuor eſſe neceſſaria. Primũ eſt, ſubſtantia ipſa fidei, hoc eſt, ſcientia, vel credulitas ſine dubitatione, ꝙ res illa ſit propria: vbi enim hoc fundamentũ non adeſt, tota vis præſcriptionis infringitur. Secundò requiritur poſſeſsio; nam vt habet regula iuris ſine poſſeſsione nõ pręſcribitur, nec vſu capitur res. ff. de vſucapio. lege ſine poſſeſsione. Tertiò requiritur titulus, vel naturalis, vel iure legitimus, vel præſumptus: fur enim & vſurarius, & alij id genus, res, quas furto, aut pro vſuras acquirũt nunquam præſcribunt. Quartò & vltimò requiritur, ꝙ prędicta bona fides toto tempore abſq; interruptione cõtinuetur, vt expreſſè habetur in cap. fi. de præſcriptio. Nam ſi interrupta fuerit, vel quia dñs petit, vel alia via, tũc tempora illa interrupta nõ conſtituũt vnũ legitimũ tempus pręſcriptionis.

Sententia gloſſæ cum ſuo fundamento.

¶ Scio gloſ. in cap. fin. de præſcriptio. affirmare, quòd dubitãs, etiam ſi habeat iuſtam dubitandi cauſam, nihilominus eſt in bona fide; & citat per ſe legem, qui ſcit. ff. de vſur. §. bonę fidei. Imò & Panorm. eandẽ ſententiam tenet, quam dicit ad literam probari ex cap. ſi virgo. 34. q. vnica. Vbi D. Auguſt. affirmat tandiu bonę fidei poſſeſſorem rectiſsimè quemquam dici, quandiu poſsidere ſe ignorat alienũ: cũ verò ſcioerit, tũc eſſe malæ fidei. Et certũ eſt, dicit Panormit. quòd qui dubitat ignorat. Poteſt præterea formari argumentũ in fauorem huius ſententiæ hoc modo: Qui dubitat rem, quam poſsidet eſſe ſuam; bona conſcientia poteſt illã in iudicio defendere, donec tale dubiũ deponat, vel à ſe per ſententiam ſubtrahatur: ergo permanet ſemper in bona fide. Et confirmatur ex regula iuris dicente, quòd in dubijs melior eſt conditio poſsidentis.

Qui dubitat an, res ſit ſua, non præſcribit.

Hoc tamen nõ obſtante dico, quòd tempus, quo quis non leui ſcrupulo, ſed probabili coniectura dubitat, rem eſſe ſuam, non annumeratur præſcriptioni; quin potius ipſum legitimum tempus præſcriptionis interrumpit: nec poteſt qui tale dubiũ habet aliqua ratione præſcribere. Probatur. Nam iã habet conſcientiæ vulnus, atq; adeò eius fides nõ eſt bona: bona enim idem eſt ac ſana atque quieta. Ex quo fit, vt nec etiam ignoret rẽ eſſe alienam, quod D. Auguſt. affirmat ad bonã fidẽ eſſe neceſſariũ. Nec Panormit. id animaduertit, quia non erat Dialecticus, vt dicit Adrian. in. 4. in q. de pręſcriptione. Ignorantia enim eſt duplex: vna puræ negotiationis, ideſt, carentia ſcientiæ, quæ ſtat cum dubio: altera prauæ diſpoſitionis, quæ eſt contrarium iudicium. Et Auguſtinus non loquitur de hac poſteriori, vt putat Panormitanus, ſed de priori. Non enim vult Auguſtinus poſſeſſorem in bonã fide manere, quandiu ignorat; hoc eſt, quandiu non certè iudicat, aut opinatur rem eſſe alienam ſed quandiu ignorat; hoc eſt; nullam habet, vel probabilitatem; vel coniecturam: ſed certo credit rem eſſe ſuam, hoc enim ſonat bona fides, quod, non læſa conſcientia. Accipitur namque fides in præſenti pro cõſciẽtia, ſicut & accipitur à D. Paul. ad Rom. 14. quando dicit. Quod non eſt ex fide peccatũ eſt. Nec §. illud. ex leg. qui ſcit. ff. de vſuris. à gloſſa citatũ facit contra nos. Ibi enim ſolũ dicitur, quòd ſiquis fundũ bona fide ab vſurario emit, & antequã fructus percipiat, ignouerit eſſe alienũ, hoc eſt, probabiles habuerit coniecturas, poteſt quidẽ fructus percipere, quoad vſq; fundus euectus ſit, hoc eſt, publico iudicio ſublatus: nõ tamen dicitur; quod conſcientia illa tempus legitimæ præſcriptionis continuat.

Ad fundamentum gloſſæ.

¶ Ad rationẽ, quã formauimus pro ſententia gloſſæ; Adrian. loco citato dicit, nemini eſſe licitum, rẽ illã poſsidere, quam dubitat eſſe ſuam; niſi quãtum temporis conceditur ad inquirendam veritatem. Et ſubdit ſtatim, quòd, ſicut iniuſtè quis capit rẽ, de qua dubitat, an ſit ſua: ità etiam iniuſtè tenet & poſsidet. Sed hęc ſentẽtia eſt apertè falſa & toti iuri cõtraria. Nã cũ ſecundũ ius in dubijs melior ſit cõditio poſsidentis, manifeſtè ſequitur, nõ tantã ſciẽtiam eſſe neceſſariã ad retinendũ quod

quis poſsidet;quanta ad capiendum priuata autoritate quod nõ poſsidet,requiritur. Ex quo etiam fit, vt dubius licitè tueri poſsit poſſeſsionem rei,quam habet,quam tamen ſub eodem dubio ab alio de nouo ſuſcipere non poſſet. Quando igitur quis rem aliquã habet, de qua rationabiliter dubitat an ſit ſua,eſto,nullus petat, teuetur adhibere diligentiam,vt veritatem exploret, quam ſi aſſequi non poteſt non ideo tenetur illam rẽ, ad minus totã dimittere,ſed pro ratione dubij,vel cum illo diuidere,quem dubitat eſſe dominum. Vel,ſi dubitat rem eſſe ſuam, & nullo modo etiam ſub dubio iudicat eſſe alterius, quia id penitus iguorat in particulari,debet aliquam partem pauperibus erogare:& ſic erit tutus in conſcientia. Et ad argumentum reſpoodetur conceſſo antecedẽti,negando conſequẽtiam. Ratio enim, propter quam dubium tollit bonã fidem,nõ eſt quia ſub illo non poteſt quis rem defendere in iudicio,aut illa vti:ſed quia tunc,vt diximus eſt conſcieotia læſa: & ſic nomẽ bonæ fidei ad præſcribendum neceſſarium obtinere non poteſt. Et ad confirmationem ex regula iuris reſpondetur,ibi tantum dici ad vſum rei in dubijs eſſe meliorẽ conditionẽ poſsidentis,non autem ad præſcriptionem. Erit ergo tunc præſcriptio bonæ fidei,cum quis per totũ tẽpus à lege conſtitutũ in poſſeſsione manet ſine conſcientia, aut dubio, quod ſit alterius, vt paulò ante dicebamus.

Dubiũ principale. ¶ His conſtitutis eſt noſtra difficultas, vtrùm ille,qui toto tempore ad præſcribendum ex lege aſsignato rẽ poſsidet, quanuis poſteà ſciat non eſſe ſuam,ſed alterius,tutò poſsit illam retinere;vel potiùs teneatur in conſcientia eã priori domino reſtituere? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententię. *Sententia aliquorum* Prima eſt eorũ,qui dicũt, quòd quanuis bona fide quis rẽ poſsideat toto tempore legis,tamen quotieſcunq; ſciuerit eã eſſe alienam, etiam ſi in foro exteriori ſibi fuerit adiudicata,tenetur in conſcientia eã vero domino reſtituere:præſcriptio enim, vt dicunt,non trãsfert dominiũ in foro cõſcientiæ; quãuis in foro exteriori leges diſponãt eſſe transferendũ. Hanc ſententiã tenet ſumma Roſel. in verb.præſcrip.& Raymuo.in ſua ſumm. *Argumen.* Quæ probari poteſt hoc argumento: Reſpublica, aut Rex neminẽ ciuiũ poteſt ſpoliare inuitũ ſua ſubſtantia,niſi ratione delicti,vel quãdo ipſa reſpublica indiguerit pro booo cõmunitatis: ſed poteſt contingere,ꝙ abſq; vlla prorſus domini culpa, aut negligentia quiſpiam triginta annis poſsideat alienũ: ergo tũc poſſeſſor nullũ dominiũ eius rei alienæ,quã poſsidet acquiret,eſto eã poſsideat centũ annis,ſiquidẽ nulla videtur eſſe legitima cauſa,propter quã prior domious ſua re priuetur. ¶ Altera opinio eſt gloſ.in.cap.fin. de præſcript. aſſerentis ſemper eſſe iudicandũ ſecundũ leges de præſcriptione,etiam ſi poſſeſſor malæ fidei rẽ obtineat. *Sententia gloſſæ.* Itaq; ſecũdum iſtam ſententiam non ſolùm per continuationẽ poſſeſsionis per ſpatiũ temporis à lege diffiniti, quando adeſt bona fides trãſfertur dominiũ;ſed etiã quando adeſt mala, tam io foro contentioſo, quam in foro conſcientiæ. Et probatur: Finis legis de præſcriptione eſt,vt ſic puniatur dominus ob negligentiam,quam in propria re acquirenda habuit,ſed non eſt minori dignus pœna dum poſſeſſor mala fide poſsidet,quam dum poſſidet bona: ergo æqua eſt vtriuſque ratio.

¶ In hoc tamen ſit prima concluſio: *1.Concluſ.* Nemo tutus in conſcientia præſcribit beneficio legis humanæ, niſi toto præſcriptionis tempore rem,quam habet alterius bona fide poſsideat. Hæc eſt expreſſa determinatio iuris in illa regula: Poſſeſſor malæ fidei,nunquam præſcribit. Et ratio eſt: Nam cum ille dicatur poſſeſſor malæ fidei,qui cõſcius eſt, aut dubius rem,quam poſsidet non eſſe ſuã, & qui facit contra propriã conſcientiã peccet: peccatum autem illi debeat patrocinari;manifeſtè ſequitur contra rationem naturalem eſſe, quòd poſſeſſori malæ fidei ius ciuile patrocinetur: & ſic dominiũ rei alienæ ei non confert. Scio ſecundũ leges ciuiles olim poſſeſſoribus etiam malæ fidei rẽ poſſeſſam fuiſſe adiudicari ſolitam, vt Gratian. adnotauit in ca.dilectio.§.poteſt.16.q.3. & habetur expreſſe in cap.vigilanti.de præſcriptio. Cæterũ Alexan.III.in eod.cap. eaſdẽ leges,vel reijcit,vel ſaltum moderatur,quantũ ad hoc,quòd poſſeſſoribus malę fidei nõ patrocinetur. Et eandẽ reuocationẽ,ſeu moderationem Innoc.III.in Concil.Lateran. poſteà confirmauit, vt eſt videre in.c.fi.eo.titu.gloſſa dicit,ſummũ Pontificẽ nõ potuiſſe leges illas reuocare:& ſic ꝙ adhuc manẽt in ſuo vigore. Tamen hæc ſentẽtia eſt falſa. Nam quanuis poteſtas imperialis diſtincta ſit à pontificia, nec illa huic ſit per omnia ſubiecta; tamen,quia quantum ad regimen animarum ſpiritualis poteſtas temporali ex diuino iure eſt prælata,fit,vt leges ciuiles delictorũ fautrices qualis eſſet illa,quæ poſſeſſoribus malæ fidei faueret, poſsit de medio tollere. ¶ Secunda concluſio. *2.Concluſ.* Poſſeſſor bonę fidei legitimo præſcriptionis tẽpore elapſo tuta cõſcientia rẽ tanquã propriã poſsidet, ità,vt quãuis poſteà ſciat nõ fuiſſe ſuã,nõ teneatur illã priori dño reſtituere. Hæc eſt expreſſa ſentẽtia D.Th. quodli.12.art.15.quã

etiam ſequitur Scotus in. 4.diſt. 15.q.2.art. 2.Palud.in.4. diſt. 15.q.2.concluſ.4.Adria. in.4.in ptopria quæſt.de præſcriptio. Contradus.C.de contract. q.15.Syluest. in ſum. verbo.præſcriptio.P.Soto lib.4.de iuſtit.& iure.q.5.art.3. & Martinus Ledeſmius in.2. p.4.q.18.art.1.dub.14.Itaq; ſecundum omnes iſtos Doctores in præſcriptione non ſolùm in foro contentioſo, ſed etiam in foro conſcientiæ transfertur dominium; non voluntate prioris dominij, ſed beneficio & potentia legis. Probatur: Leges humanæ non ſolùm poſſunt mihi præcipere, vt bona mea alteri reſignem, verùmetiam me inuito illorum dominium in alterum transferre, quádo id opus fuerit ad bonum commune, vt communiter dicunt Doctores. Cum enim omnes ciues in republica ſint mébra vnius corporis, vt dicit Paul.ad Rom. 14. omnes tenentur ſuo corpori ſuccurrere. Sed conducit quàm maximè ad bonum commune, quòd certa ſint rerum dominia, & quod error longi temporis ab hominibus tollatur, & denique tranquilla ſit rerum poſſeſsio, vt dicitur in.l. 1. ff. de vſucapione. Vbi ſic habetur: Bono publico introducta eſt vſucapio, ne quarundam rerum diu, & ferè ſemper incerta dominia eſſent, cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium: ergo leges de præſcriptione non ſolum in foro contentioſo, ſed etiá in foro conſcientiæ transferunt dominium. Et confirmatur: Leges illæ poſſunt transferre dominium in vtroque foro: ergo illud transferunt. Probo conſequentiam: Nam cum iura etiam pontificia.16. quæſt. 3. per multa capita, & in cap.ſi virgo. 34.q. vnic. & de præſcriptione.cap.ſanctorum, ſine aliqua limitatione loquantur, & dent dominium rei poſsidenti eam bona fide toto tépore in lege aſsignato, manifeſtè ſequitur, quod intendunt dare illud etiam in foro có ſcientiæ. Imò, quòd leges ciuiles non ſolum approbentur à pontificibus in foro exteriori, ſed etiam in foro conſcientiæ, probatur ex cap.vigilanti, & ex cap.fin.de præſcript. Ex eo enim, quòd pontifices ibi ſolum irritauerunt præſcriptionem malæ fidei à contrario ſenſu colligere licebit, quòd approbauerunt præſcriptionem bonæ fidei, maxime dum debita opera de hoc tractarent, an præſcriptio à legibus ciuilibus conceſſa eſſet licita in conſcientia, vel non.

Ad arg. pro prima opinione.

¶ Ad argumentum pro prima opinione, Adrianus loco citato dicit, quòd, quia principes, & ſuperiores conſtituerunt leges de præſcriptione in pœnam prioris domini, res ſuas negligentis, vt conſtat ex cap. vigilanti. de præſcrip. vbi ſic dicitur: Epheſinus legiſlator ſolùm propter vitandam miſerorũ ſegnitiem, & longi temporis ſpatium, primus tricennali & quadragennali præſcriptioni vigorem legis impoſuit, &c. quotieſcunq; prior dominus nó fuit negligens, ſed ex mera ignorantia inuincibili res ſuas nó petiuit infra tempus præſcriptionis, quantócunq; poſteà poſſeſſor bona fide illas poſsideat, nó præſcribit in foro cóſcientiæ, ſed tenetur eas priori domino reſtituere. Et ratio Adriani eſt: Ná dicit, ꝙ ceſſante fine legis, quod etiá eius obligatio ceſſet eſt neceſſe. Hæc tamé ſentētia eſt apertè falſa. Primo; quia in iure nulla talis legitur exceptio; quá tamen ſummi pontifices conſcientiarũ conſultores nó prætermiſiſſent, ſi eſſet intelligenda. Secúdo quia quanuis vulgò nó alia præſcriptionis cauſa circunferatur, quam culpabilis domini negligentia; ſi iura tamen, & rationes cóſulas, non hæc eſt potiſsima; ſed certè bonũ publicum, vt, ſcilicet, certa ſint dominia, & tráquilla rerũ poſſeſsio, vt dicitur in. l.1.ff. de vſucap.& in.c.vigilāti.de præſcript.iá citatis. Vnde dico, ꝙ qui bona fide præſcripſerit, ſiue dominus negligens fuerit, ſiue non, tutus deinde manens in iudicio conſciētiæ retinet rem, quæ erat alterius, eius dominio verè acquiſito, nec tranſacto præſcriptionis tempore; quáuis ſciat ré, quá poſsidet, eſſe alienā, tenetur eam reſtituere. Ratio autem Adriani nihil valet. Tum; quia, cùm lex illa de præſcriptione nó fuerit punitiua alienæ culpæ; ſed conſultiua boni cómunis, nó ille, quem dicit Adrianus, ſed hic eſt potiſsimus legis finis; & ſic illo ceſſante, nó ceſſat lex. Tum etiá; quia quanuis verũ eſſet, quod finis legis ſolũ eſſet ille, qué dicit Adrianus, adhuc tamen nó ſequitur, ꝙ illo ceſſante in particulari legis obligatio ceſſet. Quia, vt diximus dubio præcedenti, ad hoc, vt aliqua lex ſuũ amittat vigoré, neceſſariũ eſt, ꝙ eius finis nó in particulari ſolũ, ſed in omnibus cómuniter ceſſet, quod in præſenti non cótingit. Quare hac ſententia Adriani omiſſa, aliter reſpódetur ad argumentũ pro prima opinione factũ, negando, ſcilicet, ꝙ reſpublica nó poſsit quenquá ſuis bonis priuare, niſi propter crimen. Poteſt enim id facere propter pacem & bonum commune, vt iam ſæpè diximus. Et ità cótingit in præſcriptione. Et per hoc etiam patet ſolutio ad argumentum factũ pro ſecunda opinione. Explicatis iá eis, quæ ad materiá dominij ſpectát, ſuntq; velut fundamenta reſtitutionis, operæpretium eſt, vt ad ipſam reſtitutionis materiam accedamus, ſequuti ordiné D.Th.cuius interpretis, licèt indigni, perſoná agim⁹.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ.

Inf. art. 2. & 5. cor.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd reſtitutio non ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, iuſtitia enim reſpicit rationē debiti. Sed ſicut donatio poteſt eſſe eius quod nō debetur, ita etiam & reſtitutio, ergo reſtitutio non eſt actus alicuius partis iuſtitiæ.

2 ¶ Præterea, Illud quod iam tranſijt, & non eſt, reſtitui non poteſt: ſed iuſtitia & iniuſtitia ſunt circa quaſdā actiones & paſſiones, quæ non manent, ſed tranſeunt, Ergo reſtitutio non videtur eſſe actus alicuius partis iuſtitiæ.

3 ¶ Præterea, Reſtitutio eſt quædam recompenſatio eius quod ſubtractum eſt. Sed aliquid poteſt homini ſubtrahi non ſolum in commutatione, ſed etiā in diſtributione, putà cum aliquis diſtribuens, minus dat alicui quàm debeat habere, ergo reſtitutio non magis eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ quàm diſtributiuæ.

¶ SED CONTRA, Reſtitutio ablationi opponitur. Sed ablatio rei alienæ eſt actus iniuſtitiæ circa commutationes, ergo reſtitutio eius eſt actus iuſtitiæ, quæ eſt in cōmutationibus directiua.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd reſtituere nihil aliud eſſe videtur, quàm iterato aliquem ſtatuere in poſſeſsionem, vel dominium rei ſuæ. Et ita in reſtitutione attenditur æqualitas iuſtitię ſecundum recompenſationem rei ad rem: quod pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Et ideò reſtitutio eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ, quando ſcilicet res vnius ab alio habetur, vel per voluntatem eius, ſicut in mutuo, vel depoſito, vel contra voluntatem eius, ſicut in rapina vel furto.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd illud quod alteri non debetur, non eſt, propriè loquendo eius & ſi aliquando eius fuerit. Et ideò magis videtur eſſe noua donatio quam reſtitutio, cum quis alteri reddit quod ei non debetur. Habet tamen aliquam ſimilitudinem reſtitutionis, quia res materialiter eadem eſt: non tamen eſt eadem ſecundum formalem rationem, quam reſpicit iuſtitia, quod eſt eſſe ſuum alicuius. Vnde nec propriè reſtitutio dicitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd nomen reſtitutionis, in quantum importat iterationem quandam, ſupponit rei identitatem. Et ideò ſecundum primā impoſitionem nominis, reſtitutio videtur locum habere præcipuè in exterioribus, quæ manentes eædem, & ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum ius dominij ab vno poſſunt ad alium deuenire. Sed ſicut ab huiuſmodi rebus nomen commutationis tranſlatum eſt ad actiones vel paſsiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel iniuriam alicuius perſonæ, ſeu nocumentum vel profectum, ita etiam nomen reſtitutionis ad hoc deriuatur: quæ licet realiter non maneant, tamen manent in effectu vel corporali, putà cum ex percuſsione læditur corpus. Vel qui eſt in opinione hominum: ſicut cum aliquis verbo opprobrioſo remanet infamatus, vel etiā minoratus in ſuo honore.

¶ Ad tertium dicendum, quòd recōpenſatio, quam facit diſtribuens ei cui dedit minus, quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: vt ſi quanto minus habuit, quàm debuit, tanto plus ei detur. Et ideò iam pertinet ad iuſtitiā commutatiuam.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatē reſpondet D. Th. vnica concluſione affirmatiua, quæ probatur in argumento, ſed contra, hac ratione: reſtitutio opponitur ablationi: ſed ablatio eſt actus iniuſtitiæ verſantis circa commutationes: ergo reſtitutio ſimiliter eſt actus iuſtitiæ cōmutatiuæ. Et in corpore articuli hoc modo: In reſtitutione attēditur æqualitas iuſtitię ſecundum recompenſationem rei ad rem: ſed hoc pertinet ad iuſtitiā commutatiuam: ergo reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius artic. aduertēdū eſt primò, quod reſtitutio poteſt accipi dupliciter. Vno modo largè pro recōpēſatione cuiuſ- *Reſtitutio accipitur dupliciter.*

cuiuſcunq; domini iniuſte illati, quæ magis propriè dicitur ſatisfactio, quam reſtitutio, vt colligitur ex cap. ſi culpa. extra de iniurijs, & damno illato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum eſt damnum, iure ſuper hoc ſatiſfacere te oportet. Alio modo accipitur reſtitutio propriè pro redditione rei ablatæ. Et ſic dicit D. Thom. in hoc articulo, quòd reſtituere propriè eſt iteratò aliquem in dominio & poſſeſsione rei ſuæ ſtatuere. Hæc autem duplex reſtitutio ex duplici iniuſtitia, quam vnus homo in alterum committere poteſt, oritur. Prima conſiſtit in rebus exterioribus: vt dum quis rem alienam occupat. Altera autem in actionibus, & paſsionibus iniurioſis: vt cùm quis ciuem violenter verberat, aut conuitijs aſpergit. Prior modus reſtitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas conſtituatur. Poſterior verò expoſtulat ſatisfactionem, vt de commiſſa culpa fiat proximò compenſatio. Itaq; ſatiſfactio non eſt, niſi vbi iniurioſum crimē adfuit; reſtitutio vero etiã vbi nulla interfuerit ablationis culpa.

Iuſtitia ſemper reddit alteri quod ſuum eſt.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd iuſtitia, ſiue ſit commutatiua, ſiue diſtributiua, ſemper reddit alteri quod ſuũ eſt, ſiue quod ſibi debetur: & ſiquis dat alteri quod non eſt ſuum, ſiue quod ſibi non eſt debitum, non erit actus iuſtitiæ: ſed liberalitatis: vt dicit D. Tho. hic in ſolutione ad ſecundum.

Diſcrimina quæ ſunt inter iuſtitiã diſtributiuã & commutatiuã.

¶Tertiò eſt aduertendum, inter iuſtitiam commutatiuam & diſtributiuam multiplicem eſſe differentiam. Prima eſt, quòd cùm inter ciues reipublicæ duplex poſsit actio inueniri; vna, qua bona communia illius ciuitatis inter ipſos ciues diſtribuuntur; altera, qua ipſi ciues bona propria inter ſe cõmutant, iuſtitia diſtributiua rectificat primã actionem; & poſterior rectificatur per commutatiuam. Differunt ſecundo in eo, quòd aliter inuenitur ſuum in iuſtitia commutatiua, & aliter in iuſtitia diſtributiua. Conueniunt quidē duæ iſtæ iuſtitiæ in eo, quòd vtraque reddit alteri, quod ſuum eſt: ſed differunt, quià aliter eſt ſuũ, quod redditur alicui per iuſtitiam diſtributiuam; & aliter, quod redditur per commutatiuã. In iuſtitia enim diſtributiua, quia redduntur & diſtribuuntur bona communia reipublicæ, quæ non ſunt propriè & ſimpliciter ciuiũ, inter quos diſtribuuntur, non redditur propriè & ſimpliciter ſuum, ſed ſolum ſecundum quid, in quãtum, ſcilicet, bona totius ſunt aliquo modo partium. At verò in iuſtitia cõmutatiua; quia illa, quæ inter ciues cõmutantur, ſunt propria illorum, propriè & ſimpliciter redditur ſuũ. Et ex hac differētia ſequitur alia; nẽpe, quòd in iuſtitia diſtributiua id, quod redditur, non propriè & ſimpliciter eſt debitum illis, quibus redditur, ſed ſolum ſecũdum quid, in quantum, ſcilicet, ſunt partes illius reipublicæ, cuius ſunt illa bona, quæ diſtribuuntur. At verò in iuſtitia commutatiua illa, quæ redduntur propriè & ſimpliciter, ſunt debita illis, quibus redduntur, tanquam bona propria illorum. Et ex his differentijs conuenienter colligunt D. Th. & reliqui Doctores reſtitutionem eſſe actũ iuſtitiæ commutatiuæ. Eſt enim recompenſatio ad æqualitatem ſimpliciter inter datũ & acceptum, quæ ad iuſtitiam commutatiuam ſpectat.

Arg. cõtra concluſionem D. Th.

¶Sed contra hoc eſt apparens argumentum, quod à D. Th. in iſto artic. ponitur tertio loco. Reſtitutio eſt quædam recompenſatio eius, quod ablatum eſt: ſed non ſolum per commutationem poteſt aliquid ſubtrahi alicui, ſed etiã per diſtributionē. Si enim diſtribuens bona communia det alicui minus, quam debuit: vt ſi debebat dare decē, & non dedit, niſi quinque; tunc alia quinq; ſunt ablata: ergo recompenſatio illius, quod ſublatum eſt, ſiue per commutationem, ſiue per diſtributionem erit verè reſtitutio: atque ex conſequenti reſtitutio non eſt magis actus iuſtitiæ commutatiuæ, quã diſtributiuæ.

Solutio D. Thomæ.

¶Ad hoc argumentum reſpondet D. Thom. quòd diſtribuens alicui minus, quàm debuit; vt ſi debebat dare decem, & dedit quinq;, tenetur facere recompenſationem illius, quod minus dedit per comparationem rei ad rem ſpectantem ad iuſtitiam commutatiuam: quare reſtitutio ſemper erit actus iuſtitiæ cõmutatiuæ.

Inſtantia Caietani.

¶Sed contra hoc argumentatur Caietanus; Recõpenſatio rei ad rem, ſiue quæ fit ad æqualitatem, ſimpliciter ſolum habet locum, quãdo illud, quod ablatum eſt, erat vere ſuum, ſeu proprium reſpectu illius cui talis fit recompenſatio: ſed illud minus, quod quis omiſit diſtribuere, non erat propriè ſuum, nec proprium bonum illius cui non fuit diſtributum, etiam ſi debebat illi diſtribui: ergo recompenſatio, quæ fit ratione illius, nõ debet fieri ſecundum æqualitatem ſimpliciter, atque ex conſequenti, nec ſpectabit ad iuſtitiam commutatiuam. Conſequentia cũ maiori eſt nota; & minor probatur: Bona communia per diſtributionem efficiuntur propria eorum, quibus diſtribuuntur: ergo quod non fuerit diſtributum alicui, etiam ſi debeat illi diſtribui, non erit bonũ propriũ illius: atq; ex conſequenti, nec eius recompenſatio erit ad æqualitatem ſimpliciter nec ſpectabit ad iuſtitiam commutatiuam.

¶Ad

¶ Ad hoc argumentum reſpondet idem Caietanus, quòd; licèt illud, quod auſertur per indebitam diſtributionem, non ſit propriè debitum, & proprie ſuũ ſimpliciter & abſolutè reſpectu illius, à quo auſertur, vt rectè probat argumentum, eſt tamẽ proprie debitum & propriè ſuũ reſpectu illius, qui tenebatur facere propriũ, & nõ fecit. Quare reſpectu eiuſdem erit facienda recõpenſatio ſecũdũ ęqualitatẽ rei ad rẽ. Ità, ſcilicet, quòd ſi tenebatur aliquis dare alicui decẽ de bonis cõmunibus, & nõ dedit, niſi quinque, tenetur alia quinque eidem reſtituere, vt ſit ſic inter eos debita æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ. Vnde licet abſolutè valeat argumentum: Non eſt proprium: ergo non eſt reſtituendum ſecundum æqualitatem: non tamen valet reſpectu diſtributoris, qui tenebatur facere appropriationem, & non fecit. Sed oportet dicere hoc modo: Non eſt proprium nec diſtributor tenebatur facere appropriationem: ergo non eſt reſtituendum ſecundum æqualitatem. Sed tunc eſt falſum antecedens pro ſecunda parte. Et ſic patet qualiter ex debito communi factum fuit debitum proprium reſpectu illius, qui non diſtribuit. Quia enim diſtributor tenebatur facere de communi proprium cuilibet parti ſecundum ſuam proportionem: idcirco omnibus & ſingulis partibus tenetur recompenſare, ſecundum æqualitatem iuſtitiæ commutatiuæ tantum, quantum de portione ſibi debita illi non dedit. Et omiſſa applicatio illius portionis damnificat partem in proprio; non quidem id, quod erat proprium auferendo; ſed auferendo appropriationem ad quam tenebatur. Quare recompenſatio ſimiliter erit in proprio; atq; ex conſequenti pertinebit ad iuſtitiam commutatiuam.

Corollariũ quod ſequitur ex poſita ſolutione.

¶ Ex ſolutione huius argumenti colligit Caietanus, quòd, ſi in aliqua republica eſſet ſtatutum, vt aliqui prouentus ſingulis annis diſtribuerentur inter ciues conſcriptos eiuſdem reipublicæ, & diſtributor tribus annis non diſtribuiſſet, quarto autem anno pœnitẽtia ductus, vellet eos diſtribuere, non deberet omnes tales prouentus inter ciues, qui illo quarto anno eſſent cõſcripti, diſtribuere: ſed redditus primi anni deberent diſtribui ſolùm inter ciues, qui illo anno fuerunt conſcripti. Et ſic de ſingulis. Et ſi aliqui illorum eſſent mortui reſtitutio facienda eſſet eorum hæredibus. Si verò diſtributor omnes illos prouentus triũ annorum ſolùm inter ciues cõſcriptos quarti anni diſtribuiſſet, omnibus alijs ciuibus aliorum annorum teneretur ſuas partes reſtituere. Cæterum ſi hoſtis reipublicæ omnes illos prouentus trium annorum ſurripuiſſet, ſufficienter ſatisfaceret, eos reipublicæ reſtituẽdo, quanuis fuerit cauſa quod ciuibus non diſtribuerentur. Et ratio diſcriminis eſt: Nam cum fur non teneatur illa bona ciuibus appropriare per diſtributionem, & quamdiu non approprientur ſingulis ſint propria reipublicæ, ſufficienter ſatisfacit reddendo ea reipublicæ, cuius ſunt. At verò diſtributor, quia tenebatur ſingulis annis illa bona appropriare ciuibus conſcriptis eiuſdem anni, ſingulos damnificauit, non faciendo appropriationem. Et ſic ſingulis tenetur ſatisfacere per reſtitutionem.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ dicit D. Thom. quòd quanuis reſtitutio ſecundum nominis proprietatem, quæ iterationem quandam importat, ſolùm videatur habere locũ in rebus exterioribus, quæ manentes eædem ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum ius dominij ab vno ad alterum deuenire poſſunt; inde tamen tranſlatum eſt nomen ad actiones, & paſsiones, ad reuerentiam, vel iniuriam alicuius perſonæ pertinentes. Quæ licèt realiter non manent, manent tamen in effectu; quales ſunt corporum percuſsiones, & iniuriæ, &c. Circa quod eſt difficultas; vtrùm reſtitutio idem ſit, quod ſatisfactio? Ad cuius explicationem dico breuiter, quod quanuis communi vſu ſępe reſtitutio & ſatisfactio pro eodem accipiantur, notabile tamen eſt diſcrimen, quod inuenitur inter iſtas actiones. Et quia ea, quæ propriè differunt neceſſe eſt, quòd in aliquo conueniãt, explicabimus prius, quidnam ſit illud, in quo reſtitutio & ſatisfactio conueniunt; explicaturi poſtea eorum differentias. Dico ergo quòd ſatisfactio, & reſtitutio in hoc conueniunt, quòd vtraque pertinet ad iuſtitiam commutatiuam, vtraque enim fit, ſecundum ęqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iuſtitia à diſtributiua diſtinguitur. Nam ſi quis iniuria aliquem cædit, ad æqualitatis menſuram debet eidẽ ſatisfacere: ſicut & ille, qui ab altero rem aliquam abſtulit. Scotus in 4. diſtinct. 14. quæſtio. 2. conſtituit pœnitentiam ſub iuſtitia vindicatiua, quæ eſt ſpecies diſtributiuæ. Et ſic ſatisfactionem, quæ eſt pars pœnitentiæ ſub eadem iuſtitia diſtributiua conſtituere debet. Cæterum, D. Thom. 3. part. quæſtio. 85. articul. 3. pœnitentiam ſub iuſtitia commutatiua conſtituit etiam quantũ ad ſatisfactionem. Afficere enim iniuria aliquem, idem eſt, ac ſi rem illi auferas. Et ſic ſatisfacere pro offenſa eiuſdem, etiam iuſtitiæ debet eſſe, ac ſi rem ablatam reddas. Ve-

Dubium. vtrùm reſtitutio ſit idem quòd ſatisfactio.

Reſtitutio & ſatisfactio in aliquibus conueniunt.

rum tamen eſt, quòd, quoniam Deo poſt contritum animum, nihil corporeum gratius reddere poſſumus, quam corporis caſtigationem, idcircò reſpectu Dei ſatisfactio habet quandam punitionis formam, iuxta illud Auguſtini: Pœnitentia eſt quædam dolentis vindicta ſemper puniês in ſe, quod dolet commiſiſſe. Sed de hoc in materia de pœnitentia.

Satisfactio & reſtitutio in multis differũt

¶Conſtituto iam eo, in quo reſtitutio, & ſatisfactio conueniunt, operæpretium eſt, vt dicamus de earum differentijs, quæ ſunt plures. Prima ſumitur ex parte materiæ, quã conſtituit D. Thom. in. 4. diſtinct. 55. quæſtio. 1. artic. 5. Reſtitutio enim propriè verſatur circa res exteriores; ſatisfactio vero non, niſi circa actiones, & paſsiones iniurioſas, vt diximus in principio huius articuli. Ex quo fit, vt ſatisfactio non ſit niſi vbi iniurioſum crimen adfuit, cum tamen reſtitutio inueniri poſsit, etiam vbi nulla interfuit ablationis culpa, vt contingit in depoſito, & in rebus inuentis. Secunda differẽtia naſcitur ex priori, & deſumitur ex parte illorum, quibus reſtitutio & ſatisfactio eſt facienda. Reſtitutio enim propriè ſolùm fit hominibus. Nam cùm à Deo nihil propriè poſsimus auferre, nec etiam aliquid eidem reddere, quod ſibi accreſcat (bonorũ enim noſtrorum non indiget). nulla ratione fieri poteſt, vt inter Deum & homines vera inueniatur reſtitutio. At verò ſatisfactio nõ ſolum hominibus, ſed præcipuè fit Deo. Licet enim in proximos contingat peccare, quos diligere, vt nosipſos tenemur, & ideò illis aliqua ſatisfactionis ratio debeatur, propriè tamen in Deum ſolum peccamus. Et ſic dicit D. Auguſtin. peccatum eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Quare ſoli Deo propriè debetur ſatiſfactio ad iuſtum, quæ vel in hac vita, vel in purgatorio neceſſario perſoluenda eſt.

¶Tertia differentia ſumitur ex diuerſitate effectuum vtriuſque virtutis. Nam per reſtitutionem non remittitur peccatum: ſed ſolum à peccando ceſſatur: cùm tamen per ſatisfactionem remittatur peccatum, quo ad pœnam, remiſſa prius culpa. Eſt enim ſatiſfactio, ſolutio pro debito peccati, quod tãdiu dicitur durare, quandiu durat pœna. Et ex hac differentia ſequitur quarta: nempe, quod ſatisfactio nõ poteſt fieri ſine Dei gratia, vt latè docet D. Thom. in materia de ſatisfactione. At verò reſtitutio legitimè fit inter homines ſine gratia Dei, imo & ſine humana amicitia, quod ſatisfactioni repugnat. Qui enim reddit inimico totum quod ab illo abſtulit, aut mutuo recipit, perfectè dicitur reſtituere, quãuis eũ in ſuã amicitiã non recipiat. Quinta differentia eſt, quòd ſatisfactio eſt pars pœnitentiæ. Reſtitutio autem non eſt pars pœnitentiæ; ſed potiùs præambulum ad illam. Qui enim alienam pecuniam contraxit, quã dum eſt ſoluendo inuito domino retinet, vel iniuriam, quam illi intulit diluere recuſat, non poteſt dignè ad pœnitentiam accedere, niſi à tali delicto per reſtitutionem euellatur. Itaque reſtitutio contritionem, (quæ ſaltim natura eſt prior pars pœnitentiæ) antecedit: ſatisfactio verò etiam confeſsionem, quæ eſt ſecunda pars pœnitentiæ ſubſequitur. Vltima differentia eſt, quòd ſatisfactio non ſolum viuis ad meritum, verum & defunctis in purgatorio exiſtentibus ad remiſsionem pœnæ, quando illorum nomine fit, prodeſſe poteſt: Cum tamen reſtitutio, per ſe loquendo, non ea ratione auxilietur defunctis, vt ſedulitas hæredum proſit, vel noceat negligentia, ſicuti vulgò exiſtimatur. Qui enim dedit operam in hac vita, vt debita ſoluerentur, ſiue negligant hæredes, ſiue non, ideo tardius à pœna liberabitur. Contra rationem enim eſt quòd quis pro ea culpa patiatur, quæ iam nullo modo eſt in ſua poteſtate, ſecus autem eſſet ſi hæredes omiſiſſent ſacrificia, vel ſuffragia: quoniam hæc habent rationem ſatisfactionis. Ex dictis infertur, ſatisfactionem, & reſtitutionem plurimum inter ſe ſe diſtingui, quanuis ſæpe ſæpius in iure eodem reſtitutionis nomine appellentur. *Corollariũ*

ARTICVLVS. II.

¶Vtrùm ſit neceſſarium ad ſalutem, quòd fiat reſtitutio eius quod ablatum eſt.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non ſit neceſſarium ad ſalutem quòd fiat reſtitutio eius quod ablatum eſt. Quod enim eſt impoſsibile, non eſt de neceſſitate ſalutis. Sed aliquando impoſsibile eſt reſtituere id quod eſt ablatum, puta, cum aliquis abſtulit alicui membrũ, vel vitam: ergo non videtur eſſe de neceſsitate ſalutis, quod aliquis reſtituat, quod alteri abſtulit. *4. d. 15. q. 1. a. 8. q. 2. Et quol. 12 art. 20.*

2 ¶Præterea, Committere aliquod peccatum non eſt de neceſsitate ſalutis: quia ſic homo eſſet perplexus. Sed quãdoque illud quod aufertur, non poteſt reſtitui ſine peccato: puta, cum aliquis alicui famam abſtulit, verum dicendo: ergo

ergo reſtituere ablatum non eſt de neceſsitate ſalutis.

3 ¶ Præterea, Quod factum eſt, nõ poteſt fieri, vt factum non fuerit. Sed aliquando alicui aufertur honor ſuæ perſonæ ex hoc ipſo, quòd paſſus eſt ab aliquo iniuſtè vituperante eum: ergo nõ poteſt ſibi reſtitui quod ablatum eſt. Et ita non eſt de neceſsitate ſalutis reſtituere ablatum.

4 ¶ Præterea, Ille qui impedit aliquẽ ab aliquo bono conſequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deeſt, quaſi nihil deeſſe videtur, vt Philoſophus * dicit in ſecundo Phyſicor. *Lib. 2. tex. 56. tom. 2.* Sed cum aliquis impedit aliquẽ, vt non conſequatur præbẽdam, vel aliquid huiuſmodi, non videtur quòd teneatur ei ad reſtitutionem præbendæ: quia quandoque non poſſet. Non ergo reſtituere ablatum eſt de neceſsitate ſalutis.

¶ Sed Contra eſt, quod Auguſt. dicit in Epiſtola * ad Maced. 14. quęſt. 6. Si res aliena propter quam peccatum eſt, reddi poſsit, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur. Si autem veraciter agitur, nõ remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſi (vt dixi) reſtitui poteſt. *Epiſt. 54. à med. illius, to. 2. Et habetur. 14. q. 6. ca. Si res aliena.*

¶ Respondeo dicendum, quòd reſtitutio, ſicut dictum * eſt, eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. *Ar præced.* Et ideo reſtituere importat redditionem illius rei, quæ iniuſte ablata eſt. Sic enim per iteratam eius exhibitionem ęqualitas reparatur. Si verò iuſtè ablatum ſit, inæqualitas erit, vt ei reſtituatur: quia iuſtitia in æqualitate conſiſtit. Cùm ergo conſeruare iuſtitiam ſit de neceſsitate ſalutis, conſequẽs eſt quòd reſtituere id quod iniuſtè ablatum eſt alicui, ſit de neceſsitate ſalutis.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod in quibus non poteſt recompenſati æquiualens, ſufficit quòd recompẽſetur, quod poſsibile eſt: ſicut patet de honoribus qui ſunt ad Deum & ad parentes, vt Philoſophus dicit * in octauo Ethicorum. *Li. 8. c. vlt. non procul à fine, to. 5.* Et ideo quãdo id quod eſt ablatum, non eſt reſtitulbile, per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio, qualis poſsibilis eſt: puta, cum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata conditione vtriuſque perſonæ, ſecundum arbitriũ boni viri.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo, & iuſte: puta, cum aliquis crimen alicuius prodit ordine debito ſeruato, & tunc non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio modo falſum dicendo, & iniuſtè, & tunc tenetur reſtituere famã, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo verum dicendo, ſed iniuſtè: puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ quantum poteſt, ſine mendacio tamen: vtpotè quod dicat ſe malum dixiſſe, vel quòd iniuſtè eum diffamauerit. Vel ſi nõ poſſit famam reſtituere, debet ei aliter recompenſare, ſicut & in alijs dictum * eſt. *In ſol. ad. 1.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd actio contumeliam inferentis non poteſt fieri, vt non fuerit. Poteſt tamen fieri, vt eius effectum, ſcilicet, diminutio dignitatis perſonę in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis poteſt impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter. Vno modo iuſtè, puta, ſi intẽdens honorem Dei, vel vtilitatem Eccleſiæ, procuret quòd detur alicui perſonæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem, vel ad aliquam recompenſationem faciendam. Alio modo iniuſtè: puta, ſi intendat eius nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid huiuſmodi: & tunc ſi impedit ne præbenda detur digno, conſulens quòd non detur antequam ſit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompenſationem penſatis

tis conditionibus perſonarum, & negotij, ſecundum arbitrium ſapientis; non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum ſit quòd alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam cauſam procuret quòd reuocetur, idem eſt, ac ſi iam habitam ei auferret: & ideo tenetur ad reſtitutionem æqualis, tamen ſecundum ſuam facultatem.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Reſtitutio eius, quod iniuſtè ablatum eſt, eſt de neceſsitate ſalutis. Probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſtini in Epiſtola ad Marc. dicentis: Si res aliqua, propter quam peccatum eſt, reddi poſſet, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur. Si autē veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Et in corpore articuli: Hac ratione conſeruare iuſtitiam eſt de neceſsitate ſalutis: ſed ad conſeruandā iuſtitiā eſt neceſſaria reſtitutio iniuſtè ablatorū: eſt enim reſtitutio, vt ex ſupra dictis patet, recompēſatio æqualitatis violatæ: ergo reſtitutio ei' quod iniuſtè ablatum eſt, eſt de neceſsitate ſalutis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum eſt, quòd, vt conſtat, ex litera D. Thom. dupliciter aliquid poteſt à proximo auferri. Vno modo iniuſtè. Et de huiuſmodi iniuſtè ablatis per iniuſtam acceptionē, ponitur concluſio, qua dicitur, neceſſariū eſſe ad ſalutem, quòd talia iniuſte ablatā reſtituantur. Alio modo iuſte, vt contingit in mutuis, & in venditione. Et de his dicit D. Thom. in corpore articuli, quòd fiet inæqualitas, ſi talia reſtituantur. Sed contra hoc eſt argumentum: Qui rem alienam iure emptionis, aut mutui accepit, iuſtè abſtulit, & tamen eſt obnoxius reſtitutioni: ergo falſum eſt dicere, quòd qui reddit iuſtè accepta facit inæqualitatem. ¶Ad hoc argumentum, vt reſpondeamus ſupponendū eſt tanquam certum, ex doctrina D. Thomæ in præcedenti articulo, quòd vndecunque debitum ſit contractum, ſiue ex voluntario commercio, ſiue ex iniqua vſurpatione, ſemper illud eſt reddendum ex neceſsitate. Neque contrarium huius vult affirmare D. Thom. in iſto articulo: ſed tantū vult docere id, quod nos ante inſinuauimus, nēpe, quòd reſtitutio, propriè loquendo, nō habet locum, niſi quando præceſsit, vel iniuſta acceptio, vel detentio. Nam vtrūnque horum nomine iniuſtæ ablationis intelligendum eſt. Quandiu enim aliquis rem aliquam iuſtè detinet, quia nondum tempus ſolutionis aduenit, non eſt obnoxius reſtitutioni. Quare ſi ex neceſsitate illam reſtituere compelleretur, proculdubio fieret inęqualitas. Et ſic in vniuerſum habet verum, quòd reſtitutio ſemper eſt de iniuſtè ablatis. Nam quæ congruo tempore ſoluūtur reddi potius, quam reſtitui ſunt dicenda. Et per hoc patet ſolutio ad argumentū.

Argumentum contra dicta in litera d. Thomæ.

Nota pro ſolutione.

Reſponſio.

¶Caiet. in principio ſui commenti dicit D. Thom. in iſto articulo ſolum loqui de reſtitutione iniuſtè acceptorum, & non de reſtitutione ſimpliciter. Idque probare nititur ex titulo eiuſdem articuli. Sed proculdubio fallitur. Nam nomine ablatorum, nō ſolum intelligit iniuſtè accepta, ſed & iniuſtè detenta, quæ etiam reſtituere eſt de neceſsitate ſalutis.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quanā ratione ſit intelligendum, quod reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quòd dupliciter aliquid poteſt dici hominibus ad ſalutem neceſſarium. Vno modo per modum applicationis, tanquam mediū, quo virtus Chriſti capitis nobis applicetur; Siue per ſolam ſuſceptionem ſine aliquo actu, ex parte noſtra, vt contingit in baptiſmo paruulorum. Siue mediante aliqua diſpoſitione, vt contingit in pœnitentia. Qua ratione quædam ſacramenta dicuntur hominibus neceſſaria ad ſalutem, quia, ſcilicet, ſtatuit Deus virtutem paſsionis Chriſti, non niſi pro illa hominibus applicare. Alio modo dicitur aliquid neceſſarium ad ſalutem, non per modum applicationis, ſed per modum executionis tantum. Qua ratione præcepta omnia obligantia ad mortale dicuntur neceſſaria ad ſalutem, iuxta illud Matthæ. capit. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

Dubium.

Dupliciter aliquid poteſt dici neceſſariū ad ſalutem.

¶Hoc ſuppoſito dico, quòd ei, qui iniuſtè quidpiam accepit, vel etiam detinet, reſtitutio eſt neceſſaria ad ſalutem. Non per modum applicationis: non enim ſtatuit Deus virtutem paſsionis Chriſti per reſtitutionē hominibus applicare ex opere operato, tanquam per ſacramenta: ſed per modum executionis tantum. Itaque, quemadmodum ſuppoſito peccato mortali, eſt neceſſarium ſacramentum pœnitentię per modum applicationis in re, ſi adſit facultas; & in voto, ſi deſit: ita etiam ſuppoſita iniuſta detentione

Reſpōdetur ad dubitationem.

detentione eſt neceſſarium neceſsitate præcepti reſtituere aliena. In quo ſenſu concluſio D. Thom. eſt de fide tenenda; contra errorem Græcorum; quem refert Caſtro de hæreſib. verbo, reſtitutio, & Soto lib. 4. de iuſtitia & iure, quæſt. 6. artic. 2. Et probari poteſt, primò ex Pſalmo. 14. vbi inter conditiones ad beatitudinem requiſitas, vna ponitur, operari iuſtitiam. Et Eſai. cap. 33. & aſsignatur tanquam neceſſarium ad cauendam damnationem, & conſequendam cæleſtem habitatioñe, ambulare in iuſtitijs. Certum eſt autem, quòd reſtitutio eſt opus neceſſarium tam ad conſeruandam iuſtitiam, quam ad ambulandum in illa. Præterea ad Roman. 13. dicit Paul. Reddite omnibus debitũ, cui tributũ, tributũ, & cui vectigal, vectigal, & cui honorẽ, honorẽ, & nemini quidquam debeatis, &c. Sed qui retinet alienum, debet: ergo de fide eſt, quod eſt facienda reſtitutio. Ad hoc idem propoſitum adducunt multa alia ſcripturæ teſtimonia Caſtro & Soto locis citatis. Videte illa.

Quæſtio. ¶Et ſi quis quærat, quænam ſit ratio, propter quam D. Thom. peculiariter quęrit de reſtitutione, an ſit neceſſaria ad ſalutem; & non illud quærit de iuſtitia in genere, ſi reſtitutio non eſt alio modo neceſſaria, quam aliæ operationes virtutum quæ ſunt in præcepto? *Solutio.* Dico, quòd quanuis reſtitutionis præceptum hoc habeat commune cum alijs affirmatiuis, quòd exigit determinatum tempus, quo peculiariter obliget: habet tamen hoc particulare; quòd eſt veluti quædam interdictio ſtatus peccati mortalis. Quandiu enim durat iniuſta detentio, tandiu quantum ad continuationem perſeuerat peccatum, iuxta illud Auguſtini, addictum in argumento, ſed contra: Non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Et propterea peculiariter quæritur de reſtitutione, an ſit neceſſaria ad ſalutem. *Nota pro confeſſarijs.* Ex quo infero, quòd aliter ſe gerere debent confeſſarij cum pœnitentibus reſtitutionem impoſitã omittentibus, quàm cum illis, qui alia præcepta omiſerunt. Nam pleraque alia ſi omittantur ſola pœnitentia deleri poſſunt, quia tranſiuit obligatio. Cæterum in reſtitutione ſemper manet. Et ideò ante abſolutionem, ſi facultas adeſt, exequenda erit regulariter reſtitutio. Dixi regulariter: nam pro qualitate perſonarum, & tẽporis opportunitate aliter aliquando facere oportebit, ſecundum rectam prudentiam confeſſarij.

Primũ argumentum contra concluſionẽ D. Thomæ. ¶Sed contra concluſionem D. Thom. argumentor: Qui alienum iniuſtè accepit ſatis ſuæ ſaluti conſulit, ſi eleemoſynas facit: ergo reſtitutio non eſt neceſſaria ad ſalutẽ. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex Luca, capit. 11. vbi Phariſæis, qui erant pleni rapina, & iniquitate, dixit Chriſtus: Veruntamen, quod ſupereſt, date eleemoſynam, & omnia munda erunt. Quibus verbis D. Ambroſius exiſtimat mirè commendari virtutem eleemoſynæ. *2. argumentum.* ¶Secundo: Obſeruare diuina præcepta ſufficit ad ſalutem, iuxta illud Matthæ. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata; ſed nullo præcepto diuino præcipitur nobis reſtitutio rei alienæ: ergo ea non eſt neceſſaria ad ſalutem.

Ad. 1. arg. ¶Ad primum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd loci illius duplex eſt ſenſus. Vnus, quod Chriſtus in illis verbis nulla vſus eſt figura, aut tropo; ſed abſolutè voluit commendare eleemoſynam, tanquam plurimum valentem ad delenda peccata: ſicut & illam commendauit Daniel cap. 33. dum dixit Nabuchdonoſori: Peccata tua eleemoſynis redime. Per hoc tamen non eximitur debitor, aut fur ab obligatione reſtitutionis, quotieſcumque conſtat cui illa eſt facienda. Itaq; dat Chriſtus conſilium de facienda eleemoſyna in eo loco; & non tollit obligationem reſtituendi. Hanc expoſitionem ſequuntur antiqui patres Auguſt. Ambroſius, atque Chryſoſtomus. *D. Auguſt. D. Ambroſ.* Quæ licèt bona ſit, non tamen omninò videtur quadrare textui. Nam finis Chriſti in eo loco eſt reprehendere Phariſæorũ vitam, atque docere eam maximis criminibus eſſe plenam. Eſſet autem valde à propoſito alienum, eo tempore, quo multa Chriſtus in Phariſæos aſperè diceret, & plura reſtarent dicenda, in medio orationis admonere eos, vt ſua illa maxima peccata parua eleemoſyna redimerent. *Explicatur locus Lucæ cap 11.* Tum, quia ſic diminueretur autoritas reprehenſionis; cùm non multi facienda viderentur ea vitia, quę tam facilè ab anima poſſunt deleri: Tum etiam, quia Phariſæi eam emendationem, quam ex Chriſti reprehenſione concepiſſent, ſtatim remitterent, tam facili oblato remedio. Ac denique, vt dicit Caietanus, quia, licèt præceptum de danda eleemoſyna in vniuerſali ſit ſanctum, tamen in particulari ijs, qui furto & rapinæ ſtudent, dicere, vt eleemoſynis ſe purgent, impium videtur, & abſurdum conſilium. Quocirca aliter idem Caietanus interpretatur illum locum dicens, quod verbis illis Chriſti deriſio quædam ironica continetur. Qui tropus frequentiſsimus eſt in ſacris literis; vt conſtat ex illo Eccleſiaſtes. cap. 11. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, &c.

&c. Quo loco certum eſt Salomonem non præcipere illi ætati, vt lætitiæ ſe dedat, atq; gaudio, ſed potiùs ironia quadam vſus latentè hortatur : atque indicat quantus meror & quanta triſtitia in modicam eam lætitiam conſequantur. Et ideò adijcit ſtatim; Pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Ac ſi diceret: gaude , vt lubet iuuenis; ſerui voluptatibus tuo arbitratu. At interim ſcito, quòd non poſt multum temporis omnium earum rerum ſub ſeuerisſimo iudice rationem reddes. Et ad iſtum modum intellige quod Chriſtus non præcipit Phariſæis eleemoſynas dare , ſed potiùs per ironiam eos irridet : quia cum tot ſint implicati ſceleribus, atque rapinis, putant ab omnibus per paruam eleemoſynam eſſe liberandos.

Ad. 2. argumentũ.

Sententia Adriani & aliorum de modo quo reſtitutio eſt præcepta.

¶Pro ſolutione ſecundi argumenti operæpretium eſt , vt explicemus, quonam mã dato reſtitutio ſit præcepta. Cano in relectione de pœnitentia, part.4. & Medina. C. de pœnitentia, titulo.1. quæſtio.6. & Adrianus in.4. in materia de reſtitutione, dicunt, quòd præcipitur illo præcepto negatiuo: Non furtum facies. In qua ſententia videtur eſſe D. Thom. articulo.8. huius quæſtionis in reſponſione ad primum argumentũ. Vbi dicit, quòd præceptum de reſtitutione facienda, quanuis ſecundum formam ſit affirmatiuum, implicat tamen in ſe præceptũ negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere. Et quæſtio. 66. articulo.5. ad. 2. etiam dicit , quòd detinere id, quod alicui debetur eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniuſta. Et ſic ſub iniuſta acceptione intelligitur etiam iniuſta detentio. Sed, vt hæc ſententia melius intelligatur, aduertendum eſt cum Adriano loco citato, quòd quanuis præcepto negatiuo directè & principaliter prohibeatur aliquis actus poſitiuus, vt illo præcepto: Non occides, prohibetur directè actus occidendi, & illo præcepto: Non furtum facies, prohibetur directè actus furandi: ſecundariò tamen & indirectè etiam prohibetur quidquid æquiparatur actui illi poſitiuo principaliter & directè prohibito per tale præceptũ negatiuum, etiam ſi illud, quòd equiparatur ſit purè negatiuum. Et ſic dicit, quòd, quia hoc, quod eſt; Non paſcere fame morientem, æquiparatur actui occidendi, iuxta id, quod dicit Symmachus Papa. 85. d. ſtatim in principio, Non grandis, differentia eſt, ſi mortem inferas, aut non prohibeas. Mortem enim languentibus probatur inferre, qui hanc cùm poſſit, non excludit. Et D. Ambroſius in cap. paſce. 86. d. Paſce, inquit, fame morientem: quod ſi non paueris, occidiſti. Itaque, quia hoc, quod eſt, non paſcere fame pereuntem, quantum ad nocumẽtum proximi æquiparatur actui poſitiuo occidendi, idcircò illo præcepto negatiuo; Non occides, prohibetur vtrumque. Et ſimiliter in noſtro propoſito, quia, non reſtituere alienum , æquiparatur actui poſitiuo furandi: per vtrumque enim æquale nocumentum proximo infertur; idcircò iſtud negatiuum, quod eſt non reſtituere, etiã prohibetur illo præcepto, de non furando. Et ſi quis obijciat ; reſtituere eſt actus poſitiuus: ergo ſi præcipitur, debet præcipi præcepto affirmatiuo , reſpondet Adrianus, quòd, quotieſcunque aliquo præcepto prohibetur aliquid negatiuum, etiam eodẽ præcepto præcipitur actus poſitiuus illi negatiuo contrarius. Vt, quia hoc negatiuum; quod eſt, non paſcere fame pereuntem, prohibetur illo præcepto; Non occides, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus poſitiuus, illi negatiuo contrarius, qui eſt; Paſcere fame morientem. Et pari ratione in noſtro proſito, quia hoc, quod eſt , non reſtituere, prohibetur præcepto de non furando, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus poſitiuus, qui eſt, reſtituere alienum.

Sẽtẽtia autoris cõuenientior.

¶Cæterum, quanuis hæc ſententia Adriani ſit valdè probabilis, & ingenioſa, melius tamen atq; clarius exiſtimo, affirmare, quòd ſunt aliquo modo diſtincta, illud, quo prohibetur, non reſtitutio, ſeu detentio rei alienæ, & illud, quo præcipitur reſtitutio. Nã cum ſint duo diſtincta obiecta , reſtituere, & non reſtituere, vnum poſitiuum, alterum negatiuum, videtur , quòd ad diſtincta debeant præcepta pertinere. Et confirmatur: Præceptis negatiuis prohibentur actus mali, & præceptis affirmatiuis præcipiuntur actus boni: ſed detinere alienum , ſeu non reſtituere eſt malum: reſtituere verò eſt bonum: ergo vnum prohibetur præcepto negatiuo, & alterum præcipitur affirmatiuo: atque ex conſequenti ſunt duo præcepta cuius vtriuſque fecit mentionem D. Paul. ad Roman. 13. affirmatiui dicens: Reddite omnibus debita: Et negatiui ſubiungens: Nomini quidquã debeatis. Hunc modum dicendi ſequitur Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 6. artic. 2. in reſponſione ad ſecundum argumẽtum. Verum tamen eſt, quod illud præceptum affirmatiuum reſtituendi, reducendum erit ad præceptum negatiuum, de non furando. Nam in iure nõ ſolùm dicitur furtum acceptio rei alienæ inuito domino : ſed etiam quæcunque rei contrectatio domino

Præceptũ affirmatiuũ de reſtituẽdo reducitur ad negatiuũ de non furando.

inuito

inuitò. Imo qui vtitur pignore, aut re mutuata in aliquem vſum contra domini voluntatem, dicitur furtum committere, vt habetur expreſſe Inſt. de obligationibus, quæ naſcuntur ex delicto: §. furtum. Et in lege, qui iumenta. ff. de furtis, etiam dicitur, quòd qui iumenta ſibi cõmodata longius duxerit, alienaue re inuito domino vſus fuerit, furtũ facit. Ex dictis infertur reſtitutionem rei alienæ eſſe in præcepto, ſiue illud ſit negatiuum, vt dicit Adrianus, ſiue affirmatiuum, vt dicit Soto. Et ſic patet ſolutio ad argumentum.

¶Circa argumenta D. Thomæ eſt aduertendum, quòd in illis diſcurrit Doctor Sanctus per omnia genera bonorum temporalium; quorum reſtitutionem oſtendit eſſe neceſſariam. Et quia ſecundum ordinem dignitatis inter alia corporalia primum locũ obtinet vita, idcircò ab illa in primo argumento exordium ſumit. Cæterum, quia nos in præſenti agere intendimus de omnibus illis bonis, in quibus obligatio reſtituendi locum habere poteſt, inter quæ ſupremum locum tenent ſpiritualia, idcircò priùs dicemus de ſpiritualibus, dicturi poſteà de corporalibus ſecundum ordinem à D. Thom. obſeruatum. Quare eſt prima difficultas, vtrùm ille, qui læſit alium in bonis ſpiritualibus, teneatur aliquam reſtitutionem facere? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quicunque nocet proximo in temporalibus, manet obnoxius reſtitutioni; ſed ſpiritualia nocumenta ſunt grauiora temporalibus: ergo à fortiori, qui nocet in ſpiritualibus manebit obnoxius reſtitutioni.

Prima difficultas de reſtitutione bonorũ ſpiritualium.

1. argumentum.

¶Secundò: Si nocenti in ſpiritualibus non ſupereſſet talis obligatio, ex eo potiſſimum eſſet, quòd qui peccat ſumit voluntariè tale detrimentum: ſed hæc ratio nihil valet; nam qui ſoluit vſuras voluntariè patitur; & tamen alius tenetur reſtituere: ergo. ¶Tertiò: Qui decipit alium maiori vinculo tenetur, eum ab errore reuocare, quã alij, vt de ſe patet: ſed hoc maius vinculum non poteſt oriri, niſi ex obligatione iuſtitiæ, ad quam ſequitur neceſsitas reſtitutionis: ergo qui nocet in ſpiritualibus tenetur aliquam facere reſtitutionem. ¶ Quartò: Qui ex malitia reuocauit à religione nouitium, vel profeſſum, tenetur eidem, aut religioni aliquam facere ſatisfactionem, propter iniuriam illatam: ſed ſtatus religionis inter ſpiritualia computatur: ergo etiam in his habet locum reſtitutio. Et confirmatur: Qui ab altero mentem eripuit per venenũ, aut alia via, vel abſtulit ſcientiæ, aut artis memoriam, nocet in ſpiritualibus, & tamen tenetur ad reſtitutionem, vt omnes concedunt: ergo ſpiritualia ſunt reſtituenda.

2. argumentum.

3. argumentum.

4. argumentum.

¶Propter hæc argumenta nonnulli ex Theologis dicunt, quòd qui nocuit alicui in ſpiritualibus, quod contingit quãdo quis conſilio, aut exemplo inducit alium ad peccandum, vel reuocat illum à bono opere, ſcilicet, ab ingreſſu religionis, vel ab eleemoſyna conferenda, propter quod factum fuit, vt amittat gratiam, aut non habeat maiorẽ, talis tenetur eorum bonorum ſpiritualium facere reſtitutionem; non quidem eadẽ bona conferendo; nam hoc eſt impoſsibile; ſed vel rogando, vel hortando, vel orãdo Deum pro ipſo; vel quacunque alia via dando operam, vt emendetur, & redeat ad gratiã Dei. Hanc ſententiam tenet Adrianus in. 4. in propria quæſtione, quam de hoc mouet, in materia reſtitutionis, & Scotus in. 4. diſt. 15. quæſtio. 3. artic. 1. Ricardus eadem d. artic. 4. quæſtion. 2. Paludanus in. 4. diſtinct. 15. quæſtio. 2. artic. 2. concluſione. 1. Maioris eadem diſt. quæſtio. 17. dubio vltimo, Antoninus. 2. p. tit. 2. cap. 2. & ſumma Angelica verbo, reſtitutio, in principio.

Sententia Adriani & aliorum.

¶Pro explicatione huius difficultatis & multarum aliarum, quæ in materia morali frequenter occurrunt, aduertendum eſt primò ex Ariſt. lib. 1. Ethic. non eſſe poſsibile, quòd in omni materia omnium eorum, quæ ibi tractantur habeatur certitudo euidentiæ. Imò addit Ariſtoteles eſſe pertinacis, & hebetis ingenio æqualem in omnibus exigere certitudinem, nec contentum eſſe illis, quæ in tali materia quo quo modo ſciri poſſunt. Habetque hoc maximè locum in materia morali, in qua imprudentis, & amẽtis eſt plus quam coniecturas, aut rationes probabiles, autoritateſque Doctorum, ac virorum prudentum poſtulare: quod & nos faciemus hîc & in quacunque alia morali diſputatione. ¶ Secundò eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex D. Thom. infra, artic. 6. vno è duobus modis, vel ambobus ſimul, poteſt alicui contingere obligatio reſtitutionis, ſcilicet, ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtę acceptionis. Exemplum primi: Petrus, qui rem alterius furatus non fuit, habet eam apud ſe, vel quia eam emit ab eo, qui furatus fuerat, vel, quia fur gratis illam contulit, tenetur eam reſtituere ratione rei acceptæ apud ſe detentæ. Exemplum ſecundi: Idem Petrus furatus fuit rem alterius, & poſteà perdidit illam; aut alius fur ab eo furatus fuit, tenetur nihilominus eam reſtituere: non ratione rei acceptæ, quia eam apud ſe non habet, ſed ratione iniuſtę acceptionis. Et ſic qui alterius domus combuſſit, aut

Nõ eſt poſſibilis in omni materia certitudo euidentia.

Obligatio reſtitutionis ſemper oritur, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione.

meſſes

meſſes depopulatus eſt, tenetur reſtitutionem facere ratione tantùm iniuſtę acceptionis. Appellamus autem iniuſtam acceptionem in præſenti quamcumque iniuriam alteri factam, dummodo violationem iuſtitiæ in ſe contineat: nam ex hac ſolum naſcitur obligatio reſtitutionis.

Primum dictum.

¶His ſuppoſitis ad explicationem difficultatis, dico primò, certum eſſe, quod qui alteri nocuit in ſpiritualibus bonis, non tenetur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ: non enim habet apud ſe gratiam, aut virtutem, in quibus nocuit. ¶Dico ſecundo, quòd quamuis alicuius peccatum ſit ex ſuo genere grauiſsimū, ea eoque ſequatur proximo maximum detrimentum, adhuc intentum ab operante; ſi tamen non habet annexam iniuriam, nullã relinquit obligationem reſtituendi. Verbi gratia: Si quis ex ſola libidine citra vim, aut fraudem nobilem fœminam ad flagitium inducat, & illa conſentiens amittat non ſolum Dei gratiam, ſed & æſtimationem apud homines, & ſtatum, ad quem vocãda eſſet, ſi caſtè vixiſſet; non tenetur aliquid reſtituere. Fateor peccati grauitatem plurimum augeri, & ex nocumento ſequuto, & ex praua intẽtione nocendi: quæ quantò magis fuerit expreſſa, tãtò magis erit charitati contraria. Sed nego obligationem reſtituendi ſupereſſe. Et probatur ex fundamento poſito: Obligatio reſtitutionis ſolum habet ortum, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione. Sed in caſu poſito non eſt res accepta, vt conſtat, nec etiam acceptio iniuſta; nulla enim fœminæ fit iniuria, quæ iuſtitiæ violationem contineat: ergo nulla manet obligatio reſtitutionis. Ex hoc infertur, quòd ex peccato ſcandali, vel materiali, quando ex facto alicuius præter intentionem ſequitur ruina proximi, vel formali, quando malum alterius eſt per ſe intentum, nunquam relinquitur obligatio reſtituendi. Scandalum enim formaliter opponitur charitati, & nō virtuti iuſtitiæ: & reſtitutio ſemper præſupponit iuſtitię violationem. Secus autem erit de obligatione correctionis fraternæ, quæ ex miſericordia procedit, & non ex debito iuſtitiæ, vt diximus ſupra, quæſtione trigeſima tertia.

Secundum dictum.

Tertiū dictum.

¶Dico tertio: Quicunque per vim aut fraudem aliquem in peccatum induxit, tenetur ad reſtitutionem eius damni, quantum poſsibile fuerit. Probatur: Quando fraus intercedit, aut violentia, eſt locus iniuriæ, vt patet in ciuilibus contractibus: ſed reſtitutio eſt veluti reparatio factæ iniuriæ: ergo poterit in eis locum habere. Et ſi quis quærat, quid tunc facere teneatur, reſpondeo, quòd ſi per vim detinet in occaſione peccandi, tenetur liberum relinquere: ſi metu eſt oppreſſus, tenetur ſecurum facere: ſi decepit, tenetur docere veritatem. Sed quoniam hæc remedia potius videntur ad cauenda futura peccata, quàm ad delendum commiſſa, adhuc dico, quòd iure reſtitutionis tenetur qui taliter læſit admonere, exhortari, preces ad Deum fundere, ac meliori via, qua poterit, dare operam, vt læſus reſipiſcat. Cùm enim ex iuſtitia teneatur ſpirituale detrimentum, quod per vim, aut fraudem intulit, reparare, & ad id faciendum prædicta media videantur aptiora, & magis opportuna; manifeſtè ſequitur, quod tenetur illa omnia adhibere.

Quæſtio.

¶Et ſi quis quærat, an in temporalibus teneatur facere recompenſationem, qui alrerum fraudulenter induxit ad peccandum; reſpondeo, per ſe loquendo damna ſpiritualia reparanda non eſſe per bona temporalia; quia temporalia, & ſpiritualia ſub eodem genere commutabilium non continentur. Per accidens tamen exigitur aliquando temporalis recompenſatio in duobus caſibus. Primus eſt, quando ſpirituali nocumento fuit etiam annexum malum corporale, vt ſi vulnerauit eum, quem per violentiam volebat inducere ad peccandum: tantò enim corporalis iniuria fuit maior, quantò cauſa ex parte inferentis fuit iniuſtior. Secundus, quando aliquis per vim, aut fraudem in eũ ſtatũ peccati eſt inductus, à quo ſine temporali ſumptu eripi non poteſt. Vt ſi fœmina per violentiam alterius ſit adeò libidini expoſita, vt reuocari non poſsit abſque eo, quòd matrimonio copuletur, vel religionem ingrediatur, tunc enim qui cauſam dedit tanto malo, teneretur illud temporale diſpendium ſubire. Sed an teneatur reuocare à peccato, in quod induxit, etiam cum periculo vitæ; reſpondeo, quòd cum ſola charitas obliget aliquando pro fratribus animam ponere, vt diximus ſupra quæſtione vigeſima ſexta, articulo quarto, multo magis locum habebit hæc obligatio quãdo adeſt etiam debitum iuſtitiæ. Vnde, quemadmodum exiſtenti in extrema neceſſitate tenentur omnes de neceſſariis ad ſtatum ſubuenire; ſed mnlro magis ille, qui egẽtis bona diripuit, quia etiam ex iuſtitia tenetur: ita in noſtro propoſito. Ex dictis infertur, quod qui abſque vi & fraude alium induxit ad peccandum, etiam ſi malo animo, & dedita opera id fecerit, nullam tenetur

Solutio.

Quãdo malum ſpirituale eſt recompenſandum bonis tẽporalibus

Corollariū

tenetur facere reſtitutionem. Cuius contrarium Adrianus, & alij affirmabant. Cæterum, ſi per vim, aut fraudem induxit ad peccandum, vel aliter læſit in ſpiritualibus, manet obnoxius reſtitutioni, quidquid dicat Syluester, verbo, reſtitutio tertia. §. primo. Nec obſtat, quòd voluntario quis peccet, ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem nocumentum intulit in ſpiritualibus, excuſetur à reſtitutione. Qui enim per metum virginem compulit, vt ſui copiam faceret, vel per vim traxit alium, vt hæreticorum intereſſet conuentui, à quibus eſt ſeductus, non excuſatur à reſtitutione, quanuis vtrobique adfuerit peccantis voluntas. Et ratio eſt: Nam, quanuis ex ea parte, qua fuit voluntarium, non ſit locus iniuriæ, ex ea tamen, qua permiſcetur inuoluntarium, iniuſtitia committitur. Sicut & accidit in venditione, in qua licèt ſit voluntarium ſimpliciter, quantum ad ſubſtantiam contractus; quia tamen eſt admixtum inuoluntarium, quantum ad exceſſum iuſti pretij, manet locus reſtitutioni. Nec etiam obſtat, quòd ſpiritualia nocumenta perfectè ab hominibus reparari non poſſunt ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem damnum intulit, excuſetur à reſtitutione. Nam certum eſt, quòd erutum oculum, aut manum abſciſſam ſolus Deus poteſt perfectè reparare: & tamen qui tales intulit iniurias aliquam tenetur facere reſtitutionem. Et item, qui tantum debitorum contraxit, quod pro tenuitate facultatis reſtituere non poteſt, tenetur nihilominus ad id, quod poteſt.

Ad. 1. arg. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta in principio quæſtionis. Ad primum reſpondetur conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam: aliter enim iudicandum eſt de vitijs oppoſitis charitati, & aliter de vitijs oppoſitis iuſtitiæ. Nam, quia charitas attendit bonum amici, illud peccatum erit magis contrarium charitati, quod grauius detrimentum habet annexum. Tamen, quia iuſtitia ſtatuat æqualitatem in rebus, ſecundum voluntatem proximi, illud peccatum erit magis contrarium iuſtitiæ, quod fuerit magis aduerſum voluntati patientis, quanuis ex genere ſuo ſit leuius malum. Ex quo infertur, quòd, quia ſpiritualia detrimenta quanuis ſint maiora, ob idque magis charitati contraria: quia tamen ſunt minus contra voluntatem patientis, eo quòd ſemper in illis adeſt ſimpliciter voluntarium, idcirco fit, vt etiam ſint minus contra iuſtitiam. Et oppoſito modo ſe habent temporalia nocumenta; quæ quanuis ex genere ſuo ſint minora, & ob id minus oppoſita charitati; quia tamen, regulariter loquendo, ſunt magis contra voluntatem patientis, fit, vt etiam ſint magis contra iuſtitiam, atque ex conſequenti magis obnoxia reſtitutioni. Reſtitutio enim, vt diximus, ſolùm oritur ex iuſtitiæ violatione.

¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd ex voluntate peccantis nõ tollitur omnino reſtituendi obligatio, ſed ex eo ſolum, quòd nullus relinquitur iniuriæ locus. Vnde, quia qui ſoluit vſuras, volũtariè reddit mutuum, & ſic quantũ ad hoc nulla ei ſit iniuria; inuolũtarie autẽ dat ſuperabundantiam, ea, ſcilicet, ratione, quia aliter ſuæ neceſſitati conſulere non poteſt; & ob id, quantum ad hoc, patitur iniuriam; fit, vt qui ad vſuras dedit, quidquid vltra ſortem accepit teneatur reſtituere; & idem etiam contingit in ſpiritualibus, vt diximus in tertio dicto. *Ad. 2. argumenti.*

¶Ad tertium argumentum, vt reſpondeamus; ſupponendum eſt, quòd deceptio in ſpiritualibus poteſt eſſe duplex. *Ad. 3. argumentum.* *Duplex poteſt eſſe deceptio in ſpiritualibus.* Vna formalis, quando quis ſciens & prudens docet pernicioſam doctrinam. Et qui taliter decipit tenetur non ſolum ex charitate, verum etiam ex iuſtitia ſuum reuocare errorem: quemadmodum & qui in ciuilibus contractibus alium deciperet. Fides enim, quæ dictorum, atque pactorum conſtantia, & veritas à Cicerone appellatur, eſt fundamentum iuſtitiæ. Altera deceptio eſt materialis; quando quis putans dicere verum, docuit falſum. Et tunc qui taliter decipit, ſi verum poſteà reſciuerit reſpectu priſtini erroris, tenetur ſolum ex charitate ſuam ſententiam reuocare, cæterum reſpectu nocumenti futuri, etiam ex iuſtitia tenetur remedium adhibere, alioquì reus erit damnorum, quæ inde fuerint ſubſequuta. Sicut & medicus, qui per ignorantiam pro ſalubri remedio adhibuit pernicioſum.

¶In quarto argumento tangitur difficultas de illo, qui aliquem à religionis ingreſſu, vel profeſſione retraxit, an teneatur quidquam reſtituere? *Ad. 4. argumenti.* *Dubium de eo qui retrahit aliũ ab ingreſſu religionis.* Paludanus in quarto, diſtinct. decima quinta, quæſtione ſecunda, dicit, quòd qui alteri propoſitum religionis ſic diſſuaſit, vt perſuaſerit ne intret, vel alia via eum vitæ monaſticæ ſubduxerit, tenetur ad reſtitutionem in integrum, nempe, aut illi religionis ingreſſum rurſus perſuadendo; aut alterum eius loco ſubſtituendo; aut ſi neutra iſtarum via patuerit, obſtringitur, inquit, idem ipſe intrare. Eandem ſententiam

tenet Antoninus ſecunda parte, titulo ſecundo, capitulo ſecundo, & Adrianus in quæſtione illa citata de bonis animæ reſtituendis. Verum tamen eſt, quòd Adrianus ponit quandam limitatiooem dicens, hanc opinionẽ tunc eſſe veram, quando quis, vel religionis odio, vel alio malò auimo id fecit; ſecus autem eſt, ſi aut amicitia, aut parentum commiſeratione ad id fuerit adductus. Nam tuoc dicit, quòd quanuis peccatum committat, lex tamen reſtitutionis uon obligat. Nos tamen ſuppoſito quòd in præſenti diſputatione poſſumus loqui, aut de ſpirituali nocumento, quod per ſe inuenitur io tali reuocatione, aut de nocumento temporali, quod per accidens poteſt imminere religioni ex eo, quòd ab ea vir vtilis abducitur.

1. dictum. ¶Ad explicationem propoſitæ difficultatis dicimus multa. Primum eſt: Qui per ioiuriam retraxit à religione aliquem, ex cuius præſentia proueoiebat ipſi religioni temporalis vtilitas, tenetur ad illius reſtitutionem, ſiue talis vtilitas prouenerit ex induſtria perſonæ, ſiue ex paterna hæreditate. Dicitur autem ille per iniuriam trahere aliquem à religione, qui per vim, aut fraudem id facit, vt conſtat ex dubio præcedenti. Probatur: Damnum illud temporale eſt contra iuſtitiam illatum: & in his proprie habet locum reſtitutio: ergo ea eſt facieoda. Eſt tameo aduertendum, quod non ſemper in his æqualis exigitur ſatisfactio, ſed quantò maius fuerit ius acquiſitum ipſi religioni, tantò maior reſtitutio erit facienda. Nam, ſi diſtractus erat profeſſus, & ptopter iniquam diſtractionem religio non poteſt hæreditatem obtinere, tenetur diſtrahens in totum. Si verò diſtractus erat nouitius, quia tunc hæreditas pendebat ex futuro euentu, minor quantitas debetur. Et erit adhuc leuior obligatio, ſi talis diſtractus ſolùm apud ſe propoſuerat particularis religionis ingreſſum. Itaque quemadmodum qui alterius ſata deſtruit, tanto magis reſtituere tenetur, quantò ipſa ſata maturis frugibus fuerint viciniora: ita etiam in noſtro propoſito.

2. dictum. ¶Dico ſecundo: Qui per iniuriam alium impedit ab ingreſſu, vel ſtatu religionis, tenetur eidem in bonis ſpiritualibus tantum reſtituere, quantum humana facultas permiſerit. Itaque non ſolum tenetur remouere impedimenta in futurum, ſed etiam admouere, orare, & preces ad Deum fundere, vt antiquum exequatur propoſitum. Sunt enim omnia iſta media tali fini proportionata, vt ſupra dicebam de alijs bonis ſpiritualibus.

3. dictum. ¶Dico tertio, quòd, qui ſine fraude, aut dolo impedit alterum ab ingreſſu, vel ſtatu religionis, quanuis id faciat ex malo auimo, aut etiam ex odio religioois, nullam tenetur facere reſtitutiooem. Probatur: Nulla ibi inuenitur iniuſtitia, quæ per reſtitutionem ſit reparanda, ſed ſolum eſt peccatum contra charitatem: ergo.

Vltimũ dictum. ¶Dico vltimo: Ex eo quòd aliquis per iniuriam retrahat alterum ab ingreſſu religionis, nunquam tanta relinquitur obligatio, vt ipſe teneatur pro illa religionem ingredi, aut alterum loco illius ſubſtituere. Probatur primò: Quoniam hæc ooo ſunt media per ſe ordinata, aut neceſſaria, ad hoc vt augmentum ſpirituale, quò quis fuit defraudatus ei reſtituatur. Et præterea, quia cum conſilium religionis ſequendæ, quo homo à ſe abdicat propriam volontatem, ſit valde difficile, oullo metu, aut delicti commiſsione poteſt quis compelli, vt illud ſequatur, etiam ſi mille monachos, vt exiret, compelleret. Propter quod tantum volentibus dixit Chriſtus Matthæ. decimo nono. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Et hinc, vt arbitror, ortum habuit, quòd quanuis ſæpe ſæpius leges Canonicæ adulteras, vel hæreſiarchas, aut alios delinqoentes intra mouaſteria, aut etiam intra arctiſsimas cancellas occludant, neminem tameo coguot votum religionis emittere. Fateor quidem, quòd ſi tantum detrimentum tẽporale alicui religioni eueoiſſet, vt ooo poſſet, qui fecit iniuriam reſtituere, teoeretur ſe religioni tradere: ſicut & aliquando debitor tenetur ſe in ſeruum tradere creditori: tamen quòd teneatur monachus fieri, aut religionem vouere, id prorſus negamus. Et exemplum Magiſtri Raimundi, quod addocit Sylueſter, verbo reſtitutio tertio. §. primo, & cuius meminit Soto libro quarto, de iuſtitia, & iure, quæſtione ſexta, articulo tertio, potius eſt argumeotum diuinæ vocatiooís, quam obligationis, humanæ.

Argumentum cõtra vltimũ dictum. ¶Sed contra hoc eſt argumentum: Si quis ſuaderet alieno ſeruo, vt à domino fugeret, teneretur ad illius reſtitutionem: ſed tantum ius habet religio ad monachum, quantum dominus ad ſeruum: ergo pari ratione qui ſuaderet monacho, vt religionem relinqueret, teneretur ad illius reſtitutionem.

Solutio. ¶Reſpoodetur tamen, quidquid ſit de aotecedenti, oegando conſequeotiam. Nam non eſt eadem ratio de monacho, & de ſeruo. Dominus enim habet ius vtile in ſeruum, ſicut & in alias res temporales: & ideò qui

contra

contra domini voluntatem ſeruum adducit, non minus violat iuſtitiam, quam, ſi equam ſolueret, aut bouem abigeret: At verò religio non hac ratione poſsidet monachum: ſed eſt ſicut filius in domo patris, & ſicut ciuis in libera ciuitate. Qui enim diuino obſequio ſeipſos mancipauerunt, & ſi obligati ſint religionis voto, non tamen poſsidentur, vt ſerui ad religionis, vel prælatorum temporale commodum; ſed ad ſuam ipſorum ſpiritualem vtilitatem. Ex quo fit, vt ſeruitus illa libertate plena ſit. Et ſic, licèt monachus ea abutatur exeundo à religione pro ſua voluntate; ſolum tamen obligatur voto obedientiæ redire, nec ad aliquam tenetur reſtitutionē. Et eadem ratio eſt de illo, qui ſuaſit monacho, vt exiret. Et per hæc patet ſolutio ad quartum argumentum, cuius occaſione hæc omnia dicta ſunt. Ad confirmationem reſpondetur, quòd bona ſpiritualia ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ immediatè ſpectant ad animam, nempe, ad conſequendam æternam felicitatem, vt gratia, virtutes, & id genus alia. Et de huiuſmodi bonis ſpiritualibus intelliguntur ea, quæ hucuſque dicta ſunt. Alia bona ſpiritualia ſunt, quæ non immediatè ordinantur ad ſalutem ſpiritualem animæ, vt ſcientia, ars, & ſimilia. Et de his eadem ratio ſicut de alijs bonis corporalibus. Vnde dico, quòd qui hominem, aut prçſtigijs, aut alia via dementaret, vel per vim, aut fraudem à literarum ſtudio diuerteret, ad arbitrium boni viri teneretur, ſicut in alijs temporalibus damnum reficere. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Bona ſpiritualia, in duplici differentia.

De reſtitutione vitæ vel membri diſputatio.

¶In primo argumento inquirit D. Tho. an reſtitutio vitæ, vel alicuius membri, ſit de neceſsitate ſalutis. Et videtur, quòd non, quia eſt impoſsibilis. Reſpondet tamen D. Thom. quòd quando illud, quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile, vt vita, & membra, debet fieri recompenſatio per aliud, quod ſit poſsibile, vt per pecunias, vel per honorem, conſiderata conditione vtriuſque perſonæ ad arbitrium boni viri. Sed pro ampliori huius rei declaratione aduertendum eſt primò, multipliciter poſſe contingere, quòd aliquis lædat alterum in corpore. Nam primo poteſt lædere auferendo vitam. Secundò, mutilando membrum. Tertiò, infligendo vulnus, abſque alicuius membri mutilatione. Et tandem quartò, in aliquibus bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, vt in pulchritudine, celeritate corporis, &c.

Duplex damnum ſequi poteſt ex corporis læſione.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd duplex damnum poteſt ſequi ex corporis læſione. Vnum eſt in bonis temporalibus, vt quando alicui opifici abſcinditur manus, qua ſe & familiam ſuam alebat. Alterum in ipſo corpore tantum, vt quando eruitur oculus, vel aliud infligitur vulnus, ex quo nullum ſequitur nocumentum in bonis temporalibus. Et ſic duplex poteſt eſſe quæſtio. Prima, an qui læſit alterum in corpore, teneatur facere recompenſationem illorum bonorum temporalium, quorum detrimentum patitur, qui fuit corpore læſus. Altera, an teneatur facere recompenſationem illius nocumenti; quod intulit. Dicemus de vtraque ſuo ordine. Et ſic ad primam deuenientes, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò; certum eſſe, quòd qui læſit alterum in corpore, & ex illa læſione aliquorum bonorum temporalium iactura eſt ſubſequuta, vt in exemplo poſito de opifice, cui manus fuit abſciſſa, tenetur in conſcientia talium bonorum iacturam compenſare. Probatur ex illo Exodi capit. vigeſimo primo, quod refertur in capit. primo de iniurijs, & damno illato. Si rixati fuerint homines, & percuſſerit alter proximum ſuum lapide, vel pugno; & ille mortuus non fuerit, & iacuerit in lecto, qui percuſſerit, operas eius, & impenſas in medicos, reſtituat. Si dicas hoc eſſe præceptum veteris legis, & ſic per legem Euangelicam fuiſſe reuocatum, reſpondeo, quòd licèt præcepta cæremonialia & iudicialia veteris legis fuerint per Euangelicam reuocata, moralia tamen, vtpote, quæ erant de iure naturali, reuocata non fuerunt. Et certum eſt, quòd præceptum de reſtituendis operis, & expenſis ab illo, qui alterum læſit, eſt morale præceptum, valde rationi naturali conſentaneum. Idem etiam poteſt probari ex cap. ſi culpa, extra, de iniurijs, & damno illato. Vbi hæc ponuntur verba: Si culpa tua datum eſt damnum, vel iniuria irrogata, ſeu alijs irrogantibus opem forte tuliſti: aut hęc tua imperitia ſeu negligētia euenerūt, iure ſuper his ſatisfacere te oportet. Itaque hoc certum eſt.

Puncti difficultatis.

¶Sed eſt dubium, an ſi ille, qui alterum læſit in corpore, puniatur à iudice pœna legali, teneatur adhuc recompenſare damna, quæ ex tali læſione fuerunt ſubſequuta. Verbi gratia, Occidit aliquis opificē ſua induſtria alentem familiam: & poſteà homicida ille ſuſpenditur à iudice, dubium eſt, an etiam teneatur liberis & vxori compēſare damnū tēporale, quod ex tali homicidio fuit ſubſequutum. Scotus in. 4. d. 15. videtur ſignifi-

M x

ſignificare, quòd talis occiſor ad vlteriorem ſatisfactionem non tenetur, ſed ſufficientet ſatisfacit patiendo pœnam, quam alteri intulit. Idem tenet Adrianus in mate tia de reſtitutione quæſtione vltima. Et ratio eſt: Nam non videtur æquum, quòd qui luit in corpore, in bonis etiam temporalibus luat, duplicem pœnam pro eodem delicto ſuſtinens.

Concluſio. ¶In hoc tamen ſit concluſio: Qui alterum occidit, vltra pœnam mortis, quam iuſtè patitur, tenetur recompenſare damnũ temporale, quod ex tali occiſione vxori & filijs fuit ſubſequutum. Hanc ſententiam tenet Couarruuias libro ſecundo variarum reſolu. capit. decimo, numero ſeptimo, & Nauarro in Manuali capit. decimo quinto, numero vigeſimo quinto. Et probatur: Lex naturalis, & diuina obligat talem occiſorem ad reſtituendum parti damnum illatum: ſed illa punitio, quę ad vindictam publicam ſumitur, ſolum eſt compenſatio iniuriæ reipublicæ factæ; vt conſtat ex lege, Ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. & ex capit. vt famæ, de ſententia excommunicationis, quæ à debito, quo parti tenebatur non liberat: ergo ea non obſtante tenebitur occiſor parti ſatisfacere damnum illatũ. Secundò: Qui duobus hominibus diuerſas res debet, per hoc, quod ſoluit vni non liberatur à debito alterius: ſed homicida ille eſt debitor reipublicæ, quam occidendo eius membrum iniuria affecit: & prætetea eſt debitor damni temporalis ex tali occiſione ſubſequuti, iuxta illud, quod habetur in cap. vltimo de iniurijs & damno illato. Qui cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: ergo per hoc quòd ſatisfaciat reipublicæ moriendo, non liberabitur ab obligatione ſatisfactionis, quæ erga hæredes relinquitur. Vltimò: Fur, qui propter ſua delicta ſuſpenditur, tenetur ad reſtitutionem omnium eorum, quæ furtiuè ſuſtulerat, ſi habeat vnde poſsit illa reſtituere, vt omnes Doctores concedunt: ergo ſimiliter qui occidendo aliquem fuit cauſa damni temporalis, tenebitur illud vxori & liberis compenſare, quanuis ex alia parte pro delicto ſuſpendatur. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio. Ex hoc infert Nauarro, quòd hæredes illius, qui decollatus, vel ſuſpenſus eſt per ſententiam, obligantur ad reſtituendum damnum parti illatum, ſicut ad ſoluendum alia debita. Imò etiam dicit, quòd fiſcus ad id tenetur, ſi bona fuerint confiſcata, vt colligitur ex lege, non poſſunt, & ex lege. in ſumma. ff. de iure fiſci. Eſt tamen hoc in-

Notandum corollariũ Nauarri.

telligendum; quando ad hæredem libera bona defuncti tranſlata ſunt. Nam ſi ſolùm iure ſucceſsionis prouenit primogenitura, nequaquam ad id tenetur. Ex quo ſequitur, quòd ſi homicida quandiu vixit nullam reſtitutionem fecit, tenentur hæredes eandem facere, quam ille ſi vixiſſet. Sed hoc moderamine adhibito, quòd, cum hæredes non teneantur ratione iniuriæ à ſe commiſſæ, ſicut autor criminis, non ſunt tantum vrgendi ad reſtitutionem, quantum homicida. Cum maiori enim grauamine eſt facienda reſtitutio, quæ debetur ex iniuſtà acceptione, quam illa, quæ ſolum debetur ex re accepta. Quod velut generale documentum habendum eſt pro omnibus debitis, quæ ex damno per accidens conſequuntur. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, non eſſe ęquũ, quòd qui luit in corpore, pro eodem etiam delicto luat in bonis, vt optimè docet Felinus, in capit. ad liberandum. de Iudæis. Et ſic dicit, quòd qui ob delictum luit corpore, eo quòd non habet in ære ad pœnam pecuniariam non tenetur, quanuis poſteà ſatis bonorum ad eam ſoluendam acquirat. Cæterum in caſu argumenti non pro eodem delicto luit in corpore, & in bonis. Nam in corpore luit propter iniuriam factã reipublicæ, cui intereſt delicta punire, ne qui nequam ſunt nequiores fiant. Obligatio autem reſtituendi naſcitur ex damno illato. Ex quo infero, quòd quando pars læſa vult, quòd delinquens per pœnam corporalem, non ſolum reipublicæ, ſed etiam ſibi ſatisfaciat, ad nullam vlteriorem tenetur recompenſationem. Quod etiam colligit Nauarro loco citato ex lege prima. ff. de ſatiſd. cog. & ex leg. ſi rem. §. omnis. ff. de pignor. act.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quantum teneatur reſtituere ille, qui occidit, aut mutilauit opificem, ſua induſtria liberos & vxorem alentem? Ioannes Maioris in. 4. diſtinct. decima quinta, quæſtione decima nona, dubio vltimo dicit, teneri talem homicidam tantum reddere hæredibus, quãtum defunctus iudicio prudentum in tota vita fuiſſet lucraturus, deductis tamen laboribus. Quia non eſt, inquit, æquum, quòd tantum detur quieſcenti, quantum daretur laboranti. Sed hæc ſententia meritò reijcitur à Magiſtro Soto libro quarto, de iuſtitia & iure, quæſtione ſexta, articulo tertio, & à Couarruuias libro ſecũdo, variarum, cap. 10. numero ſeptimo, quia tunc contingere poſſet, quòd nihil ſupereſſet reſtituendum, ſi labores deducãtur. Vt eſt videre in eo,

Dubium de occidente, aut mutilãte opificẽ.

Sententia Ierſonis.

in eo, qui occidit, aut mutilauit hominem; qui ſolo ſuo labore lucrum, & victum quærebat, vineam, aut agrum colendo. Tunc enim, ſi labores deducantur, nihil reſtat quod ſit ſibi recompenſandum. Item qui impedit inuitum ab opere, quo duos argenteos erat lucraturus, teoetur illos in integrum reſtituere, non deducendo laborem: quia talis impeditus erat accinctus operi: ergo pari ratione, qui occidendo, aut abſcindendo brachium impedit alterum à pecunia, quam laborando lucraretur, tenetur illam reſtituere, nullo deducto labore.

Sententia Scoti.

¶Scotus in. 4. diſtinct. decima quiota, quæſtione tertia, dicit, quòd qui occidit, aut mutilauit opificem, totum illud tenetur reſtituere, quod ipſe lucraretur. Ità quod ſi ſuo opere liberos & familias alebat, totum illud tenetur recompenſare, qui huius damni extitit cauſa. Eandem opioionem tenet Adrianus quæſtione vltima, de reſtitutione. & Nauarro in Manuali, capitulo decimo quinto, numero vigeſimo ſexto, & probatur ex capitulo vltimo, de iniurijs & damno illato. Vbi ſic dicitur: Si tua culpa damnum datum eſt, iure ſuper hoc ſatisfacere te oportet. Et ratione ſic argumentor: Iuſtitia commutatiua conſtituit æqualitatem ſimpliciter inter datum & acceptum; & ſimiliter inter damnum illatum, & id, quod in illius recompenſationem redditur: ergo tantum tenetur quiſquam reddere, quantum damoificauit, vt ſic ſit debita æqualitas commutatiuæ iuſtitiæ. Ex hoc infert Nauarro, confeſſarium noo debere abſoluere homicidam illum, aut mutilatorem, niſi facta priùs ſufficienti recompenſatione ad æqualitatem, ſi habeat vnde poſsit ſatisfacere, aut ſi non habeat, ſine firmo propoſito ſatisfaciendi, habita commoditate. Hæc tamen ſententia eſt nimis rigida. Primò: Quia ex ea ſequitur, quòd ſi vnus artiſex alterum occidit, aut mutilauit, & occiſor ſua arte ſolum id lucratur; quod defunctus lucrabatur, totum illud tenetur hæredibus defuncti dare: quod eſt valde durum. Item ſequitur, quòd ſi mercator occidit mercatorem, & occiſor ſolum id lucratur; quod deſunctus erat lucraturus, totum illud tenetur hæredibus conferre: quod eſt valdè graue. Adrianus loco citato nihil horum habet pro inconuenienti. Sed Maioris dicit, quòd poſtquam familia defuncti habet aliunde victum, nihil homicida tenetur ei dare. Fallitur tameo: Nam cum iuſtitia commutatiua præcipiat, vt quantum ablatum eſt, tantum reddatur, modò qui abſtulir ſit ſoluendo, parum refert, ſint ne hæredes diuites, aut pauperes.

1. certum.

¶Quocirca ad explicationem huius difficultatis, quæ grauiſsima eſt, ſupponeodum eſt primò tanquam certum, quòd expenſæ factæ in curatiooe illius, qui caſus, aut occiſus eſt, ſunt neceſſario ſoluendæ, vt conſtat ex capit. primo de iniurijs, & dãno illato.

2. certum.

¶Secundò etiam eſt certum, quòd damnum temporale ex morte ſeu ex læſione iniuſta alicuius ſubſequutum, etiam eſt ad æqualitatem reſarciendum ab eo, qui iniuſtè læſit, aut occidit. Ratio eoim iuſtitiæ commutatiuæ id poſtulat; nec quantum ad hoc eſt aliqua differentia inter Doctores.

Pũctus difficultatis.

Cæterum, quoniam non ſatis conſtat, quantane ſit futura illa quantitas requiſita ad æqualitatem conſtituendam inter occiſorem, & damnum ſubſequutũ; idcircò ad id opus eſt multa prudentia.

Sẽtẽtia Caietani vera.

Caietaous in ſumma, verbo, reſtitutio. cap. 3. dicit, quòd illa eſt aſsignanda ſecundum prudentiam booi viri; qui diligẽter conſiderare debebit, qualitatem vtriuſque perſonæ, ſcilicet, damnificantis & damnificatæ. Quando enim homicida eſt diues, maior [illegible] reſtitutio eſt iniungenda, quàm ſi egeret: & ſi occiſus erat inutilis ſuis, minor, quàm ſi eſſet frugi. Sunt item conſiderandæ aliæ circunſtantiæ particulares dignitatis perſonarũ, & modi occidendi. Et io primis ſunt deducendi dies feſti, & illi, in quibus homines laborare nõ ſolent. Sunt etiam deducendæ operæ, quas vxor & liberi faciebant: non enim tenetur qui damnum intulit, has operas compenſare. Ac deniq; eſt conſiderandũ, quòd id, quòd eſt in ſpe, non tantum valet, quantum id, quod eſt in ſe. Vnde quemadmodũ qui conculcat triticum incipiens oriri, quãuis ſit bona ſpes de illo, non tenetur tãtũ reſtituere, quantũ ex illo colligeretur, quia occurrunt freqoenter multa pericula, quibus ſegetes defraudari poſſunt: ità etiam in noſtro propoſito oon tantum debet reddi illi, qui damnum patitur, quantũ poſſet ipſe ſuo labore lucrari. Maximè cum poſſet mori, aut ægrotare, aut multis alijs modis à lucro impediri. Oportet etiam, quantũ ad hoc, conſiderare conditionem, atque ingenium eius, cui fuit damnum datũ. Nã ſi erat negligens in operando nõ tantum ei reddi debet, quantum, ſi erat diligens, cum minus eſſet lucraturus. De quibus omnibus videndus eſt Caietaous loco citato, & Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 6. art. 3. circa ſolutionem ad. 2. argumentum.

Quæſtio.

¶Et ſi quis quærat, an omnib9 in hac parte læſis ſit faciẽda reſtitutio; verbi gratia, occiſus eſt vir, qui ſuis prouẽtibus alebat parẽtes

vxorem, liberos, quin etiam, & in pauperes liberalis erat; dubium eſt, an homicida teneatur his omnibus ſatisfacere. Ad quod breuiter reſpondeo, quòd ſolum illis tenetur reſtituere, quos ſecundum iuſtitiam defunctus alere tenebatur, quales ſunt vxor, filij, atque parentes. Nam, cum reſtitutio ſupponat iuſtitiam commutatiuam violatam; & alij ab vxore, filijs, & parentibus ſecundum iuſtitiam ex natura rei non habeant ius ad talia ſubſidia; manifeſtè ſequitur, quòd ſolum his tenetur facere recompenſationem. ¶ De tempore autem, pro quo ille, qui occidit, aut mutilauit opificem ſua opera, vxorem, & filios alentem, tenetur recompenſare damnum illatum, ſunt variæ doctorum ſententiæ. Panormitanus in capit. primo de iniurijs. dicit, quòd tenetur facere recompenſationem pro toto tempore vitæ ipſius defuncti: ità quòd ſi occiſus erat triginta annorum, tenetur occiſor pro alijs triginta, vel quadraginta recompenſationem facere. Et ratio eſt: Nam, cùm damnum ſit illatum pro toto tempore vitæ ipſius defuncti; videtur, quòd pro eodem toto tempore ſit damnum reſarciendum, vt ſic ſit æqualitas iuſtitiæ. Hæc tamen ſententia eſt nimis rigida. Vnde dico, quòd quantum ad hoc etiam habet locum, quòd ſupra dicebam de eo, quod habetur in ſpe, quod non tantum valet, quantum id quod eſt in re, maxime cum vita hominis ſit incerta & iuuenes mori ſæpe contingat, ſicut & ſenes. Quare ad arbitrium boni viri erit facienda reſtitutio, deductis prius illis, quæ ſecundum prudentiam deduci debent, vt ſupra dicebam. Et hæc dicta ſint de prima illa quæſtione, qua de recompenſatione bonorum temporalium, quorum detrimentum ex læſione ſequitur, diſputare propoſuimus.

Solutio.

Alia quæſt.

Solutio.

Aliud dubium principale.

¶ Supereſt, vt dicamus de ſecunda: nempe, an pro damno corporali ſit etiam facienda aliqua recompenſatio. Verbi gratia, occidit aliquis hominem, vel computauit eius brachium; ex quo damno corporali nullum detrimentum in bonis temporalibus fuit ſubſequutum; dubium eſt, an ille, qui occidit, aut mutilauit, teneatur pro damno illo corporali aliquam recompenſationem facere? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod ſi homo ille occiſus, aut truncatus eſt ſeruus, tenetur qui illum occidit, aut mutilauit reſtituere domino illius verum, ac legitimum valorem ipſius ſerui. Et ratio eſt: Nam cùm ſeruus ſit bonum temporale domini, in quo fuit iniuſtè damnificatus, manifeſtè ſequitur, quòd ad æqualitatem erit ei facienda reſtitutio, vt ſit æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ. Sed eſt dubium, vtrùm qui occidit, aut mutilauit hominem liberum pro damno illo corporali, teneatur ipſi, aut eius hæredibus aliquam facere reſtitutionem? Nauarro in Manuali, capite decimo quinto, numero vigeſimo ſecundo, partem tenet negatiuam. Eandem tenet Couarruuias libro ſecundo Variarum capit. decimo, numero ſeptimo. Et in eſdem videtur declinare Gloſſa in capit. primo de iniurijs, & damno dato. Et probatur primò: Nam in dicto illo capitulo primo de iniurijs. ſolum præcipitur fieri recōpenſationem impenſarum, quæ in medicos fuerint factæ, & operarum, quibus læſus caruit nulla facta mentione reſtitutionis pro corporis læſione; non autem eſt veroſimile, quòd, ſi illa eſſet neceſſaria, prætermitteretur. Præterea in lege, qua actione. ff. ad legem Aquiliam. dicitur patrem conſequuturum eſſe, quod minus ex operis ſui filij propter vitiatum oculum ſit habiturus, & impendia, quæ in eius curatione fecerit: nulla autem ſit mentio recompenſationis faciendæ pro læſione oculi. Et in lege ex hac. ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. dicitur: Liberum corpus æſtimationem non recipit. Et ideò pro illo nihil eſt neceſſario reſtituendum; ſed ſolum eſt habenda ratio impenſarum in curatione factarum, & operarum amiſſarum. Idem etiam habetur in lege prima. ff. de his, qui effuderint, vel deiecerint. §. ſed cum. vbi dicitur: Quando homo liber perit damni æſtimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt. Et in lege vltima, eodem titulo. cum liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum, vel effuſum quid erit, læſum fuerit, iudex computet mercedes medicis præſtitas, &c. Et paulo inferiùs: Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æſtimatio: quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem. ¶ Secundò, ratione argumentor pro eadem opinione; Qui debet alteri centum aureos mutuò, aut furtim acceptos, nec habet, vnde reſtituat, iure naturæ manet liber ab obligatione reſtituendi; nec quiſquam obligabit eum ad faciendum aliam recompenſationem, aut in bonis ſpiritualibus, aut in honore: ſed qui occidit, aut mutilauit alterum, non poteſt reſtituere damnum corporale illatum: ergo iure naturæ manet liber; atque ex conſequenti non tenetur facere recompenſationem

Sententia Nauarri, & aliorum.

1. argumentum.

2. argumentum.

3. argumẽtum. tionem in alijs bonis. ¶Tertiò: Si ille, qui occidit alterum, teneretur aliquam facere recompenſationem pro damno corporali, maximè in bonis ſpiritualibus, quæ etiam defunctis poſſunt prodeſſe: ſed in his non tenetur: ergo. Probo minorem: Qui occidit paganum non tenetur facere recompenſationem, aut reſtitutionem in bonis ſpiritualibus, vt conſtat: ergo nec qui occidit Chriſtianum, cum reſtitutio in lege naturali fundetur, quæ omnibus eſt communis. Et confirmatur: Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, quæ ideò commutatiua dicitur, quia habet locum in commutationibus humanis, vt in venditione, emptione, &c. ſed bona ſpiritualia in commutationes humanas venire non poſſunt: ergo nec compenſatio in illis erit actus iuſtitiæ commutatiuæ, atque ex conſequenti nec reſtitutio. *4. argumen* ¶Quartò: Si Petrus occidit Paulũ, pro quo delicto poſteà Petrus occiditur à iudice, vxor & filij Petri nullam aliam tenentur facere recompenſationẽ vxori, & filijs Pauli; vt omnes concedunt, & colligi poteſt ex eo, quod habetur Exod. vigeſimo primo, & Leuit. vigeſimo quarto, vbi pœna Talionis pro aliquibus delictis iniungitur, vt pro morte nulla alia reſtitutio imponitur facienda: ergo etiam ſi Petrus non fuiſſet occiſus à iudice, non teneretur aliquam compenſationem facere Paulo, aut eius hæredibus pro damno corporali. Probo conſequentiam: Nam ex eo, quod aliquis punitur pœna debita, ſecundum legem, non deobligatur à reſtitutione, ad quam prius tenebatur: Vt ſi quis furatus eſt centum aureos, pro quo furto ſuſpenditur, non deobligatur à reſtitutione illorum. Et pari ratione diximus de eo, qui occidit opificem ſua opera vxorem, & liberos alentem: quod quamuis pro delicto occidatur à iudice, manet obligatus ad recompenſandum damnum temporale vxori, & liberis illatum. *Vltimũ argumentũ.* ¶Vltimò: Homo non eſt dominus vitæ, nec membrorum ſuorum, vt diximus ſupra in materia de dominio: ergo, qui abſtulit ab eo vitam, aut aliquod membrum nihil ei pro illo tenetur reſtituere: ſed ſatis fuerit, ſi domino vitæ ſatisfaciat per pœnitentiam. Probo conſequentiam: Nã qui accepit à ſeruo decem aureos, qui erant domini ſui, ſufficienter ſatisfeciſſe dicetur, ſi illos domino recompenſet.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio: Pro damno corporali, vt pro ablatione vitæ, aut abſciſsione membri, neceſſario eſt facienda aliqua recompenſatio, etiam ſi ex illo damno corporali nullum ſequatur detrimentum in bonis temporalibus. Hæc eſt cõmunis opinio Doctorũ; quã tenet D. Tho. hìc in ſolutione ad primũ. Caietanus in ſumma verbo. reſtitutio. cap. 2. Syluester verbo. reſtitutio. 3. §. 2. Scotus in. 4. diſtin. 15. quæſt. 3. Gabriel eadem d. quæſt. 15. Adrianus in. 4. in materia de reſtitutione. quæſtione vltima. & Soto vbi ſupra. Sed antequam illam probem, ſupponendum eſt, tam autores huius opinionis, quàm alterius conuenire in hoc, quòd ſi quis iniuſtè deformat aliquam fœminam, ratione cuius deformitatis ipſa non ità conueniens conſequitur matrimonium, ac eſſet conſequutura, ſi illam deformitatem non haberet, talis tenetur damnum recompenſare, dando pecuniam, aut augendo dotem, qua illatum nocumentum reſarciatur. Et eadem eſt ratio de illo, qui iniuſtè deflorauit, aut infamauit virginem; ratione cuius infamiæ non ità bene nubit. Verum tamen eſt, quòd hæc recompenſatio non fit propriè pro læſione corporis, ſed pro damno temporali inde ſubſequuto. Hoc ſuppoſito probatur noſtra concluſio: Quicunque alicuius iniuſtæ inæqualitatis eſt cauſa, tenetur illam recõpẽſare eo modo, quo poteſt; vt patet ex ratione naturali id dictante, & ex lege cõmutatiuæ iuſtitiæ, quæ id poſtulat: ſed qui iniuſtè occidit hominẽ, aut abſcidit eius membrum, fuit cauſa iniuſtæ inæqualitatis, vt cõſtat: ergo tenetur illam reſarcire eo modo, quo poteſt. Prætereà, quando damnum eſt illatum in bonis temporalibus, aut in fama, recompẽſatio eſt neceſſario facienda, vt infra dicemus: ergo à fortiori, quando damnum fuerit illatum in bonis corporis. Probo conſequẽtiam: Nam bona corporis ſunt maiora bonis temporalibus, & ipſa fama. Et confirmatur: Nã alias ſequeretur eſſe melioris conditionis illum, qui hominem occidit, quam qui occidit bouem alterius; ſi quidem iſte ex natura rei maneret obnoxius reſtitutioni, & alter nõ; quod eſt abſurdum. Item: Si ille, qui occidit alterũ, nihil pro damno corporali teneretur reſtituere, ex eo eſſet, quia vitã ad æqualitatẽ cõpenſare nõ poteſt: ſed hæc ratio nihil valet; nã qui debet centũ millia aureorũ, etiã ſi nõ habeat, niſi centũ, tenetur illa reſtituere: ergo idẽ eſt dicẽdũ in propoſito. Vltimò: Pars læſa propter acceptã iniuriã poteſt cõuenire cũ homicida, aut cũ eo, qui brachiũ abſcidit in pretio temporali, vt omnes fatẽtur: ergo talis homicida aliquid temporale debet ex iuſtitia. Probo conſequentiam: Nam aliàs illa conuentio eſſet iniuſta. Poteſt tandem confirmari noſtra ſententia; ex illo Exod. capit. 21. Si quis percuſſerit ocu-

lum ſerui, aut ancillæ, & fecerit eos luſcos, dimittet illum liberum pro oculo, quem eruit. Vbi, vt videtis, pro damno corporali recompenſatio libertatis iniungitur. Et in eodem capit. Si rixati fuerint viri, & alter percuſſerit mulierem prægnantem, & abortiuum fecerit, ſi illa mortua non fuerit, reddet quantum maritus petierit, & arbitri iudicabunt. Et, vt docet D. Auguſt. quæſt. 80. ſuper Exodum, ibi ſolum eſt ſermo de abortiuo, nondum animato. Si ergo pro iſto recompenſatio fieri præcipitur, à fortiori eſſet facienda, ſi abortiuum eſſet animatum. Sunt denique in illo capitulo, plures aliæ recompenſationes taxatæ, quæ pro damno corporali fieri præcipiuntur. Ex quibus omnibus colligere licet, eſſe de iure naturali, quòd pro damno corporali vitæ, aut membrorũ recompenſatio fiat, quanuis quantitas, aut qualitas recompenſationis ex naturali iure non ſit taxata, ſed determinetur ex iure poſitiuo, aut diuino, vt in veteri lege; aut humano, vt in legibus ciuilibus, & canonicis.

Quæſtio. ¶Et ſi quis quærat, quænam ſint illa bona, quibus homini occiſo, aut mutilato debet fieri recompenſatio pro damno corporali, *Solutio.* dico primò certum eſſe, quòd illi, cui brachium, aut aliud membrum fuit iniuſtè ablatum, vel vulnus citra mortem inflictũ, poteſt, & debet fieri recompenſatio in bonis temporalibus, non ad libitum illius, qui damnum accepit, ſed ſecundum arbitrium boni viri, pluribus circunſtantijs conſideratis. Nam, quanuis membrum, aut quodcunque aliud bonum corporale præſtet quibuſcunque temporalibus, vt pote quod eſt ſuperioris ordinis, iam tamen, ſecundum humanam æſtimationem, eſt factum pretio æſtimabile; & ſic illo poteſt fieri recompenſatio, ſi non ad æqualitatem ſimpliciter; ſaltim ad æqualitatem aliquo modo. Dico ſecundo: Potiſsimus modus, quo homini iniuſtè occiſo poteſt, & debet fieri recompenſatio eſt per ſuffragia, & alia bona ſpiritualia. Hanc ſententiam tenent Scotus, Adrianus, & Soto vbi ſupra. Et probatur: Recõpenſatio, quæ fit pro damno illato cedere debet in vtilitatem damnificati: ſed nullũ bonum poteſt eſſe adeò vtile iniuſtè occiſo, ac ſunt bona ſpiritualia, atque ſuffragia: ergo illis potiſsimè debet fieri recompenſatio. Et confirmatur: Qui alium iniuſte occidit, non ſolum irrogat iniuriam corpori, ſed etiam animæ, imò animæ præcipue: ergo illa recõpenſatio erit conuenientior, quæ fit per bona animæ magis vtilia, qualia ſunt ſpiritualia, atque ſuffragia. Nolumus per hoc negare, quòd etiam in morte pro damno corporali ſit aliquod pretium tribuendum, vt fiat debita compenſatio. Nam, quemadmodum membrum ex humana æſtimatione eſt factũ pretio æſtimabile: ità etiam, & vita. Sed quod dicimus eſt, quòd vltra iſtam recompenſationem temporalem, debet etiam fieri ſpiritualis, quę vtilior eſt, atq; cõuenientior.

Alia quæſt. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum recompenſatio temporalis, quam dicimus deberi homini iniuſtè occiſo, aut mutilato pro damno corporali; tranſeat etiam in hæredes. Verbi gratia: Mutilauit Petrus Paulum brachio; & mors Pauli deinde eſt ſubſequuta, ſiue ex illo vulnere, ſiue ex alio: ſupponamus, quòd pro illo damno corporali ad arbitrium boni viri debebant reddi Paulo centum aurei; dubium eſt, an Paulo defuncto Petrus in conſcientia teneatur illos centum aureos Pauli hæredibus reſtituere. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ: *Argumentũ pro parte affirmatiua.* Hæredes defuncti ita in alijs debitis ſuccedant, quod ſunt illis neceſſario reſtituenda: ergo ſimiliter ſunt dicendi ſuccedere in iſto, quod ratione damni corporalis iniuſtè illati fuit contractum. Patet conſequentia: Nã æqualis videtur eſſe in omnibus ratio. Et confirmatur: Si iudex antequam Paulus moreretur, condemnaſſet Petrum in illis cẽtum aureis, ratione iniuriæ illatæ, Petrus proculdubio teneretur eos Pauli hęredibus ſoluere: ergo idem erit dicendum, nulla iudicis condemnatione exiſtente. Probo conſequentiam: Nam iudex nihil aliud facere videtur, quam taxare pretium pro damno corporali conferendum, quam tamen taxationem facerent viri prudẽtes ſuo arbitrio, etiam ſi nulla iudicis ſententia exiſteret.

Hæredes in duplici differentia. ¶Sed, vt ad propoſitam difficultatem reſpondeamus, ſupponendum eſt, quòd hæredes alicuius poſſunt eſſe in duplici differentia. Quidam ſunt neceſſarij, qui totaliter excludi ab hæreditate non poſſunt, vt parentes, liberi, & vxores. Alij ſunt non neceſſarij, qui ab hæreditate excludi poſſunt, vt fratres, & alij conſanguinei, & etiam extranei, quos hæredes inſtituere eſt liberum cuiquam, non habenti hæredes neceſſarios. Inter quos hæredes, hoc eſt diſcriminis, quòd primi ſunt aliquid teſtatoris, & è conuerſo. Homo enim non ſolùm eſt bonum ſuum, ſed etiam eſt bonum vxoris, filiorum, atque parentum. Ex quo fit, vt quando damnificatur homo in corpore, ſiue per amiſsionẽ vitæ, ſiue per membri mutilationem vxor etiam, atque filij, & parentes in bono ſuo damnificati dicantur, in alijs autem hæredibus, eum non ſint ità coniuncti teſtatori,

nec

nec ipſe teſtator ſit aliquod bonum ipſorum, etiam ſi teſtator damnificetur in corpore, nulla ratione hæredes dicuntur damnificati in bono ſuo. Hoc ſuppoſito dico primò: Si ante mortẽ occiſi, aut mutilati, reus fuit condemnatus ad perſoluendam pro dãno corporali aliquam quãtitatem pecuniæ, illa neceſſario erit reddenda hæredibus dãnificati, ſiue ſint hæredes primi ordinis, ſiue ſecundi: præſertim ſi ſententia tranſit in rẽ iudicatam. Probatur: Per illam ſententiam erat iam ius acquiſitum damnificato ad talem quantitatem pecuniæ: ſed hæredes quicunq; ſint illi ſuccedunt teſtatori in omnibus bonis, ad quæ habet ius acquiſitum: ergo. Dico ſecundò: Etiam ſi damnificatus moriatur ante ſententiam latam hæredibus primi ordinis eſt neceſſario aliqua recompenſatio facienda ad arbitrium boni viri. Probatur: Nam etiam iſti hæredes fuerunt dãnificati in bono, quod erat ſuũ: & quæcũque iniuſta dãnificatio debet per reſtitutionẽ reparari. Dico tertiò: Hæredibus ſecundi ordinis non eſt neceſſario facienda recompenſatio pro damno corporali, quando dãnificatus moritur ante ſententiam latã. Probatur: Nam iſti hæredes non fuerunt damnificati in bono proprio. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum factum pro parte affirmatiua. Ex dictis infertur, amplectendã eſſe eam communem opinionem, quæ aſſerit, pro damno corporali aliquam de neceſſitate faciendam eſſe recompenſationem, pẽſata prius qualitate damnificati, & quantitate damni, & poſsibilitate damnificantis, ad modum iam explicatum.

Reſponſio ad quæſtionem.

Ad arg. pro parte affirmatiua.

¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta facta in principio quæſtionis. Vnde ad primum quod cõſtat ex plurium legum determinatione dico, quòd illæ ſolum determinant debere fieri compenſationem impẽſarum in medicos, & in curationem, & etiã operarum, quibus damnificatus caruit. De compenſatione autem facienda pro damno corporali, nihil ſe velle determinare dicũt. Et reddunt rationem: Quia pro corpore hominis liberi condigna non poteſt fieri cõpenſatio. Ex hoc autem non licet colligere, quod qui damnum intulit, maneat liber à facienda recompenſatione pro damno corporali, eo modo, quo poteſt. Sicut nec ex eo, quòd Deo æquiualens reddere nõ poſſumus, licet inferre, quòd nihil ei reddere debemus. Et quod hæc ſolutio ſit conueniẽs, colligi poteſt ex eo, quòd compenſare in iure idem eſt, quod ex æquo reddere, ſeu quaſi pari pondere rependere, vt conſtat ex. l. I. ff. de compenſationibus. Vbi dicitur, compenſationem eſſe debiti crediti contributionem. Quando ergo in illis legibus dicitur, non poſſe pro corpore hominis liberi fieri compenſationem, aut æſtimationem, ſolum eſt ſenſus, quod non poteſt fieri pro illo cõdigna retributio, quod eſt verum. Et nõ eſt ſenſus, quòd qui nocuit in corpore maneat liber ab obligatione ſatisfaciendi eo modo, quo poteſt; vt intendebat contraria opinio.

Ad. 1. arg. ex factis pro ſententia Nauar.

¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quia pecunię ex natura ſua ſunt reſtituibiles, & ille, qui modò non eſt ſoluẽdo, ſi poſtea deueniat ad pinguiorem fortunam, tenetur reſtituere quidquid mutuò, aut furtim accepit, etiam ſi multis ſuffragijs, aut orationibus procurauerit ſatisfacere creditori, nullus eſt qui illum obliget ad ſatisfaciendum in bonis ſpiritualibus, aut in honore: cæterùm, quia vita, aut membra hominis liberi ſecundum ſe reſtitui non poſſunt, nec poteſt qui talia abſtulit aliquando deuenire ad talem ſtatum, quo ea in ſpecie creditori reddat, fit, vt ſtatim teneatur per alia bona ad arbitrium boni viri damni illati facere recompenſationem. *Ad. 2. arg.*

¶Ad tertiũ argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non valere iſtam conſequentiam: Qui occidit Paganum non tenetur facere recõpenſationẽ in bonis ſpiritualibus: ergo nec qui occidit Chriſtianum. Nam cùm ratio naturalis dictet, quòd quando non poteſt reſtitui id, quod ablatum eſt, reſtitutio fiat in eo, quod cedit in vtilitatem illius, cui iniuria fuit facta; & bona ſpiritualia, atq; ſuffragia ſecundum fidem non poſsint prodeſſe Pagano occiſo, poſsint autem prodeſſe Chriſtiano, fit, vt non ſit eadem ratio de vtroque, ſed longè diuerſa. Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quòd reſtitutio eſt actus iuſtitiæ cõmutatiuæ, quæ propriè ſolum habet locum in illis, inter quæ poteſt eſſe æquale ſimpliciter; quales ſunt commutationes humanæ. Cęterùm quoniã ſunt plura alia, inter quæ licèt non inueniatur perfecta ratio cõmutatiuæ iuſtitiæ, quia non redditur æquale ſimpliciter, inuenitur tamen aliqualis ratio iuſtitiæ, quia redditur quod poteſt, licèt non totum quod debetur, fit, vt etiam in his inueniatur aliquo modo reſtitutio, vel potius ſatisfactio. Et hæc eſt, quæ habet locũ in bonis ſpiritualibus, & in recompenſatione bonorum corporalium ad arbitrium boni viri. *Ad. 3. arg.*

¶Ad quartum argumentum Scotus, Gabriel, & Adrianus locis citatis reſpondent concedendo antecedens. Imò dicunt, quòd qui alterum occidit *Ad. 4. arg.*

cidit nullo meliori modo poteſt pro damno corporali illato ſatisfacere, quam patiendo pœnam à lege taxatam. Et addunt iſti Doctores, quod ſi iudex homicidam non interfecerit, non poteſt ipſe melius ſatisfacere, quam exponendo vitam morti in bello contra infideles pro anima occiſi. Hæc tamen ſententia eſt apertè falſa. Primò, propter rationem poſitam in eodem argumento. Si enim, qui occidit alterum, prius quã pateretur pœnam legis, aliquam tenebatur facere reſtitutionem, ſequitur quod ad eandem tenebitur poſtquam talem pœnã fuerit perpeſſus. Ex eo enim, quòd quis puniatur pœna debita ſecundum legem non deobligatur à reſtitutione ad quam prius tenebatur, vt eſt videre in eo, qui propter furtum ſuſpenditur. Secundò, pati pœnam legis verè, & propriè loquendo non eſt reſtituere. Reſtitutio enim importat redditionẽ illius, quod iniuſtè fuerat ablatum, aut alterius æquiualentis, eo modo, quo melius fieri poteſt; ità, quòd ex ipſa reſtitutione aliqua reſultet vtilitas ei, cui fuit iniuria facta: Sed ex eo, quod homicida occidatur à iudice, nihil occiſo tribuitur, nec eius hæredibus, nec aliquid vtilitatis in eos redundat; ergo per talem pœnam mortis homicidæ inflictam nulla fit reſtitutio, aut recompenſatio defuncto, nec eius hæredibus. Atque ex conſequenti ſi ante pœnam inflictam tenebatur homicida aliquam facere reſtitutionem, vt Scotus, atque Gabriel concedunt, ſequitur, quòd ad eandem tenebitur poſt pœnæ inflictionẽ. Quo circa nos ad argumentum propoſitum reſpondemus negando antecedens. Falſum enim putamus, quòd qui propter homicidium ſuſpenditur à iudice non tenetur ad faciendam aliquam recompenſationẽ filijs defuncti. Et ratio eſt: Nam, cùm ille iniuſtè damnificauerit eos, occidendo illorum patrem, & hoc damnum nõ reſarciatur, per hoc, quòd ipſe à iudice occidatur, ratio poſtulare videtur, vt aliam eis faciat compenſationem.

Ad vlt. argument. ¶ Ad vltimum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ad probationem dico, nihil valere exemplum adductum de ſeruo. Nam, quanuis homo non ſit dominus vitæ ſuæ, habet tamen vſum illius. Vnde, quemadmodũ quãdo aliquis habet vſum alicuius domi, vel fundi, & alius euertit, aut incendit talem domũ, vel fundũ, non ſolum facit iniuriam domino, ſed etiam vſufructuario; & ideò non reſtituit ſufficienter damnum, niſi vtriq; ſatiſfaciat: ita etiam in noſtro propoſito, quia homo habet vſum vitæ, atq; membrorum, quanuis non habeat dominiũ illorum, nõ poterit qui iſta iniuſtè abſtulerit ſufficiẽter ſatisfacere, niſi Deo per pœnitentiam, & ei, à quo abſtulit per reſtitutionem debitã faciat recompenſationem. Ex hoc infertur, quòd qui aufert à religioſo librum, aut aliquid aliud, quod habeat ad vſum, etiam ſi ille, qui aufert ſit religioſus eiuſdem ordinis, vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur illud eidem reſtituere. Et ratio eſt: Nam cũ habeat facultatem vtendi illo libro, iniuriam facit qui eum ab eo aufert: & ſic tenetur illi per reſtitutionem facere recompenſationem.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ agit D. Tho. de reſtitutione famæ. *Sententia D. Thom. de reſtituotione fama* Et ſuppoſito, quòd tripliciter poteſt alicuius fama lædi: vno modo vere & iuſte; vt ille, qui ſeruato ordine iuris, alium de vero crimine accuſat: alio modo falſò, & iniuſte; vt dũ quis imponit alteri falſum crimen. Tertiò verè & iniuſtè; vt quando crimen occultum detegitur, conſtituit tres propoſitiones. Prima eſt qui nocet alteri in fama vere & iuſte nullam tenetur facere reſtitutionem. Secunda propoſitio: Qui nocet alteri in fama falſò, & iniuſtè, tenetur facere reſtitutionem dicendo, ſe falſum dixiſſe. Tertia propoſitio: Qui nocet alteri in fama, dicendo verũ crimen, ſed occultum, tenetur facere reſtitutionem ſine mendacio tamen. Itaq; non debet dicere ſe fuiſſe mentitum; ſed quòd fecit iniuſte, & male & quòd fides ei adhiberi non debet. Et addit D. Thom. quòd ſi fama ſecundum ſe reſtitui non poteſt facienda erit pro illa recompenſatio in alijs bonis, ſicut dictum eſt de recompenſatione pro damno corporali, quod ſecundum ſe eſt irreparabile. Hæc habet Diuus Thomas in litera. Sed quoniam continent ingentem difficultatem plura ad illorum intelligentiam dicere oportebit. Et vt recto ordine procedamus, aduertendum eſt primò, quòd fama, vt dicit gloſſa in capit. veſtræ. de cohabitatione mulierum & clerico. eſt illæſæ dignitatis ſtatus, moribus & legibus approbatus, & in nullo deficiens. *Fama diffinitio.* Vel, vt dicunt Philoſophi, atque Theologi, eſt æſtimatio inculpatæ, & bonæ vitæ, quam de aliquo habent homines. Et quoniam vnuſquiſque reipublicæ ciuis ius habet, vt talis exiſtimetur, qualem propria opera oſtendunt, iuxta illud, quod Saluator noſter dicit Ioan. 7. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed rectum iudicium iudicate, hinc fit quòd tunc aliquis dicitur infamare proximũ quando præclaram eius opinionẽ, quã habebat apud alios

prauis

prauis rumoribus denigrat; atq; adeò tunc etiam dicitur ablatam famã reſtituere quã-do proximum reducit in eum ſtatum, quẽ in aliorum mentibus habebat. Differt autẽ fama ab honore in eo, quòd honor eſt cultus & reuerentia exterius homini exhibitus virtutis, & dignitatis cauſa. At verò fama eſt bona opinio in mente, & animo aliorũ reſidens, originemq; ducens, vel à donis ſupernaturalibus, vel à virtute morali, vel à ſcientia, vel à nobilitate. Ex quo fit, vt fama lædatur per detractionem, qua alicuius vita, aut verè aut falſè verbis traducitur. Honos verò læditur per irreuerentiam atque contumeliam, quæ tam verbis, quàm factis conſiſtere poteſt. Et quoniam homines proniores ſunt ad malum, quàm ad bonum, fit, vt malum quàm facillime ſuadeatur; ſemel autem perſuaſum ęgre deleri poſſit à cordibus hominum. Sæpè enim autoritas vnius, quæ potens fuit generare ſiniſtrã opinionem de aliquo, non eſt ſatis ad eam abolendam; quæ eſt cauſa, vt reſtitutio famæ frequentiſsimè ſit neceſſaria, & difficillimè perficiatur.

Differentia inter honorem & famam.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc vt aliquis alterius famam reſtituere teneatur, tres conditiones ſunt neceſſariæ. Prima eſt, quòd ipſa fama verè fuerit læſa. Vnde quantumuis aliquis grauiſsimã aliquam detractionẽ fecerit, etiã animo lædẽdi, ſi tamẽ inde nulla infamia eſt ſubſequuta, ad nullam tenetur famæ reſtitutionẽ. Debet enim ſemper præſupponi inæqualitas, non ſolũ intenta, ſed realiter facta, ad hoc, vt reſtitutionis obligatio oriatur. Sæpè autem videtur fama auferri, quæ tamen in rei veritate non aufertur. Quod quatuor modis contingit. Primus eſt, quando peccatum, quod de aliquo dicitur, ſecundum communem æſtimationem non cedit illi in infamiam. Vt ſi quis dicat de homine aulico, quòd prouocauit alterum ad ſingulare certamen, vel, quòd ſeruiuit alicui fœminæ nobili. Secundus: Quando ille, de quo aliquid dicitur, eſt publicè infamis circa illam materiam. Vt ſi quis diceret de publica meretrice, quòd iuuenem aliquem admiſit. Tertius: Quando infamia eſt leuis. Quartus: Quando infamator eſt adeò fide indignus, vt nullus illi fidẽ adhibuerit; vel creditur id ioco dixiſſe. In his enim omnibus caſibus ille, qui crimen detegit, vel falſò illud alicui impoſuit, ad nullam tenetur reſtitutionem ex defectu infamiæ ſubſequutæ. Secunda conditio neceſſaria ad hoc, vt quis alterius famam reſtituere teneatur, eſt, quòd illam abſtulerit, vel læſerit iniuſtè. Ex quo infero primò, quòd ſi-

Conditiones neceſſariæ, vt quis alterius famam reſtituere teneatur.

quis ſeruato ordine iuris accuſet aliquem de crimine, quod ſufficiẽtibus teſtibus probat, quanuis auferat famam illius, ad nullã tenetur reſtitutionem. Et idem iudicium eſt de eo, qui in correctione fraterna adhibuit duos, vel tres teſtes. Infero ſecundò, quòd quanuis iudex iniquo animo ferat ſententiam contra reum; & accuſator ſimiliter ex odio procedat; ſi tamen ſententia fuit iuſta ad nullam tenentur famæ reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam licèt fuerit ablata contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam. Et idẽ iudicium eſt de illo, qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero. Infero tertiò, quòd quando aliquis hypocrita ab omnibus reputatur vir ſanctus, ſi quis veritatem reuelat, ad nullam tenetur reſtitutionem. Imò aliquando præcepto charitatis obligabimur reuelare alijs malitiam illius, ne velamine pietatis, alios praua doctrina vel exemplo corrumpat. Qua ratione Chriſtus Dominus in Euangelio ſæpè inuehitur contra Phariſæos hypocritas, illorũ peccata detegens. Et ratio eſt: Nam illa fama non eſt ſua, ſed per fraudem vſurpata: & ſic nulla fit iniuſtitia in eius ablatione. Infero quartò, quòd quando aliquis ſeductor iactat ſe generoſum eſſe, quem alter ſcit eſſe infimo loco natum, non violat iuſtitiam, qui reuelat natales illius propter eandem cauſam, ſcilicet, quia, cùm ille per iniuriam tale nomen vſurpat, non priuatur iure ſuo. Et ſi quis argumentetur, quod quã-do aliquis iniuſtè poſsidet aliena bona, nõ licet cuicunque priuato homini auferre illa, quanuis ſciat eſſe aliena, ſed ſpectat hoc ad publicam poteſtatem: ergo pari ratione quanuis aliquis ſit iniuſtus poſſeſſor alienæ famæ non eſt à quopiam deturbandus: reſpondetur, eſſe latiſsimum diſcrimen inter hæc bona. Nam corporalia taliter ſunt in poteſtate poſsidentis, vt, regulariter loquẽdo, nequeant auferri ab inuito, niſi per vim, aut ſcandalum. Ex quo fit, vt ad id ſit opus miniſterio publicæ poteſtatis. At verò fama ſita eſt in mentibus aliorum: & ſic quando non habet ius ad illam abſque ſcandalo per verum teſtimonium poteſt auferri. Quare non valet illa conſequentia. Infero vltimò, quòd quando quis ſcit ſeruum alicuius fugam eſſe ſine culpa, poteſt dominum admonere, aut etiam amicum, ne illum domũ recipiat, vel detineat. Et ratio eſt: Quia tunc verè & iuſtè infamat, non vt noceat peccatori, ſed vt conſulat innocenti. Et ſi inferas: Ergo licebit publicè reuelare crimen, vt omnes caueant, reſpondetur negando ſequelam. Nam occultiſsimus peccator ius habet, vt

bet; vt ei publica æſtimatio conſeruetur,
quandiu manifeſtatio non eſt medium ne-
ceſſarium, vel ad procurandam ſalutem il-
lius, vel ad alterius periclitantis defenſio-
nem. Et ſic, quandocunq; dubium eſt, vel
de correptione, vel de futuro periculo, con
ſeruanda eſt ſua fama. Tertia conditio ne-
ceſſario requiſita ad hoc, vt quis alterius fa
mam reſtituere teneatur, eſt, quòd ille, qui
diffamatus fuit eam in integrum non recu
perauerit. Nam ſi illam recuperauit, qui ab-
ſtulerat nihil amplius tenetur reſtituere: iã
enim facta eſt æqualitas. Ex quo infero, quod
ſiquis accuſauit alterum de falſo crimine,
quod ipſe ſufficientiſsimè oſtendit fuiſſe fal
ſò impoſitum, ad nullam vlterius tenetur
reſtitutionem: iam enim damnificatus ha-
bet totum, quod amiſerat.

Duobus tantum modis poteſt quis contra iuſtitiam infamari.

¶Tertio eſt aduertendum, quòd vt con-
ſtat ex D. Thom. in præſenti, duobus tantũ
modis poteſt aliquis contra iuſtitiam infa-
mari. Primus eſt, quando falſum crimen ali
cui imponitur, & iniuſtè. Secundus, quan-
do imponitur verum crimen, ſed iniuſtè. Et
ſiquis obijciat. Nunquam poteſt continge-
re, quod falſum crimen alicui obijciatur,
quin hoc fiat iniuſtè: ſuperflue ergo póni-
tur illa particula, iniuſtè, in primo modo au
ferendi famam contra iuſtitiam; Reſpondeo
cum Caietano in præſenti, non fuiſſe ſuper
fluè illam particulam pòſitam. Nam quan-
do iudex eum, quem ipſe nouit innocentẽ,
quia tamẽ in ſuo tribunali eſt probatus no
cens, condemnat, quo vtique caſu, falſum il
lius crimen facto ipſo confirmat, ad nullã
tenetur reſtitutionem: quia non iniuſtè, ſed
iuſtè id facit. Et extra iſtum caſum, nec in
iudicio, nec extra poteſt aliquando falſum
crimen alicui imponi, niſi iniuſtè.

Diſcrimen quod eſt inter infamare falſum crimen imponẽdo, & dicendo verum ſed iniuſtè.

¶Quartò eſt aduertendum, eſſe latiſsimũ
diſcrimen inter iſtos duos modos auferen-
di famam iniuſtè. Nam qui illam abſtulit,
dicendo falſum tenetur dicere ſe fuiſſe men
titum, imo quia homines procliores ſunt
ad credenda mala, quam bona, non ſatis erit
ſemper coram eiſdem, quibus mendacium
dixeras, te mentitum aſſerere: ſed vltra id
opus erit, vt iureiurando, & adhibitis inſu
per teſtibus demonſtres te falſum dixiſſe,
vt hac ratione, qui tua culpa fuerat infamia
reſperſus, tua quoq; diligentia purgatus eua
dat. Donec enim contrariam eius, quam fe
ceras fidem facias, non ceſſat obligatio reſti
tutionis. Ille vero, qui abſtulit famam dicẽ
do verum, ſed iniuſtè, ſiue id fecerit in iudi
cio, ſiue extra nõ poteſt dicere ſe fuiſſe mẽ
titum: Hoc enim eſſet mendacium; quod
pro ſalute totius mundi dicere non licet.
Ex quo fit, vt hic reſtitutionis caſus ſit diffi
cilior. D. Thom. & plerique Doctorum di-
cunt, quòd debet ille tunc dicere ſe perpe-
ram id dixiſſe, & iniquè proximum diffa-
maſſe, nec eſſe ſibi fidem adhibendam. Sed
proculdubio adeo parum, aut nihil ad reſti
tutionem hoc confert, vt citius ac ſæpius
noceat. Quare hæc dicere non erit opus.
Alij recentiores affirmant, quòd debet hic
infamator vti amphibolis verbis, quibus
abſque mendacio à ſe prolato alij intelli-
gant ſe fuiſſe mentitum. Cæterùm nec hic
modus dicendi ſatis placet. Tum, quia hoc
eſt genus quoddam mendacij. Tum etiam,
quia regulariter loquendo, nihil vtilitatis
affert. Sed quod mihi in hac parte ſemper
viſum eſt melius, eſt, quod affirmat Caieta-
nus in iſto articulo, nempe, tacendo de prio
ri delicto, laudare, cum veritate tamen, per
ſonam illam pluries aperiendo, quod credit
ipſum virum bonum, & dare operam ad
hoc, quod ſic habeatur ab alijs, & hoc ità
caute, ne videatur hoc facere pro reſtitutio
ne, quia tunc eſſet prioris infamiæ confir-
matio. Verba ſunt Caietani. Sed eſt adner-
tendum, quod quando diximus illum, qui
falſò & iniuſtè aliquem diffamauit, teneri
ad affirmandum fuiſſe mentitum, ſermo eſt
de ijs, quæ regulariter contingunt. Nam ſi
Comes, vel Epiſcopus, vel alia perſona ma-
gnæ dignitatis hominem plebeium falſò &
iniuſtè infamaſſet, non teneretur ſe profite
ri mendacem; ſed poſſet alia ratione ſatisfa
cere: & qui læſus eſt tenetur talem ſatisfa-
ctionem acceptare. Si enim ille, qui decem
numos furto abſtulit, nec eos reſtituere po
teſt, ſine iactura mille aureorum, non tene-
tur talem reſtitutionem facere cum tanta
iactura, vt omnes Doctores cõcedunt: à for-
tiori, nec ille, qui in magna dignitate con-
ſtitutus diffamauit plebeium tenebitur cũ
propria infamia eius famam reſtituere; cum
maius ſit interuallum inter famam Epiſco-
pi, vel Comitis, vel Ducis, & famam homi-
nis plebeij, quàm inter decem & mille au-
reos. Sed erit tunc facienda reſtitutio in pe
cunia ad arbitrium boni viri. Pecunia enim
eſt menſura rerum temporalium, qua etiam
fama æſtimari poteſt. Et, vt dicit D. Thom.
hic ad ſecundum, quando fama reſtitui nõ
poteſt, debet in alijs recompenſari. Si autẽ
contingat, quòd ille cui non datur facultas
retractandi ſuum dictum, nec etiam habeat
pecunias, quibus alienæ infamiæ ſatisfaciat,
non tenebitur ex iuſtitia enim, qui læſus eſt
orationibus iuuare. Orationes enim, & bo-
na ſpiritualia non poſſunt eſſe ſatisfactoria
ex iuſtitia rerum temporalium, ſed haben-
dus

Nota.

dus erit tunc tanquam impotens ſatisfactionis, vel tenebitur ſatisfacere ad illum modum, quo verum diceotes, ſed iniuſtè, ſatiſfacturos eſſe diximus ex mente Caiet.

Quando ex infamia ſequitur temporale damnum qui iniuſtè infamauit, tenetur illud reſtituere.

¶Vltimò eſt aduertendum, quòd quotieſcunq; ex infamia damnum io bonis temporalibus eſt ſubſequutum, ille qui iniuſtè infamauit alterum, tenetur ea in integrum reſtituere, oec quantum ad hoc poteſt eſſe dubitatio inter Doctores. Qui enim cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: & ſic obligatur ad illius reſtitutionem. Verum tamen eſt, quòd, quoniam damnum temporale ex infamia ſubſequutum nõ ſemper eſt determinatum, determinandum erit ex arbitrio boni viri, omnibus circunſtãtijs conſideratis, vt diximus ſupra de damno tẽporali ex corporali ſubſequuto.

1. Dubium de reſtitutione famæ.

¶His conſtitutis, quæ generalia ſunt, operæpretium eſt, vt ad alia, quæ in hac materia de reſtitutione famæ particularia ſunt, deueniamus. Et ſic eſt prima difficultas, vtrũ ille, qui alterius famã mẽdaciter læſit, iam tamẽ illud in obliuionẽ eſt traditũ etiã apud eos, apud quos læſus eſt, teneatur ſuũ dictum retractare. Et pro parte negatiua eſt argumentum: Fama illius pro tunc in re nõ eſt læſa, ſiquidem illi, qui audierunt iam bene iudicant, meiq; dicti ſunt penitus obliti: ergo nihil reſtat reſtituendum. Probo conſequentiam: Nam vna ex conditionibus, quas diximus eſſe neceſſarias, ad hoc, vt quis teneatur ad famæ reſtitutionem, eſt, quòd ipſa fama in re ſit læſa. Et confirmatur: Renouare memoriam prioris delicti, qoanuis falſò impoſiti, magis videtur io infamiam, quàm in honorẽ cedere: ergo id nõ eſt faciendum.

Concluſio.

Hoc tamen noo obſtante dico cum Caietano in præſenti, quòd qui taliter læſit famam, tenetur ſuum dictũ retractare. Et ratio eſt: Nam quanuis illi, qui audierunt ſint obliti, poſſuot tamen facile recordari, vt ſæpe accidit: & tuoc male de illo iudicabunt. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando, quòd in caſu poſito fama illius non ſit læſa. Nam quanuis non ſit læſa actu, eſt tamen læſa habitu; quod ſatis eſt ad hoc, vt non deficiat illa conditio. Ad confirmationem reſpondetur, negando antecedens: Illa enim renouatio memoriæ prioris delicti deſeruit ad hoc, vt qui audierunt, ſciant id eſſe falſum: & ſic amplius ei nocere non poſſit.

Dubiũ. 2.

¶Eſt aliod dubium, vtrùm ille, qui alterius delictum detulit ad prælatum, non ſeruato ordine correctionis fraternæ teneatur reſtituere infamiam ex tali delatione ſubſequutam. Et pro parte affirmatiuà eſt argumentum; Nemini cõceditur facultas à Chriſto, vel à iure proferendi crimen alterius apud iudicem, ſeu apud aliquem alium, niſi adhibita prius correctione fraterna: ergo quandiu illa non fuerit adhibita talis delinquens habet ius ad ſuam famam; atq; ex cõſequenti facit iniuſtè qui illam aufert & tenetur ad reſtitutionem. Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum. Primò, quòd, quoniam ioſtitia conſiſtit in æqualitate rei, & charitas eſſentialiter eſt amor, cuius proprium munus eſt velle, vt amicus bonis abundet; hinc fit, varias eſſe obligationes iuſtitiæ & charitatis, vnamq; altera ampliorem. Nam iuſtitia ſolum obligat ad illa, ſine quibus nõ poteſt ſtare æqualitas: Charitas verò ad illa, ſine quibus non poteſt ſtare amicitia. Et certum eſt, quòd quotieſcunque violatur æqualitas rei, violatur etiã amicitia, & non è contra.

Obligationes iuſtitia & charitatis diuerſæ.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd quia fama eſt bona opinio, quam de alterius virtute habent homines, & homines non iudicant de occultis; ſed de illis, quæ in publicum lucem veniunt, id circò tandiu habet vnuſquiſque ius vt de ſe alij bene iudicent, noo quandiũ eſt bonos & innoceos, ſed quandiu ità viuit, vt malũ illius factum in publicum idoneis teſtibus deferri non poteſt. Nam ſi poteſt probari, etiam antequam in publicum deferatur bona opinio, quam de illo habent cæteri, non tam ex iuſtitia debetur ei, quàm gratis datur. Iſtam tamen bonam opinionẽm, quam iuſtitia in iſto caſu non cõcedit, tribuit charitas, quæ ſemper aliquid vltra iuſtitiã dat. Et ſic ex charitate tenentur homines bene opinari de illo: qoanuis non ex ioſtitia.

Quandiu quis habeat ius vt alij de ſe bene iudicent.

1. Dictum.

¶His conſtitutis dico primò: Si crimen quod ante iudicem defertur non ſeruato ordine correptionis fraternæ, eſt ità occultũ, vt idoneis teſtibus probari non poſſit, qui illud detulit tenetur ad famæ reſtitutionẽ. Probatur: Nam cum talis ſpoliet illũ re ſua, ad quam habet ius, oon ſolum peccat cõtra charitatem, & contra præceptum de correptione fraterna, ſed etiam contra iuſtitiam, ex cuius violatione oritur obligatiò reſtitutionis.

2. Dictum.

Dico ſecundò: Si peccatum alterius poteſt idoneis teſtibus probari, licèt illud crimen aliàs ſit occultum, qoi defert illud ad prælatum noo ſeruato ordine correptionis fraternæ, peccat mortaliter; qoia præceptum de correptione violat; non tamen tenetur ad reſtitutionem infamiæ, quæ ex tali delatione fuerit ſubſecuta. Probatur: Bona opinio, quam ille in tali caſu habet, non debetur ei ex iuſtitia: ergo qui illam aufert nõ tenetur ad reſtitutionem. Et ad argumentũ

in con-

in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, diſtinguendo conſequens. Nam ius, quod quis habere poteſt ad ſuam famam, eſt duplex. Vnum propriè dictum; quale eſt illud, quod ex iuſtitia habet ortũ. Et iſtud ius non habet ille, qui committit peccatum, ex natura ſua publicum; quale eſt illud, quod idoneis teſtibus probari poteſt. Alterum ius eſt amicitiæ, & charitatis. Et iſtud violat, qui prætermiſſo ordine correptionis fraternæ defert ad prælatum crimẽ, quod ex ſe eſt probabile: & ſic non tenetur ad reſtitutionem. Ex violatione enim præcepti charitatis nulla naſcitur obligatio reſtituendi. Diximus in ſuperioribus, quod qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero, quanuis peccet cõtra charitatem, non tamen peccat contra iuſtitiam, quoniam ille nullum ius iuſtitiæ habet ad ſuam famam.

Dubium. 3. ¶Sed eſt difficultas, vtrùm qui diffamatum in vno genere vitij diffamat in altero, de quo bene audiebat, ad aliquam teneatur reſtitutionem? Verbi gratia: Eſt aliquis homo, qui publicè habetur fur, atque periurus, & à me etiã cognoſcitur adulter, quod alij ignorãt. Dubium eſt, vtrùm poſsim ego iſtud crimen occultum alijs reuelare, abſq; eo, quòd aliqua inde oriatur obligatio reſtitutionis? ***Sententia Paludani.*** Palud. in. 4. diſt. 19. quæſt. 4. prope finem partẽ tenet affirmatiuã. Dicit enim, quòd reuelare occulta peccata eius, qui iã in vno crimine eſt diffamatus, nullum eſt peccatum. Et ex hoc infert, quòd conuictus apud iudicem de latrocinio tenetur iudici interroganti omnia alia ſua crimina etiam occulta manifeſtare. Et idem dicit debere facere cum interrogatur de ſocijs criminis, ſcilicet, quòd tenetur reuelare non ſolũ crimen, in quo cum illis communicauit, ſed etiam omnia alia illorum peccata. Et probat ſuam ſententiã. ***1. Argum.*** ¶Primò ex diffinitione, famæ, quæ eſt illæſæ dignitatis ſtatus moribus, & legibus approbatus, & in nullo deficiens. Ex quo ſic colligit argumentum. Qui eſt conuictus de vno crimine iam nõ habet illæſæ dignitatis ſtatum: ergo non habet famam: atq; ex conſequenti qui illius peccata etiam occulta manifeſtat, nullam illi facit iniuriam. ***2. Argum.*** ¶Secundò: Præceptum de occultandis aliorum peccatis non ideò ponitur, vt crimina maneant occulta, ſed ne is, qui peccauit notetur infamia: ſed in caſu poſito ille iam eſt infamis: ergo nulla relinquitur cauſa, propter quam reliqua eius peccata ſileantur.

1. Concluſ. ¶His tamen non obſtantibus, ſit prima concluſio: Qui diffamatum in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamat in altero, de quo bene audit, non ſolum peccat mortaliter, ſed etiam tenetur ad reſtitutionẽ. Probatur: Qui id facit non minus eſt proditor occulti criminis, quàm ſi reuelaret peccata hominis bonæ opinionis: ſed hoc eſt illicitum, & contra iuſtitiam: ergo & illud.

¶Item: Qui palam eſt ebrius, vel fur, & habetur pudicus, habet ius ad illam bonam opinionem, quam de ſua pudicitia habent homines: ergo qui eam ab eo auferret reuelando occultum adulterium faceret ei iniuriam: atque ex conſequenti teneretur ad reſtitutionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: ſi ille non haberet ius ad illam bonã opinionem, ex eo eſſet, quòd amiſit famam ſobrietatis: ſed hoc non obſtat, nam qui ſua culpa amiſit partem ſuarũ facultatum, non ideò dicitur amiſiſſe ius ad reliquas portiones, quas poſsidet: ergo ſimili modo in propoſito. Verũ tamen eſt, quòd ſunt quidam homines ità flagitioſi, & eſt tãta coniunctio inter nonnulla crimina, vt reuelatio alterius criminis occulti non ſit ſemper peccatum mortale; nec inducat obligationem reſtitutionis. Vt, verbi gratia, dicere de infami aleatore, quòd crebrò iurat, aut de illo, qui publicè habetur periurus, q; in die dominica non audit rem ſacram, non eſt peccatum mortale. Tales enim homines propter vitæ ſuæ infamiam parum, aut nihil læduntur ex tali occulti peccati manifeſtatione. Item dicere de illo, qui virginem incitauit, & induxit ad ſtuprum, quòd ſcripſit epiſtolas amatorias, vel quòd pretio corrupit familiares, non eſt peccatum mortale. Habent enim hæc peccata inter ſeſe adeo magnam familiaritatem, vt poſsit vnuſquiſque ea per ſe iudicare, aut ſuſpicari etiã nemine dicente. Præterquam quòd ex illis nihil infamiæ accreſcit ei, qui virginem incitauerat.

¶Secunda concluſio: Intolerabiliter errat Paludanus in eo, quod dicit, quòd conuictus de vno crimine tenetur iudici interroganti ſua, & aliorum peccata etiam occulta, & alterius generis manifeſtare. ***2. Concluſ.*** Probatur: Iudex non poteſt de iſtis interrogare; nam de occultis non pertinet ad iudicẽ interrogatio, vt infra dicemus, cùm de iudicijs fuerit ſermo: ergo nec ipſe tenetur reſpondere. Et ad vtrunq; argumentum Paludani ſimul reſpondetur, negando quod qui eſt infamis de vno delicto, iam non habeat famam circa alia. ***Ad argum. Palud.*** Non enim fama adeò cõſiſtit in indiuiſibili, vt per partes amitti nõ poſsit. Nec obſtat diffinitio famæ à iuris prudentibus aſsignata. Nam ibi ſolum illa

fama

fama diffinitur, quæ ex omni parte eſt integra, atque perfecta.

Dubiũ. 4. ¶ Diximus iam de illis, qui directè atque per ſe alterius famam lædunt, ſupereſt nūc diſputare de eis, qui lædunt per accidens. Et eſt difficultas, vtrùm ille accuſatus apud iudicem de aliquo crimine verè quidē, ſed iniuſtè quia non ſunt teſtes ſufficientes ad eius probationem, negat crimen obiectum, ex quo indirectè accuſatoris fama læditur, aliquam teneatur facere reſtitutionem? Caietanus in ſumma, verbo reſtitutio, cap. vltimo, & in iſto articulo in ſolutione ad ſecūdum dicit, quòd qui verum crimen ſibi coram iudice obiectum, quanuis iniuſtè taliter negat, quod accuſatoris fama læditur, vel quia accuſatus dicit illum eſſe falſariū, & criminatorem, vel quia ex modo negandi id alij intelligunt, tenetur accuſatoris famam reſtituere. Et loquitur Caietanus, non quando iniuſtè accuſatus procedit animo & intentione diffamandi accuſatorem; ſed quando ſolum vult excuſare & defendere ſeipſum; & ex tali defenſione ſequitur alterius infamia, quod eſt eſſe detractorē nō formaliter, nec ex intentione, ſed tantum materialiter, & indirectè. Et probat ſuam ſententiam primò: Nam ſi aliqua ratione accuſatus in caſu poſito non teneretur accuſatoris famam reſtituere, ex eo eſſet, quod ipſe prius fuit iniuſtè diffamatus: ſed hæc ratio non eſt ſufficiēs: ergo. Probo minorem: Nō licèt malum pro malo reddere, nec maleficium maleficio compenſare: ergo etiam ſi Petrus iniuſtè fuerit accuſatus, & diffamatus à Ioanne obijciente ſibi verum crimen, ſed occultum, non propterea licet illi diffamare Ioannem negando verum crimen, aut notando ipſum Ioannem de falſario, & criminatore. Et confirmatur: Qui ab aliquo percutitur alapa non poteſt alteram ei dare, vt de ſe patet: ergo pari ratione, qui ab alio percutitur infamia non poteſt illū diffamare, quòd ſi fecerit erit obnoxius reſtitutioni.

Sententia Caietani.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò: Iniuſtè aggreſſus ab aliquo, ſi poteſt ſe defendere, ſine nocumento illius, non erit licitum defendere ſe cum nocumento: & ſi poteſt cum minori non erit licitum defendere ſe cum maiori; vt ſi poteſt tueri vitam abſcindendo manum aggreſſoris, quòd licitè faciet, peccatum erit occidere illum: tunc enim illa occiſio iam non eſſet cum moderamine inculpatæ tutelæ: ſed accuſatus in caſu poſito pōteſt ſe defendere, abſque eo, quod accuſatorē diffamet, dicendo, ſcilicet, quòd accuſator probet crimen obiectum; ergo ſi diffamat malefacit, atque ex conſequenti tenebitur ad reſtitutionē. Addit etiam Caietanus, quod accuſans ſimiliter tenetur reſtituere famam accuſati. Itaque ſibi inuicem accuſans & accuſatus tenentur famæ reſtitutionem facere; quāuis diuerſimodè. Nam accuſans, quia verum dixit, quanuis iniuſtè non debet reſtituere famam dicendo ſe fuiſſe mentitum, aut falſum dixiſſe; quia hoc eſſet mendaciū: ſed debet dicere, ſe malè feciſſe, & iniuſtè, & quod accuſatus non debet reputari talis, qualem ipſe dixit. Quod verum eſt; quia vt habetur in cap. vnico. de ſcrutinio in ordine faciendo, quem humana fragilitas non nouit eſſe indignum, debet exiſtimare dignum: accuſatus vero negans crimen obiectum, & ex conſequenti infamans accuſatorem de culpa falſarij, tenetur reſtituere famam dicendo ipſum non eſſe falſarium, nec criminatorem. Vltimò dicit Caietanus, non poſſe in hoc caſu fieri iniuriæ recompenſationem per mutuam remiſsionem. Et quod dicitur de accuſatore & accuſato coram iudice quantum ad reſtitutionem famæ, dicit etiam eſſe aſſerendum quando priuatim vnus detegit crimē verum alteriūs, occultū tamen, & alter negat illud. Ex quo indirectè ſequitur, quod ille, qui detegit crimen habeatur pro mendace pernicioſo. Hæc Caietanus.

¶ Cæterùm meo iudicio, multa in hac ſententia continentur falſa. Quod vt explicem, & ſimul ſatisfaciam difficultati propoſitæ aduertendum eſt, quòd ille, qui ab aliquo in iudicio accuſatur iniuſtè, quanuis verè, variè poteſt reſpondere crimini obiecto. Nam primò poteſt reſpondere nihil affirmando, aut negando, ſed tantum petendo, vt accuſator crimen in iudicium delatū probet. Secundò poteſt reſpondere, negando propoſita, vt proponuntur; quòd regulariter in iudicio fieri ſolet. Et perinde eſt, ac ſi diceret: Peccatum meum in publico proponitur, vt publicum, & vt publicè probandum; nego eſſe publicum. Tertiò poteſt reſpondere negando abſolutè, ſe feciſſe id, quod obijcitur. Quartò & vltimò, affirmando accuſatorem tale crimen ſibi impoſuiſſe, & quod eſt falſarius & criminator.

In ſentētia Caieta. cōtinentur multa falſa.

¶ Hoc ſuppoſito ſit prima cōcluſio: Qui primo modo ſe gerit, ſcilicet, quòd neq; ait, neque negat, ſed tantum petit, vt accuſator crimen ſibi obiectum probet, nihil peccat, nec accuſatori aliquam facit iniuriā. In hac concluſione omnes conueniunt. Et probatur: Nam accuſatus in caſu, de quo loquimur, non tenetur ſeipſum prodere, vt omnes concedunt; nec modeſtius quidquam dicere poteſt in ſuam defenſionem, quam *1. Concluſ.*

petere

petere criminis obiecti probationem. ¶ Secunda Concluſio: Qui ſecundo modo ſe gerit, ſcilicet, quòd negat propoſita, vt pro ponuntur, non peccat, nec ad reſtitutionem tenetur, etiam ſi ex tali negatione proueniat quòd alij ſuſpicentur accuſatorem fuiſſe falſarium, & ſic famam amittat. Prima pars huius concluſionis, ſcilicet, quod talis non peccet, probatur. Nam ſi aliquod peccatum committeret, proculdubio illud eſſet mendacij; ſed non mentitur: ergo. Probo minorem. Ille ſolum negat crimen, vt eſt obiectū atque propoſitum, ſcilicet, vt eſt publicum & iuridice probandum: ſed eſt occultum, & probari non poteſt, vt ſupponimus: ergo non mentitur. Secunda pars, ſcilicet, quòd talis ad nullam teneatur reſtitutionem etiā probatur. Nam nullā iniuriam facit accuſatori: nemo enim vtens iure ſuo alteri facit iniuriam. Quin potius addiderim, quod etiā ſi accuſatus perat à iudice, vt circa accuſatorem faciat quod ex iure fieri ſolet, circa deficientes in probatione: ex quo fit, quòd accuſans non ſolum infamis, ſed etiam punitus euadat, ad nullam ei tenebitur reſtitutionem. Hoc enim potius accuſatori, quā accuſato debet imputari.

2. Concluſ.

3. Concluſ. ¶ Tertia Concluſio: Qui tertio modo ſe gerit, ſcilicet, quòd abſolutè negat crimen ſibi obiectum, etiam ſi ex hac negatione ſequatur accuſatoris infamia, nullam accuſatus tenetur facere reſtitutionem, Probatur. Accuſatus in caſu poſito habet ius defendē di ſuam famam: ergo etiam ſi ex negatione, quam pro medio ad id aſſumit, ſequatur accuſatoris infamia, ad illius reſtitutionem non tenebitur: probo conſequentiam. Nam quanuis illud medium ſit forſan cōtra charitatem, vel, vt melius dicam, præter charitatem, cum ſit mendacium, non tamen eſt cō tra iuſtitiam; ex cuius violatione ſolum oritur obligatio reſtitutionis. Quin potius addiderim, quòd etiam ſi cum iuramento cōfirmet ſe illud crimen non commiſiſſe, & ſic peccet mortaliter iurando falſum, ad nullam tamen tenetur reſtitutionem. Et ratio eſt. Nam non tenetur aliquis ad reſtituendam famam, quam abſtulit, niſi quando peccauit contra iuſtitiam. In hoc autem caſu negans crimen obiectum etiam cum iuramento, non peccat contra iuſtitiam; cū potius patiatur iniuriam ab accuſante, quā eam illi irroget. Item: qui occidit inuaſorē ob defenſionem propriæ vitæ, nec peccat nec ad reſtitutionem tenetur: ergo nec qui ob defenſionem propriæ famæ diffamat infamantem. Conſequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens probatur, ex lege. ſcientiam. §. qui cū aliter. ff. ad legem Aquiliam. Vbi dicitur: Qui cum aliter tueri ſe non poteſt, damni culpam dat, innoxius eſt. Vim enim vi defendere omnes leges, omniaque iura permittunt. Idem etiam habetur in. l. vt vim. ff. de iuſtitia & iure. Imò, vt dicit Caietanus infra. quæſt. 64. art. 7. non ſolùm eſt licitum interficere aggreſſorem ob defenſionē propriæ vitæ, ſed etiā ob defenſionem bonorum. De quo latè diſputat Couarruuias in relectione ſuper Clementinam, ſi furioſus. de homicidio. part. 3. §. vnico. num. 3.

¶ Quarta concluſio: Qui quarto modo ſe gerit, ſcilicet, quòd affirmat accuſatorē eſſe falſarium, & criminatorem vltra hoc, quòd peccat mortaliter tenetur reſtituere famam accuſanti, non quidem in integrum, ſed ſolum quoad illam partem infamiæ, quæ reſultauit ex eo, quod appellauit illum falſarium, ac criminatorem. Et quantum ad hoc vera eſt ſententia Caietani. Probatur: Illa reſponſio continet in ſe mendacium iniurioſum & pernicioſum alteri in re graui: ergo vltra hoc, quod eſt peccatum mortale inducit obligationem reſtituendi. Et confirmatur: In nullo caſu eſt licitum imponere alteri falſum crimen; ipſa enim impoſitio ex natura ſua eſt iniurioſa, & peccatum mortale, ſi crimen, quod imponitur eſt mortale: ſed in caſu, quo reus dicit, accuſatorem eſſe falſarium, cum tamen obijciat verum crimē, imponit illi falſum crimen in re graui: ergo peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. Poteſt tandem hoc ipſum probari, ſecundo argumento à Caietano facto. Nam cùm accuſatus poſſit ſe defendere abſque eo, quòd dicat accuſatorem eſſe falſarium, ſcilicet, primo, ſecundo, & tertio modo, inxta id, quòd diximus in concluſionibus ſupra poſitis, non eſt cur iſtud medium adhibeat: & ſi adhibuerit erit iniurioſus, nō minus, quam ille, qui cum abſciſſione manus poteſt vitam tueri, & occidit aggreſſorem. Sed dubitabit aliquis hoc loco, qua nam ratione poſſit accuſatus in iſto caſu reſtituere famam accuſanti? Nam ſi retractat ſuum dictum prodit ſeipſum; quod videtur contra rationem. Reſpondeo, quòd poterit fieri per hoc, quod vterq; ſibi reſtitutionem famæ faciendam remittat, & ſic fiat mutua compenſatio infamiæ ab vtroq; illatæ. Nam quanuis Caietanus affirmet non poſſe hoc modo fieri reſtitutionem famæ, quia exiſtimat nec mutuam remiſſionem, nec mutuā recompenſationem in famæ reſtitutione habere locum, & fundamentum illius eſt, quia dicit hominem non eſſe dominum ſuæ famæ;

4. Concluſ.

mæ, nihilominus tamen nos contrariū affirmamus: quod verum eſſe, ex ijs, quæ diximus in materia de dominio, agentes de dominio famæ, colligere licebit.

Ad 1. arg. Caiet. ¶ Ad primum argumentum Caietani reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non reddi malum pro malo, quando ex defenſione propriæ famæ iniuſtè ablatæ per accidens ſequitur infamia illius, qui abſtulit: ſed tūc tantum, quando ad vindicandam iniuriam illatam malum alteri incutitur, quod nō fit, quando quis negando crimen obiectum, propriam famam, ad quam habet ius iuſtè defendit. ¶ Ad confirmationem, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd dupliciter aliquis poteſt alterū repercutere. Vno modo, quia iam ille eum percuſsit, quanuis ceſſauerit à percutiendo. Et in iſto caſu certū eſt, nulli particulari eſſe licitum alterū repercutere. Tunc enim illa repercuſsio non eſſet defenſio, ſed vindicatio prioris iniuriæ, quam homines propria autoritate ſumere non poſſunt. Alio modo poteſt quis repercutere alterum, quando ipſe adhuc nō ceſſauit à percuſsione, ſed in illa perſeuerat. Et in iſto caſu licitum eſt repercutere; non quidem pro vlciſcenda priori iniuria, ſed pro vitanda futura: quia habet hæc repercuſsio rationem defenſionis, & non vindictæ. Hoc ſuppoſito dico, quòd quando aliquis alterum diffamauit ſic, vt iam tranſierit illa diffamatio, tunc nulli hominum eſt licitum talem diffamatorem nec per ſe, nec per accidens diffamare, quia haberet ea ſecunda diffamatio rationem vindictæ, & non defenſionis. Cæterùm, quandiu diffamatio eſt in fieri, nec cenſetur conſummata, aut completa, vt quando mihi obijcitur crimen iniuſtè, quod nec mihi probatur, nec ego illi conſentio, ſed potiùs reclamo; etiam ſi ex hoc ſequatur aliqua infamia illius, qui me accuſauit, non propterea pecco, nec teneor ad reſtitutionem, quia habet hæc ſecunda diffamatio magis rationē defenſionis, quam iniuriæ illatæ. Et per hæc patet ſolutio ad confirmationem.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd probat noſtram quartam concluſionē, quæ diximus, quòd quando quis ad defenſionē vitæ, vel famæ adhibet acrius medium, quā ad id eſt neceſſarium, peccat, & tenetur ad reſtitutionem illius exceſſus. Quæ reſtitutio poteſt fieri, vel per remiſsionem partis læſæ, vel per cōpenſationē in alijs bonis ex partium conſenſu, vt iam ſæpè diximus.

Dubiū. 5. ¶ Sed eſt difficultas, vtrū ſit vniuerſaliter verū, quod quælibet perſona poteſt ſuæ famæ reſtitutionem remittere? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primò, quòd præſens quæſtio duplicē poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrū ipſe infamatus licitè poſsit remittere ſuæ famæ reſtitutionem. Alter, an ſi infamatus remittat reſtitutionem ſuæ famæ, ſiue licitè, ſiue illicitè, infamans maneat verè abſolutus à debito ampliùs talem famam reſtituendi. Et in vtroque ſenſu erit à nobis quæſtio explicanda. Secūdò eſt aduertendū, aliud eſſe loqui in præſentiarū de perſona priuata, & aliud de perſona publica. Nā qui gerit perſonā publicā, quia nō poteſt ſuū officiū exercere, ſi ſit infamis, ideo propriam famam habet ſuo officio mancipatam: ex quo fit, vt qua lege tenetur adminiſtrare ſuum officium, eadem etiam ad obſeruandam ſuam famam teneatur. ¶ His ſuppoſitis dico primò: Si perſona priuata remittat alteri ſuæ famæ reſtitutionē, talis remiſsio eſt efficax ad hoc, vt debitor maneat tutus in conſcientia, nec amplius ad talis famæ reſtitutionem teneatur. 1. Dictum. Hæc concluſio eſt contra Caietanum, qui in ſua opinione perſiſtens, qua dicit hominem non eſſe dominum propriæ famæ, ex conſequenti affirmat, quòd, quanuis ille, qui fuit infamatus, ſuæ famæ reſtitutionem remittat, ille tamen, qui infamauit, nō manet tutus in cō ſcientia, ſed ſemper tenetur ad reſtitutionē; ſicut qui accepit rē alienā ab eo, qui nō eſt verè dominus. Hæc tamē ſententia iā ſatis à nobis fuit impugnata, in materia de dominio, & cōtraria pluribus rationibus aſſerta. Ex qua euidēti cōſequētia colligitur, quod ſi ille, qui ſuæ famæ eſt verus dñs illius reſtitutionē remittat, is, qui infamauit, erit tutus in conſcientia, nec ampliùs ad talē reſtitutionē faciendā erit obligatus. ¶ Dico ſecūdò: Quotieſcunq; perſona priuata ſuæ famę reſtitutionē remittit, non ſolū talis remiſsio eſt efficax ad hoc, vt infamator ſit tutus in conſcientia, ſed etiā remittēs bene facit, & nullum peccatum cōmittit. 2. Dictum. Probatur: Qui infamauit alterum, regulariter loquendo, non poteſt ei ſatisfacere ſine aliqua iactura propriæ famæ, aut bonorū ſuorū: ergo remittere reſtitutionem famæ, regulariter loquendo, erit cōſulere famæ, aut bonis alterius: Sed eſt maximè honeſtū atq; præclarū negligere propriā vtilitatē propter aliorū cōmoda: ergo etiā erit valde honeſtū propriæ famę reſtitutionē remittere. Secundò: Remittere reſtitutionē propriæ famæ eſt illatas iniurias cōdonare: ſed hoc eſt valde honeſtū, atq; laudabile, vt cōſtat ex Euāgelio, in quo Chriſtus ſæpè hortatur fideles, vt illatę ſibi iniurię remiſsionē faciant: ergo.

N Vltimò:

Vltimò: Certũ eſt, quòd ſicut diſsipare propriam famam, quando non adeſt iuſta cauſa ad id faciendum, eſt peccatum prodigalitatis; ita etiam quando adeſt iuſta cauſa eſt opus maximæ virtutis illam perdere; ſed qui remittit propriæ famæ reſtitutionem, ſemper habet iuſtam & legitimam cauſam id faciendi; cauet enim ne proximus infamiam patiatur, & conſulit alienis commodis: ergo ſemper benefacit, atque ex conſequenti non peccat. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo famæ non ſit neceſſaria ad conſequendam vitam ſpiritualem. Tunc enim malè faceret, qui infamiæ ſibi illatæ reſtitutionem remitteret. Vt, ſi eſſet quis adeò fragilis, & periculis ſpiritualibus expoſitus, quòd niſi religionem ingrediatur eius bonum ſpirituale periclitaretur, ſed in religione non recipiuntur homines infames; in hoc caſu qui propriæ famæ reſtitutionem remitteret, proculdubio peccaret: quanuis adhuc ipſa remiſsio ſufficiens eſſet ad hoc, vt infamator eſſet tutus in conſciẽtia. Et idem iudiciũ eſt de eo, qui ſine aliorum ſcandalo ſuæ famę reſtitutionem remittere non poſſet. Vt ſi, verbi gratia, vir grauis, & magnæ autoritatis notaretur de adulterio, ex quo puſilli inducerentur ad peccãdum; tunc ille non poſſet licitæ ſuæ famæ remittere ſatisfactionem. Sed hoc eſt per accidens, ratione nocumenti inde illati. In quo ſenſu eſt intelligendus D. Auguſt. quãdo dicit; Qui negligit famam ſuam crudelis eſt 11. q. 3. cap. non ſunt audiendi.

3. Dictum.

¶ Dico tertio: Si perſona publica propriæ famæ reſtitutionem remittat, vltra hoc, quòd peccat, ipſa remiſsio eſt inefficax ad hoc, vt infamator ſit tutus in conſcientia; ſed adhuc tenetur talis famæ reſtitutionem facere. Hæc cõcluſio, quantum ad ſecundam partem eſt contra Magiſtrum Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 6. art. 3. in ſolutio. ad. 5. vbi dicit prælatum, ſeu perſonam publicam in illis peccatis, quæ attingunt propriam perſonam, & non perſonam ſubditorum, ſi remittat ſuæ famæ reſtitutionem, peccare quidem: cæterùm ipſam remiſsionem ſufficientem eſſe, ad hoc, vt infamator maneat tutus in conſcientia, nec ad aliam teneatur ſatisfactionem. Colligit autem huius ſententiæ rationem ex duobus fundamentis. Primum eſt, q prælatus, & perſona publica tenetur ex iuſtitia ſuam famam conſeruare, quia habet eam alligatã officio. Et ex hoc infert, quòd peccat, ſi ſuæ famæ reſtitutionem remittat. Secundum fundamentũ eſt, quòd licet prę latus iſtam obligationem habeat, adhuc tamen ipſa fama eſt bonum proprium prælati, & non ſubditorũ. Et ex hoc infert, quòd taliter poteſt illius reſtitutionem remittere, quòd infamator erit tutus in conſciẽtia, vtpotè remiſsione, quæ facta eſt à vero domino. Sed meo iudicio in hoc ſecundo multum fallitur Soto. Et probatur: Prælatus ex iuſtitia tenetur ſuam famam conſeruare: ergo prælati fama non ſolum pertinet ad prælatum, ſed etiam ad ſubditos; iuſtitia enim eſt ad alterum. Tunc vltra. Prælati fama nõ ſolùm eſt prælati, ſed etiam ſubditorum: ergo ſola remiſsio prælati non erit ſufficiens liberare detractorem à debito reſtituendi. Præterea: Ex eo prælatus dicitur habere famam addictã officio ex iuſtitia, quia prælati famá eſt pernéceſſaria ad gerendam perſonam publicam; ſed prælati & perſonæ publicæ ex iuſtitia debent præſtare ſuis ſubditis omnia illa, quæ eis ſunt neceſſaria: ergo etiam debent ex iuſtitia ſuam famam ſubditis: atque ex conſequenti fama prælati pertinet ad ſubditos: ergo ſola remiſsio prælati non erit ſufficiens ad hoc, vt diffamator ad nullam vlteriorem teneatur reſtitutionem. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum eſt, quòd bona opinio, quæ de aliquo habetur, eſt illius, & poteſt etiam eſſe mea, dupliciter. Vno modo, quia in illius bona opinione includitur mea, & ità ex ea depẽdet, vt altero male audiente, me etiam male audire ſit neceſſe. Quã ratione bona opinio filij continetur in fama parentis, maximè in ijs, quæ ad genus & ſanguinem ſpectant. Alio modo dicitur mea bona opinio alterius, non quia fama mea contineatur in illa, aut altero malè audiente me etiam malè audire ſit neceſſe: ſed quia bona opinio illius eſt mihi neceſſaria ex eo, ſcilicet, quòd officium, quod mihi ex iuſtitia præſtare tenetur, ipſo infami exiſtente commodè præſtare non valet. Hoc ſuppoſito dico; quòd quanuis fama prælatorum non ſemper pertineat ad ſubditos primo modo (non enim ſemper ſubditi efficiuntur infames ex flagitijs prælatorum) pertinet tamen ſemper ſecundo modo. Quocunque enim vitio prælatus infametur ſubditi afficiuntur damno, ex eo, quòd redditur ſibi prælatus inutilis in ijs, quæ ex iuſtitia pręſtare tenetur. Quod ſatis eſt ad hoc, vt remiſsio infamiæ facta à ſolo prælato, non ſufficiat illi, qui ipſum infamauit: ſed requiritur præterea, quòd ſatiſfaciat ſubditis.

Bona opinio quæ de altero habetur poteſt eſſe illius & mea dupliciter.

Dubiũ. 6.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm illi, qui non affirmando, ſed aliorum dicta referentes, crimen occultum alicuius manifeſtant, ſint habendi detractores, & teneantur ad famæ reſtitutionem? Caiet. infra quæſt. 73. artic. 2.

Sententia Caiet.

partem tenet negatiuam. Et ratio illius eſt: Nam dicit, quòd illa leuis aſſertio ex auditu tantum, ex ſe non eſt ſufficiens cauſa infamiæ; & ſi ſequitur, eſt ex leuitate audientium, qui non deberent tam cito credere. Ex quo infert, illum ſolum, qui abſolutè aſſerit crimen de abſente, vel eum qui eſt cauſa actiua infamiæ, teneri ad reſtitutionem. Idem affirmat Adrianus in. 4. in propria quæſtione de reſtitutione famæ, & citat pro ſe Scotum in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 4.

Referẽs crimen alterius multipliciter ſe poteſt habere.

¶Sed pro huius rei explicatione eſt aduertendum, quòd referens crimen alterius multipliciter ſe poteſt habere. Nam, vel refert illud animo lædendi, vel ſine illo, ex propria, ſcilicet, leuitate, aut loquacitate. Tunc vltra, vel refert illud coram illis, apud quos ſcit, eum, cuius crimen manifeſtat, nihil infamiæ habiturum, vel coram illis, apud quos dubitat, vel certo ſcit, illum, cuius peccatum refert, aliquid bonæ ſuæ opinionis amiſſurum, ſiue id proueniat ex leuitate audientium, ſiue ex grauitate criminis. Sũt enim aliqua crimina adeo grauia, & infamiæ plena, vt peior ſit leuis ſuſpicio de illis quam plena probatio circa alia.

1. Dictum. ¶Hoc ſuppoſito dico primò, certum eſſe, quòd qui animo lædendi, non affirmando, ſed aliorum dicta referens, crimen alicuius manifeſtat, ſiue ex tali manifeſtatione ſequatur infamia, ſiue non, peccat mortaliter. Probatur: Nam ille malus animus eſt contra charitatem, quod ſatis eſt, vt ſit peccatum mortale.

2. Dictum. ¶Dico ſecundò etiam eſſe certum, quòd quando quis referens dicta aliorum, alicuius crimen manifeſtat, ex qua manifeſtatione nihil infamiæ accreſcit illi, cuius crimen detegitur, ſiue id faciat animo lædendi, ſiue ſecus, ad nullam tenetur reſtitutionem. Probatur: Tunc tantum obligat reſtitutio famæ, quando ea contra iuſtitiam fuerit violata; vt paulò ante dicebam: ſed in caſu poſito fama illius, cuius crimen manifeſtatur, nec iuſtè, nec iniuſtè fuit violata: ergo nulla illius reſtat obligatio reſtitutionis.

3. Dictum. ¶Dico tertio: Quotieſcunq; aliquis non affirmando, ſed aliorum dicta referens, ſiue id faciat ex malo animo, ſiue ex propria leuitate, aut loquacitate alicuius crimen manifeſtat coram illis, apud quos dubitat, vel certò ſcit illum, cuius crimen detegitur, aliquid infamiæ habiturum, ſiue id proueniat ex leuitate audientium, ſiue ex quauis alia cauſa, tenetur ad famæ reſtitutionem. Hoc dictum eſt contra Caietanum. Et probatur: Talis intulit damnum ex culpa ſua: ergo tenetur ad illius reſtitutionem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur ex capit. finali. de iniurijs & damno dato. Vbi dicitur teneri ad reſtitutionem illum, qui damnum intulit etiam ex leuiſsima cauſa, aut culpa. Sed eſt aduertendum, quòd debet ille tunc reſtitutionem facere, non dicendo, ſe nihil audiuiſſe, hoc enim eſſet mendacium; ſed affirmando ſe leuiter, & ſine aliqua conſideratione fuiſſe loquutum, & curando præterea, vt omni modo, quo melius poſsit ea mala opinio, quam alij conceperunt ab eorũ animis penitus euellatur, iuxta id, quod in ſuperioribus diximus, de reſtitutione, circa famam facienda.

Ad rationẽ Caiet.

¶Et ad rationem Caietani reſpondetur, quòd, quanuis ſit verum, quod leuis aſſertio ex auditu tantùm, non eſt ſufficiens cauſa, propter quam homines prudentes, atque cordati debeant induci ad credendum aliquod malum de proximo, cæterum, quoniam homines maiori ex parte ſunt ignorantes procliuioreſque ad credendum de fratribus malum, quam bonum; hinc fit, vt qui etiam ex auditu, aut dubitando alicuius occultum peccatum manifeſtat, ſufficientẽ exiſtimetur dediſſe cauſam infamiæ, & ſic teneatur ad reſtitutionem.

Dubiũ. 7.

¶Eſt aliud dubium, Vtrùm non impediens detractorem, cum facile poſsit, ex quo proximi ſequitur infamia, aliquam teneatur facere reſtitutionem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, quòd qui volens audit coram alijs detrahentem, quem facile, & ſine aliquo ſuo detrimento poteſt impedire, peccat mortaliter. Probatur: Talis eſt cauſa, ſine qua abſens proximus, cui detrahitur, non diffamaretur: ergo facit contra charitatem debitam illi. Et confirmatur: Qui poteſt ſine ſuo detrimento defendere domum, aut pecuniam proximi, ne à furibus accipiatur, & non facit, peccat mortaliter: ergo & qui poteſt defendere famam, & non defendit. Patet conſequentia: Nam maioris valoris eſt fama, quàm pecuniæ. Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quòd qui nolens audit detractionem, quam ſine ſuo notabili damno impedire non poteſt, nec peccat, nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Probatur: Nulla priuata perſona obligatur ad defendendam famam proximi, niſi ex debito charitatis; ſed hoc non obligat cum notabili proprio detrimento, vt omnes Doctores concedunt, & nos diximus latè in materia de charitate, agentes de illius ordine: ergo qui contrarium facit, nec peccat,

nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Secus auté eſſet, ſi ex debito iuſtitiæ teneretur quis alterius famam defendere, vt tenentur iudices. Itaq; hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de illo, qui volens audit detractionem, quam facile, & ſine ſuo magno detrimento poteſt impedire, an ſicut peccat mortaliter, ità etiam ad aliquam teneatur famæ reſtitutionem? In cuius rei explicatione omiſſis varijs opinionibus, dico tertiò: Qui volens audit abſentis detractionem, quam facile, & ſine ſuo detrimento poteſt impedire, quanuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur famæ reſtitutionem; niſi fortè huiuſmodi non impediens talis ſit conditionis, quod ex officio teneatur abſentis famæ prouidere. Hæc concluſiò eſt Adriani in quodl. quæſt. 11. & D. Thom. in. 4. diſt. 15. quæſt. 1. art. 5. quæſtiun. 3. & Caietani infra quæſt. 73. art. 2. Et probatur: Qui poteſt clamando, aut detinendo ſine ſuo nocumento impedire latronem, ne alterius pecunia furetur, & non facit, quanuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur reſtitutioné, niſi fortè ex officio teneatur talem pecuniam defendere, vt cõmuniter dicunt Theologi. Et ratio eſt, quia nulla ibi inuenitur obligatio iuſtitiæ, ſed tantum vinculũ charitatis: ergo idem eſt dicendum in noſtro propoſito. Probo conſequentiam ex paritate rationis. Secundò: Quicunq; tenetur ad reſtitutionem, vel tenetur ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtæ acceptionis, vt ex mente D. Thom. diximus in ſuperioribus; ſed ille, qui non defendit famam proximi, quando ad id ex officio non tenetur, nec habet rem acceptam, vt conſtat, nec etiam eſt cauſa influens actiuè iniuſtæ acceptionis: ergo non tenetur ad illius reſtitutioné. Et ſi quis obijciat: Ille, qui non defendit, cũ poteſt infert damnũ ex ſua culpa; ergo tenetur ad illius reſtitutionem; reſpondeo, negando antecedens. Ad hoc enim, vt aliquis dicatur inferre malum, neceſſarium eſt, vel quòd influat actiuè in illud, vel quod non impediat cum poteſt, & tenetur. Tunc enim tantum dicitur omiſsio ſequi naturam ſui poſitiui, quando eſt eius rei, quam omittés poteſt & tenetur facere, vt latè docet D. Thom. in materia de omiſsione. 1. 2. quæſt. 71. artic. 5.

Punctus difficultatis.

Reſponſio.

¶Diximus iam de obligatione reſtitutionis, quæ ex violatione famę ſiue per ſe, ſiue per accidens poteſt oriri, ſupereſt nunc diſputare de periculo, cum quo quis tenetur ad famæ reſtitutionem. Et ſic eſt difficultas, vtrùm cum periculo famæ vel vitæ teneatur quis reſtituere famam, quam iniuſte abſtulit, Caietanus infra artic. 6. tres rerum ordines diſtinguit. In primo conſtituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In ſecũdo famam, atque honorem. In tertio denique vitam, & illa, quæ ad eius conſeruationem ſunt neceſſaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura ſuperioris reſtituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris, & famam cum detrimento vitæ. Cæterùm rei, cuiuſcunq; ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine conſtituuntur quiſque tenetur facere reſtitutionem. Hæc ſententia Caietani quanuis regulariter loquendo ſit vera, ſi cætera ſint paria, nec grandis exceſſus ex vna parte inueniatur, poteſt tamen quam plurimas pati inſtantias. Nam poteſt ſæpè contingere, quòd pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ teneatur quis reſtituere, tunc, ſcilicet, quando pecunia eſſet in magna quantitate, & fama, cuius iactura reſtitutio eſt facienda, non tanti eſſet, vt ſecundum prudentiam hominis cordati deberet cum illa comparari. Et ſimiliter quando fama eſſet cuiuſdam hominis grauiſsimi falſò de re grauiſsima & valde infami accuſati, & vita cum cuius periculo reſtitutio fit, hominis cuiuſdam infimæ claſsis. In his enim caſibus certum eſt, quod pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ tenetur quiſquam reſtituere. Et ratio eſt: Nam quanuis fama ex genere ſuo ſit præſtatior, quam pecunia, & vita ſimiliter ex genere ſuo ſit præſtantior, quàm fama; poteſt tamen ex parte pecuniæ tantum æris accumulari; vt cumulus ille ſecundum iudicium hominis prudentis pluris ſit faciendus, quam fama alicuius. Et poteſt ſimiliter famã alterius tot circunſtantijs honeſtari, vt ſecundum rectam prudentiam pluris ſit facienda, quàm vita hominis priuati. Aſſignareq; poſſumus huius noſtræ doctrinæ exemplum in rebus naturalibus. Nam, quanuis aurum ex genere ſuo ſit præſtantius argento, poteſt tamen tantum argenti pondus ex vna parte conſtitui, vt multò pluris ſit æſtimandum, quam minus auri. Patitur ſimiliter inſtantias alterum dictum Caietani, nempe, quòd res cuiuſcunque ordinis cum iactura eorum, quæ in eodem ordine conſtituuntur, ſemper reſtitui debet. Nam, vt diximus in ſuperioribus, ſi homo magnæ autoritatis infamaſſet iniuſtè hominem plebeium, non teneretur cum propria infamia illius famam reſtituere: ſed deberet tunc eam compenſare in pecunijs, aut alijs bonis temporalibus.

Dubiũ. 8.

Sententia Caietani.

Impugnatur Caiet.

¶Quo-

1. Dictum. ¶Quocirca ad breuem explicationem, & reſolutionem difficultatis propoſitæ, dico primò: Regulariter loquendo: fama alterius læſa reſtituenda eſt, etiam cum propriæ famæ iactura. Probatur; Tum, quia non eſt iuſtum, vt quis ſuæ famæ, & ſuis bonis conſulat, cum alterius hominis in eiſdem detrimẽto. Tum etiam, quia, cum in iſto caſu neceſſariũ ſit quod alter maneat infamis, vel is, cui eſt detractum, niſi alter reſtituat, vel ille, qui detraxit, ratio ipſa poſtulat, vt potior ſit conditio innocentis. Et ſiquis obijciat; Ordine charitatis tenetur quiſque propria bona anteferre bonis proximorum: ergo non debet quis pati iacturam propriæ famæ vt alienam reſtituat, reſpondeo verum eſſe, quod bona propria ſunt anteponenda bonis proximorũ ex ordine charitatis. Sed eſt hoc intelligendũ quando bona propria mihi iuſtè competunt, & etiã proximo. Nã ſi proximo competunt iuſtè & mihi iniuſtè, tunc ordine charitatis propria nõ ſunt præferenda alienis. Et certum eſt, quòd in caſu noſtræ concluſionis propria bona competunt mihi iniuſtè. Fama enim propria iniuſtè debetur detractori, cum tamen bona aliena, ſcilicet, fama illius, cui fuit detractum iuſtè debeatur ei; & ſic etiam ex ordine charitatis tenetur quiſque propriæ famæ pati iacturam, vt alienam reſtituat.

2. Dictum. ¶Dico ſecũdò: Tanta poteſt eſſe inæqualitas inter perſonas, & tan grauis poteſt eſſe annexa iactura alicui reſtitutioni, vt non teneatur illam facere qui læſit. Hoc dictum patet ex ijs, quę diximus in ſuperioribus.

3. Dictum. ¶Dico tertio: Regulariter loquendo, cum iactura propriæ vitę nullus tenetur famam alteri reſtituere. Hoc dictum probat Caietanus: quia vita eſt bonum alterius ordinis, quam fama, & nullus tenetur reſtituere rem inferioris ordinis cum iactura ſuperioris. Sed hæc ratio eſt inſufficiens, vt paulò ante dicebam. Et ſic aliter probatur: Fama, regulariter loquẽdo, non eſt tantum bonum, quantum vita: ergo ſicut non tenetur quis reſtituere decem cum iactura centum aureorum: ità etiã nec tenetur reſtituere famam cum iactura propriæ vitæ. Maximè cùm inter vitam & famam maior ſit diſtantia, ſi cætera ſint paria, quàm inter decem & centum aureos.

4. Dictum. ¶Dico quartò: In caſu aliquo particulari poteſt contingere, vt teneatur quis alienã famam reſtituere etiam cum manifeſto periculo vitæ. Vt, ſi verbi gratia, notauit quis iniuſtè perſonam nobilem de crimine hæreſis, ex quo ipſe & tota eius poſteritas infamis manet, tenetur in hoc caſu famam reſtituere etiam cum manifeſto periculo vitæ. Et ratio eſt: Nam fama hominis ità illuſtris, & quæ non ſolum ad ipſum, ſed etiam ad multos alios pertinet, pluris eſt facienda, quam vita hominis abiecti, atque humilis, ſecundum prudentiam hominum rectè iudicantium.

Dubiũ. 9. ¶Eſt aliud dubium, vtrùm in reſtitutione famæ habeat locum compenſatio? Quod eſt quærere, an quando abſtulit aliquis alicui iniuſtè famam, quam reſtituere non vult, & illa fama arbitrio boni, atque prudentis viri merito æſtimatur centum aureis poſſit is, qui infamiam pertulit accipere ſecretò illos centum aureos in ſuæ famæ recompenſationem? Pro cuius explicatione aduertendum eſt primò, quòd compenſatio nihil aliud eſt, quam debiti, atque crediti inter ſe contributio. Verbi gratia, *Compenſatio quid ſit.* debeo ego Petro decem aureos, quos mihi mutuauit, & ipſe debebat mihi totidem, petit ille, vt ſoluam, & ego à ſoluendo me excuſo ratione prioris debiti. Hæc contributio vnius debiti pro altero, ex qua fit, vt nec in foro exteriori compellar ad ſoluendum, ſi debitum, quod mihi debet, eſt liquidum, & clarum, nec in foro interiori ſoluere tenear, appellatur propriè compenſatio. Neceſsitas autem huiuſmodi compenſationis ex eo habet ortum, quòd, vt dicitur in lege neceſſaria. Noſtra intereſt potius non ſoluere, quam ſolutum repetere.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd, vt docet Panormitan. cap. bona fides. de depoſito. Hæc compenſatio eſt duplex, vna directa, altera indirecta. Compenſatio directa *Compenſatio duplex, vna directa altera indirecta.* habet locum in illis rebus, quæ habent functionem in ſuo genere, id eſt, quarum vna poteſt fungi vice alterius. Et hæ ſunt, quæ conſiſtunt in numero pondere & menſura; vt quando frumentum compenſatur frumento, & vinum vino, aut pecunia pecunijs. Siquis autem deberet alteri quinquaginta aureos, & commodaret illi equum, non poſſet in his fieri directa compenſatio equi pro auro; quia non habent functionem ad inuicem. Compenſatio verò indirecta eſt, quotieſcunque res aliqua debitoris ad creditorem peruenit, quam ipſe retinet, quouſque debitum perſoluatur. Vt in exemplo poſito, ille, cui debebantur quinquaginta aurei accipit equum alterius, illumque retinet, quouſque ſibi debitum perſoluatur, hæc dicitur compenſatio indirecta, quæ habet locum in illis rebus, quæ non habent functionem ad inuicem.

1. Dictum. ¶His ſuppoſitis dico primò certum eſſe, quod in reſtitutione famæ nequit fieri di-

recta compenſatio cum alijs bonis temporalibus: non enim habent iſtam functionem ad inuicem, vt conſtat.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundò in reſtitutione famę habere locum compenſationem indirectā. Vnde, ſi ille, qui eſt diffamatus accipiat eam quantitatem pecuniæ, quæ arbitrio viri prudentis videtur ſufficiens pro ablatæ famæ reſtitutione, poterit illam tuta conſcientia retinere. Hoc dictum videtur colligi ex D. Tho. hic ad. 2. Vbi dicit, quòd qui non poteſt reſtituere famam, quam iniuſtè abſtulit tenetur illam compenſare in alijs bonis. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Qui abſtulit famam iniuſtè, tenetur illam compenſare, ſaltim ex alijs bonis, ex ſententia D. Thom. ergo ſi noluerit eam cōpenſare poterit diffamatus accipere eam quantitatem pecuniæ, quæ videbitur iuſta in ſuæ famæ cōpenſationem. Probo conſequentiam: Nam, cùm ille teneatur reddere, & non reddat, irrationabiliter erit inuitus, ſi alius accipiat quod ſibi debetur, & ſic nulla ei fit iniuria. Et cōfirmatur: Si illud, quod diffamato debetur, eſſet pecunia, poſſet per æqualis pecuniæ, vel alterius rei acceptionē damnum compenſari: ergo etiam ſi id, quod debetur ſit fama poterit ſimiliter, ſi alius modus compēſandi nō pateat per acceptionem pecuniæ compenſari. Patet conſequentia ex paritate rationis.

Quæ ſint conſideranda circa cō penſationē. ¶ Sed ſunt nonnulla conſideranda circa compenſationem vnius debiti pro altero. Primum eſt, quòd contra depoſitum non admittitur compenſatio. Verbi gratia, depoſuit Petrus apud me centum aureos, & ipſe debet mihi totidem, non potero compenſare quod mihi debet accipiendo pecuniam apud me depôſitam, vt habetur expreſſè in cap. bona fides. de depoſito. vbi dicitur, ꝙ circa depoſitum non admittitur compenſatio. Et ſubdit ſtatim: In alijs autem ſic. Ex quibus verbis colligere poſſumus, quod in omnibus alijs rebus, præter depoſitū, habet locum compenſatio. Exceptio enim firmat regulam in alijs, vt colligunt DD. ex cap. do minus. 32. q. 7. Idem etiā dicitur in. l. ſi quis. C. de depoſit. Vbi habetur: Circa rem depoſitam, ſiue illa ſit pecunia, ſiue quidquam aliud, non eſt admittenda compenſatio. Et tam in hac lege, quam in cap. illo. iam citato, redditur pro cauſa, ne contractus qui ex bona fide oritur ad perfidiam protrahatur. Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt compenſatio, quæ non fit autoritate publica, ſed priuata poſsit licitè fieri, aliqua requiruntur; quæ referuntur à Sylueſt. verbo. furtum. q. 15. n. 17. Primùm eſt, quòd tam in cō penſatione directa, quā indirecta, debitū ſit liquidum. Indecens enim eſt, & ſatis abominabile, vt in re dubia manifeſta detur ſententia, vt dicitur in cap. indecens. 11. q. 1. Secūdum, quod requiritur eſt, quòd debitū, pro quo fit compenſatio, publica autoritate recuperari non poſsit, aut ex defectu teſtium, aut iudicis, aut etiam quia res eſt modica, & expenſæ iudiciales multæ. Tertiū, quòd nō ſit veroſimile, ſequi ſcandalū, aut grauamen alijs. Nemo enim debet cum alterius iactura locupletari, vt dicitur de regulis iuris lib. 6. Quartò & vltimò, quòd hoc non vergat in periculū propriæ vitæ, aut famæ. Vnuſquiſq; enim tenetur ſuam vitam, atq; famam conſeruare, quanuis diſpari ratione.

Et quod concurrentibus iſtis conditionibus poſsit licitè creditor accipere à debitore quantitatem debito æqualem, eſt cōmunis ſententia Doctorum. *Recompenſatio licita aliquibus ſeruatis cōditionibus.* Ita tenet gloſſ. in cap. ius gentium. diſt. 1. Innoc. in cap. olim. de reſtitutione ſpolia. Caiet. infra. q. 66. art. 5. Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. in ſolut. ad. 1. Couar. lib. 2. Variar. c. 6. n. 14. Nauarr. in cap. inter verba. 11. q. 3. concluſ. 6. corol. 66. nu. 294. & Medina. C. de reſtitut. q. 10. fol. 43. Et probatur efficaci ratione: Per recompenſationem, quæ fit hoc modo, nulli fit iniuria: ergo eſt licita. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam primò non fit iniuria debitori, cuius ego bona in mei debiti compenſationem accipio. Cùm enim ille teneatur ea reddere, nulla ei fit iniuria per hoc, quod creditor talia bona ab eo, qui reddere non vult, ſecreto accipiat. Et confirmatur: Per huiuſmodi recompenſationem debiti conſtituitur æqualitas, & tollitur inæqualitas, quæ antea erat: ergo eſt actus iuſtitiæ; atque ex conſequenti licitus. Nec etiā fit iniuria autoritati publicæ. Nā quanuis iura puniant eos, qui propria autoritate de ijs, quæ ſibi debentur ſibi ſatisfaciunt, vt conſtat ex. l. 1. C. de ijs, qui in propria cauſa; hoc tamen eſt intelligendū, quādo ſeruato ordine iuris poteſt quis quod ſibi ab alio debetur recuperare. Nam qui id non poteſt autoritate iudicis retinere, & ex alia parte accipiendo clam, ſeu occultè æquiualēs ſuo debito, ſine ſcandalo, & perturbatione publicæ pacis ſuum damnum recompenſat, nullam iniuriam facit reipublicæ. Ordo enim iuris ad id fuit inſtitutus, vt ius ſuum vnicuique redderetur, & publica pax conſeruaretur; quod vtrunque inuenitur in illa occulta acceptione, quando aliter compenſatio fieri non poteſt. Si autē quis ſine iſtis conditionibus, rei, quæ ſibi debetur, propria autoritate faciat compenſationem,

ſationem, peccauit quidem, ſed ad nullam tenebitur reſtitutionem. Quin potiùs dico, quòd etiam ſi ſententia excommunicationis proferatur contra eos, qui talem pecuniam, aut rem acceperunt, ille, qui illam accepit in recompenſationem debiti nõ tenetur tali excommunicationi reſpondere; nec illam incurrit ipſe, aut illi, qui id ſcientes non denuntiant, vt optimè docet Sylueſter verbo. furtum, q. 15. num. 19. & Soto atq; Nauar. locis citatis. Eſt autem hoc intelligendum, quando debitum eſt liquidum, nec id, quod accipitur in compenſationem, eius quantitatem excedit. Et hæc dicta ſint de famæ reſtitutione.

Nota valde.

Circa ſolutionem ad 3. Diui Thom.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum agit D. Thom. de reſtitutione honoris, qui per iniuſtam vituperationem aufertur. Et dicit, quòd quamuis actio contumelioſa nõ poſsit fieri, quod non ſit facta, poteſt tamẽ eius effectus, qui eſt diminutio dignitatis perſonæ in hominum opinione per exhibitionem reuerentiæ reparari: & ſic violatus honor reſtituitur. Sed circa iſtam doctrinã, ſuppoſito, quòd honor atq; fama differunt inter ſeſe in eo, quòd fama eſt bona opinio, quam alij habent de aliquo, honor verò eſt reuerentia, quę alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel in magiſtratu, vel in doctrina, vt diximus ſupra, cùm de fama eſſet ſermo, eſt nũc difficultas, quænam ſit iſta reuerentiæ exhibitio, quam autor affirmat neceſſariam eſſe ad reſarciendam læſionem in honore illatam.

Dubium.

Sententia aliquorum de reſtitutione honoris.

Theologi communiter dicunt, quòd qui læſit alterum in honore, tenetur ab eodem petere veniam. Et hanc dicunt eſſe exhibitionem reuerentiæ quã D. Thom. affirmat eſſe neceſſariam ad reſtitutionem honoris.

Argum.

Quam ſuam ſententiã probant ex D. Auguſt. in regula dicente: Quicunq; maledicto vel conuitio aliquem læſerit, meminerit ſatisfactione, quam citius curare quod fecit. Et ſubdit ſtatim: Qui autem non vult petere veniam, aut nõ ex animo petit, ſine cauſa eſt in monaſterio, etiã ſi inde non proijciatur. Quaſi diceret, eſt in malo ſtatu. Ex quo manifeſtè conuincitur, quòd qui fecit alicui contumeliam, tenetur ab eodem petere veniam.

Confirm.

Et cõfirmatur ex illo Matth. 5. Si ergo offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Quibus verbis dominus apertè ſignificat, quòd qui infert cõtumeliam, tenetur ab eodem veniam petere.

Sententia Caietani.

Caietanus infra. q. 72. art. 3. dicit, quòd qui fecit contumeliam non tenetur petere veniam ab inhonorato, ſed tãtum tenetur eo modo, quo potuerit ſatisfacere: nec qui læſus fuit poſt integram reſtitutionem poteſt quidquam aliud exigere. Itaq; dicit, quod qui nocuit alicui in honore, ex præcepto tenetur illi ſatisfacere. Cæterùm modus ſatisfaciendi non eſt in præcepto.

1. Concluſ.

¶ Sed, vt quid in hac ſit tenendum breuibus explicemus, ſit prima propoſitio: Sicut in ſatisfactione famæ poteſt cadere remiſsio: ità etiam in ſatisfactione honoris. Volo dicere, quòd ſicut poteſt quilibet dãni in ſua fama illati remittere ſatisfactionẽ: ità etiam poteſt condonare contumeliam illatã. Hæc concluſio eſt contra Caietanũ. Qui, vt dicebat hominem, non eſſe dominũ ſuæ famæ; ità etiam affirmabat, quòd nec eſt dominus honoris. Ex quo colligebat, quòd nec vnius nec alterius poteſt remittere ſatisfactionẽ. Sed nos, qui contrariam ſententiam in ſuperioribus ſumus ſequuti, ex conſequenti dicere debemus, quòd poteſt homo ſui honoris ſatisfactionem remittere, nõ minus, quã ſatisfactionem pecuniæ, aut aliarum rerum, quarũ verè eſt dominus. Et poſt talem remiſsionẽ qui læſit ità erit tutus in conſciẽtia, vt nec teneatur veniam petere, nec aliquam aliam facere recompenſationem.

2. Concluſ.

¶ Secunda propoſitio: Si læſus in honore non vult remittere ſatisfactionem, niſi lædens petat veniam, nec ille honor poteſt alio modo reſtitui; tunc qui fecit contumeliam regulariter loquendo, tenetur veniam petere. Probatur: Lædens tenetur ſatisfacere, nec ad id faciendũ eſt aliud mediũ, niſi petere veniam, vt ſuppono: ergo illud erit neceſſario exhibendũ. Dixi regulariter loquendo. Nam ſi is, qui læſit eſt prælatus, eſto non habeat vnde reſtituat, niſi petẽdo veniam, non tamen tenetur veniam petere, iuxta illud D. Aug. quando autẽ neceſsitas diſciplinæ in moribus coercendis dicere vos dura verba cõpellit, non à vobis exigitur, vt à vobis ſubditis veniã poſtuletis, ne apud eos, quos oportet eſſe ſubiectos, dum nimium ſeruatur humilitas, regendi frangatur autoritas.

3. Concluſ.

¶ Tertia propoſitio: Petitio veniæ regulariter loquẽdo, eſt decẽtiſsimus & conueniẽtiſsimus modus honoris inter homines reſtituẽdi. Probatur: Nã cũ reſtitutio debeat fieri per cõtrariũ, & cõtumelia ſit ſignũ cõtemptus, quo cõtumeliator gerit ſe, vt ſuperiorẽ alterũ ſubijciẽs, propriũ antidotũ erit, contraria humiliatio, etiam vſque ad corporis inflexionem. Sed eſt aduertendum, quòd nõ

ſemper petitio veniæ eſt ſufficiens mediũ ad reſtituendum honorẽ læſum. Sæpè enim tanta eſt contumelia, quòd ad illius reſtitutionem vltra petitionem veniæ ſit neceſſaria aliqua alia compenſatio ad arbitrium viri prudentis. Vt cùm quis alterum alapa percuſsit, & in iſto caſu opus erit, vt vltra petitionem veniæ, alia etiam compenſatio adhibeatur, quæ æqualitatem conſtituat. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſi lædẽs non vult petere veniam, ſed reſtituere alio modo, nempe pecunia, quantum læſus voluerit; læſus autem non vult aliam ſatisfactionem recipere, niſi quòd petat veniam, teneatur tunc is, qui læſit veniam petere? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Talis reſtituit pluſquam debet, vt ſuppono: dat enim centum aureos pro honore, qui non valet quinquaginta: ergo non tenetur amplius veniam petere.

4. Concluſ. ¶ In hoc tamẽ ſit quarta propoſitio: Quãdo is, qui alteri dixit conuitium, vel contumeliam non poteſt honorem, quem læſit reſtituere, eſto det maiorem pecuniæ ſummã, quam honor valet, niſi petat veniam, tenetur adhuc veniam petere. Probatur, quouſque talis veniam petat retinet iniuſtè alienum honorem: ergo ſemper tenetur ad illius reſtitutionem. Secundò: Qui habet equum, vel phialam argenteam alicuius, ipſo inuito non ſatisfacit dando pecuniã æquiualentem, nec etiam maiorem, niſi propriã rem det vero domino: ergo pari ratione qui retinet honorem alienum, quem ſola veniæ petitione poteſt reſtituere non ſatiſfaciet dando maiorem pecuniam, quam valet; ſed tenebitur adhuc eundem honorem reddere petendo veniam; alias erit in malo ſtatu, nec poterit abſolui. Et ad argumentũ reſpondeo, quòd tunc tantum debet dari pro fama, vel honore æquiualens, quando ipſa, alia via in propria ſpecie reddi non poſſunt.

5. Concluſ. ¶ Vltima propoſitio: Si lædens alterius honorem poteſt illũ reſtituere alia via non petendo veniam, & læſus non vult, niſi quod petat veniam, tunc qui læſit non tenetur veniam petere. Et quantum ad hoc bene dixit Caietanus. Probatur: Nullus obligatur ad modum ſatisfactionis, ſed tantum ad ſatisfaciendum in integrum: ergo cũ iam ille ſatisfacit, vel ſatisfaciet in integrum alia via, non eſt cur ad petendam veniam teneatur. Ex hoc infertur, quòd ſi lædens in honore eſt vir nobilis, læſus autem eſt agricola, vel alius infimæ claſsis, non eſt cur lædentem ad petendam veniam obligemus, cum ſint multi alij modi, quibus poſsit agricolæ fieri ſatisfactio. Imo cum non ſit mos inter nobiles, & illuſtres viros huiuſmodi veniam petendi, nec etiam ipſi erunt cogendi à confeſſoribus, vt veniam petãt: ſed ſat erit ſi alia via ſatisfaciant, ſeruatis euangelicis præceptis.

¶ In ſolutione ad quartum argumentum agit D. Tho. de eo, qui alterum læſit in bono communi, quod ſecundum diſtributiuã iuſtitiam erat conferendum. Qualis eſt ille, qui impedit alterum à conſequutione beneficij. Et dicit tria. Primum eſt, quòd qui iuſtè impedit alterum à conſequutione alicuius præbendæ, intendens, ſcilicet, honorẽ Dei, & commodum Eccleſiæ ad nullam tenetur reſtitutionem. Secundum dictum D. Thom. eſt, quòd qui iniuſtè impedit dignum, aut conſilio, aut alia via ex malo animo, ne beneficium conſequatur, ſed antequam prælatus, vel electores haberent firmatum animum illud ei cooferendi, tenetur aliquam compenſationem facere perpẽſis prius cõditionibus perſonarum, & propinquitate, in qua erat ad tale beneficium obtinendum ſecundum arbitrium hominis prudentis. Non autem tenetur in totum; quia prouiſio illa adhuc poterat impediri. Tertium dictum eſt, quòd qui impedit ne beneficium obtineat, cui prælatus firmiter iam conferre conſtituerat, tenetur totum ad æqualitatem reſtituere ſecundum ſuam facultatem. ¶ Primum dictum D. Tho. eſt certum, & de quo apud Doctores nulla vnquã extitit dubitatio. Et ratio eſt: Nam cũ talis impeditus non ſit dignus beneficio, nulla ei ſit iniuria per hoc, quod ab illius conſequutione bono animo impediatur. Quin potiùs addiderim, quòd etiam ſi indignus ex malo alterius animo à conſequutione præbendæ impediretur, quanuis talis impediens propter illum malum animum peccaret, nihil tamen teneretur reſtituere. Eſſet enim id peccatum non contra iuſtitiam, ſed contra charitatem; cuius violatio ad reſtitutionem non obligat.

Sententia D. Tho. de eo qui læſit in bonis cõmunibus.

Impediens indignũ à conſequutione beneficij nihil tenetur reſtituere.

¶ Sed circa alia duo dicta plures atque graues cõſurgunt difficultates, quas vt perfectè abſoluamus diſputabimus, nõ ſolù de impediente iniuſtè, ſed etiã de illo, qui diſtribuit. Et primò de diſtributore, qui eſt principalis cauſa reſpectu impedietis, & poſteà de impediẽte, qui eſt cauſa minus principalis. Ex parte enim vtriuſque poteſt fieri iniuria.

¶ Ad primum ergo deuenientes, aduertendum eſt, quòd bona, quæ alijs conferuntur interdum ſunt propria ipſius conferentis, qualia ſunt illa, quę donationibus & teſtamen-

Diſputatio de diſtributore bonorum communium.

teſtamentis deſtribuuntur. Interdum autẽ non ſunt propria conferentis, ſed illius diſtributioni commiſſa, vel à priuata perſona, vel in œconomo, vel à republica, vt in principe contingit. Et hæc rurſus ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt inſtituta, vt alijs gratis donentur. Qualia ſunt illa, quæ vel à republica, vel à priuata perſona relicta ſunt, vt ſingulis annis vel ciuibus, vel pauperibus diſtribuantur. Alia autem ſunt, quæ non fuerunt inſtituta, vt gratis donentur, ſed principaliter, vt ſint ſtipẽdia eorum, qui in republica aliquod munus exercent, & minus principaliter, vt ſint præmia benemeritis diſtribuenda. Qualia ſunt beneficia Eccleſiaſtica. Quæ quidem primò & principaliter fuerunt inſtituta in ſtipendia miniſtrorum, vt, ſcilicet, Eccleſia haberet idoneos miniſtros, & ſecundario, & minus principaliter, vt clerici, qui moribus, & vita, atque ſcientia ſunt ornati, conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiuſmodi bona diſtribuit duo teneatur attendere in illorum diſtributione. Vnũ eſt vtilitas Eccleſiæ, vt, ſcilicet, illum eligat, qui aptus ſit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iuſtitia commutatiua, quam inter Eccleſiam ex vna parte, & miniſtrum ex alia conſtituere debet, faciendo, ſcilicet, æqualitatem inter miniſtrum, quem eligit, & ſtipendium, ad quod eligitur. Secundum, quòd debet attendere, eſt meritũ eorum, inter quos fit electio. Nam cùm beneficia non ſolum ſint ſtipendia pro idoneis miniſtris, ſed etiam præmia quæ ſecundum iuſtitiã diſtributiuam melioribus ſint conferenda, fit, vt qui diſtribuit non ſolum teneatur habere rationem ſufficientiæ miniſtrorum, ſed etiam meritorum quæ in vnoquoque illorum inueniuntur, quod niſi faciat, peccabit contra iuſtitiã diſtributiuam.

Diſtributor beneficiorũ quid teneatur attendere.

1. certum. ¶Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd in diſtributione illorum bonorum, quorũ eſt dominus qui diſtribuit, ſi talis diſtributio inordinatè fiat anteponendo, ſcilicet, deteriorem melioribus, licet qui ſic diſtribuit per ſe loquendo peccet venialiter, & rarò mortaliter, nunquam tamen peccat contra iuſtitiam: & ſic non tenetur ad aliquam reſtitutionem: vbi enim nulla eſt violatio iuſtitiæ nulla etiam eſt obligatio reſtitutionis.

2. certum. ¶Secundò, etiã eſt certũ, quòd qui bona conſtituta, vt alijs gratis diuidantur, vel nõ diuidit, vel diuidit iniuſtè anteponendo, ſcilicet, indignos dignis, vel dignos dignioribus, tenetur illis reſtituere, quantum læſit. Probatur: Qui violat iuſtitiam diſtributiuã, tenetur ad reſtitutionẽ, non minus, quã qui violat iuſtitiam commutatiuam: ſed qui bona conſtituta, vt alijs gratis diuidantur, vel non diuidit, vel diuidit iniuſtè, violat iuſtitiam diſtributiuam: ergo tenetur ad reſtitutionem. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Tum ex D. Thom. qui articulo primo, huius quæſtionis in ſolutione ad tertium tanquam certum ſupponit, violationem iuſtitiæ diſtributiuæ inducere obligationem reſtituendi. Tum etiam, quia qui violat iuſtitiam diſtributiuam facit inæqualitatem, ſicut, & qui violat iuſtitiam commutatiuam. Omnis autem inæqualitas per reſtitutionem ad æqualitatem reducenda eſt. Et ſi quis objiciat: Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ: ergo tantũ naſcitur ex violatione iuſtitiæ cõmutatiuæ, reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Quamuis enim reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, obligatio tamen reſtituendi bene poteſt oriri ex iuſtitia diſtributiua violata, vt latè diximus articulo primo, huius quæſtionis. ¶Tertiò *3. certum.* etiam eſt certum, quòd qui diſtribuit indignis ea bona, quæ principaliter fuerunt inſtituta, vt eſſent ſtipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent, & minus principaliter, vt eſſent præmia pro meritis, qualia ſunt beneficia atque cathedræ, tenetur reſtituere reipublicæ, quantum læſit. Nã cum talis prouiſor ex iuſtitia commutatiua teneatur talem prouidere miniſtrum, qui aptus, & idoneus ſit exercendum muneri ad quòd eligitur, manifeſte ſequitur, quòd ſi id non facit tantam tenebitur facere reſtitutionem, quanta opus fuerit ad conſtituẽdam æqualitatem inter miniſtrum, quẽ eligit, & ſtipendiũ, ad quod eligitur. Ex quo infertur, quòd qui præficit Eccleſiæ, aut cathedræ miniſtrum indignum, ſuis ſtipendijs tenetur prouidere de altero digno, vt hac ratione Eccleſiæ ſatisfaciat. Imo, qui contulerit beneficia huiuſmodi indignis non ſolum tenebitur reſtituere Eccleſiæ ſtipendiũ, quod ipſa perſoluit, ſed etiam damnũ, quod ex mala officij adminiſtratione incurrit. Quin potius non ſolum illi qui preficiunt indignos muneribus, & officijs publicis tenentur reſtituere tam ſtipendia, quam damna inde ſubſequuta, ſed etiam ipſi indigni, qui fuerunt præfecti tenentur ſimiliter ad vtriuſque reſtitutionem. Et quidem quod teneantur ad reſtitutionem ſtipendij, patet, quia nec faciunt opus, pro quo datur ſtipẽdium, nec facere poſſunt, cum careant requiſitis ad illius operis executionem. Quod

·ltrē etiā teneātur ad reſtitutionem damni probatur; quia ſunt cauſa illius; quare erūt compellendi illa officia reſignare, ſiue ſint Eccleſiaſtica, ſiue ſecularia. Alioqui non erunt abſoluendi in foro cōſcientiæ. Sed eſt aduertendum, quòd dupliciter aliquis poteſt eſſe indignus officio, vel beneficio publico. Vno modo de per ſe: quia non habet ea, ſcilicet, requiſita, ſine quibus officium, vel beneficium conuenienter adminiſtrari non poteſt. Et de huiuſmodi indigno ſunt intelligenda, quæ modo diximus. Alij ſunt indigni de per accidens; quia licèt habeant ea, quæ requiruntur ad debitam executionem ſuorum officiorū, tamen vel propter negligentiam, vel propter alia vitia, quibus ſunt implicati non debitè munera ſua exercent. Et iſti non ſunt compellendi, vt reſignent officia; ſed corrigendi, vt illa debitè exerceant. Ad quod ſi dixerint, ſe eſſe paratos, poterunt abſolui præuia pœnitentia, de culpis præteritis, & præuia etiam ſatisfactione de damno, quod ex mala eius adminiſtratione fuit ſubſequutū. Quartò etiam eſt certum, quòd qui eligit miniſtrum dignum prætermiſſo digniori, nihil tenetur reſtituere Eccleſiæ, cui de tali miniſtro prouidet. Nam cum inter miniſtrū dignum, & ſtipendium ad quod eligitur, ſit æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ, fit, vt quātum ad hoc nulla relinquatur inæqualitas, quæ per reſtitutionem ſit reparanda. Itaq; hæc certa ſunt.

Dubium de eo qui eligit dignum prætermiſſo digniori.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm ille, qui ad aliquod beneficium, vel ad aliquam cathedrā eligit dignum prætermiſſo digniori, teneatur aliquid reſtituere illi digniori prætermiſſo. Et eadem eſt dubitatio de illo, qui confert beneficium indigno prætermiſſo digno, an teneatur aliquid digno reſtituere. Nam quòd teneatur Eccleſiæ quantum læſit ſatisfacere iam diximus eſſe certum, & extra controuerſiam poſitum.

Sentētia Soti & aliorū

Magiſter Soto lib. 4. de Iuſtitia & iure. quæſt. 6. art. 3. in ſolutione ad. 6. argumentum, dicit, quòd qui confert beneficium digno prætermiſſo digniori, quamuis peccet mortaliter, nihil tamē tenetur reſtituere, nec Eccleſiæ, nec digniori illi prætermiſſo. Eandem ſententiam tenent Adrianus in. 4. in propria quæſtione, de diſtributione præbendarum. Martinus Ledeſmius in. 2. par. 4. quæſt. 18. artic. 2. fol. 253. Nauarro in Manuali, cap. 17. num. 69. & ſequentibus, & Couarruuias in regula peccatum, parte. 2. §. 7. nume. 6.

Præcipuum fundamentum huius opinionis.

Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt, quoniā dicunt, quòd huiuſmodi bona, ſcilicet, beneficia Eccleſiaſtica, atque cathedræ ad id principaliter fuerunt inſtituta, vt eſſent ſtipendia miniſtrorum; & minus principaliter atque ſecundario, vt eſſent præmia bene meritorum. Ex quo factum fuit, vt præcipuum, quod in illorum diſtributione attēdi debet, eſt, ne Eccleſia, vel Reſpublica afficiatur iniuria, accipiendo minus idoneos miniſtros, quàm pro ratione ſtipendij eſſe debent: minus autem principaliter, & ſecūdario attenditur, & habetur ratio iuſtitiæ diſtributiuæ poſtulantis, vt meliores ſemper præferantur.

Obiectio.

¶ Et ſi quis obijciat: ergo quando beneficium confertur digno, prætermiſſo digniori, ſaltim violatur iuſtitia diſtributiua, quæ ex ſententia D. Thomæ, articulo præcedenti, in ſolutione ad tertium obligat ad reſtitutionem,

Reſponſio ex ſententia Soti.

reſpondent, verum eſſe, quod in tali collatione violatur iuſtitia diſtributiua, & propterea eſt mala, atque peccatum: non tamen eius violatio inducit obligationem reſtitutionis. Nam dicūt, quòd violare iuſtitiā diſtributiuā, quando illius principaliter nō habetur ratio, ſed tantū ſecūdario & minus principaliter, nullā inducit obligationē reſtituēdi; nec cōtrariū huius dicit D. Tho. qui ſolum loquitur, de violatione illius iuſtitiæ diſtributiuæ, cuius principaliter habetur ratio in bonorum diſtributione. Quod contingit, quando diſtributor ea bona diſtribuit, quæ gratis hominibus conferuntur. Tunc enim qui, vel non diſtribuit, vel diſtribuit iniuſtè anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, tantum illis tenetur reſtituere quantum læſit, ex ſola violatione iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ſupra dicebam. Ex hoc inferunt iſti Doctores primò, quòd diſtributor in huiuſmodi electionibus, ſiue eligat dignū, ſiue indignum, nunquam tenetur aliquid reſtituere digniori prætermiſſo, ſed ſolū Eccleſiæ. Reſpectu enim prætermiſsi, ſiue ille ſit dignus, ſiue dignior, tantum violatur ea iuſtitia diſtributiua, cuius principaliter non habetur ratio in iſtorum bonorum diſtributione. Inferunt ſecundò, quod qui eligit indignum, tenetur reſtituere Eccleſiæ, vel reipublicæ quantum læſit. Violat enim tunc iuſtitiam commutatiuam reſpectu Eccleſiæ, vel reipublicæ, quæ ſemper habet annexam obligationem reſtitutionis. Cæterum, ſi eligat dignum neutri tenetur reſtituere, nec Eccleſiæ, nec digniori prætermiſſo propter rationem iam dictam.

Sententia Caietan. in ter.

¶ Caietanus hic circa ſolutionem ad quartum dub. 3. oppoſitam tenet ſententiam, quòd qui confert beneficium digno prætermiſſo digniori nō ſolùm peccat mortaliter ſed etiam tenetur aliquid reſtituere digniori illi

ri illi prætermiſſo. Cuius opinio ſemper mihi viſa eſt probabilior. Vnde ad illius explicationem aduertendum eſt primò, quod ſtat bene, quòd vnus ſit abſolutè melior in moribus altero, nempe, quia maiori eſt præditus gratia, atque charitate, & tamen alter minus ſanctus ſit dignior miniſter ad aliquam præbendam; quia, ſcilicet, eſt doctior, maioris autoritatis, atque prudētior ad finem illius ſacerdotij, vel, quia eſt diligentior, ſeruietque Eccleſiæ pluſquam ille ſanctior. Ex quo infertur, quòd, cùm in prouiſione beneficiorum, & aliorum officiorum, quæ primo & principaliter fuerunt inſtituta, vt Eccleſia, vel reſpublica idoneos haberet miniſtros, minus autem principaliter, & ſecundario, vt eſſent præmia bene meritis diſtribuenda, præcipuum, quod attēditur, ſit vtilitas Eccleſiæ, vel reipublicæ, ille miniſter erit cenſendus dignior, qui iſti fini conſequendo fuerit magis aptus. Vnde fit, quòd ſi vnus eſt doctior, & ſanctior, ſed non miniſtrabit Eccleſiæ, quia præſens non aderit, alter autem indoctior, & minus ſanctus, reſidebit, ſeduloque ſeruiet Eccleſiæ, hic indoctior erit cenſendus dignior miniſter. Imo hic eſt dignus, & alter non; ſi quidem alterius doctrina atque ſanctitas nihil proderunt Eccleſię, ad quam eligitur. Quando autem dico in iſto caſu, illū minus doctum eſſe digniorem miniſtrum, eſt intelligendum, dum modo ſit bonus vir, hoc eſt, talis de quo cōmuniter habeatur opinio, quòd regulariter, &, vt in plurimum non eſt in peccato mortali. Qui enim eſt publicus peccator nunquam poteſt eſſe dignus miniſter. Itaque ad dignitatem, & bonitatem miniſtri neceſſaria erunt bonitas in moribus, ſcientia, valetudo, & prudentia ad miniſtrandum Eccleſiæ ſibi commiſſæ. Quę omnes qualitates, atque circunſtantiæ æſtimandæ erunt ſecundum arbitrium viri prudentis.

Qua ratione dignitas eius qui eligitur ſit cognoſcenda.

Obligatio reſtitutionis poteſt oriri ex violatione iuſtitiæ diſtributiuæ.

¶Secundò, eſt aduertendum, quòd licèt reſtitutio, cuius officium eſt conſtituere æqualitatem inter rem, & rem, ſit actus ſolius iuſtitiæ commutatiuæ, vt articulo præcedenti diximus ex mente D. Thomæ, tamē eius obligatio oriri poteſt, nō ſolum ex violatione iuſtitiæ commutatiuæ, ſed etiam ex violatione iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ex eodē D. Tho. in eodē articulo in ſolutione ad tertiū colligere licet. Qui enim non diſtribuit quod diſtribuendum accepit, vel iniuſtè diſtribuit anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, ſolum violat iuſtitiam diſtributiuā; & tamen tenetur ad reſtitutionem. Ex quo colligitur falſam eſſe opinionem illorum, qui abſolutè dicunt violationem iuſtitiæ diſtributiuæ nunquàm inducere obligationem reſtitutionis.

Bona communia poſt diſtributionē ſiūt propria.

¶Tertiò eſt aduertendum, quòd bona diſtribuenda ante diſtributionem ſunt bona communia; poſt diſtributionem ſunt propria illius, cui fuerint diſtributa; medio autē tēpore, quo propinquior fuerit diſtributio, atque electio, magis deſinūt eſſe communia, & accedunt ad eſſe propria. ¶Vltimò, eſt aduertendum, quòd reſpectu bonorum diſtribuendorum, alia eſt obligatio illius, cui ex officio incumbit diſtribuere, & alia illorum, ad quos diſtributio non ſpectat. Nam diſtributor ex iuſtitia tenetur facere quod illa bona ſint propria illorum, qui ad ea habenda ex iuſtitia fuerint eligendi. At vero illi, ad quos id officium non ſpectat, ſolum tenetur nō adhibere impedimentum, ne illa bona ſecūdum voluntatem electoris fiant propria. Ex quo infertur, quòd elector quocunque tempore ceſſat in electione eligere idoneum, tenetur ad integram reſtitutionem. Non enim facit, vt id bonum commune, ſit propriū illius, cui ex iuſtitia erat conferendum; quod ſine iniuria fieri nō poteſt. At verò cæteri tantum tenētur ad reſtitutionem, quatenus impediūt alium à cōſequutione boni communis: quod quoniā paulatim fit proprium, tanto vnus alio magis tenebitur, quanto propinquiori tempore attulerit impedimentum. Itaque, qui in initio electionis affert impedimentum, quia tunc facilius poterat prouiſio impediri, ad minus tenetur, quam qui impedit in fine, vt dicit D. Thom. in ſolutione ad quartum.

1. Cōcluſio.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio: Quicunque confert beneficium, aut officium, vel cathedram digno prætermiſſo digniori, peccat mortaliter. In hac concluſione omnes conueniunt. Et probatur pluribus rationibus. Primo: Nā id facere, ſcilicet, eligere illo modo, eſt contra fidelitatem, qua quiſque fidelis diſpenſator, quam vtiliſsimè poteſt, negotium ſui domini gerere tenetur. Item: Qui præficit dignum prætermiſſo digniori, neceſſario id facit ex aliqua ratione, ad electionē nō pertinente; nēpe, vel ex amicitia, vel precib⁹, vel precio: ſed hæc eſt manifeſta acceptio perſonarū, quæ ex genere ſuo eſt peccatum mortale: ergo. Et confirmatur: Collatores beneficiorum, & aliorum officiorum ad rempublicam pertinentium, ſunt diſpenſatores miniſteriorū Dei, vt dicit Paulus. 1. ad Corinth. cap. 4. quibus, vt ibidem ſubiungit, fides ſincera eſt quam maximè neceſſaria, iuxta illud verbum Chriſti; Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens. &c. ſed

Conferens beneficium digno, prætermiſſo digniori peccat mortaliter.

œconomus, & diſpenſator principis, qui quos poſſet optimos ſeruos, eodem ſtipendio non addnceret in ſeruitium domini ſui, reus profectò eſſet, aut defractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ: ergo idem eſt dicendū de eo, qui confert beneficinm digno prætermiſſo digniori, atque ex conſequēti peccat mortaliter. Prætereà hoc ipſum probatur exemplo Chriſti. Qui Ioannis.21. Eccleſiæ ſuæ electurus paſtorem, ter rogauit Petrum, Cæteris Apoſtolis aſtantibus, an diligeret ſe plus alijs, vt ex modo eligendi & reſponſione à Petro data omnibus conſtatet, ſe eligere meliorem. Leuitici etiam capitulo.8. omni populo aſtante eligit dominus Aaron in ſummum ſacerdotem. Quia, vt inquit D. Hieronymus, & refertur in capit. licet.8. quæſt.1. licèt dominus de conſtituendo principe precepiſſet ſingularemque elegiſſet, conuocatur tamen Synagoga, vt ſciant omnes, & certi ſint, quòd qui præſtātior eſt ex omni populo, qui doctior, qui in omni virtute eminentior eligitur ad ſacerdotium. Oportet enim illum, vt dicit Paulus, teſtimonium habere bonum etiam ab ijs, qui foris ſunt, &c. Diuus etiam Auguſtinus in illa verba Iacobi cap.2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem domini, dicit: Non eſt putandum lene peccatum in perſonarum acceptione habere fidē domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad ſedem honoris gloriæ Eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore, & ſanctiore? Et Leo Papa, cuius verba referuntur in ca. Metropolitano.63. diſtinct. etiam dicit, ad beneficia eccleſiaſtica eligendos eſſe optimos, quod præcipitur in capit. vnico extra, vt eccleſiaſtica beneficia ſine diſ. conf. Vnde in pragmatica concilij Baſilienſis hæc forma iuramenti eligentium ponitur: Ego N. Iuro, & promitto omnipotenti Deo & ſancto, cuius nomini hæc Eccleſia eſt dedicata, eum eligere, quem credam eſſe in ſpiritualibus, & temporalibus meliorem. Eſt tamen circa iſtam concluſionem aduertendū primo, quòd quando beneficium, aut officium eſt parui momenti, tunc prætermittere digniorem, non erit peccatum mortale. Sicut enim furtum, quod ex genere ſuo eſt peccatum mortale, propter paruitatem materiæ fit veniale: ità etiam in propoſito collatio illa beneficij exigui, ex paruitate materiæ erit veniale. Secundo, eſt aduertendū, qnòd etiam ſi aliquis ſit doctiſsimus, & optimus ad regimen alicuius Eccleſiæ; ſi tamen eſt ità alijs negotijs impeditus, qnòd probabiliter credatur, quòd non dabit operam Eccleſiæ, vt debet, non eſt eligendus, nec tunc ille cenſetur dignus.

¶Secunda concluſio: Opinio Soti dicentis, quòd qui confert beneficium, aut officium digno, prætermiſſo digniori, quamuis peccet mortaliter, nihil tamen obligatur reſtituere digniori illi prætermiſſo, eſt probabilis, ſaltim quantum ad illa beneficia, atq; officia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Itaque eſt probabile, quòd ſi princeps, vel patronus nominat in Epiſcopum, aut in beneficiatam hominem dignum, ſciens alterum eſſe digniorem, nihil tenetur tali digniori reſtituere. Probatur: Nam cùm hæc ſacerdotia non videantur inſtituta in præminm meritorum, ſed in ſtipendium laborantium, ſicut & ſalarium correſpōdet operationi, iuxta illud Lucæ cap.1. Dignus eſt operarius mercede ſua, &c. 1. ad Corint. cap. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam, & paulò inferius. Qui altario ſeruit, de altario viuere debet, &c. 1. ad Timotheū cap.5. Qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni ſunt. Vbi eſt ponderandum, quod non dixit; Qui boni ſunt; ne quis putaret hæc ſacerdotia eſſe diſtribuenda in præmiū meritorum; ſed, qui bene præſunt, vt ſignificaret eſſe diſtribuēda pro labore. Et ad Epheſ. 4. Dedit Apoſtolos & Doctores in opus miniſterij, hoc eſt, ad miniſtrandum. Quod & apertius ſignificauit Dominus, Num. capit. 18. cùm de filijs Leui, dicit: Dedi eis decimas in poſſeſsionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi. Pro quo etiam facit capitulum finale de reſcriptis. libr.6. vbi Prouerbium illud habetur; Beneficium non datur, niſi pro officio. Itaque cū hæc ſacerdotia ſint inſtituta in ſtipendium laborantium, videtur probabile, quòd qui non laborant nihil debeant accipere: atque ex conſequenti diſtributor nihil tenebitur reſtituere dignioribus prætermiſsis qui nihil laboris in Eccleſia Dei impendunt. Sed, quemadmodum dux, qui eligit milites dignos ad bellum, & œconomus, qui eligit operarios dignos in vineam domini, nihil tenetur dignioribus reſtituere, ſed ſi eligunt indignos tenentur domino ſatisfacere, cui inferunt nocumentum, ità etiam qui eligit dignum ad miniſterium Eccleſiaſticum, nihil tenebitur reſtituere, dignioribus prætermiſsis. Tamen, ſi eligat indignum tenebitur reſtituere Eccleſiæ, cui tale detrimentum dedit. Poteſt præterea probari probabilitas ſententiæ Soti, ſaltim quantum ad illa beneficia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Nam vbi nō eſt debitum legale, non eſt quod reſtituatur: ſed quando confertur beneficium, aut officium digno, prætermiſsis dignioribus ſi-

ne

2. cōcluſio.

ne aliqua oppoſitione nihil eſt debitum il-
lis dignioribus: ergo nihil illis eſt reſtituẽ-
dum. Cooſequeotia cum maiori eſt nota,&
minor probatur: Nemini; cui non eſt ius
in re,hoc eſt,ius perfectum, vel ius ad rem,
ideſt imperfectum,quod eſt ius ad petendũ
coram iudice, eſt debitum legale;licèt for-
tè ſit debitum morale,vt colligitur ex gloſ-
ſa,& alijs, Inſtitutis, de actionibus in prin-
cipio,& in lege ex hoc iure. ff.de iuſtitia &
iure, ſed illi digniores, qui prætermittun-
tur quando beneficium datur ſine oppoſi-
tione, nec habent ius in re,nec ad rem, nõ
enim poſſunt illud coram iudice petere:er-
go nihil illis debetur,atque ex cooſequen-
ti nihil eſt eis neceſſario reſtituendum. Et
confirmatur: Reſtitutio, ſiue redditio præ-
ſupponit ablationem ſecundum meotẽ om-
niom:ſed cui nihil iuris eſt, nihil iuris au-
fertur; priuatio enim præſupponit habitũ,
ſeu poſitiuum, vt conſtat ex lege decem.ff.
de verborũ obligatione,& ex cap.ad diſſol
uendum, de deſponſ.impub. ergo cum illis
dignioribus prætermiſsis nihil ſit ablatum
per collationem factam digno,ſi quidem ni
hil iuris habebant ad tale beneficium, mani
feſtè ſeqoitur, quòd nihil etiam eſt eis ne-
ceſſario reſtituendum. Probatur præterea
concluſio: Nam videtur valde riguroſum
affirmare,quod quando princeps,vel Epiſ-
copus nominat hominem dignum ad ali-
quod officium, vel beneficium; quod ſine
oppoſitione confertur,tenetur aliquam fa-
cere reſtitutionẽ omnibus illis hominibus,
qui eo officio, aut beoeficio cognoſcuntur
digniores; quod tameo neceſſario ſequitur,
ſi dicamus, quòd reſtitutio debet fieri dig-
niori,etiam quando beneficium datur ſine
Corollaria quæ ſequũtur ex ſententia Soti. aliqua oppoſitione. Ex hac concluſione ſe-
quitur primò, quòd qui eligit dignum præ
termiſſo digniori,propriè non peccat con-
tra iuſtitiam, ſed cootra fidelitatem Eccle-
ſiæ, cui tenetur prouiſor optimum mini-
ſtrum prouidere. Sequitur ſecundò, quòd
qui eligit indignum oihil tenetur reſtitue-
re dignis,ſed tantum reipublicæ, cui detri-
mentum dedit. Sequitur tertio,quòd quã-
ois ſecuodum iſtam opinionem in his ele-
ctionibus,non ſit obligatio reſtitutionis,ta-
men qui eligit,aut conſulit,vt dignus eliga
tur prætermiſſo digniori,peccat grauiſsimũ
peccatum mortale.

3. Cõcluſio. Eligẽs dignum prætermiſſo digniori tenetur ad reſtitutionem. ¶Tertia concluſio: Ea opinio,quæ affir-
mat,quòd qui confert beneficiũ digno,præ
termiſſo digniori tenetur aliquid reſtituere
digniori illi prætermiſſo, eſt longe proba-
bilior,& mihi certiſsima,de cathedris & be-
neficijs, quæ oppoſitione obtinentur. Pro-
batur: Qui in his beneficijs diſtribueodis
prætermittit digniorem, peccat contra iu-
ſtitiam diſtributiuam;eſt enim acceptor per
ſonarum: & acceptio perſonarum non ha-
bet locum,oiſi vbi eſt debitum iuſtitiæ: er-
go obligatur digniori reſtituere. Probo cõ-
ſequentiam: Nam violatio iuſtitiæ diſtribu
tiuæ inducit obligatiouem reſtitueodi, vt
ex mente D.Thomæ, diximus io ſuperiori-
bus. Nec valet,ſi dicatur,vt dicunt Soto,at
que Nauarro locis ſuperius citatis, quod,
quia iſte violat iuſtitiam diſtributiuam,mi-
nus principaliter intentã,idcircò oon obli-
gatur ad reſtitutionem. Obligatio enim re-
ſtituendi,quia ortũ habet ex violata æqua-
litate,vbicunque fuerit illa æqualitatis vio-
latio,ſiue per contractum,in quo priocipa-
liter iotenditur iuſtitia diſtributiuã,ſiue mi
nus principaliter,intelligi non poteſt, quin
maueat aliqua inæqualitas, quæ per iuſti-
tiam atque reſtitutionem ad æqualitatem
ſit reducenda. Præterea qui iniuſtè diui-
dit bona inſtituta, vt gratis ciuibus diuidan
tur,tenetur ad reſtitutionem, vt in princi-
pio huius difficultatis ex meote omniũ ſup-
poſuimus,tanquam certum: ergo,& qui in-
iuſtè diuidit beneficia, quæ ſunt bona ſin-
gulis ciuibus diſtribuenda, ſimiliter tene-
tur ad reſtitutionem. Ad hoc argumentum
Soto atque Nauarro negant conſequentiã.
Nam dicunt, quòd aliter ſunt debita ciui-
bus bona inſtituta, vt illis gratis conferan-
tur,& aliter ſunt debita beneficia. Illa enim
bona ſunt debita ſecundũ iuſtitiã diſtributi
uã principaliter intentã: hęc vero per iuſti-
tiam diſtributiuam intentam ſecundario, &
mious principaliter. Ex quo fit, vt illa ſint
obnoxia reſtitutioni, hæc autem minimè.
Sed hæc ſolutio nihil valet. Nam ſi vtraq;
bona ſunt debita ciuibus ex iuſtitia diſtribu
tiua quanuis diuerſimode, vt ipſi fatentur:
ergo vtraque ſunt reſtituenda, ſi iniuſte di-
uidantur. Probo conſequentian: Quia obli
gatio reſtitutioois ſemper ortum habet ex
debito violato, & parum refert,quòd vno,
aut duobus titulis res debeatur, ad hoc, vt
ſit oeceſſario reſtituenda,modo illa verè ſit
debita. Item: Si beneficia,aut officia Eccle
ſiaſtica iniuſtè diſtributa, non ideò eſſeot
dignioribus reſtituenda,quia hæc noo ſunt
principaliter inſtituta propter vtilitatem il-
lorum,qui ea habuerint, ſed propter vtilita
tem,& ſeruitium Eccleſiæ, aut reipoblicæ,
ſequeretur, quòd ſi quis modo conferret
maximam copiam pecuoiæ ciuibus huius
ciuitatis, diuidenda primò propter vtilita-
tem ipſius ciuitatis, & ſecundario propter
vtilitatem ciuium,qui iniuſtè talia bona di-

uideret

uideret,non teneretur ad reſtitutionem: Vt ſi, verbi gratia, quis videns, qoòd iſte popul[9] maxime opos habet chirurgis, inſtitueret modo certã pecuniæ ſummã, quotãnis chirurgis diſtriboendam, qui iniuſte diuideret ad nullam teneretur reſtitutiooem: cooſequens autem eſt falſum, vt de ſe patet: ergo & illud, ex quo ſeqoit. Nec eſt ſimile, quod adduci ſolet à Doctoribus oppoſitæ ſententiæ de œconomo conducẽte io vineã domini ſui operarios idoneos, & ſufficiẽtes, dignioribus prætermiſsis, qui nihil tenetur ipſis dignioribus reſtituere. Nõ, inqoã, eſt ſimile. Nam ſtipẽdia ab œconomò pro labore data, ſic ſũt ſtipẽdia, vt nullo modo ſint præmia, cum tamen beneficia, ad quæ eligũtur miniſtri Eccleſiæ, ſic ſiot ſtipẽdia, vt etiã ſint pręmia virtutis, atq; meriti. Ex quo fit, vt œconomus dũ eligic operarios, nõ teneatur attẽdere merita illorũ, inter quos eligit ex ioſtitia diſtributiua, ſicut diſtributor beneficiorũ; ſed ſolum ex iuſtiria commutatiua tenetur attendere æqualitatem, quæ eſt inter meritum illius, qui adducitur, & ſtipeodiũ, ad quod conducit; & ex fidelitate domino debita tenetur conducere meliores. Quod niſi faciat, peccabit contra fidelitatem, quæ ex genere ſuo noo obligat ad mortale, vt docet D. Thom. infra. q. 113. & non cõtra iuſtitiam diſttibutiuam, cuios violatio ex genere ſuo eſt peccatũ mortale, vt diximus in ſuperioribus. Præterea: Qui impedit digniorem à conſequutione beneficij, obligatur ad reſtitutionem: ergo & qui diſtribuit beneficiũ digno prætermiſſo digniori, magis tenebitur ad reſtitutionẽ. Conſequentia ex eo eſt valida, quòd diſtribotor efficacior cauſa damni eſt, quam impediẽs. Antecedẽs verò aſſeritur à D. Tho. hic, ad. 4. Sed dicunt Doctores oppoſitæ ſentẽtiæ. D. Tho. eſſe intelligendũ ſolũ de impedientibos per vim, aut fraudẽ. Hæc tamen interpretatio merè gratis adhibetur. Tũ, quia D. Tho. nec violentiæ, uec fraudis meminit: ſed tantũ dicit, quòd qui malo animo ex odio impedit digniorem à conſeqoutione beneficij, aliquam tenetur facere reſtitutionem. Tum etiam; quia, ſi D. Tho. ſolùm loqueretur de impediente per vim, aut fraudẽ, ſequeretur quòd qui hoc modò impediret dignũ, vt dignior beneficiũ cenſequeretur, etiã eſſet obligandus ad reſtitutionẽ; cuius tamẽ contariũ dicit D. Tho. in eadẽ ſolutione. Probo ſequelam: Nam inferre vim, aut fraudẽ homini digno ſemper habet annexã reſtitutionẽ. Sed quod noſtra ſeotẽtia peculiariter habeat verũ, àc ſit neceſſaria in cathedris, & beneficijs oppoſitione obtẽtis, probatur primò: Nã aliquod ius iuſtitiæ habet dignior ad illud beneficiũ, vel cathedrã, qood oppoſitione obtinere nititur, quod nõ habẽc alij, qui nõ ſunt oppoſitores: quòd ſi nõ eſt ius in re eſt ſaltim ius ad rẽ, vel ius ad illã petendã, qoo priuatur iniuſte quotieſcunq; cathedra, vel beneficiũ confertur digno prætermiſſo digniori: ergo ſtrictiori iure tenetur diſtributor cõferre beneficiũ digniori, quando intercedit oppoſitio, quã quãdo confertur ſine illa. Secũdò: Eſt ſpecialis lex, quòd cathedrę & iſta beneficia, quæ examine obtinẽtur, conferantur dignioribus: ergo ſi quis prætermittat iſtum ordinem conferendo ea dignis, obligabitur ad reſtitutiooem. Antecedens eſt maniſeſtũ, & conſequentia probatur: Nã ſi eſſet lex, q vberiores eleemoſynę conferrẽtur pauperioribus, qui hunc ordinem præteriret dando maiorem eleemoſynã, minorem neceſsitatẽ patientibus, proculdubio obligaretur ad reſtitutionem. Et confirmatur: Si dominus præciperet famulo, vt daret eleemoſynam pauperibus propinquioribus, & famulus præteriret hunc ordinem, obligaretur ad reſtitutionem, quoniã facit cõtra voluntatẽ veri domini, ſed Chriſtos, qui eſt dominus beneficiorũ præcipit, vt dentur dignioribus: ergo ſi nõ datur erit obligatio ad reſtitutionẽ. Vltimò: Ex eo qnod dominos præcipit hæc beneficia atq; ſacerdotia dari gratis, ſi dẽtur pro pecunia eſt obligatio reſtitutionis: ergo ſi mãdauit dari dignioribꝰ, & ſecus fiat erit obligatio ad reſtitutionẽ. Ex hac cõcluſione infertur, quòd qui eligit ad aliquod beneficiũ indignum vltra hoc, q ex iuſtitia cõmutatioa tenetur facere reſtitutionẽ Eccleſiæ, vt ſupra dicebã, tenetur etiã aliquid reſtituere digno prætermiſſo, cui ex iuſtitia diſtributiua beneficiũ conſerre tenebatur; vtriuſq; enim iuſtitię violatio indocit obligationẽ reſtitutionis, vt ex dictis patet.

Primũ argumẽtum contra tertiam cõcluſionem à nobis poſitã.

¶Sed contra iſtam concluſionẽ ſunt aliqnot argomẽta. Primũ: Principes conferũt officia publica indigniſsimis prætermiſsis dignioribus, & inde nulla naſcitur obligatio reſtitutiouis: ergo falſum eſt dicere, quod iniqua diſtributio in beneficijs iodncit vinculũ reſtituẽdi.

2. argumẽtum.

¶Secũdò, ſic argumẽtor: Pręlatus cõferẽs beoeficiũ cõſanguineo propter cõſaoguioitatẽ, eſt acceptor perſouarũ, lęditq; iuſtitiã diſtribotioã, & nemo obligat eũ ad reſtitutionẽ: ergo talis obligatio nõ habet ortũ ex violatione iuſtitię diſtributiuę.

3. argumẽtum.

¶Tertiò: Si collatio beoeficij iniuſtè alicoi diſtributi, nẽpe, digno prætermiſſo digniori induceret obligationẽ reſtitutionis, ſequeretur, q illud beoeficiũ eſſet debitũ ex iuſtitia digniori, atq; ex cõſequẽti, quod digons, cui ſuit

collatum

collatum tenetur illud digniori reſignare: conſequens autem eſt falſum; & contra cõmunem doctorum ſententiam; nemo enim eſt, qui obliget dignum cui beneficium fuit collatum, vt illud digniori reſtituat: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam ſi bonum aliquod mihi ex iuſtitia diſtributiua debitum detur alteri, tenetur ille illud mihi reſtituere: vt ſi centum aurei inſtituti; vt diuidantur pauperibus, darentur diuitibus, diuites tenerentur illos pauperibus reſtituere. Et confirmatur: Dignus, cui tale beneficium fuit collatum, occupat ius dignioris: ergo tenetur illud ei reſtituere.

4. argumentum.

¶Quartò: Si violatio iuſtitiæ diſtributiuæ induceret obligationem reſtitutionis, ſequeretur, quòd prælatus, vel præſtans ſuffragium digno bona fide, quem exiſtimat digniorem prætermiſſo eo, qui re vera erat dignior, adhuc tenetur ad reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum, & contra cõmunem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã qui aufert ab aliquo id, quod ſibi ex iuſtitia erat debitum, quanuis id faciat bona fide, putans ſibi non deberi, ſtatim ac contrarium reſciuerit, tenetur illius facere reſtitutionem.

Vltimũ argumẽtum

¶Vltimò: Qui confert beneficium digno multis dignioribus prætermiſſis, vel ille tenetur facere reſtitutionem omnibus illis dignioribus, aut vni, aut nulli: non omnibus: tum quia hoc videtur impoſſibile: tum etiam, quia ipſe diſtributor non tenebatur omnibus illis beneficium conferre, nec vni, cùm non ſit maior ratio de vno, quam de altero: ergo nulli; quod eſt cõtra concluſionem.

Pro ſolutione argumẽtorum ſupponendum primo.

¶Pro ſolutione horum argumentorum, ſupponendum eſt primò, quòd quando eligitur dignus prætermiſſo digniori, ſtando in iure communi, electio ipſa valida eſt, nec reſcindi poteſt in foro exteriori, aut interiori, vt conſtat ex D. Thom. infra quæſt. 63. art. 2. ad. 3. & quodl. 6. artic. 9. & quodli. 8. articulo. 6. Et colligitur ex cap. cùm nobis olim. de electione, & electi poteſtate. Vbi cuiuſdam, qui non erat eminentis literaturæ electio fuit approbata. Et in cap. cùm dilectus, eodem titulo, ſimiliter approbatur alterius electio, etiam ſi fuerint in eadẽ Eccleſia (vt ibi dicitur) alij digniores. Et ratio D. Thom. atque aliorum eſt, quia ſi electio, qua dignus eligitur prætermiſſo digniori, poſſet annullari, vix eſſent vllæ electiones firmæ cum omnes poſſent in litem, & dubium reuocari, dicentibus hominibus illas non fuiſſe factas de dignioribus, quod vergeret in graue detrimentum Eccleſiæ. Dixi, ſtando in iure communi. Nam ſecundum ius modernum, ſi Epiſcopus eligat in parochum minus dignum prætermiſſo digniori; poterit electio per Metropolitanum reuocari, darique beneficium digniori relicto iuxta proprium motum Pij Quinti, de hac re ſpecialiter editum ſub anno. 1566. De hac re videndus eſt Couarruuias in regul. peccatum. §. 7. num. 3. Qui ex iſto fundamẽto colligit, quòd quãdo patronus præſentat dignum Epiſcopo, vel Pontifici, Epiſcopus tenetur illi conferre beneficium, etiam ſi alij digniores fuerint à patrono prætermiſſi. Tamen ſi patronus præſentaret plures; Epiſcopus teneretur digniorem ex illis eligere. Si autem ſint plures patroni; & maior pars eligat dignum, minor verò pars eligat digniorem; tenebitur Epiſcopus tunc conferre beneficium digno, à maiori parte præſentato. Nam præſentatus à minori in illo caſu cenſetur non præſentatus, vt dicit Couarruuias, vbi ſupra.

Supponendum ſecundo.

¶Secundò, eſt ſupponendum, quòd, licèt ſit proprium iuſtitiæ conſtituere æqualitatem (ideo enim dicitur iuſtitia, quia æqualitatem conſtituit) aliter tamen attenditur æqualitas in iuſtitia commutatiua & aliter in diſtributiua. Nam in commutatiua attenditur æqualitas vnius rei ad alteram, ſecundum proportionem arithmeticam, nullo habito per ſe reſpectu, aut conſideratione ad perſonas; quãuis aliquando etiam in illa habeatur iſte reſpectus per accidens, in quantum, ſcilicet, augetur, aut minuitur valor rei, aut operis ex qualitate perſonæ. At verò in iuſtitia diſtributiua per ſe, & principaliter habetur reſpectus ad perſonas, inter quas diſtributio eſt facienda, & minus principaliter, ac deinde ad res diſtribuendas, vt, ſcilicet, inter ipſas res, quæ diſtribuuntur eadem proportio ſeruetur, quæ eſt inter perſonas, inter quas fit diſtributio. Et hanc æqualitatem conſtituit iuſtitia diſtributiua, quæ non eſt æqualitas ſimpliciter, ſed æqualitas, ſecundum proportionem geometricam.

Supponendũ tertio.

¶Tertiò, eſt ſupponendum, quòd quanuis iuſtitia commutatiua, & diſtributiua in hoc conueniãt, quòd vtraque reddit alteri quod ſuum eſt, differunt tamen in eo, quod aliter eſt ſuũ, quod redditur alicui per iuſtitiam diſtributiuam, & aliter quod redditur per commutatiuam. In iuſtitia enim diſtributiua, quia redduntur & diſtribuuntur bona communia reipublicæ, quę non ſunt propriè & ſimpliciter ciuium, inter quos diſtribuuntur, non redditur propriè & ſimpliciter ſuum, ſed ſolum ſecundum quid, in quantum, ſcilicet, bona totius ſunt aliquo modo partium.

tium. At verò in iuſtitia commutatiua, quia
illa, quæ inter ciues commutantur, ſunt pro
pria illorum propriè & ſimpliciter reddi-
tur ſuum. Ex quo rurſus ſequitur, quòd in
iuſtitia diſtributiua id, quod redditur, non
propriè & ſimpliciter eſt debitum illis, qui
bus redditur, ſed ſolum ſecundum quid, in
quantũ, ſcilicet, ſunt partes illius reipublicę,
cuius fũt illa bona, quę diſtribuũtur. At verò
in iuſtitia cõmutatiua illa, quæ reddũtur pro
priè & ſimpliciter ſunt debita illis, quibus
redduntur, tanquam bona propria illorum.

Ad primũ argumentum. ¶His ſuppoſitis, ad primum argumentum
reſpondetur primò, quidquid ſit de antece-
denti, negando conſequentiam. Non enim
eſt eadem ratio de principe, & de prælato
Prima ſolutio. Eccleſiaſtico. Nam princeps eſt veluti do-
minus officiorum publicorum, qua ratione
poteſt ea, ſi voluerit vendere. At verò præ
latus Eccleſiæ non eſt beneficiorum domi-
nus, ſed diſpenſator; & ſic ſi ea diſtribuit
contra voluntatem veri domini, tenetur ad
reſtitutionem. Eſt tamen aduertendũ, quòd
quanuis Rex, vel Princeps ſit quaſi domi-
nus officiorum publicorum, ſi tamen ea con
ferat indignis peccabit, & præterea erit
reus omnium damnorum, quæ ex mala illa
gubernatione fuerint ſubſequuta, tanquam
ille, qui omnium eorum extitit moralis cau
ſa, vt diximus in ſuperioribus. Ex quo in-
fertur, quòd licèt Rex, aut Princeps in di-
ſtributione officiorum merè ſecularium nõ
teneretur ſeruare ordinem iuſtitiæ diſtribu-
tiuæ, magis, quàm ille, qui ea bona diſtri-
buit, quorũ verè eſt dominus. Secus tamen
eſſet de præbendis Eccleſiaſticis, quarum
ex ſummorum Pontificum conceſſione &
indultu, eſt patronus atque præſentator. In
his enim diſtribuendis eundem ordinem di-
ſtributiuæ iuſtitiæ tenetur ſeruare, quem
alij electores Eccleſiaſtici obſeruare tenen-
tur. Et ratio eſt: Nam cùm ſummus Ponti-
fex, qui non eſt dominus beneficiorum, ſed
diſpenſator, non ſolum peccet, ſed etiam te-
neatur ad reſtitutionem, quotieſcunque cõ
fert illa dignis prætermiſsis dignioribus, vt
ex ſupra dictis patet, & patrono non ſit ali-
ter conceſſa facultas præſentandi ad bene-
ficia Eccleſiaſtica, quàm habet ſummus Põ-
tifex ad illa conferenda; manifeſtè ſequitur,
quòd ſi ſummo Pontifici non eſt licitum ſi-
ne obligatione reſtitutionis conferre ea dig
no prætermiſſo digniori, quòd nec etiam id
erit licitum patrono. Vel ſecundo reſponde
Secunda ſolutio. tur ad argumentũ, negando, quòd Rex, aut
Princeps non teneatur conferre officia pu-
blica dignioribus ex iuſtitia diſtributiua, vt
explicabimus infra quæſtione 63, art. 2. cir-
ca finem. ¶Ad ſecundum argumentum re-
ſpondetur, quòd prælatus quando confert *Ad 2. argumentũ.*
beneficia conſanguineis eodem modo ſe de
bet habere, ac quando confert ea alijs. Qua
re ſi conſanguineus eſt dignior ad nullam
tenebitur reſtitutionem. Cæterum, ſi non
eſt dignior, naſcitur obligatio reſtitutionis,
ſicut in alijs, maximè in illis beneficijs, quæ
oppoſitione obtinentur. ¶Ad tertium ar-
gumentum reſpondetur, diſtinguendo con- *Ad. 3. argumentum.*
ſequens. Nam ſi ex eo, quòd collatio bene-
ficij facta digno prætermiſſo digniori, indu
cit obligationem reſtituendi, infertur, quòd
illud beneficium ex iuſtitia erat debitũ di-
gniori, antequam digno conferretur, tunc,
ſcilicet, quando computabatur inter bona
communia, verum eſt. Cæterum poſtquam
eſt appropriatum digno, quæ appropriatio
valida eſt in vtroque foro, vt paulo ante di-
cebam, falſum eſt, quòd dignior iam habeat
ius ad illud, aut quod dignus teneatur il-
lud reſignare. Et quando obijcitur; Si bo-
num aliquod mihi ex iuſtitia diſtributiua de
bitum detur alteri, ille tenetur illud mihi
reſignare, vt, ſi centum aurei ex alicuius in-
ſtituto pauperibus diuidendi, diuiderentur
diuitibus; tunc diuites tenerentur illa pau-
peribus reſtituere; ergo idem erit dicendũ
de beneficio collato digno, quod ex iuſtitia
diſtributiua erat debitum digniori; reſpon-
detur illud antecedens ſolum habere verũ
in illis bonis communibus, quæ inſtituta
ſunt, vt gratis hominibus conferantur, non
autem in illis, quæ, quanuis dentur ſecundũ
rationem iuſtitiæ diſtributiuæ, conferũtur
tamen propter aliquod miniſterium in re-
publica exercendum; qualia ſunt beneficia
Eccleſiaſtica. Quare conceſſo antecedenti,
neganda erit conſequẽtia. Et ſi rurſus obij-
cias: Dignus, cui beneficiũ eſt collatũ, non
tenetur illud digniori reſtituere; ergo nec
diſtributor tenetur illud digniori reſignare,
reſpondeo, illud in particulari verũ eſt, imò
nec poteſt. Cæterũ tenetur aliquã facere re
compenſationem ad arbitrium viri pruden-
tis, vel aliud ei beneficium conferre. Ad cõ
firmationem reſpondetur, negando, quòd
poſtquam beneficium eſt digno collatum,
dignus occupet ius dignioris, iam enim di-
gnior non habet ius ad illud, vt ex dictis pa
tet: & ſic nec tenetur illud ei reſtituere. Ita
reſpondet Caietanus hic, dubio 5. ad vlti-
mam confirmationem. ¶Ad quartum ar- *Ad. 4. argumentum.*
gumentum reſpondetur, negãdo ſequelam.
Ad hoc enim, vt quis dicatur iuſtè conferre
beneficium, vel quancunque aliam præbẽ-
dam, ſatis eſt bona fide illa conferre ei, quẽ
exiſtimat digniorem. Vnde, cùm in caſu ar-
gumenti

gumenti Epiſcopus, vel præſtans ſuffragium iuſtè contulerit beneficium, ad nullam tenebitur reſtitutionem. Eſt tamen hoc intelligendum, dummodo Epiſcopus ſufficientem adhibeat diligentiam. Nam ſi nullo præuio examine, & nulla diligentia facta, confert beneficium ei, quem exiſtimat digniorẽ, illo, qui re vera erat dignior, prætermiſſo, proculdubio tenebitur ad reſtitutionem. Et ſi quis obijciat, Qui aufert ab aliquo id, quod ſibi ex iuſtitia erat debitum, quamuis id faciat bona fide, putans ſibi non deberi, ſtatim ac contrarium reſciuerit, tenetur illi facere reſtitutionem: ergo pari ratione dicendum eſt de eo, qui confert beneficium digno, quem exiſtimauit digniorem, prætermiſſo illo, qui re vera erat dignior, tenebitur ad reſtitutionẽ, ſtatim, ac cognouerit veritatẽ; reſpõdetur, illud antecedens, ſolum habere verum in iis, quæ ſunt debita ſimpliciter, qualia ſunt illa, quæ per iuſtitiam commutatiuam conferuntur: Non autem in iis, quæ ſunt debita ſolùm ſecundum quid, in quantum, ſcilicet, illi, quibus conferuntur, ſunt partes illius reipublicæ, cuius ſunt illa bona, quæ diſtribuuntur. Quæ quidem poſtquam vni ſunt appropriata iam non ſunt amplius ipſius communitatis, atque ex conſequenti nec partes illius habent ius ad illa. Quare, conceſſo antecedenti, negatur conſequentia.

Ad vltimũ argumentum.

¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, quòd, quamuis metaphyſicè loquendo intelligi poſsit, quòd beneficium conferatur digno, multis dignioribus prætermiſſis; moraliter tamen id nunquam vſu venit, maximè in illis beneficijs quæ oppoſitione obtinentur, in quibus maiori ex parte apparet vnus dignior, cui beneficium ſecundum debitum iuſtitiæ diſtributiuæ erat conferendum. Et huic, ſi alteri minus digno conferatur, erit facienda recompenſatio, vel in alio beneficio, vel in bonis temporalibus, deductis prius expenſis, atque labore, quem in adminiſtratione talis beneficij impendere debebit ad arbitrium boni viri, vt diximus de quibuſcunque alijs ſatisfactionibus. Si autem contingat, quòd plures digniores relinquantur, omnibus erit facienda aliqua recompenſatio. Nam quamuis beneficium vni tantũ erat conferendum, omnibus tamẽ fuit facta iniuria in eo, quòd fuit collatum digno, ipſis dignioribus prætermiſsis.

Reſpõſio ad rationes factas pro ſecunda concluſione.

¶ Reſtat nunc reſpondere ad rationes, quas fecimus pro ſecunda concluſione, ad probandum, quòd ſententia Soti, atque aliorum aliquam continebat probabilitatem, ſaltim quantum ad illa beneficia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Vnde ad primam dico, falſum eſſe, quòd beneficia & aliæ dignitates Eccleſiaſticæ nõ ſolũ fuerunt inſtituta in ſtipendium pro labore, ſed etiam in præmium pro virtute, vt in ſuperioribus diximus. Et ſic ſunt honorificentiſsima, & locupletiſsima, nec reſpondens labori ad æqualitatem. Ex quo fit, vt ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuæ ſint conferenda, quod ſi ſecus fiat erit obligatio reſtitutionis. Vel ſecundò reſpondetur, quòd quamuis ità eſſet, quod ſolũ eſſent ſtipendia; quia tamen ex voluntate veri domini ſolum ſunt dignioribus diſtribuenda, ſi aliter fiat erit obligatio reſtitutionis. Ad ſecundam rationem reſpondetur, conceſſa maiori negando minorem. Et ad probationem dico, quod dignior habet ius iuſtitiæ diſtributiuæ ad beneficiũ, quod eſt diſtribuendũ antequam alicui conferatur. Et hoc ius violat diſtributor, quotieſcunq; confert illud digno, digniori prætermiſſo. Quod quidem non eſt ius ſimpliciter, ſed ius ſecundũ quid, ſicut nec debitũ, quod per iuſtitiã diſtributiuã confertur eſt debitũ ſimpliciter, ſed tantũ debitũ ſecũdũ quid, vt diximus in. 4. præſuppoſito. Et ex violatione cuiuſcũq; iuris naſcitur ſemper obligatio reſtitutionis maioris, vel minoris, pro ratione ipſius iuris violati. Ad cõfirmationẽ ſimiliter reſpondetur, negãdo quod dignioribus illis prætermiſſis, nihil fuerit ablatũ. Erit enim eis ablatũ ius illud iuſtitiæ diſtributiuæ, quod ad beneficiũ habebant; & ſic per reſtitutionẽ erit neceſſario reparandum. Ad vltimam rationem reſpondeo eo modo, quo paulò ante reſpõdebã ad quoddã argumentum factũ cõtra tertiam concluſionẽ, ſcilicet, quod moraliter loquẽdo, nunquã vſu venit, quod plures æquè digniores relinquãtur, maximè cùm dignitas ſit pẽſanda, nõ ſolũ ex bonitate morũ, ſed ex pluribus alijs circumſtantijs in ordine ad officiũ, ad quod eligitur. Poteſt enim cõtingere, vt vnus ſit dignior altero ad aliquod beneficiũ, qui tamen in ordine ad aliud ſit minus dignus, imò indignus abſolutè, vt diximus in ſuperioribus. Cæterũ, ſi ita contigerit, quòd plures æquè digniores relinquãtur, omnibus erit aliqualis cõpenſatio faciẽda. Et hoc eſt maximũ periculũ, quod Epiſcopi, aut alij electores incurrũt, ex eo, quòd beneficia nõ diſtribuãt illis, quos exiſtimãt digniores. Hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Diſputatio de eo qui impedit alterum à cõſequutione beneficij.

¶ Diximus iam de diſtributore: ſupereſt, vt dicamus de eo, qui eſt alteri impedimento, ne ei beneficium, aut aliquod aliud

bonum commune conferatur; de quo propriè loquitur Diuus Thomas in ſolutione ad quartum, & de quo ſunt intelligenda tria illa dicta ab ipſo in ea ſolutione poſita.

1. cõcluſio. ¶Sed, vt hęc res breuibus abſoluatur, ſit prima concluſio: Quicunque eſt alteri impedimento per vim, metum, aut fraudem, aut mendacium, ne aliqood bonum conſequatur, ſiue illud ſit ſtipendium, ſiue præmium, ſiue detur à diſtributore, ſiue à vero domino, tenetur ad illius reſtitutionem. Itaque ſi quis mentiens me eſſe mortuum, aut non eſſe alicuius conſanguineum, aut eſſe ſpuriũ aut ignarum; aut malum, aut per alias fraudes, aut per vim facerer mutari teſtamentum, aut legatum, aut collationem, aut præſentationẽ beneficij, officij, aut alterius boni factam; aut iam decretam; tenetur illud mihi reſtituere. Probatur: Nam talis per iniuriam priuaret tam dantem iure donandi; quam eum, qui recipere debebat iure recipiendi: ſunt enim omnes iſti modi contra iuſtitiam.

2. cõcluſio. ¶Secunda concluſio: Quicunque eſt alteri impedimento per vim, aut fraudem, aut metum, aut mendacium, ne aliquod ſupra dictorum bonorum petat, tenetur ad reſtitutionem eidem faciendam. Et ratio eſt: Nã quilibet, qui non eſt planè indignus, habet ius ſaltim petendi quæcunque munera, ſiue publica ſiue priuata, quo ſi iniuſte priuetur, patietur iniuriam, per reſtitutionem neceſſario reparandam. Sed eſt aduertendum, quòd non tenetur talis impediens tantum reſtituere, quãtum ſoluere deberet, ſi bonum illud eſſet iam debitum, aut acquiſitum; ſed quantum conſideratis circunſtantijs, & propinquitate, quam habebat ad illud acquirendũ iudicio boni viri, videbitur conueniens, vt in alijs caſibus dicere ſolemus.

3. Cõcluſio ¶Tertia concluſio: Qui non vi, aut fraude, aut meodacio, ſed precibus, atque perſuaſionibus agit cum eo, qui eſt verus dominus eorum, quæ daturus eſt, vt quod decreuerat dare vni, det alteri, etiam minus digno, nullam tenetur facere reſtitutiooem. Probatur, quia nulli facit iniuriam. Non domino, cum quo tantum precibus agit; nec alteri, cum talis nullum ius habeat ad hoc, vt illud ſibi conferatur, ſed totum id ſit poſitũ in alterius ſola ac libera voluntate.

4. Cõcluſio. ¶Quarta concluſio: Qui precibus, atque perſuaſionibus (dummodo abſit fraus & mendacium) agit cum aliquo etiam digno, ne petat beneficium, vel præbendam, vel cathedram, vt ſæpe contingit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Probatur: Quia, vt habet commune prouerbium volenti, & ſcienti non fit iniuria.

¶Quinta concluſio: Qui pro ſe, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & illa ſua petitio eſt cauſa, quòd alius æquè dignus, aut dignior, beneficium illud, aut cathedram non conſequatur, etiam ſi id faciat malo animo (dummodo fraus, aut dolus non intercedant) nullam tenetur facere reſtitutionem. Hæc concluſio eſt contra Scotum, & contra Ricardum in. 4. diſtinct. decima quinta. Qui, vt autor eſt magiſter Soto libro de Iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo tertio, in ſolutione ad ſextum argumentum, dicunt, quòd, ſi quis ſibi, aut alteri præbendam procurans, alteri ſit obſtaculo, ne illam obtineat, idque faciat non, vt illi noceat, ſed vt ſibi, vel amico proſit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Cæterum, ſi id faciat ex malo animo, alterius procurans nocumentum, reſtituere tenetur. Cui etiam ſententiæ fauere videtur Caietanus hic dubio ſecundo, circa ſolutionem ad quartum argumentum Diu. Thom. falluntur tamen iſti doctores. Nam, vt optimè docet Nauarro in Manuali, capit. decimo ſeptimo, numero ſeptuageſimo, intentio nocendi, aut malum iniuſtum inferendi, quanuis inducat peccatum; neceſsitatem tamen reſtituendi non inducit, niſi opus aliquod exterius ei adijciatur, qood ſit iniurium, & contrarium legibus iuſtitiæ. Litor enim mala intentione ſuſpendens iuſtè damnatum, quanuis peccet, non tenetur quidquam reſtituere. Et miles in bello iuſto occidens hoſtem, vel diripiens ciuitatem malo animo, & fine, peccat quidem, ſed non tenetur reſtituere. Quia licet tranſgrediatur leges charitatis, vel aliarum virtutum, non tamen tranſgreditur leges iuſtitiæ, quarum tranſgreſsio ſola eſt iniuria, & obligat ad reſtitutionem. 5. Cõcluſio

¶Et ſi quis obijciat, legem primam. §. denique. ff. de aqua pluuia arcenda, vbi dicitur, eum, qui puteum effodit, aut aliud opus io ſuo facit, vnde damnum vicinus accipit, non teneri de damno, ſi non faciat animo nocendi; ex quibus verbis à contrario ſenſu colligere licèt, quod ſi malo animo fuerit tenetur; & Diuum Thomam, qui io iſto articulo ſolutione ad quartum videtur ſignificare, quòd aliquis actus malo animo factus inducit reſtitutionem in aliquo caſu, in quo bono animo factus non induceret; dicit enim quod ſi intendens is nocumentum alterius propter odium, vel propter vindictam impediat ne ille beneficium aliquod conſequatur ad aliquam tenetur Obiectio.

recom-

Reſpõſio ad obiectionẽ.

recompenſationem, reſpondetur ad primũ ex mente Nauarri, vbi ſupra, quòd licèt argumentum à contrario ſenſu alioqui ſit validiſsimum in iure lege prima. ff. de officio eius, cui mandata eſt iuri. & capit. Apoſtolica, de his, quæ fiunt à prælato, ſine conſenſu capituli; nihil tamen valet, quo ad ea, quorum contrarium exprimitur in iure, vt notat Felinus in capit. ſignificaſti. de foro competenti. Pro quo eſt textus in capit. à nobis. ſecundo, de ſententia excommunicationis. Eſt autem certum ſecundum omnes ex iure, quòd intentio mala ſine opere iniurioſo non obligat ad reſtituendum damnum, vt ſupra dicebam. Quæ ſolutio roborari poteſt ex eo, quòd Vlpianus in illa lege citata non vult innuere, quòd obligatio reſtituendi inducitur propter malum animum; ſed, vt clarius confirmaret dictum Marcelli negantis eo caſu actionem de dolo dari, dixit, non eſſe locum actioni de dolo ſine malo animo, ſine quo dolus non datur, leg. dolum C. de dolo. Ad aliud ex D. Thom. reſpondetur, quòd non loquitur de actu ſolo animo malo facto, ſed de actu, malo animo iniuſtè facto. Et ſic eſt intelligendus de opere iniurioſo alteri, vel modo iniurioſo facto, puta, per vim, metum, vel fraudem, vt ſupra dicebam. Suppoſito iam, quòd mala intentio, vel malus animus non ſit ſufficiens ad inducendum obligationem reſtitutionis in eo, qui pro ſe, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & ea ſuæ petitione eſt obſtaculo alteri æquè digno, aut digniori, ne illud beneficium obtineat, ſupereſt modò probare, quod illa petitio non ſit iniuſta, nec obliget ad reſtitutionem. Quod quidem ſufficienter conuincitur ex eo, quòd qui petit beneficium pro ſe, vel pro altero digno vtitur iure ſuo; & nullus vtens iure ſuo facit alteri iniuriam; quamuis ex tali vſu damnum illius ſubſequatur. Nemo enim damnum facit, niſi qui facit illud, quod facere ius nõ habet, vt dicit regula iuris.

6. Cõcluſio

¶ Sexta concluſio: Qui facit, vt beneficium detur indigno, vel quod detur digno, prætermiſſo digniori, etiam ſi id faciat precibus, & perſuaſionibus, nullo dolo, aut fraude interueniente, tenetur ad reſtitutionem. Si diſtributor iam decreuerat illud dare digniori prætermiſſo, tenetur reſtituere in integrum, & ſi non decreuerat, tenetur facere reſtitutionem arbitrariam, ſecundum propinquitatem, quam dignior habebat ad tale beneficium obtinendum. Hæc concluſio eſt Diui Thomæ, atque Caietani in iſto articulo, & partim contra Sotum dicentem; quòd, ſi dolus abſit, licèt adſint preces; qui fuit cauſa quod beneficium conferretur digno, prætermiſſo digniori non tenetur in integrum reſtituere. Probatur tamen: Beneficium de quo loquimur, cum iam eſt firmata electoris voluntas, eſt quaſi proprium dignioris, cui elector illud conferebat non ex proprio arbitratu, ſed ex debito iuſtitiæ: ergo qui facit cum electore quod mutet ſententiam ſpoliat digniorem iure ſuo, & re ſibi ex iuſtitia debita, & quæ eſt iam quaſi propria; atque ex conſequenti in integrum tenetur illam reſtituere. ¶ Et ſi quis obijciat: Electio illa adhuc poſt firmatum electoris animum poterat impediri, alio; ſcilicet, digniori occurrente: ergo qui facit, vt beneficium detur digno, prætermiſſo digniori, etiam poſtquam electoris animus erat firmatus illud conferre, non tenetur in totum reſtituere; ſi quidem non aufert id, quod re vera erat ſuum. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quid intelligat D. Thom. per animum electoris firmatum ad conferendum? Nam, aut intelligit eam firmitatem, qua eſt illi ius acquiſitum; aut firmitatem adhuc impedibilem. Non primum; quia ſic non eſſet firmitas, vt daretur, ſed firmitas dans, quæ amplius non eſt impedibilis. Nec ſecundum: quia, ſi eſt impedibilis, non erit obligatio reſtituendi in totum, cum multum interſit inter actum & potentiam. Ad hanc difficultatem, vt reſpondeamus, aduertẽdum eſt, quòd D. Tho. in hac ſolutione tres ſtatus conſtituit. Vnũ ante firmitatem, hoc eſt, antequam diſtributio ſit decreta ad hunc. Secundũ, quando diſtributio iam eſt decreta ad hunc digniorẽ, ſed non executioni mandata. Tertium, quãdo iam eſt executioni data. Et quidem de iſto. 3. ſtatu, nihil in litera dicitur, in qua de impedimento conſequutionis eſt ſermo. Cõſummata autẽ diſtributione cõſequutio impediri non poteſt. De primo verò ſtatu dicitur, quòd ad arbitrium boni viri penſatis conditionibus reſtitutio debet fieri. De. 2. autem ſtatu dicit litera, quòd impediens tenetur ad reſtitutionem æqualis. Et quod hoc ſit intelligendum de iſto ſecundo ſtatu probatur primo ex eo, quod dicit, ſi eſt firmatum, quod alicui detur. Et ſecundo, nam ſubdit, & aliquis procurat, quod reuocetur. Si autem loqueretur de diſtributione executioni mandata, non diceret, ly, vt detur, cum iam data eſſet præbenda. Nec etiam diceret, ly, reuocetur, nã electio poſtquam eſt executioni mandata, nõ eſt reuocabilis,

Obiectio ex D. Thoma.

Explicatur quæ fuerit mens Diu. Tho. in iſto articulo.

tabilis; quamuis poſsit aliquando præbenda auferri propter defectum poſsidentis. Sed ſuppoſito, quod quando D. Thom. dicit; quod impediens tenetur in totum eſt intelligendus, quando diſtributio eſt decreta ad hunc digniorem, & non eſt executioni mandata. Supereſt explicare, quænam ſit ratio propter quam huiuſmodi impediens teneatur in totum; ſi quidem illa electio adhuc erat impedibilis, nec auferetur quod erat proprium, quæ eſt difficultas argumenti propoſiti. Ad quod dico cum Caietano in præſenti, quod paria ſunt eſſe actu meum, & eſſe ex debito decretum, vt ſit meum: Statim enim ac diſtributione iuſtitiæ diſtributiuæ exigente decretum eſt, vt hoc detur viti, & illud alteri, vnicuique parti debetur id, quod eſt decretum, quaſi ſibi proprium, quamuis vſque ad executionem decreti non ſit illud verè proprium. Et propterea D. Thom. dicit quod qui hoc aufert tenetur ad reſtitutionem æqualis. ¶Et ſi quis rurſus obijciat; Poteſt contingere, quod decreta iuſta diſtributione aliquorum beneficiorum pro aliquibus, antequam exequutio mandetur, appareat alius dignior, cui ſecundum rationem diſtributiuæ iuſtitiæ primus locus debeatur; & tunc qui prohiberet reuocare diſtributionem decretam, vt beneficium daretur digniori; non violaret iuſtitiam diſtributiuam, nec teneretur ad reſtitutionem illi, cui erat decretum beneficium, & tamen aufert illud, quod erat ſibi debitum, quaſi proprium: ergo non ſunt paria auferre debitum, quaſi proprium, & auferre proprium, nam dubium non eſſe auferendum beneficium proprium ab aliquo, vt detur digniori; Reſpondetur, hoc non obſtare, quia res non permanet in eodem ſtatu. Nam quandiu diſtributio decreta habebat rationem iuſtitiæ, portio decreta huic erat debita illi, quaſi propria. Ex quo fit, vt quandiu habebat iſtam rationem non poterat ab illo auferri, niſi iniuſte; & erat quaſi propria. Cæterum ſtatim ac diſtributio deſijt habere rationem iuſti, propter perſonam digniorem, de nouo manifeſtam; deſijt illa præbenda debita eſſe huic, quaſi propria; & propter hoc licitè data eſt alteri. ¶Ex dictis infero primò; quod qui impedit per vim, aut fraudem eleemoſynam dandam extremè indigenti, ex quo ſequitur mors; non ſolum tenetur eleemoſynam reſtituere; ſed & vitam, cuius priuatio inde fuit ſubſequuta. Infero ſecundo, quanto in periculo verſentur, qui fraudibus & dolis impediunt gratias & beneficia, quæ principes excogitauerunt facere, dum orientes eorum animos ad alios. Iſti enim procul dubio obligantur ad reſtitutionem. Infero tertio, quàm prudentes & cauti debent eſſe, qui ſcribendis teſtamentis morituris aſsiſtunt. Si enim infirmus petit conſilium an ſit conueniens relinquere bona ſua hoſpitali, aut certæ perſonæ, ſi conſiliarius illud det ſincere & Chriſtiane, nihil tenetur reſtituere; quia, ſicut donatio eſt libera, ita & conſilium. Verū, ſi fraude, & dolo impedit teſtamentum in fauorem alicuius domus, vel perſonę, tenetur aliquid reſtituere ad arbitrum viri prudentis, & non in totum; quoniam donatio non erat determinata, multiſq; modis poterat impediri. Cæterum ſi eo tempore, quo debebat legatum ſcribere in fauorem alicuius per vim, aut fraudem, illud impedit, tenetur in totum propter rationes ſuperius poſitas. Et hæc dicta ſint de tota iſta materia.

Alia obiectio.

Solutio.

Corollaria quæ ſequuntur ex dictis.

Explicatur illa regula quod parum diſtat nihil diſtare videtur.

¶Caietanus in iſto articulo circa ſolutionem ad quartum argumentum dub. 5. multum laborat in explicatione illius regulæ Ariſt. 2. Phyſ. text. 56. Quod parum diſtat, nihil diſtare videtur. Obijcitq; quam plurimas exceptiones, quas in materia morali patitur. Nam qui parum abfuit, vt peccet, non ideo dicitur peccare, nec qui parum abfuit, vt hominem interficeret, punitur, tanquam homicida, aut tenetur ad reſtitutionem, ſicut nec ille, qui parum abfuit, vt furaretur, & non fuit furatus. Propter quas & alias ſimiles, quas ipſe adducit, diſcedit à D. Thom. dicens, quod ex illa regula, non eſt ſumenda ratio efficax in hac materia, quamuis quandoque habeat verum ratione ſubiectæ materiæ, quæ vel habet magnam latitudinem, vel incertitudinem materialem, vt in menſuris & numeris. Et propterea D. Tho. illa non fuit vſus in reſponſione; quamuis eam poſuerat in argumento. Cæterum Caietanus in hac re fallitur, nec bene percepit mentem D. Thom. Longè enim aliud eſt parum abeſſe, vt damnum des, & damnum dare in eo, quod parum abeſt, vt ſit. D. Tho. autem non dicit, quod qui parum abeſt, vt damnum det, tenetur ad reſtitutionem, & eſt iudicandus, ac ſi damnum dediſſet, vt Caietanus arbitratur ſecundum quam intelligentiam procedunt obiectiones ab ipſo poſitæ. Sed quod dicit eſt, quod qui re vera damnum dat in re, quæ parum abeſt, vt ſit, tenetur totam reſtituere; quia quod parum diſtat, nihil diſtare videtur. Et hoc quidem verum eſt: quod iſto exemplo fiet manifeſtum. Sunt ſata, quorum fructus iam iam matureſcunt, ſi parum abfuit, vt venator ſuo comitatu circumcurrens illa peſſundaret ad nullam tenetur reſtitutionem; quoniam id fuit parum abeſſe, vt damnum daret, & damnum non intulit. Cæterum ſi medius tranſiens illa peſſundedit, tenetur in totum, quia id fuit damnum dare

in

in fructu, qui parum aberat, vt eſſet. Et ità in propoſito, qui parum abfuit, vt impediret hominem à præbenda, & non impediuit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Tamen, ſi re vera fuit impedimento, vt ille eam non conſequeretur, cum iam diſtributor habebat firmatum animum conferendi, ſecundum ſuam facultatem tenetur in totum, quia damnum intulit in te, quæ parum aberat, vt eſſet. Et eſt ponderanda illa particula ſecundum ſuam facultatem, quam D. Tho. addidit, vt ſignificaret, quod in huiuſmodi impeditionibus vix poteſt contingere, vt reſtitutio fiat in integrum.

Quæſt. grauiſsima de damnificātib⁹ per accidens.

¶ Diximus huculque in iſto articulo de reſtitutione, ad quam tenetur qui alterū per ſe, hoc eſt, ex intentione damnificauit, vel in bonis ſpiritualibus, inducendo ad peccatum, vel in corporalibus occidendo, aut mutilando, vel in fama, & honore alterum conuitijs, aut detractione impetendo, vel denique in bonis communibus eorum malam diſtributionem faciendo, aut impediēdo, ne fiat bona. Supereſt nunc, vt dicamus de ijs, qui per accidens, hoc eſt, præter intentionem, in his omnibus damnum inferunt, an teneantur ad reſtitutionem. Quæ quæſtio difficilis eſt, atque grauiſsima, & pene innumeras perſonas concernens. Habet enim locum in iudicibus, in aduocatis, in medicis, in artificibus, & denique in omnibus illis qui vel caſu fortuito, vel ignorantia, aut malitia alteros lædunt. Ad cuius explicationem, quoniam plurimum intereſt, an aliquid dolo, an culpa, an caſu pereat, & an culpa lata, an leui, an leuiſsima, operæpretium erit, vt vnumquodque horum, quidnam ſit videamus. Et loquimur de culpa in præſenti, non, vt loquuntur Theologi cum D. Thom. 1. 2. quæſt. 21. art. 2. ſed, vt loquuntur iuris periti, cum Panormita. in capit. 1. de cōmodo, & in cap. fina. de depoſitis, poſt Bart. in leg. quod Nerua. ff. depoſiti. Culpa ergo, quantum attinet ad præſens inſtitutū generaliter ſumpta, eſt voluntaria inordinatio actus, aut deuiatio à bono. Et quia inordinatio, ſiue deuiatio voluntaria aliquando fit ſtudioſè, hoc eſt, ex induſtria, & aliquādo incōſideratè, idcirco iuris periti diuidūt culpam generaliter dictam in dolum, & culpam ſimplicē. Dolus eſt machinatio, ſeu circumuentio adhibita ad decipiendum, ſeu fallendum alium. De quo D. Tho. infra q. 116. ar. 8. Et eſt duplex, alter, qui fit verbis, & vocatur fallacia; alter, qui fit factis tantum, & vocatur fraus. Rurſus autem dolus diuiditur in verum, & præſumptum, vt dicunt Bartolus, & Panormitanus, vbi ſupra. Nā licèt dolus non poſsit probari, niſi per confeſsionē partis, vel per coniecturas, quo ad forū exterius iuxta gloſ. c. 2. de renuntia. li. 6. & in l. doli, C. de dolo: tamen quādo ſigna ſunt manifeſta, appellatur dolus verus, quando autē nō ſunt manifeſta appellatur dolus præſūptus. Verbi gratia, Reliquit quis libru commodatū noctu in platea furibus frequētata, & eſt perditus, dicitur apud homines is, vero dolo, vt perderetur, librū reliquiſſe. Si autē in platea eundē librū reliquit in die, dicitur dolo præſumpto illum reliquiſſe. Licèt fieri poſſet, quod neutro caſu corā Deo id dolo fecerit, vel quod in poſteriore caſu doloſe fecerit, & nō in priori. Ex quo infero primò, frequētiſsimè fieri poſſe, quòd qui verè corā Deo nō eſt in dolo, præſumatur eſſe in eo corā hominib⁹. Infero. 2. quòd fraus eſt ſpecies doli generaliter ſumpti, iuxta l. ius gentiū. §. ſed ſi fraudandi. ff. de pactis, adiuncta gloſſa. Infertur. 3. q omnis dolus eſt culpa. Et ſic qui promittit indemnitatē alicui de culpa cōmiſſa per famulū, tenetur etiā de furto doloſè ab ipſo cōmiſſo, vt dicūt Bart. & Panor. vbi ſupra. Culpa autē ſimplex differt à dolo in eo, quòd dolus ſciēter, & ſtudioſè fit, culpa verò ignorāter, vel negligenter. Et eſt triplex, lata, leuis, & leuiſsima: lata eſt, deuiatio incircunſpecta, id eſt, inconſiderata ab ea diligentia, quā homines cōmuniter adhibent. Et ſic ignorare illud, quod cōmuniter homines ſciunt, lata culpa eſt. Leuis culpa eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligētia, quam homines periti illius artis & profeſsionis adhibere ſolent. Culpa autē leuiſsima eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligētia, quam homines prudentiſsimi, & peritiſsimi illius artis & profeſsionis ſolent adhibere. Vel clarius ad mores dicere poſſumus, q lata culpa eſt, quā regulariter, & cōmuniter omnes vitant. Qualis eſt eius, qui extra domum, aut in ſcamnum librū ſibi cōmodatum reliquit. Leuis verò, quam regulariter homines diligentes ſuæ profeſsionis euitant. Qualis eſt eius, qui librum aliquem cōmodatum intra cellam, hoſtio tamen aperto reliquit. Leuiſſimā eſt, quam homines diligentiſsimi vitare ſolent. Qualis eſt eius, qui librum commodatum intra cellam reliquit, quam claue obſerauit, non tamen tentauit manu, an bene eſſet obſerata. Caſus fortuitus eſt inopinatæ rei euentus, qui prouideri nō poteſt etiam per diligentiſsimum.

Quid ſit culpa.

Quid ſit dolus.

Culpa poteſt eſſe triplex, lata, leuis, & leuiſsima.

Caſus fortuit⁹ quid ſit.

1. certum.

¶ His conſtitutis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd quando aliquid perit caſu fortuito, nulla eſt obligatio reſtitutionis. Verbi gratia: Habeo librum à Petro commodatum, & latrones

ſubitò in publica via egreſsi illum à me per violentiam abſtulerunt. Vel appoſui ignem comburendis ſtipulis agri mei in die quieto, & placido, & ſubito exortus magnus ventus ignem in meſſes vicini coniecit, quem ego impedire non potui, non teneor ad reſtitutionem illorum damnorum, quæ non ex culpa mea, ſed ex caſu fortuito proceſſerunt. Hoc habetur expreſſe in cap. ſi culpa, de iniurijs, & damno dato. Vbi dicitur: Licèt, qui occaſionem dat, damnum dediſſe videatur, ſecus tamen eſt in illo dicendum, qui, vt non accideret de contingentibus nihil dimiſit. Idem etiam probatur ex cap. vnico. de cõmodato. Vbi dicitur: Ei, qui commodatum aliquod accepit, caſus fortuitus non debet imputari. Et lege ſi ex plagis. §. finali. ff. ad legem Aquiliam. pluribus ad pilam ludentibus, illorum vnus conatus percipere pilam alterius ſeruum impulit, qui cadens fregit crura. Quærebatur, an ille teneretur ad aliquam reſtitutionem? Et iuris conſultus reſpondit, quod nõ; cum caſu magis, quàm culpa videatur factum. Idem etiam habetur in lege occidit. §. in hac quoque actione, eodem titulo. Et ratio eſt manifeſta: Nam cùm ille, cui res in caſu fortuito perit, non ſit cauſa illius damni, nec per ſe, nec per accidens, manifeſtè ſequitur, quòd non debet ei imputari. Et quidem, quòd non ſit cauſa per ſe patet; nam non illud intendit. Quòd autem non ſit cauſa per accidens probatur. Ad hoc, vt aliquis ſit cauſa per accidens alicuius damni, neceſſarium eſt, quòd debuerit, & potuerit illud impedire: certum eſt autem, quòd caſum fortuitum, qui prouideri non poteſt, nemo poteſt impedire: ergo. Nauarro in Manuali capit. 17. numero. 179. excipit tres caſus, in quibus id, quod caſu perit, eſt reſtituendum. Primus eſt, quando culpa præcedit. Vt ſi quis equũ ſibi vſque ad Valliſoletum, accommodatum duxit ad Burgos, & poſt Valliſoleti tranſitum incidit in latrones, qui eum à ſe abſtulerunt. Secundus caſus eſt, quando mora intercedit, & res perijt aliter, quàm periſſet apud cõmodantem. Verbi gratia: Commodauit aliquis alteri equum ad certum diem, quem ipſe vltra retinuit, & tunc equus caſu fortuito perit, tenetur commodatarius equũ reſtituere. Tertius caſus eſt, quando fit pactum, quòd etiam ſi res caſu fortuito pereat, mutuatarius teneatur illam reſtituere iuxta id, quod dicitur in cap. vnico. de commodato.

1. certum. ¶Secundò etiam eſt certum, quòd quicunque dolo ſeu lata culpa fuit cauſa alterius damni tenetur illud reſtituere. Et ratio eſt: Nam ſi is, qui culpa ſua eſt cauſa damni alterius, tenetur ad illius compenſationem, vt patet ex capit. ſi culpa, & ex legibus iam citatis, & dolus, & culpa lata ſunt magis culpa, quàm leuis, & leuiſsima; manifeſtè ſequitur, quòd ſaltim qui iſto modo ſunt cauſa damni, tenentur ad illius reſtitutionẽ. Itaque in his omnes Doctores conueniunt, & certa ſunt.

¶Sed eſt difficultas, an ille, qui ex culpa leui, vel leuiſsima damnum alteri intulit, vel in corpore, vel in bonis, vel in fama, ſiue in quacunque alia re, teneatur ad illius reſtitutionem? Innocentius in capit. ſicut dignum, de homicidio, tenet, quòd in foro exteriori, etiam, qui ex leuiſsima culpa damnum alteri intulit, tenetur ad illius reparationem. Addit tamen, quòd in foro interiori, qui ex culpa leui, vel leuiſsima nocuit, non tenetur ad reſtitutionem. Et ſecus eſt de eo, qui dolo, aut culpa lata damnificauit. Hic enim tam in foro exteriori, quam interiori reſtituere tenetur. Eandem opinionem ſequuntur multi Doctores tam iuris pontificij, quam Cæſarei, quos citat Couarruuias in epitom. in quartum lib. Decretalium, parte. 2. capit. 6. §. 8. numero. 12. Eandem tenet Syluester, verbo. culpa. §. 4. & verbo. aduocati. §. 24. & verbo reſtitutio 2. §. 12. & 17. Et quidem, quòd in foro exteriori teneatur ille, qui damnum etiam ex leuiſsima culpa alteri intulit, probat Innocentius ex lege in lege Aquilia. ff. ad legem Aquiliam. Vbi habetur, quòd in lege Aquilia etiam leuiſsima culpa venit. Quod vero in foro interiori ſolum ille, qui ex dolo, aut culpa lata nocuit teneatur ad reſtitutionem, probat Innocentius ex D. Auguſtino lib. 22. contra Fauſtum. capi. 44. & refertur. 15. q. 1. ca. inebriauerunt. Vbi dicitur: Inebriauerunt Loth filiæ eius, & ſe neſcienti miſcuerunt. Propterea culpatus eſt, non quantum ille inceſtus, ſed quantum illa ebrietas meretur. Ex quibus verbis colligit Innocentium ex mente Auguſtini, eſſe imputandam homini culpã, ex qua aliud damnum ſuccedit præter intentionem operantis: non tamen eſſe imputandum in foro conſcientiæ damnum, ex illa ſubſequutum. Culpandus eſt, inquit Auguſtinus, Loth quantum meretur ebrietas; non tamen quã tum meretur inceſtus ex illa ebrietate ſubſequutus. Ergo pari ratione in noſtro propoſito, quanuis culpa leuis, vel leuiſsima debeat imputari illam admittenti, damnum tamen ex illa ſubſequutum non obligabit in foro conſcientiæ, nec imputabitur illi, qui talem culpam commiſit. Et confir-

Dubiũ graue.

Sentẽtia Innocentij & aliorum.

Fundamenta hui⁹ ſententia.

mari poteſt hæc ſententia hac ratione: damnum ſubſequutum ſoluitur in pœnam culpæ præcedentis: ſed nemo tenetur in foro conſcientiæ ad ſolutionem pœnæ ante iudicis condemnationẽ: ergo quanuis quis cõmittat culpam leuem, aut leuiſsimam, nõ tenebitur ad reſtitutionem damni ſubſequuti in foro conſcientiæ ante iudicis condemnationem.

Sententia Gloſſæ & aliorum. ¶ Altera opinio eſt in alio extremo, quæ tenet, quodcunque damnum ſequutum ex culpa etiã leuiſsima eſſe neceſſario reſtituẽdum in foro conſcientiæ. Itaque, ſi quis fuit cauſa damni alterius, ſiue in bonis temporalibus, ſiue in corporalibus, ex eo quòd nõ adhibuit tantam diligentiam, quantam habere, & adhibere ſolent peritiſsimi, & diligentiſsimi illius profeſsionis, atque artis, tenetur illud damnum reparare. Hanc ſententiam tenet gloſſa in capit. finali. de iniurijs, & Panormitanus expreſſe ibidem, & Adrianus in materia de reſtitutione in quæſtione quadam, quæ incipit, in foro animo, & ſumma Angelica verbo, culpa. circa finem. *Fundamenta huius ſententiæ.* Et probatur primò ex illo cap. finali. de iniurijs. Vbi dicitur, damnum datum ex culpa eſſe neceſſario reparandum. Certum eſt autem, quòd culpa leuiſsima, culpa eſt in iure. Et vt dicit Panormitanus ibidem, quia indiffinita æquipollet vniuerſali, idem eſt dicere; damnum datum ex culpa eſt recompenſandum, & dicere; datum ex quacumque culpa. Secundò: In eodem capitulo habentur hæc verba: Nec ignorantia te excuſauit, ſi ſcire debuiſti, ex facto tuo iniuriam veroſimiliter poſſe contingere: ſed qui leuiſsima culpa damnificat debuit ſcire, quòd damnum poterat ex illa contingere; alioqui ſi non debuiſſet ſcire, non eſſet culpa: ergo leuiſsima culpa non excuſat à damno ex ea ſubſequuto. Tertiò: Præterea leges humanæ obligant in foro conſcientiæ, vt docet D.Thom. 1.2. quæſtio. 96. artic. 4. & nos etiam dicemus articulo ſequenti: ſed ſecundum leges humanas, vt etiam Innocentius concedit, tenetur quiſquam ad reparationẽ damni, quod ex culpa leuiſsima eſt ſubſequutum: ergo idem erit dicendum in foro conſcientiæ.

Sẽtẽtia authoris. ¶ Mihi ex his ſententijs extremis, neutra videtur vndequaque vera. Quocirca, vt explicemus, quid in hac re ſit dicendum, *Cõtractus in duplici differẽtia.* aduertendum eſt, quòd contractus ſunt in duplici differentia. Quidam enim ſunt, per quos non transfertur dominium rei ab vno in alium, vt depoſitum, locatum, conductum, commodatum, &c. Et ex his quidam ſunt in ſolam gratiam, & vtilitatem dantis, vt in depoſito, quod ſemper cedit in vtilitatem deponentis, & non depoſitarij. Alij in ſolam vtilitatem accipientis, vt in cõmodato. Si quis enim mihi aliquid gratis commodat, illud ſolum cedit in vtilitatem meam. Alij autem ſunt, qui cedunt in vtilitatem vtriuſque, vt in conducto, & locato. Quia enim locatum, vel conductum nõ gratis conceditur, ſed pretio; idcircò locatio, & conductio in vtilitatem vtriuſque cedere dicuntur. Alij contractus ſunt, in quibus transfertur dominium ab vno in alterum, vt ſunt emptio, venditio, permutatio, donatio, mutuum, quod in duobus differt à commodato. Primum eſt, quod mutuum proprie eſt rerum, quæ vſu conſumuntur, & conſiſtunt in numero, pondere, & menſura, vt pecunia, vinum, triticum. Commodatum vero eſt rerum, quæ vſu non conſumuntur, vt equus, mula, vaſa argentea, veſtis, &c. Secundò differunt in eo, quòd per mutuum transfertur dominium rei mutuatæ in illo, cui mutuatur. Si quis enim dat alteri mutuo, decem aureos, vel decem modios tritici ille, cui mutuantur, efficitur illorum dominus. At verò in commodato non transfertur dominium. Similiter etiam depoſitarius non acquirit dominium rei depoſitæ. Tamen, ſi res depoſitæ fuerint vſu conſumptibiles, vt pecunia, vel triticum, & ex facultate deponentis depoſitarius vtitur illis, tunc depoſitum tranſit in mutuum; & qui prius erat depoſitarius, efficitur mutuatarius, & acquirit dominium illarum rerum, vt docet Nauarro in Manuali capit. decimo ſeptimo, numero. 182.

¶ Hoc conſtituto ſit prima concluſio. *1. cõcluſio.* Opinio, quæ aſſerit illum, qui ex culpa leui, aut leuiſsima damnum infert, non teneri in foro conſcientiæ ad illius reparationem, eſt falſa, & periculoſa. Probatur primò, ex illo capitulo. ſi culpa, iam citato. Vbi Gregorius nonus, expreſſe diffinit eum, qui culpa ſua eſt cauſa damni alterius, iure teneri ad illius ſatisfactionem. Videtur autem periculoſum ab hac regula tam generali excipere, ſaltim, eum, qui ex culpa leui damnum infert: cùm hic tam in iſto capitulo, quàm in pluribus alijs iuris, damni cauſa appelletur. Et confirmatur: damnum illatum ex imperitia, vel negligentia eſt neceſſario recompenſandum in foro conſcientiæ, vt habetur expreſſe in dicto capitulo. Cuius verba ſunt: ſi culpa tua datum eſt damnum, vel iniuria eſt irrogata, vel alijs irrogantibus opem forte tuliſti, aut hæc

imperitia; aut negligentia obuenerunt, iure ſuper his ſatisfacere te oportet; nec ignorãtia excuſat ſi ſcite debuiſti ex facto tuo veroſimiliter iniuriam poſſe contingere, vel iacturam: ergo, etiam damnum illatum ex leui culpa eſt recompenſandum in foro conſcientiæ. Probo conſequentiam: Tum; quia imperitia annumeratur culpæ leui: Inſt. de lege Aquilia.§.imperitia. Veluti ſi medicus ideò ſeruum tuum occidit, quia male eum ſeruit, aut perperam medicamentum dedit. Tum etiam, quia culpa leuis eſt, quando errat quis in eo, quod ſcitur à peritis illius artis, ſiue ſit per ignorantiam, ſiue per negligentiam. Si ergo damnum ſequutum ex imperitia eſt neceſſario reſtituendum in foro conſcientiæ, manifeſtè ſequitur, quod etiam eſt reſtituendum quod ex culpa leui ſequitur. Pro hoc etiam facit lex illicitas.ff. de officio præſidis. Vbi dicitur circa finem: ſicut medico imputari euentus mortalitatis non debet, ità quod per imperitiam cõmiſit imputari ei debet. Ex quo colligit Panormitanus in capit. tua nos.de homicidio: aduocatum, qui præbendo erroneum cõſilium; ſiue per imperitiam, ſiue per negligentiam, fuit cauſa; quod ferretur iniuſta ſententia, tenetur ad ſatisfaciendum illi parti, contra quam fuit lata. Et idem dicit de medicis, & omnibus alijs artificibus in cap. ſi culpa, ſuperius citato. Et ad argumentum Innocentij facile eſt reſpondere, quod Diu. Auguſtinus in illo loco ſolum loquitur de culpa commiſſa à Lot, & de pœna pro illa debita, quam dicit non eſſe tantam, quantã meretur inceſtus, ſed quantã meretur ebrietas. Nec ibi aliquid loquitur de damno ex tali culpa ſubſequuto. Ad confirmationem reſpondetur, falſum eſſe; quòd quando ex culpa vnius ſequitur damnum alterius, id ſoluendum eſt in pœnam prioris culpæ; ſed ad ſatisfaciendum pro damno, cuius extitit cauſa. Et ſic tenetur illud ſoluere in foro cõſcientiæ, etiam ante iudicis condemnationem.

2. cõcluſio. ¶Secunda cõcluſio, opinio quæ affirmat, quodcunque damnũ ſubſequutum ex culpa etiam leuiſsima eſſe neceſſario reſtituendũ in foro conſcientiæ, eſt nimis dura, nec poteſt eſſe vndequaque vera. Et quidem, quòd ſit nimis dura probatur, hac efficaciſsima ratione: Leges non ſolum diuinæ, ſed etiã humanæ, vt docet D.Thom.1.2. quæſt.95. artic.3. non debent eſſe difficillimæ obſeruatu, ſed ſuaues, & proportionatæ viribus hominum; ex quo fit, vt quæ ſunt multum difficiles, quãuis ſint ex obiecto bonæ, ſunt tamen pernicioſæ, quia præbent hominibus offendicula, & ſunt tanquam laquei ad irretiendos homines: ſed ſi teneretur quiſquã in negotijs, quæ gerit tantam habere peritiam; quantam tenentur habere peritiſsimi & diligentiſsimi illius artis, atque profeſsionis, lex, quæ hoc præciperet, eſſet difficillima, atque duriſsima: ergo duriſsimum eſt dicere, quòdcunque damnum ex culpa, etiã leuiſsima, ſubſequutum, eſſe neceſſario reſtituendum in foro conſcientiæ. Quod autem non poſsit illa opinio eſſe vndequaque vera conſtabit ex ſubſequentibus concluſionibus, & ex earum probationibus.

¶Tertia concluſio: Quando contractus fit ſolum in vtilitatem accipientis, vt in cõmodato, tenetur qui accipit etiam de leuiſſima culpa. Hæc cõcluſio habetur expreſſe in capi. vnico de, cõmodato. Vbi habetur: Si gratia ſui quis cõmodatũ accepit, tenetur de culpa etiam leuiſsima, & in lege in rebus.ff. de commodatis, etiam dicitur: In rebus cõmodatis talis diligentia præſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſsimus paterfamilias ſuis rebus adhibet. 3. Cõcluſio.

¶Quarta concluſio: Quando contractus eſt in vtilitatem vtriuſque, ſcilicet, dantis & accipientis, vt in conducto, & locato, qui accipit tenetur de dolo, & lata culpa, & etiã de leui, ſed non de leuiſsima. In hac concluſione conueniunt ferè omnes Doctores, Abbas in cap. vnico de commodato, & in cap. bona fides, de depoſito. Antonius Gomez tom.2. ca.7. de commodato, & depoſito. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 179. & duobus ſequentibus. Syluester verbo, cõmodato, & Caietanus infra articul.6. quam colligunt ex lege illa, in rebus. ff. commodati. Vbi poſtquam iuris conſultus dixit in rebus commodatis tantam diligentiam præſtandam eſſe, quantam quiſque diligentiſſimus paterfamilias ſuis rebus adhibet, ſubiungit: Hæc ita, ſi dumtaxat accipientis gratia commodata ſit res. At, ſi vtriuſque, tum temporis de leuiſsima culpa non tenetur ille, qui accepit, &c. Itaque ſecundum iſtos Doctores, & ſecundum veritatem, ſi quis locauit alteri equum, aut domum, & pereat equus, vel domus ob culpam leuiſsimã cõductoris, non tenetur ad reſtitutionem. Teneretur tamen ſi periſſet ex culpa lata, aut leui. 4. Cõcluſio.

¶Quinta concluſio: Quando contractus fit ſolum in vtilitatem dantis, vt in depoſito, accipiens tantum tenetur de dolo, & lata culpa. Itaque, quanuis res depoſita apud me pereat ex mea culpa leuiſsima aut leui, non teneor ad illius recompenſationem, teneret tamen, ſi periret ex dolo, aut culpa 5. Cõcluſio.

lata

lata. Hanc concluſionem tenent ijdem Doctores ſuperius citati. Sed eſt aduertendum, quòd ſi deponens & depoſitarius inter ſe conuenerint, quod depoſitarius ſubeat periculum rerum depoſitarũ pro pretio, quod accipit à deponente, tunc idem iudiciũ erit de contractu depoſitionis, & aſſecurationis. Regulariter tamen loquendo, quando non interuenit huiuſmodi pactum, etiam ſi depoſitarius pro cuſtodia rerũ depoſitarum accipiat aliquam mercedem à deponente, ſi res pereunt ex caſu fortuito, vel ex culpa leuiſsima depoſitarij, non tenetur ad illarum reſtitutionem. Secus autem erit ſi pereunt ex dolo, aut lata, aut leui culpa. Nam quando depoſitarius accipit aliquid pro depoſito, tunc iam ille contractus habet rationem eorum, qui fiunt in vtilitatem vtriuſque; in quibus qui accipit tenetur de culpa leui, & non de leuiſsima, vt diximus in quarta concluſione. Cæterùm, ſi nihil accipiat pro depoſito, tantùm tenetur de dolo & lata culpa, vt modo dicebam. Infertur ex dictis falſum eſſe, quod omne dãnum ſubſequutum ex culpa etiam leuiſsima ſit neceſſario reſtituendum in foro cõſcientiæ, vt dicebat Adrianus, Panormitanus, & alij, quos in ſecunda opinione retulimus. Et ad eorum argumenta, quæ deſumta ſunt ex cap. fin. de iniurijs. reſpondetur,

Ad argum. gloſſæ & aliorum.

quòd, quanuis in illo cap. dicatur damnum ex culpa datum, eſſe reſtituendum, & ſimiliter illud, quod ex negligentia, & imperitia eſt ſubſequutum non tamen qualiſcunque culpa, nec qualiſcunque negligentia obligat ad reſtitutionem damni ex illa ſubſequuti. Sed iuxta diuerſitatem negotiorũ diuerſa etiam diligentia eſt adhibenda. Illa enim diligentia, quæ ſufficit ad excuſandũ damnum ex ea ſubſequutum in vno negotio, ſeu materia, non ſufficit ad excuſandum in alio, vt conſtat ex ipſo iure. Nã qui ex leuiſsima culpa fuit cauſa, vt periret res ſibi ad ſuam tantùm vtilitatem accõmodata, tenetur ad illius reſtitutionem, vt patet ex capit. vnico. de commodato, & ex. l. in rebus. ff. commodati. Et tamen eadem leuiſsima culpa non eſt ſufficiens ad inducendã obligationem reſtitutionis in eo, qui perdit rẽ in depoſito acceptam, aut locatam. Itaque illa quæ cenſetur culpa, & negligentia reſpectu rei gratis commodatæ, non cenſetur culpa, aut negligentiã reſpectu rei depoſitæ, aut locatæ, ſeu commodatæ in gratiam vtriuſque. Et textus ille formaliter eſt intelligendus ad iſtum modum; Si culpa tua, aut tua negligentia datum eſt damnum; ſic, vt reſpectu illius damni ſit verè culpa, & verè negligentia, illud eſt neceſſario reſtituendum. Nam ſi reſpectu illius damni, nec eſt culpa, nec negligentia, quanuis reſpectu alterius in alio negotio; ſiue in alia materia eſſet vere culpa, & vera negligentia, nõ inducit obligationem reſtituendi, ad modum iam explicatum. Et per hoc patet ſolutio ad primum & ſecundum argumentum. Ad tertium reſpondetur, verum eſſe, quòd leges humanæ obligant in conſcientia, vt dicemus articulo ſequenti. Cæterùm illæ non præcipiunt, vt quodcunq; damnum, etiam ex leuiſsima culpa ſubſequutum ſit neceſſario reſtituendum.

¶ Ex dictis in iſta quæſtione poſſumus colligere primò, minùs conuenienter Magiſtrum Soto loquutum fuiſſe in multis, libro. 4. de iuſtitia, quæſt. 7. art. 2. circa tertiã concluſionem. Nam primo falſus eſt in eo, quòd nullum diſcrimen conſtituit inter cõtractum, qui ſolum fit in vtilitatem accipiẽtis, quale eſt commodatum, & illum, qui fit in gratiam & vtilitatem vtriuſque, qualis eſt locatio, & conductio. De quibus omnibus dicit teneri eum, qui accepit de culpa leui & non de culpa leuiſsima. Cùm tamen ſit certum, quòd in commodato non ſolum ex culpa leui, ſed etiam ex leuiſsima tenetur commodatarij ad reſtitutionem, vt habetur expreſſe in cap. vnico. de commodato, & in l. in rebus. ff. commodati. Secundò dicit Soto, quòd tam commodatarius, quàm conductor, qui ex leui culpa fuit cauſa, vt res commodata, aut conducta periret, aut fieret deterior, tenetur ad reſtitutionem, non quidẽ in totum, ſed pro ratione culpæ. Ità, ſcilicet, quòd ſi culpa, ob quam perijt fuit grauis tenetur reſtituere in totum, ſi autẽ fuit leuis ſolum in parte pro quantitate culpæ. Sed hoc etiam eſt falſum. Nam cùm illo capitulo iam citato abſolutè dicatur ex leuiſſima culpa teneri ad reſtitutionem eũ, qui fuerit cauſa, quòd commodatum pereat, nec dicat teneri in parte, manifeſtè ſequitur, ꝙ ex leuiſsima culpa tenetur in totũ; & à fortiori quando res commodata perierit ex culpa leui. Nec obſtat ratio ab eodem Soto adducta circa finem corporis articuli, ſcilicet, quia non eſt rationi conſentaneum, vt propter leues culpas, quæ ſunt veniales, veniat quis tanta pœna plectendus, vt teneatur reſtituere totum illud, quod ob leuẽ culpam perit. Non, inquam, obſtat hæc ratio. Tum; quia in præſenti nõ loquimur de culpa, vt loquuntur Theologi, qui illam diuidunt in mortalem, & venialem; ſed, vt loquuntur iuriſconſulti. Tum etiam; quia, vt optimè dicit Adrianus, quantum attinet ad

Impugnatur Soto circa multa in quibus errauit.

obligationem reſtituendi per accidens, atque impertinens eſt, an proueniat ex culpa mortali, aut veniali; ſed ſolum debet attendi, an qui damnum intulit ſit cauſa illius vel ex dolo, vel ex culpa, vt de his loquuntur iuriſperiti. Tertio dicit Soto, quòd quando depoſitarius accipit aliquam mercedem, vel aliquod pretium, etiam ſi citra culpam ſuam pereat res depoſita, tenetur ex iuſtitia ad illius reſtitutionem, ſicut qui contractu aſſecurationis periculum ſubit. Sed hoc etiã eſt falſum. Tum; quia qui accipit à deponẽte pretium pro cuſtodia rei depoſitæ, non illam aſſecurat. Tum etiam; quia, cùm iſte contractus cedat in vtilitatem vtriuſq;, ità eſt loquendum de illo, ſicut de conductione, aut locatione, vt iam diximus.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm ſufficiat reſtituere ſimplum, quod iniuſtè ablatum eſt?*

Infr. art. 4. cor. Et 1. 2. q. 105. art. 2. ad 9. Et 4. diſt. 15. q. 1. ar. 5. q. 2. ad 5.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſufficiat reſtituere ſimplum quod iniuſtè ablatum eſt. Dicitur enim Exod 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem: & occiderit vel vendiderit: quinque boues pro vno boue reſtituet: & quatuor oues pro vna oue. Sed quilibet tenetur mandatum diuinæ legis obſeruare. Ergo ille qui furatur tenetur reſtituere quadruplum, vel quintuplum.

2 ¶ Præterea, Ea quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt dicitur ad Rom. 15. Sed Lucæ. 19. Zachæus dixit ad Dominum, Si quem defraudaui, reddo quadruplum: ergo homo debet reſtituere multiplicatum id quod iniuſtè accepit.

3 ¶ Præterea, Nulli poteſt iuſtè auferri id quod dare non debet. Sed iudex iuſtè aufert ab eo qui furatus eſt plus quã furatus eſt pro emenda: ergo homo debet illud ſoluere: & ita non ſufficit reddere ſimplum.

¶ SED CONTRA eſt, quia reſtitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum eſt. Sed aliquis reddendo quod accepit ſimplum reducit ad æqualitatem: ergo ſolum tenetur reſtituere tantum quantum accepit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cum aliquis iniuſtè accepit rem alienã, duo ſunt ibi conſideranda: quorum vnum eſt inæqualitas ex parte rei, quæ quandoque eſt ſine iniuſtitia, vt patet in mutuis. Aliud autem eſt iniuſtitiæ culpa, quæ poteſt eſſe etiam cum æqualitate rei: putà cum aliquis intendit inferre violentiam, ſed non præualet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per reſtitutionem: in quantum per eam æqualitas reparatur: ad quod ſufficit quod reſtituat tantum quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam, adhibetur remedium per pœnam, cuius inflictio pertinet ad iudicem. Et ideo antequàm ſit condẽnatus per iudicem, nõ tenetur reſtituere plus quàm accepit. Sed poſtquam condemnatus eſt, tenetur pœnam ſoluere.

¶ Et per hoc patet reſponſio ad primũ: quia lex illa determinatiua eſt pœnæ per iudicem infligendæ: cum ad obſeruantiam iudicialis præcepti nullus teneatur poſt Chriſti aduentum, vt ſupra habitum* eſt. Poteſt tamen idem vel ſimile ſtatui in lege humana: de qua erit eadem ratio. *1. 2. q. 104. art. 3.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Zachæus id dixit quaſi ſupererogare volens. Vnde & præmiſerat: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iudex condemnando, iuſtè poteſt accipere aliquid amplius loco emendæ: quod tamen antequam condemnaretur nõ debebat.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd in acceptione rei alienæ duo poſſunt conſiderari, vnum eſt rerũ inæqualitas, quæ ſine delicto iniuſtitiæ reperiri poteſt, vt patet in mutuo & in depoſito, alterum eſt delictum iniuſtitiæ, quod etiam cum æqualitate rei poteſt reperiri, vt patet in eo, qui conatus eſt inferre detrimentum, & non intulit, reſpondit D. Thom. ad difficultatem propoſitam per tres propoſitiones. Prima concluſio: Si ſolum habeatur ratio inæqualitatis, quæ cõtingit

tingit in acceptione rei alienæ, ſufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit. Secunda concluſio: Si habeatur ratio culpæ, quæ interdum in acceptione rei alienæ contingit, non ſufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit, ſed vltra id eſt neceſſarium ſatisfacere per pœnam à lege vel ab homine impoſitam. Tertia concluſio: Nullus tenetur ſubire pœnam ante iudicis condemnationem: & ſic ea non exiſtente ſatis erit reddere tantum, quantum ablatum fuit, vt ſit homo tutus in conſcientia. Has concluſiones non probat D. Thom. ſed illas, vt notas, relinquit ex ſuperioribus.

Explicatio Articvli.

PRima concluſio huius articuli eſt certa, & ab omnibus conceſſa. Et ratio eſt: Nam cùm reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, cuius eſt æqualitatem conſtituere inter rem & rem, nulla habita conſideratione, an illa inæqualitas iuſtè fuerit facta, vt in mutuo, vel iniuſtè, vt in furto ad hoc, vt reſtitutioni debitæ ſit ſatisfactum, ſatis erit tantum reddere, quantum fuit ablatum nulla iudicis condemnatione expectata, ex natura rei, quamuis aliquando per accidens (tunc ſcilicet, quando debitum non eſt clarum) ſit etiam neceſſarium iudicis ſententiam expectare. Sed circa poſteriores concluſiones multæ, atque graues ſe offerunt difficultates de legibus humanis pœnã pro delictis imponentibus diſputandæ. Quas vt recto ordine declaremus, operæpretiũ eſt, vt prius videamus, an leges humanæ habeãt vim obligandi in foro cõſcientiæ. Hoc enim principio ignorato, non ſatis poterit conſtare, an pœna in foro conſcientiæ ſit ſubeunda ante iudicis condemnationem, vel non. De quo D. Thom. agit in iſto articulo.

Dubium, vtrùm leges humanæ poſſint in conſcientia obligare.

Et quidem, quòd leges humanæ non poſſint in conſcientia obligare, probatur primò: Si lex humana obligaret in foro conſcientiæ, ſequeretur eam poſſe obligare ad culpam mortalem: Hoc autem eſt falſum: ergo. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Homo ſicut non poteſt gratiam inducere, ita nec illa priuare: ſed culpa mortalis priuat gratia; ergo homo nõ poteſt condere legem, quæ obliget ad mortalem culpam.

1. Arg. pro parte negatiua.

¶Secundò: Sicut ſubditi tenentur parere principibus, atque poteſtatibus, ita etiam ſerui dominis, & filij parentibus: ſed præcepta parentum, vel dominorũ non obligant in foro conſcientiæ: ergo nec præcepta principum, vel poteſtatum.

2. Argum.

¶Tertiò: Poteſtas ciuilis nequit ligare, aut ſoluere in foro conſcientiæ, cũ hoc peculiariter fuerit datum à Chriſto Petro, & Eccleſiæ: ergò nec condere legem, quæ obliget in foro conſcientiæ. Patet conſequentia: Nam hoc eſt ligare in foro conſcientiæ. Et confirmatur: Poteſtas ciuilis non eſt ſpiritualis, vt conſtat: ergo non poteſt obligare in foro conſcientiæ, cum hoc ſpirituale ſit.

3. Argum.

¶Quartò: Si leges humanæ obligarent in foro conſcientiæ, ſequeretur eas eſſe obſeruandas, etiam cum periculo vitæ: conſequẽs autem eſt falſum: ergo. Probo ſequelam: Nam cum culpa maius malũ ſit, quã mors, ſi leges humanæ obligant in foro conſcientiæ, ſequitur, quòd potius mori, quàm illas tranſgredi debeamus.

4. Argum.

¶His tamen non obſtantibus, ſuppoſito, quòd lex humana eſt duplex, vna eccleſiaſtica, altera ciuilis, ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Leges eccleſiaſticæ humanæ obligant in foro conſcientiæ ad culpam mortalem: & contrarium dicere eſt hæreticum. Hæc concluſio eſt contra Yvicleph, Ioannem Hus, atq; Lutherum, qui dicunt Eccleſiam non habere poteſtatem ad condendas leges, quæ obligent in foro conſcientiæ. Quorum error damnatus eſt in Concilio Conſtantienſi, Seſſ. 10. & 15. & in Concilio Vienenſi; & habetur in Clement. ad noſtrum. de hæretic. & in Bulla Leonis X. contra Lutherum, artic. 27. Et probatur apertis teſtimonijs ſacræ ſcripturæ. Luc. 10. dicit Chriſtus: *Qui* vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et Matth. 18. Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus. Et Matth. 23. Super Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi, quæcunq; dixerint vobis facite. Et D. Paul. 1. ad Theſſal. cap. 4. Scitis quæ præcepta dederim vobis, per Dominum Ieſum. Et paucis interiectis: Itaq; qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis. Hoc etiã Moyſes clariſsimè docuit cùm populo Iſrael murmuranti aduerſus eum, & Aaron fratrem eius, dixit: Dabit vobis Dominus veſpere carnes edere, & manè panes in ſaturitate, eo quòd audierit murmurationes veſtras, quibus murmurati eſtis contra eum. Nos enim quid ſumus? Nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum. Ex quibus duobus vltimis locis apertè conuincitur, præcepta iuſta præpoſitorum Eccleſiæ non eſſe dumtaxat humana dicenda, cũ vim ſuam & robur habeant à præcepto diuino; præſertim cum illorum contemptores tanquam contemptores diuinorum præceptorum coram Deo reputentur.

1. Concluſ.

¶Secunda concluſio: Leges ciuiles obligant in foro conſcientiæ; & contrarium dicere

2. Conc

cere

cere eſt temerarium. Probatur ex. 1. Petri. c. 2. Vbi dicitur; Subditi eſtote omni creaturæ propter Deum, ſiue regi tanquam præexcellenti, ſiue ducibus tanquam à Deo miſſis. Et ad Rom. 13. Subditi eſtote, non solũ propter iram, ſed etiam propter conſcientiam: id eſt, non ſolum propter vltioné præſentem, ſed etiam propter iudſcium futurũ; vt explicat D. Ambr. Dixi notanter primam concluſionem eſſe de fide, & ſecundam ità certam, vt contrarium ſit temerarium: quia quanuis D. Auguſt. in Epiſt. 54. quæ eſt ad Macedonium, & D. Chryſoſtomus in commentarijs ſuper D. Paulum, & alij Doctores dicant, Apoſtolos in his duobus locis modo citatis apertè loqui de lege ciuili, vt textus ipſe oſtendere videtur; quia tamen apertiora ſunt teſtimonia quæ loquuntur de lege eccleſiaſtica, quibus & accedit Eccleſiæ determinatio, iure optimo diximus primã eſſe de fide, ſecundum antem ità certum, vt contrarium dicere ſit temerarium. Probatur tamen vtraq; concluſio aperta ratione: Tam poteſtas ciuilis, quàm eccleſiaſtica eſt neceſſaria, vt homines poſsint bene & faciliter viuere: ergo vtraque obligat in foro conſcientiæ. Antecedẽs eſt manifeſtum: Nam poteſtas ciuilis conſeruat homines in pace: poteſtas verò eccleſiaſtica dirigit eos ad bona ſpiritualia alterius vitæ, in quibus vera fœlicitas conſiſtit. Conſequentia autẽ probatur: Vtraque poteſtas eſſet vana, ſi careret poteſtate obligandi homines in foro conſcientiæ: fruſtra enim eſſet in principe talis poteſtas, ſi ſubditi non tenerentur parere legibus à ſe latis: ergo dicendum eſt; quod tam lex ciuilis, quam eccleſiaſtica obligat in foro conſcientiæ. De hac re vidẽdus Rophenſis, art. 27. contra Lutherum, & Caſtro in lihro de hæreſi. verbo, Eccleſia, hære. 2. & Ayala in libro de traditionibus diuinis, & apoſtolicis. p. 3.

¶Et ſi quis quærat, quanam ratione poteſtas hnmana poſsit homines obligare in foro conſcientiæ, in hoc ſit tertia concluſio: Poteſtas humana habet vim obligandi in foro conſcientiæ, quatenus ſubeſt poteſtati diuinæ, & legi æternæ. Itaque, quemadmodum in naturalibus cauſæ ſecundæ producunt ſuos effectus, nõ ipſæ abſolutè & per ſe, ſed quatenus ſubſunt motioni primæ cauſę: ita etiam in præſenti poteſtas humana, quæ eſt veluti cauſa ſecunda producit hunc effectum, qui eſt obligare homines in conſcientia non abſolutè & per ſe, ſed quatenus ſubeſt motioni poteſtatis diuinæ, atque legis æternæ. Ex quo ſequitur prædictam obligationem dimanare à duplici voluntate, ſcilicet, à voluntate poteſtatis humanæ aliquid conſtituentis, quæ eſt veluti cauſa ſecunda, & à voluntate poteſtatis diuinæ & legis æternæ in generali præcipientis, vt quidquid ab humanis poteſtatibus præcipitur id firmum, & ratum habeatur. Habentque ſe iſtæ voluntates, veluti cauſæ ſubordinatæ, ex quibus tanquam ex concurſu primæ cauſæ cum ſecunda exiſtit in lege illa vis obligandi in foro conſcientiæ, vt rectè docet D. Thom. 1. 2. quæſtione. 96. artic. 4.

3. Concluſ.

Quæſtio.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm illa obligatio exiſtens in lege habeat ortum ex voluntate legiſlatoris, vel ex materia rei præceptæ. Et ratio dubitandi eſt: Nam ſi dicamus obligationem oriri tantum ex volũtate legiſlatoris, ſequeretur in voluntate legiſlatoris poſitum eſſe, quod lex aliqua grauiſsima obliget ad culpam venialem, & leuiſsima ad mortalem; conſequens autem eſt falſum: ergo. Si verò dicamus, obligationẽ oriri ex natura rei, quæ præcipitur, etiam ſequitur, quòd legiſlator non poſſet efficere, vt lex aliqua à ſe poſita ad nullam culpã obliget; conſequens autem eſt contra conſuetudinem præceptorum, quæ in religione ponuntur, in quorum initio ſtatim dicitur voluntatem legiſlatoris eſſe, quod præcepta illa non obligent ad mortale nec ad veniale: ergo. Item etiam ſequitur, plures leges humanas nullam obligationem inducere in foro conſcientiæ, ſiquidem plures res ex illis, quæ in illis præcipiuntur ex natura ſua ſunt indifferentes, nec multum cõducibiles ad bonum commune: hoc autem etiam eſt abſurdum; quia, vt paulò ante dicebam, leges humanæ obligant in conſcientia: ergo.

Explicatio quæſtionis. Duo ſunt conſideranda in lege.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quòd in lege duo poſſumus cõſiderare. Vnum eſt imperium, quod in ea inuenitur: & eſt veluti ſubſtantia ipſius legis. Cum enim ad hoc, vt rex, vel princeps dicatur legem ferre, non ſatis ſit, quòd iudicet aliquid fieri oportere, & quod velit id fieri, ſed vltra hoc requiritur, quòd ſtatuat illud faciendum, non quidem conſulendo, aut adhortando, ſed efficaciter præcipiendo, fit, vt lex nihil aliud ſit, quàm quoddam imperiũ rei probatæ per iudiciũ, & voluntatem: vel, vt melius dicam, vis quædam imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ex quo fit, vt Doctores atque philoſophi diſtinguant in lege duplicem vim, vnam directiuam alteram coactiuã. Nam ex eo, quòd lex ſtatuit res ratione probatas, dirigit, & docet quid

faciendum

faciendum ſit. Et ſic eſt in ea vis directiua. Quia autem non ſolum ſtatuit & docet, quæ recta ſunt, ſed etiam eadem efficaciter præcipit, habet vim ſimiliter coercitiuam: quarum quælibet eſt de intrinſeca ratione legis, continetur que vtraque in imperio. Hanc duplicem vim ſignificare voluit Moyſes Deut. 33. quando dixit de Deo, quod apparuit habens in manu dextra igneam legem. Nam ſicut in igne ſunt duo, ſcilicet, claritas & comburendi vis; ſic in lege eſt doctrina praui, atq; recti; quæ tanquam quoddam lumen dirigit, & eſt etiã poteſtas cogendi, & ſupplicia inferendi, pertinens ad vim coactiuam. Propter hoc etiã dicitur Pſal. 18. quod lex Domini eſt immaculata, & conuertens animas. Immaculata quidẽ, quia habet vim dirigendi, & perducendi ad bonum: & conuertens animas propter efficaciam & coactionem. Secundum quod poteſt conſiderari in lege, eſt ordo ad bonum commune, à quo efficitur, vt ſit recta lex.

Imperiũ in lege exiſtẽs habet ortũ à voluntate legiſlatoris.

¶ Secundò eſt aduertendum, quod imperium exiſtens in lege ortum habet à voluntate legiſlatoris. Ex eo enim aliquid præcipitur & lege ſtatuitur, quia legiſlator vult. Cæterum ordo ad bonum commune non ex voluntate legiſlatoris, ſed ex natura rei præceptæ oritur. Non enim ex eo, quod legiſlator vult, lex à ſe lata ordinatur ad bonum commune. Sed potius, quia res præcepta ex natura ſua habet proportionem ad bonum commune, ad illud ordinatur. Tertiò eſt aduertendum, quod lex ab vno habet, quod obliget, ab alio autem, quod magis, aut minus obliget. Nam quod obliget habet, quia eſt imperium à legitima poteſtate poſitum. Quod autẽ magis, aut minus obliget, habet ex eo quod res præcepta magis aut minus conſentit cum bono communi. Hoc ſuppoſito dico, in voluntate legiſlatoris eſſe poſitum, quod lex à ſe lata obliget in foro conſcientiæ; quia in voluntate legiſlatoris eſt poſitum cohibere imperium, ſine quo propriè non eſt lex, nec obligat. Cæterùm, poſtquam aliqua lex eſt ſtatuta, non eſt poſitum in manu legiſlatoris facere, quod magis aut minus obliget, id eſt, quod obliget ad mortale, vel veniale. Quod enim aliqua lex magis, aut minus obliget, id prouenit ex eo, quod res præcepta magis aut minus conſentit cum bono communi. Non poteſt autem legiſlator facere quod res, quam præcipit magis, aut minus conueniat cum bono communi; ſed id habet ex ſua natura. Ex dictis infero primò, quod præcepta, quæ continentur in conſtitutionibus religioſorum; propterea quando non ſunt lex, ſed potius quædam decreta hominũ prudentum, habentia magis vim conſilij, quam legis, cum non contineat verum imperium neceſſario requiſitum ad ſubſtantiam legis. Infero ſecundò, quod quando legiſlator vere præcipit aliquam rem valde conducentem ad bonum commune, non eſt poſitum in eius voluntate facere quod talis lex obliget ad veniale. Nec è conuerſo, ſi præcipiat rem, quæ parum conducit ad bonum commune, erit in eius poteſtate poſitum, efficere, quod obliget ad mortale; id enim prouenit ex natura rei, vt diximus.

¶ Et ſi quis quærat, quibus nam modis poſsimus colligere, legem aliquam obligare ad mortale; reſpondeo in genere, quantitatem obligationis ſumendam eſſe ex materia rei præceptæ in ordine ad bonum commune. Cæterùm, quia difficile eſt cognoſcere, quando materia rei præceptæ multum, vel parum conferat ad bonum commune; idcirco ad hoc ponuntur aliquæ regulæ. Et primò de lege eccleſiaſtica ſit prima regula. Quotieſcunque leges eccleſiaſticæ decernunt aliquid tanquam neceſſarium ad ſacramentorum ſuſceptionem; obligant ad mortale. Tales enim leges verſari conſentur in re graui; vt lex, quæ ſtatuit ne matrimonia contrahantur inter conſanguineos vſq; ad quartum gradum, quia præbet materiam neceſſariam ad matrimonium. Similiter lex, qua Epiſcopus, vel Papa reſeruat ſibi aliqua peccata, ita vt ſi contra fiat, ſacramentum pœnitentiæ ſit nullum, obligat ad peccatum mortale. Secunda regula: Illæ leges quæ continent formale præceptum, ſcilicet, Præcipimus in virtute Spiritus ſancti, aut obedientiæ, vel quæ adiungunt pœnam excommunicationis, obligant ad mortale. Quia niſi legiſlatores iudicaſſent, quod præceptum vehementer expedire bono communi; nec ponerent pœnam excommunicationis, nec id præciperent in virtute Spiritus ſancti. Et ſubditi, quandiu aperte non conſtat de iniuſtitia, aut leuitate legis tenentur ſtare iudicio ſuorum maiorum. Tertia regula. Quando fideles communi conſenſu exiſtimant legem aliquam obligare ad mortale; etiam ſi forma præcepti nõ ſit valida ſeu ſeuera, nec imponatur pœna grauis, obligat ad peccatum mortale, vt lex de ieiunio, & de abſtinendo ab eſu carnium feria ſexta. Quamuis Caietanus infra q. 147. non attendens ad hunc communem conſenſum iudicauerit has leges de ieiunio, & delectu ciborum non obligare ad mortale. Cæterũ hæc ſententia eſt falſiſsima. De legibus ciuilibus ferè eodem modo eſt iudicandum. Nam ex neceſ-

Alia quæſt.

1. Regula.

2. Regula.

3. Regula.

neceſsitate reipublicæ, ex materiæ grauitate, & ex pœna impoſita cognoſcendum eſt, an obligent ad mortale, nec ne. Ex quo ſequitur primò, quòd ſi tempore, quo reſpublica fame laborat, vel bellum imminet, feratur lex ne triticum, vel arma extra rempublicam deferantur, talis obligabit ad mortale: quia in his caſibus res præceptæ maximè conducunt ad bonum commune. Sequitur ſecundo quod leges ciuiles, quæ aliquid ſtatuunt circa materiã iuſtitiæ, quales ſunt illæ, quæ taxant pretia rerum, maiori ex parte obligant ad mortale: quia hæc virtus eſt, qua maximè reſpublica conſeruatur. Sequitur tertiò: leges ciuiles, quæ minantur pœnam capitis, aut exilij perpetui, ſemper obligare ad mortale. Seueritas enim ipſa pœnæ efficaciter ſuadet rem, quæ præcipitur eſſe valde conducentem ad bonum commune, reliquæ autem leges, quæ verſantur circa materiam temperantiæ, quales ſunt illæ, quæ præcipiunt quibus veſtibus, vel cibis ſit vtẽdum, vel circa materiam aliarum virtutum, maiori ex parte nõ obligant ad mortale: niſi fortè earum tranſgreſsio fiat ex cõtemptu. Tunc enim eas trãſgredi eſſet mortale; cum contemnere ſuperiorem & eius mandatum res ſit grauiſsima, & peccatum mortale.

¶Reſtat nunc, vt reſpondeamus ad argumenta in principio facta. *Ad. 1. arg. factum pro parte negatiua.* Ad primum reſpondetur, diſtinguendo maiorem. Dupliciter enim dici poteſt, quòd aliquis ad culpã obliget. Vno modo, vt agens principale. Et hac ratione nullus poteſt ad culpam obligare, niſi ſolus Deus. Alio modo tanquã cauſa ſecundaria quæ innititur vi & efficacia primæ cauſæ. Et hoc modo homines ſuis legibus poſſunt obligare ad culpam, quatenus ſubſunt poteſtati diuinæ, vt diximus in tertia concluſione. Nec ex hoc aliquod ſequitur inconueniens. *Ad. 2. arg.* ¶Ad ſecundum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Nam præcepta parentum, & dominorum etiam obligant in foro conſciẽtiæ, ſicut & leges ſuperiorum. Quod, vt explicemus, aduertendum eſt, quòd cum obligatio in foro conſciẽtiæ in legibus, vel in præceptis inuenta, ortum habeat ex ſubiectione, quam quis habet ad ſuperiorem, fit, vt ad cognoſcendũ, verùm lex aliqua, vel præceptum obliget in conſciẽtia, necne, neceſſarium ſit attendere ad ſubiectionem, quam quis habet ad ſuperiorem. Et cùm non omnes in omnibus, nec in eiſdẽ æqualiter ſubijciantur, fit cõſequenter, vt leges, vel præcepta ab aliquo ſuperiori poſita nõ æqualiter, nec eodem modo omnes obligent, ſed magis, aut minus pro maiori, aut minori ſubiectione habita ad ſuperiorem in re, quæ præcipitur. Ex quo infertur, ꝙ cum filij iure naturæ ſubdantur parentibus in diſpenſatione ſuarum facultatum, & in moderatione propriæ vitæ reſpectu virtutum, ſi filius ſine licentia patris diſpenſat bona paterna, etiã ſi ſit vnicus hęres, peccat mortaliter. Et ſimiliter ſi pater præcipiat filio, vt abſtineat ab aliquo conſortio, tenetur id facere ſub reatu peccati mortalis. Itẽ, quia vxor ſubditur quantum ad diſpoſitionem rei domeſticæ, & quantum ad ea, quæ circunſtant actum coniugij, ſub reatu peccati mortalis tenetur parere marito præcipiẽti, ne quid etiam ſub prætextu eleemoſynæ alteri tribuat. Quod intelligitur, dummodo vir non ſit nimis durus. Tunc enim aliquid facultatis tribuendum erit vxori, vt patet exemplo Abigail. 1. Reg. cap. 25. Propter eandem cauſam tenetur etiam vxor parere viro in ijs, quæ pertinent ad ornatum. Et aliquando ſi vir pręcipiat vxori, vt ſe domi contineat tenetur illi parere ſub reatu culpæ mortalis. Item, quia ſerui ſubijciũtur dominis præcipuè in ijs, quæ ſunt neceſſaria ad procurationem rei domeſticæ; idcircò ſi dominus præcipiat ſeruo, vt emat triticum, vel vendat certo tempore, tenetur parere ſub reatu peccati mortalis. ¶Ad tertiũ *Ad. 3. arg.* argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam ligare, aut ſoluere, vt ſunt actus clauium pertinentes ad eccleſiam important remiſsionẽ, aut detentionem culpæ iudiciaria poteſtate. Quod facere nequeunt leges ciuiles, quãuis obligent in foro conſcientiæ, & inducant obligationem ad culpam mortalem. Inducere enim obligationem ad culpam, non eſt ligare, ſed potius cõſtituere aliquid in genere virtutis: ità, vt eius contrarium ſit peccatum. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quanuis poteſtas ciuilis non ſit ſpiritualis, poteſt tamen obligare in foro cõſcientiæ in quantum ſubeſt poteſtati diuinæ, & ab ea mota operatur.

¶In quarto argumento tangitur difficul- *Ad 4. arg. Difficultas* tas, vtrùm leges humanæ obligent ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam aſſerentium, quòd lex humana nunquam poteſt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Et ratio eorum eſt: Nam vnuſquiſque iure naturali tenetur propriam vitam conſeruare: & ius poſitiuum non poteſt iuri naturali derogare. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ aſſerit, quamcunq; legem humanam obligan-

obligantem ad culpam mortalem ſiue venialem, ex conſequenti etiam obligare ad ſui obſeruantiam cũ periculo mortis. Hanc tenet Caietanus. 1.2. q. 96. art. 4. Sed, vt hęc *Nota. 1.* res breuiter abſoluatur aduertendũ eſt primò, quòd in præſenti non quærimus, an pro vitanda morte ſit admittenda culpa aliqua, vel mortalis, vel venialis. Nam certum eſt apud omnes, nullam eſſe admittendam pro quocunq; periculo vitando. Sed quod quærimus eſt, vtrùm ſuperueniente periculo mortis, ità ceſſet legum humanarũ obligatio, vt ſine aliqua culpa eas tranſgredi *Nota. 2.* poſsimus. Secũdo eſt aduertendũ, q́ periculũ mortis dupliciter poteſt coniungi cũ obſeruantia legum humanarum. Vno modo intrinſecè. Et eſt quando ex ipſis legibus, ità oritur periculum mortis, vt potuerit eſſe præuiſum à legiſlatore. Vt quando dux hoſtibus ingruentibus imponit militibus præceptum, quòd irruant. Alio modo accidentariè, & ab extrinſeco. Vt quando quis mortem minatur alicui, niſi tranſgrediatur legem humanam. Quod adhuc poteſt fieri dupliciter; vno modo in contemptum legum; alio modo ſolum in odium perſonæ. *Nota. 3.* Tertiò eſt aduertendum, certum eſſe, quòd leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam, etiam cum periculo vitæ. Nam cum homines non ſolùm quantum ad ea, quæ poſsident, ſed etiam quantum ad ſe ipſos ſint partes reipublicæ, fit, vt reſpublica poſsit eorum vitam periculo exponere pro conſeruando, & tuendo bono publico. Vnumquodq; enim compoſitum iure naturæ poteſt exponere periculo partem pro conſeruatione totius. Nec eſt verum dicere, vt dicebat prima opinio, quòd iure naturæ tenetur quiſque ſeruare propriam vitam in omni caſu. Nam illam periculo exponere, tum pro amico, tum pro republica honeſtiſsimum eſt. Præter quàm, quòd idẽ ius naturæ, quod præcipit conſeruare propriam vitam concedit etiam vnicuiq; compoſito facultatem exponendi periculo partem pro conſeruatione totius, vt modò dicebam. Sed eſt difficultas, vtrùm hac poteſtate, quam reſpublica habet obligandi ad obſeruantiam ſuarum legum cum periculo mortis in omnibus legibus à ſe latis, ità vtatur, vt nullus poſsit etiam ob vitandũ mortis periculum illas licitè tranſgredi. ¶ Ad cu*1. Dictum.* ius explicationem dico primò, quòd quotieſcunque periculum mortis coniungitur cum obſeruantia legis intrinſecè, tunc lex humana obligat etiam cum periculo mortis. Nã ſi leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis; & talis lex ſtatuitur, ad cuius obſeruantiam intrinſecè ſequitur periculum mortis, manifeſtè ſequitur, quòd legiſlator vult cum illo obligare; alioquin non conderet eam legem, ad quam vult intrinſecè ſequi mortis periculum. Ex hoc infertur, quòd, ſi tẽpore, quo peſtis viget, Epiſcopus præcipiat parochis, vt maneant in ſuis Eccleſijs, & ſacramenta miniſtrent, vnuſquiſque tenetur parere. Item: Si tempore, quo hæretici graſſantur Epiſcopus præcipiat viſitatoribus, vt exerceant munus ſuum, tenentur id facere, etiam cum periculo mortis. Et ſimiliter ſi dux ingruentibus hoſtibus det ſignũ militibus irruendi, tenentur id facere, etiam cum mortis periculo. Quia omnes iſtæ leges, atque præcepta ſunt talis naturæ, vt ad eorum obſeruantiam intrinſecè ſequatur periculum mortis à legiſlatore præuiſum. ¶ Dico ſecundò, quòd, ſi periculum mortis *2. Dictum.* immineat ab extrinſeco, infertur tamen in odium & in contemptum legis, & religionis, potius eſt ſubeunda mors, quam violanda lex. Verbi gratia: Si Lutherani in odium religionis monacho mortem minarentur, niſi habitum deponeret, potiùs eſt ſubeunda mors, quam exeunda veſtis; cum tamen alioqui liceat monachis habitum deponere propter vitanda minora pericula. Item: Si Lutherani alicui fidelium mortem minarẽtur, niſi veſceretur carnibus in ſexta feria, idque facerent in contemptum Eccleſiæ, potiùs eſſet moriendum, quã violanda lex. Cuius rei eſt optimum exemplum. 2. Mach. cap. 6. & 7. Huiuſq; rei ratio eſt: Nam quotieſcunq; bonum publicum, & commune periclitatur, ſinguli de ciuitate tenentur illud procurare, atque tueri, etiam cum periculo mortis: ſed ſic eſt, quòd in tempore, quo tyrannus in contemptum legis, vel religionis mortem minatur alicui non facienti contra legem, bonum commune, quod maximè legibus continetur, periclitatur: ergo potiùs eſt moriendum, quàm violanda lex. ¶ Dico tertiò, quòd in omnibus alijs ca*3. Dictum.* ſibus, leges humanæ non obligant ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Et ratio eſt: Quia legiſlatores in ferendis legibus ità debent attendere ad bonum commune, vt tamen habeant rationem boni priuati: ſed maximum bonum priuatum cuiuſcunq; eſt vita: ergo ità debent eius rationem habere, vt non quacunq; ex cauſa illud in periculũ adducant. Ex quo infertur, leges de audienda miſſa, de communicatione paſchali, de recitandis horis, & reliquis huiuſmodi non obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Eccleſia enim, quæ pientiſsima

mater

mater eſt, non vult in his rebus, cum tanto diſpendio obligationem inducere. Quin potius addiderim, quod non ſolum leges humanæ non obligant ad ſui obſeruantiam cũ periculo mortis, imo nec plures ex diuinis & naturalibus. Quod ita eſſe conſtat. Nam lex naturalis eſt, quod ſubueniamus pauperi extremè indigenti: hæc tamen non obligat cum periculo mortis. Item: Lex diuina erat, quòd nullus comederet panes propoſitionis, niſi ſoli ſacerdotes: & tamen Dauid vt habetur. 1. Reg. 21. in extrema neceſsitate conſtitutus de illis comedit, nec in ea re peccauit, vt dicitur Matth. cap. 12. Item: Li. 1. Machab. cap. 4. dicitur, quòd Mathatias pugnauit in die ſabbathi, exiſtimans, ſe non teneri cum tanto diſcrimine ad obſeruantiam legis diuinæ, id prohibentis. Vnde ad exactam huius rei intelligentiam ſuppoſita illa celebri diſtinctione, qua dicitur, aliqua eſſe mala, quia prohibita, & alia prohibita, quia mala; dico, quòd quæ ſunt prohibita, quia mala, id eſt, ea quæ ſunt intrinſecè mala, vt fornicari, aut mentiri, nunquam licet facere, ſiue ſint peccata mortalia, ſiue venialia, etiam ad vitandum mortis periculum. Quia cum hæc ſint intrinſecè mala nulla ratione poſſunt licitè fieri. Implicat enim q. ſit malum, & quod licitè fiat. Cæterum ea, quæ ſunt mala, quia prohibita, licet facere ad vitandum mortis periculum, ſiue diuina, ſiue humana lege præcipiatur. Nec Deus nec Eccleſia voluit ſuis legibus obligare cum tanto diſpendio. Ex quo infertur, quòd cum tantum ea, quę præceptis negatiuis naturalibus prohibentur ſint intrinſecè mala tantum huiuſmodi leges, regulariter loquẽdo, obligant ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis: Aliæ verò minimè, ex æquitate præcipientis, niſi in caſibus exceptis in 1. & 2. dicto. Et per hoc patet ſolutio ad quartum argumentum, cuius occaſione hęc dicta ſunt.

Aliud dubiũ graue. ¶Suppoſito iam, quòd leges humanæ tã ciuiles, quàm canonicæ obligant ad ſui obſeruantiam in foro conſcientiæ, eſt difficultas, vtrùm hoc ſit commune omnibus legibus, vel potiùs ab hac obligatione excipiantur leges pœnales, de quibus peculiariter in iſto articulo eſt ſermo. Quæ quidem quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. *1. ſenſus queſtionis.* Primus eſt, vtrùm illæ leges, quæ aliquid vel præcipiunt, vel prohibent appoſita pœna (has enim pœnales appellamus) ita obligent in conſcientia, vt cõtrarium facientes peccẽt. *2. ſenſus queſtionis.* Secundus ſenſus eſt, vtrùm qui tranſgrediũtur legem pœnalem teneantur in conſcientia pœnam perſoluere. Et in vtroq; ſenſu eſt neceſſariò hæc quæſtio tractanda, ad intelligentiam eorum quæ D. Thom. dicit in 2. & 3. concluſionibus. Ad primum ergo ſenſum quæſtionis deuenientes, dico, fuiſſe opinionem quorundam iuris prudentium, qui aſſeruerũt leges pœnales non obligare ad culpam, ſed tantum ad pœnam. *Diſputatur dubium in primo ſenſu.* Huius ſententiæ mentionem facit Syluest. verbo, inobedientia circa finem. Et probatur aliquibus argumentis. *1. Argum.* Primò ſic: Plures leges ſunt quæ imponunt pœnam irregularitatis contrà tranſgreſſores, & tamen non obligant ad culpam: ergo leges pœnales non obligant ad culpam. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam iudex, qui occidit iuſtè malefactores, & ſimiliter bigamus ex lege humana fiunt irregulares: hi tamen nullam culpam committunt. *2. Argum.* ¶Secundò: Qui aliquid pręcipit appoſita pœna virtualiter dat ſubditis optionem, vt eligãt quod maluerint, ſcilicet, vel facere quod præcipitur, vel ſubire pœnam: ergo poterit vnuſquiſque quoduis illorum eligere: atq; ex conſequenti qui eligit pœnam ſubire, erit liber à culpa. Et confirmatur: Votum, vel iuramentum pœnale nõ obligat ad culpam: ergo nec lex pœnalis. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam qui iurat ſe non luſurum, vel ſi luſerit daturum aliquam eleemoſynam, vel ieiunaturum: ſi poſtea ludat non peccat, ſed tantum tenetur ſoluere pœnam.

1. Certum. ¶In hac difficultate, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod legiſlator poteſt efficere, vt leges vel præcepta à ſe impoſita nullam obligationẽ inducant in conſcientia, vt ſupra diximus. Potuit enim leges condere, non ſerio imperãdo, ſed tanquam conſulendo, & proponendo rectas quaſdam regulas, quales diximus contineri in conſtitutionibus monachorũ. *2. Certum.* ¶Secundò etiam eſt certum, quòd ſi legiſlator aliquid ſeriò præcipiat non erit politũ in eius poteſtate efficere, quod tale præceptum non obliget in cõſcientia. Quia eo ipſo quod ſeriò aliquid præcipit, alij in conſcientia tenentur ei parere. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. ¶Sed dubium eſt, vtrùm cum legiſlator ſtatuit legem appoſita pœna, ipſa ſola appoſitio pœnæ ſit ſufficiens argumentum ad cognoſcendum, quod in lege illa non continetur verum imperium, ſed quod legiſlator id ſtatuit tanquam conſilium, relinquẽs ſubditis liberam poteſtatem eligendi, vel facere quod in lege præcipitur, vel pœnã ſubire. Nam ſi ità eſt veriſsimum eſſet, quòd leges pœnales non ſunt propriè leges, nec cõtinent

tinent verum imperium, atq; ex conſequenti nec obligant in conſcientia ad culpam. Si autem ex appoſita pœna id non colligitur, nulla erit cauſa, propter quam leges pœnales excipiamus à communi ratione aliarũ legum. ¶Ad huius rei esplicationem ſuppoſito, ꝙ pœna propriè loquendo dicit reſpectum ad culpam: Tnm quia habuit ortum à culpa, iuxta illud Paul. ad Rom. 5. Per vnnm hominem peccatum intrauit in mundũ, & per peccatum mors, nomine mortis intelligens omne genus pœnarum, vt omnes Doctores interpretantur: Tum etiam, quia pœna eſt tanquam medicina culpæ; Id enim, qnod per culpam violatum eſt, & labefactatũ per pœnam reuocatur ad æqualitatẽ: ſit

1. Concluſ. prima concluſio. Pœna appoſita in lege, ex ſe & ex natura ſua oſtendit, quòd legiſlator habuit voluntatem imperandi, & condendi legem obligatoriam. Probatur: Nam, ſi pœna dicit ordinem ad culpam, vt modo dicebam; manifeſtè ſequitur, quòd cum legiſlator ſtatuit pœnam eo ipſo oſtendit ſe condidiſſe legem obligatoriam ad culpam. Loquimur enim in præſenti de pœna, non vt de illa loquuntur Philoſophi appellantes pœnam quemcunq; cruciatum; quem quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem, ſed iuridicè pro eo, quod eſt vltio & vindicta. Vindicare enim & vlciſci, & ſupplicium poſcere, atq; adeò pœnam infligere, non niſi pro culpa licitũ eſt. Secundò: Si legiſlator ſimpliciter, & ſine appoſitione pœnæ aliquid præciperet, omnes faterentur, quòd tale pręceptum eſt verè lex obligans in conſcientia, & quod legiſlator habuit intentionem obligandi: ergo pari ratione, & quando pœnam ſtatuit. Patet conſequentia: Nam illa appoſitio pœnæ potiùs eſt ſignum, quòd legiſlator, non vtcunque vult fieri id, quod præcipit; ſed quod vehementiſsimè vult: ſiquidem pœnã ſumit de tranſgreſſoribus. Vltimò: In legibus pœnalibus ponuntur inæquales pœnæ: legiſlator autem id non faceret, niſi iudicaſſet in trãſgreſsione illarum legum ineſſe culpas inæqnales, vt ſic iuxta menſurã delicti eſſet, & plagarum modus, vt dicitur Deut. c. 25. ergo pœna appoſita in lege ex ſe & ex ſua natura, oſtendit, quod ipſa obligat ad culpã. Quod & confirmari poteſt exẽplo illius primæ legis, quã Deus in ſtatu innocentiæ primis noſtris parentibus impoſuit: in qua, qnia eius præuaricatio tam longe grauiſsima erat, acerbiſsimam etiam pœnam comminatus eſt, dicens: In quacunque hora comederis morte morieris. Ex quo factum fuit, vt mors ac cæteræ calamitates & ærumnæ, quę ſi in puris eſſemus naturalibus conditi, non pœnæ, ſed natura nobis eſſent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iuſtitia, qua ab his ſeruaremur incolumes, pœnæ dicuntur & ſunt.

¶Secunda concluſio. Omnes leges etiam pœnales obligant in conſcientia ad culpã, niſi contrariũ explicetur à legiſlatore. Hęc concluſio ſequitur ex priori. Nam ſi pœna appoſita non eſt argumentum, qnod legiſlator noluerit obligare ad culpam, ſed potius, quòd volnerit, vt diximus, manifeſtè ſequitur, qnod leges pœnales obligant ad culpã, niſi contrarium explicetur. 2. Concluſ.

Et ad primum argumentum in contrarium reſpondetur, quòd irregularitas in iudice, aut bigamo nõ eſt pœna. Quanuis enim arceantur à ſacris ordinibus ſuſcipiendis, id non eſt, vt pœna afficiantur, ſed tantùm propter decentiam, & ſignificationẽ. Vnde dico, quòd irregularitas eſt duplex. Vna, quę incurritur ratione delicti; vt quando excõmunicatus celebrat, vel ſuſcipit ſacros ordines. Et hæc eſt vera pœna. Altera, quæ imponitur propter decẽtiam, & ſignificationem, vt in iudice & bigamo. Et hæc non eſt propriè pœna, vt omnes concedunt. Ex quo infertur, quòd quãdo in bulla Cruciatæ datur facultas abſoluendi à quacunq; cenſura eccleſiaſtica, non intelligitur de irregularitate impoſita propter decẽtiam, aut ſignificationem; quoniã hæc nõ eſt propriè pœna, aut cẽſura: ſed tãtũ de ea, quæ cõtrahitur ex delicto. De hac re videndus, eſt Soto in. 4. d. 27. q. 3. art. 1. Ad. 1. Arg.

¶Ad ſecũdũ reſpõdetur, negãdo, ꝙ in lege pœnali legiſlator liberũ faciat ſubditis eligere quod voluerint, ſcilicet, facere quod pręcipitur, vel ſubire pœnã. Sed tãtũ vult, ꝙ ſinguli legi obediãt. Et, vt efficacius moueat eorum animos ad id faciendum adiungit pœnæ metum. Sicut & Dominus Exod. 21. & Leuit. 20. legibus à ſe latis, quas certum eſt obligaſſe in conſcientia, grauiſsimas pœnas appoſuit, vt ſic ſaltẽ pœnæ metu inducerentur ſubditi ad faciendum, vel non faciendum id, quod in foro conſcientiæ ex lege naturæ facere, vel non facere tenebãtur. Qui maledixerit (inquit) patri ſuo, aut matri, morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alterius morte moriatur, &c. Et tamen certum eſt, quòd tam maledicens patri, quam mœchans cum vxore alterius grauiſsimam incurrebant culpam, à qua ex poſitione pœnæ non excuſabantur. Ad confirmationem reſpondetur, quòd iuramentum, vel votum pœnale poteſt fieri dupliciter. Vno modo ſub diſiunctione: vt ſiquis voueat ſe Ad. 2. arg.

non luſurum, vel ſi luſerit ieiunaturum. Et qui hoc modo vouet, vel iurat, ſi poſteà luſerit, non erit reus voti, vel iuramenti: ſed tantum tenebitur ieiunare; quia id ſolũ eſt, quod iurauit. Alio modo poteſt fieri votũ abſolutè de aliqua re. Tamen poſteà iurãs, vt voti, vel iuramenti ſit memor, imponit ſibi aliquam pœnam, ſi iuramentum fregerit, ſubeundam. Et tunc votum illud, vel iuramentum pœnale obligat in conſcientia. Et huius rationis ſunt omnes leges pœnales, quæ abſolutè aliquid, vel prohibet, vel præcipiunt.

1. ſenſus quæſtionis. ¶Sequitur, vt dicamus de quæſtione in ſecundo ſenſu, vtrùm, ſcilicet, leges pœnales obligent transgreſſores in conſcientia ad ſubeundas pœnas. Quæ adhuc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo; vt ſit ſenſus, vtrũ transgreſſores legum pœnalium teneantur in conſcientia pœnam ſubire, cum à iudice fuerint condemnati. Alio modo, vtrùm ante iudicis condemnationẽ teneantur ad pœnam ſubeundam. Et quidem de quæſtione primo modo intellecta facilis eſt determinatio. Nam certum eſt, quòd transgreſſores legum pœnalium poſt iudicis condemnationem, tenentur in conſcientia pœnam ſubire, hoc eſt, tenentur non reſiſtere iudici, aut miniſtris pœnam inferentibus. Et ratio eſt: Nam cum iudex, atque miniſtri iuſtè eas pœnas inferant; ſi ſubditi non tenerentur in conſcientia illas perpeti, daretur bellum iuſtum ex vtraque parte, quod eſt impoſsibile, vt diximus in 1. tom. q. 40. Cæterum, quoniam plures pœnæ ſunt, quæ nõ ſolum in paſsione, ſed etiam in actione conſiſtunt; dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm, quemadmodum poſt iudicis condemnationem tenentur transgreſſores legum pœnalium perpeti pœnam; ita etiam teneantur eam ſibi propria actione inferre. Pro cuius declaratione eſt aduertendum, quòd pœnæ ſunt in multiplici differentia. *Pœnæ ſunt in multiplici differentia.* Quædã enim ſunt, quæ ſine vlla prorſus actione inferuntur: ſed conſiſtunt in ſola paſsione. Quales ſunt excommunicatio, & irregularitas. Et de his non eſt ſermo in præſenti diſputatione. Aliæ pœnæ ſunt, quæ cõſtant partim ex actione, & partim ex paſsione, vt pœna capitis, & pœna exilij, &c. Sed actiones, quæ immiſcentur huiuſmodi pœnis adhuc ſunt duplices. Quædam enim ſunt talis naturę, vt à nemine poſsint commodè exerceri, niſi ab eo, qui pœnam patitur: vt actio, quæ inuenitur in pœna exilij, & in pœna pecuniaria. Aliæ autem ſunt, quæ vel à iudice, vel à miniſtris multò commodius poſſunt exerceri, quam ab eo, qui pœnam patitur. Qualis eſt actio, quæ inuenitur in pœna ſuſpendij, aut capitis.

1. Dictum. ¶Hoc conſtituto dico primò, quòd transgreſſor legis pœnalis poſt iudicis condemnationem tenetur in conſcientia exercere eas actiones, quæ ſunt neceſſariæ ad pœnã ſubeundam, & ab alio, niſi ab ipſo commode exerceri non poſſunt. Itaq; debet nocẽs poſt iudicis condemnationem progredi in locum, quo pœna eſt afficiendus, & similiter debet ſoluere pecuniam, qua mulctatus eſt, & aſcendere ſcalam, ſi fuerit ſuſpendendus. Probatur: Talis tenetur non reſiſtere iudici, aut miniſtris pœnam inferentibus; ſed qui ea, quæ ad pœnam ſubeundam neceſſaria ſunt, & ab alio, niſi ab ipſo commode fieri non poſſunt, recuſaret, illis reſiſteret: ergo peccaret: atq; ex conſequenti tenetur omnia illa facere. *1. Confirm.* *2. Dictum.* ¶Dico ſecundò, quòd transgreſſor legis pœnalis poſt iudicis condemnationẽ non tenetur exercere eas actiones, quæ commodius à miniſtris, quam ab ipſo fieri poſſunt, quamuis ſint neceſſariæ ad pœnam ſubeundam. Itaque non tenetur nodum collo aptare, nec gladium in iugulũ mittere, aut ſibi manus quoquo modo inferre. Et ratio eſt: Nã, cùm huiuſmodi actiones ab alio commodiùs, quam ab ipſo nocente poſsint exerceri, & ad eas illum obligare ſit inhumanum, non videtur dicendũ, quod eas exercere teneatur. *Quæſtio.* ¶Et ſiquis quærat, vtrùm, ſiquis iuſtè à iudice damnaretur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & poſsit illud licitè bibere; non obſtante ſententia aliquorum, partem negatiuam tenentium; quia dicunt, illud eſſe ſibi mortem inferre, quod eſt intrinſecè malũ, reſpõdeo oppoſitũ eſſe lõgè probabilius, atq; verius. *Reſponſio.* Et probatur primò: Bibere de ſe non eſt actio lethalis, quamuis bibere venenum lethale ſit; ſicut nec progredi in locum ex ſe eſt actio lethalis, quamuis progredi in locum neci deſtinatum lethale ſit: ergo ſicut nocens poſt iudicis condemnationem tenetur, & poteſt hoc ſecundum facere: ità etiam & primum. Secundò: Illa pœna nequit executioni mandari ſine iſta actione, quæ ab alio, niſi ab ipſo exerceri nõ poteſt: ergo tenetur eam exercere. De hac re plura erunt dicenda infra q. 69. art. vlt.

An transgreſſores legum pœnalium, ante iudicis condemnationem teneãtur pœnam ſubire. ¶De quæſtione alio modo intellecta, ſcilicet, vtrũ transgreſſores legũ pœnaliũ ante iudicis condẽnationẽ teneãtur in cõſciẽtia pœnã ſubire, maior eſt difficultas. Sed quoniã illam latè diſputauimus in 1. tom. q. 11. art. 4. idcircò ab ea in præſenti ſuperſedebimus. Et ſolùm dicemus illa, quæ ad intelligentiam D. Thomæ fuerint neceſſaria,

ſuppoſito

ſuppoſito prius, quòd non loquimur de illis legibus, quæ decernunt pœnas non latas, ſed ferendas. Nam de his nulla eſt dubitatio, quòd earum tranſgreſſores non tenentur pœnam ſubire ante iudicis condemnationem: ſed de illis, quæ ipſo iure inferunt pœnas, quales ſunt illæ in quibus iſtæ particulæ ponuntur, ipſo facto, ipſo iure, vel quid ſimile. Nam cùm leges pœnales ſint odioſiſsimæ, & ſic iuxta regulam iuris in meliorem partem interpretandæ, quotieſcunque prælatus præcipit aliquid ſub aliqua pœna ſiue excommunicationis, ſiue priuationis, ſiue pecuniæ ſoluendæ, ſemper eſt intelligendus loqui de pœna ſeu excommunicatione per iudicem ferenda, niſi in ipſa lege, aut præcepto dicatur, tranſgreſſores illius ipſo iure, aut ipſo facto, aut nulla iudicis expectata ſententia, pœnas incurrere. Itaque eſt dubitatio, vtrùm tranſgreſſores illarum legum, quæ inferunt pœnas ipſo iure incurrendas teneantur eas in conſcientia ſubire ante iudicis condemnationem. De qua re eſt celebris opinio Caſtri in lib. de iuſta hæreticorum punitione.

Celebris opinio Caſt. cap. 6. & de lege pœnali lib. 2. cap. 8. & 9. Qui vniuerſaliter dicit de omnibus legibus pœnalibus pœnam ipſo iure inferentibus, quòd obligant tranſgreſſores in conſcientia ad ſoluendam pœnam nulla iudicis ſententia expectata. Ex quo infert, quòd hæreticus ſtatim ac incidit in crimen hæreſis tenetur in conſcientia tradere fiſco bona ſua, quorum domino ipſo iure priuatur per cap. ſecundum leges de hæreticis, lib. 6. Eandem ſententiam tenent quam plurimi ex Canoniſtis: quos refert Cordoua lib. 1. quæſtione. 36. Contrariam ſententiam tenent

Sententia D. Thom. D. Thom. atque Caietanus in iſto articulo. Sed pro breui reſolutione huius difficultatis, ſuppoſito quòd ex pœnis, quæ legibus ipſo iure imponuntur, quædam ſunt, quæ in mera priuatione conſiſtunt, vt excommunicatio & irregularitas, aliæ autem ſunt, quæ requirunt aliquam actionem paſſioni adiunctam, ſiue actio ſit ex illis, quæ commodius fiunt à nocente, ſiue ex illis, quæ fiunt commodius à iudice, vel à mini-

1. Dictum. ſtris, dico primò, quod tráſgreſſores legum pœnalium ante iudicis condemnationem incurrunt eas pœnas, quæ in ſola priuatione conſiſtunt. Itaque ſi iudex eccleſiaſticus præcipit aliquid ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, vel ipſo facto incurrendæ, quicunque illam tranſgreditur ante iudicis condemnationem erit excommunicatus. Et idem eſt de irregularitate, ſuſpenſione, & priuatione vocis, tam actiuæ, quam paſſiuæ. Et ratio huius eſt, vt dicit Caietanus in iſto articulo. Quia cum huiuſmodi pœnæ in mera priuatione conſiſtant, ità, vt ad eas inferendas nulla actio requiratur ex parte delinquentis, poteſt eccleſia eas inferre cum ſola notitia criminis, quam habet tranſgreſſor. ¶ Dico ſecundò, quòd tráſ- *2. Dictum.* greſſores legum pœnalium non tenentur in conſcientia ante iudicis condemnationem ſubire eas pœnas, quæ in actione & paſsione conſiſtunt. Probatur: Leges, quia mortuæ ſunt, egent iudice, atque miniſtro, qui eas executioni mandet, ſeuerè animaduertens, quoſcunque tranſgreſſores quantum ipſæ leges patiuntur: ſed nullus poteſt in cauſa propria eſſe ſeuerus, ac rectus iudex: ergo nullus ad legem pœnalem in ſe exequendam eſt rectus miniſter: atque ex conſequenti nullus obligabitur ad ſubeundam pœnam ante iudicis condemnationem. Et confirmatur: Nam eſt ab omni humanitate alienum, quod qui in occulto crimen commiſit ſeipſum condemnet ad iacturam bonorum, vel ad pœnam exilij, aut mortis, & quod ſeipſum perdat futurus iudex, reus, accuſator, & teſtis in cauſa propria. Ex quo fit, vt leges pœnales quantum ad diuerſas partes, quas continent ad aduerſos etiá ſint intelligendæ, quod loquantur. Nam in eo, quòd præcipiunt, nequis faciat hoc, aut illud ſubditos alloquuntur. In eo auté, quòd pœnam confiſcationis bonorum, aut exilij apponunt ad iudices tantum, per quos ſimiles pœnæ veniunt executioni mandandæ, dirigunt ſermonem. Ex eo enim Ariſtot. 5. Ethic. iudicem ad actum appellat: quia ipſius munus eſt lege agere contra reos.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm reus, qui negat veritatem in iudicio, quam fateri tene- *Dubium.* batur, propter quod liberatur à pœna, teneatur in conſcientia illam perſoluere, ac ſi eſſet de ea condemnatus. Dixi notanter, ſi tenebatur fateri veritatem. Nam ſi non tenebatur, certum eſt, nullam eſſe obligationem. Et pro parte affirmatiua ſunt quam maxima argumenta. Primò, iſte homo per *1. Argum.* iniuſtitiam impedit executionem pœnæ, ad quam fiſcus habet ius: ergo tenetur illam reſtituere. Probo conſequentiam: Nam qui per iniuſtitiam impedit ius, aut lucrum alterius, manifeſtè obligatur ad reſtitutionem. ¶ Secundò ſic argumentor: Iſte *2. Argum.* per iniuſtitiam negat veritatem, ex quo ſequitur, quòd non ſoluat pœnas: ergo per iniuſtitiam non ſoluit illas: atque ex conſequenti tenetur ad reſtitutionem. ¶ Tertiò: Si iudex non damna- *3. Argum.* ret iſtum malefactorem ad pœnam lege

 ſtatutam,

ſtatutam; ſi tabellio conficeret ſententiam
falſam; ſi teſtes dicerent falſum teſtimoniũ,
ſi aduocatus patrocinaretur, vt à pœna libe
raretur, vniuerſi tenerẽtur ad reſtitutionẽ:
ergo à fortiori obligatur ipſe reus, qui per
iniuſtitiam impedit pœnæ executionem.

4. Argum. ¶ Quartò: Si iſte non teneretur ad ſolutionẽ
pœnæ, ſequeretur dari bellum iuſtũ ex vtra
que parte, quod nulla ratione eſt dicendũ.
Nam reus poterit tueri bona ſua ſecundũ
iſtam opinionem; & ex alia parte, ſi fiſcus
cognoſceret iſtum negaſſe veritatem, cõtra
iuſtitiam poſſet eius bona occupare; quod
Vlt. Arg. eſſet bellum iuſtum. ¶ Vltimò: Qui occultat,
aut negat veritatem in ſolutione tributo-
rum, continuò obligatur reſtituere: ergo ſi
mili ratione obligabitur ad reſtitutionẽ qui
negauerit veritatem in executione pœnæ.
In contrarium tamen eſt conſuetudo; qua
conſtat neminem ſoluere iſtas pœnas, licet
multi in iudicio veritatem negent.

¶ Pro explicatione huius difficultatis ad-
Reus in iudicio veritatem negans multis eſt iniurius. uertendum eſt, ꝙ reus iniuſtè in iudicio ve
ritatem negans multis eſt iniurius; iudici,
cui obedientiam negat debitam; accuſatori,
quem infamat; ſocijs criminis, qui maiorem
fortè coguntur pœnam ſubire; quam ſi di-
xiſſet veritatem. Et tandem eſt iniurius fiſ-
co, cui pœna eſt applicanda. Et quidem cer
tum eſt; ꝙ iudici tenetur de dãno dato, ſi
propter hoc perdidit bonũ nomen, aut pri
uatus fuit officio, vel aliquid aliud incom-
modum ſubijt. Et idẽ iudiciũ eſt de accuſa-
tore, ſi propter hoc aliquas fecit expenſas,
aut fuit infamatus, vel ꝙ pœnam talionis
ſubiret, fuit compulſus. Atq; adeò idẽ iudi-
ciũ erit, ſi ex negatione veritatis fuiſſet cõ-
demnatus innocens, aut ſocij maiorẽ pœnã
ſubiſſent. Omnium enim iſtorum eſt vna &
eadem ratio, ſcilicet, ꝙ eſt cauſa iniuſta om
nium iſtorũ detrimentorũ, & ſic tenentur
ad omniũ illorũ reſtitutionẽ. Cęterũ de pœ
Negans iniuſtè veritatem non tenetur pœnas ſoluere nis mihi videtur dicendũ, quod negans iniu
ſtè veritatem non tenetur illas ſoluere an-
te iudicis condemnationẽ; & ꝙ ſatis eſt ad
rigorem legis, ꝙ pœnas ſoluat, quando à iu
dice ad id fuerit compulſus. Probatur: Ne-
mo tenetur ſoluere pœnas, niſi condemna-
tus, vt diximus in ſuperioribus: ſed in no-
ſtro propoſito reus non eſt condemnatus:
ergo non tenetur illas ſoluere. Secundò: Po
tiſſima ratio, qua demõſtratur, neminẽ eſſe
obligatum ad ſoluendam pœnam ante iudi
cis condemnationẽ eſt, quoniam aduerſatur
iuri naturali, quod idem homo ſit agens,
& accuſator, & proditor ſui ipſius: ſed hæc
ratio non minus habet locum in eo, qui in-
iuſtè veritatem in iudicio negauit, ſi com-
pellitur ad ſoluendas pœnas; ſiquidem fu-
turus erit accuſator & proditor ſui ipſius:
ergo non eſt dicendum, quòd tenetur illas
ſoluere. Vltimò: Ex oppoſita ſententia ſe-
quuntur quam maxima incõuenientia. Nã
primò ſequitur, quòd qui contra veritatẽ
negant in iudicio ſe luſiſſe, tenentur ſolue-
re pœnas pronuntiatas contra ludentes. Se
cundo ſequitur, quòd clericus negans in iu
dicio crimen, propter quod ſacerdotio erat
priuandus, tenetur continuo beneficium re
ſignare, ante iudicis condemnationem. Se-
quitur tertiò, quòd ſi reus, qui negauit ve-
ritatem eſſet damnãdus pœna perpetui exi
lij, aut carceris, teneretur in conſcientia ire
in exilium, aut ſe perpetuo carceri manci-
pare, antequam à iudice cogeretur. Hæc
autem nullo modo ſunt dicenda: ergo. Nec
illud argumentum eſt validum: Iſte per in-
iuſtitiam negat veritatem, ex quo ſequitur,
quòd non ſoluat pœnas: ergo per iniuſtitiã
detinet pœnas. Sicut non valet: Malefactor
per iniuſtitiam infert violentiã cuſtodi car
ceris, ex quo ſequitur quod non ſoluit pœ-
nas: ergo per iniuſtitiam non ſoluit pœnas.
Nam, licèt iſte non habeat ius ad inferen-
dam violentiam cuſtodi carceris; iure tamẽ
naturali eſt ſibi cõceſſa fuga: qua ſubſequu
ta, iure etiam poteſt non ſoluere pœnas. Et
eodẽ modo dico in noſtro propoſito, quòd
licèt reus non habeat ius ad negandam ve-
ritatem iniuſtè; iure tamen naturæ eſt ſibi
conceſſum, vt non ſoluat pœnas ante iudi-
cis condemnationem, ne ſimul ſit actor, &
reus in propria cauſa. Et per hoc patet ſo- *Ad. 1. & 2. Argum.*
lutio ad primum & ſecundum argumentũ.
Sed eſt aduertendum, quòd poſtquam reus
eſt iam condemnatus ad iacturam bonorũ
ſuorum, vt condemnantur hæretici, in con
ſcientia tenentur nullam illorum partem
occultare. Alioqui erunt habẽdi fures, qui
rem alienam accipiunt inuito domino ra-
tionabiliter. Poſt factam enim cõdemnatio
nem iam illa bona ſunt fiſci, à quo ſine do
mini voluntate iuſtè auferri non poſſunt.

¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, cõ *Ad. 3. arg.*
ceſſo antecedenti negãdo conſequentiã. Iu
dex enim ex officio tenetur dicere ius, & tri
buere, atq; applicare pœnas fiſco. Quod, ni
ſi fecerit tenetur ad reſtitutionẽ nõ in pœ-
nã delicti, ſed, quia dãnum intulit fiſco, nec
ſuum officium fecit. Et idẽ iudiciũ eſt de ta
bellione, aduocato, & teſtibus. Cæterùm
reus, quamuis peccet negando veritatẽ, vti-
tur tamen iure ſuo, non ſoluendo pœnam
quouſque condemnetur. Nullus enim obli
gatur, eſſe miniſter iuſtitiæ, & ſibi pœnam
inferre. Ex quo infero, poſſe aliquando cõ-
tingere

tingere, quòd cauſa principalis non teneatur ad reſtitutionem: & tamen cauſæ minus principales, & adiuuantes teneantur, vt patet in noſtro caſu.

Ad.4. arg.

¶Ad quartum dico, ꝙ reus ante iudicis condemnationem habet bellum iuſtum ex parte ſua. Poteſt enim detinere & tueri bona propria: & ſi fiſcus ea vſurparet ante iudicis condemnationē, peccaret mortaliter, tenereturq; ad reſtitutionem.

Ad vltim.

¶Ad quintum ſimiliter reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam ſoluere tributum non eſt pœna, ſed debitum, vt infra dicemus.

Corollariū pro tranſgreſſoribus legis de frumento non vēdendo vltra taxatū pretium.

¶Ex dictis infertur, quòd ſiquis tranſgrediatur legem de frumento, qua nequis vltra taxatum pretium ſub certa & determinata pœna triticum vendat, ſancitur, non tenetur illam ſubire ante iudicis condemnationem, quanuis teneatur ſtatim reſtituere id, quod vltra taxatū pretium accepit. Hoc enim non ad pœnam, ſed ad materiam iuſtitiæ pertinet. Et oportet quàm maximè Theologum eſſe attentum ad diſcernendū id, quod in lege pertinet ad materiam iuſtitiæ, & id, quod ad pœnā ſpectat. Illud enim ſtatim ante iudicis cōdemnationem eſt reddendum; & hoc non, niſi poſt factam condemnationem. Itaque, ſi ſit lex, quæ præcipiat, vt tritici modius quatuordecim argenteis vendatur, & qui contrarium fecerit ſoluat quinquaginta, qui vendit carius tenetur cōtinuò reſtituere exceſſum iuſti pretij: ob id, ſcilicet; quia accipit pluſquam ex iuſtitia debet habere. Cæterùm ad pœnam non tenetur, niſi condemnatione præcedente; Et idem iudicium eſt de tabellionibus, qui ſtatim reſtituere tenentur, quidquid vltra taxatum pretium acceperint, vtpotè, quod pertinet ad materiam iuſtitiæ, non tamen pœnam pro ſimili tranſgreſsione impoſitā, ſicut nec ille, qui traijcit pecunias aut mercos ab vno regno in alterum, non obſtante quod lex hoc ſub grauiſsimis pœnis prohibeat.

Dubium de deferentibus merces prohibitas.

¶Sed de trajectoribus horum bonorū poſſumus meritò dubitare, vtrùm dato, quòd non teneantur pœnam ſoluere ante iudicis condemnationem, an ſaltim peccēt mortaliter tales prohibitas merces deferētes. Bartholomæus de Medina Salmanticenſis. 1.2.q.106.art. 4. abſolutè tenet partem affirmatiuam.

Sententia Autoris.

Sed ego ad propoſitam difficultatem ſub diſtinctione reſpondeo. Nam vel illæ leges factæ ſunt ad bonum commune regni, ne, ſcilicet, regnū rebus ſibi neceſſarijs careat, aut in proprium commodum eius, qui præeſt. Qualis videtur eſſe illa quę prohibet, ne ſal extrinſecus afferatur, aut illæ, quibus in regnorum confinibus, quæ eidem principi ſubijciuntur, mercium extractores, & commercia prohibentur, non tam in ipſorum regnorum commodum, quàm in proprium quæſtum. Et quidem, ſi leges ſint prioris ordinis, certum eſt, quòd obligant in conſcientia magis; vel minus pro ratione boni communis, quod ex ipſis reſultat, vt in ſuperioribus diximus. Ex quo fit, quòd ſi tempore, quo reſpublica fame laborat, vel bellum imminet, contra præceptū legis, triticum, vel arma extra rempublicā deferantur, deferens peccabit mortaliter, quia in his caſibus res præceptæ maximè conducent ad bonum commune. Cæterū, ſi leges ſint ſecundi ordinis, ordinatæ, ſcilicet, in proprium quæſtum, & in proprium commodum, tantùm abeſt, vt obligent ad mortale, quòd illarum tranſgreſſores nullā culpam committunt. Lex enim, quæ ad bonum commune non ordinatur, non eſt lex, vt optimè docet D. Tho. 1.2.q.90.art.2.& ſic nec obligationem inducit. Huius ſententiæ videtur eſſe Magiſter Soto lib.4. de iuſtitia & iure.q.6.art.4. quanuis ipſe in publicas leges oblatrare nolle dicat.

Sententia iuriſprudētum.

Fuerunt nonnulli ex iuris prudentibus, inter quos præcipuus eſt Dec. cōſil.252.& 269. qui dixerūt Reges & Imperatores de plenitudine ſuæ poteſtatis poſſe à ſuis ſubditis rerū dominium auferre, & ex conſequenti condere leges, quibus ſingulorum bona ad proprios vſus conuertant.

Fundamentum.

Quorum præcipuum fundamentum deſumitur ex illo. 1. Reg. cap. 8. vbi populo Iudæorum regem petenti dixit Samuel: Hoc erit ius Regis: Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis; agros quoq; veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis; ſed & ſegetes veſtras, & vinearum redditus addecimabit; ſeruos etiā veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet; voſque eritis ei ſerui, &c. Ex quo loco videtur colligi Deū tribuiſſe Regi facultatē conuertendi in propria cōmoda omnia ſubditorum bona agros & filios, &c. Et tandem redigendi illos in ſeruitutē. Et confirmatur ex illo Luc. 22. Reges gentium dominātur eorū, inter vos autem non ſic. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Chriſtus ibi conſtituit diſcrimen inter ſecularem poteſtatem, & eccleſiaſticā; & dicit ad regiam poteſtatē pertinere, bona ſubditorum in proprios vſus cōuertere, quod eccleſiaſticæ poteſtati nō licet: ergo Reges ſeculares id poſſunt efficere. Itē: Bona & corpora eorū, qui in bello victi ſunt, iure gentiū ſunt victoris; ità ꝙ victor poteſt illa in quęcunq; vſum cōuertere: ſed Reges bello ſibi ſubiecerūt ꝓuincias: ergo ita ſunt domi

ni bonorum, & corporum ſubditorum; vt poſsint illa in proprios vſus conuertere.

Reges non ſunt domini bonorũ ſubditorũ.

¶His tamen non obſtantibus, dico, quòd aſſerere Reges ità eſſe dominos bonorum ſubditorum, vt poſsint ſibi ea aſſumere, quã do libuerit, eſt falſum; & temerarium, & ſcandaloſum, excogitatumq; ad alendam tyrannidem. Nolumus negare, quòd priuatorum bona ſint reipublicæ, cùm id poſtulat publica neceſsitas. Nam certum eſt, quòd quemadmodum pars ordinatur ad totum, & natura exponit periculo partem pro cõſeruatione totius, ità etiam priuati ordinantur ad rempublicam; & debent pro ſalute publica ſua bona conferre; quòd niſi fecerint poterit princeps eos ad id compellere. Sed quod negamus eſt ſingulorum bona ità eſſe regis, vt poſsit illa aſſumere, & conuertere in vſus ſibi vtiles quãdo voluerit. Probatur primò, ex illo Deut. cap. 17. vbi poſitis pluribus ad formam viuendi pertinentibus, quam Reges obſeruare debent, tandem in fine capitis dicitur. Nec eleuetur cor eius in ſuperbia ſuper fratres ſuos, nec declinet in partem dexteram, aut ſiniſtram. In quo teſtimonio primo eſt aduertendum, quod ſubditi appellantur fratres Regis; & non ſerui, vt hac ratione ſignificetur ad Regem pertinere ſubditorum commoda, vt fratrũ procurare, non autem illorum bona, velut ſeruorum in propriam vtilitatem conuertere. Deinde etiam cum dicitur, quod Rex nõ debet declinare ad dexteram, aut ſiniſtram phraſi Hebraica præcipitur, vt teneat æquitatis certum iter, nec alicui ſuorum ciuium noceat, vt communiter exponũt Doctores: ergo Reges non ità ſunt domini ſubditorum, vt poſsint illorum bona in proprios vſus conuertere. Item Ezech. cap. 46. præcipit Deus principibus, vt nõ accipiant de hęreditate populi per violentiam, nec de poſſeſsione eorum, ſed de poſſeſsione ſua hæreditatem dent filijs ſuis. Inuehiturq; in paſtores, & principes eò quòd ſubditorum bonis pro ſua libidine vterentur dicens cap. 34. Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. Nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis & lanis operiebamini, &c. Pluraque alia ſubdit, quibus apertè docet officium principis eſſe ſubditorũ bona procurare, atque tueri, non autem illorum bona in proprios vſus cõuertere. Itẽ. 3. Reg. c. 21. Elias ex perſona Domini minatur mortem Achaz & Iezabel; eo quòd Naboth agrum paternum eis dare recuſantem interfecerunt, & bona eius inuaſerunt: Sed ſi Reges eſſent Domini bonorum ſubditorũ Naboth iniuſtè agrum denegaſſet; & ex conſequenti iuſtè eſſet à Regibus interfectus: Cuius tamen contrarium conſtat ex ipſo textu; ergo Reges nullum talem dominiũ habent. Item ratione idem probatur: Hac vna re potiſsimum diſtinguitur à tyrannide regia poteſtas, quòd hæc habet pro fine commodum ſubditorum; illa verò propriã vtilitatem: ſed ſi Reges haberent poteſtatẽ, quã Decius cõcedit, finis illius eſſet propria vtilitas, & non ſubditorum fœlicitas: ergo non eſſet regia poteſtas, ſed tyrannis illa, quã reges exercent. Item natura, atq; ratio magis intendunt bonum cõmune, quam priuatũ: ergo ea tantum ratione approbatur à natura regia poteſtas, & vnius dominatio in quãtum ordinatur ad bonũ commune; atq; ex conſequenti ratio docet regiam vtilitatem referendam eſſe ad bonũ cõmune, & non è contra. Prætereà: Si reges verè ſunt Reges, omnem ſuam poteſtatẽ habent à republica, cũ non natura, ſed populi conſenſu tacito, vel expreſſo factũ ſit, vt vnus omnibus præſit: ſed ratio naturalis dictat, quòd nullus populus & nulla reſpublica dederit Regibus plenam poteſtatem, atq; dominium in bona ſubditorum: ergo Reges illã non habent. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Nam quęcunq; reſpublica ſui commodi gratia Regem conſtituit; vt, ſcilicet, Rex ſingulos ciues ab iniuria tueretur, efficeretq; beatos, atq; fœlices, non autem propter principis vtilitatẽ, nec vt eos bonis priuaret. Et confirmatur hoc præcipuè de Regibus Hiſpaniæ. Nã, vt ex hiſtoria conſtat, eo tempore, quo Mauri totam fere Hiſpaniam occuparunt; extincta Gothorũ nobilitate, pauci ex ijs, qui remanſerant, detulerunt principatũ Pelagio, non vt omniũ eſſet dominus, ſed, vt cõmuni conſilio, atq; viribus Mauros debellaret, & amiſſam patriam recuperaret: ergo Reges non habent maiorem poteſtatem in ſubditos. Tandem hoc ipſum probatur ex. l. vlt. C. ſi cõtra ius, vel vtilitatem publicã. Vbi Iuſtinianus præcipit iudicibus, ne legem aliquam à ſe latã, vel pragmaticã in diſceptatione cuiuſlibet litigij patiatur proferri, ſi aduerſam vtilitati publicæ eſſe conſtiterit: ergo intelligebat Imperator, quod ſibi ob nullam cauſam licet violare iura publica, atq; ex conſequenti ſpoliare ciues bonis ſuis, cũ nulla re magis violetur ius commune. Idem etiã intelligebat Iulianus Imperator. Et ſic in quadã ſua Epiſtola dicit, ſuum munus eſſe non cõ plurima ex ſubditis colligere, ſed compluri mum eis prodeſſe. Tandem hoc ipſum probatur ex iuramento, quod ſoliti erant præſtare Reges Hiſpaniæ antequam principa-

Quod rex non ſit dominus bonorum ſubditorũ probatur multipliciter.

tum

tum acciperent, vt conſtat ex Concil. Toletano.8.cap.10. vbi dicitur, quòd nulli Regum liceat principatum ſubire, niſi prius iurent, quod erūt actibus iudices, & vita modeſti, in prouiſionibus rerū parci, & quod nulla vi ac factione ſcripturarum, vel diffinitionum contractus à ſubditis, vel exigāt, vel exigendos intendant; & quod erunt in conquiſitis rebus nō perſpectantes proprij iura commodi, ſed conſulentes patriæ atq; genti. Ex quibus omnibus manifeſtè conuincitur, quam falſè, periculoſè & ſcandaloſè fuerit locutus Decius cum dixit, poſſe Reges, & Imperatores de plenitudine ſuæ poteſtatis à ſuis ſubditis rerum dominium auferre, & condere leges propriam tantum vtilitatem reſpicientes.

Ad fundamentū Decij ex. 1. Reg. ¶Et ad fundamentum ipſius deſumptum ex lib.1. Reg. Reſpondetur, quòd in illo loco non ponuntur ea, quæ Rex iure poteſt facere, ſed quæ per iniuriam interdum efficit, abuſus ſua poteſtate. Quæ omnia ità latè commemorauit Samuel, vt deterreret populum Hebræum contra ſuum morem antiquum Regem petentem; hacq; ratione deſiſtere faceret ab incepto conſilio, viſis & cognitis malis, quæ euenire poterant ex eo, quòd poſtulabant. Ità exponit hunc locum

D. Hieron. D. Hieronymus ſuper. 8. cap. Oſeæ in illa verba; Ipſi regnauerunt & non ex me. Quē communiter ſequūtur omnes ſancti Patres, atq; Theologi, & Clemens lib. 1. recognitionum, & D. Cyprianus lib.8. Epiſtolarum

D. Cypria. Epiſtola.9. Ad aliud ex Luca reſpondetur, quòd ex illo loco potiùs damnatur ratio dominandi gentilium, quam approbatur. Nā Chriſtus propterea vult vicarios ſuos longiſſimè recedere ab illa imperandi forma, quia iniqua eſt, & iniuſta, & per tyrannidē introducta: cùm munus cuiuſcunq; principis tam ſecularis, quàm eccleſiaſtici ſit ſubditorum bona procurare, vt dictum eſt. Ad vltimum reſpondetur, concedendo, quòd Reges in eos, quos iuſto bello vicerunt, & in eorum bona habent poteſtatem, vel plenam, ſi omnino eos ſuperarunt, vel limitatam, iuxta poſitas conditiones, ſi eos acceperunt in deditionem. Nego tamen, quòd omnes Reges bello ſibi ſubiecerunt prouincias, quin potiùs maiori ex parte facti ſunt per electionem, & multitudinis bene placitum. Præter quàm quòd etiam ſi Reges bello ſibi ſubieciſſent prouincias, non tamen ex hoc ſequitur, quòd ipſi ſoli habent rerum dominium, cùm etiam milites, & ſubditi illi, quorum opibus, & viribus bellum geſtum eſt, atque adeò ipſa reſpublica eius nomine geſtum eſt, in partem eius dominij venire debeant. Et ſic conſtat quòd non omnium bonorum dominium habet Rex, ſed tantum eorum, quæ ſibi iure competunt. Hæc dixerim contra Deciū, qui ſuo peſſimo conſilio totum reipublicę ſtatum conatus eſt euertere contra communem Doctorum ſententiam, & contra ſcripturæ, atque rationis autoritatem. Ex quo inſero, nullam legem poſſe principes condere in propriam vtilitatem, quæ vim habeat obligandi in conſcientia, quòd fuit à nobis in principio huius diſputationis propoſitum, atque probatum.

¶De tributis, atque vectigalibus eſt non leuis difficultas, an teneantur ſubditi illa ſoluere ante iudicis condemnationem, vel antequam ab exactoribus, quod illa ſoluāt fuerint requiſiti. *Dubium graue de vectigalibus.* Enricus de Gādauo quodlib.3. quæſtio. 22. & Angelus de Clauaſio in ſumma. verbo. pedagium. quæſtio.1. partem tenent negatiuam. *Sententia Enrici.* Et ratio illorum eſt: Nam exiſtimant eas leges, quæ præcipiunt ſoluere tributa, aut vectigalia, eſſe pœnales, & nullus tenetur pœnam ſoluere ante iudicis condemnationem. Alia tamen eſt cōmunis ſententia Theologorum, & iuriſconſultorum in cap. innouamus. extra de cenſibus. *Sententiā communis.* Qui dicūt teneri ciues, & ſubditos omnes iuſta tributa & vectigalia ſoluere, etiā ante iudicis condemnationem: quòd niſi fecerint, ad reſtitutionem erunt obligati. Hęc eſt ſententia D.Thom. in Opuſc.20. de regimine principum lib.1. cap.12. & in eodē Opuſculo lib.3. cap.5. & 11. & ad Rom.13. lect.1. Sed, vt hæc res perfectè intelligatur plura à nobis erunt dicenda, ſupponendo prius, tanquam certum, quod reſpublica, atque princeps eius autoritatem habens, poteſt imponere & exigere tributum à ſubditis, iuſtis & rationabilibus de cauſis. *Reſpublica atque Rex poſſunt exigere tributa.* Cùm enim nullus militet ſuis ſtipendijs, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 9. & Rex militet pro populo tanquam cuſtos pacis illius, manifeſtè ſequitur, quòd poterit à republica, quam defendit iuſtum tributum petere. Et propter hoc dicebat Paul. ad Rom.13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributū, & cui vectigal, vectigal. Et appellat tributum, debitum, vt hac ratione omnes intelligant, principem habere ius iuſtitiæ ad illud petendū. Et paulò inferiùs: Ideò tributa pręſtatis; miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruiētes, &c. Quaſi diceret: Quia Reges ſeruiūt Deo & populo, ideò tributa præſtatis, hoc eſt, pręſtare debetis. Pro hoc etiā facit illud.1. ad ad Cor.9. Quis paſcit gregē, & de lacte eius nō edit, & Matt.22. dixit Chriſt: Reddite ergo, quę ſunt Cęſaris Cęſari, &c. & loqueba-

loquebatur de pecunia tributi. Matth. etiã capit. 17. cùm exactores tributi peterent à Petro didragma, quæſiuit Chriſtus; Reges terræ à quibus accipiunt tributum, vel cenſum à filijs ſuis, an ab alienis? & reſpondit Petrus; Ab alienis, Liberi ergo ſunt filij, dixit Chriſtus; nec condẽnauit principes tributa exigentes: poſſunt ergo illud iuſtis ac rationabilibus de cauſis petere, & contrariũ dicere eſt aperta hæreſis.

Subditi nõ debent negare tributum iuſtũ regi petẽti.

Ex quo similiter conuincitur: quòd principe petente tributum cum cauſa rationabili, ſubditi nec poſſunt, nec debent illud negare, aut reſiſtere; alioqui daretur bellum iuſtum ex vtraque parte, quod eſt impoſsibile. Præterquã quòd etiam teſtimonia, quæ dicunt principes poſſe tributa imponere, potiùs præcipiunt ſubditis vt illa ſoluant, vt patet ex ijs, quæ adduximus. Itaq; hoc certum eſt.

Pũctus difficultatis.

¶ Sed cùm ſint varia genera tributorum diuerſis ex cauſis impoſita, dubium eſt, vtrũ omnia illa ſint iuſta, atq; ſoluenda in foro conſcientiæ ante iudicis condemnationẽ, vel antequàm ab exactoribus petantur.

Tria requiruntur vt tributa ſint iuſta.

Ad cuius rei explicationem eſt aduertendum primò quod ad hoc, vt gabellæ, vel tributa iuſta ſint tria ad minus requiruntur, ſcilicet, autoritas, cauſa & forma. Autoritatem illa imponendi habent Imperator, Papa, Cõcilium, Rex, & antiquiſsima conſuetudo, de cuius initio nulla eſt memoria, vt declarat Inno. Papa in cap. ſuper. quibuſdã. de verb. ſignific. Vbi habetur: Duximus declarandũ illa eſſe pedagia, guidagia, ſalinaria, interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranenſis conſilij largitione conceſſa, vel ex antiqua conſuetudine à tempore, cuius non extat memoria, introducta. Idem habetur in cap. innouamus. de cenſibus. Sed eſt aduertendum, quòd habet locum in hoc præſcriptio iuxta communem Doctorum ſententiam. Ex quo fit, vt multę ciuitates, aut populi, aut domini temporales iura principis in hac re præſcripſerint, vt poſsint nouas gabellas imponere, quod ius ex antiquiſsima conſuetudine eas imponendi acquirere potuerunt. Secundum requiſitum iuſti tributi eſt cauſa, quæ eſt neceſsitas, vel vtilitas publica. Non enim talia imponenda ſunt, ob principis ſeu domini priuatam vtilitatem, quandoquidem non populus propter Regem, ſed Rex propter populum eſt inſtitutus. Poſſet tamen tanta eſſe principis aut domini inopia, cui communes redditus non ſufficerent, vt pro ſua ipſius debita ſuſtentatione ſubditis gabellam imponere eſſet licitum. Sed tunc hoc non tam in priuatam domini vtilitatẽ, quam in totius regni, ſeu reipublicæ vtilitatem redundare eſt dicendum. Maximè ſi rex in eam inopiam incidit rem ſui regni vtiliter agendo, bello, ſcilicet, pro regni defenſione habito, aut alia ſimili de cauſa, quæ ad regni vtilitatem pertinet.

Non maiores gabellæ ſunt imponendæ quã cauſa exigit.

Et eſt ad aduertendum, quòd non maiores gabellę ſunt imponendæ, quàm cauſa, propter quam imponuntur exigit. Alioqui in ea parte, qua excedit, iniuſta erit exactio ob cauſæ iuſtę defectum, & exceſſus veniet reſtituendus, vt habetur in cap. quia plerique. de immunita. eccleſia. Vbi extorta vltra quam cauſa exigit, reſtitui mandantur, & tantundem pauperibus reddi. Tertium requiſitum iuſtorũ tributorum, eſt forma, vt ſcilicet, talia æqualiter ſecundum proportionem geometricã ſubditis imponantur, attenta ſingulorum facultate. Et his tribus conditionibus exiſtentibus gabellæ, atque tributa erunt iuſta. Altera autem illarum deficiente, quòd etiam tributa ſint iniuſta erit neceſſe.

Tributa nõ debent imponi exemptis, quales ſunt clerici.

¶ Eſt etiam tanquam primum principiũ ad tributorum iuſtitiam pręſupponendum, quod non imponantur perſonis reipublicæ exemptis, quales ſunt eccleſiaſtici reſpectu tributorum laicorũ, iuxta illud Matth. 17. Liberi ſunt filij, ſcilicet, à tributo, de quo ibi erat ſermo. Vnde Geneſ. 47. dicitur de Ioſeph, quòd fecit tributariam totam Ægyptum, vna excepta terra ſacerdotali. Hoc etiam diſponunt multæ leges ciuiles relatæ in cap. generaliter. 18. quæſt. 1. & leges particulares huius regni in noua Recopilatione lib. 9. titul. 28. leg. 6. & 7. Et in iure canonico etiam præcipitur ſub excõmunicationis ſententia, ne laici tributa imponant clericis, vel ab eis illa exigant, niſi fortè de licentia Papæ, vt patet ex cap. non minus. & ex cap. aduerſus. de immunit. Eccleſ. & ex cap. nouerint. de ſententia excommunicationis. & ex cap. quanquam. de cenſibus. in 6. quæ excommunicatio reſeruata eſt pontifici in Bulla Cœnæ Domini. Verum eſt tamen, quòd non gaudent his priuilegijs clerici minorum ordinum, qui beneficia actualiter non habuerint, nec alij clerici; quo ad illas res, quas emunt, aut vendunt ad mercaturam exercendam, vt patet ex legibus regni citatis, & ex alia noua lege nuper edita per Philippum. II. quæ habetur lib. 1. Recopilat. titulo. 4. leg. 2. quibus conſonat lex. 6. & 7. Partita. 5. Vbi videndus eſt Gregorius Lopez, verſiculo, Clerigo, & Nauarro in Manuali cap. 17. numero. 201. & Medina. C. de reſtitutione. quæſtione. 15. qui latè diſputat an hæc exemptio clericorum à tributis laicorũ

ſit

ſit de iure diuino. Et concludit rectè, quòd non, licèt ſit illi valde conſona. Sunt etiã

Res exẽptæ à tributis.

aliquæ res exemptæ à tributis, ſcilicet, illæ, quas quis emit, aut vendit pro vſu vitæ, & familiæ, vt patet ex lege parti, modo citata, & ex lege vnic. Codice de vectigalibus, vbi ſub pœna capitis prohibetur, quod nullus de his rebus tributũ accipiat. Vnde Caietanus in ſumma. verbo. vectigal. & Ledeſma in ſecunda, parte quarti, quæſt. 18. art. 3. dubio. 10. vniuerſaliter dicunt, iniuſtũ omnino eſſe, & nulla ratione ferendum tributum, quod ſupra his rebus fuerit impoſitũ. Imo Hoſtienſis dicit, quòd nulla conſuetudo in contrarium aliquid valebit, quia erit irrationabilis. Cæterũ conſuetudo totius ferè Chriſtiani orbis tenet contrariũ. Nec videtur negandum, quòd ex cauſa vrgenti, & valde neceſſaria reipublicæ ſupra huiuſmodi poſsit imponi tributum, vt bene Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 5. artic. 2. & Syluest. verbo. Gabella. 3. quæſt. 5. cum alijs pluribus. Et ità de facto ſæpe videmus poni tributũ, quod vulgò vocatur, ſiſſa, circa carnes, vinum, piſces, &c. Et licet Caſtro de lege pœnali, lib. 1. cap. 5. cenſeat hoc tributum eſſe iniuſtum, quia per illud non plus ſoluit, qui plus habet, ſed qui pluribus indiget, non tamen eſt damnandum; quia vix poteſt reperiri cõmodior via ad ſucurrendum publicis neceſsitatibus, vt rectè docet Medina loco citato.

Nomina tributorum.

¶Secundo notandum, quôd quanuis Sũmiſtæ ex iuris prudentibus innumera nomina tributorum multiplicent, vt refert Syluester in ſumma. verbo. Gabella; illis tamen omnibus cum ſuis interpretationibus omiſſis, dico, quòd Gabella aliquando ſoluitur de bonis ab homine poſſeſsis, idque iuxta ſubditorum facultatẽ, & dicitur collecta. Aliquando de bonis venditis, eamque ſoluit venditor, & dicitur vulgariter, alcauala. Aliquando de bonis emptis, & illam ſoluit emptor de rebus ad cibum, & potum pertinentibus, & dicitur, aſsiſium. Aliquando de bonis, quæ per certum locum portãtur, ſeu vehuntur, & dicitur vectigal, ſeu guidagiũ, ſeu pedagium. Aliquando de bonis ex mari acquiſitis, & dicitur theloneum. Aliquando de bonis inuentis, ſeu aliter conquiſitis, quæ varias habent nuncupationes. De quibus omnibus certum eſt, quòd ſi iuſtè fuerint poſita illa ſoluenda erunt in conſcientia, ſecus autem ſi iniuſte. Alius modus ga-

Quæ gabella dicatur cenſus.

bellæ ſolitus erat antiquitus ſolui, qui appellabatur, cenſus, à cenſendo; ideo dictus, quia ad illum ſoluendum, quòd facultates recenſerentur, erat neceſſarium, vt inde tributum pro vniuſcuiuſque ſubſtantia ſolueretur, vt notatur in leg. forma. ff. de cenſibus. Cæterùm nunc peculiariter cenſus illã ſolam penſionem ſignificat, quam ſubditi viritim pro capite Regi exhibent. Et eſt illa, de qua Iudæi Matth. 22. Chriſtum ſciſcitabantur, quærentes; an eſſet licitum cenſum dari Cæſari, an non? Alia enim tributa, quæ principes pro defenſione, & gubernatione reipublicæ imperabant, nihil tribuere recuſabant, ſed recuſabant cenſum. Ideò quod hic ſubiectionem ſignificabat, à qua ſe liberos, tanquam filios Abrahæ, profitebãtur, iuxta illud, quòd dicebant Ioan. 8. Nos filij Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam. Principes Chriſtiani rarò, aut nunquam iſtum cenſum petunt ob id, quòd nec ad ſumptus publicos, nec ad ſtatus conſeruationem eſt neceſſarius. Et præterea; quia in principe illum exigente quandam imperandi elationem, & ſuperfluam habẽdi pecunias cupiditatem ſignificat, principes Chriſtianos minime decentem.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio: Si aliquod tributum imponitur à Rege, quod cum cauſas habeat iuſtas, honeſtum quoque eſt, æquum, & tolerabile; tenetur ſubditi in conſcientia illud ſoluere, eſto non exigatur à publicano, ſi lex hoc præcipiat. Probatur: Leges obligant in foro conſcientiæ, vt ſupra diximus, quantum ad id, quod præcipiunt, quanuis non quantum ad ſolutionẽ pœnæ ante iudicis condemnationem: ſed illæ leges, quæ præcipiunt tributa ſoluere cũ conditionibus poſitis, ſunt iuſtæ nec numerandæ inter pœnales quantum ad id, quod eſt, vt tributum ſoluatur: ergo obligant in conſcientia, & tenentur ſubditi illas ſeruare. Secũdò. Debitores decimarum tenentur eas ſoluere clericis, eſto non exigantur ſola lege humana Eccleſiaſtica ad id obligante, quia iuſta eſt, & in Eccleſia recepta; nec de hoc vnquam aliquis dubitauit: ergo pari ratione vectigalia iuſta tenentur ſubditi ſoluere antequam exigantur, ſi lex illud intendit. Probo conſequentiam: Nam non eſt minus iuſta hæc lex, quàm illa, cùm non minus debeatur principi condecens penſio, atque ſuſtentatio, quàm Eccleſiaſticis.

1. Cõcluſio

¶Secunda concluſio: Vbi eſt conſuetudo, quòd vectigalia, ſeu gabellæ non ſoluantur, niſi petita, quicunque palam tranſit via recta, cum ſuis mercibus, aut eas vendit ſine fraude & dolo, nec aliquis apparet publicanus, qui ea exigat non tenetur ad reſtitutionem, eſto prædicta tributa non ſoluat, ſed ſi venerit quæſtor, & quærit ab illo, an vendiderit, tenetur dicere verum, nec po-

2. Cõcluſio

teſt id celare. Probatur: Leges tributa, aut gabellas imponentes, quanuis ad eorum ſolutionem etiam antequam exigãtur poſsint obligare in conſcientia, vt diximus in prima concluſione, conſuetudo tamen poteſt legẽ interpretari, & veterem abrogare, & inducere nouam ſine noua præceptione, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ergo iſta cõſuetudo erit ſufficiens ad hoc, vt nullus teneatur ſoluere gabellas, niſi petitas. Leges enim, quę quemadmodũ à principe inſtituũtur, ità etiam ab eodem interpretationem accipiunt, dupliciter poſſunt interpretari. Vno modo verbis illas declarando. Alio modo factis, in quantum publicis moribus, recepta conſuetudo principe vidente, & conſentiẽte, manifeſtè oſtendit, volũtatem eius eſſe, quòd leges à ſe latæ tali, aut tali modo intelligãtur; Non quidem, vt iacent, ſed, vt exequi permittũtur. Sed eſt aduertẽdũ, quòd ad hoc, vt cõſuetudo leges poſsit interpretari, duo requiruntur. Vnũ eſt, quòd cõſuetudo ſit adeò recepta, vt neminẽ poſsit latere. Talis enim in iure proprie dicitur cõſuetudo, vt conſtat ex diuo Iſidoro, & refertur in Decretis. d. 1. Vnde quãuis aliquid à multis frequẽter obſeruetur, occultè tamẽ, & ita vt probabile ſit illud ad notitiã principis nõ peruenisſe, talis cõſuetudo nõ poterit leges interpretari. Secũdum, quod requiritur, eſt, quod princeps formaliter, vel interpretatiue approbet eum modum ſeruandæ legis, quẽ conſuetudo induxit. Quod quidem tunc erit, quando cognita conſuetudine nõ puniret legis tranſgreſſores, etiam ſi in iudiciũ deferrẽtur. Nam quanuis princeps ſciat ſuas leges non ſeruari, nec etiam puniat tranſgreſſores, niſi quãdo accuſantur. Hæc indulgentia non erit ſufficiens argumentum ad oſtendendum, quod princeps eam conſuetudinẽ approbet, vel formaliter, vel interpretatiue. Cum talis indulgẽtia oriri poſsit, vel ex negligentia principis, vel ex quadam animi leuitate, & non ex voluntate, quam habet talem conſuetudinem approbandi. Ex quo infero primò, quòd conſuetudo optimè interpretata eſt legem de ieiunio. Quanuis enim lex antiqua fuerit, vt ſemel tantum in die cibus ſumeretur, idque poſt horam nonam, hoc eſt hora tertia poſt meridiẽ, conſuetudine tamen iam introductum eſt, vt tempore ſerotino aliquid cibi ſumatur & quòd in eiſdem diebus cibum ſumere poſsimus ante horam nonam: vnde id facere nullum erit peccatum. Infero ſecundo, quòd quanuis crebra conſuetudine à tabellionibus, & ſtabularijs ſit receptum exigere aliquid vltra pretium taxatum à republica, hæc tamen conſuetudo non habet vim leges interpretandi; vnde in cõnſcientia tenentur nihil amplius accipere. Et ratio eſt: Nam quanuis id frequentiſsimè fiat, principe vidente & conſentiente, quia tamen quotieſcunque aliqui huiuſmodi tranſgreſſores deferuntur in iudicium puniuntur iuxta leges impoſitas, dicendum eſt quòd princeps, nec formaliter nec interpretatiuè talem conſuetudinẽ approbat, quod requiritur ad hoc, vt poſsit leges interpretari.

Quæ ſint neceſſaria, vt conſuetudo poſsit legẽ interpretari.

Cõſuetudo interpretata legẽ de ieiunio.

Nota pro tabellionibus.

¶Tertia concluſio: Omnes tenentur tributa, atque gabellas ſoluere (modò iuſta ſint) etiam antequam ab exactoribus exigantur, quod niſi fecerint reſtitutioni erũt obnoxij: Itaque non puto eſſe conſuetudine receptum, quòd talia tributa maximè illud, quod vulgò dicitur, alcauala, nõ reddantur, niſi petita. Probatur: Contrarium facientes ſeuerè à iudicibus puniuntur. Et prætereà: hæc conſuetudo non ſoluendi tributa, niſi petantur plurimos latet: ergo non habet vim interpretandi leges: atq; ex conſequenti erunt intelligendæ, vt iacent, obligabuntque in conſcientia, etiam ante exactionem. Magiſt. Soto, lib. 3. de iuſtitia & iure. q. 6. ar. 7. vbi pluribus nititur alcaualæ gabellam honeſtare, iuſtamque oſtendere, dicit hoc forſan moderamine eſſe vtendum, quod cum res venduntur, quæ nõ ſunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad ſoluendũ quærere, ſed ſatis erit ſoluere, dum ab illis petitur dummodo vẽditores nõ vtantur fraude, & dolo ſe occultent, quod etiam repetit lib. 4. q. 6. art. 4. Sed huius dicti ego rationem non inuenio: niſi forte excuſari dicantur ex paruitate materiæ. Sed hoc non eſt peculiare moderamen huius legis. Præterquam, quòd tantum poteſt eſſe nocumentum ſubſequutum ex illa parui pretij rerum venditione, vt ratione damni illati teneantur omnes ad reſtitutionem, ac ſi rem magni pretij vẽdidiſſent. Sicut dici ſolet de illis, qui ſingulos racemos accipientes totam vineam deuaſtarunt, ex quo grauiſsimum damnũ domino fuit ſubſequutum. Quapropter verum exiſtimo, quòd niſi ex grauitate, & iniuſtitia tributi, excuſentur ſubditi ab illius ſolutione ante exactionem, ex conſuetudine excuſari nõ poterunt. Et quando tributum eſt iniuſtũ, etiã ſi fraude & dolo, ab illius ſolutione liberẽtur, ad nullã erũt obligati reſtitutionẽ. ¶Si quis autem quærat, quid ſit faciendũ quãdo eſt dubiũ de iuſtitia tributi, & ſunt rationes probabiles pro vtraque parte, reſpondeo, quòd, ſi tributum fuerit antiquum, & longa conſue-

3. Cõcluſio

Sententia Soti de ſolutione alcauala.

Sententia autoris.

Quæſtio.

Solutio.

conſuetudine receptum, non obſtante hoc dubio erit in conſcientia ſoluendum, vt docet Caſtro lib.1. de lege pœnali, cap.10. Et ratio eſt: Nam Rex eſt in poſſeſsione talis tributi exigendi, & in dubijs melior eſt conditio poſsidentis. Cæterum ſi tributum de nouo imponatur, & ſit dubium de illius iuſtitia, non tenebuntur ciues in conſcientia illud ſoluere. vt dicunt Gabriel in.4. diſtin. 15. quæſt, 5. artic. 2. & Medina quæſtio.13. propter eandem rationem. Nam tunc ciues ſunt in poſſeſsione ſuarum rerum, & in dubijs melior eſt conditio poſsidentis. Et præterea: Quia noua tributa ſemper præſumūtur iniuſta in iure, niſi conſtiterit de contrario, vt patet ex cap. quanquam de cenſibus in.6. Nec obſtat illud axioma commune, In dubijs præſumendum eſt pro ſententia, vel mandato ſuperioris: quia hoc intelligitur, quando non agitur de intereſſe ipſius. Hinc ſequitur, quòd quando tributum antiquum de nouo augetur, & eſt dubium an tale augmentum ſit iuſtū, non tenentur ciues, quo ad illud exceſſum, licet teneantur quo ad antiquum.

Dubium de legibus venari, piſcari & ligna ſcindere interdicitur. ¶Eſt aliud dubium huius articuli proprium, de legibus & ſtatis, quibus ſcindere ligna, venari, atque piſcari in certis locis, & temporibus interdicitur, an obligent in conſcientia, ad incommodum ex tali venatione, aut piſcatione, aut lignorum ſciſsione ſubſequutum ſtatim ſoluendum, & ad pœnam poſt latam iudicis ſententiam. Ad cuius explicationem eſt aduertendum primò, quòd piſcari, venari, & ſcindere ligna, aliquando interdicuntur iuſtè, & aliquando iniuſtè: iuſtè quidem, quando fit ex rationabili cauſa. Quæ poteſt eſſe triplex. Prima, *Quando venari, piſcari & ligna ſcindi interdicantur iuſtè, & quādo iniuſte.* quando hæc interdicuntur ob cauſam, & vtilitatem publicam, ne, ſcilicet, feræ, aut aues omnino pereant, ſed illarū ſuppetat copia. Et hac ratione iuſtè fuerunt poſitę leges interdicentes venationem, aut piſcationem in illis temporalibus, in quibus tam feræ quàm piſces ſuos fœtus edunt. In multis etiam locis ob hanc eandem cauſam prohibetur ſciſsio lignorum, ne, ſcilicet, ſyluæ, quæ maximè neceſſariæ ſunt ad bonum commune, omnino pereant. Secundo, interdicuntur iſta iuſtè ex cauſa, vt ità dicam, principali, vt, ſcilicet, Rex, aut princeps, aut Magnates, quæ ſua ſtudia in rempublicam inferunt, habeant aliquod ſolatium, quo proprios animos relaxent. Sed eſt aduertendum, quòd loca ob hanc cauſam conceſſa, aut interdicta debent eſſe pauca, nec debent omnibus ea æqualiter licere. Plura enim licent principi, quàm alijs, ſiue Ducibus, ſiue Comitibus, & pauciora viris ex claſſe inferiori. Tertia cauſa iuſtæ interdictionis eſt, proprietas: quia, ſcilicet, flumen, vel ſylua, quæ interdicitur eſt propria interdicentis. Dominus enim vniuſcuiuſque fundi iuſtè poteſt interdicere, ne quis illum piſcationis, aut venationis, aut ſciſsionis lignorum gratia ingrediatur, vt habetur Inſtituta. de rerum diuiſione. & ff. eodem titulo. Iniuſtè vero interdicuntur hæc omnia, quotieſcunque, ſine aliqua ex ſupra dictis cauſis prohibentur. Itaque triplex tantum poteſt eſſe cauſa iuſtæ prohibitionis, ſcilicet, bonū cōmune, recreatio Magnatum, & particularis proprietas.

Loca in quibus piſcatio vel venatio interdicitur poſſunt eſſe multiplicia. ¶Secundò, eſt aduertendum, quòd ſylua, in qua ligna ſcindere, aut venationi intendere, interdicitur, & etiam flumen, in quo prohibetur piſcatio, vel pertinet ad propriam rempublicam, vel ad alienam, vel ad priuatam perſonam. Rurſus animalia, quæ capi prohibentur, aut ſunt de genere quadrupedum, aut aues; & prætereà, aut ſunt feræ, aut manſuetæ, vel partim ſunt feræ, & partim manſuetæ, vt columbæ. Et denique, aut illa animalia capiuntur intra ipſa loca, vel extra. Nam ſingula ex his peculiarem habent rationem. Tertiò eſt aduertendum, quòd quemadmodum iſta poſſunt iuſtè & iniuſtè interdici; ità etiam & pœna, quæ tranſgreſſoribus imponitur interdū poteſt eſſe æqua, & interdum iniqua. Æqua quidem erit, ſi fuerit pecuniaria, iniqua verò ſi fuerit corporalis. Nam, quia qui cædunt ligna in aliena ſylua ex communi gentium conſuetudine, non perinde habentur fures, ac ſi in alienam domum ingredientes, pecunias ſurriperent; fit, vt ex eodem iure gentium non in corpore, ſed in pecunijs luere debeant.

1. cōcluſio. ¶His conſtitutis ſit prima cōcluſio: Qui ligna cædunt, vel venantur, vel piſcantur in alieno loco iuſtè prohibito, tenentur ad pœnam legis, ſed non antequam ſint comprehenſi. Probatur: Nam lex nō obligat ad pœnam ante iudicis condemnationem.

2. cōcluſio. ¶Secunda concluſio: Qui ligna cædit in loco iuſtè prohibito, proprio tamen ſuæ reipublicæ, male facit, & ob id tenebitur ad pœnam legis, quando fuerit conuictus: non tamen tenetur in conſcientia aliquid reſtituere. Probatur: Iſte nihil accipit de alieno, ſed de ijs, quæ communia ſunt: non eſt autem veroſimile, quòd reſpublica voluerit eum obligare ad reſtitutionem, niſi in caſu, quo faciat magnam ſtragem, tunc enim reſtitutioni erit obnoxius, vt cōmuniter dicunt Doctores: ergo.

3. Cōcluſio ¶Tertia concluſio: Qui lignantur, venātur

tur, aut piſcatur nõ in loco ſuæ reipoblicæ, ſed in alio ei proximo, aut vicino, cuius habitatores idem facere conſueuerunt in loco ſuæ reipublicæ, non teneotur ad reſtitutionem earum rerum, quas acceperint. Probatur: Nam illa oppida vicina, quæ mutuò prædas agunt, tacito quodam conſenſu videotur ſibi ea condonare, dummodo pœnã ſoluant, quando in præda capiuntur; aliudque dicere eſſet coodemnare penè infinitos homines, qui vix abſtinere poſſunt à ſimilibus mutuis prædationibus, aut venationibus.

4. Cõcluſio. ¶Quarta conclusio: Qui ligna cædunt in ſylua prorſus aliena, proculque poſita à finibus ſuæ reipublicæ, ſiue ſit alicuius communitatis, ſiue alterius priuatæ perſooæ, tenẽtur io conſcientia ante iudicis condemnationem ad reſtitutionem eius, quod acceperunt. Probatur: Nam acceperunt alienũ inuito domino rationabiliter.

5. Cõcluſio ¶Quinta cooclusio: Qui piſcantur, aut venantur in loco prorſus alieno, niſi is locus ſit cinctus muris, nõ tenetur ad reſtitutionem eius, quod acceperunt. Itaque non eſt idem iudicium de arboribus, quas terra fert, & de animalibus, quæ ipſa ſe alunt, ac ſubinde mutant locum. Et ratio eſt: Nam cum ille, cuius eſt ſylua, non ità cẽſeatur dominus animalium, ac arborum, fit, vt non tãtam faciat iniuriam animalia accipiens, quãta faceret ſciſſor lignorum, & ſic inæqualiter tenentur ad reſtitutionem. Dixi notanter dummodo locus non ſit mutatus. Nam qui piſcatur in alterius piſcina, aut venatur in agro muris cincto, non planè excuſatur à reſtitutiooe rei acceptæ, cum piſces atq; feræ illic conteotæ verè ſint domioo ſubiectæ prope eodem modo, ac ſi eſſent cicures. Dixi prope eodem modo; nam non ſunt planè cicures. Cuius rei ſignum eſt, quod, licet eas capere cum vagentur extra ſeptum loci, quod non liceret, ſi eſſent planè cicures.

6. Cõcluſio ¶Sexta concluſio: Feras aues, etiam in terris alterius muris cinctis accipere licet, nec qui accipiunt aliquam tenentur facere reſtitutionem. Probatur: Nam cùm iſtæ aues liberè vagentur nullo proprio loco contineri dicuntur.

7. Cõcluſio ¶Septima concluſio: Qui aues partim feras, & partim cicures, quales ſunt columbæ acceperit intra terminos à lege præſcriptos ad reſtitutionem tenetur: ſi autem eas acceperit extra terminos, nihil tenetur reſtituere. Et ratio eſt: Nam intra termioum à lege præſcriptum habentur cicures, iuxta terminum autem habentur tãquam feræ. Ex quo fit, vt interdum qui illas occidit teneatur ad reſtitutionem, & interdum, non. Eſt tamẽ huic concluſioni moderatio adhibẽda, ſcilicet, quòd qui habet ſata iotra terminum à lege præſcriptum, ſi inueoerit columbas ſata cooculcãtes poterit eas licitè capere, nec tenetur ad reſtitutiooem. Vnicuique enim licitum eſt proprium damnum propulſare, quòd niſi captis columbis commode fieri non poteſt.

Argumentum cõtra 7. cõcluſio. ¶Sed cootra iſtam concluſionem eſt argumentum: Qui erigunt huiuſmodi columbaria peccant mortaliter, quia faciunt iniuriam ijs, qui habent agros circumcirca, quorum ſata à columbis neceſſe eſt deuaſtari: ergo qui illas capit, ſiue iotra terminum, ſiue extra oon peccat, quin potius propulſat cõmunem iniuriam; atque ex conſequenti ad nullam tenetur reſtitutionem.

Reſponſio. ¶Pro ſolutione eſt aduertendum, quod Caietanus in ſumma. verbo. columbarium, affirmat, quòd qui ſtatuunt columbaria in loco alijs pernicioſa peccant mortaliter, propter rationem argumenti. Cæterum, quoniam leges id concedunt potius videtur diſtinguendum, ſcilicet, quod dominus columbarij, aut ſuppeditat columbis ſufficiens pabulum, aut ſecus. Si ſuppeditat, videtur poſſe erigere columbarium ex legum conceſsione; & qui huiuſmodi hominis columbas caperet teneretur ad reſtitutionem: nam de hoc tantũ loquitur noſtra concluſio. Si autem nõ ſuppeditat cibum, & ob id columbæ ſatis circunſtantibus inferunt graue damnum, vnicuique erit licitum eas capere, ſine obligatione reſtitutionis, vt rectè probat argumẽtum. De hac re eſt videndus Syluester. verbo. reſtitutio. 3. §. 4. & Soto lib. 4. de iuſtitia quæſt. 6. art. 4.

8. Cõcluſio Octaua concluſio: Quando quis lignatur, venatur, aut piſcatur in ſylua, aut fluuio iniuſtè prohibito, nec tenetur aliquid reſtituere, nec pœnam ſoluere, etiam poſt iudicis condemnationem. Et ratio eſt: Nã cùm iſte nullum peccatum contra iuſtitiã committat, quin potius iniuſtè ſupradicta prohibeos contra illam faciat; manifeſtè ſequitur, quòd nec ante, nec poſt iudicis cõdemnationem alicui erit obnoxius reſtitutioni.

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm aliquis debeat reſtituere quod non abſtulit.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd aliquis debeat reſtituere, quod non abſtulit. Ille enim qui damnũ infert alicui, tenetur damnum remouere. Sed quando aliquis

quis damnificat aliquem vltra id quod accepit: puta, cum aliquis effodit ſemina: damnificat eum qui ſeminauit in toto ta meſſe futura. Et ſic videtur quòd teneatur ad eius reſtitutionem: ergo aliquis tenetur ad reſtitutionē eius quod non abſtulit.

2 ¶ Præterea, Ille qui detinet pecuniā creditoris vltra terminum præfixum: videtur eum damnificare in toto eo, quod lucrari de pecunia poſſet: quod tamen ipſe non aufert: ergo videtur quòd aliquis teneatur reſtituere, quod non abſtulit.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia humana deriuatur à iuſtitia diuina. Sed Deo debet aliquis reſtituere plus quàm accepit ab eo: ſecundum illud Matthæi. 25. Sciebas quod meto, vbi non ſemino: & cō grego vbi non ſparſi: ergo iuſtum eſt, vt etiam reſtituat homini aliquid quod non accepit.

¶ Sed Contra eſt, quod recompenſatio ad iuſtitiam pertinet in quantum æqualitatem facit. Sed ſi aliquis reſtitueret quod non accepit, hoc non eſſet æquale: ergo talis reſtitutio non eſt iuſtum quod fiat.

¶ Respondeo dicendum, quòd quicumque damnificat aliquem, videtur ei auferre id in quo ipſum damnificat. Damnum enim dicitur, ex eo quod aliquis minus habet quam debet habere, ſecundum Philoſophum in quinto Ethicorum. * Et ideo homo tenetur ad reſtitutionem eius, in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis damnificatur dupliciter. Vno modo quia aufertur ei quod actu habebat: & tale damnum eſt ſemper reſtituendum, ſecundum recompēſationem æqualis, puta, ſi aliquis damnificet aliquem diruens domum eius, tenetur ad tantum quātum valet domus. Alio modo ſi damnificet aliquem impediendo ne adipiſcatur quod erat in via habendi. Et tale damnum non oportet recompenſare ex æquo, quia minus eſt aliquid habere virtute quàm habere actu. Quia autem eſt in via adipiſcendi aliquid, habet illud ſolum ſecundum virtutem, vel potentiam, & ideo ſi redderetur ei, vt haberet hoc in actu, reſtitueretur ei quod eſt ablatum non ſimplum ſed multiplicatum: quod non eſt de neceſsitate reſtitutionis, vt dictum * eſt. Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundum conditionem perſonarum & negotiorum.

Lib. 5. c. 4. tom. 5.

Ar. præced.

¶ Et per hoc patet reſponſio ad primum, & ſecundum. Nam ille qui ſemē ſparſit in agro, nondum habet meſſem in actu, ſed ſolum in virtute. Et ſimiliter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, ſed ſolum in virtute: & vtrumque poteſt multipliciter impediri.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus nihil requirit ab homine, niſi bonum quod ipſe in nobis ſeminauit. Et ideo verbum illud, vel intelligitur, ſecundū prauam exiſtimationem ſerui pigri, qui exiſtimauit ſe ab alio non accepiſſe: vel intelligitur quantū ad hoc, quòd Deus requirit à nobis fructus donorum qui ſunt, & ab eo, & à nobis: quamuis ipſa dona à Deo ſint ſine nobis.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Di. Thom. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Vnuſquiſque tenetur damnum, quod alteri dedit reſtituere. Probatur: Damnum alteri dare, idem eſt, quod quidpiam ab ipſo auferre: ſed qui abſtulit aliquid ab aliquo ex iuſtitia tenetur illud reſtituere: ergo, & qui damnum dedit. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur ex Ariſtot. 5. Ethicorum, cap. 5. dicente, damnum quempiam accipere nihil aliud eſſe, quàm minus habere, quam habere debuit. Sed quoniam dupliciter poteſt contingere quod quis aliquid ab alio auferat, ſcilicet, vel auferendo id, quod ipſe actu habebat, vel auferendo id, quod tantum erat in potentia, ponit D. Thom. alias duas concluſiones. Secunda concluſio: Quicumque alteri adimit quod ipſe actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem reſtituere. Hæc ex ſuperioribus eſt manifeſtior, quàm quæ indigeat probatione. Tertia cōcluſio. Quicunque alteri damnum dat in eo, quod non actu, ſed ſolum in potentia habet, non tenetur illud ad æqualitatem reſtituere, ac ſi in

actu

actu habuiſſet, ſed ad æqualitatem illius potentiæ, penſata prius propinquitate ad actũ, & perpenſis ſimiliter perſonarum ac negotiorum conditionibus. Probatur: Id, quod nondum actu eſt, ſed in via & in potentia, non tantum valet, ac ſi eſſet actu: ergo ſi ſic ablatum reddendum eſſet, ſecundum valorem actus, non ſimplum, ſed auctum reſtitueretur, ad quod nullus per iuſtitiam obligatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

De materia huius articuli iam ſatis, abũdeque diximus articulo ſecundo huius quæſtionis. Quocirca duabus primis cõcluſionibus, vt notis prætermiſsis, tantum circa tertiam eſt difficultas, vtrùm vera ſit.

Dubiũ circa tertiam concluſionem. 1. argumentum. Et pro parte negatiua arguitur primò: Si ille, qui rem habet in ſpe, non vult eã tunc vendere, ſed expectare pericula omnia vſq; ad actum ipſius, qui contra eius voluntatem rem illam diripeter, non ſolum teneretur reſtituere, quantum tunc valebat, ſed quantũ ad humanam apparentiam erat valitura: ergo concluſio D. Thom. eſt falſa. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur: nam ſi Petrus, verbi gratia, haberet pullum equi valentem nunc decem aureos, promittentẽ tamen in futurum ſe valiturum centum, & dictus Petrus vult ſuum equum alere ſeruareque in poſterum, tunc qui illum occideret, non ſolum teneretur reſtituere decem, quos equus valet, ſed etiam centum, quos in tempore futuro erat valiturus: ergo non tantum eſt reſtituendum quod valet res pẽſata potentiæ propinquitate, ſed quãta erit actu in poſterum valitura.

2. argumẽtum. ¶Secundò: Qui pecuniam creditoris detinet vltra præfixum tempus, non ſolum tenetur reſtituere eam pecuniam, ſed etiam totum lucrum, quod creditor propter illam moram amiſit: ſed illud lucrum nondum erat in actu, ſed tantum in potentia, atque virtute: ergo totum quod eſt in potentia eſt reſtituendum, ſicut & illud quod eſt actu.

Concluſio D. Tho. vera. ¶His tamen non obſtantibus dico, quòd concluſio D. Thomæ, eſt vera, & ratio ad illam probandam adducta efficaciſsima: ſi tamen cum quadam limitatione intelligatur. Pro quo eſt aduertendum, quòd dupliciter poteſt aliquis alteri nocere in illis rebus, quas in potentia poſsidet, ſcilicet, caſu & per inaduertentiam, aut dedita opera, per iniuriam domino inuito, atque renuente. Et quidem ſi damnum fiat primo modo, tunc deductis expenſis, quas dominus facturus erat (illæ enim non ſunt ei ſublatæ, ſed penes ipſum manent) conſideranda ſunt pericula ad arbitrium boni viri, vt reſtitutio fiat, iuxta id, quod D. Thom. dicit in tertia concluſione. Cæterum, ſi damnũ fiat ſecundo modo deductis ſimiliter expenſis, longe maior erit reſtitutio facienda. Nã valor rei tunc penſandus erit, ac ſi res iam actu ſit, aut paulò minus, nulla habita ratione periculorum, quæ vſque ad actũ poſſunt interuenire. Et ratio eſt: Nam cum dominus illius rei, quæ eſt in potentia ſuo periculo (vt ſupponimus) tempus percipiendorum fructuum velit expectare, & ad id faciendum habeat ius, quo ipſo inuito non poteſt iuſtè priuari, fit, vt dum ab inuito auferuntur huiuſmodi fructus, non ſolum ea re, quam in potentia habebat, ſed etiam iure præſtolandi tempus fructus percipiendi ſpoliari dicatur; quæ duo æquiualent rei actu exiſtenti, atque poſſeſſæ. Et in hoc caſu non habet locum concluſio D. Thom. eſtque ille, in quo procedit primum argumentum ad quod ex dictis patet ſolutio. *Ad 1. arg.*

Ad 2. argumentũ. ¶Ad ſecundum argumentum reſpondet D. Thom. hic ad ſecundum, iuxta doctrinam poſitam in tertia concluſione, quod qui pecuniam, quam debet non ſoluit tempore à creditore præfixo, nõ ſolũ tenetur ipſam pecuniam reddere, ſed etiã reſtituere damnum, quod ex illa negligentia creditori accreuit. Non quidem in integrũ, quia lucrũ non erat certum: ſed ad arbitrium prudentis viri, penſatis prius quantitate pecuniæ, & negotiorũ conditionibus, atque circũſtantijs. Quæ ſententia communiter ab omnibus recipitur. Ex quo infertur, quàm peſsimè faciant nobiles, atque magnates, qui multis annis inuitis mercatoribus detinent pecuniam, qua multa alia bona lucrari poſſent. Vltra hoc enim quòd peccant id facientes tenentur ad reſtitutionem lucri ceſſantis, tanquam illi, qui huius nocumenti cauſa iniuſtè extiterunt, quam niſi faciant non erunt à confeſſoribus abſoluendi.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco: Si mercator mutuauit alicui mille aureos, hac conditione, vt mutuatarius illos redderet infra annum, mutuans autem intra id tempus incidit in notabile detrimentum ob id ſolũ, quod non habuit ſuam pecuniam, an mutuatarius teneatur id damnum mercatori ſatiſfacere. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ: Nam ille, fuit cauſa illius dãni: ergo. *Argumentum.*

Concluſio. Dico tamen, talem mutuatarium ad nullam reſtitutionem teneri ex debito iuſtitiæ. Tũ, quia nullam iniuriam mutuanti intulit, cùm ipſe volens per totum annum mutuauerit. Tum etiam, quia nec mutuatarius prædictũ mutuum cum illo onere acciperet. Quocirca quod diximus inter reſpondẽdum ad ſecundum

cundum argumentum, nempe, quod debitor tenetur ad reſtitutionem illius, quod creditor ex defectu ſuæ pecuniæ amiſit; eſt intelligendum; quando tempus differtur vltra voluntatem creditoris, non autem quandiu ex voluntate vtriuſque tempus ſolutionis durat. Tota enim ratio, propter quam ab illo, qui eſt in mora ſoluendi poteſt negotiator lucrum ceſſans exigere, non eſt ea præciſè, quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet, quam ſi non eſſet negotiationi expoſita; ſed hæc iuncta cum alia, nempe, quòd præter voluntatem ipſius mercatoris retinetur. Quare quandiu mercator ſua ſponte alienatam à ſe habet pecuniam, nulla ratione poterit lucrum ceſſans exigere. Sed de hoc infra dicemus in materia de vſuris. q. 78.

Quæſtio. ¶ Et ſi quis quærat, an qui accipit ab alio mutuò mille aureos ſoluendos intra annum, ex iuſta tamen cauſa non ſoluit, nempe, quia non potuit, teneatur reſtituere damnum, quod creditor ex dilatione ſolutionis incurrit: Et quidem videtur pars affirmatiua vera: nam detinet is alterius pecuniam domino inuito. In contrarium tamen eſt, quòd nullus incurrit aliquam reſtitutionis obligationem ſine culpa. Et certum eſt, quòd non ſoluens, quia aliud facere nõ poteſt, nullam culpam committit.

Reſponſio ſub diſtinctione. ¶ Ad huius tamen explicationem dico, dupliciter poſſe contingere, quòd quis præfixo tempore non ſoluat. Vno modo, quia ſimpliciter non eſt ſoluendo, quia, ſcilicet, nec habet, nec poteſt habere, vnde ſoluat. Et qui ob iſtam cauſam decreto tempore non ſoluit, non tenetur ad reſtitutionem damni inde ſubſequuti. Contra rationem enim naturalem eſſet, quòd qui facit totũ quod poteſt, vt ſeruet ea, ad quæ tenetur, ad aliquid aliud obligetur. Secundo modo poteſt vſu venire, quòd debens pecuniam præfixo tempore non reddat, non quia nõ poſſet, ſed quia non poteſt ſine aliquo magno ſuo detrimẽto. Vt, ſi, verbi gratia, non poſſet illam reddere, niſi domum, aut alia bona vendat, & tamen poſt tempus præfixum poterit ſoluere totum quod debet, ſine illo damno. Et tunc certum eſt, quod tenetur de damno, quod ſequitur creditori ob dilationem ſolutionis. Nullus enim debet ſeruare ſe indemnem cum nocumento alterius. Et ſic, ſi vult retinere bona, ſoluat damnum, quod propter hoc infert alteri.

Explicatur illud Matthæi. meto vbi non ſemino. ¶ In ſolutione ad tertium adducit D. Tho. illud teſtimoniũ ex Matth. 25. Sciebas, quòd meto vbi non ſemino, & congrego vbi non ſparſi? Quo videtur ſignificari, quòd aliquid nos debemus reddere Deo præter id, quod acceptmus. Eiuſque conſtituit duas expoſitiones. Prima eſt, quòd verbum Chriſti intelligitur non ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum exiſtimationem eius ſerui nequã, qui ex odio arbitrabatur Deum plus petere, quam ſeminarat. Cum tamen ſecundum fidem tota radix meritorum noſtrorum ſit gratia Dei. Ex quo fit, vt quidquid meriti illi offerimus ipſe prius in nobis ſeminaſſe ſit dicendus. Et quod hic ſit legitimus ſenſus illius loci, colligi videtur ex eo, quod Chriſtus dixit: Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. Quaſi diceret: Non ex rei veritate, ſed ex tua falſa exiſtimatione, qua credis, Deum petere quod non ſeminauit, arguo te inertiæ, atque negligentiæ. &c. Secunda expoſitio eſt, quòd Deus dicitur petere aliquid à nobis præter gratiam quam confert, quia exigit noſtrum aſſenſum, quo ab illo moueri ſinamus, vſumque gratiæ, quo ipſa augeatur. Cæterum, quoniam Deus ipſe eſt, qui mouet nos ad aſſentiendum vltra hoc, quod fruges meritorum noſtrorum in nobis ſeminat per gratiã, ſincerior, atque textui conformior apparet prima interpretatio; nec hæc ſecunda omnino ſequenda.

Caietanus. Caietanus ſuper iſtum locum Matthæi dicit, quòd Deus ſecundum proprietatem ſermonis, & ſecundum veritatem, dicitur, metere, vbi non ſeminauit, & colligere vbi nõ ſparſit, dum ex malis, quamuis grauibus, quę homines committunt bona aliqua elicit. Mala quidem, quę nos facimus quaſi quædam ſemina noſtra ſunt; quæ nos male operantes ſeminauimus, & non Deus, qui non culpæ, ſed virtutis eſt autor. Vt ipſe Iſraelem per quendam prophetã docens ait: Audi Iſrael; Ex me adiutorium tuum; perditio autem tua ex te. Cum ergo ex malis noſtris bona elicit, metit, vbi non ſeminarat. Quod & Moyſes Deuter. 32. ſignificare voluiſſe videtur, cùm de Deo loquens ait: Suggerit mel de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo. Nomine petræ, eo quod ſterilis illa ſit & ponderoſa, peccatum non immerito ſignificari poteſt: mel autem, quia dulce eſt bonũ quodlibet deſignat. Tunc ergo Deus mel de petra ſuggerit, quando ex malis, quæ cõmittimus maiora elicit bona. Tam immenſa eſt enim diuinæ bonitatis fœcunditas, vt non ſolum ex bonis bona, ſed ex malis, quæ illo permittente plurima ſubinde fieri contingit, bona ſemper elicere velit. Quinimò

D. Auguſt. Deus, cui rerum eſt ſumma poteſtas, vt Auguſtini verbis vtar, cum ſummè bonus ſit, nullo modo ſineret aliquid mali eſſe in operibus ſuis. Niſi vſque adeò eſſet omnipotens, vt bene faceret etiam de malo. Nõ quidem

dem, quia malis ipſis virtutem, & poteſtatē ad bonum aliquod producendum Deus tribuerit: nam hoc ſentire ſummæ dementiæ eſſet: cùm veritas dicat, Matth. 7. Arbor mala nō poteſt bonos fructus facere: ſed quia illa, quæ ex ſe facere nequeunt, Deus pro ſua immenſa bonitate ex eis occaſione accepta elicit, bona, ſcilicet, faciendo, quæ, niſi mala præceſsiſſent non fuiſſet facturus. Mala quidem fuit primi hominis inobedientia, & diuini præcepti tranſgreſsio. Sed hæc Deo autore in maximum ceſsit bonum, cum ad hominis redemptionem; qui propter peccatum à dæmone captiuus tenebatur, Deus homo fieri, & pro hominibus mori dignatus eſt. Nulla etiam lingua, nullúſque intellectus capere ſufficit, quale quantumque peccatum commiſerint, qui agnum innocentiſsimum Dei, ſcilicet, & hominis filium tam crudeliter, & tam turpiter interfecerunt. Sed hanc cædem, quæ grauiſsimo Iudæorum ſcelere commiſſa eſt, Deus in noſtram, hoc eſt, totius humani generis vtilitatem conuertit: cùm per illius mortem omnium delicta condonauerit, omnibuſque regni cæleſtis introitum patefecerit. Quæ omnia niſi Chriſti morte intercedente nullus aſſequi potuiſſet, iuxta illud Pauli ad Hebræ. 9. Sine ſanguinis effuſione nō fit remiſſio, nec ſine ſanguine ſacerdos in ſecundum intrabat tabernaculum. Et ideò Chriſtus aſsiſtens Pontifex futurorum bonorum per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuēta, vt omnibus in poſterum patentem acceſſum relinqueret. Itaque nullum à quouis homine malum committitur, quod Deus pro ſua erga nos immenſa pietate non vertat in aliquam, aut illius, qui commiſit, aut aliorum vtilitatem. Plurimum autem intereſt inter eos, qui mala committunt. Nam ſi is, qui malum facit, ferreum habet cor, & intractabile, malum illius, Deus in aliorum iuſtorum, qui ſecundū propoſitum vocati ſunt ſancti, vertit vtilitatem. Si autem aliquem ex electorum numero peccare contingat, etiam hoc ipſum peccatum Deus pro ſua pietate illi facit proficere in bonum, dum ex perpetrato ſcelere humilitatem illum, atque cautelam docet, vt cautior, ſcilicet, viuat atque diligentior in ſui cuſtodia præſtet. Et propter hoc dicebat Paulus Roman. 8. Diligentibus Deū omnia cooperantur in bonum. Omnia, inquit, ſiue bona ſiue mala ſint. Nam electis Dei in bonum etiam cooperantur mala, dum ex ipſis humiliores, & doctiores redduntur. Quod vice verſa contingit peccatoribus, quos ex bono etiam opere intedum ſuperbire, ac detrimentum pati videmus. Et idcircò dicebat Sapiens Eccleſiaſt. 42. Melior eſt iniquitas viri, quam benefaciens mulier. Viri nomine iuſtus & fortis ſignificatur, mulier vero infirmam, & fragilem mentem figurat. Contingit autem ſæpe ſæpius, quòd vir fortis in peccatum labatur, & homo peccator ac debilis bene operetur. Sed hoc inter vtrumque intereſt, quòd peccator ex bono opere ſuperbit, & ſic grauius læditur; vir autem fortis & iuſtus ex eo, quòd ſe male egiſſe cognoſcit, humiliatur, & cautius viuit, ac inde ad maiorem iuſtitiā ſurgit. Quia ergo magis proficit iuſtus ex vnius peccati ruina, quàm homo peccator, ex aliquo opere bono, conuenienter dicit Sapiens meliorem eſſe iniquitatem viri quam mulierem benefacientem. Plura alia adduci poterant ad hoc propoſitum ex illo Eſaiæ: Dicite iuſto, quoniam bene. Vbi omnis boni plenitudo iuſtis hominibus promittitur. Et ex illo Pſalm. 1. foliū eius non defluet, & omnia quæcunque faciet ſemper proſperabuntur. In cuius loci interpretationem dictum videtur quod ex D. Paulo, ad Rom. 8. adduximus. Sed quoniam non concionatoris, ſed interpretis D. Thomę munus ſuſcepimus, ab illis ſuperſedemus. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS. V.

¶ *Vtrùm oporteat ſemper reſtitutionem facere ei, à quo acceptum eſt aliquid.*

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd non oporteat ſemper reſtitutionem facere ei, à quo acceptum eſt aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando eſſet in nocumentū hominis ſi redderetur quod ab eo acceptum eſt, vel etiam in nocumentum aliorum, puta, ſi aliquis redderet gladium depoſitum furioſo: ergo non ſemper eſt reſtituendum ei, à quo acceptum eſt. 4. diſt. 15. q. 1. a. 5. q. 4. & opuſ. 67. & 73. cap. 7. et 8.

2 ¶ Præterea, Ille qui illicitè aliquid dedit non meretur illud recuperare. Sed quandoque aliquis illicite dat quod alius etiam illicite accepit, ſicut apparet in dante & recipiente aliquid ſimoniace: ergo non ſemper reſtituendū eſt ei, à quo acceptum eſt.

3 ¶ Præterea, Nullus tenetur ad impoſsibile. Sed quandoque eſt impoſsibile reſtituere ei, à quo acceptū eſt, vel quia

quia eſt mortuus, vel quia nimis diſtat, vel quia eſt ignotus: ergo non ſemper faciēda eſt reſtitutio ei, à quo acceptum eſt.

4 ¶ Præterea, Magis debet homo recō penſare ei, à quo maius beneficiū accepit. Sed ab alijs perſonis homo plus accepit beneficij, quam ab illo qui mutuauit, vel depoſuit, ſicut à parētibus: ergo magis ſubueniendum eſt quandoq; alicui perſonæ alteri, quàm reſtituēdū ei, à quo acceptum eſt.

5 ¶ Præterea, Vanum eſt reſtituere illud quod ad manum reſtituentis per reſtitutionem peruenit. Sed ſi prælatus in iuſtè aliquid eccleſiæ ſubtraxit, & ei reſtituat, ad manus eius deueniet: quia ipſe eſt rerum eccleſiæ conſeruator: ergo non debet reſtituere eccleſiæ à qua abſtulit, & ſic non ſemper reſtituendū eſt ei, à quo eſt ablatum.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur, Roman. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal vectigal.

¶ Respondeo dicendum, quòd per reſtitutionē fit reductio ad æqualitatem commutatiuæ iuſtitiæ, quæ conſiſtit in rerum adæquatione, ſicut dictū * eſt. Huiuſmodi autem rerum adæquatio fieri non poſſet, niſi ei, qui minus habet quàm quod ſuum eſt, ſuppleretur quod deeſt. Et ad hanc ſuppletionē faciēdam, neceſſe eſt, vt ei fiat reſtitutio, à quo acceptum eſt.

Art. 2. huius q. & q. 58. ar. 10.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd quando res reſtituenda apparet eſſe grauiter nociua ei, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri: non ei debet tunc reſtitui: quia reſtitutio ordinatur ad vtilitatem eius, cui reſtituitur. Omnia enim quæ poſsidentur, ſub ratione vtilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam, ſibi appropriare, ſed vel reſeruare, vt congruo tēpore reſtituat, vel etiam alibi tradere tutius cōſeruandam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliquis dupliciter aliquid dat illicitè. Vno modo quia ipſa datio eſt illicita, & contra legem, ſicut patet in eo qui ſimoniacè aliquid dedit. Et talis meretur amittere quod dedit. Vnde nō debet ei reſtitutio fieri de his. Et quia etiā ille qui accepit, contra legem accepit, non debet retinere, ſed debet in pios vſus conuertere. Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipſa datio non ſit illicita: ſicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier poteſt ſibi retinere quod ei datum eſt. Sed ſi ſuperfluè ad fraudem, vel dolum extorſiſſet, tenetur eidem reſtituere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi ille cui debet fieri reſtitutio ſit omnino ignotus, debet homo reſtituere ſecundū quod poteſt, ſcilicet, dando in eleemoſynas pro ſalute ipſius, ſiue ſit mortuus, ſiue ſit viuus: præmiſſa tamen diligenti inquiſitione de perſona ei⁹, cui eſt reſtitutio facienda. Si vero ſit mortuus ille, cui eſt reſtitutio facienda, debet reſtitui hæredi eius, qui computatur quaſi vna perſona cum ipſo. Si vero ille ſit multum diſtans, debet ſibi tranſmitti quod ei debetur, & præcipuè ſi ſit res magnī valoris, & poſsit commodè trāſmitti. Alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, vt pro eo cōſeruetur, & domino ſignificari.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis de hoc quod eſt ſibi proprium, debet magis ſatiſfacere parētibus, vel his à quibus accepit maiora beneficia. Nō autem debet aliquis recompenſare benefactori de alieno. Quod cōtingeret, ſi quod debet vni, alteri reſtitueret: niſi forte in caſu extremæ neceſsitatis, in quo poſſet, & deberet alicui etiā auferre aliena, vt patri ſubueniret.

¶ Ad quintum dicendum, quòd prælatus poteſt rē eccleſiæ ſurripere tripliciter. Vno modo, ſi rem eccleſiæ non ſibi deputatam, ſed alteri, ſibi vſurparet, puta, ſi Epiſcopus vſurparet ſibi rē capituli. Et tunc planū eſt quòd debet reſtituere, ponēdo in manus eorum, ad quos de iure pertinet. Alio modo, ſi rem Eccleſiæ ſuæ cuſtodiæ deputatam in al-

in alterius dominium transferat, puta, conſanguinei, vel amici. Et tunc debet reſtituere Eccleſiæ, & ſub ſua cura habere, vt ad ſucceſſorem perueniat. Tertio modo poteſt prelatus ſurripere rem Eccleſiæ ſolo animo, dum, ſcillcet, incepit habere animum poſsidendi eam vt ſuam, & non nomine Eccleſiæ: & tunc debet reſtituere, talē animum deponendo.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thomas, vnica concluſione vniuerſali, quæ talis eſt: Neceſſarium vbique, & ſemper eſt, ei facere reſtitutionem, à quo res ſublata eſt. Probatur: Reſtitutio eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ, per quam inter perſonas, quæ inæqualia habent, æqualitas conſtituitur. ſed hæc rerum adequatio legitime conſtitui non poteſt, niſi eidem ipſi reddas, quod ei abſtuliſti; ſiquidem ille eſt, qui propter tuam ablationem minus habet: ergo ſemper vero domino debet fieri reſtitutio. Eandem etiam concluſionem probat in argumento, ſed contra, ex illo Pauli ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal.

Explicatio Articvli.

QVæſtio huius articuli præcipua eſt in materia reſtitutionis, & ad quam plerique Doctorum, concluſionum multitudine reſpondent. Propterea, quod in illa vnica generalis regula tradi non poteſt. Aliquādo enim res ſuo domino eſt reſtituenda: aliquando præhabenti, etiam ſi ſua non fuerit: aliquandò Eccleſiæ: aliquando pauperibus: aliquando fiſco, aut cameræ apoſtolicę: prout iure talia bona huic, vel illi fuerint applicata. Cæterum quoniam maiori ex parte illi, à quo res fuit ablata, reſtitutio eſt facienda, vt patet de reſtitutione ſpoliatorum per totum, & ex cap. re integranda. 3. q. 1. abſolutē D. Tho. in hoc articulo poſuit concluſionem, qua dicit reſtitutionem ei faciēdam eſſe, à quo res eſt ſublata. Cui ex ſententia Caietani hic tanquam limitatio pro ratione, fuit adiunctum ne ille, ſcilicet, à quo res eſt accepta, habeat minus iuſto. Quo datur intelligi, quòd qui accepit aliquid ab eo, qui non erat verus dominus, vt qui accipit à latrone, vel à filio familias, vel à monacho non illi, à quo accipit, cum iſte non habeat minus iuſto, ſed vero domino reſtituere tenetur.

Generalis regula.

¶ Cæterum, vt hæc res melius intelligatur aduertendum eſt, quod res reſtituendę ſunt in duplici differentia. Quædā enim ſunt ſine poſsidentis voluntate ſublatæ: aliæ vero ab ipſo poſsidente datę. Et quidē de rebus ſine poſsidētis voluntate ſublatis, ſuppoſito, quòd is, qui rē ablatā habet, eā retinere non poteſt. Dico primò, quòd ſi is, qui præhabebat furtiuè, aut per vim, aut per notoriā iniuſtitiam eam tenebat, non illi, qui ius ad rē habere dignoſcitur, eſt reſtituēda. Itaque, ſi quis rē ab eo, qui non erat verus dominus ſuſtulit, vt pote à latrone, nō ei, ſed domino, cui ipſe ſurripuerat eſt reddēda. Et ratio eſt: Nam cū fur nullū ius ad illā rē habeat, nulla ei fit iniuria, ſi ſibi nō reſtituatur. Nec obſtat quod dicitur in cap. in literis. de reſtitutione ſpoliatorū, ſcilicet, ꝙ prædo ſecundū iura eſt primò reſtituēdus in caſu, quo quis accepit rē ab eo poſſeſſam. Nā hoc nō procedit de prædone notorio, cū certū ſit huiuſmodi prædones potiùs eſſe ſuſpendendos, quā in poſſeſsione illarū rerū, quas iniuſtè poſsidēt conſtituēdos, vt notat gloſſa in dicto illo cap. Sed procedit de illo prædone, de quo dubitatur, an iuſtè poſsideat, necne. Hic enim, interim quòd nō cōſtat ad quē res ipſa pertineat in foro contētioſo, reſtituēdus venit, ſed nō in cōſciētia, ſi certū ſit prædonē rē illā per rapinā obtinuiſſe. Dico. 2. ꝙ ſi res, quæ retineri non poteſt, fuerat ei, à quo ſublata eſt, vel cōmodata, vel locatā, vel impignorata, vel adminiſtratione tradita, tūc illi, cui ſubtracta eſt, venit reſtituēda, etiā ſi nō ſit verus illius dominus. Itaq; ſi quis accepit iniuſtè rē aliquā ab eo, qui illā cōmodatam, aut locatā, aut alio quouis iuſto titulo poſsidebat, tenetur illā reſtituere nō vero dño, ſed ei, à quo accepit. Et ratio eſt: Nam, cū iſte bona fide rē illā poſsideat, ac honeſto titulo retineat, ad ipſaq; vtendū ius habeat, vnde & in iudicio poteſt eā repetere, fit, vt nō vero dño, ſed ſibi ſit reſtituenda, etiā ſi rē illā vltra tēpus accōmodationis, aut locationis poſsideat, ad ipſū enim ꝓprie pertinet de re illa rationē ſuo dño reddere.

Res reſtituēda ſunt in duplici differētia.

¶ Et ſi quis quærat, an ſi is, qui accepit ab aliquo rem non ſuā iuſto tamē titulo poſſeſſam, reſtituit eam vero domino, teneatur aliquam facere ſatisfactionē ei, à quo accepit, reſpondeo ſub diſtinctione. Nam, vel ex eo, quod illa res redditur vero domino, is, qui eam antea poſsidebat, afficitur detrimento aut non. Si nō afficitur, nihil eſt illi reſtituēdum, cū obligatio reſtitutionis ex illato detrimēto oriatur. Si autē afficitur detrimēto neceſſariū erit id damnū per reſtitutionē recōpenſare, cū ſit per iniuſtitiā, atq; iniuriam datū. Dico tertiò, quòd, ſi is, cui aliquid ſubtractū eſt, erat verus dñs, liberā ſuarū rerum

Quæſtio.

Reſponſio.

adminiſtrationē habens, ei, & non alteri; eſt reſtitutio facienda. Et in hoc caſu procedit concluſio poſita à D. Tho. in iſtō articulo. Nec obſtat, quòd bona defuncti reſtituūtur hæredi, & quæ ignoto debētur, reſtituūtur pauperibus. Nam hæredes perſonā defuncti gerunt. Ex quo fit, vt, quòd eis confertur, de functo etiā dari dicatur. Et quod reſtituitur pauperibus, ſimiliter redditur domino, cum pauperes per ſe nullum acquirant dominiū, niſi, quia loco veri domini ſubrogantur.

Argumentum. ¶Sed contra hoc eſt argumentum: Qui dolo elicit pecuniam ab alio, fingendo ſe eſſe pauperem, aut conſanguineum illius, tenetur talem pecuniam reſtituere, vt de ſe patet, & non ei, à quo accipit: ergo falſum eſt dicere, quòd ſemper quod res auſertur à vero domino ei, & non alteri eſt facienda reſtitutio. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Qui iſto modo ſua ſponte pecuniam dedit pauperi, etiā ſi ſit deceptus in eo, quòd habuit talē pauperem; aut pro cognato, aut pro conſanguineo, nō tamen fuit deceptus in eo, quòd fecit eleemoſynam: ergo tranſtulit dominium, aut in veros pauperes, aut in veros parentes, atque ex conſequenti illis eſt facienda reſtitutio.

Sententia Ioannis de Medina. ¶Propter hoc argumentum Medina, Codice de reſtitutione, quæſt. 2. dub. 2. dicit, quòd pecunia iſto modo habita, eſt reſtituenda, vel pauperibus, vel parentibus, quorum nomine fuit accepta; & non illi, qui eam dedit. Cæterum contrariū mihi videtur dicendum. Et ratio eſt: Nam cùm error atque deceptio tollant voluntarium, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. quæſtio. 6. ar. 8. & talis ex errore dederit pecuniam, manifeſtè ſequitur, quod inuoluntariè eā dedit, atque ex conſequenti quod non tranſtulit dominium illius. Medina loco citato reſpondet ad iſtā rationē, fatendo illic verſari errorem. Dicit tamē, quòd ille error verſatur circa perſonam, cui datur, & nō penes ipſam donationem. Nam quod Petrus, verbi gratia, det huic perſonæ, ex errore prouenit; & ideo hæc perſona illius rei, quæ inuo luntariè datur domina non fit. Tamē ad hoc vt det pauperi, aut cognato, non errore aliquo, ſed voluntate potius inducitur. Et ſic pauperi, aut cognato acquiritur dominium: quare illis, & non domino erit facienda reſtitutio.

Impugnat Medina. Dico tamen, quòd hæc ſolutio eſt metaphyſica, nec in re motali admittenda. Vnde contra illam ſic argumentor: Petrus non vult dare eleemoſynam pauperi in communi, aut cognato in communi, ſed huic pauperi, aut huic cognato in particulari; non enim paupertati, aut cognationi pecunia datur, quamuis ſint cauſa donandi: ſed reſpectu huius perſonæ in indiuiduo donatio eſt inefficax & inuoluntaria: ergo non abdicat à ſe dominium. Et confirmatur: Qui dat eleemoſynam certæ perſonę petenti, ipſi & non alteri intendit dare: ergo ſi iſti non dat voluntariè, nul li dat voluntariè, atque ex conſequenti nō abdicat à ſe dominium. Tertiò: Huiuſmodi homo ideò vltrò & ſua ſponte dat, quia alius petit: itaque, nec cognato, nec vero pauperi daret, niſi quia petit: ſed nec verus cognatus, nec verus pauper petit: ergo nullum illis dominium transfert, atque ex conſequenti ſibi, & non alteri eſt facienda reſtitutio.

Dupliciter poteſt quis per fallaciā pecuniā extorquere. ¶Sed pro maiori huius rei intelligentia, ne rerum ſimilitudine decipiamur, aduertendum eſt, dupliciter poſſe contingere, quòd quis per fallaciam pecuniam extorqueat. Vno modo nihil petendo, ſed ipſa ſpecie ſanctitatis, aut paupertatis, quam præſefert, inuitando alios, vt eleemoſynas, quas in veros pauperes erant facturi in ipſum conferant. Alio modo rogando, atque petendo, & ad rogata impetranda, falſo ſanctitatis, aut paupertatis, aut cognationis nomine vtendo, eaque ratione maiorem aliquam pecuniæ ſummam eliciendo, quam quæ ex charitate pauperibus communiter conferri ſolet. Hoc ſuppoſito dico duo. Primum eſt, quòd

Sententia autoris. ſi iſto ſecundo modo fiat, tunc proculdubiò eſt vera noſtra ſententia, quam contra Medinam poſuimus. Dico ſecūdò, quòd, ſi petens ſolum priori modo vtatur, tunc res acceptæ non dominis, ſed veris pauperibus ſunt reſtituendæ. Et quantum ad hoc vera eſt ſententia Medinæ, quam etiam tenet Adrianus in 4. in materia de reſtitutione, quæſtione propria de hac re, quæ incipit. Conſequenter quæro. Et ratio illius eſt, non quam adducit Medina, ſed quia in caſu poſito, quoniam is, qui dat vltrò & ſua ſponte offert, erat que id alioqui pauperibus collaturus, rectè interpretamur ipſum, non tam perſonæ, quam pauperibus voluiſſe donare. Ex quo fit, vt non illi ſed pauperibus ſit reſtitutio facienda. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum factum contra concluſionem D. Thomæ.

Limitatio nec propoſitæ ſententiæ. ¶Diximus in ſuperioribus, quod qui accipit rem ab eo qui nō eſt verus dñs, vt qui accipit rē à latrone, filio familias, aut monacho, non ei, à quo accipit, ſed vero domino debet facere reſtitutionē. Sed eſt hoc intelligendū cū tribus limitationibus, quas notat Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. art. 1. in corpore. Prima eſt, quòd ſit certus rem

illam eſſe alterius, & non illius à quo accipit: nam ſi res eſt dubia cum in dubijs ſit melior conditio poſsidentis, eidem à quo fuit ablata, vt ipſe videat cuius eſt, reſtituenda erit. Secunda limitatio eſt, quòd reſtituens id poſsit facere, ſine ſuo magno incommodo. Nam ſi latronem, aut filium familias timeat, à quibus credit, quòd niſi eis reddat, vapulabit, vel quid ſimile accipiet, non tenetur cum tanto diſpendio, nec etiam cum minori rem vero domino reddere, ſed erit ſatis reſtituere ei, à quo accepit. Et ſi quis obijciat; Ille, qui accepit rem à latrone, non ex charitate, ſed ex iuſtitia tenetur eam vero domino reſtituere: ergo, cum aliqua eius iactura tenetur id facere. Probo conſequentiā: Nam iuſtitia, vt ſupra diximus, etiam cum propriæ vitæ periculo obligat, quod nō contingit in charitate; reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando cōſequentiam. Et ad probationem dico, quòd quanuis vno è duobus modis poſsit quis obligari ad reſtitutionem, ſcilicet, ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ, tamen quantum ad vim obligandi differunt iſta duo, quam plurimum inter ſe ſe. Nam qui ex acceptione iniuſta eſt obnoxius reſtitutioni, vt fur, tenetur ad illam, ſi aliter fieri nequit, etiam cum damno ſuorum honorū, modo non ſit grauiſsimū. At verò qui obligatur ad reſtitutionem ſolum ratione rei acceptæ, vt in caſu propoſito de latrone & filio familias; quia in ea re omnis iniuria abeſt, caſuque videtur factum, vt res alterius ad ſe deuenerit, non tenetur id reſtituere cum aliqua ſua iactura. Tertia limitatio eſt, quòd quando quis rem vero domino reſtituit, & non ei, à quo accepit, vtrumque admoneat eius, quem facit, latronem, ſcilicet, ne poſteà pœnitentia ductus iteratò reſtituat, quod ſemel eſt reſtitutum, dominum autē ne alia via procuret id recuperare. Et hæc dicta ſint de rebus alicui ſubtractis contra ipſius poſsidentis voluntatem.

¶Reſtat nunc dicendum de illis rebus, quas retinere non poſſumus, etiam ſi eas habueribus ex præhabentis voluntate, quia ſcilicet, præhabens eas nobis contulit. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, quod quis alteri rem ſuam det, ſcilicet, vel abſolutè, vel conditionaliter, vel ob cauſam, & quidem, ſi abſolutè res eſt donata & donatio non valet, donanti eſt reſtituenda. Ex quo enim donare non potuit, perinde eſt ac ſi donatio non fuiſſet facta: & ſic ad donantem res donata deuoluitur. Si autem dedit conditionaliter, conditione non exiſtente, ſimiliter res ad donantem redire debet, ſi quidem non niſi ſub conditione donauit. Et idem eſt dicendum de eo, qui rem dedit ob cauſam honeſtam, non liberaliter, ſed aliqua neceſsitate commotus, vt qui dat iudici, vt iuſtitiam ei faciat, aut qui dat diuiti, vt ſibi mutuet. In his enim caſibus dāti eſt reſtitutio facienda. Si autem ob cauſam turpem fuit facta donatio, vt ſi quid datum eſt alteri; vt aliquid indebitum agat, puta, iniuſtam ferat ſententiam, aut falſam deponat, aut flagitium aliquod committat, tunc communis videtur ſentētia Doctorum, quòd res illa non eſt danti reſtituēda, eo quòd obſtat ſibi ſua turpitudo. Ita refert Syluester verbo. reſtitutio. 2. §. 1. Sed contra hos facit ratio (loquendo in foro cōſcientiæ) quod leges, quæ in odium turpitudinis ſtatuunt res illas turpiter datas, non eſſe dantibus reſtituendas, ſunt pœnales. Et ſic in conſcientia non obligant ante ſententiam latam, iuxta gloſſam approbatam in capit. fraternitas. 12. quæſtio. 2. & iuxta id, quod nos articulo. 3. huius quæſtionis latè diximus. Ac proinde dantis turpitudo non poterit ei obſtare, quo minus datum ante ſententiam contra dantem latam poſſit eidem reſtitui. Verum in hoc caſu videtur mihi diſtinguendum. Nam, vel cauſa turpis, ob quam res donata erat, eſt poſtmodum ſubſequuta, vel non. Si primum, tunc non danti eſt taliter acceptum reſtituendum, ſed pauperibus. Et ratio eſt; quia qui ob cauſam illam donauit cauſa ſubſequuta, viſus eſt omnino dominium rei datæ à ſe abdicaſſe; & ſic non ſibi eſt reddenda. Si autem cauſa non fuit ſubſequuta, tūc eidem eſt reſtituendum quod ob talē turpem cauſam fuerat acceptum. Et ratio eſt: Nam cum non niſi ob cauſam illam donauerit, ea non ſubſiſtente non eſt viſus à ſe rem ſic datam abdicaſſe; & ſic eſt ſibi in conſcientia reſtituenda. Quanuis enim homo ob turpitudinem ſuam ſit dignus, qui re ſua priuetur, non tamen ideo ipſo facto eſt priuatus, cùm aliud ſit hominem eſſe dignum priuari, & aliud ipſo facto priuatum eſſe, vt conſtat ex illo celebri dicto Auguſtini, Peccator non eſt dignus pane, quo veſcitur. Si res autem ſit data ſimoniace, tunc non danti ſed Eccleſiæ, in cuius iniuriam res eſt data, venit reſtitutio facienda, iuxta diſpoſitionem iuris in cap. de hoc autem, de ſimonia. Sed de his latius dicemus in ſubſequentibus.

¶In ſolutione ad primum argumentum dicit Diu. Thom. quòd quando res reſtituenda

Tripliciter poteſt contingere, quòd aliquis alteri rē ſuā det.

De dāte ob cauſam turpem.

Sententia D. Thomæ in ſolutione ad. 1.

tuenda nocua eſt domino petenti, aut alteri, non reddenda, ſed in aliud tempus, quando iam ex reſtitutione nullum ſequitur incommodum, eſt fideliter ſeruanda. Et ratio eſt: Nam reſtitutio in vtilitatem domini rei ablatæ, vel detentę, & non in eius perniciem fieri debet. Ex quo infert primo Caietanus, quòd principi iniuſtè bellum gerenti non eſt reddenda pecunia debita, qua diutius bellum gerat. Infert ſecũdo, quòd clerico, aut cardinali volenti per ſimoniam comparare ſibi beneficia Eccleſiaſtica, pecuniæ debitæ non ſunt reddendę. Infert tertiò, peccare mortaliter nũmularios, qui huiuſmodi hominibus beneficia, aut Eccleſiaſticas dignitates pecunijs comparare volentibus, eas mutuò dant.

1. dictum certum. ¶Sed quoniam hæc non æqualem continent veritatem, ad illorum intelligentiam aliqua erunt dicenda. Et, vt à certioribus incipiamus, dico primò, certum eſſe, quòd quotieſcunque aliquis bono modo, & ſine iniuria alterius poteſt detinere depoſitum, ne illud reddat domino in malos vſus conſumere volenti, ſiue id ſit futurum cum iniuria alterius, ſiue ſine illa, tenetur id ex charitate facere. Nam cum Deus vnicuique mandauerit de proximo ſuo, manifeſtè ſequitur, quemlibet bono proximi conſulere debere, ſiue illud corporale ſit ſiue ſpiri-

2. dictum certum. tuale. ¶Secundò, etiam eſt certum, quòd, cùm quis petit ab alio rem ſuam, (ſiue is eã iuſto, ſiue iniuſto titulo habeat) ad occidẽdum ſe, vel alium, vel ad inferendum ſibi, vel alijs in bonis corporis aliquod incommodum, vt ſi petat gladium ad amputandum ſibi, vel alteri manum, aut etiam ſi petat rem ſuam ad nocendum alijs notabiliter in bonis fortunæ, nulla ratione eſt ſibi reſtituenda. Probatur: Quilibet potens liberare proximum à tanto malo, à quo ipſe, cùm ſit in tam vehementi paſſione, niſi cùm magna difficultatę liberare ſe non poteſt, tenetur; ſed in præfatis caſibus, qui habet rem petentis, poteſt illum liberare à malo, à quo ipſe niſi magna cum difficultate non liberatetur: ergo tenetur id facere, atque ex conſequenti tenetur non reddere rem illius, etiam enixe petenti. Secundò: Si furioſus iam haberet proprium gladium in manu ad ſe, vel alios occidendum, quilibet, qui ſine ſuo notabili detrimento id efficere poſſet, tenetur illud à manu illius arripere: ergo à fortiori tenetur non dare, quando eſt in ſua poteſtate. Nec obſtat, quòd dominus ſit inuitus; nam eſt inuitus irrationabiliter. Itaque hæc certa ſunt.

Dubiũ de petente rẽ ſuã, vt illã perdat. ¶Sed eſt difficultas, an ſi dominus rei eam obnixè petat, non, vt noceat ſibi, nec alteri in bonis corporis, nec etiam, vt alteri notabiliter noceat in bonis fortunæ, ſed vult pecuniam ſuam ad ludendum, vel ad

1. argumẽtum. dandum ſcorto, vel ad prodigendum, non obſtante hoc, ſit ei res ſua reſtituenda. Et pro parte negatiua eſt argumentum. Reſtitutio, vt dicit D. Thom. hic in ſolutione ad primum, ordinatur in vtilitatem eius, cui reſtituitur, ſed in caſu poſito ille, qui reſtituit nocet vero domino, cum ſi ipſe non dediſſet, alius non prodigeret rem ſuam: ergo id non debet facere. ¶Secũdò: Vnicuiq; mãdauit Deus de proximo ſuo Eccleſ. 17. ergo depoſitarius tenetur conſulere rei alterius ſeruando eam. Et confirmatur: Si aliqua ratione teneretur dare depoſitũ ex eo eſſet, quod non licet retinere alienum domino inuito: ſed tunc dominus eſt inuitus irrationabiliter: ergo hoc non obſtat.

2. argumẽtum.

Sententia Caietani. ¶Ad hanc difficultatem Caietanus in iſto commentario videtur reſpondere, non eſſe licitum reddere depoſitum ſic petenti ad peccandum. Affirmat enim, quòd nõ licet pecuniam depoſitam domino reddere, vt Cardinalatum emat, & longè minus alicui pecuniam in talem vſum mutuare. Cæterũ quidquid ſit de mutuatione, in qua maior videtur eſſe ratio culpæ, quia cum minus obligetur mutuans, magis videtur eſſe cauſa peccati, de depoſito dico reddendũ illud eſſe vero domino obnixè petenti, etiã ſi habens talem pecuniam certò ſciat, dominũ velle illam ad expendendũ cum ſcortis, & viris ſceleratis. Hanc ſententiam tenet Adrianus in quodl. q. 2. ad ſecundũ argumẽtũ, & Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. ar. 1. quam & cõmuniter ſequuntur omnes Theologi. Et probatur primò ex illo Pauli ad Romanos. 3. Non ſunt facienda mala, vt inde veniant bona: ſed retinere pecuniam alterius ipſo inuito, quando ex illius conceſſione nihil amplius ſequitur, quam quod ipſe prodigat illam, eſt malum: ergo id non eſt faciendum. Conſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Eſt priuare alterũ iure, quod ſibi ex iuſtitia debetur: ergo. Et confirmatur: Non licet alicui retinere aliũ vi, ne intret ad ſcortum: ergo nec etiam licet retinere pecuniam vi, quam vult dare ſcorto. Secundò: Morale principium eſt, quotieſcunque occurrunt duo mala ſimul, quorum vnum debet fieri, minus eſt eligendum: ſed minus malum eſt quod alter prodigat pecuniam, aut rem ſuam, quàm quod tu ipſo inuito illam detineas: ergo debes illam reſtituere. Conſequentia cum

Sententia autoris.

maiori eſt nota, & minor probatur: Pecuniæ detentio eſt peccatum cōtra iuſtitiam, cùm detinens priuet alterum ſuo iure, & propria libertate, quod eſt iniuſtum, & collatio pecuniæ ſolum poteſt eſſe contra charitatem: ſed maius malum eſt violare iuſtitiam, quam violare charitatem, quia maior eſt obligatio iuſtitiæ, quam obligatio charitatis: ergo potius hoc quam illud eſt faciendum. Vltimò: Ideò ſi occultus peccator petit Euchariſtiam à proprio ſacerdote, ſacerdos tenetur illam ei dare, quanuis petens grauiſsimè peccet, quia vtitur iure ſuo in petendo, & ideò, ſi maritus habens ſuper ſe votum caſtitatis petit ab vxore debitum, vxor tenetur illud reddere, quanuis maritus peccet mortaliter, quia in petendo ſimiliter vtitur iure ſuo: ergo pari ratione, quanuis dominus petat depoſitum ad conſumendum illud cum ſcortis, depoſitarius tenetur id reddere, quia petens vtitur iure ſuo.

Obiectio. ¶Et ſi quis argumentetur: Nemo habet ius ad peccandum: ergo quomodocunque ille petat depoſitum ad peccandum, etiam citra ſuam, aut aliorum iniuriam eſt illi denegandum; nonnulli reſpondent

Solutio aliquorum. negando conſequētiā. Nā dicūt, quod petit ad dandū, vel ad cōſumendū, ad quod habet ius licet nō habeat iꝰ ad culpā, quæ dationi, vel cōſumptioni adiūgitur. Et ſic in illa conſequentia committitur vitium, quod dici ſolet, variatio appellationis. Hæc tamen ſolutio nihil valet. Nam eodem modo, quo nō habet quis ius ad peccandum, nec etiam habet ius ad dandum, ſi datio eſt peccatum; vt in eo, qui dat ſimoniacè. Secus autem erit de mercede meretricis, in qua dare non eſt peccatum; licet ipſa fornicatio peccatum ſit.

Vera ſolutio. Quocirca hac ſolutione omiſſa, quidquid ſit de illo fine, ad quem dominus ſuam pecuniam petit, dico, nihil valere illam conſequentiam. Nam petendo, quod ſuum eſt, vtitur iure ſuo. Et ſi dicas, petit, vt eo abutatur, ad quod non habet ius: ergo reſpondeo, quòd ius dupliciter poteſt accipi. Vno modo pro lege. Et ſic nemo habet ius peccādi, cùm neminem lex peccare permittat, approbando peccatum. Alio modo accipitur ius pro eo, quod eſt debitum, hoc eſt, pro eo, quo quis citra iniuriam vtitur. Et hac ratione dicimus, quòd qui dat pecuniam ſuam ſimoniacè, vel ad aliud peccatum, vtitur iure ſuo, hoc eſt, dat quod ſuum eſt, atque adeò nemini facit iniuriam, niſi ſoli legi; quam iniuriam legi factam depoſitarius non tenetur vitare.

Ad. 1. arg. ¶Ad primum argumentum in principio factum reſpondetur, illud quidem probare, quòd ſi depoſitarius bono modo poteſt detinere depoſitum, ne illud in malos vſus cōſumere volenti reddat, tenetur id facere. Cęterum, ſi alius obnixè petat, debet dare, nec tunc depoſitarius eſt, qui rei domino nocet, ſed potius ipſe eſt, qui ſibi nocumētum infert.

Ad. 2. arg. ¶Ad ſecundum argumentū reſpondetur, conceſſo antecedenti, negādo conſequētiam, vel potius diſtinguendo conſequens. Nam ſi depoſitarius poteſt conſulere rei alterius, ſine aliqua illius iniuria, tūc verū eſt, quòd non debet depoſitū reddere, vt rectè colligitur ex illo teſtimonio. Cæterū, ſi conſiliū non poteſt dari, ſine manifeſta iniuria, vt contingit in eo, qui obnixè petēti rē ſuā reddere recuſat, nō debet tunc depoſitarius domino inuito depoſitū retinere; neq; contrariū colligitur ex teſtimonio citato. Ad cōfirmationem reſpondetur, dupliciter poſſe cōtingere, quòd quis habeat rē alterius, domino irrationabiliter inuito. Vno modo irrationabiliter inuito cōtra charitatē tantū, quod contingit, quando quis retinet eā rē, quam dominus in malos vſus vult conuertere, citra iniuſtitiā tamē. Alio modo, inuito irrationabiliter contra iuſtitiā. Quod cōtingit, quando qui retinet eā rē, quā dominus in ſuam, vel aliorum iniuriam vult conuertere, vt quando retinet quis inuito domino gladium, quo ſe, aut alium vult interficere. Hoc ſuppoſito dico, quod tunc tantum eſt licitum retinere rem alterius, domino inuito, quando ipſe contra iuſtitiam eſt inuitus. Vnde cum in caſu argumenti tantum ſit inuitus irrationabiliter contra charitatem, fit, vt nemini ſit licitum contra eius voluntatem rem ſuam detinere. Et ſi quis quærat, quænam ſit ratio, propter quam eſt licitum retinere rem alterius domino contrā iuſtitiam irrationabiliter inuito, & non inuito irrationabiliter contra charitatem? reſpondeo, id prouenire ex eo, quòd maiori vinculo tenetur quis vitare peccata alterius, quę ſunt contra iuſtitiam, in quibus neceſſarium eſt, quod innocens patiatur, quam quæ ſunt contra charitatem: in quibus ſolum ille qui peccat detrimentum patitur ſpirituale, quod propria voluntate poteſt vitare.

¶Diximus in ſuperioribus, depoſitarium teneri ad non reddendum depoſitum, quando dominus eo vti vult ad ſuam, vel aliorū iniuriam, & ſimiliter quando illud petit in malos vſus etiam citra aliquam iniuſtitiā, quanuis huius rei obligatio non ſit adeo ſtricta, vt ex dictis patet; ſupereſt nunc diſputare, quonam iure depoſitarius in his caſibus teneatur rem alienam detinere, an, *Dubium.*

ſcilicet,

ſcilicet, ex iuſtitia, vel ſolum ex charitate. Verbi gratia: Petit quis gladium ſuum ad occidendum alterum, & ille qui eum habebat ei dat, dubium eſt, an peccet contra iuſtitiam, & teneatur ad reſtitutionem damni ſubſequuti, vel potius ſolum peccet contra charitatem. Et quidem quod non peccet contra iuſtitiam probatur primò: Ille non tenebatur defendere fratrem ex lege iuſtitiæ, ſed ſolum ex lege charitatis: ergo per hoc, quòd dedit gladium domino, quo frater fuit occiſus, non peccauit contra iuſtitiam, ſed ſolum contra charitatem. Et cõfirmatur: Si viderem ego Petrum gladio impetentem Paulũ, & cum poſſem, non defenderem illum, non peccarem contra iuſtitiã, ſed ſolum contra charitatem, vt ex ſe cõſtat: ergo idem erit dicendum in noſtro propoſito.

1. argumentum.

2. argumentum. ¶Secundò: Si talis depoſitarius peccaret contra iuſtitiam, ex eo præcipue eſſet, quòd eſt cauſa homicidij: ſed non eſt cauſa homicidij: ergo. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Si dominus gladij, illum peteret coram iudice, & iudex præciperet, vt illum daret, depoſitarius teneretur gladium conferre, etiam ſi intelligeret ſequuturam eſſe mortem, & tunc nõ eſſet cauſa homicidij: ergo nec antea. Probo conſequentiam: Nam conferens eodem modo cõcurrit.

3. argumentum. ¶Tertiò: Si depoſitario graue damnum immineret à dominõ gladij, ſi illum nõ redderet, poſſet reddere, ſine aliqua iuſtitiæ violatione: ergo etiam ſi reddat tali dãno non imminente, non peccat contra iuſtitiam, nec eſt cauſa homicidij. Probo conſequentiam: Nam homicidium eſt intrinſecè malum, & ſic propter nullum metum faciendum.

Vltimũ argumentum. ¶Vltimò: Si talis depoſitarius dando gladium peccaret contra iuſtitiam, ſequeretur, quod eadem ratione peccaret contra iuſtitiam dando pecunias, quibus ſcit gladium emendum, & ſimiliter peccaret contra iuſtitiam reddendo pecunias mercatori, quas ſcit dandas eſſe ad vſuras; atque ex cõſequenti teneretur ad omnium iſtorum reſtitutionem: Conſequens autem videtur abſurdum, & valde rigoroſum: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Sententia Caietani. ¶Caietanus in iſto articulo ſolùm dicit eum, qui in caſu poſito reddit domino gladium, peccare. Non autem explicat, an tale peccatum ſit contra iuſtitiam, nec an reddens teneatur ad reſtitutionem, nec ne. Sed in ſumma. verbo reſtitutio. cap. 1. explicans illam particulam, non manifeſtans, dicit, quòd qui non defendit proximum à morte, vel rapina, cùm poteſt, peccat contra iuſtitiã, & tenetur ad reſtitutionẽ. Quod ſi verum eſt, à fortiori erit verũ, quòd qui reddit gladium furioſo occidere volẽti, peccabit cõtra iuſtitiã, & obligabitur reſtituere, ex mẽte eiuſdẽ Caietani. Soto lib. 4. de iuſtitia & iure. q. 7. art. 1. conſtantiſsimè defendit, eum, qui reddit gladiũ peccare contra iuſtitiã, & teneri ad reſtitutionem damni ſubſequuti. Cæterùm, vt quid in hac re dicendum ſit, explicemus, diſtinguere oportebit. Nam, vel dominus rei à depoſitario eam expoſcit, vt ſibi, aut alteri iniuriam faciat, nempe, ſe, aut aliũ occidendo, aut mutilando, aut percutiendo, aut etiã alijs in bonis fortunæ nocendo; vel ſolum petit rem ſuam in aliquẽ alium abuſum, qui non habet annexam iniuriam, ſcilicet, ad ſcortandum, ludendum, vel prodigendum.

Sententia Soti.

1. cõcluſio. Quo ſuppoſito ſit prima concluſio: Si dominus re ſua male vſurus eſt in ſui, vel alterius perniciem, atque iniuriam, vtraque lege, charitatis, ſcilicet, atque iuſtitiæ tenetur depoſitarius illam non reddere: quod ſi ſecus faciat, tenetur reſtituere damnum ſubſẽquutum. Et quidem, quòd lege charitatis ad id ſit obligatus, eſt res manifeſta, cùm vnuſquiſque teneatur proximum diligere, ſicut ſeipſum. Sed quod etiam teneatur lege iuſtitiæ, probatur: Contrarium facere eſt præbere materiam ad inferendam iniuriã alteri: ſed vnuſquiſque ex iuſtitia tenetur non inferre alteri iniuriam: ergo ſi præbeat, peccabit contra iuſtitiam, atque ex conſequẽti erit obnoxius reſtitutioni. Secundò. Reddẽs depoſitum in caſu, quo loquimur, eſt cauſa poſitiua damni ſubſequuti: ergo peccat cõtra iuſtitiam. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex ſimilibus caſibus: Qui commodat, aut præparat gladiũ, quo ſcit alterũ eſſe occidendũ, peccat contra iuſtitiã, & tenetur ad reſtitutionẽ, vt cõſtat ex lege. ſi pignore. ff. de furtis. Item, qui vendit venenum, quo ſcit alterum eſſe occidendũ, & qui vendit arma tempore iniuſti belli, peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem, vt docet Caietanus ſupra, q. 10. ar. 4. & infra. quæſt. 169. art. 2. ad. 4. & ſi bellũ iniuſtum fuerit contra clericos, qui vendit arma, manet excommunicatus, & irregularis, vt idem Caietanus dicit in eiſdem locis: item qui dat alteri clauem adulterinam, qua ſcit furaturum, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, ex cõmuni Doctorum ſententia: ſed iſti non magis cooperantur iniuſtitiæ, quàm ille, qui dat gladium occidere volenti: ergo ſicut iſti ſunt cauſa poſitiua damni, propter quod obligantur ad reſtitutionem: ita, & ille. Et confirmatur: Talis depoſitarius reddens

gladium, ſecundum leges punitur tanquam malefactor: ſignum ergo eſt, quod violat iuſtitiam.

2. concluſio. ¶Secunda concluſio: Si dominus re ſua malè vſurus eſt citra alterius iniuriam, tunc ſola lege charitatis tenetur depoſitarius illam non reddere, ſi commode & ſine iniuria petentis id facere poteſt. Itaque, ſi habens rem alterius quam ſine iniuria poteſt retinere, eam domino reddit, vt dilapidet, ſcortetur, profundat, prodigat, &c. ſolum peccat contra charitatem, & nullo modo contra iuſtitiam. Probatur: Aliud eſt non inferre malum, & aliud vitare: ad hoc enim tenemur ex charitate, & ad illud ex iuſtitia: ſed reddere depoſitum in caſu noſtræ concluſionis, ſolùm eſt non vitare malum: ergo ſolum eſt contra charitatem, & nullo modo contra iuſtitiam. Et confirmatur: Dominus bona propria in malos vſus conuertendo citra alterius iniuriam, non peccat contra iuſtitiam, vt de ſe patet: ergo, nec qui talia bona ei reddit, vt illis malè vtatur. Probo conſequentiam: Nam multo minor ratio iniuriæ apparet in hoc, quam in illo.

Ad 1. argumentum. ¶Ad primum argumentum in contrariũ factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Aliud enim eſt non defendere proximum, & aliud poſitiue cõcurrere ad id, ex quo ſequitur eius mors. Primum eſt contra charitatem, & ſecundũ contra iuſtitiã. Hocque inuenitur in eo, qui gladium dat occidere volenti, & ſic peccat contra iuſtitiam. Et eodem modo reſpondetur ad confirmationem.

Ad 2. arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quãuis eodem modo concurrat ad mortem alterius in genere naturæ qui reddit gladium ex præcepto iudicis, & qui reddit ex propria voluntate, diuerſo tamen modo dicitur concurrere in genere moris. Et ſic, quã do dat ex propria voluntate imputatur ad peccatum iniuſtitiæ, cùm ex iuſtitia teneatur non inferre damnum alteri. At verò, quando dat iubente prætore, non imputatur ei ad culpam, cùm ex præcepto eius cuius eſt præcipere, atque conſulere bono ſubditorum id faciat.

Ad 3. argumentum. ¶Ad tertium argumentũ reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam: nullus enim cum tanto detrimento tenetur fratris mortem cauere. Et quando dicitur: Homicidium eſt intrinſece malum: ergo propter nullum metum eſt faciendum; reſpondeo verum eſſe, quando homo eſt per ſe cauſa homicidij. Cæterum, quando ſolùm eſt cauſa per accidens, qualis eſt ille, qui reddit depoſitum petenti, non tenetur cum ſuo grauiſsimo detrimento homicidium vitare.

Ad vltimũ. ¶Ad vltimum argumentum reſpondetur, negando primam illationẽ: qui enim daret pecunias, quibus gladius emitur multum remote concurreret ad homicidium inde ſubſequutum. Ad ſecundum inconueniens de eo, qui redderet pecunias, quas ſcit dandas eſſe ad vſuras, dico primò, quòd fortè illud eſt verum. Vel poſſumus dicere ſecundo, quòd etiam dare huiuſmodi pecunias eſt cauſa multum remota ad acquirendas vſuras. Nam vltra redditionem eſt neceſſaria voluntas ipſius mercatoris, atque etiam voluntas illius, qui vſuras perſoluere debet, vt ille, qui reddit, dicatur cauſa damni inde ſubſequuti: cùm tamen ille, qui dat gladium occidere volenti, multò magis propinqua occiſionis cauſa exiſtat, & ideò tenetur ad reſtitutionem.

Sententia D. Tho. in ſolutione ad 2. ¶In ſolutione ad ſecundum argumentũ, in quo de reſtitutione eorum, quæ pro crimine perpetrando ab aliquo conferuntur, agitur, dicit duo D. Tho. Primum eſt, quòd quando datio eſt illicita, & contra legem, vt quando quis aliquid ſimoniace, vel pro homicidio dat, tunc id, quod datur, nec eſt reddendum ei, qui dedit, nec etiam retinendum ab eo, qui pecuniam accepit, ſed in pios vſus conuertendum. Dicit ſecundò, q. ſi datio non eſt illicita, quamuis opus, pro quo datur ſit illicitum, vt accidit in quæſtu meretricio, tunc is qui accipit, verum rei dominium acquirit, nec tenetur ad reſtitutionem. Et ſi quis contra iſtud ſecundum dictum D. Thom. argumentetur. (Nam, vel iſta datio dicitur licita, quia id, pro quo datur, eſt pretio æſtimabile, vel quia non habet obiectum malum; primum dici non poteſt, nam ſic pari ratione etiam diceretur licita & transferret dominium in illum, qui accipit, datio, qua quis pro homicidio pecuniam dat, ſiquidem emit id, quod eſt pretio æſtimabile, cuius contrarium D. Thom. affirmat in primo dicto, & habetur expreſſe in iure; nec etiam poteſt dici ſecundum, tum quia datio, qua quis pro actu venereo pecuniam dat, non eſt bona ex obiecto, vt cõſtat: tum etiam, quia quando quis dat pecuniam iudici, vt iuſtam proferat ſententiam, talis datio eſt bona ex obiecto, & tamẽ non transfertur talis pecuniæ dominium in iudicem, vt patet ex iure: ergo male dicit Diu. Thom. quòd quando datio eſt licita, quamuis opus, pro quo datur ſit illicitũ, tunc is, qui accipit verum acquirit dominium, nec ad aliquam tenetur reſtitutionem,) reſpondetur, D. Tho. in præſenti ſolã illã dationem Explicatur litera Di. Thomæ. vocare illicitam, quę lege poſitiua non permittitur,

mittitur, quanuis ſtando in iure naturæ eſſet licita. Ex quo fit, quod, quia dare meretrici pretium pro actu venereo, non eſt lege prohibitum, dare autem pro interfectione eſt prohibitum, ideo illa donatio appelletur licita, & hæc illicita, & illa transfert dominium, & hæc non. Quanuis ſtando in ſolo iure naturæ per vtranque dominium transfertur, vt dicemus in ſubſequentibus. Et hoc quantum attinet ad explicationem literæ D. Thom.

Dubium graue de acquiſitis per actum malum.

§ Cæterùm ad explicandam veritatẽ eorum, quæ dicit, eſt non leuis difficultas, an acquiſitum ex quouis opere peccaminoſo ſit neceſſario reſtituendum. De qua referunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Caietani.

Sententia Caietani.

Qui. 2. 2. quæſtio. 32. art. 7. ſuppoſito, quòd nec datio fit bene, niſi de re propria eius, qui dat, nec emptio, aut venditio poteſt fieri, niſi de re, quæ natura ſua eſt vendibilis, dicit duo. Primũ eſt, quòd, ſi id, quod datur, aut accipitur eſt alienum, & id, quod venditur, aut emitur, non eſt res vendibilis, vt res ſacra, tunc taliter acquiſita ſunt neceſſario reſtituenda. Ratio illius eſt: Nam, cùm huiuſmodi contractus non habeat idoneam materiam, fit, vt quæcunq; acquiſitio per illos facta ſit ſecundum ſe mala, & inualida. Secundò dicit Caietanus; quòd ſi id, quod datur eſt proprium dantis, & id, quod venditur, aut emitur, eſt venale, pretioque æſtimabile, quanuis acquiſitio alioqui ſit peccatum, tunc acquiſita ex talibus contractibus non ſunt reſtituenda. Cæterùm hoc ſecundũ dictum Caietani eſt apertè falſum. Et ratio eſt: Nam quæ quis acquirit hominis interficiendi cauſa, & quæ acquirit teſtis ob falſum teſtimonium, & quæ acquirit iudex ob iniquam ſententiam ſunt neceſſario reſtituenda, nec retineri poſſunt, vt infra dicemus ex mente D. Thom. in hoc articulo, quãuis dentur hæc à veris dominis, & res pro quibus dantur ſint pretio æſtimabiles, atque vendibiles, non minus, quã turpis actio à meretrice præſtita.

Sententia Panormit.

§ Quocirca hac ſententia Caietani omiſſa, eſt ſecunda opinio Panormitani in capit, quia plerique. de immunitate eccleſiarum, quæſtio, 10. conclus. 3. indiſtinctè dicentis, quidquid acquiſitum fuerit ex opere peccaminoſo eſſe neceſſario reſtituendum. Eandem tenet Innocentius atq; Hoſtienſis in cap. cum ſit. de iudicijs. Ad quos etiam accedere videtur Paludanus in 4. diſt. 15. Et probari poteſt hæc ſententia aliquibus argumentis. Primò ex cap. cum ſit. de iudicijs.

1. Arg. pro ſentẽtia Panormitani.

vbi ſummus Pontifex præcipit Epiſcopis, quòd compellant Iudæos, vt quidquid ex officio publico lucrati fuerint, reſtituant pauperibus. Et addit pro cauſa: Quia nõ eſt licitum Iudæis inter Chriſtianos officium gerere. Quibus verbis ſignificari videtur, omne illud, quod per actum illicitum fuerit acquiſitum debere pauperibus dari. Et confirmatur ex cap. ad liberandum. eodem titulo. Vbi deferentes arma Sarracenis reſtituere præcipiuntur, quidquid ex illicita illa negotiatione fuerit acquiſitum. § Secundò ſic argumentor. Si quis pretium accipit pro re ſacra tenetur illud reſtituere, vt conſtat ex Concilio Conſtantienſi, Seſſ. 43. & ex pluribus alijs capitibus iuris: ergo & qui accipit pretium pro opere peccaminoſo tenetur illud reſtituere. Probo conſequentiã: Quia qui accipit pretium pro re ſpirituali, ideò tenetur ad illius reſtitutionem, quia ipſa res ſpiritualis gratis donari debet, nec eſt pretio æſtimabilis: ſed nec etiam peccatum eſt pretio æſtimabile, cùm ob nullum pretium ſit faciendum: ergo ſi pretium pro illo accipiatur erit neceſſario reſtituendum. 2. Argum.

§ Tertiò: Exceſſus inter pretium, & id, quod pretio emitur, ſemper eſt reſtituendus, vt ſeruetur iuſtitiæ æqualitas: ſed cum datur aliquid pro opere peccaminoſo non ſeruatur iuſtitiæ æqualitas: ergo exceſſus erit neceſſario reſtituendus. Iſte autem exceſſus eſt in toto valore pretij, cùm peccatum, quod emitur, ſit nullius valoris atq; nihil: ergo totum pretium pro actu peccaminoſo acceptum erit reſtituendum. 3. Argum.

Sententia Medinæ.

§ Medina Complutenſis. C. de reſtitutio. quæſt. 20. propter hæc argumenta tenet hãc eandem ſententiam, ſed moderamine adhibito. Dicit enim, quòd opus peccaminoſum, pro quo pretium datur, dupliciter poteſt eſſe malum; vno modo abſolutè, & de ſua intrinſeca ratione, vt furtum, adulteriũ, fornicatio, alio modo non ex ſua natura, ſed ratione alicuius circunſtantiæ extrinſecus aduenientis, vel loci, vel temporis, &c. Et hac ratione vendere rem iuſto pretio, quod ex ſua natura non eſt malum, poteſt reddi peccatum, ex eo ſcilicet, quòd contractus fiat, aut cum excommunicato, aut in die feſto, aut in loco prohibito, &c. Quæ omnia habent ſe tanquã circunſtantiæ extrinſecus ipſi operi aduenientes. Hoc ſuppoſito, dicit, quod quæ acquiruntur per actum peccaminoſum iſto ſecundo modo, non ſunt neceſſario reſtituenda, ſed ſunt illius, qui accipit. Si enim mercenarius, qui in die feſto ſuas operas locauit, pretium accipiat, non tenetur ad mercedis reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam, quòd hic pretio æſtimatur nõ eſt diei feſti violatio, quæ mala eſt, atq; peccatum,

catum, ſed huius hominis opera atque labor alteri fructuoſus; & ob eam cauſam pretio dignus. Dicit ſecundo Medina, quòd acquiſita ex opere peccaminoſo primo modo, ſcilicet, ex adulterio, homicidio, aut fornicatione ſunt neceſſario reſtituenda, vtpotè quæ dantur pro re nullius pretij. Addit tamen, quòd ſi quæ acquirantur ex opere malo nõ pretij nomine, ſed alio titulo, ſcilicet, donationis, illa non ſunt neceſſario reſtituenda. Nam ſi verbi gratia, propter perpetratum ſcelus det quiſpiam alicui centum, non tam quam illud emens, ſed voluntariè donans, talia non ſunt reſtituenda. Ex quo infert, quòd ſi acquiſita à meretricibus fuerint tã quam pretium operis obſcœni, illa erũt omnino reſtituenda. Si autem fuerint liberè ab amatoribus donata, poterunt retineri. Et quia veroſimile eſt eos, qui ad meretrices accedunt libere velle donare quæ illis conferunt, ſubinde dicit, ipſas meretrices regulariter loquendo non obligari ad reſtitutionem.

Impugnatur Medi.

¶Hæc ſententia Medinę quantum ad primum dictum eſt vera. Cæterùm quantum ad ſecundum in quo conuenit cum Canoniſtis ſuperius citatis, eſt apertè falſa, & cõtra communem Doctorum ſententiam. Et ratio eſt: Nam, quamuis peccatum ſecundũ ſuam rationem formalem, id eſt ex ea parte, qua diſcordat à lege diuina, ſit nihil; & nullius valoris, pro materiali tamen, quod potiſsimè intenditur ab emptoribus; eſt quædam actio humana liberè facta, coniunctaq; cum labore atque vtilitate; ex quo fit, vt ſit pretio digna, ſicut reliquæ actiones humanæ; quæ ideò ſunt vendibiles & pretio æſtimabiles, quia conducibiles vitæ humanæ. Quod vt rectè intelligatur, aduertendum eſt, quòd de pretio vniuſcuiuſq; rei dupliciter poſſumus loqui. Vno modo phyſicè ſine vllo reſpectu & comparatione ad aliud; qua ratione Philoſophi naturales loquuntur. Et pretium iſto modo nihil aliud eſt, quàm vniuſcuiuſq; rei perfectio, & maius pretium maior perfectio. Alio modo poſſumus loqui moraliter. Et ſecundum iſtam conſiderationem ſolum illæ res dicũtur pretioſæ, quæ aliquo modo ſunt vtiles, & conducibiles ad humanos vſus. Sumitur enim pretiũ morale, de quo nos in præſenti loquimur, per comparationem ad vſus humanos, habita ratione vtilitatis, & indigētiæ vniuſcuiuſq; rei; ex quo etiam venditiones & commutationes ortum habuere. Si enim vnuſquiſque ſibi ipſi ſufficiens eſſet, nulla eſſet commutatio, nulla venditio, nulla emptio, atque ex conſequenti, nec etiam

Vnde ſumatur rei pretium.

pretium aliquod morale eſſet. Itaque humana neceſsitas eſt, quæ rebus vtilibus pretiũ conſtituit, & magis vtilibus maius pretium. Et ſic ex vtilitate, & ex maiori vtilitate omnium rerum pretium ortum habuit: æſtimationem autem rei etiam deſumimus principaliter ex illius vtilitate, & minus principaliter ex alijs, nempe, ex difficultate, labore, periculo, ſumptibus, quæ ipſam circunſtãt. Ex quo fit, vt ſiqua res nullo modo eſt vtilis, quantumuis ex alia parte ſit coniuncta cum magna difficultate, atque labore, nullo modo pretio digna nec æſtimanda dicetur. Si autem eſt vtilis etiam ſi ſit facillima, nulloque labore fiat, erit pretio digna; Et ſi cum alijs circunſtantijs coniungatur, erit magis æſtimanda, atque pretioſior. Ex quo rurſus ſit ſecundò, quòd, quoniam prima radix & præcipua ratio, atque fundamentum pretij & æſtimationis rei, eſt vtilitas in ordine ad vſus humanos, quandiu aliqua res manet vtilis, tandiu erit pretio digna: & tunc erit nullius pretij, quando facta fuerit prorſus inutilis. Vnde, quia turpitudo, quæ ineſt operi prauo non reddit illud inutile in ordine ad vſus humanos, fit tertiò, quòd opus peccati ex eo, quod peccatum eſt, non amittit ſuum valorem, atq; ex conſequenti, nec etiam amittit pretium, vt dicebant Medina, & alij iuriſperiti: & ſic iuſtè poterit vendi: & accipi pretium pro illo.

Sententia aliorum.

¶ Alij Doctores alia ratione vtuntur ad reſpondendum difficultati propoſitæ: Suppoſitò enim, quòd in his rebus, quæ turpiter acquiruntur, aliquando turpitudo ſe tenet ſolum ex parte recipientis, aliquando ex parte vtriuſque, ſcilicet, dantis, & accipientis, & aliquandò ex parte circunſtantiarũ; Dicunt primò, quòd ſi turpitudo tantum ſe teneat ex parte accipientis, vt ſiquis det iudici pretium, vt ferat iuſtam ſententiam, tunc taliter acquiſita ſunt reſtituenda illi, qui dedit. Dicunt ſecundò, quòd ſi turpitudo ſe tenet ex parte vtriuſque; vt cum datur aliquid iudici, vt proferat iniuſtam ſententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat, taliter acquiſita ſunt reſtituenda non ei, qui dedit, ſed pauperibus. Dicunt tertiò, quòd, ſi turpitudo tantum ſe tenet ex parte modi, aut circunſtantiarum, vt cum quis operas ſuas in die feſto conducit, taliter acquiſita non ſunt reſtituenda.

Impugnatur præfata ſententia.

¶Sed nec hæc ſententia eſt vndequaque vera, quamuis propiùs accedat ad veritatē. Errat enim in ſecundo aſſerto. Tum; quia quando aliquid datur meretrici, vt alliciatur ad turpitudinem, turpitudo ſe tenet tã ex parte dantis, quam ex parte accipientis; & ta-

& tamen taliter acquiſita non ſunt neceſſario reſtituenda, vt dicit D. Thom. hic ad ſecundum, & nos probauimus latè in. 1. to mo. q. 32. art. 7. Tum etiam, quia, quamuis ità ſit, quòd aliquando ſunt reſtituenda illa, quæ per actũ, in quo turpitudo intercedit ex parte vtriuſque acquiruntur; vt cũ quis dat iudici pretium, vt proferat iniuſtam ſententiam, aut gladiatori, vt hominem interfi ciat; eſt tamen falſum affirmare, illud eſſe reſtituendum pauperibus, ſi intelligatur an te iudicis ſententiam. Nam, cùm leges, quæ præcipiunt taliter acquiſita pauperibus ero gari, ſint pœnales, fit, vt ante iudicis condẽ nationem non debeant quantum ad id, in quo pœnam imponunt, exequutioni mandari, vt diximus ſupra articulo. 3. huius quæſtionis.

¶Quocircà his omnibus ſententijs prætermiſsis, vt quid in hac re verum ſit, explicemus; aduertendum eſt primò, quòd, cùm reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ æqualitatem efficiens, vt diximus articulo primo huius quæſtionis; tunc tantum erit inducenda, quando fuerit facta inęqualitas.

Reſtitutio tantum inducitur quando fuerit facta inæqualitas.

In contractibus autem humanis, quantum attinet ad præſens inſtitutũ ex triplici fonte poteſt dimanare inæqualitas. Scilicet, vel, quia res, quæ venditur eſt nullius pretij, aut non tanti, quanti venditur. Vel, quia res, quæ gratis donanda erat, pro pretio datur. Vt ſi œconomus eleemoſynam daturus aliquid à pauperibus peteret. Vel denique, quia contrahentes ſunt inhabiles ad cõtrahendum. Itaq; ſi omnia iſta à contractibus defecerint, nullo modo in eis inæqualitas reperiri poterit; atque ex conſequenti, nec ex eis reſtitutionis obligatio inducetur.

Quod res aliqua non ſit digna pretio poteſt accidere dupliciter.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd aliquã res non ſit pretio digna, aut quòd ſit gratis donãda, dupliciter poteſt accidere, ſcilicet, vel ex natura ipſius rei, vel ex poſitione, & ordinatione legis poſitiuæ ordinantis, atq; præcipientis, vt quæ alioqui pretio digna erant, gratis dentur. Et quidem ex natura rei cenſentur nullius pretij, ea, quæ vſibus humanis nullo modo ſunt vtilia, vt ſupra diximus. Et ſimiliter ex natura rei ſunt gratis donanda ea, quæ ex natura ipſius rei ſunt diuinitus in commune bonum infuſa, nec labore noſtro, aut marte acquiſita. Quales ſunt res ſpirituales. Dixi notanter; Ex natura rei diuinitus infuſa. Nã ſiquis ex infuſione acciperet ſciẽtiã rerũ naturaliũ, vt Adã, atque Salomon, fortè non teneretur eam cæteris gratis impartiri. Quia, quanuis talis homo eam ſcientiam ſibi per laborem non comparauerit, ſed gratis datam habuerit, ex natura tamen rei competit illi, vt labore atque exercitio comparetur, & ſic eſt infuſa ſolum per accidens. Ex lege autem carent pretio, & ſunt gratis donanda ea, de quibus nominatim prohibet lex, ne vendantur, aut præcipit, vt gratis dentur, quanuis alioqui ex natura ſua ſint pretio digna. Similiter etiam, quòd perſonæ ſint inhabiles ad contrahendum, dupliciter accidere poteſt. Vno modo ex natura rei, quia, ſcilicet, carent ratione, atque arbitrio, vel abſolutè, vt furioſus, vel ſecundum quid, vt qui penitus ignorat, quid agatur, vel ſi non ignorat, fit ipſo inuito. Hi enim omnes ex natura ſua ſunt inhabiles ad contrahendum. Ex quo fit, vt qui, vel ab ipſis aliquid emit, vel ipſis vendit quidpiam, quanuis res alioqui ſint vendibiles, facit inæqualitatem ex defectu libertatis ex altera parte; & ſic tenetur ad reſtitutionem. Altero modo poſſunt perſonæ eſſe inhabiles ad contrahendum, ex lege poſitiua; quæ quidem facit, vt qui alioqui ſtando in iure naturæ erant habiles ad contrahẽdum, ex legis ipſius iuſta ordinatione ſint inhabiles, vt pupilli & primogeniti, &c.

Diuiſio actuum humanorum.

¶Tertiò eſt aduertẽdum, quod actuũ humanorum quidam ſunt boni, & quidam ſunt mali. Rurſus ex bonis quidam ſunt eiuſmodi, vt ad eos efficiendos nulla lege obligemur, ſed eſt in noſtra poteſtate facere, vel non facere, vt ingredi religionẽ, & alia quæ ſunt in cõſilio. Qui quidẽ actus, quia vtiles ſunt, ſunt pretio digni, & quia illos ex præcepto nõ tenemur facere, nec etiam obligamur eos gratis donare. Alij actus boni ſunt, quorum habemus præceptum, conſiſtuntque partim in negatione, vt non occidere, & partim in poſitione, vt Deum colere. Qui licet ſint pretio digni, quia ſunt vtiles; quia tamen ſunt in præcepto, &c. & incumbit nobis neceſsitas illos efficiendi, vendi ne queunt, ſed ſunt gratis donandi. Alij actus humani ſunt mali. Et hi omnes ex natura rei, quia ſunt vtiles vſibus humanis, ſunt pretio digni. Et, quia non eſt præceptum, vt gratis fiant, ſed potiùs eſt præceptum, ne fiant; nõ tenemur illos gratis facere. Ex quo ſequitur, quòd ex natura rei omnis actus peccaminoſus, eſt pretio dignus. Cæterùm ex ordinatione legis poſitiuæ eſt maximum diſcrimen inter hos actus malos. Nam eos, qui ſunt coniuncti cum iniuria alterius, lex poſitiua facit inuendibiles: vt furtum, homicidium, &c. vel quia voluit, vt illi actus nullius eſſent pretij, vel quia fecit ipſas perſonas contrahentes inhabiles, & indoneas. De alijs autem actibus, qui fiunt citra alterius iniuriã, vt fornicatio, prodigalitas, &c.

nihil

nihil ſtatuit;ſed eos ſuæ naturæ,& conditioni reliquit,&c.

1. Concluſ. ¶His conſtitutis ſit prima concluſio. Stãdo in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono,quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, ſunt reſtituenda ei,qui dedit. Vt ſi,verbi gratiã, dedit quis pretium iudici, vt ferat iuſtam ſententiam,vel amico mulieroſo, ne ſcortetur. Hæc concluſio eſt contra Magiſtrum Soto lib.4.de iuſtitia.q.7.art.1.in ſolutione ad ſecundum.Illam tamen tenet gloſ. in. l. vt pota.ff.de conditionibus ob turpem cauſam.quam ſequuntur omnes Summiſtæ. Et probatur: Talia opera ex eo, quòd ſunt in præcepto,ſunt gratis donanda, vt paulò ante dicebam:ergo quamuis ſint pretio digna, qui aliquid pro eis accipit tenetur ad illius reſtitutionem.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio:Stando in iure poſitiuo ei, qui huiuſmodi res pretio emit ab alio,non ſemper datur repetitio,ſed tunc tãtum,quando emitur res alteri iniurioſa.Itaque, ſiquis det Petro centum,ne hominem interficiat, aut ne proferat iniuſtam ſententiam,lege poteſt agere contra illum, & illa centum in iudicio repetere. Cæterùm,ſi illa dedit, ne ſcortaretur, non habet ex lege facultatem illa repetenti.Et quidem, quòd poſsit repetere in primo caſu, habetur expreſſe in dicta illa lege, vt putà. iam citata. Sed quod non poſsit in ſecundo colligitur veroſimiliter ex eo,quòd lex illa eſt pœnalis, atque ex conſequenti ſtricti iuris, nec extendenda, niſi ad ea, quæ expreſſe in illa ponuntur. Nulla autem ibi fit mentio de pretio, quod quis dat alteri, ne ea peccata committat,quæ ſine aliorum iniuria perpetrari poſſunt.Ratio autem, propter quã in primo caſu ex lege poſitiua datur facultas repetendi, & non in ſecundo,eſt,quia cùm finis legis ſit proſpicere bono communi,atque conſulere paci publicæ, ad quam maximè pertinet vt homines non ſolum pretio, ſed etiam propria ſponte ab aliorum iniuria abſtineant, idcircò, ſi id propter pretiũ fecerint,datur facultas repetendi. Et ſiquis

Obiectio. obijciat contra iſtam concluſionem; Stando in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono,quod erat in pręcepto,vel pro omittendo prohibito, etiam ſi illud non ſit alteri iniurioſum, ſunt reſtituenda in foro conſcientiæ, vt diximus in prima concluſione:ergo poterit conferens, niſi reddantur illa, in iudicio repetere; re-

Reſponſio. ſpondeo conceſſo antecedenti,negando cõſequentiam. Nam,quemadmodum aliquando contingit, quòd per aliquem contractũ dominium rei transferatur, & tamen illius repetitio poſsit fieri in foro exteriori, ab eo,qui dominium non habet,vt diximus ſupra in.1.tom.quæſt.32.art.7. circa ſolutionem ad ſecundum agentes de ludo, in quo lex tranſlationem dominij non prohibet,& tamen repetitionem concedit: itã etiam aliquando contingere poteſt,quòd ille,cui dominium debetur, rem ſuam in iudicio repetere non poſsit,vt eſt videre in illis mulieribus,quæ publicæ non ſunt, quæ quidem non minus,quàm publicæ pro vſu ſui corporis pretium accipere poſſunt, vt quæſt. 32.art.7. circa tertiam concluſionem Diui Thomæ oſtendimus. Vnde qui quidquam illis promiſit tenetur in foro conſcientiæ illud ſoluere,niſi fortè exceſſus iuſtæ æſtimationis pro ratione perſonarum immodicus eſſet.Et tamen quantum ad forum iudiciale meretrici datur in iudicio actio petendi pretium promiſſum, illi verò, quæ non eſt publico loco expoſita,denegatur, vt cõſtat ex lege idem ſi ob ſtuprum.ff. de cõditionibus ob turp.cau.Et itã contingit in propoſito,quod quamuis ille, qui accipit pretium pro faciendo opere bono,quod erat in præcepto,vel pro omittendo prohibito, quando illud non eſt alteri iniurioſum, ex lege naturæ in foro conſcientiæ teneatur ad reſtitutionem pretij, in foro tamen iudiciali non conceditur ei, qui dedit,facultas repetendi,niſi quando opus, pro quo datur,eſt eiuſmodi, quod cedit in alterius iniuriam.

¶ Tertia concluſio: Stando in ſola lege naturæ,quæ quis accipit in pretium pro rebus ſacris & ſpiritualibus, ſunt reſtituenda ei,qui dedit.Et quidem,quòd pro rebus ſpiritualibus accepta ſint reſtituenda; probatur manifeſtè: Nam cùm iſtæ res ſint gratis donandæ,iuxta illud Chriſti,Gratis accepiſtis,gratis date;quamuis ex alia parte infinito pretio ſint dignæ, quicunque illas vendit ex iure naturæ tenetur pretium reſtituere.Quod autem huiuſmodi pretium,ſtãdo in iure naturæ, ſit reſtituendum ei, qui dedit,negant multi: ſed nos illud probauimus ſupra quæſt. 32. art.7. circa ſecundam concluſionem D.Thom. De quo etiam plura dicemus infra in propria materia de ſimonia. quæſt.100. *3. Concluſ.*

¶Quarta concluſio: Stando in ſolo iure naturæ,merces operis praui,atque peccaminoſi,cuiuſuis generis ſit illud,non eſt reſtituenda,ſed eſt illius.qui accipit.Itaque quę quis acquirit cauſa interficiendi hominis, aut iniuſtam ſententiam proferendi,ſtando in ſolo iure naturæ, ſunt propria illius, qui accipit,nec illa tenetur reſtituere.Hæc concluſio *4. Concluſ.*

cluſio probatur eiſdem rationibus, quibus ſupra impugnauimus ſententiam Medinæ, atque Canoniſtarum. Quarum præcipua & fundamentalis eſt, quòd, cùm iſtæ actiones non ſint in præcepto, ſed potius ſint cõtra præceptum, nullus tenetur eas gratis exhibere. Et ex alia parte, quia in ordine ad humanos vſus afferunt vtilitatem, illis, ſcilicet, quorum cauſa fiunt, ſunt pretio æſtimabiles: & ſic nullam facit inæqualitatem qui illas vendit; atque ex conſequenti, ſtando in iure naturæ, nõ tenetur pretium reſtituere.

1. Arg. contra quartã concluſionẽ à nobis poſitam. ¶Sed contra iſtam concluſionem ſunt aliquot argumenta. Primum deſumitur ex D. Auguſt. Epiſt. 54. ad Macedonium. Qui dicit: Si iuſtitia ſyncerius conſulatur, iuſtius dicitur aduocato; Redde quod accepiſti, quando in iudicio contra veritatem aſtitiſti, iudicem feſelliſti, iniuſtam cauſam viciſti, quam cuiq; dicitur in quolibet officio militanti; Redde quod accepiſti, quando iudice iubente hominem nefarium viciſti, in iudicium adduxiſti, & ne fugeret tenuiſti, &c. Quibus verbis D. Auguſt. in hunc modum argumentatur: Si iuſtum eſt, vt iudex, aut miniſter iudicis reſtituat id, quod accepit pro condemnando nefario homine, & in carcerem reducendo: ergo multò iuſtius eſt, quòd aduocatus reſtituat, quidquid accepit pro iniuſto patrocinio; Atque ex cõſequenti ex ſententia Auguſtini ſecundum ius naturæ reſtituendum eſt illud, quod quis pro opere prauo accepit.

2. Argum. ¶Secundò ſic argumentor: Tenetur iudex reſtituere quod accepit pro iuſta ſententia ferenda: ergo à fortiori tenebitur reſtituere quod accipit pro iniuſta.

3. Argum. ¶Tertiò: Iudas proditor, quãuis erat homo nequiſsimus, non fuit auſus retinere pretium acceptum pro iniuſta Chriſti Domini traditione; ſed pœnitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens; Peccaui, tradens ſanguinem iuſti; ſignum ergo eſt, quòd ex naturæ lege non eſt licitum retinere pretium pro prauo opere acceptum.

Ad. 1. arg. ¶Ad primum argumentum reſpondetur, D. Auguſt. in illo loco nõ loqui de eo, quod eſt ſecundum ius naturæ, quo certũ eſt aduocatum non teneri ad reſtitutionem eorũ, quæ pro iniuſto patrocinio accipit. Sed ſolum oſtendit, quam iuſtum eſſet, quod legibus Imperatoris præciperetur, vt aduocatus reſtitueret quæ ex iniuſto patrocinio acquirit; etiam ſi ad id ex naturæ iure non teneatur. Et ſiquis inſtet, D. Auguſt. dicere, iuſtius eſſe, quòd aduocatus reddat taliter acquiſita, quàm quod iudex, aut eius miniſter reſtituant quod pro iuſta ſententia, aut pro debito miniſterio acceperint; ſed iudex etiam ſtando in iure naturæ tenetur facere reſtitutionem eius, quod pro iuſta ſentẽtia accipit, vt diximus in prima concluſione: ergo eſt ſententia D. Auguſt. quòd aduocatus ex eodem iure tenetur quidquid pro iniuſto patrocinio datur, reſtituere; reſpondeo D. Auguſt. in illo loco non facere comparationem earum rerum in ordine ad ius naturæ, ſed in ordine ad leges ciuiles, quas tacito quodam modo reprehendit, propterea quòd dant facultatem repetendi id, quod quis iudici pro iuſta ſententia proferenda tribuit; non autem concedunt repetitionẽ illarum rerum, quæ pro iniuſto patrocinio aduocatis conferuntur, cum tamen maior ſit malitia & iniquitas aduocati, quam iudicis.

Ad. 2. arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam iuſta ſententia cum ſit in præcepto, & gratis conferenda, vendi non poteſt. At verò ſententia iniuſta, quia eſt pretio digna, nec gratis conferenda, cum non ſit in præcepto, ſed potiùs contra præceptum, bene poteſt ex natura rei pro pretio dari abſque eo, quòd inæqualitas fiat.

Ad. 3. arg. ¶Ad tertium argumentum reſpondetur primò, male deſumi argumentum ex tam peſſimi hominis facto. Vel ſecundo reſpondetur, id naturale eſſe hominibus, quòd cùm graui aliquo affectu corripiuntur incitati à vi paſsionis, plura faciunt, ad quæ alioqui non tenentur. Et ſic Iudas ex mœrore, quẽ de ſuo facinore conceperat ſe ſuumq; ſcelus deteſtans, non ſolum proiecit pretium, quod apud ſe poterat retinere, ſed etiam diuinæ pietati diffidens, ſeipſum laqueo ſuſpendit. Vnde, ſicut non valet argumẽtum; Iudas laqueo ſe ſuſpendit: ergo & nos idem facere debemus: ſic etiam nec concluditur, q̄ ſi Iudas non retinuit pretium pro iniuſta Chriſti venditione acceptum, nec etiã quicunque alij illud pro male factis retinere poſſunt. Vel tertiò reſpondetur, id factum fuiſſe à Iuda non vt ſatisfaceret iuſtitiæ, ſed Deo ſic diſponente, vt vaticinium illud adimpleretur, quod fuerat prædictum ex eis nũmis agrum emendum in ſepolturam pro pauperibus, vt ſic Chriſtus omni in re vtilis eſſet mortalibus.

5. Concluſ. ¶Quinta concluſio: Suppoſitis legibus ciuilibus, & iure poſitiuo, quæ dantur pro operibus prauis coniunctis cum alterius iniuria, ſunt neceſſariò reſtituenda. Probatur ex lege mulctarum. C. de modo mulctandi. vbi omnia ſic acquiſita adijciuntur fiſco. De huiuſmodiq; iniurioſis operibus eſt intelligenda lex illa generaliter. de verborum obligationibus, cum dicit, turpes ſtipulationes eſſe

nes eſſe nullius momenti. Agit enim ſolum de operibus cum alterius iniuria factis. Eſt etiam pro hoc textus in cap. non ſanè. 14. q.5. vbi id peculiariter de iudice iniuſtè ferente ſententiam diffinitur. Et ratio huius decreti eſt, nō quia actiones prauæ nō ſunt pretio dignæ; iam enim conſtat ex ſuperioribus eas ex natura ſua iuſtè poſſe vendi; ſed quia ſublato pretio minus homines allicientur ad inferendam alijs iniuriam.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui aliquid acquiſierunt ex operibus prauis iniurioſis, teneantur illud ſtatim reſtituere ante iudicis condemnationē? Et pro parte negatiua eſt argumentū: Tales obligantur ad reſtitutionē ex lege pœnali: ſed huiuſmodi leges non obligant ante iudicis condemna-

6. Concluſ. tione: ergo. In hoc tamen ſit ſexta cōcluſio: Illa bona ſunt reſtituenda ante iudicis condemnationem. Hæc ponit Mag. Soto lib. 4. de iuſtitia. q.7. art.1. ad.2. Et probatur: Lex ipſo iure reddit perſonas inhabiles ad recipiendum aliquid pro operibus iniurioſis: ergo ſi recipiant, tenentur illud ſtatim in conſcientia reſtituere. Nec obſtat argumentum in contrarium adductū: Nā vt diximus art. 3 huius quæſtionis, illæ leges pœnales, quæ tantum imponunt pœnam conſiſtentem in priuatione, bene poſſunt obligare ad illam ante iudicis condemnationem. Et talis eſt lex, quæ facit perſonam inhabilem ad recipiendum quidquam ex opere iniurioſo.

¶De eo autem, cui debet fieri reſtitutio ante iudicis condemnationem, eſt nō leuis difficultas inter Doctores. Soto loco citato, dicit, illud eſſe reſtituendum ei, qui dedit. Et ratio illius eſt: Quia licèt per legē ille, qui accipit, fuerit redditus inhabilis ad retinendum quod non erat ſuum, ille tamen, qui dedit, non potuit priuari re propria ante iudi-

7. Concluſ. cis condemnationē. In hoc tamen ſit ſeptima concluſio: Pretium acceptum pro ſententia iniuſta, aut pro homicidio perpetrando cauſa ſubſequuta, eſt reſtituendum, non illi, qui dedit, ſed pauperibus ante iudicis condemnationem, & poſt condemnationē iudicis, fiſco. Poſui illam particulam, cauſa ſubſequuta. Nam quando opus, pro quo pretium datur, non ſubſequitur, certum eſt, illud eſſe reſtituendum illi, qui dedit iuxta id, quod diximus in principio huius articuli de contractibus conditionalibus. Et quidem, quòd pretium illud non ſit reſtituendū ei, qui dedit probatur efficaciſſima ratione: Stando in ſolo iure naturæ, ſecluſo omni iure poſitiuo, ille, qui dat pecuniam pro homicidio ſubſequuto, non manet dominus illius pecuniæ: ergo nec per ius poſitiuum iuri naturali ſuperadditum acquirit dominium talis pretij. Conſequentia patet: Nā ius poſitiuū non fauet delicto illius, qui dat pecuniā pro homicidio; faueret autē, ſi præciperet ſibi reſtitui rē, cuius dominiū ſtando in iure naturali ad ſe nō pertineret. Antecedens autē probatur: Quia libera, & ſpontanea voluntate abdicauit à ſe dominiū illius pecuniæ, & tranſtulit illud in eū, cui dedit. Nihil autē eſt magis æquū, quàm, quòd per domini voluntatē, volentis rē ſuā in alium transferre, dominiū conferatur, vt dicit Inſtit. de rerum diuiſ. §. per traditionē. Et confirmatur: Per ius poſitiuū, ille, qui accipit pretiū, itá redditur inhabilis ad illud retinendum, vt non acquirat dominiū illius, cū tamen ſtando in ſolo iure naturæ, illud acquireret: ergo à fortiori ille, qui dat, & ſtando in ſolo iure naturali nō haberet dominiū illius pretij, per ius poſitiuū redditur inhabilis ad illud recipiendū: atq; ex conſequenti non ſibi ſed pauperibus, vel fiſco debet reſtitui. Hāc ſententiā tenet Cord. lib.1. q.32. art.3. & Couar. regula peccatū. p.2. §.2. Dixi autem in concluſione, illud pretiū ante iudicis condemnationē eſſe reſtituendum pauperibus, & poſt condemnationē fiſco. Tum, quia, vt docet D.Th. infr. q.66. art.7. res, quæ homini redundant, pauperū ſuſtētationi iure naturæ debentur, iuxta illud D. Ambroſij: Eſurientium panis eſt, quē tu detines: nudorum indumentū eſt, quod tu recludis; miſerorū redemptio, & abſolutio eſt pecunia, quā tu in terra defodis, &c. quod refertur. 47.d. Tū etiam; quia ſunt quam plurima capitula iuris poſitiui, quæ dicunt ea, quæ proprio domino carēt pauperibus eſſe diſtribuenda, qualia ſunt. c. cum tu. de vſuris. & c. qui habetis. & c. non ſanè. 14. q.5. Ex quo fit, vt quotieſcunq; alicui rei legitimus dñs deeſt, illud pauperibus ſit tribuendū. Fiſco autem nunquā datur, niſi id, quod poſt iudicis ſententiā ei fuerit applicatū. Cū ergo in caſu, de quo loquimur res, quæ datur pro homicidio perpetrando non poſſit retineri ab illo, qui accipit, nec etiā debeat reddi illi, qui dedit, ſequitur, ꝙ caret vero domino: & ſic ante iudicis condemnationē dāda erit pauperibus. Et ad fundamētū Soti reſpōdetur, falſum eſſe, ꝙ ille, qui dedit pecuniā pro homicidio priuetur re ſua ante iudicis cōdemnationē per hoc, quod nō reſtituatur illi. Nā cū ipſe iā nō habeat dominiū illius, ſed illud in alterū tranſtulerit, manifeſtè ſequitur, quod nihil ab eo aufertur.

¶Octaua cōcluſio: Quæ dantur pro opere turpi nulli iniurioſo, vt pro ſtupro, fornicatione, &c. nō ſolū ſecūdū legē naturalē, ſed 8. Concluſ.

etiam

etiam ſecundum leges humanas non ſunt reſtituenda. Hæc concluſio eſt diffinita in.l. idem. ff. de conditionibus ob turpem cauſam. Vbi dicitur, quòd licèt meretrix turpiter agat in eo, quòd meretrix eſt, non tamẽ turpiter facit in eo, quod pretiũ accipit pro meretricio. Et confirmatur: Nam licèt meretrix non ſit domina ſui corporis, eſt tamẽ domina vſus ipſius. Vnde pro illo vſu poterit pretium & mercedem exigere. Maximè cum in legibus humanis non tantum permittantur meretrices, ſed etiam pretium taxetur. Et quod dico de meretricibus, eſt etiã dicendum de alijs fœminis inhoneſtis, cuiuſcunque ſint conditionis: imò & de viris, ſi aliquid acceperint, vt libidini fœminæ, vel alterius viri deſeruiant, cum omnium ſit vna & eadem ratio, ſcilicet, quòd actiones illæ ſunt pretio æſtimabiles, nec talis cõditionis, vt debeãt gratis exhiberi. Nec præterea ex alia parte eſt lege prohibitum, ne detur pretium pro illis. De hac re videnda ſunt quæ diximus in.1.tom.q.32.art.7.circa tertiam concluſionem D. Thom.

Ad arg. pro ſententia Panormit. ¶ Reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio huius quæſtionis facta pro opinione Canoniſtarum. Vnde ad primum & ſecundum dico, quòd textus in illis adducti particularem continent determinationem, nec ex illis aliqua poteſt deſumi vniuerſalis contraria noſtris concluſionibus. Ad tertium reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falſum eſt, quod peccatum nullius eſt valoris, vt ex ſuperius dictis ſatis conſtare poteſt. Et hæc de tota iſta difficultate.

Sententia D. Tho. in ſolut. ad.3. ¶ In ſolutione ad tertium argumentum explicat D. Thom. cui, & quomodo ſit facienda reſtitutio, quando verus dominus non comparet, vel quia mortuus eſt, vel multum diſtans, vel omnino ignotus. Et cõſtituit tres propoſitiones. Prima eſt: Si dominus eſt mortuus, reſtituenda eſt eius hæredibus, qui perſonam defuncti repræſentant, & ſuccedunt in iure, quod ille habebat. Secunda propoſitio: Si creditor ſit abſens tranſmittenda eſt illi res, ſi commodè fieri poterit, & ſi non poteſt commodè trãſmitti, debet in aliquo loco tuto deponi, vt domino conſeruetur. Tertia propoſitio: Si Dominus ſit omnino ignotus, præmiſſa ſufficienti diligentia ad ipſum inquirendum, reſtitutio eſt facienda pauperibus, vel alijs pijs vſibus: per hunc enim modum redditur res domino meliori modo, quo poteſt.

Explicatur littera Diui Thom. Hæc dicit D. Thom. in ſolutione ad tertiũ, quæ ſuo ordine erunt explicanda. Et quidẽ circa primam propoſitionem nihil aliud eſt dicendum, niſi quod ſiue hæredes ſint neceſſarij, quales ſunt illi quos teſtator, niſi legitima, rariſsimaq; de cauſa exhæredare non poteſt, vt filij reſpectu parentum, & parentes reſpectu filiorum, ſiue ſuccedentes ab inteſtato, vt fratres atque conſanguinei, ſiue ex teſtamento, vt alieni quomodocũque quis ſit alterius hæres, eidem eſt facienda reſtitutio. Et ſi deſunt hæredes reſtituendum erit illud pauperibus, vel in pios vſus conſumendũ. Et in hoc omnes conueniũt. Circa ſecundam propoſitionem eſt aduertendum, quòd ſi non poteſt commodè res tranſmitti, nec eſt vltra ſpes, quod in poſterum dabitur commoditas tranſmittendi, iudicari debet de illa, ac ſi dominus eſſet mortuus. Siquis autem quærat quando dicetur res commodè poſſe tranſmitti? reſpondeo ad id conſiderari debere valorem rei, diſtãtiam, creditoris ſumptus in ipſa tranſmiſsione faciendos, aliaſque circunſtantias ad arbitrium boni viri. Et ſi ſumptus & labor tranſmiſsionis rei valorẽ excedunt, non dicetur tũc cõmodè poſſe tranſmitti, vt bene notat Scotus in.4.diſt.15.q.2.art.5. Et idẽ eſt dicendum, ſi moraliter certum eſt periculum, quod res tranſmiſſa ad dominum nõ perueniet.

¶ Sed maior eſt difficultas de ſomptibus, atque expenſis, quibus res trãſmitti debeat. *Dubium.* D. Thom. de hoc nihil determinat. Soto lib. 4. de iuſtitia. q.7. art.1. ad.3. breuiter dicit, quòd qui via iniuſta debitum contraxit ſuis expenſis tenetur illud tranſmittere, ſecus autem eſt de eo, qui via iuſta contraxit. Sed latius atque melius Medina. C. de reſtitut. q.2.art.5.& Ledeſma, 2.p.4.q.18.art.5.ad 3.& Nauarro in Manuali. cap.17.num.42. De quorum mente dico primò, quòd, ſi debitor ſic erat bonæ fidei poſſeſſor, quòd rẽ ſuam eſſe & nemini eam debere putabat, tunc ſatisfacit, ſi quando ſciuerit ſe debitorem eſſe, rem illi ſoluat, ſeu reſtituat, aut reſtituendam deponat, vbi ſe repererit, nec tenetur rem ad creditorem ſuis expenſis mittere. Itaque ſatis eſt, ei ſignificare, ſe debitorem eſſe, & rem debitam ſeruare, vel in loco tuto eam deponere. *1. Dictum.* In hoc dicto communiter conueniunt Doctores. Et ratio eſt. Nam cum iſte ſolum teneatur ad reſtitutionem ratione rei alienæ, & non ratione iniuſtæ acceptionis, ſatis erit rem ipſam reddere eo tempore, & eo loco, quo rem alienã eſſe reſciuerit. ¶ Dico ſecundò, quòd malæ fidei poſſeſſor ille, ſcilicet, qui iniuſtè contra voluntatem domini detinet rem vltra tempus conſtitutum proprijs expenſis, tenetur illam remittere ad locum, in quo accepit, *2. Dictum.*

pit, vel iniuſtè occupauit. Ita habetur expreſſe in cap. Epiſcopis. & cap. re integranda. 3. q. 1. & lege ſi vero. ff. de rei vendicatione. Et ratio eſt: Nam aliàs iniquitas furis legitimo domino, qui iniuriam paſſus eſt præiudicium afferret, quod per reſtitutionem non repararetur. ¶ Dico tertiò, quòd, ſi do-

3. Dictum.

minus iniuſtè ſpoliatus recedit à loco, in quo res ab eo ablata fuit, & eam illuc erat aſportaturus, non tenetur debitor proprijs expenſis illam ad ipſum tranſmittere; ſed ſatis erit, quòd rem tranſmittat illis expenſis deductis, quas dominus in aſportatione facturus erat. Probatur. Nam licèt fur teneatur rem acceptam reſtituere cum damnis, & lucris ceſſantibus inde conſequutis, nullum tamen aliud tenetur lucrum ſuperadijcere. Eſſet autem nouum lucrum, ſi domino ſine expenſis rem, quam ipſe cum diſpen-

Quæſtio.

dio aſportaturus erat remitteret. ¶ Sed quid, ſi in tranſmiſſione pereat ipſa res ob nūtij infidelitatem, vel alio caſu? Medina, atque

Reſponſio.

Ledeſma locis citatis reſpondent cum Panormitano in cap. ſignificante. de pignori, quòd, ſi tranſmiſſa res debita erat in propria ſpecie, & indiuiduo, & tranſmittens adhibuit diligentiam moraliter ſufficientem; ſi res pereat, non tenetur valorem reſtituere. Et ratio eſt: Nam cum non ſua culpa perierit, non ſibi, ſed creditori, qui eius rei dominium habebat, perire debet. Si autem res non erat debita in propria ſpecie, & indiuiduo, ſed ſolum ſecundum valorem, atq; pretium, tunc ſi tranſmiſſum pretium in via pereat non liberatur tranſmittens ab obligatione reſtitutionis. Et ratio eſt; Nam, cum pretium illud nondum in creditoris poteſtatem peruenerit, nec eius ſubiectū ſit dominio, ſed adhuc maneat in dominio debitoris, non creditori ſed debitori perire debet, niſi fortè creditor nuncium miſiſſet, vel aliter tranſmiſſionis modum determinaſſet, tunc enim ipſi periret res & non debitori tranſmittenti. Hic modus dicendi veriſſimus eſt, quamuis in primo caſu addendum exiſtimo, quòd ſi res in propria ſpecie & indiuiduo erat debita, & tranſmittens erat malæ fidei poſſeſſor, iniuſtèq; accepit vel retinuit rem, non liberatur ab obligatione reſtitutionis; niſi quando cum effectu res ad domini poteſtatem peruenit. Vnde quātamcunq; diligentiam adhibeat ad ſecurè tranſmittendum, ſi res perit adhuc tenetur valorem reſtituere. Et ratio eſt: Nam, cùm ille non ſolum teneatur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis, quoadvſq; res ad dominū perueniat, iniuſtæ acceptionis obliquitas perſeuerat, cenſeturq; per iniuriā proximus damnificatus, quod damnum per reſtitutionem erit adhuc reſarciendum.

Verus rei dominus dupliciter poteſt ignorari.

¶ Circa tertiam propoſitionem D. Tho. in qua de reſtitutione eorum, quorum dominus ignoratur, agit, aduertendum eſt dupliciter poſſe contingere, quòd alicuius rei verus dominus ignoretur. Vno modo in particulari, & non in vniuerſali. Quod accidit, quādo quis certò ſcit ſe debere vni ex duobus, vel tribus, ignorat tamen in particulari quis illorum ſit. Vt ſi verbi gratia, mercator certo ſciat, ſe defraudaſſe vnum è duobus mercatoribus, cū quibus cōtractū iniuit & ignoret vter illorum fuerit. Idemq; contingit in duce bellum iniuſtum gerente qui certò ſcit prædam à ſe factam eſſe hominū alicuius certæ ciuitatis: ignorat tamen in particulari quid cuiuſque ſit. Et in his caſibus certum eſt, rem eſſe diuidendam inter eos, de quibus dubitatur, magis, vel minus pro ratione dubij: nec aliter reſtitutio fieri poteſt. Alio modo poteſt contingere, quòd ignoretur verus rei dominus, cui reſtitutio eſt facienda in vniuerſali. Et tunc etiam eſt certum ſecundum omnes, quòd diuidenda eſt inter pauperes, vel in alios pios vſus cōuertenda, vt ex pluribus capitibus iuris manifeſtè conſtat, maximè ex cap. cum tu. de vſuris. Vbi dicitur acquiſita per vſuras reſtituenda eſſe pauperibus, quando non ſuperſunt illi, à quibus accepta fuere, nec eorū hæredes. Et aſsignatur pro ratione, quia non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.

Dubium de iure quod habent pauperes.

Sententia Soti.

¶ Cæterùm de iure, quod pauperes habent ad huiuſmodi iniuſtè acquiſita quādo verus illorū dominus ignoratur in vniuerſali non leuis eſt controuerſia inter Doctores Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 1. ad. 3. dicit, quòd ſtando in ſolo iure naturali huiuſmodi incerta debita ſunt reipublicæ, vel ciuitatis. Nam cum res vniuerſæ in communi ſint traditæ humano dominio, quarum diuiſiō iure gentium facta eſt, fit, vt dum expectatus legitimo tempore dominus nō cōparet, iteratò veniant in vſum publicū. Addit tamen, quòd quoniam Chriſti vicarius totius reipublicæ Chriſtianæ curā gerit, iure & meritò potuit hæc bona, quaſi cōmunia reipublicæ pauperibus applicare, qui eiuſdem reipublicæ ſunt egena mēbra; & ſic re vera ea applicauit. Ex quo infert primò, quòd dominium harum rerū non tranſit in pauperes, ac ſi creditorum eſſent hæredes; ſed dum ipſis datur, quaſi creditoribus ſoluitur, & tunc per donationem acquirūt verum dominiū. Infert ſecundò, quòd quādo re-

do reſpublica his debitis ad alios pios vſus eguerit, ceſſat tunc ius erogãdi pauperibus. Ius enim poſitiuum, quale dicit eſſe hoc de conferendis iniuſtis acquiſitis, quando ignoratur dominus pauperibus non poteſt iuri naturali derogare. Hæc Soto.

Sententia vera. ¶Couarruuias in regol. peccatũ.p.3.§.1. de meote D.Tho. in iſto art. dicit incerta debita non ſolum iure humano, ſed etiam naturali eſſe reſtituenda paoperibus, vel in alios pios vſus conuertenda. Quæ ſententia mihi multò magis probatur. Quocircà ad illius explicationem ſit prima concluſio:

1. Concluſ. Bona ab aliquibus iniuſtè accepta, quanuis verus illorum ignoretur dominus, non efficiũtur communia, ſed ſemper manent in dominio priorum dominorum. Dixi notanter, iniuſtè accepta. Nam de boois amiſsis, quę vulgò appellantur, moſtrencos, alia eſt ratio, vt poſtea dicemus. Hæc concluſio eſt contra Sotum, vbi ſupra. Illam tamen tenet Caietanus hic, & videtur eſſe D.Tho. in ſolut. ad 3. Vbi dicit, quòd ſi ille, cui debet fieri reſtitutio, eſt omnino ignotus, debet homo reſtituere ſecuodum quod poteſt, ſcilicet, dando eleemoſynas pro ſalute ipſius, ſiue ſit mortuus, ſiue viuus. Quibus verbis apertè ſignificat hominem illum ignotum bonorum illorum non amiſiſſe dominium; ſiquidem expendenda eſſe dicit in eo, quod ei fuerit magis vtile. Et ratione ſic argumẽtor: Nullus amittit dominium rei, quam habet, niſi vel voluntate ſua, vel legis ſententia: ſed oulla eſt lex, quæ dominum à quo bona iniuſtè ablata ſunt, ſuis bonis priuet, ob id, quod dominus ignoratur, nec aliqua poteſt eſſe iuſta cauſa talem legem condendi, nec prætereà ipſe dominus à ſe abdicat illorum bonorum dominium: ergo ſemper manet dominus, quanuis ſit ignotus. Et confirmatur: Nam aliàs ſequeretur, quòd per ſolam alterius iniuriam priuaretur quis ſuarum rerum dominio; quod non eſt dicendum. Prætereà hoc ipſum probatur ex tacito quodam conſenſu, atq; iudicio omnium Doctorum, & legum, de huiuſmodi bonis loquentium. Qui dicunt, atque iudicant expendenda ea eſſe in illis, quæ magis videbũtur conformia voluntati veri domini. Qualia ſunt diſtributio in pauperes, & in alios pios vſus. Quod nunquam dicerent, ſi iudicarent per talem veri domini ignorationẽ fieri communia.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Iſta bona vero domino ignoto reſtituẽda ſont eo modò, quo melius ei reſtitui poſſunt. Hæc concluſio ſequitur ex priori. Nam ſi adhuc dominus ignotus habet dominium iſtarum rerum, ſequitur, quod ei & non alteri meliori modo, quo fieri poteſt, ſunt reſtituenda. ¶Sed quoniam res aliqua vno è duobus modis poteſt alicui reddi, ſcilicet, vel dando eam ei in manu ſua, quam reſtitutionem fieri ignoto domino eſt impoſsibile, vel ex ipſius voluntate rationabiliter præſumpta conſumendo illam in eo, quòd ſibi vtilius futurum iudicatur. In hoc ſit tertia concluſio:

3. Concluſ. Talia bona iniuſtè accepta, quorum domini ignorantur, conuertenda ſunt in eos vſus, qui fuerint futuri vtiliſsimi vero domino, quales ſuot eleemoſynæ, ſuffragia, &c. Probatur: Nam hoc facere eſt illi ſua bona reſtituere meliori modo, quo poteſt.

Corollariũ contra Sotum. Ex hoc infero primò contra Magiſtrum Sotum non eſſe de iure poſitiuo, ſed de iure naturali, quod bona iniuſtè acquiſita in pios vſus conuertantur. Nam cum ius naturale ſit, quòd ſuum vnicuique reddatur, & conuertere iſta bona in pios vſus, ſit illa veris dominis reſtituere, manifeſtè ſequitur, nõ eſſe minus de iure naturali, quod in pios vſus diuidantur, quam quòd veris dominis reddantur. Infero ſecundò, quòd quanuis ſola poteſtas eccleſiaſtica poſsit determinare vſum pium, in quem iſta bona ſint conuertenda, vtpotè ad quam pertinet determinare illa, quæ ſpiritualia ſunt, aut conferunt ad bonum ſpirituale (cùm enim iſta bona, vt dixi, ex natura rei conſumi debeant in vtilitatem, & commodum ſpirituale veri domini, & iſtud commodũ parari poſsit multis modis, poteſtas eccleſiaſtica poterit diffinire vnum certum, quo paretur) cæterùm conuertere iſta bona in alios diuerſos vſus, nec Papa, nec Rex poteſt facere, niſi in caſibus, in quibus poſſunt pro bono reipublicæ accipere bona priuatorum. Et ratio eſt: Nam cum iſta booa verè ſint booa priuata, & non commuoia, vt ex dictis patet, ſequitur, quòd nec Papa, nec Rex licitè poterit ea accipere, nec illa conuertere in vſus publicos, niſi in illis caſibus, in quibus tanquam illi, quibus incũbit cura totius reipublicæ, poſſunt bona ciuium pro cõmodo & oeceſsitate communitatis accipere. Verum tamẽ eſt, quòd minor cauſa erit aliquando ſufficiẽs ad hoc, vt Rex conuertat iſta bona in vſus reipublicæ, quàm alia, quorum domini non ignorãtur. Probabiliter enim præſumimus, quod domini ignoti faciliùs permittent pro bono reipublicæ abdicari à ſe illa booa, quam illa, quæ actu poſsident, & quorum fructum percipiunt.

Dubium de rebus inuẽtis. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ idẽ ſit dicẽdũ de rebus inuẽtis, quod dicim° de rebus iniuſtè acquiſitis, quãdo facta ſufficiẽti

R diligeotia

diligentia illorũ verus dominus ignoratur. Caietanus in præſenti parte tenet affirmatiuam, quam ſequitur Nauar. in Manual. c. 17. n. 170. & Couar. in regul. peccatũ. p. 3. §. 1. Eſtq; hæc communis ſententia omniũ Sũmiſtarum in verbo, inuẽtum, & omniũ ferè iuriſprudentium in cap. cũ tu. de vſuris, & cap. cum ſit. de Iudæis. Qui vnanimiter dicũt res inuentas, de quibus veroſimiliter creditur, quòd habent dominiũ, licet facta ſufficienti diligentia inueniri nõ poſsit, eſſe neceſſario reſtituendas pauperibus, vel in alios pios vſus diſtribuendas, nec poſſe ab inuentore retineri. Et probatur: Tum, quia eadem videtur eſſe ratio de his inuentis, ac de alijs debitis incertis. Tum etiam, quia in authen. omnes peregrini. C. communia. de ſucceſsio. &. l. penult. tit. 1. p. 6. dicitur, bona peregrini defuncti ab inteſtato, cuius hæredes non inueniuntur, diſtribuenda eſſe per iudicem in pios vſus. ¶ Alij affirmant, quod huiuſmodi bona poſt elapſum tẽpus à lege ſtatutũ cenſentur cõmunia, & vt talia applicantur illis, quibus à lege applicari præcipiuntur. Cęterùm Sarmiento. 6. ſelect. c. 10. ex profeſſo docet huiuſmodi bona retineri poſſe tuta conſcientia ab inuẽtoribus, poſt factam ſufficientem inquiſitionẽ: quã etiam ſententiã tenent aliqui ex iunioribus Thomiſtis: in eandemq; propendit multũ Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. ad. 2. quæ & mihi videtur probabiliſsima. Et probatur primò: Huiuſmodi bona haberi videtur pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis exiſtunt; atq; ex conſequenti, qui ea primo occupauerit, ſine iniuſtitia poterit retinere. Et confirmatur; In iure pro eodẽ reputatur ignorari dominũ rei, & rem nullũ habere dominũ, vt latè oſtendit Sarmiento vbi ſupra: ſed ſi iſtæ res nullũ haberent dominũ, fierent primi occupantis: ergo idẽ etiam cõtingit in propoſito. Secundò: Qui reperit theſaurũ acquirit eius dominiũ, ſaltim quãtum ad partem illius, vt omnia iura proclamant, quę eſt videre apud Sotũ loco citato: ergo, & qui inuenit bona à dominis derelicta, & quaſi proiecta. Probo cõſequentiã: Nã eadem eſt vtriuſq; ratio. Sed de hoc plura dicemus infr. q. 66. art. 5. ad. 2. ¶ Et ad fundamentum primæ opinionis dico, non eſſe eandem rationẽ de iuuentis, & de alijs debitis incertis iniuſtè contractis. Hæc enim per iniuſtitiã fuère occupata, & nulla æquitas patitur, vt ex ſua iniuſtitia quis commodum reportet. At verò illa iuſtiſsimè poſsidentur ab inuentore. Nec lex citata de peregrino mortuo facit cõtra nos; bona enim illius non dicuntur incerta. Et ſic ſecundũ iura, cùm ille diſceſſerit ab inteſtato, debuit per iudicẽ de bonis illius in fauorẽ animæ ſuæ ſuppleri teſtamentum. Nec etiã obſtant aliæ leges huius regni, quibus bona incerta, quæ vulgò appellantur, moſtrenca, iudicibus tradi præcipiuntur, vt poſt factam per certum tempus ſufficientem domini inquiſitionem, eo nõ inuento regiæ cameræ adiudicentur, vt eſt videre lib. 6. nouæ Recopilat. tit. 13. leg. 67. & 68. Non inquam obſtant hæ leges, quia non ſunt receptæ, tanquam obligantes in conſcientia. Imò multi de earũ æquitate dubitant, inter quos vnus eſt Couar. loco citato. num: 5. An autẽ ille, qui rem inuenit, poſsit domino comparenti aliquid ab eo petere pro eius traditione, quod vulgò appellatur, hallazgo, explicatur à Sarmiento, vbi ſupra, ex mente aliquorũ Doctorũ. Et reſolutio eſt, quòd ſolũ poteſt petere expenſas, ſi quas fecit pro rei cuſtodia, aut pro veri domini inquiſitione. Niſi fortè dominus ſua ſponte, atq; liberaliter in gratiarum actionem, aliquid ei vltra largiri velit, tunc enim licitum eſſet illud recipere.

¶ Eſt aliud dubium circa eandem D. Th. propoſitionem, an in caſu, quo facienda eſt reſtitutio pauperibus, ſit liberum debitori, quibus voluerit reſtituere; vel potius teneatur facere reſtitutionem ex Epiſcopi autoritate, & ſecundum eius electionem. Hoſtien: in cap. cum tu. de vſuris; quem etiam ſequũtur alij Doctores, dicit neceſſariam eſſe ad hoc Epiſcopi autoritatem. Quod probat ex cap. cum ſit. de Iudæis. Vbi dicitur: Iudæus inter Chriſtianos officium publicum gerẽs quæcunq; ex tali officio lucratus fuerit, inter pauperes Chriſtianos ſecundum prouidentiam diœceſani diſtribuere eſt compellendus. Idem etiam videtur ſtatutum in illo cap. cum tu. de vſuris. quantum ad illa, quæ vſurarius illicitè acquiſiuit, quandiu non conſtiterit de vero domino. Et ratione ſic argumentor: Epiſcopus ex officio habet, quòd ſit pater pauperũ, & quod ſuſcipiat eorum curã, vt conſtat ex. c. diuinæ. 87. diſt. & ex. c. Epiſcopus. 3. diſtinct. 88. ergo ad ipſum propriè pertinebit adminiſtrare bona pauperibus debita, illaq; diſtribuere. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenent Nauarro in Manuali cap. 17. num. 92. Sotũ lib. 4. de iuſtitia. quæſt. 7. artic. 1. ad 3. & alij cum Sylueſtro. verbo. reſtitutio. 3. q. 5. Vbi plurimos ad hoc citat autores, qui vnanimiter dicũt, eum, qui reſtitutioni eſt obligatus, oh incerta debita iniuſtè contracta, per ſeipſum ſine Epiſcopo, & etiam ſine confeſſore reſtituere poſſe. Pro qua ſententia facit cap. ſicut

Sententia Caiet. — *Fundamentũ Caiet.* — *Aliorum ſententia.* — *Sarmiento.* — *Sententia vera.* — *Ad fundamentum Caiet.* — *Dubium.* — *Sententia Hoſt. & aliorum.* — *Fundamẽt.* — *Sententia Nauar. & aliorum vera.*

ſicut dignum. de homicid. §. eos autem. Vbi de quodam, qui bona defuncti inique detinebat, & ex ipſis quædã pauperibus erogauerat dicit, ꝙ quæ aliena erant, ſi poterãt eis, quorum fuerant reſtitui, non debebãt pauperibus erogari. Vnde à contrario colligitur, ꝙ ſi non poterãt ijs, quorũ fuerant bona illa, reſtitui, quod poterat ea pauperibus erogare. Idem etiã probatur ex. c. religioſus. de teſtam. lib. 6. Vbi in ſentẽtia habetur executorẽ teſtamenti liberè debere mãdata exequi teſtatoris. Ex quò loco ſic colligo argumentum. Exequutor liberè, hoc eſt, ſine Epiſcopi autoritate, poteſt mandata exequi teſtatoris: ergo à fortiori ipſe teſtator ſi viueret poſſet per ſeipſum reſtitutionẽ, tam certorum, quàm incertorum facere. Et ratione ſic argumentor: Si verus dominus compareret, illi debitor facturus erat reſtitutionẽ per ſeipſum, & non per Epiſcopũ: ergo idẽ poterit & debebit facere quando reſtitutio fit non domino immediatè, ſed pauperibus; ſiquidem eadem eſt vtriuſq; ratio. Et cõfirmatur. Quilibet habet facultatẽ, & ius propriam conſcientiam exonerandi, & ſatisfaciendi ſuæ obligationi, prout ſibi melius videbitur expedire: ſed prædicta reſtitutio fit ad exonerãdam debitoris conſcientiã: ergo poterit ipſe eam facere pro ſua voluntate. Quin potius addiderim cum Nauarro loco citato, quòd Epiſcopus contrariũ iubere nõ poterit, nec regulariter in eo contra voluntatem debitoris ſe interponere. Quod eſt adeò verum, quòd conſuetudo in contrariũ minimè valeret; ſiuè, quia contra legem naturalẽ eſſet; ſiuè, quia irrationabilis. Dixi regulariter: Nam in quatuor caſibus bene poterit Epiſcopus taliũ bonorũ reſtitutionem aduocare. Primus eſt, quando reſtitutioni obligatus moritur abſq; hærede, & exequutore. Secundus, quando qui reſtituere tenetur non vult id facere, & in iudicio contra illum proceditur. Tertius, quando qui reſtituere debet non rectè diſtribuit. Quartus, quãdo huiuſmodi res ab eo, qui eſt, aut fuit manifeſtus vſurarius poſsidentur, vt eſt videre in Nauarro loco citato. Ex quo infertur, ꝙ poterit debitor eligere pauperes non ſolum ex oppido, vbi intulit iniuriam, ſed etiã ex alijs. Et quanuis ſit optimum conſilium, eligere pauperiores; atq; meliores, nõ tamen eſt de neceſsitate riguroſa ſatisfactionis: ſed ſatis erit eligere minus pauperes, dũmodo vere pauperes ſint. Imò & ſi ipſe debitor ſit pauper pro ratione ſuæ neceſsitatis, etiam poterit ſibi partẽ retinere, vt cõmuniter dicũt ſupra citati autores. Et ratio horũ eſt: Nam cũ obligatio huiuſmodi bona pauperibus reſtituendi non fundetur in aliquo iure, quod ipſi pauperes per ſe primo habeant, ſed in iure, quod ipſe dominus habebat, ſatis erit quòd reſtitutio quibuſcũque pauperibus fiat. Nomine autẽ pauperũ intelligimus nõ ſolũ eos, qui cõmuniter dicuntur pauperes, ſed etiam quoſcunq; alios pro ratione ſui ſtatus indigentes: imò & eccleſias atq; monaſteria ornamentis, luminaribus, ædificijs, & alijs ſimilibus indigentia, vt docent Syluest. verb. reſtitutio. 3. q. 3. & Nauar. c. 17. n. 93. & in Apologia de redditibus eccleſiaſt. q. 5. monito. 28. Quo loco ad idem propoſitũ citat Ioann. Andr. D. Tho. Adrian. & alios. Verum tamen eſt, quòd, licèt de rigore autoritas Epiſcopi ad huiuſmodi reſtitutiones in pauperes faciẽdas nõ ſit neceſſaria, ſi res tamen eſſet alicuius momenti, optimũ mihi videretur conſiliũ Epiſcopi autoritatẽ interponere, vel ſaltim iudicium prudentis confeſſarij. Maximè quando debitor totum, vel partem vult ſibi applicare, cùm nullus in cauſa propria habeatur rectus iudex.

Qui intelligantur nomine pauperum.

¶Et ad argumentũ primũ factũ pro ſententia Hoſtien. quod deſumitur ex. c. cũ ſit. de Iudęis. reſpondetur, eo in loco ſolũ fieri ſermonẽ de Iudæo, cui cũ eſſet interdictũ officiũ publicũ dari, ipſe tamen illud exercens multa à Chriſtianis extorſit. Quæ cũ incerta eſſent Chriſtianis pauperibus erant eroganda. Et cũ non eſſet iuſtũ huiuſmodi erogationẽ illius Iudæi fidei cõmittere, qui & alienarũ rerũ cupidus erat, & Chriſtianos odio habebat, quos expoliare, prout poterat conabatur, idcircò ordinatũ fuit, vt diœceſani manu, aut autoritate ea bona diſtribuerẽtur. Quod ſimiliter agendũ eſſet, quando diſtributio fidei debitoris cõmiſſa haberetur ſuſpecta. Ad aliud ex. c. cũ tu. de vſur. dico, textũ illũ potiùs agere pro nobis, quam contra nos. Habetur enim ibi in ſentẽtia, ꝙ vſurarij cogendi ſunt vſuras reſtituere ijs, à quibus eas acceperũt, vel hæredibus ſuis, & eis deficientibus, pauperibus erogare. Quibus verbis potius ſignificatur, nõ cõpetere Epiſcopo ius bona incerta pauperibus erogandi, licèt ei cõpetat ius cõpellendi vſurarios, vt incertas vſuras pauperibus diſtribuant, quàm eius contrarium. Ad rationem reſpondetur, officium Epiſcopi, erga pauperes eſſe, dare illis eleemoſynas de proprio, procurareque, vt alij eas dent. Non tamen ex hoc colligere licet, quòd habeant ius ad eas eleemoſynas diſtribuendas, quas alij, vel ſponte ſua, vel ex debito faciunt.

Ad fundamentũ Hoſtienſis.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ille, qui in pauperes diſtribuerat ea debita

Dubium.

incerta, quorum dominus inueniri non poterat, teneatur poſtea vero domino cōparente, eadem ſibi iterum reſtituere. Hanc difficultatē verſat Gabriel in 4.d.15.q.2.art.3. dub.4.& Syluest. verbo, reſtitutio.3.q.4. De quorum mente dico primò, quòd ſi nō præceſſerat ſufficiens domini inquiſitio, in tali caſu tenetur debitor iterū bona reſtituere. Et

Reſponſio. ratio eſt: Nā; cùm vſq; ad talē inquiſitionē non debeat dominus iudicari ignotus, vt rectè docet Soto loco citato, fit, vt iniuſtè fuerit ſpoliatus. Dico ſecundò; quòd ſi facta ſufficienti domini inquiſitione bona fide diſtribuit omnia, quæ habēbat; nihil amplius tenetur reſtituere; etiam ſi verus dominus cōpareat. Bona enim fides non patitur, vt ſemel exactum amplius exigatur; vt dicitur. de regul.ior.in.6.reg. 83. Et ratio eſt: Nam ille iam ſemel perfectè ſatisfecit ſuæ obligationi. Dixi notanter, ſi omnia, quæ debebat diſtribuit: Nā ſi ſolū diſtribuiſſet partē, reſiduū teneretur vero dn̄o reſtituere, etiam ſi per bullā cōpoſitionis Papæ, vel eius cōmiſſario ſatisfeciſſet: nō enim præſumitur, Papam voluiſſe facere compoſitionē, niſi in caſu, quo verus dominus amplius non compareret. Quid autē ſit dicendū de huiuſmodi bullis cōpoſitionis, & vtrū bene faciant, qui illis vtuntur explicabimus infra.q.66. art.5. circa ſolut. ad 2. argum. D. Tho.

Nota circa ſolutionem ad 4. D. Thom. ¶ In ſolutione ad quartū argumentū, dicit D. Th. quòd quamuis ex proprijs arctius teneatur quis parentibus ſuccurrere; quā alienis; illa, quæ aliorū ſunt, potius ſunt reddenda ipſis, quā parentibus impendenda, niſi in caſu extremæ neceſsitatis; in quo poſſet, & deberet quiſq; etiā auferre aliena, vt patri ſubueniret. Circa quod eſt grauis difficultas, debitore & patre in extrema neceſsitate exiſtentibus, cui illorū teneatur debitor, ſi non poteſt vtriq; ſubuenire. Et ſimilis dubitatio eſt, quādo creditor, & debitor laborant extrema neceſsitate, nec debitori eſt aliud, quo ſibi poſsit ſubuenire, niſi quod à creditore accepit, an teneatur illud domino reddere? Sed quoniā de hoc latè diximus in 1.tom.q.31.art. 3. idcircò hic ab huius rei diſputatione ſuperſedemus. Solet etiā quæri, an ille, qui in extrema neceſsitate conſtitutus, rē ab alio acceptā conſumpſit teneatur illā reſtituere, cū ad pinguiorē fortunā peruenit? Sed hoc ſimiliter eſt à nobis diſputatum.1.tom.q.32.art.5. Quo etiā loco latè diximus de dominio, quod eccleſiaſtici habent reſpectu rerum eccleſiaſticarum, & an teneantur illa reſtituere, quando prodigè conſumunt; quæ eſt materia quinti argumenti D. Tho. in iſto art. Videte ibi.

Articvlvs VI.

¶ Vtrùm teneatur ſemper reſtituere ille qui accepit.

AD Sextvm ſic proceditur. Videtur, quòd nō teneatur ſemper reſtituere ille, qui accepit. Per reſtitutionē enim reparatur æqualitas iuſtitiæ, quæ conſiſtit in hoc, quod ſubtrahatur ei qui plus habet, & detur ei qui minus habet. Sed contingit quandoque, quòd ille qui rem aliquam ſubtraxit alicui, non habet eam, ſed deuenit ad manus alterius: ergo non tenetur ille reſtituere qui accepit; ſed alius qui rem habet.

2 ¶ Præterea, Nullus tenetur crimen ſuum detegere. Sed aliquando aliquis reſtitutionem faciendo, crimen ſuum detegit: vt patet in furto: ergo nō ſemper tenetur ille qui abſtulit, reſtituere.

3 ¶ Præterea, Eiuſdem rei non eſt multotiens reſtitutio facienda. Sed quandoque multi ſimul rem aliquam ſurripiunt, & vnus eorum eam integrè reſtituit: Ergo non ſemper ille qui accepit, tenetur ad reſtituendum.

¶ Sed Contra, ille qui peccauit, tenetur ſatisfacere. Sed reſtitutio ad ſatisfactionem pertinet: ergo ille qui abſtulit tenetur reſtituere.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa illum qui rem alienā accepit, duo ſunt conſideranda: ſcilicet ipſa res accepta, & ipſa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam reſtituere, quandiu eā apud ſe habet: quia quod habet vltra id quod ſuum eſt, debet ei ſubtrahi, & dari ei cui deeſt ſecundum formam commutatiuæ iuſtitiæ. Sed ipſa acceptio rei alienæ poteſt tripliciter ſe habere. Quandoque enim eſt iniurioſa, ſcilicet contra voluntatem exiſtens eius, qui eſt rei dominus, vt patet in furto, & rapina. Et tunc tenetur ad reſtitutionem, non ſolum ratione rei, ſed etiam ratione iniurioſæ actionis, etiam ſi res apud ipſum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompēſare iniuriā paſſo, quamuis apud ipſum nihil maneat: ità etiam qui furatur, vel rapit, te-

netur

netur ad recompenſationem damni illati, etiam ſi nihil inde habeat. Et vlterius pro iniuria illata debet puniri. Alio modo aliquis accipit rē alterius in vtilitatem ſuam abſque iniuria cum voluntate, ſcilicet eius cuius eſt res, ſicut patet in mutuis. Et tunc ille qui accipit, tenetur ad reſtitutionem eius quod accepit non ſolum ratione rei, ſed etiam ratione acceptionis, etiam ſi rem amiſerit: tenetur enim recompenſare ei, qui gratiam fecit: quod non fieret, ſi per hoc damnum incurrat. Tertio modo aliquis accipit rem alterius abſque iniuria, non pro ſua vtilitate, ſicut patet in depoſitis. Et ideò ille qui ſic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis: quinimo accipiendo, impendit obſequium. Tenetur autem ratione rei. Et propter hoc ſi ei ſubtrahatur res abſq; ſua culpa, non tenetur ad reſtitutionē: ſecus autem eſſet ſi cum magna ſua culpa rem depoſitam amitteret.

¶ Ad Primum ergo dicendū, quòd reſtitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quòd ille qui plus habet, quàm debet, habere deſinat: ſed ad hoc, quòd illi qui minus habet ſuppleatur. Vnde in his rebus quæ vnus poteſt ab alio accipere ſine eius detrimento, non habet locum reſtitutio: puta cum aliquis accipit lumen à candela alterius. Et ideò quamuis ille qui abſtulit, non habeat id quod accepit, ſed in alium ſit tranſlatum: quia tamen alter priuatur re ſua, tenetur ei ad reſtitutionem, & ille qui rem abſtulit ratione iniurioſæ actionis, & ille qui rē habet ratione ipſius rei.

¶ Ad ſecundum dicēdum, quòd homo, etſi non teneatur crimen ſuum detegere hominibus, tenetur tamen crimen ſuum detegere Deo in confeſſione: & ita per ſacerdotem, cui confitetur, pōt reſtitutionē facere rei alienæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia reſtitutio principaliter ordinatur ad remouendum damnum eius, à quo eſt aliquid iniuſtè ablatum: ideò poſtquā ei reſtitutio ſufficiens facta eſt per vnū, alij non tenentur ei vlterius reſtituere, ſed magis refuſionē facere ei* qui reſtituit: quod tamen poteſt condonare. *Alias quam deg.*

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd in eo, qui rem alienam accepit duo poſſunt cōſiderari, ſcilicet, res accepta, & acceptio, quæ adhuc poteſt eſſe duplex, vna iniuſta, vt in rapina, altera iuſta, vt in mutuo, & in depoſito, reſpōdet D. Th. ad difficultatē propoſitā per quatuor propoſitiones. Prima cōcluſio: Qui habet rem alienam quocunq; modo eam habeat tenetur illā reſtituere ratione rei acceptæ. Probatur: Qui habet id, quod eſt alterius, habet plus quàm ſuū eſt, & damnificatus ſimiliter habet tantūdem minus in ſuo: ergo ſecundū formam iuſtitiæ cōmutatiuæ oportet inter hos æqualitatē conſtituere, auferendo ab eo, qui habet plus, & dando illi, qui habet minus, vt ſic fiāt æquales, ſicut erāt à principio antequā vnus plus & alter minus haberet, quā ſuū erat. Secunda cōcluſio: Qui iniuſtè aliquid accepit, vt accidit in furto, & rapina, tenetur illud reſtituere, etiā ſi id penes ſe nō habeat ratione iniuſtæ acceptionis. Probatur: Qui alteri iniuriā intulit tenetur eandē reſarcire, etiā ſi nulla inde ſibi fuerit lucri acceſsio, ob id, ſcilicet, quod alteri, vel famā, vel honorē abſtulit: ergo pari ratione, qui iniuſtè ab aliquo rē accipit ratione dāni illati, ſimiliter obligandus erit ad reſtitutionem. Tertia cōcluſio: Quicunq; accipit aliquid ab aliquo iuſtè, hoc eſt, domino volente, ſed propter ſolam accipientis vtilitatē, vt accidit in mutuo, tenetur illud reſtituere, nō ſolū ratione rei acceptæ, ſed etiā ratione acceptionis. Vnde, quantūcūq; ſine culpa ſua pereat, adhuc erit obligatus ad reſtitutionē. Probatur: Nā qui rē alienā iuſtè in ſuū vſum accipit, nō ſolū propter beneficiū acceptū, ſed etiā de iuſtitia obligatur alterū indemnē ſeruare. Quarta cōcluſio: Qui accipit aliquid ab alio iuſtè, nō propter ſuā vtilitatē, ſed propter vtilitatem ipſius dantis, vt accidit in depoſito, tenetur illud reſtituere ratione rei acceptæ, & non ratione acceptionis. Quare, ſi res illa pereat ſine magna culpa accipientis, ad nullam amplius obligabitur reſtitutionem. Probatur: Qui iſto modo rem accipit non fit cuſtos ex iuſtitia, ſed ex gratia, & beneuolentia: ergo ſi abſque ſua culpa pereat non ſibi, ſed domino perit.

Explicatio Articvli.

EX doctrina huius articuli ſufficienter colligitur, omnem obligationē reſtitutionis ortū habere, vel ex re accepta, vel ex acceptione. Inter quæ hoc eſt diſcriminis, *Omnis obligatio reſtitutionis oritur vel*

ex re acce pta vel ex iniuſta acceptione. quòd res aliena ſemper obligat, vt conſtat ex prima concluſiooe. Acceptio autem rei alienæ non obligat ſemper, niſi quando vel eſt iniuſta, vel facta in vtilitatem ſolum recipientis. Et differunt præterea in eo, quod obligatio reſtituendi orta ex ſola re aliena, ſolum durat pro tempore, qoo manet res apud eum, qui illam habet; cùm tamen obligatio, quæ habet ortum ex acceptione, perpetuò duret, vt infra dicemus. Nomine autem rei alienæ in præſenti intelligimus, nõ ſolum ipſam rem acceptam præciſe; ſed etiã pretium illius, ſi fuerit vendita, vel commutata; & fructus, qui ex tali re fuerint percepti; & denique totum illud, in quo quis ex re aliena fuerit factus ditior. Id enim totum reſtituendum venit eodem titulo, quo ipſa res; vt bene notat Caietanus in iſto articulò. Non autem erit reſtituẽdum illud, quod bona fide ex fructibus rei fuerit conſumptum, abſque eo, quod ille, qui conſumpſit, fuerit factus ditior, vt communiter colligunt Doctores ex lege. item veniunt. §. præter hæc. ff. de peti. hæred. & ex. l. ſed & ſi lege, eodem titul. Itaq;, ſi quis bona fide accepit à latrone agrum, cuius fructus per aliquod tempus percepit, ſtatim ac reſciuerit, agrum illum fuiſſe alienum, tenetur illum vero domino reſtituere cum omnibus ſuis fructibus, non ſolum quos habet, ſed etiam quos illis vſibus conſumpſit; in quibos, niſi tales fructus haberet, alia propria bona erat conſumpturus, deductis tamen expenſis atque laboribos. Cæterùm, ſi illos fructus cõſumpſit, quia illius agri donatione, vel acquiſitione factus ditior, ſtatũ mutauit ſplendidiuſque vixit, tunc nihil præter agrum, tenetur reſtituere: ſiquidem ex alienæ rei acceptione non factus eſt ditior. Alia exempla adducit ad hoc idem declarandum Soto lib. 4. de iuſtitia. quæſt. 7. artic. 2. Videte ibi. Dixi notanter, rem alienam eſſe reſtituendam cum fructibus, qui ex tali re fuerint percepti: Quia ſi non ex re ipſa, ſed ex induſtria poſſidentis proueniant fructus, non erunt obnoxij reſtitutioni. Vnde, ſiquis bona fide haberet pecunias alienas, & eis alias lucraretur, non teneretur talia lucra reſtituere, cùm non ex pecunia ſecundum ſe; ſed ex arte & indoſtria illis vtentis prouenire ſint dicenda.

Dubium. 2. ¶Sed dubium eſt, vtrùm ſiquis bona fide emit quidquam à latrone, & poſteà eadem bona fide illud vendit alteri, deinde autem cognoſcit rem illam eſſe alienam, teneatur reſcindere contractum, reddereq; pretium emptori, & rem vero domino? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Iſte vendit rem, quam nec ratione rei alienæ, nec ratione iniuſtæ acceptionis tenetor reſtituere: ergo nullam fecit iniuſtitiam, atque ex conſequẽti non tenetur reſcindere contractum. *1. Arg. pro parte negatiua.*

2. Argum. ¶Secundò: Si illa res eſſet ablata ab eo, qui eam vendit, vel eſſet conſumpta eo in tempore, quo bona fides durabat, nullã amplius eſſet obligatio reſtitutionis, vt omnes Doctores conceduot: ergo nec quando venditur bona fide.

1. Arg. pro parte affirmatiua. ¶In contrarium tamen ſunt non minora argumenta. Primum eſt, pretium, quod venditor accepit non eſt ſuum: ergo tenetur illud reſtituere. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatnr. Accipit illud pro re, quæ non eſt ſua: ergo nec ipſum pretium eſt ſuum.

2. Argum. ¶Secundò: Iſte venditor nullo titulo poteſt rei venditæ pretium retinere: ergo tenetur illud reſtituere. Probatur antecedens: Non poteſt illud retinere titulo vẽditionis, quæ nulla eſt, nec titulo rei propriæ, cum id pretiũ ex re aliena proueniat: ergo nullo titulo.

3. Argum. ¶Tertiò: Si apud talem venditorem aliquis fructus rei furtiuæ maneret, teneretur illum reſtituere, vt paulò ante dicebam: ſed id pretium eſt veluti fructus rei alienæ: ergo etiam tenetur illud reſtituere.

Vlt. arg. ¶Vltimò: Siquis bona fide emeret vitrum pro gemma, & eadem bona fide illud venderet, poſteaq; cognoſceret eſſe vitrum, teneretur id emptori explicare, & reſcindere contractum, vt omnes Doctores concedunt, quia tenetur quiſq; ſeruare emptorem indemnem, reddereq; illi venditionem certam, atq; ſecuram: ergo idem etiam erit dicendum in noſtro caſu.

Sententia Soti. ¶Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. artic. 2. in hoius dubij explicationem dicit tria. Primum eſt, quòd talis venditor nõ tenetur aliquid domino rei reſtituere, vt probant argumenta pro parte negatiua facta. Dicit ſecuodò, quòd talis venditor tenetur reſcindere cõtractum, pretiumq; emptori reddere, vt ipſum ſeruet indemnem. Dicit tertiò, quòd, ſi non eſt metus quòd aliquando ſcietur rem eſſe furtiuam, vel quod aliquando res à ſecundo emptore petetur; non tenetur ille, qui bona fide vendit, nec pretium reddere emptori, nec rem domino. Et quidem quod non obligetur ad reſtituendum aliquid vero domino, probatur argumentis in principio factis. Quòd autem nec etiam obligetur ad reddendum pretium emptori, patet; quia in caſu poſito nullum damnum ei dat.

Impugnatur Soto & explicatur vera ſententia. ¶Cæterùm, meo iudicio, hæc ſententia Soti, præter quam quòd quantum ad duo priora dicta ſecum pugnare videtur, quantùm ad tertium eſt apertè falſa. Quod ſuo ordine probatur. Et primò, quòd ſecum

pugnet

pugnet, quantum ad duo priora dicta, eſt manifeſtum. Nam ſi venditor, de quo loquimur, tenetur reſcindere contractum, vt emptorem ſeruet indemnem, vt dicitur in ſecundo dicto, qualiter poteſt eſſe verũ, quòd nihil tenetur domino reſtituere cum eo ipſo, quòd rem venditã apud ſe habeat, debeat illam reſtituere vero domino ratione rei alienæ, vt ipſe fatetur? Quod autẽ tertium dictum etiam ſit falſum probatur argumentis ſecundo loco factis. Et præterea, quia nullus apparet titulus, propter quem talis venditor pretium rei alienæ poſſit retinere. Quare tenebitur in omni euentu reſcindere contractum, remq; vero domino reſtituere: Vel, ſi id non poteſt fieri tenebitur pretium dare ei qui patitur.

Ad.1.arg. pro parte negatiua. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, venditorem illum ratione rei alienæ teneri ad reſtitutionem. Id enim pretium eſt alienum, vt ex dictis conſtat. Quare, ſi bona fide illud etiam conſumpſiſſet, nec ex tali conſumptione fuiſſet factus ditior, nihil teneretur reſtituere. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam in caſibus antecedentis ille, qui rem conſumpſit, vel à quo ablata eſt ſine eius culpa, nec ratione rei alienæ, nec ratione acceptionis tenetur ad reſtitutionẽ. At verò in caſu, de quo loquimur qui rem vendit eſt obnoxius reſtitutioni ratione rei alienæ, cuius pretium apud ſe retinet. Et ſic non eſt æqua vtriuſq; ratio.

Ad.2.arg.

Aliud dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm, qui bona fide emit rem à latrone, quam poſteà ſcit eſſe alienam, teneatur eã vero domino reſtituere, vel potius poſſit eam latroni reddere, vt pretium pro illa datum recuperet? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam, qui dicunt talem emptorẽ teneri rem vero domino reſtituere, & non latroni, etiam cum iactura pretij, quod pro illa dedit, ſi veroſimiliter credit, latronem talem rem vero domino non reddituram.

1. Senten.

Hanc ſententiam tenet Soto lib.4.de iuſtitia.q.7.art.2. Ledeſma in.2.p.4.q.18.art.6. Conar.in regula peccatum.p.3.nu.3.& Medina. C.de reſtitut.q.10. Verum tamen eſt, quòd Medina affirmat hoc ſolum habere verum, quando res empta non eſt vſu conſumptibilis. Nam ſi ſit conſumptibilis vſu, & latro maneat potens ad reſtituendum illam in alijs rebus vero domino, dicit, quòd emptor nec tenetur illam reddere vero domino, nec latroni, vt pretium recuperet; ſed poterit eam ſibi retinere. Cæterùm hæc diſtinctio Medinæ meritò reijcitur à Couarruuias, loco citato. Quapropter ea omiſſa, generaliter probatur prædicta opinio, quã tum ad omnia bona. Primò: Quicunque habens rem alienam tenetur eam vero domino reſtituere, vt dicit D. Thom. in prima concluſione: ſed talis emptor habet rẽ alienam: ergo tenetur eam vero domino reſtituere, & non latroni. ¶ Secundò: Latrone non comparente, talis emptor teneretur rẽ vero domino reſtituere, etiam cum iactura proprij pretij: ergo, etiam ſi latro comparet. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam per accidens eſt, quòd latro compareat, vel non compareat, ad hoc, vt habẽs rem alienam ad illius obligetur reſtitutionem. Et confirmatur; Si latro eſſet mortuus, vel abſens, ſtatim emptor teneretur rem vero domino reſtituere: ergo etiam ſi ſit præſens. Probo conſequentiam: Nam ex eo quòd latro ſit præſens, dominus rei non habet minus ius ad rem ſuã, quàm ſi eſſet abſens. ¶ Tertiò: Qui emit rem à latrone non poteſt eam vendere, vt pretium ſuum recuperet: ergo nec dare eam latroni propter eundem finem. Probo conſequentiam: Nam latro minus ius habet ad rem alienam, quàm quis alius. ¶ Vltimò: Si emptor, poſtquam cognouit rem eſſe furtiuam, reddit eam latroni, vt pretium recuperet, in foro exteriori condemnabitur, vt eam iterum vero domino reſtituat: ergo id tenebatur in conſcientia facere ante condemnationem. Probo conſequentiam: Nam forum externum quando non fundatur in falſa præſumptione, ſemper eſt iuſtum, & foro conſcientiæ conueniens. ¶ Secunda ſententia eſt quorundam Iuniorum, dicentiũ, quòd qui bona fide ignorans rem eſſe furtiuam illam emit, cùm primum contrarium reſciuerit poteſt eam latroni reddere, vt ſuum pretium recuperet. Ceterùm ſi mala fide, hoc eſt, ſciens, aut veroſimiliter dubitans rem eſſe furatam, eam emit, tenetur omnino illam domino reſtituere; etiam ſi pretij pro ea dati iacturam pati debeat.

1. Argum. *2. Argum.* *3. Argum.* *Vlt. arg.* *2. Sentent.*

¶ Tertia ſententia eſt in alio extremo, quæ aſſerit eum, qui emit rem à latrone, etiam ſi mala fide id fecerit, poſſe illam ei, à quo emit reddere ad recuperandum ſuum pretium, ſi aliter ipſum recuperare non poteſt. Hanc tenet Alexand. Alen. 4. part. quæſtio.86. memb.3. artic.2. Gabriel in. 4. diſt. 15. quæſt. 3. art. 3. dubio. 5. Summa Angeli. verbo. reſtitutio. verſiculo. emens, quæſtione.2. & Nauarro in Manuali capit. 17. numero. 84. Et probatur: Quilibet debet ſibi magis, quàm alteri conſulere: ergo talis emptor non tenetur rei dominum ſeruare indemnem cum æquali ſuo damno.

3. Sentent.

damno. Item: Nullus tenetur rem, quam habet vero domino reddere, ſi ex tali redditione ſequitur ſibi maius, vel æquale nocumentum, vt diximus artic. præcedenti: ſed ità accidit in propoſito: ergo. Dices maiorē eſſe veram, quando ille, qui habet rem alienam, eam non accipit iniuſtè: qui antē ſcienter & mala fide emit rem à latrone, accipit iniuſtè. Sed contra hoc ſic argumentor. Licèt emptor emerit iniuſtè, ipſe tamen non fuit iniuſta cauſa, quod verus dominus ſpoliaretur: ergo non tenetur cum ſuo diſpendio rem domino immediatè reſtituere: ſed ſatis erit illam reddere latroni, vt ipſe reddat vero domino. Præterea: Vera reſtitutio eſt conſtituere res in ſtatu, in quo erant ante iniuſtam acceptionem: ſed tempore, quo emens iniuſtè egit, res erat in poteſtate latronis: ergo ſatis erit ad ſatisfaciendū præcepto de reſtitutione, reddere rem emptam in poteſtate illius, à quo accepit. Item: Latro principaliter tenetur facere reſtitutionē, habetq; ius petendi illam rem, vt reſtituat: ergo qui tradit rem latroni, vt ipſe reſtituat, ſufficienter ſatisfacit obligationi reſtitutionis. Et confirmatur: Emptor non tenetur reſtituere optimo modo poſsibili, & qui ſit vtiliſsimus domino, maximè, ſi id ſine ſuo diſpendio facere non poteſt: ergo ſatis eſt, quod reſtituat quantum eſt ex ſe per latronem, à quo ipſam rem accepit. Vltimò: Ea venditio, qua latro rem vendidit, fuit iure nulla: ergo meritò poteſt reſcindi per emptorem, vt ſuum pretium recuperet.

Sententia Autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs hæc vltima videtur longè probabilior propter rationes modò adductas; dummodò addantur duæ limitationes. Prima eſt, quòd emptor aliter, quā reddendo rem latroni pretium à ſe datū recuperare non poſsit. Nam ſi commodè poteſt vtrumq;, ſcilicet, rem domino reſtituere, & pretium à latrone accipere, proculdubio id erit faciendum, cùm tunc nulla ſit iuſta excuſatio, quominus rem vero domino reddat; niſi fortè veroſimiliter conſtaret rē à latrone eſſe domino dandam. Secunda limitatio eſt, quòd intelligatur hæc ſententia quando eſt ſpes recuperandi pretium à latrone. Nam, ſi latro totaliter diſparuiſſet, reſtituenda eſſet res vero domino, nec pretiū ab illo peti potuiſſet, vt patet ex. l. in ciuilē. C. de furtis.

Ad. 1. arg. pro prima ſententia. ¶ Et ad primum argumentū in contrariū factum reſpondetur, illum, qui habet rem alienā, quam emit à latrone, teneri quidem reſtituere eam vero domino, nō tamen immediatè, ſed prout cōmodè potuerit, ne ipſe detrimentū patiatur. Vnde ſatis erit, quod quantum eſt ex ſe, reſtituat rē latroni, reddēdo, admonendoq; ipſum, vt illā domino tribuat.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundū reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam quando latro non compatet nullus eſt alius modus reſtitutioni, quàm rem domino immediatè tradere. Et præterea: Quia cùm nō ſit ſpes recuperandi pretium nulla relinquitur iuſta excuſatio non reddendi rem domino. Secus autem eſt, quando à latrone in prōptu poteſt pretium recuperari. Et eodē modo reſpondetur ad cōfirmationem.

Ad. 3. arg. ¶ Ad tertiū reſpondetur, conceſſo antecedenti, negādo conſequentiam. Reddere enim rem latroni, à quo illam accepit, eſt medium per ſe ordinatum ad reſtituendum domino, cū ipſe latro ſit, qui principaliter eſt obligatus reſtituere vero domino. At verò vendere rē alteri, non eſt medium per ſe ordinatum ad reſtituendum domino: & ſic nulla ratione eſt licitum.

Ad vltim. ¶ Ad vltimum reſpondetur ſimiliter, negādo conſequentiam: Nā in foro exteriori præſumetur ille malitioſe reddidiſſe rem latroni, vel ſaltim occultaſſe latronem: & ſic in pœnam cogetur pretium ſoluere: cum tamen in foro conſcientiæ, in quo pœnæ iſtæ non debētur ante condemnationē, aliter ſit dicendum.

Qui rē accipit iniuſte tenetur non ſolum eā, ſed etiā damna reſtituere. ¶ Circa ſecundam concluſionem D. Tho. eſt aduertendū, quòd qui rem accipit iniuſtè, non ſolum tenetur ipſam reſtituere: ſed etiam damna, quæ ex tali iniuſta acceptione venerant, atq; etiam lucra, quæ ob illam domino ceſſarunt. Ad hæc enim omnia iniuſtitia iniuſtæ acceptionis ſe extendit, vt ex ſupradictis patet. Vocamus autem iniuſtam acceptionem, non ſolum, quādo quis à principio rem per iniuriam accepit; ſed etiam quando eandem iniurioſè contra domini voluntatem detinet: atq; adeò quamlibet iniuſtam damnificationem, in quacunq; re, ſiue fiat accipiendo, ſiue comburendo, ſiue præſcindēdo, ſiue quouis alio modo. Sēper enim quod in huiuſmodi interuenit damnum alterius; dicitur iniuſta acceptio; quia accipitur ab inuito domino quod ſuū eſt; quamuis nulli quandoq; detur, ſed annihiletur. Omnis ergo qui damnificator eſt alterius, tenetur ad reſtitutionem; non ratione ſui lucri, ſed ratione iniuſtæ acceptionis ſuę damnificationis: eſtq; longè maior obligatio reſtitutionis habens ortum ex iniuſta acceptione, quam quæ oritur ex re aliena præciſè; cum illa ſemper habeat annexam iniuriam; hæc verò minimè. Vt eſt videre in eo, qui habet rem alienam, quam putat eſſe ſuam. Ex quo fit, vt qui fuerit cauſa iniuſtæ acceptionis, ſemper teneatur reſtituere

id,

id, quòd abſtulit, ſiue res accepta apud ſe maneat, ſiue non. At verò qui ſolum obligatur ad reſtitutionem ratione rei alienæ; ſi eam bona fide conſumpſit, nec ex tali conſumptione fuit factus ditior; nihil amplius tenetur reſtituere, vt in principio huius articuli dictum eſt.

¶In tertia & quarta concluſionibus agit D. Thom. de reſtitutione eorum, quæ quis iuſtè accipit, vel in propriam ipſius accipientis vtilitatem, vel in vtilitatem dantis. Et dicit maiorem culpam eſſe neceſſariam in recipiente ad hoc, vt teneatur reſtituere id, quod in ſolam dantis vtilitatem fuerit acceptum, vt in depoſito, ſi contingat quòd illud pereat, quã ad hoc, vt teneatur reſtituere id, quod in propriam vtilitatem accepit, vt in commodato. Sed quoniã de hoc iam ſatis à nobis fuit dictum in fine articuli ſecundi, dum ageremus de culpa lata, leui, & leuiſsima, idcirco ab his abſtinemus.

Sententia D. Tho. in ſolutione ad. 2. argumentũ. ¶In ſolutione ad ſecundum argumentũ, vbi D. Thom. agit de modo, quò debet fieri reſtitutio ab eo, qui ſecreto delicto rem alienam vſurpauit, dicit duo. Primum eſt, quòd non tenetur crimen ſuum detegere hominibus. Secundum quòd poterit facere ſatisfactionem per confeſſorem, cui neceſſario in confeſsione crimen eſt manifeſtandum. Sed quoniam hæc non eodem modo accipiuntur ab omnibus, aliquot circa illa erunt dubia examinanda. *Primũ dubium.* Primum eſt, vtrùm teneatur quis proximo reſtituere bona externa, cum propriæ famæ detrimento? *Sententia Caietani.* Caietanus in iſto commentario abſolutè dicit, quòd non. Diſtinguit enim tres rerum ordines. In primo conſtituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In ſecundo, famam atque honorem. In tertio denique vitam, & ea, quæ ad illius conſeruationem ſunt neceſſaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura ſuperioris reſtituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris; & famam cum detrimento vitæ. Cæterum rei cuiuſcunque ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine continentur quiſque tenetur facere reſtitutionem. Eãdem ſententiã tenent idẽ Caietanus opuſc. 1. reſponſionum reſponſione. 14. & Nauarrus in Manuali capit. 17. num. 89. Quibus & conſentire videtur Medina, atque Caſtro, & alij, qui, vt infra videbimus, dicunt adulteram non teneri ſuũ crimen manifeſtare, vt cum detrimẽto propriæ famæ filij hæreditatem alteri reſtituat. Et probari poteſt hæc ſententia aliquibus argumentis. *1. argumentum.* Primò ex D. Thom. hîc ad ſecundum dicente, furem non teneri crimen ſuum detegere hominibus, teneri tamen illud detegere Deo in confeſsione. Et ſic per ſacerdotem, cui confitetur, poterit facere reſtitutionem. Quibus verbis apertè ſignificat, quòd non tenetur fur reſtituere, ſi ad id fuerit neceſſariũ crimen ſuum coram hominibus detegere. ¶Secundò: Fama eſt quid præſtantius bonis externis tẽporalibus, iuxta illud, Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ: ergò contra iuſtitiæ æqualitatem eſſet, quòd quis exponeret famã pro rebus temporalibus reſtituendis. *2. argumẽtum.* ¶Tertiò: Tunc tantum tenetur homo rem alterius reſtituere, quando illam habet domino inuito rationabiliter; ſed non eſſet dominus rationabiliter inuitus, ſi velit furem ſibi rem ſuam reſtituere cum propria infamia; cùm hoc cõtra omnem æquitatem, & humanam pietatem ſit: ergo. *3. argumẽtum.* ¶Quartò: Nullus tenetur res externas reſtituere cum propriæ vitæ detrimento, vt omnes concedunt: ergo nec cum detrimento famæ. *4. argumẽtum.* Probo conſequentiam: Nam fama, communi hominum æſtimatione, quodammodo æquiparatur vitæ. Et confirmatur: Si contingat tabellionẽ edere falſum inſtrumentum, aut teſtem proferre falſum teſtimonium, quo proximus in temporalibus grauiter damnificetur, nemo illos obligabit ad hoc, vt pro reſtitutione ſe tanquam falſarios infament, id enim eſſet duriſſimum: ergo nullus tenetur cum propria fama res alienas reſtituere. *Vltimũ argumẽtum.* ¶Vltimò: Adultera ſupponens marito filium alienum non tenetur ad reſtituendum damna temporalia, quæ inde marito, & alijs hæredibus proueniunt, crimen ſuũ manifeſtare, vt habetur expreſſe in ca. officij, de pœnitẽtijs & remiſsionibus, vbi Innocentius tertius dicit, mulieri adulteræ non eſſe negandam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimẽ ſuum: ergo vniuerſaliter eſt verum, quòd nullus tenetur bona temporalia reſtituere cum propriæ famæ detrimento.

Sententia Adriani & aliorum. ¶Alia opinio eſt in alio extremo, abſolutè aſſerens bona temporalia iniuſtè ablata eſſe neceſſario reſtituenda, etiam cum detrimento propriæ famæ. Hanc videtur tenere Adrianus in. 4. in materia de reſtitutione, q. 1. ad. 5. & Ioannes Maioris in. 4. diſt. 15. q. 3. & Paludanus in. 4. diſt. 17. q. 2. art. 2. concluſione. 3. & probatur ex regula iuris dicente. *1. argumẽtum.* Vtilius ſcandalum naſcitur, quam veritas vitæ, vel iuſtitiæ relinquitur: ſed reſtitutio pertinet ad veritatem vitæ, vel iuſtitiæ, cum ſit de iure naturali, & diuino: ergò propter nullum ſcandalum vitanda eſt, & omittenda. *2. argumẽtum.* ¶Secundò: Nullus poteſt acci-

pere rem alienam, vt propriam famam conſeruet: ergo nec retinere. Probo conſequẽtiam: Nam in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, vt patet ex cap. ſæpe. de reſtitutione ſpoliat. Vbi gloſſa alios textus citat ad idem. Et cõfirmatur: Nam aliàs laborans graui neceſsitate ſui ſtatus, poſſet clã ſurripere bona aliena, quod eſt abſurdum.

Sententia autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs neutra videtur vndequaque vera, ſed media via incedendum exiſtimo. Dicendo, quòd quanuis per ſe loquendo fama alijs rebus externis ſit præſtantior, atque adeo non ſit æquum illam pro talium reſtitutione exponere, per accidens tamen poteſt contingere, quod obligetur quis huiuſmodi res temporales cum detrimento propriæ famæ reſtituere: tunc, ſcilicet, quando ad arbitrium boni viri res illa temporalis fuerit tanti valoris, & æſtimationis ac fama, quam perdit. Hanc ſententiam tenet Soto lib. 4. de Iuſtitia, q. 7. art. 2. ad. 2. & Couarruuias in regula peccatũ. 1. p. num. 6. prope finem, quam & nos ſupra inſinuauimus art. 2. huius quæſtionis circa ſolutionem ad ſecundum argumentum Diu. Thom. dub. 8. Et probatur: In illis rebus, quas Caietanus in illo triplici ordine commemorat, datur recompenſatio, vitæ, ſcilicet, cum honore, & fama, & pecunijs, & ècõtra, nam licèt, ſecundum ſe longè differant, conueniunt tamen in hoc, quòd eſt complere bonum humanũ, ſubſeruireque iucunditati vitæ: ex quo fit, vt quantum tollitur ex parte vnius in ordine ad hunc finem, tantũ poſsit & debeat poni ex parte alterius, vt docet D. Thom. ſupra art. 2. ad primum & ſecundum: ergo erit prudenter æſtimanda fama, quæ amittitur, manifeſtando proprium crimen, & damnum temporale. Quod, ſi nõ manifeſtet, alter patitur, & ſi illa fuerit longè maioris valoris non erit cum eius amiſsione reſtituendum. Si autem ſit minoris, aut certè æqualis valoris, erit neceſſario reſtituendum; non obſtante periculo propriæ infamiæ. Secundò: Dominus rei habet ius ad recuperandum bona à ſe furto ſublata, etiam cum infamia furis, ſi hoc fuerit neceſſarium, maximè, quando bona ſunt tanti valoris, quòd præponderant famæ: ergo erit rationabiliter inuitus, ſi fur illa non reſtituat, etiam cum periculo famæ. Vltimò: In his rebus prudentia dictat fauendũ eſſe illis, qui iniuriam patiuntur, & eſſe inclinãdum contra furem: ergo ità eſt faciendum. Vide quæ diximus artic. 2. huius quæſtionis, circa ſolutionem ad ſecundum dub. 8. Verũ tamen eſt, quòd moraliter loquendo, rarò, ſuccedit caſus, in quo ſine infamia reſtituẽtis non poſsit fieri reſtitutio, ſi non ſtatim, ſaltim poſt medium aliquod tempus.

Ad. 1. arg. pro prima opinione. ¶ Ad primum argumentum factum pro prima opinione, reſpondetur D. Thomam ſolum determinare modum communem reſtituendi ſine infamia, qui eſt per confeſſarium. An autẽ in aliquo caſu teneatur quis reſtituere cum propria infamia, nihil determinat. *Ad. 2. arg.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod quanuis verum ſit, quod fama ex genere ſuo eſt præſtantius bonum, quam diuitiæ, poteſt tamen tantum æris ex parte diuitiarum poni, vt ſecundum iudicium viri prudentis, diuitiæ ſint pluris faciendæ, quàm fama alicuius hominis priuati. Et in hoc caſu bona tẽporalia reſtituenda ſunt cum iactura propriæ famæ. *Ad. 3. argumentum.* ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, negando minorem. Nam, vt ex dictis patet, non erit dominus irrationabiliter inuitus, ſi vellet quòd fur cum propria infamia reſtituat rem, quæ plus valet, quã ipſa fama. *Ad. 4. argumẽtum.* ¶ Ad quartum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Conſeruatio enim propriæ vitæ eſt ſtrictiſſimi iuris, ad illamque ordinantur temporalia omnia ex natura rei, & ipſi ſubſeruire debent. Ad conſeruationem autem famæ non adeo ſtricto iure obligamur. Cui & accedit, quòd fama amiſſa poteſt iterum recuperari, vita vero non. Vel ſecundo reſpondetur, poſſe aliquando caſum venire, in quo teneatur homo cum vitæ periculo reſtituere famam, vel bona temporalia, quæ iniuſte abſtulit, vt diximus articulo. 2. loco ſtatim citato. Ad confirmationem reſpondetur tabellionem, & falſum teſtem in caſu poſito teneri ad reſtitutionem cum detrimento famæ, ſi res ſit magni momenti, nec aliter reſtituere poſſunt.

Ad vltimũ argumentum. Dubium graue. ¶ In vltimo argumento tangitur grauiſsima difficultas de eo, quod facere debet mulier, quæ ſibi falſo ſuppoſuit partũ alterius, vel ex adulterio concepit, & maritus putat filium eſſe ſuum: ſitque caſus, quòd tã maritus, quàm vxor ſunt nobiles, & quòd maritus habet optimum maioratum, ſeu primogenituram pro filio maiori, filiuſq; ex adulterio conceptus eſt primogenitus; vtrum in hoc caſu talis mulier teneatur ſe infamare, ne filius ſpurius ſuccedat, tollaturque primogenitura ab eo, qui re vera eſt primogenitus patris? De qua re multa dicunt Doctores, tam Theologi in. 4. diſtinct. 15. quàm Canoniſtæ in cap. officij. de pœniten. & remiſsio. Sed pro huius rei perfecta explicatione aduertendum eſt, quòd præfata mulier in ſui criminis manifeſtatione multipli-

citer

citer ſe poteſt habere. Nam vel putat, quòd detegendo adulterium poterit adhibere remedium, quia, ſcilicet, credetur ei, & probabit quod dicit. Ex quo fiet quod ſpurius ab hæreditate expelletur, & ſuccedet legitimus hæres. Vel exiſtimat, quòd poſtquam adulterium ſuum fuerit manifeſtum, nullū adhibebit remedium; quia nec credetur ei, nec ipſa probabit quod dicit; & ſic ſemper illegitimus manebit in hæreditate. Tunc vltrà: Adhuc quando credit ſuam reuelationem profuturam, diſtinguendum eſt: Nam, vel præfata mulier poteſt detegere ſuum crimen, ſine mortis ſuæ, vel ſpurij periculo, vel non.

1. dictum certum. ¶Hoc conſtituto, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd ſi per hoc, q̀ prædicta mulier ſuū adulterium manifeſtet, exiſtimat nihil profuturam, quia nec filius, nec maritus credent ei, & ſic in effectu nulla ſequetur reſtitutio, non tenetur ſuum crimen manifeſtare. Eſſet enim id opus vanum; & ex quo nihil vtilitatis, & multum nocumenti deduci poſſet. Ita tenent communiter omnes Doctores. Exceptis duntaxat Adriano, & Paludano; qui dicunt, quòd etiam quando nulla eſt ſpes remedij, tenetur mater filio manifeſtare veritatem: ſicut & prædicator tenetur dicere verum, etiam ſi ſciat nihil profecturum; & ille, qui ſimul cum alijs proximum infamauit, tenetur ſuam retractare ſententiam, adhuc quando certò ſcit, quod non credetur; quia ſtabunt homines magis dictis aliorum, qui ſimul cum ipſo proximum infamarunt, quā ſuo. Sed ego dico, non eſſe eandem rationē de prædicatore, & de muliere adultera in hoc caſu. Prædicator enim, quia non ſolum tenetur dicere veritatem, vt credētibus proficiat, ſed etiam, vt veritas in iudicio coram Deu habeat contra peccatores ſuum debitū teſtimonium, magiſque iuſtificetur cauſa diuina, non ſolum tenetur loqui quando eſt ſpes emendæ, ſed etiam quando certò ſcit, nihil profuturum. At verò adultera pro nullo alio fine tenetur ſuum crimen manifeſtare, niſi pro reſtitutione facienda: quare iſto ceſſante ceſſat ſimiliter obligatio crimen detegendi. De illo autem, qui ſimul cum alijs proximum infamauit, dico, falſum eſſe, quòd teneatur retractare ſententiam, quando nulla eſt ſpes proficiendi. Secus autem eſſet, ſi ſperaret abſtergere infamiam, vel totaliter, vel in parte.

2. dictum certum. ¶Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd, quamuis adultera certò credat ſuam criminis manifeſtationem profuturam, & quod reſtitutio fiet in effectu, ſi tamen ex altera parte eſt certa moraliter, quòd maritus occidet illam, vel filium ſpurium, vel adulterū, aut quòd ſequentur alia multa ſcandala, & inimicitiæ, regulariter loquendo non tenetur ſuum crimen reuelare, nec ſeipſam perdere. In hoc dicto ſimiliter conueniunt omnes Doctores, tam Theologi, quàm iuris prudentes. Vno excepto Adriano, qui vniuerſaliter affirmat, talem adulteram teneri ſuum crimen manifeſtare, etiam cum ſuæ & aliorum vitæ periculo. Quod probat ex regula iuris ſuperius adducta pro ſecunda ſententia: Vtilius ſcandalum naſcitur, quàm veritas vitæ, vel iuſtitiæ relinquatur. Reſtitutio autem rei alienæ pertinet ad vitæ, vel iuſtitiæ veritatem, cum ſit de iure naturali, & diuino. Et confirmatur: Adultera non concurrit poſitiuè ad ſcandala, quæ ex ſua manifeſtatione ſequuntur, ſed tantum permiſsiuè: ad iniuſtam autē damnificationem mariti, & hæredum, quæ ſequitur ex ſua non manifeſtatione concurrit poſitiuè: ergo potius tenetur prouidere ne ſequatur id damnum, quàm ne ſequantur ſcandala, vel peccata. Hoc tamen non obſtante probatur noſtrū ſecundum dictum; quod ſimul etiam eſt dictum fere omnium Doctorum, tam Theologorum, quàm iuris prudentiū, ex cap. officij. de pœnit. & remiſ. Vbi Innocentius Papa dicit, mulieri adulteræ non eſſe denegandam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimen ſuum. Quod communiter dicunt Doctores eſſe intelligendū, ſaltim quando eſt periculum vitæ. Secūdò: Ex duobus malis minus eſt eligendum, vt habetur in cap. neui. & in capit. duo mala. 13. diſtinct. ſed minus malum eſt, quòd nō fiat reſtitutio temporalium bonorum; quam quod fiat cum tanto detrimento, & cū tot ſcandalis, atque peccatis, cum ibi ſolum periclitentur bona externa: hic verò corpora & animæ: ergò illud potius eſt eligendum. Item: Nullus tenetur aliquid alteri reſtituere cum maiori notabili detrimento, quam intulit: ſed maius notabiliter detrimentum pateretur mulier, ſi cum ſuæ mortis periculo illam faceret recompenſam, & ſuum crimen manifeſtaret: ergo non tenetur id facere. Et confirmatur: Ad ſaluandam vitam licitum eſſet præfatæ mulieri accipere de nouo bona temporalia alterius: ergo à fortiori erit licitum illa retinere, atque tacere, vt vitam conſeruet. Vltimò: Muliere illa exiſtente in extrema neceſsitate, tam maritus, quàm legitim⁹ filius, qui in bonis patris ſuccedere debet, teneretur prædicta omnia illa bona ei dare, ſi omnibus indigeret ad ſuam extremam neceſsitatem leuandam; & ſi non darent

darent ipſa poſſet illa de nouo accipere: ergo à fortiori, vt vitam conſeruet, poterit eadem bona licitè retinere, & ſuum ſcelus nõ manifeſtare. Et confirmatur? Prædicta muliere in extrema neceſsitate exiſtente, quilibet extrane⁹ poſſet, imò teneretur à marito præfata bona accipere, & dare eam mulieri ad ſuam extremam neceſsitatem leuandam: ergo ipſa ſimiliter poteſt ea accipere, atq; ex conſequenti etiam retinere, vt Incolumis euadat. Dixi notanter (regulariter loquẽdo) nam fortè poterit eſſe caſus (vt infra dicemus) in qno mulier etiam cum periculo vitæ teneatur ſuum crimen manifeſtare. Et ad primnm argumentum Adriani reſpondetur, quòd reſtitutio non eſt neceſſaria, nec pertinet ad veritatem vitæ, & iuſtitiæ, niſi omnibus circunſtantijs concurrentibus, quę ſecundum rectam rationẽ concurrere debent ad hoc, vt eius præceptum ſit obligatoriũ, & dñs ſit rationabiliter inuitus. Eſt enim pręceptũ de reſtitutione facienda affirmatiuũ, obligans ſolùm, quando, & quomodo oportet. In caſu autem poſito non concurrunt tales circunſtantiæ; & ſic non eſt obligatorium, nec pertinens pro tunc ad vitæ veritatem; vt diximus ſupra artic. 3. huius quęſtionis, cùm oſtenderimus leges nõ obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Ad confirmationem reſpondetur, negando maiorem. Nam adultera etiam poſitiuè ſuo modo concurrit ad iila ſcandala, in quantũ, ſcilicet, ſequũtur ex actu poſitiuo, quo ſeipſam infamat. Et ſi hoc non eſt ſatis ad hoc, vt dicatur poſitiue concurrere, multò minus dicetur cõcurrere poſitiue ad damnificationem mariti & hæredum; ſi quidem ipſa nihil poſitiue ab illis accipit, ſed tantùm ſe habet negatiue tacendo & nõ obſtando dãnis.

3. dictum certum.

¶Dico tertio, etiã eſſe certum, quòd quãdo mulier ſine ſuæ mortis, vel aliorum periculo non poteſt ſuum crimen detegere, & ſimiliter quando credit ſuam criminis manifeſtationem nihil profuturã, tenetur quãtum potuerit curare, vt filius ille legitimus plus accipiat de illis bonis, in quibus, ſi veritas conſtaret, ſuccedere debebat, quã alius ſpurius. Item, tenetur ſuadere viro, vt det quantum plus poterit de bonis filio legitimo, quam ſpurio, etiam ſi cauſam non manifeſtet. Item tenetur ſuadere filio, vt intret religionem hæreditatis incapacem. Dũmodò poſt ingreſſum iuxta concilij Tridẽtini formam ſuam hæreditatem in legitimos renunciet. Soto lib. 4. de Iuſtitia, q. 7. art. 2. ad. 1. dicit, non eſſe cur ad hunc ingreſſum religionis perſuadendum de iuſtitia teneatur. Cæterũ Corduba lib. 1. ſui quæſtionarij, q. 51. affirmat ad id teneri ex iuſtitia. Nã ex iuſtitia obligatur facere quantum poterit, vt legitimi hæredes indemnes fiant, ſiue per hunc, ſiue per illum modum. Et ſi hoc ab adulterino mater precibus nequit obtinere, ex bonis paraphernalibus habitis extra dotem tenetur legitimis quantum poterit, recompenſare, atque etiam ex liberis bonis, ſi quæ habet, quantum poterit ſecundũ leges relinquere, abſtinereque à victu, & veſtitu immoderato, ſolis neceſſarijs contenta, vt ſic mariti facultas magis ac magis augeatur. Si autem contingat, quòd maritus nullum alium filium legitimum habeat, per ſe loquendo, tenetur quantum poterit, ſatisfacere illis hæredibus, qui ſuccedũt marito ab inteſtato. Quanuis aliquando per accidens poterit contingere caſus, in quo teneatur reſtituere extraneis. Tunc, ſcilicet, quãdo mulier eſt certa moraliter, quòd in defectu filij maritus non conſanguineis ſua bona, ſed extraneis, vel alicui operi pio eſſet relicturus. Alia remedia poterunt occurrere pro diuerſitate negotiorum, & circunſtantiarum, ad quæ ſimiliter facienda erit obligata mulier adultera: ſed illa vniuſcuiuſque prudentiæ relinquuntur. Et videndus eſt de illis Corduba, loco citato, & frater Ludouicus Lopez in ſuo Inſtructorio conſcientiæ. p. 1. ca. 88. & c. 89. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis.

¶Sed dubium eſt, quando non eſt periculum mortis, qnia vel maritus iam deceſsit, vel eſt ſenex, atque patiens, & nullum aliud eſt remedium ad reſtituendum, niſi detegere crimen, ex quo ſequitur propria infamia: manifeſtato autem ſcelere credetur ei, expelleturque ſpurius, & legitimus hæres ſuccedet in bonis, an teneatur tunc mulier adultera ſuum crimen manifeſtare? Hãc quęſtionem mouet Caietanus in opuſculo decẽ & ſeptem reſponſionum. Reſponſio. 14. Reſpõdetque ad illam negatiuè: conſtituens regulam generalem, quod nullus tenetur ad reſtitutionem bonorum inferioris ordinis cũ detrimẽto bonorũ ſuperioris. Eandẽ ſententiã tenet idẽ Caietanus in ſũma. verbo. adulteriũ, & Nauarro in Manuali c. 16. num. 44. & Medina C. de reſtitutione. q. 3. cauſa. 4. & Caſtro. de lege pœnali. lib. 2. c. 11. Et probari poteſt hæc ſententia. Primò: Ex cap. officij. de pœnit. & remiſsio. Vbi cum quæſtio moueretur de ea, qui filiũ ſuſcepit ex adulterio, aut partũ alterius falſò ſibi ſuppoſuit, & id marito reuelare nõ audet, an eſſet ad pœnitẽtiã admittẽda? Reſpõdet in illo textu ſũmus Põtifex affirmatiuè. Qua ſua reſponſione manifeſtè ſignificauit, tũc mulieri adulteræ eſſe pœnitẽtiæ ſacrificiũ imponendũ quã-

Sententia Caietani, & aliorũ.

do

do ipſa ex iuſto timore ſuũ crimẽ nõ manifeſtat. Qualis proculdubiò eſt in illa, quę timet infamiã. Et ſic nõ peccat tacẽdo, ſi quidẽ ei pœnitẽtia nõ denegari præcipitur. Nõnulli ex iuris conſultis dicũt textum illũ nõ eſſe intelligeodum de pœnitentia ſacramentali, quæ eſt abſolutio à peccatis: ſed de pœnitentia iniuncta per ipſum pœnitentem adimplenda, quæ etiam in peccato mortali exiſteotibus poteſt iniungi. Cæterum hæc expoſitio textui noo quadrat. Tum; quia dicit, in illo caſu non eſſe pœnitentiam denegandam, ſed exhibendam. Quibus verbis innuitur talem pœnitentiã eſſe mulieri adulteræ debitam. Quod de pœnitentia iniuncta dici non poteſt, cum hæc nec ſit neceſſaria, nec debita, ſed libera, tam ex parte pœnitentis, cui liberum eſt eam petere, quàm ex parte confeſſarij, cui ſimiliter eſt liberum eam iniungere. Tum etiam; quia ſi mulier in peccato permaneret, cuius ratione ſacramentalis pœnitentia eſſet illi deneganda, nihil illi ſatisfactoria pœnitentia pro peccatis iniũcta, prodeſſe poſſet; cum hæc locum non habeat, antequam culpa, quo ad Deum ſit remiſſa. Et denique; nam ſubiungit textus; quòd ſacerdos illi mulieri, poſtquã fuerit ad pœnitentiam admiſſa diſcretam impõnat ſatisfactionem. Quo apertè ſignificatur prius de pœnitentia ſacramentali feciſſe ſermonem; ſi quidem de pœnitentia non deneganda, & de ſatisfactione diſcreta imponenda, tanquam de diuerſis loquitur. Intendit ergo ſummus Pontifex excuſare prædictam mulierem à debito ſuum crimen reuelandi, quando fuerit iuſta cauſa timoris, qualis proculdubio eſt timor infamiæ; & ſic non tenebitur ad reſtitutionem, cũ propriæ famæ iactura. Ad hanc eandem ſententiam probãdam adducunt iſti autores illa eadem argumenta, quæ nos fecimus ſupra pro opinione illorum, qui dicebant bona exteriora cum propriæ famæ iactura non eſſe neceſſario reſtituenda, quæ iterum repetere eſſet prolixum.

Nota. ¶Pro explicatione huius difficultatis, quæ ferè eadem eſt cum præcedẽti, & ſolum differt ab illa in eo, quod ibi de reſtitutione bonorum temporalium cum periculo famæ in generali diximus, hîc autem de eodem in caſu particulari eſt ſermo, ſupponendum eſt primò, quòd fama eſt quoddam bonum tẽporale præſtantius ex ſe, quam bona fortunæ, compenſabile tamen cum alijs bonis tẽporalibus, vt ex principijs D. Thomæ, ſupra deduximus, maximè art. 2. in ſolutione ad ſecundum. Secundò eſt ſupponendum, quòd magna bona fortunæ: & maximè communia præferenda ſunt famæ vnius priuatæ perſonæ. Imò tanta poterunt eſſe iſta bona fortunæ, vt etiam ſint præferenda famæ Regis, vel cuiuſcũque alterius. Quod ex eo ſolum colligere licèt, quod poteſt Rex compellere ciues, vt exponant non ſolum famã, verum etiam vitam pro bonis cõmunibus. Quamuis enim fama genere ſuo ſit quid præſtãtius bonis fortunæ, tãta tamen poteſt eſſe pecunia, quod ſecundum arbitriũ viri prudẽtis excedat famã. Sicut licet aurũ genere ſuo ſit pretioſius argẽto, nihil vetat, magnũ pondus argenti præponderare in valore minimo ponderi auri. Maximè cum pretiũ rei ſemper moraliter ſumatur ex vtilitate, quam affert in ordine ad vſus humanos, vt diximus articulo præcedeoti.

7 ¶His poſitis ſit prima concluſio: Si ſecũdum iudicium viri prudentis bona, quibus legitimi hæredes priuãtur, ſunt maioris pretij, quàm fama mulieris, in conſcientia tenetur adultera ſuum crimen manifeſtare, vt hæredes talia bona recipiant. Hæc concluſio eſt intelligenda in caſu, quo mulier non habet aliunde, quo reſtituat, & quod nullũ aliud ſequitur incommodum, quàm propria infamia; & quod poſita criminis reuelatione, in effectu ſequetur reſtitutio, vt ex ſupra dictis patet. Probatur: Nocumentũ, quod adultera intulit, & infert quando eſt cauſa, quòd legitimus hæres ſuis bonis priuetur, eſt maioris pretij, quàm fama, qua ipſa priuatur, ſuum crimen detegendo: ergo tenetur illud reſarcire cum propria infamia. Hanc concluſionem tenet Paludanus, Maioris, Adrianus, Soto locis citatis, Syluester verbo. adulterium. quæſt. 1. Vbi pro eadem ſententia citat Innocen. Panorm. Hoſtienſem & alios ſuper cap. officij. de pœnitẽtijs. Qui vnanimiter dicunt, quòd ſi mulier habeat probationẽ ſufficientem, vt ſibi credatur, & ex alia parte non immineat periculum mortis, vel aliorum ſcandalorum, tenetur ſuum crimen reuelare. Secus autem erit, ſi non habeat probationem, qua veroſimiliter ſit credenda, aut timeat probabiliter periculum mortis. Verumtamen eſt quòd Soto vbi ſupra, & Couarruuias in regula peccatum. parte. 1. fol. 40. dicunt, quòd ſi adultera eſſet profutura, teneretur etiam cum periculo vitæ crimen detegere, in caſu grauiſſimo, quo regnum aliquod ex eius adulterio ad ſpurium eſſet transferendum, quorũ aſſertio mihi non diſplicet.

1. cõcluſio.

¶Secunda cõcluſio: Si bona fortunæ, quibus legitimi hæredes priuantur, fuerint parua, vel mediocria; ita, vt ſecundum iudiciũ viri prudentis fama, qua mulier eſt prædita ſit

2. cõcluſio.

ta ſit maioris pretij, non tenetur cum ſua infamia facere reſtitutionem. Probatur: Nullus tenetur pati notabiliter maius detrimentum, quam intulit, vt reſtituat, quod alteri debet: ergo nec mulier illa tenetur tã tam pati iacturam in propria fama, vt hæredibus faciat reſtitutionem.

Sententia Cordubæ. ¶ Corduba in ſuo quæſtionario lib.1.q.51.dicit, quòd tũc tantum adultera tenetur cum propria infamia facere reſtitutionem, quando legitimus, qui propter eius adulterium hæreditate fraudatur, non eſt filius ipſius adulteræ, ſed ſolum mariti ex alia coniuge defuncta. Nam, ſi ſit filius ipſius, dicit, quòd etiam ſi magna ſit hæreditas, non tenebitur cum notabili ſuæ famę detrimento crimen manifeſtare. Et ratio eſt: Nam in hoc caſu filius legitimus defraudatus non erit rationabiliter inuitus, cùm pro matris honore res temporales poſtponere teneatur quicũque filius.

Impugnatur Corduba. Hæc aduertentia Cordubæ mihi non diſplicet, dummodo ei limitatio adiungatur. Scilicet, quòd primogenitura, qua legitimus filius fraudatur, non ſit multum præclara, nec etiam ipſa mater ex obſcuro genere ſit progenita. Nam, ſi ſit paruæ reputationis, & nominis, taliſque, quòd maritus eã ante matrimonium fornicariè cognouerit, & eius magis, quàm generis amore captus, eam duxit in vxorem, proculdubio tenebitur ſuum crimen reuelare, etiam ſi primogenituram habiturus ſit proprius filius. Et ad argumentum deſumptũ ex cap. officij. reſpondetur, verum eſſe, quòd ibi loquitur ſummus Pontifex de ſacramentali pœnitentia non denegãda mulieri, quæ ex metu mariti ſuũ crimen non reuelat. Sed illud eſt intelligendũ vel in caſu, quo ipſa mulier aliter poteſt facere reſtitutionem, vel quando non ſolùm fama adulteræ periclitatur, ſed etiã imminet illi periculum vitæ, veroſimiliterque creditur, quòd alia ſequentur ſcandala, atq; peccata, vt Doctores ſupra illum textum declarant. Vel tertio poſſumus dicere, quòd loquitur textus ſuppoſito, quòd nulla ſit ſpes, quòd per talem manifeſtationem poterit fieri reſtitutio. In hoc enim caſu, vt ſupra diximus, non tenetur adultera ſuum crimen reuelare.

Quæſtio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an filius illegitim⁹ teneatur matri de ſua illegitimitate reuelanti ſecretum, fidem præſtare?

Sententia Bartholomæi de Medina. Frater Bartholomæus de Medina in ſua Inſtructione confeſſorum Hiſpano ſermone conſcripta, audacter affirmat, filium illum valde ſtultè facturum, ſi poſtquam natus eſt in domo patris ſui velit aſſenſum matri præbere, ſi quidem ſtatim ac illud crediderit, tenetur in conſcientia alijs filijs legitimis hæreditatem relinquere. Et ſic dicit confeſſarios debere tali filio conſulere, ne matri aſſentiatur. Quandiu autem dubitauerit de dicto matris poſt ſemel aditam hæreditatem, nihil tenebitur reſtituere, quia in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Hæc Medina.

Sententia S s. t. Cæterum Soto lib.4.de iuſtitia.q.7.artic.2. quanuis concedat, quòd filius illegitimus maiori ex parte nõ tenetur matri, quanuis iuranti, fidem adhibere, dicit tamen, quòd quando ſciens conuincitur, tempore ſui cõceptus, patrem putatiuum abfuiſſe, vel quia id eſt euidens, vel quia alia ratione ei conſtat tempore, quo fuit conceptus, matrem ſuam ab illo patre putatiuo non fuiſſe cognitam, atque adeo, quando tam vehemens eſt matris perſuaſio, quòd filius adulterin⁹ iutus in mente credere conuincitur; quod continget quando mater, quæ aliàs talem filium amanter tractauit, & quæ eſt moribus reformata timorataque conſcientiæ, & propriæ famę amica, nec mentiri ſolita, maximè ſi in mortis articulo id faciat, aut in tempore ſacro, puta, in hebdomada ſancta, ſuum crimen filio ſpurio reuelat; tenebitur in cõſcientia tunc filius illegitimus hæreditatem à ſe abdicare, etiam ſi in foro exteriori ſibi fuerit adiudicata; quia ſententia fori exterioris fundatur tunc in falſa præſumptione.

Sententia autoris. Quæ ſententia eſt proculdubio vera, atque tenenda, nec poterit in hoc caſu confeſſarius conſulere ſpurio, ne matri aſſentiatur, abſque peccato mortali, quidquid dicat Medina.

Alia quæſt. ¶ Sed eſt non leuis difficultas de eo, quod facere tenetur adulter, an, ſcilicet, obligetur ad aliquam reſtitutionem? Quæ quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrùm pro ſolo actu adulterij, qui iniuſtus eſt, & iniurioſus marito, teneatur adulter aliquam illi facere reſtitutionem. Et in hoc ſenſu non procedit noſtra diſputatio. Communiter enim dicunt Doctores, quod licet ille actus ſit iniuſtus, non tamen eſt ex iniuſtitia talis, quæ ſolita ſit recompenſari, niſi ex illa aliud ſequatur damnum. Non enim omnis iniuſtitia ſolita eſt ſemper recompenſari, vt eſt videre in eo, qui baptizauit aliquem contra ſuam voluntatem. Qui actus eſt iniuſtus; quia Deus ſpontaneos, & non coactos voluit baptizari. Non tamen pro hac iniuſtitia tenetur aliquid reſtituere. Alter ſenſus eſt, an adulter pro damno ex adulterio ſubſequuto, quando filius inde genitus patri putatiuo alendus, & inter alios legitimos hæreditatem obtenturus ſupponitur, aliquam teneatur facere reſtitutionem.

Et in hoc ſenſu procedit noſtra difficultas. In qua re,vt certa ab incertis ſeparemus,dico primò,certum eſſe, quòd quandiu adulter non credit, nec credere debet, quod filius ex adulterio natus eſt ſuus, nihil tenetur reſtituere. Ita habet Syloeſter,verb.adulterium. q.5. quem communiter ſequuntur Doctores. Et probatur ex cap. habuiſſe.33. diſtinct. Vbi dicitur, in re dubia non eſſe proferendam certam & abſolutam ſententiam. Et præterea, quia in dubijs melior eſt conditio poſsidentis. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd quando mater præſefert ſpeciem leuitatis,ſolitaque eſt cum alio,vel alijs adulterari,ſiue quando ipſa quoque dubitat,an filius ſit mariti,vel adulteri, atque etiam quando adulter reputat eam ad ſe obligandum mentiri; non tenetur ei fidem adhibere, nec credere quòd filius eſt ſuus, atque ex conſequenti nec aliquid reſtituere. Hoc colligi videtur ex leg. Lucius.ff.de conditionibus & demonſtrationibus. Vbi dicitur, quòd ſi duo eodem tempore habeant conſuetudinem cum eadem muliere, neuter teoetur agnoſcere partum. Itaque hæc certa ſunt, Sed dubiũ eſt,quando adulter credit, vel credere debet filium illum illegitimum eſſe ſuum,quia, ſcilicet,tempore conceptionis maritus aberat, & mulier alioqui honeſtiſsima,& præclara pollens fama erat; & ſi habuit rem cum illo ad id vi & minis fuit adducta, nunquamq; poſthac ſiniſtra aliqua laborauit opinione, ſed timoratæ ſemper conſcientiæ fuit habita: & denique tot concurrunt indicia, atque ſigna,vt adulter ad credendum filium eſſe ſuum conuincatur, an in hoc caſu teneatur tum marito ea reſtituere,quæ in alendo, educando que ſuppoſito filio expendit,tum etiam hæredibus eam, qua fraudantur hæreditatem, Soto lib.4. de iuſtitia & iure.q.7.arti.2. dicit, quòd adulter in hoc caſu nullam ex iuſtitia tenetur facere reſtitutionem, bene tamẽ ex decentia & honeſtate, quã ſuã ſententiam probat,primò ex lege.Lucius,iam citata. Vbi dicitur, ꝙ nemo, cuius patris filius ſit,ſatis probare poteſt. Secũdò: Adulter in caſu poſito non eſt proxima cauſa dãni ſubſequuti,nec ipſe eſt,qui ſupponit filium,ſed mater: ergo non ipſe, ſed mater ex iuſtitia tenetur ad reſtitutionem. Hoc tamen non obſtante,dico,quòd in caſu,quo adulter credit,vel credere debet filium adulterinũ eſſe ſuum,teoetur proculdubio reſtituere marito,vel eius hæredibus totum damnũ, quod ex tali ſuppoſitione patiuntur, ſicut paulò ante dicebam de ipſa adultera. Hanc ſententiam tenet Nauarro in Manuali cap.16. nu. 49. quam dicit eſſe communem. Et probatur: Adulter ſua culpa dedit tale damnum: ergo tenetur illud reſtituere. Probo conſequentiam ex cap.ſi culpa de iniurijs,& dãno dato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum eſt damnum iure ſuper hoc ſatisfacere te oportet. Nec obſtat dicere, quòd tantum fuerit cauſa remota. Quia,vt bene probat Nauarro, non eſt magis cauſa propinqua mulier, quam vir,cùm vterque eodem modo,& eodem actu concurrant ad damnum. Secũdò: Actus adulterij ex natura ſua ordinatur ad generationem: ergo debuit adulter præcauere damna ex tali generatione ſubſequuta, quod ſi non fecit,ſibi imputetur.

Corollaria quæ ſequũtur ex dictis.

¶Ex hoc infertur primò, quòd ſi adultera reſtituerit totum damnum ex proprijs bonis,adulter tunc tenebitur eidem medietatem recompenſare;tanquam ille,qui particeps fuit iniuſtitiæ. Infertur ſecundo, quòd ſi filius fuerit expoſitus alicui Eccleſiæ, vel hoſpitali ab illiſque tanquam pauper alitus, tam adulter, quàm adultera tenebuntur eis alimenta reſtituere,niſi fortè paupertas eos excuſet. Et ad primum argumentum Soti reſpondetur,quòd quanuis nullus poſsit euidenter cognoſcere,cuius patris ſit filius,ſunt tamen multæ rationes,quę reddũt nos moraliter certos huius rei,& quando iſtæ concurrunt tenetur pater filium agnoſcere, reſtituereque damna ex ſua generatione ſubſequuta. Ad ſecundum reſpondetur primò, negando antecedens. Ad hoc enim,vt adulter dicatur proxima cauſa damni ſubſequuti,non eſt neceſſarium, quod filium ſuppoſuerit: ſed ſatis eſt quod illũ genuerit: ſi quidem ex tali generatione ex natura rei ſequitur damnum. Vel ſecundo reſpondetur, ꝙ ad hoc, vt quis teneatur reſtituere damnũ, quod ſua culpa intulit, non eſt neceſſariũ, quòd ſit proxima, & immediata cauſa damni; ſed ſatis eſt, quòd ſit remota, vt conſtat ex ca.finali.de homicidio. lib.6. & ex dictis per nos ar.2.huius quęſtionis dubio vltimo. Ex dictis patet ſolutio ad vltimum argumẽtum factum pro opinione Caietani, dicentis, nunquam teneri hominẽ reſtituere bona temporalia cum iactura famę,cuius occaſione hæc dicta ſunt.

Ad.1.arg. pro ſententia Adriani.

¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro opininne Adriani, & aliorum, qui ex oppoſito affirmabant bona temporalia iniuſtè ablata eſſe reſtituenda neceſſario, etiam cum detrimento propriæ famæ. Et ad primum quod deſumitur ex illa regula iuris: Vtilius ſcandalum naſcitur, quam veritas vitæ relinquatur; reſpondetur reſtitutionem non pertinere ad ve-

ritatem

ritatem vitæ, niſi omnibus circunſtantijs concurrentibus, vt paulò ante dicebam. Et iſtæ non concurrunt ſemper, quod quis debet reſtituere alienum cum ſuæ famæ periculo, ſed ſolum quando reſtituenda res præſtat famæ; quia tunc dominus eſt rationabiliter inuitus, & non aliter.

Ad.2.arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Accipere enim alienum eſt contra præceptum negatiuum iuris naturalis, quod propter nullam cauſam licitè tranſgredi poteſt. At verò retinere alienum eſt contra præceptum affirmatiuum de reſtitutione facienda, quod ſolum obligat vbi, & quando oporret. Et qoando dicitur, quòd in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, dico id eſſe intelligendum, quando detentio fit ſine iuſta & rationabili cauſa. Ad confirmationem ſimiliter reſpõdetur, negando ſequelam propter eandem rationem. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate, nõ minus graui, quàm prolixa.

Dubia quæ mouet Caietanus in ſolutione ad.3. arg. ¶Circa ſolutionem ad tertium argumentum, vbi D. Tho. dicit, quòd vno reſtituente, cæteri non tenentur domino, ſed illi pro rata, qui reſtituit, qui tamen poterit condonare, mouet Caietanus in præſenti tria dubia. Ex quibus primum relinquitur vſque in articulum ſequentem, quo loco de illo commodior erit diſputatio. Secundum eſt. vtrùm iniuſti raptores maneant tuti in conſcientia per hoc ſolũ, quòd creditor remittat illis atq; condonet debitum. Aliqui Doctores, quorum vnus eſt Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 4. cenſent, huiuſmodi condonationes, atque remiſsiones non eſſe tutas in cõſcientia, niſi prius creditori offeratur debitum, vt id ſi velit, accipiat, aliàs cenſetur inuitus remittere, & donare. Cæterùm melius mihi videtur, dicendum cum Caietano in præſenti, hoc non eſſe neceſſarium, ſed ſufficere, quòd debitor petens remiſsionem in rei veritate habeat paratiſsimum animũ ad ſoluendum cum potuerit, ſi creditor nolit remittere. Hoc enim ſatis eſt ad hoc, vt creditor dicatur liberè, & ſpõte remittere, & vt ipſe debitor creditore remittente maneat tutus in conſcientia. Tertium dubium Caietani eſt, quando plures ità ſimul concurrunt ad aliquod furtum, vt quilibet in ſolidum teneatur totum damnũ reſtituere, an poſsit dominus vni debitũ cõdonare, & exigere illud in integrũ ab aliis. Et videtur quod ſic. Ille habet ius cõtra quẽlibet illorũ in ſolidũ: ergo poterit cui voluerit remittere, & à quo voluerit exigere. Reſpõdetur tamen cum Caietano, quòd licet poſsit iſte in foro exteriori diſsimulare cũ vno, & petere ab aliis, non tamen poteſt ità vni condonare, quòd non teneatur in conſcientia ſuam partem refundere ſociis in ſolidum reſtituentibus. Itaq; ſi vult cõdonare, & remittere vni non poterit totum debitum ab illis exigere, ſed debebit illam partem deducere, quam ille, cui remiſsionem fecit, reſtituere tenebatur. Ita Caietanus hic. Et eſt veriſsimum: quia non poteſt dominus vni condonare cum aliorum iniuria. Eſſet autẽ manifeſta iniuria, quòd aliquibus in ſolidum ſoluentibus ſocius ſuam partem non refunderet, prout ex iuſtitia tenebatur.

Articvlvs. VII.

¶Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur reſtituere.

AD Septimvm ſic proceditur. Videtur quòd illi qui non acceperunt, non teneantur reſtituere. Reſtitutio enim quædam pœna eſt accipientis. Sed nullus debet puniri, niſi qui peccauit: ergo nullus debet reſtituere, niſi qui accepit.

2 ¶Præterea, Iuſtitia non obligat aliquem ad hoc, quòd rem alterius augeat. Sed ſi ad reſtitutionem teneretur non ſolum ille, qui accepit, ſed etiam illi, qui qualitercunque cooperanrur, augeretur ex hoc res illius, cui eſt aliquid ſubtractum: tum quia ſibi multoties reſtitutio fieret: tum etiam quia quandoque aliqui operam dant ad hoc quod aliqua res alicui auferatur, quæ tamen ei non aufertur: ergo non tenentur alij ad reſtitutionem.

3 ¶Præterea, Nullus tenetur ſe periculo exponere ad hoc, quod rem alterius ſaluat. Sed aliquando manifeſtando latronem, vel ei reſiſtendo aliquis periculo mortis ſe exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad reſtitutionem propter hoc, quod nõ manifeſtat latronem, vel non ei reſiſtit.

¶Sed Contra eſt, quod dicitur Rom. 1. Digni ſunt morte, non ſolũ qui faciunt, ſed etiam qui cõſentiunt facientibus: ergo pari ratione etiam conſentientes debent reſtituere.

¶Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, ad reſtitutionem tenetur Ar. præced.

tenetur aliquis non ſolum ratione rei alienæ quam accipit, ſed etiam ratione iniurioſæ acceptionis. Et ideo quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionẽ, Quod quidẽ contingit dupliciter, directè, ſcilicet, & indirectè. Directè quidem quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primò quidem modo, mouendo ad ipſam acceptionẽ: quod quidẽ fit præcipiendo, conſulendo, cõſentiendo expreſſè, & laudando aliquẽ quaſi ſtrenuum de hoc, quòd aliena accipit. Alio modo ex parte ipſius accipientis, quia, ſcilicet, eum receptat, vel qualitercunque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptę: quia, ſcilicet particeps eſt furti, vel rapinæ, vel quaſi ſocius maleficij. Indirectè vero, quando aliquis non impedit, cum poſsit & debeat impedire. Vel quia ſubtrahit pręceptum, ſiue conſilium impediens furtum, vel rapinã: vel quia ſubtrahit ſuum auxilium, quo poſſet obſiſtere: vel quia occultat poſt factum: quæ his verſibus comprehenduntur.

Iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.

Participans, mutus, non obſtans, nõ manifeſtans.

¶ Sciẽdum tamen, quòd quinq; præmiſſorum ſemper obligant ad reſtitutionem. Primò iuſsio, quia ille qui iubet, eſt principaliter mouens, Vnde ipſe principaliter tenetur ad reſtituendũ. Secundò conſenſus in eo, ſine quo rapina fieri non poteſt. Tertiò recurſus, quia, ſcilicet, aliquis eſt receptator latronum, & eis patrocinium præſtat. Quartò, participatio, quando, ſcilicet, aliquis participat in crimine latrocinij, & in prædа. Quintò, tenetur ille qui non obſtat, cum obſtare teneatur. Sicut principes qui tenentur cuſtodire iuſtitiam in terra, ſi per eorum defectum latrones increſcunt, ad reſtitutionem tenentur: quia reditus quos habent, ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtituta, vt iuſtitiam cõſeruẽt in terra. In alijs autẽ caſibus enumeratis non ſemper obligatur aliquis ad reſtituendum. Non enim ſemper cõſiliũ, vel adulatio, vel aliquid huiuſmodi, eſt efficax cauſa rapinæ. Vnde tũc ſolum tenetur cõſiliator, aut palpo, id eſt, adulator ad reſtitutionem, quando probabiliter ęſtimari poteſt, quod ex huiuſmodi cauſis fuerit iniuſta acceptio ſubſecuta.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd non ſolũ peccat ille qui peccatũ exequitur ſed etiã qui quocũq; modo peccati eſt cauſa, ſiue conſiliando, ſiue præcipiendo, ſiue quouis alio modo.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd principaliter tenetur reſtituere ille, qui eſt principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens, ſecundariò vero exequens: & conſequenter alij per ordinẽ. Vno tamen reſtituẽte illi, qui paſſus eſt damnum, alius idem reſtituere non tenetur, ſed illi qui ſunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs reſtituere, qui reſtituerunt. Quãdo autem aliquis præcipit iniuſtam acceptionem, quæ non ſequitur: non eſt reſtitutio facienda, cum reſtitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem eius, qui iniuſte eſt damnificatus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non ſemper ille qui non manifeſtat latronẽ tenetur ad reſtitutionem, aut qui non obſtat, vel qui non reprehendit: ſed ſolum quãdo incumbit alicui ex officio, ſicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculũ. Propter hoc enim poteſtate publica potiuntur, vt ſint iuſtitiæ cuſtodes.

Svmma Textvs.

Suppoſito, quòd poteſt quis obligari ad reſtitutionem, tam ratione rei acceptæ, quàm iniuſtæ acceptionis; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ratione illius ad reſtitutionem. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam, vt notam ex ſuperioribus relinquit. Secunda concluſio: Nouem modis poteſt accidere, vt ſit quis iniuſtæ acceptionis cauſa, qui hoc verſiculo explicari ſolẽt: Iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.

S Participans,

Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans. Hanc concluſionem non probat Diu. Thom. ſed illam declarat, colligendo ſufficientiam prædictorum nouem modorum, hac diſtinctione. Dupliciter poteſt quis eſſe cauſa, vt alter quid agat, vel accipiat; ſcilicet, directè, vel indirectè. Directè rurſus tripliciter, ſcilicet, vel ex parte acceptionis, mouendo ad ipſam. Quod poteſt contingere vno è quatuor modis: nempe, præcipiendo, conſulendo, conſentiendo, & factum laudando. Aut ex parte accipientis: quia ipſum quis ad ſe reuertētem receptat, aliōue modo fauet ac protegit. Quod vno rurſus nomine ſignificatur. Aut denique ex parte rei acceptæ; vt cum quis eiuſdem furti, vel rapinæ ſit particeps, vel maleficij ſocius, quod vere participans ſignificatur. Et ſic ſunt ſex modi, quibus homo directè poteſt eſſe cauſa acceptionis, nempe, iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, hoc eſt, adulatio, vel criminis laudatio, recurſus, & participans. Indirectè poterit quis eſſe cauſa, ſi eum, quem impedire poteſt, ac debet, non impedit. Quod vno è tribus modis contingit, ſcilicet, vel ceſſando à præceptione, aut à conſilio, quod dicitur mutus: vel nō obſtando cum poſsit; vel factum occultando. Tertia concluſio: Ex his nouem modis quinque obligant ex genere ſuo ad reſtitutionem, nempe, iuſsio, conſenſus, recurſus, participans, & non obſtans, cum ex officio obſtare tenetur & poteſt. Hanc concluſionem ex eo ſolum probat D. Thomas, quòd iſti omnes verè ſunt iniuſtæ acceptionis cauſa. Quarta concluſio: Ex alijs quatuor modis non ſemper reſtitutionis vinculū emergit. Et ratio eſt; Quia non ſemper, qui conſulit, nec qui adulatur, nec qui non præcepit, aut conſulit, nec qui nō manifeſtat, ſunt cauſa iniuſtæ acceptionis. Si quando autem contigerit, eos eſſe veram cauſam, tunc etiā fient reſtitutionis debitores.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Materia huius articuli eſt grauiſsima valdeque neceſſaria, & de qua Doctores multa dicūt. Quæ, vt debitè diſponantur ſequemur, vt moris eſt, ordinem concluſionum D. Thomæ. Vnde circa primam eſt aduertendum, illam eſſe certiſsimam. Omnes enim conueniunt in hoc, quòd quicunque eſt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis, tenetur reſtituere, quod iniuſtè fuerit acceptū. *Quicunq; eſt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis tenetur ad reſtitutionem.* Cæterum in explicando, quæ non ſit dicenda efficax cauſa acceptionis iniuſtæ nō omnes eodem modo loquuntur. Syluester verbo. reſtitutio, 3. quæſtione, 6. & Adrianus in quarto, in materia de reſtitutione ſpeciali quæſtione, de concurrentibus cum fure, & Nauarro in Manuali capit. 17. numero. 18. abſolutè dicunt illum ſolum dicendum eſſe efficacem cauſam iniuſtæ acceptionis, ſine quo talis acceptio non fieret. *Quæ dicatur cauſa efficax.* Itaque eſt certa regula apud iſtos Doctores, quos etiam ſequuntur innumeri alij. Quòd ſi furtum non fieret ſine aliquo, & ille concurrit, is cenſeri debet cauſa efficax. Tamen ſi furtum fieret ſine illo, etiam ſi ipſe concurrat, non debet cenſeri cauſa efficax: atque adeò nec erit obligandus reſtituere in ſolidum, ſed tantùm tenebitur reſtituere eam partem furti, quæ ad ipſum peruenerit. Vel certè tenebitur reſtituere quantum plus furatum fuerit, ex eo, quod ipſe concurrit, quam alias furatum fuiſſet. Adrianus loco citato aliqua ex parte moderatur hanc regulam dicens, quòd ſi fur non furaretur ſine ſocio, & ego me illi ſocium adiunxi, teneor in ſolidum reſtituere, non obſtante quod in meì defectu alius adiungeretur, qui iam iam expectabatur. Soto lib. 4. de Iuſtitia. quæſt. 7. art. 3. acriter inuehitur contra iſtam regulam, illamque multis rationibus impugnare nititur. Primò, quia ex illa ſequeretur, quòd ſi quis dominus plures habens famulos ad omne nefas paratiſsimos, & obſeruantiſsimos, vni illorum præciperet, vt inimicum occideret, vel eius ſegetes combureret, & ipſe id faceret ad nullam teneretur reſtitutionem, ſi quidem quod iſte facit alius famulus erat facturus. Imò ſequeretur, quod ſi famulus videret dominum parantem ſe ad necem inimici; quem certiſsimè erat occiſurus, etiam ſi ipſe præueniendo dominum inimicum occideret, non teneretur aliquid reſtituere. Conſequens autem eſt abſurdum: ergo. Item: In naturalibus quando duo ignes eidem combuſtibili applicantur, licèt vnus ſine alio ſufficeret comburere, vterque tamen dicitur vera cauſa combuſtionis: ergo pari ratione in moralibus, quando duo concurrunt ad idem furtum, licèt vnus ſine alio id eſſet facturus, quilibet illorū erit dicendus efficax cauſa furti, atq; ex conſequenti vterque erit obligatus reſtitutioni. Tandē hoc ipſum probat ex illo Matthæ. 18. Neceſſe eſt, vt veniant ſcādala; ſed væ homini illi, per quē ſcandalū venerit. Quibus verbis aperte ſignificat Chriſtus, quod quamuis per aliū ſcandalum erat venturum, ille tamē ſolus erit in culpa, per quem venit. Quocirca hac ſententia omiſſa, dicit ex mēte Caietani in præſenti non debere regulari quid ſit, vel nō ſit cauſa efficax iniuſtę receptionis per iſtas cōditionales negatiuas. Si iſte

non

non fuiſſet, alius feciſſet, vel niſi iſte feciſſet, alius non feciſſet, quæ nihil ponunt in eſſe. Sed optima regula erit, inquit Soto, ſi dicamus illum eſſe efficacem cauſam furti, & obligari ad reſtitutionem, qui fecit aliquid, aut comiſit quod alicuius eſt momenti ad ponendam in re acceptionem iniuſtam. Ille autem, qui non facit aliquid notabile, non cēſebitur cauſa efficax. Vt ſi, verbi gratia, latronibus iam admouentibus ſcalas ad furandum, alius de nouo adueneret, qui ſcalas teneret, vt alij aſcenderent. Ille non cenſeretur cauſa efficax iniuſtæ acceptionis; quia nihil notabile fecit ad ponendum in re furtum. Secus autem eſſet, ſi ſe latronibus adiunxiſſet, ac ſimul cum illis diriperet, & auferret prædam. Similiter famulus vſurarij, cui dominus pecunias committit ſeruandas, non eſt cauſa efficax vſurarũ, nec tenetur aliquid reſtituere. Secus autē erit, ſi gerat negotia domini, celebretque vſurarios contractus nomine ipſius. Hæc ſententia Soti atque Caietani in re vera eſt. Immerito tamen Soto reprehendit Sylueſtrum, & alios, qui primam regulam poſuerunt, cum ipſi non de operantibus, ſed de illis, qui ſunt cauſa, quòd alij operentur, loquantur: quod eſt magis conforme literę D. Thomæ. Et vt hoc intelligatur, aduertendum eſt, dupliciter poſſe aliquem concurrere ad iniuſtam acceptionem. Vno modo immediatè per ſeipſum, vel accipiendo, vel occidendo, vel comburendo, vel quouis alio modo nocendo. Et de hoc non eſt dubium, quin ſit cauſa efficax iniuſtæ acceptionis; ſiue alij eſſent accepturi, ſiue nō. Nec Sylueſter, & alij id intendunt negare, vt falſo illis imponit Sotus. Alio modo mediatè. Quod contingit, quando ipſe nec accepit, nec nocet, ſed eſt cauſa, quod alij noceant, & accipiant. Et de his procedit eorum ſententia. Suntque illi, de quibus D. Thom. particulariter loquitur in iſto articulo, vt ex eius titulo colligere licet, qui ſic habet; Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur reſtituere. Et de iſtis veriſsima eſt regula, quam prędicti Doctores poſuerunt. Quod & probari poteſt, ex lege vulgaris. §. qui furti. ff. de furtis. & ex lege ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. Vbi dicitur: Si duo, aut plures ſimul eandem trabem, aut lignum, aut quoduis aliud ponderoſum furtum important, quod ſinguli baiulare non poſſunt, vnuſquiſque tenetur in ſolidum actione furti. Ex cuius contrario ſenſu colligere poſſumus, quod ſi ſinguli totum portare poſſunt, nemo tenetur, niſi pro parte. Et ratio eſt, quia non videtur

Dupliciter poteſt aliquis cōcurrere ad iniuſtam acceptionem.

tunc fuiſſe cauſa totius furti, ſed tantum partis; quod requiritur, vt in ſolidum quis teneatur. D. etiam Thomas in hoc articulo, explicans quando conſentiens teneatur ad reſtitutionem, dicit, tunc teneri, quando ſine ipſo rapina fieri non poteſt. Nec argumenta Soti aliquid valent; quæ procedunt de illo, qui immediate per ſeipſum aliquid iniuſtè accipit. Vel certè de illo, qui ità cum alio concurrit, vt non ſolum ipſe immediatè ſuam partem accipiat, ſed etiam ſit mediata cauſa, quòd alter reliquā partem teneat. De quo non eſt dubiũ, quòd tenetur reſtituere, tam id, quod ipſe accepit, quam quod alter. Vt ſi verbi gratia, duo ità intrarent ad deprædandam domum, vt vnus ſine altero intrare non auderet; tunc quilibet teneretur totum quod furati fuerint, in ſolidum reſtituere. Quia licet quilibet non ſit cauſa immediata totius furti, ſed ſuæ partis, quilibet tamen, ſaltim mediatè, ad totum concurrit. Ex quo infertur, regulam illam non eſſe reijciendam vniuerſaliter, prout illam abſolute reijcit Caietanus, hìc, & Soto loco citato; & Ledeſma. 2. p. 4. q. 18. art. & Conar. in regula peccatum. p. 2. §. 12. ſed potius explicanda & intelligenda in ſenſu ab eius autoribus poſita. Qui eſt, quòd ille debet cenſeri cauſa efficax iniuſtæ acceptionis ab alio factæ, qui ſuo præcepto, conſilio, vel fauore ita mouet alium ad accipiēdum, quod ſine tali motione non acciperet. Et è contrario, ille non erit iudicandus cauſa efficax, qui ſuo præcepto, conſilio, vel fauore nec mouit, nec adiuuit aliud, vt acciperet; ſed omnino impertinenter ſe habuit, cũ alius nihil minus acciperet ſine illius pręcepto, cōſilio, vel fauore, ac cũ illo. Tũc enim, nulla reſultat obligatio reſtituendi ex tali præcepto, vel cōſilio, cũ in ordine ad effectũ dāni inferēdi perinde ſe habeat, ac ſi nō eſſet. Quod & iſta ratione probatur: Si me præcipiēte, vel cōſulente alius nollet damnũ inferre, nihil teneor reſtituere, quia nullius dāni ſum cauſa: ergo licet alius inferat damnũ, ſi id nō facit ex vi mei præcepti, vel cōſilij, ſed ex peruerſa volũtate, quā ipſe habet, nihil teneor reſtituere. Probo conſequentiā: Nam nec huius damni ego ſum cauſa.

¶Et ſi quis quærat, quid ſit dicendum ſi alius habet voluntatem peruerſam, & efficacem ad inferendum damnum, & ex meo cōſilio, vel præcepto mouetur, non ad inferendum damnum ſimpliciter, ſed ad inferendum cum maiori promptitudine, & animi firmitate, reſpondeo, quòd tunc teneor reſtituere non integrè, ſed quantum ex illa maiori animi firmitate, & acceleratione *Quæſtio.* *Reſponſio.*

ad arbitrium viri prudentis creuit damnum illatum. Et eadem ratione, ſi fur firmiter decreuerat furari centum, & ex meo conſilio fuit motus ad furandum ducenta, non teneor omnia integrè reſtituere, ſed illa centum dumtaxat, quorum ablationis ego extiti cauſa, vt contra Adrianum docet Couarruuias loco citato.

Dubium. ¶ Circa eãdem primam cõcluſionem D. Thomæ; eſt difficultas, vtrùm quando multi ſimul concurrunt ad eandem iniuſtam acceptionem, teneantur ſinguli reſtituere in ſolidum quidquid omnes iniuſtè acceperunt.

1. dictum. Ad cuius explicationem dico primò, quòd ſi omnes illi mutuo conſenſu, & ex propoſito, vt meliùs poſsint, & ſecurius damnum inferre, ſimul concurrunt, ſinguli tenentur in ſolidum: Probatur: Singuli ſunt cauſa iniuſtæ acceptionis, non ſolum quantum ad id, quod vnuſquiſque accepit; ſed etiam quantum ad id, quod alij tulerunt, cum ſinguli inuicem ſe moueant: ergo ſinguli tenentur in ſolidum. In hoc dicto omnes Doctores conueniunt.

2. dictum. Dico ſecundo, quòd ſi omnes illi non ex propoſito, & mutuo conſenſu, ſed caſualiter, & fortuitò ſimul concurrunt, nullus tenetur in ſolidum, ſed ſinguli pro parte, quam tulerunt. Probatur: Nam quantum ad illã ſolùm fuerunt cauſa damni, & non quantum ad alias; ſi quidem, vt ſupponimus nullus alterum mouit ad inferendum damnũ. Sed eſt hoc intelligendum, quando multi fortuitò, & caſualiter concurrentes res diuerſas accipiunt, aut damnificant in diuerſis partibus. Nam ſi contingat, quòd totũ damnum fiat à ſingulis immediate, ità, vt omnium actiones per modum vnius totum effectum indiuiſibiliter agentis concurrãt; etiam ſi ad id caſualiter, & ſine mutuo cõſenſu conuenerint, in ſolidum tenentur totum damnum reſtituere. Vnde ſi duo recipiant calicem, aut domum alienam combuſſerint, aut hominem occiderint; quilibet illorum tenebitur totum damnum in ſolidum reſtituere, etiam ſi vnus nec mouerit, nec induxerit alium, ſed potius doleat quòd comes acceſſerit, quia ſolus totum damnum inferre volebat.

1. Corolla. ¶ Ex dictis infero primò, quòd quotieſcunque duo, vel plures æquè primò, ac ſimul ad totum damnũ concurrerint, ſiue id ex propoſito, ſiue caſualiter fuerit factum, ſinguli tenentur totum damnum reſtituere, non obſtante, quòd vnus ſine alio idem damnum intuliſſet. Et ratio eſt: Nam ſinguli ſunt cauſa totius dãni: & quanuis ſint multi, atque diuerſi, omnes tamen concurrunt ad totum effectum per modum vnius cauſæ indiſtinctè, & indiuiſibiliter operantis. Sicut quando duo ignes æquè primò applicantur eidem ſtuppæ, totus effectus tribuitur ſingulis.

2. Corolla. ¶ Infero ſecundo, ꝙ omnes ac ſinguli milites in bello iniuſto mala fide bellantes, tenentur in ſolidum totum damnum per tale bellum illatum reſtituere; quia omnes ac ſinguli ſunt cauſa totius damni, & mutuo ſe mouent ad illud inferendum. Dixi mala fide: Nã ſi bona fide geſſerint bellum, licèt à parte rei eſſet iniuſtum, ſolum ratione rei acceptæ tenerentur reſtituere illud, in quo ex præda facti fuiſſent ditiores. Verum tamen eſt, quòd regulariter loquendo, excuſantur tales milites à reſtitutione in ſolidum, tum ratione impotentiæ, tum etiam, quia rationabiliter debent præſumere principem geſſiſſe bellum iuſtum: nec ad ſingulos ſpectat agere de iure belli.

3. Coroll. ¶ Inſero tertio, quòd ſinguli Canonici præſtantes in capitulo ſuffragium cum iniuria alterius tenentur, per ſe loquendo, in ſolidum reſtituere damnum inde ſubſequutum: quia omnes in vi vnius; & indiuiſibilis cauſæ totum damnum inferunt. Et ſi quis obijciat; Contingit ſæpe ſæpius maiorem partem Capituli præſtitiſſe iniquum ſuffragium; & quòd alij videntes damnũ irremediabiliter eſſe conferendũ, conformant ſe maiori parti, ne ſocios offendant, & tunc non ex vi illorum, qui vltimo loco ſuffragium tulerũt damnum ſequitur, cum iam per ſuffragia præcedentia ſufficiẽs & efficax cauſa illius eſſet poſita: ergo non ſunt tunc obligandi ad reſtitutionem, qui vltimo loco ſuffragium dederunt. Atque ex conſequenti non eſt verum dicere, quòd ſinguli de Capitulo præſtantes ſuffragium cũ iniuria alterius tenentur in ſolidum damnum reſtituere. Propter hoc argumentũ Caietanus in ſumma. verbo. reſtitutio. & Nauarro in Manuali c. 17. num. 21. dicũt illos, quĩ vltimo loco ſuffragãtur ad nullã teneri reſtitutionẽ, cũ eorũ ſuffragiũ impertinẽter ſe habeat ad effectũ ſubſequutũ. Contrariã tamẽ ſententiã exiſtimo verã, quã tenet Medina. C. de reſtitutione. q. 7. Et ratio eſt: Nã licèt nõ omnes ſimul fuerint ſuffragati, ſed vnꝰ poſt aliũ ſucceſsiue: exequutio tamẽ ſententiæ capitularis iniquæ ſimul fit ex vi omniũ ſuffragiorũ indiuiſibiliter & indiſtinctè, eſequutorq; ſentẽtię ęqualiter mouetur ex vi omniũ. Atq; adeo ille ordo ſuffragia pręſtãdi per accidẽs ſe habet ad dãnũ inde ſubſequutũ. Quod & confirmari poteſt ex Innocentio in cap. 1. de ijs, quæ fiunt à maiori parte Capituli, vbi inquit, quòd exiſtẽs in cap. niſi contradicat male actis, habetur *Quid ſit dicẽdũ de ſuffragantibꝰ in capitulo.*

pro

pro conſentienti, quo ad peccatum, & quo ad pœnas; & ità iudicabitur in foro exteriori, à fortiori ergo id erit verum quando exiſtens in capitulo non ſolum non contradicit, verum etiam poſitiue ſe conformat præſtando ſuffragium. Et idem proportionabiliter eſt dicedum de ſuffragijs iudicum, & gubernatorum, quando de præiudicio tertij agitur, & de ſuffragijs ſtudentium in cathedrarum prouiſionibus.

4. Corolla. ¶ Infero quarto, quòd comitantes latronem non animo nocendi, ſed potiùs impediendi damnum ſi poſsint, per ſe loquendo nihil renentur reſtituere, cum non ſint cauſa damni, ſed tendant magis ad conſeruationem iuſtitiæ. Dixi per ſe loquendo. Nam per accidens bene poterit contingere, quòd teneantur, vt ſi latro niſi alij comitantibus non eſſet iturus. Vel ſi dominus non ſineret rem ſuam furari, ſi viderit latronem ſolum, vt accidit in caſu poſito à Medina Codice de reſtitutione. quæſtione ſeptima, de illo, qui pergens rapere veſtem alterius, alius animo impediendi damnum, ei ſe ſocium adiungit, & dominus veſtis videns duos fugit, veſtemque reliquit; alias non fugiturus, nec veſtem relicturus, ſi ſolum latronem vidiſſet. In hoc enim caſu eſt communis ſententia, quòd ſocius tenetur damnum reſtituere. Quia, licèt bona intentione pergeret, incautè tamen: & ſic vere fuit cauſa efficax, quod dominus iniuſte ſpoliaretur. Secus autem eſſet, ſi ipſe dominum certiorem faceret, cum ſufficienti cautela, quod non animo nocendi, ſed iuuandi potius comes iret: nam tunc non ipſi, ſed domino rei eſſet damnum imputandum.

Modi quibus poteſt aliquis cõcurrere ad iniuſtã acceptionem. ¶ Circa ſecundam concluſionem, in qua Diu. Thom. enumerat modos, quibus aliquis poteſt ad iniuſtam acceptionem concurrere, aduertendum eſt, quod omnes illi nouem ab ipſo poſiti intelligendi ſunt de cooperante, & non de ipſo executore. Ex quo manifeſte ſequitur, quòd ſecundum ſententiam illius tantum ſunt decem modi operandi iniuſtè. Primus eſt eius, qui iniuſtitiam exequitur, vt qui furatur, vel occidit. Et de hoc non loquitur in iſto articulo. Secundus eſt, præcipere, vel iubere, hoc eſt, autoritatiuè, & quaſi cum quadam coactione inducere alios ad iniuſtè accipiendum. Tertius eſt, conſulere, hoc eſt, per modum cuiuſdam adhortationis mouere. Quartus conſentire, hoc eſt, tacitè, vel expreſſè approbare. Quintus adulari, hoc eſt, cum quandam laude, & plauſu incitare. Sextus receptare, hoc eſt, per modum poteſtatis, & defenſionis cuiuſdam inuitare. Septimus participare, hoc eſt, capere partem prædæ iniquæ, vel partialiter concurrere ad ipſum maleficium, quomodo libet operando. Octauus tacere, hoc eſt, non adhibere præceptum, vel conſilium, prout tenetur, ad cauendum damnum alterius. Id enim ſignificatur per modum in præſenti. Nonus non obſtare, hoc eſt, non adhibere auxilium in opere, prout ex officio tenetur. Decimus & vltimus eſt, nõ manifeſtare; hoc eſt, occultare damnum iam factũ, quod ex officio reuelare tenebatur.

Dubium de ſufficiẽtia prædictorũ modorum. ¶ Sed dubium eſt, verùm iſti modi cooperandi ad iniuſtitiam ſufficienter ſint à Diu. Tho. enumerati. Et pro parte negatiua argumentor primò.

1. argum. Qui miniſtrat inſtrumentum, parat ſcalas, dat ſignum, mõſtrat viam, docet artem furandi, defendit, vel comitatur malefactores, eſt cauſa iniuſtę acceptionis, vt de ſe patet: nullo tamen ex illis nouẽ modis continetur: ergo debẽt aſsignari plures.

2. argum. ¶ Secundo, conſentiens, receptator, adulator, & participans nullo modo videntur eſſe cauſa iniuſtæ acceptionis, cum potiùs ſupponant eam factam, quam ad illam concurrant: ergo non debent aſsignari tot cauſæ iniuſtæ acceptionis. Sũma Angelica. verbo furtum, conſtituit decem modos cauſandi iniuſtam acceptionem. Nam vltra nouẽ à D. Thoma aſsignatos ponit decimum, qui eſt, cooperatio. Alij ex oppoſito non curãt tot modos diſtinguere; ſed dicũt, quod multi illorum ſunt ſuperflui, & coincidunt inter ſe.

Concluſio. Cæterum ad huius rei explicationem dico breuiter, quòd licet forſan modi cauſandi iniuſtam acceptionem poſſent melius aliter enumerari, atque diſtingui, tamen D. Thomas non multum ſolicitus fuit de hoc, ſed illam aſsignauit diſtinctionẽ, quę cõmunis erat Doctorum, eſtque proculdubio bona, atque ſufficiens, vt ex ratione ipſius in litera poſita colligere licet.

Ad. 1. arg. ¶ Et ad primum argumentũ reſpondetur, quòd omnes illi modi cauſandi, quandam important cooperationem reſpectu iniuſtæ acceptionis, & ſic redeunt ad participantem. Cuius nomine, vt diximus, non ſolum intelligitur qui partem prædæ accipit, ſed etiam, qui eſt particeps criminis, vel præſtando auxilium, vel quomodo libet operando, vt cõſtat ex §. interdum quoq;. inſt. de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur. Verum tamẽ eſt, quòd qui doceret artẽ furandi in cõmuni & quaſi ſpeculatiuè, nõ cẽſeretur ad furta cooperari. Sec⁹ autẽ eſſet de illo, qui practicè & in particulari, & in ordine ad opus hic & nũc exercendum id doceret. Et eadem eſt ratio

Ad.2.arg. te monſtrãte viam. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod conſenſus, & adulatio non ſolùm poſſunt referri ad furtum factum, ſed etiam ad faciendum. Et, vt ſic ſunt cauſæ iniuſtæ acceptionis. Et idem dico de receptante. Nam ex eo, quòd quis paratum ſe exhibet, atque offert ad receptandum latrones, prouenit ſæpe ſæpius; quòd ipſi animentur ad ſcelera perpetranda. Et ſic eſt etiam cauſa iniuſtæ acceptionis. Sed pro huius rei maiori intelligentia, atque etiam pro conuenienti explicatione tertiæ & quartæ concluſionis Diu. Thomæ, operæpretium eſt, vt per ſingulos modos ſuo ordine diſcurrentes declaremus quando ex vnoquoque illorum oriatur obligatio reſtitutionis, & quando non. Certum eſt enim, quòd non omnes vno & æquali rigore obligant, vt rectè docet autor in iſto articulo, dicens in tertia concluſione, quòd ex nouem modis, quinque, nempe, iuſsio, conſenſus, recurſus, participans, & non obſtans, quando ad id ex officio tenetur, ex genere ſuo obligant ad reſtitutionem. In quarta autem concluſione affirmat, quod alij quatuor, nempe, conſilium, adulatio, mutus, & non manifeſtans, non ſemper obligationem inducunt. Quod eſt intelligendum, per ſe loquendo, & quantum eſt ex natura rei. Cùm tamen poſsit aliquando contingere, quod nec iubens, nec conſentiens, nec alij ſimiliter teneantur ad reſtitutionem; tunc, ſcilicet, quando per ſe non ſunt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis. Quocirca illud potiſsime in his omnibus erit obſeruandum, vt in particulari reſpiciamus, an aliquis ſua actione, vel omiſsione fuerit cauſa mouens alterius animum ad accipiendum iniuſtè: an vero omnino impertinenter ſe habuerit, & per accidens. Et rurſus, an ex tali motione in effectu fuerit ſequutum damnum. Nam quantumcunque aliquis impoſuerit præceptum, vel dederit conſilium de damno inferendo, & alter decreuerit facere, ſi tamen non fecit, nulla inde reſultat obligatio reſtituendi. Et item quantumcunque ego præcipiam, vel conſilium dem, vt alter damnum inferat, ſi tamen ad id faciendum ex meo præcepto, vel conſilio non mouetur, ſed ex ſua voluntate, quæ ad id erat determinata, & præceptum, vel conſilium meum impertinenter ſe habet ad damnum illatũ, nihil teneor reſtituere.

De prima perſonaqua poteſt cooperari iniuſta acceptionas. ¶ Iuuans ergo qui eſt prima perſona ex ijs: quæ cauſant acceptionem iniuſtam, per ſe loquendo tenetur in ſolidum totum damnum reſtituere, etiam ſi nihil inde receperit, vt conſtat ex capit. Iulianus. 11.q.3. Sed eſt hoc intelligendum cum duabus limitationibus. Prima eſt, quod damnum in re ſit ſubſequutum. Secunda, quòd ipſa iuſsio ſit efficax cauſa iniuſtæ acceptionis, vel probabiliter credatur efficax, vt ex communi Doctorum ſententia docet Syluester verbo. reſtitutio. 3. quæſtione. 6. Nam vbi eſt ſolum dubium, nihil tenetur reſtituere cum cæteris paribus in dubijs ſit melior cõditio poſsidentis: leg. ſi ob turpem. ff. de cõditionibus ob turp. cau.

¶ Secunda perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt conſulens, de qua maior eſt difficultas, an teneatur in ſolidum totum damnum reſtituere ſemper, quòd eſt cauſa efficax illius. Et pro parte negatiua eſt argumentum ex. §. tua tantum. Inſtitut. de mandato. & ex. §. interdum quoque. inſtitut. de obligationibus, quæ ex deli. naſc. Vbi expreſſè habetur, quod qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantum conſilium dedit, & adhortatus fuit ad furtum, non tenetur furti. Et reddit rationem Iuriſconſultus: Quia liberum eſt vnicuique, ſequi alterius conſilium, vel nõ ſequi. ¶ Secundò ſic argumentor: Aliquando contingit, vt det quis bona intentione, & ſine peccato conſilium, & tamen ex illo iniuſtum damnum ſequatur, vt patet in caſu, quo latro erat paratus rem magni pretij furari, & meo conſilio fuit inductus ad hoc, vt rem minoris pretij furaretur. In hoc caſu conſulens non tenetur reſtituere damnum: & tamen eius conſilium verè fuit cauſa efficax illius: ergo non ſemper quod conſilium eſt cauſa efficax damni, inducit obligationem reſtitutionis. ¶ Tertiò: Qui conſilium alteri dat, vt pro tanto pretio rẽ ſuam vendat, credens hoc ipſi venditori cõuenire, & ſic ad conſilium eius rem ſuã vendit, in quo tamen realiter manet defraudatus, nihil tenetur vẽditori reſtituere, ex quo cõſilium quod dedit, fraudulentum nõ fuit, vt conſtat ex regula iuris in.6. qua dicitur: Ex conſilio, niſi fraudulentum fuerit, non naſcitur obligatio: ergo non ſemper quod conſilium eſt efficax cauſa damni, inducit obligationem reſtituendi. ¶ Quartò: Qui conſulit, non aufert rem, niſi in quantũ dat conſilium iniquum: ergo ſatisfaciet per hoc quod contrarium conſilium det, nec ad vlteriorem tenebitur reſtitutionem.

De ſecũda perſonaqua eſt cõſulẽs, dubium.

1. argum. *2. argum.* *3. argum.* *4. argum.*

Concluſio. ¶ His tamen non obſtantibus dico, quòd qui ſuo conſilio mouet ad furandum, vel rapiendum iniuſtè eum, qui alias non erat paratus, tenetur in ſolidum totum damnũ reſtituere. Et probatur: Tale conſilium vere eſt

re eſt cauſa efficax damni illati. vt patet ex Ariſtotel. 2. Phyſic. vbi conſiliarium vocat cauſam efficientem: ergo tenetur ad illius reſtitutionem. Et confirmatur: In iure conſiliarius & conſentiens eodem modo puniuntur, & iudicantur ac ipſe delinquens, vt conſtat ex. c. notū ſit. 2. q. 1. & ex ca. ſicut dignum. de homicidio, & ex capit. nuper. de ſententia excommunicationis, & ex leg. qui ſeruo. ff. de furtis, & ex leg. 1. ff. de ſeruo corrupto: ergo conſiliarius, & conſentiens non minus tenentur ad reſtitutionem, quàm delinquens. Et eadem ratio eſt de illo, qui fraudulenter conſulit fieri aliquid, ex quo proximus damnificatur, etiam citra manifeſtam rapinam, aut furtum, vt patet ex lege, quod ſi cum ſcires. ff. de dolo, vbi ille qui doloſe, & ſui lucri gratia conſuluit mutuare debitori non idoneo obligatur ei, cui conſilium dedit, reſtituere. Et meritò quidem, ſi quidem per fraudem fuit cauſa, quòd ille minus haberet, quàm erat habiturus. Et idem eſt dicendum de illo, qui fraudulenter conſulit, teneri ad reſtitutionem eum, qui re vera non tenetur, vel non teneri eum, qui tenetur. Obligatur enim ipſe in conſcientia damnum, cuius eſt cauſa, recompenſare. Et hoc, quod dicitur de cōſilio rapinæ, habet etiam locum in conſilio de collectis imponendis clericis, ſine licentia Papæ; & in conſilio vſurarum; & in conſilio malo aduocati, etiam ex ignorantia, vt infra dicemus; & in conſilio de non reſtituendo aliena; & in conſilio condendi iniqua ſtatuta, & in quocūq; alio cōſilio dānificādi proximū ſcienter, vel ex ignorantia craſſa, ſine quo talia nō fieret, vt eſt videre apud Syluestrum verbo. reſtitutio. 3. q. 6.

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd in illo. §. tua tantum. non eſt ſermo de conſilio reſpectu debiti; ſed de conſilio non fraudulento reſpectu contractus, vel quaſi contractus. Ex quo certum eſt, quòd nulla naſcitur actio contra eum, qui dedit, vt conſtat ex regula. 62. de regulis iuris in ſexto. Vbi dicitur. Nullus ex conſilio dummodo fraudulentum non ſit, tenetur, &c. Ad aliud ex. §. Interdum. Medina Codice de reſtitutione, dicit, quòd loquitur de foro iudiciali, in quo ex ſolo conſilio ſine ope nulla naſcitur obligatio. Hæc tamen ſolutio eſt falſa: nam, vt modo dicebam, etiam in foro exteriori conſiliarius, & conſentiens eodem modo iudicantur, & puniuntur, ac ipſe delinquēs. Quocirca hac ſolutione omiſſa, reſpondeo, quòd in illo. §. ſolum eſt ſermo de conſilio, & adhortatione reſpectu illius, qui iam erat omnino determinatus ad delictum faciendum; nec ex alterius conſilio ad id fuit motus. Et quod Iuriſconſultus ibi non intendat negare eum, qui ſuo fraudulento conſilio delinquentis animum mouit, obligari, patet manifeſtè ex. §. vnde illud. Inſtitu. de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur, & ex. §. non ſolum. Inſtitut. de Iniurijs. quibus locis videnda eſt gloſſa.

¶Ad ſecundum argumentum aliqui, vt Caietanus infra quæſtione. 78. articulo. 4. abſolutè dicunt, nulla ratione eſſe licitum conſulere minus malum, nec inducere ad illud; vt vitetur maius malum. Si enim non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Paulus ad Romanos. 3. multo minùs erunt facienda, vel conſulenda eadem mala ad alia vitanda. In eadem ſententia fuit Soto ſuper tertiū caput Epiſtolæ ad Romanos, quanuis poſteà libro ſexto, de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo quinto, contrarium ex profeſſo doceat; & meritò. Nam id non tam eſt malum conſulere, quam retrahere à maiori malo. Senſus enim talis conſilij non eſt abſolutus; Fac iſtud malum minus, ſed quaſi conditionatus, ſcilicet; Si omnino decreuiſti facere malum, potiùs fac hoc minus, quam illud maius. Et ſic conſilium non fertur in malum abſolutè ſed in comparationem, quā dicitur, potiùs eſſe faciendum minus malum, quā maius. Quod proculdubio eſt actus bonus; & qualem habuit Loth, dum offerens Sodomitis filias, dixit; Abutimini eis. Vnde dico ad argumentum, quòd qui latroni paratiſsimo ad furandum rem magni pretij conſulit, vt loco illius rem minoris pretij eiuſdem domini furetur, ad nullam tenetur reſtitutionem. Licet enim fuerit cauſa, quod illa res numero à latrone acciperetur, non tamen id cauſauit iniuſtè, ſed iuſtiſsimè, vtiliter rem ipſius domini gerens. Et obligatio reſtitutionis, non ex acceptione ſimpliciter, ſed ex iniuſta acceptione habet ortum, vt ſæpe diximus. Dixi eiuſdem domini. Nam, ſi res minoris pretij, eſſet alterius domini, conſulens illam furari, peccaret, & teneretur ad reſtitutionem: quia non eſt licitum nocere vni, ad tollendum alterius nocumentum. Ad. 2. arg.

¶Ad tertium argumentum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd conſilium, quod quis dat, vel poteſt eſſe reſpectu delicti, vel reſpectu alicuius contractus, vel quaſi contractus. Si ſit reſpectu delicti, & illud moueat animum operantis ad ipſum perpetrandum, proculdubio qui Ad. 3. arg.

conſilium dedit, tenetur totum damnũ inde ſubſequutum reſtituere, vt in reſolutione difficultatis dictum eſt. Si autem ſit reſpectu contractus, vel quaſi contractus, quale eſt illud, quod datur de vendenda re, vel locanda, &c. tunc diſtinguendum eſt. Sunt enim, qui conſilium præſtant, in multiplici differentia. Quidam, quibus ex officio, ſeu ratione eminentiæ, aut ſtipendij incumbit alijs conſulere. Quales ſunt aduocati, Theologi, confeſſores docti, medici, alijque huiuſmodi, quibus fides ſolet, aut debet adhiberi. Et tales in conſulendo debẽt prius dare operam, quatenus rectè & ſalubriter conſulant. Alioqui, ſi damnum inde alicui ſubſequatur, illis imputabitur, ſiue fuerint prius ad conſulendum exacti, ſiue ipſi ſe intromiſerint, vt conſtat ex ijs, que diximus articulo ſecundo agentes de culpa lata, leui, & leuiſsima. Alij autem ſunt, qui cõſilia præſtant non tales, quales dixi, vt idiotæ, aut mulieres inexpertæ : & in his plurimum refert an præbeant conſilium antequam ab eis fuerit poſtulatum, vel poſt. Nã ſi antequam ab eis conſilium poſtuletur, ipſi ſe ad conſulendum ingerunt, & conſulendo nocent, eis erit damnum imputandum, qui ex imperitia nociuum præbuerunt conſilium, & alienum officium vſurparunt. Nec in tali caſu per bonam fidem excuſantur, quæ vbi culpa, vel imperitia, vel negligentia adeſt damnificantem non excuſat, vt dicitur in cap. ſi culpa tua. de iniurijs. Si autem huiuſmodi perſonæ non ſe ingerant ad conſulendum, antequam ab eis conſilium petatur, tunc per bonam fidem excuſabuntur, & damnum ſolum petentibus imputabitur, qui cum haberent viros doctos, & expertos, à quibus de veritate, quam quærunt, poſſent informari, imperitorum quæſierunt conſilium. Secus autem eſſet ſi fraudulenter, & cum dolo illud dediſſent, vt ſupra diximus. Et ſi quis obijciat; Impertinẽs

Obiectio.

eſt, ad hoc, vt conſilium datũ inducat obligationem ſatisfaciendi, quòd detur cum dolo, aut ſine illo, cùm huiuſmodi obligatio non ex dolo, ſed ex cauſali, aut reali damnificatione oriatur, & non minus damnificat, qui ſine dolo conſulit, quam qui cum dolo: ergo malè dicitur, quòd perſonæ ignorãtes, quibus non conuenit ex officio conſilium dare, ſi cum dolo, & fraudulenter illud dãt, vt noceant, tenentur ad reſtitutionem, ſecus autem minimè. Item non minus videtur impertinens, quod nociuum conſilium detur ante, vel poſtquam petitur, cum æqualiter inferat damnum, ante & poſt. Reſpondetur; quòd obligatio reſtituendi non ex nuda damnificatione oritur, ſed ex iniuſta & culpabili, qualis eſt quæ per conſiliũ fraudulentũ euenit, cũ tunc læſus rationabiliter poſsit eſſe contra cõſulentem inuitus; & nõ quando cum bona fide poſt poſtulationem datur conſilium. Et per hoc patet ſolutio ad tertium argumentum.

Reſponſio.

¶ Ad vltimum reſpõdetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ille enim, qui ſuo conſilio mouet alium ad furandum non ſatisfacit per hoc, quod det contrarium conſilium de nõ furando, vel de reſtituendo id, quod fuerat furatum : ſed etiam tenetur cum effectu reſtituere damnum illatum: Si ille, qui dedit non reſtituit. Et ratio eſt: Quia, ſicut nõ obligamus conſulentem ad reſtitutionem, niſi quando cum effectu per eius conſilium res eſt ablata; ita etiam, nec eſt deobligandus à reſtitutione, niſi quando cum effectu res ablata eſt reddita domino, vt par ſit ratio, quantum ad obligationem & quantum ad deobligationem, ſeu abſolutionem. Parum enim refert, quòd det quis conſilium bonum, ſi per illud malus effectus, qui per conſilium iniquum fuerit poſitus, non aufertur. Et idem eſt dicendum de præcepto, conſenſu, & adulatione, quãtum ad hoc propoſitum.

Ad. 4. arg.

¶Tertia perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt conſentiens. Et eſt ille, qui tacitè, vel expreſſè apprubat illam: ex quo fit, vt alius moueatur ad damnum inferendum. Et quidem, ſi talis conſenſus non eſt cauſa efficax damni ſubſequuti, qui ſic conſentit, quãuis peccet mortaliter, ad nullam tenetur reſtitutionem, cùm nulla ibi cauſalitas inueniatur reſpectu nocumenti. Cæterum ſi eſt cauſa efficax, ità, vt ſine illo factum nõ fuiſſet, tenetur ſic conſentiens in ſolidum totũ damnum reſtituere. Ex quo fit, vt poſsimus diſtinguere inter conſenſum abſolutè, & conſenſum, vt cauſa; & iſte obligatur reſtituere, ille vero minime. Verbi gratia: Agitur de ineũdo bello iniuſto, & ſunt aliqui, quorum conſenſus ſufficiens eſt, vt bellum incipiatur, illi, ſcilicet, ad quos ſpectat de his rebus agere: & ſunt alij, quorum conſenſus eſt impertinens ad bellum cauſandum, quales ſunt homines de media plebe. Primus conſenſus dicitur non ſolum conſenſus, ſed etiã cauſa. Et iſte eſt, qui in conſentientibus inducit obligationem reſtitutionis. Alter verò appellatur ſolum conſenſus. Et licèt inducat peccatum in ipſis conſentientibus, non tamen inducit obligationem reſtitutionis; cum reſtitutio non ex peccato ſimpliciter, ſed ex damno iniuſtè cauſato, quod in præſenti non inuenitur, ortum habeat.

De. 3. perſona quæ eſt conſentiẽs.

¶Quarta

De. 4. perſona quæ eſt palpans. ¶ Quarta perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt palpãs, ſeu adulator. Et eſt ille, qui cum quadam laude, & plauſu incitat ad inferendam iniuriam, teneturq; in ſolidum, ſi probabiliter credit, ex ſua adulatione aliũ eſſe motum ad damnificandum proximum. Alias quamuis peccet mortaliter laudando delictum, nihil tenetur reſtituere.

De. 5. perſona quæ eſt receptans. ¶ Quinta perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt receptans, quæ nomine recurſus ſignificatur. Et eſt ille, qui per modum poteſtatis cuiuſdam, & defenſionis inuitat ad inferendam iniuriam. Sed quoniam huiuſmodi receptio multiplex eſſe poteſt, vt explicemus quando ex illa obligatio reſtitutionis oriatur, & quando non, dico primo, certum eſſe, quòd qui antequam fiat furtũ, vel rapina, offert ſe paratum ad receptandum furem, ex quo illius animus moueatur ad maleficium perpetrandum, tenetur in ſolidum totum damnum reſtituere, tanquam vera cauſa illius. Secundò etiam eſt certum, quòd qui bona fide receptat furem ignorans, quòd ſit fur, nihil tenetur in cõſcientia reſtituere, ſiquidem nulla ratione dici poteſt cauſa damni inde ſubſequuti. Imò etiam ſi dubitet, an ſit fur, non tenetur ad reſtitutionem. Dubium enim in propoſito non tollit bonam fidem, cùm nemo debeat iudicari malus niſi conſtet. *Dubium.* ¶ Sed dubium eſt, an qui recipit furem poſt peccatum commiſſum, nihil participando de præda teneatur aliquid reſtituere. *1. Argum.* Et pro parte negatiua eſt argumentum: Talis receptans non eſt cauſa damni cum illud iam præſupponatur illatum: ergo nihil tenetur reſtituere. *2. Argum.* ¶ Secundò: Recipere huiuſmodi latrones ſæpè eſt neceſſarium, & opus charitatis, tũc, ſcilicet, quando latro fugit iudicem, vel dominum rei à quibus, niſi eſſet qui receptaret, occideretur: ſed ex opere charitatis nullus debet obligari ad reſtitutionem, cum ex bono opere non debeat quis damnum reportare: ergo.

1. Concluſ. ¶ Hoc tamen non obſtante ſuppoſito, ꝙ dupliciter poteſt quis recipere fures, ſcilicet, formaliter, & materialiter, ad explicationem difficultatis ſit prima cõcluſio: Qui recipit furem, vel latronem, etiam cognitũ, non formaliter, ſed materialiter, hoc eſt, ratione amicitiæ, vel cõſanguinitatis, aut etiã cauſa communis humanitatis, quæ eſt carere hoſpitio, nihil tenetur in conſcientia reſtituere. Probatur: Talis nec cooperatur latrocinio, vt ſic, nec eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, aut detentionis; ſed per ſe loquẽdo facit potius actum pietatis: ergo nihil tenetur reſtituere. Et confirmatur ex. l. 2. ff. de receptoribus, vbi dicitur, quòd conſanguinei latronum, illos recipientes non debent tam ſeuere puniri, ſicut alij. Item: Quando excõmunicantur fautores & receptores hæreticorum, nomine fautorum, & receptorum, vt optimè probat Nauarro in Manua. cap. 27. num. 26. & Caietanus in ſumma. verbo. excommunicatio. cap. 1. non intelliguntur illi, qui materialiter ratione communis pietatis, vel neceſsitatis hæreticos recipiunt: ſed illi ſolum, qui eos recipiunt, qua ratione hæretici ſunt, vt, ſcilicet, in hæreſi maneant, & foueantur: ergo pari ratione dicẽdum erit de illo, qui recipit furem materialiter, quòd ad nullam tenetur reſtitutionẽ.

¶ Secunda concluſio: Qui ſcienter recipit latrones formaliter poſt crimẽ perpetratũ, etiam ſi nihil recipiat de furto, nec anteà ſe obtulerit ad recipiendum, tenetur in ſolidũ totum damnum reſtituere. *2. Concluſ.* Hanc concluſionem tenent communiter omnes Doctores cum D. Thom. in iſto articulo. Et probatur: Illi dicuntur recipere latrones formaliter, qui illis patrocinium, & defenſionem præſtant, ne cogantur deſinere à furtis, & reſtituere: ſed tales manifeſtè ſunt cauſa iniuſtæ acceptionis, vel detentionis: ergo obligatur ad reſtitutionem. Et confirmatur ex. l. 1. ff. de receptatoribus. & ex cap. qui conſentit. 11. q. 3. & ex cap. qui aliorum. 24. q. 3. & ex cap. qui cum fur. extra, de furtis. Quibus locis habetur, quòd qui defendit fures, & alios errantes, tenetur ſicut illi; imò damnabilior eſt ipſis, qui errant. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, negando eos, qui recipiunt fures formaliter, non eſſe cauſam dãni. *Ad. 1. arg.* Sunt enim cauſa vel iniuſtæ acceptionis, vel ſaltim detentionis, vt diximus in ſecunda cõcluſione. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, illud quidem probare, quòd qui recepit latronem in caſu neceſsitatis, ne occidatur, non tenetur ad reſtitutionem. *Ad. 2. arg.* Quòd eſt verum. Sed eſt hoc intelligendum, quando non poteſt fieri reſtitutio ſalua hominis vita. Nam qui prædam tradere poteſt, ſine morte latronis, & illam occultat, proculdubio tenetur ad reſtitutionem; cùm nullus habeat ius occultandi, aut detinendi rem alterius, niſi in quantum eſt hoc neceſſarium ad tuendam propriam vitam, vel alienã, aut famam & honorem, longè maioris pretij, quàm res furata.

De. 6. perſona quæ eſt participãs. ¶ Sexta perſona cauſans iniuſtam acceptionem, eſt participans, hoc eſt, ille, qui vel partem prædæ iniquè accipit, vel partialiter concurrit ad ipſum maleficium, quomodolibet operando. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, aliud eſſe loqui de partici-

cipantibus in crimine,& aliud de particip\=a
tibus in re ipſa. Et quidem de participanti-
bus in re aliena abſq; eo, quod participent
in crimine iam dictum eſt in ſuperioribus,
quod qui bona fide id facit ignorans rem
eſſe furtiuam, ſolum ratione rei acceptæ te-
netur reſtituere, vel ipſam rem, ſi penes ſe
manet, vel id, in quo ex illa fuit factus di-
tior. Tamen qui mala fide participat, vel
ſciens rem eſſe iniuſtè acquiſit\=a, vel id craſ-
ſe ignorans, non ſolum ratione rei acceptę,
ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis tene-
tur reſtituere quidquid, ſiue per donation\=e,
ſiue per alium contractum accepit. Atque
adeo, quantumcunque res perierit, vel con
ſumpta fuerit, etiam ſine noua culpa ſua,
ſemper manet obligatus ad reſtitutionem,
vt docet D. Thom. hîc, & articulo præced\=e
ti. Ex quo infertur, quòd non licet eti\=a per
modum eleemoſynæ ſcienter quidquam ac
cipere de rebus furtiuis, nec de illis come-
dere, niſi fortè in caſu extremæ, vel grauiſ-
ſimæ neceſſitatis. Vnde nec vxor, nec filij,
nec famuli raptorum, aut vſurariorum nul-
la alia bona habentium præter iniuſtè ac-
quiſita poſſunt veſci, aut ſuſtentari, vel reci
pere ſtipendia ab illis, abſq; eo, quod ma-
neant obnoxij reſtitutioni. Secus autem erit
ſi tales raptores & vſurarij alia bona ha-
beant, & res iniuſtè acquiſitæ ex illis ſint,
quæ vſu conſumuntur, vt pecuniæ, tritic\=u,
&c. Tunc enim, poſtquam huiuſmodi bo-
na fuerint permixta licitum erit ab vſura-
rijs, vel furibus eleemoſynas, & ſtipendia,
& alimenta accipere, dummodo ex hoc
non reddantur impotentes ad reſtituen-
dum, vt diximus in. 1. tom. quæſt. 32. art. 7.

De vxore & filijs vſurarij.

¶Et ſi quæras, quid facient vxor, & filij ra-
ptoris, vel vſurarij alia bona non hab\=e tes,
quàm quæ iniuſtè acquiſiuit? Reſpondeo,
quòd tenentur aliunde vitam quærere, vel
ſeruiendo, vel ab amicis petendo, vel aliter
laborando, vt tantundem lucrentur quan-
tum de alienis bonis conſumunt, vt docet
Syluest. verb. vſura. 8. & Medi. C. de reſti. q.
10. Et hæc de participantibus in re ipſa. De
illis autem, qui participant in crimine, vel
cooper\=a do aliquo modo, vel aliquid patr\=a
do, ità, vt verè ſint cauſa, vel quod alius fu
retur & rapiat, vel quidquam accipiat in-
iuſtè, ſimiliter eſt dict\=u, quod tenentur in ſo
lidum reſtituere, ac ipſe fur, vt patet ex. c. ſi.
de iniuria, & damno dato. Sed quid dicen-
dum erit de ratificante, & gratum habente
damnum, quod ſuo nomine fuit factum? Na
uarru cap. 17. n. 135. ex mente Ang. in ſum-
ma. verbo, furtum. §. 20. dicit, quòd talis eſt
particeps criminis, æquiparaturq; præcipi\=e
ti; & ſic tenetur ad reſtitutionem. Maximè
ſi ille, qui fecit damnum non fuiſſet illud fa
cturus, niſi exiſtimaſſet alteri gratum fore.
Dico tamen, quòd, ſi per talem ratificatio-
nem, nec impeditur alter à reſtitutione, nec
mouetur ad continuandam retentionem in
iuſtam, nulla ex illa naſcitur obligatio reſti
tutionis, cum nullius iniuſtæ acceptionis ſit
cauſa. Nec obſtat regula iuris, quæ dicit, ra
tihabitionem retro trahi, & mandato com-
parari. Nam procedit ſolum de pœnis cri-
minis in foro exteriori ſoluendis. De famu
lis & miniſtris latronum, & vſurariorum i\=a
diximus ſuprà, quòd, niſi miniſtrent in ipſo
maleficio tanquam inſtrumenta partialia,
multumque conducenda ad ipſam iniuſtam
acceptionem, nihil tenentur reſtituere, nec
etiam tabelliones publica vſurarum inſtru-
menta facientes, aut teſtes ſubſcribentes; c\=u
ex vi talium inſtrumentorum non obligen
tur alij ſoluere vſuras, nec ad id recipiantur
in foro exteriori Secus autem eſſet, ſi tabel
lio, aut teſtes falſum, aut fictum conficerent
inſtrumentum, ex quo mutuatarius vſuras
ſoluere cogeretur, vt dicit Gabriel in. 4. d.
15. q. 11. art. 2. concluſ. 3.

De famulis furum.

¶Septima perſona cauſans iniuſtam acce
ptionem, eſt mutus, hoc eſt, ille, qui non ad
hibet præceptum, vel conſilium, prout tene
tur ad cauendum damnum alterius. Octaua
non obſtans; hoc eſt, non adhibens auxili\=u
in opere, prout ex officio tenetur. Nona &
vltima, non manifeſtans, hoc eſt, occultans
damnum iam factum, quando ex officio id
reuelare tenetur. Sed circa has tres perſo-
nas eſt difficultas quando ex tacendo, vel
non obſtando, vel non manifeſtando ſequa
tur obligatio reſtitutionis? Caietan. in ſum.
verbo, reſtitutio. cap. 1. dicit, quòd quanuis
regulariter & per ſe, his titulis non tenean
tur reſtituere, niſi illi, quibus ex officio in-
cumbit damna impedire; per accidens tam\=e
comprehenduntur etiam ſub hac obligatio
ne omnes homines quando ratione vrgen-
tis neceſſitatis ſub mortali tenentur damn\=u
proximi impedire, & non impediunt. Et ſic
dicit, quòd ſi homo priuatus videat, quòd
aliqui cum notabili damno rerum proximi
volunt domum eius deprædari, & ipſe c\=u
id poſſit ſine ſuo, vel alterius detrimento
impedire, non impedit, non ſolum peccat
mortaliter, quod omnes Doctores conce-
dunt, ſed eti\=a tenetur ad reſtitutionem, id\=e
videtur affirmare Ricard. in. 4. diſt. 15. art.
4. q. 5. & probatur ex cap. ſicut dignum. de
homicidio. §. ille etiam, & ex cap. quantæ.
de ſentent. excommunicatio. & ex cap. qui
c\=u fure. de furtis, & ex alijs innumeris, qui-
bus

De 7. de 8. & de 9. perſona quæ ſunt, tac\=es, non obſt\=as, non manifeſtans.

Sententia Caiet.

Argum. pro ſententia Caiet.

bus dicitur, quod quicunq; poteſt manifeſto facinori obuiare, & non obuiat, fauere cenſetur delinquentibus. Et confirmatur, ille vere eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, illamque vult ſaltim indirecte: ergo tenetur ad reſtitutionem. Summa Angel. verbo. furtũ. §. 24. dicit, quòd priuati homines nunquam tenentur reſtituere ex eo, quod non impediunt damnum cum poſſint, niſi id faciant doloſè. Cæterùm quãdo ex malo dolo ſimulant, nec obſtant, tenentur ad reſtitutionẽ.

Sententia Autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs neutra videtur vera. Vnde dico, quòd tunc ſolùm tenentur ad reſtitutionem, mutus, non obſtans, & non manifeſtans, quando ex ſpeciali officio tenentur damna impedire. Hanc ſententiam tenet D. Thom. hic & Syluest. C. de reſtitu. quæſt. 9. Et probatur: Qui non tenentur obſtare ex officio, ſolum obligantur ab obſtãdum ex charitate, & non ex iuſtitia: ſed obligatio reſtitutionis ſolum oritur ex iuſtitia: ergo quantumuis aliquis doloſè & mala intentione omittat obſtare damnis proximi, ſi ad id ex officio non obligatur, ad nullam tenetur reſtitutionem. Secundò: Si ex eo, q̃ aliquis non dat eleemoſynam extremæ indigenti, pauper moriatur, vel alia ſequantur incommoda, nulla inde oritur obligatio reſtitutionis, quia ad eleemoſynam dandam non ex iuſtitia, ſed ex miſericordia, & charitate obligamur: ergo pari ratione erit dicendum in propoſito. Et ad argumentũ pro ſententia Caietani, reſpondetur, illud ſolùm probare, quod qui non obſtant, cum poſſunt, ſunt rei furti, vel homicidij coram Deo ratione violatæ charitatis: ſed nõ obligantur hominibus reſtituere, quia non peccant contra iuſtitiam. Ad hoc enim, vt omittens facere aliquid dicatur contra iuſtitiam peccare tria requiruntur. Primũ, quòd poſſit illud facere. Secundum, quòd teneatur id ex iuſtitia facere, hoc ex officio, cui incumbit. Qua ratione prætor contra iuſtitiã

1. Corolla. peccabit non obſtans damna ſubditorum. Tertium, quòd non faciat. Ex quo infero cum Sylueſtro, verbo. reſtitutio. 3. quæſt. 5. & cum alijs cõmuniter, quòd Reges, Principes, Duces, iudices, tabelliones, procuratores, aduocati, cuſtodes publici, medici, confeſſarij, & alij quicunque officiales tenẽtur damna rerum, quæ ſuæ curæ, vel cuſtodiæ fuerint commiſſæ reſtituere, ſi ex negligentia, cum poſſint, illa non impediunt. Ex iuſtitia enim ratione officij hæc damna impedire obligantur. Ão autem teneãtur ex culpa leui, vel leuiſſima explicatum eſt ſupra articulo ſecundo prope finem. Infero ſecũ-

2. Corolla. dò, quòd teſtis iuridicè interrogatus, & quicunque alius qui ex præcepto ſuperioris tenetur denuntiare furem, ſi taceat, & diſſimulet veritatem, totum; quod fur non reſtituit, tenebitur in conſcientia reſtituere. Ita tenet Nauarro cap. 17. nu. 134. Et ratio ex ſuperioribus eſt aperta. Sed eſt hoc intelligendum, quantum ad res iniuſtè acceptas, & non quantum ad pœnas, quibus delinquentes eſſent dãnandi. Infero tertiò, quòd

3. Corolla. famuli, quibus ex ſpeciali officio incumbit res domeſticas cuſtodire, vel generaliter, vel ſpecialiter, ſi ob notabilem ipſorum negligentiam damnificentur, obnoxij erunt reſtitutioni. Imò ſi pro tali cuſtodia mercedem acceperint tenẽtur etiam de leui, quia contractus eſt in vtilitatem vtriuſq; partis, iuxta dicta in artic. 2. Secus autem erit de alijs famulis, quibus ex ſpeciali officio iſtarum rerum cuſtodia non incumbit. Tales enim licet peccent contra fidelitatem non impediendo damna dominorum, non tenẽtur ad reſtitutionem, quia non peccant cõtra iuſtitiam. Sed quid de famulo deputato ad cuſtodiendam domum, ne quis noctu intret, vel exeat, an ſi aliquis ex domeſticis exeat ad furandum alibi, teneatur talis cuſtos ad reſtitutionem. Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 3. reſpondet affirmatiuè. Nec ſuæ ſententiæ aliquam rationem aſſignat. Cæterùm mihi videtur dicendum oppoſitum. Et ratio eſt: Nam illud officium non obligat illum ex iuſtitia in ordine ad extraneos, ſed tantum in ordine ad ſuum dominum, & domeſticos illius, & ſic tantum tenebitur reſtituere damnum rerum domeſticarum. In ordine autem ad vicinos nõ erit magis obligandus, quam ſi id officium non haberet.

4. Corolla. Infero quartò, quòd cuſtodes agrorum, vel vinearum non manifeſtantes damna tenentur ad illorum reſtitutionem. Obligantur enim ex officio cauere, & declarare nocumentum. Sed quid dicendum erit de cuſtodibus nemorum, & ferarum, qui nec manifeſtant damna, nec exigunt pœnas an teneãtur ad reſtitutionem? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Cæſores lignorum, & venatores nihil tenẽtur reſtituere, vt diximus in ſuperioribus: ergo nec ipſi cuſtodes tacentes. Ad huius tamen rei explicationem dico primò, quòd ſi lignorum ſciſſio, atque venatio iniuſtè fuerit prohibita, cuſtodes non manifeſtantes, nec exigentes pœnas nihil tenentur reſtituere, etiam ſi iuramento firmauerint, ſe id facturos. Probatur. Qui interdicunt ſciſſionem lignorum, vel venationem, in noſtro caſu peccant contra iuſtitiã: ergo ſimiliter peccabunt cuſtodes pœnas exigentes: nec iuramentum debet eſſe vin-

culum

culum iniquitatis. Dico ſecundò: Si prohibitio eſt legitima, cuſtodes non manifeſtantes, vel non exigentes pœnas; tenentur ad reſtitutionem, tam pœnæ non exactæ, quã damni inde ſubſequuti. Probatur: Nam tenentur id ex iuſtitia facere & non faciunt. Item: Iſti cuſtodes propter ſuam negligentiam ſunt in cauſa, quod domino ſyluæ lucrum ceſſet, & damnum emergat, cum tamen ex iuſtitia teneantur id cauere: ergo ſunt obligandi ad reſtitutionem. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur. Ex negligentia cuſtodis erit penuria lignorum, & ferarum: Ex quo fiet, quòd ſi dominus velit vel vendere, vel locare ſyluam ſuam, minus pretiũ accipiet: ergo. Dico tertiò, quòd ſi res eſt parui momenti, & cuſtodes ſemel, aut bis tacent non ſunt obligandi ad reſtitutionem. Dominus enim ſyluæ, niſi barbarus ſit, & agreſtis id debet ratum habere. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Venatores enim, & lignorum ſciſſores non tenentur ſoluere pœnas ante iudicis condemnationem. At verò cuſtodes ex officio, & iuſtitia tenentur illos condemnare.

Dubium. ¶ Sed huius occaſione atq; etiam pro maiori intelligentia eorum, quæ dicta ſunt, operæpretium eſt, vt explicemus non leuẽ difficultatem, an iudex nõ condemnans reũ ad pœnam, quam ex iuſtitia debet, teneatur in conſcientia ad ſimilis pœnæ reſtitutionẽ.

1. Argum. Et pro parte negatiua eſt argumentum primum deſumptum ex conſuetudine, qua cõſtat multos probatiſſimos iudices has executiones pœnales diſſimulare, quos tamen non ſtatim reſtituere obligamus. ¶ Secũdò:

2. Argum. Reus non tenetur ſoluere pœnam, quia pœna eſt, ante iudicis condemnationem, ſed etiam eſt pœna, quòd iudex perſoluere teneatur pro illo, quem iniuſtè abſoluit: ergo non ſtatim tenetur illud reſtituere, ſed poſt

3. Argum. alterius iudicis condemnationem. ¶ Tertiò: Pœna infligenda pro ſcelere aliquando eſt pecuniaria, & aliquando corporalis, vt pœna capitis, carceris, vel exilij: ſed iudex non condemnans reum ad pœnam corporalem, non tenetur illam in conſcientia ſubire ante alterius iudicis condemnationem: ergo nec pœnam pecuniariam; cum æqua videa-

Vlt. arg. tur eſſe vtriuſque ratio. ¶ Vltimò: Qui negat veritatem in iudicio, quam ex iuſtitia fateri tenebatur, non tenetur reſtituere pœnam prius quam in iudicio condemnetur, vt diximus artic. 3. huius quæſtionis: ergo nec iudex in noſtro propoſito obligabitur ad reſtitutionem ante iudicis condemnationem. Probo conſequentiam: Nam vterque per iniquitatem iuſtitiæ executioni obſtat.

¶ His tamen non obſtantibus, ad explicationem difficultatis ſit prima conclusio. *1. Concluſ.* Quando iuſta ſententia iam eſt pronuntiata contra reum, & iudex non applicat pœnas illi, cui applicare debet, tenetur in conſcientia ad illarum reſtitutionem. Verbi gratia: Profert iudex iuſtã ſententiam contra hæreticum, cuius bona ſecundum legem debent applicari fiſco, & ipſe iudex illa applicat alteri, tenetur in conſcientia talia bona fiſco reſtituere. Probatur: Fiſcus poſt ſententiæ pronuntiationẽ iam habet ius acquiſitum ad tales pœnas: ergo ſi ſibi non reddantur patitur iniuriã; atque ex conſequenti qui illam infert, erit obligatus reſtitutioni. Et quod dico de iudicibus, eſt etiam intelligendum de tabellionibus, teſtibus & alijs miniſtris iuſtitiæ impedientibus, quòd pœnæ poſt latam ſententiam applicentur cui ex iuſtitia ſunt applicandæ.

¶ Secunda concluſio. *2. Concluſ.* Iudex per iniquitatem non condemnans reum ad ſoluendas pœnas in lege impoſitas, & quas ſoluere debet, tenetur ad illarum reſtitutionem. Probatur: Iudex ex iuſtitia & ex officio tenetur iſtas pœnas fiſco adiudicare vel illi cui applicantur: ergo ſi per iniquitatem id non facit peccabit contra iuſtitiam, atque ex cõſequenti tenebitur ad reſtitutionem: Secundo: Iudex eſt cuſtos iuſtitiæ; qui perinde ius ſuũ vnicuiq; reddere debet, ſed fiſcus petendo pœnas debitas, petit ius ſuũ: ergo ſi iudex id non reddit facit iniuſtitiã & tenetur ad reſtitutionem. Tertiò. Qui de alieno facit eleemoſynam, obligatur ad reſtitutionẽ, quia dat quod non eſt ſuum: ergo pari ratione iudex inferior ſine autoritate ſuperioris pœnas remittens, obligabitur ad reſtitutionem: quia facit condonationem de re aliena. Rationes iſtæ ſunt D. Thomæ infra q. 67. art. 4. & in. 4. d. 46. art. 2. quæſtiuncula ſecunda.

¶ Tertia concluſio: *3. Conclu.* Quando iudex in rebus parui momenti pœnas diſſimulat non tenetur ad illarum reſtitutionem. Probatur: Tum, quia ità expedit bono communi, tum etiam, quia id videtur facere ex conſenſu ſuperioris, ac ſupremi principis, qui de hac re nũquam ſunt ſoliciti. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, *Ad. 1. arg.* conſuetudinem illam ſolum habere locum in rebus parui momenti. ¶ Ad ſecundũ reſpõdetur, *Ad. 2. arg.* negando minorẽ. Nõ enim eſt pœna, quod iudex teneatur perſoluere pro illo, quem iniuſtè abſoluit, ſed vera ratio iuſtitiæ, exi-

gen-

gentis, vt continuo ante iudicis condemnationem reſtituat ille, qui per iniquitatem damnum intulit, & fecit inæqualitatem.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſeqnētiam. Ex eo enim, quòd pœna pecuniaria non reddatur fiſco, reſultat damnum in temporalibus, quod neceſſario per reſtitutionem eſt reſarciendū. At verò ex eo, quòd latro non occidatur, vel alia corporali pœna non plectatur, quāuis fiat iniuria reipublicæ, & legibus id præcipientibus, nullum tamen damnum temporale inde reſultat. Et non eſt in conſuetudine apud homines eas iniurias reſtituere, ad quas nullum damnum temporale ſequitur; vt eſt videre in adulterio, & in baptiſmo contra parentum voluntatem facto.

Ad vlt. arg. ¶ Ad vltimum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſeqnentiā. Iudex enim cum cuſtos ſit iuſtitiæ atq; actor debet vnicuique ius ſuum tribuere, quod niſi faciat obligabitur ad reſtitutionem. At verò reus eſt patiens; & ſic nō obligabitur ſubire pœnam ante iudicis condemnationem.

Sententia D. Tho. in ſolut. ad 2. argum. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentū dicit D. Thom. quòd quando plures concurrunt ad eandem iniuſtitiam, ille principaliter tenetur reſtituere qui eſt principalis in facto; & vno reſtituente ei qui paſſus eſt damnum, alij eidem reſtituere non tenētur. Circa quod eſt difficultas, an quando multi tenentur alicui reſtituere, vno illorū reſtituente, alij totaliter maneant liberi ab obligatione reſtitutionis. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, varijs modis poſſe contingere, quòd multi vni teneantur reſtituere. Primò, ita, vt nemo teneatur in ſolidum, ſed quilibet ſu parte. Quod contingit, quando plures ſeorſum, & in diuerſis vicibus alicui inferunt nocumentum. Secundo ità, vt quilibet teneatur in ſolidū æquè primò. Quod contingit quādo plures æqualiter concurrunt ad damnum inferendum. Tertio ità, vt quilibet teneatur in ſolidum, ſed non æquè primò. Quod contingit, quādo plures idem damnum inferunt, ſed vnus eſt dux, atque princeps mouens alios, & inducens ad illud efficiendum: & alij tantum ſe habent tanquam miniſtri. Rurſus aliquādo poteſt contingere, quòd vnus habeat totam prædam: & aliquando, quòd ſit diuiſa inter omnes; & aliquando, quòd nulla ſit præda ablata: ſed quod damnum ſit datum, ſine aliqua vtilitate eorum, qui dederunt.

Dubium. Varijs modis contingit, vt multi teneantur.

1. Dictum certum. ¶ Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd quando plures obligantur non in ſolidum, ſed per partes, vno ſuam partem reſtituente, alij ſimiliter ſuam deſtituere tenebuntur, ſicut prius. Nec de hoc poteſt eſſe dubitatio. Si autem contigerit, quòd dominus vnum illorum comprehenderit, quem in foro exteriori totum damnum reſtituere compellat, alij iſti, & non domino ſuas partes reſtituere debebunt. Tum, quia ex eorum iniquitate paſſus eſt damnum, ſaltim indirectè, & mediatè, tum etiam, quia dominus recuperando ab iſto totum damnum videtur in illum ceſſiſſe ius, quod habebat in alios.

2. Dictum certum. ¶ Secundò etiam eſt certum, quòd quando multi tenentur in ſolidum, & vnus illorum totum damnum integrè reſtituit, reliqui omnino manent deobligati à reſtitutione in ordine ad dominum. Ità habetur expreſſè in l. ſi plures. ff. de dolo. Et ratio eſt manifeſta: Nam iam dominus habet totum, quod debebat habere; & reſtitutio ad nihil aliud ordinatur, quam, vt quiſque habeat quod habere debet. Bona enim fides non patitur, vt idem bis exigatur, vt dicitur in l. bona fides. ff. de regulis iuris. Vnde quando dicimus, multos obligari in ſolidum, non eſt ſenſus, quòd omnes teneantur totum reddere complexiuè, ſeu copulatiuè, ſed diuiſiuè in defectu aliorum. Itaq; hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, an ſocij criminis ei teneantur reſtituere, qui primus totum damnum domino reſtituit? Angel. in ſum. verb. furtum. §. 16. in fin. dicit, quòd ex iuſtitia tales ſocij nihil alteri tenentur reſtituere, quia obſtat eiſua turpitudo. Et probari poteſt hæc ſententia primò: Vbi eſt par cauſa turpitudinis, non reſultat actio vnius contra alterū, vt habetur expreſſe in l. 2. & 3. ff. de conditionibus ob turpem cauſam, ſed iſti latrones turpiter egerunt furando: ergo vnus non tenetur alteri. *1. Argum.*

¶ Secundò: Socij nihil acceperunt ab eo, qui integre reſtituit: ergo nullo reſtitutionis iure ei obligantur. Probo conſequentiam: Nam reſtitutio præſupponit ſemper iniuſtam acceptionem, vel rem acceptam. Contrariam ſententiam tenet Syluester, verbo, reſtitutio. 3. quæſtione. 6. quam dicit eſſe communem, & pro illa citat plurimos autores. *2. Argum.*

1. Concluſ. ¶ Sed ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Si ille, qui domino totum damnum reſtituit, totam ſimiliter prædam tulerat, aut fuerat cauſa principalis, & tanquam dux alios ad iniquitatem mouens, ſocij nihil tenentur reſtituere. Probatur: Nullam habet obligationem reſtitutionis in ordine ad dominum, quia, vt ſupponimus, eſt iam ſeruatus indemnis; nec in ordine ad illum, qui reſtituit, quia; cùm ipſe fuerit eis cauſa iniquitatis in ipſum debet totum dam-

num

num refundi : maximè ſi totam prædam tu lit : ergo nihil teneotur reſtituere. Ex hoc infertur; quòd ſi famulus ex præcepto heri aliquem occidat, hero reſtituente, totaliter manet liber ab obligatione reſtitutionis. Tamen ſi herus non reſtituat, tenebitur ipſe in ſolidum parti læſæ ſatisfacere. Et ſimiliter ſi iudex ad inſtantiam alterius profert iniuſtam ſeotentiam cum iniuria proximi, ſi ille, in cuius fauorem ſeotentia fuit data, in integrum reſtituit, ipſe totaliter manet liber ab obligatione reſtitutioois: alioquin minimè. Dico tamen, quòd, ſi ſocij criminis aliquid participauerunt ex præda, quo facti fuerint ditiores, etiam ſi dux, qui fuit cauſa principalis, totum damnum reſtituat, per ſe loquendo teoentur duci id, in quo facti ſunt ditiores, ratione rei acceptæ reſtituere. Nam, cùm illud non poſsint aliquo iuſto titulo retinere, & non ſit reddendum domino, vt diximus, relinquitur, quòd ipſi duci ſit dandum. Dixi, per ſe loqoeodo: nā per accidens bene poteſt contingere, quòd nihil teneantur reſtituere: ſcilicet, vel, quia intercedit tacita donatio & remiſsio ducis, vel quia videntur id percepiſſe non taoquā prædam, ſed tanquam ſtipendium, & ſalariom pro labore in obſequium ducis impēſo. Stipendiom enim pro tali labore acceptum iuſtè poteſt retineri, ſicut & illud, quod accipitur pro lenocinio.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Quando multi ex mutuo conſenſu æqualiter concurrunt ad furtum, ſi vnus in integrum reſtituit domino damnum illatum alteri, teneutur illi pro rata reſtituere quantum ex præda perceperunt. Hæc concluſio eſt D. Thom. hîc ad ſecundum. Et probatur primò: Nam alias is, qui primo reſtituit, eſſet peioris cōditionis, quàm alij; cum tamen fuerit melioris cooſcientiæ. Item: Alij nollo iure poſſunt retinere rem, quam furati ſunt: ergo debét neceſſariò illam reſtituere, & non priori domino, vt diximus: ergo ei, qui primò reſtituit ſucceſsitq; io ius prioris creditoris ſpoliati. Sed quid diceodum erit, ſi nihil mā ſit penes ſocios, nec ex ſcelere perpetrato facti fuerint ditiores? Reſpondeo, quòd ſimiliter tenentur pro rata ſatisfacere priori reſtituenti. Itaque, ſi quatuor, verbi gratia, æquè principaliter ſuccenderuot domum, aut agrum vicini, & vnus totum damnum reſtituit, alij pro rata ex iuſtitia tenentur ei ſatisfacere, quidquid dixerit Caietanus articulo præcedeoti dub. 1. circa ſecundum argumentum.

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumeotum pro ſententia Angeli reſpondetur, quòd illæ leges procedunt quoad forum exterius, in quo vni furi non datur actio contra ſocium. Vel ſecundò reſpondetur, quòd adhuc ſtando in rigore legis ſolùm habetur, quòd ex turpitudine non naſcitur obligatio. At verò in caſu, de quo nos loquimur, non pooimus obligationem oriri ex turpitudine furti præteriti, ſed ex reſtitutiooe, quam vnus fecit pro ſe & ſocijs, quæ honeſtiſsima fuit. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd ſocij tenentur ſatisfacere priori reſtituenti, etiam quando nihil acceperit ratione iniuſtæ acceptionis, noo ipſi immediate factæ, ſed factæ alteri cuius vicem ipſe gerit ſtatim at totum damnum perſoluit. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo. Ad. 2. arg.

Articvlvs. VIII.

¶Vtrùm quis teneatus ſtatim reſtituere, an verò poſsit reſtitutionem differre?

AD Octavvm ſic proceditur. Videtur, quòd non teneatur aliquis reſtituere ſtatim, ſed potius licitè poſsit reſtitutionem differre. Præcepta enim affirmatiua non obligant ad ſemper. Sed neceſsitas reſtituēdi imminet ex præcepto affirmatiuo: ergo non obligatur homo ad ſtatim reſtituendum.

4. d. 17. q. 3. art. 2. q. 4. ad. 3.

2 ¶ Præterea, Nullus tenetur ad impoſſibile. Sed quandoq; aliquis nō poteſt ſtatim reſtituere: ergo nullus tenetur ad ſtatim reſtituendum.

3 ¶ Præterea, Reſtitutio eſt quidam actus virtutis, ſcilicet, iuſtitiæ. Tempus autem eſt vna de circunſtantijs quæ requiruntur ad actus virtutum. Cùm ergo aliæ circunſtantiæ non ſint determinatæ in actibus virtutum, ſed determinabiles ſecundum rationem prudentiæ: videtur quod nec in reſtitutione ſit tempus determinatum, vt ſcilicet, aliquis teneatur ad ſtatim reſtituendum.

¶Sed Contra èſt, quòd eadem ratio eſſe videtur in omnibus, quæ ſunt reſtituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarij, non poteſt differre reſtitutionem, vt patet per illud quod habetur Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane: ergo neque in alijs reſtitutioñibus faciendis poteſt fieri dilatio, ſed ſtatim reſtituere oportet.

¶Res-

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut accipere rem alienam eſt peccatũ contra iuſtitiam, ita etiam detinere eã, quia per hoc, quòd aliquis detinet rem alienam inuito Domino, impedit eum ab vſu rei ſuæ, & ſic ei facit iniuriã. Maniſeſtum eſt autem, quod nec modicũ tempus licet in peccato morari, ſed quilibet tenetur peccatum ſtatim deſerere, ſecundum illud Eccleſ. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum: & ideò quilibet tenetur ſtatim reſtituere, ſi poteſt, vel petere dilationem ab eo, qui habet vſum rei concedere.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd præceptum de reſtitutione facienda, quanuis ſecundum formam ſit affirmatiuum: implicat tamen in ſe negatiuum præceptum, quo prohibemur rẽ alterius detinere.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quando aliquis non poteſt ſtatim reſtituere, ipſa impotentia abſoluit eum ab inſtanti reſtitutione facienda: ſicut * etiam totaliter à reſtitutione abſoluitur, ſi omnino ſit impotens. Debet tamen remiſsionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per ſe, aut per alium.

De ſolut. c. Odoardus clericus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia cuiuſcunque circunſtantiæ omiſsio cõtrariatur virtuti, pro determinato eſt habendum, quod oportet illam circunſtantiam obſeruare. Et quia per dilationem reſtitutionis committitur peccatum iniuſtæ detentionis, quod iuſtitiæ opponitur: ideò neceſſe eſt tẽpus eſſe determinatum, vt ſtatim reſtitutio fiat.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt: Vnuſquiſque tenetur ſtatim reſtituere damnum, vel ſi non poteſt, debet à domino dilationem petere. Probatur: Sicut auferre rem alienam eſt contra iuſtitiam, ità & eandem inuito domino retinere, cũ per vtrumq; dominus impediatur ab vſu rei: ſed nulli licet quantumcunq; modico tempore, agere contra iuſtitiam, iuxta illud Eccleſ. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum: ergo nec retinere rem alienam: atque ex conſequenti debet ea ſtatim reſtituere, aut petere dilationem à vero domino. Eandem concluſionem probat in argumento, ſed contra, ex illo Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane. Quod etiam dicendum videtur de quibuſcunq; alijs debitis, cum omnium ſit vna & eadem ratio.

Explicatio Articuli.

COncluſio huius articuli eſt certa, & cõmuni Doctorum conſenſu recepta, quã & ſinguli multis ac diuerſis rationibus probant. Sed illa eſt præſtantiſsima, quòd præceptum reſtituendi, licèt ſit ſimpliciter affirmatiuum, intrinſecè tamen includit quandam negationem ad præceptum non furandi reductiue pertinentem, ſcilicet, ne detineas rem alienã inuito domino, vt in principio articuli ſecundi à nobis fuit explicatum. Et ſic quemadmodum ſtatim ſemper ac pro ſemper tenemur non furari; ita etiã ſemper ac pro ſemper, atque adeo ſtatim tenemur non retinere alienum, ſed illud vero domino reſtituere. Poteſt etiam hoc ipſum probari ex eo, quod iſta retentio eſſet veluti quædam continuatio furti, cum non multum interſit, quo ad periculum animæ iniuſta detinere, ac inuadere aliena, vt dicitur in cap. ſæpè. de reſtitutione ſpoliatorũ. Vbi gloſſa notat, quòd in iure pro eodem reputantur auferre, & detinere iniuſtè. Et in. l. eum qui. §. quoties. de verbo. oblig. etiã dicitur; Id, quòd abſque termini præfixione debetur, ſtatim deberi.

Probatur concluſio D. Thom.

¶ Sed contra iſtam concluſionẽ ſunt aliquot argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum eſt: Præceptum contritionis includit etiam negatiuum, ſcilicet, ne permaneas in peccato: & tamen non obligat ſtatim: non enim tenetur peccator ſtatim ac peccat, vel recordatur, ſe peccaſſe, cõfiteri; ſed tempore determinato, tũc, ſcilicet, quando vel inſtat periculum mortis, vel accipiendum eſt, aut adminiſtrandum ſacramentum: ergo pari ratione dicendum eſt in propoſito. Et confirmatur, D. Thom. dicit, reſtitutionem obligare ſtatim, quia non licet, etiam per modicum tempus, in peccato permanere: ergo non aliter obligat præceptum reſtitutionis, quam præceptum contritionis, vel non permanendi in peccato.

1. Arg. contra conclu. D. Thom.

¶ Secundò: Quia aliàs ſequeretur, furem nõ reſtituentem peccare nouo peccato in ſingulis inſtantibus, quibus rem alienam detinet, atque adeò peccare infinities: conſequens autem eſt abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam qua ratione tranſacto furto peccat fur, non reſtituendo ſtatim, ità etiã tranſacto illo inſtanti peccabit, ſi non reſtituat

2. Argum.

tuat in ſequenti: & ſic de alijs in infinitum.

Reſponſio Caie. ad. 1. argum.

¶Ad primum argumentũ Caietanus hîc, & infra. q. 66. art. 3. ad 2. & in opuſc. 17. 1. tom. qui eſt de tempore, quo obligat cõtritio: eandem omnino rationem dicit eſſe de præcepto contritionis, & reſtitutionis. Affirmatque, quòd vtrumq; obligat ſtatim, quia, ſicut præceptum reſtitutionis implicitè includit negationem non retinendi aliena; ità etiam præceptum contritionis implicitè includit negationẽ non retinendi odiũ Dei, quod generaliter includitur in omni peccato. Addit tamen Caietanus, quòd non incurritur nouum peccatum contra huiuſmodi præcepta, quo ad vſque aliquis per actum poſitiuum de nouo detineat, aut velit detinere alienum, vel odium Dei. Sine tali enim actu poſitiuo detinere rem alienã, vel odium Dei, non intelligitur per modũ actus, ſed per modum habitus: & nouũ peccatum non conſiſtit in habitu, ſed in actu. Idem ferè ſentire videtur Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 6. art. 1. & q. 7. art. 4. & lib. 5. q. 3. ar. 1. ad. 2. & in. 4. d. 17. q. 2. art. 6. Sed hæc ſententia mihi non placet. Vnde dico, latum eſſe diſcrimen inter præceptum contritionis, & reſtitutionis. Sub illo enim non cadit formaliter, & per ſe ceſſatio ab actu peccati: ſed ſolus actus quidã ſpecialis, & poſitiuus, qui eſt dolor de peccatis præteritis propter Deum ſummè dilectum. Sub præcepto autem reſtitutionis formaliter, & per ſe cadit ceſſatio ab actu malo, qui eſt detentio rei alienæ. Stat enim, quòd peccator ceſſauerit ab actu peccandi, imò quod totaliter depoſuerit affectum peccandi, & tamẽ, quòd non ſatisfecerit præcepto contritionis. Nõ autem ſtat, quòd ceſſauerit ab actu detinendi rem alienam, niſi per reſtitutionẽ illius. Atque adeò qui peccauit, verbi gratia, peccatum fornicationis, & depoſuit animũ fornicandi, licèt non ſtatim conteratur, nõ peccat ſpeciali peccato impœnitentiæ; nec etiã continuat peccatum fornicationis, ſed ſolũ dicitur manere in peccato ratione malitiæ, quę per modum habitus relinquitur ex peccato præcedẽti. At verò qui iniuſtè accipit rem alienam, niſi ſtatim reſtituat continuè peccat peccato iniuſtitiæ. Itaq; non ſolum manet in peccato ratione maculæ per modum habitus, ſed etiam ratione detentionis iniquæ, quam continuat ſemper per modũ actus. Vnde ſicut ille, qui pergit ad occidendum inimicum, quãdiu durat ille actus, etiã ſi per multos dies duret, peccat cõtinuè per modum actus: ità etiam qui detinet alienũ iniuſtè & non reſtituit, cum poteſt, peccat continuè actualiter: quia illa detentio, quantumcunq; longa, eſt veluti vnus actus exterior, & cum ſit volita ſaltim indirectè, ſemper imputatur ad peccatum.

Reſpondetur ad. 1. argum.

Ex his facile reſpondetur ad argumentum in forma negando conſequentiam. Præceptum enim cõtritionis non includit formaliter, & intrinſecè obligationem non permanendi in peccato, ſiue per modum actus, ſiue per modum habitus: ſed ſolum includit obligationem habendi actum doloris de peccato præterito. Et inde ſecundariò conſequitur, tanquã finis præcepti, quod homo non permaneat in peccato. At verò præceptũ reſtitutionis intrinſecè includit obligationem non retinendi alienum iniuſtè: & ideò obligat ſtatim, & ſemper, ac pro ſemper. Sicut enim qui decreuit perpetrare homicidiũ, & continuat iſtum actum per plures dies; tenetur ſtatim, & in quolibet inſtanti deſiſtere ab illo propoſito: ita qui detinet alienum iniuſtè tenetur ſtatim, & in quolibet inſtanti nõ detinere, ſed reſtituere: quæ quidẽ detẽtio peccatum diſtinctũ eſt ab iniuſta acceptione, ſaltim formaliter.

Corollar.

Ex hoc infertur, quòd præceptum reſtituendi, quia includit in ſe formaliter & intrinſecè ceſſationẽ ab actu, qui eſt detinere alienum, non fert circũſtãtiam temporis, ſicut alia præcepta affirmatiua. Sed potius, ſicut cętera negatiua omne tempus excludit; ac ſubinde nullam permittit moram; ſed ſtatim eſt reſtituendum. Hoc tamen ſtatim aliter de actu mentis interno eſt intelligendum, & aliter in opere externo arbitrandum. Nam quantum ad propoſitũ internum, cum primum cuiq; venerit in mẽtem in rei alienæ debito eſſe, proponere debet habita opportunitate reſtituere. Cæterùm quantum ad actum exteriorem, id ſtatim, non eſt mathematicè iudicandum, quaſi in puncto indiuiſibili conſiſtat; ſed moraliter, ac ciuiliter. Si enim alicui in lecto iacenti, aut ad menſam recumbenti occurrit, ſe aliquid debere, non iure compellitur ſtatim ſurgere, ſed expectare poteſt abſq; fraude & dolo opportunitatem, qua tranſacta de nouo incipiet eſſe in mora; ac ſubinde in culpa. Quia enim redditio exterior eſt quidam actus poſitiuus; egens mora tẽporis ad ſui exequutionem; idcircò eſt neceſſarium, quòd præceptũ reſtituendi quantũ ad hoc non obliget pro tempore indiuiſibili, ſed pro illo, quod moraliter ſufficit ad reddendum alienum.

Ad. 2. arg. Dubium.

¶In ſecundo argumento tangitur difficultas; an præceptum reſtituendi inducat nouũ peccatum, ſi nõ fiat ſtatim reſtitutio, vel potiùs ſolum inducat continuationem quandam præcedentis peccati, quod commiſſum

fuerat

1. Argum. fuerat per iniuſtam acceptionē? Et quidem, quòd nouū peccatū inducat: probatur primò: Qui non ſtatim reſtituit tranſgreditur præceptū negatiuū de non retinenda re aliena: ergo cōmittit nouū peccatū. ¶ Secundò:
2. Argum. Præceptū de reſtituendo eſt affirmatiuū, cuius tēporis circunſtantia eſt ſtatim: ergo ſingulis momentis obligatur homo reſtituere, atq; ex conſequenti, ſi id non faciat cōmittit nouū peccatū. Et confirmatur: Præceptū reſtituendi obligat non ſolū ad primum inſtans, ſed ad ſingula momenta; cuius euidēs argumentū eſt, quod tranſacto primo momento, adhuc tenetur homo ſtatim reſtituere, quo ad vſq; faciat reſtitutionē: ergo per ſingulas tēporis morulas cōmittit nouū peccatū.
1. Dictum. ¶ His tamen non obſtantibus, ad explicationem difficultatis dico primò, ꝙ quandiu quis corde & opere retinet rē alienā, eſt in ſtatu peccati mortalis. Nolo dicere, ꝙ eſt habitualiter peccator ratione maculæ, quæ ex iniuſta acceptione relinquitur: nam hoc cōmune eſt omni peccato: ſed quòd eſt in ſtatu actualis iniquitatis, quā cōtinuat toto tempore, quo non reddit alienū; ſicut & ille, qui per multū tēpus perſeuerat in actuali propoſito fornicādi. Et propter hoc dicebat D. Aug. non remitti peccatū, niſi reſtituatur ablatū. Hoc dictū ſequitur ex iis, quæ
2. Dictum. diximus in ſolut. ad. 1. ¶ Dico ſecūdò, ꝙ qui detinet rē alienā iniuſtè, à primo inſtanti, in quo fuit, occupatio, vel detentio iniuſta, tantū peccat vno & eodē peccato continuato, quoad vſq; per ſpecialē actū renouetur. Itaq; quanuis in prorogatione reſtitutionis ſemper augeatur peccatū, eoq; fiat grauius, atq; deterius, quo plus durat: tū quia ex prorogatione reſtitutionis creſcit damnū, & iniuria proximi: tum etiā, quia illa circonſtantia tēporis notabiliter aggrauat. Imo poteſt eſſe tanta mora in reſtituendo, ꝙ ſit de neceſſitate confeſſionis. Nā quanuis peccatū continuatum non differat ſpecie à non cōtinuato in genere naturæ, differt tamen in genere moris, quantū ad grauitatem, circūſtātia autē, quæ notabiliter aggrauat, eſt neceſſario confitenda. Itaq; quanuis in prorogatione reſtitutionis ſemper augeatur peccatū, non tamē ſemper peccatur de nouo. Sed tunc tantum quando eſt nouū propoſitum; vel directè, vt quando nolo reſtituere, vel indirectè, vt quando propoſui reſtituere, & cum pergerē ad reſtituendū, ex quadā notabili negligentia, per multū tempus fui oblitus. Tunc enim, quia per propoſitū reſtituendi fuit interruptum actuale peccatum non reſtituendi, & per negligentiam ſubſequutā renouatum eſt nouum, ac diſtinctum peccatum à priori, ſicut & noua voluntas, quanuis indirecta. Ex hoc infertur, quòd in duobus tantum caſibus poteſt quis committere nouum peccatum contra præceptum de reſtitutione facienda. *In duobus caſibus poteſt quis cōmittere nouū peccatū contra præceptum reſtituendi.* Primus eſt, quotieſcunque directè & expreſſè renouatur propoſitum retinendi rem alienam per ſpecialem actum. Et ad hoc non ſufficit qualecunque propoſitum renouatū: ſed requiritur, quòd ita proponat quis rem alienam detinere, ꝙ etiam, ſi nunquam id decreuiſſet, modò decerneret. Nam ſi propoſitū eſt ſimplex, & ſine iſta reflexione, potiùs dicitur continuatio prioris propoſiti, quā nouus actus. Quia licet ſit nouus & diſtinctus phyſicè, non tamen moraliter, quòd pertinet ad noſtrū inſtitutū. Secundus modus eſt, quando quis propoſuit reſtituere, & poſtea data opportunitate non reſtituit. Tunc enim, ſaltim indirectè eſt noua voluntas, & per conſequēs nouum peccatū. Soto & alij addunt plures alios caſus. Scilicet, quando creditor petit legitimè, & quando, etiam ſi non petat, patitur grauem neceſsitatem; & quando ſe offert noua cōmoditas ad reſtituendū, & non reſtituit; & quando quis implicat ſe negotijs, quibus veroſimiliter redditur impotēs ad reſtituendū; & tandem quando vtitur de nouo re aliena ad aliquem vſum extraordinarium, & pretio æſtimabilē. Sed nos dicimus, quod in has omnibus caſibus regulariter & per ſe non eſt nouum peccatū, ſed noua circunſtantia aggrauans illud. Quia hæc omnia in voluntate abſoluta detinendi rē alienam, & non reſtituendi includuntur: & quandiu iſta voluntas non renouatur, non fit nouum, & diſtinctum peccatum. Et ſi quis obijciat, quòd ex hoc ſequi videtur *Obiectio.* plus peccare eum, qui habuit propoſitum reſtituendi, quàm qui nō habuit, per idēq; tempus perſeuerauit in voluntate non reſtituendi, ſiquidem ille peccauit duplici peccato, & iſte vno tantum; quod eſt abſurdū; reſpondeo, quod iſtud vnum propter conti- *Reſponſio.* nuationem, per ſe loquendo, æquiualet illis duobus. Poteſt etiam per accidens ſæpè ſæpiùs contingere, quod ſit peioris cōditionis is, qui propoſuit reſtituere & non reſtituit in quantum ex renouatione illius voluntatis detinendi rem alienā regulariter intenditur praua voluntas. Et per hoc patet ſolutio ad ſecūdū argumentū factū in principio articuli, cuius occaſione hæc dicta ſunt. ¶ Ad *Ad. 1. arg.* primū ex illis, quibus probauimus, nō reſtituentē peccare nouum peccatū, reſpondetur, illud quidē conuincere, ꝙ quādo eſt nouum propoſitū eſt nouū peccatum, quod verum eſt, Tamen quandiu durat idem

propoſitum, etiam eſt idem peccatũ continuatum, vt diximus. ¶ Ad ſecundũ reſpondetur, concedendo, quòd præceptũ reſtituẽdi obligat ad ſtatim ratione præcepti negatiui in illo incluſi. Cæterũ ſolũ eſt nouũ peccatum, quando eſt noui cõmiſsio, cõtra id negatiuũ præceptũ. Et eodẽ modo reſpõdetur ad confirmationẽ. Ex dictis infertur, quòd debet eſſe confeſſarius valdè cautus, nec eos abſoluat, qui ſunt obnoxij reſtitutioni, niſi firmiter proponant ſtatim reſtituere, ſi commodè poſſunt, cũ non ſint minus iſti in ſtatu peccati mortalis, quã illi, qui actu ſunt in propoſito fornicandi. Imò erit ſæpenumero neceſſariũ nõ abſoluere ante actualẽ reſtitutionẽ; tunc, ſcilicet, quando pœnitens in alijs confeſsionibus ſtatim reſtituere propoſuit, & nõ fecit. Talis enim cogendus erit reſtituere, ſi poteſt, antequã abſoluatur. Et eadem ratio eſt de illis, qui ſunt in articulo mortis, & poſſunt ſtatim reſtituere, qui non ſunt abſoluendi, niſi reſtituant. Nec ſatis erit hoc ad hæredes remittere. Tum, quia qui hoc faciũt regulariter nõ habẽt ſyncerã, & abſolutã intentionẽ reſtituendi, ſed cõditionalẽ tantũ, ſcilicet, ſi moriantur: tum etiã, quia hæredes vix huiuſmodi reſtitutiones adimplent. Cæterũ, ſi cõmodè in articulo mortis fieri nõ poteſt reſtitutio, cõmittenda erit hæredibus bona fide. ¶ Sed quid ſi pœnitẽs dicat, ſe velle ſtatim partẽ reſtituere, & poſt menſem, vel annũ aliã partẽ, nec poteſt cõfeſſarius illi perſuadere, vt ſtatim totũ reſtituat, quãuis poſsit? Sum. Angeli. verbo, reſtitutio, vlt. §. 9. videtur dicere cum Hoſtienſi, quod poteſt tũc & debet confeſſarius abſoluere illũ, quia vtiliter aget negotiũ creditoris, qui tandẽ recuperabit ſuũ debitũ hac via. Tum etiã, quia alias pœnitens iret in deſperationẽ. Cæterũ contraria ſententia eſt vera, & tenẽda, quã ſequitur Soto lib. 4. de iuſtitia, q. 7. art. 4. Adria. q. 2. de reſtit. dub. 7. Syluest. verbo reſtitutio. 9. §. 1. Medina. C. de reſtitutio. q. 5. in fin. & Nauar. ca. 17. n. 66. Et probatur: Qui poteſt totũ reſtituere ſtatim, & non reſtituit, eſt in ſtatu damnationis: ergo nõ erit abſoluendus propter aliquã vtilitatẽ creditoris, & ſi pœnitẽs ineat in deſperationẽ, ſibi imputetur. Dixi, quòd Angelus videbatur eſſe illius ſententiæ. Nã ipſe non loquitur in caſu noſtræ dubitationis, ſed abſolutè affirmat, poſſe & debere aliquando confeſſariũ impendere abſolutionẽ nolenti reſtituere, vt ſic creditoris negotiũ melius agatur. Ex quo manifeſtè cõuincitur, quòd ex ſententia illius potius id erit dicendum, quando vna pars reſtituitur ſtatim, & altera differtur poſt menſem, vel annũ. Sed ſi hoc eſt falſum, vt diximus, multò magis falſum erit, quod Angelus in illo loco aſſerit.

Ad 2. arg.

Nota pro confeſſarijs.

Quæſtio.

Reſponſio.

¶ Explicata iam neceſsitate, quam ſinguli habent reſtituendi ſtatim quod iniuſtè detinent: operæpretiũ eſt, vt dicamus de ijs, quę poſſunt hominem liberare ab obligatione ſtatim reſtituendi, quæ ſunt numero multa, & de quibus non leuis eſt controuerſia inter Doctores. Et quoniã inter has præcipua eſt impotentia ipſius debitoris, primò quærimus de illa, vtrùm impotentia reſtituendi liberet debitorẽ ab obligatione reſtituẽdi ſtatim, vel ſimpliciter, ità vt amplius ad reſtitutionem non teneatur. Quæ quæſtio non procedit de impotẽtia ſimpliciter, quę eſt quando quis nihil omnino habet in bonis, quo reſtituere poſsit. De hoc enim certum eſt, quod ad reſtitutionem non obligatur; quia, vt habet cõmune proloquium, ad impoſsibile nemó tenetur. Sed quæſtio eſt de impotẽtia ſecundũ quid; qualis eſt in eo, qui habet bona vnde reſtituat, ſed id efficere non poteſt, quin incurrat extremam, vel grauẽ neceſsitatẽ, aut ſaltim magnũ damnũ ſuarũ rerũ; quia, videlicet, cogetur vendere agrum, vel domũ, vel vineam pretio viliſsimo: ex quo in bonis ſuis temporalibus grauem iacturam patietur. In qua difficultate, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò; certũ eſſe, quod quando quis non poteſt reſtituere debita temporalia, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè cõtracta, ſine probabili vitæ periculo, vel notabili infamia, cenſeri debet impotẽs, & excuſatus à reſtitutione, quandiu illud probabile periculũ durat. Quod debet intelligi regulariter & per ſe loquendo. Nam per accidens contingere poterit caſus, in quo teneatur quis bona externa reſtituere cum detrimento propriæ famæ, imò & vitæ, ſi ad arbitrium viri prudentis bona temporalia fuerint maioris pretij, quam fama vel vita, vt diximus art. 6. huius quæſt. ¶ Secundò etiam eſt certũ, quòd in extrema neceſsitate conſtitutus non tenetur ea bona reſtituere, quibus ipſe, vt ſuæ neceſsitati ſubueniat, opus habet, ſiue illa fuerint iuſtè, ſiue iniuſtè habita. In extrema enim neceſsitate omnia ſunt communia ſaltim quantũ ad vſum ex iure naturæ, cui ius gentium, quo rerum diuiſio facta fuit, derogare non poteſt, vt diximus in ſuperioribus. An autẽ ea, quæ in extrema neceſsitate conſumpſit, teneatur quis ſoluere poſtea cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Sed de hoc nos diximus ſupra in 1. tom. q. 32. art. 5. vbi etiam declarauimus, quid facere debeat debitor, quando creditor eſt in ſimili extrema

Multa poſſunt hominem liberare ab obligatione reſtituendi.

Dubium, vtrùm impotentia excuſet à debito reſtituendi.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

neceſ-

neceſsitate, nec debitum ſufficit ſubuenire vtriq;. Itaq; hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de illo, qui non poteſt reſtituere abſq; eo, quòd in graui aliqua neceſsitate conſtituatur, aut magnũ aliquod detrimẽtũ patiatur, vel in ſtatu, vel in bonis temporalibus. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Ricar. in 4. d. 15. art. 5. q. 4. ad 5. aſſerentis, quòd qui accipit alienum, tenetur ſtatim reſtituere, ſi habet aliquid vltra neceſſitatem ſuſtentationis naturæ, licet ſit ſibi neceſſarium ad victum ſecundum decentiam ſuæ perſonæ, vel ſtatus. Et ſubdit rationem; quia non eſt licitum de alieno viuere cum ſeculari honore. Pro eadem ſententia citantur Innocen. Hoſtien. & alij multi ex Canoniſtis, vt eſt videre apud Syluest. verbo, reſtitutio. 5. q. 5. Sed illam procuIdubiò tenent Adrian. in 4. in materia de reſtitutione. q. 2. dub. 6. & Medi. C. de reſtitutio. q. 3. cauſ. 5. & q. 5. per totam. Qui abſolutè dicunt, propter nullam neceſsitatem citra extremã vitandam, poſſe aliquem excuſari à reſtitutione. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, quòd nũquam tenetur homo reſtituere debitum cum notabili iactura ſui ſtatus, vel rerum, ita quod redigatur in grauem neceſsitatem. Hanc tenet Syluest. vbi ſupra. §. 4. & 5. Et citat pro ſe Archi. Ioan. de Neapoli, Scotũ, & alios. Idem tenet ſumma Angel. verbo, reſtitutio. 3. §. 4. & Nauar. c. 17. n. 36. Tertia ſententia eſt media, & affirmat, quod qui per latrocinia, & fraudes, aliáue via iniuſta debita contrahit, tenetur ea omnia integrè reſtituere non obſtante, quod mendicatione, vel labore manuũ ſuarum victum quærere cogatur. Cæterùm ſi citra iniuriã licitè negotiando debita incurrit, non erit redigendus ad eas anguſtias, ſed tenebitur ſolum moderari ſumptus, & pompam, vt quàm citò potuerit ſoluat cum maiori ſua commoditate. Ita tenet Soto. lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 4. Et quantum ego exiſtimo, eſt ſententia Caiet. hic & in Sum. verb. reſtitutio. c. 6. & D. Antoni. 2. p. tit. 2. c. 15.

Pũctus difficultatis.

Sententia Ricardi & aliorum.

Sententia Sylueſtri & aliorũ.

Sententia Caieta. & aliorum.

¶ Cæterùm, vt in hac varietate opinionum, quid mihi dicendum videatur, declarem, aduertendum eſt, quòd debita reſtituenda aliquando fuerunt contracta ex iuſta aliqua cauſa, vt ex mutuo, vel ex venditione credita pecunia facta; aliquando autem ex cauſa iniuſta, vt ex furto, rapina, vſuris, &c. Rurſus reſtitutio aliquando debet fieri cum detrimento debitoris in ſolis bonis temporalibus receptis, aliquando autem cum iactura proprij ſtatus. Qui poteſt eſſe duplex. Vnus iuſtè acquiſitus: qualis eſt ille, qui ex proprijs rebus ſuſtentatur. Alius verò acquiſitus iniuſtè, qualis eſt ille, qui ex iniquitate & rapinis fuit conflatus. Ac tandem, quando debet fieri reſtitutio, vel creditor patitur eandem neceſsitatem, quam debitor, vel ſolus debitor eſt, qui ingens patitur detrimentũ; Creditor autem ex dilatione ſolutionis, vel nullum recipit damnum, vel exiguum.

Debita multipliciter contrahi poſſunt.

¶ Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Si debitor patitur graue damnum ex eo ſolũ, quod ſubſtantia reſtituenda eſt ingens, non ideo poteſt reſtitutionem prorogare, vel in totum, vel in parte. Hæc concluſio eſt certa, & ab omnibus recepta. Et probatur: Quia alias melior eſſet conditio illorum, qui debita ingentia per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent, quod eſt abſurdum. Et item; quia hoc non eſt pati iacturã, vel damnũ propriorũ, ſed dimittere aliena. *1. Concluſ.*

¶ Secunda concluſio: Si debitor patiatur graue damnum ex eo ſolum, quod non lucratur ex alieno, ſi ſtatim reſtituat, nõ ideò liberatur ab obligatione ſtatim reſtituendi. Hanc concluſionem ſimiliter tenẽt omnes ferè Doctores cum Magiſtro Soto lib. 4. de iuſtitiæ q. 7. art. 4. & Cordu. in tractat. de caſibus conſcientiæ Hiſpano ſermone ſcripto. q. 68. Et ratio eſt manifeſta: Nam nullus habet ius lucrandi pecunia aliena domino inuito, & item, quia hoc non eſt perdere proprium, ſed non vti alieno. *2. Concluſ.*

¶ Tertia concluſio: Qui non poteſt reſtituere ſine notabili iactura rerũ ſuarum, vel ſtatus, quem iuſtè acquiſiuit, nõ tenetur ſtatim reſtituere, ſed poterit reſtitutionẽ differre, expectareq; meliorẽ cõmoditatẽ, ſiue debita fuerint contracta iuſtè, ſiue iniuſtè. Eſt autẽ hoc intelligendũ quando creditor ex dilatione ſolutionis nõ patitur ſimile, vel æquale detrimentũ. Nã in hoc caſu tenebitur debitor etiã cũ proprio detrimento ſtatim reſtituere. Tũ, quia citra extremã neceſsitatẽ multò melior eſt cõditio creditoris, quã debitoris, vt communiter dicũt Doctores. Tum etiã, quia alias duplicaretur dãnũ creditoris, cũ ex vna parte careat re ſua, & ex altera incurrat nouũ damnũ, non minus, quã ipſe debitor. Probatur noſtra cõcluſio primò ex ſacris literis, quæ ſæpenumerò dicũt debitores nõ eſſe opprimẽdos, nec in paupertatẽ redigẽdos. Quale eſt illud Eſaiæ c. 58. vbi dñs reprehendẽs populũ dicit, Debitores veſtros omnes repetitis. Et Exo. 22. ſi pecuniã mutuã dederis populo meo pauperi, qui habitat tecũ, nõ vrgebis eũ, quaſi exactor. Et paulò inferius, Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentũ, ante ſolis occaſum reddes ei, &c. Itẽ idẽ probatur ex iure ciuili. Dicitur enim ff. vlt. inſt. de actio. in hu- *3. Concluſ.*

manum eſſe ſpoliatum fortunis ſuis in ſolidum condemnare. Et ideò quando aliquis facit ceſsionem bonorum, ſemper debet deduci aliquid ne egeat, ſed habeat vnde competenter viuat, iuxta perſonæ exigentiã, vt patet ex.l. in condemnatione. ff. de regulis iuris, & ex.l. qui bonis. ff. de ceſsione bonorum: ergo contra omnem æquitatem, & naturalem humanitatem eſt, obligare aliquẽ ad ità reſtituendum, vt cogatur incurrere grauiſsimam neceſsitatem, citra extremam. Et confirmatur ex.l.4.tit.4.p.5. vbi dicitur, quòd qui donauit aliquid tenetur illud tradere, dummodo donatori relinquatur, vnde competenter viuere poſsit. & ſecundum cõmunem vſum Imperatorum & Regum nobiles & milites ære alieno oppreſsi accipiũt ab eis ſchedulas, ne ita omnia ſtatim ſoluere cogantur, vt ab ſtatu ſuo decidant: ergo eſt hoc ſeruandum in conſcientia. Et ratione ſic argumentor: Secundũ ordinem charitatis quilibet tenetur, ſi poteſt, commodè ſubuenire proximo ne amittat ſtatum; aut incurrat aliter grauiſsimã neceſsitatem: ergo rationabiliter præſumitur creditorẽ nõ velle reſtitui ſibi debita, cum tanta iactura debitoris. Et ſi velit, nõ vult rationabiliter; atq; adeo non eſt ſtandum ipſius voluntati, iuxta regulam Scoti, quam mirè laudat Sylueſter, citatque quam plurimos Doctores illam amplectentes, qui dicit, Detentio rei alienæ licita eſt, quando dominus rei rationabiliter debet velle eam retineri.

4.Concluſ. ¶Quarta concluſio: Si debitor nihil habet iuſtè acquiſitũ, ſed totus illius ſtatus cõflatus eſt ex iniquitate; & rapinis, tenetur ſtatim reſtituere etiam cum iactura illius, non obſtante, quòd redigatur ad mendicitatem, vel ad quærendum victum ex proprio labore. Probatur ex.c. ſiquis. de furtis. & ex cap. cum tu. de vſuris. Vbi fur & vſurarius coguntur omnia reſtituere, ſi habent in bonis, non obſtante, quòd relinqui debeant in magna neceſsitate. Et in cap. exijt. de verb. ſignific. in.6. dicitur; nemini eſſe licitum de alienis viuere, ſi aliunde poteſt ex eleemoſynis, aut ex manuũ labore vitæ neceſſaria quærere. Quod intelligendum eſt de illis, qui iniuſtè contraxerunt debita, nihilq; habent quod non ſit iniuſtè acquiſitum. Iſti enim cum nihil habeant ſuum, licèt omnia reſtituant; nullum patiuntur damnũ in proprijs bonis: & ſic ex hoc nõ excuſantur. Secus autẽ eſt de illis; qui cùm multa habeãt propria bona, multa etiam debita iuſtè contraxerunt, ad quorum ſolutionem ſtatim faciendam non eſt æquum, vt omnium iacturam patiantur. Et confirmatur: Nã alias daretur occaſio iniquis hominibus deprædãdi, & retinendi res alienas: præterquã quod nullum eſt ius & nullus titulus, quo prædicti homines bona illa retineant. Et ſiquis obijciat; Nullus obligatur ad reſtituendum cum detrimento famæ, vel honoris: ergo nec cũ detrimento ſtatus, ex quo pendet fama, & honor; reſpondeo, aliud eſſe quòd iſti amittant pompam, & ſtatũ, & aliud, quod infamentur de furto, quod forſan alias erat occultum. Ad primũ enim tenentur iuxta quartam concluſionẽ, & non ad ſecundum per ſe loquendo. Quamuis etiã ad hoc poſſit eſſe obligatio in aliquo caſu, in illo, ſcilicet, quo tenetur quis bona temporalia cũ detrimento famæ reſtituere, iuxta dicta, in art.6. Imò ſi eſſet ſpes probabilis, quòd poſt breue tẽpus ex hæreditate, vel ex bonis alio titulo iuſtè acquiſitis, poterunt omnia reſtituere ſine iactura ſtatus, non erunt cogendi ſubitò deperdere ſtatum, & pompam; in omnibus enim debet habere locũ moderamen prudentiæ. Ex dictis infertur poſſe autores primæ. & ſecundæ opinionis conciliari per hoc, quod primi loquantur de illis debitoribus, qui iniquè per rapinam, & furtum, vel vſuram mala fide debita contraxerunt. Secũdi autem de illis debitoribus, qui per licitas negotiationes aduerſa fortuna redacti ſunt ad eas anguſtias, vt ſine graui damnó ſuarum rerum, vel ſine mutatione ſtatus debita reſtituere non poſsint. Et ſic omnes cõcordabũt in eiſdẽ cõcluſionibus.

¶Quinta concluſio: Quandocunq; debitor nõ poteſt omnibus creditoribus ſtatim reſtituere, & eſt probabilis ſpes; ꝙ poſt breue tẽpus poterit integrè omnibus ſatisfacere, licitũ erit differre reſtitutionẽ. Hanc admittit Adria. vbi ſupra. Et probatur: Secundũ iura coguntur creditores expectare ſolutionẽ, ſi maior illorũ pars velit, licèt alij renuant, vt patet ex.l. fin. C. qui bonis cedere poſſunt. & ex.l.5.tit.15.p.5. ergo naturalis æquitas poſtulat, quod non reſtituatur vni, ſi inde debitor redditur impotens ad omnibus debitoribus reſtituendũ, & eſt probabilis ſpes quod poterit poſteà omnibus reſtituere. Sed nunquid tenebitur reſtituere intereſſe, & dãnũ, quod interim paſsi ſunt creditores ex dilatione reſtitutionis? Caiet. hic dicit, ꝙ nõ tenetur quãdo dilatio, & mora prouenit ex eo, ꝙ nõ potuit ſoluere ſine periculo vitæ, aut famæ. Secus autẽ eſt, ſi proueniat ex eo, ꝙ non potuit ſoluere ſine notabili dãno rerũ temporaliũ, Quam etiam ſententiam nos in ſuperioribus ſumus ſecuti. Sed ſtãdo in rigore, videtur etiã poſſe dici, quod qui ſine culpa contraxit debitũ, 5.Concluſ.

& fuit

& fuit in mora, etiā ſine culpa ſua non tene tur ad intereſſe, & damnū, ſed ſolū ad principale, quanuis prima ſententia eſt ſecurior, 1. Corolla. & forſan verior. Ex dictis infero primò, ꝙ regulariter loquendo, nunquā tenetur artifex ſuæ artis inſtrumenta vendere pro reſtitutione eorū, quæ debet, cū per talia inſtrumenta ſuſtentet vitā, & paret ſibi viā ad reſtitutionē. Dixi, regulariter loquendo: nā ſi 2. Corolla. eſſent furata reſtitui deberēt. Infero ſecūdò, quòd qui neceſsitate oppreſſus facit ceſsionē bonorū, tuta conſcientia poteſt retinere quæ Iudex ſibi reſeruauit, ne egeat. Verum eſt tamen, quòd ceſsio bonorū nō debet admitti cū latronibus, & alijs, qui nihil habēt præter iniuſtè acquiſita. Et idē dixerim, de nobilibus & militibus, quibus ex conceſsione iuris, vel principis conceſſa ſunt alimenta 3. Corolla. ſecundū decentiam ſui ſtatus. Infero tertiò: Qui vndiq; corradunt pecunias alienas per modū mutui, cū nihil habeant nec ſperent habere, vnde ſoluere poſsint, decipientes miſeros creditores, peccant grauiſsimè, cugendiq; ſunt cū magno rigore ad reſtitutionē, eo modo, quo diximus de latronibus, cū ſit hoc genus quoddā furti fraudulenti. De hac re videndus eſt Cord. in tract. de caſib. conſcien. q. 68. in. 3. puncto illius.

¶Explicato iam quando impotentia debitoris excuſat ab obligatione, ſtatim reſtituēdi, deueniendū eſt ad alias cauſas, de quibus Doctores ſolēt ſimiliter dubitare, an vel excuſent à debito reſtituendi ſimpliciter, vel 1 Cauſa excuſans ab obligatione reſtituēdi. ab obligatione ſtatim reſtituēdi. Inter quas prima & præcipua eſt, voluntaria remiſsio, vel donatio creditoris. De qua nonnulli affirmant, nō eſſe ſufficientē ad liberandū debitorē à neceſsitate reſtituēdi, niſi actu fiat Sententia aliquorum. ei rei debitæ reſtitutio. Qua facta poterit creditor, ſi velit, donare. Quā ſuā ſententiā 1. Argum. probant primò ex illa regula iuris, Res per quas cauſas naſcitur, per eaſdē diſſoluitur. Ex qua colligūt, ꝙ cū obligatio reſtituēdi ortū habuerit ex actuali rei alienæ acceptione, nec ſatis fuerit ad illā inducendā præparatus animus ad iniuſtè accipiendū, ita etiā nec ſine actuali rei ablatæ reſtitutione au-2. Argum. ferri poteſt. ¶ Secundò: Quanuis ſpoliatus in fauorem ſpoliantis iuri ſuo renunciet, nun ideò ſpoliator manet liber à debito ſpolia reſtituendi, vt habetur expreſſe in capit. ſolicitè, extra de reſtitutio. ſpoliat. quia qui renunciat ſpoliatus, vt inquit textus, non videtur ſponte renūciare: ergo idē eſt dicendū in propoſito. Et confirmatur ex decreto Auguſt. dicētis nō remitti peccatū, Alia ſentē. niſi reſtituatur ablatū. Alij dixerunt, quòd libera remiſsio per creditorem facta liberat debitorem ab obligatione reſtituendi, dum modo debitor actu offerat creditori id, quod debet, alioquin minime. Et ratio eſt: Nam remiſsio ſi ſponte non fiat, non eſt valida. Quando autē ad preces, vel debitoris, vel alterius remiſsio fit, non oblato in promptu eo, quod debetur, non videtur ſponte fieri; & ſic non tollit obligationem reſtituēdi. Alij affirmant, quòd ad hoc, vt prædicta remiſsio ſit valida, quanuis non requiratur quòd debitor actu reſtituat, nec quod rem debitam in promptu offerat, requiritur tamen, quòd ſecundum animi præparationem ſit paratus debitum ſoluere in actu, in caſu, qun creditor remittere nolit.

¶Sed contra hos omnes talem ſtatuo cōcluſionem: Libera & ſpontanea remiſsio Sententia Autoris. creditoris ſufficiens eſt per ſe ſolā liberare debitorē à neceſsitate reſtituendi, modo creditor talis ſit, qui remittere & donare poſſit. Nam remiſsio facta per mente captū, aut minorem non valet; ſicut nec donatio. Nomine autem liberæ & ſpontaneæ remiſsionis intellige illam, in qua nulla interuenit vis, vel fraus. Vnde qui extorqueret remiſſionem, fingendo ſe multò pauperiorem, quam ſit, vel comminando, quod nihil ſoluet, niſi cum illo fiat compenſatio pro rapina, non maneret tutus in conſcientia. Probatur noſtra concluſio: Obligatio reſtituendi ſuſpenditur, & ceſſat ex libero conſenſu eliciro creditoris, vt dicit D. Th. in iſto artic. vnde ſi liberè actu conſentiat, quod res ſua apud debitorem per menſem, aut per annū retineatur, tutus erit debitor illo tempore rem illam detinendo: ergo pari ratione, ſi liberè conſentiat, quod debitor rem debitā ad ſemper retineat, ſimiliter erit tutus in cōſcientia, etiam ſi rem debitam nō reſtituat. Et confirmatur: Non minus operatur domini conſenſus, vt alter rem ſuam retineat, quam, vt eam de nouo accipiat; ſed ex conſenſu domini libero poteſt alter rem ſuam de nouo occupare: ergo & retinere. Item: Res aliena ideò eſt de neceſsitate reſtituenda, quia eius detentio eſt iniuſta: ſicut enim reſtituere alienum, eſt actus iuſtitiæ; ita & detinere alienum eſt contra iuſtitiam: ſed quando res aliena domino liberè conſentiente, ab aliquo retinetur, non eſt iniuſta detentio, vt patet in commodato, & depoſito: ergo nec quando dominus libere conſentit, quod res ſua à debitore ad ſemper retineatur erit iniurioſa, aut iniuſta talis detētio. Sed eſt aduertēdum, quòd remiſsio, vel condonatio creditoris non excuſat à reſtitutione munerum, quæ iudices, vel viſitatores, vel hæretici extorſerūt, vt patet ex. c. ſta-

tutum.§.ſi quid.de reſcript.in.6.& ex.c.exigit.de cenſib.in.6.& in Clem. de hæret.Et ratio eſt : Nam iura reddunt hos inhabiles ad taliter recipiendum, ſicut & reddit minores inhabiles ad donandũ. Quanuis & dici poſſet, quòd forſan hæc iura procedunt quoad forum exterius, & non quoad conſcientiam.

Ad.1. arg. ¶Et ad primum argumentum pro prima opinione, reſpondeo, quòd regula illa potiùs facit pro nobis, quam contra nos. Sicut enim obligatio reſtituendi alienũ non naſcitur, niſi ex detentione iniuſta rei alienæ, quæ tunc exiſtit, quando eſt contra domini voluntatẽ: ità etiã nec obligatio reſtitutionis aufertur, niſi per ceſſationem iniuſtæ detentionis, quæ eſt quando dominus cõſentit, vt res retineatur. Et ſic res per quas

Ad.2. arg. cauſas naſcitur per eaſdem diſſoluitur. ¶Ad ſecundũ reſpondetur, ꝙ textus citatus procedit ex præſumptione, vt ex ipſomet apparet. Ait enim, ꝙ præſumitur non ſponte renuntiare, qui ſpoliatus renuntiat. Nihilominus tamen, ſi verè ſponte renuntiaret, teneret in conſcientia renuntiatio, vt dicitur in cap.immediatè ſequenti. Et idẽ cõtingit in propoſito. Ad confirmationẽ ex D.Auguſt. reſpondeo, dictũ illud nõ eſſe intelligendũ de actuali reſtitutione. Contingit enim ſæpèſæpiùs peccatũ remitti antequã res ablata actu reſtituatur. Quod nec Auguſt.negaret. Vt quando homo verã Deo pœnitentiã agens proponit, ſe alienum reſtituere, vel, quando poterit, vel quãdo oportuerit. Sed intelligitur de reſtitutione ſecundũ mentis præparationem, & de illa reſtitutione, quã facere eſt neceſſe: qualis eſt reſtitutio rei iniuſtè retentæ. Quando autẽ dñs liberè remittit, iam deſinit eſſe iniuſta detentio.

2.Cauſa. ¶Secunda cauſa, de qua ſolet dubitari, an excuſet ab obligatione ſtatim reſtituendi, eſt damnum temporale, vel ſpirituale, quod ſequitur ipſi creditori, aut alteri tertio, ſed de hoc iam diximus latè art.5.huius quæſt. in ſolutione ad.1.

3.Cauſa. ¶Tertia cauſa, ſecundũ quoſdã iuriſtas eſt excõmunicatio creditoris. Dicũt enim cum gloſſ.in.c.abſolutos.de hæret.quòd quãdiu creditor manet in excõmunicatione, debitor eſt abſolutus ab obligatione reſtituẽdi.

Sententia Medinæ. Med.C.de reſt.q.3.cauſ.9.dicit (ſuppoſito, quòd dupliciter poteſt aliquis eſſe excõmunicatus, ſcilicet, generaliter, & particulariter, ſeu nominatim, & quod præſens quæſtio non intelligatur de excõmunicato generaliter, de quo non eſt dubiũ, quin debitores teneantur illi debita reddere, cum poſſint cum eodem licitè cõmunicare, non ſolũ in humanis, ſed etiam in diuinis, vt conſtat ex conſtitutione, ſeu limitatione Concilij Cõſtantien.& Baſilien. & Lateran. ſub Leone X.vbi in ſententia dicitur, ꝙ taliter excõmunicati non ſunt magis vitandi, quã ſi excommunicati eſſent, antequã declarentur, excepto caſu de violenta manuũ in clericũ iniectione; ſed de excommunicato nominatim. Qui rurſus diſtingui poteſt ex parte rei debitæ. Nã vel id, quod debetur nominatim excõmunicato, eſt debitũ naturale, aut diuinũ re ipſa contractũ, & per viã reſtitutionis ſoluendũ, vt ſiquis aliquid ab eo furatus eſt aut mutuũ, ſeu cõmodatũ accepit. Vel eſt debitũ nõ ex re, ſed ex verbis contractũ, putà, ex ſtipulatione, promiſsione, aut iuramẽto.) Dicit inquã Medina quod per excommunicationẽ creditoris nõ excuſatur debitor à reſtitutione eorũ, quæ ex iure naturali, & diuino debentur, bene tamẽ à ſolutione illorũ, quæ debita ſunt ex promiſsione, vel iuramẽto. Sed melius mihi dicendũ videtur generaliter cũ Syluest.verb.excõmunicatio.5.

Sententia Autoris. n.21. ꝙ per excõmunicationẽ creditoris, nũquã excuſatur debitor ab obligatione reſtituẽdi, quæ eſt ſentẽtia D.Th.in.4. Cuius maxima eſt, ꝙ obligatus excommunicato ante ſententiã, eſt etiã obligatus poſt, niſi ab obligatione abſoluatur, vt vaſſallus quoad iuramentũ fidelitatis. Et ratio eſt: Nã quãuis ille, qui promiſit, vel iurauit, quidquã alteri dare liberè & volũtariè, ad id ſe obligauit, poſtquã tamen facta eſt promiſsio, ità eſt ex iure naturali, & diuino id ſoluere obligatus ac ſi debitũ re ipſa fuiſſet contractũ per mutuũ, vel per cõmodatũ: & ſic eadẽ eſt vtriuſque ratio. Vide de hac re Sylu. lòco citato.

4.Cauſa. ¶Quarta cauſa, quę ſolet aſsignari ad auferendã obligationẽ reſtitutionis, eſt recõpẽ-

Dubium. ſatio debitorũ. Verbi gratia. Debeo ego Petro ex vno cõtractu centũ, & ipſe ex alio debet mihi totidẽ, dubiũ eſt, an per recompenſationem horũ debitorũ tollatur obligatio reſtituendi. Et non eſt ſermo de compenſatione, quæ fit vtroq; volente. Hãc enim certum eſt eſſe licitam, & valere ad tollendam obligationem reſtituendi, ſed de recompenſatione facta altero renuente, vel ignorãte.

Sententia Panorm. De qua re eſt ſententia Panormitani in capit.bona fides.de depoſit. Quòd ſi res hinc inde debitæ ſint ex illis, quæ conſiſtunt in numero, põdere, & mẽſura functionẽ quæ admittũt ad inuicẽ, vt vinum, triticum, pecunia, &c. per cõpenſationẽ aufertur obligatio reſtituendi. Secus autem erit, ſi res hinc inde debitæ differant ratione. Nam, ſiquis debeat mihi equum, & ego debeam ei quinquaginta ducatos, non habet in his debitis

locum

locum compenſatio. Et ratio eſt; Quia fortè mea intereſt habere equum potius, quàm pecuniam debitam, aut è contra. Cæterùm, quamuis hæc ſententia habeat verum in foro contentioſo, & ſimiliter in foro conſcientiæ, quando creditor ſine incõmodo poteſt aliter rem ſuã recuperare. *Sententia Autoris.* Dico tamē, quòd ſi creditor ſine ſuo incommodo non poteſt rem recuperare in foro conſcientiæ, indiſtinctè erit tenendũ, quòd eſt locus cõpenſationi; ſiue res hinc inde debitæ ſint eiuſdem; ſiue differentis rationis; modo is, qui huiuſmodi compenſatione vtitur, ſatisfaciat debitori, ſi aliquid inde damni patitur. Eſt autem intelligendum dũmodo cætera ſint paria. Nam ſi debitum vnius eſt certũ, & debitum alterius dubiũ, non erit licitũ vnius pro altero facere compenſationem. Nec ſimiliter, ſi debitũ vnius ſit pro tempore præſenti, & debitũ alterius pro tēpore futuro. Nec etiam poteſt fieri compenſatio debitorum, quando alterum illorum eſt depoſitũ, quia de hoc habetur peculiare priuilegiũ, in.c.bona fides.de depoſ. propter fidelitatē maximè ſeruandam in contractu depoſiti, in quo res ſoli fidei depoſitarij cõmittitur. Siquis autem quærat, an poſsint recompenſari debita iuſtitiæ cum beneficijs gratuitis; reſpondeo negatiuè. Nam qui gratis dat aliquid ſuo creditori, non intendens per illud ſoluere debitum, transfert eius dominiũ titulo donationis: & ſic non manet liber ab antiqua obligatione iuſtitiæ. Si autem quãdo dedit oblitus erat debiti ex voluntate interpretatiua, poterit iudicari, quòd voluit reſtituere, atq; adeo manebit liber. *Corollar.* Ex hoc infertur, quòd qui debet alteri temporale nõ excuſatur ab obligatione reſtituendi per hoc, quòd det ei beneficium aliquod eccleſiaſticum, vt rectè docet Nauar.c.17.n.81. contra quoſdam iuriſtas. Quia cùm hoc ſit gratis conferendũ, non poteſt habere rationem ſolutionis debiti ex iuſtitia. Verum tamen eſt, quòd ſi poſt datum beneficium gratis creditor cauſa gratitudinis debitum remiſerit, debitor à reſtitutione liber erit. Et idem eſt dicendum de officijs, quæ ſine ſimonia, aut peccato emi & vendi non poſſunt. Quamuis non de illis, quæ licitè venduntur, & emuntur, qualia ſunt officia ſecularia, horum enim datio, aut procuratio impenſa creditoris facta idonea eſt debiti ſolutio, vt colligitur ex cap. totum.1.q.3.

5. Cauſa. ¶ Quinta cauſa, de qua dubitatur, an tollat obligationem reſtituendi, eſt ſolutio facta creditori creditoris. Verbigratia. Debeo ego Petro centum, & ipſe debet totidem Ioanni; dubium eſt, an ego liberer ab obligatione ſoluendi Petro per hoc, quod exactum ſolui Ioanni. Et non loquimur de ſolutione, quæ fit vni creditori ex ſententia & conſenſu alterius. Nam de hoc non eſt dubium, quin liberet ab obligatione reſtituendi. Sed de ea, quæ fit proprio creditore inſcio, aut inuito. Nec etiam loquimur de eo, quod fiet in foro exteriori, ſed de eo, quod debet fieri in foro conſcientiæ, quando ſolum inuenitur hoc, quod eſt ſoluere vni, quod alteri debetur; ſeclusa omni alia iniuſtitia, & omni ſcandalo. Et vt rectè intelligatur, ſit caſus, quem aſsignat Medina quæſtione.3.cauſa.5. Ego debebam Petro decē, & totidem debebat Petrus Ioanni: ſed Ioãnes ob defectum probationis non poterat iuridicè, nec alia via ſua decem recuperare: defunctus eſt Petrus, cui ego decem debebam, quod meum debitum occultum erat, quia clam illa decem à Petro abſtuleram: ſed ego ſciens Petrum tantundem Ioanni debere, ſolui Ioanni decem, quæ Petro debebam. Dubium eſt, vtrùm potuerim id ſalua conſcientia facere, manens liber ab obligatione reſtitutionis. Ad quod omiſsis varijs modis dicendi breuiter reſpondeo affirmatiuè. *Sententia Autoris.* Et probatur: Quod ego feci, Petrus facere debuiſſet, remque eius vtiliter geſsi: ex quo id ad ſalutem animæ ipſius expediebat: et in hac ſolutione per me facta, vel conſenſit Petrus, vel ſaltim conſentire debuiſſet, ſi ſciret me pro illo ſuum debitum ſoluiſſe: ergo nec peccaui, nec maneo obligatus ea iterum reſtituere; ſiquidem in foro conſcientiæ iniuſtum eſt, vt ſemel ſolutum iterum ſoluatur. Secundò: Per iſtam ſolutionem res eſt iam ad æqualitatem redacta, ſumpta ſecuritate, quòd ſecundus creditor non aget contra priorem: ergo iam non eſt, quòd amplius per reſtitutionem ad æqualitatē reducatur. Conſequētia eſt nota, & antecedens probatur: Nã ſecũdus creditor habet iã quod ſibi à priori debebatur, & prior eſt iã à debito, quo ſecũdo tenebatur liberatus: debitor etiã iã reddit quod debebat: ergo omnia ſunt ad æqualitatē redacta. Et cõfirmatur: Qui in caſu poſito ſoluit Ioanni pro Petro defuncto, nulli facit iniuriam: quia non defuncto, vt cõſtat, ex quo facit, quòd ipſe ſi viueret facere debuiſſet: nec etiam hæredibus, qui ſicut ſuccedũt in bonis defuncti ſuccedunt etiã in obligatione, qua defunctus tenebatur: ergo nec peccat, nec tenetur ad reſtitutionē, atq; ex cõſequẽti ſolutio facta creditoris creditori per ſe loquendo eſt ſufficiens liberare hominē à debito amplius reſtituẽdi. De hac re vidẽdus eſt Medina. C. de reſtitu. loco citato.

6. Cauſa. 3 ¶Sexta cauſa differẽdi reſtitutionem, eſt incertitudo debitorum, quæ facit, vt reſtitutio non ſit facienda, interim quòd verus dominus inquiritur. Sed de hoc iam nos diximus ſupra art. 5. circa ſolutionem ad tertiũ argumentum.

7. Cauſa. *Dubium.* ¶Septima cauſa eſt, iuris, aut iudicis autoritas. De qua eſt difficultas, an qui iuris vel iudicis autoritate aliquid retinet, alioqui nõ ſuum, aut alteri debitum, liberetur in conſcientia ab obligatione reſtituendi? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum ex. c. qui *Argum.* peccat. 23. q. 4. Vbi dicitur. Nemo peccat legis autoritate vtens: ergo qui iuris autoritate rem aliquam poſsidet non peccat; atq; ex conſequenti nõ tenetur eam reſtituere. Et confirmatur: Talis rei detentio non eſt iniurioſa, nec iniuſta: non enim naſcitur iniuriæ occaſio, vnde iura naſcuntur, vt dicitur in l. meminerunt. C. vnde vi. & quod iure fit iuſtè fit, vt habetur in cap. quid dicã. 14. q. 4. ergo ſi res iure retinetur, iuſtè tenetur, atq; ex conſequenti non erit neceſſario reſtituenda. *Concluſio.* ¶His tamen non obſtantibus, dico, quòd non ſemper tutus eſt, nec à reſtitutione alienus qui ſecundum ius, aut iudicis ſententiã aliquid tenet, vt eſt videre in eo, qui rem ſuam vendendo emptorẽ citra dimidium iuſti pretij defraudauit. Qui quidẽ ſecũdum iura tutè in foro exteriori retinet exceſſum iuſti pretij. Et tamen in conſcientia talis venditor tutus non erit exceſſum iuſti pretij retinendo. Similiter qui alienũ per tempus lege diffinitũm poſsidet, etiam ſi cum mala fide poſſederit, poteſt ſecundũ iura illud retinere; cum tamen in conſcientia à reſtitutione non ſit liber. Poſſeſſor enim malæ fidei nunquam præſcribit. Et ad hunc modum poſſet de alijs exemplificari. Cuius rei ratio eſt: Nam, ſicut iura multas iniquitates, & mala permittunt, vt maiora vitentur, nec protinus eas cõmittentes ſunt à peccato coram Deo immunes, vt conſtat; ità etiam eadem iura defraudatis ſæpè actionem contra defraudantes negant, quia ſic ad optimum reipublicæ regimen eſt conueniens: nec tamen ideo ipſi defraudantes à culpa & reſtitutione ſunt liberi. Tunc ergo erit homo tutus, & à reſtitutione agenda liber iuris autoritate vtens, quando ius non permiſsiuum; ſed conceſsiuum fuerit; ex intento volẽs rem alicui applicare. Tũc enim res illa in dominium eius tranſit, cui iure applicatur. Secus autem erit, ſi ius ſit permiſsiuum, aut ſi ſolùm actionem concedat, aut repetitionem neget. quia talia non releuant in conſcientia debitorem ab obligatione reſtitutionis. Similiter etiam ſentẽtia iudicis, quamuis ſit lata ſecundum iura, & ſecundum allegata, & probata non excuſabit ab obligatione reſtitutionis, ſi falſæ præſumptioni, aut probationi innitatur. Sed de hoc latius infra. q. 67. ¶Et ad argumentum in cõtrarium factum reſpondetur, quòd omnia iura in eo adducta procedunt de legibus cõceſsiuis, & non de permiſsiuis, quales ſunt multæ in corpore iuris. *Ad arg.*

¶Octaua cauſa, de qua ſolet dubitari, an liberet debitorem ab obligatione reſtituendi, eſt ingreſſus religionis. De qua breuiter dico, quòd qui ære alieno eſt obligatus, poteſt religionem intrare, relinquendo creditoribus bona, quæ habebat, nec tenetur ad procurandum, vnde debitum ſoluat, manere in ſeculo, vt optimè docet D. Tho. infra q. vlt. art. 6. ad 3. & Sylueſt. verbo, religio. 2. §. 4. cum Hoſt. Inno. Raym. Palud. & alijs. Et ratio eſt: Quia, vt bene dicit D. Tho. loco citato, perſona hominis liberi ſecundum iura ciuilia, non obligatur ad ſolutionem pecuniariam, ſed ſolum res, nec debet impediri quis ex huiuſmodi debitis, ne inſtinctum Spiritus ſancti ſequatur. Verum tamen eſt, quòd tenebitur monaſterium talia debita ſoluere, ex bonis illius, ſi quæ attulerit, atq; etiã ex illis, quæ per ipſum acquiſierit, ſiue ex donatione, ſiue ex teſtamento. Imò dicunt aliqui, quòd tenetur talis monachus abſolutis diuinis officijs in monaſterio operari, quantum poterit, vt lucretur, vnde ſoluat. Sed hæc ſententia eſt falſa, vt docet Syl ueſter loco citato. Similiter etiã eſt falſum, quòd dicit Medina. C. de reſtitut. q. 3. cauſ. 8. ex mẽte Gerſonis, & aliorum Paríſienſiũ, quòd peccat debitor religionem ingrediẽs, ſi poſſet in ſeculo lucrari, vnde ſolueret, vt ex dictis patet. *8. Cauſa.*

¶Nona cauſa eſt, ceſsio qua debitor bonis cedit. De qua iam nos nõnihil diximus, agentes de impotentia debitoris, in iſto articulo. Et ſic nunc ſolum reſtat dicendum, quòd facta publica ceſsione ſicut fieri debet ſecundum iura, ſi contingat poſtmodũ debitorem ad pinguiorem venire fortunã, totum id, quod debebat, tenetur integrè reſtituere, vt conſtat ex cap. Odoardus. de ſolutionibus. Vbi dicitur, huiuſmodi debitorem teneri dare cautionem de ſoluendo, quando ad pinguem venerit fortunam. Qui textus, quamuis non apertè loquatur de eo, qui bonis ceſſerat ſatis tamen ibidem ſignificatur. Idem etiam dicitur in. l. 1. C. de bonis. Itaque ceſsio bonorum nõ conceditur ad liberandum hominem totaliter à debito, ſed ad liberandum à carceris moleſtia. *9. Cauſa.*

¶De-

Dubiũ qua dicatur parua quantitas. *Sententia Nauarri.* *Sententia Soti vera.*

¶Decima & vltima cauſa, de qua ſolet dubitari, an liberet hominem ab obligatione reſtituendi, eſt paruitas materiæ. De qua dico, quòd licet non liberet totaliter à peccato, liberat tamen à peccato mortali, vt commune eſt in omni præcepto. Et ſi quis quærat, quæ nam debeat cenſeri parua quantitas liberans ab obligatione reſtituendi ſub peccato mortali, Nauarro in Manuali cap. 17. num. 4. poſt longam de hac re diſputationem concludit, eſſe id, quod ad valorem dimidij argentei non accedit. Nam quod ad iſtum valorem attingit, putat, per ſe loquendo, eſſe ſufficientem quantitatem ad mortale. Sed melius Soto lib. 5. de Iuſtitia. q. 3. art. 3. ad. 3. dicit, vnũ, vel duos argẽteos, per ſe loquẽdo, nõ eſſe ſatis ad inducendã mortalem obligationem: poſſe tamen per accidens contingere, vt quælibet quantitas quã tumuis minima, obliget ſub mortali. Primò ratione damni emergentis, ſiue in temporalibus, ſiue in ſpiritualibus, vt ſi quis à ſartore vnam acum, quam habet, vel ab ſcriba calamum furaretur, quibus deficientibus operas vnius, vel plurium dierum amitterent, vel grauem aliquam iram incurrerent, aut alia peccata committerent. Tunc enim qui ſciret, aut ſcire deberet hæc damna ventura, peccaret mortaliter, ratione dãni emergentis, has res minutiſsimas furando, aut eas poſt furtum non reſtituendo. Secũdò: Poterit per accidens peccare mortaliter, qui res etiam minimas non reſtituit ratione iuſtæ excommunicationis impoſitæ. Vt ſi, verbi gratia per furta minutiſsima à diuerſis, nec in facto conſentientibus tota vinea vicini fuiſſet deuaſtata. Tunc, licèt nullus eorum peccauerit mortaliter, iuſtè poſſet excommunicatio inferri contra non reſtituentes ad vitandum graue damnum proximi: & qui non reſtitueret per accidens peccaret mortaliter, vt bene dicit Soto lib. 4. de Iuſtitia. q. 7. art. 4. & in 4. ſententiarum, diſt. 20. q. 1. art. 1. Qui autem multiplicat minima furta, ita vt efficiat notabile damnum, cum primum quantitas inceperit eſſe notabilis, tenebitur ſub mortali facere reſtitutionem, vt communiter dicunt Doctores. Aduertit tamen prudenter Nauarro cap. 17. numero. 140. debere hoc intelligi, quando magna tẽporis interualla inter illa minima furta nõ interceſſerint. Nam ſi famulus, verbi gratia, ſurriperet hodie vnum quadrantem, & poſt menſem alium, vel duos, ità, vt in fine vnius, vel duorum annorum confecerit ſummam quatuor, vel ſex regalium, non tenebitur ſub mortali illorum facere reſtitutionem. Moraliter enim loquendo id non cẽſetur vnum notabile damnum; ſed multa parua, & minima. ¶ Si quis autem quærat, *Quæſtio.* an ille, qui multiplicando minima furta, graue damnum intulit, in aliquo illorum peccauerit mortaliter. Soto vbi ſupra dicit, vltimum furtum paruum, quo primum peruenitur ad magnam quantitatem, eſſe peccatum mortale. Sed melius dicendum exi- *Reſponſio.* ſtimo cum Nauarro nullum illorum furtorum eſſe mortale, niſi in illis tacitè, vel expreſſe habuerit quis voluntatem retinendi magnam quantitatem, primo, ſiue ſecundo, ſiue vltimo leui furto fuerit adiuncta. Si autem talis voluntas non intercedit, quodlibet leue furtum erit peccatum veniale, & peccatum mortale erit non reſtituere graue damnum, quod ex huiuſmodi leuibus furtis fuerit conflatum. Et idem dicendum eſt de illo, qui per parua furta diuerſis hominibus facta, magnam acquiſiuit quantitatẽ. Quicunque enim habet voluntatem acquirendi, vel detinendi res alienas in magna quantitate per iſtam viam, peccat mortaliter, teneturque ad reſtitutionem; licèt non videatur obligandus cum tanto rigore, qui accepit à diuerſis, ſicut ille, qui accepit ab vno, cùm facilius præſumi poſsit tacita condonatio, vel remiſsio ex parte plurium, à quibus res paruæ fuerunt ablatæ, quam ex parte vnius, qui graue aliquod protulit nocumentum.

Dubiũ de ordine quo debet fieri reſtitutio quãdo ſunt multi creditores.

¶Explicatis iam, vtcunque cauſis, quæ poſſunt hominem excuſare ab obligatione, vel reſtituendi ſimpliciter, vel reſtituendi ſtatim, pro complemento huius materiæ, agendum reſtat de ordine, quo debet fieri reſtitutio, quando ſunt plures creditores, nec procedit quæſtio de debitore habente, vnde omnibus ſtatim, vel pro tempore quo debet ſoluat. Tunc enim certum eſt, nullũ eſſe ordinem neceſſario ſeruandum; cùm parum referat incipere ſolutionem ad hoc, vel ab illo, dummodo omnibus ſit ſoluẽdo quãtum debet. Sed eſt quæſtio de illo, qui non habet vnde omnibus ſoluat, ſed quibuſdã, à quibus debeat incipere ſolutionem. De qua re agit Syluester verbo. reſtitutio. 6. q. 5. Nauarro in Manuali, cap, 17. num. 47. & ſequentibus, Medina Cod. de reſtitutione, q. 2. art. 5. Gabriel in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. in fine. & D. Antoninus. 2. p. titulo. 2. cap. 7. Ex quorum mente ad explicationem difficultatis aduertendum eſt, quòd debita poſſunt eſſe in multiplici differentia. Quædam enim ſunt certa, quorum creditores ſciuntur; alia incerta, quorum creditores, vel ignorantur, vel non comparent. Item quædam ſunt omnino aliena, qualia ſunt illa,

Debita ſũt in multiplici differentia.

quæ nunquam in dominium debitoris tranſierunt. Et alia de rebus iam appropriatis creditori, licèt cum obligatione reſtituendi. Ruſus, quædam ſunt bona fide, & licitè contracta: alia contracta illicite, & per iniquitatem. Præterea eſt diſtinguendum in ter creditores. Quidam enim ſunt, qui habent actionē realē in bona debitoris, quia, ſcilicet, vel ſūt eis impignorata, vel hypothecata in generali, aut in ſpeciali tacitè, vel expreſſe. Alij autē ſunt nō habētes actionē realē in bona debitoris, ſed in perſonam tantū, ſine aliqua impignoratione, vel hypotheca.

1. cōcluſio ¶Hoc conſtituto, ſit prima concluſio: Debita certa præferri debent incertis. Hæc recipitur communiter ab omnibus. Ex quo in fero cum Syluestro loco citato, & cum Caietano in ſumma. verbo. reſtitutio. capit. 8. grauiter errare, & peccare illos, qui prius faciunt compoſitionem cum Epiſcopo, vel Papa, ſupra debitis incertis, vt ea ſibi reſeruent, quam reſtituant debita certa, quando non poſſunt, vtriſque ſufficere. Vltra hoc enim, quòd peccant mortaliter, tenentur perinde debita certa reſtituere ac ſi nullam feciſſent compoſitionem.

2. cōcluſio ¶Secunda concluſio: Ex debitis certis, illa ſunt primò reſtituenda ſuis dominis, quæ non tranſierunt in domininm debitoris, ſed ſunt omnino aliena. Itaque commodatum, depoſitum, raptum, aut furto ſubtractum, quod adhuc in ſua forma, & ſpecie reperitur, ante omnia eſt ſuo domino reddendum, nec poteſt ex illo, aut ex eius valore alijs creditoribus fieri reſtitutio. Hanc concluſionem ponit Baldus communiter receptus in leg. pro debito Cod. de bonis iud. aut poſsi. Et ratio eſt manifeſta: Quia hoc in bonis eius, qui reſtituere debet, non connumeratur, cum eius dominium nunquam ad illum fuerit tranſlatum, & reſtitutio nō ex alienis, ſed ex proprijs eſt facienda. Imò ſi quis vendiderit alteri rem, cuius pretium nondum accepit prius tenebitur emptor, apud quem res empta manet, id pretium ſoluere, quam quodcunque aliud debitum. Nam quanuis rei emptæ dominium in ipſum emptorem verè fuerit tranſlatum, vt conſtat ex lege. traditionibus. Cod. de pactis. ſemper tamen manet obligata ſolutioni, quamdiu in propria forma, & ſpecie penes ipſum emptorē inuenitur, iuxta dictum Baldi vbi ſupra. Eſt enim æquum, & rationi conſentaneū, quòd venditor quantum ad hunc effectum cæteris creditoribus præferatur, quando omniū ſolutiom debitoris bona non ſufficiunt. Et idem pari ratione dicendum videtur, de omni illo, quod titulo oneroſo datum fuit. Cæterum, ſi res empta pluris valeat, quam pretium pro ea promiſſum, eo pretio ſoluto vēditori, reſiduum cedet alijs debitis ſoluendis.

¶Tertia concluſio: Inter creditores illi ſunt præferendi, qui actionem realē habuerint in bona debitoris, ſiue ratione impignorationis, ſiue hypothecæ generalis, vel ſpecialis tacitę, vel expreſſæ. Hoc habetur ex preſſè in leg. pro debito. Cod. de bonis iudicis autoritate poſſeſsis. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum iſti habeant ſpeciale ius ad prædicta bona, fit, vt reliquis alijs creditoribus ſint præferendi. Et ſi quis quærat, qui nam dicantur habere tacitam impignorationem, vel hypothecam? reſpondeo, quòd primò, bona mariti ſunt tacitè hypothecata pro dote vxoris ſibi tradita, vt patet ex leg. aſsiduis. Co. qui potiores in pignore habentur, & ex leg. 17. titulo. 11. p. 4. vbi idem dicitur de bonis paraphernalibus, quę in viri poteſtatem tranſierunt. Quando autem hæc hypotheca debeat alijs præferri explicat Couarruuias lib. 1. Variarum. cap. 7. numero. 1. Secundo: bona illius, qui cum fiſco contraxit, eo ipſo manent fiſco hypothecata, vt patet ex leg. 2. C. in quibus cauſis pign°, vel hypotheca tacitè contrahatur. Tertiò: domus, vel nauis conſtructa, vel reparata, vel cuſtodita per pecuniam ad hoc mutuatam manet eo ipſo pro tali pecunia hypothecata, vt patet ex le. 2. ff. qui potiores in pignore. & Authētica. de collatione dotis. §. ijs cōſequens, collatione. 3. & ex leg. 28. tit. 13. p. 5. Quarto: res empta ex pecunia ſpecialiter pro tali emptione mutuata manet eo ipſo hypothecata tali pecuniæ, vt dicitur expreſſe in Authentica modo citata. 3. Cōcluſio

¶Quarta concluſio: Inter creditores, quibus res debitoris ſunt hypothecatæ cæteris paribus, atque regulariter, præferendi ſunt antiquiores. Ita habetur expreſſe lege. 2. ff. qui potiores, & leg. 27. & 33. titulo. 13. par. 5. vbi dicitur, quod prior hypotheca etiam generalis præferenda eſt poſteriori quantūcunque ſpeciali: Ad quod etiam facit regula iuris in. 6. Qui prior eſt tempore prior eſt iure. Eſt autem hæc prioritas temporis accipienda non ex tempore ſolutioni deſtinato, ſed ex tempore, quo contractus, vel hypotheca fuit facta. Dixi, cæteris paribus, & regulariter: nā ſunt aliqui caſus, in quibus poſterior hypotheca præfeṙēda eſt priori, vt patet ex leg. 28. & 29. titulo. 13. par. 5. Vbi dicitur, quòd qui mutuauit pecunias ſpecialiter pro conſtruenda, vel reparanda domo, aut naui, aut alia re ſimili, aut pro aſportandis mercibus, ità habet ſibi res illas 4. Cōcluſio.

pro

pro tali pecunia hypothecata, vt ſit præfe-
rendus alijs creditoribus, quibus eædem res
fuerint ante hypothecatæ, dummodo ante-
riores illæ hypothecæ in fauorem fiſci, aut
dotis coniugalis non ſint factæ: Nam hypo
theca facta fiſco, aut vxori pro dote priuile
giata eſt in multis, vt docet latè Couarru-
uias lib.1. Variarum, cap.7. num.1.&.2. Si cō
tingat autem eadem bona eſſe hypotheca-
ta fiſco, & vxori, antiquior hypotheca erit
præferenda: vt patet ex leg.2. Cod. de pri-
uilegijs fiſci. Et ſi eſt dubium, quæ nam fue
rit prior, iudicandum erit in fauorem do-
tis, vt docet bene Couarruuias loco cita-
to.

5. Cōcluſio ¶Quinta concluſio: Inter creditores nul-
lam habentes actionem realem in bona de-
bitoris, ſed tantùm in perſonam, nulla eſt
ſeruanda temporis antiquitas; ſed ſimplici-
ter ſunt inter illos diuidendæ res pro rata
ſecundum proportionem debitorum. Hæc
concluſio habetur expreſſe in leg. pro debi-
to. Cod. de bonis iud. aut poſſeſ. eſtque cō-
munis Doctorum, quanuis Medina loco ci-
tato videatur dicere, antiquiores eſſe præ-
ferendos. Ex quo infertur, non poſſe debito
rē integrè vni ex creditoribus ſoluere, quā-
do non habet vnde ſoluat omnibus; cede-
ret enim hoc in fraudem, & iniuriam alio-
Nota. rum. Et ideò talis ſolutio reuocatur ſecun-
dum iura, vt conſtat ex leg.1.&.2.& ex leg.
pupillus. ff. quæ in fraudem, & leg. ſi non ex
pedierit. §. ſi pupillus. ff. de bonis autorit.
&c. Verum tamen eſt, quòd ſi aliquis cre-
ditorum fuerit vigilantior, vel magis ſolici-
tus ad petendum debitum in iudicio, vel
extra prius illi erit ſoluendum ſecundum iu
ra. Imò, ſi debitor ex pietate ſolueret cre-
ditori pauperi, & multùm indigenti, etiam
ſi ille non poterit nullum eſſet peccatum, vt
dicunt Sylueſter, atque Medina locis cita-
tis, quanuis in foro exteriori à iudicibus
ſecundum iura talis ſolutio reuocaretur.

Difficultas ¶Sed eſt difficultas, an debita iniuſtè
contracta per furtum, rapinam, & vſuras
ſint præferenda alijs licitis contractis? Et
loquimur ex ſuppoſitione, quòd res iniuſte
ablata in indiuiduo non extet. Nam, ſi ex-
taret, certum eſt, illam prius deberi vero
domino reſtitui, vt ex dictis patet. De quā
re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Primò
Sententia eſt aliquorum, quos refert D. Antoninus,
Antonini. vbi ſupra. Qui dicunt, debita ex furto, vel
rapina priùs eſſe ſoluenda, quam debita vſu
raria: & hæc prius quam alia licitè contra-
cta. Quam etiam ſententiam tenet Medi-
na Complutenſis. q.2. art.5. Et ratiō iſtorū
eſt: Nam cum reſtitutio ordinetur ad reſar-
ciendam iniuriam, vbi fuerit maior iniuria,
maior etiā erit obligatio reſtitutionis. Cer-
tum eſt, quòd in furto, & rapina eſt maior
iniuria, quàm in vſura, & in vſura, quàm in
alijs debitis licitè contractis: & ſic prius de
bita contracta per furtum & rapinā, & dein
de cōtracta per vſuras, ac tandem contracta
licitè, erunt reſtituenda. Imò, cum maior ſit
iniuria in rapina, quā in furto, prius acquiſi
tum per rapinam, quam acquiſitum per fur
tū erit reſtituendū, vt dicit Medina loco ci-
tato. Altera ſentētia eſt Caietani in ſumma, *Sententia*
verbo reſtitutio cap. 8. & Nauarri in Ma- *Caietani,*
nuali cap.17. num.52. & fratris Ioſephi de
Anglis in ſuis Floribus. Qui dicunt debita
licitè contracta prius eſſe ſoluenda ab vſu-
rario, quàm ea, quæ contraxit per vſuras,
etiam ſi iſta ſint anteriora illis; dummodo
ex cōtractibus licitis ſuperuenientibus poſt
acquiſitas vſuras non fuerit debitor factus
pauperior ad ſoluenda debita vſuraria. Nā
tunc in eo ſolùm, in quo fuerit factus pau-
perior, & impotens ad ſoluendas vſuras, præ
ferenda erunt in ſolutione debita vſuraria
debitis licitis, & non in reſiduo. Sed quan-
uis iſti autores cōueniant in ſententia, Dif-
ferunt in ratione. Caietanus enim dicit, eius
rei rationem eſſe, quia ex quo debita licita
non prius ſoluerentur, quàm vſuræ extortę,
iam inciperent detineri aliena inuito domi-
no. Quam rationem non inapparenter im-
pugnat Medina vbi ſupra. Nauarro dicit,
ideò debita licita prius eſſe ſoluenda, quàm
illicita vſurarum, quia magis conſtat, quòd
tibi debeo, quod mihi mutuaſti, aut vendidi
ſti, quam quod per vſuram mihi ſoluiſti
cùm de mutuo, aut venditione nullus dubi-
tauerit eſſe ſoluendum; de vſuris autem du
bitauerint quàm multi. Quanuis malè Io-
ſephus dicit, ideò non teneri vſurarium re-
ſtituere vſuras priùs, quàm alia debita lici-
tè contracta, quia mutuatarius ex mutuo ſi-
bi dato ſub vſuris conſequutus eſt aliquam
vtilitatem, quam non ſunt conſequuti cæte
ri creditores, cum quibus vſurarius licitè cō
traxit, res eorum emendo, aut mutuum ab
illis accipiendo. De debitis autem contra-
ctis per furtum, & rapinam non loquuntur
iſti autores.

¶Sed contra omnes talem ſtatuo conclu- *6. Cōcluſio*
ſionem, quæ ſit ſexta in ordine: Inter præ-
dicta debita nullus eſt ordo ſeruandus, ſed
reſtituenda erūt pro rata iuxta proportionē
propoſitā in quinta cōcluſione. Ità tenet An
gelus in ſumma. verbo. reſtitutio.2.§.13. Et
probatur: Nam iura diſponentia, vt inter
debita, quæ non habent hypothecas nulla
habeatur ratio temporis, ſed diuidantur bo-
na

na debitoris pro rata inter creditores, generaliter loquuntur de omnibus debitis, nulla facta diſtinctione, an licitè, vel illicitè fuerint contracta. Et confirmatur: In caſu poſito nullus creditorum habet actionem realem in bona, ſed tantum perſonalem: ergo nulla eſt ratio, propter quam vnus in reſtitutione alteri præferatur. Nec obſtat ratio Medinæ. Nam reſtitutio non tam attendit iniuriam in modo accipiendi, quàm inæqualitatem in rebus acceptis. Nec etiam obſtat ratio Caietani. Quia quæ per licitos contractus fuere accepta iam non ſunt aliena ſed propria ipſius debitoris: & ideò expendeda erunt in ſatisfaciendo obligationi perſonali, quam ipſe habet ſecundum proportionē ad ea debita, quibus obligatur. Nec etiam obſtat ratio Nauarri. Nam, quamuis aliqui perperam dubitauerint, an vſurarius teneatur ad reſtitutionem eorum, quæ per vſuras acquiſiuit; hæc inepta dubitatio non impedit, quominus iure naturæ teneatur talia debita reſtituere, ſicut & illa, de quibus nullus vnquam hucuſque dubitauit. Ad rationem enim debiti, per accidens eſt, quòd quis de illo dubium habuerit, vel non. Nec tandem obſtat ratio Ioſephi de Aogles: cum ad inæqualitatem prouenientem ex contractu vſurario, & quæ reſarcienda eſt per reſtitutionem ſit omnino extrinſecum, & accidentarium, quod mutuatarius ex mutuo ſub vſuris dato commodum reportauerit, vel non. Maximè cùm ſimile cōmodum, imò & maius poſſit accreſcere creditori ex licito contractu: nec hoc impedit, quò minùs debitor teneatur tale debitum reſtituere, ſimul cum alijs, ex quibus nullum lucrum fuit reportatum.

Vltima cōcluſio. ¶ Vltima concluſio: Ea, quæ dicta ſunt in præcedentibus concluſionibus, regulariter ſunt obſeruanda ſecundum ius commune: poterit tamen multoties contingere, vt alio ordine ſit facienda reſtitutio. Tùm propter varias circunſtantias & ſpeciales, quas prudens debitor conſiderare debebit: tum etiam propter multiplices & diſtinctas ordinationes regionum, quæ, niſi cum ratione naturali apertè pugnent, obſeruari debebunt in conſcientia, vt omnes doctores fatentur, quantùm ad ordinem reſtituendi. Si quis autem contra præſcriptum ordinē reſtituerit, præterquam quòd peccabit mortaliter, erit obligatus reſarcire damna inde creditoribus ſubſequuta, quantum cōmode potuerit. An autem creditores, qui contra præſcriptum ordinem acceperint, vel integram reſtitutionem, vel parcialem, maneant tuti in conſcientia, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quibuſdam probabiliter dicentibus, quod non: quia ſicut debitor non habet ius ad dandum: ità nec ipſe ad recipiendum. Præterquàm, quòd talis acceptio redundat in iniuriam aliorum creditorum. Sed oppoſitam ſententiam exiſtimo probabiliorem. Nempe, quòd, qui accipit à debitore totum ſuum debitum, adhuc, quando ipſe non eſt ſoluendo omnibus, quibus debet, eſt tutus in conſcientia, nec tenetur aliquam facere reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam talis nō accipit magis, quam dedit, atque ex conſequenti, nec habet magis quam debet habere. Quod autem alter iniuſtè dederit, id, non ſibi, ſed danti eſt imputandum. Sed eſt hoc intelligendum quando creditores non habēt ius ad rem ratione pignoris, aut hypothecæ. Nam in hoc caſu non erit licitum creditoribus, debitum accipere, alijs inſolutis manentibus, cùm violent iuſtitiā, quæ præſcribit, vt illis priùs, quàm ſibi per prædicta ſatisfiat. Ex quo infero, peccare generos, atque nurus de bonis ſororum accipientes, vel retinentes, quod ſibi debetur, ſcientes eorum bona alijs magis priuilegiatis deberi, vt docet Nauarro cap. 17. nu. 52. Et hæc dicta ſint de tota iſta materia reſtitutionis.

QVÆSTIO. LXIII. De Acceptione perſonarum, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrùm perſonarum acceptio ſit peccatum.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd perſonarum acceptio non ſit peccatum. In nomine enim perſonæ intelligitur perſonæ dignitas. Sed conſiderare dignitates perſonarum pertinet ad diſtributiuam iuſtitiam: ergo perſonarum acceptio non eſt peccatum. *Inf. art. 2. co. Et ra. 2. lect. 2.*

2 ¶ Præterea, In rebus humanis perſonæ ſunt principaliores, quàm res: quia res ſunt propter perſonas, & non econuerſo. Sed rerum acceptio non eſt peccatum: ergo multo minus acceptio perſonarum.

3 ¶ Præterea, Apud Deum nulla poteſt eſſe iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur perſonam accipere, quia interdum duorum hominum vnius conditionis,

tionis, vnum aſſumit per gratiam, & alterum relinquit in peccato, ſecundum illud Matth. 24. Duo erũt in lecto, vnus aſſumetur & alius relinquetur: ergo acceptio perſonarum non eſt peccatum.

¶ SED CONTRA, Nihil prohibetur in lege diuina niſi peccatum. Sed perſonarum acceptio prohibetur Deuter. 1. Vbi dicitur: Non accipietis cuiuſquã perſonam: ergo perſonarum acceptio eſt peccatum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd perſonarum acceptio opponitur iuſtitiæ distributiuæ. Conſiſtit enim æqualitas diſtributiuæ iuſtitiæ in hoc, quòd diuerſis perſonis diuerſa tribuuntur, ſecundum proportionem ad dignitates perſonarum. Si ergo aliquis conſideret illam proprietatem perſonæ, propter quam aliquid, quod ei confertur, eſt ei debitum, non eſt acceptio perſonæ, ſed cauſę. Vnde gloſ.* ſuper illud ad Epheſ. 6. Perſonarum acceptio non eſt apud Deũ, dicit quòd Deus iudex iuſtus cauſas diſcernit, non perſonas. Puta, ſi iudex aliquis promoueat aliquem ad magiſterium, propter ſufficientiam ſcientiæ, hic attenditur cauſa debita, nõ perſona. Si autem aliquis conſideret in eo, cui aliquid confert, nõ id propter quod id quod ei datur, eſſet ei proportionatũ, vel debitum, ſed ſolum hoc, quòd eſt homo (puta, Petrus vel Martinus) hic eſt acceptio perſonæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam cauſam, quæ faciat eum dignum, ſed ſimpliciter attribuitur perſonæ. Ad perſonã autem refertur quæcunque conditio non faciens ad cauſam, propter quam ſit dignus hoc dono. Puta, ſi aliquis promoueat aliquem ad prælationem vel magiſterium, quia eſt diues, vel quia eſt cõſanguineus ſuus: eſt acceptio perſonæ. Contingit tamen aliquam conditionem perſonæ facere eam dignam reſpectu vnius rei, & non reſpectu alterius. Sicut conſanguineitas facit aliquẽ dignum ad hoc, quòd inſtituatur hæres patrimonij, nõ autem ad hoc quòd conferatur ei prælatio Eccleſiaſtica. Et ideo eadem conditio perſonæ in vno negotio conſiderata facit acceptionẽ perſonæ, in alio autem non facit. Sic ergo patet, quod perſonarum acceptio opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ, in hoc quòd præter proportionem agitur: nihil autem opponitur virtuti niſi peccatum. Vnde conſequens eſt, quòd perſonarum acceptio ſit peccatum.

Gloſ. inter linea. ibid.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in diſtributiua iuſtitia conſiderãtur conditiones perſonarum, quę faciunt ad dignitatis, vel debiti cauſam. Sed in acceptione perſonarũ conſiderantur conditiones, quæ nõ faciunt ad cauſam, vt dictum * eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd perſonę proportionantur, & dignæ redduntur in aliquibus, quæ eis diſtribuuntur, propter aliquas res, quæ pertinent ad conditionem perſonæ, & ideo huiuſmodi conditiones ſunt attendendæ tanquam propriæ cauſæ. Cùm autem conſiderantur ipſæ perſonæ, attenditur non cauſa, vt cauſa. Et ideò patet quanuis perſonæ ſint digniores ſimpliciter, non tamen ſunt digniores quo ad hoc.

¶ Ad tertium dicendum, quòd duplex eſt datio. Vna quidem pertinẽs ad iuſtitiam, qua ſcilicet, aliquis dat alicui quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur perſonarum acceptio. Alia eſt datio ad liberalitatẽ pertinens, qua, ſcilicet, gratis datur alicui quod ei non debetur. Et talis eſt collatio * munerum gratiæ, per quam peccatores aſſumuntur à Deo. Et in hac donatione non habet locum perſonarum acceptio: quia quilibet abſque iniuſtitia poteſt de ſuo dare quantum vult, & cui vult: ſecundum illud Matth. 20. An nõ licet mihi quod volo facere? Tolle quod aliud eſt, & vade.

De conſ. di. 4. cap. Nec quemque.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli eſt valde notanda, continetur que in illa vnica concluſio affirmatiua, quæ talis eſt: Acceptio perſonarum eſt peccatum. Quam probat Diu. Tho. in argumento, ſed contra, ex eo, quòd

acceptio

acceptio perſonarum in ſacris literis eſt prohibita. Dicitur enim Deuteronomij. 1. Non accipietis cuiuſque perſonam, &c. Nihil autem in ſcriptura prohibetur, niſi peccatum. Et in corpore articuli hac ratione: Acceptio perſonarum opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ: ſed nihil opponitur virtuti, niſi peccatum: ergo acceptio perſonarum eſt peccatum. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Æqualitas iuſtitiæ diſtributiuæ conſiſtit in hoc, quòd diuerſis perſonis, diuerſa tribuantur, ſecundum proportionem ad dignitatem earum: & acceptio perſonarum eſt quando quis alicui aliquid tribuit non propterea, quod id, quod datur, eſt ei proportionatum, & debitum: ſed propter alium humanum reſpectum minus conuenientem cum re collata: ergo iuſtitia diſtributiua, & acceptio perſonarum ſunt oppoſita.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia diſputat Abulenſis ſuper Matthæum, cap. 25. à quæſt. 108. vſque ad 110. D. Antoninus 2. par. titulo 1. cap. 19. & 20. Summiſtæ verbo acceptio perſonarum, & verbo beneficium, & verbo electio. Gabriel in 4. diſtinct, 15. quæſt. 7. Soto lib. 3. de iuſtitia, quæſt. 6. & Alexander Aleſ. 2. par. quæſt. 79. per totam. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, quòd, quamuis hoc nomen: acceptio perſonarũ, nec Ciceroni, nec priſcorum Latinis ſit vſu frequens, eſt tamẽ iam apud Sacros, atque Theologos valde receptum, & Latinitate donatum. Idemque ſignificat apud nos, quod apud Græcos proſopolipſia, vt conſtat ex illo ad Romanos 2. Non eſt acceptio perſonarum apud Deum: Vbi pro acceptio perſonarum codex Græcus id nomen habet. Idemque contingit Act. 10. in illis verbis. Non eſt acceptor perſonarũ Deus, in multiſque alijs locis ſacræ ſcripturæ. Et quoniam proſopolipſia compoſitũ nomen eſt à proſopon, quòd perſonam ſeu faciem ſignificat, & à libo, quod eſt accipere, & in compoſitione, reſpicere, idem prorſus erit acceptio perſonarum, quod reſpectus perſonarum, ſeu reſpicere faciem hominis. Pro eodemque accipitur in ſacris literis, iuxta illud Prouerb. 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum. Et in Pſal. 81. Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis. Qua phraſi loquendi præcipiuntur iudices, taliter ſententiam proferre, vt nulla hominis qualitate, puta, ſexu, ætate, patria, genere, opibus, paupertate, idque genus reliquis, quæ extra rem, & cauſam ſunt, eorum animi corrumpantur. Id enim totum nomine perſonæ intelligitur in præſenti. Ad quod alluſiſſe videtur Dominus Leuit. 19. quando dixit; Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultũ potentis. Eſt ergo acceptio perſonarum vitium, quo id, quòd ex debito iuſtitiæ eſt vni perſonæ cõferendum, exhibetur alteri, non propter meritum eius ad ipſam rem, quæ cõfertur; ſed propter conditionem non congruẽtẽ. Vt ſi quis cõferret epiſcopatũ alicui, quia eſt Petrus, aut Ioannes, vel affinis, quæ nihil faciunt ad eſſe dignum epiſcopatu. Nã ſi conferret, quia ad id eſt aptus, non diceretur acceptor perſonarum: cum hæc conditio ſit ſufficiens, vt ei epiſcopatus ex iuſtitia diſtributiua debeatur. Ex quo infero primò, quòd in his, quæ dantur more ex liberalitate, & non ex debito iuſtitiæ, non poteſt habere locum acceptio perſonarum, etiam ſi magis vni perſonæ, quàm alteri dentur. Verbi gratia: Donat quis de ſuis bonis centum amico, vel conſanguineo ratione amicitiæ, vel conſanguinitatis, nec ea confert extraneo, quamuis vel ſit melior, vel egeat magis, non eſt acceptor perſonarum, quia, quòd dat, eſt proprium ipſius, nullique debitum: & in re ſua vnuſquiſq; eſt moderator & iudex. Hac ratione probat D. Thom. ſuper epiſtolam ad Romanos cap. 2. non eſſe perſonarum acceptionem apud Deum, in eo quòd peccatorum quoſdam in ſuis peccatis relinquit, alijs ad ſe vocatis per gratiam. Acceptio enim perſonarum opponitur iuſtitiæ, & ſic tantum habet locum in his, quæ dantur ex debito, quod iuſtitia conſiderat. Deus autem non ex debito, ſed ex gratia peccatores vocat ad pœnitentiam, iuxta illud Pauli ad Titum 3. Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Et ad Rom. 11. Si ex operibus iam non ex gratia. In talibus autem beneficijs gratis datis liberum eſt non ſolum Deo, ſed etiam homini dare cui voluerit, iuxta illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere, vel oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Tolle quod tuum eſt, & vade, &c. Infero ſecundò, quòd tunc dicetur quis perſonas accipere, quando in diſtributione bonorum, quæ ex iuſtitia debentur, non cauſam debitam, ſed rationes, & motiua ad finem, de quo agitur, impertinentia, conſiderat. Omnia enim, quæ ad rem non pertinent, nomine perſonæ comprehenduntur in propoſito. Sed eſt aduertendũ, poſſe aliquando contingere, quod id, quod reſpectu vnius diſtributionis eſt cauſa debita, reſpectu alterius ſit motiuum impertinens. Si quis enim virum egregiè doctum, non tamen vſque adeo moribus compoſitum viro ſan-

De nomine acceptioperſonarum.

In gratuitis non habet locum acceptioperſonarum.

Quando dicatur quis perſonã accipere.

ſancto, ſed ignaro in optione alicuius cathedræ anteferret, non perſonarum acceptor haberetur, cum eruditio & non ſanctitas ſit potiſsima cauſa, propter quam quis cathedræ eſt præferendus. Secus autem eſſet, ſi talem virum doctum præferret in ea electione, in qua vir probitate cōſpicuus exigeretur. Itaq; quicūq; in diſtributione cōſiderat illam proprietatem perſonæ, propter quam id, quod confertur, eſt ei debitum, non eſt acceptor perſonarum, ſecus autem erit, ſi cōſideret aliam conditionem ad rem, quæ confertur, non congruentem, quamuis ſit conueniens reſpectu alterius. D. Thomas in conclusione huius articuli ſolùm dicit, acceptionem perſonarum eſſe peccatum: non autem declarat, an ſit mortale, vel veniale. Quia, vt manifeſtum, ex dictis relinquit, illam ex genere ſuo eſſe peccatum mortale: eſt enim peccatum contra iuſtitiam, &, vt dixit, q. 59. art. 4. omne tale, ex genere ſuo eſt mortale. Dico, ex genere ſuo. Nam ex leuitate materiæ, benè poterit aliquando contingere, quòd ſit veniale. Vt, ſi quis amicum minus dignum in electione ad officium, quod parum reipublicæ confert, præſtantiori præferret. Poteſt præterea probari, acceptionem perſonarum eſſe ex genere ſuo peccatum mortale ex pluribus teſtimonijs ſacræ ſcripturæ, quibus ea grauiſsimè interdicitur & cauetur. Dicitur enim Deuteronom. cap. 1. Non accipietis cuiuſque perſonam. Et Iacobus cap. 2. ſuæ canonicæ: Nolite in perſonarum acceptione habere fidem. Et Leuit. 19. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Quod etiam peccatum fuit quàm maximè ab antiquis Philoſophis reprehenſum, odioque habitum, vt patet ex eo, quòd Areopagitæ, vt refert Lucianus in Hermotimo, in tenebris iudicare fuerunt ſoliti, ne, ſcilicet, ad dicentes, ſed ad ea, quæ diceret, reſpicere poſſent. Et Ariſtot. libr. 1. Rhetoricorum, illam oratoriæ partem, quæ ad commouendos affectus expoſita eſt, condemnauit, Areopagum Athenienſium hac maximè ratione cōmendans, quòd illā à ſuo iudicio relegatā haberet. Socrates etiam ob id ſolum ad æquitatis culmen euchitur, quòd nec vxorem, nec liberos ad iudicium adducere voluit, cum de eius capite ageretur, ad excitandam iudicum commiſerationem. A quo vitio Chriſtum fuiſſe immunem teſtati ſunt Phariſæorum diſcipuli, cum Herodianis dicentes: Non reſpicies perſonam hominis, &c. Matth. cap. 22.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum, dicit D. Thom. Non eſſe acceptionem perſonarum apud Deum, quia ea, quæ confert, non ex debito, ſed ex mera gratia conferuntur, & vbi non eſt debitum non poteſt eſſe ratio iniuſtitiæ, quæ in acceptione perſonarum includitur. Contrà quam nonnulli Doctores tenent, rationem, propter quam in Deo non eſt acceptio perſonarum, non eſſe illam, quam D. Thom. aſsignat, ſed, quia ille, qui à Deo aſſumitur, eſt magis diſpoſitus. Quod affirmare videtur D. Hieronym. Abacuc cap. 2. in illa verba: Iuſtus autem ex fide viuit. Et quòd hoc ita ſit dicendum probatur ex illo Actorum cap. 10. In veritate comperi, quòd Deus non eſt acceptor perſonarum, ſed in omni gente, qui timet Deū, & operatur iuſtitiam acceptus eſt ille. Vbi D. Petrus vitium acceptionis perſonarum à Deo excludit, non quia confert non debita, ſed quia illa tribuit in omni gente, meliùs diſpoſito, & inuocanti ſe. Item D. Paulus ad Romanos. 2. cùm dixiſſet: Tribulatio, & anguſtia in omnem animam operantis malum, Iudæi primùm, & Græci; gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco, ſubdit ſtatim: Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum, Quaſi ſignificans ob id in Deo non eſſe acceptionem perſonarum; quia reddit vnicuiq; ſiue Iudæo, ſiue Græco ſecundū opera ſua. Hoc tamen non obſtante, dico, ſententiam D. Thom. eſſe veriſsimā, quamuis & alia ſententia etiam habeat veritatem. Quod, vt intelligatur, aduertendum eſt, quod bona, quæ Deus hominibus impartitur, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quę aliquod meritum ex parte noſtra præſupponunt. De quibus loquitur Paulus. 2. ad Timo. cap. 4. dum dicit: Bonum certamen certaui: curſum conſummaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. Et dominus Geneſ. cap. 4. dum dixit ad Cain: Nonne ſi bene egeris recipies. Et Matthæ. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlo. Merces enim ſemper correſpondet merito. Alia bona ſunt, quæ non præſupponunt in nobis meritum. Qualia ſunt, iuſtificatio impij, & omnia illa, quæ antecedunt ipſam iuſtificationem. Quo ſuppoſito dico, quòd quantum ad priora bona, bene poteſt Deus probari non eſſe acceptor perſonarum ex eo, quòd illa confert meliùs diſpoſitis, vt rectè probant teſtimonia adducta ex Actis, & ex Paulo, ad Rom. 2. Cæterum, quantum ad bona ſecundi generis, de quibus intelliguntur loca à D. Thom. adducta in tertio argumento, quale eſt illud Matth. 24. Erūt duo in lecto vno, vnus aſſumetur, & alius relinquetur; ea ſolùm ratione liberatur Deus ab acceptione perſonarum

In Deo nō eſt acceptio perſonarū, & quare.

Bona quæ Deus impartitur, ſunt multiplicia.

narum, quòd non confert debita, ſed gratuita. Hæc ſolutio eſt D. Auguſtini in Epiſtola ad Simplicianum. Adducitque illam Adrianus quodlib. 5. Sed eſt aduertendũ, quòd etiam in iſtis donis merè gratuitis ſecundum veram Theologiam eſt Deus adeò paratus ea hominib⁹ impartiri, vt nullus, niſi, quia ex malitia ſua non vult, ab illis exciperetur, iuxta illud: Ego ſto ad oſtium, & pulſo. Et Iob. 25. Ipſi rebelles fuerunt. Propter quod dicebat D. Chryſoſtomus ſermone. 8. de Reſurrectione. Is Deum præſentẽ nõ habet, qui Dominum abeſſe compellit, & ille abſentiam Chriſti ſuſtinet, qui non quærit. De hac re videndus eſt D. Thom. in. 3. d. 25. q. 2. art. 1. quæſt. 1.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm in diſpenſatione ſpiritualium locũ habeat perſonarum acceptio.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd in diſpenſatione ſpiritualium locum non habeat perſonarum acceptio. Conferre enim dignitatẽ Eccleſiaſticam, ſeu beneficiũ alicui propter conſanguinitatem, videtur ad acceptionem perſonarum pertinere: quia conſanguinitas non eſt cauſa faciens hominem dignum eccleſiaſtico beneficio. Sed hoc non videtur eſſe peccatum: cum hoc ex conſuetudine prælati Eccleſiæ faciant: ergo peccatum perſonarum acceptionis non videtur locũ habere in diſpenſatione ſpiritualium.

2 ¶ Prȩterea, Prȩferre diuitẽ pauperi videtur ad acceptionem perſonarum pertinere, vt patet Iac. 2. Sed facilius diſpẽſatur cum diuitibus & potẽtibus, quòd in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum alijs: ergo peccatum perſonarum acceptionis non videtur locum habere circa diſpenſationẽ ſpiritualium.

16. quæſtio. 7. c. 4. Monaſterium. de electione, & electi poteſtate. c. cũ nobis. c. cũ dilectus. 61. diſt. c. Epiſcopus. c. Nec emeritis. c. Nullus. c. Obitum, c. Sacrorum canonum.

3 ¶ Præterea, Secundum * iura ſufficit eligere bonum, non autem requiritur, quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem perſonarum pertinere: ergo perſonarum acceptio non eſt peccatum in ſpiritualibus.

4 ¶ Præterea, Secundum * ſtatuta Eccleſiæ eligendus eſt aliquis de gremio Eccleſiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem perſonarum pertinere: quia quandoq; ſufficientiores alibi inuenirẽtur: ergo perſonarum acceptio non eſt peccatum in ſpiritualibus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Iac. 2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vbi dicit gloſſa * Auguſt. Quis ferat, ſi quis diuitẽ eligat ad ſedem honoris Eccleſiȩ, contempto paupere inſtructiore & ſanctiore.

Epiſto. 29. ad Hier. de eliniãdo ad fin. tom. 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, acceptio perſonarũ eſt peccatum, in quantum contrariatur iuſtitiæ. Quanto autem in maioribus aliquis iuſtitiam tranſgreditur, tãto grauius peccat. Vnde cum ſpiritualia ſint temporalibus potiora, grauius peccatũ eſt perſonas accipere in diſpenſatione ſpiritualium, quàm in diſpenſatione tẽporalium. Et quia perſonarum acceptio eſt cum aliquid perſonæ attribuitur præter proportionem dignitatis ipſius, conſiderare oportet, quod dignitas alicuius perſonæ poteſt attẽdi dupliciter. Vno modo ſimpliciter, & ſecundum ſe: & ſic maioris dignitatis eſt ille qui magis abundat in ſpiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationẽ ad bonum commune. Contingit enim quandoq; quod ille qui eſt minus ſanctus, & minus ſciens, poteſt magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel induſtriam ſecularem, vel propter aliquid huiuſmodi. Et quia diſpenſationes ſpiritualium principalius ordinantur ad vtilitatem communem, ſecundum illud. 1. ad Cor. 12. Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatẽ: ideo quandoq; abſque acceptione perſonarum in diſpenſatione ſpiritualium illi qui ſunt ſimpliciter minus boni, melioribus præferuntur. Sicut etiam & Deus gratias gratis datas quandoq; cõcedit minus bonis.

Ar. præced.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod circa conſanguineos prælati diſtinguendum eſt. Quia quãdoque ſunt minus digni, & ſimpliciter, & per reſpe-

ctum

ctum, & bonum commune. Et ſic ſi dignioribus præferantur eſt peccatum perſonarum acceptionis in diſpenſatione ſpiritualium. Quorum prælatus Eccleſiaſticus non eſt dominus, vt poſsit ea dare pro libito; ſed diſpenſator ſecundum illud. 1. ad Corinthios. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti: & diſpenſatores miſteriorũ Dei. Quandoque vero conſanguinei prælati Eccleſiaſtici ſunt æquè digni, vt alij. Et ſic licite poteſt, abſque perſonarum acceptione conſanguineos ſuos præferre: quia ſaltem magis in hoc præeminent; quòd de ipſis magis confidere poteſt, vt vnanimiter ſecum negotia Eccleſiæ tractent. Eſſet tamen hoc propter ſcandalum dimittendum, ſi ex hoc aliqui exemplum ſumerent, etiam præter dignitatem, bona Eccleſiæ conſanguineis dandi.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd diſpenſatio matrimonij contrahendi principaliter fieri conſueuit propter fœdus pacis firmandum Quod quidem magis eſt neceſſarium communi vtilitati circa perſonas excellentes. Et ideo cum eis facilius diſpenſatur abſque peccato acceptionis perſonarum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quantum ad hoc quòd electio impugnari non poſsit in foro iudiciali, ſufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem: quia ſic omnis electio poſſet habere calumniam. Sed quantum ad conſcientiam eligentis neceſſe eſt eligere meliorem, vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune: quia ſi poteſt haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quòd hoc ſit propter aliquam cauſam. Quæ quidem ſi pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille, qui eligitur magis idoneus: ſi vero non pertineat ad negotium id quod conſideratur, vt cauſa, erit manifeſtè acceptio perſonæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ille qui de gremio Eccleſiæ aſſumitur, vt in pluribus conſueuit eſſe vtilior, quantum ad bonum commune: quia magis diligit Eccleſiam in qua eſt nutritus. Et propter hoc etiam mandatur Deuteronomij decimo ſeptimo. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non ſit frater tuus.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Di. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Accipere perſonas in diſtributione bonorum ſpiritualium, eſt grauius peccatum, quàm illas accipere in diſtributione bonorum temporalium. Probatur: Acceptio perſonarum in tantum eſt peccatum, in quantum contrariatur iuſtitiæ: ſed quanto aliquis in bonis maioribus iuſtitiam tranſgreditur, tantò grauius peccat: ergo qui accipit perſonam in diſtributione ſpiritualiũ grauius peccat, quam qui accipit in temporalibus, ſi quidem ille in majoribus bonis iuſtitiam tranſgreditur, quàm iſte.

¶ Secunda concluſio: Quandoque in diſpenſatione bonorum ſpiritualium illi, qui ſunt ſimpliciter minus boni, præferuntur melioribus ſine acceptione perſonarum. Probatur: Dignitas alicujus perſonæ poteſt attendi dupliciter. Vno modo ſimpliciter, & ſecundum ſe. Et ſic maioris dignitatis eſt ille, qui magis in ſpiritualibus gratiæ donis abundat. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Sed contingit aliquãdo, quod qui eſt minus ſanctus, & minus ſciens, poſsit magis conferre ad bonum cõmune, vel propter potentiam, vel propter induſtriam: ergo in hoc caſu qui ſimpliciter eſt minus bonus, erit præferendus meliori ſine acceptione perſonarum. Probo cõſequentiã: Nam diſpenſationes ſpiritualiũ principaliter ordinantur ad bonum commune, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 12. Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, qui præcipuus eſt in hac materia, aduertendum eſt, quòd ſpiritualia bona, quæ hominum miniſterio diſpenſari poſſunt, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt purè ſpiritualia, vt ſacramenta, ſacra doctrina, & virtus, atque gratia, quæ per huiuſmodi media *Bona ſpiritualia quæ diſpenſari poſſunt ſũt duplicia.*

hominibus communicatur. Alia ſunt temporalibus admixta, vt ſacerdotium, beneficium, dignitas eccleſiaſtica, & aliæ prælaturæ, quibus homines in Eccleſia fungi ſolẽt. Et quanuis in priorum bonorum diſpenſatione acceptionis perſonarum peccatũ etiã contingere poſsit, vt ſi parochus, vel concionator cui ex officio hoc munus incũbit, propter extrinſecos, & accidentarios reſpectus prædicaret, vel cõferret ſacramẽta, quibuſdam præ alijs nõ ſeruata proportione ad legitimam cauſam & rationem hæc adminiſtrandi; nihilominùs tamen potiſsima difficultas huius articuli non eſt de acceptione perſonarum, quæ in iſtorum bonorum diſpenſatione inueniri poteſt; ſed de illa, quæ inuenitur in diſtribuendis ſpiritualibus bonis ſecũdi generis, beneficijs, ſcilicet, vel dignitatibus eccleſiaſticis. Et quoniã acceptio perſonarum in hoc conſiſtit, quòd hæc bona non ſecundum dignitatem perſonarum, ſed ſecundum rationes impertinentes diſpenſentur, præferendo, vel minus dignos dignioribus, vel omnino indignos dignis, idcircò ante omnia opus eſt explicare, quid ad hoc requiratur, vt quis beneficio eccleſiaſtico, aut dignitate dignus habeatur. Et dico generaliter, quòd requiruntur quatuor cõditiones. Prima eſt, habilitas, ſeu capacitas iuridica. Secunda honeſtas morum. Tertia ſcientia competens. Quarta & vltima, induſtria rerum agendarum. Per habilitatem, ſeu capacitatem iuridicam intelligamus ætatẽ legitimam, aliaſque qualitates, ſeu conditiones, quas ius petit, vel tãquã omnino neceſſarias, ad hoc, vt alicuius electio ſit valida, vel ad hoc, vt fiat ſine peccato mortali. Qualis eſt in Epiſcopo, quòd ſit ex legitimo toro natus, & Licentiatus in Theologia, vel in iure, aut ſaltim approbatus per aliquã vniuerſitatem. Et inſuper, quòd habeat triginta annos cõpletos, vt patet ex cap. cũ in cunctis. de electione, & ex concilio Tridentino ſeſsio. 7. de reformatione. In curato autẽ requiritur, ꝙ attingat ſaltim vigeſimũ quintũ annum. Et ſic de alijs. De quibus latè Syluester. verbo. ætas, & verbo. beneficium. & verbo. electio. Per honeſtatem morum, intelligimus, quòd non ſit improbus, & vitioſus, ſine charitate Dei, ſaltim per modum habitus, & conſuetudinis. Per ſcientiam competentẽ intelligimus, quòd habeat earũ rerũ, quæ ad ſuũ officiũ ſpectant, ſufficientẽ cognitionem, vt debitè illud exercere poſſet. Ex quo fit, vt pro ratione officiorũ maior, vel minor ſcientia ſit neceſſaria. Et tandẽ per induſtriam rerum agendarũ intelligimus prudentiã, animique vigorẽ, atque applicationẽ ad ſolicitè agenda, quæ ſibi iuxta exigentiã ſui officij incumbunt. Ex quo infero primò, quòd eligere aliquẽ ſine iſtis cõditionibus, vel ſine aliqua illarũ, vbi ſunt alij, qui poſſunt eligi cum illis per ſe loquendo, eſt peccatum acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam. Infero ſecũdo, quòd eo magis quis dignus habetur beneficijs eccleſiaſticijs, quo magis de iſtis conditionibus participauerit. Nec ad colligendum quis ſit dignior, ſatis erit, vnam conditionem aduertere: ſed opus erit omnes diligenter attẽdere, ponderareque illas ad inuicem in ordine ad principalem finem eius beneficij, vel dignitatis, quæ confertur. Poterit enim contingere, vt minus bonus in moribus, ſi præemineat in ſcientia, vel induſtria rerum agendarum ſit præferendus ſimpliciter digniori, vt dicit Diuus Thomas in iſto articulo.

Quæ ſint neceſſaria, vt quis habeatur dignus beneficio eccleſiaſtico.

Dubium.

¶Sed eſt difficultas, vtrùm morum probitas ita ſit neceſſaria conditio ad hoc, vt quis cenſeatur dignus beneficio eccleſiaſtico, vt eligere, vel promouere improbum ad quodcuuque munus eccleſiaſticum ſemper ſit peccatum mortale? Cuius dubitationis ſenſus non eſt, an huiuſmodi improbi homines poſsint habere dignitates eccleſiaſticas. Certũ eſt enim ſecundũ fidem, quòd peccatum mortale non ità reddit hominem totaliter inhabilem, & incapacem ad habendas dignitates, & beneficia eccleſiaſtica, vt non poſſit habere veram iuriſdictionem, & eſſe verum prælatum & parochum, ſicut alij homines iuſti, vt contra Vuitcleph, & alios hæreticos diffinitum fuit in concilio Conſtan. ſeſſione. 8. &. 15. vt eſt videre apud Caſtrum in lib. contra hæreſes verbo. poteſtas. Sed quod quærimus ſolum eſt, an promouere & eligere homines peccatores ad beneficia eccleſiaſtica, ſemper ſit peccatum mortale. Et pro parte negatiua argumentor primò: Contingit ſæpæ ſæpiùs hominem vitioſum, & peccatorem eſſe valde vtilem Eccleſiæ ſoliciteque adminiſtrare ſacramenta, & docere populum optime: ergo in hoc caſu non erit peccatum mortale illum eligere, Et confirmatur: Nam alias rariſsimi eſſent digni ad beneficia eccleſiaſtica, cum vix inueniri poſsit, qui non ſæpe peccet mortaliter. Imo in aliquibus regionibus maximè inter hæreticos & in montanis, non ſunt alij, qui velint & poſsint exercere curam animarum, niſi qui in publico peccato mortali ſunt conſtituti: ergo ſaltim in hoc caſu erit licitum eligere peccatores. Secundò: Sunt multa beneficia, quorũ miniſteria in peccato mortali, ſine nouo peccato

Senſus quæſtionis.

1. argum.

2. argum.

peccato poſſunt exerceri, vt patet de cantoribus, de cuſtodibus ornamentorum Eccleſiæ, & de alijs, qui obligationem ex beneficio non habent, niſi recitare horas Canonicas: ergo eligere homines improbos, & peccatores ad huiuſmodi beneficia non erit peccatum mortale. (3. argum.) ¶Vltimò. Deus ſæpe confert donum prophetiæ miraculorum, & ſimilia hominibus peccatoribus propter aliorum vtilitatem: ergo id etiam nos poſſumus facere in electione beneficiorum. Contrariam ſententiam tenent communiter omnes Doctores abſolutè dicentes, quòd quicunque confert quodcunque beneficium, vel eccleſiaſticam dignitatem homini peccatori, peccat mortaliter. Ità tenet Caietanus hic, & in ſumma. verbo. electio: quem ſequuntur alij Summiſtæ. & Soto libro tertio de iuſtitia. quæſtione. 6. articulo ſecundo, concluſione ſecunda.

1. cõcluſio. ¶Sed, vt quid in hac re ſit dicendum, explicemus, eſt prima concluſio: Peccatores ità debent reputari indigni ad beneficia eccleſiaſtica, quæ habent annexam curam animarum, vel obligationem adminiſtrandi ſacramenta, quales ſunt Epiſcopi, & Curati, vt qui tales elegerint ſemper peccent mortaliter. Probatur primo ex Paulo. 1. ad Timoth. cap. 3. & ad Titum. 1. Qui deſcribens qualis debeat eſſe Epiſcopus primò omnium dicit: oportere Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, & ſine crimine, &c. Chriſtus etiam Dominus, Ioannis vltimò, traditurus Petro curam paſtoralem, priùs illum examinauit an haberet charitatem, dicens, Petre diligis me plus his? Cui Petrus reſpondit: Tu ſcis Domine, quia amo te. Et Chriſtus ad illum: Paſce oues meas. Item ratione ſic argumentor: Promouere peccatores ad huiuſmodi beneficia eſt applicare illos ad eos actus exercendos, quos ſine peccato mortali exercere non poſſunt: ergo eſt cooperari peccato, atque ex conſequenti fieri participem ſuorum delictorum. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Paulus prim. ad Timotheum capit. quinto, dum dixit: Nemini manus citò impoſueris, nec communicaueris peccatis alienis. Quaſi dicat: ſi facilè ordinaueris indignos communicabis peccatis illorum. Nec valet, ſi dicatur, quòd poterit ſic electus redire ad meliorem mentem, vel abſtinere ab adminiſtratione ſacramentorum, dum fuerit in mortali, ponendo vicarium. Nam hoc eſt per accidens: & quantum eſt ex vi electionis per ſe applicatur electus ad eos actus, quos ſine mortali exercere non poteſt. Præterea Epiſcopus, & parochus tenentur paſcere populum, non ſolum verbo, ſed etiam exemplo bonæ ædificationis: ſed qui eſt in peccato mortali, maximè ſi illud fuerit publicum, non ædificat, ſed potius ſcandalizat, iuxta illud Diu. Gregorij in paſtorali capit. ſecundo. Nemo ampliùs in eccleſia nocet, quàm qui peruerſe agens nomen, vel ordinem ſanctitatis habet. Delinquentem namque hunc nemo redarguere præſumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur: ergo qui huiuſmodi peccatores ad talia beneficia eligit, peccat mortaliter. Tandem probatur concluſio, ex cap. cum in curatis. §. inferiora. de electione. Vbi dicitur, neminem eſſe eligendum ad beneficium cum cura animarum, qui non moribus commendandus exiſtat. Idem etiam habetur in capit. indecorum. & in capit. ſequenti: de ætate & qualitate ordinandorum. & alibi ſæpe; & in concilio Tridentino. ſeſsione vigeſima tertia, capitulo primo de reformatione, & ſeſsione. 24. capit. 1.

2. cõcluſio. ¶Secunda concluſio: De alijs beneficijs non eſt adeò certum, quòd ſit peccatum mortale eligere ad illa homines prauos, & peccatores: eſt tamen probabiliſsimum. Et quidem, quod non ſit ità certum de iſtis beneficijs ſicut de illis, eſt res manifeſta, cum rationes, quæ procedunt de primis, non procedant de ſecundis. Sed quod hoc ſit probabiliſsimum probatur: Tum, quia iura eccleſiaſtica, quæ repellunt peccatores ab eccleſiaſticis beneficijs, vniuerſaliter loquuntur, nulla facta diſtinctione de curatis, & non curatis. Tum etiam, quia videtur notabilis irreuerentia, mancipare diuinis obſequijs, & quaſi offerre Deo famulum, & miniſtrum, qui ſit ipſi inimicus. Propter quod Leuitici capit. 11. quibuſcunque miniſtris Leuitici ordinis dicebat Dominus: Sancti eritis, quia ego ſanctus ſum.

Ad 1. arg. ¶Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur, quòd quanuis contingat aliquando hominem peccatorem eſſe vtilem Eccleſiæ, quantum ad ſubſtantiam operum, quæ facit; adhuc tamen cenſetur indignus, qui ad beneficium eligatur; quia ea opera non facit modo grato Deo. Ad confirmationem reſpondetur, negando ſequelam. Multi enim ſunt, qui per Dei gratiam regulariter viuunt ſine peccato mortali, quanuis aliquando ex humana fragilitate peccent. Præter quam

quod ad hoc, vt elector rectè faciat electionem, non eſt neceſſarium; quod ſit omnino certus eligendum eſſe in gratia, ſed ſatis eſt id more humano noſſe, quantum humana fragilitas patitur. Quem enim non nouimus peccatorem & indignum, iudicare debemus iuſtum, & dignum, vt dicitur in capit. vnico. de ſcrutinio. Si verò contigerit in aliqua regione, nullum eſſe idoneum ad adminiſtranda ſacramenta; niſi qui ſit in peccato mortali, permittendus erit tunc pro communi bono populi, & regionis illius miniſterium accipere ad modũ, quo permittuntur meretrices; Nec qui in hoc caſu peccatorem eligit, eius participat peccato, quia quantum eſt ex ſe, eum ad bonum ordinat, & applicat. Quòd autem electus abutatur poteſtate ſibi tradita licitè permittitur, nec tenetur elector id cauere: ſicut quando ſunt alij, qui volunt & poſſunt ſine peccato adminiſtrare. Sed iſte caſus eſt multum per accidens; & nos loquimur in concluſionibus de ijs, qui per ſe & regulariter contingunt.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam, licèt miniſtrare in minoribus quo ad ſingulos actus, non ſit peccatum mortale, tamen deputare aliquem ad id, quaſi ex officio in mortali exercendum, eſt notabilis irreuerentia facta Deo, atque ſufficiens ad inducendam culpam mortalem.

Ad 3. arg. ¶ Ad vltimum reſpondetur, negando conſequentiam. Nam prophetia, & ſimilia dona non ordinantur intrinſece ad actus ſacros, qui pertineant ad cultum Dei, ſicut ordinantur beneficia Eccleſiaſtica. Vel ſecundo reſpondetur, quòd Deus tanquam dominus abſolutus, in cuius manu ſunt omnia corda hominum, pro ſua voluntate ſecundum abyſſum ſuorum iudiciorum, poteſt eligere quem voluerit ad quamcunque dignitatem. Prælati autem eligentes non debent hoc attendere; ſed ſecundum regulas magis ſpeciales iudicare, curareque tanquam fideles diſpenſatores, vt tales miniſtri Deo inſeruiant, qui ei ſint grati. Et hæc dicta ſint de honeſtate morum, quæ requiritur ad dignitatem miniſtri.

Dubium. ¶ De ſcientia competenti eſt ſpeciale dubium, an Theologia reddat hominem magis idoneum ad Epiſcopalem dignitatem, quam iuris prudentia.

Sententia Canoniſtarum. Hoſtienſis & Abbas ſupra capit. 1. de conſanguinitate, & affinitate, quos etiam ſequuntur alij Canoniſtæ ſuam rem agentes, dixerunt priſcis temporibus, quando hæreſes vigebant in Eccleſia Epiſcopos debuiſſe eſſe Theologiæ peritos, vt contra hæreticos diſputare, & eorum argumenta ſoluere optimè ſcirent. At verò nunc, vbi hæreſes non vigent iuris prudentes eſſe præferendos, tanquã illi, qui de Eccleſiaſtica, & politica gubernatione, quæ præcipue eſt neceſſaria plus callent.

Sententia autoris. Cæterum hæc ſententia meo iudicio non ſolum eſt falſa, ſed & periculoſa, & Eccleſiæ pernicioſa. Quod affirmare non auderem, ne propriam cauſam agere iudicarer, niſi vſque adeo eſſent aperta teſtimonia ſacræ ſcripturæ, & manifeſtæ rationes ad id conuincentes, vt omnem ſuſpicionem procul amoueant. Primum argumentum ad id probandum deſumitur ex ipſo nomine paſtoris, quod proprium eſt Epiſcoporum, vt conſtat ex multis locis ſacrarum literarum; maximè ex illo Pauli ad Epheſ. 4. Dedit quoſdam paſtores, & Doctores, &c. ſed proprium & præcipuum munus Eccleſiaſtici paſtoris eſt ſcripturæ eloquia reuoluendo, recolere, ac meditari; vnde doctrinæ pabulum gregi ſubminiſtret, vt autor eſt D. Hieronymus, & refertur in cap. ſi quis. 36. diſtinctio. vbi dicit: Duo ſunt Pontificis opera; vt adeò diſcat, legendo ſcripturas diuinas, & ſæpius meditando, vt populum doceat; quod non ad iuris peritum, ſed ad Theologum pertinet. Secundò: Præcipuum munus Epiſcopi eſt prædicare, atque legere Euangelium, vt dicitur in concilio Tridentino, ſeſſione. 5. cap. 2. & ſeſſio. 24. capi. 4. de reformatione, & in concilio Chartag. 4. & refertur in cap. Epiſcopus. 38. diſtinct. Vbi dicitur: Epiſcopus nullam rei familiaris curam ad ſe reuocet; ſed lectioni, orationi, & verbo prædicationis tantummodo vacet. Idem etiam habetur in concilio Remen. cap. 14. & 15. ſed hoc non pertinet ad Canoniſtas, vt conſtat, ſed ad Theologos: ergo Theologia ex ſe reddit hominem magis idoneum ad dignitatẽ Epiſcopalem. Tertio. Officium Epiſcopi non ſolum eſt extirpare hæreſes, ſed etiam prædicare, docereque populum myſteria fidei, & præcepta morum, ex Euangelio, & ex ſcriptura, vt conſtat ex concilio Tridentino locis citatis: ſed hoc eſt proprium munus Theologorũ, cũ ad Canoniſtas nõ pertineat perſcrutari ſcripturam, ſed decreta pontificia: ergo. Et confirmatur: Ad Epiſcopum propriè pertinet paratum eſſe ad reddendam rationem eius, quæ in nobis eſt fides, vt dicit Petrus in ſua Canonica: ſed hoc non poteſt efficere iuris peritus: ergo non ſolum quando ſunt hæretici, ſed ſemper etiam præſtat, Epiſcopum eſſe Theologum.

logum. Vltimò : Epiſcopi in ſua conſecratione olim, ſecundum cæremoniale antiquum, interrogabantur, an vtrunque ſcirent teſtamentũ, vt Richardus quodlib. 4. & Syluester in Summa. verbo. Epiſcopus. numero. 5. adnotarunt : licet iam collapſis temporibus non interrogentur; niſi, an velint ſe diuinæ ſcripturæ ſenſibus accõmodare, & quæ inde hauſerint plebem docere? quod vtrunque ad Theologum, & non ad Canoniſtam ſpectat : ergo per ſe loquẽdo, Theologus præſtat iuris perito. Dixi per ſe loquendo. Nam per accidens contingere poterit, vt Canoniſta merito præferatur Theologo, tunc, ſcilicet, quando habuerit inſignem prudentiam in rebus gerendis, egregiumque zelum animarum. Imò qui in his fuerit præcipuus, licet non ſit adeò Theologus, vel Canoniſta poterit ſæpe ſæpiùs præferri vtrique. Per prudentiã enim, & ſanctum zelum facilè ſupplebit defectum Theologiæ, vel iuriſprudentiæ, conſtituendo idoneos miniſtros. Et condignitas perſonæ ad Epiſcopale officium, non ex peritia tantum, ſed etiam ex alijs circunſtantijs in ordine ad finem ipſius venit conſideranda, vt diximus in ſuperioribus. Tametſi ille, in quo hæc omnia excellentia doctrinæ illuſtraret maiori iure ſuper Eccleſiæ candelabrum eſſet conſtituendus. Nec obſtat, quòd Theologus non ſit ità aptus, & idoneus ad dirimendas, & iudicandas lites. Nã cum hoc non pertineat per ſe ad Epiſcopũ, ſed per accidens, ſuppleri melius poterit per alios, quam munus prædicandi, & docendi, quod eſt proprium ipſius. Ex dictis infertur Theologos per ſe loquendo, & cæteris paribus, etiam eſſe aptiores ad beneficia curata, quàm Canoniſtas; cum parochi aſſumantur ad partem curæ Epiſcopalis, debeantque prædicare, & docere populum, vt dicitur in cõcilio Tridentino locis citatis.

Theologi cæteris paribus ſunt aptiores ad Eccleſiaſtica beneficia.

¶ His conſtitutis, circa primam concluſionem huius articuli ſunt multæ, ac graues difficultates. Prima eſt, an quando multi digni concurrunt ad idem beneficium ſit peccatum mortale acceptionis perſonarum, eligere minùs dignum, prætermiſſo digniori? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, aliud eſſe quærere, vtrùm electio ſit valida, & firma, ità, vt reſcindi, aut reuocari nõ poſsit? Aliud, vtrùm ſit licitè, & abſque peccato mortali facta? Et aliud, vtrùm eligens minus dignum aliquam, teneatur facere reſtitutionem? De primo non agimus in præſenti, cum iam ſupra quæſtione præcedenti, ar. 2. circa ſolutionem ad quartum argumentum D. Thomæ, explicuerimus, quod ſtãdò in iure communi, & antiquo ad hoc, vt electio ſit valida, & firma, nec reuocari poſſit, regulariter loquendo, non requiritur ꝙ electus fuerit dignior, ſed ſatis eſt, quòd eligatur dignus. Quod etiam docet D. Thom. in hoc articulo in ſolutione ad tertiũ. Dixi regulariter loquẽdo, ad vitandas varias opiniones Canoniſtarum, dicentiũ, quod in aliquibus poteſt reuocari electio, ex eo ſolum, quòd non fuerit dignior electus. De quibus videndus eſt Couarruuias, regula, peccatũ. par. 2. §. 7. num. 3. Dixi etiam, ſtando in iure antiquo. Nam ſecundum ius modernum, ſi Epiſcopus eligat in parochum minus dignum, relicto digniori, poterit electio reuocari per Metropolitanum, reuocaturque in praxi dando beneficium digniori relicto, iuxta proprium motum Pij Quinti de hac re ſpecialiter editum, ſub anno. 1566. Nec etiã agimus de tertio, cùm eodem loco fuerit ſimiliter diſputatum, an qui eligit dignũ prętermiſſo digniori teneatur aliquid reſtituere, reſponſumque fuerit affirmatiuè : maximè in illis beneficijs, quę oppoſitione obtinentur. Sed quod quærimus eſt, an qui eligit minus dignum in ipſa electione peccet mortaliter, peccato acceptionis perſonarũ? Quod quanuis eodem loco fuerit ſimiliter tactum, non tamen fuit ita ex propoſito diſputatum, ſicut diſputabitur in præſenti, vbi eſt proprius locus illius. Et eſt ſermo tã de electoribus, quàm de patronis habentibus ius præſentandi, & de renuntiantibus, vel reſignantibus in fauorem alterius, & de confirmante, vel approbante electionem præſentantis, vel reſignantis. Non enim eſt omnium vna & eadem ratio. Non autẽ loquimur de illis, qui vel eligunt, vel præſentant indignum. Nam hos certum eſt peccare mortaliter; cùm, vt dicitur in cap. graue nimis. de præbẽdis, hoc cedat in magnũ detrimentũ eccleſiarũ, in notabilemq; iniuriã dignorũ. Et licèt gloſſa ibi. verſi. ſuſpendãtur. dicat, electionẽ indigni eſſe validã, reuocariq; nõ poſſe, niſi alias eſſet irregularis, cõtrariũ eſt verũ, ſcilicet, ꝙ quãuis talis electio nõ ſit in ſe irrita, poteſt tamẽ, & debet irritari, vt colligitur ex cap. nonnulli. de clericis nõ reſidẽtibus. & habetur expreſſe in cõcilio Tridentino. ſeſsione. 7. cap. 3. de reformatione. Vbi etiã renouãtur pœnæ in illo cap. graue nimis. impoſitæ cõtra eligẽtes indignũ. Itaq; tota difficultas huius articuli cõſiſtit in explicãdo, an quãdo multi digni concurrũt ad idẽ beneficium ſit peccatũ mortale eligere minus dignum digniori relicto? Et pro parte negatiua argumentor. 1. ex Paulo. 1. ad Timotheum. cap. 3. & ad Titum. 1. Vbi de

Dubiũ graue.

Explicatur ſenſus quæſtionis.

Punct° difficultatis.

1. argum.

eligendo in Epiſcopum, ſolum dicit, quòd ſit prudens, ſobrius, pudicus, & doctus; non autem dicit, quòd ſit prudentiſsimus, &c: ergo ex mente Pauli non eſt neceſſarium eligere digniorem, ſed ſat erit eligerè dignum. Et confirmatur ex capit. monaſterium. 16. quæſtione. 7. & ex capit. cum nobis. de electione. vbi dicitur, ſatis eſſe, quòd electus non ſit malus, & indignus, licèt non ſit adeo eminens, ſicut cæteri.

2. argum. ¶Secundò: Non tenemur nobis eligere meliora, nec ſemper facere quod melius eſt: ergo multo minus tenebimur eligere Eccleſiæ meliores miniſtros, & vtiliores, modò eligamus conuenientes. Probo conſequentiam: Quia ſecundum ordinem charitatis, magis tenemur prouidere nobis, quam alijs, maximè in rebus ſpiritualibus. Et confirmatur: Per electionem digni ſatis prouidetur vtilitatibus Eccleſiæ, ſi quidem datur miniſter debitus iuxta rationem ſtipendij deſignati: ergo nullum eſt peccatum in tali electione.

3. argum. ¶Tertiò: Per hoc, quod aliquis dignus eligatur, ad beneficium, prætermiſſo digniori nulla fit iniuria Eccleſiæ, nec digniori prætermiſſo: ergo nullum eſt peccatum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, quo ad primam partem, ex eo quòd eligendo dignum datur Eccleſiæ quantum debetur pro ratione ſtipendij; & quo ad ſecundam partem, quia dignior non habet ius inſtitiæ ad hoc, vt eligatur, aliàs ipſum prætermittẽs teneretur ad reſtitutionem, quod Doctores non concedunt.

Vltimũ argumẽtum. ¶Vltimò: Si conferens beneficium digno prætermiſſo digniori peccaret mortaliter, ſequeretur, quòd electores tenerentur ſemper exquirere omnium digniſsimum, & quòd patroni habentes ius præſtandi tenerentur præſentare digniorem, quem poſſunt habere; & ſimiliter, quòd reſignantes, aut renuntiantes beneficium in fauorem alterius, tenerentur ſemper renuntiare in fauorem dignioris, nec ſatis eſſet renuntiare in fauorem digni: imò ſequeretur, quod eſſent iniuſta ſtatuta quarundam eccleſiarũ, quibus cauetur, ne eligantur extranei ab illa Eccleſia, vel oppido, vel familia, cum ſæpe contingat extraneos eſſe digniores: hæc autem omnia ſunt abſurda, & contra cõmunem praxim: ergo.

¶ Propter hæc argumenta multi Doctores dicunt, quòd eligentes minus dignum relicto digniori non peccant, ſaltim mortaliter. Ita tenet gloſſa ſuper capit. licèt. 8. quæſtione prima, & ſuper capit. conſtitutis. de appellatio. verſiculo magis. & capit. 3. de iure patronatus. & capit. 2. de officio cuſtodis. quam ſequuntur alij, vt refert Couarruuias. regula peccatum, parte. 2. §. 7. numero. 3. Fauet etiam aliquo modo huic ſententiæ Caietanus in ſumma. verbo. beneficium. & verbo. electio. & in iantaculo. 12. quæſtione. 4. Dicit enim, quòd per ſe loquendo, non tenentur electores eligere digniorem, qoanuis de per accidens ad hoc teneantur ſub mortali. Et ratio illius eſt: Nam beneficium per ſe loquendo, eſt onus laborioſum, impoſitum beneficiato: excludere autem digniorem ab onere atque labore nullum eſt peccatum, ſed per accidens ratione annexi ſtipendij, & honoris tẽporalis, quæ ſecundum iuſtitiam diſtributiuam ſunt conferenda dignioribus, fit grauis iniuria illis, ſi prætermittantur; & ſic per accidens eſt peccatum mortale.

Sententia gloſſæ & aliorum. ¶Sed pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd, quanuis in ſacerdotalibus muneribus eccleſiaſticiſque beneficijs ac dignitatibus, quæ ad eccleſiarum obſequia pertinent, potiſsimum habeatur ratio iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in hoc cõſiſtit, quòd ſunt quædam ſtipendia atque mercedes datæ miniſtris pro vigilantia, & laboribus in vtilitatem, & commodũ eccleſiæ impenſis, iuxta illud Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas in poſſeſsionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis. *Beneficia ſunt ſtipendia.* Et paulò inferiùs, de decimis dicitur, quòd ſunt pretium pro miniſterio, quo ſacerdotes ſeruiunt in tabernaculo teſtimonij, propter quod Chriſtus Lucæ cap. 10. cùm Apoſtolos tanquam meſſores, & operarios dimitteret in orbem, ſubiũgit: In eadem autem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos ſunt: dignus eſt enim operarius mercede ſua. Quaſi ſignificans ſuſtentationem ex iuſtitia commutatiua ſibi deberi; ſiquidem redditio mercedis ad hanc iuſtitiam pertinet. In quã etiam ſententiam dixit Paulus. 1. ad Corint. 9. Neminem ſuis ſtipendijs militaſſe vnquam, citans illud Deuteronomij. 25. Non alligabis os boui triburanti, affirmanſque propter nos id fuiſſe ſcriptum. Vnde ſubdit: Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt carnalia veſtra metamus? Quibus verbis commutatiuam iuſtitiam inſinuari, nemo eſt qui ambigat. Et prima ad Timotheum quinto. Qui bene, inquit, præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Non dixit: Qui boni ſunt, nequis falleretur, exiſtimans perſonis ipſis ob ſua merita per iuſtitiam tantum diſtributiuam honores ac præbendas deberi: ſed

ri: ſed, qui bene præſunt; vt diſceremus beneficium dari potiſsimum propter officium, ad modum iuſtitiæ commutatiuæ; iuxta verbum eiuſdem in eodem loco, qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt, & qui altario deſeruiunt cum altario participant. Itaque eſt veluti quidam contractus ad iuſtitiam commutatiuam pertinens inter Eccleſias, ex vna parte, & beneficiatos & miniſtros ex alia. Illæ præſtant ſtipendia & honores pro miniſterijs, & iſti obligant ſe ad exhibenda conuenientia officia pro præmijs acceptis, à quibus ſi defecerint peccabunt contra iuſtitiam commutatiuam, & erunt obnoxij reſtitutioni. Sed quamuis potiſsimum in his beneficijs habeatur ratio iuſtitiæ commutatiuæ, vt modò dicebam, negari non poteſt, nec debet, quin etiam ſacerdotij & Eccleſiaſticæ præfecturæ ſpecimen habeant bonorum cõmunium, benemeritis Eccleſiæ iuxta illorum dignitatem, & excellentiam, ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuę, conferendorũ, vt latè probatum eſt ar. 2. quæſtionis præcedentis, circa ſolutionem ad quartum argumentum D. Thomæ.

1. cõcluſio a ¶ Hoc conſtituto ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Eligere minus dignum, relicto digniori ad beneficia, quæ habent annexam curam animarum, vel aliã gubernationem perpetuam, per ſe loquendo, eſt peccatum mortale. Dixi notanter, ad beneficia, quæ habent curam animarum annexam, nam de alijs non eſt ità certum. Imo Soto libr. 3 de iuſtitia, quæſtione. 6. ar. 2. generaliter dicit, non eſſe peccatum mortale prætermittere digniorem in prouiſione illorum beneficiorum, quæ nec habent annexam curam animarum, nec gubernationem perpetuam. Quia in ordine ad hæc adeo parum requiritur de dignitate perſonæ, vt omnes, qui ſunt digni, ſint ferè ęque digni. Cuius ſententiam ego verã exiſtimo: ſaltem in ijs, quæ ſine concurſu prouidentur. Nam in canonicatibus, & alijs beneficijs, ad quæ plurium oppoſitorum numerus concurrit, non dubito eſſe peccatum mortale, prætermittere notabiliter digniorem: cùm grauis ei fiat iniuria, in hoc, quòd impeditur à conſequutione eius, quod ſecundum ſtatuta Eccleſiæ ſibi debetur. Dixi etiam, per ſe loquendo: nam per accidens bene poterit contingere, quòd non ſit peccatum mortale eligere minus dignum etiam ad beneficia curata, relicto digniori, ſcilicet, vel ratione ignorantiæ, vel quia Epiſcopus longa experientia eſt certus eum, quem eligit, eſſe ſatis dignum. Tunc enim, licèt alter appareret dignior, de quo non eſt ita certus, ſine peccato mortali poſſet eligere minus dignum: cum certum ſecundum prudentiam præferendum ſit dubio. Similiter non erit peccatum mortale præferre minus dignum, quando exceſſus dignitatis eſt paruus: quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. In omnibus alijs caſibus ſemper quòd præfertur minus dignus digniori, eſt peccatum mortale acceptionis perſonarum, vt dicitur in prædicta concluſione. Quã tenent cõmuniter omnes Doctores, D. Tho. hic in ſolutione ad tertiũ, & infra q. 185. arti. 3. & quodl. 4. arti. 15. & quodl. 6. ar. 9. & ſuper. 21. c. Ioã. lectio. 3. Alexander Alenſis. 2. p. q. 119. membro. 1. Summa Angelica. verbo. acceptio perſonarũ. §. 6. Altiſiodorenſis lib. 2. tract. 33. cap. 3. art. 4. Syluester. verb. reſtitutio. 3. §. vltimo, & verbo. acceptio perſonarum. §. 2. Maioris in. 4. d. 24. q. 3. Adrianus in materia de reſtitutione an peculiari quæſt. de collatione officiorum, & beneficiorum Eccleſiæ. Qui citat pro eadem Hoſtienſem, Ioannem Andræã, Archidiaconum, & Laurentium. Eandẽ tenet D. Antoninus. 2. p. tit. 1. cap. 20 §. 1. Gabriel in. 4. d. 15. q. 7. ar. 3. dub. 2. concluſione 2. & Caietanus hic & in ſumma. verbo. acceptio perſonarum. Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 2. concluſione. 9. Couarruuias in regula. peccatum, part. 2. §. 7. numero. 3. qui plures alios Canoniſtas citat pro eadem ſententia. Et eſt mirum, quòd ferè omnes Epiſcopi tenent contrariam, illique in practica adhæreant, quamuis ferè nullus ſit, qui eam ſequatur, adeò potens eſt vitium acceptionis perſonarum. Poſſem ad hanc ſententiam probandam plures & efficaciſsimas afferre rationes, niſi illæ à nobis articulo ſecundo, quæſtionis præcedentis circa ſolutionem quarti argumenti Diu. Thomæ in probatione primæ concluſionis fuiſſent adductæ. Quare pro nunc ſolum ſufficiat, quòd, niſi in diſpenſatione beneficiorum haberetur exacta meritorum ratio, nemo eſſet, qui literarum ſtudia ſequeretur, nemo, qui alijs imbueretur moribus. Ex quo quanta detrimenta Eccleſiæ Chriſti ſuccreuerint, hæreſum peſtes, & animarum pericula teſtantur. Preterquam quòd illa virtus, quæ iubet ſeruare in præmijs proportionem, quæ eſt in meritis, admonet ſubinde, vt optimus qui rationabili diligentia inueniri poteſt cæteris præferatur. Facere autem cõtra iuſtitiam ex genere ſuo eſt peccatũ mortale, vt docet D. Tho. in hac 2. 2. q. 59. ar. 4. Videte de hac re Inno. in cap. dudum el. 1. de electione.

2. Cõcluſio. ¶Secunda concluſio: In collatione beneficiorum non tenetur quis eligere digniorem, qui metaphyſicè poteſt haberi, ſed qui moraliter & commode ſecundum ſtatuta & leges iuſtas vniuſcuiuſque Eccleſiæ inuenitur. Itaque vbi eſt ſtatutum, vt eligatur aliquis ex concurrentibus ad examen intra certum tempus publico edicto deſignatum, non tenetur elector, imò nec poteſt, eligere digniorem, qui non concurrat; ſed debet eligere digniorem ex illis, qui intra id tempus fecerint oppoſitionem: iam enim illi habent ius, vt ſibi, & non alijs, beneficium conferatur. Si quis autem quærat, an iſtæ, & ſimiles leges ſint iuſtæ? reſpondeo, quòd ſemper debent præſumi iuſtæ, quando fuerint conſuetudine receptæ, & prælati non contradicunt. Maximè, ſi iure communi approbentur, vt videtur approbari cõſuetudo de non eligẽdis extraneis ab ea Eccleſia, cuius eſt beneficium, vt cõſtat ex Epiſtolá ſecunda Cæleſtini Papæ ad Epiſcopos Galliæ ca. 5. & ex beato Leone Epiſtola. 82. cap. 5. & ex beato Gregorio, vt habetur in cap. nec emeritis, & in cap. nullus inuitis, & in cap. obitum. 61. diſtinct. Vbi habetur, quòd non ordinetur Epiſcopus extraneus, quando ex clericis eiuſdem Eccleſiæ reperiatur aliquis dignus. Specialiter etiam habetur hoc ipſum in cap. in nomine Domini. 23. diſt. de electione ſummi Pontificis. Vbi dicitur, quòd ſolum is eligatur ex clericis Romanæ Eccleſiæ. Imo in cap. oportebat. & in cap nullus. 79. diſtinctione, expreſſe dicitur, quòd nemo promoueatur ad pontificatum, niſi ex Cardinalium collegio, ſi ibi fuerit repertus aliquis idoneus. Vnde miror, quòd Soto dixerit, nullam eſſe legẽ, quæ præcipiat non eligere ſummum Pontificem, niſi ex collegio Cardinalium. Verũ eſt, quòd iſta decreta non ità obligant Cardinales, vt ex rationabili cauſa non poſsint eligere in Pontificem aliquem non Cardinalem, vt ſæpe fuit factum.

1. Corolla. ¶Ex dictis infero primò, regulariter loquendo, non teneri electorem, quærere digniorem inter eos, qui iam fuerint alijs Eccleſijs eiuſdem ordinis deputati, cum iſti non commode poſsint à ſuis Eccleſijs paſſim dimoueri. Imo Euariſtus Papa in Epiſtola ſecunda, ad Epiſcopos Ægypti, quæ refertur in cap. ſicut vir. 7. q. 1. dicit, Epiſcopos non eſſe mutandos ab vna Eccleſia in aliam abſque ingenti neceſsitate. Tùm ne detur occaſio ambitioni: tum etiam, vt Eccleſiæ perfectius ſeruiatur. Dixi regulariter loquendo; nam ex rationabili cauſa benè poterit Epiſcopus mutari ab vna ſede in alteram, vt dicitur in cap. mutuationes, eadem cauſa & quæſtione. Imò poterit contingere caſus, in quo elector teneatur eligere digniorem ad vnam Eccleſiam, etiam ex illis, qui in alijs minoris momenti fuerint occupati. Sed hæc omnia electoris prudentiæ relinquuntur. ¶Infero ſecundo, quòd ſi contingat ſimul vacare duas Eccleſias, vel Epiſcopatus, quorum vnus eſt pinguior in redditibus, & alius magis indigens cura paſtorali, non erit dignior eligendus ad pinguiorem Epiſcopum, ſed ad eum, qui magis indiget, vt notat bene magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 2. circa. 9. concluſionem. In his enim electionibus potius eſt habenda ratio profectus animarum, quam redditnum temporalium, cũ finis principalis electoris non debeat eſſe ditare, vel præmiare electum; ſed prouidere maiori neceſsitati animarum, vt diximus in ſuperioribus. 2. Corolla.

3. Coroll. ¶Infero tertiò, quòd quando ſunt plures electores, & electio fit ad plura ſuffragia, ſi contigerit rem eo eſſe deuolutam, vt aliquis electorum ſit certus quòd dignior non eligetur, etiam ſi ipſe ei ſuum ſuffragium præſtet, & ex altera parte eſt probabile periculum, quòd ipſo ſuffragante pro digniori ea pars præualebit, quæ vult eligere omnino indignum; poterit tunc ad obuiandum electioni indigni; imò tenebitur præſtare ſuffragium digno, relicto digniori; ſi ſit aliqualis ſpes, quòd eo modo electio indigni euitabitur, & eligetur dignus. Et eſt hoc verũ adhuc, ſi iurauerit ſe electurum digniorem. Semper enim iuramentum eſt intelligendum, ſuppoſito, quòd poſsit illum eligere, habita ratione maioris vtilitatis Eccleſiæ, quæ ſemper præ oculis eſt habenda.

3. Cõcluſio ¶Tertia concluſio: Id quod diximus de electoribus, dicendum eſt etiam de patronis habentibus ius præſentandi, ſcilicet, quòd tenẽtur ſub mortali præſentare digniorem inter illos, qui ſecundum leges, & ſtatuta iuſta talis patronatus, præſentari poſſunt. Hæc concluſio probatur ex concilio Tridẽtino, ſeſsione. 24. cap. 1. de reformatione. Vbi generaliter dicitur, omnes qui habent quodcunque ius ad præſentationem Epiſcoporum, teneri ſub mortali, procurare diligenter, vt dignior promoueatur. Et in ca. 18. de patronis Eccleſiæ. dicitur, teneri ſimiliter, præſentare digniores ad parochiales Eccleſias. Et ratio eſt manifeſta: Nam omnia incommoda, quæ ſequũtur ex eo, quòd electores non eligant digniorem, ſequuntur etiam ex hoc, quod patroni non præſentẽt digniorem. Et item: Nam etiam patroni ſuo modo ſunt diſpenſatores bonorũ Eccleſię, ipſiſ-

ipſiſque incumbit de miniſtris prouidere. Quicunq; autem principis œconomus, & diſpenſator, qui quos poteſt optimos ſeruos eodem ſtipendio in ſeruitium domini ſui; non adduxit, reus profectò erit, aut offractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. ¶ Sed contra iſtam conclusionem eſt argumentũ deſumptum ex cap. monaſterium. 17. q. 7. vbi dicitur, quòd qui monaſterium, vel oratorium canonicè conſtruxerit ex ſuis bonis, poterit ei præficere presbyterum, quem voluerit, dummodo malus non extet. Et in Concilio Tridentino loco proximè citato, cùm de patronis eccleſiaſticis dictum fuiſſet, quòd tenentur digniorē præſentare, à patrono laico ſolum exigitur, quòd præſentet idoneũ; ergo ſaltim loquendo de laicis patronis dicendum erit, quòd non tenentur ſub mortali præſentare digniores, ſed ſatis erit præſentare dignos.

1. Arg. contra 3. concluſionem.

¶ Et ratione ſic argumentor: Patronus laicus ideò habet ius præſentandi, vel quia conſtruxit, vel quia dotauit eccleſiã ex proprijs bonis: ergo, ſine vllo peccato poterit applicare redditus, & præfecturam illius eccleſiæ, cui voluerit, dummodo ſit dignus, & idoneus. Probo conſequentiã: Nam quilibet eſt rei ſuæ moderator & arbiter, poteſtq; de illa prout voluerit diſponere, ſine vitio acceptionis perſonarum, & ſine aliqua iniuſtitia, maximè cum nulla fiat iniuria eccleſiæ, ſiquidem illi datur miniſter dignus, non ex bonis eccleſiæ, ſed ex bonis patroni alendus, & ſuſtentandus. Et quod dicimus de patrono dotante, vel conſtruēte per ſe ipſum eccleſiam, videtur etiã dicendum de hæredibus, qui in eodem iure ſuccedunt.

2. Argum.

¶ Propter hæc argumenta, & ſimilia Cæſar Lamberr. 2. de iure patronatus. p. 1. q. 10. art. 3. num. 17. cum nonnullis Canoniſtis affirmat, patronos non teneri præſentare digniorē, ſed ſat eſſe præſentare dignũ. Et, vt ingenuè fatear, videtur mihi hæc ſententia valde probabilis, loquendo de illis patronis laicis, qui ideò habēt ius præſentandi, vel quia conſtruxerunt, vel quia dotauerunt eccleſiam. Nam de illis, qui hoc priuilegio gaudent ex ſola ſummi Pontificis conceſsione, non eſt cur alio modo loquamur, quam de ipſo ſummo Pontifice. Quanuis & probabilius & ſecuriuś exiſtiment affirmare, vniuerſaliter de omnibus, quòd ſemper tenentur præſentare digniorem, vt affirmant Couarruuias Soto & alij communiter.

Sententia aliquorum

Ad. 1. arg.

¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd iura illa ſolum probant præſentationem minus digni validam eſſe, recipiendamque in foro exteriori, quo ad patronos laicos, vt dicemus in. 4. concluſione. Cùm hoc tamen ſtat, quòd ipſe patronus in conſcientia peccet mortaliter præſentando minus dignum.

Ad. 2. arg.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd licèt eccleſia fuerit dotata ex bonis patroni, tamen poſtquam iam illa bona tranſierunt in ius & poteſtatem ipſius eccleſiæ ratio poſtulat, vt diſpenſari debeant ſecundum quod ad maius bonum ipſius fuerit expediens. Ea enim lege fuerunt acceptata ab eccleſia ſaltim virtualiter, & interpretatiuè.

Quæſtio.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an poſſit patronus fundans, vel dotans eccleſiam inſtituere, quòd eius beneficium ſemper cõferatur alicui ex ſua familia, & non alijs etiã dignioribus, dũmodo in ſua familia dignus reperiatur? Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 6. art. 4. in ſolutione. 2. argumenti contra. 9. concluſionem dicit, quòd ſi inſtitutio illa habet annexam curam aliquam animarum, vel gubernationem, tunc iniquiſsima eſt, & non ferenda quatenus obſtat, vt dignior eligatur. Vnde ſiquis prouentibus ſuis monaſterium fundaret eo vinculo, vt Prior, vel Abbatiſſa nõ niſi ex ſuo genere, aut patria crearetur, non deberet ea lex in contumeliam Euangelij ſeruari. Secus autem eſſet ſi inſtitutum beneficium non haberet curam animarum, vel gubernationem annexam: Nam tunc ſatis eſſet inter deſignatos, & vocatos digniorem eligere, vt vſus, & ratio proclamant. Quia cum tali inſtitutori ac fundatori ex munere & officio ſuo non incũbat diſtributionem facere, & illa ſint ſua bona, nõ ſtringitur rationem habere dignioris. Sed melius dicendum exiſtimo cum Couarru. loco citato, tale ſtatutum poſſe fieri de conſenſu eccleſiæ, etiam ſi beneficium habeat curam, aut gubernationem annexam. Nam, cùm illud præſupponat eſſe ſemper eccleſię præficiendum dignum, nulla ei aut ſubditis irrogatur iniuria. Quare poſt acceptationē, & conſenſum eccleſiæ licitum erit patrono eligere ex ſua familia, etiam ſi extra illam ſint multi alij digniores, dummodo in ſua familia ſint digni, & inter illos dignior eligatur. Nec obſtat cap. adducerem. de inſtitut. vbi reprehenditur grauiter Patriarcha Conſtantinopolitanus, quòd ſolos Venetos præficeret eccleſijs Conſtantinopolitanis, alijs nationibus neglectis. Nam ille Patriarcha hoc faciebat propria autoritate, & non iure aliquo patronatus, nec de conſenſu eccleſiæ, aut aliquo præcedente pacto cum illa. Facit etiam pro hac ſententia, quòd ipſe Soto loco citato maximè laudat leges, quæ præcipiunt, vt ad beneficia patrimonialia,

Sententia Soti.

non niſi ciues, aut qui tali oppido ſunt oriũdi recipiantur, etiam ſi præſtantiores aliunde aliquandò aceiri poſſent. Imò dicit id etiam debere ſanciri in beneficijs ſaltem parochialibus, quibus annexa eſt animarum cura, vt in Concil. Trident. ipſo præſente fuit conſultatum; cum non ſit maior ratio de his, quam de illis.

4. Concluſ. ¶ Quarta concluſio: Beneficiati, qui de licentia ſummi Pontificis reſignant, vel renũtiant ſua beneficia in fauorem alicuius, non tenentur quærere digniorem, ſed ſat erit reſignare in fauorem digni. Hæc concluſio eſt Caietani in ſumma, verbo, beneficium, quem communiter ſequuntur Doctores. Et probatur ex communi ſtylo, & praxi, quia conſtat Papam in his renontiationibus ſolùm petere, vt promouendus ſit dignus. Et ratio eſt: Nam cùm tale beneficium non offeratur, vt bonum commune, ſed tanquam iam approbatum ipſi renuntianti, abſq; vitio acceptionis perſonarum poterit conferri cuicunq; digno renuntians voluerit. Et prætereà: Quia cum iſte, qui habet beneficium, poſſit licitè non ampliùs laborare, quàm ille dignus, quem ſibi ſubſtituit, ſit laboraturus, nullam facit iniuriam eccleſiæ in tali renuntiatione. Si autem renontians in tali collatione peccaret, id neceſſario eſſet, vel quia facit iniuriam eccleſiæ, vel alijs dignioribus. Sed eſt aduertendum, quòd iſtę renuntiationes in fauorem alicuius certæ perſonæ factæ hac tempeſtate ab Epiſcopis admitti non poſſunt, ſed à ſolo ſummo Pontifice. Et ſi Epiſcopus virtute talis renuntiationis beneficium prouideret, prouiſio eſſet nulla, cenſereturq; beneficiũ totaliter vacare, vt patet ex proprio motu Pij. V. de hac re edicto anno. 1567. Non ſunt etiam ſimiles renuntiationes facilè admittendæ, maximè cum regreſſu poſt vitam præſentis poſſeſſoris, quia imaginem præſeferunt hæreditariæ ſucceſſionis, quæ longiſsimè ab Eccleſia exulare debet, tanquam propria antiquæ ſynagogæ, vt bene adnotat Hormiſda Papa in quadam epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ, & Hilarius Papa in quodam concilio Romano ab ipſo celebrato cap. 5. & Alexander. III. in cap. ad hæc. de decimis. Quibus conſonát cap. apoſtolica. 8. q. 1. & cap. conſuluit. de iure patronatus. Quare in cõcilio Tridentino, ſeſſ. 25. cap. 7. de reformatione grauiſsimè cauetur iſte abuſus ſub his verbis: Cùm in beneficijs eccleſiaſticis ea, quæ hæreditariæ ſucceſsionis imaginem referont, ſacris conſtitutionibus ſint odioſa, & patrum decretis contraria, nemini in poſterum acceſſus aut regreſſus, etiam de conſenſu ad beneficium eccleſiaſticum cuiuſcunque qualitatis concedatur.

Nota pro renũtiationibus beneficiorum.

5. Concluſ. ¶ Quinta concluſio: Illi, ad quos pertinet confirmare, inſtituere, vel approbare præſentatum à patrono; ſi præſentatus fuerit dignus tenetur eum admittere & confirmare. Ità habetur expreſſe in cap. paſtoralis. de iure patronatus, & in Concil. Trident. ſeſsio. 24. cap. 18. de reformatio. Si autem præſentatus fuerit omnino indignus, tenentur illũ repellere. Et ſi præſentati fuerint plures, tenentur ex illis digniorem eligere. Quod eſt intelligendum quando patronatus eſt ſecularis. Nam ſi ſit eccleſiaſticus obligatur prę ſentare digniorem; & ſi præſentet minus dignum non debet admitti, vt in eodem concilio dicitur. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur: Epiſcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, atque illi, & non alteri collatio eccleſiæ ab eo fiat, ad quem ſpectabit eam conferre. Si vero iuris patronatus eccleſiaſtici erit, ac inſtitutio ad Epiſcopum, & non aliũ pertineat, is, quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus iudicauerit Epiſcopo præſentare teneatur, vt ab eo inſtituatur. Quod ſi ius patronatus laicorum fuerit, debent, qui à patrono præſentatus fuerit, ab eius deputatis vt ſupra examinari, & non, niſi idoneus repertus fuerit, admitti.

Ad. 1. arg. in principio dubitationis factum. ¶ Ad primum argumentum reſpondetur. Quòd licèt Paulus non faciat expreſſe comparationem in illo loco, ex modo tamen loquendi illius, ſatis clarè colligitur eligendũ in Epiſcopum debere eſſe inter alios conſpicuum, & digniſsimum. Maximè cum dicat, debere eſſe irreprehenſibilem, ſine crimine, bonumq; habentem teſtimoniũ, etiã ab ijs, qui foris ſont; quod niſi præſtantiſsimis conuenire non poteſt. Ad confirmationem reſpondetur ex illo cap. monaſterium. ſolum colligi, quòd præſentatio digni facta à patrono valida eſt, & recipienda in foro exteriori, vt nos etiam diximus in. 5. concluſione. Loquitur enim particulariter textus ſolum de illis, qui oratorium, vel capellaniã inſtituerunt; qui poterunt ei præficere quẽcunq; presbyterum voluerint, modo malus non exiſtat. Nec eſt cur Hoſtienſis & Abbas ex hoc diſsimillimo textu argumentum trahant ad probandum in omnibus diſtributionibus bonorum communium eccleſiæ ſatis eſſe eligere dignum, cùm nulla de hoc ibi fiat mentio.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Quilibet enim poteſt cedere iuri ſuo, & non poteſt cedere iuri eccleſiæ, & digniorum: maximè quando ex

iuſtitia

iuſtitia tenetur illis conſulere. Ad confirmationem reſpondetur, negando antecedens. Fidelitas enim Eccleſiæ debita, eiuſq; ſtatuta in re tam graui obligare ſufficiunt ſub mortali ad eligendum miniſtrũ digniorem. *Ad. 3. arg.* ¶Ad tertium argumentum reſpondetur; quòd quanuis per electionem minus digni prætermiſſo digniori non violetur iuſtitia commutatiua, nec in ordine ad eccleſiã, nec in ordine ad digniorem, violatur tamẽ iuſtitia diſtributiua, quæ diſponit, vt beneficia ſingulis pro vniuſcuiuſq; dignitate cõferantur. Et hoc ſatis eſt, vt inducatur culpa mortalis, & obligatio ad reſtitutionem, vt diximus quæſtione præcedenti art. 2. Præterquàm, quòd ſic diſtribuens facit contra fidelitatem eccleſiæ debitam in re graui, vt ſæpè eſt inſinuatum. *Ad vltim. argum.* ¶Ad vltimum ex dictis patet ſolutio. Iam enim eſt declaratum qualiter electores diligenter tenentur inquirere digniorem, quantum commodè & moraliter ad arbitrium boni viri fuerit poſſibile. De patronis autem, & de præſentantibus, ac reſignantibus, & confirmantibus, iuxta vniuſcuiuſque munus, erit diſtinguẽdum, ad modum, quo nos in cõcluſionibus diſtinximus: hoc vnum pro certo & indubitato habentes, quòd nunquam eſt licitum nec eligere, nec præſentare; nec confirmare indignum, quantumcunq; quis de ſua ſubſtãtia, velit talem miniſtrum inſtituere. Nemo enim nec ex ſuis facultatibus licitè poteſt contra ius naturale, & diuinum ſacer dotium creare. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

Aliud dubium. ¶Eſt aliud dubium conſequens ad præcedens, vtrùm conferre eidem plura beneficia ſit peccatum acceptionis perſonarum, aut ea retinere ſit licitum? Non cenſentur autem plura beneficia in propoſito illa, quę ſunt annexa, vel ità perpetuo vnita, vt vnũ ab alio depẽdeat, ſiue vnio facta fuerit propter tenuitatẽ, ſiue propter alias iuſtas cauſas, de quibus eſt videndum capitulũ vnio. 10. q. 3. & cap. Epiſcopis. 16. q. 1. & cap. ſicut vnire. de exceſ. prælat. & Concil. Trid. ſeſſ. 21. cap. 5. & ſeſſ. 24. cap. 13. de reformatione. *Beneficiorum pluralitas ex genere ſuo eſt multum ſuſpecta.* Pro cuius difficultatis explicatione aduertendum eſt primò, quòd beneficiorũ pluralitas abſolutè & generaliter loquẽdo, eſt res valde ſuſpecta, atq; reprobata in iure canonico propter multa inconuenientia, quæ ſecum affert, vt eſt videre in cap. quia in tantum, de præbendis. Vbi dicitur, hanc pluralitatem eſſe canonibus inimicam, vtpotè, quæ diſſolutionis, & diuagationis materiam inducit; certumq; continet animarũ periculum. Et in extrauaganti. execrabilis. de præbendis. habetur, quòd inter alia incõmoda, quæ ex beneficiorum pluralitate ſequuntur, hæc etiam proueniũt. Primò, quòd vnus & forſan indignus ad vnum officium vendicat ſibi plurimorum, qui mendicare coguntur, ſtipendia, cum tamen illi eſſent magis literati, & probi. Secundò, quòd paratur diuagandi materia. Tertiò, quòd diuinus cultus minuitur. Quartò, quòd hoſpitalitas in ipſis beneficijs debita non tenetur. Quintò, quòd deſeruntur eccleſiæ, & patet ruinis, ſine defenſore. Sextò, & quod, vt ibi ſummus Pontifex dicit, amarius eſt dolendum, quòd animarum cura negligitur. Ac tandem vt dicitur in Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 17. quòd hac vna via vniuerſus eccleſiæ ordo peruertitur. Cæterùm, licèt iſta pluralitas habeat ſemper ſpeciem mali propter inconuenientia prædicta, non tamẽ eſt adeò intrinſecè mala contra ius naturale, & diuinum, quin multis & rationabilibus de cauſis poſſit honeſtari, & licita fieri; vt omnes Doctores fatentur, & conſtat ex iure, quod non ſolum eam permittit, ſed etiã poſitiuè, & expreſſè in aliquibus caſibus illam concedit. Propter quod Magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 3. ſuppoſita quadã D. Thom. diſtinctione, qua triplex actionũ ordo diſtinguitur; primus earum, quæ deformitatem habent inſeparabilem, vt mendacium. Secundus earum, quæ ſunt indifferentes, vt deambulare. Tertius earum, quæ licèt per ſe nudè, & abſolutè conſideratę deformitatem quandam repræſentent, circumſtantijs tamen veſtitæ licitè fieri poſſunt, vt hominem occidere, quod iudici & defendẽti ſe licet; affirmat, quòd pluralitatem beneficiorum habere non eſt res primi ordinis, ſiquidem in eo humana iura aliquando diſpenſant; nec etiam ſecundi, cũ non ſit per inde indifferens habere plura beneficia, ac habere plures veſtes. Cùm hoc abſolutè cõſideratum nullam implicet, aut malignitatem, aut indecentiam: illud autem, ſi nudè ſpectetur, ſtatim ſonet quandã ordinis peruerſitatem. Tum, quia ratio docet, vt vnicuiq; miniſterio ſuus propriè deputetur miniſter. Tum etiam, quia cultus diuinus detrimentum patitur. Sed eſt res tertij ordinis, quæ, ſcilicet, licet, per ſe & abſolutè cõſiderata in malum ſonet, poteſt tamen talibus circunſtantijs veſtiri, ac exornari, vt fiat licita; ſicut de facto exornatur in multis caſibus, quorum ſex referuntur in gloſſ. 21. q. 1. in princip. quam ſequitur Soto loco citato & magna ex parte Syluest. verbo, beneficium. 4. & Gabriel in. 4. diſt. 15. q. 8. art. 3. dub. 2. Sed parum ordinatè, nec omnino ve

rè iſti

tè iſti caſus ponuntur: & idcircò eos prætermittendos cenſeo. Maximè, quòd ex ijs, quæ dicturi ſumus meliùs conſtabunt.

Inter beneficia quædã requirunt perſonalem reſidentiã, & quædam non.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd ex beneficijs eccleſiaſticis quædam ſunt, quæ habent annexam curam animarum, vt Epiſcopatus, beneficia curata, aliæque dignitates ſimiles. Et hæc omnia ex iure diuino requirunt perſonalem reſidentiam, vt latè docet D. Thom. infra, q. 185. art. 5. Alia beneficia ſunt, quæ licèt non habeant annexam curã animarum, requirunt tamen perſonalem reſidentiam, ſaltim ex iure canonico. Cuiuſmodi ſunt canonicatus & aliæ dignitates eccleſiarum cathedralium, & collegalium: & etiam illa beneficia, quæ vulgo appellantur, beneficios ſeruideros. Et quoniam quantum ad obligationem perſonalis reſidentiæ in huiuſmodi beneficijs non poteſt aſsignari regula generalis, ſtandum erit ſtatutis, & conſuetudinibus receptis vniuſcuiuſque eccleſiæ. Alia demum beneficia ſunt, quæ nec habent curam animarũ annexam, nec aliquam requirunt reſidentiam. Qualia ſunt ſimplicia ſacerdotia, quæ vulgò, præſtamerias, dicuntur. Sub quo etiã nomine comprehenduntur capellaniæ, ſub certo titulo ſolenniter ab epiſcopo collatę, vt bene notat Syluest. verbo, beneficiũ. 4. §. fin. cum gloſſ. in Clement. 2. de decimis, & alijs. b

1. Concluſ.

21 ¶ His conſtitutis ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Non licet conferre alicui plura beneficia curata, quorum quodlibet requirat reſidentiam, aut collata retinere ſine legitima diſpenſatione. Itaq; dico, quòd epiſcopatus & parochiæ, & id genus ſacerdotia in animarum curam inſtituta, vſque adeò non poſſunt abſque legitima diſpenſatione ab eadem perſona obtineri, vt illa conferens, & etiam Papa ſine legitima cauſa diſpenſans grauiter delinquat: nec eius delictum excuſat ambientem, obtinentem, & retinentem à culpa; ſed tenetur in conſcientia talia beneficia reſignare. Hęc concluſio non ſolùm eſt ſententia D. Tho. quodl. 9. artic. 15. & Adriani in de pluralitate beneficiorum, verum & ſacri canones id inſinuant, vt patet ex cap. ad hæc. & ex cap. de multa. de præbendis. & ex cap. quia nonnulli. de clericis non reſident. & ex extrauaganti Ioann. 22. de præbendis, quæ incipit; execrabilis, & magis copioſè ex Concilio Tridentino, ſeſsione. 7. capit. 4. & ſeſsione 24. capit. 17. Vbi dicitur, quòd talia beneficia non poſsint retineri ſiue per viam vnionis ad vitam, ſiue commendæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & quòd habens vnum beneficium requirens reſidẽtiam, ſi obtinet alterum eiuſdem generis, ſit ipſo iure priuatus primo, &c. Et quidem, quòd conferens talia beneficia, ſeu Papa in illis diſpenſans, ſine legitima cauſa grauiter peccet, probatur primò ex Paulo, qui prælatos eccleſiæ non dominos, ſed diſpenſatores ſolitus eſt appellare, dicens: Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Et ſubdit ſtatim: Hîc autem iam quæritur, vt inter diſpenſatores fidelis quis inueniatur. Imò Chriſtus Lucæ. 12. etiam dixit: Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens? Certum eſt autem, quòd nullibi tanta fides exigitur, quàm in committendis concredendiſque animabus illius curæ, qui præſens ſemper gregi ſuo proſpiciat. Quare qui contrarium fecerit, plura beneficia curata eidem tribuens ſine rationabili cauſa, quòd grauiter delinquat, erit neceſſarium. Et propter hoc D. Bernard. libro. 2. de conſideratione, ad Eugenium, capit. 6. dicebat, potiùs Pontificem ſummum, qui ſpiritualis eſt, omnes iudicans & à nemine judicatus, debere non ſua voluntate pro lege vti, ſed Chriſtum præ omnibus imitari; qui non ſuam, ſed patris voluntatem venit facere, vt omnia non pro ſua voluntate, ſed pro communi commodo diſpenſet; aliàs, vt diſsipator erit cenſendus. Et ratione ſic argumentor: Sacerdotia, quæ habent curam animarum annexam rectè nequeunt ſine præſentia adminiſtrari, tanta eſt vigilantia animabus curandis, ac proſpiciendis neceſſaria: ſed nullus poteſt ſimul reſidere in pluribus eccleſijs: ergo ſine vrgentiſsima cauſa eaque eccleſiæ neceſſaria, nec etiam poterit citra graue crimen ſuper hoc diſpenſari. Præterquam, quòd eſt manifeſta acceptio perſonarum, plura beneficia, ſine legitima cauſa intuitu carnis, aut conſanguinitatis, aut alio titulo impertinenti eidem conferre. Acceptio autem perſonarum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Sed quòd nec ille, cui plura curata beneficia ſine cauſa legitima fuerint collata, poſsit illa in conſcientia retinere, probatur: Nam ſi ſummus Pontifex non eſt dominus, ſed diſpenſator, vt diximus; & iniqua diſpenſatio non diſpenſatio, ſed diſsipatio eſt dicenda, manifeſtè ſequitur, quòd qui iniquam petit diſpenſationem iniquitatis etiã eſt cauſa, & qui ea vtitur eadem ſemper irretitur iniquitate. Dicunt nonnulli huiuſmodi diſpenſatum eſſe tutum in conſcientia; quia poteſt vnam eccleſiam per ſe ipſum, &

alteram

alteram per idoneum vicariū ſupplere. Sed hæc ratio eſt inſufficiens. Nam cum beneficium intuitu perſonæ obtentum, ſcilicet, dignitatem vnicuique conferatur, & hæc per pauperem mercenarium ſuppleri non poſſit, vt optimè docent Hoſtienſ. & Panorm. ſuper cap. extirpandæ. de præbendis, fit, vt non ſit tutus in conſcientia, qui per vicarium eccleſiam ſibi commiſſam gubernat. Maximè cum huiuſmodi vicarij maiori ex parte ſint indigni. Et ſi ſunt digni, vt loco habeant mercenarij, non tamen ſunt digni pro ratione fructuum beneficij. Soluit eccleſia ſtipendia iuſta & ſufficientia pro viro docto, & graui, qui ſi præſens adeſſet ſuis eleemoſynis, conſilijs, & autoritate plurimum ſuo gregi proficere poſſit; & ſic non fit ei ſatis ad æqualitatem, quando vicarius ad nihil horum valens tribuitur. Præterea quàm, quòd, vt dicit Chriſtus, mercenarius & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, videt lupum venientem & dimittit oues, & fugit. Quibus verbis apertiſsimè declarat eſſe latiſsimum diſcrimē inter proprium paſtorem, & mercenarium, quantū attinet ad id, quod eſt ouium vtilitati & cōmodo proſpicere. De hac re vide Sylueſtr. verbo, beneficium. 4. num. 4. Ex hoc infertur, quòd qui ſine legitima cauſa fuerint à Papa diſpenſati, vt habeant plura beneficia curata, non debent abſolui; quoad vſq; vno ſolo retento aliorum faciant reſignationem. Ità tenent D. Thom. Panormit. Sylueſter & alij. Quin potius addiderim, quòd ſi diſpenſet cum aliquo, vt habeat beneficia ſimplicia, in tanta multitudine, vt longè excedant congruam ſuſtentationem, iuxta exigentiam, & qualitatem perſonæ, nec etiam iſte erit abſoluendus, donec illa relinquat. Quia hoc eſt contra naturam & inſtitutionem horum beneficiorum: atq; adeo contra ius naturale, & diuinum, vt optimè docet Nauarro ex mente plurium aliorum in Manuali cap. 25. num. 129. Caietanus in Summ. verbo, beneficium, dicit, non eſſe facile denegandam abſolutionem diſpenſatis à Papa ſuper pluralitate beneficiorum, etiam curā animarum habentium, quamuis diſpenſatio fuerit facta ſine rationabili cauſa. Quia licet diſpenſatio ſit mala, tamen poſtquam facta eſt, tenet, ſicq; diſpenſatus ſolum manet obligatus prouidere ſufficienter curæ animarum per ſe ipſum, vel per vicarium. Sed hæc ſententia eſt falſa, vt ex ſupradictis patet. Maximè quantum ad beneficia curata. Nam de beneficijs ſimplicibus in exceſſiua multitudine obtentis forſan poſſet eius opinio admitti, dummodo qui illa retinet piè expendat redditus in vſus pauperū, iuxta opinionem Cardin. ſupra Clem. gratiæ. de reſcript.

¶ Secunda concluſio. Per legitimam diſpenſationem bene poteſt quis plura beneficia curata obtinere, nec ſic diſpenſatus aliquod peccatum committit. Hæc concluſio recipitur communiter ab omnibus, conſtatq; manifeſtè ex iure. Sed eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt diſpenſatio ſit legitima debet ſemper rationabilis cauſa interuenire. Cauſæ autem rationabiles huiuſmodi diſpenſationē poſſunt reduci ad tres. Prima eſt neceſsitas ipſarum eccleſiarum. Quando, ſcilicet, propter paucitatem miniſtrorū idoneorum, ne eccleſiæ vacent & iacturam patiantur, vni, & eidem plures dantur, vt conſtat ex cap. clericus. 21. q. 1. de quo multa Hoſtienſ. in cap. graue de præbendis. Secunda cauſa, eſt neceſsitas perſonæ. Quando, ſcilicet, redditus ſunt adeò tenues, vt non ſufficiant honeſtæ ſuſtentationi, iuxta qualitatem perſonæ, vt notant Doctores in cap. de multa. de præbendis. Vbi dicitur, quòd circa ſublimes, & litteratas perſonas poterit autoritate apoſtolica prouideri, vt habeant plures dignitates, vel beneficia, etiam curata. Ad idem etiam pertinet, quòd in Extrauagante citata. de Cardinalibus, & filijs Regū, aliorumq; principum, dicitur, ſcilicet, quòd debēt in hac parte maiori prærogatiua gaudere. Verum tamen eſt, quòd in Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 13. & 17. non videtur admitti, quod pro neceſsitate cuiuſcunque, ſiue epiſcopi ſiue Cardinalis detur ſibi plura beneficia, quæ reſidentiā requirant. Sed dicitur, quòd eorum neceſsitas ex alijs beneficijs ſimplicibus, vel alia via ſuppleatur. Tertia cauſa, eſt pia vtilitas. Quando, ſcilicet, eſt valde vtile, commodumq; eccleſijs, vt plures commendentur eidē propter eminentem ſcientiam, probitatem, induſtriam, nobilitatem, & alias egregias eius animi dotes; quarum ratione certum eſt, quòd plus ipſe abſens, quā alius præſens eccleſijs proderit. Qua de cauſa diſpenſatum legimus à D. Gregorio cum quodam Archiepiſcopo Tarraconenſi, vt ſimul eſſet epiſcopus Fundenſis, vt conſtat ex cap. relatio. & ex cap. ſiluid. 21. q. 1. Ad hanc etiam cauſam, quantum ego arbitror, debet reduci quod dicitur in cap. de multa. de ſublimibus, & litteratis perſonis, quòd maioribus beneficijs ſunt exornandæ. Hoc enim non ad illuſtrium cōmodum, ſed ad eccleſiæ ſplendorem eſt referendum: quæ dum erat in cunabulis potentiaq; ſeculari premebatur, opus habebat, vt illuſtrium viribus fulciretur: & ob id, vt ali-

2. Concluſ.

Cauſæ propter quas diſpenſari poteſt, vt quis habeat plura beneficia.

quantò

quantò plus ſtipendiorum ſortirentur fuit indultum. Sine diſpenſatione autem ſummi Pontificis, etiam ſi aliqua ex dictis rationabilibus cauſis exiſtat, nunquam eſt licitum plura ex ſupradictis beneficijs habere, vt ex mente D. Thom. quodlib. 9. artic. 15. docet Nauarro in Manuali capit. 17. nume. 105. quidquid dicant Soto atque Syluester locis citatis.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio. In beneficijs ſimplicibus, nec habentibus curam, nec reſidentiã exigentibus, qualia ſunt, præſtameriæ nulla eſt neceſſaria diſpenſatio, vt eadem perſona plura obtineat. Hanc concluſionem ponit Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 6. art. 3. concluſ. 4. quam tenet communiter omnes Doctores. Et probatur manifeſtè: quia iſtorum pluralitas nullo iure eſt prohibita. Ex quo infertur, quòd qui plura haberet, per ſe loquendo, nullum peccatum committeret. Dico per ſe loquendo. Nam per accidens contingere poterit; vt hoc ſit illicitum; tunc ſcilicet, quando tot coacervarentur beneficia ſimplicia, vt congruentem beneficiati ſuſtentationem, iuxta qualitatem perſonæ, longè excederent. Vt enim dicitur in cap. cum teneamur. de præbendis. & alijs multis, qui habet vnum beneficium ſufficiens ad decentem ſuſtentationem, iuxta qualitatem perſonæ & ſtatus, non poteſt aliud obtinere. Et hinc ortum arbitror, quòd in cap. non poteſt. & in cap. ſi motu. de præbendis, lib. 6. cauetur, vt qui beneficiũ aliquod à Papa impetrant, ei referant, ſi habent aliud quantũcunq; modicum; aliàs collatio ſecundi beneficij erit irrita & nulla.

4. Concluſ. ¶ Quarta concluſio: In beneficijs non curatis reſidentiam exigentibus, quales ſunt canonicatus, & aliæ dignitates cathedralium, vel collegalium eccleſiarum, neceſſaria eſt diſpenſatio, vt eadem perſona duo, vel plura obtineat, quanuis facilius in iſtis, quam in curam habentibus procurari, concediq; debeat diſpenſatio. Imò, vt dicit Syluester, verbo, beneficium. 4. §. vlt. legitima cauſa interueniente poteſt epiſcopus, vt vna perſona duo ex dictis beneficijs, vel in eadem eccleſia, vel in diuerſis obtineat, diſpenſare; quod eſt intelligendum quando ſunt diſſormia, vt bene notant Doctores. Itaq; poteſt diſpẽſare, vt quis in eadem eccleſia habeat canonicatum, & dignitatem, atq; etiam canonicatum, & altare, ſeu beneficium alicuius capellaniæ. Pro quo facit cap. 1. cũ gloſ. de conſuetudine lib. 6. & Feder. conſil. 115. Non tamen poteſt diſpenſare, vt quis habeat duos canonicatus, aut dignitates. Imò nec duo altaria poterunt haberi in titulum in eadem eccleſia ex diſpenſatione epiſcopi; quia altaria data in titulum dicuntur beneficia, ſecundum gloſſam in Clement. 2. de decimis, & ſunt conformia. Altaria tamẽ quæ non dantur in titulum bene haberi poterũt ex diſpenſatione epiſcopi. In perſonatibus verò, vel dignitatibus, vel adminiſtrationibus, aut officijs perpetuis quocunque nomine cenſeantur, ſolus papa diſpenſat ſiue in eadem eccleſia, ſiue in diuerſis, vt patet ex capit. de multa. de præbendis. Nam quamuis textus ille ſolummodo eadem eccleſia prohibere videatur, Doctores dicunt hoc etiam habere locum in eccleſijs diuerſis per cap. nonnulli. de clerico non reſidente, quidquid dicat Innocentius in dicto cap. de multa.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ſit licitum alicui taliter habere duo beneficia, vel ex illis, quæ animarum curam habẽt annexam, vel quæ perſonalem requirunt reſidentiam, nec ab alio, quàm à Papa diſpenſatur, vt vnum illorum ſit proprium, & alterum habeatur in commendam. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd nullus poteſt retinere duo ex prædictis beneficijs ſine papæ diſpenſatione, ſi vnum illorum eſt proprium & alterum habetur per modum perpetuæ commendæ. Ita enim dicitur expreſſè in Concilio Trident. ſeſſ. 7. cap. 4. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur. Quicunque de cætero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia eccleſiaſtica, ſiue per viam vnionis ad vitã, ſiue commẽdæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & titulo ſimul retinere præſumpſerit; beneficijs ipſis iuxta conſtitutionis Innocent. III. diſpoſitionem, iure ipſo etiam præſentis canonis vigore priuatus exiſtat. ¶ Secundò etiam eſt certum, licitum eſſe ſine Papæ diſpenſatione habere duo beneficia curata, vnum in titulum, & alterum in commendam ad tempus, ſcilicet. ad ſex menſes tantum, vt permittitur cõmendari in cap. nemo. de electione. lib. 6. nec contrarium huius cauetur in Concilio Tridentino. Itaq; quanuis non ſit in vſu, quod epiſcopus ſuper pluralitate beneficiorum diſpenſet. bene tamen poterit ob ingruentem neceſſitatem habenti in titulum vnum curatum aliud ad tempus commendare, dum nõ patet ad curiam aditus. Sed eſt difficultas, vtrùm ad hoc, quòd alicui ex Papæ diſpenſatione tribuantur duo beneficia; vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam, ità, vt poſſidentis conſcientia ſit tuta, ſit neceſſaria aliqua cauſa ex ijs, quas diximus intercedere debere ad hoc, vt eidem

Dubium.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Pũctus difficultatis.

dua

Sententia Canoniſtæ.

duæ eccleſiæ in titulum conferātur? Canoniſtæ, quorum eſt forum iudiciale penitus attendere, communiter dicunt, cuiuslibet hominis conſcientiam ſic duas præbendas poſsidentis tutam eſſe; quia hoc non eſt propriè habere duo beneficia, vel duas eccleſias, quod iure diuino & humano videtur interdictum.

Sententia Autoris.

Cæterùm verius dicendum exiſtimo, quòd eædem cauſæ, imò & iuſtiores ſi fieri poteſt, debent coire, vt quis digne in conſpectu Dei fruatur vna præbenda ſub titulo, & altera ſub commendatione, quam neceſſariæ ſunt, vt ambæ habeantur in titulo. Hæc eſt ſententia Soti lib. 3. de iuſtitia q. 6. artic. 5. & Nauarri in Manuali cap. 25. num. 125. Qui affirmat de beneficio commendato in perpetuum idem eſſe dicendū, quod de dato in titulum, iuxta Cardinalem Alexandri cap. cùm autem. 44. diſt. & Gomez in regul. de infirmis reſig. quæſt. 15. & citatos per eum. Et ratio eſt manifeſta: Nā quantum attinet ad rei veritatem, idē prorſus eſt, quod alicui duo eccleſiæ conferantur in titulo, & quod commendentur perpetuò. Quare rationes prohibentes, ne illud licitè fiat ſine iuſta & rationabili cauſa, etiam obſtabunt, ne hoc ſit tutum in conſcientia. Dixi, quòd iuſtiores, ſi fieri poſsit, cauſæ debent intercedere ad hoc, quam ad illud; quoniam hic commendationis prætextu præuaricatio eſt legis: & eo criminoſior, quo fit magis in fraudem legis. Nam, vt dicitur in l. contra. ff. de legibus. in fraudem legis facit, qui ſaluis verbis legis ſentētiam eius circunuenit. Et lege nō dubium: eodem titulo etiam dicitur; Non dubiū eſt in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Ex hoc infertur, quòd quemadmodum ille, qui ſine legitima cauſa eſt diſpenſatus à Pōtifice, vt duo beneficia curata retineat, non debet abſolui, niſi alterum illorū relinquat; ità etiam nec eſt abſoluēdus qui habet vnū in titulo & alterum in commenda, eadem iuxta cauſa non exiſtente.

Dubium de beneficijs pueris collatis. argumentum.

¶De beneficijs Eccleſiaſticis pueris collatis dubitari ſolet, an ea conferens peccet peccato acceptionis perſonarum? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Contingit ſæpè ſæpiùs, puerum eſſe egregiæ indolis magnæque ſpei, quòd in eccleſia erit vtiliſsimus: ergo huic beneficium conferre, vt ex eo educatur, & inſtituatur, nullum eſt peccatum. Et confirmatur ex Concilio Tridentino, ſeſsione. 23. cap. 18. de reformatione: vbi facultas vniendi, & applicandi beneficia ſimplicia collegijs puerorum, qui ad vtilitatem eccleſiæ in ſeminarijs inſtituuntur, epiſcopis conceditur; quod non faceret cōcilium, niſi pueris beneficia conferre eſſet licitum. Ad huius tamen rei explicationem aduertendum eſt, quòd, vt conſtat ex Concilio Tridentino, ſeſsione. 23. cap. 6. nunquam eſt licitum pueris ante. 14. annum eccleſiaſticum aliquod beneficium conferre; nec poſt decimum quartum annū poſſunt eiſdem illæ dignitates tribui, quibus animarum cura eſt annexa, niſi ſaltim vigeſimum quintum ætatis ſuæ annum attingerent, vt dicitur in eodem Concilio Tridentino, ſeſsione. 24. cap. 12. De canonicatibus autem, & alijs dignitatibus, ſeu portionibus, quibus animarum cura nulla ſubeſt, etiam dicitur in eodem capitulo, quòd clerici alioquin idonei, & viginti duobus annis nō minores ad illas aſciſcantur. Ex quo manifeſtè conuincitur, quòd ſi epiſcopus contra prædicta iura beneficium aliquod cōtulerit vltra hoc, quòd electio erit irrita; nec in hac parte poterit epiſcopus diſpenſare, peccabit mortaliter peccato acceptionis perſonarū; tanquam ille, qui non ex dignitate perſonæ, cùm illa ſit indigna ſecundum ius, ſed ex affectu alicuius conditionis extrinſecæ & accidentariæ omnino mouetur ad talia beneficia conferenda; quod propriè eſt accipere perſonas. Et idem dicendum erit de Papa, quando ſine iuſta & rationabili cauſa ad talia beneficia habenda diſpenſauerit: Nec de hoc aliqua poteſt eſſe dubitatio. Sed quod habet difficultatem eſt, an ſit peccatum acceptionis perſonarum, conferre pueris poſt decimum quartum annum illa beneficia ſimplicia, quæ vulgò appellātur præſtameriæ, & quæ quod ipſis non conferantur nullo iure eſt prohibitum, imò tacitè approbatur à concilio Tridentino, ſeſsione. 23. cap. 6.

Ætas ad recipiendū beneficium idonea.

Sententia Caiet. notāda.

Caietanus in ſumma. verbo. beneficium. cap. 2. abſolutè tenet partem affirmatiuam, quam tānta verborum grauitate explicat, vt nec vnum ab eis adimere velim. Dicit ergo, conferre pueris eccleſiaſtica beneficia exiſtentibus alijs adultis idoneis, non ſolū inexcuſabile, ſed intolerabile videtur. Tum quia pueri ſunt ſolum idonei in ſpe, adulti autem in re. Tum, quia officium diuinum deuotè & ſtudioſè perſoluere nequeunt, cū nec humana officia valeant exercere, niſi vt pueri: & tamen beneficiatorum nullus excuſatur ab officio diuino. Nec eſt verum, quòd ſecundum iura canonica concedantur beneficia pueris. Imò expreſſe hoc reprehēditur extra. de præbendis. cap. ſuper inordinata. Et ſi alicubi ſunt ordinatæ aliquæ præbendæ pro pueris, vide illorum ſtatuta; & vt putò inuenies, quod non ſunt beneficia

eccleſia-

eccleſiaſtica, ſed quędam prouiſiones ad ſuſtentandos & alendos pueros in ſeruitio eccleſiaſtico. Vnde nec tenentur tales ad officium diuinũ; ſed ad id, ad quod ſunt quaſi conducti. Hæc Caietanus. Cuius ſententia mihi quàm maximè placet, hoc vno explicato, quod tempore Caietani, vt exiſtimo, non erat prohibitũ in iure, quod pueri poſt primum ſeptennium ſimplicia beneficia haberent, vt docet Sylueſt. verbo, ætas. At verò nunc poſt concilium Tridentinum facultas quæcunq; beneficia habendi ante decimum quartum annum eſt interdicta; & ſic non eſt tam in ſpe idoneitas pueri nunc, ſicut antea. Ex quo fit, vt aliquando poſsit eſſe licitum alienumque à vitio acceptionis perſonarum; talia beneficia pueris conferre, apparentibus, ſcilicet, in ipſis maximis ſignis bonæ indolis, & optimæ ſpei. Sed debet hoc fieri quam rariſsimè & maxima cũ cautela. Tum; quia ſpes, quæ poteſt haberi de pueris, eſt valde incerta: quare eſt periculum quod beneficia illis collata maneant in perſonis valde indignis. Tum etiam; quia experientia docet, quod vix adimplent obligationem recitandi officium diuinum, & quod ex abundantia diuitiarum fiunt deteriores, iuxta illud Plauti; Ne puero diuitię. De quo Eraſmus in Adagio; Ne puero gladius. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. Ad confirmationem dico, quod collegium puerorum non eſt puer.

Ad argum.

Dubium de penſionibus

¶De annuis autem penſionibus, quæ ab hinc octoginta annis percrebuerunt in eccleſia, eſt non contemnendum dubium, an tuto imponantur beneficijs, recipianturque ab eis, quibus exhibentur? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, eam eſſe naturam penſionum, de quibus loquimur, quòd non habent annexos eccleſiaſticos titulos, cum penſionarius nõ ſit beneficij poſſeſſor, ſed tantùm poſsidẽti imponitur onus eas ſoluendi, poteſtq; imponi vel perſonæ quamdiu poſſederit, vel, quod eſt vſu frequentius, ipſis fructibus beneficiorum. Ex quo fit, vt penſionarius nullam habeat annexam curam, nec obligationem perſoluendi officium canonicum: & hac ratione huiuſmodi redditus tutiſsimi exiſtimantur. Nihilominus tamen dico, quòd niſi ex iuſta & rationabili cauſa conferantur vltra hoc, quod conferens peccabit mortaliter peccato acceptionis perſonarum, & iniuſtitiæ, illi, quibus fuerint collatæ, non erunt tuti in conſcientia. Probatur: Papa taliter eſt diſpenſator bonorum eccleſiæ, quòd non eſt dominus: ergo ſicut ex rationabili cauſa poteſt diuidere, & applicare huic, vel illi redditus eccleſiaſticos; ita ſine illa non poteſt id iuſtè facere. Et confirmatur: Per huiuſmodi ſolutionem penſionũ ſæpenumerò fraudantur miniſtri ſtipendijs debitis, eccleſiaque priuatur debito cultu & miniſterio: ergo illas imponere ſine cauſa non ſolum eſt peccatum acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam; ſed etiam quidam modus furti & rapinæ in ordine ad eccleſiam, atque miniſtros. Ex quo factum fuit, vt in cap. extirpandę, §. ſi, & in cap. auaritia, de præbendis: huiuſmodi penſiones quàm grauiter reprehendantur.

Sententia Autoris.

Quæ ſunt iuſtæ cauſæ penſionis imponendæ

¶Siquis autem quærat, quæ nam ſint iuſtæ cauſæ penſionis imponendæ? reſpondeo, quòd ſunt plures. Prima & iuſtiſsima eſt ſuſtentatio eorum, qui multum in eccleſia laborauerunt, iamq; ſenio & infirmitate confecti laborare non poſſunt, iuxta capit. quamuis. 7. quæſt. 1. Ad quam etiam cauſam reducitur, quod in concilio Tridentino, ſeſſione. 21. cap. 6. habetur, nempe, quòd ſi aliquis parochus aliàs honeſtæ vitæ fuerit illiteratus, adiungatur ei vicarius ab epiſcopo aſsignata, conuenienti penſione pro ipſius ſuſtentatione. Secunda cauſa eſt, ſupplere indigẽtiam vnius eccleſiæ inopis ex aliarum abundantia. Quare olim Archiepiſcopus pro ſuſtentatione canonicorum pauperum poterat eccleſijs inferioribus abundantibus penſionem imponere, vt patet ex cap. cum veniſſet. de reſtitutione ſpoliatorum, & ex cap. auaritia. de præbendis. Sed hoc iſto tempore non licet, niſi Papæ autoritate. Tertia cauſa eſt, dirimere lites; vt ſi duo habeant litem circa aliquod beneficium, & pro bono pacis vni detur penſio, vt cedat alteri, iuxta id quod dicitur in cap. niſi eſſent. de præbendis. Quarta cauſa eſt, labor impenſus à milite, Duce, vel Rege in defenſionem eccleſiæ. Æquum enim eſt, vt eccleſia ſit illis grata. Qua de cauſa decimarũ tertiæ Regibus Hiſpaniæ collatæ leguntur, Et poſſent concedi congruentius illis, qui eccleſiæ negotia, vel in concilio, vel in curia, vel alibi gerunt; ſicut olim mos erat ijs, qui prælatis in adiutorium adhibebantur prouentuum partem quotannis impertiri. Semper tamen ſunt ità penſiones imponendæ, vt miniſtris congrua ſuſtentatio relinquatur. Vnde in concilio Trident. ſeſsione. 24. cap. 3. ſanctiſsime cauetur, ne penſio aliqua aſsignetur in epiſcopatu, cuius redditus non excedunt duo millia ducatorum, nec in eccleſia parochiali, cuius redditus nõ excedunt centum aureos. De illis autem pẽſionibus, quæ ad inſtantiam Regis, vel aliorum principum ſuis famulis, vel famulorum

filijs

filijs conferuntur, dico, quòd poterunt iuſtificari quando merita regis, vel principis in eccleſiam adeò fuerint egregia, vt quòd hæc in ipſorum gratiam fiant poſtulare videantur. Illæ autem debebunt cenſeri maximè iuſtæ, quæ ſcholaſticis pauperibus, & nobilibus, de quibus eſt probabilis ſpes, quod erunt vtiles eccleſiæ conferuntur. Semper tamen exceſſus, qui in hac re eſſe videtur, eſſet cauendus. Et eſt aduertendum, quod non poſſunt iſtæ penſiones conferri filijs clericorum ſuper beneficijs, quæ eorum parentes actu obtinent, vel aliquando obtinuerunt per Concilium Tridentinum, ſeſsione vigeſima quinta, cap. 15.

An penſionarij teneãtur dicere oficium B. Virginis.

§ An autem penſionarij teneantur recitare officium paruum Beatæ Virginis, & reſtituere fructus perceptos pro rata, niſi illud recitauerint, varietate opinionum diſputatur ab autoribus; multis partem affirmatiuam tenentibus propter proprium motum Pij Quinti, quem refert Nauarro in Manuali, capite vigeſimo quinto, numero. 122. & alijs negantibus. Tum, quia ille proprius motus non eſt ſolenniter apud nos promulgatus: tum etiam; quia non videtur vſu & conſuetudine receptus. Et præterea; quia eius verba non apparent adeò ſtricta & rigoroſa, vt debeant cenſeri tam grauem & tam nouam obligationem inducere, ſub mortali. Cęterùm mihi prima ſententia videtur vera & tenenda, quam ſequitur Nauarro in illo loco. Nec rationes in contrarium adductæ aliquid valent. Tũ, quia nulla ſolennior propriorum motuum ſummi Pontificis fuit vnquam apud nos neceſſaria promulgatio, quam quod Romæ ad valuas D. Petri, & chancellariæ affigeretur, & inde ad fideles deriuarentur. Quod de illo factum fuiſſe dubitare non poſſumus; ſiquidem in corpus aliorum propriorũ motuum ſummorum Pontificum eſt relatum. Tum etiam; quia cum grauiſsimè & ſeueriſſimè præcipiat Pius V. quod quicunq; habens beneficium cum cura, aut ſine illa, horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit omnes beneficij, ſeu beneficiorum ſuorum fructus, qui illi, vel alijs diebus reſponderent, ſi quotidie diuiderentur, qui vero matutinum tantum dimidiam, qui cæteras omnes horas aliam dimidiam, qui harum ſingulas, ſextam partem fructuum eiuſdem diei amittat, & idem dicat ſentiendum de penſionario, qui officium paruum Beatæ Mariæ Virginis dicere reliquerit; non eſt cur affirmemus verba Pontificis non eſſe adeò ſtricta, & rigoroſa, vt tam grauem & tam nouam obligationem inducant. Falſum eſt etiam dicere, quòd proprius ille motus non eſt vſu & conſuetudine receptus, cum plures ego viderim penſionarios, qui illius vi, & obligatione ſe aſtrictos iudicauerint. Et hęc dicta ſufficiant de acceptione perſonarum, quæ in beneficiorum eccleſiaſticorum diſtributione poteſt inueniri.

Sententia Autoris.

Dubium graue.

§ Eſt alia grauis difficultas circa iſtum articulum, vtrùm in diſtributione officiorum, & magiſtratuum ſecularium poſsit contingere vitium acceptionis perſonarum? Quod eſt quærere, an rex & alij electores teneantur in conſcientia ſemper ad hæc officia eligere digniores. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, quòd dignitas in præſenti ſumenda erit per comparationem ad ipſa officia publica, ità, vt ille dignior iudicetur, qui in ordine ad officium, vel dignitatem, ad quam eligitur, aptior exiſtit. Et quoniam non omnes dignitates æquales ſunt, nec eiuſdem rationis, fit, vt plures ad vnam, quam ad alteram, diuerſæque ad diuerſas neceſſariæ ſint animi dotes. Sed generaliter loquendo, quæ in iudicibus & gubernatoribus ciuitatis, qui vulgò appellantur, Corregidores, Regidores, Iurados, &c. requiruntur, ſunt ſcientia competens, prudentia, dexteritas in rebus agendis, animi robur, ac zelus iuſtitiæ, & boni publici. Nobilitas etiam adiuuat ad dignitatem; vt ex iure probat Gregorius Lopez part. 2. titulo. 9. lege. 2. verſiculo, Nobles homes; & titulo. 18. lege. 9. verſiculo, Sobre los otros homes. Alij addunt cum Magiſtro Soto libro tertio, de iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo quarto, requiri etiam neceſſario probitatem morum, ſcilicet, quòd non ſint in peccato mortali. Cæterùm, ſi ſermo ſit de peccato occulto, quod non ſit iniuſtitiæ per modum habitus, non videtur ſimpliciter neceſſarium, quod eligendus ſit ſine peccato mortali, vt bene notat Caietanus in ſumma, verbo, electio. Stat enim aliquem in ſeipſo eſſe vitioſum, & tamen in ordine ad alios eſſe iuſtitiæ, & boni publici zelatorem. Nec obſtat, quòd in ſuperioribus dixerimus ad hoc, vt quis ſit dignus ad beneficia eccleſiaſtica, neceſſariam eſſe maximè probitatem morum, cum illi ordinentur ad actus ſacros, quos in peccato mortali digne exercere non poſſunt, iſti autem minimè.

Vnde erit conſideranda dignitas ad officiũ.

Officia ſecularia habẽt aliqualem proportionem cũ beneficijs.

§ Secũdò eſt aduertendũ, quòd dignitates, & officia ſecularia videtur habere propor-

tionem

tionem cum beneficijs eccleſiaſticis, quantum ad hoc, quòd, quemadmodum beneficia non fuerunt inſtituta, vt gratis donarentur, ſed principaliter, vt eſſent ſtipendia eorum; qui in republica aliquod munus exercent, minùs principaliter, vt eſſent præmia benemeritis diſtribueoda, vt diximus ſupra quæſtione præcedenti articulo 2. circa ſolutionem ad quartum argumentum: ita etiam officia ſecularia, atque dignitates cum ſuis lucris videntur primò, & principaliter inſtituta in ſtipendia miniſtrorum, vt, ſcilicet, reſpublica habeat idoneos miniſtros; & ſecundario & minus principaliter, vt viri, qui moribus, ſcientia, atq; prudentia ſunt ornati conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiuſmodi bona diſtribuit, duo poſsit attendere in illorum diſtributione. Vnum eſt, vtilitas reipublicæ, vt, ſcilicet, illum eligat, qui aptus ſit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex ioſtitia commutatiua, quam inter rempublicam ex vna parte, & miniſtrum ex altera conſtituere debet, faciendo æqualitatem inter miniſtrum, quem eligit, & ſtipendium, ad quod eligitur. Secundum, quòd poteſt attendere, eſt meritum eorum, inter quos fit electio. Nam cum officia ſecularia noo ſolum ſint ſtipendia pro idoneis miniſtris, ſed etiam videantur eſſe præmia quæ ſecundum iuſtitiam diſtributiuam melioribus ſunt conferenda, fit, vt qui diſtribuit non ſolum videatur obligari habere rationem ſufficientiæ miniſtrorum, ſed etiam meritorũ, quæ in vnoquoque illorum inueniuntur, quod ad iuſtitiam diſtributiuam pertinet.

Diſtribuentes officia ſecularia ſunt in duplici differentia.

¶ Tertiò eſt aduertendum, quod illi, ad quos ſpectat officiorum publicorum miniſtros eligere, ſunt in multiplici differentia. Quidam enim ſunt plenam habentes poteſtatem ſupra ipſam rempublicam. Quales ſunt Reges, Imperatores, & illi, qui ſimilem iſtis ſine dependentia ab altero, quo quo nomine cenſeantur, habeot autoritatem. Alij ſunt, qui ab ipſis regibus in eminenti loco conſtituti, vice & nomine eorum inferiores miniſtros eligunt. Quales ſunt Proreges; conſiliorum præſides, & quicunque alij, ad quos officiales reipublicæ ex regis mandato inſtituere ſpectat. Alij denique ſunt aliquorum oppidorum domini, regibus, & principibus ſubiecti, vt marchiones, duces, comites, cæterique domini, quibus ex iure in proprijs terris iuſtitiæ miniſtros nominare conuenit. Inter quos electores hoc eſt diſcriminis, quòd rex non tanquam diſpenſator, nec tanquam reipublicę vicarius, ſicuti Venetorum dux, qui ſemper eſt à republica pendens, ſed tanquã ipſa eadem reſpublica æqualemq; habẽs poteſtatem cum illa, eſt reputandus; vtpotè ille, cui, & in quem populus omne ſuum imperium, & poteſtatem contulit. Ex quo fit, vt nec poſsit illũ vllo pacto dimouere, nec eius filios iure hæreditario regnandi ſpoliare, poſtquam ſemel ei illud contulit, niſi vbi aperta tyrannide regnum peſſundaret: & tunc ſolo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum eſt ſuum, ſicut cuiuſq; ciuis ſua eſt domus. Atq; adeo quæcunque facultas, & ius reipublicæ penes ipſum eſt; licèt non reſpublica propter ipſum, ſed ipſe propter rempublicam ſit cõſtitutus: & ideò ex iuſtitia omnia in publicum commodum debeat referre. proreges verò, & conſiliorum præſides, & quicunq; ex mandato regis officiales inſtituunt, non ſunt domini, ſed diſpenſatores. Quibus in omnibus neceſſe eſt, quòd domini voluntatem ſequantur. Alij autem domini particularium oppidorum medio modo ſe habent, & differunt à regibus in hoc, quòd Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non cẽſetur tanquam per ſe reſpublica, nec ad ducem, vel marchionem abſolutè pertinet, iura, quę ſubditi ſeruant, inſtituere, niſi depẽdenter à rege, quamuis teneantur miniſtros iuſtitiæ decenti ſtipendio conducere. A proregibus autem, & alijs regis diſpẽſatoribus differunt in eo, quòd oppida & vaſſalli verè ſunt dominorum poſſeſsio, quod in regis vicarijs non contingit.

1. Dictum certum.

¶ His conſtitutis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd reges diſtribuentes indignis officia publica, quæ inſtituta fuerunt, vt eſſent ſtipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent peccant contra iuſtitiam commutatiuam, qua tenentur talem miniſtrum eligere, qui aptus ſit & idoneus exercendo muneri, ad quod eligitur. Reges enim ex commutatiua iuſtitia tenentur ratione tributorum, quæ ſoluit, debitam reipublicæ administrare iuſtitiam. Et idem dicendum eſt de alijs particularibus dominis miniſtros indignos in ſuis oppidis conſtituentibus. Vnde erunt obligati reſarcire damna, quæ ex tali prouiſione indigni, fuerint ſubſequuta, vt diximus ſupra quæſtione præcedenti, art. 2. circa ſolutio. ad. 4. arg.

2. Dictum certum.

¶ Secundò etiam eſt certum, ꝙ proreges, conſiliorum præſides, & quicunq; alij, ad quos officiales reipublicę ex mãdato regis inſtituere ſpectat, ex iuſtitia diſtributiua tenetur officijs preferre eos, quos moraliter loquendo, pro ratione officij

ficij iudicauerint digniores, quod niſi fecerint peccabunt peccato acceptionis perſonarum contra iuſtitiam diſtributiuam. Probatur: Huiuſmodi electores officiorum reipublicæ ſunt diſpenſatores miniſteriorum regis: ergo tenentur illa ſecundum regis voluntatem diſtribuere: ea autem eſt, quod dentur dignioribus: ergo. Et confirmatur: Qui huiuſmodi officijs præfecit dignũ prætermiſſo digniori, neceſſario id facit ex aliqua ratione ad electionem non pertinente; nempe, vel ex amicitia, vel precibus, vel pretio: ſed hoc eſt manifeſta acceptio perſonarum: ergo: Itaque hæc certa ſunt.

Pũctus difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, verùm etiam ipſi reges ex diſtributiua iuſtitia teneantur ad officia publica eos eligere, quos moraliter loquendo, pro ratione officij digniores iudicauerint. De qua re eſt ſententia Caietani in ſumma verbo, electio, partem negatiuam tenentis. Quæ probari poteſt aliquibus argumentis. *1. Argum.* Primò ſic: Reſpublica tranſtulit omne ſuum imperium & poteſtatem in regem, vt diximus in tertio notabili, conſtare que poteſt ex. l. 1. ff. de conſtitut. princi. ergo poteſt rex de omnibus officijs ad rempublicam pertinentibus libere diſponere nullo habito reſpectu ad merita ciuium. Et confirmatur: Rex accipiens adminiſtrationem reipublicæ non ſe obligauit gubernare optimo modo, quo poteſt, ſed ſolum ad bene gubernandum: ergo non tenebitur eligere miniſtros optimos, ſed tantum bonos, & ſufficientes. Probo conſequentiam: Nam iſtos eligit in partem adminiſtrationis ſibi iniunctæ. *2. Argum.* ¶ Secundò: Tunc tantum iuſtitia diſtributiua habet locum, quando bona communia ſunt diſtribuenda inter ciues, tanquam inter partes communitatis: ſed rex non tenetur diuidere hæc officia cum ſuis lucris inter ciues, imò poteſt in præſidentia regia & in ſenatorijs dignitatibus alienigenas conſtituere: ergo non faciet contra iuſtitiam diſtributiuam, dando ea dignis prętermiſsis dignioribus. Et confirmatur: Finis regiæ poteſtatis non eſt bene meritos præmiare, ſed ſolum prouidere publicè vtilitati: ergo relinquendo digniores, non facit contra iuſtitiam diſtributiuam, atque ex cõſequenti, nec eſt acceptor perſonarum.

Vlt. Arg. ¶ Vltimò: Rex eſt dominus abſolutus iſtorum officiorum, vnde poteſt illa vendere, ſi voluerit, vt patet ex communi conſuetudine, & vſu: ergo non poteſt in illorum collatione peccare contra iuſtitiam diſtributiuam. Probo conſequentiam: nam vbi non eſt ratio debiti, non poteſt eſſe ratio iuſtitiæ.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd rex, & quicunque alius elector ſub peccato mortali tenetur eligere ad officia publica digniores, quantum commodè potuerit ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuæ. *Concluſio.* Hanc videtur ſupponere Soto libro tertio, de iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo quarto. Sed illam expreſſe tenet Didacus Perez libro ſeptimo, Ordinationum regali. titulo. 2. l. 2. in principio. Vbi dicit eandem eſſe rationem quãtum ad hoc de iſtis officijs, & de dignitatibus eccleſiaſticis. Et probatur primò ex proportione, quam ſupra diximus habere hæc officia ſecularia ad beneficia eccleſiaſtica. In quibus, quia non ſolum ſunt ſtipendia laborum, ſed præmia pro bene meritis neceſſarium eſt, quòd electores habeant rationem iuſtitiæ diſtributiuæ, alioqui peccabunt mortaliter, & erunt acceptores perſonarum: ergo idem dicendum eſt in propoſito. Et confirmatur: Nam omnia ferè inconuenientia, quæ in republica eccleſiaſtica ſequuntur ex eo, quòd minus digni eliguntur, ſequuntur etiam ſuo modo in republica ciuili. Verum eſt tamen, quòd non erit adeò graue peccatum accipere perſonas in horum officiorum electione, ſicut in electione dignitatum eccleſiaſticarum; quia temporalia non ſunt tanti momenti ſicut ſpiritualia, vt dicit Diuus Thomas in prima concluſione huius articuli. Secundò ſic argumentor: Rex debet diſtribuere hęc officia ſecularia cùm non poſsit ea in ſe ipſo retinere, nec omnia eidem conferre: ergo vel debet illa diſtribuere ſine aliquo ordine pro ſua voluntate, vel cum ordine aliquo. Primum non eſt dicendum, cum id in maximum damnum reipublicæ redundaret, quod ipſe ex iuſtitia tenetur cauere: ergo ſecundum. Sed nullus poteſt eſſe conuenientior ordo, nec pro republica in communi, nec pro ciuibus in particulari, quorum omnium commodum rex ex iuſtitia tenetur proſpicere, quam ſeruare ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ conferendo ſingula ſingulis pro vniuſcuiuſque dignitate & merito: ergo hunc ordinem tenetur princeps ſequi, alioqui erit acceptor perſonarum. Tertiò: Si reſpublica ad plura ſuffragia eligeret huiuſmodi miniſtros quilibet ſub peccato mortali teneretur ſuffragari digniori: ſed rex in ſua electione reipublicæ, & ſingulorum ciuiũ officio fungitur: ergo pari ratione tenetur eligere digniorem. Conſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Nã ideò rex habet poteſtatẽ eligendi miniſtros reipublicæ, quia ipſa reſpublica omne ſuum

imperium, & poteſtatem in illum contulit. Vltimò: Reſpublica confert tributum, & alia iura regia virtualiter, & interpretatiuè ſub hac conditione, vt ſibi miniſtri digniores tribuantur: ergo id tenentur principes efficere. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Vnaquæq; reſpublica ſui cōmodi gratia Regem conſtituit, vt, ſcilicet, Rex ſingulos ciues ab iniuria tueretur, efficeretq; beatos, atq; felices, ſed ad hoc facit quam maximè quod digniores miniſtri eligantur: ergo virtualiter, & interpretatiuè voluit vt ſibi digniores miniſtri tribuerentur. Pro hac concluſione videnda ſunt quæ diximus ſupra quæſtione præcedenti art. 3. dum contra quoſdam canoniſtas probaremus, quòd Reges non ità ſunt domini bonorum ſubditorum, vt poſsint illa in proprios vſus conuertere.

Nota pro ſolutione argumentorum.

§ Et vt ad argumenta in contrarium facta reſpondeamus ſupponendum eſt, quòd Reges ſi vere ſunt reges omnem ſuam poteſtatem habent à republica cum non natura, ſed populi conſenſu tacito, vel expreſſo factum ſit, vt vnus omnibus præſit. Ratio autem naturalis dictat, vt nullus populus, & nulla reſpublica dederit regibus poteſtatem plenam, & liberam facultatem quoſcū que ſibi miniſtros præficiendi, ſed eos qui ipſi reipublicæ fuerint aptiores, & conuenientiores, alioqui non rectè ſibi reſpublica conſuluiſſet regem eligendo, nec monarchia eſſet optimus modus gubernationis, quod Ariſtoteli & veritati repugnat propter multas rationes, quas eſt videre apud Iabellum tractatu 1. de ciuitate Chriſtiana, cap. 3. Ex quo infero duo. Primum eſt, quòd principes non habent maiorem poteſtatem in rempublicam, quàm quæ ab ipſa tacitè vel expreſſe acceperunt, quæ proſus eſt eadem, & tam perfecta, quam ipſa reſpublica habet. Infero ſecundò, quòd principes atq; reges ex iuſtitia tenentur bono communi meliori modo, quo poſsint proſpicere, alioqui muneri à republica iniuncto non ſatiſfacient.

Ad 1. arg.

§ Hoc conſtituto ad primum argumentum reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam cū reſpublica tranſtulerit in regem omnem ſuā poteſtatem, non tanquam in dominum omnino abſolutum, ſed tanquam in adminiſtratorem, & gubernatorem fidelem, non pro ipſius regis vtilitate principaliter, ſed pro vtilitate ipſius reipublicæ, atque adeò ſub tacita conditione, vt digniores miniſtros ſibi prouideret, fit, vt Rex id facere teneatur, ne acceptor perſonarum exiſtat. Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quod rex ſolū ſe obligauit bene gubernare rempublicam. Cæterùm, vt bene munus ſuum exequatur, neceſſarium eſt, vt in officijs conferendis ſequatur ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ tanquam ille, qui, vt fidelis diſpenſator meliori modo, quo poteſt tenetur reipublicæ commodo conſulere.

Ad 2. arg.

§ Ad ſecundum reſpondetur primò, conceſſa maiori, negando minorem. Tenetur enim rex officia publica huius regni in ciues diſtribuere, & non in alienigenas, vt colligere licet ex l. 9. tit. 1. p. 2. vbi Greg. Lopez id egregiè notat. Habetq; hoc maximè verum, ſuppoſita conſuetudine, quæ de hoc videtur eſſe quæ in propoſito ius & obligationem inducit, vt idē Gregor. Lopez aduertit l. 2. tit. 19. p. 3. verſ. vezinos, ſaltim quo ad officia tabellionum, quæ cautum eſt, ne alijs, quàm naturalibus dentur, vt patet lib. 7. ordinat. regali. tit. 2. l. 3. & 23. Vel ſecundò reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiā. Quamuis enim non arctetur rex, vt ex ciuibus ſemper eligat, arctatur tamen meliores eligere, ſiue ex his, ſiue ex illis, quia id ratio iuſtitiæ diſtributiuæ poſtulat, ipſaq; reſpublica ſoluens tributa. Ad confirmationem reſpondetur, quòd licet finis principalis regiæ poteſtatis, & officiorum publicorum non ſit præmiare bene meritos, eſt tamen finis ſecundarius atq; debitus, ne literarum, & totius probitatis ſtudia iaceant, vt diximus articulo præcedenti de beneficijs eccleſiaſticis. Propter quod bene, conſulteq; Solon & Demetrius dicebant, duo hæc diuina nomina, præmium, ſcilicet, & pœnam, cuncta gubernare, & Vlpianus de iuſtitia & iure lib. 1. bonos non ſolum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupimus.

Ad vlt. argumentum

§ Ad vltimum argumētum nonnulli concedunt regem eſſe dominum abſolutum officiorum publicorū. Sed contrarium tenet Adrianus de reſtitutione in quadam quæſtione de eo, qui mutuat pecunias regi pro officio conſequendo. Quod & ſuppoſuit Soto loco citato. Et meritò; quia cum non poſsit rex liberè de iſtis officijs diſponere in proprium commodum dando ea ad libitum, quibus & quomodo voluerit, ſed teneatur illa, prout reipublicæ expedierit diſtribuere, non poteſt fieri, vt illorum verus & abſolutus dominus dicatur.

Dubium, vtrùm officia publica poſsint vendi.

§ Sed conſurgit ex hoc non leuis difficultas, vtrùm poſsint iſta officia publica licitè vendi, ſiue à rege, ſiue à magnatibus, ſiue ab epiſcopis, ſiue à prætoribus, ſiue à particularibus, qui ea prius, vel à rege, vel à principe emerūt. De qua re ſunt variæ Doctorum

Sententia Adriani. ctorum ſententiæ. Prima eſt Adriani loco citato abſolutè dicentis, nulla ratione eſſe licitum talia officia vendere. Et ratio illius eſt. Nam, ſi Rex non eſt verus, & abſolutus dominus iſtorum officiorũ, vt modo dicebam, fit, vt ea licite vendere nullo modo poſsit. Alia ſententia eſt in alio extremo eorũ, qui dicunt Regem eſſe verum, & abſolutũ dominũ officiorũ reipublicæ, qui conſequenter affirmant eũ pro ſua voluntate poſſe illa cui voluerit vendere, non *Sententia Caietani.* minus, quàm alias res proprias. Caietan. in ſum. verbo, officiorum ſecularũ venalitas, dicit, quòd licèt iſta venditio ſpeculatiuè, & metaphyſicè loquẽdo, poſsit licitè fieri, moraliter tamen, & practicè ſine peccato fieri non poteſt. Quam eandem ſententiam ſequitur Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 4. in ſolut. ad argum. Sed, vt nos difficultati propoſitæ ſatisfaciamus, ſupponimus primò, *Incommoda quæ ſequũtur ex officiorum venditione* quod venditio iſtorum officiorum eſt de ſ lis rebus, quæ licèt non ſint intrinſecæ malæ, habent tamen maximam ſpeciem mali, regulariterq; vergũt in peccatum, vt paulò ante in iſto articulo de beneficiorum pluralitate diximus. Et idem dicit infrà D. Tho. de arte negotiatoria. Habet enim hæc officiorum venditio quam plurima incommoda, & inconuenientia annexa. Quorum primum, & præcipuũ eſt, quòd conferuntur indignis, dum in illorum prouiſione non tam virtutis, quam pecuniarũ habetur ratio. Secundum, quòd Tabelliones & procuratores ſimileſq; officiales extorquent exceſsiua ſtipendia à miſera plebe, vt ſic pretij, quod pro officio dederunt faciant recompenſationem. Tertiũ, quòd magiſtratus, & dignitates inde vileſcunt; cũ non in præmiũ virtutis, atq; prudentiæ, ſed pro pecunijs, quæ tã indignis, quam dignis ad illas viam parant tribuũtur. Quartum, quòd leges ipſę atq; iuræ hac ratione violantur, ac tranſgrediũtur. Quo enim modo, aut ſcribam, aut prætorẽ, aut quemuis alium officialem, qui pretium empti officij à ciuibus extorquere debet, fidem non violaturum, aut aliam iniuriã non intentaturũ iudicabimus, cum eos lucri gratia, & non iuſtitiæ adminiſtrandæ ſtudio officia emere videamus? Et deniq; quando hęc omnia ceſſarent, hoc vnũ eſt ſufficientiſsimum inconueniens, quod cum principes inferioreſq; domini pro ſtipendijs, quæ à populo recipiunt, eis gratis iuſtitiam adminiſtrare teneantur, non ſolũ eam non adminiſtrant gratis, verum nec contenti quod litigatorum contributiones pro miniſtris conferantur, nouum quoq; lucrum ex adminiſtratione iuſtitiæ officiorum venditione ſibi extorquent; quod regulariter loquendo culpæ, atq; iniuſtitia vacare non poteſt.

¶ Hoc conſtituto ad explicationẽ difficultatis ſit prima concluſio: Rex ex iuſta & rationabili cauſa licitè poteſt vendere officia publica debitis ſeruatis conditionibus atq; circunſtantijs, per quas prædicta inconuenientia quantum fieri poterit vitentur. Hãc concluſionem tenent communiter omnes Theologi. *1. Concluſ.* Et probatur: Huiuſmodi officia ex natura ſua ſunt vendibilia & pretio æſtimabilia, cum ſint temporalia, vtilia, honorifica, nec habeant aliquid ſpirituale annexũ: ergo ex iuſta & rationabili cauſa in caſu neceſsitatis ad ſubueniendum publicæ neceſſitati, licitè poterũt vendi. Et confirmatur: Licet vendere ſtatũ alicuius magnatis, imò licet alicui reipublicæ liberè ſuam iuriſdictionem alicui tradere pro pretio, & etiam licet Regi vendere ſuum ſtatum, aut illius partem; ergo pari ratione erit licitum ex iuſta, & rationabili cauſa vendere officia publica. Conditiones autẽ, quæ ſeruari debẽt ad prædictam officiorum venditionem honeſtandam ſunt multæ. Prima, quòd non vẽdantur, niſi in maxima neceſsitate reipublicæ. Secunda, quòd non vendantur iudicaturæ, ſed alia officia inferiora; ex quibus non tam adminiſtratio iuſtitię, quàm exequutio eorum, quæ à iudicibus decernuntur pendet. Tertia, quòd contrahatur poteſtas huiuſmodi officialium inferiorum, taxenturq; ſtipendia moderata, & ſimiliter cõtrahatur rectorum ciuitatũ, ne liberè de grauioribus negotijs decernere poſsint, ſed quadam ſubordinatione, & dependentia à ſupremo tribunali. Quarta, quòd non vendantur exceſſiuis pretijs, ne emptores pro recuperando pretio populum deprædari cogantur. Quinta, & quæ maximè ad rẽ pertinet eſt, quod non vendantur minus dignis, quam par eſt, aut quam eligendi eſſent, ſi citra venditionem electio fieret. Vendere enim hæc officia nulla habita ratione dignitatis, ſed pecuniarum, proculdubio eſt peccatum mortale. Verum eſt tamen, quòd in examine dignitatis, ſiue prouiſio fiat per venditionẽ, ſiue per ſimplicem electionem, nõ eſt opus adhibere metaphyſicam, ſed moralem diligentiam.

¶ Secunda concluſio: Quamuis Regi liceat vendere officia publica cum conditionibus ſupra poſitis, non tamen eſt licitũ alijs magnatibus, niſi fortè ex conſenſu Regis, vel ex immemoriali conſuetudine tale ius habeant. *2. Concluſ.* Probatur: Quando Rex tradidit magnatibus ſtatum, quem habent non eſt viſus tradere illis tam amplam poteſta-

poteſtatem, vt poſsint pro ſua voluntate etiam in caſu neceſsitatis officia vendere, cum hoc ex natura ſua præſeferat ſpeciem mali: ergo illud nō poterūt efficere, niſi ad id, vel ex Regis facultate, vel ex conſuetudine ius habeant. Et confirmatur ex vſu nō permittendi magnatibus huiuſmodi officiorum venditiones, quem in ſupremis Regis cōſiliarijs obſeruari videmus. Quare multo minus erit licitum prætoribus; aut alijs ſenatoribus vendere officia lictorum, aut alia inferiora, quorū prouiſio ipſis cōmittitur, niſi fortè ex expreſſo conſenſu Regis. Verū eſt tamen, quod ſi prætor committat lictori particularem aliquem actum, quem ipſe per ſeipſum exercere potuiſſet, & ſic reportare totum lucrum, bene poterit cū lictore paciſci de diuidendo lucro; quia cū prætor habeat ius ad totum nullā facit iniuriam, ſi id reſeruata ſibi penſione alteri tradat.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Particulares, qui prædicta officia à Rege emerunt non poſſunt illa, ſiue per viam venditionis, ſiue per ſimplicem renuntiationem in alterum transferre, niſi de licentia Regis. Verum eſt tamen, quòd regulariter datur eis facultas illa trāſferendi, dummodo ante vigeſimum diē mortis ipſorum tranſlatio fiat, vt latè docet Didacus Perez vbi ſupra.

4. Concluſ. ¶ Vltima concluſio: Epiſcopi habentes iuriſdictionem ſecularē, ſine recognitione ſuperioris in tēporalibus bene poterunt vēdere officia ſecularia in caſu neceſsitatis cū conditionibus ſuperius poſitis. Probatur: Sunt veluti Reges, in quos reſpublica omnem ſuam poteſtatem, & iuriſdictionem cōtulit: ergo poterunt per ſe efficere totum illud, quod ad ipſius reipublicæ commodum fuerit neceſſariū. Secus autē erit, ſi habeant poteſtatem Regi ſubordinatā, ſicut alij magnates. Nam tunc multò magis cauere debebunt ab huiuſmodi officiorum venditione, quàm illi: cum præter abſurda, quæ ſuperius enumerata ſunt, hoc etiā ſequatur, quod ſcandalo Chriſtianos oculos offendunt, nō gratis dantes, quod gratis acceperūt. Quod non ſolū de ſpiritualibus, ſed etiā de ſecularibus, quæ ad cuſtodiā ſpiritualiū inſtituta ſunt, eſt intelligendum. Quantum autem attinet ad officia iuriſdictionis eccleſiaſticæ notariorum, & aliorum ſimiliū, certum eſt, quòd non poſſunt licitè ab epiſcopo vendi, cum proximè accedant ad ſpiritualia, debeantq; habere ſalaria multum moderata, vt ex pluribus decretis Concilij Tridentini conſtat. Maximè ſeſsio. 7. cap. de refor. vbi dicitur, ab eccleſiaſtico ordine omnem auaritiæ ſuſpicionem abeſſe debere.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm in exhibitione honoris, & reuerentia habeat locum peccatum acceptionis perſonarum?

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd in exhibitione honoris, & reuerentiæ non habeat locum peccatum acceptionis perſonarum. Honor enim nihil aliud eſſe videtur, quàm reuerentia quædam alicui exhibita in teſtimonium virtutis, vt patet per Philoſophum * in 1. Ethi. Sed *Lib. 1. c. 5. tom. 5.* prælati & principes ſunt honorandi, etiam ſi ſint mali, ſicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, & etiā domini ſunt à ſeruis honorandi, etiam ſi ſint mali: ſecundum illud, 1. ad Tim. 6 Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos honore dignos arbitrentur: ergo videtur, quòd acceptio perſonæ nō ſit peccatum in exhibitione honoris.

2 ¶ Prætereà, Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. Sed hoc videtur ad acceptionem perſonarū pertinere: quia quandoq; ſenes non ſunt virtuoſi: ſecūdum illud Dan. 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus populi: ergo acceptio perſonarum non eſt peccatum in exhibitione honoris.

3 ¶ Prætereà, Super illud Iacobi. 2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem, &c. dicit gloſſ * Auguſt. Si hoc *In epiſ. 29. ad Hieron. tom. 2.* quod Iacobus dicit: Si introierit in cōuentu veſtro vir habens annulum aureum, &c. intelligatur de quotidianis conceſsibus, quis hic non peccat, ſit tamen peccat? Sed hæc eſt acceptio perſonarum diuites propter diuitias honorare. Dicit enim * Greg. in quadam homil. *Homil. 28. in Euang. ante med.* Superbia noſtra retunditur: quia in hominibus nō naturam, qua ad imaginem Dei facti ſunt, ſed diuitias honoramus. Et ſic cum diuitiæ non ſint debita cauſa honoris, pertinebit hoc ad perſonarum acceptionem: ergo perſonarum acceptio non eſt peccatum circa exhibitionem honoris.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur * *Gloſſ. interlinearis ſu* in gloſſ. Iacob. 2. Quicunque diuitem

propter

per illud Iacobi.2.Nolite in perſonarũ acceptionibus.

propter diuitias honorat, peccat. Et pari ratione, ſi aliquis honoretur propter alias cauſas, quæ non faciunt dignum honore: quod pertinet ad acceptionẽ perſonarum: ergo acceptio perſonarũ in exhibitione honoris eſt peccatum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd honor eſt quoddam teſtimonium de virtute eius, qui honoratur. Et ideò ſola virtus eſt debita cauſa honoris, ſciendum tamen, quòd aliquis poteſt honorari non ſolum propter virtutem propriam, ſed etiam propter virtutem alterius. Sicut principes & prælati honorãtur, etiam ſi ſint mali, in quantum gerunt perſonam Dei & communitatis, cui præficiuntur: ſecundum illud Prouerb. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit inſipienti honorem. Quia Gentiles rationem attribuebant Mercurio, aceruus Mercurij dicitur cumulus ratiocinij, in quo mercator quandoque mittit vnũ lapillum loco centum marcarum: ita etiam honoratur inſipiens qui ponitur loco Dei, & loco totius cõmunitatis. Et eadem ratione parentes, & domini ſunt honorandi, propter participationem diuinæ dignitatis, qui eſt omnium pater, & dominus. Senes autem ſunt honorandi, propter ſignum virtutis, quod eſt ſenectus, licet hoc ſignũ quãdoque deficiat. Vnde, vt dicitur Sap. 4. Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita eſt immaculata. Diuites autem honorandi ſunt propter hoc, quod maiorem locum in communitatibus obtinent. Si autem, ſolum intuitu diuitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis perſonarum.

¶ Et per hoc patet reſpõſio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D.Th. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio: Honor ſoli virtuti debetur. Probatur: Honor eſt veluti quoddã teſtimoniũ virtutis eius, qui honoratur: ergo ſoli virtuti debetur. Secũda concluſio: Homines non tantũ ſunt honorãdi propter propriã virtutẽ, ſed etiã propter alienã, quã repræſentãt. Probatur: Principes, & prælati ſunt honorãdi etiã ſi ſint mali, in quantũ gerũt perſonã Dei, & cõmunitatis cui præficiũtur, iuxta illud Prouer. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruũ Mercurij; ita qui tribuit inſipiẽti honorẽ. Et parentes atq; domini ſunt etiã honorandi, quãuis ſint mali propter participationẽ diuinæ dignitatis, qui eſt omniũ pater & dñs. Et deniq; ſenes ſunt honorãdi propter ſignũ virtutis, quod eſt ſenectus, quanuis hoc ſignũ quandoq; deficiat: ergo homines non tantũ ſunt honorãdi propter propriã virtutẽ, ſed etiã propter alienã. Tertia concluſio: Honorare diuites tantũ propter diuitias, eſt peccatũ acceptionis perſonarũ. Hãc cõcluſionẽ nõ probat D.Th. ſed illã, vt notã relinquit, cũ diuitię ſint cauſa oĩno extrinſeca & accidẽtalis ad honorẽ exhibẽdũ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVæſtio huius artic. principaliter poſita eſt pro explicatione ſentẽtiæ cuiuſdã, quæ habetur apud D.Iac. in 2. c. ſuæ canonicę, qui inquit, Fratres nolite in perſonarũ acceptione habere fidẽ Dñi noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim, ſi introierit in conuentũ veſtrũ vir aureũ annulũ habẽs in veſte cãdida, introierit autẽ & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eũ, qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei; Tu ſede hîc bene; pauperi autẽ dicatis; Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedũ meorũ, nonne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationũ iniquarũ. Quaſi diceret; Nolite fratres mei in vobis ſimul cũ fide Dñi noſtri Ieſu Chriſti glorioſi, vel Dñi ęternæ glorię, admittere vitiũ acceptionis pſonarũ, quod erit ſi diuitẽ propter diuitias ſolas plus iuſto honoraueritis, aut pauperẽ propter inopiã deſpexeritis. Si etenim vobis cõgregatis ingrediatur vir aliquis annulos aureos geſtãs in manibus, veſtẽ indutus pretioſam, & ſplẽdidã, & ſimul etiã ingrediatur pauper in veſte vili minimẽq; pretioſa, iſtis autẽ ſic ingredientibus ceperitis oculos cõijcere in illũ diuitẽ præclara veſte indutũ, pro ſoliſq; diuitijs illi exhibẽtes indignũ honorẽ, dixeritis; Tu ſede hîc honeſtiori loco, pauperi autem dixeritis; Sta illic in abiecto loco, aut, ſede ſub ſcabello pedum noſtrorum, propter inopiam tantũ ſic pauperẽ deſpicientes, nõne hoc ipſo iudicatis iniquas cogitationes, & iniquũ iudiciũ veſtro animo inſedere? Quaſi dicat profecto ita erit. His verbis apertè ſignificans in honoris exhibitione plurimũ ineſſe poſſe acceptionis perſonarũ. Sed quoniã honoris exhibitio ad res, quæ nõ ex debito, ſed ex mera gratia hominibus conferuntur

Explicatur modus quo in honoris collatione poteſt inueniri acceptio perſonarum.

pertinere videtur, idcircò explicandus reſtat modus, quo in honoris collatione acceptio perſonarum inuenitur. Pro cuius intelligentia ſupponendum eſt primò, quòd honor, vt diximus in ſuperioribus nihil aliud eſt, quàm reuerentia alicui exhibita propter aliquam eius excellentiam, ſiue interiorem, ſiue exteriorem. Et quia ſecundũ rectam rationem nihil abſolutè debet reputari excellens, niſi bonum honeſtum, fit, vt ſoli virtuti propriè debeatur honor ſecundum Ariſtotelem.4.Ethic.cap.3. per quandam autem participationem etiam poterit alicui exhiberi honor reuerendo ipſum, in quantum habet imaginem, aut veſtigiũ virtutis, licet in ſe non ſit ſtudioſus, vt latè D. Tho. explicat in litera. Ad quod probandũ adducit illud Prouerbiorum. 26. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij; ita qui tribuit inſipienti honorem. Cuius loci ſenſus eſt, quòd quemadmodum in ratiocinio, ſeu computo, in quo antiquitus homines vtebantur lapillis, ſicut modo vtuntur denarijs plumbeis, ſiue ſtãneis, contingit ſæpèſæpiùs, quòd lapillus, vel denarius, qui nunc ponitur pro vno dipondio ponatur posteà pro centum, vel pro mille aureis, nec æſtimatur tunc ſecundum valorem, quem in ſe habet, ſed ſecundum valorem eius numeri, ad quem ſignificandum deſtinatur: ità etiã contingit aliquando quod homo inſipiens, qui ſecundum ſe deberet eſſe in infimo loco, conſtituatur in ſtatu valde honorabili, habeaturq; in magna reputatione apud homines; & tunc non ſecundum valorem, quẽ habet in ſe iuxta propriam virtutem, ſed ſecundum dignitatem loci, in quo conſtituitur eſt honorandus. Mercurius apud Gentiles rationis ſuæ computi Deus habebatur. Et ſic idem eſt aceruus Mercurij, quod aceruus ratiocinij, ſeu computi. Ianſenius in prouerbia.cap.26.aliter interpretatur iſtum locum: ſed eius interpretationes nihil faciunt ad noſtrum propoſitum. Itaq; præter virtutem ſunt etiã aliæ excellentiæ, propter quas hominibus in hoc ſæculo debentur honores. Prima eſt diuina repræſentatio. Principibus enim & Magiſtratibus ideò honores exhibemus, quanuis praui ſint, quia Dei perſonam gerunt atq; repræſentãt. Ex quo factum fuit, vt Ariſt.lib.5.Eth.c.6.dixerit, honorem eſſe mercedem, & præmium magiſtratus: eundem quoq; debent propter eandem cauſam ſerui dominis, iuxta illud Pauli ad Tim.6. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos honore dignos arbitrentur, Mox debetur honor aliquibus in teſtimoniũ alienæ virtutis. Et hac ratione honoramus illuſtres, & ſanguine ingenuos, quorum maiores arbitramur virtutũ gradibus ſublimem conſcendiſſe locum. Sed multò inſtius debetur honor parentibus, qui nos genuerunt propter participationem diuinæ dignitatis, qui eſt omnium pater, & dominus. Senectus etiam honorari præcipitur Leuit. cap. 19. dũ dicitur: Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis; quia eſt ſignum virtutis, quanuis fallax, atq; defectibile. Et propterea Sap.4.dicitur: Senectus venerabilis eſt non diuturna, nec annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita eſt immaculata. Ex quo infertur, quod his omnibus honorem deferre, etiam ſi virtus in illis non ſit; nulla eſt acceptio perſonarum, ſiquidem habent cauſam honoris.

Dubium circa 3. cõcluſionem D.Thom. *Argum.*

¶Sed circa tertiam concluſionem D.Th. qua dicitur, honorare diuites tantum propter diuitias eſſe peccatum acceptionis perſonarum, eſt difficultas, vtrùm vera ſit. Et pro parte negatiua eſt argumentum: In gratuitis non poteſt reperiri acceptio perſonarum, vt dicit D.Thom.artic.1.huius quæſtionis, in ſolutio. ad.1. ſed honor, qui exhibetur diuiti propter diuitias tantum, non eſt debitus nec illi nec alteri, ſed mere gratuitus: ergo non poteſt in illius collatione committi vitium acceptionis perſonarum. Et confirmatur: Per hoc, quòd ego aperiã caput diuiti propter diuitias tantum, nemini facio iniuriam: ergo non pecco peccato acceptionis perſonarum. In hac dubitatione, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd qui exhibet honorẽ diuiti, ea ſolum ratione, quia diues eſt, peccat, cum non habeat ſufficientem cauſam honorem conferendi, & in gratuitis poteſt eſſe peccatum, niſi debitis fiant circunſtantijs, vt eſt videre in eo, qui temere, & ſine ratione bona ſua elargitur. Secundò etiam eſt certum, quòd quotieſcunq; in honoribus debitis indignus præfertur, qui id facit, peccat peccato acceptionis perſonarum nõ conferens vnicuiq;, quod ſecundũ iuſtitiã diſtributiuam ſibi debetur. Et ſic qui in cõuentu Chriſtiano, vbi vnicuiq; locus debetur ſecundũ propriã virtutẽ ſuperhonoraret diuitẽ, eſſet acceptor perſonarũ, vt dicit D.Iacobus in illo cap.2. ſuæ canonicæ. Tertiò etiam eſt certum, quòd honorare diuitem ob eam rationem, quod eminentiorem locum obtinet in republica, vel in quantum ipſę diuitiæ ſunt inſtrumenta virtutum ipſi diuiti, aut alteri ex communicatione, non eſt acceptio perſonarum, nec peccatũ, vt dicunt D. Thom. atq; Caietanus in iſto

1. Dictum certum. *2. Dictum certum.* *3. Dictum certum.*

articu-

articulo. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum diuitiæ, vt ſic participent ratione virtutis, fit, vt rectè poſſint eſſe cauſa honoris exhibendi, ſicut diximus de alijs. Itaque hæc certa ſunt.

Punct° difficultatis. ¶ Sed dubium eſt, vtrùm exhibere honorem diuiti propter diuitias tantum eo tempore, quo talis honor non videtur alteri debitus, nec fit alicui iniuria, ſit acceptio perſonarum? Caietanus in iſto commentario dicit, quòd ſicut gratis dando pecuniã quãdo, & vbi non oportet, peccat quis contra liberalitatem, quanuis nulli faciat iniuriam, itá gratis honorando aliquem propter diuitias peccat contra obſeruantiam, quæ eſt quædam virtus, de qua agit D. Thom. infra quæſtione. 102. Cæterum, quia hoc quod eſt honorare aliquem propter diuitias, ideò eſt peccatum, quia non cauſa honoris debiti accipitur tãquã cauſa illius, quod ad acceptionem perſonarum ſpectat; idcircò hoc peccatum reductiuè pertinet ad vitium acceptionis perſonarum, cùm tamen propriè & ſecundum ſe in illo non contineatur. Hic modus dicendi Caietani præterquam quòd aduerſatur D. Thomæ, qui abſolutè concedit honorare diuites tantum propter diuitias eſſe peccatum acceptionis perſonarum, quod non diceret, ſi ſolum reductiuè, & non per ſe ad illud pertineret; eſt falſus. Quod, vt explicem, aduertendum eſt, quòd licèt honorare aliquem in honoribus priuatis videatur res gratuita, nec ad iuſtitiam rigoroſam pertinens, tenetur tamen vnuſquiſque ex quodam debito morali omnes honorare ſecundũ merita ſingulorum; ad quod ordinatè faciendum ponitur virtus moralis, quæ eſt obſeruantia, pars ſubiectiua iuſtitię. Ex quo fit, vt qui honorat homines nõ ſecundum proportionem ad merita vere peccat contra iuſtitiam diſtributiuam, atque ex conſequenti non tantum reductiue, ſed per ſe eſt acceptor perſonarum. Verum eſt tamen, quòd quoniam materia huius iuſtitiæ maiori ex parte eſt leuis, quicunque illam tranſgreditur regulariter loquendo tantum peccat venialiter. Et eſt intelligendum hoc, non de quibuſcunque eſtrinſecis honoris ſignis, ſed de veris honoribus, qui ſunt quãdo ſigna hæc extrinſeca, vt capitis detectio, & humiliatio tanquam teſtimonia exhibentur intrinſecę exiſtimationis, quę de diuitijs habetur reputando illas, vt ſic, tanquam aliquid magnum, & dignum reuerentia. Nam reuereri diuites exteriùs iuxta communes leges vrbanitatis, & comitatis nullũ eſt peccatum, vt docet D. Auguſtinus ſupra ſecundum caput Epiſtolæ D. Iacobi, & in Epiſtola. 29. Vbi latè teſtimonium illud explicat. Et ad argumentum in cõtrarium factum reſpondetur, negando antecedens. Nam cum honor ſit debitus vnicuique ſecundum propriam excellentiã, nec diuitiæ ſeorſum exiſtimatæ aliquam præſeferant excellentiam honore dignam, fit, vt qui tantum propter diuitias honorem tribuit contra iuſtitiã peccet diſtributiuam: & ſic vere eſt acceptor perſonarum. Et eodem modo reſpondetur ad confirmationem, quanuis ſi in illa tantũ ſit ſermo de ſignis exterioribus dico, quod illa exhibere propter diuitias ſecundum leges vrbanitatis & amicitiæ nullum eſt peccatum.

Sententia Caietani.

Impugnatur Caietanus & explicatur difficultas

ARTICVLVS. IIII.

¶ *Vtrùm in iudicijs locum habeat peccatum acceptionis perſonarum.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd in iudicijs locum non habeat peccatum acceptionis perſonarum. Acceptio enim perſonarum opponitur diſtributiuæ iuſtitię, vt dictum * eſt. Sed iudicia maximè videntur ad iuſtitiam commutatiuam pertinere: ergo perſonarum acceptio non habet locum in iudicijs. *Ar. 1. huius quæſt.*

2 ¶ Præterea, Pœnæ ſecundũ aliquod iudicium infliguntur. Sed in pœnis accipiuntur perſonæ abſq; peccato: quia grauius puniuntur qui inferunt iniuriã in perſonas principum, quàm qui in perſonas aliorum: ergo perſonarũ acceptio non habet locum in iudicijs.

3 ¶ Præterea, Eccleſiaſt. 4. dicitur, In iudicando eſto pupillis miſericors. Sed hoc videtur eſſe accipere perſonã pauperis: ergo acceptio perſonarum in iudicijs non eſt peccatum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd * dicitur Prouerb. 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum. *Extra de regu. Iuris reg. 12. De ſentent. & re iudicata c. cũ aeterni.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, iudicium eſt actus iuſtitiæ, prout iudex ad æqualitatem iuſtitię reducit ea, quę inæqualitatem oppoſitam facere poſſunt: perſonarum autem acceptio inæqualitatem quandam habet, in quantum attribuitur alicui perſonæ præter proportionem ſuã, in qua conſiſtit æqualitas iuſtitiæ. Et ideo manifeſtum eſt quòd per perſona- *Q. 60. a. 1.*

rum acceptionem iudicium corrumpitur.

¶Ad Primum ergo dicendum, quod iudicium dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo quantum ad ipſam rem iudicatam: & ſic iudicium ſe habet communiter ad commutatiuam, & ad diſtributiuam iuſtitiam. Poteſt enim iudicio diffiniri qualiter aliquid commune ſit diſtribuendum in multos, & qualiter alteri vnus reſtituat, quod ab eo accepit. Alio modo poteſt conſiderari quantum ad ipſam formã iudicij, prout, ſcilicet, iudex etiam in ipſa commutatiua iuſtitia ab vno accipit, & alteri dat. & hoc pertinet ad diſtributiuam iuſtitiam. Et ſecundum hoc in quolibet iudicio locum habere poteſt perſonarum acceptio.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd cũ punitur aliquis grauius propter iniuriam in maiorem perſonam commiſſam, non eſt perſonarum acceptio, quia ipſa diuerſitas perſonæ facit, quantum ad hoc, diuerſitatem rei, vt ſupra * dictum eſt.

Q. 58. art. 10. ad. 3. & q. 63. a. 2. ad. 3.

¶Ad tertium dicendum, quòd homo in iudicio debet pauperi ſubuenire quantum fieri poteſt: tamen ſine læſione iuſtitiæ. Alioquin non haberet locum illud quod dicitur Exod. 23. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione affirmatiua, quam probat in argumento, ſed contra, ex illo Prouerb. 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum. Et in corpore articuli hac ratione, Iudiciũ eſt actus iuſtitiæ, quo iudex ad æqualitatem reducit ea, quæ per dationem & receptionem inæqualia erant, ſed hoc iudicium conſueuit aliquando corrumpi ex eo, quod non ad cauſam, ſed ad perſonam, hoc eſt, ad pretium, preces, odium, vel fauorem cõijcitur oculus, quod eſt perſonas accipere: ergo in iudicijs habet locum acceptio perſonarum.

Conclusio D. Tho. certa, & colligitur ex iure.

Explicatio Articvli.

COncluſio huius articuli eſt certiſsima. Et colligitur manifeſtè ex iure, ſi quidẽ inter regulas, quæ in. 6. conſtituuntur. 12. eſt quòd in iudicio non eſt accepclo perſonarum habenda. Grauitas autem huius criminis inde conſtare poterit, quòd cum iudex, vt autor eſt Ariſtotel. libr. 5. Ethicor. adeo debeat eſſe cuſtos iuſti, vt eum Cicero in libro de legibus iuſtitiam appellauerit animatam, nulla poteſt eſſe immanior peruerſio, quàm quod ab ipſo iudice iuſtitia corrumpatur. Perinde enim eſt ac ſi ipſa iuſtitia ſe ſuis manibus dilaniaret, aut ratio in rationem ageret. D. Thom. ſup. q. 60. ar. 1. determinauit omne iudicium actum eſſe iuſtitiæ, nulla facta declaratione, an eſſet actus iuſtitiæ commutatiuæ, vel diſtributiuæ. At verò nunc in ſolutione ad primum docet; quod quanuis iudicium quantum ad materiam, & rem iudicatam aliquando ad commutatiuam, & aliquando ad diſtributiuam iuſtitiã pertineat, tamen quantũ ad formã iudicij ſemper pertinet ad iuſtitiã diſtributiuã. Propriũ enim eſt diſtributiuæ iuſtitiæ, attendere proportionem inter plures ſeruãdam. Et forma iudicij in hoc conſiſtit, vt debita proportio inter partes ſeruetur, ita, vt vnuſquiſque litigantium ſententiam accipiat ſecundum proportionem ad ius, quod habet. Ex quo infertur, quòd cùm iudex in ſua ſententia alicuius perſonæ intuitu prædictam proportionem non ſeruat, acceptor perſonarum ſit dicendus.

¶Sed quoniam ea, quæ iudex debet efficere ſunt in duplici differentia; quædam enim ſunt, quæ in ipſo iure determinatè ponuntur, vt quod ſuſcipiat teſtes, vel faciat informationem de quibus non eſt dubium, quòd ſi ex cauſa ad rem non pertinente, vt ex amicitia alterius partis, aut ex precibus, aut pretio relinquantur, talis iudex erit manifeſtus acceptor perſonarum. Alia autem ſunt, quæ ipſius iudicis arbitrio relinquuntur; vt quòd proferatur ſententia tali, vel tali die, aut hora; aut quòd dictum teſtium ſtatim, vel poſtea ſumatur, aut quod concedatur talis, vel talis terminus, eſt difficultas, *Dubium.* an in his, quæ relinquuntur arbitrio iudicis, poſsit habere locum peccatum acceptionis perſonarum. Et eadem eſt quæſtio de principe, quantum ad ea, quæ ſuo arbitrio relinquuntur, vt ſi remittat vni reo pœnam, & non alteri, eodem crimine & circunſtantijs exiſtentibus, & de prælato diſpenſante cum vno & non cum altero in ſimili cauſa? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Hæc *Argumentum.* omnia ſunt gratuita in meroque iudicis arbitrio conſtituta: acceptio autem perſonarum ſolùm habet locum in debitis, vt diximus in ſuperioribus: ergo in illis non poteſt eſſe acceptio perſonarum. Hoc tamen

non

Sententia autoris. non obſtante, dico, quòd omnia gratuita cõgerere in fauorem vnius partis ex cauſa ad rem non pertineute, vitium eſt acceptionis perſonarum, ſiue in principe, ſiue in iudice, ſiue in prælato. Ità tenet Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 5. quem communiter ſequũtur recentiores. Et ratio illius eſt: Nam ea non ſunt omnino gratuita, ſed debita potiùs ex quadam æquitate naturali, quod ſufficiens eſt ad hoc, vt illa tribuens ſine cauſa, quæ ad rem pertineat, ſit acceptor perſonarum. Item: Vſus poteſtatis, quem habet princeps, iudex, vel prælatus eſt bonũ quoddam poblicum ad commodom & vtilitatem ſubditorum ordinatum: ergo ex iuſtitia diſtributiua tenentur illud diſpenſare & applicare ad ſubditos ſecundum dignitatem cauſæ vniuſcuiuſque, quod niſi fecerint erunt acceptores perſooarum. Dixi ex cauſa ad temnoo pertinente: Nam ſi iudici certo conſtaret, vnum ex litigantibus eſſe innocentẽ iniuſteque ab altero vexari; nullam faceret iniuſtitiam, imò nec iniquitatẽ, ſi citra ſcandalum in omnibus gratuitis ex hac ratione innocentis cauſam ageret: non tamen liceret illi legis neceſſaria prætermittere, aut diſsimulare: quia cum ſit legum cuſtos, debet ſemper ſecundũ allegata & probata iudicium proferre. Quanuis verũ eſſet qood licet prętermittendo, & violando iura in fauorem manifeſti ſibi innocentis delinqueret, & nonnunquam mortaliter, tũ propter ſcandalom, tum etiam, quia contra officium ſnum leges præuaricaret, oihil tamen teoeretur actori reſtituere, cum nihil quod ſuum eſſet ab eo auferret. Ex dictis infertur, quod vbicunqoe fuerint vtrinque opiniones æque probabiles, poterit iudex ſecluſo ſcandalo io fauorem amicorũ, nũc ſecundum ynam, & nunc ſecundum alterã iudicare: cum hoc ſit mere liberum, & gratuitum, nec ex aliqua obligatione dependens. Parcè tamen admodum id faciendũ erit: tum, quia regulariter ſeqoitur ſcandalum; tum etiam, quia eſt magnum pericolum, ne affectus amici corrumpat intellectum faciendo, quod appareat probabilis opinio, quæ re vera non eſt probabilis.

Dubium. ¶ An autem liceat iudici ſine acceptione perſonarum ſecundum opinionem minus probabilem iudicare, relicta probabiliori, & vniuerſaliter, an ſit licitum ſequi opinionem probabilem non obſtante, quod cõtraria ſit probabilior, quæſtio eſt valde difficilis, & de qua ſunt variæ Doctorum ſentẽtiæ. *Sententia Soti.* Soto libro. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 5. in ſolutione ad quartum argumentũ, dicit, quòd quanuis in ſpeculabilibus ſcholarum diſputationibus parum referat, quòd quis minus probabilia ingenij oſtentandi gratia defendat, in practicis tamen quæ aliena iura reſpiciunt, nefas eſſet iudici infirmiorem opinionem ſectari; ſicut & medico in practica, ex qua ſalus pendet infirmi, ac multò magis Theologo in ijs, quæ ſunt fidei: quin verò iudex aliter faciens reſtitutioni fieret obnoxius. Hæc Soto. Quam etiam ſententiam tenet Syluester verbo. opinio. §. 2. & Contradus in libro de contractibus. quæſtione vltima, & Caietanus in ſumma verbo. opinio. Et probari poteſt aliquibus argumentis. Primò ſic: Qui ſequitur opinionem probabilem relicta probabiliori exponit ſe periculo peccandi, ſiquidem eligit id, quod eſt minus certum relicto certiori: ergo peccat. *1. argum.* Secundò: In dubijs tutior pars eſt eligenda, vt habet regula communis: ſed opinio probabilior eſt tutior: ergo illa eſt ſequenda. *2. argum.* Et confirmatur: Qoando ex vtraq; parte periculum eſt, ratio poſtulat, vt in eam fiat ioclinatio, quæ maioribus fuerit confirmata rationibus: ſed talis eſt opinio probabilior: ergo. Tertiò: Iudex, qui pronunciat ſententiam contra eum, qui probabiliora teſtimonia adducit, certè peccat mortaliter contra iuſtitiam, & eſt acceptor perſonarũ: ergo & qui ſequitur in iudicando opinionem probabilem relicta probabiliori. *3. argum.* Probo conſequentiam: Nam rationes, quæ faciunt ynam ſententiam probabiliorem ſunt veluti maiora teſtimonia pro illa. Et confirmatur ex cap. iuuenis. de ſponſalibus. vbi dicitor: In dubijs id, quod certius exiſtimamus eſſe ſequendum.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, quòd contraria ſententia eſt longè probabilior, nempe, quòd quotieſcunque fuerit opinio probabilis poteſt iudex ſecundum illam ſine acceptione perſooarum, imo ſine quocũque alio peccato iudicare. *Sententia autoris.* Et idem eſt dicendum de medico curante infirmum, & de Theologo procedente in his, quæ ſunt fidei ſecundum ſententiam probabilem. Probatur: Ex eo opinio aliqua dicitur probabilis, quòd poſſumus eam ſine reprehenſione, & vituperatione ſequi: ergo implicat contradictionem, quòd ſit probabilis, & quod non poſsimus eam licitè ſequi. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Opinio non dicitur probabilis ex eo, quod in eius fauorem adducantur rationes apparentes, & quod habeat aſſertores & defenſores; nam ſic omnes errores eſſent opinioões probabiles: ergo eſt probabilis ex eo, quod poſſumus eam ſine reprehenſione ſequi: quod faciunt viri ſapientes, qui illam tenẽt.

Et

& optima argumenta, quibus confirmatur, quæ ſequi non eſt improbabile, vt dicit Ariſtotel. lib. 1. Topi. cap. 1. & 1. Ethic. capit. 4. Secundò: Illa eſt opinio probabilis, quæ eſt conformis rectæ rationi, & exiſtimationi virorum ſapientum atque prudentum: ergo illam ſequi nullum eſt peccatum. Conſequentia eſt euidens, & antecedens probatur: Quando aliqua ſententia non eſt conformis rectæ rationi, ſed contraria illi, non poteſt eſſe probabilis, ſed manifeſtus error: ergo tunc erit probabilis, quando fuerit cõformis rectæ rationi, exiſtimationique virorum prudentum. Dices, opinionem probabilem eſſe quidem conformem rectæ rationi. Cæterum, quia oppoſita eſt conformior tenetur iudex ſecundum illam proferre ſententiam. Contra hoc ſic argumentor: Nullus obligatur ſequi id, quod melius, & perfectius eſt: ſed ſatis erit facere quod eſt bonum; nullus enim obligatur ſequi virginitatẽ, aut fieri religioſum, quanuis virginitas, aut religio perfectior ſit, quam ſtatus matrimonij: ergo pari ratione nullus obligatur ſequi ſententiam probabiliorem, quanuis ſit melior; ſi quidem probabilis eſt bona. Vltimò: Licitum eſt docere, & proponere in ſcholis opinionem probabilem, relicta probabiliori, vt Soto & alij concedunt: ergo etiam eſt licitum eam conſulere, atque ex conſequenti, eam ſequi. Probo cõſequentiam: Nam licitum eſt facere, quòd licitum eſt docere. Ex hoc infertur, quòd poterit iudex pronunciare ſententiam contra propriam opinionem, quando intelligit oppoſitam eſſe probabilem. Nam quanuis habeat opinionem ſpeculatiuam, in contrarium eſt tamen certus practice, & moraliter quod quamcunque opinionem probabilẽ eſt licitum ſequi. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo altera opinionum, vſu & conſuetudine non ſit recepta: nam tunc ſecundum illam tenebitur iudicare, vt dicitur in lege. minime. de legibus. & in cap. cũ dilectus. de conſuetudinibus. Et ratio eſt: Nam conſuetudo eſt optima legum interpres. Similiter etiam in diſſenſione opinionum, illa erit ſequẽda, quæ fuerit mitior, atque fauorabilior, vt dicitur in lege. ſemper in obſcuris. ff. de regulis iuris. & in cap. diſciplina. 45. diſtin. ex quibus deſumptæ fuerunt iſtæ regulæ; In dubijs reo eſt fauendũ, &; Melior eſt conditio poſſidentis. Propter eandem etiam rationem conditio impoſſibilis, quæ ſolet omnes contractus irritare, in fauorem matrimonij, & in fauorem teſtamẽti habentur pro non adiectæ, vt dicitur in cap. vltimo. de conditionibus appoſitis.

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum factum pro ſententia Soti reſpondetur, negando antecedens. Nam cum certum ſit, quòd probabilis opinio ſequi poteſt; qui id facit nullo modo ſe exponit periculo peccandi.

Ad.2.arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur, illam regulam: In dubijs tutior pars eſt eligenda, eſſe intelligendã, quando vtraque pars habet periculum. Nam, ſi vtraque eſt ſecura & tuta; quod contingit, quando ambæ opiniones ſunt probabiles, quanuis probabilior ſit tutior, licitum erit alteram ſequi. Præterquàm, quòd etiam illa regula, quam plurimas patitur inſtantias. Nam ſi præcipiat alicui prælatus rem difficillimam, de qua ſubditus dubitat, an iure præcipiat, non tenebitur cum tanto periculo, & diſcrimine obedire, donec conſtet ius præcepti; licet in præſtanda obedientia certus ſit, quòd non peccat. Item Si quis petat à me fundum, quem iure poſſideo, cuius petitionis cauſa incipio dubitare, an ſit meus, non teneor ſtatim illũ reddere, licèt in reddendo certus ſim, quod nõ peccu. Ad confirmationem reſpondetur, maiorem illam propoſitionem habere verum, quando ex vtraque parte eſt periculum. Tamen in ſequendo opinionem probabilem nullum eſt periculum, vt ex dictis patet.

Ad.3.arg. ¶Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, eſſe latiſſimum diſcrimen inter teſtimonia, quæ quis adducit pro ſuæ cauſæ probatione, & rationes, quæ reddunt aliquam opinionem probabilem. Nam teſtimonia, quia adducuntur ad facti confirmationẽ, quo maiora fuerint, efficiunt ipſam cauſam digniorem. Et recta ratio dictat, quod ſententia proferatur ſecundum maiorem dignitatem cauſæ, nec eſt aliqua opinio probabilis, quæ dicat licitum eſſe contra huiuſmodi hominẽ ſententiam proferre. At verò rationes, quæ reddunt aliquam opinionem probabilem, tenent ſe ex parte iuris. Et ratio poſtulat, vt quotieſcunque in iure fuerint duæ opiniones, vna probabilis, altera probabilior, licitũ ſit vnicuique quam maluerit ſequi. Alias illa, quam ſequi non erit licitum, nulla ratione merebitur nomen ſententiæ probabilis. Ad confirmationem ex cap. iuuenis, reſpõdetur, vel, quòd loquitur de dubijs, quorum quodlibet continet periculum, in quibus ſemper tutior pars eſt eligenda, vt diximus in ſolutione ſecundi argumenti, vel q eſt ſermo de eo, quod eſt certius in facto propter maiora teſtimonia, quæ ad illi' probationẽ adducuntur: quod ſimiliter erit ſemper præferendum dubio, vt modò dicebam.

¶Vltimum

Vltimũ dubium.

¶Vltimum dubium circa iſtam materiam eſt, vtrùm ſicut in iudicijs ſic etiam in legibus ferendis, maximè quibus imponuntur tributa ſubditis, habeat locum acceptio perſonarum? Soto lib. 3. de iuſtitia. quæſtione. 6. art. 7. latè diſputat de hac re, quantum attinet ad tributa, de quo etiam nos ſupra diximus, artic. 3. quæſtionis præcedentis. Quare pro nunc breuiter dico, certum eſſe quòd acceptio perſonarum poteſt habere locum; tum in alijs legibus; tum maximè in illis, quibus tributa imponuntur. Si enim princeps ſine iuſta & rationabili cauſa condat legem in fauorem alicuius, vel aliquarum perſonarum, quæ in aliorum notabile detrimentum vergat, proculdubio peccabit mortaliter, & erit acceptor perſonarum. Vt ſi ſtatuat legem qua præcipiat, quòd certum genus mercium vſui hominum valde neceſſarium non poſsit niſi ab hoc, vel ab illo vẽdi. Tunc enim lucra, quę conceduntur vni, vel alteri ſine cauſa perirent alijs. Et nõ ſolum perirent lucra, ſed etiam inſurgerent grauiſsima damnà, cum longe carius cogerentur ciues illas merces emere, quàm empturi eſſẽt, ſi talis lex poſita nõ eſſet. Quod eſt manifeſte contra iuſtitiam diſtributiuam præcipientẽ, vt fauores publici ſicut & onera ſecundum proportionem diuidantur, iuxta illud Pauli. 2. ad Corinth. 8. Non, vt alijs ſit remiſsio, vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate. Verum eſt tamen, quòd ex rationabili cauſa bene poſſet fieri talis lex, vt ſi quis ſua induſtria & labore certum genus mercium reipublicæ vtilium adinueniſſet, nullus vltra eum id vendere poſſet, taxato prius per publicam poteſtatem pretio conuenienti. Et hac ratione iuſtiſsime illis qui libros compoſuerunt priuilegia conceduntur, vt ipſi ſoli eos vendant. Ex hoc infertur, quòd ſi leges tributorum non ſeruauerint debitam proportionem ad cauſam, pro qua ponuntur, & ad facultatem, & poſsibilitatem eorum, quibus imponuntur, debitis circunſtantijs ſecundum rectam prudentiam conſideratis, non erunt iuſtæ, nec obligabunt in conſcientia. Qua ratione dixere multi, quòd tributum vulgò appellatum, ſiſſa, non eſt iuſtum, quia in illo non plus ſoluit, qui plus habet, ſed qui pluribus indiget. Et idem dicunt de illo tributo quod dicitur, alcauala. Sed iam nos ſatis de hoc. q. 62. art. 3.

Reſolutio difficultatis.

QVÆSTIO LXIIII.

De vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, in octo Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶Vtrùm occidere quæcunque viuentia ſit illicitum.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd occidere quæcunque viuentia ſit illicitum. Dicit enim Apoſtolus ad Roman. 13. Qui ordinationi Dei reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Sed per ordinationem diuinę prouidentiæ omnia viuentia conſeruantur, ſecundum illud Pſal. 146. Qui producit in mõtibus fœnum, & dat iumentis eſcam ipſorum: ergo mortificare quæcunque viuentia videtur eſſe illicitum.

1. d. 39. q. 2. a. 2. cor. Et. 3. cõtra c. 112. fin.

2. ¶Præterea, Homicidium eſt peccatũ ex eo, quòd homo priuatur vita. Sed vita communis eſt omnibus animalibus & plantis: ergo eadem ratione videtur eſſe peccatum occidere bruta animalia & plantas.

3. ¶Præterea, In lege diuina non determinatur ſpecialis pœna niſi pro peccato. Sed occidenti bouem vel ouem alterius ſtatuitur pœna determinata in lege diuina: vt paret Exodi. 22. ergo occiſio brutorum animalium eſt peccatum.

¶SED CONTRA eſt, quòd Auguſtin. dicit * in. 1. de Ciuit. Dei, Cùm audimus, Non occides, non accipimus hoc dictum eſſe de frutetis: quia nullus eis eſt ſenſus, nec de irrationalibus animalibus: quia nulla nobis ratione ſociantur. Reſtat ergo, vt intelligamus de homine quod dictum eſt, Non occides.

Li. 1. c. 20. declinando ad ſi. to. 5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd nullus peccat ex hoc, quòd vtitur re aliqua ad hoc, ad quod eſt. In rerum autem ordine imperfectiora ſunt propter perfectiora: ſicut etiam in generationis via, narura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde eſt, quòd ſicut in ge-

in generatione hominis prius eſt viuū, deinde animal, vltimo autem homo: ita etiam ea quæ tantum viuunt, vt plātæ, ſunt communiter propter animalia, omnia autem animalia ſunt propter hominem. Et ideo ſi homo vtatur plantis ad vtilitatem animalium, & animalibus ad vtilitatem hominis, non eſt illicitum, vt patet per Philoſophum * in primo Polit. Inter alios autem vſus maximè neceſſarius eſſe videtur, vt animalia plantis vtantur in cibum, & homines animalibus, quod ſine mortificatione eorum fieri non poteſt. Et ideo licitum eſt & plantas mortificare in vſum animalium, & animalia in vſum hominum ex ipſa ordinatione diuina. Dicitur enim Geneſ. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuerſa ligna, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ. Et Geneſ 9. dicitur, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.

Lib. 1. c. 5. à medio, & c. 7. to. 5.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd ex ordinatione diuina conſeruatur vita animalium & plantarum non propter ſeipſam ſed propter hominē. Vnde, vt Auguſtinus dicit * in primo de Ciuitat. Dei, iuſtiſſima ordinatione Creatoris vita & mors eorum, noſtris vſibus ſubditur.

Lib. 1. c. 20 in fin. to. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd animalia bruta & plantæ non habēt vitam rationalem, per quam à ſeipſis agātur, ſed ſemper aguntur quaſi ab alio, naturali quodam impulſu. Et hoc eſt ſignum, quòd ſunt naturaliter ſerua, & aliorum vſibus accommodata.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui occidit bouem alterius, peccat quidem: non quia occidit bouem, ſed quia damnificat hominē in re ſua. Vnde non continetur ſub peccato homicidij, ſed ſub peccato furti vel rapinæ.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Tho. vnica concluſione, quæ talis eſt: Licitū eſt plātas mortificare in vſum animalium, & animalia in vſum hominis. Hanc probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex D. Auguſt. lib. 1. de Ciuitate. cap. 20. dicente: Cū audimus: Non occides. nō accipimus hoc dictum eſſe de frutetis, quia nullus eis eſt ſenſus; nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis ratione ſociantur, ſed de homine, &c. Eandem probat in corpore articuli; tum teſtimonio ſcripturæ; tum etiam aperta ratione. Teſtimonium habetur Geneſ. cap. 1. Vbi Deus dixit hominibus: Ecce dedi vobis omnē herbā, & vniuerſa ligna, vt ſint vobis in eſcam, & cūctis animantibus, & cap. 9. Omne, quod mouetur & viuit erit vobis in cibum. Et ratione ſic argumentor: Nullus peccat ex eo, quòd vtatur re aliqua ad id, ad quod eſt: ſed omnes plantæ ſunt propter animalia, & animalia propter hominem: ergo licitum erit vti plantis in vſum animalium; & animalibus in vſum hominum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Ordine naturæ imperfectiora ſunt propter perfectiora, ſed plantæ ſunt imperfectiores animalibus, & animalia ſunt imperfectiora homine; vnde videmus, quòd in generatione hominis prius eſt viuum, quod conuenit plantis, & deinde animal, & vltimo homo: ergo plantæ ſunt propter animalia, & animalia propter hominem.

Explicatio Articuli.

RAtio, quæ monet D. Thom. ad præmittendum iſtum articulum materiæ de homicidio, fuit impugnare ſententiam Manichæorum aſſerentium, animalium animas membra eſſe Dei, & ideo impietatem eſſe illorum carnibus veſci, aut illa occidere, vt autor eſt D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 20. & lib. 6. contra Fauſtū Manichæum capit. 4. 5. & 6. Cæterum concluſio D. Thom. nō ſolum eſt de fide tenenda propter aperta teſtimonia ſcripturæ, quæ ab ipſo adducuntur atque etiam propter illud Gene. 1. Dominamini piſcibus maris, & volucribus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram, vbi plenum dominium Deus hominibus conceſsit ſupra quæcunque animantia: & certum eſt, quòd dominium eſt ius aſſumendi aliquid in ſuam facultatem, atque vſum, quem homo in multis animalibus habere non poteſt, niſi eis veſcendo: verum etiam eſt lumine naturali nota, quo conſtat imperfectiora eſſe propter vſum perfectiorum, vt materia propter formam, plantæ propter bruta, & bruta propter hominem. Qua ratione Ariſtoteles libro primo Politicor. probat, venationem ſylueſtrium animalium eſſe licitam, & naturalem, vtpote, qua homo vendicat ſibi quod eſt naturaliter ſuum, præter quam quod

Ratio quæ mouit D. Tho ad mouendā hāc difficultatem.

cum

cum nulla genera ciborum immunda ſint ex natura ſua immunditia culpæ, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſtion. 102. articulo. 6. ad primum, iuxta illud Chriſti Matth. 15. Non quod intrat per os coinquinat hominem; ratio naturalis dictat, quòd omnibus poſsit homo pro ſua voluntate vti. Pro quo etiam facit illud Actorum. 10. Vbi dicitur, quòd cum vidiſſet Petrus linteum, in quo erant omnia quadrupedia, & ſerpentia terræ, audiuit vocem dicentem: Occide & manduca. Et cum Petrus reſpondiſſet; Abſit à me Domine, quia nunquam manducaui commune & immundum; facta eſt iterum vox ad eum: Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Quaſi ſignificans, nulla eſſe animalia, quibus veſci ex natura rei nõ ſit licitum. Idem etiam dicit Di. Auguſtin. lib 6. contra Fauſtum capit. 15. Vbi latè de hoc diſputat contra Manichæos, citans illud Apoſtoli ad Titum. 1. Omnia munda mundis. Et in cap. 8. einſdem lib. dicit: Omnis creatura Dei bona eſt, omnia enim, quę naturaliter ſunt in ordine ſuo bona ſunt, & nemo eis peccat.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco; vtrùm vſus, qui nunc eſt veſcendi carnibus animalium fuerit etiam ante diluuium. D. Thom. 1. 2. quæſtione. 102. articulo. 6. ad ſecundum, dicit, quòd eſus carnium videtur poſt diluuium introductus. Tunc enim Geneſ. 9. dictum eſt: Quaſi olera virentia dedi vobis omnem carnem. Et hoc ideò, quia à terra naſcentia magis pertinebant ad ſimplicitatem vitæ. Et ſuper Epiſtolam ad Romanos cap. 14. in illa verba; Is, qui manducat non manducantem, non ſpernat, etiam dicit, quòd terræ naſcentia à principio fuerunt homini conceſſa ad edendum. Et poſt diluuium primò legitur conceſſus eſus carnium. Quibus verbis ſignificare videtur, quòd ante diluuium non ſolum, non fuerunt in vſu carnes, ſed nec etiam fuerunt licitæ. Eandem ſententiam tenet Nicolaus de Lira ſuper Geneſ. capit. 9. & Abulenſ. ſuper Geneſ. capit. 1. Qui expreſsius affirmat prohibitum fuiſſe tunc tale nutrimentum. Et probari poteſt hæc ſententia aliquibus argumentis.

Sententia D. Tho. & aliorum.

1. argum. Primò ex illo Geneſ. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ. Quibus verbis videtur Deus hominibus cibos taxaſſe, vt, ſcilicet, non manducarent carnes, ſed fructibus veſcerentur. Et ſubdit ſtatim. Et factum eſt ita. Quaſi ſignificans, quòd nihil aliud manducauerunt, niſi id, quod à Deo fuit determinatum.

2. argum. ¶Item Geneſ. capit. 9. poſtquam dictum eſt ad Noe de arca egredientem: Omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, ſubdit ſtatim: Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Ac ſi diceret: Hactenus non, niſi olera vobis in cibum permiſi; cæterum deinceps non minus quam ipſa olera erunt vobis animalia in edulium. Et ne ignorarent modum, quo illa edere deberent, adiecit ſtatim, excepto quod carnem cum ſanguine nõ comedetis. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Vel prius comedebant carnes, vel non. Si comedebant, vel cum ſanguine, vel ſine illo. Si comedebant ſine ſanguine: ergo nulla fuit cauſa tale præceptum de nouo imponendi. Si autem comedebant cum ſanguine, reddenda erit ratio, propter quam Deus ante permiſerit carnem cum ſanguine manducare, & poſtea illud prohibuerit. Maximè cum Ariſtotel. 7. Ethic. cap. 5. comedere carnes crudas enumeret inter vitia feritatis. Hæc autem aſsignari non poterit: ergo eſt dicendum, quòd tunc incepit vſus carnes manducandi. Et ideò modus fuit præſcriptus, ſcilicet, vt elixis, vel aſsis vterentur, & non crudis, vt feræ.

3. argum. ¶Poteſt præterea hoc ipſum probari, ex Boetio Seuerino, qui primam mundi ætatem cõmendans, lib. 2. de Conſolat. metro. 5. in hunc modum loquitur:

> *Felix nimium prior ætas*
> *Contenta fidelibus aruis,*
> *Nec inerti perdita luxu,*
> *Facili quæ ſera ſolebat*
> *Ieiunia ſoluere glande.*

¶Nam poſt cæteris ætatibus ingruentibus, eò licentia hominum peruenit, vt iam vulgo omnes.

> *Pectora, brachia, vultum,*
> *Crediderint genus eſſe tibi. Quid diceret ergo,*
> *Vel quò non fugeret, ſi nunc hæc monſtra videret*
> *Pythagoras, cunctis animalibus abſtinuit qui*
> *Tanquã homine, ventri indulſit non omne legumẽ*

¶Verſus ſunt Iuuenalis, quibus Satyrã. 15. finiuit: nominat autem Pythagorã, eo quòd is cum ſentiret, animas hominum poſt mortem in brutorum, vel hominum corpora tranſire, carnibus abſtinuit, ne, ſcilicet, comedendo, animas hominum abſorberet. Porrò quod ait. Ventri indulſit non omne legumen, fabam intelligit, qua etiam abſtinuit Pythagoras, quia faba cibus eſt multam inflationem afferens, ac proinde contraria tranquillitati mentis. Traditur ab Aulo Gellio, lib. 4. Noct. Attic. c. 11. Eundem carnium vſum, ceu rem inhumanam & nefandam latiſ-

ſimè

ſimè proſequitur Ouidius, lib. 15. Metam. ab illo carmine.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis. &c.
Vſque ad illud.
Heu quantum ſcelus eſt in viſcera viſcera condi.
Alteriuſq; animantem animantis viuere letho!

Et infrà quàm plurima elegantiſsimè. Faciens autem mentionem de prima mundi ætate, cuius etiam ſuprà meminit Boetius, ſic ait idem Ouid. eodem loco:

At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
Fœtibus arboreis, & quas humus educat, herbis
Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.

Inſtituerat verò de hac ætate ſermonē iam ſuperiùs, lib. 1. nam de hominibus illius ſeculi loquens dixerat.

Contentique cibis nullo cogente creatis
Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant:
Cornaq; & in duris hærentia mora rubetis.

Ex quibus facile colligitur ante diluuiū prædictum vſum veſcendi carnes minime viguiſſe.

Vltimū argumētum.

¶ Vltimo ſic argumentor: Ante diluuium virtus ad alenda, vegetanda, roborandaque corpora mortalium vigebat in herbis, vtpote quæ ex aquæ inundatione nondum vim amiſerant: ergo tunc nō erat neceſſarius carnium eſus, ſicut poſtea; atque ex conſequenti non erat à Deo conceſſus.

Sententia Victoriæ & aliorū probabilior.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenet Victoria in relectione de temperantia, numero. 3. & Soto lib. 5. de Iuſtitia quæſtione 1. articulo 8. quam ego probabiliorem exiſtimo. Vnde ad illius explicationem, vt à notioribus incipiamus dico primò, certū eſſe, quòd iure naturali ante diluuium eſus carnium non erat illicitus, vt patet ex ijs, quæ diximus in principio huius articuli. Et prætereà, quia per legem Chriſti naturalis lex non fuit abrogata. Quare, ſi tunc erat contra ius naturæ, quòd homines carnibus veſcerentur, etiam eſſet modo, & ſemper; ſi quidem lex naturalis inuiolabiliter manet eadem apud omnes, vt docet D. Thom. 1. 2. quæſtione 94. art. 4. Dico ſecundo etiam eſſe certum, quòd in ſtatu innocentiæ quantouis ſeculo duraſſet nunquā homines carnibus veſcerentur. Et ratio eſt: Nam fructus paradiſi fuiſſent, tum affluentiſsimi, tū etiam virtute ſolidiſsimi ad nutriendos, vegetandoſque homines; & cum in illa feliciſsima ætate nulla eſſet inordinata affectio nullus ſuperfluis vteretur, ſed eſſent neceſſarijs contenti. Dico tertio, meo iudicio etiā eſſe certum, quòd eſus carnium ante diluuium nulla diuina lege erat prohibitus, tū quia nullibi habetur talis prohibitio; tum etiam quia illa dicebatur ætas legis naturæ, ea ſolùm de cauſa; quia nulla alia, vel pauciſsima præcepta haberet, niſi quæ erant de lege naturali. Quod & intellexiſſe videtur D. Thom. 1. 2. quæſt. 103. art. 1. ad quartum, quando dixit, generaliter ante legem Moyſi nulla lege fuiſſe prohibitum eſum animalium, ſed propter abominationem, & conſuetudinem abſtinebant homines ab aliquibus. Dico vltimò, eſſe probabiliſsimū, quod ante diluuium ſtatim poſt naturam lapſam homines carnes manducauerunt, illiſque frequenter in cibum vtebātur: probatur, ex Geneſ. c. 4. Vbi Abel laudatur, proptereà quòd de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum, hoc eſt, de pinguioribus ſacrificium offerebat. Nulla autem eſſet iuſta cauſa talis laudationis, niſi homines talibus animalibus veſcerentur. Ad hoc nonnulli reſpondent, quòd, quamuis animalia eo tempore non erant vtilia in eſum, erant tamen vtilia cauſa pellium & vellerum ad veſtitum. Sed hæc ſolutio mihi non placet. Primò: Quia eadem eſt ratio de vſu lactis, & de vſu animalium quantum ad cibum, cum non fuerit vnum magis conceſſum, quam alterum in illo primo cap. Geneſ. Secundò; Quia ſi homines eo tempore ſolum haberent animalia in vſum pellium ac vellerum ad veſtitum non eſſet cur ſacrificium Abel tanti fieret, proptereà quòd de primogenitis, & de adipibus fuiſſet oblatum, ſi quidem ad vſum pellium, & vellerum parum, vel nihil referre videatur, quòd animalia ſint primogenita, & craſſa. Ad cibum autem quam plurimum. Et item, quia non apparet quid tunc fieret de volucribus cicuribus, vt de gallinis, cùm nec oua eſſent conceſſa in edulium. Præterea probatur concluſio ex Geneſ. cap. 7. vbi præcepit dominus ad Noe, vt tolleret de animalibus mundis ſeptena, & ſeptena; de immundis autem duo & duo. Et diſtinguebantur munda ab immundis ex eo, quòd illa erant idonea ad veſcendum, iſta verò minimè, vt dicunt multi Doctores, Alij affirmant, vt D. Tho. 1. 2. q. 102. art. 6. ad quartum, quòd munda, & immunda diſtinguebantur per ordinē ad ſacrificia. Sed hoc mihi non videtur verum. Tum, quia non eſt credibile, quòd ſacrificia fierent de rebus inanibus, & quæ nulli vſui eſſent ſacerdotibus. Si autem homines non veſcerentur carnibus ipſa animalia eſſent prorſus inutilia, ſaltim turtures, & columbæ, quæ ad nihil aliud valent, quam ad eſum. Et tamen nullus dubitat, quòd ex his, & ex gallinis fuerint in arca introducta ſeptena & ſeptena, tanquam ex animalibus mundis. Tum etiam; quia cùm tunc non

eſſet

eſſet determinatũ, ex quib' animalibus deberent fieri ſacrificia; ſed hoc fuit declaratũ in lege ſcripta, non apparet, qua ratione munda diſtinguerentur ab immundis per ordinem ad ſacrificia, ſed per ordinem ad conuenientiam ; quam habebant ad vſum vdendi. Atque ex conſequenti homines ante diluuium vtebantur carnibus ad veſcendum. Præterea hoc ipſum probatur, ſuppoſito prius, quòd eſus carniũ poſt naturæ lapſum fuit vitæ humanæ, eiuſque incolumitati valdè naturalis, adeò vt medici nihil ſalubrius in cibis ponant, quam naturam ſtatim à ſua conditione carnes habuerunt. Tunc ſic argumentor: Si ante diluuium homines carnibus non fuerant vſi, id fuit, vel, quia erant illis interdictæ; vel, quia earum ſalubritas atque ſapor nondum erant eis nota; vel quia ad vitam degendam non erant neceſſariæ. Primum dici non poteſt; quia, vt conſtat ex ſuperioribus, nullo præcepto, vel diuino, vel naturali erat prohibitus eſus carnium; imò contrarium natura docebat. Nec ſecundum; quia non eſt veroſimile, quòd per mille ſexcentos annos, nunquam homines ſpeculando optimam carnium ad cibum naturam agnouerint, aut experientia deprehenderint. Maximè cum Doctores dicant gentes illas circa ortum humani generis ingenio & ſagacitate præ ſuis poſteris valuiſſe. Nec etiam tertium. Nam, quamuis verum eſſet, quòd hominibus in ſua integritate manentibus, propter humanam tunc frugalitatem, & modeſtiam non veſcerentur carnibus, ſed fructibus, qui abundantiſsimi, & ſaluberrimi eſſent, fuiſſent contenti, vitiata tamen natura, nullum eſt argumentum, quod, quia carnes non erant neceſſariæ, ideò non erant in vſu: corruperat enim omnis caro viam ſuam. Imò ex eo, quòd homines illi ad malum proni peioribus ſe voluptatibus immerſerunt, probabiliſsimè colligitur, talibus etiam eſcis, & eduliorum delicijs ſe ſe dediſſe: Maximè cum dicat Ioſephus libr. 1. Antiquitatum, quòd propè ante diluuium nulli parcebatur vitio, aut flagirio. Relinquitur ergo eſſe valdè probabilius, quod homines ante diluuium carnes manducauerunt. Quam etiam ſententiam ſequi videtur Caietanus ſuper Geneſ. cap. 9. quamuis ita obſcure loquatur, vt vix conſtet, quæ ſit eius mens.

Ad. 1. arg. ¶ Vnde ad primum argumentum in contrarium factum, quod erat deſumptum ex Geneſ. cap. 1. reſpondetur, quòd verba illa; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. dicta fuere hominibus in ſtatu innocentiæ exiſtẽtibus, in quo ligna paradiſi ſatis fuiſſe ad cibum, tum propter illorum virtutem, tum etiam propter hominum frugalitatem, nemo eſt, qui dubitet; nec ad aliud tempus refertur quod ſequitur ſtatim; Et factum eſt ita. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quia Geneſ. cap. 1. herbæ tantum fuerãt declaratæ à Deo in cibum hominum propter ligna paradiſi, quibus tunc veſcebantur, & natura vitiata, hominum genus naturali iure etiam carnes adhibuerat, eoque forte prope diluuium hominum feritas deuenta erat, vt crudis illis cum ſanguine vterentur, idcirco Deus à diluuij periculo egreſsis conceſsit tanquam ius naturale, vt piſces & carnes ederent, eo excepto, quòd non crudas, ſed igne paratas veſcendas intelligerent. Proptereaque dixit; Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, excepto, quòd carnem cum ſanguine non comedetis. Nonnulli dicunt, quòd ante diluuium homines carnibus humanis veſcebantur, ſicut & Canibales nuper ab Hiſpanis reperti. Deus autem hanc inhumanitatem & feritatem hominibus interdicere volens præcepit ne carnem cum ſanguine, hoc eſt, cum impietate ac feritate proximorumque homicidio comederent. Sanguis enim in ſcriptura pro homicidio, & feritate capitur ſæpè ſæpius. Sic Semei Dauidi obijciebat, quòd vir ſanguinum eſſet. 2. Reg. ca. 16. & Pſalm. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos, hoc eſt, homines efferati, & homicidæ. Cui ſententiæ plurimum fauere videtur quod ſtatim ſequitur in textu: Sãguinem enim animarum veſtrarum requiram. Quæ verba, vt Caietanus inquit, non reddunt rationem prioris dicti, ſed tantũ addunt moderamen per modum exceptionis. Ac ſi apertiùs diceretur: Et ſi dedi vobis tanquam herbas virides omne, quod viuit; declaro tamen, quòd ſolum hominem à materia alimenti excipio. Iniuſtum eſt enim, vt homo alimentum ſit, aut homini, aut cuicumque alteri animali. Pro quo etiam facit litera iuxta Hebræum, quæ ſic habet: Et ſolum ſanguinem veſtrum ad animas veſtras requiram, hoc eſt, & ſolum ſanguinem veſtrum, qui eſt ad animas veſtras ſeruandas, hoc eſt, vitas veſtras ſeruandas, requiram tanquam iniuſtè ablatum. Anima enim communiter accipitur pro vita in ſacris literis, iuxta illud: Quid prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Et illud: Quam commutationem dabit homo pro

animaſua. Et illud: Anima mea in manibus meis ſemper. ¶Ad tertium argumẽtum,

Ad.3.arg.

quòd erat deſumptum ex teſtimonio Boetij, & Ouidij reſpondeo, quòd verba illa referenda ſunt ad ſtatum innocentiæ, nec in alio verum habere poſſunt. ¶Ad vltimum

Ad vltimũ argument.

ex dictis patet ſolutio. Suppoſito, quòd homo licitè poteſt animalia occidere in proprium alimentum, eaque in quoſcunque alios vſus conuertere tanquam verus illorum dominus, poteſt eſſe difficultas, vtrùm bruta occidere ſola recreationis cauſa propter voluptatem ſit licitum. Ad cuius explicationem, præmiſſo, quòd ex animalibus quædam ſunt vtilia, alia inutilia, & alia nocua, dico primò, quòd occidere animalia tam nocua, quam inutilia ſola recreationis cauſa nullum eſt peccatum. Hoc probat D. Thom. in ſolutione ad primum teſtimonio D. Auguſtini libr. 1. de Ciuitat. capit. 20. dicentis: iuſtiſsima ordinatione Creatoris vita & mors brutorum noſtris vſibus ſubditur. Dico ſecundo, quòd occidere animalia vtilia, quantum eſt ex ſe ſola recreationis cauſa nullum eſt peccatum. *Hoc etiam dicit D. Thom. 1. par. quæſtio. 9. art. 1. ad. 3. & in hoc art. ad tertium. Et probatur eadem ratione. Dico tertio, quòd occidere animalia vtilia ſine aliqua cauſa particulari ad minus erit peccatum veniale, quia eſt actus prodigalitatis, perinde ac mittere in fluuiũ centum aureos. Et hoc intelligitur, quando talia animalia fuerint propria. Nam ſi ſint aliena erit peccatum mortale iniuſtitiæ illa occidere propter damnum, quod inde domino reſultat.

Articvlvs. II.

¶Vtrùm ſit licitum occidere peccatores.

Inf. q. 108. art. 1. & 3. Et. 2. 2. q. 100. ar. 8. ad. 3. Et. 3. contra Ga. 140. Et Ro. 12. le. 3.

AD Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit licitum occidere homines peccatores. Dominus enim Matthæ. 13. in parabola prohibuit extirpare zizaniam, qui ſunt filij nequam, vt ibidem dicitur. Sed omne quod eſt prohibitum à Deo, eſt peccatum: ergo occidere peccatorem eſt peccatum.

2 ¶Præterea, Iuſtitia humana conformatur iuſtitiæ diuinæ. Sed ſecundum diuinam iuſtitiam peccatores ad pœnitentiam reſeruantur: ſecundum illud Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, ſed magis, vt conuertatur, & viuat: ergo videtur omnino eſſe iniuſtum, quod peccatores occidantur.

3 ¶Præterea, illud quod eſt ſecundum ſe malum, nullo bono fine fieri licet: vt patet per Auguſtinum * in libro contra mendacium, & Philoſophum in. 2. Ethicor. Sed occidere hominem ſecũdum ſe malum eſt: quia ad omnes homines tenemur charitatem habere. Amicos autem volumus viuere & eſſe: vt dicitur in. 9. Ethic: * ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere.

Cap. 7. parũ ante me di. to. 4.
Lib. 2. Eth. c. 6. parum ante fin. tom. 4.
Lib. 9. c. 4. tom. 5.

¶Sed Contra eſt quòd dicitur Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Et in Pſalmo. 100. In matutino interficiebã omnes peccatores terræ.

¶Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, licitum eſt occidere animalia bruta, in quantum ordinantur naturaliter ad hominum vſum, ſicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totum, vt imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter eſt propter totum. Et propter hoc videmus, quod ſi ſaluti totius corporis humani expediat præciſio alicuius mẽbri, puta, cum eſt putridum, vel corruptiuum aliorum membrorum, laudabiliter & ſalubriter abſcinditur. Quælibet autem perſona ſingularis comparatur ad totam communitatem, ſicut pars ad totum: & ideo ſi aliquis homo ſit periculoſus communitati & corruptiuus ipſius propter aliquod peccatum, laudabiliter & ſalubriter occiditur, vt bonum commune conſeruetur. Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit, vt dicitur. 1. ad Cor. 5.

Ar. præced.

¶Ad Primvm ergo dicendum, quòd Dominus abſtinendum mandauit ab eradicatione zizaniorũ, vt tritico parceretur, id eſt bonis. Quod quidem fit, quando non poſſunt occidi mali, quin ſimul occidantur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos ſequaces: ita quod ſine bo

norum

Lib.3.c.2. ãned.to.7. norum periculo interfici non poſſunt, vt Auguſtinus * dicit contra Parmenianum. Vnde Dominus docet magis eſſe ſinendum malos viuere, & vltionem reſeruandam vſque ad extremum iudicium, quàm quod boni ſimul occidantur. Quando vero ex occiſione malorum non imminet periculum bonis, ſed magis tutela & ſalus, tunc licite poſſunt mali occidi.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Deus ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ quandoque ſtatim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis pœnitendi tempus concedit, ſecundum quod ipſe nouit ſuis electis expedire. Et hoc etiam humana iuſtitia imitatur propoſſe. Illos enim qui ſunt pernicioſi in alios, occidit: eos vero, qui peccant, alijs grauiter non nocentes, ad pœnitentiam reſeruat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homo peccando, ab ordine rationis recedit. Et ideo decidit à dignitate humana: prout, ſcilicet, homo eſt naturaliter liber & propter ſeipſum exiſtens: & incidit quodammodo in ſeruitutem beſtiarum: vt, ſcilicet, de ipſo ordinetur ſecundum quod eſt vtile alijs, ſecundum illud Pſalm. 48. Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Et Prouerb. 11. dicitur. Qui ſtultus eſt ſeruiet ſapienti. Et ideo quanuis hominem in ſua dignitate manentem occidere ſit ſecundum ſe malum, tamẽ hominẽ peccatorem occidere poteſt eſſe bonum, ſicut occidere beſtiam. Peior enim eſt malus homo quàm beſtia, *Li.7.Ethi. c.6. in fin. tom.5.* & plus nocet, vt Philoſophus dicit * in primo Politicorũ, & in ſeptimo Ethicorum.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Tho. per vnicam concluſiooem, quæ talis eſt: Malefactores interficere eſt iuſtum, & licitum. Quam probat in argumẽto, ſed contra; ex illo Exod. 22. maleficos nõ patieris viuere. Et in corpore articuli hac ratione. Ideo animalia licitum eſt interficere, quia ſunt in noſtrum vſum ordinata, tanquã imperfectius in id, quod perfectius eſt, ſed etiam ſinguli homines ſunt ordinati in rem publicam, tãquam imperfectum in id, quod eſt perfectius; ſunt enim partes reipublicæ, & vnaquæque pars naturaliter ordinatur in totum: ergo quotieſcũque incolumitati reipublicæ fuerit expediens, habet ipſa ius ciues morte afficiendi ne totum inficiatur. Si quidem, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 5. modicum fermentum totam maſſam corrumpit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

AB iſto articulo incipit D. Thom. agere de homicidio. Et quanuis ratio poſtulabat, vt homicidij diffinitionem præmitteremus toti diſputationi; quia tamen ea aſsignari non poteſt; niſi explicato prius, quid nomine homicidij intelligamus, quod proculdubio eſt illud, quod Deus in illo quinto præcepto Decalogi. Nõ occides, interdicit, operæpretium erit, vt primò omniũ explicemus, quidnã ſit illud, quod eo pręcepto prohibetur. *Quid prohibeatur, hoc præcepto, non occides, explicatur.* Et quia Exod. 20. vbi nos legimus, Nõ occides, Hebraicè habetur vna vox, quę idem ſignificat, ac non homicides (ſi ità licet loqui) certum erit hoc præcepto non prohiberi brutorum animalium occiſionẽ, vt hæretici Manichæi affirmabant, ſed tantum occiſionem hominum. Cæterum quia id præceptum abſolutè, & ſine aliqua limitatione conſtituitur, & in multis caſibus eſt licitum occidere, vt certo conſtat, & nos infrà ſumus dicturi, non leuem continet difficultatem, explicare, quod & qualiter homicidium in illo præcepto prohibeatur. Scotus in quarto, d. 15. q. 3. dicit abſolutè & generaliter eo præcepto prohiberi cuiuſcunque hominis ſiue nocentis, ſiue innocentis, & quacunque autoritate, ſiue publica, ſiue priuata factam occiſionem. *Sententia Scoti.* Itaque quicũq; alterum occidit quacunque ex cauſa, & quacũq; autoritate id faciat, peccat cõtra id pręceptũ, niſi in caſibus iure diuino exceptis. Nam cum illa prohibitio ſit generalis cunctos mortales, nemine excepto, occidere vetans, & diuina, ſupra quam ſolus Deus poteſt diſpenſare, fit, vt nullum etiam nocentem priuata, aut publica autoritate interficere ſit licitum, niſi in caſibus à Deo in veteri lege, quæ ius diuinum cõtinebat expreſſis. Qualis eſt ille Leuit. 19. Qui occiderit occidatur; & plures alij, qui numerantur Exod. 21. Ex quo infert primò, non eſſe licitum occidere furem diurnum, quantumcũque grauia furta committat, cum hoc in veteri teſtamento non concedatur. Imò Exod. capit. 22. dicitur, quòd ſolus nocturnus fur

in fragranti delicto acceptus morte opprimatur. Infert ſecundò, quòd nec etiam nunc inter fideles licitum eſt occidere adulteram. Nam quanuis Leuitici 20. id præciperetur, Ioannis tamen octauo, id præceptum à Chriſto fuit reuocatum in illis verbis: nec ego te condemnabo. Hæc ſententia Scoti continet multa falſa. Nam primum falſum eſt dicere, quod id præceptum, Non occides, ea eſt generalitate intelligendum, vt cunctas hominum occiſiones, quacumque autoritate factas comprehendat. Quod iſta ratione oſtendo: Quod eſt de ſe licitum, & per ſe bonum, non eſt prohibitum præcepto diuino: ſed occidere hominem in propriam defenſionem eſt per ſe bonum, vtpote quod eſt ſecundum inclinationem naturalem: ergo non eſt prohibitum illo præcepto, non occides. Atque ex conſequenti cum in lege veteri id non ſit exceptum, manifeſtè ſequitur, quod illud præceptum non eſt ea generalitate intelligendum, vt omnia homicidia quacũque ex cauſa facta cõprehendat. Nec valet, ſi dicatur, quòd ideò homo poteſt inuaſorem occidere, non faciendo contra illud præceptum, quia quod intendit non eſt occidere, ſed ſeipſum defendere, ad quod per accidens ſequitur alterius occiſio. Nã, quanuis ità ſit, quòd primus, & præcipuus finis eius, qui aggreſſorem occidit, ſit ſua defenſio, ſecundariò tamen, & tanquã medium ad id neceſſarium etiam vult inuadentis mortem. Quare, ſi nunquam eſt licitum ex intentione hominem occidere, nec etiam licebit eundem interficere in propriam defenſionem. Maximè cùm ille, qui ſe defendit ex intentione etiam poſsit hoſtis iugulum petere, vt omnes Doctores cõcedunt. Secundum falſum, quod in ſententia Scoti continetur eſt, quòd non eſt licitum publicæ, aut priuatæ autoritati aliquẽ etiam malefactorem interficere, niſi in caſibus in veteri lege expreſsis. Contra quod ſic argumentor: Vel præcepta illa occidendi malefactores in veteri lege contenta erãt legalia, aut naturalia: ſi legalia: ergo in morte Chriſti ceſſarunt, atque ex conſequenti non erit licitum modò hominem occidere, etiam in illis caſibus, qui in veteri teſtamẽto excipiuntur. Si autem fuerunt naturalia, vel, vt verius dicam, iuris naturalis interpretatiua, ſequitur quòd ipſo lumine naturali illi caſus erant ab eo generali præcepto, Non occides, excipiendi, ſeu potius non includebantur in illo; atque ex conſequenti non erat neceſſarium, quòd particulariter à Deo exciperentur. Secundò: Si reſpublica ciuilis modò non haberet facultatem alios malefactores interficiendi quam qui erant excepti in veteri lege, ſequeretur, quòd nec etiam poſſet eoſdem alijs excogitatis mortibus interimere, nec alios vllo corporali ſupplicio afficere, puta, fures flagellis cædere, aut alia grauiſsima delicta mortis comminatione prohibere: conſequens autem eſt abſurdum, & cõtra tenorem legis capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiarijs, & alijs delinquentibus capitis pœna decernitur, & parricidæ, quòd in doliũ incluſus ſubmergatur, & hæreticis, quòd exurantur; quæ pœnæ in veteri lege non erant taxatæ: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam, ſicut illud eſſet contra generalitatem præcepti de non occidendo; ità & hoc. Tertiò: Vel ante legem Moyſi erat licitum interficere blaſphemum, & homicidam, vel non. Si dicatur primum: ergo non ex conceſsione, & diſpenſatione Dei eſt licitum interficere malefactores, ſed ex natura rei, quod eſt contra Scotum. Si autem dicatur ſecundũ: Contra: Id quod non licuit in lege naturæ, nunquam licuit: Lex enim Moyſi, aut lex gratiæ non fuere diſpenſationes legis naturæ, ſed potiùs è contra multa erant licita in lege naturæ, quæ tamen in lege Moyſi prohibita fuerunt: ergo ſi non licuit in lege naturæ interficere homicidam, aut adulteram, nec etiam id eſſet licitum in lege Moyſi; cuius contrarium fatetur Scotus. Vltimò: Ante legem ſcriptam reſpublicæ gentium iure & merito malefactores interficiebant: imò nulla vnquam (quod ſciam) extitit tam barbara & inculta reſpublica, quæ ob aliqua certa crimina mortem maleficis infligendam non decerneret: nec hoc faciebant, quia illi caſus excepti eſſent in lege ſcripta, cum tunc non eſſet illa lex, nec quanuis eſſet, gentiles ei ſubderentur, ſed lumine naturali ducti: ergo ratio, propter quam nunc eſt licitum maleficos interficere, non eſt exceptio veteris legis, ſed ipſum ius naturæ, quod hoc dictat. Ex hoc infertur etiam eſſe falſum, quod dicebat Scotus, nempe, quòd non eſt modò licitum interficere diurnum furem, quia id in veteri lege non erat conceſſum. Et ſimiliter quòd non eſt licitum interficere mulierem adulteram. Præterquàm quod affirmat de reuocatione illius legis facta à Chriſto eſt merè figmentum, nec probabili aliqua conſequentia deduci poteſt ex Euangelio. Chriſtus enim ibi non induit perſonã iudicis. Quin potiùs negare eſt viſus ſibi id iudicium ſeculare in quantum homini competere, & ſolum

Impugnatur Scotus

& ſolum, vt prædicator regni cœleſtis admonet accuſatores, vt pro ſalute animarum conſequenda iudicium à ſeipſis inciperent. Propterea dixit; Qui fuerit veſtrũ ſine peccato primus in eam lapidem mittat.

Sententia aliorũ Theologorum.

¶ Quocirca hac Scoti ſententia omiſſa, alij Theologi affirmant præcepto illo, Non occides, ſolum prohiberi mortem innocentis: Ita, vt quando dicitur Exod. 23. Inſontem, & iuſtum non occides, ſit veluti explicatio illius præcepti generalis de non occidendo, quod in eodem libro capit. 20. poſitum erat. Sed nec hæc ſententia eſt vera. Tum; quia qui priuata autoritate occidit malefactorem, & hominem ſceleratum tranſgreditur hoc præceptum, cùm non ſit aliud, contra quod faciat, & tamen non occidit hominem iuſtum, & innocentem. Tũ etiam, quia iudex qui prætermiſſo ordine iuris publica autoritate occidit hominem nefarium, etiam violat præceptum de non occidendo, quamuis iuſtum hominem non interficiat. Et ſic nõn tantum prohibet inſontis & iuſti occiſionem. Alij affirmant eo præcepto, Non occides, ſolum prohiberi occiſionem priuata autoritate factam. Sed nec hęc interpretatio eſt ſufficiens. Primò: Quia qui hominem cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecit, propria autoritate id facit; & tamen id præceptum non tranſgreditur, cùm talis occiſio ſit licita, & honeſta. Nec valet, ſi dicatur hominem illum non occidere priuata autoritate, ſed publica, aut diuina, quam ad id habet: quia non alio, ſed eodem iure, quo quis ad ſeruandam vitam poteſt comedere, poteſt etiam interimere aggreſſorem quando ad vitæ conſeruationem eſt neceſſariũ. Niſi fortè dicamus, quòd etiam quiſque publica & diuina autoritate manducat, quod eſt ridiculum. Et præterea: Quia reſpublica atque Rex innocentem hominem interficientes præceptum de nõ occidendo trãſgrediuntur, vt certum eſt, & tamen nõ priuata, ſed publica autoritate id faciũt: ergo ſenſus illius præcepti non tantũ eſt, ne quis priuata autoritate interficiat.

Præceptũ, non occides eſt iuris naturalis & nõ poſitiui.

¶ His ergo interpretationibus omiſſis, vt ad veram atque legitimã eius præcepti, Nõ occides, intelligentiam accedamus, ſupponendum eſt, quòd illud præceptum non eſt poſitiuum, ſed iuris naturalis, ſicut & omnia alia præcepta Decalogi: Quod ex hoc vno colligere licebit, quod ſemper lumine naturali fuit notum homicidium eſſe illicitum, atque culpabile. Deducebaturque hoc euidenti conſequentia ex illo primo principio morali; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quo infero primò, quòd hoc præceptum ſemper fuit idem & æquale ante legem ſcriptam, in lege, & nunc poſt legem in Euangelio. Lex enim naturalis nunquam fuit mutata, nec abrogata, nec limitata, aut extenſa, cùm ſit lumen naturale ſupra nos à principio ſignatum, vt autor eſt Diu. Thom. 1. 2. quæſtione. 94. articulo. 4. Quare ſi licebat interficere adulteram, aut homicidam in lege Moyſi, etiam hoc eſſet licitum ante legem, & erit modo in Euangelio. Infero ſecundo, quòd omne illud homicidium eo præcepto prohibetur, quod ſtando in ſola lege naturæ eſt malum, & irrationabile. Et ad hoc ſolum oportet reſpicere, vt vniuſcuiuſque homicidij iuſtitiam cognoſcamus, & non ad exceptiones factas in lege Moyſi; cùm omnia illa, ſi ſolum ſint iudicialia, iam ceſſauerint; & ſi ſint moralia ſint veluti explicatiua iuris naturalis. Nec eſt hoc, explicare idem per idem, aut ignotum per ignotius. Nam cùm homicidium non ſit malum, quia prohibitum, ſed prohibitum, quia malum, ad intelligendum, quod nam ſit homicidium, quod illo præcepto prohibeatur; optime dicimus quod reſpiciamus, tanquam ad cauſam, ad id, quod iure naturali eſt malum. Infero tertio, quòd illo præcepto de non occidendo, quod naturale eſt, & comprehendens omne illud homicidium, quod iure naturæ eſt malum, non magis prohibetur homicidium factum priuata autoritate quam publica; cum vtrumque poſſit eſſe conforme rectæ rationi, ſi debitis circunſtantijs fiat, & diſforme, ſi aliqua ex illis deſit. Quod; vt intelligatur aduertendum eſt, quòd hominis occiſio dupliciter poteſt fieri. Vno modo ex intentione, & certo propoſito, vt quando iudex intendit occidere malefactorem. Alio modo præter intentionem; non dico à caſu nec inuoluntariè, ſed propter alium finem, quem ſi occidens aliter conſequi poſſet, non occideret. Vt cùm quis in ſui defenſionem, vel reipublicæ occidit inuaſorem, quem, ſi aliter poſſet ſe defendere, non occideret.

Hominis occiſio dupliciter poteſt fieri.

Sententia autoris.

¶ Hoc ſuppoſito dico, quòd ex intentione, ſolum publicæ autoritati eſt licitum occidere malefactores. Solis enim publicis magiſtratibus, atque principibus, qui curam reipublicæ gerunt eſt hoc iure naturali, & diuino conceſſum, iuxta illud Pauli ad Romanos decimo tertio. Non ſine cauſa gladium portat; vindex enim Dei eſt. Et ratio eſt: Nam cùm malefactores ſint membra nociua reipublicæ,

eodem iure naturali, & diuino, quo eſt licitum abſcindere membrum corruptum, & nociuum toti corpori, erit etiam licitum gerenti curam reipublicæ hominem pernicioſum, & boni communis corruptorem, interficere, etiam ſi hoc in ſcriptura non inueniatur: quia lumine naturali eſt notum, bonum commune præferendum eſſe proprio. At verò ex intentione occidere, ſemper eſt prohibitum priuatæ perſonæ. Quare ne talis faciat contra prædictum præceptũ, & vt eius occiſio ſit conformis rectæ rationi, opus erit, vt aliter; quàm occidendo, propriam vitam ſaluari non poſsit. De quo nos plura infra dicemus. Ex dictis omnibus colligere licet, verum & ligitimum ſenſum illius præcepti. Nõ occides eſſe, quòd omne & ſolum illud homicidium prohibeatur, quod intrinſecam deformitatem dicit ad rationem; atque adeò eo vſque generale erit, quo ratio naturalis dictabit, vitam humanam eſſe ſeruandam. In caſu autem, quo eadem ratio occiſionem hominis, aut iubet, aut permittit, non erit præceptum de non occidendo. Et ſic nec aggreſſoris occiſio, nec malefactorum interfectio publica autoritate facta erunt eiuſdem præcepti exceptiones; cùm nunquam in illo fuerint comprehenſæ, nec à natura prohibeantur. Ità interpretatur hoc præceptum D. Thom. 2.2. quæſt. 100. artic. 8. vbi dicit, homicidiũ prohibitum hoc præcepto habere rationem indebiti. Hoc eſt, illud prohibetur, quod ex ſe eſt irrationabile & malum. Eandem expoſitionem ſequitur Victoria in relectione de homicidio numero. 15. 16. & 17. & Soto li. 5. de iuſtitia, quæſt. 1. articulo. 2. Suppoſita iam conuenienti interpretatione illius præcepti. Non occides, facile erit homicidij diffinitionem aſsignare, dicentes, quòd eſt iniuſta hominis occiſio. Quam diffinitionem ponit D. Antoninus. 2. part. titulo. 7. cap. 8. & Syluester verbo. homicidium. Et quoniã homo ex anima rationali, & carne, aut corpore conſtat, fit, vt percutiens hominẽ mortuum, aut corpori inanimato caput abſcindens, non poſsit accuſari homicidij, vt notat Baldus per textum ibi in lege prima. numero. 19. Cod. qui accuſ. non poſſunt, & in leg. ſortem. Cod de his, quibus, vt indignis. & in leg. ex hoc iure. num. 10. ff. de iuſtitia & iure. Ex quo ſequitur, quòd nec incurrat irregularitatem qui corpori mortuo, & vita functo membrum abſciderit, etiã animo illũ occidendi, ſi eum viuum comperiſſet, vt ex mente Archidiaconi, & aliorũ notat Couarruuias in relectione ſuper Clementinam, ſi furioſus. de homicidio part. 2. numero. 1. Et quoniam omnis iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale, in eo, quod dicitur homicidium eſſe iniuſtam hominis occiſionẽ, manifeſtè declaratur omne homicidiũ eſſe peccatum mortale, & tantò grauius quantò iniuſtitia, quæ fit homini dum vita priuatur, eſt maior. Grauitatem autem huius delicti ex multis poterimus colligere in ſacris literis; ſed præcipuè ex pœna, qua Deus homicidas afficiendos tam in hoc ſeculo, quam in futuro eſſe dicit. *Grauitas peccati homicidij ex multis colligitur.* Omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit, dixit Chriſtus Matthæ. 25. & Apocal. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi. Et Geneſ. 9. Quicunque fuderit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius. Quæ tam ad mortem æternam quã ad temporalẽ referri poſſunt. Vtraq; enim dignus eſt, atque reus, qui priuata autoritate gladium accipit. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra, dixit Dominus ad Cain, Geneſ. 4. ad ſignificandum, quam multum homicidij peccatum eſſet puniendum. Poteſtque interpretari vox ſanguinis, hoc eſt, vox conſanguinitatis, vt ſit ſenſus: Generatio, quæ ex Abel exiſſet, niſi fuiſſet interfect⁹, requirit, vt grauiſsimam de te ſumam vindictam. Vnde ſubdit: Maledictus igitur eris ſuper terram. Fuitque tanta hæc maledictio, vt etiam ipſam terram comprehenderit. Propter quod adiecit. Cùm operatus fueris terram, nõ dabit fructus ſuos. Vagus & profugus eris ſuper terrã omnibus diebus vitæ tuæ, &c. Et eſt ponderandum, quòd tantũ quatuor peccata dicũtur clamare ad Deum in ſcriptura. Primũ eſt, oppreſsio innocentũ. Exod. 2. aſcẽdit clamor filiorũ Iſrael ad Deũ. Secũdum, peccatũ Sodomiticũ. Gen. 18. Clamor Sodomorũ, & Gomorrhęorũ multiplicat⁹ eſt. Tertiũ, detẽtio mercedis mercenariorũ, Iacob vltimo: Ecce merces operariorũ veſtrarũ, quę fraudata eſt à vobis clamat; clamor eorũ in aures domini Sabbaoth introiuit. Quartũ & vltimũ eſt peccatũ homicidij Gen. 4. Vox ſanguinis fratris tui, &c. Et omnia hęc peccata, vel ſunt homicidiũ, vel habent quandam ſpeciẽ homicidij. In peccato enim cõtra naturã illud funditur, quod corporis humani potuiſſet eſſe materia, & ſic eſt quaſi homicidiũ. In oppreſsione autẽ innocẽtiæ, & detentione mercedis etiã aufertur id, quod eſt quaſi vita eorũ. Vnde Eccleſiaſtici. 33. dicit. Panis egentiũ, vita pauperis eſt; qui defraudat illum homo ſanguinis eſt. Et ibidem: Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum. Et rurſus ibidem: Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Ex quo fit,

vt hæc

vt hæc peccata, ſicut & homicidium ad Deum clamare dicantur: ſanguis etiam Chriſti Domini noſtri dicitur clamare ad Deum; ſed longe melius, quàm ſanguis Abel, vt dicit Apoſtolus, ad Hebræos. 12. Iſte enim vindictam poſtulat: at verò ille propitiationem, & miſericordiam pro fidelibus.

Concluſio D. Tho. probatur teſtimonijs ſcriptura. ¶His iam ſic conſtitutis operæpretium erit, vt ad literæ D. Thomæ explicationem accedamus. Et à concluſione articuli, qua dicit, licitum eſſe malefactores interficere, initium ſumentes, dico, illam eſſe de fide, vtpote quæ ex ſacris literis euidenter colligitur. Fuerunt enim in illis quam plurimæ leges, quæ ob aliqua particularia ſcelera homines morte punire iubebant, vt patet ex Leuitici. 20. Vbi is, qui declinauerit ad Magos & Ariolos interfici præcipitur: & ſimiliter is, qui maledixerit patri, aut matri. Chriſtus etiam Matthæi. 25. dixit: Qui gladio percutit gladio peribit. Prætetquàm, quòd contrarius error, qui fuit Vvaldenſium aſſerentium, nullam eſſe cauſam, propter quam homo iuſtè occidatur, etiam ſi id fiat ex iudicis præcepto, vt refert Caſtro in libr. de hæreſibus. verbo. occidere. vniuerſum reipublicæ ſtatum ſubuertit. Niſi enim ſceleratiſsimi occidantur nulla erit in populo quies; & nulla pax permanebit in illos ſed mali homines tantò licentius quoſcunque iuſtos affligent, quantò certiùs nouerint ſe propter nullum ſcelus eſſe occidendos. Et ſic mortem, quã ſecundum hanc ſententiam non licet iudici inferre peccatoribus ipſis malis hominibus, in quoſcunque iuſtos impune exercere licebit: eſſentque homines iuxta dictum Abachuc capit. 1. ſicut piſces maris, quorum maiores ſæpe deuorant minores. Vt ergo ſit in populo debita quies, & tranquillitas expedit, vt ſceleratiſsimi quique homines, præſertim de quibus nulla eſt ſpes emendæ, occidantur: ne propter illorum cauſam tota reſpublica collabatur. De hac re videndus eſt Caſtro loco modo citato, & lib. 2. de iuſta hæreticorum punitione capit. 12. De quo nos etiam plura diximus in. 1. tomo, quæſtione. 10. articulo. 8. Vbi ſimiliter oſtendimus, quantum conueniat occidere hæreticos incorrigibiles per illam parabolam zizaniorum maximè deſignatos. De quibus Diu. Thom. agit hîc ſolutione ad primum.

Quæſtio. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an liceat iudici, eum hominem occidere, qui nondum peccauit; timetur tamen valde de illo, quod multa & grauia peccata ſit commiſſurus in rempublicam? Abulenſ. ſuper Exodum capit. 21. circa finem, tenet partem affirmatiuam. *Reſponſio.* Contrarium tamen ſine dubio eſt verum, & tenendum. Quod probatur primò exemplo Dei, qui nunquam pro peccatis futuris punit, ſed tantum pro præteritis & commiſsis. Et præterea; Quia ille, qui nondum peccauit eſt verè innocens; occidere autem innocentem nunquam eſt licitum. Item. Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ſed eſt maximum malum & intolerabile, quòd vir iuſtus pro futuro peccato puniatur: ergo hoc non eſt faciendum. Maximè, cum malis, quæ in futurum imminent, multis alijs modis poſsimus conſulere, ſcilicet, per exilium, per bonam inſtructionem, & per cõminationem. An autem in bello liceat occidere innocentes, à quibus in poſterum malum timetur, alia eſt quæſtio, quæ à nobis explicata fuit in materia de bello ſupra quæſt. 40. art. 1.

¶In ſolutione ad ſecundum dicit D. Tho. quòd quemadmodum Deus ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ, quandoque ſtatim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis tempus pœnitendi concedit, ſecundum quod ipſe nouit ſuis electis conuenire: ſic etiam humana iuſtitia debet hoc quãtum poterit imitari, eos, qui in alios pernicioſi ſunt, occidendo, & illos, qui alijs grauiter nõ nocent ad pœnitentiã reſeruãdo. Quod debet intelligi quando peccata non ſunt publica, nec in aliorum perniciem vergentia: nam aliàs non habebit tam amplam facultatem, ſicut Deus, vt infrà dicemus. *Dubium.* Sed poterit quis dubitare, an quãdo princeps, vel iudex indicijs intelligit, quod ſi reum pœna capitis afficiat ſtatim ille perditus ſit iturus in infernum, ſi autem ignoſcit, exiſtimat probabiliter eum in meliorẽ mentem rediturum, conſequuturumque vitam æternam, poſsit, & teneatur illi parcere, veniamque donare. *1. argum.* Et pro parte affirmatiua eſt argumentum. Vita corporalis vniuſcuiuſque ordinatur ad ſpiritualẽ eiuſdem: ergo tunc concedenda erit corporalis, quando ea opus fuerit ad conſequendã ſpiritualem. *2. argum.* ¶Secundò: Iudex, vel princeps in eo caſu tenetur proximũ diligere ex charitate: ſed ſi pœna capitis afficiat non diligit illum, ſi quidẽ non vult illi vitam ſupernaturalem: ergo peccat; atque ex conſequẽti tenetur parcere. Et confirmatur: Omnis pœna huius vitæ debet eſſe medicinalis ei, cui confertur, vt omnes Doctores concedunt: ſed pœna capitis in caſu poſito non eſt medicinalis, vt conſtat: ergo non debet imponi.

¶His tamen non obſtantibus dico, quòd quamuis iudices proniores debeant eſſe ad miſerendum, quàm ad puniendum; ſi tamen iuſtitia poſtulat, vt alicui capitis pœna imponatur; etiam ſi per reuelationem certo cognoſceret talem malefactorem cõtinuo in infernum deſcenſurum, non deberet à iuſtitiæ executione ceſſare. Tum, quia; ſi contrarium eſſet verum; omnes malefactores hoc artificio vti poſſent, quod fingerent ſe impœnitentes, vt hac ratione mortẽ euaderent, quod in damnũ reipublicæ quã maximè cederet. Tum etiam; quia vindicatio ſcelerum quæ ex amore reipublicæ; quam omnibus alijs priuatis bonis anteponere debemus, procedere debet, non in bonum huius, ſed in bonum commune reipublicæ ordinatur. Facit autem quam maximè ad bonum commune, quòd malefici interficiantur propter multas & graues cauſas, quas Galenus vir præter Medicinæ ſcientiã in omni genere Philoſophiæ clariſsimus, in opuſculo, cui titulus eſt. Quod animi mores corporis temperaturã ſequantur, refert, hoc modo dicẽs: Deploratos, & facinoroſos tres ob cauſas rationi cõſentaneas è vita tollim⁹: Ne videlicet ſuperſtites contumeliã nobis inferant: Et, vt eiuſdem notę homines in terrorẽ producant tanquã pari ſupplicio excipiendos, ſi pręter ius quid patrauerint: Tertia, quia illis ipſis mori præſtat eo malitiæ profectis, vt nullus animi Medicinæ faciẽdę locus ſit, nec à Muſis ipſis quidẽ corrigi, aut à Socrate & à Pythagora meliores reddi queant. Hæc Galenus: Quæ à nobis latè ex diuinis literis & ratione naturali petitis argumentis fuerunt explicata, atque declarata in primo tomo. q. 10. art. 8.

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, diſtinguendo conſequens. Dupliciter enim poteſt intelligi, quòd vita corporalis ordinetur ad conſequẽdam ſpiritualem. Vno modo tanquam medium per ſe ordinatum ad illã, ſine aliquo damno, & præiudicio reipublicæ: alio modo, tanquam medium per accidens ordinatum, & cũ præiudicio alterius. Quo ſuppoſito dico, quòd quando vita corporalis neceſſaria fuerit primo modo, tunc concedenda erit ad conſequendam ſpiritualẽ, qui illa opus habuerit, non autem quãdo fuerit neceſſaria ſecundo modo. Et in caſu, de quo loquimur, certũ eſt, quòd, cùm malefactor ſua culpa pereat, vita corporalis non eſt per ſe neceſſaria ad ſuam conuerſionem, ſed per accidens, & ex malitia illius. Præterquàm, quòd ex talis vitæ conceſsione manifeſtum ſequitur damnum reipublicæ, vt ex dictis patet. ¶Ad ſecundum reſpondetur; conceſſa maiori; negando minorem. Princeps enim; atque iudex, quantum eſt ex ſe, in caſu argumenti, vult tali malefactori vitam ſpiritualem. Quòd autem ille eam non conſequatur prouenit ex ſua culpa, atque malitia; quòd pœniteri non vult. Ad.2.arg. Præterquàm, quòd cum eodem tempore concurrat præceptum conſulendi bono communi; quod præferendum eſt particulari, fit, vt non ſolum ex iuſtitia, ſed etiam ex charitate teneatur iudex plus illud; quam hoc deligere. Ad confirmationem reſpondetur; negando minorem. Nam etiam in eo caſu inflictio mortis ex ſe eſt medicinalis ei, qui eam patitur; quantũuis ex culpa ſua illi non proſit. Vel, ſi non prodeſt; vt conuertatur; proderit, ne ſi ſuperſtes ſit quotidie peior euadat. Præſtat enim mori; quàm male viuere; ne ſic progrediens ſecũdum duritiam ſuam & impœnitẽs cor theſaurizaſſet ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddit vnicuique iuxta opera eius, vt dicit Paulus ad Romanos capit. 2. Ob hanc etiam cauſam Deus, qui diues eſt, in miſericordia; & longanimis in patientia, multos in pueritia; & adoleſcentia ex hac vita præcipit, ne; ſcilicet, crimina à quibus tunc liberi ſunt; poſtea viuentes committant, iuxta illud Sapientię quarto. Placens Deo factus dilectus viuens inter peccatores tranſlatus eſt, raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum, &c. Itaque valet tunc inflictio mortis, vel ad tollendam culpam, ſi conuertatur, vel ad illius terminationem, ſi non conuertatur: ſi quidem ob eo aufertur poteſtas amplius peccandi.

ARTICVLVS. III.

¶Vtrùm occidere hominem peccatorem liceat priuata perſona.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quod occidere hominem peccatorem liceat priuatæ perſonæ: In lege enim diuina nihil illicitum mandatur. Sed Exodi. 32. præcepit Moyſes, Occidat vnuſquiſque fratrem ſuum, & amicum & proximũ ſuum. pro peccato vituli conflatilis: ergo etiam priuatis perſonis licet peccatorem occidere. *Infra. quæ. 65. a. 1. co. & ad. 2. Et 4. diſt. 37. q. 2. ar. 1.*

2 ¶Præterea, Homo propter peccatum comparatur beſtijs, vt dictũ * eſt. Sed occidere beſtiam ſyluestrem maximè *Ar. præced. ad. 3.*

ximè nocentem cuilibet priuatæ perſonæ licet: ergo & pari ratione occidere hominem peccatorem.

3 ¶ Præterea, Laudabile eſt, quòd homo etiam ſi ſit priuata perſona, operetur quod eſt vtile bono communi. Sed occiſio malefactorum eſt vtilis bono communi, vt dictum * eſt: ergo laudabile eſt, ſi etiam priuatæ perſonæ malefactores occidant.

Art. præc.

¶ Sed Contra eſt, quòd Auguſt. dicit * in 1. de Ciuit. Dei: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur: & tanto amplius, quanto ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare non timuit.

Lib. 1. c. 6. in med. & c. 21. in fi. tom. 5.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut dictum * eſt: occidere malefactorem licitum eſt, in quantum ordinatur ad ſalutem totius cõmunitatis. Et ideò ad illum ſolum pertinet, cui committitur cura communitatis conſeruandæ, Sicut ad Medicum pertinet præcidere membrum putridum, quando ei commiſſa fuerit cura ſalutis totius corporis. Cura autem communis boni commiſſa eſt principibus habentibus publicam autoritatem. Et ideò eis ſolum licet malefactores occidere, non autem priuatis perſonis.

Ar. præc.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd ille aliquid facit, cuius autoritate fit, vt patet per Dionyſ. * 12 capit Cœleſtis Hierarch. Et ideò vt Auguſt. dicit * in 1. de Ciuitate Dei, non ipſe occidit qui miniſterium debet iubenti, ſicut adminiculum gladius eſt vtenti. Vnde illi qui occiderunt proximos & amicos ex mandato Domini, non hoc feciſſe ipſi videntur: ſed potius ille, cuius autoritate fecerunt. Sicut & miles interficit hoſtem autoritate principis, & miniſter latronem autoritate iudicis.

Ex cap. 3.
Lib. 1. c. 1. circa prin. tom. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd beſtia naturaliter eſt diſtincta ab homine. Vnde ſuper hoc non requiritur aliquod iudicium, an ſit occidenda ſi ſit ſylueſtris: ſi verò ſit domeſtica, requiritur iudicium non propter ipſam, ſed propter damnum domini. Sed homo peccator non eſt naturaliter diſtinctus ab hominibus iuſtis. Et ideo indiget iudicio publico, vt diſcernatur an ſit occidendus propter ſalutem communem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd facere aliquid ad vtilitatem communem, quod nulli nocet: hoc eſt licitum cuilibet priuatæ perſonæ: ſed ſi ſit cum nocumento alterius, hoc non debet fieri, niſi ſecundum iudicium eius ad quem pertinet æſtimare quid ſit ſubtrahendũ partibus pro ſalute totius.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione negatiua, quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 6. dicentis: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur; & tantò amplius, quantò ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare non timuit. Et in corpore articuli; Hac ratione nocentium hominum interfectio in tantum eſt licita, in quantum ad bonum commune refertur: ergo, & in quantum fit ab eo, cui cura, atque cuſtodia boni communis eſt commiſſa: ſed cura communis boni ſolis principibus, eorumq; miniſtris, & non cuicunque priuatæ perſonæ incumbit: ergo ſolis principibus, & eorum miniſtris, & non priuatis perſonis eſt licitũ maleficos interficere. Et confirmatur exẽplo amputationis membri humani; quæ, quia ad bonum totius corporis ſemper ordinatur, tantum medico præciſe incumbit, cui infirmi cura demandata eſt, vt ſecundũ medicas leges illam faciat.

Explicatio Articuli.

COncluſio huius articuli eſt certiſſima: vtpotè quæ non ſolum teſtimonio Pauli ad Rom. 13. probatur, dum dicit: Vis non timere poteſtatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa: Si autem malum feceris, time; non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, &c. Quibus verbis & antecedentibus à principio illius capitis ex profeſſo declarat ſolis principibus, & publicis poteſtatibus pertinere vindictam ſumere de malefactoribus; verùm etiam communi omnium Philoſophorum conſenſu, & aperta atque euidenti ratione conuincitur. Quare nulla vnquam extitit tam agreſtis, & tam barbara natio, quæ pri-

Concluſio D. Tho. certa & lumine naturali nota.

uatis perſonis proprias iniurias vlciſcendi copiam & facultatem fecerit. Ratio autem eſt: Nam ſi eidem ipſi, qui iniuriam paſſus eſt propriam vindictam natura commiſiſſet, nemo eſſet, qui ſe vltra iuſtum & æquũ non vindicaſſet, cùm dolor illatæ iniuriæ rationem obſcurans, & affectum in rabiem trahens faceret, vt non quantum iuſtitia poſtulat, ſed quantum quiſque ſibi vindictæ ſumendum proponeret, ſe vindicaret. Quòd ſine manifeſta iniuria fieri non poſſe ſatis apertè declarat communis ac perniciosus nobilium abuſus, quo honoris ceremonias eò ſuperſtitioſe proſequuntur, vt pro minima iniuria hominibus mortem inferre non dubitent. Cùm ergo iuſtitiæ effectus non perturbato animo, ſed integro atque maturo iudicio exequutioni mãdari debeat, iuxta illud Deut. 16. Iuſtè quòd iuſtũ eſt exequeris, opus fuit quàm maximè, vt non pars læſa, ſed communis perſona omni affectione, atque paſsione libera particularia crimina, iniuriaſque vlciſceretur. Imo nec ipſis hominibus hoc prorſus concredi debuit, vt dicit Ariſt. 5. Ethi. cap. 6. ſed rationi legibus inſtructæ, quam in alteram partem flecti eſt impoſsibile. Is autem, cui hæc ſententia dura & acerba videbitur, non eo tempore, quo ipſe iniuria eſt affectus, ſed quo alterum iniuria affecit de illa ſententiam proferat. Tunc enim certum eſt quòd iudicabit æquiſsimum, vt non hoſti ſuo, ſed reipublicæ curã gerenti modus propriæ vindictæ committatur, &, vt ratio dictat, quod tibi non vis, alteri ne feceris.

§ Eſt ergo concluſ. huius articuli lumine naturali nota, atque certiſsima. Sed ſunt contra illam nonnulla argumenta, quæ peculiares quaſdam continent difficultates. *1. Argum. contra concluſionem D. Thom.* Primum ponitur à Caietano in iſto articulo. Et eſt huiuſmodi: Cuicumque priuatæ perſonæ licitum eſt occidere tyrannum: ergo falſo affirmatur nunquam eſſe licitum occidere malefactores priuata autoritate. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Primò teſtimonio D. Thomæ in. 2. d. 44. q. 2. art. 2. affirmantis, quòd quando non eſt recurſus ad ſuperiorem, laudabiliter tyrannus occiditur à priuata perſona. Secundo exemplo Aod, qui Iudicum capit. 3. valde laudatur: propterea quod Eglon Regem tyrannum priuata autoritate interfecit. *2. Argum.* § Secundò principaliter ſic argumentor. Maritus licitè poteſt mulierem in adulterio deprehenſam priuata autoritate interficere, vt dicitur in lege Grachus. C. ad legem Iuliam. de adult. & in lege marito. ff. eodem titulo, ergo falſum eſt dicere, quòd nunquam eſt licitum malefactores priuata autoritate interficere.

§ Tertiò. Quando accuſator per calumniam præualet aduerſus innocentem, vſque ad mortem: innocens iuſtè poterit illum priuata autoritate interficere indiceteque illi ſingulare certamen, vt Caietanus in ſumma verbo. duelum, & infra q. 95. art. 8. affirmat, quia non habet aliud remedium: ergo aliquando eſt licitum interficere malefactores priuata autoritate. *3. Argum.* Quartò eo tempore quo per iniquitatem iudicis, qui non vult cauſam diſcernere, eſt mihi occluſa omnis via ad recuperandas res meas, licitè poſſum illas per vim, aut fraudem ab iniquo poſſeſſore recuperare, & hoc non ob aliam cauſam, niſi, quia non patet alius modus, quo ſeruem me indemnem. ergo pari ratione, quando ego fuerim paſſus iniuriam, nec ab iniquo iudice queo ius meum obtinere, licitum erit mihi propria autoritate iniuriam vindicare, ſi quidem nullum aliud mihi remedium reſtat. Et ſic aliquando erit licitum malefactores priuata autoritate interficere. *4. Argum.* § Vltimò. Fingamus mulierem innocentem cũ viro ſuo in lecto iacere, à quo ſcit continuo eſſe iugulandam, quoniam maritus ad id habet paratum gladium, in hoc caſu licitum eſt vxori anteuertere fabulam, occidereque maritum propria autoritate, cùm aliud remedium ad ſaluandam vitam non habeat: ergo aliquando eſt licitum malefactorem propria autoritate interficere. *Vlt. Arg.* § Plura alia id genus poterant fieri argumenta contra concluſionem D. Thom. ſed hæc ſunt, quæ aliquam videntur habere difficultatẽ & ex quorum declaratione alia omnia ſoluere erit facillimum. *Ad 1. arg.* Vnde ad primum, in quo de occiſione tyranni eſt ſermo deuenientes, aduertendum eſt, quòd tyrannus eſt duplex. *Tyrannus duplex.* Vnus in ipſo iure dominij, qualis eſt ille, qui vel vi armorum, vel aliàs iniquè occupat rempublicam. Alius in modo tantum regendi, qualis eſt ille, qui cum aliàs ſit verus dominus, & verus rex, tyrannice tamen regit omnia in propriam vtilitatem conuertens, diſcordiaſque inter ſubditos, aut ſeminans, aut nutriens, vt ipſe lucretur, vel exaltetur. Quo ſuppoſito dico primo, licitum eſſe cuicunque priuatæ perſonæ primi generis tyrannum interficere propter duas cauſas. Primas quia vim vi repellere licet, Secunda quia quandiu talis tyrannus rempublicam occupat, habet manifeſtum & iniuſtum bellum, cum ipſa republica; & ſic quilibet ciues, tanquam pars ipſius autoritate publica poteſt illum

inter-

interficere. Et de iſto tyranno loquitur Diuus Thomas in teſtimonio adducto in argumento, de eodemque currit exemplum Aiod. Fuit enim Eglon Rex Moab; qui per iniquitatem atque vim percuſſerat Iſrael & poſſederat ciuitatem Palmarum, vt in eodem capitulo tertio Iudicum dicitur. Et ſic iuſte Aiod tanquam pars illius reipublicæ iure naturæ potuit illum interficere. Nec hoc eſt malefactores propria, aut priuata autoritate occidere, quod Diuus Thomas in hoc articulo negat, poſſe licite fieri, ſed ſe, atque ſuam rempublicam defendere, quod quiſque ciuis in caſu neceſsitatis facere tenetur.

Dico ſecundò nulla ratione eſſe licitum ſecundi generis tyrannum priuatæ perſonæ interficere; & contrarium dicere eſt manifeſtus error. Probatur primò ex Concilio Conſtantienſi, ſeſsione decima quinta, vbi tanquam hæreſis damnatur ſententia eorum, qui dicunt quemlibet tyrannum licitè poſſe à quolibet ſuo ſubdito occidi, quod de eo qui per tyrannidem rēpublicam regit eſſe intelligendum communiter dicunt Doctores. Item ex Diuo Petro. Qui in prima ſua canonica, capite ſecundo, admonet Chriſtianos, ſubditos eſſe dominis non tantum bonis, ſed etiam malis, & diſcolis. Hæc enim, inquit, eſt gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte. Quaſi diceret: Quicunque ſubditi Regibus, & quicunque ſerui dominis tenentur parere, non ſolum quando benigni, & faciles fuerint, ſed etiam quando difficiles, atque oneroſi per iniquitatemque gubernantes. Hæc enim eſt euangelicæ gratiæ perfectio, ſi propter timorem Dei dictante conſcientia ſuſtineat quis patienter triſtia, aut grauia ſine cauſa, aut ſuo merito eiuſmodi patiens. Nam quæ erit perfectio, aut quæ ſupererogatio, quodue ſingulare præmium erit, ſi patienter ea tantum ſuſtineatis mala, quæ pro peccatis veſtris inferuntur vobis? Et propterea ſubdit: Quæ enim eſt gratia, ſi peccantes & collaphizati ſuffertis? Quibus verbis, vt videtis, tantum abeſt, vt concedat Apoſtolus facultatem ſubditis, ſuos dominos, quando in gubernatione male ſe geſſerint interficiendi, vt tamen præcipiat eis in omnibus parere, vt Euangelio ſatiſfaciant. Poteſt prætereà hoc ipſum probari ex ipſo nomine tyranni, quod non tantum regi, aut principi conuenit, ſed etiam cuicunque alteri aliquod dominium exercenti, ſi vel tale dominium ſibi non conuenit, aut ſi conuenit ad plura ſe extendit, quam lex ſui dominij permittit. Vnde Epiſcopus dicetur tyrannus quando, aut per vim, & violentiam obtinet Epiſcopatum, aut ſi iure poſsidet, non tamen ſecundum iura regit, & gubernat; ſed, vel exactiones vltra debitum extorquet, vel alia ſimilia exercet, quæ Epiſcopo non licent. Et eodem modo Papa poſſet eſſe tyrannus: & maritus ſimiliter dicetur tyrannus erga vxorem; ſi non illam tanquam carnem ſuam, ſed tanquam mancipium tractauerit. Tunc ſic argumentor: Si quilibet tyrannus licitè poſſet à ſuis ſubditis occidi, ſequeretur maxima totius iuſtitiæ confuſio; quia tunc vxor poſſet occidere maritum ſuum, cum tyrannicè in illam dominaretur. Et poſſent oues interficere ſuum paſtorem; ſiue ille eſſet vnus ſimplex parochus, ſiue Epiſcopus, ſiue Papa, ſi iſtorum aliquis tyrannicè regeret: Poſſet etiam filius interficere parentem ſi legem paternæ dominationis quoquomodo excederet: hoc autem eſt apertè falſum, vtpotè quod non ſolum viam cuilibet ſubdito ad inobedientiam, ſed etiam ad necem ſuo ſuperiori inferendam aperit: quoniam dicet illum eſſe tyrannum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Prætereà hoc ipſum probatur: Nam quantumuis aliquis ſit ſceleſtus, & criminoſus, non tamen poteſt iuſtè ab aliquo occidi, niſi ab habente poteſtatem, & iuriſdictionem. Sceleſtiſsimus enim homo fuit Cain, qui primus ſanguinem humanum fudit, fratremque occidit: & tamen, cùm timeret, ne ob ſua ſcelera à quolibet qui illum inueniſſet occideretur, dixit illi Deus: Nequaquam ità fiet: ſed omnis qui occiderit Cain ſeptuplum punietur. Quaſi ſignificans, non quemlibet habere poteſtatem homines, quanuis malefactores, interficiendi. Et propterea dicebat Paulus: Quis es tu, qui iudicas alienum ſeruum: ſed ſubditi, non habent poteſtatem ſuos dominos, quanuis tyrannos interficiendi, ſi enim illam haberet eſſet à Deo, cum nullus habeat in aliquem poteſtatem, niſi illa ſit deſuper data: nullibi autem legitur, quod Deus ſubditis hanc dederit poteſtatem, vt abſque ſuperioris ſententia poſsint occidere tyrannos: ergo id nulla ratione eſt licitum. Vltimò: Illi, qui ſolum ſunt tyranni in modo regendi habent verum ius ad regnum: ergo non ſunt illo priuandi, quo ad vſque à ſuperiori condemnentur. Si autem non habuerint ſuperiorem inuocandus erit Deus, qui eſt adiutor in opportu-

portunitatibus, & in cuius manu cor regis exiſtit, quique propter peccata populi permittit ſæpèſæpiùs tyrannos regnare. Qualiter autem ſe debeat habere populus quando maxima tyrannide fuerit oppreſſus explicat D. Thom. lib. 1. de regimine principum. capit. 6. De hac re eſt videndus Caſtro libr. 14. aduerſus hæreſes. verbo, tyrannus. Et per hæc patet ſolutio ad 1. argumentum.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando antecedens. Maritus enim, qui vxorem in adulterio deprehenſam occidit proculdubiò peccat mortaliter contra legem de nō occidendo, cum priuata autoritate id faciat, & contra inauditam partem procedat, quod legi naturali repugnat. Poſſet enim tunc vxor multa allegare, ſcilicet, vel licentiam mariti, vel metum cadentem in virum conſtantem, vel ignorantiam inuincibilem. Et præthereà: Nam contra ius naturale eſt, quòd quis fungatur officio iudicis, accuſatoris, & teſtis, quod facit maritus in illo caſu. De quo videndus eſt Sylueſter verbo, adulterium. §. vltimo. Verum eſt tamen, quòd quanuis maritus in tali occiſione peccet, non tamen punitur lege propter grauitatem doloris, quem tunc ferre eſt difficillimum. Et hoc probant leges in argumento adductæ. Et ſiquis contra hoc argumentetur ex capit. interfectores. 33. quæſtione. 2. vbi Nicolaus Papa in hunc modum inquit; Interfectores ſuarum coniugum ſine iudicio, ſi non addas adulterarum, quid aliud cenſendi ſunt, quàm homicidæ; quibus verbis ſignificare videtur, interfectores ſuarum coniugum adulterarum non eſſe homicidas, alioqui impertinenter dixiſſet, ſi non addas adulterarum, & in cap. admonere. eadem cauſa, & quæſtione, Stephanus Papa Aſtulphum, quòd vxorem ſuam interfeciſſet tanquam homicidam reprehendens, aſsignat pro cauſa, quòd eam cum alio viro rem nefariam facientem non inueniſſet, vnde à contrario ſenſu colligi videtur, quòd homicida non eſſet nec reprehenſione dignus, ſi eam cum alio viro rem nefariam facientem inueniſſet. Reſpondeo, hæc minimè contra propoſitam ſententiam concludere. Vnde ad capitulum interfectores. reſpondetur cum gloſſa, quòd non ideò dixit; ſi non addas adulterarū, quia velit ſignificare homicidam non eſſe, qui adulteram, ſine iudicio occidit; ſed innuit, quod eſt homicida, qui vxorem ſine iudicio occidit, maximè ſi adultera non eſt. Vel dico ſecundò Papam id dixiſſe, habito reſpectu ad leges ciuiles, ſecundum quas, qui vxorem in adulterio deprehenſam occidit, non habetur pro homicida quo ad pœnam. Quod & ſignificare videtur idem Papa in cap. immediate ſequenti, cum dicit, licitum eſſe ſecundum legem mundanam vxorem adulteram interficere, non tamen ſecundum legem eccleſiaſticā. Et ad cap. admonere dico, Papam ibi non aſsignare pro cauſa homicidij, quòd vxorē adulterantem non inuenit, ſed pro cauſa huius, quod eſt Aſtulphum tam crudeliter vxorem occidiſſe, cum cauſam mortis in ea non inueniret. Et ità illi textus non obſtāt, quo minùs occidere vxorem in adulterio deprehenſam ante iudicis condemnationē ſit peccatum mortale. Et eſt aduertendum, quòd antiquitus etiam licebat patri impune filiam in adulterio captam interficere, vt patet ex. l. patri. & ex. l. nec in ea. ff. ad legem Iuliam de adulterijs, & ex. l. caſtitati. C. eodem titulo. Sed poſtea mutata eſt hæc lex in id, vt verberata in monaſterium occluderetur, vt conſtat ex authen. ſed hodie. C. eodem titulo. & iſta lex eſt nunc in vſu in Gallis, & in multis alijs prouincijs reſpectu mariti; nam quæ de patre loquitur iam prorſus ab vſu aboleuit. Hiſpani autē quātum ad vxores adulteras ſequuntur legem antiquam. Non cum illo rigore, vt adultera neceſſaria morte damnetur, ſed quod tradatur marito cum facultate, vt ſi velit eam interficiat. Quam legem iuſtam eſſe non eſt cur dubitetur. Tum, quia crimen eam pœnam mereri videtur. Tum etiam; quia Hiſpanorum ingenio de hac re vix aliter poſſet fieri ſatis. ¶ An autem prolata ſententia iudicis contra adulteram maritus licite poſſit illam interficere, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus, quibuſdam partē negatiuam tenentibus cum gloſſ. in cap. interfectores modo citato, & in ſequenti. Et ratio eſt: Nam maritus non habet maiorem autoritatem ad vxorem occidendam poſt iudicis ſententiam, quam antea: ſed anteà occidens peccaret mortaliter, vt modo dicebam: ergo & poſt. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Et quæro, vnde habeat maritus illam autoritatem? Non à lege veteri diuina, quæ adulteram lapidari iubebat. Tum, quia illa iam per nouam legem ſpecialiter, quo ad cæremonialia & iudicialia reuocata eſt. Tum etiā, quia, ſi quantum ad hoc, lex vetus aliquam autoritatem præſtaret: non ſolum poſſet maritus vxorem occidere, ſed teneretur, quandoquidem lex illa, quæ adulteram lapidare iubebat præceptiua erat, & quam tranſgredi non eſſet licitum; cuius tamen contrarium

An maritus licite interficiat vxorē adulteram iudicatam.

tium communiter ſentiunt Doctores. Nec etiam haber autoritatem à lege noua: cum hæc nullibi iubeat, nec concedat maritis, vt vxores adulteras interficiant. Imo Chriſtus adulteram accuſatam clementiſsimè abſoluit. Nec à lege canonica: cum hæc ſimiliter nullibi concedat, vt maritus adulteram occidat; quin potiùs abhorreat ſanguinem, viroſque ſanguinolentos irregulares efficiat, etiam ſi quemcunque iuſtè occidi fecerint. Nec à lege ciuili: nam hæc quantum ad hoc nihil aliud diſponit, quàm quod iudex in ſua ſententia iubeat vxorẽ in adulterio deprehenſam viro ſuo tradi, vt ſi velit eam interficiat, & ſi velit ſecum retinear. In hoc autem nec lex, nec iudex videntur dare marito autoritatem illam occidendi, cùm nec illi id iubeant, nec concedant, ſed rem ſuo arbitrio committant. Ità, ſcilicet, vt ſi eam occidat impune id feciſſe iudicetur, nec ob id pœna aliqua à iudice puniatur. Hoc autem non releuat à culpa, cùm maritus non neceſsitate legis, ſed ſua volũtate vxorem interficere ſit dicendus: ergo etiam poſt latam iudicis ſententiam peccat vxorem occidendo, ſicut antea.

Sententia Autoris. ¶ Hoc tamẽ non obſtante dico; quòd poſt ſententiam iudicis contra adulteram latam licitè poteſt maritus illam occidere. Ita tenet D. Thom. in.4. diſtinct. 37. quæſt. 1. vbi dicit, non eſſe dubium maritum in hoc caſu culpa, & pœna carere, ſi vxorem ex zelo iuſtitiæ, & non ex appetitu vindictæ occidat. Eandem etiam ſententiam tenent communiter omnes Theologi. Et probatur; Maritus tunc non ſua, ſed publica autoritate id facit, ſcilicet, ex ſententia, & licentia iudicis, vxorem ſibi, vt ſi velit eam occidat, tradi iubentis: ergo occidendo nullum committit peccatum. Secundò: Si vir non poſſet licitè tunc vxorem occidere, ſequeretur, quòd iudex peccaret tradendo illam viro, ſiquidem cooperaretur peccato: conſequens autem eſt falſum; nam nullus conformans ſe iuſtæ legi facit peccatum: Lex autem, quę diſponit, vt vxor adultera marito tradatur interficiẽda iuſta eſt, vt diximus: ergo & illud, ex quo ſequitur. Item, ſi in caſu poſito maritus nõ licitè occideret vxorem, ſequeretur, quòd ipſa ſe licitè poſſet defendere, & quod quęcunque priuata perſona poſſet illam eripere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: quod intelligi debet de ijs, quos non licet occidere: conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Quia quicunque inuaditur cum peccato, & ſine cauſa poteſt defendi ab alio. Vltimò: Maritus tunc inſtituitur miniſter iuſtitiæ: ergo licitè poteſt vxorem occidere. Nec valet, ſi dicatur, quod permittitur illi vxoricidium, non vt licitè faciat, ſed vt impune: nam hoc priuilegio iam fruebatur, etiam ſi abſque iudicio in fragranti delicto illam interficeret. Cum ergo ſolenni forma iudicij condemnata traditur marito vxor, ſignum eſt, quòd conceditur ſibi facultas, tanquam miniſtro iuſtitiæ illam licitè interficiendi. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, quòd maritus in caſu poſito occidit coniugem autoritate iudicis, iuxta ciuiles leges iudicantis. Nec obſtat, quòd iudex non præcipiat marito, vt vxorem interficiat, ſed id ſuo arbitrio relinquat. Nam dupliciter aliquis poteſt à iure, vel à iudice ad aliquid faciendum autoritatem habere. Scilicet, cum iuſsione, & præcepto iuris, aut iudicis; vel ſine præcepto, & iuſsione. Primam autoritatem habent miniſtri iuſtitiæ. Nam iudices tenentur iuxta leges iudicare & executores ſimiliter; quales ſunt ſpiculatores, & lictores, iuxta mandatum iudicis, quod iudicatum fuerit tenentur execútioni mandare. Secundam autem autoritatem; cum libertate habent mariti ad occidendum vxores adulteras. Qui etiam dicuntur miniſtri iuſtitiæ, quanuis liberi & voluntarij; quales multi inueniuntur in iure. Nam ſic ſacerdos à Curato licentiatus, habet autoritatem ſine iuſsione, & præceptione ad pœnitentes in confeſsione audiẽdum, ſi velit, & ad eoſdem abſoluendum, ſi velit. Et ſic etiam multi iudices delegati habent autoritatem ad excommunicandum, ſi velint, etiam ſi id facere non teneantur; nõ tamen propterea negandi ſunt id facere autoritate legis. Et ità quannis relinquatur in voluntate mariti, vt ſi velit vxorem adulteram occidat, non tamen hoc impedit, quo minus iuris, aut iudicis ad eam occidendam autoritatem habere dicatur. Et hæc de ſecũdo argumento principali contra concluſionem D. Tho. factum, dicta ſufficiant.

¶ Ad tertium argumentum Caietanus in locis in argumento adductis reſpondere videtur, concedendo, quòd innocens licitè poteſt accuſatorem per calumniam vſque ad mortem præualentem interficere, eumque prouocare ad ſingulare certamen. Nam cũ accuſator tunc iniuſtè innocentem aggrediatur gladio materiali iudicis, & quicunque inuaſus gladio licitè poſsit etiam cum morte aggreſſoris ſe defendere, fit, vt licitè etiam tunc poſsit innocẽs in propriam defenſionem accuſatorem interficere. Sed hęc *Ad. 3. arg.*

ſententia

ſententiæ eſt apertè falſa. Primò: Nam ex ea ſequeretur, quòd qui accuſaret innocentem bona fide ex ignorantia inuincibili, licitè poſſet ab eo interfici in propriam defenſionem: Conſequens autem eſt falſum & contra rectam rationem; nam ſic eſſet maxima perturbatio in republica: & vnuſquiſque ſuum accuſatorem interficeret, dicens, ſe ab eo iniuſte accuſari, quod eſt abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Si quis inuaderet me bona fide ex ignorantia inuincibili, ego licitè poſſem illum interficere in meam defenſionem: ſed accuſans aggreditur innocentem gladio materiali iudicis, ſecundum Caietanum: ergò etiam ſi ex ignorantia inuincibili id faciat licitè poterit ab innocenti interfici. Secundò: Quando Dominus mittit ſeruum ad me interficiendum, quanuis ſit licitum occidere ſeruum me inuadentem, non tamen eſt licitum occidere dominum domi manentem, vt omnes concedunt: ergo pari ratione, quanuis accuſator occidat me per iudicem, non erit licitum occidere illum domi manentem. Vltimò: Si ſententia Caietani eſſet vera, ſequeretur, quòd ſiquis per calumniam me accuſando eſſet cauſa, quòd ego conijcerer in carcerem, aut quòd perderem bona mea, liceret mihi illum occidere: conſequens autem eſt pluſquam falſum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam, ſi quis per vim priuata autoritate me conijceret in carcerem, aut acciperet bona mea licitè poſſem illum interficere in meam defenſionem; & ſecundum Caietanum accuſator tunc infert vim. Sed de hoc plura dicemus articulo ſeptimo huius quæſtionis, cùm de occiſione inuaſoris in propriam defenſionem fuerit ſermo. Vnde ad argumentum reſpondetur, negando antecedens: ſed debet innocens in eo caſu ex neceſsitate mori, ſicut & quando probatur nocens ſecundum allegata & probata.

Ad.vi.arg. ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam qui res proprias ab iniquo poſſeſſore accipit, ſolum ſumit id, quod ſibi ex iuſtitia debetur; eſtque ius ſuum certum & determinatum; nec ex hoc magna ſequitur perturbatio in republica. At verò, qui vindicat iniuriam propria autoritate vltra hoc, quòd vſurpat publicum iudicium, accipit id, quod non ſibi ex iuſtitia debetur, cùm nullus teneatur pœnam ſoluere ante iudicis condemnationem. Præterquàm, quòd huiuſmodi vindicationes in magnam cederent perturbationem reipublicæ. Ad vltimum reſpondetur, quòd ſi illa occiſio mariti ab vxore facta fuerit defenſio, licita erit, ſecus autem ſi fuerit aggreſsio. Quid autem requiratur ad hoc, vt alicuius occiſio dicatur facta in propriam defenſionem explicabimus infra artic. 7. huius quæſtionis. Vltra hæc ſolet hic conſtitui aliud argumentum deſumptũ ex facto Moyſi Exo. 2. qui propria autoritate videtur interfeciſſe Ægyptium; & tamen eius factum non ſolum excuſatur à culpa, ſed etiam laudatur à ſanctis. Cæterùm de hoc iam nos diximus ſupra q. 60. arti. 6. circa ſolutio. ad. 2.

¶ In primo argumento huius articuli obijcit D. Tho. contra ſuam concluſionem teſtimonium illud Exod. cap. 32. Vnuſquiſq; fratrem ſuum amicum, & proximum occidat, quo filijs Leui poſt vituli conflationem in pœnam delicti præcepit, vt vindictam ſumerent de filijs Iſrael. Circa quod eſt aduertendum, quòd cum Moyſes legitimus eſſet iudex loco Dei conſtitutus ad nefandam illam vituli conflati idololatriam vlciſcendã, & tanta eſſet futura cædes, nempe, triginta trium millium, neceſſe habuit plures inſtituere executores miniſtros: & tales fuerunt omnes illi, quibus præceptum impoſuit, vt vnuſquiſque fratrem ſuum, amicum, & proximum occideret. Vnde iſti non propria autoritate; ſed autoritate præcipientis ſunt dicendi homines illos interfeciſſe; ſicut & miles, qui autoritate principis occidit hoſtes in bello, & miniſter latronem autoritate iudicis. Dum enim quis quidpiam per miniſterium, quod iubenti debet, facit, non ipſe propriè facit, ſed alter, qui iubet, vt dicũt D. Auguſt. lib. 1. de Ciuit. cap. 1. ſtatim in princip. & D. Dionyſ. de cœleſti Hierarch. cap. 12. Quod autem dicit, Vnuſquiſq; fratrem ſuum amicum, & proximum occidat, non eſt intelligendum, quòd temerè ac promiſcuè præceperit, vt quilibet quemlibet occideret, eſſet enim turbulenta Andabatarum pugna; ſed maturò conſilio condemnatis illis, qui patrati ſceleris fuerant in culpa, qui quidem erant numero multi, numeroſam etiam miniſtrorum copiam ad id deſtinauit; quibus ideo neceſſarium fuit, vt, frater fratrem, & amicus amicum occideret. Nonnulli affirmant, quòd fratres eo loco appellantur non illi, qui ſunt eodem parente geniti, ſed qui ſunt ex eodem populo. Quod ex eodem textu colligi videtur. Dicitur enim, quòd cõgregatis ad Moyſen omnibus filijs Leui dixit eis: Ite & redite de porta vſq; ad portã per medium Caſtrorũ, & occidat vnuſquiſq; fratrem, & amicũ, & *Explicatur locus Exo. cap. 32.*

proximum

proximum ſuum, feceruntque filij Leui iuxta ſermonem Moyſi. Cecideruntque in die illa quaſi triginta tria millia hominum. Quibus verbis ſignificari videtur, nullum de tribu Leui fuiſſe interfectum. Et cùm contingere non poſſet, vt qui erant ex eodem parente geniti ad diuerſas tribus pertinerent, & ſoli filij Leui dicantur interfectores, fit, vt nullus eorum potuerit germanum fratrem interficere. Sed dicebantur fratres occidere ea ſolum ratione; quia hominibus ex eodem populo aſſumptis mortem inferebant. Hæc tamen ſententia mihi non placet. Vnde verius exiſtimo, quòd fratres eo loco appellantur, non ſolum illi, qui erant eiuſdem populi; ſed etiam illi, qui erant geniti ex eodem patre; & quod vere frater fratrem occidit. Quod ex eodem textu probatur. Poſt factam enim interfectionem dixit Moyſes; Conſecraſtis manus veſtras hodie domino, ſcilicet, faciendo vindictam zelo Dei, vnuſquiſque in filio, & fratre ſuo. Quibus verbis apertè ſignificatur, aliquos de Leuitis fuiſſe tunc interfectos, tanquam tranſgreſſores in peccato vituli. Et quod dicitur; Congregati ſunt ad Moyſen omnes filij Leui, eſt intelligendum iuxta vſitatum modum loquendi, quo maior pars accipitur pro toto, vel è contra. Qua ratione dicimus, totum collegium facere; quod maior pars facit. Sacra enim ſcriptura frequentiſsimè vtitur modis loquendi inter homines vſitatis. Sic Iudicum. 20. dicitur; Congregati ſunt omnes filij Iſrael, quaſi vir vnus; & tamen non fuerunt ibi viri Iabes Galiad, vt ibidem ſubditur capi. 21.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco pro complemento huius articuli, dato, quòd nullus priuata autoritate poteſt malefactores interficere, vtrùm poſsit princeps, vel reſpublica priuatis perſonis facultatem concedere, vt per ipſos malefactores occidant? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Sæpeſæpiùs id faciunt princeps & reſpublica, nec tamen propterea reprehenduntur; aut aliquam videntur facere iniuſtitiam: ergo id eſt licitum. Et confirmatur: Eo ipſo, quòd priuata perſona talem habet facultatem, eſt iam quaſi miniſter iuſtitiæ, publicaque autoritate occidit hominem: ſed nulla eſt iniquitas, quod princeps, vel reſpublica miniſtris cõmittat malefactorum interfectionem: ergo. Vltimò impertinens eſt, quod in puniendis malefactoribus hæc, vel illæ obſeruentur cæremoniæ: ergo poterit princeps, vel reſpublica cuicunque priuatæ perſonæ facere facultatem, vt malefactores interficiat. Ad explicationem tamen difficultatis ſit prima *1. Concluſ.* concluſio: Nec princeps, nec reſpublica poſſunt facere alicui facultatem, vt alterum occidat, antequam de peccato iuridicè conuincatur, pro illoque ad mortem damnetur. Probatur: Nam eſt contra ius naturæ, vt contra inauditam partem, indictaq; cauſa ſententia proferatur; & ſic quilibet quãtumuis pernicioſus audiendus erit. Propter quod dicebat Feſtus Iudex, Actorum capit. 25. Non eſt conſuetudo Romanis condemnare aliquem hominem, priùs quam is, qui accuſatur præſentes habeat accuſatores, locumque defendendi accipiat, ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Secundò: Ex natura rei non conuenit reipublicæ, & bono publico, vt talis facultas priuatæ perſonæ fiat: orirentur enim ex illa grauiſsima ſcandala, & inconuenientia; cùm poſſet talis condemnatus amicos, & conſanguineos in ſuam defenſionem conuocare: ergo nec rex nec reſpublica poteſt talem facultatem concedere. Probo conſequentiam: Nam autoritas regis, & cuiuſcunque alterius poteſtatis ſemper debet ad bonum commune ordinari.

¶Secunda concluſio: Poſtquam aliquis *2. Concluſ.* iuſtè ad mortem eſt damnatus, licitè poteſt princeps, vel reſpublica cuicunque priuatæ perſonæ dare facultatem, vt illum occidat. Ità ſolitus erat dicere Magiſter Victoria ſuper iſtum articulum. Quam ſententiam tenet Syluester, verbo, aſſaſinus. §. 3. & verbo, homicidium. 1. §. 7. dicto. 6. & Angelus, verbo, homicidium. 1. §. 6. Et probatur argumentis pro parte affirmatiua factis. Non eſt tamen hoc faciendum frequenter, niſi ob grauiſsimam, & vrgentiſsimam cauſam.

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm occidere malefactores liceat clericis?

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd occidere malefactores liceat clericis. Clerici enim præcipuè debent implere, quod Apoſtolus dicit primo ad Corinth. 4. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Per quod nobis indicitur, vt Deum & ſanctos eius imitemur. Sed ipſe Deus, quem colimus, occidit malefactores: ſecundum illud Pſalm. 135. Qui percuſsit AEgyptum *Infr. q. 70. art. 1. ad 3. Et. 4. d. 25. q. 2. art. 2. q. 2.*

cum

cum primogenitis eorum. Moyſes etiã à Leuitis fecit interfici viginti tria millia hominum, propter adorationem vituli: vt habetur Exodi. 32. Et Phinees ſacerdos interfecit Iſraelitem cum Madianitide coëuntem, vt habetur Numeri. 25. Samuel etiam interfecit Agag Regem Amalec, & Elias ſacerdotes Baal, & Mathathias eum qui ad ſacrificandum acceſſerat: & in nouo teſtamento Petrus Ananiam & Saphiram: ergo videtur, quòd etiam clericis liceat occidere malefactores.

2 ¶ Præterea, Poteſtas ſpiritualis eſt maior, quam temporalis & Deo coniunctior. Sed poteſtas temporalis licitè malefactores occidit tanquam Dei miniſter, vt dicitur Roman. 13. ergo multo magis clerici, qui ſunt Dei miniſtri, ſpiritualem poteſtatem habentes, licitè poſſunt malefactores occidere.

3 ¶ Præterea, Quicunque licitè ſuſcipit aliquod officium, licitè poteſt ea, quæ ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terræ eſt

Art. præc. malefactores occidere: vt dictum* eſt: ergo clerici qui ſunt terrarum principes, licitè poſſunt occidere malefactores.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur 1. ad Timot. 3. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe, non vinolentum, non percuſſorem.

¶ Respondeo dicendum, quòd non licet clericis occidere, duplici ratione. Primò quidem, quia ſunt electi ad altaris miniſterium in quo repræſentatur paſſio Chriſti occiſi: qui cum percuteretur, non repercutiebat, vt dicitur. 1. Petri. 2. Et ideò non competit, vt clerici ſint percuſſores, aut occiſores. Debent enim miniſtri ſuum dominum imitari, ſecundum illud Eccleſiaſt. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Alia ratio eſt, quia clericis committitur miniſterium nouæ legis, in qua non determinatur pœna occiſionis, vel mutilationis corporalis: Et ideò vt ſint idonei miniſtri noui Teſtamenti, debent à talibus abſtinere.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd Deus vniuerſaliter in omnibus operatur quæ recta ſunt, in vnoquoque tamen ſecundum eius congruentiam. Et ideò vnuſquiſque debet Deum imitari in hoc, quod ſibi ſpecialiter congruit. Vnde licet Deus corporaliter malefactores occidat, non tamen oportet quòd omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria autoritate vel manu Ananiam & Saphiram interfecit, ſed magis diuinam ſententiam de eorum morte promulgauit. Sacerdotes autem vel Leuitæ veteris teſtamenti erant miniſtri veteris legis, ſecundum quam pœnæ corporales infligebantur. Et ideò etiã eis occidere propria manu cõgruebat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd miniſterium clericorum eſt in melioribus ordinatum, quàm ſint corporales occiſiones, ſcilicet, in his quæ pertinent ad ſpiritualem ſalutem. Et ideò non congruit eis, quòd minoribus ſe ingerant.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prælati eccleſiarum accipiunt officia principum terræ, non vt ipſi iudicium ſanguinis exerceant per ſeipſos, ſed quòd eorum autoritate per alios exerceatur.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D. Th. vnica concluſione negatiua, quã probat in argumento, ſed contrà, ex illo Paul. 1. ad Tim. 3. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe, non vinolentũ, non percuſſorem, &c. Et in corpore articuli duplici ratione. Prima deſumitur ex repræſentatione. Conſecrantur enim clerici altaris miniſterio, in quo iugis fit paſſionis Chriſti memoria. Qui cùm in ara Crucis occideretur percuſſus non percutiebat, vt dicit D. Petrus. 1. ſua canonica. cap. 2. Et ſic ad Chriſti imitationẽ conueniens eſt, vt clerici non ſint percuſſores. Secundũ enim iudicẽ populi, ſic & eius miniſtri, vt habetur Eccleſ. c. 10. Secunda ratio deſumitur ex cõuenientia. Cõ enim clericis cõmittatur miniſteriũ nouę legis, in qua nulla occiſionis, vel mutilationis pœna decernitur, fit, vt nõ poſsint eſſe idonei miniſtri noui teſtamẽti, niſi à talibus abſtineãt.

Expli-

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum eſt, quòd in eo non eſt ſermo de clericis occidentibus malefactores propria autoritate. De his enim certum eſt, quòd peccant tãtò grauiùs, quam cæteri homines, quantò clerici propter ſui ſtatus perfectionem debent magis à propriarum iniuriarum vindicatione abſtinere. De quo diximus articulo præcedenti. Sed loquimur de clericis habẽtibus iuriſdictionem ſecularem, vel ordinariam, vel delegatam. Et de illis quærimus, an liceat eis, vel tanquam dominis, vel tanquam iudicibus ad id deſignatis, publica autoritate malefactores interficere? Ad

Cõclu. D. Thomæ certa.

quod D. Thom. breuiter, & clarè reſpondet vnica concluſione negatiua; quæ certiſsima eſt, vtpote quæ clare atque manifeſte ponitur in iure. Sic enim habetur in ca. nemini. & in c. Epiſcopũ. 45. d. & in cap. ſententiã, & in ca. clericis. extra, ne clerici, vel monachi. & in cap. ſæpe, & in cap. his, quibus, & in ca. ſententiã ſanguinis. 23 q. 8. Idem etiã habetur de clerico percuſſore per multa capita. Sed dubium eſt de iure, quo huiuſmodi malefactorum interfectiones clericis interdicũtur. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò, certũ eſſe, quòd hæc prohibitio non eſt de iure naturali. Nulli enim naturali iuri repugnat, quòd Epiſcopus malefactores ſibi ſubditos morte afficiat. Secundo etiã eſt certũ, quòd eſt de iure humano poſitiuo. Sic enim habetur expreſſe in capitibus modò citatis?

Dubium.

Sed eſt dubium, vtrùm ſit de iure diuino poſitiuo? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum,

1. argu.

ex Paulo. 1. ad Timotheum. cap. 3. dicente, oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, non vinolentum, non percuſſorem. &c. Quibus verbis ſignificare videtur ex iure diuino Epiſcopis conuenire, quod neminem interficiant.

2. argu.

Item ſecundo: Chriſtus dominus nullam temporalem poteſtatem in homines exercuit, malefactores interficiendo: ergo nec eius miniſtri id poſſunt efficere ex iure diuino. Probo conſequentiam: Nam miniſtri Chriſti non habẽt maiorem poteſtatem, quam quæ ab ipſo fuit tradita.

Conclu.

¶ His tamen non obſtantibus dico, non eſſe de iure diuino poſitiuo, quod epiſcopi, vel alij clerici malefactores publica autoritate non interficiant. Quod probatur primo: Nam talis prohibitio nullibi ex iure diuino legitur facta, nec teſtimonium adductum ex Paulo. 1. ad Timot. cap. 3. contrarium probat, vt modo dicemus. Et præterea, quia ſi ex iure diuino clerici eſſent prohibiti malefactores interficere, ſequeretur, quòd nulla ratione Papa poſſet ſuper hoc diſpenſare; hoc autẽ eſt abſurdũ: nã vt cõmuniter dicũt Doctores, bene poteſt clericus ex ſummi Pontificis diſpenſatione in cauſa ſanguinis iudex ſedere, aut vero militare: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelã: Nã in iure diuino Papa diſpenſare nõ poteſt. Vltimò Papa per ſeipſum multos malefactores interficere præcipit; nec tamen proptereà male audit apud homines: ergo non eſt prohibitum iure diuino, quod clerici malefactores interficiant. Antecedens eſt manifeſtũ, & conſequentia probatur: quia præcepta diuina, quæ clericos obligãt multò magis debent ipſum ſummũ Pontificem, tanquam ſuperiorem, & quẽ maior decet ſanctitudo, obligare.

Ad 1. arg.

¶ Et ad primũ argumentum in cõtrarium factum reſpondetur, quòd verba illa Pauli non ideo ponuntur, vt inhibeat clericis, ne tanquam publicæ poteſtates malefactores occidant: ſed ne tanquam priuatæ perſonæ ſint percuſſores. Quod inde colligitur, quod ſub vno, & eodem tenore ſermonis dicit, oportere epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, ſobrium, ornatum, pudicum, hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, non litigioſum, non cupidũ; ſed ſuæ domui bene præpoſitum, filios habentem ſubditos, &c. Quaſi diceret, oportere eum, qui in Epiſcopum, aut in quemlibet alium ſacerdotem eſt eligendus, talis eſſe vitæ, vt nihil reprehenſione dignum aduerſus ipſum iure ac meritò obijci poſſit. Sed ſit ſobrius, morum grauitate ornatus, prudens in agendis, conuerſatione & aſpectu pudicus, hoſpitum, ac peregrinorum ſuſceptor, & pauperum prouiſor. Non ſit autem multo vino deditus, nec percuſſor, hoc eſt, contentionum amator, nec turpe ſectans lucrum, aut auarus, &c. quæ omnia ad perſonam eligendam in particulari ſpectant, nec de peccatorum occiſione publica autoritate fienda aliquam mentionem facit Apoſtolus. Ex quo infertur perperam à D. Thoma in argumento, ſed contra, locum illum fuiſſe adductum ad probandum, quod clericis non eſt licitum publica autoritate malefactores interficere. Niſi forte dicamus, quòd illum non adduxit, tanquam continentem legem, quæ prohibeat, ne clerici in cauſa ſanguinis iudices exiſtant, ſed ſolum per modum conſequentiæ atque exempli. Ac ſi diceret, quòd cùm Apoſtolus præceperit, ne illi in Epiſcopos, & ſacerdotes eligantur qui fuerint percuſſores, meritò Eccleſia cauit, vt clerici ab omni prorſus abſtineant percuſſione, tam priuata, quàm publica autoritate facta. Et ſic ſolum erit

de iure poſitiuo talis prohibitio, qua omnes clerici in vniuerſum comprehenduntur, ſiue ſint ſacris initiati, ſiue in minoribus conſtituti. Quamuis ſit differentia. Nam ſacris initiati, exercentes cauſam ſanguinis, peccant mortaliter: at verò illi, qui ſolum ſunt in minoribus conſtituti non peccant mortaliter: quia tales ordines ſacri non ſunt: ſed tantum venialiter. Super vtriſque tamen poterit ſummus Pontifex facile diſpenſare, tanquam ſuper iure merè poſitiuo. Si quis autem quærat, vnde habuerit ortum, quòd Eccleſia talem clericis fecerit prohibitionem, reſpondeo, quòd habuit ortum: tum ex Paulo dicente, quòd nullus militàs Deo, debet ſe implicare ſecularibus negotijs: tum etiam ex veteri teſtamento. Dicitur enim de Dauid. 1. Paralip. capitulo 28. quòd cum cogitaſſet ædificare domum, in qua requieſceret arca fœderis, & ad eam ædificandam omnia præparaſſet, dixit Dominus ad illum; Non ædificabis domum nomini meo, eò quòd ſis vir bellator, & ſanguinem fuderis. Quaſi ſignificans, non futuros idoneos miniſtros Eccleſiæ, qui fuerint interfectores. Quod & in noua lege multo conuenientius fuit interdictum, tam propter repræſentationem, quàm propter conuenientiam, vt autor eſt D. Thom. in hoc articulo. De qua re videndus eſt Maioris in 4. diſt. 15. qui bene illam verſat, atque oſtendit, hanc etiam conſuetudinem in Eccleſia Gentilium fuiſſe obſeruatam.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum in quo ex eo, quòd Chriſtus ſecularem poteſtatem iudicandi non aſſumpſit, ſed tantum ſpiritualem, colligitur, quòd nec clerici, qui ſunt Chriſti miniſtri, poterunt eandem ſecularem poteſtatem exercere, reſpondeo, illam argumentationem ſolùm conuincere, quòd poteſtas Eccleſiaſtica, qua ratione ſpiritualis eſt ad iudicia ſecularia ferenda, ſe extendere non poteſt, niſi quatenus habet ordinem ad finem ſpiritualem. Cum hoc tamen ſtat, quòd clerici poſſint eſſe principum ſecularium miniſtri, eorumque nomine nocentum ſanguinem effundere; quod eccleſia omnino interdicit. Imò ſtare poſſet, quòd Epiſcopi omnes illos interficerent, qui finem ſupernaturalem quoquo modo perturbarent; quod tamen per ſeipſos ex Eccleſiæ prohibitione facere non poſſunt. Relinquitur ergo eſſe de iure merè poſitiuo, quòd Epiſcopi, aut clerici publica autoritate malefactores interficere non poſſint. Si quando autem contingat, prælatum eccleſiaſticum habere iuriſdictionem temporalem, ſuoque officiali iniungere, vt ſupra aliquo maleficio inquirat, & iuſtitiam exequatur, & ipſe officialis mandatum exequens aliquem interficiat, immunis erit talis prælatus ab omni culpa, & ab omni pœna. Dicitur enim in capit. Epiſcopus ne clerici, vel monachi libro 6. quòd licet clericis non liceat cauſas ſanguinis agere, eas tamen cum iuriſdictionem habent temporalem, debent & poſſunt metu irregularitatis ceſſante alijs delegare. Vide ibi.

Dubium de pœnis quibus clerici percuſſores ſubijciuntur.

Sed eſt difficultas, quæ nam ſint pœnæ, quibus clerici percuſſores ex iure ſubduntur. Ad quod breuiter dico, quòd omnes occiſores, & mutilatores ſiue poſt ordines ſacros ſuſceptos, ſiue ante id fecerint, ex iure canonico fiunt irregulares, hoc eſt, inhabiles ad eccleſiaſtici ordinis ſuſceptionẽ, & ad iam ſuſcepti executionem? Eſt enim irregularitas, vt ex plurium Doctorum ſententia colligit Couarruuias in relectione, de homicidio. p. 1. numero 1. Canonicum impedimentum, ex facto, ſeu defectu proueniens, quo quis prohibetur ad eccleſiaſticos ordines promoueri, & in eiſdem miniſtrare. Hoc ſtatutum habetur in cap. Epiſcopum. 45. diſt. & in capitu. aliquantos. diſt. 51. & in capitulo 1. & in capitu. clerici. & in capit. quicunque 23. quæſtio. 8. & in cap. de cætero. & in capitu. ad audientiam, de homicidio voluntario, & in multis alijs locis. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt primò, quòd, quamuis in iure canonico ſæpe dicatur, omnes percuſſores deferentesque arma eſſe irregulares, communiter tamen intelligunt Doctores tali prohibitione ſolum comprehendi eos qui fuerint, vel occiſores, vel mutilatores. Vnde Panormitanus in capitulo 1. qui clerici, vel vouen. affirmat ſolam ſanguinis effuſionem non inducere irregularitatem. Quam etiam ſententiam ſequitur Gloſſa ſupra clementinam vnicam de homicidio voluntario. Imo ipſe textus hoc aſſerit, cum dicat, eum tantum, qui occidit, aut mutilat eſſe irregularem.

Diſcrimen inter excõmunicationem & irregularitatem.

Ex quo infero primò eſſe latiſſimum diſcrimen inter excommunicationem, & irregularitatem, quantum ad illum, qui manus violentas inijcit in clericum. Nam quicumque percutit clericum, etiã ſi illũ non occidat, nec mutilet, nec vero ſanguinẽ fundat, erit excõmunicatus, iuxta canonem, Si quis ſuadente diabolo. At verò ad hoc, vt talis percuſſor ſit irregularis, opus erit, vel quòd ſit occiſor, vel mutilator. Infero ſecundo quòd omne homi-

mi-

micidium, & omnis mutilatio, etiam ſi fiat citra ſanguinis effuſionem, erit inductiuum irregularitatis. Ita enim habetur expreſſe in iure. ¶ Secundo eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt hæc irregularitas incurratur non eſt neceſſarium, quòd actus, per quem inducitur, ſit peccatum; ſed ſatis erit, quòd ſit occiſio, vel mutilatio voluntaria, etiam ſi per virtutem fuerit facta. Iudex enim, & miniſtri iuſtitiæ malefactores interficientes iure fiunt irregulares; & tamen certum eſt, eos in tali occiſione non peccare, ſed potius mereri, cum ſit actus iuſtitiæ. Dixi, ſufficere occiſionem, aut mutilationem voluntariam. Nam per illam, quæ inuoluntaria fuerit irregularitas non incurritur, vt de homicidio caſuali in articulo 8. ſumus dicturi. Ex quo fit, vt infans occidens, niſi doli ſit capax irregularitatem non incurrat, vt notant Panormitanus in capitulo 1. de delictis puerorum, & Ioannes Andreas ibidem, & idem eſt dicendum de furioſo vt colligitur. ex Clementina, ſi furioſus, de homicidio. Pro quo facit lex, 1. C. de falſa moneta. ¶ Tertiò eſt aduertendum, quòd ad irregularitatem ex homicidio, vel mutilatione incurrendam, ſemper eſt neceſſarium, quod factum interueniat. Quantumcunque enim quis ex deliberata voluntate decreuerit hominem occidere, etiam ſi ea ex cauſa cum telo armatus inſidias illi intenderit, dummodo ipſum nec occiderit, nec membrū ei amputauerit, non incurrit irregularitatem. Lex enim promotionis factum requirit, vt dicitur in capitulo vltimo. 15. quæſtione 1. Pro quo etiam facit tex. in cap. ſicut 32. quæſt. 2. & in cap. cogitationis. de pœnitentia. diſt. 1. Dico requiri factum, vel proprium, vel alienum, in quo quis, vel mandato, vel conſilio, vel promiſſione, vel cooperatione, vel animatione, vel auxiliatione participat: quicunque enim quoquo modo occiſionis, vel mutilationis cauſa exiſtit, irregularitatem incurrit, vt rectè docet Syluester verbo homicidium. 3. §. 3. De hac re videndus eſt Couarruuias in relectione de homicidio parte ſecunda num. 5. Soto libr. 5. de iuſt. quæſt. 1. arti. 4. dicit, quòd qui effundit ſemen in eccleſia eodem modo eſt irregularis, ac ille, qui hominem interficit. Sed certe talis pœna in toto iure non inuenitur, nec eius, meminit Syluester, verbo irregularitas, dum caſus pro quibus in iure irregularitas eſt impoſita, recenſeret. Nunquam autem irregularitas incurritur, niſi in caſibus iure expreſſis, vt habetur in cap. is, qui. de ſententia excommunicationis, libro 6. Sunt autem notandæ duæ regulæ valde neceſſariæ circa irregularitatem, tam ex homicidio, quàm ex quacunque alia cauſa prouenientē. Prima eſt, quòd nullus Iudex, Magiſter, aut Doctor debet in dubio aliquem irregularem iudicare, vt conſtat de pœnitentia diſt. 1. §. pen. Secunda regula eſt, quòd quilibet in dubio debet ſe irregularem reputare, vt dicitur in cap. ad audientiam. eodem titulo. Itaque ad hoc, vt quis irregularis iudicetur, aut condemnetur nullum debet eſſe dubium, an irregularitatem incurrerit. Vt autem quis ad eccleſiaſticos ordines non promoueatur, neque in eis adminiſtret (niſi præuia diſpenſatione) etiam in dubio debet ſe reputare irregularem, ne fortè periculo peccandi ſe exponat. Has regulas conſtituit Hoſtienſis in dicto capi. ad audientiam. Ex quo infertur, quòd in foro contentioſo, vbi agitur ad pœnam, non debet quis in dubio irregularis reputari. In foro autem animæ, in quo de pœnitentia ſalutari imponenda agitur, ſecus erit faciendum.

Irregularitas incurritur per actum virtutis.

Quid requiritur vt irregularitas incurratur ex homicidio, vel mutilatione.

Regula notanda circa irregularitatem.

In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. quòd quando prælati eccleſiaſtici accipiunt officia principum terræ, non illa accipiunt, vt ipſi per ſeipſos iudicium ſanguinis exerceant; ſed, vt id eorum autoritate per alios exerceatur. Circa quod eſt aduertendum, quòd coniunctio dominij temporalis cum ſpirituali in Epiſcopis, & alijs prælatis eccleſiaſticis, non æquam, quantum ad vtrumque, reddit in illis conditionem, vt poſſint ſcilicet, & tanquam prælati, omnia illius officij; & tanquam domini, omnia illius dominij, ac ſi ſolum eſſent domini, exercere. Certum eſt enim, quòd Epiſcopus, qui etiam eſt dominus temporalis, non poteſt exercere iudicium ſanguinis, nec bellare; quæ tamen licite poſſet ſi tantum eſſet dominus temporalis. Dominium enim temporale ità tunc ab ſpirituali modificatur, vt quæcunque dedecent prælatum, dedeceant etiam & dominum, qui ſimul eſt prælatus, & dominus. Et merito quidem: nam nobilius ſemper debet trahere ad ſe ignobilius. Ex quo etiam infertur, quòd nec licebit huiuſmodi prælatis, & dominis vacare venationibus, aut alijs, quæ clericis & prælatis ſunt prohibita. Eadem enim eſt ratio quo ad eſſe licitum, vel illicitum in omnibus, quamuis fortè non ſit eadem pœna.

Nota circa ſolutionem ad 3. D. Tho.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum liceat alicui occidere ſeipſum.

Suprà qu. 51. arti. 3. ad 2. & infrà q. 124. artic. 2. ad 2. Et 3. q. 47. arti. 6. ad 3. Et 4. diſ. 49. qu. 5. art. 3. q. 2. ad 6. Et Heb. 11. le. 7. co. 1.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd alicui liceat ſeipſum occidere. Homicidium enim eſt peccatum, in quantum iuſtitiæ contrariatur. Sed nullus poteſt ſibi ipſi iniuſtitiam facere: vt probatur in 5. Ethicorum *, ergo nullus peccat occidendo ſeipſum.

2 ¶ Præterea, Occidere malefactores licet habēti publicā poteſtatē. Sed quādoque ille, qui habet publicā poteſtatē eſt malefactor, ergo licet occidere ſeipſū.

3 ¶ Præterea, Licitum eſt, quòd aliquis ſpontaneè minus periculum ſubeat, vt maius periculum vitet: ſicut licitum eſt, quòd aliquis etiam ſibi ipſi amputet membrum putridum, vt totum corpus ſaluetur. Sed quandoque aliquis per occiſionem ſuiipſius vitat maius malum, vel miſeram vitam vel turpitudinem alicuius peccati: ergo licet alicui occidere ſeipſum.

4 ¶ Præterea, Sāſon ſeipſum interfecit: vt habetur Iudicū 16. qui tamē connumeratur inter ſanctos: vt patet Hebr. 11. ergo licitū eſt alicui occidere ſeipſum.

5 ¶ Præterea, 2. Machab. 14. dicitur: quòd Razias quidam ſeipſum interfecit, eligens nobiliter mori potius, quā ſubditus fieri peccatoribus: & cōtra natales ſuos iniurijs agi. Sed nihil quod nobiliter fit & fortiter, eſt illicitum, ergo occidere ſeipſum non eſt illicitum.

¶ SED CONTRA eſt, quod Auguſtinus * dicit in 1. de Ciuitate Dei. Reſtat vt de homine intelligamus illud quod dictum eſt, Non occides, nec alterum: ergo nec te. Neque enim aliud quā hominem occidit qui ſeipſum occidit.

Lib. 1. cap. 10. in fine to. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſeipſum occidere eſt omnino illicitum triplici ratione. Primo quidem, quia naturaliter quælibet res ſeipſam amat. & ad hoc pertinet, quòd quælibet res naturaliter conſeruat ſe in eſſe, & corrumpentibus reſiſtit quantum poteſt. Et ideo quòd aliquis ſeipſum occidat, eſt contra inclinationem naturalem, & contra charitatem, qua quilibet debet ſeipſum diligere. Et ideo ſuiipſius occiſio ſemper eſt peccatum mortale, vtpote contra naturalem legem, & contra charitatem exiſtens. Secundo, quia quælibet pars id quod eſt, eſt totius. Quilibet autem homo eſt pars communitatis: & ita id quod eſt, eſt communitatis. Vnde in hoc quòd ſeipſum interficit, iniuriam communitati facit, vt patet per Philoſophum in 5. Ethico *. Tertio, Lib. 5. cap. vlt. to. 5. quia vita eſt quoddam donum diuinitus homini attributum, & eius poteſtati ſubiectum, qui occidit & viuere facit. Et ideo qui ſeipſum vita priuat, in Deum peccat: ſicut qui alienum ſeruum interficit, peccat in dominum, cuius eſt ſeruus: & ſicut peccat ille, qui vſurpat ſibi iudicium de re ſibi non commiſſa. Ad ſolum enim Deum pertinet iudicium mortis & vitæ, ſecundum illud Deute. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homicidium eſt peccatum non ſolum quia contrariatur iuſtitiæ, ſed etiā quia contrariatur charitati, quam habere debet aliquis ad ſeipſum. Et ex hac parte occiſio ſui ipſius eſt peccatum per cōparationem ad ſeipſum. Per comparationem autē ad communitatem & ad Deum, habet rationem peccati etiam per oppoſitionem ad iuſtitiam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui habet publicam poteſtatem, poteſt licite malefactorem occidere per hoc, quòd poteſt de ipſo iudicare. Nullus autē eſt iudex ſuiipſius. Vnde nō licet habēti publicā poteſtatē, ſeipſum occidere propter quodcunque peccatū: licet tamen ei ſe committere iudicio aliorū.

¶ Ad tertiū dicendū, quod homo cōſtituitur dñs ſui ipſius per liberum arbitriū. Et ideo licitè poteſt homo de ſeipſo diſponere quātū ad ea, quæ pertinēt ad hanc vitā, quæ hominis libero arbitrio regitur. Sed trāſitus de hac vita ad aliā feliciorē non ſubiacet libero arbitrio hominis, ſed poteſtati diuinæ. Et ideo

ideo nõ licet homini ſeipſum interficere, vt ad feliciorẽ trãſeat vitã. Similiter etiã nec vt quaslibet miſerias præſentis vitæ euadat: quia vltimũ malorũ huius vitæ & maximè terribile eſt mors, vt patet per Philoſophum in 3. * Ethic. Et ideo inferre ſibi mortem ad alias huius vitæ miſerias euadendas, eſt maius malum aſſumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet ſeipſum interficere propter aliquod peccatum commiſſum. Tum quia in hoc ſibi maximè nocet, quod ſibi adimit neceſſarium pœnitentiæ tempus. Tum etiam, quia malefactorem occidere non licet, niſi per iudicium publicæ poteſtatis. Similiter etiam non licet mulieri ſeipſam occidere ne ab alio corrumpatur: quia non debet in ſe committere crimen maximum, quod eſt ſui ipſius occiſio, vt vitet minus crimen alienum. Non enim eſt crimẽ mulieris per violentiam violatæ, ſi cõſenſus nõ adſit: quia non inquinatur corpus niſi de conſenſu mentis, vt Lucia dixit. Conſtat autem minus eſſe peccatum fornicationem vel adulterium, quàm homicidium, & præcipuè ſui ipſius, quod eſt grauiſſimũ, quia ſibi ipſi nocet cui maximam dilectionem debet. Eſt etiã periculoſiſſimũ: quia non reſtat tẽpus, vt per pœnitentiam expietur. Similiter etiã nulli licet ſeipſum occidere ob timorẽ, ne cõſentiat in peccatũ: quia nõ ſunt facienda mala, vt veniãt bona, vel vt vitentur mala, præſertim minora & minus certa. Incertũ enim eſt, an aliquis in futurũ cõſentiat in peccatũ. Potens eſt enim Deus hominẽ quacũq; tentatione ſuperueniẽte liberare à peccato.

Lib. 1. cap. 21. à med. to. 5.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ſicut Aug. * dicit in 1. de Ciuita. Dei. Nec Samſon aliter excuſatur quòd ſeipſum cum hoſtibus ruina domus oppreſſit, niſi quod latenter Spiritus ſanctus hoc iuſſerat, qui per illum miracula faciebat. Et eãdem rationẽ aſſignat de quibuſdã ſanctis fœminis, quæ tempore perſecutionis ſeipſas occiderũt, quarum memoria in eccleſia celebratur.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ad fortitudinem pertinet, quòd aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & vt vitet peccatum. Sed quòd aliquis ſibi ipſi inferat mortem vt vitet mala pœnalia, habet quidem quandam ſpeciem fortitudinis: propter quod quidam ſeipſos interfecerunt, æſtimantes ſe fortiter agere, de quorum numero Razias fuit. Non tamen eſt vera fortitudo, ſed magis quædam mollities animi non valẽtis mala pœnalia ſuſtinere: vt patet per Philoſophum * in tertio Ethic. & per Auguſtinũ in primo * de Ciuitate Dei.

Lib. 3. Eth. c. 8. to. 5. Lib. 1. c. 13. cir. me. to. 5.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ reſpondet D. Tho. vnica cõcluſione, quæ talis eſt: Occidere ſeipſum eſt grauiſſimũ peccatũ mortale. Quã probat in argumento, ſed contra ex D. Aug. li. 1. de Ciuitate cap. 21. dicẽte, quòd illo præcepto, Non occides, non ſolũ prohibetur alterius mors, ſed etiã propria. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima eſt: Homo ſeipſum occidẽs, nõ ſolũ facit cõtra inclinationẽ naturalẽ, quã vnaquæq; res ſuã appetit conſeruationẽ, ſed etiã cõtra charitatẽ, qua quilibet debet ſeipſum diligere: ergo cõmittit grauiſſimũ peccatũ mortale. Secũda: Qui ſeipſum occidit, facit iniuriam reipublicæ, vt dicit Ariſt. li. 5. Ethi. cap. vltimo: tollit enim partẽ reipublicæ, cũ quilibet homo ſit pars. Tertia: Vita humana eſt donum quoddã diuinũ, cuius dominiũ manet penes ipſum Deũ: ergo qui illã à ſe aufert facit iniuriã Deo, non minus, quã ille, qui interficit alienum ſeruum, vel vſurpat iudicium de re ſibi non cõmiſſa; atque ex conſequenti peccat grauiſſimè.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli eſt grauiſſima, & in qua explicãda operæpretium erit, vt multa dicamus. In quibus rectè ordinẽ ſeruabimus ſi prius de veritate cõcluſionis; poſtea autẽ de rationibus, quibus D. Tho. illã probat, fecerimus ſermonẽ. Ad primũ igitur deuenientes, eſt prima difficultas: vtrũ cõcluſio D. Thomæ vera ſit. Et pro parte negatiua argumẽtor primo: Nullus ſciẽs, & volẽs poteſt ſe occidere: ergo cõcluſio D. Tho. præſuppoſuit falſum, nẽpe quòd poſſit inueniri dělictũ occiſionis ſui ipſius. Cõſequẽtia eſt nota, & antecedẽs probatur: Volũtas nõ poteſt ferri, niſi in bonũ, quod Ariſt. affirmat li. 3. de anima. & in præſenti ſupponitur tanquã verũ;

Dubium de veritatẽ conclu. D. Tho. 1. Arg.

ſed nõ eſſe, aut deſinere eſſe nullã habet rationem boni: ergo nullus ſciens, & volens, poteſt interficere ſeipſum. Nec obſtat ſi dicatur, quòd cum anima ſit immortalis, non dẽſinit eſſe, ſaltim quantũ ad meliorẽ partẽ ſui, qui ſe interficit. Nã ad minꝰ probat argumẽtũ, quòd qui nõ haberet ſpẽ alterius vitæ, nõ poſſet ſeipſum interficere, quod D. Tho. negaret. Et cõfirmatur: Impoſſibile eſt, quòd aliquis nolit eſſe beatus, vt latè probat D. Aug. li. 17. de Ciuitate. c. 7. ſed qui vult non eſſe nõ vult eſſe beatus, cũ qui nõ eſt, beatus eſſe nõ poſſit: ergo nullus eſt, qui velit nõ eſſe; atque ex conſequẽti nec ſe interficere. ¶ Secũdo, Qui ſeipſum interficit, nulli facit iniuriã: ergo nõ peccat mortaliter. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Et primò, quòd nõ faciat iniuriã ſibi, eſt res manifeſta, cũ volẽs patiatur; & ſciẽti, & volẽti nõ fiat iniuria. Sed, quòd nec etiã faciat iniuriã reipublicæ, quod D. Tho. affirmat in hoc articulo, probatur. Primò: Nã qui ſe occidit, aut mutilat, nihil tenetur reipublicæ reſtituere; quod nõ eſſet ſi in tali occiſione, aut mutilatione aliquã illi faceret iniuriã: ergo. Itẽ: ſi occidens ob id peccaret mortaliter, quia facit iniuriã reipublicæ; ſequeretur, quòd qui ſaltim bona venia reipublicæ, vel adepti licentiã à republica (ſicut mos fuit apud aliquas nationes) ſe interficerẽt, nõ peccarent: hoc autem D. Tho. nõ cõcedit: ergo ſe occidens nullã facit iniuriã reipublicæ. Et cõfirmatur: Qui bona tẽporalia volẽs perderet, nec ſibi, nec reipublicæ aliquã faceret iniuriã: ſed nõ minus res tẽporales ſunt reipublicæ, quã hominis vita, imò multo plus: ergo nec qui ſe interficit, facit ſibi, aut reipublicæ iniuriã. ¶ Tertio principaliter ſic argumẽtor: Licitũ eſt vnicuiq; nõ ſe defendere à latrone inuadẽte, quãdo vitã propriã aliter, quã alterũ occidẽdo tueri nõ poteſt, vt cõmuniter dicunt Doctores: ergo etiã erit licitũ ſe interficere. Probo cõſequentiã: Nã eodẽ præcepto tenetur quis defendere propriã vitã, quo tenetur ſe nõ occidere. Et cõfirmatur: Duobus in extrema neceſſitate exiſtẽtibus, habentibuſq; ſolum vnicũ panẽ, quo vnus tãtũ poteſt vitã tueri, licitũ eſt vni cedere panem alteri; ſed hoc eſt ſeipſum interficere: ergo. ¶ Quarto ſic argumẽtor: Si ſeruus eſſet cũ Rege in naufragio eſſetq; in vna tabula, vel nauicula, quæ vtrumq; ſuſtinere nõ poſſet, licitũ eſſet ſeruo deſilire in mare, ſine ſpe euadẽdi, vt Regẽ à morte ſeruaret, quòd eſt ſe interficere. Itẽ: Licitum eſt dãnato ad mortẽ etiã habita opportunitate fugiẽdi non fugere, ſed expectare, quod eſt morti cooperari. Itẽ: Licitũ eſt dãnato ad mortẽ veneni hauſti, ipſum bibere, vel dãnato ad mortẽ vt fame cõficiatur, oblato pane non comedere, quia vnicuiq; eſt licitũ cõformare ſe iuſtæ ſentẽtiæ: ſed hæc omnia importãt ſui ipſiꝰ occiſionẽ: ergo licitũ eſt aliquãdo ſeipſum occidere. ¶ Quinto: Licitum eſt vnicuiq; tẽpore peſtis cum manifeſto periculo mortis amicos viſitare. Itẽ etiam eſt licitũ cũ eodẽ mortis periculo nauigare, vtiq; exercitijs militaribus, vt haſtiludio, & taurorũ agitatione: ergo etiã eſt licitum ſeipſum occidere. Probo cõſequentiã: Nã eodẽ præcepto prohibetur quis, ne ſeipſum occidat, & ne ſe ponat manifeſto mortis periculo. Et cõfirmatur: Licitũ eſt vitã breuiorẽ facere abſtinẽtijs, & duro victu, alijſq; vitæ auſterioris rigoribus: ergo etiã eſt licitũ ſe interficere. Conſequentia tenet ex dicto Hieronymi, affirmantis, nihil intereſſe paruo, an magno tẽpore te interimas. Et antecedẽs probatur ex vſu; qui eſt in monaſterijs, vbi certum eſt vitã eſſe breuiorem, quã extra. ¶ Sexto: Nõ tenetur homo in extremo periculo cõſtitutus ſalutẽ redimere quacumq; pecunia, vel toto patrimonio: ſi enim quis ad ſalutẽ indigeret herba aliqua, vt, verbi gratia, radice põtica, quã, niſi daret, ſuũ regnũ aut principatũ obtinere nõ poſſet, nõ teneretur illud dare: ergo nõ tenetur in hoc caſu vitã ſeruare, atq; ex cõſequẽti poteſt ſe interficere. ¶ Septimò: Semper eſt licitũ ſubire minus malũ, ad vitandũ maius: ſed maius malũ eſt infamia, & ignominia ſecundũ hominum æſtimationẽ quã mors: ergo ſaltim ad vitandam ignominiam & infamiam erit licitum mortẽ ſubire, ac ſe interficere. ¶ Vltimò non eſſe licitũ ſe occidere nõ eſt ità per ſe notũ, quin poſſit à multis inuincibiliter ignorari: imò multi fuerunt ex ijs, qui reputãtur ſapiẽtes, qui aliquorũ hominũ propriã occiſionẽ miris laudibus extulerunt: ergo ſaltim illi, qui putãt ſe fortiter, & laudabiliter agere ſe interficiẽtes, nõ peccabũt, vt Cato, Brutus, Lucrẽtia &c. Et cõfirmatur: De quibuſdam ſanctis fœminis legitur, quòd cũ eſſent à tyranno damnatæ, vt igne cõburerentur, ipſæ ſe prius in illũ præcipitauerũt: Sãſon etiam, & Saul, Raſias, & Eleazarus ſe interfecerũt; qui tamẽ nõ ſolũ nõ vituperãtur, ſed potius laudãtur in ſcriptura. De Sãſone enim dicit Paulꝰ ad Hebr. 11. quòd per fidẽ vicit regna, operatus eſt iuſtitiã &c. De Raſia autẽ dicit hiſtoria, quòd maluit laudabiliter mori, quàm ſubditus fieri peccatoribus Eleazarus etiam laudatur in libris Machabæorum: ergo aliquando eſt licitum ſe interficere.

2. argum. *3. argu.* *4. argu.* *5. argu.* *6. argu.* *7. argu.* *vlti. argu.*

Conclu. Hæc ſunt argumẽta, quibus cõcluſionem D. Tho. poſſumus aliqua ex parte impugnare. Quibus nõ obſtantibus dico, quòd quicũque ſeipſum interficit, quacunque ex cauſa

id

id fiat, ſemper peccat mortaliter. Hãc probat D. Augu. li. 1. de Ciuit. à c. 17. vſque ad 27. Et cum videantur eſſe tres cauſæ, propter quas poſſit homo mortem ſibi excuſabiliter conſciſcere: prima ob metum pœnæ ſiue dedecoris: ſecũda ne per alienam libidinem in oppreſſo corpore mens inuita violẽtiam patiatur: tertia propter declinationẽ peccatĩ, de ſingulis in particulari probat; nullã illarũ eſſe ſufficientem ad hoc, vt quis ſine peccato mortẽ ſibi poſsit inferre. Vnde de prima cauſa in c. 17. loquens dicit: Si nõ licet priuata poteſtate alicui hominẽ occidere, vel nocentẽ, cuius occidẽdi licentiã lex nulla cõcedit: profectò etiã qui ſeipſum occidit homicida eſt, & tãtò fit nocẽtior, cũ ſe occiderit, quãtò innocẽtior in ea cauſa fuit, qua ſe occidendũ putauit. Nam ſi Iudæ factum meritò deteſtamur, eumq; veritas iudicat: cum ſe laqueo ſuſpẽdit, ſceleratæ illius traditionis auxiſſe potiùs quã expiaſſe cõmiſſum, quoniã Dei miſericordiã deſperãdo exitiabiliter pœnitẽs nullũ ſibi ſalubris pœnitẽtiæ locũ reliquit, quãtò magis à ſua nece ſe abſtinere debet, qui tali ſupplicio quid in ſe puniat nõ habet? Iudas enim, cũ ſe occidit ſceleratũ hominẽ occidit; & tamẽ nõ ſolũ Chriſti, verũ etiã ſuæ mortis reus finiuit hãc vitã, quia licet propter ſuũ ſcelus, alio ſuo ſcelere occiſus eſt. Hæc Auguſti. De ſecũda autẽ cauſa dicit in c. 18. Cur homo, qui male nihil fecit, ſibi maleſaciat, & ſe ipſum interficiendo hominẽ interficiat innocentem, ne alium patiatur nocentẽ; atque in ſe perpetret peccatum proprium, ne in eo perpetretur alienũ? Dices, ne vel aliena polluat libido, metuitur. Non polluet, ſi aliena erit. Si autẽ polluit, aliena nõ erit. Cũ enim pudicitia virtus ſit animi, comitẽque habeat fortitudinem, qua potius quælibet mala tolerare, quã malo cõſentire decernat; & nullus magnanimus, & pudicus in poteſtate habeat quid de ſua carne fiat, ſed tantũ quid annuat mente, vel renuat, quis ſana mẽte putauerit perdere pudiciciã, ſi forte in apprehẽſa & oppreſſa carne ſua exerceatur, & expleatur libido nõ ſua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi nõ erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus bene viuitur, ſed in bonis corporis numerabitur; qualia ſunt, vires, pulchritudo, ſana integraq; valetudo, ac ſiquid huiuſmodi eſt, quæ bona, etiã ſi minuãtur, bonã iuſtamq; vitã omnino non minuunt. Quod ſi tale aliquid eſt pudicitia, vt quid pro illa, ne amittatur, etiã cũ periculo corporis, laboratur. Si autẽ animi bonum eſt, etiã oppreſſo corpore nõ amittitur. Hæc Auguſtinus. Tandẽ de tertia cauſa dicit in c. 27. Reſtat vna cauſa, qua vtile putatur, vt ſe quiſq; occidat, ſcilicet, ne in peccatũ irruat; vel blandiẽte voluptate, vel dolore ſæuiẽte. Quã cauſam ſi voluerimus admittere, eo vſq; progreſſa proueniet, vt hortãdi ſint homines tũc, ſe potiùs interimere, cũ lauacro ſanctæ regenerationis abluti vniuerſorũ remiſſionẽ acceperint peccatorum. Tũc enim tẽpus eſt cauẽdi omnia peccata futura, cum omnia ſunt deleta præterita. Hoc autẽ quã ſit abſurdũ, pluribus oſtẽdit D. Auguſtinus in eodẽ capitulo. Quo tandẽ concludit ſi mortẽ ſibi ſpõte inferendi vlla cauſa iuſta eſſe poſſet, proculdubio iuſtior, quam iſta, non eſſet. Quia verò nec iſta eſt: ergo nulla eſt. Non itaque vobis, ò fideles Chriſti, ſit tædio vita veſtra, ſi ludibrio fuit hoſtibus caſtitas veſtra. Habetis magnam veramque conſolationem, ſi fidam conſcientiam retinetis, non vos conſenſiſſe peccatis eorum, qui in vos peccare permiſſi ſunt. Hæc Auguſtinus. Sed rationibus probo eandẽ concluſionẽ. Primo ſic: Occidẽs ſeipſum facit contra præceptũ charitatis: ergo peccat mortaliter. Cõſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Non minus tenetur homo ſe diligere, quã proximũ, imò ex amore, quem habet erga ſe ſumenda eſt regula in dilectione proximi, cũ veritas dicat: Diliges proximũ tuũ, ſicut teipſum: ſed ſi homo occidat proximũ facit contra charitatẽ: ergo & ſi occidit ſeipſum. Secũdo: Qui ſe occidit facit iniuriã reipublicæ: ergo peccat mortaliter. Cõſequentiã eſt nota, & antecedẽs probatur: Quidquid homo eſt, eſt ipſius reipublicæ, ſicut pars ſui eſt totius: ergo qui ſe occidit, aufert à republica quod ſuũ eſt atque ex cõſequenti facit illi iniuriã. Tertio: Occidẽs ſeipſum facit contra præceptũ Decalogi; Nõ occides; quod habetur Exod. 20. & Deutero. ca. 5. ergo peccat mortaliter. Cõſequentia eſt nota & antecedens probatur. Illo præcepto: Non occides, prohibetur omne homicidiũ quòd ſtãdo in ſola lege naturæ eſt malũ, & irrationabile, vt dixim⁹ in art. 2. huius quæſtio. ſed talis eſt occiſio ſui ipſius: ergo. Et cõfirmatur ex D. Aug. li. 1. de Ciuit. c. 20. dicẽte; Si falſi teſtimonij nõ minus reus eſt, qui de ſe ipſo falſum fatetur, quã ſi aduerſus proximũ hoc faceret, cũ in eo præcepto, quo falſum teſtimoniũ prohibetur, aduerſus proximũ prohibeatur, poſſitq; nõ rectè intelligentibus videri, nõ eſſe prohibitũ, vt aduerſus ſeipſum quiſque falſus teſtis aſſiſtat, quãto magis intelligendũ eſt, non licere homini ſeipſum occidere: cum in eo, quod ſcriptũ eſt: nõ occides, nihilo deinde addito, nullus nec ipſe vtiq;, cui præcipitur intelligitur exceptus? Quibus verbis apertè docet D. Aug. illo præcepto: Nõ occides, quamcunq; ho-

hominis, etiã ſui ipſi⁹ occiſionẽ eſſe prohibitã. Maximè, cũ in iſto præcepto. Nõ occides; nõ fuerit poſitũ, proximũ tuũ, ſicut in præcepto de nõ dicendo falſum teſtimoniũ fuit additũ, aduerſus proximũ tuũ. Quarto: Occidere ſeipſum eſt cõtra naturalẽ inclinationẽ hominis. Nõ enim homo ſolũ, ſed & omnia animãtia, atq; adeò res omnes ſuæ corruptioni reſiſtunt; pro viribuſq; adnituntur ſe in rerũ natura cõſeruare, vt dicit Ariſt. li. 2. de generatione: Eſtque hoc adeò experientia cõpertum, vt probatione nõ ſit opus: ſed facere aliquid contra naturalẽ inclinationẽ eſt peccatũ: ergo & occidere ſeipſum. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Naturalis hominis incliuatio ſemper eſt in bonũ & honeſtum propenſa; ergo facere cõtra illam eſt illicitũ. Probo conſequentiã: Nã bono, niſi malũ, cõtrarium eſſe nõ poteſt. Tota vis huius rationis in eo conſiſtit, vt explicemus, qualiter naturalis hominis inclinatio ſemper ſit in bonum, nec malum aliquãdo ſuggerat, quod à multis, tanquã falſum reijcitur. Sed de hoc nos paulò infra dicemus, cũ primã rationẽ poſitam à D. Tho. in hoc art. examinauerimus. Vltimò probatur cõcluſio: Vita humana eſt donũ quoddã diuinũ, cuius dominiũ remanet penes ipſum Deũ, vt diximus ſupra in materia de dominio: ergo qui illã à ſe aufert facit iniuriã Deo, nõ minus, quã qui interficit alienũ ſeruũ, vel vſurpat iudicium de re ſibi nõ commiſſa, atque ex conſequenti peccat mortaliter.

Ad 1. arg. ¶ Sed reſtat nũc reſpondere ad argumẽta in cõtrariũ facta. Vnde ad primũ reſpõdeo, negãdo antecedẽs. Et ad probationẽ dico, quòd obiectũ volũtatis nõ eſt ſolũ verũ bonum, ſed etiã apparẽs bonũ. Cũ enim obiectũ non moueat voluntatẽ, niſi mediãte cognitione; nihil enim volitũ quin præcognitum, & id quod eſt malũ ex ſe poſſit apprehẽdi vt bonũ, nihil refert ad mouẽdã volũtatẽ, an ſit verũ bonũ, vel æſtimetur verũ bonũ. Quoniã ergo interficere ſeipſum, aut prorſus nõ eſſe, poteſt ex errore æſtimari bonum, fit, vt ex hac parte non impediatur, quo minus poſſit quis ſciens & volẽs ſeipſum interficere. Sed quoniã iſta ſolutio ſolũ oſtendit, poſſe hominẽ ex errore velle nõ eſſe, aut interficere ſe, dico ſecũdo nõ eſſe in cõueniens, quòd aliquis ſine errore velit nõ eſſe; vt eſt videre in dãnatis. Nam licet, nõ eſſe, abſolutè ſit malũ: cõſideratum tamẽ tanquam mediũ ad cauendam ſummam miſeriã, eſt bonũ. Magna enim portio felicitatis eſt, carere vltima miſeria. Et licet, eſſe, abſolutè ſit bonũ, & appetibile; tale tamen eſſe, ſcilicet, cum ſumma miſeria coniũctum, re vera eſt eis malũ, meliuſq; eſſet eis nõ eſſe, quã ſic eſſe. Quod & Dominus in euangelio ſignificare voluit, dũ apud Lucam c. 23. dixit de Iuda proditore: Bonum erat ei, ſi natus nõ fuiſſet homo ille. Quem locũ licet nonnulli interpretẽtur, vt melius fuiſſet Iudæ nõ naſci, nõ tamẽ melius nõ cõcipi, aut nõ eſſe; nõ tamẽ puto Chriſtum habuiſſe reſpectum ad differẽtiã illã inter natũ eſſe & conceptũ eſſe; ſed abſolutè protuliſſe, meli⁹ futurũ illi, omnino nõ eſſe, quã ita perditũ eſſe. In qua etiã ſignificatione dixit Sapiẽs Eccleſiaſtici c. 30. Melius eſt mors, quã vita amara. Et Apocal. c. 6. Deſiderabũt mortẽ & fugiet ab eis. Damnati ergo nõ errãtes, ſed rectè intelligẽtes, cupiũt nõ eſſe. Ad cõfirmationẽ vt reſpõdeamus, aduertẽdum eſt, quod aliter eſt loquẽdũ de appetitu remotionis mali, & aliter de appetitu perſequutionis boni. Nam, quia quando homo deſiderat aliquã miſeriã à ſe remoueri, vtitur ſe tanquam termino à quo, & nõ eſt neceſſe, quòd terminus à quo permaneat immobilis, hinc fit, quòd, vt homo fugiat aliquã miſeriam, bene poteſt deſiderare nõ eſſe. Cæterũ, quia in appetitu, quo proſequitur aliquod bonũ, vtitur ſe homo tanquam termino ad quẽ, & in omni motu neceſſarium eſt, quòd terminus, ad quẽ, remaneat; hinc eſt, quòd ſi proſequitur homo aliquod bonũ ſibi, ex neceſſitate etiã debeat deſiderare ſe eſſe. Quo poſito ad argumentũ reſpõdeo, quòd qui cõſtitutus in ſumma miſeria deſiderat nõ eſſe, appetit ſibi beatitudinẽ, nõ per modũ proſequutionis boni, ſed per modũ remotionis mali. Et ſic nõ eſt neceſſariũ, quod permaneat. Vel ſecundo reſpõdetur, quòd, quia nullus poteſt velle abſolute quod ſcit ſe nũquam adepturũ, ac per cõſequens nec eligere mediũ ad illud conſequendũ, quod cõſequi non ſperat, fit, quòd cũ damnati firmiter credant ſe nunquam futuros felices, nec etiam velint eſſe, quòd neceſſariũ eſt ad felicitatẽ, imo eo ipſo, quòd damnati cupiunt felices eſſe, cupiũt etiam ex cõſequenti miſerias vitare; quas, niſi nõ eſſendo, fugere nõ poſſunt: & ſic cupiũt non eſſe.

Aliquando poteſt aliquis velle non eſſe.

Ad ſecundũ argumentum cum ſua cõfirmatione, vt reſpõdeamus, aduertendũ eſt primò, eſſe latiſſimum diſcrimẽ inter propriam hominis vitam, & alias res corporales. Nam rerũ corporalium ità eſt verus dominus, vt poſſit pro ſuo arbitratu illis omnibus vti: omnia enim ſubiecit Dominus ſub pedibus eius. Quare non tenebitur ad illarum rerum conſeruationẽ: ſed poterit pro ſua volũtate, vel tenere illas, vel dimittere. Vnde occidẽs proprium equum, aut comburens propriam domum, nulli facit iniuriam. At verò propriæ vitæ, aut proprij corporis *Ad 2. arg.*

poris non eſt ita dominus, ſed ſolus Deus eſt, qui vitæ, & mortis habet dominium, vt diximus latè in materia de dominio. Et ſic homo, quantum ad hoc, peculiariter eſt ſeruus Dei. Quare occidens ſeipſum faciet iniuriam Deo, à quo vitam non ad perdendum, ſed ad illa vtendum, donó accepit. Et, ſicut non eſt immunis ab iniuria, qui aliam interficit, etiam eo petente, vt eſt videre in eo, qui ad petitionem Saulis, ipſum interfecit, qui poſteà à Dauid, tanquam reus mortis, fuit punitus: quia, ſcilicet, nullus eſt ità dominus vitæ ſuæ, vt poſsit cuicunque ſe interficiendi facultatem dare: ita & qui ſe occidit iniuriæ Deo factæ erit reus. Vt enim apud Ciceronem dicit Pythagoras, prohiberi tur mortales ſine iuſsione Imperatoris, vel domini de præſidio, & ſtatione vitæ diſcedere. Reſpublica autem, vel princeps non habent dominium vitæ ſubditorum, quanuis cuſtodia illis, ac tutela vitæ ciuium ſit commiſſa. Et propterea, qui ſe interficit iniuriam dicitur facere reipublicæ, vt diximus in materia de dominio. Secundo eſt aduertendum, quòd, vt conſtat ex D. Thom. hic in ſolutione ad primum ſeipſum occidens com parari poteſt vel ad Deum, vel ad rempublicam, vel ad ſeipſum. Et quidem, ſi comparetur ad ſeipſum, peccatum illud non eſt contra iuſtitiam, vt rectè probat argumentum factum. Eſt tamen contra charitatem, qua vnuſquiſque ſeipſum diligere tenetur. Si autem comparetur ad Deum, vel ad rempublicam, peccatum illud erit contra iuſtitiam: quanuis diuerſimodè. Nam comparatus ad Deum, homo, qui ſe occidit peccat contra iuſtitiam, in quantum deſtruit id, quod eſt ipſius Dei. Ex quo fit, vt ſi poſsit, teneretur talis vitæ facere Deo recompenſationem. Comparatus autem ad rempublicam facit contra iuſtitiam: Non quia tollit id, quod eſt verè ipſius reipublicæ: reſpublica enim non habet dominium vitæ ſubditorum: ſed quia facit iniuriam illi, auferendo id, quod ſuæ curæ atque cuſtodiæ eſt commiſſum. Quare non tenebitur reipublicæ vitam, vel membrum à ſe abſciſſum reſtituere: ſed ſolum reſarcire iniuriam factam. Ex quo ſequitur, quòd, quanuis cum bona venia reipublicæ, ſeipſum quis interficiat, adhuc peccabit mor taliter, tam contra charitatem, qua propriam vitam tueri tenetur, quàm contra iuſtitiam, ex qua obligatur non deſtruere id, cuius dominium eſt penes ſolum Deum. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum, cum ſua confirmatione.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd occidere ſe, poteſt ſtare dupliciter. Vno modo directè, inferendo in ſe manus. Quod contingit, quando mors imperatur ab iſto actu: Volo me occidere: Quod nunquam eſt licitum, nec pro Deo, nec pro virtute, vt ſupra probatum eſt. Si enim in ſacris concilijs damnantur ſæpe qui prætextu ſanctitatis membra ſibi abſcindunt, quantò magis damnandi erunt ſeipſos occidentes? Quare nec pro Chriſto poterit Martyr ſe iugulare. Alio modo contingit ſe occidere indirectè & per accidens. Quod contingit, quando homo poteſt conſeruare vitam, & non conſeruat. Et hoc tunc ſolum imputatur ad culpam homicidij, quando tenetur homo vitam tueri. Sunt autem quam plurimi caſus, in quibus quanuis poſsit, non tenetur homo tueri vitam. Non enim obligatur illam conſeruare omni modo poſsibili, nec omni cibo, aut medicina pretioſa vti, aut verò adire ſalubertimam prouinciam, vt diutius viuat. Quo ſuppoſito dico, quòd ſi inuaſus à latrone aliter non poſsit ſe defendere, quàm latronem interficiendo, non dubito, quin ſit opus conſilij, & perfectionis permittere ſe occidere, potiùs quam latronem in tali caſu mittere in perditionem. Nec hoc eſt ſeipſum occidere: ſed non conſeruare vitam quando non tenetur. Et quod hoc ita ſit dicendum probatur: Si Chriſtianus deprehenſus in ſolitudine à Pagano inuaderetur, eo quod Chriſtianus eſſet, & ipſe poſſet ſe ab illo defendere, etiam licitè, & ſine ſcandalo fidei, nemo dubitaret, quin eſſet opus patientiæ, ferre tunc æquabiliter mortem in teſtimonium fidei: Et hoc non ob aliam cauſam, niſi, quia non tenetur tunc vitam conſeruare: ergo pari ratione dicendum erit de eo, qui inuaſus à latrone nõ poteſt aliter propriam vitam tueri, quam latronem occidendo. Et confirmatur: Chriſtus Dominus licitè ſe poterat defendere à Iudæis, vel Gentilibus, qui illum tyrannicè oppreſſerunt: tamen id non fecit: ergo non quicunque licitè poteſt vitam ſuam ſaluare tenetur, modò pro bono virtutis illam expendat. Pro quo etiam facit, quòd decẽ millia Martyrum, qui pro Chriſto mortui ſunt, non videtur quod non potuiſſent ſe defendere licitè & pugnare aduerſus tyrannos, ſicut & nunc Chriſtiani ſe tuentur contra Paganos. Et tamen id facere noluerunt. Quare non dubito, quin plerunque martyrium ſit ſub conſilio, & quod multi Martyres ſe vltro martyrio obtulerunt, cum ad id non obligarentur. Quod ſatis conſonum videtur conſilio Pauli ad Romanos duodecimo, dicentis: Non vos vindicantes chariſsimi: ſed date locum iræ, & Dominus in Euange-

Multi caſus ſunt in quibus non tenetur homo propriã vitã tueri.

lio Matthæi. 5. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo : Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram. Pro quo eſt conſiderandum, quod licèt, vt dictum eſt, homo non ſit dominus ſui corporis, aut propriæ vitæ, ſicut aliarum rerum, aliquid tamen dominij, & iuris habet in vita ſua, ſcilicet, vſum illius, ratione cuius qui nocet in corpore, non ſolum facit Deo, qui eſt ſupremus Dominus vitæ, ſed etiam ipſi homini priuato iniuriam. Et hoc ius, quod homo habet in proprium corpus, poteſt aliquando laudabiliter dimittere, atque perdere : ſicque patienter ferre mortem, quamuis habeat ius ſe defendendi. Et ſi quis contra hoc argumentetur: Plus tenetur homo ſeruare propriam vitam, quam vitam proximi, amicabilia enim, quæ ſunt ad alterũ, ſunt ex amicabilibus, quæ ſunt ad ſe: ſed quilibet tenetur defendere vitam proximi innocentis, quando quis per violentiam vult illum interficere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes : ergo idem eſt dicendum de propria vita, atque ex conſequenti, quilibet tenetur illam defendere, atque tueri quandocunque licite poteſt, etiam cum morte inuaſoris. Reſpondetur primò, conceſſa maiori, negando minorem. Non enim ſemper tenetur homo vitam proximi innocentis defendere, etiam quando licitè poteſt. Nam ſi Chriſtianus ſe vltrò offert Martyrio ad augmentum fidei extra tempus neceſſitatis, quando, ſcilicet, eſt opus conſilij, dato, quòd Chriſtiani poſſent illum eripere de manu tyranni, etiam ſine ſcandalo, non credo, quòd tenerentur. Et ſic non eſt vniuerſaliter verum, quòd quilibet tenetur vitam innocentis defendere quando licitè poteſt. Pro quo facere videtur reprehenſio, quam Chriſtus Dominus dedit D. Petro, propterea quòd volebat eum eripere de manibus Iudæorum, dicens : Mitte gladium tuum in vaginam: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas, quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones angelorum? &c. Matth. 26. Vel ſecundo reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Non enim ſequitur, quòd ſi teneor defendere vitam proximi, quòd teneor defendere meam. Poſſum enim, vt dictum eſt cedere iuri meo, non tamen poſſum cedere iuri fratris. Cuius rei ſignum eſt, quòd non teneor defendere bona mea temporalia, iuxta illud : Si quis petierit à te tunicam, da ei & pallium. Et tamen certum eſt, quòd ſi poſſum ſine meo periculo defendere bona innocentis à raptore, teneor. Et per hæc patet ſolutio ad tertium argumentum. In confirmatione, quę in eodem argumento ponitur, tangitur difficultas, an pro priuata perſona licitum ſit vnicuique propriam vitam ponere. In qua re multi partem tenent negatiuam. Contrarium tamen exiſtimo verum, atque laudabile, vt à me latè fuit explicatum in primo tomo q. 26. artic. 4. Quod & confirmari poteſt ex illo Ioann. cap. 14. Maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Vbi non diſtinguit de perſona priuata, aut publica. Et in alio loco : In hoc cognoſcimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit : & nos debemus pro fratribus animas ponere, &c. Quare omnino concedendum eſt in caſu poſito in argumento licitum eſſe, panem alteri concedere, cum manifeſta pernicie propriæ vitæ. Nec hoc eſt ſe interficere : ſed pati mortem pro glorioſa virtute.

¶ Ad quartum quod ex aliquibus particularibus caſibus conſtabat, reſpondetur, illud nihil facere contra noſtram concluſionem: ſed ſolum probare, quòd in illis caſibus eſt licitum non tueri vitam cum poſſimus, quod nos in præſenti non negamus. An autem omnes illi caſus ſint liciti, explicabimus infra quæſt. 69. artic. 4. *Ad 4. arg.*

¶ Ad quintum reſpondetur, quòd, vbi amicus indigeret auxilio & obſequio meo in ægritudine, vel conſilio in conſcientia, non dubito, quin poſſem adiuuare illum cum quantocunque periculo proprio : cæterum, qui nihil eſſet profuturus, non videretur carere temeritate, ſi tam graui periculo ſe exponeret ſine fructu. Niſi fortè dicamus, hoc ipſum, ſcilicet, amicitiam, & fidem in amicos ſeruare, eſſe magnum fructum. Quare ſaltem vxorem, quæ cum magno periculo marito peſte laboranti aſſideret, etiam ſi hoc officium non eſſet illi vllo pacto profuturum, ſed vt pereunti amico officium & conſolationem pręſtaret, tanquam alicuius peccati ream condemnare non auderem. Ad aliud, quod in eodem argumento habetur, de nauigatione, & de exercitijs militaribus, quæ coniunctum habent periculum, dico, quòd ad cognoſcendum quid in illis liceat, habendus erit reſpectus, non ſolum ad circunſtantias pro tempore occurrentes, ſed etiam ad illas, quæ magis, & vt in plurimum contingere ſolent. Atque etiam eſt habendus reſpectus ad bonum, vel malum, quod ex illis reſultat, tam in communi, quam in particulari. Quare, quia nauigatio abſolutè loquendo, eſt vtilis communi bono (cum *Ad 5. arg.*

excom-

excommunicatione nationum & prouinciarum per nauigationem factam, reſpublicæ grauiſsima tam in pace, quam in bello commoda accipiant) & ſi propter periculum tempeſtatum homines deterrentur à nauigatione fieret magna iactura boni publici, fit, vt ipſa nauigatio abſolutè loquendo, ſit licita, & laudanda, etiam ſi aut vix, aut nunquam nauigari ſine magno periculo poſsit. Cum hoc tamen ſtat, quòd ſi ſecundum peritiam artis nauigatoriæ in aliquo tempore tales concurrant circunſtantię, vt communiter loquendo, ſic nauigantes extraordinarium aliquod periculum patiantur, nec ad id ſubeundum ſit vrgens magna aliqua neceſsitas boni communis, vel priuati: qui ſic nauigauerint peccabunt mortaliter. Quia, vt dixi, habenda eſt ratio boni communis, & circunſtantiarum, non ſolum abſolutè, ſed pro tempore. Et eodem modo dicendum eſt de exercitijs militaribus. Quia enim neceſſarium eſt reipublicæ milites habere ad defendendam patriam, qui ſine militari exercitio prorſus bello inutiles eſſent, fit, vt exercitia militaria etiam ſi periculum habeant annexum, omnino ſint licita. Tamen, quia ſunt quædam exercitia militaria parum periculoſa; qualia ſunt equeſtria aliaq; multa, quę ad exercendos milites ſufficiunt: idcircò alijs multum periculoſis vti erit illicitum. Cæterum, ſi milites ſine magno etiam & graui periculo exerceri non poſſent, non ideo omnino omittenda eſſent exercitia bellica. Minus enim temporale malum tolerandum eſſet, ad euitandum maius; ne, ſcilicet, aut patria perderetur, tyrannique illam occuparent, aut in bello hoſtes victores multò plures occiderent, quia milites non ſunt exercitati, quàm ſi omnia bellica exercitia aſſumere potuiſſent. In confirmatione in eodem argumento poſita tangitur difficultas, vtrùm liceat abbreuiare vitam per abſtinentiam? Ad cuius explicationem omiſsis pluribus ad materiam temperantiæ pertinentibus: Dico primò, quòd ex intentione abbreuiare vitam per abſtinentiam, aut per alios auſteriores rigores nunquam eſt licitum. Eſt enim hoc contra charitatem, qua ſeipſum & propriam vitam diligere tenetur: & ſit peccatum mortale, in qua ſignificatione dixit D. Auguſtinus in regula: Carnem veſtrã domate ieiunijs & abſtinentijs, quantum valetudo permittit. Et de moribus Eccleſiæ: Regula temperantiæ eſt neceſsitas præſentis vitæ. Dico ſecundò, quòd vti alimentis, quibus homines communiter vtuntur, & in quantitate, quæ ſolet ſufficere ad valetudinem conſeruandam, dato, quòd ex

Qualiter liceat abbreuiare vitam per abſtinentiam.

hoc abbreuietur vita etiam notabiliter, & hoc percipiatur, nullum eſt peccatum. Hanc concluſionem ponit Victoria in relectione de temperantia num. 14. Et probatur: Nullus tenetur protelare vitam per alimenta, quantum poteſt: non enim tenetur vti cibis optimis delicatiſsimis, & pretioſiſsimis, etiã ſi ea ſint ſaluberrima: imò hoc eſſet reprehenſione dignum: ergo qui vtitur alimentis, quibus homines communiter vtuntur, quanuis ex hoc abbreuietur vita, nullum peccatum committit. Et confirmatur: Nam contrarium eſſet damnare omnia ieiunia, tam Eccleſiaſtica, quam monaſtica. Ex quo infero, non teneri quenquam vti medicinis ad prolongandam vitam, etiam vbi eſſet probabile periculum mortis, puta, quotãnis ſumere pharmacum ad vitandas febres, vel aliquid huiuſmodi. Si quis autem ſingulari inedia, vel cibo ità nocuo vteretur, vel ſcienter, vel ex propria opinione contra bonorum & ſapientum ſententiam, vt breui abrumperetur vita, non excuſaretur à mortali: quia id non eſſet non protelare vitam, ſed illam abrumpere: quod ſine mortali fieri nõ poteſt. Niſi fortè id faceret ex peculiari auxilio, & reuelatione diuina. Quo ſuppoſito ad confirmationem reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem ex D. Hieronymo dico, teſtimonium illud procedere de eo, qui ex intentione abbreuiandi propriam vitam illis cibis vteretur, quibus intelligeret id eſſe futurum. Tunc enim perinde eſſet homicida, ac ſi vnico tantum ictu ſeipſum necaret. Quia, vt dicit Hieronymus, nihil intereſt paruo, an magno tempore te interimas. Ad ſextum argumentum reſpondetur, verum eſſe, quòd in caſu poſito non tenetur quis totum patrimonium dare pro vita ſeruanda: ſed reputabitur tunc non habere remedium: & ille, qui illud negat erit homicida. Non enim tenetur homo omnia media adhibere ad vitam ſeruandam: ſed ſatis erit ponere illa, quæ ad hoc ex ſe ordinata ſunt, atque congruentia. Nec hoc eſt ſe interficere, ſed non prolongare vitam omni modo poſsibili: ad quod non tenetur, vt diximus. Ex quo infero, quòd, cùm quis ſine ſpe vitæ ægrotat, dato, quod aliquo medicamento pretioſo poſſet per aliquot horas, aut etiam dies vitam producere nõ tenetur illud emere, ſed ſatis erit vti communibus remedijs. § Ad ſeptimum argumentum reſpondetur primò, conceſſa maiori, negando minorem. Vita enim maius bonum eſt, quam bona temporalia, inter quę gloria honor, & fama reponantur. Vnde ex eo, quòd quis pro vitando maximo

Ad 6. Arg.

Ad 7. Arg.

maximo malo poteſt minus ſubire, non rectè colligitur, quòd pro vitanda infamia, aut dedecore poterit mortem oppetere. Cuncta enim, quæ habet, dabit homo pro anima ſua: cùm omnia ad vitam, tanquam ad finẽ ordinet. Quod & ſignificare voluiſſe videtur, dũ dixit: Curam habe de bono nomine: Hoc enim permanebit tibi magis, quàm mille theſauri. Et alibi: Melius eſt nomen bonũ, quàm diuitiæ multæ. Quibus locis, vt videtis, bonũ nomen non ad vitam, ſed ad theſauros comparat, quaſi ſignificans vitam pretioſiorem eſſe quacunq; fama, aut gloria. Quare de illa dixit Eccleſiaſtici c. 30. Non eſt cenſus ſuper ſalutem corporis. Vel ſecundo reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam cum homo per liberũ arbitrium tantum ſit conſtitutus dominus ſuarũ actionum, vitæ autẽ dominium penes ſe non habeat, ſed illud ſit Deo reſeruatum, vt diximus in materia de dominio: fit, vt de omnibus, quæ ſubſunt libero arbitrio diſponere poſsit: de vita autẽ, quæ Dei tãtum poteſtati ſubijcitur minimè: Et ſic ob nullam prorſus cauſam, etiam vita præſtantiorem, poterit ſe illa priuare. Quare nec qui illo Pauli deſiderio arderet diſſoluendi, & eſſe cum Chriſto, poſſet ſine peccato ſeipſum necare, quantò minùs, vt extremas mundi huius calamitates fugiat. Maximè, cum dicat Ariſt. lib. 3. Ethic. Vltimum malorum temporalium eſſe mortem. Et ſic qui, vt malis alijs careret, ſe vita orbaret, maius tunc contra naturam eligeret malum, vt minus vitaret. ¶ Ad vltimum argumentum, in quo ex eo, quòd non eſſe licitũ ſe interficere, poteſt ab aliquibus inuincibiliter ignorari, colligitur falſum illos, qui id inuincibiliter ignorant poſſe ſe ſine peccato interficere: reſpondeo, non eſſe dubiũ, quòd hoc præceptum ſe non interficiendi, quod naturale eſt, fuerit ab aliquibus ignoratum, ſicut & apud Paganos fuerunt olim, & modo ſunt ignorata alia plura ad legem naturalem pertinentia. Qualia ſunt præceptum de vitanda fornicatione, & præceptum de non vindicandis proprijs iniurijs. Cæterùm reſpectu nullorum iſtorum ponimus in illis ignorãtiam inuincibilem. Sed dicimus cum D. Paolo ad Rom. 1. Quod in pœnam ſuæ perfidiæ tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum, vt faciant quæ non cõueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, homicidijs, &c. Et ſic non excuſantur à peccato. Quod autem lumine naturali cognoſci potuerit eſſe illicitum ſeipſum interficere: probatur ex Ariſtotele lib. 3. Ethi. dicentis, non eſſe magnanimi mortem ſibi conſciſcere, ſed puſillanimi, & non potentis ferre vitæ labores. Quod & D. Auguſtinus latè oſtendit lib. 1. de Ciuit. cap. 22. dicens: Si rationem diligentius conſulas, nec animi magnitudo rectè nominatur, vbi quiſque non volendo tolerare, vel quæque aſpera, vel aliena peccata, ſe ipſe interimit. Magis enim mens infirma deprehenditur, quæ ferre non poteſt, vel duram ſui corporis ſeruitutem, vel ſtultam vulgi opinionem. Maiorque animus meritò dicendus eſt, qui vitam ærumnoſam magis poteſt ferre, quam fugere, & humanum iudicium maximè vulgare, quod plerunque caligine erroris inuoluitur, præ conſcientiæ luce ac puritate contemnere. Quamobrem, ſi magno animo fieri putandum eſt, cùm ſibi homo ingerit mortem, ille potius Cleombrotus in hac animi magnitudine reperitur, quem ferunt lecto Platonis libro, vbi de immortalitate animæ diſputauit, ſe præcipitem dediſſe de muro, atque ita ex hac vita migraſſe ad eam, quam credidit eſſe meliorem: Quod tamen magnè potius factũ eſſe quam bene teſtis ei potuit eſſe Plato ipſe, quem legerat. Qui profecto id præcipuè, potiſsimomque feciſſet, vel etiam fieri præcepiſſet, niſi ea mente, qua immortalitatem animæ vidit, nequaquam faciendum, quin etiam prohibendum eſſe iudicaſſet. Hæc Auguſtinus. Quapropter idem in cap. 19. & 25. multis declarat nec Lucretiam, nec Catonem, nec ſimiles quoſque, qui ſeipſos interfecerunt laudabiliter, ſed potius malè, & contra rationem feciſſe. Si enim reſiſtendo Lucretia ſe à culpa liberauerat, non erat digna, quæ ſe occideret. Et ſi in culpam conſenſerat, ſui ipſius iudex futura non erat. Occidit ergo ſe ex puſillanimitate: quia infamiam ferre non valuit. Ad confirmationẽ reſpondetur, quòd ſi quando de ſanctis fœminis legitur eas, cum à tyranno ad mortem eſſent damnatæ, prius ſe in ignem conieciſſe, quam ad illum à lictoribus eſſent applicatæ, quod peculiariter dicit hiſtoria de ſancta Apollonia, vel quod talis hiſtoria non eſt omnino certa, quod Auguſtino placet, vel, quòd ſi eſt vera, tam erant iam fœminæ illæ rogo admotæ, vt eſſent penè coniectæ. Vel tertio quod id fecerunt ex diuino inſtinctu, & inſpiratione, aut tandem, quòd cum eſſent fœminæ, atque adeo iuris ſubtilitatis inſciæ per inuincibilem ignorantiam fuerunt excuſatæ. Ad aliud quod adducitur de Samſone, Saule, Raſia, & Eleazaro, dico non eſſe omnium vnam & eandẽ rationem. Nam Samſon, quem Paulus ad Hebræos 11. inter ſanctos retulit, neceſſario erit excuſandus. Quod fieri poterit vno è duobus modis. Primus eſt, ſi dicamus, quòd ſpiritu Dei motus

Ad vltimũ argument.

Excuſatur Samſon à peccato ſe occidendi.

id fecit

id fecit. Quod affirmat D. Auguſtin. lib. 1. de Ciuitat. cap. 26. Nec hoc eſt diuinare, ſed colligi videtur ex ipſo textu. Dicitur enim, quòd cùm oraſſet Dominum, vt redderet ſibi priſtinam fortitudinem, qua vlciſceretur ſe de hoſtibus ſuis, apprehendens ambas columnas, quibus nitebatur domus, alteramq; earum dextra, & alterā læua tenens, ait: Moriatur anima mea cum Philiſthijm. Orationem præmiſit, vt ſic cognoſceretur, quòd diuinis & non proprijs confiſus viribus, tantum aggrediebatur opus. Secundus modus eſt, quòd non interfecit ſe Samſon ex intentione: ſed cùm iuſte vellet hoſtes opprimere, concomitanter admiſit propriam mortem tolerare propter bonum vltionis, quod honori diuino ſuæque reipublicæ erat valde neceſſarium: quod licite fieri poſſe nemo eſt qui ambigat. Certum eſt enim, quēquam in prælio propriam patriam defendentē, certum de ſua morte, poſſe facinus aggredi, quod ſuæ reipublicæ ſaluti, hoſtibus autem detrimento maximo ſit futurum. Vt de Eleazaro legitur lib. 1. Machabæorum, cap. 6. qui ingreſſus ſub ventre elephantis, cui regem Antiochum reſidere credebat, elephantem ipſum gladio confodit, ipſe vero beſtiæ ruina oppreſſus præclaram mortem inuenit. Qui, vt dicit Scriptura, ſe libenter pro populo poſuit. Quod factum tantum abeſt, quod ſit peccatum, vt D. Ambroſius lib. 1. de Officijs cap. 40. mirificis laudibus Eleazarum extulerit. Ad idem etiam poteſt referri exemplum, quod à Valerio Maximo libr. 3. titulo de fortitudine adducitur de Lucio Scæuola. Qui vt patriam liberaret, propriæ vitæ diſpendio inimicum Regem interficere decreuit, quamuis in eo, quod igni manum appoſuit temerarius fuerit iudicandus. Sic ergo videtur etiam poſſe excuſari Samſon, ſine recurſu ad inſtinctum cæleſtem, ſi miracula, ſine neceſſitate multiplicare noluerimus. Ratio autem, propter quam quis propriam patriam defendens, certus de ſua morte, poteſt facinus aggredi, quod ſuæ reipublicæ vtilitati, & inimicis detrimento ſit futurum, aſsignatur à Caietano ſuper librum Iudicum ca. 16. ſic dicente: Non eligitur in huiuſmodi caſibus mors propria in ſeipſa, ſed per ſe eligitur mors hoſtium, & concomitāter propria mors toleranda admittitur propter bonum vltionis. Perſpicuū eſt autem humanas actiones morales iudicandas eſſe bonas, vel malas moraliter, & per ſe ex obiecto conſono vel diſono rationi rectæ, quidquid ſit de concomitantibus. Vt patet de hominē iniquum occidente, ſe defendendo: qui non peccat, quamuis iniqui concomitetur æterna mors in inferno, quia defendens hæc non intendit, quamuis cognoſcat: ſed intendit defendere ſe, ad quod ſequitur & mors corporis & animæ alterius. Hęc Caietanus. De Saule non eſt idem iudicium. Cùm enim dimiſſus fuerit, imò repulſus à gratia Dei, non eſt neceſſe quærere excuſationes. Sabellicus ſcribit de Saule, eum non ſe interfeciſſe, ſed de morte ſibi conſciſcenda cogitaſſe. Verum, quia viſum eſt impium, vitam violenter abrumpere, ab Amalechita quodam ignorante quis eſſet fuit interfectus. Sed eſt hic turpis lapſus Chriſtiani hiſtorici, cum primi Regum cap. vltimo dicatur, incubuiſſe Saulem ſupra gladium ſuum, & ſic vitam finiſſe. De Raſia, cuius hiſtoria habetur. 2. Macha. cap. 14. an peccauerit ſe interficiendo, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Nicolaus de Lira partem tenet negatiuam, quam ex ipſo textu nititur probare. Dicitur enim, quòd volens Nicanor manifeſtare odium, quod habebat in Iudæos miſit milites, quingentos, vt Raſiam comprehenderent. Putabat enim ſi illum decepiſſet, ſeſe cladem maximam Iudæis illaturum. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam dirumpere atque ignem admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur gladio ſe petijt, eligens nobiliter potius mori, quam ſubditus fieri peccatoribus, & contra natales ſuos indignis iniurijs agi. Quæ verba tantum abeſt, vt Raſiæ factum vituperent, quòd illud valde laudare videntur. Quod non faceret ſcriptura, ſi illicitum eſſet, atq; peccatū. Quo circà dicit Nicolaus, quòd huius interfectionis duplex fuit cauſa. Vna ne fortè vi tormētorum inclinaretur ad gentilem ritum, quod erat maximum malum. Altera, ne in contemptum Dei cæli, eius vita in ludibrio haberetur: ſicut Samſon ſe interfecit Iudicū ca. 16. Et in his duobus caſibus dicebant Hebræi non ſolum licitum, ſed etiam meritorium eſſe ſeipſum interficere: quia talis interfectio ordinatur in Deum. Vel ſi hoc non ſufficit ad Raſiæ excuſationem, poterit dici, quòd fecit hoc per ſpecialē inſtinctum Spiritus ſancti. Omnes enim homines ſunt Deo mortis debitores: quod debitū Deus de quolibet poteſt repetere, quandocūque, & quomodocunque voluerit, ſiue per manum propriam, ſiue per alienam. Hæc Nicolaus. Contrariam tamen ſententiam tenet D. Thomas hic ad. 5. qui Raſiam à culpa non excuſat, ſic dicens: Quod aliquis ſibi ipſi inferat mortem, vt vitet mala pœnalia, habet quidem quandam ſpeciem fortitudinis, propter quod quidam ſeipſos interfecerunt ęſtimantes ſe fortiter agere, de quorum numero fuit

De Eleazaro.

Quid ſit dicendum de Raſia, an peccauerit ſe interficiens.

Raſias:

Raſias:non tamen eſt vera fortitudo:ſed magis quædam mollities animi, non valentis mala pœnalia ſuſtinere. Eandem ſententiam ſequitur Burgenſis ſupra. 14. capitulum libri 2. Machabæorum. Quam probat ex D. Auguſtino lib. 1. de Ciuit. c. 23. dicente: Multi ſe interemerunt, ne in manus hoſtium deuenirent, non modo quærimus, vtrùm ſit factum? ſed vtrùm fuerit faciendum? Quippe ratio etiam exemplis anteponenda eſt: cui quidem exempla concordant. Sed illa quæ tantò digniora ſunt imitatione, quantò excellentiora pietate anteferenda ſunt, non fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apoſtoli, quia & ipſe Dominus Chriſtus quando eos, ſi perſecutionem paterentur fugere admonuit de ciuitate in ciuitatẽ, potuit admonere vt ſibi manus inferrent, ne in manus perſequentium peruenirent. Porrò, ſi hoc ille non iuſsit, aut monuit, vt hoc modo ſui ex hac vita migrarent, quibus migrantibus manſiones æternas ſe præparaturum eſſe promiſit, quælibet exempla opponant gentes, quæ ignorant Deum, manifeſtum eſt, hoc non licere colentibus vnum verum Deum. Reſtat ergo, vt quando dicitur: Non occides intelligamus, nec alterum, neque te. Non enim qui ſe occidit alium quam hominem occidit. Quaſdam autem exceptiones eadem ipſa diuina fecit autoritas, vt liceat hominem occidi. Et ideò nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum eſt: Non occides, qui Deo autore bella geſſerunt; aut perſonam gerentes publicæ poteſtatis ſecundum eius leges, hoc eſt, iuſtiſsimæ rationis imperium, ſceleratos morte punierunt. Et Abraham non ſolum non eſt culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus eſt nomine pietatis: quia voluit filium nequaquam ſceleratè, ſed obedienter occidere. Et meritò quæritur, vtrùm pro iuſſu Dei ſit habendum, quòd Iephte filiã, quæ patri occurrit, occidit, cum ſe immolaturum Deo id vouiſſet, quod ei redeunti de prælio victori primitus occurriſſet? Nec Samſon aliter excuſatur, quod ſeipſum cum hoſtibus ruina domus oppreſsit, niſi, quia ſpiritus hoc latenter iuſſerat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex iuſta generaliter, vel ipſe fons iuſtitiæ Deus ſpecialiter occidi iubet, quiſquis hominem, vel ſeipſum, vel quemlibet occiderit, homicidij crimine innectitur. Hæc Auguſtinus: Quibus verbis ſignificare videtur, nec Raſiam, nec quemcunque alium ex ijs, qui ſeipſos interfecerunt à crimine homicidij fuiſſe liberatos. Pro quo etiam facit, quod nos ex D. Auguſtino in ſuperioribus adduximus, ad probandum, nullã poſſe dari iuſtam, & rationabilem cauſam propriæ occiſionis. Mihi ex his ſentẽtijs hęc ſecunda videtur longe probabilior. Quapropter dicendum exiſtimo, non fuiſſe Raſiam in ſua morte à culpa immunẽ. Animi enim mollities, & languor fuit proprio gladio malle occumbere, quam vinci, quod & Sauli atque Catoni vituperio datur. Quando autem dicit hiſtoria, quod maluit nobiliter mori, quàm ſubditus fieri peccatoribus, non eſt intelligendum ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum eius exiſtimationem. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Prima ratio qua D. Tho. probat ſuam concluſionem.

¶ Prima ratio, qua D. Tho. in hoc articulo ſuam probat concluſionem, talis eſt: Homo ſeipſum occidens facit contra inclinationem naturalem, qua vnaquæque res ſuam appetit conſeruationem: ergo peccat. Probo conſequentiam: Nam facere contra inclinationem naturalem peccatum eſt. Et quidem ſi inclinatio naturalis ſemper eſt in bonum, & honeſtum propenſa, nec malum vnquam ſuggerit, ratio eſt efficaciſsima. Nam, quemadmodum virtuti quidquam contra facere ſemper eſt illicitum, quia ea non, niſi ad honeſtum inducit: ita prorſus, ſi id ad quod homo ſuapte natura, & inclinatione fertur, ſemper eſt bonum, huiuſmodi inclinationi contrauenire, malum erit: bono enim niſi malum contrarium eſſe non poteſt. Cæterùm, quia non omnes recipiunt quod natura ſemper inclinat in bonũ, quin potius multi nec contemnendi affirmãt, naturam & gratiam, legem & inclinationem naturalem, eſſe contrarias, ſibique inuicem repugnare: operæpretium eſt, vt explicemus, an verum ſit, quòd natura ſemper inclinet in bonum: ex hoc enim principio omnis vis illius rationis dependet.

Dubiũ an natura ſẽper inclinet ad bonum.

Et pro parte negatiua argumentor primo. Appetitus human⁹ naturaliter fertur in omne bonum: ſed bonum delectabile eſt bonum quoddam: ergo appetitus humanus naturaliter fertur in illud. Tunc vltra: Sed bonum delectabile plerunq; contrariatur rationi, atq; adeò eſt malum atque peccatum: ergo appetitus naturalis aliquando inclinat in malum, & in peccatum. Et confirmatur: Theologi ponunt motus primò primos, & ſubitos, tam in voluntate, quam in appetitu: ſed nihil aliud ſunt tales motus, quam inclinationes quædam naturales in malum: ergo natura aliquando inclinat in malum. *1. Argum.* Secundo: Homo ex charitate, & ſecũdum virtutem tenetur diligere Deũ, pluſquã ſe, præferreq; bonũ cõmune bono priuato, vt ex doctrina D. Pauli docet D. Tho. 2. 2. q. 26. ar. 3. ſed natura hominis magis inclinat ad diligendũ ſe, *2. Argum.*

quàm

quàm ad diligendum Deum, & bonũ commune: ergo natura hominis ex ſe inclinat in malum, & in peccatum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex communi illo axiomate Philoſophorum: Amabile quidem bonum, vnicuique autem proprium. Et confirmatur: Homo naturaliter inclinatur ad aliquas actiones, & non ad honeſtas: quia aliàs iſtæ non eſſent difficiles, nec opus eſſet virtutibus ad hoc, vt illas homo poſſet operari, cum ea ſententia Ariſtotel. virtus verſetur circa difficile: ergo inclinat ad actiones malas.

3. Argum. ¶ Tertiò: Inclinatio appetitus eſt naturalis, cum ipſe ſit potentia naturalis, & eius inclinatio non ſit aliud ab appetitu: ſed appetitus ex ſua natura non obedit rationi, quin potius tendit in contrarium: ergo inclinat in malum & in peccatum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Ea potiſsimum ratione fuit iuſtitia originalis in primis parentibus conſtituta, vt appetitum ſenſitiuum contineret in officio, efficeretque, vt ipſe voluntati, & voluntas rationi, & ratio Deo, eſſent ſubiecta: ergo iſtæ partes non habent hoc ex ſua natura, atque ex conſequenti inclinant in malum. Probo conſequentiam: Nam aliàs nullum eſſet, aut munus, aut opus iuſtitiæ originalis. Et confirmatur: Fomes inclinat ad peccatum, vt docent Theologi cum Magiſtro lib. 2. Sententiarum: ſed fomes nihil aliud dicit, quàm naturam, & naturales hominis potentias dono iuſtitiæ originalis deſtitutas, vt in eodem loco idem Theologi defendunt: ergo homo per ſuas naturales potentias fertur & inclinatur in malum.

4. Argum. ¶ Quartò: Si homo conderetur in puris naturalibus, hoc eſt, ſine iuſtitia, & ſine peccato eodem modo inclinaretur ad malum, ſicut inclinatur nunc ex fomite: ergo hæc inclinatio ad peccatum eſt homini naturalis. Et confirmatur: Experientia conſtat, multos homines procliuiores eſſe ad vitia: & hoc, vel ex propria complexione, vel ex ſyderum conſtellatione: ergo aliquando in homine, eſt praua in malum inclinatio ſibi congenita. Tandem hoc ipſum probatur ſacræ Scripturę teſtimonijs. Nam Geneſ. 8. dicitur: Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Quibus verbis ſignificari videtur naturam humanam ex ſe eſſe procliuem, & inclinatam ad malum. Et Matth. 26. dixit Chriſtus: Spiritus promptus eſt, caro autem infirma. Quod exponens Apoſtolus ad Galat. cap. 5. inquit: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Et ad Rom. 7. Video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis noſtræ, & captiuum me ducentem in legem peccati. Et alibi: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Et iterum: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Quibus omnibus teſtimonijs manifeſtè ſignificatur, carnis appetitum eſſe malum, contrariumque ſpiritui, & legi Dei: Sed carnis deſideria ſunt naturalia, vt conſtat: ergo naturalis inclinatio aliquando eſt in malum & in peccatum. Quod & confirmari poteſt ex Ariſt. lib. 2. Ethi. dicente: Oportet, vt homo ſtudioſus ſit, quod ab ijs vitijs ſe abducat, ad quæ natura maximè inclinat.

¶ Propter hæc argumenta multi dicunt, naturam humanam ex ſe ad malum inclinare. Ex quo factum fuit, vt innumeris eam iniurijs affecerint appellantes illam, interdum nouercam, interdum inimicam, interdum malorum parentem, ſcelerumque altricem. Sed hæc ſententia proculdubio non ſolum in naturam humanam, ſed etiam in Deum eius autorem eſt impia atque iniurioſa. Quocirca ad explicationem difficultatis propoſitæ, ſit prima concluſio fundamentalis: *1. Conclu.* Omnis natura, omniſque inclinatio naturalis bona eſt, & tendit ad bonum, nec aduerſatur rationi. Hanc ponit D. Tho. in 3. d. 29. q. vnica, art. 3. & 1. p. q. 6. art. 5. & q. 63. ar. 4. Et probatur: Finis & bonum, ſunt idem: ſed omne agens agit propter finem: ergo propter bonum, atque ex conſequenti tendit in illum. Et confirmatur: Omnis creatura eſt bona, vtpote procedens à bono principio, ſcilicet, Deo: ergo habet bonam inclinationẽ. Secũdo: Inclinatio naturæ humanę, & cuiuſcunq; alterius eſt immediatè à Deo, cum Deus ſit autor ipſius, atq; adeò omniũ, quæ conſequuntur ad illam, quorum vnum eſt naturalis inclinatio: qui enim dat formã dat conſequentia ad formam, vt dicit Ariſto. ergo nõ poteſt eſſe mala, nec ad malũ. Probo conſequentiam: quia motus naturalis, ſeu ex naturali inclinatione tribuitur generanti, hoc eſt, primo autori, & cauſæ ipſius naturalis inclinationis, vt docet Ariſt. 8. Phyſicorum, quem communiter ſequuntur Doctores: grauia enim, & leuia ea vna ratione à generante, & non à ſeipſis moueri dicuntur, quia eam inclinationem atque adeò neceſsitatem ad motum, vel ſurſum, vel deorſum à generante acceperunt: ergo non poteſt eſſe malus, neque peccatum, imputaretur enim ipſi Deo: quod dicere, vel cogitare eſt impiũ. Et confirmatur: Si motus lapis deorſum, vel motus ignis ſurſum, peccatum eſſet, nulli dubium eſt, quin id peccatum Deo potius eſſet tribuẽdum, quàm ipſis grauibus, & leuibus,

quæ talem à Deo acceperunt inclinationem, & ſimiliter, ſi appetere fœlicitatem eſſet peccatum, non tam homini, quàm Deo, qui ſic hominem conſtituit, vt naturaliter appeteret fœlicitatem eſſet imputandum: ergo nullus motus, qui eſt ſecundum inclinationem naturalem, eſt peccatum: atque adeo natura nunquam inclinat ad malum. Hac ratione vtitur D. Tho. ad probandum, primam angeli operationem non potuiſſe eſſe peccatum: Nam cum fuerit dilectio ſui ipſius, ex qua omnes aliæ operationes proficiſcuntur, & quæ ex naturali inclinatione ortum habet; ſi ille amor eſſet malus, & peccatum, Deus eſſet cauſa peccati, quod eſt impium, & abſurdum. Item: Non poteſt Deus producere in anima habitum inclinantem ad peccatum, quia hoc diuinæ bonitati repugnat: ergo nec potuit dare naturalem inclinationem ad malum. Conſequentia eſt nota: quia non minus eſt cauſa actus vitioſi inclinatio naturalis, quàm habitus vitioſus. Antecedens autem probatur: Non poteſt Deus producere in intellectu habitum inclinantẽ ad falſum: hac enim ratione probant Theologi fidei diuinæ non poſſe ſubeſſe falſum, quia eſt infuſa à Deo, qui falli, nec nec fallere poteſt: ergo nec etiã poteſt producere in anima habitũ inclinantem ad peccatũ. Probo cõſequentiam: Quia non minus repugnat ſummæ bonitati peccatum, quàm ſummæ veritati falſum. Hac etiam ratione poſſumus à priori demonſtrare, prima principia naturalia nõ poſſe eſſe falſa. Nam cum noſter intellectus naturali quadam inclinatione illis aſſentiatur, ſi ea falſa eſſe poſſent, Deus & natura inclinarent ad falſum, quod eſt omnino repugnans. Præterea Deus non poteſt peccare: ergo nec producere in homine naturalem inclinationem ad peccandum. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Quãuis hæc cõſequentia nõ ſit bona, Deus cõcurrit cum homine ad peccandum: ergo peccat, hæc tamen eſt valida: Deus ſe ſolo inducit hominem ad peccandũ: ergo peccat; ſed ſi Deus produceret in homine naturalem inclinationem ad peccatum, ſe ſolo induceret ad peccãdum: ergo peccaret, quod eſt abſurdum. Poteſt tandem hoc ipſum pluribus ſacræ ſcripturæ teſtimonijs probari. Primum habetur apud D. Iacobum in ſua canonica ca. 1. Qui inquit: nemo cùm tentatur dicat, quòd à Deo tentatur; Deus enim intentator malorum eſt. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Si naturalis hominis inclinatio tenderet in malum; Deus eſſet tentator malorum, conſequens autem eſt contra Apoſtolum: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nihil aliud eſt tentare, quam facere inclinationem ad malum: ſed ſi Deus produceret naturam tendentem in peccatum, faceret inclinationem ad malum: ergo tentaret. Et confirmatur: Ea ſolum ratione Dæmon dicitur tentare, quia inducit ad peccandum: ſed ſi Deus faceret inclinationem ad malum, induceret ac peccatum: ergo tentaret. Secundum teſtimonium habetur Eccleſiaſtici ca. 7. Vbi dicitur: Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus. Quæ verba verum habere non poſſent, ſi Deus hominem cum naturali illa ad malum inclinatione produceret. Alibi etiam dicitur, quòd Dei perfecta ſunt opera. Non autem viderentur adeò perfecta, ſi homo cùm naturali ad malum inclinatione produceretur. Præterea ſic argumentor: De diuina ſapientia dicitur, quòd attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter: ſed non eſſet ſuauis Dei diſpoſitio, ſi cum Deus homini legem, & præcepta dederit, naturam in contrarium trahentem, & inclinantem dediſſet: ergo non eſt dicendum, quod id fecit. Et confirmatur: Si Deus non dedit homini propenſionem, & inclinationem ad bonum potius, quàm ad malum, vel id fecit, quia non potuit, vel quia non voluit. Primum non eſt dicendum; quia id diuinæ potentiæ repugnat. Nec ſecundum: quia tunc inuideret Deus mortalibus hanc fœlicitatem, quæ ad diuinorum præceptorum obſeruantiam eſt tam neceſſaria; quod ſimiliter eſt impium & ſtultum: ergo debemus dicere, quod tam homini, quàm quibuſcunque alijs rebus dedit Deus inclinationem ad bonum. Quæ fuit prima concluſio fundamentalis à nobis ſuperioribus poſita. Sed, cum homo naturaliter ex duabus naturis ſit compoſitus, rationali, ſcilicet, & ſenſitiua, quas Apoſtolus ad Romanos 12. exteriorem, & interiorem hominem appellat; cuius dicti ſenſus non eſt, quod anima ſit interior homo, aut natura rationalis, corpus verò exterior homo, aut natura ſenſitiua; ſed quod totus homo ſecundum ſpiritum eſt homo interior; & idem totus homo ſecundum carnem eſt homo exterior: dubium eſt, an iſte homo ſecundum vtramque partem naturaliter inclinetur in bonum, an verò tantum ſecundum partem rationalem? Et eſt ſermo de bono, vel malo morali: nam de tranſcendentali non eſt dubium. Soto lib. 1. de natura & gratia. cap. 3. & Victoria in relectione, de homicidio. num. 6. dicunt, quòd homo tantum ſecundum partem rationalem tendit in bonum,

non autem ſecundum partem ſenſitiuam. Quin potius addit Victoria, nec de potentia Dei abſoluta potuiſſe aliter fieri. Nam cum natura appetitus ſenſitiui ſit, quòd inclinet ad malum morale, & naturæ rerum per diuinam potentiam mutari non poſsint, fit, vt nec per eandem potentiam fuerit factibile, quod appetitus ſenſitiuus ad bonum morale inclinet. Dicunt tamẽ iſti Doctores, quòd, quia homo eſt ſimpliciter homo, in quantum rationalis, & nõ in quantum ſenſitiuus, idcircò, abſolutè loquendo, illa erit dicenda inclinatio hominis, quæ cõuenit illi, in quantum homo: qualis eſt inclinatio voluntatis, & intellectus: non autem inclinatio partis ſenſitiuæ, quæ, aut non eſt inclinatio hominis, aut non eſt hominis, in quantum homo. Et quia hæc ſuapte natura ſemper tendit in bonũ, fit, vt ſemper dicatur homo, ex natura ſua ordinatus & inclinatus in bonum, quanuis appetitus ſenſitiuus in malum tendat.

Hic modus dicendi Soti, atque Victoriæ mihi non placet. Quocirca vt quid in hac re probabilius videatur, paucis declarem, ſit

2. Conclu. ſecunda concluſio: Pars rationalis in homine, & intellectualis in angelo, ſemper inclinat naturaliter in bonum honeſtum, & conſonum rationi. Probatur: Omnis potentia naturaliter fertur in ſuum obiectũ: ſed obiectum appetitus intellectiui eſt bonum honeſtum: ergo naturaliter fertur in illud. Secundũ: Ratio naturalis dictat, virtutem, & honeſtatem eſſe ſectandam, & turpitudinem fugiendam: ſed appetitus intellectiuus, qui eſt voluntas naturaliter inclinat ad ſequendum dictamen rationis: ergo. Denique hoc ipſum probant omnes rationes, quæ ad probãdam primam concluſionem fuerunt à nobis po-

3. Conclu. ſitæ. Tertia concluſio: Pars ſenſitiua in homine naturaliter inclinat in bonum ſenſibile, quod interdum eſt contrarium bono rationis. Probatur: Bonum ſenſibile eſt obiectum appetitus ſenſitiui, ſicut bonum rationis eſt obiectum appetitus intellectiui, ſiue voluntatis: ergo ſicut voluntas naturaliter inclinat in bonum honeſtum: ita etiam appetitus ſenſitiuus inclinat in bonum ſenſi-

4. Conclu. bile. Quarta concluſio: Pars ſenſitiua in homine formaliter, & propriè non inclinat in malum morale, ſed ſemper in bonum. Probatur: Pars ſenſitiua in homine formaliter & propriè inclinat in bonum ſenſibile: ſed hoc formaliter, & propriè non eſt malum morale, ſi intra naturam appetitus ſenſitiui contineatur, cum non ſit voluntarium, quod eſt principium boni, vel mali moralis: ergo appetitus ſenſitiuus formaliter non inclinat in malum morale. Secundo: Inclinatio appetitus ſenſitiui non eſt mala malitia morali: ergo nec tendit formaliter in malum morale. Probo conſequentiam: Nam nihil poteſt tendere in malum morale, vt ſic, quin eius tendentia ſit mala malitia morali. Et confirmatur: Non aliter appetitus ſenſitiuus inclinat in malũ morale, quam eius obiectum, ſcilicet bonum ſenſibile, vel delectabile: ſed ex eo, quòd obiectum appetitus ſenſitiui, puta bonum ſenſibile, vel delectabile, vt vinum ſuaue, & aurum moueant voluntatem ad malum morale, nec dicuntur mala moraliter, nec inclinare ad malum, nec eſt qui cõqueratur de Deo, quòd fecerit aurum pulchrum, & vinum ſuaue: ergo pari ratione dicendum eſt de appetitu ſenſitiuo, quòd nec eſt malus nec inclinat in malũ morale. Quin potius loquendum erit de illo, ac ſi eſſet à nobis omnino ſeparatus, veluti Mundus, ac Dæmon: cuius proinde inclinatio non imputatur nobis ad culpam, niſi adſit voluntatis conſenſus. Vltimò: Inclinatio appetitus ſenſitiui æquè eſt à Deo, ſicut inclinatio voluntatis: ergo ſi habetur pro inconuenienti, quòd Deus voluntati dederit inclinationem naturalem in malum morale, quia ſic Deus eſſet cauſa mali moralis: quare non idem habebitur pro inconuenienti de appetitu ſenſitiuo? Ex dictis infertur, quòd omnis natura tendit in bonum, nec eſt aliqua, quæ ſecundum ſe totam, vel ſecundum partem habeat naturalem inclinationem in malum, quidquid dixerint Soto, atque Victoria de parte ſenſitiua hominis. Sed reſtat nunc reſpondere ad argumẽta in contrarium facta.

Vnde ad primum, conceſſo antecedẽti cum prima conſequentia, dico, verum eſſe, quòd bonum delectabile plerunque contrariatur rationi. *Ad 1. Arg:* Non tamen ex hoc infertur, quòd appetitus ſenſitiuus tendens in illud naturaliter inclinat in malum, & in peccatum: quia non tendit in bonum delectabile, in quantum malum eſt, & contrariatur rationi, ſed in quantum eſt bonum quoddam ſenſibile. Et ſic non formaliter, ſed tantum materialiter dicitur inclinare in malum, ea, ſcilicet, ratione, qua inclinat naturaliter in ſuum obiectum, quod interdum eſt contra rationem. Vel ſecundo reſpondetur, quòd quanuis appetitus ſenſitiuus ſuapte natura incliner in bonum hominis, ſitque inſtitutus, vt rationi obediat, interdum tamen per accidens ex noſtræ naturæ defectu, & ex abuſu noſtræ conſiderationis inclinat ad malum. Quod vt intelligatur aduertẽdum eſt, quòd, quemadmodum potentiæ ſenſitiuæ ex ſua natura ordinantur ad perfectam hominis intellectionem, & cognitionem (omnes enim ſen-

ſus tam interiores, quàm exteriores intellectui deſeruiunt, accidit tamen aliquando, vt ſint occaſio errandi, vt eſt videre in baculo in aquam immerſo, de quo per ſenſum aliter iudicabimus, quam eſt,) & quemadmodum naturæ corporales, quæ à Deo propter bonum hominis ſunt inſtitutæ, aliquando in ipſius tentationem & laqueum deſeruiunt, vt dicitur Sapient. cap. 14. ita etiam appetitus ſenſitiuus, qui natura ſua eſt inſtitutus ad officia ſenſibilia, & corporalia, in illiſque omnibus paratus eſt obedire rationi, interdum per accidens ad malum inducit: tum propter nimiam adhæſionem ad bona ſenſibilia, cum quibus naſcimur, alimur, & creſcimus, tum etiam propter imperfectionem noſtræ conditionis. Itaque, quanuis omnis naturalis appetitus ſenſitiui inclinatio ſit in hominis bonum, quod, vel ex eo colligi poterit, quòd in eo eſt naturalis inclinatio ad congreſſum cum muliere, quæ optima eſt, & ad ſpeciei conſeruationem neceſſaria, & impetus naturalis ad reſiſtendum cõtrarijs, qui ad rem corruptibilem conſeruandam eſt per neceſſarius, ex defectu tamen noſtro hęc aliquando tendit in malum, & appetitus, qui conuenienter propter conſeruationem ſpeciei fuit tributus, aliquando inclinat ad mulierem alienam: & impetus, ſine quo res conſeruari non poterant etiam Inducit ad vindicandas iniurias propria authoritate, quod malum eſt, atque peccatum: hoc tamen non ex defectu naturæ, nec ex defectu Dei, ſed potius ex culpa noſtra, qui rebus aliter, quã à Deo ordinatæ ſunt, vti volumus, ortum habet. Maximè, cùm Deus hominem in iuſtitia originali condiderit, quæ potens erat appetitum ſenſitiuum in officio continere, ſubditumq́ue facere rationi. Et ſi poſtea homo in aliquem incidit laborem ſibi potius, quam diuinæ ſapientiæ eſt imputandum, tanquam, ſi oculos ſibi eruiſſet. Ad confirmationem reſpondetur, quòd motus primi, & ſubiti, qui tam in voluntate, quam in appetitu inueniuntur, dicuntur naturales, non, quia à naturali inclinatione proueniunt, ſed quia non ſunt liberi. Accipitur enim naturale dupliciter. Vno modo, vt diſtinguitur contra liberum, aliò modo vt diſtinguitur contra id, quod non eſt ex inclinatione naturali. Et naturale in præſenti accipitur primo modo. Qua etiam ratione dicimus, errores intellectus, & ſenſus aliquando eſſe naturales, hoc eſt, non liberos, quanuis non ſint naturales, quaſi à naturali inclinatione intellectus prouenientes. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd maius bonum proprium hominis eſt bonum diuinum, & bonum commune, quàm illud, quod eſt particulare ipſius, & ſic ex natura ſua magis illud diligit, quam iſtud, quod & nos late explicuimus in primo tomo quæſt. 16. artic. 3. Vbi diximus, quòd quemadmodum membrum magis inclinatur ad bonũ totius, quàm ad bonum proprium: periclitatur enim manus pro corporis ſalute, ità homo, quem Deus reipublicæ partem conſtituit, plus inclinatur ad bonum vniuerſale, quam ad priuatum, & ad diligendum Deum magis, quam ſeipſum: cùm Deus ſit vniuerſale bonum, ſine quo creaturæ ſubſiſtere non poſſunt. Nonnulli affirmant, quòd membrum non plus inclinatur ad bonum totius, quam ad proprium, nec exponit ſe periculo pro ſalute totius: ſed ipſum totum eſt, quod exponit membrum pro ſe. Sed certe hoc eſt negare ordinem diuinum. Nam cum Deus corporis membra propter bonum totius ſolum fecerit, & non propter ſe, non videtur rationi conſentaneum, quod membris naturalem inclinationem bono totius contrariam dederit: & ſic magis debent diligere bonum commune, quam privatum. Quod verò homo cum difficultate, & mœrore vitam, aut bona temporalia pro Deo exponit, non oſtendit, quòd non inclinatur magis ad diligendum Deum, quàm ſeipſum. Nam hæc difficultas non ex defectu inclinationis naſcitur: ſed cum homo ſimul naturaliter inclinetur ad diligendum Deum, & ad conſeruandam vitam: & hæc inclinatio, vtpote poſterior ſit vehementior, fit, vt maxima cum difficultate ſequatur priorem & maiorem inclinationem. Habemuſq́ue de hoc apertiſſimum exemplum in eo, qui metu mortis proijcit merces in mare. Qui quidem, quanuis magis inclinetur ad diligendam vitam, quàm merces, quia tamen etiam naturaliter inclinatur ad diligendum opes, id facit maxima cum difficultate. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quãuis homo naturaliter inclinetur ad actiones honeſtas, adhuc tamen ſunt difficiles propter repugnantiam partis ſenſitiuæ, quæ in id inclinat, quod interdum eſt contra bonum rationis. ¶ Ad tertium iam ex dictis patet ſolutio. Fuit enim appetitus ſenſitiuus à Deo inſtitutus, vt obediret rationi. Quod, vt ſemper & promptè faceret, dedit Deus primo homini iuſtitiam originalem: ipſe autem ex culpa ſua illam perdidit. Et ſic repugnantia, quam nunc patimur, potius nobis, quam Deo eſt imputanda. Quanuis nec etiam nunc poteſt peccatũ in appetitu reperiri, quod ſatis eſt, vt dica-

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

dicamus partem ſenſitiuam non inclinare ad malum formaliter. Ad confirmationem reſpondetur, quòd dicitur fomes à Theologis inclinare ad peccatum, ea ſolum ratione, quia appetitus ſenſitiuus iuſtitia originali deſtitutus in ea bona ſenſitiua inclinat, quæ cõtraria ſunt bono rationis. Hoc autem non eſt inclinare ad malum formaliter, ſed tantum materialiter, vt diximus. Et eodem modo reſpondetur ad quartum. Ad confirmationẽ de inclinationibus, quas contrahimus, vel ex conſuetudine, vel ex conſtellatione ſyderum, reſpondet Caietanus infra q. 141. ar. 1. quòd, quanuis inclinatio ſpeciei non poſſit eſſe ad malum, inclinatio tamen indiuidualis bene poteſt ad peccatum trahere. Imò ſæpè ſæpiùs trahit Et ratio illius: Nam dicit, quòd inclinationes indiuiduales non procedunt à Deo immediate, ſed mediantibus cauſis defectibilibus: quas non eſt inconueniẽs cauſare prauam inclinationem. Probabilius tamen dicendum exiſtimo, quòd omnis inclinatio, ſiue ſpecifica, ſiue indiuidualis, modo naturalis ſit, & ab autore naturæ indita, non poteſt eſſe in malũ propter rationes iam dictas: quanuis ex particulari complexione vnus in quædam ſenſibilia vehementius inclinari poſsit, quam in alia. ¶ Ad vltimum argumentum, quod ex teſtimonijs ſacræ ſcripturæ erat deſumptum. Et primo ad illud ex Geneſi cap. 8. Senſus & cogitatio humani cordis prona ſunt ad malum, &c. Reſpondeo quód ſcriptura eo in loco loquitur, non de natura hominis in communi, ſed de hominibus illius ſeculi, in quibus vitia atque peccata adeò creuerunt, vt in tam infinita hominum multitudine, ſolus Noe fuerit inuentus iuſtus. Et propterea dicitur, quòd omnis ſenſus, & cogitatio hominum erat intenta ad malum. Vel ſecundo reſpondetur, illud eſſe intelligendum de inclinatione partis ſenſitiuæ, quæ prona ad malum dicitur, quia fertur in id, quod interdum eſt contra bonum rationis. In quo etiam ſenſu dicit Paulus ad Roma. 7. Non quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum, illud facio. Et ad Galat. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Ad quem etiã modum ſunt interpretanda quęcunque loca ſcripturæ, quæ aliquid contra noſtram ſententiam ſignificare videntur. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo. Circa ſecundam & tertiam rationem D. Thomæ erat diſputandum, an reſpublica, vel Deus habeant dominium vitæ ciuium, vt ex hoc colligeremus, qualiter ſe occidens vtrique faciat iniuriam. Sed eſt iam ſatis à nobis dictum de hoc in materia de dominio.

Ad vltimũ argument.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum liceat in aliquo caſu interficere innocentem.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd liceat in aliquo caſu interficere innocẽtem. Diuinus enim timor non manifeſtatur per peccatum quoniam magis timor Domini expellit peccatum, vt dicitur Eccle. 1. Sed Abraham commendatus eſt quòd timuit Dominum: quia voluit interficere filium ſuum innocentem: ergo poteſt aliquis innocentem interficere ſine peccato.

2. q. 94. ar. 5. ad 2. & q. 10. ar. 8. ad 3. Et 1. q. 7. art. 6. ad 3. Et opuſ. 9. qu. 86. Et Heb. 11. le. 4.

2 ¶ Præterea, In genere peccatorum quæ contra proximum committuntur, tanto maius videtur aliquod eſſe peccatum, quanto maius nocumentum infertur ei, in quem peccatur. Sed occiſio plus nocet peccatori, quàm innocenti, qui de miſeria huius vitæ ad cæleſtem gloriam tranſit per mortem. Cum ergó liceat in aliquo caſu peccatorem occidere: multo magis licet occidere innocentem vel iuſtum.

3 ¶ Præterea, Illud quod fit ſecundum ordinem iuſtitiæ, non eſt peccatum. Sed quandoque cogitur aliquis ſecundum ordinem iuſtitiæ occidere innocentem, puta cum iudex qui debet ſecundum allegata iudicare, condemnat ad mortem eum, quem ſcit innocentem per falſos teſtes conuictum. Et ſimiliter miniſter qui iniuſte condemnatum occidit, obediens iudici: ergo abſque peccato poteſt aliquis occidere innocentem.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Exodi. 23. Inſontem & iuſtum non occides.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquis homo dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo ſecundum ſe, alio modo per comparationem ad aliud. Secundum ſe quidem conſiderando hominem, nullum occidere licet: quia in quolibet etiam peccatore debemus amare naturam quam Deus fecit, quæ per occiſionem corrumpitur. Sed ſicut ſupra * dictum eſt, occiſio pecca-

Art. 2. huius quæſt.

 toris

toris ſit licitá per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iuſtorum eſt conſeruatiua & promotiua boni communis: quia ipſi ſunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd Deus habet dominium mortis & vitæ. Eius enim ordinatione moriuntur & peccatores & iuſti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat, ſicut nec Deus, cuius eſt executor. Et oſtenditur Deum timere eius mandatis obediens.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in penſanda grauitate peccati magis eſt conſiderandū id quod eſt per ſe, quàm id quod eſt per accidens. Vnde ille qui occidit iuſtum, grauius peccat, quàm ille qui occidit peccatorem. Primò quidem quia nocet ei, quem plus debet diligere: & ita magis contra charitatem agit. Secundo, quia iniuriam infert ei, qui eſt minus dignus, & magis contra iuſtitiam agit. Tertio, quia priuat communitatem maiori bono. Quarto, quia magis Deum contemnit, ſecundum illud Lucæ. 10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Quòd autem iuſtus occiſus ad gloriam perducatur à Deo, per accidens ſe habet ad occiſionem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Iudex, ſi ſcit aliquem innocentem eſſe, qui falſis teſtibus conuincitur, debet diligentius examinare teſtes vt inueniant occaſionem liberādi innoxium, ſicut Daniel fecit. Si autem hoc non poteſt, debet eum ſuperiori relinquere iudicandum. Si autem hoc non poteſt, non peccat, ſecundum allegata ſententiam ferens: quia ipſe non occidit innocentem, ſed illi qui eum aſſerunt nocētem. Miniſter autem iudicis condemnantis innocentem, ſi ſentētia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire: aliàs excuſarētur carnifices, qui martyres occiderunt. Si vero non contineat manifeſtam iuſtitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipſe non habet diſcutere ſuperioris ſententiam, nec ipſe occidit innocentem, ſed iudex cui miniſterium exhibet.

Svmma textvs.

Conclusio huius articuli eſt negatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Exodi. 23. Inſontem, & iuſtum non occides. Et in corpore articuli hac ratione: Homo innocens, nec conſideratus ſecundum ſe, nec in ordine ad bonum commune, poteſt licite interfici: ergo nunquam eſt licitum interficere innocentem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primo, quòd homo innocens ſecundum ſe conſideratus nunquam licite interficiatur, eſt res manifeſta. Nam omnes etiam iniquiſſimi ſecundum ſe conſiderati quantum ad naturam, quam Deus in illis fecit, & per occiſionem corrumpitur, ſunt diligendi. Quod autem nec etiam ſit licitum interficere innocentem conſideratum in ordine ad bonum commune, probatur: Ideo occiſio peccatoris ſit licita, per comparationem ad bonum commune: quia iſtud per peccatum corrumpitur: ſed vita innocentis eſt conſeruatiua, & promotiua boni communis, cum innocens ſit principalior pars multitudinis: ergo per ordinem ad bonum commune nunquam eſt licitum interficere innocentem.

Explicatio Articvli.

Quæſtio huius articuli duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vt loquatur de eo, qui re vera eſt innocens, & legitimè probatur talis. Alius autem, vt loquatur de eo, qui re vera eſt innocens, legitime tamen probatur nocens. Et quanuis quæſtio in hoc ſecundo ſenſu maiorem contineat difficultatem, quam in primo: in iſto tamen articulo ſolum verſabitur in primo ſenſu, explicanda in ſecundo infra q. 67. artic. 2. cum de iudice fuerit ſermo. Et quanuis quæſtio adhuc in primo ſenſu vniuerſaliter intellecta non multam videatur habere difficultatem, cum ratio dictet eum, qui re & iure probatur innocens, non occidendum, ſed defendendum potius à republica, nō eſt facile explicatu, an ſit aliquis caſus particularis, in quo propter bonum ipſius reipublicæ eum, qui re & iure habetur innocens ſit licitum interficere. Et vt preſsius dubiū cōſtituatur, ſit caſus, quòd tyrānus obſidens rēpublicam petit caput alicuius innocentis, eo forſan quòd ſibi eſt aduerſus, vt de principe quodā ciuitatem Athenienſium obſidione opprimente, dicit hiſtoria, quod Demoſthenē perdendum poſtulauit, ea facta promiſsione, quod

Duplex ſenſus huius quæſtionis.

quod totam rempublicam alias vaſtandam incolumẽ relinqueret. Eſt difficultas, vtrùm ſit licitum tunc pro ſalute totius reipublicę, quæ alias periret, vel innocentem interficere, vel tradere tyranno interficiendum? Et pro parte affirmatiua argumentor primo: Innocẽs in eo caſu ex charitate tenetur pro ſalute totius reipublicæ, ſe tradere tyranno: ergo niſi id faciat poterit compelli à republica, atque ex conſequenti tradi tyranno. Antecedens eſt manifeſtum, cum vnuſquiſque ex charitate teneatur propriam vitam periculo exponere pro bono communi. Et antecedens probatur: Quando aliquis ex charitate obligatur quidquam facere, & eſt extrema neceſsitas, niſi id faciat, poteſt compelli à republica: vt, verbi gratia, quia diuites ex charitate tenentur facere eleemoſynas, ſi in caſu extremæ neceſsitatis illas non faciunt, poterunt ad id à republica compelli, vt diximus in materia de eleemoſyna: ſed in caſu noſtræ diſputationis innocẽs tenetur ex charitate pro ſalute reipublicæ ſe tradere tyranno, & eſt extrema neceſsitas: ergo niſi id faciat poterit ad id compelli, atque ex conſequenti tradi tyranno. ❡ Secundo. Reſpublica habet ius ſuos ciues pro ſalute totius manifeſto mortis periculo exponendi, vt communiter dicunt Doctores: ergo & tradendi illos tyranno interficiendos, quando ad ſalutem communem fuerit neceſſarium. Probo conſequentiam ex paritate rationis. Et ſi dicatur, quòd ideò hoc vltimum non eſt licitum, quia tradere innocentem tyranno non eſt medium neceſſariò & per ſe ordinatum ad liberationem reipublicæ: contra hoc ſic argumentor: Quòd in caſu poſito innocens ſe tradat tyranno, eſt medium per ſe & neceſſario ordinatum ad liberationem reipublicæ: ergo & quòd reſpublica illum tradat. Conſequentia videtur nota, & antecedens probatur: In caſu poſito innocens tenetur ſe tradere pro bono communi: ergo talis traditio eſt medium per ſe & neceſſario ordinatum ad illud. ❡ Tertio. Reſpublica in caſu diſputationis nõ tenetur talem innocentem defendere: ſed poterit aperire portas, vt comprehendatur à tyrãno: certum eſt enim non teneri rempublicam vnum innocentẽ tueri, cum tanto periculo atque diſpendio: ergo etiam poterit illum tradere. Probo conſequentiam: Nam moraliter loquendo, idem prorſus eſt non defendere, quod tradere. ❡ Quarto. Si tyrannus mihi comminaretur mortem, niſi meam linguam illi offerrem abſcindendam, poſſem illam ei offerre, vt omnes concedunt: ergo & ſi minatur reipublicę mortem, niſi vnũ ciuem tradat, poterit illum tradere. Probo conſequentiam: Nam vtrobique eſt expoſitio partis pro ſalute, & conſeruatione totius. ❡ Vltimò: Ea de cauſa occidere innocẽtem probatum nocentẽ, eſt licitum: quia, ſi ſententia non pronunciaretur ſecũdum allegata & probata, reſpublica deſtrueretur: ſed in caſu, de quo loquimur, niſi innocens tradatur, deſtruitur reſpublica, vt ſupponimus: ergo etiam erit licitum illum tradere.

Dubium. *1 Argum.* *2. Argum.* *3. Argum.* *4. Argum.* *Vltimum argument.*

❡ Propter hæc argumenta, qui affirmaret, quòd reſpublica in hoc ſingulari caſu poteſt innocentem tradere tyranno, nihil diceret improbabile. Cęterum quoniam oppoſita ſententia magis vera eſt, atque recepta, operæ pretium erit illam probare, ſuppoſito prius tanquam certo, quòd ob nullum metum, & ob nullam cauſam poteſt reſpublica per ſe ipſam innocentem occidere. Eſt enim occiſio innocentis, ſiue publica, ſiue priuata autoritate facta intrinſecè mala: hoc eſt, ità neceſſariò immutabiliter, vel indiſpenſabiliter mala, & legẽ diuina, & naturali prohibita, vt ſtante materia prohibitionis ipſius certè, per hominem ex nulla cauſa, aut fine, nulla etiam circumſtantia, aut caſu quocunque, à ſua malitia poſsit ſeparari. Sicut & mœchari, furari, peierare, & mentiri, quæ nunquam ab homine rectè fieri poſſunt. Non ſunt autẽ facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Apoſtolus ad Rom. 13. Hoc ſuppoſito, quòd nec etiam ſit licitum tradere tyranno innocentem interficiendum pro ſalute totius communitatis probatur hac ratione. Qui talẽ faceret traditionem poſitiuè cooperaretur peccato: ergo peccaret: atque ex conſequenti ex nullo metu, & ex nulla cauſa poſſet illud licitè facere. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Si tyrannus minaretur reipublicæ mortem, niſi virginem traderet violandam; & reſpublica illam traderet, proculdubio cooperaretur ſtupro, atq; peccaret, cum talem traditionẽ facere non poſſet, niſi conſentiens violationi, quæ eſt intrinſece mala: ſed eodẽ modo ſe habet qui tradit innocentem interficiendum, cùm necisio innocentis non ſit minus intrinſece mala, quàm ſtuprũ: nec qui tradit innocentem interficiendum poſsit magis id facere abſque eo, quod conſentiat peccato, quam qui tradit virginẽ violandam: ergo ſicut vnus cooperatur peccato, atque peccat: ita & alter.

Concluſio.

❡ Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpõdetur primo, conceſſo antecedenti negando conſequentiã. Et ad probationem dico, quòd quando ex præciſa, & ſola ratione charitatis obligatur quis aliquid facere, etiam ſi ſit extrema neceſsitas, non po-

Ad 1. Arg.

teſt ad id compelli. Et ità contingit in propoſito, quòd ex ſola charitate tenetur homo ſe tradere tyranno, ne reſpublica deſtruatur. At verò diues in extrema neceſsitate, non ſolum ex charitate, ſed etiam ex iuſtitia tenetur eleemoſynas facere, vt oſtẽdimus latè in primo tomo q. 32. ar. 5. Et ideò ſi illas nõ faciat poterit ad id à Iudice compelli. Cùm enim extrema neceſsitas faciat bona diuitis eſſe communia, qui pauperem impedit ab illorũ conſequutione facit illi iniuriam: atque ex conſequenti peccat contra iuſtitiã. Et ſi quis argumentetur: Quando aliquis tenetur ex iuſtitia aliquid dare, tenetur ad reſtitutionẽ, ſi non dat, ſed qui non ſubuenit pauperi extremè indigenti, nihil tenetur reſtituere, quãuis peccet mortaliter: ergo illud præceptum nõ pertinet ad iuſtitiam, ſed ſolũ ad charitatem: reſpondeo, negando maiorem. Falſum eſt enim, quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iuſtitia obligat ab reſtitutionem. Nam ex iuſtitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in leg. ſi quis à liberis. §. ſi quis. ff. de liberis agnoſcendis. Vlpianus diffinit: & tamen, ſi nec pater tribuat filio alimentum, nec filius patri in caſu neceſsitatis, neceſsitate tranſacta, nihil tenentur reſtituere: non ergo omnis lex iuſtitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad reſtitutionẽ. Sed diſtinguẽdum eſt, quòd lex iuſtitiæ dupliciter poteſt præcipere aliquid dare. Vno modo ſimpliciter: vt cùm quis debet alteri aliquid, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtæ acceptionis. Et tunc talis lex iuſtitiç obligat non dantem ad reſtituendum. Alio modo in caſu particulari: vt præcipit alimẽta præbere in caſu neceſsitatis. Et tunc ceſſante neceſsitate, ceſſat obligatio: vt contingit in propoſito. Vel poſſumus ſecundo reſpondere ad primam argumentum, quòd quemadmodũ qui eſt cõſtitutus in extrema neceſsitate non poteſt compelli ad hoc, vt de neceſſarijs ſimpliciter ad propriam vitam ſubueniat alteri, extremam neceſsitatem patienti: ità etiam nec qui ſine ſuç vitæ diſpendio poteſt ſubuenire reipublicç, eſt compellendus, vt ſe tradat tyranno, cũ ipſe ſimiliter ſit in extrema neceſſitate non perueniendi ad manus illius. Vel dico tertio quòd tunc ſolum in extrema neceſsitate poteſt reſpublica cogere ciues ad id, quod ex charitate tenentur, quãdo id fuerit medium per ſe neceſſarium ad tali ſubueniendum neceſsitati. Vnde quia traditio innocentis in caſu, de quo loquimur, non eſt medium per ſe neceſſarium, ſed tantum per accidens ex malitia tyranni, non poterit reſpublica innocẽtem compellere, vt ſe tradat, & multo minus illum tradere occidendum. Eſt enim homicidium, vt communiter dicũt Doctores, non per ſe bonum, ſed potius priuatio vitæ, quæ bonum hominis eſt. Et ideò nunquam eſt licitum, niſi ex fine, cuius eſt per ſe medium neceſſarium, honeſtum reddatur. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd tunc poteſt reſpublica ſuos ciues pro bono totius manifeſto mortis periculo exponere, quando id fuerit medium per ſe neceſſarium ad conſulendum publicæ ſaluti: non autem, quando fuerit medium neceſſarium ex malitia alterius. Vnde quia mors innocentis in caſu, de quo loquimur, nunquam poteſt eſſe medium per ſe neceſſariũ, nunquam etiam erit licitum eo vti, nec occidendo innocentem, nec illum tradendo interficiendum. Et quando obijcitur: Innocens tunc ex charitate tenetur ſe tradere tyranno pro bono publico: ergo talis traditio eſt medium per ſe neceſſarium ad illud, reſpondeo, quòd quia eſt medium per ſe neceſſarium ad liberationem reipublicæ, quod innocens tunc obligetur ad ſubueniendũ illi, etiam cum periculo mortis, ideò ad id ex charitate obligatur. Cæterum quia non eſt medium per ſe neceſſarium, quod ad id à republica compellatur, idcircò compelli non poteſt. Sicut, quia eſt medium per ſe ordinatum ad honorem diuinum, quòd quis pro Chriſto martyriũ patiatur, ideò ad id ſæpe ex charitate obligatur. Tamen quia nõ eſt medium per ſe neceſſarium, quòd ad id à republica compellatur, idcircò compelli non poteſt. Et ratio huius eſt: nam vtrobique eſt tantum obligatio ex charitate. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequẽtiam. Et ad probationem dico, non eſſe idem, moraliter loquẽdo, non defendere innocentem & tradere illum tyranno, ſicut nec pati mortem pro amico, & parare ſibi illam proprijs manibus. Primum enim eſt licitum, vtpote, quòd in mera negatione conſiſtit: non autem ſecundum cum ſit agere. ¶ Ad quartum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam mẽbrum ſicut non poteſt habere diſtinctum eſſe per ſe à toto, nec eſt aliquo modo propter ſe, ſed propter totũ, à quo habet eſſe: ita nec eſt capax iuris, vel iniuriæ. At verò homo, quia licèt ſit pars politica reipublicæ, naturaliter tamẽ eſt ſuppoſitum propter ſeipſum exiſtens, atque adeo per ſe capax iuris, aut iniuriæ, ſit, vt eam ei reſpublica irroget, quotieſcunque ſine cauſa, & culpa ſua tradit illum tyranno interficiendum. Ad vltimum reſpondetur ſimiliter conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam occidere

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Ad 4. Arg.

Ad vltimũ argument.

occidere innocentem probatum nocentem per ſe eſt medium neceſſarium ad reipublicæ conſeruationem, cùm, niſi ſecundum allegata, & probata eſſet ſemper iudicandum, generaliter via ad multiplices iniuſtitias, fraudes, & mortes hominum innocentum aperiretur, vt videbimus infra q. 67. artic. 2. At verò tradere innocentem tyranno interficiendum, nunquam poteſt eſſe medium per ſe neceſſarium ad patriæ liberationem. Et ſic illud eſt licitum & honeſtum: hoc autem minime. Ex dictis infertur, nunquam eſſe licitum etiam pro bono totius reipublicæ, aut occidere innocentem, aut tradere interficiendum. Bene tamen poſſet reſpublica in caſu, quo tyrannus eam valde opprimeret, niſi innocentem daret, non defendere illũ, ſed aperire portas, vt inimicus faceret, quæ vellet. Si enim nullus tenetur cum propriæ vitæ periculo innocentem liberare, quia ſecundum ordinem charitatis magis ſe, quam proximum debet diligere: à fortiori nec reſpublica tenebitur cum communi detrimento vnum ciuem defendere, quanuis innocentem.

De innocẽte occiſo in bello.

§ Alius caſus, de quo in hoc articulo poteſt eſſe dubium, an liceat in illo innocentem interficere, eſt in bello. Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quòd in bello iuſto nunquam eſt licitum directè & per ſe innocentes occidere.

1. Dictum.

Tum quia fundamentum iuſti belli eſt iniuria, vt docet D. Tho. ſupra q. 40. art. 1. & innocentes nunquam poſſunt iniuriam inferre, alias innocentes non eſſent. Tum etiam, quia ſi in republica non eſt licitum pro delictis malorum innocentes interficere, nec etiam id erit licitum in bello, cum reſpublica eodem modo ſe debeat habere contra hoſtes intraneos, & extraneos, vt docet Victoria in relectione de iure belli. numero 34. & 35.

2. Dictum.

§ Dico ſecundò quòd per accidens, & præter intentionem nullum eſt peccatum in bello iuſto innocentes interficere. Vt ſi, verbi gratia, princeps bellum iuſtum gerens parat ciuitatem expugnare, nec id efficere poteſt, niſi adhibitis tormentis bellicis bene poterit eis vti, quanuis apertè cognoſcat plures innocentes in tali expugnatione eſſe interficiendos. Probatur: Talis occiſio innocentum non eſt voluntaria: ergo nec peccatum. Conſequentia tenet ex regula D. Auguſtini libr. de vera religione. capit. 14. dicentis: Peccatum in tantum eſt peccatum, in quantum voluntarium. Antecedens autem probatur: Illa occiſio innocentum ſolum eſt voluntaria in ſua cauſa, vt conſtat: ſed hanc non tenentur milites vitare cum habeant iuſtum bellum, vt ſupponimus: ergo non eſt voluntaria. Et confirmatur: Nam, vt docet Diuus Thomas 1. 2. quæſt. 6. artic. 3. & quæſt. 73. artic. 8. id quod non tenemur vitare nulla ratione poteſt eſſe nobis voluntarium ad culpam. Sed eſt aduertendum eſſe maximè cauendum, ne ex bello ſequantur maiora mala, quam per ipſum vitantur. Si enim ad ſummam belli victoriam parum confert expugnare arcem, aut oppidum, in quo ſunt multi innocentes, non videtur licitum ad expugnandos paucos nocentes, plures innocentes interficere, ſubijciendo ignem, aut alias machinas apponendo, quibus indifferenter innocentes cum nocentibus opprimantur. Similiter nunquam erit licitum innocentes interficere, etiam per accidens, & præter intentionem, niſi quando bellum iuſtum alia via expediri, aut geri non poteſt, iuxta illud Matth. 13. Sinite vtraque creſcere, ne forte colligentes zizania eradicetis ſimul & triticum.

Queſtio.

§ Sed dubitabit aliquis hoc loco. Vtrùm in bello iuſto liceat eos innocentes interficere, ex quibus in futurum periculum imminere intelligitur. Verbi gratia, pueri Saracenorum nunc ſunt innocentes, merito tamen de illis timemus, ne facti adulti bellum gerant contra Chriſtianos. dubium eſt, vtrùm liceat iſtos dum ſunt innocentes interficere? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Nam Deuterono. capit. 20. præcepit Dominus filijs Iſrael, vt expugnantes aliquam ciuitatem omnes puberes interficerent: non eſt autem credendum omnes fuiſſe nocentes: ergo.

Argumentum.

3. Dictum.

In hoc tamen dico tertiò, quòd licet poſſit fortaſſe probabiliter defendi, innocentes in caſu poſito poſſe licitè occidi, longe tamen probabilius, atque verius eſt oppoſitum. Quod affirmat Victoria in relectione de iure belli, numero 38. Et probatur primò: Quia non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona, vel, vt euitentur maiora mala. Secundo: Nam videtur intolerabile, quòd quis occidatur pro peccato futuro, maximè cum alia remedia poſsint adhiberi, vt captiuitas, exilium, &c. Ex dictis infertur, quòd, ſiue iam parta victoria, ſiue in ipſo actu belli conſtiterit de innocentia alicuius, & milites poſſunt eum liberare, id facere tenentur, & ſic ſemper eſt verum, quod nunquam eſt licitum per ſe occidere innocentem.

Ad argu.

Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, quòd Deus, qui eſt Dominus omnium, iratus, & indignatus eis populis, de quibus loquebatur ſpeciali ſuo mandato voluit illos omnino perdi, ſicut

perdidit Sodomam, & Gomorrham, mittens ignem deuorantem tam innocentes, quam nocentes: Hanc tamen licentiam Deus de lege non communicauit. De illis, qui in bello ſæpe in pignus, hoc eſt, en rehenes, dari conſueuerunt ſolet dubitari, an quando ſunt innocentes ſit licitum illos interficere, niſi hoſtes pactum ſeruauerint? Sed proculdubiò hoc difficultatem non habet, cum certum ſit eos non eſſe occidendos, niſi forte aliquod peccatum commiſerint, propter quod mortem mereantur, & tunc iam non ſunt innocentes. Et hoc de bello quantum ad communem congreſſum.

Difficultas ¶ Sed de ſingulari certamine eſt difficultas, an ſi ego, verbi gratia, video militem in me irruentem, quem certò ſcio eſſe innocentem, quia credit bellum iuſtum contra me gerere, licite poſſim eum interficere? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Implicat contradictionem, quòd detur bellum iuſtum ex vtraque parte: ergo ſi ille iuſtè contra me pugnat, ego non poſſum iuſtè contra illum agere atque ex conſequenti nec illum interficere. *Reſponſio.* Hoc tamen non obſtante dico, contrarium eſſe verum, atque tenendum. Tum, quia bene poſſunt duo ex ignorantia iuſte pugnare, ſi vterque credit ſe iuſtam cauſam defendere. Tum etiam: quia quanuis in ipſo conflictu conſtaret mihi iuſtitiam ſtare ex altera parte, bene poſſum me defendere, cum non teneat mortem pati. Et ſic non ſolum ex falſa præſumptione, vt quidam dicunt, quia, ſcilicet, vterq; putat alterum eſſe nocentem, ſed etiam aperte cognita vnius innocentia poterit alter tunc licitè pugnare: quanuis non poterit quem innocentem iudicat occidere, niſi in propriam defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. Si quis autem quærat, vtrùm miles in bello poſsit illum aggredi, quem ſcit eſſe innocentem? reſpondeo, quod ſi bona fide credit ſe iuſtum gerere bellum, etiam ſi alium putet eſſe innocentem, vel quia idem ipſe credit, vel quia inuitus in exercitu retinetur, bene poteſt illum aggredi. Aggreſsio enim in bello habetur pro defenſione. Et præterea, quia cùm vnus princeps habeat ius alterum aggrediendi, eodem iure omnes eius milites potiuntur. Ille autem, qui crediderit iniuſtum ſe gerere bellum, nulla ratione poterit aggreſsionem facere, quanuis aggreſſus poterit ſe defendere, &c.

Articvlvs VII.

¶ Vtrum liceat alicui occidere aliquem, ſe defendendo.

Ad Septimvm ſic proceditur. Videtur quòd nulli liceat occidere aliquem, ſe defendendo. *4. diſt. 25. q. 2. art. 2. q. 2. ad 2. & 3.* Dicit enim Auguſtinus * ad Publicolam de occidendis hominibus, Ne ab eis quiſquam occidatur, non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles aut publica functione teneatur, vt non pro ſe hoc faciat, ſed pro alijs, accepta legitima poteſtate, ſi eius congruat perſonæ. *Epiſt. 154. à med. illius. to. 2. Et habetur 23. q. 5. cap. de occidend.* Sed ille qui ſe defendendo, occidit aliquem, ad hoc eum occidit, ne ipſe ab eo occidatur: ergo hoc videtur eſſe illicitum.

2 ¶ Præterea, In primo * de libero arbitrio dicitur, Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi ſunt, qui pro his rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti ſunt. *Lib. 1. ca. 5 non multũ procul à ſi. tom. 1.* Eas autem res dicit eſſe contemnendas, quas homines inuiti amittere poſſunt, vt ex præmiſsis * patet. *In diuiſione quæſt.* Horum autem eſt vita corporalis: ergo pro conſeruanda vita corporali, nulli licitum eſt hominem occidere.

3 ¶ Præterea, Nicolaus Papa dicit, vt habetur in Decretis * diſt. 50. de clericis pro quibus conſuluiſtis, ſcilicet, qui ſe defendendo Paganum occiderunt, ſi poſtea per pœnitentiam emendati poſſunt ad priſtinum ſtatum redire, aut ad altiorem aſcendere, ſcito nos nullam occaſionem dare, nec vllam tribuere licentiam eis, quemlibet hominem quolibet modo occidendi. *In Decretis diſt. 50. ca. de his clericis.* Sed ad præcepta moralia ſeruanda tenẽtur cõmuniter clerici, & laici. Ergo etiam laicis nõ eſt licitum occidere aliquem, ſe defendendo.

4 ¶ Præterea, Homicidium eſt grauius peccatum, quàm ſimplex fornicatio vel adulterium. Sed nulli licet committere ſimplicem fornicationem, vel adulteriũ, vel quodcunq; aliud peccatum mortale pro conſeruatione propriæ vitæ: quia vita ſpiritualis præferenda eſt corporali, ergo nulli licet defendendo ſeipſum, alium occidere, vt propriam vitam conſeruet.

5 ¶ Præterea, Si arbor eſt mala, & fructus, vt habetur Matth. 7. Sed ipſa defenſio ſui videtur eſſe illicita, ſecundum illud Rom. 12. Non vos defendentes chariſsimi: ergo & occiſio hominis exinde procedens eſt illicita.

¶ Sed Contra eſt, quod Exod. 22. dicitur, Si effringens fur domum, ſiue ſuffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis. Sed multo magis licitum eſt defendere propriam vitam, quàm propriam domum: ergo etiam ſi aliquis occidat aliquem pro defenſione vitæ ſuæ, non erit reus homicidij.

¶ Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet vnius actus eſſe duos effectus, quorum alter ſolum ſit in intentione, alius verò ſit præter intentionem. Morales autem actus recipiũt ſpeciem ſecundum id quod intenditur. Non autem ab eo quod eſt præter intentionem, cum ſit per accidens, vt ex ſupradictis * patet. Ex actu ergo alicuius ſeipſum defendentis, duplex effectus ſequi poteſt. Vnus quidem conſeruatio propriæ vitæ, alius autem occiſio inuadentis. Actus ergo huiuſmodi ex hoc, quòd intenditur conſeruatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti, cum hoc ſit cuilibet naturale, quòd ſe conſeruet in eſſe quantum poteſt. Poteſt tamen aliquis actus ex bona intentione proueniens illicitus reddi, ſi non ſit proportionatus fini. Et ideo ſi aliquis ad defendendum propriam vitam vtatur maiori violentia, quàm oporteat, erit illicitum. Si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defenſio. Nam * ſecundum iura, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec eſt neceſſarium ad ſalutem, vt hunc actum moderatæ tutelæ prætermittat, ad euitandam occiſionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ ſuæ prouidere, quàm vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet niſi publica authoritate propter bonum commune (vt ex ſupradictis * patet) illicitum eſt quòd homo intendat occidere hominem, vt ſeipſum defendat, niſi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem refert hoc ad publicum bonum, vt patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro iudicis pugnante contra latronem: quamuis etiam & iſti peccent, ſi priuata libidine moueantur.

Qu. 43. ar. 3 & 1. 2. q. 1. ar. 3. & q. 19. ar. 7.

Diſt. 1. ca. Iurnat. Extra de homic. ca. ſignificaſti. 2. de ſentent. excom. ca. Si verò. Et ff. de Iuſti. & iure. L. *vt vim.*

Ar. 2. & 3.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd authoritas Auguſt. intelligenda eſt in eo caſu, quo quis intendit occidere hominem, vt ſeipſum à morte liberet. In quo etiam caſu intelligitur authoritas inducta ex lib. * de libero arbitrio. Vnde ſignanter dicitur, pro his rebus in quo deſignatur intentio. Et per hoc patet reſponſio ad ſecundum.

In ar. 2. huius art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd irregularitas conſequitur actum homicidij, etiam ſi ſit abſque peccato: vt patet in iudice, qui iuſtè aliquem condemnat ad mortem. Et propter hoc clericus, etiam ſi ſe defendendo interficiat aliquem, irregularis eſt: quamuis non intẽdat interficere, ſed ſeipſum defendere.

¶ Ad quartum dicendum, quòd actus fornicationis, vel adulterii, non ordinatur ad cõſeruationem propriæ vitæ ex neceſsitate, ſicut actus, ex quo quandoque ſequitur homicidium.

¶ Ad quintũ dicẽdũ, quòd ibi prohibetur defenſio, quæ eſt cũ liuore vindictæ. Vnde gloſſa * dicit. Non vos defendentes, id eſt, non ſitis referientes aduerſarios.

Gloſ. interlin. ibid.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ, quæ præcipua eſt in hac materia, reſpondet D. Thom. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Nemini licet aggreſſorem occidere, quãdo id non fuerit neceſſarium ad propriã defenſionẽ. Secunda concluſio: Licitum eſt aggreſſorẽ occidere, quãdo aliter propriam vitã tueri non poſſumus. Has duas cõcluſiones probat D. Tho. vna & eadẽ ratione. Ad quam pro certo ſupponit duo. Primum eſt, poſſe cõtingere, quòd vni⁹, & eiuſdẽ actionis

duo existant effectus, quorum alter ex intentione agentis profertur, alter autem accidat præter eius intentionem: vt dum quis terram fodiens, vt vitem plantet theſaurum reperit. Secundo ſupponit, quòd actus morales ſemper ex eo ſpeciem ſortiuntur, quod in propoſito, & intentione agentis extiterat. Ab eo autem, quod accidentarium eſt nec laudem, nec vituperium recipiunt, vt eſt videre in venatore, qui ſagittã in feram dirigere intendens, hominem interfecit. Qui quidem non eſt cenſendus homicida, propterea, quòd iſte effectus eſt accidentarius, & præter eius intentionem. His ſuppoſitis ſic argumentor. In eo, qui ſeipſum defendens alterum occidit duos effectus eſt conſiderare, ſcilicet propriæ vitæ conſeruationem, & alienæ exitium: quorum primus eſt intentus, & poſterior accidentarius. Ille autem effectus, ex quo actio ſpeciem ſortitur, nullam habet rationem mali, cum vnicuique rei ſit proprium, & naturale conſeruare ſe in ſuo eſſe, quantum poteſt: & ſic ex illa parte nullatenus poteſt vitiari actio. Poterit autem vitiari ex accidentario effectu ex illo fine ſubſequuto, quando ille non fuerit medium legitimam habens proportionem cum fine; hoc eſt, quando non fuerit neceſſarium ad propriæ vitæ conſeruationem. Et ſic vtraque concluſio ex eodem ſyllogiſmo fit conſequens; nempe, quod quando occiſio aggreſſoris nõ eſt neceſſaria ad propriæ vitæ defenſionẽ, eſt illicita: quando autem eſt neceſſaria, eſt licita. Tertia concluſio: Occidere alterum ex intentione in propriam defenſionem, ſolum eſt licitum ei, qui vtitur publica autoritate. Probatur: Sola publica autoritas eſt, quæ ex intentione poteſt hominem occidere propter bonum commune, vt conſtat ex ſecundo & tertio articulo huius quæſtionis: ergo qui ſine publica autoritate in ſuam defenſionem ex intentione hominem interficit, peccat. Ille autẽ dicitur publica autoritate in propriã defenſionem ex intentione alterum occidere, qui habens publicam autoritatem, & intendens hominem occidere ad propriam defenſionem, refert hoc ad publicum bonum; vt patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro iudicis pugnante contra latronem.

Explicatio Articvli.

Prima concluſio eſt certa & de qua nulla apud Doctores extat controuerſia. Cum enim certum ſit, voluntariam hominis occiſionem eſſe illicitam; vtpote quæ naturali illo præcepto: Non occides prohibetur, fit, vt quando in aggreſſione ad propriæ vitæ defenſionem non fuerit neceſſaria, perinde ſit peccatum, ac ſi occidens inuaſus non eſſet. Cæterum circa ſecundam, in qua D. Thomas dicit licitum eſſe aggreſſorem interficere, quando aliter propriam vitam tueri non poſſumus, eſt difficultas, verùm vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primo ex D. Auguſtino, libro primo de libero arbitrio, dicente: Impolluta lege, qui occidunt, ne ipſi occidantur, quomodo eſſe queant impolluti, non video. Et in epiſtola ad Publicolam, quæ eſt 154. & refertur 23. quæſtione 5. capitulo de occidendis, etiam dicit: De occidendis hominibus, ne ipſi occidantur non placet conſilium. *Dubium circa ſecũdam cõcluſionem D. Tho.* *1. argumentum.* ¶ Item ratione ſic argumentor; neceſſarius ordo charitatis exigit, vt vitam ſpiritualem proximi, noſtræ corporali præferamus, vt diximus in primo tomo. quæſtione. 26. articulo. 4. eſt enim vita ſpiritualis non ſolum præſtantior, verum etiam finis, ad quem omnia temporalia referri debent: ſed qui priuata autoritate alterum aggreditur peccat mortaliter: ergo inuaſus tunc potius debet perpeti mortem, quam alterum occidere, ne pereat in æternum. *2. argu.* Et confirmatur: Si inuaſus in eo caſu non teneretur perpeti mortem, maximè, quia aggreſſor voluntarie id facit, ſuaque culpa perit: ſed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem. Si ea ratio aliquid valeret, ſequeretur, quòd nunquam tenemur vitam corporalem ponere pro ſpirituali proximi; ſi quidem ſemper proximus ſua culpa perit, nunquamque damnatur, niſi pro ſuo delicto: conſequens autem eſt falſum, vt latè oſtendimus in materia de charitate: ergo & illud, ex quo ſequitur. ¶ Tertio: *3. argu.* Pro ſalute ſpirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, quando proximus, vel ex ignorantia, vel ex infirmitate in peccatum labitur, vt diximus in materia de correctione fraterna quæſtione. 33. articulo ſecundo. ſed poteſt contingere caſus, in quo vnus homo, vel ex infirmitate iracundiæ, vel ex ignorantia alterum aggrediatur: ergo ſaltim tunc aggreſſus tenebitur potius propriam mortem perpeti, quam occidere aggreſſorem, ne proximus detrudatur in infernum. ¶ Vltimò: Non licet occidere aggreſſorem ex intentione, vt dicit D. Tho in tertia concluſione: ſed qui occidit hominem in propriam defenſionẽ, occidit illum ex intẽtione: ergo *Vltimum argumentum.*

pec-

peccat. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Qui occidit hominem in propriam defenſionem, verè vult ſe defendere, & non eſt aliud medium ad id, niſi occidere aggreſſorem: ergo ex intentione vult occidere illum: ſiquidem ex ſententia Ariſtotelis, qui vult finem vult etiam neceſſaria ad finem.

¶ Propter hæc argumenta Gerſon in tractatu de euchariſtia dicit, nemini eſſe licitum aliquem occidere in propriam defenſionem. Quam etiam ſententiam, tenet Abulenſ. ſuper Matth. capitulo 5. quæſtione. 109. & Auguſtinus de Ancona in opuſculo de autoritate Eccleſiæ. quæſtione 52. articulo 3. Hugo de ſancto Victore in opuſculo. de charitate. In hoc tamen ſit

1. Conc. prima concluſio: Occiſio hominis, quæ fit in propriam defenſionem, vim vi repellendo, ſecundum omnes leges, adeò eſt licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur. Hæc enim lex, vt dicit Cicero in Oratione pro Milone, non ſcripta, ſed nata eſt. Non eam ſuſcepimus; ſed à natura arripuimus. Et in capitulo ius naturale. diſt. prima, inter alia eiuſdem iuris, hoc etiam ponitur, violentiæ per vim repulſio. Vnde ff. de vi & vi armata lege. 1. & ff. de iuſtitia & iure. lege. vt vim. dicit Florenti. Iure hoc euenit, vt quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur. Et lege. iniuriarum. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriam. Cum ergo quiſque ſe defendendi ius habeat, ſequitur quòd nemini tunc iniuriam faciat. Et in capitulo ſignificaſti. 2. de homicidio. & in capitulo. ſi vero. primo. de ſententia excommunicatio. etiam habetur. Vim vi repellere leges, omniaque iura permittunt. Et ff. ad legem Aquiliam lege ſcientiam. § qui cum aliter. tueri ſe non poſſunt, expreſſe dicitur, quòd qui alium ferro ſe petentem occiderit, non videtur iniuria occidiſſe. Adeò enim naturale eſt, cuique rei exiſtere, vt in id, quod ſibi noceat, ſtatim inſultet. Hanc eandem concluſionem probat ſufficienter ratio à D. Thoma adducta in hoc articulo. Sed eſt aduertendum, quòd quanuis D. Thom. hîc ad tertium dicat clericum, qui ſe defendens occiderit aliquem, fieri irregularem: nunc aliter contingit. Eſt enim materia iuris poſitiui irregularitas: & iure nouo in Clementina vnica de homicidio, quæ incipit: Si furioſus ſtatutum eſt; quòd is, qui aliter mortem euitare non valens ſuum occiderit inuaſorem irregularis non eſt. Quæ lex, ſi tempore D. Thomæ extitiſſet nunquam diceret contrarium. Et ſic eſt verum, quòd occiſio hominis in propriam defenſionem facta, vim vi repellendo, ſecundum omnes leges adeò eſt licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur; quod fuit à nobis poſitum in prima concluſione.

¶ Secunda concluſio: Ad hoc, vt occiſio hominis in propriam defenſionem facta, ſit licita, quinque conditiones requiruntur. Prima eſt, quòd vis inferatur. Secundum enim rationem naturalem, & ſecundum leges, vim tantum vi repellere licet. Vnde, ſi iudex per calumniam & falſos teſtes innocentem occidat, non poterit tunc innocens illum interficere. Et idem dicendum eſt, quando accuſator per calumniam, etiam vſque ad mortem, aduerſus innocentem præualuerit, vt articulo. 3. huius quæſtionis oſtendimus contra Caietanum. Et ratio eſt; quia tunc non eſt vis. Et præterea; quia, ſi in his caſibus licitum eſſet proprias iniurias vindicare, vniuerſus reipublicæ ſtatus perturbaretur, ſingulis hominibus dicentibus, ſe iniurijs & calumnijs opprimi. Secunda conditio eſt, quòd occiſio fiat in propriam defenſionem, & propulſationem iniuriæ. Quare qui alterum aggreſſus fuerit, peccatum homicidij committit. In explicando autem, quando ſit aggreſſio, & quando ſit defenſio, hic opus, hic labor eſt. Nec conuenientior regula adhiberi poteſt, quam iudicium viri prudentis, defenſionem ab aggreſſione diſtinguentis. Tertia conditio eſt, quòd occiſio fiat in ipſo actu defenſionis, vt dicitur in capitulo ſignificaſti. ſupra citato. Quare, ſi aggreſſor videns ſe viribus deficere fugeret, non poterit tunc ille, qui iniuriam patiebatur eum perſequi, vt occidat: quia iam ceſſauit violentia. Nec ſimiliter poterit repercutere aggreſſorem ipſa percuſſionis violentia tranſacta: quia iam non eſt defenſio, nec vis infertur: ſed erit vindicatio prioris iniuriæ, quam priuatæ perſonæ facere non eſt licitum. Quarta conditio eſt, quòd occiſio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt dicitur in capitulo ſignificaſti. ſupra citato. & in capitulo. olim, de reſtitutione ſpoliatorum. Appellatur autem moderata tutela, quando quis in ſua defenſione modum non excedit, ſecundum regulas prudentiæ. Ex quo infertur, quòd, ſi cum leui percuſſione poteſt quis ſe ab aggreſſore defendere, non poterit tunc illum interficere, cum ille exceſſit ſecundum regulas prudentiæ, non poſſit dici factus cum moderamine inculpatæ tutelæ. De hac re vide Syluestr. verbo. bellum, ſecundo. §. primo.

2. Conclu.

Quinque conditiones requiruntur vt occiſio hominis in propriam defenſionẽ facta ſit licita.

Quin-

Quinta conditiò eſt, quod ille, qui iniuriam patitur aggreſſorem non occidat ex intentione. Hanc ponit D. Tho. hic in tertia concluſione. Sed quoniam ingentem in ſe continet difficultatem, eam remittimus explicandam, cum de tertia concluſione fuerit ſermo.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur cum D. Thom. hic ad primum; quòd D. Auguſtinus in illis locis loquitur de eo, qui ex intentione hominem occidit; qui quidem peccat, etiam ſi id faciat in propriam defenſionem, vt dicitur in tertia concluſione. ¶ Ad ſecundum vt reſpondeamus, ſupponendum eſt, quod ordo charitatis quando anteponit vnam rem alteri, ſcilicet, maiorem minori, non ſemper obligat ad hoc, vt teneatur quis prius prouidere, & curam agere eius rei, quam anteponit. Sed obligat dumtaxat ac hoc, vt ſi illæ duæ res exiſtant in æquali periculo, & ego non poſſim ſubuenire vtrique, in tali caſu præferam maiorem minori. Poterit tamen contingere, vt aliquando ex illis duabus rebus maiori, ſcilicet, & minori potius ego debeam ſubuenire minori, quam maiori: vel quia minoris cura mihi ex officio incumbit: vel quia maior non eſt in æquali neceſsitate cum minori. Quo ſuppoſito ad argumentum reſpondeo, quòd quamuis verum ſit, quod ex ordine charitatis potius teneatur homo diligere ſalutem ſpiritualem proximi, quàm ſuam corporalem; ex hoc tamen non infertur, quòd in caſu argumenti teneatur perpeti mortem, ne alterum occidat. Ponere enim vitam propriam pro anima proximi non eſt actus charitatis, ad quem de neceſsitate tenemur, niſi in caſu, quo eius ſaluti obligamur prouidere, qui eſt caſus neceſsitatis, vt docet D. Thom. 2.2. quæſtione. 26. articulo. 5. ad 5. Et iſte non eſt, quando aliquis per iniquitatem me inuadit, cum tunc in nullo neceſsitatis, ſed iniquæ voluntatis articulo ſit conſtitutus. Cùm ergo tunc defenſori incumbat cura prouidendi ſaluti propriæ vitæ, nec teneatur vitæ corporali, aut ſpirituali inuaſoris prouidere, ſit conſequens, vt cum ordinata dilectione charitatis, qua magis ſalutem ſpiritualẽ proximi, quam propriam vitam diligere tenetur, poſſit etiam hunc actum tutelæ cum conſequente damno vtriuſque vitæ alterius, non prætermittere. Et quòd hoc ita ſit neceſſario dicendum probatur contra Abulenſem, atque Gerſonem, qui eo ſolum argumẽto conuicti tenuerunt contra D. Thomam. Nam ſi verum eſſet, quòd nefarijs hominibus contra nos irruentibus, teneremur vitam dare, ne illi in propriam defenſionem interfecti detruderentur in infernum, proculdubiò perturbaretur ius naturale, eſſetque lex Domini intolerabilis contra illud: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue: Daretur præterea occaſio nefarijs hominibus viros iuſtos interficiendi, cum ſcirent ſe in defenſione non eſſe occidendos, quod rationi naturali repugnat, vt colligere licet ex libro primo Machabæorum capitulo ſecundo. Vbi dicitur, quòd, cùm ſimili audacia Machabæorum hoſtes ſabbathis eos adorirentur, arbitrantes tunc illos non poſſe pugnare, decreuerunt Machabæi etiam illis ſanctis diebus, non obſtante præcepto diuino de non pugnando in ſabbatho, ſeipſos defendere; propterea quòd ratio naturalis dictabat vim vi eſſe repellendam. Ad confirmationem reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quamuis verum ſit, quòd ſemper homo perit ſua culpa, dantur tamen aliqui caſus, in quibus tenemur pro ſalute ſpirituali proximi mortem ſubire, illi, ſcilicet, qui tam graues ſunt, vt in illis conſtitutus vehementer egeat, ex natura rei, alterius ope. Vt quando, Verbi gratia, conſtantia illorum Martyrum, de quibus ſit mentio in hiſtoria Sebaſtiani, vi tormentorum vacillabat, minabaturque ruinam; & ſimiliter quando in perſequutione fidei intelligit aliquis valde probabiliter, quod ſua morte alij fideles fortiores erunt ad defendendam fidem; tunc ille tenebitur optare mortem pro ſalute ſpirituali aliorum. Et idem dicendum eſt de tempore peſtis, quòd quilibet ſacerdos tunc tenetur audire confeſſiones, etiam cum periculo contagionis, quando proprij curati non adſunt. At vero in caſu argumenti ſimilis caſus non eſt, vt conſtat ex dictis. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, diſtinguendo maiorem. Nam quando dicitur, quod pro ſalute ſpirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, ſi proximus ex infirmitate, vel ignorantia in peccatum labatur, hæc propoſitio poteſt efficere duplicem ſenſum. Vnus eſt vniuerſalis, ſcilicet, quod ſemper, & in omni euentu tenetur homo vitam corporalem propriam pro ſpirituali proximi dare, ſiue ipſa vita corporalis ſit medium per ſe ordinatum ad ſpiritualem, ſiue non. Et hic ſenſus eſt falſus, nec à nobis poſitus in materia de correptione fraterna. Alter ſenſus eſt, quòd tunc tene- Ad 3. arg.

tur

tur homo vitam corporalem ponere pro ſpirituali proximi, quando vita corporalis fuerit medium neceſſarium,& per ſe ordinatum ad ſpiritualem. Et hic ſenſus eſt verus, à nobiſque propoſitus & probatus in eo loco. Si enim ciuitas, vel perſona aliqua vincibili quadam ignorantia laborat, quam ego ſolus poſſum tollere, ordine charitatis teneor cum periculo vitæ veritatem detegere. Et tempore peſtis tenetur prælatus etiam cum manifeſto mortis periculo ſuo populo adſiſtere; quia hæc ſunt media per ſe ordinata ad vitam ſpiritualem. Nunquam autem poteſt contingere, quòd quando vnus alterum aggreditur, ſiue ex malitia, ſiue ex ignorantia, ſiue ex infirmitate id faciat, vita eius, qui inuaditur ſit medium per ſe ordinatum ad ſalutem ſpiritualem aggreſſoris: Et ſic nunquam tenetur perpeti mortem, ne aggreſſorem occidat. ¶ Ad vltimum argumentum ex ijs, quæ dicenda erunt circa tertiam concluſionem D. Thomæ patebit ſolutio.

Ad vltimum argumentum.

Dubium.

Suppoſito iam, quòd eſt licitum occidere aggreſſorem in propriam defenſionem vim vi repellendo, eſt difficultas, vtrùm teneamur id facere, vel potius poſſimus perpeti mortem, ne inuaſorem interficiamus? Et quidem, quòd nõ ſit licitum perpeti mortem colligi poteſt ex D. Thoma in hoc articulo, qui dicit, teneri nos potiùs conſulere vitæ propriæ, quam alienæ. Et ratione ſic argumẽtor: Ordine charitatis plus ſe quiſque diligere tenetur, quam alterum, vel ſaltem tenetur non diligere alterum pluſquam ſe; cum mandatum Dei ſit, vt proximos, ſicut nos ipſos diligamus: ſed qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum pluſquam ſe: ergo peccat. In contrarium tamen eſt: Nam, ſi poteſt homo propriam vitam corporalem periculo exponere pro corporali amic. Vt diximus in primo Tomo quæſtione. 26. articulo. 4. à fortiori poterit perpeti mortem, ne aggreſſor deſcendat in infernum: vt autem quid in hac re ſit tenendum paucis explicemus, Dico primò, quòd poteſt contingere caſus, in quo inuaſus teneatur non ſe defendere, ſi aliter, quam aggreſſorem interficiendo, propriam vitam tueri non poteſt: tunc, ſcilicet, quando aggreſſor eſt Rex reipublicæ valde neceſſarius: Et hoc non propter ipſum Regem, ſed propter bonum commune, quod ex eius vita reſultat, quod ex ordine charitatis anteferendum eſt bono priuato. Dico ſecundo poſſe etiam contingere caſum, in quo inuaſus teneatur ſe defendere, etiam cum occiſione aggreſſoris, tunc, ſcilicet, quando inuaſus eſt perſona rei publicæ valde neceſſaria, propter eandem rationem. Dico tertio in alijs caſibus liberũ eſſe vnicuique, vel defendere propriam vitam, vel cedere iuri ſuo: perfectio enim virtutis eſt, ponere vitam pro amico, atque adeò pro inimico, vt ſalutem æternam conſequatur. Et ad D. Thomam reſpondeo, quòd quando aliquis patitur mortem, ne aggreſſorem interficiat, non ponit vitam ſuam pro vita corporali alterius, ſed, vel pro bono ſpirituali, vel pro bono virtutis, quod ex ordine charitatis præferendum eſt vitæ. Ad rationem reſpondetur primò, quòd ordo charitatis, quo homo tenetur non plus proximum, quam ſeipſum diligere, attendendus eſt ſecundum vitam ſpiritualem, cuius ideò detrimentum pati non debet pro toto orbe. Quantum autem ad temporalia non eſt ille ordo neceſſarius, cùm temporalia non per ſe, ſed tanquam media pertineant ad perfectam felicitatem. Vel ſecundo reſpondetur, negando, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum pluſquam ſe. Et ratio eſt: Quia, vt docet D. Thom. ſecunda ſecundæ quæſtio. 26. articulo 4. tunc dicitur homo ſimpliciter ſe diligere, quando diligit ſe ſecundum virtutem. Et certum eſt, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, eiuſque animam detrudat in infernum, maximè diligit ſe ſecundum virtutem, cum pro bono virtutis propriam vitam exponat.

Argumentum.

1. dictum.

2. dictum.

3. Dictum.

Ad argumentum.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an pro bonis temporalibus defendendis licitum ſit latronem interficere? Eſtque ſermo, quando aliter bona tueri non poſſumus. Et pro parte negatiua argumentor primo ex D. Auguſtino, qui libro primo de libero arbitrio. capitulo 5. dicit: Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi erunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet humana cæde polluti ſunt? Pro hoc etiam facit illud Exodi capitulo. 22. Si effringens fur domum, ſiue ſuffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis. Quod ſi orto ſole hoc fecerit homicidium perpetrauit, & ipſe morietur. Supra quæ verba dicit D. Auguſtinus, & refertur in capitulo ſuperfodiens. de homicidio. Propterea eſt licitum furem nocturnum in fragranti delicto morte opprimere, nõ autem orto iam ſole, quòd noctu diſcerni nequit, venerit ne ad furtum faciendum,

Argumentum ex teſtimonio Auguſtini.

an

ꝫri ad homicidium, ſicuti luce ſolis deprehendi poteſt, Quibus verbis ſignificatur, ſolum metu mortis licere furem occidere, & non metu amiſſionis bonorum. ¶ Et ratione ſic argumentor: Homo tenetur plus prouidere alienæ vitæ, quam proprijs rebus: tenetur enim præponere vitam proximi omnibus ſuis rebus exterioribus, vt docet D. Thom. ſecunda ſecundæ quæſtio. 26. Ex quo habuit ortũ dictum illud, qui poteſt & nõ paſcit fame morientẽ homicida eſt: ergo qui pro cõſeruandis rebus exterioribus occidit proximum, facit cõtra charitatẽ, atq; ex conſequenti peccat.

Argumentum ex ratione.

In hac difficultate explicanda non omnes eodem modo loquuntur. Quidam enim dicunt, quòd quando accidit, quòd inuaſor nititur res meas auferre, quas ego, etiam ſi auferantur, per viam iudicis recuperare poſſum, non eſt licitum, defendendo res, occidere raptorem. At verò ſi non poſſum per viam iudicis res meas recuperare, ſi auferuntur, licitum erit tunc defendendo res raptorem interficere. Nec huius dicti aliam rationem aſsignant, niſi, quòd defenſio rerum eſt licita, iuſque ciuile hoc concedit, vt patet ex lege furem. ff. ad legem Corneliam. de ſicarijs. Alij dicunt, quòd licet impune occidere furem pro ſaluandis rebus quantum ad forum ciuile, ſed in foro conſcientiæ non licet. Hanc ſententiam tenet Panormitanus in capitu. de homicidio. loquendo de laicis. Nam de clericis affirmat in capitu. ſuſcepimus. eodem titulo. & in capitu. olim el 1. de reſtitutione ſpoliatorum. quod licet clericis res defendere cum baculo, vel gladio, non tamen ad ſæua procedere, id eſt, occiſionem, etiam ſi res aliter ſaluari non poſsint: ſed potiùs debet ſuſtinere rerum iacturam. Et in cap. 2. eodem titulo. in verbo. ſe & ſua defendendo ſeu liberando, dicitur, nullo modo licere clericis occidere aliquem defendendo ſua, ſed ſe & ſua. Alij autem vniuerſaliter dicunt, quòd quando aliquis res ſuas defendere non poteſt, quin ex defenſione ſequatur occiſio inuaſoris, licitè poteſt defendendo res, illum occidere. Hanc ſententiam tenet Caietanus in hoc articulo, quæ proculdubio eſt vera, atq; tenenda. Et probatur primò ratione D. Thomæ in hoc articu. Quæ talis eſt: In eo, qui bona ſua defendens alterũ occidit, duos effectus eſt conſiderare, ſcilicet, bonorum propriorum conſeruationẽ, & alienæ vitæ exitium: quorum primus eſt intentus, & poſterior accidentarius: ſed ille effectus primò intentus, à quo actio ſpeciem ſortitur, nullam habet rationem mali, cũ vnuſquiſq; habeat ius res ſuas defendendi: ergo licitum eſt vnicuique res ſuas defendere; etiam ſi ex hoc accidentariò ſequatur alterius mors. Et confirmatur: Bona externa ſunt media neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ, ſtatus, & honoris: ergo ſicut pro defenſione vitæ eſt licitum occidere aggreſſorem: ità etiam pro defenſione bonorum externorum. Secundo, hoc ipſum probatur ratione Caietani: Cuilibet imminet cura rerum ſuarum in ordine præcipuè ad virtutem, & vitæ conſeruationem: vitæ autem alterius non imminet cura, niſi in caſu neceſsitatis: ſed quilibet tenetur plus habere prouidentiam eorum quorum curam ſibi imminet ſimpliciter, & abſolutè, quàm eorum, quorum cura non ſibi imminet, niſi in caſu: ergo plus tenetur diligere bona ſua, quæ ſunt adminicula propriæ vitæ atque virtutum, & quorum cura ſibi imminet, quàm vitam proximi extra caſum neceſsitatis Sed quando latro inuadit me, vt bona mea ſubripiat, non eſt in caſu neceſsitatis, ſed in caſu ſummæ iniquitatis, cum ipſe ſponte ſua in eo periculo ſe conſtituat inferendo iniuriam, quam ego euadere non poſſum, niſi ipſum interficiendo: ergo non teneor tunc plus diligere vitam proximi, quã bona mea, atque ex conſequenti in bonorum meorum defenſionem potero illum occidere. Si quis autem quærat, quandiu duret tempus, quo poteſt homo cum morte latronis ſuas res defendere, an ſcilicet, tunc tantum, quando fur rem non arripuit, vel potius etiam ſit licitum dum rebus onuſtus fugit, eum armis inſequi, & ſi aliter deprehendi non poteſt iacto telo ſternere? reſpondeo, toto illo tempore flagrantis delicti, licitum eſſe vim vi repellere; quod durat etiam dum fugit. Poſtquam autem aliquo ſe recepit iam non erit licitum vi aggredi, ſed ſolum detinere, quoadúſque iudex eum capiat; quia iam ceſſauit vis: & ſic non eſt licita defenſio per violentiam. Quãdo autem dicimus, quòd pro defenſione rerum eſt licitum latronem interficere, eſt intelligendum, dummodo bona alicuius ſint momenti. Nam pro re vili, nempe, pro valore duorum, vel trium ducatorum, ſicut vitam periculo exponere delictum eſſet; ita & alium occidere. Nam, quamuis quiſque ſe ſuaque tuendi ius habeat, conferendum tamen eſt ſecundum iudicium viri prudentis damnum, quod ſibi cauet cum nocumento, quod infert, licet ſemper ſit iudicanda melior conditio poſ-

Referũtur diuerſæ ſententiæ de difficultate propoſita.

Sententia Caietani vera.

ſi-

Ad argumentum deſumptum ex teſtimonijs Auguſtini.

ſidentis. ¶ Et ad primum argumētum, quòd conſtabat teſtimonijs D. Auguſtini, reſpondetur, vel quòd forſan D. Auguſtinus fuit illius ſententiæ, quod exiſtimauerit ob ſola bona temporalia non eſſe licitum latronem interficere, vel melius, quòd loquitur, vt optimus philoſophus moralis, docens ea, quæ vt in plurimum contingunt. Vix enim accidere poteſt caſus, in quo bona temporalia à latrone diurno citra eius mortem eripi non poſsint. Et quando hoc eſt, nunquam eſt licitum illum interficere, vt conſtat ex lege furem. ff. ad legem Corneliam, de ſicarijs. Vbi dicitur: furem nocturnum ſiquis occiderit, impune feret, ſi parcere ei ſine ſuo periculo non potuit. Parcere, ſcilicet, liberando res ſuas. Et in lege. ſed & ſi. ff. ad legem Aquiliam. Si quis enim cùm furem apprehendere poſſet, maluit occidere, iniuriam feciſſe videtur. Idemque habetur in capitulo interfeciſti. de homicidio. Et ratio eſt manifeſta: Nam, ſi in defenſionem propriæ vitæ non eſt licitum aggreſſorem occidere, niſi cum moderamine inculpatæ tutelæ, hoc eſt, quando aliter vitam liberare non poſſumus, à fortiori id erit dicendum de defenſione bonorum. Ex quo multi Iuriſconſulti inferunt, quòd etiam, quando eſt ſpes recuperandi via iuridica furtum; non licet furem occidere. Et quidem ſi ſpes ſit certiſſima, quòd facili negotio recuperabitur, verum apparet. Tamen, ſi res eſt dubia, liberum erit domino, ſuo iure vti. Quare in illo capitulo interfeciſti, iam citato, ſubditur; Si ſine odij meditatione te tuaque liberando, huiuſmodi Diaboli membra interfeciſti, ſi ieiunare volueris, bonum eſt tibi. Quaſi dicat, non teneris.

Ad arg. ex ratione.

¶ Ad rationem reſpondetur, quòd cum maiori dilectione proximi, quàm rerum, ſtare poteſt, quod actum tutelæ rerum exerceam, cum diſcrimine vitæ proximi. Nam, cum illa maior dilectio proximi non obliget, niſi in caſu neceſſitatis; & hæc tutela rerum oriatur ex cura particulari, quam illarum habeo, fit, vt in caſu, quo vita proximi non eſt in neceſſitate, poſſim rebus conſulere, etiam cum illius periculo. Itaque, ſicut ſtat me plus diligere ſalutem animæ proximi, quàm meam corporalem, & tamen de ſalute proximi nunquam cogitare, nec illam in particulari amare, de corporali autē vita mea cogitare ſæpe, illamque in particulari diligere, propter iniunctam mihi iſtius curam, & non illius: ita etiam ſtat, quòd plus ego teneor diligere vitam proximi, quàm res meas, & tamen de illa nunquam in ſpeciali habere curam, niſi in caſu neceſſitatis; de iſtis autem, quàm maximè propter iniunctam mihi curam mearum rerum, & non vitæ alterius. Et ſic falſum eſt, quòd tenetur homo plus prouidere alienæ vitæ, quā proprijs rebus, quod fuit poſitum in antecedenti. Quamuis ſit verum, quòd tenetur plus diligere alienam vitam, quàm res ſuas in caſu neceſſitatis ad modum iam explicatum.

Corollariū

¶ Ex dictis in hoc dubio poſſumus colligere, quid dicendum ſit ad alterius explicationem: nempe, an liceat mulieri repellendo violentiam ſtupri, adulterij, ſodomiæ, vel aliquid huiuſmodi aggreſſorem occidere, quando aliter euadere non poteſt. Si enim hoc eſt licitum pro defenſione bonorum temporalium (vt modo dicebam) à fortiori etiam licebit pro tuenda propriorum membrorum integritate, & tantò plus quantò vis hæc magis æſtimatis rebus infertur, maiuſque periculum conſenſus ex hoc imminet, qui virtutis bono contrariatur. Vnde Tullius pro Milone, laudabiliter commemorat militem adoleſcentem, qui ne turpiter pateretur à tribuno militari propinquo Caij Marij, ipſum interfecit. Verum tamen eſt, quòd ſi talis mulier nolit aggreſſorem occidere, ſed quantum poteſt, ne ſtuprum patiatur ſe tuetur, peccatoque mente renititur multò maioris virtutis opus efficiet, ſicut & qui inuaſus ne alterum occidat permittit ſe interfici. Quæ enim inuita patitur, virginitatem non amittit: nec, vt D. Lucia dicebat, coinquinatur corpus, niſi de conſenſu mentis, quòd & D. Auguſtinus multis probat lib. 1. de Ciuitate capit. 18.

Aliud dubium.

¶ Sed eſt aliud dubium, vtrum pro defenſione honoris licitum ſit proximum interficere? Et, vt clarius procedamus, ſit caſus, quòd vir nobilis & illuſtris videt inimicum gladio appropinquantem ad ſe interficiendum; & quod fugiendo poteſt vitam liberare, quod ſine magno ſuo dedecore efficere non poteſt. Eſt difficultas, an teneatur tunc cum infamia fugere, ne propriam, vel hoſtis vitam mortis periculo exponat, vel potius poſſit aggreſſorem occidere in ſuam defenſionem, ne fugiens honorem amittat?

Argumentum.

Et quidem, quòd teneatur fugere, probatur: Tunc occiſio aggreſſoris dicitur facta cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando aliter vitam tueri non poſſumus: ſed in caſu, de quo loquimur, nobilis ille & illuſtris vir aliter, quàm occidendo ini-

inimicum poteſt propriam vitam tueri, ſcilicet fugiendo: ergo tenetur fugere, ne occidat.

Conclu. Hoc tamen non obſtante dico, quòd non tenetur fugere, ſed poterit inimicum occidere in proprij honoris defenſionem. Probatur: Tunc dicitur defenſio fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando citra detrimentũ, quod ſit alicuius momenti, relinqui non poteſt: ſed talis eſt illa, quæ fit ne honor amittatur: ergo eſt dicenda moderata, atque ex conſequenti licita. Et cõfirmatur: In defenſionẽ bonorum licitum eſt aggreſſorem occidere, vt cõſtat ex dictis: ergo & in defenſionem hooris. Patet conſequentia: Nã honor quid præſtantius eſt bonis tẽporalibus, iuxta illud: Melius eſt bonũ nomẽ, quã diuitiæ multæ. Ex hoc infertur primò, quòd in caſu, de quo loquimur, tã clerici, quã monachi obligati erunt fugere: iſtarũ enim perſonarũ honor nõ in armis, ſed in patientia cõſiſtit. Infero ſecundo quòd ſimiliter homo plebeius nõ poterit alium occidere, ne ipſe fugiat: Non enim eſt fuga homini plebeio adeo ignominioſa, vt pro illa vitanda poſſit proximum interficere. Infero tertio, quòd ſi quis aggrederetur alterum, vt leui eum fuſte percuteret, licitè poſſet talis in propriam defenſionem aggreſſorẽ occidere. Eſt enim hæc iniuria adeò grauis, maximè apud Hiſpanos, vt pro illa vitanda, ſi alia non reſtat via, aggreſſorem occidere ſit valde licitum. Et ſi quis obijciat, quòd ex hoc ſequi videtur licere prouocato in duellum exire, ſiquidem ſine honoris iactura aliud facere nõ poteſt, reſpondeo, negando ſequelam. Tum, quia qui prouocatus exit in duellum nõ repellit vim vi, ſed potius cooperatur iniquitati, qua alter ipſum prouocat. Tum etiam; quia priuata autoritate exire in duellum non eſt virtus. Et ſic nec qui id nõ facit aliquem honorem amittit, qui præmium eſt virtutis. Et hæc dicta ſint de eo quod eſt licitum facere in propriam defenſionem aggreſſorem interficiendo.

Duo dubia diſſoluẽda proponũtur Sed reſtat nunc alia duo dubia explicare, quæ nõ de inuaſoris interfectione, ſed de innocẽtis morte in propriæ vitæ defenſionem facta, loquũtur. Primum eſt, vtrùm fugiens equo inuaſorem iniuſtum, poſſit licitè proterere, ſicq; occidere puerum in via iacentẽ, videns ſe aliter euadere non poſſe. Et eadem difficultas eſt de eo, qui alium impellit in flumen, vel præcipitium, vt ipſe mortem euadat. Secundum: vtrùm prægnans, vel in partu periclitans, ad ſeruandam vitam ſuam in caſu, quo aliter eam ſeruare non poteſt, licitè poſſit ſumere medicinam, vel aliquid facere, idque per alium procurare, vnde aborſus & mors fœtus iam animati certiſſime ſequatur? Et vtrùm ſimiliter, medicus, vel obſtetrix id facere poſſit?

Explicatio prioris dubia. Ad quorum primum deuenientes, pro breui illius reſolutione dico primo, quòd actu de ſe directo ad mortem alterius, etiam ſi non ex intentione id faciat, nullus ſcienter poteſt, vel iacentem in via proterere, vel aliquem in flumen, aut in præcipitium impellere, vt ipſe mortem euadat. Probatur: Puer iacens in via, vel alius, qui in præcipitium eſt impellendus, non eſt aliquo modo inuaſor iniuſtus, vt ſuppono, & eſt iuſtus poſſeſſor vitæ, atque loci, in quo eſt, cum inde commode recedere non poſſit, vt alius fugiat: ergo iniuſtè alius ſcienter actu directo in mortem illius, aut proterendo, aut impellendo eum occideret, vt ipſe mortem euaderet. Probo conſequentiam: Nam iuſtus poſſeſſor vitæ nullo modo poteſt ſcienter ab alio occidi actu directo in mortem eius, quacunque ex cauſa, & quomodocunque priuata autoritate fiat, niſi in defenſionem ab iniuſto inuaſore, vt ex ſupradictis patet. Et confirmatur: Non eſt licitum alicui rapere panem, vel tabulam in naufragio à iuſtè poſſidente in extrema neceſſitate vtriuſq;, vt ſeipſum à morte liberet, quia, vt dicit Paulus ad Rom. 3. Nõ ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ergo nec etiam eſt licitum, vel mittere alterum in præcipitiũ, vel iacentem in via proterere ſcienter, actu directo in mortem alterius, vt ipſe mortem euadat. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio. Dico ſecundo, quòd actu indirecto in mortem alterius, directo autem ad euaſionem mortis propriæ bene poteſt quis aut iacentem in via proterere, aut alterum in flumen, aut in præcipitium impellere. Vt ſi, verbi gratia, aut paululũ diuertit, aut per ſaltum equi probabiliter credit vtriuſq; ſaluare vitam, quãuis res ad votum nõ ſuccedat. Ita tenet Syluester verb. homicidiũ. a. q. 26. Et probatur: Talis occiſio nõ eſt volũtaria: ergo nec peccatũ. Cõſequẽtia tenet, ex dicto celebri Auguſtini: Peccatũ intentum, eſt peccatũ in quantũ voluntarium. Et antecedẽs probatur: Illa occiſio ſolũ eſt voluntaria in ſua cauſa, ſed illam non tenetur homo vitare, cum vnuſquiſque habeat ius propriam vitam ſaluandi: ergo non eſt voluntaria. Probo conſequentiam: Nam, vt dicit D. Tho. 1. 2. quæſtione. 6. articulo 3. & quæſtione. 75. articulo. 8. quod non tenemur vitare, nulla ratione poteſt eſſe nobis voluntarium ad culpam. Itaque, quemadmodum

modum in bello iuſto innocentes non directè, ſed & indirectè, & per accidens eſt licitum occidere: ita etiam & in propoſito. Et hoc quantum attinet ad primum dubium.

Explicatio dubij poſterioris.

¶ Ad ſecundum quamuis Syluest. verbo, medicus. q. 4. ex ſententia Ioannis de Neapoli indiſtinctè dicat, quòd nec pregnans ad propriam vitam ſeruandam poteſt licitè ſumere medicinam, vnde aborſus & mors fœtus iam animati certiſsime ſequatur; nec medicus, nec obſtetrix illam præbere, & quamuis alij dicant, quòd ipſa mulier poteſt quidem talem medicinam ſumere, medicus autem & obſtetrix non poſſunt illam conferre: ego ad propoſitam difficultatem ſub diſtinctione reſpondendum exiſtimo. Diſtinctio autem eſt: Nam, vel illa medicina, vel opera, vel induſtria, quæ adhibetur eſt de ſe directè immediatè, & principaliter collatiua ſanitatis, vt ſanguinis minutio, balneum, pharmacum purgatiuum humorum, emplaſtrum mitigatiuum doloris, & alia huiuſmodi. Aut verò ex natura ſua directè & principaliter non eſt collatiua ſanitatis, ſed vel mortifera, vel ad mortem ſeu aborſum ordinata, vt venenum, dilaceratio, percuſſio, &c. Quo ſuppoſito dico primò, quòd primi generis medicamentis licitum eſt ipſi mulieri, vel per ſe, vel per alios vti. Atq; etiam medici, & obſtetrices poterunt talia medicamenta applicare, quamuis per accidens ex illis aborſus ſeu mors fœtus ſequatur. Probatur: Talia medicamenta ex ſua natura directè, & immediatè ſunt ſalutifera, ad ſalutemq; ordinata, quamuis per accidens, atq; indirectè ſint mortifera, morſq; fœtus ex illis ſequatur: ergo licitum erit ea mulieri modo prædicto periclitanti applicare ex intentione illam à morte liberandi. Probo conſequentiam: Nam vt dicit D. Thom. in hoc articulo, actiones humanæ ex eo, quod per ſe eſt in intentione operantis, ſpeciem ſumunt, & non ex eo, quod ſequitur per accidens. Et confirmatur. Mulier potiùs ius habet ad poſſeſsionem ſuæ vitæ tuendam, etiã cum periculo fœtus, quam ipſe fœtus ad ſuã cum periculo matris, cum vita fœtus ex vita matris, & non è contra vita matris ex fœtus vita dependeat: ergo licitum erit per media conuenientia matris vitam curare etiam cũ periculo fœtus. Pro hoc etiam facit ratio, quam dubio præcedenti adduximus, ad probandum eſſe licitum puerum in via iacentem indirectè interficere, vt equo fugiens mortem euadat; æqua enim eſt vtriuſq; ratio. Dico ſecundò, quòd ſecundi generis medicamentis, nec ipſi mulieri, nec medico, nec obſtetrici aut alteri cuicunque licitum erit vti cum certo periculo fœtus, etiam ex intentione matrem à morte præſeruandi. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi homicidij medium, ex cauſa quacunque, & quomodocunque, autoritate priuata fiat, eſt illicitum, niſi in defenſionem ab iniuſto inuaſore, vt ex dictis patet. Certum eſt autem, quòd fœtus in matris vtero exiſtens nulla ratione poteſt vitæ matris dici iniuſtus inuaſor. Et ſi in hoc caſu loquitur Syluester, verbo, medicus. quæſt. 4. ex mente Ioannis de Neapoli eius ſententia eſt vera. Pro qua etiam facit D. Ambroſius relatus in capit. denique. 14. quæſtione. 5. qui inquit: Si alteri ſubueniri non poteſt, niſi alter lædatur, commodius eſt neutrum iuuare. Et hæc dicta ſint de ſecunda concluſione D. Tho.

Dubium graue circa tertiam concluſio. D. Thom.

¶ Circa tertiã in qua dicit, quòd occidere aliquem ex intentione in propriam defenſionem, ſolum eſt licitum ei, qui vtitur publica autoritate, eſt grauis quæſtio de animo, & intentione, quo eſt licitum inuaſorem iniuſtum occidere, vtrùm, ſcilicet liceat, ſuam vitam defendenti, velle ex intentione directè occidere aggreſſorem ob prædictum finem ſuæ defenſionis, collum eius, aut pectus gladio, ſiue certa ſagitta, vel globulo ignito transfigendo? Quod eſt quærere, an ſit licitum hanc aggreſſoris occiſionem ex intentione, & certo propoſito eligere, vt medium neceſſarium ad propriæ vitæ conſeruationem? Sicut medicus ex intentione, & certo propoſito elegit venæ ſectionem, vel medicinæ ſumptionem ad ſalutem infirmi conſequendam. Et ſicut miles in bello, & iudex, ſeu miniſter iuſtitiæ ex propoſito, & intentione directè elegit occidere hoſtem reipublicæ, vel malefactores ad ipſius reipublicæ commodum, & vtilitatem. In qua re duplex eſt opinio Doctorum: Vna, quæ aſſerit ità eſſe licitum priuato homini ex intentione, & electione occidere iniuſtum ſuæ vitæ inuaſorem, cum debito moderamine; ſicut eſt licitum iudici, exequutorique iuſtitiæ, aut militi in bello ex intentione pro ſua ſimul, & boni communis reipublicæque defenſione idem facere. Itaque ſecundum iſtam opinionem licitum eſt vnicuique ex intentione, & directè velle occidere aggreſſorem, tanquam medium neceſſarium ad propriæ vitæ conſeruationem. Hanc ſententiam tenet Alexander Alenſ. 3. part. quæſt. 34. membr. 2. artic. 13. §. 2. in reſponſione ad ſecundum, & quartum argumentum. Nauarro in Manuali capit. 15. numero. 2. Syluester, verbo, homicidium. primo. quæſt. 5. & Soto lib. 5. de iuſtitia. quæſt.

Duplex eſt opinio de hac re. 1. Sententi

1. art. 8. Licet verbis videatur ſentire cum
D. Thoma, qui contrarium dicit, in. 5. con-
cluſione huius articuli. Et probari poteſt
hæc ſententia aliquibus argumentis. Pri-
1. Argum. mò ſic: Ad efficacem volitionem finis ſem-
per ſequitur neceſſario eius medij electio,
quod ad talis finis conſequutionem iudica
tur neceſſarium, vt dicit Ariſtot. 7. Ethic.
cap. 3. Ex quo fit, quòd, ſi volitio finis eſt li
cita, volitio etiam medij ſit licita, atque ho
neſta: ſed in caſu, de quo loquimur defen-
ſio, atque conſeruatio propriæ vitæ eſt effi
caciter volita, iudicaturque vt medium ne-
ceſſarium ad illam occiſio inuaſoris, vel gla
dio, vel ſagitta, vel globo ignito facta, vt
ſupponimus: ergo poterit hic ex intẽtione,
& directè eligi tanquam medium neceſſa-
2. Argum. rium ad vitæ conſeruationem. ¶ Secundò:
Quandocunque aliquis ſeipſum defendit,
vim vi repellendo, non ſolum poteſt ex in-
tentione velle, aut eligere caute ictus inua
ſoris recipere; ſed etiam ipſum repercute-
re, ſi id fuerit neceſſarium, vt omnes Docto
res concedũt: ſed hæc violẽta repulſio atq;
percuſsio eſt aggreſſoris occiſio certa, vt ſup
ponimus: ergo etiam erit licitum illam ex
propoſito, & intentione eligere, tanquam
medium neceſſarium ad vitæ conſeruatio-
3. Argum. nem. ¶ Tertiò: Quia ex fine ſumitur neceſsi-
tas medij ad illum, eodem præcepto, quo
præcipitur finis, præcipitur etiam medium
ad illum: ſed in caſu, de quo loquimur, fi-
nis, ſcilicet, propriæ vitæ conſeruatio, at-
que defenſio, eſt neceſſarius neceſsitate
præcepti; quilibet enim tenetur ſuæ vitæ
conſulere mortemque vitare; ad quod oc-
ciſio inuaſoris eſt medium cognitum ne-
ceſſarium, vt ſuppono; cùm alia via ad finis
conſequutionem perueniri non poſsit: er-
go ſaltem quando fuerit in præcepto pro-
priæ vitæ conſeruatio, erit ſimiliter in præ
cepto aggreſſorem occidere. Atque ex con
ſequenti, tunc erit licitum directè & ex in-
4. Argum. tentione id eligere. ¶ Quartò: Ex duobus
malis etiam culpæ minus eſt eligendum; vt
conſtat ex cap. duo mala. & ex cap. nerui.
13. diſtinct. Ex quo fit, vt ad vitandam mor
tem licita ſit, & abſciſsio brachij, & acce-
ptio rei alienæ, quarum quælibet aliàs ſeor
ſum prohibita eſt: quia tunc minor prohi-
bitio cedit maiori: ſed maius malum culpæ
eſt eſſe cauſam etiam omiſsiuam mortis
ſuæ, quam alterius; ſicut & grauius eſt ſe-
ipſum, quàm alterum occidere; ex ordine
enim charitatis magis tenetur homo ſuæ
vitæ conſulere, ſuamque mortem vitare,
quàm alienam: ergo pro conſeruatione
vitæ, aut pro propria morte vitanda eligen
da erit etiam ex intentione mors, vel occi-
ſio inuaſoris.

¶ Alia ſententia eſt, quæ affirmat, nulli 2. Senten.
ex intentione eſſe licitum, quemquam,
etiam inuaſorem, priuata autoritate inter-
ficere; ſed ſolum id licere publicæ autorita
ti, hoc eſt, habenti curam reipublicæ, vel
eius executori. Hanc tenet D. Thomas in
hoc articulo, & Abulenſ. ſuper 5. caput
Matth. quæſtione. 199. & fere omnes Tho-
miſtæ. Quamuis non omnes eodem modo
explicent, quid ſit ſecundum hanc opinio
nem occidere ex intentione. Soto lib. 5. de Modus di-
iuſtitia, quæſtione. 1. artic. 8. dicit, quòd oc- cendi Soti.
cidere ex intentione eſt alterum aggredi
ipſum præueniendo, vel ad vindicandam
præteritam iniuriam, vel ad cauendam fu-
turam. Et hoc ſolum dicit eſſe licitum ha-
benti publicam autoritatem, ad ſui & rei-
publicæ defenſionem; vt militi in bello, &
executori iuſtitiæ contra homines reipu-
blicæ peſtilentes. Occidere autem non ex
intentione eſſe cenſet, quotieſcunque ali-
quis inuaditur, ac ſe defendens cum mo-
deramine inculpatæ tutelæ aggreſſorem
quomodocunque occidit. Quod dicit eſſe
licitum cuicunque priuatæ perſonæ, etiam
ipſam occiſionem volendo, & eligendo,
vt medium neceſſarium ad finem conſerua
tionis propriæ vitæ. Sicque dicit eſſe intel-
ligendum D. Thom. in hoc articulo. Sed
procul dubio hæc ſententia re non differt à
prima opinione, nec aliqua ex parte attin-
git mentem autoris; quod ex verbis ipſius
clarè patebit intuenti. Dicit enim, quòd
ex actu hominis ſe defendentis duplex ef-
fectus ſequi poteſt. Vnus, qui eſt conſerua-
tio propriæ vitæ. Et ex hoc effectu ſpecifi-
catur actus defenſionis: eſtque licitus, ſi
fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ.
Alius effectus eſt, occiſio hominis inua-
dentis. Et quia hominem occidere non li-
cet, niſi publica autoritate, ob bonum com
mune; ideò illicitũ eſt, quòd homo intendat
hominem occidere, vt ſe defendat, & pro-
priam vitam ſeruet. Sed hoc ſolum licet ei,
qui habet curam boni communis, & pu-
blicam autoritatem; qui intendens hominẽ
occidere ad ſui defenſionem, hoc refert
ad publicum bonum, vt eſt iudex, iuſti-
tiæque miniſter pugnans contra latrones,
& miles pro republica contra hoſtes pug-
nans in bello. Quamuis & iſti peccent, ſi
priuata libidine moueantur. Hæc D. Thom.
Quibus verbis apertè ſignificat, quòd tunc
ſolum inuaſus licitè ex intentione occidit
inuaſorẽ, quãdo autoritate publica id facit.
Nam, ſi ſit priuata perſona, & ex inten-
tione

tione interficiat aggreſſorem, proculdubio peccabit. Et ſic nulla ratione poteſt expoſitio Soti quadrare literæ, & menti D. Tho. Præterquàm, quòd illa nominum interpretatio, qua dicit idem eſſe, occidere ex intentione, quod occidere aggrediendo; & occidere non ex intentione, quod occidere, dũ quis prius inuaſus eſt; aliena eſt ab omni recto ordine interpretandi, nec D. Tho. illam vnquam commentus eſt, quando etiam dixit autor, inuaſum licitè occidere non ex intentione inuaſorem pro ſuæ vitæ defenſione, nunquam affirmauit licere ſibi occiſionem illam velle, vel eligere, vt medium ad vitæ conſeruationem, ſed vt effectum per accidens ſubſequutum ex actu defenſionis, nec tale vocabulum medij, ſed effectus eſt apud illum, vt ex dictis patet. Quocirca hac

Modus dicendi Vict.

Soti interpretatione omiſſa, Victoria in relectione de homicidio num. 17. dicit, quòd occidere ex intentione eſt occidere ex certo propoſito occidendi, quare iudex intendit malefactorem vita priuare. Et hoc modo nulli priuato, licet etiam inuaſorem occidere, ſed ſolum publicam autoritatem ad id habenti. Præter intentionem autem occidere eſt non ſolum à caſu, & inuoluntariè, ſed propter alium finem, quem ſi occidens poſſet aliter conſequi nõ occideret. Et hoc modo ait Victoria; Licitum eſt cuiquam in ſui defenſionem iniuſtum inuaſorem occidere, quem interficere nollet, ſi aliter ſe defendere poſſet. Sed certè nec hæc ſententia ſatis explicat rem. Ex illa enim ſequeretur, licitum eſſe vnicuique inſidiantem ſuæ vitæ occidere, aut veneno, aut fraudibus, aut alijs modis ex electione, & propoſito illum interficiendi ad finem vitæ tuendæ, quando aliter vita ſaluari non poſſet; quod nos in ſuperioribus oſtẽdimus eſſe falſum. Qua

Modus dicẽdi Caiet.

re hac etiam interpretatione omiſſa, Caietanus in hoc articulo, quem multi alij ſequuntur, dicit idem eſſe ex intẽtione, quod ex certo propoſito, & electione hominem occidere, id, ſcilicet, vt medium ad finem propriam vitam conſeruandi eligendo, directeque volendo. Et hac ratione dicit, nulli, niſi publicam autoritatem habenti, vt iudici, aut miniſtro iuſtitiæ, aut militi in bello eſt licitum aggreſſorem occidere. Erit tamen homini priuato licita iniuſti inuaſoris occiſio, tanquam effectus conſequens defenſionem. Et hoc dicit eſſe ſecundum Diuum Thomam inuaſorem occidere, non ex intentione, hoc eſt, non ex propoſito, vel electione ipſum interficiendi, etiam ad finem conſeruandi vitam, ſed vt eſt effectus per accidens, quamuis præuiſus conſequens ad vitæ defenſionem. Itaque, quemadmodum debilitatio infirmi non eſt directè, nec ex propoſito à medico intenta, vel electa, vt medium ad ſanitatem; ſed eſt ſolum effectus curationis, qui quamuis præuiſus ſequitur per accidens, ad actionem illius, eſtque omnino præter intentionem medici, quamuis indirectè volita: ita etiam & occiſio inuaſoris aliquo modo, & indirectè non vt medium, ad finem conſeruationis vitæ; ſed, vt effectus ex licita defenſione præter intentionem; ſiue per accidens conſequens quamuis præuiſus, cùm alicuius inuoluntarij admixtione debet eſſe volita, & ſic eſt licita, cùm tamen aliàs à priuata perſona ex intẽtione licitè fieri non poſſet. Et hæc eſt proculdubiò vera, & germana ſentẽtiæ D. Th. interpretatio.

¶ Mihi ex his duabus opinionibus ea, quæ eſt D. Thom. ad mentem Caietani intellecta, probabilior, atque tutior videtur.

Sententia Autoris.

Non obſtante, quòd dicerem defendenti ſe ab iniuſto inuaſore cum moderamine inculpatæ tutelæ, licitum eſſe illum ſcienter occidere, idque confuſe ità velle, ſicut Deus ſcit ſibi licitum eſſe, quomodocunque id licitum ſit, nec oportere in particulari ſcire, aut examinare, qua intentione id actualiter faciat. Itaque nulli priuatæ perſonæ eſt licitum ex intentione, hoc eſt, ex propoſito eligendo occiſionem, vt medium ad propriæ vitæ conſeruationem, eamque directè volendo aggreſſorem iniuſtum occidere, quamuis poſsit id indirectè velle tanquam effectum, ex ſua defenſione per accidens ſubſequutum, vel ſaltim ità in confuſo velle occidere, ſicut Deus ſcit ſibi licitum eſſe. Appello autem in præſenti, iniuſtum inuaſorem, eum, qui iniuſtus eſt ex parte cauſæ, quia, ſcilicet, me ſine iuſta cauſa occidere vult, quamuis non ſit iniuſtus ex parte ſua, vel quia eſt furioſus, vel amens, vel inuincibiliter putans ſe iuſtam cauſam habere me occidendi. Hunc enim etiam me defendendo, modo ſupra poſito licitè occidere poſſum. Et quidem, quòd hæc ſententia Diui Thomæ hoc modo intellecta ſit vera, atque tenenda, probatur multipliciter. Primò ſic: Ex intentione, ſiue propoſito, vel electione (quod idem eſt) occidere hominem, quantumcunque criminoſum, nociuũq; reipublicæ nulli priuata autoritate eſt licitum; quia hoc, vt diximus, naturali illo diuinoque præcepto; Non occides, prohibetur: ſed id ſolũ eſt licitum habenti curam reipublicæ, vel iuſtitiæ miniſterium: ergo nec etiam erit lici-

tum alicui priuata autoritate ex intentione, vel electione occidere aggreſſorem in propriam defenſionem. Probo conſequentiam: Nam magis tenetur homo ad reipublicæ, cuius pars eſt, quam ad propriæ vitæ conſeruationem, cum pro ſalute reipublicæ teneatur quilibet ſuam vitam corporalem exponere. Ad hanc rationem autores primæ opinionis reſpondent, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Dicunt enim, quòd pro ſuæ vitæ defenſione quilibet inuaſus, etiam ſi priuatus homo ſit, non priuata autoritate, ſed publica, iure ſibi naturali, atque diuino ad id conceſſo, iniuſtum aggreſſorem occidit: ſicque licite ex intentione id facit. Itaque, ſicut iudex, vel iuſtitiæ executor ex officio eſt miniſter reipublicæ, vt ex iuſtitia poſsit licitè malefactores occidere: ita etiam quicunque ex conceſsione legis naturalis, & humanæ per legem diuinam approbatæ, vel ſaltem non reprobatæ, fit miniſter ipſius reipublicæ, vt in caſu neceſsitatis, cum debito moderamine inuaſorem occidere poſsit. Pro defenſione autem reipublicæ nulli priuato eſt licitum quemquam ex intentione occidere, niſi aliquo modo autoritatem publicam ad id habeat à republica, vel ab habenti curam ipſius. Quia non priuati hominis, ſed habentis aliquod miniſterium publicum, eſt decernere, quando & quomodo, & per quos reipublicæ defenſio & conſeruatio facienda eſt. Hæc tamen ſolutio, quantum ad id, quod dicit, priuatos homines publica autoritate in caſu neceſsitatis occidere aggreſſores, eſt omnino inſufficiens; cum occidere autoritate legis id concedentis, nec ſit, nec ſonet idem, quod occidere autoritate publica, niſi fortè dicamus, quòd comedens cibos prohibitos in neceſsitate autoritate legis id concedentis, publica autoritate id faciat, quod eſt omnino abſurdum. Secundò pro ſententia Diui Thomæ ſic argumentor: Non eſt licitum fornicari, mentiri, vel peierare ad finem conſeruandi vitam, quando aliter ſeruari non poteſt, vt communiter dicunt Doctores: ergo nec etiam eſt licitum homini priuato ex intentione occidere aggreſſorem, vt propriam vitam conſeruet. Probo conſequentiam: Quia hæc omnia vno, & eodem iure ſunt prohibita. Nec valet, ſi dicatur, quòd ideò fornicatio, vel periurium ad ſaluandam vitam, non eſt licitum, quia id medium à natura ad eum finem, nec eſt per ſe ordinatum, nec neceſſarium: occiſio autem inuaſoris ſic. Nam ex eo, quòd aliquod medium non ſit à natura ordinatum ad aliquem finem, non redditur illius electio illicita, quando alias id medium ad talem finem fuerit, vel neceſſarium, vel conducens, nec prohibitum. Vt eſt videre in marito ad ſalutem extremè coitu indigente; qui quidem poterit eo fine licitè ad ſuam vxorem accedere, quamuis id medium ad talem finem à natura non fuerit ordinatum. Et ſic non ex ea parte, quia fornicatio, vel periurium non eſt medium per ſe ordinatum à natura ad vitæ defenſionem, eius electio erit vitanda, ſed ex alia, nempe, quia id illas æquè, aut magis eſt prohibitum, quam permittere ſe occidere, vel mori. Nunc autem eadem ratio eſt in præfata conſequentia; ſcilicet, quod eodem iure æquè, aut magis prohibetur hominis occiſio ex intentione, priuati autoritate facta, quàm permittere ſe occidi ab aggreſſore. Et ſic vel vtrumque negari, vel vtrumque concedi eadem ratione debebit. Tertiò: Qui non, niſi cum debito moderamine poteſt aliquid licitè velle, aut agere, is non dicitur id velle, nec verè per ſe ducitè, & ex intentione vide effectum inde ſubſequutum, vt dicitur in cap. ſi culpa tua. de iniuri. & damn. dat. Sed qui inuaſus ſe defendens licitè occidit inuaſorem, neceſſariò id debet facere cum debito moderamine; ergo non ex intentione. Tandem hoc ipſum probatur autoritate Diui Auguſtin. in Epiſtola ad Publicolam, quæ eſt numero 154. & refertur in cap. de occidendis. 23. quæſtione. 5. Qui ſic ait: De occidendis hominibus, ne ab alijs quiſque occidatur, non mihi placet conſilium, niſi fortè ſis miles, aut publica functione teneatur, vt non per ſe hoc faciat, ſed pro alijs, vel pro ciuitate, vbi ipſe etiam eſt, accepta legitima poteſtate, ſi eius congruit perſonæ. Quæ verba intelligenda eſſe de eo, qui ex intentione alterum occidit affirmat D. Thom. hic ad primum. Idem etiam affirmat in Epiſtol. ad Macedonium, quæ habetur in cap. cum homo, eadem cauſa, & quæſtione. Et expreſsiùs, atque latiùs libr. 1. de libero arbitrio, capit. quinto.

¶Et ad primum argumentum pro prima opinione factum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. *Ad. 1. arg. factum pro 1. ſentent.* Tum, quia, ſi ea aliquid valeret eadem ratione concluderetur, licitum eſſe cuiquam agere contra quemcunque iniuſtè calumniantem, vel inſidiantem, aut machinantem mortem ipſius, illumque occidere. Itemque ſequeretur, licitum eſſe fornicari ad conſeruandam vitam; ſiquidem conſeruatio vitæ poteſt eſſe efficaciter volita, indicarique

tique vt medium ad illam neceſſarium fornicationem; quod tamen nos in ſuperioribus diximus eſſe falſum. Tum etiam; quia ex illo antecedenti ſolum colligitur, quòd eo modo debet homo neceſſariò velle illam occiſionem, quo iudicat eam ad finem efficaciter volitum neceſſariam. Stat autem; quòd cum hoc, quòd vere iudicat hominis occiſionẽ neceſſariã, vt mediũ ad vitæ conſeruationẽ, ſimul etiã iudicet illã neceſſariã, vt effectũ neceſſario, quãuis per accidẽs cõſequutũ, ad defenſionẽ efficaciter volitã. Et cùm ſimul etiam ſciat talem occiſionem ex intentione factam alias ſibi eſſe prohibitã, vt paulò ante dicebam, poterit etiam ſtare, quòd eam nolit, vt medium, ſed ſolum, vt effectum ad actionem defenſionis propriæ per accidens ſubſequutum; & ſic quod de facto licitè illam velit per accidẽs, volitione cum inuoluntario admixta; quia, ſcilicet, illam nollet, ſi ſe aliter defendere poſſet. Nõ enim neceſſitatur voluntas velle aliquid ſub omnibus rationibus, quibus oſtenditur eſſe volendum: ſed poteſt ex ſua libertate velle ſub hac, & non ſub illa ratione ſibi oſtenſa. Poteſtque etiam diuidere, vbi intellectus componit. Et ſic falſum eſt, (vt videtur tacitè ſubſumi in minori) quòd ſolum iudicat homo illam occiſionem eſſe mediũ neceſſarium ad vitæ defenſionem: ſed etiam & potiùs iudicat eſſe effectum illius: & ſub hac ratione per accidens cum admixtione inuoluntarij vult eam, vt dictum eſt. Et ſiquis loqui voluerit, ſuppoſito, quòd ſolum iudicet homo occiſionem aggreſſoris eſſe medium neceſſarium ad propriam defenſionem; nõ admitto caſum: Nã repugnat hypotheſi, ſcilicet, q̃ inuaſus licitè occidat inuaſorẽ autoritate priuata, quod eſſe nõ poteſt, ſi illũ occidat ex intentione, vel illã occiſionẽ eligat, vt mediũ ad defenſionẽ, quod idẽ eſt.

Ad.2.arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando maiorem; quatenus dicit licitum eſſe ex intentione, velle etiam repercutere. Non enim hoc licet, ſicut nec velle occidere, Quamuis bene liceat velle vim vi repellere, & velle eludere ictus inuaſoris, & velle ſe defendere, percutiendo, & occidendo; ità, ſcilicet, vt occiſio, atq; percuſſio ſint effectus tantum defenſionis; defenſio autem ſit obiectum intentionis, vel electionis. Plurimum enim refert, hoc, vel illo modo dicere; ſtando in rigore verborum. Falſa eſt etiã minor, qua dicitur vitæ defenſionem eſſe inuaſoris occiſionem, aut percuſſionem, cũ differant hæc formaliter, & occiſio ſequatur ex defenſione per accidẽs, tanquam effectus illius. Ex quo fit, vt etiam per accidẽs cum admixtione inuoluntarij poſsit eſſe volita, vt diximus.

¶ Ad tertium argumentũ reſpondetur primò, quidquid ſit de maiori propoſitione, negando minorem; quatenus in ea dicitur, inuaſoris occiſionem eſſe tunc medium ad defenſionem vitæ. Nam eſt etiã effectus illius, & vt talis, & non vt mediũ, poteſt eſſe per accidens volita, ad modũ iam explicatũ. Vel ſecundò reſpondetur, quòd illa propoſitio poſita in maiori: Eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam mediũ ad illum, eſt intelligenda, dummodo alias non ſit æquè, aut magis prohibitũ illud mediũ, quam finis ipſe eſt in præcepto. Fornicatio enim, aut periuriũ non rectè eligitur ad conſeruationẽ vitæ, etiam ſi ad id ſit aliquomodo mediũ conducẽs, & neceſſariũ; & nõ alia ratione, niſi quia æquè, aut magis hæc media prohibita ſunt, quàm vitæ conſeruatio præcipitur, vt ſupra in ſecunda probatione dictum eſt. Vnde, quia in propoſito occiſio inuaſoris ex intentione facta, æquè, aut magis prohibetur, quàm propriæ vitæ conſeruatio præcipitur, fit, vt non licitè eligi poſſit, vt medium ad vitæ conſeruationem. Ad 3. arg.

¶ Ad quartum argumentum, ſuppoſito, quòd illa maior propoſitio; E duobus malis etiam culpæ minus eſt eligendum, vera eſt de illis malis culpæ, quæ aliqua ratione à ſua malitia exui poſſunt; quia tunc maior obligatio deobligat à minori: & illud minus malum, ex quo reſpectu maioris habet aliquam rationẽ boni, eſt eligendũ, aut permittendum: non autem de malis culpæ, quæ ex nulla cauſa poſſunt licitè fieri: & ſic potiùs debet homo mori, quàm alterum eligere, reſpondeo conceſſa maiori, negando minorem. Nam, quãuis verũ ſit, quòd ſe vel alterũ cõmiſsiuè ex intentione priuata autoritate occidere, nunquam poteſt licitè fieri, & ſic nullo modo eſt hoc præeligendũ alteri, ſiue illud ſit grauius, ſiue minus graue; omiſsiuè tamẽ occidere, hoc eſt, eſſe cauſam mortis ſuæ, vel alterius permittẽdo ſe, vel alterũ mori ex iuſta & rationabili cauſa, bene poteſt licitè facere, etiã in caſu, quo eſſet licitum vtriuſq; vitæ prouidere, vt diximus in ſuperioribus. Nõ enim tenetur homo omni modo poſsibili, nec in omni caſu, aut euẽtu cũ magna ferè omniũ tẽporaliũ iactura, aut maximo cũ labore propriã, vel alienã vitã ſeruare, ſed modis tantũ, & cibis & medicamentis, quæ cõmuniter & cõmodè haberi poſſunt. Et quãdo obijcitur, quòd ex ordine charitatis tenetur homo magis ſuæ vitę, quã alienæ conſulere, reſpondeo, vel quòd ille ordo ſolũ eſt attẽdendus ſecundũ vitam ſpi- Ad.4.arg.

ritualem, & non ſecundum bona temporalia, quæ non per ſe, ſed tanquam media pertinent ad perpetuam felicitatem, vel, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, non plus diligit proximum, quam ſe, vt in principio huius articuli dictum eſt. Et hæc ſufficiant pro iſtius difficultatis explicatione.

Articvlvs. VIII.

¶ Vtrùm aliquis caſualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum?

4. diſt. 25. q. 2. art. 2. q. 2. ad 3.

Ad Octavvm ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis caſualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Geneſ. 4. quòd Lamech credens interficere beſtiam, interfecit hominem: & reputatum eſt ei ad homicidium: ergo reatum homicidij incurrit, qui caſualiter hominem occidit.

2 ¶ Præterea, Exodi, 21. dicitur, Si quis percuſſerit mulierem prægnantem, & aborſum fecerit: ſi mors eius fuerit ſubſequuta, reddat animam pro anima. Sed hoc poteſt eſſe abſque intentione occiſionis: ergo homicidium caſuale habet homicidij reatum.

In Decret. d. 50. cap. Miror, & cap. Clericum, & ca. De his clericis, & ca. Siquis viduam.

3 ¶ Præterea, In decretis diſtinctio. 50. * inducuntur plures canones, quibus caſualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur niſi culpæ: ergo ille qui caſualiter hominem occidit incurrit homicidij reatum.

Epiſt. 154. nõ multum procul à fine epiſtol. tom. 2.

¶ Sed Contra eſt, quòd Auguſt. * dicit ad Publicolam, Abſit, vt ea quæ propter bonum aut licitum facimus, ſi quidem propter hoc præter noſtram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus homicidium conſequatur caſualiter: ergo non imputatur facienti ad culpam.

Lib. 2. tex. 49. & 50. tom. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in ſecundo * Phyſic. Caſus eſt cauſa agens præter intentionem. Et ideò ea quæ caſualia ſunt ſimpliciter loquendo, non ſunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum eſt voluntarium ſecundum Auguſtinũ conſequens eſt, quòd caſualia, in quantum huiuſmodi, non ſunt peccata: contingit tamen, id quod non eſt actu, & per ſe volitum vel intentum, eſſe per accidens volitum vel intentum, ſecundum quod cauſa per accidens dicitur remouens prohibens. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus ſequitur homicidium, ſi debeat remouere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter Vno modo quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo quando non adhibet debitam ſolicitudinem. Et ideò ſecundum iura, ſi aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium ſequatur, non incurrit homicidij reatum: ſi verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitę, non adhibens diligentiam debitam, nõ euadit homicidij reatum, ſi ex eius opere mors hominis conſequatur.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd Lamech non adhibuit ſufficientem diligentiam ad homicidium vitandum, & ideò reatum homicidij non euaſit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ. Et ideò ſi ſequatur mors mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidij crimen, præcipuè cum ex tali percuſſione in promptu ſit, quòd mors ſequatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecundum canones imponitur pœna his qui caſualiter occidunt, dantes operã rei illicitæ, vel non adhibentes diligentiam debitam.

Svmma Textvs.

Ad hanç difficultatem reſpondet D. Thom. per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Nihil caſuale, in quantum huiuſmodi, poteſt eſſe peccatum; bene tamen quatenus quidquam habuerit admiſtum voluntarij. Probatur: Peccatum in tantum eſt peccatum, in quantum voluntarium, vt dicit D. Auguſtinus contra Fauſtum: ſed caſus ſecundũ Ariſtotelem

lem. 2. Phyſic. text. 49. & 50. eſt cauſa præter intentionem, atq; adeò præter voluntatē agentis: ergò caſualia, vt ſic nullā poſſunt habere rationem culpæ, bene tamen quatenus habuerint aliquid voluntarij admiſtū. Secunda concluſio: Qui dans operam rei licitæ, adhibenſque alioqui ſufficientem diligentiam, aliquem occidit, nòn eſt homicidij reus. Hæc concluſio ſequitur ex priori. Eſt enim tunc homicidium reſpectu illius, purè caſuale nihil habens voluntarij admiſtum: & ſic nec poteſt habere rationem culpæ. Tertia concluſio: Qui dans operam rei licitæ, negligens, occidit hominem, eſt homicidij reus. Quarta concluſio: Qui dans operam rei illicitæ alterum, quamuis caſualiter occidit eſt homicidij reus. Has duas vltimas cōcluſiones probat D. Th. vna & eadē ratione. Quæ talis eſt: Tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitę caſualiter alterum interficit homicidium eſt voluntarium: ergo habet rationem culpæ in vtroque. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Contingit id, quod actu per ſe nec volitum, nec intentum eſt per accidens eſſe volitum, & intentum: quatenus non impedit quis quod impedire poterat, & debebat, ne illud ſequeretur; ſed hoc inuenitur tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitæ caſualiter alterum interficit, cùm primus non adhibeat diligentiam, quam tenetur adhibere; & ſecundus det operam illis rebus, quas vitare tenebatur, ne homicidiū ſequeretur: ergo reſpectu vtriuſque homicidium eſt voluntarium: atque ex conſequēti peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid ſit homicidiū caſuale.

HOmicidium caſuale, de quo in iſto articulo eſt ſermo, eſt quod fit præter intentionem, & voluntatem operantis. Poteſtque eſſe duplex, vt D. Thom. affirmat. vnum carens culpa, quod largè ſumpto vocabulo appellatur homicidium caſuale, cū tamen propriè non ſit dicendum, niſi occiſio hominis cauſalis (eſt enim homicidium nomen, quod in ſua ratione culpam includit.) Et contingit quotieſcunque occiſio taliter fit à caſu, vt nec in ſe, nec in ſua cauſa fuerit voluntaria. Vt quando quis dans operam rei licitæ, & omni adhibita diligentia alterum occidit. Vt ſi verbi gratia, reparans tectum poſitis ſignis in via, ſubmittens tegulas, ſtultè incedentem vltra ſigna interfeciſſet. Alterum eſt culpabile, quod propriè dicitur homicidium caſuale. Et contingit, quando non eſt volitum in ſe, ſed in ſua cauſa. Vt ſi dictus reparator ſigna non poſuiſſet. Accidere enim poteſt, vt dicit D. Thom. in hoc articulo, quod non eſt per ſe actu volitum & intentum, eſſe volitum, & intentum per accidens, in quantum cauſa remouens, vel non remouens prohibens dicitur cauſa per accidens. Et ſic ei, qui non remouet, quæ remouere debet, ex quibus ſequitur homicidium, dicitur illud quodam modo voluntarium. Poteſt autem huiuſmodi culpabile homicidium caſuale contingere dupliciter, vt conſtat ex tertia & quarta concluſionibus, ſcilicet, vel, quia datur opera rei illicitæ, vel ſi datur licitæ, non adhibita ſufficienti diligentia. Ponit autem Caietanus in præſenti tres conditiones neceſſariò requiſitas ad hoc, vt homicidium caſuale alicui imputetur, tam ad culpam, quàm ad pœnam. Prima eſt, quòd non ſit in eo intentio occidendi: quia alias jam non eſſet caſuale homicidium, ſed voluntarium. Secunda, quòd ex opere illius, cui imputatur mors, ſequatur. Et ratio eſt: Nam, cùm tale homicidium non ſequatur ex intentione illius, vt dicitur in prima conditione, ſi nec etiam ſequitur ex eius opere, nulla relinquitur cauſa, propter quam ſit ei imputandum. Et ex hoc capite excuſatur ab homicidio percuſſor, non intendens occidere, quando mors ex mala cura, vel regimine ſequitur. Quare in particularibus caſibus iudicandis oportebit diligenter aduertere, an ex illius, cui homicidium non imputatur, opere mors fuerit ſubſequuta. Tertia cōditio eſt, quòd occidens debuerit remouere id, ex quo homicidium ſequitur. Ad hoc enim, vt alicui occiſio imputetur non ſolum requiritur, quòd potuerit remouere illud, ex quo mors ſequitur, puta, iactum lapidis, vel accinctum gladium, ſed etiam, quòd debuerit id auferre. Hoc eſt, quod diuino, vel naturali, vel humano iure fuerit obligatus ad remouendum illud, vel poſitiuè auferendo accinctum gladium, vel negatiuè abſtinendo ab iactu lapidis. Et ratio huius conditionis eſt; Quia ad hoc, vt homicidium alicui imputetur, oportet, quòd ſit voluntarium directè, vel indirectè. Et cùm caſuale non poſſit eſſe directè voluntarium, neceſſariū eſt, quòd ſit voluntarium indirectè. Conſtat autem ex D. Thom. 1. 2. quæſt. 6. art. 3. quòd ad voluntarium indirectè non eſt ſatis, quòd volūtas poſſit aliquid prohibere ſed etiam requiritur, quòd debuerit id prohibere; alioqui nō imputabitur ei. Quare in ſimilibus caſibus iudicādis cōſiderare oportebit,

Tres conditiones neceſſariæ, vt homicidiū caſuale alicui imputetur.

an is, cui homicidium imputatur, teneatur ad abſtinendum ab opere, vel ad remouendum illud, ex quo mors eſt ſubſequuta. Ex hoc enim capite excuſatur ab homicidio, qui petenti à ſe centum aureos, alioqui cogetur ire ad occidendum aliquem, vel aliquos, vt totidem lucretur, negat, vel nõ dat. Nam quamuis poſsit dare, & ſic prohibere homicidia, non tamen tenetur.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quodcunque homicidium caſuale, quod homini imputatur ad culpam, ſit ſemper peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Homicidium ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt diximus in ſuperioribus; ſed illud verè & propriè eſt homicidium: ergo peccatum mortale. Hoc tamen non obſtante, *Conclusio.* dico cum Caietano in præſenti, quòd ille, qui caſualiter, & præter intentionem alterum occidit, non peccat maiori peccato, quàm fuit actus ille; ex quo homicidium fuit ſubſequutum. Itaque, ſi clericus prohibitus equitare, equum aſcendit in caſu, quo talis aſcenſus non erat, niſi peccatum veniale; tale homicidium non erit, niſi peccatũ veniale. Et ſimiliter ſi venator dans operam rei licitæ, ex negligẽtia, quia non ſatis circunſpexit, occidit hominem, & negligentia non fuit niſi venialis, homicidium ſimiliter non erit, niſi veniale. Si autem cauſa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamen, quam eſt ex genere ſuo homicidium, non erit in ipſo homicidio culpa grauior, quàm fuit in cauſa. Hanc ſententiam probat Caietanus ex doctrina D. Thom. in pluribus locis, & prætereà ex D. Auguſtino lib. 22. contra Fauſtum, cap. 44. Qui loquens de congreſſu Loth cum ſuis filiabus dicit, eius peccatum non fuiſſe tantum, quantum fuit inceſtus, ſed quantum in culpa fuit ebrietas illius. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum peccatum in tantum ſit peccatum, in quantum voluntarium, & homicidium caſuale non ſit voluntarium in ſe, ſed in ſua cauſa, ſequitur, quòd non poteſt habere maiorem malitiã, quam cauſa. *Corollar.* Ex hoc infertur, quòd ſi monachus, aut clericus dans operam venationi, quæ reſpectu vtriuſque eſt venialiter illicita, ſufficienti adhibita diligentia, emittant ſagittam in nemore, & occidãt hominem, tale homicidium erit peccatum veniale. At vero laicus in eodem caſu eadem adhibita diligentia, nec etiam venialiter peccabit. Quia cauſa ex qua homicidium fuit ſubſequutum in illo nullum fuit peccatum. Ex hoc infert Caietanus, & bene, quòd ſi religioſus ſacerdos bona fide mouerit infirmum, vt melius iaceat, adhibueritque ſufficientem diligentiam, ne moriatur, non eſt cur ex hoc ſcrupulum capiat, an mors fortè ex tali motione fuerit accelerata. Quidquid enim licitum eſt conuerſis in hoc opere, eſt etiam licitum ſacerdotibus. Nec vllus debet eſſe irregularitatis timor, vbi nulla eſt culpa negligentiæ, quæ ita faceret reum conuerſum, ſicut clericum. Et ſi quis quærat, quamnam diligentiam debeat adhibere homo, vt alterum occidens præter intentionem, non ſit reus homicidij? Reſpondeo cum Caietano in præſenti, huiuſmodi diligentiam ſecundum arbitrium viri prudentis eſſe penſandam, habita ratione negotij, loci, perſonæ, temporis, facti, aliarumque circunſtantiarum. In quibuſdam enim negotijs diligens erit, qui aliquid, vt conſueuit fieri, facit. Vt eſt videre in pulſante campanas iuxta ſolitum ordinem; qui nullius eſt reus negligentiæ, etiam ſi inde alterius mors ſubſequatur, vt dicitur in cap. Ioannes, extra de homicidio. At verò in alijs, aliquid periculi quamuis à remotis annexum habentibus, vt quis dicatur diligens, neceſſarium erit, quòd ea ſic diſponat, & faciat, vt circunſpiciat quę rationabiliter conſiderari debent. Fortuita enim, quæ viri prudentes communiter non cogitant, ſi eueniant, non erunt nobis imputanda: quia homines ſumus, humanaque ratione gubernamus nos, & noſtra. Itaque generaliter illa dicetur ſufficiens diligentia, quam probi viri ſufficientem iudicauerint. Ex quo infero, quòd parentes infantulos tenellos in lecto tenentes, ſi illos occidant homicidij rei erunt; quia non adhibent ſufficientem diligentiam. Nec ſecundum arbitrium viri prudentis excuſantur. Quin potius addiderim, quòd etiam ſi illos non occidant peccant mortaliter, quia manifeſto periculo interficiendi ſe exponunt. Niſi fortè aliàs ex honeſtis circunſtantijs excuſentur, ſcilicet; quia lectus eſt extenſus, nec parentes habent puerum prope ſe, nutrixque conſueuit in eodem loco & ſitu inueniri, quo ſe incipiendo dormire poſuit, & implacabilitas pueri aliud exigit. His enim concurrentibus non eſſet irrationabile periculum timere. Propter quod in capite, conſuluiſti. 2. quæſtione. 5. non omnino præcipitur parentibus, ne pueros in lecto teneant, ſed tantũ dicitur, quòd admoneantur, & proteſtentur, ne negligẽtia proueniente mors ſubſequatur. Et ſimile eſt in omnibus alijs actibus licitis periculoſis; quales ſunt ruinæ domorum, iactus lapidum: in quibus quidẽ tantò maiori opus

eſt

eſt conſilio & ſolicitudine quanto periculum propinquius timetur. Et hæc dicta ſint de homicidio caſuali, quantum ad culpam.

Dubium. Quando incurratur irregularitas ex hominis occiſione. ¶Sed ſupereſt nunc pro complemento huius materiæ explicare quando ex hominis occiſione, ſiue voluntaria ſit, ſiue inuoluntaria, ſiue culpabili, ſiue inculpabili, irregularitas iocurratur? Ad cuius declarationẽ ſupponendum eſt, quòd hominis occiſio in genere poteſt eſſe triplex. Vna voluntaria, & per ſe intenta; ſiue ſit licita, vt in iudice, & in eo, qui ſe, & ſua defendit; ſiue illicita, vt in eo, qui iniuſtè interficit alium. Altera *Occiſio hominis triplex.* eſt merè caſualis, & præter intentionem: qualis eſt illa, quæ nec in ſe, nec in ſua cauſa eſt volita. Tertia eſt, quæ quamuis directè & per ſe oon ſit voluntaria, eſt tamen volita indirectè, & per accidens. Et contingit, quando oon impedit quis eam occiſionem, quam poteſt & tenetur vitare, quæ, vt paulo ante dicebam, eſt & dicitur propriè homicidium caſuale. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus. Dico primò, certum eſſe, quòd ex occiſione in re caſuali, qualis eſt *1. dictum certum.* illa quæ nec in ſe, nec in ſua cauſa eſt volũtaria, nulla incurritur irregularitas. Ita habetur expreſſe in cap. lator, & in cap. dilectos, & in cap. ex literis. 1. & 2. & in cap. ſignificaſti. & in capit. Ioannes, de homicidio. Et ratio eſt: Nam licet ad irregularitatem incurrendam nullum exigatur peccatum, vt poſteà dicemus, requiritur tamẽ, quòd operationes illæ, à quibus irregolaritas oritur, ſint humanæ ex iudicio rationis, & non ex ſola ſenſualitate procedentes. Homo enim non quatenus ſenſualis, ſed quatenus rationalis irregularitatem incurrit. Et ſic neceſſarium eſt, quòd operationes illæ, propter quas infligitur, rationales ſint, hoc eſt, ab homine habente vſum rationis profectæ. Ex quo infero. 1. quòd homo furioſus hominẽ occidẽs irregularis non eſt, vtpote qui nullum habet vſum rationis, quo eius actio voluntaria eſſe poſſit, vt dicitur in Clementina, ſi furioſus. de homicidio. Et eadem ratio eſt de infante hominem interficiente, vt in eodem loco habetur. Infero ſecundo, quòd homicidium caſuale priuata autoritate factum, nunquam imputatur ad irregularitatem, niſi habeat culpam admixtam; quia alias non erit voluntarium. Infero tertio, quòd dormiens alterum occidens, quia is intellectu, & ratione caret, ac furioſo ſimilis eſt, vt dicitur in cap. merito. & in cap. ſane. 15. q. 1. nec etiam iocurrit irregularitatẽ. Quod & habetur expreſſe in Clementina. ſi furioſus. iam citata. Cuius verba ſunt: Si furioſus, aut infans, ſeu dormiens hominem mutilet, ſeu occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Quod eſt intelligendum, niſi in caſu, quo ipſe vigilans ſatis cognitũ haberet, quòd dormiens arma caperet, homineſque perſequeretur. Tunc enim, ſi nõ adhiberet diligentiam, quam debuit in præcauendo, ne dormiens alteri noceret, proculdubio eſſet irregularis, veniretq; puniẽdus, licet non pœna ordinaria; vt ex communi ſeotentia Canoniſtarũ docet Couarruuias in relectione de homicidio. p. 3. in principio. nu. 6. Dico ſecũdo, etiã, eſſe certum, quòd quæcunque hominis occiſio voluntaria, ſiue ſit culpabilis, ſiue inculpabilis inducit irregularitatem, vno dumtaxat caſu excepto, *2. dictum certum.* quòd eſt, dum quis in propriæ vitæ defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem interficit. Et quidem, quòd quæcunque hominis occiſio voluntaria, ſiue fiat cum peccaro, ſiue ſine illo, ſiue per ſe, ſiue per alium, mandato, conſilio, defenſione, promiſſiooe, cooperatione, animatione, & auxiliatione, ſit inductiua irregularitatis, cõſtar ex c. 1. de homicidio. & ex notatis ibidem per Doctores, vt eſt videre in Sylueſtro. verbo. homicidium. 3. q. 2. Quod autem ab hac generalitare excipiatur caſus, quo quis in propriæ vitæ defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem interficit, probatur ex Clementina. ſi furioſus. de homicidio. iam citata. Vbi poſtquam dixit ſummus Pontifex, nec furioſum, nec infantem, nec dormientem homicidijs à ſe factis incurrere irregularitatem, ſubiongit ſtatim: Et idem de illo cenſemus, qui mortem aliter vitare non valens ſuum occidit, aut mutilat inuaſorem. An autẽ ille, qui in proprij honoris defenſionem cum alias fugien do mortem euadere poſſet, & qoi pro bonis temporalibus cooſeruandis, vel pro amicis licitè aggreſſorem interficit, irregularitatem incurrat, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus, vt eſt videre apod Couarruuiam in relectione. de homicidio. par. 3. §. vnicus, num. 4. 5. & 6. Verior tamen, & tutior ſententia eſt, quòd qui in ſui defenſionem occidit alterum, quando fogere poteſt, quanuis non peccet, ſit irregularis, & ſimilirer ille, qui in defeoſionem bonorum, aut amicorum aliquem interficit. Et ratio eſt: Nam cum de iore commuoi antiqoo omnis, qui voluntariè interficit, ſiue cũ peccato, ſiue ſine illo, ſit irregularis, & in Clement. illa. ſi furioſus. ſolum excipiatur quĩ alterum in ſui defenſionem occidit, quando aliter vitam ſaluare non poteſt, ſit, vt in cæteris caſibus maneat firmum ius commune. Et ſi quis objiciat, quòd in Concilio Tri-

dent.ſeſsione. 14.cap.7.de reformatione. datur facultas ordinario, vt diſpenſet in homicidio, quod quis committit ſe defendendo; ex quo videtur concludi, quòd etiam in hoc caſu irregularitas incurratur, reſpõdeo, quòd hæc conſtitutio intelligitur, quando eſt ambiguum, an qui ſe defendit exceſſerit modum inculpatæ tutelæ. Nam quando certò conſtat, quòd aliter vitam tueri non poterat, nulla erit prorſus neceſſaria diſpẽſatio. ¶ Dico tertio, etiam eſſe certum, quòd quotieſcunque ex vulnere à me illato non ſequitur mors, etiam ſi euaſio mortis fuerit miraculoſa, non efficior irregularis. Irregularitas enim per homicidium tantum incurritur, vt diximus ſupra art. 4. quod in iſto caſu non inuenitur. Et idem eſt dicendum, quando ex vulnere, quod ego intuli non ſequitur mors, ſed aliunde, ſcilicet, vel ex imperitia chirurgi, vel ex malo regimine infirmi, vt dicitur in cap. presbyterum, & in cap. ad audientiam. de homicidio. Et ratio eſt: Quia tunc non qui percutit, ſed, vel chirurgus, vel ipſe infirmus eſt homicida. Et ſi quis obijciat: Quando vulnus re vera eſt graue, quanuis infirmus non ſibi ſatis caueat, nec fuerit adhibita illa curatio, quæ ſi adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quãtumuis negligentia infirmi, vel medici fuerit cauſa homicidij, ipſe etiam percuſſor erit reus illius, atque ex conſequenti irregularis. Et confirmatur: Nam cum nec infirmus teneatur tota cautela poſsibili ſibi cauere, nec optimum exquirere medicum, imò nec medicus ſolertiſsimã adhibere curationem, videtur dicendum, quòd, quanuis non ſimpliciter ex vulnere, ſed adiunctis alijs negligentijs, mors fuerit ſubſequuta, nihilominus percuſſori erit imputanda, qui per iniuriam cauſam dedit. Reſpõdeo, ꝙ quãdo ex vulnere aliquo homicidium ſubſequitur, medicorum iudicio erit ſtandum, vt in capit. ſignificas. titu. 2. admonetur ad hunc modum. Quod ſi vulnus re vera lethale erat, & ex quo, vt in plurimum, homines mori ſolent, non obſtante quacunque negligentia ex parte infirmi exiſtente, homicidium vulnerãti erit imputandum. Si autem vulnus ex ſe lethale non erat, & ob negligentiam infirmi, vel medici mors ſubſequitur, tunc quantum ad culpam percuſſoris nihil fortuitus ille euẽtus refert, cũ tota præfuerit in actione, qua vulnus fuit illatum. Cæterum quantum ad irregularitatem excuſatur, vt modo dicebam. Vulneratus enim poſtquam ſemel vulnus accepit, iure naturæ tenetur vigilanter ſuæ conſulere ſaluti, & chirurgus ſimiliter ob fidem muneris ſibi iniuncti: quod niſi fecerint homicidij rei erunt. ¶ Dico quarto, etiam eſſe certum, quòd quotieſcunque aliquis, ſiue dans operam rei licitæ, ſiue illicitæ non adhibita ſufficienti diligentia, aliquem caſualiter interficit, incurrit irregularitatem. Itaque ſemper quòd homicidium, eſt per accidẽs voluntarium, ex ea ratione, quòd occidens non adhibuit diligentiam, quam poterat, & tenebatur adhibere, ne ex ſuo facto homicidium ſubſequeretur irregularitas incurritur. Ita tenent communiter omnes Doctores, vt eſt videre apud Couarruuiam in relectione de homicidio par. 2. §. 4. num. 2. Et ratio eſt: Quia non eſt dubium, quin in eo caſu homicidium fuerit aliqua ratione voluntarium, quanuis per accidens iuxta doctrinam traditam à D. Tho. ex mente Ariſtotelis. 1. 2. quæſt. art. Si quis autem quærat, an ſit neceſſarium, quòd negligentia, ex qua homicidium ſequitur, ſemper ſit culpa mortalis, vt irregularitas incurratur, vel potiùs ſufficiat venialis, reſpondeo, quòd quanuis Soto lib. 5. de Iuſtitia q. 1. art. 9. ante ſolutionem ad argumenta, dicat, eſſe difficile creditu, quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex ſola veniali; contrarium tamẽ eſt verum, atque tenendum: Quod affirmat Caietanus in præſenti. Nam dicit, caſuale homicidium ſemper imputari danti operã rei illicitæ quo ad pœnã irregularitatis, & culpam aliquam, quamuis non ſemper ad culpam mortalem. Quibus verbis ſatis apertè declarat, poſſe irregularitatem ex homicidio prouenientem ex ſola culpa veniali incurri. Et, vt ingenue fatear, neminem aliũ vidi, qui de hac re dubitaret, niſi ſolum Magiſtrum Sotum. Et immeritò quidem. Nam cùm irregularitas non ſit pœna aliqua propter delictum impoſita, ſed tantum canonicum impedimentum ex facto, ſeu defectu proueniens, quo quis prohibetur ad eccleſiaſticos ordines promoueri, & in eiſdẽ miniſtrare, vt ex mente quam plurium Doctorum colligit Couarruuias in relectione de homicidio parte prima in principio, num. 1. non eſt, cur miremur, ſi ex homicidio, quod ſolum procedit ex culpa veniali, incurratur. Maximè, cùm videamus in iudice, & alijs miniſtris iuſtitiæ irregularitatem incurri, ſine aliquo peccato, etiam leui, imò ex actu honeſto, & ſtudioſo iuſtitiæ: qualis eſt malefactorum interfectio. Itaque hæc certa ſunt.

3. dictum certum.

4. dictum certum.

Punctus difficultatis.

¶ Sed quod habet difficultatem in præſenti eſt, an ſemper, quòd aliquis dans operam rei illicitæ quantacunque adhibita diligentia, ne ex opere ſuo homicidium ſequatur,

Sententia Caietani, & Canoniſtarum.

1. argum.

tur, alterum interficit, fiat irregularis? Caietanus in præſenti teoet partem affirmatioam, quam commuoiter ſequūtor Canoniſtæ in cap. dilectus. & in cap. ſignificaſti. 1. de homicidio. Et probari poteſt hæc ſententia. Primò, ex c. tua nos. in principio. de homicidio. vbi monachus, qui tumorē, pietatis cauſa, ferro aperuit, quia vulneratus mortem obijt, irregularis cenſetur, etiam ſi omnem diligentiam adhiboerit, quam chirurgus peritiſsimus adhibere tenebatur. Nec huius rei alia ratio poteſt aſsignari, niſi, quod dedit operam rei illicitæ, non ſimpliciter, ſed ſibi, quia chirurgus eſſe nō poterat. Tex. eſt in cap. ſententiam ſanguinis, ne clerici vel monachi. Vbi dicitur: Nullus clericus ruptutijs, vel baliſtarijs, aut huiuſmodi viris ſangoinum præponatur, nec vllam chirurgiæ artem diaconus, ſubdiaconus, vel ſacerdos exerceat, quę ad vſtionē, vel inciſionem inducit. Qua ratione Panormitanus ibi colum. penultima, & finali, ac Paulus Pariſius conſil. 96. colom. vlt. lib. 4. tenent, clericum in minoribos conſtitutum beneficium eccleſiaſticum habentem, eſſe irregularem, ſi ex chirurgiæ officio, cui operam dat, aliquis mortem obierit, abſque eius culpa, tanquam, qui artem ſibi interdictam exerceat.

2. argum. ¶ Poteſt ſecundo ea ſententia probari ex textu in cap. ſicut. de homicidio. Vbi illicitè ludens cum fœmina prægnante, cenſetur irregularis, ſi ex tali luſu caſu contigerit fœtus animati aborſus. Quod intelligendum eſt, etiam ſi nullam culpam in eo ludo homicidio præſtiterit, vt habet communis omnium Doctorum interpretatio. Quaſi hæc irregularitas minime cōtraheretur à fratre, vel conſanguineo, qui cum fœmina prægnāte licitè eodem luſiſſet modo.

3. argum. ¶ Tertiò: Ad idem condocit textus in capitulo. dilectus. de homicidio. Vbi deciſum habetur, non eſſe clericum irregularem, qoi cum equitaret, abſque eius culpa, puerum equi impulſu occidit, quia, ſcilicet, operam dabat rei licitæ. Quibus verbis ſignificari videtur, quòd ſi operam rei illicitæ dediſſet, & is caſus contigiſſet, foret irregolaris. Eadem ferè reſpōſio traditur in cap. ſignificaſti. primo, eodē titulo. Et ſic verum videtur ſemper, quod aliquis dans operam rei illicitæ, quantacunque adhibita diligentia, ne ex opere ſuo homicidium ſequatur, alterum interficit, fieri irregularem.

Vltimū argumētum ¶ Et tandem ratione ſic argumentor: Qui dans operam rei illicitæ, alterum occidit, etiam ſi omnem adhibeat diligentiam, ne ex eius facto homicidiū ſequatur, verè eſt reus homicidij, vt D. Thom. in hoc articulo affirmat. Cuius verba ſunt quæ ſequūtur. Secundū iura, ſi aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium ſequatur; non incurrit homicidij reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, nō euadit homicidij reatum; ſi ex eius opere mors hominis conſequatur: ergo dans operam rei illicitæ, etiam ſi omnē adhibeat diligentiam ex mente D. Thom. erit irregularis.

¶ Sed contra iſtam ſententiam, quæ communis eſt Canoniſtarum poſſunt fieri multa, & efficaciſsima argumenta, ad probandum non ſemper, quòd homo dat operam rei illicitæ, ſi alias adhibet omnem diligentiam, ne eius facto homicidium ſequatur, fieri irregularē. Et, vt efficacius probent intentum oportet præmittere; tanquam certum ex communi omnium Doctorum ſeotentia, nullum homicidium caſuale à priuata perſona commiſſum imputari ad irregularitatem, niſi aliquam peccati malitiam habeat annexam. Itaque quicunq; excuſatur à culpa talis homicidij, excuſatur etiam à pœna irregularitatis ex illo prouenienti.

Nullū homicidiū caſuale imputatur ad irregularitatem niſi habeat culpā annexam.

Dixi notanter, caſuale. Nam homicidium voluntarium, quale eſt illud, quod homo facit in propriarum rerum; vel honoris, vel amici defenſionem, bene poterit inducere irregularitatem, etiam ſi culpabile non ſit, vt paulò ante dicebam. Et ratio eſt: Quia homicidium ad hoc, vt ſit inductiuum irregularitatis, debet eſſe voluntarium. Illud autē, quod caſuale eſt, non poteſt eſſe voluntariom, niſi peccati malitiam habeat annexam. Itaque requiritur in homicidio caſuali malitia peccati: noo, quia ipſa per ſe ſit neceſſaria, vt irregularitas incurratur: ſed, quia arguit voluntarium in opere, ex quo homicidium ſequitur, quod eſt conditio neceſſario requiſita ad irregularitatem contrahendam. Ex quo colligi videtur, quòd, ſi contingat aliquando eſſe malitiam in opere, ex quo homicidium caſuale oritur; & tamen ea non obſtante adhuc homicidium remanet omnino inuoluntariom; illud non eſſe magis inductiuum irregularitatis, quàm ſi nullā culpam haberet annexam: ſi quidem adhuc deerit illi id, quod intrinſecè eſt neceſſarium, vt irregularitas incorratur.

Argumēta contra ſententiā Canoniſtarū.

¶ Hoc conſtituto, ſic argumētor: Quandò aliquis dans operam rei illicitæ alterum caſu interficit; vel irregularitas tunc oritur ex culpa, quam habet in eo, quod dat operam rei illicitæ, vel ex illa, quæ contingit in negligentia nō præcauendi qoæ homicidio caſuali poterāt cauſas dare. Non oritur ex hoc poſteriori; quia,

vt

vt ſupponimus, homicidium à caſu, & præter voluntatem ac intentionem accidit, adhibitaque fuit omnis diligentia, quæ ad id præcauendum adhiberi potuit, ac debuit: ergò habet ortum ex culpa priori. Sed poteſt ſæpè ſæpius contingere, quod illa priori culpa dandi operam rei illicitæ exiſtente, adhuc homicidium ſit omnino inuoluntarium, non minus, quàm ſi occidens daret operam rei licitæ; ergo tunc nulla ratione poterit eſſe inductiuum irregularitatis. Et confirmatur. Nam, ſi ex ſola illa priori culpa irregularitas oriretur, ſequeretur, eam in multis caſibus eſſe conſtituendam, de quibus viri vtriuſque iuris peritiſsimi meritò dubitant, imò plerique illorum abſolutè dicunt, irregularitatem non incurri: conſequens autem eſt irrationabile: ergo. Probo ſequelam. Et ad id efficiendum ſit primus caſus in eo, qui aduerſus regiam prohibitionem chartas ad ludendum illicitè conficeret, ad quas alijs poſteà ludentibus orta contentione, vnus alterum interficit. In hoc caſu, qui chartas luſorias confecit dedit operam rei illicitæ, ex qua præter eius intentionem, fuit ſubſequuta mors, quam ipſe maiori adhibita diligentia præcauere non potuit. Itaque habuit primam culpam, quæ in dando operam rei illicitæ conſiſtit: & non habuit ſecundam, quæ eſt, non adhibuiſſe ſufficientem diligentiam: & tamen non incurrit irregularitatem, vt optimè probat Socin. in capi. ad audientiam, numero. 49. ergo prior illa culpa ſimpliciter non eſt ſufficiens inducere irregularitatem. Secundus caſus eſt in eo, qui cum eſſet artifex ex ferro furto ſublato enſem formauit, quo poſtea emptor alterum interfecit. Ille quidem dedit operam rei illicitæ, ex qua poſteà præter eius intentionem fuit mors ſubſequuta, & tamen non incurrit irregularitatem, vt docet Alfonſus à Caſtro, libro. 2. de poteſtate legis pœnalis. cap. 14. verſic. hic tamen admoneo: ergo ſolum hoc, quod eſt dare operam rei illicitæ; non eſt ſufficiens cauſa, vt caſualiter interficiens incurrat irregularitatem. Item: Qui alterius vxorem per adulterium polluerit, etiam ſi ex ea cauſa maritus illam occiderit, non fit irregularis, vt idem Alfonſus à Caſtro in dicto cap. docet; quia tale homicidium non ſequitur per ſe & neceſſario ex adulterio; ſed tantum occaſionaliter præter intentionem adulteri: & tamen ſi illa prior culpa ad irregularitatem ſufficeret, proculdubio talis adulter fieret irregularis: ergo illa præciſe non ſufficit. Prætereà ſumo argumentum ex capit. ex literis. 2. vbi monachus excuſatur ab irregularitate, quia cum campanam de campanili deponeret, coniecto ligno inopinato puerum interfecit. Fac opus illud fuiſſe ſeruile, aut ex quauis alia circunſtantia illicitum; an proptereà eſſet irregularis? Profectò minimè credendum eſt. In capit. dilectus. iam citato, etiam excuſatur ab irregularitate clericus, qui ſanitatis gratia equum aſcendens inopinatè alterum interemit. Fac equitationem illam eidem clerico fuiſſe nocuam, feciſſeque eum contra iuſsionem medici, quando equum aſcendit; an propterea diceretur irregularis? Profectò nulla ratio eſt, vt credas, vt latè probant Soto libr. 5. de Iuſtitia, quæſtione. 1. articulo. 9. & Couarruuias in relectione de homicidio, parte. 2. §. 4. numero. 9. cum tale peccatum ex natura ſua nihil ad homicidium contulerit; ergo ex eo præciſe, quod quis dans operam rei illicitæ alterum caſu occiderit non fiet irregularis. Item: Si hoc ſolum ſufficeret ad irregularitatem contrahendam ſequeretur, quod ſi quis cædens arborem; quæ erat ſua, optimè circunſpexit, ne quemquam opprimeret; quamuis poſtrà cadens arbor tranſeuntem fortè compreſſerit, non erit irregularis. Et tamen ſi arbor non erat ſua eadem præcedente diligentia, fiet irregularis; quoniam dabat operam furto. Item ſequeretur, quòd ſi nobilis ſecularis dans operam venationi in proprio nemore merè caſualiter hominem interficeret, non eſſet irregularis ad ſacros ordines ſuſcipiendos: & tamen ſi nemus eſſet alienũ, & contra domini voluntatem feras illic deprædaretur fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ: hæc autem ſunt falſa, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo non eſt dicendum ex eo præciſè, quòd quis dans operam rei illicitæ alterum interficit, fieri irregularem.

Sententia autoris.

¶ Propter hæc argumenta videtur mihi hæc ſententia vera, atque tenenda. Quocirca, vt explicem quando ex eo, quòd quis dans operam rei illicitæ alterum caſualiter interficit, incurrat irregularitatem, quod D. Thom. in hoc articulo videtur vniuerſaliter affirmare, eſtque cõmunis ſententia Canoniſtarum, vt dicit Couarruuias in relectione, de homicidio. par. 2. §. 4. numero. 1. Dico, tunc tantum homicidium caſuale danti operam rei illicitæ fore ad irregularitatem imputandũ, quando ille actus illicitus ex natura ſua fuerit ordinatus ad læſionem, vel homicidiũ, vt explicat Socin. in dicto cap. ad audientiam. de homicidio.

Quãdo homicidiũ caſuale inducat irregularitatem.

cidio. num. 49. Vel, quando homicidium ex illo opere illicito per ſe & neceſſario, & nõ per accidens fuerit ſubſequutum, vt dicit Alfonſus à Caſtro libr. 2. de poteſtate leg. penal. cap. 14. Vel denique, quando illicitum, quod eſt per ſe volitum, ità fuerit periculoſum, vt natura ſua ex illo, vel ſæpè, vel frequenter mors ſequatur. Vt ſi, verbi gratia, clericus dat operam rei bellicæ, aut torneamenta, aliaque pugnæ ſimulacra exerceat, quæ clericis vetita ſunt: tunc enim etiam, ſi imprudens & neſciens, alium præter ſuam intentionem occideret, fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ. Itaque, vt homicidium caſuale ratione rei illicitæ, ſit irregularitatis inductiuum, neceſſarium eſt, quod opus, cui conſultò opera datur, ex genere ſuo ſit periculoſum. Et huc tendunt omnes iuris Pontificij deciſiones, quæ propter homicidium caſuale ex opere illicito etiam præter intentionem operantis, adhibitaque per eum diligentia, quæ potuit, & debuit adhiberi, ſubſequutum, irregularitatem decernunt, vt probat textus in cap. vltimo. de homicidio. in 6. cùm dicitur, quod homicidium ſequutum præter intentionem imputatur danti operam rei illicitæ, id eſt, mandato inferendi iniuriam, quia mandando in culpa fuit, & hoc euenire poſſe debuit cogitare. Et ratio huius eſt: Quia, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 20. artic. 5. ſoli illi euentus ex aliquo opere ſubſequuti minimèque ab operante præcogniti, ſed præter eius intentionem contingentes, operanti imputantur, qui per ſe & neceſſario ex priori opere ſequuntur, aut ſaltem in pluribus ex illo eueniunt, euenireque ſolent: quia ſolum iſti poſſunt habere rationem voluntarij. Vnde cum homicidium, vt irregularitatem inducat, debeat eſſe voluntariũ, & illud, quod caſuale eſt, hoc habere nõ poſſit, niſi, vel, quia operans debitam diligentiam non adhibuit, vel, quia id opus exercet, ad quod naturaliter ſequitur mors, vel ſẽper, vel regulariter, fit, hoc eſſe neceſſariũ, vt caſualiter occidens irregularitatem incurrat. ¶ Ex dictis infero primò, hoc eſſe diſcri- 1. corollar.
minis inter dantem operam rei licitæ, & illicitè operantem, quantum attinet ad homicidiũ caſuale inde ſubſequutũ: quòd danti operam rei licitæ ex eo ſolum imputatur homicidium, quòd non adhibuit diligentiam, quam tenebatur, & poterat adhibere, ad præcauendum, ne homicidium ſequeretur. At verò illi, qui dat operam rei illicitæ, etiam imputatur ex hoc, quòd opus exercet, ad quod ex propria natura, vel ſemper, vel frequenter homicidium ſequitur. Plurimum autem intereſt inter hæc duo. ¶ Infero ſecundò, quòd quantum atti- 2. corollar.
net ad irregularitatem incurrendam ex eo, quòd quis dat operam rei illicitæ, ille ſolus actus dicitur illicitus, qui ratione alicuius periculi, vel mortis, vel abſciſionis membrorum fuerit prohibitus. Nam ſi non ratione periculi, ſed ex alia cauſa eſt prohibitus, profectò talis prohibitionis tranſgreſſio non facit homicidium magis voluntarium, quàm ſi id præceptum non eſſet. Et ſic nec inducit irregularitatem; quæ, vt diximus, ex ſolo homicidio voluntario ortum habere poteſt. ¶ Infero tertiò, quid dicen- 3. corollar.
dum ſit de clerico, qui venationi illicitæ operam dans, abſque eius culpa, omni diligentia præmiſſa, iaculo hominem confixit, illumque occidit, exiſtimans eſſe feram. Nã ſi venatio erat prohibita ob pericula homicidij, vulnerum, aut mortis, quæ ex ſimili venandi modo regulariter contingere ſolent; qualis eſt venatio vrſorum, aut aprorum; proculdubiò talis clericus fieret irregularis. Cæterum, ſi, venatio ſolum eſſet interdicta propter honeſtatem, vt clericis interdicitur, vel propter cuſtodiam animalium; tunc non dicerem talẽ venatorem fieri irregularẽ, ſi nulla alia culpa in dicto actu contigiſſet, niſi quod venator interdictæ venationi operam dabat. Et ratio eſt: Quia illa culpa illicitæ venationis ad homicidium non pertinet, ſed tantum ad tranſgreſſionẽ præcepti, de non venando, quæ ad irregularitatem ex homicidio caſuali inferendam ſufficiens non eſt, vt paulò ante dicebam. Quod & colligi poteſt ex eo, quòd, ſi venatio interdicta nõ eſſet, nulla inde irregularitas contraheretur, vt omnes concedunt. Irregularitas autem non ad culpam tranſgreſſionis præcepti, quæ ſecundum eccleſiaſticas ſanctiones illã producere non poteſt, ſed ad culpam homicidij reducenda eſt.

¶ Sed reſtat nunc reſpondere, ad argu- Ad. 1. arg.
menta in contrarium facta. Vnde ad primũ Canoniſtarum.
quod erat deſumptum ex cap. tua nos. de homicidio. dico, ideò monachum, qui tumorẽ ferro aperuit, ex quo vulnerati mors fuit ſubſequuta, iudicari irregularem, quia chirurgiæ ars, quæ aduſtionem, vel inciſionem inducit, idcirco eſt prohibita clericis, quia ex ea, vt in plurimũ, vel mors, vel mẽbri abſciſsio ſequitur. ¶ Ad ſecundũ, quod Ad. 2. arg.
erat deſumptum ex cap. ſicut. de homicidio. reſpondetur, quòd irregularitas, de qua in eo textu eſt ſermo, non deducitur ab ea culpa, quam homo habuit in eo, quod inhoneſtè, vel libidinis cauſa cum fœmina ludebat.

Hæc

Hæc enim ex ſua natura nec ordinatur ad homicidium, vel aborſum, nec illius periculum continet; quod neceſſarium eſt, vt qui dat operam rei illicitæ, irregularitatem incurrat. Sed deducitur ex eo, quod ille luſus cum fœmina prægnãte periculoſus eſt, prębetque frequentiſsimè occaſionem aborſus & ideo eſt illicitus, atque prohibitus.

Ad.3.arg. ¶Ad tertium, ex capit. dilectus, dico, ex illo textu præcipuè Caietanum ſecutum Canoniſtas à contrario ſenſu collegiſſe omnẽ, qui dat operam rei illicitæ, quando ex eius facto ſequitur homicidium, fieri irregularem. Cæterum argumentum à contrario ſenſu in his, quæ ſunt de iure poſitiuo, ipſis etiam iuriſprudentibus conſentientibus, eſt inualidum.

Ad.4.arg. ¶Ad rationem reſpondetur, falſum eſſe, quòd qui dans operam rei illicitæ alterum occidit, etiam ſi omnem adhibeat diligentiam, ne ex eius facto homicidium ſequatur, fiat homicidij reus, ſiue loquamur de reatu homicidij, quantum ad culpam, ſiue quantum ad pœnam. Nam quantum ad peccatum, ſi ille, qui dat operam rei illicitæ adhibuit diligentiam, quam debuit, & potuit, ne caſuale homicidium ſe queretur, & nihilominus id caſu contingit, ſolum illius actus illiciti, cui operam dabat reus erit, & non homicidij, quod omnino fuit præter eius voluntatem. Quantum autem ad pœnam, nec etiam incurrit irregularitatem, vt ex ſuperioribus patet. Et quando D. Thom. dicit, quòd qui dat operam rei illicitæ, & etiam qui dat operam rei licitæ, debitam non adhibens diligentiam, non euadit homicidij reatum, loquitur ſolum de reatu pœnæ, qui eſt irregularitas, ſequutus communem Canoniſtarum ſententiam, vniuerſaliter affirmantium, quęcunque dantem operam rei illicitæ fieri irregularem, ſi ex eius facto homicidium ſequatur. Ex dictis poteſt conſtare, quando, & quomodo irregularitas ex homicidio incurratur.

Dubiũ de eo qui poteſt abſoluere ab irregularitate ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, quis nã poſsit ab hac irregularitate abſoluere, ſiue ſupra illam diſpenſare? Et procedit quæſtio præcipuè de habentibus bullam Cruciatæ, an, ſcilicet, per illam poſsint ſupra irregularitatem diſpenſari? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: *Argumen.* In bulla Cruciatæ conceditur facultas eligendi confeſſorem, qui poſsit ab omnibus cenſuris eccleſiaſticis abſoluere: conſtat autem Irregularitatem eſſe cenſuram: ergo etiam poterit abſoluere ab irregularitate. ¶Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, *Irregularitas duplex.* quòd irregularitas eſt duplex. Vna quæ ponitur ratione delicti: qualis eſt illa, qua excommunicatus celebrans, aut ſuſcipiens ordines efficitur irregularis. Et hæc verè eſt pœna, atque cenſura eccleſiaſtica. Altera eſt, quę tantum imponitur propter ſignificationem, vel indecentiam; qualis eſt illa, quæ ex bigamia, vel ſanguinis effuſione, hoc eſt, homicidio incurritur. Et hæc non eſt proprie cenſura, nec pœna pro delicto impoſita; ſed ſolum eſt impedimentum Canonicum ex facto, ſeu defectu proueniens; quo quis prohibetur ad eccleſiaſticos ordines promoueri, & in eiſdem miniſtrare. Et eſt aduertendum; quòd quanuis cum hominis occiſione ſæpè contingat eſſe admixtam culpam, interdum mortalem, vt in homicidio voluntario, interdum autem venialem, vt de caſuali diximus; nunquam tamen cenſetur irregularitas imponi in pœnam peccati in homicidio inuenti, ſed ſolum ratione ſignificationis. Quod inde colligere licebit, quòd non minus incurritur irregularitas propter occiſionem hominis, cui nulla culpa eſt coniuncta, vt eſt videre in iudice, & in eo, qui in ſuorum bonorum, vel amicorum defenſionem alterũ occidit, quam propter homicidium, quod eſt peccatum, ſiue mortale, ſiue veniale. Ex quo manifeſtè conuincitur, quòd nunquã irregularitas, quæ propter homicidium incurritur, eſt appellanda pœna, aut cenſura eccleſiaſtica, ſed tantum canonicum impedimentum, ſiue contrahatur ex homicidio culpabili, ſiue inculpabili.

¶Hoc conſtituto ſit prima concluſio: *1. cõcluſio.* Nullus per bullam Cruciatæ poteſt abſolui à ſecundi generis irregularitate. Ita habent communiter omnes Doctores ſcholaſtici. Et conſtat ex conſuetudine, qua videmus, quòd ſi eſt diſpenſandum cum iudice, qui latronem interfecit ad ſacros ordines ſuſcipiendos ad ſummum Pontificem eſt recurſus. Et ratio eſt: Nam hæc irregularitas, propriè loquendo, nec eſt cenſura, nec pœna pro delicto impoſita: nullus autem per bullam Cruciatę poteſt abſolui niſi, vel à pœna, vel à culpa.

¶Secunda concluſio: *2. Cõcluſio* Irregularitas primi generis abſolui poteſt per bullam Cruciatæ. Ita tenet Soto in.4. diſtinctio. *22.* quæſtione. 1. articulo. 1. Et ratio eſt: Nam bulla dat facultatem abſoluendi ab omnibus cenſuris eccleſiaſticis. Hæc autem irregularitas verè & propriè eſt cenſura, atque pœna, vt ex ſupradictis patet. Verum eſt, quòd Soto loco citato appellat irregularitatem ratione delicti impoſitam omnem illam, quæ ex homicidio priuata autoritate

facto

facto incurritur. Et ſic conſequenter dicit, quòd quilibet idoneus confeſſor, poteſt per bullam Cruciatæ ab illa abſoluere. Sed hæc ſententia eſt falſa, & præter communem Doctorum opinionem, vnanimiter dicentium ab ea irregularitate; quæ ex homicidio contrahitur abſolui non poſſe. Tum; quia nunquam propriè habet rationem pœnæ, quamuis ex peccato incurratur, Tum etiam; quia, nec eſt credibile, quòd ſummus Pontifex tam amplam facultatem confeſſarijs cōceſſerit. Qui affirmaret per bullā Cruciatæ à nulla irregularitate ſiue primi, ſiue ſecūdi generis poſſe confeſſariū abſoluere, ſatis probabiliter & ſecurè loqueretur. Tum quia mos Romanæ curiæ, quando concedit facultatē tollendi irregularitatē, hic eſt, vt dicat; Concedo facultatem diſpenſandi ſuper irregularitate, ſiue irregularitatibus. Hæc autem verba in bulla non ponuntur; ſed ſolum conceditur facultas abſoluendi à cenſuris eccleſiaſticis. Tum etiam; quia propoſitum ſummi Pontificis in bulla Cruciatæ, videtur eſſe, dare facultatem confeſſario per ipſam electo, vt abſoluat pœnitentem ab omnibus criminibus, tollatque omnia impedimenta huius abſolutionis. Certū eſt autem, quòd irregularitas nullum præſtat impedimentum ad ſacramentum pœnitentiæ recipiendum. Diximus tamen; quòd irregularitas primi generis poteſt abſolui per bullam Cruciatæ; quia id eſt valde probabile, & communi Doctorū interpretationi conforme.

3. Concluſio ¶ Tertia concluſio: Epiſcopus habet autoritatem diſpenſandi in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, excepta illa, quæ prouenit ex homicidio voluntario. Ità habetur expreſſè in concilio Tridentino ſeſſione. 24. cap. 6. de reformatione. Caietanus in ſumma verbo irregularitas dicit duo, Primum eſt, quòd qui habet autoritatem diſpenſandi in omni irregularitate citra homicidium voluntarium, poterit etiam diſpenſare in omnibus alijs caſibus iuſtæ occiſionis humanæ; qualis eſt illa, quæ fit à iudice. Nam homicidium tantum ſignificat iniuſtam occiſionem. Dicit ſecundo, quòd qui habet talem facultatem, etiam poterit diſpenſare ſupra quodcunque homicidium caſuale, quanuis fuerit indirectè volitum. Quoniam tale homicidium in iure nō dicitur voluntarium, ſed caſuale. Hæc ſententia Caietani quibuſdam videtur certiſſima, mihi tamen quantum ad primum dictum videtur apertè falſa. Ius enim Canonicum non vtitur hoc vocabulo, homicidium, adeo ſtrictè, & metaphyſicè, ſicut dicit Caietanus. Sed quæcunque hominis occiſio, etiam iuſtè à iudice facta, appellatur homicidium. Et cùm ſit voluntariū; ſolus ille poterit ſuper irregularitate ex illo prouenientē diſpenſare, qui diſpēſat ſupra homicidiū voluntariū, qui eſt ſolus ſummus Pōtifex, vt cōſtat ex vſu & conſuetudine. Quod autē in iure non ſolum appelletur homicidiū iniuſta hominis occiſio; ſed etiā quæcunq; alia iuſtè facta, probatur ex Clementina, ſi furioſus, de homicidio, vbi hominis occiſio, quā quis in propriam defenſionem facit, homicidium appellatur. Et tamen certum eſt, talē eſſe iuſtam, & inculpatā occiſionē. Homicidium tamen caſuale; quanuis non ſit peccatum, vocatur homicidiū, vt eſt videre in toto titulo de homicidio voluntario, & caſuali. Et ſic fundamentum Caietani eſt nullū. Et hæc dicta ſint de tota materia de homicidio.

QVÆSTIO. LXV.

De Mutilatione membrorum, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm mutilare aliquem membro ſuo, in aliquo caſu poſſit eſſe licitum.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd mutilare aliquem membro ſuo in nullo caſu poſſit eſſe licitum. Damaſcen. enim dicit * in ſecundo libro, quòd peccatum committitur per hoc, quòd receditur ab eo, quod eſt ſecundum naturam in id, quod eſt contra naturam. Sed ſecundum naturam à Deo inſtitutum eſt, quòd corpus hominis ſit integrum membris. Contra naturam autem eſt, quod ſit membris diminutū: ergo mutilare aliquem mēbro, ſemper videtur peccatum. Lib. 2. c. 4. & 30. & lib. 4. c. 21

2 ¶ Præterea, Sicut ſe habet tota anima ad totum corpus, ita ſe habent partes animæ ad partes corporis: vt dicitur * in ſecundo de anima. Sed non licet aliquem priuare anima, occidendo ipſum, niſi publica poteſtate: ergo etiā non licet aliquem mutilare membro, Li. 2. te. 9. tom. 2.

niſi

niſi forte ſecundum publicam poteſtatem.

3 ¶Præterea, Salus animæ præferenda eſt ſaluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare ſe membro propter ſalutem animæ, puniuntur enim ſecundum ſtatuta * Niceni Concilij, qui ſe caſtrauerunt propter caſtitatem conſeruandam: ergo propter nullam cauſam aliam licet aliquem membro mutilare.

In Decretis di. 55. ca. Si quis abſciderit. Et ca. Si quis peregritudinem.

¶Sed Contra eſt quòd dicitur Exodi. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedẽ pro pede.

¶Respondeo dicendum, quòd cum membrum aliquod ſit pars totius humani corporis, eſt propter totum, ſicut imperfectum propter perfectum. Vnde diſponendum eſt de mẽbro humani corporis, ſecundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per ſe quidẽ vtile eſt ad bonum totius corporis: per accidens tamen poteſt contingere quòd ſit nociuum, puta, cum membrum putridum eſt totius corporis corruptiuum. Si ergo membrum ſanum fuerit, & in ſua naturali diſpoſitione conſiſtens, non poteſt præſcindi abſque totius corporis detrimento. Sed quia ipſe totus homo ordinatur, vt ad finem, ad totam cõmunitatem cuius eſt pars, vt ſuprà dictũ * eſt, poteſt contingere, quòd abſciſio membri, etſi vergat in detrimentũ totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, in quantum alicui infertur in pœnam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo ſicut per publicam poteſtatem aliquis licitè priuatur totaliter vita propter aliquas maiores culpas, ita etiam priuatur membro propter aliquas culpas minores. Hoc autẽ non eſt licitum alicui priuatæ perſonæ, etiam volente illo cuius eſt membrũ: quia per hoc fit iniuria communitati, cuius eſt ipſe homo & omnes partes eius. Si verò membrum propter putredinem ſit totius corporis corruptiuũ, tunc licitum eſt de voluntate eius, cuius eſt membrum putridum, membrũ præſcindere propter ſalutem totius corporis, quia vnicuique commiſſa eſt cura propriæ ſalutis. Et eadem ratio eſt ſi fiat voluntate eius, ad quem pertinet curare de ſalute eius, qui habet mẽbrum corruptiuum: aliter autem aliquem membro mutilare eſt omnino illicitum.

Q. 61. a. 1. & 2. & q. præced. ar. 1. 2. & 5. Quæſtio.

¶Ad Primum ergo dicendum, quòd nihil prohibet id quod eſt contra particularem naturam, eſſe ſecundum naturam vniuerſalem, ſicut mors & corruptio in rebus naturalibus eſt contra particularem naturam eius quod corrumpitur, cùm tamen ſit ſecundum naturam vniuerſalem. Et ſimiliter mutilare aliquem membro, etſi ſit contra naturam particularem corporis eius, qui mutilatur, eſt tamen ſecundũ naturalem rationem in comparatione ad bonum commune.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd totius hominis vita non ordinatur ad aliquid proprium ipſius hominis, ſed ad ipſam potius omnia quæ ſunt hominis ordinantur. Et ideo priuare aliquẽ vita, in nullo caſu pertinet ad aliquem, niſi ad publicam poteſtatem, cui committitur procuratio boni communis. Sed præciſio membri poteſt ordinari ad propriam ſalutem vnius hominis. Et ideo in aliquo caſu poteſt ad ipſum pertinere.

¶Ad tertium dicendum, quòd mẽbrum non eſt præſcindendum propter corporalem ſalutem totius, niſi quãdo aliter toti ſubueniri non poteſt. Saluti autem ſpirituali ſemper poteſt aliter ſubueniri, quàm per membri præſciſſionem: quia peccatum ſubiacet volũtati. Et ideo in nullo caſu licet membrũ præſcindere, propter quodcunque peccatum vitãdum. Vnde Chryſoſtomus * exponens illud Matthæi. 19. Sunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum: dicit non per membrorũ abſciſionem, ſed malarũ cogitationem interemptionem. Maledictioni enim eſt obnoxius qui membrum

Homil. 63. in Mat. circa med. to. 2.

brum abſcindit. Etenim homicidæ ſunt, qui talia præſumunt. Et poſtea ſubdit, Neque concupiſcentia manſuetior ita fit ſed moleſtior. Aliunde enim habet fontes ſperma quod in nobis eſt, & præcipuè à propoſito incontinenti & mente negligente. Nec ita abſciſio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frænum.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Sicuti publica poteſtate poteſt quis licitè ob graue crimen vita priuari; ità etiam & propter leuius poterit membro truncari. Probatur: Sicut partes humani corporis ſunt membra illius, atque adeò in eius ſeruitium, atque adminiculum creata: ita etiam & ſinguli ciues ſunt membra totius reipublicæ, in eiuſque ſeruitium & vtilitatem relata: ergo ſicut de membris corporis diſpenſamus ad modum, qui saluti totius fuerit congruentior: ità etiam, & de ſingulis ciuibus erit diſpenſandum, quatenus ſaluti reipublicæ fuerit conuenientius: ſed membrum ſanum abſque detrimento corporis, cui commodum eſt, abſcindi non poteſt, membrum autem infectum eſt abſcindendum, quia toti nocet: ergo pari ratione, quando ciues reipublicæ nocumentum intulerit, ſicut publica autoritate poteſt omnino extingui, ſi crimen id meretur, poterit etiam membro mulctari, ſi peccatum non ſit ità graue; quanuis membrum quod abſcinditur, ex altera parte corporali ſanitate vigeat, ſitque vtile perſonæ.

¶ Secunda concluſio: Quando membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit ex voluntate ipſius ægroti ad eius vitam ſeruandam poterit abſcindi. Probatur: Vnuſquiſque habet ius propriam vitam ſeruandi: ergo quando abſciſio membri ad id fuerit neceſſaria, perinde atq; alia medicamēta poterit quiſque illa in ſibi optare.

¶ Tertia concluſio: Extra hos duos caſus, nullus nec publica, nec priuata autoritate, etiam ex conſenſu illius, qui mutilandus eſt, poteſt, vel ſeipſum, vel alterum membro priuare. Probatur: Vita totius ex membrorum integritate conſtat: ergo ſicut homicidium nulli eſt licitum, ſe vel alterum interficiendo: ità etiam nec mutilatio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria hæc de mutilatione membrorum appendix eſt ad materiam de homicidio, pertinenſque ad complementum illius. Quare ferè idem dicendum eſt de iſta, quod de illa diximus, tam quantum ad culpam, quàm quantum ad pœnam irregularitatis. Hoc vno excepto, quòd, cùm membra ordinentur ad vitam naturalem, tanquam ad proprium finem, licitum erit ſæpè ſæpiùs priuatis hominibus velle perpeti iacturam membrorum, quando ad propriæ vitæ conſeruationem fuerit neceſſarium, vt Diu. Thom. in ſecunda concluſione affirmat. Et eſt latiſsimum diſcrimen inter morbum corporale, & ſpirituale, quantum attinet ad mutilationem. Nam propter morbum ſpirituale vitandum non ipſis priuatis perſonis, ſed ſolum reipublicæ eſt licitum ſuos ciues mutilare, cum tamen ob morbum corporale vice verſa ſit licitum infirmo membrum ſibi ex medici conſilio permittere abſcindi, nec reſpublica illum ad id cogere poſsit. Et ratio eſt. Nam, cum vnus quiſque in particulari ſit propriæ vitæ cuſtos: reſpublica autem ſit cuſtos boni communis, ſit, vt ad vnumquemque priuatum hominem pertineat conſulere vitæ corporali, ad rempublicā autē conſulere bono communi. Et ſi quis quærat, an, vel reſpublica ciuem, vel pater filium, vel prælatus ſubditum poſsit compellere, vt quando ad ſalutem fuerit neceſſarium membrum ſibi abſcindi permittant, reſpondeo de patre atque republica certum eſſe, nullum ad hoc habere ius, cùm eorum munera ad conſulendam priuatæ ſaluti, vel ciuis, vel filij non ordinentur directè, & per ſe. De prælato autem propter ſingularem obedientiam, quam ſibi ſubditus promiſit, dico, quod poſſet ſubditum compellere, vt ea medicamenta reciperet, quæ neceſſaria eſſent, etiam ſi in illorum ſuſceptione aliqualis difficultas inueniretur. Tamen ad hoc, vt ingētiſsimum dolorem in membri amputatione, vel corporis inciſione ferret, nullo præcepto poſſet aſtringi: quia nullus tenetur cum tanto cruciatu, aut vitam ſeruare, aut prælato parere. Nō enim eſt digna ſalus tanto dolore, vt Marcium quendam Romanum dixiſſe fertur. Et propterea D. Tho. in ſecunda concluſione dixit; quòd quando membrum aliquod naturali morbo eſt corrup-

Diſcrimen inter morbum corporale & ſpirituale.

tum ex voluntate ægroti, & non aliter ad eius vitam ſeruandam licitè poteſt abſcindi.

Dubiũ circa 3. cõcluſio D. Tho. ¶ Sed circa tertiam concluſionem, quæ abſque aliqua exceptione generalem continet doctrinam dicens, nulla de cauſa (præter iam exceptas) eſſe alicui licitum, vel à ſe, vel ab altero membrum truncare, eſt difficultas, vtrùm verè ſit. Et pro parte negatiua eſt argumentum. *1. argum.* De Origene refert Euſebius lib. ſexto, hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capit. ſexto, quod præſcidit ſe, vt caſtitatem ſeruaret, ad literam adimplens illud Euangelij: Sunt quidam eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum: & tamen eius factum à multis fidelibus laudatur. Item Diu. Marcius, vt in eius hiſtoria habetur amputauit ſibi pollicem, ne ſacris initiaretur: ergo propter ſalutem ſpiritualem licitum eſt aliquando ſe mutilare.

2. argum. ¶ Secundò: Si quis haberet alligatã manũ ferro, videretque flammã ignis iam iam ipſum inuadentem, aut hoſtes irruentes, quos aliter quam membrum ſibi amputando effugere non poſſet, licitè illud efficeret; & qui à canibus detentus mortem timeret, proculdubio poſſet ſibi vnam partem præſcindere, vt libere euaderet. Item, qui domi occluſus ab hoſtibus interficiendus detinetus, licitè poteſt cum manifeſto periculo fractionis membri, per feneſtram ſe dimittere; ac tandem ſi tyrannus minaretur alicui mortem, niſi manum à ſe præſcinderet, licitè illud facere poſſet: ergo in pluribus alijs caſibus ab illis, quos Diu. Thom. excipit eſt licitum hominibus ſe mutilare.

1. dictum. ¶ His tamen non obſtantibus. Ad explicationem difficultatis dico primò: Nunquam eſſe licitum alicui, vel propter agones carnis vitandos, vel propter quodcunque aliud bonum ſpirituale conſequendum, aut ſe præſcindere, aut membrum ſibi amputare. Hoc definitur in Concilio Niceno, cuius decretum habetur in capit. ſi quis à medicis quinquageſima quinta diſtinctione, & in concilio Arelatenſi. 2. capit. 7. & in canonibus Apoſtolorum. canon. 22. & 23. Rationeſque huius veritatis habentur apud Diu. Thom. hic ad. 3. & copioſius apud Diuũ Auguſtinum lib. vnico de virginitate. capit. 23. & 24. & apud Diu. Baſilium in opuſculo de virginitate. Ex quo infertur peccaſſe Origenem mortaliter, ſe caſtrando, niſi forte ex ignorantia inuincibili, aut ex inſtinctu ſpiritus ſancti excuſetur. Quo etiam modo excuſandus erit Diuus Marcius in eo, quod ſibi pollicem abſcindit, ſi vera eſt hæc hiſtoria. De quo valde dubito. De hac re videndus eſt Couarruuias libro primo Variarum reſolutionem, capit. 2. numero. 8. & libr. 2. capit. 1. nume. 11. & in relectione, de homicidio. part. 1. num. 6.

¶ Dico ſecundo, in alijs caſibus in ſecundo argumento numeratis, vltra vltimum, licitum eſſe cuiquam membrum ſibi abſcindere, nec id eſt contra ſententiam Diu. Thomæ, quia omnes illi continentur in ſecunda concluſione, cum ferè idem ſit, quod homo ratione ægritudinis membrum abſcindat, & quod id faciat ad vitandum mortis periculum, metu non ab extrinſeco, ſed ab intrinſeco illato. Qualis eſt ille, quem patitur is, qui habens manum alligatam ferro, vel ad fugiendum ignem iam iam accedentem, vel hoſtes properantes ad ſe interficiendum, illam abſcindit; & qui à canibus detentus, membro truncatur, vt liber euadat; ac denique, qui occluſus domi ad mortem vitandam cum periculo fractionis cruris, aut brachij per feneſtram fugit. In his enim caſibus ratio naturalis dictat id eſſe faciendum pro totius conſeruatione, & pro maiori malo vitando. *2. dictum.* De vltima autem inſtantia, quæ adducitur de tyranno mortem alicui minante, niſi membrum ſibi abſcindat, iam diximus in ſuperioribus, id non eſſe licitum, quia metus tunc non ab intrinſeco, ſed ab extrinſeco incutitur. Et quando membri abſciſsio ſolum ab extrinſeco eſt neceſſaria, facienda non eſt. *Ex dictis patet ſolutio ad argumenta.*

De irregularitate pro ꝑ mutilatione. ¶ De irregularitate tam mutilantium, quam mutilatorum, vt dicamus aduertendum eſt primo, quòd qui mutilat alterum, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè faciat, non cauſa infirmitatis, nec propriæ vitæ defenſionis, irregularis eſt, vt communiter dicunt Doctores cum Syluestro, verbo. homicidium, tertio. §. quinto, & cum gloſ. ſupra Clementinam, ſi furioſus, de homicidio; habeturque hoc expreſſe in capit. aliquantos. quinquageſima prima diſtinctione, & in pluribus alijs capitibus iuris, maximè titulo de homicidio. Itaque eſt eadem ratio occiſionis, & mutilationis, quantum ad irregularitatem, quæ ex illis incurritur. Et meritò quidem. Nam cum vnumquodque hominis membrum ſit pars vitæ illius, fit conſequens, vt mutilator quadantenus ſit dicendus homicida, hoc eſt membri occiſor, atque adeo irregularis. Non ſufficit autem, ad irregularitatem incurrendam,

quòd

quòd quis membrum debilitet, imò forte, nec quod ipſum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ ſunt reſtringendæ; & iura ſolum loquuntur de mutilatoribus. *Dixi*, forte. Nam gloſſa loco citato, & Panormitanus in capit. cum illorum, de ſententia excommunicationis. tenent, quòd qui reddit membrum ineptum, & aridum etiam citra detruncationem incurrit irregularitatem. Sed oppoſitum videtur mihi probabilius propter rationem modo dictam.

De mutilatis & corpore vitiatis.

¶De mutilatis autem. & corpore vitiatis etiam eſt lex Eccleſiaſtica, quæ illos irregulares cenſet, & reddit, ita, vt nec ad ſacros ordines promoueri, nec promoti in eiſdem miniſtrare poſsint. Quæ lex ex antiqua conſuetudine originem duxiſſe videtur. Dicitur enim Leuitic. capit. vigeſimo primo. Omnis, qui habuerit maculam de ſemine Aaron ſacerdotis, non accedet offerre hoſtias domino, nec panes Deo ſuo. Et paulò antea dixerat Dominus ad Moyſen: Loquere ad Aaron: Homo de ſemine tuo per familias ſuas: qui habuerit maculam non offeret Deo ſuo, nec accedet ad miniſterium eius, ſi cæcus fuerit, ſi claudus, vel ſi paruo, vel grandi, vel torto naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugem ſcabiem, ſi impetiginem in corpore, ſi herniosus, &c. Idem etiam obſeruabatur apud Ethnicos. Si quidem, vt dicit Plinius libro ſeptimo naturalis hiſtoriæ. capit. vigeſimo octauo. Sergius in prætura à ſacris arcebatur, eò quòd debilis eſſet. Et Seneca lib. quarto. Declamationum declamatione prima, etiam præmittit apud Gentiles eam legem viguiſſe, vt ſacerdos integer ſit. Quaſi dicens, vbique gentium eſſe vſum, quòd ſacerdotes ſacrorumque miniſtri corpore ſint integri, nullam maculam habentes, & qui nullam poſsint corporis fœditate notari. Idem etiam olim vim obtinuit apud Romanos, ab ætate Romuli ducta conſuetudine, qui ſacerdotes elegit genere excellentes ſimul, & virtute præſtantes; nec tamen inopes, aut corpore vlla ex parte trunco, vt teſtatur Dionyſius libro ſecundo Romanarum antiquitatum. Idem apud Perſas vſu receptum fuiſſe tradit Alexander ab Alexandro libro ſexto. Dier. genial. cap. 14.

1. Concluſio

¶Sed, vt quid in hac re nunc ſit obſeruandum, paucis explicemus, ſit prima concluſio. Corporis vitium impedit hominem ſacris ordinibus donari; cùm id, vel impedimentum præſtat ordinis exequutioni, vel inſignem inducit deformitatem. Textus eſt in dicto capitulo vigeſimo primo Leuitici. Cuius ſeriem morali quadam interpretatione proſequitur Diuus Gregorius capit. vndecimo, primæ partis Paſtoralis, & refertur in capit. hinc etenim, quadrageſima nona diſtinctione. Idem etiam probatur ex toto titulo de corpore vitiatis. Maximè capit. 2. & ex capit. ſi Euangelica. quinquageſima quinta diſtinctione. Quæ verò ſit deformitas inſignis arbitrio Epiſcopi relinquitur, vt patet ex capit. 2. de corpore vitiatis. & ex notatis ibidem per Doctores, qui vnanimiter id affirmant. Sed eſt aduertendum concluſionem à nobis poſitam habere vniuerſaliter, verum quo ad ordines ſuſcipiendos. Nam quò ad ſuſceptos ſolum inducitur irregularitas, quantum ad illum ordinis actum, qui, vel ob inſignem deformitatem, vel defectum vitio corporis impeditur, vt notat Abbas in capit. 2. de cleric. ægrot. Et Socinus in capit. audientiam, de homicidio. 21. & Gonſalus à Villadiego tractat. de irregularitate, capit. de corpore vitiatis. Qua ratione qui patitur vitium corporis celebrationem impediens, nempe, in illis digitis, qui ad conſecrationem, & eleuationem hoſtiæ fuerint maximè neceſſarij, ſolum abſtinebit à celebratione miſſarum, & non à diaconatus, vel ſubdiaconatus miniſterio. Et qui ob deformitatem inſignem ab altari arcendus eſt, non impeditur abſolutionis ſacramentum miniſtrare. Qua in re omnes Doctores conueniunt.

¶Secunda concluſio: Si quis membrum ſibi culpa propria abſciderit, irregularis eſt, etiã ſi ea abſciſsio nec impediat miniſteriũ ordinis, nec inſignem deformitatem inducat. Hæc concluſio ad eos propriè pertinet, qui propria voluntate pudenda vltro ſibi execuerunt. Et probatur ex capit. pœnitentes, & ex capit. ſi quis abſciderit, & ex capit. qui partem. quinquageſima quinta diſtinctione, & ex capit. maritum, diſtinctione, 33. & ex cap. vlt. diſt. 55. Sub qua etiam concluſione comprehenduntur quicunque culpa ſua ab alijs abſciſsionem iſtam paſsi ſunt. Vt ſi, verbi gratia, quis ob adulterium à marito adulteræ iniuriam vlciſcente virilibus amputaretur, quod anno milleſimo quingẽteſimo trigeſimo ſeptimo, tribus ſacerdotibus prope Pinciam contigiſſe autor eſt Couarruuias in relectione. de homicidio. parte prima, numero ſexto. Quòd autem iſti ſimiliter irregulares fiant, docent Ioannes Andreas, & Hoſtienſis in dicto capitulo ex parte. de corpore vitiat. 2. Concluſio

Co 2 & Gon-

& Gonſalus à Villadiego loco modo citato. Si quis verò non ſua culpa, nec ſuæ ſponte, ſed, vel à medicis, vel per vim, aut inſidias hoſtium, vel puer in cunabulis ſectus fuerit, & virilia aliudue membrum amiſerit, promoueri poterit, & promotus iam, cum is caſus acciderit, in ordinibus ſuſceptis miniſtrare: vt conſtat ex capit. ex parte primo, & ex capit. ſignificauit. & ex capit. ex parte, ſecundo de corpore vitiatis. & ex capit. Eunuchus quinquageſima quinta diſtinctione. De hac re videndus eſt Couarruuias loco modo citato, & Syluester verbo. homicidium. 3. §. 5. Sed quoniam dictum eſt, tam mutilatores membrorum, quàm membris mutilatos fieri irregulares, dubium eſt, quid nomine membri in præſenti intelligamus? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Quidam enim dicunt, id ſolum in præſenti appellari membrum, quòd eſt pars principalis corporis, habetque proprium, & ſpeciale officium, vt pes ad ambulandum, manus ad apprehendendum, &c. Et ſecundum iſtam opinionem digiti membri rationem non habent, nec illorum mutilatores erunt irregulares. Hanc ſententiam tenet gloſſa in Clementina de homicidio. & Sylueſter verbo homicidium. 3. §. quinto, & Angelus in ſumma verbo homicidium. 5. §. ſexto. Alij ſunt, qui contrarium affirmant. Et ratio illorum eſt: Nam cum membra ſint illa, ex quorum poſitione totius corporis integritas conſurgit, & ille, cui vnus digitus deeſt, non poſſit dici corpore integer, colligi videtur, quòd & digitus erit membrum, & qui illum abſciderit irregularis. Sed, vt quid in hac re ſit dicendum, explicemus, aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, quòd, cùm illa pars corporis dicatur membrum, quæ actum habet, iuxta illud Pauli ad Romanos. 12. Omnia autem membra non eundem actum habent, & in iure Canonico inter membra computentur non ſolum membra habentia actum ſeparatum, ſed coniunctum; vt patet de teſticulis, quorum officium non, niſi genitalibus exercetur; Eunuchi nanque inter mutilatos computantur, vt conſtat ex diſtinctione quinquageſima quinta, & ex toto titulo, de corpore vitiatis. fit conſequens, vt nomine membri in materia mutilationis appelletur non ſolum membrum principale habens ſeparatum officium, ſed etiam membrum acceſſorium & conſodale. Et quoniam digitus eſt membrum habens etiam proprium officium, eò deutius, quam dicti teſticuli, vt patet in exercitio muſico, vbi digiti magis, quam manus exercentur, fit rurſus, quòd digiti inter membra ſint computandi: quare qui digitum abſciderit erit irregularis. Secus verò erit de parte digiti, quæ ità eſt pars, vt nullius membri appellationem habeat, vt dicitur in capit. de presbytero. de corpore vitiatis. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS II.

¶Vtrùm liceat patribus verberare filios, aut dominis ſeruos.

AD SECVNDVM, ſic proceditur. Videtur quòd non liceat patribus verberare filios, aut dominis ſeruos. Dicit enim Apoſtolus ad Epheſios nono. Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros. Et infrà ſubdit, Et vos domini eadem facite ſeruis, remittentes minas. Sed propter verbera aliqui ad iracundiam prouocantur, & ſunt etiam minis grauiora: ergo neque patres filios, neque domini ſeruos debent verberare. *Infr. q. 72. ar. 2. ad. 2.*

2 ¶Præterea, Philoſophus dicit in 10.* Ethicorum, quod ſermo paternus habet ſolum admonitionem, non autem coactionem. Sed quædam coactio eſt per verbera: ergo parentibus non licet filios verberare. *Li. 10. ca. vlti. ante med. to. 5.*

3 ¶Præterea, Vnicuique licet alteri diſciplinam impendere. Hoc enim pertinet ad eleemoſynas ſpirituales, vt ſupra dictum* eſt. Si ergo parentibus licet propter diſciplinam filios verberare, pari ratione cuilibet licebit quemlibet verberare: quod patet eſſe falſum, ergo & primum. *Q. 32. a. 2.*

¶SED CONTRA eſt quod dicitur Prouerbiorum. 13. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. Et infrà. 23. Noli ſubtrahere à puero diſciplinã. Si enim percuſſeris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animã eius de inferno liberabis. Et Eccleſiaſtici. 33, dicitur, Seruo maleuolo tortura & compedes,

¶Reſ.

¶ Respondeo dicendum, quòd per verberationem nocumentum quoddam infertur corpori eius qui verberatur: aliter tamen quàm in mutilatione. Nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò tantummodo afficit ſenſum dolorē. Vnde multo minus nocumentum eſt, quàm mutilatio membri. Nocumentum autem inferre alicui non licet, niſi per modum pœnæ propter iuſtitiam. Nullus autem iuſtè punit aliquem niſi ſit eius iuriſdictioni ſubiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, niſi habenti poteſtatem aliquam ſuper illum, qui verberatur licitè. Et quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſeruus poteſtati domini, licitè poteſt verberare pater filium, & dominus ſeruum cauſa correctionis & diſciplinæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd cum ira ſit appetitus vindictæ, præcipuè concitatur ira, cum aliquis ſe reputat læſum iniuſtè: vt patet per * Philoſophum in. 2. Rhetoricæ. Et ideo per hoc quòd patribus interdicitur, ne filios ad iracundiam prouocent, non prohibetur quin filios verberent cauſa diſciplinæ: ſed quòd non immoderatè eos affligant verberibus. Quòd verò indicitur dominis, quòd remittant ſeruis minas, poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, vt remiſſe minis vtantur: quod pertinet ad moderationem diſciplinæ. Alio modo vt aliquis non ſemper impleat quod cōminatus eſt: quod pertinet ad hoc, quòd iudicium quo quis comminatus eſt pœnam, quandoque per remiſſionis miſericordiam temperetur.

* Li. 2. c. 13. parum à prin. to. 6.

¶ Ad ſecundum dicendū, quòd maior poteſtas maiorē debet habere coactionem. Sicut autem ciuitas eſt perfecta communitas, ita princeps ciuitatis habet perfectam poteſtatem coërcendi. Et ideo poteſt infligere pœnas irreparabiles, ſcilicet, occiſionis, vel mutilationis. Pater autem & dominus, qui præſunt familiæ domeſticæ, quæ eſt imperfecta communitas, habent imperfectam poteſtatem coërcendi ſecundum leuiores pœnas, quę non inferunt irreparabile nocumentū. Et huiuſmodi eſt verberatio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd exhibere diſciplinam volenti, cuilibet licet. Sed diſciplinam nolenti adhibere, eſt ſolum eius, cui alterius cura cōmittitur. Et ad hoc pertinet aliquem verberibus caſtigare.

Summa Textus.

Vppoſitio per verberationem inferri nocumentum corpori illius, qui verberatur, aliter tamen quàm in mutilatione; nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò ſolum afficit ſenſum dolore, reſpondet Diu. Thom. ad propoſitam difficultatem hac concluſione. Pater licitè poteſt verberare filium, & dominus ſeruum, cauſa correctionis & diſciplinæ. Probatur in argumento, ſed contra, ex illo Prouerbiorum. 13. Qui parcit virgæ odit filium ſuum. Et capit. 23. noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de morte liberabis. Et in corpore articuli hac ratione: Verberatio ad faciliorem caſtigationem promptioremque correptionem ſpectat: ſed hanc poſſunt exercere patres in filios, & domini in ſeruos, vt pote qui in eos aliqualem habent autoritatem: ergo & patres filios, & domini ſeruos licitè poſſunt verberare.

Explicatio Articuli.

Concluſio huius articuli eſt de fide tenenda, vt pote, quæ manifeſtis diuinæ ſcripturæ teſtimonijs probatur, quæ adducuntur à Diu. Thom. in argumento, ſed contra. Sed eſt difficultas, vtrum ſtando in ſolo iure naturæ, ſit licitum parentibus filios, vſque ad necem verberare, quando illorum culpa alias talem pœnam meretur. Dubium.

Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: iure naturæ incumbit parentibus filios educare, illoſque moribus inſtituere: ſed ad huiuſmodi educationem ſæpè ſæpiùs eſt neceſſaria mortis & mutilationis vindicta, vt ſupra diximus, de republica: ergo patres ſtando in ſola lege naturæ habent ius filios interficiendi, aut mutilandi. Et confirmatur: In initio mundi non erat alia reſpublica, quàm domeſtica: ergo ratio tunc poſtulabat, quòd, ſi aliquis Argumen.

 filiorum

filiorum delinqueret, ſeuerè vſque ad necem à parentibus puniretur; atque adeo parentes iure naturæ habebant ius filios interficiendi, aut mutilandi, pro eorum delictis.

Sententia autoris.

¶ His tamen non obſtantibus dico, ipſum ius naturæ huiuſmodi actiones, per ſe loquendo, parentibus interdicere, illaſque ſoli publicæ poteſtati tribuere. Dico per ſe loquendo: Nam ſi contigerit aliquando eum, qui publicæ poteſtatis munus exercet, habere filium grauiter delinquentem, bene poterit illum vſque ad necem punire. Hoc tamen non facit in quantum pater, ſed in quantum eſt publica poteſtas. Hanc concluſionem tenent communiter omnes Doctores, eſtque iure gentium confirmata. Et probatur: Ratio naturalis dictat vitam humanam, cuius dominium penes ſolum Deum eſt, non debere abſque meditatiſsimo iudicio, iuriſque ordine extingui: ergo eadem ratio naturalis dictat, vt hoc non committatur tantæ multitudini, quanta eſt parentum, qui nec leges ſciunt, nec cauſarum merita perpendere poſſunt. Et eadem eſt ratio de mutilatione. Nam cùm abſciſsio membrorum ex ſua natura ad mortem animalis ordinetur, ſicut & incolumitas ad vitam, ad illum tantum pertinebit mutilare, cuius eſt poſſe occidere.

Ad argu.

¶ Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Sic enim natura parentibus filios educare conceſſit, vt tamen lineam præſcripſerit, ad quam vſque eorum facultas accedere poſsit: quæ non eſt filiorum mutilatio, aut occiſio, ſed ſolum verberatio ad modum iam explicatum. Et quando hoc non ſufficit, publica incipiet autoritas maiores ac grauiores imponere pœnas, vt dicitur in lege. ſi filius. Codice. de patria poteſtate, & lege. prætor. ff. de iure iurando. §. præterea. Ad confirmationem reſpondetur: In initio mundi penes Adam fuiſſe publicam poteſtatem, iure dominij ortus, quod tunc penes ipſum erat: aucto autem mortali genere, orbeque iure gentium per familias diſtributo, vnaquæque habuit principem, vel ſaltim aliquos, penes quos publica poteſtas reſideret. Et ſic nunquam parentes habuerunt autoritatem proprios filios aut mutilandi, aut interficiendi. Si qui autem fuerunt, qui vagè viuerent, nullam reipublicæ formam habentes, cùm contra naturam hominis, qui ex ſe animal eſt ſociabile, atque ciuile, vitam degerint, non eſt cur, ex illis contra noſtram ſententiam efficax argumentum formetur. Poſſunt ergo parentes filios reprehendere, ac ſi opus fuerit verberare. Mutilare autem & occidere minimè, niſi quando publicam ſimul habuerint poteſtatem.

An ſemper expediat filiorum verberatio.

¶ An autem ſemper expediat huiuſmodi filiorum verberatio, non poteſt vno verbo explicari, ſed iuxta vniuſcuiuſque naturam, atque indolem agendum erit. Et ſic dico primò, maxima diſcretione opus eſſe, ne bene nati ex verberatione efficiantur ignaui, & meticuloſi. Non enim eſt omnium vna & eadem conditio. Et ſic aliter corrigendi ſunt liberi, aliter ſerui, aliter ingenioſi, aliter ſtulti, cum aliquibus ſufficiant verba, alijs autem nec verbera, vt dicit Seneca in libro de moribus. Dico ſecundo, debere ſemper parentes in huiuſmodi correctionibus intendere punitionem, ac emendam filiorum: vindictam autem nunquam. Hoc enim intereſt inter perſonam publicam, & priuatam; quod publica non ſolum intendit punitionem delicti, ſed etiam vindicationem iniuriæ, reipublicæ illatæ; quoniam hoc ad bonum commune ipſius reipublicæ ſpectat. At verò perſona priuata, quoniam eius non eſt reſpicere bonum commune, nec etiam poteſt vindictam intendere, ſed ſolum punitionem, aut emendam illius, qui ſuæ curæ fuerit commiſſus, ſiue ſit filius, ſiue ſeruus, ſiue diſcipulus. Ex quo fit, vt pro ætate, & pro conditione, & pro ingenio vniuſcuiuſque ſit ſemper puniendus. Quòd & ſignificare voluiſſe videtur Paulus ad Epheſ. 6. dum dixit: Vos parentes nolite prouocare ad iracundiam filios veſtros. Et paulò inferius: Vos domini eadem facite ſeruis, remittentes minas, &c.

Dubium de prælatis verberantibus ſubditos clericos.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an parentes, vel prælati, vel pædagogi acriter verberantes filios, vel ſubditos, vel diſcipulos clericos incurrant excommunicationem canonis, Si quis ſuadente diabolo. Hanc difficultatem mouet Syluester, verbo, homicidium, ſexto, §. 4. dicto octauo. Refertque ſententiam Panormitani, & aliorum, in capit. cum voluntate. de ſententia excommunicationis. Qui ſub diſtinctione reſpondent, quòd, vel clericus eſt conſtitutus in maioribus ordinibus à diaconatu, & ſupra, vel in minoribus à ſubdiaconatu, & infra. Et dicunt, quòd ſi eſt conſtitutus in maioribus, quicunque illum percutiens immoderatè, ſiue ſit pater, ſiue prælatus, ſiue pædagogus incurrit ex-

commu-

communicationem. Secus autem erit, ſi fuerit in minoribus conſtitutus. Quoniam hoc expreſſe habetur in illo capitulo. cum voluntate. de ſententia excommunicationis. Vbi dicitur, poſſe clericos ſeniores zelo deuotionis adoleſcentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere. Et paulò inferius etiam dicitur, quòd obtentu prælationis, & magiſterij in ſubditos ſcholares idem facere poſſunt. Et in capit. ex tenore expreſſe habetur, licere prælato verberare inferiorem, etiam ſi ſit ſubdiaconus. Ex quo Infert Syluester, quòd ſi prælato id licet, eodem iure licebit patri. Caietanus in ſumma. verbo. excommunicatio. capit. 10. generaliter dicit, licere parentibus atque prælatis, quoſcunque filios, vel ſubditos clericos verberare, ſeu percutere, ex rationabili cauſa. Quam etiam ſententiam tenet Syluester loco citato. Et quidem de prælato nulla ratione eſt dubitandum quin poſsit ſubditos etiam ſacerdotes modo conſueto, flagellis cædere, vt conſtat ex decretis distinctio. quadrageſima quinta, per totam. Nec conſequentia à prælatis ad parentes deducta eſt tam liquida, ſicut Syluester arbitratur. Prælati enim habent publicam poteſtatem ac iuriſdictionem, cum vi coercitiua, quam parentes in filios habere non poſſunt.

Concluſio notãda pro prælatis.

§ Hoc tamen non obſtante dico, licitum etiam eſſe parentibus, atque magiſtris, quoſcunque filios, vel diſcipulos etiam in ſacris conſtitutos cum debito moderamine cauſa diſciplinæ verberare. Ita enim colligitur ex capit. ex tenore, iam citato, & ex capit. cum voluntate. de ſententia excommunicationis. §. ſi qui vero. Si quis autem quærat an pater, vel magiſter, vel prælatus debitum modum verberationis excedentes incurrant ſententiam excommunicationis, reſpondeo, quòd non; dummodo verberatio tantum fiat per modum diſciplinæ; & non ex odio, nec in fraudem canonis propter vindictam. Itaque, quamuis pater, vel prælatus grauiter delinquant in caſu verberationis clerici, non erunt excommunicati; dummodo talis exceſſus in fraudem Canonis non fiat. Et ratio eſt: Nam eo ipſo, quòd parentibus atque prælatis eſt iure conceſſa facultas filios, vel ſubditos verberandi, ratio ipſa poſtulare videtur, vt non propter quemcunque exceſſum excommunicatio incurratur. Maximè, cum non poſſit ſemper homo eſſe tam attentus, vt nunquam virtutis limitem tranſgrediatur. Quãdo autem exceſſus eſſet adeò enormis, & præter conſuetum modum verberandi factus, vt odij indicium præſeferret, vt ſi, verbi gratia, pater, vel prælatus arrepto fuſte clericum feriret, proculdubio incurreret excommunicationem. Et propterea in capit. cum beatus Paulus, & in capit. diſciplina, quadrageſima quinta diſtinctio. admonentur prælati lenitatis; ne, ſcilicet, tam immodicis verberibus, quam ſalutiferis verbis ſuos ſubditos inſtituant. Diuus etiam Paulus dicit oportere Epiſcopum eſſe non percuſſorem. Et in huius rei teſtimonium affirmant ſancti Doctores tribuiſſe Dominum Moyſi virgam directionis, & non Aaron ſacerdoti. Quando autem Aaron habuit virgam in manibus fuit florens, vt non tam punitionis, quam conſolationis videretur, iuxta illud; Virga tua, & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. De præceptoribus religioſorum, vel aliorum clericorum contra voluntatem ſuorum maiorum illos verberantibus, etiam dico, quòd non incurrunt ſententiam Canonis, quamuis per opus illicitum videantur manus violentas in clericos inijcere; dummodo verberatio non procedat ex odio, vel in fraudem Canonis; propter vindictam. Hæc enim facultas conceditur à iure pædagogis, atque magiſtris, vt poſsint ſuos diſcipulos etiam clericos verberare. Et ſic, quamuis prohibitio prælati fecerit, quòd peccauerint, non tamen, quòd incurrant excommunicationem, cum prælati non habeant poteſtatem ſupra ſententiam excommunicationis. Ex quo infertur, prælatos ſuos ſubditos verberantes, quam rariſsimè incurrere excommunicationem; quamuis grauiter delinquant in illorum punitione.

De marito verberante vxorem.

§ De marito ſolet ſimiliter dubitari, an licitè poſsit verberare vxorem? Ad quam breuiter reſpondeo, quòd poteſt, dummodo id cum debito moderamine, & ex cauſa legitima faciat. Quamuis enim vxor ſit ſubdita viro, non tamen poteſt vir illam, tanquam famulam animaduertere, ſed tanquam ſociam, & æqualem. In cuius rei ſignum dicunt Doctores eductam fuiſſe de coſta, & non de pede, vt habetur Geneſis capit. 2. Ex dictis in iſto articulo colligitur ſemper ad verberationem, ſiue ad quamcunque aliam percuſsionem, quæ nomine verberationis intelligitur in præſenti, eſſe neceſſariam aliquam ſuperioritatem in verberante, alioquin illicite fiet, & contra iuſtitiam. Et cum ſola fragrantia delicti non faciat ſuperiores circunſtantes; rurſus ſequitur, quòd nullus poteſt non ſubditum verberare, etiam ſi in

in fragranti delicto comprehendatur. Niſi forte id opus fuerit ad propriæ vitæ, aut rerum, aut innocentis defenſionem, iuxta dicta in materia de homicidio, &c.

ARTICVLVS. III.

¶Vtrùm liceat aliquem hominem incarcerare.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd non liceat aliquem hominem incarcerare. Actus enim eſt malus ex genere, qui cadit ſuprà indebitam materiam, vt ſu-
1.2.qu.18. art.2. prà * dictum eſt. Sed homo habens naturalem arbitrij libertatem eſt Indebita materia incarcerationis, quæ libertati repugnat: ergo illicitum eſt aliquem incarcerare.

2 ¶Præterea, Humana iuſtitia regulari debet ex diuina. Sed ſicut dicitur Eccleſiaſtic. 15. Deus reliquit hominem in manu cõſilij ſui: ergo videtur quòd non eſt aliquis coercendus vinculis vel carcere.

3 ¶Præterea, Nullus eſt coërcendus niſi ab opere malo, à quo quilibet poteſt aliud licitè impedire. Si ergo incarcerare aliquem eſſet licitum ad hoc, quòd cohiberetur à malo, cuilibet eſſet licitum aliquem incarcerare, quod patet eſſe falſum: ergo & primum.

¶SED CONTRA eſt quod Leuitici. 24. legitur, quendam miſſum fuiſſe in carcerem propter peccatum blaſphemiæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in bonis corporis tria per ordinem conſiderantur. Primò quidem integritas corporalis ſubſtantiæ, cui detrimentũ affertur per occiſionem, vel mutilationem. Secundo delectatio, vel quies ſenſus, cui opponitur verberatio, vel quodlibet ſenſum dolore afficiens. Tertiò motus & vſus membrorum, qui impeditur per ligationem, vel incarcerationem, ſeu quamcunque detentionem. Et ideo incarcerare aliquem, vel qualitercunque detinere, eſt illicitũ, niſi fiat ſecundum ordinem iuſtitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homo qui abutitur poteſtate ſibi data, meretur eam amittere. Et ideo homo qui peccando abuſus eſt libero vſu ſuorum membrorum conueniens eſt incarcerationis materia. 11.q.3. c. priuilegiũ.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd Deus quandoque ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ peccatores cohibet ne poſsint peccatum implere, ſecundum illud Iob. 5. Qui diſsipat cogitationes malignorum, ne poſsint implere manus eorum quod cœperant. Quandoque verò eos permittit quod voluerint agere. Et ſimiliter ſecundum humanã iuſtitiam non pro qualibet culpa homines incarcerantur, ſed pro aliquibus.

¶Ad tertium dicendum, quòd detinere hominem ad horã ab aliquo opere illicito ſtatim perpetrando, cuilibet licet, ſicut cum aliquis detinet aliquem ne ſe præcipitet, vel ne alium feriat. Sed ſimpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum ſolũ pertinet, qui habet diſponere vniuerſaliter de actibus & vita alterius: quia per hoc impeditur non ſolum à malis faciendis, ſed etiam à bonis agendis.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. vnica tantum concluſione, quæ talis eſt: Soli publicæ poteſtati eſt licitum ſubditos carceri mancipare, ſiue in pœnam, ſiue ad cautelam alicuius mali vitandi. Probatur: In bonis corporis tria per ordinem conſiderantur. Primum eſt eius integritas, cui per occiſionem ac mutilationem nocetur. Secundum, ſenſualis delectatio, ac voluptas, quæ per verberationem impeditur. Tertium, membrorum vſus, qui per carceres, aliaque ligamina cohibetur. Sed primum nocumẽtum, propter eius grauitatem ſoli reipublicæ reſeruatur, vt dictum eſt articulo primo huius quæſtionis, ſecundum autem quoniam leuius eſt etiam parentibus atque dominis permittitur: ergo tertium, quod non ſolum eſt via ad primum, verum etiam quædam illius inchoatio, cùm ob id reus carceri mancipetur, vt

vel

vel auditus ſupplicio deputetur, vel ob leuius crimen aliam luat pœnam, condecens eſt, vt ſoli reipublicæ, penes quam eſt poteſtas vitæ & mortis, deputetur.

Explicatio Articvli.

Quatuor ſunt iniuriæ quæ facto inferuntur.

INſtitutum Diui Thomæ in hac quæſtione, & præcedenti fuit, agere de iniurijs, quæ facto inferuntur in perſonam. Suntque numero quatuor; ſcilicet, homicidium, verberatio, mutilatio, & incarceratio. Nam vulneratio, quæ ſpecialem videtur habere rationem iniuriæ, ſi magna fuerit reducitur ad occiſionem, aut mutilationem. Si autem fuerit parua, reducitur ad verberationem; cum verbera, vulnera quædam ſint. Et ſic non habet ſpecialem rationem iniuriæ, vt docet Caietanus in præſenti. Diximus autem iam de tribus prioribus, ſcilicet, occiſione, mutilatione, & verberatione: & ſic ſolum ſupereſt agere de incarceratione. *Carcer duplex.* Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quod carcer poteſt accipi dupliciter: vno modo propriè pro loco ad malefactorum punitionem pro bono communi inſtituto; alio modo largè & extenſiue pro quacunque detentione. In præſenti autem, quando dicit Diuus Thomas ſolam publicam poteſtatem poſſe licitè aliquem carceri mancipare, ſolum loquitur de carcere primo modo. Nam ſi de carcere ſecundo modo ſit ſermo, certum eſt, quòd etiam parentes poſſunt filios incarcerare; ſicut & poſſunt illos punire: cum carcer iſto modo acceptus nihil aliud ſit, quam quædam punitio. Carceris autem propriè dicti adhuc eſt duplex vſus in republica; vnus qui eſt conſeruare malefactores, dum eorum cauſæ tractantur ac deciduntur: alter in pœnam, qui apud eccleſiaſticam poteſtatem ad verbera procedere non potentem, eſt valde vſitatus. Inter iſtos autem duos vſus, hoc eſt diſcriminis, quòd nunquam eſt licitum vti carcere in pœnam, quo ad vſque rei cauſa fuerit plenè perfecta: cùm contra rationem ſit, quòd alicui non conuicto pro crimine, de quo eſt ſuſpectus, certa pœna inferatur. Ad hoc autem, vt vſus carceris primo modo ſit licitus, ſatis eſt, quòd probabiliter credatur, aliquem crimen commiſiſſe, quod iuſtitia poſtulat puniri: maximè, ſi ſit probabilis timor de fuga delinquentis.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet, qui ab altero iniuriam, vel fuit, cum eſt paſſus, poſſit illum propria autoritate detinere, quo ad vſque veniat iudex, qui ſibi, vel de illata iniuria, vel de re ſublata ſatisfactionem faciat. Ad cuius explicationem dico primò ei, qui iniuriam *1. Dictum.* eſt paſſus, nulla ratione eſſe licitum alterum detinere, per ſe loquendo. Quia cum hoc non ſit neceſſarium ad propriam defenſionem, ſed ſolùm ad punitionem, vel vindicationem, quæ propria autoritate fieri non debet, fit, vt talis priuata detentio per ſe loquendo ſemper ſit illicita, & iniurioſa. Dico ſecundò, quòd quando *2. Dictum.* talis priuata detentio fuerit neceſſaria ad propriorum bonorum recuperationem, licitè poterit fieri à quacunque priuata perſona. Et ratio eſt: quia tunc non ordinatur per ſe loquendo, ad punitionem, vel vindicationem; ſed ad ſuorum bonorum defenſionem, quæ vnicuique iure naturæ eſt commiſſa, etiam cum manifeſto periculo illius, qui per iniuriam ea auferre voluiſſet, vt diximus in ſuperioribus. Et ſiquis rurſum quærat, an ſit licitum *Aliud dubium.* vnicuique alterum detinere propter ſuum, vel aliorum commodum, ne, ſcilicet, interficiat ſe, aut alterum, vel ne aliquod peccatum committat? Dico primò, quòd *1. Dictum.* ſiquis ex infirmitate, vel paſſione vellet ſeipſum interficere bene poſſet à quocunque, etiam inuitus, detineri, quo ad vſque periculum tolleretur. Probatur: Poſſem ego illum defendere à quocunque alio, etiam cum periculo inuaſoris: ergo & à ſe ipſo ex infirmitate, vel paſſione operante cum inuoluntaria detentione. Sed hoc maximè ad parentes ſeu propinquos ſpectat, qui aliquale ſupra infirmum ratione conſanguinitatis videntur habere ius. Dico ſecundò: Qui vellet occidere *2. Dictum.* proximum, vel aliquam grauem iniuriam ei inferre, licitè poſſet à quocunque detineri, quo ad vſque periculo prouideretur. Probatur: Licitum eſt defendere innocentem cum morte alterius: ergo & cum illius inuita detentione. Dico tertiò: *3. Dictum.* qui nollet ſe interficere, ſed alia flagitia committere ſine alterius detrimento, non poſſet ſimpliciter detineri: niſi ab habentibus curam illius. Dixi ſimpliciter: Nam ad horam bene poterit ab alijs detineri, vt dixit Diuus Thomas hic ad tertium. Et ratio eſt: Tum, quia huiuſmodi peccata regulariter loquendo, non rectè vitantur per detentionem: tum etiam; quia eſſet agere contra libertatem hominis, quod priuatæ perſonæ non licet.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrùm peccatum aggrauetur ex hoc, quod prædicta iniuria inferuntur in perſonas alijs coniunctas.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd peccatum non aggrauetur ex hoc, quòd prædictæ iniuriæ inferuntur in perſonas alijs coniunctas. Huiuſmodi enim iniuriæ habēt rationem peccati, prout nocumentum alicui infertur contra eius voluntatē. Sed magis eſt cōtra hominis voluntatē malū quod in propriā perſonā infertur, quā quod infertur in perſonam coniunctā: ergo iniuria illata in perſonam coniunctam eſt minor.

2 ¶ Præterea, In ſacra Scriptura præcipuè reprehenduntur qui pupillis & viduis iniurias inferunt. Vnde dicitur Eccleſiaſt. 35. Non deſpiciet preces pupilli, nec viduam, ſi effundat loquelam gemitus. Sed vidua & pupillus non ſunt perſonæ alijs coniunctæ: ergo ex hoc, quòd infertur iniuria perſonis coniunctis, non aggrauatur peccatum.

3 ¶ Præterea, Perſona coniuncta habet propriam voluntatē, ſicut & principalis perſona. Poteſt enim aliquid ei eſſe voluntarium quod eſt contra voluntatem principalis perſonæ, vt patet in adulterio, quod placet vxori, & diſplicet viro. Sed huiuſmodi iniuriæ habent rationem peccati, prout conſiſtunt in voluntaria commutatione: ergo huiuſmodi iniuſtitiæ minus habēt de ratione peccati.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Deuter. 28. ad quandam exaggerationem dicitur, Filij tui, & filiæ tuæ tradentur alteri populo videntibus oculis tuis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quantò aliqua iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tanto grauius eſt peccatum, & inde eſt, quòd grauius eſt peccatum ſi aliquis percutiat principem, quàm perſonam priuatam: quia redundat in iniuriā totius multitudinis, vt ſuprà dictum * eſt. Cum autem infertur iniuria in aliquam perſonam coniunctam alteri, qualitercunque illa iniuria pertinet ad duas perſonas. Et ideò cæteris paribus ex hoc ipſo aggrauatur peccatum: poteſt tamen contingere, quòd ſecundum aliquas circunſtantias ſit grauius peccatum, quod fit contra perſonam nulli coniunctam, vel propter dignitatem perſonæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

1.2.q.73. art.9.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd iniuria illata in perſonam coniunctam, minus eſt nociua perſonæ, cui coniungitur, quàm ſi in ipſam immediatè inferretur: & ex hac parte eſt minus peccatum. Sed hoc totum quod pertinet ad iniuriam perſonæ, cui coniungitur, ſuperadditur peccato quod aliquis incurrit ex eo, quòd aliam perſonam ſecundum ſe lædit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iniuriæ illatæ in viduas & pupillos magis exaggerantur: tum quia magis opponuntur miſericordiæ, tum quia idē nocumentum huiuſmodi perſonis inflictum, eſt eis grauius, quia non habēt releuantem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd per hoc, quòd vxor voluntariè conſentit in adulterium, minoratur quidem peccatum & iniuria ex parte ipſius mulieris: Grauius enim eſſet ſi adulter violenter eam opprimeret. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir, vt dicitur. 1. ad Corinth. 7. Et eadem ratio eſt de ſimilibus. De adulterio tamen, quia non ſolum iuſtitiæ, ſed etiam caſtitati opponitur, erit locus infrà agendi in tractatu de temperantia.

Diſt. 84.

q.154. ar. 1.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd quantò aliqua iniuria in plures redundat cæteris paribus, tantò eſt grauius peccatum; & hinc eſt, quòd percutere principem eſt grauius peccatū, quam percutere perſonam priuatam, quia percuſſio principis redūdat in iniuriā totius multitudinis; reſpondet D. Th. ad propoſitā difficultatē per duas propoſitiones. Prima concluſio; Cæteris paribus grauius peccatū eſt delinquere in perſonā, cui alij ſunt coiūcti, quā delinquere in illos, qui cō ſangui-

ſanguineis & neceſſarijs carent? Probatur: Quãdo infertur iniuria in perſonam alteri coniunctã, illa iniuria quodãmodo refertur ad duos: ergo cæteris paribus, eſt grauior, quàm ſi inferretur in illum, qui nullam haberet perſonam coniunctam. Probò conſequentiam ex poſito fundamento. Secunda concluſio: Ex particularibus circunſtantijs bene poteſt fieri, quòd illa iniuria ſit minor, quæ fit contra eum, qui plures habet perſonas coniunctas, ſcilicet, propter dignitatem perſonæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

Explicatio Articvli.

Quid intelligatur nomine perſonæ.

PRo huius articuli explicatione aduertendum eſt primò ex Caietano in præſenti, quòd nomine perſonæ coniunctæ hic intelligimus in primis conſanguineos, & affines, vt patrem, filiũ, generum, leuirũ, &c. Et deinde quoſcunque alios œconomica neceſsitudine copulatos, vt maritum, vxorem, patronum, familiares, &c. ac denique extra domum quoſcunque amicos alioſq; neceſſarios. In his enim omnibus importatur reſpectus coniunctionis ad alterum, ratione cuius iniuria alicui illata augeri poteſt. Ratio autem, propter quam ex multiplicatione coniunctorum peccatum augetur eſt: Nam, cùm filius ſit aliquid patris, & vxor aliquid mariti, quin etiam & amicus ſit alter ego, quicunque vnum lædit, in omnes eſt iniurius; & quantò iniuria & detrimentum in plures profunditur, tantò grauior eſt, vt docet D. Tho. 1.2, q. 37. art. 8. & 9. Imò poteſt eſſe tanta coniũctio inter aliquos, vt etiam ſi illi perſonę, cum qua quis delinquit, non fiat iniuria, quia ſcienti, & volenti non fit iniuria, lædatur tamen perſona coniuncta. Vt eſt videre in eo, qui aut alterius vxorem in adulterium, aut puellam in ſtuprum ſua ſponte conſentientem compreſſerit: qui quidem non facit iniuriam volentibus, illã tamẽ infert marito ac patri.

Dubium.

¶ Siquis autem quærat, an ſemper quod peccatum fit contra perſonam habentem plures alias coniunctas, ſit grauius, illaque circunſtantia ſit neceſſario confitenda? Dico primò, quòd tunc tantum peccatum factum contra perſonam habentem alias coniunctas augetur, quando fuerit eius naturæ, quòd eius iniuria tranſit in aliõs. Nam ſi ſolum nocet illi, in quem peccatur, vt furtum, quod non eſt notabile, & ex quo parẽtes, aut proximi nihil damni ſuſcipiunt, non augetur ex circunſtantia multitudinis coniunctorum: cum illud tantum noceat vni & nõ pluribus. Quæ eſt ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo affirmat peccatum

1. Dictum.

contra aliquem factum augeri ex multitudine coniunctorum ad ipſum. Dico ſecũdò, quòd quanuis circunſtantia multitudinis coniunctorum aggrauet ſæpèſæpiùs notabiliter peccatum, vt quando quis occidit hominem ſuæ familiæ valde neceſſarium: hæc tamen circunſtantia maiori ex parte non mutat ſpeciem, cùm non inducat particularem rationem peccati, ſed ſolũ faciat peccata differre ſecundum magis & minus intra eandem ſpeciem. Dico tertiò, quòd circunſtantia multitudinis coniunctorum, quando notabiliter aggrauat peccatum, etiam ſi non mutet ſpeciem, eſt neceſſario confitenda. Quia, vt cõmuniter docent Doctores in materia de confeſsione, non tantũ illæ circunſtantiæ ſunt neceſſario explicandæ in confeſsione, quæ mutant ſpeciem; ſed etiam illæ, quæ aggrauãt notabiliter. Vt eſt videre in eo, qui commiſit peccatum mortale & veniale eiuſdem ſpeciei: qui quidẽ, ſecundum omnes, tenetur hanc circunſtantiam confiteri, quanuis non mutet ſpeciẽ. Et qui decem millia talentorũ furatus fuiſſet, non ſatisfaceret dicendo, ſe furtum commiſiſſe mortale, niſi quantitatem, quæ notabiliter aggrauat peccatum, expreſsiſſet. An autem quandò in ſimilibus peccatis fit notabilis iniuria coniunctis, debeat etiam illis fieri particularis & certa reſtitutio, ſeu ſatisfactio, explicatum eſt à nobis in ſuperioribus. quæſt. 62, art. 2.

2. Dictum.

3. Dictum.

QVÆSTIO LXVI.

De Peccatis iuſtitiæ oppoſitis, in nouem Articulos diuiſa.

Articvlvs I.

¶ Vtrum naturalis ſit homini poſſeſsio exteriorum rerum?

AD primvm ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit naturalis homini poſſeſsio exteriorum rerum. Nullus enim debet ſibi attribuere quod Dei eſt. Sed dominium omnium creaturarum eſt proprium Dei, ſecundum illud Pſalm. 23. Domini eſt terra, &c. ergo non eſt naturalis homini poſſeſsio rerum exteriorum.

Inf. contra c. 22. fi. & 127. fin.

2 ¶ Præterea, Baſilius * exponens verbum diuitis dicentis Luc 12. Congregabo omnia quæ nata ſunt mihi, & bona

In ſerm. ad diuites auaros à medio illius.

na mea: dicit, Dic mihi quæ tua: vnde ea ſumens in vitam tuliſti? Sed illa quæ homo poſsidet naturaliter, poteſt aliquis conuenienter dicere eſſe ſua: ergo homo non poſsidet naturaliter exteriora bona.

Li.1.de fi. ca.1. circa med. to.2. 3 ¶ Præterea, Sicut Ambroſius * dicit in libro de Trinitat. Dominus nomen eſt poteſtatis. Sed homo non habet poteſtatẽ ſuper res exteriores: nihil enim poteſt circa earum naturã immutare: ergo poſſeſsio exteriorum rerum non eſt homini naturalis.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur in Pſalm. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, ſcilicet hominis.

¶ Respondeo dicendum, quòd res exterior poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo quantum ad eius naturam, quæ non ſubiacet humanæ poteſtati, ſed ſolum diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantũ ad vſum ipſius rei, & ſic habet homo naturale dominium exteriorum rerũ: quia per rationem & voluntatem poteſt vti rebus exterioribus ad ſuam vtilitatem, quaſi propter ſe factis. Semper enim imperfectiora ſunt propter perfectiora, vt ſupra * habitum eſt. Ex hac ratione Philoſophus probat in primo* Politicorum, quòd poſſeſsio rerum exteriorum eſt homini naturalis. Hoc autem naturale dominium ſuper cæteras creaturas, quod competit homini ſecũdum rationem, in qua imago Dei conſiſtit, manifeſtatur in ipſa hominis creatione, Geneſ. 1. vbi dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: & præſit piſcibus maris, & c.

Q.64. art. 1.

Lib. 1. cap. 5. tom. 5.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod Deus habet principale dominiũ omnium rerum. Et ipſe ſecundum ſuã prouidentiam ordinauit quaſdam res ad corporalem hominis ſuſtentationem. Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium, quantũ ad poteſtatem vtendi ipſis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd diues ille reprehenditur ex hoc quòd putabat exteriora bona eſſe principaliter ſua, quaſi non accepiſſet ea ab alio, ſcilicet à Deo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa ratio procedit de dominio exteriorũ rerum quantum ad naturas ipſarum. Quod quidem dominium ſoli Deo cõuenit, vt dictum * eſt. In corp. ar.

Svmma Textvs.

Vppoſito, quòd res exterior poteſt dupliciter conſiderari; vno modo quantũ ad eius naturam, quæ non ſubiacet humanæ poteſtati, ſed diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt; alio modo quantũ ad vſum; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem, hac concluſione: Homo habet naturale dominium rerum exteriorum, quantũ ad vſum illarum. Probatur: Homo per rationem & voluntatem poteſt vti rebus exterioribus ad ſuam vtilitatem, tanquam propter ſe factis; ſemper enim imperfectiora ſunt propter perfectiora; qua ratione Ariſtot. lib. 1. Polit. cap. 5. probauit poſſeſsionẽ rerum externarum eſſe homini naturalem: ergo homo habet naturale dominium rerũ externarum, quantum ad vſum illarum. Et confirmatur ex Geneſ. cap. 1. Vbi in ipſa hominis creatione hoc naturale dominium ſuper cæteras creaturas conueniens homini per rationem, in qua Dei imago conſiſtit, fuit manifeſtatum, dum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs terræ, & c.

Articvlvs II.

¶ Vtrùm liceat alicui rem aliquam quaſi propriam poſsidere.

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui rem aliquam quaſi propriã poſsidere. Omne enim quod eſt contra ius naturale, eſt illicitum. Sed ſecundum ius naturale omnia ſunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietas poſſeſsionũ: ergo illicitum eſt cuilibet homini appropriare ſibi aliquam rem exteriorem. 3. contra ge. ca. 127. & Et opuſcul. 2. ... cap. 4.

2 ¶ Præterea, Baſilius * dicit, exponẽs prædictum verbum diuitis, Sicut qui præueniens ſpectacula, prohiberet aduenientes, appropriando ſibi quod ad communem vſum ordinatur: ſimiles ſunt diuites, qui communia, quæ præoccupaue- In ſerm. ad diuites auaros, poſt mediũ illius.

occupauerunt, æſtimant ſua eſſe. Sed illicitum eſſet præcludere viam alijs ad potiendum communibus bonis: ergo illicitum eſt appropriare ſibi aliquam rem communem.

In ſer. 81. to. 3. Et habetur diſt. 47. cap. Sicut hi.

3 ¶ Præterea, Ambroſius * dicit, & habetur in Decret. diſtinct. 47. cap. ſicut hi. Proprium nemo dicat quod eſt cõmune. Appellat autem communes res exteriores, ſicut patet ex his quæ præmiſit: ergo videtur illicitũ eſſe, quòd aliquis appropriet ſibi aliquam rem exteriorem.

Ca. 40. to. 6. & refertur. 24 q. 3. c. Quidã autem.

¶ Sed Contra eſt, quòd Auguſt. dicit * in libro, de Hæreſibus: Apoſtolici dicuntur, qui ſe hoc nomine arrogantiſsime vocauerunt, eo quòd in ſuam communionem non acciperent vtentes coniugibus, & res proprias poſsidẽtes: quales habet Catholica Eccleſia, & monachos & clericos plurimos. Sed ideo iſti hæretici ſunt, quia ſe ab Eccleſia ſeparantes, nullam ſpem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipſi carent. Eſt ergo erroneum dicere, quòd non liceat homini propria poſſidere.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa rem exteriorem duo competunt homini, quorum vnũ eſt poteſtas procurandi & diſpenſandi: & quantum ad hoc licitum eſt, quòd homo propria poſsideat. Et eſt etiam neceſſarium ad humanam vitam propter tria. Primo quidem, quia magis ſolicitus eſt vnuſquiſque ad procurãdum aliquid quod ſibi ſoli competit, quàm id quod eſt cõmune omnium vel multorum: quia vnuſquiſque laborem fugiẽs, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, ſicut accidit in multitudine miniſtrorũ. Alio modo, quia ordinatius res humanæ tractantur, ſi ſingulis immineat propria cura alicuius rei procurandæ. Eſſet autem confuſio, ſi quilibet indiſtinctè quælibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus ſtatus hominum conſeruatur, dum vnuſquiſque re ſua contentus eſt. Vnde videmus, quòd inter eos qui cõmuniter & ex indiuiſo aliquid poſsident, frequentius iurgia oriuntur.

¶ Aliud vero quod competit homini circa res exteriores, eſt vſus ipſarum. Et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores vt proprias, ſed vt cõmunes: vt ſcilicet de facili aliquis eas cõmunicet in neceſsitates aliorũ. Vnde Apoſt. dicit. 1. ad Tim. vlt. Diuitibus huius ſeculi præcipe facilè tribuere, communicare.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd communitas rerum attribuitur iuri naturali: non quia ius naturale dictet omnia eſſe poſsidenda communiter, & nihil eſſe quaſi proprium poſsidendum: ſed quia ſecundum ius naturale nõ eſt diſtinctio poſſeſsionum, ſed magis ſecundum humanum condictum, quod pertinet ad ius poſitiuum, vt ſupra * dictum eſt. Vnde proprietas poſſeſsionũ non eſt contra ius naturale, ſed iuri naturali ſuperadditur per adinuentionẽ rationis humanæ.

Q. 57. art. 2. & 3.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui præueniens ad ſpectacula præpararet alijs viã, non illicitè ageret. Sed ex hoc illicitè agit, quòd alios prohibet. Et ſimiliter diues non illicitè agit ſi præoccupans poſſeſsionem rei, quæ à principio erat communis, alijs etiam communicat. Peccat autem ſi alios ab vſu illius rei indiſcretè prohibeat. Vnde Baſilius * ibidem dicit, Cur tu abũdas, ille verò mendicat, niſi vt tu bonæ diſpenſationis merita conſequaris: ille verò patientiæ præmijs coronetur.

Loco citato in argum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cũ dicit Ambroſius, Nemo proprium dicat quod eſt commune: loquitur de proprietate quantum ad vſum. Vnde ſubdit, Pluſquam ſufficeret ſumptui, violenter obtentum eſt.

Summa Textus.

Suppoſito, quòd circa res exteriores duo poſſunt homini competere, vnum eſt poteſtas illas procurandi, & diſpenſandi, alterum eſt vſus ipſarum; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Licitum eſt, imò neceſſarium ad vitam humanã,

quòd

quòd homo, quantum ad poteſtatem procurandi, & diſpenſandi res exteriores, illas in particulari poſsideat. Probatur triplici ratione. Prima. Quia vnuſquiſque eſt magis ſolicitus ad procurandum, quæ ſibi ſoli cõpetunt, quam quæ ſunt communia omnibus. Secunda: Quia ordinatius res humanæ tractantur, quando ſingulis imminet cura particularis alicuius rei procurandæ. Tertia: Quia per hoc ſtatus hominum magis pacificus conſeruatur, dum vnuſquiſq; re ſua cõtentus eſt. Secunda concluſio: Quantum ad vſum rerum non debet homo habere res exteriores, vt proprias, ſed vt communes ad hunc ſenſum, quòd de facili eas communicet neceſsitatem patientibus; iuxta illud Pauli ad Tim. cap. vltim. Diuitibus huius ſeculi præcipe, facile tribuere.

EXPLICATIO DVORVM articulorum.

SVpraposítos duos articulos conſtituit D. Thom. tanquam fundamentum materiæ furti. Nam cùm nullus dicatur fur, niſi qui rem alienam accipit domino inuito, vt dicemus articulo ſequenti, opus fuit prius explicare, an in hominibus poſsit eſſe aliquarum rerum dominium, in quarum ablatione furtum cõſiſtat. Sed quoniam de hoc ſatis ſuperq; dictum eſt à nobis in materia de dominio. q. 62. vbi explicauimus, qualiter homo omnium rerum externarum iure naturæ dominium habeat, atq; etiam qualiter earundem rerum dominia iure gentium fuerint diuiſa, quæ eſt materia, quam Diuus Thom. in his duobus articulis tractat; ideirco ab illa nunc ſuperſedendum duxi, remittentes lectorem ad præfatum locum, ne pluries eadem repetamus. Sed, vt iſtorum articulorum litera intelligatur, aduertendum

Nota circa 1. articul.

eſt primò circa primum, quòd, quoniam quod conuenit alicui, ſemper conuenit ei ſecũdum modum illius; ex quo fit, vt quod conuenit ſuperiori & inferiori, eminẽtius, & perfectiori quodam modo conueniat ſuperiori, quam inferiori; hinc fit, quòd res exteriores, quibus veſcimur, quæ imperfectiores ſunt, non ſolum nobis, ſed etiam animalibus, diuerſimodè dicuntur factæ propter animalia & propter nos. Nã quia animalia non ſe agunt, ſed aguntur naturæ inſtinctu, idcircò non conuenit eis habere dominium, aut poſſeſsionem rerum, quibus veſcuntur, quamuis propter ipſa fuerint factæ. At verò homini, quia rationis particeps eſt, atque liber, per modum dominij & poſſeſsionis conuenit, vt ſit ſupra imperfectiora, quæ propter ipſum facta ſunt. Itaque diuerſimodè dicimur nos, & cætera animalia vti rebus exterioribus, non ſolum quantum ad hoc, quòd homines etiam vtũtur animalibus tanquam propter ſe factis, ſed etiam quantum ad hoc, quòd homines vtuntur rebus tanquam naturaliter domini ex natura ſua rationali; cum tamen animalia non tanquam domini, ſed inſtinctu naturæ illis vti dicantur. Et ſic adhuc impropriè dicitur eſſe in illis vſus rerum, quibus veſcuntur, ſicut & impropriè eſt in illis dominium, vt docet D. Thom. 1.2. quæſt. 14. artic. 1. Et propterea idem D. Tho. in hoc articulo non ſolum ex imperfectione rerũ externarum probauit dominium hominis ſupra illas, ſed etiam ex ratione & voluntate, quibus illis vtimur, ſuneque præcipuum & immediatum fundamentum dominij.

Nota circa 2. articul.

¶ Circa ſecundum articulum notanda eſt diſtinctio de poteſtate diſpenſandi, aut procurandi res, & de vſu illarum, penes quam dicitur dominia quantum ad poteſtatem diſpenſandi, aut procurandi res, eſſe diuiſa, non autem, quantum ad vſum illarum. Quod non eſt ſic intelligendum, quaſi voluerit D. Thom. ſignificare, nullum in particulari habere dominium vſus rerum; quoniam hoc eſt apertè falſum, vt ex dictis in materia de dominio clarè poterit conſtare. Sed quod intelligit eſt, quòd habentes poteſtatem procurandi, & diſpenſandi res tenentur in caſu neceſsitatis illas facere cõmunes ſuperflua naturæ & perſonæ tribuentes, vt diximus In. 1. tom. quæſt. 32. agentes de eleemoſyna. Propterea enim D. Ambr. dixit: Pluſquam ſufficit ſumptui, violenter obtentum eſt. Quaſi diceret: Nemo quo ad vſum dicat aliquid proprium, quia omnia quo ad vſum communia ſunt, vt, ſcilicet, in extrema neceſsitate conſtitutis ſuperfluum naturæ communicetur; quoniam tunc eis, vt commune debitum eſt. Imò etiam extra hos caſus conſuluntur diuites, vt facilè tribuant neceſsitatem patientibus, quia omnis ſumma Chriſtianæ vitæ in miſericordia poſita eſt; cùm ſic & poſſeſſores, bonæ diſpenſationis meritum, & pauperes patientiæ coronam poſsint habere, abſq; iniqua inæqualitate rerum externarum.

ARTICVLVS. III.

¶ *Vtrùm ſit de ratione furti occultè accipere rem alienam.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit de ratione furti occultè accipere rẽ alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non videtur ad rationem peccati pertinere,

ti pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati: ſicut è contrario ad exaggerandum peccatum quorundam, dicitur Iſaiæ. 3. Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt: ergo non eſt de ratione furti occulta acceptio rei alienæ.

Ambroſ. in ſer. 81. non procul à fine. tom. 3. Et habetur diſt. 47. ca. Sicut ij. ante med.

2 ¶ Præterea, Ambroſius * dicit, & habetur in Decretis diſtinct. 47. Minus eſt criminis habenti tollere, quàm cum poſsis & abundans ſis, indigentibus denegare: ergo ſicut furtum conſiſtit in acceptione rei alienæ, ita & in detentione ipſius.

3 ¶ Præterea, Homo poteſt furtim ab alio accipere etiam quod ſuum eſt, puta rem quam apud alium depoſuit: vel quæ eſt ab eo iniuſtè ablata. Non eſt ergo de ratione furti, quòd ſit occulta acceptio rei alienæ.

Lib. 10. ca. 6. incipit Facundus dictus eſt, à med. illius.

¶ Sed Contra eſt, quod Iſid. dicit * in lib. Etymolog. Fur à furuo dictus eſt, id eſt, à fuſco: nam noctis vtitur tempore.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad rationem furti tria concurrunt. Quorum primum conuenit ſibi, ſecundum quod contrariatur iuſtitiæ, quæ vnicuique tribuit quod ſuum eſt; & ex hoc competit ei, quod vſurpat alienum: ſecundum vero pertinet ad rationẽ furti, prout diſtinguitur à peccatis, quæ ſunt contra perſonam, ſicut ab homicidio & adulterio: & ſecundum hoc cõpetit furto, quòd ſit circa rem poſſeſſam. Si quis enim accipiat id quod eſt alterius, non quaſi poſſeſsio, ſed quaſi pars: ſicut ſi amputet membrum: vel ſicut perſona coniuncta, vt ſi auferat filiam, vel vxorem; non habet propriè rationem furti. Tertia differentia eſt, quę complet rationem furti: vt ſcilicet occulte vſurpetur alienum. Et ſecundum hoc propria ratio furti eſt, vt ſit occulta acceptio rei alienæ.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod occultatio quandoque quidem eſt cauſa peccati, puta cum quis vtitur occultatione ad peccandum, ſicut accidit in fraude & dolo. Et hoc modo nõ diminuit: ſed conſtituit ſpeciem peccati, & ita eſt in furto. Alio modo occultatio eſt ſimplex circunſtantia peccati, Et ſic diminuit peccatum. Tum quia ſignum verecundiæ eſt: tum quia tollit ſcandalum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd detinere id quod alteri debetur, eandẽ rationem nocumenti habet cum acceptione iniuſta. Et ideo ſub iniuſta acceptione intelligitur etiam iniuſta detentio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet id quod eſt ſimpliciter vnius, ſecundum quid eſſe alterius: ſicut res depoſita eſt ſimpliciter quidem deponentis: ſed eſt eius, apud quem deponitur, quantum ad cuſtodiam. Et id quod eſt per rapinam ablatum, eſt rapientis, non ſimpliciter, ſed quantum ad detentionem.

Svmma Textvs.

PRopoſitum D. Thom. in iſto articulo eſt, aſsignare furti definitionem, quæ, vt ex litera patet, in hunc modum ſe ſe habet: Furtum eſt occulta vſurpatio rei alienæ. Quam D. Thom. ex tribus quæ neceſſaria ſunt ad rationem furti explicat. Primum eſt commune furto cum alijs vitijs contra iuſtitiam factis. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd eſt vſurpatio. Vſurpatio enim iniuſtam quandam acceptionem importat. Secundum conuenit furto in quantum diſtinguitur ab illis peccatis, quæ ſiunt contra perſonam: qualia ſunt homicidium, adulterium, mutilatio, &c. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd eſt vſurpatio rei alienæ, hoc eſt, rei ab altero poſſeſſæ. Si quis enim accipiat, id quod eſt alterius non quaſi poſſeſsio, ſed quaſi pars; vt ſi amputet mẽbrum; vel quaſi perſona coniuncta, vt ſi auferat filiam, vel vxorem nõ dicetur propriè fur. Tertium, quod inuenitur in furto, habetque ſe tanquam complens rationem illius eſt, quòd occultè vſurpetur alienum. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd eſt occulta vſurpatio. Et ſic conſtat completã & perfectam diffinitionem furti eſſe, quod eſt occulta vſurpatio rei alienæ.

Explicatio Articvli.

DE hac materia de furto diſputant Doctores in 3. diſt. 5. agẽtes de decẽ præceptis, & in 4. diſt. 15. agentes de reſtitutione.

ne. Alexander Alenſ. 3. part. quæſt. 26. Antoninus. 2. part. titul. 1. cap. 14. Nauarr. in Manual. capit. 17. Aluarus Pelag. libr. 2. de planctu Eccleſiæ. capit. 46. & 47. Medin. C. de reſtit. à quæſt. 4. vſq; ad 10. Soto lib. 5. de iuſtitia. quæſtione. 3. & Summiſtæ verbo, furtum, & verbo, rapina. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, primò, quòd de Etymologia huius vocis, furtum, variè loquuntur Doctores. D. enim Iſidor. lib. 10. Etymologiarum, affirmat, furtum, quia clanculariam quandam acceptionem ſignificat, deriuari à fumo, hoc eſt, fuſco, ſeu nigro. Quam etiã interpretationem ſequitur Varro de re ruſtica lib. 14. Sed iuriſconſultus. l. 1. ff. de fur. hanc nominis Etymologiam reijciens, dicit, furtum, ſeu fur à ferendo, ſeu auferendo deduci. Quæ interpretatio videtur longè conuenientior, quamuis & prima ſuam habeat probabilitatem. Græcè enim fures appellantur, feras, à fere, quod ferre ſeu auferre ſignificat.

Vnde dicatur furtũ.

Definitio furti Canoniſtarum.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd furtum à Canoniſtis definitur, quòd ſit cõtrectatio rei alienæ mobilis corporalis, fraudoloſa inuito domino, facta animo lucrandi, ſiue ipſius rei, ſiue vſus rei ſiue poſſeſsionis. Quã definitionẽ colligunt ex. l. 1. ff. de fur. & ex. §. 1. inſt. de oblig. quæ ex delicto naſcuntur. Illamque interpretantur, vt eſt videre apud Syluestrum, verbo, furtum. §. 1. & apud Nauarrum in Manuali cap. 17. num. 1, hoc modo; ſcilicet, quòd dicitur contrectatio, ad denotandum, quòd ſine illa, quo ad homines furtum eſſe non poteſt, etiam ſi ſit voluntas contrectandi, vt dicitur in dicta. l. 1. §. 1. Quo ad Deũ tamen, vt furti peccatum dicatur quis commiſiſſe, ſufficiens erit voluntas contrectandi, vt habetur in. c. vulgaris. de pœnit. diſt. 1. Dicitur præterea, rei alienæ; quia in re propria, vt ſic, non poteſt eſſe furtum. Secus autem eſſet, ſi alius ſupra eam haberet aliquod ius, vel commodati, vel impignorationis. Tunc enim illam contrectans, etiam ſi eſſet verus dominus diceretur furtum committere: quia, vt ſic, eſt contrectatio rei alienæ, vt habetur in. l. cum æs pignori. & in. l. ſi is qui rem. la. 1. ff. de furtis. Dicitur præterea, mobilis corporalis; Nam in immobilibus, vt eſt ager, & incorporalibus, vt ſunt actiones, & ſeruitutes furtum committi non poteſt, vt dicitur in l. verum. la. 1. ff. de furtis. Talia enim contrectari non poſſunt. Dicitur præterea, fraudoloſa; Nam ioco ſa, & officioſa, quæ ad reddendum cautiorem dominum facta fuerit, & ſimiliter illa, quæ ſine animo furandi fit, vt ſiquis putans rem eſſe ſuam, vel poſſe eam ab altero, qui ius ſupra illam habebat accipere, accipit, furtum non eſt: quamuis poſtea re comperta teneatur ad reſtitutionem. Dicitur præterea, inuito domino: Nam quando quis contrectat rem alienam, quia credit dominum permiſſurum, eſtque iuſta cauſa credendi, furtum non committit, vt dicitur in. l. ſi is qui rem. ff. de furtis. Et in dubijs præſumitur dominus inuitus, vt habetur in. l. vas. §. velare. ff. eodem titulo. Dicitur præterea, lucri faciendi cauſa, vel animo lucrandi: Nam, ſiquis alienam rapuerit ancillam non cauſa lucri, ſed libidinis, furtum non committit, vt conſtat ex. l. verum. la. 2. ff. eodem titulo. Dicitur tandem, ipſius rei vel poſſeſsionis: Quia non ſolum committit furtũ, qui rei dominiũ lucrari vult, ſed etiam, qui in re ipſa vult lucrari vſum, aut poſſeſsionem, vt habetur in. l. qui factũ. ff. de furtis.

Impugnatur præfata definitio.

¶ Hæc tamen furti definitio à Canoniſtis aſsignata, præterquàm, quòd eſt nimis longa, vtpotè eorum, qui non tam curant rei ſubſtantiam definire, quàm aliquid docere, quod ad legum explicationem conducat, eſt contra Ariſtotelem docentem definitionem debere eſſe quàm breuiſsimam, orationemque rei naturam compendio explicantem; continet etiam nonnulla falſa. Nam primo falſum eſt, quòd qui non accipit rem alienam animo lucrandi non poteſt furtum committere. Qui enim illam accipit, vt in flumen proijciat, aut incendio tradat, nullius lucri cupidus, ſed vt proximo iniuriam inferat, vere committit furtum. Et tamen certum eſt id animo lucrandi non facere. Item etiam eſt falſum, quòd furtum debet eſſe contrectatio rei mobilis, & corporalis. Qui enim acciperet occultè alienum agrum, ſeu alienum ius non minus eſſet fur, quàm qui acciperet alienam veſtem. Præterquam quòd, cum hæc materialiter ſe habeant in acceptione alteri iniurioſa, ſpeciem variare nequeunt.

Diffinitio furti Diui Thom.

¶ Quocirca hac Canoniſtarum definitione omiſſa, breuiter, atque ſuccinctè, furtum ex mente Diui Thomæ in hoc articulo, & omnium fere Theologorum definientes dico; Quòd eſt occulta vſurpatio rei alienæ. In qua definitione ponitur vſurpatio loco generis, quæ latius patet, quam furtũ. Qui enim ab altero aliquid per rapinam accipit, verè vſurpat; & tamen propriè non dicitur fur, ſed raptor. Differunt enim ſpecie furtum, & rapina intra idem genus iniuſtæ acceptionis, ſiue vſurpationis, vt infra dicemus conuenientius, etiam definitur furtum per vſurpationem, quam

quam per contrectationem, cum contrectatio ſolum rei contactum ſignificet: & certum ſit, poſſe eſſe ſæpè ſæpius furtum ſine aliquo reali contactu per ſolam vſurpationem. Dicimus, rei alienæ, vt copioſiſsimè res omnes furto captas comprehendamus. Nec opus eſt exprimere rei, vel vſus rei, vel poſſeſsionis. Nam qui re aliena inuito domino vtitur, aut eius obtinet poſſeſsionem, verè dicitur quodammodo rem alienam vſurpare. Nomine autem rei alienæ intelligimus rem ab altero poſſeſſam, vt optimè explicat D. Thom. in hoc articulo. Qui enim accipit id, quod eſt alterius non quaſi poſſeſsio, ſed, vel quaſi pars, vel quaſi perſona coniuncta; vt qui abſcindit brachium, vel aufert vxorem, aut filiam non dicitur propriè fur. Dicitur prætereà, occulta, ad differentiam rapinæ; quæ non occultè, ſed manifeſte, atque per violentiam fit. Qua particula ſufficienter declaratur fraudulentia, quæ in furto inuenitur. Qui enim clam domino rem accipit fraudem nectit. Et ſimiliter etiam explicatur, quòd acceptio furti debet fieri domino inuito, cùm ignorantia cauſet inuoluntarium, vt docet D. Tho. 1.2. quæſtione. 6. arti. 8. Et ſic fruſtrà ponebantur illæ particulæ, fraudulenta, ſeu fraudoloſa; & domino inuito; quas iuris prudentes ſuæ furti definitioni adijciebant. ¶ Ex hac definitione ſequitur, rapinam non eſſe ſpeciem furti.

Rapina nõ eſt ſpecies furti.

Sed ſunt hæc duo vitia ſpecies contra ſe diſtinctæ, cùm furtum ſit occulta vſurpatio, rapina verò manifeſta, & violenta, vt docet Ariſtoteles lib. 5. Ethic. cap. 2. Itaque vſurpatio, ſeu iniuſta acceptio primò omnium diuiditur in furtum, & rapinam. Deinde autem vtraque iſtarum ſpecierũ ex parte obiecti ſubdiuidi poteſt in alia quatuor membra. Nam ſi id, quod iniuſtè accipitur, eſt ſacrum, vocatur ſacrilegiũ. Et ſi eſt poſſeſſio pertinens ad rempublicam, vocatur, peculatus. Si vero fiat acceptio de grege diſperſo vocatur, abigeatus. Si autem ſit vſurpatio hominis, vt vendatur, vocatur, plagium. De duobus prioribus agitur in capitulo. quid ergo. 2. quæſtione. 4. De tertio extat integer titulus libri. 47. Digeſtorum: De quarto autem etiam extat titulus ad leg. Flan. de Plag. Et ſiquis contra hoc argumentetur; In lege. ſi vindidero. ff. de furtis. Et inſtituta de vi bonorum raptorum dicitur, rapinam eſſe ſpeciem furti, raptoremque teneri actione furti, & ſimiliter D. Auguſti. libr. ſecundo quæſtionum ſuper Exodum, quæſtione. 71. & habetur in capit. pœnale. 14. quæſtio. 5. affirmat nomine furti, intelligi quancunque rei alienæ illicitam acceptionem, non enim permittit rapinam qui furtum prohibuit, reſpondeo ſanctos patres atque iuriſconſultos frequentiſſime vti hac voce furtum latiſſima quadam ſignificatione, pro quacunque rei alienæ iniuſta acceptione; cùm tamen ſecundum proprietatem ſolum ſignificet occultam rei alienæ vſurpationem, quæ eſt ſpecies diſtincta contra rapinam, vt ex dictis patet.

¶ Sed contra definitionem furti à nobis aſſignatam ſunt aliquot argumenta, quæ indigent ſolutione, vt rei veritas clarior pateat.

1. arg. contra diffinitionẽ furti.

Primò, ſic argumentor: Vſura eſt occulta acceptio rei alienæ; & tamen non eſt furtum, cùm ſpecie differat ab illo: ergo definitio furti non eſt bona.

2. argu.

¶ Secundo: Cùm filius, vel vxor ſurripit aliquid à patre, vel marito ipſis neſcientibus, eſt occulta acceptio rei alienæ, & tamen neuter illorum furtum committit, vt habet communis opinio Doctorum; neuter enim eſt infamis, aut punitur pœna furti: ergo definitio furti non eſt bona.

3. argu.

¶ Tertio. Qui domino vidente, & ſciẽte rem alterius accipit ſine aliqua violentia, eſt vere fur; & tamẽ non vſurpat rem occulte: ergo inſufficiẽter dicitur, ſolã occultã vſurpationẽ rei alienæ eſſe furtũ.

Vltimum argu.

¶ Vltimò: Nomine rei alienæ, vt diximus in explicatione definitionis intelligimus rem ab altero poſſeſſam: ex quo intulimus, quòd, ſi quis filiam, vel filium ab aliquo ſurripuerit, non erit fur. ſed hæc particula, non ſic rectè explicatur, cum vſurpando filiam poſſit quis furtum committere: ergo. Probo minorem: Qui occultè vſurpat ſeruum alterius, eſt verus fur, vt omnes Doctores concedunt: ergo & qui occultè vſurpat filium, vel filiam. Probo conſequentiam: Nam non minus poteſt miniſtrare filius, vel filia patri, quàm ſeruus.

Ad 1. arg.

¶ Ad primum argumentum reſpondetur primò, negando maiorem. Vſura enim non importat in ſua ratione, quòd ſit occulta vſurpatio rei alienæ; quamuis hoc aliquando poſsit ei accidere: cùm tamen furtum id includat intrinſecè & eſſentialiter. Præterquàm quòd, vſura, & quæcunque alia acceptio iniuſta contractuum ſemper habet adiunctam fraudem & dolum. Et tamen in furto & rapina non eſt per ſe neceſſarium, quòd admiſceatur fraus, aut dolus. Vel ſecundo reſpondetur, quòd quando dicimus, furtum eſſe occultam vſurpationem, nomine occulti, non ſolum intelligimus clancularium acceptionem, ſed etiam inuoluntariam reſpectu illius, à quo res accipitur, ità, quòd fiat ipſo inuito. Nam ignorantia vt docebam,

cauſat inuolũtarium. Certum eſt auté, quod iniuſtitia in vſura, & alijs contractibus inuenta, fit domino partim volente, & partim nolente. Volente quidem contrahere & paciſci, nolente autem ſuo iure fraudari. Ex quo fit, vt tales cõmutationes voluntariæ appellentur: cùm tamen furtum, & rapina prorſus fiant domino nolente: & ſic computantur inter commutationes inuoluntarias, differuntque ſpecie à prioribus.

2. argu. ¶ Ad ſecundum in quo de furtis à filijs, ſeu vxoribus cõmiſsis eſt ſermo, ſeorſum dicemus. Et primò de filijs cum Syluestro verb. furtũ. q. 11. quod vere furtum committũt aliquid de bonis parentum ſurripientes, contra eorum voluntatem, cum totum ibi inueniatur, quod requiritur ad rationem furti. Ex quo infert primò, quòd ſi res accepta eſt notabilis, erit peccatum mortale. Infert ſecundo, quòd ſi ſint alij hæredes, tenentur cohæredibus partem reſtituere, atque etiam paré tibus, ſi filij haberent peculium caſtrẽſe, hoc eſt militaria ſtipendia, vel alia bona libera. Quod eſt intelligendum, niſi voluerit pater filio furtum remittere, ſicut poſſet illud remittere extraneo. Quæ omnia vera ſunt, & rationi conſentanea. Ex quibus ego infero tertio, quòd, ſi ad petitionem parentum proce illa grauia à filijs vſurpatá, ſuperiores induxerint ſententiam excommunicationis, tenentur filij illam reſtituere ne excommunicatione irretiantur: niſi fortè conſtet eis de oppoſita voluntate parentum: cùm ſint ibi omnia neceſſaria ad excommunicationem incurrendam. Verum eſt tamen longè grauioré quantitatem eſſe neceſſariam ad hoc, vt furtum à filio commiſſum cenſeatur peccatũ mortale, propter quod excommunicatio incurratur; quã quæ requiritur in alijs perſonis: cùm quicunque parentũ iure præſumantur pro conditione ſua, & ſtatu indulgére filijs minutiores ac clãculariás iſtas vſurpationes. Imò adhuc, quando furtũ fuit peccatum mortale, regulariter loquendo, non eſt præſumendus pater voluiſſe filios excommunicationis cenſura ferire, quamuis in dubio ſecurius & ſalubrius erit petere abſolutionem. Et idem prorſus, quòd diximus de filijs reſpectu parentum, habet etiam verum de vxore reſpectu mariti. Hoc addito ex mente Angeli in ſumma. verb. furtũ. §. 35. quòd, ſi vxor habens virum prodigum celauerit de bonis illius contra eius prohibitionem, vt ſibi, & viro, ac filijs prouideat tempore neceſſario, nullum peccatum committit, nec tenetur obedire viro præcipiẽti, vt ſibi omnia tradat, quia id eſſet dare gladium furioſo. Sed tenetur tunc vxor perinde ſe habere, ac ſi virum non haberet. Præterquàm quòd ſi multum creuerit prodigalitas viri, poterit vxor bona ſua ac dotem retinere vt ſeruet ſe indemnem, vt communiter docent Doctores.

¶ Ad tertium vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quòd accipiens rem alterius domino ſciente, & vidente, dupliciter ſe poteſt habere in tali acceptione. Vno modo, vt exiſtimet dominum nihil ſcire, aut videre: quamuis re vera contrarium contingat. Et tunc verè ac propriè furtum committit. Nã cùm actiones humanæ ex fine per ſe intento ſpeciẽ deſumãt, & ille per ſe intendat rẽ occultè, & non manifeſtè accipere; cõſequẽs eſt, vt ſit verè fur. Alio modo, vt exiſtimet dominũ videre, ac ſcire talem actionem: eſt tamẽ paratus ſe defendere aut violentiam inferre. Et iſte non dicitur verè ac propriè fur, ſed raptor, vt ex ſupra dictis patet. Et ſic argumentum factum nihil obſtat definitioni furti à nobis aſſignatæ. 3. argu.

¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non eſſe eandem rationem de ſeruo, aut ancilla alicuius, & de eius filia, aut vxore. Nam, quia ſeruus, & ancilla connumerantur inter res à domino poſſeſſas, ſunt enim illius, ſicut equus, aut quoduis aliud animal, fit, vt qui ſeruum, aut ancillam occultè vſurpat, verè dicatur furtum committere. Secus autem erit de filia, & vxore, quæ ſub hominis poteſtate tanquam res ab ipſo poſſeſſæ exiſtere nequeunt. Sortitur tamen huiuſmodi filiæ, aut vxoris iniuſta acceptio diuerſa nomina ex diuerſis finibus, propter quos vſurpari contingunt. Nam, ſi vſurpentur, vt in ſeruitutem redigantur, talis vſurpatio dicetur captiuitas, quæ ſub vitio incarcerationis inter iniurias perſonales quæſtione præcedenti poſita, cõprehenditur, cùm verũ que repugnet libero corporis vſui. Si autem vſurpentur nõ ſimpliciter, ſed ad horam propter concubitum, & hoc fiat ipſis inuitis, raptus erit. Si verò fiat eis conſentiẽtibus, extra proprias luxuriæ ſpecies, aut ſtupri, aut adulterij, aut ſimplicis fornicationis, iuxta qualitatem tam perſonæ extrahentis, quam extractæ, non video aliam deformitatem. Et quoniam ſerua non eſt ſub domini poteſtate quo ad concubitum, cùm talis vſus ſerui non ſit domini, fit, vt qui acciperet alienam ſeruam propter coitum, niſi forte ex hoc à domini ſeruitio impediretur, nullum furtum committeret, magis quàm coeundo cum illa in domo domini ipſo inuito. Et hæc dicta ſint de furti definitione. Ad vltimum argumentum.

Dubium circa ſolu. ad 2. D. Tho.

Circa ſolutionem ad ſecundom in qua dicit D. Thom. detinere id quod alteri debetur eandem rationem nocumenti habere cum acceptione iniuſta, mouet Caietanus in præſenti graue dubium; an ſcilicet, detinens rem alienam inuito domino continoo peccet, vel potiùs aliquando, & quando id fiat. Sed quoniam hæc omnia ſunt latè à nobis explicata ſupra quæſtione. 62. articulo. 8. in principio, idcirco ab illis in præſenti ſuperſedimus, remittentes lectorem ad præfatum locum, vbi contrariam ſententiá tenuimus in multis ei, quã Caietanus in hoc commento proſequitur.

In ſolutione ad tertium dicit D. Thom. nihil prohibere, id quod eſt vnius ſimpliciter, eſſe alterius ſecondum quid: vt res depoſita, quæ ſimpliciter eſt deponentis, ſecundom quid eſt eius apud quem deponitur, ſcilicet, quantum ad cuſtodiam. Et eodem modo quod eſt per rapinam ablatũ, eſt rapiẽtis, non ſimpliciter; ſed quantũ ad detentionẽ. Quibus verbis duo videtur ſignificare autor. Vnum eſt, quòd raptor habet ius ad cuſtodiam, vel detentionem eius rei, quam furto abſtulit. Secundùm quod, qui furtim accipit rem ſuam à raptore, peccat, & committit furtum tanquam is, qui accipit id, quod ſecundum quid, ſcilicet quantum ad detentionem eſt alterius. Quod vtrumque videtur falſom.

1. argumẽtũ contra id quod dicit D. Tho. in ſolutione ad 3.

Quod ſic probo primò: Raptor oullum habet ius detinendi rem, cum teneatur illam non detinere, peccetque mortaliter, volendo detinere; & tandiu ſit in peccato mortali, quandiu detinet: ergo falſo aſſeritur rem raptam eſſe raptoris, quantum ad detentionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens, qoo ad omnes ſuas partes foit ſatis à nobis probatum, quæſtione. 62. articulo. 8. in priocipio.

2. argu.

¶ Secundo, furtum non committitur in re propria, niſi alius habeat ius ad illam, vel pignoris, vel locationis, vt teoet omnis communis ſeotentia Doctorum, habeturque expreſſe in lege. ſi res §. primo. & in lege. ſi is, qui rem. ff. de furtis. ſed in caſu, de quo loquimur, qui accipit rẽ à raptore, accipit rem ſuam, ad quam raptor nullũ ius, vel pignoris vel locationis habet: ergo nullum furtum committit, nec peccat

3. argu.

¶ Tertio: Commonis ſententia Theologorum eſt, licitum eſſe cuique, rem propriam recuperare ab iniquo poſſeſſore, quando id iuridice efficere oon poteſt: ergo ſi recoperet nullum furtum committit.

Reſponſio ad omnia ſimul.

His tamen non obſtantibus adhuc dicit Caietanus in præſenti ſententiam D. Thomæ, quantum ad vtrunque dictum eſſe veram, ſi recte intelligatur. Nam primum verum eſt, quod raptor habet ius ad cuſtodiam, vel detentionem eius rei, quam furto abſtulit, ad hunc ſenſum, quòd non poteſt priuata autoritate auferri ab eo inuito, nec dominus poteſt ſibi ipſi ius dicere. Et item, quòd cùm raptor teneatur retinere rem, non ſibi, ſed domino reſtituendã, ſi poſteà dominus accipit illam occultè à raptore iniuriam facit ei. Pro quanto ex ignorantia incurrit duplex damnũ. Vnum, quod eſt perdere rem, alterum, quod tenetur eius pretium iterum domino reſtituere, neſciens quod res ad illum peruenerit. Secundum etiam dictum D. Thomæ habet verum in eo, qui accipit rem ſuam, putans eſſe alienam: qui quidem formaliter eſt fur, cùm actiones humanæ, vt ſæpe dictum eſt, ex intentione ſpeciem deſumant: & præterea damnificetur proximus in iure detentionis, & vinculo reſtituendi, vt declaratum eſt. Nã qui occultè acciperet rem propriam à raptore ex intentione accipiendi proprium, & non damnificandi proximum, nullum furtũ committeret vt rectè probant duo vltima argumenta. Tenebitur tamen ſic accipiens inſinuare ei apud quem res exiſtebat, quòd iam eſt liber à vinculo reſtitutionis, ne ex ignorantia bis eiuſdem rei faciat ſolutionem.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum furtum & rapina ſint peccata differentia ſpecie.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd furtum & rapina non ſint peccata differentia ſpecie: Furtum enim & rapina differunt ſecundum occultum & manifeſtum: furtum enim importat occultam acceptionem, rapina verò violentam & manifeſtam. Sed in alijs generibus peccatorum, occultum & manifeſtum non diuerſificãt ſpeciem: ergo furtum & rapina non ſunt peccata ſpecie diuerſa. *Inf. art. 9. cor. Et q. 3. ar. 1. cor. Et ad 2. Et 2. cor. 12.*

2 ¶ Præterea, Moralia recipiũt ſpeciẽ à fine, vt ſuprà dictũ * eſt. Sed furtũ & rapina ordinantur ad eundẽ finẽ, ſcilicet habẽdũ aliena: ergo nõ differũt ſpecie. *1. 2. q. 1. artic. 3. & q. 18. arti. 6.*

3 ¶ Præterea, Sicut rapitur aliquid ad poſsidẽdũ, ita rapitur mulier ad delectãdũ. Vnde & Iſidorus dicit in libro Etymologiarũ, * quòd raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta. Sed raptus dicitur, ſiue mulier auferatur publice, *Lib. 10. ca. 17. & incipit, Religioſus. a medio.*

publice, ſiue occulte! Ergo & res poſſeſſa rapi dicitur, ſiue occulte, ſiue publice rapiatur: ergo non differunt furtum & rapina.

Lib.5.c.2. in fi. to.5. ¶ SED CONTRA eſt, quod * Philoſophus in quinto Ethicorum, diſtinguit furtum à rapina, ponens furtum occultum, rapinam vero violentam.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd furtum & rapina ſunt vitia iuſtitiæ oppoſita, in quantum aliquis alteri facit iniuſtum. Nullus autem patitur iniuſtum volens, vt probatur in quinto * Ethicorum. *Lib.5.c.9. ante med. to.5.* Et ideo furtum & rapina ex hoc habent rationem peccati, quòd acceptio eſt inuoluntaria ex parte eius, cui aliquid ſubtrahitur. Inuoluntarium autem dupliciter dicitur, ſcilicet per ignorantiam, & violentiam, vt habetur in tertio * Ethicorum. *Lib.3.c.1. to.5.* Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt ſpecie.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in alijs generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo inuoluntario, ſicut attenditur in peccatis oppoſitis iuſtitiæ. Et ideo vbi concurrit diuerſa ratio inuoluntarij, eſt diuerſa ſpecies peccati.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd finis remotus rapinæ & furti idem eſt. Sed hoc non ſufficit ad identitatem ſpeciei, quia eſt diuerſitas in finibus proximis. Raptor enim vult per propriam poteſtatem obtinere; fur verò per aſtutiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd raptus mulieris non poteſt eſſe occultus ex parte mulieris, quæ rapitur. Et ideo etiam ſi ſit occultus ex parte aliorum, quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui violentia infertur.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua. Quam probat D.Thom. in argumento, ſed contra ex Ariſto. libro. 5. Ethicorum c. 2. diſtinguẽtẽ furtũ à rapina, penes, hoc quod illud eſt occultũ, hæc autẽ violenta. Et in corpore articuli hac ratione: Differentia ſpecifica actuũ attenditur penes formalem diſtinctionem obiectorum: ſed hæc eſt in furto & rapina: ergo differũt ſpecie. Cõſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Furtũ, & rapina in hoc conueniunt, quod ambo iuſtitiæ commutatiuæ aduerſantur, quatenus per vtrumque iniuſtum fit, iuſque alienũ violatur: ſed iniuſtum nullus patitur, niſi inuitus, & contra ſuam voluntatem, vt docet Ariſt. 5. Eth. ca. 9. ergo ex diuerſo modo, quo actiones iniurioſæ fuerint inuoluntariæ debẽt inter ſeſe ſpecie diſtingui. Sed inuoluntarium eſt duplex, vt docet Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 1. vnũ per ignorantiã, alterum per violentiam, quæ ſpecie diſtinguũtur: ergo furtũ, quod ex ſua ratione dicit iniuſtam acceptionẽ, domino ignorante, ſpecie differt à rapina, quæ in ſua ratione dicit iniuſtã acceptionẽ dño conſcio, ac violentiam patiente. Itaque ad intelligendam diſtinctionẽ, quæ eſt inter furtũ, & rapinam, non ad rẽ alienam, quæ eſt quid materiale, ſed ad rationẽ inuolũtarij in vtroque inuentam, quæ eſt quid intrinſecum, & eſſentiale iniuſtæ acceptioni, eſt aſpiciẽdum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum eſt primò, quod hoc nomẽ, rapina, multipliciter accipitur à Doctoribus. *Nomen rapina accipitur multipliciter.* Vno modo improprijſsimè, & largiſsime pro quacunque indebita vſurpatione cuiuſcunque rei, ſiue corporalis, ſiue ſpiritualis. In qua ſignificatione dixit Paulus ad Philip. cap. 2. loquens de Chriſto: Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo. Alio modo minus largè, ſed adhuc impropriè pro illicita vſurpatione, vel occupatione rei temporalis occultè ſiue manifeſtè facta. In qua ſignificatione dixit Ambroſius: Qui vſuram accipit rapinam facit. 14. quæſtione. 4. & D. Auguſtinus: Si quid inueniſti, & non reddidiſti rapuiſti, eadem cauſa & quæſtione. Tertio & vltimò accipitur rapina propriè, & ſtrictè, vt diſtinguitur contra furtũ, & vſurã. Qua ratione loquimur in præſenti de rapina. Eſtque, vt ex ſententia D. Thomæ in hoc articulo colligere licet, ablatio rei alienæ iniuſta, & violenta. Ex quo infertur, quòd, nec qui rem ſuam etiam per violentiam tollit ab eo, qui abſtulerat, nec qui alienam iuſtè, vt in bello, nec qui alienam iniuſtè non per vim, ſed latenter vt in furto, nec qui ex voluntate domini, vt in vſura accipit, rapinam committit. Non eſt autem neceſſarium ad rapinam, quod violenter & publicè fiat, quidquid dicat ſumma Angelica

in

in verbo.rapina. cum non ſit de ratione illius, quod ſit publica alteri, quàm ei, à quo res per violentiam aufertur, vt conſtat ex capit.pœnale.14.q.5. Ex quo factum fuit, vt in lege prima. C.vi bonorum raptorum. rapina dicatur violenta acceptio rerũ, & raptor, qui bona aliena rapit vi & apertè. Vbi eſt ponderandum, quòd non dixit publicè, ſed apertè, id eſt, domino ſciente, & vidente, ſeu, vt dicitur in dicto capi. pœnale, viſibiliter, quia id ſolum eſt neceſſarium.

Rapina poteſt fieri multipliciter.

Poteſt verò rapina fieri multipliciter. Primò, in vſurpatione dominiorum, vel ſtatuum: ſecundo in extorſionibus iniuſtis dominorũ, & communitatum: tertio in extorſionibus iniuſtis officialium, quarto in bellis iniuſtis: quinto in vſurpationibus factis per priuatas perſonas, vt in naufragijs, ſtratis, & huiuſmodi infinitis alijs.

Furtum & Rapina diſtinguũtur ex diuerſa ratione obiecti.

Secundo eſt aduertendum ex Caietano in præſenti, quòd intentio D. Thomæ in ratione, quam in hoc articulo conſtituit, non eſt inferre diuerſitatem ſpecificam furti, & rapinæ ex diuerſa diſpoſitione mentis perſonæ læſæ. (accidit enim peccato meo, quod mens eius qui læditur hoc vel illo modo diſponatur) ſed ex diuerſa ratione obiecti, circa quod verſantur. Ex eo enim, quòd iniuſtè accipiens iniuſtum facit, ſufficienter colligitur, quòd obiectum acceptionis tam in furto, quam in rapina eſt iniuſtum. Et quia iniuſtum, vt ſic, includit in ſe rationem inuoluntarij reſpectu illius, qui iniuſtum patitur, cùm nullus patiatur iniuſtum volens; rurſus fit, vt ſecundum rationem inuoluntarij in iniuſto incluſam, poſsint actiones iniurioſæ ſpecie diſtingui. Sicque rapina, quæ eſt acceptio iniuſta inuoluntarij per violentiam diſtinguitur ſpecie à furto, quod eſt acceptio iniuſta inuoluntarij per ignorantiam. Et cõſtituuntur duæ ſpecies: vna furti accipiendo occultè alienum, altera rapinæ, accipiendo violenter. Quam differentiã non ſolum morales philoſophi, verùm & Iuriſconſulti, qui ex eadem philoſophia ſuas leges elicuerunt, cognoſcunt, vt patet, ex lege, ſed nouo iure. Codice de ſeruis fugitiuis, & ex lege. fur. ff. de furtis. Nonnulli ſolent diſtinguere furtum à rapina ex eo, quòd furtum fit in tenebris, rapina autem ſub luce diei. Vel ex eo, quòd furtum committitur in abſentia domini, rapina verò in eius præſentia. Sed neutra iſtarum diſtinctionum eſt ſufficiens, cùm contingere poſsit, vt furtum in die, & in domini præſentia fiat, rapina autem in nocte & domino abſente. Si quis enim vi noctu ædes aggrediatur, paratus vim inferre, etiam ſi nemo ſit intus, erit raptor. Si autem in die domino præſente, & præ modeſtia tacente, bona ſurripiat, nulla vi illata, nec paratus inferre, quoniam exiſtimat dominum nihil videre, verè & propriè furtum committet. Itaque propriiſsima, & ſpecifica differentia inter furtum, & rapinam exiſtens, ex eo ſolum eſt deſumenda, quòd furtum latenter, & abſque aliqua violentia fit, rapina verò ſeu latrocinium violenter. Et hinc rapinæ culpa præ illa, quæ eſt in furto, augeſcit, vt videbimus articulo vltimo huius quæſtionis.

Iuriſprudẽtes diſtinguunt duplicem furem.

Iuriſprudentes ſolent diſtinguere duplicem furem, nocturnum, ſcilicet & diurnum. Quæ diſtinctio ad id ſolum deſeruit, quòd perſonæ priuatæ licitum eſt impunè furem nocturnum occidere, vt habetur Exod. 22. & de homicidio. capitulo. ſi perfodiens, cum tamen furem diurnum occidere non ità priuatæ perſonæ permittatur. Et ratio eſt: Nam cum fur nocturnus timeat, ne agnoſcatur, aut infametur, aut in furto deprehendatur, iure præſumitur, quod venit paratus occidere ne deprehendatur: ac proinde meritò conceditur cuique facultas illum impunè occidendi. Maximè ſi dominus ad ſuarum rerum defenſionem alio remedio vti non poſsit. At verò in fure diurno, quia alia remedia habet is, cui bona ſurripiuntur, poteſt enim furem agnoſcere, contra eumque cognitum in iudicio agere, poteſt etiam clamore, & vicinorum conuocatione furtum impedire; quæ remedia non ità ſolent noctu occurrere, non ita conceditur facultas impunè furem occidendi. Quamuis tam die, quàm nocte licitum erit in conſcientia bonorum aggreſſorem occidere, quando id ad illorum defenſionem fuerit neceſſarium, vt diximus ſupra quæſtione, 64. articulo. 7. Diſtinguunt præterea ijdem iuris prudentes furtum in manifeſtum, quale eſt illud, cum quo fur ipſe deprehenditur, antequam rem furtiuam in domum deportet, & occultum, quale eſt illud, cum quo fur non ita deprehenditur, vt conſtat ex lege ſecunda & tertia. ff de furtis. Sed hæc diſtinctio ſimiliter deſeruit ſolum ad pœnam iuris furi inferendum, quæ diuerſa contra manifeſtum, & occultum legitur inſtituta.

ARTICVLVS V.

Vtrum furtum ſemper ſit peccatum.

Inf. q. 118. art. 4. cor. Et 2. q. 42 q. 2. art. 4. co. Et mal. q. 10. arti. 2. co. Et quæſt. 15. arti. 2. cor. princi pio.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd furtũ non ſemper ſit peccatum. Nullum enim peccatum cadit ſub præcepto diuino. Dicitur enim Eccleſi. 15. Nemini mandauit impiè agere. Sed Deus inuenitur præcepiſſe furtum. Dicitur enim Exodi 12. Fecerunt filij Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi, & expoliauerunt AEgyptios: ergo furtum non ſemper eſt peccatum.

2 ¶ Præterea, ille qui inuenit rem non ſuam, ſi eam accipiat, videtur furtũ committere, quia accipit rem alienam. Sed hoc videtur eſſe licitum ſecundum naturalem æquitatem, vt iuriſtæ dicunt: ergo videtur quòd furtũ non ſemper ſit peccatum.

3 ¶ Præterea, ille qui accipit rem ſuã, non videtur peccare; cum non agat contra iuſtitiam, cuius æquitatem nõ tollit. Sed furtum committitur etiam ſi aliquis rem ſuam occultè accipiat ab altero detentam vel cuſtoditam: ergo videtur quòd furtum non ſemper ſit peccatum.

¶ SED CONTRA eſt quod dicitur Exod. 20. Non furtum facies.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſi aliquis conſideret furti rationem, duas rationes peccati in eo inueniet. Primò quidem propter contrarietatem ad iuſtitiã, quæ reddit vnicuique quod ſuum eſt. Et ſic furtum iuſtitiæ opponitur, in quantum furtum eſt acceptio rei alienæ. Secundò, ratione doli ſeu fraudis quam fur committit occulte, & quaſi ex inſidijs rem alienam vſurpando. Vnde manifeſtum eſt, quòd omne furtum eſt peccatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd accipere rem alienam vel occulte, vel manifeſte authoritate iudicis hoc decernentis, non eſt furtum: quia iam fit ſibi debitum per hoc, quòd ſententialiter ſibi eſt adiudicatum. Vnde multo minus furtum fuit, quòd filij Iſrael tulerunt ſpolia AEgyptiorum de præcepto Domini, hoc decernentis pro afflictionibus, quibus AEgyptij eos ſine cauſa afflixerant. Et ideo ſignanter dicitur Sapi. 10. Iuſti tulerunt ſpolia impiorum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod circa res inuentas eſt diſtinguendũ. Quædã enim ſunt quæ nunquã fuerunt in bonis alicuius, ſicut lapilli & gemmæ, quæ inueniuntur in littore maris. Et talia occupanti conceduntur. Et eadem ratio eſt de theſauris antiquo tempore ſub terra occultatis, quorum nõ eſt aliquis poſſeſſor, niſi quòd ſecundũ leges ciuiles tenetur inuentor dare medietatẽ domino agri, ſi in alieno agro inuenerit. Propter quod in parabola Euangelij dicitur Matt. 13. de inuentore theſauri abſconditi in agro, quòd emit agrũ, quaſi vt haberet ius poſſidendi totum theſaurum. Quædam verò res inuentæ fuerunt de propinquo in alicuius bonis. Et tunc ſi quis eas accipiat nõ animo retinendi; ſed animo reſtituendi domino, qui eas pro derelictis nõ habet, non cõmittit furtum. Et ſimiliter ſi pro derelictis habeantur, & hoc credat inuẽtor, licet ſibi eas retineat, non cõmittit furtum, aliâs autem committitur peccatũ furti. Vnde Auguſti. dicit * In quadam Homi. & habetur 14. quæſt. 5. Si quid inuenisti, & non reddidiſti, rapuiſti. Serm. 19. de verbis Apo. à me dio to. 10. Et habetur 14. q. 5. c. Si quid.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd ille qui furtim accepit rem ſuam apud alium depoſitam grauat depoſitarium: quia tenetur ad reſtituendum eam, vel ad oſtendendum ſe eſſe innoxium. Vnde manifeſtum eſt quòd peccat, & tenetur ad releuandum grauamen depoſitarij. Qui verò furtim accipit rem ſuam apud alium iniuſtè detentã, peccat quidem, non quia grauet eum qui detinet (& ideò non tenetur ad reſtituendum aliquid vel ad recompenſandum) ſed peccat contra communem iuſtitiã, dum ipſe ſibi vſurpat ſuæ rei iudicium, iuris ordine prætermiſſo. Et ideo tenetur Deo ſatisfacere, & dare operam vt ſcandalum proximorum, ſi inde exortum fuerit, ſedetur.

Svmma Textvs.

Conclusio huius eſt articuli affirmatiua, quā probat D. Tho. in argumento ſed contra, ex illo Exod. 20. Non furtum facies. Et in corpore articuli hac ratione: furtum aduerſatur iuſtitiæ reddenti vnicuique quod ſuum eſt, continetque in ſe quandam rationem doli, ſeu fraudis in quantum fur occultè & quaſi ex inſidijs rē alienam vſurpat: ergo ſemper eſt peccatū.

Explicatio Articvli.

Conclusio huius articuli eſt certiſſima, & lumine naturali nota, vtpote quæ ex illo principio. Quod tibi non vis alteri ne feceris, euidenti conſequentia deducitur. Cæterùm circa reſponſiones, quas D. Tho. argumentis à ſe propoſitis adhibet, ſunt non leues, nec contemnendæ difficultates. Et ſic circa ſolutionem ad primū, in qua de facto filiorū Iſrael quo Ægyptios abſque peccato ex Dei mādato expoliauerūt agitur, eſt quæſtio

Dubiū graue.

grauis, vtrum habuerit id factum rationem furti. Scotus in 3. d. 37. q. 1. partem tenet affirmatiuam,

Sententia Scoti.

quam probat ex eo, quòd fuit occulta vſurpatio rei alienæ domino inuito, quod rationem furti conſtituit. Dicit tamen filios Iſrael in eo facto non peccaſſe, quia ex mandato Dei, qui potens fuit in præcepto de non furando diſpenſare, id fecerunt. Eandem ſententiam tenet Okam in ſecūdo d. 19. Qui dicit, non ſolum potuiſſe Deū in illo præcepto de nō furando, & in omnibus alijs Decalogi diſpenſare, verū etiā cōtrariū illorū præcipere. Quo facto meritoriū eſſet cōtra præcepta Decalogi operari, etiā ſi operatio eſſet odium Dei. Quam ſuam ſententiā nulla alia ratione probat, niſi ea communi & ab eo ſæpiùs repetita, quod non implicat contradictionem, Deus poteſt facere: hoc nō implicat: ergo. Hæc tamen ſententia adeò eſt abſurda, vt contra eam diſputare non ſit neceſſe. Qua enim ratione poteſt intelligi eſſe bonum odio habere ſummū bonū, & ſummā rectitudinē, qui eſt Deus. Quare qui hoc diceret neceſſario fateri cogeretur, eundem poſſe eſſe, amicum & inimicum Dei. Amicum quidem; quia illius obſequitur volūtati: inimicū autem, quia eū odio proſequitur, quod eſt impoſsibile. ¶ D. Tho. 1. ſecundæ quæſt. 100. art. 8. qui dicit omnia

Sententia D. Tho.

præcepta Decalogi ita eſſe indiſpenſabilia, vt nec de potentia Dei abſoluta poſſit ſuper eis cadere diſpenſatio, conſequenter affirmat, factum illud filiorum Iſrael quo Ægyptios ſpoliauerunt, furti rationem non habuiſſe, ſicut nec habuit rationem culpæ. Quæ ſententia eſt vera, atque tenenda. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, primò, quòd diſpēſare in lege, propriè loquēdo, nihil aliud eſt, quàm ratione legis inuariata manente, aliquem in particulari ab eius obligatione eximere. Eſt enim latiſſimum diſcrimen inter hæc quatuor verba, irritare ſi abrogare, interpretari, & diſpenſare ſecundum quòd legibus accōmodantur, vt communiter dicūt Doctores.

Diſcrimē quod eſt inter irritare abrogare, interpretari & diſpēſare legibus accommodata.

Irritare enim, eſt legem caſſare, & impedire, ne robur obtineat. Quomodo princeps autoritate in ipſo exiſtente poteſt irritare legem ab aliqua ciuitate inſtitutā, eam non approbando. Et ſimiliter maritus poteſt irritare vota vxoris, & pater vota filiorum, antequam perueniant ad legitimam ætatem. Super quibus quidem ſi ſolida eſſent diſpenſare non poſſent. Abrogare legem eſt, poſtquam vim habet in totum tollere ne amplius obliget. Ad quod requiritur plena poteſtas ſupra ipſam legem. Interpretari autem eſt legem declarare. Ad quod tantum requiritur iudicium & eruditio. Vnde quilibet poteſt legem interpretari, etiā ſi nullam habeat poteſtatem gubernatiuam. Pertinetque hoc ad virtutem epieheiæ, qua quiſque vti poteſt in caſu, quo obſeruantia legis propter aliquas circunſtantias pugnat cum bono communi, vt docet D. Thom. 1. ſecundæ quæſtione 96. articulo. 6. Diſpenſare verò eſt autoritate ſuperioris relaxare obligationem legis in aliquo particulari. Quod quidem fit quotieſcunque aliquis excipitur ab obſeruantia legis ex facultate ſibi à ſuperiori peculariter conceſſa, ſine qua legi eſſet ſubiectus. Itaque diſpenſare, propriè loquendo tunc tantum eſt, quando ratione legis inuariata manente, aliquis in particulari ab eius obligatione eximitur. Et ſi ratio legis variatur non dicitur in ea diſpenſari: ſed quod ceſſat lex. Secundo eſt aduertendum, quòd quamuis ratio iuſti, & boni, generaliter loquendo, conſiſtat in hoc, vt nullus malum operetur, nec aliorum iura violet; hæc tamen ratio à parte rei inueniri non poteſt, niſi in actionibus particularibus, vt non furari, non occidere, non mœchari, &c. Quarum aliquæ ita habent intrinſecam, & coniunctam rationem recti, vt ab illis ſeparari non poſsit. Aliæ verò ita habent coniunctam rationem mali, vt ab illis ſit prorſus inſeparabilis, vt eſt videre in odio Dei. His poſitis ſit.

Prima Concluſio: Supra illud præceptum generale, non eſt iniuſte operandum, & vnicuique ius ſuum eſt tribuendum, nulla *1. conclu.*

ratione poteſt cadere diſpenſatio. Probatur: Nam ſi liceret ex diſpenſatione iniuſte operari, idem eſſet licitum, & illicitum, iuſtum, & iniuſtum; idemque eſſet conſentaneum rationi, & diſſentaneum: darèturque duæ contradictoriæ ſimul veræ, quod per omnem potentiam eſt impoſsibile.

2. Concl. Secunda concluſio: Supra præcepta particularia earum actionum, in quibus ratio iuſta atq; debita neceſſario, & inſeparabiliter ineſt, nulla ratione poteſt cadere diſpẽſatio. Probatur: Idem eſſet diſpenſare in his præceptis particularibus, quòd in illo generali ſupradicto: ſed ſupra illud non poteſt cadere diſpenſatio, vt diximus in prima concluſione: ergo nec ſupra hæc. Conſequentia cùm minori eſt nota, & maior probatur: Non poſſunt hæc præcepta particularia violari, quin violetur præceptum commune, & generale de non iniuſtè operando: ſed hoc non poteſt licite fieri: ergo.

3. Concl. Tertia concluſio quæ ſequitur ex ſupradictis eſt, quòd omnia decem præcepta Decalogi ſunt prorſus indiſpenſabilia, etiam de potentia Dei abſoluta. Probatur: Omnia & ſingula illorum habent neceſſariò & intrinſece coniunctam rationem iuſti, atque recti: ergo licitè contra illa fieri non poteſt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: In præceptis Decalogi non præcipitur, vt reddamus Deo, & proximo debitum, quomodocumque, ſed quando recta ratio dictauerit eſſe reddẽdum: vt præceptum de non furando nõ præcipit, ne alienum accipiamus, ſed, ne illud iniuſte accipiamus: & item præceptum, de non occidendo, non præcipit, ne vnquam occidamus; ſed tantum ne iniuſtè id faciamus: ſed implicat contradictionem, quòd licitè fiat id, quod eſt ex ſe & intrinſecè malum: ergo etiam implicat, quod illa præcepta ſint diſpenſabilia. Et confirmatur: Præcepta affirmatiua Decalogi præcipiũt id, quòd ex ſe eſt rectum; negatiua autem prohibent id, quòd ex ſe eſt iniuſtum & malum: ergo implicat contradictionem, quòd ſint diſpenſabilia. Probo conſequentiam: Nam ſi eſſent diſpenſabilia, liceret facere, quod ſecundum ſe eſt iniuſtum, quod eſt impoſsibile.

1. corollarium. ¶ Ex dictis infero primo. Deum nulla ratione diſpenſaſſe in præcepto de non furando; cum filijs Iſrael eo tempore, quo illis præcipit, vt Ægyptiorũ vaſa ſurriperẽt. Eſt enim hoc vnum ex illis, quæ in Decalogo continentur, ſupra quæ vt diximus, etiam de potentia Dei abſoluta, cadere non poteſt diſpẽſatio.

2. corollarium. Infero ſecundo quòd, cùm illud factũ peccatum non fuerit, nec etiam poteſt habere rationem furti, quod intrinſece, & eſſentialiter malum eſt. Sed cum videatur eſſe occulta acceptio rei alienæ domino inuito, vt dicebat Scotus, quæ eſt diffinitio furti, non facile erit explicare, qualiter in ſe rationem furti non contineat. Ad cuius explicationem aduertendũ eſt, quòd Deus in vniuerſum orbem duas habet poteſtates. Vnam iure creationis, ratione cuius eſt Dominus non ſolũ bonorum omnium externorum, verùm etiã corporum, & humanæ vitæ, atque angelorũ, quos tanquam propria opificia ad nihilum redigere poteſt. Alteram tanquam legiſlator, & vniuerſalis omnium iudex. Quas in præſenti claritatis gratia diſtinguimus. Quo ſuppoſito dico primo, quòd, ſi Deus non haberet primam poteſtatem, ſed ſolum ſecundam tanquam legiſlator, & iudex nunquam poſſet præcipere, vt vnus rẽ alteri[9] domino inuito, ſi innocẽs eſſet, licitè vſurparet: quia hoc adeo eſt intrinſece malũ, vt per nullam potẽtiam iuſte fieri nequeat. *Deus habet duas poteſtates.* Cæterum quia Deus etiam primam habet poteſtatem, hoc eſt, dominium ſupra omnes res, multó melius atque perfectius, quàm quilibet homo dominium habet ſupra pallium à ſe poſſeſſum, fit, vt cuiuſcũque rem ipſo inuito poſsit alteri tradere. Nec hoc eſt diſpenſare in furto: ſicut nec tu, quando rem tuam alteri tradis, in furto diſpenſas, Sed eſt ſolum rẽ ſuam dare cui vult. Itaque, ſicut pater veſtem parui filij eo inuito tradens amico, non diſpenſaret in furto, licet inuitus filiolus expoliaretur, quia pater eſt verus dominus: & ſicut prælatus meus me inſcio, & inuito concedẽs alteri facultatem capiendi meos libros, non diſpenſaret in furto, ſed ſolum traderet quod ſuæ diſtributioni eſt commiſſum: ità etiam licèt Deus Ægyptiorum vaſa, tãquam dominus tradidiſſet Hebræis, & poſteà eiſdem terrã Promiſsionis primis habitatoribus inuitis; non diceretur diſpenſare in præcepto de non furando, nec ea acceptio à filijs Iſrael facta haberet rationẽ furti. Nam quamuis particulares domini inuiti ſuis bonis ſpoliarentur, à ſupremo tamen Domino facta fuiſſet legitimè donatio. Quod ſatis eſt ad hoc, vt nec acceptio ſit furtum, nec donans dicatur diſpẽſare in præcepto de non furãdo. Quod & ex eo cõfirmari poteſt. Nam etiam ſi per impoſsibile Deus non fuiſſet legiſlator, nec aliqua in leges poteſtate fungeretur, adhuc illa vſurpatio vaſorum à filijs Iſrael facta eſſet legitima, & licita. Quod euidens eſt teſtimonium nihil ibi diſpenſationis interueniſſe, cum diſpenſare vt ſupra dicebam, nihil aliud ſit, quàm autoritate ſuperioris legis obligationem relaxare. Hæc à me ſub conditione dicta ſunt; quoniam exiſtimo;

ſtimo, Deum in illa vaſorum traditione, non abſoluta dominij poteſtate fuiſſe vſum, ſed legitima iudicis autoritate. Et ſic dico ſecundo quòd, quoniam de laboribus, quos Hebræi Ægyptijs impenderant in luto & latere, mercedem non acceperant, iuſto Dei iudicio factum eſt, vt Ægyptij ab Hebræis ſuis bonis ſpoliarētur. Quando autem iudex criminoſum aliquē inuitum ſuis bonis priuat, nec illa accipiens committit furtum, nec ipſe iudex dicitur in furto diſpenſare. Quoniá prohibitione illa furandi, ſolum id, quod ius naturæ vetat, interdicitur, nempe, innocentem inuitum autoritate priuata ſuis bonis priuari: ſicut & præcepto de non occidendo ſolū id prohibetur, quod lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reum carnifici interficiendum, non dicitur diſpenſare in homicidio, quia prohibitio illa ad talem occiſionem non extenditur, imò illam præcipit. Sicut nec eſt diſpenſatio, quòd quis inculpata tutela inuaſorem interficiat, vt latè diximus in materia, de homicidio q. 64. arti. 2. Et hæc eſt ratio ſaluandi Hebræos, quam D. Thom. ſequitur hic ad primum.

Quæſtio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm licitum ſit principibus Deum imitari, in hoc, vt aliquid occulte præcipiāt citra publicum miniſtrorum tumultum exequēdum. Quod eſt quærere, vtrum poſsit licitè princeps priuatim alicui præcipere, vt occultè alterum bonis aut vita ſpoliet, & vtrùm tale præceptum accipiens teneatur illud exequutioni mandare.

Reſponſio. Ad cuius explicationem dico breuiter, quòd ſi dicta cauſa, lataque condemnationis ſententia id faceret, proculdubiò eſſet licitum ei parere, quia expedit aliquando ſecretas huiuſmodi executiones fieri. Nec id tunc eſſet, aut furtum; aut homicidium, ſed executio iuſtitiæ. Cæterum, ſi iudicij forma ac ordine non ſeruato, id præciperet non ſolum princeps peccaret, verum etiam quicunque præcipienti obſequeretur. Tenentur enim principes, iudiciario ordine ſemper procedere, cum non ſint Deus, qui errare nō poteſt. Niſi forte in aliquo caſu particulari, qui rariſsimè contingit, in quo delictum ſit manifeſtū, nec punitio moras, aut ſtrepitum publicum patiatur, ſine magno reipublicæ detrimento.

Sententia D. Tho. de rebus inuentis. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum, agit D. Tho. de rebus inuentis, ponitq; hanc diſtinctionem. Quædam inuenta ſunt, quæ nullius vnquam fuerunt propria, vt lapilli & gemmæ, quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli reſtitutioni ſubduntur. Quæ enim nullius vnquam fuerunt primo occupanti conceduntur. Et eadem ratio eſt de inuētione theſauri, cuius domini nulla extare poteſt memoria. Præterqnam, quòd legibus ciuilibus tenentur inuentores medietatem dare domino agri, ſi in alieno fuerit inuentus. Cni ordinationi conſonare videtur parabola Euangelica Matth. 13. de inuentore theſauri in alieno agro abſconditi, qui, vt ins haberet totum theſaurum poſsidendi agrum emit. Aliæ res inuentæ ſunt, quæ de propinquo fuerunt in alicuius bonis. Et tunc, aut habentur pro derelictis, idq; credit inuentor, aut non. Si primum, poteſt inuentor illa retioere, nec furtum committit. Si autem ſit ſecundū, & inuentor illa ſibi retineat, furtum committit, iuxta illud Auguſtini in quadam homilia: Si qnid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti. Hęc D. Thom. Ad quorum intelligentiam aduertendū eſt, qnòd, vt conſtat ex D. Tho. in præſenti, bona inuenta poſſunt eſſe in triplici differentia. *Bona inuēta in triplici differentia.* Quædam enim ſunt, quæ nullius vnquam fuerunt, vt lapilli, & gemmæ in littore maris inuentæ. Alia, quæ alicuius aliquando fuerunt: prioris tamen domini nulla extat memoria, ſed nec extare poteſt, vt theſaurus vetuſtus. Et denique alia, quæ in propinquo fuerunt in alicuius bonis. De quibus omnibus ſuo ordine erit dicendum. Et primò de illis, quæ nullius vnquam fuerunt, res eſt certa atque manifeſta, quód ſunt primi occupantis, vt dicitur Inſtituta de rerum diuiſione. §. feræ. & §. lapilli. &. ff. eodem titulo. Et ratio eſt: Nam littora maris iure gentium manſerunt communia. Idemque iudicium erit de auri aliorumque metallorum venis in viſceribus terræ repertis. Verum tamen eſt ſecundum Mercatum, in libro de contractibus, quòd erit licitum Principibus, atq; Regibus aliquando ex iuſtis, & rationabilibus de cauſis aliquibus in particulari priuilegia concedere, vt ipſi ſoli & non alij in certis littoribus maris gemmas, & lapillos piſcandi facultate potiantur. Nam cum hæc ſint communia, liberum erit ei, qui boni communis curam gerit ea alicui in particulari concedere, ſi boni communis ratio id poſtulauerit. Quomodo piſcationem thymnorum reſeruatam in Hiſpania exiſtimo Duci Metymnenſi. Non tamē adeò ſtricto rigore harum rerum conceſsionem ſeu appropriationē per hæc priuilegia alicui facta, eſt dicendum, vt reliqui ità inhibeantur talibus locis prædicta piſcari, vt ea reſtituendi in conſcientia obnoxij fiant. Sed ſolum indicitur iudicibus, ne cæteros ibi piſcari ſuſtineant, in taliſque piſcationis aggreſſores. pœnas præſcriptas, aut præſcribendas exequantur.

Dubium. ¶ Sed dubium eſt, vtrùm licitum ſit vnicuique

cuique vnius nationis ad aliam quæſitum au
rum in venis terræ exiſtens peregrinari? Et
Argumen. pro parte affirmatiua eſt argumentum : res
illæ iure gentium manſerunt communes, &
indiuiſæ, vt modo dicebam: ergo licitum erit
cuiq; illas habendi gratia, quo voluerit pro-
perare. Hoc tamen non obſtante, dico, id nō
Conclusio. eſſe omnino licitum, niſi vel incolæ ipſi con
ſentiant, vel eas minas omnino habeant pro
derelictis. Regiones enim iure gentium ſunt
diuiſæ. Et ſic quanuis gentibus illius regio-
nis illæ res cenſeantur communes, reſpectu
tamen externorum cenſentur particulares.
Quare aduenæ eas incolis inuitis vſurpare
non poterunt. Non enim valent Galli mine
ralia inueniendi gratia, ad nos properare,
nec nos ad illos proprijs habitatoribus inui-
tis, vt de ſe patet. De argenti autem, vel auri
Quid ſit fodinis in regionibus occidentalium inter
dicendum Indos repertis, deque iure, quod Hiſpani ſu-
de fodinis pra illas ſibi acquirere poſſunt, multa dicen-
apud Indos da ſuppeterent: ſed pauca nunc à nobis pro
repertis. præſenti inſtituto dicere erit ſufficiēs. Quo-
rum primum eſt, idque certiſsimum, Indos
infideles propter ſuam infidelitatem rerum
ſuarum dominio nō eſſe priuatos, vt ex men
te D. Thomæ oſtendimus latè in primo to-
mo quæſt. 10. artic. 10. Dico ſecundo contra
Turcas, atque Sarracenos multis de cauſis
iuſtum Chriſtianos gerere bellum. Nam pri
mo ſunt nobis hoſtes infeſtiſsimi, apertiſque
noſtram cum perſequutionibus, tum irriſio-
nibus religionem inſectantur: tum etiam,
quia terras, atque regiones, quæ olim noſtræ
fuerunt inuaſas præoccupataſque habent.
Ex quo fit, vt principum Chriſtianorum ad
id à Papa poteſtatem publicam habentium,
autoritate, ſicut bello ſubijci, ità & terrarum,
quas poſsident, dominio expoliari priuariq;
poſsint. At verò Indos, qui ſicut anteà Chri
ſti nomen non audierant, ità nec illud ſuſce-
perant, nec nobis infenſi erant, nihilque no-
ſtrum inuaſerant, dominio ſuorum minera-
lium, & aliarum rerum priuare iniquum, &
iniuſtum eſt omnino. Niſi cum talia mine-
ralia, prout in ſua relectione de Indis, docet
Victoria, pro derelictis haberent. Quod tūc
contingeret, quando peregrinis Hiſpanis ve
nientibus, & ſine oppreſsione eorum argen
tum, vel aurum ſuffodientibus, ipſi nihil cu-
rantes gauderent, ægreque non ferrent. Di-
co tertio, quod poſtquam Indi gremio Ec-
cleſiæ per baptiſmum ſunt aggregati, ſub
eodemque Chriſtiano Rege degunt, quia
peiores ob id conditionis eſſe non debent,
quòd ſe fidei religionique Chriſtianæ per
baptiſmum addixerunt, nec etiam poſſunt
licitè ſuis mineralibus, aut aliarum rerum
dominio inuiti ſpoliari. Ita habetur expreſſe
in extrauaganti Ioannis 22. quæ incipit. Iu-
dæi de Iudęis. Cuius verba ſunt, quæ ſequū-
tur : Iudæi ad fidem conuerſi, non ſunt in
ſuis poſſeſsionibus & bonis alijs, quocunque
nomine cenſeantur, quæ conuerſionis tem-
pore obtinebant, vel obtinebunt, occaſione
prædicta moleſtandi, nec permittēdi ab alijs
moleſtari, ſed protegendi, & defendendi, vt
ſic de ſeruitute ad libertatem ſe tranſiſſe per
cipiant. Quia dignum eſt & iuri conſonum,
fonte renatos baptiſmatis, Iudaica cæcita-
te dimiſſa, amplioribus fauoribus, & gratijs
abundare, vt qui in perfidia abundabāt non
cogantur mendicare fideles. Quæ decreta in-
ter hos iam nouiter conuerſos Indos locum
etiam habere debent. Ex quo infertur, nulla
ratione eſſe licitum Hiſpanis apud Indos de
gentibus eorū mineralia, niſi ipſis cōſentien
tibus ſurripere, quantò magis eos ſuis poſſeſ-
ſionibus expoliare, inuitoſque ad ſuffodien-
da metalla deſtinare. Vbi, quia natura ſunt
imbecilles, nec ad tantum laboris ſubeun-
dum pares, animas inter tam operoſum nego
tium ſæpe exhalare contingit, vt teſtes ſunt
qui viderunt. Quare qui contrarium fece-
rint, aut facere permiſerint, præterquam
quòd ſunt in ſtatu peccati mortalis, obnoxij
etiam erunt reſtitutioni. Et hæc dicta ſuffi-
ciant de illarum rerum inuentione, quæ ſub
nullius vnquam poteſtate fuerunt.

¶ De illis autem, quæ alicuius aliquando
fuerunt, prioris tamen domini iam nulla me-
moria extare poteſt, quales ſunt theſauri per
uetuſti, vt dicamus, aduertendum eſt primò,
quòd theſaurus nihil aliud eſt, quàm pecu- *Theſaurus*
nia ſub terra, vel alibi abſconſa, tempore ve- *quid ſit.*
tuſtiori, cuius ignoratur dominus, & de cuius
occultatione nulla extat memoria, vt dicitur
in lege. nunquam. § theſaurus. ff. de acquiren
do dominio. & melius Inſtituta. de rerū diui
ſione. §. theſauros. & lege. 1. C. de theſauris.
Secundo eſt aduertendum, quòd de inuen-
tione theſauri quædam habentur diſpoſita *Quæ haben-*
iure communi. Quorum primum eſt, quòd, *tur diſpoſi*
ſi theſaurus magica arte fuerit inuentus, ſiue *ta in iure*
in proprio, ſiue in alieno agro, totus eſt *de theſau-*
fiſci, vt dicitur in lege vnica. Cod. de the- *ris.*
ſauris. libr. 10. Eſt autem hæc lex pœnalis.
Quare taliter inueniens theſaurum non te-
nebitur illum reddere ante iudicis condem-
nationem. Secundum quod diſponitur eſt,
quòd theſaurus ſine magica arte inuētus in
agro proprio, totus ſit inuentoris, vt dicitur
Inſtit. de rerum diuiſione. & lege vnica de
theſauris iam citata. Et ſi quis obijciat, legem
ſeptimam tituli. 12. libr. 6. ordinamentorum
regalium, dicentem theſauros vbicunque
inuenian-

inueniantur totos eſſe Regis, & tãtum quintam partem inuentori concedi, nonnulli reſpondent, quòd debet explicari per legem 45. tituli. 28. par. 3. quæ contrarium diſcernit, vel quod loquitur lex illa de theſauris aliquo iure ad Regem pertinentibus. Quales ſunt illi, qui in loco regis fuerunt inuenti. Alij, quorum præcipui ſunt Paludanus in 4. d. 43. ar. 5. & Antoninus 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 2. affirmant conſuetudine totius orbis iam omnes theſauros eſſe Principis. Sed hanc conſuetudinem condemnat Syluester, verbo inuentum. §. 3. dicitque eſſe contra æquitatem naturalem, ſecundum quam ea, quæ in nullius bonis ſunt, primò occupanti conceduntur. Idem aſſerit Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. Imo addit, quòd Rex non poſſet iniuſto titulo quartam, vel quintam partem ab inuentore exigere. Et ſic hoc in Hiſpania nõ eſt in vſu, nec vbi eſſet, exiſtimat cõſcientias obligare: ſed poſſe inuentores ſecundum ius commune tuta conſcientia totum theſaurum poſsidere. Quia prædictus titulus Inſtitutæ nihil meminit principis. Sed vbi ait, quòd qui repererit in loco alieno, medietatẽ det domino, ſubdit, quòd pari ratione ſi inuenerit in loco Cæſaris, dimidium det Cæſari, & ſi in fiſcali loco, vel publico, det etiam medietatem fiſco. Et idem habetur leg. non intelligitur. ff. de iure fiſci. §. ſi in locis. Quæ leges non loquuntur, niſi vbi loca ſunt propria principis, vel ciuitatis. Cæterum ſententia Paludani non eſt omnino improbabilis. Et ratio eſt: Nam licèt ea, quorum non extat dominus, iure gentium primò occupanti concedantur, poteſt tamen Reſpublica talia bona ſibi applicare, poſt quorum applicationem iam communia non erunt. Et eadem ratio eſt de principe, qui pro neceſsitate reipublicæ theſauros communes ſibi applicare poteſt. Et confirmatur: Nam ſi ratio Syluestri aliquid valeret, ſequeretur legem illam, quæ ſtatuit theſaurum inuentum in agro alieno pro medietate cedere domino agri, & pro medietate inuẽtori, eſſe iniuſtam, ſiquidẽ eſt contra æquitatem naturalem, qua hæc bona primò occupanti conceduntur: conſequens autem eſt falſum, vt infra dicemus: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sed dicet Syluester hoc factum fuiſſe propter pacem reipublicæ. Et pari etiam ratione dicere ego poſſum propter bonum publicum, poſſe Regem ſibi theſauros applicare. Quare quod mihi in hac re tutum videtur eſt, quod in acquiſitione theſaurorum vnuſquiſque ſuæ prouinciæ leges ſequatur, niſi manifeſtam contineant iniquitatem. Nec in regno noſtro aliæ ſunt, quam communes à nobis ſuperius commemoratæ, & in ſubſequentibus commemorandæ. Tertium quod diſponitur iure communi, eſt, quòd theſaurus in alieno agro inuentus ab eo, qui inconſulto domino dedita opera illum quærebat, totus eſt domini agri, nec inuentor poteſt eum ſibi retinere, vt dicitur in legibus proximè citatis. Poterit tamen ſui laboris mercedem deducere: Iuxta mentem gloſſæ in cap. ſi quid. 14. q. 5. Quod ſimiliter eſt intelligendum, dummodo dominus agri ſciens & prudens tãquam totum tribuens quærenti, vel, quia ipſe non vult quærere, vel alia de cauſa, inquiſitioni non conſenſerit. Tũc enim totus theſaurus in vtilitatem inuentoris cederet, quãuis ager eſſet alienus, vt rectè docet Syluester in aurea Roſa, in communi virginum, Euangelio primo, caſu 39. Quartum quod diſponitur eſt, quòd quando theſaurus in agro alieno fortè, & præter intentionem ab eo, qui aliud agit, reperitur inter inuentorem, & dominum agri per æquales partes diſtribuatur, vt conſtat ex legibus ſuperius citatis. Et hoc fortè ad ſeruandam pacem. Idemque ius eſt de eo, qui in ædibus, quas emit, vetuſtam, & longi temporis theſaurum repererit: Etiam ſi ea vſus prudentia, quam Dominus in Euangelio laudi tribuit, ædes emerit. Eadem enim, quantum ad hoc, eſt ratio theſauri in agro inuenti, & eius, qui intra domum continetur, quidquid dicant multi. Secus autem eſſet, ſi aut in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam quiſpiam, aut quiduis aliud, quod antiquus poſſeſſor per obliuionem reliquerit, reperiſſet. Tunc enim in prioris poſſeſſoris, aut ſuorũ hæredum id cederet vtilitatem: vt dicitur in lege à tutore. ff. de rei vendicatione. Quia talis pecuniã aut res, theſauri nomine gaudere non poteſt, vt docet Nauarro in Manuali c. 17. nu. 175. Ex dictis infertur, creditorem, qui in domo, quam pignori habet, & maritum, qui in terra dotali vxoris theſaurum inuenit, teneri eum cum debitore, & cum vxore diuidere. Et ſimiliter qui in agro, aut domo ad modicum tẽpus conductis, imò & ad longum tempus nempe ad vitam, vel ad vitas, vel ad decem annos: quæ omnia longi temporis ſpaciũ conſtituunt. Nullus enim horum eſt integer dominus, vt dicitur in leg. 2. ff. ſi ager, vel emphyt. petat. Et ſic dimidiũ directo domino dare tenetur. Et eadem eſt ratio de inuentore habente dominium directum: qui quidem tenetur dare dimidium habenti vtile, vt colligitur ex Bartolo in leg. ſi is. §. finali. ff. de acquirendo rerum dominio, & in lege in cauſæ. ff. de procu. & §. theſauros. inſt. de rerum diuiſione. Dominium directum dicitur habere is, qui rei proprieta-

tem

tem ſine vſufructu habet. Vt qui in Emphyteuſin perpetuam, aut ad vitam agrum dedit, vel ad decem annos locauit. Dominium autem vtile dicitur habere is, qui ſine rei proprietate habet ius ea fruendi, vel perpetuò, vel pro ſua vita, aut plus, vel ſaltem pro decem annis, iuxta gloſſam Clem. 1. de rebus Eccleſiæ non alienandis, & allegata per Decium conſ. 204. Et eſt aduertendum, quòd lex præcipiens, vt dimidium theſauri in alieno agro bona fide inuenti domino tribuatur, & ſimiliter illa, quæ dicit, vt ſi quis ex induſtria in alieno ſolo theſaurum quærit, totum det domino agri, non ſunt pœnales, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo. Et ſic obligant in conſcientia etiam ante iudicis condemnationem.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui euidenter ſcit in agro alieno latere theſaurum, vel mineralem poſſit illum tacito myſterio comparare, vt ſic ſibi totum theſaurum reſeruetur. Et pro parte negatiua argumétor

1. Argum. primò: Qui ſcit lapidem aliquem eſſe pretioſum, cuius virtutem reconditam venditor ignorat, tenetur illum admonere, ne in rei venditione debito pretio fraudetur, vt infra videbimus in materia de emptione, & véditione: ergo & in caſu, de quo loquimur ſimiliter tenetur emptor venditorem admonere theſauri in agro latentis, ne iuſto pretio fraudetur. Probo conſequentiam, ex paritate rationis. Et confirmatur: Ager cum illo theſauro valet centum millia ducatorum: ergo eſt inæqualitas, quòd duobus millibus ematur. Conſequentia eſt nota. Et antecedés probatur: Si dominus fundi in eo ſciret talem theſaurum contineri, iuſte poſſet illum pro tali pretio vendere: ergo vere valet tale pretium. Probo conſequentiam: Nam quod dominus ſciat, vel non ſciat, non auget pretium rei.

2. Argum. ¶ Secundo: Qui inuenit theſaurum in agro alieno ſecundum ius commune, legeſque ciuiles tenetur dimidium domino agri tribuere: ergo non poteſt licite talem agrum emere, vt totum theſaurum ſibi reſeruet. Probo conſequentiam: Nam habet iam dominus agri ius acquiſitum ad dimidiam partem theſauri, quo fraudatur in tali emptione.

Concluſio. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, eum qui ſcit in agro alieno theſaurum latere, licitè poſſe tacito myſterio talem agrum comparare, vt ſic ſibi totum theſaurum reſeruet. Ita ſignificatur apertè in illa parabola Matthæi cap. 13. Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro. Vbi Chriſtus Dominus maximè laudat eius negotiatoris prudentiam, qui inuento theſauro in agro alieno illum emit, vt ſic totum theſaurum ſibi reſeruet. Eandem etiam prudentiam laudat D. Thom. hic ad ſecundum, & Soto lib. 5. de iuſtitia q. 3. art. 3. idemque faciunt communiter omnes Theologi.

Ad 1. arg. ¶ Vnde ad primum argumentum cum ſua confirmatione reſpondetur, eſſe latiſſimum diſcrimen inter venditionem aliarum rerum, & venditionem agri, in quo latet theſaurus. Nam res alię, quia ſecundum ſe & ſecúdum omnes virtutes, quas habent venduntur, fit, vt quam primum emptor venditorem iniuſto rei valore fuiſſe defraudatum ſciuerit, teneatur illud in cóſcientia reſtituere. At verò, ager tantum venditur ratione ſuperficiei, & non ratione theſauri in eo contenti: ſicut nec venditur ratione aeris, aut ratione ſolis. Et ſic nullá facit venditori iniuriam in eo, quod theſaurú in agro contentum emptor occultet. Cuius rei euidens ſignum eſt, quòd qui bona fide emit agrum, in quo occultatur theſaurus, nihil tenetur reſtituere, etiam ſi poſtea illum inueniat.

Ad 2. Arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd qui inuenit theſaurum in agro alieno ſecundum leges ciuiles, tenetur dimidium domino tribuere: idque propter pacem, & tranquillitatem reipublicę ſeruandam. Ceſſat autem omnis perturbatio, quando dominus fundi ante venditionem nihil de theſauro cognoſcit. Et ſic non eſt cur poſt emptionem dimidia pars priori domino tribuatur. Et ſi objiciatur, vt objicitur in argumento, quòd poſtquam emptor cognouit in agro alieno contineri theſaurum, iam dominus illius habet ſecundum leges ciuiles ius acquiſitum ad dimidium illius, quo fraudatur, quando per ignorantiam agrum vendit, reſpondeo, talem venditorem non habere ius acquiſitum ad dimidium theſauri, niſi in caſu, quòd agro in ſuo dominio manente, theſaurus extrahatur. Secus autem erit ipſo agrum vendente ad modum iam explicatum. Et hæc de theſauris, alijſque rebus, quarum prioris domini nulla memoria extare poteſt, dicta ſufficiant.

Dubium de rebus inuétis. ¶ Supereſt, vt dicamus de illis rebus, quæ in propinquo fuerunt in alicuius bonis, earumque dominus ignoratur. De quibus eſt difficultas, vtrùm ſint alicui reſtituendæ, vel potius retineri poſſint ab earum inuentoribus.

Sententia Caietani & aliorú. Caietanus ſupra q. 62. art. 5. dixit huiuſmodi res, ſi poſt factam ſufficientem inquiſitionem adhuc dominus ignoratur, reſtituendas eſſe pauperibus, nec retineri poſſe ab inuentore. Quam etiam ſententiam ſequitur Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 170. & Couarruuias in regula. peccatum. p. 3. §. 1. Eſtque communis Summiſtarum in verbo inuen-

inoentum. & omnium ferè iuriſprudẽtium, in cap.cum tu,de vſuris. & in cap.cum ſit.de Iudæis. Quorum omniom ea potiſsima eſt *Fundamentum Caiet.* ratio, quòd cum iſtæ res ſciantur eſſe alicuius, oec pro derelictis haberi poſsiot, videtur,quòd debent diſtribui ſecundom illorum dominorum volũtatem ioterpretatiuã, quæ ea eſt ſanè, vt eorum animæ prodeſſe poſsint,ſicot diximus ſupra q.62.ar.5.agentes de reſtitotione eorum,quorom domioos igooratur. Pro hac etiam ſeotentia facit cap. ſi quid inueniſti.14.q.5.& ca.multi.ibidem, quod eſt deſumptum ex Origene homilia 14.licet Gratianus illud D. Hieronymo tribuat. Vbi dicitur,qood qui iouenta oon reddit,rapit. Quod item affirmat D. Augu. homilia.9.libr.50. homiliarum,& ſermooe ſecundo de verbis Apoſtoli. ¶ Alij Doctores *Alia ſententia.* dicunt talia booa pertinere ad priocipem ciuitatis,vel ad rempoblicam, à quibus diſtribuantur,vel in pios,vſus,vel in alia reipublicæ *Fundamentum illius.* commoda, oec poſſe inuentorem ea ſibi retinere. Itaque in hoc coouenit cum prima opinione. Præcipuum fundamentum hoius ſententię eſt,qooniã pro certo habet quemlibet bona,ex qoo dominum ooo habent,in vſus communes reipublicæ cedere oportere. Taliaque ſuot inoenta, qoorum priores domini poſt ſufficieotem inqoiſitionem non comparent. Pro quo etiam faciunt lex.6. & 7.lib.6.tituli. 13.recopila. Vbi ſic ſtatuitur: Toda coſa hallada ſe eotregue a la juſticia; y deoe ſer guardada vn año, y dos meſes, y ſi no parece dueño deſpoes de pregonada, deue ſer dada para la camara del Rey. Quibus verbis apertè ſignificatur res iouentas non eſſe pauperibus diſtribuendas, ſed Regi accreſcere.

Sententia autoris. ¶ Cæterùm mihi (quod boos pace tantorum virorum dixerim) ſemper viſum eſt probabilius, talia inuenta tuta conſcientia poſſe ab inuentoribus retineri, poſt factam ſufficientem inquiſitionem. Quam ſeotentiam ex profeſſo docet Sarmiento 6. Selectarum. cap.10. illamque ſequuntur multi alij ex ioniorbus Thomiſtis, vt eſt videre apud Petrum à Nauarra in ſuo opere, de reſtitutione.lib.4.cap.2.dub.9. Et probatur primo: Huiuſmodi bona videotur haberi pro derelictis à vero domino: ergo in nullius boois exiſtunt:atque ex conſequenti qui ea primò occupauerit ſine iniuſtitia poterit retinere. Et confirmatur:In iure pro eodem reputantur, ignorari dominum rei, & rem oullum habere domioum,vt latè oſtendit Sarmiento vbi ſupra: ſed,ſi iſtæ res oullum haberent dominum, fierent primi occupantis: ergo idem etiam contingit in propoſito. Secundo:Quj reperit theſaurum acquirit eius dominium,ſaltim quantum ad partem illius,vt ex diſpoſitione iuris communis paulo ante probaoimus: ergo & qui iouenit bona à dominis derelicta,& qoaſi proiecta. Probo cõſequentiam: Nam æqua eſt vtrioſq; ratio. Et confirmatur: Nulla ratio naturalis, nec aliquod ius euangelicum, aot eccleſiaſticum, aut ciuile coouincit,talia bona inuenta,eſſe pauperibus,vel cuiois alteri tribuenda: ergo ſunt ipſios inuentoris. Conſeqoẽtia eſt nota, & antecedẽs probatur. Et primò,quòd nulla *Ad fundamentum Caietani.* ſit ratio naturalis id præcipiens: Nã ſi aliqua eſſet,maximè quod ratio oaturalis dictet bona aliena in vtilitatẽ ſpiritualẽ prioris domini eſſe expendẽda: talis aotem eſt erogatio in pauperes,vt diximus ſopra q.62. ar.5.agẽtes de reſtitutiooe eorum,quorũ dominus igooratur: Sed hæc ratio nihil coouincit. Tum: quia tantum procedit de rebus per iniquitatẽ acquiſitis,quarũ dominium in inioſtum poſſeſſorem tranſire oon poteſt,vt communiter dicunt Doctores: & inueotio non eſt iniqua acquiſitio. Tum etiam: qoia, ſi ea aliquid valeret eadem prorſus eſſet ratio de theſauris iouentis, quos conſtat priores habuiſſe dominos, quanuis illorum memoria noo extet, & tameo certum eſt illos in dominium tranſire inoentoris, vt paulò antè docuimus. Quod autem nec etiam ſi ius aliquod, qood præcipiat bona inuenta pauperibus,aut cuiuis alteri conferri,probatur. Et primò de iure Euangelico eſt res manifeſta. Sed quod oec etiam ſit ius Canonicum, aut Ciuile id præcipiens ſic oſteodo: Si aliquod eſſet ius Canonicum, maximè caput. ſi quid inueniſti.14.qu.5. & cap.multi. ibidem pro prima ſententia adducta. Sed hæc iura nihil obſtant. Qoia,vt docet Magiſter Soto,lib.5. de iuſtitia.quæſt.3.artic.3.ſolum loqountur, quando eo animo retinentur inueuta,vt etiã ſi dominus appareret oon reſtituerentur,vel qoando inueotor debitam ooo vult facere diligentiam,vt exponit gloſſa. Idque ex textu apertè colligitur. Nam dicit: Alienum oegares,& tolleres,ſi poſſes, Deus corda interrogat,noo manum,&c. Nonoulli autores ſolẽt adducere ad probandum, quod inoenta ex diſpoſitione iuris ſunt pauperibus eroganda,cap.cum tu.de vſuris. Tamen illud ſolom loqoitur de debitis ex delicto cõtractis,quæ meritò à domino retioeri ooo poſſe, decernuotur, ſed paoperibus eroganda. Imo oec vniuerſaliter capot illud loquitur de omni debito iniuſto, ſed tantum de vſuris in pœnam vſurariorum. Quanuis ex ratione textus recte exteodatur ad omoia iniuſte accepta. Dicit enim: Quia ſecundum verbum Auguſtini

ſtini, non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, hoc eſt, male acceptum. De iure Ciuili particulari huius regni diſponente, quòd bona inuenta iudicibus tradantur, vt poſt factam per certum tempus ſufficientem domini inquiſitionem, eo non inuento regiæ cameræ adiudicentur, maior difficultas eſt apud Doctores. Ex illis enim colligi videtur inuentores non poſſe res perditas, quarum domini non comparent, apud ſe retinere, ſed illas omnes in bonum reipublicæ, aut principis cedere, vt dicebat ſecunda opinio.

Ad fundamentum ſecundæ opinionis.

Cæterum meo iudicio nec etiam iſtæ leges obſtant. Primò: Quia non loquuntur vniuerſaliter de omnibus inuentis, ſed tantum de illis, quæ vulgò appellātur, moſtrencos, qualia ſunt pecudes, & alia animalia errantia, vt patet ex ipſis legibus, & ex cõſuetudine, quę eſt optima legum interpres. Secundo: Quia nec etiam ſunt receptæ tanquam obligantes in conſcientia. Imò multi de earum æquitate dubitant, inter quos vnus eſt Couarruuias in regula. peccatum. p. 3. §. 1. numer. 5. Et per hæc patet ſolutio ad argumenta pro prima & ſecunda opinione facta.

Dubium.

¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum D. Thomæ eſt difficultas, an qui impotens eſt recuperare rem ſuam, vel aliquid ſibi debitum via iuris, accipiendo illam occultè ſine ſcandalo committat peccatum coram Deo.

Argumen.

Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: In nullo caſu eſt licitum alicui propriam iniuriam priuata autoritate vindicare: ergo nec recuperare propria bona. Probo conſequentiam: Nam ſicut mihi debentur de iuſtitia propria bona: ita & ſatiſfactio iniuriæ. Et confirmatur: Talis priuata autoritate recuperans bona propria agit contra iuſtitiam communem, prohibentem, ne quis in re ſua ius ſibi dicat: ergo committit peccatum coram Deo. In contrarium tamen eſt: Nam ratio poſtulare videtur, vt in defectu iudicis meliori modo, quo poteſt vnuſquiſque ſe indemnem conſeruet, etiam ſi priuata autoritate id faciat.

Nota ex Caietano.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, aliud eſſe, quantum attinet ad præſentem diſputationem, loqui de eo, quod regulariter debet fieri: aliud autem de eo, quòd eſt faciendum in caſu particulari, in quo vel propter detinentis, vel iudicis iniuſtitiam, vel propter defectum probationis, vel propter maius damnum amicitiæ, aut pacis, aut rerum non poteſt quis rem ſuam, aut ſibi debitam via iudicis retinere. Nam, regulariter loquendo, certum eſt, neminem poſſe ſine peccato priuata autoritate rem ſuam recuperare. Maximè ſi via iuridica facile eſt potens illam obtinere: quia id eſſet iudicium ſibi vſurpare, prætermiſſo ordine iuris, quod regulariter loquendo ſine peccato fieri nequit. At verò quod in caſu particulari ex vrgente aliqua neceſsitate id fiat, nullum eſt peccatum, quia non eſt vſurpare iudicium: ſed potius ius, quod ſibi ex iuſtitia debetur, exequi, vt dicit Caietanus in iſto commento. Quod & confirmari poteſt iſta ratione. Licita eſt recompenſatio priuata autoritate facta, vt diximus in materia de reſtitutione. Verbi gratia: Debet Petrus mihi centum, & ego debeo eidem totidem: licitum eſt mihi ex cauſa rationabili propria autoritate facere talium debitorum recompenſationem: Sed quando accipio rem meam, quam aliter recuperare non poſſum, virtualiter facio debitorum recompenſationem: ergo licite id facere poſſum.

Cõditiones quæ requiruntur vt recompenſatio ſit iuſta.

Sed eſt aduertendum, quod ad hoc, vt talis priuata acceptio iuſta ſit, multæ requiruntur conditiones. Prima eſt, quòd certum ſit rem accipienti deberi. Nam in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Secunda, quòd accipiens ſit certus, non poſſe ſine maximo incommodo via iuridica rem ſuam recuperare: alias tanquam vſurpator iudicij publici peccatum committeret. Tertia quòd caueatur diligenter: ne debitor iteratò rem acceptam reſtituat. Et propter hoc dicit D. Thom. in hoc articulo, quod tenetur accipiens debitorem talis acceptionis admonere, ne per ignorantiam iniuſtiũ patiatur bis idẽ reſtituens. Quarta conditio eſt, quòd nunquã res propria per violentiam accipiatur. Nunquam enim eſt licitum priuatę perſonę, vim inferre, niſi vim repellendo. Vnde ſi aliter, quã per vim non poteſt quis recuperare bona ſua, cenſendus erit ſine remedio: cum poſt ponendum ſit bonum priuatum cõmodo, & tranquillitati publicæ, quem per illationem violentię neceſſum eſt perturbari. Sed eſt aduertendũ, quòd quando aliquis contra iuſtitiam, ac etiã per violentiam accipit rem ſuã, licet peccet mortaliter, non tamẽ tenetur illam reſtituere, nec reſpondere ad ſententiam excommunicationis contra illius rei acceptores latam. Tum: quia nõn retinet alienũ, ſed ſuum, & ſic non obligatur ad reſtitutionem. Tum etiã: quia quanuis peccauerit accipiendo, nõ tamen peccat retinẽdo, & ſic non obligatur ad excommunicationem reſpondere.

Ad argu.

¶ Et ad argumentũ pro parte affirmatiua quęſtionis factũ, reſpondetur, cõceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Qui enim accipit rem ſuam accipit id, quod ſibi ex iuſtitia debetur, & quod eſt certum ac determinatum ſibi deberi. Quare ſi ex cauſa rationabili,

bili, & citra ſcandalum id faciat, nulla ſequitur perturbatio reipublicæ, nec aliquod eſt peccatum. At verò qui priuata autoritate, propriam iniuriã vindicat, nec accipit, quod ſibi ex iuſtitia debetur, cùm nullus teneatur pœnam ſubire ante iudicis condemnationẽ: nec præterea ipſa ſatisfactio iniuriæ eſt certa, aut determinata: & ſic ſemper peccat. Ad confirmationem reſpondetur, negando antecedens. Qui enim ex rationabili cauſa rem propriam occultè accipit, non eſt dicendus, propriè loquendo, ius ſibi dicere, ſed potius quod ſibi debetur exequi, vt paulo ante dicebam. Et ſic non vtitur autoritate aliqua: ſed ſola occulta acceptione.

ARTICVLVS. VI.

¶ Vtrùm furtum ſit peccatum mortale.

Locis ſupra art. 5. inductis. AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur, quòd furtum non ſit peccatum mortale. Dicitur enim Prouer. 6. Non grandis eſt culpæ, cum quis furatus fuerit. Sed omne peccatum mortale eſt grandis culpæ: ergo furtum non eſt peccatum mortale.

2 ¶ Præterea, Peccato mortali mortis pœna debetur. Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis, ſed ſolum pœna damni, ſecundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue reſtituet, quatuor oues pro vna oue: ergo furtum non eſt peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Furtum poteſt committi in paruis rebus, ſicut & in magnis. Sed inconueniens videtur quòd pro furto alicuius paruæ rei, puta vnius acus, vel vnius pennæ, aliquis puniatur morte æterna: ergo furtum non eſt peccatum mortale.

¶ SED CONTRA eſt quod nullus damnatur ſecundum diuinum iudicium niſi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto: *Oſee. 4. 1. Cor. 6.* ſecundum illud Zacha. 5. Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur: ergo furtum eſt peccatum mortale.

Q. 24. art. 12. & q. 72. ar. 5. et 87. ar. 3. ¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra habitum * eſt, peccatũ mortale eſt quod contrariatur charitati, ſecundum quod eſt ſpiritualis animæ vita. Charitas autem conſiſtit quidem principaliter in dilectione Dei, ſecundario vero in dilectione proximi, ad quam pertinet vt proximo bonum velimus, & operemur: per furtum autem homo infert nocumentũ proximo in ſuis rebus, & ſi paſsim homines ſibi inuicem furarentur, periret humana ſocietas. Vnde furtum tanquam contrarium charitati eſt peccatum mortale.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd furtum dicitur non eſſe grandis culpæ duplici ratione. Primo quidem propter neceſsitatem inducentem ad furandum, quæ diminuit, vel totaliter tollit culpam, vt infrà * patebit. *Artic. ſequenti.* Vnde ſubditur, Furatur enim vt eſurientem impleat animam. Alio modo dicitur furtum non eſſe grãdis culpæ per comparationem ad reatum adulterij, quod punitur morte. Vnde ſubditur de fure, quòd deprehenſus reddit ſeptuplum: qui autem adulter eſt, perdet animam ſuam.

2 ¶ Ad ſecundum dicendum, quòd pœnæ præſentis vitæ magis ſunt medicinales, quàm retributiuæ. Retributio enim reſeruatur diuino iudicio, quod eſt ſecundum veritatem in peccantes. Et ideo ſecundum iudicium præſentis vitæ non pro quolibet peccato mortali infligitur pœna mortis, ſed ſolum pro illis, quæ inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatem. Et ideo pro furto quod irreparabile damnum non infert, non infligitur ſecundum præſens iudicium pœna mortis, niſi vt furtum aggrauatur per aliquam grauem circunſtantiam: ſicut patet de ſacrilegio, quod eſt furtum rei ſacræ, & de peculatu, quod eſt furtum rei communis: vt patet * per Auguſtinum ſuper Ioannem, & de plagio, *Tract. 50. è medio tomo 9.* quod eſt furtum hominis; pro quo quis morte punitur: vt patet Exo. 21.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud quod modicum eſt, ratio apprehendit

quaſi

quaſi nihil. Et ideo in his quæ minima ſunt, homo non reputat ſibi nocumentum inferri. Et ille qui accipit, poteſt præſumere hoc non eſſe contra voluntatem eius, cuius eſt res. Et pro tanto ſi quis furtiuè huiuſmodi res minimas accipiat, poteſt excuſari à peccato mortali. Si tamen habet animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis poteſt eſſe peccatum mortale, ſicut & in ſolo cogitatu per conſenſum.

Svmma Textvs.

CONcluſio eſt affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra. Quia nullus ſecundum diuinum iudicium damnatur, niſi pro peccato mortali: damnatur autem pro furto, vt conſtat ex Zacha. cap. 5. & in corpore articuli, hac ratione: Illud dicitur peccatum mortale ex genere ſuo, quod contrariatur charitati, quæ eſt vita ſpiritualis animæ: ſed tale eſt furtum: ergo. Probo minorem: Charitas conſiſtit principaliter in dilectione Dei, & minùs principaliter in dilectione proximi: ſed furtum aduerſatur dilectioni proximi, ad quam pertinet, vt proximo bonum velimus: ergo ex genere ſuo aduerſatur charitati: atque ex conſequenti eſt peccatum mortale.

Explicatio Articvli.

Concluſio D. Thomæ probatur rationibus & teſtimonijs ſacræ ſcripturæ.

CONcluſio huius articuli eſt certiſsima. Quam tenent, atque docent communiter omnes Doctores, tam Theologi, quàm Iuris prudentes. Cuius veritatis duas potiſsimus aſsignant rationes. Prima eſt, quòd per furtum charitas proximi, & mutua ſocietas, amorque iure naturali præceptus læditur. Secunda quòd eſt directè contra iuſtitiam, & æqualitatem eodem iure ſeruandam. Violare autem iuſtitiam, atq; charitatẽ, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Adde, quòd eſt cõtra ſeptimum præceptum Decalogi, quod frangere in re graui non poteſt non eſſe culpa mortalis. Pro hoc etiam facit cap. fures de furtis. Quod ſic inquit: Fures, & latrones, ſi furando, & deprædando occiſi ſunt, viſum eſt pro eis non eſſe orandum. Et reddit rationem gloſſa: quia in mortali eos deceſsiſſe conſtat. Vbi obiter adnotet lector, quòd, licèt confeſsio facta Diacono non ſit ſacramentalis, ad id tamen valet, vt ſi ei fiat, pro tali confitenti oratio fieri poſsit, vt dicitur in dicto capitulo. Imò addiderim, quòd ſi fiat laico, etiam ipſi occidenti, taliter occiſus poterit ſepeliri in loco ſacro, & pro eo orari: quia iam non in mortali peccato deceſſiſſe præſumitur. Et ad eundem modum intelligere ego ſoleo cap. placuit. 23. quæſt. 5. ex concil. Brachare. 1. ca. 34. deſumptũ, quòd ſic habet: Nulla oblatio fiat pro eis, qui pro ſuis ſceleribus puniuntur, &c. Senſus enim germanus eſt, quòd qui priuata autoritate, vel, ſi velis, etiam publica, pro ſuis peccatis puniti, ſine ſignis contritionis decedunt, oblationibus & ſuffragijs ſint omnino expertes. Poteſt præterea probari ex ſacris literis, furtum eſſe peccatum mortale. Nam Eccleſiaſt. cap. 34. dicitur: Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum, qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Certum eſt autem, quòd effundens ſanguinem proximi, illumque occidens, peccat mortaliter. Sed quod magis ad hoc propoſitum facit, eſt cap. 5. Zachariæ. Vbi cum pœnas, quas Dominus ab improbis, & ſceleratis hominibus eſſet petiturus, explicare vellet Propheta, ſic inquit: Et conuerſus ſum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Et dixit ad me: quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iurãs ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Hucuſque Propheta. Sed quoniam eius verba altiorem continent intelligentiam, quam quæ poſsit facile ſuperari, placet in eorum explicatione paululum immorari. Et conuerſus, inquit, ſum, angelo, ſcilicet vocante me, & vt animaduerterem monente. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Nomen Hebræum, quod volumini reſpondet, eſt, migla, quod volumen ſignificat, & eſt charta in rotundum complicata, ob idque volumen vocatur, quanuis Prophetæ explicata & euoluta apparuit. In hoc volumine ſcripta erat ſententia Dei in impios, & flagitioſos homines: ſicut in Balthaſarem ſcripta fuit in pariete, vt habetur Dani. cap. 5. Septuaginta vertunt, non volumen, ſed falcem. Quam verſionem vt Græcus ſequutus eſt D. Chryſoſtomus homilia 13. & 19. & 27. ad populum Antiochenum. Nec verbum Hebræum illam reſpuit. Illud enim idem nomen, quod volumen ſignificare diximus, alijs punctis

Egregium teſtimoniũ Zachariæ cap. 5. explicatur.

punctis affectum falcem ſignificat, vt rectè docet Stunica ſuper 5. cap. Zachariæ. Puncta autem extra dictionem ſunt: nec ei ità neceſſario adhærent, vt commutari non poſſint, ſiquidem appoſita fuiſſe creduntur à recentioribus Hebræis, illis, ſcilicet, qui poſt Chriſti mortem ſunt ſequuti. Hęc interpretatio Septuaginta, ſi verba ſolum conſideremus, apta, ſi autem ad ſententiam mentem referamus, aptiſsima certè videbitur. Eſt enim quàm conuenientiſsimum, vt ſententia, & animaduerſio, quam Deus in improbos exercet, falx appelletur: quia ea ſucciſi, atque deleti ſunt. Ob quam etiam rationem in ſacra ſcriptura diſertis & apertis verbis gladius nominari conſueuit. Nam Apocalyp. cap. 1. deſcribens Beatus Ioannes Chriſtum iudicem, inquit: De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixit: Ecce egò video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Multi multa dicunt, hunc numerum, viginti & decem cubitorum, in rem aliquam eiuſdem numeri ad noſtram attinentem Theologiam accommodare cupientes. Illa tamen Chryſoſtomi harum parabolarum optimi interpretis, mihi vehementer probatur, homilia illa citata: vt longitudo & latitudo tot cubitorum vehementiam, & magnitudinem ſuppliciorum ſignificet, quæ ſunt iniquis hominibus conſtituta. Ideòque certa & præſcripta huius voluminis, quo ira Dei continetur, ponitur menſura, vt determinatũ, certumque vnicuique flagitio ſupplicium eſſe ſciamus. Id quod Eſai. capit. 28. teſtatur dicens: Et ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in mẽſura, & ſubuertit grando ſpem mendacij, & protectionẽ aquæ inundabunt. Et in Deuterono. cap. 25. Pro menſura peccati ſit & plagarum modus. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ. Maledictionem vocat propheta ſententiam contra impios latam. Et conuenientiſsimè. Nam & ea ipſi maledicti appellantur, iuxta illud Matth. 25. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Deo enim idem eſt maledicere, & malefacere alicui: cùm in ipſo dicere & facere pro eodem reputentur, iuxta illud: Ipſe dixit, & facta ſunt. Quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt iudicabitur, & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur. Iudicari pro condemnari accipiendum eſt. Quo etiam modo dixit Paulus ad Romanos. 3. Quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. Verba, quæ hoc loco in textu Hebræo habentur, ſi ad verbum reddantur, hoc modo ſonãt, quia omnis fur ex hoc, ſicut ex ipſo ſucciſus eſt, & omnis iurans ex hoc, ſicut ex ipſo ſucciſus eſt. Eſtq; phraſis Hebræa, qua ſignificatur volumen illud, quo maledictiones continebantur ex vtroque latere eſſe conſcriptum. In hocque omnes Hebræi conueniunt. Differunt tamen in eo, quòd quidam putant ex vna parte fuiſſe ſcriptum. Omnis furans ſucciſus eſt, & ex altera. Omnis iurans ſucciſus eſt. Quos ſequens Pagninus ita vertit: Quia omnis fur, ſicut ſcriptum eſt, ex vna parte ipſius, ſucciſus eſt. Et omnis iurans, ſicut ſcriptum eſt, ex altera parte ipſius ſimiliter ſucciſus eſt. Sed Vatablus putat ex vtraque parte ſcriptum eſſe: Omnis fur ſucciſus eſt, & omnis iurans ſucciſus eſt. Cui ego magis aſſentior. Id enim verba Hebræa apertè indicant, nec in ea Pagnini interpretatio cadere vllo modo poteſt. Sed quæri meritò poteſt, cur tam breuis ſententia in tam grandi volumine ſcripta erat? Ad ſignificandam, exiſtimo, criminis & ſupplicij magnitudinem, grauitatemque. Sicut etiam Eſaiæ capit. 17. præceptum eſt, vt in libro grandi, ſcriberet ſtylo hominis, hoc eſt, plano, atque perſpicuo. Velociter ſpolia detrahe, citò prædare. Quã circuitione Chriſtum appellari certum eſt. Et quia pręclariſsimum, excellentiſsimumque eximij ducis opus ſignificabat, in grandi libro ſcribi voluit. Quaſi diceret: Nullis neque verbis, neque literis tam magnifica facta, quàm illo nomine continebantur exprimi poſſe. Sequitur: Et educam illud, dicit Dominus exercituum. Et veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, &c. Educere Deus dicitur maledictionem, cum eam exequitur, quæ antea, quaſi incluſa eſſe videbatur iram Deo pro ſui amoris magnitudine reprimente. Ad quem etiam modum dicitur Deuterono. 32. Euaginabo gladium meum; & interficiet eos manus mea. Non dixit autem: veniet ad furem, ſed ad domum furis, quo maior vaſtitas ſignificetur. Non enim ſolum fur, ſed & quæ ad ipſum pertinent, euertenda erunt. Et commorabitur in medio domus eius. Phraſis eſt apud Hebręos vſitatiſsima, eſſe in medio alicuius rei, ad ſignificandum aliquid plenè, atque perfectè in aliqua re eſſe incluſum. Lex tua in medio cordis mei. Et ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, &c. Quia autem fures grauiſsimis peccatis atque delictis ſemper tenentur, æquum eſt, vt & eos plenè maledictio Dei comprehendat. Et quia ædes illorum, quaſi quædam officinæ impietatis eſſe ſolent, ſimiliter etiam eſt conſentaneum, vt execratio, & ſupplicium intra illorum do-

mos omnino includatur, iuxta illud : veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in tabernaculis eorum in medio eorum, &c. Pſalmus 54. Et conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Adeo Deus deteſtatur fures, vt nullum illorum veſtigium reliquum eſſe velit. Quæ omnia furti grauitatem magnopere oſtendunt. Et ſic conſtat eſſe peccatum mortale ex genere ſuo.

Dubium. § Sed dubitabit aliquis hoc loco, & merito, vtrùm furtum ſit leuiſsimum omnium peccatorum, quæ fiunt contra præcepta Decalogi ? De qua re eſt ſententia Martini de Magiſtris in tractatu de temperantia quæſt. *Sententia Durandi.* 2. & Durandi in.4.diſt.33. quæſt. 2. aſſerentium, ſimplicem fornicationem leuiorem eſſe culpam, quam furtum. Quam ſententiam probant primò : *1.Argum.* Nam furtum eſt per ſe malũ, fornicatio autem ſimplex nõ eſt per ſe mala, ſed ſolum eſt mala, quia prohibita. Prohibetur enim in lege veteri Deuterono. 23. dum dicitur: Non erit meretrix ex filiabus Iſrael. Et in lege noua ad Epheſ. 5. in illis verbis : Omnis fornicator, aut auarus, aut immundus non habebit hæreditatem in regno Chriſti. *2.Argum.* § Secundo: Furtum eſt contra iuſtitiam, quæ eſt omnium virtutum moralium præſtantiſsima: fornicatio autem tantum eſt contra temperantiam, iuxta illud Pauli: Qui fornicatur in corpus ſuũ peccat: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm fornicatio. Probo conſequentiam : Quia, vt communiter dicunt Philoſophi, illud eſt peius, cuius oppoſitum eſt melius. Et confirmatur : Furtum prohibetur expreſſe in Decalogo, quando dicitur: Non furtum facies : ſimplex autem fornicatio non prohibetur expreſſe in Decalogo: ſed tantum prohibetur adulterium, nam dicitur: Non mœcaberis, quod non adulterari ſignificat : ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm fornicatio. [illegible] § Tertio : Nulla fuit vnquam tam barbara natio, quæ ignorauerit furtum, quatenus eſt iniurioſum, eſſe peccatum : multæ autem ignorauerunt in lege naturæ, fornicationem eſſe peccatum. Imò & vſque adhuc poſſunt eſſe aliquæ adeò agreſtes, vt talis ignorantia ſit illis inuincibilis: ergo furtum ex genere ſuo eſt grauius fornicatione. Et confirmatur : Furtum maiori infamia notatur, quàm ſimplex fornicatio, quod non fieret, niſi eſſet grauius peccatum : ergo.

Sententia communis Theologorum. § Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Theologi ſequuti D. Thom. 2.2. quæſt. 154. artic. 3. abſolutè aſſerentem, fornicationem genere ſuo grauius flagitium eſſe, quàm furtum: quod nullus ſanæ mentis negare poteſt. Et probatur : Ex genere ſuo eſt grauius, quod eſt contra maius bonum : hac enim ratione dicunt Doctores homicidium eſſe grauius peccatum, contumelia : quia homicidium eſt contra vitam, contumelia contra honorem, & vita præſtat honori : ſed fornicatio eſt contra maius bonum ex genere ſuo, quàm furtum : eſt enim fornicatio contra bonum vitæ futuræ prolis, quia quæ ex vago concubitu naſcitur, ſi ad rei naturam ſpectes, nec educari rectè, nec ali commode poteſt : vita autem præſtantius bonum eſt exterioribus bonis, quæ furto auferuntur : ergo fornicatio ex genere ſuo eſt iniquior furto. Nec valet, ſi dicatur, vt dicit Martinus de Magiſtris, accidentarium eſſe fornicationi, quod male educetur, vel alatur proles, cùm fornicarius poſsit habere tum maiorem facultatem, tum etiam firmius propoſitum alendi, & educandi ſuos liberos, quàm coniugatus. Nam quod ipſe dicit eſt accidentarium, & quod nos dicimus conditioni vagi concubitus eſt natiuum. Ex natura enim rei, qui non ſunt matrimonio coniuncti, nec poſſunt rectè educare, nec commodè alere prolem. Alioqui ſequeretur, coniunctionem matrimonialem non eſſe vinculum naturale, quod omnes philoſophi negant. cum omnis naturalitas vinculi matrimonij ex recta educatione filiorum deſumatur. Quando autem dicimus, bonam educationem filiorum eſſe naturalem matrimonio, & non fornicationi non de ipſa actione, quæ interdum poteſt ab extrinſeco impediri : ſed de naturali potentia, quæ maior eſt in matrimonio, quàm in vago concubitu eſt ſermo. Ex dictis infertur, furtum ex genere ſuo eſſe leuiſsimum omnium peccatorum, quæ fiunt contra præcepta Decalogi : cum ſit leuius fornicatione ſimplici, quæ ex genere ſuo eſt leuior omnibus alijs. Cum hoc tamen ſtat, quòd ex circunſtantijs, nempe, vel, quia res ablata eſt ſacra, vel magni pretij, grauius reddatur.

Ad 1.arg. § Et ad primum argumentum Martini de Magiſtris, dico eſſe errorem hæreſi proximum affirmare, quod fornicatio ſimplex non eſt de ſe mala, nec contra ius naturale. Conſequens enim inde protinus fieret, gentibus ante legem ſcriptam non fuiſſe delictũ: imò nec poſt legem ſcriptam, cùm gentiles Moſaica lege non tenerentur, quæ ſunt apertè falſa. Præterquàm quòd, vt diximus in ſuperioribus, omnia præcepta Decalogi ſunt naturalia : & vnum eſt, non eſſe fornicandum. *Ad 2.Arg.* § Ad ſecundum reſpondetur primo quid-

quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiã. Et ad probationem dico, non eſſe neceſſarium, vt quodcunque opus iniuſtitiæ excedat quodcunque intemperantiæ. Sed ſatis eſt, vt fornicatio ſit grauius, quam furtum, quod ſit contra melius bonũ, puta, contra vitam; ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, & melius, negando minorem. Eſt enim fornicatio etiam quodammodo contra iuſtitiam, quæ circa futuram prolem ſeruanda eſt. Conſtituitur autem principaliter in ſpecie intemperantiæ. Nõ, quia in tali actu præcipuum, quod attenditur, eſt delectatio, vt quidam dicunt: Quia, ſi hæc ratio aliquid valeret, ſimiliter adulterium principaliter conſtitueretur in ſpecie intemperantiæ: cum præcipuum, quod in illo conſideratur, ſit delectatio: & tamen cõſtituitur in iniuſtitia, vt omnes dicũt. Sed quia ille actus non eſt contra perſonam actu exiſtentem, aut quæ aliquando præceſſerit; ſed tantum contra illam, quæ eſt in potentia. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ponuntur enim in Decalogo tantùm præcepta, quæ apertè continent iniuſtitiam, qualis eſt adulterium. Et ad hoc reducitur ſimplex fornicatio, quæ nõ ideò minorem continet deformitatem, quàm furtum. Alias eodem modo probaretur furtum eſſe peius nefando crimine, quod in Decalogo non exprimitur: quod eſt plusquam falſum.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ex eo enim, quòd furti nequitia apertior eſt, non rectè infertur, eſſe peiorem. Quin potius ratio iniuſtitiæ, quæ latentior eſt in fornicatione, quam in furto, eſt maior, vtpote quæ militat contra maius bonum, ad modum iam explicatum. Ad confirmationem reſpondetur primò, negando maioris infamiæ eſſe furtum, quàm fornicationem, abſolutè loquendo. Mulieri enim honeſtæ pudentius eſt fornicationem, quam furtum feciſſe, licèt viri propter ſuam corruptam conſuetudinem infamius exiſtiment furari, quam fornicari. Vel ſecundo reſpondetur, & melius, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Vt enim docet D. Tho. 1. 2. quæſt. 73. art. 5. peccata carnalia ſunt minoris culpæ, & maioris infamiæ, quàm ſpiritualia. Et idem poteſt contingere in furto, & fornicatione.

Dubium. ¶ Suppoſito iam, furtum ex genere ſuo eſſe peccatum mortale, quamuis leuius omnibus alijs, quæ contra præcepta Decalogi ſunt, Dubium conſequens eſt, vtrùm, cuiuſcunque rei modicæ acceptio, niſi ex ſurreptione fiat, ſit peccatum mortale? Quod eſt quærere, an contingere poſsit, quòd furtum ex ſola leuitate materiæ ſit peccatum veniale. De qua re eſt ſententia Gabrielis in 4. d. 15. quæſt. 3. dicentis, quodcunque furtum, quantumcunque rei minimæ, modo ex malitia animo nocendi, vel ex rei alienæ cupiditate fiat, eſſe peccatum mortale. *Sententia Gabrielis.* Itaque dicit, nullum furtum ex ſola leuitate materiæ, ſed ſolum ex ſurreptione poſſe fieri veniale. Et hanc affirmat eſſe ſententiam D. Thomæ in hoc articulo in ſolutione ad tertium. Qui dicit, animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in rebus minimis poſſe eſſe mortale: ſicut & in ſolo cogitatu per conſenſum. Et probari poteſt hæc ſententia primò ex iure canonico in cap. finali. 14. quæſt. 6. Vbi habetur fur etiam in minimis iudicatur. *1. Argum.* Et in iure ciuili. Inſtituta de rerum diuiſione. §. gallinarum. Vbi dicitur de gallinæ furto poſſe dari actionem. Quod non fieret, niſi furtũ gallinæ, aut cuiuſcunq; alterius rei minimę, eſſet peccatum mortale, vt colligũt Theophilus in expoſitione dicti textus. §. gallinarum. & Crofet tractatu de excellentia. q. 4. & Hippo. in lege furẽ. nu. 8. ff. de ſicarijs. *2. argu.* ¶ Et ratione ſic argumentor: Omne illud, quod in Decalogo prohibetur, eſt impeditiuum vitæ æternæ; iuxta illud verbum Chriſti: Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata: ſed in Decalogo prohibetur quodcũque furtum, etiam rei minimæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo omne illud eſt impeditiuum vitæ æternæ: atque ex conſequenti peccatum mortale. Et confirmatur: Furtum rei magnę, & furtum rei paruæ ſunt eiuſdem ſpeciei: quantitas enim rei furtiuæ, licèt augeat culpam non mutat ſpeciem, vt in omnibus alijs rebus videmus: ergo ſi furtum rei magnæ eſt peccatum mortale, ita & furtum rei paruæ. Probo conſequentiam: Nam alias non eſſent eiuſdem ſpeciei, cum peccatũ mortale, & veniale differant ſpecie.

¶ His tamen non obſtantibus, dico ſententiam Gabrielis eſſe omnino falſam, nec ei rationem, nec iura, nec D. Thom. ſuffragari, vt rectè admonet Caietanus. Et ſic ſit concluſio. *Concluſio.* Quicunque furatur rem parui momenti, etiam ſi ex malitia, animo nocendi, ſiue ex rei alienæ cupiditate id faciat (modo ea cupiditas animuſque nocendi ad notabilem quantitatem non ſe extendat) nec peccat mortaliter nec poteſt iuſtè à iudice puniri. Itaque ſola paruitas materiæ in furto ſufficiens eſt ad efficiendum, quod ſit peccatum veniale. Hanc ſententiam tenent D. Thomas, & Caietanus hic in ſolutione ad tertiũ. Soto lib. 5. de Iuſtitia q. 3. ar. 3. Nauarro in Manua

li cap.17.num.3. Medina Codice de reſtitutione quæſt.4. prope finem. Syluester verbo. furtum.q.2.& Couarruuias lib.1. variarum reſolutionum cap.3.num.12.eſtque communis omnium Doctorum. Et probatur: In omni præceptorum iuſtitiæ materia, paruitas excuſat à mortali, adhuc in ipſa corporis & famæ læſione, quæ eſt maior, quam pecuniæ, vt omnes Doctores concedunt: alias mendacium iocoſum ex deliberatione dictum eſſet peccatum mortale, quod nullus dixit: ergo, & in furto ſola paruitas materię eſt ſufficiēs ad reddēdum peccatum veniale. Probo conſequentiam ex paritate rationis. Et confirmatur: Parum à ſapientibus pro nihilo reputatur: ergo læſio, quæ fit in paruis etiam reputatur pro nihilo: atque ex conſequenti non eſt peccatum mortale. ¶ Ad argumentum ex cap. finali. 14.q.6. quod deſumptum eſt ex D. Hieronymo in cōmentarijs, ſuper epiſtolam Pauli ad Titum capit.2. dico referendum illud eſſe ad iraſcendi voluntatem, quę ſi ad terminos minimi nocumenti limitata fuerit, nequaquā erit crimen mortale. Si autē animus nocendi nullā habeat limitationem, aut etiam ad notabile nocumentum ſe extendat erit peccatum mortale. Quare autoritas Hieronymi ad hunc ſenſum eſt intelligenda, quod accipiēs à domino inuito rem minimam animo nocendi in maioribus, & abſq; limitatione ad tale modicū nocumentum, peccatum mortale committit Quod & ex verbis ipſius Hieronymi, quæ minus integrè à Gratiano referuntur, colligere licebit. Ita enim ſcribit: Fur non ſolum in maioribus, ſed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furto ablatum eſt, ſed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione, & adulterio, non idcirco diuerſa fit fornicatio, aut adulterium, ſi pulchra, vel diues, deformis, aut pauper, meretrix vel adultera fit, ſed qualiſcunque illa fuerit, vna eſt fornicatio, vel adulterium: ità & in furto, quantumcunque ſeruus abſtulerit furti crimen incurrit. Hactenus Diuus Hieronymus. Ex quibus verbis manifeſtè colligitur, ipſum tantum loqui de illis furibus, qui res minimas accipientes, voluntatē habent maiora ſurripiendi: quos propter malam voluntatem peccare mortaliter nullus eſt qui ambigat. Et ad eundem modum eſt intelligendus D. Thom. in verbis pro ſua ſententia à Gabriele adductis. Quando autem nos dicimus, furtum rei minimæ, etiam ſi ex animo nocendi, vel ex rei cupiditate id fiat, non eſſe peccatum mortale, loquimur de illo, qui tantum habet volūtatem in illa re minima nocendi, & non in maiori. Ad aliud, quod adducitur ex. §. gallinarum. Inſtituta. de rerum diuiſione, vt reſpondeamus, ſupponendum eſt primò tanquam certum, furti actionem pro re minima dari non poſſe, vt contra autores ſupra citatos optimè docet Couarruuias lib. 1. variarum capit.3. numer.12. Tum: quia ius eſt ars æqui, & boni, vt dicitur in lege. 1. ff. de iuſtitia; & iure, & nulla æquitas dictat actionem hanc, quæ infamiam irrogat, dari pro vno quadranti aut æreo nūmo, aut pro vno ouo, vel alia re minima. Tum etiam, quia ablatio rei minimæ, attento paruo nocumento, vel furtum non eſt, vel mortale crimen non inducit, ſed tātum veniale, vt modo dicebam. Et eſt contra rectam rationem, vt pro peccato veniali quis infamis reddatur. In his enim habet locum illa veriſſima, tritaque ſententia, ſummum ius, ſumma iniuſtitia. Hoc ſuppoſito, ad. §. adductum ex iure Ciuili reſpondetur primò, ibi tantum ſignificari aucupium domeſticarum auium eſſe furtum. Cum quo ſtat tam paruum eſſe poſſe, vt ridiculus habeatur qui de illo ageret in iudicio. Vel ſecundo reſpondetur cum Couarruuias loco citato, vnam gallinam fortè non eſſe rem minimam, nec leue damnum ex eius furto inferri, quod bonus ac diſcretus vir ex propoſitis in ſpecie contingenti qualitatibus arbitrabitur. Sed quantum probabilitatis habeant iſtæ ſolutiones, videbimus dubio ſequenti in ſolutione ad argumenta pro ſecunda opinione. ¶ Ad rationem reſpondetur, quòd licèt omne furtum in Decalogo prohibeatur, non tamen omne illud eſt mortale, nec impeditiuum vitæ æternæ, niſi quod eſt de re notabili. In præceptis enim iuſtitiæ paruitas materiæ ſufficiens eſt ad efficiendum peccatum veniale. Dixi notanter, in præceptis iuſtitiæ. Nam in alijs non habet hoc vniuerſaliter verum. Leue enim videtur quod Tobias canem habuerit: ſed non leue eſt. Deum hoc æſtimare. Quare in infidelitate, odio Dei, ac contemptus peccato, nunquam excuſat materiæ modicitas. Bene tamen ſurreptio, aut defectus deliberationis; vt explicauimus ſupra quæſt.34. agentes de odio Dei. Ad confirmationem, vt reſpondeamus, aduertendum eſt ex D. Thoma 2.2. quæſt.10. artic.6. ad primum, quòd, cum actus humanus malus, hoc eſt, peccatum in duplici genere mali conſtituatur, ſcilicet, in genere mali ſimpliciter, & in genere mali volūtarij, ſeu moralis, neceſſarium erit aſſignare vnū, per quod formaliter cōſtituatur in genere mali ſimpliciter, & aliud, per quod conſtituatur in genere mali moralis. Et quidē, quòd in genere mali ſimpliciter cōſtituatur formaliter, nō per aliquid poſi-

Ad 1. arg.

Ad 2. Arg.

poſitiuum, ſed per priuationem rectitudinis debitæ ineſſe, communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, propter autoritatem D. Auguſtini. Qui explicans illa verba Ioannis cap. 1. Sine ipſo factum eſt nihil, dicit: nihil; id eſt, peccatum. Vtrùm autem in genere mali moralis conſtituatur formaliter per aliquid poſitiuum, an vero per aliquid priuatiuum, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Sed probabilior eſt, formale, per quod peccatum conſtituitur in genere mali moralis, eſſe quid poſitiuum, ſcilicet, ordinem poſitiuum ad obiectum difforme rationi. Quam ſententiam tenet D. Tho. 1.2. q.18. ar.5. ad ſecundum, & 1. p. q.48. ar. 1. ad ſecundum & tertiũ argumentum. & 3. contra Gentes cap.9. & de malo q.2. artic.4. ad 8. Dicit enim, quòd, ſicut accedere ad propriã vxorem eſt actus bonus, & iuſtitiæ, & temperantiæ, propter ordinem poſitiuum, quem habet ad obiectum conforme rectę rationi: ità etiam accedere ad alienam, eſt actus malus, & intemperantiæ, propter ordinem poſitiuum, quem habet ad obiectum difforme rectæ rationi. Eſtque hæc ſententia deſumpta ex Ariſtotele in prædicamento qualitatis dicentis, iniuſtitiam contrariè opponi iuſtitię. Et in cap. de oppoſitis etiam affirmat, quòd malum opponitur bono, non priuatiuè, ſed contrariè. Et loquitur de malo morali. Nam malum ſimpliciter, certũ eſt, quòd non contrariè, ſed priuatiuè opponitur bono: cum contraria debeant eſſe ambo poſitiua. Hoc conſtituto, ad argumentum reſpondeo, quòd furtum rei paruæ, & furtum rei magnæ, ſunt eiuſdem ſpeciei in genere mali moralis: quia vtrumq; dicit eiuſdem rationis ordinem poſitiuum ad obiectum difforme rationi: & ſolum differunt penes quantitatem rei ſurreptæ, quę licet ſit potens augere culpam, non eſt potens mutare ſpeciem moralem. At verò in genere mali ſimpliciter differunt ſpecie; quia alterius rationis eſt priuatio, quę eſt in peccato mortali ab ea, quę eſt in peccato veniali, cum illa ſit priuatio ſimpliciter, & hęc tantum ſecundum quid. Et ſic nihil obſtat argumentum.

Dubiũ de quantitate materia quæ ſufficit in furto ad faciendum peccatum mortale.

¶ Suppoſito iam, quòd furtum rei minimę, quomodocunque fiat, dummodo animus ad magnã ſummam non extendatur, non eſt peccatum mortale; nec furti actione poteſt agi contra talem furem, dubium conſequens eſt, quæ nam ſit illa materiæ quantitas, quæ ſufficiens eſt efficere furtum mortale? De qua re tot video doctiſſimorum hominũ varias ſententias, vt quid in hoc ſit dicendum ſit difficillimum iudicare. Cæterum, vt noſtro more clarè atque breuiter procedentes in re tam ambigua, quid tenendũ ſit, explicemus: operæpretium erit, vt certa ab incertis ſeparantes, ea prius, in quibus omnes conueniunt, & poſtea illa, de quibus eſt concertatio, referamus. Primo ergo omnium certum eſt, & ab omnibus receptum, quòd quicunq; ſurripit ab alio rem aliquam, etiã minimam, ex cuius defectu, ſcit aut ſcire, vel credere debet, notabile damnum domino euenturum, vt qui furatur ſubulam à ſutore, vel acum à ſartore, ob quod, & quia aliam ſubulã, vel acum non habet per aliquod tempus ceſſat à labore, peccat mortaliter. Non quia res illa ſurrepta notabilis ſit, vel quia interpretatiuè habet voluntatem rem notabilem ſurripiendi, vt nonnulli affirmant: ſed quia notabilis damni cauſam dat, & ex conſequenti id dare videtur: Iuxta id, quod dicitur in capit. finali. de iniurijs, & in lege qui occidit. ff. ad legem Aquiliam. Quod ipſum dicendum eſſe docet Nauarro in Manuali cap.17. no.2. de eo, qui paruulam rem furatur, credens ex eo dominum magna moleſtia ac perturbatione afficiendum. Quale fuiſſe dicit, quendam famulum ſuo hero diuiti, magnum quoddam malum cydonium ſurripiendo, quod in horto ſuo habebat magnique faciebat, & admonuerat famulos notabili ſe moleſtia afficiẽdum, ſi illud furarentur. Talis enim ſeruus peccauit mortaliter, non quia furtũ notabile commiſit, ſed quia notabilem moleſtiam, qua credebat aut credere debebat dominum afficiẽdum liberè & voluntariè intulit. Et ſic hoc peccatum nõ tam fuit cõtra iuſtitiam, quam contra charitatem. Secũdo etiam eſt certum, quòd cum grauitas furti, ſicut cuiuſcunque alterius peccati contra iuſtitiam facti ex damno illato ſit perpendenda: & homini egeno plus noceat quis vnum quadrãtem ſuffurando, quàm prędiuiti, à quo ducatum eriperet; ſit conſequens, vt de quantitate rei per furtum acceptæ loqui poſſimus dupliciter, ſcilicet, vel abſolutè, vel reſpectiuè. Et quidem, ſi reſpectiuè loquamur, certum eſt nullam eſſe tam paruam quantitatem, quæ reſpectu alicuius perſonæ, aut ratione egeſtatis, aut ratione damni inde ſubſequuti, non poſſit eſſe materia peccati mortalis, nec quantum ad hoc poteſt dari certa & determinata regula: ſed arbitrio prudentis viri ſecundum occurrentes circumſtantias iudicantis erit illa relinquenda. Ex quo infertur, poſſe aliquando contingere, vt qui rem paruam pauperi auferret, peccet mortaliter. Qui tamen, ſi eandem à diuiti ſurriperet peccatum mortale non committeret: quia in primo caſu notabile infert nocumentum: in ſecundo verò minimè. Itaque hæc certa ſunt.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm, abſolutè loquendo, ſit aliqua determinata quantitas, quæ reſpectu cuiuſcunque perſonæ, eius iniuſtam acceptionem efficiat peccatum mortale, & quanta ſit huiuſmodi quantitas? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

Pūctus difficultatis.

1. Sentētia

Prima eſt quorundam aſſerentium, nec centum argenteorum nummorum, nec centum aureorum quantitatem eſſe materiam peccati mortalis, ex natura rei, & ex obiecto: bene tamen quando ex tali furto graue aliud damnum quis pateretur. Quam ſuam ſententiam probant primò.

1. Argum.

Peccatum furti, cùm ſit iniuſtitia, attendi debet ex magnitudine damni illati: ſi enim nullum ſit damnum, nec iniuria, nulla etiam erit iniuſtitia: & ſic nec peccatum, nec obligatio reſtituendi ſub mortali: ſed poteſt aliquando contingere, vt nullum damnum ſentiat quis ob centum aureorum ablationem, vt eſt videre in Rege, vel alio principe, vel homine diuite: ergo talis quantitas ex genere ſuo non eſt illatiua grauis damni, atque ex conſequenti nec inductiua peccati mortalis, niſi reſpectu eius perſonæ, quæ ex tali ablatione graue aliquod nocumentum pateretur.

2. Argum.

¶ Secundo: Ablatio modicæ famæ peccatum efficit veniale, vt omnes Doctores concedunt: & tamen maius damnum eſt, quam centum aureorum iactura: ergo ſi maius damnum eſt veniale, à fortiori & minus. Et confirmatur: Nam non videtur rationabile, quòd ob rem tam vilem & contemnendã, qualis eſt quantitas quinquaginta, vel centum aureorum, quando ex eorum ablatione aliud damnum non ſequitur, homo in æternum damnetur, peccatique mortalis fiat reus.

2. Sentētia

¶ Secunda ſententia eſt Nauarri in Manuali cap. 1. num 3. aſſerentis duorũ argẽteorum, imò & vnius, atque etiam dimidij quantitatem ex natura ſua in furto eſſe materiam peccati mortalis. Quod idem affirmat Corduba in ſumma q. 109. & Couarruuias lib. 1. variarum. capit. 3. num. 12. Idque probant primo:

1. Argum.

Nam ex ſententia D. Thomæ & omnium Doctorum, illud tantum furtum, quod eſt rei paruæ, excuſatur à mortali: quantitas autem duorum regalium, imò vnius, vel dimidij non eſt res parua.

2. Argum.

¶ Secundo: In quibuſdam Epiſcopatibus cauetur in conſtitutionibus, ne pro minori quantitate duorum argenteorum, vel centum dipondiorum excommunicatio imponatur: ergo videntur ſentire, talem eſſe quantitatem, quæ ex natura rei eſt ſufficiens efficere furtum mortale. Probo conſequentiam: Nam excommunicatio maior, niſi pro peccato mortali imponi non poteſt. Et cõfirmatur ex § gallinarum. Inſtit. de rerum diuiſione. Vbi datur actio, & pœna grauis pro furto vnius gallinæ, quod non fieret, niſi gallina tantæ eſſet quantitatis, quæ ex natura ſua eſſet ſufficiens inducere culpam mortalem.

3. Sentētia

¶ Tertia ſententia eſt Magiſtri Soti lib. 5. de iuſtitia q. 3. arti. 3. ad tertium argumentum, aſſerentis, duorũ ducatorum quantitatem eſſe, quæ ex natura rei, & ex obiecto (etiam ſi inde aliud damnum non reſultet) eſt ſufficiens in furto inducere culpam mortalem. Eandem tenet Syluester. verbo. furtũ. q. 2. & Angelus eodem verbo. § 34. Nec alia ratione ab his autoribus probatur hæc opinio, niſi, quia dicunt, quòd quantitas duorũ, vel trium argenteorum eſt parua. Imo, vt Soto inſinuat, etiam vnius aurei.

1. Conclu.

¶ Sed, vt ego in tanta Doctorum varietate, quid mihi videatur explicem, dico primò, illam ſententiam, quæ affirmat, nec centum argenteorum, nec centum aureorum quantitatem in furto ex natura rei eſſe materiã peccati mortalis, eſſe omnino falſam, & periculoſam. Et probatur primò: Nam eſt contra communem Doctorum tam Theologorum, quam Iuriſprudentium opinionem, innumerabiliumq́ue furtorum ianuam aperiens. Et ſecundo: Nam quantitas duorum ducatorum ſecluſo omni alio damno extrinſeco, quod quis ob furtum incurrere poteſt, ex obiecto, & ex natura rei eſt notabilis, etiam reſpectu principum, & cuiuſcunque alterius hominis diuitis, cum nullus ſit, qui talem quantitatem contemnat.

Ad 1. Argũ pro prima opinione.

¶ Et ad primum argumentum pro prima opinione reſpondeo primò, quòd, ſi illud aliquid valeret pari ratione cõuinceret, furari mille ſcutos à Rege non eſſe peccatum mortale: cùm regulariter modicum, vel nullum damnũ inde ſequatur, quod nullus ſanæ mentis dicere audebit. Vel ſecundo reſpondetur, negando minorem. Adhuc enim reſpectu Regis, & cuiuſcunque alterius hominis diuitis, cẽtum regalium, imo & viginti iactura graue damnũ infert. Nam licet talis quantitas vſibus perſonalibus Regis non notabiliter noceat, ad alios tamen vſus, ſcilicet ad comparanda neceſſaria, vel ad ſoluendũ ſeruis notabiliter iuuat. Quare eius rei familiari fiet notabilis lęſio, quotieſcunq; ab eo ea ſumma fuerit ablata. Hanc ſolutionem inſinuat Maioris in 4. d. 15. col. 1. ſub his verbis: Quamuis auferens à Rege Frãcorum duos duodenos non ei notabiliter noceat, aufert tamen ab eo notabile bonũ.

Ad 2. argũ.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd licet quæcunq; ablatio famæ, etiã modicę ſimpliciter loquendo, ſit peior quacunq; ablatione rerum tẽporaliũ, propterea quòd fama altioris ordinis eſt, quàm bona temporalia, nec aliqua inter iſta

poteſt

poteſt debita comparatio, adhuc tamen leuis infamatio in genere ſuo eſt parua materia: & ſic conſtituens culpam veniale, ni etiam tamen acceptio iniuſta rerum temporaliū, quæ eſt grauis materia, ſit inductiua peccati mortalis. Ad confirmationem reſpondetur. Quinquaginta vel centum [illegible] & duorum quantitatem non eſſe rem adeò vilem, nec tenuem, vt pro illorū iniuſta ablatione, eò quia grauis proximo iniuria irrogatur, non poſſit homo in æternum iuſtè damnari, tanquam qui non ſolum charitatem, ſed etiā iuſtitiam violat in re graui.

2. Conclu. ¶ Dico ſecundo opinionem Nauarri, atque aliorum, qui affirmāt duorum argenteorum quātitatem ex natura rei, & ex obiecto eſſe in furto ſufficientē materiā peccati mortalis, eſſe nimis duram, atque rigidam, & vt talis reijcitur à viris grauibus. Nec huius noſtri dicti aliam poſſumus aſſignare rationē, niſi, quòd ſecundum arbitrium viri prudentis ea ſumma nō eſt tanta, vt conſtituat ipſa ex ſe, ſecluſo omni alio dāno inde ſubſequuto (quomodo [illegible] in præſenti) materiam grauē furti. Et per hoc patet ſolutio ad primum argumentum, pro ſecunda opinione factum.

Ad 1. arg. pro ſecūda opinione. Quod quidem eſt [illegible] [illegible] ſupponit duorum regaliū, & [illegible] [illegible] quantitatem eſſe materiam grauem furti: quod non ſupponendum, ſed probandum ſuerat, cùm aliud ſit, de quo in præſenti eſt controuerſia.

Ad 2. arg. Ad ſecundū reſpondetur, in illis cōſtitutionibus non dici, quòd pro furto duorū, vel trium regaliū excommunicatio detur: ſed quòd pro minori nō detur. Nec ex hoc licet inferre, pro illa dari poſſe. Tantū enim voluerunt Epiſcopi tollere abuſum, qui eſſet, ſi pro tam vili quantitate, qualis eſt, quæ duos, aut tres [illegible] argenteorum non excedit, tam grandis cenſura imponeretur. Nec ideò ſenſerunt pro illa eſſe imponendam. Non enim quid ſit faciendum, ſed potius, quid non ſit faciendum oſtendunt. Quomodo egregiè, quibuſdam [illegible], qui Mariā poſt Chriſti natiuitatem cognitam fuiſſe à Ioſeph, ex illo Euangelij, Et non cognouit eā, donec peperit filium ſuum primogenitum, colligebāt, D. Hieronymus reſpondet, dicens, quòd ſcriptura enim loco [illegible] quid ſit factum, ſed tantum, quid non ſit factum oſtendit. Quare argumentum ab authoritate negatiua ſæpe reſpuendum. Ad confirmationem vero, gallinarum reſpondetur primo ex mente Angeli loco citato, ibi dari actionē furti, atque pœnam ei, qui gallinam ſurripuit, non quia vna gallina ſit de ſe ſufficiens materia peccati mortalis, ſed quia præſumitur maiori voluntate furandi id feciſſe. Quæ ſolutio nō eſt omnino contemnenda. Conſentit enim D. Hieronymus, ſuper ſecundū caput epiſtolæ ad Titum, & refertur in cap. finali. 14. q. 6. dicenti: Fur non ſolū in maioribus, ſed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furti ablatū eſt, ſed mens furantis attenditur. Quare Gratianus in eodem loco, inquit: Furtum non tam in quantitate rei, quàm in affectu furantis conſideratur. Vel ſecundo reſpōdetur, & melius; ibi ſolū haberi quòd ſi gallinæ, & anſeres turbati euolauerint, & alius animo lucrandi eas retinet, furtum committit. Quod eſt veriſsimum. Itaq; non dicitur, quòd puniatur, vel detur actio furti contra eum, qui vnam gallinam ſurripuerit, ſed ſolū declaratur natura furti: quæ conſiſtit in detinendo alienum animo lucrandi, hoc eſt, ſibi retinendi: Quod eſt intelligendum, ſeruata ratione debitæ quantitatis: Vnde crudele eſſet atque ridiculum, aliquem flagellare, aut punire publicè ob quatuor argēteos, vel ob gallinam tantum: Et ſic textus ille ſententiam Nauarri minimè probat.

3. Conclu. ¶ Dico tertio ſententiam Soti eſſe valde probabilē. Quamuis probabilius, & verius dixerim loquēdo de furto in communi, nullam poſſe dari certam regulam, ſine ordine ad perſonam, vt docet Medina Codice de reſtitutione q. 1 [illegible] occurrit in ſua reſpōſione ad ſecundum caſum. Nam cùm furtum ſit mortale ex eo, quod graue damnum infert, & hoc inferri intelligi nō poſsit, niſi alicui perſonæ; ſaltem in genere, nempe, vel principibus, vel diuitibus, vel cōmunibus perſonis, vel pauperibus: & quod vni eſt magnū detrimentum, alteri nō ſit magnum, ſit, vt in determinatione quantitatis rei; ſemper ſit habēda ratio perſonæ, & attenta paupertate, [illegible] [illegible] ſpoliatur [illegible], id arbitrio boni viri determinandum. Quod mihi in [illegible] [illegible] [illegible] videtur, eſt, quod in diuitibus [illegible] (quales ſi Reges ſunt) duo aurei, vel [illegible] [illegible] [illegible] quantitas eſt ſufficiens materia ex natura rei ad efficiendum peccatum mortale furti. In [illegible] [illegible] aut [illegible] quatuor, vel quinque regalium, in pauperibus verò, vnus, vel duo. Et hoc excluſis omnibus alijs extrinſecis [illegible], vt dictum eſt. Nec huius rei aliam poſſumus aſsignare rationem, quā arbitrium boni viri ſecundū prudentiam iudicantis. Qui prudentior fuerit, aptiorem quoque ſibi regulam præſcribere: quam ſequatur.

¶ Suppoſitimus tanquam certum dubio præcedenti; eum, qui furatur rem paruam, ex cuius defectu notabile domino ſequitur nocumentum, vt equus furatus à [illegible], vel [illegible] boum ab agricola, propter quod per aliquod tempus diurnas perdit operas, peccatē

Dubium. cate mortaliter. Sed dubium eſt, an excommunicatio lata à ſartore contra eos, qui ſibi aliqua ſurripuerunt, etiam comprehendat eum, qui acum eſt furatus, donec totum damnum reſtituat? Et pro parte affirmatiua ſic

Argumentum. argumentor: Excommunicatio fertur pro furto, quod eſt peccatum mortale: ſed illa ablatio acus eſt furtum mortale reſpectu valoris operum, nempe, decem, vel viginti argẽteorum: ergo cadit excommunicatio ſupra illud. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Illa ablatio acus cum dãno inde ſubſequuto eſt iniuſta, vt de ſe patet: ergo conſtituitur in aliqua ſpecie iniuſtitiæ. Non in ſpecie rapinæ: ergo in ſpecie furti. Et confirmatur: Cauſa, ex qua totum illud damnũ eſt ſubſequutum, fuit furtum, nẽpe, iniuſta ablatio acus: ergo peccatum inde ſubſequutum, etiam inducit naturam furti, atq; ex cõſequenti excõmunicatio lata contra fures, illum comprehendit. ¶ Hoc tamen non

Concluſio. obſtante, dico talem ſurreptorem rei paruæ, ex cuius defectu graue aliquod damnum eſt ſubſequutum in caſu de quo loquimur, non incurrere excommunicationẽ, etiam ſi damnum non reſtituat. Hanc ſententiam tenet Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 3. Non obſtante, quòd referat Sotum atque Syluestrum pro contraria opinione. Et probatur: Excommunicatio in eo caſu ſolũ fertur pro furto, ſed non quodcũque damnum illatum habet rationem furti: ſed illud tantum, quòd inuoluit occultam acceptionem rei alienæ domino inuito, vt diximus in ſuperioribus, quod in præſenti non inuenitur reſpectu damni ſubſequuti: ergo non incurritur excõmunicatio, nec talis damnificans poteſt dici propriè fur. Et confirmatur: Qui acciperet à notario calamum impedientem ipſum à magno lucro, verbi gratia, à lucro centum aureorum, nec ſuſpenderetur iuſtè ob tale crimẽ, nec haberetur infamis, nec daretur actio furti contra ipſum: quæ omnia ſecus fierẽt, ſi talis illatio nocumenti haberet rationem furti: ergo propriè loquendo non eſt furtũ, atque ex conſequenti non eſt cur pœna excommunicationis lata contra fures ad illum extendatur, etiam ſi peccauerit contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem teneatur. Hoc idem probat Nauarro loco citato ex eo, quòd qui furatur rem paruam, ex qua damnum decem ducatorum ſequitur, non condemnabitur in duplo, aut quadruplo illius damni, ſed tantum rei furto acceptæ, vt dicitur in. §. in duplum. & in. §. quadrupli. inſti. de actio. Et ratio eſt: Nam reſpectu damni non eſt furtum ſed tantum reſpectu eius rei, quę clam vſurpatur. Idemque affirmat eſſe dicendum de excommunicatione pro furto impoſita. Et

Ad argumentum. ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando minorem. Et ad probationem dico, falſo ſupponi eſſe tantum duas ſpecies iniuſtitiæ, ſcilicet, furti, & rapinæ. Nam vſura eſt iniuſtitia, vt conſtat: & tamen nec eſt furtum, quia fit altero ſciente, & non clam: nec rapina; quia non penitus palam auferrur, aut per vim: ſed eſt quædam ſpecies media inter illas duas. Et item: Qui debet alteri ex contractu licito, ſcilicet, ex promiſſione vel venditione, aut mutuo pecuniam, quam non ſoluit tempore ſtatuto, iniuſtitiam facit, & tamen nec eſt fur, nec raptor nec vt talis punitur, ſed committit aliam ſpeciem iniuſtitiæ nomine carentem. Et ità contingit in propoſito, quòd qui cauſam illius damni dat iniuſtitiam facit: & tamen non eſt fur, niſi tantum illius rei minimæ ablatæ. Quare excommunicatio impoſita contra fures illum non comprehendit, ſicut nec comprehendit vſurarios, aut alios debitores iniuſtitiam facientes. Non nego omnem iniuſtitiam appellari quodammodo furtum, illámque in illo præcepto: Non furaberis, eſſe prohibitam. Sed quod affirmo eſt, quòd nõ omnis habet propriè rationem furti, quomodo nos in præſenti loquimur de furto: ſed illa tãtum, quæ res aufert clam à domino poſſidente. Hæc enim ſola eſt, ad quam infamia, & aliæ pœnę iuris conſequuntur. Quare, niſi excommunicatio generaliter feratur pro iniuſtè retentis, vel damnis factis, non niſi ablatores, comprehendit. Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quòd cauſa ex qua damnum ſequitur in caſu poſito eſt furtum, licet tam paruę quantitatis, vt ipſum ex ſe mortale peccatum non ſit. Nego tamen ex hoc inferri illationem damni inde ſubſequuti eſſe propriè furtum, quamuis ſit ſpecies quædam iniuſtitiæ. Et ſic excommunicatio lata contra fures tales damnificantes non comprehendit.

Dubium. ¶ Diximus in ſuperioribus, quatuor, vel quinque argenteos in communibus perſonis eſſe ſufficientem quantitatem ad efficiendum ex natura rei, ſecluſo quocunque alio nocumento, peccatum mortale furti, & in pauperibus, vnum, vel duos. Dubium nunc eſt, an qui paulatim accipit ab eodem, ſine intentione plus furandi eam quantitatem, quæ ex ſe non eſt ſufficiens ad mortale peccatum, & poſteà concupiſcentia ductus accipit reliquum, peccet mortaliter in illa

Sententia Nauarri. acceptione. Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 139. dicit, quòd tantum venialiter, licet talis accipiens ſub mortali teneatur ad reſtitutionem. Et ratio illius eſt: Nam obiectum

talis

Fundamen tum illius. talis acceptionis non eſt tota ſumma, quæ requiritur ad peccatum mortale. Quod inde colligitur, quòd acceptio illa iniuſta cum omnibus ſuis circunſtantijs temporis, & obiecti, eſt hodie, & tamen tota ſumma, quæ requiritur ad peccandũ mortaliter, non eſt hodie, ſed tantum illa leuis; & ſic actio ſolum eſt venialiter mala. Itaque dicit, quod qui minutatim vno die quid exiguum, puta, quadrantem, ſeu quatrinum, & alijs multis diebus ſucceſſiue tantundem capit, nulla vice peccat, niſi venialiter tantùm, etiam ſi taliter accepta ad notabilem quantitatem creuerint, dummodo iam inde à principio non habuiſſet animum, notabilem illam quantitatem per parua furta accipiendi. Tamen, ſiue à principio habuerit talem animum, ſiue non, quam primum pertingit ad quantitatem, quæ tota ſimul ablata efficeret furtum mortale, ſub mortali obligatur ad reſtitutionem. Ex quo infert inueniri poſſe furta ſolum venialia, quæ obligent ad reſtitutionem ſub pœna peccati mortalis. Limitat autem Nauarro in eodem loco iſtam ſuam ſententiam de reſtitutione ad illos, qui continuato tempore ſine magnis interuallis notabilem quantitatem conflarent. Nam de famulis, qui vno menſe paruam quantitatem, & poſt alium, vel duos menſes totidem, & ſic deinceps, ita quod in fine trium, vel quatuor annorum efficeret ſummam etiã duplo maiorem, quàm quæ ſemel accepta peccatũ mortale & neceſſitatem reſtituendi induceret, affirmat nec peccare mortaliter, nec obligari ad reſtitutioné. Hæc Nauarro.

Cæterum Medina Codi. de reſtitutione. quæſtione. 10. & Couarruuias libro. 1. Variarum cap. 3. numero. 12. & plures alij abſolutè dicunt, quàm primum quis notabilem quantitatem attingit, etiam ſi per parua furta id faciat, peccare mortaliter, obligarique ad reſtitutioné. Quæ ſententia mihi multò magis probatur. Et ratio eſt: Nam poſita illa vltima actione, ponitur notabile damnum, & ea ablata, aufertur. Quicumque autem ſciens ex actu ſuo etiam leui, proximum paſſurum notabile damnum, illum facit, verè eſt cauſa moralis talis damni, & ſic peccat mortaliter. Parumque vel nihil intereſt, an paulatim, vel ſimul proximum quis ſpoliet, cum ſemper ſit æquale damnum. Et confirmatur: Qui paulatim acceperat ab eodem eam quantitatem, quæ ex ſe non eſt ſufficiens ad peccatum mortale, & poſtea accipit reliquum, tenetur ſub mortali reſtituere, ſaltim illam partem, quam vltimo loco accepit, ipſo etiam Nauarro id concedente: ergo peccauit mortaliter in

Sententia Medinæ & aliorum vera.

illius acceptione. Ad hoc argumentum Nauarro negat conſequentiam. Nam exiſtimat ex peccato veniali oriri poſſe obligationem reſtituendi, ſub mortali, imo & abſque vllo peccato. Et ponit exemplum in re commodata, aut credita, ex cuius acceptione, ſine peccato facta, naſcitur obligatio reſtituẽdi. Cæterum hæc ſolutio non ſatiſfacit. Nã vt communiter dicunt Doctores, explicaturque quam optime à Petro Nauarr. libro. 2. de reſtitutione capitulo. 1. numer. 42. obligatio reſtituendi propriè incurri nõ poteſt abſque mortali culpa, iniuſtitiaque præcedente. Et quod non ex delicto, ſed ex contractu debetur, vt in commodato, & credito, ſolui potius, quam reſtitui eſt dicendum. Cũ ergo in præſenti loquamur de reſtitutione ex furto, & iniuſta acceptione proueniente impoſſibile erit abſque culpa mortali eam incurri. Nec Nauarro, aut quiuis alius aliquod aſſignabit exemplum, quo ſub mortali teneatur quis reddere id, quod ex mero delicto, ſeu acceptione iniuſta debet, ſine eo, quod mortaliter peccauerit, ſurripiendo aut damnum dando. Et ad rationem Nauarri reſpondeo, quòd licet obiectum vltimæ illius acceptionis non ſit tota ſumma, quæ requiritur ad peccatum mortale, vt rectè probat argumentum, adhuc tamen ea acceptio eſt peccatum mortale, propter notabile damnum, quod infert proximo, ad modum iam explicatum.

Ad fundamentum Nauarri.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui à pluribus modicum accipiens, magnam quãtitatem ſibi acquirit, committat peccatũ mortale furti? De qua re ſunt variæ Doctorũ ſententiæ. Prima eſt, quã refert Corduba in ſuo tractatu, de caſibus conſcientiæ. quæſt. 70. ex Angeſt. in Morali. capitulo. 9. folio 74. Quæ dicit, nec peccare mortaliter, nec teneri ad reſtitutionem, qui iſto modo magnam ſibi quãtitatem acquirit. Et ratio illius eſt: Quia nulli damnum notabile infert, quod requiritur ad peccatũ mortale furti. Eandẽ ſententiã tenet Medina Codice de reſtitutione. q. 10. quãdo accipiẽs eſt pauper, nec habet aliunde vnde viuere poſſit, nec id facit in fraudem legis, ſed vt cõmuniter fieri ſolet tẽpore meſſis, aut vindemiæ, quo pauperes paulum hinc, & paulũ inde magnã ſibi cõgregant quantitatẽ. Nauarro in Manuali c. 17. n. 130. dicit, quòd nunquã peccat mortaliter talis accipiẽs; tenetur tamẽ ad reſtitutioné, cũ primũ notabilis quãtitas fuerit acquiſita, propter rationẽ ab ipſo poſitã dubio præcedẽti. ¶ Cæterũ quod mihi in hac re dicendũ videtur eſt, quòd talis accipiẽs non ſolũ tenetur ad reſtitutionẽ, ſed etiam peccat mortaliter in tali acceptione,

Dubium.

Sententia Angeſti.

Argumentum.

Sententia Nauarri.

Sententia autoris.

ſiue pauper ſit, ſiue diues modo inuito domino id faciat. Eſſe enim pauperem, ſecluſa extrema, aut graui neceſsitate, non iuſtificat furtum, quod indiuite eſſet mortale; cum extra illos caſus, nullus habeat ius ad alienum. Hanc ſententiā tenet Soto de Iuſtitia & iure libro quinto quæſtione tertia, articulo 3. ad tertium. & in 4. diſtin. 22. quæſtione. 1. articulo, ſecundo. & Corduba quæſtione illa citata, circa tertium punctum. Et probatur: Septimum præceptum Decalogi, quod eſt de non furando, non ſolum prohibet, nequis damnum inferat proximo, ſed etiam, ne quis accipiat alienum, quod iure ſuo non eſt, dicit enim. Non furtum facies, id eſt, non apprehendes bonum proximi alienum: ergo qui accipit notabile bonum alienum, licèt re vera nulli proximo in particulari notabiliter noceat, facit contra hoc præceptum, atque ex conſequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Nam alias ſequeretur aliqua induſtria honeſta, & ſine peccato mortali poſſe hominem fieri diuitem, modicum quid à ſingulis accipiendo, quod eſt abſurdum, & contra rationem. Secundo: Si in aliquo communi loco omnes habitatores alicuius ciuitatis bona ſua deponerent, ità vt habita ratione quantitatis, & mēſuræ vniuſcuiuſque, vnum efficèrent aceruum, & ex illo aliquis notabilem ſurriperet quantitatem, proculdubiò peccaret mortaliter, non obſtante, quòd facta partitione eius, quod furatus fuit nulli in particulari notabile fecerit nocumentum: ergo ſola quantitas rei furatæ ſine ordine ad nocumentum, eſt ſufficiens efficere furtum mortale. Præterquam, quod etiam in caſu, de quo loquimur graue damnum irrogatur, vt ex ſolutione ad argumentum pro prima opinione factum conſtabit. Ad quod quidem, quia difficile eſt, diuerſi diuerſa dicunt. Soto de iuſtitia & iure loco citato, affirmat, quòd quātitas, quæ per ſe eſt magna abſque vllo perſonarum reſpectu, ſiue ab vno, ſiue à pluribus accipiatur, per ſe conſtituit peccatum mortale. Et ita contingit in propoſito. Cæterum, quoniam videtur valde difficile intellectu, quòd quis mortalem iniuſtitiam committat, & tamen nulli notabiliter noceat, aliter alij reſpondent, dicentes, quòd ſi tunc non ſit damnum notabile eſt per accidens, quia ſunt plures; cum tamen per ſe & ex natura rei acceptio illa ſit notabiliter damnificatiua. Et hoc ſatis eſſe dicunt ad hoc, vt furta leuia ſint mortalia, & inducant obligationē reſtituendi. Tamen nec hæc ſolutio omnino placet. Et ratio eſt: Quia licet actio aliqua ex ſe ſit damnificatiua, ſi tamen de facto

Ad argumentum pro prima opinione.

nō nocet, non inducit obligationē reſtituendi. Vt eſt videre in eo, qui enſe percutit quē lædere nō potuit, niſi leuiter, vel quia erat armatus, vel alia de cauſa, qui quidem nō tenetur facere reſtitutionē homicidæ; quamuis eius actio ex natura ſua erat illatiua mortis. Et eodem modo videtur dicendū in propoſito, quod cum hic, & nunc, non ſit notabile dānum ſubſequutum, ad nullam tenebitur reſtitutionem, qui à pluribus grandē ſummam accepit. Præterquam, quòd etiam ad accipere rem notabilem à pluribus non per accidens, ſed per ſe ſequitur, non lædere vnū quemque notabiliter; cum ex natura talis actus, qui eſt inter plures, id neceſſario ſequatur. Quocirca alij aliter reſpondent, dicentes eū, qui à pluribus grandem ſummā accipit, peccare mortaliter, & teneri ad reſtitutionem: quia licet ſinguli non ſint rationabiliter inuiti de ſuo damno, ſunt tamen iure inuiti, quod ſibi & alijs ablatum ſit aliquid, quo fur magnam ſibi quantitatem acquiſierit. Sed nec hæc ratio eſt ſufficiens: quia nulli imminet cura de alijs, nec de lucro furis: & ſic ſi ſibi non ſit iniuria, vel ſit tantum leuis, nō eſt cur iure ſit inuitus. Quare his omnibus ſolutionibus omiſſis, ad argūmentum reſpondeo, quòd licèt in caſu, de quo loquimur nulli in particulari fiat iniuria, notabilis, toti tamen reipublicæ, & generi humano irrogatur grauiſſimum nocumentum ex eo, quod ſine labore, & induſtia, aliena ſurripiendo viuat quis lautè, & abſque peccato mortali, & obligatione reſtitutionis. Nullus enim eſſet, qui artes & honeſta exercitia quæreret, ſed omnes furtis & rapinis aſſueſcerent, ex quo graue damnum, atque pernicies reipublicæ ſequeretur. Quare ipſum ius naturale dictat, id non eſſe faciendum. Et ſi quis quærat modum, quo in tali caſu debet fieri reſtitutio? Dico breuiter, quòd ſi domini ſunt incerti pauperibus eſt facienda reſtitutio, iuxta id quod diximus quæſtione. 62. artic. 5. Si autem domini ſunt certi, vnicuique debet ſua pars reddi, quo ad vſque quantitas, quæ apud ipſum manet, non ſit magna. Circa ſolutionem ad ſecundum argumentum D. Thom. eſſet diſputandum; an fures licitè poſsint mortis ſupplicio affici. Sed de hoc nos iam nonnihil diximus ſupra quæſtione. 64. articulo ſecundo. Qui plura videre deſiderat legat Magiſtrum Sotum libro quinto. de iuſtitia, quæſtione 3. articulo tertio. ad quartum, & Medinam Codice de reſtitutione. quæſtione quarta. & Couarruuias libro ſecundo Variarum reſolutionum capitulo. 9. numero. 17.

Quæſtio.

Reſponſio.

ARTICVLVS VII.
¶ Vtrum liceat alicui furari propter neceſſitatem.

Infrà quæ. 110. art. 3. ad 4. Et 4. dis. 15. q. 2. ar. 1. q. 4. ad. 2. & art. 4. q. 2. ad 2. & art. 5. q. 1. cor. In decreta lib. li. 5. tit. 18 c. 3. & incipit. Si quis propter. Lib. 2. c. 6. ad finem, to. 5.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui furari propter neceſsitatē. Non enim imponitur pœnitentia niſi peccanti. Sed extrà, de furtis * dicitur. Si quis per neceſsitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: ergo non licet furari propter neceſsitatē.

2 ¶ Præterea, Philoſophus dicit * in ſecundo Ethicorum, quòd quædam confeſtim nominata, conuoluta ſunt cum malitia, inter quæ ponit furtum, Sed illud quod eſt ſecundum ſe malū, non poteſt propter aliquem bonum finem bonum fieri: ergo non poteſt aliquis licitè furari, vt neceſsitati ſuæ ſubueniat.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſelpſum. Sed nō licet furari ad hoc, quòd aliquis per eleemoſynam proximo ſubueniat: vt Auguſtinus dicit * in lib. contra mendacium: ergo non licet furari ad ſubueniendum propriæ neceſsitati.

Cap. 7. in medio, to. 4

¶ SED CONTRA eſt, quòd in neceſſitate ſunt omnia communia: & ita nō videtur eſſe peccatum, ſi aliquis rem alterius accipiat propter neceſsitatem ſibi factam communem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ea quæ ſunt iuris humani, non poſſunt derogare iuri naturali, vel iuri diuino. Secundum autē naturalem ordinem ex diuina prouidentia inſtitutum res inferiores ſunt ordinatæ ad hoc, quòd ex his ſubueniatur hominū neceſsitati: & ideo per rerū diuiſionē & appropriatio nē ex iure humano procedentem non impeditur quin hominis neceſsitati ſit ſubueniēdū ex huiuſmodi reb⁹. Et ideo res quas aliqui ſuperabundāter habēt, ex naturali iure debentur pauperum ſuſtētationi. Vnde Ambroſ. * dicit, & habetur in Decretis diſtin. quadrageſimaſeptima: Eſurientiū panis eſt, quem tu detines: nudorū indumētū eſt, quod tu recludis: miſerorū redēptio & abſolutio eſt pecunia, quam tu in terram defodis. Sed quia multi ſunt neceſsitatē patientes, & non poteſt ex eadem re omnibus ſubueniri: committitur arbitrio vniuſcuiuſque diſpēſatio propriarū rerū, vt ex eis ſubueniat neceſsitatē patiē tibus. Si tamen adeò ſit euidens & vrgens neceſsitas, vt manifeſtum ſit inſtāti neceſsitati de rebus occurrentibus eſſe ſubueniēdum (puta cum imminet perſonæ periculum, & aliter ſubueniri non poteſt) tunc licitè poteſt aliquis ex rebus alienis ſuæ neceſsitati ſubuenire, ſiue manifeſtè, ſiue occulte ſublatis, nec hoc propriè habet rationem furti vel rapinæ.

Ambroſ. in ſer. 81. non procul à fine, to. 2.

Et habetur diſ. 47. ca. ſicut hi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Decretalis illa loquitur in caſu in quo non eſt vrgens neceſsitas.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd vti re aliena occultè accepta in caſu neceſſitatis extremæ, nō habet rationem furti, propriè loquendo, quia per talem neceſsitatē efficitur ſuum id quod aliquis accipit ad ſuſtētandum propriā vitam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in caſu ſimilis neceſsitatis etiam poteſt aliquis occultè rem alienam accipere, vt ſubueniat proximo ſic indigenti.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatē reſpōdet D. Tho. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Res quæ homini redundant, pauperū ſuſtētationi debentur iure naturæ. Probatur primo autoritate Diui Ambroſij, ſermone. 81. dicentis: Eſurientium panis eſt, quem tu detines. Nudorum indumentū eſt, quod tu recludis. Miſerorū redēptio, & abſolutio eſt pecunia, quā tu in terra defodis. Et ratione ſic argumētor: Nullū ius gentiū, aut hominū, naturali, aut diuino derogare poteſt; cū hæc ſuperiora ſint illis: ſed iure naturæ, atque diuina prouidētia inſtitutū eſt, vt res inferiores ſubueniant neceſsitati hominum, propter quos conditæ ſunt: ergo vbi huiuſmodi res redundant, nec poſſeſſori ſeruiunt, nullo humano iure vitari poſſunt, quominus in egentium vſum veniāt. Atque ex con ſequenti, non obſtante diuiſione iure gentium facta, res, quæ homini redundant pauperū ſuſtētationi de iure naturæ erūt debita. Secunda concluſio. Quæuis res, quæ homini redun-

redundant, pauperum ſuſtentationi iure naturæ debeantur, nullus tamen citra extremã neceſsitatem poteſt ei, cui affluunt bona ſua eripere. Et ratio eſt: Nam quãuis locuples quicunque bona ſua diffundere teneatur, ſunt tamen multi egeni diuerſis locis, & tẽporibus occurrentes, quibus ipſe pro ſuo arbitrio poterit illa conferre, cum vniuſcuiuſque voluntati propriarum rerum diſpenſatio committatur. Tertia concluſio: In extrema neceſsitate poteſt quiſquam rebus alienis, ſiue clam, ſiue palam ſublatis ſibi ſuccurrere; nec hoc habet propriè rationem furti, vel rapinæ. Hanc concluſionem non probat D. Tho. niſi in argumento, ſed contra, ex illa communi ſententia. In neceſſitate omnia ſunt communia. Sed illius ratio eſt, quòd tam innatum eſt homini ius propriam vitam conſeruandi, vt ei cuncta alia cedant; maximè quæ ſunt de iure poſitiuo, qualis eſt rerum diuiſio.

Explicatio Articuli.

Pro explicatione huius articuli aliqua ſupponenda ſunt ex ijs, quæ diximus in materia de eleemoſyna quæſtione. 32. art. 5. in primo tomo. Primum eſt, quòd ius naturale, & diuinum præcipit, eleemoſynam faciendam eſſe in caſu extremæ neceſsitatis, etiam de bonis ad perſonam neceſſarijs. Eſt enim ordo charitatis in præcepto, vt tenet communis ſententia Theologorum. Et ſecundum iſtum ordinem vita ſpiritualis proximi anteponitur vitæ corporali noſtræ, & vita corporalis proximi anteponitur reliquis noſtris bonis. Decentia autem ſtatus eſt bonum quoddam temporale, quare poſtponendum erit vitæ corporali proximi, atque ex conſequenti in caſu extremæ neceſſitatis tenebitur vnuſquiſque ex præcepto facere eleemoſynam, etiam de bonis ad perſonam neceſſarijs. Secũdo eſt ſupponendum, quòd tenentur homines facere eleemoſynam de ſuperfluis naturæ, & perſonæ, etiam extra caſum extremæ neceſsitatis, vel quaſi extremæ; Hoc eſt, tenentur facere eleemoſynam de ſuperfluis in communibus neceſſitatibus ſub reatu peccati mortalis. Hanc ſententiam tenet D. Thom. 2. 2. quæſtione. 32. articulo. 5. ad 2. & quæſt. 87. arti. 1. ad 4. Vbi dicit, quòd in noua lege non ſolum decimam partem, ſed omnia bona ſuperflua iubet Deus dare pauperibus. Hoc idem tenent multi alij, relati per nos in materia de eleemoſyna, loco citato, propter teſtimonia ſcripturæ atque alias rationes ibidem adductas. Vbi etiam explicauimus, quæ nam bona ſint dicenda ſuperflua. ¶ Tertio eſt ſupponendum, quòd hæc obligatio dandi eleemoſynam de bonis neceſſarijs ad ſtatum, in caſu extremæ neceſſitatis, & de bonis ſuperfluis in alijs neceſsitatibus etiam communibus, non ſolum eſt obligatio charitatis, & miſericordiæ, ſed etiam iuſtitiæ, vt ex mente Caietani contra Nauarrum Sotum, & alios oſtendimus loco citato. Quare etiam extra extremam neceſſitatem poterunt diuites ſuperflua habentes per iudicem compelli, vt pauperibus ſubueniant. Quod vt explicet, aduertit Caietanus, dupliciter poſſe contingere, quod quis à iudice compellatur ad aliquid dandum. Vno modo, propter debitum alicui certæ perſonæ. Vt ſi furatus quis fuiſſet bona alterius, vel alias ei debitor eſſet ratione depoſiti, vel mutui. Secundo ratione debiti non alicui certæ perſonæ, ſed propter bonum commune. Vt ſi quis homicidium committat, & nullus conqueratur, poteſt iudex propter bonum commune iuſtitiæ, tunc talem hominem punire. Hoc ſuppoſito dicit, quòd princeps non ratione particularis debiti, ſed propter bonum commune, & vt iuſtitia in diuitijs ſeruetur, poterit ex officio diuitem nolentem, ſuperfluum naturæ & perſonæ diſtribuere, compellere, vt illud indigentibus diſtribuat: tanquam auferendo diſpenſationem diuitiarum commiſſam diuiti, vt ab indigno. Iuxta enim Sanctorum doctrinam, diuitiæ ſuperfluæ non ſunt diuitiæ, niſi, vt diſpenſatori, conceſſæ à Deo, vt habeat meritum bonæ diſpenſationis. Itaque fundatur huiuſmodi legale debitum in hoc caſu ſupra ipſa diuitiarum iniuſtitia: quæ, cùm in genere boni vtilis, ſint ſuperfluitas non diſpenſata, ſed retenta contra vtilitatem tam retinentis, quàm indigentis occupatur. Contra retinentem occupatur quia ſua eſt, vt ſibi proſit diſpenſatio. Contra indigentium autem vtilitatem occupatur: quia quod in eorum vſum cedere debet, retinetur. Atque adeo indigentibus, fit iniuria, non diſpenſando ſuperflua; Quam iniuriam princeps, vel iudex, qui cuſtos eſt iuſti, vel ex officio, vel ad petitionem pauperum, auferre poteſt, & debet, ſi conſtat euidenter. Et ſi quis argumentetur, vt argumentatur Nauarro, atque Soto, Quando aliquis tenetur ex iuſtitia aliquid dare, tenetur ad reſtitutionem, ſi non dat; ſed qui non ſubuenit pauperi extremè indigenti, aut de ſuperfluis dat communiter indigentibus, nihil tenetur reſtituere, quanuis mortaliter peccet: ergo illud præceptum non pertinet ad iuſtitiam; ſed ad cha-

Eleemoſyna eſt faciẽda in caſu neceſſitatis ex iure naturali & diuino.

Obligatio faciendi eleemoſynã eſt aliquãdo obligatio iuſtitiæ.

Argu.

Reſponſio. charitatem: Reſpondeo falſum eſſe, quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iuſtitia, obligat ad reſtitutionem. Nam ex iuſtitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in lege. ſi quis à liberis. §. ſiquis. ff. de liberis agnoſcendis Vlpianus definit: & tamen ſi nec pater tribuat alimentum filio, nec filius patri in caſu neceſsitatis, neceſsitate tranſacta, nihil tenetur reſtituere: non ergo omnis lex iuſtitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad reſtitutionem. Sed diſtinguendum eſt: Nam lex iuſtitiæ dupliciter præcipit aliquid dare. Vno modo ſimpliciter: Vt, cùm quis debet aliquid alteri vel ratione iniuſtæ acceptionis, vel ratione rei acceptæ. Et tunc talis lex iuſtitiæ obligat non dantem ad reſtitutionem. Alio modo in caſu particulari: vt cum præcipit alimenta præbere in caſu neceſsitatis. Et tunc ceſſante neceſsitate, ceſſat obligatio: vt contingit in propoſito. ¶ Ex dictis infertur;

Corollarium. quòd quando D. Thomas dicit in prima concluſione; res; quæ homini redundant, iure naturæ pauperum ſuſtentationi deberi, non tantum inſinuat obligationem miſericordiæ, & charitatis, ſed etiam aliqualem obligationem iuſtitiæ. Quamuis enim poſtquam res ſunt diuiſæ quiſque ſit ſuarum dominus, eatenus tamen perſiſtit naturale ius, vt qui abundat, ex iuſtitia teneatur eſſe in egenos beneficus. Ratio autem, propter quam ille, qui extra extremam neceſsitatem, etiam ſi ſit in graui, non poteſt ei, cui affluunt bona ſua eripere, vt dicit D. Thom. in ſecunda concluſione eſt, quia cum poſſint eſſe multi in diuerſis locis, & temporibus ſimul neceſsitate oppreſſi, & diuites tantum teneantur pauperibus ſuperflua diſtribuere; non eſt cur ab eis auferatur poteſtas hæc pro ſuo arbitratu quibus voluerint diſpenſandi. Vnicuique enim iure naturæ eſt propriarum rerum commiſſa diſtributio Hanc rationem aſsignat Caietanus in hoc articulo. ¶ Et

Obiectio. ſi quis objiciat; Diues in tali caſu (nempe grauis neceſſitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioannis in ſua canonica; Qui viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille poteſt ſua autoritate eripere; reſpondeo, negando conſequentiam. Nam cum ex mente D. Thom.

Reſponſio. quodlib. 8. quæſtione. 6. articulo. 2. habens ſuperfluum non teneatur dare eleemoſynā huic pauperi petenti; quia licet teneatur dare ſuperfluum non tamen tenetur dare huic, fit, vt nec etiam ipſe pauper poſſit illud à domino eripere. Præterquàm, quòd ſi exiſtentibus in graui neceſſitate eſſet licitum aliorum bona accipere domino inuito, pari etiam ratione id liceret quibuſcunque neceſſitatem patientibus, cum omnibus teneantur ſuperflua habentes eleemoſynas dare, non ſolum ex charitate, ſed ex aliquali debito iuſtitiæ, vt diximus. Et hoc eſſet implere omnia rapinis atque furtis. Si enim furandi licentiam ob neceſsitatem vltra extremam, ſemel admittamus, facilè vnuſquiſque neceſsitatem fingeret, nulluſque laborando victum quæreret; ſed paupertatis prætextu aliena eriperet; quod in magnum reipublicæ malum atque excidium cederet. Quare in capitulo. ſi quis de furtis, ex pœnitentiali Theodori, ſic ſcribitur: Si quis propter neceſsitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: Et idem habetur in capitu. Odoardus: de ſolu.

Circa tertiam concluſionem D. Thomæ eſt aduertendum, quòd furtum eſt intrinſecè malum, ſicut mendacium adulterium homicidium, & alia huiuſmodi; quæ in nullo caſu ſunt licita, nullaque poſſunt recta intentione excuſari. Quare in caſibus, in quibus licitè accipiuntur aliena; non committitur furtum, nec eius definitio in tali actu ſaluatur, cùm nulla ibi inueniatur iniuſtitia. Et hoc eſt, quod dicit D. Thomas in textu. Vnde abuſiua eſt loquutio dicere, licitum eſſe furari in extrema neceſsitate: Sicut nec rectè dicitur, licitum eſſe iudici homicidium committere. Ratio autem, propter quam accipiens alienum in extrema neceſsitate non peccat, eſt, quia tam innatum eſt homini ius, propriam vitam conſeruandi, vt ei cuncta alia cedant, maximè quæ ſunt de iure poſitiuo, qualis eſt rerum diuiſio, vt diximus ſupra agentes de dominio. Si quis autem quærat, quæ apud homines cenſeatur neceſsitas extrema? reſpondeo eſſe periculum mortis, cui niſi per acceptionem ſubueniri non poteſt, vt docet D. Thomas in hoc articulo, & quodlibeto. quinto. articulo. 17. Ex quo infero primo, quòd qui habet ex proprio, vnde ſibi ſubueniat, non eſt dicendus exiſtere in extrema neceſsitate. Infero ſecundo. Periculum famæ, aut honoris, aut etiam pudicitiæ non cenſeri extremas neceſsitates. Quare qui, vt his ſuccurrat, alienum accipit domino inuito, furtum proculdubio committere erit dicendus: Hic erat diſputanda quæſtio grauis, an qui in extrema neceſsitate conſtitutus rem ab alio accep-

Furtum eſt intrinſecè malum.

acceptam conſumpſit, cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, teneatur illam reſtituere. Sed eſt à nobis in proprijs terminis iam agitata in primo tomo. quæſtione. 32. arti. 5. dubio vltimo.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Vtrum rapina poſsit fieri ſine peccato.*

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur, quòd rapina poſsit fieri ſine peccato. Præda enim per violentiam accipitur: quod videtur ad rationem rapinæ pertinere, ſecundum * prædicta. Sed prædã accipere ab hoſtibus licitum eſt. Dicit * enim Ambro. in li. de Patriarchis. Cũ præda fuerit in poteſtate victoris, decet militarẽ diſciplinam, vt regi ſeruentur omnia, ſcilicet ad diſtribuendũ. Ergo rapina in aliquo caſu eſt licita.

Art. 4 huius quæſt.
Lib. 1. de Abraham. c. 3. à medio, to. 4.

2 ¶ Præterea. Licitum eſt auferre ab aliquo id quod non eſt eius. Sed res quas infideles habent, non ſunt eorũ, Dicit enim Augu. * in epiſtola ad Vincentium Donatiſtam: Res falſo appellatis veſtras, quas nec iuſte poſsidetis, & ſecundum leges terrenorum Regũ amittere iuſsi eſtis. Ergo videtur quòd ab infidelibus aliquis licitè rapere poſsit.

Epiſt. 48. In 2. pagi. ante finem epiſt. to. 2. Et habetur 23. q. 7. ca. Quicunque.

3 ¶ Præterea. Terrarũ principes multa à ſuis ſubditis violenter extorquẽt, quod videtur ad rationem rapinæ pertinere. Graue autem videtur dicere, quòd in hoc peccent: quia ſic ferè omnes principes damnarentur: ergo rapina in aliquo caſu eſt licita.

¶ SED CONTRA eſt, quòd de quolibet licitè accepto poteſt fieri Deo ſacrificium, vel oblatio. Non autem poteſt fieri de rapina, ſecundum illud Iſai. 61. Ego Dominus diligens iudiciũ, & odio habens rapinam in holocauſtum: ergo per rapinam aliquid accipere non eſt licitum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd rapina quandam violentiam & coactionem importat, per quam cõtra iuſtitiã alicui auffertur quod ſuũ eſt. In ſocietate autẽ hominũ nullus habet coactionẽ niſi per publicam poteſtatẽ. Et ideo quicũq; per violentiã aliquid alteri aufert, ſi ſit priuata perſona, nõ vtẽs publica poteſtate, illicitè agit, & rapinã committit: ſicut patet in latronibus. Principibus, verò poteſtas publica cõmittitur ad hoc, quòd ſint iuſtitiæ cuſtodes. Et ideo nõ licet eis violentia & coactione vti, niſi ſecundũ iuſtitiæ tenorẽ, & hoc vel cõtra hoſtes pugnando, vel contra ciues maleſactores puniendo. Et quod per talẽ violentiã auſertur, nõ habet rationem rapinæ, cum non ſit contra iuſtitiã. Si verò cõtra iuſtitiam aliqui per publicam poteſtatem violẽter abſtulerint res aliorum, illicitè agunt, & rapinam committunt, & ad reſtitutionem tenentur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd circa prædã deſtinguendũ eſt. Quia ſi illi qui deprædantur hoſtes, habeant bellũ iuſtum, ea quæ per violentiam in bello acquirũt, eorum efficiuntur. Et hoc nõ habet rationẽ rapinæ. Vnde nec ad reſtitutionẽ tenẽtur. Quamuis poſsint in acceptione prædæ iuſtũ bellũ habentes, peccare per cupiditatẽ ex praua intentione: ſi ſcilicet nõ propter iuſtitiã, ſed propter prędã principaliter pugnẽt. Dicit enim * Aug. in li. de Verbis Dñi, quòd propter prædã militare peccatũ eſt. Si vero illi, qui prædam accipiunt habeant bellum iniuſtum, rapinã committunt, & ad reſtitutionem tenentur.

Ser. 19. circa prin. to. 10. Et habetur 23. q. 1. ca. militare.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd intantum aliqui infideles res ſuas iniuſtè poſsident, in quantum eos ſecundum leges terrenorum principum amittere iuſsi ſunt: & ideo ab eis poſſunt per violentiam ſubtrahi non priuata authoritate, ſed publica.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi principes à ſubditis exigant quod eis ſecundum iuſtitiam debetur, propter bonum commune conſeruandum, etiam ſi violentia adhibeatur, non eſt rapina. Si verò aliquid principes indebitè extorqueãt per violẽtiã, rapina eſt, ſicut & latrociniũ. Vnde dicit * Augu. in quarto de Ciuit. Dei, Remota iuſtitia, quid

Li. 4. c. 4. in prin. to. 5.

ſunt

ſunt regna niſi magna latrocinia? quia & latrocinia quid ſunt, niſi parua regna? Et Eze. 22. dicitur, Principes eius in medio eius quaſi lupi rapientes prædam. Vnde ad reſtitutionem tenentur ſicut & latrones Et tanto grauius peccant, quàm latrones, quanto periculoſius & communius contra publicam iuſtitiam agunt, cuius cuſtodes ſunt poſiti.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd rapina importat quandam violentiam, & coactionem, qua alicui contra iuſtitiam quod ſuum eſt aufertur, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem, per tres propoſitiones. Prima concluſio fundamentalis eſt: Nulli ſiue publica, ſiue priuata autoritate vtatur, licita eſt rapina; importat enim intrinſecam rationem iniuſtitiæ, quam implicat licite fieri. Vnde, ſicut furtum nunquam eſt licitum, & vbi acceptio rei alienæ eſt licita, furti, ratio non inuenitur: ità etiam, imò & à fortiori in rapina, quæ maiorem continet malitiam, quam furtum. Cæterum, quoniam aliquando poteſt contingere, vt quis ab altero res ſuas per violentiam licitè accipiat, vt explicet D. Thomas, quando huiuſmodi violenta acceptio habet rationem rapinæ, & quando non, ſubdit alias duas propoſitiones. Secunda concluſio: Sola reſpublica, & princeps eius vices gerens, poteſt per violentiam citra iniuriam aliquid à ſuis ciuibus extorquere. Quicumque autem priuata autoritate aliquid per violentiam rapit, raptor eſt, & latro; atque adeo huius criminis reus. Probatur. Proprium munus eius, qui habet publicam autoritatem, eſt violentiá inferre: eſt enim violentia idē, quod coactio; & vis coactiua ſolum in republica, aut in principe eius vicem gerente reſidet: ergo ſola reſpublica, aut princeps eius vicem gerens poteſt citra iniuriā violentiam inferre, aut hoſtibus contra eos pugnando, aut ciuibus malefactores puniendo. Quod autem per talem violentiam aufertur non habet rationem rapinæ: quia non habet rationem iniuſtitiæ, vt conſtat. Tertia concluſio: Si princeps, aut iudex, vel qui uis alius magiſtratus ſua abuſus poteſtate, quidpiam à ciuibus per violentiam accipit, rapinam committit, & ad reſtitutionem tenetur. Hanc concluſionem non probat D. Tho. ſed illam, vt notam relinquit, ex ſuperioribus.

Explicatio Articvli.

COncluſiones huius articuli ſunt certæ, & de quibus apud Doctores nulla extat controuerſia. Cæterùm in ſolutionibus argumentorum multa dicuntur, quæ ingentem continent difficultatem. In ſolutione ad primum agit D. Tho. de eis, quæ per violentiam in bello acquiruntur. Et dicit, quòd ſi illi, qui hoſtes deprædantur, habent iuſtum bellum, taliter acquiſita efficiūtur eorum. Nec hoc habet rationem rapinæ, etiam ſi habentes iuſtum bellum in acceptione prædæ per cupiditatem ex praua intentione peccent. At verò ſi illi, qui prædam accipiunt, habent bellum iniuſtum, rapinam committunt, & ad reſtitutionem tenentur. Quæ ſententia proculdubio eſt vera, & tenenda. Quamuis non ſit facile declarare, quæ nam ſint illa, quæ bellum iuſtum efficiunt. D. Thom. ſupra quæſtione. 4. articulo. primo. tria dicit eſſe neceſſaria ad iuſtum bellum, ſcilicet, autoritas principis, iuſta cauſa belli, & recta intentio. Autoritas principis requiritur: quia non pertinet ad priuatam perſonam bellum mouere. Tum; quia ipſa in iudicio ſuperioris ius ſuum perſequi poteſt. Tum etiam; quia conuocare multitudinem, quod in bellis fieri debet, ad ſolum principem pertinet, cuius eſt rempublicam ſibi commiſſam non ſolum materiali gladio contra interiores perturbatores; ſed etiam gladio bellico contra exteriores hoſtes tueri, atque defendere, iuxta illud Pſalmi. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Requiritur etiam. iuſta cauſa belli, ſcilicet, quòd illi, qui impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereantur. Et ſic D. Auguſtinus libro. 83. quæſtionum quæſtione. 10. definiens bellum iuſtum, dicit, eſſe quod vlciſcitur iniurias, ſi gens vel ciuitas plectenda eſt, quæ vel vendicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt, vel reddere quod per iniuriam ablatum eſt. Tertia conditio requiſita ad iuſtum bellum ex mente D. Thomæ eſt recta intentio, quæ tunc eſt, quando bellantes intendunt, ac curant, vel quod bonum promoueatur, vel quod malum vitetur. Poteſt enim contingere, quòd ſit legitima autoritas indicens bellum, & cauſa iuſta, & tamen propter prauam intentionem bellum reddatur illicitum. Sed eſt aduertendum, quòd quamuis recta intentio principis ſit valde neceſſaria ad belli honeſtatem, proptereà quod finis eſt, qui maximè confert ad bonitatem, vel malitiam actus humani, vt

Tria ſunt neceſſaria ad iuſtum bellum.

vt docet D. Tho. 1. ſecundæ, quæſtione. 18. articulo. 4. & quæſtione. 19. articulo. 7. & 8. eſt tamen latiſſimum diſcrimen inter iſtam tertiam conditionem, & duas priores. Nam quando bellum eſt iniuſtum, ex defectu autoritatis principis, aut ex defectu cauſæ iuſtæ, omnes ſic bellantes, præterquam quòd peccant mortaliter, committunt rapinam, & tenentur ad reſtitutionem eorum damnorum, quæ intulerunt, vt latè docet Sylueſter verbo. bellū. primo. §. 5. At verò quando bellum eſt iniuſtum, ſolum ex defectu rectæ intentionis principis (dummodò praua intentio non ſit cauſa quòd indebita mala reipublicæ inferantur) licèt ſic bellare ſit peccatum, vel mortale, vel veniale pro qualitate malitiæ intentionis: nulla tamen inde naſcitur obligatio reſtitutionis magis, quam ſi talis praua intentio non adeſſet. Et ratio eſt; quia princeps tunc non eſt raptor, nec peccat contra iuſtitiam, ſed tantum contra charitatem, ſicut & iudex, qui vel ex odio, vel ex inani gloria iuſtam ſentētiam profert contra aliquem. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt bellum nō habeat rationem rapinæ, duæ tantum conditiones ſunt neceſſariæ, ſcilicet, autoritas principis, & cauſa iuſta belli. Et in his intelligitur, quòd fiat ſecundum debitam formam iuris: quæ tantò exactius, quā in priuatiuis iudicijs eſt neceſſaria, quantò periculoſius de ſumma boni publici agitur. Hæc autem forma iuris eſt, vt non niſi cunctis pacis rationibus prius oblatis, bellū indicatur, nec vlterius procedatur: quod fert æquitas, vt latè oſtendimus in materia de Bello.

Diſcrimen inter 3. conditionem & priores.

In ſolutione ad ſecundum argumentum, in quo de rapina, quæ circa infideles poteſt exerceri agitur, dicit tria D. Thom. Primum eſt. Infideles in tantum res ſuas iniuſtè poſſidere, in quantum ſecundum leges terrenorum principum amittere eas iuſſi ſunt. Secundum quòd huiuſmodi res non poſſunt ab eis priuata autoritate auferri. Tertium quòd poſſunt ſubtrahi ab illis per violentiā publica autoritate. Ad quorum intelligentiā aduertendum eſt primò, quòd infideles tripliciter ſe poſſunt habere ad Chriſtianos principes. Quidam enim ſunt, qui iure & facto ſub ditione Chriſtianorum principum vitam degunt. Quales olim in Hiſpania fuerūt Saraceni, & Hebræi, & nunc in Italia & Germania perſeuerant Iudæi. Et de iſtis nulla eſt dubitatio, quin poſsint principes Chriſtiani contra eos lege agere, eoſque ſuis bonis priuare, ſicut & quoſcunque alios ſubditos, vt conſtat ex Decretalibus toto titulo de Iudæis & Saracenis, & ex Decretis diſtinctione. 54. Sub his etiam infidelibus comprehenduntur hæretici, de quibus propriè loquebatur D. Auguſtinus adductus à D. Thoma in ſecundo argumento, quando dicebat. Res falſo appellatis veſtras, quas nec iuſtè poſſidetis: Et ſecundum leges terrenorum principum amittere iuſſi eſtis. Manifeſtiſſimum enim eſt vniuerſos hæreticos tam canonico, quam ciuili iure ſuis bonis mulctari, vt patet ex capitulo. cum tu. de vſuris. libro. 6. Alij infideles ſunt ſubditi de iure, & non de facto principibus Chriſtianis. Quales ſunt illi, qui vi occupant terras Chriſtianorum, vt Afri, Saraceni & Turcæ totam Græciam tyrannide poſſidentes. Et de iſtis certum eſt, quod ſi eorum principes Chriſtiani, aut ſui hæredes viuunt illis de iure ſubſunt, in quorum ſunt dominijs. Si autem nullus ſupereſt hæres; ſubdendi erunt alteri principi Chriſtiano, ab apoſtolica ſede, cuius intereſt in hoc caſu in fauorem fidei de principe fideli prouidere. A quo ſi quid de illorum rebus lege ſancitum fuerit, executioni mandandum erit publica autoritate, & non priuatis furtis, aut rapinis. Nullus enim illorum bona deprædari, aut diripere priuata autoritate poteſt. Tum; quia præter regiones bona domeſtica, quæ propria induſtria lucrantur, ſua ſunt. Tum etiam præcipuè, quia ad ſubigendum illos publica autoritas eſt neceſſaria. Quare qui ſine facultate, & conceſſione principis illis moleſtus eſſet, proculdubio peccaret contra iuſtitiam. ¶ Tertij ordinis infideles ſunt, qui nec de iure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem iuriſdictionē principibus Chriſtianis. Quales ſunt Pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, nec terras inhabitant, in quibus Chriſtianum nomen vnquam ſit auditum; vel, ſi fuit auditum, per obliuionem omni memoria ſuperiorem, excuſantur, quod idem eſt. Et de iſtis ſolet in controuerſiam verti, an licitum ſit nobis illos bello petere? Ad quam Caietanus in præſenti reſpondet: Quòd cum iſtorum domini, quanuis infideles legitimi ſint domini, ſiue regali, ſiue politico regimine gubernentur, nec ſint propter infidelitatem à dominio ſuorum priuati, cùm dominium ſit de iure poſitiuo, & infidelitas contra ius diuinum, quod non tollit ius poſitiuum, fit, vt nullus Rex & nullus imperator nec Eccleſia Romana etiam prætextu prædicandi Euangelium, poſsit, vel ad occupandas terras eorum vel ad ſubijciendum illos temporaliter bellum eis mouere, quòd nos etiam in primo tomo. qu. 10.

Sententia D. Tho. de rapina circa infideles exercenda.

Infideles tripliciter ſe poſſunt habere ad Chriſtianos.

Dubium.

art.8. pluribus oſtendimus, atque probauimus. Et præcipuè ex eo, quòd Chriſtus Dominus, cui data fuit omnis poteſtas in cælo & in terra ad capiendam poſſeſsionem mũdi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oues inter lupos miſit. quod cunctos principes Chriſtianos, & præcipuè ſummũ pontificẽ imitari quàm maximè decet. Et ſic quàm grauiſsimè peccauerunt illi, qui fidem Chriſti vi & armis ampliare conati ſunt. Præterquàm quod nec legitimum aliquod dominium ſunt conſequuti, & tenentur ad reſtitutionem eorum, quæ acceperunt, vtpotè raptores, & iniuſti occupatores illorum. Mittendi quidem eſſent prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo eos ad Deum conuerterent, & nõ qui eos opprimerent, ſpoliarent, ſcandalizarent, ſubijcerent, & duplo gehennæ filios efficerent more Phariſæorum. Ex dictis infertur, quòd quando D. Tho. in ſolutio. ad 2. affirmat, infideles res ſuas iniuſtè poſsidere, in quantum eas ſecundum leges terrenorum principum amittere iuſsi ſunt, & ideò ab eis poſſunt per violentiam ſubtrahi non priuata, ſed publica autoritate, intelligendus eſt tantum de infidelibus primi, & ſecundi ordinis.

Grauiſsimè peccant qui vi & armis fidẽ Chriſti am pliare conã tur.

Corollariũ

Dubium.

¶Sed circa id, quod dicit, quòd res huiuſmodi infidelium non poſſunt ab eis ſubtrahi priuata autoritate, eſt difficultas; vtrùm liceat cuiquam priuatæ perſonæ Chriſtianum ſeruum à domino infideli rapere, vel furari? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Quidam abſolutè dicunt, quòd nõ. Et ratio illorum eſt, quoniã ſeruus eſt quædam poſſeſsio domini. Et ſicut non poſſunt ab infidelibus propria bona auferri priuata autoritate: ità nec ſeruus. Alij diſtinguũt inter tempus belli, & tempus pacis. Et dicũt, Quod tempore belli licitum eſt cuiquã, infidelis ſeruum rapere, vel furari; quoniam tunc quilibet operatur publica autoritate, non tempore pacis. Cæterùm, quod mihi in hac re dicendum videtur, eſt, licitum eſſe coiq; talem ſeruũ ad ſui libertatem adiuuare, ſiuè occultè per modum furti, ſiue manifeſtè per modum rapinæ, nulla facta diſtinctione temporis belli, aut pacis. Et ratio eſt; Quoniam talis iniuſtè oppreſſus in libertate habet iuſtum bellum contra dominũ infidelem: ergo licitum erit cuique ei opem ferre, ſiue per modum furti, ſiue per modũ rapinæ. Nec oportet publicam autoritatem alter hic quærere, quã quod vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Satis enim inculpata tutela eſt, quando pro libertate Chriſtiani iniuſtè detenti modus furti, aut rapinæ committitur, cum libertas ſit multò pretioſior omni eo, in quo infidelis læſionem patitur per hos actus: & nulla ſit ſpes aliter iuſtitiæ conſequendæ. Dicit autem D. Ambroſ. in libr. de officijs; quòd qui non repellit iniuriam à ſocio cum poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille, qui facit.

1. Sentent.

2. Sentent.

Sententia Autoris.

¶Sed quod habet difficultatẽ eſt, cur nõ liceat priuata autoritate furari, vel rapere ab iſtis infidelibus res, quas iniuſtè detinẽt, ſicut hos ſeruos, cùm vtrobique ſit iniuſta poſſeſsio, & ſeruus nõn minus ſit quid domini, quàm aliæ res? Ad quod breuiter reſpondeo, licitum eſſe, etiam per modum rapinæ, Chriſtianos à ſeruitute liberare, & nõ res. Quia liberatio ſerui habet rationem recuperationis factæ incontinenti, cùm homini viuo continue inferatur violentia perſonalis, dùm detinetur in ſeruum; ereptio autem rerum non habet huiuſmodi rationẽ; quia occupatio iam tranſit in rem iudicatam. Verum tamen eſt, quòd ſi res iniuſtè ab infidelibus poſſeſſæ ſunt eiuſmodi, quod ſint alicuius particularis perſonæ, quales ſunt res furtiuæ, raptæ, vel per vſuram extortæ, bene poterit illarum dominus per modum furti eas priuata autoritate ab eis auferre, modò abſit ſcandalum non minus, quàm à noſtris, iuxta id, quod diximus in ſuperioribus. Cæterùm eaſdem res per modum rapinæ priuata autoritate accipere (cum impoſsibile ſit, in pluribus hoc fieri ſine ſcandalo, & actus ex genere ſuo ſit malus, quia non licet priuatæ perſonæ ius ſibi manu armata dicere, ſiue in terris noſtris; quia per hoc fit iniuria principi, ſiue in terris infidelium propter maximum periculum, quod imminet) regulariter loquendo eſt illicitum, & peccatum. Niſi fortè tanta eſſet commoditas oblata, vt omnia ceſſarent inconuenientia. Et hæc dicta ſunt de toto iſto articulo.

Quæſtio.

Reſponſio.

Articvlvs IX.

¶Vtrùm furtum ſit grauius peccatum quàm rapina.

AD Nonvm ſic proceditur. Videtur, quòd furtum ſit grauius peccatum, quã rapina. Furtum enim ſuper acceptione rei alienæ habet adiunctam fraudem & dolum, quod non eſt in rapina. Sed fraus & dolus de ſe habent rationem peccati,

Infr.q.73. ar.5.ad 2. Et.q.116. ar.2.ad 1. Et.q.114. ar.2.ad 4.

Q. 55. art. 4. & 5. vt ſuprà * habitum eſt: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm rapina.

2 ¶ Præterea, Verecundia eſt timor de turpi actu, vt dicitur in 4. Ethic. * Sed magis verecundantur homines de furto, quàm de rapina: ergo furtum eſt turpius, quàm rapina.
Lib. 4. cap. 9. tom. 5.

3 ¶ Præterea, Quando aliquod peccatum pluribus nocet, tanto grauius eſſe videtur. Sed per furtum poteſt nocumentum inferri & magnis & paruis. Per rapinam autem ſolum impotentibus, quibus poteſt violentia inferri: ergo grauius videtur eſſe peccatum furti quam rapinæ.

¶ Sed Contra eſt, quod ſecundum leges grauius punitur rapina, quã furtum.

¶ Respondeo dicendum, quòd rapina & furtum habent rationem peccati ſicut ſuprà * dictum eſt, propter inuoluntarium, quod eſt ex parte eius cui aliquid aufertur: ita tamen quòd in furto eſt inuolũtarium per ignorantiam, in rapina autem eſt inuoluntarium per violentiam. Magis eſt autem aliquid inuoluntarium per violentiam, quam per ignorantiam: quia violentia directius opponitur voluntati, quàm ignorantia. Et ideò rapina eſt grauius peccatum, quàm furtum. Eſt & alia ratio, quia per rapinam non ſolum infertur alicui dãnum in rebus, ſed etiam vergit in quandam perſonæ ignominiã, ſiue iniuriã. Et hoc præponderat fraudi, vel dolo, quæ pertinent ad furtum. Vnde patet reſponſio ad primum.
Art. 4. & 6.

¶ Ad Secvndvm dicendum, quòd homines ſenſibilibus inhærentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quæ manifeſtatur in rapina, quàm de virtute interiori, quæ tollitur per peccatum. Et ideò minus verecundantur de rapina, quàm de furto.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet pluribus poſsit noceri per furtum, quã per rapinam, tamen grauiora nocumẽta poſſunt inferri per rapinam, quã per furtum: vnde etiam ex hoc rapina eſt deteſtabilior.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet D. Thom. hac vnica concluſione: Rapina eſt grauius peccatum, quam furtũ. Quam probat duplici ratione: Prima eſt: Tam rapina, quàm furtum habent rationẽ peccati, propter inuoluntarium, quod vtrobique inuenitur ex parte eius, cui aliquid aufertur, vt patet ex dictis articulo. 4. & 6. ſed maior ratio inuoluntarij eſt in rapina, quàm in furto: in rapina enim eſt inuoluntarium per violentiam, & in furto per ignorantiam: & magis eſt aliquid inuoluntariũ per violentiam, quàm per ignorantiam, cũ violentia directiùs opponatur voluntati, quam ignorantia; violentia enim apertè pugnat cum actu nolendi, & ignorantia ſolum efficit inuoluntarium per abſentiam actus: ergo rapina ex genere ſuo eſt grauius peccatum, quàm furtũ. Secundò idem probatur ex maiori iniuria, quæ irrogatur in rapina. Fur enim pluris facit rei dominũ; quem per metum non audet apertè aggredi, ſed latenter, quàm raptor, qui abſq; metu eum adoritur: ergo raptor magis peccat cum non ſolum lædat in bonis, quæ aufert, ſed etiam in honore per ignominiam. Hac etiam ratione oſtendit D. Thom. infra contumeliam eſſe grauius peccatum murmuratione. Qui plura de grauitate peccati rapinæ videre deſiderat, legat Guillelmum Peraldum. tom. 2. ſuæ ſummæ virtutum, & vitiorum ſub titulo de auaritia. cap. 2.

QVÆSTIO. LXVII.
De Vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, in quatuor Articulos diuiſa.

Articvlvs I.

¶ *Vtrùm quis poſsit iuſte iudicare eum qui nõ eſt ſibi ſubiectus?*

Ad Primvm ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis poſsit iuſte iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubditus. Dicitur enim Danielis decimo tertio, quòd Daniel ſeniores de falſo teſtimonio conuictos ſuo iudicio condemnauit. Sed illi ſeniores non erant ſubditi Danieli, quinimo ipſi erãt iudices populi: ergo aliquis poteſt licite iudicare ſibi non ſubditum.
Suprà. q. 60. art. 6. Et 4. diſt. 17. q. 3. artic. 3. q. 4. Et diſ. 48. q. 1. art. 1. cor.

2 ¶ Præ-

2 ¶ Præterea, Chriſtus non erat alicuius hominis ſubditus, quinimo ipſe erat rex regum, & dominus dominantium. Sed ipſe exhibuit ſe iudicio hominis: ergo videtur, quòd aliquis licitè poſsit iudicare aliquem, qui nō eſt ſubditus eius.

3.q.6.c. Ibi enim. &c. 3.c. placuit. extra. de accuſati. c. de illis. 3 ¶ Præterea, Secundum iura* quilibet ſortitur forum ſecundum rationem delicti. Sed quandoque ille, qui delinquit, non eſt ſubditus eius, ad quem pertinet forum illius loci: putà cum alterius eſt diœceſis, vel cum eſt exemptus: ergo videtur quòd aliquis poſsit iudicare eum, qui nón eſt ſibi ſubditus.

¶ Sed Contra eſt, quòd Gregor. * dicit ſuper illud Deuteronomij vigeſimo tertio: Si intraueris ſegetem, &c. Falcem iudicij mittere non poteſt in eam rem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa. *Ad interrogationes B. Auguſtini c.9. Refertur ſupra q. 3. cap. ſcriptū eſt.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſententia iudicis eſt quaſi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo ſicut lex generalis debet habere vim coactiuam, vt patet per Philoſophum * in 10. Ethicorum: ita etiam & ſententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quam conſtringatur vtraque pars ad ſeruandam ſententiam iudicis: alioquin iudicium non eſſet efficax. Poteſtatem autem coactiuam non habet licitè in rebus humanis, niſi ille, qui fungitur publica poteſtate. Et qui ea funguntur, ſuperiores reputantur reſpectu eorum, in quos ſicut in ſubditos poteſtatem accipiunt, ſiue habeant ordinariam, ſiue per commiſsionem. Et ideò manifeſtum eſt, quòd nullus poteſt iudicare aliquem, niſi aliquo modo ſubditus eius, vel per commiſsionem, vel per poteſtatem ordinariam. *Lib. 10. c. vlt. tom. 5.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod Daniel accepit poteſtatem ad iudicandum illos ſeniores quaſi commiſſam ex inſtinctu diuino. Quod ſignatur per hoc, quod ibidem dicitur, Quòd ſuſcitauit dominus ſpiritum pueri iunioris.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in rebus humanis aliqui propria ſponte poſſunt ſe ſubijcere aliorum iudicio, quanuis non ſint eis ſuperiores: ſicut patet in his, qui compromittunt in aliquos arbitros. Et inde eſt, quòd neceſſe eſt arbitrium pœna vallari: quia arbitri qui non ſunt ſuperiores, non habent de ſe plenam poteſtatem coërcendi. Sic ergo & Chriſtus propria ſponte humano iudicio ſe ſubdidit. Sicut etiam & * Leo Papa ſe iudicio Imperatoris ſubdidit. *Habetur 2.q.7.cap. Nos incompetenter.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd Epiſcopus in cuius diœceſi aliquis delinquit, efficitur ſuperior eius ratione delicti, etiam ſi ſit exemptus, niſi fortè delinquat in re aliqua exempta, puta in adminiſtratione bonorum alicuius monaſterij exempti. Sed ſi aliquis exemptus committat furtum, vel homicidiū, vel aliquid huiuſmodi, poteſt per ordinarium iuſtè condemnari.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet Diuus Thomas hac concluſione: Nullus poteſt iudicare aliquem, niſi aliquo modo ſubditus eius, vel per commiſsionem, vel per poteſtatem ordinariam, ſit. Probatur: Sententia iudicis eſt quædam lex particularis de ſingulari re prolata: ſed omnis lex vim debet habere coactiuā: ergo & ſententia, aliàs fruſtranea eſſet, & nullius efficaciæ. Hanc autem vim nullus habet, niſi vel princeps, vel reſpublica, aut eius miniſtri, quibus cæteri ciues veluti partes toti ſubduntur: ergo illum ſolum poteſt quiſque licitè iudicare, qui ſibi ſubijcitur. Hoc idem probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio Gregorij ſupra. 23. capit. Deuteronomij in illa verba, Si intraueris ſegetem, &c. dicentis: Falcem iudicij mittere nemo poteſt in rem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa.

Explicatio Articvli.

Explicatis iam iniurijs, quæ fiunt facto, nempe, homicidio, furto, rapina, & alijs, incipit D. Th. ab hac quæſtione

 agere

agere de illis; quæ poſſunt fieri verbis. Et quoniam inter has potiſsimũ locum tenēt illæ, qoæ à iudicē iuſtitiæ cuſtode fieri poſſunt, idcircò primò loco tractat de his, dicturus conſequenter de alijs, qoæ vel ab accuſatoribus, vel à teſtibus, vel ab aduocatis ſæpeſæpius irrogantur. Ad quorum intelligentiam aduertendum eſt primò, ad iudicium, quo iuſtitia adminiſtratur, plures perſooas concurrere.

Ad iudiciũ requirũtur plures perſonæ.

Quaſdam ſubſtantialiter: quales ſunt illæ; ſine quibus iudicium eſſe non poteſt. Alias accidẽtaliter: quales ſunt illæ; quæ licèt concurrant frequenter, ſine ipſis tamen poteſt indicium conſiſtere. Primæ perſonæ ſunt quatuor, ſcilicet, iudex, actor, reus, & teſtis. Aliæ ſunt plures; ſcilicet, aſſeſſor, aduocatus, procurator, tabellio, ſiue ſcriba, exequutor, & ſi quæ ſunt aliæ ad iuſtitiæ adminiſtrationem congruentes. Iudex requiritur ad ferendam ſententiam. De quo dicitur Deut. cap. 16. Iudices, & magiſtratos conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto indicio, oec in alteram partem declinent. Non accipient perſonam nec munera; quoniam muoera excæcant oculos ſapiẽtium, & mutant verba iuſtorum. Et eſt triplex, Ordinarius; cui ex dignitate, vel officio conuenit indicare, vt Epiſcopus, Archiepiſcopus, &c. Delegatus, cui ex ſpeciali commiſsione iudicis ordinarij, vel incerta cauſa, vel generaliter cõuenit iudicare. Arbitrarins, qui nullam habens poteſtatem ex conſenſu litigantium eligitur in iudicem. Accuſator requiritur ad accuſandum: Vt enim dicit D. Ambroſ. ſuper Epiſtolam ad Corinth. & refertur. 2. q. 1. cap. de manifeſta. Iudicis non eſt ſine accuſatione damnare. Quod eſt intelligendum quando crimen non eſt manifeſtum. Nam, vt ibidem dicitur, euidentia patrati criminis accuſatoris clamore non indiget, ſed ipſa fama publica eum accuſat. Reus requiritur ad reſpondendum: Quia ſicut non eſt iudicium ſine iudice iudicante; ità nec ſine eo, qui iudicatur eſſe poteſt. Eſt enim reus, qui accuſatur de aliqua re, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè. Teſtis requiritur ad probandũ: Nam, vt dicit Felix Papa non ante ſententiam damnationis debeot iudices proferre, quàm aut reum ſeipſum confiteatur, aut per innocentes, vel canonicè examinatos teſtes regulariter conuiocatur. Reliquæ perſonæ non requiruntur ſemper, ſed in caſu. Aſſeſſor ad conſulendum iudici; quando iudex nõ ſufficienter eſt iuriſperitus. Aduocatus, & procurator ad defendendum, ad diligendum reum, vel etiam actorem. Tabellio ad ſcribendum acta, ne è memoria labantur. Executor ad mandandum exequutioni ſententiam. Quando autem index ſufficienter eſt peritus, & ſimiliter reus, atq; actor ſine aſſeſſore, aduocato, & procuratote poterit rectè iudicium celebrari.

Iudex triplex.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd, vt cõſtat ex D. Thó. ſupra. q. 60. art. 2, ad hoc, vt aliquod iudicium ſit ſtudioſum, & ſecundũ iuſtitiam, tres conditiones ſunt neceſſariæ. Prima, quòd iudicium procedat ex intẽtione, & inclinationẽ iuſtitiæ. Quod tunc eſt, quandò procedit ex iſtò actu; Volo reddere vnicuiq; quod ſoum eſt. Secunda, quòd procedat ex iuriſdictione, & autoritate præſidentis, & iudicantis. Vt enim dicit Paulus ad Roman. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum. Tertia, quòd tale iudicium ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, & debitam conſultationem fiat. Quod tunc erit, quãdò ſecundũ regulas, & terminos iuris fuerit pronũtiatum. Et quæcunq; ex his conditionibus deficiente iudicium erit vitioſum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis dicitur iudicium peruerſum, & ioiquum, ex defectu ſecundæ dicitur iudicinm vſurpatum, ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium ſuſpicioſum, & temetarium, vt eo loco latè oſtendimus. In hoc autem articulo relictis à D. Thoma prima, & tertia conditionibus; ſolum agit de ſecunda. Et quærit, an liceat iudici, eum, qui ſibi non ſubditur, iudicare? Ad quod breuiter reſpondet, vnica conclusione negatiua. Quæ vſque adeo vera eſt, vt, velut primum principium morale, ſit amplectenda: Et hinc iura illa dimanarunt. extra de iudicijs. c. at ſi clerici. Sententia à oon ſuo iudice lata non tenet. Et de cooſtit. lib. 6. cap. vt animarum, extra territorium ius dicenti non paretur impunè. Propter quod etiam D. Paulus, oon, niſi poteſtatibus ſublimioribns nos inbet eſſe ſubiectos. Et alibi dicit: Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Vt enim orbis cæleſtis non in ſupremas ſubſtantias, ſed in corpora, quæ loco ſibi ſunt ſubiecta, influit: ità nec homo, niſi ſibi ſubditos legibus, ac iudicijs gubernare poteſt. Poſſunt etiam pro hac concluſione addnci, quæ communiter à Doctoribus adduci conſueuerunt. 1. 2. quæſt. 90. articulo. 3. ad probandum, non cuiuſcunque, ſed reipublicæ tantùm, atque eius vicem gerentis, eſſe condere legem; cùm ſententia ſit quædam lex particularis, vt Diuus Thomas in iſto articulo affirmat. Siquis autem quærat; an ſemper quod iudex prætermiſſa aliqua ex poſitis conditionibus iudicium profert, peccet mortaliter;

Vt iudiciũ ſit ſtudioſum tres cõditiones requirantur.

taliter; dico, id latè fuiſſe à me explicatum ſupra quæſtione. 60. articulo. 2. Videte ibi.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum dicit D. Thom. quòd Chriſtus ſponte propria iudicio Pilati ſe ſubdidit. Sicut in rebus humanis, poteſt aliquis ſua ſponte aliorum iudicio ſe ſubijcere; quamuis non ſint ei ſuperiores. Vt eſt videre in illis, qui ius ſuum in arbitros compromittunt. Et hac ratione, inquit, Leo Papa. IIII. ſe iudicio ſubdidit Imperatoris. Circa quæ verba Caietanus multas hîc mouet dubitationes: præcipuè de modo, quo Papa poteſt ſe alterius iudicio ſummittere. Sed, quoniam

Dubium.

non leuè continet difficultatem, explicare, quæ fuerit mens Diui Thomæ, dum dixit, Chriſtum Dominum ſponte propria Pilati iudicio ſe ſubdidiſſe, ſicut illi, qui in arbitros compromittunt, operæpretium erit id prius declarare. Magiſter Soto libr. 5. de

Sententia Soti.

iuſtitia, quæſtione. 4. articulo. 1. in ea perſiſtens ſententia, quam antea tenuerat, de regno temporali Chriſti, nempè, quod Chriſtus Dominus, quatenus homo, nec fuit verè ac propriè Dominus, nec Rex totius orbis, & ſic nec habuit iuriſdictionem temporalem, nec rerum dominium, niſi quatenus opus erat ad regnum ſpirituale, quod inſtituebat; conſequenter dicit; mentem Diui Thomæ non fuiſſe, quòd Chriſtus conſtituit ſibi Pilatum iudicem, conferendo ei nouam poteſtatem, quam non habebat ordinariam, ſicut qui priuatam perſonam ſequeſtrem ſibi præficit. Quoniam Pilatus iam illam à Cæſare receperat, atque adeo ab ipſo Deo, illa ratione, qua omnis ciuilis poteſtas à Deo dicitur deriuari. Sed quod ſentit eſt, quòd quamuis Chriſtus Dominus ea ratione, qua erat rex regni cælorum, atque adeò Rex regum & Dominus dominantium, exemptus eſſet ab omni humano iudicio: & ſic potuiſſet retractare Pilati iudicium. In qua etiam exemptione reliquit vicarium ſuum ſummum pontificem, ac ſubinde eius inferiores ſacerdotes, iuxta illud Matth. 7. Liberi ſunt filij. Ob noſtram tamen ſalutem ſua libera voluntate illi ſe ſubiecit adigendum morti.

Sententia Autoris, de regno temporali Chriſti.

¶ Cæterùm (quoniam ego multò probabilius, atque verius exiſtimo, Chriſtum Dominum, quatenus homo, etiam adhuc mortalem vitam agentem perfectum, propriũ, & abſolutum omnium rerum dominium, atque adeò totius orbis perfectum, & vniuerſale regnum habuiſſe; ità, vt eſſet dominus ac rex temporalis totius orbis, & omnium rerum creatarum, tam verè ac propriè, quã Philippus ſecundus nunc temporis eſt rex Hiſpaniarum, & vnuſquiſque hominum eſt dominus ſuarum rerum, eò quòd illis in omnem vſum citra alterius iniuriam vti poteſt: & quoniam etiam exiſtimo, hanc fuiſſe ſententiam D. Thomæ, tam in hoc loco, quàm in multis alijs, præcipuè in Opuſc. 20. lib. 3. de regimine principum. cap. 12. & 13. vbi ex profeſſo docet, Chriſtum à ſua natiuitate temporalem, & veram omnium rerum habuiſſe poteſtatem, in cuius rei ſignum dicit, tempore ſuæ natiuitatis deſcriptum fuiſſe vniuerſum orbem per Cæſarem, qui ex cõmiſsione Chriſti, & vice Chriſti, vt D. Th. inquit mundi adminiſtrabat imperium) nulla ratione poſſum Magiſtri Soti interpretationi acquieſcere. Quæ etiam videtur eſſe Caietani in hoc articulo, dubio vltimo. Nã dicit, quòd quando D. Thom. affirmat Chriſtum ſua ſponte ſe ſubieciſſe Pilato, non intelligit illum ſecundum quod homo commiſiſſe Pilato poteſtatem ſupra ſe: Chriſtus enim ſecundum quòd homo non fuit rex; iuxta illud; regnum meum non eſt de hoc mundo. Sed ſolum voluit ſignificare, quòd Chriſtus Dominus Pilato in Iudæa nomine Romani imperij præſidenti ſe exhibuit, ſicut vnus de ſubditis. Ex quo factum fuit, vt Pilatus non peccauerit peccato vſurpati iudicij, iudicando Chriſtum, quaſi iudicans non ſibi ſubditum. Quamuis peccauerit peccato iniqui iudicij, damnans innocentem. Sed potius dicendum exiſtimo, quòd ſubiectio illa, qua Chriſtus ſubfuit iuriſdictioni Cæſaris, atque Pilati non fuit ordinaria, ſed voluntariè, aſſumpta: qualis eſſe ſolet illa, qua in rebus humanis, qui in arbitros compromittunt, ſe ſubijciunt illorum iudicio, quamuis non ſint eis inferiores. Ex ſumma enim ſua charitate, & humilitate ſubijci voluit Chriſtus; vt in hoc oſtenderet, quantam ad humanum genus charitatẽ haberet, qui à non ſuo iudice iudicari permiſit, & abſq; cauſa morte turpiſsima condemnari. Propter quod Eſaias cap. 53. dicebat: Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Simile habetur circa obſeruantiam legalium, quibus voluntariè ſubijci voluit Chriſtus, vt alios ab eorum onere liberaret, dicente Paulo ad Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum de muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant redimeret. Itaq; mens D. Tho. in ſolut. ad. 2. eſt, quòd Chriſtus Dominus conſtituit ſibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam poteſtatem, quam non habebat ordinariam, ſicut qui priuatã perſonam ſequeſtrem ſibi præficit. Et ſic verum eſt, quod affirmat Caietanus,

non peccaſſe Pilatum peccato vſurpati iudicij, iudicando Chriſtũ, quaſi iudicans non ſibi ſubditum. Quamuis quantum ad præcipuum, de quo erat dubitatio, falſus fuerit, vt diximus. Sed quoniam tota hæc noſtra interpretatio in ea nititur opinione, quæ dicit Chriſtum Saluatorem noſtrum quatenus homo, plenum atque perfectum habuiſſe imperium totius orbis, vereque fuiſſe regem temporalem totius mundi, de quo multi dubitant; imò multi oppoſitum incunctanter affirmant, operæpretiũ erit, id aliquibus probare. Et probatur primò ex innumeris teſtimonijs ſacræ ſcripturæ Pſalm. 2. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuã terminos terræ. Reges eos, &c. Pſalm. 71. Dominabitur à mari, vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Zachariæ. 9. Ecce rex tuus venit tibi, & dominium eius à mari vſque ad mare. Ad Hebræos. 1. Quem conſtituit hæredem vniuerſorum. Apocalyp. cap. 1. Princeps regum terræ; & cap. 19. Habebat ſcriptum in femore; Rex regũ & Dominus dominantiũ. Quæ loca intelligenda eſſe de Chriſto, quatenus homo, nullus ſanæ mẽtis dubitare poteſt. Secundum enim quod homo, fuit à patre conſtitutus hæres vniuerſorum; princeps regum terræ, Dominus dominantium, & poſſeſſor terminorum terræ à mari vſque ad mare, vt omnes fatentur. Scio autores contrariæ ſententiæ omnia hæc teſtimonia, & ſimilia, quorum eſt infinitus numerus in ſacris literis, interpretari, non de regno, & poteſtate temporali Chriſti, ſed de ſpirituali tantum. Cæterùm hæc interpretatio meo iudicio ſuſtineri non poteſt. Ex ea enim ſequeretur Chriſtum non fuiſſe propriè regem, ſed tantũ impropriè, æquiuocè trãſlatitiè, & abuſiuè; ſicut dicitur ſponſus, pater, paſtor, petra, leo, &c. Hoc autem eſt abſurdum. Nam, vt habet Canon D. Auguſtini, & omnium ſanctorum patrum, ea tantum nomina in ſcriptura ſunt metaphoricè accipienda, quæ ſi accipiantur propriè abſurdum, & falſum ſenſum reddunt. Ex eo autem, quòd propriè, verè, & vt ſonat, accipiatur hoc nomen rex, cum Chriſto in ſcriptura tribuitur, nullum ſequitur inconueniẽs, ſed quam maxima conuenientia Chriſti perſonam atque dignitatem manifeſtantia, & excellentia, vt de ſe patet: ergo debet propriè accipi. Præterquam, quod videtur ab omni ratione alienum, quod nunquam hoc nomen rex fuerit in toto corpore bibliorum alicui homini appropriatum, qui propriè & temporaliter rex non fuerit; & tamẽ tributum Chriſto, cùm tam aperto ſuæ dignitatis præiudicio accipiatur impropriè, & tranſlatitiè.

Quod Chriſtus fuerit Dominus orbis probatur teſtimonijs ſcripturæ.

Ratione idẽ probatur.

Item ratione hoc ipſum probatur, ſupponendo prius, tanquam baſim, & fundamentum dicendorum, quòd poteſtas temporalis, & ſpiritualis non ſunt inter ſe ſe incompoſsibiles, imò ſunt per ſe coniunctæ & copulatæ. Et quidem, quòd non ſint incompoſsibiles, ex eo patet, quòd in lege naturæ Melchiſedech fuit rex & ſacerdos, vt dicitur Geneſ. cap. 14. & primogeniti iure legitimo habebant vtramque dignitatem, vt tradit Turrecremata lib. 1. Summæ cap. 116. ad 3. Et in Moyſe ſimiliter reſidit vtraque poteſtas. Nam de ſacerdotali dicitur Pſalm. 98. Moyſes, & Aaron in ſacerdotibus eius. Et de temporali eſt res perſpicua, atque manifeſta. Sed quod iſtæ duæ poteſtates per ſe ſint coniunctæ, & copulatæ, ex eo conuincitur; quòd vt docet Turrecremata cap. duo ſunt. 96. d. ad 3. & lib. 1. ſummæ cap. 90. & lib. 2. cap. 114. & Aluarus Pelagius lib. 1. de planctu eccleſiæ. art. 36. in fine; & art. 40. in princip. quemadmodum homini duplex finis fuit propoſitus; naturalis, ſcilicet, & ſupernaturalis, & naturalis, qui nihil aliud eſt, quam viuere ſecundum virtutem moralem, per ſe dirigitur, & eſt neceſſarius ad ſupernaturalem, nam qui virtutibus moralibus non eſt præditus, id eſt, qui prauè viuit, non eſt idoneus ad beatitudinem: ita Deus duplicem debuit ſupra hominem poteſtatem conſtituere: vnam naturalem, alteram ſopernaturalem. Et quemadmodum finis naturalis non habet ſimpliciter rationem finis, ſed in tali genere, ſcilicet, in genere naturali; & tunc perficitur quando ſupponitur alteri: ita poteſtas temporalis, cuius intentio eſt ſubiectos inducere ad virtutes morales, & ad finem naturalem non habet perfectam rationem poteſtatis: niſi ſubordinetur alteri, ſcilicet, ſpirituali. Itaque, quemadmodum in artibus & facultatibus inuicem ſubordinatis ſuperior non ſolum continet in ſe vim & rationem inferiorum, ſed & præſcribit illis modum agendi, & inter ipſos artifices eſt vnus, qui appellatur architectonicus; qui continet, dirigitque alios in finem: ita etiam debuit conſtitui vna ſuprema poteſtas, & vnus architectonicus, cui per ſe poteſtates inferiores omnes nò ſubijcerentur. Propter quod dicebat Bonifacius Papa in Extrauaganti. vnam ſanctam: Oportet gladium eſſe ſub gladio, & temporalem poteſtatem ſpirituali ſubijci poteſtati. Et Paulus ad Roman. 13. Non eſt poteſtas, niſi à Deo. Et mox: Quæ à Deo ſunt, ordinatæ ſunt. Non eſſent autem ordinata,

Poteſtas ſpiritualis & temporalis nõ ſunt incompoſsibiles.

nata, niſi gladius eſſet ſub gladio, dicente Dionyſio: Lex diuinitatis eſt, infima per media in ſuprema reduci. His conſtitutis ſic argumentor: Chriſtus eſt, qui poteſtatē habet ſupremam ſpiritualem, & cuius intereſt nos in finem beatitudinis referre: ergo debuit etiam ſecundam poteſtatem ſecularem ſibi aſſumere: atque ex conſequenti fuit verus, & perfectus rex, atque dominus totius orbis. Et ſiquis obijciat, ex dictis ſolùm haberi, quod temporalia quatenus ordinantur ad ſpiritualia ſubſunt Chriſti dominio, & non abſolutè; hoc autem modo habere poteſtatem temporalem non eſt eā habere ſimpliciter; nam ſimiliter papa rerū omnium temporalium fungitur poteſtate, prout ſunt neceſſariæ ad ſupernaturalia, ratione cuius poteſt regna temporalia ab his regibus auferre, & alijs conferre, quod fecit Zacharias papa cum rege Franciæ, vt habetur in cap. alius. 15. q. 6. & Innoc. IIII. cum rege Luſitaniæ, & refertur in cap. grādi. de ſupplenda negligentia prælatorum in 6. & tamen per hoc papa non dicitur vere rex, nec rerum dominus; ergo pari ratione erit dicendum de Chriſto, quòd quamuis in ordine ad ſpiritualia ſint illi omnia ſubiecta, minimè tamen verè dominus, atque rex ſit dicendus. Reſpōdeo verū eſſe, quòd Chriſtus ſolum eſt bonorum temporalium dominus, prout ordinantur in finem ſupernaturalē. Cæterùm cùm abſolutè, & per ſe ità ordinentur in illum, vt ſi temporalis poteſtas hanc ordinationem ſubterfugerit, nō ſit ſimpliciter poteſtas, imò nec res ipſæ tēporales ſunt apta materia dominij, aut poteſtatis, niſi prout illis rex ac dominus earum in ipſum finem poteſtatis ſpiritualis vti debet, fit, vt Chriſtus, qui tanquam ſupremus artifex architectonicus omnia gerit, gubernat, & dirigit, in ſupernaturalem finem electorum (non enim futuræ eſſent res temporales, niſi pariter eſſent dirigendæ in finem electorum) omnium rerum temporalium, totarum ac totaliter, & omnibus modis ſit verus dominus, ac rex, nec aliqua ratione poſſe quidquam eius dictionem ſubterfugere. Quo videntur pertinere præclara illa verba D. Thom. ſupra. q. 40. art. 2. Omnis perſona, vel ars, vel virtus, ad quā pertinet finis, debet diſponere de ijs, quæ ſunt ad finem, &c. Et ponderandum eſt, verbum illud: Omnis perſona, vel ars, vel virtus. Nam cum Chriſtus, vt homo, ſit perſona, ad quē pertinet finis; eſt enim, vt homo, conſtitutus à Deo primus rerum omnium dux, iudex, pontifex, & rex, & in ipſo ſit ars, & virtus architectonica, hoc eſt, poteſtas pleniſſima ad dirigendas omnes perſonas, omneſque earum virtutes, & artes in finem illum, qui ſimpliciter eſt finis, fit, vt penes ipſum ſit pleniſsima & perfectiſsima omnium rerum poteſtas: ità, vt nulla ex parte conſiderari creaturæ poſsint, ſecundum quam effugere ordinem vniuerſaliſsimæ huius poteſtatis valeant.

¶ Et ſiquis adhuc inſtet, ex hac noſtra ratione ſequi, ſummum Pontificem, ad quem etiam ſpectat vniuerſos Chriſti fideles in finem ſpiritualem euehere, atque perducere, ſimiliter eſſe omnium rerum regem, atque dominum, quod eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam, vt latè docet Corduba lib. 1. quæſtione. 57. & Soto lib. 4. de iuſtitia, quæſtione. 4. articulo. 1. reſpondeo, negando ſequelam. *Inſtantia.*

Reſponſio. Non enim ità ſpectat ad ſummum pontificem omnes in finem dirigere, ſicut ad Chriſtum. Nam in pontifice, quia eius capacitas finita eſt, & limitata multotieſque latet ipſum ordo, & proportio rerum temporalium in finem ſpiritualem, non fuit conueniens, vt ad ipſum omnibus modis ſpectaret rerum dominium; ſed ſolum iuxta taxatum, & præfixum canonem, quo ſecundum humanæ intelligentiæ modum ipſe papa valet diſpicere temporalia ſpiritualibus deſeruire. At verò in Chriſto, quia eius intelligentia nullis finitur limitibus, & nihil eſt in rebus temporalibus conſiderabile, quod, prout ab ipſo dirigitur, & ordinatur, non deſeruiat in finem ſupernaturalem, contrarium euenit. Atque adeo nihil penitus eſt temporale, quod Chriſti Domini auguſtiſsimum imperium, poteſtatem, ac dominium aliqua ratione ſubterfugiat, ac prætereat. Hinc vos iam deprehendere poteritis rationem, ob quam papa nuſquam in ſacris literis appellatur rex terræ, aut hæres vniuerſorum, vel vniuerſalis rerum dominus. Sed quoties de eius poteſtate fit mentio, ſemper ijs nominibus deſcribitur, quæ ad ſpiritualia pertinent. Dicitur enim, Sacerdos, Pontifex, Epiſcopus, Papa, Pater, Paſtor. At verò Chriſtus non ſolum horum, ſed etiam illis auguſtiſsimis nomenclaturis, hæredis vniuerſorum, Regis, Principis, Imperatoris, feliciſsime gaudet. Et ſi poteſtas ſpiritualis ſatis eſſet ad hoc, vt Chriſtus his nominibus appellaretur, iam papa, qui vniuerſali fungitur poteſtate ſpirituali, eiſdem appellaretur; quod tamen eſt falſum. Qui plura de hac re videre deſiderat, legat Magiſtrum Alfonſum de Mendoça Auguſtinianum,

in ſua relectione, de vniuerſali Chriſti reg no, ac dominio. Vbi hanc noſtram ſententiam multis tuetur, atque defendit; reſpondetq; ad argumenta, quæ poſſunt fieri contra illam.

¶ In eadem ſolutione ad ſecundum argumentum, cùm dixiſſet D. Thom: Chriſtum dominum libera ſua voluntate ſe Pilati ſub iediſſe iudicio, quamuis non erat eius ſuperior, ſubdit exemplum: Sicut etiam Leo Papa ſe iudicio ſubdidit Imperatoris. Quibus verbis apertè ſignificat, ſummum Pontificem, nec Imperatorē, nec quenuis aliū habere de lege ordinaria in Eccleſia ſuperiorem: quod latè oſtendit Turrecremata lib. 2. ſuæ ſummæ à cap. 80. vſq; ad 104. & à nobis in præſenti pro certo & indubitato ſupponitur. Sed eſt difficultas, vtrùm verum ſit, quòd Papa per voluntariam ſubmiſsionem, ſiue ſubiectionem, aut poteſtatis collationem alteri factam, poteſt ſibi iudicem conſtituere, qui eum iudicet, ac pro demeritis depoſitionis ſententiam in eum inferat? Et pro parte affirmatiua argumentor primò ex cap. nos. 2. q. 7. Vbi Leo papa IIII. ſic ſcribit Ludouico Imperatori; Nos ſi incompetenter aliquid egimus, & in ſubditis iuſtæ legis tramitem non ſeruauimus, veſtro ac miſſorum veſtrorum volumus emendare iudicio. Super quæ verba dicit gloſſa: Hic Papa ſe ſubijcit aliorum iudicio, quod & facere poteſt. Et confirmatur ex cap. ex iniuncto. de hæreticis. prope finē. Vbi ſic habetur: Prælatus ſponte de ſua ignorantia confeſſus ſubditorum ſe accuſatio ni ſupponit: ergo idem dicendum eſt de Papa. ¶ Secundò: Adrianus Papa propter hæreticorum, ac ſchiſmaticorum, & tyrannorum terrores vitandos, ſe & totam Eccleſiā ſub iecit Carolo Magno Imperatori, quo ad ordinationem ſedis Apoſtolicæ, & inueſtituras Epiſcoporum; vt dicitur in cap. Adrianus. 63. diſt. ergo poteſt Papa ſponte ſua ſibi iudicem conſtituere.

Dubium. · *1. Argum.* · *2. Argum.*

¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt primò, quòd cùm omnis poteſtas iudicis, vt D. Thom. in iſto articulo dicit, debeat eſſe vel ordinaria, vel ex commiſſione; & quantum attinet ad præſens inſtitutum, pro certo ſupponamus, nullum iudicem poſſe ordinaria poteſtate Papam iudicare, fit conſequens, vt ſiquis ſupra illum aliquam debet habere poteſtatem, illam ex commiſsione habeat. Et quia nullus alter poteſt hanc poteſtatem dare, niſi ipſemet Papa ſponte ſe ſubijciens, rurſus fit, vt iſta poteſtas ſemper debeat eſſe per commiſsionem à Papa. Et quoniam Papa non poteſt dare poteſtatem maiorem ſua, nec æqualē ſuæ; quia oportet poteſtatem datam à Papa dependere ab ipſo, vt effectum à cauſa; ita quod oppoſitum implicat cōtradictionem (eſſet enim Papa, & nō eſſet Papa, vt patet) & conſtat, quòd poteſtas dependens ab altera eſt minor illa, à qua dependet, ſic vltimò, vt poteſtas huiuſmodi iudicis, & ſit à Papa, & ſit minor poteſtate papæ.

Quacunq; poteſtas ſupra Papam debet eſſe ex commiſſione eius dem.

¶ Secundò eſt aduertendum quòd illa, quæ pertinent ad ſummum Pontificē, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, in quibus Papa per ſeipſum poteſt iudicium proferre. Qualia ſunt illa, ſuper quibus papa habet controuerſiam cum aliquo, vt iura Italiæ, & quæuis aliæ particulares cauſæ perſonam papæ, in quantum eſt homo priuatus, & ſingularis perſona, reſpicientes; aut etiam concernentes ſingulariter iura Eccleſiæ Romanæ. Alia ſunt, ſuper quibus nō poteſt papa iudicium proferre. Qualia ſunt, depoſitio, excommunicatio, & ſuſpenſio ſui ipſius. Non enim poteſt papa ſeipſum, aut deponere, aut excommunicare, aut ſuſpendere, vt omnes concedunt, cum D. Thom. in 4. diſt. 19. q. 1. artic. 3. & cum Ricard. diſtinct. 18. art. 5. & cum Petro de Pal. q. 2.

Pertinētia ad ſummū Pontificem ſunt in tri plici differentia.

¶ His conſtitutis ſit prima cōcluſio: Summus Pontifex, quantum ad illa, in quibus ipſe poteſt iudicium proferre, bene poterit alterius iudicio ſeipſum ſubmittere. Itaque; ſi ſit inter papam & alterū lis cōteſtata, qua debitum aliquod, vel alter ab ipſo, vel ipſe ab altero petit; vel, ſi de aliqua ſententia, quam ipſe protulit ad eundem fiat prouocatio, ſicut poteſt, tunc ſummus Pontifex in his cauſis iudex ſedere, ita etiam poteſt illas committere alteri, cuius iudicio ſe ſubmittat. Hanc concluſionem ponit Caietan. in iſto commento. Et colligitur ex D. Tho. in hoc articulo. Et probatur: Omnia, quæ pertinent ad poteſtatem iuriſdictionis, poſſunt à papa alteri committi: ſed talia ſunt illa, in quibus papa poteſt iudicium proferre, ſiue ad ipſum, ſiue ad alios pertineāt: ergo omnia illa poterūt alteri cōmitti, atq; ex conſequenti papa etiā tunc voluntariè ſubiectus illi, cui talis fuerit facta commiſsio.

1. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Summus Pontifex quantum ad illa, in quibus ipſe non poteſt iudicium proferre, nec etiā poterit ſeipſum iudicio alterius ſubmittere. Itaq; nec poterit concedere alteri, facultatem ſe excōmunicandi, aut ſuſpendendi; nec etiā ſe ſubmittere eius iudicio vſq; ad depoſitionē. Probatur: Ad nihil poteſt ſe extendere poteſtas delegata, quod nō claudatur ſub obiecto poteſtatis cōmittentis: ſed poteſtas papæ nō ſe extendit

2. Concluſ.

extendit ad hoc, vt poſsit ſeipſum, aut excõmunicare, aut ſuſpendere, aut deponere; ergo nec etiam poteſt hoc alteri committere. Hanc eandem concluſionẽ multis alijs rationibus probat Turrecremata lib. 2. ſuæ ſummæ cap. 104. ¶Et ad primum argumentum deſumptum ex facto Leonis. 4. relato in canon. 2. q. 7. reſpondetur primo, quòd probat noſtram primam concluſionem. Erat enim concertatio de rebus, ſupra quibus Papa poterat iudicium proferre. Et quantũ ad illas, vt magis eius innocentia innoteſceret, voluit ſe ſubmittere iudicio Imperatoris. Vel ſecũdo reſpondetur, & forſan magis ad mentem ipſius textus, quòd verbum illud, iudicio, non eſt idem, quod iuriſdictione, ſeu poteſtate Imperatoris; ſed eſt idem, quod diſcretione, vt notant Innocentius, & Archidiaconus. Ad diſcretionem enim Imperatoris, & miſſorum ſuorum dicebat Papa, ſe velle omnia illa emẽdare. Nec ex hoc licet inferre, aliquam ſummum Pontificem dediſſe Imperatori autoritatem ſupra ſe. Ad confirmationem reſpondetur primò, capitulum illud, ex iniuncto, non loqui de Romano Pontifice, ſed de alijs inferioribus prælatis: qui cùm non habeant ſupremam poteſtatem in Eccleſia, nec apicem principatus eius, illud inconueniens, & abſurditas non ſequitur ex eorum ſubmiſsione, quæ ſequeretur in Papa, ſi ſe alteri ſubmitteret. Vel ſecundo reſpondetur, ex illo capite non haberi, quòd alij prælati ſine licentia Papæ poſsint ſe non ſuo iudici ſubmittere, ſed tantum, quod poſſunt ſuorum ſubditorum purgationi ſe ſupponere, illoſque ad ſui accuſationem admittere, quod non eſt ſe illis ſubijcere. Et ſic nihil obſtat textus ille.

Ad. 2. arg. ¶Ad ſecundum ex cap. Adrianus. reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ex ſubiectione enim illa quam rationibus prædictis de Apoſtolicæ ſedis ordinatione fecit Adrianus Carolo Magno, dando ei, vt ipſe etiam cum alijs electioni intereſſet, non ſequitur, quòd Papa poteſtati, aut iudicio Imperatoris ſubiecerit perſonam ſuam. Sicut, nec ex eo, quòd Cardinales habent vocẽ in electione ſummi Pontificis, licet inferre, quòd Papa illis ſit ſubiectus.

Dubium. ¶Sed, quoniam diximus, ſummum Pontificem, quantum ad illa, in quibus poteſt ipſe iudicium proferre, poſſe etiam ſe alterius iudicio ſubmittere, poterit meritò quis dubitare, an Papa ſubijciens ſe alteri in foro iudiciali in ijs, in quibus poteſt ſe ſubijcere, ſic ſe ſubijcere intelligatur, vt ſubiectio, quæ à principio fuit ſpontanea, tranſeat in neceſsitatem? Quod eſt quærere, an ità ſe ſubijciat ſummus Pontifex alterius iudicio, in ijs, in quibus poteſt, vt poſtquàm liberè eſt facta ſubiectio, non poſsit illi non ſubeſſe. Et ratio dubitandi eſt: Nam, ſi ſubiectio illa non tranſit in neceſsitatẽ, ſed ſemper manet in ſua voluntate parere iudicanti, & non parere, ſequitur, quòd in veritate, quantũ ad hoc, non fuit ſubditus illi, nec iudex in veritate fuit verus iudex; ſi quidem non habuit vim coactiuam, quæ, vt D. Tho. dicit in iſto articulo eſt ſemper neceſſaria iudici. Si autem tranſit in neceſsitatem, ſequitur autoritatẽ Papæ non eſſe maiorem poteſtate illius iudicis, quod eſt impoſsibile, vt diximus in primo notabili. Sequela probatur: Nam, ſi eſſet maior, poſſet illam reuocare, illique derogare, ſicut quibuſcunque alijs inferioribus poteſtatibus; ſicque eripere, & liberare ſeipſum ab illa, atque ex conſequenti non tranſiſſet in neceſsitatem, ſed maneret ſemper in poteſtate ipſius, parere, & non parere, tollere geſta per talem iudicem, & non tollere. *Ratio dubitandi.*

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, quòd quantum attinet ad præſens inſtitutum neceſsitas eſt duplex; vna iuſtitiæ altera potentiæ. *Neceſsitas vna iuſtitiæ altera potentiæ.* Id dicitur neceſſarium neceſsitate iuſtitiæ, quod non poteſt, aliter fieri ſine violatione iuſtitiæ, Qua ratione dicitur neceſſarium, reſtituere alienũ. Et id dicitur neceſſarium neceſsitate potentiæ, quòd non poteſt aliter fieri ex defectu iuriſdictionis. Qua ratione dicimus neceſſarium eſſe Papæ ſeruare debitam materiam, & debitam formã in adminiſtratione ſacramentorum. Hoc ſuppoſito dico, quòd quando Papa ſubijcit ſe alteri in foro iudiciali in ijs, in quib⁹ poteſt ſe ſubijcere, ea ſubiectio, quæ à principio fuit voluntaria, tranſit in neceſsitatem iuſtitiæ; taliter, quòd, niſi iuſtæ illius iudicis ſententiæ pareat, iniuſtitiæ erit reus. Et hæc vis eſt ſufficiens ad ſuperioritatem, & autoritatem iudicis. Et ad hoc, vt eius ſententia dicatur habere vim coactiuam, quæuis ex cauſa rationabili, poterit Papa reuocare huiuſmodi iudices, & commiſsiones, ſicut poterit illas concedere. Quomodo iura olim Imperatori cõceſſa de Romana Eccleſia in ca. Adrianus. iam citato. & in cap. in ſynodo. nunc ceſſare intelliguntur. Non tamen tranſit ea ſubiectio in neceſsitatem potentiæ. Nam, quanuis Papa in proprijs cauſis iudices datos, ſine vrgente neceſsitate reuocare, aut mutare non debeat, propter ſcandalum; ſi tamen faceret factum teneret. Sicut reuocando iniquè iudices aliarum cauſarum malefacit, factum tamẽ tenet. Et per hoc patet

ſolutio ad obiecta. Nam quia tranſit in neceſsitatem iuſtitiæ ſaluatur ſuperioritas, & vis coactiua in iudice. Quia autem non tráſit in neceſsitatem potentiæ, ſaluatur ſuperioritas, quam ſummus Pontifex ſimpliciter debet habere ad hoc, vt ex cauſa rationabili, & vrgente poſsit reuocare, & mutare ſententiam, atque aliter ſatisfacere læſis.

A R T I C V L V S I I.

¶ Vtrùm iudici liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea, quæ in contrarium proponuntur.

Suprà qu. 64. arti. 6. ad. 3. Et. 4. d. 27. q. 1. ar. 2. q. 4. ad. 2. & 3. Et quolib. 5. a. 15. ad primum.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd iudici non liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea quæ in contrarium proponuntur. Dicitur enim Deuteronomij decimo ſexto. Venies ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæreſque ab eis qui iudicabunt tibi, iudicij veritatem. Sed quandoque aliqua proponũtur contra veritatem, ſicut cum aliquid per falſos teſtes probatur: ergo non licet iudici iudicare ſecundum ea, quæ proponuntur & probãtur contra veritatem, quam ipſe nouit.

2 ¶ Præterea, Homo in iudicando debet diuino iudicio conformari: quia Dei iudicium eſt, vt dicitur Deuteronomij 1. Sed iudicium Dei eſt ſecundum veritatem, vt dicitur Romanorũ ſecundo, & Iſaiæ vndecimo, prædicitur de Chriſto, Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neque ſecũdum auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ: ergo iudex non debet ſecundum ea quæ coram ipſo probantur, ſententiã ferre cõtra ea, quæ ipſe nouit.

3 ¶ Præterea, Ideirco in iudicio probationes requiruntur, vt fides fiat iudici de rei veritate. Vnde in his, quæ ſunt notoria, non requiritur iudicialis ordo, ſecundum illud. 1. ad Timotheum quinto. Quorũdam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudicium. Si ergo iudex per ſe cognoſcit veritatẽ, non debet attendere ad ea quæ probantur, ſed ſententiam ferre ſecundũ veritatem, quam nouit.

4 ¶ Præterea, Nomen conſcientiæ importat applicationem ſcientiæ ad aliquid agibile, vt in primo *habitum eſt. Sed facere contra conſcientiam eſt peccatum: ergo iudex peccat, ſi ſententiã ferat ſecundum allegata contra conſcientiam veritatis, quam habet.

1. p. q. 79. art. 13. Et habetur 28. q. 1. ca. Omnes.

¶ SED CONTRA eſt, quod Ambroſ. dicit ſuper Pſalterium, Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges & iura pronuntiat. Sed hoc eſt iudicare ſecundum ea, quæ in iudicio proponuntur & probantur: ergo iudex debet ſecundum huiuſmodi iudicare, & non ſecundum proprium arbitrium.

Amb. in pſ. 118. ſer. 20 ver. 4. ante med. to. 4. Et habetur 3. 4. 7. c. iudices ille. & 11. q. 3. c. Summopere præcauendum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum *eſt, iudicare pertinet ad iudicem, ſecundum quod fungitur publica poteſtate. Et ideo informari debet in iudicando, non ſecundũ id quod ipſe nouit tanquam priuata perſona, ſed ſecundum id quod ſibi innoteſcit tanquam perſonæ publicæ. Hoc autẽ innoteſcit ſibi & in communi, & in particulari: in communi quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per inſtrumenta, & teſtes, & alia huiuſmodi legitima documenta, quæ debet ſequi in iudicando magis, quàm id quod ipſe nouit tãquam priuata perſona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari poteſt, vt diſtrictius diſcutiat probationes inductas, vt poſsit earum defectum inueſtigare. Quòd ſi eas non poſsit de iure repellere, debet, ſicut *dictum eſt, eas in iudicando ſequi.

Aug. de vera relig. c. 31. to. 1. Art. præce. & ſup. q. 60. arti. 2. 5. & 6.

In iſto. art.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ideo præmittitur in illis verbis de quæſtione iudicibus facienda, vt intelligatur quod iudicare debent iudices veritatem ſecundum ea, quæ fuerunt ſibi propoſita.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Deo competit iudicare ſecundum propriam poteſtatem. Et ideo in iudicando

do informatur ſecundum veritatem, quam ipſe cognoſcit, non ſecundum hoc, quod ab alijs accipit. Et eadem ratio eſt de Chriſto, qui eſt verus Deus & homo. Alij autem iudices non iudicāt ſecundum propriam poteſtatē: & ideo non eſt ſimilis ratio.

¶ Ad tertium dicendum, quod Apoſtolus loquitur in caſu, quando aliquid non ſolum eſt manifeſtum iudici, ſed ſibi & alijs, ita quod reus nullo modo crimen inficiari poteſt, vt in notorijs, ſed ſtatim ex ipſa euidentia facti conuincitur; ſi autem ſit manifeſtum iudici & non alijs, vel alijs, & non iudici: tunc eſt neceſſaria iudicis diſcuſſio.

¶ Ad quartum dicendum, quod homo in his quæ ad propriam perſonam pertinent, debet informare conſcientiam ſuam ex propria ſcientia. Sed in his quę pertinent ad publicam poteſtatem, debet informare conſcientiā ſuā ſecundum ea quæ in publico iudicio ſciri poſſunt, & cætera.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Tho. per duas propoſitiones. Prima cōcluſio: Iudices in iudicādo ſequi debent non eam, quam ipſi nouerint veritatem, ſed quæ ſecundū leges allegata & probata per teſtes ſibi publicè innotuerit. Probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Ambroſij ſuper Pſalmum 118. ſermone 20. dicentis: Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges, & iura procedit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium pertinet ad iudicem, ſecundū quod fungitur publica poteſtate: ergo in illo ferendo debet informari: non ſecundū quod ipſe nouit, tanquam priuata perſona; ſed ſecundum quod ſibi innoteſcit, tanquā perſonæ publicæ. Secunda concluſio: Poteſt iudex ſe iuuare ſcientia propria ad maiorem teſtium examinationem, quando ad manifeſtationem veritatis id opus eſſe intellexerit. Hanc concluſionem non probat Di. Thom ſed illam, vt notam relinquit, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo huius articuli explicatione aduertendum eſt, quòd quando D. Thomas quærit, an liceat iudici iudicare contra veritatē, quam nouit propter ea, quæ in contrarium proponuntur, pradiens quæſtio duplicem poteſt habere ſenſum. Primus eſt, vtrum liceat condemnare ad mortem criminoſum re ipſa nocentem, opinione tamen, & ſcientia publica innocentem. Verbi gratia: Occidit quis fratrem ſuum, quod ſolus iudex vidit; nec poteſt id per acta publica legitimè conuinci. Vel, Aggreſſus eſt quis regnum, quod probari non poteſt, vel ſi poteſt non oportet id ad publicum iudicium deferri. Dubium eſt, an poſſit tunc iudex ſaltem ſupremus, talem occidere ſine ſtrepitu iudicij, non obſtantibus quibuſcunque teſtibus in contrarium adductis? Alter ſenſus eſt huic contrarius: Scilicet, an quando iudici certo conſtat, eum, qui habetur reus, & legitime criminoſus probatur, eſſe innocentem, liceat illi eum condemnare, & morte afficere? Et in vtroque ſenſu erit à nobis difficultas pertractanda, quamuis ſecundus ſit præcipuus, & de quo maior eſt controuerſia inter Doctores.

Duplex ſenſus quæſtionis.

¶ Ad primum ergo quæſtionis ſenſum deuenientes, qui eſt, verum iudex ſaltem ſupremus, qui euidenter cognoſcit eum, quem vinculis tenet eſſe reum, non tamen legitimè talis probatur, imò forte legitimis teſtimonijs purgatur, poſſit illum condemnare morteque afficere? Et pro parte affirmatiua argumentor primò: Iudicium principis ex ſe eſt certius, quam duorum priuatorum hominum teſtimonium, cum princeps ſit reipublicę vicem gerens, & cui ob maiorem prudentiam, & probitatem, reſpublica eſt commiſſa; quod licet re ipſa aliquando ità non ſit, ità tamen præſumere debemus: & ob id dici ſolet, in dubijs pro prælatis eſſe iudicandum: ſed ſi duorum priuatorum hominum teſtimonijs alicuius nocentis delictum probaretur, licitè poſſet iudex illum occidere: ergo & quando probatur ſolum ſuo priuato, euidentique iudicio. ¶ Secundò, iuris ſolemnitates in iudicando humano iure ſunt introductæ, vel ſaltem gentium, quo etiam regna ſunt diuiſa, regeſque ordinati, non iure naturali, aut diuino: ergo, ſi non de ſua ordinaria poteſtate, vt prima ratio nitebatur probare, ſaltem diſpenſando in legibus poterunt principes, & reliqui ſuperiores iudices ſuo proprio iudicio nocentes occidere, nulla expectata teſtium probatione. Et confirmatur: Quando ille, qui re vera eſt innocens, & ſecundum allegata & probata probatur nocēs, eſt condemnandus, iudex poteſt imò tenetur, vt multi dicunt, illum ſua priuata ſcientia vtendo liberare: ergo eadem ipſa priuata ſcientia poterit nocentem condemnare, cum contrariorum eadem ſit diſciplina.

Quæſtio in primo ſenſu.

1. argum.

2. argum.

Confirmatio.

¶Pro

Solemnitates in iudicio requiſitæ ſunt duplices.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd ſolemnitates in iudicio requiſitæ ſunt in duplici differẽtia. Quædam enim ſunt ſolum humano iure introductæ. Quales ſunt accuſatio, terminus ad probandum, vel reſpondendum, ſcriptura, & inſtrumentum publicum, &c. Et quod iſtæ ſolemnitates tantum ſint de iure humano, ex eo ſufficienter conuincitur, quod nec ius naturæ, nec diuinum illas præcipit. Aliæ autẽ ſunt de iure naturali, & diuino. Quales ſunt, quòd delictum ſufficientibus teſtibus comprobetur, & quòd locus defenſionis parti concedatur, eam citando, & audiendo. De probatione enim per teſtes facienda dicitur in cap. Deus. 2. quæſt. 1. Diuino exemplo monemur, ne indiligenter probata, & diſcuſſa cauſa iudicemus. Si enim Deus cognitor omnium, &c. Quibus verbis inſinuatur ius diuinum eſſe, ne ſine probatione aliquis iudicetur. Et in eadem quæſtione, ſic inquit Melchiadis Papa: Primũ probate, poſteà charitatiuam ſententiam proferte; & quod vobis non vultis fieri, alteri facere nolite. Quaſi ſignificans, eſſe ius naturale, quod vniuſcuiuſque delictum teſtibus comprobetur, vt pote quod fundatur in ea naturali lege; Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Et Euariſtus Papa in Epiſtola ſecunda ad omnes Epiſcopos, &c. refertur in cap. nullum. 3. quæſt. 5. inquit; Nullum antè veram, iuſtamque probationem iudicare, aut damnare debemus; teſte Apoſtolo, qui ait: Tu quis es qui iudicas alienum ſeruũ. De loco autem ad defenſionem concedendo, partem citando, & audiendo, dicitur in Clementina paſtoralis. §. verum. De crimine graui debito defenſionis, quæ à iure prouenit naturali facultas adimi non valet; cũ ea tollere in particulari nõ liceat, quæ iuris naturalis exiſtunt. Et in cap. qualiter. el ſecundo, de accuſationibus, cùm ferè idẽ fuiſſet dictum ſubiungit: Vnde videmus Deum non protuliſſe ſententiam contra Adam, niſi prius vocatum & auditum, & defenſum. Et in cap. iudicantem. 3. q. 9. dicit Eleuterius Papa, iudicantem oportere cuncta rimari, & ordinem rerũ plena inquiſitione diſcutere, interrogandi, reſpondendi, obijciendi præhabita patientia.

1. cõcluſio

¶Hoc conſtituto, ſit prima cõcluſio: Nullus iudex inferior poteſt diſpenſare in illis ſolemnitatibus, quæ ſunt de iure poſitiuo: ſed tenetur ordine iuris procedere per accuſationem, ſcripturam publicam, &c. Supremus autem iudex poterit illas in iudicio dimittere. Ita docet Couarruuias lib. 1. variarum. cap. 1. num. 7. §. tertium etiam, & Antoninus. 3. par. titulo. 9. cap. 15. §. 1. Et ratio eſt manifeſta. Nam ſolum is, qui legem tulit, & non inferior, qui ſolum eſt exequutor, aut cuſtos, poteſt contra legis humanæ ordinationem facere. Ex quo infertur, malè agere iudices inferiores occultè informationẽ, & atteſtationes contra aliquos accipientes, eoſque, aut morte, aut alia pœna afficiẽtes. &c. Nã præterquã, quòd peccant mortaliter tenentur ad reſtitutionem, vt pote illi, qui ex omiſſione eius, quod ipſi ex officio facere tenentur, graue nocumentum proximo inferunt.

2. Cõcluſio

¶Secunda concluſio: Nullus iudex etiam ſupremus, poteſt in iudicando eas ſolemnitates prætermittere, quæ ſunt de iure naturali, & diuino. Quare non poterit iudex, etiã ſupremus, malefactorem punire ex ſua particulari ſcientia, maximè non citatum, & defenſum. Ita tenet Caietanus in ſumma. verbo. homicidium. Soto lib. 5. de Iuſtitia. q. 1. ar. 5. & q. 4. art. 5. Nauarro in Manuali. cap. 25. num. 10. Syluester, verbo. iudex. 2. quæ. 5. Mercado lib. 5. cap. 4. §. Lo ſegundo, Antoninus. 3. par. titulo. 9. cap. 15. §. 3. Corduba lib. 1. quæſt. 37. ad ſecundam rationem ſecundæ opinionis, circa finem quæſtionis, Antonius Gomez lege. 76. Tauri, numero. 9. Couarruuias, vbi ſupra, & in practica capit. 26. num. 6. & denique D. Thom. art. ſequenti: ad tertium. Rationem huius concluſionis reddit Caietanus: Nam, cùm ſententia ſit actus publicus ſitque iniuſta, ſi à priuata fiat autoritate, neceſſarium erit, quod procedat ex ſcientia publica, alioqui non adhiberentur cauſæ commenſuratæ effectui, dũ actio poteſtatis publicæ poneretur exire à ſcientia priuata. Hæc tamen ratio meo iudicio non omnino cõuincit. Dici enim poſſet ſcientiam priuatam principis æquiualere publicitati duorum teſtium; & quòd eo ipſo, quòd quis eſt princeps non habet priuatam, ſed publicam ſcientiam. Quare melior & efficacior ratio erit, quòd defenſio rei, & teſtium probatio eſt vnicuiqui debita iure naturali & diuino, ſupra quod nullus princeps, etiam ſupremus, poteſt diſpẽſare. Et præterea: Nam auferre ab aliquo arma, quibus iuſtè ſe defendere poteſt, nõ ſolum eſt contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam. Conſtat autem reus, antequam ſit legitimè conuictus, iuſtè poſſe ſe defendere, vel negando, ſi delictum eſt ſecretum ſecluſo mendacio, vel alia via. Et ſic qui nõ audiendo talia arma ab eo aufert, facit contra ius naturæ non minus, quàm qui enſem ſurriperet, quo ſolo poteſt quis ſe defendere à morte, & eo ſublato eſt occidendus. Ni

Nullus iudex poteſt ex ſcientia particulari malefactorẽ punire.

hil

hil enim refert, armis, vel rationibus de ſalute dimicare. Præterquàm, quòd etiam delicta occulta in rei veritate nõ videntur humano iudicio ſubiecta, ſed tantum diuino; iuxta illud Pauli: Nolite ante tempus iudicare, quoad vſque veniat Dominus, qui illũminabit abſcondita tenebrarũ. Quare peccator occultus, quo ad iudicium humanum habendus erit pro innocenti.

Quæſtio.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum hoc ius naturale de non iudicando aliquẽ vel inauditum, vel ex ſcientia priuata iudicis, quando crimen eſt improbabile, adeò ſit ſtrictum, vt nullam patiatur interpretationem, ſicut lex de non mentiendo, vel potiùs admittat aliquam epicheiam; ratione cuius id, quod ex ſe malum eſſet, ex iuſta & rationabili cauſa reddatur bonum. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò,

1. dictum certum.

certum eſſe, quòd ſi crimen eſt publicum ſine citatione, defenſione, & proceſſu poteſt reus condemnari, atque puniri, ſaltem per iudicem ſuperiorem. Ita tenent Caietanus, & Nauarro locis citatis. Et ratio eſt: Nam tunc reus non poteſt iure ſe defendere in iudicio, negando factum, vel alia via licita; & ſic non admittitur ei iuſta aliqua defenſio. Et idẽ eſt dicendũ de iudicib⁹, qui repertos in fragrãti delicto publico, vt latrones in vijs ſtatim eos cruce afficiunt. Interuenit enim tunc notorium facti, vt dicit Caietanus loco accuſationis, ac teſtium, faciens publicam ſcientiam, atque excitans publicam poteſtatem ad publicum iuſtitiæ actum. Quod & confirmari poteſt, ex cap. bene, de electione. vbi Innocentius tertius, ſic dicit: Contra proceſſum legati facere videtur, qui non citatis Epiſcopo, & eius factoribus proceſsiſſet. Porrò exceſſus notorius examinatione non indiget. De hac re eſt vidẽdus Panormitanus ibi, & in cap. cùm olim. de iudicibus, & Felinus ibidem colum. 5. & cap. ad noſtram. de iure iurando.

2. dictum certum.

¶Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd ſi reus eſt ità potens, vt capi non poſsit, nec vocatus nec defenſus condemnari poteſt in abſentia. Ità tenet Syluester verbo. homicidium. 1. quæſt. 5. Nec tunc intelligitur ſpoliari iure defenſionis propriæ; ſed quòd non vult iuſtam defenſionem. Quare poterit Rex illum occultè occidere, nec hoc Regi, ſed ſibi erit imputandum. Modo, inquit Nauarro, allegari, & probari curet quæcunque poſſunt pro abſenti. Ità tenet gloſſa ſingularis in lege antepenultima. ff. in quibus cauſis mai. laudata per Rauen. in cap. 1. de cau. poſſeſ. & Decius in cap. ex parte, el ſegundo, de officio delegati. colum. 2.

3. dictum certum.

¶Tertiò, etiam eſt certum, q. ſi futurum damnum immineret, aut Regi, aut reipublicæ, aut alicui alteri innocenti ex eo, quod reus citatus, & auditus, & ſufficientibus teſtibus conuictus puniretur, poſſet tũc occultè & incitatus occidi. Vtereturq; tũc occidens nõ poteſtate vindicatiua iudicis; ſed iure defendendi innocẽtẽ, quod vnicuique priuato homini, quando aliud nõ extat remedium, eſt licitum, vt diximus in ſuperioribus. Itaque hæc certa ſunt.

Pũctus difficultatis.

Sed dubium eſt, an in caſu, quo crimen eſt ſecretũ, licet à principe cognitum, & reus nõ eſt potens, aut rebellis, ſed compareret, ſi citaretur, nec damnum aliquod imminet in futurum, propter aliquam magnã cauſam, poſſit in auditus, & indefenſus condemnari. Puta, quia aggreſſus eſt Reginam: & ſi citetur, & proceſſus fiat, diffamabitur regia perſona, vel ſequitur alia reipublicæ perturbatio, aut damnum. Vt, ſi criminoſus fuiſſet filius Imperatoris, Regis, aut ſupremi alicuius principis reipublicæ, quem ſine magno ſcandalo puniri non contingeret.

Sententia Nauarri Caietani, & aliorũ.

Nauarro, Caietanus, atque Mercado locis citatis partem tenent negatiuam, in quam etiam inclinat Soto lib. 5. de Iuſtitia, quæſtione. 4. artic. 2. Nam dicit eſſe contra ius naturę contra inauditam partem, & indicta cauſa ferre ſententiam, etiam ſi reus ſit perniciosiſsimus. Cæterùm mihi in hac re diſtinguendum videtur.

Sententia autoris.

Nam, vel delictum eſt probabile, vel non, ſed eſt omnino ſecretum, aut vnius tantum teſtis teſtimonio confirmatum. Si primum, hoc eſt, ſi plène probari poteſt, videtur tunc habere locum epicheia, occidique poſſe ſecreto veneno, vel alia via, non citatum & defenſum. Et ratio eſt: Nam non auffertur ab eo tunc iuſta defenſio, ſi quidem, ſi crimen probaretur, vt certè probari poteſt, nulla ratione poſſet ſe iuſtè defendere, & ex alia parte talem ſecretò occidendo prouidet princeps bono communi, tam vitando ſcandalum, quam purgando rempublicam criminoſis, & ſceleratis hominibus. Hanc ſententiam in terminis tenet Gregorius Lopez, in lege. 4. titulo. 2. part. 7. Tamẽ, ſi non poteſt crimen ſufficienter probari iuridice procedendo, intrinſècè malum erit, atque iniquum illum occidere inauditum. Et ratio eſt: Nam cum damnum tunc non pendeat in futurum, nec peccatum ſit publicum, & reus velit comparere in iudicio, vt ſe quantum honeſtè, & licitè poteſt, defendat; maxima ei fieret iniuria, ſi propria arma ac iuſta vitæ præſidia ab eo auferrentur. Ex quo enim reus non poteſt per teſtes ſufficienter conuinci, iudex etiam ſupremus eũ condemnare non valet: ſed eſt quo ad hu-

manum

manum forum velut innocens iudicandus, quanuis quo ad Dei iudicium ſit nocens, vt ſupra dicebam.

Ad.1.arg. ¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio facta. Ad primum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam quanuis priuata principis ſcientia interdum ſit certior duorum priuatorum hominum teſtimonio, vt recte probat argumentum, nunquam tamen facit delictum publicum, ſed adhuc manet ſecretum. Et eſt veriſsima illa ſententia Doctorum, quod cum poteſtas eſt publica, nō, niſi notitia publica, poteſt in actum exire, ſiue in fauorabilibus abſoluendo, ſiue in pœnalibus condemnando. Oportet enim cauſas ſemper effectibus proportionari, vt dicebat Caietanus. Et ſic actus publicus, quòd à voluntate & notitia publica proficiſcatur, exigit; ſicut & cauſa commenſoratas quæ etiam inſinuat Eugenius Papa in.c. ſi ſacerdos. de officio iud. ord. Vbi ſic inquit: Si ſacerdos ſciat pro certo aliquem eſſe reū alicuius criminis, vel, ſi confeſſus fuerit & emendare noluerit, niſi iudiciario ordine probetur, non debet arguere nominatim, &c. Et ſubdit rationem: Quia non, vt iudex ſcit. *Ad.2.arg.* ¶Ad ſecundum reſpondetur, quòd citare, & audire reum, eumque non, niſi ſufficienti teſtimonio conuictum, ad mortem condemnare, non eſt iuris humanum, ſed naturale & diuinum, vt ſupra probauimus. Et licèt eſſet humanū, vt Syluester docuit, verbo. bellum. §. vltimo (quod tamen eſt falſum) adhuc non poſſet per imperatorem, aut principem tolli; quia eſt veluti omnium gentium conſenſus, qui quaſi iuris naturalis vim habet. Ea enim, quæ ſunt de iure gentium, vnius, aut alterius principis autoritate deleri minimè poſſunt. Ad confirmationem ex ijs, quæ dicenda erunt circa ſecundum ſenſum quæſtionis, ſolutio conſtabit. Et hæc dicta ſufficiant de quæſtione in primo ſenſu.

De ſecūdo ſenſu quæſtionis. ¶Secundus ſenſus quęſtionis eſt, an quando iudici certò conſtat, eum, qui habetur reus, & legitimè criminoſius probatur, eſſe innocentem, liceat ei illum condemnare, morteque afficere? In qua re, vt ſimiliter certa ab incertis ſeparemos, dico primò, certum eſſe, quòd, ſi iudex talem innocentem probatum nocentem aliqua via, & ratione commode liberare poteſt, ſub peccato mortali id facere tenetur; *1. dictum certum.* Vnoſquiſque enim iudex ex officio, & charitate obligatur innocentē eripere, ſiue id faciat aliquo medio honeſto, accuſatorem impediēdo, ne ad iudicium veniat, ſiue vinctum è carcere, ſine aliqua nota, & populi ſcandalo liberando; ſiue quacunque alia vrgenti ratione teſtes examinando, vt fecit Daniel circa teſtes beatæ Suſannæ, falſum crimen obijcientes vt habetur Danielis cap.13. Pro quo etiam facit cap. Deus omnipotens. 2. q. 1. vbi dicitur. Iudex diligēter, & omnino faciat, quod falſitas detegatur. Et in capit. iudicantem. 30. quæſti. vltima. Tandiu actio ventiletur quoadusque ad rei veritatem perueniatur. Frequenter enim interrogare oportet, nē aliquid fortè prætermiſſum remaneat, quod annecti conueniat. ¶Secundò, etiam eſt certum, quòd ſi iudex aliud facere non poſſet, quam quòd innocentem interficeret, teneretur tūc corā populo eius innocētiam manifeſtare, eāque iuramento cōfirmare Soto, vt affirmāt Caietanus, & Corduba infra à nobis citandi. *2. dictum certum.* Nec in hoc aliqua falſis teſtibus irrogaretur iniuria. Nam, ſi ſcienter id faciant, ſibi imputent, qui alteri ſunt iniurij. Si autem bona fide, maius eſt ius innocentis, cui aliorum bona fides nocere non debet. ¶Tertiò, etiam eſt certum, iudicem inferiorem teneri talem innocentem ad ſuperiorem remittere, aſſeueranter proteſtando eius innocentiam. *3. dictum certum.* Et ſi opus fuerit, & viderit profuturum, etiam tenetur iudicis perſonam ad tempus exuere, & induere perſonam teſtis, coram ſuperiore, vt ſic innocens liberetur, quidquid dicat Soto lib.5. de iuſtitia. quæſt. 4. articulo.2. Qui affirmat poſſe inferiorem iudicem id efficere, non tamen teneri; quia vnuſquiſq; iudex etiam inferior ſecundū allegata & probata, habet ius cauſam terminandi. Noſtram tamen ſententiam tenet Alexander Alenſ. 3. part. quæſtio. 40. mēbr. 6. articulo.2. ad vltimum argumentum. & quæſtione. 54. membro. 1. articulo. 4. & Caietanus in hoc articulo, & Corduba lib. 1. quæſtione. 57. ſtatim in principio, fuitque Diu. Thomæ ſupra. quæſtione. 64. articulo. 6. ad tertium. Vbi dixit: Teſtes examinare debet diligenter iudex, vt liberet innocentem; quod ſi nō poteſt debet ſuperiori relinquere iudicandum. Et eſt ponderandū, quòd tam in examinatione teſtiū, quàm in remiſsione ad ſuperiorē vſus fuit D. Tho. verbo. debet, vt ſic vtrobique præcepti debitū cōtineri intelligeremus. Alioqui æquiuocatio in tā breui contextu eſſet admittenda, quod eſt inconueniēs. Et ratio eſt manifeſta: Nam, ſi iudex tenetur ſub peccato mortali innocentem, probatum nocentem, ea via, atque ratione, qua cōmode poteſt, liberare, ſiue accuſatorem impediendo, ne ad iudicium veniat, ſiue aperiendo carcerem,

vt

vt fugiat, ſi citra ſcandalum id fieri poteſt, vt ex omnium Doctorum ſententia primò loco pro certo ſuppoſuimus, quod etiã Soto concedit; quare poſtquam res delata eſt ad iudicium, quacunque honeſta via poſsit illum ſeruare ab iniuſta morte non tenebitur? Corduba loco citato, exiſtimat, quòd etiam ſi nihil profuturum putaret, teneretur inferior cauſam ad ſuperiorem deferre, vt ipſe euaderet iniuſtitiam, ſeſeque immunem ab iniuſta nece ſeruaret. Sed hoc non eſt ita certum. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. ¶Sed dubium eſt, vtrùm in caſu, quo nullum ex poſitis remedijs ſufficeret ad liberãdum innocentem, vel à morte, vel ab aliquã graui corporis mutilatione, poſsit & debeat iudex illum condemnare? Et loquimur in caſu, quo iudex certo cognoſcit talem eſſe innocentem, quamuis probetur nocens. Nã, ſi non eſt certus de eius innocentia, non eſt dubium, teneri illum ſecundum probata cõdemnare. De hac re ſunt variæ Doctorum

1. Sententia. ſententiæ. Illæ tamen reducuntur ad tres. Prima eſt illorum, qui dicunt, in nullo caſu, ſcilicet, nec in cauſa ciuili, neque in criminali eſſe licitum iudici condemnare eum, quem euidenter ſcit eſſe innocentem, quamuis legitimè probetur nocens, ſed teneri eum, vel officium dimittere, vel ſpretò ſcandalo, atque damno illum omnino liberare. Hanc ſententiam tenet Hugo ſuper legem prætor. ff. de iuriſdictio. omnium iudicũ. Calderinus, & Panormitanus ſuper cap. paſtoralis. de officio delegati. Sũma Angelica. verbo. iudicare. q. 7. Nicolaus de Lira ſuper. 23. caput Exodi. Et probatur à Corduba loco citato ſexdecim rationibus ſatis prolixè. Quę omnes eo ferè tendunt, quòd, quia ille eſt verè innocẽs in re, licet in probatione teſtium nocens, puniri non poteſt; cùm lex iubens occidere malefactorem, nõ propter teſtes, ſed principaliter propter crimen commiſſum, vt puniatur, ſit edita. Alioqui eſſet iniuſta. Et cum in caſu poſito præcipua condemnationis cauſa, & conditio non ſubſiſtat, videtur iniquum, & contra legum intentionem talem hominem pœna afficere. Præterquàm, quòd ſi eſſet lex expreſſe diſponens, vt omnis qui probaretur per duos teſtes malefactor puniretur, etiam ſi re vera eſſet innoxius, iniqua foret, & ſcãdaloſa. Cui adde, quòd ſicut ad iuſtum iudicium exequendum, requiritur ex parte iudicis iuriſdictio, & ex parte legum autoritas; ità etiam & multò magis requiritur ex parte rei puniendi crimen, atque delictum: ſed quamuis eſſet probata iuriſdictio, & legum autoritas per teſtes, aut alios conſultores; non liceret iudici iudicare, ſi certiſsime ſciret eos falſum dicere, atque conſulere: ergo multò minus ſufficiet crimen probatum, quando iudici certè conſtat teſtes falſò deponere. Deſino omnes alias Cordubæ rationes, quas ad amuſsim examinatas parum roboris habere opinor, ne in idem prolixitatis vitium, in quo ipſe incidit, præceps ruam. Ea etiam omnia, quæ ab ipſo collecta ſunt, ratione vndecima, ex ſacris literis, quibus ſæpe dicitur iudicium ſecundum veritatem, eſſe faciendum, nihil conuincunt. Quia iuxta veritatem iuſtè, ac rationabiliter præſumptam, & per publica acta habitam fieri ſatis eſſe docebunt autores contrariæ ſententiæ.

2. Sententia. ¶Secunda ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, tam in ciuilibus, quã in criminalibus, poſſe imò teneri iudicem innocentem illum certò ſibi cognitum, ſed probatũ nocentem iudicialiter condemnare. Hanc tenet Diu. Thom. in hoc articulo, & ſupra quæſtione. 64. ad. 3. Vbi ponens exemplum in cauſa mortis, dicit potiùs eſſe morti adiudicandum innocentem, quam deſerenda teſtimonia publica. Eandem tenet Alexander Alenſis. 3. part. quæſtion. 40. membro. 6. articulo. 2. & quæſtione. 34. membro. 1. articulo. 4. Ricar. in. 4. diſtinctione. 18. articulo. 3. quæſtio. 2. ad. 1. Enriquus de Gandauo, quodlib. 3. quæſtione. 25. Soto lib. 3. de iuſtitia, quæſtione. 4. articulo. 2. & Syluester, verbo. Iudex. 2. quæſtione. 5. Qui & poſt plurimam autorum citationem, fatetur hanc fuiſſe opinionem omnium antiquorum Theologorum. Eandẽ tenet Bartolus in lege illicitas, ff. de officio præſid. & Ioannes Andreas in ſuis Nouellis. titulo de allegat. & Cardinalis, & gloſſa in capit. 1. de officio ordin. & Couarruuias in ſuis relectionibus lib. 1. cap. 1.

3. Sententia. ¶Tertia ſententia eſt media inter iſtas duas. Et affirmat in cauſa criminali, ſiue capitalis ſit, ſiue alicuius mutilationis, non poſſe iudicem condemnare innocentem, ſecundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus, puta, cùm de pecunia agitur, aut de aliarum rerum poſſeſsione. Hanc tenent Rodolphus & Immola, in lege à Diuo Pio. ff. de re iudic. & Angelus & Supplementum, & ſumma Roſella, titulo Iudex. 1. §. 18. & Adrianus quodlib. 6. articulo. 3. & quodlib. 2. articulo etiam. 3. & nouiſsimus omnium Petrus à Nauarra libr. 1. de reſtitutione cap. 3. dubitatione. 4. & quidem, quòd in cauſis criminalibus non poſsit iudex innocentem condemnare, etiam ſi probetur nocens, nullis alijs rationibus probant, quàm quæ ſiunt

pro

pro prima opinione. Quod autem in ciuilibus, etiam ſi de magna quantitate agatur, poſsit iudex ſecunduio allegata, & probata, non obſtante ſua priuata & euidenti cognitione; innocentem iudicare ex eo oſtendunt, quòd pro bono pacis, & ne reipublicæ, atque legum ordo ſubuertatur, tenetur tunc innocens patienter tolerare ſententiam, temporaliſque vtilitatis iacturam ferre. Imò de facto renuntiaſſe videtur ſuo priuato temporali commodo, ob bonum commune, cùm ſe principi ſubiecit, qui iuſtè tulit legem, vt ſecundũ allegata, & probata ſententia proferatur. Nec eſt rationabile, quòd probatus reus; licet in re innoxius, velit iudicem, aut officium, aut honorem, aut aliã ſuam vtilitatem amittere. Maximè cùm etiam iudex ſit innocens, nec aliquod crimen commiſerit; & in pari cauſa innocẽtiæ magis teneatur ſibi, quàm alteri, præſertim criminoſo probato, ſubuenire.

Sententia autoris.

Iudex tenet condẽnare innocentẽ, probatũ nocentẽ ſecũdum allegata & probata.

¶ Mihi ex his ſententijs ea, quæ ſecundo loco fuit poſita, magis placet; cui & rationes, & iura ipſa patrocinantur. Dicit enim D. Auguſtinus, & refertur. 28. quæſtione. 1. cap. omnes, bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges, & iura pronunciat. Idem etiam affirmant D. Ambroſius, & D. Gregorius relati in cap. iudicet. 3. quæſtione. 7. & in cap. ſummopere. 11. q. 3. Vnde in lege illicitas. ff. de officio præſid. §. veritas. iubetur præſes id ſequi, quod conuenit eum ſequi ex fide eorum, quæ probantur. Neç valet, ſi dicatur, prædicta iura nihil aliud diffinire, quàm; quòd iudex debet ſecundum leges ius dicere, ità, quòd ſeruet ordinem iuris in procedendo, examinãdo, & non ſiue probatione legitima ſententiam ferendo; non autem diffinire, quòd ſemper ſecundum allegata & probata iudicet: maximè, cum ius dicat, nõ debere iniuriam inde oriri, vnde iura naſcuntur; & iniuria eſſe videtur; imò & contra ius naturale, quod innocens talis cognitus, etiam ſi probetur nocens condemnetur. Non, inquam, valet hæc euaſio. Nam idem eſt iudicare ſecundum leges, & ſecuodum iura, quod iudicare ſecundum allegata & probata. Leges enim, & iura ſunt de voiuerſalibus, & ſententia debet eſſe de facto particulari, tanquam de concluſione illata ex vniuerſalibus iuribus. Ad concluſionem autem ſingularium, quæ per ſententiam ex legibus infertur, non deſcenditur, niſi per particulares, vel ſingulares propoſitiones de tali facto, quæ niſi per allegata, & probata, cõſtare non poſſunt. Et ſic iudicare ſecundum allegata, & probata eſt iudicare ſecundum leges & ſecundum iura. Præter quàm, quòd leges, atque iura, ſicut, & quæcunque alia moralia non ordinant, & iudicant, niſi de ijs, quæ per ſe, vel quæ regulariter, &, vt in plurimũ, quãuis per accidẽs cõtingũt. Et ſic quæ rarò eueniũt, nec effugiũt nec diſſoluũt generalẽ legis diſpoſitiooem. Pro quo etiã facit gloſſa ſingularis, quæ ex cap. 2. de officio iudi. ordin. quo admonentur Epiſcopi iudicare ſecundum quod canones cenſent, colligit eos ſecundum allegata, & probata debere iudicare. Sed rationibus hoc ipſum probatur. Primo ſic: Tam ſecundum moralem philoſophiam, quam ſecundũ iura, maleficia diſtioguuntur ex intentione: eſtque hoc adeò verum, vt diximus in ſuperioribus ex mente D. Thomæ, & aliorum, quod occidens ſuum inuaſorem, aliter ſe ſaluari non potens, ſi intendit occidere, homicida eſt, ſi autem intendit ſe defendere, & occiſio etiam præuiſa cõſequitur ex actione defenſiua, non peccat: ergo ſimiliter in occiſione ionocentis probati nocentis, ex intentione iudicis eius operis natura, atque ſpecies deſumenda eſt. Sed cõſtat, quòd iudex, de quo in præſenti eſt ſermo, qui, ſcilicet, omnem ſuam prudentiam, ſolicitudinem, ſcientiam, poteſtatem, & cætera adhibuit, vt liberaret innocentem, non iotendit ex propria voluntate occidere, aut mutilare, aut aliquod iniuſtum facere, ſed totum illud ſequitur ex eo, quod intendit publico officio vti, & eo vtitur: ergo nulla iniuſtitia eſt in hoc, atque ex conſequenti nec etiam facit iniuriam innocenti: maximè, cùm illam priuata, aut publica voluntate non intendat. Et ſi quis dicat, talem iudicem facere iniuriam innocenti in eo, quòd non renunciat officio, quod tenetur facere in eo caſu, ne innocentem interficiat: contra hoc ſic argumentor. Perſona, quæ eſt iudex, tenetur vti officio ſuo, parte, & populo inſtante, quoniam ſibi incũbit cura vtendi poteſtate publica, & plus tenetur curam habere publici officij ſibi commiſsi, quàm vitæ alterius, cuius ratio non ſpectat ad ipſum, niſi ſicut ad iudicem: ergo non tenetur ſuo officio renũtiare. Et confirmatur. Superius in materia de homicidio per hanc rationẽ concluſum eſt, quòd defendens ſe non tenetur omittere actum defenſionis propriæ per hoc, quod videt ex ipſo ſequi mortem alterius, etiã impœnitentis, quia, ſcilicet, ſibi magis incumbit cura ſui, quam proximi: ergo pari ratione in propoſito, quia perſonæ iudicis incũbit cura, vt vtatur publico officio, & nõ cura proximi, niſi ratione publici officij, non tenebitur abſtinere ab vſu publici officij,

1. Ratio.

propter

ptopter damnũ conſequẽs proximi. Secũdò, ſic argumẽrot: Iudex in quantũ iudicat, nõ eſt priuata perſona, ſed publica: ergo nõ ſecundũ priuatã, ſed ſecundũ publicã ſciẽtiã procedere debet, atq; ex conſequẽti nõ pec cabit innocentẽ probatũ nocẽtẽ publica no titia condẽuando. Maximè cũ nõ ipſe, ſed leges ſint quæ condẽnant. Et cõfirmatur: A iu dicandũ duplex ſciẽtia eſt neceſſaria, vna facti, altera iuris. Tenetur enim iudex duo cog noſcere, ſcilicet, quid reus fecerit, & quid iu ris ſit de illo: ſed in cognitione iuris nõ debet ſuã opinionẽ ſequi, quãuis eã reputet veriſsimã; tenetur enim leges auſcultare; nec ipſe eſt legũ iudex, ſed cuſtos, nec pertinet ad ipſum iudicãte, an lex ſit bona, ſed quid iubeat: quare nec audiẽdi erũt litigãtes, legẽ eſſe iniuſtã, probare volẽtes, niſi forte intolerabilẽ & maniſeſtiſsimã iniquitatẽ præſeferat: ergo nec in cognitione facti ſuã priuatã ſciẽtiã ſequi poterit iudex; ſed tenebitur ſtare publicæ cognitioni, atq; fideĩ, quæ via ordinaria teſtimonijs habetur. Et ſic prohatũ nocẽtẽ, etiã ſi ipſe priuatim ſciat eſſe innocẽtẽ condẽnare tenebitur. Nec ex hoc ſequitur nõ peccaſſe Pilatũ, qui Chriſtũ ſecundũ allegata & probata iudicauit. Nã adeô erat Chriſti innocẽtia nõ modo ei, ſed etiã cunctis euidẽs, adeòq; ſubinde aperta teſtimoniorũ falſitas, vt poſset eos facile iniquitatis arguere. Prætetquàm, q, vt dicitut in textu, nec ipſa teſtimonia erãt conueniẽtia; ſed illũ morti addixit, vt ſe Cęſaris amicũ oſtẽderet,
3. Ratio. cui, vel ipſũ nomẽ Regis moleſtũ erat. Tertiò probatur eadẽ ſentẽtia: Iudex, etiã ſupremus, quantũuis euidẽter nouerit eſſe teum, quẽ in vinculis tenet, ſi tamẽ legitimè non probatᷣ nocẽs, imò fortè probatur innocẽs, nõ poteſt illũ per ſuã particularẽ ſententiã condẽnare; quia forus exterior iudicialis ad crimina occulta, & nõdũ ꝓbata nõ extẽdit; & in tali foro illa iura cẽſentur occulta, quæ ſecũdũ regulas iuris legitimè nõ conſtãt, vt diximus dubio præcedẽti: ergo nec per ſuã priuatã ſcientiã poterit probatũ reũ abſoluete; ſed tenebitur illũ ſecundũ probata condẽnare. Cõſequẽtia tenet ex paritate rationis.
4. Ratio. Quartò: Si probatus nocens non licitè occideretur à iudice, eius innocentiã euidenter cognoſcẽte, quàm plurima dãna ſequerẽtur in repuhlica. Nã primò: oriretur ſcandalũ dum omnes viderẽt probatũ nocentẽ abſolui, fieriq; iniuſtitiã. Secundò: daretur anſa prauis iudicibus quoſcunq; criminoſos voluerint, timore, amore, affinitate, vel pretio liberãdi. Nã dicerent ſe oppoſitũ euidenter ſcire eius, quod teſtes deponunt, ſicq; crimina manerent impunita in magnã reipublicæ perniciem, nec iudicum malitiæ recte eſſet prouiſum: ergo, vt hęc & alia mala cõmunia vitentnr, & vt reipuhlicæ vtilitati ac paci prouideatut, neceſſarium erit ſemper ſecundum allegata & ptobata iudicare. Maximè, cùm licitum ſit, mẽbrum etiam ſanũ percutere, atq, rollere, vbi opus eſt, pro totius corporis ſalute, natura recte ad id inclinante; quia bonũ cõmune ſemper priuato eſt præferendum, & illud eſſe non poterit, niſi ſaluetur rectus ordo iudicij ſecundum regulas iuris naturalis ac gentium ad pacificã reipublicæ vitã, & ad alios fines cõmuniter inſtitutns. Præterquã, quod videtur hæc ſentẽtia fundata in illa lege diuina Matth. 18. &. 2. ad Corinthios capir. 13. In ote duorum, vel ttium ſtabit omne verbum. Et Deuterono. capit. 17. etiam dicitur: In ore duotum, vel trium peribit omnis, qui interficietur; nemo occidatur vno contra ſe dicente teſtimonium. Et ſubdit ſtatim de iudicibus, quod in iudicando ſequantur iudicij veritatem, non eam, ſcilicet, quam ipſi priuatim ſciuerint, ſed quam ab ore teſtium fuerint venati. Nam, ſi ſolum ſecundum veritatem, quam iudices priuatim cognoſcunt, debetent iudicate, ftnſtrà fuiſſet præmiſſum; In ore duorum, vel trium petibit omnis, qui interficitur. Item, iudex, niſi ſecundum iura formãque iudicij iudicare non poteſt. Maximè niſi ſecundum tegulas iuris naturalis; ac gentium, vt recte docet Syluеſtet, vetbo. Iudex. 1. q. 5. excepto caſu, quo bonum publicum ex obſetuato ordine iuris periclitaretur, vt docet Nauarto in Summa cap. 25. num. 20. ſed præcipua regula iuris naturalis ac gentium eſt, non fetre ſeutentiam, niſi ſecundum allegata, & probata, vt diximus ſupra dubio præcedentii & connincitur ex eo, quòd ratio natutalis dictat teſtimonium vnius iudicis in foro iudiciali non debete præualere plurium teſtimonio: ergo ſemper iudex illam obſeruare tenetur. Vltimò: Quãdo quis clãdeſtinè verè cũ vna contraxit, & poſteà iudicialiter in facie Eccleſiæ probatur cũ alia cõtraxiſſe, iudex, & eccleſia licitè iudicat, præcipir, ac cogit, etiam ſub excommunicatione, manete cum ſecunda probata ſua, quanuis euidenter ſciat non eſſe ſuam. & ità id iudicare debet, licèt priuatim illud conſulere non poſsit, vt dicitur in capit. is qui. & in cap. tua. de ſponſalibus. & quanuis talis cõdemnatus teneatur ſtate cum prima, excommunicationemque potius humiliter pati, quam ſecundam illam non ſuã catnaliter cognoſcere, vt dicitur in cap. inquiſitioni, de ſentẽtia excõmunicat. ergo pari ratione iudex potiùs tenetut innocentẽ ꝓbatum

tum

tum nocentem condẽnare, quam illũ ſecundum ſuã priuatam ſcientiam abſoluere. Probo conſequentiã: Nàm in caſu antecedẽtis, iudex per ſuam ſententiã, atq; cenſurã quæ grauius punit quàm mors corporalis, non minus eſt cauſa per accidens fornicationis cũ ſecũda, quã præcipit ſtare, quã mortis innocẽtis, quẽ morti dãnat. Et præterea: Quia mors iſtius innocẽtis æquè, aut magis cedit, aut cedere poteſt in bonũ, ac pacẽ reipublicæ, quã fornicatio alterius, vt ex dictis patet.

1. corollar. ¶Ex dictis infero primò, quòd in caſu poſito, dum nulla de ſupradictis patet ad liberãdum innocentem, non tenetur iudex cedere officio, nec bonorũ ſuorum notabile detrimentum pati potiùs, quàm illum ſecundum allegata & probata condemnare: nullus enim cum tam ingẽti ſuo incõmodo dãnum, quod ipſe non dedit, in fratre cauere tenetur. Quod etiam dupliciter probatur. Primò: Quilibet poteſt licitè vti iure ſuo, illudq; exequi, id principaliter & directe intendens, etiam ſi per accidens, vel indirectè alterius mors inde ſequatur: maximè, quando alias tenetur iure, vel officio ſuo vti, nec poteſt illud exequi ſine prædicto dãno tertij per accidens occurrente: ſed in caſu poſito iudex parte, vel populo inſtante ſuo officio iudicis vti tenetur, idque principaliter intẽdit, vt ſupponimus: ergo quamuis contingat eſſe cognitum innocentem; quod per accidens eſt, poteſt illum probatũ nocentẽ damnare, nec tenetur propter id ſuo officio renuntiare. Secundò: Quia, ſi iudex in dicto caſu teneretur cedere officio, eſſet in notabile reipublicæ detrimentũ, cũ eadẽ ratione etiam princeps ad id teneretur, quod

2. corollar. eſt abſurdum. ¶Infero ſecundo, quòd miniſter, ſeu executor præfatæ ſententiæ, ſi certò ſcit talem damnatũ eſſe innocentẽ, & cõmode poteſt ab illius executione abſtinere, propter quod exiſtimat, contingere poſſe, quod à morte liberabitur, tenetur tunc ab ea recedere.. Cæterũ, ſi cõmode non poteſt formata bona conſcientia, quòd id licitè facit, poteſt & debet ad iudicis præceptũ illã exequi. Nec tenetur ſuo officio cedere, ſicut nec iudex, niſi fortè in caſu, quo manifeſtè & notoriè de iniuſtitia talis ſentẽtiæ cõſtaret, facit cap. paſtoralis. de officio delegati. De qua re eſt vidẽdus Syluester verbo. iudex a. q. 6. Magiſter Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 4. art. 2. Etiam infert ex prædicta opinione, quod licet iudex in ſupra dicto articulo cõſtitutus poſſit hãc cauſam, ſicut quãlibet aliã ſuperiori remittere, nõ tamẽ ad id tenetur. Tũ; quia quilibet iudex inferior legitimã habet autoritatẽ terminãdi cauſam ſecundũ allegata, & probata. Tùm etiã; quia remediũ hoc eſſet inane. Nã cũ iudex ſuperior neſciens eius rei innocentiã nõ poſſet ob teſtimoniũ iudicis inferioris illũ abſoluere, teneaturq; eum ſecundũ probata iudicare, perinde erit ſuperiori remittere, ac ſupplicio & morte afficere. Sed certè in caſu, quo per hãc remiſſionẽ ad ſuperiorẽ probabile eſt innocentẽ quomodocunq; eſſe à morte liberandũ, ego non video, quare iudex inferior id facere nõ teneatur ſecundũ ea, quę in principio huius quæſtionis tertio loco pro certis ſuppoſuimus. Nec habet iudex legitimã autoritatẽ in conſcientia cauſam terminãdi, ſecundũ allegata, & probata, quãdo facile patet via ad liberandũ cognitũ innocẽtẽ. Nec etiã eſt hoc illũ morti tradere, cùm nõ mortẽ eius, ſed ſeipſum immunẽ ab eius occiſione cum aliquali ſpe liberationis ſeruare, ac pro illo ſaluando pro viribus agere, intendit. Quare ſi cõmode poteſt, & hac via innocẽtẽ à morte liberandũ ſperat, nec aliud patet remediũ; vtique tenebitur illum ad ſuperiorẽ remittere, potius quàm innocentem condẽnare.

¶Sed reſtat nunc reſpondere ad rationes, quas pro contraria ſentẽtia fecimus. Quod, vt cõmodius agere poſſimus aduertendum eſt primò adeo eſſe de ratione legis, quod reſpiciat bonum cõmune, vt ipſo ceſſante, quod etiam ipſa lex ceſſet, ſit neceſſariũ. Cũ enim Rex, vel Princeps tantum habeat poteſtatem condendi leges, in quantum præeſt reipublicæ, eſtq; illius miniſter: & propriũ officium eius, vt talis eſt, ſit tueri, atq; procurare bonum cõmune, ſit conſequens, vt de ratione legis ſit, quod ordinetur ad bonum cõmune. Secundo eſt aduertentum, quod bonũ cõmune, ad quod lex debet ordinari, eſt multiplex, ſicut & cõmunitates, quib⁹ leges imponũtur multiplices ſunt. Vnaquæq; enim cõmunitas ſuũ cõmune reſpicit bonũ ſibi adæquatũ. Et ſic ſi loquamur de toto vniuerſo, bonũ cõmune illius eſt partiũ ordinatio inter ſeſe. Si verò loquamur de hominũ cõmunitate ſecũdũ gratiã, eius bonũ eſt viſio Dei; ſecundũ autẽ naturã bonũ illi⁹ eſt ſtatus naturæ cõſonus, naturęq; proportionatus. Cęterũ, ſi loquamur nõ de vniuerſo genere hominũ, ſed de aliqua gẽte, regno, vel ciuitate, bonũ cõmune illius erit ſtatus tranquillus cũ iuſtitia, & opulẽtia. Et ſic cõſtat, quod pro varietate cõmunitatũ erũt varia & diſtincta bona diſtinguẽda. In vnaquaq; autẽ iſtarũ cõmunitatũ erit conſtituenda vna poteſtas, cuius propriũ mun⁹ ſit illi⁹ bonũ procurare, atq; tueri. Nã, ſi cõmunitates careãt tali poteſtate, proculdubio errabũt, erũtq; tanquã nauis ſine gubernatione, nec vnquã

Nota primo pro ſolutione argumentorum.

Nota. 2.

aſſe-

Nota. 3. aſſequentur ſuū bonū. ¶Tertiò eſt aduertē-
dum, ꝙ quemadmonū cōmunitates ſupra po
ſitæ ſunt inter ſeſe ſubordinatæ: nā cōmu-
nitas ciuitatis ſubordinatur regno, & regnū
ſubordinatur cōmunitati hominū ſecundū
naturā; & hæc ſubordinatur ſibi ipſi ſecun-
dū gratiā;& tandē oēs ſubordinātur cōmu-
nitati vniuerſi: ità etiā bona, ad quæ ſingulę
cōmunitates tēdunt, & poteſtates, quæ illis
præſunt, ſunt inter ſeſe ſubordinatæ. Nā bo
nū cōmune ciuitatis, & poteſtas, quę illi pręeſt
ſubordinatur bono, & poteſtati regni, &
bonū, & poteſtas regni ſubordinatur bono
& poteſtati generis humani. Et quia in homi
ne natura ordinatur ad gratiā, bonū natura
le & ciuile & ſimiliter poteſtates ciuiles, &
ſeculares ordināturad bona ſpiritualia & ſu
pernaturalia, & ad poteſtates ſpirituales, &
tādē omnia inferiora bona ordinātur ad bo
nū vniuerſi. Ex quo infertur, ius canonicum
præſtare iuri ciuili; nō ſolū ex parte poteſta
tis; quia, ſcilicet, ius canonicū habet ortum à
poteſtate ſpirituali, & aliud non, ſed etiā ex
parte finis: nā ius canonicum habet pro fine
bonum ſupernaturale; quale eſt beatitudo
æterna: & ius ciuile ſolū habet pro fine trā-
Nota. 4. quillū reipublicæ ſtatū. ¶Quartò eſt aduer-
tendū, ꝙ quia eſſentia legis eſt, ꝙ reſpiciat
bonū cōmune in illūq; tēdat tanquā in finē,
idcircò, ceſſante ipſo bono cōmuni, quod
Ceſſante fi etiā ipſa lex ceſſet eſt neceſſariū. Quod intel
ne legis in ligēdū eſt, quādo ceſſat bonū cōmune reſpe
particulari ctu totius reipublicæ. Nā ſi tantū ceſſat re-
non ceſſat ſpectu alicuius particularis, nihil obſtabit,
lex. quominus ipſa lex ſuā obtineat obligationē.
Quod iſto exēplo fiet manifeſtū. Prohibet
lex ingreſſū alicuius oppidi ſub ſentētia ex-
cōmunicationis. Et ratio, ſeu finis talis legis
eſt, ne eo in loco occultētur crimina, aut ve
rò ne ex cōmercio oppidanorū incōmodū
aliquod Chriſtianis hominib⁹ ſubſequatur,
quod in bonū cōmune cędere eſt manifeſtū.
Certè lege ſic ſtatuta, etiā ſi ego intelligerē
me nec interfecturū, nec comunicaturū cri-
minibus, adhuc lege eſſem aſtrictus: quia fi
nis eius, nō in cōmuni, ſed tantū in particula
ri ceſſat. Cæterū, ſi talis finis ſic ceſſaret, vt
eſſet, vel inutilis, vel nocuus toti reipublicę
procul dubio etiā ipſius legis obligatio adeò
ceſſaret, vt cōtra ipſam faciētes nullā cōmit
terent culpā. Ex qua doctrina via aperitur
ad multas rerū difficultates elucidādas, quæ
poſitis exēplis clarius manifeſtabūtur. Pręce
pit lex, vt teſtamentū minus ſolēne, hoc eſt,
ſine certo numero teſtiū, aut ſine tabellione
edito pro infecto habeatur, nihilq; valeat, &
finis talis legis eſt, ire obuiā fraudibus, atq;
dolis, quæ mortuo homine ac pro ſeipſo re-
ſpōdere nō valēte, poſſunt oriri. Si ſe offerat
caſus, quo quis ſine fraude, & dolo teſtamē
tū minus ſolēne inſtituat, quia, ſcilicet, nec
ſufficientē numerū teſtiū, nec tabellionē co
rā quibus ſuā patefaciat voluntatē habere
potuit; profectò tale teſtamentū adhuc erit
inualidū, & pro infecto habebitur. Quia ra
tio, atque finis, propter quē lex inſtituta eſt,
licet ceſſet in particulari, nō tamē ceſſat in
cōmuni. Et lex, vt habetur in Prouerbio, ca-
ſus particulares nō recipit, ſed tātū id, quod
cōmuniter, & vt in plurimū accidit, vt dici
tur in lege. iura. & duabus ſequētibus. ff. de
legibus, & ſenatuſcōſultis, & lege. ea quę ra
ro. ff. de regulis iuris. Sit aliud exēplum. In-
ſtituit grauiſſime lex, vt de cætero matrimo
niū clandeſtinū ſit inualidum; nectebantur
enim in eius celebratione diuerſę fraudes, at
que doli. Et finis legis fuit eis obuiā ire. Of-
ferat ſe caſus, quo quis matrimoniū clande-
ſtinū bona fide, & ſine dolo cōtrahat. Ad-
huc tale matrimonium erit inualidum: quia
ratio legis non in communi, ſed tantum in
particulari ceſſat.
¶His ſuppoſitis, dico, quòd, quia leges ma *Expoſitis fū*
gis reſpiciūt bonū cōmune, quā particulare, *damētis re*
& illud periclicaretur ex eo, ꝙ iudex nō ſe- *ſpōdetur ad*
cundū allegata & probata iudicaret; ſed ſe- *omnia ar-*
queretur ſuā particularē ſciētiā, poſſet enim *gumenta ſi*
tūc quoſcūq; crimināſos homines voluiſſet, *mul.*
amore, pretio, vel cōſanguinitate à morte li
berare: ſicq; manerent crimina impunita in
magnā reipublicæ perniciē, fit, vt teneatur
ſemper iudex teſtiū depoſitiones ſequi, quā
uis aliquādo in particulari ceſſet finis legis,
ipſeq; ſciat eū, qui probatur nocēs, eſſe inno
centē. Minus enim damnū eſt, quod aliquis
in particulari detrimentū patiatur, etiam in
vita, quā quod bonū cōmune, quod quid di
uinius eſt, atq; præſtātius, periclitetur. Maxi
mè cum iudex nō ex intētione, ſed omnino
per accidēs innocētis mortem operetur; &
actiones nō ex eo quòd conuenit per acci-
dens, ſed ex eo, quòd conuenit per ſe ſpeciē
ſortiātur. Vt eſt videre in eo, qui iuſtū bellū
gerēs, ſimul cū nocētibus innocētes interfi-
cit, quamuis ratio naturalis dicat innocētes
eſſe ſeruādos. Et quādo obijcitur; Lex iubēs
occidere malefactores, nō ꝓpter teſtes, ſed
principaliter propter delictū, vt puniatur,
eſt edita, alioqui eſſet iniuſta: ſed in caſu, quo
innocēs probatus nocēs occiditur, præcipua
condēnationis cauſa, atq; cōditio, nō ſubſi-
ſtit: ergo eſt contra legum intentionē, talē
hominē interficere: reſpōdeo, primariā, atq;
pręcipuā legū intentionē, nō eſſe reſpicere
teſtes, aut delictū cōmiſſū, ſed ſolū cōſulere
bono cōmuni, ad quod neceſſario omnis lex

ordinatur, vt ex ſuperioribus cõſtat. Hoc au
tẽ bonũ cõmune in eo cõſiſtit, vt delicta nõ
maneant impunita, ne reipublicæ pars, aut
tranquillitas perturbetur. Et quia in puniẽ
dis criminibus ſuperiores humano more &
non diuino, aut angelico vti debent; & ratio
dictat, eum, qui probatur ſufficientibus teſti
bus nocens, eſſe habendum pro nocenti, ma
gis, quam illum, contra quem nullius teſtis
depoſitio habetur; fit, vt iuſta ſit lex, quæ
præcipit, vt puniatur, qui duobus, vel tribus
teſtibus criminoſus probatur. Quamuis in ali
quo caſu particulari poſsit cõtingere, quòd
teſtes falſum deponant, idque iudex certo
cognoſcat: Manet enim tunc ratio legis in
cõmuni, quamuis in illo particulari deficiat.
Nec hoc eſt agere contra conſcientiã pro-
priam, vt nonnulli exiſtimant. Nam nõ dici-
tur agere contra propriã conſcientiã qui rã
tum agit contra ſcientiã ſpeculatiuã, ſed qui
agit contra practicam. Et iudex in iſto caſu,
quamuis faciat contra ſcientiam ſpeculatiuã,
qua cognoſcit illum eſſe innocentẽ, non ta-
men facit contra iſtam: Non eſt occidẽdus,
quæ eſt practica. Imò rectè practicè iudicat
eſſe occidẽdum, propter idonea teſtimonia
ſecundũ allegata & probata. Iudex, qui con-
trariam opinionem ſibi perſuaſam haberet,
cenſeretque ſubinde innocentem nulla ra-
tione eſſe condemnandũ, nullatenus poſſet
contra talem conſcientiam, eũ morti trade-
re; quia ageret contra propriã conſcientiã,
quod eſt intrinſecè malum. Cæterum nos in
præſenti tantũ volumus determinare hanc
veritatẽ, quod innocens in caſu, quo proba
tur nocens eſt occidendus. An autem alicui
Obiectio. contra propriã conſcienriam agere ſit lici-
tũ, alterius eſt negotij nec ad præſentẽ per-
tinet diſputationẽ. Et ſi rurſus fiat obiectio;
Si eſſet lex expreſſe diſponẽs, vt omnis, qui
probaretur per duos teſtes malefactor puni
retur, etiã ſi re vera eſſet innoxius, talis lex
eſſet iniqua, & ſcandaloſa: ergo ſimiliter eſt
iniquũ, & ſcãdaloſum dicere, quòd qui duo-
Reſponſio. rũ teſtiũ teſtimonio probatur nocẽs, etiam
ſi iudex certò ſciat eſſe innocentem, eſt ne-
ceſſario morti tradendus; reſpondetur, con-
ceſſo antecedenti, negando conſequentiã.
Et ratio diſcriminis eſt: Nam in caſu ante-
cedentis lex illa nõ reſpiceret primario bo-
num commune, quod neceſſariũ eſt ad legis
æquitatem. Haberet enim pro obiecto im
mediato punitionẽ eorum, qui probantur
noxij, quamuis re vera ſint innocentes, quod
bono communi non conducere eſt manife-
ſtum. At verò in caſu conſequentis lex, quę
præcipit iudicẽ ſecundũ allegata, & probata
iudicare, ſolũ habet pro obiecto bonũ cõ-
mune, & tranquillitatẽ reipublicæ, ad cuius
conſeruationẽ tanquã conducens eligitur,
quod iudex nõ ſecundũ propriã ſciẽtiã, ſed
ſecũdũ allegata & probata iudiciũ proferat,
quod ex natura rei in publicã vtilitatẽ (quã
uis in aliquo caſu particulari, quos leges nõ *Obiectio.*
reſpiciũt contrariũ poſsit euenire) cedere eſt
manifeſtũ. Et ſi. 3. obijciatur, ſicut ad iuſtum
iudiciũ exequendũ requiritur ex parte iudi
cis iuriſdictio, & ex parte legũ autoritas, ita
etiã, & multò magis requiritur ex parte rei
puniẽdi crimẽ, atq; delictũ; ſed quãuis eſſet
probata iuriſdictio, & legũ autoritas per te
ſtes, aut alios cõſultores; nõ liceret iudici iu-
dicare ſi certiſsimè ſciret eos falſum dicere,
atq; conſulere: ergo multò minus ſufficiet *Reſponſio.*
crimẽ probatũ, quãdo iudici certò cõſtat te
ſtes falſa deponere; reſpõdetur, negãdo ma-
iorẽ. Non enim eodem modo requiritur ad
exequendũ iuſtũ iudicium ex parte iudicis
iuriſdictio, & legum autoritas; ac requiri-
tur ex parte rei puniendi crimen. Nã ex par
te iudicis requiritur iuriſdictio, & legũ auto
ritas vera, atq; realis. Nec eſt aliqua lex ſta-
tuens, vt quoties per teſtes probatur iuriſdi
ctio, iudicis, aut legũ autoritas, etiã ſi iudex
certò contrariũ ſciat iudiciũ ſit validũ, atq;
iuſtum. Imò eſt lex in contrarium. Et ſic ſem
per, quòd iudex facit contra talem ſcientiã,
facit etiam contra conſcientiam, & ex con-
ſequenti peccat. At verò ex parte rei puniẽ
di, quamuis requiratur crimen, non ſemper
eſt neceſſarium, quòd illud ſit verum; ſed ſa-
tis eſt, quòd publicè tale probetur. Nam cũ
iudex humanus non teneatur iudicare ſicut
Deus iudicat, ſed ſicut Deus vult, quòd ho-
mo iudicet, & Deus ſtatuit, vt homo iudicet
ſecundũ veritatẽ publicam, vt patet ex eo,
quod dicit, quod in ore duorũ, vel triũ ſtat om
ne verũ, itaq; lex ſit iuſta, vt pote quæ ordi
natur ad bonũ cõmune, cui plurimũ condu
cit, vt ex ſupra dictis patet, fit, vt quoties
iudicat ſecundũ allegatã, & probata, iudicet
etiã ſecundũ Deũ, atq; ex conſequẽti ſecun-
dũ propriã conſcientiam. Et ſic nullũ pecca
tũ cõmittit, quãuis eius ſciẽtia ſpeculatiua
ſit in contrariũ. Ex dictis infertur diſtinctio
nẽ illã à tertia opinione adductã, de cauſis
ciuilibus, atq; criminalibus friuolã eſſe, &
nullius momẽti. Sicut enim iudex nõ habet
facultatẽ hominẽ vita priuãdi, niſi pro cri-
mine; ità nec bonis externis. Eo præſertim,
quod, vt ſæpe diximus, poteſt eſſe tã ingẽs
bonorũ cumulus, vt vitã priuati hominis nõ
ſolũ adæquet, ſed etiam ſuperet. Quare, ſi in
cauſis ciuilibus cum agitur de pecunijs, aut
de aliarum rerum poſſeſsione in quantacũ-
que quantitate, poteſt iudex non obſtante

ſua

ſua particulari ſcientia, ſecundum allegata, & probata iudicare, non eſt aliqua rationabilis cauſa, propter quam id negemus in cauſis criminalibus. Id enim, quòd dicitur de renuntiatione priuati temporalis commodi, quam ſinguli ciues feciſſe videntur ob bonum commune, cũ ſe principi ſubiecerunt, fictitium eſt, & inane, nec habet maiorem vim in bonis temporalibus, quàm in vita; cum vtraque poſsit reſpublica pro bono publico, atque cõmuni æqualiter periculo exponere. Et hęc dicta ſint de hac difficultate.

Quæſtio. ¶Solet in præſenti ab aliquibus dubitari, an innocens, qui probatus nocens morti traditur, vi & armis iuſtè ſe à iudice, atque ab eius miniſtris defendere poſsit? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Nã ille patitur iniuriam, & vim vi repellere licet.

Reſponſio. Hoc tamen non obſtante dico, quòd ſi talis innocens iuridicè probatur nocens, nulla ratione vi & armis, poteſt ſe à iudice, vel ab eius miniſtris defendere. Et ratio eſt: Nam iudex habet ius illum interficiendi. Et ſi ipſe iuſte vi & armis poſſet ſe defendere, daretur bellũ iuſtũ ex vtraq; parte, quod eſt impoſsibile. Bene tamẽ poterit fugere, aut alia cautela vti ad ſaluandam vitam. Et ad argumentum reſpondeo, quòd quamuis innocens probatus nocens, verè patiatur iniuriam in eo, quòd morti traditur; illam tamẽ nõ infert iudex, aut eius miniſter. Et ſic nec inferunt vim, quam vi repellere ſit licitum.

ARTICVLVS III.

¶Vtrùm iudex poſsit aliquem condemnare, etiam ſi non ſit aliquis accuſator.

Opuſc. 19. c. 5. fin. AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd iudex poſsit aliquem iudicare, etiam ſi non ſit aliquis accuſator. Humana enim iuſtitia deriuatur à iuſtitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam ſi nullus ſit accuſator: ergo videtur quòd homo poſsit in iudicio aliquem cõdemnare, etiam ſi non adſit accuſator.

2 ¶Præterea, Accuſator requiritur in judicio ad hoc, quòd deferat crimen ad iudicem: ſed quandoque poteſt crimẽ ad iudicem deuenire alio modo, quàm per accuſationem, ſicut per denũtiationem, vel per infamiam, vel etiam ſi ipſe iudex videat: ergo iudex poteſt aliquẽ condemnare abſque accuſatore.

3 ¶Præterea, Facta ſanctorũ in ſcripturis narrãtur, quaſi quędã exẽplaria humanę vitæ. Sed Daniel ſimul fuit accuſator & iudex contra iniquos ſenes, vt patet Daniel. 13. ergo non eſt contra iuſtitiam ſi aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipſemet ſit accuſator.

¶SED CONTRA eſt, quod primæ ad Corin. 5.*. Ambro. exponens ſententiã Apoſtoli de fornicatore, dicit, quòd iudicis non eſt ſine accuſatore dãnare: quia Dominus Iudam cum fuiſſet fur, quia non eſt accuſatus, minime abiecit. *1. ad. Cor. 5. to. 5. Habetur. 23. q. 4. cap. Si quis poteſtatem.*

¶RESPONDEO dicendũ, quòd iudex eſt interpres iuſtitię. Vnde, ſicut Philoſ.* dicit in 5. Ethic. homines ad iudicem confugiunt, ſicut ad quandam iuſtitiam animatam. Iuſtitia autem, ſicut ſuprà* dictum eſt, non eſt ad ſeipſum, ſed ad alterum. Et ideo oportet, quòd iudex inter aliquos duos dijudicet. Quod quidem fit, cum vnus eſt actor, & alius eſt reus. Et ideo in criminibus non poteſt aliquem iudicio condemnare iudex, niſi habeat accuſatorem, ſecundum illud Act. 25. Non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquẽ hominẽ, priuſquam is qui accuſatur præſentes habeat accuſatores, locũque defendendi accipiat ad abluẽda crimina quæ ei obijciuntur. *Lib. 5. c. 4. parũ ante med. to. 5. Q. 58. a. 2.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus in ſuo iudicio vtitur conſcientia peccantis, quaſi accuſatore, ſecundum illud Roman. 2. Inter ſe inuicẽ cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium. Vel etiam euidentia facti, quantum ad ipſum, ſecundum illud Geneſ. 4. vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd publica infamia habet locum accuſatoris. Vnde ſuper illud Gen. quarto. Vox ſanguinis fratris tui, &c. dicit* gloſſ. Euidentia perpetrati ſceleris, accuſatore nõ eget. In denũtiatione verò, ſicut ſuprà dictũ* eſt, non intenditur punitio peccantis, ſed emendatio. Et ideo nihil agitur contra eum, cuius peccatum denuntiatur, ſed pro eo, & ideo non eſt ibi neceſſarius accuſator. Pœna autem infertur propter rebellionem ad Eccleſiam: quæ quia eſt manifeſta, te- *Interlineatis, & habetur de accuſationibus, c. euidentia, & 2. q. 1. cap. manifeſta. Q. 33. a. 7.*

net locum accuſatoris. Ex eo autem, quòd ipſe iudex videt, non poteſt procedere ad ſententiam ferendam, niſi ſecundũ ordinem publici iudicij, quod tenet locum accuſatoris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus in ſuo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non autem homo, vt ſupra dictum * eſt. *Ar. præced. ad. 2.* Et ideo homo non poteſt ſimul eſſe accuſator, & teſtis, & iudex, ſicut Deus. Daniel autem accuſator fuit ſimul & iudex, quaſi diuini iudicij executor, cuius inſtinctu mouebatur, vt dictum * eſt. *Ar. 1. ad. 1*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. hac concluſione: In criminibus non poteſt iudex aliquem iudicio condemnare, niſi habeat accuſatorem. Quã probat in argumento, ſed contra teſtimonio Diu. Ambroſij relati in capit. ſi quis poteſtatem. 22. quæſtione. 4. dicentis: Iudicis nõ eſt ſine accuſatore damnare, quia dominus Iudam, cùm fuiſſet fur, quia non eſt accuſatus minimè abiecit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudex eſt interpres iuſtitiæ, ad quem veluti ad animatum iuſtum, confugere debent homines, vt dicit Ariſtotel. lib. 5. Ethicor. ca. 4. ſed iuſtitia eſt ad alterum: ergo iudex ſemper debet inter duas partes iudicaturus ſedere, inter actorẽ, ſcilicet, vel accuſatorem, & reum. Et ſic nõ poteſt aliquem iudicio condemnare ſine accuſatore. Pro quo etiam facit illud Actorum capit. 5. Non eſt conſuetudo Romanis, damnare aliquem hominem, priusquàm is, qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores, locumque ſe defendendi accipiat, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca iſtum articulum eſt aduertendum, quòd quanuis ratio D. Thom. conuincat tam in ciuilibus, quam in criminalibus non poſſe iudicem ſine accuſatore, ſiue actore aliquem condemnare, ipſe tamen particulariter & ſtrictè loquutus eſt in cauſis criminalibus. Quales ſunt illæ, quæ habent punire aliquod crimen, ſiue in corpore ſiue in pecunijs, ordinanturque ſemper ad bonum commune, vt alij, ſcilicet, cautiores reddantur; nec ſimilia crimina patrare audeant. Nam in cauſis ciuilibus, quæ ad reſtitutionem procedunt, vt quiſque, ſcilicet, recuperet rem ſuam, certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, non poſſe iudicem ſine accuſatore, vel actore aliquem iudicare. Si enim non eſt qui rem ſuam petat, non poteſt iudex de hoc ſententiam ferre. In criminibus autem puniendis, poterat eſſe dubitatio, an ſine accuſatore poſsit iudex reum punire, propterea, quòd munere ſuo videtur poſſe crimina vindicare. Et, idcircò hoc peculiariter quæſiuit, atque determinauit. Præterquam, quòd ſolum in criminalibus illa pars, quæ petit dicitur propriè accuſator. Nam in ciuilibus non vocatur accuſator, ſed nomine quodam generali appellatur, actor. Et dicere poſſumus Diuũ Thomam in præſenti ſolùm agere de vero accuſatore. Qui tunc eſt ſecundum mentem Azo. in ſumma, quando fit delatio rei in libello ad vindictã. Et ſecundum Diu. Thom. quando fit delatio rei in libello ad vindictam propter bonum commune. Quæ definitio eſt melior. Nam ad vindictam poteſt etiam tendere denuntiatio, quanuis ſine libello; & ipſam ordinat denuntiator non ad bonum commune, ſed ad fratris emendationem: cùm tamen accuſator ſemper ordinet accuſationem in bonum commune. Nonnulli dicunt definitionem accuſationis à D. Thom. aſsignatam nõ eſſe bonam, propterea quòd ſuperfluit illa particula, propter bonum commune. Quandoque enim fit accuſatio ſolum propter bonum priuatum, vt habetur. ff. & C. titulo. de accuſat. & denuntiationibus. Et etiam fit ad remotionem à beneficio propter bonum commune, vt conſtat ex multis locis, & poteſt videri per Abbatem. & Felinum, in capit. inquiſitionis. de accuſat. & in capit. nouit. de iudic. Sed Diu. Thom. loquitur de propria accuſatione, quæ nunquam ordinatur ad reparandũ intereſſe accuſantis, ſed ſolùm ad puniendum delictum. Quare ſecundum ipſum fieri non debet, niſi in peccatis tergentibus in damnum commune, vel diuinum. Videndus eſt de hac re Diu. Thom. de virtut. q. 2. art. 2. & 7.

Quid ſit accuſator & in quo differat ab actore.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum ſit de iure naturæ, quòd iudex in criminalibus ſine accuſatore non procedat, an verò id tantum ſit de iure poſitiuo? Ad cuius explicationem dico breuiter, ius naturale id expreſſe non prohibere. Eſt tamen illi valde conforme, quòd vtroque iure, ſcilicet, canonico, atque ciuili ſancitum & ordinatũ eſt. Quanuis enim non ſit præceptum de iure naturali prohibens, ne iudex ſine accuſatore malefactores puniat, ſicut & pater in filios animaduertere poteſt; ius tamen poſitiuum hoc interdicit in c. ſi legitimus. de accuſatio. & leg. illicitas. ff. de officio præſidis, & leg.

Dubium.

Conforme eſt iuri naturali, q iudex non procedat ſine accuſatore.

& leg. reſcriptio. ff. de mune. & hono. Vbi dicitur: Si quis accuſatorem non habet ab honoribus prohiberi non debet. Et aliis Romanorum legibus, quas inſinuat Feſtus Actor. 5. dū dicit: Non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem hominem, prius quam is, qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores. Ad quas alludere viſus eſt Chriſtus Ioannis. 8. dum mulieri in adulterio deprehenſæ dixit: Nemo te condemnauit? nec ego te condemnabo. Hoc, inquam, ius poſitiuum ipſi naturali iuri eſt valde conſonum, atque conforme. Nam cum iudex cuſtos ſit iuſtitiæ, ſicque inter duas aduerſas perſonas arbiter eſſe debeat, quare Ariſtotel. lib. 5. Ethicor. capit. 4. eum mediatorem appellat, fit, vt contra rationem naturalem eſſe videatur, quòd quis ſimul iudicis, & accuſatoris perſonam agat. Eo, vel maximè, quod ratio poſtulat, vt iudex in neutram partem declinet; & ſi declinādum eſt, potius in partem accuſati, quàm in partem accuſatoris tendat; & ſi ipſe eſſet accuſator faueret ſibi, quod eſt contra rationem. ¶Et ſi quis obijciat: Patres familias, atque etiam monachorum prælati ſibi ſubditos caſtigant, & puniunt nulla expectata accuſatione: ergo nec eſt prohibitum vniuerſaliter iure humano, vt nullus iudex procedat ſine accuſatore, nec hoc videtur eſſe contra rationem naturalem. Reſpondeo, quòd patres familias, quia non habent vim coerciuam, nec capitali ſententia ferire poſſunt, non dicuntur propriè iudices, & ideo indigent accuſatoris cæremonia. Et eadem ratio eſt de prælatis monachorum, quantum ad delicta parui momenti, quæ veluti patres caſtigare debent ex particulari pontificum beneplacito, qui conceſſerunt, vt in cauſis ſuis ſine ſtrepitu & tumultu iudiciali procedant, ſola rei veritate inſpecta. In hiſque religioſi ſuo iure ceſsiſſe videntur. Imò & extra religionem in leuioribus cauſis non opus eſt adeò ſtricta accuſationis forma, vt dicitur in lege. leuia. ff. de accuſation. Vbi leuia audire, & diſcutere iubentur de plano. Cæterum in cauſis grauioribus, quæ ſine delinquentis infamia puniri nequeūt, etiam in monachorum clauſtris, ſine præuia accuſatione, vindicari non poſſunt. Cuius rei illud eſt magnum & efficacisſimum argumentum, quòd nulli prælati docti & timorati id faciunt, ſed ſolum illi, qui ſuæ potentiæ, & ignorantiæ fidentes, Dei timore poſtpoſito in delictorum punitione non tam bono communi conſulere, quam ſuæ paſsioni ſatisfacere ſtudent. Quorum plura poſſem in medium adducere exempla. Sed meminerint ſe in his non ſolum peccare mortaliter, ſed etiam ad cuiuſcunque læſionis famæ inde ſubſequutæ reſtitutionem teneri, tanquam illi, qui ſua poteſtate & officio abutentes, tantò maiorem iniuriam irrogant, quantò potentiùs, & grauiùs nocent.

Obiectio.

Reſponſio.

Monachi non procedūt in ſuis cauſis cum ſtrepitu iudiciali.

¶In ſolutionibus argumentorum enumerat Diu. Thom. aliquot caſus, quibus iudex ſine accuſatore cōtra aliquem procedere poteſt, aliquo in ipſis accuſatoris vicem ſupplente. Et ſunt numero quinque. Primus, quando diuina reuelatio intercedit. Quomodo Daniel diuino ſpiritu impulſus ſenes, qui beatiſsimæ Suſannæ falſo crimen obijciebant, & reos accuſando facere, & morti condemnando addicere potuit. Secundus, quando crimen eſt manifeſtum, quod notorium appellant. Tertius, quando eſt infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio. Quartus, quando præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, qualis eſt, quæ fit inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. Quintus & vltimus, quando fraterna correctione præmiſſa denuntiat quis prælato, vt patri, fratris delictum. De quibus omnibus ſuo ordine nonnihil erit dicendum. Et circa primum eſt aduertendum, quod quamuis Deus, quia omnia nouit, & quia pro ſua abſoluta potentia ſummaque æquitate, omnia crimina etiam minima punire poteſt, nullo opus habeat accuſatore, adhuc tamen quæ ſua eſt miſericordia, nullum punire vult, niſi aliquo in eo vicem accuſatoris ſupplente. Creauit enim rationem noſtram adeò culpæ inimicam, vt vniuſcuiuſque criminoſi hominis conſcientia ipſum coram diuino tribunali iugiter accuſet, iuxta illud Pauli ad Romanos ſecundo. Cum gentes, quæ legem non habent naturaliter quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Dominus occulta hominum, &c. Quaſi diceret; cùm gentiles, qui legem ſcriptam non habent (non enim omnibus data eſt lex, ſed Iudæis tantum, iuxta illud Pſalmi: Non fecit taliter omni nationi,) naturaliter quæ legis ſunt faciunt, id eſt, quæ lex mandat, quantū ad præcepta moralia, quæ ſunt dictamina naturalis rationis: ipſi ſibi ſunt lex, propterea quod rē legis exprimunt non tabulis, ſed ipſis mētibus inſculptā, ſugētes officio legis, ad ſeipſos, inſtruendo, ſcilicet, & inducendo ſe

Caſus in quibus poteſt iudex ſine accuſatore procedere.

Primus caſus quando diuina reuelatio intercedit.

do ſe ad bonum, & quidquid in eis qui ſub lege viuunt geri ſolent apud externum tribunal, hoc totum in iſtorum pectore geritur, dum pro ipſis, aut aduerſum ipſos teſtimonium dicit conſcientia, & dum altercantes cogitationes viciſſim accuſant, ac defendunt, ſecundum quæ in die iudicij iudicabit illos Deus, id quod nunc occultè fit in præcordiorum latebris, palam ſub oculis omnium pronuntiante eo, cui nihil eſt occultum. Et ſic conſtat Deum in iudicandis, & puniendis peccatoribus eorum conſcientia vti, tanquam accuſatore, vt eius iudicium vndequaque perfectum, ac integrum videatur. Eo vel maximè, quòd, vt, communiter dicitur, conſcientia eſt mille teſtes. Et non ſolum conſcientia, ſed etiam ipſum crimen, atque peccatum vicem accuſatoris ſupplet apud Deũ. Quod quidem licet apud homines ſit occultum, apud Deum tamen eſt patentiſſimum. Et propterea dixit Geneſ. cap. quarto, punituros Caim: Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et capit. decimo octauo, punituros Sodomitas: Deſcendam, & videbo, verùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et Iuuenalis Satyra duodecima. Exemplo quodcunque malo committitur ipſi, Diſplicet autori, prima eſt hæc vltio, &c. Quia ergo iudiciũ, quod ex diuina fit reuelatione, quodammodo imitatur iudicium diuinum. Idcircò in eo tam delinquentis conſcientia quàm ipſum delictum vicem ſupplent accuſatoris. Nec opus eſt, vt alius exterius accuſet, qui eſt primus caſus, in quo iudex aduerſum aliquem poteſt ſine accuſatore procedere. ¶ Circa ſecundum, qui eſt, quando crimen eſt manifeſtum, quod notorium appellant, aduertendum eſt, illum eſſe, vt dicit Caietanus in præſenti, quando crimen coram iudice, & alijs committitur. Vt cum, verbi gratia, iudex ſimul cum alijs videt aliquem blaſphemare, aut alterum occidere. Tunc enim nulla expectatur accuſatione propter euidentiam facti, poteſt illum punire. Quod & ſignificare voluiſſe videntur pontifices Iudæorum, quando dixerunt. Audiſtis blaſphemiam? quid adhuc deſideramus teſtes? Et ſanctus Ludouicus Rex Franciæ legitur præcepiſſe cauterizari linguam eius, quem audiuit blaſphemare. De quibus etiam loquebatur Diuus Paulus. 1. ad Timotheum quinto, quando dicebat: Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium, hoc eſt, ante nota, quàm veniant ad diſcuſſionem. Et hæc non ſunt probanda,

Secund' caſus quando crimen eſt manifeſtũ.

vt dicit gloſſa interlinealis ſuper iſtum locum. Pro quo etiam facit Diuus Auguſtinus ſuper. 4. capit. Geneſ. vbi loquens de ſanguine Abel dicit: Euidentia patrati ſceleris clamore accuſatoris non indiget. Et idem habetur in capit. manifeſta. 2. quæſtione prima. Nec de hoc aliqua poteſt eſſe dubitatio inter Doctores. ¶ Circa tertium caſum, qui eſt, quando infamia, vel clamoſa inſinuatio præcedunt, aduertendum eſt, quòd hæc etiam in iure habent quodammodo vim accuſatoris. Non quidem, vt ſint iuſta cauſa reum in ſupplicium rapiendi, ſed via inquiſitionis, re prius explorata, atque diſcuſſa, contra illum procedendi. Poteſtque tunc iudex reum interrogare, & ipſe tenetur ad interrogata reſpondere, vt conſtat ex capit. inquiſitionis, de accuſationibus. Vbi dicitur, quòd niſi præcedente infamia apud probatos viros, non poteſt iudex interrogare. Idem habetur in capit. qualiter, & quando, el ſegundo, eodem titulo, & in capit. licet Heli, de Simonia. Videturque hoc habere fundamentum in Euangelio. Nam Lucæ decimo ſexto, in parabola de villico iniquitatis, petiturus Dominus rationem ab eo, prius dixit: Quid hoc audio de te. Quaſi ſignificans, quod niſi infamia præceſſiſſet nunquam de eius facto inquiſitionem feciſſet. Vt enim dicit Ambroſius ſuper. 5. caput primæ Epiſtolæ ad Corinthios, loquens de illo inceſtuoſo cum vxore patris, quem Apoſtolus Sathanæ tradidit in interitum carnis, vt eius ſpiritus ſaluus fieret, non poſſet talis ſententia ferri, niſi accuſatore petente, vel infamia præcedente. Et hæc eſt cauſa (inquit) quòd, Chriſtus Dominus non puniuit Iudam, etiã ſi ſciuerit eum loculos habere: quia, ſcilicet, nec fuit accuſatus, nec infamia præceſſit, quæ vim haberet accuſatoris. Et eſt aduertendum, quòd non quæcunque infamia aut clamoſa inſinuatio ſufficiens eſſe debet mouere iudicem ad hoc, vt inquiſitionem faciat. Sed illa tantum, quæ à viris honeſtis non maleuolis, & quæ non ſemel, ſed pluries procedit. Vt dicitur in capit. licet Heli, de ſimonia. & in capit. qualiter, & quando, de accuſat. el ſegundo. Vbi notat Panormitanus, colligiturque expreſſe ex ipſo textu, quòd in iudicibus ſecularibus infamia debet eſſe tanta, vt tolerari non poſſit ſine ſcandalo. Cùm tamen contra ſubditos, & ſimiliter contra prælatum regularem infamia præcedens ſufficiat, etiam ſi non ſit ſcandaloſa. Et ſunt omnia dicta intelligenda, quando inquiſitio eſt ſpecialis

Tertius caſus.

Non quæcũque infamia ſufficit vt iudex procedat cõtra aliquẽ.

ſpecialis de aliqua particulari perſona. Nã quæ eſt generalis omnium delictorum, qualis eſt illa, quæ fit à prælatis, vel epiſcopis tempore viſitationis, nullam prærequirit infamiam. Imò de iſta præceſſione infamiæ dicit Panormitanus, vbi ſupra, quòd ſi inquiſitio ſit generaliſſima, qualis eſt illa, ad quam prælati ſingulis annis tenentur, vel generalis, de qua dicitur in l. congruit. ff. de officio præſid. & ſimiliter, ſi ſit ſpecialis, id eſt, contra certam perſonam, & fiat non ad pœnam imponendam, ſed ex debito officij, vt ne matrimonium contrahatur propter impedimentum, vel non promoueatur quis ad prælaturam, vel electus non confirmetur, ſi reperitur vitioſus, nulla requiritur infamia præcedens. Ad quod facit cap. poſtquam. & cap. cum delicto. & cap. nihil. de electione. & cap. fin. de clandeſt. deſponſ. & quod notat Innocentius in cap. 1. de exceſſibus prælatorum. Similiter dicit, non eſſe neceſſariam præcedentem infamiam in ſpeciali inquiſitione, etiam ſi ad pœnam imponendam tendat, dum modo fiat ad denuntiationem publici officij, iuxta id, quod habetur. l. ea quidem. C. de accuſatio. & cap. prætereà. de teſtibus cogendis. Sed de hoc dicemus in quarto caſu. Cui adde, quòd etiam non requiritur infamia præcedens, quando iudex procedit contra ſemiplenè probatum, vel præcedentibus indicijs. Non tamen indicia, aut ſemiplenæ probationes habent vim accuſatoris, vt diximus in principio. Vbi autem nullum horum præcedit regulariter in ſpeciali inquiſitione ad pœnam tendente, prærequiritur infamia, qua non præcedente, non poterit iudex inquiſitionem facere, vt in dicto capit. qualiter, & quando. de accuſatio. expreſſe habetur. Dixi regulariter. Nam, vt notat Sylueſter, verbo, inquiſitio. 1. quæſtione. 4. aliqui caſus ſunt, in quibus iudex poteſt ſine præuia infamia ad inquiſitionem procedere. Sed omnes illi ferè coincidunt cum his, qui à nobis ex mente Panormitani ſunt excepti. Communis etiam conſuetudo eſt, iudicum ſecularium, quando delictum eſt manifeſtum, eſtò perſona delinquens ſit occulta, inquirere perſonam. In quo bene faciunt. Nam, cùm talis inquiſitio ſit generalis, ſolum ad inquirenda indicia, quibus poſtea exiſtentibus rectè poteſt inquiri de perſona in particulari (cùm indicia, vt diximus, vicem accuſatoris optimè poſſint ſupplere) nullum eſt inconueniens, quod ex manifeſtatione delicti, media generali inquiſitione indiciorum, deueniat iudex ad particularem inquiſitionem perſonæ. Quan-

do autem poſt factam generalem inquiſitionem, nulla adhuc apparent ſufficientia indicia contra aliquem, eſtò ſit de illo vehemens ſuſpicio, quòd crimen commiſerit, non poteſt iudex de illo inquiſitionem facere in particulari, ſine graui delicto, quia infamaret illum ſine indicijs, quod ſine maxima iniuria fieri non poteſt. Imò nec talis perſona quanuis delictum commiſerit, poterit compelli ad iurandum. Et ſi compellatur non tenebitur dicere veritatem, quia iudex tunc non petit competenter, & ſic poteſt reſpondere ſe neſcire quis fecerit delictum. Sed de hoc dicemus plura quæſtione. 69. articulo. 2. Vbi Caietanus de hac re agit. ¶ Circa quartum caſum, qui eſt, quando præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, aduertendum eſt, quòd etiã tunc via inquiſitionis proceditur ad agnitionem cauſæ, & vltionem delicti. Et eſt hæc denuntiatio nihil aliud, quàm nuntiatio, hoc eſt, manifeſtatio criminis ſuperiori facta, hoc ſolum ab accuſatione differens, quòd qui denuntiat, probare non tenetur, alias nullus denuntiare auderet. Theologi ſolent diſtinguere duplicem denuntiationem. Vnam pœnitentialem, factam prælato, vt priuatæ perſonæ: alteram iudicialem, factam eidem, vt perſonæ publicæ, hoc eſt, vt eſt iudex. Et de hac tantùm loquimur in præſenti. Nam de denuntiatione pœnitentiali eſt ſermo in 5. caſu. Siquis autem quærat, qui nam ſint illi, qui ad denuntiationem teneantur, dico breuiter, quòd ſi de denuntiatione pœnitentiali loquimur, omnes ad illam tenentur, ſicut & tenentur ad correctionem fraternam, cuius pars eſt hæc denuntiatio, vt diximus ſupra quæſtione 33. articulo. 2. Si autem loquimur de denuntiatione iudiciali diſtinguendum erit, cum Innocentio in capit. nouit. de iudicijs. Nam quantum ad peccatum perpetratum, quod continuationem non recepit, ſolum is tenetur, cui hoc competit ex officio. Procedit enim hoc ab actu iuſtitiæ, vt qui peccauit, puniatur, non propter ſe, cùm iam non ſit peccaturus, ſed propter alios. Et hoc pertinet ad ſuperiores, vt conſtat ex capit. præcipuè. 11. quæſt. 3. & ex cap. duo iſta. 2. quæſt. 4. At verò quantum ad peccatum perpetrandum, & quantum ad perpetratum, quod augmentum, continuationem, vel multiplicationem recepit, quilibet tenetur denuntiationem facere, dummodo ſe eam, ſine graui ſuo detrimento perficere poſſe credat, vt dicitur in cap. hoc videtur 22. quæſt. 5. Et ratio eſt: Nam eſt hæc denuntiatio actus charitatis, ad quem omnes

4. Caſus, quãdo præcedit denũtiatio.

Quæſtio.

Reſponſio.

fideles tenentur. Summa Angelica limitat eam ad ſolos prælatos, ſed male; quia nullus prælatus, vt ſic, habet denuntiare cum careat ſuperiore. De hac re eſt videndus Syl ueſter, verbo, denuntiatio, & ſumma Godofredi in titulo de accuſat. inquiſitionibus, & denuntiatio. num. 30.

5. Caſus, quando eſt facta denũtiatio prælato.

5 ¶ Circa quintum & vltimum caſum, qui eſt, quando fraterna correctione præmiſſa denuntiat quis prælato, vt patri proximi delictum, aduertendum eſt, quòd ſi denuntiatus prælati dicto fuerit obediens, non poterit tunc prælatus ad pœnas & infamiam procedere: ſed illic ceſſare debebit, vbi correptus frater, correctus ſubinde apparuerit. Nam cùm vnicus finis correctionis fraternæ ſit bonum priuatum eius, qui corripitur, ratio poſtulat, vt ei ſubueniatur quanto minori damno fuerit poſſibile. Exemplo medici, qui ſalutem corporalem ægroto confert, ſi poteſt, ſine alicuius membri abſciſſione. Et ſi non poteſt abſcindit membrum minus neceſſarium, vt vita totius cõſeruetur. Si autem adhuc rebellis extiterit poſt paternam admonitionem, poterit tunc prælatus in eum lege agere. Quod eſt intelligendum quando delictum poteſt teſtibus probari. Nam, ſi peccatum fuerit improbabile teſtibus, & frater admonitus à prælato, vel negat, vel non emendatur, non poteſt tunc prælatus vlterius procedere, nec illum punire, quouſque exiſtat aliquid, quod crimen faciat manifeſtum, aut ſint indicia ad inquirendum, aut teſtes ad conuincendum delictum. Et ratio eſt: Quia prælatus tunc non poteſt procedere, niſi vt iudex. Proceſſus autem iudicialis, non habet locum, niſi quando exiſtunt vel indicia, vel infamia, vel ſemiplena probatio, vt diximus. Hi ergo ſunt caſus, in quibus iudex nulla præcedente accuſatione contra aliquem, procedere poteſt. Et his exceptis, quòd ſemper accuſatio præcedat, erit neceſſe. Ex quo infertur, quòd, etiam ſi iudex ſciuerit Petrum, vel Paulum aliquod commiſiſſe crimen, & ſint teſtes ad illud probandum; ſi tamen non eſt infamia facti, aut perſonæ, nec aliquis accuſat, aut denuntiat, nulla ratione poteſt illum ex officio punire, nec contra eum agere ſtãdo in omnibus iuribus. Quia non per modum denuntiationis, vt ſuppono, nec per viam inquiſitionis, cum non præcedat infamia. Verum tamen eſt, eſſe iam poſitum in conſuetudine, quòd quãdo ſunt talia delicta, nec eſt, qui accuſet, fiſcalis ſortitur partes accuſatoris. Nec id eſt omnino contra ratione. Nã quanuis fiſcalis ſit miniſter reipublicæ, ſolũ ad cauſas ad fiſcũ pertinentes inſtitutus. Ex quo fit, vt ex officio ſolum teneatur accuſare eum, qui agit contra rempublicam, vel principem, vt dicitur l. 12. titul. 18. part. 4. Iam tamen ex mandato principis id officium eſt extenſum, vt accuſet de omnibus delictis, in quibus alius accuſator non inuenitur. Tum, ne delicta maneant impunita, quod in detrimentum reipublicæ cedere eſt manifeſtum, vt inſinuat lex, ſi ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. Tum etiam; quia qui nocet membris reipublicæ, multò magis videtur capiti nocere. Et ſic capitis intereſſe videtur pro membris reſpondere; atque ex conſequenti præcipere, vt miniſter, qui pro capite eſt inſtitutus, pro membris etiam agat. Ex quo infero primò, non eſſe licitum fiſcali accipere pecuniam, vt accuſet, ſicut nec iudici, vt ferat ſententiam; quia vterque eſt miniſter publicus, quibus à republica pro miniſterijs ſufficiens ſtipendium prouidetur. Infero ſecũdò nihil eſſe licitum fiſcali in accuſationibus imponendis, quod ſimiliter non ſit licitum alijs accuſatoribus. Quare, ſi, quoniam ſcit ſe non eſſe puniendum pœna talionis, etiã ſi in probatione deficiat, accuſat aliquem putans quod deficiet, peccabit mortaliter, ac quicunq; alius accuſator.

Fiſcalis miniſter reipublicæ ad cauſas ipſius.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum iudex licitè poſsit pœnam relaxare?*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd iudex licitè poſsit pœnam relaxare. Dicitur enim Iac. 2. Iudicium ſine miſericordia ei, qui nõ facit miſericordiam. Sed nullus punitur propter hoc, quòd non facit illud quod licitè facere non poteſt: ergo quilibet iudex poteſt licitè miſericordiam facere, relaxando pœnam.

3. q. 46. art. 2. ad 3. Et 1. d. 43. q. 2. art. 2. ad 5. & 4. d. 46. q. 1. artic. 2. q. 2. & q. 2. art. 1. q. 3 ad 1.

2 ¶ Præterea, Iudicium humanum debet imitari iudicium diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pœnam: quia non vult mortem peccatoris, vt dicitur Ezech. 18. ergo etiam homo iudex poteſt pœnitenti licitè laxare pœnam.

3 ¶ Præterea, Vnicuique licet facere, quod alicui prodeſt & nulli nocet. Sed abſoluere reum à pœna prodeſt ei, & nulli nocet: ergo iudex licitè poteſt reũ à pœna abſoluere.

¶ SED

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Deuterono. 13. de eo qui perſuadet ſeruire dijs alienis, non parcat ei oculus tuus, vt miſerearis, & occultes eũ, Sed ſtatim interficies eum, & de homicida dicitur Deuter. 19. Morietur, nec miſereberis eius.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ex dictis * patet, duo ſunt, quantum ad propoſitum pertinet, circa iudicem conſideranda, quorum vnum eſt, quòd ipſe habet iudicare inter accuſatorem & reum: aliud autem eſt, quòd ipſe non fert iudicij ſententiam, quaſi ex propria, ſed quaſi ex publica poteſtate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum à pœna abſoluere poſſit. Primo quidem ex parte accuſatoris, ad cuius ius quandoque pertinet, vt reus puniatur, putà propter aliquam iniuriam in ipſum commiſſam, cuius relaxatio non eſt in arbitrio alicuius iudicis: quia quilibet iudex tenetur ius ſuum reddere vnicuique. Alio modo impeditur ex parte reipublicæ, cuius poteſtate fungitur, ad cuius bonum pertinet, quòd malefactores puniantur. Sed tamen quantum ad hoc differt inter inferiores iudices, & ſupremum iudicem, ſcilicet principem, cui eſt plenariè poteſtas publica commiſſa: iudex enim inferior non habet poteſtatem abſoluendi reum à pœna contra leges à ſuperiore ſibi impoſitas. Vnde ſuper illud Ioan. 19. Non haberes aduerſum me poteſtatem vllam, dicit * Auguſtinus, Talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſaris poteſtate, ne ei omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere: ſed princeps qui habet plenariam poteſtatem in republica, ſi ille qui paſſus eſt iniuriam, velit eam remittere, poterit reum licitè abſoluere, ſi hoc publicæ vtilitati viderit non eſſe nocumentum.

Ar. 2. & 3.

Tract. 116. parũ à me. tom. 9.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd miſericordia iudicis habet locum in his quæ arbitrio iudicis relinquuntur, in quibus boni viri eſt, vt ſit diminutiuus pœnarum: ſicut Philoſophus dicit * in quinto Ethicorum. In his autem quæ ſunt determinata ſecundum legem diuinam, vel humanam, non eſt ſuum miſericordiam facere.

Lib. 5. cap. 10. circa ſinem, to. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Deus habet ſupremam poteſtatem iudicandi, & ad ipſum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideò liberum ei eſt pœnam remittere: præcipuè cum peccato ex hoc pœna maximè debeatur, quod eſt contra ipſum: non tamen remittit pœnam, niſi ſecundum quod decet ſuam bonitatem, quæ eſt omnium legum radix.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iudex ſi inordinatè pœnam remitteret, nocumentum inferret & communitati, cui expedit vt maleficia puniantur, ad hoc, quòd peccata vitentur. Vnde Deuteronom. 13. poſt pœnam ſeductoris ſubditur, vt omnis Iſrael audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei ſimile. Nocet etiam perſonæ cui eſt illata iniuria, quæ recompenſationem accipit per quandam reſtitutionem honoris in pœna iniuriantis.

Svmma Textvs.

Suppoſita diſtinctione de iudice ſupremo, & inferiori, inter quos hoc eſt diſcriminis, quòd iudex ſupremus ſummã habet imperij poteſtatem, etiam ſupra leges; cum tamen iudex inferior ſolum ſe habeat veluti eius miniſter exequendis legum ſanctionibus deputatus; reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Antequam pars læſa iniuriam remittat, nullus iudicum, ſiue ſupremus ſit ſiue infimus, poteſt pœnam remittere. Probatur: Iudex duplici titulo tenetur flagitioſum hominem ſupplicio tradere. Primus, quia eſt medium, ad quod pertinet diffinire inter ſeipſum & accuſatorem. Secundus, quia eſt miniſter reipublicæ, cuius intereſt publica autoritate vindicare iniurias, quæ contra ipſam fiunt: ergo ex duplici impedimento poteſt prouenire ne iudex reum à pœna abſoluat. Primum ex parte accuſatoris, quia quandiu qui iniuria affectus eſt in accuſatione præſtiterit, non eſt liberum iudici reum indemnem ſeruare. Secundum ex parte reipublicæ, atque ex conſequenti, quanuis vt caput reipu-

reipublicæ poteſt iudex ſupremus iniurias ei factas remittere, tamen, vt cuſtos iuſtitiæ inter ciues tenebitur ius ſuum vnicuique reddere. Et ſi contrarium fecerit peccabit, & obligabitur ad reſtitutionem, tam iniuriæ, quam damni ac ille, qui de alieno eſt multum miſericors. Vt enim dicit Ariſtot. 5. Ethic. cap. 5. quando homines vident non ſibi per inflicta ſupplicia compẽſari iniurias, in ſeruitute ſe viuere arbitrantur. Secunda concluſio: Poſtquam accuſator ab accuſatione deſiſtit in arbitrio ſupremi iudicis eſt iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare. Tale autem arbitrium inferiori non committitur. Poſterior hæc pars inde fit manifeſta, quod inferiori iudici eſt ſemper à ſuperiore agendi modus præſcriptus, ſicque legibus alligatur, vt contra earum tenorem operari nullo modo queat. Vnde D. Auguſtinus ſupra illud Ioannis capit. 19. non haberes aduerſum me poteſtatem vllam; ſic inquit, talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſare, nec omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere. Quod autem ſupremus iudex poſt factã remiſsionem ab accuſatore poſsit iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare, probatur: Nam princeps non tantum eſt legum cuſtos, ſed etiam diſpenſator, non quidem, vt pro ſuo arbitratu poſsit illas, vt pallium ſuum diſpendere, ac diſsipare, ſed vt vbi viderit expedire bono communi, ſuper illis diſpenſet.

Explicatio Articvli.

Sententia D. Thom.

Divus Th. in iſto artic. ſuppoſito, quòd iudex dupliciter poteſt impediri, ne legum pœnas relaxet, primò ex parte accuſatoris, qui aliquando habet ius, vt reus puniatur ratione illatæ iniuriæ. Secundò ex parte reipublicæ, ad cuius bonum pertinet, quod malefactores puniantur, dicit duo. Primum eſt, quòd in primo caſu nullus iudex poteſt legum pœnas relaxare; quia quiſque tenetur ius ſuum vnicuique reddere. Secundum eſt, quòd in ſecundo caſu diſtinguere oportebit inter iudices inferiores, & ſupremum, cui plenariè reſpublica eſt commiſſa. Nam inferiores nunquam poſſunt abſoluere à pœna contra legem à ſuperiore poſitam. At verò princeps, qui plenariam habet poteſtatem ſupra rempublicam hoc poteſt quãdo id ſibi videbitur expedire, & quando paſſus iniuriam ius ſuum remittere voluerit. Itaque intendit, quòd ſi exigitur pœna propter commune, & priuatum bonum ſimul, princeps illam relaxare poteſt ſtantibus duobus, ſcilicet, quod expediat bono communi, & quòd offenſus aſſentiatur. Inferior autẽ nullo modo poteſt. At vero ſi tantũ exigitur pœna propter bonũ cõmune. Tunc poteſt illã princeps relaxare ſtante ſolũ primo illorũ duorũ; & inferior adhuc non poteſt. Si autem pœna exigitur tantum pro bono priuato tam ſuperior, quàm inferior poterit illam relaxare accuſatore dumtaxat conſentiente. Quin potius addiderim, quòd ſi pœnæ relaxatio fuerit multum expediens bono communi, adhuc ipſo accuſatore renuente, poterit ſupremus iudex illam relaxare, ea ratione, qua priuatum commodum ſemper communi eſt poſtponendum. Quod & habetur expreſſè in capit. ſi pœnituerit. 2. quæſtione. 7. Imò & ſi caſus fuerit talis, vt in eo habere poſsit locum epicheia, non ſolum iudex ſupremus, verum & inferior poterit pœnam relaxare. Non enim loquitur D. Thom. in præſenti in caſu; quo epicheia ſit opus, ſed in eo, in quo verba legis ſunt obſeruanda. Quid autem ſit epicheia explicat Ariſtot. lib. 5. Ethicorum. cap. 10. & idem D. Thomas infra quæſtione. 120. De quo etiam nos nonnihil diximus ſupra quæſtione. 58. articulo. 5. Quod dicit Diuus Thomas in iſto articulo de relaxatione pœnæ, eſt etiam intelligendum de diminutione, quando reo inuito determinata ſtatuitur in iure. Inferior enim eam minuere non poteſt, bene tamen ſupremus ex rationabili cauſa. Nam ſine illa nunquam eſt licitum, etiam ſuperiori, agere contra verba legis; tum propter iniuriam, quæ fit reipublicæ in non ſeruandis iuſtis legibus ipſius: tum etiam propter graue ſcandalum & detrimentum, quod inde redundat. Ex eo enim, quòd peccatores manent impuniti, aut non debitè puniantur pro ſuis delictis audaciores fiunt, atque promptiores ad perpetranda ſcelera, quod in damnum reipublicæ cedere eſt neceſſe. Ex quo infero cũ Caietano in ſumma verbo, iudex, quod ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrocinium à morte liberat, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam, vel exilij commutando, etiam parte læſa remittente, proculdubio peccat mortaliter, eſtque reus omnium illorum malorum, quæ ex eo, quòd iniqui non ſecundum leges puniuntur, ſequuntur. Quod etiam affirmat Nauarro in Manuali cap. 25. Sed de hac re videnda ſunt quæ diximus ſupra quæſtione. 60. articulo. 5.

Diſcrimen inter iudicem ſuperiorem, & inferiorem quantum ad relaxationem pœnæ.

Epicheia quid ſit.

QVÆS-

QVÆSTIO. LXVIII.

De Pertinentibus ad iniuſtã accuſationem, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm homo teneatur ad accuſandum?

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd homo non teneatur ad accuſandũ. Nullus enim excuſatur ab impletione diuini præcepti propter peccatum: quia iam ex ſuo peccato commodum reportaret, ſed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accuſandum, ſicut excommunicati, infames, & illi qui ſunt de maioribus criminibus accuſati priuſquã innoxij monſtrentur: ergo homo non tenetur ex præcepto diuino ad accuſandum.

2 ¶ Præterea, Omne debitum ex charitate dependet, quæ eſt finis præcepti. Vnde dicitur Roman. 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis: ſed illud quod eſt charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, ſubditis & prælatis. Cum ergo ſubditi nõ debeant prælatos accuſare, nec minores ſuos maiores, vt per plura capitula * probatur. 2. q. 7. videtur, quòd nullus ex debito teneatur accuſare. *2. q. 7. per multa cap.*

3 ¶ Præterea, Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia non debet alteri facere quod ſibi non vult fieri. Sed accuſare aliquem quandoque eſt contra fidelitatem, quã quis debet amico, dicitur enim Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcanum: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo homo non tenetur ad accuſandum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audiuerit vocem iurantis, teſtiſque fuerit quod ipſe vidit, aut conſcius eſt, niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuam.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, hæc eſt differentia inter denuntiationem & accuſationem: quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris; in accuſatione autẽ attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præſentis vitæ non per ſe expetuntur, quia non eſt hic vltimum retributionis tempus, ſed in quantum ſunt medicinales, conferentes, vel ad emendationem perſonæ peccantis, vel ad bonum reipubl. cuius quies procuratur per punitionem peccantium. Quorum primum intenditur in denuntiatione, vt dictum * eſt. Secundum autem propriè pertinet ad accuſationem: & ideò ſi crimen fuerit tale, quòd vergat in detrimentum reipubl. tenetur homo ad accuſationem, dummodo ſufficienter poſſit probare, quod pertinet ad officium accuſatoris, putà cum peccatum alicuius vergit in multitudinis corruptelam corporalem, ſeu ſpiritualem: ſi autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel etiam ſi ſufficientem probationem adhibere non poſſit, non tenetur ad intentandum accuſationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod non poteſt debito modo perficere.

Q. 33. ar. 6. & 7. & q. præced. ar. 3. ad 2.

Q. 33. ar. 7.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea, quæ homines facere tenentur: ſicut ad merendum vitam æternam, & ad aſſumendũ eccleſiaſtica ſacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat cõmodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenetur facere, eſt grauiſſima pœna: quia virtuoſi actus ſunt quædam hominis perfectiones.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſubditi prælatos ſuos accuſare prohibẽtur, qui non affectione charitatis, ſed ſua prauitate vitam eorum diffamare & reprehendere quærunt. Vel etiam ſi ſubditi accuſare volentes fuerint criminoſi, vt habetur. 2. quæſtione. 7. alioquin ſi fuerint aliàs idonei ad accuſandum, licet ſubditis ex charitate ſuos prælatos accuſare. *2. q. 7. cap. clericus, & in ſeq. tribus cap.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd reuelare

lare ſecreta in malum perſonæ, eſt contra fidelitatem: non autem ſi reuelētur propter bonum commune, quod ſemper præferendum eſt bono priuato. Et ideo contra bonum commune, nullū ſecretum licet recipere. Nec tamen omnino eſt ſecretum quod per ſufficientes teſtes poteſt probari.

Summa Textus.

SVppoſita differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accuſationem deſumpta ex parte finis; nam denuntiatio illuc tendit, vt correptus frater corrigatur, & emendetur, quare tali fine obtento non erit amplius progrediendum, accuſatio verò tendit ad punitionem delicti in bonum commune, vt, ſcilicet, reipublicæ quies atque tranquillitas conſeruetur; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque nouerit alicuius crimē eſſe contagioſum, & pernicioſum reipublicæ, tenetur illud accuſare, modò idoneis teſtibus id poſsit probare. Probatur: Vnuſquiſque tenetur bono communi ſuccurrere; veluti pars toti, quando viderit illud, vel contagione infici, vel ſceleribus corrumpi; ſed hoc fieri non poteſt, niſi per publicam poteſtatem, ad quam accuſatione crimina deferuntur: ergo vnuſquiſque tenebitur tunc pernicioſum hominem accuſare. Quod autem ad hoc non teneatur quando crimen idoneis teſtibus probari non poteſt, eſt res manifeſta; quia nullus tenetur ad id, quod debito modo non poteſt perficere. Secunda concluſio: Quando crimen non eſt in detrimentum reipublicæ; ſed ſolum accuſatoris, aut ipſius criminoſi, nullus illud accuſare tenetur. Probatur: Pœnæ huius vitæ non per ſe expetuntur, cum non ſit hic vltimæ retributionis tempus, ſed in quantum ſunt medicinales, vel ad emendationem perſonę peccantis, vel ad bonum publicum; cuius quies procuratur per punitionem peccantium: ſed quando delictum ſolum vergit in detrimentum ipſius peccantis, ſufficienter prouidetur illi per fraternam denuntiationem, cuius finis eſt bonum particulare eius, qui denuntiatur: ergo nullus tunc tenetur accuſare; maximè cum accuſatio ſemper ordinetur ad bonum commune. Quod autem nec etiam teneatur homo accuſare alterū, quando eius delictum ſolum vergit in detrimentum ipſius accuſatoris, id non probat D. Thom. ſed illud, vt notum relinquit. Cum enim quiſque ſit ſuorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt diximus ſupra quæſtio. 67. agentes de dominio, non eſt dubium, quin poſsit illorum remittere ſatisfactionem. Tum, vt dicto Chriſti ſit audiens, qui magnopere nos ad inimicorum dilectionem induxit. Tum etiam ad redimendum tempus. In hoc enim caſu habet verum, & eſt intelligenda lex vnica. C. vt nemo inuitus agere, vel accuſare cogatur.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli eſt aduertendum primò, quòd, vt diximus quæſtione præcedenti, artic. 3. denuntiatio eſt duplex. Vna fraterna & euāgelica, quæ alio nomine pœnitentialis appellatur, ordinaturque ad fratris correctionem. Alia iudicialis, & iuridica, quæ etiam habet bonum publicum pro ſcopo, tenditque ad punitionem eius, qui peccat, qualis eſt illa, quæ fit inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. Et hæc à D. Thom. in præſenti nomine accuſationis comprehenditur, à qua hoc ſolo differt, quod denuntians non tenetur probare, ſed iudex tunc debet per inquiſitionem procedere; cum tamen accuſator teneatur ad probationem, & ſic quando dicit in prima concluſione, quod quicunque nouerit alicuius crimen eſſe contagioſum, & pernicioſum reipublicæ, tenetur illud accuſare, modò idoneis teſtibus poſsit probari, non ſolum eſt ſermo de vera accuſatione, ſed etiam de denuntiatione iuridica, qua regulariter bono communi ſufficienter prouideri ſolet. Itaque eſt ſenſus, quòd tenetur, vel accuſare, vel denuntiare iuridicè. Quanuis, ſi crimen eſſet valde pernicioſum, & contagioſum reipublicæ, & accuſator haberet teſtes, quibus id probare poſſet, forſan non ſatiſfaceret obligationi faciendo denuntiationē iuridicam, ſed teneretur in forma accuſare, vt ſic in re tanti momenti iudicem liberaret à labore inquiſitionis. Sed hoc rarò & ferè nunquam contingit; quare concluſio D. Thomæ vniuerſaliter erit intelligenda, tam de vera accuſatione, quam de iuridica denuntiatione ad punitionem tendente.

Denuntiatio duplex, fraterna & iudicialis.

¶Secundò eſt aduertendum, hoc differre inter Deum, & hominem, quantum attinet ad præſens inſtitutum, quod Deus punit peccata pro quantitate eorum, hoc eſt, maiora magis, quam minora, iuxta illud Apoc. cap. 8. quantum gloriauit ſe in delicijs, tantum date ei tormentorum, & illud, Iuxta menſuram delicti erit & plagarum modus. At verò homines cùm iudicis officio funguntur; non puniunt, nec punire debent peccata pro quantitate eorum, ſed pro ratione

Deus & homo differūt in modo puniendi.

tione nocumenti, quod ex ipſis reſultat bono communi. Nam cum munus iudicis ſit reſpicere bonum commune, illique conſulere, tantum habet poteſtatem puniendi delicta per ordinem ad bonum commune. Ex quo infero primò ſæpèſæpius contingere poſſe, quòd teneatur iudex magis punire minus peccatum, quam grauius; vt magis tenetur punire furtum, quam fornicationem: quamuis fornicatio ex genere ſuo ſit grauior furto. quia illud magis nocet bono publico, quàm hæc. Imò fornicationem non puniunt iudices ſeculares, quia, vt dicit D. Auguſtin. Si meretrices tollantur omnia implebuntur libidinibus. Et ſic lupanaria magis in bonum commune, quam in reipublicæ perniciem cedere intelliguntur. Infero ſecundò, quòd quia accuſatio, ſeu denuntiatio iuridica, (pro eodem enim hæc duo in præſenti accipiuntur) ſimiliter ordinantur ad bonum commune ac iudicis officium, tātò magis, aut minus tenebitur quiſque alterius delictum coram iudice accuſare, quantò magis fuerit pernicioſum, & contagioſum bono communi. Imò ſiquis commiſerit aliquod crimen, quod ex ſe non vergit in perniciem reipublicæ, quamuis illud ſit grauiſsimum, vt odium Dei, aut fornicationem, nullus tenebitur illius facere accuſationem, aut denuntiationem iuridicam, bene tamen fraternam correctionem, cum omnibus ſuis partibus; quia hæc ſolum ad bonum delinquentis ordinantur, vt diximus primo tomo, in materia de correctione fraterna.

Index tenetur interdum magis punire minus peccatum quam maius.

Argum. ¶ Et ſiquis contra hoc argumentetur; Nullum eſt peccatum, quod ex ſe non afferat nocumentum publicum, aut ſcandali, aut mali exempli, aut alterius cuiuſcunque perſuaſionis, quæ alijs noceat: ergo nullum eſt peccatum, de quo non teneatur quiſque facere accuſationem, ſi illud probari poteſt, & ei pœna eſt impoſita, atque ex conſequenti non rectè eſt facta diſtinctio de peccatis lædentibus bonum cōmune, & de non lædentibus, cum nullū ſit quod non lædat; reſpondeo huiuſmodi argumentum pleroſque conuincere, vt affirment nullum eſſe peccatum, de quo non teneantur ſinguli facere accuſationem. Immeritò tamen. Nam diſcretione eſt opus. Et nō omnia peccata ſic ſunt cenſenda cedere in detrimentum reipublicæ, vt neceſſario ſint, vel denuntianda, vel accuſanda: ſed illa tantum, quorum proprium obiectum eſt bonū commune in ipſis expugnatum & læſum. Reliqua autem, quæ aduerſus priuatum bonum committūtur, priuata, & non communia reputantur. Ex obiecto enim actuū ſpecies ſortiri debent. Ex quo infertur, quòd bona proximi furari, aut priuatum hominē interficere, priuata erunt dicenda delicta, quorum nullus tenetur accuſationem, aut denuntiationem facere. At vero compilatio ærarij publici, ſicuti & crimē læſæ maieſtatis, quæ in publicum detrimētum vergunt, peccata ſunt publica, quorum accuſationis, vel denuntiationis obligatio vnumquemque contingit, quando illa probari poſſunt. Similiter mendacium pernicioſum, quo alicui ciui in particulari fraus extruitur, priuatum eſt peccatum. At verò hæreſis, qua cōmunis religio concutitur, ſicuti & latrocinium eorum, qui regias vias obſident, ſuntque aſſaſsini, crimen eſt valde publicum, & ſic eius erit facienda denuntiatio iuridica à quocunque illud ſcitur.

Reſponſio.

Quæſtio. ¶ Et ſiquis quærat, vtrùm denuntiationem, vel accuſationem peccati ſecreti, quod vergit in perniciem reipublicæ, quale eſt crimen hæreſis, aut proditio ciuitatis, ſemper debeat neceſſario præcedere ſecreta admonitio fratris, dico, hanc difficultatem fuiſſe à me in terminis diſputatam, in materia de correctione fraterna primo tomo, quæſtiòne trigeſima tertia, articulo. 7. Cuius reſolutio fuit ex mente D. Tho. in illo loco. Quòd quando peccatum vergit in perniciem publicam, etiam ſi ſit occultum atque ſecretum, dummodo nō ſcitum per ſacramentalem confeſsionem, ſtatim eſt iudici denuntiandum ante ſecretam admonitionem; niſi pro certo habeatur, quod poterit emendari ſecreta admonitione. Idem etiam habet idem D. Thom. infra. q. 70. art. 1. ad. 2. Vbi dicit, quòd qui nouit extra confeſsionē peccatum, quantumnis occultum dummodo ſit in perniciem reipublicæ, tenetur illud expreſſè iudici manifeſtare, etiam ſi de illo non ſit requiſitus. Idem tenet Caietanus ibidem, & Caſtro lib. 2. de iuſta hæreticorum punitione. cap. 25. eſtq; cōmunis ſententia Canoniſtarum in cap. nouit. de iudicijs. & in cap. ſi peccauerit. 2. q. 1. Et probatur: Bonum commune eſt præferendum bono particulari: ergo potius eſt conſulendum ſaluti totius cōmunitatis, quàm famæ vnius particularis. Et de his peccatis intelligitur illud D. Auguſtin. Qui veritatem occultat, & qui mendacium prodit, vterque reus eſt. Ille, quia prodeſſe nō vult; iſte, quia nocere deſiderat. Dixi, niſi pro certo habeatur, quòd poterit emendari ſecreta admonitione. Nam, ſi ille, qui crimen publicum reſciuit, certiſsimus omnino eſt, quòd per ſuam admonitionem ſic

Reſponſio.

frater

frater emendabitur, & damnum publicum omnino ceſſabit, neceſſaria erit ante denuntiationem ſecreta admonitio, non ſolum ex charitate, ſed etiam ex iuſtitia. Adhuc enim peſtilens ille, & ſceleroſus homo habet poſſeſsionem ſui honoris. Quare, ſi ſine eius læſione ſatis poteſt occurri malo communi, ratio poſtulat, vt non publicitus traducatur. At verò qui non eſt omni firmitate certiſsimus, quòd ſua proderit admonitio, vel quando eſt periculum in mora, ſtatim ad accuſationem erit properandum, vel ad denuntiationem iuridicam, ſi idonei teſtes non ſunt, quibus delictum probetur. Ex quo infero; quod qui nouit aliquem eſſe hæreticum, ſtatim tenetur tale crimen iudici competenti reuelare, etiam ſi de illo non ſit ſpecialiter requiſitus. Et quanuis in ſecreto fuerit ſibi hæreſis reuelata. Eſt enim hæreſis peſtilentiſſimum venenum, quod citò & facilè maximam quamque poteſt inficere multitudinem. Propter quam cauſam D. Paul. 2. ad Timot. cap. 2. de hæreticis loquens dicit: Sermo eorum, vt cancer ſerpit, & Deuteron. capit. 25. de ſeductore, & ad idololatriam perſuadente, dicebat Dominus: Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, ſiue vxor, quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus, quem diligis, vt animam tuam, clam dicens; Eamus, & ſeruiamus dijs alienis, quos ignoras tu, & patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ iuxta, vel procul ſunt ab initio vſque ad finem terræ, non acquieſcas ei, nec audias, nec parcat ei oculus tuus, vt miſerearis, & occultes eum. In quibus verbis id maximè eſt aduertendum, quòd etiam ſi talia ſeductionis verba clam, & ſecretò dicantur à ſeductore, præcepit Dominus, vt non ſeruetur ſecretum, ſed ſtatim reueletur. Moraliter enim, & regulariter loquendo, nunquam poteſt de homine hæretico maximè dogmatizante haberi illa ſpes, & certitudo, quæ requiritur ad hoc, vt illum non ſtatim denunciemus. Nam, cùm intellectus ſit, qui dirigit omnes alias potentias; & ideò quando cæteræ potentiæ deordinantur per hoc, quod in illis aliqua peccata committuntur, ſi intellectus manet rectus facilè illas in ordinem reuocare poſſumus, fit, vt in hæretico, qui deprauatum habet intellectum, vix poſsit tale malum mederi. Et ſic nulla poteſt eſſe firmitas & certitudo, quod ſecreto correptus emendabitur. Eo vel maximè, quòd qui non audit Eccleſiam,

Hæretici ſtatim ſunt denuntiandi.

quòd nec etiam hominem particulariter admonentem audiet, debet iure iudicari. Verum eſt, quòd, ſi non ex malitia, ſed ex ignorantia lapſus eſſet quis in aliquem errorem, vt ſi, verbi gratia, homo ruſticus, negaret aliquam propoſitionem ſacræ ſcripturæ, quam explicitè credere non tenebitur, corripiendus eſſet homo ille ſecretò ante denuntiationem, ſi ſit ſpes emendæ, & ſi ex tali admonitione ſecreta nullum aliud detrimentum poteſt euenire propter rationem iam dictam. Dico notanter, ſi ex tali admonitione ſecreta nullum aliud poteſt detrimentum euenire. Nam ſi ruſticus accepiſſet eum errorem ab illo, qui ex malitia tales errores ſeminabat, proculdubio ipſe ruſticus teneretur id iudici manifeſtare. Quod ſi non faceret, ille alius qui ruſtici errorem cognouit, teneretur ſtatim denuntiare, vt hac ratione malum reipublicæ radicitus euelleretur. Ita tenent Caſtro libro ſecundo, de iuſta hæreticorum punitione, capit. 25. Ricardus in. 4. diſtinctione decima nona, articulo tertio, quæſtione prima, Adrianus in materia de correctione fraterna, & Turrectemata ſuper cap. qui peccauerit. 2. quæſtione. 1. quæſtione. 15. concluſione quinta. Et ratio eſt: Nam ex charitate ſolum tenemur conſulere ſaluti proximi, ſine detrimento famæ, quando id fieri poteſt citra periculum boni communis, quod in caſu poſito facere non poſſumus.

Qui ex ignorãtia negat aliquid de fide admoneri debet.

¶ Aliqui fuerunt, qui exiſtimarunt, nullum teneri ad accuſationem, propterea quod accuſatio videtur eſſe contra illud verbum Chriſti, Matthæi ſexto. Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et contra illud; ſi non remiſeritis hominibus, nec pater veſter remittet vobis. Cæterùm, ſi loquamur de peccatis publicis, hæc ſententia eſt falſa, & ſtulta, vt dicit Caiet. in præſenti. Tanto enim magis tenetur quis ſuccurrere cõmuni detrimento corporali, vel ſpirituali, quã priuato, quãtò bonũ cõmune diuinius eſt, & amabilius, quã priuatũ. Et cõſtat quòd tenetur quilibet ſciens, & potens ſubuenire periculo corruptelæ ſpiritualis, vel corporalis proximi ſeruatis debitis cõditionibus. Si autẽ loquamur de particularibus offenſis dico, quòd quãuis ſit diuinũ conſilium, quòd illas remittamus, nec illarum faciamus accuſationem, & ſic omnes communiter concurrunt ad iniuriatũ, & offenſum, vt illũ ad id inducant, ipſe tamen, cui de re ſua propria incumbit accuſatio, adhuc illã perſequi poteſt in iudicio, nulla præcedente ſecreta admonitio-

Homo poteſt accuſa reorū qui in iuria affecit.

monitione. Nam cū ſcopus talis accuſationis nō ſit emendatio fratris, ſed propriæ iniuriæ atque honoris ſatisfactio, quæ adhuc ipſo delinquente emendato expeti poteſt, inanis erit & vana, quæcunque ſecreta admonitio præcedens. Nec loca ſcripturæ adducta faciunt contra hanc veritatem. Nam in accuſatione eius criminis, quod in perniciem publicam vergit, non ſuam, ſed proximi, non vnius, ſed multitudinis cauſam agit accuſator. Et ſic per hoc non impeditur, quominus dicere poſsit. Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Nec de eo intelliguntur dicta illa verba Chriſti; ſi non remiſeritis hominibus, nec pater veſter remittet vobis. Et in accuſatione particulari, qua ſuam priuatam cauſam agit, accuſator nō ità præcipitur ex illa diuina inſtitutione remittere, vt iuſtitia non habeat locum ſuum, ſed quòd nec ex paſſione, nec ex propria autoritate vindictam ſumat. Quod, & ſignificauit Paulus ad Rom. 12. dum dixit: Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ. Accipitur enim ibi defenſio pro vindicta priuata autoritate facta, vt conſtat ex his, quæ ſequuntur. Subdit enim ſtatim: Scriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et eſt ſenſus, quod quanuis læſi fuerimus, non tentemus ipſi vindictam; ſed eam Domino permittamus. Originem enim habere ſolet hoc malum ex immodico noſtro amore, ac ingenita ſuperbia, quæ, vt vitijs noſtris benigne indulgeamus, alienis autem ſimus inexorabiles, facit. Et ideo dandus eſt locus iræ ac permittenda Domino iudicandi facultas, quam ei præripiunt quicunque vindictam ex paſsione, vel priuata autoritate aggrediuntur, cum tamen eam ex teſtimonio prophetæ ſibi Dominus reſeruauerit, & ſit nefas Dei vices, & partes vſurpare in re ſibi peculiariter aſcripta. &c.

De peccatis quæ ſolū nocent peccāti nullus tenetur alium accuſare.

1. De peccatis, quæ ſolum nocent peccanti, dicit D. Tho. in ſecunda concluſione & eius probatione, quod ſufficienter eis prouidetur per fraternam correctionē, & ſic nullus de illis tenetur accuſationem facere aut denunciationem iuridicam, quod eſt verum. Cæterùm ſi poſt factam ſecretam admonitionem adhuc proximus perſtiterit in ſuo delicto, adhibendi erunt teſtes. Et ſi teſtes non ſufficiunt, facienda erit denuntiatio pœnitentialis prælato, iuxta illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, hoc eſt, ſi te ſciente, vt D. Auguſtinus interpretatur, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum: ſi autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum. Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ. &c. Quid autem tunc Eccleſiæ prælatus facere teneatur, & ſimiliter qualiter ſit intelligendus omnis iſte proceſſus correctionis fraternæ à Chriſto aſſignatus, iam latè à nobis eſt explicatum in materia de correctione fraterna, contenta in primo tomo quæſtione 33 per totam. & præcipuè articulo 7. & 8. videte ibi. Et hoc ſolum pro nunc memoriæ mandandum eſt, quod magis videtur facere ad noſtrum inſtitutum, quòd nunquam in his peccatis eſt facienda teſtium inductio, aut denuntiatio prælato, quin ſecreta admonitio præcedat. Ita enim habetur expreſſe in verbis Euangelij. Super quæ dicit D. Auguſtinus ſermone. 16. de verbis Domini, & refertur in capitulo. ſi peccauerit. ſecunda quæſtione prima. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Quare? quia in te peccauit? quid eſt in te peccauit? Tu ſcis quia peccauit. Quia enim ſecretum fuit quando in te peccauit, ſecretum quære cum corriges, quod peccauit in te. Nam ſi ſolus noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non eris corrector erroris, ſed proditor. Attende quemadmodum vir iuſtus Ioſeph tanto flagitio de vxore fuerat ſuſpicatus tanta benignitate pepercit, antequam ſciret, vnde illa conceperat, quam grauidam ſenſerat, & ſe ad illam non acceſſiſſe nouerat. Reſtabat itaque certa adulterij ſuſpicio, & tamen quia ipſe ſolus nouerat, ipſe ſolus ſciebat, quid dicit Euangelium? Ioſeph autem, cum eſſet iuſtus & nollet eā traducere, voluit occulte dimittere. Ergo corripienda ipſa ſunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipſa verò corripienda ſunt ſecretius, quæ peccantur ſecretius. Hucuſque Auguſtinus. Et ratio huius ſententiæ eſt: Nam cum hoc differat correctio fraterna ab accuſatione, & inquiſitione, quòd finis correctionis eſt emendatio fratris; accuſationis verò & inquiſitionis punitio, fit, vt eo modo ſit facienda correctio, quo melius ad eius emendationem conducat. Et certum eſt famam quam plurimum iuuare, vt peccator reſipiſcat, dicente D. Hieronymo ſeorſum corripiendus eſt frater, ne ſi ſemel pudorem; & verecundiam amiſerit remaneat in peccato. Præterquàm quod exemplo medici corporalis, qui quam minimo fieri poteſt diſpendio, tenetur ægroto mederi, addiſcere poſſumus eum; qui fratrem, ſine diſpendio famæ

Nota pro fraterna correptione.

cotrigere poteſt iniuſtiſsimum eſſe diffamã-
dò. Qui enim ſanare poteſt ſine abſciſsione
membri granem infert iniuriam abſcinden-
do. Ex dictis ſumenda eſt tegula in inqui-
ſitionibns generalibus, quibus occulta cri-
mina poſito edicto manifeſtari præcipiun-
tur, obſeruanda. Nam ſi omnino ſunt emen
data, cuiuſcunque generis ſint illa, nullus te
netur ea vel denuntiare, vel accuſare, ſed
ſolum eſſe teſtis, quando eius teſtimoninm
in particulari legitimè fuerit poſtulatum. Si
autem non ſunt emendata tunc aut ſunt pu-
blica, aut priuata. Si publica hoc eſt in rei-
publicæ perniciem vergentia, vt proditio ci
uitatis, hæreſis, & quæcunque alia, quæ ha-
bent pro obiecto bonum commune, ſtatim
erunt denuntianda iudicialiter, vel accuſan-
da, ſi probari res poſſit, vt ſic efficacius con-
ſulatur bono communi. Si autem fuerint pri
uata, vt concubinatus, & alia quæ non ha
bent pro obiecto bonum publicum; tunc
tantum erunt fraternæ ad emendationem
fratris denuncianda, poſtquam fuerint fa-
ctæ ſecretæ admonitiones, & teſtium in-
ductiones, iuxta Chriſti præceptum. Et
quia vnicus finis correctionis fraternæ eſt ſa
lus particularis proximi, & ex iſto fine, &
ſpe, quæ illum conſequendi habetur omnis
correctio, atque otdo, & proceſſus illius
moderandus eſt, fit, vt toties admonitio ſe-
creta ſit repetenda, quoties ſpectatur pro-
futura. Et quando non eſt ſpes proficiendi,
alijs remedijs, ſcilicet, ſecreta admonitione,
& teſtium inductione, quod ſtatim ad denũ
tiationem deueniatur erit neceſſe. Imò tunc
etiam eruntomnia iſta omittenda, quando
probabiliter creduntur fore inutilia, vt di-
ximus in materia de correctione fraterna.

Infames & excommunicati ab accuſatione repelluntur.

¶ In ſolutione ad primum argumentum di
cit D. Tho. infames, & excommunicatos ab
accuſatione repelli; vt conſtat ex capitu. cle-
ricus. & tribus ſequentibus 2. quæſtione. 7.
Non in bonum ipſorum. Nam accuſare vbi
& quando oportet virtus eſt, ſed in pœnam
ſuorum delictorum. Deſiderat enim accuſa-
tio autoritatem in accuſante, quam illa ſors
hominum non habet; & ideo eo munere pri
uatur. Cæterũ aduertit Caietanus, quòd, quã
uis accuſare in iure iſti homines prohibean-
tur. Poterunt tamen in caſu, & debebunt,
vt multitudinis periculo ſuccurratur, reuela
re iudici perſonam criminoſam, atque te-
ſtes, cum alijs circunſtantijs, vt ſic vel ex offi
cio poſsit iudex reipublicæ prouidere; quod
eſt verũ. Et ratio eſt: Nã quod infames, & ex
cõmuuicati non accuſent eſt de iure poſiti-
uo. Quod autem ſinguli conſulant bono
communi, cuius partes ſunt, eſt de iure natu-
rali. Et certum eſt, ius poſitiuum, nulla ex
parte poſſe præiudicare iuri naturali. ¶ In ſo
lutione ad ſecundũ argumentũ, quo niteba-
tur probare homines nõ teneri ad accuſatio
nem ex eo, quòd ſubditi non debent accuſa
re prælatos, nec inferiores ſuperiores vt dici
tur. 2. quæſtione 7. per multa capita, & actus
charitatis, qualis eſt accuſatio, debentur om-
nibus ſiue maioribus, ſiue minoribus, ſiue
prælatis, dicit D. Thom. in illis iuribus non
prohiberi ſubditos accuſare prælatos, aut ſer
uos dominos, aut quoſcunque alios inferio-
res ſuos ſuperiores, quando id fecerint ex af-
fectu charitatis, maximè in cauſa boni com-
munis. Sed quod interdicitur, eſt, ne inferio
res ex ſua prauitate vitam ſuperiorum diffa-
mare, & reprehendere quærant. Eo vel ma-
ximè, quod cum accuſatio præſeferat quan-
dam ſpeciẽ odij, dedecus eſſe videtur, quod
aduerſus ſuperiorem tam facile admittatur.
Cæterum, ſi ſubditi alias fuerint idonei ad ac
cuſandum, hoc eſt, non infames, nec excom-
municati, nec criminoſi, licitũ erit illis ſuos
ſuperiores ex charitate accuſare, nec hoc ali
quo iure naturali, aut poſitiuo eſt illis probi
bitum. Imò potius præceptum, quod illos
charitatiuè corrigant, vt diximus latè in
materia de correctione fraterna. quæſtione
33. articulo. 4.

Dubiũ an clericis liceat accuſare.

¶ Sed de clericis ſolet eſſe non leuis diffi-
cultas, vtrùm liceat illis aliquẽ accuſare ma-
ximè in cauſa ſanguinis? Ad cuius explicatio
nem dico primò, certũ eſſe quòd [1] clerici nec
iure diuino, nec naturali prohibentur ſan-
guinis cauſam agere. Et quidem, quòd ius na
turale id nõ prohibeat, eſt res manifeſta. Nã

1. dictum.

agere cauſam ſanguinis, quando & vbi opor
tet, eſt actus iuſtitiæ, & nulli, iure naturæ,
actus virtutum ſunt prohibiti. Quod autem
nec etiam id prohibeat ius diuinum proba-
tur: Quia nuſlibi hoc habetur præceptum in
tota ſacra ſcriptura. Et ſi quis obijciat illud
Pauli. 1. ad Timoth. 3. Oportet Epiſcopum
irreprehenſibilem eſſe, non viuolentem non
percuſſorem, quod etiam Doctores ad quoſ-
cunque alios ſacerdotes extendunt, reſpon-
deo ibi tantum agere de percuſſore, propria
autoritate ex ira, aut vindicta alterum occi-
dẽte: ad quod ſignificandũ poſuit prius; Nõ
vinolentũ. Sæpè ſepiùs enim cõtingit, quòd
ex vinolẽtia percuſſio ſequatur. At verò qui
in iudicio alterũ accuſat, vel eũ ad mortẽ cõ
dẽnat, nõ priuata, ſed publica autoritate illũ
interficit. Præterquam quòd etiã ſi dicamus
Paulũ in illis verbis prohibuiſſe ſacerdoti-
bus quãcunq; percuſſionẽ, adhuc publica auto
ritate factã, nõ inde licet inferre, eã prohibi-
tionem continere ius diuinum. Non enim
in

in illa dicit: Præcipio, nõ ego, ſed Dominus, Quod facere ſolebat, quando ejus præceptum erat diuinum, vt conſtat ex illo 1. ad Corint. 7. Præcipio, non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere; neceſſario fatendum eſt, ſacerdotes, aut Epiſcopos nullum poſſe interficere autoritate eccleſiaſtica aut Epiſcopali, ex iure diuino. Quamuis enim Chriſtus, in quantum homo, habuerit poteſtatem quoſcunque malefactores interficiendi, tanquam ille, qui habebat omnium rerum dominium, eratque perfectiſſimus & potentiſſimus Rex, atque Imperator ipſius vniuerſi, vt diximus ſupra quæſtione 67. articulo 1. ſed hanc poteſtatem nulli in Eccleſia reliquit, niſi quatenus neceſſaria erat ad finem ſupernaturalem. Et certum eſt non eſſe neceſſarium ad finem ſupernaturalem, quod Eccleſiaſtici agant cauſam ſanguinis. Cum hoc tamen ſtat, quod ipſe Chriſtus non prohibuerit iure diuino, quod ſacerdotes, vel tanquam partes reipublicæ, vel in quantum participant autoritatem humanam, cauſam ſanguinis, aut decernant, aut proſequantur, vel ſicut iudices, vel ſicut accuſatores. Imò in lege veteri id faciebant, ſacerdotes. Et quando dixerant in Euangelio apud Ioannem capitulo. 18. Nobis non licet occidere quenquam; non loquebantur de prohibitione iure diuino facta, ſed humano. Imperator enim Romanus, qui Iudæorum regnum tunc tyrannicè occupabat, omnem cauſam ſanguinis eis interdixerat. Vel dixerant illud; quia lapidare ipſorum erat, & ſic lapidauerunt Stephanum, crucifigere autem Romanorum. Et volebant, quòd Chriſtus non ſimpliciter, ſed cum ſummo opprobrio occideretur, vt ſermo Ieſu impleretur, quo certo prædixerat, ſe gentibus tradendum, ab illiſque crucifigendum. ¶ Dico

2. dictum. ſecundo, quòd, quamuis ſacerdotes iure diuino, aut naturali, non ſint prohibiti agere cauſam ſanguinis, id tamen ſunt prohibiti iure humano, ipſi iuri diuino valde conformi, & familiari. Et quidem, quòd iure humano ſint prohibiti, probatur ex capitulis, à quibus 23. q. 8. & ex capit. ſententiam. & ex cap. clericos extra ne clerici, vel monachi, ſecularibus negotijs ſe immiſceant. & in capit. presbyteros de homicidio. imponitur pœna irregularitatis contra clericos, qui cauſam ſanguinis egerint. Quod autem hæc humana prohibitio iuri diuino ſit valde cõformis, oſtendit D. Tho. ſupra quæſtione. 64. arti. 4. duabus rationibus. Prima, quia ſunt electi ad altaris miniſteriũ, in quo repræſentatur paſſio Chriſti occiſi; qui cum malediceretur nõ maledicebat, & cum pateretur non cõminabatur, ſed tradebat iudicanti ſe iniuſtè, vt dicit D. Petrus. 1. canonica capit. 2. Debent autem miniſtri ſuum Dominum imitari, iuxta illud Eccleſ. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius.

Rationes propter quas clerici prohibentur agere cauſam ſanguinis.

Secunda ratio eſt: Quia clericis nouæ legis miniſterium cõmittitur, in qua nulla pœna occiſionis, aut mutilationis corporalis determinatur. Quare, vt noui teſtamenti idonei miniſtri inueniãtur, opus erit, vt à talibus, abſtineant. Eodem modo dicit D. Tho. ſuper epiſtolam ad Romanos. ca. 3. in illa verba. Ideo tributa præſtatis lect. 1. clericos nõ ex iure naturali, aut diuino eſſe liberos à ſolutione tributorũ, ſed ex beneplacito, & priuilegio principum, cum ipſa lege naturali conformitatem & familiaritatẽ habente. Ex quo factũ fuit, vt etiã apud Gẽtiles liberi fuerint à tributis ſoluendis, qui rebus diuinis vacabant. Legitur enim Gen. ca. 47. Ioſeph ſubieciſſe Pharaoni totã terrã Ægypti, præter terrã ſacerdotum, quæ à Rege eis tradita fuerat; quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et paulò inferius dicitur, quòd in vniuerſa terra Ægypti quinta pars ſoluebatur abſque terra ſacerdotali, quæ libera erat ab hac conditione. Ratio autẽ hujus naturalis æquitatis eſt: Quia ſicut Reges ſolicitudinẽ habent de bono publico in temporalibus; ideoque eis tributa præſtantur: ità etiam & miniſtri Dei in ſpiritualibus. Propter quod æquum eſt, ipſique iuri naturali valde conforme, vt hoc beneficio à principibus afficiantur. Ex dictis infertur, quòd abſolutè loquendo, clerici non poterunt aliquem criminaliter accuſare, etiam ſi peccatum ſit in perniciem reipublicæ. Cæterum id facere poterunt adhibita moderatione præſcripta in cap. prælatis. de homicidio, lib. 6. Vbi dicitur, quòd ſacerdotes poſſunt denuntiare in cauſa ſanguinis, dummodo prius faciant proteſtationem, ſe id non dicere, vt ij occidantur, ſed vt vitia emendentur. Et præmiſſa tali proteſtatione bene poterunt accuſare, aut denuntiare. Loquiturque cap. illud tantum in cauſa propria ipſius ſacerdotis. Sed Caiet. ſupra quæ. 33. art. 7. dixit eſſe etiam intelligendũ in cauſa reipublicæ, vel cuiuſcunque alterius proximi. Vnicuique enim mãdauit Deus de proximo ſuo. Et ſic ex præcepto charitatis tenẽtur omnes etiã clerici bonũ proximi procurare. Ex hoc infertur, quòd nõ ſolũ tenetur ſacerdos, & quicũq; alius Chriſtian⁹ delinquẽtẽ accuſare, quãdo peccatũ eſt in perniciẽ reipublicæ, ſed etiã quãdo eſt in damnũ proximi, cui⁹ cura vnicuiq; eſt cõmiſſa, dũmodo id ſine magno ſuo detrimẽto efficere poſſit. Opera enim charitatis neminẽ obligãt, cum mag-

Corollariũ

no detrimento proprio in peccatis importantibus priuatam & particularem iniuriam eius, qui debet facere accuſationem; quanuis regulariter ſit conſilium, eam remittere; nullus tamen ad id tenetur: ſed quilibet poteſt illatæ ſibi iniuriæ petere per iudicem vindictam, & ſatisfactionem. Tum, quia iuſtitia eſt virtus, & ſemper eſt licitum vnicuique petere à ſuo legitimo iudice actum virtutis. Tum etiam, quia alias daretur anſa prauis hominibus priuatas iniurias inferendi, quod in perniciem vergeret reipublicæ. Dixi regulariter eſſe conſilium remittere proprias iniurias. Nam poterit contingere caſus, in quo ſit melius non remittere, quam remittere, ille, ſcilicet, in quo facilitas veniæ daret alteri occaſionem peccandi. Tunc enim remittens per accidens eſſet cauſa peccandi, & ſic peccaret.

Articvlvs II.

¶ Vtrum ſit neceſſarium accuſationem in ſcriptis fieri.

4. diſt. 19. q. 2. art. 3. q. 1. ad 4. Et di. 35. ar. 3. ad 6. & quolib. 11. ar. 13. cor.

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur quòd non ſit neceſſarium accuſationem in ſcriptis fieri. Scriptura enim adinuenta eſt ad ſubueniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accuſatio in præſenti agitur: ergo accuſatio ſcriptura non indiget.

2. q. 8. cap. per ſcripta

Li. 10. ca. 1 aliquantulum à prin. to. 3.

2 ¶ Præterea, 2. quæſtione 8. dicitur, * Nullus abſens accuſare poteſt nec ab aliquo accuſari. Sed ſcriptura ad hoc videtur eſſe vtilis, vt abſentibus aliquid ſignificetur, vt patet per * Auguſtin. 10. de Trinitate: ergo in accuſatione non eſt neceſſaria ſcriptura, præſertim cum canon dicat, quòd per ſcripta nullius accuſatio ſuſcipiatur.

3 ¶ Præterea, Sicut crimen alicuius manifeſtatur per accuſationem, ita per denuntiationem. Sed in denuntiatione non eſt ſcriptura neceſſaria: ergo videtur quòd neque etiam in accuſatione.

2. q. 8. cap. Accuſatorum.

¶ Sed Contra eſt, quod * dicitur. 2. quæſtione 8. Accuſatorum perſonæ ſine ſcripto nunquam recipiantur.

Ar. præce. & q. præc. art. 3.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, quando in criminibus per modum accuſationis agitur, accuſator conſtituitur pars, ita quòd iudex inter accuſatorem, & eum, qui accuſatur, medius conſtituitur ad examen iuſtitiæ, in quo oportet, quantum poſſibile eſt, ſecundum certitudinem procedere. Quia verò ea, quæ verbo tenus dicuntur, facilè labuntur à memoria non poſſet iudici eſſe certum quid & qualiter dictum ſit, cum debet proferre ſententiam, niſi eſſet in ſcriptis redactum. Et ideo rationabiliter inſtitutum eſt, vt accuſatio, ſicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in ſcriptis.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd difficile eſt ſingula verba propter eorum multitudinem, & varietatem retinere: cuius ſignum eſt, quòd multi eadem verba audientes ſi interrogarentur, non referrent ea. Similiter etiam cum modica verborum differentia ſenſum variet, ideo etiam ſi poſt modicum tempus debeat iudicis ſententia promulgari, expedit ad certitudinem iudicij, vt accuſatio redigatur in ſcriptis.

Ad 1. arg.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſcriptura non ſolum neceſſaria eſt propter abſentiam perſonæ quæ ſignificat, vel cui eſt aliquid ſignificandum, ſed etiam propter dilationem temporis, vt dictum * eſt, & ideo cum dicit canon, Per ſcripta nullius accuſatio ſuſcipiatur: intelligendum eſt de abſente, qui peremptam accuſationem mittat: non tamen excluditur, quin cum præſens fuerit, neceſſaria ſit ſcriptura.

¶ Ad tertium dicendum, quòd denuntiator non obligat ſe ad probandum. Vnde nec punitur ſi probare nequiuerit. Et propter hoc in denuntiatione non eſt neceſſaria ſcriptura, ſed ſufficit ſi aliquis verbo denuntiet eccleſiæ, quæ

ex

ex officio ſuo procedet ad fratris emendationem.

SVMMA TERTVS.

Concluſio eſt affirmatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſtini, relati in capitulo accuſatorum. 2. quæſtione. 8. dicentis. Accuſatorum perſonæ nunquam recipiātur, niſi in ſcripto, niſi abſente eo, quem accuſare voluerit, quibuslibet accuſare permittatur. Et in corpore articuli, hac ratione: Iudex inter accuſatorem, & eum, qui accuſatur, conſtituitur medius ad examē iuſtitiæ, in quo oportet quātū poſsibile eſt, procedere ſecundum certitudinem: ſed ea quæ verbo tenus dicuntur facile memoria labūtur; nec poteſt iudex eſſe certus, quid & qualiter dictum ſit, quādo debet proferre ſententiam, niſi in ſcriptis habeantur: ergo rationabiliter fuit inſtitutum, vt accuſatio non, niſi in ſcriptis recipiatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſio articuli habetur determinata in iure.

DVbitatio huius articuli eſt facilis, eiuſq; concluſio continet apertam iuris diſpoſitionem in multis capitibus tam iuris canonici, quam ciuilis, in capitu. accuſatorum. in capit. quiſquis in capit. crimen. 2. q. 8. & in lege ſicut. de accuſationibus. Ex quo fit, vt ſemper id Doctores in eius definitione eo conſtituant, vel dicentes cum Azo in ſumma, eſſe delationem rei de crimine in libello ad vindictam. vel cum D. Thom. quòd eſt delatio rei de crimine in libello ad vindictam, propter bonum commune. Quam definitionem in ſuperioribus diximus eſſe conuenientiorem. Verum eſt, quòd in delictis paruis non eſt neceſſarium, quod accuſatio fiat in ſcriptis, quoniam in illis lex. leuia. ff. de accuſatio. de plano, & ſine huiuſmodi cæremonijs procedere præcepit. Ratio autē præcipua, propter quam in iure fuit præceptum, vt accuſatio non fiat, niſi in ſcriptis eſt, quam ponit D. Thomas in hoc articulo. Cui adde, quòd cum accuſator antiquitus pœnæ talionis, & nunc etiam alteri non leui fiat obnoxius, ſi de calumnia fuerit conuictus, operæpretium eſt, vt accuſationem ſubſcribat, ne poſteà eam negare poſſit. Et præterea, quia accuſationi adhibendæ ſunt, tum defenſiones & exceptiones; tum etiam probationes. Et hoc conuenienter fieri non poterit, niſi ipſius libelli caput occupet accuſatio. De hac re videndus eſt Syluester. verbo. accuſatio. quæſtione prima.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum accuſatio reddatur iniuſta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuerſationem.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quod accuſatio non reddatur iniuſta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuerſationem: quia, ſicut dicitur * 2. quæſtione 3 calumniari eſt falſa crimina intendere. Sed quandoque aliquis alteri falſum crimen obijcit ex ignorantia facti, quæ excuſat: ergo videtur quod non ſemper reddatur iniuſta accuſatio, ſi ſit calumnioſa. *2. q. 3. c. Si quem pæni tuerit.*

2 ¶ Præterea, Ibidem dicitur * quòd præuaricari eſt vera crimina abſcondere. Sed hoc non videtur eſſe illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegenda, vt ſuprà dictum * eſt: ergo videtur quòd accuſatio non reddatur iniuſta ex præuaricatione. *2. q. 3. c. Si quem pæni tuerit.* *Ar. 1. & q. 33. art. 7.*

3 ¶ Præterea, Sicut ibidem * dicitur, tergiuerſari eſt in vniuerſo ab accuſatione deſiſtere. Sed hoc abſque iniuſtitia fieri poteſt. Dicitur * enim ibidem. Si quem pœnituerit, criminaliter accuſationem, & inſcriptionem feciſſe de eo quod probare non potuerit, ſi cum accuſato innocente conuenerit, inuicem ſe abſoluant: ergo accuſatio non redditur iniuſta per tergiuerſationem. *2. q. 3. c. Si quem pæni tuerit.* *Loco nunc dicto.*

¶ SED CONTRA eſt, quod ibidem dicitur, * Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. *2. q. 3. c. Si quem pæni tuerit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, accuſatio ordinatur ad bonum commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui iniuſtè, vt bonum commune promoueat. Et ideo in accuſatione duplici ratione contingit eſſe peccatum. vno modo ex eo, quod aliquis iniuſtè agit contra eum, qui accuſatur, crimina falſa ei imponendo, quod eſt calumniari: alio modo ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accuſatione, dum aliquis impedit mali- *Art. 1. huius qu.*

 tio-

tioſè punitione peccati. Quod iterum dupliciter contingit; vno modo fraudem in accuſatione adhibēdo. Et hoc pertinet ad præuaricationem: nam præuaricator dicitur quaſi varicator, qui aduerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua. Alio modo totaliter ab accuſatione deſiſtendo: quod eſt tergiuerſari. In hoc enim quod deſiſtit ab hoc, quod cœperat, quaſi tergum vertere videtur.

¶ Ad primvm ergo dicendū, quòd homo nō debet ad accuſationem procedere, niſi de re omnino ſibi certa, in qua ignorantia facti locum nō habeat. Nec tamē qui falſum crimen alicui imponit, calumniatur: ſed ſolū qui ex malitia in falſam accuſationem prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi leuitate ad accuſationem procedere: quia ſcilicet aliquis nimis faciliter credit quod audiuit: & hoc temeritatis eſt. Aliquando autem ex iuſto errore mouetur aliquis ad accuſandum, quæ omnia ſecundum prudentiam iudicis debent diſcerni, vt non prorumpat, eum calumniatum fuiſſe, qui ex leuitate animi, vel ex iuſto errore in falſam accuſationē prorupit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non quicunque abſcondit vera crimina, præuaricatur: ſed ſolum ſi fraudulenter abſcondit ea, de quibus accuſationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes diſsimulando, & falſas excuſationes admittendo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tergiuerſari eſt ab accuſatione deſiſtere omnino, animum accuſandi deponendo, non qualitercunque, ſed inordinatè. Contingit autem aliquem ab accuſatione deſiſtere ordinate abſque vitio dupliciter. Vno modo in ipſo accuſationis proceſſu, ſi cognouerit eſſe falſum id, de quo accuſauit: & ſi pari conſenſu ſe abſoluunt accuſator & reus. Alio modo ſi princeps, ad quem pertinet cura boni communis, quod per accuſationem intenditur, accuſationem aboleuerit.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua, quam pobat D. Tho. in argumento, ſed contra, ex capit. ſi quem pœnituerit. 2. qu. 3. vbi dicitur. Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. Et in corpore articuli hac ratione: In accuſatione, quæ ad bonum commune ordinatur, duplici ratione contingit peccare, ſcilicet, vel ex parte eius, qui accuſatur, vel ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accuſatione. Peccare ex parte eius, qui accuſatur, tantum contingit vno modo, qui eſt quando accuſator iniuſte agit contra aliquē crimina falſa ei imponendo, quod eſt calūniari. Peccare autē ex parte reipublicæ contingit ſolum duobus modis: Primus eſt, quando accuſator fraudem in accuſatione adhibet: Ex qua malitioſè impeditur peccati punitio. Et hoc pertinet ad præuaricationem. Secundus, quando accuſator totaliter deſiſtit ab accuſatione, quod eſt tergiuerſari. In hoc enim quòd ab incepto deſiſtit, quaſi tergum vertere videtur: ergo accuſatio per calumniam præuaricationem, & tergiuerſationē poteſt reddi iniuſta.

Explicatio Articvli.

Pro explicatione huius articuli operæpretium eſſet, horum trium vocabulorū, calumnia, præuaricatio, & tergiuerſatio præmittere explicationem, niſi ea poſita fuiſſet à D. Tho. in præſenti. Qui dicit, calumniam importare falſam criminis obiectionem; præuaricationem verò fraudulentam colluſionē accuſatoris cum reo. Quod contingit quando accuſator adiuuat partem aduerſam, vel falſas probationes adducendo, vel diſsimulando veras, vt ſuperari permittat. Tergiuerſationem autem totalem cauſæ deſertionem, ſine iudicis licentia. Nam qui totaliter ab accuſatione deſiſtit, quam propter bonum commune inceperat, quaſi terga vertit: Et ſic tergiuerſatoris titulo appellatur. Quorum etiam nominum frequens eſt vſus in iure, vt eſt videre in capitulo ſi quem pœnituerit. 2. quæſtione. tertia. §. accuſatorum. Vbi dicitur, quòd calumnari eſt imponere crimen, præuaricari verò in accuſatione diſſimulare, nec velle, vt reus puniatur: tergiuerſari autem deſiſtere, ſine cauſa legitima, ab accuſatione. Idem etiam habetur in lege. accuſatorum. ff. ad ſenatuſconſultum Turpillianum. Sed eſt aduertendum primo, quòd non omnia iſta æqualem important malitiam. Nam calumniator præterquam quòd ex genere

Calūnia præuaricatio, & tergiuerſatio quid ſint.

ſuo

ſuo peccat mortaliter, vt dicitur in capitulo primo 22.diſt.quæſt. ſecun. niſi fortè excuſetur ex leuitate materiæ, tenetur etiam de omni damno proximo illato, vt habetur io capit. vltimo,de calum. cum tamen tergiuerſator, & præuaricator, niſi in peccatis vergentibus in damnum publicum, in quibus accuſare tenentur, vt diximus articulo primo huius quæſtioois, regulariter nullum peccatum committant, nec aliquam teneantur facere reſtitutionem. Vnicuique enim liberum eſt in propria cauſa ſuo cedere iuri, ſicque vel totaliter deſiſtere ab accuſatione, vel in illa diſsimulare, permittendo ſe ſuperari: dummodo falſitate non vtatur.

Calumniator quis.

Eſt ſecuodo aduertendum, quod ſolum dicitur calumoiator, qui imponit falſum crimen ex malitia. Nam qui illud imponit, non credens eſſe falſum etiam ſi leuiter id credat, non dicitur calumniator, ſed vel leuis vel temerarius, tantoque grauius committet peccatum, quãtò leuior fuerit cauſa, quæ illum mooit ad delictum credeodum. Si autem impoſuerit falſum crimen ex ignorantia probabili, vel inuincibili, nullum erit peccatum, & multò mious calũoia, quæ ſine malitia eſſe non poteſt. Dicetur etiam calumniator, qui verum crimen, ſed occultum, quod iure probari non poteſt, in iudicio propalat. Nam in iure quidquid idoneis teſtibus, vel inſtrumentis innoteſcere nequit, falſum reputatur. ¶ Tertio eſt aduertendum, quòd quia tergiuerſari eſt ab accuſatione omnino deſiſtere, animum accuſandi depooendo, non qualitercunque ſed inordinatè, importat enim tergiuerſatio nomen delicti, quod ſine in ordinatione eſſe non poteſt, fit, vt quotieſcunque aliquis ab accuſatione totali ordinatè deſiſtit, quod contingere poteſt duobus modis; primus quando is, qui accuſat, in ipſo accuſationis progreſſu cognoſcit eſſe falſum id, de quo accuſat; ſecundus quando princeps, cui cura booi communis per accuſationem intenti incumbit, præcipit accuſationem diſſoluere; non dicetur talis tergiuerſari, etiam ſi delictum, de quo fuerat impoſita accuſatio in perniciem teteoderit reipoblicæ. Nam in primo caſu falſitas delicti obiecti obligat accuſatorem in conſcientia, ab accuſatione recedere: etiam ſi in foro contentioſo quinque libris auri puniatur, vt ex lege. 3. ff. de præuari. colligunt Sylueſter verbo. accuſatio. queſtione.6. & Angelus eodem verbo, numero 8. & in ſecundo caſu, autoritas principis, quæ à principio poterat accuſationem refutare, ſi id booo communi expedire iudicaſſet; eſt etiam potens eandem in proſequutione reſcindere propter eãdem cauſam. Ex eo enim, quòd accuſatio ad bonum commone ſemper ordinatur, vt ex ſuperius dictis patet, fit, vt qui boni cõmunis curam gerit, ſi talis medij ablationem ad finem communis boni magis prodeſſe viderit, quam ipſius poſitionem, aut proſequutionem, poſsit & debeat illud tollere, prouidendo prius, vt accuſatori io integrum ſatisfiat, ſi quid alias fuerit debitum. Alioqui iniuſtitiam committet, & ad illius damni reſtitutionẽ erit obligatus. Nonnulli ſolent addere tertium caſum. Qui eſt, quando accuſator videt ſe non poſſe probare, quod probandum crediderat. Nam tunc etiam ab accuſatione deſiſtere eſt licitum; ſicut & à principio licitum eſſet, eam non incipere, etiam ſi delictum eſſet verum, & in reipublicæ perniciem tendens, quia ſatisfaceret deounciando. Sed iſte caſus reducitur ad primum. Vt enim paulò aote dicebam, in iure pro eodem reputantur falſum & improbabile crimen, quantum attinet ad accuſationem

Casus in quibus accuſans poteſt ab accuſatione deſiſtere.

Tergiuerſatio nomẽ delicti importat.

Dubium.

¶ Sed eſt difficultas, quam monet Caietanus in iſto articulo, an iudex inferior poſſit reſcindere accuſationem, ſicut illam reſcindere poteſt princeps, & quicunque alius iudex ſupremus. Et pro parte affirmatiua eſt argumẽtum: Ad quemcunque iudicem etiã inferiorem ſpectat prouidere bono communi: ergo ad eoodum etiam ſpectabit eas accuſationes reſcindere, quas bono communi oon cõuenientes iudicauerit. In contrarium tamẽ eſt, nam iudex ioferior iuris ordinem præuertere non poteſt, vt ex ſupra dictis patet. Pro explicatione huius difficultatis adoertendum eſt, quòd accuſatiooes poſſunt eſſe in triplici differentia. Quædam enim ſunt vitioſæ, & defectuoſæ, ſiue propter temeritatem, ſiue propter calumniam. Aliæ autem conuenientes, atque perfectæ. Et hæc adhuc ſunt duplices. Quædam quæ primario ordinantur ad ſatisfaciendum parti, quæ paſſa eſt iniuriam. Aliæ verò, quæ præciſe tendunt in bonum commune. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod quicunq; iudex etiam inferior, poteſt reſcindere eas accuſationes, quas vitioſas & defectuoſas eſſe cognouerit. Sicut enim potuit illas à principio non admittere; ita etiã eaſdem poſtquam admiſſæ ſunt, potuit reſcindere. Nec in hoc alicui facit iniuriam: imò erit iniurius ordini iuris ſi illas fuerit proſequutus. Dico ſecundò etiam eſſe certum, quòd iudex inferior non poteſt reſcindere illas accuſationes

Accuſationes poſſunt eſſe in triplici differẽtia.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

ſationes iuſtas, quæ ad ſatisfaciendum parti leſæ ordinantur, & tendunt. Nam cum talis iudex ex iure teneatur ius ſuum vnicuique tribuere, iuxta legis ſtatuta à principe poſita, ad idque principaliter fuerit à ſuperiori iudex inſtitutus, fit, vt eas accuſationes, quæ particularem exigunt ſatisfactionem, non magis acceptare, quàm proſequi teneatur: nec in hoc aliqua eius poteſt cadere diſpenſatio. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis. Sed dubium eſt de accuſationibus iuſtis præciſè tendentibus ad bonum commune, an illas poſsit reſcindere iudex inferior, ſicut & ſuperior. De his enim propriè procedit argumentum pro parte affirmatiua factum. In qua re omiſsis varijs modis dicendi Doctorum, quod mihi in hac parte ſemper videtur probabilius, eſt, quod inſinuat Caieta. in præſenti, nẽpe, quòd, vterq; iudex,

Sententia autoris. tã ſupremus, quã inferior, poteſt ſupradictas accuſationes reſcindere, quamuis nõ æqualiter, nec eodẽ modo. Princeps enim abſolute de iure poteſt huiuſmodi accuſationes reſcindere, quoties viderit expedire bono communi, tanquam ille, qui in legibus à ſe poſitis ex rationabili cauſa poteſt diſpenſare. Et non ſolum iſtas, ſed etiam illas, quæ ad ſatisfaciendum parti offenſæ ordinãtur. Nã cũ princeps ſit, qui plene gerit curam boni cõmunis, ad quod etiam omne bonum, vel malum partis ordinari poteſt, fit, vt eius munus ſit non ſolum communiſ, ſed etiam propria atque particularia ſingulorum ciuium ad bonum commune referre. At verò iudex inferior id efficere non poteſt abſolutè de iure, bene tamen ex epicheia & gnome, hoc eſt, ex æquitate, & altiori iudicio, quando certo cognoſceret eam accuſationem perniciosãm fore bono communi. Vt ſi, Verbi gratia, certò ſciret ex illa perturbandam fore rempublicam, aut ingentem aliquam ſeditionem ex illa excitandam propter conditionem accuſati, vel propter aliquid huiuſmodi. Tunc enim abolere poſſet accuſationem inchoatam, niſi aliter eſſet poſsibile prouidere bono communi, ſcilicet, vel ſuſpendendo proſequutionem, vel diſſimulando. Quia lex arctatæ poteſtatis pro communi bono ſaluando prætermittẽda eſt, & vſurpanda alia quodammodo maior eidem bono communi neceſſaria, vt diximus ſupra quæſt. 58. articulo 4.

Dubium. Nota iſtã quæſtionem. Vltimum dubium circa iſtum articulum eſt, vtrùm poſſit accuſatus dare accuſatori pecuniam, vel aliquam aliam rem, vt ab accuſatione deſiſtat. Quam difficultatẽ multis ſolent diſputare Canoniſtæ, ad quos præcipuè eius determinatio pertinet, quoniã plura in illa ex iure humano ſunt diſpoſita, vt eſt videre apud Syluestrum, verbo accuſatio. qu. 12. Sed vt eam paucis præſtringamus, aduertendum eſt primò cum Panormitano, atque gloſſa in cap. 1. de collu. multipliciter poſſe cõtingere, quòd quis ab accuſatione deſiſtat. *Nota.* Primò autoritate & motu proprio; quia ſcilicet, accuſatori ipſi placet ab accuſatione ceſſare. Secundò ad preces ipſius rei. Tertio per trãſactionem, hoc eſt, aliquo ſibi dato, vel promiſſo. Hoc enim eſt propriè tranſire in iure, vt conſtat ex capit. ſuper eo, de tranſactionibus. Quarto per abſolutionem, hoc eſt, impetrando à iudice facultatem recedendi, abolitionemque, ſiue deletionem, vel ceſſationẽ accuſationis, ex aliqua cauſa legitima, puta, quia ex ira, vel ex errore accuſauit: vt in lege. 2. C. de abol. § Secundo eſt aduertendũ, *Nota 2.* quòd iuris periti ſequuti Panormitanum in cap. 1. de collu. cauſas diuidunt in ciuiles, & criminales. Et ſub criminalibus conſtituunt alias duas, ſcilicet, ſpirituales, & populares. Hoc ſuppoſito dico primò ſecundum Innocentium in capitu. 1. de collu. licitum eſſe ab *1. dictum.* accuſatione ciuili pecuniaria recedere ad preces accuſati, atque etiam per tranſactionẽ iudicis autoritate factam, & ſine ea ante litis conteſtationem. Panormitanus tamen dicit, quòd poſt oblatum libellum, & à fortiori poſt conteſtatam litem, non licet recedere propria autoritate, niſi fortè accuſator velit in totum renunciare liti, & cauſæ, vt in lege. poſtquam liti. ff. de pactis. Bene tamen ad preces atque per tranſactionem, excepta famoſa actione, qualis eſt actio furti, in qua ſine iudicis autoritate tranſigere non licet. ff. de his qui notantur infam. lege. furti; §. pactus. Atque etiã exceptis illis cauſis, quæ nõ dependent à libera voluntate litigantium, qualis eſt cauſa matrimonialis. Quod ego verũ exiſtimo. Dico ſecundo quòd in cauſis *2. dictum.* ſpiritualibus, ſiue per modũ inquiſitionis, ſiue denũciationis, ſiue accuſationis, licitum eſt ab illis diſcedere ad preces accuſati, ex cauſa rationabili. Nã ſine illa diſcedẽs punitur, vt cõſtat ex c. quapropter. 2. q. 7. Per trãſactionẽ autem nũquã eſt licitũ. Cõtra rationẽ enim eſt, quòd quis pretiũ accipiat, ne res ſpiritualis in iudicio proſequatur. Dico tertio *3. dictum.* quòd in cauſa populari; hoc eſt, in cauſa ad populi cõmodũ pertinente, nũquã licet diſcedere ab accuſatione ex beneplacito proprio, nec ad preces accuſati: & multo minus per tranſactionẽ. Imò, ſi fiat trãſactio nulla eſt; & accuſatus habetur pro cõfeſſo, vt dicitur in lege. tranſigere. Codi. de tranſact. & lege. in omnibus. ff. de præuarica. Quod eſt intelligendum, niſi tale eſſet crimen,

quod indiceret pœnam ſanguinis. Vnuſquiſque enim tunc poſſet impune tráſigere, ſanguinemque ſuum redimere, qualitercúque. Et niſi induceret pœnam perpetuæ detruſionis, aut pœnam falſi. Quia, vt dicitur in dicta lege. tranſigere. conuictus de falſo eſt quaſi mortuus, cum nulla ei fides adhibeatur. In omnibus alijs cauſis, in quibus huiuſmodi pœnæ non irrogantur, nunquam eſt licitum tranſigere, vt conſtat, ex cap. ſi quem 2. q. 3. Et hoc eſt quantum attinet ad ipſum accuſatum. Nam de accuſatore certum eſt ſemper, quòd deſiſtit ab accuſatione publici criminis, quo accuſare tenebatur, peccaré mortaliter, ſiue id faciat ex beneplacito proprio, ſiue ad preces accuſati, ſiue per tranſactionem. Bene tamen poterit ab accuſatione deſiſtere ex cauſa rationabili, & ex præcepto iudicis, iuxta prius dicta in iſto articulo. Dico vltimò, quod in cauſa criminali de priuata ſolum alicuius iniuria procedente ſtando in iure naturæ vnuſquiſq; accuſator, ſiue ex proprio motu, ſiue ex prece accuſati, ſiue ex tranſactione moueri poteſt, vt quotieſcunq; voluerit ab accuſatione diſcedat. Vnicuique enim, ſtando in iure naturæ liberum eſt ſuæ iniuriæ facere remiſsionem, ſiue ad preces alterius, ſiue precio accepto. Ex diſpoſitione tamen iuris poſitiui, ante inchoatam accuſationem, puta, ante inſcriptionem ad pœnam talionis, quamuis alia inſcriptio præceſſerit, licitum eſt accuſatori ad preces accuſati ab accuſatione deſiſtere, vt dicitur in lege. mulier. & in lege. quæſitum. ff. ad Turpil. Non tamen ex proprio motu ſi aliqua inſcriptio præceſſit, ſecúdum Panormitanum: nec poſt inchoatam litem, poſitamque accuſationem, ſine autoritate iudicis, & conſenſu rei. Sed de hoc videndus eſt Syluester verbo accuſatio. quæſt. 11.

Vltimum dictum.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum accuſator qui in probatione defecerit, teneatur ad pœnam talionis.*

4. d. 41. ar. 5. q. 2. ad 1. Et quol. 11. ar. 13. cor.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd accuſator, qui in probatione defecerit, non tenetur ad pœnam talionis. Contingit enim quandoque aliquem ex iuſto errore ad accuſationem procedere: in quo caſu iudex accuſatorem abſoluit, vt dicitur * 2. quæſtione 3. Nó ergo accuſator, qui in probatione defecerit, tenetur ad pœnam talionis.

2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.

2. ¶ Præterea, Si pœna talionis ei, qui iniuſtè accuſat, ſit iniungenda, hoc erit propter iniuriam in aliquem commiſſam. Sed non propter iniuriam commiſſam in perſonam accuſati: quia ſic princeps non poſſet hanc pœnam remittere. Nec etiam propter iniuriam illatam in rempublicam; quia ſic accuſatus non poſſet eum abſoluere: ergo pœna talionis non debetur ei, qui in accuſatione defecerit.

3. ¶ Præterea, Eidem peccato non debetur duplex pœna, ſecundum illud Naum 1. Non iudicabit Deus bis in idipſum. Sed ille qui in probatione deficit, incurrit pœnam infamiæ, quã etiam papa non videtur poſſe remittere, ſecundum illud Gelaſij * papæ: Quamquam animas per pœnitentiam ſaluare poſsimus, infamiam tamen abolere non poſſumus: non ergo tenetur ad pœnam talionis.

Habetur 2 q. 3 ca. Eu phemium.

¶ SED CONTRA eſt, quod * Adrianus papa dicit: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam intulit, ipſe patiatur.

Habetur 2 q. 3. c. Qui non probauerit. c. Calumniator.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra dictum * eſt, accuſator in cauſa accuſationis conſtituitur pars, intendens ad pœnam accuſati. Ad iudicem autem pertinet, vt inter eos iuſtitiæ æqualitatem conſtituat. Iuſtitiæ autem æqualitas hoc requirit, vt nocumentum quod quis alteri intentat, ipſe patiatur, ſecundum illud Exo. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et ideo iuſtum eſt, vt ille qui per accuſationem aliquem in periculum grauis pœnæ inducit, ipſe etiam ſimilem pœnam patiatur.

Arti. 1. & 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut Philoſophus * dicit in 5 Ethicor. Iniuſtitiæ non ſemper competit contrapaſſum ſimpliciter: quia multum differt, an aliquis voluntariè, vel inuoluntariè alium lædat. Voluntario autem debetur pœna, ſed inuoluntario debetur venia. Et ideo quando iudex cognouerit aliquem de falſo accuſaſſe, non voluntate nocendi, ſed inuoluntarie propter ignorantiam ex iuſto errore; non imponit pœnam talionis.

Lib. 5. c. 9.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ille qui male accuſat, peccat & contra perſonam accuſati, & contra rempublicā. Vnde propter vtrūque punitur. Et hoc eſt quod dicitur Deutero. 19. Cumque diligentiſsimè perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit, quod pertinet ad iniuriam perſonæ. Et poſtea quantum ad iniuriam reipublicæ ſubditur. Et auferes malum de medio tui, vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Specialiter tamen perſonæ accuſati facit iniuriam, ſi de falſo accuſet. Et ideo accuſatus ſi innocens fuerit, poteſt ei iniuriam ſuam remittere, maximè ſi non calumnioſe accuſauit, ſed ex animi leuitate: ſi verò ab accuſatione nocentis deſiſtat propter aliquam colluſionem cum aduerſario, facit iniuriam reipublicæ. Et hoc non poteſt ei remitti ab eo, qui accuſatur: ſed poteſt ei remitti per principem, qui curam reipublicæ gerit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pœnam talionis meretur accuſator in recompenſationem nocumenti quod proximo inferre intentat. Sed pœna infamiæ ei debetur propter malitiam, ex qua calumnioſe alium accuſauit. Et quandoque quidem princeps remittit pœnam, & non abolet infamiā. Quandoque autem etiam infamiam abolet. Vnde & papa poteſt huiuſmodi infamiam abolere. Et quod dicit * Papa Gelaſius, Infamiam abolere non poſſumus, intelligēdum eſt de infamia facti, vel quia eam abolere aliquando non expedit: vel etiam loquitur de infamia irrogata per iudicem ciuilem, ſicut dicit * Gratianus.

Loco citato in argum.

Ibidem.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, teſtimonio Adriani relati à Gratiano in cap. qui non probauerit. 2. quæſt. 3. dicentis: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam, quam intulit, ipſe patiatur. Et in corpore articuli hac ratione: Iuſtitiæ æqualitas hoc poſtulare videtur, vt qui per accuſationem aliquem in periculum pœnæ grauius induxit, ſimilem ipſe pœnam ſubire cogatur, iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, & dentem pro dente: ergo ad iudicem, cuius eſt conſtituere æqualitatem inter accuſatorem, & accuſatum, ſpectabit præcipere, vt qui in accuſatione defecerit, ad pœnam talionis teneatur.

Explicatio Articvli.

Concluſio huius articuli multis capitibus iuris tam Canonici quam Ciuilis habetur determinata, in cap. calumniator. & in cap. qui non probauerit. 2. q. 3. & in lege. mulier. & in leg. quæſitum. ff. ad ſenatus conſultum Turpillianum. Ratio autem adducta à D. Tho. ad illam probandam, non euidentiam, ſed tantum congruētiam quandam importat. Quanuis enim ratio naturalis dictet, eum, qui occidit eſſe occidendum, non tamen dictat eum, qui occidere procurauerit, ſubinde eſſe eadem mortis pœna afficiendum, eò vel maximè, quòd deterrerentur tūc homines plus nimio ab accuſatione, quod in reipublicæ perniciem cedere videretur. Ex quo factum fuit, vt deſuetudine iam fere fuerit huiuſmodi pœna abrogata, vt docet Soto, lib. 5. de iuſtitia q. 5. ar. 4. & Couarruu. lib. 2. Variarum. cap. 9. nume. 1. Niſi tantum in aliquibus caſibus particularibus: quorum præcipuus eſt, quando teſtis ex ſtudio falſum teſtimonium dicit, in cauſa capitali. Maximè, ſi eius occaſione innocens fuerit interfectus. Quanuis etiam in omnibus alijs delatores acri ſupplicio iudicis arbitrio ſint puniendi. Pro quo facit textus optimus in capit. ſuper his. de accuſationibus. & lex in priuatis. ff. ad Turpillianum. ¶ Si quis autem quærat vnde habuerit ortum talionis, quę ab aliquibus ex Latinis retaliatio, ab alijs ſupplicij ſimilitudo, ab alijs repatientia, ab Ariſtot. autem 5. Ethicor. cap. 5. contra paſſum, appellatur: Dico, quòd ex iure naturali præcipienti, vt iuxta menſuram delicti ſit etiam & plagarum modus. Is enim, qui proximum & rempublicam iniuria læſerit, non æquè naturali pœna punitur, niſi ea, quæ ſufficiens fuerit ſatisfacere, & reparare damnum illatum. Hæc autem reparatio fieri non poterit, niſi delinquenti æqualis crimini pœna iniungatur. Nec hæc commode diſcerni poſſe videtur, niſi idem, quod alteri per iniuriam intulit, ipſe patiatur, quod eſt repatientia, ſeu contra paſſum. Quare in lege Moſayca cautum erat, oculum pro oculo, dentem pro dente, quod

In probatione deficiēs tenetur ad pœnam talionis.

Quæſtio.

Reſponſio.

quod à Chriſto non fuit damnatum, tanquam iniquum Matth. 5. Licet illud exiſtimauerit acerbum, ſicque dederit conſilium, & non præceptum de remittendis iniurijs. Qualiter autem intelligendum ſit contra paſſum, vt ſit idem, quod iuſtum, explicauimus ſupra quæſt. 61. art. 4.

QVÆSTIO LXIX.

De peccatis quæ ſunt contra iuſtitiam, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum abſque peccato mortali poſſit accuſatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

4. diſt. 17. q. 3. art. 1. qu. 2. ad 1. & 3. & di. 19. q. 2. ar. 4. q. 1. ad 5 et q. 2. cor. Chryſoſto. hom. 31. ad Hebræor à med. to. 4. Et habetur de pæni. d. 1. ca. Quis aliquando.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd abſq; peccato mortali poſſit accuſatus veritatem negare, per quam condemnaretur. Dicit enim Chryſoſto.* Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alium accuſes, ſed ſi veritatem confiteretur in iudicio accuſatus, ſeipſum proderet & accuſaret. Non ergo tenetur veritatem dicere, & ita non peccat mortaliter, ſi in iudicio mentiatur.

2 ¶ Præterea, Sicut mendacium officioſum eſt quando aliquis mentitur, vt alium à morte liberet: ita mendacium officioſum eſt, quando aliquis mentitur, vt ſe liberet à morte: quia plus ſibi tenetur, quàm alteri. Mendacium autem officioſum non ponitur eſſe peccatum mortale, ſed veniale: ergo ſi accuſatus veritatem in iudicio neget, vt ſe à morte liberet, non peccat mortaliter.

3 ¶ Præterea, Omne peccatum mortale eſt contra charitatem, vt ſupra dictum* eſt. Sed quod accuſatus mentiatur, excuſando ſe à peccato ſibi impoſito, non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi: ergo huiuſmodi mendacium non eſt peccatum mortale.

Q. 24. art. 12.

¶ SED CONTRA; Omne quod eſt contrarium diuinæ gloriæ, eſt peccatum mortale: quia ex præcepto tenemur omnia in gloriam Dei facere, vt patet prima ad Corinth. 10. Sed quòd reus id quod contra ſe eſt, confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, vt patet per illud quod Ioſue dixit ad Acham. Fili mi da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere atque indica mihi quid feceris: ne abſcondas: vt habetur Ioſue. 7. ergo mentiri ad excuſandum peccatum, eſt peccatum mortale.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quicunque facit contra debitum iuſtitiæ, mortaliter peccat, ſicut ſupra* dictum eſt. Q. 59. art. 4. Pertinet autem ad debitum iuſtitiæ quòd aliquis obediat ſuo ſuperiori in his, ad quæ ius prelationis ſe extendit. Iudex autem, vt ſupra dictum * eſt, ſuperior eſt reſpectu eius qui iudicatur. Q. 67. art. 1. Et ideo ex debito tenetur accuſatus iudici veritatem exponere, quam ab eo ſecundum formam iuris exigit. Et ideo ſi confiteri noluit veritatem, quam dicere tenetur, vel ſi eam mendaciter negauerit, mortaliter peccat. Si vero iudex hoc exquirat, quod non poteſt ſecundum ordinem iuris, non tenetur ei accuſatus reſpondere. Sed poteſt vel per appellationem, vel aliter licite ſubterfugere, mendacium tamen dicere non licet.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando aliquis ſecundum ordinem iuris à iudice interrogatur, non ipſe ſe prodit: ſed ab alio proditur, dum ei neceſsitas reſpondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd mentiri ad liberandū aliquem à morte cum iniuria alterius, non eſt mendacium ſimpliciter officioſum, ſed habet aliquid de pernicioſo admiſtum. Cum autem aliquis mētitur in iudicio ad excuſationem ſui, iniuriam facit ei, cui obedire tenetur, dum ſibi denegat quod ei debet, ſcilicet confeſsionem veritatis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille, qui mentitur in iudicio, ſe excuſando, facit & contra dilectionem Dei, cuius eſt iudicium, & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum negat:

negat:tum ex parte accuſatoris,qui punitur, ſi in probatione deficiat. Vnde & in Pſal. 140. dicitur, Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis. Vbi dicit gloſ ſa. Hæc eſt conſuetudo impudentium, vt deprehenſi per aliqua falſa ſe excu-
Lib. 22. ca. 13. in prin. ſent. Et Gregor. * 22. Moral. exponens illud Iob. 31. Si abſcondi quaſi homo peccatum meum, dicit, Vſitatum humani generis vitium eſt, & labẽdo peccatum committere, & commiſſum negando abſcondere, & conuictum defendendo multiplicare.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficulatem reſpondet Diuus Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur illud manifeſtare, ſub reatu peccati mortalis. Probatur in corpore articuli, hac ratione: Virtus iuſtitiæ eſt ad ſalutem neceſſaria: ergo quiſque tenebitur ſub reatu peccati mortalis illam ſeruare. Antecedens ſimul cum conſequenti ſupponitur à D. Thom. tanquam notum ex ijs, quæ dixerat ſupra quæſt. 59. arti. 4. Tunc vltra: Iuſtitia obligat ſubditum obedire ſuperiori in ijs, ad quæ ius prælationis ſe extendit: ſed ius prælationis aliquando exteodit ſe ad hoc, vt poſsit interrogare ſubditum de crimine, quod commiſit, tunc, ſcilicet, quando ſecundum formam iuris interrogat: ergo etiam tunc tenebitur ſubditus reſpondere: & ſi noluerit veritatem confiteri vel eam mẽdaciter negauerit, peccabit mortaliter. Secunda concluſio: Qui non legitimè interrogatur de proprio crimine, non tenetur illud manifeſtare: ſed poterit, vel per appellationem, vel aliter ſubterfugere: mendacium autem nunquam dicere licebit. Probatur: Iudex tunc non habet ius interrogandi: ergo nec ipſe interrogatus tenebitur reſpondere. Quod autem nunquam liceat mendacium dicere, non probat Diuus Thom. ſed illud vt notum relinquit: quia eſt mendacium intrinſece malum. Et ſic implicat, quòd licitè fiat.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum accuſato liceat calumnioſe ſe defendere.

Infra ar. 3 cor. AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd accuſato liceat calumnioſe ſe defendere. Quia ſecundũ iura ciuilia in cauſa ſanguinis licitũ eſt cuilibet aduerſarium ſuũ corrũmpere. Sed hoc maximè eſt calumnioſe ſe defendere: ergo non peccat accuſatus in cauſa ſanguinis, ſi calumnioſe ſe defendat.

2 ¶ Præterea, Accuſator cum accuſato colludens, pœnam recipit à legibus conſtitutam, vt habetur * 2. quæſt. *2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.*
3. Non autem imponitur pœna accuſato per hoc, quòd cum accuſatore colludit: ergo videtur quod liceat accuſato calumnioſe ſe defendere.

3 ¶ Præterea, Prouerb. 14. dicitur, Sapiens timet & declinat à malo: ſtultus autem tranſilit & confidit. Sed illud quod fit per ſapientiam, non eſt peccatum: ergo ſi aliquis qualitercunque ſe liberet à malo, non peccat.

¶ SED CONTRA eſt, quòd in cauſa criminali iuramẽtum de calumnia eſt præſtandum, vt habetur * extra, de iu- *In decreta li. 2. tit.*
ramento calumniæ inhærentes. Quod non eſſet, ſi calumnioſe ſe defendere *7. cap. 1.*
liceret: ergo non eſt licitum accuſato calumnioſe ſe defendere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliud eſt veritatem tacere, aliud eſt falſitatem proponere. Quorum primum in aliquo caſu licet, non enim aliquis tenetur omnem veritatem cõfiteri, ſed illam ſolum, quam ab eo poteſt, & debet requirere iudex ſecũdum ordinem iuris: puta cum præceſsit infamia ſuper aliquo crimine, vel aliqua expreſſa indicia apparuerint, vel etiam cum præceſsit probatio ſemiplena. Falſitatem tamẽ proponere in nullo caſu licet alicui. Ad id autem quod licitum eſt poteſt aliquis procedere vel per vias licitas & fini intento accommodas, quod pertinet ad prudentiam vel per aliquas vias illicitas, & propoſito fini incongruas, quod pertinet ad aſtutiam, quæ exercetur per fraudem & dolum, vt ex ſupradictis * patet. Quorum primum *Q. 55. ar.*
eſt laudabile, ſecũdum vero vitioſum, *4 & 5.*
ſic ergo reo qui accuſatur, licet ſe defendere veritatem occultando, quam confiteri non tenetur per aliquos conuenientes modos: puta quòd non reſpondeat,

ſpondeat, ad quæ reſpondere non tenetur, hoc autem non eſt calumnioſe ſe defendere, ſed magis prudenter euadere. Non autem licet ei vel falſitatem dicere, vel veritatem tacere, quam confiteri tenetur. Neq; etiam aliquem dolum vel fraudem adhibere, quia fraus & dolus vim mendacij habent. Et hoc eſt calumnioſe ſe defendere.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod multa ſecundum leges humanas impunita relinquuntur, quę ſecundum diuinum iudicium ſunt peccata. Sicut patet de ſimplici fornicatione: quia lex humana non exigit ab homine omnimodam virtutem, quæ paucorum eſt, & non poteſt inueniri in tanta multitudine populi, quantam lex humana habet neceſſe ſuſtinere. Quòd autem aliquis non velit aliquod peccatum committere, vt mortem corporalem euadat, cuius periculum in cauſa ſanguinis imminet reo, eſt perfectæ virtutis: quia omnium terribilium maximè terribile eſt mors, vt dicitur * in tertio Ethicorum. (*Lib. 3. c. 6. tomo 5.*) Et ideo ſi reus in cauſa ſanguinis corrumpat aduerſarium ſuum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum. Non autem huic peccato lex ciuilis adhibet pœnam: & pro tanto licitum eſſe videtur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd accuſator, ſi colludat cum reo, qui noxius eſt, pœnam incurrit: ex quo patet quòd peccat. Vnde cum inducere aliquem ad peccandum, ſit peccatum, vel qualitercunq; peccati participem eſſe, cum Apoſtolus dicat dignos morte eos, qui peccantibus conſentiunt: manifeſtum eſt, quòd etiam reus peccat, cum aduerſario colludẽdo, non tamen ſecundum leges humanas imponitur ſibi pœna propter rationem iam * dictam. (*In ſol. ad 1*)

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſapiens non abſcondit ſe calumnioſe, ſed prudenter.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, aliud eſſe veritatem tacere, aliud autem falſitatem proponere, quorum primum in aliquo caſu licet, tunc, ſcilicet, quando aliquis non tenetur dicere veritatem, iuxta poſita in articulo præcedenti: ſecundum autem nunquam eſt licitum, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Licitum eſt accuſato tueri ſe occultando per modos conuenientes eam veritatem, quam fateri non tenetur, ſcilicet, vel non reſpondendo ad ea ad quæ reſpondere non obligatur, vel vtẽdo æquiuocatione, vel alia honeſta ratione. Nec hoc eſt calumnioſe ſe defendere, ſed magis prudenter agere. Secunda concluſio: Nunquam eſt licitum accuſato defendere ſe dicendo falſum, vel tacendo eam veritatem, quam reuelare tenetur, vel vtẽdo fraude, aut dolo: quia dolus habet vim mendacij. Et ſic nec etiam eſt licitum alicui ſe calumnioſe defendere. Hæc enim omnia calumniam important. Tertia concluſio: Tres ſunt caſus, in quibus iudex legitime interrogat aliquem de crimine à ſe perpetrato, & in quibus ipſe interrogatus tenetur dicere veritatem. Primus eſt, quando præcedit infamia. Secundus, quandò ſunt expreſſa indicia. Tertius, quãdo eſt ſemiplena probatio.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

COnclusiones huius articuli fere ſunt eædem cum illis, quas D. Thom. poſuerat, articulo pręcedenti. Et propterea eas ſub eodem commento explicare libet, quod materiam non minus vtilem, quàm difficilem continebit. Sed vt in illa more noſtro clarè, & ordinatè procedamus, operępretium erit, vt certa ab incertis ſeparemus. Quod, vt efficiam, dico primò, certum eſſe, quòd nullus poteſt ob quamcunque cauſam, etiam ad vitandum mortis periculum, mendacium proferre. (*Nullus poteſt mentiri ex quacũque cauſa.*) Eſt enim mendacium ex natura ſua adeò malum, & iniquum, vt repugnet ei licitè fieri, ſicut & quibuſcunque alijs rebus intrinſece malis. De quibus loquebatur Ariſtot. 3. Ethico. cap. 1. quando dicebat: Quædam tam turpia ſunt, vt mori potius ſit ſuſtinendum, quam talia perpetrare. Et D. Paulus ad Roman. 3. Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Idem etiam probat D. Auguſtinus ex profeſſo in 3. par. lib. de mendacio. cap 6. & 7. & cap. 11. 12. 15. 18. 20. & 21. & part. 8. lib. contra mendacium, cap. 15. 17. 19. 20. Extatque de hac re decretum Eccleſiæ in cap. ſuper eo. de vſuris. Vbi dicitur: Sacra ſcriptura prohibet mentiri pro ſaluanda vita cuiuſcunque, imò & pro ſalute ſpirituali, aut pro vitando peccato alterius;

aut

aut pro conuerſione infidelium, & pro pudicitia & caſtitate ſeruanda, &c. Videndus eſt de hac re D. Thom. infra q. 110. ar. 3. & Corduba lib. 1. quæſtionarij q. 29. vbi latè hanc veritatem probat. Dico ſecundo etiam eſſe certum, quòd, quando iudex legitimè procedit ad interrogandum aliquem de crimine à ſe perpetrato, ipſe reus tenetur dicere verũ, etiam ſi talis confeſſionis merito ſit in mortem rapiendus. Nam, cùm iudex tunc habeat ius ad interrogandum, non poteſt fieri, quòd illud etiam habeat reus ad non reſpondendum: alioqui daretur bellum iuſtum ex vtraque parte, quod eſt impoſſibile. Et hoc etiã probat ſufficienter ratio D. Thomæ adducta in artic. 1. huius quæſtionis. Et teſtimonium Pauli ad Romanos. 13. dicentis: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. nõ enim eſt poteſtas, niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt ipſi ſibi damnationem acquirunt, &c. Quibus verbis ex eo, quòd homines ſciunt ſe per obedientiam, & reuerentiam, quam prælatis à Deo in poteſtate conſtitutis exhibent, eis ſubijci debere (non eſt enim aliqua poteſtas, aut prælationis veræ ſupereminentia, quam Deus nõ conſtituerit, cuius prælati omnes legitimi ſunt vicarij, & quæcunque à Deo ſunt rectè inſtituta, atque ordinata ſunt, ſeruarique optimo iure debent) concludit, eum, qui obedire recuſans poteſtati reſiſtit, non homini tantum, ſed magis diuinæ ordinationi repugnare, cum id, quod Deus ordinauit, & inſtituit, conetur infringere. Qui auté diuinæ ordinationi reſiſtunt, clariſsimum eſt eos, hoc ipſo ſibi damnationem conciliare, pro ſuę inobedientię demerito. Et certum eſt, quod qui iudicibus iure interrogantibus reſpondere renuunt, eis nec obediunt, nec ſubijciuntur, & ſic peccant mortaliter. Dico tertio etiam eſſe certum, quòd quando quis non legitimè, etiam iuratus interrogatur, quod contingit, quando, vel ab eo, qui non eſt ſibi iudex, vel contra canonum, legumque ſanctiones fuerit quæſitus, non tenetur ſuum crimen confiteri. Et ſimile eſt affirmandum de teſtibus in crimine alieno. Et ratio eſt manifeſta: Nam, cùm quiſque habeat ius ſe ſuaque tuendi, niſi ad contrarium iure fuerit cõpulſus, & qui præter leges, canonumque ordinationes interrogatur, nullo iure legitimo compellatur, fit, vt nequaquam ſe prodire teneatur. Itaque hæc certa ſunt.

Reus iuridice interrogatus tenetur dicere verum.

Reus illegitime interrogatus nõ tenetur ſuum crimen manifeſtare.

Dubium quando dicatur iudex legitime interrogare.

§ Sed eſt dubium, quando dicetur iudex legitimè interrogare, vt reus teneatur ſuum crimen manifeſtare? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. D. Thom. in præſenti dicit, tres eſſe caſuum differentias, in quibus iudex poteſt iure reũ interrogare, & in quibus ſubinde reus tenetur veritatem reſpondere. Primus, quando præcedit infamia ſupra aliquo crimine. Secundus, quando apparent aliqua expreſſa indicia. Tertius, quando eſt ſemiplena probatio. Et quamuis huius rei rationem non ſubijciat, illa tamẽ apertè colligitur ex ijs, quæ ſuperius dixerat. quęſt. 67. artic. 3. Vbi dixit, iudicem neminem abſque accuſatore, vel eius vicem ſupplente, poſſe condemnare. Et certum eſt, quòd hæc tria, vltra expreſſum accuſatorem, ſunt quæ eius vicem gerunt, vt poſsit reus legitimè interrogari. Et ſi quis obijciat, quinque caſus fuiſſe à nobis poſitos loco nuper citato ex mẽte D. Tho. quibus iudex abſq; accuſatore contra aliquem poteſt procedere aliquo in ipſis accuſatoris vicem ſupplente. Primus quando diuina reuelatio intercedit. Secundus, quando crimen eſt manifeſtũ. Tertius, quando eſt infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio. Quartus, quando procedit denuntiatio iuridica. Quintus, quando fraterna correctione præmiſſa denuntiat quis prælato, vt patri fratris delictum. Et ſic videtur D. Tho. in præſenti diminutè procedere. Reſpondeo, verum eſſe, quòd omnes iſti caſus fuerunt à nobis poſiti in articulo citato. Cæterùm ex illis tantum faciunt ad præſens inſtitutum tres, qui numerantur à D. Tho. in præſenti. Et ratio eſt: Nam eo in loco inſtituerat autor declarare quando iudex ſine accuſatore poteſt aliquem condemnare. Et certum eſt, quòd in omnibus illis caſibus eo modo intellectis, quo à nobis fuerunt explicati. At verò in præſenti tantum intendit manifeſtare merita, propter quæ licitum erit iudici ex officio de occulto crimine inquirere, etiam nullo alio denuntiante, vel petente. Et hæc dicit eſſe ſolum tria, ſcilicet, infamia præcedens, manifeſta indicia, & ſemiplena probatio. Itaque cum ſint tres modi procedendi in criminalibus, ſcilicet, per inquiſitionem, denuntiationem, & accuſationem, vt conſtat ex cap. qualiter & quando. de accuſationibus. in præſenti tantum agit D. Tho. de modo procedendi per viam, inquiſitionis, & non per quamcunque inquiſitionem, ſed per illam, quam iuriſperiti ſpecialem appellant. Nam in generali, qua prælati munere ſuo fungentes, & quod aiunt officij debito prouinciam, aut conuentum viſitantes crimina diſquirunt, certum eſt non eſſe neceſſarium, quod aliquid illorum præcedat, vt diximus ſupra quæſt. 67. art. 3. Panorm. in cap. 2. de confeſsion. columna penultima, dicit, quòd

Sententia Panormit.

quòd quanuis iudex, quando præcedunt indicia, vel infamia, vel ſemiplena probatio, poſsit interrogare reum de crimine à ſe perpetrato, ipſe tamen reus poteſt illud negare, ſi ex ſua confeſsione timet pœnam temporalem, ſiue iudex id inquirat ex mero officio, ſiue ad inſtantiam partis. Si autem pœna imponenda non eſt temporalis, ſed ſpiritualis, vt excommunicatio, dicit hæc opinio, quòd tenetur ſub peccato mortali delictum confiteri. Eandem ſententiam tenet Syluester. verbo. confeſsio delicti q. 1. & Alcocer in ſumma, capit. 26. Qui etiam citat pro eadem Nauarrum in cap. inter verba. corolla. 64. numer. 732. & 746. Et ratio huius opinionis eſt, quia nullus tenetur ſeipſum condemnare, & contra ſeipſum arma miniſtrare. Nec hoc contingit in pœna ſpirituali, quia cum iſta non tam ſit pœna, quam medicina, non tam in illa habet ius reus ſe meliori via, qua poterit defendendi, quam in pœna temporali, quæ verè & propriè eſt pœna. Petrus de Nauarra lib. 2. de reſtitutione, cap. 4. in ſecunda parte illius, dubitatione ſecūda, quanuis exiſtimet falſam opinionem Panormitani vniuerſaliter intellectam de omni pœna temporali propter rationes à nobis infra ponendas, dicit tamen, quod piè & probabiliter poteſt teneri in cauſa criminali præcipuè capitis poſſe reum in conſcientia veritatem ſecluſo mendacio contegere, etiam ſi ad interrogationem iudicis præceſſerint indicia, vel infamia, vel ſemiplena probatio. Et ratio illius eſt: Quoniam in cauſa ſanguinis ob rei magnitudinem, de qua agitur, & naturalem ac vehementem inclinationem, quam natura hominibus dedit ad ſui conſeruationem, ipſa eadem natura tribuit ſummam ac liberrimam facultatem ſe tuendi. Hac enim de cauſa licitum eſt aliena ſurripere, quæ ſecluſa extrema vitæ neceſsitate ſurripere non liceret, & occidere inuadentem, cuius alias occiſio eſſet peccatum grauiſſimum. Et confirmari poteſt hæc ſententia ex lege. 4. ff. de teſtibus. Nam ſi, vt ibi dicitur, conſanguineus non poteſt cogi ad teſtificandum contra conſanguineum, nec ſimiliter vt Couarruuias docet, quando teſtis aliquod magnum diſpendiū timet in ſeipſum, quantò magis id dicendum erit, quando aliquis contra ſeipſum in cauſa capitis debet dicere teſtimonium? Quis enim eſt magis conſanguineus, quam quiſque ſibi? Et quod poteſt eſſe maius diſpendium, quam mortis? Et ſi quis dicat, in hac lege ſolum eſſe ſermonem de criminibus occultis, in quibus nec indicia, nec infamia, nec ſemiplena probatio præceſſerunt, vt multi reſpondēt, contra hoc eſt argumētum: Nam, ſi ità eſſet, nullum ibi inueniretur beneficium legis conſanguineis conceſſum, cum nec etiam extranei compelli poſsint ad teſtificādum de ſimpliciter occultis. Certum eſt autem ex mente omnium Doctorum, quod aliquid ſpeciale in ea lege propinquis conceditur, atque etiam teſtibus in proprio crimine, quod alijs in communi non eſt conceſſum.

Sententia Petri à Nauarra.

¶ Mihi ex his ſententijs ea videtur longè probabilior, quæ affirmat, ſemper, quòd iudex interrogat reum ſufficientibus præcedentibus indicijs, vel infamia vel ſemiplena probatione, ſiue id faciat ex officio ſiue ad inſtantiam alterius, teneri interrogatum ſub peccato mortali dicere veritatem, etiam ſi ex talis cōfeſsionis merito certo ſciat ipſum in mortem eſſe rapiendum. Ita tenent Diuus Thomas, & Caietanus in hoc articulo. Soto. in relectione, de tegendo & detegendo ſecreto. membro. 2. quæſt. 2. & latius quæſt. 7. concluſione. 1. & lib. 5. de iuſtitia. q. 6. ar. 2. concluſione 2. Corduba lib. 1. quæſtionarij. qu. 43. dubio. 5. Nauarro in ſumma. capi. 25. nu. 35. citatq; ſeipſum in cap. inter verba. concluſio. 6. Et re vera ità tenet. In eadem etiam ſententia eſt Couarruuias in practica. qu. 23. num. 5. Gabriel. in 4. d. 15. q. 6. art. 2. concl. 6. Roſella. verbo. accuſatus. §. 1. Palud. in 4. diſt. 19. q. 4. num. 7. Enriquus q. 10. quodli. 1. qu. 33. & ex iuriſprudentibus Gregorius Lopez ſuper. part. 7. titulo. 29. leg. 4. Archidi. §. Item quod dicitur 22. q. 2. Barthulomæus in lege Marcellus. ff. de actionibus rerum ammotarum. Speculator titulo de pœnitētia. §. 7. verſiculo. 19. Rodericus Suarez leg. 4. 11. 12. de las Iuras lib. 2. foro legum. Antonius Gomez tomo. 3. Variar. reſolu. cap. 12. num. 15. Bernardus Diaz in ſua practica criminali. capit. 118. & frater Bartholomæus de Medina in ſumma lib. 1. cap. 14. §. 35. folio. 144. Et probatur: Subditus tenetur ſub peccato mortali parere præcepto ſuperioris iuſta præcipientis: ſed iudex iuſtè ac legitimè præcepit, vt ſibi veritas manifeſtetur, quando præcedunt ſufficientia indicia, aut infamia, aut ſemiplena probatio: ergo tunc ſubditus tenetur ei obedire, atque ex conſequenti detegere veritatem. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur, ex cap. qualiter & quando 1. & 2. & ex cap. ſuper his. & ex cap. cum dilecti. & alijs multis, de accuſationibus. Vbi expreſſe habetur, tunc iudicem legitimè ſuper delicta inquirere, quando reus laborat infamia, vel ſunt indicia, aut ſemiplena probatio. Imo in leg. 4. titulo. 29. part. 7. præcipitur iudicibus, vt ità faciant ſub his verbis: El juzgador deuele fazer jurar, que diga la

Sententia autoris.

Interrogatus à iudice præcedēte infamia, vel indicijs vel ſemiplena probatione ſemper tenetur dicere verū

verdad.

verdad. Idem etiam habetur in cap. 1. de confeſsio. & in titulo, de purgatione canoni. per multa capita. Ex quibus manifeſte colligitur, non ſolum poſſe iudicem in ſupradictis caſibus inquiſitionem facere, ſed etiam ad id teneri. Quod & manifeſta ratione poteſt probari: Nam ſi ſuper his delictis iudex nec procederet, nec rogaret, nec tormenta minaretur, ſed liberos dimitteret infamatos, indiciatos, & ſemiplene probatos, magnum in republica ſcandalum suboriretur, atque detrimentum: cum hac confidentia omnes fierent malefactores, breuiq; reſpublica impleretur criminibus. Ad hoc argumentum Petrus de Nauarra loco citato, dicit, quòd, quamuis ſit verum communiter in omnibus cauſis tam ciuilibus, quã criminalibus, quòd tenetur ſubditus ſub peccato mortali parere ſuperiori iuſta præcipienti, id tamen fallit in illis cauſis, in quibus agitur de capite. In quibus quidem poteſt iudex iuridicè, ac legitimè interrogare, præcipereque etiam ſub iuramento, vt ſibi veritas manifeſtetur. Et tamen reus licitè eam abſcondit. Vterq; enim iure ſuo vtitur, iudex percontando ob commune bonum, & reus celando ob bonum propriæ vitæ. Nec mirari, inquit, quiſquam debet, quod detur iſtud veluti bellũ iuſtum ex vtraque parte, ſecluſa ignorantia inuincibili: ſiquidem conſtat licitum eſſe iudici dãnato ad mortem præcipere, vt è carcere non fugiat, & tamen ipſe parere non tenetur. Damnato etiam ad mortẽ in abſentia iudex legitimè præcipit, vt compareat, & tamen ipſe in abſentia venire non tenetur. Simile ſolet dici de ſeruo, dum ipſe non ſe vendidit, quod poteſt fugere in conſcientia: & tamen dominus iuſte præcipit, ne fugiat, & ad id poteſt compellere. Et hoc propter maximum ius, quod vnuſquiſq; habet propriam vitam, ac libertatem conſeruandi. Cæterum hæc reſponſio nulla eſt: ſemper enim eſt implicatio in adiecto, quod detur bellum iuſtum ex vtraque parte: quod contingeret, ſi prælato iuridice ac legitimè interrogante de crimine, poſſet reus illud licitè celare. Eo vel maximè, quod ex iure, quod ſuperiores habent ad aliquid præcipiendũ, euidenter colligitur obligatio, quam habent ſubditi ad obediendum. Nec poteſt fieri, quòd ſubditus habeat ius ad non obediendum, & quod illud habeat ſuperior ad præcipiendum, cum hæc ſint correlatiua, mutuoq; ſe conſequantur: vt conſtat ex illo Pauli ad Rom. 13. Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autẽ reſiſtũt ipſi, ſibi dãnationẽ acquirunt. Quibus verbis ex eo, quòd poteſtas principũ eſt à Deo, & nihil eſt à Deo ſine ordine colligit ordinẽ etiã, quo inferiores ſuperioribus poteſtatibus ſubijciuntur eſſe à Deo. Et ſic qui contra hunc ordinem poteſtati reſiſtit, quod ipſi Deo reſiſtant, erit neceſſe, iuxta illud Lucæ cap. 10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Et primi Regum cap. 8. Non te abiecerunt ſed me, ne regnem ſuper eos. Hoc modo argumentandi colligunt Doctores neceſsitatem confeſsionis ſacramentalis ex illo Ioan. cap. 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Si quidem non poteſt fieri, quòd Apoſtoli, & reliqui ſacerdotes habeãt ius ad abſoluendo peccata à fidelibus cõmiſſa, quin etiam ipſi teneantur illa ſacramẽtaliter confiteri. Et ad id, quod adducitur de condemnato ad mortem, cui poteſt iudex præcipere legitimè, ne è carcere fugiat, vel vt abſens compareat, & tamen ipſe parere non tenetur, nec ſimiliter ſeruus, cui fuerit præceptum impoſitum de non fugiendo, reſpondeo, quòd cũ inclinatio, quam habent homines ad tuendam propriam vitam, atque libertatem, ſit valde naturalis, atque vehemens, fit, vt non habeant iudices poteſtatem præcipiendi, ne condemnatus ad mortem fugiat, ſi poteſt, vel quod abſens compareat, quãuis habeant ius ad illum ſuſpendẽdum. Eſſent enim huiuſmodi præcepta valde rigida, & iure gentium nulla. Quare dum damnati fugiunt, vel citati non comparent, nec faciunt iniuriam miniſtris iuſtitiæ, nec illis reſiſtunt, aut violentiam inferunt; ſed tantum cauſam ſuam deſerunt, diffidentes de illa, præſentiamque ſuam negant, quam vti ſupponimus ex iure gentium exhibere non tenentur ad mortem, quam inde ſibi vident imminere. Et eadem ratio eſt de ſeruo, qui ſe non vendidit, quantum ad recuperationem propriæ libertatis. At verò qui iam præſens in iudicio legitimè cogitur reſpondere, faceret iniuriam iuſtitiæ, illiq; reſiſteret, non reſpondendo, ſicut & qui fugit reſiſtendo, aut qui iuſſus aſcẽdere patibulum, vel collum gladio iuſtitiæ exhibere id facere non vult. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum, quo idem Petrus de Nauarra ſuam ſentẽtiam probabat. Ad confirmationẽ autem deſumptam ex lege 4. ff. de teſtibus, dico eam non facere ad propoſitum. Vendicat enim ſibi locũ textus ille, quando certum eſt iudici, ſocerũ, generum, aliaſq; perſonas ibi expreſſas, quia delicto adfuerũt depoſituras aduerſus ipſum reum, vt conſtat ex ipſo textu in illis verbis, Vt teſtimonium litis dicat aduerſus ſocerũ, &c. Hic autẽ non vagamur magis in incerto, ſcilicet, quando iudex, vt ſibi veritas innoteſcat poſt alias probationes non omnino euidẽtes conquiſitas, reum interrogat, qui niſi veritatem

exponat

exponat peccati mortalis reatũ incurret,&c.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ad hoc,vt reus teneatur iudici reſpondere veritatẽ, vt dictum eſt, ſit neceſſarium,quòd iudex prius ei notificet contra ipſum eſſe infamiam,vel indicia,vel ſemiplenam probationem,vt ſic ſciat ipſum iuridicè interrogare, an vero ſtatim teneatur ei fidem adhibere, credereq́;,quòd iuridice interrogat, vt veritatẽ illico manifeſtet? De qua re ſunt variæ Doctorum ſentẽtiæ. Caietanus,Soto,Nauarrus vbi ſupra,& multi alij dicunt,non teneri reum veritatem manifeſtare, quoadusq; ſibi certò conſtet quod iuridicè interrogatur: At verò alij,quos refert Gregorius Lopez loco citato,dicit oppoſitum. Et ratio illorum eſt: Quia ſemper debet præſumi pro iudice, quod legitimè procedit, quandiu de oppoſito non conſtiterit. Mihi hæc ſecũda opinio nimis dura videtur. Quocirca dicẽdum potiùs exiſtimo,quòd quandiu reus dubitet,an ſint indicia ſufficientia, vel infamia, vel ſemiplena probatio,cõtra eum,quod ſæpe accidit,quia iudices frequẽter levi rumore, & levibus indicijs moti glorioſum ſibi exiſtimant,ſi ſub iuramento & minis, & alijs vexationibus mille artibus vtentes à reo veritatẽm extorqueãt de crimine occulto, quod contractum ſuſpicantur,non tenetur reſpondere veritatem,quamuis non debeat mentiri, vt ſupra dictum eſt,nec pro iudice eſt præſumendum,quandiu reo non conſtat, vel rationabiliter conſtare debet, quod ipſe legitime procedit. Qui enim bona ſua, honorem,atque vitam iure poſsidet,quouſque ius alterum ſibi innotuerit,quo debeat illorum iacturam facere, non aſtringitur illa dimittere. Alias eorum prodigus eſſet. Atque id maximè in rebus grauioribus:& potiſsimum in his,quæ vitam in diſcrimen obijciunt. In rebus quidẽ leuioribus poſſent ſubditi prælatis fidem adhibere,& non omnibus,ſed illis, quos probos,prudentes, ac ſcientiæ peritos cognouerint,cum tamẽ in rebus grauioribus ius habeant vitam ac proprium honorem tuendi,quouſque ſibi contrarium rationabiliter conſtiterit.

Sententia Caietani, & aliorum

Sententia probabilior

Quæ infamia ſit ſufficiẽs vt iudex ad inquiſitionẽ procedat.

¶ Quoniam dictum eſt,infamiam,vel indicia ſufficientia, vel ſemiplenam probationem ſufficere,vt iudex legitimè dicatur facere inquiſitionem & hæc nõ paruam poſsint habere latitudinem, operæpretium erit ſingula ſuo ordine explicare. Et quidem de infamia iã diximus ſupra q.67.ar.3.non quancunque,ſed illam tantum,quæ à viris honeſtis non maleuolis,& qui non ſemel,ſed pluries procedit ſufficere mouere iudicem ad hoc,vt legitimè inquiſitionem faciat. Quod Caietanus in hoc commento ſub his verbis declarat: Infamia vocatur non frequens vox diſcolorum,ſed frequens vox talis, vt apud probos & prouidos viros reddatur perſona de crimine tali rationabiliter ſuſpecta. Nonnulli affirmant duorum, aut trium hominum teſtimonium, maximè iuramento rem atteſtantium, ſufficere ad efficiendam infamiã. Sed proculdubio fallũtur. Eſt enim infamia,ſicut & fama, communis opinio voce manifeſtata,vt definit Bartolus in leg. de minori.§. tormenta. ff. de quæſt. Et dicitur communis opinio:quia paucorum dicta nec bonam,nec malam famam efficiunt. Et dicitur voce manifeſtata: quia interior notitia atque cognitio exiſtimatio potius,quàm fama appellatur, quæ eſt quid ſuperius ad famam:& eſt veluti genus ad illam: quia omnis fama eſt rumor, & non è contra. Quando enim minor pars ciuitatis, vel viciniæ de aliquo habet opinionẽ,rumor dicitur. Quando autem maior pars ciuitatis, vel viciniæ loquitur,eſt fama. Nauarro in cap.inter verba. corol.63.num.214.putat eſſe diſcrimen inter famam,& clamoroſam inſinuationem in eo, quòd fama eſt, quæ in iudicio ſufficientibus teſtibus probatur: clamoroſa autem inſinuatio eſt crebra fama extra iudicium. Sed proculdubio fallitur. Tum: quia pro eodem vtrumque nomen vſurpatur in iure,vt conſtat ex cap.inquiſitionis. §.tertiæ dubitationis.& cap.qualiter & quando.el ſegundo,de accuſationibus. Vbi non ſemel,ſed ſæpe dicitur,quòd clamor innuit,& diffamatio manifeſtat. Nec gloſſa in his locis quidquam inter iſta diſtinguit. Quod & facit Soto in relec.de tegendo ſecreto.memb.2.q.6. dub.3. Tum etiam: quia vix explicari poterit, quis ſit ille numerus teſtium, in iudicio ad infamiam ſufficiens. Eo vel maximè, quòd cum iudex nõ poſsit procedere ad inquiſitionem faciendam,niſi infamia præcedente,vt cõmuniter dicunt Doctores,& eſt expreſſa conſtitutio iuris in ca.cũ oporteat.de accuſationibus. vbi habetur: Diſcretioni tuæ mãdamus, quòd niſi ſuper prædictis criminibus famã illius læſam eſſe noueritis,ad inquiſitionẽ minimè procedatis,neceſſariũ erit,quòd ante iudicium infamia exiſtat, atq; ex cõſequenti non ſolũ in iudicio, ſed etiam extra poterit eſſe.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſatis ſit,quòd iſta infamia ſit de facto, vel potius etiam requiratur,quòd ſit de perſona? Verbi gratia. Inuenitur corpus hominis occiſi, nec huius facti infamia aliqua perſona in particulari læſa eſt. Dubitabitur, vtrum ut liceat iudici per viciniam diſquirere, quis illius fuerit interfector? De qua re ſunt variç

Dubiũ an requiratur infamia de perſona vel potius ſufficiat de facto.

1. Sentẽtia Doctorum ſenteotię, Prima eſt, quorundam; qni dicunt abſolotè eſſe licitum iudici hnius rei facere inquiſitionem: ipſos tamen teſtes ſolum teneri manifeſtare infamatos, vel indiciatos. Itaq; dicunt, quòd facti infamia præciſe ſufficiens eſt, vt iudex legitime interroget: oon tamen eſt ſatis, vt teſtis teneatur detegere malefactorem, niſi ſimnl cum notitia facti infamiā perſonæ, vel indicia inueniantur. ¶ Secunda ſententia eſt aliorum, qooreſert Soto li. 5. de iuſtitia. q. 6. ar. 2. & de tegendo ſecreto. membro. 2. q. 6. dub. 4. Qui dicũt, quando eſt infamia facti, & non perſonæ, poſſe iudicem interrogare in communi, quis fecerit illud: oon tamen in particulari, an hic, vel ille. Et ratio illius eſt: Quia cùm ſolum præceſſerit infamia vagæ perſonæ, & nõ huius, vel illius, ſolum poteſt iudex ioterrogare indeterminatè, quis fecerit, nõ autem, an hic vel ille.

2. Sentẽtia

¶ Tertia ſententia eſt, illorum, qui dicunt nullo modo eſſe licitum iudici in iſto caſu facere inquiſitionem ſoper perſona occulta. Hanc teneot Soto loco citato, & Caietanus in iſto articulo, & Panormitanus, & Hoſtienſ. & Innocent. io capit. bonæ memoriæ. de appellationibus. Et probatur primò ex capit. cum oporteat. de accuſationibus. Vbi habetur: Niſi ſuper prędictis famam ipſius, ſcilicet perſonæ, læſam eſſe noueritis, vos ad inquiſitionem nõ ſubitò procedatis. Et in capit. inqoiſitioois. eodem titulo. dicitur: Nullus pro crimine, ſuper qoo aliqua non laborat infamia, eſt puniẽdus. Et in cap. qualiter & quando, ibidem, legitur: Si ſuper exceſsibus ſuis quis fuerit infamatus, tunc procedendum eſt ad ioquiſitiooẽ. Quibus omnibus locis ſignificari videtur infamiam perſonæ eſſe neceſſariam, vt contra aliquem fiat inquiſitio. Secundo probatur hęc ſententia ex teſtimonijs ſacræ ſcripturæ ſuperius poſitis de villico iniquitatis, & de ſodomitis, quibus non dicuntur perſonæ punitæ, quoadusque infamia læſæ fuerunt inuentæ. Videturq; hoc fundamentum in illo Matth. cap. 5. Nolite iodicare, & non iodicabimini. Eſt enim iudicium temerariom de perſona iudicare propter crimen publicum, ac ſubinde illam explorare.

3. Sentẽtia

1. Argum.

2. Argum.

¶ Quarta ſententia tenet omnino oppoſitũ, ſcilicet, quòd quando crimẽ eſt manifeſtum, ac publicum, licitum eſt iudici facere inquiſitionem, etiam occultæ perſonæ. Hanc dicunt Caietanns, atq; Soto tennisſe D. Thomã Pariſijs dum erat baccalaureus. Sed certè illam tenet Nauarro io c. inter verba. conc. 6. corol 49. nu. 124. in eam que refert Innocentiom, & Panormitanum. Eandẽ tenet Corduba in ſumma. q. 64. puncto. 1. & Gerſon alphabeto 34. litera. Q. & Angelus in ſumma, verbo, denontiatio. §. vltimo. & verbo. confeſsio delicti. & Areualo de correctiooe fraterna. concl. 6. propoſitione. 7. quæ etiam mihi videtur probabilior.

Quarta ſentẽtia vera & tenenda.

Quod, vt à fundamentis declarem aduertendum eſt primò, non eſſe ſolum de iore poſitiuo, quòd ad inqniſitionẽ oon procedatur, ſine infamia, ſed etiam de iure naturali, atq; diuioo. Naturali quidem: quia lex naturalis dictat ſeruandom eſſe ſecretum. Et quando peccata, aut peccatores ſunt occulti, adhuc eſt ſecretum. Tum: quia lex ſeruandi ſecretum, vt doctores docent, non ſolum obligat ſeruare ſecretum nobis cõmiſſum: ſed etiam peccata, ſeu peccatores occulros non reuelare, cum in communitatis damnum non vergunt, vt infra dicemus. Tum etiam quia poteſtas inquirendi in iudice exiſtens, eſt publica: & poteſtas pnblica iure ipſo naturę requirit notitiam publicam, tam criminis, quã criminoſi. Quæ enim ſunt occulta, naturaliter ſont exempta ab humano indicio, vt diximus ſupra. Quod autem etiam ſit de iure diuino, non procedere ad inqniſitionẽ, ſine infamia, probatur ex ca. qualiter & quando: iam citato. Vbi Innocentius 3. ſic inquit: Qualiter, & qoando debeat prælatus procedere ad inquirendum, ex autoritatibus veteris & noui Teſtameoti euidenter colligitur: ex quibus canonicæ proceſſerũt ſanctiones. Legitur enim in Euãgelio, quòd villicus ille, &c. & Matth. 18. dicitur: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Nec valet ſi dicatur, ibi ſolum eſſe ſermonem de eo, qui fraternè ad emendationem fratris procedit. Multo eoim ſtrictiꝰ id ſeruare tenebitur, quando ad pœnã procedit, cũ charitatis vinculũ, quo præceptũ illud innititur, magis obliget, vbi maius damnũ fratri timetur; quod abſq; ſcãdalo, & maiori damno vitari poteſt.

De iure naturali eſt quod non procedatur ad inquiſitionem ſine infamia.

¶ Secundo eſt aduerteodum, quòd quamuis ſit lex naturalis, atq; diuina non procedendi ad inqoiſitionem, ſine infamia: non tamen eſt primi ordinis, vt non mentiri, diligere Deum, quæ non interpretationẽ, nec diſpenſationem recipiunt. Sed eſt ſecundi ordinis, illarum ſcilicet, quæ interpretationem accipiont. Vt enim autor eſt D. Tho. 1. 2. q. 94. artic. 4. Inter præcepta legis naturæ quædam ſunt generalia, & quaſi prima principia, vt, Bonum eſt facieodum, &, Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Alia vero ſunt, quæ ex his principijs deducuntur euidẽter. Et inter hęc adhuc eſt diſcrimẽ. Nam quædam facili negotio deducuotur: alia verò magna cum difficultate, & poſt diuturnum laborem. Et de primis principijs generalibus, dicit, illa eſſe eadem apud omnes, oon ſolum quantum ad

Leges naturales ſecundi ordinis interpretationem accipiunt.

cogni-

cognitionem, ſed etiam quantum ad rectitudinem. Quod eſt dicere, quod prima principia legis naturæ ab omnibus cognoſcűtur, & in omni euĕtu, & ſemper ſunt iuſta. Comparantur enim hæc primis principijs ſpeculatiuis, quantum ad hoc, quod ſicut principia ſpeculatiua ſemper, & vbique ſunt vera ab omnibuſq; ſufficienter lumine naturali cognoſcuntur: ita etiam prima principia practica ſemper, & in omni euentu ſunt iuſta, & omnibus nota. De præceptis autem naturalibus, quæ ſunt veluti concluſiones ex primis principijs deductæ, affirmat, quòd licet, vt in plurimum, ſint recta, atque iuſta apud omnes, non tamĕ ſemper. Ere ſt dicere, quòd iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur, non ſemper ſunt iuſta & recta apud omnes. Et ſic lex naturalis ſecundum illa nõ eſt eadem ſemper apud omnes, quantum ad rectitudinem. Et ratio huius eſt: Nam cum iuſtum & rectum in operabilibus ſumatur, non ſolum ex obiecto operationis, ſed etiam ex omnibus circunſtantijs, quæ in particulari concurrunt, fit, vt eadem operatio, quæ ſecundum ſe, & ſimpliciter conſiderata erat iuſta, & recta, & à lege præcepta, conſiderata in particulari propter aliquas circunſtantias fit praua. Quod & hoc exemplo declaratur: Nam ex hoc principio: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, ſtatim neceſſario ſequitur, alienum nec eſſe accipiendum, nec retinendũ inuito domino rationabiliter. Et ex hac concluſione rurſus infertur, depoſitum eſſe reſtituendum: quod quidem præceptum, vt in plurimum, rectum & iuſtum eſt. Sed, ſi eueniat caſus, quòd dominus depoſiti in perniciem propriam, vel reipublicæ velit vti depoſito, ratione illius circũſtantiæ, id, quod natura ſua erat rectum, efficitur malum. Et ſic patet, quòd iudicia practica deducta ex primis principijs, non ſemper, & in omni euentu ſunt iuſta. Ex quo infertur eſſe valde facile errare in diſcurſu practico, ex quo in principijs vniuerſalibus deducuntur concluſiones ad res practicas operandas. Nam cum ad ſtatuendum quid in particulari ſit bonum, oporteat conſiderare omnes circunſtantias, & noſter intellectus difficulter poſſit attendere ad plura, fit, vt in ſuo diſcurſu, & ratiocinatione ſæpè ſæpius erret.

Explicatio difficultatis. ¶ His ſuppoſitis dico, quòd quemadmodum eſt lex naturalis reddĕdi depoſitum: & tamen quando dominus in perniciem ſuam, aut reipublicæ eo vti vult, non obligat, ſed interpretationem admittit: & ſicut eſt lex naturalis, vt quis ſua ſponte non ſe exponat periculo propriæ vitæ: & tamen licet pro bono communi, & patria liberanda ſe morti offerre: quia ius illud naturale de conſeruanda vita, epicheiam recepit ob aliud naturale ius illo fortius de bono communi conſeruando: ità etiam in propoſito, licet ſit naturalis lex celandi occultum peccatorem, licet tamen in aliquo caſu inquirere de illo ad vitanda maiora mala, in eo, ſcilicet, quo crimĕ eſt publicum, atque manifeſtum. Si enim publica ſcelera ſic relinquerentur, ſequerentur duo maxima mala. Primum, quòd daretur ſcandalum in populo, cum viderent impunita, & minimè inquiſita manere crimina. Secundum quòd breui reſpublica eſſet plena malefactoribus, nulluſq; ſecurus viueret. Ob maius ergo malum vitandum, interpretanda erit lex naturalis de celando peccato, quando crimen eſt manifeſtum. Quod & iura diſponunt in crimine læſæ maieſtatis, & ſimilibus, in quibus inquiſitio fieri præcipitur ob vitandũ maius malum, etiã nulla infamia prĉcedĕte. Hæc mea ſententia, atq; eius ratio videtur apertè poſita in lege. 1. tit. 17. p. 3. Vbi poſtquam de generali inquiſitione dictũ fuerat: Maguer, que no ſe querelle nadie, puede el Rey hazer peſquiſa: Maguer ende no aya mala fama para parar mejor ſu tierra, y caſtigar los malefactores: De particulari inquiſitione ſubdit: La ſegũda manera de peſquiſa es ſobre hechos de algunos, q̃ no ſabĕ quien los hizo. Et apertiùs in lege. 3. Si fueſſe vn hombre muerto, y no ſupieſſen quien lo matara, quier ſea hecho de dia, quier de noche, porque vienen muchos males dello, y grandes daños, deuĕ ſer las perſonas peſquiſadas, ſolo q̃ no ſea hecha de algunas perſonas ciertas. Idem etiã decernitur leg. 6. tit. 1. lib. 8. recopil. Vbi habetur: Si la tal coſa fuere fecha, quier en villa, quier en yermo, y ninguno pidiere querella al alcalde, el alcalde de ſu oficio ſepa la verdad, por peſquiſa, o por donde mejor pudiere. Porque razon es, que los males y deſaguiſados, y malefactores no quedĕ ſin pena. Sed eſt aduertendũ, quòd huiuſmodi inquiſitio debet fieri reſpectu perſonæ in generali interrogãdo, quis crimen cõmiſerit: non autĕ in ſpeciali, an hic vel ille, vt dicebat ſecũda opinio. Nec poterit iudex facere inquiſitionem interrogando indiſtinctè quoſcunq; voluerit, ſed tantũ illos, de quibus poteſt eſſe aliqua probabilis opinio, quod poterũt aliquid ſcire. *Qualiter debeat fieri inquiſitio.* Vt ſi, v.g. homo eſt interfectus in aliquo itinere, poterit interrogare quoſcunq; illac tranſierunt, teneburq; tũc teſtes quæcunq; ſciuerint patefacere. Nã cum iudex illos legitimè interroget propter bonum cõmune conſeruandũ, propter idem bonum erũt etiã ipſi aſtricti dicere veritatĕ, quanuis alias crimine occulto manente, ma-

leſactòrem nec accuſare nec manifeſtare tenerentur. Si poſt factam autẽ generalem inquiſitionẽ indicia aliqua, vel ſemiplena probatio infamia aliquẽ denotauerint, particulariter tũc poterit de illo inquiſitio iniri, iuxta dicta à nobis in principio huius articuli. Poteſt præterea hæc ſententia probari ex cap. quidã maligni. 5. q. 1. Vbi Greg. Papa, excommunicationẽ infert in eũ, qui occultè libellũ famoſum promulgauit, niſi ſe proderit. Ex quo apertè colligitur, euidentiã facti eſſe ſufficientẽ ad faciẽdam inquiſitionẽ, ſi quidem valet ad præcipiendũ ſub excõmunicatione, vt ſe prodat qui publicũ peccatum cõmiſit, quamuis occulte. Nec valet ſi dicatur, excommunicationẽ ibi latã eſſe à Gregorio pro peccato præterito infamationis, & non pro peccato inobedientiæ non ſe prodendi, vt dicit Caiet. in iſto articulo. Nã vt rectè dicit Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 6. ar. 2. impoſsibile eſt pro peccato præterito, cui nulla anteceſsit admonitio excõmunicationem imponi. Cũ, vt ex Euangelio conſtat, nullus tali cenſura puniri poſsit, niſi ob peccatũ mortale, idq; inobediẽtiæ, quo rebellis Eccleſię audire noluerit, iuxta verbũ Chriſti: Si Eccleſiã non audierit, ſit tibi tanquã Ethnicus, & Publicanus. Nec Paulus Corinthiũ illum ob cõmiſſam inceſtum Sathanæ tradidiſſet, niſi incorrigibilis eſſet. Nec etiã valet interpretatio Soti loco citato, dicentis, quòd nunquã ſanctiſsimus põtifex cogitauit latentẽ illum diffamatorẽ extorſione excõmunicationis in publicũ producere, ſed hoc tantũ ei pręcepit, ad quod iure naturæ ipſe tenebatur. Nẽpe, quòd, vel produceret ſe, vt crimen probaret, quod alteri impoſuerat, aut famã ei reſtitueret: quã, niſi ſe proferẽdo reſtituere non poterat, ſin minus à ſacroſancta Euchariſtia ſub pœna excõmunicationis deinceps abſtineret. Itaq; dicit, quòd excõmunicatur nõ pro delicto pręterito, nec niſi ſe proderit, ſed pro futuro ſacrilegio, ſi ab Euchariſtiæ abſumptione in peccato exiſtens nõ abſtineret. Non, inquã, valet hęc interpretatio Soti. Nã ibi re vera priuatur delinquens Euchariſtia, niſi ſe prodat. Dicitur enim in textu: Si nõ exierit, nec publicè confeſſus fuerit, quiſquis ille ſit, diffinimus vt à ſacramento Dominici corporis & ſanguinis ſit priuatus. Et deinde planè excõmunicatur ſi Euchariſtiã ſumat, antequam ſe prodat. Perinde enim eſt excõmunicationẽ imponi, niſi ſe proderit, & ſi Euchariſtiã ſumpſerit, antequã ſe prodat: Si quidẽ vtrobiq; excõmunicatio ordinatur ad proditionẽ perſonæ: atq; ex conſequenti licita non eſſet, niſi etiã eſſet licita inquiſitio perſonæ, quando crimen eſt publicum atq; manifeſtum. Tandẽ probatur noſtra ſentẽtia: Nã plures ſunt caſus cõmuni Doctorum ſententia recepti, iureq; expreſsi, in quibus licitũ eſt abſq; infamia pręcedẽte de delictis perſcrutari, idque nulla alia ratione, niſi quia maius ſtrictiuſque naturale ius alterum interpretatur, eique præualet. Et ità contingit in propoſito.

¶ Et ad argumenta facta pro 3. ſententia. Ad 1. reſpondetur, quod omnia illa capita loquuntur de inquiſitione certę perſonæ, quæ fieri non debet, niſi ipſa aliquatenus ſit infamata, etiã ſi crimen ſit publicũ. Vel 2. reſpõdetur, quod loquuntur de crimine nõ manifeſto. Nã quãdo delictum eſt publicũ etiam ſi perſona ſit occulta, ob cõmune bonum erit licitum inquiſitionẽ facere ad modũ iam explicatũ. Eo vel maximè, quòd cũ hæc ſint de iure naturæ, vt diximus, non eſt credendum ius poſitiuum illi velle derogare. *Ad 1. arg. pro tertia ſententia.*

Et eodem modo reſpõdetur ad 2. Nec habet aliquã temeritatẽ iudiciũ, quod oritur ex crimine manifeſto, dũmodo non inquiratur certa perſona, quo ad vſq; ad id ſint aliqua indicia. Prima opinio dicebat, quòd quãdo factum eſt publicũ, licitum eſt iudici facere inquiſitionem, teſtes autẽ non tenentur manifeſtare, niſi infamatos, vel indiciatos. Sed hoc à me iã ſæpè eſt impugnatũ: propterea quòd fieri nõ poteſt, vt iudex habeat ius ad interrogandum aliquem, & quod ipſe non teneatur veritatẽ reſpõdere. Daretur enim bellum iuſtũ ex vtraq; parte, quod eſt impoſsibile. Vnde dico, quòd ſi homo aliquis in vno vico mortuus fuerit inuentus, & iudex eos de illa vicinia interroget, de quibus probabiliter iudicat aliquid ſcire, tenebuntur ſinguli veritatẽ manifeſtare, etiã ſi vnus tãtum ſit qui de illa poſsit teſtimonium dicere. Quia, ſicut iudex, ne bonum cõmune pereat, & ne reſpublica impleatur ſceleratis hominibus, quod cõtingeret, ſi viderẽt ciues publica crimina impunita minimèq; inquiſita manere: tenetur tũc facere inquiſitionẽ occulti peccatoris, cuius honor alias ex eodem iure naturæ eſſet ſeruandus: ità etiã ſubditi in ſimilibus caſibus ob idem cõmune bonum, quod ſemper priuato eſt præferendum ſunt obligati malefactores etiam non indiciatos detegere, quantuis alias crimine occulto manente nec ad interrogata reſpondere, nec malefactorem manifeſtare, imo illum occultare, tenerentur. *Ad 2. arg.*

¶ Eſt aliud dubium circa infamiam, quæ inquiſitionem præcedit, vtrum quando vna perſona eſt infamata de vno crimine, vel conuicta; licitum ſit iudici interrogare de alijs occultis? & an ipſe interrogatus teneatur ad interrogationem reſpondere? Paludanus in 4. d. 19. qu. 4. tenet partem affirmatiuam, quam *Dubiũ an infamatus de vno crimine poſsit inquiri de alijs.* *Sententia Paludani.*

quam etiam ſequitur Sylueſter verbo. inquiſitio. 1. q. 3. dicto 4. & Antoninus. 3. p. titulo 9. ca. 7. §. 5. Illamq; probát hac ratione: Iudex non propter occultationem peccati, ſed peccatoris prohibetur de occultis inquirere, ac iudicare: ergo quãdo criminoſus iã eſt in indicio detectus, legitimè poterit interrogari de omnibus ſuis delictis, etiã occultis, ac ipſe tenebitur dicere veritatem. Contrariã tamen ſententiã tenet Caiet. in iſto articulo. & Soto li. 5. de iuſtitia. q. 6. ar. 2. & de tegẽdo ſecreto. membro. 2. q. 6. dub. 2. Adrianus quodlib. 11. Henriquus quodli. 9. q. 25. Nauarro in cap. inter verba. conclu. 6. corol. 51. nu. 127. & in Summa cap. 25. nu. 36. Qui omnes vnanimiter dicunt, conuictum de vno crimine, non poſſe de alijs occultis interrogari, nec interrogatum teneri illa manifeſtare, niſi in duobus caſibus. Primus eſt, quando cognitũ crimen fuerit indicium reſpectu alterius. Vt, ſi, verbi gratia, quis infamatus, vel cõuictus fuiſſet de adulterio, & adulteræ maritus in ſuo lecto interfectus fuiſſet inuentus, tũc talis adulter legitimè interrogaretur, an eſſet reus talis homicidij, & ipſe teneretur dicere veritatẽ. Itẽ, ſi aliquis de homicidio eſſet conuictus, & cadauer nudũ fuiſſet repertũ, iure poſſet interrogari ſuper ſpolio. Secũdus caſus eſt, quãdo vnũ crimen eſt alterius circunſtantia. Vt qui de conſuetudine cũ aliqua puella fuiſſet conuictus, legitimè interrogaretur, an ipſam defloraueſit. Quæ ſentẽtia eſt vera atq; tenẽda. Et quidẽ quod extra hos duos caſus cõnictus de vno crimine, nõ poſſit de alijs occultis interrogari, probatur manifeſtè ex iuribus ſuperius poſitis, quibus apertè ſignificatur, nõ tantum infamiã peccatoris, ſed etiã peccati eſſe neceſſariam ad inquiſitionẽ. Dicitur enim in ca. cum oporteat. de accuſatio. Niſi ſuper his famam eius læſam eſſe noueritis. Et in cap. qualiter & quando ibidẽ: ſi ſuper exceſſibus ſuis quis fuerit infamatus, tunc procedendũ eſt ad inquiſitionẽ. Et ratio eſt manifeſta: Nã poteſt quis adulterij infamia obſcurari, qui tamen circa furtum aliaq; peccata integrum habeat nomen, ſicq; non minus erit cõtra rationẽ quod de illis interrogetur, ac inquiratur, quã ſi de nullo alio peccato fuiſſet conuictus. Quod antẽ quando vnum peccatũ eſt circunſtantia, vel indicium reſpectu alterius iure poſſit interrogari de illo, etiã ſi ſit occultum, probatur: Nã ſemper quòd ſunt indicia ſufficientia, legitime interrogat iudex de crimine, ipſeq; interrogatus tenetur dicere veritatem, quantò magis quando indicia ſunt peccatum, vel circunſtãtia reſpectu alterius.

Argumen.

Sententia Caietani vera.

Ad argumentũ Paludani.

¶ Et ad rationem Paludani, & aliorũ reſpondetur cum Caietano in præſenti, falſum eſſe, quòd iudiciũ de occultis eſt prohibitum, nõ propter occultationẽ peccati, ſed ſolum propter occultationem peccatoris. Ex eo enim ſolum, quòd peccatũ eſt occultum, eſt etiam exemptum ab inquiſitione, & iudicio humano, cum omnia iudicia humana ad publicam tantum ſcientiam, & poteſtatem ſpectent, vt dictum eſt. Caueant ergo ſuæ & ſubditorum ſuorum conſciẽtiæ prælati religioſorum, qui altero illorum de vno peccato diffamato exiſtente, ſtatim procedunt inquirendo de alijs, de quibus non eſt infamatus, ſuper hocque varia præcepta ac cenſuras imponunt. Peccãt enim ipſi præcipiendo, & ſubditi non tenentur obedire. Nec excuſantur huiuſmodi prælati ex eo, quòd dicunt inquirere de aliquo, de quo aliquando fuit aliqua ſuſpicio, oportet enim ſemper, infamiam, ſeu clamoroſam inſinuationem præcedere, & non ſimplicem ſuſpicionem, vt dictum eſt.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an conuictus, vel confeſſus de vno crimine, poſſit licitè interrogari de complicibus, nulla infamia laborantibus, ipſeq; teneatur ad interrogata reſpondere. In qua re, omiſſis varijs modis dicendi Doctorum, vt quid in hoc mihi verum, conſonumq; his, quæ huc vſque diximus videatur, paucis explicem, aduertendum eſt, quòd crimina ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt communia, hoc eſt, in damnum publicum vergentia, vt crimen læſæ maieſtatis, hæreſis, proditio ciuitatis, &c. Alia ſunt particularia, vt homicidium, adulteriũ, &c. Rurſus quædã ſunt, quæ ex natura ſua ſine ſocio exerceri nõ poſſunt, vt adulteriũ, ſodomia. Alia autem, quę ſine ſocio optimè fiunt, vt homicidiũ, furtum. Tandẽ quędã ſunt publica, omnibuſq; nota: qualis eſt occiſio hominis, cuius cadauer ab omnibus videretur. Alia verò occulta, quę à iudice tantũ eiuſq; miniſtris cognoſcuntur. ¶ Hoc ſuppoſito dico primo: In criminibus cõmunibus, hoc eſt in dãnum publicum vergentibus, licitum eſt iudici interrogare de complicibus, etiã occultis, ipſeq; interrogatus tenetur dicere veritatẽ. Hanc concluſionẽ tenent communiter omnes Doctores cũ Bartolo in leg. repeti. ff. de quæſtio. Et probatur manifeſtè. Nam propriũ munus cuiuſcunq; iudicis eſt, conſulere bono cõmuni, non obſtãtibus quibuſcunq; priuatis cõmodis. Eo vel maximè, quòd cũ in hoc caſu ipſe delinquens etiam non interrogatus teneatur accuſare, vel denuntiare complices occultos, vt diximus ſupra q. 68. artic. 1. ſemper poterit iure ſuper illis interrogari, ipſeque tenebitur dicere veritatem. ¶ Dico ſecundo: In criminibus particularibus, quæ ex natura ſua ſine ſocio

Dubiũ de eo qui interrogatur de complicibus.

1. Dictum.

2. Dictum.

optime fiunt,ſiue publica ſint, ſiue occulta, non eſt licitum iudici interrogare de complicibus,nulla infamia laborãtibus.Nec ipſe reus tenebitur illos detegere:imò potiùs peccaret mortaliter eos reuelando.Probatur: Ea ratione diximus ſupra in criminibus manifeſtis, teneri teſtes dicere veritatẽ:quia quãuis ſit ius naturæ celare occultũ peccatorem, ad vitanda tamen maiora mala,ſcilicet,ad vitandum ſcandalũ,quod eſſet ſi crimina publica viderẽtur impunita,minimeq; inquiſita manere,& ne reſpublica impleatur ſceleratis hominibus,maius atq; ſtrictius ius naturæ pręcipit ; vt in ſimilibus caſibus iudices faciant inquiſitionem,& ſinguli interrogati teneantur dicere veritatẽ:ſed in caſu,quo crimẽ aliquod particulare,quod ex natura ſua complicem non requirit,eſt publicũ,& conſtat iam de vno patratore,ceſsãt illa maiora mala,quę diximus:ergo tenebitur tũc iudex iure naturæ non interrogare de alijs cõplicibus occultis:nec ipſe interrogat⁹ ſine peccato mortali poterit eos manifeſtare, tanquã ille,qui iure naturæ bono, atq; famæ proximi conſulere tenetur. Nauarro in ca. inter verba.concl.6. corol.51.n.128.dicit poſſe conſuetudine introduci,vt in quocunq; peccato fiat de cõplicibus etiã nulla infamia laborantibus inquiſitio.Sed proculdubio,fallitur. Nã, vt ſupra oſtenſum eſt,de iure naturali eſt requiſita infamia,ante inquiſitionẽ.Et ſi aliquando ſine illa poteſt procedi,nõ eſt ex vi cõſuetudinis, aut alterius legis humanæ,ſed ex interpretatione naturalis iuris per cõcurrentiã alterius ſtrictioris, vt cõtingit in peccatis vergẽtibus in perniciem reipublicæ, & in peccatis publicis,in quibus etiam nulla infamia præcedente,eſt licitũ facere inquiſitionẽ, ne communis reipublicę pax,aut bonum,quod cuicunq; priuato cõmodo famæ,aut vitę malefactoris pręponderat,perturbetur.Nulla autem conſuetudo poteſt contra legem naturalem præualere,vt de ſe patet. ¶ Dico tertio:

3.Dictum. In criminibus priuatis ex natura ſua complicem requirẽtibus,ſi publica ſint omnibuſq; nota,licitum eſſe iudici interrogare de complice,etiã occulto:Imo ad id tenetur, ipſeq; reus ſimiliter obligatur veritatem manifeſtare. Hæc concluſio probatur eadem ratione, qua ſupra probauimus,licitum eſſe iudici in criminibus manifeſtis facere inquiſitionem de perſonis occultis.Nam cùm prædicta crimina,vt ſupponimus,eius ſint naturę,vt ſine ſocio exerceri non poſsint,eo ipſo,quòd ſunt publica,& conſtat de vno patratore, eſt etiã publicum alterum eſſe illius criminis participem.Sicq; non ſatisfacit iudex ſuo officio, niſi de illo inquirat, ne detur occaſio cogitãdi velle ipſum peccata impunita relinquere, quod in graue damnũ reipublicæ cedere eſt manifeſtum.Similiter etiã tenetur reus ad interrogata reſpondere, propter idẽ bonum cõmune,nõ obſtãte præcepto naturali,quod erat de celando occulto peccatore,vt iã diximus. ¶ Dico quarto,in criminibus particula- *4.Dictum.* ribus occultis,etiã ſi eius ſint naturæ,vt ſine complice exerceri non poſsint , nunquã eſt licitum iudici interrogare de complice non infamato:nec reus tenetur ad interrogata reſpondere.Hęc cõcluſio ſequitur ex ſupradictis.Eſt enim de iure naturę,vt ad inquiſitionem nõ procedatur,ſine infamia præcedẽte, niſi in caſibus,quibus id expedit bono cõmuni : ſed in criminibus, de quibus loquimur, nõ eſt neceſſariũ bono cõmoni,quod fiat inquiſitio occulti patratoris:ergo illa iure fieri non poteſt:atq; ex conſequenti nec reus tenetur ad interrogata reſpõdere.Plures caſus poſſem in præſenti adducere,de quibus ſpecialiter Doctores ſolent dubitare,an licitum ſit iudicibus in illis nulla pręcedẽte infamia ad inquiſitionem procedere, ſed conſulto à me vt breuitatẽ ſequar prętermittuntur:hac *Regula notanda.* ſola generali regula cõtentus,quòd quotieſcunq; ex non inquirendo maius malum , & præcipue cõmunis boni pernicies ſequitur, licitũ eſt iudicibus,ſine infamia antecedente procedere ad inquiſitionẽ, vt ex ſupradictis patet.Qualiter autem hęc generalis doctrina ad ſingulares caſus ſit referenda, prudens ac ſtudioſus lector viderit.Eſt enim fere impoſſibile in re tã ampla ſingulis paruis dubitationibus occurrere , & multò magis ad illas reſpondere.Et hęc de infamia dicta ſufficiãt.

¶ De indicijs,quæ ſecluſa infamia poſſunt etiam mouere iudicẽ ad hoc,vt reum legiti- *De indicijs quæ requiruntur vt quis ad inquiſitionẽ procedat.* mè interroget de crimine à ſe patrato dicit D.Tho.quod debent eſſe expreſſa. Quod vt intelligatur,aduertendũ eſt primò,quòd indiciũ dicitur ab indicando,ſeu notificando.Et eſt intellectuale quoddã mediũ veritatis eliciendæ,ex aliqua ſingulari circunſtantia conſurgens, vt habetur in lege indicia.C. de rei vendi.& in leg.fina.C.de prob.Et eſt triplex, ſcilicet,leue,graue,& probabile. Leue indicium dicitur illud, cui frequenter contingit abeſſe veritatem,argumento leg.non homo. Cod.vnde cog. Et tale omnino eſt reijciendum.Graue indicium eſt,cui frequenter contingit veritatem adeſſe, æquiparaturq; præſumptioni furis,vt notat Cyn. in lege metũ. ff.de dolo. Probabile autem indiciũ eſt medium inter vtrumque, quod & facit aliqualem ſuſpicionem.Et quoniam ad procedendum contra aliquem non vnum tantum,ſed plura ſimul indicia , eaque grauia , ſunt neceſſaria,

ceſſaria, vt notant gloſſa, atq; Bartolus in leg. 1.§.occiſorũ.ff.ad Syllania.& Baldus in lege. congruit. ff. de officio præſidis. Idcircò D. Tho.in præſenti affirmat, vbi infamia nõ interuenit, non qualiacunque; ſed adeo expreſſa debere eſſe indicia, vt vehementer reum iudicent, antequam ius emergat procedendi contra illum. Adeò enim ſanctè famæ & honori deliteſcentis rei iura conſulendum curauere, vt maluerint aliqua crimina impunita manere, quam delinquentes occultos à poſſeſsione ſui honoris, & famæ, atque vitæ temere depellere. Quod & iuri naturę valdè congruum eſt, atque conſentaneum.

Indicia debẽt comprobari per teſtes.

¶ Secundo, eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt indicia quantumuis grauia ſufficientia ſint, ad procedendum contra aliquem, eſt neceſſariũ, quòd ſingula illorum per duos teſtes comprobentur, vt notat gloſſa in lege. finali. Cod. familiæ herciſcundæ. & ibi Doctores. Eſtque hoc adeo verum, vt dicat Bartolus ibidem, quòd quando dicitur, vnum teſtem facere ſemiplenam probationem, vt in lege in bonæ fidei ff.de iure iurando, & in lege. A diuo Pio.ff. de re iudicata. eſt id intelligendum, dummodo teſtis rectè deponat ſuper vno maleficio. Nam ſi deponit ſuper indicio ad maleficiũ, adhuc per duos teſtes reſtabit probandum, ante quam ratione illius contra indiciatum procedatur. Oportet etiam, antequam præiudicent reo teſtes, quod citentur, & iurent, alioqui minimè ei nocebunt: vt notant Doctores in lege. ſi quis. ff. de adulter. Ex quibus omnibus colligere licet, quanta cum maturitate teneantur iudices procedere in inquiſitionibus contra particulares perſonas factas ratione indiciorum contra ipſas exiſtentium. Nam niſi ſint tot adeoque expreſſa, vt quaſi reddant certum iudicem de malefactore illis nullatenus vti licebit. Caietanus in iſto articulo affirmat, quòd quando D. Thom. dicit indicia debere eſſe manifeſta, id ad tria eſt referendum.

Qualiter indicia debeant eſſe manifeſta.

Primò, ad factũ, cuius eſt indiciũ. Ita, ſcilicet, vt manifeſtè indicent tale factũ. Secundo ad perſonam: ſic, vt indicent quòd ipſa perpetrauerit tale facinus. Nam ſicut præcedens infamia de crimine, intelligitur, nõ de crimine abſolutè, ſed de crimine huius perſonę: ita vt perſona ſit diffamata de crimine: ſic etiam in indicijs oportet, quod appareant indicia crimioſæ perſonæ. Tertiò, ad proceſſum: ita quòd huiuſmodi indicia manifeſtentur reo, vt ſciat ſe eſſe in tali articulo conſtitutũ, quòd tenetur obedire iudici pręcipienti, extorquentiq; veritatem. Alioqui cum ipſe reputet, ſe eſſe occultum, & illa indicia non ſint iuris, ſed facti, ignorantia facti, quod latet ipſum, niſi iudex illi manifeſtet, excuſabit eum. Quod quidem verum eſt; vt ex ſupradictis patet. Debent quoq; indicia reo manifeſtari, vt poſsit ſe ab illis purgare, vel illis opponere rationabiliter. Sicut; & quando pręcedit infamia manifeſtatur ei, quod diffamatus eſt, ſuper tali crimine. De hac re videndi ſunt Syluester, & Angelus in ſuis ſummis. verbo. indicium. per totum.

De ſemiplena probatione.

¶ De ſemiplena probatione, quæ etiam ſecluſa infamia, atque indicijs ponitur à D. Tho. ſufficiens cauſa, propter quam iudex legitimè poteſt interrogare reum de crimine à ſe perpetrato, nihil aliud eſt dicẽdum, quàm quòd eam facit vnus teſtis omni exceptione ſuperior, vt docet gloſſa. in lege. etiã matris. ff. de probationibus. Et Bartol. in lege admonendi. num. 37. ff. de iure iurando. Magiſter Soto, lib. 5. de iuſtitia. q. 6. arti. 2. dicit, ſemiplenam probationem, tunc tantum tribuere ius iudici interrogandi, tam reum, quam teſtem, quando proceditur via accuſationis. Nam ad procedendum via inquiſitionis, nec ſemiplena probatio, imò nec plena duorum, aut trium teſtium eſt ſufficiens tribuere interrogandi ius. Quod & probat ex ca. inquiſitionis de accuſationibus. Vbi præcipitur, quod etiam ſi duo, vel plures iurati affirmẽt cuiuſpiam crimen. de quo tamen ille nulla infamia laborat, nõ procedatur in ipſum via inquiſitionis. Hæc tamen ſententia Soti ſolũ habet verum in criminibus occultis, in quibus, quia iudex procedere non poteſt, niſi præuio accuſatore, vel aliquo vicem eius ſupplente, vt diximus ſupra q. 67. art. 3. & ſemiplena probatio, imò & plena vicem accuſatoris non habeat, fieri non poteſt, vt ipſa ſit ſufficiens mouere iudicem ad inquirendum. Cæterum in criminibus manifeſtis, quorum ex officio iudicibus incumbit facere inquiſitionem, vt, ſi homo interfectus publicè inueniretur, vnus ſolus teſtis eſſet ſufficiẽs, etiam accuſatore nõ exiſtente (quia publicitas facti viam ſupplet accuſatoris) ad hoc, vt contra aliquem in particulari via inquiſitionis procederetur: ipſeq; tunc teneretur dicere veritatem. Nam ſi indicia ſufficiunt ad hoc, vt paulò ante dicebam, quanto magis probatio ſemiplena, quæ maiorem habet vim quibuſcunq; indicijs? Et in criminibus occultis nec etiam indicia ſufficiunt mouere iudicẽ ad inquirendum, niſi ſimul etiam ſit infamia, vt docet Nauarro in cap. inter verba. concluſione. 6. corol. 48. nu. 118. & ſequentibus.

¶ Hucuſq; diximus, ſemper quod iudex interrogat reũ iuridice teneri eũ dicere veritatẽ, nõ obſtante quocunq; mortis periculo: & quoniã tũc iudex legitimè interrogat, quãdo præcedunt indicia, vel infamia, vel ſemiple-

na probatio, ſeorſum explicuimus, quidnam eſſet quodlibet iſtorum : ſupereſt nunc, vt ad breues quaſdam difficultates, quæ ex dictis oriuntur deueniamus. Prima difficultas

Dubium.

eſt, an mentiri in rebus leuibus in iudicio, quando reus legitime interrogatur, ſit peccatum mortale.

Sententia Caietani.

Caietanus in præſenti affirmat, quomodocunque quis mentiatur in iudicio committere peccatum mortale, ſicut & qui mentitur in confeſsione, quia vtrobique ſit iniuria, aut iudici, aut ſacramento, quod ſine graui culpa eſſe non poteſt.

Sententia autoris.

Mihi tamen hæc opinio nimis rigida videtur. Quocirca diſtinguendũ exiſtimo: Nam, vel talis legitime interrogatus mentitur cum iuramento, vel ſine illo. Si cum iuramento, certum eſt ipſum peccare mortaliter, quodlibet enim falſum, iuramento affirmatum, quantumuis leue ſit illud, eſt peccatum mortale, vt dicemus infra in materia de iuramento. Si autem mentitur ſine iuramento, etiam ſi ſub excommunicationis pœna, vel in virtute obedientiæ veritas requiratur, in rebus leuibus erit tantum veniale, & in grauibus mortale. Poſſunt enim hæc peccata ex leuitate materiæ fieri venialia, ſicut & quæcunque alia. Nonnulli dicunt, quòd ſi præceptum ſit particulare, vt ſi, verbi gratia, mihi prælatus ſpecialiter præcipiat, vel ſub excommunicatione, vel in virtute obedientię, vt rem ſibi leuem reuelarem, ſub peccato mortali teneor dicere veritatem. Alias peccarem circa principalem materiam præcepti, quod ſine culpa mortali fieri non poteſt. Mihi tamen veriùs dicendum videtur, prelatos in rebus leuibus non poſſe ponere præceptum ſub mortali, & ſi illud ponunt fore irrationabile, ſicque facere contra illud non eſſe peccatum mortale. Quod eſt intelligendum, dummodo certum ſit, talem rem eſſe leuem: nam in dubijs tutior pars erit eligenda ſub mortali. Similiter etiam mentiri in confeſsione in rebus leuibus non eſt mortale, niſi quando pœnitens vult illa efficere materiam principalem ſacramenti pœnitentiæ. Quod contingit, quando nõ habet mortalia, quæ confiteatur, & vult confiteri venialia. Tunc enim grauem iniuriam irrogat ſacramento. Cæterum, ſi pœnitens habet peccata mortalia, quæ confiteatur, nec vult confiteri venialia, quæ non ſunt materia neceſſaria huius ſacramenti; etiam ſi circa illa mentiatur in confeſsione, non peccabit mortaliter, ſed tantum venialiter, vt communiter dicunt Doctores, in materia de confeſsione.

Ad fundamentum Caietani.

¶ Et ad argumentum Caietani reſpondeo, quod iniuria facta iudici, aut ſacramento in re leui, non eſt neceſſarium quod ſit peccatum mortale. Quotieſcunque autem reus legitimè interrogatur de re graui, tenetur ſub mortali dicere veritatem, quod niſi fecerit peccabit contra iuſtitiam, tenebiturque ad reſtitutionem cuiuſcunque nocumenti inde alteri ſubſequuti. Si verò interrogatio facta fuerit contra ordinem iuris, ſiue mentiatur in re leui, ſiue in graui non peccabit mortaliter, ſed tantum venialiter. Erit enim id mendacium ſolum officioſum, & non iniurioſum, cum nulli eo faciat iniuriam. Quod eſt intelligendum, modò iuratus id faciat. Nam qui cum iuramento mentitur, modò illud in particulari exigatur, quod contingit quando aliquis ſub particulari iuramento interrogatur, an tale, vel tale furtum commiſerit, ſemper peccat mortaliter. Dixi, modò iuramentum in particulari exigatur. Nam ſi exigitur in vniuerſali, quod contingit, quando iudex, vel prælatus vniuerſaliter ab aliquo accipit iuramentum dicendi veritatem, in omnibus, quæ fuerit interrogatus, quamuis poſtea ipſe peculiariter interrogatus de crimine illo, de quo iudex iure quærere non poteſt, falſum dicat, credo quòd non peccat mortaliter, nec facit contra iuramentum. Senſus enim legitimus illius communis iuramenti, quo promiſit ſe veritatem dicturum, eſſe debet, in illis, in quibus iudex poteſt legitimè interrogare. Et quia de illo crimine ſecundum iuris diſpoſitionem non interrogat, idcircò, nec frangit iuramentum, nec mortaliter peccat.

Aliud dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, qualiter ſe debeat habere reus, quando ſub particulari iuramento interrogatur de crimine à ſe perpetrato contra ordinem iuris. Hanc quæſtionem multis verſat Soto in relectione de tegendo ſecretum, membr. 3. quæſt. 3. Cuius reſolutio ex mente D. Thom. eſt, eum nunquam poſſe dicere mendacium, poſſe tamen ſe defendere, aut appellando, aut tacendo, aut oſtẽdendo in promptu ſe per iniuriã interrogari. Omnia enim iſta legitimum ac iuridicum continent modum defenſionis, vt de ſe patet. Sed quoniam maiori ex parte iudices his reſponſionibus non acquieſcunt, quin potius ex illis vehementem criminis ſuſpicionẽ ducunt, operæpretiũ erit explicare, qui nam ſint alij liciti defenſionis modi, quibus rei in ſimili preſſura vti poſsint.

Sententia Adriani.

Adrian. in 4. quæſt. de ſigillo. in ſolutione ſecundi argumenti, dicit reum iniuſtè de crimine adiuratum (quia nullus tenetur ſeipſum prodere) poſſe reſpondere, quod nihil de facto illo nouit, vel certè quod id non fecit. Cæterum hæc ſententia meritò ab omnibus

Doctoribus reijcitur: nulla enim eſt apparẽs ratio, qua dictum illud à mendacio excuſetur. Nam ſi aliqua excuſari deberet, maximè quòd in illis verbis ſubintelligitur, non feci, vt dicam. Hic autem ſenſus eſt nimium violentus, & quem ex communi modo loquendi verba illa facere non poſſunt. Nam, quanuis, quia dicere procedit ex ſcientia, forſan ſub verbo, neſcio, ſubintelligi poſſet, vt dicam, quomodo Doctores intelligendum eſſe affirmant, verbum illud Chriſti: De illo die nemo ſcit, nec filius hominis, ſcilicet, ad reuelandum, ac ſi diceret: Non ſcio tali ſcientia, quæ iure ſit propalanda. Nulla tamen ratione dici poteſt, quòd ſub verbo, non feci, intelligatur ad manifeſtãdum, cum opus ex ſe ordinem ad ſermonem non habeat, & intendere in verbis diuerſum ſenſum ab eo, quem ipſa ex ſe faciunt, fieri non poteſt, ſine mendacio. Sed dices fortè, alia ratione poſſe verbum illud excuſari à mendacio, nempe, per æquiuocationem temporis, vt ſi reus commiſit crimen heri, iuret ſe illum non feciſſe, ſubintelligendo, hodie. Cæterùm, nec hoc commentum ſatis placet. Nam quanuis, qui iniuſtè interrogatur non teneatur reſpondere ad intentionem interrogantis, tenetur tamen eis verbis ſecretum celare, quæ in aliquo ſenſu recepto apud vulgus, vel apud ſapientes ſint vera, alias mentietur, quod nunquam licebit. Poterit ergo reus in ſimili caſu vti quibuſcunque verbis duas ſignificationes habentibus, quæ amphibologia appellatur. Vt ſi mulier contra ius interrogetur, an commiſerit adulterium, poterit iurare, quod nunquam fregit matrimonium. Quæ autem ſint huiuſmodi verba, ſinguli viri ſapientes iuxta ſubiectam materiam determinabunt, modo ſemper habeant in animo illa, vel ab ea ſignificatione, quam apud vulgus, vel ab ea, quam apud viros ſapientes efficiunt, non extrahere. Alioquin erunt mendaces. In caſu autem, quo reus legitimè interrogatur, ſemper tenetur reſpondere ad mentem interrogantis: nec vti poteſt æquiuocatione, vt diximus in ſuperioribus. Et hoc quantum attinet ad reum illegitime interrogatum. Nam de teſtibus contra ius quæſitis, probabilis eſt opinio, quòd poſſunt reſpondere ſe factum neſcire; vt videbimus quæſtione ſequenti articulo 1.

Sententia autoris.

ARTICVLVS. III.

¶ *Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicit enim Apoſtolus Roma. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Sed reus appellando, recuſat ſubijci poteſtati ſuperiori, ſcilicet iudici: ergo peccat.

2 ¶ Præterea, Maius eſt vinculum ordinariæ poteſtatis, quàm propriæ electionis. Sed ſicut legitur * 2. quæſtione 6. A iudicibus quos communis conſenſus elegerit, non licet prouocare: ergo multo minus licet appellare à iudicibus ordinarijs.

2.q.6.c. A iudicibus.

3 ¶ Præterea, Illud quod ſemel eſt licitum, ſemper eſt licitum. Sed non eſt licitum * appellare poſt decimum diem, neque tertio ſuper eodem: ergo videtur quòd appellatio non ſit ſecundum ſe licita.

Et habetur 2.q.6.cap. Anteriorũ.

¶ SED CONTRA eſt, quod Paulus Cæſarem appellauit: vt habetur Act. 25.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplici de cauſa contingit aliquem appellare. Vno quidem modo confidentia iuſtæ cauſæ, quia videlicet iniuſtè à iudice grauatur. Et ſic licitum eſt appellare. Hoc enim eſt prudenter euadere. Vnde 2. quæſtione 6. dicitur, * Omnis oppreſſus, libere ſacerdotum, ſi voluerit, appellet iudicium, & à nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat cauſa differendæ moræ, ne contra eum iuſta ſententia proferatur. Et hoc eſt calumnioſè ſe defendere: quod eſt illicitũ, ſicut dictum * eſt. Facit enim iniuriam & iudici, cuius officium impedit: & aduerſario ſuo, cuius iuſtitiam quantũ poteſt perturbat. Et ideo ſicut dicitur * 2. q. ſexta, omni modo puniendus eſt, cui' appellatio iniuſta pronũtiatur.

2.q.6.cap. Omnis oppreſſus.

Ar. præced.

2.q.6.cap. Omnino.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd poteſtati inferiori in tantum aliquis ſubijci debet, in quantum ordinem ſuperioris ſeruat, à quo ſi exorbitauerit, ei ſubijci non oportet: puta ſi aliud

iuſſerit Proconſul, & aliud Imperator, vt patet * per gloſ. Rom. 43. Cum autem iudex aliquem iniuſte grauat, quantum ad hoc relinquit ordinem ſuperioris poteſtatis, ſecundum quam necesſitas ſibi iuſte iudicandi imponitur. Et ideo licitum eſt ei, qui contra iuſtitiam grauatur, ad directionem ſuperioris poteſtatis recurrere, appellando vel ante ſententiã vel poſt. Et quia non præſumitur eſſe rectitudo, vbi vera fides non eſt, ideo nõ licet catholico ad infidelem iudicem appellare, ſecundũ illud 2. quæſt. 6. * Catholicus qui cauſam ſuam ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam ad iudicium alterius fidei iudicis prouocauerit, excommunicetur. Nam & Apoſtolus arguit eos qui in iudicio contendebant apud infideles.

Ex Auſt. ſerm. 6. de ver. Do. to. 10.

2. q. 6. cap. Catholicus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ex proprio defectu vel negligentia procedit, quòd aliquis ſua ſpõte ſe alterius iudicio ſubijciat, de cuius iuſtitia nõ confidit. Leuis etiam animi eſſe videtur, vt ſemper non permaneat in eo quod ſemel approbauit. Et ideo rationabiliter denegatur ſubſidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui nõ habent poteſtatẽ, niſi ex cõſenſu litigantiũ. Sed poteſtas iudicis ordinarij nõ depẽdet ex cõſenſu illius, qui eius iudicio ſubditur, ſed ex authoritate regis & principis, qui eũ inſtituit. Et ideo cõtra ei⁹ iniuſtũ grauamẽ lex tribuit appellationis ſubſidiũ. Ita quòd etiã ſi ſit ſimul ordinari⁹ & arbitrarius iudex, poteſt ab eo appellari: quia videtur ordinaria poteſtas occaſio fuiſſe, quòd arbiter eligeretur: nec debet ad defectũ imputari eius, qui cõſenſit in eũ ſicut in arbitrũ, nõ vt in eũ, quẽ princeps iudicẽ ordinariũ dedit.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd æquitas iuris ita ſubuenit vni parti, quòd altera non grauetur. Et ideo tempus decẽ dierũ conceſsit ad appellandũ, quòd ſufficiens æſtimauit ad deliberandũ, an expediat appellare. Si verò nõ eſſet determinatũ tempus in quo appellare liceret, ſemper certitudo iudicij remaneret in ſuſpenſo: & ita pars altera dãnificaretur. Ideo autem non eſt cõceſſum, vt tertiò aliquis appellet ſuper eodem: quia non eſt probabile, toties iudices à recto iudicio declinare.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito dupliciter contingere poſſe, quòd aliquis appellet, vno modo ex cõfidentia iuſtæ cauſæ, quia, ſcilicet, iniuſtẽ ſe à iudice grauari intelligit, alio modo, vt cauſam differat, ne ſcilicet, contra eũ iuſta ſentẽtia proferatur, aut exequatur, reſpondet D. Tho. ad propoſitã difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quotieſcũque aliquis iniuſtẽ à iudice ſe grauari dum intelligit, licite poteſt eius iudiciũ per appellationẽ declinare. Probatur: Quoniã hoc eſt prudẽter iniuriã euadere. Et propterea in c. omnis oppreſſus. 2. qu. 6. dicitur: Omnis oppreſſus libere ſacerdotũ, ſi voluerit, appellet iudiciũ, & à nullo prohibeatur. Secũda concluſio. Quotieſcunq; aliquis cauſa, aut repellendæ, aut differendæ ſententiæ iuſtæ appellat, calũnioſe ſe defendit, atq; ex cõſequenti peccat. Probatur: Nam facit iniuriam iudici, cuius officiũ impedit, & aduerſario, cuius iuſtitiã, quãtum poteſt perturbat. Ideoq; in c. omnino. 2. quæſt. 6. dicitur: Omni modo puniendus eſt, cuius appellatio iniuſta pronunciatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendũ eſt primò, appellationẽ nihil aliud eſſe, quã à minori ad maiorẽ, ſeu ſuperiorẽ prouocationem, vt cõſtat ex c. omnis oppreſſus. & ex ea. ſiquis. & ex c. placuit. 2. q. 6. & eſt duplex. Vna iudicialis, quæ, vt refert gloſſa ſummaria ibidẽ, eſt prouocatio iniquæ ſẽntẽtiæ querelã cõtinens. leg. præfecti. ff. de minoribus. Altera extraiudicialis. Et eſt à præſenti, aut veriſimiliter futuro grauamine, ad ſuperiorẽ prouocatio. Appellatur enim etiam extra iudiciũ: vt in electione, c. ſtatuimus. extra de electionib⁹. Prima ſi eſt legitima, ſuſpẽdit pronunciatum, ac etiã iudicis iuriſdictionẽ, quo ad illã cauſam, & ipſius ad ſuperiorem transfert cognitionẽ: ſecunda verò, ſi eſt probabilis, ipſam cauſam ad ſuperiorẽ transfert, vt ea pendente nihil in ipſius præiudiciũ attentetur. An autẽ appellatio extraiudicialis, ita annullet poſt facta, ſicut iudicialis, explicat Sylue. verbo. appellatio. q. 2. ¶ Secundò eſt aduertendũ, quod appellatio, quantũ ad ſubſtãtiã, eſt de iure naturali. Eſt enim defenſio, quædã, ſeu præſidiũ innocẽtiæ, quod etiã excõmunicato cõceditur, vt dicitur in c. cũ in ter. de except. Cæterũ quantũ ad formalitatẽ eſt

Quid ſit appellatio.

Appellatio eſt de iure naturali.

eſt de iure poſitiuo. vt habetur in leg. vnica Cod. de ſent. præfect. Et eſt inducta principaliter ad iniquitatem, vel impetitiam iodicis corrigendã, atqoe etiam ad ſupplendum, quod incantè in priori indicio fuerat omiſſum. Ex qno infertur, quod quãuis princeps tollere poſſit appellationis formalitatẽ, non tamen poteſt tollere ſubſtantiam, cum tollere non poſsit ea, quæ ſunt iuris oaturalis, & gentinm, vt dicitur in Clem. paſtoralis, de re iodic. Eſt autem de ſubſtantia appellationis inter cætera, qoòd appelletur ad maiorẽ. De accidẽtalibus verò, quod appelletur gradatim. Quare poterit valere conſuetudo, vt appelletur omiſſo medio, vt dicitur in c. referentei uncta gloſſa, de præbẽdis. & in c. Romana eodẽ ti. li. 6. Imò valebit appellatio omiſſo medio, etiã ceſſante cõſuetudine, quãdo nõ fuerit obiectũ, vt notat gloſſa in c. dilecti. eodẽ titu. Nulla autẽ ratione poterit introduci, vt à maiori ad minorẽ, vel ab æquali ad æqualem fiat appellatio. Quare quando dicit D. Tho. in prima concluſione, licitum eſſe vnicuiqoe eius iudicis, à quo ſe iniuſtè grauare intelligit, declinare iudiciũ per appellationẽ, intelligendus eſt, dũmodò ad legitimum atqoe ſuperiorem iudicem appellet. Vnuſquiſque enim, vt ſe ſuaque defendat, eã tutela, atque beneficio vti poteſt, quod ei ratio naturalis nõ vetat. Et certũ eſt, rationem naturalem non prohibere, vt à minori ad ſuperiorẽ iudicem procedatur, quando, vel ex iniquitate, vel imperitia inferioris reus grauari præſumit, cum nullus inferiori obedire teneatur, niſi quatenus ipſi ſuperiori ſubalternetur, & ſit ordo iudicum, ſicut & cauſarũ naturaliũ, quarũ quædã alijs in ſuis influxibus ſunt ſubiectæ. Multæ ſont cæremoniæ, atque formulæ appellandi iure poſitiuo præſcriptæ, quas non eſt præſentis loci explicare. Videte illas apud Syluestrũ verbo. appellatio. & apud iuriſprudentes, in decretalibus toto tit. de appellatiooibus. & in Decretis. 2. q. 6. per totam. In cap. catholicus. prohibetur, ne fidelis ad indicem infidelem appellet, & ſi contrariũ faciat excommunicetur. Habetque id fundamentum in Paulo, qui ſcribens ad Corinthios 1. epiſt. cap. 6. eos reprehendit, propterea, quòd frater cum fratre in iudicio contenderet, idque apud iudices iofideles, cũ ipſi inter ſeipſos ſuas poſſent componere lites: & vbi fides nõ eſt, nec rectum poſſit eſſe iudicium. Sed eſt hæc prohibitio intelligenda tantum de illis catholicis, qui inter catholicos viuunt. Nam qui in terris infidelium negotiationis, vel alterius rei cauſa commorari permittuntur, nihil peccant, ſi coram ipſorum iudicibus, vel tanquam actores, vel tanquam rei compareant.

Quid dicẽdum ſit de appellationibus religioſorum.

Soto lib. 5. de iuſtitia q. 6. ar. 3. mouet difficultatem, an ſit licitũ & condecens ſic inſtituere religionum familias, vt appellare prohibeantur. Et pro parte oegatiua adducit c. ad Romanam. 2. quæ. 6. vbi habetur Chriſtianis vniuerſis hoc eſſe beneficiũ indultũ, vt quoties ſe quiſque premi ſenſerit, ad Romanam ſedem, tanquam ad caput, pronocatione confugiat. Et præterea, quia contra ius naturæ eſſe videtur, vt quis in cauſa præcipue capitis hoc naturali defenſionis beneficio priuetur. Hoc tamen non obſtante dicit per qoã ſanctè è religionibus appellandi vſum fuiſſe abiectum. Nam quanuis fortaſſe accidere quandoque poſſit, vt monachus aliquis iniuria læſus affligatur: hæc tamen damoa, quæ rariſſime contingunt, pace & quiete totius religionis compenſatur, cum illius neruus atque decus in eo maximè conſiſtat, vt altiſſimo inter ſe ſilentio omnia veluti inter fratres, quæ ſua eſt profeſsio, planiter tractent & tranſigant, nec ſe ſeculo prodant. Quam primũ enim religionum cauſæ clauſtrorum metas exierint, actum eſt de illis. Quocirca inſtitutiooes ipſas ſic põtifices confirmarũt, vt appellationes prohiberent, non quod per hoc ſummis ipſis pontificibus obedientiæ quidquã ſit ademptũ. Quicunq; enim quantumuis incluſis monachos ad ipſum appellauerit, iure id faciet: verũ quod ſic religionũ incolumitati fuit cõſultũ. Huctuſq; Soto. Cuius verba in mediũ adducere viſum fuit, quia in re tã graui, religioſam viri ſentẽtiã audire malui, quã meã proferre, eo vel maximè, quod cũ videã religioſos tã facile cauſas ſuas extra religionem deducere, ex quo nõ leues perturbationes ac iurgia oriuntur, pluriũ autoritatẽ de religione bene merentiũ iure opponendam exiſtimaui, vt ſaltẽ ſic ab incepto deſiſtãt, religioſorũq; ac religionis ſaluti cõſulãt, quæ poculdubio periclitatur. Nolo negare in re graui ad honorẽ, & vitã pertioẽte licitũ eſſe cuiq; debito cũ moderamine cauſam ſuã ad ſedẽ Apoſtolicã omnium matrẽ ac conſeruatricẽ deferre, quãdo vel ex imperitia, vel paſsione inferiorũ iudicũ, qoi homines ſoot, ac decipi poſſunt, iniuriam patitur. Sed quod dico eſt, ex lenib⁹ quibuſq; præceptis, aut ſentẽtijs appellare, eaſq; extra religionẽ deferre, aut etiã ex graoibus prætermiſsis earumdẽ religionũ ſuperioribus, ad quos immediate pertinet taliũ rerũ cognitio, ſine maximo religionis totius detrimento fieri non poſſe. Et ſi ſinguli ciues etiã cũ periculo propriæ vitæ atq; honoris tanquã partes reipublicæ teoẽtur iure naturæ eius ſaluti atq; incolumitati conſulere, vt omnes Doctores tã

Theo-

Theologi quã Philoſophi cócedũt: De quo etiã à nobis in ſuperioribus dictũ eſt, quanto magis religioſi perfectioré vitã profitẽtes, idẽ facere erũt aſtricti: ſicque prouocationes ad extraneos iudices etiã cum aliquali proprij honoris detrimẽto fugere tenebuntur, ne tutius ſuæ reipublicæ tranquillitas, atque pax perturbetur. Bene poteſt cõtingere, vt ex prouocatione ad ſummũ pontificẽ, vel eius nuntiũ alicuius priuati hominis iniuria impediatur. Hoc tamẽ bonum adeò exiguum eſt, cõparatione ad dãna, quæ ex huiuſcemodi appellationibus cõſequũtur, vt quiſq; illius iacturã pati potius debeat, quã iſta ſubire. De appellationibus, quæ fiũt à religioſis ad iudices merè ſeculares, ſcilicet, ad Regẽ, vel ad eius miniſtros, etiã ſub proteſtatione auferendi vim nihil in præſenti dicere eſt opus: quoniã cõſtat, eas eſſe iniquiſſimas, & vt arbitror maiori ex parte prohibitas, ſub ſentẽtia excõmunicationis, in bulla cœnæ Domini contẽta, qua cauſas eccleſiaſticas ad iudices ſeculares deferre grauiſſimè interdicitur. Eo vel maximè, quòd omnes fere religiones peculiaria habent præcepta, ne cauſas ſuas extra ordinem tractent: faxit Deus, vt ità ab omnibus obſeruetur.

Qui appellat à iuſta ſententia peccat. ¶ Secunda concluſio huius articuli, quã D. Tho. affirmat eſt, qui cauſa deferendæ, aut repellendæ iuſtæ ſententiæ ad ſuperiorẽ appellat, peccatũ cõmittere etiã eſt certa & extra cõtrouerſiã poſita. Nã certum eſt, quòd ſicut imponere quidquam reo, eſt calumnia, atque peccatum: ita etiam imponere iudici. Et qui ſubdole & vafre appellat, præterquam, quòd obedientiam violat, quã iudici debet, re ipſa imponit illi falſum, ſcilicet, quòd iniuſtã ſententiã tulerit, inſuperque obijcit illi impedimẽtum, ne ſuũ munus proſequatur, quæ ſine iniuria fieri non poſſunt. Quapropter in c. quicũq; 2. q. 6. præcipitur, vt tales appellationes non recipiantur. Et in c. omnino eadẽ cauſa & q. eiuſmodi appellãtes puniri præcipiuntur. Vt enim D. Bernardus. li. 3. de cõſideratione. ad Eugeniũ, inquit, qui nõ grauatus appellat, liquet, quia, aut grauare intẽdit, aut tẽpus redimere. Nõ eſt autẽ ſuffugium appellatio, ſed refugiũ. c. cum appellationibus friuolis. de appellationibus li. 6. & lege. in fundo. de rei vindicat. & leg. 6. de iure fiſci li. 10. C. Theodoſiani. Et nõ tantum appellationes friuolæ idest, quæ cauſam afferunt, nec iuſtã, nec ſatis idoneã recipiendæ non ſunt, ſed illæ quoq; ſunt reijciẽdæ, quæ nõ habẽt cauſam probabilẽ, ſed fruſtratoriæ ſunt, atque moratoriæ. Vt enim Iulius Paul. li. 5. ſentẽtiarum. tit. de redimẽdis cauſis appellationum, inquit, moratorias appellationes recipi nõ placuit. Et Imperator Cõſtãtinus edixit moratorias & fruſtratorias prouocationes quæ nõ tã appellationes, quã ludificationes ſunt, nõ eſſe admittendas. Et alias lex ait: Fruſtratoria prouocatio minimè admittatur. Eſt autẽ fruſtratoria prouocatio, quæ morãdi cauſa interponitur. leg. tutor. ff. de vſuris. & leg 1. & 4. quorũ appellationes nõ recipiantur. li. 11. C. Theodoſiani. Cæterũ in re dubia tutius erit appellationi deferre. Satius enim eſt differre iudiciũ, quã defenſionis facultatẽ reo auferre. c. vt debitus. de appellationibus & leg. defenſionis. de iure fiſci. Pau. in leg. 1. ff. Si quis cautionibus. & Socinus ſenior cõſilio. 300. li. 2. Ex dictis infertur, nõ eſſe licitũ alicui ab inferiori iuſte condẽnato ad ſuperiorẽ appellare. Ea nimirũ ſpe ductο, quod ſuperior, vel fauore, vel quia aduerſam habet iuris opinionẽ, reuocabit ſentẽtiã, vel tali dilatione poterit ſe ipſe eruere. Statim enim ac aliquis certus eſt meritò ſe fuiſſe cõdemnatũ, etiã ad mortẽ, ſi per appellationẽ iudiciũ eludat, facit cõtra iuſtitiã, & peccat mortaliter, teneturq; ad reſtitutionẽ omniũ damnorũ, quæ ex tali appellatione fuerint ſequuta. Plura adduci poterãt de materia appellationis: ſed illa tanquã aliena ab hoc inſtituto iure relinquuntur.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrum liceat condemnato ad mortem ſe defendere, ſi poſſit.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd liceat cõdẽnatò ad mortẽ ſe defendere, ſi poſſit. Illud enim ad quod natura inclinat, ſemper eſt licitũ, quaſi de iure naturali exiſtẽs. Sed naturæ inclinatio eſt ad reſiſtẽdũ corrũpentibus, nõ ſolũ in hominibus & animalibus, ſed etiã in inſenſibilibus rebus: ergo licet reo condẽnato reſiſtere, ſi poteſt, ne tradatur in mortẽ.

2 ¶ Præterea, Sicut aliquis ſententiam mortis cõtra ſe latã ſubterfugit reſiſtendo, ita etiã fugiẽdo. Sed licitũ eſſe videtur, quòd aliquis ſe à morte per fugã liberet: ſecundum illud Eccleſi. 9. Longe eſto ab homine poteſtatem habentẽ occidendi, & non viuificandi: ergo etiam licitum eſt reo reſiſtere.

3 ¶ Præterea: Prouerb. 24. dicitur, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahũtur ad interitũ, liberare neceſſes. Sed plus tenetur aliquis ſibi, quã alteri: ergo licitum eſt quòd aliquis condemna-

dānatus, ſeipſum defendat, ne in mortem tradatur.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicit Apoſtolus Roman. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi dānationem acquirit. Sed condēnatus, ſe defendēdo, poteſtati reſiſtit, quantū ad hoc, in quo eſt diuinitus inſtituta ad vindictam malefactorum, ad laudē verò bonorū: ergo peccat ſe defendēdo.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquis dānatur ad mortē dupliciter. Vno modo iuſtè: & ſic non licet condēnato ſe defendere. Licitū enim eſt iudici eū reſiſtētē impugnare. Vnde relinquitur, quòd ex parte eius ſit bellū iniuſtū. Vnde indubitanter peccat. Alio modo condemnatur aliquis iniuſtè, & tale iudiciū ſimile eſt violentiæ latronum: ſecundum illud Ezechielis vigeſimo ſecundo; Principes eius in medio illius quaſi lupi rapiētes prædā, ad effundendū ſanguinē. Et ideo ſicut licet reſiſtere latronibus, ita licet reſiſtere in tali caſu malis principibus, niſi fortè propter ſcandalū vitandum, cum ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd ideo homini data eſt ratio, vt ea, ad quæ natura inclinat, nō paſſim, ſed ſecundū rationis ordinē exequatur. Et ideo nō quælibet defenſio ſui eſt licita, ſed ſolum quæ fit cum debito moderamine.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod nullus ita condemnatur, quòd ipſe ſibi inferat mortem, ſed quòd ipſe mortē patiatur. Et ideo non tenetur facere id vnde mors ſequatur: quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortē. Tenetur tamē nō reſiſtere agenti, quin patiatur quod iuſtum eſt eum pati. Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus, vt fame moriatur, non peccat ſi cibum ſibi occulte miniſtratum ſumat: quia non ſumere, eſſet ſeipſum occidere.

¶ Ad tertiū dicendū, quòd per illud dictū Sapiētis nō inducitur aliquis ad liberandū aliū à morte cōtra ordinē iuſtitiæ, vnde nec ſeipſum cōtra iuſtitiā reſiſtendo, aliquis debet liberare à morte.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito dupliciter poſſe contingere, quòd aliquis ad mortē dānetur, ſcilicet, iuſtè, & iniuſtè reſpōdet D. Tho. ad propoſitā difficultatē per duas propoſitiones. Prima cōcl. Nemini iuſtè ac iuridicè ad mortē dānato licitū eſt ſe à legitimo iudice defendere. Hāc probat in argumēto, ſed contra, teſtimonio Pauli ad Ro. 13. dicētis: Qui poteſtati reſiſtit Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi dānationē acquirit. &c. Et in corpore articuli, hac ratione. Iudex iuſtè tenet ſupplicioq; afficit legitimū reū: ergo ipſe nō poteſt iuſte ſe defendere. Probo cōſequentiā: Nam alias daretur bellū iuſtū ex vtraq; parte, quod eſt impoſſibile. Secunda cōcluſio: Cuicunq; iniuſtè cōdēnato, licitū eſt ſe defendere, iudiciq; reſiſtere; modò id ſine ſcādalo fieri poſſit. Probatur: Iudiciū iniquū ſimile eſt violētiæ latronū, iuxta illud Ezech. 22. Principes eius in medio ipſius, quaſi lupi rapiētes prædā ad effundēdum ſanguinem: ſed vnicuiq; licitum eſt ſe defendere à violentia latronū: ergo & à iudicio iniquo, modo id ſine ſcandalo facere poſſit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VTraque cōcluſio huius articuli eſt certa, colligiturq; manifeſtè ex his, quæ à nobis in ſuperioribus ſunt dicta. Et ſolū circa ſecūdā poſſet eſſe parū dubiū, an innocēs, qui ſecundū allegata & probata probatus nocēs morti traditur, licitè poſſit ſeipſum defendere, iudiciq; reſiſtere, niſi id à nobis q. 67. ar. 7. in fine ſub eiſdē verbis fuiſſet agitatū. Cuius reſolutio fuit, nulli iuridicè probatū nocentē, quantūuis iure innocēs ſit, habere ius vi, aut armis, ſe à iudice, vel ab eius miniſtris defendēdi. Nā cū iudex tūc poteſtatē habeat illū interficiēdi, vt eo loco latè oſtēdimus, ſi ipſe ſimiliter vi & armis poſſit ſe defendere, daretur bellū iuſtū ex vtraq; parte, quod ſemper impoſſibile iudicauim⁹. Magiſter Soto li. 5. de iuſtitia q. 6. ar. 4. vtrāq; partē putat probabilē, quāuis magis declinet in noſtrā ſentētiā, adhibita quadā moderatione, ſcilicet, quod ſi huiuſmodi innocēs citra graue ſcādalū, & citra vulneratione iudicis, eiuſq; miniſtrorū poteſt ſe protegere, licitū eſt ei, nō ſolū fugiēdo, verū & includēdo ſe in locū munitū, armiſq; territādo miniſtros, & dū capitur cōnitēdo ſe eripere, etiā ſatellitibus expulſis, vitā ſuā tueri, atq; defendere: cæterum ſi nō poteſt ſe tueri niſi inflictis vulneribus neutiquā ſe defendere poteſt. Hæc tamē limitatio Soti, ſalua pace tāti viri, falſa eſt, nec ad rē attinēs. Quocirca dicēdū exiſtimo, tantū poſſe innocētē in caſu, de quo loquimur, facere in ſuā defenſionē quæcūq; nō inferūt vim.

Dubium.

Reſponſio.

Sententia Soti.

Impugnatur Soto.

vim. Nã quæ ſunt violenta etiã citra vulnera iniuriã cõtinẽt, nec ſine culpa fieri poſſunt. Iudex enim tũc nõ ſolũ licitè reũ inuadit, verũ & iuſtitiæ præcepto ad id cõpellitur, ſiue ſciat ipſum eſſe innocentẽ, ſiue nõ; modò legitimè probetur nocẽs, nec alia appareat via, qua ſeipſum liberare poſsit, vt diximus q. 67. ar. 2. Eſt autẽ duriſsimum intellectu, quod iudex teneatur præliũ contra hominẽ aggredi, qui etiã iuſtè cõtra ipſum poſsit prælio ſe defendere; cum ſaltẽ reſpectu talis defenſionis daretur bellum iuſtum ex vtraque parte. Nonnulli affirmant in hoc caſu ſolum eſſe bellum iuſtum ex parte innocentis, & iuſtitiam iudicis fundari in falſa præſumptione, quæ innocenti ius protectionis non adimit. Cæterum hoc ſimiliter eſt falſum. Nam quanuis iudex decipiatur, credens innocentẽ eſſe reum, non tamẽ decipitur in hoc, quod etiã ſi ſit in ſecreto innocẽs, ſecundum publicam ſcientiam tenetur illum condemnare. Et ſic eius iuſtitia nõ fundatur in falſa præſumptione, ſed multò magis in expreſſa veritate, ipſum cõſtringẽte, vt talẽ hominem bello aggrediatur. Quare neò fieri poterit, vt ipſe probatus reus habeat ius, ſe vi, aut armis defendendi. Quæ autem ſint illa, quæ dicũtur continere violentiam in ſe, videbimus ſtatim circa ſolutionem ſecundi argumenti D. Thomæ.

Secundum argumentũ D. Tho. ¶ Secundũ argumentum D. Tho. eſt huiuſmodi: Non minus ſubterfugit ſententiã mortis cõtra ſe latã qui fugit, quã qui reſiſtit: ſed licitũ eſt vnicuiq; fugere, vt ſe à morte liberet: ergo & reſiſtere iudici. Solutio eſt, quòd nullus cõdẽnatur, quòd ſibi ipſi inferat mortẽ, ſed quòd ipſe mortẽ patiatur. Et ideò nõ tenetur facere id, vnde mors ſequatur, quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortẽ. Tenetur tamẽ nõ reſiſtere agẽti, quin patiatur, quod iuſtũ eſt, eũ pati. Sicut etiã ſi aliquis ſit cõdẽnatus, vt fame moriatur, nõ peccat ſi cibũ ſibi occultè miniſtratũ ſumat; quia non ſumere eſſet ſeipſum occidere. Sed circa iſtã

1. dubium circa ſolutionẽ ad ſecundum. ſolutionẽ cõſurgũt quã plurima dubia. Primũ eſt, vtrũ iuſtè cõdẽnato ad mortẽ ſit licitum fugere è carcere, vt ſic mortem euadat. Et pro parte negatiua argumẽtor primò: Nul-

1. argu. lus poteſt ſuã vitã tueri, cũ alterius dãno: ſed ex eo quòd damnatus ad mortẽ è carcere fugiat graue dãnũ ſequitur cuſtodibus, cõtra

2. argu. quos lege agitur: ergo id nõ eſt licitũ. Secũdo. Dãnatus iuſtè ad mortẽ implicitè eſt etiã dãnatus ad carcerẽ: ergo tenetur talẽ pœnam ſubire, atq; ex cõſequenti facit cõtra obediẽtiam prælato, & iudici debitam, è carcere fugiens. Et confirmatur: Eadem eſt ratio pœnæ mortis, verberationis, & aliorũ; ſed detentus, vt alias pœnas à morte ſubeat, non poteſt fugere, vt multi dicunt: ergo nec damnatus ad mortem. His tamen non obſtantibus di-

co, licitum eſſe cuique ad mortem damnato è carcere fugere, vt vitam conſeruet. Inclinatio enim quã quiſque habet ad propriam vitam tuendam adeò naturalis eſt, atq; vehemẽs, vt iure naturæ, atque gentiũ qui fugit, ne moriatur liber ſit ab omni culpa, vt diximus latius ar. 1. huius quæſtionis. *Concl.*

¶ Et ad primum argumẽtum reſpõdetur, quod quia ea quæ ſunt per accidẽs actus naturã, ſeu iudicium non mutãt, & eſt per accidẽs, quia præter intentionẽ fugientis, quod ex ipſius fuga cuſtodũ tribulatio cõſequatur, idcircò dãnatus ad mortẽ, licitè poteſt fugere nõ obſtante nocumẽto inde cuſtodib^9 ſubſequuto. Dat quidẽ operã rei licitè, vtiturque iure ſuo fugiẽs, ne mortẽ patiatur, atq; adeo quidquid mali inde cuſtodibus à iudice infertur nõ fugiẽti, ſed cuſtodibus eſt imputandũ, ipſi viderint, qualiter ſuũ munus fuerint expleti: & ſi in cuſtodia fuerint negligentes, ſibi imputetur. *Ad 1. arg.*

¶ Ad ſecundũ reſpõdetur, negãdo antecedẽs. Qui enim dãnatur ad mortem nõ implicite damnatur ad carcerẽ, nec in ſententia talis condẽnatio continetur, ſed ſolum cuſtoditur, vel tanquàm damnatus, vel tanquã damnandus ad futuram pœnam. An autem ſimul iudex poſſit aliquem condemnare ad mortem, & ad carcerem, quam ipſe ſeruare teneatur, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Caietanus in præſenti partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd ſi iuris ordo haberet, vt damnatus ad mortem, damnaretur etiam interim ad carcerem non poſſet ipſe licitè fugere, ſed ex damnatione ad carcerem teneretur ibi manere, ſicut tenetur alijs iuſtis ſententijs parere: Nec hoc eſt condemnare eum ad mortem ſibi inferendam, ſed ad manendum infra terminos loci illius. Contrariam tamen ſententiã tenet Soto li. 5. de iuſtitia. q. 6. art. 4. quam ego ſemper veriorem exiſtimaui. Quocirca dico, quod ſi aliqua lex eſſet præcipiẽs, vt qui dãnatur ad mortẽ, ſimul etiam ad carcerẽ damnaretur, quã ipſe ſeruare teneretur, ea velut iniuſta, & iniqua nullã obligationẽ induceret, nec ſentẽtia ſecundum illam lata eſſet valida in conſcientia, vtpote quæ priuaret naturali beneficio fugiendi, quo quiſque iure gentium & naturæ vti poteſt, quando ad corporale ſupplicium deſtinatur. *Ad 2. arg.*

Ad confirmationem reſpondetur, negando maiorem. Quia, vt Caietanus dicit in iſto articulo, pœnæ ſunt in duplici differẽtia. Quædam ſunt, ad quas homo aliter damnari nõ poteſt, quã vt patiatur illas, vt mors, mutilatio, flagellum, *Pœnæ ad quas homo poteſt dãnari in duplici differentia.*

lũ tortura: null⁹ enim dãnatur, vt ſe occidat, mutilet, torqueat, &c. Et de his omnib⁹ dicit, eãdẽ eſſe rationẽ, ac de morte, ſcilicet, ꝙ damnatus, vel dãnandus ad aliquid horũ licitè poteſt fugere, cũ nõ teneatur, niſi ad pati. Aliæ pœnæ ſunt, ad quas ſubeũdas ſic aliquis damnatur, vt ipſe ad eas cooperetur. Qualia ſunt exiliũ, circũſcriptio, pœna pecuniaria. &c. dãnatur enim homo, vt eat in exilij locũ, & ibi inſtra præfixos terminos maneat, aut ſoluat pecuniã, &c. Et de his dicit, quòd tenetur reus poſt iudicis ſentẽtiã in omnibus obedire, facereq; quod ſibi iniũctũ eſt. Quare qui dãnatur ad carcerẽ, ſicut ad exiliũ tenebitur in carcere manere; & ſi fugiat peccatũ cõmittit, niſi ſit periculũ mortis. Cæterũ ante ſentẽtiã licitè poterit è carcere fugere, eadẽ ratione; qua dãnatus ad mortẽ, ſcilicet, quia nõ tenetur facere, hoc eſt, manere in loco, vnde ſequitur ſuũ pati, hoc eſt, dãnari, ſi ex ſua abſentia euitatur dãnatio. Alioqoi poſteà teneretur io foro cõſciẽtiæ ſubire ſententiã latam, quod eſt falſum, & cõtra cõmunẽ Doctorũ ſentẽtiã. De religioſis affirmat, quòd quia libera ſua volũtate poteſtate exeũdi extra clauſtra ſe priuarũt, ſupponẽtes ſe per tria vota prælati iudicio, quacũq; ex cauſa iuſtè à ſuis prælatis detineãtur non poſſunt licitè extra præfixos ſibi terminos fugiendo exire; cum nec exire poſſint non detenti ſine prælati licentia, quod verum eſt.

2. Dubium circa eandẽ ſolutionem. ¶ Eſt aliud dubiũ, an qui licitè poteſt è carcere fugere, licitè etiã poſſit compedes rũpere, infringere fores, & perforare murum? Et pro parte negatiua eſt argumentũ. *1. argu.* Hæc ſine violentia fieri non poſſunt, vt de ſe patet; ſed qui iuſtè detinetur in carcere, nulla violentia vti poteſt ad ſuam liberationem, alioqui daretur bellum iuſtum ex vtraque parte: ergo. *2. argu.* ¶ Secundo ex iure ciuili effractoribus carcerum pœna capitis decernitur vt cõſtat ex leg. de iis. ff. de effractori. & ex leg. in eos. ff. de cuſtodia & exhibitio rerum: ſed hæc pœna iuſta non eſſet, ſi ipſi incarcerati licitè poſſent carceres effringere; pœna enim mortis nõ niſi pro graui, atque mortali culpa poteſt imponi, vt cõmuniter dicunt Doctores: ergo. Propter hæc argumẽta Enricus de Gandauo qoodli. 9. ar. 25. affirmat rumpere cõpedes, aut fores effringere, perinde eſſe ac reſiſtere iudici, aut eius miniſtris. Et ſic dicit, quòd ſicut licitũ eſt vnicuique per alienũ agrũ trãſire, nõ tamen ſepem diruere, vt trãſeat; ità etiã eſt licitũ cõdemnato ad mortẽ fugere è carcere, dũ fores patẽt; nõ tamẽ rumpere vincula, aut perforare murũ. Contrariã ſententiam tenẽt Caietanus in iſto ar. & Soto li. 5. de iuſtitia q. 6. ar. 4. quam ego verã exiſtimo. *Concl.* Et probatur 1. ex D. Tho. in ſolutione ad ſecundũ dicẽte, licitum eſſe cuiquã in caſu poſito fugere, nõ tamẽ reſiſtere, cùm omnia iſta nõ ad reſiſtentiam, ſed ad fugam pertineant, & ordinentur. Et confirmatur: Nã ſi ſentẽtia Enrici eſſet vera, ſequeretur, quòd ſi reus ligatus funibus, aut etiã ſilo lanæ teneretur, nec liceret ſibi illa rũpere, nec ſoluere: cõſequens autẽ eſt abſurdũ: ergo. Probo ſequelã: Nã non minus cõtinet violentiã vnum, quã alterũ. Quare, ſi licitũ eſt ligato nodum diſſoluere, imò & funẽ diſcindere, habenſq; adulterinã clauẽ, poteſt ſeras aperire, ſit, vt & ferrea vincula limare perforareqoe murũ etiã ſit licitum, eſto qui hoc facit ſciat occluſos ſecum alios exituros. Nã ipſe ſuo vtitur iure cui cura non incumbit alios cuſtodiendi. Ao autẽ amici poſſint incarceratũ, vel intra vel extra iuuare, vt vincula, aut muros dirumpat, varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus. Soto loco citato abſolutè dicit, quòd nõ, quamuis poſſint cõſulere fugã. Et ratio illius eſt: Quia ei tãtũ, qui fugere poteſt, eſt licitũ parare viã. Cæteri autẽ maiorẽ facerẽt iniuriã, dirũpendo carceres, quã priuatã domũ. Ex quo infert, nulli eſſe licitum porrigere vincto, vel limam, vel aliud inſtrumẽtũ: quoniã iã hoc eſſet cooperari. Cæterũ Caietanus in hoc cõmẽto in reſpõſione ad quintum dubiũ, ſub diſtinctione reſpõdẽdũ cẽſet. Nã ſunt quidã homioes, velut partes publicæ poteſtatis, vt cuſtodes, miniſtri, officiales, & alij, quorũ eſt fouere, vel exercere publicã poteſtatẽ. Et his ratione ſtatus, qoia, ſcilicet, eis incũbit poblicæ poteſtati cõſulere, illicitũ eſt cõſiliũ, vel auxiliũ fugæ præſtare. Nã cũ eorũ interſit dãnatũ, vel dãnandũ in carcere detineri, eſſent veluti proditores, & colluſores parti decẽti fauẽtes. Alij ſunt, quorũ nõ intereſt publicã fouere poteſtatẽ. Et his licitũ eſt ad fugã eius dãnati cooperari, qui licite poteſt è carcere fugere. Regulariter enim loquẽdo, nullus prohibetur à cooperatione actus alteri liciti, niſi per accidẽs, ſcilicet, quia ſtatoi, vel officio ſuo hoc repugnat, vt patet inductiuè. Nã ſi mihi licitũ eſt, emere, vẽdere, bellare, cõtrahere, &c. Dãs mihi cõſiliũ, auxiliũ, vel fauorẽ ad actũ iſtũ licitè operabitur, niſi ratione ſtat⁹, vel officij reddatur ſibi ea operatio illicita. Vt redditur illicitũ clericis cooperari ad cauſam ſanguinis, quãuis iuſtã; & in propoſito officialib⁹, qui ad cuſtodiã dãnati tenẽtur redditur illicitũ, qooquomodo ad fugã cooperari. *Sententia autoris.* ¶ Mihi ex his ſentẽtijs ea, quæ eſt Caietani magis placet. Tũ; quia nulla poteſt eſſe apparẽs ratio, quæ cõuincat licitũ eſſe alicui cõſulere incarcerato, vt è carcere fugiat, cui tamẽ non

ſit

ſit licitũ opere adiuuare, cum nõ minus dicatur cooperari fugæ cõſulẽs, quã inſtrumenta ad rũpenda vincula præbẽs. Tũ etiã; quia ſi ſentẽtia de licita effractione carceris à dãnato eſt vera ex ea manifeſtè cõuincitur, quod qui licitè cooperatur ad fugã, licitè etiam poterit cooperari ad frangendum vincula, & carceres. Nolo dicere licitum eſſe amicis cõcurrere ad carcerem, illumque frangere, vt damnatum extrahant. Hoc enim ſine graui iniuria fieri non poteſt. Nã ſi non licet ire ad frangendã ſerã domus priuatæ multò minus domus publicæ. Et plurimum intereſt, an ab intus incluſo ſera carceris frãgatur, an extra à liberis, quia hoc eſt offendere publicã poteſtatẽ, cuius eſt carcer, ſicut & qui frangit, vel aperit domino inuito priuatã domum, dominum eius offendit: & illud ad licitã fugã expectat. Sed quod dico eſt, licitũ eſſe amicis ad frangẽdũ vincula, & carceres cooperari ſubminiſtrando intus incluſo limam vel aliquod inſtrumentũ, quo à vinculis & carcere ſe abſoluere poſſit.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primũ argumentum reſpondeo, quòd quemadmodũ inter iudicẽ, & damnatũ iuſtè ad mortẽ eſt bellũ iuſtum ex parte iudicis, & cum hoc ſtat, quod ipſe damnatus propter rationẽ dictã poteſt è carcere fugere, vt propriã vitam cõſeruet: ità etiam fit, vt ipſe reus nec poſsit ſe defendere, nec reſiſtere iudici. Et tamen cum hoc ſtat, vt rũpat vincula, & fores effringat, efficiatque alia ad fugam neceſſaria. Nam ſicut fugere nõ eſt reſiſtere, nec pugnare, aut defendere ſe, ſed tantũ non continere ſeipſum in certo loco, ad quod dãnatus ad mortẽ nõ tenetur: ita frangere vincula, aut carceres, nõ eſt pugnare, ſed ſolum abſoluere ſeipſum à continentia vinculorũ, & carceris quod ſine iudicis, aut miniſtrorum iniuria fieri poteſt ab eo, qui habet ius fugiẽdi. Plurimum enim intereſt inter vim illatam rebus irrationalibus, & illam, quæ infertur rationalibus. Nã, quia vis illata rebus irrationalibus nec eſt præciſe iniuria, quæ ipſis fiat, cum brutis animantibus, quæ nec ius nec dominium habent, iniuria fieri non poſsit, aut quæ redundet in autorem eorum, cuius ſignũ euidens eſt, quod ſi quis vinculis ſibi ab eccleſiaſtico iudice impoſitis violentiam inferat, infringendo, non eſt excõmunicatus, & ſi quis damnatus, vt deuoretur à leone puguet cum illo, leoneque ſuperato fugiat, nulli iniuriã facit, fit, vt nulli liceat iudici, vel cuſtodi carceris reſiſtere, manus in ipſos inferendo, bene tamen violentiam inferre vinculis, ipſa, aut carcerem infringendo. Quare, ſi fugere volens vim inferat cuſtodibus iniuſte faciet. Sed ſi ipſis abſentibus, vel dormiẽtibus vincula frangat, vel carcerẽ, iudici, vel officialibus erit imputandum, à quibus tam debiliter oſtia firmata, vel ſeræ fabricatæ fuerũt, vt frangi à detento potuerint. Nec eſt ſimile de fractione ſepis. Nam ibi agitur de damno, quod infertur dño per ſepis ruinã. Hic autẽ non eſt quæſtio de dãno pretij vinculorũ, aut ſerarũ carceris, quod fugiens in cõſcientia ſatisfacere tenetur. Sed eſt quæſtio, an iſte actꝰ effractionis reducatur ad pugnã vel ad fugã. Nam ſi tenet ſe ex parte fugæ licitus eſt: & ſi ſapit pugnã eſt illicitus. Propter quod nõ eſt opus, veritatem ex ſimilitudinibus ſcrutari, ſed ex proprijs. Et ſi quis argumentetur. Rũpens vincula, aut carcerem tenetur de damno dato, vt modo dicebam: ergo facit contra iuſtitiã illa rũpens, atque ex conſequẽti id licite facere non poteſt, reſpondeo negando cõſequentiã. Totum enim illud reducitur ad fugam, quæ licita eſt. Et ad ſolutionem damni tenetur non ratione iniuſtæ acceptionis, ſed ratione rei acceptæ. Et ſi rurſus fiat argumentatio; Qui ædes vicini rumpit vim infert: ergo & qui rumpit clauſtra carceris, vt fugiat, reſpondetur, cõceſſo antecedẽti, negando conſequentiam. Nã ille nõ habet ius ingrediẽdi domũ vicini, ſicut iſte è carcere exeundi.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundũ argumentũ reſpõdetur primò, quòd cũ legũ ciuiliũ conditores nõ ſint ſpiritualiũ iudices, vt perpẽdere valeãt culpas in foro cõſciẽtiæ, nõ eſt mirũ, ſi culpã putẽt eſſe, vbi culpa nõ eſt. Vel ſecũdò reſpõdetur, quod iuriſcõſulti in illis legibus eã opinionẽ ſequuntur, quòd effringere carceres, aut vincula, eſt culpa mortalis. Vel tandẽ tertio, quòd illæ leges fundẽtur in falſa præſumptione: ſemper enim quod incarceratus vincula rũpit, aut carcerẽ effringit præſumitur vim intuliſſe cuſtodibꝰ, quod ſine iniuria fieri nõ poteſt. Ad idq; facit quòd dicitur in prædictis legibus, ſcilicet, ſi quis conſpiratione facta cum cæteris carceres effregerit, &c. Quibus verbis vis, & reſiſtẽtia cuſtodibus illata inſinuatur. Subditur autem poſteà: Qui per negligentiam cuſtodũ euaſerit leuius puniatur. Quod etiã eſt intelligẽdũ carcere, aut vinculis effractis Alias dictæ leges iuſtæ non eſſent, cũ extra dubiũ ſit, quòd qui dãnatus è carcere fugit, nulla vi illata, nullũ peccatũ cõmittit: & pœna, vbi culpa nõ eſt, licitè infligi non poteſt. Dicitur in lege in eos. ff. de cuſtodia & exhibitio. reorũ, quòd, & ſi effractores inueniantur poſteà innocentes, ex eo crimine, propter quod impacti ſunt in carcerem, adhuc puniendi erunt. Sed hoc ſimiliter fundatur in præſumptione reſiſtentiæ illatæ. Nam qui innocens eſt proculdubiò poteſt vincula dirumpere, & perforare

pa-

Arg. contra id quod D. Tho. dicit in ſolut. ad 2.

parietes, ſine aliqua colpa. ¶Contra id, quòd dicit Diuos Thomas in eadem ſolutione, ſcilicet, quòd, quia nullus condemnator, vt ſibi inferat mortem, ſed, vt mortem patiatur: idcitcò nullus tehetur facere, vnde mors ſequatur, quale eſt manere in loco, vnde ad mortem ducatur; eſt argumentum. Expectare reum in carcere, non eſt ſeipſum occidere, aliàs minimè expectare liceret; cuius contrarium martyres è carcere fugere nolentes, ſuo exemplo docuerunt: ergo male dicit Diuus Thomas, ideò eſſe licitum reo è carcere fugere, quia nullos poteſt damnari, vt ſeipſum occidat. Aſsignatur enim vt cauſa id, quod cauſa non eſt.

Reſponſio.

Reſpondetur nihilominùs, rationem literæ eſſe optimam. Sed noo eſt ita deducenda, vt in argumento deducitur. Non enim affirmat Diuus Thomas, quod maoere in carcere eſt ſeipſum occidere; ſed quod eſt facere id, vnde mors ſequatur: quod licet nullus virtute ſententiæ facere teneatur, poteſt tamen ſua ſponte id velle, dum æquanimiter pati vult ſenteotiæ executiooem. Itaque ſoliditas illius rationis io differeotia, quæ eſt inter damnationem ad pati, & damnationem ad agere, fundator hoc modo, ſcilicet, quòd, quia nullus damoatur ad mortem, ſic, vt ſibi mortem inferat, ſed vt patiator, ideò non tenetur facere id, vnde ſequatur paſsio mortis; quod efficeret qui contineret ſeipſum io eodem loco, potens inde moueri. Et hic eſt verus ſenſus illius rationis.

An damnatus bibere poculum lethale illud licite bibat.

¶ Et ſiquis contra hoc argumentetur; Damnatus ad ſumendnm veneoum, qualis Socrates fuit, damnatur, vt ſibi inferat mortem: ergo male dicit D. Thom. nullum poſſe damoari ad hoc, vt ſibi ioferat mortem. Hoc argumentum petit, vt explicemus, an qui iuſtè à iudice damnatur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & poſsit illud licitè biberet Quibuſdam videtur pars negatiua verior. Quam teoet Caietanus in hoc atticulo in ſolutione ad ſeptimum dubium, dicens, quòd poſtquam ortus eſt ſol ioſtitiæ Chriſtus cognouiſſe videntur iudices id non licere. Quanuis fortè veteres concedendo optionem generis mortis, magis, quam iudicando hæc fecerint. Nam quemadmodum non licet damnare aliquem, vt ſeipſum confodiat; ita nec quod ſeipſum mergat, aut veneno occidat. Sententia enim debet eſſe de actu iuſtitiæ: & non eſt actus iuſtitiæ ſeipſum occidere. Eandem ſententiam tenet Soto libr. 5. de iuſtitia, quæſtione. 6. articul. 4. Contrarium tamen tenet Victoria in relectione de homicidio, nomet. 30. quam ego ſupra quæſtione. 62. articul. 3. probabiliorem repotaui.

Sententia Autoris.

Et ſic dico, quòd quemadmodum ſunt alia ſupplicia decreta contra nocentes, ſic etiam poteſt inſtitui hoc, quod veneoo tollantur, quod & ipſi poſt iudicis condemnationem epotare tenebuntor; nec propterea erunt dicendi ſeipſos occidere. Probatur: Bibere de ſe oon eſt actio lethalis, quanuis bibere venenum lethale ſit; ſicut nec progredi in locum ex ſe eſt actio lethalis; quanuis progredi in locum neci deſtinatum lethale ſit: ergo ſicut nocens poſt iuditis condemnationem tenetur, & poteſt hoc ſecundum efficere; ita & primum. Et confirmatur: Damnato ad ſupplicium licitum eſt aſcendere ſcalas, & ei qui damnatus eſt gladio, licitum eſt parare iugulum: ergo & ei, qui damoatus eſt veneno, licitum erit illud bibere. Probo conſequentiam: Quia non magis cooperatur morti ſuæ vnus, quam alter. Et ſiquis ex hoc inferat; ergo poteſt aliquis damnari, vt ſeipſum iugulet, nego conſequentiam. Tum; quia iugulatio ex ſe eſt actio lethalis, nec poteſt aliqua ratione conſiderari, qua lethalis non ſit. Tum etiam; quia, vt diximus in ſuperioribus, loco citato, tranſgreſſores legum pœnalium poſt iudicis condemnatiooem, non tenentur eas actiones exercere, quæ commodius à miniſtris, quàm ab ipſo fieri poſſunt, quanuis ſint neceſſariæ ad pœnam ſubeundam. Itaque non tenentut nodum collo aptare, nec gladium in iugulum mittere, aut ſibi manus quoquo modo inferre, quia iſtæ actiones ab alio commodius, qoam à nocente fiunt. Et ſic ad eas eum obligare eſſet inhumauum. Tenetur tamen in conſcientia eas actiones exercere, quæ neceſſariæ ſunt ad pœnam ſubeundam, & ab alio, niſi ab ipſo commodè exerceri ooo poſſunt: qualis eſt, potatio veneni. Totumque hoc dicitur pertinere ad paſsionem, ad quam reus condemnatur. Et ſi contrarium faceret reſiſteret iudici, aut miniſtris; quod ſine iniuria fieri oon poteſt. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quænam ſit ratio, propter quam manere in carcere ponitur à D. Tho. inter actiones, ad quas nocens non tenetur, qoando condẽnatur ad mortẽ, quæ eſt pati; ſicq; dicit eſſe ei licitũ fugere; cũ tamen aſcẽſio ſcalæ, aot potatio veneni, quæ magis videotur habere rationem actionis, ad paſsiones reducantur? Ad quod breuiter reſpondeo, quòd, quia ex eo, quòd condemnato in foro cõ-

ſcientiæ eſt licitum fugere, nullum ſequitur detrimentum reipublicæ: Satis enim prouidetur ei, ſi carceres ſint bene murati, & cuſtodes vigilantes, ad hoc, vt crimina impunita non maneant. Idcircò non eſt opus damnatos obligare, vt non fugiant: ſed ſatis eſt præcipere miniſtris, vt fugam impediant. At vero aſcenſio ſcalæ, & potatio veneni eiuſmodi ſunt; vt niſi ab ipſis nocentibus fiant ab alijs exerceri non poſſint. Et ideò conuenienter præcipitur eis, vt hoc faciant. Diciturque hoc magis pati quàm agere propter rationem iam dictam.

Dubium, circa eandẽ ſolut. ad. 2. D. Thom.

¶Circa id, quod dicit D. Thom. in eadẽ ſolutione ad ſecundum; ſcilicet, ſi aliquis ſit condemnatus, vt fame pereat, non peccat, ſi cibum ſibi occultè miniſtratum ſumat, quia non ſumere eſſet ſeipſum occidere, eſt difficultas, an condemnatus, vt fame moriatur, teneatur comedere ſi poteſt, ne ſui homicidium incurrat. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Caietanus in iſto articulo, dubio. 8. partem tenet affirmatiuam. Quam probat ex D. Thom. hic ad ſecundum dicente, non ſumere cibum eſſe ſeipſum occidere. Certum eſt autem, quod nulli ſiue publica, ſiue priuata autoritate eſt licitum ſeipſum occidere. Contrariam ſententiam tenet Soto loco citato, dicens tali damnato eſſe licitum non edere. Nam ſi verè dignus eſt morte, vt ſupponimus; Etſi licitè poſſit eam ſubterfugere, poteſt nihilominus non ſubterfugere. Quemadmodum enim ſceleratus homo ſuorum criminum conſcius, ſciens prætorem venire ad ſe capiendum, poteſt illum operiri, atque adeo in carcere aperto ſine vllis vinculis mortem expectare, quam meretur: ità etiã condemnatus, vt fame pereat, poteſt non ſumere cibum.

Sententia Caietani.

Sententia Soti.

Sententia Autoris.

¶Mihi ex his ſententijs ea, quæ eſt Caietani videtur longè probabilior. Conſtat enim, quod nolle vti alimento habito, eſt occidere ſeipſum, non minus quam collum gladio tranſuerberare. Et ſic dicendum exiſtimo, quòd tenetur talis damnatus comedere, vt ius naturæ ſeruet. Nec hoc eſt impedire exequutionem iuſtitiæ. Tum; quia nullus damnatur ad hoc, vt ſe occidat non comedendo, ſed ad hoc, vt ſibi ſint ſubtracta alimenta. Tum etiam; quia, ſi ad id eſſet damnatus ſententia, vtpotè contra ius naturale, iniqua foret, atque adeo non ſeruanda. Nec ſimilitudo adducta à Magiſtro Soto aliquid valet. Nam in eo, quòd quis ſuorum criminum conſcius prætorem operiatur, atque adeo in carcere aperto mortem expectet, quam meretur nihil facit; quod ex natura ſua ſit inductiuum mortis. Quare nec directè, nec indirectè ſe occidit; ſed tantùm habet ſe paſſiuè, quod ſine peccato fieri poteſt. At verò ille, qui comedere non vult, facit aliquid, quod ex natura ſua eſt inductiuum mortis, ſicque peccat contra ius naturæ, quo propriam vitam ſeruare præcipitur, adeò ſtricto iure, vt nec priuata, nec publica autoritate, poſsit illam à ſe arripere.

Quæſtio.

Reſponſio.

¶Sed dubitabis hoc loco, vtrùm ſit licitum alijs tali damnato ad mortem ſubuenire, dando ei potum, vel cibum? Ad cuius explicationem dico primò, quòd præfecto carceris, aut alijs miniſtris iuſtitiæ nulla ratione licet alimenta conferre. Etſi contrarium fecerint peccant mortaliter. Infideliter enim funguntur ſuo munere in re graui; quòd ſine culpa mortali fieri non poteſt. Eſt autem hoc intelligendum, modò pluries id fecerint. Nam qui ſemel, aut bis alimenta præberet, eſto eſſet miniſter iuſtitiæ, non peccaret mortaliter, ſed tantum venialiter, tanquam ille, qui non delinquit in re graui. Dico ſecundò, alijs miniſtris iuſtitiæ licitum eſſe tali damnato ad mortem alimenta conferre. Eſt enim hoc veluti adiuuare fugientem; quod in iſto articulo illis, quorum non intereſt, publicam fouere poteſtatem, licitum eſſe diximus. Scio me in primo tomo. quæſt. 31. art. 2. contrariam huius tenuiſſe ſententiam, propter D. Tho. qui ibi ſolutione ad. 3. hanc ſubuentionem ab operibus beneficentiæ excludere videtur, dicens, quòd hoſtibus reipublicæ, ſi imminet neceſsitas, ne natura deficiat, eſt ſubueniendum, debito tamen modo, puta ne fame, aut ſiti moriantur, aut aliquod huiuſmodi diſpendium, niſi ſecundum ordinem iuſtitiæ patiantur. Quibus verbis ſignificari videtur, nulli etiam extraneo eſſe licitum benefacere illis, qui ſecundum ordinem iuſtitiæ patiuntur. Sed re nunc oculatius conſiderata, videtur mihi dicendum oppoſitũ cũ Caietano in iſto articulo, & cum Magiſtro Soto libr. 5. de iuſtitia, quæſtione. 6. articulo. 4. propter rationem de adiuuantibus ad fugam adductam. In cuius rei ſignum laudabitur à Valerio Maximo libr. 5. ſuæ collectaneæ capit. 537. cuiuſdam egregiæ mulieris exemplum commemoratur. Quæ matrem adulterij damnatam, à Triumuiris in carcerem coniectam, vt conſumeretur inedia, impetrato à cuſtodibus aditu quotidie ſub ſpecie ſalutationis adibat, priùs tamẽ diligẽter excuſſa, nequid cibi inferret ad matrem vberibuſque ſuis (nam puer-

Retractatio prioris ſententiæ.

pera

pera erat) vletò matri exhibitis lacte ſuſtentabat. Quod vbi animaduerterunt cuſtodes admiratione commoti rē ad iudices detulerunt, illiq; ad Conſules, qui tantę pietatis exēplo ei pręmiū cōſtituerūt pœnæ remiſsionem, & matris incolumitatē. De eadem re loquens Plinius lib. 7. de naturali hiſtoria, ſic inquit: Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, ſed Romæ vnum, cui comparari cuncta non poſſunt. Iguobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum à ianitore, ſemper excuſſa, quid inferret tibi deprehenſa eſt vberibus ſuis alens eam, quo miraculo matri ſalus donata filiæ pietate eſt. Et locus ille eidem conſecratus eſt Deæ C. Quintio. M. Attilio Conſulibus, templo pietatis ſtructo, in illius carceris ſede, vbi nunc Marcelli theatrum eſt. Simile aliud exemplum commemoratur ab eodem Valerio maximo cap. ſequenti, cuiuſdam alterius mulieris apud Athenienſes: quæ patrē ſuum Cimonis conſimili pœna affectum, parique cuſtodiæ traditum, iam vltimæ ſenectutis velus infantem pectori ſuo admotum aluit. Ex quibus manifeſtè colligitur communem omnium hominum, atque nationum ſenſum eſſe, quòd illi, qui iuſtitiæ miniſtri non ſunt, alimenta præbere ijs, qui famæ aut ſiti perituri damnantur, non prohibentur; imò id ſub pietatis ſpecie à doctiſsimis conſtituitur. Et ad D. Thom. reſpondeo, totam illam ſuam ſententiam fundari ſuper articulo, ſeu caſu neceſsitatis, in quo hoſtes reipublicæ exiſtunt. Quod ex eo conuincitur, quod inquit: Si tamen imminet neceſsitas, ne natura deficiat, ſubeundum eſt eis, &c. Et ſic exceptio, quam ſubdit, dicens; Niſi ſecundum ordinem iuſtitiæ patiantur, ſolum eſt intelligenda de neceſsitate, & non de poteſtate ſubueniendi, vt ſit ſenſus, quòd licet neceſsitas deficientis naturæ exiſtens in hoſte reipublicæ, aut excommunicato obligat nos ad ſubueniendum illis, ne fame, aut ſiti moriantur, ad huiuſmodi tamen ſubuentionem non tenemur, quando ſecundum iuſtitiæ ordinem hæc patiuntur. Cum qua doctrina ſtat, vt licitè poſsimus illis in ſimili neceſsitate conſtitutis vitæ neceſſaria miniſtrare. Itaque D. Thom. in illis verbis ſolum negat, neceſsitatem tali damnato alimenta miniſtrandi, tanquam in extrema neceſsitate conſtituta, non tamen negat poſsibilitatem, quam quiſque iure gentium & naturæ habet ei neceſſaria tribuendi. Quod verum eſt, nec aliqua ex parte repugnans noſtræ ſententiæ.

QVÆSTIO LXX.

De iniuſtitia pertinente ad perſonam teſtis, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm homo teneatur ad teſtimonium ferendū?

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd homo non teneatur ad teſtimonium ferendum. *Infr. art. 3. ad 3.* Dicit enim Auguſt. * in quæſtionibus Geneſ. quod Abraham dicens de vxore ſua, Soror mea eſt, veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando, aliquis à teſtimonio abſtinet: ergo non tenetur aliquis ad teſtificandum. *Q. 26. ad ſi. 10. 4. Et lib. 22. contra Fauſt. c. 33. Et habetur. 22. q. 2. c. quæritur.*

2. ¶ Præterea, Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed Prouerb. 11. dicitur, Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo non tenetur homo ſemper ad teſtificandum, præſertim ſuper his, quæ ſunt ſibi in ſecreto ab amico commiſſa.

3. ¶ Præterea, ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, maximè tenentur clerici & ſacerdotes. Sed clericis & ſacerdotibus prohibetur ferre teſtimonium in cauſa ſanguinis: ergo teſtificari non eſt de neceſsitate ſalutis.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Auguſtinus * dicit. Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterq; reus eſt. Ille, quia prodeſſe nō vult: iſte, quia nocere deſiderat. *Et habetur 11. q. 3. c. quiſquis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in teſtimonio ferendo diſtinguendum eſt: quia aliquando requiritur teſtimoniū alicuius, aliquando non requiritur. Si requiritur teſtimoniū alicuius ſubditi autoritate ſuperioris, cui in his, quæ ad iuſtitiam pertinēt, obedire tenetur: non eſt dubium quin teneatur teſtimonium ferre in his, in quibus ſecundū ordinem iuris teſtimoniū ab eo exigitur, putà in manifeſtis, & in his de quibus infamia præceſsit. Si autem exigatur ab eo teſtimoniū in alijs, putà in occultis, & de quibus infamia non præceſsit,

non tenetur ad teſtificandum, ſi verò requiratur eius teſtimonium non autoritate ſuperioris, cui obedire tenetur, tunc diſtinguendum eſt, quia ſi teſtimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab iniuſta morte ſeu pœna quacunque, vel à falſa infamia, vel etiam ab iniquo damno, tunc tenetur homo ad teſtificandum. Et ſi eius teſtimonium non requiratur, tenetur facere quod in ſe eſt, vt veritatem denunciet alicui, qui ad hoc poſsit prodeſſe. Dicitur enim in Pſalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & Romanorum 1. dicitur. Digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Vbi dicit * gloſſa. Conſentire eſt tacere cum poſsis redarguere. Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicuius, non tenetur aliquis ferre teſtimonium, niſi cum à ſuperiori compellitur ſecundum ordinem iuris. Quia ſi circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur. Vel ſi immineat periculum accuſatori, non eſt curandum, quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe ingeſsit. Alia autem ratio eſt de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Eſt gloſſ. Ambroſ. in iſtum locū tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendū, quòd Auguſtinus loquitur de occultatione veritatis in caſu illo, quando aliquis non compellitur ſuperioris autoritate veritatem propalare, & quando occultatio veritatis eſt nulli ſpecialiter damnoſa.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd de illis quę homini ſunt commiſſa in ſecreto per confeſsionem, nullo modo debet teſtimonium ferre, quia huiuſmodi non ſcit vt homo, ſed tanquam Dei miniſter, & maius eſt vinculum ſacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea verò quæ aliter homini ſub ſecreto committuntur, diſtinguendum eſt. Quandoque enim ſunt talia, quæ ſtatim cùm ad notitiam hominis venerint, homo ea manifeſtare tenetur, putà ſi pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem, vel corporalem, vel in graue damnum alicuius perſonæ, vel ſi quid aliud eſt huiuſmodi, quod quis propalare tenetur, vel teſtificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non poteſt per ſecreti commiſſum, quia in hoc frangeret fidem, quam alteri debet. Quandoque verò ſunt talia quæ quis prodere non tenetur, vnde poteſt obligari ex hoc, quòd ſibi ſub ſecreto committuntur, & tunc nullo modo tenetur ea prodere etiam ex præcepto ſuperioris, quia ſeruare fidem eſt de iure naturali. Nihil autem poteſt præcipi homini contra id quod eſt de iure naturali.

¶ Ad tertium dicendum, quòd operari & cooperari ad occiſionem hominis non competit miniſtris altaris, vt ſuprà * dictum eſt. Et ideo ſecundum iuris ordinem compelli non poſſunt ad ferendum teſtimonium in cauſa ſanguinis.

Quæſt 64. art. 4.

S V M M A T E X T V S.

Suppoſito, quòd dupliciter poteſt aliquis teſtimonium dicere, ſcilicet, requiſitus, & non requiſitus, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per aliquot propoſitiones. Prima concluſio: Qui à legitimo iudice ſecundum formam iuris in teſtem adducitur, quod contingit, quando, vel de manifeſtis, vel de ijs, in quibus infamia præceſsit interrogatur, tenetur teſtimonium ferre. Probatur: Quiſque tenetur obedire ſuis maioribus iuſta præcipientibus: ſed in caſu poſito certum eſt iuſta præcipere, cum ab aliquo teſtimonium petit: ergo interrogatus tenetur illud dicere. Secunda concluſio: In occultis, & vbi infamia non præceſsit, nullus tenetur teſtimonium ferre. Probatur: Quiſque tenetur bono proximi conſulere, eius crimina celando, quando ad id iure non compellitur: ſed quando crimina ſunt occulta, aut infamia non præceſsit, nullus iure poteſt ad ea reuelanda compelli: ergo illa dicere non tenebitur. Tertia concluſio. Si opus eſt alicuius teſtimonio ad liberandum proximum ab iniuſta morte, vel pœna, vel infamia, vel quouis alio nocumento, etiam non requi-

ſitus tenetur illud dicere. Probatur ex illo Pſalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos, qui ducũtur ad mortem. Et Rom. 1. Digni ſunt morte non ſolum qui faciũt, ſed etiam, qui conſentiunt facientibus. Super quæ verba dicit gloſſ. Conſentire eſt tacere, cùm poſsis redarguere. Quarta cõcluſio. Extra caſum neceſsitatis liberandi miſerum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, ſolum cauſa condemnandi reum, nullus tenetur ſua ſponte ſe in teſtem offerre, niſi ſecundum iuris ordinem legitimè compulſus. Probatur: Quoniam ex huiuſmodi veritatis occultatione, nullum ſpeciale, vel commune naſcitur damnum. Et ſi quis obijciat; imminere ex hoc periculum accuſatori, dicit D. Tho. hoc non eſſe curandum, cùm ipſe ſponte ſua in tale periculum ſe iniecerit.

Explicatio Articvli.

INſtituerat D. Tho. à quæſt. 67. agere de vitijs oppoſitis cõmutatiuæ iuſtitiæ in verbis conſiſtentibus. Et quoniam illa præcipua, atq; maiora ſunt, quæ fiunt in iudicio, idcircò ab illis exordium duxit, circa ea quę quinque conſideranda propoſuit. Primum de iniuſtitia iudicis in iudicando. Secundũ de iniuſtitia accuſatoris in accuſando. Tertium de iniuſtitia ex parte rei in ſua defenſione. Quartum de iniuſtitia teſtis in teſtificando. Quintum de iniuſtitia aduocati in patrocinando. Dixitq; iam in tribus quæſtionibus immediatè præcedentibus de tribus prioribus, & in hac quæſt. quæ eſt ſeptuageſima diſputat de quarto: nempe, de iniuſtitia teſtis in teſtificando. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt primò, quòd teſtes à teſtando dicuntur. Teſtari autem eſt ſententiam noſtram exponere. Et ſic teſtes dicti erunt: quia quæ de rei geſtæ veritate ſentiunt, in iudiciũ proferũt. Teſtimoniũ verò eſt rei cognitæ voluntaria confeſsio, autore Ariſt. in lib. Rhetori. ad Alexan. c. de teſtimonio, & teſtibus, & Alc. in. l. plebs eſt. §. 1. de verbo. ſignif. ¶Secundò eſt aduertendum, quòd probatio, quæ teſtibus fit, apud rhetores inartificialis vocatur. Propterea, quòd ipſa per ſe caret arte, extraq; cauſam ſumitur: nec colligitur aliqua argumẽtationum ratione; ſed extra dicendi rationẽ eam accipit orator. Eſt autẽ firmiſsima probatio, quæ teſtibus fidedignis conſtat; quia hominum ſcientia nititur. Quare in diuinis Hebræorum legibus frequentiſsimè Deus præcipit, vt in ore duorum, vel trium teſtiũ ſtet omne verbum. Cæterùm non eadem fides omnibus teſtibus eſt adhibenda, ſed ex perſonarũ qualitate plus minus ve fidei his vel illis tribuendum erit. Ex quo fit, vt in teſtibus (ſicut iuriſconſulti docent) multa ſint exploranda, ſcilicet, conditio, dignitas, diuitiæ, paupertas, amicitia, inimicitia, ſexus, ætas, & id genus alia. Cicero in Topicis inquit; Non qualiſcunque perſona teſtimonij pondus habet. Ad faciendam enim fidem autoritas quæritur: & autoritatem, aut natura, aut tempus affert. Naturæ autoritas in virtute ineſt maximè. In tempore autem multa ſunt; quæ afferant autoritatẽ, ingeniũ, opes, fortuna, ars, vſus, neceſsitas; nã & ingenioſos & opulẽtos, & ętatis ſpatio probatos, dignos, quibus credatur, putant, non rectè fortaſſè, ſed vulgi opinio mutari vix poteſt; ad eamque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui exiſtimant. l. 2. cum ſequenti. ff. de teſtibus. Et in Partitionibus Oratorijs, idem Cicero de ſingulis teſtibus conſiderare docet, ſi fortè natura vani ſunt, ſi leues, ſi cum ignominia, ſi ſpe, ſi metu, ſi iracundia, ſi miſericordia impulſi, ſi pręmio, ſi gratia adducti teſtimonium perhibuerunt. Denique, vt Adrianus Imperator ſcripſit, quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei ſufficiant, nullo certo modo ſatis diffiniri poteſt, aliàs numerus teſtium, aliàs dignitas, & autoritas, aliàs veluti conſentiens fama cõfirmat rei, de qua quæritur, fidem. Ad ſummam iudex his omnibus exploratis, magis ſcire poterit, quanta fides teſtibus ſit adhibenda. l. 3. §. 1. ff. de teſtibus. Sed qui his omnibus melius atque ſignificantius hanc rem explicauit meo iudicio, eſt Alexander Aleuſ. 3. parte. quæſtione. 41. membr. 3. In hunc modum dicens 1. Cùm lex diuina dicat Exod. 23. non in iudicio plurimorum acquieſcas ſententiæ. Et Deuteronomij. 19. Cùm ſacerdotes diligentiſsimè perſcrutantes inuenerint falſum teſtem contra fratrem ſuum dixiſſe mendacium, reddant ei, ſicut fratri ſuo facere cogitauit. Canones & humanæ leges rationem legis conſiderantes omnes perſonas, quæ poſſunt haberi ſuſpectæ de mendacio in teſtimonio ferendo, vel de veritate ſupprimenda, inideoneas ad teſtimonium cenſuerunt. Ad hoc autem diſcernendum conſiderauerunt quinque in perſonis teſtificantium; mores, naturam, fortunam, animum, ſtatum. Circa mores conſiderauerunt duo, propter quæ non debeat fides teſtificanti adhiberi: Errorem, ſcilicet, & malitiam, propter errorem infideles, propter malitiam infames repellẽdos à teſtimonio ſanxerunt. Circa naturam

Vnde dicatur teſtis.

Probatio teſtibus facta inartificioſa dicitur.

In teſtibus multa exploranda.

duo conſiderarunt, ætatem, & ſexum. In pueris defectus ætatis obnubilat rationem, in mulieribus ſexus emollit voluntatem. Inde tam pueros, quam mulieres idoneos ad teſtimonium non cenſuerunt. Circa fortunam conſiderauerunt duo; Conditionem ſeruitutis, & aduerſitatem paupertatis. Seruitus habet annexum dominationis timorem; paupertas temporalitatis amorē: quæ duo maximè ſolent homines ad mendaciū inclinare. Vnde ſecundum Canones & Romanas leges (niſi in caſibus determinatis) ſeruorum, & pauperum teſtimonia reprobantur. Circa animum duo conſiderarunt principaliter: Intellectum, & affectum. Et in intellectu, alienationem rationis; in affectu libidinem voluntatis. Quam etiam deduxerunt in libidinem iræ, quæ eſt in odio, & libidinem concupiſcentiæ, quæ eſt in deſiderio. Item libidinem concupiſcentiæ cōſiderauerunt dupliciter; quo ad ſe, & quo ad nos. Et ſecundum hanc diſtinctionem vitiorum contingentium ex parte animi teſtificantis, quatuor genera perſonarum indigna decreuerunt; furioſos propter alienationē rationis, inimicos propter libidinem voluntatis in iraſcendo, & in audiēdo. Sicut enim dicitur 4. q. 3. propter inimicitias teſtes repelli, leges præcipiunt. Et propter libidinē poſteà voluntatis in concupiſcentia, reſpectu alterius, inidonei iudicantur domeſtici: propter vero libidinem concupiſcentię, reſpectu ſui iudicatur quiſque inidoneus teſtis in re ſua. Demum circa ſtatum conſiderauerunt duo, ſcilicet, ſtatum perſonarum extra iudicium, & ſtatum perſonarum in iudicio. Extra iudicium quidem conſiderauerunt ſtatum laicorum, & clericorū, & quòd conſueta eſt æmulatio ſtatus laicorum, reſpectu ſtatus clericorū. Et ideò in criminali cauſa laici à teſtimonio, & accuſatione clericorum remouentur. In iudicio autem cōſiderauerunt perſonarum diſtinctionem cōſiſtentium in iudicio, earumq; conditiones non concurrentes in aliquam vnam perſonam, de quibus loquebatur B. Fabianus. 4. quæſt. 4. quando dixit: Nullus vnquam præſumat accuſator ſimul eſſe, & Iudex, & teſtis. Et B. Damaſus eadem cauſa, & quæſtione. Per ſe accuſatores, per ſe iudices, per ſe teſtes, per ſe accuſati vnuſquiſque in ſuo ordine. Patet ergo, qualiter iuxta legem Dei canones & humanæ leges perſonas prædictas inidoneas ad teſtimonium decreuerūt. Eſt autem legalitas, ſeu idoneitas perſonæ teſtificantis dignitas quædam hominis, cuius teſtimonio debet fides adhiberi, abſque omni ſuſpicione mendacij. Inidoneitas vero eſt defectus dignitatis in perſona, propter quem fides teſti non adhibetur ob ſuſpicionem mendacij.

Nota circa 1. Concluſ. D. Thom.

¶His conſtitutis operæpretium eſt, vt ad ſingulas huius articuli concluſiones explicandas propius accedamus. Et quidem circa primam nihil aliud eſt dicendum, quam quæ diximus ſupra. quæſt. 69. artic. 1. & 2. agēres de reo. Sicut enim certum eſt, quòd tenetur reus dicere veritatem, quando legitimè à iudice interrogatur: ita etiam eſt certum de teſte. Et quæ requiruntur ad hoc, vt iudex legitimè interroget reum, ſunt etiā neceſſaria ad legitimam teſtis interrogationem. Videte ibi. Ex quo infertur, quod qui legitimè interrogatus à iudice de aliqua veritate, vel eam negat, vel illam occultat peccat contra iuſtitiam, atque adeò tenetur de damnis inde ſubſequutis. Et eadem eſt ratio de eo, qui fraude, aut dolo ſubducit ſe, ne à iudice in teſtem vocetur. Si enim ita eſt proximo ſuum teſtimonium neceſſarium, vt in eo tota eius cauſa conſiſtat, peccat grauiter, & tenetur ad reſtitutionem, quia contra iuſtitiam alteri damnum infert. Secus autem erit, ſi nec vocatus, nec interrogatus tacet ea, quæ neceſſaria ſunt, ad liberandum proximum ab iniuſta morte, vel pœna vel infamia, vel quouis alio nocumento. Tunc enim, quanuis delinquat grauiter, ad nullam tamen reſtitutionem tenetur: quia non contra iuſtitiam, ſed tantum contra charitatem peccat. Eſt enim ſolum charitatis pręceptum, vt quiſquam proximo ſuo malum caueat; ſicut & quod eleemoſynam tribuat in caſu neceſsitatis. Ex quo licet colligere diſcrimen, quod eſt inter primam & tertiam concluſionem D. Thom. Nam quanuis vtraque vera ſit; prima tamen iuſtitiæ legem, tertia verò ſolum charitatis debitum includit.

Dubium, circa 2. cōclu. D. Th.

¶Secunda concluſio D. Thom. ſimiliter eſt certa: Quoniam certum eſt, teneri vnūquemq; bono proximi ſui nomini conſulere, eius crimina tacendo, atq; celando, quādiu, vel non conſtiterit illa in perniciem publicam cedere, vel non fuerit legitime interrogatus. Itaque ſunt à teſtibus ſimiles leges obſeruandæ quantum ad hoc, illis, quæ à nobis in ſuperioribus, reis fuerunt præſcriptæ. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an teſtis contra ius quæſitus licitè poſsit reſpōdere iudici, ſe factum neſcire? Et pro parte negatiua eſt argumentum. Mentiri nulla de cauſa eſt licitum, vt latè probat D. Auguſt. ſuper. 5. Pſalmum, & in lib. de mendacio per multa capita, referturq; à Gratian. in Decr. ne quis. & cap. ſi quis. 22. q. 2. ſed qui dicit

ſe

ſe factum neſcire, quando illud ſcit, eſto cõtra ius interrogetur proculdubio mentitur: eſt enim mentiri, vt nomẽ præſefert contra mentẽ ire: ergo peccat, atq; ex cõſequẽti id non licet. Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauiſsima eſt, & de qua variè loquuntur Doctores, ſupponẽdum eſt primo, quòd mendacium nulla proſrus de cauſa poteſt eſſe licitum. Eſt enim intrinſece malũ, & cui ex natura ſua repugnat licitè fieri, vt diximus quæſt. præcedenti art. 2. ſtatim in principio. Et ſic quando quærimus, an teſtis contra ius quæſitus licitè poſsit reſpondere ſe factum neſcire, nolumus interrogare, an ſit in eo caſu licitum mentiri. Huius enim dubij pars negatiua eſt vera, & extra controuerſiam poſita. Sed quod quærimus eſt, an teſtis contra ius interrogatus poſsit reſpondere ſe factum neſcire, abſque eo, quòd mentiatur.

Mendaciũ nunquã eſt licitum.

Teſtis dupliciter poteſt factũ cognoſcere

¶ Secundo eſt ſupponendum, quòd teſtis contra ius quæſitus dupliciter poteſt factum cognoſcere, ſcilicet, in confeſsione, vel extra. His ſuppoſitis Gabriel in. 4. d. 21. art. 3. dicit, quòd, quoniam ſacerdos ſimpliciter ſcit ea, quæ audiuit in confeſsione, interrogatus de illis, nec poteſt reſpondere, ſcio, nec neſcio. Quoniam primum erit reuelare ſecretum ſacramenti, & ſecundum erit mendacium. Et ſi ſilentium ſacerdotis ſuſpicionem interroganti facit, verum eſſe id, quod interrogat, nihil inquit ad ſacerdotem, quia ſilentium ex ſe non generet magis eam opinionem, quam contrariam, ſed à malitia interrogantis gignitur illa ſuſpicio. Et ſi hoc affirmat Gabriel de ſcitis in confeſsione à fortiori idem affirmabit de illis, qui extra confeſsionem cognoſcuntur.

1. Concluſ. Teſtis ſciẽs aliquid in confeſsione poteſt reſpõdere ſe illud neſcire

¶ In hoc tamẽ ſit prima cõcluſio: Ad tegẽdum ſecretum confeſsionis licitum eſt vbique ſacerdoti, dicere ſe illud neſcire. Nec in hoc aliqua ratione mentitur. In hac concluſione conueniunt omnes Doctores tam Theologi, quàm Iuriſprudẽtes, vno Gabriele excepto: quamuis non omnes conueniãt in rationibus. Ricardus enim in. 4. quæſt. 14 dicit huius concluſionis rationem eſſe, quã eadem perſona verè poteſt affirmare aliquid, loquens in perſona alterius: quod tamen negaret, ſi in propria perſona loqueretur. Vt angelus loquens Moyſi in perſona Dei. Exod. 20. verè dixit: ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Quod tamen verè negaſſet ſi in propria perſona loqueretur. Et ad hunc modum affirmat, quod quia ſacerdos ea, quæ audiuit in confeſsione, nouit in perſona Dei, & extra confeſsionem interrogatur, vt perſona propria, idcirco quod in confeſsione affirmaret ſe ſcire, vt Deus, poteſt extra confeſsionem ſimpliciter dicere ſe neſcire. Hæc tamen ratio meritò impugnatur ab Scoto in 4. d. 1. quæſt. 2. Primo, quia aliud eſt quempiam loqui in perſona alterius, hoc eſt, fingere ſe eſſe alium (Quomodo vnus in comœdijs loquitur vice illius, cuius perſonam induit: ſicque loquebatur Angelus in rubo in perſona Dei) & aliud loqui in perſona alterius, hoc eſt, fungi autoritate illius, (quomodo prætor autoritate à Rege accepta, profert ſententiam, ac ſi à Rege pronuntiaretur.) Nam qui loquitur primo modo nihil dicit ex proprijs; ſed eſt illud totum referendum ad perſonam, quam agit. At verò qui loquitur ſecundo modo, loquitur in propria perſona. Et certum eſt, quòd ſacerdotes in ſacramento confeſsionis non agunt perſonam Dei primo modo, vt Ricardus putat; ſed ſecundo, tanquam miniſtri illius, iuxta illud Ioann. 20. Accipite Spiritum ſanctum. Quorum remiſeritis peccata remittuntur eis. Atque ex conſequenti quæ audiunt in confeſsione non ſolum erunt dicendi, illa ſcire, vt Deus primo modo, ſed etiam in propria perſona, tanquam eius miniſtri. Secundò: Clauis ſcientiæ ordinatur ad clauem poteſtatis: ergo ad eum modum debemus dicere, quod cognoſcit ſacerdos peccata quo illa abſoluit: ſed abſoluit illa in perſona propria, dicens: Ego te abſoluo, ſicut & dicit: Ego te baptizo; & ego te confirmo: ergo cognoſcit illa in propria perſona, atque ex conſequenti falsò inquit Ricardus ſacerdotes in confeſsione ſolum ſcire peccata in perſona Dei. Et confirmatur: Si ſacerdos loqueretur in perſona Dei ad ſenſum Ricardi, non præmitteret precem illam, Dominus te abſoluat, nec diceret, Autoritate in hac parte mihi conceſſa, ego te abſoluo: cùm hæc verba, in perſona Dei prolata ſint falſa: & tamen recipiuntur communiter ab eccleſia: ergo ſentiunt communiter Catholici ſacerdotem in confeſsione non agere perſonã Dei ad ſenſum Ricardi. Communis locutio fidelium eſt nec neganda, quod quæ audit ſacerdos in confeſsione ſcit, vt Deus & non vt homo. Hoc enim modo loquẽdi vtũtur Theologi in. 4. d. 21. & Iuriſprudentes in cap. omnis vtriuſque ſexus de pœnit. eſtq; receptiſsimus apud ſummos Pontifices in cap. ſi ſacerdos. de offic. ordin. & alibi ſæpè. Cæterum illa verba non faciunt ſenſum, quem putat Ricard. ſcilicet, quòd Deus ad modũ, quo Angelus loquebatur in rubo, ſed quod ſcit,

ſcit, vt miniſter, atque autoritate Dei, quod eſt veriſsimum. Quocirca hac ratione Ricardi omiſſa, operæpretium eſt, vt alijs efficacioribus, atque verioribus probemus noſtram concluſionem; ſicut & probatur ab Scoto loco citato; non obſtante, quòd, quamuis nulla alia ratio eſſet, niſi autoritas Theologorum, & iuriſprudentium id vnanimiter affirmantium locis citatis, & præſertim Diui Bernardi, qui dicit; Nihil minus ſcio, quam quod in confeſsione ſcio; ea vna, atq; ſola ſufficeret. Eſt ergo prima ratio noſtræ concluſionis; Voces eo modo ſignificant, quo recipiuntur à populo, vt cõmuniter dicũt Doctores: ſed populus Chriſtianus dum audit ſacerdotem iurantem ſe nihil ſcire, non intelligit de ijs, quæ nouit in confeſsione: ergo illa verba ex proprietate ſermonis faciunt ſenſum, quod nihil ſcit extra confeſsionem. ¶Secundò: Quãuis ſacerdos illa, quæ audit in confeſsione, nouerit vt particularis perſona, illa tamẽ ſcit in foro, atq; iudicio Dei: ſed Deus id iudicium voluit eſſe adeò occultum, atq; ſecretum, vt peccata illic confeſſa omnino pro oblitis, ac non commiſsis habeantur, iuxta illud Pſalm. 31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata, & Ezech. 18. In quacunque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius amplius non recordabor: ergo ſacerdos audiens confeſsiones, ac dicens: Ego te abſoluo, promittit ea peccata habiturum, ac ſi nunquam illa audiſſet. Atque ex conſequenti in foro exteriori interrogatus citra mendacium poterit dicere, ſe illa neſcire. Et hic eſt ſenſus illorum verborũ; Sacerdos ſcit, vt Deus, hoc eſt, ſcit tanquam miniſter Dei, & ad modũ Dei. Et confirmatur: Si ſacerdoti tyrannicè interrogato de rebus per confeſsionem cognitis ſolũ eſſet licitum tacere, vt dicebat Gabriel, ſigillo confeſsionis magnum inde detrimentũ ſequeretur. Nam quãuis qui tacet, nec dicat, nec neget, communi tamẽ vſu loquendi recipitur, vt qui non negat crimen, cuius negatio in laudem cedit, illud confiteri cenſeatur. Pro quo facit lex. 1. tit. 5. lib. 3. Ordin. vbi habetur: Qui tacet in iudicio pro confeſſo habeatur: ergo ſaltim ne ſigillo confeſsionis iniuriam faciat, tenebitur confeſſarius dicere, ſe crimen neſcire. Maximè cum illud ſine mendacio poſsit proferre. Item, quamuis vulgari ſermone dicantur homines ſcire illud, quod idoneis teſtibus comprobatur, atque credunt; propriè tamen loquendo, id ſolum ſcire dicimur; quod mentis firma ratione comprehendimus. Verba ſunt D. Auguſtin. libr. 1. retract. capit. 14. Quæ autem aliorum relatione nouimus non certo cognoſcimus. Eſt enim omnis homo mendax, atque adeo poteſt, qui refert mentiri. Eo vel maximè, quòd vt docet Ariſtot. lib. 1. Poſteriorum, ſcientia propriè nihil aliud eſt, quam certa, & euidens cognitio veritatis. Quam diffinitionem etiam iuriſprudentes recipiunt. Dicit enim Baldus in. l. ſcire leges. ff. de legibus, ſcientiam eſſe infallibilem notitiam veritatis. Quo fit, vt quamuis ille, qui eſt teſtis ex auditu, multum faciat aliquando in iudicio ad coniecturas, vt colligitur ex capit. prætereà: de teſtibus. & ex cap. hoc videtur. 22. quæſtione. 5. nunquam tamen dicitur abſolutè teſtis, rem ſcire in iudicio; niſi qui viſu illam, aut alio ſenſu experimentaliter nouit, vt habetur in cap. teſtis. 3. quæſtione. 9. colligiturq; ex illo Ioannis 3. Quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur. Et. 1. Ioan. 1. Quod audiuimus (ſcilicet ab ipſo ore Chriſti) quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt, hoc teſtamur: ſed ſacerdos ea, quæ audit in confeſsione non nouit, niſi ex relatione illius, qui mentiri poterat: ergo affirmans, ſe nihil illorum ſcire non mentitur. Probo conſequentiam: Nam; quamuis illa verba poſsint efficere ſenſum vulgarem, quo etiam ſcientia ex auditu negetur, ſicque videantur falſum continere, adhuc tamen habent veriſsimum ſenſum, quem ſapientes recipiunt, quo citra mendacium poſſunt proferri. Et vt diximus quæſtione præcedenti, articulo. 2. in fine, qui profert verba in ſenſu recepto apud ſapientes, vel apud vulgus, non mentitur.

¶Secunda concluſio: Teſtis, qui præter ius de occulto crimine interrogatur, nec ſe poteſt defendere, tacendo, vel alia conuenienti via, ſimpliciter poteſt reſpondere, ſe nihil ſcire. *2. Concluſ.* Hanc concluſionem non tam compertam habeo, quàm primam, nec volo eam tam certam haberi. Haud enim ignoro grauiſsimos Doctores incunctanter affirmantes, fas eſſe ſacerdoti dicere, neſcio, de alijs ſecretis ſecularibus id dubitare. Gerſon enim alphabeto. 34. ſub litera. Q. poſt quàm dixit, licere ſacerdoti reſpondere, nihil ſcio ſubiungit: Si autem poſsit ſimiliter in alijs purè ſecretis ità reſpõdere, ſine mẽdacio, ego, non audeo diffinire. Videretur tamen alicui par ratio, vt par verbi intellectus. Scotus etiam in. 4. diſtinct. 15. quæſtione. 4. artic. 3. cùm admonuiſſet reum iniuſtè interrogatum, vt ad modum Iuriſtarum negaret propoſita, vt proponũtur ſubiungit:

Interrogatus præter ius de occulto crimine, poteſt reſpondere ſimpliciter ſe neſcire.

iungit: Sed an ſi neget intendens negare, ſicut ſacerdos facit de confeſſo, dicens, nihil mali ſcio, teneatur pœnitere, reſpondeo bonarum mentium eſſe culpam agnoſcere, vbi culpa non eſt. Et ideò in tali caſu tutum eſt pœnitere. Sed certè Scotus non loquitur de teſte, nec negat ipſum licitè poſſe reſpondere, neſcio: ſed loquitur de reo negãte factũ; de quo eſt longè diuerſa ratio, vt diximus quæſtione præcedenti, articulo. 2. Cæterum noſtram concluſionẽ tenent Adrianus quod lib. 11. & Sylueſter verbo. mendacium. §. 6. & multi alij. Nec loquimur, quando teſtis ſolum interrogatur de re, quam ex aliorum relatione nouit. Tũc enim ambigi nõ poteſt, quin ſimpliciter poſsit reſpondere, ſe neſcire, propter rationẽ vltimo loco adductam pro prima concluſione. Imò nõ ſolũ, quando iniuſtè, ſed etiam, quando iure de huiuſmodi rebus interrogatur, nullam faciet iniuriam dicens ſe neſcire, quando ex aliorum relatione didicit, qui mentiri poſſunt. Niſi fortè res adeò eſſet manifeſta, vt negari nõ poſſet. Sed loquimur de illo, qui viſu, vel alterius ſenſus experimento nouit occultum crimen, de quo præter ius interrogatur. Probatur: In iudicio quæſitor de veritate ſolum interrogatur ſecundum ius. (Nam præter ius nullus habet poteſtatem interrogandi, id enim poſſumus quod iure poſſumus: cap. faciet. 22. q. 2. & leg. filius. ff. de conſtitutionibus) ſed ſecundum ius inquiſitio fieri non poteſt de occultis, vt habetur expreſſè in cap. qualiter & quando. el primero de accuſatio. ergo teſtis ſolum interrogatur de eo, quod non eſt iure occultum, atque ex conſequenti reſpondens, ſe nihil ſcire, non mentitur, ſi nihil aliud ſciat, quàm quod eſt iure occultum. Ad hoc argumentum nonnulli contrariam ſententiam tenentes, dicunt, in illo capitulo. qualiter & quando. iam citato, ſolùm haberi, quòd iudex exigẽs iuramentum in forma excipiat occulta crimina, vt, ſcilicet, iurent teſtes, ſe dicturos quidquid ſciunt, exceptis occultis. Et tunc certum eſt, poſſe teſtem citra mendacium reſpondere, ſe nihil ſcire, quia reſpondet ad intentionem iudicis. Cæterum, ſi iniquus iudex nihil exciperet, ſed ſub iuramento peteret potius, vt ſibi dicerẽt teſtes quidquid ſimpliciter nouerint, tunc eſt difficultas, an licitè poſsint reſpondere, ſe nihil ſcire. Et dicunt quod non. Quia in eo caſu verbum, nihil, non habet, vnde reſtringatur; atq; adeò ſenſus eius eſt, quòd nihil ſciunt, nec publicum, nec ſecretum; quod eſt mendacium. Præterquam quòd ad hoc, vt verba à mendacio excuſentur proferri debent, ad intentionem interrogantis. Hoc tamen non obſtante, dico rationem noſtram eſſe efficacẽ. Nam non ſolum iudices iure tenentur in inquiſitione exprimere exceptionem de occultis, verùm etiam quando iniquus iudex illam non facit, iure ipſo intelligitur facta. Atque adeò verba illa, nihil ſcio, iure ipſo ſunt reſtricta, vt intelligãtur de criminibus, quæ iure poſſunt inquiri, in quibuſque reuelandis teſtis tali iudicio ſubijcitur. Nec obſtat, quòd tunc non reſpondet teſtis ad intẽtionem iniqui iudicis ſine exceptione interrogantis: quia ſatis eſt, quòd reſpondeat ad intentionem, quam iure debet habere, vt à mendacio excuſetur. Quod & hac ratione probatur: Si bonus atque ſapiens iudex in vniuerſum interrogaret aliquẽ de eo, quod ſcit, optimè reſponderet, ſe nihil ſcire, quamuis aliquid ſecretò noſſet: quia conijceret intentionem ſuam eſſe ſolum interrogare dẽ illis, quæ iure poteſt: ergo & improbo præter ius interrogãte, quando quis reſpondet ad intentionem iuris, non mentitur. Itẽ probatur concluſio: Interrogatus de occulto crimine, quod ipſe ſolus vidit, reſpõdenſque, neſcio, iure poteſt intelligere. i. neſcio, vt dicam, vel neſcio eo modo, quo iure debeam dicere: ſed hoc nullum eſt mendaciũ, vt conſtat: ergo. Probo minorem: Nã, quia voces ſunt ſigna eorum, quæ ſunt in animo, vt inquit Ariſtotel. libro. 1. Perier. & dicere procedit ex ſcientia, idcircò communi modo loquendi ſapientum, ſub verbo, neſcio, intelligitur, vt dicam, maximè quando quis præter ius interrogatur. Ad quem modum ſancti Doctores intelligendum eſſe affirmãt verbum illud Chriſti Marci. 13. De illa die nemo ſcit, nec filius hominis. Nam quamuis diuerſimodè à Doctoribus exponatur, vt docet D. Thom. 3. par. q. 10. articul. 2. (Origenes enim interpretatur illud de corpore Chriſti myſtico, quod eſt eccleſia, quæ diẽ illum neſcit, & alij de Chriſto quantùm ad ſcientiam acquiſitam, qua diem illum non nouit, & alij aliter) germanus tamen eius verbi ſenſus eſt, magiſq; ad literã quadrans, quòd dicatur Chriſtus illum diem neſcire ad reuelandum in hac vita, vt D. Auguſtinus, atque Hieronymus interpretantur. Itaque tantùm valet, Filius hominis neſcit, ſicut, filius hominis non debet facere, vt vos ſciatis. Sicut è contrario quod dixit Dominus ad Abraham Gen. 22. Nunc cognoui, quod timeas Deũ, tantùm valet, ac ſi diceret: Nũc feci te cognoſcere.

¶ Sed eſt dubium, quid ſit faciendum, ſi improbiſsimus homo teſtem interroget hoc modo: dic mihi, quid ſcis de hac re, quantũ- *Dubium.*

cunque ſit ſecretum, nec reuelari iure poſſir. Nam videtur tunc reſponderi oon poſſe, neſcio, cùm alter expreſſe interroget id, quod non debet dicere; oec appareat qualiter in verbo, neſcio, poſsit ſubintelligi tũc reſtrictio, vt dicam, ab interrogante omnino excluſa.

Reſponſio. Reſpondetur oihilominus, adhuc eſſe valde probabile, quod poteſt dicere, neſcio. Adhuc eoim eſt à iure reſtricta illa reſponſro, quaotuncunque malitia interroganris aliud verbis expreſſerit. Vel ſecundo reſpondetur, quòd fotte tunc ea reſponſio, neſcio, non careret mendacio, atque adeo ſolum eſſet obiurgandus interrogans tanquam indignus cui reſponſum reddatur. Et hoc quantũ attinet ad teſtem præter ius interrogatum. Nam de reo diximus ſupra quæſtione præcedeoti articul. 2. in fioe, nulla ratione poſſe factum oegare. Videte ibi. Verum eſt, quod Caietanus in opuſculo decem & ſex reſpõſionum, reſponſione. 5. videtur affirmare contrariũ. Nam dicit quòd requiſitus de occultis complicibus non ſecundum ordinem iuris, licitè reſpondet, ſe non habere complices. Sed verior eſt, atque probabilior ſententia à nobis poſita; quamuis nec etiam hæc ſua careat probabilitate. Maximè, ſi dicamus, reum ſicut & teſtem ſolum teneri teſpondere ad intentionem iudicis iuridicè interrogantis. Certum eſt autem, quòd quando iudex iuridicè interrogat, ſolum intendit interrogare, an quis viderit, ſciuerit, vel fecerit aliquid, quod ipſe dicere teneatur. Sicque quando dicit, quòd nec ſciuit nec fecit, verba illa bene poſſunt admittere hunc ſenſum, ſcilicet, vt nec ſciuerit, nec fecerit illud taliter, vt teneatur reuelare. Sed certior eſt ſententia, quam eo loco poſuimus. Ex dictis patet ſolutio ad argumentum poſitum in principio dubitationis.

Nota circa ſolutionem ad ſecundũ argumentũ D. Tho. ¶In ſolutione ad ſecundum argumentum agit D. Thom. de teſtificatione eorum quæ quis in ſecreto cognouit. Ad quorum intelligentiam aduertendum eſt primò, quod ſecretum dicitur, à ſecerno, quaſi ſeparatũ, atque ſeiuoctum ab arbitrio, & cognitione aliorum: habetque multiplices gradus. Nã primò dicitur ſecretum, quod alteri in confeſsione eſt cõmiſſum; quod adeò ſtricto iure eſt obſeruandum, vt propter nullam cauſam debeat quis ſupra re in tali ſecreto cognita teſtimonium ferre. Maius enim eſt vinculum ſacramenti quocunque alio hominis pręcepto, vt paulò ante dicebã. Sed oportebit diſcernere inter illa, quæ ſciuntur, ſub ſacramentalis confeſsioois ſigillo, ab eo, qui verè audiuit alterius confeſsionem, & illa, quæ ſciuntur ſub ſigillo confeſsionis oõ verè, ſed ad imitationem, & ſimilitodinem dictæ. Quod contingit, quando aliquis ſecretum reuelat ſub his verbis: Dico tibi hoc in confeſsione, ſeu ſub ſigillo pœnitentiæ. Nã io primo caſu nunquam erir licitum ea reuelare, quia, vt in litera dicitur, confeſſor non ſcit illa, vt homo, ſed ſolum tanquã Dei miniſter. At verò in. 2. etiam ſi reuelans ſignum crucis, &, confiteor, præmiſerit (modo in nullo ſe peccaſſe confiteatur) audiens nõ magis tenebitur id ſecretum ſeruare, quam ſi iuramento firmaſſet, ſe illud non dictutũ. Quare teoebitur illud reuelare, ſi fuerir tale, quod in perniciem teipublicæ, aut alterius notabile detrimentum vergat, vt ootat Caietanus in iſto commento. Secundus gradus ſecreti eſt eorum, quæ infamia oon laborant, quæ reuelanda noo erunt, etiam ſi teſtibus poſsint probari. Id autem, de quo eſt infamia iam non eſt ſecretum, atque adeò licitè reuelabitur, vt dicitur in cap. veſtra. de cohabitatione clericorum & mulierum. Tertius gradus ſecreti eſt, quando iudex aliquem interrogat ſine præuio accuſatore, & vno teſte. In quo caſu interrogatus non poterit delictum manifeſtare, quia ſecretum eſt, vt diximus in ſuperioribus. Si autem ſit accuſator, & vnus teſtis, iam tale delictum reſpectu eius, qui iuridicè interrogatur, non eſt occultum, neque ſecretum, atque adeò obligatur dicere veritatem. Quartus gradus ſecreti eſt, quaodo non præcedit denuntiatio ſimul cum præcepto, & obedientia ſuperioris ſupra aliqua re, vt diximus in præcedentibus.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd præter fidem, virtutem iotellectualem, atque Theologicam, de qua agit D. Thom. 2. 2. quæſtio. 1. eſt conſtitueoda alia fides, virtus moralis, inclinans ſeruare debita, atque promiſſa, appellatorque alio nomine, fidelitas, quã diffinit Cicero lib. 1. Officio. in cap. de iuſtitia. dicens, quòd eſt dictorum, & conuentorum obſeruatio, atque adimpletio, ad quam primò ſpectat ſeruare fidem in commutationibus, ſecundo in promiſsis, tertio in ſecretis ſibi cõmiſsis. *Fides virt' moralis eſt conſtituen da.* De hac fidelitate loquebatur Chriſtus Matth. 24. quando dixit: Fidelis ſeruus, & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam. Et Salomon Eccleſia. cap. 5. dum dixit: Diſplicet Deo infidelis, & ſtulta promiſsio. Hanc etiam virtutem adeò magnificauerunt Romani, vt eius ſtatuam prope Ioué poſuerint, vt autor eſt Cicero lib. 3. Offic. Quare ipſe in Paradoxis ſummopere laudat Marcum Regulum, quia pro ſeruãda fide vitam poſuerit. Ex quo in-

fero,

ſero, ſeruare ſecretum alienum pro loco, & tempore, & quando oportet, eſſe actum fidei, atque adeo ſtudioſum, vt pote qui procedit ab eximia, & maxima virtute. Dixi notanter, ſecretum alienũ. Nam ſeruare ſecretũ proprium, non ad fidem, ſed ad charitatem pertinet. Eſt enim iſta fides pars ſubiectiua iuſtitiæ, & ſic neceſſario debet eſſe ad alterum, ſicut ipſa iuſtitia. Et eſt hoc intelligendum, non ſolum de ſecreto mihi commiſſo, ſed etiam de quocumque alio facto occulto, quod ego ſolus vidi, in alteriuſque infamiam, vel damnum poteſt redundare. Nam licet non ſit illud meæ fidei expreſſe commiſſum, eſt tamen virtualiter; quod ſatis eſt ad hoc, vt illud reuelans non ſolum contra charitatem, ſed etiam contra fidelitatem peccare dicatur; & ſic tenetur ad reſtitutionem damni inde ſubſequuti, vt diximus ſupra. q. 62. art. 2.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam iure ſit prohibitum reuelare alienum ſecretum? Ad quod breuiter dico, illud eſſe prohibitum, non ſolum iure humano, ſed etiam naturali, atque diuino. Et quidem, quod ſit

Responſio. prohibitum iure humano, eſt res manifeſta. Nam in cap. ſi qui. 5. q. 1. & in lege vnica. C. de libellis famoſis, ponitur grauiſſima pœna infamantibus proximos: & hoc non ob aliud, niſi, quia lex præcipit non diffamare. Et in cap. ſuam. 2. q. 8. præcipitur, quòd nullus deducat in iudicium proximi peccatũ, quod probari nõ poteſt, nec illud reuelet. Et in leg. finali. C. de probationibus, idem habetur. Quod autem idẽ ſimiliter ſit præceptũ iure naturali, & diuino probatur. Primò: iure naturali, atque diuino peccata ſunt & appellantur tenebræ: opera autem bona ſunt, & appellantur lux, iuxta illud Ioan. ca. 3. Dilexerũt homines magis tenebras, quàm lucem, ideſt, magis peccata, quàm bona opera: & ad Roma. 13. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. & Matthæi. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &c. & nõ ob aliam rationem, niſi, quia bona opera ſunt reuelãda, & peccata occultãda; ergo iure naturali, atque diuino, id tenemur facere. Secundo: Reuelare occulta peccata proximorum, eſt contra amicitiam illis debitã, propter quod dicebat Sapiens, Eccleſ. ca. 6. Fideli amico nulla eſt cõparatio: ſed vnuſquiſque tenetur iure naturali, atque diuino diligere proximos: ergo & conſeruare ſecretum illorum. Et confirmatur: Lex naturalis eſt quàm refert Chriſtus Matth. 7. vt quæcunque nos volumus, vt faciant nobis homines, eadem illis faciamus: ſed vnuſquiſque vult, vt ſua occulta peccata ſecretò ſeruentur: ergo idem tenemur facere alijs. Maximè cum præcipiat Chriſtus Matthæi. 22. vt diligamus proximos, ſicut nos ipſos. Pro hoc etiam facit illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum, ne, ſcilicet, diffames proximũ, & manifeſtes eius peccatum: vt Hieronymus interpretatur. Quibus verbis, vt latè oſtendimus in primo tomo q. 33. præceptũ naturale continetur. Et. 1. ad Corint. 4. Nolite iudicare, donec adueniat dies Domini. Et ſi quis quærat, an hoc peccatum de reuelandis occultis criminibus proximorum, ex genere ſuo ſit mortale, an verò tantum ſit veniale? dico breuiter, illud eſſe mortale ex genere ſuo; quãuis ex leuitate materiæ poſſit eſſe veniale, vt accidit omnibus alijs. Quod probatur primò ex D. Thom. ſupra quæſtione. 33. art. 7. affirmante, grauius peccatũ eſſe diffamare proximum, quam furtum. Quia qui furatur, ſolum nocet in pecunijs; qui autem diffamat nocet in honore præſtante diuitijs, iuxta illud Prouerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Et Eccleſiaſt. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit, quam multi theſauri. Et certum eſt, quod furtum eſt peccatũ mortale ex genere ſuo. Item, ſecundo: Nam reuelatio alieni ſecreti eſt iniuſtitia, &, vt diximus ſupra, omnis talis ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

Quo iure ſit prohibitum reuelare ſecretum.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm ſufficiat duorum vel trium teſtimonium.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod non ſufficiat duorum vel trium teſtimoniũ. Iudicium enim certitudinem requirit. Sed non habetur certitudo veritatis per dictum duorum teſtium. Legitur enim tertij Regum vigeſimoprimo, quòd Naboth ad dictum duorum teſtium falſò condemnatus eſt: ergo duorum vel trium teſtimonium non ſufficit.

2 ¶ Præterea, Teſtimonium ad hoc, quod ſit credibile, debet eſſe concors. Sed plerunque duorum vel trium teſtimonium in aliquo diſcordat: ergo non eſt efficax ad veritatem in iudicio probandum.

3 ¶ Præterea, Secundæ * quæſtione quinta dicitur, Præſul non damnetur, *2 q. 4. cap. Præſul. aliqui codices habent hoc c. in. q. 5.*

niſi

*Alias 64. *Alias. 27.

niſi ſeptuaginta duobus teſtibus, preſbyter autem Cardinalis niſi * quadraginta quatuor teſtibus non deponatur, diaconus Cardinalis vrbis Romæ niſi in * viginti octo teſtibus non condemnabitur, ſubdiaconus, acolythus, exorciſta, lector, oſtiarius, niſi cum ſeptem teſtibus non condemnabitur. Sed magis eſt periculoſum peccatum eius, qui in maiori dignitate conſtitutus eſt, & ita minus eſt tolerandum: ergo nec in aliorum condemnatione ſufficit duorum vel trium teſtimonium.

Et habetur 2.q.4.c. Quod vero. Extra de teſtibus ca. in omni negotio.

¶ SED CONTRA eſt, quod * dicitur Deuteronomij decimoſeptimo, In ore duorũ vel triũ teſtiũ peribit qui interficietur. Et infrà decimonono, In ore duorum vel triũ teſtiũ ſtabit omne verbum.

Li.1.ca.3. circa prin. & c.7. circa fi. to.5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſecundum Philoſophũ in primo * Ethicorum certitudo non eſt ſimiliter quærẽda in omni materia. In actibus enim humanis, ſuper quibus conſtituuntur iudicia, & exiguntur teſtimonia, nõ poteſt adhiberi certitudo demonſtratiua, eò quòd ſunt circa contingentia & variabilia. Et ideo ſufficit probabilis certitudo, quæ vt in pluribus veritatem attingat, & ſic in paucioribus à veritate deficiat. Eſt autem probabile, quòd magis veritatem contineat dictum multorum, quàm dictum vnius. Et ideo cum reus ſit vnus qui negat, ſed multi teſtes aſſerunt idem cum actore, rationabiliter inſtitutum eſt de iure diuino & humano, quòd dicto teſtium ſtetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, ſcilicet principio, medio, & fine. Vnde ſecundum Philoſophum in primo * de Cælo, Omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem conſtituitur aſſerentium, cum duo teſtes conueniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius teſtium, vel ad maiorem certitudinẽ, vt ſit ternarius, qui eſt multitudo perfecta in ipſis teſtibus. Vnde & Eccleſiaſt. quarto dicitur, Funiculus triplex difficile rumpitur. Auguſtinus * autem ſuper illud Ioannis octauo. Duorum hominum teſtimonium verũ eſt, dicit quod in hoc eſt trinitas ſecũdum myſterium cõmendata, in qua eſt perpetua firmitas veritatis.

Li.1.tex.2 tom.2.

Tra. 36. in Ioã. in vlt. pa. ante fi. tom.9.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quantacunque multitudo teſtiũ determinetur, poſſet quandoque teſtimonium eſſe iniquum, cum ſcriptum ſit Exodi vigeſimotertio. Non ſequaris turbam ad faciendum malum, nec tamẽ, quia nõ poteſt in talibus infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo, quæ probabiliter haberi poteſt per duos vel per tres teſtes, vt dictũ * eſt. In corp. ar.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd diſcordia teſtium in aliquibus principalibus circunſtantijs, quæ variant ſubſtãtiam facti (puta, in tempore, vel in loco, vel in perſonis, de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam teſtimonij, quia ſi diſcordant in talibus, videtur ſingulares eſſe in ſuis teſtimonijs & de diuerſis loqui. Puta, ſi vnus dicat hoc factum eſſe tali tempore, vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præiudicatur teſtimonio, ſi vnus dicat ſe non recordari, & alius aſſerat determinatũ tempus vel locum. Et ſi in talibus omnino diſcordauerint teſtes actoris & rei, ſi ſint æquales numero & pares dignitate, ſtatur pro reo, quia facilior debet eſſe iudex ad abſoluendum, quàm ad condemnandum, niſi forte in cauſis fauorabilibus, ſicut eſt cauſa libertatis, & huiuſmodi. Si vero teſtes eiuſdẽ partis diſſenſerint, debet iudex ex motu ſui animi percipere cui parti ſit ſtandum, vel ex numero teſtium, vel ex dignitate eorum, vel ex fauorabilitate cauſæ, vel ex conditione negotij & dictorũ. Multo autem magis teſtimonium vnius repellitur, ſi ſibiipſi aliquis diſsideat interrogatus de viſu & ſcientia, non antẽ ſi diſsideat interrogatus de opinione & fama, quia poteſt ſecundum diuerſa viſa & audita diuerſimode motus eſſe ad reſpondendum. Si vero ſit diſcordia teſtimonij in aliquibus circunſtantijs nõ pertinentibus ad ſubſtantiam facti, puta,

ra, ſi tempus fuerit nubiloſum, vel ſerenum, vel ſi domus fuerit picta, aut non, aut aliquid huiuſmodi, talis diſcordia non præiudicat teſtimonio: quia homines non conſueuerunt circa talia multum ſolicitari, vnde facile à memoria elabuntur. Quinimo aliqua diſcordia in talibus facit teſtimoniū credibilius, vt Chryſoſt. * dicit ſuper Matth. quia ſi in omnibus concordarent, etiā in minimis, viderentur ex condicto eundem ſermonem proferre, quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur diſcernendum.

Hom 1. paulo poſt prin. Incipit hac hom. Oportuerat nos quidē. to. 2

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud locum habet ſpecialiter in Epiſcopis, presbyteris, diaconis, & clericis Eccleſiæ Romanæ, propter eius dignitatem. Et hoc triplici ratione. Primo quidem, quia in ea tales inſtitui debent, quorum ſanctitati plus credatur, quàm multis teſtibus. Secundò, quia homines qui habent de alijs iudicare, ſæpe propter iuſtitiam multos aduerſarios habent. Vnde non eſt paſsim credendum teſtibus cōtra eos, niſi magna multitudo conueniat. Tertiò, quia ex condemnatione alicuius eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Eccleſiæ, & authoritati, quod eſt periculoſius, quàm in ea tolerare aliquem peccatorem, niſi ſit valde publicum, & manifeſtum, de quo graue ſcandalum oriretur.

S V M M A T E X T V S.

AD hanc difficultatem, reſpondet Diu. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Rationabile eſt, vt ſtetur pluribus teſtibus contra reum deponentibus, potiuſq; ā ipſi reo: probat. Certitudo (vt autor eſt Ariſtotel. 1. Ethicor.) non eſt æqualiter in omni materia exquirenda: ob id enim in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus verſantur, & de quibus iudicia conſtituuntur, non ea exigitur certitudo, quæ in ſcientijs demonſtrabilibus: ſed illa ſatis eſt, quæ, vt in plurimum veritatem continet, raròq; deficit, ſed probabilius multò eſt certoque propinquius, quod à multis aſſeritur, quàm quod aſſeritur ab vno: ergo ratio poſtulat, vt quando vni tamen reo neganti multi obijciuntur teſtes illorum potius, quàm rei negantis ſtetur teſtimonio. Secunda concluſio: Non ſolum iuri diuino, atque humano, ſed etiam rationi naturali eſt valde conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui ſint fidedigni, & ad maiorem certitudinē trium ſit ſufficiens teſtimoniū. Et quidem, quod hoc ſit conforme iuri diuino, probat D. Thom. in argumento, ſed cōtra ex illo. Deut. cap. 17. In ore duorum, vel trium peribit qui interficitur, & cap. 18. In ore duorum vel trium ſtabit omne verbum. Ius autē humanū patet. 2. q. 5. cap. quod vero. & extra de teſtibus. cap. in omni negotio. & ff. eodem titulo leg. vbi numerus. Sed quòd hoc etiam ſit conforme rationi naturali probat D. Thom. ex Ariſt. lib. 1. de Cælo. textu. 2. dicente. Totum & omne de tribus primum dicitur: nam de duobus ſolum dicimus amba. Sed duo teſtes cum actore faciunt tres: quod autem abſque actore, cui in iudicio non tanta perhibetur fides, teſtimonium abſolutum ſit ac perfectum adhibetur tertius teſtis: ergo rationi naturali eſt conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui ſint fide digni, & ad maiorem perfectionem trium ſit ſufficiens teſtimonium. Pro hoc etiam facit illud Eccleſ. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. & D. Auguſt. tract. 36. in Ioan. qui in illud. Duorum hominum teſtimonium verum eſt, dicit, In hoc eſt trinitas ſecundum myſterium commendata, in qua eſt perpetua firmitas veritatis.

E X P L I C A T I O A R T I C V L I.

PRo explicatione huius articuli aduertendum eſt, vnius hominis teſtimonio plenam fidem adhibendam non eſſe: quod non tantum legibus humanis, ſed etiam diuino iure frequentiſsime eſt conſtitutum. Lex enim Deuteronomij iam citata id expreſſe ſtatuit. Et in lib. Numerorum cap. 35. etiam dicitur. Homicida ſub teſtibus punietur: ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. Et in Euangelio apud Matth. cap. 18. Adhibe tecum vnum, vel duos teſtes, vt in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum, quod & alibi ſæpe cauetur. Ioan. 8. & 2. ad Corin. cap. 13. multis etiam Pontificum & Cæſarum conſtitutionibus id ipſum renouatum eſt. Et ſic, quamuis olim apud ciues Romanos magna eſſet Catonis autoritas, orator tamen quidam, cùm vnico teſti credendum non eſſe diceret, nec ſi Cato, inquit, is foret. Plures ſunt exceptiones, quibus iuriſperiti probare conantur, vnico teſti nonnunquam habendam eſſe plenam fidem. Cæterum, vtcunque res ſe habeat de cauſis ciuilibus, in criminalibus certum eſt, vni teſti credendum non eſſe. Id enim periculoſum

Vnius teſtimonio fides non eſt adhibenda.

pariter,

pariter, & iniquiſsimum foret, vt docet
Guiliel. in ſpeculo. titul. de teſtibus. §. 1 eſtat.
Antonius, & Felin. in capit. veniens primo
eodem titulo. Caſus autem ille, in quo mul
ti putant vnius teſtimonio plenam fidẽ ha-
bendam eſſe, tunc, ſcilicet, quando quiſpiam
de proprio facto teſtificatur, leg. quæro. §. vl
ti. de ædilit. edi. & leg. cum probatio, de pro
batio. & leg. ſi quis decurio. Cod. de. falſ. cẽ
ſura dignus eſt. Nam, cùm (vt paulò antea
dicebam) diuinis pariter, & humanis legi-
bus frequentiſsimè prohibeatur, ne in detri
mentum alterius vni teſti plenè credatur, &
parui referat, vtrùm de facto proprio, an de
alieno quiſpiam teſtimonium dicat; maxi-
mè, cùm ſecurius homines in facto ſuo mẽ-
tiri queant, quam in alieno, fit, vt non ſit
cur, in hoc magis quam in illo veraces, vel
mendaces fore credantur. Si quæ autẽ ſunt
iura, quæ prima fronte obſtare videantur,
ea vel de miniſtro reipublicæ, cui fides ad-
hiberi ſolet in re aliqua leuiſsima, officij
ſui, vel de ſeruo, cui nonnunquam credi-
tur in damnum leue domini ſui, loquũtur.
Quæ quidẽ iura ſingulariter cõſtituta ſunt,
atque adeo ad exemplum trahi non debent
in graue alicuius detrimendũ, vt docent iu
ris prudentes quã plurimi, quibus in hac re
credendum eſt. Cynus, & alij in lege, ſi quis
decurio, Cod. de falſ. Antonius in cap. cum
à nobis de teſtibus. Alexan. conſi. 192. lib.
6. & idẽ Alex. & Iaſo. in leg. 2. §. ſi abſens.

Duo, vel tres teſtes neceſſarij ſunt ad plenam probationem.

Duo igitur, vel tres teſtes ſemper neceſſarij
erunt ad plenam cuiuſque rei probationẽ:
quia vnus facile corrumpi atque peruerti
poteſt. Plures autem quam duos, vel tres
in quacumque cauſa requirere graue admo
dum, & impoſsibile foret, vt dicitur in lege
vbi numerus. ff. de teſtibus. & in capit. licet
vniuerſis. eodem titulo. Sed ad hoc, vt duo
ſoli teſtes ſufficiãt ad plenam probationem
opus erit, vt ſint fidedigni, & omni (quod
aiunt) exceptione maiores. Tametſi autem
fidedigniſsimi teſtes ſint, nullum erit pon-
dus ſuorum teſtimoniorum, niſi de ijs, quæ
planè ſciuerint, & non de ijs, quæ ab alijs
audiuerint teſtificẽtur. Quod ſcimus loqui-
mur, inquit veritas, & quod vidimus teſta-
mur, & teſtimonium noſtrum non accipi-
tis? Ioann. 3. Et Prouerb. cap. 12. Qui quod
nouit loquitur iudex iuſtitiæ eſt. Demoſthe-
nes quoque in oratione. 2. in Stephanum,
dixit. Manifeſtiſsimæ impudentiæ eſt ea te-
ſtari, quibus teſtis non adfuit. Et mox addit:
Leges autem non ità loquuntur, ſed quæ
norit aliquis, & quibus gerendis interfuit,
ea teſtari iubent, atque tabulis inſcribere,
vt nec adimere liceat quidquam, neque ad
dere ijs, quæ ſcripta fuerint, rem verò è vi-
uente auditam teſtari non ſinunt. Quintilia
nus lib. 5. cap. 7. Huc accedit Plautus, in tru-
culento dicens. Pluris eſt occulatus teſtis
vnus, quam auriti decem; qui audiunt au-
dita dicunt, qui vident plane ſciunt. Et in
certus ille autor, qui Æthnæ montis carmi-
na ſcripſit, hæc inter alia inquit:

Non illic, duce me, occultas ſcrutabere cauſas,
Occurrent oculis ipſa, cogentque fateri:
Millè ſub exiguo ponent tibi tempore veras
Res, oculique docent, res ipſa credere cogunt.
Nec locus ingenio eſt, oculi te iudice vincent.

Et Philo libro de confuſione linguarum:
Viſus certus, potius quam fallax auditus te-
ſtis adhibendus eſt. Quapropter in optime
conſtituta republica lege cautũ eſt, ne quis
audita dicat pro teſtimonio: quia iudicium
auditus naturaliter facile eſt corruptibilis.
Apud Moſen quoque inter vetita legitur:
Non admittes auditionem vanam. Vbi non
tantum interdicit, ne quis falſum ſermonẽ
aut ſtultum auribus accipiat: ſed etiam
docet, quòd ad manifeſtam veritatis percep
tionem longè minùs quam viſus idoneus
habetur auditus; cum ſit refertus vanitati-
bus. Et in lib. de iudice inquit idem Philo:
Qui oculatos teſtes accipit, vanè non ſanè
accipit: nam oculi rebus ipſis interueniunt:
& contrectant quodammodo negotia, tota
que percipiunt adiuuante luce, per quam
illuſtrantur, deprehenduntur que omnia.
Aures autem minùs fidei habent, quam ocu
li; vt quibus non tam rebus ipſis eſt com-
mercium, ſed cum ſermonibus rerum inter-
pretibus, non ſemper veritatem ſectãtibus.
Et ſi quis quærat, quæ nã ſit cauſa, propter
quam vnius teſtis affirmantis, contra alterũ
negantem, teſtimoniũ non ſufficiat? dico, q̃,
quia reus ſuæ vitæ atque bonorum eſt poſ-
ſeſſor, & in dubijs melior eſt conditio poſsi
dentis, fit, vt vnius actoris affirmatio, etiã ſi
vno alio fulciatur teſte, ad depellendũ reũ
de ſua poſſeſsione non ſit ſufficiens. Adhuc
enim rationabiliter res eſt ſub dubio, nec ra
tio cõuincit vt potius actori, quã reo fides
adhibeatur. Fateor quidẽ aliquando poſſe
vnũ teſtẽ eſſe tantæ autoritatis, vt ipſius te-
ſtimoniũ pluris ſit faciendũ quam multorũ
aliorum, vt de Imperatore dicitur in leg. om
nium. C. de teſtamentis. Imò nec pluriũ ſem
per affirmatio vera eſt, vt conſtat ex libr. 3.
Reg. cap. 21. Vbi Naboth plurium falſo te-
ſtimonio, damnatus legitur. Et idem con-
tigit innocentiſsimo Chriſto. Cæterùm ra-
tio poſtulat, vt id legibus ſtatuatur, quod
non rarò, ſed, vt in plurimum contingit. Eo
præſertim, quòd, vt dicit D. Thom. in pri-
ma

ma concluſio. Rationabile eſt, vt ſtetur pluribus teſtibus contra reum deponẽtibus potius quam ipſi reo.

Teſtes diſcordes nequeunt factum probare.

¶ Illud etiam ſciendum eſt, quod teſtibus ſingularibus, ſeu diſcordibus, quamuis plurimi ſint, factum aliquod plenè probari minimè poteſt. Opus enim eſt ad integram probationem, vt ſaltem duo teſtes ſint concordes, vt conſtat ex capit. licet vniuerſis, de teſtibus: & ex capit. licet cauſam. de probatio. & docent Bald. conſilio 394. libro. 2. Anton. in capit. cum oporteat. de accuſatio. Ioann. Lup. allegatione de hæreſi. §. 12. & Albertus, referens plures in capit. 1. de hæret. libr. 6. quæſtione decimaſexta, numero quinquageſimo quarto. Qua in re partitio à Baldo tradita, conſenſum fere omnium meruit. Is enim ait, teſtes ſingulares, vel contrarios eſſe, vel omnino diuerſos, vel fere ad eundem finem tendere. Qui contrarij ſunt fidem ſibi ipſis abrogant. Sunt enim teſtimonia eorum ſeſe refellentia, & inter ſe collidentia: & non modo plenam probationem non faciunt; ſed interdum etiam, vt falſi ſunt puniendi, vt docet idem Baldus in capit. licet cauſam. de probatio. teſtes autem plurimi ſingulares, & prorſus diuerſi perinde ſunt, ac ſi vnus tantummodo teſtificaretur. Si enim primus de hac, ſecundus de illa, tertius de alia re longe diuerſa teſtimonium dixerint, & plurimi alij ſimiliter, nihilo magis aliquid geſtum eſſe probabunt, quam ſi vnus tantum perhibuiſſet teſtimonium: Quia re vera ſinguli ſeorſum de ſingulis teſtantur. capit. nihilominus. 3. quæſtione nona, & Bald. in lege iuris iurandi. Codice de teſtibus. Si verò teſtes diuerſi, & ſingulares fuerint, de rebus tamen connexis, vel de ijs, quæ ad eundem finem tendunt, teſtimonium dixerint, quamuis in cauſis criminalibus plena fides illis non ſit habenda, plus tamen quam ſemiplenam faciunt probationem. Baldus in capit. licet cauſam. de probationib. & Felin. in capit licet ex quadam, de teſtibus. Cæterùm ad probandam rem indiuiduam, vel continuum actum, ſat erit, vt eius partes probentur per teſtes ſingulares. Verbi gratiâ, ad plenam probationem ſacrificij Euchariſtiæ, ſufficiet quod à ſingulis teſtibus de ſingulis eiuſdem ſacrificij partibus teſtimonium perhibeatur. Et ità plerique iuris periti credunt, quibus ego vehementer aſſentior: quia in toto conſentiunt leg. 1. in principio de acquiren. poſſeſſione, gloſſa in capit. nihilominus. 3. q. 9. & Felinus citans alios in cap. licet ex quadam. de teſtibus.

Nec etiã ad probandũ aliquid in genere ſufficiunt teſtes ſingulares.

¶ Illud quoque multis placere video, quòd ad probandum aliquid generale ſufficiant ſingulares teſtes, qui de ſingulis ſpeciebus teſtimonium dicant. Vt ad probandam iuriſdictionem generalem ſatis eſſe dicunt, quod ſinguli teſtes de ſingulis ſpeciebus, aut actis iuriſdictionis teſtificentur: quia omnes (vt iſti aiunt) in generali iuriſdictione concordant. Ità gloſſa in leg. ob carmen. §. vltimo. de teſtibus. Innocentius, Bald. Anton. Abbas, Ioann. Immola. & alij à Felino relati in capi. licet ex quadam, de teſtibus. Sed verior ſententia eſt, quòd talibus teſtibus fides nõ ſit adhibenda; quia in ſpecie propoſita omnes ſingulares, atque diuerſi ſunt, nec aliquid inuenitur duobus teſtibus comprobatum. Vnde relinqui nullo modo poteſt, quòd generalis iuriſdictio probata eſſe intelligatur: quandoquidem nulla ſpecies eius duobus teſtibus probata eſt. Et ità multi iuriſperiti tradunt, capit. licet cauſam. de proba. & inibi Bald. item Hoſtienſis in ſumma tit. de teſtibus. §. quæ diuerſitas: Sunt etiam, qui aiunt probari poſſe teſtibus ſingularibus aliquem hæreticum eſſe, vt putà, ſi vnus teſtis de quadã hæreſi, & alij itidem de alijs hæreſibus eiuſdem hominis teſtimonium dixerint. Tunc enim, vt iſti aſſerunt, iam probatum erit in genere, hominem illum eſſe hæreticum. Ita Iacob. Butrio. in leg. Arriani. Cod. de hære. & Iacob. de Aretin. in leg. teſtium. Cod. de teſtibus. Horum tamen opinio periculoſa eſt, & omnino falſa, & ob id à pleriſque iuriſperitis confutata, ab inquiſitoribuſque iam olim iure optimo exploſa, & eiecta, vt tradunt Antonius in capit. cum oporteat. de accuſatio. Ioann. Andreas. in capit. vt officium. §. primo de hæretic. lib. ſexto, & illic Domini. in. §. verum. Baldus conſilio trecenteſimo nonageſimo quarto lib. & Cardinalis in Clementina prima, §. de hæretic. & ratio eſt manifeſta: Nam quemadmodum teſtibus ſingularibus, atque diuerſis probari non poteſt hæreſis in ſpecie, vt paulo anteà oſtendimus: ſic etiam talibus teſtibus aliquem hæreticum eſſe in genere vllo pacto probari nequit. Niſi enim aliqua ſpecies hæreſis duobus, aut pluribus teſtibus planè probata ſit, non poteſt inde inferri, hæreſim in genere plenè probatam eſſe: cùm verum in vno genere inferri non poſſit, ex eo, quòd non poteſt dici verum in aliqua ſpecie. Et confirmatur: Si teſtibus ſingularibus probari poſſet aliquem eſſe hæreticum, eiſdem etiam teſtibus probari poſſet aliquem eſſe furem, adulterum, ſicarium; ſi quidem

Ad probandũ aliquẽ eſſe hæreticũ nõ ſufficiũt teſtes ſingulares.

par

pat ratio, imò eadem prorſus militat in probatione horum omnium, atque id genus aliorum criminum: conſequens autem eſt abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo minorem: Nam implicat, Petrum plenè probari furem, abſque eo, quod eius aliquod furtum pluribus teſtibus in ſpecie probetur. Item: de ſingulis hæreſibus accuſari, defendi, & conuinci quilibet hæreticus debet; & itidē ad fidem conuerſus errores ſingulos nominatim confiteri & abiurare tenetur, vt cōſtat ex practica inquiſitorum: ergo non ſufficit, vt probatio ſingularis adnerſus eū teſtib⁹ diuerſis, ſeu ſingularibus fiat. Nec eſt cur in hæreſi probanda recedi poſsit à regulis iuris, præſertim, cùm in hoc iudicio, quia maius periculum vertitur, cautius ſit agendum, capit. vt officium. §. verum. de hæreti. Eiſdem omnino rationibus, euidentiſsimum eſt neminem in genere cynędum eſſe poſſe. Non enim eſt poſsibile, vt quis in genere cynædus probetur, cum teſtes in ſpecie ſui teſtimonij rationem reddere debeant. Ac proinde quanuis regia lege pragmatica ſancitum ſit, vt in huius nefandi criminis cognitione procedatur, ſicuti in crimine hæreſis, & læſæ maieſtatis, teſtibus tamen ſingularibus nemo plene conuinci poteſt eſſe cynædus. Relinquitur ergo ex dictis, nec in genere, nec in ſpecie probari poſſe quempiam, aut hæreticum, aut furem, aut cynædum teſtibus ſingularibus.

Caſus à iuriſprudentibus except. ¶Sed ſolent iuriſperiti duos caſus excipere ab hac regula generali: Primus eſt, cùm teſtes de eadem ſpecie hæreſis teſtificantur, & ſingulares ſunt in loco, & tempore. Tunc enim, quia concordant in eiuſdem hæreſis probatione, & locus ac tempus extranea ſunt, &, vt iuriſperiti loquuntur, non plurificant hæreſim ſæpiùs dictam, & continuatam, audiendos eſſe dicunt, ac recipiendos. Quæ ſententia meo iudicio veriſsima eſt, & probatur multis rationibus. Primò, quia diuerſitas teſtium in alijs, quam in ſubſtantia non abrogat fidem illorum, vt docet Syluester. verbo. teſtis, quæſtione ſeptima. Et certum eſt, quod tempus in iſto caſu ad ſubſtantiam non pertinet, quanuis à Diuo Thoma, hic ad ſecundū, inter circunſtantias ad ſubſtantiam pertinentes conſtituatur, quod eſt intelligendum regulariter, &, vt in plurimum. Secundò, quia perinde facit hæreticus, qui varijs locis & temporibus eandem hæreſim repetit, ac fur, qui id quòd rapuit, & furatus eſt, ſingularibus teſtibus oſtendit varijs temporibus, & locis. Certum autem eſt, quod fur per tales teſtes plenè conuinci poteſt. Vltimo: Nam valde eſſet abſurdum maximumque inconueniens, vt ſeductor quiſpiam ſingulos homines totius populi ſeorſum doceret ſuas hæreſes, & tamen vniuerſorum teſtimonijs conuinci non poſſet, quod nemo ſanus probabit. Secundus caſus eſt, quando teſtes ſingulares ad eundem finem tendunt, pluresque ſunt, & fidedigni: Nam ſi eorum teſtimonia veriſimilia ſunt, iudex poterit plenam fidem eis adhibere. Quod à pleriſque traditum, & vſu forenſi receptum eſſe affirmat Simancas in catholicis inſtitutionibus, titulo de teſtibus, numero octogeſimo ſecundo.

Nota circa ſecundā cōcluſionem D. Thom. ¶In ſecunda concluſione dicit Diuus Thomas, non ſolum iuri diuino, atque humano ſed etiam rationi naturali eſſe valde conforme, vt in iudicio, duorum hominum, qui ſint fide digni, & ad maiorem certitudinem trium, ſit ſufficiens teſtimonium. Circa quod eſt aduertendum, quod licet regulariter loquendo, ad cuiuſcunque rei plenam probationem duo, vel tres teſtes ſufficiant, in aliquibus tamen caſibus ex diſpoſitione iuris poſitiui requiruntur plures. Nam in teſtamentis apertis requiruntur quinque, in occultis ſeptem, quanuis in legatis ad pias cauſas ſufficiant duo, vt docet Syluester verbo. teſtamentum primo. §. ſeptimo. Similiter in codicillis requiruntur quinque, lege finali. Codice de codicillis. Item in donatione cauſa mortis requiruntur quinque, lege finali, Codice de donatione cauſa mortis. Et totidem requiruntur quando debitor vult probare debitum, quod factum fuerat in ſcriptis, eſſe ſolutum. Ad condemnationem etiam aliquorum requiritur numerus maior. Epiſcopus enim Cardinalis non damnatur, niſi in ſeptuaginta duobus teſtibus, Presbyter Cardinalis in ſexaginta tribus, Diaconus Cardinalis in viginti quatuor, Subdiaconus, & inferiores clerici in ſeptem teſtibus, vt conſtat ex capit. præſul. ſecunda, quæſtione quarta, & ex capit. ſequenti. Quod ſpecialiter habet verum in clericis Eccleſiæ Romanæ ex triplici cauſa aſsignata à Diuo Thoma hic ad tertium. Primò, quia in ea tales inſtitui debent, quorum ſanctitati plus credatur, quam multis teſtibus. Secunda, quia homines, qui habent de alijs iudicare, ſæpe propter iuſtitiam multos aduerſarios habent. Quare non erit paſsim credendum teſtibus contra eos, niſi magna multitudo conueniat.

Tertia: Nam ex condemnatione alicuius eorum derogatur in opinione hominum dignitati, & autoritati Eccleſiæ, quod eſt periculoſius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, niſi peccatum ſit valde publicum, ac manifeſtum, & de quo graue ſcandalum oritur. Sed contra hoc eſt argumentum: Leges humanæ naturali iuri, aut diuino derogare non poſſunt, ſed quod duo, vel tres teſtes ſufficiant ad cuiuſcunque veritatis probationem eſt de iure naturali, atque diuino, vt Diu. Thom. dicit in ſecunda concluſione: ergo leges humanæ contrarium ſtatuere non poterant, atque ex conſequenti ad cuiuſcunq; perſonæ condemnationem, teſtamentique inſtitutionem ſufficiens erit duorum, vel trium teſtium teſtimoniū. Reſpōdetur tamen, ius naturale, aut diuinū non vſque adeo firmiter ſtabilire duorum, vel trium teſtimonium, vt exiſtimet nullam ob cauſam maius exigi debere. Sed tantum dicit, id, quod, niſi hominum malitia nimium excreſceret, ſufficiens videretur, cum tamen mortalium fide atque iuſtitia deprauata, idem ius naturæ perſuadeat, vt in grauioribus cauſis, maximè in defunctorū teſtamentis, qui ſuas voluntates poſt mortem exprimere non valent, firmiora teſtimonia requirantur: quod & determinant leges humanæ.

Regula D. Thom. ſeruanda in diſcordia

¶In ſolutione ad ſecundum argumentū, in quo de diſcordia teſtium agit Di. Thom. talem conſtituit regulam: Quod ſi teſtes actoris, & teſtes rei ab inuicem fuerint diſcrepantes, tunc cæteris paribus, ſtandū erit ex parte rei. Tum; quia melior eſt conditio poſsidentis: tum etiam, quia iudex propenſior eſſe debet ad abſoluendū, quā ad condēnandum. Si autē teſtes eiuſdē partis inter ſe diſſenſerint, & pariter teſtes alterius inter ſe: tunc vtri partium iudex aſſentiri debeat ex multis perpendere poterit, ſcilicet, vel ex numero teſtiū, vel ex dignitate, vel ex fauore cauſæ, vt, ſi agatur de libertate alicuius. Quod vt meliùs intelligatur, aduertendum eſt, quòd quando vnus teſtis contradicit pluribus, nihil obſtat eius contrarietas, cum eius teſtimonium nec iuſtificet, nec condemnet: vt dicitur in cap. admonete. 23. quæſt. 2. Si verò multi; ſed pauciores contradicunt pluribus, ex eadem, vel diuerſis partibus productis; iudex concordabit eorum contrarietatem, ſi poterit, ſicut Auguſtinus concordat dicta Euangeliſtarum. Si autem non poteſt illorum dicta concordare plurium teſtimonium præualebit, niſi dignitas perſonarum ex altera parte præiudicet numero, vel niſi pauciores veriſimiliora dicant & aptiora negotio, aut niſi plura per pauciores probetur. Nam, ſi plures teſtes probent me agrum aliquem poſſediſſe, & pauciores probant, me poſſediſſe decem annis, & titulum poſsidendi, paucorum tunc præualebit teſtimonium, vt dicitur in cap. in noſtra, de teſtibus. Eſt autem hoc intelligendū, quando eodem tempore teſtes inducuntur. Nam, ſi inducantur ad reprobandum dicta priorum, plures eſſe debebunt, & longè melioris famæ, vt dicitur in lege optimam. Cod. de contrahen. & committend. ſtipul. Et ratio eſt: Nam tunc magis præſumitur ſubornatio poſt publicationem atteſtantium, quàm ante. Si verò teſtes fuerint numero, & dignitate pares, ſententia ferenda erit pro reo, vt dicitur in cap. ex literis: de probat. niſi in matrimonio, & in cauſa libertatis, & in teſtamento, & pro dote, vt conſtat ex cap. final. de ſententia, & re iudicata. Si autem neuter poſsidet rem, ſed vterque ab extraneo petit, diuidenda erit ſi fuerit poſsibile, vt dicitur in cap. afferte. de præſumpt. & ſi nō eſt diuiſibilis poterit iudex, tunc gratificādo dare cui voluerit, de paro. cap. 1. Ex adde. ex mente D. Thomæ, quod ſi diſsidium fuerit inter teſtes eiuſdem partis, debebit iudex, vel ex motu ſui animi, vel ex numero, vel ex dignitate, vel ex fauorabilitate cauſæ, cui parti ſit ſtandum percipere. Quando autem in aliquibus diſcrepant circunſtantijs, quæ ad ſubſtantiam cauſæ exiguum afferunt momentum, vt ſi vnus dicat contigiſſe rem hora tertia, alius hora quarta, vel quod tempus erat ſubnubilum, aut ſubclarum, vel quod domus erat depicta, vel ſecus, ad quas circunſtantias communiter homines attenti eſſe non ſolent, non ideo illorum teſtimonium erit reijciendū. Quinimò (vt de concordia Euangeliſtarū Auguſtinus & Chryſoſtomus adnotarunt ſapienter) aliqualis hiſtoricorum diſcordia ſolidiorem illis arrogat fidem, quam ſi vſq; ad minima eſſent concordes: quia tunc conſultò, & ex condicto videri poterunt conſpiraſſe ad fingendam hiſtoriam.

Dubium.

¶Diximus iam, quid ſit agendum, quando teſtes actoris & rei inter ſe fuerint diſcrepantes: ſupereſt nunc explicare, quid ſit dicendum de eo teſte, qui contraria reſpōdit, ſiue in iudicio, ſiue extra: de qua re eſt ſententia Bartoli in leg. eos. ff. de falſis, nu. 4. aſſerentis, omnem teſtem, etiam illum, qui extra iudicium non iuratus, & in iudicio, iuramento præſtito, contraria reſpōderit falſi criminis pœna eſſe puniendum, nec eius reſponſionibus dandam eſſe fidem. Quod colligi videtur ex eadē leg. eos. ſecūdo reſpō

Sententia Bartoli.

ſo: quo in loco iuriſconſultus abſolute dicit eum, qui diuerſa teſtimonia præbuerit, falſi criminis reum eſſe; & item eum, qui contra ſignum ſuum teſtimonium dixerit. Sed contrariam ſententiam tenent communiter omnes Doctores, quantum ad illum, qui extra iudicium ſine iuramento quid dixit, & demum iuratus in iudicio contrarium reſpondit. Quia tunc ſtandum eſſe dicunt ſecundæ & poſteriori reſponſioni, ob religionem iuramenti, & iudicis autoritatem, nec punitur hic falſi pœna. Hanc opinionem probat gloſſa vlt. in capi. cum cauſam. de teſtibus, inibi communiter recepta: quam dicit ordinariam Bald. in leg. nullum. colum. 1. C. de teſtibus, & idem etiam dicunt quaſi plurimi alij Doctores relati à Cou. lib. 2. variarum. cap. 13. num. 7. Nec obſtat locus iuriſconſulti in lege. eos. nam ibi ſolum tractatur de eo qui ſolemniter & in iudicio contraria teſtificatus eſt, cuius fides vacillat, & ipſe falſo reus condemnabitur. Poſſet quidem Bartoli ſententia procedere, vbi ex ſecundo teſtimonio appareret teſtis periurium: quia prius contrarium iuratus reſpondiſſet. Sicut conſtat ex ratione textus in capit. ſicut nobis. de teſtibus. quod in ſpecie aſſerunt Abbas & Decius in capit. per tuas. de probatio. & Felinus in ca. cum tu. de teſtibus.

Vera ſententia.

Articvlvs. III.

¶ *Vtrum alicuius teſtimonium ſit abſque eius culpa repellendum.*

AD Tertivm ſic proceditur. Videtur quòd alicuius teſtimonium non ſit repellendum niſi propter culpam. Quibuſdam enim in pœnam infligitur, quod ad teſtimonium non admittatur, ſicut patet in his qui infamia notantur. Sed pœna nõ eſt inferenda niſi pro culpa: ergo videtur quòd nullius teſtimoniũ debeat repelli niſi propter culpam.

2 ¶ Præterea, De quolibet præſumendum * eſt bonum, niſi appareat contrarium. Sed ad bonitatem hominis pertinet, quòd verum teſtimonium dicat. Cum ergo non poſſit conſtare de contrario niſi propter aliquam culpam, videtur, quòd nullius teſtimoniũ debeat repelli, niſi propter culpam.

Extra. De præſumptionibus cap. dudum.

3 ¶ Præterea, Ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, nullus redditur non idoneus niſi propter peccatum. Sed teſtificari veritatem eſt de neceſſitate ſalutis, vt ſupra * dictum eſt: ergo nullus debet excludi à teſtificando niſi propter culpam.

Ar. 1. huius quæſt.

¶ Sed Contra eſt, quòd * Gregorius dicit, & habetur ſecunda quæſtione prima. Quia à ſeruis ſuis accuſatus eſt Epiſcopus, ſciendũ eſt quod minime audiri debuerunt.

Greg. in regiſtro li. 11 c. 57. à medio. Et habetur. 2. q. 1. c. in primis nõ procul à fine.

¶ Respondeo dicendum, quòd teſtimonium ſicut dictum * eſt, non habet infallibilem certitudinem, ſed probabilem. Et ideo quicquid eſt quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit teſtimonium inefficax. Redditur autem probabile, quòd aliquis in veritate teſtificanda non ſit firmus, quandoque quidem propter culpam, ſicut infideles & infames, item illi qui publico crimine rei ſunt, qui nec accuſare poſſunt. Quandoque autem * abſque culpa, & hoc eſt, vel ex defectu rationis (ſicut patet in pueris, amentibus, & mulieribus) vel ex affectu (ſicut patet de inimicis & perſonis coniunctis, & domeſticis) vel etiam ex exteriori conditione, ſicut ſunt pauperes, ſerui, & illi, quibus imperari poteſt, de quibus probabile eſt quòd de facili poſſunt induci ad teſtimonium ferendum contra veritatem. Et ſic patet quod teſtimoniũ alicuius repellitur, & propter culpã & abſque culpa.

Ar. præced.

Extra. de verbo. ſig. cap. forum §. Teſtes.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd repellere aliquem à teſtimonio, magis pertinet ad cautelam falſi teſtimonij vitandi quàm ad pœnam. Vnde ratio non ſequitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd de quolibet præſumendum eſt bonum, niſi appareat contrarium, dummodo non vergat in periculum alterius, quia tunc eſt adhibenda cautela, vt nõ de facili vnicuique credatur, ſecundũ illud primæ Ioannis quarto, Nolite credere omni ſpiritui.

¶ Ad tertiũ dicẽdũ, quòd teſtificari eſt de neceſſitate ſalutis, ſuppoſita teſtis idoneitate & ordine iuris. Vnde nihil prohibet, aliquos excuſari à teſtimonio

ferendo

ferendo,ſi non reputentur idonei ſecũdum iura.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thomas vnica concluſione,quæ talis eſt: Homines à teſtificandi munere aliquando repelluntur propter culpam, & aliquando ſine illa. Quam probat in argumento,ſed contra teſtimonio Gregorij in regiſtro lib.11. capit. 57. & habetur in capit. in primis,2.quæſt.1. dicentis: Qui à ſeruis ſuis accuſatus eſt Epiſcopus, ſciendum eſt, quod minimè audiri debuerunt. Conſtat autem,quam plurimos ſine culpa ſua eſſe ſeruos. Et in corpore articuli hac ratione: Hominum teſtimonia non habent infallibilem certitudinem, ſed probabilem: ergo omne illud quod affert probabilitatem in contrarium reddit teſtimonium inefficax: ſed redditur probabile, quod aliquis in veritate teſtificanda non ſit firmus, aliquando propter ſuam culpam, vt contingit infidelibus, & infamibus; & aliquando ſine culpa, vel ex defectu rationis, vt in pueris & amentibus, vel ex affectu, vt in amicis & perſonis coniunctis: ergo homines aliquando repelluntur à teſtificandi munere propter culpam, & aliquando ſine illa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli meminiſſe oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæſtionis. Vbi omnes cauſas, propter quas in iure homines à munere dicendi teſtimonium repelluntur, recenſuimus. Ex quibus certum eſt, quaſdam culpam inuoluere, alias autem minime, ſed tantum defectus naturales. Et ſic conſtat concluſionem Diui Thomæ non ſolùm iuri poſitiuo, ſed etiam rationi naturali eſſe conformem. Ratio enim naturalis dictat, vt qui mihi iure ſuſpectus eſt, ad ferendum contra me teſtimonium, non admittatur. Multa de conditionibus teſtium in aliquibus cauſis, vel caſibus neceſſarijs, eſſent dicenda, niſi iuriſtis hæc à me eſſent relinquenda, qui non ſuſcepi onus in iure, ſed in moralibus ſcribendi, ſimulque Diu. Thomam interpretandi: Et ſic, vt muneri meo ſatisfaciam, tantum relinquitur dubium explicandum, vtrùm licitum ſit vnicuique teſtes contra ſe dicentes taxare, illiſque crimina obijcere, quibus eorum teſtimonium infirmum reddatur? In quare, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd falſa crimina teſtibus imponere, ſemper eſt peccatum mortale, ſiue à iuſtè, ſiue ab iniuſtè litigante obijciantur. Eſt enim hoc mendacium pernicioſiſſimum in ipſius teſtis notabile detrimentum vergens, & ad quod inferendum reus ius non habet: atque adeo ſine mortali culpa fieri non poteſt. Ex quo infertur, iniquiſsimum eſſe vſum, qui hac noſtra tempeſtate apud aduocatos inoleuit, impingendi teſtibus flagitia, quæ nec ſuſpicantur, dicentes iure ſuo vti ad redimendam vexationem, cum tamen talis vſus peccatum mortale ſit, vt pote, qui plus iniquitatis, quam iuris habet. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod habens iuſtam cauſam, ei qui falſus teſtis eſt, licite poteſt pro defenſione ſua vera crimina obijcere etiam ſi illa ſint occulta. Itaque ſi aliquis in iudicio aduerſum me falſum teſtimonium dicit, ex quo mihi graue aliquod damnum, vel in honore, vel in bonis futurum timetur, licitè poſſum ipſius falſi teſtes crimen in eodem iudicio manifeſtare, quanuis ſit occultum, ſi tale eſt, quod ex eius obiectione teſtis teſtimonium redditur infirmũ. Probatur: Nam vim vi repellere licet, vt dicitur in cap. ſignificaſti: de homicidio. Et certum eſt, quòd eo tempore vis mihi infertur, quam ego cum moderamine inculpatæ tutelæ reijcio, vtẽs ad id medio à lege permiſſo. Sed eſt hoc intelligendum, modo in tali obiectione conditiones ad inculpatam tutelam requiſitæ obſeruentur. Quarum prima eſt, quod illius criminis reuelatio liti vincendæ ſit neceſſaria. Secunda, quòd aliter me defendere non poſsim. Tertia, quòd in tali obiectione teſtis infamiam non intendam, ſed tantum me defendere. Nam ſicut ad propriam defenſionem non eſt licitum aliquẽ ex intentione occidere, vt ex mente. Diu. Thom. explicauimus ſupra. quæſt.64. arti.7. ità nec infamare. Et denique in hoc procedendum erit eodem modo, quo in defenſione vitæ procedendum eſſe diximus, cum vtriuſque ſit ſimilis ratio. Nonnulli affirmant, quod quanuis vnicuique ſit licitum ad defenſionem vitæ, & honoris falſi teſtis occultum crimen manifeſtare, non tamen ad defenſionem bonorum quæ longe minoris ſunt ponderis, quam fama illius, cuius crimen manifeſtatur. Cæterum hæc ſententia eſt falſa. Nam eodem iure, quo diximus ſupra, licitum eſſe cuique in defenſionem bonorum aggreſſorẽ occidere, eſt etiã licitũ reuelare crimẽ falſi teſtis ad eorundẽ bonorum conſeruationem neceſſarium; nec quantũ ad hoc eſt aliquod diſcrimẽ. ¶ Dico tertio, etiã eſſe certum, quod qui teſti etiam verum deponenti, crimen publicum atque manifeſtum obijcit, nullũ peccatũ cõmittit:

Concluſio D.Tho. iuri poſitiuo & rationi naturali eſt conformis.

Dubiũ an liceat taxare teſtes, & crimina eis obijcere.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

3. dictum certum.

quia tunc illum non infamat, nec aliquid facit, quod in alterius vergat detrimentum; ſed eſt intelligendum, modo reus iure ſe defendat. Nam ſi non habet ius ad talem defenſionem, vltra hoc, quod peccat contra iuſtitiam, illam exercens, peccat etiam contra charitatem proximo peccatum impropeſans. Itaque hæc certa ſunt.

Pūctus diffcultatis. ¶Sed dubium eſt, vtrum in caſo, quo reus iure ſe defendit, & teſtis verum deponit, licitum ſit reo, teſtis occultum crimen manifeſtare, quo eius teſtimonium infirmum & nullum reddatur? Verbi gratia: Occidit quis hominem cuius criminis vnicus tantum teſtis exiſtit, quem reus certò ſcit, quanuis in ſecretò, tali eſſe infamia notatum, vt iure à teſtimonio ferendo ſit repellendus. Dubium eſt, vtrum licitè poſsit tunc tale occultum crimen obijcere, vt cauſam ſuam defendat? Similiter: Inſtitutus fuit extraneus hæres per teſtamentum occluſum, cui ſeptem teſtes interfuerunt, ille autem, qui ſuccedere debet ab inteſtato, certò ſcit quanuis occultè, duos, vel tres illorum ità eſſe infames, vt iure teſtes habendi non ſint; quibus deficientibus teſtamentum redditur minus ſolemne, ipſeque iure ſuccedit in hæreditatem. Dubium eſt, vtrum talis poſsit licitè ea crimina teſtibus obijcere, vt iure ſibi debitam hæreditatem obtineat? Et pro

Argumen. parte negatiua eſt argumentum. Qui occultum crimen reuelat, non minus habetur infamator; quam qui falſi eſt impoſitor: ſed ob nullam cauſam eſt licitum falſa crimina imponere: ergo nec occulta reuelare, niſi id opus fuerit ad inculpatam tutelā, vt paulò antea dicebā. Conſequentia cū minori eſt nota: & maior probatur, ex dictis ſupra quæſtione. 62. articulo. 2. Vbi agētes de reſtitutione famæ, ad illam affirmauimus non minus obligari eum, qui occultum crimen reuelat; quam qui falſum imponit.

Sententia autoris. ¶Hoc tamen non obſtante dico, reuelationem occulti criminis in caſu, de quo loquimur, ex genere ſuo nullum eſſe peccatum. Vnicuique enim licitum eſt iuris beneficio vti, & cum ius id concedat, citra culpam, fieri poterit. Ità affirmat Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſtione. 7. art. 3. Sed eſt hæc doctrina cum multis limitationibus intelligenda. Prima, quod ea reuelatio ſit neceſſaria ad vincendam litem. Quare ſi crimen non fuerit ex illis, quibus iure teſtimonium repellitur, nefas erit illud manifeſtare. Secunda, quod feditas detegendi criminis cum detrimento ex occultatione ſubſequuto, ad arbitrium prudentis viri, aliqualem habeat proportionem. Nam qui in cauſa exigui momenti grauiſsimum teſtis crimen, ob quod, vel periculum mortis ſubire, vel infamiam eum incurrere, eſſet neceſſarium, pate faceret, procùldubiò peccaret contra charitatem. Tertia, quòd perpendantur cauſa atque modus, quibus teſtis ad teſtimonium ferendum accedit. Nam illi, qui, vel ſua culpa, vel ſua ſponte ſe ingerit, æquius poterit crimen obijci, quo eius os obſtruatur, quam ei, qui abſque culpa ſua atque compulſus teſtimonium dicit. Et denique erit attendendum, vt neceſsitate potius, quam vindictæ cupiditate coactus ad talis criminis manifeſtationem accedat, intendens ſolum ſuam defenſionem, atque ius, & non infamiam proximi: quanuis iſta ſequatur ex priori tanquam effectus illius, vt diximus, ſupra quæſ. 64. art. 7. de eo, qui in propriā defenſionē aggreſſorē occidit. ¶Et ad argumentum in contrariū factū, reſpōdetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiā. Ad imponendū enim falſum crimen nunquam poteſt aliquis ius habere: bene tamen ad occultum reuelandum: tunc ſcilicet, quando opus fuerit ad propriam defenſionem. Nec id faciens formaliter erit dicendus infamator, per ſe enim non intendit, niſi ſe indemnem ſeruare, quod æquum eſt atque iuſtum: & ad hoc per accidens ſequitur proximi infamia. Actiones autem non ex illo, quod conuenit per accidens, ſed ex eo, quod conuenit per ſe, ſpeciem & denominationem accipiunt. In ſolutione ad ſecundum argumentum dicit Diu. Tho. quòd quanuis de quocunque præſumendū ſit bonum, niſi appareat contrarium, quādo tamen timetur periculum alterius, licitè adhibetur cautela, ne facilè cuique credatur, iuxta illud Ioann. 4. Nolite credere omni ſpiritui. Ex quo habemus, quod quanuis pauper non ſit iudicandus malus, licitè tamen poſſumus cauere, ne ſit malus mentiendo propter paupertatem: et ſic eum reijcere à teſtimonio ferendo. Pertinet enim hoc nō ad iudicium, ſed ad cautelam: quæ ſecundū prudentiam in ſimili caſu habenda eſt. Et eadem eſt ratio de amicis, & conſanguineis, quantum attinet ad teſtimonium ferendum. *Ad argu.*

ARTICVLVS. IIII.

¶Vtrùm falſum teſtimonium ſemper ſit peccatum mortale.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd falſum teſtimonium non ſemper ſit peccatum mortale. Contingit enim aliquem

quem falſum teſtimonium ferre ex ignorantia facti. Sed talis ignorantia excuſat à peccato mortali: ergo teſtimonium falſum non ſemper eſt peccatum mortale.

2 ¶Præterea, Mendacium quod alicui prodeſt & nulli nocet, eſt officioſum, quod non eſt peccatum mortale. Sed quandoque in falſo teſtimonio eſt tale mendacium, puta, cum aliquis falſum perhibet, vt aliquem à morte liberet, vel ab iniuſta ſententia, quæ intentatur per aliquos falſos teſtes, vel per iudicis peruerſitatem: ergo tale falſum teſtimonium non eſt peccatum mortale.

3 ¶Præterea, Iuramentum à teſte requiritur, vt timeat peccare mortaliter peierando. Hoc autem nõ eſſet neceſſariũ, ſi ipſum falſum teſtimonium eſſet peccatum mortale: ergo falſum teſtimoniũ non ſemper eſt peccatũ mortale.

¶Sed contra eſt, quod dicitur Prouerbiorum decimo nono. Falſus teſtis non erit impunitus.

Extra de teſtibus & atteſtationibus.c.nuper.4.q.3.ca.Si teſtes ff.Item ius iurandi.

¶Respondeo dicendum, quòd falſum teſtimonium habet triplicem deformitatem. Vno modo ex periurio; quia teſtes non admittuntur * niſi iurati, & ex hoc ſemper eſt peccatũ mortale. Alio modo ex violatione iuſtitiæ, & hoc modo eſt peccatum mortale in ſuo genere, ſicut & quælibet iniuſtitia. Et ideo in præcepto Decalogi ſub hac forma interdicitur falſum teſtimoniũ, cum dicitur Exodi vigeſimo. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Non enim contra aliquem facit qui eum ab iniuria facienda impedit, ſed ſolum qui ei ſuam iuſtitiam tollit. Tertio ex ipſa falſitate, ſecundum quod omne mendacium eſt peccatum, & ex hoc non habet falſum teſtimonium, quod ſemper ſit peccatũ mortale.

¶Ad primum ergo dicendum, quòd in teſtimonio ferendo non debet homo pro certo aſſerere, quaſi ſciens id de quo certus non eſt, ſed dubium debet ſub dubio proferre, & id de quo certus eſt pro certo aſſerere, ſed quia contingit ex labilitate humanæ memoriæ, quòd reputat ſe homo quãdoque certum eſſe de eo quod falſum eſt, ſi aliquis hoc cum debita ſollicitudine recogitans æſtimet ſe certum eſſe de eo quod falſum eſt, nõ peccat mortaliter, hoc aſſerens, quia non dicit falſũ teſtimoniũ per ſe & ex intẽtione, ſed per accidens contra id quod intendit.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd iniuſtum iudicium non eſt iudicium. Et ideo ex vi iudicij falſum teſtimoniũ in iniuſto iudicio prolatũ, ad iniuſtitiã impediendã, nõ habet rationẽ peccati mortalis, ſed ſolũ ex iuramẽto violato.

¶Ad tertium dicendum, quòd homines maximè abhorrent peccata, quæ ſunt contra Deum, quaſi grauiſsima, inter quę eſt periurium. Nõ autem ita abhorrent peccata quæ ſunt contra proximũ. Et ideo ad maiorẽ certitudinẽ teſtimonij requiritur teſtis iuramentũ.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quod in falſo teſtimonio triplex poteſt deformitas inueniri; vna periurij in quantum teſtes non admittuntur ad dicendum teſtimonium, niſi iurati: altera contra iuſtitiam, quæ violatur in quocunque falſo teſtimonio; altera falſitatis, ſecundum quam omne mendacium eſt peccatum; reſpondet Diuus Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Omne falſum teſtimonium ex ea parte, qua iuramento affirmatur, quantumuis ſit de re minima, eſt peccatum mortale. Probatur: Quia omne periurium, ſiue in iudicio, ſiue extra, etiam de re minima, eſt peccatum mortale, propter grauem iniuriam, quæ irrogatur Deo, dum in rei falſæ teſtem adducitur. Secunda concluſio: Falſum teſtimonium in iudicio dictum, ex ea parte, qua eſt contra iuſtitiam, ex genere ſuo eſt peccatum mortale; etiam ſi iuramento non ſit affirmatum. Probatur. Quælibet iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt conſtat ex ſuperioribus; ſed falſum teſtimoniũ dictum in iudicio eſt contra iuſtitiã, vt conſtat ex forma, qua in Decalogo prohibetur: dicitur enim: Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium: ergo eſt peccatum mortale. Tertia concluſio: Falſum teſtimonium ex ea parte, qua ſolum eſt mendacium, non eſt peccatum

mortale ex genere ſuo; quia, vt ſic nec opponitur iuſtitiæ, nec religioni; quorum tranſgreſsio ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſiones, quæ à Diuo Thoma in iſto articulo ponuntur, ad alias materias proprie pertinent. Prima nanque, in qua de deformitate iuraméti eſt ſermo, quæſtione octogeſima nona, ex propoſito diſputatur. Et ſecunda, quæ loquitur de deformitate iniuſtitiæ, fuit à nobis explicata ſupra quæſtione quinquageſima nona; articulo quarto. Tertia autem, quæ agit de malitia, & grauitate mendacij, peculiarem etiam ſibi vendicat locum à præſenti inſtituto longe alienum. Quocirca tantum erit opus, pro nunc, vt differentia concluſionum in memoria teneatur. Omne enim periurium, non ſolum in genere, ſed etiam in indiuiduo, ſiue de re graui ſit, ſiue parua, peccatum eſt mortale. Et hoc dicit prima concluſio. Mendacium verò citra iuramentum, ſi pernicioſum eſt, & contra iuſtitiam, peccatum mortale erit ex genere ſuo, vt habet ſecunda concluſio. At verò mendacium iocoſum, & officioſum, ex genere ſuo ſolum eſt veniale, & ex circunſtantijs poteſt fieri mortale. Et hoc dicit tertia concluſio. Si quis autem quærat, an omne periurium, etiam extra iudicium factum, ſit grauius peccatum quocunque mendacio pernicioſo, ſine iuramento dicto, ſiue illud prolatum ſit in iudicio, ſiue extra, dico breuiter, quod omne periurium ex obiecto eſt grauius, vtpote quod aduerſatur religioni, quæ præſtantior eſt virtus, quam iuſtitia. Poterit tamen mendacium pernicioſum tot circunſtantijs aggrauari, vt malitia ſuperet aliquod periurium. Nec de hoc aliqua poteſt eſſe dubitatio.

Dubiũ circa ſecundã cõcluſio. D. Thom.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco circa ſecundam concluſionem, an poſsit aliquando contingere, quod mendacium dictum in iudicio ſine iuramento, ſit peccatum veniale. Et eſt ſermo quando mendacium dicitur in re graui. Nã de mẽdacio in re leui, iam diximus, quæſtione. 69. articulo. 1. contra Caietanum, illud eſſe veniale modo iuramentum non intercedat. Et quidem quod tale

Argumen.

mendacium poſsit eſſe peccatum veniale probatur ex Diu. Thom. loco modo citato dicente, ideò mendacium in iudicio eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, quia eſt iniuſtitia contra proximum: ergo quando non fuerit iniuſtitia, vt ſi iudex interroget aliquem de re graui ad ipſum pertinenre, nullo præcedenti iuramento, & interrogatus mentiatur, non erit peccatum mortale.

Sententia autoris.

Hoc tamen non obſtante dico, fieri non poſſe, vt quis coram iudice iuridicè interrogante in re graui mendacium proferat, quin peccet mortaliter, etiam ſi iuramentum non intercedat. Hanc ſententiã tenet Diuus Thomas hic ad ſecundum. Vbi dicit, quòd, quia iniuſtum iudicium non eſt iudicium, ideò ex vi judicij falſum teſtimonium in iniuſto iudicio prolatum, ad iniuſtitiã impediendam, non habet rationẽ peccati mortalis, ſed ſolum ex ratione iuramenti. Intelligit ergo, quod quando iudicium eſt verum iudicium, ex vi ſolum talis iudicij, qui mentitur in re graui, peccat mortaliter. Et ratione ſic argumentor. Quicũque iuridicè interrogatus in iudicio, eſto iuramentum non intercedat, nec faciat iniuriam tertiæ perſonæ, mentitur, in re graui, facit iniuriam reipublicæ, atque ipſi iudici, cui inobediens exiſtit: ergo hac ſolum ratione peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quod quando Diu. Thom. affirmat in ſecunda concluſione, falſum teſtimonium in iudicio dictum, ex ea parte ſolum, qua eſt contra iuſtitiam, ex genere ſuo eſſe peccatum mortale, etiam ſi iuramento non ſit affirmatum: non ſolum loquitur de mendacio pernicioſo in præiudicium alicuius certæ perſonæ vergente, ſed etiam de eo, quo quis ſine præiudicio tertij rem grauem, quã dicere tenebatur, occultat: quod ſimiliter appellatur contra iuſtitiam quia irrogat iniuriam iudici atque reipublicæ.

Ad argu.

¶Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, quod etiam mendacium, circa rem grauem prolatum in iudicio, dicitur à D. Thoma iniuſtitia contra proximum; quia eſt contra iudicem, cui iuridicè interroganti obedientia ex iuſtitiã debetur. Et ſic nihil obſtat obiectio.

QVÆSTIO. LXXI.

De iniuſtitia quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm aduocatus teneatur præſtare patrocinium cauſæ pauperum.

Infr. ar. 4. cor. & ad primum.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd aduocatus teneatur præſtare patrocinium cauſæ pauperum. Dicitur enim Exodi vigeſimo

ſimo tertiò. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Sed non minus periculum imminet pauperi, ſi eius cauſa contra iuſtitiam opprimatur, quàm ſi eius aſinus iaceat ſub onere: ergo aduocatus tenetur præſtare patrocinium cauſæ pauperum.

Hom. 9. in euang. non procul à fin. 2 ¶ Præterea, * Greg. dicit in quadam hom. Habens intellectum curet omnino, ne taceat, habens rerum affluentiam, à miſericordia non torpeſcat, habens artem qua regitur, vſum illius cũ proximo partiatur, habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedat. Talẽti enim nomine cuilibet reputabitur quod, vel minimum accepit. Sed talentum commiſſum non abſcondere, ſed fideliter diſpenſare quilibet tenetur, quod patet ex pœna ſerui abſcondentis talentum, Matthæi vigeſimo quinto: ergo aduocat' tenetur pro pauperibus loqui.

3 ¶ Præterea. Præceptum de miſericordiæ operibus adimplendis, cum ſit affirmatiuum, obligat pro loco & tempore, quod eſt maxima in neceſſitate. Sed tempus neceſſitatis videtur eſſe, quando alicuius pauperis cauſa opprimitur: ergo in tali caſu videtur quòd aduocatus teneatur pauperibus patrocinium præſtare.

¶ Sed Contra, Non minor neceſſitas eſt indigentis cibo, quàm indigentis aduocato. Sed ille qui habet poteſtatem cibandi, non ſemper tenetur pauperem cibare: ergo nec aduocatus ſemper tenetur pauperibus patrociniũ præſtare.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum præſtare patrociniũ cauſæ pauperum ad opus miſericordiæ pertineat, idem eſt hic dicendum, quòd & ſuprà

Q.32.a.5. de alijs operibus miſericordiæ * dictũ eſt. Nullus autem ſufficit omnibus indigentibus, miſericordiæ opus impendere. Et ideo, ſicut Auguſtinus * dicit

Li.1.c.28. in prin. to. 3. in primo, de Doctrina Chriſti. Cũ omnibus prodeſſe nõ poſſis, his potiſſimè conſulendũ eſt, qui pro locorũ & tẽporum, vel quarũlibet rerũ opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadã ſorte iungũtur. Dicit pro locorũ opportunitatibus, quia nõ tenetur homo per mũdum quærere indigẽtes, quibus ſubueniat, ſed ſufficit, ſi eis qui ſibi occurrunt miſericordiæ opus impẽdat. Vnde dicitur Exodi. 23. Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Addit autem, & temporum, quia non tenetur homo futuræ neceſſitati alterius prouidere, ſed ſufficit ſi præſenti neceſſitati ſuccurrat. Vnde dicitur primæ Ioannis tertio. Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habentem, & clauſerit viſcera ſua ab eo, & cætera. Subdit autem, Vel quarumlibet rerum, quia homo ſibi coniunctis quacunque neceſſitudine maxime debet curam impendere, ſecundum illud primæ ad Timotheum quinto. Si quis ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit. Quibus tamen concurrentibus conſiderandum reſtat, vtrum aliquis tantam neceſſitatem patiatur, quòd non in promptu appareat, quomodo ei poſſit aliter ſubueniri, & in tali caſu tenetur ei opus miſericordiæ impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei ſubueniri poſſit, vel per ſeipſum, vel per aliam perſonã magis coniunctã, aut maiorem facultatem habentẽ, nõ tenetur ex neceſſitate indigenti ſubuenire, ita quòd non faciẽdo peccet, quãuis ſi ſubuenerit abſque tali neceſſitate, laudabiliter faciet. Vnde aduocatus non tenetur ſemper cauſæ pauperũ patrociniũ præſtare, ſed ſolum concurrentibus cõditionibus prædictis, alioquin oporteret eum omnia alia negotia prætermittere, & ſolis cauſis pauperum iuuandis intendere. Et idem dicendum eſt de medico, quantum ad curationem pauperum.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd quãdo aſinus iacet ſub onere, nõ poteſt ei aliter ſubueniri in caſu iſto, niſi per aduenientes ſubueniatur. Et ideo tenentur iuuare. Non autem tene-

rentur, ſi poſſet aliunde remedium afferri.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd homo talentum ſibi traditum tenetur vtiliter diſpenſare, ſeruata opportunitate locorum, & temporum, & aliarũ rerum, vt dictum * eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quod non quælibet neceſsitas cauſat debitũ ſubueniendi, ſed ſolum illa quæ eſt * dicta. *In corp. ar.*

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diuus Thomas vnica concluſione, quæ talis eſt: aduocatus non ſemper cauſæ pauperum patrocinium ſuum præſtare tenetur; ſed tunc duntaxat, quando in promptu non apparet, quomodo ei poſsit aliter ſubueniri. Hanc probat in argumento, ſed contra, hac ratione. Non minor eſt neceſsitas indigentis cibo, quàm indigentis aduocato: ſed ille, qui habet poteſtatẽ cibandi, nõ ſemper tenetur paupere cibare: ergo nec aduocatus tenetur ſemper pauperibus patrociniũ præſtare. Et in corpore articuli hoc modo. Præſtare patrocinium cauſis pauperum, eſt opus miſericordiæ: ergo eo modo loquendum eſt de illo, ac de alijs operibus miſericordiæ: ſed nullus tenetur opera miſericordiæ præſtare, niſi miſeria inopis id exigente; eſt enim præceptũ de miſericordia facienda affirmatiuum, obligans ſolum pro caſu neceſsitatis: ergo id etiam eſt dicendum de patrocinio præſtando. Et confirmatur: Nullus ad impoſſibile obligatur: ſed nemo poteſt omnibus cauſis pauperum patrocinari: ergo nec ad id obligatur, ſed tantum, vt patrocinium præſtet, quando non apparet in promptu, quo modo poſsit eis aliter ſubueniri; iuxta illud Auguſtini: Cum omnibus prodeſſe non poſsis, ijs potiſsimum conſulendum eſt, quibus pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, conſtrictius tibi, quaſi quadam ſorte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus: Quia non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus ſubueniat: ſed ſufficit, ſi ijs, qui ſibi occurrunt miſericordiæ opus impendat. Dicit: Et temporum: Quia non tenetur homo futuræ neceſsitati alterius prouidere: ſed ſufficit in præſenti neceſsitati ſuccurrere. Dicit: Vel quarumlibet rerum: Quia homo ſibi coniunctis quacunque neceſsitate maximè debet curam impendere, iuxta illud Pauli prima ad Timotheum quinto. Si quis ſuorum, maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit.

Explicatio Articvli.

LAudabile vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium principalibus præmijs oportere munerari, Anaſtaſius ait in lege laudabile. Codice de aduocatis diuerſorum iudiciorum. Nec minus, quam milites patriam tueri Imperatores reſcripſerunt in lege aduocati. Codice eodem titulo. Eſt autem aduocatus, qui in iudicio apud eum, qui iuriſdictioni præeſt, deſiderium ſuum, vel amici exponit, vel alterius deſiderio contradicit. lege. ſciendum. §. primo, ibi per Doctor. & lege Paulus. la prime ta, & ibi Bartolus. ff. de legibus. Quare conſulens in camera non dicetur propriè aduocatus, nec prohibitus aduocare, cenſebitur ſimiliter interdictus in camera conſulere, vel facere allegationes in ſcriptis, ſecundum Panormit. in rubrica de poſtulat. cui conſentit Bartolus in lege prima. ff. de vari. & extraor. cog. Aduocationis verò munus exercere poſſe eum, qui prima laurea fuerit inſignitus, dummodò iuris peritiam habeat, nec ex alia cauſa ſit prohibitus, tradit Perez in dicta lege prima, quæſtione duodecima. Quamuis in regijs cancellarijs in vſu ſit diſpoſitio legis primæ & ſecundæ, titulo decimo ſexto, libro ſecundo recopilat. quæ dicunt aduocatos per decem annos ſtuduiſſe, examinatoſque atque approbatos à ſummo præſide, regijſque auditoribus, eſſe oportere. Quæ autem aliæ ſint qualitates, quas huiuſmodi aduocati debent habere, & qui ſint illi, qui ab hoc munere merito iure arcentur, explicat Diuus Thomas articulo ſequente. *Officiũ aduocatorum laudabile.*

¶ In iſto articulo agit Diuus Thomas de obligatione, quam aduocati habent pauperibus gratis patrocinandi in ſuis neceſsitatibus, & quoniam huiuſmodi patrocinium eleemoſyna quædam eſt, ac opus miſericordiæ. Idem dicendum eſt de illo, quod de eleemoſyna, & alijs operibus miſericordiæ. Ad cuius explicationem ſupponendum eſt primò, huiuſmodi patrocinium ſicut & eleemoſynam eſſe in præcepto. Eſt enim in præcepto dilectio proximi, atque adeò omne illud, ſine quo dilectio proximi ſtare non poteſt, & tale eſt patrocinium pauperibus impendendum in caſu neceſsitatis. Nam cum ad dilectionem proximi *Aduocati tenentur gratis pauperibus patrocinari.*

proximi pertineat non ſolum, vt proximo velimus bonum, ſed etiam, vt operemur, iuxta illud. 1. Ioan. capit. 3. Non diligamus verbo, nec lingua, ſed opere & veritate: & ad hoc vt velimus, & operemur bonum alicuius, requiratur, quod eius neceſsitati ſubueniamus, quod fit interdū per eleemoſynam, interdū per patrocinium, iuxta vniuſcuiuſque neceſsitatem; ſit, vt ſine his dilectio ſtare non poſsit, atque ex conſequenti ſunt in præcepto.

¶ Cæterum quoniam præcepta dantur de actibus virtutum, & ad hoc, vt patrocinium ab aduocato præſtandum, ſit actus virtutis, neceſſarium eſt, quòd aliqua conſiderétur ex parte dantis, & alia ex parte recipientis; nam ex parte dantis requiritur poſsibilitas, & commoditas ad patrocinandum; ex parte autem recipientis neceſsitas: operæpretium eſt, vt explicemus, quanta ſit neceſsitas futura, vt aduocatus teneatur pauperi gratis patrocinium ferre; & ſimiliter, quan ta cum incommoditate, atque labore id facere teneatur. Quod, vt explicemus, aduertendum eſt primò, quòd quemadmodum ſupra in 1. tom. quæſt. 32. artic. 5. agentes de eleemoſyna pauperum neceſsitates ad tria genera reduximus; in primo genere conſtituitur extrema neceſsitas in qua intelligendus eſt aliquis eſſe; non quidem quando iam agit extremam animam: nam in illo tempore fere nihil auxilij poſſumus ei ferre; ſed tunc propriè dicitur extrema neceſsitas, quando, ſunt in aliquo certa, & nota ſigna ſignificantia illum breui periturum, niſi opportunè illi auxilium præbeatur. In ſecundo genere eſt neceſsitas grauis, quæ eſt valde vicina extremæ, & eſt, cum aliquis verſatur in magno & certo periculo incidendi in aliquem grauiſſimum morbum, propter inopiam, vel aliam huiuſmodi calamitatem. In tertio genere conſtituitur communis neceſsitas, quā laborant pauperes oſtiatim eleemoſynā petentes; ita etiā in propoſito, neceſsitates eorum, qui indigent patrocinio, poſſunt redu ci ad tres. Prima, quæ dicatur extrema. In qua intelligendus eſt aliquis eſſe, non quidem quando iam ducitur ad ſupplicium, vel ad mortem, nam in illo tempore, fere nihil auxilij poteſt ei præſtari; ſed quandiu manet in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet vnde ſibi ſubueniat, niſi ex meo patrocinio gratis collato. Altera eſt grauis neceſsitas, quæ extremæ eſt valde vicina. Et eſt, quando aliquis verſatur in magno & certo periculo incurrendi grauiſſimum

Dubium, quando aduocatus teneatur patrocinium ferre, & quanta cū incommoditate.

Triplex neceſsitas eius cui patrocinium fertur.

mum incommodum, mortis aut ſupplicij ex defectu patrocinij. Tertia eſt neceſsitas communis, qua laborant quicunque pauperes litigantes pro rebus ſuis.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd incommoda, quæ poſſunt aduocati incurrere ex collatione patrocinij ſimiliter poſſunt ad tria genera reduci, quantum attinet ad præſens inſtitutum. Primum eſt grauiſsimū: Quod contingit quando aliquis probabiliter timet, quòd ſi patrocinium præſtat, vel mors, vel omnium bonorum ſuorum amiſſio ſubſequetur. Secundum eſt graue: Et contingit quando aduocatus timet, quòd patietur aliqualem bonorum ſuorum iacturam, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo, quæ adquirere poterat, ſi patrocinium præſtat. Tertium eſt leue: Vt ſi timet, vel tempus conſumere, vel aliqualem moleſtiam accipere in cognitione cauſæ, & ipſius proſequutione.

Incommoda aduocatorū triplicia.

¶ His conſtitutis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd in nulla neceſsitate tenetur aduocatus patrocinium ferre, cum grauiſsimo ſuo incommodo. Charitatis enim opera non obligant cū tanto diſcrimine, vt ſæpè diximus. Dico ſecundò etiam eſſe certum, quòd in grauiſsimis & grauibus pauperum neceſsitatibus tenentur aduocati patrocinium ferre cum leui ſuo incommodo, quia id ordo charitatis expoſtulat. Dico tertiò, etiam eſſe certū, quòd in neceſsitatibus communibus, non tenentur aduocati patrocinium ferre cum graui ſuo nocumento. Itaque non tenentur bonorum ſuorum iacturam pati, vt pauperibus pro ſuis litigantibus auxilium præbeat. Charitas enim bene ordinata à ſeipſo incipit. Sed de quibus dubitatur ſunt duo. Primum, vtrùm in grauiſsimis pauperum neceſſitatibus teneantur aduocati patrocinium ferre cum graui ſuo nocumento? Quod eſt quærere, an quando pauper eſt in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet, vnde ſibi ſubueniat, niſi ex patrocinio gratis collato, tenetur aduocatus cum aliquali iactura bonorum ſuorum, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo quæ adquirere poterat, patrociniū præſtare. Secundū, vtrū in cōmunibus neceſsitatibus pauperū, teneantur aduocati eis patrocinari cum leui ſuo incommodo?

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

¶ Ad quorum explicationem ſit prima concluſio: In caſu extremæ neceſsitatis tenentur aduocati ex præcepto charitatis pauperibus gratis patrocinari cum graui ſuo incommodo, hoc eſt, cum aliquali ſuorum bonorum

1. Concluſ.

bonorum iactura. Probatur: Ordo charitatis eſt in præcepto, vt tenet communis ſententia Theologorum: ſed ſecundum illum ordinem vita ſpiritualis proximi anteponẽda eſt vitæ noſtræ corporali, & vita corporalis proximi anteponenda eſt reliquis bonis noſtris: ergo in caſu extremæ neceſsitatis vitæ tenebitur aduocatus, cum aliquali bonorum ſuorum iactura, vitæ corporali pauperis patrocinari. Secundò: Quanuis verum ſit, quòd in eodem caſu, & in æquali neceſsitate magis teneor ſubuenire propinquo, quam extraneo, tamen etiam eſt verum, quòd in quocunque caſu teneor ſubuenire propinquo, teneor ſubuenire extraneo, dummodo ambo ſimul non concurrant; ſed ſic eſt, quòd ſi frater aduocati eſſet in illa extrema neceſsitate, teneretur ei patrocinium præſtare cum bonorum ſuorum iactura: ergo idem dicendum erit de aliorum extrema neceſsitate. Item D. Thom. in iſto articulo affirmat idem eſſe iudicium de patrocinio aduocati, & de eleemoſyna præſtanda: ſed in caſu extremæ neceſsitatis tenetur homo eleemoſynam facere, etiam de neceſſarijs ad ſtatum, vt diximus in primo tomo, quæſt. 32. artic. 5. concluſione. 2. ergo ſimiliter aduocatus in extrema neceſsitate tenebitur patrocinari cum aliquali bonorum ſuorum iactura. Et quod dico de aduocatis, eſt etiam intelligendum de procuratoribus, & tabellionibus, qui nomine aduocati comprehenduntur quantum attinet ad præſens inſtitutum.

2. Conclu. ¶Secunda concluſio: In communibus neceſsitatibus pauperum tenentur aduocati illis auxilium, & patrocinium gratis præſtare, cum leui ſuo nocumento. Hanc cũ multis reſoluit Perez. l. 1. titulo. 19. libr. 2. ordinationum, verſiculo, ſexto dubitatur. Cui adde. l. 16. tituli. 16. libr. 2. recopilationis. Et probatur: Homines tenentur facere eleemoſynam de ſuperfluis naturæ in communibus neceſsitatibus, vt latè oſtendimus in materia de eleemoſyna, quæſt. 32. art. 5. concluſ. 3. ſed eadem eſt ratio auxilij præſtandi in neceſsitate ab aduocato, ac eleemoſynæ, vt dicit D. Thom. in iſto articulo: ergo etiam aduocatus in communibus neceſsitatibus cum leui ſuo nocumento tenebitur pauperibus patrocinium præſtare. Maximè cum in aduocato, quatenus aduocatus eſt, ſicut & in medico, tempus, quod ſibi ſupereſt, & moleſtia, quæ accipitur in cognitione cauſæ, & illius proſequutione, habeat rationẽ ſuperflui, vt dicit Soto libr. 5. de iuſtitia, quæſt. 8. artic. 1.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſemper, quòd aduocatus tenetur pauperibus patrocinium ferre, ad id teneatur ſub reatu peccati mortalis? Caietanus in hoc commento, ſolam extremam neceſsitatem arbitratur afferre ſecũ præceptum obligans ad mortale. Diſtinguit enim tres gradus. Primus eſt extremæ neceſsitatis, cui ſub mortali culpa ſuccurrendum eſt. Secundus neceſsitatis grauis, citra extremam; cui non ſuccurrere, venialis eſt culpa. Tertius leuiorum & communium neceſsitatum; quibus ſuccurrere dicit eſſe conſilium, & illas prætermittere nulla eſt culpa. Hæc tamen ſententia quantũ ad id, quod dicit, nõ ſuccurrere grauem neceſsitatem patienti, ſolum eſſe veniale, procuIdubio eſt falſa, & ſibi repugnans. Ipſe enim. 2. 2. quæſtione. 32. articulo. 5. legitimè Diuum Thomam interpretatus dicit, duos eſſe caſus præcepti eleemoſynæ ſub mortali, videlicet, neceſsitatem extremam de neceſſarijs, & grauem de ſuperfluis. In cuius confirmationem poſtea ipſe compoſuit tractatum de eleemoſyna, quo talem ſententiam neceſſariam, & veram eſſe aſtrueret. Diuus enim Ioannes non tantum de extrema, ſed etiam de graui & vrgenti neceſsitate eſt loquutus quando dixit; Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab illo, quomodo charitas Dei manet in eo? Viſcera enim, quæ ſola extrema neceſsitas aperit, ferrea ſunt, & obtuſiora, quam charitas ſinit. Certum eſt autem, quòd in patrocinijs, ſicut in eleemoſynis locum habet grauis neceſsitas. Quod & rectè ſignificat Syluester, verbo aduocatus. §. 28. dicens: Ecquis dubitabit, quin ſi inopis hominis omni fauore deſtituti, citra periculum vitæ periclitaretur honor, alia ve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus ſuo illi adeſſe patrocinio? Et peritus medicus, quanuis nõ immineret ægro to periculum mortis? Præterquam quod ex dem rationes, quæ probant in grauioribus neceſsitatibus teneri aduocatos patrocinari pauperibus, cum ſuo leui, & paruo incõmodo, conuincunt ſimiliter obligationem illam eſſe peccati mortalis, vtpotè, quæ fundamentum habet in ordine charitatis ſub mortali obligante. ¶ Sed quod maiorem habet difficultatem eſt, an in communibus pauperum neceſsitatibus teneantur aduocati, ſub culpa mortali, cum ſuo leui incommodo, patrocinium ferre. Ad cuius explicationẽ dico breuiter, quod vni aut alteri non patrocinari, cum poſsit, nõ eſt peccatum mortale, ſed tantum veniale. Cæterùm habere

Dubium. Sententia Caiet. Impugnatur Caiet. Quæſtio. Reſponſio.

habere animum firmum non adiuuandi huiuſmodi homines proculdubio erit peccatum mortale, ſicut & habere animum firmum, oon dandi eleemoſynam de ſuperfluis io commuoibus neceſsitatibus. D. Thom. in iſto articulo affirmat, quòd ſi in promptu apparet quomodo pauperi oeceſsitatem patiéti ſubueoiri poſsit, vel per ipſum, vel per aliam perſonam magis coniunctã, aut maiorem facultatem habentem, noo tenetur aduocatus ex neceſsitate ſubuenire; ità, quòd non facieodo peccet; quamuis ſi ſubuenerit abſque tali neceſsitate laudabiliter faciet. Quorum verborum ſenſus ſumendus eſt iuxta materiam ſubiectã, vt notat Caietanus in præſenti. In huiuſmodi enim moralibus, in particulari tunc in promptu dicitur apparere modus, quo poteſt ſubueniri alicui, quando abſque inquiſitione offertur modus, quo poteſt, non qualitercunque, ſed potentia probabiliter coniungenda actui. Siquis enim videt pauperem vexare; & ſcit illum habere fratrem aduocatum; ſatis in promptu videt quomodo poteſt ei aliter ſubueniri com effectu probabiliter. Et ſic extraneus adiuuare noo tenetur. Similiter, ſcio aliquẽ eſſe captiuum, habentem fratres diuites, ſatis probabile eſt quod rediment eum, & ſic de alijs. Noo loquitur autem D. Thom. in caſu, quo apparet ipſa ſubuentio in actu exercito, quia tũc non eſſet iu caſu neceſsitatis, ſed extra neceſsitatem; & propterea vſus eſt potẽtiæ nomioe.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm conuenienter aliqui ſecundum iura arceantur ab officio aduocandi?

Inf. q. 188. ar. 3. ad 2. AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter aliqui ſecundum iura arceantur ab officio aduocandi. Ab operibus enim miſericordię nullus debet arceri. Sed patrocinium præſtari in cauſis ad opera miſericordiæ pertinet, vt dictum * eſt: ergo nullus debet ab hoc officio arceri. Art. præce.

2 ¶ Præterea, Contrariarum cauſarũ non videtur eſſe idem effectus. Sed eſſe deditum rebus diuinis, & eſſe deditum peccatis, eſt contrarium. Inconuenienter ergo excluduntur ab officio aduocati quidam propter religionem, vt monachi & clerici. Quidam autem propter culpam, vt infames & hæretici.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed ad officium dilectionis pertinet, quòd aliquis aduocatus, cauſæ alicuius patrocinetur. Inconuenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro ſeipſis auctoritas aduocationis, prohibentur patrocinari cauſis aliorum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd * tertia quæſtione ſeptima multæ perſonæ arcentur ab officio poſtulandi. 3. q. 7. cap. Infames.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquis impeditur ab aliquo actu dupliċi ratione. Vno modo propter impotentiam, alio modo propter indecentiam. Sed impotentia ſimpliciter excludit aliquem ab actu. Indecentia autem non excludit omnino, quia neceſſitas indecentiam tollere poteſt. Si ergo ab officio aduocatorum prohibentur quidam propter impotentiam, eo quòd deficiunt ſenſu, vel interiori, ſicut furioſi & impuberes, vel exteriori, ſicut ſurdi & muti. Eſt enim neceſſaria aduocato & interior peritia, quia poſſit conuenienter inſtitiam aſſumptæ cauſæ oſtendere. Et iterum loquela cum auditu, vt poſsit pronuntiare & audire quod ei dicitur. Vnde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibentur ne ſint aduocati nec pro ſe, nec pro alijs. Decentia autem huius officij exercendi tollitur dupliciter. Vno modo ex hoc, quod aliquis eſt rebus maioribus obligatus. Vnde monachos & presbyteros non decet in quacunque cauſa aduocatos eſſe, neque clericos in iudicio ſeculari, quia huiuſmodi perſonæ ſunt rebus diuinis aſtrictæ. Alio modo propter perſonæ defectum, vel corporalem, vt patet de cæcis, qui conuenienter iudicio aſtare non poſſent, vel ſpiritualem, non enim decet, vt alterius iuſtitiæ patronus exiſtat, qui in ſeipſo iuſtitiam contempſit. Et ideo infames infideles, & damnati de grauibus criminibus non decenter ſunt aduocati, tamen huiuſ-

modi

modi indecentiæ neceſsitas præfertur. Et propter hoc huiuſmodi perſonæ poſſunt pro ſeipſis, vel pro perſonis ſibi coniunctis vti officio aduocati. Vnde & *clerici pro eccleſijs ſuis poſſunt eſſe aduocati, & monachi pro cauſa monaſterij ſui, ſi Abbas præceperit.

16. q. 1. c. Monachi. De poſtulā. do cap. Ex parte.

¶ Ad Primum ergo dicendū, quòd ab operibus miſericordiæ interdum propter indecentiam impediuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. non enim omnia opera miſericordiæ omnes decent, ſicut ſtultos non decet conſilium dare, neque ignorantes docere.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut virtus corrumpitur per ſuperabūdantiam & defectum, ita aliquis fit indecens & per maius, & per minus. Et propter hoc quidam arcentur à patrocinio præſtando in cauſis, quia ſunt maiores tali officio, ſicut religioſi & clerici. Quidam verò quia ſunt minores, quàm vt eis hoc officium competat, ſicut infames & infideles.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non ita imminet homini neceſsitas patrocinari cauſis aliorum ſicut proprijs, quia alij poſſunt ſibi aliter ſubuenire. Vnde non eſt ſimilis ratio.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd dupliciter poteſt aliquis à munere aliquo repelli, ſcilicet, aut propter impotentiam, aut propter indecentiam; inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod impotentia ſimpliciter excludit, indecentia verò non item, cum poſsit per neceſsitatem quod indecens erat, fieri decens; reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari poteſt, ſiue potentia deſit in ſenſu exteriori, vt contingit ſurdo, aut muto, ſiue in ſenſu interiori, vt contingit amenti, qui ſanum non habet ſenſum; aut pueris, qui ipſum non habent integrum. Probatur: Aduocato eſt neceſſaria interior peritia, qua poſsit conuenienter iuſtitiam aſſumptæ cauſæ oſtendere, & loquela cum auditu, vt poſsit pronuntiare & audire quod ei dicitur. ergo qui potentijs ad hæc neceſſarijs caruerint, nullo modo poterunt eſſe aduocati ratione impotentiæ. Secunda concluſio: Qualitas, quæ in aduocato exiſtens, niſi neceſsitas adſit, indecentem facit aduocationem, eſt duplex. Prima, dignitatis excellentia. Secunda, orbitas aliqua, aut defectus. Ratione prioris ſacerdotes, & maximè monachi excluduntur à munere aduocationis. Ratione ſecundi excluduntur cæci, infideles, hæretici, excommunicati, & infames. Cæcus propter defectum corporalem, alij propter ſpiritualem. Quia non decet vt alterius iuſtitiæ patronus exiſtat, qui in ſeipſo iuſtitiam contempſit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dignitas aduocatorum.

TAnta in aduocato requiritur dignitas, vt certè paulò minor quam in iudice in illo deſideretur. Inter actiones enim, & officia, quæ ſcientiæ copiam, & morum probitatem expoſtulant, oratoris, & aduocati munus eſt, cui potiſsimum, etiam philoſophi, id tribuendum eſſe dixerunt. Quare in oratoris deſcriptione quod primò conſtituunt eſt, quòd ſit vir bonus, ac ſubinde, dicendi peritus. Opus eſt, vt aduocatus atque patronus in primis, ſumma fide clientis curam ſuſcipiat. Deinde caueat ne parti aduerſæ iniuriam inferat. Ac demum ea polleat autoritate, vt non tantum iuris prudentia, verum & morum præcipuè integritate fidem ſibi arroget: cum prauis hominibus, vt ait Quintilianus lib. 12. etiam vera dicentibus fides deſit: & videatur malus aduocatus malæ cauſæ iudicium præſeferre. Et ſic quod primo in oratoris, vel aduocati diffinitione conſtituendum eſſe cenſuerūt, eſt morum probitas. Ad quod etiam alluſiſſe videtur Dominus, dum peccatori cauſam ſuam agenti, & coram populo concionāti dixit: Quare, tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuū? Cuius enim vita deſpicitur, reſtat, vt eius prædicatio contemnatur, vt dicit D. Gregorius. Et hinc eſt, quòd legiſlatores ſummo ſtudio curauerunt homines prauos, atque iniquos ab aduocati munere quam lōgiſsimè arcere. Interdum prohibentur patrocinari illi, qui dignitate, & excellentia ſunt præſtantes, vt monachi, atque ſacerdotes. Quos quia ſacris miniſterijs ſunt mancipati, orationique, & contemplationi addicti, minimè decet ad ſeculares cauſas demitti, ſed frequentius atque grauius interdicuntur ſcelerati. Tota hæc materia pertinet ad ius poſitiuum. Quare ex illo potiſsimum colligendi erunt, qui ab hoc munere arcentur. Et in primis hæretici, pagani, & excommunicati prohibentur in iudicio patrocinari, vt

Qui ſint excluſi ab officio aduocati.

ri, vt conſtat ex cap. 1. 4. quæſtione. 1. & ex capit. nemo. de pœnitent. diſtinctio. 1. Vbi etiam dicitur, peccare iudicem, punirique debere, qui tales in iudicio ſcienter admiſerit. Item prohibentur aduocare per canones, ſurdi, muti, cæci, furioſi, impuberes, vſque ad decimum octauum annum, à ſenatu amoti, ſerui, fœminæ, & viri, qui paſsi ſuerint muliebria voluntariè, ſcilicet, contra naturam. Item damnati capitali crimine, vel calumnia publici iudicij, & qui operas ſuas locauit, vt pugnaret in arena cum beſtia, vt eſt videre in cap. infamis. 4. quæſtione. 7. §. tria. & in l. 1. ff. de poſtulat. Vbi gloſſ. in verbo, locauerit, inquit, rectè dici, locauerit, hoc eſt, cauſa mercedis. Nam qui ſine mercede cauſa virtutis oſtentandæ cum beſtia pugnaret, nec infamis eſſet, nec eam pœnam incurreret, vt dicitur in eodem textu. Et poteſt eſſe ratio: Nam qui ſe vendidit multò melius iure præſumitur, quod venderet alium. Item prohibentur monachi patrocinari in iudicio, vel poſtulare, niſi expoſcente neceſsitate monaſterij, & Abbate imperante capit. ex parte. de poſtulat. Et vt ibi dicitur, extenditur hoc etiam ad canonicos regulares. Imò vt Panormit. affirmat ad quoſcunque religioſos, qui largo nomine appellantur monachi. Secundumque eundem, illis duobus exiſtentibus, ſcilicet, neceſsitate monaſterij, & Abbatis imperio aduocare poſſunt, etiã coram iudice ſeculari in cauſa ciuili tantum. Altero autem illorum, vel ambobus deficientibus, nec coram eccleſiaſtico. Clericis ſimiliter in ſacris conſtitutis, vel etiam in minoribus, modò ſint beneficiati, prohibita eſt aduocatio coram iudice ſeculari, niſi in propria cauſa, vel pro eccleſia ſua, vel pro coniunctis, aut pro miſerabilibus perſonis, capit. clerici. & capit. cum ſacerdotes. de poſtulat. An verò coram iudice eccleſiaſtico poſsint, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quod verius & probabilius exiſtimo eſt, quòd ſic, per dictum cap. clerici, exceptis Epiſcopis & ſacerdotibus, quibus ſimpliciter eſt interdictum, niſi in cauſa propria, vel eccleſiæ ſuæ, vel pro coniunctis, vel miſerabilibus perſonis, modò per hoc diuinum officium non impediatur, aduocati in iudicio munus exercere, vt conſtat ex capit. prælatum. 88. diſtinctio. Itaque quicunque in ſacris conſtituti, ſiue diaconi ſint, ſiue ſubdiaconi, ſiue beneficiati, ſiue non beneficiati, modò non ſint Epiſcopi, nec ſacerdotes, coram iudice eccleſiaſtico: etiam quoad negotia ſecularia, vt communiter dicunt Doctores cum Panormit. in dict. cap. 1. Et coram iudice ſeculari in quatuor caſibus ſupra explicatis, aduocati, atque patroni officio vti poſſunt, illoque victum quærere, cùm nemo militet ſuis ſtipendijs, & concedatur clerico aduocato, vt oblata ſibi ſponte recipere poſsit. cap. vnico. 15. quæſtione. 2. Tandem in illa cauſa, in qua quis eſt iudex, vel aſſeſſor, aduocatus eſſe prohibetur, cum duo officia in eadem cauſa exercere ſit contra rationem capit. cum ſacerdotis. de poſtul. & cap. 1. & 2. 4. quæſt. 4. De hac re videndus eſt Syluest. verbo, aduocatus, num. 1. & D. Antoni. 3. part. titul. 6. capit.

Dubium. ¶ Sed eſt dubium, an qui prohibitus à iure aduocati munus exercet, peccet mortaliter.

1. Dictum. Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quòd qui facit contra ius aliquam culpam committit, ſiue mortalem, ſiue venialem, pro grauitate tam rei præceptæ, quàm legis præcipientis. Omnes enim leges, quæ iuſtæ ſunt, obligant in conſcientia, vt diximus ſupra quæſt. 62. art. 3. Et conuincitur ex illo Pauli ad Roman. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, & damnationem ſibi acquirit. Et Prouerb. 8. per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.

2. Dictum. Dico ſecundò, quòd ſi defectus, ob quẽ ab aduocati officio quis arcetur, non multum ad rem facit, non eſt peccatum mortale eo vti. Imò tot poterit circunſtantijs honeſtari, vt ſit licitum, atque laudabile. Nam ſi mutus ſcripto conſulat, & emendatus infamis citra ſcandalum, & in caſu neceſsitatis alteri patrocinetur, procuIdubio nullum erit peccatum. Qui autem abſque vlla iuriſperitia, negotiorumque experientia ingerit ſe, vt aduocatus exiſtat, à culpa mortali immunis eſſe non poterit: cum iſte defectus plurimum obſtet fini ipſius officij, efficiatque, vt cauſæ ſibi concreditæ periclitentur. Imò qui propter imperitiam cauſam perdit, ad reſtitutionem tenetur damnorum, quæ inde ſubſequuntur, modò qui patrocinium petit talis imperitiæ ignarus ſit, vt docet Syluester, verbo, aduocatus. Nam ſi illam cognoſcit, ſibi erit imputandum. Nec requiritur ſumma ſcientia, ſed ſatis eſt, quòd ſit mediocris pro negotiorum qualitate, vt communiter dicunt Doctores.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm aduocatus peccet, ſi iniuſtam cauſam defendat?

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd aduocatus non peccet, ſi iniuſtam cauſam defendat. Sicut enim oſtenditur peritia medici, ſi infirmitatem deſperatam ſanet, ita etiam oſtenditur peritia aduocati, ſi iniuſtam cauſam defendere poſſit. Sed medicus laudatur, ſi infirmitatem deſperatam ſanet: ergo etiam aduocatus non peccat, ſed magis laudandus eſt, ſi iniuſtam cauſam defendat.

2 ¶ Præterea, A quolibet peccato licet deſiſtere. Sed aduocatus punitur, ſi cauſam ſuam prodiderit, vt habetur * 2.q. 3. ergo aduocatus non peccat iniuſtam cauſam defendendo, ſi eam defendendam ſuſceperit.

2.q.3.c. ſi quem pœnituerit. §. preuaricator.

3 ¶ Præterea, Maius videtur eſſe peccatum, ſi iniuſtitia vtatur ad iuſtam cauſam defendendam (putà producendo falſos teſtes, vel allegando falſas leges) quàm iniuſtam cauſam defendendo, quia hoc eſt peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur aduocato licere talibus aſtutijs vti, ſicut militi licet ex inſidijs pugnare: ergo videtur, quòd aduocatus non peccet, ſi iniuſtã cauſam defendat.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur 2. Paralipom. 19 Impio præbes auxiliũ, & ideo iram Domini merebaris. Sed aduocatus defendens cauſam iniuſtã, impio præbet auxilium: ergo peccando iram Domini meretur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd illicitum * eſt alicui cooperari ad malum faciendum, ſiue conſulendo, ſiue adiuuando, ſiue qualitercunque conſentiendo, quia conſilians, & coadiuuans quodammodo eſt faciens. Et apoſtolus dicit ad Roman. 1. quòd digni ſunt morte non ſolum qui faciunt peccatum, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, vnde & ſuprà dictum * eſt, quòd omnes tales ad reſtitutionem tenẽtur. Manifeſtum eſt autem, quod aduocatus auxilium & conſilium præſtat ei cuius cauſæ patrocinatur. Vnde ſi ſciẽter iniuſtam cauſam defendit, abſque dubio grauiter peccat, & ad reſtitutionẽ tenetur eius damni, quòd contra iuſtitiam per eius auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter iniuſtam cauſam defendit, putans eſſe iuſtam, excuſatur ſecundum modum, quo ignorantia excuſari poteſt.

Et habetur 11.q.3. Nõ licet. 14.q.5.c. non ſanè.

62. art. 7.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Medicus accipiens in cura infirmitatem deſperatam, nulli facit iniuriam. Aduocatus autem ſuſcipiens cauſam iniuſtam, iniuſtè lædit eum, contra quem iniuſtè patrocinium præſtat. Et ideo non eſt ſimilis ratio. Quãuis enim laudabilis videatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat quantum ad iniuſtitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aduocatus ſi in principio credidit cauſam iuſtã eſſe, & poſtea in proceſſu appareat eam eſſe iniuſtam, non debet eã prodere, vt ſcilicet aliam partẽ iuuet, vel ſecreta ſuæ cauſæ alteri parti reuelet, poteſt tamen & debet cauſam deſerere, vel eum cuius cauſam agit ad cedendum inducere, ſiue ad componendum ſine aduerſarij damno.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum eſt, militi vel duci exercitus licet in bello iuſto ex inſidijs agere ea, quæ facere debet prudenter occultando, non autem falſitatem fraudulenter faciendo, quia etiam hoſti fidẽ ſeruare oportet, ſicut Tull. * dicit in. 1. de Offic. Vnde & aduocato defendenti cauſam iuſtam, licet prudenter occultare ea, quibus impediri poſſet proceſſus eius, nõ autẽ licet ei aliqua falſitate vti.

Quæſt. 40. art. 3.

In cap. vlt. quod de iuſtitia agit, à medio.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Aduocatus, qui ſciens, & prudens iniuſtam cauſam defendit vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur ad reſtitutionem. Probatur: Qui malo cooperatur, eiuſdem eſt iniquitatis reus, ac ipſe, qui facit, iuxta illud Pauli ad Rom. 1. Digni ſunt morte non ſolum, qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus: ſed aduocatus, qui ſciens & prudens iniuſtam cauſam defendit, conſilio atque fauore cooperatur ei,

qui iniuſtam litem gerit, imò ipſe eſt, qui litem nutrit: ergò peccat mortaliter: & cum peccatum ſit contra iuſtitiam obligatur ad reſtitutionem. Secunda concluſio: Qui per ignorantiam tuetur cauſam iniuſtam pro ratione ignorantiæ, excuſari poteſt tam à culpa, quàm ab obligatione reſtitutionis. Hæc concluſionem non probat D. Tho. ſed illã, vt notam relinquit in omni materia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima concluſio huius articuli eſt certa, & extra controuerſiam poſita. Nam ſi conſulens, iubens, cõſentiens, & alij, de quibus diximus ſupra. q. 62. art. 7. peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, quando ſunt cauſæ iniuſtæ acceptionis, à fortiori, & aduocatus, atq; patronus iniuſtam cauſam defendens, cùm reſpectu talis iniuſtæ defenſionis non ſolùm conſulens, aut conſentiens, ſed quaſi cauſa principalis ſit habendus. Quare tenebitur reſtituere damna inde ſubſequuta, tam parti aduerſæ, quàm ſuæ, ſi eam id non admonuit, vt docet Nauarro in Manual. cap. 25. num. 18. Secunda concluſio, ſimiliter eſt certa. Cæterùm in

Dubium de ignorantia ſufficiẽti vt aduocatus excuſetur à culpa & à reſtitutione.

explicando, quæ ignorantia ſit ſufficiens ad hoc, vt aduocatus, in defenſione iniuſtæ cauſæ tam à culpa, quàm ab obligatione reſtituendi excuſetur, non ſatis conuenit inter omnes. Ad cuius explicationem eſt aduertendum ex D. Tho. 1. 2. q. 6. art. 8. quòd ignorãtia eſt triplex, ſcilicet, concomitans, conſequens, & antecedens. Ignorantia concomitans dicitur illa, quæ eſt de eo, quod agitur, ità tamen, quòd etiam ſi ſciretur nihilominus ageretur. Vt quando, verbi gratia, putans quis occidere ceruum, occidit inimicũ, quẽ omnino vellet occidere, ſi ſciuiſſet. Et talis ignorantia non inducit ad volendum, vt hoc fiat, ſed accidit; eſſe ſimul factum & ignoratum. Ignorantia conſequens dicitur illa, quæ eſt voluntaria. Et cõtingit, vel quando quis vult ignorare, vt excuſationem habeat à peccato, vel quando poteſt, & debet ſcire, & non ſcit. Sic enim non agere, & nõ velle, & non ſcire voluntaria ſunt indirectè. Ignorantia antecedens dicitur illa, quæ eſt omnino inuoluntaria, ſed cauſa volẽdi, quod alias non vellet. Sicut, cùm quis ignorat aliquam circumſtantiam actus, quam ſcire nõ tenebatur, & ex hoc aliquid facit; quòd ſi ſciret nõ feciſſet. Vt cùm quis diligentia adhibita neſciens aliquem tranſire per viam ſagittam proijcit, qua tranſeuntem interficit. Scio Almaynũ affirmare ignorantiã, quę à D. Th. dicitur conſequens, non debere appellari conſequentem, ſed potius antecedẽtem, quia antecedit actum peccati, & eſt cauſa illius. Vt quando ego, verbi gratia, frãgo ieiunium ex ignorantia, quam niſi haberẽ illud non fregiſſem, talis ignorantia antecedit fractionem ieiunij, eſtque cauſa illius, & non conſequitur, vt affirmat D. Tho. Cæterùm fallitur iſte autor. Nam quamuis verum ſit, quòd ea ignorantia antecedit actũ peccati, & eſt cauſa illius, adhuc tamen appellatur conſequens, quia cum ſit voluntaria directè, vel indirectè, ad ipſum actũ voluntatis rectè conſequi dicitur. Ex quo infertur, quàm imperite, & contra mentẽ D. Thom. nonnulli Theologi diſtinguant duplicem ignorantiã antecedentem, vnam vincibilem, alteram inuincibilem: Siquidem omnis ignorantia vincibilis, quæ quodammodo eſt voluntaria ad conſequentem eſt referenda.

Sententia Almayni.

1. Dictum.

Hoc conſtituto dico primò, certum eſſe, quòd quotieſcunque aduocatus ex ignorantia antecedenti tuetur cauſam iniuſtam, nec committit peccatum, nec tenetur ad reſtitutionem: talis enim ignorantia cauſat omnino inuoluntarium; ſine quo nec culpa, nec obligatio reſtitutionis eſſe poteſt.

2. Dictum.

Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quòd quando aduocatus ex ignorantia conſequẽti tuetur cauſam iniuſtam, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. Nam cùm talis ignorantia ſit voluntaria, ſiue directè, vt quando quis vult ignorare, vt excuſationem habeat à peccato, ſiue indirectè, vt quãdo poteſt & debet ſcire, & nõ ſcit, id, quod ex tali ignorantia ſequitur, ſimpliciter dicitur voluntarium, atque ex conſequenti peccatum. Verum eſt, quòd talis ignorantia ſecundum quid efficit inuoluntarium, in quãtum præcedit actum voluntatis ad aliquid agendum, qui actus non eſſet ſcientia præſente. Cæterùm hoc non ſufficit tollere rationem peccati, quamuis illam minuat. Et proptereà dixit D. Tho. in 2. concluſ. quòd qui per ignorantiam tuetur cauſam iniuſtã pro ratione ignorantiæ excuſari poteſt tam à culpa, quàm ab obligatione reſtitutionis.

Documentum Caie. de ignorantia antecedenti.

Caietanus 1. 2. q. 6. art. 8. agẽs de ignorantia antecedenti omnino excuſanti à culpa, poſuit vtiliſsimum, & notabile documentum, quod mihi in hac parte valde obſeruandũ videtur ad conſulendum timoratis conſcientijs aduocatorum. Dicit enim, quòd ſi quis ſit vir doctus, adhibeatq; bonam, & ſanam diligentiam ad ſciendum quæ ſecundum ſuum ſtatum ſcire tenetur; & habet firmum propoſitum non peccandi mortaliter, ſi forte fortuna ex obliuione, quam poterat vincere, commiſit aliquid, quod videtur eſſe peccatum mortale, non eſt timendum de illo. Referenda eſt enim ea ignorantia ad anteceden-

tecedentẽ, & inuincibilẽ, cũ non ſit in poteſtate noſtra ſemper meminiſſe, vel habere ad manũ vſum ſcientiæ. Cæterùm, ſiquis ſit negligens, nec adhibeat diligentiã ad ſciendũ ea, quæ iuxta ſuũ ſtatũ ſcire tenetur, quãdo ex obliuione aliquid contra legẽ cõmittit, cenſendus eſt, ꝙ peccauit mortaliter. De hoc enim dicitur illud Apo. 3. Vtinã calidus eſſes, aut frigidus: ſed quia tepidus es incipiã te euomere ex ore meo.

3. Dictum. Dico tertiò, ꝙ quando aduocatus ex ignorãtia cõcomitanti tuetur cauſam iniuſtã, nec peccat mortaliter in tali defenſione, nec tenetur ad reſtitutionem. Probatur: Talis ignorantia, quanuis non cauſet inuoluntarium, efficit tamẽ non voluntarium: ergo hoc ſatis eſt, vt nec ſit peccatũ, nec inducat obligationẽ reſtituendi. Antecedens eſt D. Th. loco citato; & conſequẽtia probatur: Quia nihil poteſt eſſe peccatũ, quod nõ ſit voluntariũ. Et ſiquis argumentetur; Ille actus ex genere ſuo eſt malus, & non eſt inuolũtarius: ergo eſt peccatũ; Reſpõdeo, negãdo conſequentiã. Sufficit enim ad hoc, quòd non ſit peccatum, quod ſit non volũtarius: cũ non poſſit eſſe peccatum, niſi voluntarium; quia omne peccatum eſt voluntarium.

Dubium. ¶ Sed conſurgit ex hoc non leuis difficultas, an qui firmiter ſtatuit apud ſe defendere quamcunq; cauſam iniuſtam vbicũq; illã inuenerit; ſi poſtmodũ adhibita ſufficienti diligentia, putans ſe defendere cauſam iuſtam, defendit iniuſtã, teneatur de crimine iniuſtitiæ, & obligetur ad reſtitutionẽ.

1. Argum. Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modũ: Qui ſtatuit apud ſe defendere cauſas iniuſtas vbicunq; illas inuenerit; hac vniuerſali volũtate videtur acceptaſſe, & approbaſſe omnẽ actũ, quo cõtingat cauſam iniuſtam defendere: ergo etiam approbat illum, quo defendit cauſam iniuſtam, putans eſſe iuſtam; atque ex conſequenti peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionẽ.

2. Argum. Secũdò poſtquã ille cognoſcit, ſe iniuſtã cauſam defendiſſe, nec triſtatur de illo, nec pœnitet; ſed forſan complacet in opere, dicitq; rem accidiſſe iuxta ſuũ deſiderium: ergo voluntariè id fecit; atque ex conſequẽti peccauit mortaliter. Antecedens ſupponitur tanquam verũ; & conſequentia probatur ex Ariſt. lib. 3. Eth. c. 1. dicẽte, quòd quãdo quis ex ignorantia aliquid facit, ſi adueniente ſcientia pœnitet facti, argumentum euidens eſt, ꝙ fecit inuoluntarius; & quod ignorãtia fuit cauſa volẽdi id, quod alioqui non vellet. Verũ ſi adueniẽte ſciẽtia, nõ pœnitet facti, ſed afficitur iucunditate; euidens eſt, quòd nõ fecit inuitus, nec inuolũtarius.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, quòd adhuc aduocatus ille in caſu, de quo loquimur, nec peccat mortaliter in illa defenſione, nec tenetur ad reſtitutionem. Sententia Autoris. Quod vt declarem ſupponendum eſt primò, tanquam certum, quòd homo ille non peccat nouum peccatum, quando iniuſtam illam cauſam defendit; nec de hac re, quando aduocationem incepit, cogitauit, nec de illa habuit volitionem; ſed tantum voluit defendere cauſam, quam ſufficienti diligentia adhibita, putauit eſſe iuſtam. Secundo eſt ſupponendum, quòd voluntas illa praua præcedens, qua ſtatuit defendere quaſcunque cauſas iniuſtas, vbicunque illas inueniſſet, nec infecit, nec maculauit hanc actionem, qua putans ſe defendere cauſam iuſtam, defendit iniuſtam; cum ſubſequens defenſio cauſæ iniuſtæ; vt ſuppono, nec directè, nec indirectè fuerit voluntaria. Tertiò etiam eſt ſupponendum, complacentiam illam, quæ ſubſequitur, quando cognoſcit ſe iniuſtam cauſam defendiſſe, ſi fortè habet illam, eſſe peccatum iniuſtitiæ; quia iam vult, & approbat iniuſtitiam. Quanuis non ſit leuis concertatio apud Theologos, vtrùm liceat cõplacere, & delectari in actibus & euentibus ex ignorantia inuincibili, & inculpabili à peccato excuſatis. Quartò eſt ſupponendũ, quòd quanuis hæc complacentia ſit mala, atque improba, non tamen inde rectè infertur patrocinium cauſæ iniuſtæ, ex quo ſequitur, in caſu poſito malum eſſe, atque improbum. Poteſt enim contingere, vt actus alicuis, bonus ſit, atque meritorius, & tamen complacentia in illo ſit mala. Vt eſt videre in eo, qui ex principis obedientia intendẽs venationi, omni diligentia adhibita, putans interficere feram, interficit inimicum, de quo poſteà lætatur. Complacentia enim iſta peccatum eſt, & tamen ipſa interfectio peccatum non fuit; ſed potius meritoria. His ſuppoſitis dico, quòd aduocatus, qui adhibita ſufficienti diligentia, putans defendere cauſam iuſtam, defendit iniuſtam quanuis habuerit voluntatem, quaſcunque cauſas iniuſtas ad ſe venientes defendendi; & quanuis quando cognouerit cauſam iniuſtam defendiſſe lætetur, adhuc in tali defenſione non peccat mortaliter, nec tenetur ad reſtitutionem; quia nec directè, nec indirectè fuit voluntaria. Sicque perfectè intelligitur, qualiter ignorantia cõcomitans excuſet aduocatum tam à culpa defenſionis cauſæ iniuſtæ, quam ab obligatione reſtitutionis, quod erat tertiũ noſtru dictũ.

¶ Et ad primũ argumentũ in contrariũ factũ reſpondetur, ꝙ quãuis ille, qui ſtatuit Ad. 1. arg.

apud

apud ſe defendere cauſas iniuſtas vbicunque
illas inuenerit, ea vniuerſali voluntate videa
tur acceptaſſe, & approbaſſe omnẽ actum,
quo contingat cauſam iniuſtam defen-
dere, hæc tamen vniuerſalis acceptatio non
eſt ſufficiens vitiare in particulari eam
defenſionẽ cauſæ iniuſtæ, quã putãs eſſe iu-
ſtam facit. Hoc enim eſt diſcriminis, vt dicũt
Theologi, inter bona opera, atq; mala; quod
ad hoc, vt opus ſit bonum, ſufficiẽs eſt relatio
præcedẽtis voluntatis in cõmuni in optimũ
finẽ; cũ tamen ad hoc, vt opus quod ex natura
ſua eſt bonũ ſit malũ, nõ ſatis ſit volũtas ma
la in cõmuni præcedẽs. Alioqui omnia ope
ra infideliũ eſſent peccata; quia generali qua
dã voluntate ſe & omnia ſua in idolũ: quod
pro Deo colũt, retulerũt. Cuius contrariũ ve
rũ eſſe oſtendimus in 1. to. qu. 10. art. 4. Sed
vltra hoc requiritur particularis & determi
nata directio in malũ finẽ. Et ratio huius diffe
rẽtiæ eſt, quod bonũ opus quia ex natura ſua
eſt referibile in bonũ honeſtũ, niſi per actua
lẽ volitionẽ, aut ſaltẽ per diſtinctam, in finẽ
prauũ non refertur: atq; adeo nec efficitur
malũ: cũ tamẽ ad hoc, vt ſit bonum ſatis ſit,
quod ſuæ naturæ relinquatur. Sicut & in gra
ui videm⁹, quod quia ex natura ſua eſt propẽ
ſum ad motũ deorſum, ad hoc, vt ita mouea-
tur ſufficiẽs eſt cõmunis influẽtia cauſarũ vni
uerſaliũ. Cũ tamẽ ad hoc, vt moueatur ſur-
ſum, quod ſuæ naturæ repugnat, neceſſaria
ſit alia cauſa particularis, quæ illud impellat.
Ad 2. arg. ¶ Ad ſecũdũ argumẽtũ reſpõdetur, cõceſſo
antecedẽti, negãdo cõſequẽtiã. Et ad proba-
tionem dico verum eſſe, quod quando quis
ex ignorãtia aliquid facit, ſi adueniẽte ſcien
tia pœnitet facti, argumẽtũ euidẽs eſt; quod
fecit inuolũtarius; & quod ignorãtia fuit cau
ſa volẽdi id, quod alioqui nõ vellet. Cæterũ
ſi adueniẽte ſciẽtia nõ pœnitet, ſed afficitur
iucũditate, eſt euidẽs ſignũ, quod nõ fecit in
uitus, nec inuolũtarius; vt affirmat Ariſtote-
les, quia nihil fecit cõtra ſuã voluntatẽ. Cum
hoc tamẽ etiam eſt verũ, quod ignorãtia illa
nõ fuerit cauſa volẽdi: ſi quidẽ etiam ſi nõ
adeſſet ignorãtia, id ipſum vellet, & cuperet.
Atq; adeo eſt concedendũ, quòd qui opera
tur ex tali ignorãtia: operatur nõ volũtarius:
nihil enim eſt volitũ, quin præcognitum. Et
hoc ſatis eſt, ad hoc, vt opus ex tali ignorãtia
factum, nec ſit, nec dicatur peccatum.
Dubiũ an ¶ Diximus aduocatũ, qui ſciẽter defendit cau
aduocatus ſam iniuſtã, peccare mortaliter, & teneri ad
poſsit defen reſtitutionẽ: & ſimiliter eũ, qui ex ignorãtia
dere cau- id facit, modo ignorãtia ſit cõſequẽs. Super
ſam ambi- eſt nũc explicare, qualiter ſe debeat habere
guam. in ambigua, & ancipiti cauſa; an ſcilicet poſ-
ſit illã defendere, vel potius eã relinquere te
neatur? Ad cuius explicationẽ dico primò,
quod ſi dubitatio pẽdet in æquilibrio: certũ
eſt, poſſe iudicẽ quã partẽ maluerit, pro ſua
volũtate defendere. Hoc eſt enim cuiuſcũq;
iuriſprudẽtis mun⁹ legũ ſenſa in alterutrã par
tẽ bona fide applicare. Imo hinc omnes lites
ortũ habẽt atq; principiũtur, quod res aut iu
re aut facto in dubio verſantur. Sed quod
habet difficultatẽ eſt, an ſi aduocatus intelli
git aduerſam partẽ maiorẽ habere probabili
tatẽ, poſſit illã, quæ minoris eſt probabilita-
tis defendere? Et pro parte negatiua eſt argu *Argu.*
mentũ: Iudici non licet ſequi partem minus
probabilẽ: ergo nec aduocato. Probo conſe-
quentiã: Nã aduocatus nihil aliud facit, quã
inclinare iudicẽ in partem, quã ipſe tuetur.
¶ In hoc tamẽ ſit prima concl. In cauſa mor *1. Concl.*
tis, aut ſanguinis, aut vbi honor alicuius pe-
riclitatur, actori contra reũ patrocinari, niſi
ad minus accuſatio tãta vigeat probabilita-
te, quãta defenſio, ingẽs eſt peccatũ atq; cul
pa. Probatur: In dubiis melior eſt cõditio poſ
ſidẽtis; maximè in cauſa ſanguinis, aut hono
ris: ſed in caſu, de quo loquimur, res eſt du-
bia, & reus eſt in poſſeſſione: ergo iniquitas
erit illũ in ea perturbare. Imò in hiſce caſi-
bus, potiſſimũ in cauſa capitis, niſi reus per-
nicioſiſſimus habeatur, piũ erit eius ſuſcipe-
re patrociniũ; etiam ſi eius cauſa minoris ſit
probabilitatis; modò nulli fraudi pandatur
locus, vt communiter ſentiunt fideles.
¶ Secunda concl. In cauſis minoris momẽti *2. Concl.*
etiã ſi vix abſq; periculo inferior ac debilior
cauſa defendi poſsit, in rigore tamẽ nõ eſt, cur
omnino cõdẽnetur aduocatus, qui illã defen
dit, modo clientẽ ſuũ in primis admoneat, iu
ſtitiã non tã ei, quã parti cõtrariæ arridere,
& nulla prorſus vtatur falſitate, leges, aut cõ-
mentitias allegãdo, aut falſe interpretando,
ſed illis ſemper vtatur quæ cauſæ ſuæ ſuffra-
gãtur, reliqua vero ſubiiceat argumẽta, quæ
pro parte cõtraria militãt. Ità tenet Soto li. 5
de iuſtitia. q. 8. ar. 3. Et ratio eſt: Nã cũ vni-
cuique ſit licitum ius ſuum abſque vi, &
fraude experiri, & perſequi, & patro-
ni munus ſit ſuo clienti fauere, nulli faciet
iniuriam, ſi merita ſuæ cauſæ meliori modo
quo potuerit patefaciat. Altera pars ſibi
viderit, cui patrono cauſam ſuam concre-
dat; & iudex ſibi, vt firmus exiſtat, ne in
partem nutet inferiorem. Nam aduo-
cati munus non eſt aliorum, ſed tantum
ſui clientis, cuius partes gerit conſulere
commodo, & vtilitati. Et per hoc patet ſo-
lutio ad argumentum. ¶ In ſolutione ad ſe-
cundum dicit D. Tho. quod aduocatus, qui
in principio credidit cauſam iuſtam eſſe, &
poſtea in proceſſu cognoſcit eam eſſe iniu-

ſtam, non debet eam prodere, vt aliam partem iuuet, vel ſecreta ſuæ cauſæ ei reuelet. Poteſt tamen, & debet cauſam deſerere, vel eum, cuius cauſam agit ad cedendum inducere, ſiue ad componendũ, ſine aduerſarij damno. Circa quæ aliquæ & nõ leues inſurgunt difficultates. Prima eſt. Vtrùm aliquando ſit iuſtum, & liceat aduocato, ſecreta ſui clientuli prodere; poſtquam in proceſſu cognoſcit cauſam eſſe iniuſtam. Et pro parte

Dubium circa ſolutionem ad ſecundũ D. Tho.

1. arg. affirmatiua ſit argumẽtum. Si quis accuſatori pattocinaretur contra aliquem in cauſa capitali, quem decurrente cauſa euidenter cognoſceret eſſe innocentem, teneretur cauſam prodere, vt eum à morte liberaret, imo agere teſtem ſuæ innocentiæ, & tranſire ad defendendum eius cauſam, ſi id opus eſſet. Tanto enim iure potitur innocentia, vt etiã iudex, cui illa eſſet cognita, ad id ipſum teneretur, vt diximus ſupra q. 67. art. 2. & q. 70. art. 1. ergo aliquando eſt licitũ aduorato ſui clientis ſecreta prodere.

2. argu. ¶ Secundo. Si talis nõ eſſet aduocatus iure naturæ teneretur illa ſecreta reuelare, vt innocẽs liberaretur, ergo etiam ſi ſit aduocatus. Probo conſequentiã. Nam ſecretum habitum extra confeſsionem non obligat ad ſeruandum illud cum detrimento alterius, vt diximus ſupra loco modo citato. ¶ Hæc argumenta ſufficienter probãt intentum.

1. dictum. Quocirca ad explicationem difficultatis dico primò, teneri aduocatum, ſi euidenter cognoſcit cauſam eſſe iniuſtã, & vertitur periculum capitis, aut alicuius mẽbri, vel maximi dedecoris, vel alterius rei grauiſſimæ, quæ paulo minoris æſtimetur, quàm mors, vt ſi ageretur de ſtatu alicuius ducis, vel alterius rei ſimilis, ſecreta ſui clientis reuelare, admonereque iudicem, & alterã partem de iniuſtitia in ſua cauſa contenta. Eſt enim hoc de iure naturali, vt diximus q. 70. art. 1. Sed, vt hoc aduocatus iure faceret plura deberent neceſſario concurrere. Primũ, quod nõ ſub dubio, ſed ex certiſsima ſciẽtia id cognoſceret. Et propterea diximus. Si euidenter cognoſcit cauſam eſſe iniuſtam. Secũdũ, quod id poſſet facere abſque ſcandalo. Tertium, quod faceret præmiſſa fraterna admonitione, qua id accuſatori minaretur, niſi à cœpto deſiſteret, dandoque quam poſſet, operam, ne accuſatoris vita periclitaretur. Cæterum, ſi vſque adeò ille deſiperet, vt reſipiſcere nollet, profectò etiam cum illius periculo id facere teneretur.

2. dictum. ¶ Dico ſecundo, quod quando cauſæ ſunt cõmunes, nec magnũ aliquod periculum vertitur, aut communitatis, aut alterius priuatæ perſonæ, aduocati qui in proceſſu cognoſcunt cauſam ſui clientis eſſe iniuſtã, non poſſunt illam prodere, nec eius ſecreta alteri parti reuelare: tenentur tamen illam deſerere. In his enim habet verum ſententia D. Thom. quæ etiam eſt Nauarri in Manuali ca. 25. nu. 28. Et probatur ex c. ſi quem. 2. qu. 3. vbi id expreſſe habetur & ex leg. 13. tit. 6. part 3. & ex leg. 2. & 22. tit. 16. lib. 2. recop.

Eſt aliud dubium circa eandem ſolutionem, an quando aduocati ſciunt, ſui clientis cauſam eſſe iniuſtam, licitè poſſint compoſitionẽ inter partes admonere? Ad cuius explicationẽ dico breuiter, quod ſi ſunt certi de iniuſtitia, id conſulere non poſſunt, ſed tenẽtur inducere partem ad cedendum liti, vt altera totũ, quod ſuũ eſt, recipiat. Cæterũ ſi res eſt dubia pro qualitate dubij poterũt cõpoſitionẽ conſulere, vt dicit D. Tho. in præſenti. *Aliud dubium circa eandem ſolutionem ad ſecũdũ.*

¶ In ſolutione ad tertiũ argumentũ dicit D. Thom. aduocato defendenti cauſam iuſtam licitum eſſe prudenter occultare ea, quibus impediri poſſet proceſſus eius. Non autem licet ei aliqua falſitate vti. Circa quod eſt aduertendum, quòd quamuis vti falſitate, aut fraude nũquam ſit licitum: quia ſunt hæc intrinſecè mala, nec aliqua poſſunt circunſtantia honeſtari, ſi tamen illis aduocati, aut cliẽtes in cauſis iuſtis vterentur, vt ſi, verbi gratia, falſos teſtes inducerent, aut præſentarent inſtrumenta falſa, ad nullam tenerentur reſtitutionem, quia nihil acciperent alienum, nec peccant contra iuſtitiã, ſed tantum contra veritatem, aut religionem, ſi id iuramento affirmarent. Ex quo fit vt mendacia ab aduocatis in iudicio pro cauſa iuſta prolata ex genere ſuo tantũ ſint peccata venialia, modo iuramentum non intercedat, vt diximus ſupra de reis. Eadem enim eſt ratio clientis, & patroni, quantum ad hoc. *Nota circa ſolutionem ad tertium.*

Articvlvs IIII.

¶ Vtrum aduocato liceat pro ſuo patrocinio pecuniam accipere.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quod aduocato non liceat pro ſuo patrocinio pecuniã accipere. Opera enim miſericordiæ nõ ſunt intuitu humanæ remunerationis facienda, ſecundum illud Lucæ decimoquarto, Cùm facis prandiũ aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; vicinos diuites, ne forte ipſi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed præſtare patrocinium cauſæ alicuius, pertinet ad opera miſericordiæ, vt dictũ * eſt: ergo nõ licet aduocato accipere retributionem pecuniæ pro patrocinio præſtito. *Opuſc. 19. c. 7. co. 12.* *Art. 1. huius quæſt.*

¶ 2 Præ-

2 ¶ Præterea, Spirituale non eſt pro tẽporali cõmutandum. Sed patrocinium præſtitum, videtur eſſe quiddã ſpirituale, cum ſit vſus ſcientiæ iuris: ergo non licet aduocato pro patrocinio præſtito pecuniam accipere.

3 ¶ Præterea, Sicut ad iudiciũ cõcurrit perſona aduocati, ita etiã perſona iudicis, & perſona teſtis. Sed ſecundũ Auguſt.* Ad Macedoniũ, nõ debet iudex vẽdere iuſtũ iudiciũ, nec teſtis verũ teſtimonium: ergo nec aduocatus poterit vendere iuſtum patrocinium.

Epi. 54. to. 2.

Sed Contra eſt, quod Aug.* dicit ibidem, quòd aduocatus licite vendit iuſtum patrocinium, & Iuriſperitus verum conſilium.

Eodem loco nũc proxim è dicto.

¶ Respondeo dicẽdũ, quòd ea quæ quis non tenetur alteri exhibere, iuſte poteſt pro eorũ exhibitione recõpenſationẽ accipere. Manifeſtum eſt autem quòd aduocatus nõ ſemper tenetur patrociniũ præſtare, aut conſiliũ dare cauſis aliorũ. Et ideo ſi vendat ſuũ patrociniũ, ſiue conſiliũ, non agit contra iuſtitiã. Et eadẽ ratio eſt de medico opẽ ferente ad ſanandũ; & de omnibus alijs huiuſmodi perſonis, dũ tamen moderate accipiant conſiderata cõditione perſonarũ, & negotiorũ, & laboris, & conſuetudine patriæ. Si autẽ per improbitatẽ aliquid immoderate extorqueant, peccãt cõtra iuſtitiã. Vnde Aug. dicit* ad Macedonium, quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti ſolent, data per tolerabilem conſuetudinem non ſolent.

Epiſt. 54. non multũ remotè ante finem tomo. 2.

¶ Ad Primum ergo dicẽdũ, quòd nõ ſemper quæ homo poteſt miſericorditer facere, tenetur facere gratis, alioquin nulli liceret aliquã rẽ vẽdere, quia quilibet rem poteſt homo miſericorditer impẽdere. Sed quãdo eã miſericorditer impẽdit, non humanã, ſed diuinã remunerationẽ quærere debet. Et ſimiliter aduocatus, quando cauſæ pauperũ miſericorditer patrocinatur, non debet intẽdere remunerationem humanam, ſed diuinã, nõ tamẽ ſemper tenetur gratis patrocinium impendere.

¶ Ad ſecundũ ergo dicendũ, quòd etſi ſcientia iuris ſit quiddam ſpirituale, tamen vſus eius fit opere corporali. Et ideo pro eius recompenſatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artifici liceret de arte ſua lucrari.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quòd iudex & teſtis cõmunes ſunt vtriq; parti, quia iudex tenetur iuſtã ſententiã dare, & teſtis tenetur verũ teſtimoniũ dicere. Iuſtitia autẽ & veritas nõ declinãt in vnã partẽ magis, quã in aliã. Et ideo iudicibus de publico ſunt ſtipẽdia laboris ſtatuta, & teſtes accipiũt nõ quaſi pretiũ teſtimonij, ſed quaſi ſtipẽdiũ laboris expẽſas, vel ab vtraq; parte, vel ab ea, à qua inducũtur, quia nemo militat ſtipẽdijs ſuis vnquã, vt dicitur primæ ad Corinthios nono. Sed aduocatus alterã partem tantũ defendit. Et ideo licite poteſt pretium accipere à parte, quam adiuuat.

Summa Textus.

Ad propoſitã difficultatẽ reſpõdet D. Tho. per duas propoſitiones. Prima cõcl. Licitũ eſt aduocato ſuũ patrociniũ pretio æſtimare, pro illoq; pecuniã accipere. Probatur. Pro illorũ exhibitione, quæ quis nõ tenetur alteri gratis impẽdere, iuſte poteſt recõpenſationẽ accipere; ſed patronus nõ ſemper tenetur alteri ſuũ patrociniũ, & cõſiliũ gratis impẽdere: ergo poterit pretiũ pro illo accipere. Et eadem ratio eſt de medico, opẽ ſuã ad ſanãdũ ferẽte. Secũda cõcl. Si quis iſtorũ per improbitatem aliquid vltra modũ extorqueat, mortaliter peccat; & tenetur ad reſtitutionẽ. Probatur, teſtimonio Aug. Epiſto. 54. dicẽtis: Ab his extorta per immoderatã improbitatẽ repeti ſolẽt, data verò per tolerabilem conſuetudinem, non ſolent.

Explicatio Articuli.

Circa primã cõclu. huius articuli eſt difficultas; Vtrũ vera ſit. Et pro parte negatiua argumẽtor primò: Patrociniũ, atq; cõſiliũ quibus aduocatus ſuũ cliẽtẽ patrocinatur, ſunt quid ſpirituale: ergo nõ eſt licitũ accipere peccuniã pro illis. Probo cõſequẽtiã. Nã accipere tẽporale pro ſpirituali ſimonia eſt iure naturali prohibita; vt videbimus infra q. 100.

Dubium de veritate primæ conclusionis D. Tho.

1. arg.

¶ Secũdo: ſi liceret aduocato accipere pecuniã pro patrocinio, ſequeretur, quod etiã illi liceret paciſci de pretio: vnicuiq; enim eſt licitũ paciſci de eo, quod licitè pro ſuo labore poteſt accipere: cõſequens autem eſt falſum, nam ſic liceret aduocato quantumcũq;

2. arg.

pre-

pretium volet pro ſuo patrocinio poſtulare, de illoque paciſci: cum cõſilium atq; patrocinium talis ſint naturæ, vt nullo pretio poſſint digne æſtimari, quod nullus concedit: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Concl. His tamẽ nõ obſtantibus, dico concluſionem D. Tho. eſſe veriſſimam, licitumque eſſe aduocato, pretiũ pro ſuo patrocinio accipere, de illoque paciſci: dummodò conſiderata conditione perſonarum, & negotiorum, & laboris, & conſuetudinis patriæ, ſit moderatum, vt D. Tho. in iſto arti. declarat. Probatur 1. ex D. Aug. Epiſtola 54. expreſſe affirmante, licitè aduocatum, iuſtum patrocinium, & iuriſperitum, verum conſilium vẽdere. Et D. Gregorius loquens de eiſdem: iuſtum eſt, inquit, vt illi conſequantur ſtipendium, qui pro tempore ſuum commodare reperiuntur obſequiũ. Et ratione ſic argumẽtor. Quanuis conſilium, atque patrocinium, ſicut & ſciẽtia iuris, ſint res ſpirituales ſecũdũ ſe cõſiderata; labor tamẽ in diſceptãdo, in diſputãdo, in libros reuoluendo, & ſtudẽdo, quæ ad iuris conſiliũ, & ad cauſæ patrociniũ pertinent; quia non ſolum mentem, ſed etiã corpus fatigant, corporalia ſunt: ergo ſaltẽ ratione iſtorum poterit aduocatus iuſtum patrocinium, & iuriſperitus verum conſilium vendere, vt dicebat D. Auguſtinus. Item hoc ipſum probatur ratione D. Tho. in hoc articulo.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum vt reſpondeamus aduertendũ eſt, quod bona ſpiritualia, quæ animis noſtris accidere poſſunt, ſunt in duplici differentia. Quædã enim ſunt ab ſpiritu increato, & alia ab ſpiritu creato, id eſt, quædam exiſtunt diuinitus vi ſupernaturali, vt gratia gratum faciens, & virtutes infuſæ. Quædam verò parantur noſtro ſtudio, atq; labore, vt ſcientia. Rurſus omnia iſta bona trifariam diuiduntur. Nã quædam ſunt ſpiritualia per eſſentiã, vt gratia, virtutes, & ſcientiæ. Quædã verò ſunt ſpiritualia ſecũdũ cauſam, id eſt, quæ producũt aliquid ſpirituale, & illius cauſa ſunt, vt ſacramẽta. Alia autem ſunt ſpiritualia effectiuè, id eſt, quæ efficiũtur ſunt, & producuntur ab rebus ſpiritualibus, vt vox doctrinæ, cõfeſſio miraculorũ, & alia huiuſmodi. Spirituali autẽ annexũ dicitur res, quæ cũ ſit corporea, habet tamẽ aliquã colligantiã neceſſariã cũ rebus ſpiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter cõtingere poteſt. Vno modo quaſi neceſſario antecedẽs ad confectionẽ rei ſpiritualis, vt vaſa ſacra, & inſtrumẽta, quibus vtimur in ſacris conficiendis. Alio modo, quaſi neceſſario cõſequẽs ex rebus ſpiritualibus; vt ius percipiẽdi decimas, & prouentus eccleſiaſticos, & alia huiuſmodi, quæ ſequũtur, vel ex poteſtate ordinis, vel iuriſdictionis. Hoc ſuppoſito dico, quod quæuis vẽdere res ſpiritualia, quæ talia dicũtur ab ſpiritu increato, qualia ſunt illa, quæ ſpectãt ad ſalutẽ animarũ, & gloriæ cõſequutionẽ, ſiue ſint ſpiritualia per eſſentiã, ſiue ſecũdũ cauſam, ſiue effectiuè, ſit ſimonia. Vẽdere tamẽ ea ſpiritualia naturalia, quæ talia dicũtur ab ſpiritu creato, vt ſciẽtiæ, nullũ eſt peccatũ, vt latè videbim' in materia de ſimonia, qu. 100. art. 1. Nec ratio præciſa, propter quã iſtæ res ſpirituales vẽdi poſſunt eſt, quia labor corporalis qui in tali ſciẽtia, vel arte tradẽda ponitur, eſt pretio æſtimabilis. Tũ; quia labor, qui nõ poteſt diuidi à miniſterio ſpirituali, vẽdi nõ poteſt, vt infra videbimus. Tũ etiam; quia ſi id verũ eſſet, ſequeretur, quod qui doceret iuriſprudẽtiã exiguo labore, minori mercede dignus eſſet, quã qui docet artẽ ſutoriã cũ magno labore, quod eſt abſurdũ, & cõtra cõmunem vſum reipublicæ. Sed præciſa ratio, propter quã vendi poſſunt, eſt quia ſunt vtiles humanis vſibus, atque adeo pretio dignæ, cũ rẽ aliquã eſſe pretio dignã accidat ei per cõparationẽ ad humanos vſus, quibus eſt vtilis, vel inutilis: & præterea ſunt talis naturæ, vt nõ ſint gratis cõferendæ. Ad hoc enim, vt aliqua res ſit vendibilis nõ ſatis eſt, quod ſit pretio digna. Sed vltra hoc requiritur, quod non ſit gratis donãda. Multæ enim res ſunt, quæ quãuis ſint pretio æſtimabiles, vẽdi nõ poſſunt, quia dari nõ debẽt, niſi gratis. Quales ſunt illæ quæ nõ ad priuatũ vſum, ſed ad cõmune cõmodũ referuntur. Vt eſt videre in ærario publico: nõd quia cõmuni ciuiũ cauſa cõgeſtũ eſt, cũ diuiditur, gratis eſt diuidẽdum. Ad ſecundũ argumentũ reſpondetur, cõceſſa maiori, negãdo minorẽ. Et ad probationẽ dico: Ex eo quod aduocato eſt licitũ accipere pretiũ pro patrocinio, atq; cõſilio, & paciſci de illo, nõ rectè inferri, licere ei quantuncunq; pretiũ voluerit poſtulare de illoque paciſci. Nam quãuis verũ ſit, quod cõſiliũ & patrociniũ atq; ſciẽtia, phyſicè loquẽdo, talis naturæ ſint, vt excedãt in valore quòdcunque pretiũ, quia pretium phyſice loquendo nihil aliud eſt, quam vniuſcuiuſque rei perfectio, & maius pretiũ maior perfectio, & certum eſt, ſcientiam in perfectionẽ excedere quãſcunq; res corporeas: moraliter tamen loquẽdo, quomodo nos in præſenti loquimur de pretio, longe aliter contingit. Quod, vt intelligatur aduertẽdũ eſt, quod moraliter loquẽdo, ſolũ illæ res dicuntur pretioſæ quæ aliquo modo ſunt vtiles & cõducibiles ad humanos vſus. Sumitur enim pretiũ morale, de quo in præſenti eſt ſermo, per comparationẽ ad vſus humanos,

Ad 2. arg.

Solum illa res dicũtur pretioſa quæ ſunt vtiles.

manos, habita ratione vtilitatis, & indigẽtiæ vniuſcuiuſque rei. Ex quo etiã venditiones & commutationes ortum habuere. Si enim vnuſquiſque ſibi ipſi ſufficiẽs eſſet, nulla eſſet cõmutatio, nulla venditio, nulla emptio, atque ex conſequenti nec pretiũ aliquod morale eſſet. Itaque humana neceſsitas eſt, quæ rebus vtilibus pretium cõſtituit, & magis vtilibus, maius pretiũ. Et ſic ex vtilitate, & maiori vtilitate omnium rerũ pretiũ ortũ habuit. Cũ ergo patrociniũ, atque conſilium, quæ aduocati ſuis clientibus præſtant, in ordine ad vtilitatem humanam habeant limitationẽ, fit, vt ex illa præcipuè quantitas pretij ſit ſumenda: atque etiam ex pluribus alijs, nempe ex difficultate, labore, periculo, ſumptibus, quæ ex hominũ æſtimatione ſecundariò ſolent efficere res pretioſiores. Et ſic nõ erit poſitũ in poteſtate aduocati, quãtumcunq; voluerit pretiũ pro ſuo patrocinio poſtulare, ſed illud tãtũ, quod conſiderata conditione perſonarũ, & negotiorũ, & laboris, & cõſuetudinis patriæ, vt modò dicebã fuerit moderatũ. Eſtq; hoc intelligendũ, modò iuſtũ pretiũ pro patrocinio preſtãdo lege nõ fuerit taxatũ. Cõſuetũ enim mercedes operarũ miniſtrorũ iuſtitiæ, videlicet, tã ſcribarũ, quã aduocatorũ atq; aliorũ, lege taxari, vt ſcilicet, pro tali ſcripto tantũ detur pretiũ, & pro tali tãtum. Et tunc certũ eſt, nulli licitũ eſſe maius ex pacto ſuſcipere. De quibuſcũque enim pretijs dubitari nõ licet, quin ſit peccatũ iniuſtitiæ quidquã vltra id, quod lege taxatũ eſt, accipere: modò lex ſit vſu recepta, nec annuente principe abrogata. Et idem rationabilius de legibus patrociniis præſtandis, reſponſiſque ferendis, mercedes ſtatuentibus dicendum videtur: quia iuſtiſſimæ ſunt. Nam cum ex vna parte litigantes pudor ſuffundat, ſi parum conferant & ex altera vincendi auiditas eos ſtimulet, non poterunt mercedes non eſſe immoderatas, niſi lex illis modum præſcribat.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, Vtrùm liceat aduocato paciſci cum cliente de certa quota litis: ſi victoriam reportet? Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, quod hoc nomen quotus, poteſt accipi dupliciter. Vnò modo propriè, & vt ſic importat numerum atque ordinem, qua ratione interroganti de aliquo; quotus ſit in bancho, rectè reſpondemus, quod tertius, vel quartus. Et inde venit aliquotus, Vel dicatur ſic pars quota quæ aliquoties ſumpta reddit ſuum totum præciſe ſecundum Philoſophum in prædicamentis, & gloſſa in procemio libri ſexti. dec. vt vnum, duo, tria, reſpectu ſenarij. Sexies enim vnum ſunt

Nomẽ quotus poteſt accipi dupliciter.

ſex, & ſimiliter duo, & bis tria: quatuor autẽ non ſunt pars aliquota, quia ſi bis ſumatur facit plus, id eſt, octo. Alio modo accipitur quotus, larga quadam ſignificatione, qua ratione dicitur pars quota, quæ inferior eſt ad totum, ſiue aliquoties ſumpta reddat ipſum totum præciſe, ſiue non. Et ſic duo dicitur aliquota pars quinque. Hoc ſuppoſito nonnulli affirmant non eſſe licitum aduocato paciſci cum litigante, de aliquota parte litis: ſi ly, quota, propriè accipiatur: bene tamen ſi accipiatur impropriè, quod eſt dicere, quod non eſt licitum paciſci cum aduocato de conferenda ei tertia, vel quarta parte quantitatis, pro qua litigatur, ſi victoriam reportet. Bene tamen de conferenda ei certa quantitate, quæ ſummæ, pro qua litigatur aliquota pars non exiſtat. Nec huius ſuæ ſententiæ aliam aſsignant rationem, niſi, quod leges prohibent pactionem de quota; hoc eſt, de medietate, aut de tertia, aut duabus tertijs, vt conſtat ex lege ſiqui. C. de poſtul. & illic Bartol. & leg. litem. C. de procura. & lege ſumptus. ff. de pact. Et tamen non prohibent pactionem cuiuſcunque alterius quantitatis. Et leges intelligendæ ſunt loqui in rigore. Cæterum hæc ſententia eſt ridicula. Nam ſic, ſi tota quantitas, pro qua litigatur eſſet centum, licitum eſſet paciſci de ſexaginta, quia non eſt pars aliquota, & non de viginti, quod nullus concedet. Quare dicendum exiſtimo nulla ratione eſſe licitum aduocato paciſci de quota litis, ad hunc ſenſum, quod non eſt licitum ei paciſci de aliqua quantitate, quæ detur pro victoria, ſiue conſtituta prius ei debita mercede, & ſalario pro labore, ſiue ſecus: Id enim totum appellant Legiſtæ quotam litis, in legibus ſupra citatis. Et vbicunque loquuntur de quota tanquam illi, qui nihil curant de proportionibus, ſed tantum de rei ſubſtantia. Quod, & colligi poterit ex ratione talis prohibitionis, quæ eſt, ne, ſcilicet, per fas, aut nefas ad victoriam conetur aduocati, ſicque fraudes & technas quibus vincant excogitare compellantur. Eſt autẽ hoc intelligendum, de certa quantitate promiſſa, non abſolutè, ſed ſub conditione ſi vincat: ſeu pro victoria, quia tunc eadem eſt ratio prohibitionis, ſicut & de quota litis. Nã ſi promiſsio facta fuerit abſolutè pro mercede, ſine reſpectu ad victoriam valida erit, vt conſtat ex leg. 1. in fi. ff. man. Ex quo infero in vna, & eadem cauſa, puta, quæ eſt centum aureorum, non eſſe licitum paciſci de vno aureo ſub ratione quotæ,

Sententia aliquorũ.

Impugnatur ſententia poſita.

tæ; hoc eſt, quantitates recipiendæ pro victoria; quia hic militat ratio prohibitionis. Licitum autem eſſe paciſci de ſexaginta abſolute ſub ratione iuſtæ mercedis, ſi ità cit cuſtantiæ requiruot, quia iam hic non habet locum ſupradicta ratio prohibitionis. De hac re vindédus eſt Syluester, verbo, aduocatus: numero 12.

Differētia interiudicē teſtē & aduocatum. In ſolutione ad tertium argumentum conſtituit D. Th. diſcrimen inter iudicem ac teſtem, & aduocatum, quantum ad recipiendam mercedem pro tutela veritatis, hoc modo. Dicit enim, quod quia iudex ac teſtis cōmunes ſunt vtriq; parti, tenenturque vnus iuſtam ſententiam daré, & alter verum teſtimonium dicere, quod eſt quid commune: idcirco nihil poſſunt tanqpā mercedem à partibus accipere: bene tamen aduocatus, qui vnam tantum partem defendit. Contra quod in hunc modum argumentatur Caietanus:

Argu. Aduocatus non poteſt licitè patrociniū præſtare, niſi iuſtum, ſicut iudex ioſtam ſententiam: ergo ſi ex ratione iuſtitiæ prohibetur iudici pecuniā accipere, ex eaſdem etiā ratione prohiberi debebit aduocato. Et ſi ex hac parte aduocato nō prohibetur: ergo nec iudici, eo vel maxime, quod ſi ratio iuſtitię facit perſonā teſtis, & iudicis, communé, ſimiliter etiā perſona aduocati erit cōmunis, cū teneatur tantum iuſtum patrociniū dare. Ad hoc argumentum, vt reſpōdeat, aduertit idé

Reſponſio Caietani. Caietan⁹, quod cū vniuſcuiuſq; officij ratio à proprio & proximo fiue, & non à cōmuni, nec remoto ſit ſumenda, ad cogooſcendum diſcrimen, quod eſt inter iudicem, & teſtem ex vna parte, & aduocatum ex altera, quantum attinent ad præſens inſtitutum, ad proximos & proprios fines iſtorum officiorum attendere oportebit. Eſt ergo proprius & proximus finis iodicis, atque teſtis in iudicio ioſtitia atque veritas, oon huius aut alterius, ſed ſimpliciter, quæ cōmunia ſunt vtrique parti, finis autē proximus, & proprius adnocati non eſt iuſtitia, aut veritas ſimpliciter, ſed illius partis, cuius eſt adnocatus. Coius rei ſignum eſt, quod ſi inuenerit in proceſſu ſuæ partis cauſam eſſe ioiuſtam, nō poterit nec debebit illi⁹ ſecreta prodere, nec alteram quáuis iuſtam cauſam iouare, vt diximus articulo præcedenti. Ad quod quidem teneretur ſi finis illius proximus, & proprius eſſet iuſtum ſimpliciter & abſolute quærere. Quia ergo tā iudex, quā teſtis ad id, quod cōmune vtrique parti eſt, nō poſitiuè, ſed negatiuè; hoc eſt, ad hoc, vt in neutram partem declinet in iudicio aſſumitur; ſed, vt id, quod iuſtum & veritas fuerit in communi, ſiue reſpectu actoris; ſiue rei, pronnnciet, & dicat, fit, vt neutri illorum quidquā ab vna parte determinatè accipere liceat. At verò adnocatus, quia eius finis, & ſcopus eſt, non iuſtum ſimpliciter, ſed iuſtū clientis ſui cuius cauſam omnibus ſuis viribus protegit, altera neglecta, non ſolum, vt aliqui putant, pro labore, ſed etiam pro ipſo patrocinio & defenſiooe veritatis poteſt mercedem accipere, & recipit ab ea parte, cuios eſt patronus. Reſtat autem adhuc differentia inter iudicem, & teſtem: Quod iodex non ſolum pro veritate pronuncianda, nihil poteſt à litigantibus percipere, quia eſt cōmunis vtrique, ſed nec pro labore, aut ſtudio, ſed reſpublica, vt perſonæ publicæ id ſibi prouidere tenetur. Cū tamen teſtis, quia non eſt vſque adeò perſona publica, ſed ab illa parte, cui intereſt, citatur, quamuis pro veritate dicenda nihil poſſit recipere (cuicunque enim parti debet eam ſyncere proferre) pro ſuo tamen labore poterit recipere pretiū ab eo, à quo fuerit citatus. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonā iure iudices ſint prohibiti, aliquid à litigātibus accipere? *Dubium.* Ad cuius explicatiooē dico primò *1. dictum.* probabiliſſimū eſſe, iure oaturali id illis eſſé interdictū. Probatur. I⁹ naturale prohibet ne quis ab aliquo accipiat id munus, quod nō eſt mare gratuitū ac voluntariū: hac eoim ratione probatur vſuram eſſe cōtra naturale præceptū, vt videbimus iofra q. 78. ar. 1. ſed quæ litigātes iudicibus conferunt non ſimpliciter volontarie dāt, ſed vt habeant faoorem apud illos, qui ſi cauſa eſt iniuſta, eſt illicitus, & ſi eſt iuſta, debet dari gratis, taliterque dant, vt oollent dare niſi ſententiam timerent: ergo iudices ex præcepto natutali tenentur talia dona non recipere. Loquor de donis iudicibus collatis, in quantū iudices ſunt. Nam de illis quæ conferuntur, vt amicis eadem eſt ratio quantum attinet ad ius naturæ, ac ſi iudices non eſſent. Et confirmatur: Si litigantes eſſent certi de fauore iudicis, nihil illi conferrent: ergo quado dant non ſimpliciter voluntarie dāt, ſed vt habeant rem, quā iudex gratis tenetur cooferre, atque ex couſequenti, ſtando in ſolo iure naturæ, iudex male facit illud accipiens, & tenetur ad reſtitutionem. Eſt autē hoc intelligeodū de donis, quæ conferuntur ante prolationē ſentētiæ. Nā ſi poſt ſententiam latam per modū gratificatioois aliquid fuerit collatum, illud recipere non erit contra ius naturæ. § Dico ſecundo, legé *2. dictum.* poſitiua eſſe prohibitum iudicibus, ſiue ante ſententiam, ſiue poſt, aliquid etiam minimum

nimum à litigantibus accipere per modum muneris vltra ſalarium, & ſi contrarium fecerint tenentur ad reſtitutionem etiam ante iudicis condemnationem; quia tales leges non ſunt pœnales ſed diſpoſitiuæ, & prohibentes tranſlationem dominij, vt diximus in ſuperioribus.

QVAESTIO SEptuageſima ſecunda, de Verborum iniurijs quæ inferuntur extra iudicium, In quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum contumelia conſiſtat in verbis.

q.57.ar.1. Et Pſa.43. co.6. Et Rom.1.l.8

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod contumelia non cõſiſtat in verbis. Cõtumelia enim importat quoddam nocumentũ proximo illatum, cum pertineat ad iniuſtitiam. Sed verba nullum nocentum videntur inferre proximo, nec in perſona, nec in rebus: ergo contumelia non conſiſtit in verbis.

2 ¶ Præterea, Contumelia videtur ad quãdam dehonorationem pertinere. Sed magis aliquis poteſt inhonorari, ſeu vituperari factis, quàm verbis: ergo videtur quod contumelia non conſiſtat in verbis, ſed magis in factis.

3 ¶ Præterea, Dehonoratio, quæ fit in verbis dicitur conuicium vel improperium. Sed contumelia videtur differre à conuicio & ab improperio: ergo contumelia non conſiſtit in verbis.

¶ SED CONTRA Nihil auditu percipitur niſi verbum. Sed contumelia auditu percipitur, ſecundum illud Ieremiæ vigeſimo, Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia eſt in verbis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd contumelia importat dehonorationem alicuius. Quod quidem contingit dupliciter. Cum enim honor aliquam excellentiam conſequatur, vno modo aliquis alium dehonorat, cum priuat eum excellentia, propter quam habebat honorem, quod quidem fit per peccata factorum, de quibus ſuprà * dictum eſt. Alio modo cum aliquis id quod eſt contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum. Q.64.65. Et hoc propriè pertinet ad contumeliam, quod quidem fit per aliqua ſigna, Sed; ſicut Auguſtinus * dicit in ſecundo de doctrina Chriſtiana, omnia ſigna verbis comparata, pauciſsima ſunt. Lib.2.c.3. circa mediũ tom.3. Verba enim inter homines obtinuerunt principatum ſignandi quæcunque animo concipiuntur. Et ideò contumelia, propriè loquendo, in verbis conſiſtit. Vnde Iſid. dicit * In libro Etymolog. quòd contumelioſus dicitur aliquis, quia velox eſt, & tumet verbis iniuriæ. Li.10.c.3 incipit: Clerus, parum ante med. Tamen quia etiam per facta aliqua ſignificatur aliquid, quæ in hoc quod ſignificant, habent vim verborum ſignificantium, inde eſt quòd contumelia extenſo nomine, etiam in factis dicitur. Vnde Romano. primo ſuper illud, Contumelioſos, ſuperbos dicit * gloſſa quòd contumelioſi ſunt, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt. Glo. interlin. ibi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd verba ſecundũ ſui eſſentiam, id eſt, in quantũ ſunt quidã ſoni audibiles, nullũ nocumentũ alteri inferunt, niſi forte grauãdo auditũ, puta cum aliquis nimis alte loquitur. In quantũ vero ſunt ſigna repræſentantia aliquid in notitia aliorũ, ſic poſſunt dãna multa inferre, inter quæ vnũ eſt, quod homo damnificatur quantũ ad detrimentũ honoris ſui, vel reuerẽtiæ ſibi ab alijs exhibẽdæ: Et ideo maior eſt cõtumelia, ſi aliquis alieni defectũ ſuũ dicat corã multis, & tamen ſi ſibi ſoli dicat poteſt eſſe cõtumelia, in quantum ipſe qui loquitur iniuſte, contra reuerentiam audientis agit.

¶ Ad ſecũdũ dicendũ, quòd in tãtũ aliquis aliquẽ factis dehonorat, in quantũ illa facta vel faciunt vel ſignificãt illud quod eſt contra honorem alicuius, quorum primum non pertinet ad

contumeliam ſed ad alias iniuſtitiæ ſpecies, de quibus ſupra dictum * eſt: ſecundum verò pertinet ad contumeliã, in quantum facta habent vim verborum in ſignificando.

Q.64.65.66.

¶ Ad tertium dicendum, quòd conuicium & improperium conſiſtunt in verbis, ſicut & contumelia, quia per omnia hæc repræſentatur aliquis defectus alicuius in detrimentum honoris ipſius. Huiuſmodi autem defectus eſt triplex, ſcilicet defectus culpæ, qui repræſentatur per verba contumelioſa. Et defectus generaliter culpæ & pœnæ, qui repræſentatur per conuicium, quia vitium conſueuit dici non ſolum animæ, ſed etiam corporis. Vnde ſi quis alicui iniurioſe dicat, eum eſſe cæcum, conuicium quidem dicit, ſed non contumeliam. Si quis autem dicat alteri, quod ſit fur, non ſolum conuicium, ſed etiam contumeliam infert. Quandoque verò repræſentat aliquis alicui defectum minorationis, ſiue indigentiæ, qui etiam derogat honori conſequenti quancunque excellentiam, & hoc fit per verbum improperij. Quod propriè eſt, quando aliquis iniurioſè alteri ad memoriam reducit auxilium, quod contulit ei neceſſitatem patienti. Vnde dicitur Eccleſia. vigeſimo, Exigua dabit, & multa improperabit. Quandoque tamen vnum iſtorum pro alio ponitur.

SVMMA TEXTVS.

Suppoſito, quod contumelia importat dehonorationẽ alicuius, quæ fieri poteſt aut factis, aut verbis: factis quidẽ, vt cũ quis priuat alterũ ea excellentia, propter quã habebat honorẽ, verbis autẽ, vt cũ quis id, ꝙ eſt cõtra honorẽ alicuius deducit in notitiã eius, & aliorũ, reſpõdet D. Tho. ad propoſitã difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Cõtumelia propriè loquendo, cõſiſtit in verbis. Probatur Cõtumelia propriè fit aliquibus ſignis: ſed verba inter homines obtinuerunt principatũ ſignificãdi, quæ animo cõcipiũtur: ergo contumelia, propriè loquẽdo, cõſiſtit in verbis. Et cõfirmatur ex D. Iſidoro. li. 10. Etym. c. 3. dicẽte: cõtumelioſus dicitur aliquis, quia velox eſt. & tume' verbis iniuriæ. ¶ Secũda cõcluſio: Contumelia extẽſo nomine, etiã in factis poſita eſt quatenus rationẽ habent ſignificãdi. Probatur. Rebus etiã cõuenit eſſe ſigna aliquarũ rerũ, ergo vt ſic in illis poteſt cõtumelia cõſiſtere. Et cõfirmatur ex gloſſa, quæ ſuper primũ caput epiſtolæ ad Ro. in illa verba: Contumelioſos, ſuperbos, &c. dicit: Contumelioſi ſunt, qui dictis, vel factis contumelias, & turpia inferũt.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INſtituerat D. Tho. à q. 67. agere de vitiis oppoſitis cõmutatiuæ iuſtitiæ, in verbis cõſiſtentibus; quibus proximũ ſæpe lædi contingit, tam in iudicio, quam extra. Et quoniã vitia illa, quibus in iudicio læditur homo, grauiora ſunt, illis, quibus læditur extra iudicium, egit primo de illis vſque ad quæſtionem præcedentem. Quibus expeditis progreditur modò agere de verbis iniurioſis extra iudicium vſu venientibus: Quæ ad quinque capita reduci poſſunt: ſcilicet contumeliam, detractionẽ, ſuſurrum, irriſionẽ, & maledictionẽ. Inter quæ hoc eſt diſcriminis; quod contumelia honos læditur, detractione ſeu murmuratione fama, ſuſurratione amicitia: deriſione erubeſcentia intenditur; maledictione autẽ malũ, quatenus tale, alteri imprecatur, & optatur. Subſannatio & illuſio idẽ ſunt ſecundũ ſpeciem, & ſecundũ finem cũ deriſione: niſi, quod deriſio fit verbis, vel cachinis, ſubſannatio rugato naſo. Illuſio autẽ fit factis. Primò ergo omniũ agit D. Tho. de cõtumelia. Ad cuius explicationẽ eſt aduertẽdũ primò, quod vt conſtat ex ſuperioribus, honor & fama hoc potiſsime differunt; quod honor eſt reuerentia alicui propter aliquam excellentiam, ac potiſſimum propter virtutem exhibita: Fama autẽ eſt illæſæ dignitatis ſtatus, vita & moribus cõprobatus, vt dicit gloſſa in capitu. veſtra. de coha cler. ac muli. Vel, vt cũ Theologis ac Philoſophis loquamur, eſt clara illa notitia; quam alij de nobis habent. Ex quo fit honorem ſine fama, & famam ſine honore exiſtere poſſe. Exhibetur enim quandoque reuerẽtia magnati propter ſanguinis excellẽtiã; cũ tamẽ de ei' moribus, ſiniſtra habeatur exiſtimatio: Et vice verſa ſolent priuati viri in angulis latentes honoribus orbari; qui tamẽ clara vitæ ſplẽdent opinione. Contumelia ergo propriè honorem denigrat, & detractio famam. Quare iſtæ formaliter ex obiecto intelligũtur diſtinctæ.

Diſcrimen inter contumeliam detractionẽ ſuſurrationem, &c.

Secundo eſt aduertendum, quod honor, in cuius læſione contumeliam exiſtere dicimus, dupliciter poteſt intelligi; quod ab aliquo tollatur. Vno modo mediatè. Quod contingit, quando id, quòd honoris cauſa erat, ab aliquo ſubmouetur. Vt quando, Verbi gratia, diuiti ſubſtantia, cuius ſolius gratia honor illi habebatur, ſurripitur, vel

Honor dupliciter poteſt lædi ab altero.

vel quando ſapienti cerebri læſione ſcientia aufertur. Eſt enim honor, vt dicit Ariſtot. 4. Ethic. cap. 3. teſtimonium alicuius excellentiæ, putà, dignitatis, vel ſenectutis, vel ſcientiæ, vel virtutis, vel diuitiarum, vel potentię. Et ſic quādo iſta ab aliquibus auferūtur, exinde incipiunt minores haberi, minimeque honorari. Quare affirmat ſolum illum eſſe verum honorem, qui virtuti debetur, vtpote qui ex nulla extranea cauſa, ſed ex ſolo Deo dependet. Alio modo poteſt tolli honor directè, & propriè. Quod contingit, quādo aliquis quidpiam in alicuius notitiam deducit, quod eius honori officit. Nam, ſicut honor excellentiæ debetur: ita etiam notitia turpitudinis cauſat dehoneſtationem. Hoc ſuppoſito dicit D. Tho. quod contumelia nō in læſione honoris primo modo: quia vt ſic, non conſtituit peculiarem ſpeciem, ſed refertur ad alias iniurias, puta, ad furtum, homicidium, & reliqua: ſed in læſione honoris directè & propriè conſiſtit. Quare ille ſolus formaliter erit contumelioſus dicendus, qui aliquibus verbis, aut ſignis id, quod eſt contra honorem alicuius in notitiam eius, & aliorum deducit. Et quia verbis proprijſſimè conuenit ſignificare tāquam illis, quæ ad id potiſſime fuerūt inſtituta, idcirco contumelia in verbis propriiſſimè conſiſtere dicitur. Cum tamen etiam proprie in rebus conſiſtat, in quantum res habent rationem ſignificandi. Et hoc eſt, quod D. Tho. in prima & ſecunda cōcluſione ſignificat. Quod & eſt conforme gloſſæ ſuper primū caput Epiſtolæ ad Romanus in illa verba: Contumelioſos & ſuperbos, &c. dicenti: Contumelioſi ſunt, qui dictis, & factis contumelias, & turpia inferunt. Ex hoc infero primò, nullum factorum quatenus res eſt, habere rationem contumelię, bene tamē, quatenus habet vim ſignificandi. Quare qui alienas fores animo furandi frangit non contumelioſus, ſed fur eſt dicendus. Cęterum qui id fecerit in vituperium, & vilipendium domini contumelioſus propriè erit: quia ea re ſignificat dominum floccipendere. Similiter qui fuſte vilem hominem cædit, non animo dehoneſtandi, ſed feriendi: non eſt contumelioſus. Cum tamen qui nobilem percutit, non vt dolorem inferat, ſed vt honorem auferat contumelioſus proprie ſit dicendus. Item, qui vxorem vicini libidinis gratia ſolicitat, non eſt contumelioſus formaliter, in vicinum. Secus autem erit, ſi vt honori mariti officiat, id tentat. Significare enim tunc intendit turpitudine illa hominis vilitatem, quod directe contrariatur honori. Infero ſecundo quantum attinet ad rationem contumelię, non ſemper

Nullum factum quatenus res habet rationem contumelia.

Ad contumeliam nō eſt neceſſarium quod vitiū quod manifeſtatur ſit peccatum.

eſſe neceſſarium, vt vitium, quod manifeſtari intenditur, ſit peccatum: quanuis etiam hæc cōtumelia ſit grauior. Sed ſatis eſt, quod ſit vitium, vel generis, vel animi, vel corporis, vel cuiuſuis alterius rei: dummodo talis ſit naturæ, vt alicui contrarietur excellentię, ex ijs ob quas homines in honore haberi cōſueuerunt. Qui enim hominem denotat infami genere natum, aut ignauū, vel ſtultum, proculdubio eſt contumelioſus, honorique nocet. Nec verò requiritur, vt quis ſit contumelioſus, quod hominem infamet, aliquod occultum eius vitium detegēdo. Nam etiam ſi publicum concubinariam, aut furem, aut coclitem, aut Hebræo genere natum, his nominibus appellet, contumelioſus erit.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſit de ratione contumeliæ, quod fiat, vel dicatur præſente eo, cui infertur. Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modū: Contumelia importat manifeſtam iniuriam: ſicut ira manifeſtam vindictam: & eſt de ratione illius, quod fiat in præſentia eius, cui irrogatur: alioqui manifeſta non erit. Hoc tamen non obſtante dico, ad veram, & propriam rationem contumeliæ, non eſſe neceſſarium, quod ille cui infertur, ſit realiter pręſens: ſed ſatis eſſe, quod eam irrogans, tali id faciat intentione, vt in notitiam illius veniat. Nam cum actus contumeliæ per hoc in ſua eſſentia atque natura conſtituatur, vt contra honorem directè machinetur, & actus morales ex intentione ſpeciem ſumant, fit, vt ad hoc quod aliquis actus ſit per ſe, & directè contumelioſus, ſolum ſufficiat, quod contra honorem proximi directè, & ex propoſito fiat. Quod contingit quotieſcunq; aliquis quidquam iniurioſum, & honori contrarium dicit, aut facit, ea intētione, vt in notitiam eius veniat cui iniuriam inferre intendit. Tripliciter enim poteſt contingere, vt quis ità alterum parui faciat, quod ad manifeſtam ſibi iniuriam veniat, quod neceſſariū eſt ad contumeliam. Et propterea D. Thom. in litera dicit: tunc eſſe contumeliam, quando quis, quod eſt contra honorem alicuius, in notitiam eius deducit. Primo in faciem eius præſentialiter audientis illud obijciens. Secundo literis, aut libello mandans, vt ad ipſum deferatur. Tertio verbis illud aut ſignis in abſentia explicans, ea intentione; vt alteri dicatur. Tunc enim quanuis materialiter, & per accidens ille ſit abſens, in intentione tamē & per ſe dicitur eſſe præſens. Et ita in notitiam alicuius intendit ſemper contumelioſus deducere quod eſt contra eius honorem: ſicut iratus vindictā, quam in abſentia facit. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Argumen. Sententia autoris.

Diſcrimen inter contumelia cō uicium & improperiū

¶ In ſolutione ad tertiū conſtituit D. Tho. diſcrimen inter cōtumeliam, conuicium, & improperiū. Et conſiſtit in hoc, quod conuicium importat generaliter defectum culpę, & pœnæ, contumelia verò ſolū culpæ. Vnde ſi quis alicui iniurioſe dicat eum eſſe cæcū, vel claudum cum ſit, conuicium dicit, ſed nō contumeliam. Si autem iniurioſe dicat eum eſſe furem, non ſolum conuicium, ſed etiam contumeliam infert. Et hoc apud Theologos. Nam ſecundum iuriſprudentes conuicium dicitur à collectione vocum. Et perinde ſonat atque conuocium, quaſi plurium coeuntes voces ad maledicta in vnum iactāda. Sicut 4. Reg. cap. 2. de puerorum vociferatione aduerſus Eliſeum inclamantium legitur, quod dicebant: Aſcēde calue. Ita dicit tex. in lege, item apud Labeonem. §. conuicium. ff. de iniur. Et poteſt fieri etiam abſenti. Vt cum quis ad domum alterius venit ipſo abſente. Nec tantum qui dicit, ſed & qui cōcitauit alios ad vociferationem conuicium facit, vt dicit lex. item apud. affirmat. Et oportet ſit aduerſus bonos mores vociferatio: ſcilicet, ad infamiam, vel iniuriam, vel inuidiam alicuius tendens: alias non erit conuicium. Cæterum hæc iuriſprudentium interpretatio forſan non multum facit ad propoſitum. Nam ly. con. in hoc nomine, conuicium, non tam plurium concurſum, quam vehementiam ſignificat, ſicut & in hoc verbo conficio. Crediderimque illud nomen à, con, & vitium, componi, ſicque conuiciari nihil aliud eſſe, quam vitijs alterum conſpergere. Niſi forte dicamus nomen illud à conuitando deduci, vt Laurentio Vallæ libr. 6. Elegant. placuit, quem enim vitijs impetimus procul à noſtro contubernio vitamus. Sed hæc ad Grāmaticos potius, quā ad Theologos pertinēt. Hoc vnum, quantum attinet ad præſens inſtitutum, certū eſſe debet, conuicium latiùs patere ex parte obiecti, quam contumeliam: cum hæc ſola culpæ, illud, tam culpæ quam pœnæ, obiectione conſiſtere poſsit: ſiue conuicium plurium, vt iuriſprudentibus placuit: ſiue vnius tantum, vt dicunt Theologi, voce conficiatur. Improperium propriè eſt, quando quis iniurioſe alteri in memoriam reducit auxilium, quod ipſi neceſsitatem patienti contulit, iuxta illud Eccleſiaſtici. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Terentium: Iſthæc commemoratio, quaſi exprobratio eſt immemoris beneficij. Sed hæc receptiſsimo vſu promiſcuè vſurpantur: vt eſt videre apud Alexand. ſecunda p. quæſtione 129. vbi contumeliam diffiniens, dicit eſſe peccatum ex improperio ſermonis manifeſto tendens ad proximi nocumentum.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc tria, contumelia, cōuicium, & improperium differant ſpecie, vel potius omnia pertineant ad vnam & eādem ſpeciem ſpecialiſsimam. Et quidem, quod differant ſpecie, probatur hac ratione:

Argumen.

Diſtinctio ſpecifica tā in vitijs quā in virtutib⁹ deſumitur ex obiecto, quod eſt materia, circa quā: ſed hæc diſtinguitur in his tribus, vt enim dicit D. Thomas in litera, defectus culpæ eſt materia & obiectum contumeliæ, & defectus communiter, eſt materia conuicij, & defectus præteritæ indigentiæ eſt materia improperij: ergo differūt ſpecie.

Sententia autoris.

Hoc tamen non obſtante, dico, illa omnia ad vnam & eandem ſpeciem, ſpecialiſsimam pertinere. quę ex vnitate honoris, contra quē tendunt eſſentiam, & vnitatem accipit, ſicut detractio ab vnitate famæ, qua priuat. Ab vna enim ratione formali obiecti vnica tantum ſpecies ſpecialiſsima deſumi poteſt: cuius rei ſignum manifeſtū eſt, quod idem defectus culpæ ſpectat ad detractionē, & contumeliam: poteſt enim quis eundem defectum adulterij, vel furti detrahendo, & conuiciando dicere, & tamen detractio, & contumelia ſpecie differunt: quia hæc contra honorem: illa contra famam tendit. Omnes ergo defectus, qui dicuntur, habēt ſe ad iſta vitia, non vt materia, circa quam formaliter verſantur, ſed materialiter: & fines, ad quos ordinantur, ſcilicet, dehonorationis, vel infamię ſunt, qui formaliter conſtituūt diuerſas ſpecies vitiorum moralium, ad quas cętera reducuntur. Omnes itaque defectus, quatenus honorem lædunt vnius ſunt rationis, & ad contumeliam ſpectāt, & quatenus famam minuunt, aut auferunt ſunt alterius, & ad detractionem pertinent. Eſt tamen in vtriſque cum vnitate ſpeciei diuerſitas graduum ſecundum magis, & minus conſideranda. Quatenus vnus defectus magis dehonorat, quam alius. Poteſtq; iſte exceſſus eſſe tantus, vt ſit de neceſsitate in confeſsione exprimendus. Qui enim aliquem hæreticum, aut traditorem appellat, non ſatisfaciet, dicendo in confeſsione dixiſſe conuicium: ſed tenebitur particulariter genus conuicij explicare. Et per hæc patet ſolutio ad argumentum.

Ad Argu.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum contumelia ſeu conuicium ſit peccatum mortale.*

Infra quæ. 158. ar. 5. ad 3. & 1. Cor. 1. le. 7 Et Gala. 3. principio.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod contumelia vel conuicium, non ſit peccatum mortale.

mortale. Nullum enim peccatum mortale eſt actus alicuius virtutis. Sed conuiciari eſt actus alicuius virtutis, ſcilicet eutrapeliæ, ad quam pertinet bene conuiciari, ſecundum Philoſophum in quarto Ethicorum *: ergo conuicium ſiue contumelia non eſt peccatum mortale.

Lib.4.ca.8 tom.5.

2 ¶ Præterea, Peccatum mortale non inuenitur in viris perfectis, qui tamen conuicia vel contumelias aliquando dicunt; ſicut patet de Apoſtolo, qui ad Galatas tertio dixit, ô inſenſati Galatæ. Et Dominus dicit Lucę vltimo, ô ſtulti & tardi corde ad credendum; ergo conuicium ſiue contumelia non eſt peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Quamuis illud quod eſt peccatum veniale ex genere, poſsit fieri mortale: non tamen peccatum quod eſt ex genere mortale, poteſt eſſe veniale, vt ſupra habitum * eſt. Si ergo conuicium vel contumelia eſſet peccatum mortale ex genere ſuo, ſequeretur quòd ſemper eſſet peccatum mortale. Quod videtur eſſe falſum, vt patet in eo qui leuiter & ex ſurreptione, vel ex leui ira dicit aliquod verbum contumelioſum. Non ergo contumelia vel cõuicium ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

1.2.q.72. ar.5.& q. 88.ar.4 5.

¶ Sed Contra, Nihil meretur pœnam æternam inferni, niſi peccatum mortale. Sed conuicium vel contumelia meretur pœnam inferni, ſecundum illud Matth. quinto: Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehennæ ignis: ergo conuicium vel contumelia eſt peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra dictum * eſt, verba in quantum ſunt ſoni quidam, non ſunt in nocumentum aliorum, ſed in quantum ſignificant aliquid, quæ quidem ſignificatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maximè conſiderandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat. Cùm ergo conuicium ſeu contumelia de ſui ratione importet quandam dehonorationem, ſi intentio proferentis ad hoc feratur, vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè & per ſe eſt dicere conuicium vel contumeliam, & hoc eſt peccatũ mortale non minus quàm furtum vel rapina. Nõ enim homo minus amat ſuum honorem, quàm rem poſſeſſam. Si verò aliquis verbum conuicij vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, ſed fortè propter correctionem, vel propter aliquid huiuſmodi, non dicit conuicium vel contumeliam formaliter & per ſe, ſed per accidens & materialiter, in quantum, ſcilicet, dicit id, quod poteſt eſſe conuiciũ, vel contumeliã. Vndè hoc poteſt eſſe quandoque peccatum veniale, quandoque autem abſque omni peccato. In quo tamen neceſſaria eſt diſcretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur, quia poſſet eſſe ita graue conuiciũ, quod per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem proferretur, & tunc poſſet homo peccare mortaliter, etiam ſi non intenderet dehonorationem alterius. Sicut etiam ſi aliquis incautè alium ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret.

Ar. præc.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd ad eutrapelum pertinet dicere aliquod leue conuicium, non ad dehonorationem, vel ad contriſtationem eius, in quem dicitur, ſed magis cauſa delectationis & ioci. Et hoc poteſt eſſe ſine peccato, ſi debitæ circunſtantiæ obſeruentur. Si verò aliquis non reformidet contriſtare eum, in quem profertur huiuſmodi iocoſum conuicium, dummodo alijs riſum excitet, hoc eſt vitioſum, vt ibidem * dicitur.

Lib.4.Ethico.ca.8.to.5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut licitum eſt aliquem verberare vel in rebus damnificare cauſa diſciplinæ, ita etiam & cauſa diſciplinæ poteſt aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conuicioſum dicere. Et hoc modo Dominus diſcipulos vocauit ſtultos, & Apoſtolus Galatas inſenſatos. Tamen ſicut dicit Auguſtin.* in libro

De pœn. di.1. Aut facta puniuntur.

Lib.2.cap. 30. non remotè à fin. to.4.

libro de Sermone Domini in monte, rarò & ex magna neceſsitate obiurgationes ſunt adhibendæ, in quibus non nobis, ſed vt Domino ſeruiatur inſtemus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum peccatum conuicij vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, poteſt contingere, quòd ſit peccatũ veniale, ſi ſit leue conuicium, non multũ hominem dehoneſtans, & profeiatur ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira abſque firmo propoſito aliquem dehoneſtandi, puta cum aliquis intendit aliquem per huiuſmodi verbum leuiter cõtriſtare.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpõdet Diuus Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iactatio conuicij animo dehonorandi facta, quæ eſt propriè contumelia, ex genere ſuo eſt peccatum mortale furto, atque rapina grauius. Probatur: Non minus amat homo honorem ſuum, quem contumelia aufert, quam bona, quæ per furtum, & rapinam auferuntur: ſed furtum & rapina ex genere ſuo ſunt peccata mortalia: ergo & contumelia. Secunda cõcluſio: Iactatio conuicij præter intentionem dehonorandi facta, aliquando eſt virtus, aliquando culpa venialis: & aliquando poteſt eſſe mortalis. Probatur: Nam ſi prælatus, vel pater, vel maior natu debito cum moderamine aduerſus inferiorem, vt ipſum reprehendat, conuicio vtatur, proculdubio erit virtus, & benefaciet. Si autem nonnullus fuerit cautelæ defectus, vt ſæpe contingit, erit veniale. Quando verò talibus vteretur verbis, tantumque obijceret conuicium, vt etiam per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem profertur, peccatum mortale eſſet non obſtante defectu intentionis dehonorandi.

Explicatio Articvli.

Diſcrimen inter peccata facti, & linguæ.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt, hoc eſſe diſcriminis inter peccata, quæ in facto conſiſtunt, & ea, quæ in verbis poſita ſunt: Quod in illis genus atq; grauitas ex ſolo obiecto perpenditur, in verbis autẽ non, niſi ex adiuncta ſimul intentione. Et ratio eſt: Nã cum verba re ipſa non offendãt, ſicut facta, ſed ſignificatione: & ſignificatio præcipuè pendeat ex intentione aliquid exprimẽdi, fit, vt non cẽſeatur formaliter cõtumelia, niſi quæ ex animo conuiciandi, vel ex ignorantia craſſa, aut negligentia, aduertendi, quod dicis, procedit. Et propterea D. Thom. tam in prima concluſione, quam ſecunda ad explicandam grauitatem peccati contumeliæ, non ſolum ad id, quod dicitur materialiter, ſed etiam ad intentionem dehonorandi recurrit. Cum tamen ad explicandam grauitatem furti, & aliarum iniuriarum in facto conſiſtentium, ſolius grauitatis obiecti habuerit rationem. Bene poteſt aliquando contingere, vt ſine intentione inhonorandi aliquis alteri tale obijciat crimen, quod honorem ipſi re vera adimat, vt D. Thom. dicit in ſecunda concluſione, eritque tunc illud peccatum mortale, tantò grauius furto, quanto honor, qui aufertur, præſtat rebus furatis, propter notabile damnum quod infert. Non tamen dicetur formaliter contumelia, quia ſine animo & intentione inhonorandi eſſe non poteſt: Vt enim diximus articulo præcedenti, nullum factorum habet rationẽ contumeliæ, niſi quatenus ſignificat. Et certum eſt, quod quæ ſine animo inhonorandi, aut fiunt, aut dicuntur, nihil ſignificãt, quod ſit honori contrarium; quamuis ex altera parte ſint iniurioſa. Quare nec rationem cõtumeliæ habere poterunt. Eſt ergo contumelia ex genere ſuo mortale peccatum grauius furto, atque rapina: quia malunt homines alijs bonis priuari, quam contemptui haberi. Tanta tamen poterit eſſe quantitas furti, vt grauitatem contumeliæ excedat. Et ſimiliter tam parua irreuerentia, quæ in contumelia inuenitur, vt culpa venialis ſit dicenda. Poteſt enim contumelia ex leuitate materiæ fieri venialis, ſicut & quoduis aliud peccatum ex genere ſuo mortale.

Dubiũ quã do cõtumelia ſit peccatum mortale.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quando contumelia erit peccatum mortale, & quando veniale. Ad cuius explicationem ſit prima propoſitio. Quotieſcunque aliquis animo, & intentione notabiliter nocendi in honore crimen obijcit alteri, ſiue nocumentum ſequatur, ſiue non, peccat mortaliter. *1. Conclu.* Vt enim dicitur apud Matth. cap. 5. Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Et per oculum communiter intelligunt Doctores intentionem, cuius prauitas ſufficit totum opus malum reddere. ¶ Secunda propoſitio: *2. Conclu.* Qui crimen alteri obijcit animo & intentione parum nocendi, & re vera parum nocet, ſolum peccat venialiter: ſicut & qui furatur rem leuem animo & intentione parum nocendi. ¶ Tertia concluſio: *3. Conclu.* Qui criminis obiectione notabile infert nocumentum proximo in honore, etſi nõ habeat intentionẽ nocẽdi, dũmodo ex ignorãtia craſſa, aut ex negligẽtia nõ aduertẽdi damnum,

damnum, quod intulit illud proceſſerit, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem, Probatur: Iſte de facto infert notabile nocumentum proximo, & licet intendat non nocere, id facit ex ignorantia craſſa, aut negligentia, quæ à culpa non excuſant: ergo facit contra charitatem: atq; ex conſequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Qui ludens cum proximo ex negligentia illum interficit, eſto ſine intentione id faciat, peccat mortaliter: ergo, & qui nocet notabiliter in honore, ſi ex ignorantia, aut negligentia id facit. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio.

4. Conclu. ¶ Quarta propoſitio: Qui criminis obiectione intendit non nocere proximo, eſtque ita circunſpectus, vt inuincibiliter ignoret, quod inde damnum ſubſequetur: etiam ſi multum obceat, non peccat mortaliter. Probatur: Nam eſt illud damnum omnino inuoluntarium, atque adeo ad culpam mortalem imputari non poteſt.

5. Conclu. ¶ Quinta propoſitio: Multi modi ſunt, quibus verba contumelioſa aliqualiter lædentia dici poſſunt, ſine aliquo peccato. Probatur ex Ariſtot. 4. Ethic. ca. 8. conſtituente quandam virtutem moralem, Eutrapeliam appellatam, qua homo decenter ſe habeat in ludis, & iocis, & recreationibus humanis. Et certum eſt, quod quotieſcunque aliquis ex virtute operatur, nullum peccatum committit. Sed, vt hæc rectè intelligantur, aduertendum eſt, quod cum iocus, atque ludus vtilia, & neceſſaria ſint vitæ, & conuerſationi humanæ: ex ipſis enim fit requies, qua homo ab anxietatibus, & ſolicitudinibus mētis quieſcit: ſicut & corpori per dormitionem à laboribus corporalibus quieſcere contingit: vnde hæc, recreatio animi appellari conſueuerunt: & in ipſis exceſſus atque defectus inueniri poſſint, fit, vt in illis etiam virtus atque vitium reperiri queant. Virtus quidem, quæ medium conſtituat: & vitium, quod verſetur circa extrema. Vt autem cognoſceremus quæ extrema eſſent vitioſa in ludo, atque ioco, & quod medium laudabile dicit Ariſtoteles loco citato, quod extremū per exceſſum appellatur Bomolochia, hoc eſt, ſcurrilitas, à qua ſcurræ, & extremum per defectum dicitur Agriá, hoc eſt, ruſticitas, ſiue ruditas, à qua rudis & agreſtis, & medium dicitur Eutrapelia, hoc eſt, comitas, ſeu vrbanitas, à qua comes & vrbanus. Bomolochi ergo ſiue ſcurræ dicentur illi, qui in ludo ſeu ioco riſum magis cōmouent, quam oportet, dicentes, aut agētes indecentia. Qui quidem ſunt oneroſi, quia magis riſum aſtantium concitare affectant, quam non perturbare eos quibus ingerunt cōuicia. Agreſtes, & rudes ſunt illi, qui nec agunt nec dicunt aliquid iocundum, quo aſtantes honeſtè delectentur: ſed nec alios dicere, aut agēte patiuntur. Et ſicut primi ſunt oneroſi iis, qui honeſtè ex ludo quærunt delectationem: ita & iſti ſunt duri. Eutrapeli autem erunt, qui moderatè, & decenter iocantur, didiceruntque ex bono habitu ita dicta, & acta in ludo gratioſè & modeſtè in riſum vertere, vt aſtantes decorè delectentur. Ad quos primo ſpectat dicere, & audire in ludo talia, quæ deceant virum modeſtum, & liberalem, hoc eſt, habentem animum liberum à paſsionibus. Vbicunque enim eſt inueniri aliquid, quod decenter & vt oportet, fieri poteſt, hoc ad virtutis habitum pertinet. Secundo ſpectat ad Eutrapelos, ita ſe bene habere ad conuicia iocoſa, vt nullus ex eis poſsit moleſtiam accipere.

In ioco & ludo reperitur vitium atque virtus.

Dubiū ex Ariſtotele ¶ Sed mouit Ariſtoteles difficultatem, vtrùm hoc, quod eſt bene conuiciari in ludo determinandum ſit ex parte eorū, quæ dicuntur: quia ſcilicet, dicunt homines ea conuicia, quæ quemlibet liberalem & virtuoſum dicere decet: vel potius ex parte finis & effectus: quia ſcilicet, Eutrapelus, ſi ludēs conuicia dicit, non intendit inhonorare, nec contriſtare audientem, ſed potius delectare? *Reſponſio.* Et reſpondet, quod ad vtramque partem reſpicere oportebit. Et quidem, quod ad ſecundam ſit reſpiciendum, eſt res manifeſta: Nam cùm nullus poſsit certò cognoſcere, vtrum ex conuicio dicto habeat contriſtare, aut delectare audientem, quoniam diuerſis diuerſa ſunt odibilia, & delectabilia, & quod vni placet alteri diſplicet, quod habeat intētionem neminem nocēdi, aut contriſtandi erit opus. Quod autem ſimiliter ſit debitum reſpicere ad primam partem, probatur. Nam aliqua ſunt conuicia cōtumelioſa, ex quibus homo infamatur, & quæ dicere legiſpoſitores prohibent. Ergo iſta Eutrapelus legis obſeruator licitè dicere non poterit. Alia ſunt conuicia abſque alicuius infamia. Et hęc in ludo afferre ad modeſtam hominum aſtantium delectationem, vel emendationem, vel reprehenſionem nullum eſt peccatum. De hiſque loquuti ſumus in quinta propoſitione, quando diximus, multos eſſe modos, quibus verba contumelioſa aliqualiter lædentia dici poſſunt, ſine aliquo peccato. Et de eiſdem loquebatur Cicero, dum dixit: Maledictum ſi petulantius iactatur, conuicium, ſi facetius vrbanitas nominatur.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum aliquis debeat contumelias ſibi illatas ſuſtinere.

AD

Infra q.79 art.4.ad 1 Et opu.19. cap.16.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd aliquis non debeat contumelias ſibi illatas ſuſtinere. Qui enim ſuſtinet contumeliam ſibi illatam, audaciam nutrit conuiciantis. Sed hoc non eſt faciendum; ergo homo non debet ſuſtinere contumeliam ſibi illatam, ſed magis conuicianti reſpondere.

2 ¶ Præterea, Homo debet plus ſe diligere, quàm alium. Sed aliquis non debet ſuſtinere, quòd alteri cõuicium inferatur. Vnde dicitur Prouerbiorum vigeſimoſexto, Qui imponit ſtultum ſilentium, iras mitigat: ergo etiam aliquis non debet ſuſtinere contumelias illatas ſibi.

3 ¶ Præterea, Non licet alicui vindicare ſeipſum, ſecundum illud. Mihi vindictam, & ego retribuam, ſed aliquis non reſiſtendo contumeliæ, ſe vindicat ſecundum illud * Chryſoſtomi, Si vindicare vis, ſile, & funeſtã ei dediſti plagam: ergo aliquis non debet ſilendo ſuſtinere verba contumelioſa, ſed magis reſpondere.

Homil.43. in Mat. circa mediũ habetur ad ſenſum. Et homi.85.à medio to.2

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur in Pſal.37 Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates. Et poſtea ſubdit. Ego autem tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut patientia neceſſaria eſt in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autẽ patientię in his quę contra nos fiunt, ſunt in præparatione animi habenda, ſicut Auguſtinus * in libro de Sermone Domini in monte, exponit illud præceptũ Domini, Si quis percuſſerit te in vnã maxilla, præbe ei & aliam, vt ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit. Non tamen ſemper tenetur facere actu, quia nec ipſe Dominus hoc fecit, ſed cum ſuſcepiſſet alapam, dixit: Quid me cædis, vt habetur Ioannes decimo octauo. Et ideo etiam circa verba contumelioſa, quæ contra nos dicuntur, eſt idem intelligẽdum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas ſi expediẽs fuerit. Quandoq; tamen oportet, vt contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidẽ propter bonũ eius, qui contumeliã infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet, ſecundum illud Prouerbiorum vigeſimoſeptimo: Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Vnde Gregorius * dicit ſuper Ezechiel. homil. nona. Hi, quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent ſi poſſunt detrahentiũ ſibi verba compeſcere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.

Lib.1.c.34 35. & 36. tom.4. Epiſt.5.ad Voluſianũ, t.2. Et habetur 23. q.1.c. paratus. 11.q.3 c. Senti de Aug.

Homi.9.in Ezech.circa med. Aug.de bono viduitatis.ca.22. 11.q.3.cap. Non ſunt audiendi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd audaciam conuiciantis contumelioſi, debet aliquis moderate reprimere, ſcilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem priuati honoris. Vnde dicitur Prouerbiorum vigeſimo ſexto: Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ei ſimilis efficiaris.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in hoc quod aliquis alienas contumelias reprimit, non ita timetur cupiditas priuati honoris, ſicut cum aliquis repellit contumelias proprias. Magis autem videtur hoc prouenire ex charitatis affectu.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi aliquis hoc animo taceret, vt tacendo contumeliantem ad iracundiam prouocaret, hoc pertineret ad vindictam. Sed ſi aliquis taceat, volens dare locum iræ, hoc eſt laudabile. Vnde dicitur Eccle. octauo. Non litiges cum homine linguato, & non ſtruas in ignem illius ligna.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Tho. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Vnuſquiſque tenetur habere animũ paratum ferendis iniurijs & con

tumelijs,

tumelijs, quando fuerit expediens: non tamen tenetur eas ſemper ferre. Probo ſingulas partes: Et primò, quod vnuſquiſque teneatur habere animum paratum ferendis iniurijs, quando fuerit expediens, hac ratione: Patientia, ſicut in his, quæ contra nos fiunt, ſic & in his, quæ contra nos male dicuntur eſt neceſſaria: ſed in his, quæ contra nos fiũt, tantum eſt neceſſaria in præparatione animi, vt D. Auguſtinus affirmat, ſuper illud Matthæi 5. Si quis te percuſſerit in vna maxilla, &c. & præparatio animi, quæ affirmatiuo præcepto iubetur, tantum obligat pro tẽpore, quo id ratio exigit: ergo vnuſquiſq; tenetur habere animum paratũ ferendis iniurijs, quãdo fuerit expediens. Quod autem non ſemper teneatur iniurias ferre, probatur, exemplo Chriſti, qui percutienti ſe interrogauit, quid me cędis? Ioan. 18. quod aliquam reprehenſionis formam pręſefert. Secunda concluſio: Quandoque oportet illatam contumeliam repellere, tum propter bonum eius, qui contumelioſus eſt, vt eius inſolentia reprimatur, nec iniurijs aſſueſcat, iuxta illud Prouerb. 26. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur, tum etiam propter bonum aliorum, tam circumſtantium, quam abſentium, quorum profectus impeditur propter iniurias nobis illatas. Propter quod dicebat D. Gregor. homil. 9. ſuper Ezechi. Hi quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent, ſi poſſunt, detrahentiũ verba compeſcere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, ſicque in prauis moribus remanentes bene viuere contemnant.

Explicatio Articvli.

Qualiter debeat homo habere animum paratum ad ferẽdas iniurias.

Circa primam concluſionem, in qua D. Thomas affirmat, vnumquemque teneri habere animum paratum ad ferendas iniurias, quando opus fuerit, aduertendum eſt, illis verbis non ſignificare, quod teneantur homines habere actualẹ propoſitum ferendi iniurias illatas, pro loco & tẽpore. Præcepta enim affirmatiua, ſicut non obligãt pro ſemper ad opera exteriora: ita nec ad actus internos. Sed quod intelligit eſt, teneri homines nõ habere actũ contrarium quãdo opus fuerit: quod in propoſito generali ſeruandi mãdata virtualiter continetur. Id enim ſatis eſt ad hoc, vt in præparatione animi dicatur quis calumnias, & contumelias ferre. Nec huiuſmodi præparatio animi ſolum eſt neceſſaria ad non vindicandas iniurias illatas priuata autoritate (id enim certiſsimum eſt nemini licere, vt ex ſupradictis patet) ſed etiam ad non reſiſtendum, quando reſiſtentia ſine graui ſcandalo, & ingenti detrimento fieri nequit, & quando ratio fidei & boni publici ſuſtinentiam exegerit. Quare qui in animo geſſerit ſe de quacunq; contumelia vindicaturum, & cuicunque ſine delectu obſtiturum in ſtatu damnationis, & peccati mortalis proculdubio erit. In alijs caſibus quiſque, & priuata autoritate, cum virtutis moderamine, reſiſtere, & per publicam poteſtatem, iuris ordine ſeruato, ſe vindicare, à quacunque contumelia ſine peccato poterit.

Dubium.

¶ Sed eſt difficultas: Vtrùm in caſibus, quibus quis poteſt licite contumelijs reſiſtere, ſemper ſit conſilium illas patienter ferre. Ad quod breuiter reſpondeo, concluſione negatiua. Vt enim D. Thomas affirmat in ſecunda ſua concluſione, aliquando eſt neceſſarium illatam contumeliam repellere. Tum propter bonum eius, qui contumelioſus eſt, ne iniurijs aſſueſcat. Tum etiam propter bonum aliorum, quorum profectus per iniurias nobis illatas impeditur. Quare idem ſapiens, qui dixit: Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne videaris ei ſimilis, in alio loco conſulit, vt reſpondeamus ei, ne videatur ſibi ſapiens: Aliquando ergo erit conſilium imò & præceptum contumelias repellere: & aliquando erit conſilium illas ſufferre, & aliquando eas reprehendere. Quare prudentia opus erit, vt hæc pro loco, & tempore diſtinguantur. Erit quidem, non ſolum conſilium, ſed etiam præceptum illis, qui poteſtatem exercent, eas contumelias, nõ ſolum repellere, ſed etiam punire, quæ in iniuriam Dei vel Eccleſiæ fuerint obiectæ. Vt enim dicit D. Chryſoſtomus, ſicut in iniurijs proprijs, eſſe patientem, laudabile eſt: ità in iniurijs Dei, impiũ. Et quia contumeliæ, quæ dicuntur contra rectores, præcipue prælatos Eccleſiæ, vergunt in contumeliam Dei: ideò iſtæ præcipuè ſunt puniendæ & quamuis magis quis debeat punire, ſi poteſtatem habet, contumelias aliorum, quàm proprias, quia minus ſuſpectus in eis habebitur, quòd moueatur cupiditate proprij honoris: tamen etiam illas, quæ in ipſum fuerint illatæ, quatenus vergunt in iniuriam Eccleſiæ, & detrimentum boni communis punire poterit, & debebit, vt habetur 23. quæſt. 5. cap. Guiliſardus, cum. 6. ſeque. & Gloſſa ibidem. Eſt conſilium ſufferre iniurias ſeu contumelias, primò, ratione vitandæ temeritatis, iuxtà illud Prouer. 26. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam; ne ei ſimilis efficiaris. Tacere quidem, & non reſpondere contumelianti quando quis hoc faceret, vt tacens magis pro-

Concluſio.

Aliquando eſt conſiliũ contumelias repellere, & aliquando eas ſufferre.

nocerec

uocaret alterum ad iracundiam, peccatum eſſet. Cæterum tacere ne & ipſe reſpondens contumelias incurrat, aut magis alterum ad iracundiam accendat opus eſt laudabile, & ſtudioſum.

¶ Secundo eſt conſilium ſufferre contumelias, ratione incorrigibilitatis, quando, ſcilicet, ille, qui contumelias obijcit eſt incorrigibilis, nec alter habet autoritatem illum coercendi ad exemplum Chriſti, qui nec Herodi, nec Pilato, nec Scribis, & Phariſæis contumeliantibus, quidquam reſpondit, quia obſtinati erant, vt dicitur in Euangelio. Tertio ratione conſeruandæ virtutis patiētiæ. Nam ſicut eſt nobis patiētia neceſſaria in ijs, quæ fiunt contra nos, ità & in ijs, quæ contra nos dicuntur. Ne litiges cum homine linguato; ne ſtruas in ignem eius ligna: nec cum potente, ne te per potētiam opprimat, nec cum diuite ne te per pecuniam vincat: nec cum loquace, ne te per eloquentiam decipiat, dicebat Sapiens Eccleſiaſtic. 8. Quod & feciſſe ſignificat regius Vates Pſalm. 37. dicens, Qui inquirebant mala mihi loquuti ſunt vanitates. Ego autem tanquam ſurdus, non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuū. Non dicit: Ego ſurdus, ſed tanquam ſurdus, quia hoc ad virtutem patientiæ ſpectat, vt audiens contumelias, tanquam ſi non audiret, nec murmuraret in corde, nec ore contumelijs reſpondeat. Eſt etiam conſilium, aliquando contumelias reprehendere propter rationes à D. Thoma in litera adductas. Ad quod etiam pertinet, quod Paulus Galatas inſenſatos appellauerit: & Chriſtus quoſdam ſtultos, alios generationem prauam, & adulterā.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quando eſt licitum reſiſtere contumelijs, (quod fieri poſſe diximus, vel priuata autoritate cū virtutis moderamine, vel per publicam poteſtatem, exceptis caſibus, in quibus reſiſtentia ſine graui ſcandalo, & ſine ingenti detrimento fieri non poſſet, & quando ratio fidei & boni publici ſuſtinentiam non exegiſſet,) vtrùm inquam tunc ſit licitum pro vna contumelia ſuſcepta, aliam reijcere. Verbi gratia, appellauit me quiſpiam latronem. Dubito ego an in repulſam huius contumeliæ eo tempore, quo patientia non eſt in præcepto poſſim talem appellare, ſicarium, vel alia illum contumelia afficere. Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe quod in nullo caſu eſt licitum obijcere alteri falſum crimen. Eſt enim hoc mendacium pernicioſiſſimum, quod nullis circunſtantijs honeſtari poteſt. Dico ſecundo etiam eſſe certum, quòd non eſt licitum obijcere alteri in caſu, de quo loquimur, id crimen, quod impertinens eſt ad reſiſtendum contumelijs ab ipſo dictis. Itaque ſi appellauit me concubinarium, non mihi licet appellare eum furem. Et ratio eſt quia cum huiuſmodi ſecunda criminis obiectio impertinens ſit ad reſiſtendam, vel infirmandam contumeliam ab altero illatam, fit vt ad inculpatam tutelam referri non poſſit: ſicut nec, quod quis percutientem repercutiat. Dico tertio, quod quanuis nullum peccatum, aut defectum, ſiue occultum, ſiue publicum, per modum vindictæ, ſit licitum in conuiciatorem reſpuere, per modum tamen defenſæ vim vi repellendo, fas eſt, ea crimina obijcere, quæ ad reparationem proprij honoris fuerint neceſſaria. Itaque, ſi aliquis falſo appellauit me furem, nec aliter poſſum honorem reparare, bene poſſum dicere, eum eſſe mentitum, oſtendereque illum mendacem etiam aliquibus in medium adductis exemplis, quibus mea veritas confirmetur, ne in eo, quod mihi imponit fides ei adhibeatur. Totum enim hoc pertinet ad inculpatam tutelam, quam cuique tam in vita, quam in honore, iure naturæ licitam eſſe, oſtendimus in ſuperioribus. Et quoniam huius rei ratio deſumitur ex neceſſaria defenſione, fit, vt quando criminis obiectionem ad reparationem honoris non neceſſariam eſſe intellexerimus eam aliqua ratione efficere, non ſit licitum, ſicut nec occidere aggreſſorem, quando aliter aggreſſus propriam vitam tueri poteſt. Imo, ſi ad reparationem honoris, vnius tantum criminis obiectio fuerit ſufficiens, contra charitatem erit, & contra iuſtitiam duo aut plura manifeſtare. Pro completa explicatione huius articuli opus eſſet declarare modum, quo honor per contumeliam læſus in priſtinum ſtatum ſit reſtituendus, niſi de hoc à nobis ſatis ſuperque dictum fuiſſet in materia de reſtitutione. q. 62. ar. 2. circa ſolutionem ad tertium argumentum.

(Marginalia: *1. Dictum.* *2. Dictum.* *3. Dictum.*)

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum contumelia oriatur ex ira.

AD QVARTVM ſic proceditur: Videtur quòd contumelia non oriatur ex ira, quia dicitur Prouerbiorum vndecimo. Vbi ſuperbia ibi contumelia. Sed ira eſt vitium diſtinctum à ſuperbia: ergo contumelia non oritur ex ira. *Infra q. 73 ar. 3. ad 3. & q. 158. art. 7. cor.*

¶ Præterea, Prouerbiorum vigeſimo dicitur, Omnes ſtulti miſcentur contumelijs. Sed ſtultitia eſt vitium oppo-

oppoſitum ſapientię, vt ſupra habitum * eſt: ira autem opponitur manſuetudini: ergo contumelia nō oritur ex ira.

Q. 46. ar. 1

3 ¶ Præterea, Nullum peccatum diminuitur ex ſua cauſa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, ſi ex ira proferatur. Grauius enim peccat qui ex odio contumeliam infert, quàm qui ex ira: ergo contumelia non oritur ex ira.

¶ Sed Contra eſt, quòd Gregorius * trigeſimo primo Moraliū dicit, quòd ex ira oriuntur contumeliæ.

Lib. 31. c. 31. à medio

¶ Respondeo dicendum, quòd cum vnum peccatum poſſit ex diuerſis oriri, ex illo tamen dicitur principalius habere originem, ex quo frequentius procedere conſueuit propter propinquitatem ad finem ipſius. Contumelia autem magnam habet propinquitatem ad finem irę, qui eſt vindicta. Nulla enim vindicta eſt irato magis in promptu, quàm inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maximè oritur ex ira.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod contumelia non ordinatur ad finem ſuperbiæ qui eſt celſitudo, & ideò non directè contumelia oritur ex ſuperbia. Diſponit tamen ſuperbia ad contumeliam, inquantum illi qui ſe ſuperiores æſtimant, facilius alios contemnunt, & iniurias eis irrogant. Facilius enim iraſcuntur, vtpote reputantes indignum quicquid contra eorum voluntatem agitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in ſeptimo * Ethicorum, ira non perfectè audit rationem. Et ſic iratus patitur rationis defectum, in quo conuenit cum ſtultitia. Et propter hoc ex ſtultitia oritur contumelia ſecundum affinitatem, quam habet cum ira.

Li. 7. ca. 6. in prin. to. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in ſecundo * Rhetoricorum iratus intendit manifeſtam offenſam, quod non curat odiens. Et ideo contumelia, quæ importat manifeſtam iniuriā, magis pertinet ad iram, quàm ad odium.

Li. 2. ca 4. declinando ad fi. to. 6.

Summa Textus.

Conclusio: Cōtumelia naſcitur ex ira: Non quia ſola ſuperbia, aut odium, quo quis alterum contemnit, non ſit quandoque ſufficiens ad contumeliam: ſed quia vitium inde cenſetur originem ducere, vnde, vt in plurimum, oriri conſueuit: contumelia autē ex ira maiori ex parte naſcitur, propter maximam cōnexionem, quam habet cum fine illius. Irę nanque finis vindicta, atque vitio eſt, & nulla eſt propenſior ac compendioſior via ad vlciſcendum, quam contumelia. Qui enim potens non eſt, vt ſe ſe vindicet, aut id non audet, in contumeliam ſtatim proſilit. Vt fœminarum ingenium teſtimonio eſt, quæ verbis alium peſſundantes, quadantenus animo ſatisfaciunt ſuo.

QVÆSTIO LXXIII. De Detractione, in quatuor articulos diuiſa.

Articvlvs I.

¶ Vtrum detractio conuenienter diffiniatur, quòd eſt denigratio alienæ famæ per verba.

Ad Primvm ſic proceditur. Videtur quòd detractio non ſit denigratio alienæ famæ per occulta verba, vt à quibuſdam diffinitur. Occultum enim & manifeſtum ſunt circunſtantiæ, non conſtituentes ſpeciem peccati. Accidit enim peccato, quòd à multis ſciatur, vel à paucis. Sed illud quod non conſtituit ſpeciem peccati, non pertinet ad rationem ipſius, nec debet poni in eius diffinitione: ergo ad rationem detractionis non pertinet, quod fiat per occulta verba.

Infra q. 74. ar. 1. & q. 75. arti. 1. co. Et Roma. 1. le. 8. cere. 4.

2 ¶ Præterea, Ad rationem famæ pertinet publica notitia. Si ergo per detractionem denigretur fama alicuius, non poterit hoc fieri per verba occulta, ſed per verba in manifeſto dicta.

3 ¶ Præterea, Ille detrahit qui aliquid ſubtrahit, vel diminuit de eo quod eſt. Sed quandoque denigratur fama alicuius, etiam ſi nihil ſubtrahatur de veritate: puta cum aliquis vera crimina alicuius pandit: ergo non omnis denigratio famæ eſt detractio.

Nō ¶ Sed

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Eccleſiaſtici decimo: Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: ergo occultè mordere famam alicuius eſt detrahere,

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut facto aliquis nocet alteri dupliciter, manifeſte quidem, ſicut in rapina vel quacunque violentia illata: occulte autem, ſicut in furto & doloſa percuſſione: ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Vno modo in manifeſto: & hoc fit per contumeliam, vt ſupra dictum * eſt. Alio modo occulte: & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem quòd aliquis manifeſte verba contra alium profert, videtur eum paruipendere, vnde ex hoc ipſo dehonoratur. Et ideo contumelia detrimẽtum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quam paruipendere: Vnde non directe infert detrimentum honori, ſed famæ inquantum huiuſmodi verba occulte proferens, quantum in ipſo eſt, eos qui audiunt, facit malam opinionem habere de eo, contra quem loquitur. Hoc enim intendere videtur, & ad hoc conatur, detrahens, vt eius verbis credatur. Vnde patet quòd detractio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantum ad modum proponendi verba: quia ſcilicet contumelioſus manifeſte contra aliquem loquitur, detractor autem occulte. Alio modo quantum ad finem intentum: ſiue quantum ad nocumentum illatum: quia ſcilicet contumelioſus derogat honori, detractor, famæ.

Q. præc. art. 1.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata verbo vel facto, diuerſificant rationem peccati occultum & manifeſtum: quia alia eſt ratio inuoluntarij per violentiam, & per ignorantiam, vt ſupra dictum * eſt.

Q. 66. art. 4. & 12. q. 6. art. 5. & 8.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd verba detractionis dicuntur occulta non ſimpliciter, ſed per cõparationem ad eum de quo dicuntur: quia eo abſente & ignorante dicuntur. Sed contumelioſus in faciem cõtra hominem loquitur. Vnde ſi aliquis de alio male loquatur coram multis eo abſente, detractio eſt: ſi autẽ eo ſolo præſente, contumelia eſt, quãuis etiam ſi vni ſoli aliquis de abſente malum dicat, corrumpit famam eius nõ in toto, ſed in parte.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliquis dicitur detrahere, non quia diminuat de veritate, ſed quia diminuit famam alterius. Quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Vno modo, quando falſum imponit alteri: ſecundo, quando peccatum adauget ſuis verbis: tertio, quando occultum reuelat: quarto, quando id quod eſt bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitioſe reticendo, vel minuendo.

Svmma Textvs.

Conclusio D. Thom. eſt: Detractionem eſſe occultam denigrationem alienæ famæ per verba. Quam vt explicet ſupponit primo, quod quemadmodũ facto contingit alicui dupliciter nocere, ſcilicet, aut per manifeſtam vim, vt fit in rapina, aut per ſubdolam læſionem, vt fit in furto: ita etiam verbis vſu venit, quod quis læditur, aut manifeſtè, vt fit in contumelia, aut occultè, vt fit in detractione. Secundo ſupponit, quod quia, qui in alterius cõſpectu manifeſtis verbis in eum inuehit, paruipẽdere eum ſe profitetur, quapropter honorem eius ex profeſſo lædit: & qui in angulis abſens aduerſus quempiam obmurmurat, non tam vilipendere eum, quam vereri ſe oſtendit, ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, ſed ſolum contra famam, hoc eſt, contra bonam æſtimationem ab alijs de illo habitam, fit, vt contumelia, quæ manifeſtè lædit contra honorem, & detractio, quæ occultè fit, contra famam procedat. Et ſic conſtat definitionem detractionis ſuperius poſitã eſſe conuenientem, vtpote quæ continet differentias ſuperius poſitas inter contumeliam, & detractionem. Tum quantum ad modum: quia illa manifeſta, & hæc occulta eſt, tũ etiam, quantum ad obiectum: quia illa honori, & hæc famæ contrariatur.

EXPLICATIO ARTICVLI

Detractio contrariatur famæ ſicut contumelia honori.

SVppoſito, quod honor atque fama differunt inter ſeſe in eo, quod fama eſt bona opinio, quam alij habent de aliquo: honor verò eſt reuerentia quæ alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel magiſtratu, vel in doctrina, vt ſæpe diximus: atque etiam ſuppoſito, quod contumelia, & detractio his aduerſantur: contumelia quidem honori, & detractio famæ: & explicatis eis quæ ad contumeliam pertinebant quæſtione præcedenti: ſupereſt nunc agere de detractione famæ contraria atque aduerſa, quę à D. Gregorio ponitur filia inuidiæ, & diffinitur, quod ſit denigratio alienæ famæ per verba occulta. Ex qua definitione, vt Diuus Thomas aduertit in iſto articulo duplex differentia colligitur inter ipſam, & contumeliam. Prima deſumitur ex modo procedendi per verba. Et eſt, quod contumelioſus manifeſtè profert verba contra aliquem: detractor verò occultè. Secunda ex fine ſeu ex nocumento illato. Contumelioſus enim ex facto ſuo derogat honori, & detractor famæ. Eo ipſo nanquè quod aliquis manifeſtè contra alterum verba contumelioſa profert, ipſum paruipendere oſtendit; atque adeò infert detrimentum honori. Cum tamen eadem verba in occulto proferens: ipſum magis vereri quam paruipendere videatur. Et ſic directè talis non infert detrimentum honori: ſed magis quantum in ſe eſt facit, vt alij malam opinionem habeant de eo; contra quem ipſe occultè loquitur: quod propriè pertinet ad detractionem. Conueniunt quidem in hoc contumelia, & detractio: quod per vtramque profertur malum de proximo. Sed differunt ſpecie: quia diſtinctas inferunt iniurias, & diſtincta auferunt bona. Ex quo infertur, quod qui in alterum protulerit contumelias animo infamandi, duplicis malitiæ ſpecie diſtinctæ peccatū committet. Quare tenebitur confiteri circumſtantiam detractionis, vt rectè docet Nauarro in Manual. capit. 18. numer. 12. Dicuntur autem contumelia, & detractio differre ſpecie, non ſolum ratione obiectorum materialium, putà, honoris & famæ, quæ auferunt, vt multi falſo opinantur: ſed etiam ob rationem formalem diuerſam inuoluntarij in vtroque inuentam, vt diximus ſupra quæſtione 66. artic. 4. de furto, & rapina. Itaque quemadmodum quamuis tam raptor, quam fur alienum accipiat, adhuc tamen in furto dicitur homo pati inuoluntarium per ignorantiam, & in rapina per vim, quæ ſecundum Ariſtotelem diuerſæ ſunt cauſæ inuoluntarij: & ſic efficiunt peccata ſpecie diſtincta, ità etiam in propoſito, qui per acceptam contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: & qui accipit detrimentum famæ per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiam, quę diuerſas efficiunt rationes formales iniuriarum, & peccatorum. Quãdo autem dicimus, detractionem fieri per verba occulta, non loquimur de occultis ſimpliciter, ſed de occultis ei, cui fit detractio: quia, ſcilicet, in abſentia illius fuerũt prolata. Nec obſtat, quòd ei poſteà à referẽtibus fuerint facta nota quominus habeãt rationẽ detractionis: quia hoc eſt per accidẽs: dummodo verba proferens non ea intentione illa dixerit, vt ad alterum deferrẽtur: quia tunc formaliter eſſet contumelioſus, vt diximus quæſtione præcedenti.

Differẽtia duplex inter detractionem & contumeliam.

In ſolutione ad tertium argumentum enumerat D. Thomas modos, quibus poteſt fieri detractio. Nam, quia hæc nõ ex veritate, ſed ex fama, quæ vel ſubtrahitur, vel minuitur, rationem habet, & hæc ſubtractio, vel minutio poteſt contingere multipliciter, fit, vt etiam modi detrahendi ſint multiplices, atque diuerſi. Sed reducuntur ad octo: quorum quatuor directè, & alij quatuor indirectè famam proximi, vel tollere, vel minuere habent. Primus ex ijs, qui directè nocent, & omniũ peſſimus eſt, quãdo quis alteri falſum imponit. Secũdus quando vitium alienũ ſuis verbis exauget. Tertius quãdo occultũ crimẽ reuelat. Quartus quãdo id, quod bonum eſt, oſtendere quis nititur, ex mala intẽtione fuiſſe profectum. Nam quamuis hoc ad temeritatem etiam iudicij ſpectet, vt rectè docet Caietanus in iſto commento: quia tamen nihil prohibet, vnum atque eundem actum in duabus malitiæ ſpeciebus ſimul conſtitui: fit, vt eadem verba, quæ ſunt temerarij iudicij, ſimul etiam ſint detractoria. Imò, quia verba ex ſignificatione conſiderantur, & vitia ex finibus proprijs iudicantur, quando aliquis ideò dicit bonum ab aliquo mala intentione factum, vt eius famę detrahat, conſtat ipſum non ſolum, ex intentione eſſe detractorem, ſed etiã verba ipſa ſecundũ ſuam ſignificationem eſſe detractoria, quatenus ſignificant alterum eſſe malum malitia morali. Hoc eſt, ſignificant, illum habere malam intentionem etiam in bonis: quod eſt eſſe peſſimum. Primus modus ex ijs, quæ indirectè nocent famæ, eſt cum quis aliena bona negat. Secundus, quando illa reticet, vbi manifeſtare debet. Quando enim me præſente de aliquo bonus ſermo initur, quem

Multipliciter poteſt fieri detractio.

conſtat me optimè noſſe, & ſileo: ſilentium ipſum meum iubindicat, talem non eſſe tantæ landis dignnm. Quod eſt genus quoddam infamiæ. Tertius modus eſt, quando quis diminuit aliena merita. Quattus denique, quādo alterum frigidè laudat. Qui modus infamiæ non eſt minimus. Vnde Fauorinus apud Gellium: Turpius, inquit, eſt exiguè atque frigidè laudare, quam inſectāter grauiterq; vituperare. Qui enim maledicit, quanto id acerbiùs facit, tanto magis pro iniquo inimicoque ducitur, tantoque minus fidem capit. Qui autem infacundè ieiuneque laudat, à cauſa ipſa deſtitui videtur. Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, & nihil poſſe reperire, quod in laudibus ponat.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: Vtrùm omnes iſti modi detrahendi ſint distincti ſpecie, vel potius omnes pertineant ad vnam & eandem ſpeciem ſpecialiſsimam? Ad quod *Reſponſio.* breuiter dico, quod omnes ſunt eiuſdem ſpeciei. Exiſtimo enim detractionis eſſe vnicam tantum ſpeciem, cuius obiectum formale eſt infamiā, quam quis per ignorantiam patitur. Sicut & obiectum formale contumeliæ eſt honor per violentiā ſublatus. Itaque, quemadmodum quæſtione præcedenti diximus, contumeliam, conuicium, & improperium eſſe vnius & eiuſdem ſpeciei ſpecialiſsimæ, propter vnam rationem formalem obiecti, quam habent: ita & in propoſito. Poterit tamen in iſtis tantus Inueniri exceſſus, vt ille in confeſsione veniat neceſſario explicandus. Qui enim de hæreſi, aut de inceſtu, aut de quuuis alio deformi peccato proximum infamaſſet, non ſatis peccatum ſuum explicuiſſet, dicendo ſe detractionem feciſſe: niſi etiam ſimul declaraſſet peccati grauitatem, cuius notā alteri inuſit. Qui infamat Deum, aut Sanctum aliquem canonizatum, aut creaturam aliquam rationalem, prout creatura eſt Dei: non tam eſt detractor, quam blaſphemus: ſiue id faciat ad inhonorādum; ſiue ad infamandum, ſiue ad deridendum, & iocandum, vt ex mente D. Thomæ docet Nauarro in Manuali cap. 18. numer. 18. Etiam ſi angeli, & ſancti canonizati noſtri ſint dicendi proximi, vt ex mente D. Auguſtini in lib. de doctrina Chriſtiana, docet D. Thomas 2.2. quæſt. 25. artic. 10. Ex dictis omnibus ſequitur eum, qui ſeipſum infamat ſiue manifeſtando crimen occultum, ſiue falſum imponendo; non dici propriè detractorem, quidquid dicat Nauarro loco citato. Quia nulla ex conditionibus ad detractionem requiſitis ibi inuenitur: vt conſtat. An autem talis peccet, & quale peccatum committat, alterius negotij eſt explicare, quod à nobis in ſuperioribus quæſt. 62. in materia de dominio fuit late diſputatum, & declaratum. Videte ibi.

Infamans Deum aut Sāctos magis blaſphemus quàm detractor.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum detractio ex genere ſuo ſit peccatum mortale.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd detractio nō ſit peccatum mortale. Nullus enim actus virtutis eſt peccatum mortale. Sed reuelare peccatum occultum, quod ſicut dictum * eſt, ad detractionem pertinet, eſt actus virtutis vel charitatis, dum aliquis fratri peccatum denuntiat, eius emendationem intendēs: vel etiam eſt actus iuſtitiæ, dum aliquis fratrem accuſat: ergo detractio non eſt peccatum mortale.

Locis ſuprà art. 1. inductis.

Ar. præced. ad 3.

2 ¶ Præterea, Super illud Prouer. 24. Cum detractoribus ne commiſceaeris, dicit * gloſ. Hoc ſpecialiter vitio periclitatur totum pene genus humanum. Sed nullum peccatum mortale in toto humano genere inuenitur: quia multi abſtinent à peccato mortali. Peccata autem venialia ſunt quæ in omnibus inueniuntur: ergo detractio eſt peccatum veniale.

Glo. ordi. ibidem.

3 ¶ Præterea, Auguſt. in homil. * De igne purgatorio, inter peccata minuta ponit, quando cum omni facilitate vel temeritate maledicimus, quòd pertinet ad detractionem: ergo detractio eſt peccatum veniale.

¶ SED CONTRA eſt, quod Rom. 1. dicitur: Detractores Deo odibiles. Quod ideo additur: vt dicit * gloſ. ne leue putetur propter hoc, quòd conſiſtit in verbis.

Eſt ſer. 4. in die animarum ante med. Et eſt ſer. 14. in ordine tom. 10. Et habetur 25. diſt. c. vnum orarium.

Gloſ. Ordinaria ibid.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, peccata verborum maximè ſunt ex intentione dicentis dijudicanda: Detractio autem ſecundum ſuam rationem ordinatur ad denigrandum famam alicuius. Vnde ille per ſe loquendo, detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo abſente, vt eius famam denigret. Auferre autem alicui famam, valde graue eſt,

quia

quia inter res temporales videtur fama eſſe pretioſior, per cuius defectum impeditur homo à multis bene agendis. Propter quod dicitur Eccleſi. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quã mille theſauri magni & pretioſi. Et ideo detractio, per ſe loquendo, eſt peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per quę diminuitur fama alicuius non hoc intendẽs, ſed aliquid aliud. Hoc autem non eſt detrahere per ſe, & formaliter loquendo; ſed ſolum materialiter, & quaſi per accidens. Et ſiquidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum vel neceſſarium debitis circunſtantijs obſeruatis, non eſt peccatum, nec poteſt dici detractio. Si autem proferat ex animi leuitate vel propter cauſam aliquam non neceſſariam, non eſt peccatum mortale, niſi fortè verbũ quod dicitur, ſit adeo graue, quòd notabiliter famam alicuius lædat: & præcipuè in his, quæ pertinent ad honeſtatem vitæ: quia hoc ex ipſo genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad reſtitutionem famæ, ſicut ad reſtitutionẽ cuiuſlibet rei ſubtractæ, eo modo, quo ſuprà * dictum eſt, cum de reſtitutione ageretur. *Q. 62. art.*

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quòd reuelare peccatum occultum alicuius propter eius emendationem denunciando, vel propter bonum iuſtitiæ publicæ accuſando, non eſt detrahere, vt dictum * eſt. *In corp. ar. & q. 68. art. 1.*

¶ Ad ſecundum dicendũ, quòd gloſ. illa non dicit quòd detractio in toto genere humano inueniatur, ſed addit, pene. Tum quia ſtultorum infinitus eſt numerus: & pauci ſunt qui ambulent per viam ſalutis. Tum etiam quia pauci vel nulli ſunt, qui non aliquando ex animi leuitate aliquid dicant, vnde in aliquo vel leuiter alterius fama minoretur: quia vt dicitur Iacob. 3. Si quis in verbo nõ offendit, hic eſt perfectus vir.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Auguſtin. loquitur in caſu illo quo aliquis dicit aliquod leue malum de alio, non ex intentione nocendi, ſed ex animi leuitate, vel ex lapſu linguæ.

Svmma Textvs.

SVppoſito quod detractio poteſt contingere dupliciter, ſcilicet, formaliter, & materialiter, formaliter eſt, quando quis de aliquo obloquitur eo abſente, vt eius famam denigret: peccata enim verborum ex intentione dicentis dijudicantur: materialiter eſt, cum quis verba dicit, per quæ diminuitur fama alterius, non hoc intendens, ſed aliquid aliud: reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Detractio formalis ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: Illud vitium eſt mortale, quo in re magni momenti proximus læditur: ſed tale eſt detractio, qua proximi fama obnubilatur, quæ maiori pretio habetur, quam exteriora bona, iuxta illud Eccleſ. 41. Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri boni, & pretioſi: ergo detractio formalis ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Et eſt aduertendum, quod dicitur quis ex intentione detrahere, non ſolum quando directe, id animo proponit, verum etiam quando animaduertit, quod dicit, & nihilominus ſine legitima cauſa verbum profert. Secunda concluſio. Qui materialiter detrahit, hoc eſt, dicit verba aliqua detractoria, ſine animo, & intentione nocendi: ſi propter aliquod bonum & debitis cum circunſtantijs id facit: vt contingit in accuſatione, vel denunciatione, nullum peccatum committit, ſed bene facit. Hæc concluſio relinquitur tanquam certa ex ſuperioribus. Tertia concluſio: Qui materialiter detrahit, ſi ex animi leuitate, aut libidine loquendi, aut denique propter aliquam cauſam non neceſſariam id facit: vt in plurimum peccat venialiter: Niſi forte verbum adeò ſit acerbum, vt notabiliter famam alterius lædat. Tunc enim ratione nocumenti illati erit peccatum mortale. Quarta concluſio. Quicunque alteri famam inique ſuſtulit tenetur ad reſtitutionem, eo modo, & ordine, quo ſupra dictum eſt in materia de reſtitutione.

Explicatio Articvli.

REſolutio D. Thom. in iſto articulo eſt, formalem detractionem, quæ contingit quando quis ex intentione lædendi proximum in fama, eo abſente peccata aut defectus eius manifeſtat, ex genere ſuo eſſe peccatum mortale, quamuis ex leuitate ma- *Detractio ex genere ſuo eſt peccatum mortale.*

teriæ poſsit fieri veniale: detractionem tamen materialem, hoc eſt, non animo detrahendi regulariter & ex genere ſuo, non eſſe mortale, quamuis per accidens, hoc poſsit illi conuenire. Tunc, ſcilicet, quando notabiliter læditur fama proximi eius criminis manifeſtatione: quod ex ſua ipſius ratione ſecum affert mortalem culpam. Tunc enim adeo requiritur prudentia, atque cautela, vt quæuis negligentia loquendi, niſi ſubitus ſit motus, mortale efficiat crimen. Et aduertit Caietanus, non lædi famam proximi notabiliter ex hoc, quod narretur ſecretò crimen eius tali perſonæ, apud quam perinde erit, ac ſi non eſſet dictum, vt contingit in colloquijs inter virum, & vxorem, de criminibus filiorum, & confeſsionibus eorum, qui confitentes peccata propria dicunt imprudenter confeſſori, in quo confidunt, perſonam, cum qua grauiſsime peccauerunt, & ſimilibus. Ex his enim aut non læditur fama proximi; quia quærunt magis tegere ſcientes, quam vt etiam quis hæc ſuſpicetur. Vel parum læditur: & ſic non eſt peccatum mortale. Cæterum Soto libr. 5. de iuſtitia quæſtion. 10. artic. 2. falſam exiſtimat hanc ſententiam Caietani; quantum ad id, quod affirmat non eſſe infamiam mortalem; cum quis occultum alienum crimen vni cordato viro ſecreto detegit, apud quem ità celabitur, ac ſi muto dictum fuiſſet. Quod ego ſimiliter verum exiſtimo, propter rationem ab ipſo Soto adductam. Nullus enim ſanæ mentis erit, qui nolit ſuum grauiſsimum crimen, quantum attinet ad læſionem famæ, potius celari vni viro grauiſsimo, quam tribus, aut quatuor hominibus de media plebe. Nam quamuis ex vna parte maius periculum immineat, quod ab iſtis euulgabitur, quam ab illo: ex altera tamen pluris quiſque facit in bona eſſe exiſtimatione apud vnum virum grauiſsimum, quam apud plures alios minoris autoritatis. Et in præſenti tantum loquimur de nocumento in fama illato. Ex quo infertur, peſsimè ac nocentiſsimè illos facere, qui, niſi vrgens ſit cauſa corrigendi fratrem, vel vni, quantumuis prudenti viro, occultum alienum crimen reuelant. Nam quamuis is in ſuo id pectore reconditum ſeruet: apud ipſum tamen alius magnum ſui honoris ac famæ patitur detrimentum.

Sententia Caietani.

Sententia Soti vera.

¶ Multa in iſto articulo eſſent dicenda, niſi ea à nobis ſupra quæſt. 62. artic. 2. cum de reſtitutione famæ eſſet ſermo, fuiſſent pertractata. Cæterùm, quoniam plura adhuc deſiderantur, quæ ſunt propria huius loci, ea pro complemento totius materiæ ſuo ordine explicabimus. Et vt à difficilioribus incipiamus, ſit prima difficultas: Vtrùm reuelans peccatum alterius confeſſario, non potens aliter ſuum crimen manifeſtare, ſit dicendus detractor, ſaltim materialiter, aliquodque peccatum committat? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod ſi ex tali reuelatione criminis aliquod ſequitur vel ſcandalum, vel peccatum, vel damnum corporale, aut temporale eius, qui peccatum commiſit, aut alterius, nulla ratione eſt licitum illam facere. Imò, ſi ex tali manifeſtatione aliquid huiuſmodi timetur, ad nullam interrogationem à confeſſario factam poterit pœnitens reſpondere, niſi generaliter, quod peccauit, vel cum conſanguinea, vel cum Eccleſiaſtico. Et ſi ex huiuſmodi generali criminis manifeſtatione, adhuc idem detrimentum timetur, occultandum erit omnino id peccatum, alijs duntaxat expreſsis cum intentione; quam primum potuerit, illud crimen, vel circunſtantiam cum alijs, quæ poſtea commiſerit confitendi: Eſtque hoc intelligendum, quando pœnitens obligatur talem confeſsionem facere, vel vt Euchariſtiam ſuſcipiat, vel ad vitandum ſcandalum, quod ex eo quod non ſuſciperet ſacramentum ſequeretur. Nam ſi confeſsio non eſſet neceſſaria, illam omnino prætermittendi eſſet præceptum. ¶ Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod ſi eſt alius confeſſarius qui perſonam non cognoſcat, tenetur pœnitens cum illo integram facere confeſsionem. Et ſi ad id licentiam non habet, eam petere à proprio parocho. Nec eo ipſo, quod talis caſus inſurgit habet pœnitens facultatem, cum quo voluerit confitendi, vt docent Paludanus, Adrianus, & Nauarrus locis infrà citandis. Requiritur enim ad abſoluendum à quibuſcunque peccatis mortalibus iuriſdictio in confeſſario. Et hanc nullus, niſi proprius parochus, vel alius ex eius commiſsione habere poteſt. Dico tertio, etiam eſſe certum, quod nulli licet in confeſsione alterius crimen reuelare proprio nomine expreſſo, aut gradu, aut dignitate, quando id ad proprij peccati manifeſtationem non fuerit neceſſarium. Et qui ſecus fecerit detractionis peccatum committet, tanto grauius quanto crimen, quod aperit, grauius fuerit. Itaque hæc certa ſunt.

Primũ dubium de reuelãte peccatum alterius in confeſsione.

Primum dictum certũ.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

¶ Sed dubium eſt, an quando ex manifeſtatione mei criminis, aut alicuius circunſtantiæ ex ijs, quæ neceſſario ſunt in confeſsione explicandæ, alterius certæ perſonæ peccatum à confeſſario cognoſcitur: & non eſt copia cum alio confitendi, vel, quia eſt articu-

Punctus difficultatis.

articulus mortis: vel parochus abeſt: vel ſi eſt præſens, non vult dare licentiam: ponamus etiam quod quamuis pœnitens mutet habitum, vt dicit Caietanus, id non ſufficiet, quia parochus vult cognoſcere, an ſit eius ouis, eamq; videre: & denique quod nullum aliud eſt remedium ad occultandum crimen alterius, quam proprium tacere: & item ponamus, quod nec illi, cuius crimen in confeſsione detegitur, nec alteri aliquod ſequatur nocumentum ex tali confeſsione, aut in vita, aut in honore, aut in bonis temporalibus, vltra leuem illam infamiam, quæ conſurgit in corde confeſſarij, complicem pro malo, & iniquo reputantis. Eſt inquam dubium, an in hoc caſu, non potenti aliter ſuum crimen detegere, quam reuelando crimen alterius confeſſario, ſit licitum illud dicere, ad idque teneatur, vel potius peccet in tali reuelatione. Viguerius videtur dicere, omittendam eſſe tunc totam confeſsionem, & ſine illa communicandum, ſi currit præceptum, quia vtendum eſt eo tempore regula de non habente copiam confeſſoris. Sed hoc eſt apertè falſum, cum præceptum ſeruari debeat quoad poteſt: vt communiter dicunt Doctores in materia de confeſſione. Canus atque Ledeſma exiſtimant, ſaltem in articulo mortis eſſe licitum detegere complicem, qui tunc infamiæ iacturam tolerare debet, vt proximus liberetur ab ea neceſsitate. Sed etiam hæc ſententia eſt falſa. Nam ſi alio tempore ſalubris eſt confeſſio, ſine illo peccato, aut circunſtantia facta, cur etiam non erit ſalubris in articulo mortis? Et ſi tunc eſt conſilium, talem circunſtantiam confiteri, cur non etiam extra articulum illum. Omnes enim rationes, quæ probant tacendum eſſe, de omni tempore probant, aut de nullo. Nec ratio Cani aliquid valet. Nam pœnitens, nec liberatur à morte corporali per illius circunſtantiæ manifeſtationem, nec ab ſpirituali, cum licitè taceat, & gratia ſacramenti nō fraudetur, confitendo alia mortalia, vel etiā vnum veniale.

Sententia D.Tho. & aliorum. ¶ De propoſita ergo difficultate ſunt duæ opiniones extremæ. Vna quæ affirmat non ſolum eſſe licitum, verùm etiam neceſſarium, regulariter loquendo, circunſtantiam illam perſonæ confiteri; ſi mutat ſpeciem, aut ſecundum alios, ſi aggrauat notabiliter. Hanc tenet Diuus Thomas in 4. diſtinct. 16. quæſt. 3. artic. 2. quæſt. 5. ad 5. & opuſcul. 12. artic. 9. Alexand. 4. p. quæſt. 77. memb. 2. artic. 4. Bonauent. diſtin. 21. in 2. parte diſtinctionis. artic. 1. quæſt. 3. in corpore. & p. p. opuſculorum. titulo de modo confitendi. cap. 1. Paludani. in 4. diſt. 21. quæſt. 3. art. 2. concluſione 1. & diſtin. 16. quæſtio. 3. artic. 3. ad 2. Ricard. diſt. 21. quæſt. 2. art. 5. Henri. quodlib. 3. q. 23. Durandus diſt. 16. quæſt. vltima, numer. 8. Gabriel diſt. 17. quæſt. 1. concluſione 5. Antoninus 3. p. titulo 14. capi. 19. §. 11. Medina. Cod. de confeſsione. cap. de circunſtantia temporis & loci. ad finem. Adrian. in 4. quæſt. 1. de confeſſ. §. ſed oritur ex his. Soto in 4. diſt. 18. q. 2. art. 5. ad 4. Sylueſter verbo confeſsio 1. quæſt. 24. Gerſon Alphabeto 41. litera L. & Alphab. 42. lit. F. Roſella. verbo confeſsio. 1. §. 6. Almaynus in 4. diſt. 17. q. 1. artic. 2. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ſic: Qui vtitur iure ſuo, nulli facit iniuriam: maximè ſi eo vtatur ſine notabili detrimento tertij, ſed qui integrè omnia ſua peccata confitetur, explicando circunſtantias perſonarum in caſu poſito, vtitur iure ſuo: ergo nulli facit iniuriam; atque ex conſequenti licitè id facit. Conſequentia eſt nota, & maior eſt principium iuris, vt conſtat ex cap. cum Eccleſia. de electione. & ff. de regulis iuris, in regula: Nullus videtur. & regula: Nemo damnum. & regula: Factū ſuum. §. non videtur. & ibi Gloſſa. & Philip. Decius, minor autem probatur: Si confeſſarius non haberet notitiam perſonæ per circunſtantiam explicatæ pœnitens haberet ius ad illam declarandam: ſed propter cognitionem perſonæ pœnitēs non amittit ſuum ius, maximè cum ex ſua confeſſione notabile detrimentum complici non ſequatur, vt ſupponimus: ergo illo vti poteſt. 1.Argum.

¶ Secundo: Nullus tenetur ius ſuum, & vtilitatem dimittere, pro vitando paruo damno proximi: imò nec pro vitando maximo, ſi præcipuum quod intendit nō eſt nocere, ſed ius ſuum, & vtilitatē perſequi: poſſum enim ego in domo mea feneſtras aperire, quamuis ex hoc vicinis damnum ſequatur, modò publica via mediet: & ſimiliter poſſum parietes erigere, quamuis ex eis defectum lucis vicinus patiatur: item mercator, licitè vendit merces ſuas minori pretio, quamuis ex hoc damnū minoris lucri alijs ſequatur: præterea eccleſiaſtici, & priuilegiati licitè gaudēt ſuis priuilegijs ementes & vendentes, ſine aliquo tributo, aut ligna ſcindentes, vel aliud quid ſimile facientes, iuxta tenorem priuilegij: eſto ex hoc detrimentum alijs reſultet: quia id nō intendunt, ſed tantum vti iure ſuo, propriamque vtilitatem perſequi: ſimiliter aduocatus poteſt licitè clientem ſuum patrocinari, vel matrimonium tractare, modò negotium ſit licitum: quamuis ex hoc graue damnum, aut in honore, aut in rebus proximis reſultet, quia vtitur iure ſuo: & deniq; quiſque, ſiue in iudicio, ſiue extra ius ſuum, & vtilitatem 2.Argum.

 perſe-

perſequens, poteſt licitè vel denunciare, vel accuſare crimen occultum proximi, modò probari poſsit: quamuis ipſe ex hoc grauiſsimum nocumentum, ſiue in honore, ſiue in rebus patiatur, vt diximus in ſuperioribus: ergo pari ratione, poſſum ego vti iure meo, in meam vtilitatem integrè in confeſsione omnia peccata cum ſuis circunſtantijs explicare: quamuis ex hoc aliquale detrimentũ in honore proximo ſequatur. Maxime cum ipſe fuerit in cauſa, culpamque commiſerit, propter quam ex proſequutione mei iuris ſuæ famæ detrimentum ſibi immineat. Ex hoc infertur, quod ſi licet in confeſsione eam circunſtantiam dicere, qua confeſſarius veniat in cognitionem culpæ & perſonę alterius: etiam erit neceſſarium id facere. Semper enim, quod id, quod præcipitur, cadit ſub poteſtate, & iuriſdictione præcipientis, & eſt licitum cum omnibus ſuis circunſtantijs, ſubditus tenetur parere, illudque adimplere, ſi poteſt ſine graui ſuo, aut alterius detrimento, vel in perſona, vel in honore, vel in rebus. Imò tanta poterit eſſe vis præcepti, ſiue diuini, ſiue humani, vt illud adimplere ſubditus teneatur, etiam cum manifeſto periculo vitæ ſuæ, aut alterius: vt explicant Soto libro 1. de iuſtitia quæſt. 6. artic. 4. & Caietanus 1. 2. quæſt. 96. artic. 4.

Sententia Marſilij & aliorum. ¶ Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat nulla ratione eſſe licitum, explicare in confeſsione illam circunſtantiam, qua confeſſarius deueniet in cognitionem peccati, & perſonæ proximi, etiam ſi ex hoc nullum aliud detrimentum ſequatur, quam leuis infamia, quæ conſurgit in animo confeſſarij, reputantis illum pro iniquo & malo. Hanc opinionem tenet Marſilius in. 4. quæſtio. 12. artic. 1. dub. 1. in quadam reſponſione ad 6. argumentum fol. 575. Nauarro in Manuali cap. 7. numer. 2. ſequutus Innocentium, & Hoſtienſem in capit. omnis. de pœnitent. & remiſ. Cano in relectione de pœnit. p. 5. Quamuis moderetur illam, vt intelligatur, quando iactura famæ proximi apud confeſſarium fuerit mediocris. Nam ſi fuerit minima, ſecundum qualitatem perſonæ ad arbitrium boni viri, tenebitur pœnitens tunc peccatum cum ſua circunſtantia confiteri. Vt ſi, verbi gratia, vir iuuenis, & ſecularis cum virgine fornicaretur: tunc ſi fœmina non potuiſſet ſuum delictum manifeſtare, niſi confeſſarius ſimul intelligeret talem iuuenem fuiſſe complicem: tenebitur adhuc fœmina peccatũ confiteri: quia minima, & ferè nulla eſt infamia, quæ ex hoc facto viro reſultat. Cæterum iuuenis non poterit licitè ità confiteri, vt confeſſarius veniat in cognitionem fœminæ: quia infamia quę inde illi reſultat, eſt notabilis. Hãc eandem ſententiam tenet Bart. Medina li. 1. ſoæ ſummæ capit. 4. §. 1. & omnium nouiſsimus Dominicus Bañez ſuper 2. 2. D. Thomæ quæſtio. 33. artic. 8. dubio 8. in prima parte illius, qui adducit pro eadem Caietanum. Sed certè fallitur: potius enim videtur fauore contrariæ ſentẽtię, in ſumma, verbo. confeſsio. condi. 3. Vbi dicit, quod ſi ſit vir bonus confeſſor, & de quo non eſt ſuſpicio futuræ infamiæ, poteſt explicari talis circunſtantia. Et idem expreſsius affirmat in opuſcul. quodlibet. 2. reſponſione 5. ad fratrem Chetubin. Si aliquando Caietanus huic ſententiæ fauorem dediſſe eſt dicendus, eſt in iſto articulo, vbi dicit non lædi famá proximi notabiliter, per hoc, quod narretur ſecreto crimen eius tali perſonæ, apud quam perinde erit, ac ſi non fuiſſet dictum. Vt contingit in confeſsionibus eorum, qui confitentes peccata propria, dicunt imprudenter confeſſori, in quo confidunt, perſonam, cum qua grauiſsimè peccauerunt. Quibus verbis videtur ſignificare, eſſe peccatum, quamuis non mortale, peccata aliorum in confeſsione explicare.

Sententia autoris. Non eſt in confeſsione explicã da circunſtantia qua cõfeſſarius veniat in cognitionẽ alterius. ¶ Mihi ex his ſententijs hæc ſecunda videtur longè verior, atque ſecurior: quamuis etiam prima ſoa probabilitate non careat. Quam præcipuè facit tot virorum doctiſsimorum vnanimis conſenſus, qui apud me (qui nulla ex parte cum minimo eorum ſum comparandus) maximè in materia morali, plurimum valet. Sed probatur multis, & efficaciſsimis rationibus ſecunda opinio. Primo ſic: Quando ex confeſsione mei criminis, aut alicuius circunſtantiæ illius, imminet mihi, aut alteri graue aliquod damnum, ſiue in perſona, ſiue in honore, ſiue in bonis, licitè poſſum illud tacere, vt ex mente omniũ in principio huius difficultatis pro certo ſuppoſuimus: ergo & quando imminet proximo leue aliquod damnum, quale dicitur eſſe illud infamiæ, quod reſultat in animo confeſſarij. Probo conſequentiã: Nam eodem iure naturæ quo prohibemur vitare in noſtris operibus damnum proximi graue, prohibemur etiam vitare quodcunque aliud leue, atque ex conſequenti ſi confeſsio cum graui damno proximi eſt culpabilis, cum leui etiam culpam habebit: & ſolum erit differentia quantum ad hoc, quod eſt magis, aut minus culpabilis, pro ratione nocumenti inde ſubſequuti. Secũdo: Quando in vno & eodem caſu duo præcepta concurrunt, quæ ſimul ſeruari non poſſunt, id ſolum obligat

quod

quod maius eſt, & minus amittit ſuam vim, pro illoque tempore obligationem non inducit, iuxta regulam poſitam in capitul. duo mala, & in capit. Nerui. 13. diſtin. vbi habetur; ex duobus malis minus eſt eligendum: conſtat autem, quod quando duo præcepta pro eodem tempore cōcurrunt, minus malū eſt, minus non adimplere, quā maius: ſed in caſu, quo homo ſuum peccatū confiteri non poteſt ſine infamia proximi, cōcurrunt duo præcepta, vnum naturale, nullum nocumentum ſiue graue, ſiue leue proximo inferēdi, in honore aut in fama, alterum integre confitendi. Quorū primū maius eſt, & minus diſpenſabile, vt potè quod ad legem naturalem ſpectat, nā ſecundū ſolū eſt de lege diuina poſitiuā, quæ naturalem non tollit: quod enim pro charitate inſtitutum eſt contra charitatem militare non debet, vt dicit D. Bernardus in li. de præcepto & præcepti diſpenſatione, litera. E. ergo ſolum primum præceptum eſt tunc ſeruandum atque ex conſequenti non confitendum peccatum, cum infamis proximi. Et confirmatur: Regula communis eſt inter Theologos, quod præcepta, quæ ſolum ſunt diuina poſitiua, regulariter loquendo, non adeò ſtrictam inducunt obligationem, vt cum iniuria graui, vel leui legis naturalis, aut cum nocumento iuris, aut vtilitatis proximi, ſint obſeruanda. Hac enim ratione dicimus, præceptum omnibus conferendi baptiſmum, quod maioris neceſſitatis eſt paruulis aliud remediū non habentibus, quā adultis, confeſſionis, ſine qua in actu, per ſolam contritionem, in caſu neceſſitatis ſalutem conſequi poſſunt, contra voluntatem parentum infidelium, non eſſe adimplendum. Quare huiuſmodi pueros infideliū, inuitis parentibus baptizandos non eſſe, ſupra latè oſtendimus ex mente D. Tho. in primo tomo. quæſtione 10. articu. 12. Eſt enim contra legem naturalem patriæ poteſtatis, vt filijs, parentibus inuitis, ea legis profeſſio tribuatur, quam ipſi eligere non poſſunt: ſed præceptum integre confitendi peccata cum omnibus ſuis circunſtantijs, ſolum eſt diuinum poſitiuū, vt de ſe patet: ergo non obligat ad ſui obſeruantiam cum iniuria leui, aut graui legis naturalis, de conſeruanda fama proximi. Item: Qui emiſit votum caſtitatis, ſi poſteà vxorem ducat, tenetur coniugale debitum ſoluere ne iuri vxoris noceat: & qui vouit religionem, non tenetur illam ingredi, quoaduſque creditoribus ſatisfaciat: ſi id poſteà efficere non poterit; aut ſi ad pauperum parentum ſuſtentationem fuerit neſſarium, vt in ſeculo maneat: nec huius rei alia ratio poteſt aſsignari, niſi quod lex naturalis præcipit, tam debita ſoluere, quā in caſu neceſſitatis parētibus ſubuenire, cui per ingreſſum religionis in caſu poſito derogatur: ergo pari ratione, quā uis ſit præceptum diuinum de facienda integra confeſſione ad quod eſt neceſſarium, vt omnes circunſtantiæ ſpeciem mutantes, aut notabiliter aggrauantes exprimantur, ſi ex hoc ſequitur nocumentum proximi, quod lex naturalis inferre prohibet, ab illa erit ſuperſedendum: vel ſi hoc fieri non poteſt explicanda erūt peccata illis circunſtantijs non expreſsis, ex quarum notitia iniuria alteri accreſcit, ne lex naturalis violetur. Vltimò: Nō poteſt aliquis citra culpam mortalē occultū alienum crimen vni cordato viro ſecreto detegere, & ſi apud illum ità celabitur, ac ſi muto dictū fuiſſet, vt ex mente Soti, in principio huius articuli, diximus cōtra Caietanū. Nec huius rei aliam rationem aſſignauimus, niſi quod quiſque ſanæ mentis pluris facit in bona eſſe æſtimatione apud vnum virum grauem, quā apud plures alios minoris autoritatis: ſed hoc idem nocumentū ſequitur ex eo, quod quis circunſtantiā confiteatur, ex qua cōfeſſarius in notitiam alicuius grauis criminis & perſonæ quæ illud commiſit, deueniat: ergo non eſt hoc exiſtimandum paruum inconueniens, atque ex conſequenti non eſt licitum illud facere, placet quidem mihi moderatio à Magiſtro Cano poſita, de qua mentionem fecimus referentes autores, qui hanc noſtram ſententiam tenent. Cæterùm illius ratio eſt, quòd fœmina non poteſt explicare ſuum crimen, niſi confeſſarius ſimul intelligat quis ſit iuuenis, qui cū illa occubuit, & ex talis circunſtātiæ declaratione, aut minima, aut nulla, ſequitur infamia iuueni. Et vbi non eſt infamia quæ apud homines in pretio habeatur, certū eſt, non eſſe peccatum, alterius crimen manifeſtare, vt ex dictis patet.

¶ Et ad primum argumentū pro cōtraria ſententia factum, reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod per cognitionem, quam cōfeſſarius habet de complice, non amittit pœnitens ius, quod habet ad integre confitendū omnia ſua peccata, cū omnibus ſuis circūſtantijs. Nam cū nullus habeat ius alterū nocēdi, & ex illa notitia cōfeſſarij neceſſario ſequatur nocumentum proximi, fit, vt ea ſola ſit ſufficiens, tollere ius, quod pœnitens habebat ad confeſsionem taliter faciendā, ius enim gratiæ tollitur per ius naturæ. *Ad 1. arg.* ¶ Ad ſecundū argumentum vt reſpondeamus, dico primo, quod ſi illud aliquid valeret, pari ratione cōuinceret, eſſe licitum: imò neceſſarium, confiteri omnia peccata cum omnibus ſuis circū- *Ad 2. arg.*

ſtantijs, etiã quando ex tali cõfeſſione grauiſſimum aliquod damnum ſiue in vita, ſiue in honore, ſiue in diuitijs proximo ſequetetur, cuius cõtrarium ex mente omniũ Doctorũ in principio huius difficultatis pro certo ſuppoſuimus. Nam cũ vnicuique liceat, ius ſuũ, & vtilitatem perſequi, etiam cum grauiſsimo proximi detrimento, vt ex exemplis in argumẽto adductis colligere licet, fit, vt ſi pœnitens habet ius in eo caſu integrè confitendi, ob nullum alterius damnum illud dimittere teneatur. Dico ſecũdo, falſum eſſe, quod pœnitens in caſu argumenti habeat ius ad confitendas circunſtãtias, ex quibus alterius infamia ſequatur. Nã cum nullus habeat ius alteri nocendi, etiam ob pproriã vtilitatem, niſi ea vtilitas ſit talis, vt ex iuſtitia ſit ei debita; quod cõtingit in omnibus inſtantijs poſitis in argumento, fit, vt ob conſequendam propriã vtilitatẽ, alteri nocere nõ poſsit. Eo vel maximè, quod pœnitens ex eo, quod circunſtantiam occultet, quã alteri infamia irrogatur, nec detrimentum patitur, nec ab aliqua vtilitatis acquiſitione impeditur, cum eandem protſus gratiam, quam conſequeretur per ſacramentum pœnitentiæ, omnibus peccatis, & circunſtantijs expreſsis, cõſequatur etiã omiſſa illa, ex qua damnũ reſultat, vſque ad tempus, quo eam ſine præiudicio tertij poſsit confiteri. Si in aliquo caſu argumentũ propoſitum videretur habere difficultatẽ, eſt in eo, quod pœnitẽs non obligatur cõfiteri peccata, & vult id facere in propriam animæ vtilitatem, à qua fruſtratur, dum ſacramentũ nõ ſuſcipit, nec illud poteſt ſuſcipere vt diximus, ſi ad illius integritatem requiritur, quod ea peccata vel circunſtantiæ explicentur, ex quorum cognitione proximi fama apud confeſſarium, detrimentum patitur. Cæterùm nec hoc impedit, quo minus noſtra ſententia ſit vera, ſi quidem, vt paulò antea dicebam non poteſt ſemper homo ſuã vtilitatem perſequi, ſed tunc tantum, quando id ſine iniuria alterius fieri poteſt, aut vtilitas eſt debita ex iuſtitia, quorum neutrũ inuenitur in propoſito.

1. dubium de dicente peccatum notorium. ¶ Secunda difficultas eſt, Vtrùm dicẽs id peccatum, quod notorium eſt, ſiue facto ſiue iure, peccet mortaliter. Verbi gratia. Habet quis læſam famam apud multos de ciuitate, vel quia peccatum ab ipſo factum eſt publicum, quod appellatur notorium notorietate facti: vel quia publicè propter illud fuit punitus, quod appellatur notorium notorietate iuris. Dubium eſt an narrans illud, eis, qui neſciebant, peccet mortaliter? *Sententia Sylueſtri.* Sylueſter, verbo, detractio. quæſtione 1. partem tenet affirmatiuam. Niſi fortè peccatum ità eſſet notum, vt ſtatim, etiam eo, qui narrauit, tacente, deuenire deberet in notitiam eorum, quibus narratur. Et probari poteſt hæc opinio iſto argumento: *Argu.* Ille, qui, in caſu poſito, facto vel iure habet famam læſam, reſpectu eorum, quibus narratur peccatum, ita habet bonam æſtimationem, ac ſi nihil turpe feciſſet: ergo illud referens, reſpectu taliter audientium, ità eſt detractor, ac ſi crimen omnino eſſet ſectetum, atque ex conſequenti peccat mortaliter. Contrariã ſententiam tenet Nauarro in Manua. capitu. 18. nume. 26. *Sententia Nauarri.* Cuius verba ſunt, quæ ſequũtur: Decimo quinto peccat, qui peccatum verum mortale ſecretum alterius detegit inordinatè, ut ſi aliqua circunſtantia excuſet à mortali. Et dixi ſecretum, quia detegere notoria facti vel iuris, vel famoſa, ſine mala intentione nocendi, non eſt peccatum ſaltem mortale: quamuis illi, quibus deteguntur, ea ignorent, nec in regione, vbi deteguntur, ſcirentur. Vt ſi quis in Luſitania diceret, illum, vel illum in Caſtella foſtibus fuiſſe ictum, etiam ſi ille ſit in Luſitania præſens, & ab eis, quibus dicitur cognoſcatur. Hæc Nauarro. Citatque pro eadem ſentẽtia Caietanum. to mo. 2. opuſcu. tract. 31. reſponſione. 9. & Ioãnem de Maioris in 4. diſt. 21. q. 2.

¶ Cæterum, vt in re tanti momenti, & quæ quotidie habetur præ manibus, explicanda recto ordine procedamus, dicam prius, quæ certa ſunt apud omnes, dicturus poſteà ea, in quibus eſt controuerſia apud Doctores. Hunc enim modum procedendi ſemper exiſtimaui conuenientiſsimum, & explicandis difficultatibus, maximè in moralibus, tot doctiſsimorum virorum ſententijs inuolutis, aptiſsimum, & clariſsimum. Dico ergo primò, certum eſſe, quod miſcere colloquia inter conciues, aut familiares de peccatis proximorum tam dicentibus, quam audientibus notis ex ſe nec eſt bonum, nec malum, ſed ex intentione, & fine colloquentium reddit id opus aut honeſtum, aut vituperabile. *1. dictum certum.* Si enim narrentur ea peccata ob bonũ finẽ, vt ſcilicet, alij ab eis abſtineãt exemplo eorum, qui ceciderunt, aut ſuorum criminum pœnas dederunt, opus eſt laudabile, atque honeſtum, vtpote, quod cedit in gloriam Dei, & proximorum vtilitatem. Si verò talis commiſtio colloquiorum fiat, ſiue ex curioſitate, ſiue ex leuitate, aut ocioſitate, alio ve inutili fine, erit peccatum veniale, vt in ſpecie docet Cord. in tract. de detractione memb. 4. quæſtione ſecunda concluſi. 6. Et ratio huius eſt: Quia cum tunc nulla fama læditur, quæ iam læſa non fuerit, etiam apud eos, quibuſcum loqui-

loquimur, nulla relinquitur malitia in opere, niſi illa venialis, quę deſumitur ex fine. Sicque frequẽtiſsimè contingere ſolet etiam in colloquiis timoratorum hominum. Si autẽ colloquutio fiat ex praua intentione, vt ſcilicet, mala de proximis opinio renouetur, ſicque eis in fama & honore noceatur, peccatum eſt mortale formaliſſimæ detractionis, vt de ſe patet.

2. dictum certum.

¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod qui manifeſtat delictum illius, qui per publicam ſentẽtiam eſt infamia notatus, ſiue in eodem oppido, ſiue in diuerſo, non peccat contra iuſtitiam: atque ex conſequenti nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Ex quo enim aliqui publicè ſunt notati, iam amiſerunt iura ſecreti: atque adeò per hoc quod eorum delictum manifeſtetur, iuſtitia violari non poteſt. Eo vel maximè, quod iudicum, ac legum talem pœnam imponentium intẽtio eſt, vt omnibus innoteſcat, vt docẽt Mercad. cap. 15. §. es tambien. & Ioſephus Angl. in floribus 4. ſentent. q. de reſtitutione famæ dubio 4. Qui etiam dicunt primam, & præcipuam pœnam taliter condemnatorũ eſſe infamiam. Nam flagella, mutilationes, mori, truncari, vel dolores ſentire, commune eſt atque naturale omni animali: erubeſcere autem, & honorem amittere eſt proprium hominis: & ob id leges præcipuè volunt eũ in honore & opinione punire. Ex quo etiam fit, vt non in carcere, nec in nocte, ſed in die, & in medio populo, & in ferijs celebrioribus iuſtitia fiat. Itaque quẽadmodum, ſi quis per ſententiam iudicis ita damnaretur ad direptionem bonorum, vt ſingulis illa capere volentibus eſſent expoſita, qui illa auferret ad nullam teneretur reſtitutionem, quia iuſte ille bonorum ſuorum dominio priuatur. Pari etiam ratione, qui manifeſtat delictum illius, cuius infamia iure, & vt cæteri audientes pertimeſcant, eſt veluti expoſita omnibus deuulganda, non peccat cõtra iuſtitiam, nec ad reſtitutionem tenetur. Nec refert quantum ad hoc, an bono, vel malo animo id fecerit. Nam ad rationẽ iniuſtitiæ impertinens eſt malus animus, quãuis nõ ad rationẽ peccati. Sed eſt hoc intelligendum, modò delictum, quod manifeſtatur, ſit idem propter quod quis infamia eſt notatus. Nam qui diffamatũ in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamaret in altero, de quo bene audit, non ſolum peccaret mortaliter, ſed etiã teneretur ad reſtitutionem, vt diximus ſupra quæſtione 62. articulo 2. dub. 3. circa ſolutione ad ſecundum argumentum D. Tho.

3. dictum certum.

¶ Dico tertio etiam eſſe certum, quod qui manifeſtat alicui id peccatũ proximi, quod nõ iure, ſed facto eſt notorium: vt ſi, Verbi gratia eſt aliquis in ciuitate de aliquo crimine infamatus, non quia per publicam ſententiam de eo fuit conuictus, ſed quia ipſo dãte occaſionem, in notitiam fere omnium aut maioris partis populi, peruenit; vel quia ipſe ſcilicet, egreditur, & ingreditur domũ alicuius mulieris, vel aliud quid ſimile facit cũctis vicinis videntibus, & ſcientibus, ex quo ortum habuit vt factum illud paulatim fuerit euulgatum, narreturque inter omnes, talis, inquã, qui huiuſmodi peccatum neſcientibus manifeſtat, nec peccat contra iuſtitiam, nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Ex quo enim peccatum factum fuit publicum amiſit peccator iura ſecreti, ſibique debet imputari, qui cauſam dedit. Fateor quidem, quod ſi ob meum dictum, crimen illud plus notabiliter publicatur, aut aliud detrimentum peccanti euenit, pecco cõtra charitatem. Sed quod affirmo eſt, tale peccatum non eſſe contra iuſtitiam. Nam cùm iam fama illius, apud omnes, vel maiorem partem ſit læſa, vel certè de facili poſsit delictum ab omnibus ſciri, ſi velint, quia omnium ore circunfertur, fit, vt nihil ab eo contra iuſtitiam auferatur. Si peccatum tale eſſet, quod difficile poſſet in illius vel illorum, quibus narratur cognitionem venire, vel quia in loco remoto, vel in eodem, ſed à longo iam tempore fuit perpetratum, re vera peccaret contra iuſtitiam illud reuelans. Oblitum enim iam delictum, nec per ſententiam punitum, nullus habet ius reuelandi: atque adeò contrarium faciens peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis.

¶ Sed dubium eſt, an qui dicit id peccatũ, quod notorium eſt, ſiue facto, ſiue iure, illis, qui illud ignorant, peccet mortaliter contra charitatem. Et ſimiliter poteſt eſſe dubium de numero hominum, qui ſufficient ad hoc vt delictum ab ipſis cognitum notoriũ dicatur notorietate facti. De vtroque enim non leuis eſt concertatio inter Doctores. Ad quorum explicationem dico primò, meo iudicio non eſſe dubitandum, quod qui alicuius peccatum ſiue iure, ſiue facto ſit notoriũ, ignorantibus manifeſtat: niſi ex bona intentione id faciat, iuxta explicata in primo dicto ex ijs, quæ in principio dubitationis pro certis ſuppoſuimus, ſemper peccat, ſaltim venialiter. Contra rationem enim eſſe videtur, vt quis alterum, licet infamatũ, denuo infamet, eiuſq; vulnera innouet. Mortaliter autem talem peccare puto, quotieſcunque ex intentione detrahendi id facit, vt ſupra dicebam, vel ſaltim quando ex tali loquutione notabile proximo nocumentum infertur, vel in fama: quia plus notabiliter eius crimen mani-

Sententia autoris.

nifeſtatur, vel in alijs rebus. Contra charitatem enim eſt manifeſte, vt quis cauſam damni det, quod vitare poteſt. Et quantum ad hoc vera eſt ſententia Syluestri in principio dubitationis à nobis propoſita. Ad quem etiam modum eſt intelligendus Soto, libro 4. de iuſtitia. quæſtione 6. articulo tertio ad 4. quando dicit, eſſe contra charitatis iura, vt quis, ei, qui neſcit, talem hominem prodat. Secus autem eſſet, ſi, inter rogatus, ad informationē, vel officium, vel matrimonium, crimen manifeſtaret. Nam tunc ſanum conſilium, ac verum, etiam cum infamia alterius, ex bono fine dare, ſine aliqua culpa liceret, cum nullus innocentē interrogantem, vt nocenti ſubueniat decipere poſſit. Ex quo infertur, quod qui vt aliquem, ad religionem, vel eccleſiam, vel collegium, vel ordines, vel matrimonium admittant, ſyncere de aliculus genealogia, aut de alia infamia, aut nota publica inquirunt, vt caueant quod cauendum eſt, nullum peccatum committunt: nec etiam illi, qui eis veritatem ſub ſecreto manifeſtant. Quin potius officium debitæ fidelitatis, & charitatis, propter rationem iam dictam adimplent. ¶ De alia dubitatione, quæ erat de numero hominum, qui ſufficiunt, vt delictum ab ipſis cognitum notorium dicatur notoreitate facti, eſt opinio quorumdam aſſerentium: decem hominum numerum ſufficientem eſſe, vt peccatum ab ipſis cognitū notorium dicatur. Ex quo colligi videtur, quod ſi decē homines fuerint, qui alicuius delictum ſcinerint, bene poſtea poteſt cum quocunque alio de populo ſine iniuſtitia communicari. Hanc ſententiam tenet Sylueſter, verbo. notorium, quæſtione 4. & gloſſa in capitulo vnio 10. quæſtione 3. & in capitulo de manifeſta. 2. quæſtione prima. & gloſſa Raymun. quam refert Sylueſter. Et probatur primo, quia alias daretur medium inter occultum, & notorium, illud, ſcilicet, quod decem perſonis eſt manifeſtū, cum tamen illa ſint immediatè oppoſita. Et præterea; quia niſi notorium eſſet, quod decem hominibus eſt manifeſtum, nunquam poſſet aliquid notorium probari in aliqua ciuitate, aut prouincia, niſi numeratis omnibus hominibus ciuitatis, vel prouinciæ, vt facta fide, quod ſunt plures conuincatur, maiorē partē populi, vel prouinciæ id ſcire. Hoc autem eſt ridiculum, & impoſsibile: ergo quod decem hominibus fuerit manifeſtum ſimpliciter erit dicendum notorium notoreitate facti. Imo ex hac ſentētia ſequitur, quod ſi ſex homines peccatum cognoſcunt illi ſufficiunt, quia vt communiter dicunt Doctores, ſex perſonæ ſicut, & decem ſunt ſatis facere plebem; & per conſequens notoreitatem facti, vt nititur probare Sylueſter loco citato. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, quod quamuis hæc opinio ſit vera ad alios effectus iuris, ſcilicet, vel ad probationem delicti, vel ad inquiſitionem ex infamia ortam faciēdam, ad effectum tamen colloquendi & confabulandi, denigrandique famam omnino eſt à ratione aliena, atque falſa. Lex enim charitatis, & iuſtitiæ obligat, vt proximorum peccata contegamus, quando non ſunt ità notoria, vt vel per ſententiam publicam, vel per euidentiam facti, vel notitiam maioris partis populi fama ſit læſa. Ad quod probandum hoc vnum argumentum eſt ſufficiens; quod cum in republica plures ſint viri honorabiles, tam ſeculares, quia eccleſiaſtici, quorum infirmitas decem, aut duodecim hominibus eſt nota; iam tunc ſine iniuria eos detegere, de eorumque peccatis libere confabulari liceret; quod nulla ratione eſt dicendum. Item ſequeretur, quod ſi ſex, aut decem homines ſcirent concubinatū ſacerdotis, liceret iam tūc prædicatori illum publice in particulari prodere, atque reprehēdere: ſi quidē notorium, & publicum eſt, quod ſex, aut decem hominibus eſt manifeſtum: &, vt communiter dicunt Doctores, peccata publica publice ſunt reprehendenda. Hoc autē eſt aperte falſum, & ab omni ratione alienum: Dicendū eſt ergo, quod notoriū, ad effectum, vel reprehendendi vel confabulandi de peccatis proximorum priuatim, non tam paruis terminis eſt coarctandum. Sed illud ſolum eſt tale dicendum, quod iuridicè eſt proditū per confeſsionem in iudicio, vel per teſtes, vel ſententiam, aut per facti euidentiam. Vt ſi quis in foro blaſphemaret, ac deniq; quod per frequentiam populi, aut maiorem partē illius, vel certe nobiliorem circunſertur, vt quod in parochia eſt fere omnibus notum. Huius noſtræ ſententiæ eſt Cord. de detract. q. 2. concluſione 4.

¶ De ſpecialiter autem infamato in vno loco, vtrùm liceat illum infamare in alio iam diximus ſupra quæſtione 62. articulo 2. circa ſolutionem ad ſecundum argumentum. De quo etiam videndus eſt Soto libro 5. de iuſtitia quæſtione 10. articulo 2. Sed dubium graue eſt de eo, qui in eodem loco peccati notorij, ſed in diuerſo tempore aliquem diffamat. Verbi gratia ſexaginta ſunt anni, quod quis publicè ob hæreſim fuit combuſtus, aut deſcendit ex Iudæis, quod hoc tempore pauci aut nulli ſciunt. Eſt autē ſenex, qui videns adoleſcentē ex ea familia ortum, per mediū forum

Quando delictū poſsit manifeſtari.

Quis numerus hominum ſufficiat vt delictum cognitum dicatur notoriū

Sententia Sylueſtri.

Sententia autoris.

3. dubium de infamato de vno crimine.

forum ambulantē, vel ex inuidia, vel loquacitate, vt ſæpe contingit, præſentibus dicit. Ego vidi illius auum, aut proauum combuſtum, aut infamia publicè notatū. Dubium eſt: vtrùm talis peccet mortaliter, vel potius vnicuique ſit licitum quamcunque veritatem olim notoriam in quocunque tempore diuulgare? Et quidem, quod hoc licitè fiat probari poteſt hoc argumento: Tales iure fuerūt ea pœna mulctati, ob idq; eorū nomina publice fuerūt in Eccleſia poſita, vt eorum ſcelus omnibus patefieret, habereturq; in perpetua memoria: ergo qui illud propalat nulli facit iniuriam; atque ex conſequenti nec peccat mortaliter. Ego tamen ad explicationem difficultatis dico primò,

1. dictum. quod qui eos qui non ſunt per ſententiam notati (eos ſcilicet, qui nunquam deliquerunt, ſed ex Iudaiſmo fuerunt conuerſi) dictis, aut factis de praua ſua origine longò iam tempore oblita, infamant, peccant mortaliter, non ſolum contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam. Atque ex conſequenti cuiuſcūque læſionis famæ inde ſubſequutæ tenentur facere reſtitutionē. Et ratio eſt: Nam cum tales non peccauerint, nec in ſe nec in parentibus, iniuſte illis infamia inuritur: nec valet, ſi dicatur quod parentes peccauerunt peccato infidelitatis. Nam ob id non ſunt digni infamia, & opprobrio. Imò ex eo quod fuerunt conuerſi laudem meruerunt, vt rectè docet Mercado capitu. 11. verſiculo, item ſon.

2. dictum. Dico ſecundo, quod qui deſcendentes ex Chriſtianis, in hæreſim, aut Iudaiſmum lapſis, ob idque publicè notatis de praua ſua origine adhuc longo tempore oblita infamant, non peccāt mortaliter contra iuſtitiam; bene tamen contra charitatem. Et quidem, quod non peccent contra iuſtitiam, ex eo colligitur, quod tales ex publica ſententiā, atque præconio ius famæ & ſecreti ſibi ſeruandi amiſerunt, vt ſupra dicebam, eaque expreſſa intentione fuerunt puniti, vt omnibus eorum crimen, atque pœna fieret manifeſta, quod & inſignia, vulgo, ſambenitos, appellata, & in Eccleſijs ad eorum perpetuum dedecus obſeruata, teſtātur.

Obiectio. Et ſi quis obijciat, quod ſucceſſores nullum peccatum committūt, propter quod debeant ea pœna puniri,

Reſponſio. reſpondeo, verum eſſe, quod non peccant, atque adeo nullum eorum peccatum detegitur, aut punitur. Cæterum per accidens ſequitur eis ignominia ex criminibus parentum. Eo vel maximè; quod non eſt contra rationem, vt filij propter crimina parentum notentur infamia; vt diximus in primo tomo, quæſtione 1 t, articulo 3. Sed quod qui huiuſmodi defectus iam oblitos manifeſtat, peccet mortaliter contra charitatem, probatur multipliciter. Primo, quia id opus ex natura ſua eſt alterius contriſtatiuum, & quod corā obiectum grauiſsimam continget contumeliam, atque dedecus. Secundo, quia eſt bonæ opinionis, atque nominis apud alios læſiuum, & ex quo audientes ſcandalizantur. Maxime cū viuentes, de quibus dicitur, innocentes ſint, nec digni vt tale damnū à priuata perſona accipiāt. Et denique; quia ſi notatus in vno loco non poteſt abſque peccato mortali contra charitatem facto in alio notari, vbi bonum nomē eſt aſſequutus: vt ſupradicebā, multò minus licebit infamatum iam olim: cuius criminis nec in hoc, nec in alio loco, vlla vel modica extat memoria renouare, cum hoc occultius ſit ex natura ſua, ac difficilius ſciri poſsit, quā illud, cuius ſunt multi teſtes præſentes. Hanc ſententiā ſequutus Mercado, c. 12. verſi. itē ſon trāſgreſſores. Eſt tamē aduertēdū, quod ſi fiat bono fine, vt cum inquiritur de hoc; ſiue iuridicè ad informationem Eccleſiæ, vel collegij ingredendi, ſiue priuatim ad matrimonium contrahendum; bene poteſt talis defectus ſine peccato reuelari iis, quibus proſit, & qui non obſint rem publicando, vt ſupradictum eſt. Et hæc de propalatione publicorum peccatorum. Si quis autem quærat, an vnicuique ſit licitū interrogare de detento in carcere, cur ſit captus? Reſpōdeo meo iudicio, nullum eſſe peccatum; vel rogare cauſam, vel illā narrare, quia id publicū eſt. Sed rogare, & narrare particulariter de omnibus delicti partib⁹, dicit Nauarro, eſſe illicitū, vt pote quod aliis regulariter loquēdo, detractionis cauſam miniſtrat. Quod verum puto.

4. dubium an dicens peccatum veniale proximi poſsit peccare mortaliter. ¶Eſt aliud dubium, an dicens peccatum veniale proximi, poſsit peccare mortaliter? Quod eſt quærere, an ad hoc; vt detractio ſit peccatum mortale, ſemper requiratur, quod fiat propalatio peccati mortalis proximi. De quare ſunt variæ Doctorū ſētētiæ, quibuſdam indiſtinctè dicentibus neceſſario crimen, quod de proximo detegimus, debere eſſe materiam peccati mortalis, vt murmuratio, lethale ſit peccatum, habeatque annexam reſtitutionem.

Sententia Syluestri & aliorum. Hanc ſententiam tenet Sylueſt. verbo, detractio. quæſtione prima. & Antoninus 2. p. titulo 8. capitulo 14. Et probatur: Nā ex reuelatione peccati venialis proximi, non poteſt illi notabile detrimentum inferri in fama; cum nihil ſit magis notum, quam hominem labi poſſe, & ſolere in peccata venialia. Quare, ſiue quia id eſt de ſe notorium, ſiue, quia licet manifeſtetur ſpeciale peccatum, vt mendacium, aut verbum ocioſum, nullum proximus

ximus in honore detrimentum patitur, ſit, vt talis detractio nunquam ſit peccatum mortale. Hanc eandem ſententiam recipiendam dicit Nauarro in Manuali capit. 18. numero 24. ſi ex natura rei intelligatur. Ex natura enim talis criminis detecti ſit, vt ex illo proximus non infametur.

Sententia autoris.

¶ Nihilominus ego, maximè de vno genere peccati venialis, ſcilicet, mendacio, loquens diſtinguendũ puto. Tripliciter enim poteſt contingere, vt quis proximum de mendacio veniali notet. Vno modo in abſentia, murmurando. Et hoc adhuc dupliciter. Primo notando illum de vno, aut paucis mendacijs. Secundo, notando eum de conſuetudine mentiendi. Tertio, in faciem ei de mendacio improperando. Et quidem, ſi hoc tertio modo faciat ſerio & ex ira, certum eſt, eum peccare mortaliter: Iam enim ità atrox ac grauis hæc contumelia inter homines reputatur, vt notabiliter proximus ex tali verbo offendatur, & contriſtetur. Nec ſe ſufficienter vlciſci poſſe putat, niſi alaps, aut fuſtibus inflictis. Si autem faciat in abſentia per modũ detractionis, dico primo, quod ſi de vno, aut paucis mẽdaciis proximum notat, tantum erit peccatum veniale propter rationẽ Syluestri: Non enim ob id proximus opinionem perdit. Tamẽ ſi notat de cõſuetudine mentiendi dico ſecundo quòd ſi ea eſt notoria (ſolent enim eſſe plures notoriè mendaces) ſolum eſt peccatum veniale, propter eandem rationem. Cæterum, ſi notoria non eſt, proculdubio erit peccatum mortale. Qui enim conſueuit frequenter mentiri, parui ſit, non ſolum à viris grauibus, ſed etiã à communi populo. Sicque notabiliter ob talem detractionem infamatur, & negligitur. Ego ſanè tale mentiendi vitium ità abhorreo, vt quem ſciam mentiri conſueuiſſe, non poſſim non deſpicere, paruique æſtimare, ad omnia quæ viro bono ac præſtanti cõmitti conſueuerunt. Qui autẽ falſò talia imponit, grauius peccat. Adde prædictis, quod referens non tantum mendacia, ſed etiã alia venialia peccata ex conſuetudine facta poteſt, ratione perſonæ, de qua dicuntur mortale peccatum detractionis cõmittere. Qui enim de Epiſcopo, ac religioſo homine aliquod veniale peccatum, quod habeat in conſuetudine, proferret, vt ſi diceret, quod ſoleat verbis otioſis, ac vanis delectari, nugiſq; ac ſimilibus actibus nõ ſemel, ſed crebrò vti, aut quòd inanis gloriæ, & ambitionis eſt cupidus, aliaque huiuſmodi, proculdubio putarem quod mortale peccatum detractionis cõmitteret. Nullus enim cordatus homo eſſe poteſt, qui id hominum genus non multum deſpiciat, deque eorum bona exiſtimatione non multũ minuat, quos his ineptijs & leuitatibus, vilis, atque abiecti animi ignominiam, ac ſordem præ ſe ferentibus, deditos eſſe cognoſcit. Sicq; nõ parum de epiſcopali ac religionis gloria tollit, qui ſimilibus, licet alias venialibus culpis, eos delectari manifeſtat, & ex conſequenti peccat mortaliter. Atque idem eſt de oculorum petulantia, & de colloquijs, & conuerſationibus fœminarum dicendum, cum nullus ſit, qui in clericis iſta non abhorreat, peneque de eis ſcandalizetur. Videant ergo Epiſcopi atque religioſi, quantum ſuæ famæ bonique nominis, ex his, quæ parua videntur, amittant, ſi ex conſuetudine fiant. Et videant ſimiliter alij de talibus murmurantes, quam grauiter peccent ob circũſtantiam perſonæ, vt ſic omnes ſuo bono, atque ſaluti conſulant.

Detractio poteſt eſſe in reuelatione defectuum naturaliũ.

¶ Poteſt etiam eſſe detractionis peccatum in reuelatione defectuum naturalium, qui non ſunt peccata. Quales ſunt defectus corporis, aut mẽtis. Vt quod quis eſt ignarus, indiſcretus, cæcus, gibboſus &c. Sed murmuratio in his regulariter nõ eſt mortalis. Quãuis enim turpitudinem quandam ac defectum proximi importent, ex quo ſit, vt eorum reuelatio ſit peccatum veniale, de ſe tamen non auferunt bonã famã, aut nomẽ, quod requiritur, vt detractio ſit mortalis. Eo vel maximè, quod iſti defectus ſemper ſolent eſſe manifeſti, vt de ſe patet. Secus autem erit de defectu nataliũ, vt ſi quis diceret de aliquo, quod eſt ortus ex parentibus Iudæis, vel Mauris. Si enim qui reuelat de aliquo, quòd eſt concubinarius, vel fur, peccat mortaliter, vt omnes concedunt, quantò magis mortaliter peccabit, qui manifeſtat aliquem eſſe Saracenum, vel nouũ Chriſtianũ, cũ multò grauius ægriuſq; ferat vnuſquiſque hoc quam illud, notabiliuſque eius famam denigret, vt ſupra dicebam: Dixi, regulariter nõ eſſe peccatum mortale, quod quis de aliquo reuelet defectus naturales. Nam ratione damni inde ſubſequuti bene poterit talis detractio eſſe mortalis; Tunc, ſcilicet, quando ob manifeſtationẽ occulti defectus impediretur quis ab aliquo bono conſequendo, vel habitum perderet: quia tunc id contra charitatem proximo debitam eſſet, vt de ſe patet. Quod eſt intelligendum, dummodo ad informationem interrogatus & requiſitus id non faciat; quia tunc etiam in malis culpæ veritatem dicere tenetur, vt ſupra explicauimus. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hos defectus naturæ dicere in faciem alicui per modum contumeliæ, ſit peccatum mortale. Et pro parte affirmatiua eſt teſtimonium Chriſti apud Matthæ. capitulo quinto dicentis: Qui di-

dixerit fratri ſuo: Fatue, dignus eſt gehenna ignis. Conſtat aut fatuitatem eſſe defectum naturalem. Et eadem ratio eſſe videtur de alijs cōmunibus contumelijs, quæ in vſu apud Hiſpanos eſſe conſueuerunt. Quales ſunt vocare aliquem, necio, aſno, tuerto, corcobado, &c. Nonnulli affirmāt de his nominibus, & infinitis alijs, etiam turpitudinis naturalis, quæ fingi poſſunt, nullam poſſe dari certam regulam, ad cognoſcendum, quādo eorum obiectio eſt peccatum mortale, & quando veniale. Sed ego exiſtimo, hanc eſſe obſeruandam, vt infallibilem, & veram, ſcilicet. Quod quotieſcunque nomē, quod alteri in faciē obijcitur, tale eſt, quod ſit notabiliter fratris contriſtatiuum, eius obiectio eſt peccatum mortale, contra charitatem proximis debitam, etiam ſi defectus naturalis ſit atque notorius. Quod ex circunſtātijs perſonæ obijcientis, & eius, cui obijcitur, atque etiam ex modo tolerandi perpendendum erit. Quare, qui hominem literatum fatuum ex ita in faciem appellaret, notabilem cauſam contriſtationis præberet: atq; ex conſequenti peccaret mortaliter. Et ſimiliter, qui fœminam alias probam, & grauem, deformem aut luſcam appellaret, etiam ſi ita eſſet. Eademque eſt ratio de eo, qui quem ſcit talia conuiciorum genera ægrè ferre, illis vrget. Vt ſi quis quem ſcit hoc moleſtè ferre, eunuchum in faciem nominet, vt ſunt id generis permulti. Hæc enim omnia notabiliter proximum, contriſtant, atque confundunt: quod ſatis eſt, vt illa obijciens peccet mortaliter. Vt tamen cōmuniter iſta nomina ex leui quadam ira, ſine intentione notabiliter iniuriandi dicuntur, nō puto eſſe peccatum mortale aliquem fatuū, aut impertinentem, aut imprudentem, aut coclitem, aut claudum, aut gibboſum, aut magni naſi, appellare. Quod arbitrio prudentis confeſſarij relinquitur iudicandum, attentis omnibus circunſtantijs. De hac re eſt videndus Bartholomæus à Medina in ſumma §. 13. folio 182.

Sententia autoris.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm detegens quodcunque peccatum mortale proximi, vel falſum imponens, peccet mortali peccato detractionis? Ad cuius explicationem dico primo, certum eſſe, quod qui peccatum mortale proximi ordine iuris manifeſtat, vel accuſando, vel denunciando, vt corruptionem, aut malum reipublicæ, vel tertij impediat, non peccat, ſed mereri poteſt: vt ſatis à nobis in ſuperioribus eſt declaratum. Dico ſecundo, quod, ſi genus peccati quod detegitur, non eſt damnificatiuum famæ, nec ob id minoris æſtimatur is, de quo manifeſtatur illud detegens, etiam ſi inordinatè id faciat non peccat mortaliter. Itaque qui detegit peccatum, de quo alter ſe iactare ſolet, quale eſt in iuuenibus fornicatio, aut quod vulnerauerit, aut iniuria affecerit alium, quæ ipſi pro honore ducūt, nec ob id quidquā amittunt, non peccat mortaliter. Ita tenet Caietanus 2. 2. quæſtione 73. articulo 1. dub. 2. Soto lib. 5. de Iuſtitia, quæſtione 10. articulo 2. conclusione 4. & libro 4. quæſtione 6. articulo 3. ad 4. quos multi alij Doctores ſequuntur. Mercado capitulo 9. Pedraça. §. 2. & Ioſephus Angles in floribus 4. ſent. quæſtione de reſtitu. famæ dub. 3. diffi. 2. concluſione 4. Imò addit Mercado, quod, quamuis iſta falſo dicantur, non incurritur reſtitutionis obligatio, quamuis ſit peccatum. Quod ex eo ſufficiēter colligitur, quod nō eſt læſio famæ: & vbi hoc nō inuenitur, reſtitutio locū habere non poteſt. Cæterùm, ſi quis iſ vitijs ità eſſet deditus, vt bonum nomen, & opinionē amitteret, (ob hæc enim, & ſimilia vitia, & ob cōſuetudinē ludendi, inordinateque expendendi bona, multos in republica videmus, etiā honorabilium filios, ab omnibus deſpici, nec matrimonio copulari) qui ea occulta detegeret, aut falſa imponeret proculdubio peccaret mortaliter, & teneretur ad reſtitutionē, quāuis quæ in conſuetudinē abierūt, vix occulta eſſe poſſint. Dico tertio, quod ſi genus peccati, quod detegitur, eſt damnificatiuū famæ, malæque opinionis generatiuum, qualia ſunt multa apud homines, vt ſtuprum in virgine, adulterium in vxore, fornicatio in clerico, latrocinium, periurium, vſura, ſodomia, hæreſis, falſatio tam literarū, quam monetæ, blaſphemia, Iudaiſmus, ebrietas, dæmonum inuocatio, & denique quæcumque animi vilitatem præſeferunt, vt ſuprà dicebam de conſuetudine mentiendi, quicunque falſum imponens, aut verum occultum manifeſtans, peccat mortali peccato detractionis. Modò duæ adſint conditiones, ſcilicet, vel quod animo lædendi id faciat, ſi re ipſa non lædit, vel quod facto ipſo lædat ſi intentionem lædendi non habet. Quando autem vtraque conditio abeſt ab actu, ſcilicet, quia nec re ipſa lædit, nec animo lædendi facit, quantumuis enorme ſit delictum quod dicitur, non eſt peccatum mortale, vt ſupra explicauimus. De hac re videndus eſt Nauarro in Manuali capitulo 18. num. 26. ¶ Eſt aliud dubium, an qui generalia verba turpia in aliquem profert, quæ ſonare poſſunt mortale peccatum, & veniale, peccet mortaliter. Vt ſi quis dicat de alio, quod eſt multum ſuperbus, auarus, iracundus, &c.

5. dubium de detegente peccatū mortale proximi

1. dictum.

2. dictum.

3. dictum.

6. dubium de dicente generalia verba turpia in aliquem.

Syl-

Sententia Syluestri.

Syluester, verbo. detractio quæſtione prima. & Antoni. 2. p. titulo 8. capitulo 4. partem tenent negatiuã. Et ratio illorum eſt: Quia cum hæc recipi poſſint pro inclinatione naturali, vel pro motu primo primo, vel ſecundo primo: quæ aut nullam culpam, aut tãtũ venialẽ important, ex quibus fama proximi notabiliter non læditur, & etiam accipi poſſint pro peccato mortali, audienteſq; teneãtur rem in meliorem partem interpretari, ſit, vt ea abſolutè proferens non peccet mortaliter. Nauarro in Manuali capitulo 18. numero 24. reprehendit hunc modum dicendi: Sed certè ipſe non dicit contrarium. Fatetur enim tunc ſolum talem detractionem eſſe peccatum mortale, quando cum notabili damno, aut periculo fit, & corã illis perſonis, de quibus credi poteſt, quod mortales culpas cõcipient, quod Syluester, & Antoninus non negarent. Quare cum hæc communiter de venialibus intelligantur, de inclinatione, ſcilicet, & cõditione naturali eius, de quo eſt ſermo, ſit, vt opinio Syluestri, atque Antonini abſolutè vera ſit dicenda. Niſi fortè expreſſe, vel tacitè ſignificetur ſermonem eſſe de culpis mortalibus. Quanuis etiam in his conditio, & ſtatus perſonæ, cui detrahitur erit conſideranda, vt diximus ſupra cum de venialibus eſſet ſermo. Nam dicere de Epiſcopo, aut religioſo viro, quod eſt auarus, vel iracundus, non erit omnino alienum à culpa mortali detractionis; cùm hæc notabile detrimentum famæ illius inferant, etiã quando important culpam venialem. Cuius ſententiæ eſt Nauarro in Manuali. capitulo 18. numero 25. cum dicit ob has, & ſimiles circunſtantias fieri poſſe, vt detractio culparum venialium mortalis reddatur. Refertque in huius rei confirmationem, ſe noſſe quemdam virum inſigniter eruditum, ac probum, qui ob culpas veniales vanitatis, & iracundiæ ab adipiſcendo egregio quodam munere fuit impeditus. Vide quanto in periculo ſint, qui putantes leuia peccata & defectus non magnos dicere, bonum nomen, & exiſtimationem fratris grauiter vulnerant, & denigrant. Et è contra quam ſint laudandi illi, qui nec alienæ vitæ, nec morum exploratores, aut taxatores effecti; occultorum defectuum, etiam leuiſsimorum proditores eſſe, ita fugiunt, vt nihil ſibi loquendum arbitrentur; quod quempiam, etiam maleuolentiſsimum iure offendere poſsit. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS. III.

¶ Vtrum detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur. Quia ſuper illud Pſalm. 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi. dicit * Auguſtini gloſ. *(Auguſtini)* Plus nocent in membris detrahentes Chriſto (qui animas credentium interficiunt) quàm qui eius carnem mox reſurrecturam peremerunt. Ex quo videtur quòd detractio ſit grauius peccatum, quàm homicidiũ, quanto grauius eſt occidere animam, quàm occidere corpus. Sed homicidium eſt grauius inter cætera peccata, quæ in proximum committuntur: ergo detractio eſt ſimpliciter inter omnia grauior.

2 ¶ Præterea, Detractio videtur eſſe grauius peccatum quam contumelias quia contumeliam poteſt homo repellere: non autem detractionem latentem. Sed contumelia videtur eſſe maius peccatum, quàm adulterium, per hoc, quod adulterium vnit duos in vnam carnem, contumelia autem vnitos in multa diuidit: ergo detractio eſt maius peccatum, quàm adulterium: quod tamen inter alia dicta, quæ ſunt in proximum, magnam grauitatem habet.

3 ¶ Præterea, Contumelia oritur ex ira, detractio autem ex inuidia: vt patet per Gregor. * 31. Moral. *(Lib. 31. ca. 31. à medio.)* Sed inuidia eſt maius peccatum, quàm Ira: ergo & detractio eſt maius peccatum, quàm contumelia. Et ſic idem eſt quod prius.

4 ¶ Præterea, Tanto aliquod peccatum eſt grauius, quanto inducit grauiorem defectum. Sed detractio inducit grauiſsimum defectum, ſcilicet, excæcationem mentis. Dicit enim Greg. * *(In regiſtro lib. 8. cap. 45. antè medium. Et habetur 11. q. 3. c. inter verba.)* Quid aliud detrahentes faciũt, niſi quòd in puluerem ſufflant, & in oculos ſuos terram excitant: & vnde plus detractionis ſufflant, inde minus veritatis videant: ergo detractio eſt grauiſsimum peccatum inter ea, quæ committuntur in proximum.

SED

¶ Sed Contra, Grauius eſt peccare facto, quàm verbo. Sed detractio eſt peccatum verbi: adulterium autem & homicidium, & furtum ſunt peccata in factis: ergo detractio non eſt grauius cæteris peccatis, quæ ſunt in proximum.

¶ Respondeo dicendum, quòd peccata quæ committuntur in proximum, ſunt penſanda per ſe quidem ſecundum nocumenta, quæ proximo inferuntur: quia ex hoc habent rationem culpæ. Tanto autem eſt maius nocumentum, quanto maius bonum demitur. Cùm autem ſit triplex bonum hominis, ſcilicet bonum animæ, bonum corporis, & bonum exteriorum rerum. Bonum animæ, quod eſt maximum, nõ poteſt alicui ab alio tolli, niſi occaſionaliter, puta per malam perſuaſionem, quæ neceſsitatem non infert. Sed alia duo bona, ſcilicet corporis & exteriorum rerum, poſſunt ab alio violenter auferri. Sed quia bonum corporis præeminet bono exteriorum rerum, grauiora ſunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quàm ea quibus infertur nocumentum exterioribus rebus. Vnde inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium grauius eſt, per quod tollitur vita proximi iam actu exiſtens: conſequenter autem adulterium, quod eſt contra debitum ordinem generationis humanæ, per quam eſt introitus ad vitam. Conſequenter autem ſunt exteriora bona, inter quæ fama præeminet diuitijs, eo quòd propinquior eſt ſpiritualibus bonis. Vnde dicitur Prouerbio. 22 Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et ideo detractio ſecundum ſuum genus eſt maius peccatum, quàm furtum: minus tamen, quàm homicidium, vel adulterium. Poteſt tamen eſſe alius ordo propter circunſtantias aggrauantes, vel diminuentes: per accidens autem grauitas peccati, attenditur ex parte peccantis, qui grauius peccat, ſi ex deliberatione peccet, quàm ſi peccet ex infirmitate, vel incautela. Et ſecundum hoc peccata locutionis habent aliquam leuitatem, in quantum de facili ex lapſu linguæ proueniunt abſque magna præmeditatione.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd illi qui detrahunt Chriſto, impedientes fidem membrorum ipſius derogant diuinitati eius, cui fides innititur: vnde non eſt ſimplex detractio, ſed blaſphemia.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd grauius peccatum eſt contumelia, quã detractio, in quantum habet maiorem contemptum proximi: ſicut & rapina eſt grauius peccatum, quàm furtum, vt ſuprà dictum * eſt. *Quæſt. 66. art. 9.* Contumelia autem non eſt grauius peccatum, quàm adulterium: non enim grauitas adulterij penſatur ex coniunctione corporum, ſed ex deordinatione generationis humanæ. Contumelioſus autem non ſufficienter cauſat inimicitiam in alio, ſed occaſionaliter tantum diuidit vnitos, in quantum ſcilicet per hoc, quòd mala alterius promit, alios quantum in ſe eſt ab eius amicitia ſeparat, licet ad hoc per eius verba non cogantur. Sic ergo & detractor occaſionaliter eſt homicida: in quãtum ſcilicet per ſua verba dat alteri occaſionem, vt proximum odiat vel contemnat. Propter quod in epiſtola Clementis * dicitur, detractores eſſe homicidas, ſcilicet occaſionaliter, quia qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, vt dicitur 1. Ioan. 3. *Epiſt. 1. ad Iacobũ fratrem domini, & habetur de pænit. diſt. 1. c. Homicidiorum.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ira quærit in manifeſto vindictam inferre, vt Philoſophus dicit in ſecundo * Rhetoric. *Lib. 2. c. 4. declinando ad finem, tom. 6.* Ideo detractio, quæ eſt in occulto, non eſt filia iræ ſicut contumelia: ſed magis inuidiæ, quæ nititur qualitercunque minuere gloriam proximi. Nec tamen ſequitur propter hoc, quòd detractio ſit grauior, quàm contumelia: quia ex minori vitio poteſt oriri maius peccatum, ſicut ex ira naſcitur homicidium & blaſphemia. Origo enim peccatorum attenditur ſecundũ inclinationem ad finem, quod eſt ex

parte conuerſionis, grauitas autem peccati magis attenditur ex parte auerſionis.

§ Ad quartum dicendum, quòd quia homo lætatur in ſententia ormi ſui, vt dicitur Prouerbiorum decimo quinto, indè eſt, quòd ille qui detrahit, incipit magis amare, & credere quod dicit: & per conſequens proximum magis odire; & ſic magis recedere à cognitione veritatis. Iſte tamen effectus poteſt ſequi etiam ex alijs peccatis, quæ pertinent ad odium proximi.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd in præſenti non eſt ſermo de peccatis, quæ habent Deum pro obiecto, qualia ſunt infidelitas, deſperatio, odium Dei, blaſphemia, periurium, & ſimilia; ſed tantum de illis, quę in ſe inuicem homines committere poſſunt, reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Inter peccata, quæ homines aduerſus ſe inuicem committunt, homicidium eſt grauiſsimum, tenetque primum locum. Probatur: Primum & præcipuum, ex quo vnumquodque peccatum contra proximum factum, malitiam ſortitur, eſt nocumentum ei illatum; quantò enim hoc eſt maius, tantò peccatum magis pugnat cum charitate: ſed nocumentum per homicidium homini illatum eſt maius omnibus alijs, quæ per peccata contra proximum facta inferri poſſunt: ergo homicidium eſt maximum inter peccata contra proximum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Tantò aliquod nocumentum eſt maius, quantò bonum, quòd per illud tollitur maius eſt: ſed bonum, quòd per homicidium tollitur, eſt maximum inter illa quæ ab hominibus poſſunt auferri (quod ita ratione demonſtro: Nam triplex eſt bonum hominis, ſcilicet, bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum, inter quæ bonum animæ, quamuis ſit omnium præſtantiſsimum, non poteſt alicui ab alio tolli inuito, cum ſit gratia, per quam homo viuit, quæ ſolo conſenſu in peccatum mortale, in quem nemo alterum cogere poteſt, adimitur, & ſic hoc bonum tollendo à proximo, nemo poteſt delinquere, niſi tantum occaſionaliter, per malam perſuaſionem, quæ neceſsitatem non inducit; ex alijs autem duobus bonis, ſcilicet, corporis & rerum exteriorum, quæ quis alteri inuito, vi ac fraude eripere poteſt, certum eſt bonum corporis eſſe præſtantiſsimū; vtpote quod eſt fundamētum alterius: vita enim quæ eſt bonū corporis præſtat quibuſcūq; rebus exterioribus:) ergo homicidiū quod tollit bonū corporis, eſt grauiſsimum inter peccata contra proximum facta. Secunda concluſio: Detractio ex genere ſuo, eſt maius peccatum, quàm furtum; minus autem quàm homicidium, vel adulterium. Probatur: Fama, quæ per detractionem læditur, inter bona exteriora tenet primum locum, vtpotè quæ magis accedit ad bona ſpiritualia. Et propterea dicebat ſapiens Prouerbio. 22. Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ: eſt autem inferior ad vitam, quæ tollitur per homicidium; & læditur per adulterium in futura prole: per ſe enim loquendo filius, qui incerto naſcitur patre, commode educari non poteſt: ergo detractio, quæ per ſe eſt læſiua famæ, ex genere ſuo eſt grauius peccatum, quàm furtum, & minus quàm homicidium, vel adulterium. Tertia concluſio: Non obſtantibus his, quæ per ſe rebus conueniunt, poteſt aliquando contingere, vt peccati grauitas aliunde accidentaliter, vel augeatur, vel minuatur, ſcilicet, ex parte peccatis, qui tunc grauius peccare dicitur, quando peccat ex deliberatione, quàm quando peccat ex infirmitate, vel ex inconſideratione: qua ratione peccata, quæ intra verba continentur, eò quòd linguæ velocitate expuuntur, alijs leuiora, cæteris paribus, reputantur. Cum tamen ex parte obiecti, aſſertum ſit in ſecunda concluſione detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem eſſe furto, quo externa bona eripiuntur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

IN iſto articulo agendum eſſet de comparatione peccatorum, quæ in proximū committi poſſunt, inter ſeſe, niſi de hoc à nobis in ſuperioribus ſæpè fuiſſet dictum. Præcipuè quæſtione. 66. articulo. 6. Vbi latè oſtendimus, ex grauitate nocumenti, quod illis proximo infertur per ſe quantum ad hoc, eſſe diſtinguenda: quod & Diuus Thomas in hoc articulo ex propoſito docet. Sed circa diſtinctionem boni humani, in bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum; poteſt eſſe difficultas, vtrùm peccata, quæ quis facit contra bonum animæ alterius, cum inducens Dubium.

ducens ad peccatum, ex genere ſuo ſint grauiora illis, quæ fiũt contra bonum corporis, aut rerum exteriorum? Et quidem, ſi iacturam tantum inſpexerimus, quam homo, cum de diuina gratia excedit, facit, hoc certiſsimum eſt, tantò exitialius perniciosiuſque nocere eum, qui proximum conſultò in talibus bonis nocet, quam ſi noceret in corpore, quantò anima pretioſior eſt corpore, & gratia vniuerſo orbe. Ex quo colligi videtur, illa peccata, per ſe loquẽdo eſſe grauiora his. Quod & ſignificare voluiſſe videtur D. Gregorius, & refertur. 6. quæſt. 1. cap. ex merito. quando dicebat. Deteriores ſunt, qui vitam moreſq; bonorum corrumpunt, iis, qui ſubſtantias aliorum, prædaque diripiunt.

Sententia Autoris.

¶Hoc tamen non obſtante, dico, quòd quanuis, qui dedita opera, idque ex odio intendens proximum de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conijcere procurat, enormius peccet, quam ſi vitæ corporali pararet inſidias; quia longè nocentius malum intendit; cæterùm is, cuius propoſitum non eſt ſic enormiter proximò in ſpiritualibus nocere, ſed vel ſuum commodum aſſequi, vel ſuam explere voluptatem, non tanta grauitate in proximum delinquit, quam ſi eius bona temporalia diriperet. Itaq; qui liberam mulierculam corruptam abſque vlla vi, & fraude ſolicitat, etiam ſi vel pretio, vel prece vrgeat, non tam graui crimine complicatur, quam ſi bonorũ eius copiam deprędaretur. Nec contrarium rationabiliter dici poteſt.

Obiectio.

Et ſi quis obijciat; Plus nocet, qui ſolicitat, quam qui bona prædatur: ergo grauius peccat in proximum;

Reſponſio.

Reſpondetur id argumentum ſolum habere verum, quando cætera ſunt paria. In propoſito autem non ita contingit. Nam qui aliena bona ſurripiunt, id faciunt domino prorſus inuito; ex quo iniuria ac ſubinde culpa accipit incrementum. Qui autem alium allicit ad malum, nullam infert vim, aut neceſsitatem; atque adeò nec iniuriam. Et propterea D. Thom. in iſto articulo agens de grauitate peccatorum, quæ fiunt contra proximum, relinquit illa, quibus bonum animæ alterius tolli dicitur, tanquam indigna, quæ cum alijs comparentur.

Detrahentes Chriſto grauius peccant quam crucifixores.

¶Circa ſolutionem ad primum argumentum D. Tho. eſt aduertendum, quòd detrahentes Chriſto dicuntur grauius peccare, quam qui ipſum interfecerũt. Non quia detractio ex ſe ſit grauius peccatum, quam homicidium; ſed, quia qui detrahunt Chriſto, ipſius fidem in membris impedientes, derogãt diuinitati, cui fides innititur; & ſic quodammodo ſunt blaſphemi. Conſtat autem blaſphemiam longè maius peccatum eſſe ex genere ſuo, quam homicidium. Et idem etiã eſt dicendum de contumelia in Chriſtũ obiecta. Ex quo infertur, quòd quanuis detractio, & contumelia in nobis ſint diſtincta peccata, in his tamen, quæ ad Deum ſpectãt, vniuntur in blaſphemia; vt optimè aduertit Caiet. in iſto articulo.

Arg. cõtra doctrinam D. Tho. in ſolut. ad 3.

¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ dicit D. Tho. contumeliam eſſe grauius peccatum, quam detractionem; in quantum cõtumelia maiorem contemptum proximi cõtinet, quã detractio. Sicut, & rapina propter hoc grauius peccatum eſt furto. Sec contra hoc ſic argumentor. Fama, quam detractio tollit, eſt longè excellentius bonum, quam honor, contra quem eſt cõtumelia: ergo detractio, ex genere ſuo, eſt maius peccatum, quam contumelia. Conſequentia tenet ex ratione D. Th. in iſto art. & antecedens probatur. Pretioſior eſt bona exiſtimatio, quã populus habet de probitate alicuius, in quo fama conſiſtit, quã honor ſeu reuerẽtia, quę ſæpè mendaciter exhibetur, nec ſemper propter virtutẽ, ſed quãdoque propter alia minora bona: ergo fama, quã detractio tollit, ex ſe longè excellentius bonum eſt, quã honor, contra quem eſt contumelia.

Solutio aliquorum.

¶Ad hoc argumentũ multi reſpondent, affirmantes honorẽ præſtantiorẽ eſſe fama. Imò ex eo, quòd dicit D. Tho. contumeliã eſſe peiorẽ detractione, inferũt ex ſententia illius, honorẽ præeminere famæ: nõ intelligentes, qua ratione fama poſsit præſtare honori, & tamẽ detractionẽ non eſſe peiorẽ contumelia, cũ vitia in proximos cõmiſſa ex maiori bono, quod tollũt accipiant incrementũ, vt Autor in præſenti docet.

Vera reſpõſio autoris.

Cæterùm vt ego, quid in hac re mihi videatur verũ, explicẽ, dico primò, proculdubio eſſe tenendũ, ꝙ fama præſtat honori, vt ratio in argumẽto adducta ſufficiẽter conuincit, nec D. Th. aliquãdo fuit cõtrariæ ſentẽtię. Quod & cõfirmari poteſt ex tribus præeminẽtibus qualitatibus, quas ſapiens bono nomini, quo fama intelligitur aſcripſit, & nõ honori. Prima eſt quantũ ad pretiũ. Et ſic dicit Prou. 22. Melius eſt bonũ nomen, quã diuitiæ multæ. Secũda, quantũ ad ſuauitatẽ, & ſic affirmat Eccleſ. 7. Pretioſius eſſe bonũ nomẽ, quam vnguenta odore ſuo oblectantia. Tertia, quantũ ad diuturnitatẽ, & ſic dicit diutius permanere famã, quã mille theſauri pretioſi, & magni, Eccleſ. 41. Dico ſecũdò, ꝙ cõtumelia eſt grauius peccatũ, quã detractio, vt D. Th. hic, & vbiq; affirmat propter maiorẽ cõtemptũ proximi, qui in cõtumelia ſupra detractionẽ includi

tur, vt ſupra dictum eſt de rapina, & furto. Sed in explicanda ratione, propter quam contumelia eſt maius peccatum, quam detractio, cum illa honorem; & hæc famam tollat; & peccata contra proximos commiſſa ex maiori bono, quod auferunt accipiant incrementa; hoc opus hic labor eſt. Ad quod breuiter dico, quòd contumelia, & detractio, non ſolum diſtinguũtur ſpecie, aut accipiunt grauitatem ex ratione obiectorum materialium, putà, honoris, & famæ, quæ auferunt; ſed etiam ob rationem formalem diuerſam inuoluntarij in vtraque inuentam, vt diximus articulo primo huius quæſtionis. Certum eſt autem, quòd maior ratio inuoluntarij inuenitur in contumelia, quam in detractione: cum ibi inuoluntarium per vim, & hic inuoluntarium per ignorantiam inueniatur. Ex quo fit, vt contumelia ſimpliciter ſit maius peccatum, quam detractio: non obſtante, quòd in detractione materialiter maius bonum auferatur, quam in contumelia: Itaque propria, & formalia obiecta contumeliæ, & detractionis, non ſunt honor, & fama præciſè: ſed iſta ſimul cum rationibus inuoluntarij. Et quia maior eſt ratio inuoluntarij in contumelia, quam in detractione, idcircò ſimpliciter, & per ſe, & ex parte obiecti, grauius peccatum dicitur contumelia, quam detractio. Sed eſt aduertendum quod quanuis contumelia propter contemptum ex genere ſuo, & ex obiecto ſit grauior detractione, latent tamen mille incommoda, atque peſtes in detractione, quæ ipſam omnimodo odibilem reddunt. Quorum primum, atque præcipuum eſt, quod virtutis gloriam, quæ veluti cæleſtis excellentiæ repræſentatio eſt, obtenebrat, & abſcondit. Secundum, quòd facilius committitur, pluresque inficit. Quia enim in latebris fit, atque adeo impunè, paſsim, & quacunque loquendi occaſione nota obrepit. Cum tamen contumelia propter metum non ſit adeo in vſu. Tertium, quòd detractores ex inſidijs pugnant; ob idque difficillimè cauentur. Quartum & vltimum, quòd detractores non ſuas tantum animas perimunt, verumetiam cunctis; apud quos ſua ſeminant venena eandem ſpiritualẽ inferunt mortem, quatenus odiũ eius eis ingerunt cui detrahunt. Et ſic publicam pacem & amicitiam, qua nullo ſydere reſpublica ſplendidius, fulgere poteſt, violant, & contenebrant. Ex quo factum fuit, vt nullum vitium in ſacris literis magis hominibus fuerit diſſuaſum, quam detractio, vt ex pluribus illius teſtimonijs colligere licet. Dicitur enim Leui. cap. 19. Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum: ſed timebis Dominum Deum. Scio textum iſtum ad literam ſonare, eſſe valde impium ſurdo maledicere, cum ipſe non audiat, nec contra obiecta aliquid poſſit reſpondere. Eſſe etiam ſimiliter valde deteſtabile coram cæco ponere offendiculum, cùm ipſe non videat, nec poſsit ſibi cauere. Sed gloſſa interpretatur, maledicere ſurdo, eſſe abſenti detrahere. Qui enim abſens eſt non poteſt magis detrahentem audire, quam ſi eſſet ſurdus. Sed multo minus ſurdus quandoq; audit; tunc, ſcilicet, quando ſibi altè clamatur, & tamen qui abſens eſt, detrahentem quantumcunque clamantem audire non valeat. Dicitur etiam detrahens ponere offendiculum coram cæco, dum illi, qui eum auſcultat eſt, quaſi cæcus, vel quia ſimplex, vel quia non cognoſcit perſonam cui detrahitur, alienum narrat factum, ex quo ſcandalizatur. Detractor enim, vt modo dicebam, non tantum agit impie in eum, cui detrahit, ſed etiam in eum, coram quo detrahit. In eodem etiam capitulo dicitur: Non eris criminator nec ſuſurro in populis. Criminator autem idem eſt; quod detractor, qui in alieno crimine delectatur. Et Eccleſiaſtici 5. Non appelleris ſuſurro in vita tua: & in lingua tua ne capiaris, & confundaris. Et Iacobi. 4. Nolite detrahere alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem non es factor legis, ſed iudex. Quaſi diceret: Cauete fratres chariſsimi, ne vobis inuicem detrahatis, alter alteri. Qui enim fratri ſuo detrahit, aut fratrem ſuum iudicat bene conuerſantem iuxta legem, propter inuidiam tantum ex odio cupiens fratrem calumniari, in legem videtur ille peccare, ſiquidem eodem facto ipſam legem, vel inſufficientem, vel malam, videtur aſſerere, atque ex conſequenti contrauenit legi. Quare Diuus Bernardus dicebat: Noli eſſe alienæ vitæ, aut temerarius iudex, aut curioſus explorator, &c. In ſolutione ad tertium argumentum dicit Diuus Thomas contumeliam oriri ex ira, quæ in manifeſto vindictam intendit, detractionem autem ex inuidia, quæ qualitercunque gloriam proximi minuere procurat. Sed quanuis inuidia ſit grauius peccatum, quam ira, vtpotè quæ magis aduerſatur charitati, iuxta illud Pauli primo ad Corinth. capit. 13. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat

Mala quæ in detractione latent.

Nullum vitiũ in ſcriptura magis diſſuadetur quã detractio.

D. Bern.

cogitat malum; non gaudet ſuper iniquitate; congaudet autem veritati. Quorum omnium contraria in inuidia inueniuntur: non tamen ex hoc infertur, quòd detractio eſſet grauius peccatum, quam contumelia. Bene enim poteſt contingere, vt caput, vnde contumelia oritur ſit minus graue, quam illud, vnde oritur detractio; & tamen contumelia ſit grauior detractione. Origo enim peccatorum attenditur ex inclinatione ad eundem finem, quæ ad conuerſionem ſpectat: & grauitas, ex nocumento illato, quod pertinet ad auerſionem.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum audiens, qui tolerat detrahentem, grauiter peccet?

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd audiens qui tolerat detrahentem, non grauiter peccet. Non enim aliquis magis tenetur alteri, quã ſibi ipſi. Sed laudabile eſt ſi patienter homo ſuos detractores toleret. Dicit enim Gregorius * ſuper Ezechielem Homilia nona, Linguas detrahentium ſicut noſtro ſtudio non debemus excitare, ne ipſi pereant: ita per ſuam malitiã excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat: ergo non peccat aliquis, ſi detractionibus aliorum non reſiſtat.

Homi. 9. in Ezech. parum ante medium.

2 ¶ Præterea, Eccleſiaſt. quarto dicitur. Non contradicas verbo veritatis vllo modo. Sed quandoque aliquis detrahit verbo veritatis, dicendo, vt ſuprà dictum * eſt: ergo videtur, quòd non ſemper teneatur homo detractoribus reſiſtere.

Art. 1. huius q. ad 3.

3 ¶ Præterea, Nullus debet impedire, id quod eſt in vtilitatem aliorum. Sed detractio frequenter eſt in vtilitatem aliorum, contra quos detrahitur. Dicit enim Pius * Papa, Nonnunquam detractio aduerſus bonos concitatur: vt quos vel domeſtica adulatio, vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet: ergo aliquis non debet detractores impedire.

6. q. 1. cap. oues paſtorem. c. ſunt plurium.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Hieronymus * dicit, Caue ne linguam aut aures habeas prurientes, aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

In epiſt. ad Nepotianũ in vlt. pag. ante fi. epiſto. 1. Idem ad Ruſticum, & ad Celantiam

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſecundum Apoſtolum ad Romanos primo, Digni ſunt morte non ſolum qui peccata faciunt, ſed etiam qui facientibus peccata conſentiunt. Quod quidem contingit dupliciter. Vno modo directè, quando ſcilicet, quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè, ſcilicet, quando non reſiſtit cum reſiſtere poſſit. Et hoc contingit quandoque, non quia peccatum placet, ſed propter aliquem humanum timorem. Dicendum eſt ergo, quòd ſi aliquis detractiones audiat abſque reſiſtentia, videtur detractori conſentire, vnde fit particeps peccati eius. Et ſi quidem inducat eum ad detrahendum, vel ſaltem placeat ei detractio propter odium eius, cui detrahitur, non minus peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Vnde Bernardus * dicit, Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, ſed ex timore, vel negligentia, vel etiã verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, ſed multò minus quàm detrahens, & plerunque venialiter. Quandoque etiam hoc poteſt eſſe peccatum mortale, vel propter hoc, quòd alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum, quòd audiens nouit conſequens, vel propter radicẽ, qua timor humanus quandoque poteſt eſſe peccatum mortale, vt ſuprà * habitum eſt.

Lib. 2. de conſideratione ad Eugenium circa finem illius.

11. q. 3. c. non ſolum.

Quæſt. 19. art. 3.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd detractiones ſuas nullus audit: quia mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non ſunt detractiones, propriè loquendo, ſed contumeliæ, vt dictum * eſt. Poſſunt tamen ad notitiam alicuius detractiones contra ipſum factæ, aliorum relationibus peruenire: Et tunc ſui arbitrij eſt detrimentum

Artic. 2. ad 2.

ſuæ famæ pati, niſi hoc vergat in periculum aliorum, vt ſuprà * dictum eſt, Et ideò in hoc poteſt commēdari eius patientia, quòd patienter detractiones ſuſtinet: nō autem eſt ſui arbitrij, quòd patiatur detrimentum famæ alterius. Et ideò in culpam ei vertitur, ſi non reſiſtit, cum poſsit reſiſtere: eadem ratione qua tenetur aliquis ſubleuare aſinū alterius iacentem ſub onere, vt præcipitur Deutero. 22.

In corp. ar. & q. 72. art. 3.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non ſemper aliquis debet reſiſtere detractori, arguendo eum de falſitate, & maximè ſi ſciat verum eſſe quod dicitur, ſed debet cum verbis redarguere, de hoc, quòd peccat fratri detrahendo, vel ſaltem oſtendere, quòd ei detractio diſplíceat per triſtitiam faciei; quia, vt dicitur Prouerbio, 25. Ventus Aquilo diſsipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vtilitas quæ ex detractione prouenit, non, eſt ex intentione detrahentis, ſed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideò nihilominus eſt detractoribus reſiſtendum, ſicut & raptoribus, vel oppreſſoribus aliorum; quanuis ex hoc oppreſsis, vel ſpoliatis, per patientiam meritum creſcat.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito quòd dupliciter aliquis poteſt conſentire detrahenti; vno modo directè, quod contingit, quando audiens alterum ad detrahendum inducit, vel ei placet detractio; alio modo indirectè, ſolum non reſiſtendo, quòd adhuc inueniri poteſt, vel in eo, qui proprio ſuo munere, ac officio publico tenetur reſiſtere, vel in priuata perſona, cui id ex officio non incumbit: reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Qui taliter tolerat detrahentem, vt ipſum ad detrahendum inducat, vel ipſa detractione propter odium delectetur, nihil minus peccat, quam ipſe detrahens, imò aliquando grauius. Et quidem quòd non minus peccet, probatur ex Paulo, qui de his loquens ad Rom. 1. dicebat: Digni ſunt morte non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui facientibus conſentiunt. Et ex D. Bernard. lib. 2. de conſider. prope finē dicente: Detrahere aut detrahentem audire quid horum damnabilius ſit non facile dixerim. Quòd autem tales aliquando peccent grauius, patet, quia qui inducit eò grauius peccat, quò in motore plus eſt culpæ, quam in moto. Secunda concluſio: In priuata perſona detractionem aliorum nō impediente, vel ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia, eſt peccatum, non tamen ita graue, ſicut in ipſo detrahente. Probatur: Peccatum in tali tolerante regulariter eſt veniale, cum tamen in detrahente ſit mortale: ergo. Tertia concluſio: Non reſiſtere detrahenti, aliquando poteſt eſſe peccatum mortale, tūc, ſcilicet: vel quando perſona publica, cui id ex officio incumbit, nō reſiſtit: vel quando ex tali detractione maximum aliquod nocumentū ſequitur, quod ipſe audiens videt: vel denique quando ob ſolum timorem humanū formidat quis ſe obijcere detractori. Aduertitq; D. Th. nō reſiſtentem in hoc vltimo caſu peccare mortaliter, Non, quia ipſa non reſiſtentia ſit mortalis, ſed ſolum in radice, in quantum contingere poteſt, vt timor humanus aliquādo mortale ſit peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE materia huius articuli diſputant Caietanus in ſumma, verbo, detractio. Nauarro in Manuali capit. 18. num. 36. & 41. Sylueſter, verbo, detractio. quæſtio. 2. Adrianus quodli. 11. quæſt. 2. Qui omnes cōueniunt in ſequentibus, primò, quòd audiēs detractionem formaliter, quod contingit, quando quis ſua audientia concauſat alterius detractionem, vel iuuando, vel incitando, vel interrogando, vel laudando, vel approbando, atque etiā quando auditio vnius eſt cauſa auditionis aliorum, & deniq; quādo interius ei placet detractio, peccat mortaliter, non reſiſtendo, cum conſentiat peccato alterius, & congaudeat de malo proximi: quod ſine culpa mortali fieri non poteſt. Et in hoc caſu procedit dictum Bernardi relati à D. Thoma in corpore articuli, atque dicentis: Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim. Imò addit Cordub. memb. 4. detract. quæſtione. 4. iſto modo detrahentem audire grauius peccatum eſſe, quam detrahere: Cum vltra peccatum detractionis quod audiens admittit, concauſando detractionem, cooperetur etiam peccato ipſius detractoris; quod peccati malitiam auget. Sicque talis peior eſt, quàm homicida, vt de inducente ad falſum iurandum dicebat D. Auguſtin. relatus, in capit. qui

Ea quæ certa ſunt de detractoribus.

prouo-

prouocat. 22. quæſtione. 5. Occidit enim tunc tam animam ſuam, quam detrahentis. Conueniunt ſecundo præfati autores, quòd quando non reſiſtere fit ob bonũ finẽ, ſcilicet, vel ex neceſsitate, aut pietate, aut iuſto timore; aut quia non ſperatur fructus ex tali reprehenſione, ſed deteriorem futurum eum, qui detrahit, nullum eſt peccatum. Quod quidem verum eſt, & ab omnibus conceſſum. Conueniunt tertiò, quòd qui ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia non impedit detrahentem, cum poſsit, malefacit & peccatum committit. Cæterùm in explicando, quando huiuſmodi peccatum ſit mortale, & quando veniale, non vno modo loquuntur omnes. Nonnulli affirmant, maiori ex parte, & regulariter loquendo, niſi ex leuitate materiæ excuſentur, huiuſmodi non impedientes peccare mortaliter. Et ratio illorum eſt: Nam exiſtimant, quòd non impedire damnum proximi, cum facilè poſsis, & non corripere delinquentem, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Maximè, cùm talis alterius peccato cooperari videatur. Cæterùm Caietanus, Nauarro, Syluester locis citatis, &

Sententia Caiet. Bartholomæus à Medina in ſumma cap. 14. fol. 184. putant non eſſe in his facilè præcipitandam ſententiam. Quin potius dicunt, quòd, quamuis mea negligentia, alter detrahat, meaque auditio ſit cauſa auditionis aliorum, ex quo fama proximi notabiliter lædatur; ſi tamen meus animus purus eſt, mea auditio non eſt niſi materialis, nec cauſa auditionis aliorum, niſi materialiter tantum; atque ex conſequenti ex genere ſuo, & regulariter loquendo peccatũ veniale, vt de detractione materiali docuimus articulo ſecundo, huius quæſtionis, ex mente D. Thomæ. Quorum ſententia mihi magis placet. Excipiuntur tamen à D. Thom. in

Caſus in quibus audiens detractorem peccat mortaliter. præſenti, & ab alijs Doctoribus communiter tres caſus; in quibus etiam ille, qui materialiter audit detractorem, nec impedit, peccat mortaliter. Primus eſt, quando ille, qui audit, tenetur ex officio corrigere obuiareque detractioni, nec facit ex negligentia. Qui caſus, vt Caietanus aduertit in iſto commento, non ſolum reſpicit bonum hominis, qui detrahit, vel bonum commune, cuius cura auditori contingit? ſed etiam bonum proximi, cui detrahitur. Præcipuè ſi ſit ſubditus illi, cui ex officio incumbit detractorem corrigere. Quoniam tunc vtrinque incumbit ſibi cura, ſcilicet, & ne detractor offendat, & ne proximus ſubditus lædatur in fama. Magis enim tenetur ad defenſionem ſubditorum, quam aliorum.

Peccatque contrarium faciens; non ſolùm contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam; atque ex conſequenti tenetur ad reſtitutionem. Secundus caſus eſt, quando ex eo, quòd audiens non reſiſtit, ſequitur maximum aliquod periculum, vel infamiæ, vel rerum, vel vulneris, quod ipſe videt. Et hic non reſpicit ipſam infamiam proximi, ſed ſolum periculum conſequens; non quodcunque, ſed notabile, ſiue illius, ſiue alterius. Quare regulandus erit ſecundum regulas non obſtantis, vel participantis in crimine. Et quidem, ſi non obſtantis noto periculo conſideremus vinculum, videbimus, quòd quantum eſt ex parte ſua non tenetur ſub peccato mortali reſiſtere, niſi ei ex officio incumbat. Sed quantum eſt ex parte imminentis neceſsitatis proximi, vel reipublicæ, ſiue in ſpiritualibus, ſiue in temporalibus, tenetur, ſub mortali, vel veniali iuxta ipſius neceſsitatis conditionem. Nam ſi videt inde homicidia, vel proditionem, vel hæreticos, vel alia huiuſmodi, quibus tenetur homo ratione neceſsitatis ſibi occurrentis conſulere, prouenire, nec obſtat, erit peccatum mortale. Si autem videt alia leuiora ſolum, peccabit venialiter. Sed ſi conſideremus vinculum participantis in crimine; tũc ipſa auditio tanquã cauſa, vel concauſa periculi conſequentis conſtituet ipſum audientem in vinculo peccati mortalis, & obligationis reſtituendi. Quod contingit, etiam quando ſolum materialiter damnum concauſabit, nec de hoc eſt ſibi cura: cum regula iuris ſit, quòd qui cauſam damni dat ipſum damnum dare eſt cenſendus. Tertius caſus eſt, quando ex timore humano admittit quis detractori obſiſtere. Et hic ſolum reſpicit perſonam audientis. Contingitque, quando in alicuius animo ità timor dominatur, vt charitati fraternæ præponat humana. Sed, vt benè aduertit Diuus Thomas in iſto articulo, taliter audiens detractorem, non peccat mortaliter; quia ipſa non reſiſtentia ſit mortalis, ſed quia timor ipſe humanus mortale peccatum eſt. Solutiones argumentorum à D. Thom. poſitæ in iſto artic. ſunt valde notandæ. Videte illas.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui audiens alicuius notabilem defectum, vel culpæ, vel generis, procurat ipſum cognoſcere, peccet mortaliter? Ad cuius explica- *Dubium.*
tionem dico primò, quòd ſi bono aliquo fine id faciat, ob rectã, ſcilicet, prouiſionẽ, electionẽ, matrimoniũ, nullum peccatũ committit, modò ab ijs informationem accipiat, qui obeſſe nõ poſsint. Vnuſquiſq; enim *1. Dictum.*

recte faciat omnia conſiderans, quæ rei ſibi incumbenti conducere poſſunt. Dico ſecundò, quòd ſi malo fine id faciat, peccatū erit, vel mortale, vel veniale, iuxta qualitatem finis, vel periculi, vel ſcandali inde ſubſequuti. Si autem id ſolum faciat ex curioſitate, aut leuitate, non erit peccatum mortale, ſed ſolum veniale, vt docet D. Thom. infrà quæſt. 167. artic. 2. ad 2. & Nauarro in Manuali cap. 23. num. 46. Maximè quando verum ſciri poterit nullo alio interueniente, à quo defectum interrogare oporteat, ſed ipſo, qui inquirit, ſcripturas aliquas, vel ſigna in eccleſijs poſita, quæ vulgò appellantur, ſambenitos, legente. De hac re videndus eſt Corduba in tractat. de caſibus conſcientiæ, quæſt. 57. Et hæc de tota iſta materia dicta ſufficiant.

2. Dictum. (margin, beside "incumbenti conducere poſſunt. Dico ſecundò")

QVÆSTIO LXXIIII.

De Suſurratione, in duos Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrum ſuſurratio ſit peccatum diſtinctum à detractione?

Infr. q. 75. art. 1. cor. & Ro. 1. lect. 8. AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd ſuſurratio non ſit peccatum diſtinctum à detractione. Dicit enim Iſidor. in lib. Etymologiarum, * Suſurro de ſono locutionis appellatur: quia non in facie alicuius, ſed in aure loquitur detrahendo. Sed loqui de altero detrahendo ad detractionem pertinet: ergo ſuſurratio non eſt peccatum diſtinctum à detractione.

Lib. 10. ca. 18. incipit Sapiens di ctus, parũ ante medium. (margin, beside "logiarum, * Suſurro de ſono locutionis")

2 ¶ Præterea, Leuit. 19. dicitur, Non eris criminator, nec ſuſurro in populis. Sed criminator idē videtur eſſe quod detractor: ergo etiam ſuſurratio à detractione non differt.

3 ¶ Præterea, Eccleſ. 28. dicitur, Suſurro & bilinguis maledictus erit. Sed bilinguis videtur idem eſſe quod detractor, quia detractorum eſt duplici lingua loqui: aliter ſcilicet in abſentia, & aliter in præſentia: ergo ſuſurro idē eſt quod detractor.

¶ SED CONTRA eſt, quod Rom. 1. ſuper illud, Suſurrones, detractores, dicit * gloſ. Suſurrones inter amicos diſcordiam ſeminantes, detractores, qui aliorum bona negant vel minuunt. *Glo. interlinearis ibidem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſuſurro & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma, ſiue in modo loquendi: quia vterque malum occultè de proximo dicit; propter quam ſimilitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Eccleſ. quinto, ſuper illud, Non appelleris ſuſurro, dicit * glo. id eſt, detractor. Differunt autem in fine, quia detractor intendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari poſsit, vel ſaltem diminui eius fama: ſuſurro autem intendit amicitiam ſeparare, vt patet per gloſ. * inductā, & per illud quod dicitur Prouerbiorum vigeſimo ſexto, Suſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcunt. Et ideò ſuſurro talia mala profert de proximo, quæ poſſunt contra ipſum commouere animum audientis, ſecundum illud Eccleſ. 28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentiũ immittit inimicitiam.

Glo. interlinearis ibidem. (margin, beside "id eſt, detractor. Differunt autem in fine")

Inductam in argum. ſed contra. (margin, beside "amicitiam ſeparare, vt patet per gloſ.")

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ſuſurro, in quantum dicit malum de alio, dicitur detrahere. In hoc tamen differt à detractore, quia non intendit ſimpliciter malũ dicere, ſed quicquid ſit illud quod poſsit animum vnius perturbare contra alium, etiam ſi ſit ſimpliciter bonum, tamen apparens malum in quantum diſplicet ei, cui dicitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd criminator differt à ſuſurrone, & à detractore: quia criminator eſt, qui publicè crimina alijs imponit, vel accuſando, vel conuiciando: quod non pertinet ad detractorem & ſuſurronem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bilinguis propriè dicitur ſuſurro. Cum enim amicitia ſit inter duos, nititur ſuſurro ex vtraque parte amicitiam rumpere, & ideò duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malum de alio. Propter quod dicitur Eccleſ. 28. Suſurro & bi-

& bilinguis maledictus. Et ſubditur. Multos enim turbauit pacem habentes.

S V M M A T E X T V S.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt. Suſurratio & detractio conueniunt in materia, & in forma, ſed differunt in fine. Probatur. Tam ſuſurro, quam detractor obloquuntur mala in proximum, idque clanculo, & in abſentia: Sed vnus, ſcilicet, detractor intendens denigrare famam proximi, & ſic illa mala præcipuè de proximo profert, ex quibus proximus infamari poteſt. Alter autem, ſcilicet, ſuſurro intendens amicitiam ſeparare, & ſic talia mala profert de proximo, quæ contra ipſum animum audientis conuertere poſſunt: ergo ſuſurratio, atque detractio conueniunt in materia, hoc eſt, in malis, quæ dicuntur, & in forma, hoc eſt, modo dicendi, & differunt in fine, atq; ex conſequenti ſunt diſtincta peccata.

E X P L I C A T I O A R T I C V L I.

Quid ſit ſuſurratio. SVſurratio, vt ex iſto articulo colligere licet, eſt obloquutio mala de proximo facta occultè, ad diuidendam amicitiam. De qua eſt ſermo Eccleſiaſtic. 28. quando dicitur: Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Itaque conuenit cum detractione in eo, quod vtraque dicit mala de proximo in abſentia, & clanculo. Ex quo fit, vt promiſcuè à Doctoribus ambo nomina aliquando accipiantur. Et ſic Eccleſiaſt. 5. vbi Sapiens dicit: Non appelleris ſuſurro, gloſſa interpretatur, id eſt, detractor. Et differt ab illa in eo, quod ſuſurro amicorum diſcordiam intendit, iuxta illud Prouerb. 26. Suſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcunt. Quare ſatis ducit illa proferre, quæ audientis animo ab alterius amicitia diuellere poſſunt, etiam ſi ſint bona, dummodo, vel mala appareant, vel audienti diſpliceant. Vt ſi apud prodigum de eius amico ſuſurret quis, quod eſt pecuniarum tenax; & apud feſtiuum, & diſſolutum obmurmuret, quod alter eſt nimis compoſitus, ac modeſtus. Cum tamen detractor ſolum intendat famæ læſionem, vt diximus quæſtione præcedenti. Quod & ex ipſorum nominum Etymologia colligere licet. Detractio enim idem ſonat ac famæ ſubtractio, & diminutio: Suſurratio autem ſolò dicit clancularium atque adeò vitioſam obloquutionem.

¶ Sed cum ſuſurratio directè tendat contra amicitiam, ſicut detractio contra famam, & contumelia contra honorem, & conſtet amicitiæ eſſe multas ſpecies, vnam quæ fundatur in bono honeſto, alteram in bono vtili, alteram in delectabili, poterit quis merito dubitare, verum ſuſurratio ſit vnica tantum ſpecies ſpecialiſsima, vel potius in eo tot debeat diſtingui ſpecies, quot ſunt amicitiæ differentiæ. *Dubium.* Ad quod breuiter dico, *Reſponſio.* quod quia non eſt inconueniens, vnam ſpeciem ſpecialiſsimam habituum tendere in rationem multis generibus communem, vt in habitibus intellectualibus, patet de Metaphyſica, quæ tendit in ens, in quantum ens, & in habitibus moralibus, de vitio odij, quod tendit in communem rationem mali, idcirco mirum eſſe non debet, quod cum ſint multæ amicitiæ differentiæ, ſit tamen vnica tantum ſpecies ſpecialiſsima ſuſurrationis in communem inimicitiæ rationem tendens. Et ſic dico, quod quemadmodum odium in quæcunque mala tendit, attingitque ea in quantum habent rationem mali, ita etiam ſuſurratio in cuiuſcumque amicitiæ diuortium ordinatur, attingitque illam, in quantum continet amare, & non amari, quæ eſt ratio communis amicitiæ. Et ſic conſtat, quod non oportet multiplicare ſpecies ſuſurrationis, eſto multiplicentur ſpecies amicitiæ. Sed eſt aduertendum, quod quia vnum vitium poteſt vel aliud; idcirco, ſi quis ſuſurrando intendit delectabile, quod contingit, quando ſuſurro ponit diſcordiam inter coniuges, vt abutatur vxore alterius: aut vtile, quod contingit in eo, qui, vt ipſe ſibi regnum, vel comitatum vſurpet, ſuſurrando inimicitias inter principes ponere intendit; vel deniq; damnum alterius, cui inuidet, quod contingit in eo, qui ſuſurrat inter negotiatores, vt alter à ſocietate commercij excludatur, huiuſmodi non eſt dicendus ſuſurro ſimpliciter. Sed ſicut qui furatur, vt mœchetur, magis eſt mœchus, quam fur; ita etiam in propoſito huiuſmodi ſuſurrones potius ſunt dicendi, adulteri, fures, &c. quam ſuſurratores. Et ſic conſtat, quod particulares fines, ad quos ſuſurratio, in diſſolutione amicitiarum ordinatur, ſiue ſpectent ad vtile, ſiue ad delectabile, ſiue ad aliorum appulſum, non variant ſuſurrationis ſpeciem; ſed ſolum apponunt circunſtantiam alterius ſpeciei, vt in exemplis poſitis eſt videre.

A R T I C V L V S II.

¶ *Vtrum detractio ſit grauius peccatum, quam ſuſurratio.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quod detractio ſit grauius peccatum, quam ſuſurratio. Peccata enim oris conſiſtunt in *Mal q. 10. ar. 3. ad 5.*

hoc, quòd aliquis maledicit. Sed detractor dicit de proximo ea quæ ſunt mala ſimpliciter: quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama. Suſurro autem non curat dicere niſi mala apparentia, quæ ſcilicet diſplicent audienti: ergo grauius peccatum eſt detractio, quàm ſuſurratio.

2 ¶Præterea, Quicunque aufert alicui famam, aufert ei non ſolum vnum amicum, ſed multos: quia intellectus vniuſcuiuſq; refugit amicitiam infamiũ perſonarum. Vnde contra quendam dicitur Paralipomenon decimonono. His qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Suſurratio autem aufert vnũ ſolum amicum. Grauius ergo peccatũ eſt detractio, quàm ſuſurratio.

3 ¶Præterea, Iacobi. 4. dicitur. Qui detrahit fratri ſuo, detrahit legi, & per cõſequẽs Deo qui eſt legiſlator. Et ſic peccatum detractionis videtur eſſe peccatum in Deum, quòd eſt grauiſsimum, vt ſupra * habitum eſt. Peccatum autem ſuſurrationis eſt in proximum: ergo peccatum detractionis eſt grauius quàm peccatum ſuſurrationis.

Q. 20. a. 3. & 1. 2. quæ. 73. artic. 3 & 6.

¶Sed contra eſt, quòd dicitur Eccleſ. quinto, Denotatio peſsima ſuper bilinguẽm: ſuſurratori autem odiũ, & inimicitia & contumelia.

¶Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra * dictum eſt, peccatum in proximum tanto eſt grauius, quanto per ipſum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius eſt, quanto maius eſt bonum quod tollitur. Inter cætera verò exteriora bona præeminet amicus: quia ſine amicis nullus viuere poteſt, vt patet per Philoſophum in *. 8. Ethicor. Vnde dicitur Eccleſ. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio: fama autem ipſa quæ per detractionẽ tollit̃, ad hoc maximè neceſſaria eſt, vt homo idone⁹ ad amicitiam habeatur. Et ideo ſuſurratio eſt maius peccatum, quàm detractio, & etiam quàm contumelia: quia amicus eſt melior, quàm honor, & amari, quã honorari: vt in. 8. * Ethic. Philoſo. dicit.

Ar. 3. & 1. 2. q. 73. art. 8.

Li. 8. Eth. capit. 1. in princ. to. 5.

Lib. 8. cap. 8. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd ſpecies & grauitas peccati magis attenditur ex fine, quàm ex materiali obiecto. Et ideo ratione finis ſuſurratio eſt grauior, quamuis detractor quãdoq; peiora dicat.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd fama eſt diſpoſitio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam. Diſpoſitio autẽ deficit ab eo ad quod diſponit: & ideo ille qui operatur ad aliquod, quod eſt diſpoſitio ad inimicitiam, minus peccat, quàm ille qui directè operatur ad inimicitiam inducendam.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille qui detrahit fratri, in tantum videtur detrahere legi, in quantum contemnit præceptum de dilectione proximi: cõtra quod directius agit qui amicitiam diſrumpere nititur. Vnde hoc peccatũ maximè contra Deum eſt: quia Deus dilectio eſt, vt dicitur primæ Ioannis. 4. Et propter hoc dicitur Prouerb. 6. Sex ſunt quæ odit Dominus & ſeptimum deteſtatur anima eius, & hoc ſeptimũ ponit eum, qui ſeminat inter fratres diſcordiam.

Svmma Textvs.

Ad hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt; Suſurratio ex genere ſuo grauius peccatum eſt, quam detractio, atque etiam quam contumelia. Probatur: Eo peccatum cenſetur maius, quo nocumentum, quod infert maius eſt; & eò nocumentum eſt maius, quo bonum, quo priuat, maius eſt, vt ex ſuperioribus patet: ſed amicitia, qua priuat ſuſurratio, eſt longè maius bonum, quam honor, atque fama, quibus priuant detractio, & contumelia: ergo ſuſurratio grauius peccatum eſt iſtis. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minorem probat Diuus Thom. tum ex Eccleſiaſtico cap. 6. dicente: amico fideli nulla eſt comparatio: tum etiam, quia bona fama atq; honor in hoc vtiles ſunt, vt multorum quis amicitiam concilTet, atque adeo per regulam poſterioriſticam, amicitia pręſtantior erit quam fama.

Explicatio Articvli.

Tota ratio, propter quam Diu. Thom. in hoc articulo affirmat, ſuſurrationem eſſe grauius peccatum, quam detractio, & contumelia, eſt, quia ſuſurratio priuat amicitia,

quæ maius bonum eſt, quã honor, & fama, quibus detractio & contumelia nocent, & in peccatis, quæ fiunt contra proximum, id cenſetur maius, quod eſt contra maius bonum. Sed vt hæc ratio vim atque efficaciã habeat, duo à nobis in præſenti ſunt examinanda. Primum: Verum ita verum ſit, quod amicitia eſt maius bonum, quam fama, atq; honor. Secundum: vtrum dato, quod amicitia ſit maius bonum, id ſufficiat, vt ſuſurratio ſit grauius peccatum, quam contumelia, vt Diu. Thom. in hoc articulo affirmat.

Dubiũ an amicitia ſit maius bonum quam famæ atq; honor.

1. argum. Ad primum igitur deuenientes, pro parte negatiua argumentor in hunc modum: fama propinquior eſt virtuti, quam amicitia: qui enim moribus pręſtant, ſtatim in aliorum notitiam veniunt; & ſi non ità facile in amicitiam, quia non omnes ſunt virtutis amatores: ergo fama pręſtat amicitia.

2. argum. Secundò: Fama ad plures extenditur, quam amicitia; plures enim ſunt, quibus ſtudioſus eſt notus, quam quibus eſt amicus: ergo eſt præſtantior amicitia.

Sententia Soti. Soto libro 5. de Iuſtitia, quæſtione 11. articulo 1. vt ad hanc difficultatem reſpondeat, ſupponit, nec famã, nec honorem, nec amicitiam eſſe veras virtutes, atque adeo, nec ſpiritualia bona, in quibus vera felicitas conſiſtat; ſed tantum virtuti agnita. Idque colligere ſibi videtur ex Ariſtotel. lib. 8. Ethicor. dicit tamen, quod amicitia præſtat famæ, quia amicitia non gignitur ex virtute, niſi per eius notitiam, in qua fama conſiſtit: atque adeo eſt præſtantior fama tanquam illius finis. Fruſtra enim eſſet virtutis notitia, niſi homines per illam ad ſtudioſi amorem allicerentur.

Sententia autoris. Ego tamẽ qui in primo tomo, quęſt. 23. art. 3. circa ſolutionem ad primum argumentum D. Tho. pluribus probaui amicitiam, quæ in bono honeſto fundatur. (de hac enim ſolum in præſenti eſt ſermo) ſimpliciter, & abſolutè eſſe virtutem vniuocè cum alijs moralibus, quam etiam ſententiam tenent Enricus de Ganda. quodl. 11. q. 10. Guido Carmelita, in ſuis quodlibetis Buridan⁹. 3. Ethi. q. 3. & Paludanus in. 3. diſtinct. 27. q. 1. art. 2. facilius potero excellentiã amicitiæ ſupra famam, atque honorem oſtendere ex eo, quòd illa ad bona pertinet ſpiritualia, in quibus vera felicitas conſiſtit; cum tamen iſta inter bona corporalia connumerentur. Et certum ſit ſpiritualia præferenda eſſe corporalibus. Ex quo factum fuit, vt omnes Philoſophi, qui de amicitia loquuntur, eam ſummis laudibus efferrent. Nam Cicero in Lælio dicit; Solem de medio tollere videntur, qui amicitiam tollunt, qua nihil præſtantius à dijs immortalibus hominibus datum eſt. Et Seneca ad Lucillum: Sapiens vult amicis conuiuere, vt virtutem exerceat, ne tanta virtus pereat. Et Saluſtius: concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Et Plautus in Cruento: Vbi amici, inquit, ibi opes. Et apud Scythas, vt Lucianus ait, ille habebatur ditiſsimus, qui optimos amicos habebat. Ariſt. etiam. 9. Ethi. cap. 9. affirmat ex externis, maximum & ſummum bonum eſſe amicum.

Obiectio. Et ſi quis obijciat: Virtus non poteſt auferri ab eo, in quo eſt, ipſo inuito; aufertur enim per peccatum, quod ab inuito committi non poteſt, cum ex natura ſua ſit voluntariũ; ſed amicitia poteſt auferri ab eo, in quo eſt, ipſo inuito, eſt enim mutuus amor, vt docet Ariſtot. lib. 8. magnorum moralium cap. 8. & is, qui mihi hactenus erat amicus, poteſt fieri inimicus, contra meam voluntatem: ergo amicitia non eſt virtus.

Reſponſio. Reſpondeo, quod ſi is, qui mihi erat amicus, efficiatur me inuito inimicus meus, amicitia in me manens retinet rationem formalem virtutis. Nam eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens, quamuis deficiat illi materia. Sicut ſi ab eo, qui verè liberalis eſt, vi auferantur diuitiç, ille retinet virtutem liberalitatis, licet deſit eius exercẽdæ materia.

Amicitia eſt habitus electiu⁹ in mediocritate conſiſtẽs &c. Sed quoniã à multis negatur, amicitiam eſſe habitum electiuũ in mediocritate conſiſtentem, ſecundum quem prompte & delectabiliter operamur opera ſtudioſa, & difficilia, quæ eſt vera ratio virtutis, oportebit ſingula ſuo ordine probare. Et quidem, quod amicitia ſit habitus, eſt res manifeſta. Tum, quia non ſolum dicimur amici, quando actu diligimus, ſed etiam quando ceſſamus à dilectione. Tum etiam, quia experientia conſtat, quod exercitio actuum reddimur promptiores, & faciliores ad diligendos amicos: quod ſine habitu fieri non poteſt. Quod autem iſte habitus ſit electiuus, & in mediocritate cõſiſtens, patet ex communi ſententia omniũ Philoſophorum; qui honeſtam amicitiam magnopere laudant. Et ſimiliter, quod ſecundum illam promptè, & delectabiliter operemur, eſt notiſsimum; cum nihil delectabilius, & maiori cum ſuauitate fiat, quã illud, quod fit ex vera amicitia. Sed quod hæc virtus verſetur circa difficile probatur: Nam nihil eſt magis difficile, quàm ſecundum prudentiam amicitiam ſeruare, vbi, & quando, & cum quibus oportet. Maximè cum illa ſit media inter duo extrema turpia; quorum vnum eſt indulgentia, alterum odiũ, ſeu inimicitia. Indulgentia opponitur amicitiæ per exceſſum: & odium per defectũ, vt autor eſt Ariſtoteles lib. 2. Ethicor. cap. 7.

Ad. 1. arg. cap. 7. ¶ Ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando antecedens. Nam cum amicitia ſit vera virtus moralis, vt modo dicebam, fieri non poteſt, vt fama, aut honor, quæ virtutes conſequũtur, ſint propinquiora illis. Eò vel maximè, quod quamuis amicitia non eſſet virtus, ſed eius filia, vt Soto dicebat, adhuc eſſet falſum, quod fama, aut honor eſſent propinquiora virtuti. Quod ex eo colligitur, quod ſicut virtus nihil à fortuna pendet, ita nec habere amicos, ſed ſolum à virtute. Cum tamen fama atque honor maiori ex parte ſint

Ad. 2. arg. ſubiecta fortunæ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur ſimiliter, negando antecedens. Quotquot enim notitiam habent integritatis hominis, ac virtutum præſtantiæ, niſi corrupti ipſi ſint moribus, ipſum amant; atque adeo non ad plures ex natura ſua extenditur fama, quam amicitia.

Dubiũ an ſuſurratio ſit grauius peccatum quã detractio, aut cõtumelia. ¶ Suppoſito iam, quod amicitia eſt maius bonum, quam fama, atque honor, examinandum reſtat, an hoc ſufficiat, vt ſuſurratio, quæ amicitiam tollit, ſit grauius peccatum, quàm detractio, aut contumelia; quæ fuit difficultas ſecundo loco à nobis propoſita.

Argumen. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Fama præſtat honori; & tamen contumelia, quæ aduerſatur honori, eſt grauius peccatum, quam detractio, quæ aduerſatur famæ, propter maiorem contemptum in contumelia inuentum, qui efficit magis inuoluntarium, vt diximus quæſtione præcedenti, articulo 3. ergo pari ratione eadem contumelia erit grauius peccatum, quam ſuſurratio. Probo conſequentiam: Nam ſicut detractio importat occultam loqutionem de malo proximi, & propterea cauſat inuoluntarium per ignorantiam, quod minus eſt inuoluntario per vim, quod efficit contumelia importans claram, & apertam obloqutionem de eodem malo proximi; ita etiam, & ſuſurratio dicit eandem occultam obloqutionem, atque adeo cauſat minus inuoluntarium, & ſic eſt minus peccatum, quam contumelia. Non obſtante quod finis ſuſurrationis materialis deterius ſit, quam finis contumeliæ.

Cõcluſio. ¶ Hoc tamen non obſtante, dico, quod ſuſurratio eſt longè grauius peccatũ, quam contumelia, propter rationem à D. Tho. in hoc articulo aſsignatam. Et prætereà, quia ſuſurratio eſt deſtructiua perfectiſsimæ cuiuſdam virtutis, qualis eſt amicitia; cum ad hoc ordinetur, tanquam ad proprium finẽ, cùm tamen contumelia ſolum ordinetur ad deſtructionem honoris, qui nec virtus eſt, nec ſemper ſequitur ex virtute. Et ſi quis obijciat: Contingere etiam poteſt, vt contumelioſus amicitias diſſoluat; ergo tunc contumelia & ſuſurratio non erunt differẽtes ex fine, reſpondeo, quod etiam ſi per cõtumeliam amicitiæ nonnunquam euerti poſſint, non tamen eſt ille cõtumelioſi ſcopus, ſed tantum honorem deturpare; qui ad amicitias vitam æternitatis autem proximus ſuſurronis eſt inimicitias conſuere, & ſic eſt turpior.

Ad. arg. ¶ Et ad argumentum in contrariũ factum, reſpondetur, quod quamuis verum ſit, quod contumelia eſt grauius peccatum, quam detractio, propter maiorem contemptum in contumelia incluſum, qui efficit magis inuoluntarium, non obſtante, quod finis detractoris eſt denigrare famam, & finis contumelioſi tollere honorem, vt dicitur in argumento, adhuc tamen ex hoc non ſequitur, quod contumelia eſt peior ſuſurratione. Adeo enim bonum, quod per ſuſurrationem tollitur, nempe amicitia, excedit bonũ, quod tollitur per contumeliam, nempe, honorem, vt etiam ſi in contumelia videatur eſſe aliqualis maior ratio inuoluntarij, quã in ſuſurratione, vt dicitur in argumento, adhuc tamen ſuſurratio eſt maius peccatum, quam contumelia. Id enim quod diximus de maiori inuoluntario augente culpam in contumelia reſpectu detractionis, idcircò habet verum; quia fama, quam detractio denigrat, non tantum excedit honorem in perfectione, vt ex hac parte maior grauitas malitiæ abſolutè ſit deſumenda: cuius contrarium inuenitur in ſuſurratione reſpectu cõtumeliæ. Eo vel maximè: quod ſuſurratio aduerſatur virtuti præſtantiſsimæ & excellẽtiſsimæ, quod nec detractioni, nec cõtumeliæ contingit. Et quod ita neceſſario ſit dicendum, probatur: Nam, ſicut, quamuis verum ſit, quod rapina eſt grauius peccatum, quã furtum, propterea, quod rapina ex ſua natura includit inuoluntariũ per vim, quod grauius eſt inuoluntario per ignorantiam in furto incluſo, vt diximus in materia de furto: ſi tamen ex hypotheſi daremus nunquã poſſe eſſe furtum, quin eius materia notabiliter excederet materiam rapinæ, abſolutè diceremus furtum eſſe grauius peccatũ, quã rapinam, non obſtante, quod plus inuoluntarij includeretur in rapina, quã in furto. Ita etiam dicimus in propoſito, quod; quia ſuſurratio ſemper verſatur circa diſſolutionẽ amicitiæ, quæ eſt materia notabiliter excedens læſionem honoris, quam contumelia prætendit; abſolutè dicimus ſuſurrationem eſſe grauius peccatum, quam contumeliam: non obſtante, quod in contumelia aliqualis maior ratio inuoluntarij inueniatur. Itaque

aliud

illud de maiori inuoluntario in peccatis contra proximum factis inuento, quod augere rationem culpæ diximus, intelligendum eſt, dummodo cætera ſint paria, vel non multùm excedētia. Certum eſt autē, quod in ſuſurratione, & contumelia, nunquam cætera ſunt paria, ſed ſemper finis ſuſurrationis eſt longè deterius, quàm finis contumeliæ; & ſic ſemper eſt grauius peccatum. Id autem, quod alicui actui ſemper conuenit ex ſua ratione, atque per ſe conuenire illi eſt dicēdum. ¶Ex dictis infertur ſuſurrationem ex genere ſuo eſſe peccatum mortale. Nam cū ſit grauius contumelia, & detractione: & hæc, vt ex dictis conſtat, ex ſua natura ſint peccata mortalia, manifeſtè ſequitur, quod etiam ſuſurratio erit peccatum mortale. Sed eſt hoc intelligendum de ſuſurratione formali, quæ eſt quando quis intendit ſeparationem amicitiæ. Nam materialis ex genere ſuo ſolum eſt peccatum veniale, vt diximus de detractione. Et poterit eſſe mortale, ſi culpabiliter homo ad vtramque partem ſic loquatur, vt amicitiæ diuortium inferat, etiam ſi de hoc nō curet, quia id multo peius eſt, quam notabiliter lædere honorem, aut famam proximi præter intentionē. Quod ſatis eſſe diximus ad hoc, vt tam detractio, quàm contumelia materialis peccatum mortale ſit.

Suſurratio ex ſuo genere eſt peccatum mortale.

Dubium.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco. Vtrùm aliquando ſit licitum aliquorum amicitias diſſoluere. Ad cuius explicationem dico primò, quòd ſuſurrare ad dirimendam pernicioſam amicitiam modò verè, & citra infamationem id fiat, virtus eſt, & non peccatū. Etiam ſi ad id faciendum opus ſit nonnulla naturalia hominis vitia commemorare. Vt ſi ad ſeparandum hominem ab amica dixeris, eam eſſe deformem, aut inſulſam, &c.

1. dictum.

2. dictum.

¶Dico ſecūdo, quod diſſociare amicos, quorū amicitia in bono honeſto & virtute fundatur, ſemper eſt peccatum, vel mortale, vel veniale. Erit quidem peccatum mortale, quotieſcunque aliquis ex amicis inimicos facere contendit. Nam ſi tantum aſsiduam familiaritatem amouere procurat, poterit eſſe veniale, etiam ſi ex intentione id faciat.

Aliud dubium.

¶Eſt aliud dubium: Vtrùm ſit licitū alicui habere intentionem dirimēdi aliquorū amicitia cauſa propriæ vtilitatis. Verbi gratia: Eſt aliquis intimus amicus Regis. Ego autem cupio eandem apud regem obtinere amicitiam nec poſſum, niſi diſſoluta ea, quam alter habet cum illo. Dubiū eſt, vtrū id intendere poſsim. Ad cuius explicationē dico primò per detractionem male dicendo, id nunquam licere. Non enim ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona.

1. dictum.

2. dictum.

Dico ſecundò, quod aſſerendo veras cauſas, licitum eſt talis amicitiæ direptionem intendere, vel ſaltim non eſt peccatum mortale. Ita affirmat Soto lib. 5. de Iuſticia, quæſt. 11. art. 1. Et ratio illius eſt: Quia vnuſquiſque ſine vi, & fraude poteſt ſibi commodum, cuius dignus eſt, procurare, vtiturque tunc iure ſuo, in quo nulli facit iniuriam. Caietanus aduertit, quod quando alter amicorum eſt infidelis, nullum eſt peccatum talem amicitiam per ſuſurrationē dirimere; quia vnuſquiſque poteſt innocentis ſaluti conſulere, etiam cum detrimento nocentis: quod ego verum exiſtimo.

QVÆSTIO. LXXV.

De Deriſione, in duos Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶*Vtrùm deriſio ſit ſpeciale peccatum, ab alijs præmiſsis diſtinctum.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd deriſio non ſit ſpeciale peccatum, ab alijs præmiſſis diſtinctum. Subſannatio enim videtur idem eſſe quod deriſio. Sed ſubſannatio ad contumeliam videtur pertinere: ergo deriſio non videtur diſtingui à contumelia.

2 ¶Præterea, Nullus irridetur niſi de aliquo turpi, ex quo homo erubeſcit. Huiuſmodi autem ſunt peccata, quę ſi manifeſtè de aliquo dicuntur, pertinēt ad contumeliam: ſi autem occultè, pertinent ad detractionem, ſiue ſuſurrationem: ergo deriſio non eſt vitium à prę-miſsis diſtinctum.

Et habetur de pœnit. d. 3. c. Irriſio eſt.

3 ¶Præterea, Huiuſmodi peccata diſtinguuntur ſecundum nocumēta quæ proximo inferuntur. Sed per deriſionē non infertur aliud nocumentum proximo, quàm in honore, vel fama, vel detrimento amicitiæ: ergo deriſio non eſt peccatum diſtinctum à præmiſsis.

¶SED CONTRA eſt, quòd deriſio fit ludo. Vnde & illuſio nominatur. Nullum autem præmiſſorum ludo agitur, ſed ſerio: ergo deriſio ab omnibus prædictis differt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut

q.72.a.2. ſicut ſuprà dictum * eſt, peccata verborum præcipuè penſanda ſunt ſecundum intentionem proferentis. Et ideo ſecundum diuerſa, quæ quis intendit, contra alium loquens, huiuſmodi peccata diſtinguuntur. Sicut autem aliquis conuiciando intendit conuiciati honorem deprimere, & detrahēdo diminuere famam, & ſuſurrando tollere amicitiam: ita etiam irridendo aliquis intendit, quòd ille qui irridetur, erubeſcat. Et quia hic finis eſt diſtinctus ab alijs, ideo etiam peccatū deriſionis diſtinguitur à præmiſsis peccatis.

¶Ad Primvm ergo dicendū, quod ſubſannatio & irriſio conueniunt in fine: ſed differunt in modo: quia irriſio fit ore, id eſt, verbo & cachinnis: ſubſannatio autem naſo rugato, vt dicit * gloſſa, ſuper illud Pſalmi. 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Talis autē differentia non diuerſificat ſpeciem. Vtrunque tamen differt à contumelia, ſicut erubeſcētia à dehonoratione. Eſt enim erubeſcentia timor dehonorationis, ſicut Damaſ.* dicit.

Gloſ. interlinearis, & Augu. hoc loco.

Li.2. Orth. fidei, c.15.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd de opere virtuoſo aliquis apud alios & reuerentiam meretur & famā, & apud ſeipſum bonæ conſcientiæ gloriam, ſecundum illud, 2. ad Corint. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Vnde econuerſo de actu turpi, id eſt, vitioſo, apud alios quidem tollitur hominis honor & fama: & ad hoc contumelioſus & detractor turpia de alio dicunt. Apud ſeipſum autem per turpia, quæ dicuntur, aliquis perdit conſcientiæ gloriam per quandā confuſionem & erubeſcentiā: & ad hoc turpia dicit deriſor, & ſic patet quòd deriſor communicat cū prædictis vitijs in materia: differt autem in fine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecuritas conſcientiæ & quies illius magnum bonum eſt, ſecundum illud Prouerbiorū decimoquinto. Secura mens quaſi iuge conuiuium: & ideo qui conſcientiam alicuius inquietat, confundendo ipſum, aliquod ſpeciale nocumentum ei infert. Vnde deriſio eſt peccatum ſpeciale.

Svmma Textvs.

Conclusiō eſt affirmatiua. Et probatur: Peccata, quę verbis committuntur, ex intentione, vt ſupra dictū eſt, exiſtimantur: ſed intentio deriſoris eſt diuerſa ab ea, quam habet, vel detractor, vel cōtumelioſus, vel ſuſurro; ſicut enim contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & ſuſurro amicitiã extinguere, ità etiã irriſor erubeſcentiam, & pudorem alteri offundere: ergo hoc vitium eſt diſtinctum ab illis.

Articvlvs. II.

¶ *Vtrùm deriſio poſsit eſſe peccatum mortale.*

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur quod deriſio non poſsit eſſe peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale cōtrariatur charitati. Sed deriſio nō videtur contrariari charitati: agitur enim ludo quandoque inter amicos, vnde & deluſio nominatur: ergo deriſio non poteſt eſſe peccatum mortale.

2 ¶Præterea, Deriſio illa videtur eſſe maxima, quæ fit in iniuriam Dei. Sed non omnis deriſio quæ vergit in iniuriam Dei, eſt peccatum mortale: alioquin quicunq; recidiuaret in aliquod peccatum veniale, de quo pœnituit, peccaret mortaliter. Dicit * enim Iſidor. quòd irriſor eſt, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet. Similiter & ſequeretur, quòd omnis ſimulatio eſſet peccatum mortale: quia ſicut Greg. dicit * in Moral. Per ſtrutionem ſignificat ſimulator, qui deridet equū, id eſt, hominem iuſtū, & aſcenſorē, id eſt, Deum: ergo deriſio non eſt peccatum mortale.

Lib.2. de ſummo bono, c.16. in principio.

Li.31. c.6. & 12. ſimul.

3 ¶Præterea, Contumelia & detractio videntur eſſe grauiora peccata, quā deriſio: quia maius eſt facere aliquid ſerio quàm ioco. Sed non omnis detractio, vel contumelia eſt peccatum mortale: ergo multo minus deriſio.

¶Sed Contra eſt, quòd dicitur Prouer. 3. Ipſe deridet illuſores. Sed deridere Dei eſt æternaliter punire pro peccato mortali, vt patet per id quod dicitur

dicitur in Pſalm. 2. Qui habitat in cælis, irridebit eos: ergo deriſio eſt peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quod irriſio non fit niſi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, ſi ſit magnum, non pro ludo accipitur, ſed serioſè. Vnde ſi in ludum, vel riſum vertatur, ex quo irriſionis, vel illuſionis nomen ſumitur: hoc eſt quia accipitur, vt paruum. Poteſt autem aliquod malum accipi, vt paruum dupliciter. Vno modo ſecundum ſe: alio modo ratione perſonæ. Cum autem aliquis alterius perſonæ malum, vel defectum in ludum, vel riſum ponit: quia ſecundum ſe paruum malum eſt, eſt veniale & leue peccatum, ſecundum ſuum genus. Cum autem accipitur quaſi paruum ratione perſonæ; ſicut defectus puerorum & ſtultorum, parum ponderare ſolemus: ſic aliquem illudere, vel irridere, eſt eũ omnino paruipendere, & eum tam vilem æſtimare, vt de eius malo non ſit curandum, ſed ſit quaſi pro ludo habendum. Et ſic deriſio eſt peccatum mortale, & grauius quàm contumelia, quæ ſimiliter eſt in manifeſto. Quia contumelioſus videtur accipere malum alterius serioſè, illuſor autem in ludum: & ita videtur eſſe maior contemptus, & dehonoratio. Et ſecundum hoc illuſio eſt graue peccatum, & tanto grauius, quanto maior reuerentia debetur perſonæ quæ illuditur. Vnde grauiſſimum eſt irridere Deum, & ea quæ Dei ſunt: ſecundũ illud Iſaiæ. 37. Cui exprobraſti? & quẽ blaſphemaſti? & ſuper quem exaltaſti vocem tuam? Et poſtea ſubditur. Ad ſanctum Iſraël. Deinde ſecundum locũ tenet irriſio parentum. Vnde dicitur Prouerb. 30. Oculum, qui ſubſannat patrem, & deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilę. Deinde iuſtorum deriſio grauis eſt: quia honor eſt virtutis præmium. Et contra hoc dicitur Iob. 12. Deridetur iuſti ſimplicitas. Quæ quidem deriſio valde nociua eſt, quia per hoc homines à bene agendo impediuntur, ſecundum illud Gregor. Qui in aliorum actibus exoriri bona reſpiciunt, mox ea manu peſtiferæ exprobrationis euellunt.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ludus non importat aliquid contrarium charitati reſpectu eius, cũ quo luditur. Poteſt tamen importare aliquid contrariũ charitati reſpectu eius, de quo luditur, propter contemptum, vt dictum * eſt. In corp. ar.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui recidiuat in peccatum de quo pœnituit, & ille qui ſimulat, nõ expreſſè Deum irridet, ſed quaſi interpretatiuè: inquantum ſcilicet ad modum deridentis ſe habet. Nec tamen venialiter peccando aliquis ſimpliciter recidiuat, vel ſimulat, ſed diſpoſitiuè, vel interpretatiuè.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deriſio ſecundum ſuam rationem leuius aliquid eſt, quàm detractio, vel contumelia: quia non importat contemptum, ſed ludum. Quandoque tamen habet maiorem contemptũ quàm contumelia, vt ſupra dictum * eſt, & tunc eſt graue peccatum. In corp. ar.

Svmma Textvs.

Antequam D. Tho. ad propoſitã difficultatem reſpondeat, præmittit, quod cum deriſio non ſit niſi de aliquo vitio, aut naturali, aut morali, conſiderandũ erit, an vitium illud, ſit per ſe ingens, & graue, an verò per ſe paruum. Et quidem, ſi ſit per ſe magnum, non poterit ſecundum ſuã naturam eſſe materia deriſionis, ſed potius eius commemoratio, vt ſeriã improperatio ex natura ſua reputabitur. Et ſi in riſum & iocũ proferatur, quod requiritur ad deriſione id erit, quia narratur, vt paruũ. Dupliciter autẽ poteſt contingere, ꝙ vitiũ aliquod tanquam exile & puſillum riſu & luſu proferatur. Scilicet, vel tanquã paruũ. Et tenue ſecundũ ſe, aut reſpectu perſonæ, quæ paruipenditur. Hoc ſuppoſito reſpondet D. Tho. ad difficultatẽ per duas propoſitiones. Prima cõcluſio: Exponere peccatũ alienũ, aut naturalẽ defectũ irriſioni tanquã paruũ ſecundũ ſe, nõ eſt peccatũ mortale, ex genere ſuo; ſed tantum veniale; ſi alter inde aliquo modo pudefiat. Nam tam exigui momenti

poterit

poterit eſſe res, vt nullum ſit peccatũ. Hæc concluſio non probatur in litera, ſed eius ratio eſt manifeſta; cum omne peccatũ ratione leuitatis materiæ poſsit eſſe veniale. Secunda concluſio: Exponere peccatũ alienũ irriſioni tanquam paruum; non quidem per ſe, quia magnũ abſolutè æſtimatur, ſed reſpectu perſonæ, cui obijcitur, quę pro vili habetur, atque adeo pro nihilo ducitur, eam tali vitio notare, eſt peccatũ mortale, idq; grauius quã cõtumelia; tantòq; enormius, quantò perſonæ, quæ illuditur maior erit habẽda reuerẽtia. Probatur: Magnum vitiũ alteri in faciem obijcere, peccatũ eſt contumeliæ ex genere ſuo mortale, vt diximus in ſuperioribus; ſed quod per ironiam, vel ſub riſus ſchemate proferatur, re vera non minuit culpã; quin potius eò magis auget illã, quò tali irriſione ea perſona adeò notatur vilis, vt nõ magni fiat tale vitiũ ei impingere; ſicut nihili æſtimatur pueros, & ſtultos homines, aliosque abiectę ſortis, ſimiliũ vitiorũ nominib' denotare: ergo huiuſmodi expoſitio magni peccati per riſum, tanquam ſi eſſet paruũ, ex genere ſuo eſt peccatũ mortale, & grauius atque deterius, quã contumelia: Quoniã autẽ dixit D.Tho. huiuſmodi peccatũ eſſe tantò grauius, quantò maior reuerentia debetur perſonę, quę illuditur; infert ex hoc, grauiſſimam omnium deriſionum, eſſe illam, qua Deus deridetur, vel aliquid quod ad Deum pertineat: iuxta illud Iſai. 37. Cui exprobraſti? & quem blaſphemaſti? & ſuper quẽ exaltaſti vocem tuam? Et poſtea ſubdit: Ad ſanctum Iſrael, vt peccati grauitas magis declararetur. Poſt iſtam, ſecundum locum tenet deriſio parentum. Tertium deriſio iuſtorum, quia honor eſt præmium virtutis.

Explicatio duorum Articulorum.

Quid ſit deriſio. PRo intelligentia totius materiæ de irriſione, ſeu deriſione, aduertendum eſt primò, quòd deriſio, vt ex Diu. Thom. articulo primo, huius quæſtionis colligere licet, eſt, cùm quis malum, vel defectum alicuius in ludum, vel riſum ponit, vt erubeſcat. Eſtque ſpeciale peccatum; vtpote quod ſpecialem habet finem. Sicut enim in contumelia intenditur honoris detrimentum, & in detractione famæ, & in ſuſurratione amicitiæ: ſic etiam in deriſione erubeſcentia. Dicitur autem propriè deriſio, ſi fiat verbis, vel cachinno: & ſubſannatio ſi fiat rugato naſo, & illuſio ſi fiat factis. In quibus vnus, atque idem eſt finis atq; adeo ad vnam & eandem ſpeciem ſpecialiſsimã vitij pertinent. ¶ Secundo eſt aduertendum, *Quãdo deriſio ſit peccatum mortale.* quod, vt conſtat ex eodem D. Thom. articulo ſecundo, tunc deriſio eſt peccatum mortale, quãdo malum, quod ex ſe eſt graue, ſeu notabile exiſtimatur ità leue, ratione perſonæ, quam parui facimus, vt de eo non ſit curandum, ſed quaſi habendum pro ludibrio. Si autem hoc fiat, quia malum eſt paruum ex ſe, ſolum erit peccatum veniale. Quod Alexander Alenſis limitat, & bene, dummodo proximus ex tali parui criminis obiectione non perturbetur notabiliter. Nam qui vitium non adeò per ſe magnum alteri illudendo obijcit, ſciens talem irriſionem eũ grauiſsime laturum, proculdubiò peccaret mortaliter; contra charitatem. Eſt autem huiuſmodi peccatum deriſionis grauius detractione, & contumelia. Nam licet contumelioſus deprimat honorem & detractor famam; neuter tamen ad tantum perſonæ cõtemptum peruenit, ad quantum venit deriſor, pro fatuo, aut nihilo habens, & haberi volens eum, quem irridet, vt erubeſcat comparere inter homines. Et ſi quis obijciat; Cõtumelia eſt contra honorem, deriſio verò contra verecundiam; ſed præſtantius bonũ eſt honor, quam verecundia: ergo contumelia grauius peccatum erit dicendum, quam deriſio; *Obiectio.* Reſpondeo, quod vitiorum grauitas non inde ſemper deſumenda eſt, vnde ſpecie diſtinguuntur, quamuis hęc ſit potiſsima, ſed etiam ex multis aliis, nempe, vel ex dignitate eius, qui peccat, vel perſonæ in quam peccatur: vel ex intentione voluntatis, & affectu peccati; vel ex nocumento illato proximo, quando eſt intentum, aut prę viſum, aut etiam ſequitur per ſe ex peccato; vel denique ex iniuria, quam ipſum peccatum inuoluit, vt docet D. Thom. in materia de peccatis per multos articulos. *Reſponſio.* Et ſic dico, quod licet finis contumeliæ qui eſt læſio honoris, à qua ipſa ſpeciem ſumit, ſit deterius, quàm finis deriſionis, qui eſt erubeſcentia, & pudor, adhuc tamen deriſio eſt grauius peccatum, propter maiorem contẽptum in illa inuentum. Sicut in ſuperioribus diximus de contumelia reſpectu detractionis: Non obſtante, quod finis detractionis eſt peius quam finis cõtumeliæ. Adde, quod deriſio habet ſemper adiunctam contumeliam, qua in præſentia irriſi eius vitium improperatur, quamuis ſingulari modo. Quando autem dicimus peccatum deriſionis eſſe grauiſsimum loquimur de illo formaliter; hoc eſt, quando fit ex intentione irridendi. Qualis fuit in Thobia Ammonite, dum Iudæos ædificantes irrideret ac diceret: Si aſcenderit vulpes tranſiliet murum eorũ lapideum. Contra quem Nehemias lib. 2. Eſdræ

cap. 4. in hunc modum loquebatur: Audi, Deus noſter, quia facti ſumus deſpectui, cõuerte opprobriũ ſuper caput eorũ. Et paulò poſt ſubditur: Ne operias iniquitatem eorũ coram facie tua, & peccata eorum non deleãtur; quia irriſerunt ædificantes. Eſt autem hoc peccatum tanto grauius, quantò de virtute maiori, & perſona maiori irridetur, vt cum deridetur iuſti ſimplicitas, aut perſona poſita in exemplum Eccleſiæ, vt D. Thó. in fine. 2. articuli declarat. Si vero in Deum & ſanctos fuerit facta deriſio, grauius erit peccatum. Sed non eſt tunc ſimplex deriſio, ſed blaſphemia, vt docet Caietanus in ſumma, verbo, blaſphemia, colligiturque ex Iſai. cap. 37. Vbi deriſores Dei Iſrael, blaſphemi appellantur. Et Lucas cap. 22. loquens de illis, qui Chriſto deridentes dicebãt. Prophetiza nobis: quis eſt qui te percuſſit? Subdit ſtatim. Hæc & alia multa blaſphemantes dicebant in eum.

QVÆSTIO. LXXVI.

De Maledictione, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶ Vtrùm liceat maledicere aliquem.

4. di. 18. q. 2. a. 1. q. 2. ad. 1. et vir. q. 2. art. 8. ad. 10. & 15. & Pſa. 5. col. 7. & Rom. 11 et ca. 12. cap. lect. 3.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd non liceat maledicere aliquem. Non eſt enim licitũ præterire mandatum Apoſtoli in quo Chriſtus loquebatur, vt dicitur. 2. ad Corint. 13. Sed ipſe præcipit Rom. 12. Benedicite, & nolite maledicere: ergo nõ licet aliquem maledicere.

2 ¶ Præterea, Omnes tenentur Deum benedicere, ſecundum illud Dan. 3. Benedicite filij hominũ domino. Sed nõ poteſt ex ore eodem procedere benedictio Dei, & maledictio hominis, vt probatur Iacobi. 3. ergo nulli licet aliquem maledicere.

3 ¶ Præterea, Ille qui aliquem maledicit, videtur optare eius malum culpæ, vel pœnæ: quia maledictio videtur eſſe imprecatio quædam. Sed non licet deſiderare malum alterius: quinimò orare oportet pro omnibus, vt liberentur à malo: ergo nulli licet maledicere.

4 ¶ Prętere a, Diabolus per obſtinationẽ maximè ſubiectus eſt malitiæ. Sed non licet alicui maledicere diabolum, ſicut nec ſeipſum. Dicit enim Eccle. 21. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam: ergo multo minus licet maledicere hominem.

5 ¶ Præterea, Numero. 23. ſuper illud. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus, dicit * gloſ. Non poteſt eſſe iuſta maledicendi cauſa, vbi peccãtis ignoratur affectus. Sed homo non poteſt ſcire affectum alterius hominis, nec etiam vtrum ſit maledictus à Deo: ergo nulli licet aliquem hominem maledicere. *Et Origenis Homil. 15. in Nume. parũ à med. to. 1.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd Deut. 27. dicitur, Maledictus qui non permanet in ſermonibus legis huius. Eliſeus etiam pueris ſibi illudentibus maledixit, vt habetur. 4. Reg. 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd maledicere idem eſt, quod malum dicere. Dicere autem tripliciter ſe habet ad id quod dicitur. Vno modo per modum enuntiationis, ſicut aliquid exprimitur modo indicatiuo. Et ſic maledicere nihil aliud eſt quàm malũ alterius referre, quod pertinet ad detractionem: vnde quandoque maledici detractores dicuntur. Alio modo dicere ſe habet ad id quod dicitur per modũ cauſæ: Et hoc quidem primò & principaliter competit Deo, qui omnia ſuo verbo fecit, ſecundum illud Pſal. 32. Dixit, & facta ſunt. Conſequenter autem cõpetit hominibus, qui verbo ſuo alios mouent per imperium ad aliquid faciẽdum. Et ad hoc inſtituta ſunt verba imperatiui modi. Tertio modo ipſum dicere ſe habet ad id quod dicitur, quaſi expreſſio quædam affectus deſiderantis id quod verbo exprimitur. Et ad hoc inſtituta ſunt verba optatiui modi. Prætermiſſo ergo primo modo maledictionis, qui eſt per ſimplicem enuntiationẽ mali conſiderandum eſt de alijs duobus, vbi ſcire oportet, quòd facere aliquid, & velle illud, ſe conſequuntur in bonitate & malitia, vt ex ſupradictis * patet. *1. 2. q. 20. ar. 3* Vnde in iſtis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperãtis, vel per modum optantis, eadem ratione eſt aliquid licitum & illicitum. Si

enim aliquis imperet, vel optet malum alterius, inquantum eſt malum, quaſi ipſum malum intendens, ſic maledicere vtroque modo erit illicitum, & hoc eſt maledicere, per ſe loquendo. Si autem aliquis imperet vel optet malum alterius ſub ratione boni, ſic eſt licitum nec erit maledictio per ſe loquẽdo, ſed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, ſed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, vel optando ſub ratione duplicis boni. Quandoque quidem ſub ratione iuſti. Et ſic iudex licite maledicit illum, qui præcipit iuſtam pœnam inferri. Et ſic etiam Eccleſia maledicit anathematizando, ſicut & prophetæ in ſcripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quaſi conformãtes voluntatem ſuam diuinæ iuſtitiæ: licet hę imprecationes poſsint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quãdoque vero dicitur aliquod malum ſub ratione vtilis, puta, cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ęgritudinem, aut aliquod impedimentum, vel vt ipſe melior efficiatur, vel vt ſaltẽ ab aliorum nocumento ceſſet.

¶Ad Primum ergo dicendum, quòd Apoſtolus prohibet maledicere per ſe loquendo, cum intentione mali. Et ſimiliter dicendum ad ſecundum.

¶Ad tertium dicendum, quòd optare alicui malum ſub ratione boni, non contrariatur affectui, quo quis ſimpliciter alicui optat bonum, ſed magis habet conformitatem ad ipſum.

23.q.4. c. Duo iſta nomina. ¶Ad quartum dicendum, quòd in diabolo eſt conſiderare naturam & culpam. Natura quidem eius bona eſt & à Deo, nec eam maledicere licet. Culpa autem eius eſt maledicenda, ſecundũ illud Iob 3. Maledicant ei qui maledicũt diei. Cum autẽ peccator maledicit diabolum propter culpam, ſeipſum ſimiliter ratione iudicat maledictione dignum: & ſecundum hoc dicitur maledicere animam ſuam.

¶Ad quintum dicendũ, quòd affectus peccantis, etſi in ſe non videatur, poteſt tamen percipi ex aliquo manifeſto peccato pro quo pœna eſt infligẽda. Similiter etiam quãuis ſciri non poſsit quẽ Deus maledicat ſecundum finalem reprobationem, poteſt tamen ſciri quis ſit maledictus à Deo ſecundum ſtatũ præſentis culpæ.

Summa Textus.

Suppoſito, quod maledicere eſt idem, quod malum dicere, quod contingere tripliciter poteſt, vno modo enunciatiuè, aliorum vitia referendo, quod propriè pertinet, vel ad detractionem, vel ad cõtumeliam. 2. cauſaliter, ſeu imperatiuè, iubẽdo, vt alicui fiat malũ, vt quando furi dicimus ꝙ ſuſpendatur. Tertiò optatiuè, ſeu imprecatiue, malum alicui optãdo, & hoc dupliciter, ſcilicet, vel per accidẽs, quod contingit, quãdo alicui malũ imprecatur, ſub ratione boni, ſiue quia hoc eſt iuſtũ, ſiue, quia eſt vtile, vt melior fiat, aut vt alijs non noceat iniuſte, vel per ſe, quod contingit, quãdo alicui malũ imprecatur, ſub ratione mali, reſpõdet D. Tho. ad propoſitã difficultatẽ, per tres propoſitiones. Prima cõcluſio: Imperare, vt alicui malũ fiat optare ꝗ;, aut imprecari ei malũ quatenus malũ eſt, peccatũ eſt ex genere ſuo mortale. Probatur: Facere aliquid, & velle illud, conſequuntur ſe in bonitate, & malitia: ſed facere alicui malum, quatenus malũ, eſt peccatũ ex genere ſuo mortale: ergo & velle illud, ſiue per modũ imperij, ſiue per modũ imprecationis. Vtrunq; enim aduerſatur charitati: Secunda concluſio: Imperare, optare, aut imprecari alicui malũ, quatenus induit rationẽ boni, nullũ eſt peccatũ, ſed quãdoq; officiũ neceſſariũ. Probatur: Malũ alicuius perſonæ aliquãdo cõcipitur, vt mediũ ad cõſequendũ bonũ: nã licet malũ per ſe nõ ſit neceſſariũ medium boni finis, malitia tamẽ hominũ accidere poteſt, vt ſit cõducẽs: ergo in hoc caſu ſicut volũtas finis eſt bona; ita etiã & imperatio, ſeu imprecatio talis medij. Tertia cõcluſio: Huiuſmodi imprecatio mali ſub ratione boni vno è duobus modis fieri poteſt, ſcilicet, vel quia habet rationẽ iuſtitiæ, quomodo Deus atq; etiam iudices humani licite malefactores maledicũt, ſupplicio eos adiudicando, ſicq; Eccleſia rebelles anathemate percutit, & prophetæ accõmodantes ſe diuinæ volũtati, malũ peccatoribus imprecabãtur: Iuxta illud: Cõfundãtur ſuperbi, quia iniuſtè iniquitatẽ fecerunt in me. Et illud: Cõſtitue ſuper eũ peccatorẽ, & diabolus ſtet à dextris eius. Vel quia habet rationẽ vtilis. Quomodo, ei qui moribus eſt corruptus licitum eſt imprecari, aut ægritudinem

dinem, aut aliam calamitatem, qua ſalubriter caſtigatus eitius reſurgat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAledictio, vt ex D. Thom. in iſto articulo colligitur propriè eſt imprecatio, ſeu exoptatio mali alicui facta, ſub tatione mali, id eſt, intendendo ipſum malum, quod contingere poteſt, per modum imperatiui, & per modum optatiui. Sed quoquo modo fiat diſtinguenda erit in formalem, & materialem, ſicut de detractione, & alijs vitijs linguæ diximus. Et quidem ſi ſit formalis, peccatum mortale erit ex genere ſuo. Quanuis poſsit fieri veniale, tam ex parte operantis, propter imperfectionem actus, vt ſi ex ira, aut alia paſsione maledicat, quanuis affectu tendat in malum, quia non ex conſenſu rationis in malum tendit: quam ex parte obiecti; ſi malum, quod quis optat, & imprecatur ſit paruum, vt in alijs peccatis genere ſuo mortalibus contingere ſolet. Maledictio autem materialis ſi fiat per modum optatiui non erit peccatum mortale niſi ſcandalũ adſit. Sed ſi fiat per modum imperatiui, poterit eſſe mortalis. Et ratio diſcriminis eſt, Nam qui imprecationis tenore alteri maledicit, ſi malam intentionem non habet, nulla ratione nocet, cũ nec intentione, nec opere lædat. Qui autem, vt malum fiat imperat, etiam ſi malam intentionem non habeat, ſed fictè id faciat, poteſt incautus cauſam damni dare, & ſic peccare mortaliter. Vt ſi quis fictè famulis præciperet, vt nudis gladijs quempiam interficerent, & ex hoc aliquid læſionis, aut incommodi ſequeretur. Dixi, maledictionem materialem, per modum imprecationis factam, non eſſe peccatum mortale, niſi ſcandalum adſit. Nam ex iſto contrarium contingere poterit, quod et ratione perſonæ maledicentis erit maximè conſiderandum. Vnde prælatus, aut quæuis grauis perſona, vix ſine ſcandalo poteſt malum ſubditis precari. Et filij parentibus, & ſubditi ſuperioribus maledicentes ſimiliter peccãt grauiter, etiam ſi per iocum id faciant, quia eſt id opus non ſolum ſcandaloſum, ſed etiam genus contumeliæ continet. Tanta eſt reuerentia, quæ illis debetur. Parentes filios maledicentes, quia regulariter non habent in corde malum deſiderium non peccant mortaliter. Sed conſuetudo id faciendi, vt pote quæ ad correctionem nequaquam confert, & iram in odium concitare atque mouere poteſt: ſicque quidquid malorum imprecatur ſerio illis optare, peſſima eſt, & ſolis hominibus infimæ claſsis peculiaris. Et ſcito, quod ex hoc quod maledicens poſt tranſactam paſsionem doleret,

Quãdo maledictio ſit peccatum mortale.

ſi euenijſſet malum, quod optauit, non deſumitur ſufficiens ſignum ad cognoſcendum, quod maledictio fuit peccatum veniale, aut quod non ex intentione maledixit, vt multi falſo opinantur. Nam ſi tempore iræ, aut alterius paſsionis tantum inualuit paſsio, vt portionem ſuperiorem in conſenſum maledictionis flexerit, mortale peccatum erit. Sicut cum paſsio concupiſcentiæ tantum exardeſcit, quòd trahit ad conſenſum in actum Venereum. Quare oportebit ad ipſum paſsionis tempus inſpicere, conſiderareque, an tunc maledicens conſenſerit, hoc eſt, voluerit, pro tunc, quòd ſic eſſet, vt dicebat, an non. Nam id tẽpus infallibiliter oſtendit an peccatum mortale fuerit, vel veniale. Et tempus quietis poſt paſsionem ſolum oſtendit, quod non fuit perſiſtens animus erga malum, & quod non per modum habitus, ſed per modum paſsionis tranſeuntis peccauit.

Dubium.

¶ Circa ſecundam concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm ſit licitum alicui priuatæ perſonæ malum alteri optare, vel imprecari, tanquam mediũ ad aſſequutionẽ boni. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum; Quod facere non licet nullus alteri optare poſſe videtur: ſed nulli perſonæ priuatæ eſt licitum illi, qui corruptis eſt moribus, damnum dare, vt emendetur: ergo nec illud ei optare. Hoc tamen non obſtante dico, concluſionẽ D. Tho. eſſe veriſſimam; ſiue bonum ad cuius aſſequutionem malum ordinatur, ſit corporale, ſiue ſpirituale. Itaque licitum eſt vnicuique mala hæreticis optare, propter bonum ſpirituale, quod ex eorũ peremptione ſequitur. Et illi, qui ludo omnia bona ſua diſsipat eſt licitũ imprecari, vt ægrotus in lecto iaceat, ne res ſuas perdat, quia id non eſt velle malum, ſed potius velle bonum iuxta verbum Chriſti: Melius eſt debilem, vel claudum intrare in regnum cælorum, quam duos oculos, aut pedes habentem mitti in ignem æternum. Eo, vel maximè, quod optare minus malum, vt euitetur maius, manifeſtam habet rationem boni, atque honeſti. Imo & mortem alicui optare poſſumus, quanuis conſtet eum viam perditionis ingreſſurum, vt noſtræ reipublicæ contingat pax, malaque ab ea caueantur: quia ſemper hæc habent rationem boni. Et ad argumentũ in cõtrarium factum, reſpondetur, negando maiorem. Priuatæ enim perſonæ non eſt licitum aliquem ſuis bonis priuare. Et tamen licitum eſt vnicuique optare vt Dei permiſſu, penes quem eſt ſumma poteſtas, aut publica autoritate, malum ei contingat, quo tanquam flagello reſipiſcat.

Argumen.

Concluſio.

Ad argu.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm liceat creaturam irrationalem maledicere.

Infrà a. 4. ad. 1.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non liceat creaturam irrationalem maledicere. Maledictio enim præcipuè videtur eſſe licita, inquantum reſpicit pœnam. Sed creatura irrationalis non eſt ſuſceptiua, nec culpæ, nec pœnæ: ergo eam maledicere non licet.

2 ¶ Præterea, In creatura irrationali, nihil inuenitur niſi natura, quam Deus fecit. Hanc autem maledicere non licet, etiam in diabolo, vt dictum * eſt: ergo creaturam irrationalē nullo modo licet maledicere.

Ar. præc. ad. 4.

3 ¶ Præterea, Creatura irrationalis, aut eſt permanens, ſicut corpora: aut eſt tranſiens, ſicut tempora. Sed ſicut Gregorius dicit * in quarto Moral. Otioſum eſt maledicere non exiſtenti: vitioſum vero, ſi exiſteret: ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali.

Li. 4. ca. 3. paulo à prin. 24. q. 3. ca. Cum ergo cap. Cum ſancti.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Dominus maledixit ficulneæ, vt habetur Matth. 21. Et Iob maledixit diei ſuo, vt habetur Iob. 3.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd benedictio, vel maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui poteſt aliquid benè, vel malè contingere, ſcilicet, rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum, vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam ſunt. Ordinantur autem ad eam multipliciter. Vno quidem modo per modum ſubuentionis: inquantum, ſcilicet, ex creaturis irrationalibus ſubuenitur humanæ neceſsitati. Et hoc modo Dominus homini dicit Geneſ. tertio. Maledicta terra in opere tuo: vt, ſcilicet, per eius ſterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronomij. 28. Benedicta horrea tua. Et infrà, Maledictum horreum tuum. Sic etiā Dauid maledixit mōtes Gelboë: ſecundum * Gregor. expoſitionem. Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum ſignificationis. Et ſic Dominus maledixit ficulneam in ſignificationem Iudææ. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, ſcilicet temporis, vel loci. Et ſic maledixit Iob diei natiuitatis ſuæ propter culpam originalem, quam naſcendo contraxit, & propter ſequentes pœnalitates. Et propter hoc etiam poteſt intelligi Dauid maledixiſſe montibus Gelboë, vt legitur 2. Reg. 1. ſcilicet, propter cædem populi, quæ in eis contigerat. Maledicere autem rebus irrationalibus, inquātùm ſunt creaturæ Dei, eſt peccatum blaſphemiæ: maledicere autem eis ſecundum ſe conſideratis, eſt otioſum & vanum, & per conſequens illicitum.

Lib 4. Moral. c. 3. in fine.

Et per hoc patet reſponſio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod creatura irrationalis tripliciter poteſt maledici, vno modo ad ipſius creatorem referendo maledictionem; quod contingit, quando creaturæ irrationales maledicuntur, inquantū ſunt effectus Dei; alio modo reſpiciendo ad ipſam creaturam irrationalem, ſecundum ſe conſideratam; quod contingit, quando quis ex ira, ob id quod animal aliquod non mouetur, vt vult, vel nocet ſibi, malum ei imprecatur, tertio, referendo maledictionem ad hominem, ad quem bruta ordinantur: omnia enim fecit Deus propter hominem, ad ipſumque omnia irrationalia pertinent, vel per modum ſubuentionis, inquantum creaturis irrationalibus ſubuenitur neceſſitati humanæ: & ſic Deus maledixit terræ, vel per modum ſignificationis, inquantum ea, quæ circa rationalia contingere poſſunt per irrationalia ſignificantur, & ſic Chriſtus maledixit ficulneæ, non habenti ficus, ſed tantum folia, vel per modum cōtinentis, ſcilicet, temporis, aut loci; & hac ratione poteſt intelligi, quod Dauid maledixit montibus Gelboe, & Iob diei, in qua conceptus eſt; reſpondet Diu. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Optare, ſeu imprecari malum creaturis irrationalibus, ſecundum ſe conſideratis, otioſum, & vanum eſt, atque ex conſequenti illicitum. Probatur:

Benedictio

Benedictio, aut maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui poteſt aliquid bene, vel male contingere in ordine ad felicitatem, vel infelicitatem: ſed creaturis irrationalibus ſecundum ſe conſideratis, nec bonum nec malum accidere poteſt; ſed tantum in ordine ad rationalia, ad quæ ſunt relata: ergo maledicere res irrationales, illiſque ſecundum ſe conſideratis malum precari, aut optare eſt otioſum, atque ex conſequenti illicitum. Secunda concluſio: Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus ſunt effectus Dei, hoc eſt, refundendo malectionem in Deum, à quo ſunt productæ eſt grauiſſimum peccatum blaſphemiæ. Probatur: Nã hoc eſt maledicere ipſum Deum, quod blaſphemia eſt. Tertia concluſio: Maledicere craturis irrationalibus, quatenus ad homines ordinantur, hoc eſt, referendo maledictionem in hominem, propter quẽ ſunt productæ, idem eſt ac hominibus maledicere. Atque adeò ſi talis maledictio contineat imprecationem mali, quatenus malum eſt, erit illicita atque peccatum. Si autem contineat imprecationem mali quatenus induit rationem boni, nullum erit peccatum, vt ex præcedenti articulo colligere licet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Bruta animalia nec benedicuntur, nec maledicũtur propriè.

Circa primam concluſionem huius articuli eſt aduertendũ, quod quamuis creaturis irrationalibus mala quædam naturalia contingere poſſint, qualia ſunt fameſcere, infirmari, mori; adhuc tamen maledici, aut benedici propriè ſecundum ſe non poſſunt: quia bona aut mala, quæ per benedictionẽ, aut maledictionem imprecamur, non ſunt illius generis, quæ merè ſunt naturalia, generalique Dei concurſu lignis, ac ſaxis contingunt, ſed quæ ſub ſpeciali Dei prouidentia ad humanam felicitatem referuntur; quę rebus irrationalibus conuenire non poteſt. Conſiſtit enim felicitas in aſſequutione vltimi finis, quem creatura per actiones intendit. Atque adeò cum irrationales, & inanimæ creaturæ nec finem cognoſcere, nec quidquam illuc referre valeant, ius propriè ad rem aliquam habere non poſſunt: ſed quidquid ſunt hominis ſunt. Ex hoc colligere licebit, quouſque tempeſtates, æruginem, & locuſtam, aliaque id genus portenta maledicere liceat. Nam quod locuſta, & bruchus, patrono illis, ac procuratore conſignatis, in iudicium euocentur, cõteſtataq; lite cauſa vtrinque agatur, ac demum anathematis cẽſura exterminentur vt moseſſe dicitur apud aliquos ruſticos; & in quibuſdam oppidis, res eſt indigna viris catholicis, & quæ non minimam ſectorum irriſio-

Grãdis ſtultitia de maledictione.

nem præſefert. Quod in huiuſmodi calamitatibus licet, id tantum eſt, diuinum auxilium legitimis exorciſmis aduerſus dæmones, qui in vltionem delictorum noſtrorum diuinitus ſæpe eiuſmodi incurſionibus, ac turbinibus nos infeſtare permittuntur, implorare: ſub hacque ratione terminos benedicere. Nam æruginem, aut tempeſtates excommunicare, illiſque malum imprecari vanum eſt, & odioſum, & ex conſequẽti culpabile. Campanas benedicere, quatenus ad diuinum cultum ordinantur religionis habet prætextum, ſicut & benedictio ornamẽtorum, & calicum quamuis etiam in his non negauerim nonnihil ſuperſtitionis aliquando poſſe commiſceri.

Maledicere creaturas quatenus ſunt effectus Dei eſt aperta blaſphemia

¶Circa ſecundam concluſionem, in qua de maledictione creaturarum, quatenus ſunt effectus Dei, agitur, aduertẽdum eſt, idẽ eſſe maledicere creaturas, hac ratione, ac maledicere ipſum Deum; cum maledictio tũc nõ in creaturas, ſed in autorem refundatur. Et quia imprecatur ei malum, ac ſi eſſet creatura, quod Deo conuenire non poteſt, cõtinet ea maledictio apertam blaſphemiam, eſtq; ſemper peccatum mortale grauiſsimum, à quo non excuſatur, qui ex ſubita ira, vel ex more id facit. Sicut nec excuſaretur ab homicidio. Si quis autem voluerit huius peccati grauitatem cognoſcere eam ex pluribus colligere poterit. Primũ ex eo, quod vitium maledictionis Dei, adeò horrori habebatur antiquitus, vt viri religioſi illud proprio nomine ſignificare non auderent: ſed à contrario ſenſu maledictionẽ benedictionẽ nuncupabant. Vt patet ex lib. Iob ca. 1. Vbi dicitur, quod cũ filij Iob ſingulis hebdomadis cõuiuijs intenderẽt, ipſe mittebat ad eos, & ſanctificabat illos. Conſurgenſq; diluculo offerebat holocauſta per ſingulos. Dicebat enim: Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordib⁹ ſuis: Hoc eſt, maledixerint. Sic etiã, quãdo teſtes falſo acuſauerũt Naboth de blaſphemia dixerunt: Benedixit Naboth Deo, & Regi, hoc eſt, maledixit. 3. Reg. ca. 21. Imo & Iudæi audientes Deũ blaſphemare in ſignũ horroris, & deteſtationis peccati, etiã illi, qui mali erãt, veſtimẽta ſua dilacerabant. Sicut de Caipha legitur apud Matthæ. capit. 26. quod ſcidit veſtimenta ſua, cum dixit de Chriſto. Blaſphemauit. Nec mirum, cum videatur hoc ex odio Dei procedere, quod eſt maximum peccatorum. Secundum, ex quo grauitas maledictionis Dei colligi poteſt, eſt, ex pœna, qua omnes leges, huiuſmodi mamaledicentes puniunt. Lex enim diuina eos morte mulctare præcipiebat. Et ſic populo

Maledictio Dei in ſcriptura appellabatur benedictio.

Pœna qua maledictores puniuntur.

pulo Dei per deſertum ambulante ad terram promiſsionis, cum inuentus eſſet vnus, qui Deum malediceret, eum mandauit Dominos à populo lapidari. Propterea qoe dixit Propheta Pſalmo trigeſimo ſexto. Maledicentes ei, id eſt, Deo diſperibunt, hoc eſt, diuerſis modis peribunt; morte quidem Gehennæ in alia vita, & in præſenti corporali; iuxta illud Leuitici vigeſimo-quartó. Qui malediserit Deum ſuum morte moriatur. Lex etiam Canonica iniungit grauiſsimam pœnitentiam huiuſmodi maledicentibus, vt conſtat ex capit. ſecundo, extra de maledict. Nullaque eſt reſpublica benè gubernata, quæ contra tales ſuis ciuilibus legibus conuenieotes, pœnas uon ſtatuat. Imò, & Saraceni maledicentes Deum faciunt terribiliter verberare. Tertiò, poteſt colligi grauitas peccati maledictionis Dei, ex eo, quod exiſtentes io inferoo oihil aliud faciunt, quam blaſphemare, Deumque maledicere, iusta illud Apocalypſi. capit. decimo ſexto. Quiotus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ. Et factum eſt regnum eius tenebroſum, & manducauerunt linguas ſuas præ dolore: & blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus, & vulneribus ſuis. Quare qui huic peccato deditus fuerit, re ipſa oſteodit ſe ad ſtatum damnatorum pertinete, ex quo exercet officium eorum. Terribile eſt valde, atque formidandum, plurimumque valens ad huius rei confirmationem exemplum, quod adducit Diuus Gregorius libro quarto Dialogo. De quodam puero quinque annorum à parentibus ſuis Romæ in delicijs male nutrito qui cum Deum pro qualibet re, etiam minima maledicere conſueuiſſet, ſuperuenien-te peſte in vrbe, quia ille infectus fuit proximus morti parenti eum in brachijs tenenti; cœpit clamare hoc modo; Obſta pater: nam Mauri homines me capere volunt. Faciemque ſuam in ſinu patris abſcondere curabat, ne dæmones, qui in forma Æthioporum apparuerant, ipſo patre nihil vidente, conſpiceret. Sicque perterrefactus puer Deum blaſphemare, illique maledicere cœpit, inter quæ verba ſpiritum emiſit, & à dæmonibus fuit ductus, in infernum damnatorum, quorum artem & officium itâ citò didicerat. Et quanuis in tam tenera ætate nullus vſum rationis habere conſueuerit credendum eſt, vt dicit Diuus Thomas in tertio, in eo fuiſſe acceleratum, vt ſic propter peccatum maledictionis Dei æternaliter puniri meruiſſet. Qui maledicit alicui ſanctorum, vel

Exiſtentes in inferno Deū maledicunt.

Exemplū pueri quinque annorum à dæmone rapti propter maledictionē.

Maledicētes ſanctos peccāt mortaliter.

angelorum ſimiliter peccat mortaliter, & eſt blaſphemus! Sicut enim honor, qui fit ſanctis, redundat in honorem Dei, ipſos ſanctificantis. Propter quod dicebat Pſaltes: Glorioſus Deus in ſanctis ſuis. Sic etiam & iniuria, quæ fit eiſdem, illos maledicendo, dehonoratur, & quaſi blaſphematur Deus. Ex quo fit, vt maledictores ſanctorum tanquam blaſphemi puniri præcipiantur in capit. primo, extra de maledictio. Dæmones, quantum ad culpam ſine aliquo peccato maledici poſſuot, quia id nihil aliud eſt, quam culpam deteſtari, atque maledicere, quod ſine illa cuicunque facere eſt licitum. Cæterum quantum ad naturam, & inquantum ſunt effectus Dei, ſine aperta blaſphemia maledici ooo poſſunt: ſicut nec aliæ creaturæ irrationales. Propter quod dicebat Sapiens Eccleſiaſtic. capit. vigeſimo primo. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. Cuius loci doplex poteſt eſſe ſenſus. Primus, quod cum impius maledicit diabolum, hoc eſt, dicit eum maledictum, & condemnatum; ipſe etiam maledicit animam ſuam, hoc eſt, eam futuram maledictam, & damnatam oſtendit: ſi qnidem maledictum imitatur. Ad quem modum loquebatur Diuus Paulus, ad Romanos ſecundo, dum dixit: Inexcuſabilis es, ò homo, omois qui iudicas. In quo enim iudicas alium teipſum condemoas. Alter ſenſus eſt, quod cum impius maledicit diabolo, hoc eſt, malum ei imprecatur, & optat, ipſe etiam maledicit animam ſuam, hoc eſt, maledicto culpæ, & pœnæ ſubiacet. Ex quo enim diabolus creatura eſt Dei, peccatum eſt malum ei imprecari. Propter quod in canonica Iudæ, vbi legitur, quod cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de corpore Moyſi, non eſt auſus in eum iudicium proferre blaſphemiæ; ſed dixit: Imperet tibi Dominus; dicit Gloſſa. Diabolus in ſubſtantia eſt bonus, ſed in voluntate malus. Et ideo ab Angelo noo blaſphematur, quia aliquid proferre aduerſus bonam creaturam blaſphemiam reputauit Archangelus. Et Diuus Hieronymus, Si Michael oon fuit auſus diabolo, & certè maledictionis digniſsimo, iudicium inferre blaſphemiæ, quantò magis nos ab omni maledicto puri eſſe debemus? Merebatur quidem diabolus maledictum; ſed per os Archangeli blaſphemia exire non debuit. vigeſima quarta, quæſtione tertia, capit. ſi igitur. Simile etiam habetur apud Zachariam capit. tertio. Vbi ſic legitur;

Oſtendit

Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem coram Angelo Domini. Et Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: increpet in te Dominus Satan, & increpet in te Dominus, qui elegit Hieruſalem. Scio locum iſtum diuerſimodè à Doctoribus interpretari. Sed quoniam non eſt præſentis diſputationis id per ſequi, conſultò omitto.

Maledicere creaturis irrationalib⁹ quale ſit peccatum.

§ Circa tertiam concluſionem Diui Thomæ, eſt aduertendum, quod maledicere creaturæ irrationali, in quantum habet ordinem ad rationalem, perinde eſt, ac maledicere ipſi rationali creaturæ, ad quam ordinatur. Sicut maledicere creaturis inquantum ſunt Dei, perinde eſt, ac maledicere Deo. Atque adeo ad cognoſcendum, quando maledicere creaturis irrationalibus, inquantum ordinantur ad rationales, eſt peccatum, ad ipſam maledictionem creaturarum rationalium, iuxta modum in primo articulo explicatum, reſpicere oportebit. Quando ergo quis maledicit diei, in qua natus eſt, aut quid ſimile facit; ſi non ſolo ore, ſed corde maledicit, tempori inquantum continet natiuitatem ſuam, maledicere eſt intelligendus, quod eſt optare malum ſuæ natiuitati, atque adeo ſibi ipſi, qui per natiuitatem in mundum eſt ingreſſus. Et quia non optat hoc, vel illud modicum malum, ſed abſolute maledicit natiuitati, quæ magni mali rationalis creaturæ eſt capax, vt conſtat, conſequens fit, vt peccet mortaliter. Nec obſtat, quod natiuitas vniuſcuiuſque, quia præterijt, non eſt amplius capax mali. Sufficit enim ad peccatum perverſitas intentionis, etiam ſi impoſsibile ſit, quod intendit, vt patet in maledictione Dei, cui nihil mali poteſt accidere. Nec eſt cur agitetur ſcrupulo, ſi die feſto natus eſt, qui diei natiuitatis ſuæ maledicit. Nam niſi feſti maledictio intenta fuerit peccatum non aggrauat. Eſt enim hoc per accidens reſpectu actus illius maledictionis, ſicut & eſſe creaturam Dei diem illum per accidens ſe habet, ad actum maledicendi, qui non niſi inquantum natiuitatem ſuam continuit fertur in illum. Secus autem eſſet, ſi ex ſola ira malediceret, nec ſibi, nec alteri optans malum; ſed, vt ſoli dicacitati ſatisfaceret. Nam tunc tantum eſſet veniale. Et qui malediceret natiuitatem ſuam inquantum cauſam malorum, optans, ſcilicet, illam non fuiſſe non ſimpliciter, ſed non fuiſſe cauſam tanti mali, nec etiam veniale peccatum committeret. Vt fecit Iob quandò diei, in quo natus eſt maledixit. Supra quem locum dicit Beatus Thomas, Intelligendum eſt Iob diei ſuæ maledixiſſe, quia eum eſſe malum denunciauit. Non ſecundum ſuam naturam, qua à Deo factus eſt; ſed ſecundum illam ſcripturæ conſuetudinem, qua dicitur tempus bonum, vel malum, ſecundum ea, quæ in tempore aguntur, iuxta illud ad Epheſios quinto, Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Maledixit ergo diei ſuæ, inquantum malum in illa recidiſſe commemorat. Et modum maledictionis his verbis declarat: Pereat dies, in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt verè, conceptus eſt homo. Ad quorum intelligentiam ſciendum eſt, quod quamuis eſſe, & viuere ſint ſecundum ſe appetibilia, eſſe tamen & viuere in miſeria, quatenus tale, malum eſt, atque fugiendum. Licet interdum propter ordinem, quem ad aliquem bonum finem habet libenter ſuſtineatur. Ex quo fit, vt illa miſeria, quæ ad aliquem bonum finem non eſt referibilis, nullomodo ſit eligenda. Bonum autem, quod ex aliqua miſeria expectatur, ſola ratio apprehendit, nec vis ſenſitiua illud percipere poteſt. Sicut & amaritudinem potionis percipit guſtus, & ſola ratio in fine ſanitatis delectatur. Quare ſicut qui ſecundum paſsionem ſui guſtus vellet exprimere medicinam, diceret eam eſſe malam, non obſtante, quòd ratio illam bonam iudicaret propter finem: ſic etiam & miſeria, quam ſuſtinebat Iob, quamuis ratione videri poterat, quantum ad aliquid vtilis: & ſic appetibilis: inferior tamen pars animæ, quæ triſtitia afficiebatur illam totaliter, vt aduerſam repudiabat; atque adeo ipſum viuere quatenus ſub tali aduerſitate oneroſum erat. Quia autem, quando aliquid nobis odioſum eſt, omnia abominamur, per quæ in illud deuenimus. Idcirco Iob, ſecundum partem inferiorem animæ, cuius paſsionem exprimere intendebat, & natiuitatem, & conceptionem ſuam, ex quibus in hanc miſeriam venerat, odio proſequebatur; ac ſubinde diem natiuitatis, & conceptionis ſecundum illum modum loquendi, quo ex iis, quæ in tempore aguntur, aliquid boni, aut mali tempori adſcribere ſolemus. Conuenienter autem natiuitatem adſcribit diei, & conceptionem nocti, dicens: Pereat dies, in qua natus ſum, & nox, in qua dictum eſt vere, conceptus eſt homo. Quia ſecundum Aſtrologos, natiuitas diurna laudabilior eſt, principali ſydere, hoc eſt, ſole, ſupra terram exiſtente; & conceptio de no-

Explicatur locus Iob, diei natiuitatis ſuæ maledicentis.

ctè frequentior eſt. Similis modus loquendi habetur Hieremiæ vigeſimo, qui dicit: Maledicta dies, in qua natus ſum. Proſequitur autem Iob ſuam diei, atque noctis maledictionem elegantiſsimis verbis dicens: Dies ille vertatur in tenebras: Non requirat eum Deus deſuper: & non illuſtretur lumine. Obſcurent eum tenebræ, & vmbra mortis: Occupet eum caligo; & inuoluatur amaritudine. Noctem illam tenebroſus turbo poſsideat: Non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus. Sit nox illa ſolitaria; nec laude digna. Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leuiatam. Obtenebrentur ſtellæ caligine eius. Spectet lucem, & non videat; nec ortum ſurgentis auroræ, quia non concluſit oſtia ventris, qui portauit me; &c. Secundum ſententiam Diui Hieronymi in prologo ſuper Iob, liber iſte à principio capitis tertij, vbi hæc verba continentur, vſque ad illud; idcirco me ipſum reprehendo; quod habetur in capite vltimo, hexametris verſibus fuit compoſitus, & per modum poematis ſcriptus. Quare eis figuris & coloribus per totum librum eſt vſus, quibus poetæ vti conſueuerunt. Et quia fuit mos poetarum, vt vehementiùs mouerent, eandem ſententiam per diuerſa verba inducere; id facit Iob, diem ſuæ natiuitatis maledicens, illaque enumerat, quæ diem atque noctem nobis ſolent reddere odioſa. Prima dignitas diei eſt, quod ſit clara, cum per lucem à nocte diſcernatur. Et hanc à die ſuæ natiuitatis excludit cùm dicit: Dies illa vertatur in tenebras. Quantum ad ſuperficiem literæ forſan videbitur hæc precatio friuola, & vana, cum ſit circa diem, quæ præterijt, atque adeo impoſsibilem, quæ vertatur in tenebras. Sed quæ per modum optantis dicuntur, nonnunquam valent magis ad explicandum iudicium, quod de re aliqua habetur, quam ad ſignificandum deſiderium. Et ſic idem eſt dicere; Dies illa conuertatur in tenebras, ac ſi dixiſſet; Dies meæ natiuitatis debuiſſet eſſe tenebroſus, vt ſic tenebris miſeriæ, quam patior per omnia congrueret. Quia enim aſpectus luminis delectabilis eſt, hinc conſueuit in ſcripturis triſtitiam per tenebras ſignificari. Multipliciter dies aliquis clarus dici poteſt: Primo ex Dei ſanctificatione, qui illum celebrem inſtituit, vt ſabbathum. Et hanc claritatem remouet à prædicto die, dum dicit: Non requirat eum Deus deſuper. Quaſi diceret: Non exigat ab hominibus Deus, vt hunc diem celebrem faciant: ſicut olim multi fuerunt exacti ad celebrandam memoriam beneficiorum. Et eſt ſenſus; quòd natiuitas ſua non debet computari inter inſignia Dei beneficia, cùm magis ad miſeriam, quam ad lætitiam ſit natus. Secundò poteſt aliquis dies dici clarus, ex bonorum recordatione. Solent enim homines aliquos dies, in quibus aliqua magna, & iucunda acciderunt, celebres agere; ſicut Pharao, qui diem ſuæ natiuitatis celebrauit. Et hanc claritatem excludit Iob à die ſuæ natiuitatis, dicens: Et non ſit in recordatione hominum. Tertio: dies clarus redditur, ex corporali lumine, quod, vel ex ſubtractione radiorum, ſolis illuminantium terras, vt quando ſol eclipſatur, vel ex oppoſitione nubium occultantium radios ſolis, auſertur. Et quantum ad vtrumque dicit: Obſcurent eum tenebræ; & non illuſtretur lumine. Et tandem, quia ex defectu viſiuæ virtutis poteſt contingere, vt dies qui clarus eſt, obſcurus alicui videatur, vt ex hac parte etiam dies natiuitatis triſtis ſuæ videatur, dicit: Obſcuret eum vmbra mortis; & inuoluatur amaritudine. Quæ ſignificant totum, quòd de obtenebratione dictum eſt, ad triſtitiam eſſe referendum. Totum, quod diximus de maledictione diei natiuitatis, debet etiam intelligi de maledictione omnium aliarũ rerum, ad creaturam rationalem ordinem habentium. Quantum attinet ad modum, quo ſine culpa maledici poſſunt.

Liber Iob hexametris verſib⁹ fuit cõpoſitus.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm maledicere ſit peccatum mortale.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd maledicere non ſit peccatum mortale, Auguſtinus * enim in homilia, de igne purgatorio, numerat maledictionem inter leuia peccata. Hæc autem ſunt venialia: ergo maledictio non eſt peccatum mortale, ſed veniale.

Et habetur diſt. 25. ca. vnum oratorium.

2 ¶ Præterea, Ea quæ ex leui motu mentis procedunt, non videntur eſſe peccata mortalia. Sed interdum maledictio ex leui motu procedit: ergo maledictio non eſt peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Grauius eſt maleface-

re, quàm maledicere. Sed malefacere non ſemper eſt peccatum mortale: ergo multo minus maledicere.

¶ Sed Contra, Nihil excludit à regno Dei, niſi peccatum mortale. Sed maledictio excludit à regno Dei: ſecundum illud. 1. ad Corinth. 6 Neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſsidebunt: ergo maledictio eſt peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd maledictio, de qua nunc loquimur, eſt per quam pronuntiatur malum contra aliquem vel impetando, vel optando. Velle autem vel imperio mouere ad malum alterius, ſecundum ſe repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipſius, & ita ſecundum ſuum genus eſt peccatum mortale, & tanto grauius, quanto perſonam, cui maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Vnde dicitur Leuit. 20. Qui maledixerit patri ſuo & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, eſſe peccatum veniale, vel propter paruitatem mali quod quis alteri maledicendo, imprecatur: vel etiam propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex leui motu, vel ex ludo, aut ex ſurreptione aliqua, talia verba profert, quia peccata verborum maximè ex affectu penſantur, vt ſuprà * dictum eſt. *Quæſt. 72. artic. 2.*

¶ Et per hoc patet reſponſio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

Suppoſito, quòd in præſenti tantum eſt ſermo de illa maledictione, qua ſub intentione mali per modum optatiui, aut imparatiui alicui malum imprecamur, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Maledictio ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: Imperare malum alteri infligendum, ſicut & illud cuipiam imprecari, aduerſatur charitati; cuius ingenium eſt fratres diligere, volentes eis bonum: ſed hoc pertinet ad maledictionem, vt ex ſupra dictis patet: ergo maledictio ex genere ſuo eſt peccatum mortale, tantò grauius quantò perſonam, quam maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Secunda concluſio: Maledictio poteſt reddi venialis, vel propter exilitatem mali, quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis; qui contingit vel quando ex leui motu, aut luſu, vel quando ex ſurreptione verbo tenus maledicimus. Verborum enim ſignificatio, atq; adeo culpa ex affectu potiſsimè penſanda eſt, vt ſæpè dixit D. Tho. in præcedentibus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Doctrina huius articuli ſatis ex præcedentibus declarata manet. Sed quoniã dicit D. Tho. tantò peccatum maledictionis eſſe grauius, quantò perſonam, cui maledicimus, magis ex charitate amare, & venerari tenemur; attendere oportebit ad ordinẽ, quem in charitate obſeruare debemus, vt ex ipſo grauitatẽ vnius peccati maledictionis ſupra alterum colligamus. Et quia ordo eſt, vt primò Deus, ſecundò nos ipſi, tertiò parentes, quartò prælati, ex charitate diligãtur, vt in. 1. tom. q. 26. per totam explicuimus, id peccatum erit grauiſsimũ, quo Deus maledicitur, deinde alia ſuo ordine. Sed eſt difficultas, verùm maledictio ſit vna ſpecies ſpecialiſsima peccati, vel potius in tot ſit diſtinguenda, quot ſunt ſpecies malorũ, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur. Et quòd ſit vna ſpecies ſpecialiſsima, probatur. Detractio eſt vna ſpecies ſpecialiſsimã vitij, non obſtante quòd crimina, quorum manifeſtatione alterius fama læditur ſint diuerſa; ad eandem enim ſpeciẽ detractionis pertinet, lædere famam manifeſtando homicidium, & manifeſtando adulterium, vt in ſuperioribus diximus: ergo pari ratione maledictio erit vnius ſpeciei ſpecialiſsimæ; non obſtante, quòd mala, quæ quis alteri poteſt imperare, aut optare, differant ſpecie. *Dubium, an maledictio ſit vna ſpecies ſpecialiſsima.* *Argum.*

¶ Hoc tamen non obſtante, dico cum Caietano in præſenti, maledictionẽ in tot ſpecies eſſe diſtinguendam, quot ſunt ſpecies malorum, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur; quæ eſt ſententia D. Tho. articulo ſequenti, ad ſecundum. Vbi dicit, quòd ſi ille qui maledicit, vult alteri malum occiſionis, non differt deſiderio ab homicida. Et ſimile eſt de alijs malis, putà, contumeliæ, infamiæ, rapinæ, percuſsionis, carceris, mutilationis, &c. Vniuerſaliter nanque verum eſt, quod optare, vel imperare aliquid ad illam ſpeciem ſpectat, ad quam ſpectaret facere illud. Quare dico, quòd ſicut odium tendit ad malum abſolutè; & alia vitia, putà, homicidium, contumelia, furtum, tendunt ad tales ſpecies malorum: itã etiam maledictio in genere vnius tantum eſt ſpeciei; nec differt ab odij vitio, cum ad malum vtrumque terminetur. Etſi ad ſpecies malorum imprecando *Concluſio.*

cando deſcendatur, puta, ſit mortuus, pauper, captiuus, æger, ad diuerſas ſpecies homicidij, furti, incarcerationis, declinabit. Atq; adeo ſicut odium nõ eſt vna ſpecies ſpecialiſsima vitij, ſed continet ſub ſe plures alias; ità etiam, & maledictio. Ex quo fit, vt ſiquis omnia, aut multa ſimul mala alteri imprecabitur multarum ſpecierum deformitates incurret; quas in confeſsione neceſſario explicare tenebitur, vno peccato aliud circunſtã-

Ad argum. te, vt ſæpèſæpiùs contingit. ¶ Et ad argumẽtum in contrarium factum reſpondetur, cõceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Non enim eſt eadem ratio detractionis, & maledictionis. In detractione nanque, quia finis detrahentis ſolum eſt lædere in fama, omnia illa, quæ dicit propter iſtum finem habent ſe velut materialia, atq; adeo ſub eadem ſpecie detractionis, plures alias ſpecies distinguere non poſſunt: cum peccata non per materialia, ſed ſolum per formalia, & quæ habent rationem finis in ſpecie conſtituantur & diſtinguãtur. In maledictione autem, quia ille, qui optat, aut imperat alteri mortem, ſub intentione mali, non ſolum vult ei malum abſolutè, ſed etiam illud particulare quod imprecatur., fit, vt malitia, quæ eſt in morte tanquam per ſe intenta ingrediatur rationem obiecti talis maledictionis, & ex conſequenti diſtinguit ſpecie illã à quacunque alia, qua, vel paupertas, vel carcer deſideratur.

Articvlvs. IIII.

¶ Vtrùm maledicere ſit grauius peccatum quàm detractio?

AD Qvartvm ſic proceditur. Videtur, quòd maledictio ſit grauius peccatum, quàm detractio, Maledictio enim videtur eſſe blaſphemia quędã, vt patet per id quod dicitur in Canonica Iudæ, quòd cum Michaël Archangelus cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ. Et accipitur ibi blaſphemia pro maledictione, ſecundum * gloſſ.

Glo. interlinearis ibi. Blaſphemia autem eſt grauius peccatum, quàm detractio: ergo maledictio eſt grauior detractione.

Quæſt. 73. art. 3. Homil. 20. in Matth. inter med. & ſi. tom. 2. 2 ¶ Præterea, Homicidium eſt detractione grauius, vt ſuprà * dictũ eſt. Sed maledictio eſt par peccato homicidij. Dicit enim * Chryſoſt. ſuper Matth. Cum dixeris: Maledic ei, & domũ euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs: ergo maledictio eſt grauior, quam detractio.

3 ¶ Præterea, Cauſa præeminet ſigno. Sed ille qui maledicit, cauſat malũ ſuo imperio. Ille autem qui detrahit, ſolum ſignificat malum iam exiſtens. Grauius ergo peccat maledicus, quã detractor.

¶ Sed Contra eſt, quòd detractio non poteſt benè fieri. Maledictio autẽ fit benè & malè; vt ex dictis * patet: ergo grauior eſt detractio, quam maledictio. *Art. 1. huius quæſt.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut in primo habitum * eſt, duplex eſt malum, ſcilicet culpæ & pœnę. Malum autem culpæ peius eſt, vt ibidem oſtenſum * eſt: vnde dicere malum culpæ, peius eſt, quam dicere malũ pœnæ, dũmodo ſit idem modus dicendi. Ad contumelioſum ergo & ſuſurronẽ & detractorem & etiam deriſorem pertinet dicere malum culpæ. Sed ad maledicẽtem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malũ pœnæ, non autem malũ culpæ, niſi forte ſub ratione pœnæ. Non tamen eſt idem modus dicendi. Nam ad prædicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpæ, ſolum enuntiando. Per maledictionem verò dicitur malũ pœnæ: vel cauſando per modum imperij, vel optando. Ipſa autem enũtiatio culpæ peccatum eſt, in quantum aliquod nocumentũ ex hoc proximo infertur. Grauius autem eſt nocumentũ inferre, quã nocumentum deſiderare, cæteris paribus. Vnde detractio ſecundum cõmunem rationem grauius peccatũ eſt, quã maledictio, ſimplex deſiderium exprimens. Maledictio verò quæ fit per modum imperij, cum habeat rationẽ cauſę, poteſt eſſe detractione grauior, ſi maius nocumentũ inferat, quã ſit denigratio famæ: vel leuior, ſi minus. Et hæc quidem accipienda ſunt ſecundum ea, quæ per ſe pertinent ad rationem horum vitiorum. Poſſunt autem & alia per accidens conſiderari, quæ prædicta vitia, vel augent, vel minuunt.

1. p. q. 48. art. 5.

1. p. q. 48. art. 6.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd

quòd maledictio creaturæ, in quantũ creatura eſt, redundat in Deum: & ſic per accidens habet rationem blaſphemiæ: non autem ſi maledicatur creaturæ propter culpam: & eadem ratio eſt de detractione.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, maledictio vno modo includit deſiderium mali. Vnde ſi ille qui maledicit, velit malum occiſionis alterius, deſiderio non differt ab homicida. Differt tamen in quantũ actus exterior aliquid adijcit voluntati. *Art.præce.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de maledictione, ſecũdum quod importat imperium.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd malum eſt duplex, vnũ culpæ alterum pœnæ, & quod malum culpæ eſt grauius, ex quo fit, vt dicere malum culpæ ſit peius, quam dicere malum pœnæ dummodo ſit idem modus dicendi, reſpondet D.Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones, Prima concluſio: Maledictio, quæ importat ſimplex deſiderium ex genere ſuo, eſt minus peccatum, quam detractio. Probatur: Ad maledictionem, prout importat ſimplex deſiderium, pertinet dicere malum pœnæ, & non malũ culpæ, niſi fortè ſub ratione pœnæ: ad detractionem autem ſicut & ad contumeliam, & ad deriſionem, & ad ſuſurrationẽ pertinet dicere malum culpæ: ergo ex hac parte maledictio eſt minus peccatũ, quam detractio, vel contumelia; ſi maledictio ſolũ importet ſimplex deſiderium. Et cõfirmatur: Grauius eſt nocumentum inferre, quam illud deſiderare, cæteris paribus: ſed detractio, contumelia, ſuſurratio, & irriſio inferunt nocumentũ proximo, vel in honore, vel in fama, vel in amicitia, vel in verecundia: maledictio autem, vt dicit ſimplex deſiderium, nullum infert nocumentum; ergo maledictio, in quantum dicit ſimplex deſiderium, cæteris paribus, eſt minus peccatum alijs. Cõſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Detractio, contumelia, atque ſuſurratio important aſſertionem, & enuntiationem mali; maledictio verò, vt in præſenti loquimur, de illa, importat ſimplex deſiderium; ſed qui deſiderat non ſtatim ſuo deſiderio eſt cauſa mali, ſicut qui enũtiat eſt cauſa infamiæ, vel dehonorationis aut inimicitiæ: ergo detractio, contumelia, & ſuſurratio ex ſe inferũt nocumentũ; Maledictio autem minime. Secunda concluſio: Maledictio, quæ fit per modum imperij, cum relationem cauſæ habeat, poterit eſſe grauior detractione, ſi modo ingentius nocumentum inferant, quam ſit famæ denigratio; erit verò tunc leuior, quando leuius nocumentum per ipſam detur. Hanc concluſionem non probat Diuus Thom. ſed illam, vt notam relinquit ex ſuperioribus. Addit tamen, quod hæc intelligenda ſunt ſecundum id, quod per ſe pertinet ad rationem horum viciorũ. Nam ſi alia accidentia conſiderentur, poterunt inueniri plura, ex quibus prædicta vitia, vel incrementum, vel decrementum accipiant.

Explicatio Articvli.

COntra rationem, qua D.Tho. probat primam concluſionem, poteſt eſſe argumentum: Maledictiones parentum in filios ſæpè ſolent eſſe efficaces: hac enim ratione ſunt extimeſcendæ, & Deus eorũ imprecationibus nonnunquam annuit; præſertim ſanctorum, vt de Helia legimus. 4. Reg. cap. 1. quòd per ſuam maledictionem ignẽ de cælo deſcẽdere fecit, qui deuorauit quinquagenerios; & de Eliſeo cap. 2. quòd maledicente ipſo pueros nomine Dei, egreſsi ſunt duo vrſi de ſaltu, qui deuorauerũt quadraginta duos: ergo falſum eſt dicere, quòd maledictio, vt importat ſimplex deſideriũ, nullius nocumenti eſt effectiua. Reſpondetur tamen, quòd D.Tho. ſolum loquitur de maledictionibus, quæ ex intẽtione ſunt malæ, atque peccata. Has enim Deus non exaudit; ſicut exaudire ſolet iuſtas imprecationes parentum, atque ſanctorum. iuxta illud Ioannis: Scimus, quòd Deus peccatores nõ exaudit. Et ſenſus literæ eſt, quòd verba exteriora imprecationum, in quantum explicant ſimplex deſiderium, non ſunt perinde cauſa nocumenti, ſicut verba detractoris, quæ dum declarãt ſecretum peccatum proximi per ſe lædunt in fama. Atque adeò detractio ex natura ſua eſt illatiua nocumenti quod maledictioni non conuenit.

Arg. cõtra rationem D.Thom.

Reſponſio.

QVÆSTIO LXXVII.

De Fraudulentia quæ committitur in emptionibus, & venditionibus, in quatuor Articulos diuiſa.

INſtituerat D.Tho. à q. 64. agere de vitijs oppoſitis cõmutatiuæ iuſtitiæ; quę tam circa commutationes inuoluntarias, quam circa voluntarias inueniri poſſunt. Et quoniam ea, quæ in commutationibus inuoluntarijs reperiuntur, qualia ſunt

Ordo quæſtionũ D. Tho. explicatur.

illa,

illa, quibus nocumentum proximo infertur contra eius voluntatem, tam facto, quã verbo committi poterant; egit prius vſque ad quæſtioné ſexageſimã ſextã incluſiuè de iniuſtitijs in facto conſiſtentibus; quales ſunt, homicidiũ, mutilatio, furtũ. Et à quæſtione ſexageſima ſeptima vſq; nunc de iniuſtitijs in verbo repertis. Quæ quoniam tam in iudicio, quam extra fieri poterant; & illæ, quę fiunt in iudicio, grauiores ſunt illis, quæ fiunt extra iudiciũ; diſputauit primo de peccatis linguæ, quæ in iudicio ſiue ex parte iudicis, ſiue ex parte accuſatoris, ſiue ex parte rei, ſiue ex parte teſtis, ſiue ex parte aduocati inueniuntur; & ſecundo de alijs, quæ extra iudicium committũtur: quales ſunt, contumelia, detractio, ſuſurratio, deriſio, & maledictio. A quæſtione autem præſenti incipit diſputare de iniuſtitijs, quę commutationibus volũtarijs ineſſe poſſunt. Et affirmat, quòd, quoniam circa alias voluntarias commutationes ab emptione, & venditione, & à mutuatione non inuenitur aliqua ſpecies peccati, quæ diſtinguatur à rapina, & furto; idcircò ſolùm de duobus vitijs in cõmutationibus voluntarijs inuentis, nempe, de fraudulentia in emptione, & venditione reperta; & de vſura, quæ poteſt ineſſe mutuationi, dicturus pollicetur. Sed circa hoc

Dubium. poteſt eſſe difficultas; à quo fraudulentia, quæ in emptione, & venditione inuenitur, accipiat ſpecificam diſtinctionem à furto, vel rapina? Et quidé, ꝙ ab illis non diſtinguatur

Argum. probatur hoc modo: Iniuſta acceptio, quæ inuenitur in emptione, & venditione aut fit ſciente domino, inuito, aut non. Si primũ non eſt fraudulentia, ſed rapina. Si ſecundũ, eſt furtum; quod occultam rei acceptioné importat: ergo fraudulentia, quæ eſt in emptione, & venditione non diſtinguitur ſpecie à furto & rapina. Et confirmatur: Sicut committitur fraus in emptione, & venditione, ità & in alijs commutationibus voluntarijs, nempe, in conductione, locatione, & pignoratione: contingit enim aliquando locare equũ vitioſum, & dare pignus falſum, &c. ergo non eſt maior diſtinctio ſpecifica inter fraudulentiam, quæ eſt in emptione aut vẽditione ex vna parte, & furtũ, atq; rapinã ex alia, quam inter fraudulẽtiam, quæ eſt in alijs voluntarijs commutationibus, & idem furtum.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus, dico, diſtinctionem ſpecificam, quæ eſt inter fraudulentiam in emptione, aut venditione inuentam ex vna parte, & furtum, aut rapinam ex altera, ex multis manifeſtè colligi poſſe. Colligitur enim primò ex eo, quòd iniuſtitia emptionis, & venditionis cõmuniter fit doloſè, & fraudulenter: & propterea fraudulentia appellatur: cum tamen id de ratione furti, aut rapinæ non ſit. Colligitur ſecundò, quia acceptio iniuſta in emptione, & venditione inuẽta fit domino quodammodo inuito, & quodammodo volente. Vtraq; enim pars voluntariè dat alteri, quod ſuum eſt; & ſic eſt ibi aliquo modo voluntarium. Et quia pars decepta non daret, ſi ſciret ſe deceptam; idcircò etiam eſt ibi inuoluntarium. At verò in furto, & rapina fit domino ſimpliciter inuito. Colligitur tertio: Nam iniuſtitia emptionis, & vẽditionis abſtrahit ab ignorantia, & ſcientia patiẽtis: hoc eſt, communiter ſe habet ad vtramque; cum tamen iniuſtitia furti ſit determinata ad ignorantiam patientis; & rapina ad ſcientiam eiuſdem. Si ergo inuoluntariũ in moralibus diuiditur in inuoluntarium ex ignorantia, & inuoluntariũ ex ſcientia; & quia furtum in ſua ratione includit inuoluntariũ ex ignorantia, diſtinguitur ſpecie à rapina, quæ includit inuoluntarium cum ſcientia, manifeſte ſequitur, quòd iniuſtitia emptionis, & vẽditionis, quæ ex ſua ratione abſtrahit ab vtraq; ſpecie, diſtinguetur ab illis.

¶Et ad argumentum in contrarium factum *Ad argum.* reſponderetur, quòd acceptio iniuſta in emptione, aut venditione inuenta, quia fit domino patiente per ignorantiam, non eſt rapina; & quia fit domino ſciente, non eſt furtum; ſed ſpeciale vitium, quod à D. Thõ. in præſenti fraudulentia appellatur.

¶Quoniam autem fraudulentia, vt conſtat ex eodem D. Thõ. ſupra. q. 55. art. 5. eſt vitium ſpeciale contrarium prudentiæ, quo quis id, quod aſtutè cogitauit in ordine ad aliquem finem ſimulatis actibus exequitur (in hoc enim fraudulentia differt à dolo, quòd dolus etiam fit verbis ſimulatis, iuxta illod: Linguis ſuis doloſè agebant; & tamen fraudulentia ſolum inuenitur in factis) poterit quis meritò dubitare; quare autor in præſenti tractaturus de iniuſtitia, quæ in emptionibus, & venditionibus committitur, appoſuit titulum de fraudulentia in illis inuenta: cum tamen in alijs iniuſtitiæ vitijs pertractandis, ſimilem titulum non appoſuerit. Sed abſolutè dixerit de furto, de rapina, & non de fraudulentia furti, aut rapinæ? Ad quod breuiter dico, id factum fuiſſe duplici ex cauſa. Prima; quia iniuſtitiam emptionis, & venditionis communiter comitatur fraudulentia, vt ſupra dicebam. Secundã; quia alia vitia, quæ contra iuſtitiam committuntur, habent propria nomina, quibus eorum ſpecies ſignificentur, vt furtum,

rapina,

rapina, homicidium, &c. At verò iniuſtitia, quæ committitur in emptione, & venditione non habet proprium nomen ſuæ ſpeciei, & ſic nominatur, & quaſi circunſcribitur fraudulentia in tali iniuſto contractu communiter reperta. Ad confirmationem, reſpõdetur, verum eſſe, quòd ſicut committitur fraus in emptione, & venditione: ita etiam poteſt committi in alijs commutationibus voluntarijs; quales ſunt locatio, conductio, pignoratio, quæ non minus diſtinguitur à furto, & rapina, quã illa, quæ eſt in emptione. Nec contrarium huius affirmat D. Tho. Et quando ex hoc infertur: ergo falsò dicit in alijs commutationibus voluntarijs ab emptione, & venditione non inueniri aliquã ſpeciem peccati, quæ diſtinguatur à rapina, & furto, dico ſenſum D. Th. non eſſe, quòd fraudulentia, quæ in alijs contractibus voluntarijs ab emptione, & venditione inuenitur, eſt eiuſdem ſpeciei cum furto, & rapina. Id enim eſſet apertè falſum. Sed quod vult ſignificare eſt, non eſſe neceſſariũ agere de alijs. Sicut enim, quia tractatum eſt de furto, non oportet per alias commutationes ſpecialiter deſcendere, tractando de furto interueniente in illis, vt de furto pignoris, aut depoſiti: ſic etiam, quia tractatum eſt de fraudulentia in præcipua ſua materia, ſcilicet, in emptione, & venditione, non eſt neceſſe tractare de illa, quæ interuenit in pignoribus, aut depoſitis. Itaque non intelligit autor, quòd in alijs commutationibus voluntarijs fraudulentia eſt furtum, aut rapina, in emptionibus verò & venditionibus eſt ſpeciale vitiũ. Sed quod intelligit eſt, per alias commutationes voluntarias non eſſe tractãdum de aliquo ſpeciali vitio; quia his duobus, ſcilicet, fraudulentia, & vſura adiunctis ſuperius tractatis, nempe, furto, & rapina, non reſtat alia ſpecies vitij tractanda.

¶ De iniuſtitia, quæ inueniri poteſt in emptione, & venditione, diſputant Doctores in. 4. d. 15. Med. C. de reſtit. à. q. 30. vſque ad 38. Soto lib. 6. de iuſtitia. q. 3. Extant etiam in vtroq; iure tituli de hac re. Sed quoniã hæc materia ſatis à nobis explicari non poteſt, niſi declarata prius quidditate, & eſſentia contractus, & enumeratis ſingulis eius ſpeciebus, vt ſic id in quo emptio atq; vẽditio ab alijs differat intelligatur, antequam ad explicationem literę D. Th. deueniamus, illud maiori, qua potuerimus, breuitate, pertractabimus. Et quidem, quantum attinet ad diffinitionem contractus; Vlpia. in. l. Labeo. 2. ff. de verbo. ac rer. ſignif. dicit, quòd eſt vltrò citròq; obligatio. Quæ diffinitio non formaliter, ſed cauſaliter eſt intelligen-

Diffinitio contractus

da: quaſi dicat; quòd eſt actio humana inter duos, ex qua vtrinque obligatio naſcitur. Quod contingit quãdo quippiam ego cauſa tui, tu verò cauſa mei, accepta, dataque vtrinque fide, conficimus, ac ratum habemus. Modum autem, atq; figuram conficiẽdi cõtractum, quatuor verbis explicare poſſumus, relatis in lege, naturalis. ff. de præſcriptis verbis. Quæ ſunt, do, vt des: facio, vt facias: do, vt facias: facio, vt des. Omnis namq; contractus, ſi nominis proprietas ſeruanda eſt, eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, vtranq; partem colligantis. Ex quo infertur, illas actiones, ex quibus in vna tantũ parte oritur vinculum, veluti eſt donatio, & ſimplex promiſsio, non eſſe propriè contractus. Baldus citatus à Syluestro, verbo, contractus, & Conradus q. 16. dicunt, quòd hoc nomen, contractus, tripliciter accipi poteſt. Vno modo propriè. Et ſic ſignificat actum illũ, ex quo in vtraque parte obligatio oritur. Alio modo impropriè, vt ſignificet actionẽ, ex quã in vna tantũ parte oritur obligatio. Tertiò impropriiſsimè, vt dicit actionem, ex qua neutra pars obligata manet. Sed procul dubio hæc diuiſio eſt impertinens, & indigna tanto viro. Importat enim nomen contractus, ex proprietate ſermonis, actum iuſtitiæ. Et certũ eſt, quòd actiones illæ, ex quibus, vel vna tantum pars, vel neutra obligatur, ad iuſtitiam non pertinent.

¶ In enumeratione ſpecierum contractus non vno modo loquuntur Doctores. Scotus in. 4. d. 15. q. 2. octo ſpecies conſtituit, & totidem Gerſon in ſuo tractatu de contractibus, quanuis nonnihil differentes. Antoninus. 3. part. titul. 8. cap. 2. enumerat duodecim, & Conrad. diuiſionem illam protrahit, vſque ad triginta. Sed rerum potius, in quibus contractus confici poſſunt, quam illorum ſpecierum diuiſionem facit, atq; enumerationem. Probabilior ſententia eſt, quòd contractuum, qui fiunt circa res, (de his enim tantum eſt ſermo in præſenti, & non de contractibus, qui fiunt circa perſonas, quales ſunt matrimonium, votum ſolemne, &c.) ſeptem tantum ſunt ſpecies, nempe, emptio, cambium, mutuatio, emphyteuſis, commodatio, permutata commodatio, & locatio. Quarum ſpecierum ſufficientia hac ratione colligi poteſt. Nam per contractũ realem, vel transfertur dominium rei, vel vſus fructus illius, vel tantum vſus. Et quidem, ſi transfertur dominium rei, aut id fit gratis ſine vlla redditionis obligatione, aut nõ gratis. Si fit gratis, eſt nuda donatio. Quæ idcircò à ratione contractus excluditur, quia ex illa in vtraque parte obligatio non oritur.

Enumerantur ſpecies contractuũ

Septẽ ſunt ſpecies contractuum.

Quod

Quod ad rationem contractus diximus eſſe neceſſarium: Cui & adiungitur liberum legatum, vbi nullum eſt iuſtitiæ debitum. Si autem fiat non gratis; hinc oriuntur tres cõtractuum ſpecies: quæ ſunt emptio, cambium, & mutuatio. Emptio eſt, quandò dominium rei pro æſtimato pretio transfertur. Cambium, quando vna res pro altera commutatur, vt panis pro vino, corium pro panno. Mutuatio verò, quando transfertur dominium rei, vt idem, vel tantundem reddatur. Quod in rebus vſu cõſumptibilibus, & præcipuè in nũmis vſu venit. Quibuſdã viſum eſt, quod mutuatio non eſt propriè contractus: quia nulla ex illa ponitur obligatio in mutuatore: ſed ſolum in mutuatario. Falluntur tamẽ: Ipſe enim mutuator eo ipſo, quòd mutuat manet obligatus nõ ſtatim repetere, donec mutuatarius aliquod commodum acceperit, vel accipere potuerit, moraliter loquendo, ex ipſa re mutuata. Et eadem ratio eſt de commodatore. Eo vel maximè, quòd aliquando ſtatuitur certum tempus, citra quod commodator, vel mutuator repetere non poteſt. Quando autem ſaluo dominio rei, eius vſusfructus transfertur pro pretio, vel penſione temporali, aut perpetua, quarta contractus ſpecies conſurgit, quæ dicitur, Emphyteuſis. Eſtque hoc nomen Græcum, Latinè idem ſonans, quòd

Emphyteuſis quid.

melioratio. Et quamuis per iſtum contractũ antiquitus, ſolum vales quædam terræ ſteriles concederentur, vt accipiens eas meliora ret, & fertiles redderet: poſtea tamẽ permiſſum fuit vt etiam res fertiles, & fertiliſſimæ emphyteuticari poſſent, vt ex.l.1.C. de iure Emphyt. conſtare poteſt. Quare nunc emphyteuta ille erit dicendus, qui rem immobilem hæreditario iure meliorandam, vel colendam ſub certo pretio, pactis & conditionibus acceperit, perpetuò; vel ad tempus, putà, in ſecundam vel tertiam generationem, vt in Authent. de non ali.§. emphyteuſim, habetur. Poteſt etiam contrahi emphyteuſis ad decem, vel viginti annos. Sed tunc vſque ad illud tempus in ea hæredes ſuccedunt. Diximus in emphyteuſi non transferri dominium, ſed tantum vſumfructum. Nã quamuis detur pro pretio, aut penſione perpetua, ſemper dominium directum manet apud priorem dominum: & emphyteuta ſolum habet dominium vtile. Et ſic, eſtò emphyteuta in commiſſum incidat, res vero domino deuoluitur. Quando ſolum meritus vſus transfertur, conſequuntur aliæ tres ſpecies contractus. Nam ſi vſum rei gratis indulgeas, vt tibi ſola rei ſubſtantia reſtituatur, eſt commodatio, quæ non ſolum nomine, ſed etiam re à mutuatione differt. In mutuatione enim transfertur dominium. Quare ſatis erit ſi à mutuatario æquiualẽs reſtituatur. Mutuanti enim aurum ſatisfit, ſi argentum reddatur. At verò in commodatione non transfertur dominium. Et ſic accommodãti equum, aut veſtem non ſatisfit, niſi eadem numero reſtituatur. Si autem vſum concedas, non gratis, ſed pro vſu alterius rei, vt vſum equi, pro vſu pallij, tunc eſt permutata commutatio. Et ſi concedas, vſum non pro vſu alterius rei, ſed pro pretio, tũc eſt locatio, cui tanquam correlatiuum correſpondet conductio; Sicut emptioni correſpondet venditio, ſiue domum, ſiue equũ, ſiue proprias operas loces. Ad has ſeptẽ ſpecies contractuũ reduci poſſunt omnes alij, ſiue nominati ſint, ſiue innominati. Nam contractus aſſecurationis, & ſocietatis, quibus nec dominiũ rei, nec vſusfructus transfertur, ad locationem reducuntur. Et bene; quia eſt in illis veluti quędam locatio operarũ. Impignoratio autem, aut fideiuſsio, non pertinent ad aliquam ſpeciem diſtinctam, ſed ſunt tantum, veluti cõfirmationes aliorum contractuum: & ſic ad illum erunt reducendæ, cuius ſunt confirmationes. Magiſter Soto lib. 6. de iuſtitia q. 2. art. 1. affirmat, quinque tantum ſpecies contractuum eſſe enumerandas. Nam cambium, in quo vna res pro altera commutatur, dominio vtriuſque tranſlato, ad emptionem dicit eſſe reducendum; & permutatam commodationem, in qua vſus vnius rei, pro vſu alterius conceditur ad locationem. Sed procul dubio fallitur in vtroq;. Et quidem, quòd cambium non ſit reducendum ad emptionem, probatur hac ratione. Cambiũ eſt quid antiquius, & naturalius emptione; in primordijs enim humani generis tantum erat rerum cambiũ; & quia conſuetudo, & vſus monſtrauit illa ratione eſſe pene impoſsibile vitam tranſigere (ſi enim ſutor domo indigeret, ingẽtiſsimo opus haberet calceorũ aceruo, quem pro illa cambiret, quibus vtique calceis dominus ædium fortè non indigeret, ſed rebus alijs, quibus carebat ſutor) adinuenta eſt emptio, & in eius vſum ſignatum eſt numiſma. Tum, vt norma eſſet exæquandi res. Tum etiam vas, & fideiuſſor reipublicæ nomine, vt quoties illud porrexeris reddantur tibi res, quarum indigueris. Propterea enim dicebat Sapiens Eccleſ. 10. Pecuniæ obediunt omnia: quia, qui pecuniã poſsidet, venalia cuncta habet. Ergo ſi aliqua iſtarum ſpecierum ad alteram eſſet reducẽda potius dicere deberemus, quòd emptio reducitur ad cambium, quam quod cambium

Sententia Soti, de ſpeciebus contractuum.

Impugnatur Soto.

bium reducitur ad emptionem. Eo vel maximè, quòd cum cambium ex ſua natura non requirat æqualitatem inter res, quæ cābiūtur, in emptione autem, & venditione neceſſaria ſit æqualitas pretij ad rē, quæ emitur: fieri non poteſt, vt non pertineant ad diuerſas ſpecies contractuum. Et eadem eſt ratio, propter quam permutatā commodatio reduci non poteſt ad locationem. Sunt ergo ſeptem ſpecies contractuum, vt diximus. Ad quarum diſtinctionem cognoſcendam non erit opus inueſtigare, an differant metaphyſicali, & eſſentiali differentia: ſed ſatis erit aduertere differentes modos tractandi in ipſis inuentos. Qui deſumentur, vel ex diuerſo modo tractandi rem ipſam, ſcilicet, aut transferendo cum illa dominium, aut vſumfructum, aut vſum; vel ex diuerſa obligatione, ex ipſis contractibus orta, quæ ſit vel ad reddendam rem ipſam, aut non reddendā, vel ad dandum aliquid pro illa; aut aliquid aliud faciendum.

Diffinitio emptionis & venditionis.

¶ Ex dictis colligere poterimus definitiones emptionis atq; vēditionis. In quibus aſſignandis non parū Doctores laborauerūt, dicentes, quòd venditio eſt, rei pro pretio diſtractio, & emptio, rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc verba, diſtractio, atque contractio, voces iuris, quibus generaliter tranſlatio dominij illius rei, quæ nō eſt reddibilis, ſignificatur. Et nomine pretij intelligimus pecuniam, per quam valor omnium rerum venalium æſtimari conſueuit, apud quaſcunque nationes rectè inſtitutas. Quare Ariſt. lib. 1. Polit. cap. 6. barbaras eas appellat, penes quas cambia tantum rerum, abſque numiſmatis vſu, tunc durabant. Sed de hoc latius in ſequentibus.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm licitè aliquis poſſit vendere rem plus quàm valeat.

4. di. 15. q. 3. art. 1. q. 1. cor. Et quo. 2. art. 2. cor. & 10. C. de reſcindenda vendi. L. Rem. L. ſi voluntate.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis licitè poſſit vendere rem plus quàm valeat. Iuſtum enim in commutationibus humanæ vitæ ſecundum leges * ciuiles determinatur. Sed ſecundum eas licitum eſt emptori & venditori, vt ſe inuicem decipiant. Quod quidem fit, in quantum venditor plus vendit rem, quàm valeat, emptor autē minus quā valeat: ergo licitum eſt quòd aliquis vēdat rem plus quàm valeat.

2. ¶ Præterea, Illud quod eſt omnibus commune, videtur eſſe naturale, & nō eſſe peccatum. Sed ſicut Aug. refert. 13. de Tri. dictum cuiuſdam Mimi fuit ab omnibus acceptatum, Vili vultis emere, & care vendere. Cui etiam cōſonat quod dicitur Prou. 20 Malum eſt; malum eſt, dicit omnis emptor: & cum receſſerit, gloriatur: ergo licitum eſt aliquid carius vendere, & vilius emere, quàm valeat.

Lib. 13. c. 3. paulò à prin. to. 3.

3. ¶ Præterea, Non videtur eſſe illicitū, ſi ex conuentione agatur id quod fieri debet ex debito honeſtatis. Sed ſecundum Philoſophū in 8. Eth. in amicitia vtili recompenſatio fieri debet ſecundum vtilitatem, quā cōſecutus eſt ille, qui beneficium ſuſcepit; quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ: ſicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum euitandum, vel ad aliquod commodum conſequendum: ergo licet in contractu emptionis & venditionis aliquid dare pro maiori pretio, quàm valeat.

Li. 8. Ethi. cap. 13. nō longè à fi. tom. 5.

1. ¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Matth. 7. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Sed nullus vult ſibi rem vendi carius quàm valeat: ergo nullus debet alteri vendere rem carius, quàm valeat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd fraudē adhibere ad hoc, quòd aliquid plus iuſto pretio vēdatur, omnino peccatum eſt, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipſius. Vnde & Tull. dicit * in lib. de Offic. Tollendum eſt igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem vēditor, nec qui contra ſe licitetur, emptor apponet. Si autem fraus deficit, tunc de emptione & venditione dupliciter loqui poſſumus. Vno modo ſecundū ſe; & ſecundum hoc emptio & venditio videtur eſſe introducta pro communi vtilitate vtriuſque; dū ſcilicet vnus indiget re alterius, & è conuerſo, ſicut patet * per Philoſ. in 1 Polit. Quod autem pro communi vtilitate inductum eſt, nō debet eſſe magis in grauamē vnius, quàm alterius. Et ideo debet ſecūdum æqualitatē rei inter eos contractus inſtitui.

Li. 3. circa me dium.

Lib. 1. c. 5. & 6. to. 5.

ſtitui. Quantitas autē rei, quæ in vſum hominis venit, menſuratur ſecundum pretiū datū, ad quod eſt inuentū numiſma, vt dicitur * in. 5. Eth. Et ideo ſi pretiū vel excedat quātitatē valoris rei, vel è conuerſo res excedat pretiū, tolletur iuſtitiæ æqualitas. Et ideo carius vēdere vel vilius emere rem, quā valeat, eſt ſecundum ſe iniuſtū & illicitum. Alio modo poſſumus loqui de emptione & venditione, ſecundū quod per accidēs cedit in vtilitatē vnius, & detrimentū alterius, putà cū aliquis multū indiget habere rem aliquā, & alius læditur, ſi ea careat. Et in tali caſu iuſtum pretiū erit, vt non ſolū reſpiciatur ad rem, quæ vēditur, ſed ad damnū, quod venditor ex venditione incurrit. Et ſic licitè poterit aliquid vēdi plus quam valeat ſecundū ſe, quanuis non vendatur plus quā valeat habenti. Si verò aliquis multū iuuatur ex re alterius, quā accepit, ille verò, qui vendit non dānificatur carendo re illa: non debet eam ſuperuendere, quia vtilitas quæ alteri accreſcit, non eſt ex venditione, ſed ex conditione emētis. Nullus autē debet vendere alteri quod non eſt ſuum, licet poſsit ei vendere damnum quod patitur, ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuuatur, poteſt propria ſponte aliquid vēdenti ſupererogare: quod pertinet ad eius honeſtatem.

Lib. 5. c. 5. tom. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ſicut ſupra dictū * eſt, lex humana populo datur, in quo ſunt multi à virtute deficientes, non autē datur ſolū virtuoſis. Et ideò lex humana non potuit prohibere quicquid eſt contra virtutē; ſed ei ſufficit, vt prohibeat ea quæ deſtruunt hominū conuictū, alia verò habeat quaſi licita: nō quia ea approbet: ſed quia ea non punit. Sic ergo habet quaſi licitū, pœnā nō inducens, ſi abſq; fraude venditor rē ſuā ſuperuēdat, aut emptor vilius emat, niſi ſit nimius exceſſus, quia tūc etiā lex humana * cogit ad reſtituendū: putà ſi aliquis ſit deceptus vltra dimidiā iuſti pretij quantitatē. Sed lex diuina nihil impunitū relinquit quod ſit virtuti cōtrariū: vnde ſecundū diuinā legem illicitū reputatur, ſi in emptione & venditione non ſit æqualitas iuſtitiæ obſeruata. Et tenetur ille qui plus habet recōpenſare ei qui dānificatus eſt, ſi ſit notabile dānū. Quod ideo dico: qnia iuſtū pretiū rerū non eſt punctualiter determinatum, ſed magis in quadam æſtimatione cōſiſtit: ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem iuſtitiæ.

1. 2. q. 69. art. 2.

Extra de empt. & vend. cap. cū dilecti cap. cum cauſa.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut Auguſt. ibidem * dicit: Mimus ille vel ſeipſum intuendo, vel alios experiēdo, vili velle emere, & care vēdere, omnibus id credidit eſſe commune. Sed quoniam reuera vitium eſt, poteſt quiſque adipiſci huiuſmodi iuſtitiam qua huic reſiſtat & vincat. Et ponit exemplum de quodam qui modicum pretium de quodam libro propter ignorātiam poſtulanti iuſtum pretium dedit. Vnde patet, quòd illud commune deſiderium non eſt naturę, ſed vitij. Et ideo commune eſt multis qui per latam viā vitiorum incedunt.

Loco citato in arg.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuſtitia commutatiua conſideratur principaliter æqualitas rei. Sed in amicitia vtilis, conſideratur æqualitas vtilitatis. Et ideò recompenſatio fieri debet ſecūdum vtilitatem perceptam. In emptione vero ſecundum æqualitatem rei.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per quatuor propoſitiones. Prima concluſio, vti fraude, & dolo, vt vel pluris res vēdatur, vel minoris ematur, quā iuſtū eſt, eſt peccatū in quātum quis decipit proximū in damnū ipſius. Hanc probat D. Th. teſtimonio Cicer. Qui lib. 3. de Offi. circa medium dicit: Tollendū eſt in rebus contrahendis omne mendaciū; non licitatorē vēditor, nec qui cōtra ſe licitetur emptor apponet. Secunda concluſio: Etiam deficiente fraude, vendere carius, aut vendere vilius, quam res valet, eſt ſecundū ſe iniuſtū. Probatur: Emptio atque venditio in commune bonum atque æquale cōmodum fuerunt introducta, vt docet Ariſt. lib. 1. Politic. capit. 5. & 6. ergo neutram partiū debent grauare, ſed ad iuſtitiæ æqualitatē ſunt

ſunt conficienda: grauarent autem alteram partium, ſi venderetur carius, aut emeretur vilius, quam res valet; nec in his contractibus ſeruaretur æqualitas: ergo id facere eſt iniuſtum, atque peccatum. Tertia concluſio: Per accidens aliquando eſt licitum vendere rem carius quam valeat: Tunc, ſcilicet, quando venditor damnificatur ex priuatione rei quam vendit. Probatur Vnuſquiſque poteſt vendere totum, quod ſuum eſt: ſed in caſu concluſionis non ſolum res, quæ venditur, ſed etiã emolumentum ex illa conſurgens, eſt ipſius vendentis: ergo poterit vtrumque vendere, atque ex conſequẽter accipere ratione damni ſubſequuti plus, quam res ſecundum ſe valet. Quarta concluſio: Non eſt licitum vendere rem carius, quã valeat, propter commodum, quod ex illa ementi accreſcit, ſi nullum inde detrimentum vendens accipiat. Probatur ratione contraria præcedenti: Nullus poteſt niſi quod ſuum eſt vendere; ſed commodum ementis non eſt res venditoris, ſed tantum propriũ ipſius detrimentum: ergo non erit licitum vendere rem carius, quam valeat, propter cõmodum, quod ex illa ementi accreſcit, ſi vendẽs nullum detrimentum inde reportet.

Explicatio Articvli.

In emptione & venditione ſeruari debet æqualitas inter pretiũ & mercem.

IN iſto articulo, & in omnibus aliis huius quæſtionis hoc tanquam fundamentum ſupponitur à D. Thom. quod in contractu emptionis & venditionis, vt iuſtus ſit, ſeruari debet æqualitas inter pretium, & mercẽ: quæ eſt veluti ſedes, & principium commutatiuæ iuſtitiæ in illo ſeruandæ. Cum enim emptio atque venditio, vt dicit Ariſto. libro primo Polit. pro communi vtriuſque contrahentis vtilitate introducta videatur, vt ſcilicet, dum vnus indiget re alterius, aut è conuerſo, vterque habeat modum, quo ſibi inuicem iuſtè illam poſſit communicare; ratio poſtulat, vt quod pro communi vtilitate eſt introductum, in vnius grauamen, magis quam alterius, eſſe non debeat. Eſſet autem ſi pretium excederet valorem mercis, aut è contra. Eſt ergo neceſſarium ad iuſtitiam iſtius contractus, vt præfata æqualitas ſeruetur: & ea prætermiſſa contractus remanebit iniuſtus: cumque alter eorum plus debito recipiat, alter verò minus, inde ſequitur, quod iniuſtitiam facit, & inæqualitatem. Sed quoniam hoc fundamentum, & ſi certiſſimum ſit, non ſufficit, ad de ſingulis contractibus in particulari iudicandum, iuſti ſint nec ne, niſi rerum, quæ venduntur, quodnam ſit iuſtum pretium cognoſcamus; idcirco ante omnia examinandum à nobis eſt, vnde colligere poterimus, quod ſit iuſtum pretium rerum venalium? Quam difficultatem tractat Caietanus in iſto articulo, Soto libro ſexto de iuſtitia quæſtione 2. articulo 3. Medina God. de reſtitu. quæſtione 31. & 36. Gabriel in 4. diſt. 15. quæſtione 10. articulo primo, not. 3. Sylueſt. verbo, negotium. quæſtione 2. caſu. 6. & verbo, emptio. qu. 6. Angelus, verbo, emptio. nu. 7. Mercado, de contractibus, c. 6. & 8. Nauarro in Manuali cap. 23. numero 78. Scotus in quarto diſtinct. 15. quæſtione ſecunda. Caſtro de lege pœnali libro primo capitulo 12. Couarru. libro ſecundo Variarum. capitulo 3. Antoninus 2. par. titulo primo. capitulo 16. §. 3. Gerſon, de contrac. quaternario. 5. conſideratione 7. lit. O. & Conradus de contra. 3. pa. quæſtione 56. concluſione quinta. Ex quorum omnium ſententia quædam tanquam certa & extra controuerſiam poſita colligere placet.

Dubium vnde ſit cognoſcendũ iuſtũ pretium rerũ.

1. dictum certum.

Primum eſt, quod pretia rerum non ſecundum ipſarum naturalem perfectionem ſunt æſtimanda; ſed quatenus in vſus humanos veniunt. Et ratio huius eſt: Quia cùm mundus, & omnia, quæ in ipſo continentur, propter homines facta ſint; tanti, ciuili æſtimatione, res valent, quantum hominibus inſeruiunt. Viuentia ex genere ſuo præſtantiora ſunt vitæ expertibus. Tamen, vt dicit D. Auguſtinus libro 11. de Ciuitate capitulo 16. mallet homo frumentum domi habere, quam mures; & ſolet domus plus venire, quam equus, & nonnunquam equus quam ſeruus, etiam ſi cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatẽ valeat.

2. dictum certum.

Dico ſecundo etiam certum eſſe apud omnes, quod ſi autoritate publica principis, vel communitatis, ſeu alterius vicem eius tenentis, rebus venalibus pretium eſt taxatum, illud iuſtum pretium illarum erit reputandum. Et ratio huius eſt: Quia cum pretium iuſtum ſit, quod æquale eſt valori rei, attentis omnibus circumſtantiis ad ipſum pertinentibus, ſicut ad gubernatores, & principes pertinet cætera reipublicæ diſponere, & moderari: ita etiam ſua prudentia, & æquitate pretia rerum taxare, & ſtatuere. Alias daretur occaſio diuitibus in tempore ſterilitatis pretium rebus augendi exhauriendique pauperum bona; quod eſt maximum inconueniens.

Arg. cõtra ſecundum dictum.

¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur; Qui publica autoritate, vel principis, vel reipublicæ pretia rebus imponunt, aut odio, aut fauore aut pretio aut precibus permoti; poſſunt ſæpè ſæpiùs à iuſta illorum taxatione, vel deficere, vel excedere: ergo non ſemper quod à publica po-

teſtate eſt taxatum, habendum eſt pro iuſto pretio. Et confirmatur: Eſto hæc, quæ dicta ſunt, ceſſent; poterunt præfati rectores ex ignorãtia, aut ex prudẽtiæ defectu, aut ex imperitia, aut etiã ex negligentia perpendendi ea, quæ neceſſaria ſunt, vt rei valor cognoſcatur à iuſto pretio, vel deficere, vel excedere: ergo tũc non erit iuſtũ pretiũ, quod ab ipſis fuerit aſsignatum. Tandem: Eſto tempore taxationis optimè, & iuſtiſſimè pretium taxauerint, ſucceſſu temporis poteſt contingere, vt ob variarum rerum euentum ſit augendum, aut diminuendum pretium: quia poſſunt expenſæ, labores, pericula creſcere, aut etiam minui: poſſunt ſimiliter variari, & alterari merces in bonitate, & malitia: poteſt præterea accidere, vt indigentia creſcat, aut minuatur; & quod multò plures ſint emptores, quã prius, aut pauciores; quæ omnia, vt cõmuniter dicunt Doctores, plurimũ valent ad variandum valorem mercium, & iuſtum pretium earum: ergo tunc, quod à publica poteſtate fuerit taxatum, non eſt habendum

Reſponſio. pro iuſto pretio. Reſpõdeo tamen, quod præfatum noſtrum ſecundum dictum eſt verũ, ſi rectè intelligatur. Eſt autẽ ſenſus illius, quod quando lege, vel publica poteſtate rerum pretiũ eſt determinatum, illud eſt præſumẽdum iuſtũ, interim, quod non conſtat taxatores fuiſſe, vel corruptos, vel deceptos in pretii aſſignatione. Iuſtum eſt enim pro illis præſumere, qui rempublicam gubernant quandiu de oppoſito non conſtiterit. Eſt etiam præſumendum de illis, quòd debitam diligẽtiam appoſuerint ad perpendenda omnia, ex quibus pretium, aut augẽdum, aut minuẽdum venit. Et quemadmodum ad illos ſpectabat primò, quando res venditioni expoſitæ fuerunt, pretia determinare: ità etiam ad eoſdem ſpectabit ſucceſſu tẽporis rerum varietatem, quo ad copiam ſeu penuriam, quo ad meliorationem, ſeu deteriorationem attendere, & ſimiliter emptorum, aut venditorum pluralitatem, vel paucitatem conſiderare, vt taxatio per eos facta continuetur aut minuatur. Et ſi continuatur; ſemper eſt pro illis præſumendum, & eorum taxationi ſtandum, niſi notabilis cauſa taxationem mutandi appareat, quia tunc ceſſat præſumptio dicta. Nec ex tunc erit iuſta præfata taxatio, aut illi neceſſario ſtandum, ex quo incipit irrationabilis eſſe. Quare niſi præfati rectores tunc taxationem per eos factam mutent, tuti erunt in conſcientia mercatores aliud pretium exigentes. Dixi in conſcientia: Nam in foro exteriori forte à pena immunes non erunt. Et per hæc patet ſolutio ad obiecta. Nomine reipublicæ, aut poteſtatis intelligimus in præſenti omnes illos, qui ab ipſa republica habent autoritatem, inter quos primum locum tenet princeps, ſecundum, prætores, aliique iudices, tertium, ædiles, vulgò appellantur, regidores; qui etiã habent poteſtatem à republica taxandi pretia in rebus minoris momenti, validaque eſt eorum taxatio. Et eſt aduertendũ, quod huiuſmodi taxatio, poteſt fieri vno è tribus modis: Scilicet, vel penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris, vel penes terminum paruitatis in fauorem vendentis, vel penes vtrumque terminum, in fauorem vtriuſque. Exemplum primi eſt pragmatica frumentaria: Vbi penes terminum magnitudinis ità pretium taxatur, vt maius illo iuſtum eſſe non poſſit, bene tamen minus; cùm communis æſtimatio tritici ex abundantia etiam dependeat. Exemplum ſecundi habetur in cenſibus temporalibus vitalibus. In quibus ita taxatur pretium penes terminum paruitatis, vt minori pretio emi non poſsint, bene tamen pro maiori. Exemplũ tertij eſt in omnibus aliis communibus taxationibus, vini, aut carnis: quibus determinatum pretium ſtatuitur. *Quibabeãt poteſtatem taxandi pretia.*

¶ Dico tertio, etiam eſſe certum apud omnes, quod in mercibus, quæ non habent publicam taxationem à lege, vel à populi rectoribus, illud iuſtum pretium eſt habendum, quod ex communi æſtimatione hominum prudentum deſumitur. Eſtque illud, quod ſecundum communem curſum, ſeu conſuetudinem pro illis rebus tradi, & recipi ſolet. Et, ſicut in mercibus, quarum eſt publica taxatio per ſuperiores, nulli licet illam excedere etiam ſi communiter ob aliquam circunſtantiarum variationem pluris æſtimentur, vt paulo anteà dicebam: ità ſimiliter in mercibus, quæ communem habent æſtimationem, non licet pluris vendere, quam ſit illa æſtimatio: quamuis priuatus homo pluris faciat rem. Eò enim modo, quo eſt iniquum, vt hominum communis æſtimatio non ſubſit æſtimationi principum: ità etiam, & quod vnius, aut duorum hominum priuatorum æſtimatio præualeat cõmuni æſtimationi. Et eſt ſemper credendum potius priuatum hominem malè iudicare, & falli in aſsignando vero, & iuſto pretio, quam quod omnes communiter decipiantur. Et ſi quis contra hoc argumentetur. Non ſemper eſt eadem hominum appretiatio, ſeu æſtimatio: cum ſæpe accidat in republica, varia eſſe de his pretiis iudicia: imò & contraria & contradictoria: quidam enim de re aliqua interrogati, quantum valeat dicunt, *3. dictum certum.* *1. ar. cõtra 3. dictum.*

eam

eſſe valere decem, alii duodecim, & cõtra verò alij nec decẽ, nec duodecim, ſed octo aut nõ uẽ, vt experiẽtia cõſtat: ergo malè dicitur in mercibus, quæ nõ habent publicã taxationẽ vel a lege, vel à rectoribus populi, illud habẽ dũ eſſe pro iuſto pretio, quod ex hominũ pru

Confirmatio. dentũ æſtimatione deſumitur. Et confirmatur: Nam hæc cõmunis hominũ æſtimatio, per quam iuſtũ pretium cognoſcitur, aut eſt æſtimatio ipſorum mercatorum, aut aliorum, qui mercatores non ſunt; raro enim hi cum illis in æſtimatione conueniunt: ſed neutra harum eſt conueniens regula ad cognoſcendum iuſtum pretium rerum: ergo incõuenienter dicitur in mercibus, quarum pretia lege, aut publica poteſtate taxata non ſunt, ſtandum eſſe communi æſtimationi. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur. Et quidem, quod ipſorum mercatorũ æſtimatio non ſit conueniẽs regula ad cognoſcẽdum pretium rerum, eſt res manifeſta. Nam cum ipſi mercatores res ſuas vendere velint, iuſtè præſumi poteſt in tali æſtimatione eos excedere, quos (vt experientia monſtrat) ſcimus ſemper lucrum prætendere, rebuſque ſuis eſſe nimium affectos. Quod autem nec etiam æſtimatio eorum, qui nõ ſunt mercatores, ſit conueniens regula ad idem, probatur ex eo, quod quamuis prudentes ſint, ſunt tamen, vt in plurimum naturæ rerum ignari, & inexperti, cum per ſe neſciant quantum res mercatoribus conſtiterint, quãtas expenſas fecerint, quanta pericula, & labores ſubierint, ſicut ipſimet mercatores

2. argu. ſciunt. ¶ Et tandem ſic argumentor. Demus hos & illos in rerum æſtimatione conuenire, res tamen eaſdem in eodem loco, & tempore ſtat plus, aut minus valere, ex modo, ſcilicet, vendẽdi. Vt ſi venditor vltrò ſe offerat, aut roget, vt quis rem ſuam emat. At ſi rogatus ipſe potius illam vendat. Similiter, ſi plures ſint, qui rem illam emere velint, aut pauci. Item ſi priuatim vendatur, aut in foro publicè ad præconis clamorẽ. Hæc enim omnia (vt communiter dicunt Doctores) diuerſum rerum valorem ac pretium efficiunt, etiam ſi præfatæ communi hominum æſtimationi minimè concordet: ergo falſò dicitur ſolum illud eſſe cẽſendum iuſtum pretium rerum, quod ex communi hominum prudentum æſtimatione deſumitur.

Nota pro ſolutione argumentorum. ¶ Ad hæc argumẽta, vt reſpõdeamus, ſimulque explicemus modũ, quo tertiũ noſtrũ dictũ intelligi debet, aduertẽdũ eſt primò, hoc eſſe diſcrimen inter pretiũ, quod lege, aut publica poteſtate taxatur, & illud, quod ex

Diſcrimen inter pretium lege communi hominum æſtimatione deſumitur, quod primũ ità conſiſtit in indiuiſibili, vt illud excedere ſit peccatum, aut mortale, ſi

taxatum, & illud quod communi æſtimatione accipitur. eſt in rẽ notabili, aut veniale, ſi eſt in re exigua. Pretium autem deſumptũ ex communi æſtimatione, non conſiſtit in indiuiſibili, ſed latitudinẽ habet, diuidique ſolet in pretium infimum, mediũ, & ſupremũ: & omnia ſunt iuſta. Itaque eadem res iuſtè vendi poteſt, & nouem, & decẽ, & vndecim regalibus. Si vndecim dicatur pretiũ ſupremũ, quod alii vocant rigoroſum, vel rigidũ, & nouẽ pretiũ infimũ, quod alii appellant pium, decem verò pretium medium, quod alii nominant moderatum. Et ratio huius differentiæ eſt: Nam cùm hoc pretium iuſtum conſurgat ex multorum iudicio, & æſtimatione, fieri nequit, vt punctum vnum, atque idẽ ab omnibus ſtatuatur, ſed quod vnus iudicat iuſtũ, alius plus minusve iudicat. At verò iuſtum legale, quia ex vnius tantum, vel principis, vel rectoris iudicio dependet (omnes enim alii ſolum ſe habent vt conſultores) punctim aſsignatur, & indiuiſibiliter eſt obſeruandum. Differunt præterea in eo, quod pretium taxatum à publica poteſtate ad bonum communitatis, immediatè ordinatur per iuſtitiam legalẽ principaliter in principe, & in eius miniſtris ſecundariè, pretiũ autẽ deſumptum ex communi hominũ æſtimatione immediatè ordinatur ad bonum ipſorum contrahentiũ. Et quia bonum communitatis ſemper eſt præferendũ particulari, fit, vt quãuis ex communi hominũ æſtimatione, per multũ tẽpus alicuius rei pretiũ habitum fuerit iuſtum: ſi tamen vltimò, publica lege, rationabilibus de cauſis à principe edita aliud decernitur, id pro iuſto, & rationabili erit habendum.

Circunſtãtiæ conſiderandæ in communi æſtimatione pretij. ¶ Secundò eſt aduertendum, quod quãdo dicimus, ex hominum æſtimatione deſumendum eſſe iuſtum rerum pretium, ſi lege non fuerit decretum: intelligendum eſt, conſideratis illis circunſtãtiis, quæ à principibus dũ pretium lege taxant, attendi debent: illæ autem ſunt, primò bonum commune, ſecundò expenſæ, tertio induſtria & labor, quarto lucrum ceſſans mercatorũ, quinto copia, vel penuria mercium, pecuniarum, emptorum, & venditorum. Hæc enim omnia, atq; ſimilia, vt de ſe patet, plurimum valent variare iuſta rerũ pretia, ſicut, & quod ipſæ merces, vel in melius, vel in deterius ſint mutatæ, ſi prudentum hominum iudicio, eorumque qui ſunt æquitatis cultores iſtorum fuerit facta exiſtimatio. Eſſet enim falſiſſima regula, ſi quis ſemper quanto emit pretio, quantumque laboris, & periculorum ſubiit, tanti vellet rem vendere cum lucri acceſſione: Nam ſi mercator artis & negotiorum ignarus pluris iuſto emit rem, aut ſibi aduerſa

 fortuna

fortuna reſtauit, quia ſcilicet, copia mercium inſperata ſuccreuit, non poterit iuſtè expenſas, quas fecit extorquere. Et viceuerſa, induſtrior alius, aut fortunatior, cui vel contigit minoris emere, vel fautrix arriſit fortuna, hoc eſt, inſperata rerum inopia, poſt accidit, iuſtè ſane poterit carius vendere, etiã eodem die, & eodem loco: idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cũ negotiationis ars plurimum ſit fortuitis rerum euentibus ſubdita, debent negotiatores, & ſiniſtra, ſuo diſpendio, ſubire pericula; & dextram operiri fortunam. Atque hic eſt ſenſus legis pretia. ff. ad legem Falcidiam. Vbi dicitur. Pretia rerum non ex affectu, aut vtilitate ſingulorum, ſed communiter fungi, hoc eſt, non ſecundum priuatorum exiſtimationem; ſed ſecundum communem prudentiam, conſtitui.

Quod ſit iuſtum pretium rei vendita ad vocem præconis.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod ſi merces, ſeu res aliquæ, ad vocem præconis publicè vendantur quod vulgo dicitur almoneda, non erit illic iniuſta venditio, aut emptio, ſi non detur pretiũ iuxta communẽ conſuetudinem quam mercatores in vendendo ſeruant. Id enim in foro illo publico, reputatur valere res, quod pro illa fuerit repertum, ſiue maius ſit, ſiue minus illo, pro quo mercatores ſimilem rem vendunt. Nec obſtat, quod in vna almoneda res ſimiles pluris vendantur, quam in alia: quia facile pro loco & tempore rerum valor variatur, ex multitudine emptorum, & communi rerum indigentia, aut copia, vt modo dicebam. Et idem eſt iudicium, de rebus, quæ per curſores, vulgo, corredores, appellatos, per vicos & plateas cum mercibus diſcurrentes, venduntur. In illis enim ſicut & in aliis, quæ publicè venduntur, non oportet iuxta conſuetudinẽ præfatam mercatorum pretium taxare: ſed illud erit iuſtum, quod pro illis datur, eſto minoris vendantur. Dummodò fraus, & negligentia curſorum ceſſet, fideliterque, & diligenter diſcurrant, quærentes emptores: nec cum aliquo eorum fraudulenter conueniant. Et inde ſimiliter ſit eos, qui redditus eccleſiaſticos, aut ſeculares pro minori pretio, quam valent, ſcienter emunt, quando publicè venales exponuntur, non eſſe damnandos, nec ad reſtitutionem compellendos, ſi fraus, & dolus ceſſet. Vti ſit inter eos, qui, vulgo appellantur, arrendadores. Habet enim ille forus ſuas leges, ſicut & ille publicus, qui dicitur almoneda, ſuas: quibus ſtando nulla iniuſtitia committitur. Et quemadmodum in caſu poſito, ille, qui ſcienter emit redditus annuos, pro minori pretio, quam valent, excuſatur à culpa ratione fori: ita etiam, & vendentes ſcienter pro maiori, propter idem forum, maximè ſi emptores ſciant pro maiori emere. Nam, ſi qui emunt, ſunt ignari, & imprudentes, & qui vendunt ſciunt optimè rei venditæ quantitatem, alia ratio erit habenda. Quam vt explicem, dico, quod ſi emptor ſcit fructuũ, qui venduntur quantitatem, & ſimiliter venditor, excuſari poterit emptio, & venditio à culpa, ſiue magno, ſiue paruo pretio res ematur. Et ſimiliter ſi ambo fructuum, qui venduntur quantitatem ignorent, poterit præfata emptio, & venditio excuſari. Cæterum ſi (quod vt in plurimum contingit) venditor ſcit fructuum quantitatem, vel quaſi, ex quo per ſcripturam, quæ vulgo dicitur, tazmia, id cognoſcit: emptor autem id penitus ignorat, nec facta diligentia id attingere poteſt, ex erroreque, aut ignorantia pro maiori quantitate, aut pretio præfatos fructus emit, non erit licita venditio, ſed tenebitur in conſcientia venditor exceſſum reſtituere, ſi emptor fuit notabiliter læſus; quãuis in foro exteriori cogetur emptor ſtare cõtractui. Et ratio eſt: Quia nõ eſt ibi æqua vtriuſque conditio, cum venditor rem ſciens videatur eſſe in tuto, & emptor neſcius in manifeſto periculo.

¶ His cõſtitutis ad primũ argumentũ reſpõdetur, conceſſo antecedenti, negando cõſequentiam. Nam cum pretium, quod deſumitur ex communi hominum æſtimatione, habeat latitudinem, vt diximus in primo notabili, eſtò vnus pluris, alius minoris vendat, intra latitudinẽ tamẽ iuſti pretii, iuxta cõmunẽ æſtimationem rem vẽdere ſunt dicendi. *Ad 1. arg.*

¶ Ad cõfirmationẽ reſpõdetur nomine cõmunis æſtimationis, nos intelligere in præſenti rei appretiationem, & communem curſum rerum venalium, ac conſuetudinem, quæ exiſtit quando merces communiter in aliqua republica vendi ſolent, & apud prudẽtes & imprudentes, diuites, & pauperes idẽ illarũ pretium ſeruatur, ſuppoſita ipſarum rerum æqualitate, in bonitate intrinſeca. Id enim ſemper pro iuſto pretio eſt habẽdũ, ex quo nũquã deſunt in republica perſonæ prudẽtes, tã mercatores, quã nõ mercatores, qui ſciãt omnia perpẽdere, quæ ad pretii iuſtitiam conducunt. Itaque nec æſtimatio, quã faciunt mercatores, præciſe, nec illa quam faciunt non mercatores, eſt quæ iuſtificat pretium; ſed mos tales merces in republica vendẽdi pro tali pretio cõmuniter ſeruatus, qui ex prudentum hominum iudicio ortũ habuit, & ab eodem conſeruatur, variaturque, quando rationabiles cauſæ pretiũ mutãdi cõ- *Ad confirmationem.*

cur-

quirunt. Et huiuſmodi communi æſtimatione exiſtente, impertinens eſt venditores multas feciſſe expenſas, multa ſubiiſſe pericula, viliuſque aut cariùs merces emiſſe. Quare ſi iuſtè illas vendere volunt, aliquando lucrari, & aliquandò perdere ipſos oportebit. Talis enim eſt mercatorum conditio, vt ſicut lucro, ita & damno ſint expoſiti. Et ſemper & in omnibus velle ſe ſeruare indemnes fieri non poterit, ſine aperta iniuſtitia, vt diximus in ſecundo notabili.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur verum eſſe, quod pretia rerum ſecundũ illa omnia, quæ in argumento numerantur, variantur quotidie. Sed illa etiã ſunt, quæ conſiderare oportet, vt res ſecũdũ cõmunem æſtimationẽ vendi dicantur. Variatur enim communis æſtimatio, (etiam in eodem loco, & tempore) ex modo vendendi, vt vnanimiter dicunt Doctores. Et loquor de variatione notabili. Nam exigua variatio, & quæ intra latitudinem iuſti pretii contineatur, eodem etiam modo vendendi exiſtente, licitè fieri poteſt. Sed vt hoc melius intelligatur aduertendũ eſt, quod modus vendendi, penes quem dicimus, ex communi æſtimatione rerum pretia variari, poteſt eſſe quadruplex. Primus, quando ipſa merx quærit emptores. Secundus, quando emptores quærunt res, aut merces. Tertius, quãdo aliquis vendit ſimul, & non minutatim magnam copiam merciũ. Quartus, & vltimus, quando vendit diuiſim, & per menſuras minutiores. Et quidem primus modus vendendi ex communi æſtimatione facit vileſcere pretium. Et ex hoc ortum habuit commune prouerbium, quod merces vltroneæ vileſcunt. Ratioque illius eſt. Quia in eo modo vendendi eſt raritas emptorum, quæ eſt vna ex multis cauſis minuendi pretium. Secundus modus vendendi auget iuſtum pretium: quia eſt in illo copia emptorum, quæ eſt vna ex iuſtis cauſis pretium augendi. Tertius modus vendendi ſimiliter facit vileſcere pretium: quia eſt in illo raritas emptorum. Quartus autem auget pretium; & meritò, tum quia in illo modo vendendi eſt copia emptorum, tum etiam, quia augetur labor maiorique induſtria eſt opus, tam ad diuidendas, quam ad conſeruandas merces.

¶ Hucvſque diximus de emptione, & venditione rerum, quarũ iuſta pretia; vel lege, vel cõmuni hominũ cõſuetudine ſunt taxata. Sed quoniam ſunt plures merces, quarum iuſtum pretium nec ex legis, aut iudicis decreto, nec ex communi hominum æſtimatione, quia ſunt parum in vſu, deſumi poteſt; quales ſunt gemmæ, & alia nouiter ex India venientia, multaque alia de nouo artificiata, meritò dubitamus: vnde, quod nam ſit iuſtum pretium iſtarum rerum, colligere poterimus? Nonnulli affirmant, iuſtum pretium in his deſumendum eſſe ex ſola voluntate vendentis. In his enim habet verum, quod dicit Iuriſconſultus, in lege in re mandata, C. mãdati. Vnuſquiſque in re ſua eſt moderator & arbiter. Et commune prouerbium: Tantum valet res quanti vendi poteſt. Sed proculdubio hæc ſententia non eſt vndequaque vera.

Dubium de iuſto pretio rerum exquiſitarum.

Sententia autoris. Quocirca dicendum exiſtimo, quod vbi nec lex iuſti pretii determinatiua, nec communis conſuetudo inuenitur, quia forte merces in eo loco non ſunt aſſuetæ vendi, ad cognoſcendum iuſtum pretium illarum, multa conſiderare oportebit, quorum quædam tenent ſe ex parte vendentis, quædam ex parte ementis; alia vero ex parte ipſarum rerum. Et quidem ex parte vendentis, ſunt conſideranda, expenſæ, labores, cura, induſtria, & pericula, quibus ſe & merces expoſuit, tam illas de vno loco ad alterum aſportando, quam illas conſeruando. Ex parte ementium ſunt conſideranda indigentia, qua rebus illis indigent, paucitas, aut multitudo ementium, complacibilitas, ſeu appretiatio ipſarum rerum, & tandem vtilitas, quæ ex eis ementibus eſt euentura. Ex parte mercium ſunt etiam conſideranda, raritas, ſeu abundantia ipſarum, fertilitas, ſeu ſterilitas earumdẽ, cõmoditas quã poſſidentibus tradere poſſunt, & denique earumdẽ melioratio, ſeu deterioratio. Quibus omnibus rectè penſatis, poterit prudens mercator merces ſuas vendere petendo id, quod ſibi conſtiterunt, & præterea lucrum, ex quo competens ſtipendum pro laboribus, expenſis, & periculis, cæteriſque, quæ dicta ſunt, recipere poſſit. Sed, quoniam omnium iſtarum rerũ conſideratio longiſſima eſt, & in qua multũ poteſt eſſe incertitudinis, breuem regulam aſsignant Doctores dicentes, in his, & alius rebus reipublicæ minimè neceſſariis (nam quæ neceſſariæ ſunt iam ex cõmuni æſtimatione habent taxationem) id habendum eſſe pro iuſto pretio, in quo emptor atque venditor, ſcientes conuenerint.

Regula cõmunis. Itaque tanti poterit quiſque rem vendere, quantum emptor ſciens, & prudens dare voluerit. Et in hoc ſenſu verum eſt quod dicitur. Tantum valet res, quãti vendi poteſt. Et lex illa, quæ dicit. Vnumquemque in re ſua eſſe moderatorem, & arbitrum, eſt intelligenda dummodo illa res ad alterum non pertineat. Nam

ſi pertinet ad alterum, ſecundum regulas iuſtitiæ erit neceſſario iudicanda.

Corollarium. Triplex regula cognoſcendi iuſti pretij.

¶ Ex omnibus dictis infertur, quod ad cognoſcendum iuſtũ pretiũ rerũ venaliũ quarumcumq; ſint illæ, triplici regula vti poſſumus. Prima eſt, autoritas publica ex ſuo beneplacito certis rebus pretia decernens. Secunda, communis æſtimatio fori. Tertia, conuentio inter emptorem, & venditorem. Inter quas hoc eſt diſcriminis, quod pretium conſtitutum per primam regulam, conſiſtit in indiuiſibili, vt ſupra dicebam. Medium autem cõſtitutum per alias regulas latitudinem habet, & variari poteſt in eodem loco, & tempore, vt dicit D. Thom. hic in ſolutione ad primũ. Differunt ſecundo, quod pretium taxatum per primam regulam ordinatur immediatè ad bonum communitatis, per iuſtitiam legalem, quæ principaliter in principe, & miniſtris reipublicæ reſidet. Pretium verò taxatum per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipſorum contrahentium. Differunt tertio in eo, quod materia primæ & ſecundæ regulæ, ſunt res neceſſariæ ad victum, & veſtitum hominum, & ſic exercentur circa frumentum, vinum, pannum, &c. Cùm tamen materia propria tertiæ regulæ ſint rea magis ad faſtum, & pulchritudinem reipublicæ, quam ad neceſſitatem pertinẽtes. Quales ſunt gemmæ, canes venatici, accipitres, equi elegantes, &c. Eſt etiam differentia inter ſecundam, & tertiam regulam, quantum ad hoc, quod ſtante taxatione pretii per ſecũdã regulam, tertia locum non habet. Si enim pretium communi æſtimatione fori, eſt cõſtitutum, non licet illud ex conuentione inter emptorem, & venditorem variare, ſed ſtãdum erit communi æſtimationi fori. Quod eſt intelligendum, manente contractu in ratione emptionis, & venditionis. Nam ſi ex beneplacito ſuo venditor vult rem vilius vẽdere, erit donatio: ſicut, & ſi emptor vellit rem carius emere. Itaque tertia regula tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo eſt taxatum, vt contingit in mercibus nouiter ex India adductis, & in artificibus induſtrius nouum aliquod artificium facientibus vtile reipublicæ. Quamuis etiam in his, vt rectè conuentio fiat, conſiderare oportebit expenſas, labores, & induſtriam artificis, ad modum iam explicatum.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, Verùm quando cõmunis æſtimatio minoris facit alicuius rei pretiũ, quã à lege eſt taxatũ, licitum ſit totũ pretiũ legis accipere: Verbi gratia: Tẽpore abundantiæ communiter æſtimatur faneca tritici octo argẽteis; pretiũ autẽ lege taxatũ eſt quatuordecim. Dubiũ eſt. Vtrũ in eodẽ tempore abundantiæ ſit licitũ pro vna faneca tritici quatuordecim argẽteos accipere? Bart. Medina in ſumma. c. 14. §. 25. vt ad hanc difficultatem reſpondeat, diſtinguit. Et dicit, quod ſi lex pretium decernens in fauorẽ emptoris facta ſit, vt in dicta pragmatica tritici contingit, non eſt licitum totum legis pretiũ exigere, ſed illud tantum, quod in cõmuni populi æſtimatione currit. Et ſi ſecus fiat, tenebitur vendens totum exceſſum reſtituere. Cæterũ in illis, in quibus in fauorem vendentis pretii taxatio facta eſt, vt in venditione iuris ac cenſus contingit, etiam ſi vilius ſit pretium in communi æſtimatione: putà vnum pro viginti, poterit venditor ſic vẽdere, vt lex dicit, ſcilicet, ad rationem vnius pro quatuordecim. Hæc tamen ſententia, quã etiã ſequitur Mercado de cõtractibus. cap. 7. quantum ad modum explicandi mihi nõ placet.

Sententia Bartholomæi à Medina.

Impugnatur Medina.

Diſtinctio enim de lege decernente pretium, aut in fauorem ementis, aut in fauorem vendentis, prorſus eſt inepta. Quod iſta ratione conuinco. Nam, vel pretium lege taxatum, eſt iniuſtum aut iuſtum. Non iniuſtũ: quia tum, vt ſupra oſtẽdimus, ſemper ſit pro principibus iudicandum rectè omnia perpẽdiſſe, vt iuſtitiam, & æquitatem ſeruent, tamdiu pretium lege ſtatutum habendũ erit pro iuſto, quãdiu non conſtiterit contrarium. Et ſi dicatur, communem illam æſtimationem pretii pro minori, facere, vt illud, quod lege ſtatuitur non ſit iuſtũ: cõtra hoc ſic argumẽtor: Cõmunis æſtimatio, vt omnes fatetur in aſſignãdo pretio locũ nõ habet, quãdo lege, & publica principis æſtimatione taxatio facta eſt, cũ cõſtet iudiciũ principis, aut ſenatorum in valore iudicãdo, longe anteferendum eſſe communi hominum iudicio, & æſtimationi: alias ſequeretur, quod etiam tempore ſterilitatis liceret pluris vendere rem, quam taxata eſt: ſiquidem communiter tunc merx pluris æſtimatur, quod nullus concedet: ergo id pretium habendum erit pro iuſto, quod lege ſtatuitur ſiue in fauorem emptoris; ſiue in fauorem vendentis taxatum ſit. Atque ex conſequenti ſemper eſt licitum illud ſequi, cum nulli ſiue emptori, ſiue venditori ſit licitum iniuriam facere.

Dupliciter poteſt lex pretium taxare.

¶ Et vt ad propoſitam difficultatem reſpondeamus, aduertendum eſt, dupliciter poſſe contingere, vt lex aliqua alicuius rei pretium taxet: Vno modo abſolutè, determinando iuſti pretii quantitatem. Alio modo, non taxando iuſtum rei pretium; ſed ſtatuendo, & præcipiendo, ne vltra certam quantitatem res vendatur, nihil curans an illa ſit iuſta, & æqua taxatio, nec ne?

Quo

1. dictum.

Quo ſuppoſito dico primò, quod ſi taxatio fiat primo modo, proculdubio eſt licitum accipere totum pretium legis, etiam ſi ex communi æſtimatione res minoris habeatur. Nam cum illud pretium ſit iuſtum, & legitimum vnicuique licet illud accipere, oon obſtante quacumque communi hominum æſtimatione, quæ contra iuſtum legale præualere non poteſt. Et hæc ratio, vt opinor, obſeruanda eſt in taxatione librorum, & aliarum rerum cōmuniter ad vſum hominum deſeruientium, vt panis, vini, carnis. Nec refert, an lex in fauorem emptoris vel venditoris ſit edita, cum illa ſemper æqualitatem cum omnibus obſeruare debeat: alias erit iniuſta: nec in fauorem emptoris aliquando taxatio iuſta eſſe poſſit, quin etiam ſit iuſta infaoorem vendētis. &c.

2. dictum.

Dico ſecundo, quod ſi taxatio fiat ſecuodo modo, vt ſioe dubio ſit in pragmatica tritici, & cenſuum, non poteſt venditor plus accipere pro re, quam communiter æſtimatur: Itaque ſi triticum in anno abundanti communiter æſtimatur octo argenteis, non poterit venditor pro illo quatuordecim accipere, eſto legis taxatio, quatuordecim ſit. Et ratio eſt; quia lex pretii tuoc relinquens quantitatem in naturali iure de communi æſtimatiooe, ſolum præcipit ad vitanda damna relpublicæ ne certus terminus excedatur.

Aliud dubium.

Eſt aliud dubium; vtrùm ſi Salmanticæ, Verbi gratia, valet res octo ex lege, Toleti verò, eadem res, ob maiorem penuriam illius, etiam ex lege valet duodecim, exiſtens Salmanticæ poſſit rem illam pro duodecim vendere, cum obligatione ſuis expenſis illam deferēdi Toletum? Et quidem ſi contractus nō celebretur Salmanticæ, ſed fiat conuentio de celebrando illo Toleti, quādo res ibi ſit portata, certum eſt, cōtractum eſſe licitum, quia ille noo vendit Salmanticæ, ſed Toleti vbi res tanti valēt, ipſeque ſuis expenſis eſt illas portaturus & ſibi pereunt, ſi caſu perierint, quia non eſt tranſlatum dominium. Sed quādo contractus celebratur Salmanticæ, tuoc *Sententia Mercadi.* eſt difficultas, vtrùm ſit licitus? Mercado cap. 10. abſolutè dicit, non eſſe licitum pluris vendere res, qoam valent in loco, vbi ſit contractus. Et ratio illius eſt; quia cum lex in eo loco prohibeat rem pluris vendere, ſi ibi celebratur contractus, & ſecus fiat, iam venditur res vltra pretium legis, atque ex conſequenti contra legem, & illicitè. *Sententia autoris.* Sed ego ad propoſitam difficultatē ſub diſtioctione reſpondendum exiſtimo. Nam vel venditor res illas erat portaturus Toletum, vel non. Si primum, licitus eſt contractus: nec quod ſuper accipit eſt ratiooe venditionis, aut rei veoditæ, ſed ratione lucri, quod amittit, vendendo Salmanticæ: quod ipſe poteſt ſuperaccipere deductis tamen expenſis, & periculo tranſpoitationis, quæ emptor accipit ſupra ſe, & debererit eſſe ſupra ipſum vendeotem, ſi merces Toletum deferret, vel mitteret, quæ ſunt pretio æſtimabilia. Si autem venditor non erat res portaturus Toletum, non poteſt illas pro pretio Toleti curreote vendere, ſed pro illo quod Salmanticæ vbi res venditur currit. Cuius rei rationem aſsignat Bart. Med. quia contrarium eſſet in fraudem legis. Sed profectò mihi hoc non ſolum videtur eſſe in fraudem legis, ſed etiam cootra legem. Nam cum exceſſum pretii ille non accipiat, nec ob lucrum ceſſans, nec ob aliam cauſam rationabilem, relinquitur quod accipit illud ratione mercis, cuius valor in hoc loco non eſt tantus ex lege; atque ex cooſequenti facit contra legē. Et hoc; quod dicimus de diuerſitate pretii in diuerſis locis, ex lege proueoiente: eſt etiam intelligendum, quando diuerſitas pretii proueoit ex communi æſtimatione, modò exceſſus intra latitudinem iuſti pretii oon contineatur. Quod enim attinet ad æqualitatem iuſtitiæ, parum refert, an diuerſitas pretii, in diuerſis locis proueoiat ex lege, vel ex communi æſtimatione. Et hæc dicta ſufficiāt, pro cognitione iuſti pretii rerum venalium. Quibus ſuppoſitis ſupereſt, vt ad explicationem eorum, quæ D. Thom. in iſto articulo, & ſequentibus dicit, deueniamus.

Dubiū circa primam concluſionem D. Tho.

¶ Et primò circa primam concluſionem, in qua habetur, quod vti fraude, & dolo, vt vel pluris res veodatur, vel minoris ematur, quam iuſtum eſt, eſt peccatum, eſt difficultas, vtrū vera ſit. *Argu.* Et pro parte negatiua eſt argumentum, ex leg. rem. Cod. de reſcio. vend. & leg. in cauſa 2. ff. de minoribus §. idem. Vbi contrahentibus conceditur, vt inuicem ſe decipere poſſint. Et coofirmatur: Contractus ille, in quo vnus decipit alterum vltra dimidium pretii, non ſolum ciuili, ſed & canonica lege firmatur, vt cooſtat ex cap. cum dilecti, & ex capitulo cum cauſa. de emptione & vendi. ergo eſt licitus. *Sententia autoris.* Hoc tamen non obſtante, dico concluſionem. D. Thomæ eſſe certiſsimam. Quæ & ſufficieoter probatur ex Paulo primo ad Theſſ. capitulo 4. admooente, ne quis fratrē ſuum in negotiō circunueniat. Quoniam vindex eſt Dominus, inquit, de his omnibus. Et ratio eſt manifeſta: Nam vbi adeſt fraus, ac dolus voluotariū ſubinde abeſt; & ex conſequeoti ſit iniuſtitia charitati aduerſa. *Ad arg.* ¶ Et ad argumētū in contrariū dico, nomine deceptioois in

illis legibus, non ſignificari fraudem, aut dolum, quæ ſemper ſunt peccatum; ſed ſolum acceptionem maioris vel minoris pretij, citra dimidium, quæ tam iure ciuili, quam canonico permittitur: etiam ſi intra latitudinem iuſti pretij non contineatur; vt conſtat ex legibus, & capitibus in argumento adductis. Vendere autem accipiẽdo maius, vel minus pretium, vltra dimidium, non eſt vendere vltra duplum, vt nonnulli arbitrantur apud Conrad. de cõtrac. q.57. Sed eſt vẽdere vltra ſeſquialterum. Itaque res, quæ valet decem habet latitudinem iuſti pretij intra nouem, & vndecim; & vendere eam pro ſedecim, eſt vendere vltra dimidium veri, ſicut emere citra dimidiũ eſt emere pro quatuor, quia quinque ſunt media pars decem. Ita habet lex rem. C. de reſcin. vend. Vbi dicitur. Minus pretium eſſe videtur, ſi nec dimidia pars veri pretij ſoluta eſt.

Grauis difficultas de venditione citra dimidium. Sed eſt grauis difficultas, vtrùm iura permittentia emptionem, aut venditionem rei citra dimidium, permittant illam tanquam iuſtam, & licitam, vel potius taliter emẽtes, aut vendentes peccent mortaliter, & teneantur ad reſtitutionem, quamuis leges taliter lęſis non dent in iudicio actionem, vt vel cõtractum reſcindere, vel damni ſibi illati reſtitutionem petere poſſint. De qua re ſunt variæ Doctorum ſentẽtiæ. *Prima ſententia.* Prima eſt quorumdam iuriſprudentium. Qui dicunt ex legum diſpoſitione licitum eſſe cuique rem vltra iuſtum pretium vendere cariùs, aut emere viliùs, modo in tali venditione non excedatur dimidia iuſti pretij quantitas. Hanc etiam ſententiam tenet Durandus quidam ex ordine Minorum, quem citat Conrad. q.57. & reprehendit Antoninus 2.p.tit.1.capitu.16. Quia dicebat licere venditori in foro Dei exigere pretium iuſto maius, etiam ſi immodicus ſit exceſſus, dummodò non ſit vltra dimidium. Et probari poteſt hæc ſentẽtia pluribus argumentis. *1. Argum.* Primo, Naturaliter permiſſum eſt, & conceſſum contrahentibus, ſe inuicem circunuenire, & circunſcribere, vt notant iuriſtæ in leg. item ſi pretio. §. ſi. ff. locati. & in leg. in cauſę. §. ſi. ff. de minoribus. proptereaque præcipiunt leges, vt ſi deceptio non fiat vltra dimidium, contractus teneat, & ſit validus: ergo taliter contrahentes non peccant, nec tenentur ad reſtitutionem. Et confirmatur: Defraudare proximum citra dimidium iuſti pretij, videtur fieri iuris tam canonici, quam ciuilis autoritate, vt conſtat ex legibus, & capitibus ſuprà citatis: quod autem iuris autoritate fit, iuſte fit: ergo licitè, atque ex conſequenti taliter facientes ad nullam tenentur reſtitutionem. ¶ Secundo: *2. Argum.* Quia ex diſpoſitione iuris habetur, vt qui rẽ alienam per tempus à lege definitum poſſedit, poſtea rem illam reſtituere non teneatur; etiam ſi superueniat ſcientia, quod res illa fuerit aliena, taliter poſſidens eſt tutus in conſcientia, nec obligatur ad reſtitutionem: ergo pari ratione, quia ex diſpoſitione iuris habetur, vt qui vendit rem; plus iuſto citra dimidiũ, non teneatur ſuper acceptum reſtituere, taliter vendens erit tutus in conſcientia, nec ad aliquam obligabitur reſtitutionem. Antecedẽs ſupponitur à nobis tanquã certũ ex dictis in materia de dominio, cum de præſcriptione eſſet ſermo. Et conſequentia probatur ex paritate rationis. Vtrobiq; enim eadem cauſa inuenitur, ſcilicet, ne detur occaſio litibus, & contentionibus, quæ innumeræ alioqui oriri poſſent, ſi ſuper omni defraudatione eſſet defraudatus audiendus. ¶ Tertio argumentor à ſimili: *3. argu.* Officialis, qui operas ſuas locauit, aliquidque ab eis, quibus ſeruiuit vltrà debitum extorſit, non tenetur illud reſtituere, iuxta D. Augu. ſententiam, qui de his loquens dicit. Magis reprehendendus eſt, qui talia repetit: quam ipſe officialis, qui accepit. cap. non ſane. 14. quæſtione 5. ergo nec qui rem ſuperuendit tenebitur exceſſum reſtituere: cùm ſimile ſit rem ſuperuendere, & pro opere vltra debitum aliquid extorquere; quia etiã hic eſt operis venditio. ¶ Quarto: *4. argu.* Vnicuique eſt licitum tanti rem ſuam vendere, quantum valet: ſed res valet tantum, quantum vendi poteſt, vt habet vulgatum, & commune proloquium: ergo licite res pro quocumque pretio datur, atque ex conſequenti illam vẽdens ad nullam tenetur reſtitutionẽ. Et ſi dicatur, illius prouerbij ſenſum eſſe, nõ quod res valet tantum, quantum poteſt vendi de facto, ſed de iure; id enim poſſumus, quod iure poſſumus; ad minus ſequitur, licitè, & iuſtè poſſe, quemquam rem ſuam vendere pro pretio, quod non ſit vltra dimidium iuſti, cùm illud ex iure ità ſit diſpoſitum. ¶ Vltimò: *Vltimum argumentum.* Si vendens rem vltra dimidium iuſti pretii, peccatum committeret, & teneretur ad reſtitutionem, ex eo eſſet, quod venditor ab emptore illud pretium iniuſtè acciperet, ſicque eſſet velut furtum, aut rapina ſaltim large: ſed in eo caſu, nec furtum, nec rapina nec aliqua iniuſtitia locum habere poteſt; cum mutuæ voluntates ementis & vendentis ad talem contractum concurrant, nec aliqua ibi interueniat fraus, vel dolus, vel ignorantia: ergo licitè fit, nec ex eo oritur obligatio reſtitutionis. ¶ Gerſon in tra-

Altera ſententia. tractatu de contractibus. & in ſuis floribus. vt refert Soto lib.6.de iuſtitia.quæſt.3.ar.1. dicebat eos,qoi vendont,vel emunt merces, vltra dimidium,peccare mortaliter: non tamen teoeri ad reſtitutionem. Sed hæc ſententia non mious falſa eſt,quam præcedens.

Concluſio. ¶ Qoocirca, vt difficultati ſatisfaciam, talem conſtituo concluſionem: Quicunque exceſſus iuſti pretij, in venditione, & defectus in emptione,ſcienter acceptus, etiam ſi dimidij quantitatem non excedat: peccatum mortale conſtituit, & cadit ſub obligatione reſtitutionis. Itaque nec leges canonicæ,nec ciuiles volunt permittere deceptionem citra dimidium iuſti pretij, tanquam iuſtam & ratam in foro Dei. Hanc ſententiam tenet Medina Cod.de reſti.q.32.Soto lib.3. de iuſtitia.q.3.art.1.Couarru.lib.2. Variarum.ca.4. num.4. D.Tho.in 4.d.15.quæſt.3.Conra.de contractibus.qu.57.concluſione 1. Adrian. quodli.6.ar.3.Caiet.in præſenti,& opuſ.16. quæſtionum cap.12. Nauarro in cap.qualitas de pœnit.d.5.numer.45.& latius in cap. oouit.de iodi.not.6.corol.9. Eſtq; iſta communis opinio omnium Doctorũ tam Theologorum,quam iuriſprudẽtium. Imo Diuus Antoninus 2.p.tit.1.capit.16.dicit contrariam ſententiam eſſe erroneam, animarumque ſaluti periculoſam: quod ego item verum exiſtimo. Et probatur noſtra concluſio: Primo,in ca.hoc ius.10.q.2.dicitur, quod ſi in vẽditione rei Eccleſiaſticę plus offeratur, quam res valeat,illud Eccleſia non debet recipere,ſed tantum iuſtum pretiũ:ergo ſimiliter in venditione aliarum rerum ſecularium, tantum iuſtum pretium debet interuenire. Probo conſequentiam: Nam iuſtitia commutatiua nõ minus in rerum ſecularium, quam Eccleſiaſticarum venditione ſeruanda eſt. Et confirmatur ex D.Auguſtino lib.13.de Trinit.cap.3.dicente: Vili velle emere, & care velle vendere, re verà vitium eſt: nec ob aliam rationem, niſi quod æqualitas inter pretium,& rei valorem non ſeruatur. Quare idem D. Auguſtinus ibidem quendam hominem, tanquam iuſtum commendat, qui cùm venditor exiguũ pretium pro re, quam vendebat inſcius poſceret, ipſe ſciens rei valorem,amplius quã alter poſtulauerat tradidit. Scio,inquit,hominem, cùm venalis codex ſibi fuiſſet oblatus, pretijque eius ignarum:& ideo quiddam exiguum poſcentem, cerneret venditorem, iuſtum pretium, qood multo amplius erat nec opinanti dediſſe. Ex ratione ſic argumentor. Præceptis naturalibus oulla humana lex derogare poteſt: ſunt enim indiſpenſabilia: vt ſupra diximus, de præceptis Decalogi vel ſaltem nullus dubitat, qood per humanum ius nec diſpenſari, nec abrogari poſſunt: ſed ſeruare iuſtitiam commutatiuam in contractibus humanis,eſt præceptum naturale, atque adeò diuinum, cum omnis præceptio naturalis ab æterna lege deriuetur,vt docet D.Tho.1.2.q.95.ar.1.ergo per legem humanã id abrogari non poteſt. Atque ex conſequenti non obſtante quacuoque legis humanæ diſpoſitione,quicunqoe emit, aut vendit rem carius, quam valeat,ſiue in multo,ſiue in paruo,dummodo pretium intra latitudinem iuſti non cootineatur,peccabit contra iuſtitiam: & tenebitur ad reſtitutionem. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Obiectum iuſtitiæ,quæ virtus eſt naturalis,eſt facere æqualitatem in rebus, ideò enim Ariſt. 5.Ethic.dicebat,totam virtutẽ iuſtitiæ commutatiuæ in hoc verſari; vt æqualitas inter perſonas conſtituat,nẽpe,faciendo vt quantum à te accepi, tantum tibi reddam: ergo hoc,quod eſt ſeruare iuſtitiam in commutationibus humanis, eſt præceptum naturale. Et confirmatur: Si liceret decipere citra dimidium juſti: ſimiliter etiam liceret defraudare in menſura: & ſi decem modios grani veodidiſti accepto omnium integro pretio ſex tantum ſubdole tradere: hoc autem eſt abſurdum,& cootra illud Deutero.25. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius, & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor: ergo & illud,ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam idem prorſus ſunt, vel decipere in pretio,vel decipere in mercibus. Item: Qui defraudat proximum, non libere conſentientem,non ſolum agit contra charitatem,& legem naturæ, qua hoc facit alteri, qood ſibi nollet fieri,ſed etiam contra iuſtitiam,ipſum iniuſtè damnificando: ſed hoc facit ille qui rem carius vendit, quam valet, etiam ſi ſit citra dimidium: ſuppono enim ipſum nullatenus intendere donare: ergo non ſolum peccat, ſed etiam tenetur ad reſtitutionem, iuxta illud: ſi culpa tua damnum illatum eſt,iure ſuper hoc ſatisfacere te oportet. Vltimò, ſuppoſito, quod deceptio medietatẽ iuſti pretij ſuperans inducit obligationem reſtituendi, vt omnes fatentur, argumentor in hunc modum: Nam, vel tunc reſtituendus eſt totus exceſſus vltra iuſtum pretium, vel non: ſed ille tãtum qui eſt vltra dimidium. Secundum dici non poteſt: nam cum leges ciuiles,reſcindant contractum,in quo fit deceptio vltra dimidium, niſi integer exceſſus emptori reſtituatur; vt habetur expreſſe in lege 2.C.de reſcind.vend. fieri non poterit,vt in tali deceptione ſolum reſtituẽda ſit illa pars, quæ medietatem excedit.

Præterquiam quod eſt mirabile dictu, quod ſi rem valentem decẽ à Petro mercatus ſum pro ſedecim teneatur mihi Petrus ſex teſtituere: & ſi eam mercatus ſum pro quatuordecim, nihil mihi debeat: ergo totus exceſſus erit reſtituendus. Atque ex conſequenti, etiam ſi medietatem non attingat, erit etiam ille reddendus, vt ſic inter pretium, & mercem iuſtitiæ æqualitas obſeruetur. Et confirmatur: Obligatio reſtituendi naſcitur ex iniuſta rei acceptione, ſeu retentione: ergo ſi in caſu, quo venditor rem valentem decẽ, vendit pro quindecim, nihil alienum accipit iniuſtè: ſi eam vendit pro ſedecim, non grauabit iniuſte emptorem, niſi in vno. Atq; adeò vendendo, pro ſedecim non tenebitur reſtituere, niſi vnum: Hoc antem eſt contra Doctores contrariæ ſententiæ: & contra omnes, qui vnanimiter dicunt totum exceſſum eſſe reſtituendũ, quando eſt vltra dimidium iuſti pretij: ergo ſimiliter erit dicendum, quod quando res venditur pro quindecim, illa quinque ſunt iniuſtè accepta, & ex conſequenti reſtituenda in conſcientia.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in cõtrarium reſpondetur primo, quod ſi illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, non ſolum licere hominibus, ſe inuicem decipere citra dimidium, ſed vltra. Quod eſt contra omnes, & contra veritatem, cùm abſolutè dicatur in legibus citatis, naturaliter eſſe permiſſum contrahentibus ſe inuicem decipere, nec apponatur aliqua limitatio ex parte quantitatis, in qua ſit licita deceptio. Præter quàm, quod vt paulò ante dicebam, tam naturali quam diuino iure eſt hominibus prohibitum, ne ſe inuicem decipiant, aut circunueniant, nec in multo, nec in paruo. Ac proinde quando dicitur, naturale eſſe contrahentibus ſe inuicem circunuenire, non eſt ſenſus, quod ſit de iure naturæ, ſed dicitur eſſe naturale, quia ſecũdum naturam corruptam ità natum eſt euenire, ſæpèque contingit, vt homines, ob rerum cupiditatem, quę eſt illis quodammodo naturalis, ſe inuicem decipiant. Et ſi alicubi dicitur id eſſe licitum, intelligendũ eſt, hoc eſt, permiſſum, quia, ſcilicet, iure ſaltem humano, non puniuntur tales circunuentores, quamuis diuino, & naturali prohibeantur. Vel ſecundo reſpondetur, nomine deceptionis, aut circunuentionis in illis legibus, ſolum ſignificari acceptionem maioris, vel minoris pretij intra latitudinem iuſti, quæ licita eſt, modo fraus, & dolus non interueniant, quæ ſemper ſunt peccatum, vt diximus in ſuperioribus. Ad cõfirmationem reſpondetur, falſum eſſe, quod ius, ſiue ciuile, ſiue canonicum, eos contractus approbet, tanquam licitos, & iuſtos, in quibus maius pretium accipitur, quam res valet, modo exceſſus non ſit vltra dimidium. Et ſimiliter eſt falſum, quod idem ius autoritatem præſtet, vt huiuſmodi defraudationes fiant. Quod veritatem habet, eſt quod vtrumque ius approbat eiuſmodi contractus, ſolum quantum ad eorum validitatẽ. Quod eſt dicere, quòd nõ ſunt neceſſario reſcindendi, vt habetur in leg. ſi voluntate. C. de reſcin. vend. Vbi Imperator dicit: Nec bona fides, nec aliqua ratio patitur, vt contractus, in quo fit defraudatio citra dimidium, omni dolo ſecluſo, reſcindatur. Præterquam, quod etiam ſi leges autoritatem præſtarent ad ſimiles cõtractus efficiendos, non inde liceret inferre, eos eſſe licitos, & iuſtos. Multa enim videmus ſecundum leges humanas permiſſa, & diſpoſita, quæ tamen ſecundum naturalem legem, & diuinam ſunt damnanda. Vt patet de vſura citra centeſimum, quæ iure ciuili toleratur. Et de præſcriptione cum mala fide, quæ etiam aliquando eodem ciuili iure defenditur. Et de alijs pluribus, in quibus conſtat ciuiles leges à naturali & diuina differre. Quare non ſine cauſa D. Auguſtinus, & refertur in cap. qui peccat. 23. q. 4. dicebat: Illud, quod legis autoritate fit, iuſtè fit, non de lege humana, ſed de diuina, & naturali eſſe intelligendum. Et ſi quis nobis obijciat Innocentium ſuper cap. quia plerique, de immunitate Eccleſiarum, generaliter dicentem quod quando cõtractus iure tenet, pars, quæ lædit ad reſtitutionem non tenetur, quoadusque pars læſa repetat. Dico, nulla ratione contra nos pugnare. Solum enim loquitur de contractibus, in quibus ius dominij tranſlationem non vetat. Et ſic lucrum ex ludo non tenetur luctator reſtituere, niſi petatur. In præſentiarum autem certum eſt, iure naturali & diuino inhiberi tranſlationem dominij: Quare idem Innocentius ſuper ca. in ciuitate. de vſuris. de hoc particulari caſu docet, leges permittentes deceptionem citra dimidium iuſti pretij, intelligendas eſſe, iure fori, & non iure poli. Idemque affirmat Panormi. ſuper dictum capit. quia plerique. & Baldus ſuper cap. cum cauſa. de teſtibus. vbi allegans Gloſſam legis. ſemper. ff. de reg. iur. ait, tales fraudulentos cõtractus non eſſe licitos in foro conſcientię: Et ideò mercatorum animas in periculo verſari. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, non eſſe eandem rationem de præſcriptione, & de ſuperuenditione. In præſcriptione enim poſt completum tempus à lege diffinitum, ſi cætera adſint, Ad 2. Arg.

quæ

quæ ad legitimè præſcribendum ſunt neceſſaria, ius ipſum ſeu legiſlator concedit, & transfert dominium rei in præſcribentem. In ſuperuenditione autem non ita. Sed in hoc ſolum ratificat præfatum contractum, quod in foro exteriori non concedit defraudato actionem contra defraudantem, quamuis in foro conſcientiæ, à quo forus exterior ſæpe diſcrepat defraudans, ad reſtitutionem teneatur. ¶ Si quis autem quærat, quæ nam ſit ratio propter quam legiſlator in præſcriptione voluit, vt dominij rei tranſlatio fieret: & nõ in ſuperuenditione, quando exceſſus eſt citra dimidium: ſi quidem verumque permittit: dico huius rei duas potiſſimum eſſe cauſas. Prima: Quia in præſcriptione ratio quietis obuiandique litibus, poſtulat vt princeps, qui cuſtos eſt pacis, eos homines rerum ſuarum dominio priuet, qui eas diu tam negligentes deſerunt, vt ſic obuietur fallacijs, quæ poſt longi temporis lapſum ſuboriri poterant. At vero in contractu emptionis: quia nequeunt cuncti rerum pretia noſſe, æquitas dicit, vt qui bona fide emit, propter iniquitatem venditoris, illo exceſſu, quem ſupra iuſtum pretiũ dedit, non priuetur. Secunda ratio eſt: Quia in præſcriptione poſſeſſor bona fide poſſidet: atque adeo iniquum videtur, vt poſt tam longam temporis moram inquietetur. Cum tamen fraudulentus mercator mala fide decipiat: propterea que non ſit iuſtum, vt de ſua iniquitate, præſertim contra innocentem, cõmodum reportet. Non autem conceditur defraudatis actio contra defraudantem in huiuſmodi contractibus: quia legiſlatores non tanti faciunt hæc bona temporalia, vt propter illa, rationabile iudicauerint tantum ſubire litigationum turbinem, quantus ex illis orireture. Præſertim conſulente nobis Chriſto vt ad redimendum tempus petenti à nobis tunicam dimittamus, & pallium. Itaq; in præſcriptione, vbi maior eſt cauſa, vt paci conſulatur adiudicatur dominium poſſidenti, & in deceptione citra dimidium; quia non eſt ita vrgens ratio, & ægrè, difficulterque poſſet res ſemper percipi; ſicque multis fraudum formis pateret aditus, vt ſimiliter paci conſulatur; denegatur actio petenti, & foro Dei relinquitur iniuriæ ſatisfactio. Ad tertium argumentum reſpondetur; negando antecedens. Quicunque enim officialis, ſiue maior ſit, ſiue minor, quippiam ab eis, quibus inſeruiuit, vltra debitum extorquens, peccat mortaliter; & ad reſtitutionem tenetur, ſicut & ille, qui pro re venali accipit aliquid vltra iuſtum pretium. Eadem eſt enim ratio rei locatæ & venditæ, vt dicitur in argumento. Propterea q; dicebat D. Ioannes Baptiſta militibus, apud Lucam ca. 3. Neminem concutiatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Et ad D. Auguſtinum reſpondeo, ipſum non affirmare, quod extorta per officiales non ſunt reſtituenda, nec repeti poſſunt. Repetuntur enim ſæpe, vt idem Auguſtinus dicit; non ſolum de facto, ſed etiam de iure. Quod autem affirmat: Magis reprehendimus eos, qui talia repetunt, quam officialem, qui recepit: non de extortis per officiales vltra debitum, eſt intelligendum: ſed de illis, quæ per tolerabilem conſuetudinẽ accipere conſueuerunt. Et quod hic ſit ſenſus D. Auguſtini patet ex verbis eiuſdem poſitis in epiſtola ad Macedonium. Vbi poſtquam dixit: Ab his extorta per improbitatem repeti ſolent, ſubiungit, Data per tolerabilem conſuetudinem non ſolent. Et de his, quæ per tolerabilem conſuetudinem data ſunt, addidit: Magis reprehendendus eſt qui talia repetit, quã officialis, qui ex de more accipit. Gratianus in cap. non ſane. 14. q. 5. infideliter transtulit locum Auguſtini illis verbis relictis: Data per tolerabilem conſuetudinem non ſolent. Ex quo Innocentius, & alij poſt ipſum decepti ſunt, vt putarent extorta vltra debitum per officiales minores, non eſſe reſtituenda.

Quæſtio.

Reſponſio.

Ad 3. arg.

¶ Ad quartum reſpondetur primo, quod ſi illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, poſſe hominem vendere rem ſuam pro precio excedente dimidium iuſti, ſicut & pro non excedente, cum non ſit maior ratio de vno quam de altero: Quod nullus concedit. Vel ſecundo reſpondetur, commune illud prouerbium: Tantum valet res, quantum vendi poteſt; limitando eſſe ad poſſe de iure, ſeu licitè & rationabiliter. Et ad obiectionem reſpondeo, non eſſe diſpoſitum de iure præceptiuo, vt poſſit quis accipere quodcunque pretium pro re, quam vendit, modo dimidium iuſti non excedat; ſed tantum permiſsiuè. Et certum eſt, non omne illud, quod in iure permittitur licitè fieri poſſe. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, non peccarent; quod eſt abſurdum. Et propterea dicebat D. Chryſoſto: Quod permittimus, nolentes præcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenũ prohibere non poſſumus 33. q. 1. cap. hac ratione. Vel poſſumus tertiò reſpondere, axioma illud ſolum habere verũ in rebus venalibus, quarum pretia, nec lege, nec communi hominum æſtimatione, habent taxationem: ſed illud accipiunt ex contrahentium conuentione, de quibus verè dicitur, quod tantum valent, quantum vendi poſſunt. ¶ Ad vltimum ſimiliter reſpondetur, quod ſi illud propter venditorem non

Ad 4. arg.

Ad vltimũ

teneri

teneri reſtituere exceſſum citra dimidium; pari ratione conuinceret, nec etiam teneri reſtituere exceſſum vltra dimidium iuſti pretij: cum non minus conueniant contrahentes in vno, quam in alio: Nec valet dicere, non eſſe ſimile, quia conſenſui in datione vltra dimidium repugnat ius, & non conſenſui in datione citra. Ius enim non magis repugnat vni contractui, quam alteri, cæteris paribus. Excepto, quod in vno datur actio defraudato contra defraudantem, vt vel reſcindatur contractus: vel ad æqualitatem reducatur: in alio verò talis actio non datur. Quare dicendum erit, quod emptor dans pretium exceſsiuum ad petitionem venditoris, vel dat totum illud per viam pretij: quemadmodum venditor totum illud petit per viam pretij, vel ſolum dat iuſtum per modum pretij, & exceſſum per modum doni. Si primum, currit concluſio ſupra poſita, ſcilicet, quod eſt reſtituendus totus exceſſus, ſiue vltra, ſiue citra dimidium iuſti pretij ſit: quia nec eſt donatus venditori, nec eidem ratione mercis aut ob aliam cauſam debitus. Suppono enim in præſenti, nullum fuiſſe animum ementis, aliquid vendenti donádi, ſed ideo pretium exceſsiuum dat, quia indiget re, quam pro minori pretio habere non poteſt. Si ſecundum, ſcilicet, quod emptor ſua ſponte per modum doni vult talẽ exceſſum dare: verum eſt, quod dicitur in argumento. Nempe, quod in eo contractu nec furtum, nec rapina, nec aliqua iniuſtitia locum habet: ſed tunc æqualiter currit ratio de pretio excedente dimidiũ iuſti, & de illo, quod non excedit, vt ſupra dicebam, quod eſt contra omnes. Itaque noſtra ſententia procedit de emptione, & venditione pura, cui nulla fuerit admixta donatio. Et de eadem eſt intelligenda ſecunda concluſio D. Thom. quæ dicit, etiã deficiente fraude, aut dolo, vendere carius, aut vendere viliùs, quam res valet, eſſe ſecundum ſe iniuſtum.

Dubiũ circa tertiam concluſionẽ D. Tho.

¶ Sed circa tertiam concluſionem Diui Thom. in qua habetur, per accidens aliquando eſſe licitum, vendere rem carius, quam valeat: eſt non leuis dubitatio, vtrùm vera ſit. Et loquimur in præſenti ſuppoſito, quod res quæ venditur, vel ex legis determinatione, vel ex communi hominum æſtimatione ſui iuſti pretij habet taxationem, quę nec ratione abundantiæ, nec ratione penuriæ mercium, nec ex multitudine, aut paucitate mercantium, nec ex modo vendendi varietur. Hæc enim omnia ex communi hominum æſtimatione, vt diximus ſupra in iſto articulo augendi, atque minuendi iuſtum pretium ex ſua natura habent poteſtatem. Nec quando ex his augetur, vltra iuſtum pretium vendere quis rem eſt dicẽdus. Et ſic ſenſus quæſtionis eſt, vtrùm poſsit contingere caſus, in quo ſit licitum rẽ pro exceſsiuo pretio vendere, aut emere pro minori, nec ille exceſſus aut defectus ſit reſtituendus. D. Tho. in præſenti partem tenet affirmatinam, quam ſequuntur cõmuniter omnes Theologi. Quamuis in explicandis caſibus, in quibus id facere licet, diuerſo modo loquantur, alijq́ꝫ plures & alij pauciores aſsignent. Sed nos illos ad tres in genere reducimus. Primus eſt ignorantia. Et contingit, quando venditor inuincibiliter credit, rem, quam vendit, id valere, quod pro illa exigit; verbi gratia, quindecim, cum re vera non valeat, niſi duodecim.

Caſus in quibus licet vẽdere rem carius quã valet.

Secundus eſt intereſſe. Et contingit, quando venditor ex rei venditione, vel patitur aliquod damnum, vel ab aſſequutione alicuius lucri ſibi certi, aut probabiliter euenturi impeditur. Tunc enim licitum erit ei aſcendere in pretio iuxta quantitatẽ intereſſe, quod ex venditione perdit, vt ſe ſeruet indemnẽ. Eſt autẽ hoc intelligendum, dummodo venditor rem illam vendat, ad inſtantiam emptoris. Nam ſi rogans vendit, non vendenti, ſed emptori veniet imputandum damnum, vt ſtatim dicemus. Tertius caſus eſt, donatio admixta. Et contingit, quando emens dat pretium exceſsiuum, quia exceſſum libere donare intendit. Sed tunc non eſt emptio, aut venditio pura, ſed admixta donationi, ratione cuius eſt licitum venditori talem exceſſum accipere. Extra hos caſus, quicunque aliquid, vltra iuſtum pretium acceperit, peccabit mortaliter, & tenebitur ad reſtitutionẽ. Niſi forte ex paruitate materiæ excuſetur quod commune eſt huic peccato, cum omnibus alijs. ¶ Eſt autem aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter primum caſum ex vna parte, & ſecundum, & tertium ex alia, quantum ad debitum reſtituendi. Nam in ſecundo, & tertio caſu, quando exceſſus accipitur ratione intereſſe ceſſantis, aut ratione donationis admixtæ: non tenetur aliquando venditor exceſſum illum reſtituere. At verò in primo caſu, quo ex ignorantia res fuit ſuperuendita, quamuis durante illa, venditor ſicut excuſatur à culpa, excuſetur etiam ab obligatione reſtitutionis, ſuperueniente tamen cognitione veritatis, ſcilicet, quod rem plus iuſto vendidit, tenebitur exceſſum reſtituere. Et ratio huius diſcriminis eſt: Nam ignorantia non tollit, quin emptor fuerit defraudatus: quamuis à culpa defraudationis excuſet. At verò intereſſe ceſſans, atque etiam donatio admixta, totaliter tollunt defraudationem emptoris. Et certum eſt, ex

Diſcrimen inter primũ caſum & alios duos.

tali defraudatione oriri ſemper obligationem reſtituendi. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo tanto tempore exceſſum illum venditor, cum ea ignorantia ſeu bona fide non retinuerit, quod ſufficiat ad præſcribendum, aut vſucapiendum. Nam tunc, etiam ſi completo tali tempore agnoſcat ſe emptorem defraudaſſe, (ſiue in multo, ſiue in paruo facta fuerit defraudatio) nihil tenebitur reſtituere, iuxta doctrinam traditam à nobis in materia de dominio. De præſcriptione.

Nota circa ſecundum caſum.

¶ Circa ſecundum caſum eſt aduertendum nomine intereſſe, intelligere nos in præſenti, etiam grauamen quodcunque ex venditione ipſi vendenti, aut ex emptione, ipſi ementi proueniens. Quare ſi venditori moleſtum fuerit atq; graue, ſeipſum ad emptoris inſtantiam, re ſua priuare, quia forte multum ei res illa placet, licitè poterit in pretio aſcendere ratione grauaminis, quod ex venditione patitur. Sicut è contra, ſi emptori moleſtum fuerit, & graue rem aliquam emere, quia illa forte non indiget, eamq; ad inſtantiam venditoris emit; etiam licebit in pretio deſcendere, iuxta quantitatẽ grauaminis, vt autor eſt Conradus de contract. q. 57. & 58. Et eſt hoc intelligendum, non ſolum de pretio, quod ex communi hominum æſtimatione habetur pro iuſto: ſed etiam de pretio legali, quod ſimiliter in hoc caſu excedere licet. Ratioq; horum eſt, quia tunc non ex vi venditionis, nec ratione rei venditæ ſuper accipitur pretium, ſed ratione damni, quod incurritur, vel intereſſe, quod amittitur, vel complacentiæ, qua priuatur, quæ ſunt pretio æſtimabilia. Et lex, aut communis æſtimatio tantum determinat pretiũ rei, & non damnorum. Atque adeo talia accipiens nec facit contra legem, nec contra communem æſtimationem. Nonnulli affirmant, tunc etiã eſſe licitum vendenti, carius vendere rem, quando ipſe illam magis æſtimat, quam ea vera valet. Sed hæc ſententia procul dubio eſt falſa: Nam vt ſupra diximus, priuata æſtimatio locum non habet, quãdo, vel lege, vel communi æſtimatione res eſt appretiata, niſi in illis rebus, quæ conſuetæ non ſunt, nec neceſſariæ. Ex hoc infert Medi. Cod. de reſtitut. q. 32. §. inde infertur, poſſe mutuantem aliquid vltra ſortem recipere, ſine vitio vſuræ, aut iniuſtitiæ, ſolum ratione grauaminis quod ex carentia pecuniæ mutuatæ patitur, etiam ſi nullum aliud lucrum ceſſet, quia illud grauamẽ eſt pretio æſtimabile. Sed quãuis hoc corollarium, metaphyſicè loquendo, forſan ſit verum: moraliter tamen, & vt philoſophum moralem loqui decet, falſum eſt, multiſque vſuris viam parans. Cum in receptione vſuræ quiſq; dicere poſſet, ſe lucrum recipere, non ratione mutui, ſed ratione moleſtiæ, quam ex mutuatione patitur: atque adeo id licite facere, quod eſſet maximum inconueniens. Eo vel maximè, quod illa moleſtia, eſt adeò intrinſeca mutuationi, vt ſi pro mutuo aliquid vltra ſortem accipere nõ eſt licitum, nec etiam pro moleſtia ei adiuncta. Sicut de labore ſacramentorum miniſterio annexo dicere ſolent Theologi. Quod ego verum exiſtimo.

Corollariũ Medinæ.

Impugnatur Medina.

Inferturque ex ſupradictis, poſſe venditorem petere, & accipere aliquid vltra iuſtum pretium currens, ſi rem, quam in vno loco, & tempore vendit, in alio loco, aut tempore erat venditurus, ex quo maius aliquod iuſtum pretium ſperabat. Et hoc ratione intereſſe, cuius iacturam ex venditione in tali loco, & tempore ad inſtantiã emptoris facta, patitur. Hincque iuſtificatur caſus capituli in ciuitate. de vſuris. Vbi dicitur, licitum eſſe venditori, rem carius vendere, quam tunc valeat, ſi eam erat ad aliud tẽpus ſeruaturus, quo veriſimiliter credebat, illam plus valituram. Et quod dicimus de venditore, de emptore pariter eſt dicendum. Nempe, quod ſi emptor in hoc loco, & tempore non erat merces aliquas empturus, ſed in alio loco, aut tempore, vbi & quãdo veroſimiliter ſperabat, illas pro minori pretio quam nunc valent habiturus, & eas hic, & nunc ad inſtantiam venditoris emit, poterit deſcendere in pretio, dareq; pro illis minus, quam ſit pretium hic & nunc currens. Idq; ratione intereſſe, quod ad inſtantiam venditoris perdit, nec tenetur illud gratis facere. Sed debent in vtroque deduci labores & expenſæ, quas erat in alio loco, & tempore ſubiturus. Vt diximus ſupra de eo, qui Salmanticæ vendit merces pro pretio currenti Toleti, cum obligatione illas deferendi Toletum. Et in his, & alijs huiuſmodi caſibus, quibus licitum eſt ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis aſcendere, aut deſcendere in pretio vltra, aut citra illud, quod iuſtum habetur, impertinens eſt, quod exceſſus, aut defectus ſit vltra dimidium, cum illud vtrobique accipiatur, non pro merce, ſed pro intereſſe.

Explicatur capitulum in ciuitate. de vſuris.

Nota circa tertium caſum.

¶ Circa tertium caſum eſt aduertendum quod ſicut eſt certiſſimum admixtam donationem tollere obligationem reſtituendi exceſſum iuſti pretij in venditione acceptum; propterea quod ſcienti, & volenti non fit iniuria: ita etiam eſt difficillimum explicare, quando aut quomodo cognoſcetur emptorem dantem pretium exceſſiuum intendere donare exceſſum, vt venditor ſit à reſtitutione immunis. Conrad. de contract. q. 57.

Sententia Conradi.

q. 57. affirmat, quod quando hæc quatuor concurrunt: primum, quod emptor eſt perſona ſagax, ſciensq; valorem rei: ſecundum, quod non ex mentis leuitate vera, vel præſumpta dat tantum pretium, per quod excluditur prodigalitas, & inordinata affectio emẽtis ad mercem: tertium, quod non ex neceſsitate, vel arctatione, qua re illa multum indiget, dat illud: quartum, quod prædicta tria cõſtant vẽditori de emptore, poteſt vẽditor præſumere, emptorem exceſſum iuſti pretij liberaliter donare intendere, atque adeò ad illius reſtitutionem non tenebitur. Huiusq; ſuæ ſententiæ rationem aſsignat: Quia, ſi deficit prima cõditio, ex errore dat emptor exceſsiuum pretium, & ſic non libere donat. Si deficit ſecunda, vel quia emptor ex prodigalitate, vel ex inordinata affectione, quam habet ad mercem, dat tantum pretium, peccat venditor emptoris culpæ, atque peccato cooperans: & ſic tenetur ad reſtitutionem. Si deficit tertia conditio, ſimiliter peccat vendẽs, dum accipit exceſsiuum pretium, afflictum amplius, quam iuſtum eſt affligendo: & ſic non eſt ibi donatio. Si autem deficit quarta conditio, peccat venditor ſcienter ſuperuendent rem, vel ſe periculo ſuperuendendi, & proximũ iniuſte defraudandi exponens: cum neſciat, nec veriſimiliter pręſumat, quod emptor velit exceſſum ſibi donare. Hæc tamen ſententia mihi non placet. Primo: Nam id, quod affirmat in ſecunda conditione, nẽpe, quod ſi emptor ex prodigalitate, ſeu inordinata affectione dat exceſsiuum pretium, peccat venditor illud recipiens, proptereaq; impeditur donatio, eſt apertè falſum. Sæpe enim contingere poteſt, vt donatio ſit peccaminoſa, & non receptio, & è contra. Nã vitioſa eſt donatio, qua homo dat bona ſua meretrici, aut concubinæ, maximè ſi ex inordinata affectione procedit: tamẽ nec meretrix, nec concubina illud ſic donatum accipiendo peccát, ſecluſa omni extorſione, & dolo; nec acceptum reſtituere tenentur. Item peccat diues in publico ex inordinata affectione gloriæ humanæ eleemoſynam faciens, & tamen nec peccat pauper eleemoſynam recipiens, nec acceptã reſtituere tenetur. Similiter etiã è contrà peccat vſurarius vſuras recipiens: tamen is, qui vſuras ſoluit peccatum non cõmittit. Ac proinde, quamuis emptor prodigaliter, aut ex inordinata affectione, quã ad mercẽ habet, velit pretium exceſsiuũ ſponte donare, poterit venditor illud recipere, nec reſtituere tenebitur. Secundo non placet mihi ſententia Conradi, quia tam in ſecunda conditione, quam in duabus ſequentibus aſsignat pro ratione, ob quam venditor

Impugnatur Conradus.

tenetur pretium exceſsiuum reſtituere, nec habere illud tanquam donatum, quia in eius receptione peccat. Et tamen certum eſt non quodcunq; peccatum à venditore cõmiſſum obligare ad reſtitutionem, ſed illud tantum, quod eſt contra iuſtitiam, vt ſæpe à nobis in ſuperioribus eſt demonſtratum. ¶ Quocirca hac ſententia omiſſa, vt quid in hac re mihi dicendum videatur explicem, aduertendum eſt, tripliciter poſſe contingere, vt quis alterum in emptione & vẽditione circa pretium iuſtum rei decipiat. Primo, ipſo læſo iuſtum rei valorem ignorante. Secundo, valorem ſciente, ſed neceſsitate vẽdendi oppreſſo. Tertio, valorem ſciente, & nulla neceſsitate compulſo. Et quidem, ſi primo modo contingat, omnes fatentur, & Couarru. latè probat li. 2. Variar. ca. 4. nu. 11. quod ſi defraudans eſt in mala fide, peccat accipiendo exceſsiuum pretium & ad reſtitutionem tenetur, etiã ſi citra dimidiũ pretij, fuerit facta deceptio. Si verò eſt ignarus, ſicut & defraudatus, non peccat, ſed quam primum ſciuerit fraudẽ factam tenetur illam ad æqualitatem reducere, quod nos etiam diximus ſupra, in iſto articulo. Si autem contingat ſecundo modo deceptio: etiam exiſtimo verum, atque certum, nullam tunc poſſe præſumi donationem: atq; adeo teneri ſemper ad reſtitutionem pretij exceſſiui, qui taliter illud acceperit. Quidquid dicat Medina. C. de reſtitut. quæſt. 32. circa finem, & multi alij, qui contrarium opinantur. Sed probatur noſtra ſententia. Primò; Qui neceſsitate compulſus vendit rem pro pretio minori iuſto, aut emit eandem pro pretio maiori iuſto, dat exceſſum, non daturus, ſi aliter ſuæ neceſsitati conſulere poſſet: ergo non libere donat, atque ex conſequẽti illud accipiens, ad reſtitutionẽ tenetur. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Ideo in oblatione vſurarum non dicitur interuenire donatio, quamuis qui illas ſoluit, dicat ſe velle libere donare, quia re vera neceſsitate coactus donat, & non donaturus, ſi aliter poſſet ſuam vexationem redimere: ergo pari ratione in propoſito. Secundo; Qui neceſsitate compulſus emit rem carius, quam valet, patitur metum magni damni vitandi, qui in virum conſtantem cadere poſſet: ergo non plene voluntariè id facit, nec ea libertate, quæ neceſſaria eſt in contractibus humanis. Ita ſentit Nauarro in Manuali cap. 23. num. 88. Vbi dicit, quod cùm quis neceſſitate compulſus pluris emit, verbi gratia, triticum, non eſt ibi præſumenda donatio. Et idem affirmat Couarru. 2. Vari. cap. 4. nume. 8. 9. & 11. Quando verò tertio modo contingit deceptio in emptione & venditione, ſcilicet,

Sententia autoris.

ſcilicet, ipſo læſo ſciente, & nullam neceſſitatem patiente, quãuis Caietanus, & Couarruuias abſolutè doceant nullam ibi eſſe donationem, & alij affirment contrarium, mihi tamen diſtinguendũ videtur. Nã vel defraudans eſt amicus, aut conſanguineus, maximè ſi ſit vxor, aut aliquid ſimile; vel eſt omnino extraneus. Si primum, præſumetur donatio, vt dicit ſecunda opinio. Colligiturque manifeſtè ex leg. ſi quis dona. ff. de contrahen. vend. & lege. ſi ſponſus. §. circa. ff. de donationibus inter virum, & vxorem. Et leg. ſi vir vxori. in princ. C. ad Velleianum. & leg. 2. §. ſi quis. ff. ſi quis in fraudem. Quibus omnibus legibus emptio, viliori pretio ab altero coniuge facta, approbatur. Et ratio eſt manifeſta. Ex quo enim quis ſciẽs, & volẽs abſque neceſſitate, rẽ pro minori pretio vendit amico, aut conſanguineo, quibus conſueuit aliqua gratis donare, rationabiliter præſumitur, ex intentione donandi, id feciſſe. Atque adeo defraudans tunc erit tutus in conſcientia, pretij exceſſum retinendo: etiã ſi donans leuitate animi id faciat, vt dixi contra Conradum. Cæterum, ſi defraudans ſit omnino extraneus niſi manifeſta ſigna donationis intercedant, mihi videtur, non eſſe tutum in conſcientia exceſſum iuſti pretij recipiendo, ſi alio titulo non ſe excuſet, quam donationis. Et quantum ad hoc vera eſt prima opinio. Quæ probatur hoc modo. Inter contrahentes maxime extraneos, vbi certa non apparent ſigna donationis; credendum eſt probabiliter, præcipuam, imò totam intentionem eſſe emendi, & vendendi iuxta leges talis contractus, quæ ſunt, ſeruata æqualitate iuſtitiæ, nihilque minus, quam gratuitam donationem intendere, aut concipere, quæ eſt etiam doctrina in dicta leg. ſi ſponſus. & leg. ſi quis manifeſte tradita: ergo nulla ratio dictat, vt animum donandi præſumamus habere eum, qui nec de donatione cogitat, nec donationis titulo aliquid emptori daret. Et confirmatur: Vſurarum acceptio ab eo, qui ſciẽter ſine neceſſitate eas offert, eſt illicita, vt omnes Doctores fatentur: ergo & acceptio pretij exceſſiui ab eo, qui ſcienter, & ſine neceſſitate illud dat. Probo conſequentiam: Quia nõ eſt maior ratio, propter quã præſumatur donatio in vno, quam in altero. Ità tenet Medina. qu. 32. §. ſecundo eſto, vbi dicit, quod eſto concurrant iſtæ tres conditiones, ſcilicet, quod emptor rectè ſciat iuſtum valorem rei; & quod non det exceſſiuum pretium ex neceſſitate, nec ex inordinata cupiditate, vel leuitate, adhuc non poteſt præſumi donatio niſi alia cauſa ad id præſumendum concurrat, puta, quia venditor eſt amicus emptoris, aut cognatus, cui benefacere ſolet, aut ſaltem deſiderat. Hæc Medina. Quare immerito Couarru. loco citato nu. 11. ad finem, citat illum pro ea ſententia abſolute dicente, quod quando nulla neceſſitate coactus quis emit rem pro maiori pretio, cõmode præſumitur donare. Tenet enim contrariam; vt ex verbis ipſius colligere licet. ¶ Et ſi quis quærat, cur is, qui nulla neceſſitate premitur, & ſcit iuſtum pretium, vilius vendit, niſi quia vult donare? reſpondeo, aliam etiam poſſe eſſe cauſam vilius vendendi, nempe quia venditoris intereſt rem à ſe, vel à ſuo patrimonio alienare, ad idq; mouetur non animo donandi; ſed vendendi. Si conſtaret certò venditorem valorẽ rei ſcientem, non ex neceſſitate, nec ex aliqua alia cauſa moueri, vt illam vilius vendat, quam valet, proculdubio præſumeretur donatio. Sed hoc, regulariter loquẽdo, cognoſci non poteſt. Eſt ergo huius caſus reſolutio, quod etiam ſi quis ſciens rei valorem, & ſine leuitate animi, & neceſſitate rem carius emit, quam valet, non propterea in tali emptione exiſtimanda eſt interuenire donatio, niſi alia rationabilior gratuitæ donationis cauſa appareat, ſcilicet, vel quia contractus celebratur cum coniuge, amico, aut conſanguineo. Vel ſi celebratur cum extraneo, ipſe emptor manifeſtiſſimis ſignis ſuum declarat animum, ad modum iam explicatum.

Quãdo donatio eſt dicẽda intercedere in emptione.

Reſolutiõ tertij caſus

¶ Nonnulli ſolent aſſignare quartum caſum, in quo eſt licitum vendere rem, pro maiori pretio, quam ex lege, vel ex communi æſtimatione valet; ſcilicet, ratione officij mercatorum. Medina q. 31. §. & procedit, affirmat merces non habere eundem valorem apud mercatores, qui id habent ex officio, & apud alios. Quia mercatores, inquit, iuſtam habent cauſam aliquid ratione officij amplius pro mercibus recipiẽdi, quam non habent alij. Sicut & capſori permittitur pro cambio aliquid ratione officij lucrari, quod alij non capſori non permittitur. Ac proinde non eſt damnãdum, ſi quis merces à non mercatore vilius emat, quam in domibus mercatorum venduntur. Hæc Medina. Ex quibus aliqui colligunt, licitum eſſe ratione officij accipere aliquid vltra pretium, quod vel ex lege, vel ex communi æſtimatione iuſtum habetur. Soto lib. 6. de iuſtitia q. 2. art. 3. licet tacito autoris nomine, dicit, hoc ſibi non placere. Et ratio illius eſt, quia iuſtitia, inquit, non habet aſpectum ad perſonas, ſed ſolum ad valorem mercium in ſe. Cæterum meo iudicio, nec Soto merito diſcedit à Medina, nec alij ex eius ſentẽtia rectè colligũt, dari alium caſum vltra tres poſitos, in quo ſit lici-

Quartus caſus ab aliquibus aſsignatus

Sententia autoris.

ſit licitum vendere rem pro maiori pretio, quam vel ex lege, vel ex communi æſtimatione valet. Quod vt oſtendá, aduertendum eſt, quod Medina non docuit, licitum eſſe venditori ex officio plus accipere, pro re, quam vel ex lege, vel communi æſtimatione eſt taxatum. Id enim falſiſsimum eſſet. Non propter rationẽ Soti, cui facile eſſet reſpondere: ſi dicamus, parum referre, an iuſtum pretium ex re in ſe, vel ex perſona ſumatur, quando ipſa iuſte poteſt plus accipere; ſicut diximus ſupra de eo, qui ratione damni emergentis, aut lucri ceſſantis, etiam ex ſententia Soti, poteſt carius vendere rem, quam in ſe valet, nec valor ille tunc ſumitur ex re in ſe, ſed ex conditione vendentis. Sed ratio eſt: Quia reſpublica, & communis æſtimatio, in aſsignando pretio iuſto rerum, habuerunt reſpectum ad officium mercatoris, ſicut & ad alias circunſtantias. Atque adeò omnibus penſatis ille erit reputandus iuſtus valor, vltra quem non licebit poſteà ratione officij plus exigere. Quod Medina dicit eſt, poſſe rem emi vilius ab eo, qui non habet officium vendendi; quá ab eo, qui id habet ex officio. Quia iuſtum pretium rei in manu huius non eſt tantum, quantum in habente officium. Et ratio eſt: Nam lex, ſeu cõmunis æſtimatio determinans pretium, verbi gratia, vnius vlnæ panni, vigintiquinque argenteos, inter alia habuit reſpectum ad officiũ mercatorum, regulariter res vendentium, rationeque illius officij aliquid plus determinauit dandum pro mercibus, quam aliæ circunſtantiæ, ſcilicet, induſtria, labor, expenſæ, copia mercantium &c. exigebant. Et ſic cum ſpecialiter iuſti pretij determinatio ex lege, vel communi hominum æſtimatione facta ſit, pro mercatoribus, qui id ex officio habẽt, non poterunt alij, qui non ſunt mercatores eam regulam ſibi aſſumere, vendereque ſicut mercatores vẽdunt, cum careant hac circunſtantia. Atque adeo non ſunt damnandi, qui minoris eandem mercem emunt à non habente officium. Sed damnandus erit, qui non habens officium mercatoris vendiderit illam communi pretio, quia lædit proximũ, iuſtum excedens pretium; cum debeat defalcari arbitrio prudentũ, quod illi circunſtantiæ officij pretium augenti, correſpondet. Et hæc eſt ſententia Medinæ, quæ meo iudicio, improbabilis non eſt. Sed ex ea non rectè colligitur, aſsignandum eſſe quartum caſum, vltra tres poſitos, ignorantiæ, intereſſe, & donationis admixtæ, in quo ſit licitum vendere rem pro maiori pretio, quam ex lege, vel ex communi æſtimatione valet, ſcilicet, ratione officij mercatoris. Nam augmentum correſpondens officio ab eo, quod ex lege, vel communi æſtimatione iuſtum pretium exiſtimatur, non diſtinguitur: ſicut nec illud, quod reſpondet induſtriæ, aut expenſis. Nos autem in præſenti tantum inquirimus caſus, in quibus per accidens eſt iuſtum, accipere maius pretium pro re, quam ſecundum ſe, hoc eſt, ex lege, vel communi æſtimatione valeat. De quo D.Thomas in ſua 3. concluſione.

Sententia Medinæ explicatur.

¶ Circa quartam concluſionem D.Tho. qua dicit, non eſſe licitum vendere rem carius, quam ſecundum ſe valeat, propter commodum, quod ex ea ementi accreſcit, ſi nullum inde vendens detrimentum recipit, aduertendum eſt eam eſſe certiſsimam, & extra controuerſiam poſitam. Nullus enim, niſi quod ſuum eſt, vendere poteſt. Certum eſt autem, quod commoditas emptoris, non eſt aliqua res venditoris, bene tamen ſua ipſius neceſsitas, vel detrimẽtum. Ex quo infertur, quod ſi quis vendit equum, qui non venditori, ſed ementi ad bellum eſt maximè neceſſarius; vel vendit aliam rem, quia per vſum ſuæ artis cumulatius emptor lucrum facere poteſt, quam feciſſet venditor, non poteſt talis ratione illius commodi, quod emptori accreſcit, pretium augere, nec aliquid plus accipere, quam ipſa res ſecundum ſe, vel ex lege, vel ex communi hominũ æſtimatione valeat, iuxta regulas à nobis ſuperiùs poſitas. Et ſi cõtrarium fecerit peccabit mortaliter, & tenebitur ad reſtitutionem. Alioqui, ſi vtilitas ementis pretium augeret, liceret pharmacopolis tanti medicamenta vendere, quanti valet ſanitas infirmorum, quòd eſt alienum ab omni ratione. Vrbanum quidem eſt, & rationi conſonum, vt qui huiuſmodi res ſibi valde vtiles emit, debitas venditori grates rependat. Maximè, ſi non fuerit talis conditionis venditor, cui ex officio incũbat, illas vendere. Et propterea dicebat Ariſto. lib. 8. Ethi. cap. 13. In amicitia rei vtilis recompenſatio fieri debet, ſecundum vtilitatem, quam conſequutus eſt ille, qui beneficium ſuſcepit. Quaſi ſignificans in amicitia vtili vtilitatem, quæ per donum gratuitum recipitur, eſſe conſiderandam, vt iuxta illius quantitatem gratiæ habeantur. Cùm tamen in iuſtitia commutatiua, ſecũdum quam emptio, atque venditio regulari debent, tantum æqualitas rerum ſit penſanda. Ex quo infertur poſſe aliquando contingere, vt aliqua ſecundum naturalem æquitatem ſint debita, quæ tamen ſecundum iuſtitiam non debeantur. Et hæc in pactũ deducere propter mutuum erit manifeſta vſura, vt quæſtione ſequenti videbimus.

Nota circa quartã concluſionem D.Thom.

A n-

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ.

Leuit. 19. Prou. 11. & 20. Amos. 8. Michea. 6.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd venditio non reddatur iniuſta & illicita propter defectum rei venditæ. Minus enim cętera ſunt penſanda in re quàm rei ſpecies ſubſtantialis. Sed propter defectum ſpeciei ſubſtantialis non videtur reddi venditio rei illicita, puta ſi aliquis vendat argentum vel aurum alchimicum pro vero, quod eſt vtile ad omnes humanos vſus, ad quos neceſſarium eſt argentum & aurum, putà ad vaſa & ad alia huiuſmodi: ergo multo minus erit illicita venditio, ſi ſit defectus in alijs.

2 ¶ Præterea, Defectus ex parte rei qui eſt ſecundum quantitatem, maximè videtur iuſtitiæ contrariari quæ in æqualitate conſiſtit. Quantitas autem per menſuram cognoſcitur. Menſuræ autem rerum quæ in vſum hominum veniunt: non ſunt determinatæ, ſed alicubi maiores, alicubi minores: vt patet per Philoſophum in quinto * Ethico. ergo non poteſt euitari defectus ex parte rei venditæ: & ita videtur, quòd ex hoc venditio non reddatur illicita.

Lib. 5 c. 7. tomo 5.

3 ¶ Præterea, Ad defectum rei venditæ pertinet, ſi ei conueniens qualitas deeſt. Sed ad qualitatem rei cognoſcendam requiritur magna ſcientia, quæ pleriſque venditoribus deeſt: ergo non redditur venditio illicita propter rei defectum.

Li. 3. c. 11. à med. illius to. 1.

¶ SED CONTRA eſt, quòd * Ambroſ. dicit in lib. de Offic. Regula iuſtitiæ manifeſta eſt, quòd à vero non declinare virum deceat bonum, nec damno iniuſto afficere quenquam, nec aliquid dolo annectere rei ſuæ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa rem, quæ venditur, triplex defectus conſiderari poteſt. Vnus quidem ſecũdum ſpeciem rei. Et hunc quidem defectum ſi venditor cognoſcat in re, quam vendit, fraudem committit in venditione. Vnde venditio illicita redditur. Et hoc eſt quod dicitur contra quoſdam Iſai. 1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum miſtũ eſt aqua. Quod enim permiſtum eſt, patitur defectum, quãtum ad ſpeciem. Alius autẽ defectus eſt ſecundum quãtitatem, quæ per menſuram cognoſcitur. Et ideo ſi quis ſcienter vtatur deficienti menſura in vendendo, fraudem committit, & eſt illicita vẽditio. Vnde dicitur Deutero. 25. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et poſtea ſubditur: Abominatur enim Dominus eum qui facit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiã. Tertius defectus eſt ex parte qualitatis, puta ſi aliquod animal infirmum vendat quaſi ſanum. Quòd ſi quis ſciẽter fecerit, fraudem committit in vẽditione: vnde eſt illicita venditio. Et in omnibus talibus non ſolum aliquis peccat, iniuſtam venditionem faciendo, ſed etiam ad reſtitutionem tenetur. Si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuũ in re vendita fuerit, venditor quidẽ non peccat, quia facit iniuſtum materialiter: nec eius operatio eſt iniuſta, vt ex ſuprà dictis * patet: tenetur tamẽ cum ad eius notitiam peruenerit, damnum recompenſare emptori. Et quòd dictum eſt de venditore, etiam intelligendum eſt ex parte emptoris. Cõtingit enim quãdoque venditorem credere rem ſuam eſſe minus pretioſam, quantum ad ſpeciem, ſicut ſi aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor ſi id cognoſcat, iniuſte emit, & ad reſtitutionem tenetur, & eadem ratio eſt de defectu qualitatis, & quantitatis.

Q. 59. ar. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aurum & argentum non ſolum cara ſunt propter vtilitatem vaſorum, quæ ex eis fabricantur, aut aliorum huiuſmodi: ſed etiam propter dignitatem & puritatem ſubſtantiæ ipſorum. Et ideo ſi aurum vel argentum ab alchimicis factum, veram ſpeciem non habeat auri & argenti, eſt fraudulenta & iniuſta venditio: præſertim cum ſint

aliquæ vtilitates auri & argenti veri ſecundum naturalem operationem ipſorum, quæ non conueniunt auro per alchimiã ſophiſticato. Sicut quòd habet proprietatẽ lætificandi, & contra quaſdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam poteſt poni in operatione, & diutius in ſua puritate permanet aurum verum, quam aurum ſophiſticatum. Si autem per alchimiam fieret aurum verum, non eſſet illicitum ipſum pro vero vendere, quia nihil prohibet artem vti aliquibus naturalibus cauſis ad producendum naturales & veros effectus: ſicut Auguſtin. dicit * in 3. de Trinitat. de his quæ arte dæmonum fiunt.

Lib. 3. c. 8. tom. 3.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd menſuras rerum venalium neceſſe eſt in diuerſis locis eſſe diuerſas, propter diuerſitatem copiæ & inopiæ rerum: quia vbi res magis abundat, conſueuerunt eſſe maiores mẽſuræ. In vnoquoque tamen loco ad rectores ciuitatis pertinet determinare quæ ſint iuſtæ menſuræ rerum venalium, pẽſatis conditionibus locorum & rerum. Et ideo has menſuras publica authoritate vel conſuetudine inſtitutas præterire non licet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Auguſtin. dicit * in 11. de Ciuitat. Dei. Pretium rerum venalium non conſideratur ſecundum gradum naturæ, cum quandoq; pluris vendatur vnus equus, quàm vnus ſeruus, ſed conſideratur ſecundum quòd res in vſum hominis veniunt. Et ideo non oportet, quòd venditor, vel emptor cognoſcat occultas rei venditæ qualitates, ſed illas ſolum, per quas redditur humanis vſibus apta, puta quòd equus ſit fortis, & bene currat: & ſimiliter in cæteris. Has autem qualitates de facili venditor & emptor cognoſcere poſſunt.

Li. 11. c. 16 tom. 5.

Svmma Textvs.

SVppoſito, tria eſſe, in quibus contingit mercem deficere, ſcilicet, ſubſtantiam, quantitatem, & qualitatem, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Defectus mercis, ſiue in ſubſtantia, ſiue in quantitate, ſiue in qualitate reddit contractum illicitum, ſi pro pretio rei integræ, & ſolidæ vendatur. Probatur: Quoniam violatur tunc iuſtitia. Quare de defectu mercis in ſubſtantia dicitur apud Eſai. capit. 1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinũ tuum mixtum eſt aqua. Et de defectu in quantitate dicitur in Deuteron. capit. 25. non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius, & minus. Nec erit in domo tua modius maior, & minor. Abominatur enim Deus eum, qui fecit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiam. Et eadem eſt ratio de defectu in qualitate. Secunda concluſio: Vẽditor, qui rei defectum cognoſcens, eundem fraudulenter emptori celauerit, contra iuſtitiam delinquit, & ad reſtitutionem tenetur: ſed qui rei neſcius contractum fecerit, licet à culpa ſit immunis, tenetur tamen, vbi primum defectus fuerit deprehenſus, damnum recompenſare emptori. Tertia concluſio: Similis ſententia comprehendit emptorem. Contingit enim aliquando, venditorem credere rem ſuam eſſe minus pretioſam, vel in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate: & quod emptor hoc cognoſcat, qui tunc peccabit, & reſtitutionis nexu aſtringetur, ſi minoris emat rem quam valet.

Articvlvs III.

¶ Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.

AD Tertivm ſic proceditur. Videtur quod vẽditor nõ teneatur dicere vitiũ rei vẽditæ. Cum enim venditor emptorem ad emendum non cogat, videtur eius iudicio rem, quam vendit, ſupponere. Sed ad eundem pertinet iudicium & cognitio rei. Non ergo videtur imputandum venditori, ſi emptor in ſuo iudicio decipitur, præcipitanter emendo abſque diligenti inquiſitione de conditionibus rei.

Quolibet. 2. ar. 10.

2 ¶ Præterea, Stultum videtur, quòd aliquis id faciat, vnde eius operatio impediatur. Sed ſi aliquis vitia rei vendendæ indicet, impedit ſuam vẽditionem. Vnde Tullius in libro de Offic. inducit quendam dicentem. Quid tam abſurdum, quàm ſi domini iuſſu ita præco prædiceret, Domum peſtilentem vendo: ergo venditor non tenetur dicere vitia rei venditæ.

Lib. 3. parũ ante med. lib. in c. cuius tit. eſt In contractib. cõmunibus, quæ forma honeſti, in fine illius.

3 ¶ Præ-

3 ¶ Præterea, Magis neceſſarium eſt homini, vt cognoſcat viam virtutis, quàm vt cognoſcat vitia rerum, quæ venduntur. Sed homo non tenetur cuilibet conſilium dare & veritatem dicere de his, quæ pertinent ad virtutẽ, quãuis nulli debeat dicere falſitatem: ergo multo minus tenetur venditor vitia rei venditæ dicere, quaſi conſilium dando emptori.

4 ¶ Præterea, Si aliquis teneatur dicere defectum rei venditæ, hoc non eſt niſi vt minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam abſque vitio rei venditæ propter aliquid aliud: puta ſi venditor deferens triticum ad locum vbi eſt cariſtia frumenti, ſciat multos poſſe venire, qui deferant: quod ſi ſciretur ab ementibus, minus pretium darent. Huiuſmodi autem non oportet dicere venditorem, vt videtur: ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.

¶ Sed Contra eſt, quod Ambroſius * dicit in libro de Offic. In contractibus vitia eorum quę veneunt prodi iubentur, ac niſi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris tranſierint, doli actione vacuantur.

Lib. 3. cap. 10. parũ à princ. to. 1

¶ Respondeo dicendum, quòd dare alicui occaſionem periculi vel damni, ſemper eſt illicitum; quamuis non ſit neceſſarium, quod homo alteri ſemper det auxilium vel conſilium pertinens ad eius qualemcunque promotionem. Sed hoc ſolum eſt neceſſarium in aliquo caſu determinato: puta cum alius eius curæ ſubditur, vel cum non poteſt ei per alium ſubueniri. Venditor autem, qui rem vendendam proponit, ex hoc ipſo dat emptori damni vel periculi occaſionẽ, quod rem vitioſam ei offert, ſi ex eius vitio damnum, vel periculum incurrere poſſit. Damnum quidem, ſi propter huiuſmodi vitium res, quæ vendenda proponitur, minoris ſit pretij: ipſe verò propter huiuſmodi vitium nihil de pretio ſubtrahat. Periculum autem, ſi propter huiuſmodi vitium vſus rei redditur impeditus vel noxius: puta ſi aliquis alicui vendat equum claudicantem pro veloci, vel ruinoſam domum pro firma, vel cibum corruptum ſiue venenoſum pro bono. Vnde ſi huiuſmodi vitia ſint occulta, & ipſe non detegat, erit illicita & doloſa venditio, & tenetur venditor ad damni recompenſationem. Si verò vitium ſit manifeſtum, puta ſi equus ſit monoculus, vel cum vſus rei, etſi non competat venditori, poteſt tamen eſſe conueniens alijs, & ipſe propter huiuſmodi vitium ſubtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifeſtandum vitium rei, quia forte propter huiuſmodi vitium emptor vellet plus ſubtrahi de pretio, quàm eſſet ſubtrahendum. Vnde poteſt licitè venditor indemnitati ſuæ conſulere, vitium rei reticendo.

Extra de iniurijs & damno dato, cap. Si cauſa.

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quòd iudicium non poteſt fieri niſi de re manifeſta. Vnuſquiſque enim iudicat ſecundum quod cognoſcit, vt dicitur * in primo Ethico. Vnde ſi vitia rei, quæ vendenda proponitur, ſint occulta, niſi per venditorem manifeſtentur, non ſufficienter committitur emptori iudicium. Secus autem eſſet, ſi eſſent vitia manifeſta.

Lib. 1. ca. 3 tom. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non oportet quòd aliquis per præconem vitium rei venditæ prænunciet: quia ſi prædiceret vitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarent alias conditiones rei, ſecundum quas eſt bona & vtilis. Sed ſingulariter eſt dicendũ vitium rei ei, qui ad emendum accedit, qui poteſt ſimul omnes conditiones adinuicem comparare bonas & malas. Nihil enim prohibet rem in aliquo vitioſam, in multis alijs vtilem eſſe.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quamuis homo non teneatur ſimpliciter omni homini dicere veritatem de his, quæ pertinent ad virtutes: tenetur tamen in caſu illo de his dicere veritatem, quando ex eius facto alteri

periculum immineret in detrimētum virtutis, niſi diceret veritatem: & ſic eſt in propoſito.

¶ Ad quartum dicendum, quod vitium rei facit rem in præſenti eſſe minoris valoris, quàm videatur. Sed in caſu præmiſſo in futurum res expectatur eſſe minoris valoris per ſuperuentum negotiatorum, qui ab ementibus ignorantur. Vnde venditor, qui vendit rem ſecundum pretium quod inuenit, non videtur contra iuſtitiam facere, ſi quod futurum eſt, non exponat: ſi tamen exponeret, vel de pretio ſubtraheret, abundantioris eſſet virtutis, quamuis ad hoc non videatur teneri ex iuſtitiæ debito.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod vitium rei poteſt eſſe vel occultum, vel manifeſtum, & quod quando occultum eſt, aut in damnum vergit, periculumve emptoris, aut ſecus, reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Quando vitium mercis occultum eſt, & per quod emptori, vel damnum datur, vel creatur periculum, peccabit venditor illud celans, & ad reſtitutionem tenetur. Probatur: Quamuis non quiſque lege iuſtitiæ cogatur conſilium auxiliumve alteri præbere, quo à periculis damniſque eripiatur, niſi quando, vel ipſi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: tamen occaſionem periculi aut damni alteri dare, nemini licet: ſed venditor eo ipſo, quod rem vitio aliquo infectam venum exponit, occaſionem damni dat atque periculi, quod neſcius, emens incurrere poterit. Damnum quidem ſi res propter vitium minoris ſit pretij, quam venditur: periculum autem, ſi propter idem vitium vſus rei, vel inanis ſit, vel forte nociuus: vt ſi quis militi pro ſano equum mancum venderet, quo poſtea in acie vti non poſſet, vel domum ruinam minantem, aut peſtiferum cibum: ergo talis occultatio contra iuſtitiam erit, & ex genere ſuo peccatum mortale, obligans ad reſtitutionem. Secunda concluſio: Si venditor caueat damnum emptori dare, puta, quod non pluris vendit rem, quam cum vitio valet, nec alicui ipſum periculo obijcit, & res præterea pro pretij ratione vſui eſt emptori, nulla lege compellitur vitium manifeſtare. Hanc concluſionem in terminis non conſtituit D. Thomas, ſed colligitur ex præcedenti. Et ratio illius eſt: Quia venditor eatenus tenetur emptorem admonere, quatenus nullius ſit ei occaſio, vel damni, vel periculi, ſed in caſu concluſionis nullius damni, aut periculi eſt cauſa: ergo poterit ſuæ rei conſulere, tacendo vitium. Tertia concluſio: Quando vitium eſt manifeſtum, puta, equus monoculus, vel apertè claudus, vel perforata domus, nulla eſt neceſsitas illud euidentius euulgandi. Quia niſi cæcus emptor ſit ipſe poterit id videre. Quare ſi emit præſumitur ſciens emere.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

EXplicata jam ſubſtantia venditionis quę in iuſto conſiſtit pretio, declarat D. Tho. in his duobus articulis conditiones, quæ tam ex parte rei venditæ, quam ex parte venditoris, illam comitari debent, vt iuſta ſit. Eſtq; materia iſta non minus difficilis, quam neceſſaria. Quam vt nos recto ordine explicemus, dubitamus primo, vtrùm mercis vitium ità reddat venditionem, vel nullam, vel illicitam, vt neceſſarium ſit illud ſemper detegere? Et pro parte negatiua argumentor primò: Quando venditur vinum, verbi gratia, Metymnēſe pro vino ſancti Martini, (ſit autem vinum Metymnenſe ità pretioſum, ſicut vinum ſancti Martini) valida eſt venditio: & tamen eſt defectus in ſubſtantia, qui omnium eſt maximus: ergo non ſemper defectus rei, quamuis ſit in ſubſtantia, irritat venditionem. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur, ſuppoſito quod qui emit vinum Metymnenſe, non ſoluit pretium in pecunia, ſed vel in pecoribus, vel in alia re fructifera. Tunc, ſi ille contractus non eſſet validus, ſequeretur, venditorem teneri reſtituere rem, quam accepit, cum omnibus ſuis fructibus: omnis enim res ſuo vero domino fructificat: conſequens autem videtur nimis durum: ergo. ¶ Secundo argumentor à ſimili: Qui baptizat Petrum exiſtimans baptizare Paulum, conficit verum ſacramentum: & baptiſmus eſt validus: ergo à fortiori non ſemper error in ſubſtantia vitiabit cōtractum emptionis. Et confirmatur: Si Epiſcopus conferat beneficium homini hypocritæ exiſtimans, illum eſſe digniſsimū, tenera collatio beneficij eſt valida: & ſi vir contrahat matrimonium cum muliere, putans illam eſſe virginem, vel diuitem, vel generoſam: cuius contrarium in re exiſtit: adhuc illud eſt validum, non obſtante errore quantitatis, & qualitatis perſonæ: ergo à fortiori contractus emptionis, & venditionis

Dubiū an vitium rei ſit detegendum in venditione.

1. argumē.

2. argumē.

erit

erit validus, quamuis exiſtat error in qualitate, & quantitate mercis. ¶ Tertio principaliter argumentor: Poſito caſu, quod iudex vel per iniquitatem, vel per ignorantiam, pretium rei venalis multo minus taxet, quã oporteat: Tunc venditor licitè poterit rei venalis menſuram minuere, quantum neceſſe fuerit, ad ſupplendum defectum pretij, venditioque erit valida, & licita: ergo non ſemper defectus in quantitate irritat contractum. ¶ Vltimo: Quando quis emit rem pretioſam, quam venditor minoris æſtimat, contractus eſt validus: etiam ſi fiat pro pretio, quod venditor exiſtimat iuſtum: ſi enim eſſet peritiſsimus emptor lapidarius, qui alicuius margaritæ cognoſceret valorem, atque virtutem ſingularem, quam alij homines etiam lapidarij cognoſcere non poſſent, licitè emeret illam pro minori pretio, quam ſecũdum ſe valet, iuxta verbum Chriſti apud Matth. capit. 13. Simile eſt regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas, & inuenta vna pretioſa, &c. ergo pari ratione erit validus contractus quo venditur res vitioſa pro integra, & ſana. Probo conſequentiam: Nam vt dicit D. Thom. in articulo ſecundo concluſione 3. ſimilis ſententia comprehendit emptores, & venditores, quantum ad hoc.

3. argumẽ.

Vltimũ argumentum

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quod defectus in genere poteſt eſſe triplex. Vnus in ſubſtantia mercis: vt ſi aurum falſum pro vero vendatur, vel vitrum pro gemma. Alius in quantitate, vt ſi menſura ſit diminuta, vendaturque pro integra. Tertius in qualitate, vt ſi herba aut lapis pro re virtutem aliquam ad curandum vel ad alium effectum habente, vendatur, & non ſit talis. Rurſus eſt quidam defectus manifeſtus. Vt ſi equus, qui venditur, ſit monoculus, & alius occultus: qui non ita facile patet. Item ex defectibus occultis, quidam ſunt, qui vergere poſſunt in periculum ſeu damnum ementis, ſi ei occultentur: quidam vero non. Præterea, ſtat defectum talem eſſe, quod ſi emptor illum ſciret, rem pro nullo pretio emeret: & talem, quod etiam ſi eum ſciret adhuc rem eſſet empturus: quamuis non pro tanto pretio. Item, qui defectum occultat: vel deſcendit in pretio iuxta exigentiam defectus, vel non. Et tandem, aliud eſt venditorem aſſerere mercem ſuam non habere defectum, & aliud tacendo illum occultare. Valent enim omnes iſtæ diſtinctiones, ad iudicandum de validitate, aut nullitate contractus. Et ad cognoſcendum an venditor rei defectum occultans peccet, & teneatur ad reſtitutionem.

Defectus mercis in genere poteſt eſſe triplex.

¶ Quibus poſitis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quod ſi venditor rei defectuoſæ, dicit eam non eſſe defectuoſam (vltra peccatum mendacij, quod ſi in damnum, vel periculum notabilem emptoris cedit, erit mortale) contractus eſt nullus: ſi vitium eſt tale quod veritate cognita, res non emeretur. Taliterque vendens tenetur reſarcire quodcunque damnum ex tali venditione ſubſequutum: ſiue defectus ſit occultus, ſiue ità manifeſtus, vt facile ab emente deprehendi poſsit. Et quidem, quod talis contractus ſit nullus, patet: nam eſt doloſus, dolo dante occaſionem contractui. Quod ſufficiens eſt, vt ſit inuoluntarius, & ex conſequenti irritus, cùm de ratione cuiuſcunque contractus humani ſit, vt ſit voluntarius. Quod verò taliter contrahens teneatur reſarcire damnum ex tali contractu ſubſequutũ, probatur ex cap. ſi culpa. de iniurijs, & damno dato. Vbi cuiuſcunque damni culpabiliter ab aliquo dati, dicitur faciendam eſſe neceſſario recompenſationem. Et quod hoc habeat verum tam in defectu occulto, quam in eo, qui facile poſſet cognoſci, colligitur ex eo, quod quamuis ignorantia craſſa non excuſet à culpa, iniecta tamen à contrahente non firmat contractum, vt communiter dicunt Doctores. Et ratio eſt: Nam meritò emptor audiens rem, quam emit, nullum habere defectum, non apponit eam diligentiam, quæ ſufficiens eſſet vincere ignorantiam. Et eſt hoc intelligendum de quocunque defectu, ſiue in ſubſtantia, ſiue in quantitate, ſiue in qualitate. ¶ Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod vitia manifeſta, quæ facile cognoſci poſſunt, non tenetur venditor explicare, niſi videat emptorem laborare imperitia, & ignorantia inuincibili. Vnuſquiſque enim poteſt propriæ rei conſulere, quando alterius damni non eſt cauſa. Quod contingit, quando quis ea damna non manifeſtat, quæ facile cognoſci poſſunt ab emptore. Et ſi illa non cognoſcit, ſibi imputetur qui non aduertit. Tenetur tamen, quodcunque exceſsiuum pretium acceperit, pro rei qualitate reſtituere, vt ex ſupradictis conſtat. Dixi, niſi videat emptorem laborare ignorantia inuincibili. Quia tunc tacens peccat mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, tanquam ille, qui iniuſte damnificat proximum, quidquid dicat Magiſter Soto contra omnes lib. 6. de iuſtitia q. 3. arti. 2. ¶ Dico tertiò, etiam eſſe certum, quod qui vitia occulta non dicit, ſi alias rem pro iuſto pretio vendit, nõ peccat contra iuſtitiã, nec ad reſtitutionẽ tenetur. Non enim

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

lædit proximum in pretio : quod neceſſarium eſt vt iniuriam ei atq; adeò iniuſtitiam inferre dicatur. Et quidem, ſi emptor cognita veritate rem non erat empturus abſolutè contractus eſt nullus, vt paulò anteà dicebam. Si verò adhuc erat empturus, quanuis non eodem pretio, nihil ad rem. Ex quo enim quis vult rem emere, oon eſt rationabiliter inuitus, ſi iuſto ei pretio vendatur. Soto affirmat etiam in primo caſu contractum eſſe validum. Sed proculdubio fallitur; & à communi ſententia immerito recedit. Multum enim refert an dolus det cauſam contractui, vt in primo caſu, vel tantum incidat, vt in ſecundo, ad hoc, vt ipſum nullum, vel validum eſſe dicamus, vt infra etiam latius probabimus.

4. Dictum certum. ¶ Dico quarto etiam eſſe certum, quod peccat contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem tenetur venditor mercis defectum occultans, ex quo vel damnum aliquod temporale, vel periculum emptori ſequitur, vt rectè docet D.Thom. art. 3. concluſione prima. Ratioque ipſius eſt ſatis efficax. Quanuis enim quiſque lege iuſtitiæ non cogatur conſilium auxiliumve alteri præbere, quo à periculis, & damnis eripiatur, niſi quando vel ipſi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat : occaſionem tamen periculi, aut damni alteri dare nulli eſt licitum. Certum eſt autem, quod eo ipſo, quod venditor rem aliquam vitio affectam venum expooit, occaſionem damni dat, atque periculi, quod emens neſcius incurrere poterit.

5. Dictum certum. ¶ Dico quinto etiam eſſe certum, quod ſi venditor ignorans rei defectum, eam cum bona fide vendit pro pretio, quod res, ſi talem defectū nō haberet, eſſet valitura, à culpa excuſatur. Cùm tamen rei defectum primum cognouerit, tenetur ad inſtantiam emptoris, vel contractum reſcindere, vel eum ad æqualitatem reducere. Perinde enim eſt ac ſi defraudatio in re ipſa eueniret ſine dolo vendētis. Atque adeò actio competit emptori defraudato; optio vero venditori, vt diximus articulo primo. Excepto, ſi defectus eſt talis, quod emptor illum ſciens nullo modo rem eſſet empturus. Nam tunc non ſolum emens non conſenſit in pretio exceſſiuo, ſed nec in coo tractu ipſo, ac ſubinde contractus in tali caſu eſt oullus in conſcientia, nec debet defraudatus venditorem ad ſtandum illi compellere ſi nolit. Itaque hæc certa ſunt apud omnes.

Pūctus difficultatis. ¶ Sed quod habet diffi culcatem eſt, vtrùm tacens vitium occultum ei, qui illo non obſtaote, adhuc rem erat empturus, ſed non pro tanto pretio, dummodo in pretio deſcendat iuxta exigentiam defectus, peccet. Verbi gratia. Vendit Petrus Ioanni equum habentem defectum, quem Ioannes cognoſcere non poteſt. Petrus autem illum cognoſcit proptereaque deſcendit in pretio, iuxta exigentiam defectus. Sed ſi Ioannes illum cognoſceret, adhuc emeret equum, non tamen tanti, quanti valet. Dubium eſt, vtrùm in hoc caſu peccet Petrus talem defectum occultās, vel potius nō teneatur illum Ioāni manifeſtare? Et quidem certum eſt, Petrum in hoc caſu non peccare contra iuſtitiam, vt ex poſitis in tertio certo dicto manifeſtè colligitur. Sed quod quærimus eſt, vtrùm peccet contra charitatem? *Sententia Medinæ.* Medina C. de reſtitut. quæſt. 34. dicto. 3. multis nititur probare, Petrum in eo caſu peccare cootra charitatem, niſi talem defectum emptori manifeſtet, cui etiam conſentit ſumma Armilla, verbo, emptio. §. 16. *1. argum.* Primo : Quia decipit proximum ſaltim negatiuè, vitium ſuæ mercis non manifeſtando : ad quod ex officio venditoris tenetur: ſicut teſtis ex officio tenetur veritatem detegere. Quod niſi fecerit, vel tacendo, vel occultando illam, contra charitatem peccat. *2. argum.* ¶ Secundo : Quia tunc contractus eſſet extortus, & inuoluntarius, quo ad pretij quantitatem, ſi quidem vt ſupponimus, ſecluſo errore emptor in pretij quantitate non conſentiret. Eſt autem cootra charitatem, vt quis ab altero conſenſum inuoluntarium in aliquo extorqueat. *3. argum.* ¶ Tertio : Hoc ipſum probat Medina argumento ab exemplo deſumpto : Si quis à ſuo debitore parato debitum reddere, occultè illud acciperet, proculdubio peccaret, vt omnes Doctores fatentur : ergo ſimiliter venditor occultè accipiens pretij quantitatem à ſuo emptore, peccabit : licet alias ratione mercis ſibi ſit debitum. Et confirmatur teſtimonio Ambroſij in libr. de officijs, ſic dicente: Regula iuſtitiæ manifeſta eſt, quòd à vero non declioare, virum deceat bonum, nec damno ioiuſto afficere quenquam, nec aliud dolo annectere rei ſuæ. Et rurſus ibidem; In contractibus vitia eorum, quæ veneunt prodi iubentur, ac niſi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris tranſeant, doli actione euacuantur.

Concluſio. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, in caſu poſito non teneri veoditorem rei defectum reuelare, maxime ſi non ſperat iuſtum pretium aliunde habere. Hæc eſt ſententia Diui Thomæ in præſenti, quem communiter ſequūtur omoes Theologi. Et ratio illius eſt: Quia hæc non eſt deceptio, nec tenetur mercator ex officio ſuæ mercis defectus patefacere, ſed magis ſuæ indēnitati conſulere,

ſiſtere, modo alijs iniuriam non faciat. Et confirmatur: Qui emit rem non habentem vitium, pro re defectuoſa modo iuſtum pretium ſoluat, non tenetur venditori eius præſtantiam manifeſtare, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec qui vendit rem defectuoſam tenetur emptori eius vitium detegere modo iuſtum pretiũ pro rei qualitate non excedat. Probo conſequentiam: Nam ſicut læſio hic ſe tenet ex parte ementis: ità etiam ibi ex parte venditoris & non minus læditur æqualitas, atque iuſtitia in contractu emptionis, & venditionis, ex parte vnius, quam ex parte alterius cum æqua debeat eſſe vtriuſque conditio. Nec contrarium

Ad argumenta Medina. probat Medina, Ambroſius enim ſatis explicatur, ſi dicamus debere intelligi quando imminet damnum, vel periculum proximo, vel, quando dolus dat cauſam contractui, vel denique, quando venditor defectum mercis occultat, nec deſcendit in pretio: quod manifeſtam continet iniuſtitiam vt ex dictis patet. Nec tunc dicetur proximus rationabiliter inuitus. Nam cum, vt ſupponimus, ipſe alias rem eſſet empturus, non poterit iuſtè conqueri, quod pro iuſto pretio ei detur. Nec etiã eſt eadem ratio de accipiente occultè pretium. Ille enim ideò peccat, quia iuſtitię officium vſurpat, & non quia proximum decipiat, vel occultè ab ipſo rem accipiat, vt diximus in quæſtione de iudicis iniuſtitia. Nauarro in Manuali capi. 23. nume. 89. & Soto lib. 6. de iuſtitia quæſt. 3. artic. 2. & Caietanus in iſto articulo, dicunt in caſu, de quo loquimur, facta venditione teneri venditorem admonere emptorem de vitio rei, ne ſi alteri eam vendat pro pretio, quod valeret tali defectu non exiſtente, ſit cauſa damni tertij. Quod ego verum exiſtimo, quando venditor probabiliter credit, emptorẽ eam mercem emiſſe, vt iterum illam vendat. Nam, vbi nulla eſt probabilis coniectura de hoc, vel quia non eſt officium emptoris negotiari, vel quia merces venditę breui ſunt in poteſtate eiuſdem, non eſt cur venditorem ad ſimilem manifeſtationem teneri dicamus. Et quod dictum eſt in præcedentibus de venditore, rem defectuoſam ſcienter emptori ignoranti vendente, è contra eſt intelligendum de emptore valorem mercis cognoſcẽte, quem venditor ignorat. Tunc enim tenetur emptor aſcendere in pretio iuxta valorem mercis, cùm animus vendentis huiuſmodi valorem ignorantis non ſit aliquam emptori facere donationem. Quòd ſi tam venditor, quam emptor mercis valorem ignorent, quia fortè putant eſſe vitrum, quod eſt gemma, aut lapis pretioſus: tunc ignorantia excuſabit à culpa emptorem, qui rem vili pretio emit, non tamen à reſtitutione, qua debet ſupplere pretij defectum, quam primum ſciuerit mercis valorem. Vel ſaltem tenebitur contractum reſcindere, ſi pretij defectum ſupplere nolit. Maximè, ſi defraudatio fuerit vltra dimidium. ¶ Ex dictis *1. Corollarium.* infero primò, perperam Mercatum dicere, peccare eum, & teneri ad reſtitutionem, qui occultum rei vitium reticet, etiam ſi deſcendat in pretio. Abſolutè enim id non eſt verum. Niſi tantum quando vitium tale fuerit quod eo cognito, venditio ſimpliciter non celebraretur. Tunc enim contractus redderetur inuoluntarius, & ex conſequenti nullus, & reſcindendus. ¶ Infero ſecun- *2. Corollarium.* do licitum eſſe viliùs emere rem, ratione defectus, quàm ex legis taxatione, aut communi conſuetudine valet. Lex enim, & communis æſtimatio determinantes pretia rebus, loquuntur de illis, quatenus ſunt in ſuna diſpoſitione, nec reſpiciunt id, quod eſt per accidens. ¶ Infero tertio, quod qui *3. Corollarium.* vendit vinum, ſeu triticum, aut rem aliam, quam ſcit ad corruptionem eſſe diſpoſitam, nec diu in ſua bonitate permanſuram: & ſcit ſimiliter, aut probabiliter putat, vel ſaltem dubitat, quod emptor rem illam emit, ad eam conſeruandam, tenetur emptorem certiorem facere, quod ea res non tanto tempore conſeruabitur. Alias illius defectus occultatio in damnum vergeret emptoris: quod venditor ex iuſtitia vitare tenetur, vt ex quarto dicto certo colligere licet. Dixi notanter, ſi venditor probabiliter putat, vel ſaltem dubitat, emptorem rem illam emere ad eam conſeruandam. Nam ſi cognoſcit, quod vult eam ſtatim conſumere totum valorem poterit recipere, nulla talis defectus facta declaratione. Nam cum res habeant valorem per ordinem ad vſus humanos: & ad vſum præſentem, ex communi æſtimatione, tantum valeat illa res, ac ſi haberet diuturnas diſpoſitiones conſeruantes, ſit, vt toto pretio currenti iuſtè vendi poſſit.

¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio facta, quatenus militant *Ad 1. arg. in principio dubitationis factum.* contra doctrinam à nobis poſitam. Et ad primum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod quamuis per ſe loquendo, & regulariter quodlibet rei vitium, ſiue in ſubſtantia, ſiue in quantitate, ſiue in qualitate, irritet contractum, ſi res pro integra, & abſque defectu vendatur, poteſt tamen contingere, vt læſio in quolibet iſtorum ſit adeò minima, vt contractus validus ſit.

Tum, quia in moralibus quod parum eſt, pro nihilo reputatur. Tum etiam, quia vt ſupra diximus, in venditione cuiuſcunque rei, æſtimatio eſt deſumenda, non ex ſubſtantia illius,ſed ex vtilitate, quam in ordine ad vſus humanos importat. Et certum eſt,quod quando differentia, vel in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate, eſt minima, res illæ æqualiter, vel quaſi æqualiter ſe habere dicuntur in ordine ad humanam vtilitatem. Et ità contingit in caſu,quo vinum Metymnēſe pro vino ſancti Martini venderetur. Verum eſt tamē,quod ſi vinum ſancti Martini medicinalem aliquam qualitatem haberet,quę in alio vino Metymnēſi, licet ita bono, non inueniretur, iniquum eſſet vnum pro alio ſubſtituere, quando ratione medicinæ quæreretur propter rationes à nobis ſæpiùs repetitas. Et hinc colligere licet,qualiter eſt etiam iudicandum de illis, qui vendunt vinum lymphatum, aut medicinas non puras,vel quid ſimile faciūt, ipſis emptoribus ignorantibus. Aliquando enim peccant,& ad reſtitutionem tenentur; aliquando verò non peccant. Peccant quidem,& ad reſtitutionem tenentur, quotieſcunque talis miſtio nocua eſt, periculumque aut damnum proximo affert. Et hoc ſiue venditor deſcendat in pretio,ſiue ſecus. Similiter etiam peccant, & tenentur ad reſtitutionem, etiam ſi miſtio, nec damnum, nec periculum ſit allatura, quando res quæ pura non eſt, non valet tantum, quantum valet pura,& pro pura venditur,& perfecta. Maximè, ſi diminutio valoris ex miſtione proueniens notabilis ſit. Sed nec peccant nec tenentur ad reſtitutionem, quando miſtio,nec minoris valoris,nec minoris vtilitatis facit rem ad eum vſum,ad quem emitur, quam ſi illa facta non fuiſſet. Et præterea quando valoris, & bonitatis adeò parua eſt facta diminutio,vt homines de illa nihil curent,vel ſaltim ſecundum rationem nihil curare debeāt. Vſus etiam pharmacopolarum, qui vocatur,quid pro quo,cū,ſcilicet,petēti tale oleum,vel vnguentū dant aliud,vel quia illud non habent, vel quia eiuſdem effectus atque virtutis fore iudicatur ex æqualitate valoris & pretij erit iuſtificandus, ſicut omnes alij,in quibus defectus inuenitur. *Ad 2. Arg.* Ad ſecundum argumentum reſpondetur,conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam ad hoc,vt ſacramentum baptiſmi ſit validum, ſolum requiritur materia, & forma, cum debita intentione miniſtri,quæ eſt faciendi, quod facit Eccleſia in ſubiecto capaci. Quæ omnia inueniuntur in illo, qui baptizat Paulum, putans baptizari Petrum: Ad religioſam enim intentionem miniſtri impertinens eſt, quod velit baptizare hunc, vel illum hominem. Sed tantum debet velle baptizare illum,circa quem actum ablutionis exercet,quicunque ſit ille. Quòd autem miniſter putet eſſe Petrum,& ſit Paulus,eſt quędam ignorantia concomitans, quæ debitam intentionem non deſtruit. Verum eſt, quod ſi miniſter intenderet baptizare Petrum pręciſe, & non alium, baptiſmus eſſet nullus. Sed tunc peccaret mortaliter, tanquam ille, qui debitam intentionem non haberet. At verò ad hoc,vt contractus emptionis,& venditionis ſit validus, neceſſarium eſt, vt eadem illa res,de qua facta fuit conuentio, in eadem ſubſtantia, quantitate, & qualitate tradatur,ſicut petitur ab ipſo emptore. Et ſi ſecus fiat, contractus erit inuoluntarius, & ex conſequenti nullus. Ad confirmationem ſimiliter reſpondetur,conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam, quia ad bonum commune Eccleſiæ expedit, vt eius miniſtri ſint certi & determinati,idcirco eadem Eccleſia, quæ domina eſt beneficiorum voluit, vt collatio beneficij in caſu argumenti ſit valida,quannis alias ille,cui cōfertur, illius ſit indignus. At verò in contractu emptionis,& venditionis nihil retulerit ad bonum communitatis, quod quando non traditur eadem res,vel in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate,nullus reddatur. Et ideò nec ab Eccleſia, nec à poteſtate ciuili approbatur. Ad aliud, quod de matrimonio adducitur in eadem confirmatione dico, quod ille, qui cum ea exiſtimatione ducit vxorem, tripliciter ſe poteſt habere. Primo: quod illa concomitetur actionem, & non ſit conditio obiecti intentionis. Vt ſi, verbi gratia, diceret in mente: Volo Mariam accipere in vxorem, quam virginem, vel nobilem vel diuitem exiſtimo. Secundo, quod ea exiſtimatio, ſit conditio obiecti intentionis verbis prolata. Vt ſi,verbi gratia,diceret: Volo Mariam accipere in vxorem,ſi virgo,vel nobilis, vel diues fuerit. Tertio, quod eadē exiſtimatio ſit conditio obiecti intentionis, verbis tamen non exprimatur,ſed abſolute profeſtatur conſenſus. Et quidem, ſi ducens vxorem cum illa exiſtimatione virginitatis, habet ſe primo modo,matrimonium eſt validum,atque ratum. Et ratio eſt: Quia ſubſtantia illius contractus tunc non eſt,quod mulier ſit virgo,aut nobilis, ſed tantum conſiſtit in hoc quod vult illam abſolutè accipere in vxorem, exiſtimatioque virginitatis tunc ſolum concomitātes ſe habet ad talem conſenſum.

Si

Si vero ſecundo modo ſe habeat, nec in foro conſcientiæ, nec in foro exteriori, erit verum matrimonium conditione non exiſtente, quia deficit illi obiectum contractus. Si autem ſe habeat tertio modo, in foro conſcientiæ non erit verum matrimonium propter eandem rationem. In foro tamen eccleſiæ validum iudicabitur. Et ipſe vir tunc adhuc in foro conſcientiæ tenebitur verum matrimonium contrahere. Ex quo enim abſoluè protulit conſenſum, nulla conditione appoſita, grauiter deciperet mulierem, quæ ſe vinculo matrimonii aſtrictam iudicauit, ſi ſecus faceret, quæ iniuria aliter quam verum contrahendo matrimonium reſarciri non poterit.

Ad 3. argu. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, quod, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, non facile ſunt admittendæ excuſationes venditorum, qui dicunt, minus iuſto à iudicibus taxatas ſibi fuiſſe merces, ſed ſemper in re dubia, pro miniſtris reipublicæ eſt iudicandum, habendumque pro iuſto pretio, quod ab ipſis fuerit decretum. Cæterum ſi quando certo conſtiterit, iudicis taxationem fuiſſe iniquam, licitum erit venditori vti cautela, minuendo menſuram. Nec per hoc fit iniuria emptoribus, qui tantum accipiunt, quantum ſibi debetur ex iuſtitia.

Ad vltimũ argu. ¶ Ad vltimum argumentum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod quamuis in celebrandis contractibus emptionis, & vẽditionis, æqualis vtriuſque contrahentis debeat eſſe conditio, quantum ad hoc, quod vterque tenetur leges commutatiuæ iuſtitiæ ſeruare, atque adeò, ſicut venditor peccat contra iuſtitiã, vẽdẽs rẽ vitioſam pro integra; ità etiã emptor emẽs rem integram pro vitioſa, & ſicut vẽditor non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium, vt iam diximus, ſic etiam emptor tenetur augere pretium mercis cognoſcens eius valorem, vel illum indicare venditori: (eſt enim venditio actus commutatiuæ iuſtitiæ, vtramque partem æqualiter reſpiciens,) tamẽ quando in re venali aliqua ſpecialis virtus latet, quæ communiter ab hominibus etiam peritis illius artis, ignoratur, peritiſsimus emptor illam cognoſcens, nec tenebitur eam venditori manifeſtare, nec augere pretium; ſed poterit emere illam pro eo, quod ſecundum communem æſtimationem determinatur. Cuius rei ratio eſt: Tũ; Quia illud iudicatur iuſtum pretium rerum, quod ab hominibus ſecundum circunſtantiã loci, & temporis communiter æſtimatur. Et certum eſt, illam ſingularem virtutem ab hominibus communiter nõ æſtimari; ſiquidem non cognoſcitur. Tum etiã; Quia illa occultiſsima virtus mercis, aut gemmæ reſpectu perfectiſsimi lapidarij habet ſe ſicut theſaurus abſconditus in agro. De quo diximus in materia de reſtitutione licitum eſſe cuique emere agrum, in quo continetur, nulla facta ipſius venditori manifeſtatione. Quare ad propoſitum argumentum conceſſa maiori, ſi intelligatur de virtute lapidis, quã cõmuniter homines non cognoſcunt, reſpõdetur, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam in emptione cuiuſcunque rei pretioſæ nulla fit iniuria venditori, ſi tãtũ pretium ei conſeratur pro illa, quantum ſecundum communem æſtimationem valet. At verò in venditione rei defectuoſæ, pro integra, ſemper eſt neceſſarium, quod pretium pro illa acceptũ ſit maius, quam ſecundum ſe valet, cum res defectuoſa ex communi æſtimatione, non tantum valeat, quãtum integra. Et eſt aduertendum, quod quando dicimus lapidarium peritiſsimum poſſe emere, minori pretio, quàm valet, gemmam, aut aliquem alium lapidem pretioſum, eſt intelligendum dummodo admoneat venditorem de communi valore ipſius. Nam, ſi ſecus fecerit, erit venditor rationabiliter inuitus atque ex conſequẽti contractus nullus. Quando Hiſpani à principio venerunt ad Indos, potuerunt ab illis emere margaritas, & aurũ pro pretio, quod ſecundũ communẽ æſtimationẽ illius reipublicæ iuſtum iudicabatur: nec tenebantur eis manifeſtare quanti illa in alijs regionibus haberẽtur, vt omnes Doctores concedũt. Et ad eundem modum, peritiſsimus artifex, qui alicuius lapidis occultiſſimam virtutem cognoſcit, ſatisfeciſſe eſt iudicandus, ſi tantũ pretium pro illo dederit quanti communiter æſtimatur, cum æqua ſit omnium ratio.

Aliud dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm venditor ſciẽs breui tempore magnam copiam mercium vẽturam, ex quo fiet, vt quæ apud ipſum habẽtur minori vendãtur pretio, teneatur illud emptoribus manifeſtare, minuereq; pretiũ, vel potius adhuc poſſit, illas pro pretio integro hic & nunc in ciuitate currente, vendere? Hanc difficultatem in terminis diſputant Medina. q. 35. Syluest. verbo, emptio. q. 15. Soto li. 6. de iuſtitia. q. 3. ar. 2. in ſolutione ad vltimum Conrad. q. 56. exemplo. 3. & q. 66. de contract. Couarr. in reg. peccatũ. 2. p. §. 4. numero 5. & 6. Cord. li. 1. quæſtionarij q. 14. Ex quorum omnium ſententia dico primò, *1. dictum certum.* certum eſſe, quod ſi res eſt ſtatim conſumenda, integro pretio currenti vendi poteſt. Ad illum enim vſum tanti communiter æſtimatur. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſi *2. dictum certum.* ignota eſt vtrique contrahentium futura pretij variatio, licita erit venditio pro pretio currenti, nec taliter vendens ad aliquam

 tenebitur

tenebitur reſtitutionem. Quia cum neuter tūc alterum decipiat, æqua debet eſſe vtriuſque conditio. Dico tertio etiam eſſe certum, quod ſi vtrique fuit nota futura merciū copia, licitè pro illa accipitur pretium præſens. Volenti enim, & ſcienti non fit iniuria. Sed quod habet difficultatem eſt, an quando emptore ignorante, venditor ſcit futurā pretii variationem, poſsit totum, quod in præſenti currit pro mercib⁹ accipere ab eo, qui ſimiles merces ad eas ſeruandum, vel poſteà aliis vendēdum emit, ex quo emptor notabile damnū, & detrimentum patietur.

3. dictum certum.

Punctus difficultatis.

Conradus de contract. qu. 66. partem tenet negatiuam, quam etiam ſequitur Medina. C. de reſti. q. 15. & Gabriel in 4. d. 15. q. 11. ar. 3. dub. 6. Qui omnes dicunt prædictum venditorem mortaliter peccare, & ad reſtitutionē teneri. Non quidem tanti, quantus futurus eſſet defectus pretii, ſed quanti minoris æſtimarentur merces ſi omnes prædictam mercium abundantiam cognoſcerēt. Eandē etiā ſententiam ſequitur Bartol. in leg. quæro ff. de actio. emptio. & gloſ. in leg. contra leg. ff. de legibus. Et probatur à Medina quatuor rationibus.

Sententia Cōradi & aliorum.

1. argu.

Primò ſic: Merces in caſu poſito ob ſimilium mercium abundantiam proximè futuram, decreſcūt in pretio ſecūdum communem æſtimationem: ſicut enim penuria mercium non ſolùm præſens, ſed etiam de propinquo ſperata: auget, ita & abundantia non ſolum præſens, ſed etiam proximè futura minuit valorem earum: Eſtque hoc verum etiam ſi non ſint actu in iſto loco, ſed in propinquis; quia: quod parum diſtat, nihil diſtare videtur: ergo qui ſciens futuram magnam mercium copiam illas vēderet, pro pretio tunc currenti; plus pro eis acciperet, quam ſecundum communem æſtimationem valent; atque ex conſequenti peccaret mortaliter, & teneretur ad reſtitutionem.

2. argu.

¶ Secundo ſic argumentor. Quando ſolus venditor ſcit bonitatem rei intrinſecam, vel etiam extrinſecam, eſſe diminutam, vel breui minuendam, ſiue tollendam; maximè ſi ſit ad corruptionem diſpoſita: tenetur hoc ipſum ignoranti emptori manifeſtare, vel ſaltem in pretio deſcendere, vt diximus dubio præcedēti: ergo ad idem ſimiliter tenebitur quando vendit rem in valore, & pretio vſuali breui minuendam. Probo conſequentiam: Quia nō minus læditur emptor, quādo res in valore vſuali, vel pretio in breui minuēda, pro integro pretio illi venditur, quā ſi in bonitate vel valore naturali diminuta, vel in breui minuēda pro integra, & perfecta ſibi vēderetur. Itaq; dicetur hæc merx eſſe in via, & diſpoſitione ad corruptionē, vel diminutionē pretii vſualis, in caſo præſenti: ſicut quādo eſt in via vel diſpoſitione ad corruptionē, ſeu diminutionē valoris, & bonitatis ſuæ naturalis.

3. argu.

¶ Tertio: Rerum iuſtus valor nō ex quacunq; cōmuni æſtimatione deſumitur, ſed ex prudēti, & diſcreta; qualis nō eſt illa, quæ ex ignorātia, & errore ciuiū procedit, cū ſi ſcirēt proximā rerū abundantiā, nōn tāti æſtimaſſent: ergo non ille, qui modo currit eſt verus ac iuſtus valor; ſed putatiuus: atque adeò, qui ſecundū illū ſciēs vendit peccat, & ad reſtitutionē tenetur.

4. argu.

¶ Quarto argumentatur Medina ad probandā ſuam ſententiā pluribus in mediū adductis inconuenientibus, quæ ex oppoſita ſequerētur. Primum eſt: Nā alias ſequeretur, quod mercator ſciens, craſtina die hanc ciuitatē obſidendam, poſſet hodie omnia bona ſua pro pretio currēti vēdere, quod videtur iniquū, & contra bonū, non ſolum ciuiū, ſed etiā ipſius reipublicæ. Secundo ſequeretur, quod ſciēs craſtina die frumēti taxationē futurā, multò minorem quā modò, poſſet hodie ingentem copiā tritici vendere pro pretio pragmaticæ currētis: ex quo non leue damnū reipublicæ cōſurgeret. Tertio, ſequeretur quod ſciens aliquam monetā craſtina die in regno à ſuo valore deponēdam, poſſet hodie omnem, quā haberet; cābire; ex quo ſimiliter grauis iniuria inferretur ciuibus. Hæc Medina. Cicer. li. 3. de Officiis, de mercatore quodā Alexandrino, qui Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti onmetū aduexit, ſciens ſe alios mercatores ſequuturos, dubitationē proponit, vtrū teneretur tūc ille ciues copiæ futuræ præmonere, vel potius tacitus poſſet pretio currēti merces diuidere. In mediumque adducta Antipatris ſententia, quæ eſt eadē cū opinione Medinæ, illā hac ratione probat: Nā inter homines lege naturæ quædā ſocietas eſt naturalis, cōtra quā facit qui celat ſocios quod illis eſt cōmoditati. Et ſic dicit, quod licet nō omne, quod tacemus, celemus aliquē, tamen quod emolumenti noſtri cauſa alios volumus ignorare, celare dicimus. Ac per cōſequēs fraudulentus eſt contractus & hominis, vt ipſe inquit, verſuti, obſcuri, aſtuti, fallacis, malitioſi, callidi, veteratoris, vafri.

Sententia Corduba.

¶ Corduba lib. 1. quæſtionarii quæſtione 14. in fine, propoſitis duabus opinionibus cum ſuis rationibus, vna Medinæ modo à nobis explicata, altera D. Thomæ & aliorū, omnino ei contraria, ſubiungit tertiam, quā ipſe ſequitur, & mediā appellat, dicēs, ad propoſitam difficultatem, ſub diſtinctione eſſe reſpondendum. Nam ſi pretium mercium, quarum copia futura ſperatur, iam eſt à republica ſeu eius rectore taxatum,

vel

vel tale, quod ſecundum communem æſtimationem, & conſuetudinẽ tanquam iuſtum currit in illo loco, licitum eſt mercatori pro illo ſuas merces vendere, quantumcunque, ſciuerit illarum copiam in proximo futurã, ex quo earum valor minuetur. Tamen ſi pretium eſt vagum, & denuo taxandum à communitate, ſeu eius rectore vel ab ipſo venditore ſtatuendum; habet locum, & veritatem opinio Medinæ. Et ratio huius differẽtiæ eſt: Nã cũ in primo caſu illarũ merciũ pretiũ vſque tunc taxatũ, vel cõmuniter currens, iuſtũ ſit, ſicut iuſtè decretũ & introductũ, vt ſupponimus, tãdiu tale debet manere, quandiu rationabiliter non mutatur, vel mutari debeat, aut denuò aliud iuſtũ pretium introducatur. Et certũ eſt, quod quandiu futura merciũ copia communiter non ſcitur, nec mutatur eorum iuſtum pretium, nec eſt rationabilis cauſa illud mutandi. At verò, quando pretium non eſt taxatum, ſed eſt vel de nouo taxandũ, vel ab ipſo venditore ſtatuendum, cõſiderandæ ſunt omnes circunſtantiæ, quæ rei valorem, vel augere, vel minuere poſſunt, vt ſic iuſtũ eius pretiũ ſtatuatur, quarũ vna eſt, futura copia ab ipſo venditore præcognita.

Impugnatur Corduba. § Hæc ſententia Cordubæ ſubtilis eſt, & quæ forſan metaphyſicè loquendo veritatem haberet. Sed quoniam moraliter nõ contingit, eſſe aliquas res communibus vſibus neceſſarias, quarum pretiũ, vel ex lege, vel ex communi hominum cõſuetudine, & æſtimatione taxatæ non ſint, non erit opus ea diſtinctione. Eo vel maximè, quod cum res, quæ publicam taxationem non habent, quales ſunt illæ, quæ non ad neceſſitatem, ſed ad ornatum ſpectant, ex contrahentium conuentione, ſuum iuſtum pretium ſortiantur, vt diximus arti. primo huius quæſtionis, non eſt cur dicamus, quod ſi contrahentes conueniunt in pretio, illud non ſit iuſtum, eſto talis mercis maior copia ſit futura.

1. Concl. § Quocirca, vt quid in hac re mihi videtur dicendum explicem; ſit prima concluſio: Venditor, qui ſciens futuram magnam copiã mercium, vendit eas quas apud ſe habet pro pretio currenti, nõ eſt iniuſtus, nec ad aliquã reſtitutionẽ tenetur. Hanc ponit D. Tho. art. 3. huius quæ. in ſolutione ad 4. Soto li. 6. de iuſtitia q. 3. ar. 2. in ſolutione ad 3. argumentum principale. Alexand. in tract. dierum genialium lib. 6. ca. 1. Couarru. in reg. peccatũ, p. 2. §. 4. & multi alii ab ipſo relati. Dixi autẽ, quod talia faciens non eſt iniuſtus. Nam contra charitatem poterit aliquando peccare, vt dicemus in quarta concluſione. Et probatur: Iuſtus, & verus valor rerum non ex priuato vnius, vel duorũ pẽdet æſtimatione, ſed vel ex principiis, vel cõmuni hominũ decreto, vt diximus in ſuperioribus: ſed in caſu cõcluſionis per publicã, & cõmunẽ hominũ æſtimationẽ eſt taxatũ pretiũ rerũ; ergo illud eſt habendũ pro iuſto, & vero, nõ obſtãte quacũq; alia particulari cognitione. Et confirmatur: Vbi eſt publica taxatio mercis, cõmunis hominũ æſtimatio locũ habere non poteſt: & vbi eſt communis æſtimatio, non habet locum priuatum vnius hominis decretum, vt ſupra diximus: ſed in noſtro caſu ſolus eſt vnus, ſcilicet, venditor, qui ob ſcientiam futurarum vilius æſtimat merces: ergo nõ propter id variari debet pretiũ, vel decreſcere ex iuſtitia. Secũdo: Particularis cognitio, vel ignorãtia iuſti pretii, aut aliarũ cõditionũ mercis per accidẽs ſe habentium ad iuſtitiã ipſius, impertinẽs eſt, & nõ variat iuſtũ pretium rei iã verè exiſtẽs vel cõſtitutum, ità, vt propter illã tantum particularẽ alicuius cognitionẽ, vel ignorantiã reddatur iniuſtũ, quod ſine illa erat iuſtũ, vel è conuerſo reddatur iuſtum, quod ſine illa erat iniuſtũ: ſed in caſu cõcluſionis ſolũ eſt cognitio particularis venditoris de illa cõditione extranſeca mercis, ſcilicet, de abundãtia proximè futura, vt ſupponimus: ergo illa nõ ſufficiet variare iuſtũ pretiũ rei iã taxatũ, & cõſtitutũ. Atq; adeò iuſtè poterit mercator pro pretio currẽte vẽdere, nõ obſtãte quacunq; particulari ſua cognitione, quæ non eſt potẽs reddere iniuſtum pretiũ, quod ſine illa erat iuſtum. Conſequentia cũ minori eſt nota, & maior probatur: Quod vni eſt iuſtum, omnibus ſcientibus, & neſcientibus iuſtum eſt; eſt enim iuſtitia, vel iniuſtitia pretii à parte rei, ſicut & ipſa iuſtitia in medio conſiſtit, vt ex ſententia Ari. li. 5. Ethi. docuimus ſupra, q. 58. ar. 10. nec ex cognitione, aut ignorantia huius vel illius depẽdet: ergo ipſa particularis cognitio vel ignorantia impertinẽs eſt, nec variat iuſtum pretium rei. Vltimo. Si venditor, qui ſciens magnam futuram copiam mercium, vendit eas, quas apud ſe habet pro pretio currenti, eſſet iniuſtus; & ad reſtitutionem teneretur, ſequeretur, quod etiam ille, qui ignorans illam copiam futuram, eaſdem venderet pro eodem pretio, ſimiliter teneretur ad reſtitutionem: conſequens autem eſt falſum, & contra omnes: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Obligatio ad reſtitutionem, non ſolum oritur ex iniuſta acceptione, ſed etiam ex re accepta; ergo quemadmodum dicitur mercatorem ſcientem futuram copiam teneri ad reſtitutionem ratione iniuſtæ acceptionis, erit etiam dicendum, quod ignorãs eandem copiã futuram, tenebitur ad ſimilem reſtitutionem, ratione rei acceptæ.

§ Se-

2. Concl. ¶ Secunda concluſio: Etiam ſi iſte venditor interrogatus, an futura eſſet magna copia illarum mercium, quas vendit, diceret ſe neſcire, & etiam ſi diceret non eſſe futuram, non peccaret contra iuſtitiam, nec ad reſtitutionem teneretur. Probatur: Non obſtante tali mendacio adhuc talis contractus haberet omnia, quæ neceſſaria ſunt, vt iuſtus dicatur; traderentur enim merces abſque aliquo vitio, pro pretio iuſto currenti: ergo eſſet iuſtus. Et ſi quis contra hoc argumentetur; Si alius aſſiſtens ita mentiretur, faceret iniuſtum, & ad reſtitutionem teneretur, vt omnes Doctores concedunt: ergo multò magis ſi ipſe mercator mentiatur. Et confirmatur: Qui mentiendo impedit eleemoſynam pauperi peccat contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem tenetur: ergo pari ratione, qui mentiendo eſt cauſa, vt alteri damnũ inferatur. Ad primũ reſpõdetur, cõceſſo antecedẽti, negãdo cõſequẽtia. Venditor enim tacendo, vel mentiendo non facit iniuſtum. Tum, quia ſolum inducit emptorem ad contractum iuſtum. Tum etiam; quia ſi diceret veritatem ſimile damnum in propriis facultatibus incurreret, quod ipſe pati non tenetur. Atque adeò illud mendacium non eſt pernicioſum formaliter, ſed ſolum officioſum, vtpote quod per ſe ordinatur ad fugiẽdum damnum, quod venditor ſubire non obligatur. Eſtque per accidẽs, quod emptor ex illo damnificetur. At verò alius mentiens pernicioſe mentiretur, & non officioſe tantum, poſtquam ex tali mendacio nec bonum comparat, nec malum euitat. Et ſic facit contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem tenetur. Ad confirmationem reſpondetur, quod ille, qui mentiendo impedit eleemoſynam pauperi dupliciter ſe poteſt habere. Nam vel ipſe eſt pauper, & vt ſibi dupla eleemoſyna detur decipit alterum, decipit autem dicendo, dominum non adeſſe, aut eleemoſynam iam eſſe elargitam: & tunc iſte mentiens nec peccat contra iuſtitiam nec ad reſtitutionem tenetur. Vterque enim pauper habet idẽ ius. Et ſic ſolum mentitur officioſe. Vel eſt diues, qui mentitur pauperi, & tunc mendacium eſt pernicioſum contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem obligans.

3. conclu. ¶ Tertia concluſio: Quod dictum eſt de venditore, eſt etiam dicendum proportionabiliter de emptore, ſcilicet; quod ſi emptor ſcit futuram magnam copiam mercium, aut earundem inopiã ex quo pretia augentur, poterit tacere emereque illas pro pretio currẽti: Et ſi mentiatur non erit eius mendaciũ pernicioſum, ſed officioſum tantum; atque ex conſequenti non obligãs ad reſtitutionẽ. Hæc cõcluſio probatur iiſdẽ rationibus, quibus præcedẽtes fuerũt probatæ; cum in cõtractu emptionis & vẽditionis vtriuſq; cõtrahẽtis, vt ſæpe diximus, debeat eſſe æqua cõditio. Et præterea cõfirmatur ex hiſtoria Taletis Mileſii, quã Ariſt. lib. 1. Polit. c. 7. refert, dicens, quod cum huic philoſopho tanquam in opprobriũ obiiceretur, quod philoſophia ſuos alumnos pauperes efficeret, ipſe per Aſtrologiam oliuarum vbertatem eo anno futuram proſpiciens, collecta exigua pecunia creditò, emit in hyeme, ſub conſuſu, quantum quiſque olei eſſet collecturus, & arras dedit. Poſtea verò, tum, quia ingentiſſima copia peruenit; tum etiam, quia ipſe ſolus fuit venditor, ampliſſimos confecit theſauros. Oſtendẽs nimirum facilè eſſe philoſophis ditari, niſi ſapientis eſſet diuitias deſpectui habere. Simile legitur de Ioſeph. Geneſ. 41. Qui futuræ vbertatis annorũ ſeptẽ quos aliorũ nõ minor ſubſequutura erat ſterilitas diuinitus edoctus, vili prius emendo, & carè poſtea vendendo Pharaonem ditauit.

¶ Quarta concluſio: Aliquãdo poterit cõtingere, vt in caſibus prædictis, tam venditor, quã emptor peccẽt cõtra charitatẽ, quod, ex communibus legibus charitatis, quibus tenemur bono proximi cõſulere, quãdo ſine magno detrimẽto proprio fieri poteſt, iudicandũ erit. 4. conclu. Et ſic dico, quod ſi Ioãnes, verbi gratia, ſciret, ingentẽ ſummã tritici futurã, & Petrus modò vellet ab eo emere magnã quantitatẽ pro pretio currenti, propter quod Petrus craſtina die in paupertatẽ incideret, cõtra charitatẽ peccaret Ioãnes, ſi non diceret illi, vt in craſtinũ expectaret. Maximè ſi Ioãnes ſuum triticũ vendere poſſet pluribus ciuibus diuitibus. Secus autem eſſet, ſi Ioãnes ex eo quod nõ vendat triticũ Petro, in ſimilem paupertatẽ incideret. Nã tũc nihil teneretur indicare, nec cõtra iuſtitiã, nec cõtra charitatẽ peccaret triticũ vendens; cũ charitas bene ordinata à ſeipſo incipiat; & nullus teneatur cõſulere bono proximi, cũ tãto detrimẽto proprio.

Ad 1. argu. ¶ Ad primũ argumentũ in principio factũ reſpõdetur, illud antecedens ſolũ habere verũ de penuria, & abũdãtia cõmuniter cognita, quæ eſt præſens, vel proximè futura: nõ autẽ de ea, quæ ab aliquo particulari vẽditore vel emptore tãtũ cognita eſt; vt ex ſupradictis patet.

Ad 2. arg ¶ Ad ſecundũ reſpõdetur cõceſſo antecedẽti, negãdo cõſequentiã. Et ad probationẽ dico, eſſe latiſſimũ diſcrimẽ inter valorẽ rei defectuoſæ, qui eſt ab intrinſeco cõditionis illius rei: & valorẽ ex abũdãtia vel penuria proximè futura, qui ſumitur ab extrinſeca cõditione mercis. Nã valor, qui eſt ab intrinſeco cõditionis rei, qui eſt quo ad ſubſtãtiam,

tiā, quantitatē, vel qualitatē rei defectuoſæ, per ſe facit ad iuſtum pretium conſtituendum, nec particularis cognitio, aut ignorantia talis valoris eſt ſufficiens variare illud. Quare quanuis particularis ignorantia venditoris rei defectuoſæ, eam cum bona fide pro pretio currenti vendentis tanquam ſanam, excuſet illum à peccato & dolo; non tamen variat iuſtū pretiū illius; nec de iniuſto eſt potens reddere iuſtum quia aliud pretiū rei defectuoſæ, & aliud rei integræ atque perfectæ iuſtum eſt ex ſua natura. Ex quo fit vt qui ex tali ignorantia rem defectuoſam pro ſana vendidit, cognito defectu, teneatur ad petitionem emptoris defraudati, vel reſcindere contractum, vel ipſum ad æqualitatem reducere, reſtituendo quod vltra iuſtum pretium rei accepit. Cæterum valor ex abundātia, vel penuria proximè futura, quia ſumitur ab extrinſeca conditione mercis, per quam nec res ipſa in ſua bonitate, vel valore naturali; nec in quantitate, vel qualitate mutatur, per accidens facit ad iuſtum pretium conſtituendum, nec per particularem ſolius venditoris, vel emptoris; ſed per ſolam communem cognitionem, vel ignorantiam, & æſtimationem inde pēdentem, quis ſit rei valor, vel iuſtum pretium currēs, determinari debet.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertiū reſpondetur negando, quod cōmunis æſtimatio tēpore, quo mercator vēdit res pro pretio currēti, ſciens plures alias breui futuras, non ſit prudens, & diſcreta. Non enim eſt imprudentia, ſed prudentia maxima res illas tanti æſtimare, quanti hic, & nunc ſuppoſito, quod neſciat futuras merces, prudentiſsimus quiſq; faceret æſtimationem. Et aliud eſt hominem falli, & aliud imprudenter agere. Nec illa æſtimatio procedit ex errore. Error enim eſt priuatio ſcientiæ debitæ in eſſe. Et certum eſt, illud, quod fortuito quodā caſu accidit, præter omnium intentionē, ſciri nō eſſe debitū. Quare nō ex errore, ſed ex vera & ſufficiēti ſcientia dicta appretiatio procedere erit dicēda.

Ad 4. arg. Ad quartū reſpōdetur non eſſe habēda pro incōuenientibus, quæ Medina ex noſtra ſentētia infert; ſed potius ſunt vera. Quāuis aliquando talia faciens poterit peccare cōtra charitatē, vt in quarta cōcluſione diximus.

1. corollarium. Ex dictis infero primo; quanuis nullus ex Doctoribus noſtræ ſententiæ id aſſerat; quod etiā ſi merces eſſent iam actu, ſed ſecreto, in ciuitate: ſi id nullus alius ſciat niſi venditor, vel fortè pauci alii, adhuc poterit ſuas pro pretio currenti vendere, ob rationes factas. Illud enim ſemper eſt habendū iuſtū quouſq; ex lege, vel cōmuni hominū æſtimatione, & ſcientia aliud determinetur.

2. corollarium. Infero ſecūdo idē eſſe ſeruandū in contractu mutui, vel cābii. Si enim tēpore, quo mutuam dedi pecuniam, ſiue in cambio depoſui, valebat tantum ex communi curſu, & taxatione; etiam ſi ego ſciuerim breui minuendam ex Regis decreto; potero totum valorē repetere, quod habuit tempore mutui. Imò etiam, ſi decretum ſit iam factum, & ego ſolus id ſciam; potero quoadusque promulgetur antiquum valorem exigere; quidquid dicat Syluester verbo. vſura. 1. quæſtione 15. Qui minus conſequenter loquens, affirmat non licere mutuare pecuniam quam ſcio breuiter minuendam in valore, vt alia eiuſdem pretii ſoluatur; niſi quando mutuatarius illam eſſet conſumpturus ſtatim. Et ponit exemplum de merce breui corrumpenda. Sed melius Corduba, & alii Doctores noſtræ ſententiæ dicunt, quod etiam ſi illam eſſet ſeruaturus licitum eſſet mihi ei cum illo pacto mutuare: ſi quidem in præſenti, ex communi æſtimatione, vel lege tantum aſſequitur valorem.

ARTICVLVS. IIII.

¶ *Vtrum liceat negotiando, aliquid carius vendere, quam emere.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quod non liceat negotiando aliquid carius vendere quàm emere. Dicit enim * Chryſoſto. ſuper Matth. 21. Quicunque rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur: ille eſt mercator, qui de templo Dei eiicitur. Et idem dicit Caſsiodorus * ſuper illud Pſal. 70. Quoniam non cognoui literaturam, vel negotiationem, ſecundum aliam * literā: Quid inquit, eſt aliud negotiatio, niſi vilius comparare, & carius velle diſtrahere? Et ſubdit; negotiatores tales Dominus eiecit de templo. Sed nullus eiicitur de templo, niſi propter aliquod peccatum: ergo talis negotiatio eſt peccatum.

Opuſ. 13. c. 3.
Homi. 38. in opere imperfecto à med. 10. 2.
Et habetur diſt. 88. c. Eijciens.
Et habe. di. 88. c. Quid eſt aliud.
Eodē loco.

2 ¶ Præterea, Contra iuſtitiam eſt, quòd aliquis rem carius vendat, quàm valeat, vel vilius emat, vt ex dictis * apparet. Sed ille qui negotiando rem carius vendit, quàm emerit, neceſſe eſt quòd vel vilius emerit, quàm valeat, vel carius vendat: ergo hoc ſine peccato fieri non poteſt.

3 ¶ Præ-

In epiſt. ad Nepotianũ inter princ. & me. tom. 1. Et habetur diſti. 88. capit. Negotiatorem clericum.

3 ¶ Præterea, Hiero.* dicit, Negotiatorem clericum ex inope diuitem, ex ignobili glorioſum, quaſi quandam peſtem fuge. Non autem negotiatio clericis interdicta eſſe videtur, niſi propter peccatum: ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere eſt peccatum.

Pſal. 70. in concione primæ partis Pſal. à me. tom. 8. Et habetur diſtin. 88. ca. Quoniã

¶ Sed contra eſt, quòd Aug.* dicit ſuper illud Pſalm. Quoniam non cognoui literaturam, Negotiator auidus acquirendi, pro damno blaſphemat, pro pretiis rerum mentitur & peierat. Sed hæc vitia hominis non ſunt artis, quæ ſine his vitijs agi poteſt: ergo negotiari ſecundum ſe non eſt licitum.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad negotiatores pertinet commutationibus rerum inſiſtere. Vt autem Philoſoph.* dicit in primo Politic. duplex eſt rerum commutatio. Vna quidem quaſi naturalis & neceſſaria, per quam ſcilicet fit commutatio rei ad rem, vel rerum & denariorum propter neceſſitatem vitæ. Et talis commutatio non proprie pertinet ad negotiatores, ſed magis ad œconomicos, vel politicos, qui habẽt prouidere vel domui, vel ciuitati de rebus neceſſarijs ad vitã. Alia verò commutationis ſpecies eſt vel denariorũ ad denarios, vel quarũcunq; rerũ ad denarios, nõ propter res neceſſarias vitæ, ſed propter lucrũ quærendum. Et hæc quidẽ cõmutatio proprie videtur ad negotiatores pertinere, ſecundum * Philoſ. Prima autẽ commutatio laudabilis eſt, quia deſeruit naturali neceſſitati. Secunda autẽ iuſte vituperatur: quia quãtũ eſt de ſe, deſeruit cupiditati lucri, quæ terminũ neſcit, ſed in infinitũ tendit. Et ideo negotiatio ſecundum ſe conſiderata quandam turpitudinem habet, inquantum non importat de ſui ratione finem honeſtum, vel neceſſarium. Lucrum tamen, quod eſt negotiationis finis, etſi in ſui ratione non importet aliquid honeſtum vel neceſſarium, nihil importat de ſui ratione vitioſum vel virtuti contrariũ. Vnde nihil prohibet lucrũ ordinari ad aliquem finẽ neceſſarium, vel etiam honeſtũ, & ſic negotiatio licita reddetur. Sicut cũ aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus ſuæ ſuſtentationem, vel etiam ad ſubueniendum indigentibus. Vel etiã cũ aliquis negotiationi intendit propter publicam vtilitatem, ne ſcilicet res neceſſariæ ad vitam patriæ deſint, & lucrum expetit non quaſi finem, ſed quaſi ſtipendium laboris.

Li. 1. Poli. c. 1. 5. & 6. to. 5.

Li. 1. Poli. c. 6. to. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd verbum Chry. eſt intelligendum de negotiatione, ſecundum quòd vltimum finem in lucro conſtituit: quod præcipue videtur, quando aliquis rem non immutatam carius vendit. Si enim rem in melius mutatam carius vendat, videtur præmium ſui laboris accipere: quamuis & ipſum lucrum poſſit licite intendi, non ſicut vltimus finis, ſed propter alium finem neceſſarium & honeſtum, vt dictum * eſt.

In corpore.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd nõ quicunq; carius vẽdit aliquid, quã emerit, negotiatur, ſed ſolũ qui ad hoc emit, vt carius vẽdat. Si autẽ emit rem nõ vt vendat, ſed vt teneat, & poſtmodum propter aliquam cauſam eam vendere velit, non eſt negotiatio: quamuis carius vendat. Poteſt enim hoc licite facere, vel quia in aliquo rẽ meliorauit: vel quia pretiũ rei eſt mutatũ ſecundum diuerſitatem loci vel tẽporis: vel propter periculum, cui ſe exponit, tranſferendo rem de loco ad locum, vel eam * fieri faciendo. Et ſecundum hoc nec emptio nec venditio eſt iniuſta.

Aliàs, ferri. Extra. Ne clerici vel monachi, c. multa.

¶ Ad tertium dicendum, quòd clerici non ſolum debent abſtinere ab his quæ ſunt ſecũdum ſe mala, ſed etiã ab his quæ habẽt ſpeciẽ mali. Quod quidẽ in negotiatione cõtingit, tum propter hoc, quòd eſt ordinata ad lucrum terrenum, cuius clerici debent eſſe contemptores: tum etiam propter frequentia negotiatorũ vitia, quia difficulter exuitur negotiator à peccatis labiorum, vt dicitur Eccleſiaſt. 26. Eſt & alia cauſa:

ſa:

ſa: quia negotiatio nimis implicat animum ſecularibus curis, & per conſequens à ſpiritualibus retrahit. Vnde Apoſtolus dicit ſecundæ ad Tim. 2. nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus Licet tamen clericis vti prima commutationis ſpecie quæ ordinatur ad neceſſitatem vitæ, emendo vel vendendo.

Svmma Textvs.

SVppoſito, ad negotiatores pertinere cõmutationibus rerum inſiſtere, & quod duplex poteſt eſſe rerum commutatio, vna naturalis ad neceſſitatem vitæ ordinata; altera non naturalis, ordinata non ad vitæ neceſſitatem, ſed ad lucrum quærendum; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ad neceſſitatem vitæ ordinata; eſt laudabilis. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam, vt notam relinquit. Dicit tamen, quod huiuſmodi rerum commutatio non pertinet propriè ad negotiatores, ſed magis ad œconomicos, vel politicos, quorum eſt vel domui, vel ciuitati de rebus neceſſarijs ad vitam prouidere. Secunda concluſio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ordinata ad lucrum, quæ propriè pertinet ad negotiationem, fert per ſe quandam turpitudinem, & ſic laudabilis non eſt. Probatur. Huiuſmodi commutatio, quantum eſt de ſe, deſeruit cupiditati lucri, quæ terminum neſcit, ſed in infinitum creſcit: ergo habet ſpeciem mali. Tertia concluſio. Negotiatio poteſt honeſtari ex hoc, quod eius lucrum in bonum finem ordinetur. Probatur. Lucrum, quod eſt negotiationis finis, quamuis in ſua ratione non importet aliquid honeſtum, vel neceſſarium, nihil tamen importat de ſua ratione vitioſum, vel virtuti contrarium: ergo poterit ordinari in aliquem finem neceſſarium, vel honeſtũ, qualis eſt vel ſuſtentare domum, vel ſubuenire indigentibus, vel publicæ neceſſitati ſuccurrere: atque adeò erit tunc negotiatio honeſta, & laudabilis.

Explicatio Articvli.

IN iſto articulo multa dicturi ſumus de negotiatione. Et, vt recto ordine procedamus, aduertẽdum eſt primò, Quod negotiũ otio eſt cõtrariũ, idẽ enim eſt negotiũ, quod abſque otio. Quare id nomen pro labore, & occupatione ſæpè accipi conſueuit. In qua ſignificatione dicimus negotium forenſe, & negotium familiare. Sed peculiariter negotiari idem eſt, quod mercaturam exercere. Ea forſan ratione, quod hæc ars ſolicitudinibus implicata ab otio eſt ſemper aliena. Dicũtur autem negotiatores mercatores, quia mercari communi vſu, non tam eſt ſimpliciter emere, quam lucri cauſa emere ad reuẽdendum. Et negotiari eſt emere, vt reuẽdas. Dicuntur etiam inſtitores, quia, vt Vlpianus ait, negotiis inſiſtunt. Proptereaque Prouerb. 31. de muliere forti dicebat Sapiens: Facta eſt velut nauis inſtitoris, de longe portans panem ſuum. ¶ Secundo, eſt aduertendum, quod negotiationis duplex poteſt ſpecies diſtingui. Vna, qua res emitur, vt per induſtriam mutata reuendatur. Et hæc, vt in capitulo eijciens. 88. diſtinct. dicitur, non eſt nuda negotiatio, ſed inter alias artes mechanicas numeranda. Sicut enim mechanicus ex lana texit pannum, & ex ferro faber facit gladium: ſic etiam & induſtrius curandi, aues, vel equos emens, vt cultiores reddat, & vendat, non tam negotium, quam artem exercere eſt dicendus. Altera, qua quis aliquid mercatur, vt nullatenus mutatum vendens lucrum reportet. Et hæc eſt pura negotiatio, de qua in præſenti eſt ſermo. Circa quam eſt prima difficultas, vtrùm ſit licita. Ex pro parte negatiua argumentor primò. Ex facto Chriſti Matthæ. 21. Vbi dicitur eiecisse ipſum è templo ementes, & vendentes. Super quo dicit D. Chryſoſt. Chriſtus eiiciens ementes & vendentes, docuit nos, mercatores Chriſtu placere nõ poſſe. Et ideò Chriſtiani non debent eſſe mercatores. Pſalmo etiam 70. habetur. Quoniã non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. Et vbi editio noſtra vulgata habet, literaturam, alia lectio habet negotiationes; vt ſic intelligeremus negotiationẽ ingreſſum regni cælorum impedire. Dicuntur autem negotiatores, vt Caſſiodorus ſuper iſtum locum exponit, qui vili emunt, vt carius vendant. ¶ Secundo principaliter ſic argumentor. Quicunque exponit ſe periculo peccandi mortaliter, mortaliter peccat, iuxta illud Sapientis; Qui amat periculum peribit in illo: ſed negotiatores eo ſolum, quod negotia exercent, exponunt ſe periculo peccandi mortaliter: ergo ipſa negotiatio eſt illicita. Cõſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur, ex Leone Papa dicente in capitu. qualitas. 5. diſt. Difficile eſt inter ementes, & vendentes

Negotium vnde dictũ.

Negotiationis duplex eſt ſpecies.

1. dubium an negotiatio ſit licita.

1. argu.

2. argu.

vendentes nõ interuenire peccatum. Et beatus Gregorius in cap. falſas. eadem diſtinctione dicit: Ad veram pœnitentiam peruenire non poteſt, qui negotia non relinquit. Et in concilio Aureliano damnantur qui ad ſecularia negotia poſt actam pœnitentiam, redeunt. ¶ Tertio argumentor: Emptio atque venditio ob id oſtenſa ſunt neceſſaria, vt omnes abundent, venditiſque illis, quibus quiſque affluit, emat illa, quæ ſibi deficiũt; & ſic emptio venditionis eſt finis: ſed negotiatio eſt cõtra huius emptionis naturam: negotiator enim non vendit, vt emat quod ſibi deficit; ſed peruerſe emit, vt reuendat: propterea que Ariſt. libro 1. Polit. cap. 6. dicebat, emptionem rerum quæ neceſſariæ ſunt ad vitã, venditionemque contractus eſſe naturales; emptiones autem negotiatorias appellat cõtra naturam, vtpote cuius finis non eſt vitæ ſufficientia, ſed lucrum: ergo negotiatio ex ſe contra naturam hominis eſt, & illicita. Et confirmatur: Ars illa, quæ non habet præfinitum, taxatumque finem, nõ eſt licita, vt dicit idem Ariſtoteles loco citato: ſed ars nummularia, & quæſtuaria, qualis eſt negotiatorum, nullum ſibi finis modum præſcribit; ſed lucrum lucro ſemper aceruare intendit: ergo eſt illicita. ¶ Vltimò: Actiones humanæ ex ijs, quæ vt in plurimum contingunt iudicandæ ſunt: ſed negotiationes, vt in plurimum fraudibus, technis, & dolis plenæ ſunt: ergo ex genere ſuo prauæ iudicandæ ſunt; atque tollendæ.

3. argu.

Vltimum argu.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quod de negotiatione propter lucrum poſſumus loqui dupliciter. Vno modo communiter ſecundum generalem rationem negotiationis. Aliò modo in particulari, de hoc vel illo genere negotiandi, cum omnibus ſuis circumſtantiis. Et quidem, ſi loquamur iſto ſecundo modo, certum eſt nullam negotiationem poſſe dari indifferentem; ſed omnis neceſſariò determinata eſſe debet, vel in bono, vel in malo: ſicut & omnes actus humani in ſingulari boni vel mali ſunt, vt docet D. Tho. 1. 2. quæſtio. 18. arti. 9. Loquentes autem de negotiatione primo modo; talem ſtatuo concluſionem, quæ ſit prima in ordine: Negotiatio ſecundum ſuam intrinſecam rationem nec eſt bona, vt charitas, nec mala, vt mendacium; ſed indifferens, vt comedere, ambulare; quæ ſecundum finis aliarumque circumſtantiarum qualitatem poſſunt bene, & male fieri. Hæc concluſio eſt D. Auguſtini in libro Quæſtionum veteris & noui teſtamenti; & refertur in capitulo. fornicari. 88. diſtinct. dicentis: Fornicari ſemper non licet; negotiari aliquando licet, & aliquando non. Antequam ſias clericus licet; facto clerico non licet. Quare ibidem excuſat mercatores, & negotiatores etiam lucrum ex negotio quærentes, quia laboris ſui mercedem, qua digni ſunt quærũt, iuxta illud Chriſti: Dignus eſt mercenarius mercede ſua. Cui & conſonat beatus Clemens in quadam ſua epiſtola dicens: Negotia mundana & ſecularia opera, ſibi inuicem exhibeant vacantes laici, qui eccleſiaſticis non deſeruiunt.

De negotiatione poſſumus loqui dupliciter.

1. Concl.

¶ Secunda concluſio: Si negotiationis finem per ſe conſideres, qui non eſt, niſi lucrari; quandam ſpeciem turpitudinis præ ſe fert. Hæc concluſio eſt D. Thomæ in iſto articulo, quam etiam ſequuntur cõmuniter omnes Doctores. Et ratio illius eſt: Nam lucrari, vt ſic, nihil neceſſarium, honeſtumve nominat. Idem etiam conuincit tertium argumentum noſtrum cum ſua confirmatione, ex Ariſtotele deſumpta. Ex hoc infertur, quod ſi quis nullo alio ſibi propoſito fine, quam lucrari, negotiationem exerceat procul dubiò peccabit: Sed eſt aduertendũ, quod negotiatio dupliciter poteſt referri ad lucrũ, tanquam ad vltimum finem. Vno modo tanquam ad finem ipſius negotiationis; & non tanquam ad finem vltimum ipſius negotiantis. Et qui hoc modo negotiatur non peccat mortaliter; ſed tantum venialiter peccato auaritiæ, vt autor eſt D. Thomas infra quæſt. 118. articulo 4. Alio modo tanquam ad finem vltimum ipſius negotiantis: ità, ſcilicet, vt negotiator actualiter, vel virtualiter ſuum vltimum finem in lucro conſtituat. Quod continget, & manifeſtabitur eſſe, quando negotiator propter lucrum, præceptum aliquod fuerit tranſgreſſus. Et hoc modo negotiari propter lucrum eſt peccatum mortale. Et ſiquis contra prædictam diſtinctionẽ obiiciat D. Thomam 1. 2. quæſtione 1. articulo 6. dicentem, omnes actus humanos referri ab operante in vltimum finem ipſius agentis, atque adeò fieri non poſſe, vt negotiatio referatur in lucrum, tanquam in finem vltimum ipſius negotiationis, & non tanquam in finem ipſius negotiantis; reſpondeo D. Thomam in illo loco ſufficienter explicari de relatione, ſaltem habituali in vltimum finem ipſius agentis. Non enim eſt neceſſariũ, vt omnes actiones humanæ referantur in vltimum finem agentis actualiter, vel virtualiter, ſed ſatis eſt quod referantur habitualiter. Eſtque hoc adeo verum, vt etiam peccata venialia exiſtentis in gratia referantur habitualiter in ipſum Deum, tanquam in finem vltimum agentis, vt docet idem

2. Concl.

Obiectio.

Reſponſio.

D. Thom.

D. Thom. 1.2. quæſtione 88. articulo primo, ad tertium argumentum. Et eſt dicere, quod quia ipſe operans per gratiam eſt habitualiter relatus in Deum, à qoa relatione habituali per gratiam non auertunt peccata venialia; idcircò etiam ipſa peccata veoialia habitualiter referri dicuntur in Deum, tanquam in finem vltimum agentis. Sicot vice verſa, quia exiſtens in peccato mortali eſt auerſus à Deo, & conuerſos ad ſeipſum, tanquam ad vltimum finē, quando facit aliqua opera bona moralia, vt dare eleemoſynam, nulla mala circunſtantia finis actualis appoſita, opus iſtud referri dicitur ſolum habitualiter ad creaturam, tanquam ad vltimum finem, & non virtualiter, aut actualiter. Sed eſt maximè obſeruandū, quòd hæc habitualis relatio operū in finem, nec eſt ſufficiens facere de bono opere malum, nec de malo bonū. Nam peccata venialia hominis iuſti non ſunt bona, quantumuis habitualiter referatur in Deum. Nec etiam eleemuſyna rectè facta ab exiſtenti in peccato mortali eſt mala, quantumuis habitualiter referatur in creaturam. Sed requiritur ad hoc actualis, vel virtualis relatio; hoc eſt, relatio facta in ſe formaliter, vel in virtute alicuius actus præcedentis, vt diximus latè in. 2. tom. q. 10. art. 4. Quando ergo dicimus in præſenti aliquam negotiationē fieri propter lucrū, tanquam propter vltimum finē ipſius actionis, & non operantis; ſolum loquimur de vltimo fine operantis, in quem, vel actualiter, vel virtualiter, ipſa negociatio referatur. Nā habitualiter nulla dari poteſt, quæ in finē operantis non referatur. Dicitur autem lucrum vltimus finis actionis, quoniam in ipſo negotiatio ſecundum ſe ſiſtit, ſicut gula dicitur habere pro vltimo fine actionis delectationem cibi, in qua ſiſtit; quamuis non ſit iſte vltimus finis comedentis.

3. Concluſ. Tertia cōcluſio: Negotiatio, qoa merces carius venduntur, quam ſunt emptæ, ex ſe licita eſt, & reipublicæ neceſſaria. Et quidem quod ſit licita probatur hac ratione: Si negotiatio eſſet illicita; hoc eſſet, vel ratione ſui, vel ratione lucri, quod in illa negotiatores intendunt, vel ratione mendaciorū, periuriorum, fraudum, & aliorum peccatorum, quæ illic ſolent commiſceri. Non primum: quia vt ex dictis cōſtat, illa poteſt iuſtè exerceri, ſi inter pretium, & mercem debita æqualitas ſeruetur. Nec ſecundum, quia licitè poteſt quiſque lucrum intendere pro eo quod ſuis laboribus, & expenſis, ac periculis ad communitatis ſeu aliorum vtilitatem agit. Nec tertium, quia vitia illa, vt Auguſtinus dicit, vitia ſunt negotiantis non negotij. Negotinm, inqnit Auguſtinus, non facit me malum, ſed mea iniquitas. Alioqui ſimiliter eſſent damnandæ omnes artes mechanicæ, cùm in earum exercitio ſoleant ſimilia peccata commiſceri. cap. quoniam. 88. diſtinctio. ergo negotiatio ex ſe licita eſt. Et confirmatur: Ex quo mercatores reipublicæ deſeruiunt, ſi reſpublica vellet eos conducere, obligareque, vt ſuis laboribus, expenſis, & periculis merces aliunde afferrent, & pro ciuibus indigentibus eaſdem conſeruarent, non dubium quin deberet illis ſuum iuſtum ſtipendium conferre; quod & ipſi ſimiliter iuſtè recipere poſſent: ergo cum reſpublica tale eis ſtipendium de rebus publicis non aſsignauerit, fit, vt iuſtè ipſi illud, quod pro ſuis miniſterijs merentur, ab illis, quibus miniſtrant, & ſeruiunt, recipiant, iuſtum ſuis mercibus & rationabile pretium aſsignantes: ex quo lucrum reportent. Quod autem negotiatio ſit reipublicæ neceſſaria probatur. Nulla prouincia rebus omnibus, quibus indiget abundat; nec vnuſquiſque facultates habet, quibus aliunde de omnibus neceſſarijs ſibi & ſuis prouidere poſsit: ergo eſt neceſſarium, quod ſint aliqui his rebus operam impendentes, ex ſuiſque laboribus lucrum reportantes, quo viuere poſsint, quod eſt negotiari: atque ex conſequenti negotiatio eſt reipublicæ neceſſaria. Tolle humana commercia; & tunc neceſſe erit homines aliena rapere, vt ſuſtentari poſsint, aut certè fame, nuditate, aut aliàs miſerabiliter quam plures perire Diuus Auguſtinus affirmat. Et ſiquis quærat: Nunquid prudentius eſſet, rempublicam ſuos miniſtros conducere, qui his miniſterijs intenderent, negotiatoribos omnino è medio ſublatis: dico reuera eſſe impoſsibile, quòd reſpublica tam multis mercimonijs ſufficeret, iſta via. Et ſic conſultius fecit, hanc artem inter alias permittendo, eamque fouendo.

¶ Quarta concloſio: Negotiatio, quam ex ſe licitam eſſe diximus, ex multis circunſtantijs, illicita reddi poteſt. 4. Conclu. Primò, ex parte rei, quæ venditur. Secundo ex parte vendentis, ſeu negotiantis. Tertio ex parte eius, cui res venditur. Quarto ex parte loci. Quinto ex parte temporis. Sexto ex parte modi. Septimo ex parte finis. Et tandem ex pluribus alijs cauſis, & circunſtantijs: de quibus ſuo ordine erit inquirendum: & particularia dubia proponenda. Nec loquimur in præſenti de illis circunſtantijs, quæ non peculiariter negotiationes vitiant, ſed in omnes communiter artes inſerpunt.

Quales ſunt mendacia, fraudes, periuria. Sed tantum de illis, quæ ſunt veluti propriæ mercatorum, ex quibuſque frequentiſsimè negotiationem vitiari contingit. Nam, quamuis, quia mercatura neſcio, quo ſuo genio, prę cũctis artibus, & officijs inextinguibilem lucri ſitim generat, agricolæ enim, atque opifices ſuis officijs victũ quærentes contenti ſunt; cum tamen mercatores, tum, quia pecuniam præ manibus ſemper habent; tum etiam; quia hæc ars plurimum fortunæ euentibus eſt ſubiecta, auidiſsime ſemper lucrum quæritent, in hoc nimirum aleatoribus ſimillimi; ex quo fit, vt mendacia nutriat, & dolos nectat plurimos: non tamen de his circunſtantijs negotiationem violantibus, ſed de illis tantum proprioribus agere eſt in animo.

§ Primò ergo vitiatur negotiatio ex parte rei, quæ venditur, quando talis eſt, quæ vendi ſine peccato non poteſt. Quod fit dupliciter. Scilicet, vel, quia res ipſa venalis non eſt, vt ordo, ſacramentum, beneficium eccleſiaſticum, & quoduis aliud ſpirituale: quorum venditionem conſtat eſſe ſimoniam. Vel, quia eius venditio per leges humanas prohibita eſt. Sũt enim quam plurima, quæ legibus vendi prohibentur, vt ex toto titulo, quæ res vendi non poſſunt. Et quæ emere, vel vendere vetantur, in Codice, eſt videre. Sed eſt non leuis difficultas, vtrùm negotiatio in venditione illarum rerum, quibus emptores malè, & ad malum finem vti conſueuerunt, quales ſunt ornamenta, quibus homines ad laſciuiam prouocantur, taxilli, chartæ, & alia inſtrumenta luſoria, ſit licita. Nauarro in Manual. cap. 23. numero. 90. partem tenet negatiuam, dicẽs eſſe peccatum mortale vendere has res illis, de quibus probabiliter creditur, quòd abutentur eis. Imò, qui indifferenter vendit illas, inquit, quibuſcunque volentibus peccatum mortale committit. Quod etiam affirmat Medina. C. de reſtitutio. quæſt. 31. §. primo igitur. Et ratio illorum eſt; Quia qui talia vendunt, ad ementium peccata cooperantur, inſtrumenta iniquitatis illis miniſtrando; quod ſine peccato mortali fieri nõ poteſt. Si ementes, inquit Medina, ſint perſonæ honeſtæ, de quibus venditor iuſtè prę ſumere non poteſt, quod res illas veliut ad eis abutendum; tunc etiam ſi poſtmodum accidat eos rebus illis abuti, non peccat vẽditor illas vendens. Propter hoc enim dicebat Diuus Auguſtinus ad Publicolam: Abſit, vt quæ propter bonum, ac licitum facimus, aut habemus, ſi aliquod per hoc præter noſtram voluntatem cuipiam malum acciderit, nobis imputetur. Cæterùm, qui præfatas res indiſtinctè vendunt, nihil, ſcilicet, inter ementes diſtinguendo, peccant. Nec tales ſunt abſoluendi, niſi vel officia deponant, vel debita ſolicitudine qualitatem ementis conſiderent. Hæc Medina: Contra quem, & contra Nauarrum talem ſtatuo concluſionem: Quando merces ex ſe ſunt indifferentes ad bonum, & ad malum, licitè poteſt venditor illas vendere; etiam ſi veroſimiliter credat, emptorem illis abutendum. Imò etiam ſi certò ſciat, quòd emptor abutetur illis, poterit nihilominus ſæpènumerò eas vendere abſque peccato. Prima pars huius concluſionis probatur: Inquirere mores alienos, & diſcernere inter ẽmentes, ad bonum vſum, & ementes ad malum, non eſt officium venditoris, ſed magis curioſitas pernicioſa in republica: ergo id facere non tenetur venditor. Et confirmatur: Nam alias ſequeretur pari ratione eſſe condemnandos ſartores veſtes curioſas facientes; quibus probabiliter credunt eis malè vſuros; & ſimiliter illos, qui indiſcriminatim vendunt cibos communes, quibus probabiliter creditur, & experientia conſtat, quòd multi vtuntur malè, vel ad gulam, vel ad luxuriam. Conſequens autem eſt abſurdum: ergo. Secunda pars, quæ maiorem habet difficultatem, ſcilicet, quòd etiam ſi certò ſciat venditor, emptorem male vſurum mercibus, poteſt nihilominus ſæpènumerò eas vendere, abſque peccato, probatur ſimiliter hac ratione: Venditor non tenetur impedire peccatum alienum, per hoc, quod non vendat illi rem venalem, quam paratus eſt vendere: ergo, ſi ſecus faciat nullum peccatum committit. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Vendens rem, quam paratus eſt vendere, ei, qui ea eſt abuſurus, nec directè, nec indirectè conſentit peccato illius. Et quidem, quòd directè non cõſentiat eſt res manifeſta; quia talis directè nõ intendit niſi vendere ſuas merces, vel vtilitatem acquirere. Quod autem nec etiam conſentiat indirectè, probatur: Quia tunc aliquis conſentit indirectè in aliquam malam operationẽ, quãdo tenetur illã impedire; & nõ impedit: ſed venditor tũc nõ tenetur impedire malã operationẽ emptoris, niſi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionẽ, & cũ ſpe emendationis illius: non vendere autẽ proprias merces alicui, nõ eſt medium per ſe ordinatũ ad correctionẽ fraternã: ergo ad illud nõ tenetur. Et cõfirmatur: Nullus tenetur ad correctionẽ pximi ſuũ cõmodũ tẽporale omittere, quando frater

pecca

1. Negotiatio vitiari poteſt ex parte rei vendita.

Sententia Nauarri, de vendentibus res quibus alij male vti cõſueuerunt.

Sententia Autoris.

peccat ex malitia: ergo nec venditor tenebitur ſuum lucrum omittere, vt proximum ab executione peccati impediat. Præterea: Licitum eſt locare domum meretricibus; etiam ſi locans ſit certus, quòd illa malè vtentur: & ſimiliter eſt licitum vendere Iudæis agnum, etiam ſi venditor ſciat, ipſos velle illum ad impia ſacrificia, vt diximus in primo tomo, quæſtione. 10. articulo quarto: ergo pari ratione erit licitum vnicuique vendere ſuas merces, non obſtante, quòd ſciat emptores illis malè vſuros. Vltimò: Contractus emptionis, & venditionis, quantum ad bonitatem, & malitiam extrinſecam, quæ non conſideratur ex parte pretij, aut rei venalis, iudicandus eſt per ordinem & comparationem ad commodũ, vel incommodum reipublicæ: ergo ſaltem quando malus vſus rei venalis non fuerit contra commodum reipublicæ, ſed magis ab illa permiſſus, non erit iniqua venditio rei indifferentis.

Argum. ¶ Et ſiquis contra hoc argumentetur, Nõ eſt licitum vendere arma tempore iniuſti belli militibus paratis ad bellandum; nec etiam eſt licitum vendere gladium homini parato occidere proximum; nec denique eſt licitum deponere pecunias apud vſurariũ, de quo probabiliter creditur, quòd dabit illas ad vſuras, vt communiter dicunt Doctores: ergo pari ratione nec etiam erit licitum vendere alias res, quando certò conſtat emptores illis male vſuros; reſpondeo,

Solutio. nos in concluſione non dixiſſe vniuerſaliter, ſemper eſſe licitum venditori vendere res emptori parato illis male vti. Sed quod diximus eſt, ſæpènumerò contingere, vt id licitè fiat. Eſt autem prima exceptio, quando malus vſus rei venditæ cedit in aliquam violentiam tertiæ perſonæ factam. Quod inuenitur in primo & ſecundo caſu ex poſitis in argumento. In quibus quidem venditor, tum ex charitate, non offendere rempublicam, tum etiam ex iuſtitia, non operari ad iniuriam faciendam alteri, tenetur. Atque adeò ſi vendiderit tunc arma offenſiua ad reſtitutionem damni inde ſubſecuti, obligabitur. Ad aliud, de depoſitione pecuniæ apud vſurarium nonnulli dicunt, eſſe eandem rationem ac de vendente gladium ad occidendum; cum etiam ſit quaſi quædam collatio inſtrumenti ad inferendam iniuriam tertiæ perſonæ, illi, ſcilicet, à quo vſurarius iniuſtè vſuras eſt accepturus. Cæterùm mihi videtur non eſſe eandem rationem vtriuſque caſus. Nam, quoniam vſurarius nullam mutuatario infert violentiam, vt pecunias ad vſuras accipiat, ſed ipſe mutuatarius propter ſuum commodum vult illud damnum ſoluendi vſuras, voluntariè pati, idcirco depoſitor non tenetur illum defendere, ſuas pecunias apud depoſitarium paratum ex mutuo vſuras accipere, non deponendo. Supponimus enim in præſenti depoſitorem, nec perſuadere alteri, vt ſit vſurarius: nec etiam illum ſcandalizare, occaſione depoſiti, vt moueatur ad peccatum vſuræ. Et ſic dico, licitum eſſe cuique deponere pecunias apud talem vſurarium, paratum lucrum ex mutuo accipere. Nec obſtat, quòd ille iniuriam inferat proximo, vſuram ab illo accipiendo; cùm in tali iniuria proximus non patiatur violentiam. Quin potiùs qui vſurarium impediret, ne tunc ſub lucro mutuaret, iniuriam faceret mutuatario, quaſi impediens maius ipſius commodum. Et ſiquis adhuc inſtet: Non eſt licitum vendere gladium, imò nec depoſitum reddere volenti ſeipſum occidere, quamuis nulla ei violentia inferatur; ergo etiam ſi proximus non patiatur violentiam in damno, quod ei infertur, adhuc teneor illud impedire; reſpondeo, concеſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt; Nam qui ſe ipſum occidit, cum non ſit dominus ſuæ vitæ, ſed Deus ſit ſpecialis illius dominus, & reſpublica ſpecialis cuſtos, non ſolum Deo, ſed etiam reipublicæ iniuriam infert, vt diximus ſupra quæſtione ſexageſima quarta, articulo quinto. Atque adeò quiſque tenetur illud quoquomodo poterit impedire. Præterquam, quòd ſeipſum occidens, nullum aliud maius commodum poteſt ex illa ſua occiſione reportare; ſicut ille, qui pecunias mutuò accipit ſub vſura. Poſſumus facere aliam exceptionem illius ſecundæ partis noſtræ concluſionis. Videlicet, quando abuſus emptoris probabiliter creditur, quòd cedet in ſcandalum alicuius innocentis, atque puſilli; quia tunc venditor rei peccabit contra charitatem illam vendens. Et ſic dico, quòd ſi meretrix peteret à venditore aliquem ornatum aptum ad ſcandalizandum iuuenem innocentem, peccabit venditor talem ornatum vendens. Non, quia cooperatur peccato meretricis, ſed quia non impedit peccatum proximi innocentis, ad quod ex charitate tenetur. Et per hæc patet ſolutio ad fundamentum Nauarri, atque Medinæ.

¶ Secundò vitiari poteſt negotiatio ex parte ipſius negotiatoris. Vt ſi, verbi gratia, ſit clericus, cui negotiari prohibitum eſt, vt conſtat ex capit. fornicari. 88. diſtinct. Vbi D. Auguſtinus, inquit: negotiari aliquãdo *2. Poteſt vitiari negotiatio ex parte ipſius negotiatoris.*

Sſ a licet,

licet, aliquando non. Antequam clericus fias, licet, facto autem clerico non licet. Et Diuus Hieronymus ibidem: Clericum negotiatorem ex paupere diuitem, ex ignobili nobilem factum; tanquam peſtem fuge. Vnde Gelaſius Papa in cap: conſequens. eadem diſtinctione ſub pœna ſuſpenſionis iubet clericis, vt à negotiationibus abſtineant. Sed, vt hoc perfectè intelligatur, aduertendum eſt, negotiationem eſſe triplicem. Vnam œconomicam, ad ſubſtentandum ſe, & familiam ſuam, prout neceſsitas poſtulauerit, factam. Et talis negotiatio non eſt clericis interdicta; dicente Paulo primo ad Timoth. quarto. Oportet epiſcopum ſuæ domui eſſe bene præpoſitum. Et. 1. ad Timoth: 5. Qui ſuorum curam non habet maximè domeſticorum crudelis eſt, & infideli deterior. Ex quo fit, vt clericis ea emere, quæ domui ſuæ ſunt neceſſaria, concedatur, & ſimiliter, quæ de redditibus, aut alijs bonis, eiſdem ſuperſunt; vendere, vt neceſſaria emant. Altera negotiatio eſt politica; cuius finis eſt, publicis populi neceſsitatibus ſuccurrere. Et hæc gubernatoribus ciuitatum conuenit, non clericis, qui à ſecularibus negotijs debent eſſe valde remoti, iuxta illud Pauli. 2. ad Timot. cap. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus. Quare in Decreto diſtinctione octogeſima octaua, tam epiſcopus, quam ſacerdos, vel diaconus, vel ſubdiaconus, ſeculares curas aſſumens decernitur deijciendus. Tertia negotiatio eſt lucratiua; qua quis aliquid emit, vt illud poſteà cariùs vendat. Quæ adhuc poteſt fieri dupliciter. Vno modo, rem, quam quis emit, aliquo artificio ſuæ induſtriæ mutando, & meliorando; vt fit poſteà mutata, & meliorata carius vendatur. Et hæc non tam negotiatio, quam artificium dicitur. Quod clericis non interdicitur, ſed permittitur. Quare licitè illud exercent, vt conſtat ex capit. clerici. de vita, & honeſtate clericorum, & ex capit. clericus. 91. diſtinctione, & ex capit. nunquam. de conſecratio. diſtinctione quinta. Quibus, & multis alijs capitibus clericis conceditur, vt de ſuo artificio honeſto, ſibi, & ſuis pauperibus victum, & cætera neceſſaria quærere poſsint. Ad exemplum Pauli, qui cum Chriſti Apoſtolus eſſet, & Epiſcopus, artem ſcenofactoriam cum Priſca, & Aquila exercuiſſe legitur Actor. capit. 18. Alio modo poteſt fieri negotiatio lucratoria, abſque aliquo artificio appoſito, & rei melioratione ſecluſa. Et hæc eſt, quæ propriè dicitur negotiatio. Eſtque clericis interdicta, vt conſtat ex D. Chryſoſtomo ſuper Matthæum capit. 21. dicente: Qui rem comparat, non vt integram, & immutatam vendat, ſed, vt materia ſit ſibi aliquid comparandi, ille non eſt negotiator. Qui verò rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille eſt mercator, qui de templo Dei eijcitur. De hac re videndus eſt Syluester, verbo, clericus. 3. quæſtione. 2.

Quæ negotiationes clericis interdicātur

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm negotiationes, quas clerici per ſe ipſos facere non poſſunt, poſsint illas exercere per alios, ſuppoſito, quòd alioqui in ſe ſint licitæ. Verbi gratia: Habet clericus pecunias naturæ, & ſtatui ſuperfluas, aut etiam neceſſarias; quæro an poſsit illas factori conſanguineo, aut famulo tradere, vt eis negotietur, ipſique clerico aliquid lucretur? Ad quod breuiter reſpondeo, concluſione affirmatiua. Quæ probatur primò: Quia in iure non eſt clericis negotiatio interdicta, niſi perſonalis, quam, ſcilicet, ipſi per ſe ipſos exercent, vt conſtat ex Clement. 1. de vita & honeſtate clericorum. Vbi prohibentur, nè officium tabernarij, aut macellarij perſonaliter faciant. Nec abſque cauſa dicitur, perſonaliter, nempe, vt intelligamus id clericis per alios facere non prohiberi. Et ratione ſic argumentor. Nulla ex cauſis, propter quas clerici negotiari interdicuntur obſtat, quominus id per alios exercere valeant: ergo licitè id facere poſſunt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, diſcurrendo per tria, propter quæ præcipuè clericis negotiatio prohibetur. Primum eſt: Quia negotiationis finis eſt lucrū temporale, quod clerici contemnere debent, habenteſq; alimenta, & quibus tegantur contenti eſſe, iuxta conſilium Pauli. 1. ad Timot. 6. Propter hocq; Dominus cum terram promiſsionis inter filios Iſrael diuideret, ſacerdotibus, & Leuitis nullam terram, nec poſſeſsionem aſſignauit; ſed de decimis, & primitijs, per laicos offerendis eos viuere voluit. Secundū eſt: Quia rarò huiuſmodi negotiationes ſine peccato fiunt; & ſic ſunt valde periculoſæ: iuxta illud Eccleſiaſt. 27. Duæ ſpecies difficiles, & periculoſæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians à negligentia, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum: Dicitque hoc Sapiens, quia negotiatores, vt plurimum ſpiritualis ſuæ ſalutis ſunt negligentes, mendaciaque, & periuria ſæpèſæpiùs ſuis negotiationibus interm iſcent. Et Leo Papa ait: Difficile eſt inter ementes, & vendentes nō interuenire peccatū. Tertiū eſt: Quia huiuſmodi negotia retrahūt homines à rebus ſpiritualibus, quibus in

An clerici per alios poſsint negotiationes exercere.

cumbere

cumbere eſt proprium munus, & officium clericorum, iuxta illud Pauli: Nemo militans Deo implicat ſe ſecularibus negotijs. Indeque clerici nominati ſunt, quod vocabulum, ſortem ſignificat: quaſi ſint in ſortem Domini electi. capit. duo ſunt. 12. quæſtione. 1. Quod autem nihil horum obſtet, quominus clerici per alios exercere negotia valeant, probatur. Et primò, quòd id quod dicitur de lucro non impediat; eſt res manifeſta. Nam quamuis non omne lucrum poſsint clerici appetere, ſi turpe illud ſit, & illicitum; multa tamen lucra licita, & honeſta poſſunt prætendere; illa in bonum finem ordinando. Et ſi ratio illa aliquid valeret nullum lucrum, quantumuis honeſtum per ſe, aut per alios poſſent procurare; quod in præſenti ſupponitur falſum. Nec etiam obſtat ſecundum, quod de peccatis, quæ negotiationes comitari ſolent, dicitur; Nam quamuis peccata per negotiatores ipſis negotijs commiſceatur, non ideò clericis illa debent imputari, ſi non ipſi, ſed alij loco eorum negotiationes exercent. Tandem non obſtat tertium: Siquidem ex quo clericus per ſe negotia non facit, liber omnino manet, vt officium eccleſiaſticum ſibi iniunctum completè poſsit adimplere. Relinquitur ergo ex ſupradictis, poſſe clericos licitè eas negotiationes, quas per ſe ipſos facere non poſſunt, per alios exercere, modo ipſæ in ſe licitæ ſint. De pœna autem, qua clerici propriè per ſe ipſos negotiantes puniūtur, vide Syluestrum, verbo, clericus. 3. quæſtione. 3.

3. Redditur negotiatio illicita ex parte ementis. ¶ Tertio poteſt reddi illicita negotiatio ex parte ementis. Vt ſi quis vendat res alioqui venales, illis perſonis, quibus eas vendere ſine peccato non poteſt. Quod contingit Chriſtianis Saracenis vendentibus arma, ferrum, galeas, naues, lignamina pro nauibus, vel galeis ædificandis, equos, victualia, aut etiam quæcunque mercimonia, vt patet extra de Iudæis, & Saracenis, & ex Extrauaganti Nicolai IIII. quæ incipit: Olim tam in generali, & ex alia Clementina, quæ incipit: Multa, & ex Bulla Cœnæ Domini. Similiter vendere vaſa ſacra in propria forma laicis, eſt illicitum. Quamuis fracta, aut forma mutata ea vendere illis, nullum ſit peccatum. Item res pupilli tutori vendi non poſſunt. Et tandem redditur negotiatio illicita, ſi res excommunicatis, cum quibus communicare non eſt licitum, vendantur, exceptis caſibus, quæ communiter excipiuntur. Et referuntur à D. Thom. in additio. ad. 3. parte quæſtione. 23. articulo primo.

4. Vitiatur negotiatio ex parte loci. ¶ Quarto poteſt vitiari negotiatio, ſeu venditio, ex parte loci. Vt ſi in loco ſacro, puta in eccleſia, ſeu cœmeterio prophanæ negotiationes fiant. Hac enim de cauſa Matthæi. 21. eiecit Chriſtus è templo ementes, & vendentes. Et quòd non ideò illos eiecerit; quia cum mendacijs, & periurijs ea in templo exercerent, vt aliqui dicunt, colligitur manifeſtè, ex verbis, quæ Chriſtus ſtatim tanquam cauſam ſubiunxit. Scriptum eſt, Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Quaſi diceret: Ideò vos è templo eijcio, quia cum ſcriptum ſit in Eſaia Propheta, loquente per eum Domino, Domus mea vocabitur, & erit domus orationis, in qua adorationi, deprecationi, & gratiarum actioni vacare debēt homines, non autem mechanicis, aut lucratiuis negotijs intendere, vos, quantum eſt ex vobis, lucris in ea temporalibus intendentes, miſcenteſque tumultus tranquillitati, & ſilentio, orationi neceſſarijs, prorſus contrarios, & haud diſsimiles illis, quos latrones lucris temporalibus, & diuiſioni prædarum intenti, in ſuis ſpeluncis facere ſolent; feciſtis illam ſpeluncam latronum. Sicque videtur Chriſtus in hac ratione ſolum habuiſſe reſpectum ad locum, qui Deo erat ſacratus, & ex quo ipſa negotiatio tunc illicita reddebatur. Idem etiā habetur in cap. decet domum. de immunitate eccleſiarum, libro ſexto. Vbi ceſſare negotiationes in eccleſijs, & earum cœmeterijs, & præcipuè nundinarum, ac fori cuiuſcunque tumultus præcipiuntur. Sed cum dupliciter poſsit fieri negotiatio in loco ſacro; vno modo ipſas res, quæ venduntur, & emuntur in eodem loco tenendo: alio modo ſolum verbis, aut ſcriptis contrahendo, & conueniendo; & ipſas res alibi tenendo; meritò poterit quis dubitare, quæ ex his negotiatio ſit illa, quæ fieri in eccleſia interdicitur? Conradus de contractibus, quæſtione. 57. affirmat, ſolùm eſſe intelligendum, de prima negotiatione. Pro quo etiam facere videtur, quòd illi, quos Chriſtus de templo eiecit, in eo habebant, quæ vendebant. Mihi tamen dicendum videtur, quòd etiam ſi in eccleſia res, quæ venduntur, non teneantur, adhuc negotiationes ibidem factæ, culpa non vacant. Tum, quia negotiatio non rei detentionem, ſed rei conuentionem, & contractum ſignificat. Et certum eſt, ſimpliciter in iure prohiberi negotiationes. Tum etiam, quia ſacer locus

Dupliciter poteſt fieri negotiatio in loco ſacro.

non

non per rem illic poſitam, ſed per negotiationes, quibus médacia, & peccata admiſceri cōſueuerunt prophanatur. Ex quo infero ſolam circunſtantiam loci, eſſe ſufficientem in negotiatione inducere culpam; cum bonum conſurgat ex integra cauſa, & malum ex ſingularium defectu. Sed iſta circunſtantia loci, ſicut & circunſtantia temporis, de qua ſtatim dicemus; niſi ratione ſcandali, vel quia in Eccleſia impeditur diuinum officium; nunquam conſtituunt peccatum mortale, vt docet Sotô libr. 6. de iuſtitia, quæſt. 2. art. 2.

5. Redditur negotiatio illicita ex parte temporis.

¶ Quintò redditur negotiatio illicita ex parte temporis. Vt ſi mercatores negotientur in diebus feſtiuis. De quibus Exod. 20. dicitur: Omne opus ſeruile non facietis in eo. Et extra de ferijs: Idem iubetur obſeruandum, non ſolum in diebus Dominicis, qui ſabbathis ſucceſſerunt, ſed etiam in quibuſcunque alijs diebus feſtiuis ab eccleſia inſtitutis. Quod eſt intelligendum, dummodo lex de feſtiuitate aliqua obſeruanda, vel per contrariam legem, vel per conſuetudinem non ſit abrogata. Siue abrogatio facta fuerit quantum ad hoc ſolum, quòd eſt opera ſeruilia in tali feſtiuitate non facere, ſiue etiam, quantum ad hoc, quod eſt in illa rem diuinam audire: quorum alterum ab altero conſtat eſſe diuerſum. Et hinc, vt inquit Paludanus in 4. licitum eſt in nundinis auditis diuinis, negotiari; ſiue dominica ſit dies, ſiue alia feſtiuitas. Et quòd haec conſuetudo ſufficiat huiuſmodi feſtiuitatibus derogare, ſeu eas tollere, conſtat; quia non ſunt niſi humano iure introductæ; & ius humanum per conſuetudinem oppoſitam abrogari poteſt, vt habetur in Decreto diſtinctio. 4. In eo enim, quòd eſt conſuetudo tolerata, rationabiliter præſumitur, pontifices eam ſcire, & in eadem conſentire. Habet etiam hoc, quod dicimus de non negotiando in diebus feſtiuis, aliam limitationem, vltra conſuetudinē; ſcilicet, niſi neceſsitas publica, vel priuata oppoſitum poſtulauerit. Ex quo fit, vt qui victualia in feſtiuis diebus, etiam ante diuinorum auditionem vendunt, excuſentur. Et ſimiliter pharmacopolæ medicinas vendentes, aliaque multa opera ſeruilia in feſtis facientes ob neceſsitatem. Et eadem eſt ratio de illis, qui vel ob pietatem, vel ob notabilem ſuam, vel aliorum vtilitatem ſecus faciunt; maximè ſi contemptus abſit, nec id principaliter propter lucrum fiat.

6. Redditur negotiatio illicita ex modo.

¶ Sextò redditur illicita negotiatio ex modo. Idque multis modis, etiam prætermiſsis mendacijs, periurijs, alijſque peccatis, quę communiter à negotiatoribus commiſceri ſolent; & ſunt, vt Diuus Auguſtinus affirmat potius vitia negotiantis, quam negotij. Quare in hac re explicanda multæ, & graues à nobis erunt proponendæ dubitationes. In quibus abſoluendis, ſi plus ſolito immorati fuerimus, hoc vno immunes à culpa iudicabimur, ſi minus iuſto, pro rei grauitate diſiſſe intellexeritis. Quod certè ita eſſe facile percipietis, conſiderata materiæ vtilitate, & difficultate. Nullam ad ſanctiſsimæ Trinitatis myſterium, aut ad diuinæ prædeſtinationis arcanum pertinentem doctrinam hæc noſtra diſputatio continebit; ſed eam, quæ ad iuſtitiam ſeruandam, & ius ſuum, in venditionibus vnicuique reddendum plurimum valeat. Eſtque hæc tantò illa difficilior, quanto facilius Trinitas per fidem ab homine Chriſtiano, & pio, & quantò difficilius mercatorum fraudes, & negotiationes, non ſolum à religioſis, verum etiam à viris doctiſsimis, cognoſcuntur. Faxit Deus Optimus Maximus, cuius opem humilis, & ſupplex imploro, vt ſuæ lucis radio illuſtratus, in tanta materiæ grauitate, & Doctorum diuerſa ſentientium varietate, ea breuiter dicere, & explicare valeam, quæ rationi conſona, & iuſtitiæ ſeruandæ apta videbuntur.

1. Difficultas, circa modum in negotiationibus ſeruandum.

¶ Circa modum ergo in negotiationibus, vt licitè fiant, ſeruandum, eſt prima difficultas, Vtrùm mercatorum conſpirationes, quæ vulgò monopolia appellantur, & ſunt, quando ipſi inter ſeſe de non vendendis mercibus, niſi vel in certo tempore, vel pro certo pretio, conueniunt, ſint licitæ? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quòd monopolia multipliciter fieri poſſunt. Primò quidem autoritate publica. Quod contingit, quando princeps præcipit, ne quis vendat aliquod genus mercium, præter Petrum, aut Ioannem. Et hunc modum vendendi, ſi fiat de rebus non multum neceſſarijs reipublicæ, quales ſunt chartæ luſoriæ; vel ſi fiat de rebus neceſſarijs, cogente tamen neceſsitate, vel vtilitate reipublicæ, cui aliter, quam merces ad vnum, vel duos venditores reducendo, commodè prouideri non poteſt, licitum, atque iuſtum eſſe fatentur omnes Doctores, modò à principe, vel à republica talium mercium iuſtum pretium taxetur, ne illa fortè occaſione venditores ciues expoliandi habeant poteſtatem. Et hac ratione iuſtificantur priuilegia de chartis luſorijs, & de libris ab eorum tantum autoribus vendendis.

Monopolia multipliciter fieri poſſunt.

¶Secundo

2. Modus monopolij.

¶ Secundo modo fit monopolium, quando negotiatores inter ſe conueniunt de nõ vendendis mercibus, niſi pro certo pretio ſuo arbitrio taxato: ex quo emptores ob rei neceſsitatem tale pretiũ pro illis dare compelluntur. Et hunc modum vendendi, quã do ex illa pretium augeri, & careſtiam induci contigerit, eſſe iniquum & contra iuſtitiam fatentur omnes. Et ratio huius eſt; Quia quando ſunt plures venditores, non conſpirati, facile rerum pretia minuuntur, cum quilibet affectet proprias merces vendere: quod in bonum communitatis redundare eſt manifeſtum. Dixi notanter, quando ex illo pretium augeri, & careſtiam induci contigerit. Nam meo iudicio, nullum monopolium mercatorum, vt non niſi pro certo pretio vendant, eſt iniquum, ſi reuera tale iuſtum eſt pretium, & ne de ſuatum rerum valore aliquid amittant, conueniunt inter ſeſe, vt non niſi pro illo pretio vendant: Et idem eſt dicendum de eo, qui in publica licitatione amicum, vel amicos rogant, ne plus certa quantitate dent; vt ipſe rem pro iuſto pretio, infimo tamen, vel medio in illo foro, habere poſsit. Et de illo, qui volens officium emere alios emptores rogat, ne plus dare velint, quid in vectigalium, & aliorum prouentuum emptione contingere ſolet. Cum hi careſtiam inducere non dicantur, ſed ſolum vti induſtria & diligentia, vt res ſibi iuſto pretio dantur, vel ipſi iuſto pretio vendant, timentes, ne vel in vendendo vilitatem, vel in emendo augmentum magnum in pretio, ſubire cogantur. Et eadem eſt ratio de illis, qui non niſi, vt pro pretio currenti, rigido tamen, merces vendant, inter ſe conueniunt. Itaque illi tantum in hoc ſecundo genere iniuſtum monopolium contrahere erunt dicendi, qui fraude quadam, atque verſutia inter ſe conuenerint, ne res vendant, vel emant iuſto pretio, etiam infimo vel ſupremo, ſed vt vendant vltra pretium iuſtum rigidum, & emant citra pretium iuſtum infimum. Hæc enim eſt aperta iniquitas, violentiaque reipublicæ facta, cum ſit inductiua careſtiæ, & nouorum pretiorum, quæ non, niſi ipſi ſic inter ſe conuenirent, introducerentur. Quod ſanè turpiſsimum, & pernicioſiſsimum genus expilandi ciues, eo erit iniquius, & ſceleratius, quo merces in republica fuerint magis neceſſariæ, vt panis, vinum, carnes, oleum, &c. Tenentur autem talia facientes ex communi omnium Doctorum ſententia exceſſum iuſti pretij reſtituere. Quia, quamuis voluntariè ab ementibus dari videatur, illum tamen ideo dant, quia non aliter rem, quam pro pretio, quòd ipſi inter ſe ſtatuunt, habere poſſunt; ſicut de ſoluente vſuras dicere ſolemus. Et hinc fit, quòd huiuſmodi monopolia tanquam pernicioſa per leges fuerunt prohibita; vt patet. C. de monopolijs. vbi graues & diuerſæ pœnæ contra monopolos inſtitutæ inueniuntur, & ex. l. 2. tit. 7. part. 5.

3. Modus monopolij.

¶ Tertius modus faciendi monopolium eſt, quando quis ne merces ad ciuitatem confluant impedit, vt vel ipſe cariùs vẽdat ſuas, vel illas ſibi emat ad vendendum, vel alio fine. Et de hoc dicit Syluester. verbo, reſtitutio. 3. quæſt. vltim. dict. 8. & verbo, emptio. quæſt. 3. quòd peccat mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, de illo pluri ijs, qui carius emerunt, & de damno illis, qui erant allaturi, quia iniuſtè impediuit, vtilitati publicæ atque communi priuatam & propriam anteponens. Hæc ſententia, niſi ſanè intelligatur, de illo, ſcilicet, qui vi, & fraude impedit, falſa proculdubio videtur, tam in eo, quòd dicit faciendam eſſe reſtitutionem, de damno illis, qui erant allaturi, quam in eo, quód affirmat eſſe faciendam reſtitutionem, de illo pluri ijs, qui cariùs emerunt. Nam, cùm ille, qui abſque vi, & fraude ſolis precibus, vel perſuaſionibus, facit eos, qui merces deferebant, abire, nullam illis faciat iniuriam, nec ipſi aliquod inuoluntarium patiantur, fieri non poteſt, vt qui tales preces fudit, aliquam eis teneatur facere reſtitutionem. Sicut nec ille, qui precibus, & perſuaſionibus auertit animum teſtatoris à legato, vel donatione facienda; & ſicut nec ille, qui in publico foro admonet vicinum, vel amicum volentem aſcendere in pretio, ne aſcendat. Nec etiam tenetur aliquid reſtituere, ijs, qui cariùs emerunt: Quia cum ipſi, non haberent ius ad rem, nulla illis potuit fieri iniuria.

4. Modus monopolij.

¶ Quartus modus monopolij eſt, quando quis retinet proprias merces, vſque ad tempus, quo cariùs vendantur. Vel, ſi non expectat futurum tempus, illas tamen ſeruat, vt ſit raritas; & dum pauciores appareant, pretium creſcat. Quod facere ſolent qui multas merces deferentes earum dimidiam partem, vel domi, vel alibi abſcondũt. Et de his ego diſtinguendũ iudico. Aut enim in ciuitatem eas merces induxerunt, animo ſtatim illas vendendi, aut eas apud ſe, vſque ad tempus magis conueniens, retinẽdi. Et quidem in hoc ſecundo caſu, non puto tales mercatores peccare, licet pretium, quod non augeretur, ſi ipſi res ſuas, ſcilicet,

vinum̃ vel triticum expoſuiſſent, augeatur. Careſtia enim illa ipſis non imputatur, cum ipſi non fuerint proxima illius cauſa: ſed ſua prudentia vtentes tales merces conſeruauerint. Quanuis ſi fames, & neceſsitas adeò creſceret, vt enormiter pretium augeretur, ſcilicet, in duplum, vel amplius non excuſarem eos, ab iniuſtitia, & obligatione reſtituendi tantum exceſſum, cum arbitrio prudentum illud iniuſtum & exceſsiuum iudicetur. Eo vel maximè, quòd ex quo merces illæ ſunt in ciuitate, vel regno, eſto non fuerint expoſitæ vẽditioni, habet reſpublica ius illis vtendi pro iuſto pretio. Vocabitur autem iuſtum arbitrio prudentis viri, ſi non illud; quod anteà erat ratione defectus, ad minus illud, quod non ità valde fuerit exceſsiuum, & incongruens. Si verò mercatores merces detulerant animo illas ſtatim vendendi, ſicque venditioni fuerunt expoſitæ, vel ad mercatum deductæ: quicunque illas poſteà abſconderit, vt cariùs vendat, peccat mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur. Iam enim acquiſiuit reſpublica ius ad illas res emendas pro pretio, quod iuſtum habebatur, habita ratione copiæ earum, & non pro maiori. Non nego, quòd ille, qui rem detulit animo vendendi; imò iam venalem expoſuit, poſsit poſteà non vendere. Sed quod affirmo eſt, quòd ſi vendiderit non poteſt maius pretium exigere, quã ſi non abſcondiſſet; quia careſtiã ipſe iniuſte induxit, remque iam præſentem, & animo vendendi expoſitam magis valere fecit ob neceſsitatem. Et ſic meritò cenſetur violentiam reipublicæ inferre. Vltimus modus monopolij eſt, quando vnus, vel plures mercatores, omnes, vel plures vnius generis merces emunt, vt ſic rogati pretium augeant. Et hic planiorem habet rationem iniuſtitiæ; quia pretium ille ſolus efficit, qui merces congeſsit. Vendit quidem ille rem pro ſuo arbitratu: & cum miſeri ciues illam aliunde habere non poſsint, tantum ei dant, quantum petere vult. Quod non fieret, ſi alij eſſent venditores. Quocircà Pius Quintus hunc modum tanquam manifeſtam cõtinentem iniuſtitiam, in ſua Decretali de cambijs ſub his verbis condemnat: Eos verò, qui conſpirationem fecerunt, vel congeſtam vndique pecuniã ad ſe redegerunt, vt quaſi monopolium pecuniæ facere videantur, &c. Cæterùm, ſi ille, qui totã mercium quantitatem emit, nec cum aliquo fraudulenter conuenit, nec animo pretium vltra iuſtum augendi, id fecit, ſed ſuo periculo illas accipiens, nullam iniquitatem cõmittet. Quare publicè in republica hæc negotiatio permittitur. Niſi tantum in emptione tritici; qua cautũ eſt, vt nullus emat triticum, vt iterum vendat; Et vbi non eſt aliqua lex humana, quæ prohibeat emptionem rei ad reuendẽdum, ſiue in parua, ſiue in magna quantitate fiat, cuilibet mercatori erit licita. Et ſi quis quærat, quodnam ſit futurum iuſtum pretium mercium in hoc caſu, quando ille iterum eas vendat, reſpondeo, quòd ſi taxatio publicè non eſt facta, illud iuſtum pretium erit iudicandum, in quo emptores cum venditore conuenerint. Nec, moraliter loquendo, in tali caſu eſt periculum, quòd pretium propter vnitatem venditoris plus nimio creſcet. Nam, quanuis ſit vnitas venditoris, eſt tamen multitudo mercium apud ipſum; ex quo fiet, vt properabit vendere, vel populo, vel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad vnicum venditorem, communitati aliquod damnum ſequeretur; tunc princeps vel reipublicæ miniſter teneretur negotiatorem cogere, vt venderet, & ſi oporteret pretium illi taxare; vt docet Mercado tractat. 1. de contract. capit. 14. Sylueſter, verbo, emptio, quæſtione. 5. Corduba in ſumma, quæſtione. 119. §. y la razon. Quod dictum eſt de monopolijs mercatorum, eſt etiam vice verſa intelligendum de monopolijs emptorum: ſi quando contigerint, ad extenuandum pretium. Vt, ſi in portu, cui nauis pretioſiſsima applicuit, illi qui emere poſſent, ſibi mutuò promitterent, non emere, niſi tanti. Aut, ſi in ſubhaſtatione aliquis alios ne licitarentur auerteret, vt minoris ipſe emeret. Tunc enim peccatum profectò eſſet, quod ante reſtitutionem non remitteretur. Et hinc eſt, quòd ait Cicero libr. de Officijs. Non licitatorem venditor, nec qui contra ſcienter ſe emptor apponet. Verum eſt, quod ſi venditores monopolium facerent, poſſent tunc iuſtè emptores, quaſi vim vi repellentes, contraria pariter prudentia vti, & conuenire inter ſe, vt nullus, niſi certo pretio emeret. Sed hæc raro, aut ferè nunquam contingunt.

Pius V. dãnauit monopolia.

Monopolia emptorum illicita.

¶Circa eũdẽ modũ in negotiationibus ſeruandũ, vt licitè fiãt, eſt ſecunda difficultas, Vtrũ liceat merces cariùs vendere credita pecunia, quã numerata, & vtrũ ex talis negotiationis modo reſtitutionis obligatio contrahatur. Hæc quæſtio affinis eſt materiæ de vſuris: & de qua diſputant iuriſprudentes in capit. in ciuitate, & in cap. nauiganti. de vſuris. Summiſtæ, verbo, venditio, Medina. C. de reſtitutio. quæſtio. 38. Soto lib. 6. de iuſtitia, quæſt. 4. artic. 1, Corduba

2. Difficultas, circa modum negotiãdi de vendentibus rem carius credita pecunia

in ſumma, q. 84. Qui duas de hac re opiniones refert. Vnam cuiuſdã Raphaelis de Parnaſin relati à Syluestro in ſumma, verb. vſura. 2. §. 1. Qui dicit, ſolis mercatoribus eſſe licitum ratinne lucri ceſſantis, merces vendere cariùs credita pecunia, quam numerata.

1. argum. Et probatur primò: Mercatnres ex huiuſmodi dilatione damnum patiuntur: ergo licitum erit eis illud in pactum deducere. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Si Petrus deberet mihi centũ, vel ratione mutui, vel ratinne cuiuſcunque alterius contractus liciti, mihique illa petenti diceret, vt deouò per annum illum expectarem, licitè egn poſſem ab eo accipere totum lucrũ, qund veriſimiliter illis centum eram lucraturus per id tempus, vt ex communi Doctorum ſententia, docet Nauarro in commentario de vſuris. num. 51. & 52. ſed ſic eſt, quod qnando mercator verè, & realiter merces ſuas vendit pro iuſtn pretio, prn illo, ſcilicet, qund numerata pecunia ſoluitur, iam habet ius, vt ſibi tale pretium detur, eſtque ſibi iã verè debitum: ergo ſi expectat per annũ pro illo ad inſtantiam emptoris, ratione talis expectatioois, poterit recipere totum, qnod illis pecuoijs eſſet lucraturus, non ſecus ac ille, qui pro ſolntinoe expectat. Eò vel maximè, quod, vt ex meore D. Thomę docuimus articulo. 1. huins quæſtinnis licitum eſt ſemper veoditori ſe indemnem ſeruare, etiã iuſto pretio damnum adhibendn, qund patitur.

2. argum. ¶Secundò; Io tali venditione virtualiter continentur duo contractus liciti reales, & non ficti: vnus eſt, quod venditor verè & realiter merces ſuas vẽdit, pro iuſto pretio, tunc currenti: verbi gratia, centum, etiam ſi pecunia ſtatim numeraretur, quã ipſe mallet de præſenti accipere, quam pro illa expectare: alter, quod quia emptor, vel noo poteſt, vel nnn vult pretium ſtatim ſnluete, petit à venditore, vt ſolutionis dilatinnem patiatur per annum; & venditor dicit, ſe id libenter facturum, modo intereſſe, quod veroſimiliter illis cẽtum ſtatim acceptis erat lucraturus, per id tempus, ſibi ſoluatur, qund eſt, verbi gratia, decem, & emptnr dicit ſibi hoc placere, appellaturqne iſte ſecundus contractus, Facio, vt des, vel, vt melius dicã, patior, vt des; & ille primus, Do vt des: ergn poterit veoditor pro re valente centum numerata pecunia exigere centum & decẽ, expectata ſolutione, abſque en, quod iniuſtitiam faciat. Eritque hoc idem, ac pretium ſtatim accipere, & prn mutuo deducere in pactum lucrum ceſſans, quod nmoes dicũt eſſe licitum. Probo conſequentiam: Nam de æquiualentibus idem eſt iudicium. Et ſi ſemel, & cum vno hoc eſt licitum, cum omnibus, & ſæpe idem licebit propter eandem ratinnem.

3. argum. ¶Tertiò: Vnicuique eſt licitũ, merces ſuas vendete pro pretin, quod ſecundũ communem æſtimatinnem iuſtum indicatur, vt ex ſupra dictis patet: ſed communis æſtimatio omoium negotiatnrum eſt, quod merces, quæ expectata ſolutione venduntur, plus valeant, quam quæ venduntur numerata pecunia: ergo qui ità cootraxerit nullam iniuſtitiam committet. Et confirmatur: Voa ex iuſtis cauſis, propter quas ſecundum communem æſtimatinnem mercis pretiũ creſcit, eſt abundantia emptorũ; ſed emptores quærentes merces expectata ſolntione ſunt plures quã illi, qui eas emũt numerata pecunia: ergo etiam ex hac parte poterit licitè res pluris vendi, expectata ſolutione, quam pecunia numerata.

4. argum. ¶Quartò: Pecunia præſens pluris ab nmnibus æſtimatur, quam abſens: Et eſt ratio: Quia quãdo abſens eſt, tntn illo tempore eſt inutilis, præſens verò eſt quaſi in actu vtilis, vel certe in prnxima potentia: ergo, vt contractus ex hac parte iuſtificetur, & ſit æqualis, pnterit venditnr maius pretinm exigere ab eo, qui rem emit ſoluendam in futuro, quã ab eo, qui eã numerata pecunia accipit. Vltimò argumẽtnr à ſimili: Vnicuiq; licet debita aliorum in futurum ſoluenda, pro miniori pretin, oumerata pecunia emere, quam ipſa in ſe, vel cooſtant, vel ſnnant; vt ſi, verbi gratia, debet Petrus Ioanni centum ſnluenda poſt annum, licitum erit Paulo id debitum à Ioanne emere pro nnnaginta ouueratis de præſenti: ergn pari ratinne etiã licebit rem, quæ modo valet nnnaginta date pro centum ſoluendis in futuro, quod eſt rem cariùs vẽdere expectata ſnlutione. His ſimiliter argumentis prnpnrtionabiliter pnterit quis contendere probare, licitum eſſe vilius emere rem anticipata pecunia, quam ſecundum ſe valeat, tempore, quo illius eſt facienda traditio; cũ ęqua ſit vtriuſq; ratio.

¶Hæc quæſtio earum eſt, quæ prima facie conſideratæ facilem vidẽtur habere determinatinnem, intus autem aſpectæ penè inuincibiles continent difficultates. Quod ideò dico; Quia ſi lnquamur abſolutè de eo, quod eſt vendere rem cariùs expectata ſolutione, quam ſecũdum ſe valeat, nullus eſt, qui dubitet huiuſmodi contractum eſſe illicitum. Eſt enim dilatin ſnlutinnis propriè loquendn, vt apud omnes Dnctores eſt in confeſſo, nihil aliud, quam quoddam virtuale mutuum, quo, ſcilicet, venditor pecuniã pro re ſua de manu emptoris acceptam, iterum illi mutuò dat, vſque ad tempus ſolutinnis.

Quæſtio videtur facilis & continet ingẽtem difficultatem.

Sſ 5

tionis. Et eadem eſt ratio de anticipante ſolutionem, qui eodem modo ſe habet, ac ſi pecuniam venditori mutuò daret, vſque ad tẽpus, quo merx eſt tradenda. Ex quo manifeſtè infertur, vel ratione dilationis, vel anticipationis ſolutionis, præciſe, iniuſtum eſſe & omninò vſurarium, rem vendere pluris, quam ſecundum ſe valet, quia eſſet perinde ac ſi lucrum exigeretur ratione mutui, quod quæſtione ſequenti iniquum eſſe, & contra rationem pluribus oſtendemus. Cæterum, ſi reſpiciamus ad cauſas, ob quas pretij augmentum fieri dicitur, in venditione ad tempus, quas Medina. C. de reſtit. q. 38. reducit ad ſex; Quarum prima eſt exiguitas pretij in promptu currentis, pro quo, ſi vẽditor res ſuas venderet, nihil lucraretur, ſed ſæpè pateretur damnum, attentis laboribus, & expenſis factis; Secũda, lucrum, quod ceſſat venditori ex eo, quod non ſtatim mercium ſuarum pretium accipit; Tertia periculum, cui capitale exponit; Quarta expenſæ, quas faciet in recuperatione capitalis; Quinta dubietas valoris, quem res vendita tempore ſolutionis habebit; Sexta & vltima, quod merx ad terminum vendita ſecundum communem æſtimationem plus valere videtur, quã ſi vendatur pecunia numerata, non erit facile iudicare, vtrùm ex his, vel aliquo illorum licitum ſit in venditione ad tempus pretiũ augere ab eo, quod merces ſecundum communem æſtimationẽ valent de præſenti.

1. Dictum certum.

¶Et quidem, vt in hac re certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod prima cauſa, nempe, quia pretium communiter currens in promptu ſolutum, ſæpiſsimè eſt tenue, & pro quo ſi venditor res ſuas venderet, nihil lucraretur, ſed ſæpe damnum pateretur, attentis laboribus, & expenſis factis, non eſt ſufficiens ad excuſandum venditorem ab iniuſtitia, quæ exiſtit in eo, quod res carius vendat, ad tempus, quam valent de præſenti. Si enim ea ratio aliquid valeret ad excuſandam venditionem ad tempus pro pretio exceſsiuo, ſimiliter etiam eſſet ſufficiens excuſare vẽditionem ad ſtatim pro eodem pretio exceſsiuo, maiori, ſcilicet, quam ſit illud, quod communiter in tali loco, & tempore currit, cùm ſæpè contingat, quod etiam ſi mercator, vendat res pro pretio iuſto currenti ſtatim ſoluto, non lucretur, ſed damnum patiatur, attentis laboribus, & expenſis factis, quia ſæpe accidit, vt merces minus valeãt quando, & vbi venduntur, quam à principio conſtiterunt. Atque adeò, ſicut mercibus in valore creſcentibus, poteſt venditor multum lucrari, ſi eas vendat, quanuis paucas, aut nullas expenſas fecerit, paruum, aut nullum laborem ſubierit: ità etiam è contra, eiſdẽ mercibus in valore decreſcentibus, tenebitur, ſi eas vendere velit, in pretio deſcendere, etiam ſi multas fecerit expenſas, magnũque ſubierit laborem. Nec erit tunc iniuſtum, aut indignum, quod venditores commodum in venditione non ſentiant, ſed damnum. Nam qui propria voluntate negotiationes ſuſcipit, vtrique pariter ſe debet lucro, ſcilicet, & damno, exponere, & ſi aliquando damnum ſentit, non emptoribus, nec reipublicæ, ſed ſibi debet imputari, vt diximus in ſuperioribus.

2. Dictum certum.

¶Dico ſecundo, meo iudicio etiam debere eſſe certum, quod ſecunda cauſa, nempe, lucrum ceſſans, vel damnum emergens eſt ſufficiens ad excuſandum hominẽ ab iniuſtitia, quæ exiſtit in eo, quod eſt res carius vendere, quam valent de præſenti. Itaque, quanuis nec ratione expectatæ ſolutionis, nec ratione pretij currentis in promptu ſoluti, quod ſæpiſsimè eſt tenue, poſsit mercator in vẽditione credita plus accipere, quam res in præſenti valent, poterit tamen id facere ratione damni emergentis, aut lucri ceſſantis. Quanuis Soto, & multi alij contrarium dicant. Quorũ ſententiam funditus euertemus, quæſtione ſequenti, artic. 2. vbi eſt proprius locus huius materię. Et ſi hoc voluit dicere Raphael, rectè dixit. Quanuis ad hoc, vt lucrũ ceſſans, vel damnum emergens prædictam venditionem iuſtificare poſsint, neceſſariũ erit, quod aliquæ conditiones concurrant loco citato à nobis explicandæ. ¶Dico tertio, etiam eſſe certum, quod ſexta cauſa, nempe, quod merx ad terminum vendita, ex communi hominum æſtimatione, plus valet, quã vendita ad ſtatim, non eſt ſufficiens ad excuſandum venditorem ab iniuſtitia quæ exiſtit in eo, quod res carius vẽdat ad tempus, quam valent de pręſenti. Cum certum ſit, quod merces ad terminum venditæ, nec in ſe, nec ipſi vendenti valent plus, quam ſi ad ſtatim venderentur, vt ex ſolutione argumentorũ, pro opinione Raphaelis factorũ infra patebit. Eo vel maximè quod cùm vẽditio ad terminum nihil addat ſupra venditionem ad ſtatim, quod ſit venale: nihil enim addit, niſi dilationem ſolutionis, quæ eſt quædam tacita mutatio, pro qua nullo modo eſt licitum pretium augere, quia hoc idem eſſet ac mutuationem vendere, quod eſt vſura, ſit, vt ſi pretium quod pro re accipitur eſt exceſsiuum, venditione facta ad ſtatim ſimiliter etiam erit exceſsiuum, vẽditione facta ad terminum. Itaq; hæc certa ſunt. Cæterùm de alijs tribus cauſis, nempe, tertia,

tia, quarta, & quinta, ſunt grauiſſimæ concertationes inter Doctores; verùm illæ ſint ſufficientes facere, vt in venditione ad tempus licitè pretium augeatur, ab eo, quod merces ſecundum communem æſtimationē valent de præſenti. Et illæ omnes erunt à nobis ſuo ordine explicandæ.

Auratione periculi cui capitale exponitur, ſit licitū pretium augere in vēditione ad tēpus.

¶ Circa tertiam ergo cauſam, quæ eſt periculum, cui capitale exponitur in venditione ad tempus, eſt dubitatio, verùm illa ſit ſufficiens pretium augere, ab eo, quod res valet de præſenti. Non loquimur modo de expenſis à creditore in debito recuperando faciendis: nam hoc pertinet ad quartam cauſam. Sed quod quærimus eſt. An ob timorem metumque probabilem, quem venditor habet, vel, quod expenſæ non ſoluētur, vel, quod capitale non rehabebitur, vel quod in illius recuperatione moleſtiam patietur; ſit licitum à principio aliquid vltra iuſtum pretium rei petere, de illoq; paciſci?

Sententia Conradi & aliorum.

Conradus de contra. q. 59. partem tenet negatiuam, quam etiam ſequuntur Nauarro in Manual. cap. 23. numer. 81. & Soto lib. 6. de iuſtitia, quæſt. 4. art. 2. in ſolutione ad primum.

1. argum.

Probatque Conradus ſuam ſententiam. Primò. Quia alias ſequeretur, nullam, aut vix vllam poſſe dari huiuſmodi venditionem in futuro ſoluendam, in qua non liceret aliquid vltra ſortem accipere, cum nulla, aut vix vlla ſit, quæ alicui non ſubdatur periculo. Hoc autem eſt inconueniens, vtpote, quod ad iniuſticias, & vſuras faciendas viam parat, & aperit.

2. argum.

¶ Secundò: Quia cum non ſolum iuſtum rei pretium, ſed etiā illud ipſum lucrum, de quo venditor ratione metus paciſcitur, credatur emptori; liceret ſimiliter ratione illius confidentiæ plus exigere; & cum hoc etiam credatur, iterum liceret ratione iſtius periculi aliquid expoſcere; & ſic in infinitum, quod non eſt dicendum. Cæterùm Soto has rationes leues exiſtimat. Et meritò quidem.

Argumenta Soti.

Quare ipſe ſuam ſententiam aliter probat. Primò: Quia quāuis ſit licitum alicui ratione periculi, quod patitur, quod eſt pretio æſtimabile, aliquid exigere: id tamen ſolum habet verum in eo, qui iniuſtè ac inuoluntarie damnum patitur, & non in eo, qui ſe offert voluntarie, vt contingit in venditore. Perſiſtit enim Soto in quadam ſua ſententia, quā antea tenuerat, lucrum ceſſans, quod quis inuitus patitur, ſiue in mutuo, ſiue in venditione, poſſe in pactum deduci, non verò illud, quod venditor ſua ſponte ad ſui vtilitatem ſubire vult. Et ratio illius eſt; Quia cum tali periculo à nullo coactus ſe exponat, iam videtur cedere actioni, quā in eo haberet, ſi res iam vendita, vel mutuo data ſimile periculum eo ignorante, atque inuito, conſurgeret. Secundo argumentatur Soto in hunc modum (Ponamque verba eius integra, vt quantum veritatis habeant, exactè perpendamus): Venditor ille, vel, fac eſſe mutuatorem, nullum patitur emergens damnum, nec iacturam facit ceſſantis lucri, nec diſpendium, aut ſumptus in recipiendo pretio: hæc enim omnia ceſſare ſupponimus, quandoquidem de ſolo metu diſceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vēdi? Sed ais: Quia eſt pretio æſtimabilis. Fateor quidem, quoniam mallet homo alicuius pecuniæ diſpendium facere, quam tali anxiari metu; ſed tamen non inde ſequitur, quod ſit illa ratione vendibilis. Tum, quod venditor ſuapte ſponte in illum ſe emergit. Tum præcipue, quod emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu, quam ſoluendo mercis pretium; cui idcircò dum ſoluit ſatisfacit. Et elucidatur etiam tum argumenti vis: Si initio nō fuiſſet facta timoris mentio, venditor tamē fuiſſet ob periculum vehementer metu vexatus poſteà, dum emptor ſoluit, nihil poſſet vltra ſortem venditor recipere ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit in pactum duci. Profectò, ſi vera eſſet talis opinio, conditio vendentis, puta, ſi eſſet nimium auarus, ac perinde meticuloſus, cauſa eſſet legitima recipiendi maius pretium. Hucuſque Soto.

Argumen. Nauarri.

Cuius rationibus Nauarro, neruosè confutatā eſſe dicit opinionem contrariam; & neruoſius confutari poſſe, affirmat, quod eſt noua & contra omnes alios Theologos, & Canoniſtas; & proptereà Eccleſia declarauit id eſſe illicitū, per ca. in ciuitate de vſuris, vbi prædicta pericula, quæ venditor in ſe ſuſcipit nō eſſe cōſiderabilia ad augendum pretium mercis in credita pecunia, determinatur, magis quā ad dandū aliquid vltra ſortē mutuā, quod lege naturali atque diuina eſt prohibitum.

Sententia autoris.

¶ His tamen non obſtantibus dico, contrariam ſententiam, quæ affirmat in venditione ad tempus ratione periculi, cui expectatum pretium exponitur, licitum eſſe aliquid plus vltra iuſtum aſcendere, probabiliorem eſſe, atque tenendam, ſicut illam tenent Medina Cod. de reſtit. quæſt. 38. §. ad. 3. cauſam. Maior in 4. diſt. 15. quæſt. 4. articul. 7. Corduba in ſumma quæſt. 84. verſiculo tampoco. Imo Nauarro in ſumma Hiſpana, c. 17. num. 139. & 240. ſui oblitus tenuit eandem & pro eadem citantur à Magiſtro Soto, Ricardus, & Caietanus. Ratioque præcipua huius noſtræ ſententiæ eſt. Nam quamuis hoc, quod eſt mutuare, aut ſolutionem expecta-

re,

1.Ratio. re, venale non ſit, nec pretio comparabile, cum ex præcepto Dei, & naturæ ſit gratis agendum, hoc tamen, quod eſt hominem rē ſuā pro altero iactare, aut eam periculo perdendi exponere, venale eſt; pretioque æſtimabile, nec de ijs, quæ gratis fieri debent: ergo poterit venditor pro illo pretium accipere. Atque adeò ſi quis rogat alterum, vt certam ſibi pecuniæ quantitatem mutuò det, vel vendat mercem expectata ſolutione per annum, de cuius redditione probabiliter timetur, poterit ratione illius periculi aliquid vltra ſortem accipere, de illoq; paciſci. Fatetur quidem Soto libenter, illam periculi ſuſceptionem eſſe pretio æſtimabilem. Sed dicit id eſſe verum, quando venditor inuitus eum timorem, atque moleſtiā patitur, non autem quando voluntarie ſe in timore, & periculo conſtituit: quod contingit vendenti merces expectata ſolutione, & potenti, non vendere. Sed certè iſta reſponſio eſt friuola. Nam ſi illud periculum re vera eſt venale; pretioque æſtimabile, vt Soto fatetur, quid refert voluntariè, vel coactè illud ſubire; cum ſemper res ſuum habeat

2.Ratio. valorem? Præterea: Si Petrus à me petat, vt equum commodem, aut locē Ioanni, apud quem eſt veroſimile ipſum periturum, vel ob negligentiam in cuſtodiendo, aut præbendo cibum, vel ob ſuam temeritatem, aut fugacitatem, licitè poſſum cum Petro conuenire, vt aliquid vltra pretium locationis mihi aſſignet pro periculo, quod ad eius inſtantiam ſubeo: ergo idem facere potero cum Ioanne locatore, cum non ſit maior ratio vnius, quam alterius. Atque ex conſequenti erit licitum ratione periculi aliquid vltra pretium iuſtum rei accipere. Soto reſpondet ad hoc argumentum, concesſo antecedenti, negando conſequentiā. Nam; quia in locatione, aut commodato non transfertur dominium, licitè poteſt verus dominus de periculo rei ſuæ paciſci. At verò in venditione, aut mutuo, quia transfertur dominium; atque adeò mutuatarius, vel locator tenetur totum ſoluere: non eſt cur alio pretio grauetur ob metum creditoris. Cæterùm, quamuis differentia poſita; inter venditum, & mutuo datum ex vna parte; & locatum, & commodatum ex alia, quantum ad hoc, quod in his non transfertur rei dominium, ſed vſus duntàxat, in illis autem trāſfertur, vera ſit, quid autem valeat ad noſtrā rationem infringendam, non video. Nam ſi periculum meæ rei commodatæ, aut locatæ traditæ, ideò in pactum deducere poſſum, quia illius poteſt fieri iactura, cum ſimiliter pecunia credita, aut pretium rei venditæ, ad quod habendum ſemper habeo ius, eidem diſcrimini ſubſit: cur non itidem pro illo periculo aliquid vltra ſortem accipere potero? Tenetur, inquit Soto, mutuatarius, vel emptor totum pretium ſoluere: & ideò non eſt iuſtum, vt amplius ob metum creditoris grauetur. Quaſi verò locator, & commodatarius non ſimiliter teneantur totam rem locatam, vel commodatam reddere, & cum hoc ſtet, vt aliquid vltra totalem rei ſolutionem iuſtè ab eis ratione metus, & periculi locantis, & commodantis exigatur. Omniū ergo eſt vna, & ſimilis ratio. Atque ex conſequenti quemadmodum in commodato, & locato eſt licitum aliquid accipere ratione periculi: ità etiam in venditione, & mutuo.

Item probatur noſtra ſententia, ſimilitudine ducta à contractibus fideiuſſionis, & aſſecurationis, in quibus; quia ſi merx aſſecurata perditur, vel principalis deficit, expoſitus eſt aſſecurator, & fideiuſſor, de reb⁹ proprijs ſoluere, illas amittendo, licite poteſt ratione periculi ſuſcepti aliquid exigere ab eo, quem ſecurum reddit, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione erit dicendum, quod cum vendens ad terminum non minus exponatur rerum amittendarum diſcrimini, licitum erit ei ratione illius aliquid petere, & recipere. Dicunt Doctores contrariæ ſententiæ, non valere hanc conſequentiam. Nam aſſecurator, & fideiuſſor non ratione periculi, ſed obligationis in ſe iniectę, accipit illud pretium. Sed proculdubio falluntur. Nam quamuis verū ſit, quod ratione obligationis præciſe poteſt fideiuſſor aliquid accipere, vt infra dicemus; ex quo fit, vt etiam ſi nullum periculum exiſtat, licitè poſsit paciſci de pretio: tamen re vera principalius propter periculum, quam propter obligationem illud ſuſcipit. Quod ex eo ſufficienter colligitur, quod ſi quis futurus eſſet fideiuſſor pro Petro bonæ conſciētię viro atque diuite, debente centum ad annum; & pro Paulo perditæ vitæ, homine, atque paupere totidem debente nullus ſanæ mentis dubitabit, talem fideiuſſorem plus accipere poſſe pro fideiuſſione Pauli, quā Petri: Et tamen conſtat obligationem in vtroque eſſe æqualem, & periculum diuerſum: multò ergo magis conſiderabile eſt periculum, quam obligatio ad augendum pretium, vt dictum eſt. Poſtremo: Conradus; atque Soto, qui hanc noſtram ſententiam negant, concedunt, quod ſi venditori eſt graue, & moleſtum merce ſua priuari, & ad inſtantiam emptoris illā vendit, iuſtè poteſt in pretio aſcendere iuxta exigentiā præfati grauaminis. Sicut è cōtra, ſi emptori eſt graue, Vltima Ratio. 3.Ratio.

graue, & moleſtum mercem aliquam emere, & ad inſtantiam venditoris illam emit, iuſte poteſt in pretio deſcendere: quod nos etiam agentes de rerum pretio verum eſſe diximus. Item idem concedunt, quod ſi vẽditor ad terminum, timet in recuperatione expectati capitalis futuras expenſas, ratione huius timoris licitè poteſt in pretio aſcendere. Et quanuis poſteà timor ad effectum non perducatur: hoc eſt, eſto ſine expenſis capitale ſibi ſoluatur, non ideò tenebitur pretij augmentum ſubtrahere; quia non pro expenſis, ſed pro timore illas agendi, incrementum accipitur: ergo pari ratione, quando venditor ad inſtantiam emptoris ad terminum vendit timens veroſimiliter de ſolutione capitalis, poterit iuſtè, ſaltem pro huiuſmodi timore, in pretio aſcendere. Et ſi timor poſteà ad effectum non deducatur, nõ tenebitur præfatum incrementum ſubtrahere.

¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro opinione contraria. Et quanuis illa, quæ à Conrado poſita ſunt, inefficacia à Soto dicantur, illaque ſoluat, quo tamen veritas clarior reddatur, ad illa in forma ſatisfacere placet. Vnde ad primum reſpondeo, negando ſequelam. Non enim indiſtinctè, & generaliter in quacunque venditione ad terminum facta, accipiendum eſt exceſsiuum pretium: ſed ibi tantum, vbi verum, diſcretum, & probabile adfuerit periculũ amiſsionis rei, vel, quia emptor eſt pauper, vel fugax, vel quid ſimile habet. Nam ſi fuerit fictum periculum, vſuram palliatam talis contractus continebit. Tunc autem erit periculum fictum, quando non ratione illius: ſed magis ratione lucri exceſſus exigitur. Ad cognoſcendum verò, quando venditor non gratia lucri, nec in fraudẽ vſuræ; ſed ob præfatam cauſam in pretio aſcendit; talem Medina regulam conſtituit: Dicens, quod ſi teſte conſcientia venditor ipſius mallet mercem pro pretio currente, poſteà ſecure, & certè ſoluendo, ſeu ſufficiente cautione de ſolutione habita, vendere, quam pro pretio aucto cum periculo perdendi ſuum capitale, aut ſi non mallet, eſt tamen ſibi indifferens, hoc, aut illud eligere: tunc non lucrũ, ſed periculum amiſsionis rei eſt, quod pretium facit augere. Cæterùm, ſi indiſtinctè cum ad terminum vendit, aſcẽdit in pretio, nec inter hos, & illos emptores diſtinguit, aut ſi magis afficitur ad vendendum ad terminum pro pretio aucto, exiſtente aliquali periculo, quam pro pretio currente, nullo exiſtente periculo: tunc non timor amiſsionis rei pro alterius voto ſuſceptus: ſed magis lucrum in fraudem vſuræ, eſt, quod facit pretium augere. Atque ex conſequenti, tunc periculum non erit verum, ſed fictum; nec ab iniuſtitia, imo nec ab vſura palliata talis contractus erit excuſandus. Sed nec excuſabitur à culpa venditor, etiam in caſu, quo contractus iuſtus eſſet, ſi illum cum ſui infamia, aut aliorum ſcandalo init. Vt ſi forte ex facto ipſius cæteri mercatores occaſionem ſumerent ad indiſtinctè, ſeu indiſcretè ad terminum pro pretio exceſsiuo vendendum. Et aduertat prudens lector, quod non pro ratione cuiuſcunq; metus, ſed probabilis, & diſcreti, arbitrio prudentis viri, ſuperaccipi poſſe. Sunt enim nonnulli mercatores, ità, vel auari, vel melancholici, vt timeant, vbi non eſt timendum; & qui nec comedere, nec dormire, ſine anxietate poſſunt, etiam ſi ſecuritatem habeant debitorum. Et in his cum illius anxietatis, ac ſolicitudinis, non debitor; ſed ipſi ſibi cauſa exiſtant, non eſt fas, quod debitor pecuniã illam compenſet. ¶Ad ſecundum argumentum Conradi reſpondetur, illo exceſſu, qui ſupra iuſtum pretium accipitur, compenſari quemcunque metum, & quodcunque periculum in venditore exiſtens. Et ſic non eſt opus procedere in infinitum.

Ad.1. arg. Conradi.

Regula notanda.

Ad.2.arg.

¶Ad primum argumentum Soti ex dictis patet ſolutio. Nam cum res, quæ ex ſe venales ſunt, ex eo, quod voluntariè offeruntur, non amittant valorem, ſic, vt quanuis mercatores voluntariè ſubeant periculum rerum ſuarũ, poſsint pro illo aliquid accipere. Verum eſt, quod merces vltroneę vileſcunt. Et ità fatemur poſſe eum, qui inuitus patitur periculum, vel lucrum ceſſans, plus exigere, quam ille, qui voluntariè facit. Sed de hoc latius quæſtio. ſequenti. ¶Ad ſecundũ eiuſdem Soti reſpondetur, quod etiam ſi illi, de quibus venditor male confidebat, fideliter ſoluant, adhuc poteſt licitè totum pretium accipere. Impertinens enim eſt, quod periculum, quod tempore contractus timebatur, ſuum ſortiatur effectum, vel non. Hoc eſt: eſt impertinens, quod emptor in termino complete ſoluat, vel non ſoluat, ad hoc, vt venditor pretium cum augmento recipere poſsit. Incrementũ enim illud, vt diximus, non pro amiſsione ipſius capitalis, ſed pro ſolo periculo, cui vẽditor res ſuas exponit, exigitur. Et quãuis res illæ poſteà per debitoris ſolutionẽ periculũ euaſerint, nõ propterea tẽpore cõtractus in periculo eſſe deſierunt, iuxta probabilẽ ipſius vẽditoris, & aliorũ cõiecturã. Et quãdo inſtat Soto; ſi initio nõ fuiſſet facta timoris mẽtio, vẽditor tamẽ fuiſſet ob periculũ vehementer metu vexatus; poſteà

Ad argumenta Soti

ſtrà dū emptor ſoluit nihil poſſet vltra ſortē venditor recipere, ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit illud in pactum deduci; reſpondeo, quod ſicut de intereſſe lucri ceſſantis fatentur omnes, quod debet præcedere admonitio, deductioq; in pactum, alias non iuſtè exigeretur, vt infra videbimus: ita etiam de iſto periculo eſt dicēdū, ne emptor, qui fortè cum eo onere emere nollet, contra ſuam volūtatem grauetur.

Ad argumenta Nauarri.

¶ Nauarri rationes ſimiliter ſunt parui momenti. Nam primò in eo, quod dicit, opinionem noſtram eſſe contra omnium iuriſperitorum, ac Theologorum ſententiam, procul dubio fallitur, vt ex inſignibus Doctoribus à me citatis colligere licet. Præterquam q̄ oportebat eum Doctorum cateruam referre, quod nō facit, vt ipſi, nō modo dicēti, ſed etiam probanti, fidem adhiberemus. Quod autem affirmat ab Eccleſia eſſe declaratum, non licere ratione periculi aliquid vltra iuſtum pretium pro mercibus accipere, maiorem continet falſitatem. Nam ſic contrariū eſſet de fide, noſtraque ſententia eſſet erronea; quæ à propoſito & à vero longe abſunt.

Explicatur c. in ciuitate. de vſuris.

Nec capitulum ab ipſo adductū quidquam conuincit. Nam in eo Alexander tertius peccatum eſſe declarat, vendere piper, cinnamomum, vel alias merces valentes tēpore venditionis quinque libras, eū pacto, vt emptor ſtatuto termino ſex libras perſoluat. Niſi dubium eſſet, ait Romanus pontifex, plus minus ve, merces illas ſolutionis tēpore valituras. Et certè hæc deciſio Nauarri, & aliorum ſententiæ nihil fauet, ſed potius ei reſiſtit: Cum, vt ex dictis verbis Pontificis conſtat, non damnetur ibi venditor ratione periculi, & dubij in capitali amittendo, aliquod incrementum paciſcens, nec de hoc quidquā loquatur. Quare aſſerere Eccleſiam in illo capitulo, ea pericula declaraſſe non eſſe conſiderabilia ad augendum prētium; ſanè nihil aliud eſt, quam citare quod ipſe papam declaraſſe voluiſſet, & non quod ille declarauit. Præterquam, quod ſi de illo dubio ac periculo ageret ſummus Pontifex, quo veroſimiliter dubitatur, an ſors ad ſtatutum terminum ſit peritura, proculdubio in noſtram ſententiam decretum eſſet aſſerendum, & non in contrariam. Ait enim; vēdentem rem, quæ in promptu valet quinque, pro ſex in termino ſolutionis, peccatum committere, niſi dubium ſit, merces illas plus minus ve ſolutionis tempore valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, ratione dubij poſſe iuſtificari contractum, qui alias eſſet illicitus, & peccaminoſus. Indeque ego non contemnendum argumentum pro mea ſententia colligo in hunc modum: In dicto capitulo eximitur ab illicito, vendere rem ad terminum, pluſquam valet in promptu, propter dubium veriſimile, quod ſicut minus, ità plus valere poſſit: ſicque venditor eſt expoſitus vtrique ſorti: ſed in noſtro caſu veroſimile eſt, non dico plus minus ve rem valituram, ſed etiam prorſus nihil; ſi vt veroſimile eſt emptor in ſolutione deficiat: ergo à fortiori ſummus Pontifex, ſi de hoc ageret in illo capitulo, multo promptius iudicaret ratione huius dubij diſereti, atque probabilis rem valentem quinque libras, poſſe pro ſex vendi. Atque ex conſequenti capitulum illud plus facit pro noſtra ſententia, quam fauet contrariæ.

Obiectio ex c. nauiganti. de vſuris.

¶ Nonnulli ſolent etiam obijcere reſolutionem Romani Pontificis in capi. nauiganti, de vſuris, vbi noſtra ſententia damnari videtur. Scribit enim Gregorius. ix. Nauiganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuās pecuniam, pro eo, quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus. Ex quo loco tale colligo argumentum. Mutuans non poteſt incremētum accipere, eo quod ſuſcipit in ſe periculum, vt in illo capitulo dicitur, abſque eo, q̄ ſit vſurarius: ergo nec vendens credita pecunia, qui in effectu mutuat, excuſabitur ab vſura aliquid plus accipiens, quia ſuſcipit in ſe periculum.

Reſponſio.

Sed reſpondeo, textum illū, vt bene notauit Medina, quæſt. 38. circa tertiam cauſam in ſolutione ad. 4. & Syluester verbo. vſura. 2. q. 35. nō bene intelligi à multis. Habet enim lōge diuerſum ſenſū ab eo, qui in argumento prætenditur. Mutuabat quidam negotiatori nauigaturo, vel ad nundinas ituro certam ſummam pecuniæ, ea conditione, vt ipſe mutuans ſuſcepto in ſe periculo mercium, quas portabar mutuatarius, vel etiam ipſius pecuniæ, qua erat negotiaturus, aliquid ſibi vltra ſortem ſolueretur, quod eſt mutuatarium obligare ratione mutui, vt ſe aſſecuratorem recipiat. Et hoc dicit ſummus Pontifex in illo loco eſſe illicitum, & vſurarium; eſtò mutuans iuſtum pretium ſuæ aſſecurationis acciperet, quod eſt verum. Nam quicunque mutuare non vult, niſi ea lege, vt mutuatarius aliqm ſecum contractum ineat, ad quem non tenetur, vt, verbi gratia, emendi aliquid à mutuante, quanuis pro iuſto pretio, vel aliquid aliud faciendi ex obligatione, peccatum committit, & eſt vſurarius, vt quæſtione ſequenti latius videbimus. Et hoc eſt, quod in dicto capit. nauiganti, decernitur, nihilque aduerſatur noſtræ ſententiæ.

¶ Ex

1. Corolla. ¶ Ex dictis pro maiori declaratione, & limitatione huius quæſtionis de pecunia credita, placet nonnulla colligere corollaria. Primum eſt; quod non ſemper nec in omni vẽditione ad terminum, eſt licitum incrementum ſuſcipere, aut de illo paciſci, ratione periculi; eſto non detur pignus, nec fideiuſſor, nec alia cautio. Sed tunc tantum, quando diſcretè, & rationabiliter timetur amiſsio capitalis: quia debitor, vel pauper, vel fugitiuus, vel periculoſus eſt. *2. Corolla.* Infero ſecũdo, quod poſtquam de incremento ſuſcipiendo, ratione periculi; rationabiliter eſt factum pactũ, licitè poteſt accipi, vel retineri, ſi à principio fuit datum: eſtò ſecurum euaſerit capitale, nec aliquod fuerit periculum ſubſequutum. Vt enim paulò anteà dicebam, non pro certa amiſsione, ſed pro dubietate, & periculo fuit promiſſum, quod re vera paſſus eſt creditor: etiam ſi, tam principalis perdendi, quam expenſarum faciendarum, periculum euaſerit. Cæterùm, quia ratione periculi faciendarum expenſarum, fuit pretium, vltra iuſtum auctum: quamuis poſteà venditor maiores faciat, non poterit omnium illatum quantitatem exigere; ſed illam tantum, de qua à principio fuit factum conuentum. Sicut, etiam ſi nullæ extent expenſæ idem poterit retinere: alioqui contractus non eſſet æqualis ex vtraque parte. *3. Corolla.* Infero tertio, etiam eſſe licitum è contrario, rem vilius emere anticipata ſolutione, quam ſecundum ſe valet, ratione veriſimilis periculi, quod de ipſius traditione habetur: ſiue tale dubium ſit ob malitiam debitoris: ſiue ob infortunia, circa rem anticipate emptam contingibilia. Imo, & futura debita, quando huiuſmodi periculo ſunt ſubiecta, licitè minori anticipata pecunia emuntur, vt infra videbimus. Quod magno argumento eſſe debet, vt noſtram ſententiam iure conſtare exiſtimemus. *Vltimũ Corollarium.* Infero vltimo, quod quando dicimus ratione periculi poſſe mercium pretium augeri, loquimur, vel de pretio legali, quod in indiuiſibili conſiſtit, vel de eo, quod ex communi curſu fori, hominumque æſtimatione deſumitur, quantum ad ſupremã partem ipſius. Nam de eo, qui pluris vendit res ad terminum, quam venderentur in promptu, ob latitudinem iuſti pretij in illis inuenti, certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, nullum committere peccatum. Verbi gratia; Valet menſura panni iuxta infimum pretium, viginti argenteos, & iuxta medium viginti vnum: in ſupremo autem valet viginti duos. Non eſt dubium, quod liceat mercatori ad terminum vendenti ſemper exigere ſupremum pretium; eſtò nullum eſſet periculum ſolutionis; quamuis in promptu vendat pro viginti. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum illud ſit iuſtum pretium, quod ſi exigeret numerata pecunia, non peccaret contra iuſtitiam, fit, vt multo minus peccet ſi pecuniam credens idẽ illud iuſtum pretium licet rigidum expoſcat. Et hæc dicta ſint de tertia cauſa.

An ratione expenſarum quas quis facere timet poſsit augere pretium quando vendit credita pecunia. ¶ Circa quartam cauſam, ob quam poteſt dici fieri augmentum in venditione ad tempus, quæ eſt expenſæ, quas venditor faciet in recuperatione capitalis. Forſan emptor talis eſt conditionis, vt ſinè lite non ſoleat ſoluere quòd debet; timetque venditor rationabiliter in recuperatione capitalis facere expenſas, dubium eſt, vtrum ratione iſtarum expenſarum, quas facere timet, poſsit in venditione ad tempus pretium augere. Florentinus loco citato, hanc cauſam nõ admittit. Tum; quia fortè debitor ſine lite ſoluet in termino præfixo. Tum etiam, quia eſtò venditor in recuperatione ſibi debiti expenſas ſuo tempore faciat, forſan non erunt tantæ, quantum eſt incrementum ob præfatam cauſam exactum. Et denique; quia poteſt venditor alia iuſtiori via ſe indemnem ab expenſis ſeruare, paciſcendo, ſcilicet, cum emptore, vt ex tunc ſe obliget ad illarum ſimul cum capitali ſolutionem, ſi venditor eas fecerit. Contraria tamen ſententia eſt verior, & probabilior, quam tenet Medina quæſtione trigeſima octaua, & Soto libro ſexto de iuſtitia, quæſtione quarta, articulo primo, in ſolutione ad 2. Et ſic dico poſſe venditorem tuta conſcientia aſcendere in pretio, ratione dubij probabilis, quo veriſimiliter dubitat, *Sententia autoris.* ſe expenſas facturum, quas fortè recuperare non ſperat. Quamuis multò tutius, vt dicit Soto, erit dum emptoris vafricies, & infidelitas timetur, nihil ei mutuare, nec credito vendere: & ſi vendas, vel mutues ſolutionis terminum expectare, an forte ſine vllo diſpẽdio fiat. Nam expenſarum anticipatæ conuẽtiones vix vſuræ ſuſpicione vacant, Nihilo ſecius tamen, vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expenſæ, nulla eſt iniquitas de expenſis, & laboribus pactum cũ emptore inire, conſtitutumque pretium recipere, etiam ſi nullas, venditor ſit poſteà facturus. Videturque tunc venditioni alter contractus annexus, quo venditor, ſcilicet, cum emptore implicitè conuenit, de certa quantitate loco expenſarum, de quarũ quantitate ſoluenda dubitatur, ſiue magnæ ſuerint expenſæ, ſiue paruę, ſiue nullæ. Et ratione

tione huius bene poteſt venditor cum emptore ſuper hoc paciſci, in pretioque aſcendere ſuppoſito, quod tempore contractus ſit veriſimile, quod maiores expenſæ fient, quam eſt incrementum pretij, vel ſaltem ſit æquilibre dubium, quod fient maiores, aut minores. Et facta conuentione ſiue fiant maiores, ſiue minores, ſiue nullæ poterit venditor præfatum incrementum ſimul cum capitali recipere. Quia non pro expenſis actu faciendis, ſed pro dubietate expenſarum faciendarum, fuit facta conuentio: in qua non magis in tuto, quam in periculo ſe ipſe venditor expoſuit. Et loquor in præſenti de expenſis abſque culpa, & mora debitoris faciendis. Nam de his, quæ ex culpa ipſius fient, non arbitror emptorem ex præfata conuentione liberum eſſe ſoluẽdo. Alioqui dolus & culpa illi ſuffragarentur, quod omnino videtur iniquum. Excepto, niſi intentio venditoris tempore conuentionis fuerit, remittere emptori omnes expenſas, qualitercunque ob defectum ſolutionis faciendas, volens cum eo, ſuper quo conuenerunt, eſſe contentus, quod nullum venditorem intendere puto. Et ad primam rationem Florentini reſpondeo, in caſu noſtræ dubitationis impertinẽs eſſe, quod emptor ſoluat cum expenſis, aut ſine illis. Quia non pro expenſis actu faciendis, fuit in pretio aſcenſum, ſed pro periculo actu ſuſcepto, vt modo dicebam. Ad ſecundam ſimiliter reſpondeo, parum referre, quod expenſæ fiant maiores, aut minores ad iuſtificandum, vel condemnandum dictum incrementum: ſiquidẽ nõ pro expenſis actu faciendis, ſed pro dubio probabili fuit ſuper incremento conuentum. Ad vltimam dico, quod quamuis illa via, inter alias, videatur tutior, atque ſimplicior, qua venditor cum emptore paciſcitur de ſoluendis eidem expenſis, quas ipſius cauſa fecerit; & tunc nõ ſit opus ad alia remedia recurrere; cum hoc tamen ſtat, vt ſi contrahentes conuenerint, quod emptor aliquid certum venditori, loco expenſarum incertarum aliunde, quam ex culpa emptoris faciendarum, ſoluat: etiã ſit licitum, & honeſtum. Nam illa via, etſi iuſta non facit hanc eſſe iniuſtam de ſe. Poterit autem eſſe iniuſta ex circunſtantia, vt ſi inde fortè infamatur venditor, aut cauſa præbetur ſcandali, vt de tertia cauſa diximus.

An ex dubietate valoris poſsit augeri pretium rei vẽditæ ad tempus.

¶Circa quintam cauſam augendi pretium in venditione ad terminum, quæ eſt dubietas valoris, quem res vendita tempore ſolutionis eſt habitura, ſimiliter eſt non leue dubium. Verùm ſit ſufficiens ad excuſandum venditorem ab iniuſtitia, quæ eſiſtit in eo, quod res carius vendat ad tempus, quam valent de præſenti. Verbi gratia: Vendit quis in Ianuario tritici menſuram valentem de præſenti quinque argenteos, recepturus pretium in menſe Maij, in quo veroſimiliter creditur plus valituram. Dubium eſt, vtrùm ratione huius probabilitatis, liceat venditori aſcendere in pretio. Et quidem de eo, qui ſuas merces non erat venditurus, vſque ad tempus, quo pretium auctum iri exiſtimatur, certum eſt, quod poteſt illas carius vendere, quam tempore venditionis valent. Id enim expreſſè habetur in capit. nauiganti. de vſuris. Vbi caſus ad literam ponitur de mercatore cariùs, quam in promptu merces valeant, vendente, quia erat eas ad tempus ſolutionis, quo probabiliter credebatur plus valituras, ſeruaturus. Et ratio huius eſt: Quia tunc non debet æſtimari pretium ſecundum præſens, ſed ſecundum tempus, quo venditor ſuas erat merces diſtracturus. Alias pateretur emergens damnum, à quo, vt ſupra dictum eſt, poteſt ſe iure venditor ſeruare indemnem, quando rogatus vendit. Similiter etiam è contrario eſt licitum, merces anticipata ſolutione viliùs mercari, quam præſenti foro veneunt: ſi tamen eſt coniectura, tempore, quo ſunt tradendæ, plus minus ve valituras. Vt, verbi gratia, emere in hyeme triticum, quod vſque ad meſſem non eſt recipiendum, non pro pretio, quod in hyeme valet, ſed pro minori; ſi creditur in æſtate plus minus ve valiturum. Et hic caſus etiam ponitur in dicto capit. nauiganti. Eſtque illius ratio: Nã cũ res propter vſum emãtur, quod nũc in emptoris vſum nõ venit, nõ eſt cur præſenti pretio, ſed illo, quo dum ei tradetur, eſt valiturum, æſtimetur. Cęterum de mercatore, qui non erat merces vſque ad tempus ſolutionis ſeruaturus, eſt dubium, vtrùm poſsit ſimiliter rem cariùs vendere, quam in promptu valet, propter dubium de valore, quem in tempore ſolutionis habebit. Caietanus, quæſtione ſequẽti, articulo primo, partem tenet affirmatiuam. Quam probat primò ex capit. in ciuitate. de vſuris. Vbi ad literam hic caſus ponitur, nulla facta mentione, quod venditor ſit merces vſque ad tempus ſolutionis ſeruaturus, vel non, ſed tantum dubietatis de pretio augendo: & vbi ius non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Secundò: Quia rei ad terminum venditæ, pretium taxandum eſt, prout veriſimile eſt valebit tempore ſolutionis, vt habetur expreſſè in capit. nauiganti.

1. argum.

2. argum.

ganti, iam citato. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur: Qui dat decem ſolidos, vt alio tempore totidem ſibi grani, vini, vel olei menſuræ reddantur, quæ licet tunc plus valeat, vtrum plus, vel minus ſolutionis tempore fuerint valituræ, veroſimiliter dubitatur; non debet ex hoc vſurarius reputari. Tertiò: Quia venditio ad terminum, licet tempore contractus inchoetur, tempore tamen ſolutionis perficitur, & conſummatur, atque adeò licitum erit pretium pro tempore ſolutionis quando perficitur taxare; ſiue res ſint à venditore vſque ad id tempus ſeruandæ, ſiue ſecus; cum ſolutio per quam emptio cōſummatur, videatur ad ſe venditionem trahere.

3. argum.

Concluſio. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, contrariam ſententiam eſſe veriorem, & probabiliorem, magiſque ſecuram, Quam tenent Medina, atque Soto locis citatis. Et probatur: Mercis valor nō eſt diuerſus per hoc, quod venditur, vel in promptu, vel ad terminum; non enim ad terminum vendita plus valet res, quam ſi ad ſtatim venderetur: ergo propter hoc, quod ad terminum venditur, non eſt licitum in pretio aſcendere magis, quam ſi ad ſtatim venderetur. Et confirmatur: Venditio ad terminum nihil addit ſupra venditionem ad ſtatim, niſi ſolam expectationē ſoluendi pretiū in futuro: ſed hoc nihil aliud eſt, quā quædā mutuatio, vt ex ſupradictis patet: ergo nō eſt licitū ratione illius aliquid vltra iuſtū pretiū accipere. Et ſi dicatur, non iuſtificari contractum, in caſu, de quo loquimur; quia res ad terminum venditur; ſed ob dubium, quo veriſimiliter dubitatur rem tempore ſolutionis plus minus ve valituram, contra hoc ſic argumentor: Venditor in noſtro caſu non eſt ſeruaturus merces in futurum: ergo nihil ſua refert, quantum in futuro ſint valituræ: nec ex hoc ei, aut damnum emergit, aut lucrum ceſſat. Atque ex conſequenti ratione huius, nihil niſi pretium, quod in præſenti currit, poteſt percipere. Et confirmatur ex cap. nauiganti. iam citato. Vbi cum feciſſet ſummus Pontifex mentionē de dubio veriſimili, ſi plus minus ve res tempore ſolutionis eſſet valitura, ſubiungit: Ratione huius dubij etiam excuſatur qui pannos, granum, vinum, oleum, & alias merces vendit, vt amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eiſdem; ſi tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus. Quibus verbis apertè ſignificatur, ſolam rationem præfati dubij non eſſe ſufficientem contractum iuſtificare, niſi conditio, ſi venditor eſſet mercem ſeruaturus, ſimul curreret. Vltimò, Eſto venditor ſit certus rem in futuro plus valituram, quam valet de præſenti: ſi tamen non vult eam in futurum ſeruare, non poteſt amplius pro ea recipere, quam valet de præſenti: ergo nihilominus, quando eſt dubius an plus minus ve ſit valitura. Et confirmatur: Dubiū de futuro valore rei ideò venditionem ad terminum, pro maiori pretio excuſat, quia ratione talis dubij, ſe æqualiter venditor exponit lucro, & damno: ſed hoc de eo, qui mercē ſeruaturus non erat, nullo modo verificatur, vt patet: ergo qui ob ſolam præfatā dubitationem vendit cariùs ad terminum, quam ſit pretiū currēs, ſi alias mercem non erat ſeruaturus, à culpa non excuſatur.

Ad 1. arg. ¶ Ad primū argumentum Caietani reſpondetur, quod quanuis in cap. in ciuitate. nulla fiat mentio de hoc, quod eſt, venditorē merces alioqui ſeruaturū, ſed de ſola dubitatione pretij futuri, textus tamē ille iuxta doctrinā à nobis poſitā eſt intelligēdus. Et quod ille nō explicuit ſuppletur per textū in cap. nauiganti. Nam quāuis primū ſcripſerit Alexander. III. & ſecundū Gregorius. IX. explicat tamē hic mentē Alexādri. Nec eſt diuerſus caſus capituli in ciuitate, ab eo, qui vltimo loco ponitur in ca. nauiganti. vt cōmoniter Doctores tradūt. ¶ Ad ſecundū argumētum vbi dicitur, pretiū rei venditæ, vel emptæ debere taxari, prout valebit tempore ſolutionis, vt reſpōdeamus aduertendū eſt, in diuerſis venditionibus diuerſimodè pretiū taxari: Nam in emptione, & venditione ſimplici, quæ eſt ad ſtatim, & in qua nec mercis nec pretij expectatio interuenit, pretiū abſolutè taxatur, prout valet res tēpore cōtract⁹, quo rei venditæ dominiū ſeu ius in emptorē transfertur. In venditione autē ad terminū, in qua merx ſtatim traditur, & pretiū ad tēpus expectatur, ſimiliter eſt iuſtū pretiū, quod tūc cōmuniter currit, vt ex ſupradictis patet. Cæterum licet aliquādo in pretio aſcēdere, nō quia res ad terminū vēdita plus valeat, ſed ob aliquod intereſſe ipſius venditoris, quale cunq; ſit illud, ſiue damni, ſiue lucri, ſiue periculi, ſiue alterius grauaminis: pro quibus omnibus ſatiſfacere incumbit emptori, ad cuius inſtantiam venditor tale patitur detrimentum. Ex quo fit, vt ſi vendens ad terminum erat merces ſeruaturus, poſſit illas cariùs vendere, quam ad ſtatim ratione intereſſe: ſi eſt veroſimile plus valituras. Sicut & qui mercem emit anticipata ſolutione, poteſt viliùs emere, quam nunc valet ratione intereſſe; ſi eſt veroſimile tēpore ſolutionis vilius valiturā. Et ſic procedit cap. nauigāti. quādo dicit: Qui dat decē ſolidos, vt alio tempore,

Ad 2. arg.

pore, &c. Cæterũ qui vendit res, quas in futurum tẽpus nõ eſt ſeruaturus, nullã cauſam habet, ob quam iuſte in pretio poſſit aſcendere: Et ſic peccat: etſi res in futuro plus ſint valituræ. ¶Ad tertiũ reſpondetur, quod

Ad.3.arg. ſi quando dicitur venditionem ad terminum inchoari tempore contractus, & perfici tempore ſolutionis, nec eſſe venditionem completam, niſi merx ſit tradita, & pretium ſolutum, ſit ſenſus, quod hæc ſint de eſſentia, & integritate venditionis, antecedens eſt falſum. Nam, vt ſupra dictum eſt, tunc integre celebratur contractus, quando ſit conuentio, qua contrahentes inuicem ſe obligant, iuxta diffinitionem contractus, qua dicitur, quod eſt vltro citro que obligatio. Et certum eſt, quod facta conuentione vtrinque eſt poſita obligatio ex ea proficiſcens, etiam ſi mercis traditio, & pretij ſolutio differantur. Si autem ſit ſenſus, quod iam contractus, & ipſius obligatio ſuum complete effectum eſt ſortitus, verum eſt antecedens. Sed ex hoc non ſequitur, quod tempore contractus poſſit is, qui ad terminum vendit, in pretio aſcendere, ob nõ conſummatam venditionem ſecundũ valorem rei, quem tempore ſolutionis veriſimiliter habebit, ſuppoſito, quod vendens rem non eſt ſeruaturus, ſed illico distracturus, propter rationes à nobis poſitas.

Reſolutio totius quæſtionis de augendo pretio. ¶Et dictis omnibus infertur, totius quæſtionis de augendo pretio in venditione ad terminum, reſolutionem eſſe, quod eſt licitum vendenti ad terminum paciſci de maiori pretio, quam ſit illud, quod in promptu currit, ratione intereſſe damni emergẽtis, & lucri ceſſantis; & ratione periculi, cui venditor, ad emptoris inſtantiã res ſuas exponit; & ratione dubij, ſeu timoris probabilis de litigando, & expenſas faciendo pro capitalis recuperatione, cũ ſupra poſitis limitationibus. Et ratio eſt: Quia cũ venditor ad inſtantiam emptoris rem ſuam vendens nõ teneatur gratis ob illius cauſam damnũ aliquod pati, nec merces iactare, aut eas periculo perditionis exponere, nec timorem aut anxietatem aliud ve grauamen ſuſtinere, ab his omnibus iuſtum erit emptorem venditorem liberare pro illiſque ſatisfacere, & de ſatisfactione cum illo componere. Huiuſmodi autem compoſitione cum venditore facta, manebit emptor obligatus incremẽtum cum capitali in termino præfixo ſoluere, etiã ſi ſucceſſu temporis appareat, venditorem nullum actu detrimentum fuiſſe paſſum, nullum periculum ſuo capitali eueniſſe, nullas expenſas in capitalis recuperatione feciſſe. Nam hanc obligationem emptor ſubiuit, non ob damnum venditori actu vẽturum; ſed quia venditor ad inſtantiã emptoris præfatis damnis atque periculis probabiliter ſe expoſuit, ad modũ iam explicatũ. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate, de venditione mercium ad terminum pro maiori pretio, quam in præſenti valent. Nam ad argumenta, quæ in principio propoſuimus facile ex dictis patet ſolutio.

¶Adhuc circa modum, quo emptiones, & venditiones fieri debet, vt ſint licitæ, eſt alia principalis difficultas, vtrum, qui minoris emit debitũ futurũ, peccet contra iuſtitiam, & ad aliquam teneatur reſtitutionẽ. Et procedit quæſtio quãdo nullũ eſt periculũ, aut dubiũ in vindicãdo debito, ſiue totius pretij debiti, ſiue expenſarũ, ſiue moleſtiarũ in recuperãdo. Nã his exiſtentibus, certũ eſt, quod licet ratione talis probabilis dubij, aliquid de pretio diminuere emẽti, ſicut vendẽti in pretio aſcẽdere, vt ex dictis in præcedẽti difficultate ſufficiẽter colligitur. Et quidẽ Caietanus in ſumma. verbo. vſura. in fine, & ante illum Innocẽtius in cap. in ciuitate. de vſuris. abſolute dicunt, iuſte minoris poſſe emi debita, quæ nõ ſunt ſoluẽda vſq; ad annũ ſecundũ, vel tertiũ, vel decenniũ, quã ſi præſẽti die ſoluẽda foret, etiã omni intereſſe ceſſãte, & nullo periculo in debiti recuperatione exiſtẽte, nullaq; alia cauſa ab æqualitate recedẽdi exiſtẽte: præterquã, quod dantur in prõptu, verbi gratia, nonaginta pro centũ. Hãc eandẽ ſententiam ſequitur Nauarro in Manuali ca. 17. nũ. 231. Quã probat primò: Quia minus eſt habere actionẽ, quã rẽ, leg. minus. ff. de. reg. iur. & alia, quæ cõgerit Decius in regul. qui actionem. ff. eodem. Secũdò: Quia ius, quod vno anno eſt inutile, minoris valet, quã ſi eſſet ſtatim vtile. Sed Caietanus ſuã ſententiã probat hoc argumẽto: Si in cõtractu, de quo loquimur, aliqua eſſet iniuſtitia, maximè vſura: ſed hæc nõ eſt; ergo nulla. Conſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur. Vbi nõ eſt mutuũ, vſura locũ habere nõ poteſt, cũ vſura ſit lucrũ ex mutuo; ſed in caſu, de quo loquimur nulla eſt ratio mutui, nec implicita, nec explicita: de ratione enim mutui, eſt datio rei ab ipſo dãte reuocabilis; & quod qui dat habeat contra accipientem actionem ad ſortem & quod periculum ſortis ſit apud accipientem, quæ in caſu poſito non reperiuntur; ſed potius eorum contraria. Nam Ioannes, verbi gratia, qui debitum centum aureorum à Petro emit pro nonaginta, non dat ea reuocabiliter; nec habet amplius actionem contra Petrum ad præfata nonaginta ab eo repetendum, ſed ſolum ad centũ, quæ Paulus

debet;

3. difficultas circa modũ, quo emptio & venditio fieri debent.

Sententia Caietani, & aliorũ.

1. argum.

2. argum.

debet : & ſi caſus accidat, vt Paulus pereat, aut impotens omnino efficiatur ad præfatum debitum ſoluendum, periculum debiti manet apud Ioannem, & non apud Petrũ, vt ſupponimus: ergo datio, qua Ioannes dedit Petro nonaginta, nullo modo fuit mutuatio: atque ex conſequenti nec potuit ibi vſura reperiri. *Cõfirmatio* Et confirmatur: Petrus de præſenti dat totum ius, quod habet ad illa centum ipſi Ioanni emptori; & Ioannes de præſenti dat nonaginta pro tali iure ſuſcipiens in ſeipſo curam, & periculum illa recuperãdi: ergo vniuerſus contractus perficitur ibi de præſenti ex vtraque parte; atque ex cõſequenti nulla ibi eſt vſura.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus, dico, contrariam ſententiam veriorem eſſe, atque ſecuriorem. Quam tenet Medina in tractat. de cambijs. quæſtione. 7. & de reſtitutione, quæſtione. 38. Antoninus. 2. parte. titulo. 1. cap. 8. §. 3. & 4. Gabriel in. 4. diſtinction. 15. quæſtione. 11. dub. 4. Sylueſter verbo. vſura. 2. quæſt. 14. & Angelus, verbo. vſura. 1. §. 63. Et ſic dico præfatum contractum iniuſtum eſſe, multarumque vſurarum anſam præbẽs, ne dicam re vera implicitè vſurariũ. Et probatur: Pecunia futura, ſi certa eſt, non minoris eſt pretij, quam præſens: alias omnis venditio excedens expectata ſolutione excuſaretur; & omnia cambia, & recambia, quæ ſicca appellantur: ergo erit iniquum, illam quæ in futuro eſt centum, emere pro nonaginta de præſenti; cum non ſeruetur æqualitas dati, & accepti. Et ſi dicatur terminos huius contractus, non eſſe nonaginta, & cẽtum, ſed nonaginta, & actio ad centum poſteà ſoluenda, quæ aliud quid eſt ab ipſis centum, nec in rei veritate valens in promptu centum, ſed tantum nonaginta; cõtra hoc ſic argumentor: Actio ad rem tantum valet, quantum ipſa res, ad quam eſt actio, deductis laboribus & expenſis, vt dicit Bartol. in leg. per diuerſas. C. mand. & Bald. in leg. 2. C. ne lite pendente: Vnde ſi res, ad quam eſt actio, nihil valet; ſimiliter ipſa actio nullius eſt valoris: Et ſi res eſt magni, vel parui valoris, ſimiliter etiã actio erit magni, vel parui: ſed in noſtro caſu res ad quã eſt actio, valet centũ, nec aliquæ expenſæ, aut labores ſunt ſubeũdi in illi⁹ recuperatione, vt ſupponimus: ergo erit inæqualitas dare pro illa ſolũ nonaginta. Probo conſequentiã: Nã alias ſola temporis expectatio daret valorem rei, quod in præcedentibus falſum eſſe diximus, multiſque vſuris ianuam aperiens. Secundo ſic argumentor: Si ius, quod Petrus habet ad centum Pauli, eſt vendibile pro nonaginta de præſenti datis, ſequetur, quod etiam ipſe Paulus debitor poſſet pro eodem pretio de præſenti dato idem illud ius emere, cum non ſit maior ratio vnius, quam alterius: conſequens autem eſt abſurdum: nam ſic Paulus pro nonaginta eriperet ſe ab obligatione ſoluendi centum, quod eſt iniuſtitia, quia idem prorſus eſſet ac ſi Paulus mutuaret Petro nonaginta de præſenti recepturus in termino centum quod eſt vſura: ergo & illud, ex quo ſequitur. Et ſi quis neget ſequelam, vt negatur à multis; quia alia eſt ratio de debitore, qui nullam actionem emit; ſed ſolum debiti ſolutionem anticipat: aliud autem de tertia perſona pro nonaginta prædictam actionem acquirente; contra hoc ſic obijcio: Ad iuſtitiam, & æqualitatem contractus nihil refert, an hæc, vel illa perſona ſit, quæ emat, aut vendat: ergo ſi iuſtè ſit, vt Petrus actioni, quam ad centum habet pro nonaginta cedat in fauorem Ioãnis, iuſtè etiam fiet, vt eidem cedat in fauorem Pauli debitoris. Hanc eandem ſententiam multis alijs probat Medina, quæſtione. 38. prope finem. §. ſequitur amplius.

Ad argumenta. ¶Et ad rationes Nauarri reſpondetur, quod quanuis contractus ille ſecundum formam ſit emptio, & merx ſit prædicta actio ad cẽtum, ea tamen actio non minus valet, quã centum, nec intentio ementis tendit principaliter in actionem, ratione ſui, ſed in cẽtum ſoluenda; cum actio per ſe, & ratione ſui nihil valeat. Et ità quidquid ſit de nominibus talis contractus, ſecundum tamen rem, & affectum contrahentium, nihil aliud ſit, quam quod Ioannes dat in promptu nonaginta, vt poſt annum ſibi reddantur centum, quòd & iniuſtitia eſt, & vſura. Nec lex adducta aliquid obſtat. Nam loquitur ſolum de eo, qui actionem habet ad rem, quam non ſine detrimento, aut periculo conſequetur. Ad argumentũ ex Caietano dico, quod quanuis in contractu de quo loquimur, formaliter non ſit mutuũ, eſt tamen virtualiter, & interpretatiue. Et licet in Ioanne, qui dedit nonaginta, nõ maneat actio contra Petrum, cui ea tradidit; manet tamen contra Paulum, qui in ratione debitoris reſpectu illorum centum, quæ in caſu debentur, non eſt alius à Petro, cũ Paulus debitor Petri loco illius ſubſtituatur. Et ſic omnia, quæ ſunt de ratione mutui ibi ſaluantur. Nam Ioannes dat Petro nonaginta reuocabiliter: quia poteſt ea ab eo, qui loco Petri ſubſtituitur, & quem Petrus loco ſui debitorem facit, repetere. Et ſi illud debitum pereat, perit ſubſtituto non Ioanni mutuanti. Et hæc dicta ſint de tota iſta diffi-

cultate, & de tota materia de venditione. Nam plura alia, quæ deſiderari poſſunt, explicabuntur quæſtione ſequenti.

QVÆSTIO. LXXVIII.

De peccato vſuræ quod committitur in mutuis, in quatuor Articulos diuiſa.

VT in emptionibus, & venditionibus, de quibus pauca præfati ſumus, fraudes, & iniuſtitiæ innumeræ interuenire ſolent, ſic in mutui contractu infinitæ propemodum vſuræ, quibus cum non minori malo reipublicæ proximos iniuſtè lædi, cõtingit, inueniuntur. Atque adeo explicatis quibuſdam breuibus, & communioribus de emptione, & venditione quæſtionibus, operæpretium erit, nõnulla de vſuris in mutuo contingere ſolẽtibus, edocere. Singula enim perſequi, vt rei dignitas ac horũ temporum neceſsitas exigit, à noſtro inſtituto, qui Di. Tho. comẽtatoris munus ſubire decreui, alienum prorſus iudico. Dicam ergo ſolum ea, quæ ad D. Tho. rectam intelligentiam fuerint opportuna. Adiunctis etiam nonnullis, quæ ad huius materiæ aliqualem explicationem, atque perfectionẽ fuerint aptiora. Imitatus Caietanum. Qui cum in reliquis huius partis quæſtionibus breuitatem affectaſſe videatur, in hac vna ſuę diſputationi finem inuenire neſcit. Nec immerito quidẽ, Ea enim eſt illius grauitas, ac difficultas, vt terminum ei imponere pene ſit impoſsibile.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm accipere vſuram pro pecunia mutuata ſit peccatum.

3.d.37.a. 6. Et ma.q 13.a.4. Et quol.3.ar. 19. & op. 73.c.4. & 15.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd accipere vſurã pro pecunia mutuata non ſit peccatum. Nullus enim peccat ex hoc, quòd ſequitur exemplum Chriſti. Sed Dominus de ſeipſo dicit. Lucæ decimono no: ego veniens cum vſuris exegiſſem illam, ſcilicet, pecuniam mutuatam: ergo non eſt peccatum accipere vſuram pro mutuo pecuniæ.

2 ¶Præterea. Sicut dicitur in Pſalmo. 18. Lex Domini immaculata: quia ſcilicet peccatum prohibet. Sed in lege diuina conceditur aliqua vſura: ſecundũm illud Deuteronomij. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, ſed alieno. Et quod plus eſt, etiam in pręmium repromittitur pro lege ſeruata, ſecundum illud Deuteronomij trigeſimo octauo. Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies: ergo accipere vſuram non eſt peccatum.

3 ¶Præterea. In rebus humanis determinatur iuſtitia per leges ciuiles. Sed ſecundum eas conceditur vſuras accipere: ergo non videtur eſſe illicitum.

4 ¶Præterea, Prætermittere conſilia non obligat ad peccatum. Sed Lucæ ſexto, inter alia conſilia ponitur, Date mutuum, nihil inde ſperantes: ergo accipere vſuram non eſt peccatum.

5 ¶Præterea. Pretium accipere pro eo, quod quis facere non tenetur, non videtur eſſe ſecundum ſe peccatũ. Sed nõ in quolibet caſu tenetur pecuniam habens eam proximo mutuare: ergo licet ei aliquando pro mutuo accipere pretium.

6 ¶Præterea, Argentum monetatũ, & in vaſa formatum, nõ differt ſpecie. Sed licet accipere pretium pro vaſis argenteis accommodatis: ergo etiã licet accipere pretiũ pro mutuo argenti monetati, vſura ergo non eſt ſecũdum ſe peccatum.

7 ¶Præterea, Quilibet poteſt licite accipere rem quam ei dominus rei voluntariè tradit: ſed ille, qui accipit mutuum, voluntarie tradit vſuram: ergo ille qui mutuat, licite poteſt accipere.

¶SED CONTRA eſt, quòd dicitur Exodi. 22. Si pecuniam mutuã dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eũ quaſi exactor: nec vſuris opprimes.

¶RESPONDEO dicendum, quòd accipere vſuram pro pecunia mutuata, eſt ſecundum ſe iniuſtum: quia venditur id quod nõ eſt, per quod manifeſtè inęqualitas cõſtituitur, quæ iuſtitiæ con-

contrariatur. Ad cuius euidentiam ſciẽdum eſt, quod quædam res ſunt quarũ vſus eſt ipſarum rerum conſumptio, ſicut vinũ conſumimus, eo vtẽdo ad potũ, & triticũ cõſumimus eo vtendo ad cibum. Vnde in talibus non debet ſeorſum computari vſus rei à re ipſa, ſed cuicunque conceditur vſus, ex hoc ipſo cõceditur res, & propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo ſeorſum vellet vendere vinũ, & vellet ſeorſum vendere vſum vini; venderet eandem rem bis, vel venderet id quod non eſt. Vnde manifeſte per iniuſtitiam peccaret. Et ſimili ratione iniuſtitiam committit qui mutuat vinũ aut triticum, petens ſibi duas recompẽſationes, vnam quidem reſtitutionem æqualis rei, aliam vero pretium vſus, quod vſura dicitur. Quædam vero ſunt quorum vſus non eſt ipſa rei cõſumptio, ſicut vſus domus eſt inhabitatio, non autem diſsipatio. Et ideo in talibus ſeorſum poteſt vtrunque concedi, puta, cum aliquis tradit alteri dominiũ domus, reſeruato ſibi vſu ad aliquod tempus: vel ecõuerſo, cum quis cõcedit alicui vſum domus reſeruato ſibi eius dominio. Et propter hoc licite poteſt homo accipere pretium pro vſu domus, & præter hoc petere domum accõmodatam, ſicut patet in conductione & locatione domus. Pecunia autem ſecundum Philoſo. in 5. Eth. & in primo Poli. principaliter eſt inuenta ad cõmutationes faciendas. Et ita proprius & principalis pecuniæ vſus eſt ipſius cõſumptio ſiue diſtractio, ſecundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc ſecundum ſe eſt illicitum pro vſu pecuniæ mutuatæ accipere pretiũ, quod dicitur vſura. Et ſicut alia iniuſte acquiſita tenetur homo reſtituere, ita pecuniam, quam per vſurã accepit.

Li. 5. Eth. ca. 5. & 1. Poli. 16. c. & 7. to. 5.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod vſura ibi metaphoricè accipitur pro ſuperexcreſcẽtia bonorũ ſpiritualiũ, quã exigit Deus, volens, vt in bonis acceptis ab eo ſemper proficiamus: quod eſt ad vtilitatẽ noſtram, non eius.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Iudæis prohibitum fuit accipere vſuram à fratribus ſuis, ſcilicet, Iudæis: per quod datur intelligi, quòd accipere vſuram à quocunque homine eſt ſimpliciter malum. Debemus enim omnem hominem habere quaſi proximum & fratrem, præcipue in ſtatu Euãgelij, ad quod omnes vocantur. Vnde in Pſalm. decimoquarto, abſolute dicitur. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. Et Ezechiel. decimo octauo. Qui vſuram non acceperit. Quod autẽ ab extraneis vſuram acciperent, nõ fuit eis conceſſum quaſi licitum, ſed permiſſum ad maius malum vitandum, ne ſcilicet à Iudæis Deum colentibus vſuras acciperent propter auaritiam cui dediti erant, vt habetur Iſai. 26. Quod autẽ in præmium promittitur, fœnerabis gentibus multis, &c. fœnus ibi large accipitur pro mutuo, & ſicut Eccleſia. 29. dicitur, Multi non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, id eſt, non mutuauerunt. Promittitur ergo in præmium Iudæis abundantia diuitiarum: ex qua contingit quòd alijs mutuare poſſint.

¶ Ad tertium dicendum, quòd leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ vtilitates impedirẽtur, ſi omnia peccata diſtricte prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo vſuras lex humana conceſsit, non quaſi exiſtimans eas eſſe ſecundum iuſtitiam, ſed ne impedirẽtur vtilitates multorum. Vnde in ipſo iure ciuili dicitur, quod res quæ vſu conſumuntur, neque ratione naturali, neque ciuili recipiunt vſumfructum, & quod Senatus non fecit earum rerum vſumfructum, nec enim poterat, ſed quaſi vſum fructum conſtituit, concedẽs ſcilicet vſuras. Et Philoſophus naturali ratione ductus dicit * in 1. Poli. quòd vſuraria acquiſitio pecuniarũ eſt maxime præter naturam.

Lib. 1. c. 7. parũ ante med. to 5.

¶ Ad quartum dicẽdum, quòd dare mutuum, non ſemper tenetur homo.

Etideo quantũ ad hoc ponitur inter cõſilia: ſed quod homo lucrũ de mutuo non quærat, hoc cadit ſub ratione præcepti. Poteſt tamen dici conſilium per comparationem ad dicta Phariſæorũ, qui putabant vſuram aliquam eſſe licitam, ſicut & dilectio inimicorum eſt conſilium. Vel loquitur ibi non de ſpe vſuratij lucri, ſed de ſpe quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuum dare, vel quodcunque bonum facere propter ſpem hominis, ſed propter ſpem Dei.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuare non tenetur, recompenſationem poteſt accipere eius quod fecit, ſed non amplius debet exigere. Recompenſatur autem ſibi, ſecundum æqualitatem iuſtitiæ, ſi tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde ſi amplius exigat pro vſufructu rei, quæ alium vſum non habet, niſi conſumptionem ſubſtantiæ, exigit pretium eius quod non eſt, & ita eſt iniuſta exactio.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd vſus principalis vaſorum argenteorum, non eſt ipſa eorum conſumptio. Et ideo vſus eorum poteſt vendi licite, ſeruato dominio rei. Vſus autem principalis pecuniæ argenteæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes. Vnde nõ licet eius vſum vendere, cum hoc, quod aliquis velit, eius reſtitutionem, quod mutuo dedit. Sciendum tamen quòd ſecundarius vſus argenteorum vaſorum poſſet eſſe commutatio: & talem vſum eorum non liceret vendere. Et ſimiliter poteſt eſſe aliquis ſecundarius vſus pecuniæ argenteæ: vt puta, ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtẽtationem, vel ad ponendum loco pignoris, & talem vſum pecuniæ licitè homo vẽdere poteſt.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd ille qui dat vſuram, non ſimpliciter volũtariè dat, ſed cum quadam neceſſitate, inquantum indiget accipere pecuniam mutuo, quam ille qui habet, non vult ſine vſura mutuare.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Accipere vſuram, pro pecunia mutuata, eſt ſecundum ſe iniuſtũ. Probatur in argumento: ſed contra, teſtimonio Exodi cap. 22. Vbi dicitur: Non vrgebis, vt exactor, nec vſuris opprimes: Et in corpore articuli, hac ratione in acceptione vſurę pro pecunia mutuata venditur id quod non eſt: ergo eſt iniquum, & contra iuſtitiam: Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, ex differentia, que eſt inter res vſu cõſumptibiles, & res, quæ non conſumũtur vſu. Nã in primis vſus non diſtinguitur ab ipſis rebus, atq; adeò qui venderet ſeorſum vſum illarum, aut nihil venderet, aut idẽ venderet bis: In alijs autem rebus, quæ vſu non cõſumuntur, vſus diſtinguitur ab eis, & ſic quodlibet illorũ ſeorſum poteſt pretio æſtimari: ſed ſic eſt, quod pecunia eſt ex illis rebus, quæ vſu cõſumũtur: ergo qui pro vſu illi' aliquid acciperet, aut idẽ vẽderet bis, aut vẽderet quod nõ eſt, quod eſt iniquũ, & contra iuſtitiam. Secũda cõcluſio: Id quod per vſuram acquiritur eſt neceſſario reſtituendum. Probatur. Omne peccatũ contra iuſtitiã affert ſecũ obligationem reſtitutionis. tale eſt quod inuenitur in acceptione vſurę; ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primò, quod nomen, vſura, apud Latinos idem eſt, quod vſus, vt conſtat ex Plauto in Amphitrione dicente; Vſuramque eius corporis accepit ſibi, hoc eſt, vſum eius corporis. Et Cicero in Verrem: Cupiratis lucis vſuram tam diuturnam dediſti: id eſt, lucis vſum. Deinde autem tractum eſt nomen ad ſignificandum id, quod ex vſu rei tanquam eius fructus accreſcit. Qua ſignificatione dicit Cicero in libr. de Senectute, quod terra nunquam ſine vſura reddit, quod accipit. Nec aliqua ex his acceptionibus hoc nomen, vſura, genus vitij, vel peccati importat; ſed potius in bonã partem accipitur. Poſteà verò à Theologis tractum eſt hoe nomen ad peculiariter ſignificandum id, quod ex vſu pecuniæ, aut alterius rei vſu conſumptibilis alicui accreſcit: Et in hac ſignificatione accipitur in præſenti. Sicq; ſemper eſt nomẽ vitij, aut peccati, quod cõtra iuſtitiã cõmittit ille, qui pro vſu rei cõſumptibilis accipit aliquod pretiũ. Inueniturq; ſemper hoc peccatũ in contractu mutuationis, quo tantũ propter mutuũ alicuius rei pretiũ aliquod datur. Quare ad *De nomine vſura.*

cogno-

cognoſcendum, an aliquis contractus ſit vſurarius, nec ne, perpendendum erit, an aliqua ratio mutui in ipſo inueniatur, pro quo pretium detur. Nam tunc talis contractus in vniuerſum erit vſurarius; alioquin minime. Ex quo inferq; quod ſi ego alicui vendam domum, aut pallium decem aureos, poſteà autem, vt pro eis expectem, aliquid amplius expoſco: quia talis contractus virtualiter idem eſt, ac ſi decem aureos iam ſolutos pro alio pretio in aliquod tempus ſibi mutuaſſem; proculdubiò erit vſurarius. Et idem iudicium eſt habendum de omnibus alijs cõtractibus, quibus ratio mutui aliquo modo inuenitur.

¶Secundo eſt aduertendum, quod quamuis hoc nomen vſura, in iure aliquando recipiatur pro actione ipſa, ſcilicet, pro mutuatione facta cum pacto aliquid vltra ſortem recipiendi, vt conſtat ex capit. vſura 14. quæſtione tertia. Vbi dicitur, quod vſura eſt vbi amplius requiritur, quam quod datur, & aliquando pro pretio ipſo, quod ex mutuatione alicuius rei vſu conſumptibilis alicui accreſcit, vt patet ex capit. plerique, eadem cauſa & quæſtione, vbi dicitur, quodcunque accidit ſorti eſſe vſuram; tamen propriè loquendo, ſolum ipſum pretium, quod pro rei mutuatione datur dicitur verè & propriè vſura. Et ſic in hac tantum ſignificatione accipit D. Thom. id nomen in hoc articulo, quo quærit, vtrùm accipere vſuram, hoc eſt, pretium aliquod pro pecunia mutuata ſit peccatum. Actio autem ipſa non vſura, ſed potius contractus vſurarius erit appellandus. Quare ſi vſuram proprie dictam diffinire voluerimus, dicemus, quod eſt, pretium vſus rei mutuatæ. In qua diffinitione ponitur primo, illa particula, pretium, ad denotandum quod id, quod accipitur pro vſu rei mutuatæ, debet dari ex pacto tacito, vel expreſſo præcedente. Nam vbi non eſt pactum, nec pretium eſſe poteſt, & ſic nec vſura propriè dicta. Ex quo infero, quod ſi quis nullo pacto interueniente gratia amoris, aut beneuolentiæ det aliquid vltra ſortem illi, à quo pecuniam mutuo acceperat; nullam committit vſuram, cum id nulla ratione dici poſſit, pretium vſus rei mutuatæ. Dicitur præterea in eadem diffinitione, quod vſura eſt pretium vſus, ad differentiam contractus emptionis, in quo non pro vſu tantum, ſed etiam pro re ipſa pretiũ datur. Et tandè dicitur, quod eſt, rei mutuatæ, vt per iſtam particulam excludantur à ratione vſuræ contractus emphyteuſis, & locationis; quibus res non mutuantur, vt conſtat. Eſt autem emphyteuſis nomen Græcũ, ſi[illegible]

Diffinitio vſuræ.

inſitionem, ſeu plantationẽ ſignificans. Vnde fundum in emphyteuſim dare apud iuris conſultos idem eſt, quod ex conditione dare fundum alicui, vt accipiens eũ reddat meliorem, & ex ſterili fertilem faciat.

¶Tertio eſt aduertendum, quod vſura eſt duplex, vna exterior, altera interior, quæ mentalis appellatur. Exterior eſt, quando quis dat aliquid mutuò alicui, cum pacto tacito, vel expreſſo accipiẽdi aliquid vltra ſortem, ſiue pactum illud fiat verbis, ſiue ſignis, ſiue aliquo alio modo. Et hæc ruſus diuiditur in vſuram apertam, & palliatam. Aperta eſt, quæ verbis expreſsis, & manifeſtis exercetur; palliata verò, quæ exercetur verbis fucatis, & fallacibus. Vt ſi quis diceret; Do tibi mutuò centum; ſcis tamen qualis ſit vſus; & quod non habeo vnde viuere poſsim. Vſura autem mentalis eſt, dum quis dat aliquid mutuò alicui, abſque aliquo pacto tacito, vel expreſſo accipiendi aliquid vltra ſortem: ſperat tamen ſe inde aliquod lucrum reportaturum. Et eſt aduertendum, quod non quæcunque ſpes lucri mentalem facit vſuram; ſed illa tantum, quæ eſt cauſa principalis ipſius mutuationis; ità, vt ea non exiſtente, non mutuaret, vt docet Syluester verbo. vſura. 1. q. 1. & Nauarro ſuper capit. ſi fœneraberis. 14. q. 3. num. 13. Nam ſi mutuãs ità ſperat lucrum, vt etiam ſi illud non ſperaret nihilominus mutuaret ex debito, vel amicitiæ, vel conſcientiæ; non committit vſuram, vt communiter tenent Doctores, quos citat Syluester loco allegato.

Duplex vſura, interior & exterior

¶His ſuppoſitis, circa primam concluſionem D. Thomæ eſt difficultas, quo nam iure vſura ſit prohibita. De qua re fuit error Græcorum. Qui, vt autor eſt Guido Carmelita in ſumma de hæreſibus, dicebant, vſuram nullo iure eſſe prohibitam. In eadem etiam ſententia fuerunt Albanenſes, vt refert Gabriel Prateolus in lib. de vitis, & vitijs hæreticorum cap. 32. & Carolus Molinenſis iuriſta, vt refert Couar. lib. 3. Variarum cap. Et Nauarro ſuper c. 1. 14. q. 3. Dicebat autem hic hæreticus, eſſe licitas vſuras ſi cũ moderamine, quod habetur in leg. eos. C. de vſuris exerceantur. Abulẽſis tomo. 7. ſuper Matth. c. 25. q. 171. & 172. fatetur vſuras eſſe prohibitas, eſſeq; peccatũ illas exercere. Cæterũ dicit eas tantũ iure poſitiuo, nõ autẽ naturali eſſe interdictas. In qua etiã ſententia dicũtur eſſe multi iuris profeſſores, vt autor eſt Soto lib. 6. de iuſtitia, q. 1. artic. 1. Et quidẽ, q vſura nõ ſit cõtra ius naturę probatur hac ratione: Si iure naturali eſſet prohibita, ſequeretur quod eſſet de ſe iniqua, & mala, & de numero eorum, quæ habent inuolutam

Dubiũ circa primam cõcluſionẽ D. Thom.

1. argum.

uolutam iotrinſecam malitiam, ſootque prohibita, qoia mala, & non mala, quia prohibita; conſequens autem eſt falſum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo minorem: Si vſura eſſet de ſe illicita, vel haberet malitiam ex parte obiecti; vel ex parte alicuius circunſtantiæ neceſſario ei coniunctæ: Noo primum; nam in obiecto motuationis vſurariæ duo tantum eſt conſiderare: voom eſt ipſa mutuatio; & hæc non eſt mala, ſed booom; vt conſtat; alterum eſt receptio ſeu ſpes lucri; & nec etiam hæc eſt iniqua; alioqui nunquam liceret homini ex negotiatione lucrum ſperare, aot recipere, quod in præſeoti falſum ſuppono: Nec etiam ſecundum; oam quæro quæ circunſtantia eſt illa, quæ mutuationem oeceſſariò reddit illicitam: nam, vel eſt primò, lucrum ex mutuatione quærere, vel ſecundo, quærere lucrum ex aliena induſtria: vel tertiò, pactum mutuationi apponere, quod ſit contra eius naturam: vel quartò minos dare, & plus exigere, & ſperare: vel qointò vendere tempus, quo motui redditio ſperatur, vel denique mutoatarium damnificare, eum commodo aliquo temporali prioando; hæc enim ſunt, qoæ afferri poſſunt ad probandum vſuram ex ſe eſſe illicitam, omni tam diuina, qoam humana prohibitione ſecluſa: ſed nihil horū obſtat, vt probabo diſcurrendo per omnia: ergo. Et quidem, quod prima circunſtantia, nempe, lucrum ex mutuo quærere, non faciat illicitam mutuationem, probatur: quia illa ex ſe non eſt ſufficiens culpam indoere. Si enim non eſt illicitum lucrū quærere, ſeu recipere ob cauſam fornicationis, ſeu meretricij, vt diximus in materia de reſtitutione, quantùs meretrix turpiter agat meretricando; quanto minus erit illicitum lucrum quærere, aut recipere ob cauſam honeſtam, qualis eſt mutuatio? Secunda etiam circunſtantia, quæ eſt quærere lucrum ex aliena induſtria, non reddit ex ſe illicitam mutuationem. Alioqui eadem circunſtantia neceſſario vitiaret ſocietatem, in qua vnus pecuniam, alter verò operam & induſtriam ponit, cum is, qui ponit pecuniam ex alterius induſtria lucrum ſperet, quod eſt falſum. Nec etiam tertia circunſtantia quæ eſt, appoſitio pacti, naturæ mutuationis, quæ gratis debet eſſe, omnino repugnans reddit ipſam illicitam ex ſe. Nam apponere pactum contra naturam contractus, non ſemper vitiat ipſum contractum, quamuis illum trahat in aliud genus. Si quis enim dicat, mutuo tibi pecunias hoc pacto, vt non poſsim eas à te repetere, mundo interim, quod non reddis, ſoluas mihi ſingulis annis decem, certum eſt talem contractum non vitiari ob pactum illud appoſitum, eſtò ſit contra naturam mutui, de cuius ratione eſt quòd ſit datio reuocabilis. Sed trahit contractum in aliud genus, putà, in emptionem annui cenſus, vt patet intuenti. Quarta etiam circunſtantia, quæ eſt minus dare, & plus exigere, & ſperare non vitiat neceſſario mutuationem. Tum, quia in contracto emptionis ad terminum ſæpe contingit, vt venditor minos det, & poſtmodum plus recipiat, vt ſupra diximus. Tum etiam, quia in contractu cenſuali minus datur, & longè plus ſperatur, cùm ſingulis annis certum quid veniat ſoluendum. Atque ex conſequenti hæc circunſtantia de ſe non videtur ſufficiens ad vitiandam mutuationem, ſicut nec alios contractus. Nec quinta circonſtantia, nempe, vendere tempus, quo mutui redditio ſperatur videtur ſimiliter vitiare mutuationem. Nam primò falſum eſt, quod mutuans ſob vſura vendat tempus. Cum non vendat tempus præteritum, quod nec eſt, nec mutuatario tradi poteſt. Nec præſens, quod commuoe eſt tam mutuatario, quam mutuanti. Nec futurum, quod non eſt ipſius mutuantis; nec eſt io eius poteſtate illud tradere motuatario, vt conſtat; alioqui poſſet mutuatario vitam prorogare, quod eſt abſurdum. Secondò: quia eſto ille modus loquendi ad bonom ſenſum trahatur, ſcilicet, quod dicitor mutuans ſub vſura, vendere tempus, quia vendit expectationem redditionis ſortis, adhuc hæc circumſtantia non videtur ex ſe vitiare contractum. Maximè, ſi talis expectatio cedat in damnum expectantis, quo caſu licitum eſt ſecundum omnes aliquid vltra ſortem ſperare, atque recipere. Denique, nec ſexta circunſtantia, qoæ eſt damnificare mutuatarium in aliquo commodo temporali, ſemper vitiat mutuationem. Tum, quia ſæpe accidit, vt contractus ſit vſurarius, & tamen mutuatarius nihil de bonis ſuis amittat, vt patet de vſura mentali, & de contractu, in qoo mutuans obligat mutuatarium, vt de ſua officina pro iuſto pretio currenti merces emat, qui quidem eſt vſurarius: & tamen mutuatario nullum damnum temporale euenit, vt ſuppono. Tum etiam, quia ſtat contractum non eſſe vſurarium, & quod mutuatarius inde damnificetur, aliquid vltra ſortem de ſuis bonis reddendo: vel ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis, vt diximus. Atque ex conſequenti, hæc circunſtantia nō

eſt

eſt ſufficiens neceſſariò vitiare mutuationem. Relinquitur ergo, quòd vſura ex ſe nõ eſt intrinſecè mala, atque adeo nec iure naturali prohibita.

2.Argum. ¶Secundò principaliter ſic argumentor: Iure naturæ vnicuique eſt licitum, exigere pretium pro actione, quam facere non tenetur; ſed nullus obligatur mutuum dare alteri: ergo pro iſta actione poterit pretium exigere ex iure naturæ. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur, exemplo illius, qui pro ſaltatione licitè pretium accipit, quoniam iſtam actionem facere non tenetur. Tertiò: Qui mutuat centum aureos

3.Argum. Petro, ſoluendos poſt annum, plus dat quã quod ſibi redditur, quando mutuatarius cẽtum ſoluit: ergo ratione illius exceſſus poterit iure naturæ aliquid vltra ſortem accipere. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Vltra centum aureos, quos mutuat, dat etiam obligationem non petendi illos ante tempus prædefinitum, quæ eſt pretio æſtimabilis, ſicut & obligatio ad mutuandum, vel vendendum: ergo plus dat. Et confirmatur: Si Petrus mutuet Paulo centũ aureos reddẽdos quotieſcunq; petierit, & Ioãnes mutuet eidem totidẽ reddendos poſt annum, proculdubio Ioannes dicetur amplius Paulo dediſſe, quàm Petrus; nam dedit obligationem ad non repetendũ: ergo ratione illius poterit amplius exigere. Cõfirmatur ſecundò: Si Ioãnes ſe obligaret per integrũ annum ad mutuandũ Paulo pecunias, quotieſcunq; voluerit, vſq; ad centum aureos, certè Ioannes tunc iuſtè poſſet exigere pretium pro tali obligatione: ſed æqualis, imò maior, videtur eſſe illa non repetendi centum, quos mutuat, cum hæc videatur eſſe cõtinuata: ergo ſtando in iure naturæ, bene poterit aliquid pro ea accipere. Confirmatur tertiò: Si obligatio non repetendi mutuatũ intra annum non eſſet pretio æſtimabilis, ſequeretur, quòd nec etiam obligatio non repetendi intra duos, vel quatuor, vel quatuordecim, vel viginti annos, cum tales obligationes non differant inter ſeſe, niſi ſecundum magis, & minus. Conſequẽs autẽ eſt falſum, & contra rationem: ergo & illud, ex quo ſequitur.

1.Concluſ. ¶ His tamen non obſtantibus ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Secundum fidem catholicam, aſſerendum eſt, vſuras eſſe illicitas. Ità habetur expreſſe in concilio Vienenſi, ſub Clem. V., & refertur in Clem. vnica. de vſur. §. vlt. Nec iſta eſt recẽns eccleſiæ determinatio, ſed communis conſenſus illius à tempore concilij Niceni: In cuius canon. 18. qui refertur in c. quoniã. 14. q. 4. ſic habetur: Quoniam multi clerici auaritiæ cauſa turpia lucra ſectantes, obliti ſunt diuini præcepti, quo dictũ eſt; Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, &c. Quibus verbis apertè ſignificat concilium, eſſe præceptum diuinum de nõ dandis pecunijs ad vſuras. Sunt etiam innumera alia teſtimonia conciliorum, & ſummorum Pontificum hoc idem probantiũ, vt eſt videre in Decretalibus, & in ſexto, in titulis de vſuris, & in Decreto. 14. q. 3. cap. 4. & ſeq.

¶Secunda concluſio: Vſura eſt prohibita iure naturali. Et probatur primò ex Ariſt. lib. 1. Poli. c. 7. dicente, Pecuniarum vſurariã acquiſitionem eſſe contra naturã. Nam cõtra naturam eſt, vt pecuniã, quæ eſt ſterilis prolem ſibi ſimilem pariat. Cicero etiam lib. 2. de Offic. prope finem, lumine tantum naturali ductus affirmat, quòd fœnerari, eſt hominem occidere. Quaſi ſignificans, ita eſſe contra legem naturæ lucrum ex mutuo repetere, ſicut hominem occidere. Et ratione ſic argumentor: Si Ioannes à Petro decẽ furaretur, & totidem ei reſtitueret, ſtãdo in iure naturæ; Petrus nihil amplius poſſet expoſtulare: ergo multò magis, ſi Petrus det decẽ mutuò Ioanni, nõ poterit petere quidquam vltra id, quod mutuatum eſt. Probo conſequentiam: Nam ex mutuo non oritur maior ratio debiti, quã ex furto, ſed minor. Atque ex conſequenti, ſi ſtando in iure naturali, non poteſt quidquam expoſtulari, vltra id, quod furatum eſt, multò minus poterit expoſtulari aliquid vltra id, quod mutuatum eſt. Tandem probatur concluſio ratione D. Tho. in iſto artic. quæ talis eſt: In rebus vſu conſumptibilibus, vt in vino, & in pane, vſus non debet ſeorſum computari à ſubſtãtia rei; vnde cuicunq; cõceditur vſus, eo ipſo conceditur res: nec licet vnum pretium accipere pro ſubſtãtia rei, & aliud pro vſu illius: Nam cum vſus in his nõ diſtinguatur ab ipſa re, qui acciperet vnum pretium pro vſu, & aliud pro re, idem venderet bis, quod eſt contra iuſtitiam, & contra rationẽ naturalem: ſed ſic eſt, quod pecunia eſt illarum rerum, quarũ vſus eſt ipſarum conſumptio, vt conſtat ex Ariſt. 5. Eth. & lib. 1. Pol. docente, quòd quoniam pecunia principaliter eſt inuenta ad faciendas commutationes, proprius, & principalis vſus illius eſt, eius conſumptio: ergo ſtando in iure naturali, non erit licitum accipere aliquod pretium pro vſu pecuniæ; atq; ex conſequenti vſura iure naturali eſt prohibita. Eſt tamen aduertendum, quòd quando D. Tho. in iſta ratione dicit, in rebus vſu cõſumptibilibus, vſum non diſtingui à ſubſtantia rei, non lo- 2. Conclu.

quitur de vſu, & de ipſa re ſecundum eſſe naturæ. Nam ſic certum eſt, quòd vſus, & ſubſtantia rei diſtinguuntur; ſicut & natura & eius operatio, quæ ſunt diuerſorum prædicamentorum. Sed loquitur de vſu, & ſubſtãtia rei in ordine ad commutationes, quæ ſecundum iuſtitiam fiunt. Et hac ratione etiam eſt certum, quòd pro eodem accipiũtur; nec poteſt ſeorſum vendi vnum ſine alio. Vt patet in vino, & vſu illius, quæ ſeparati nequeunt; ſed cuicunque conceditur vſus, conceditur etiam eius ſubſtantia. Simileque iudicium eſt de pecunia, & de omnibus alijs rebus vſu conſumptibilibus.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Vſura erat prohibita in lege Moſaica. Probatur: Exod. c. 25. dicitur: Si pecuniã mutuò dederis populo meo pauperi; nõ vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes. Et Leuit. 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, non accipies ab eo vſuras. Et tandem Pſal. 14. docẽs Propheta, quis nã ſit futurus ille, qui habitaturus eſt in tabernaculo Dei, dicit: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. Et ſi quis contra hoc argumentetur; Deuteronomij ca. 23. dicit Deus: Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, vel quamlibet aliam rem: ſed alieno: ergo in lege veteri tantum erat prohibita vſura inter homines eiuſdem populi, & nõ abſolutè quoad omnes; & confirmatur; nã Deut. c. 28. etiam dicitur: Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies; ad primum reſpondeo, negã do conſequentiam. Nam id, quod dixit, ſed alieno, permiſsionem continet Iudæis factã ob eorum nimiam auaritiam, ad euitandum maius malũ. Sicut & etiam permittebatur illis libellus repudij, & modò apud nos permittuntur meretrices. Conſtat autẽ ea, quæ permittuntur mala eſſe, ſecundum ſuam naturam. Alij aliter reſpõdent ad hoc argumẽtum, vt eſt videre apud Soto lib. 6. de iuſtit. q. 1. art. 1. ad 2. arg. principale. Cæterùm verior ſolutio eſt ea, quam poſuimus. Ad confirmationem reſpondeo, fœnerari in illo loco non ſignificare mutuare ad vſuram; ſed tantum mutuare. In quã etiam ſignificatione accipitur Prou. 22. Vbi dicitur: Qui mutuum accipit, ſeruus eſt fœnerantis. Imò & apud Deuteronom. in loco modò explicato in eadem ſignificatione accipitur verbum. Nam ſi fœnerari idem eſſet, quod dare ad vſuram, fruſtra in textu dictum eſſet, Nõ fœnerabis fratri tuo ad vſuram. Sed ſufficeret; Non fœnerabis fratri tuo. Eſt autem intentum teſtimonij ſecundo loco adducti tale; ſcilicet, quòd ſi populus Iudæorum legem Dei ſeruauerit tanta erit illis à Deo benedictio præſtanda, & rerum abundantia, vt ſufficeret de ijs, quæ ſupereſſent gentibus mutuare, abſq; hoc quòd indigerent ipſi à gentibus mutuum petere.

4. Conclu. ¶ Quarta concluſio: Vſura eſt prohibita in lege euangelica. Probatur: Vſura eſt contra legem naturalem, vt diximus in prima concluſione: ergo & contra legem euangelicam. Probo conſequentiam: Quia lex euãgelica perficit legem naturalem, nec eam deſtruit. Item in lege euãgelica prohibetur furtum, rapina, & omnis vſurpatio rei alienæ, cum dicitur; Non furaberis: ſed vſura eſt vſurpatio rei alienæ, inuito domino, vt conſtat: ergo eſt contra legem euangelicã. Tandem hæc veritas conſtat ex determinatione Alexan. III. & habetur in. c. ſuper eo. de vſuris. Vbi dicitur, quòd cum vſurarum crimen vtriuſq; teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper eo diſpenſatio fieri nõ poteſt. Ad hãc eandem concluſionem probandam adducitur communiter à Doctoribus locus Euangelij apud Luc. c. 6. Mutuum dantes, nihil inde ſperantes. Sed meo iudicio in illis verbis non continetur vſuræ prohibitio; ſed cõſilium de mutuando, abſq; ſpe humanæ cõpenſationis. Quod ita eſſe probatur: Nam docet Chriſtus in eo loco dilectionem, nõ ſolum ad amicos, ſed etiam ad inimicos haberi debere, dicens; Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia? Item etiam admonet, ne fauorem, & gratiam, quam homines rependere ſolent, ſed potiùs diuinam mercedẽ reſpicientes, charitatis opera exerceamus. Et ideò ait: Si bene feceritis ijs, qui vobis benefaciunt, quæ vobis eſt gratia? Nã & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis ijs, à quibus ſperatis recipere, quæ vobis eſt gratia? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Quibus verbis certum eſt, nullum eſſe ſermonem de vſura. Nam ſi de ea loqueretur, non diceret, quod peccatores fœnerãtur, vt recipiant æqualia: cũ in vſura non accipiatur æquale, ſed maius, vt conſtat. Sed dixit; æqualia, id eſt, paria bona gratis ſibi collata, quæ fideles in ſuis operationibus ſperare non debent, ſed tantum diuinam mercedẽ. Et ideò ſubdit. Diligite inimicos veſtros: benefacite; & mutuum date: nihil inde ſperãtes, id eſt, nullam ab hominibus ſed à Deo gratiam ſperantes. Et ſic erit merces veſtra multa; eritiſq; filij altiſsimi, &c. Et ſic conſtat, quòd ex iſto loco, non ſufficienter colligitur, vſuram in euangelio eſſe prohibitã. Et ſi quis contra iſtam expoſitionem obijciat Vrbanum Papam III. in cap. conſuluit.

ſuit. de vſuris. adducētem illa verba, Mutuū date, nihil inde ſperantes, ad probandā vſurarum prohibitionem, dico id eſſe verū. Ex hoc tamen non infertur, noſtram expoſitionem non eſſe conuenientem. Quia non ſemper quod Papa citat teſtimonium ex ſcriptura, in aliquo ſenſu intēdit illum definire, tanquam de fide, ſed aliquando affert illum ſecundum Doctorum opinionem quòd & in propoſito facere potuit. Præterquā quod etiam ex illis verbis poteſt deſumi argumentum per locum à maiori, ad probandū, vſuram non eſſe licitam hoc modo: Chriſtus conſuluit non eſſe ſperandum ab hominibus donum gratuitum, quòd licitè rependere poſſunt: ergo à fortiori ſequitur non eſſe ſperandum pretium vſus, quod iuſtitia vetat. Sicque conuenienter adducitur id teſtimonium ad conuincendam vſuræ prohibitionem: quamuis in illis verbis tantum habeatur conſilium de mutuando gratis, abſque ſpe humanæ mercedis, &c.

Vlt. concl. ¶ Vltima concluſio: Vſura eſt prohibita iure poſitiuo. Probatur ex multis capitibus iuris, quibus ea interdicitur, imponunturque graues pœnæ contra vſurarios: vt eſt videre apud Syluestrum verbo vſura. 9. q. 4. Et ſi quis obijciat, quòd leges humanæ vſuram permittunt, vt eſt videre in pluribus, quæ habentur. ff. de vſuris, & C. eodem titulo, reſpondeo, quòd, quamuis ius canonicū diuinum, & naturale vſuras prohibeant, tāquam ex ſe malas omninoq; iniuſtas, leges tamen ciuiles, quæ à principibus inſtituuntur, illas permittūt, & impunitas relinquūt, ſicut & plura alia peccata ad euitanda maiora mala, quæ eis non permiſsis neceſſariò ſuborirentur, vt docet D. Thom. in ſolut. ad 3. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm principes ſeculares vſurā in republica permittentes peccent? Ad quod breuiter reſpōdeo, negatiuè. Sed potius dico, quòd ſtando intra terminos iuris naturalis, atque diuini licitum eſt condere legem vſurarū permiſſiuam. Non quidem propter lucrum principis, quod ab vſuris perciperet. Hoc enim eſſet participare in vſura, quod eſt intrinſecè malum. Sed propter vitandū maius malum, putà furta. Quemadmodum licitū eſt condere leges meretricum permiſsiuas, propter vitanda adulteria. Nec huiuſmodi leges ſunt iniuſtæ, vt ab omnibus conceditur.

¶ Reſtat modò reſpondere ad argumenta in principio quæſtionis facta. Et ſic ad

Ad. 1. arg. primum, in quo quærebatur, vtrùm vſura malitiam habeat, an, ſcilicet, ex obiecto, vel ex aliqua circunſtantia, dico, quòd habet illam ex obiecto, non partiali, ſed totali, quod eſt accipere incrementum propter mutuū, vbi nulla alia legitima cauſa ad incrementū ſuſcipiēdū interuenit, eſtq; hoc intrinſecè malum propter inæqualitatem, qua iuſtitiæ aduerſatur, vt ex dictis patet. Habet etiam vſura intrinſecam malitiam ex circunſtantijs in argumento relatis. Quare ad primum, in quo arguitur, poſſe lucrum ex mutuo ſperari, ſicut ex meretricio, reſpondeo, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt. Nā in eo, quod meretrix pretium pro meretricio accipiat, nulla reperitur iniuſtitia, cum vendat id quod ex ſe eſt venale, vt diximus ſupra. At verò in eo, quòd quis accipiat lucrum pro mutuo, iniuſtitia interuenit, vt ex dictis patet. ¶ Ad ſecundum, in quo probatur poſſe lucrum ex alterius induſtria quæri, & ſperari, ſicut in ſocietate, ſimiliter dico, non eſſe eandem rationem de hoc, & de lucro ſperato pro mutuo. Nam in ſocietate nulla interuenit iniuſtitia, aut inæqualitas ex ſe, ſecus autem eſt in mutuante propter lucrum. ¶ Ad tertium de pacto appoſito cōtractui, quod repugnat ipſius naturæ, dico verum eſſe, quòd hæc ratio generaliter non ſufficit vitiare contractum, vt rectè probat argumentum. Sed ſecus eſt in particulari contractu mutuationis. Et ratio eſt: Quia pactum incrementi mutuationi appoſitum, non trahit illam in aliud genus contractus: ſed manente mutuatione, ac ſi tale pactum non fuiſſet appoſitum, quod in alijs contractibus non contingit, iuſtitiæ æqualitas tollitur ad modum iam explicatum. ¶ Ad quartum, quod eſt minus dare, & plus exigere, dico, hanc circunſtantiam non vitiare contractum, niſi quādo nulla apparet iuſta cauſa plus accipiendi. Quod contingit in mutuo, vbi nec damnum emergit, nec lucrum ceſſat. Et idem inuenitur in emptione, & vēditione, ſiue ſit ad terminum, ſiue ad ſtatim. Ad quintum de venditione temporis, fateor verum eſſe, quòd mutuans propriè loquendo nullum tempus vendit, ſed dicitur hoc facere, quando lucrum reportat ex mutuo. Ad hunc ſenſum quod quia expectatio ſolutionis rei mutuatæ vltra mutuatum nihil aliud videtur, quam tempus dilationis importare, idcircò qui accipit lucrum propter expectationem, ſolum tēpus vendere dicitur. Quod quanta ſit iniquitas, patet ex ſuperius poſitis. Ad ſextum, de damno ipſi mutuatario veniente, dico, ità eſſe, quòd vſuraria mutuatio inde vitiatur: quia fit in damnum mutuatarij, vel in re, vel in ſpe. In re quidem, vt quando reddit aliquid vltra ſortem debitam. Et in ſpe, vt quando vſurarius etiam ſi mentalis ſit, ſperat

ſperat vel intendit aliquid à mutuatario vltra ſortem debitam. Et quando dico aliquid, intelligo, ſiue pecuniam, ſiue quoduis aliud pecunia æſtimabile. Ex quo infertur, quòd quando mutuans pactum appoſit, vt mutuatarius veniat ad officinam mutuantis, iſ: exigit ab illo obligationem, quæ eſt pretio æſtimabilis. Et ſic nihil obſtat obiectio.

Ad.2.arg. ¶ Ad ſecundum argumentum principale reſpondetur cum D. Thom. hic in ſolutio. ad.5. quod ille, qui mutuare non tenetur recompẽſationem poteſt accipere eius, quod fecit, ſed non debet amplius exigere. Recõpenſatur autem ſibi ſecundum æqualitatẽ iuſtitiæ, ſi tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Quare ſi amplius exigat pro vſufructu rei, quæ alium vſum, quam conſumptionẽm ſubſtantiæ non habet, pretium eius exigit, quod non eſt; atque ex conſequenti eſt iniuſta exactio.

Ad.3.arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur negando antecedens, & ad probationem dico obligationem non petendi mutuum ante certum tempus, non eſſe pretio æſtimabilem, per ſe loquendo, quantũ eſt ex vi mutui. Quamuis poſsit aliquando alius titulus accidere, ratione cuius pretio æſtimetur, ſicut & obligatio ad mutuandũ, vel vendẽdum, pretio æſtimatur aliquãdo. Quod vt meliùs intelligatur, ſimulq; ſatiſfaciamus tribus confirmationibus in argumento poſitis aduertendum eſt, quod quia moralia moraliter ſunt iudicanda, conſiderare oportebit, ne fingamus res aliquas eſſe pretio dignas in aliquo caſu, in quo re vera pretio dignę non ſunt. *Moralia moraliter ſunt intelligenda.* Alioqui in huiuſmodi obligationibus faciendis multæ poterũt fraudes contingere propter hominum auaritiam. Quod iſto exemplo declaratur: Cõmuniter dicitur obligationem ad mutuandum eſſe pretio æſtimabilem. Tamen ſi contingeret caſus, vt is, à quo petitur mutuum reſpondeat, ſe nolle mutuare hodie, velle tamen ſe hodie obligare ad mutuandum mane, vel poſt menſem; rationeq; huius obligationis petat aliquod pretiũ æquiualens vſuris, quas peteret, ſi hodie mutuaſſet; proculdubio nullus erit, qui neget, tale factũ eſſe vſurariũ; eoq; fucato titulo vſuram palliaſſe. Intendebat enim homo ille lucrum ex illa mutuatione exigere; proptereaque finxit pretium petere pro obligatione mutuandi, & non pro mutuo. Vnde ad modum, quo reſponderemus ad prædictã fraudẽ, ſi in fauorem illius, qui eã fecit diceretur, quòd mutuator prius exegit pretium pro obligatione mutuandi, quod erat licitũ, & poſteà gratis omnino mutuauit, reſpondendũ erit; etiã ad probationẽ illius antecedentis, & ad tres confirmationes adductas. Nempe, quòd quãdo obligatio ad mutuandum, vel etiam ad vendendum, nullo prorſus periculo exponit mutuaturum, vel vendituru͂; quia re vera nullam ei incommoditatem affert; non eſt pretio æſtimabilis. Et ſic ſi ille qui paratus eſt omnibus vẽdere, vellet alicui facere obligationẽ illud ipſum vendendi cras, vel poſt octo dies, aut poſt menſem; non poſſet pro tali obligatione aliquid diſtinctũ exigere à iuſto pretio mercis. Secus autem eſſet, ſi ex huiuſmodi obligationibus mutuaturus, vel vendituras aliquod incommodũ pateretur; nam tunc licitum eſſet pro illa obligatione pretiũ exigere pro quantitate incõmoditatis. Et hinc iuſtificatur pretiũ, quod obligati reipublicæ poſtulãt pro obligatione, quã faciunt de prouidenda carne, vel piſcatura, aut vino. Ad hunc ergo modũ dicere oportet: quòd ſicut obligatio mutuandi aliquando eſt pretio æſtimabilis, & aliquando nõ; itã etiam obligatio ad non petendum debitum interdum poteſt pretio æſtimari, & interdum non. *Vi. Conr.* Exemplum primi eſt, quando quis ſe obligat ad mutuandum in omni euẽtu, vel etiam in aliquo caſu ſpeciali, in quo, aliquod periculi; damni emergentis, vel lucri ceſſantis, vel cuiuſquam alterius incommoditatis ipſi mutuatori euenire poteſt. Nã tunc profectò erit licitum pro illa obligatione aliquod pretium exigere. Exemplum ſecundi eſt, quando mutuaturus nullo periculo ſe exponit. Nam tunc nihil poteſt accipere pro illa obligatione. Et eadem eſt ratio de obligatione ad non petendũ mutuatum. Ex quo aperitur via ad ſatisfaciendum tribus confirmationibus propoſitis. Vnde *Ad.1.confirmatio.* ad primam dico, quòd ſi Petrus & Ioannes æqualiter ſe habeant quantum ad hoc, quòd neuter ex tali commodatione pro longiori, vel breuiori tempore patitur detrimentum nullus poteſt pretium exigere, nec pro mutuo, nec pro obligatione ad nõ petendum intra annum. Vt ſi, verbi gratia, Ioannes erat vir pecunioſus, & qui toto integro anno pecunijs non indigeret, hoc enim ipſum eſt mutuare per annum. Quin potius dico, quòd ſi Petrus pro breuiori tempore mutuans in caſu poſito, opus haberet ſuas pecunias expendere, aliquod pretium exigere poſſet pro ratione incommoditatis, & non Ioannes, qui per integrum annum mutuauit. Et eſt aduertendum, quòd quando dicimus, mutuatorem poſſe aliquid accipere ratione incommoditatis, quam ex mutuatione patitur nomine incommoditatis, non intelligimus ſolum damnum emergens,

aut lucrum ceſſans in ipſa pecunia; ſed etiã quemcunque actum, vel liberalitatis, vel magnificentię, quem decebat ipſum exercere, & quamcunque aliam operationem, vel neceſſariam, vel conuenientem, à qua mutuans impeditur: Nam pro his omnibus poterit habita matura deliberatione prudentique æſtimatione pretium accipere, de illoque paciſci, modo incommoditas non ſit ficta, ſed vera. Omnia enim iſta pretio æſtimari poſſunt.

Ad. 2. confirmatio.

Ad ſecundam confirmationem reſpondeo, quòd illa obligatio Ioannis ad mutuandum Paulo per integrum annũ pecunias, quotieſcunque petierit, vſque ad centum aureos, meo iudicio eſt æquiualens illi, qua ſe obligaret ad non petendum eoſdem centum aureos per annum, quos ſtatim mutuaſſet. Atque adeò ſi non magis incommodatur mutuans in vno caſu, quam in alio, in neutro erit licitum pretium exigere pro tali obligatione. Nec argumentum factum contrarium conuincit. Sed potius ex oppoſita ſententia aperiretur via ad palliãdas vſuras. Nam dicere poſſent mutuantes, ſe accipere pretium non pro mutuo, ſed pro obligatione, quam faciunt, vel mutuandi, vel non petendi mutuatum intra certum tempus; quod eſt maximum inconueniens. Eandem rationem exigendi pretium vtrobique eſſe exiſtimo moraliter loquendo. Nec maior cauſa eſt in vno quam in altero caſu. Et idem iudicium eſt de pœnis, quas mutuatores contra mutuatarios, ſi præfinito tempore mutuatum non ſoluerint, conſtitui ſolent. Nam ſi reuera mutuator ex retardatione ſolutionis in aliquo incommodatur, licitè poteſt talem pœnam in pactũ deducere. Si autem nullum patitur incommodum, vſura erit palliata talis pœnæ conſtitutio. Eritque ſignum, quòd mutuans ex vſura palliata pœnam apponit, ſi gaudet, quòd mutuatarius præfinito tempore, vt pœnam incurrat non ſoluat?

Ad. 3. confirmatio.

Ad tertiam cõfirmationem reſpondetur, verum eſſe, quod per ſe loquendo, nũquam eſt licitum ratione maioris temporis pretium accipere pro obligatione non petendi. Cæterùm, quia multiplicato tempore ipſe mutuans, moraliter loquendo, ſe exponit alicui periculo, vel damni emergentis, vel lucri ceſſantis, vel alicuius alterius incommoditatis, cum moraliter contingere non poſſit, vt magno temporis ſpatio non occurrant hominibus neceſſitates, & occaſiones diſpenſãdi pecunias. Idcircò abſolutè eſt neganda ſequela tertiæ confirmationis. Non ratione proportionis temporis ad tempus, quia ſic bene valet conſequentia; ſed ratione incommoditatis, quæ regulariter in tam magno temporis ſpatio ſequitur mutuatori. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Nota circa 2. concluſ. D. Thom.

¶Circa ſecundam concluſionem D. Tho. quã dicitur, id, quod per vſuram acquiritur eſſe neceſſario reſtituendum, aduertendum eſt, quòd ſi intelligatur de ſola vſura reali, eſt certa, & extra controuerſiam poſita. Quoniam etiam eſt certum, importare illã peccatum contra iuſtitiam, ex quo intrinſecè obligatio reſtitutionis oritur; vt ex dictis patet. Cæterùm, ſi extendatur ad vſurã mentalem, qua quis aliquid mutuò dat alicui, ſine pacto tacito, vel expreſſo, quidquã accipiendi vltra ſortem, ſperans tamen ſe inde aliquod lucrum reportaturum, non leuẽ continet difficultatem, vtrùm vera ſit. Quã vt explicemus operæpretiũ erit, vt alterius dubij ſolutionem, ex quo iſtius determinatio dependet, pręmittamus.

Dubium, an ſit licitũ lucrum ex mutuo ſperare.

Illud autem eſt, vtrùm ſit licitum lucrum ex mutuo ſperare. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

1. Sentent.

Prima eſt quorundam, qui dicunt, nunquam eſſe licitum lucrum ex mutuo ſperare, ſiue principaliter, ſiue minus principaliter, & ſiue ex mutuo, ſiue ex amicitia lucrũ intendatur. Maximè quando aliàs non eſſet mutuaturus. Quam ſuam ſententiam probant primò ex illo Luc. cap. 6. Mutuum date; nihil inde ſperantes. Vbi Chriſtus omnẽ ſpem, & intentionem lucri, etiam ex amicitia prouenientem expreſſe damnauit.

2. Argum.

Secundo ex Vrbano. III. in cap. conſuluit. de vſuris. ſic dicente. Qui mutuat, aliàs non mutuò daturus, eo propoſito, vt licet omni cõuentione ceſſante, plus tamẽ ſorte recipiat; pro huiuſmodi lucri intentione, quàm habet iudicandus eſt malè agere.

3. Argum.

Tertiò ratione ſic argumẽtantur: Qui ſpe lucri mutuat, aliàs non mutuaturus; planè ratione mutui incrementum quærit: ergo peccat. Probo conſequentiam: Nam cum mutuum nullius ſit valoris, ſed gratis agendum, iniuſto, imò nullo titulo lucrum deſiderat, quod eſt mẽtis vſurariæ.

2. Sentent. Caiet.

¶Secunda ſententia eſt Caietani in iſto articulo, dicentis; non ſemper lucrum ſperatum, quod eſt cauſa, ſine quã non, mutuationis; eſſe vſurarium; nec reddere ipſam mutuationem vſurariam. Sed tunc tantum, quando mutuans ſperat lucrum ex mutuo: Nam, ſi illud ſperat ex gratitudine, ſiue ex liberalitate mutuatarij, eſto ſi illud non ſperaret non eſſet mutuaturus, nec eſt vſurarius, nec peccatum committit.

1. Argum.

Quam ſuam ſententiam probat primò, ex communi hominum iudicio vniuerſaliter excuſantium à culpa, eum qui ſciens aliquem gratum eſſe de beneficio accepto,

illi

illi mutuat, & non ei, quem ingratum eſſe cognoſcit. Secundò: Quia, cùm ſit licitum ſpe beneuolentiæ, & amicitiæ alicui mutuare, fit conſequens, vt etiam ſit licitum recompenſationem, & gratuitam remunerationem ex tali amicitia proueoturam ſperare. Cui enim licitum eſt, radicem deſiderare, eidem etiam eſt licitum fructum inde euenturum ſperare. Tertiò: Licitum eſt vnicuique id ab homine ſperare, quod iure naturali ſibi debitum eſt: ſed talis eſt gratuita remoneratio mutuatarij reſpectu mutuantis, omni exteriori pacto ſecluſo. ergo, ſi mutuans illam ſperet nullum peccatum committit. Tandem hoc ipſum probat Caietanus exemplo illius, qui it ad eccleſiam, officium diuinum ibi completurus; principaliter quidem propter Deum, ſecundario verò & minus principaliter propter ſtipendium, ſeu propter diſtributiones, quas ſi nō ſperaret ad eccleſiam non iret. In quo caſu certum eſt ex communi omnium Doctorum ſeutentia, talem nec ſimoniam, nec quoduis aliud peccatum committere. Et ſimiliter videtur dicendum, nec vſuram eſſe, nec peccatum mutuare propter lucrum, nō ex mutuo, ſed ex beneuolentia mutuatarij euenturum: etiam ſi id ſit cauſa, ſine qua non, talis mutuationis.

2. Argum. *3. Argum.*

3. Sentent. ¶Tertia ſententia eſt aliorum, qui dicūt, quòd minus principaliter, & impulſiuè poteſt quis mutui occaſione lucrum ſperare; non tamen ita, vt lucrum ſit cauſa principalis, ſeu finalis. Hanc tenet Couarru. lib. 1. Variat. cap. vlt. num. 4. & in regula peccatum, part. 2. num. 8. & Syluest. verbo, vſura, 1. & Medina de vſuris. quæſt. 1. Quanuis in explicanda natura cauſæ principalis, ſeu finalis, & impulſiuæ, ſeu minus principalis, varient multum. Syluester, verbo, vſura. 1. quæſtio. 1. dicit, tunc lucrum reſpectu mutuantis eſſe cauſam principalem, quando eo non exiſtente, non mutoaret. Nam ſi adhuc ipſo non exiſtente mutuò daret, quanuis non ità placidè non cauſa principalis, ſed tantum impulſiua erit dicendum lucrum. Cæterùm hæc explicatio eſt apertè falſa. Nam cauſa ſine qua non, eſt minus principalis, & tamen ſine illa effectus eſſe non poteſt. Conſtat enim, quòd clericus non diceret horas, nec miſſam ſine ſpe lucri, & diſtributionis; & tamen ex hoc non ſequitur cauſam principalem orationis, & miſſæ eſſe pecuniam. Illa ergo meo iudicio erit dicenda cauſa principalis alicuius actus, quæ per ſe appetitur, & propter quam aliud appetitur. Eſt enim de ratione finis, vt per ſe deſideretur ex illiuſq; affectu alia ſint volita, vt media ad illum. Nam quæ ſunt ad finem, nō tam propter ſe, vt potio, quam ex amore & cupiditate finis, ſunt volita. Et ſic cauſa principalis, & finalis pro eodem reputantur in præſenti. Cauſa autē minus principalis, ſeu impulſiua eſt, quæ non per ſe, ſed alterius affectu eſt volita & concupita, etiam ſi ſit cauſa, ſine qua non. Non enim iſtæ repugnant. Ex quo ſequitur, magis eſſe de ratione cauſæ principalis, dignitas, & cuius gratia cætera concupiſcimus, quam quod ſit id, ſine quo actus non exiſteret. Et hoc dico nō modo, vt in hac quæſtione horum Doctorum ſeuteotia intelligatur; verum etiam, quia ſæpè in moralibus diſputationibus de cauſa finali, & impulſiua, de minus principali, ac principali, mentionem faciunt Doctores.

Modus dicendi Sylu.

Modus dicēdi Med. Medina in tract. de vſuris. quæſt. 1. §. ſupereſt igitur. ſuppoſita diſtinctione ſuperius poſita, de cauſa principali, ſeu finali, & minus principali, ſeu impulſiua; atq; etiam ſuppoſito, quod intentio differt ab ſpe; quia intentio, vt ipſe ait, eſt de eo, quod principaliter volumus, reſpicitq; cauſam finalē; vnde D. Thom. 1. 2. q. 12. & communiter Theologi morales dicunt, intentionem ſemper eſſe de fine; at vero ſpes eſt etiam de rebus minus principaliter, & impulſiuè concupitis; quare multa ſperamus euentura, quæ tamen nō intēdimus, nec ex eorum affectu operamur, vt illa eueniant, etiam ſi ſciamus, illa ex noſtro opere eſſe euentura; ad explicationem ſententiæ propoſitæ dicit multa. Primū eſt, non eſſe licitum ex mutuo immediatè lucrum inteodere; non modo præciſè lucrum; ſed nec etiam ſimul cū amicitia: ità, vt hæc duo motiua immediatè, & ex æquo terminent voluntatem. Quod tanquam clarum relinquit. Quia iam lucrum eſſet principaliter, & finaliter propter mutuum volitum, quod eſt animi vſurarij. Dicit ſecūdò, quòd etiam ſi non immediatè, & ex æquo, ſit lucrum, ſiue per ſe præciſè, ſiue ſimul cū amicitia intentum, ſed ordine quodam, ita, ſcilicet, vt mutuans immediatè intendat amicitiam non propter ſe, (nam hoc omnium ſententia eſt licitum) ſed propter lucrum, quod ex illa poteſt euenire, id ſufficiens eſt vitiare mentem, reddereq; illam vſurariam. Et ratio illius eſt, quia tunc lucrum eſſet principaliter intentum in mutuo, & magis principaliter, quam amicitia. Propter quod enim vnumquodq; tale, & illud magis, teſte Ariſtotele. Quare qui vult amicitiā propter lucrum, quod magis velit lucrum eſt neceſſe. Et ſicut ille, qui furatur propter mœchiam, eſt magis mœchus, quam fur, vt idem philoſophus dicit. Ita qui cauſa mutui vult amicitiam

tiuum propter lucrum, magis eſt fœnerator, quam amicus dicendus. Tertiò dicit Medina, quod ex amicitia mutuò dantis, quandiu non ſit licitum intendere lucrum, eſt tamen licitum illud ſperare. Quia tunc lucrum non eſt cauſa finalis, ſed impulſiua ipſius mutuationis: atque ideò ex gratitudine, & beneuolentia ſperatur. Et ſic, ſi ex illo moueatur ad mutuò dandum, vt non moueretur, ſi ſciret mutuatarium fore ingratum. Et ratio huius eſt, Quia id fieri poteſt abſque eo, quòd affectus mutuantis tendat in lucrum, ſed in deteſtationem ingratitudinis. Et quoniam gratitudine mouetur, dicitur tunc lucrum cauſa impulſiua. Ex quo infert, poſſe illo lucrum cauſam, ſine qua non, & impulſiuam, non tamen finalem, & principalem. Hæc Medina. Cuius ſententia acuta certè eſt, & docta ſatis: cæterùm mihi, vt ingenuè fatear, non placet omninò. Quò cerca, vt quid ad propoſitam difficultatem reſpondendum ſit, explicem, ſupponendum eſt primò tanquam certum, quòd intendere lucrum ex ſe malum non eſt: ſed vitiatur ex modo, quo intenditur. Sicut & quòd miniſter epiſcopi beneficium intendat abſolutè, non eſt malū; ſed vitiatur, ſi illud intendat ex vi obſequij, aut alicuius rei temporalis. Secundò ſuppono, quòd in mutuo duo ſunt. Vnum eſt ipſa ſubſtantia mutui, quæ in mutuatarij commodum ordinatur. Alterum, quòd mutuatio ſit opus officioſum ex beneuolentia procedens, ſimilemque in animo mutuatarij generans. Tertiò, ſuppono, quòd amicitiam, & beneuolentiam temporalem, ſiue principaliter, ſiue minus principaliter, tanquam finem, ſiue tanquam cauſam, ſine qua non, licitum eſt in mutuo intendere, ſeu ſperare, vt communiter docent Doctores, ſequuti Diuum Thomam in iſta quæſtione. Et ratio illius eſt: Tum, quia amicitia non eſt pretio æſtimabilis. Tum etiam, quia nihil tunc temporale ex obligatione intenditur, ſed tantum mere liberè ſperatur, quod mutuo non repugnat. Quartò ſuppono, aliud eſſe dicere, quòd quis quærit lucrum in mutuo, & aliud, quòd intendit lucrum ex mutuo, aut ratione mutui. Nam in prima propoſitione non denotatur dependentia lucri à mutuo in ordine ad intentionem mutuantis: in ſecunda verò ſic.

1. Concluſ. ¶ His ſuppoſitis, ſit prima concluſio: Sperare lucrum ex vi mutui, ſiue primaria, ſiue ſecundaria intentione, modò id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iuſtitiæ, eſt illicitum & vſurarium. Hæc concluſio eſt Caietani, opuſculo de vſuris, quæſtione ſecunda, & Magiſtri Soti libro ſexto de iuſtitia, quæſtione prima, quantum articulo primo & ſecundo, varius eſſe videatur. Eſtque communis omnium recentiorum Theologorum. Et ſenſus illius eſt, quòd ſemper, quod lucrum ſperatur, ſiue primaria, ſiue ſecundaria intentione, tanquam debitum ex mutuo, (eſto non præciſè, ſed etiam ſimul cum amicitia intendatur, ſintque iſta duo motiua terminantia voluntatem mutuandi, quamuis non ex æquo nec immediatè,) eſt peccatum & vſurarium. Itaque aſſirmo in hac concluſione, quod Medina in ſuo primo dicto, & aliquid amplius. Nempe, quòd ſi lucrum ſperatur tanquam debitum ex mutuo, ſiue immediatè, ſiue mediatè, & eſto intendatur ſimul cum illo amicitia, eſt illicitum & peccatum. Cum tamen Medina ſolum affirmet, eſſe illicitum, immediatè lucrum intendere ex mutuo, adhuc ſimul cum amicitia: quando hæc duo immediatè, & ex æquo terminant voluntatem. Probatur tamen noſtra concluſio primò: Vſura eſt lucrum ex mutuo, vt habet illius diffinitio: ergo quicunque intendit lucrum ex vi mutui, ſiue primariò, ſiue ſecundariò, eſt vſurarius. Patet conſequentia à definitione, ad definitum. Et confirmatur: Qui ex re temporali intendit acquirere beneficium, ſiue mediatè, ſiue immediatè, eſt ſimoniacus, vt videbimus, quæſtione 100. ergo & qui ex mutuo intendit acquirere lucrum, ſiue mediatè, ſiue immediatè eſt vſurarius. Conſequentia tenet ex paritate rationis. Secundò: Qui furatur, vt mœchetur, licet principaliter intendat mœchiam, adhuc tamen habet in intentione malitiam furti, & ſimiliter, qui dat eleemoſynam, vt ſatisfaciat pro peccatis, quamuis ex primaria intentione ſit iuſtus: quia illud eſt opus iuſtitiæ, adhuc tamen eſt miſericors, quia illud opus eſt verè eleemoſyna: ergo pari ratione, qui intendit lucrum ex mutuo, quamuis principaliter intendat amicitiam, erit vſurarius, ſaltim mentalis. Tertiò: Qui intendit lucrum ex mutuo, ſiue mediatè, ſiue immediatè non mutuat gratis: ergo eſt vſurarius mentalis. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Qui intendit lucrum ex vi mutui, aliquid vltra ſortem intendit: ergo non mutuat gratis, nec ex beneuolentia. Dixi in concluſione non eſſe licitum ſperare lucrum ex vi mutui, ſiue primaria, ſiue ſecundaria intentione, modò id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iuſtitiæ, nam ſi alio titulo intendatur, iudicandum erit de illo ſecundum naturam talis tituli. Na-

uarrus

uarrus in Manua.c.17. argumentatur multipliciter contra noſtram concluſionẽ, intenditq; probare aliquando eſſe licitũ ſecundaria intentione appetere quod primariò intendere eſſet illicitũ. Nã primò; Licet ſeruire epiſcopo intentione ſecũdaria obtinẽdi beneficiũ, quanuis id intendere primariò, & per ſe eſſet ſimoniacũ, vt dicitur in. c. ſi officia. 59. d. & in. c. quid proderit. d. 61. Itẽ: Quãuis non ſit licitũ dicere miſſas, aut miniſtrare ſacris principaliter propter lucrũ; id tamen licet ſecundaria intentione, vt habet gloſſa recepta ſuper cap. 1. de cler. non reſidentibus, in. 6. Tandem: Quanuis nõ liceat ſeruire Deo principaliter, & ex primaria intentione propter retributionẽ, id tamen licet ſecundario, vt diffinitur in Concilio Trid. ſeſſ. 6. can. 13. ergo pari ratione, quanuis non ſit licitum primaria intentione mutuare propter lucrũ, id licebit facere ſecundaria intentione. Reſpondetur tamen, hæc omnia argumenta ſufficienter probare, multa eſſe licitũ appetere propter aliud, & ex alio, quæ tamen propter ſe, & ex primaria intentione appetere eſſet iniquũ, quod nos non negamus. Idemq; contingit in mutuo. Cæterũ in concluſione loquimur formaliter. Et quod dicimus eſt, ex vi mutui, non eſſe licitum aliquid vltra ſortem intendere, ſiue primario, ſiue ſecundario, conſiderãdo illud intra latitudinẽ actus iuſtitiæ præciſè. Nam ſi ex vi mutui hac cõſideratione lucrũ intenderetur, ſiue primariò, ſiue ſecũdariò, iam intenderetur ex vi iuſtitiæ tanquã debitum, quod eſt iniquũ. Cũ hoc tamen ſtat, vt poſſit aliquis in re quodã alio titulo ſecundario quidquam in mutuo, vltra ſortem intendere.

¶ Et propter hoc ſit ſecunda concluſio: 2. Concluſ. Licitum eſt mutuanti, tam primariò, quam ſecundariò, intendere lucrũ in mutuo, non ex debito, ſed ex gratitudine, & beneuolentia. Hæc concluſio ſimiliter eſt contra ſecũdũ dictũ Medinæ; in quantũ affirmat, quòd quando mutuans intẽdit amicitiam, nõ propter ſe, ſed propter lucrũ, quod ex illa poteſt euenire, illa intentio eſt mala, & reddit ipſum vſurarium. Nam cõtrarium exiſtimo verum. Et ſic ſenſus noſtræ cõcluſionis eſt, quòd quotieſcunq; lucrum intenditur media amicitia, tanquam cauſa, ſiue ipſa amicitia ſit principaliter propter lucrum intẽta, ſiue è contra; taliter mutuans, nec eſt vſurarius, nec peccatũ committit. Probatur: Vſura eſſentialiter eſt iniuſtitia, & furtũ, vt omnes fatentur, ipſo etiam Medina concedente: ſed eſt impoſſibile, quod iniuſtitia fiat alicui in eo, quod ipſe liberaliter & omnino ſponte dat: ergo etiã eſt impoſſibile, quod vbi lucrum ex ſola beneuolentia, amicitia, & liberalitate ſperatur, & intenditur ſit vſura, ſiue ipſum lucrum primario, ſiue ſecundario intẽdatur. Secũdò: Qui cupit aliquid voluntariè datum ab amico, nõ dicitur fur: ſed qui proponit quidquã inuito domino accipere: ergo nec qui cupit lucrum nõ coactè, nec ex neceſſitate mutui, aut, vt pretiũ illius datum, ſed ex alterius gratia & voluntate, poteſt dici iniuſtus, aut vſurarius. Probo conſequentiam: Quia non poteſt proximus eſſe magis rationabiliter inuitus de iſto animo accipiendi lucrum, ſiue principaliter ſiue minus principaliter habeatur, quam de illo, quod alter habebat accipiendi voluntariè datum. Et confirmatur: Qui ex gratia & beneuolentia lucrum in mutuo ſperat, ex honeſtate, amicitiæ, vel gratitudine illud intendit: ergo nulli facit iniuriam, atq; ex cõſequenti nec peccatũ cõmittit. Probo conſequentiã: Nam, vt diximus in primo præſuppoſito, intendere lucrum ex ſe non eſt malum, niſi violetur ex modo, quo intenditur. Tertiò: Talis formaliter non ſperat lucrum ex mutuo; ſed ex amicitia, vt conſtat: ergo eius intentio non eſt vſuraria, ſiue primariò, ſiue ſecundariò habeatur, cum vſura formaliter ſit lucrum ex mutuo. Item: In amicitia eſt licitum intendere amicabilem compenſationem, vt docet D. Tho. infra. q. 106. art. 5. ergo & in mutuo, quod eſt opus amicitiæ, etiam erit licitum eandem cõpenſationem primariò intendere; non ex debito iuſtitiæ, ſed ex beneuolentia. Et confirmatur: Talis in mutuando exercet officium beneuolentiæ: ergo nullũ erit incõueniens, quòd ſimile in mutuatario intendat. Tandem: Qui accipit mutuum tenetur gratitudinem mutuanti exhibere, vt dicit Diuus Thomas in iſto articulo in corpore, & in ſolutione ad. 3. & quæſtio. 106. articulo primo: ergo & qui mutuat poterit eandem gratitudinem etiam primariò intendere. Probo conſequentiam: Nam quod alter tenetur facere, ego poſſum intendere. Hanc noſtram ſententiam apertè tenet Nauarrus cap. 17. num. 209. Nec te moueat quod dicit ibi, intentionem principalem accipiendi lucrum ex mutuo conſtituere vſuram; nam loquitur de mutuo præciſè. Vt ſi exigas mente tua, veliſque accipere, tanquam debitum, & veluti coactè à proximo, & non ex beneuolentia lucrum ipſum, iuxta dicta in prima concluſione. Nam ſi detur ex amicitia, aperte fatetur eſſe licitũ. Sub his verbis, cum cõmuni aſſerimus, quod tam principaliter, quã ſecundario poſſumus ſpe-

rare

tate lucrum amicitiæ, & lucrum ex amicitia, & gratitudine. Ex dictis infero primò, quod etiam ſi mutuans explicet ſuam mentem verbis; imò etiam ſi exigat gratitudinem à mutuatario, nullum peccatum committet. Nam ſi intentio eſt licita per hoc, quod verbis explicetur, ſecluſo ſcádalo, nequaquá erit illicita. Adeoq; reputo hoc verũ, vt etiam ſi mutuans, lucrum iſtud à mutuatario extorqueat, non ſit vſurarius, modò inter ipſos conſtet, non ratione mutui ex debito id requirere. Infero ſecundo, quod quamuis mutuator non mutuaret, niſi lucrum ſperaret; adhuc non eo ipſo condemnandus eſt, tanquá vſurarius; ſicut multi hoc ſigno vtentes, talem mutuatorem damnant. Vt enim ex præcedentibus conſtat, bene poteſt mutuator ſolum mutuare iis, qui grati futuri ſunt; ſicut & ego ſolum illis poſſum amicari, quos mutuis officiis reſponſuros intelligo. Imo, vt in plurimum, ità fit, quod donatio, mutuatio, & accõmodatio, non, niſi ad eos, ex quibus gratitudo ſperatur, exercentur. Doctrina eſt communis, & colligitur ex D. Thom. quodlibet. 8. articu. 11. Vbi dicit licitè clericos poſſe ſecundaria intentione dicere miſſam pro argento. Imò & in illis bonis, quæ ex iuſtitia diſtributiua diſpenſantur, licitum eſt diſtributori, vni ex duobus æquè dignis dare beneficium; quia ſcit eum futurum gratum: eſtò alias non eſſet daturus.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Quamuis ea quæ diximus, in rigore Theologico vera ſint, qui tamen explicaret mentem ſuam mutuatario, & etiam qui fateretur ſe nullatenus mutuare, niſi ſpe lucri obtinendi, tanquam ſuſpectus de vſura erit habẽdus. Probatur: Sic mutuantes non ex amicitia, nec ex beneuolentia operari videntur, ſed potius tanquam exactores ſe gerũt: ergo vel non intẽdunt, vel ſaltem non ſunt exiſtimandi intendere lucrum ex amicitia. Eò vel maximè, quod ſolum negotiatores, qui cupiditate, & non beneuolentia ducuntur iſtam mutuandi formam habent. Quare diſcretus confeſſarius, aut Doctor de hac re conſultus regulariter debet eos damnare, vel ſaltem non approbare. Nec illis facit iniuriam, cum prudenter atque moraliter, & non metaphyſicè hæc ſint diiudicanda. Ex quo ſequitur, tales regulariter non eſſe abſoluendos; niſi certò conſtet, ipſos ex gratitudine, & non ex mutuo lucrum intendere. Eritque ſalubre conſilium, quod mutuans ità dubius, à mutuatario, à quo aliquid vltra ſortem accepit, quærat, an tale pretium tanquam debitum ex mutuo præcedenti dederit. Nam ſi ità eſt mutuans tenebitur illud reſtituere, & ſi non reſtituat, non erit abſoluendus. Alioquin minimè.

Ad 1. arg. pro prima opinione. ¶ Reſtat modo reſpondere ad argumenta, pro prima, & tertia opinione facta. Nam quæ ſunt Caietani probant noſtrã ſecundam concluſionẽ, vt ex dictis patet. Hoc vno excepto, quod exemplũ ab ipſo adductũ in vltimo loco de clerico celebrãte, vel eũte ad eccleſiã primariò propter Deũ, & minus principaliter propter diſtributionẽ: nõ habet ſimilitudinẽ cũ mutuãte, quantũ ad hoc, quod eſt, cõmodum tẽporale inde ſperare. Nã clerico licitũ eſt ex ſuo miniſterio ſtipẽdiũ quærere, & illud tãquã debitũ, etiã ciuiliter, exigere; cum dignus ſit operarius cibo ſuo: nec debeat quiſq; ſuis ſtipẽdiis militare. At verò mutuãti non ità licet ſtipendium, vel retributionẽ, vel cõmodũ aliquod temporale exigere, nec ſperare. Ad 1. argu. pro prima opinione deſumptum ex illo Lucæ. 6. Mutuum date; nihil inde ſperantes; vbi Chriſtus omnem ſpem, & intentionem lucri etiam ex amicitia prouenientẽ, damnaſſe videtur; reſpondeo, quod, vt conſtat ex ſuperioribus, locus ille non continet prohibitionem vſuræ, ſed tãtũ conſilium mutuandi, abſque ſpe humanæ compenſationis. Cum quo ſtat, vt contrarium ſine peccato fieri poſſit. ¶ Ad ſecundũ ex capitulo. conſuluit. reſpondetur, loqui ibi ſummum Pontificem ſolum de eo, qui corrupta mente lucrum, vt pretium, & vt debitum ex mutuo intendit, quod, vt diximus in prima concluſione animi eſt vſurarii. Et quod hæc fuerit mẽs pontificis ex litera eiuſdem textus ſufficienter colligitur. Dicitur enim in fine illius, quod accipientes tali intẽtione, ad reſtitutionem, efficaciter ſunt inducendi. At verò, ſi loqueretur de acceptis ex vera voluntate, & gratitudine dantis, id non ſubiungeret, cum reſtituendum id eſſe nullus dixerit, quia nullus eſt læſus, vt dubio ſequenti videbimus. Ad tertium reſpondetur, quod qui ſpe lucri mutuat, ſi id ſperat tanquam debitum ex mutuo, procul dubio peccat, vt diximus in prima concluſione. Non tamen ſi illud ſperat, tanquam ex amicitia & beneuolentia conferendum: eſtò alias mutuaturus non eſſet, vt diximus in ſecunda concluſione. ¶ Ad rationem, qua Medina probauit ſuum ſecundum dictum, reſpondeo illo argumento rectè concludi, intendentem amicitiam propter lucrum, magis velle lucrum: atque adeò optimè colligeret eſſe magis auarum, quam amicum, cum magis velit pecuniam, quam amicitiam. Non tamen ex hoc infertur, quod ſit vſurarius, quia non imme-

(margin notes: Ad 2. arg. — beside "Ad ſecundũ"; Ad 3. arg. — beside "Ad rationem")

diate ex mutuo, ſed media beneuolẽtia lucrũ intendit. Et hæc cogitatio habendi, ſcilicet, augmentum ex liberali voluntate alterius iniuſta non eſt, vt patet. Eſt autem de ratione vſuræ etiam mentalis, quod iniuſtam ſaltẽ cogitationẽ, & animũ includat, ſine quo vſurã interuenire eſt impoſsibile. Sed obiicit Medina contra hoc: Quod quis lucrum ex gratitudine effectiuè ſperet, & nõ ex mutuo non valet excuſare à labe vſuræ; quia etiam vſurarius verus ſperat lucrum ex voluntate mutuatarii effectiue, & non effectiue ex mutuo: ergo, quod quis quærat lucrum media beneuolentia, non impedit, quominus ſit vſurarius, ſi ipſum lucrum principaliter intenditur. Sed mirur virum alioqui doctiſsimum, hac argumentatione conuinci. Conſtat enim, quod quamuis verus vſurarius ſperat lucrum ex voluntate mutuatarii, & non ex mutuo; illa tamen volũtas eſt coacta, rationabiliterque inuita nec valens dominiũ trãſferre. At verò cum ex amicitia, & gratitudine ſperatur, omnino ſpõte intenditur. Et ſic obiectio eſt à propoſito aliena. Eo vel maximè, quod vis noſtræ diſputationis nõ in eo, quod ex gratitudine ſperetur lucrum effectiuè, & non ex mutuo, ſita eſt: (nam hoc ad mores parum refert) ſed in eo, quod ex gratitudine, & beneuolentia mere ſponte, & gratis. Atq; adeò licitè, & iuſtè ſperatur, ſiue id fit efficienter, ſiue vt voles: quod gratitudine & amicitia non interueniente, non reperitur. Eſt etiam inutilis, ne dicam falſa, diſtinctio, quam Medina præmiſit de ſpe, & intentione lucri, dicẽs, quod eſt licitum ſperare lucrum ex mutuo, non tamen intẽdere. Multa enim ſperamus, quæ non iũtẽdimus. Quod vt oſtẽdã aduertendum eſt, quod res, quæ futura ſperatur, vel reſpicit voluntatẽ noſtrã, vt bonũ eius: vel, vt malum: vel eſt impertinẽs ad illã, quia de ea, ſcilicet, nihil curamus. Et quidẽ, ſi ad nos nihil attinet, ſub ſpem noſtram cadere, dici non poterit. Eſt enim ſpes de bono proprio. Adeò, vt Theologi affirment, & vere, eo differre ſpem à charitate, quod charitas, ſeu amor vult bonum futurum, pro vt eſt in ſe; vnde charitate volumus Deum eſſe, viuere, & eſſe beatum, &c. etiam ſi eo nõ frueremur. At verò ſpes eſſentialiter eſt amor concupiſcentiæ, vultque bonum futurum prout ſuum, & à ſe fruendum. Et quod dicimus de charitate, & ſpe virtutibus Theologicis, eſt etiam dicendum de ſpe acquiſita, & amore naturali. Vide ergo quantum repugnet ſpei, quod ſit de re non bona, vel ſi bona ad ſe tamen non pertinente. Et ſi quando contingit, quod impertinentia quædam, quæ nec cupimus, nec intendimus

Multa ſperamus quæ non intendimus.

ſperare videamur, non ego illam ſpem, ſed expectationem, vel, vt melius dicam, ſpectationem nominauerim. Si verò res futura eſt mala, certè ſpes de illa non eſt, ſed magis timor, & fuga. Itaque de re futura nec bona nobis, nec mala expectatio vel potius, vt dicam, ſpectatio quædam eſt: de re vero mala timor, de re autem bona nobis eſt ſpes ſeu amor concupiſcentiæ. Et ſic conſtat, quod nunquam mutuans poteſt habere ſpẽ lucri, quin illud intendat. Nam ſperans intendit, & cupit, & ècontra. Nec certe vllus doctorum differentiam inter hæc inuenit aliquando.

¶ Suppoſito iam, eſſe illicitum aliquando, lucrum ex mutuo ſperare, tunc, ſcilicet, quando illud ex vi mutui intenditur tanquã debitum ex iuſtitia, vt diximus in prima concluſione, quod peccatum Doctores vſuram mentalem appellant, dubium conſequens eſt, vtrum hæc vſura mentalis obligationem inducat reſtitutionis? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod quantumuis aliquis prauum habeat animum, aliquid accipiendi, pro mutuo, ſi tamen nihil exterius accipit, ad nullam tenetur reſtitutionem: quia nihil habet alienum, nec ea mala intentio, quæ eſt actus immanens ſufficiens eſt damnum inferre. Quare ſola pœnitentia id peccatum erit expiandum. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod quantumuis aliquis quidquam exterius accipiat, ſi tamen illud accipit gratis à mutuatario oblatum titulo amicitiæ, vel donationis ad nullam tenetur reſtitutionem. Nullum enim tunc interuenit peccatum vſuræ, vt rectè docet D. Thom articu. ſequenti. Nec debet eſſe mutuans peioris conditionis poſt mutuum, quam antea, ſed melioris. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm, qui habens intentionem aliquid accipiendi vltra mutuum, illud accipit: nec eſt certus mutuatarium id gratis, & ex beneuolentia conferre, ad aliquam teneatur reſtitutionem: Et ratio dubitandi eſt: Nam ſimoniacus mentalis, etiam ſi beneficium ſuſcipiat, non tenetur illud reſignare, vt habetur in capitu. finali. de ſimonia: ergo nec vſurarius mentalis, tenetur reſtituere id, quod vltra ſortem accepit. Probo conſequentiam: Nam eadem eſt vtriuſque ratio. In contrarium tamen eſt c. conſuluit. de vſuris. Vbi habetur, quod ſi aliquis eo propoſito mutuam pecuniam credit, vt licet omni conuentione ceſſante, plus tamen ſorte recipiat, taliter accepta ſunt reſtituenda. Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, cũ Caietano in præſenti, & in

Dubiũ de vſura mentali an obliget ad reſtitutionem.

Argu.

Nota ex Caietano in præſenti.

in ſumma verbo. vſura mentalis, quadruplici ter poſſe contingere, quod quis vltra ſortem aliquid accipiat, abſque pacto tacito, vel expreſſo illud accipiendi. Vnō modo ità, vt ex parte tantum mutuātis ſit corrupta intētio; quia, ſcilicet, credit, ſe aliquid accepturū; & ob id dat. Secūdo modo, ità, vt ex parte tantū mutuatarii ſit corrupta intētio; quia ſcilicet, credit mutuātis intentionē fuiſſe aliquid vltra ſortem accipere; cum tamen reuera eius intentio talis non fuerit. Tertio modo, ità, vt ex parte vtriuſque ſit corrupta intentio: nā; & mutuans ſperat aliquid accepturum vltra ſortem, & præterea ipſe mutuatarius exiſtimat, talē eſſe eius intētionē. Quarto, & vltimo, ità, vt ex parte neutrius ſit corrupta intētio; quia, ſcilicet, nec mutuās habet malā intētionē accipiendi aliquid vltra ſortē; nec præterea mutuatarius credit talē eſſe eius intentionem.

1. *Conclu.* ¶ Quo ſuppoſito, ſit prima cōcluſio: Quādo neutri⁹ intētio eſt corrupta, quia, ſcilicet, nec mutuans ſperat ſe aliquid accepturū vltra ſortē, nec præterea mutuatarius credit talē eſſe eius intētionem, & adhuc ille, qui mutuū accipit in ſignū amoris, & gratitudinis libere ipſi mutuanti dat aliquid vltra ſortē; nullū eſt ibi peccatū vſuræ, nec obligatio reſtitutionis. Probatur: Quia nulla in ea acceptione inuenitur iniuſtitia, vt conſtat.

2. *Conclu.* ¶ Secūda cōcluſio: Quādo ex parte vtriuſque eſt corrupta intentio, mutuans tenetur reſtituere id, quod vltra ſortē accipit: quāuis nullum interueniſſet pacto, nec verbis declarauerit ſuam intentionem. Probatur: Quicūque habet rem alienam inuito domino rationabiliter, tenetur illam reſtituere; ſed in caſu poſito is, qui mutuū dedit habet rem alienā inuito domino rationabiliter: ergo tenetur ad reſtitutionē. Cōſequētia cū maiori eſt nota; & minor probatur: Is, qui mutuum accepit, nec liberè, nec voluntariè dat quod vltra ſortē accipitur: ergo per talē actionem non trāſfertur dominiū. Et confirmatur: Nam iſta eſt expreſſa determinatio capituli conſuluit, iam citati. Vbi habetur, quod qui pecuniam credit animo recipiendi aliquid vltra ſortē, tenetur illud reſtituere.

3. *Conclu.* ¶ Tertia concluſio: Quādo tantū ex parte mutuatarii eſt corrupta intētio, & mutuator ſana mente accipit quod ſibi vltra ſortē datur, nō tenetur illud reſtituere. Probatur: Dum quis habet alienum bona fide, illud reſtituere nō tenetur: ſed in caſu poſito mutuans habet bona fide quod vltra ſortē accipit: ergo illud reſtituere nō tenetur. Sed eſt aduertendū, quod quā primum mutuans reſciuerit mutuatariū id ſibi ratione mutui dediſſe, tenetur illud reſtituere; quia iā ſibi ſatis cōſtat, nō fuiſſe voluntariā, & liberā talē donationē, atq; adeo per eā nō fuiſſe dominiū tranſlatum. Et ſic tanquam rem alienā tenetur illud ſuo domino reddere. Dico tamen, quod ſi durante bona fide, id, quod vltra ſortē mutuās accepit, ità conſumpſit, vt nihil ipſius apud ſe retineat; id reſtituere non tenebitur; quāuis poſteà ſciat prauā intētione fuiſſe donatū. Quod intellige, dūmodo ex illius acceptione non fuerit factus locupletior. Et eſt ratio: Quia tunc mutuans nec obligatur ad reſtitutionē, ratione iniuſtæ acceptionis, nec ratione rei alienæ, quam apud ſe nō exiſtere, ſuppono. Quarta cōcluſio: Quando ex parte mutuantis tantū eſt corrupta intētio, quia ſcilicet, ipſe nō accipit bona fidē, quod ſibi vltra ſortem datur, quāuis mutuatarius id ex mera liberalitate, & gratia donet, ad illius reſtitutionem tenebitur, ratione cōſcientiæ errantis. Probatur: Qui habet rem, quam exiſtimat alienā, illam reſtituere tenetur: ſed iſte ratione errantis conſcientiæ, habet rem quā exiſtimat alienam: ergo illam tenetur reſtituere. Sed eſt aduertendum, quod cū iſte eā rē ex aliquo debito ſimpliciter reſtituere nō teneatur: ſed ſolū ratione cōſciētiæ errantis; quam primū ſciuerit mutuatarium illam ſibi non ratione mutui, ſed ex liberalitate, & gratia dediſſe, ceſſat obligatio reſtitutionis. Et ratio huius eſt: Quia omnis obligatio reſtituendi ex damno illato oritur, quando autem mutuatarius dat mutuanti aliquid vltra ſortem liberè, & gratis nullum accipit damnum, atque adeo ſublato mutuantis errore nihil reſtitutioni obnoxium relinquitur. Iuxta hanc explicationem ſunt intelligendi Hoſtienſis, & Panormitanus in capitulo conſuluit. de vſuris. quando dicunt, ex praua intentione mutuantis oriri obligationem ad reſtitutionem.

Ad argu. ¶ Et ad argumentum ex capit. finali de ſimonia. reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nā eccleſia eſt domina beneficiorum eccleſiaſticorum. Et ſic poteſt ſimoniaco mentali concedere, vt non reſignet beneficium: ſicut & poteſt de nouo illud ſibi tribuere. At verò in noſtro propoſito, qui ſoluit vſuram, nec transfert, nec transferre vult illius rei dominiū; quam nō libere & gratis dat: quare ſemper manebit obligatio ad reſtitutionem. Vtrū autem ſit verum, quod ſimoniacus mentalis ad reſtitutionem nō obligatur explicabitur infra q. 100. in materia de ſimonia. Circa ſolutionem ad primum argumentum D. Tho. in quo explicatur teſtimoniū illud Lucæ c. 19. Ego veniēs cū vſuris exegiſſem illā; aduertendum eſt, quod Chriſtus in illo loco

Nota circa ſolutionē ad 1. arg. D. Tho.

vſuræ nomẽ à ſecularibus ad ſpiritualia tranſtulit, non propriè, ſed metaphoricè. Et ſic illa vſurpatio eſt tranſlatitia, in qua ſimilitudinis aliquid, & diſſimilitudinis multum inuenitur. Mutuat quidem nobis Deus ſpiritualia chariſmata, quando gratis illa, ac ſine vllo pretio noſtro donat. Et quia vult, vt noſtro vſu officiiſque virtutum illa, veluti ſemina, in nobis iacta per eius fauorẽ cæleſtemque rorẽ colamus, & multiplicatos fructus, terræ more, feramus, qui in gloriam eius cedant quãuis vtilitas præmiorumq; cumulus nobis accreſcat, & nos quaſi noſtra fœnora faciamus, eam fructificationẽ vſuras ſuas appellat. Sed eſt hoc diſcriminis, inter iſtã, & propriã vſuram: Quod in vſura propria, pecunia, pro cuius mutuatione fructus exigitur, ipſo vſu conſumitur; & inde redditur vitioſa. Cùm tamen dona ſpiritualia vſu creſcant; atque ideò eorum vſura commendatur apud Deũ.

Dubiũ de modo quo Iudæis fuit permiſſa vſura. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentũ agit D. Tho. de modo, quo Deus Iudæis vſurã permiſit. Circa quod poteſt eſſe difficultas, verũ ità Iudæis Deus vſurã permiſerit, vt illã ſine peccato exercere potuerint. In qua re eſt opinio plurimorũ Doctorũ, partẽ affirmatiuã tenentium, quamuis illius ſuæ ſententiæ nõ omnes vnã, ſed diuerſas rationes aſſignẽt. *1. Sentẽtia* Abulẽſis enim, qui, vt diximus ſupra, affirmabat, vſuram nõ eſſe intrinſece malã, ſed tantũ malam, quia prohibitã; cõſequenter dicebat licitã fuiſſe Iudæis, reſpectu illorũ, qui non erant de ſuo populo; quia reſpectu talium illis nõ interdicebatur. Cæterũ huius rationis falſitas ex ſuperioribus ſufficienter oſtenditur. Quibus probauimus vſuram tam lege diuina, quam naturali eſſe prohibitam; atque adeò eſſe ex illis rebus, quæ intrinſecã malitiam includũt. *2. Sentẽtia* Conradus de contractibus q. 30. quamuis exiſtimet probabilẽ ſentẽtiam, quæ aſſerit, Iudæos, nec etiã Gẽtilib⁹, potuiſſe ſine peccato pecuniã dare ad vſurã, cõtrariam tamen dicit eſſe probabiliorẽ. Eiuſq; rationem aſsignat: Quia Deus diſpenſauit cũ Iudæis in præcepto de non mutuãdo ſub vſuris, quamuis ſit naturale, reſpectu illorũ, qui nõ erant de ſuo populo. Sicut & diſpẽſauit cum eiſdem in præcepto, de non furando, quando præcepit illis, vt ſinguli in Ægypto à ſuis vicinis vaſa aurea, & argentea mutuo peterent, vt ſic eos expoliarent. Cæterum nec hæc ratio verum habere poteſt. Nam ſi vſura eſt contra præceptum naturale, quod vetat pretium de re illa ſuſcipere, quæ per ſe nullius eſt valoris, qualis eſt pecuniæ vſus ſeorſum à pecunia conſiderati; cũ præcepta naturalia nec ab ipſo Deo ſint diſpenſabilia, vt latè oſtẽdim⁹ in materia de furto, fit, vt ex diuina diſpẽſatione nõ potuerit eſſe licitũ Iudæis dare ad vſurã alicui, quãtũuis extraneo. Contrariũq; dicere eſt ignorare, aut quid ſit præceptũ naturale, aut quid ſit diſpenſatio.

3. Sentẽtia Medina in tract. de vſuris. q. 2. in ſolutione ad 3. arg. principale quamuis exiſtimet, vſurã iure naturali eſſe prohibitã, & quod præcepta naturalia diſpẽſabilia nõ ſunt; adhuc tamẽ affirmat, Iudæos accipiẽtes vſuras ab extraneis, nõ peccaſſe. Quam ſuã ſententiam, vt explicet, aduertit, quod quemadmodũ furtum accipitur dupliciter apud Theologos, vno modo formaliter, & propriè, pro eo, quod eſt fraudulẽter accipere alienum domino rationabiliter inuito, quod eſt intrinſece malũ, & cõtra præceptũ Decalogi, nec aliquãdo poteſt licitè fieri, alio modo materialiter, pro eo, quod eſt alienũ accipere, ſiue inuito, ſiue volente domino: quod honeſtari poteſt aliquãdo, & multoties licitè fieri: ità etiã vſura poteſt accipi dupliciter. Vno modo formaliter, & in rigore, pro eo, quod eſt accipere lucrũ ratione mutui præciſe. Et hæc eſt intrinſece mala; nec alicui vnquã conceſſa. Alio modo materialiter, pro eo, quod eſt accipere aliquid vltra ſortẽ in mutuo, quod pluribus ex cauſis poteſt honeſtari, liciteq; fieri. Diciturque iſta vſura impropriè, & ſimilitudinariè. Quo ſuppoſito dicit, quod, quemadmodum Exodi. 12. egredienti Iſraeli de Ægypto fuit conceſſum, vt acciperet ſibi veſtimenta, & vaſa aurea, & argentea ab Ægyptiis Dei populum violenter detinẽtibus, nec illud fuit furtũ formaliter, ſed tãtũ materialiter & Deo cõcedẽte illarũ rerũ acquiſierũt dominiũ, vt colligitur ex c. 11. Sapiẽtiæ. Ità etiã in propoſito fuit Iudæis cõceſſum tantũ materialiter cũ extraneis vſuras exercere, hoc eſt, accipere aliquid vltra ſortẽ. Idq; explicatur in illis verbis Deuteronomii. 23. Nõ fœnerabis fratri tuo ad vſurã, ſed alieno. Hãc etiã ſentẽtiã ſequũtur multi ex iunioribus. Et ne videãtur in illa voluntariè loqui, adhibẽt duas cauſas huius cõceſsionis à Deo factæ. Prima eſt, Quod Gẽtiles habitabãt terrã promiſſam Iudæis, actuq; ab illis poſſeſſam, ac ſubinde iuſtè Deo cõcedẽte potuerunt propter eã vim eorũ bona ſibi accipere, etiã ſub ſimilitudine vſuræ. Secũda: Quia cũ Deus cõceſſerit Iudæis vt poſſent interficere gẽtes, & illas è ſuis terris eiicere, videtur veroſimile, quòd etiã cõceſſerit, vt poſſent illorũ bona accipere, quia vita præſtat bonis.

Sententia autoris. ¶ His tamen non obſtantibus, dico, longè verius, atque probabilius eſſe, quod nec materialiter, nec formaliter fuit Iudæis vſura conceſſa, ſed tantum permiſſa erga alienos. Quod eſt dicere, fuiſſe Iudæis permiſſum, vt poſſent inter Gentiles vſuras

exercere

exercere, ſine pœna, non tamen ſine culpa.
Sed ſi vſuras intra ſeipſos exercebant & cul-
pa, & pœna mulctabantur. Hanc ſenten-
tiã tenet D. Tho. hic ad 2. Alexãder Alenſ.
3. p. q. 36. memb. 4. Euſebius Cæſarieñſis li. 8.
de præparatione Euang. ca. 2. Ioſephus lib. 4.
Antiquitatum, & Magiſter Soto. li. 6. de iuſti
tia. q. 1. ar. 1. in ſolutione ad 2. argu. Quare lo
cus ille Deuteronomij explicãdus erit, ſicut
explicatur à D. Tho. in præſenti. Nẽpe, vt idẽ
valeat: Fœnerabis alieno, ac impunis eris, ſi cũ
gentilibus vſuras exerceas. Quæ interpreta-
tio Decretis pontificũ, & conciliorum, atq;
etiam doctrinæ ſanctorum eſt multum con-
formis. Nec huius noſtræ ſententiæ aliam ra-
tionem aſsignare eſt opus, niſi, quod oppoſi
ta opinio eſt voluntaria, nullam pro ſe, aut re
uelationem ſcripturæ, aut ſancti autoritatẽ
habens, quæ doceat Deũ Iudæis vitam, & bo
na gentiliũ tradidiſſe. Eo vel maximè, quod
ſi ea ratio aliquid valeret, ex illa ſequeretur
ſolum poſſe Iudæos vſuras exercere materia
liter cum illis gẽtibus, quæ ſecũ habitabãt,
quoniam iſtæ ſolæ erant, quæ inferebãt vim
terram Promiſsionis poſſidendo. Et tamen
nullus eſt qui neget impunè illos vſuras ſuſ
cipere potuiſſe à quibuſcunque gentilium,
qui è remotiſſimis prouinciis ad illos aduen
tantes cum eis cõmercia inirent. Præterquã,
quod eodem ipſo capite 23. Deuteronomiĩ,
præcipiebat Deus Iſraelitis ne Idumæum,
vel Ægyptiũ abominarentur. Et ſic fieri nõ
poteſt, vt in ratione hoſtili talis illa permiſſio
fundetur. Eſt ergo illa eadem prorſus ratio-
ne facta Iudæis intelligenda, quæ ius ciuile
modo vſuram Chriſtianis permittit: nempe,
vt impune fieret, ad euitanda maiora mala,
ſcilicet, latrocinia, quia erant auaritiæ valde
dediti. Qua etiam ratione meretrices nũc per
mittuntur ad euitanda adulteria, iuxta vulga
tum illud D. Auguſt. verbum: Tolle meretri
ces, & omnia implebis libidinibus. Simili
quoque figura prædixerat Deus in eodem
capitulo: Nõ erit meretrix de filiabus Iſrael,
nec ſcortator. Quaſi ſignificans de gentibus
illam impune permittere. Et tamen nullus
eſt, qui dicat, ſic fuiſſe permiſſum illi po-
pulo, meretrices alienigenas habere, vt acce
dentes ad illas non peccarent, cum quicun-
que acceſſus ad non ſuã, ſit cõtra ius naturæ
& intrinſece malum. Quapropter D. Tho-
mas in iſta ſolutione ad ſecundum, affirmat,
quod in illo primo verbo; Non fœnerabis fra
tri tuo, ius naturæ denotatur. Et quia omnes
mortales naturæ glutino ſunt fratres, ſignifi
catur à nullo ex obligatione naturali acci-
piendã eſſe vſurã. At verò in altera parte, ſed
alieno, ſolũ cõtinetur permiſsio ad maius ma
lũ vitãdũ. Nõnulli calũniãtur D. Tho. quod
in illo loco nomine fratris, omnes homines
intellexit, cũ textus diſtinctionẽ fratris ab alie
no faciat. Immerito tamẽ. Nã, quãuis prædi-
ctũ diſcrimen perſpexerit, cognoueritq; no-
mine fratris eos ſpeciatim, qui erãt de popu
lo ſignificari, adhuc tamen intellexit, ampliſ
ſima vocis ſignificatione, omnes homines fra
tres eſſe, & proximos, vt li. 1. de doctrina Chri
ſtiana autor eſt D. Aug. Sicq; nõ incõuenien-
ter illic inſinuari, naturalẽ vſuræ prohibitio
nẽ ad omnes homines eſſe protendendam.
Contra iſtã noſtrã explicationẽ argumẽtatur
Cõradus multipliciter. Duo tamẽ ſolũ ex il-
lius argumẽtis in mediũ adducã, quæ maiorẽ
videtur habere difficultatẽ. Primũ eſt. Si le- *1. argu con*
giſlator prohibẽs abſolutè fornicationẽ, ſta- *tra noſtrã*
tim in ipſa lege, permiſſiuè adderet: Fornica *ſententiã.*
bis cũ meretrice, ſtultũ feciſſe videretur: ergo
nõ eſt dicendũ, quod ſi Deus in illo loco Deu
teronomii prohibuit vſuras, tanquã intrin-
ſece malas, ſtatim ſecundũ permiſſionẽ addi
dit. Fœnerabis alieno, quia ſtultè faceret. Se *2. argu.*
cundo; Ibi Deus loquebatur populo rudi, &
ignorãti: ergo nõ eſſet cõueniẽs, quod eiſdẽ
verbis, quibus prohibetur vſura, quæ eſt pec
catũ erga fratres, concederetur exercẽda erga
alienigenas, niſi vſura quæ cũ alienigenis fit,
hoc haberet, quod nullũ eſſet peccatũ. Probo
conſequẽtiã: Nã ex forma præcepti poſſent
exiſtimare, vſuras cũ gẽtibus eſſe ſibi licitas,
ſicq; errare. ¶ Reſpondetur tamẽ ad primũ *Ad 1. arg.*
ex principio in ſecũdo argumẽto aſſumpto.
Nã, quia populus ille erat rudis, mirumq; in
modum cupidus oportuit, vt poſito præce-
pto de non fœnerando, ſtatim adiiceretur
permiſſio fœnerandi alienis, ne auaritia
ducti ſeipſos expoliarent. Ad quem etiam
modum olim Moyſes docente Chriſto apud
Matthæ. capitu. 5. permiſit Iudæis libellum
repudii propter duritiam cordis illorum.
Nec hoc fuit ſtultitia, ſed ſumma ſapientia
ad vitanda maiora mala. Medina loco ci-
tato, exiſtimat libellum repudii in lege
non eſſe per ſimplicem tolerantiam per-
miſſum, ſed etiam pro tempore illo conceſ-
ſum, vt fieret ſine culpa. Sed fallitur procul
dubio: Quia vinculũ matrimonii ex iure na
turæ eſt indiſſolubile, vt communiter dicunt
Doct. in 4. in materia, de matrimonio. ¶ Ad ſe *Ad 2. arg.*
cundũ reſpõdetur, quod, quãuis forma illius
præcepti, intẽtioq; legiſlatoris aliquãtulũ ſit
obſcura; habuerũt tamẽ Moyſen, & alios, qui
dẽ ſpiritu eius acceperũt, vt ſufficiẽter popu
lo legis dubia interpretarentur. Quare nulla
fuit inconueniens, ſed potius multa conue-
nientia, quæ aſsignari ſolent obſcuritatis,
& inuolutæ intelligentiæ ſacrarũ literarũ.

 ¶ In

Vſus rei duplex, primarius & ſecundarius. ¶ In ſolutione ad 6. argumentum agit D. Tho. de multiplici vſu tam rei permanentis, quam vſu conſumptibilis. Ad cuius explicationē eſt aduertēdum, quod vſus eſt duplex. Vnus primarius, & principalis. Alter ſecundarius & minus principalis: primarius eſt ille, ad quem res ex natura ſua primò eſt inſtituta. Et talis in domo erit eius habitatio, in vino autē, vel in pecunia eius conſumptio. Secundarius autem vſus eſt ille, ad quem res ex voluntate alicuius ordinatur præter naturam & vſum eius principalem. Et talis in domo erit eius conſumptio, in vino autē, vel in pecunia earundem reſeruatio; vel ad ponendū loco pignoris; vel ad faciendam aliquā oſtētationem ſalua rei ſubſtantia. Itaque in rebus, quæ vſu non conſumuntur, vſus primarius & principalis ſemper eſt ſine conſumptione eiuſdem rei: ſecundarius verò cum deſtructione illius. In rebus autem, quæ vſu cōſumūtur, è cōtrario, primarius, & principalis vſus eſt cum conſumptione rei; ſecundarius vero, & minus principalis cum cōſeruatione illius. Hoc ſuppoſito, dico primò, certū eſſe, quod in rebus, quæ non conſumuntur vſu, vſus primarius, & principalis licitè poteſt vēdi ſeruato earūdem rerum dominio: quia in his rebus vſus diſtinguitur à ſubſtantia: & ſic quodlibet illorum eſt pretio æſtimabile. Dico ſecundo, etiā eſſe certum, quod in rebus, quæ vſu cōſumuntur, vt in vino, & pecunia vſus primarius, & principalis non poteſt licitè vendi: quia cum iſte nō diſtinguatur à ſubſtantia, vt ſupra dictum eſt, nō poteſt accipi vnum pretium pro vſu, & aliud pro ſubſtantia.

Dubium. Sed eſt dubium, vtrū pro vſu minus principali, tam rei permanentis, quam vſu conſumptibilis, poſſit aliquod pretium licitè accipi?

Reſponſio. Verbi gratia. Petit aliquis domum ad illam deſtruendam, vel pecuniam, aut vinum ad ponendum loco pignoris, vel aliquid ſimile. Dubium eſt, vtrùm pro iſto vſu minus principali poſsit accipi aliquod pretium vltra illud, quod datur pro ſubſtantia rei? Ad quam difficultatem, omiſsis varijs opinionibus, reſpondetur breuiter cum D. Thoma hic ad 6. quod in rebus, quæ nō conſumūtur vſu, vſus ſecundarius non poteſt vendi: bene tamen in rebus, quæ conſumuntur vſu. Et ratio eſt manifeſta: Nam in rebus, quæ non cōſumuntur vſu, vſus minus principalis non diſtinguitur ab ipſa ſubſtantia rei, atque adeò nec poteſt accipi vnum pretium pro vſu, & aliud pro ipſa ſubſtantia rei: quia ſic, vel idē venderetur bis, vel venderetur id, quod non eſt: quod eſt contra iuſtitiam. Cæterum in rebus, quæ ſunt vſu conſumptibiles, vſus ſecūdarius, & minus principalis diſtinguitur ab eius ſubſtantia: eſtque pretio æſtimabilis. Et ſic poterit accipi vnum pretium pro illo vſu, & aliud pro ipſa re. Ex quo infero, quod ſi aliquis det alicui aliquam pecuniā, vt eam ponat loco pignoris, in caſu neceſsitatis, poterit pro iſto vſu, qui diſtinguitur ab ipſa rei ſubſtantia, eſtque pretio æſtimabilis, aliquod pretiū accipere vltra ſortem. Nec in hoc aliqua apparet ratio vſuræ. Quin potius, vt dicit Caietanus in præſenti, in hoc fundatur tota ratio cambiorum.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum liceat pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd aliquis poſsit pro pecunia mutuata aliquā aliam commoditatem expetere. Vnuſquiſque enim licitè poteſt ſuæ indemnitati conſulere. Sed quandoque damnum aliquis patitur ex hoc, quod pecuniam mutuat: ergo licitum eſt ei ſupra pecuniam mutuatam aliquid aliud pro damno expetere, vel etiam exigere. *Mal. q. 13. ar. 4. ad 10. Et opuſ. 21 q. 3. & 4. Et opuſ. 73 c. 3. & 7.*

2 ¶ Præterea, Vnuſquiſque tenetur ex quodam debito honeſtatis aliquid recompenſare ei qui ſibi gratiam fecit, vt dicitur * in 5. Ethi. Sed ille qui alicui in neceſsitate conſtituto pecuniam mutuat, gratiam facit: vnde & gratiarum actio ei debetur: ergo ille qui recipit, tenetur naturali debito aliquid recompenſare. Sed non videtur eſſe illicitum obligare ſe ad aliquid, ad quod ex naturali iure tenetur: ergo non videtur eſſe illicitum, ſi aliquis pecuniam alteri mutuans, in obligationem deducat aliquam recompenſationem. *Lib. 5. c. 5. paulo à princ. to. 5.*

3 ¶ Præterea, Sicut eſt quoddam munus à manu, ita eſt quoddam munus à lingua, & ab obſequio. Vt dicit gloſ. Iſaiæ 33. Beatus qui excutit manus ſuas ab omni munere. Sed licet accipere ſeruitium vel etiam laudem ab eo, cui quis pecuniam mutuauit: ergo pari ratione licet quodcunque aliud munus accipere.

4 ¶ Præ-

4 ¶ Præterea, Eadem videtur eſſe comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum. Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data, ergo licet accipere recompenſationem alterius mutui pro pecunia mutuata.

5 ¶ Præterea, Magis à ſe pecuniam alienat, qui eam mutuando dominium transfert, quàm qui eam mercatori vel artifici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commiſſa mercatori vel artifici: ergo licet etiam lucrum accipere de pecunia mutuata.

6 ¶ Præterea, Pro pecunia mutuata poteſt homo pignus accipere, cuius vſus poſſet pretio aliquo vendi: ſicut cum pignoratur ager vel domus, quæ inhabitatur: ergo licet aliquod lucrum habere de pecunia mutuata.

7 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd aliquis carius vendit res ſuas ratione mutui, aut vilius emit quod eſt alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione diminuit, in quibus omnibus videtur aliqua recompēſatio fieri quaſi pro mutuo pecuniæ. Hoc autem non manifeſtè apparet illicitum: ergo licitum eſt aliquod commodum de pecunia mutuata expetere, vel etiam exigere.

Deut.23. Ezec.22. Et habetur 14.qu.3. per totam.

¶ Sed Contra eſt, quòd Eze.* 18. dicitur inter alia quæ ad virum iuſtum requiruntur. Si vſuram & ſuperabundantiam non acceperit.

Lib.4.c.5. paulo à princ.to.5.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſecundum Philo.* in 4. Ethico. Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium poteſt pecunia menſurari: & ideo ſicut ſi aliquis pro pecunia mutuata, vel quacunque alia re, quæ ex ipſo vſu conſumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito vel expreſſo, peccat contra iuſtitiam, vt dictum * eſt: ita etiam quicūque ex pacto tacito, vel expreſſo quodcunque aliud acceperit, cuius pretium pecunia menſurari poteſt, ſimile peccatum incurrit. Si vero accipiat aliquid huiuſmodi non quaſi exigēs, nec quaſi ex aliqua obligatione tacita vel expreſſa, ſed ſicut gratuitū donū, nō peccat, quia etiam antequam pecuniā mutuaſſet, licite poterat aliquod donum gratis accipere, nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuauit. Recompenſationem vero eorum, quæ pecunia non menſurantur, licet pro mutuo exigere, puta beneuolentiam & amorem eius, qui mutuauit, vel aliquid huiuſmodi.

Artic.1.in corp.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd ille qui mutuum dat, poteſt abſque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit recompenſationem damni, per quod ſubtrahitur ſibi aliquid quod debet habere. Hoc enim non eſt vendere vſum pecuniæ, ſed damnum vitare. Et poteſt eſſe, quòd accipiens mutuū, maius damnum euitet, quàm dans incurrat. Vnde accipiens mutuum cum ſua vtilitate, damnum alterius recompenſat. Recompenſationem vero damni, quod conſideratur in hoc, quòd de pecunia non lucratur, non poteſt in pactū deducere: quia non debet vendere id quod nondum habet, & poteſt impediri multipliciter ab habendo.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd recompenſatio alicuius beneficij dupliciter fieri poteſt. Vno quidem modo ex debito iuſtitiæ: ad quod aliquis ex certo pacto obligari poteſt: & hoc debitū attenditur ſecūdum quantitatē beneficij, quod quis accepit. Et ideò ille qui accepit mutuū pecuniæ vel cuiuſcunque ſimilis rei, cuius vſus eſt eius conſumptio: non tenetur ad plus recompenſandum, quàm mutuo acceperit. Vnde cōtra iuſtitiam eſt, ſi ad plus reddendum obligetur. Alio modo tenetur aliquis ad recompenſandū beneficium ex debito amicitiæ: in quo magis conſideratur affectus, ex quo aliquis beneficium contulit, quàm etiam quantitas eius quod fecit. Et tali debito non competit ciuilis obligatio, per quam inducitur quædam neceſsitas, vt non ſpontanea recompenſatio fiat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi aliquis ex pecunia mutuata expectet, vel

exigat, quaſi per obligationem pacti taciti, vel expreſſi recōpenſationem muneris ab obſequio, vel à lingua: perinde eſt ac ſi expectaret, vel exigeret munus à manu: quia vtrunque pecunia æſtimari poteſt, vt patet in his, qui locant operas ſuas, quas manu vel lingua exercent. Si vero munus ab obſequio vel lingua non quaſi ex obligatione rei exhibetur, ſed ex beneuolentia, quæ ſub æſtimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere & expetere.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pecunia, non poteſt vendi pro pecunia ampliori quàm ſit quantitas pecuniæ mutuatæ quæ reſtituenda eſt: nec ibi aliquid eſt exigendum, aut expetendum, niſi beneuolentiæ affectus, qui ſub æſtimationem pecuniæ non cadit: ex quo poteſt procedere ſpontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciendum in poſterum: quia etiam talis obligatio pecuniæ æſtimari poſſet. Et ideo licet ſimul mutuanti vnum aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum in poſterum faciendum.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum, cui mutuat, Vnde ille, qui pecunia mutuatur, ſub ſuo periculo tenet eam, & tenetur eam reſtituere integre. Vnde non debet amplius exigere ille, qui mutuauit. Sed ille qui committit pecuniam ſuam vel mercatori vel artifici per modum ſocietatis cuiuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ in illum, ſed remanet eius: ita quòd cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo ſic licite poteſt partem lucri inde prouenientis expetere, tanquam de re ſua.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd ſi quis pro pecunia ſibi mutuata obliget rem aliquam, cuius vſus pretio æſtimari poteſt, debet vſus illius rei ille, qui mutuauit, computare in reſtitutionem eius quod mutuauit: alioquin ſi vſum illius rei quaſi gratis ſuperaddi velit, idē eſt ac ſi pecuniā acciperet pro mutuo: quod eſt vſurarium: niſi forte eſſet talis res, cujus vſus ſine pretio ſoleat concedi inter amicos, ſicut patet de libro accommodato.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd ſi aliquis carius velit vendere res ſuas, quàm ſit iuſtum pretium, vt de pecunia ſoluenda emptorum expectet, manifeſte vſura cōmittitur: quia huiuſmodi expectatio pretii ſoluēdi habet rationem mutui. Vnde quicquid vltra iuſtū pretium pro huiuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quòd pertinet ad rationem vſuræ. Similiter etiā ſi quis emptor velit rē emere vilius, quàm ſit iuſtum pretium, eo quòd pecuniam ante ſoluit, quàm poſſit ei res tradi, eſt peccatum vſuræ, quia etiam iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem, cuius quoddam pretium eſt, quod diminuitur de iuſto pretio rei emptæ. Si vero aliquis de iuſto pretio velit diminuere, vt pecuniam prius habeat, non peccat peccato vſuræ.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque ex pacto tacito, vel expreſſo, pro pecunia mutuata acceperit aliquid, cuius pretium poſſit pecunia æſtimari, eſt vſurarius; & peccat contra iuſtitiam. Probatur: Secundum Ariſt. li. 4. Ethi. ca. 5. Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium poteſt pecunia menſurari: ſed ſic eſt, quod ſi aliquis pro pecunia, vel quacunque alia re vſu conſumptibili mutuata ex pacto tacito vel expreſſo pecuniam acciperet; eſſet vſurarius, & peccaret contra iuſtitiam: ergo pari ratione, qui acceperit pro pecunia mutuata aliquid pretio æſtimabile erit vſurarius. Secunda concluſio: Si mutuans accipiat aliquid pretio æſtimabile; non quaſi ex pacto tacito, vel expreſſo debitum; ſed quaſi donum gratuitum, non peccat, nec eſt vſurarius. Probatur: Quia ante mutuum poterat illud accipere, & poſt mutuum non eſt peioris conditionis. Tertia concluſio: Recompenſationem illatum rerum, quæ pecunia æſtimari non poſſunt, vt beneuolentiam,

beneuolentiam, & amorem illius, cui mutuum datur, licitè poteſt pro mutuo accipi. Hanc concluſionem non probat D. Thomas: ſed eius ratio eſt manifeſta: quia tunc nulla fit iniuſtitia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Tria requiruntur vt aliqua mutuatio ſit vſuraria.

Circa iſtum articulum, eſt aduertendum, quod vt ex litera D. Thom. colligitur, tria requiruntur ad hoc, vt aliqua mutuatio ſit vſuraria. Primum eſt, quod pro vſu pecuniæ, vel alterius rei vſu conſumptibilis petatur aliquid pretio æſtimabile. Secundum, quod id detur ratione mutui: & non quia aliàs erat debitum. Tertium, quod ducatur in pactum tacitum, vel expreſſum. Quod intelligi tantum debet de vſura exteriori. Nam ad vſuram mentalem ſufficiens eſt, quod accipiatur aliquid pretio æſtimabile, animo recipiendi illud pro mutuo: etiam ſi nullum aliud pactum interueniat, vt articulo præcedenti declaratum eſt. Ex quibus Caietanus in initio huius commenti duas notabiles regulas colligit. Prima eſt: Quod expetere propter mutuum aliquid pecunia æſtimabile, vt debitum ex obligatione, ſeu pacto, tacitè vel expreſſe eſt vſura. Secunda: Quod expetere propter mutuum, & exigere beneuolentiã & quodcunq; aliud, vt ex beneuolentia debitũ non eſt peccatum, ſed licitum. Sed quoniam multum refert noſſe iſta in vniuerſali, & ſcire, ſeu neſcire applicare ea, ad caſus particulares, quoniam hinc multæ falſæ ſolutiones emanare poterunt: idcirco, vt multorum debilioribus ingenijs conſulamus, circa concluſiones à D. Tho. poſitas particularia eiuſ dubia afferenda: ex quibus facile credimus, reliquis poſſe ſatisfieri.

§ Circa primam ergo, atque ſecundam concluſionem ſuppoſito, quod illę ſunt certiſſimæ ſufficienterque rationibus à D. Tho. poſitis probatæ; quo earum veritas magis eluceſcat, operæpretium erit vt aliqua particularia dubia explicemus. Primum eſt, vtrùm

1. Dubium

mutuans agricolæ decem aureos, ea lege, vt mutuantis agrum excolat pro iuſto pretio, ſicut & aliorum agros excolere ſolet, ſit vſurarius. Et eadem difficultas eſt de eo, qui dat alteri mutuo decem, ea lege, vt veniat ad molendinum ipſius mutuantis. In qua re Adrianus q. 4. de vſuris, partem tenet negatiuam. Dicens, quod ſi ex eo, quod mutuatarius veniat ad molendinum mutuantis, vel operas ſuas pro iuſto pretio locet, nullum ſibi accreſcit nocumentum: quia, ſcilicet, nec plus, nec minus ſoluit, quam in alio molendino ſoluere debebat, nec præterea operas ſuas locando minus accipit, quàm ab alio eſſet accepturus, nullum eſt peccatum vſuræ, nec taliter mutuans ad aliquam tenetur reſtitutionem. Et ratio Adriani eſt: Nam contractus vſurarius eſſe non poteſt ſine damno illius, qui mutuum accipit: in caſibus autem poſitis certum eſt, quod nullum eſt nocumentum: ſi quidem, vt ſupponimus agricolæ datur iuſtum pretium pro ſuo labore: & veniens ad molendinum mutuantis tantùdem in quocunque alio ſoluere debebat. Hanc eandem ſententiam tenet Maior in 4. di. 15. q. 25. Anton. 2. p. titu. 1. cap. 7. §. 10. Gregorius Arimi. vt refert Gabriel in 4. diſt. 15. qu. 11. dub. 1. Angelus verbo. vſura. 5. §. 5.

Sententia Adriani.

§ Contrarium tamen, ſcilicet, quod talis mutuatio ſit vſuraria, communiter tenent Doctores. Soto lib. 6. de iuſtitia q. 1. ar. 1. Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 220. Caietanus, in ſumma verbo, vſura exterior. caſu 8. Ioannes de Medina de vſuris q. 15. & cap. de vſura reſtituenda. § ad rationes autem. D. Tho. hic ad 4. & Bartholomæus de Medina lib. 1. ſummę cap. 14. §. 24. folio 132. Et ratio horum eſt: Quia licet nihil boni lucretur mutuans præter id, quod ſibi iuſto pretio debetur ex emptione, aut locatione, imponit tamen mutuatario ciuilem obligationem, priuationemque libertatis eundi ad alterius molendinum, vel vendendi alteri: quam obligationem conſtat eſſe pretio æſtimabilem: & ità aliquid vltra ſortem exigit. Mihi tamẽ in hac re vtendum eſſe videtur diſtinctione, quam ponit Gabriel, in 4. d. 15. q. 11. art. 3. dubio. 1. Et eſt: Quod ſi prędicta conditio, vel colẽdi agros, vel veniendi ad molendinum non ponatur ſub obligatione, ſed, mutuatario manente in ſua libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullum eſt peccatum, nec talis contractus eſt vſurarius, quia nulla iniuria fit mutuatario, vt conſtat. Cæterum, ſi talis conditio ponatur ſub obligatione: ità, vt mutuatarius teneatur illam adimplere: talis contractus erit vſurarius: quia mutuãs accipit vltra ſortem aliquid pretio æſtimabile, nempe, illam obligationem. Et ſic quaſi concordantur prædictæ contrariæ ſententiæ.

Vera ſententia.

§ Ex hoc poſſumus inferre multorum caſuum ſolutiones. Quorum primus eſt, quod ſi quis dat alicui mutuam pecuniam, ſub ea conditione, vt alter ſibi certo tempore, vel cũ indiguerit remutuet, eſt vſurarius. Quod etiam affirmat D. Thom. hic ad 4. ſub his verbis: Mutuo autem dato repugnat obligatio ad mutuum faciendum in poſterum: quia etiam talis obligatio pecunia æſtimari poteſt. Et ideò licet mutuanti vnum, aliud aliquod mutuum recipere, non tamen obligare ad mu-

Explicantur multi caſus ex præcedenti doctrina. Primus caſus.

ad mutuum in poſterum faciendum. Et hinc etiam apparet damnabilem ac vſurarium eſſe eum contractum, quem frequentem video eſſe in praxi. Debet quis alteri mille ad ſecundum annum: & agit cum illo, vt ad primum annum ſoluat quingenta ea lege, & pacto, vt pro reliquis quingentis ad tertium annum expectet. Eſt illicitum: quia hoc nihil aliud eſt, quam mutuare creditori quingenta, anticipando ſolutionem per annum, vt ipſe debitori remutuet expectando, & pecuniam pro alio anno relinquendo: quod eſt vſurarium. Quidam modus mihi venit in mentem, quo prædictus contractus licite fieri poſſit, reuocando, ſcilicet, priorem contractum, ex quo debitum reſultauit, & nouos alios terminos aſsignando. Verbi gratia: Debebat Petrus Ioanni mille, ad duos annos ſoluendos, ratione cuiuſdam emptionis, ex qua debitum reſultauit. Poterunt reſcindere priorem venditionem: & denuo illam facere aſsignato termino vnius anni ad ſoluendum quingenta, & trium, vel quatuor ad ſoluenda reliqua. Et ratio, propter quam hoc licite poteſt fieri, eſt, quia ibi non gratia anticipatæ ſolutionis creditor expectat: ſed quia emptio talis terminis celebratur: quod eſt licitum.

2. Caſus. Secundus caſus, cuius ſolutio ſequitur ex dictis eſt: quod fideiuſſor poteſt aliquid exigere ratione fideiuſsionis, vt omnes fatentur. Nonnulli opinantur id ſolum eſſe verum, quando eſt periculum, vel alius labor in fideiuſsione, vt tenent Syluester verbo. fideiuſſor. quæſt. vltima. & verbo vſura. 7. quæſt. 6. Couarruuias lib. 3. Variar. cap. 1. & Conrad. de contract. quæſt. 40. Sed nos dicimus, quod nullo etiam periculo exiſtente, & nullo labore poteſt fideiuſſor aliquid accipere pro fideiuſsione, vt docent Caietanus in iſto articulo. in ſolutione ad 4. Soto libr. 6. de Iuſtitia q. 1. artic. 2. & Nauarro. cap. 17. numer. 283. Et ratio eſt manifeſta: Quia illa obligatio cum ſit ad poſterum, omninoque tollẽs libertatem à fideiuſſore eſt pretio ęſtimabilis. Quod ex eo amplius demonſtratur: quia alias ſequeretur, quod ſi ego mutuo darem pecuniam alicui, vt pro me fideiubeat, quando nullum eſt periculum, eſſet licitum. Quod ſanè nullus dixit: cum lucrer vltra ſortem illam obligationem fideiuſſoris. Adde, quod fideiubere, nihil aliud eſt, quam ſe obligare ad mutuandam pecuniam principali, vt docent Caietanus in eadem ſolutione ad 4. & Medina tract. de vſuris. cap. in quibus caſibus, verſ. oppoſitum tamen. Mutuare autem alicui ſub obligatione, vt ipſe remutuet, eſt vſura, vt iam diximus. Tertius caſus, cuius ſolutio ſequitur ex dictis eſt, 3. Caſus. quod qui mutuat alicui ſub obligatione, vt ipſe faciat contractus, qui neceſſarij fuerint ad indemnitatem mutuantis, vt ſi ea lege mutuet, vt iuramento, vel ſpeciali obligatione ſe aſtringat ad reddẽdam ſortẽ mutuo acceptam, vel ſi obligetur ad aliquid aliud domino impignorandum, non gratia lucri, ſed pro ſortis aſſecuratione, nullum peccatum committit, nec eſt vſurarius. Ità tenet Medina loco citato. verſiculo. contra hoc iterum. Et ratio eſt: Quia mutuatarius ad id tenetur. Nec hoc eſt lucrari ex mutuo, ſed damnum vitare, vt conſtat, ſeu ſe indemnem ſeruare, quod vnicuique eſt licitum. Aliqui Doctores affirmant, etiam eſſe licitum mutuo dare pecunias adiecto pacto, vt alter aliũ cõtractũ ſtatim celebret. Verbi gratia: Mutuo, vt ſtatim vendas, vel aliud efficias iuſto pretio, aut mutuo, vt mihi aliud remutues, quo ego indigeo. Cuius ſuæ ſententiæ rationem aſsignant: quia tunc mutuans, nec pretium, nec obligationem extorquet à mutuatario ratione mutui, quod enim ille vendat iuſto pretio, vel mutuet ſtatim non eſt obligatio pretio ęſtimabilis, cum ille in poſterum non maneat ad aliquid obligatus. Quod & ſignificare voluiſſe videtur D. Tho. hic ad quartum quando dixit: Licet ſimul mutuanti vnum, aliud aliquod recipere. Non autem licet eum obligare ad mutuandum in poſterum. Cæterum hæc ſententia mihi non ſatis placet. Imò nec placet Medinæ in tractat. de vſuris. cap. de vſura reſtituẽda verſ. ſoppoſito ergo. nec Soto lib. 2. de iuſtitia q. 1. ar. 2. ad 2. Et ratio eſt: Nam ſi mutuare alicui ſub obligatione, vt aliquid in poſterum faciat eſt vſura: quia tunc mutuans vltra ſortem accipit illam obligationem, quæ eſt pretio æſtimabilis, quanto magis pretio ęſtimabitur, obligare mutuatarium ad aliquid ſtatim faciendum, cum hoc non minus tollat libertatem vendendi, aut mutuandi alteri, quam illud. Nec D. Tho. dicit contrarium. Nam loquitur ſolum de eo, qui ſtatim gratis, & non ex connẽtione alterum mutuum recipit: quod eſt licitum.

2. Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm, ſi quis mutuet Regi centum ea lege, vt ſibi conferat aliquod officium, pro iuſto pretio, vel gratis, ſi hoc modo eſſet alteri concedendum, ſit vſurarius? In qua re Adrianus, loco citato, partem tenet negatiuã. Quia dicit, quod ex tali contractu nullum damnum accreſcit mutuatario. Ego tamen exiſtimo idem iudicium Sententia authoris. eſſe faciendum in hoc caſu, quod & in ſuperioribus: cum ſit omnium eadem ratio. Vnde dico, quod ſi prædicta conditio

non

non ponatur ſub obligatione, ſed Rege manente in ſua libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullum eſt peccatum. Cæterum, ſi conditio ponatur ſub obligatione; contractus erit vſurarius. Nam mutuans accipit vltra ſortem aliquid pretio æſtimabile, ſcilicet, illam obligationem: & ſic facit contra iuſtitiam, vt modo dicebam. Et hoc eſt quando officium pro mutuo tradendum eſt temporale. Nam ſi fuerit Eccleſiaſticum, maioris erit difficultatis explicare, an ille contractus ſit vſurarius. Nauarro cap. 17. nu. 207. exiſtimat eam mutuationem non eſſe vſurariam, ſed ſimoniacam: quia nihil pecunia æſtimabile per mutuum adquiritur, ſed ſpirituale. Tamen Medina loco modo citato. verſi. inde ſequitur. putat eſſe vere, & proprie vſuram. Nam cum illud beneficiũ alias non ſit debitum, iam lucrum ex pacto mutui reportaretur: quod proprie pertinet ad vſuram. Idem dicit Mercado tract. de vſuris. ca. 7. & Bartholo. à Medina lib. 1. ſummæ, capi. 14. §. 24. Quorum ſententiam ego veriorem exiſtimo. Et ratio eſt: Nam illa obligatio, & priuatio libertatis præſentantis, vel collatoris eſt pretio æſtimabilis, vt patet: & ita ex mutuo temporale adquiritur.

Quæſtio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm illa mutuatio ſit etiam ſimoniaca? Et pro parte negatiua ſit argumentum: Ibi nec datur pecunia, nec aliquid pecunia æſtimabile pro beneficio: mutuum enim nullius eſt pretij, ſed gratis agendum, ſicut & ipſa beneficij collatio: ergo nõ eſt ſimonia.

Reſponſio. Verius tamen mihi dicendum videtur, quòd illa mutuatio etiam eſt ſimoniaca. Et quantum ad hoc verum dixit Nauarro. Nam licet mutuum non ſit æſtimabile pretio, eſt tamen contractus temporalis temporalia afferens emolumenta. Et non ſolum eſt ſimonia, ſpirituale dare, vel accipere pro pecunia: ſed etiam pro quacunque temporali re, aut emolumento: cùm fiat iniuria rebus ſpiritualibus, ſemper, quod temporalibus, aut rebus, aut commodis comparantur, vel exequantur. Et ſi ex hoc inferatur, non licere ob amicitiam ſperare beneficiũ, quia amicitia eſt temporalis: reſpondeo negando ſequelã. Et ratio diſcriminis eſt: Nam quod ex amicitia fit, non ex pacto, ſed gratis fit: id enim importat ratio amicitiæ. At verò nos loquimur in præſenti de beneficio, quod ex pacto, & obligatione datur pro mutuo. Ex hoc infertur, quod qui mutuaret cum pacto accipiendi beneficium Eccleſiaſticum pro mutuo, vſurarius ſimul, & ſimoniacus eſſet: duplicisque malitiæ peccatum committeret, ad modum iam explicatum.

¶ Sed dubitabit aliquis rurſus: vtrùm qui per vſuram ex mutuo conſequitur aliquod officium tẽporale à Rege, teneatur ad illius reſtitutionem, ſeu reſignationem.

Aliud dubium.

Argumen. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum. Quæ per vſuram habentur, ſunt reſtituenda: ſed ille contractus eſt vſurarius, vt diximus: ergo. Et confirmatur: Bona acquiſita per ſimoniam ſunt reſtituenda: ergo & quæ habentur per vſuram. Antecedens ſupponitur tanquam certum ex materia de ſimonia: & conſequentia tenet ex paritate rationis.

Sententia autoris. Ad explicationem tamen huius difficultatis dico, quod in caſu poſito, is, qui accipit officium non tenetur illud reſignare. Tenetur tamen reſtituere aliquid ad arbitrium boni viri pro grauamine obligationis, quod vltra ſortem accepit. Probatur: Vbi eſt rerum æqualitas, non habet locum obligatio reſtitutionis: ſed in caſu poſito ſiue officium detur pro iuſto pretio, ſiue gratis, vt alteri erat donandum, eſt rerum æqualitas, quantum attinet ad ipſum officiũ: ergo qui illud accepit nõ obligatur ad illius reſtitutionem. Et confirmatur: Vſurarius tãtum obligatur ad reſtitutionẽ eius rei, quam vltra ſortem accepit: ſed in caſu poſito is, qui mutuauerat, tantum accipit vltra ſortẽ obligationem, qua mutuarius ſe obligat ad conferendum ſibi officium: ergo id ſolum tenebitur reſtituere, facta ad arbitrium boni viri eius iuſta compenſatione.

Ad Argu. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum in contrariũ factum. Ad confirmationem verò reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam: Nam de ſimonia eſt lex conſtituta, quæ obligat ad reſtitutionem cuiuſcunque beneficij per ſimoniam habiti. Eccleſia enim, quæ eſt domina beneficiorum non vult, quod ſimoniacus acquirat ius ad illa. Cæterùm de vſura tantum eſt lex, quæ obligat ad reſtitutionem eius rei, quam vltra ſortem accepit: quare non tenebitur ille, de quo eſt ſermo officium reſignare: ſed ſolum reſtituere id, quod vltra ſortem accepit ad modum iam explicatum.

Dubiũ circa 3. cõcluſionem D. Thom. ¶ Circa tertiam concluſionem D. Thom. qua dicit, licitum eſſe accipere pro mutuo amorem & beneuolentiam, & quæcunque alia quæ pecunia menſurari non poſſunt, eſt dubium, vtrùm liceat per mutuum illius amicitiam intendere, qui poteſt mutuanti, vel ſacerdotium, vel magiſtratum præſtare. Quod eſt quærere, vtrùm liceat dare mutuum Epiſcopo, vel Regi, à quibus mutuans poteſt dignitatem, vel magiſtratum ſperare. ea intentione, vt horum aliquid ſibi conferatur?

Sententia gloſſæ. In qua re eſt opinio Gloſſæ ſuper capitulũ conſuluit, de vſuris, aſſerentis, quod ſi animus mutuantis principaliter tendit ad dignitatẽ,

vel

vel magiſtratum pro mutuo ſperãdum, tunc ille erit vſurarius: ſecus autem minime. Et ratio illius eſt: Quia tunc tantum intenderet accipere per mutuum aliquid, quod eſſet pretio æſtimabile. Cæterùm vt quid in hac difficultate mihi dicendum videatur, explicem, aduertendum eſt primò, quod vſura mentalis ſicut & realis ex obiecto metienda eſt, & non ex intentione principali, vel acceſſoria, quam mutuans habet accipiẽdi aliquid vltra ſortem, quod ſit pretio æſtimabile. Obiectum enim, ſcilicet, id quod accipitur vltra ſortem ratione mutui eſt, quod facit vſuram, & non intentio principalis, vel acceſſoria illud accipiendi. Ex quo infertur, quod quotieſcunq; aliquis intendit pro mutuo accipere aliquid quod ſit pretio æſtimabile, ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit vſurarius: quia iam tunc eſt obiectum vſuræ, à quo ratio ipſius eſt accipienda. Secundo eſt aduertendum, quod cum vtriuſque vſuræ ſit idem obiectum ad cognoſcendum, vtrum aliqua ſit vſura mentalis, reſpiciendum eſt ad lucrum, quod ratione mutui accipitur. Et ſi illud in re accipere eſt vſura exterior, illud etiam intendere erit vſura mentalis. Alioqui ſi in re acceptum non eſt vſura, nec in intentione ſperatum pro mutuo efficiet vſuram mentalem.

1. Conclu. ¶ His ſuppoſitis ſit prima concluſio: Si quis mutuans Epiſcopo vel Regi ſolum intendit eos ſibi facere amicos, vt poſteà non ratione mutui, ſed ratione amicitiæ aliquod ſibi conferant officium, vel dignitatem, non peccat peccato vſuræ, etiam ſi eius principalis intentio ſit, vt ex amicitia ſibi poſteà liberaliter officium tribuatur. Probatur: Quando aliquis intendit per mutuum amicitiam, & beneuolentiam, non ſperat accipere vltra ſortem ratione mutui aliquid, quod ſit pretio æſtimabile: atque ex conſequenti, nec eſt vſurarius: ſed in caſu poſito ille tantum ſperat accipere ratione mutui amicitiam, & beneuolentiam, quæ non eſt pretio æſtimabilis: ergo non eſt vſurarius. Et confirmatur: Accipere in re officium, vel dignitatem ex affectu amicabili, nõ eſt vſura: ergo nec ſperare aliquid illorum ex eodem affectu erit vſura. Probo conſequentiam: Nam quod in re acceptum non eſt vſura exterior, nec in intentione ſperatum, efficiet vſuram mentalem.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Si mutuans Epiſcopo vel Regi intendat per mutuum accipere aliquod officium, vel beneficiũ, ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit vſurarius. Hæc concluſio eſt contra Gloſſam, loco citato. Probatur tamen: In tali caſu intenderet accipere vltra ſortem aliquid pretio æſtimabile, quod eſt obiectum vſuræ: ergo ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intẽdat, erit vſurarius. Et confirmatur: Accipere in re tale officium, ratione mutui etiam ſecundario, eſt vſura exterior: ergo & illud ſperare, quãuis ſecundario erit vſura mentalis. Conſequentia tenet, ex ſecundo notabili, & antecedens probatur: Quia acciperet aliquid vltra ſortem, quod eſſet pretio æſtimabile. Sed eſt aduertendum, quod cum res iſtæ, quæ ex animi intentione dependent, ſint valde abſconditæ, perdifficile erit cognoſcere, quando aliquis recipiat aliquid rãtum ratione amicitiæ, & quando ratione mutui. Quare ſemper ſuſpectæ haberi debebunt. Cæterùm, ſi is, qui dat mutuo, prudens fuerit in diſtinguendis intentionibus, quotieſcunque ratione mutui tantum, accipit beneuolentiam, nullum eſt peccatum, vt diximus. Et ſi quis contra hoc argumentetur, Vir prudens, & ſapiens pluris facit amicitiam proborum hominum, quam maximam ſummam pecuniæ: ergo ſi non licet accipere pecuniam pro mutuo, nec etiam amicitiam. Reſpõdeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quamuis amicitia ex ſe pretioſior ſit quam pecunia, inter homines tamen non ſolet pretio æſtimari, nec vendi, quia tãtum conſiſtit in voluntate, quæ cogi non poteſt, ſed beneficio emoliri. Et ſic iuſtè poteſt abſque peccato vſuræ pro mutuo ſperari. Et idem eſt iudiciũ de ſignis exterioribus amicitiæ. Vt quod mutuatarius creditori non noceat, & affabilem ſe ſibi oſtendat. Hæc enim omnia gratis ex amore & beneuolentia dari conſueuerunt, vnde ea pro mutuo ſperare non eſt peccatum. Tertia concluſio: 3. Conclu. Qui mutuat Regi vel Epiſcopo, ſperans ſe ab eis ratione amicitiæ aliquod officium impetraturum, cuius non eſt dignus, peccat peccato præſumptionis. Probatur: Præſumptio eſt, cum quis nititur ad agendum id, quod ſuam facultatem excedit, vt docet D. Thom. infra quæſt. 130. ar. 1. ſed ille talis eſt huiuſmodi: ergo.

Aliud dubium. ¶ Eſt aliud dubium circa eandem concluſionem, vtrùm liceat mutuare ei, qui mihi aliquam litem mouit, ea lege, vt liti cedat. Et idem dubium eſt de eo, qui mutuat alicui ea lege, vt ſibi dimittat aliquod debitum. In qua re certum eſt, quod ſi alter iniuſtè me in iudicium vocat, vel pro debito iniuſtè vexat, licitum erit mutuum ei dare ea lege, vt liti cedat, & à debito petendo deſiſtat. Et ratio eſt: Quia tunc mutuans nihil pretio æſtimabile accipit pro mutuo, ſed tantum redimit ſuam vexationem, quod facere vni-

vnicuique eſt licitum. Item etiam eſt certum quod ſi ego reuera aliquid alteri debeo, vel ille iuſtè me in litem vocat, non licet illi mutuum dare, ea conditione, vt debitum dimittat, vel cedat liti, quia tunc iam peterem aliquid ratione mutui, quod eſſet pretio æſtimabile, quod eſt vſura. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm, qui aliquem iniuria affecit, eius famam, & honorem lædendo, pro quo iuſtè poſſet in iudicium vocari, pecuniæque ſatisfactione mulctari, licite poſsit aliquid ei mutuò dare, ea lege, vt liti cedat, & iniuriam remittat. In qua re Nauarro ca. 17. num. 237. & Soto lib. 6. de iuſtitia q. 1. ar. 2. partem tenent affirmatiuam. Tum vt dicit Nauarro, quia cum pœna in conſciētia non debeatur ante iudicis condemnationem, nullum mutuans ex tali mutuo lucrum reportat. Tum etiam vt dicit Soto quia licet honor, & fama pecunia poſsint æſtimari, ſunt tamen eius conditionis, vt ex amicitia remitti conſueuerint. Quare erit licitum illa ex mutuo intendere, ſicut & intendere amicitiam.

Sententia Nauarri.

¶ Cæterum hæc ſententia mihi non placet, ſicut nec placet multis alijs Doctoribus, cum Syluestro, verbo vſura 1. q. 8. & 11. Et ratio eſt: Nam cum iniuria læſus iuſtè poſsit in iudicio agere, ad ſatisfactionem temporalem, qui mutuationi addit pactum de condonanda iniuria, ex conſequenti ratione mutui priuat illum libertate, & iure petendi, quod habebat, manetque obligatus ad non petendum, quod eſt pretio æſtimabile. Eo vel maximè, quod ſi imponere proximo obligationem rei, illi alias non incommodæ, vt quod ad ſuum molendinum veniat, vel ſuas operas locet iuſto pretio, vſuræ labe eſt infectū, vt diximus, quo modo nō magis fœnori erit ſubiectus, qui occaſione mutui obligationē omnino incommodam, qualis eſt illa, non petendi iniuriæ ſatisfactionem, mutuatario imponit, perdereque facit actionem iuſtam, quæ maiori pretio iure æſtimatur. Fateor quidem cum Nauarro, pœnam ante ſententiam non deberi: ac proinde puto, ſic mutuantem non teneri ad reſtitutionem valoris pœnæ, cuius condonationem mutuo exigit. Sed tenebitur proculdubio valorem illius ceſsionis, & obligationis, qua ad non petendum mutuatarius ex pacto ſubiectus exiſtit, ad arbitrium prudentis viri ſoluere, vt diximus de alijs obligationibus ex mutuo extortis. Quod verò ait Soto hoc nihil aliud eſſe quam amicitiæ fœdus in pactum deducere, etiam eſt falſum. Nam quamuis amicitiam in communi rectè liceat mutuo quærere, vt diximus in ſuperioribus, idque explicare, tamen in particulari aliquod officium, ſeu ſeruitium, vel obſequium in pactum deducere, omnino eſt illicitum: quia illud eſt pretio æſtimabile. Eò vel maximè, quod eſt contra rationem amicitiæ tale pactum. Nam quod ex amicitia ſperatur, non eſt cur ex legali, & ciuili obligatione exigatur. Atque adeò eo ipſo, quod quis aliquid ſpeciale facere obligatur, non ex amicabili voluntate, ſed coactus & ex obligatione ciuili, illud facere eſt dicendus. Nec certè Soto loquitur conſequenter ad eam opinionem, quam ipſe tenet, vt ſupra vidimus quæſt. 62. art. 2. quod honor, & fama poſſunt pecunia æſtimari. Nā ex ea ſequitur euidenter, prædictam condonationem eſſe pretio dignam, atque ex conſequenti pro mutuo exigendam non eſſe.

Sententia autoris.

Eſt ergo reſolutio huius quæſtionis, quod qui mutuaret offenſo ea lege, vt iniuriæ à ſe latæ remiſsionem faceret, ex debito mutui, & nō ex amicitia, aut vrbanitate grati animi liberè donantis, eſſet vſurarius, ſicut & quicunq; alius extorquens à mutuatario vltra ſortem quemcunque alium contractum pretio æſtimabilem. Et eadem eſt ratio de eo, qui mutuat mulieri ſub conditione, vt ſui copiam faciat. Cæterum qui mutuaret offenſo eo fine, vt cum illo amicitiam iniret, ex qua poſtea ipſe iniuriæ faceret remiſsionem, nec eſſet vſurarius, nec peccatum committeret: quia tunc tantū ſperaret ratione mutui amicitiam, quæ non eſt pretio æſtimabilis.

Reſolutio dubitationis.

Ex dictis omnibus colligitur tūc tātum poſſe eſſe vſuram, cùm quis propter mutuum accipit, vel accipere ſperat quidquam, quod ſit pretio æſtimabile.

1. Corollarium.

Ex quo infero primò, quod ſi quis mutuaret Regi centum, ſperans ratione mutui liberandum eſſe à ſolutione tributorum, quæ eidem Regi ſoluuntur, talis eſſet vſurarius: quia tunc ſperaret vltra ſortem accipere aliquid, quod eſt pretio æſtimabile. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo tributa ſint iure debita. Nam ſi per tyrānidem, & iniuſtè exiguntur ab eis, per mutuum licitè liberari poſſet. Nec tunc aliquid acciperet vltra ſortem, ſed tantum redimeret ſuam vexationem.

2. Corollarium.

Infero ſecundo, quod non licet mutuare alicui centum ea cōditione, vt ipſe mutuatarius, teneatur aliqua ex illis exigere à debitore mutuantis, à quo difficulter extorquebuntur. Nec item licebit, mutuare alicui frumentum, quod ab hoc loco longe diſtat, ea lege, vt illud mihi in hac ciuitate reddat: quia omnes iſtæ conditiones ſunt oneroſæ & pretio æſtimabiles. Et eadem eſt ratio de eo, qui mutuat ea conditione, vel intentione, vt ratione mutui detur ſibi aliquod obſequium, vel linguæ, vel manus. Vt, verbi gratia, quod mutuatarius ſit meus aduo-

aduocatus, vel oret pro me principem, vel coram me cantet. Hæ enim omnes obligationes ſunt pretio æſtimabiles. Et idem dicendum erit in alijs caſibus, in quibus pro mutuo accipitur aliquid pretio æſtimabile.

¶ In ſolutione ad primum argumentum dicit duo D. Thomas. Primum eſt, quod ille, qui mutuum dat, poteſt abſque peccato in pactum deducere recompenſationem emergentis damni. Secundo dicit, quod lucrum ceſſans non poteſt in pactum deduci. Circa quæ duo eſt graue dubium, vtrùm ei, qui mutuum dat, ſit licitum accipere aliquid vltra ſortem, ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt primum, damnum emergens dici illud nocumentum, quod ratione tantum mutuationis mutuator patitur. Vt ſi, verbi gratia, quis parabat, vel ædes ruinoſas reficere, vel in æſtate annonam pro toto anno recipere, & alius petat ab eo mutuo pecunias, quibus hæc efficere debebat. Si poſtea domus ipſa corruit, vel frumentum carius venditur, id dicitur damnum emergens. Et ſimiliter eſt damnum emergens, ſi mutuatarius non ſoluat mutuum ſtatuto tempore: propter quod is, qui mutuauerat cogitur pecunias ad vſuram recipere. Lucrũ verò ceſſans eſt, cùm quis moraliter loquendo, ſuis pecunijs erat lucraturus centum, & alius mutuò petit illas. Secundo eſt aduertendum, dupliciter poſſe contingere, vt quis inducatur ad mutuandas pecunias, ex quarum mutuatione, vel damnum emergit, vel lucrum ceſſat. Vno modo inuitus: quia, ſcilicet, ei aliqua vis infertur vel tenditur fraus. Vt ſi quis à mercatore minis, aut fraudibus mutuo extorqueat pecunias, quibus ipſe erat negotiaturus. Alio modo voluntariè, & rogatus.

Dubiũ graue de lucro ceſſante & dãno emergẽti in mutuo.

1. Dictum certum. ¶ His ſuppoſitis, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quod quotieſcunque mutuatori inuito, vel damnum emergit, vel lucrum ceſſat, iuſtè & ſine vſura poteſt illud exigere. Probatur: Quilibet poteſt iuſtè eius damni, quod ab alio iniuſtè patitur, exigere recompenſationem: ſed ille, cui inuito, vel damnum emergit, vel lucrum ceſſat, iniuſtè patitur damnum: ergo iuſtè illius poterit exigere recompẽſationem. Hæc eſt communis ſentẽtia omnium Doctorum, quæ & colligitur ex leg. cum quidam. ff. de vſuris. & ex leg. vſuras. C. eod. titulo. Vbi emptor, qui in ſolutionis mora fuerit, cogitur vſuras ſoluere venditori, & non ob aliam rationem, niſi quia inuitus patitur damnum.

2. Dictum certum. Secundo etiam eſt certum, & ab omnibus conceſſum, quod ille, qui rogatus mutuat, damnum emergens præuiſum, & formidatum poteſt in pactum deducere. Verbi gratia: Si timet ratione mutui, ſe domus ruinam paſſurum, vel annonæ caritatem, vel vſuram ſoluturum, licitè poteſt in pactum deducere quod mutuatarius hæc omnia ſoluat. Ità tenet D. Thom. hic ad primum. Et probatur: Nullus tenetur gratis damnum ſubire vt alteri mutuet: ergo poterit mutuãs ſuæ indemnitati conſulere, illam deducẽdo in pactum. Et confirmatur: Qui alteri rem vendit, ſi per eius carentiam damnum incurrit, vt ſuæ indemnitati conſulat, poteſt illam carius vendere, quàm abſolutè valet, dummodo id emptorem certiorem faciat, vt ex mente Diui Tho. & omnium Doctorum docuimus quæſtione præcedenti: ergo ſimiliter ille, qui alteri rem mutuat, ex cuius carentia damnum incurrit: poterit ſuæ indemnitati conſulere, aliquid accipiendo pro damno emergenti. Dixi autem mutuantem id facere rogatum poſſe. Nam ſi vltroneus faciat, nec mutuatarium admoneat, nihil vltra ſortem recipere poterit. Et eſt ratio: Quia forte ſi mutuatarius id ſciret, nollet ſub ea conditione mutuũ accipere. Atq; adeò fit ei iniuria, ſi abſq; ſua voluntate expreſſa aliquid vltra ſortem mutuans accipiat. Ex hoc infertur, quod ſi damnum non fuit præuiſum, nec timebatur, ſed poſt mutuationem forte ſuperuenit, non tenetur mutuatarius illud ſoluere: quia non ſe obligauit, niſi tantum ad ſimplex mutuum. Itaque quando diximus, quod ille, qui rogatus mutuat, poteſt damnum emergens in pactum deducere rogatum: intelligimus, quando mutuatarius ſciens, & prudens, tanquam rem ſibi commodam, voluit ſibi mutuum dari, cum illo onere. Sed eſt aduertendum, quod, vt docet Caietanus in præſenti, ad hoc, vt liceat damnum in pactũ deducere, neceſſarium eſt, quod mutuans verè illud incurrat, ratione mutui: alias erit vſura palliata ſub ſpecie euitandi damni. Et item etiam requiritur, quod alias mutuãs non teneatur illud damnum ſubire. Vnde ſi quis mutuaret Regi, vt non ſolueret tributa, eſſet vſurarius: ſicut & ille, qui mutuaret creditori, vt non ſolueret debitum. Quia ea damna, quæ euitat aliunde, tenetur pati: & ſic acciperet vltra ſortem aliquid, quod eſſet pretio æſtimabile. Itaque hæc certa ſunt.

¶ Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm ille, qui rogatus mutuat poſsit pro mutuo lucrum ceſſans vltra ſortem accipere. Ad cuius dubij intelligentiam notandum eſt cum Caietano in præſenti, quod potentia ad lucrandum ex pecunia proueniens eſt duplex. Vna, quę naturaliter conſequitur ipſam pecu- *Potẽtia ad lucrãdum duplex.*

pecuniam abſolutè conſideratam, ſcilicet, in quantum poteſt eſſe inſtrumentum ad lucrandum, ſiue per negotiationem, ſiue per emptionem alicuius rei. Alia potentia eſt, quæ conſequitur ipſam pecuniam, non ſecundum ſe, & abſolutè ſumptam, ſed pro vt ſubeſt induſtriæ negotiatoris. Et hæc vocatur potentia pecuniæ, vt ſubſtat induſtriæ, nec ſemper eſt eadem ſed maior aut minor, pro vt induſtria negotiantis maior, vel minor fuerit.

3. Dictum certum. ¶ Hoc ſuppoſito dico, etiam eſſe certum apud omnes, quod nullus ratione illius prioris potentiæ, quam pecunia habet ad lucrandum poteſt accipere aliquid vltra ſortem. Quia cum illa potentia ſit cõmunis cuicunque pecuniæ à quocunque habeatur, idem iudicium eſt de illa, quod de ipſa pecunia. Vnde ſicut non licet accipere aliquid vltra ſortem, ratione ipſius pecuniæ mutuatæ: ita nec ratione illius potentiæ, quam habet ad lucrandum. Cæterum de ſecunda potentia, quam pecunia habet ad lucrandum, prout ſubeſt induſtriæ mercatoris, qui eam negotiationi expoſitam habet, eſt maxima difficultas, vtrùm ratione illius poſ-

Pũctus difficultatis. ſit aliquid accipi vltra ſortem. Quod eſt quærere, vtrùm mercator, qui ſuis pecunijs, quas negotiationi expoſitas habet, moraliter loquendo, erat lucraturus cẽtum, ſi alius eas à ſe mutuò petat, poſsit vltra ſortem recipere illa centum, quæ erat lucraturus, niſi pecunia per mutuum à ſua induſtria remoueretur, illaque in pactum deducere. De qua

1. Sentẽtia re ſunt qui cenſeant, non eſſe licitum pro intereſſe lucri ceſſantis aliquid exigere, niſi quando mutuatarius eſt in mora ſoluẽdi, ita, vt mutuans damnum lucri ceſſantis pati cogatur inuitus. Ita tenent communiter iuriſprudentes, Ioannes Andreas in cap. nauiganti. de vſuris. Antonius. in cap. ſalubriter. eodem titulo, & Innocentius in dicto cap. nauiganti. Videturque eſſe ſententia iuriſconſulti in leg. cum quidem. ff. de vſuris. Vbi hæc verba ponit: Vſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentiũ, infliguntur. Huiuſque rei rationem eſſe dicunt: Quia antequã ſit mutuatarius in mora gratiam ei mutuator facit, ipſoque volente & conſentiente retinet mutuatarius pecuniã mutuatã. Poſt moram autem non ita. Atque adeò, ſi ex tunc ratione non ſolutionis patiatur mutuator aliquod intereſſe, debitori moroſo imputandum venit. Debitor enim moroſus fieri æquiparatur, & fur, certum eſt, quod non ſolum tenetur rem furtiuam reſtituere: ſed etiam pro intereſſe lucri ceſſantis

2. Sentẽtia ſatisfacere. ¶ Alij Doctores abſolutè dicunt, non eſſe habendam rationem lucri ceſſantis, nec ante moram, nec poſt moram, ad hoc, vt pro illo poſsit mutuans aliquid vltra ſortem accipere. Ità tenet D. Thom. hic ad primum: Nam diſtinguit inter damnum emergens, & lucrum ceſſans: Et dicit, quod illud licet accipere, & in pactum deducere, hoc vero minime. Quam etiam ſententiam ſequitur Scotus in 4. diſt. quæſt. 2. & Duran. in 3. d. 17. q. 2. & ex antiquis Doctoribus fere omnes. Et probari poteſt pluribus argumentis. Primo ſic: Nullus poteſt vendere id, quod non habet, & poteſt multipliciter impediri. Sed mutuans nondum habet pecuniæ lucrum, & poteſt multipliciter impediri: ergo non poterit illud vendere. Hæc eſt ratio D. Thom. in ſolutione ad primum. *1. argumẽ.* ¶ Secundo ſic argumentor: Nullæ ſunt leges, aut iuris ciuilis, aut canonici, quæ hoc permittant: ergo id facere non licet. Probo conſequentiam: Nam cum frequentes extent leges; quæ vſuras ratione dãni emergentis impendi iubeant, nulla eſt, quæ de lucro ceſſante loquatur: quod eſt ſignum illud eſſe peccatum. *2. argumẽ.* ¶ Tertio: Hoc ipſum probatur ratione, & verbis Scoti, id non licere dicentis: quia ſi mutuans nõ vult damnificari, pecuniam ſibi neceſſariam reſeruet, cum nullus eum neceſsitet ad faciendam miſericordiam proximo. Mutuum enim gratis eſt agendum. *3. argum.*

3. Sentẽtia ¶ Contrariam ſententiam tenent Caietanus in iſto articulo, Sylueſter verbo vſura. 1. §. 19. Adrianus in quæſtio. de vſura. quamuis fateatur eſſe opinionem Modernorum Ioannes Medina in tractatu de vſuris. ca. 3. Conrad. de contract. q. 30. Anto. 2. p. titu. 1. cap. 7. §. 9. Couartu. 3. Variar. cap. 4. Angelus verbo vſura. 1. §. 16. Nauarro cap. 17. numi. 212. Mercado tract. de vſuris. cap. 10. §. eſtos titulos. Turrecremata in cap. ſi res. 14. q. 4. ſumma Armilla. verbo vſura. qu. 3. Corduba in ſumma q. 105. Felinus in cap. 1. §. eundem ſinium. de officio deleg. & in cap. cum venerabilis. de exceptio. Iaſon Inſt. de actioni. §. fuerat. Palacios Rubios in rep. cap. per veſtras, de donat. int. virum & vxorem. Qui omnes vnanimiter dicunt nullam eſſe vſuræ labem, quod mutuans etiam ſi non inuitus, ſeu coactus, vi & fraude mutuet de lucro ceſſante, cum mutuatario paciſcatur, etiam ante moram mutuatarij, & ſiue rogatus, ſiue ſponte mutuans id offerat, ſeruatis tamen nonnullis conditionibus infra ponendis. Imo D. Tho. ſupra q. 62. art. 4. ad 1. & in 4. d. 15. q. 1. art. 5. quæſt. 2. ad 4. videtur eſſe eiuſdem ſententiæ. Quæ ſimiliter poteſt probari pluribus argumentis. Primo ſic: Nullus tenetur cum ſuo damno alteri mutuum dare, vnde poterit ſe *1. argum.*

indem-

indemnem ſeruare: ſed ſi mercator, qui ſuis pecuuijs erat negotiaturus, eas mutuo daret damnum ſubiret: ergo poterit illud vitare, lucrum ceſſans in pactum deducendo. ¶ Secundo: *2. argum.* Id, quod in potentia habetur, ſi res ſit vendibilis, licitè vendi poteſt, pro maiori, aut minori pretio, ſecundum quod potentia fuerit actui propinquior: vnuſquiſque enim poteſt vendere triticum, dum herbeſcit, quia habet illum in potentia: ſed mercator, qui habet pecunias negotiationi expoſitas, habet lucrum in potentia, maius aut minus pro ratione ſuæ induſtriæ: ergo poterit illud vendere, atque ex cóſequenti ſi pecunias mutuo dat poterit id lucrum iu pactum deducere.

3. argumẽ. ¶ Tertio: Licitum eſt vendete rem carius, quam abſolutè valeat, ſi per eius carentiam venditor damnum incurrit, vt ſuæ indemnitati conſulat: ergo ſimiliter qui mutuat pecunias, quas negotiationi expoſitas habet, & quibus erat lucraturus centum poterit illa accipere vltra ſortem, & in pactum deducere, vt ſuæ indemnitati conſulat. Probo conſequentiam: Quia non minus damnum incurrit ille, qui mutuat pecunias, quibus erat lucraturus, quam ille, qui vendit rem ex cuius carentia damnum incurrit. ¶ Vltimo: *Vltimũ argumentum* Vnicuique artifici eſt licitum inſtrumenta ſuę artis locare: ſed pecuniæ ſunt inſtrumenta negotiationis ad lucrum: ergo poterit mercator illa locàre, atque ex conſequenti accipere vltra ſortem id, quod erat lucraturus.

1. Conclu. ¶ Ad explicationem huius difficultatis, vt à certioribus incipiamus, ſit prima concluſio certa, quod ſi negotiator vult remouere pecunias à negotiatione, nõ poteſt lucrum exigere ratione mutui. Probatur: Pecunia non poteſt pluris æſtimari, quam abſolutè valet, niſi quia eſt expoſita negotiationi: ergo quãdo negotiator vult illam à negotiatione ſubtrahere, nõ poterit accipere pro ea, niſi quod re ipſa valet. Et confirmatur: Nam ſi hoc liceret facere, quilibet ſubtraheret pecunias à negotiatione ad vitandos labores, & pericula, eaſque mutuo daret.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio certa: Non poteſt negotiator ratione mutui accipere à mutuatario totum lucrũ, quod per negotiationem erat lucraturus. Probatur: Illud lucrum eſt in potentia, poteſtque pluribus modis impediri: ergo non valet tantum, quantum quando eſt in actu: atque ex conſequenti non poteſt accipi ratione lucri, tantum quantum eſt futurum. Et confirmatur: Si quis furaretur illas pecunias, dum erant negotiationi expoſitæ, non teneretur reſtituere quantum mercator erat lucraturus: quia id non erat in actu, ſed in potentia: vt omnes Doctores concedunt: ergo nec, ſi quis mutuò illas accipiat, tenebitur dare quantum ipſe mercator erat lucraturus. Probo conſequentiam: Nam vterque idem damnum affert negotiatori. Ex hoc infertur, falſo aliquos Doctores affirmare, poſſe quemquam tanti vendere merces in hoc loco, ſi rogatus id faciat, quanti eas vendidiſſet, ſi ad alium locum, eas deferret deductis expenſis, & laboribus. Eſt enim id falſum. Nam cum res, quæ eſt in potentia, non valeat tantum, quantum valet, quando eſt in actu: non poterit accipere totum quod in potentia erat accepturus.

¶ Tertia concluſio: Probabile eſt, quod ſi *3. Conclu.* negotiator rogatus, vel ſpontaneus mutuet pecunias negotiationi expoſitas, non poteſt exigere lucrum ceſſans ratione mutui. Hanc concluſionem probãt rationes adductæ pro ſententia D. Tho. Ad quam etiam reduci poteſt illa, quæ erat iuriſprudentium, affirmantium, nihil accipi poſſe vltra ſortem ratione mutui, niſi quando debitor eſt in mora ſolutionis. Et præterea probatur: Quia lucrum alicui ceſſare non dicitur, niſi quãdo ipſe ab eo inuoluntariè cohibetur: ſi enim voluntarius ceſſat à negotiatione, non dicetur quod lucrum ille ceſſat, ſed quod ipſe ceſſat à negotiatione: ſed quando aliquis rogatus mutuat non inuoluntariè à lucro cohibetur: ſed potius voluntariè id facit: ergo non dicetur ratione mutui illi lucrũ ceſſare: atque adeo nec poterit aliquid accipere ratione lucri ceſſantis. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Quia nullus patitur inuoluntarium, niſi quando vi, aut metu, aut ignorantia aliquid facit, vt docet Ariſt. 3. Ethic. Et confirmatur: Si negotiator vltrò offerat pecunias mutuo, nihil poteſt accipere vltra ſortem ratione illius, quamuis eas negotiationi expoſitas habeat, vt omnes Doctores concedũt: ergo nec ſi rogatus mutuet. Probo conſequentiam: Quia vtrobiq; eodẽ modo ceſſat à lucro. Hæc ratio eſt Magiſtri Soto lib. 6. de iuſtitia. q. 1. ar. 2. Propterea mque dicit contrariam ſententiam eſſe periculoſam, multiſque vſuris viam parantem. Cæterum ego iudico, illam longe probabiliorem, ſi rectè intelligatur.

¶ Vnde ſit quarta concluſio: Vnicuique *4. Conclu.* eſt licitum, etiam ſi non inuitus, nec coactus mutuet, ſed vel rogatus, vel vltroneus, de lucro ceſſante cum mutuatario paciſci: illudq; accipere vltra ſortem: etiam ſi mutuatarius non ſit in mora ſolutionis: dummodo id fiat ſeruatis debitis conditionibus. Hanc concluſionem probant argumenta facta pro tertia opinione. Illamq; amplius perſuadeo. Nam, *1. Ratio.* vt Soto, atque D. Thom. & omnes fatentur,

is cuius cauſa alicui, ipſo inuito, lucrum ceſ-
ſat tenetur ad illius reſtitutionem quamuis
non in ſolidum: hinc enim, qui efficacem
cauſam dat, ne aliquis aliquod bonum, quod
eſſet habiturus, aſſequatur, tenetur ad reſtitu
tionem: & hinc, qui detinet agricolam, aut
artificem, tenetur ad intereſſe amiſſum: &
hinc fur, qui rem abſtulit alienam, tenetur
de omni intereſſe, præter rei ablatæ reſtitu-
tionem. Et quia debitor ex contractu licito,
ſi in mora eſt, æquiparatur furi, ſimiliter te-
netur ad intereſſe, quod dominus acquireret,
& ad fructus, quos ex re ablata eſſet perce-
pturus: & hinc denique qui apponit impedi
mentum ne ſemina fructificent, aut arbores
pullulent, tenetur ad veriſimile damnum,
quod dominus patitur, vt ex mente D. Tho.
diximus ſupra quæſtio. 62. artic. 2. ad 4. ergo
idem etiam erit dicendum in noſtro propo-
ſito, cùm is, qui mutuum accipit efficaciter
impediat mutuatori lucrum quod ſibi accre
Reſponſio Soti. ſcere debebat. Ad hanc rationem Soto, & cæ-
teri contrariæ ſententiæ, dicunt, non eſſe ſimi
lem rationem. Nam in caſibus antecedentis,
qui læſus eſt, patitur iniuſtum inuoluntariè,
ac proinde pro illata iniuria, & damno re-
cepto, eſt ei neceſſario reſtituendum aliquid.
At verò mutuans, licet lædatur, voluntariè
tamen id patitur, omninoque libere conſen-
ſum præbet, & ſic nulla ei fit iniuria, quæ per
reſtitutionem ſit reſarcienda. Sed hæc re-
Impugnatur Soto. ſponſio nihil valet. Nam aliud eſt in dam-
num conſentire, & aliud damnum remitte-
re. Et licet mutuans in patiendo ceſſationem
lucri conſentiat, non tamen tenetur gratis
conſentire, ſed refuſione debita ſecundum
exigentiam iuſtitiæ prius facta. Quare ſi ta-
lis ceſſationis lucri paſſio, eſt pretio æſtimabi
lis, vt re vera eſt (aliàs inuitus patiendo nihil
poſſet exigere) nec intereſt an vltroneus, vel
inuitus concedat, imò eſt laudabilius, vt per-
dere quis velit, illud lucrum, etiam ſi ſibi ſit
recompenſandum, vt proximo officium præ-
beat, fit, vt ſi quando inuitus quis patitur
damnum, poteſt lucrum recipere, etiam poſ-
ſit illud habere quando voluntariè patitur.
Non enim ex eo, quod quis voluntariè, vel
inuoluntariè intereſſe patitur, iuſtificatur ac
ceptio lucri, ſed ex eo, quod vendit rem pre-
tio æſtimabilē vel nihil valentē vt ex exem-
plis poſitis euidentius conſtat. Nam quam-
uis ruſticus, vel officialis, rogatus velit lucri
iacturam alterius cauſa facere, adhuc poteſt
ratione intereſſe, ab eo, cuius cauſa & con-
templatione illud amittit, aliquid accipere,
vt omnes cōcedunt. Et idem eſt de eo, à quo
petuntur inſtrumēta artis, quibus erat lucra-
turus. Qui quidem nō ſolum quando ab eo
vi, aut fraude ſurripiuntur, ſed etiam quādo
alterius precibus illa concedit, vel dono dat,
poteſt in pactum cōmoditatem lucri ceſſan-
tis deducere. Et ſic apparet, quam ſit imper-
tinens, quod quis voluntariè, vel inuolonta-
riè faciat, ſi res alias eſt pretio æſtimabilis. Et
certè mihi adeò vera hæc ſententia apparet,
vt eam indubitanter tenendam putem, tan-
tum abeſt, vt Soto, periculoſam illam repe-
rienti acquieſcam. Secundo probatur noſtra
concluſio, per textum in cap. peruenit. de fi- *2. Ratio.*
deiuſſoribus. Vbi Summus Pontifex dicit, de
omni damno, & intereſſe ſatisfaciendum eſſe
fideiuſſori, ſi ex fideiuſſione illud incurrit, vt
ibi explicat gloſſa. Certum eſt autem, quod
fideiuſſor in effectu mutuat, cum fideiubet
vt diximus in ſuperioribus. Et ſic colligi vide-
tur voluntariè mutuanti pro intereſſe ſatiſ-
fieri debere. Et addit textus rationem, vt fide-
iuſſor ſeruetur indemnis. Quia non eſt iuſtū,
vt diſpendium patiatur vnde meruiſſet præ-
mium. Ad hanc eandem ſententiam proban-
dam adducit Medina cap. religioſi. Clemen.
de priuilegijs: Vbi religioſi retrahentes ali-
quem à legatis faciendis, coguntur ſatisfa-
cere læſis, & non niſi, quia cauſam præſtite-
runt, vt perſonæ, quæ alioqui, per viam le-
gati, erant aliquod lucrum aſſequuturæ, illud
amittunt. Sed talis eſt noſter caſus, vt cōſtat.
Imò, ex illo textu deſumi poteſt argumen-
tum à minori ad maius. Nā ſi in caſu textus,
religioſi impedientes perſonas à lucro, non
in eorum rebus cauſaliter contento, ſed ex al-
terius voluntate pendente, tenentur illis ſa-
tisfacere, à fortiori in noſtro caſu, qui mu-
tuantem à lucro in rebus eiuſdem contento,
impedit, facere ſatisfactionem tenebitur. Pro
hoc etiam facit cap. nauiganti. vbi decernit
Pontifex, quod vēdens res ad terminum, po-
teſt plus exigere; ſi eſt probabile, vel veriſi-
militer dubitatur, plus valituras. Ex quibus
verbis apertè colligitur, poſſe non coactum
intereſſe deducere. Eo vel maximè, quod vt
diximus in ſuperioribus, in omnibus vendi-
tionibus ad terminum, vel anticipata pecu-
nia, virtualiter continetur mutuatio.

§ Reſtat nunc reſpondere ad argumenta
pro contraria ſententia facta. Et primo de opi- *Ad fundamentū primæ opinionis.*
nione iuriſprudentū, qui aſſerebant, non eſſe
licitū aliquid pro intereſſe lucri ceſſantis exi-
gere, niſi quando mutuatarius eſt in mora ſo-
lutionis, dico illā eſſe præter rationem. Nam
pecunia nō eſt maioris vtilitatis poſt morā,
quam ante moram, cæteris paribus. Nec mi-
nus ceſſat lucrū iuſtum ipſi mutuanti ex hoc,
quod mutuatarius eſt ante morā, quam poſt-
quā incipit eſſe in mora, vt ſuppono. Et ſic
nō ſolum poterit haberi ratio intereſſe lucri

ceſſantis poſt moram, ſed etiã ante morã. Eo vel maximè, quod debitor moroſus hoc ſolũ addit ſupra debitorem nõ moroſum, ſcilicet, quod eſt in culpa nõ reddens quod reddere tenetur: & ſic æquiparatur furi. Hæc autem culpa nõ eſt per ſe cauſa obligãdi ipſum moroſum ad reddendũ aliquid vltra capitale, ſed verum intereſſe, quod creditor ob cauſam illius patitur. Atq; adeò ſi idẽ intereſſe patitur antequã debitor ſit in mora, & culpa, cur nõ tenebitur pro illo ſatisfacere, ſicut quãdo eſt in mora? Nec valet, ſi dicatur, hoc ideo eſſe, quia ante morã ex volũtate, & cõſenſu creditoris mutuata pecunia retinetur, & ità videtur mutuans gratiã motuatario facere, volens gratis ſuſtinere intereſſe, quod interim patitur. Nã contra hoc eſt ratio ſuperius facta de intereſſe damni emergentis, pro quo tenetur mutuatarius mutuãti ſatisfacere, ſicut ſi poſt morã illud pateretur. Et prçterea: quia, vt modo dicebã, quãuis tẽpore mutuationis teneatur quis gratis motuare, nõ tamẽ tenetur gratis lucrũ alioqui euenturum pro mutuatario amittere, ſiue lucrũ ceſſet ante moram, ſiue poſt. Et ſi obijcias: Qui gratis cõſentit in antecedenti, gratis etiam conſentit in eo, quod inde ſequitur: ſed mutuans tẽpore mutuationis ſpõte, & gratis cõſentit in hoc, quod mutuatarius per certũ tẽpus ſuam pecuniã mutuatam retineat: ergo etiã conſentit in perditione alicuius boni, ſeu lucri ipſam pecuniæ retentionẽ conſequente. Atq; adeò motuatarius nõ tenetur quidquã reddere ratione intereſſe ante morã euenientis. Reſpondeo, iſtã rationẽ nihil conuincere. Primo: Nã ſupponit vnum falſum, ſcilicet, quod qui vult antecedens bonæ conſequentiæ, vult etiam & cõſequens, aut, quod, qui volt cauſam, vult etiã eius effectũ. Huius enim oppoſitũ conſtat eſſe verum in eo, qui vult in amore ſuæ cõcubinę perſeuerãre, quã ſupra modũ amat. Et tamẽ cum ſciat per fidem inde ſequi eius æternã damnationẽ, hoc tamen nõ ſolum nõ vult, ſed etiã odit. Itẽ: Qui ſcit cibum aliquẽ guſtui delectabilem eſſe ſanitati cõtrarium, vult quidẽ, quia eſt guloſus, cibum comedere, vt guſtui ſatisfaciat: nõ tamẽ inde vult in morbum incidere. Et ità in multis alijs poſſet exẽplificari. Imò, ſicut ſtat dolere de antecedenti, & de cõſequenti gaudere, vt accidit ijs, qui de peccato verã agunt pœnitẽtiam, qui quidem de peccato dolent, & de dolore gaudent: ità etiã è contra ſtat, aliquẽ gaudere de antecedenti, & triſtari de eius effectu, & conſequente. Vt videmus in puella non nupta, quæ de concubitu gaudet, quo grauida fit, de grauidatione autem triſtatur. Secundo: non conuincit argumentum factum. Quia

eſtò mutuator velit illud antecedens, ſcilicet, mutuatarium retinere apud ſe mutuatam ad tempus pecuniam, ac ſubinde velit ceſſationem lucri inde conſequentem: nõ tamen eſt opus, vt ſicut gratis mutuare vult, ità etiã gratis velit illud intereſſe pati releuãdo motuatarium à ſatisfactione, vt ex ſupradictis patet. Et probari poteſt à ſimili. Stat enim, quod Petrus habens vineã fructiferam ſponte conſentiat, & gratis velit eã donare Ioanni, & tamen non conſentiat, nec velit, fructus eiuſdem vineæ eidem dare: ſed poteſt vineã donando fructus ad tempus ſibi reſeruare, ipſum donatarium ad illorum redditionem obligando: ergo pari ratione poterit Petrus velle gratis certam pecuniæ quantitatem ad tempus alteri mutuare, non cõſentiendo, nec donando lucrum, quod ex pecunia erat ei alioqui ſaltim inſtrumentaliter euenturum. Et ſi dicatur, non eſſe ſimile de vinea donata, & pecunia motuata, quia cum vinea ſit fructifera, & non pecunia ex ſua natura, poteſt vnus donare vineam fructus eius ſibi reſeruando, & non poteſt mutuare, ſeu dare pecuniam, eius fructu apud ſe retento: ſed contra hoc eſt argumentum: Nam ſi hæc ratio aliquid valeret, pari ratione ſequeretur, quòd ſicut nõ eſt habenda ratio lucri ceſſantis ante moram mutuatarij, ità etiam nec haberi deberet poſt moram eiuſdem, cum pecunia nec ante moram, nec poſt moram pariat. Et præterea: Quia quamuis pecunia de ſe lucrũ non pariat, parit tamen ſaltim inſtrumentaliter, inquantum ſubeſt induſtrię negotiatoris, quomodo nos loquimur de pecunia in præſenti: Et per hæc patet ſolutio ad argumenta facta pro prima opinione.

¶ Ad primum argumentum pro ſecũda opinione reſpondeo, negando maiorem. Bene enim poteſt quis vendere quod habet in potentia. Non quidẽ pro tanto pretio, quantum in actu valet, ſed pro maiori vel minori, prout fuerit actui propinquius, vt diximus quæſtione præcedenti. Supponimus enim in pręſenti, quod quamuis mutuans nõ actu habeat lucrum, à quo ratione mutuationis impeditur, habet tamen illud quaſi in actu, quia abſque dubio, aut ſaltem probabiliter exiſtimat, illud alioqui ſibi euenturum. Et tali probabilitate non exiſtente, nulla ratione poſſet aliquid accipere. Nec obſtat, quòd mutuans aliquid certum pro lucro ceſſante exigens, ponit ſe in tuto, quo ad id, quod exigit, & alter ponit ſe in periculo incrementi exacti, imò in certo de illo vltra capitale ſoluendo. Nam in tali caſo mutui, non habetur ratio æquiualẽtis inter datum, & acceptum, ſicut haberi debet in venditione. Sed

Margin notes: *Obiectio.* *Reſponſio.* *Ad 1. arg. pro ſecũda ſententia.*

ne. Sed tantum habetur ratio intereſſe, quod mutuans ob mutuatarij cauſam patitur. Et quia illud gratis ſubire non tenetur; debet is, qui mutuum accipit, aliquid in recompenſam præfati lucri ipſi mutuanti vltra capitale reddere: quamuis mutuatarius nihil vltra capitale à mutuante accipiat. Et quoniam eſt incertum, quantum adæquatè lucrum; quod ſperatur; eſt futurum, idcircò iuſtè pro aliquo certo conuenitur quod apud hominum æſtimationem tantum valeat, quantum illud incertum, etiam ſi plus ſit ſperatum. Et ſic conſtat, quod mutuans aliquid ratione lucri ceſſantis exigens propriè non vendit lucrum ſperatum, ſed facit contractum innominatum, qui eſt: Da certum quid, & lucrum incertum perdam, quod probabiliter creditur maius futurum. Et ſic proprie non dicetur vendere quod non habet.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod leges ciuiles, & canonicæ non loquuntur de lucro ceſſante. Quia cum idem iudicium ſit de eo, & de damno emergenti, determinantes hoc accipi poſſe pro mutuo, conſequenter determinant de illo.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, concedendo mutuum eſſe opus charitatis. Cæterum, cum nullus teneatur damnum ſubire, vt alteri ex charitate proſit, poterit quiſque lucrum ceſſans in pactum deducere, vt ſuæ indemnitati conſulat. Ad aliud argumentum, quod in probatione tertiæ concluſionis fuit poſitum, reſpondetur negando, quod tãtum dicatur alicui lucrum ceſſare, quando ipſe vi aut metu, aut ignorantia à lucro cohibetur, ſed etiam quando volens, aut precibus ad inſtantiam alterius ceſſat à lucri acquiſitione. Præſertim, quòd mutuans non vult ceſſare, niſi mutuatarius ea lege accipiat pecunias, vt ſoluat lucrum, quod eius intuitu perdit. Ad confirmationem dico, falſum eſſe, quod mutuator non poteſt mutuo offerre pecunias illi, qui patitur neceſsitatem lucro petito, admonito, ſcilicet, mutuatario prius, quod ipſe poſſet ſibi ſubuenire, niſi pecunias haberet negotiationi expoſitas: quas tamen ſi lucrum ſoluit lubens mutuabit: aliàs illas non extrahet à negotiatione. Nec hoc negant Doctores. Sed quod negant eſt, poſſe mutuantem inuitare mutuatarium, extrahendo pecunias à negotiatione, vt mutuet. Quia iam tunc ille vult pecunias à negotiatione remouere: Et ſic nihil poteſt accipere, vt diximus in prima concluſione.

De cõditionibus neceſſarijs ad recipiendum aliquid pro lucro ceſſante in mutuo.

¶ Sed, quoniam noſtra ſententia fuit, non ſimpliciter, & abſolutè eſſe licitum ratione lucri ceſſantis aliquid vltra ſortem exigere in mutuo, ſed conditionaliter, certis, ſcilicet, conditionibus concurrentibus, operæpretium erit, explicare, quænam ſint futuræ huiuſmodi conditiones? De quo non omnino conuenit inter noſtræ ſententiæ autores, quibuſdam plures, & alijs pauciores conſtituentibus. Conradus loco citato octo aſsignat conditiones neceſſarias ad iuſtificandam acceptionem lucri ceſſantis in mutuo: ſed plures illarum ſunt ſuperfluæ, & impertinentes. *Sententia Conradi.* Nam primò, dicit requiri, quod mutuans non ſit aſſuetus vſuris. Sed proculdubio hæc conditio non eſt neceſſaria, niſi forte ratione ſcandali, aut in foro exteriori, vt bene docet Nauarro. Secundo dicit requiri, quòd ità mutuator ſit diſpoſitus, vt ipſe mallet ſuam pecuniam ad dictum intereſſe habere, quam illam ſub certo lucro mutuare. Nam dato oppoſito, eſt ſignum, quod mutuat ex affectu lucri, & ſic eſt vſura. Et procedit hæc ratio, vbi mutuans commodum temporale reſpicit. Nam ſi ex charitate principaliter mouetur ad ſubueniendum proximo per mutuum, ſed abſq; damno proprio, tunc poterit male mutuare: ſe indemnem ſeruãdo, quam pecuniam retinere, lucrum inde ſperando, vt dicit Caietanus in præſenti. Medina non admittit hanc conditionem. Sed ſatis eſſe putat, ſi ſit indifferens, ità, vt data ſibi optione non hoc magis velit, quam illud. Et idẽ ſentit Syluester loco citato. Cæterum mihi quantum ad hoc, placet opinio Nauarri. Nempe, quod ſiue precibus alterius, ſiue ſua ſponte, ſiue affectu charitatis ſe offerat, ſiue lucri; nõ peccat contra iuſtitiam, vel peccato vſuræ, etiam ſi magis inclinatus ſit ad certum lucrũ ex mutuo, quam ad intereſſe ex negotiatione. Dummodo mutuans firmiter decreuerit negotiari: & ſolum cauſa alterius extrahat à negotiatione pecunias. Et ratio huius eſt manifeſta. Nam, cùm, vt ex ſupradictis conſtat, intereſſe illud amiſſum ſit pretio æſtimabile, non obſtat, an hoc, vel illo animo faciat. Iuſtitia enim commutatiua non ex hac, vel illa intentione, ſed ex æqualitate rei datæ, & acceptæ, eſt attendenda. Siue ergo rogatus, ſiue quæſitus, ſiue ſponte, ſiue principaliter ex charitate, vel ex neceſsitate proximi, ſiue ex amore lucri aliquis mutuet, idem eſt quantum ad iuſtitiam iudicium. Tertiò dicit Conradus, requiri ad iuſtificationem acceptionis lucri ceſſantis in mutuo, quod mutuatio ſit conſilij, & non præcepti. Quia tanta poteſt eſſe neceſsitas mutuatarij, mutuum petentis, vt teneatur mutuans ex præcepto mutuare. Et ſi quod lucrum inde ceſſat, tenetur gratis illud ſuſtinere, contentuſque eſſe cum hoc, vt ſors mutuata ſibi red-

datur. Cæterum in hac conditione, vt ſonat
arbitror decipi Conradum,ſicut & in præce-
dentibus. Imò decipiuntur plures alij, qui eã
neceſſariam eſſe dicunt. Et ratio eſt: Nam vel
ille, qui mutuum petit, eſt in extrema, aut
quaſi extrema neceſsitate, ratione cujus te-
neatur mutuans ei eleemoſynã facere. Vel eſt
citra talẽ neceſsitatem. Si primum,ſequitur,
quod nõ ſolum debet gratis præfatam lucri
ceſſationem ſuſtinere,ſed etiam ipſam ſortẽ,
qua extremè mutuatarius indiget,tenetur ei
gratis donare:cum ſecundũ Cõradum,& ve-
ritatem nõ ſatisfaciat diues mutuãdo ei, qui
extremam patitur neceſsitatem,ſed teneatur
ipſi donare. Atq; ex conſequenti nec obliga
bitur tunc mutuatarius pro lucro ceſſante ſa
tisfacere,nec ſortem mutuatã reddere. Si au-
tem mutuatarius eſt citra extremã, vel quaſi
extremam neceſsitatem. ita, vt diues nihil ei
dare teneatur;ſicut obligatur ſortem mutua-
tam reddere,ita & pro lucro ceſſante ſatisfa-
cere. Si dicatur,quod mutuatarius eſt in ex-
trema, vel quaſi extrema neceſsitate,& tamẽ
ipſe volens ſe obligat ad ſortẽ mutuatã red-
dendam:& ideò mutuator quãuis gratis do-
nare teneretur excuſatur ſortẽ datam exigen
do,& recipiendo:contra hoc eſt argumentũ,
ſicut poteſt ille indigens ſe ad ſortis ſolutio-
nem obligare cedẽs donationi eidẽ alioquì
faciendæ,ità etiam poteſt ad ſatisfaciendum
pro dãno lucri ceſſantis,quod ſui gratia mu
tuator patitur,volens obligari: ergo tunc po
terit ab illo mutuator vltra ſortẽ ratione lu-
cri aliquid exigere. Et ſi charitas obligat mu
tuantem ad liberandũ mutuatarium à ſatiſ-
factione lucri ceſſantis:æquè, imò plus obli-
gabit illũ eadẽ charitas ad liberandũ indigen
tẽ à ſolutione ſortis acceptæ, ex quo pauper
ille ſorte ipſa directius indiget,quã ſuſtinen
tia præfati intereſſe,quod mutuator ſuſtinet.
¶ His ergo,& alijs conditionibus reiectis,
quæ mihi placẽt,& neceſſariæ videntur,ſunt
1. Cõditio. quatuor. Prima,quod lucrum ceſſans ſit ve-
rum & non fictum. Alias erit plana vſura. Po
teſt autem eſſe fictum,& nõ verum lucrum,
meo iudicio dupliciter. Scilicet, vel,quia mu
tuans nõ decreuit negotiari, vel ſi decreuit,
eſt tamen negotiatio talis,ex qua veroſimili
ter lucrum alicuius momenti ſperari nõ po-
teſt. Nõ verò eſt neceſſariũ, vt ita ſit à parte
rei,quòd ex mutuatione mutuãs aliquod in-
tereſſe patiatur. Nam ſtat tẽpore mutuatio-
nis eſſe valde veriſimile,& quaſi indubitatũ,
quod mutuans,ſi nõ mutuaret, eſſet aliquid
poſtea lucraturus,ratione cuius veriſimilitu-
dinis poterit cum mutuatario,vt dictum eſt,
ſuper refuſione paciſci,& tamẽ poſtea oppo
ſitum accidat,quia talis mutuatio euenit,vel
in mutuante, vel in rebus, quas alioqui erat
empturus,vt nullũ lucrum fuiſſet aſſequutu-
rus. Et procedit hoc tã de damno emergen-
te,quã de lucro ceſſante. Itaq; ad hoc,vt exa
ctio,vel dãni emergentis, vel lucri ceſſantis
iuſtè tẽpore mutuationis fiat, ſatis eſt, quod
intereſſe ſit veroſimile, aut probabile. Nam
hoc ſufficit,vt nõ ſit fictũ,quidquid poſtea à
parte rei ſuccedat. Secũda cõditio neceſſaria 2. Cõditio.
eſt,quod mutuũ ſit cauſa amiſsionis lucri,vt
docent Conradus,Caietanus atque Nauarro
locis citatis. Quod nõ contingit,quando mu
tuans habet aliam pecuniã in arca, quã mu-
tuo dare,vel negotio exponere poſſet,& ipſe
non vult,niſi extrahere eam, quã habet nego
tiationi expoſitam,vt ſic lucri ceſſantis com
modũ reportet. Sed eſt hoc intelligendum,vt
bene notat Nauarro,quando pecunia,quam
reſeruat non eſt ſibi neceſſaria ad alias occur
rentes neceſsitates,vitæq; ſuffragia quibus,
vt habeat vnde ſubueniat,decreuit,non dare
illã negotiationi,quod eſt prudentiæ. Tertia 3. Cõditio.
conditio eſt,quod lucrum non excedat inter
eſſe,alioqui erit vſura ratione illius exceſſus:
ad cuius exactionem is,qui mutuat nullã cau
ſam præter mutuũ habet. Eſtq; hæc conditio
intelligenda,ſicut & prima,non de intereſſe
vere,& realiter eueniẽte, ſed de intereſſe ve
roſimili,& probabili. Imo quod exigitur,nõ
ſolum nõ debet excedere veroſimile,& pro-
babile intereſſe futurũ, ſed ad ſummũ debet
eſſe tãtum,vt ſit dubium probabile,an lucrũ
ceſſans plus minusve ſit valiturũ,iuxta deter
minationẽ cap. in ciuitate. Et tunc quidquid
in re accidat,hoc eſt,ſiue plus ſiue minus mu
tuãs realiter fuiſſet lucraturus, licitè id,quod
eſt exactum poteſt à mutuatario recipere: ex
quo veroſimile lucrum ceſſans tempore cõ-
tractus tantũ valuit,quantũ ratione eius fuit
à mutuatario exactũ. Quarta & vltima condi 4. Cõditio.
tio eſt,quod mutuator nõ exigat tantũ,quan
tum futurũ creditur lucrũ ceſſans,ſed dedu-
ctis laboribus, & expenſis, attentoq; etiam,
quod lucrum eſt in futuro,& in periculo, &
quod valet minus nondũ habitũ,licet ſpera-
tum,ob eius incertitudinẽ,quã valet actu exi
ſtẽs. Et hoc eſt,vt exiſtimo,quod voluit ſigni
ficare D. Tho. hic ad primũ,quando dixit re-
cõpenſationẽ dãni,quod cõſideratur in hoc,
quod de pecunia nõ lucratur,nõ poſſe in pa
ctũ deduci,quia non debet quis vendere id,
quod nõ habet,& poteſt multipliciter impe-
diri ab habendo. Non enim hæc verba acci-
pienda ſic ſunt, vt omnino neget poſſe ali-
quid paciſci ad arbitrium boni viri pro in-
tereſſe dandum. Quia aliàs nec pro lucro
agricolæ vel ſegetum poſſet aliquid exigi,
cum id etiam non habeatur, & poſsit mul-
tiplici-

tipliciter impediri, quod eſt falſum & contra eundem D. Thom. Sed quod negat eſt, poſſe totum lucrum ſperatum, aut veriſimiliter cognitum à mutuatario exigi, quia id eſſet iniquum, cum non habeatur, & poſsit multipliciter impediri. Et quod hic ſit verus ſenſus, colligitur manifeſtè ex eodem Diuo Tho. ſupra q. 62. ar. 4. & in 4. d. 15. q. 1. art. 5. quæſtiun. 2. ad 4. Vbi fatetur impedientem ab aſſequutione lucri, vel alterius boni habendi, teneri ad reſtitutionem non in ſolidũ, ſed arbitrio prudentis viri. Quia, inquit, non eſt habitũ, & impediri poteſt multipliciter. Aliàs ex vna, & eadem ratione contrarias colliget concluſiones, quod eſt abſurdum. Hic ergo, & ibi vnum atque idem docet, nempe, totum lucrum exigi non poſſe, bene tamen partem. Atque adeò D. Tho. non aduerſatur noſtræ quartę concluſioni, quamuis à Doctoribus contrariæ ſentẽtię pro ipſis adducatur.

Dubium. ¶ Explicatis iam conditionibus neceſſarijs ad iuſtificationem illius, quod ratione lucri ceſſantis in mutuo accipitur, dubium conſequens eſt, vtrùm prædictis conditionibus exiſtentibus poſsit mutuans illico in ipſa mutuatione lucrum exigere. Conradus loco citato partem tenet negatiuam. Imò ex conditionibus neceſſarijs ab ipſo poſitis, vna eſt, quod exactio tempore mutuationis facta, nõ ſit ad hoc, vt mutuatarius teneatur refundere intereſſe ſtatim in ipſa mutuatione. Quia cũ mutuator tunc non ſit intereſſe paſſus, nec etiam tenebitur mutuatarius tunc pro illo ſatisfacere. Sed contra iſtam ſententiam argumentatur Medina in tract. de vſuris. cap. 3. §. ſeptima conditio, multipliciter. Primo: Si Petrus menſe ſequenti eſt aliquid veroſimiliter lucraturus, & Ioannes vult eum in re alia occupare, vnde lucrum illud amittat, poteſt cũ Ioanne hoc modo cõuenire. Ego cedam illi lucro, ſi aliquid mihi in promptu das: ergo pari ratione poterit mutuator recompẽſam lucri cui cedit, iuſtè in promptu exigere & recipere. Et confirmatur: Poteſt quis fructus vineæ nondum exiſtentes, ſed ſperatos & incertos antea vendere, pro illiſq; in promptu aliquid certum recipere, vt patet ex communi Doctorum conſenſu, vſuq; fidelium: ergo etiam poterit mutuator in caſu, quo non ſolum mutuat, ſed etiã lucro veroſimiliter ſperato, ob cauſam mutuatarij, cedit, quod gratis facere non tenetur, pro huiuſmodi ceſsione aliquid à mutuatario in promptu exigere, & recipere ¶ Secũdo: Si mutuatio, quæ fit cum pacto, quod mutuatarius aliquid certum pro intereſſe, quod mutuãs patitur, ſtatim ſoluat, eſſet vitioſa: aut eſſet ideò, quia tempore mutuationis nondum cũ effectu patitur tale intereſſe, ſed poſteà patietur illud, aut quia mutuans cogit mutuatariũ ad aliquid agendum ſeu ſoluendum ratione mutui, ad quod non eſt obligatus, nempe ſatisfacere pro intereſſe illico, qua ſatiſfactione non exiſtente nõ mutuaret. Sed nihil horum ſufficit vitiare præfatam mutuationem. Nõ primum. Tum: quia qui vendit ad ſtatim carius, quam merx communiter valet, idq; ratione intereſſe, quod ex carentia ſuæ mercis veroſimiliter eſt paſſurus, licitè ad ſtatim recipit recompẽſam pro intereſſe futuro, eſto tempore vẽditionis tale intereſſe nõ ſit in effectu, vt communiter dicunt Doctores. Tum etiã, quia quamuis tempore mutuationis mutuans in effectu non patiatur præfatum intereſſe, tunc tamen in effectu, & realiter cedit lucro veroſimiliter euenturo, & ſperato, quod eſt pretio æſtimabile, vt cõſtat, atq; adeò poterit tunc pro illa ceſsione aliquid ſtatim ſoluendum exigere. Nec ſecundum. Quia ſi ea ratio aliquid valeret, ſimiliter conuinceret, quod mutuatio facta cum pacto de ſoluendo poſteà ſimul cũ capitali aliquid certum, ratione lucri ſperati, eſſet vitioſa. Cõſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiã. Probo ſequelam: Nam ſimiliter taliter mutuãs obligat mutuatarium ratione mutui, ad aliquid plus, quã aliàs teneretur. Aliàs enim non tenebatur niſi ad ſatiſfaciendum pro intereſſe prout euenerit. Conuenire autem de aliquo certo ſoluendo, loco pręfati lucri incerti, eſt alia noua obligatio, ad quã mutuatarius nec ratione mutui, nec ratione ceſſantis lucri obligabatur, ſed ſola contrahentium conuentione, per quam mutuans illud à mutuatario tẽpore mutuationis exigit. ¶ Tertio principaliter ſic argumentor: Quando quis exigit in mutuo aliquid vltra ſortem, ratione lucri ceſſantis, in tali actione duplex contractus implicite cõtinetur, vt cõmuniter dicũt Doctores. Vnus eſt mutui. Et ratione huius immediatè nihil omnino exigitur, aut recipitur, quia eſſet aperta vſura. Alter eſt pactio accipiẽdi aliquid ob intereſſe amiſſum, quod eſt pretio æſtimabile: Eſtq; veluti quædam venditio futuri boni: ergo ſicut venduntur fructus ſperati, & lucrum alicuius ex arte, aut labore manuum pro pretio in promptu accepto, poterit etiam vendi, eodem modo lucrum ex mutuo amiſſum. Si enim alicuius eſt pretij iſta ſpes, & ceſsio à lucro futuro, cur illius pretium ſtatim exigere non licebit.

Sententia Conradi. Argumẽta Medinæ cõtra Conradum. 1. argumẽ. 2. argumẽ. 3. argum.

¶ Certè hæc argumẽta efficaciſsima ſunt, & quæ prima facie intentũ ſufficiẽter probare cuiq; videbuntur. Cæterũ re oculatius inſpecta ſententiã Cõradi incunctanter tenendam eſſe exiſtimo: nimirum eſſe illicitum,

Sententia Conradi vera & tenenda.

 quod

quod quis in mutuo ratione lucri ceſſantis
aliquid ſtatim ſoluendum exigat. Quā etiam
ſententiam tenet Medina loco citato: illamq;
probat ſolū reducendo ad inconueniens. Nā
dicit, quod ex oppoſita ſententia, ſi teneatur
duo quā maxima ſequuntur inconuenietia.
Primū eſt, quod rebus eodē modo ſe habēti-
bus, cogeretur quis ratione minoris mutui,
tantū intereſſe ſoluere quantū ratione maio-
ris, quod apertā continet inæqualitatem: cū
non ſit veroſimile quod quis tantū ſit lucra
turus minori pecunia, quantū maiori. Probo
ſequelā. Poſito caſu, quod indigēs petat mu-
tuo quindecim ad certū terminū ſoluendos,
cum quib⁹ eſt veriſimile mutuantē toto illo
tēpore quinq; fuiſſe lucraturum, parum plus
minusve deductis expenſis, & laboribus, &c.
& mutuans dicat: Faciam quod petis, modo
illico mihi ſoluas quinque pro ceſsione lucri
probabiliter ſperati, quā tui cauſa facio: & al
ter conſentiens accipiat à mutuante quinde
cim, ex quibus iuxta conuentionē ſtatim ſol-
nat eidē quinq;, tunc apud mutuatariū ſolū
remanent decem. Eſtq; perinde, ac ſi tantum
decē ei mutuo data fuiſſent: & tamen in ter
mino eſt quindecim ſoluturus, decē pro prin
cipali, & quinq; pro intereſſe lucri ceſſantis,
nec ſi quindecim à principio mutuò accepiſ
ſet, plus ſoluere teneretur: ergo ratione mi-
noris mutui tantū cogitur ſoluere, quantū ra
tione maioris. Secundū incōueniens eſt: Nā
ſequeretur quod mutuatario nihil accipien
do totā ſortem ipſe reddere teneretur: quod
eſt aperta iniuſtitia. Et quod ſequatur patet,
poſito caſu, quod negotia ità eſsēt ampla (vt
fieri ſolet) quod quis cū viginti alia viginti eſ
ſet lucraturus, deductis laboribus, & expēſis;
& quod tunc mutuās diceret mutuatario pe-
tēti, ſe velle ei mutuo dare viginti, dūmodo
ſibi lucrū ceſſans ſtatim ſoluat: nā tunc nihil
accipiens totū ſoluere teneretur, quod eſt ri
diculū. Cęterùm, quāuis Medina his duobus
deductis inconuenientibus ex oppoſita ſen
tentia, noſtrā veram eſſe oſtendat, nullā illius
oſtenſiuam rationē reddit. Quā ego vt expli
cem, ſuppono eos, qui mutuas pecunias, ma-
ximè cum intereſſe lucri ceſſantis, conquirūt
eſſe pro illo ſaltē tēpore indigentes. Si enim
pecunia nō egerent, quid opus eſſet illā, non
ſolū rogando, verum etiā intereſſe ſoluendo,
quærere, cum ſit ſummæ demētiæ laborādo
& recōpenſando quærere, quod vel ipſe ha-
bet, vel ſi non habet, illo tamen non indigetē
Eſt ergo ille, qui pecunias ſub intereſſe lucri
ceſſantis accipit, pro eo tempore indigens.
Atq; adeò, ſi mutuo accipiens quindecim ſta
tim ſoluere cogitur quinq;: non ſolùm pe
cuniæ ſuæ, ſed etiā eius emolumēti, ob quod
illam mutuò accepit, cogetur iacturam ſuſti
nēre. Quare ſicut mutuans, quia pecunia in-
digebat ad negotiandū, & lucrandum: potuit
licite intereſſe in pactum deducere: ità etiā,
quia mutuatarius indiget pecunia accepta,
quæ iam eſt ſua, ad dāna vitanda, remutuans,
hoc eſt, anticipate ſoluēs (eſt enim anticipata
ſolutio quædā mutuatio, vt diximus ſupra) li
cite poterit damnum emergēs ex mutuo, ſeu
anticipata ſolutione, illorum quinq; exigere,
illudq; in pactum deducere. Nō minus, quā
ille, qui à principio quindecim mutuauit.
Atq; ex conſequenti erit manifeſta iniuria,
petere, aut exigere mutuum, ſine intereſſe ab
eo, qui vt ſuæ neceſsitati ſubueniret coactus
fuit illud cum intereſſe accipere. Quod facit
ille, qui mutuans quindecim in caſu poſito
cogit mutuatarium ſtatim ex illis quinq; ſol
uere ratione lucri ceſſantis. Non ergo cogi
debet, aut poteſt ſine magna iniuria, vt à prin
cipio ſoluat lucrum ceſſans, qui pecunias ne
ceſsitate cōpulſus mutuò accepit. Et hæc eſt
ratio, vt exiſtimo, propter quam Pius Quin-
tus in quodam ſuo proprio motu, ſolutiones,
quas vulgò anticipatas appellant, omnino fie
ri prohibuit in cenſibus, vt infra dicemus.

¶ Ad primum argumentum in cōtrarium
factum cum ſua cōfirmatione, reſpondet Me *Ad 1. arg.*
dina cōceſſo antecedenti negando cōſequen
tiam. Nō enim eſt ſimilis ratio de eo, qui lu-
crum ſuarum operarum futurarū, aut fructus
naſcituros vendit pro pretio ſtatim ſoluēdo,
& de eo, qui mutuat ſub pacto, vt lucrū ceſ-
ſans ſibi ſtatim ſoluatur. Nam in caſibus an-
tecedentis vendens transfert dominium, ſeu
ius in alterū eius, quod vendit: & ſic eſt vera
vēditio. At verò in noſtro propoſito, mutuās
nihil iuris in alterum transfert, niſi ſolum id
quod mutuat. Et quamuis cedat lucro vero-
ſimili alioqui euenturo, eo ipſo tamen, quod
ſtatim pro tali ceſsione aliquid à mutuata-
rio accipit, interuenit prædicta iniuſtitia, ſci
licet, quod tantū ſoluit mutuatarius pro mi-
nori lucro ceſſante quantum eſſet ſoluturus
pro maiori vt dictum eſt. Cæterum hæc re-
ſponſio meo iudicio nō plenè ſatisfacit. Nā,
quamuis mutuans in caſu, de quo loquimur
nihil transferat poſitiuum in mutuatarium,
niſi tantum rem mutuatā, cedit tamen lucro
futuro, quæ ceſsio eſt pecunia æſtimabilis: &
ſic poterit dici hanc ceſsionem vendere, &
transferre. Quocirca aliter ad primum argu
mentum, & ſimul ad ſecundū reſpōdeo, eſſe
diuerſam rationem de vēditione, & mutuo. *Ad 2. arg.*
Nā, quia in vēditione fieri poteſt, vt emptor
nō damnificetur ex anticipata ſolutione, ſed
potius aliquando iuuetur, vt communiter di
cunt Doctores de venditione lanarū, & alia-

rum rerum,ſit, vt prædicta anticipata ſolutio non repugnet venditioni:& ſic ex cõuentione partium accipi poteſt. At verò in mutuo impoſsibile eſt,quod non damnificetur mutuatarius. Nam cum mutuum detur,& accipiatur ad ſuccurrẽdum neceſsitatẽ patienti, maximè quãdo ſub intereſſe accipitur,eſt omnino contra naturam illius,vt eadem ipſa pecunia,quæ datur, ſtatim ab ipſo mutuatario auferatur: quia eſt dare pecuniã,& non dare, vt conſtat, & pactum de illa accipienda eſt prorſus violentum, damnificatiuumq; proximi ex natura mutui,atq; adeo illicitum. Occurrit etiam hic alia non deſpicienda ratio propter quam tale pactũ ſit iniuſtum. Et eſt, quia cum exactio eius,quod mutuãs accipit vltra ſortẽ in caſu,de quo loquimur,ſiue ſtatim,ſiue poſt ſit ſoluẽdum, iuſtificetur ratione lucri ceſſantis,certè ſi mutuãs manet, verbi gratia,cum quinq; quæ eſt tertia pars ſortis,non poterit ex hac parte aliquid vltra ſortem accipere, cum ipſe illa in arca reſeruet, vel ſi cũ illis vult negotiari,poſsit. ¶ Ad tertium argumentũ reſpondetur conceſſo antecedenti,negando conſequentiã. Nam quãuis ſpes & ceſsio lucri futuri in mutuo,ſit pretio æſtimabilis,& propterea aliquid pro illa accipi poſsit, vt diximus in ſuperioribus : quia tamen repugnat naturę mutui, vt eadem pecunia, quæ mutuatur ſtatim ab ipſo mutuatario exigatur: idcircò non eſt licitum talem ſpem pro pretio ſtatim ſoluendo vẽdere, ſed pro futuro, vt ſic prædicti duo contractus in tali mutuatione incluſi integrè & perfectè exerceantur. Eſt ergo reſolutio huius,& precedentis difficultatis, quod ad iuſtificandam exactionem,qua mutuãs aliquid à mutuatario ratione lucri ceſſantis tẽpore mutuationis exigit,tales interuenire debent conditiones. Primum,quod lucrum ceſſans ſit verum, & non fictum : hoc eſt,quod tẽpore mutuationis veroſimiliter,& probabiliter appareat. Secundum, quod mutuum ſit cauſa amiſsionis lucri. Tertium,quod lucrum non excedat intereſſe. Quartum,quod mutuans nõ exigat tantum, quantum futurum creditur lucrum ceſſans,ſed deductis expẽſis & laboribus,&c. Et tandem vltimũ, quod exactio non fiat eo modo, vt mutuatarius teneatur ſtatim pro intereſſe ſatisfacere,aut exactũ ſoluere,ad modum iam explicatum. Alij addunt aliam conditionem,ſcilicet,quod in tali exactione caueatur ab infamia, & ſcandalo. Hæc tamen non eſt propria huius contractus, ſed communis omnium actionum humanarum. Et ideò à nobis pretermittitur. His omnibus cõcurrentibus licita erit mutuatio,cum præfata exactione, & ſiue poſt appareat, quod mutuans plus longe fuiſſet lucraturus, vel nihil, iuxta conuentionem factam,tenebitur mutuatarius quod promiſit ſoluere : Quia non veritati lucri euenturi,ſed veriſimilitudini tempore mutuationis habitæ ex rigore contractus talis exceſſus innititur. Sed quoniam in his, qui mutuant, aut ad terminum vendunt,aut emunt rarò prædictæ conditiones concurrunt: ideò tales cõtractus, in quibus ratione lucri ceſſantis aliquid vltra ſortem exigitur, diſſuadendi ſunt antequã fiant; & poſtquam facti ſunt diligenter attendendum, an omnia interuenerint requiſita, ne temere,ſcilicet,vel iuſtificentur,vel condemnentur. Et hæc eſt ratio, vt exiſtimo, propter quam Summus Pontifex in cap. in ciuitate. de vſuris. hos contractus diſſuadere videtur, dicens: Ideò ciues ſaluti ſuę bene conſulerẽt, ſi à tali cõtractu ceſſarent, cum cogitationes hominum omnipotenti Deo, nequeant occultari. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Ad 3. arg.

Reſolutio difficultatis.

¶ In ſolutione ad quintum argumentum agit D. Thom. de contractu ſocietatis. Qui eſt quando aliquis alteri committit pecuniam, vt ex illa negotiationi expoſita lucrum reportet. Verbi gratia: Habeo mille aureos,& do illos mercatori, vt poſtquam eis negotiatus fuerit,lucri partem mihi cõferat. Sed eſt difficultas, vtrùm iſte cõtractus ſit vſurarius? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod ſocietatis duplex poteſt eſſe genus. Vnum quando plures mercatores in vnum cumulum ſuas pecunias cõgerunt, miniſtroſque habent communes: ità, vt & pecuniæ,& operæ, & expenſæ omnibus ſint æquales. Quod ſocietatis genus apud illuſtres mercatores,tam Hiſpaniæ,quam Italiæ, & vbique terrarum,eſt vſu frequentiſsimum. Aliud genus ſocietatis eſt, in quo vnus ponit pecunias,alter operas,alter induſtriam. De quo fit mentio in leg. ſocietatem. ff. pro ſocio. Hoc conſtituto dico, vtrunque genus ſocietatis eſſe licitum, dummodo in illo tres inuenian tur conditiones. Prima eſt,quod omnia,quæ in ſocietate ponuntur,ſiue ſint pecunię,ſiue operæ,vel induſtria,à principio numerẽtur; & ex illis fiat quaſi vna ſumma pecuniæ omnibus cõmunis. Verbi gratia: Sunt tres ſocij, quorum vnus ponit mille ducatos,alter operas requiſitas, quæ æſtimantur alijs mille, tertius verò ponit induſtriam quæ æſtimatur quingentis : tunc ſtabilienda eſt ſocietas,ac ſi tres poſuiſſent duo millia quingentos ducatos. Secunda conditio eſt, quod ſingulorum portiones æqualiter ſubſtent periculo, ſicut & lucro ; Ita, vt ſi pecunia pereat ſuo domino pereat, nec alter

Duplex genus ſocietatis.

teneatur illam ſoluere, alias eſſet vſuraria mutuatio. Tertia conditio requiſita eſt, quod partes ſint proportionabiliter ęquales, quantum ad lucrum, & quantum ad damnum: hoc eſt, quod tam lucrum, quam damnum proportionaliter reſpondeat cuique ſocio ponenti, vel pecunias, vel operas vel induſtriã. Et quod vtrumque genus ſocietatis tribus his conditionibus ſeruatis ſit licitum, probatur primò, ex cap. per veſtras, de donat. int. vir. & vxor. Vbi Innocentius 3. contractum ſocietatis approbat, & ex Inſtit. pro ſocietate. per totum titulum & ff. & C. pro ſocio, per totum. Vbi idem habetur. Et præterea, quia in neutro genere aliqua alicui fit iniuſtitia, ſed omnibus redditur ęquale. Et ſi quis obijciat Inſtitutam de ſocietate § de illa. dicentem: Quorundam opera ita pretioſa eſt, vt iuſtum ſit conditione meliori in ſocietate admitti: quibus verbis ſignificari videtur, in contractu ſocietatis non ſemper eſſe neceſſarium, quod partes quantum ad lucrum ſint proportionabiliter ęquales. Reſpõdeo, quod loquitur textus ille de eo, qui appoſita aliqua pecuniæ portione apponit etiam induſtriam. Vt ſi, verbi gratia, apponente Petro bis centum ducatos, Paulus apponat centum & labores atque induſtriam valentes trecentos. Tunc cumulus ſocietatis valet ſexcenta, quorũ quatuor ponit Paulus, & Petrus duo. Ex quo ſequitur, vt lucri debeat Paulus recipere duas tertias, & Petrus vnam. At verò in damno quantum ad rem Paulus nõ ſubit niſi periculum vnius, & Petrus duorum. Et propterea dicitur in textu, iuſtũ eſſe, vt cuius opera eſt pretioſa, meliori conditione in ſocietate admittatur. Ad quod etiam alludit caſus legis ſocietas. C. de ſociet.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm contractus ſocietatis, ſub conditione, vt capitale ſit ſaluum, ſit vſurarius. Verbi gratia, eſt aliqua vidua, quæ habet mille ducatos. Et tribuit illos alicui mercatori ſub hac lege, vt ſi illis aliquid lucratus fuerit partem lucri ſibi conferat: ſi verò pecunia pereat, non ſibi, ſed mercatori pereat. Eſt difficultas, vtrũ iſte contractus ſit licitus? Maioris in 4. d. 15. q. 48. partem tenet affirmatiuam. Et probatur

1. argumẽ. primo argumento deſumpto ex cap. per veſtras de donat. int. vir. & vxor. vbi permittitur, quod maritus pecuniam dotalem collocet apud mercatorem, vt eius lucro viuat. Hoc autem fieri non poteſt, niſi ſaluo capitali: quia ſemper dos mulieris ſalua conſiſtere debet: ergo contractus ſocietatis, qui fit ſaluo capitali, eſt licitus. ¶ Secundo: Ille, qui

2. argumẽ. pecuniam ponit in ſocietate poteſt paciſci cum ſocijs, vt non ſubeat totius pecuniæ periculum, ſed tantum partis, vt omnes Doctores concedunt: ergo etiam poterit paciſci, vt nullum periculum ſubeat. Patet conſequentia: Quia eadẽ eſt ratio totius & partis ¶ Tertio argumentatur Maioris argumento, quod 3. argum. ipſe appellat demonſtrationem, hoc modo: Poteſt, verbi gratia, Petrus ponere mille aureos apud Paulum negotiatorem, poſtea autẽ adire Franciſcum, & celebrare cum ipſo contractum aſſecurationis pro pretio quinquaginta ducatorũ. Quo facto poteſt tertiò adire Ioannem, & dicere ei, ſe habere apud Paulum mercatorem mille aureos negotiationi expoſitos, quibus ſingulis annis lucrari ſolet ducentos, vendereque ei lucrum pro pretio centum aureorum. Tunc in hoc caſu habet Petrus lucrũ quinquaginta aureorum, ſaluo capitali per contractus licitos: nã omnes illi contractus, quos diximus, liciti ſunt: ergo eadem ratione poterit hoc ipſum efficere per vnum contractum, cum eadẽ perſona: ſiquidem eſt idem effectus: atque ex conſequenti licebit dare pecuniam in ſocietatem, ſaluo capitali.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, nullo modo eſſe licitum contractum, in quo vnus Concluſio. ponit pecunias in ſocietate ſaluo capitali: ita ſcilicet, vt ipſe nulli ſe periculo exponat, ſed alius teneatur quidquid acciderit ſoluere. Probatur primo ex lege ſocietatem. C. pro ſocio. Vbi reprobatur ſocietas, in qua vnus nec periculum pecuniarum, nec operarũ ſubit. Et ratione ſic argumentor: Illa eſt legitima negotiatio, quæ pecunia exponitur negotiationis periculo: ſed in caſu poſito, qui ponit pecunias in ſocietate, ſaluo capitali, nõ ſe exponit negotiationis periculo: ergo non eſt legitima negotiatio. Et confirmatur: Hoc eſt diſcriminis inter ſocietatem, & mutuationẽ, quod in ſocietate dominium pecuniæ remanet penes ſingulos, qui in ſocietate conueniunt, per mutuum autem transfertur dominium in mutuatariũ: ſed in caſu poſito ille, qui ponit pecunias in ſocietate, ſaluo capitali, non reſeruat penes ſe illarum dominium, ſed illud transfert in negotiatorem, ille enim eſt dominus rei cui perit, ſi perdatur: ergo talis non eſt contractus ſocietatis, ſed mutui: atque ex conſequenti illicitus, ſiquidem ſperatur lucrum ex mutuo.

¶ Ad primum argumentum nonnulli reſpondẽt, quod in illo capite, ſpecialiter conceditur marito, vt poſsit dotẽ deponere apud mercatorem, ex eaque ſuſcipere lucrum ſub Ad 1. arg. conditione, vt ſemper ſit ſalua dos: idq; fieri in fauorem matrimonij, vt hac ratione ſuſtinet onera illius. Sicut & conceditur genero, vt ſi pignus fructiferum acceperit pro dote,

poſsit

poſſit fructibus illius frui, non computatis in ſortem, vt patet ex capitulo. ſalubriter, de vſuris. Redditque textus rationem: Nam dotis fructus ſunt pro. oneribus matrimonii ſupportandis. Cæterũ hæc ſolutio proculdubio eſt falſa. Quia cũ recipere vſuras, vt diximus, ſit contra ius diuinum, & naturale nulla ratione poteſt diſpẽſari, vt licitè fiat. Nec eſt eadem ratio de pignore, vt ſtatim dicemus. Quare hac ſolutione omiſſa ad argumentũ reſpondeo, in illo capitulo tãtum explicari, qualiter maritus ex fructibus dotis viuere poſſit, etiam deponendo dotem apud tutum mercatorem in ſocietatem; ſub communi tamen iure ſocietatis, ſcilicet, cum periculo ſortis.

Ad 2.arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, concedendo, poſſe fieri, quod aliquis decem millia ducatorum in ſocietate ponat, & nolit, niſi medietatis periculum ſubire. Cæterum nec etiam tunc poterit recipere lucrum ex negotiatione, niſi ratione illius medietatis, cuius periculum ſubit. Reliqua verò cenſebitur ſociis mutuare. Quare ſi pro illis pretium exigat erit vſura. Et idem iudicium erit, ſi nullius partis periculũ ſubire velit. Tunc enim non erit contractus ſocietatis, ſed mutui.

Ad 3.arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, concedẽdo, quod ſi illi tres contractus cum diuerſis perſonis celebrentur, omnes ſunt liciti. Cæterùm, ſi celebrentur cum eadẽ perſona, dicit Caietanus in opuſ. 16. reſpõſ. reſpõſione. 11. quod ſi ſimul fiant, ſunt illiciti: quia tunc eſt vſuram ex mutuo accipere, licet occulte. Si tamen fiant cum eadem perſona, non ſimul, ſed ſucceſſiue, ita, ſcilicet, vt hodie ponantur mille aurei ſub communi lege ſocietatis, & ab hinc duos dies veniat idem ad mercatorem, & faciat contractum aſſecurationis, & poſt alios duos dies vendat eidem lucrum, omnes illi contractus erunt liciti. Quia tunc eadem ratio eſt de illis, ac ſi cum diuerſis perſonis fierent. Cæterùm hæc ſententia Caietani amplectenda non eſt. Et ſic dico, quod ſiue fiant ſimul, ſiue ſucceſſiuè, ſemper erunt illiciti illi contractus cum eadem perſona celebrati. Et ratio eſt; Quia ſunt inter ſe repugnantes, alterque alterum corrumpit neceſſario. Quare ſi cum eadem perſona celebrentur, contractus ſocietatis conuertitur in contractum mutui, ex quo lucrum ſperatur. Et ſic ſemper eſt illicitus, vt conſtat ex ratione concluſionis, qua diximus contractum ſocietatis tantum eſſe quando dominium pecuniæ remanet penes ſingulos. Quod non contingit quando contractus aſſecurationis celebratur cum eodem, cum quo ſocietas habebatur.

¶ In ſolutione ad ſextum argumentum dicit D. Thomas, quod ſi aliquis ratione mutui habeat aliquod pignus fructiferum, vt eſt vinea, vel agrum; tenetur numerare fructus in partem ſolutionis. Ità enim habetur expreſſe in capitulo primo de vſuris. Et ratio eſt manifeſta: Nam alias acciperet aliquid vltra ſortem ratione mutui, quod eſt intrinſece malum, vt diximus. Sed contra hoc ſunt duo argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum eſt deſumptum ex capitulo. conqueſtus de vſuris. Vbi poſtquam dixerat Papa, quod fructus pignoris debent in ſolutionem principalis computari, ſubdit ſtatim; niſi fortè terra ipſa de feudo ſit monaſterii: Tunc enim fructus pignoris non ſunt in ſolutionem ſortis computandi. Vt ſi, Verbi gratia, eccleſia fundum aliquem alicui in feudum tradidit, & poſtmodum feudatarius illum in pignus dat pro mutuo eidem eccleſiæ, dicit Papa, quod tunc fructus ſuſcepti non ſunt computandi in ſolutionẽ principalis. Quod & habetur expreſſe in capitulo primo. de feudis. ergo non ſemper recipere fructos pignoris ratione mutui eſt vſura. Secundum argumentum deſumitur ex capitulo. ſalubriter. de vſuris. Vbi habetur; quod ſi ſocer tradat genero agrum fructiferum in pignus pro dote, gener facit fructus ſuos, nec ſunt computandi in ſolutionem principalis: ergo falſum eſt dicere, quod fructus debent numerari in partem ſolutionis.

Duo argumenta contra ea quæ dicit D. Tho. in ſolutione ad ſextum.

Reſponſio aliquorũ. ¶ Ad hæc duo argumenta nonnulli reſpondent dicentes, in his duobus caſibus particulariter permiſſum eſſe, quod fructus pignoris non computentur in ſolutionem ſortis, vel propter vtilitatem eccleſiæ, vel in fauorem matrimonii. Cæterum hæc ſolutio nullo modo eſt ſuſtinenda. Nam cum accipere vſuram pro mutuo, ſit intrinſece malum, nulla ratione fieri poteſt, vt aliqua ex cauſa licitè permittatur.

Ad 1.arg. Quare illa omiſſa ad primum argumentum, ſuppoſito, quod feudum appellatur, quando aliquis habet vſumfructum rei, pro aliquo opere faciendo, non tamen dominium, & proprietatẽ. Reſpõdeo conceſſo antecedẽti, negando conſequentiã. Nam in illo caſu nõ accipiuntur fructus pignoris pro mutuo. Sed quia hæc eſt natura feudorum, vt quotieſcunque redierint ad verum dominum, redeant cum fructibus ſuis; abſoluitur tamen feudatarius à ſolutione feudi; vt in capitulo primo de feudis. habetur. Et eſt aduertendum, quod ſi feudatarius fundum reddat melioratum, ità, vt plures ex illo fructus colligantur, quam antea; æquum erit; quod ille exceſſus ſibi veniat tempore

pignorationis; quamuis ex iuſtitia etiam priuetur illò exceſſu, propterea quod exoneratur cura, & onere locandi agrum.

Ad 2. arg.

¶ Ad ſecundum argumentum, in quo maior eſt difficultas, vt reſpondeamus, dico primò certum eſſe, quod ſi ſocer velit ſoluere dotem, & gener noluerit ſolutionem recipere, ſed petat, vt detur ſibi in pignus agee fructifer, ex quo quotannis fructus recipiat, ſaluo capitali, erit vſurarius: quia tunc vellet luctum ex mutuo, quod eſt illicitum. Item etiam eſt certum, quod ſi gener ſemel accipiat dotem, & iterum illam mutuet ſocero, petito fructu alicuius agri, vltra ſortem, erit vſurarius. Niſi forte id faciat ratione lucri ceſſantis, iuxta dicta in ſuperioribus. Quia quotieſcunque ex mutuo ſperatur lucrum eſt vſura. Sed dubium eſt, vtrùm quando ſocer non ſoluit dotem genero, ſed dat illi in pignus agrum fructiferum, poſſit gener fructus illius recipere, non numerando eos in ſolutionem principalis? De qua etiam re pars affirmatiua eſt certa; vt pote quæ habetur diffinita in capitulo. ſalubriter. de vſuris. vbi id expreſſe dicitur: recipiturque communiter ab omnibus Doctoribus.

Dubium.

Sed difficultas conſiſtit in explicanda ratione: propter quam illi fructus nõ debent computari in ſolutionẽ principalis.

Sententia Adriani & aliorum.

Adrianus in 4. q. de vſuris. verſ. ſed dubium. Medina C. de vſuris. quæſtione 2. § ad capitulum ſalubriter. Almainus in 4. diſt 15. quæſt. 2. Couarruu. libro 3. Varia. capitulo primo. numer. 3. & Syluester, verbo. vſura. 3. §. 2. dicunt, quod illos fructus poteſt accipere gener non ratione mutui, ſed ratione lucri ceſſantis; impeditur enim à negotiatione, quandiu illi dos non traditur. Sicque ratione huius facit ſibi fructus proprios, quos ex pignore recipit.

Impugnatur Adrianus.

Hæc tamen ſententia meo iudicio eſt falſa. Tum; quia commune eſt in omnibus contractibus aliquid poſſe recipere extra principale ratione lucri ceſſantis, vt diximus in ſuperioribus. Et ſi non eſſet alia peculiaris ratio in matrimonio fruſtra de eo fieret peculiaris determinatio. Tum etiam; quia ſi ſolum ratione lucri ceſſantis gener faceret ſuos fructus, quos ex pignore recipit, ſequeretur, quod illos tantum poſſet recipere, quando eſſet expoſiturus negotiationi pecunias, quia, vt ſupra diximus, ille tantum poteſt pro mutuo exigere lucrum ceſſans, qui habet pecunias negotiationi expoſitas: conſequens autem eſt falſum; quia omnibus generis id communiter conceditur, vt omnes fatentur Doctores: ergo.

Sententia Nauarri.

Nauarro in Manuali cap. 17. n. 213. putat eam eſſe rationẽ percipiendi dictos fructus, non computãdo illos in principalis ſolutionẽ: quia præſumuntur donari à ſocero, interim dũ dos non ſoluitur. Quam donationem, dicit colligi ex concurrentibus in contractu rei dotalis. Idem tradit Mercado opuſ. de vſuris. capit. 8. Cæterum meo iudicio, hæc ſententia multo minus probabilis eſt, quam prima Nam Papa in illo loco non de donatione, ſed de iuſtitia fuit interrogatus.

Impugnatur Nauarro.

Sicque determinat id, quod iure fieri poteſt, dicens, generum facere illos fructus ſuos. Quod verum habebit etiam ſocero renuente, nullamque donationem faciente.

Sententia autoris.

¶ Quare his ſententiis omiſſis; quod mihi in hac re verum eſſe videtur, eſt, quod tantum propter onera matrimonii, etiam ſi nullum lucrum ſit ceſſans, poteſt gener fructus pignoris recipere, non cõputatis illis ad ſolutionẽ principalis. Itaque ratio, propter quam facit illos fructus ſuos, eſt, vt illis ſuſtentet onera matrimonii. Ità aſſerit Caietanus in præſenti. Soto libro 6. de iuſtitia quæſtione 1. artic. 2. verſus finem. Gabriel. in 4. diſtin. 15. quæſtione 11. poſt quartam concluſionem, & Panormitanus, & alii ſuper dictum capitulum. ſalubriter. de vſuris. Idem etiam tenuerat Nauarro in cõmentario de vſuris. nu. 72. vt ipſe teſtatur, loco ſuperius citato. Et certè eſt expreſſa determinatio illius capituli. Vbi dicitur; quod gener tales fructus recipiat pro ſuſtentandis oneribus matrimonii. Nec ſuſtentare onera matrimonii tantum eſt alere vxorem, & familiam, vt falſò Sylueſter, & Adrianus exiſtimant. Sed potiùs eſt alere vxorem, & familiam, reſeruata ſempee dote vxoris integra. Maritus enim ſemper tenetur vxori de dote ſoluenda. Ideoque poteſt, etiam ſi non ſit negotiator, recipere pignoris fructus, quibus alat familiam, quoadusque habeat dotem. Præſumitur enim, quod ſi dotem haberet, ex illa aliquid emeret, quo, ſaluo capitali vxoris, & familiæ onera ferret. Cæterum, ſi pater aleret filiam, eo tempore, quo gener non recipit dotem fructus pignoris accipere non poſſet: Quia tunc rectè ſuſtentaret onera matrimonii, ſalua dote, vt habetur expreſſe in lege pater. ff. de doli mali, & metus exceptione.

1. corolla.

Ex hoc infero primo, quod non ſolum poteſt gener, quandiu non ſoluitur illi dos, fructus pignoris recipere; ſed etiam certam penſionem quotannis expoſtulare, nec illud recipiet pro expectatione ſolutionis; ſed quia dote ſalua tenetur familiæ prouidere, vt aſſerit Panormitanus ſupra dictum capitulum. Nec argumentum quorumdam contrarium tenentium,

vllius

vlliuseſt momenti;ſcilicet, quod Papa non
loquitur ibi niſi de fructibus pignoris. Nã ex
eodẽ reſponſo colligitur poſſe etiã generum
alia via recipere, vnde vxorios ſumptus fa-
ciat. Syluester dicit, ſic eſſe moderandam iſtã
ſententiam, vt non poſſit gener plures fru-
ctus ſuſcipere, quã quibus matrimonii onera
ſufficiat ſupportare. Et arbitror hanc mode-
rationẽ nõ longe à veritate aberrare. Nõnul
li dicunt, tantum poſſe generũ ex fructibus
pignoris recipere, quantum lucri ceſſat. Sed
hæc ſententia inde refellitur, quod, vt proba
tum eſt, ratio tales fructus recipiendi non lu
crum ceſſans aſſignatur, ſed alia. Infero ſecũ
2.corolla. do, quod etiã ſi gener liberè concedat ſoce
ro, ne per aliquod tẽpus dotẽ ſoluat, ſuſcepto
tamen pignore fructiſero, adhuc poterit reci
pere fructus illius, nec erũt cõputandi in ſo-
lutionẽ principalis. Quia eo ipſo, quòd gener
pignus recipit pro dote, cenſetur differre ter
minum ſolutionis; iuxta conſuetudinem
iuris, ita ſcilicet, vt fructus recipiat vltra
ſortem. Hoc tamen intelligitur, dummo-
do gener non dixerit explicitè, ſe velle, quod
fructus illi computentur in ſolutionem prin
cipalis: quia tũc eſſent cõputandi. Nã, ſicut
poteſt vir indotatam fœminã ſibi diſpẽſare:
ità etiam poteſt remittere fructus pignoris,
quos ad ſuſtẽtanda onera matrimonii erat ac
cepturus; validaq; erit talis remiſſio. Infero
3.corolla. tertio, quod mortuo marito quandiu, vel pa
ter ipſius mulieris, ſi nundũ ſoluerat dotẽ,
vel hæredes mariti, ſi iã ſoluta fuerat, nõ red
dũt viduæ integram dotem, licitè poteſt illa
fructus pignoris ſuſcipere, non computãdo
illos in ſolutionẽ principalis. Nam, quãuis id
nõ licere inde appareat, quod diſſoluto matri
monio, vidua nõ ſic perfert matrimonii ſum
ptus, vt debeat dotẽ ſeruare, & ſic videtur poſ
ſe ſuſcipere mutuũ ex illa poſteà ſoluendũ;
quia tamẽ vir tenetur vxorẽ iuxta ſuũ ſtatũ
& conditionẽ alere, quoaduſq; integrã reci-
piat dotẽ, fit, vt ſicut maritus poterat fructus
pignoris recipere vltra ſortem, quamdiu dos
illi non dabatur, ità etiam viro mortuo, po-
teſt vxor idem efficere: quidquid Caietanus
dicat in iſto cõmento. Si quis autẽ dubitet,
vtrum liceat patri, filiam dotare, non aliter,
quàm genero mutuando pecuniam; quod
eſt quærere, vtrum liceat alicui pecuniam
mutuò dare ſub obligatione, vt ducat filiam
in vxorẽ, breuiter reſpondeo negatiue. Quia
cum illa obligatio ſit pretio æſtimabilis, nul
lo modo eſt licitum illam accipere pro mu
tuo. Eſt tamen hoc intelligendum, niſi
mutuatarius id expoſtulauerit, appoſita
illa conditione. Quia tunc cenſebitur
indotatam velle ducere vxorem: quod ia-

ſtè facere poteſt.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſit lici- Alind dubium.
tum, accipere in pignus pro mutuo ali-
quam rem ſub ea conditione, vt ſi mutua-
tarius certa die debitum non ſoluerit, pi-
gnoris poſſeſſionem amittat? Ad cuius ex- 1. dictum.
plicationem dico primò, quod ſi mutuans
eam conditionem ponit malo animo, ſci-
licet, vel, quia ſcit mutuatarium non poſ-
ſe ſoluere tempore ſtatuto: vel quia determi
nat tẽpus intra quod ſoluere nõ poteſt, con-
tractus eſt vſurarius. Probatur: Mutuãtis in-
tentio tunc eſt recipere aliquid vltra ſortẽ ra
tione mutui: ergo eſt vſura mentalis. Dico ſe 2. dictum.
cundo, quod etiam ſi abſit malus animus,
pœna tamen impoſita eſt immoderata; ad-
huc contractus eſt illicitus, & iniuſtus,
vt pote in quo non ſeruatur æqualitas,
& iuſtitia debita in eſſe. Dico tertio, quod, 3. dictum.
ſi mutuator bona fide pœnam imponit
moderatam, vt ex illa mutuatarius fidem
ſeruare cogatur, nec eſt iniuſtitia, nec con-
tractus erit vſurarius. Probatur: Quia vni-
cuique eſt licitum pœnam adhibere ad coer
cendam hominis negligentiam, & vt mu-
tuans melius recipiat ſuam pecuniam. Ita
docet Syluester, verbo, vſura. 3. §. primo.
Verum eſt, quod non tenebitur mutuata-
rius talem pœnam ſoluere, ante iudicis con-
demnationem; ſicut in aliis pœnis con-
tingit.

¶ In ſolutione ad ſeptimum argumen-
tum agit D. Thom. de emptione, & vendi-
tione rei, expectata, vel anticipata ſolutio-
ne, factis. Circa quod poterat eſſe, non le-
uis difficultas, vtrùm vendere rem carius,
expectata pecunia, quàm numerata, ſit
vſura? Sed quoniam de hoc iam ſatis ſu-
perque dictum eſt, quæſtione præcedenti
articulo 4. idcircò ab illo ſuperſedendum
duxi.

ARTICVLVS III.

Vtrum quicquid de pecunia vſuraria
quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

AD TERTIVM ſic proceditur. Qu. 3. art.
Videtur quòd quicquid de pe- 39. & p.
cunia vſuraria aliquis lucra- 67.
tus fuerit, reddere teneatur. Dicit
enim Apoſtolus ad Roma. 11. Si ra-
dix ſancta, & rami: ergo eadem ra-
tione ſi radix infecta, & rami. Sed
radix fuit vſuraria: ergo quicquid ex
ea acquiſitum eſt, eſt vſurarium: ergo

tenetur ad reſtitutionem illius.

2 ¶ Prærerea, Sicut dicitur extra de vſuris, in illa * decretali, cum tu, ſicut aſſeris. Poſſeſsiones, quæ de vſuris ſunt comparatæ, debent vendi, & ipſarum pretia his à quibus ſunt extorta, reſtitui: ergo eadẽ ratione quicquid aliud ex pecunia vſuraria acquiritur, debet reſtitui.

Habetur in Decret. lib. 5. tit. 19 c. Cũ tu. Et eſt 5. in ordine in fi.

3 ¶ Prætetea, Illud quod aliquis emit de pecunia vſuraria, debetur ſibi ratione pecuniæ, quam dedit. Non ergo habet maius ius in re, quam acquiſiuit, quàm in pecunia, quam dedit. Sed pecuniam vſurarum tenebatur reſtituere: ergo & illud quod ex ea acquirit, tenetur reſtituere.

¶ Sed Contra, Quilibet poteſt licite tenere id quod legitime acquiſiuit. Sed id, quod acquiritur per pecuniam vſurariam, interdum legitime acquiritur: ergo licite poteſt teneri.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra dictum * eſt, res quædam ſunt, quarum vſus eſt ipſarum rerum conſumptio, quæ non habent vſumfructum ſecundum iura. Et ideò ſi talia fuerint per vſuram extorta, puta denarij, triticum, vinum, aut aliquid huiuſmodi non tenetur homo ad reſtituendum, niſi id quod accepit: quia id, quod de tali re eſt acquiſitum, non eſt fructus huiuſmodi rei, ſed humanæ induſtriæ: niſi forte per detentionem talis rei aliter ſit damnificatus amittendo aliquid de bonis ſuis. Tunc enim tenetur ad recompenſationem nocumenti. Quædam vero res ſunt, quarum vſus non eſt earum conſumptio, & talia habent vſumfructum, ſicut domus & ager, & alia huiuſmodi. Et ideo ſiquis domum alterius, vel agrum per vſuram extorſiſſet, non ſolum tenetur reſtituere domum vel agrum, ſed etiam fructus inde perceptos: quia ſunt fructus rerũ quarum alius eſt dominus: & ideo ei debentur.

Art. 1. huius quæſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod radix non ſolum habet rationem materiæ ſicut pecunia vſuraria, ſed habet etiam aliqualiter rationem cauſæ actiuæ, inquantum adminiſtrat nutrimentum. Et ideo non eſt ſimile.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd poſſeſsiones, quæ de vſuris ſunt comparatæ non ſunt eorum, quorum ſunt vſuræ, ſed illorum qui eas emerunt, ſunt tamen obligatæ illis à quibus fuerunt vſuræ acceptæ: ſicut & alia bona vſurarij. Et ideo non præcipitur, quòd aſsignentur illæ poſſeſsiones his, à quibus fuerunt acceptæ vſuræ, quia forte plus valent, quàm vſuræ, quas dederunt: ſed præcipitur quod vendantur poſſeſsiones, & earum pretia reſtituantur, ſcilicet ſecundum quantitatem vſuræ acceptæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod illud quòd acquiritur de pecunia vſuraria, debetur quidem acquirenti, non propter pecuniam vſurariam datam, ſicut propter cauſam inſtrumentalem ſed propter ſuam induſtriam, ſicut propter cauſam principalem. Et ideo plus iuris habet in re acquiſita de pecunia vſuraria, quàm in ipſa pecunia vſuraria.

Svmma Textvs.

Svppoſita prius diſtinctione, qua res vſu conſumptibiles diſtinguuntur ab illis, quæ vſu non conſumuntur, reſpondet D. Thomas ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Si res per vſuram extorta eſt vſu conſumptibilis; vt pecunia, vinum, &c. ipſa tantum eſt reſtituenda; & non fructus ex illa acquiſiti. Et quidem, quod ipſa ſit reſtituenda, patet. Nam eſt aliena. Quod autem fructus non ſint reſtituendi, Probatur: Quia tribuuntur illi non rei; ſed humanæ induſtriæ. cũ res vſu conſumptibiles ex natura ſua ſint ſteriles. Secunda concluſio: Quando ex detentione illarum rerum, quæ per vſurarium contractum acquiruntur, aliquod ſequitur nocumentum, tenetur vſurarius illud reſtituere, ſimul cum re vltra ſortem accepta. Vnumquodque enim damnũ alteri illatum eſt reſarciendum, vt iuſtitiæ æqualitas ſeruetur. Tertia concluſio: Si res per vſuram extorta, non eſt vſu conſumptibilis, vt do-

domus, vel ager, ipſa cum fructibus eius, eſt reſtituenda. Probatur: Quia ſunt fructus rei, cuius alter eſt dominus.

Explicatio Articvli.

Circa iſtum articulum eſt aduertendum, quod in eo nõ quæritur, vtrum ea, quæ per vſuram habita ſunt, ſint obnoxia reſtitutioni. Pars enim affirmatiua huius difficultatis in art. 1. huius quæſtionis iam ſatis explicata manet. Sed quod quæritur eſt; vtrũ, ſi illis bonis, quæ per vſurã habita ſunt, quidquam aliquis fuerit lucratus, id etiam ſit obnoxium reſtitutioni? Ad quam dubitationẽ D. Tho. ſub diſtinctione reſpondet; dicens, quod ſi res per vſuram extorta, eſt vſu conſumptibilis, ea tantum & non fructus eius, eſt reſtituenda: Tamen ſi res, quæ per vſurã habetur, non eſt vſu conſumptibilis, ipſa cũ fructibus eſt reddenda. Eſtque ratio huius diſcriminis: Nam res, quæ vſu conſumitur, vt ſupra diximus, ſunt per ſe ſteriles, nec fructum pariunt: Atque adeò licet ſint alienæ totum earum fructum induſtriæ negotiantis reſpondet. At verò res, quæ non conſumuntur vſu, vt ager, aut domus, ſunt fructiferæ: ideoque illarum fructus vero domino ſunt reddendi. Sed quo ea, quæ D. Tho. in hoc articulo dicit, perfectius intelligantur, operæpretium erit diſputare quæſtionem difficilem, *Graue dubiũ de dominio quod vſurarij habent.* vtrùm vſurarii earum rerum, quas per vſurã extorquent, verum habeant dominiũ. Quod eſt quærere, vtrum per vſurariam donationem transferatur dominium eius rei, quæ vltra ſortẽ accipitur. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. *1. Sentẽtia* Prima eſt quorundam dicentium, per vſurariam donationem tantũ transferri dominium illarum rerum, quæ vſu conſumuntur, non autẽ illarum, quæ nõ conſumuntur vſu. Sed quoniam hæc opinio nullum habet rationabile fundamentum, propter quod hanc faciat diſtinctionem, eadem facilitate, qua aſſeritur, eadem & reiicitur. *2. Sentẽtia* Secunda opinio eſt abſolutè dicentium, per vſurariam donationem vniuerſaliter transferri dominium cuiuſcunque rei, ſiue vſu ſit conſumptibilis, ſiue ſecus. Ex quo fit, vt vſurarii verè illarum rerum dominium penes ſe habeant, quas per vſuram acquirunt. Ità tenet Gloſſa ſuper capitulũ. ſi quis vſuram. 14. quæſtione 4. Scotus in 4. diſtinct. 15. quæſtione 2. articulo 3. Paludanus ibidem, & Adrianus in materia de vſuris. Qui & dicit, hanc eſſe communem opinionem Canoniſtarum, ſuper ca. abbas. de iis, quæ vi metus ve cauſa fiũt. Citatque in eandem Henrichum de Gandauo, in quodlib. 4. quæſtione 27. Imò & D. Thomam in 4. diſtinct. 15. articulo 4. Quamuis D. Tho. illic non dicat niſi quoſdam hoc affirmare. Probarique poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ſic: Nihil eſt *1. argu.* tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in aliũ transferre, ratam haberi, vt dicitur Inſtitu. de rerum diuiſione ſed mutuatarius ſua libera voluntate vult lucrum pro mutuo datum in alium transferre: ergo re vera illud transfert. Atque ex conſequenti vſurarii habet penes ſe illarum rerum dominium quas per vſurã extorquent. Nec obſtat, ſi dicatur, quod non ſimplici & abſoluta, ſed quodammodo coacta voluntate mutuatarius lucrum illud perſoluit. Tum, quia ſuppono mutuatarium non aliqua neceſsitate compulſum mutuum petiiſſe, ſeque ad vſuræ ſolutionem obligaſſe: ſed quia negotiator erat, pecuniiſque mutuatis amplius lucrari prætendebat. Itaque non inopia preſſus, nec timore compulſus, ſed lucri amplioris cupidus mutuum cũ pacto de lucro ſoluẽdo accepit. Hæc autem cupiditas, voluntarium non impedit, ſicut impediret metus, & ignorantia, ſeu coactio. Quod inde apparet, quod, ſi homo ex nimia carnalis voluptatis cupidine motus aliquid meretrici donat, donatio tenet, nec voluntarium ob id impeditur, quod ex illa exceſſiua cupidine fiat, meretrixque rei taliter donatæ dominium acquirit, vt diximus in ſuperioribus. Tum etiam, quia, ſi ex hoc, quod mutuatarius lucrum ſoluens, habet aliquid inuoluntarii admixtum, ipſius lucri dominii translatio impediretur, ſequeretur, quod quotieſcunque aliquis inopia preſſus, & neceſsitate compulſus rem ſuam pro iuſto pretio vendit, talis rei venditæ in ementem dominii tranſlatio impediretur, quia multò plus eſt de inuoluntario in eo, qui rem ſuam, vt dictum eſt, vendit, quam in mutuatario, lucrum vltra ſortem vſurario ſoluente: conſequens autem eſt abſurdum, & contra communem Doctorum ſententiam, ſuppoſito, quod nullus tali venditori vim inferat, aut metum ingerat, quo eum ad præfatam venditionem compellat: ergo & illud, ex quo ſequitur. ¶ Secundo principaliter ſic argumentor: Metus magis tollit voluntarium, *2. argu.* quam neceſſitas, quæ eſt in vſura, vt de ſe conſtat: ſed non obſtante metu transfertur dominium, vt patet ex capitulo, abbas. de iis, quæ vi metus ve cauſa fiunt. & ex lege metum. ff. eodem titulo. vbi licet detur repetitio illi, qui ex metu ſoluit latroni pecunias, vel fecit alium contractũ, non

non tamen dicitur, quod talis contractus ſit irritus, ſed irritandus: ergo multò minùs neceſsitas, quæ eſt in vſura, irritabit donationis contractum.

3. Sententia vera & tenenda.

¶ Alia opinio eſt omnino huic oppoſita; quæ dicit nec rei vſu conſumptibilis, nec etiam rei permanentis per vſurariam donationem dominium transferri. Ità aſſerit D. Thom. in hoc articulo. Nam dicit expreſſe, fructus rei per vſuram extortæ eſſe reſtituẽdos: quia is, qui eam dedit eſt eius dominus. Eandem ſententiam tenet Alexander Alenſ. 3. p. quæſtione. 66. memb. 4. Caietanus hic & in opuſcul. de vſuris. quæſtione 1. Caſtro de lege pœnal. folio 112. Medina tract. de vſuris. quæſtione de vſura reſtituenda. §. in tertio argumento. Ricardus in 4. diſt. 15. q. 4. arti. 5. Soto lib. 6. de Iuſtitia. qu. 1. arti. 4. Couarru. libro 3. Varia. capitulo 3. numero 6. Sylueſter, verbo, vſura. 6. q. 1. Altiſsiodorenſ. libro 4. tract. 21. capitulo 1. Mercado tracta. de vſuris, capitulo 11. & Angelus in ſumma. verbo. vſura q. 18. Quæ ſententia proculdubio eſt vera, & tenenda. Ad cuius explicationem ſupponendum eſt ex Caietano loco citato, quod iſta duo, ſcilicet, translatio rei, & eiuſdem dominium, ità inter ſe diſtinguũtur,

Translatio rei & dominium diſtinguũtur

vt vnum poſſit eſſe ſine alio. Poteſt enim aliquis rem ſuam alteri in poſſeſſionem tradere reſeruato penes ſe dominio: vt contingit in pignoribus, & in depoſitis. Et etiam è cõuerſo, poteſt prius transferri dominium rei, quam eius translatio fiat; vt cum donatur res ab altero poſſeſſa. Sicque conſtat, quod tranſlatio rei, & eius dominium deſtinguũtur. Ex quo infertur, poſſe contingere, vt translatio rei ſit voluntaria; & tamen collatio dominii eiuſdem ſit inuoluntaria.

1. Ratio.

Hoc ſuppoſito; probatur noſtra ſententia hac ratione. Si per donationem vſurariam transferretur rei dominium, id eſſet vel ex rigore legis illud præcipiẽtis, vel ex voluntate ipſius donantis: his enim tantum duobus modis poteſt fieri dominiorum translatio, vt diximus in materia de dominio: ſed neutro modo id fit: ergo. Probo minorem. Et primo, quod ex vi. legis non fiat, eſt res manifeſta. Nam omnes leges tam canonicæ, quam ciuiles vetant huiuſmodi contractus vſurarios. Quod autem nec etiam ex voluntate ſoluentis probatur; Nam ex eo, quod ſoluat rem non ſequitur, quod tradit illius dominium; cum non habeat talem voluntatem. Et ſi, quæras, Ad quid ergo dat, ſi non vult transferre dominium? reſpondeo, quod dat, quia aliter mutuum extorquere non poteſt. Quare reſpectu collationis dominii nunquam habet voluntatem, ſed tantum penes translationem poſſeſsionis. Sicut & ille; qui proiicit merces in mare ad ſaluandam vitam; quamuis vult illas proiicere, non tamen vult illarum dominium amittere. Vnde ſi extrahantur, illius erunt, qui eas proiecit. Et ſi inſtes: ergo decipit mutuatarius mutuantem, qui exiſtimat rei ſibi vltra ſortem collatæ in ſe transferri dominium, reſpondeo, negando conſequentiam. Imò fœnerator ſeipſum ſeducit. Ex quo enim accipit quod non debet ipſe reſpicere tenetur quomodo recipit. Eo vel maximè, cum illa traditio aliud nomen non habeat, niſi vſurariæ donationis, quod iniquitatem & iniuſtitiam præſefert.

2. Ratio.

Secundò argumentor, pro eadem ſententia: Vſura, vt ex ſupradictis patet, eſt furtum quoddam, genuſque iniuſtitiæ: ſed de ratione furti, & cuiuſcunque iniuſtitiæ eſt, vt alienum domino rationabiliter inuito retineatur: ergo eſt implicatio contradictionis, quod vſurarius rem per vſuram acquiſitam faciat ſuam, vel vllum ius, aut dominium in illá acquirat. Alioqui fur, atque raptor rerum, quas iniuſtè accipiunt, dominium ſibi compararent; quod nullus dixit.

3. Ratio.

Tertiò de ratione donationis, & omnino cuiuſcunque promiſſionis, in qua nihil recipitur in recompenſationem, eſt, vt omnino ſpontanea, & ex liberali grataque voluntate procedat, id natura donationis exigente, quæ eſt actus liberalitatis, vt communiter dicunt Doctores: ergo donatio vſuraria, quæ omnium ſententia coactionem habet admixtam, nec valida eſſe poteſt, nec ſufficiens trãſferre dominium. Et certè neſcio quæ donatio eſſe poſſit, quæ vexationis ſeu neceſſitatis redemptio magis, quam amicabilis donatio, eſt dicenda. Nullus autem alius titulus eſſe poteſt, quo vſurarius rerum, quas vltra ſortem accipit ius, aut dominium acquirat, niſi donationis. Nam venditionis, aut locationis omnino nullus eſt; cum mutuum non ſit pretio æſtimabile; nec aliquis alius, vt rectè probat Angelus loco citato.

4. Ratio.

Quartò ſecundum omnes Doctores etiam oppoſitæ ſententiæ, ſi aliquis per vſuram extorſit prædium, tenetur illud cum fructibus reſtituere: ergo eſt ſignum, quod nõ habet illius dominium. Hæc eſt ratio D. Thom. in iſto articulo, dum dicit, fructus rei vſura acquiſitæ eſſe reſtituendos, quia ſunt ex re non ſua. Si enim res vſurarii eſſet, ſibi fructificaret, quamuis ipſe aliàs eius valorem deberet: quia ſemper res vero domino fructificat; illique ſtat, & perit. Et confirmatur: Nam vel hæc obligatio reſtitutionis, quam habet vſurarius, ori-

tur

tur ex contractu, vel ex delicto: Nam ex contractu: Tum, quia iam vſura eſſet licita quod eſt hæreticum; tum etiam, quia non reſtitutio, ſed redditio eſſet dicenda, ſicut redditur mutuò acceptum, vel pretium ex licito contractu debitum; ergo ex delicto. Et cũ non ſit aliud, quam furti, & iniuſtitiæ, fit, vt non magis, quam fur, dominium acquirere poſſit vſurarius. *5. Ratio.* Facit etiam quam maximè, meo iudicio, ad huius ſententiæ confirmationem, quod poſſeſſiones vſura acquiſitæ, quæ in ſpecie extant, primum omnium ſunt reſtituendæ ei, à quo extortæ ſunt cum fructibus in ſpecie ſtantibus; etiam ſi alii ſint creditores priuilegiati, idem ſimiliter in foro exteriori fieri præcipitur: Et is, qui eas dedit vndecunque illas euincere & vindicare poteſt, vt communiter dicunt Doctores: ergo ſignum eſt certum quod ſemper ſunt in dominio mutuatarii. Si enim illarum dominium eſſet apud vſurarium, aut vnquam fuiſſet, tantum eſſet obligatio perſonalis non realis ad eum qui dedit, atque adeo talis eſſet poſtponendus habentibus reales actiones, quod nullus dixit. Quare, quamuis poſſeſſiones vſurarii, quas ex pecunia fœnebri emit, vel acquiſiuit, vendi debeant, vt dicitur in capitulo. cum tu. de vſuris. vt ex illis creditoribus ſatisfiat; illæ tamen eædem, quas à mutuatario accepit, nullo modo vendi poſſunt, ſed ei, à quo acceptæ fuerunt, reſtituendæ, nec alteri creditorum ex illis ſatisfacere licebit. Et ſi dicas, hoc fieri debere, non quia mutuatarius habet dominium illarum poſſeſſionum: ſed quia eas ſibi hypothecatas habet, ex quo ſequitur, vt ſit præferendus aliis, reſpondeo, huiuſmodi fugam nihil valere. Tum, quia nulla efficaci ratione probari poteſt, rem illam (ſi in bonis & dominio vſurarii eſt,) eſſe hypothecatam danti; cùm nec ſit expreſſa hypotheca, quia ſub ea ſpecie, & conditione non fuit tradita; nec tacita, quia talis per ſolam legem inducitur, & nulla lege probari poteſt, bona vſurarii eſſe realiter hypothecata dantibus. Tum etiam; quia, ſi ità eſſet, ſaltem de illa poſſeſſione ſoluenda eſſet dos mulieris, quæ realibus hypothecis præfertur: quod verum non eſt, vt omnes fatentur, probatur tandem noſtra ſententia ea ratione, quam Medina, Altiſſiodorenſis, & Angelus, præcipuam exiſtimant. Scilicet, quia reuera iure non ſolum humano, ſed diuino, & naturali vſurarius eſt incapax tranſlationis dominii: cum lex naturæ, & diuina prohibeat non ſolum acceptionem, ſed etiam retentionem quæſti vſurarii. Nam quamuis accipiens mutuum poſſit aliquid vltra ſortem gratis donare, nec huic donationi Deus aut natura reſiſtat, donationi tamen coactæ, & quaſi ex debito ratione mutui omnino contradicit, ipſumque ſic accipientem præcipit illud non retinere, ſed omnino reſtituere. Nullo igitur pacto verum eſſe poteſt, quod fœnerator vſurarum dominium acquirit. *1. corolla.* Ex dictis infero primò, prædicta eſſe vera, tam in rebus vſu conſumptibilibus, quàm non conſumptibilibus. Excepto; quod inter iſtas res, meo iudicio, duæ inueniuntur differentiæ. Prima eſt, quod res vſu conſumptibilis non eſt reſtituenda cum fructibus; quia illi ſolum induſtriæ vſurarii correſpondent, vt dicit D. Thomas in hoc articulo. At verò res, quæ non conſumuntur vſu, ſunt reſtituendæ cum fructibus mutuatariis. Secunda, quod ſi res vſu conſumptibiles conſumantur, vel expendantur, mutuatarius perdit dominiũ illarum, & transeunt in res, & dominium fœneratoris. At verò cæteræ res ſemper habet ſecum realem obligationem, relationemque dominii paſſiui vbicunque ſunt ad illum, qui eas dedit pro mutuo, vt rectè adnotauit Angelus. Ex quo fit, vt pecunia, vel alia res vſu conſumptibilis, tunc tantum ſit eadem numero reſtituenda, quando manet apud vſurarium, & ſi conſumitur, manet ſolum obligatio perſonalis in fœneratore. Cũ tamen res, quæ vſu non conſumuntur ſemper obligatæ maneant, nec illarum in alterũ poſſit vſurarius dominium transferre, Infero *2. corolla.* ſecundo, quod res per vſuram acceptæ ſiue conſumptibiles ſint, ſiue non conſumptibiles, reſtituendæ ſint non pauperibus, nec eccleſiæ, ſed vero domino. Eo enim ipſo, quod vſura eſt illicita, & iniuſta furtoq; & rapinæ à ſanctis patribus cõparata, abſq; peccato, & iniuſtitia retineri nõ poteſt, nõ modo, quãdo res extat, ſed etiã quãdo nõ extat: quia ratione iniuſtæ acceptionis manet ſemper obligata perſona vſurarii, vt infra dicemus. Quare in Clemẽ. ex graui. de vſuris, excõmunicãtur ij, qui ſtatuta facere, ſcribere, vel dictare audẽt, continentia, quod vſuræ ſoluantur, vel ſolutæ, cum repetuntur, non reſtituantur. Et in capitu. cum tu. de vſuris, iubentur vſurarii poſſeſſiones vendi, vt creditoribus ſatisfiat. In- *3. corolla.* fero tertio quod non ſolum fructus rei vſu non conſumptibilis, deductis tamen laboribus, & expenſis, ſunt ab vſurario reſtituendi, ſed etiam intereſſe, quod patitur vſuram perſoluens: ſicut & fur, & iniuſtus poſſeſſor ad hæc omnia obligatur; quia æqua eſt omnium ratio. Infero vlti- *Vltimũ corollarium.* mò, dicta à nobis eſſe adhuc vera, etiam ſi ſoluens vſuras habeat voluntatem tranſferendi

di dominium; quia ea coacta eſt & non ſufficiens ad validitatem donationis, vt dictum eſt. Ex quo fit, vt multo magis ſit verum, quod ait Caietanus, nempe, quod non transfertur dominium, quando ſoluens vſuras, ſolum vult dare illas. quia ad voluntatem dandi, non neceſſario ſequitur volũtas dominiũ trãsferendi, vt paulò antea dicebã.

Ad 1. arg. pro 2. ſententia.

¶ Ad primum argumentũ in contrarium factum reſpondeo, conceſſa maiori, negando minorem. Nam cùm mutuatarius nõ habeat voluntatem transferendi dominium per illam donationem vſurariam; ſed tantum rei poſſeſſionem, vt ab illo mutuum extorqueat, non cenſetur liberè donare, & ſic non abdicat à ſe dominium rei. Nihilque ad hoc refert, an neceſſitate compulſus, vel, vt ſuo animo obſequatur, petat mutuum; quia ſemper quãtum ad tranſlationem dominii habet ſe merè inuoluntariè: quod in dãte aliquid ex paſſione meretrici non contingit. Sed quæret aliquis hoc loco, vtrùm, ſi vſurarius petat, quod mutuatarius iuret, ſe per illam donationem velle transferre dominium eius rei, quam vltra ſortem dat, vere illius dominium acquirat? Et ratio dubitandi eſt: Nã iurans eſt dominus, & habet voluntatem trãſferendi dominiũ, vt conſtat ex iuramento: ergo illud transfert. Dico tamen, adhuc per illam donationem iuramento firmatam dominium non transferri: quia ille contractus nullus eſt, legibuſque tam ciuilibus, quam canonicis irritus; & ſic per eum dominium nõ transfertur. Et ad rationem dubitandi reſpõdeo, quod, vel mutuatarius adhuc non vult transferre dominium, vel ſi vult illud non transfert, quia vſurarius eſt incapax illius dominii, cum ſecundum leges contractus ſit nullus.

Ad 2. arg.

¶ Ad ſecundum argumentũ reſpondetur negando, quod metus non impediat dominii translationem. Nam ſi quis metu mortis alteri aliquid dat, eius dominium non transfert; quia illud transferre non vult; ſed tantũ eripere ſe à periculo. Et ad iura in argumento adducta, dico, ea non dicere tales contractus eſſe irritandos; ſed irritos declarandos. Quia re vera à principio irriti fuerunt, cum per eos dominiũ translatum nõ fuerit.

Dubium de bonis vſurarij an ſint obnoxia reſtitutioni.

¶ Eſt aliud dubium conſequens, vtrùm omnia bona vſurarii ſint obnoxia reſtitutioni? De qua re Panormitanus, & Ioãnes Andreas ſuper cap. cum tu. de vſuris. partem tenẽt negatiuã, dicentes, quod non omnia bona, ſed illa tantũ, quæ per vſuram ſunt extorta, ſunt obnoxia reſtitutioni. Et ratio eorũ eſt; Quia nullum ius præcipit bona iuſtè acquiſita eſſe obnoxia reſtitutioni. Cæterùm D. Thom. hic in ſolutione ad 2. oppoſitam tenet ſententiã dicẽs, omnia vſurarii bona eſſe obnoxia reſtitutioni; quem etiam plures alii ſequuntur. Tamen ad explicationem huius difficultatis, eſt aduertendum primò, quod bona vſurarii ſunt in triplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ per vſuram fuerunt acquiſita; alia verò, quæ per pecuniam vſurariam fuerunt empta, alia autem, quæ iure hæreditatis, vel quauis alia legitima via poſsidet. Secundo eſt aduertendum, quod obligatio ad reſtitutionem eſt duplex. Vna perſonalis. Et eſt ea, quæ ex perſona deſcendit in poſſeſsiones. Vt quando aliquis accipit ab alio pecunias, eaſque conſumit, perſonaliter obligatur ad earũ reſtitutionẽ: & ex illa obligatione perſonali deſcẽdit eadẽ obligatio ad ſuas poſſeſsiones. Altera eſt obligatio realis. Et eſt, ea quæ ratione rei ligat perſonã. Vt quãdo quis habet rẽ alterius, ex ipſa re obligatur ad reſtitutionẽ.

¶ His poſitis, ſit prima cõcluſio: Res, quæ vſu nõ cõſumuntur per vſurã extortæ obnoxiæ ſunt reſtitutioni, obligatione reali migrãte cũ ipſa re, quocunq; deueniat. Probatur: Iſtæ res debẽt reſtitui eædẽ numero, cũ earũ dominiũ remaneat penes primũ poſſeſſorẽ: ergo obligatione reali ſunt obnoxiæ reſtitutioni. Ex quo infertur, quod ſiue donentur, ſiue vendãtur, ſiue iure hæreditario poſsideãtur, qui eas accipit tenetur illas reſtituere vero dño. 1. Concluſ.

¶ Secunda concl. Res aliæ, quæ ſunt legitimo iure habitæ, vel pecunia vſuraria emptæ, ſunt obnoxiæ reſtitutioni, nõ quidẽ obligatione reali: ſed perſonali. Probatur: Ille, qui per vſurã contrahit debitũ eſt obnoxius reſtitutioni, & ratione illius cuncta, quæ poſsidet: ergo talia bona iuſtè habita nõ obligatione reali, ſed perſonali ſunt obnoxia reſtitutioni. Et eſt aduertendũ, quod eſt latiſsimũ diſcrimẽ inter obligationẽ realẽ, & perſonalẽ. Nã obligatio perſonalis nõ tranſit cũ rebus, niſi in illos, qui loco perſonæ ſuccedũt: quales ſunt hæredes. Cæterũ obligatio realis ſemper eandẽ rem comitatur. Ex quo infero primò, quod ſi vſurarius vẽdat bona ſua eo tẽpore, quo habet vnde vſuras reſtituere poſſit, emptores nõ tenẽtur aliquid reſtituere. Et idẽ iudiciũ erit, ſi pecunias per vſurã extortas in eleemoſynas diſtribuat. Infero ſecũdo, quod omnia bona vſurarii ſunt obnoxia reſtitutioni, ſaltẽ obligatione perſonali, & ratione ipſius perſonæ deriuatur eadẽ obligatio in omnes ſuas poſſeſsiones. Ex quo fit, vt res præfatas per vſurã acquiſitas vſurarius nec diſtrahere, nec cõſumere, nec alienare poſsit; nec titulo oneroſo, puta, vendendo, aut permutando; nec titulo gratioſo, puta, donando; ſine conſenſu, vero, vel rationabiliter præſumpto, ipſius mutuatarii, de 2. Concluſ.

cuius

cuius dominio ſunt. Quia aliàs rem alienam inuito domino contractaret; quod eſt illicitum. Dixi notanter, ſine conſenſu vero, vel rationabiliter præſumpto. &c. Nam in duobus caſibus poteſt vſurarius rebus illis vti non expectato actuali creditoris conſenſu. Primus eſt, in extrema neceſsitate ſui, vel aliorum, cui non ſit, qui poſsit, aut velit ſuccurrere, præter ipſum vſurarium. Quia tunc poteſt res ad præfatum finem neceſſarias conſumere, aut diſtrahere, pro vt neceſsitas poſtulauerit: & creditor cenſetur conſentire actu ſaltem debito. Idque, ſiue res præfatæ ſint vſu conſumptibiles, ſiue non. Secundo, poteſt vſurarius res vſu conſumptibiles per vſuram acquiſitas diſtrahere, tam titulo oneroſo, quam gratioſo, modò ipſe maneat potens ad integrè ſuper accepta reſtituendum, quia, ſcilicet, habet aliunde bona legitimè acquiſita ad ſatisfaciendum ſufficientia. Nam ex quo ſunt iſtę res, quæ functionem recipiunt, & nihil intereſt creditoribus res eædem numero, aut aliæ omnino ſimiles, & æquales illis reddantur, meritò pręſumitur, ipſos non eſſe inuitos in talium rerũ diſtractione. Quare poterit vſurarius in hoc caſu, ſine peccato eas res, quæ functionem admittunt, vendere, & cum pecunia fœnebri ſimiliter emere, illamque conſumere & donare pro ſua voluntate, manente, vt dico, in eodem potẽtia ad ſufficienter reſtituendum. Quod in rebus, quæ functionem non admittunt, ſine præuio creditorum conſenſu facere non poſſet. Si tamẽ ex talium rerum diſtractione efficeretur impotens ad integrè reſtituendum, tunc nec has, nec illas res poſſet ſine neceſsitate diſtrahere. Itaque, ſi vſurarius nihil habeat, quod reſtitutioni obnoxium non ſit, nec poterit aliquid donare, nec pro diminuto pretio vendere, nec pro alia re minoris valoris rem plus valentem permutare. Quæ omnia clara ſunt, & communiter cõceſſa etiã ab iis, qui tenẽt vſurarium acquirere dominiũ vſuræ. Vnde Alexander Alenſ. 4. p. qu. 90. dicebat, quod de pecunia habita per vſurã, vel furtum poteſt fieri eleemoſyna, ſi raptor, vel vſurarius proponat reſtituere æquipollentem, & habeat vnde reſtituat, nec dando reddat ſe impotẽtem ad reſtituendũ. Quod etiam nos late probauimus in primo tomo, qu. ſalar. 7. ❡ Sed eſt dubium de hæredibus vſurarij: vtrùm debita illius ſoluere teneantur? In quo ſit tertia concl. Hæredes vſurarij tenentur debita illius reſtituere, ſiue bona, quæ relinquit, ſint per vſuram habita, ſiue quacumque alia legitima via. Probatur: Succedunt loco defuncti: ergo obligatione perſonali tenentur debita illius ſoluere. Ità habetur expreſſe in capitua nos. de vſuris. Hoc tamen intelligitur, dummodo defunctus ad hoc bona reliquerit. Nam, ſi non tanta reliquit, quanta ſunt debita; hæres in conſcientia non tenentur amplius reddere creditoribus, quam accepit. Quamuis in foro exteriori qui acceptat hæreditatem, cogetur ad omnia debita ſoluenda etiam ex bonis proprijs. Niſi forte proteſtetur ſe velle eſſe hæredem talium, & tantorum bonorum. ❡ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quilibet ex hæredibus teneatur ſoluere omnia debita vſurarij. In quo ſit vltima concluſio: Non quilibet ex hæredibus tenetur ſoluere omnia debita defuncti, ſed iuxta portionem hæreditaris habitæ. Ita, vt hæres ex medietate bonorum teneatur ad ſolutionem medietatis debitorum: Hæres autem tertiæ partis ad tertiam partem, & ſic de alijs. Ità aſſerit Caietanus in quodlib. de vſura. quæſtio. 5. & Syl[u]eſt. vſura. 6. q. 10. Et ratio eſt: Nam cùm obligatio reſtituendi non tranſeat ad hæredes, niſi ratione hæreditatis, fit, vt ſi hæreditas diuiditur, ipſa etiam obligatio ad diuiſionem hæreditatis ſit diuidenda. Atque adeò maior, vel minor obligatio tranſiet ad illum, qui in maiori, vel minori parte bonorum ſucceſsit. ❡ Ex dictis in hac difficultate colligere poſſumus, quid dicendum ſit ad alterius determinationem, qua quæri ſolet, an alij poſsint aliquid recipere de manu vſurarij aut per viam donationis, aut vendi tionis, aut emptionis. Nam diſtinguendum eſt ad modum ſupra dictum de rebus, quæ non conſumuntur vſu & quæ vſu conſumuntur. Et quidem res, quæ non conſumuntur vſu, & per vſuram ſunt acquiſitæ, ſicut vſurarius, ſine creditorum conſenſu alteri tradere non poteſt: ità nec alter illas ſcienter recipere, nec titulo gratioſo, nec oneroſo; quia eſſet rem alienam inuito domino contractare. Cæterùm res, quæ vſu conſumuntur poterit alter de manu vſurarij recipere, tam per viam donationis, quam cuiuſcunque alterius honeſti contractus. Modò per hoc non maneat vſurarius impotens ad integrè ſatisfaciendum. Ex quo fit, vt ſi nihil habet præter ea, quæ per vſuram acquiſiuit; aut ſi habet, omnia tamen ſunt neceſſaria ad reſtituendum, ſicut ipſe donare non poteſt: ità nec alij per viam donationis aliquid ab eo recipere poſſunt. Alioqui peccato donantis ſe ſociabunt, & cauſam efficacem præſtabunt, quo

3. Conclu.

Vlt. concl.

Explicatio alterius quæſtionis.

minus debita reſtitutio creditoribus fiat, iuxta illud Diui Auguſtini. Id fidelisſimè dixerim; Qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata reſtituat, & qui ad ſe confugientem, quantum honeſtè poteſt, ad reddendum nõ compellit, ſocium eſſe fraudis, & criminis. Ex quo à fortiori ſequitur, ſocium futurum eſſe fraudis, & criminis, qui non ſolum ad reddendum non compellit, ſed etiam rem malè ablatam, putà, furtiuam, aut vſurariam dono ſuſcipit; cum id ſine creditorum præiudicio, & iniuria fieri non poſsit. Poterunt tamen alij per viam venditionis, aut emptionis tales res, quæ vſu conſumuntur recipere, tantum ipſis vſurarijs tradendo, quantum de eorum manu ſuſceperunt, quia tunc æquè potentes remanent ad reſtituendum, ac anteà erant. Si autem bona vſurarij tanta ſint, vt facta integra reſtitutione adhuc aliqua ſibi ſuperſint, tunc licitè poterunt alij eius res accipere, tam titulo gratioſo, quam oneroſo, vſurario, ſcilicet, manente ſemper potente ad integrè ſatisfaciendum; Caueant tamen huiuſmodi ne eaſdem res vſurarias, quæ vſu non conſumuntur, ſcienter accipiant, quia de his ſemper eſt facienda reſtitutio; ſicut & de rebus furtiuis.

De vxore filijs & famulis vſurarij.

¶ De vxore, de filijs, & de famulis vſurarij ſolet ſimiliter dubitari, vtrùm licitè poſſint de bonis illius viuere. Sed meo iudicio, eadem eſt ratio de iſtis, & de alijs; ſcilicet, quòd ſi propter hæc non fit impotens vſurarius ad ſoluendum vſuras, licitè illa recipiunt. Cæterùm ſi nulla alia habet bona, præter vſuraria, nec iſta accipere poſſunt, vt rectè docet Sylueſter, verbo, vſura. 8. per totum. Vt videatis, quantum ſit periculum cum vſurarijs, aut alijs, qui nulla alia bona, quam illicitè acquiſita, poſsidere creduntur, contractus, aut cõmercia inire. An autem vſurariorum ſeruitores, vt barbitonſores, calcearij, ſutores, filiorum præceptores, & alij huiuſmodi poſsint licitè ab eis mercedem obſequio dignum recipere, quando ex illius collatione impotentes redduntur ad reſtitutionem faciendam, eandem prorſus habet difficultatem, ac de alijs creditoribus, de quibus quæri ſolet an poſsint ſua debita ab vſurario exigere, & recipere; ſi ex hoc impotens ad ſoluendum vſuras fiat. Ad cuius explicationem, omiſſis varijs modis dicendi Doctorum, mihi diſtinguendum videtur. Nam vel debita aliorum creditorum præcedunt debitum vſurarium, aut ſequuntur illud. Si præcedunt, poterunt quidem creditores non ſolum ſua debita ab vſurario recipere, ſed etiam exigere; non obſtantè, quòd inde maneat vſurarius impotens ad vſuras reſtituẽdas. Tum, quia magis tenentur ſibi, quam alijs creditoribus. Tum etiam, quia iure ſunt præferendi, ex quo eorum debitum eſt tempore prius. Si autem creditorum debita ſunt poſteriora vſuris, poterunt quidem illa per vſurarium oblata, & ſoluta recipere, non tamen ea exigere, ſi ex tali ſolutione maneat impotens vſurarius ad ſoluendas vſuras. Et ratio huius eſt; Quia in ea ſolutione, qua vſurarius poſterioribus creditoribus ſoluit, poſtpoſitis prioribus videtur peccare, debitum reſtituendi ordinem non ſeruando, atque adeo exigens, vſurariumque ad huiuſmodi ſolutionem incitãs, peccato illius ordinem iuſtitiæ prætermittentis, cooperari videtur. Quod non contingit in eo, qui merè paſsiuè ſe habet, ſua debita per vſurarium oblata recipiẽdo. Dummodò caueant, ne huiuſmodi ipſis, ſolutio fiat de bonis eiſdem numero per vſuram acquiſitis; quia hoc iam eſt concluſum in ſuperioribus, ad dominium mutuatorum pertinere.

Dubium, de cooperatoribus vſurariorum.

¶ Vltimum dubiũ principale circa iſtum articulum, vtrùm cooperatores vſuatiorum, teneantur ad reſtitutionem vſuræ ratione iniuſtæ acceptionis, etiam ſi penes ipſos nihil vſurarum remaneat. Ad cuius dubij explicationem, dico primò, quòd quicunque verè eſt cauſa, vt alterum quiſpiam lædat per vſuram, in integrum tenetur ad reſtitutionem rei vltra ſortem acceptæ vſurario non reſtituente.

1. Dictum.

Probatur ex regula iuris, dicente; Qui cauſam damni dat, ipſum damnum dediſſe videtur: ſed qui dat damnum tenetur illud reſtituere: ergo & qui eſt cauſa damni. Et confirmatur: Cooperatores furum, qui verè ſunt cauſa furti, in integrum tenentur ad reſtitutionem, vt diximus ſupra agentes de furto: ergo & cooperatores vſurariorum. Patet conſequentia ex paritate rationis: quia vtrobique eſt iniuſta acceptio. Item D. Paulus ad Roman. 1. dicit, Non ſolum ſunt digni morte, qui faciunt, ſed & qui conſentiunt facientibus: ergo multò magis cooperatores. Et eſt aduertendum, quòd cauſa cooperans vſuatio ad exrorquendas vſuras dicuntur in primis illi, qui mutuatarium ad illas ſoluendas compellunt, vt princeps, ſi id faciat; vel iudex, & aduocati partis cõtrariæ, progenetæ etiam, & intercurſores inter mutuantem, & mutuatarium pacta componentes, illoſque diſquirentes. Item conſulentes alicui, vt det ad vſuram, perinde enim eſt hoc facere, ac ſi latroni præbeas conſilium furandi.

Ita-

Itaque hi omnes verè dicentur cauſa cooperans vſurarum, atque ex conſequenti ſinguli tenebuntur vſuras reſtituere, ipſo vſurario nō reſtituente, vt dicitur in cōcluſione. Dico ſecundò, ꝙ miniſtri vſurariorū agentes, & factores appellati, quales ſunt illi, quibus vſurarij ſua negotia committunt, etiam tenentur in integrum ad vſurarum reſtitutionem, ratione iniuſtę acceptionis, ipſis vſurarijs non reſtituentibus. Probatur: Quoniam iſti verè cooperantur vſuræ. Nota tamen, quod ſi iſti miniſtri in his contractibus vſurarijs ità laborent ignorantia, vt omnino excuſentur à culpa, niſi poſteà aliquid vſurarum apud ſe retineant, ad nullam obligabuntur reſtitutionem. Raro tamen hæc ignorantia penes vſurarios, vel eorum miniſtros inueniri poterit; quia crimē eſt apertiſsimum. Dico tertiò, quòd miniſtri vſurariorum pecunias portantes, vel ſeruantes, & etiam illi, qui rationem dati, & accepti in commentarios referunt ad nullam tenētur reſtitutionem. Quoniam ſeruans pecunias, vel nomine fœneratoris illas colligens, & item rationes in librū referens, nec eſt propriè cauſa mutui, nec lucri, quod ſoluitur: ſed tantum materialiter ſe habet ad illud: atq; adeò nec cooperatur vſuræ quidquid dicant Caietanus in ſumma, & 2.2.q.62.arti.7, & Nauar. in ſum. Latina. cap. 17. n. 267. noſtram tamen ſententiam tenēt Syluester loco citato, & Soto lib. 6. de iuſtit. q. 1. art. 4. De tabellione vſurariorum ſcripturas cōficiente, maior eſt cōtrouerſia inter Doctores, vtrùm teneatur ad reſtitutionem. Sed quod mihi in hac parte dicendum videtur eſt, quòd, ſi tabellio nihil aliud facit, quam factum, prout ſit, ſcribere, nec peccat, nec ad reſtitutionem tenetur, ſed ſui operis mercedem iuſtam recipere poteſt. Et ratio eſt: Nam ſcriptura illa ex ſe non dat cauſam exactioni, aut acceptioni, aut non reſtitutioni vſurarum, ſed tantum eſt velut teſtimonium veritatis. Et ſiquis obijciat, quòd tabellio talem ſcripturam vſurario exhibens tradit ei arma iniquitatis, cum virtute illius inſtrumenti cogit mutuatariū ad vſuræ ſolutionem, & ſic videtur ſe habere, ſicut qui arma furioſo miniſtrat, aut tradit chartas, taxillos, aliaue inſtrumenta luſoria eis, quos ſcit illis malè vſuros, reſpondeo, non eſſe ſimile. Nam inſtrumentum tabellionis perſonnæ valet, niſi ad cognitionem veritatis; nec vſurarius poteſt eo contra mutuatarium vti, niſi virtute illius coram iudice illum conueniendo. Et iudex iuſtè iudicando non compellet vſuram ſoluere: ſuppoſito (vt procedo) quòd inſtrumentum illud eſt verum & purum, nec contractum vſurarium verborum mutatione, aut arte aliqua pallians. Et eſtò, iure ciuili aliquæ vſuræ permittantur, vt diximus articulo 1. huius quæſtionis, ex quo tamē leges illæ ſunt per ius canonicum abrogatæ, non poterit iudex iuſtè iudicando, mutuatarium ad vſuræ ſolutionem compellere. Imò adhuc ſecluſo iure canonico, ſi aliquando expediret ſecundum leges ciuiles iudicare, vbi, ſcilicet, compertum eſſet vſuras aliquas eſſe tolerádas ad neceſsitatibus reipublicæ ſubueniendum, adhuc tunc inſtrumentum tabellionis vſurario exhibitum non eſſet inſtrumentum iniquitatis, ſed iuſtitiæ. Quia in tali caſu virtute illius ſimul & legis, veniret mutuatarius in foro exteriori iuſtè ad vſurarum ſolutionem compellendus. Nec ob id eſſet tabellio ad reſtitutionem cogendus: ſicut nec quando inſtrumentum venditionis, in qua alter eſt citra dimidium defraudatus, exhibet, virtute cuius defraudatus per iudicem compellitur ſtare contractui. Adde, quòd præfatum inſtrumentum veritatis, æquè valet mutuatario, ſicut, & mutuanti. Siquidem cognita per illam ſcripturam conditione cōtractus, ſcilicet, quòd fuit vſurarius, virtute eius in omni foro poterit agere contra vſurarium, vt vel vſuras ſolutas reſtituat, vel non ſolutas non exigat. Et iudex iuſtè iudicando, tenebitur vſurarium condemnare. Alioqui erit reus reſtitutionis, ſicut & ipſe vſurarius. In Clementina enim vnica. de vſuris, ſub excommunicatione præcipitur iudicibus, & cæteris officialibus, ne ſecundum ſtatuta in fauorem vſurariorum alicubi facta, iudicent. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

2. Dictum.

3. Dictum.

De tabellione conficiente ſcripturas vſurarias.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm liceat pecuniam accipere mutuo ſub vſura?

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quod non liceat pecuniam accipere mutuo ſub vſura. Dicit enim Apoſtolus Roman. primo, quòd digni ſunt morte non ſolum qui faciunt peccata, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Sed ille qui accipit pecuniam mutuo ſub vſuris, conſentit vſurario in ſuo peccato, & præbet ei occaſionem peccandi: ergo etiā ipſe peccat.

3. d. 37. ar. 6. ad 6. Et mal. q. 13. artic. 4. ad 17. & 19. & op. 21. q. 5. fin. & op. 67. q. 5. & 77. cap. 17.

2 ¶ Præterea, Pro nullo commodo tẽporali debet aliquis alteri quãcunque occaſionem præbere peccandi. Hoc enim pertinet ad rationẽ ſcandali actiui, quod ſemper eſt peccatum, vt ſupra dictum * eſt. Sed ille qui petit mutuũ ab vſurario, expreſsi dat ei occaſionem peccandi: ergo pro nullo commodo temporali excuſatur.

Q.43.ar. 2.

3 ¶ Præterea, Non minor videtur eſſe neceſsitas quandoque deponendi pecuniam ſuam apud vſurarium, quàm mutuum accipiendi ab ipſo. Sed deponere pecuniam apud vſurarium, omnino videtur eſſe illicitum, ſicut illicitum eſſet deponere gladium apud furioſum, vel virginem committere luxurioſo, ſeu cibum guloſo: ergo neque licitum eſt accipere mutuum ab vſurario.

¶ Sed Contra, ille, qui iniuriam patitur, non peccat, ſecundum * Philoſophum in 5. Eth. Vnde iuſtitia nõ eſt media inter duo vitia, vt ibidem * dicitur. Sed vſurarius peccat, in quantum facit iniuſtitiam accipienti mutuũ ſub vſuris: ergo ille qui accipit mutuũ ſub vſuris, non peccat.

Li.5.c.11. à me. to.5. Lib.5.c.5. declinãdo ad fi. to.5.

¶ Respondeo dicendum, quòd inducere hominem ad peccandũ nullo modo licet: vti tamen peccato alterius ad bonũ licitum eſt, quia & Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, vt dicitur in * Enchiridio. Et ideo Auguſt. * Publicolæ quærenti, vtrùm liceret vti iuramento eius qui per falſos deos iurat, in quo manifeſte peccat, eis diuinam reuerentiam adhibens, reſpondit, quòd qui vtitur fide illius, qui per falſos deos iurat, non ad malum, ſed ad bonum, non peccato illius ſe ſociat, quo per dæmonia iurauit, ſed pacto eius bono, quo fidem ſeruauit: ſi tamen induceret eum ad iurandũ per falſos deos, peccaret. Ita etiam in propoſito dicendum eſt, quod nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub vſuris; licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & vſuras exercet, mutuum accipere ſub vſuris, propter aliquod bonum, quòd eſt ſubuentio ſuæ neceſsitatis, vel alterius. Sicut etiã licet ei, qui incidit in latrones, manifeſtare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplum decem virorum, qui dixerunt ad Iſmael. Noli occidere nos quia theſauros habemus in agro, vt dicitur Hier. 41.

Aug. Ench. c.11. to.3. Epiſt.154. nõ longè à princ. to.2. Et habetur 22. q.1. ca. Mouet te.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ille qui accipit pecuniam mutuo ſub vſuris, non conſentit in peccatum vſurarij, ſed vtitur eo: nec placet ei vſurarum acceptio, ſed mutuatio, quæ eſt bona.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille, qui accipit pecuniam mutuo ſub vſuris, non dat occaſionem vſurario vſuras accipiendi, ſed mutuandi. Ipſe autẽ vſurarius ſumit occaſionem peccandi ex malitia cordis ſui: vnde ſcandalum paſsiuum ex parte ſua eſt, non autem actiuum ex parte petentis mutuũ. Nec tamen propter huiuſmodi ſcandalum paſsiuum debet alius à mutuo petendo deſiſtere, ſi indigeat: quia huiuſmodi paſsiuum ſcandalũ non prouenit ex infirmitate vel ignorãtia, ſed ex malitia.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd ſi quis committeret pecuniam ſuam vſurario non habenti alias vnde vſuras exerceret, vel hac intentione committeret, vt inde copioſius per vſurã lucraretur, daret materiam peccandi: vnde & ipſe eſſet particeps culpæ. Si autem aliquis vſurario alias habenti vnde vſuras exerceat pecuniam ſuam committat, vt tutius ſeruetur, non peccat, ſed vtitur homine peccatore ad bonum.

Svmma Textvs.

Cvm dare mutuum ſub vſura peccatum ſit, & mutuatarius ei cauſam dare videatur, conuenienter D. Thom. pro complemento huius materiæ vltimo loco quærit, an mutuatarij pecuniam ſub vſura accipientes aliquod peccatum committant. Ad cuius difficultatis explicationem duas ſubijcit propoſitiones. Prima concluſio: Nullo modo eſt licitum aliquem ad mutuandũ ſub vſura inducere. Probatur: Nullo mo-

lo modo licet aliquem ad peccandũ inducere: ſed mutuare ſub vſuris eſt peccatum: ergo. Secunda concluſio: Ab eo, qui paratus eſt mutuare ſub vſuris, nullum peccatũ eſt mutuum petere, & accipere. Probatur: Vnicuique eſt licitum peccato alterius vti ad aliquod bonum; ſed accipiens mutuum ſub vſura ab eo, qui paratus eſt illud dare, nihil aliud facit, quam vti peccato alterius ad bonum: ſcilicet, ad ſubuentionem ſuæ neceſſitatis, vel alterius, quæ eſt quoddam bonũ: ergo illud licitè facit. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Tum, quia Deus vtitur peccatis hominum ad bonum. Tum etiam teſtimonio Auguſtin. dicentis, quòd qui vtitur fide illius, qui per falſos deos iurat nõ ad malũ, ſed ad bonũ, nõ peccato illius ſe ſociat, quo per dæmonia iurauit, ſed facto eius bono, quo fidẽ ſeruauit. Eãdẽ cõcluſionẽ cõfirmat D. Th. exẽplo illius, qui incidit in latrones, qui quidẽ licitè põt eis bona, quæ habet manifeſtare, ne ab eis occidatur, quãuis ipſi illa licitè ſurripere nõ poſſint. Quod & fecerũt decẽ viri, qui, vt vitã ad Iſmaele eos occidere volẽte, redimerẽt, theſauros ſuos ei obtulerũt, vt dicitur Hie. c. 41.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium, de inducente ad vſuras. Circa primam concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm inducere aliquem ad mutuandum ſub vſuris, vel aliud malum faciendum ſemper ſit peccatum. Et pro parte negatiua ex illo Geneſ. cap. 25. vbi Iacob dixit Eſau; Vende mihi primogenita tua, &c. tale poteſt deſumi argumentũ. *Argum.* Id fuit inducere ad malum, quia primogenita habebant ſacerdotium annexum, quod vendere nullo modo licebat; & tamẽ Iacob in eo facto non peccauit, vt communiter dicunt Doctores: ergo. *Confirmat.* Et confirmatur: In eodem lib. cap. 19. dicitur, quòd Loth nefandum Sodomorum peccatum impedire volens dixit eis; Habeo duas filias. Adducam eas ad vos. Abutimini illis. Quod nihil aliud fuit, quam inducere ad malum. Et 4. Reg. cap. 18. dicitur de Helia, quod conſtituit pactum cum principibus Baal dicens: Inuocate nomina Deorum veſtrorum, &c. quod ſimiliter inducere ad malum fuit. Tandem, ſi princeps Chriſtianus vellet cum principe pagano pactum inire, liceret ſibi ab eo petere iuramentum, etiam ſi ſciret per falſum deum iuraturum, quod eſt peccatum: ergo aliquando eſt licitum inducere ad malum.

Aliud eſt inducere ad peccandum aliud vti peccato alterius. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, aliud eſſe inducere ad peccatum, aliud verò vti peccato alterius. Nam inducere ad peccatũ, eſt cooperari peccato, quod eſt intrinſecè malum. Vti verò peccato alterius eſt ordinare peccatũ, quod alius decreuit facere, ad aliquod bonum. Et hoc quidem non eſt malum, ſed licitum, cum ille, qui vtitur peccato alterius, non cooperetur illi, ſed præſupponat potius ipſum peccatum eſſe, ſicut & vſus vniuſcuiuſque rei præſupponit ipſam exiſtere. ¶ Hoc conſtituto, ſit prima concluſio, inducere ad mutuandum ſub vſura, vel ad faciẽdum aliud malũ, eſt intrinſece peccatũ, nec vnquam licitũ. *1. Concluſ.* Probatur: Quilibet, ſi poteſt, tenetur ex charitate à proximo peccatum repellere: ergo, ſi ad illud inducit, peccat. Et confirmatur: Cooperari ad peccatũ eſt malũ, ſed qui inducit alium ad peccandũ, eius peccato cooperatur: ergo. ¶ Secunda concluſio: Vti peccato alterius non eſt intrinſecè malũ. *2. Concluſ.* Probatur. Vtens peccato alterius, non cooperatur ei, ſed præſupponit ipſum eſſe: ergo non eſt neceſſarium, quod in tali vſu peccet. Ex hoc infero primò, quod ſi homo vtatur alieno peccato ad bonũ aliquod, vel honeſtũ, vel vtile, nullum peccatũ cõmittet, quin potius Deus hac ratione peccatis vtitur hominũ, vt ex D. Aug. probat D. Th. in hoc artic. Si autem vtatur illo ad peccatũ veniale, tantũ erit veniale peccatũ. Ex quo infero ſecũdo rurſus, quòd qui nulla neceſſitate cõpulſus accipit mutuũ à fœneratore parato dare ad vſuras, tantũ peccat peccato prodigalitatis, quod ex genere ſuo non eſt mortale. Excuſabitur tamẽ omnino à peccato, ſi aliquã habuerit neceſſitatem, etiã ſi non ſit multum grauis, vt decentia ſtatus, ornatus, vel perſonæ. Quare ſi magnates ad faciendũ conuiuiũ, vel ad torneamenta exercenda mutuũ accipiant ſub vſura, non peccabunt. Si autẽ illud accipiant propter voluptatẽ tantũ peccabunt venialiter. Si verò accipiatur ad licitas exercendas negotiationes, nullum erit peccatũ. ¶ Tertia concluſio: Quotieſcunq; id, quod petitur, iuſtè fieri poteſt, & bona intentione petitur, licet petens ſciat aliũ id male facturum, nullũ peccatũ committit, ſed licite illud petere poteſt. *3. Conclu.* Itaque qui ob aliquã neceſſitatem bono animo petit ab alio pecuniã mutuò, quã mutuãs poteſt gratis dare; etiã ſi ſciat aliũ fœneraturũ, licitè illã petere & accipere valet. Probatur: Quod petitur eſt bonũ, & malũ, quod ſequitur tãtũ eſt ex malitia mutuãtis: ergo illud petẽs nullo modo peccat. Et cõfirmatur: Petẽs nulla ratione ad malũ cooperatur, cũ illud non ſui, ſed ex mutuantis malitia ſequatur: ergo nullũ peccatũ cõmittit. ¶ Quarta cõcluſio: Quãdo id, quod petitur, non poteſt iuſtè ab alio præſtari, ipſa petitio eſt mala, & illicita. *4. Conclu.* Probatur. Nam eſt cooperari ad peccatum alte-

rius. Vt ſi ab amico petas, quòd furetur, &c. Quare ſemper conſiderare oportebit, an actus petitus iuſtè ab alio, poſsit præſtari. Nam hæc eſt radix iuſtæ, aut iniuſtæ petitionis.

Ad. 1. arg.

¶ Ad primum argumentum nonnulli reſpondent, Iacob excuſari à peccato in emptione primogenituræ ex prouocatione fratris ad vendendum, qui illum incitauit. Et ſic non fuit Iacob cooperatus ad malũ, ſed tantum vſus peccato alterius. Hanc expoſitionem ſimul cum alia aſsignat Caietanus ſuper iſtum locum. Sed meo iudicio eſt merè voluntaria, videturque textui magis repugnans, quam conſentiens. Habetur enim in litera, quòd coxit Iacob pulmentum; ad quem cum veniſſet Eſau, de agro laſſus, ait; Da mihi de coctione hac rufa; quia oppido laſſus ſum. Cui dixit Iacob; Vende mihi primogenita tua. Ille reſpondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit Eſau. Et ſic accepto pane, & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt paruipendens, quod primogenita vendidiſſet. Quibus verbis non video, qua ratione ſuprapoſita expoſitio quadrare poſsit; cum Iacob dicatur à fratre ſuo petijſſe non ſolùm, vt primogenita venderet pro edulio, ſed etiam, quòd venditionem iuramento firmaret.

Quid ſit dicendum de Iacob emẽte primogenituram.

Alij reſpondent; quòd primogenituræ habebant aliquid temporale, cui annexum erat ſpirituale: & quod Iacob non emit eam ratione ſpiritualis, ſed tantum ratione temporalis, quod licitum erat. Cæterùm nec hæc ſolutio mihi placet. Nam quamuis ſit ſufficiens ad oſtendendum Iacob in illo facto non peccaſſe peccato ſimoniæ; non tamen declarat illum aliud peccatum non commiſiſſe, ſcilicet, aut iniuſtitiæ, quod ex inæqualitate pretij ad rem emptam deſumitur, aut contra charitatem, qua in caſu neceſsitatis, in quo Eſau ſeipſum ſignificauit exiſtere, dum dixit; En morior: quid mihi proderunt primogenita? gratis pulmentum, & non pro tanto pretio dare, teneri videbatur. Quod mihi in hac parte verius dicendum videtur, eſt; quòd ius primogenituræ erat ipſius Iacob de iure. Ex diuina enim determinatione prædictum fuit; Quia maior ſeruiet minori. Propter quod Malachiæ. 1. dixit Dominus: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Et Apoſtolus ad Roman. 9. Antequam nati fuiſſent, aut quidquam boni, aut mali egiſſent, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret; non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt; Quia maior ſeruiet minori. Sicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Hoc autem reuelatum fuit matri, quæ Iacob diligebat. Cum enim paruuli in vtero eius colliderentur, & ipſa conſuleret Dominum, reſponſum fuit ei; Duæ gentes ex vtero tuo diuidentur, populus quoque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Geneſ. 25. Quod & ipſa filio non occultaſſe eſt veroſimile. Eſau verò de facto ius primogenituræ poſsidebat. Atque ideò fuit licitum Iacob, prædictum ius ad ſe retrahere per cautelam. Idque fecit dum vidit Eſau ità laſſum de agro venientem, vt timeret mori; concupiſcentemque, & petentem pulmentum, quod ipſe coxerat. Nec in hoc peccauit Iacob; peccato ſimoniæ: quia non intendebat emere rem ſacram: ſed tantum redimere ſuam vexationem per medium licitum, qualis eſt emptionis. Nec contra iuſtitiam: quia ex quo id, quod ſuum erat de iure accipere quærebat, etiam pro nihilo illud habere potuit. Eſau autem peccauit non ſolum peccato gulæ cibum inordinatè appetendo, quod & ſcriptura ſignificauit, dum dixit, propter id appellatum fuiſſe nomen eius, Edon: Sed etiam ſimoniæ, rem ſacram vendere intendendo. Quia non eſt veroſimile, quòd vir prudens rem tanti valoris, quanti erat primogenitura (de cuius ratione erat, quod haberet duplicem partem in bonis paternis reſpectu aliorum fratrũ propter quod & Ioſeph, cui Iacob dedit primogenituram, duas partes habuit inter fratres, duaſque tribus in Iſrael, ſcilicet, tribũ Ephrain, & tribum Manaſſe) pro tam modico pretio vendi petijſſet. Idcircò dicunt hoc loco Hebræi cibum iſtum non fuiſſe pretium emptionis primogenituræ; ſed vltra pretium fuiſſe datum à Iacob, per modum curialis conſuetudinis. Qua in tranſlatione rei notabilis recipiens, vltra pretium, ſoluit vinium, vt vulgo dicitur, quod intelligitur totum prandium. Qui etiam mos, nunc Hiſpaniæ in aliquibus locis obſeruatur. Proptereaque dicitur in textu: Iurauit ergo Eſau, & vendidit primogenita. Et ſic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt. Sed quidquid ſit de hoc, interpretatio tamen à nobis data, ex ſacriſque literis collecta ſufficienter ſatiſfacit difficultati.

Sententia Hebræorũ.

Ad confir. De Loth offerente filias.

¶ Ad aliud de Loth, qui, vt nefandum Sodomorum peccatum impediret filias obtulit, quibus abuterentur, reſpondet Caietanus in præſenti dicens, illum in eo facto nõ peccaſſe; quia non obtulit filias animo recompenſandi malũ malo, ſed placandi populum

lum furentem; credens quod populus non acceptaret oblationem. Sed ea ſubmiſsione placatus deſiſteret ab incepto. Probatq; ſuã ſententiam teſtimonio D. Petri in. 2. ſua Cano. cap. 2. dicente, quòd Deus iuſtum Loth oppreſſum à nefandorum iniuria, ac luxurioſa conuerſatione eripuit; aſpectu enim & auditu iuſtus erat, habitãs apud eos, qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant. Quæ verba de Loth vere dici non poſſent, ſi illa ſua oblatione filiarum, peccati alicuius eſſet particeps. Et in cap. offerebat. 32. quæſtione. 7. etiam dicitur, quòd Loth in illo facto non peccauit. Contrariam tamen ſententiam tenent multi alij; Inter quos vnus eſt Liranus ſupra decimum nonum capitulum Geneſis, & Soto lib. 6. de iuſtitia, quæſtione. 1. articulo. 5. Qui dicunt Loth in illo ſuo facto peccaſſe; niſi fortè ex ignorantia excuſetur. Et ratio eſt: Nam, vt pater tenebatur filiarum pudorem ſeruare, nec decebat ipſum illo medio vti ad placandum populum. Eiuſdem etiam ſententiæ videtur eſſe Diu. Auguſtinus, relatus in capit. quod ait. 14. diſtinctio. Vbi dicit, non eſſe tribuendum conſilio, quod fecit Loth, ſed perturbationi mentis, quæ eius culpã extenuauit. Quæ ſententia mihi multo magis probatur. Nulli enim eſt licitũ minimũ malũ facere, pro vitando maximo, vt D. Aug. in lib. cõtra mẽdacium latè probat. Et certum eſt, quòd inducere ad fornicationẽ aut illi cõſentire eſt malum; quod fecit Loth, quando dixit. Habeo duas filias. Adducam eas ad vos. Abutimini eis. Hæc enim oblatio fieri nõ potuit, quin conſentiret in re; quæ ex genere ſuo erat peccatum, & non ſolum veniale, quale eſt mendacium officioſum, ſed etiam mortale; quale eſt luxuria. Exoneratus tamen fuit à tanto; licet non à toto. Tum ratione perturbationis mentis, in qua erat. Tum etiam; quia nefando vitio in ſuis conciuibus, & iniuriæ in ſuis hoſpitibus, occurrere volens, id dixit. Et ad teſtimonium adductum ex canonica Petri, dico, Loth verè iuſtum appellari poſſe; etiam ſi in illo ſuo facto peccauerit. Tum, quia ante illud iuſtus fuit, aſpectuque, & auditu, & modis omnibus caſtus ac purus, vt ibidem dicitur. Tum etiam; quia eius peccati creditur egiſſe pœnitentiam. Quod ſatis eſt, vt iuſtus dicatur.

De Helia conſtituente pactum cum ſacerdotibus Baal.

¶ Ad aliud de Helia, conſtituente pactum cum ſacerdotibus Baal, vt ipſi inuocarent nomina Deorum ſuorum, reſpõdeo primò, verba illa Heliæ non fuiſſe verba prouocantis ad peccatum, ſed dirigentis illud in confuſionem ſacerdotum, & ignominiam Baal. Vel ſecundò reſpondetur, quòd verba illa tantum fuerunt permiſsiua, & non conſultiua. Sed melior eſt prima ſolutio. Adrianus dicit, quòd quando aliquis paratus eſt ad malum, licitum eſt ab eo illud petere. Et quia illi ſacerdotes parati erant inuocare nomina falſorum Deorum, idcircò potuit Helias id iuſtè ab eis petere. Et hoc quidem verum eſt. Præſertim, ſi talis paratus ſit ſecundum actualem volitionem. Nam ſi tantum eſt paratus habitualiter, non carebit ſcrupulo illa mali petitio, quia quodam modò erit cauſa illius prauæ nouæ volitionis. Ex quo infero, non eſſe ſatis tutum mutuum petere offerendo lucrum, etiam à parato; ne fortè inducamus ad malam actionem. Quanuis petere mutuum, etiam ſi ſciamus alium non mutuaturum, niſi ſub vſura, ſit licitum, vt diximus in tertia concluſione. Et per hoc patet ſolutio ad vltimum argumentum.

Dubium, an liceat conſulere minus malum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, ſuppoſito, quòd nõ eſt licitum inducere ad minus malum, pro maiori vitando, vtrùm ſaltem liceat conſulere minus malum, ne maius fiat. Verbi gratia, eſt quis paratus occidere Petrum. Dubium eſt, vtrùm ſit licitum conſulere illi mutilationem? Et pro parte negatiua eſt argumentum deſumptum ex Paulo ad Rom. 3. dicente; Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ſed conſulere minus malum eſt peccatum: ergo non eſt faciendum etiam ad vitandum maius malum. *1. Argum.* Et confirmatur: Conſulere minus malũ eſt inducere ad illud, cooperarique peccato: ergo nulla ratione poteſt contingere, vt licitè fiat. ¶ Secundò: Non eſt licitum petere, quod alius non poteſt licitè præſtare, vt diximus dubio præcedenti: ſed alius non poteſt licitè facere minus malum: ergo nec alicui licet illud petere. *2. Argum.* Caietanus in præſenti, vt ad hanc difficultatem reſpondeat, præmittit, aliud eſſe offerre alicui materiam, in qua exerceat minus malum, & aliud inducere ad illud. Nam primum eſt licitum, & ſecundum eſt malum. Et ſic dicit non eſſe licitum conſulere, & inducere ad minus malum, pro maiori vitando.

Concluſio.

¶ Hoc tamen non obſtante, dico, veriſsimum eſſe, quod licet conſulere minus malum pro vitando maiori, ſuppoſito, quòd ille, cui conſilium datur conſtitutum habeat, apud ſe maius malum perpetrare. Et probatur: Illud conſilium habet bonum obiectum, & finem: ergo eſt bonum. Et quidẽ, quod finis ſit bonus eſt manifeſtum. Quod verò obiectum etiam ſit bonum probatur.

Nam obiectum illius conſilij non eſt abſolutè: Fac hoc malum, ſed hoc conditionale, ſcilicet; Si illud maius malum certus es facere; potius fac hoc minus; quod eſt conſonum rationi. Idem etiam docet D. Auguſt. in lib. quæſtionum ſuper Exodum, & refertur in cap. ſi quod. 33. quæſt. 2. & D. Chryſoſt. Hom. 27. ad populum Antiochenum.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum reſpondeo negando, quòd conſulere minus malum ſuppoſito, quòd is, cui conſilium datur decreuerat maius facere, ſit malum; ſed potius eſt bonum. Vnde quamuis conſulens ſit cauſa minoris mali, non ideò dicitur cauſa mali, ſed cauſa bonæ illius electionis. Et ad confirmationem reſpondetur, quòd qui conſulit minus malum non inducit ad illud, ſed tantū remouet à maiori malo, quod eſt bonū.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondeo, quòd qui conſulit minus malum non petit id, quod alius licitè præſtare non poteſt. Nam abſolutè tantum petit, quòd grauius malum non faciat. Si autem acquieſcere non vult, niſi minori malo perpetrato, facienti tribuendum eſt, non conſulenti.

Dubium, circa ſolu. ad. 3. ¶ In ſolutione ad tertium argumentum agit D. Thom. de deponente pecunias apud vſurarium. Circa quod poteſt eſſe difficultas; vtrùm qui deponit apud aliquem pecunias, quibus ſcit ipſum fœneraturū, aliquod peccatum committat. Et pro parte negatiua argumentor primò: ſi talis peccaret ex eo eſſet, quòd præberet vſurario materiam peccandi: ſed hæc ratio non eſt ſufficiens: ergo. Probo minorem: Petere mutuum ab eo quem ſcio ſub vſuris mutuaturum, non eſt peccatum, vt diximus in principio huius articuli, quando ipſe eſt paratus mutuū dare: ſed hoc etiam eſt præbere materiam peccandi: ergo id non eſt ſufficiens culpam inducere.

Confirma. Et confirmatur: Secundum ſententiam D. Tho. in iſto articulo, non peccat ille, qui incidens in latrones pecunias, quas diripiendas eſſe ſcit, manifeſtat. Idq; probat exemplo decem virorum; qui ad Iſmahel dixerunt: Noli occidere nos, quia theſaurū habemus in agro, vt habetur Ierem. 41. ſed hoc etiam eſt præbere materiam peccatis ergo. ¶ Ad explicationem huius difficultatis

1. Dictum. dico primò; quòd regulariter loquendo, quicunque committit rem aliquam cuſtodiendam cuſtodi infideli; vt ſi committat virginem luxurioſo, & cibum guloſo; peccat, quia cooperatur peccato, quod rationabiliter metuere tenetur.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundò; quod vſurarius pecuniam, quam in depoſito habet, mutuans ad vſuram; duplex peccatum committit, vnum diſtractionis, & alterum vſuræ. Quæ ita inter ſe diſtinguuntur, vt vnum ſine alio poſſit inueniri. Qui enim diſtrahit eas pecunias in licitas negotiationes tantum peccat peccato diſtractionis, & non vſuræ. Ex quo infertur in deponente pecuniam apud vſurarium, duo etiam poſſe conſiderari. Primum eſt, quod illam deponit apud diſtractorem. Secundum, quod deponit eam apud vſurarium, aliàs non habentem, vnde vſuras exerceat. Et quidem, quod ratione primi ſit particeps culpæ diſtractionis, nulla eſt difficultas. Sicut nec quod committens cibum guloſo eſt particeps gulæ & committens virginem luxurioſo eſt particeps luxuriæ. Non enim poteſt eſſe ſine peccato committentis, vt actum cuſtodiæ exigat quis ab eo, quem ſcit probabiliter illum non facturum. Et quantum ad hoc eſt diſcrimen inter petentem mutuum ab vſurario, & deponentem pecuniam apud eundem. Nam in primo, actus petitus eſt bonus, ſcilicet; mutuare, qui ſcitur exercendus ab eo quamuis male, propter ſuam malitiam. Et in ſecundo actus bonus eſt debitus, ſcilicet, cuſtodia, qui vt committitur illi, à quo ſcio non eſſe exercendum ſine peccato eſſe non poteſt. Et ſiquis objiciat; Quilibet eſt dominus rei ſuæ: ergo ſi illam deponat apud diſtractorem nullum peccatum committet; Probo conſequentiam: Nam eo ipſo videtur deponens; implicitè dare licentiam depoſitario pecunias diſtrahendi; reſpondetur negando conſequentiam. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod deponens pecunias apud diſtractorem, aut implicitè, aut explicitè det facultatem depoſitario pecunias diſtrahendi. Imo eo ipſo, quod quis aliquid dat alicui in depoſito, vult ſibi illud ſecundum iura depoſiti ſeruari, quæ diſtractionem omnino prohibent. Quare ſic deponens participabit cum depoſitario in mala cuſtodia, ſi pecuniam apud eum deponat. Cæterùm, quia peccatum diſtractionis depoſiti non ſemper eſt mortale; idcirco committens pecunias non ſemper peccat mortaliter. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm deponens pecuniam apud vſurarium, non ſolum peccet peccato diſtractionis, ſed etiam peccato vſuræ, participando cum illo? Ad quod breuiter reſpondeo, quod ſicut petere mutuum ab vſurario, non eſt peccatum vſuræ: ita nec deponere pecuniam apud eundem propter rationem in primo argumento adductam. Præbere enim materiam peccandi, nō eſt peccatum, niſi ſimul qui talem mate-

Obiectio. Reſponſio.

tiam præbet peccato cooperetur. Vt eſt videre in eo, qui incidit in latrones, & in eo, qui ab vſurario parato, petit pecunias mutuo. Si quis autem obijciat contra hoc Diu. Thom. in ſolutione ad tertium dicentem, quod deponere pecuniam apud vſurarium eſt peccatū, reſpondetur, quod hoc ideò dicit quia peccat talis peccato diſtractionis, vt diximus, & non peccato vſuræ. Ex quo infertur, quod ſi vſurarius, apud quem pecunia deponitur, habet aliàs, vnde vſuras exerceat, reddereque poſſit depoſitum tempore requiſito, ille, qui deponit apud ipſum pecunias, nec etiam peccat peccato diſtractionis. Tūc enim talis vſurarius non infidelis, ſed fidelis depoſitarius eſt cenſendus. Atque adeo talem pecuniam deponens apud eum, eſſet debitum requiſiſſet ab illo, quem credit probabiliter illum facturum. Et per hæc patet ſolutio ad omnia obiecta.

Dubiū de monte pietatis.

¶Circa iſtum articulum ſolet vltimò dubitari, vtrùm Mons pietatis ſit vſurarius? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, primò, quod Mōs pietatis dicitur cumulus pecuniæ à populo congregatus, ad ſubleuandas per mutuum pauperum neceſſitates, ea tamen lege, vt mutuatarij ſingulis menſibus exiguam pecuniam conferant vltra ſortem: nō quidē ratione mutui, ſed velut ſtipendium miniſtrorum. *Mons pietatis quid ſignificet.* Cuius Montis pietatis frequēs eſt vſus in Italia. Secundo eſt aduertendum, Montem pietatis multis modis poſſe congregari. *Multiplex mons pietatis.* Primò, vt, ſi reipublicæ ab aliquo detur auri pondus in harum commutationum vſus conuertendum, reſeruato tamen penes ſe dominio. Secundò, vt, ſi reſpublica ex publico ærario id faciat. Tertiò, vt, ſi ciues ſinguli contributionem facient ad Montis inſtitutionem. Et quidem, quantum attinet ad præſens inſtitutum, nihil refert, an Mons conſtet ex auro, vel ex frumento, vel ex rebus alijs vſu conſumptibilibus. Eadem enim eſt de omnibus his ratio. Capitula autem Montis pietatis ſunt. Primum, quod pecunia, aut frumentum non detur, niſi in certum tempus, puta, in annum. Nam ſi per indeffinitum tempus daretur cumulus deficere poſſet. Secundum eſt, quod mutuatarius det pignus à miniſtris Montis cuſtodiendum, hac lege, quod ſi intra ſtatutum tempus debitū ſoluerit, ſibi reddatur ſanum, ſaluum, & integrum. Si verò non ſoluerit vendatur pignus, & reddatur Monti, quod debetur, reliquum autem detur ipſi pauperi mutuatario. Tertium tandem capitulum eſt, quod mutuatarij ſingulis menſibus reddant aliquid vltra ſortem pro alendis miniſtris huius Montis. Quorum primus eſt neceſſarius pro numerandis pecunijs. Secundus, pro ſcribendis rationibus dati, & accepti. Tertius, pro ſeruandis pecunijs. Quartus, pro conſeruandis pignoribus, curandoq́; vt non perdantur, nec vileſcant. &c. Quibus poſitis eſt dubium, vtrùm iſte Mons pietatis ſit vſurarius. *Punctus difficultatis.* Et pro parte negatiua, argumentor primò. *1. argum.* Si ibi aliqua eſſet vſura ex eo eſſet, quod mutuatarius aliquid reddit vltra ſortem: ſed id non fit ratione mutui, ſed ad alendos miniſtros: ergo nulla ibi eſt vſura. Et ſi quis dicat, pauperes, quales ſunt illi, qui mutuò accipiunt, nōn teneri ad alendos miniſtros, & ſic eſſe vſuram, aliquid accipere vltra ſortem, contra hoc eſt argumētum: Mons ille ab illis debet ſeruari incolumis, quorum intereſt mutuatio: ſed tantū intereſt pauperum, & non diuitum, aut reipublicæ: ergo ad pauperes ſolum ſpectat miniſtros ſuſtentare. Secundò ſic argumētor: *2. argum.* Pius ſecundus approbauit talem Montem pietatis: & in concilio Lateranēſi ſub Leone. 10. ſimiliter fuit approbatus, extatq́; bulla approbationis, in qua ſententia excōmunicationis fertur in eos, qui contra, vel diſputauerint, vel prædicauerint: ergo talis Mons non eſt vſurarius.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quod radix illius conſiſtit in explicando, an pauperes teneantur alere miniſtros Montis, vel potius illi, qui mutuant pecunias? Et quia de hoc varie ſentiunt Doctores, quibuſdam dicentibus pauperum intereſſe miniſtrorum ſuſtentationem, alijs verò negantibus, ſed ipſius mutuantis, ſimiliter etiā ſunt variæ ſententiæ de eo, vtrùm Mons pietatis ſit licitus nec ne. Nam illi, qui dicunt miniſtrorum ſuſtentationem, pertinere ad ipſos mutuatarios (quorum vnus eſt Medina in tract. de cambijs) conſequenter affirmant, illum Montem non eſſe vſurarium. Cæterum illi, qui dicunt, quod miniſtrorum ſuſtentatio pertinet ad ipſum mutuantem, (quorum vnus eſt Caietanus) conſequenter dicunt, illum montem eſſe illicitum, & vſurarium. Quorum ſententia mihi magis placet, verior quod videtur. *Mons pietatis illicitus.* Et probatur. Si homo diues mutuaret pauperibus centum ad tempus accepto pignore, & poſteà acciperet aliquid vltra ſortem, eſſet vſurarius: ſed idem contingit in Monte pietatis: ergo eſt vſurarius. Patet conſequentia: Nam eadem eſt vtriuſque ratio. Et confirmatur: Si particularis homo mutuaret eiſdem legibus, quibus & Mons pietatis, eſſet vſurarius: quia aliquid acciperet vltra ſortem: ergo idem erit dicendum de republica. Secundò: Pauperes non ſunt domini illius

lius pecuniæ: ergo non magis pertinet ad ipſus miniſtrorum ſuſtentatio, quam illius, qui mutuum confert: atque ex conſequenti erit vſura ſtipendium ab illis exigere: quia daretur ratione mutui.

Ad.1.arg. Et ad primum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori; negando minorem. Nam cum mutuatarij non teneantur alere miniſtros, ſi aliquid dant vltra ſortem, erit vſura. Et quando dicitur in argumento. Ad illos pertinet miniſtrorum & Montis ſuſtentatio, quorum intereſt mutuatio: ſed pauperum intereſt, & non ipſius mutuantis: ergo. Reſpondeo, negando conſequentiam. Quia eadem ratione probaretur ad pauperes pertinere, ſuis expenſis diuitias hominis qui ſolitus eſt mutuare conſeruare, quod tamen nullus affirmat. Præterquam quòd, vt diximus in ſuperioribus, beneficium mutui eſt eius generis, vt gratis debeat eshiberi: Atque ideò, qui mutuat debet ſupra ſe recipere onera, quæ ſunt mutuationi annexa, aliàs non mutuat. Quare cum miniſtrorum ſuſtentatio in Monte pietatis ſit mutuationi annexa; ſicut & ſuſtentatio mutuantis, non pertinebit ad mutuatarius, ſed potius ad illum, qui mutuat. Ex hoc infertur, quod quicunque ex ſua ſubſtantia Montem pietatis erigere cogitauerit, debet ante omnia ſtipendia ſtatuere, quibus miniſtri ſuſtententur: vel rempublicam obligare, vt Montem ſuſtentet. Alioqui non erit perpetuus, cum ab ipſis mutuatarijs proprijs expenſis ſuſtentari non poſsit. Caietanus dicit, quod in pluribus ciuitatibus Italiæ miniſtri ſuſtentantur ſtipendio publico ciuitatis. Et tunc Mons pietatis non ſolum eſt licitus, verum etiam vtiliſsimus reipublicæ.

Ad.2.arg. ¶ Ad ſecundum argumentum dico, primò, cum magiſtro Soto lib.6. de Iuſtitia, quæſt. 1. articulo.6. quod non omnia acta illius cõcilij Lateranẽſis more, & vſu ſunt recepta, vt conſtat. Nam in ſeſſ.9. præcipitur, quod ſacerdotes, qui per ſex menſes non recitauerint horas Canonicas priuẽtur ſacerdotijs, & beneficijs. Quod tamen vſu receptũ non eſt. Et idem dicere poſſumus de eodem cõcilio, quantum ad Montem pietatis. Vel ſecundo reſpondetur, quod excommunicatio in bulla contenta non abſolutè infertur cõtra omnes, qui prædicauerint, vel diſputauerint contra Montem pietatis: ſed tantum contra illos, qui non receperint capitula illius, quæ nec iuri canonico, nec naturali fuerint repugnantia. Vnde cùm capitulum illud, quo præcipitur aliquid dare vltra ſortem ſingulis menſibus, tam iuri canonico, quam naturali repugnet, non erit peccatum illud impugnare, & reprehendere; ſicut & illud impugnauit Caietanus, qui fuit tempore illius concilij, nec tamen propterea dãnatur ab aliquo. Præterquam, quod etiam penſio, quæ approbatur à bulla concilij ſolum eſt ea, quæ ſoluitur ratione obligationis factæ, ſub qua mutuum datur. Quæ quidem ab ipſis mutuatarijs ſolui debet. Nec hoc eſt dare aliquid pro mutuo: ſed tantum firmare fidem, quam mutuatarius ſuis expẽſis exhibere tenetur, vt mutuum accipiat. Et eſt hæc noſtra ſententia intelligẽda, quãdo inſtitutores Montium pietatis in pecunia, vel in tritico, pro mutuandis indigentibus populi, non renuntiant dominium pecuniæ, aut tritici in communitatem pauperum indigentium. Nam ſi illud renunciant licitum erit pro ſuſtentatione miniſtrorum, aliquid à mutuatarijs exigi vltra ſortem, vt dicebat Medina. Quam etiam ſententiam tenet Nauarro ſuper cap. ſi fœneraberis. 14. quæſtio.3. à num.64. Et ratio huius eſt. Nã cum dominium illius Montis tunc ſit penes pauperum communitatem, ſi ipſi aliquid vltra ſortem contribuunt, pro eius, & miniſtrorum, & ſumptuum ſuſtentatione, non rem alienam, ſed ſuam agere erunt dicendi. Et in hoc caſu arbitror ſummos Pontifices citatos hanc Montis inſtitutionem approbaſſe; quia, vt ſic, nec iuri naturali, nec canonico repugnat.

De cenſuũ venditione. ¶ Huic materiæ de vſuris annexa eſt alia de cenſuum emptione, atque venditione. Cæterum quoniam D.Thom. cuius interpretis munus ſubiui, nihil de hac re agit in præſenti, ab eius longa diſputatione abſtinere æquum iudicaui, tantũ ea dicens, quæ pro complemento vſurarum neceſſaria videbuntur. Et ſic ſolum, eſt difficultas, vtrùm cenſuum venditio ſit vſuraria? Ad cuius explicationem aduertendum. eſt primò, quod, quanuis nomen cenſus plura ſignificet; in præſenti tamen tantum accipitur prout ſignificat ius percipiendi penſionem aliquam, ſiue in fructibus, ſiue in pecunia ex re ſupra quam cenſus conſtituitur. Ex quo fit, vt cenſus non debeat conſtitui ſupra rem omnino infructiferam, ſed ſupra rem, quæ ferat fructus, vel abundantiores, vel ſaltem æquales penſioni cuius percipiendæ ius alteri vẽditur. Secundo eſt aduertendum, quod cenſus eſt duplex.

Cenſus duplex. Vnus, qui dicitur reſeruatiuus; alter conſignatiuus. Reſeruatiuus eſt, quando quis rem ſuam alteri vendit, reſeruato ſibi iure recipiendi quotannis partem aliquam. De quo in præſenti non dicemus: quia non eſt in vſu: eius tamen mentionem facit Gloſſa ſupra cap. conſtitutus. de relig. domib. Cenſus autem conſignatiuus eſt, quã-

do

do quis retentis ſuis bonis, eorumque vſu conſignat alteri certam penſionem, ſingulis, vel annis, vel menſibus ſoluendam. Et hic adhuc eſt multiplex. Nam primò diuiditur in cenſum perpetuum, & redimibilem, & de por vida. Rurſus alter eſt realis; & eſt ille, qui ſupra rem conſtituitur: alter perſonalis, qui conſtituitur ſupra perſonā. Plures alias diuiſſiones adducit Conradus, quæſtion. 72. de contractibus. & Syluëſter verbo. vſura. 2. §. 11. & ſequentibus. Quas, quia impertinentes ſunt ad præſens inſtitutum, conſultò prætermitto.

1. cōcluſio

¶His poſitis ſit prima concluſio: Vnuſquiſque poteſt realem cenſum ſupra bona ſua conſtituere, modo ſint libera. Hæc concluſio ab omnibus recipitur. Et probatur: Vnuſquiſque poteſt bona ſua libera donare, & vendere: ergo & ſuper ea cenſum conſtituere. Patet conſequentia; Eadem eſt vtriuſque ratio. Dixi notanter in concluſione: Modo ſint libera, propter bona maioricatus, ſupra quæ abſque regia facultate, non poteſt cenſus conſtitui.

2. Cōcluſio

¶Secunda concluſio: Emptio, & venditio talium cenſuum realium, eſt licita. Hæc concluſio eſt communis omnium Doctorū tā Theologorum, quam Canoniſtarum, vno excepto, Henrico de Gandauo. Qui quodl. 1. quæſti. 39. ait eſſe vſuram emere cenſus, qui de nouo ſupra aliqua bona conſtituuntur. Probatur tamen noſtra concluſio: Vnuſquiſque poteſt vendere rem ſuam, & eius fructus, ità, vt maneat obligatus ſingulis annis quandam partem bonorum ſoluere: ergo & poterit vendere ius exigendi tales fructus; atque ex conſequenti cenſuum venditio eſt licita. Et confirmatur: Lege ſuperioris compelluntur homines ſingulis annis partem bonorum ſoluere, vt patet in decimis; ergo & pro iuſto pretio poterit quiſque ſimile ius emere. Denique hæc veritas diffinita eſt à Martino. V. & Calixto. III. in extrauagantibus, quæ incipiunt. Regimini vniuerſalis Eccleſiæ. Eſtque concluſio intelligenda tam de cenſu fructuario, quam pecuniario. Nam cum iura allegata non diſtinguant inter cenſus fructuarios, & pecuniarios, & item fructus ſint pretio æſtimabiles, eadem eſt omnium ratio.

Argumentum contra ſecundā cōcluſionem.

¶Sed contra hanc concluſionem eſt argumentum: Qui mutuat pecunias, vt vltra ſortem aliquid accipiat eſt vſurarius: ergo & qui emit cenſum. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: quia vtrobique idem ſequitur effectus; cum tantum lucretur vnus, quantum & alter, & vterque ſaluo capitali.

Reſponſio.

Reſpondetur tamen, negando conſequentiam. Non enim eſt eadem vtriuſque ratio. Nam in mutuante eſt facultas exigendi pecuniam, quam mutuauit: mutuatariuſque tenetur eam reddere. Cæterum in cenſuum venditione non eſt talis facultas, vt infra dicemus; ſed ſuis pecunijs emit ius petendi tantum certam quantitatem ſingulis annis. Præterquam quod, ſi argumentum factum aliquid valeret, eodem probaretur concubitum coniugalem eſſe illicitum; quia habet eundem effectum, quem vagus concubitus, nempe prolis ſusceptionem: quod tamē nullus dixit. Et ſic nulla eſt illa conſequentia propter rationem iam dictam.

¶Tertia concluſio: Vnuſquiſque poteſt licitè emere cenſus perſonales. Probatur: Vnuſquiſque poteſt ſeipſum obligare ad reddendam alicui certam pecuniæ quantitatē, iuſque illam petendi gratis donare: ergo & poterit illud ius vendere cum ſit pretio æſtimabile. Et confirmatur: Stando in lege naturæ, & in lege veteri, vt patet Leuitic. 25. vnaquæque perſona poteſt ſeipſam vendere, & in ſeruitutem tradere: ergo & aliquā penſionem ſupra ſeipſam conſtituere. Tandem probatur concluſio: opera mercenarij ſunt digna pretio: ergo poterit mercenarius illa vendere, & ex conſequenti ſupra ſeipſum cenſum conſtituere. Quod & confirmatur ex vſu. Nam ſæpè ſæpius cenſus conſtitui videmus ſupra aliquem populum, ità, vt ſinguli maneant obligati, qui ſunt cenſus perſonales. *3. Cōcluſio*

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm liceat emere cenſus obligando venditorem, vt eoſdem poſt certum tempus, vel pro eodem, vel pro minori pretio redimat. In quo ſit quarta concluſio: Non licet obligare venditorem, vt cenſum redimat. Probatur: In tali contractu interuenit mutuum cum lucro: ergo eſt vſurarius. Et quidem quod lucrum ſit certum, patet: Nam recipiet vnum pro quatuordecim. Quod verò ſit mutuo, probatur: Tunc dicitur aliquis alteri mutuum dare cum dat ei rem repetendam tempore, quo voluerit: ſed in caſu poſito id inuenitur: ergo eſt mutuum. Denique hæc concluſio eſt diffinita in extrauagantibus allegatis; & habet verum, ſiue pactum redimendi cenſum ſit explicitum, vel implicitū. *4. cōcluſio.*

¶Quinta concluſio: Licitum eſt cenſus emere cum pacto retrouendendi; ità tamē, quod poteſtas redimendi non reſideat apud emptorem, ſed apud venditorem. Hæc concluſio habetur expreſſè in eiſdem extrauagantibus. Et probatur: Nam licet tale pactum interueniat, adhuc ille contractus eſt vera emptio, & non mutuatio: ergo eſt licita. Conſequentia *5. cōcluſio.*

quentia eſt nota; & antecedens probatur: Emptor non reſeruat penes ſe ius cogendi venditorem, vt redimat: ergo nulla fit illi iniuria. Et confirmatur. Hoc eſt emere cenſus redimibiles: ſed iſti ſunt liciti, vt ſupra diximus communiter de omnibus cenſibus: ergo. Sexta concluſio: Licitum eſt emere cenſum cum pacto, vt ante certum tempus redimi non poſsit; & etiam cũ pacto, vt poſt certum tempus redimi non poſsit: ſed, quod maneat cenſus perpetuus. Probatur: Vnicuique licet cenſum perpetuum emere, in quo facultas redimendi perpetuo aufertur: ergo eadem ratione licebit emere ſub ea lege, vt non niſi poſt certum tempus redimatur. Et confirmatur: Illa facultas redimendi cenſum, eſt pretio æſtimabilis: ergo, ſi iuſtum pretium detur pro illa poterit magis, aut minus auferri ab ipſo venditore. Nõnulli exiſtimant noſtram concluſionem eſſe falſam, & contrariam Extrauagantibus citatis. Sed proculdubio eſt vera eo modo, quo à nobis eſt explicata. Quam & tenet Soto libr. 6. de iuſtitia. quæſt. 5. artic. 3. Vltima concluſio: Licitum eſt emere cenſus, ea conditione, vt non per partes, ſed totum ſimul redimatur. Probatur: Appoſita tali conditione, adhuc illa eſt vera emptio, & venditio: ergo eſt licita, ſi iuſtum precium tribuatur. Et cõfirmatur: Nam ex oppoſita ſententia ſequeretur, quod venditor poſſet ſingulis annis ſingulos ducatos redimere, quod redundaret in maximum damnum emptoris. Sed cõtra iſtam concluſionem eſt argumentum: Nam in extrauagãtibus citatis dicitur, quod venditor poſsit per partes cenſus redimere. Reſpondetur tamen, quod quamuis id dicatur, non tamen excluditur facultas contrarium faciendi. Imò nec eſſet excludẽda, quia ex ea ſequeretur maximum nocumentum emptori, ſi ſingulis annis cogeretur ſingulos ducatos recipere in redemptionem cenſus, vt diximus. De pœnis, quibus vſurarij puniuntur in iure, agit latè Couar. lib. 3. Varia. cap. 3. nu. 1. 2. & 3. Nauarro cap. 17. num. 279. & Syluest. verbo. vſura. 9. Videte ibi.

QVÆSTIO. LXXIX.

De partibus integralibus iuſtitiæ, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

Pſalm. 33. Et Pſa. 36. Eſai. 1. Amos. 5. 1. Pet. 3.

¶ *Vtrùm declinare à malo & facere bonum ſint partes iuſtitiæ.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod declinare à malo, & facere bonum, non ſint partes iuſtitiæ. Ad quamlibet enim virtutem pertinet facere bonum opus, & malum vitare. Sed partes non excedunt totum; ergo declinare à malo & facere bonum, non debent poni partes iuſtitiæ, quę eſt quędam virtus ſpecialis.

2 ¶ Præterea; Super illud * Pſalm. 33. Diuerte à malo & fac bonum, dicit glo. illud vitat culpam, ſcilicet, diuertere à malo, hoc meretur vitam & palmam, ſcilicet, facere bonum. Sed quælibet pars virtutis meretur palmam & vitã: ergo declinare à malo non eſt pars iuſtitiæ. — *Eſt Caſsio. ſuper iſtũ locum. Pſa. 33.*

3 ¶ Præterea, Quæcunque ita ſe habent quòd vnum includitur in alio, nõ diſtinguuntur ab inuicem, ſicut partes alicuius totius. Sed declinare à malo includitur in hoc quod eſt facere bonũ. Nullus enim ſimul facit bonum, & malum: ergo declinare à malo & facere bonum non ſunt partes iuſtitiæ.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Aug. * in lib. de correctione & gratia ponit ad iuſtitiam legis pertinere, declinare à malo & facere bonum. — *Ca. 1. circa med. to. 7.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſi loquamur de bono & malo in communi, facere bonum & vitare malum pertinet ad omnem virtutem, & ſecundum hoc non poſſunt poni partes iuſtitiæ, niſi forte iuſtitia accipiatur prout eſt omnis virtus. Quamuis etiam iuſtitia hoc modo accepta reſpiciat quandam rationem boni ſpecialem, prout, ſcilicet, eſt debitum in ordine ad legẽ diuinam, vel humanam. Sed iuſtitia ſecundum quòd eſt ſpecialis virtus, reſpicit bonum ſub ratione debiti ad proximum. Et ſecundum hoc ad iuſtitiam ſpecialem pertinet facere bonum ſub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppoſitum, ſcilicet, quod eſt nociuum proximo. Ad iuſtitiam vero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem, vel ad Deum, vel vitare malum oppoſitum. Dicuntur autem hæc duo partes iuſtitiæ generalis, vel ſpecia-

lis

lis quaſi integrales: quia vtrunque eorum requiritur ad perfectum actum iuſtitiæ.

¶ Ad iuſtitiam enim pertinet æqualitatem conſtituere in his quæ ſunt ad alterum, vt ex ſupra dictis * patet. Eiuſdē autem eſt conſtituere aliquid, & conſtitutum conſeruare in his, quæ ſunt ad alterum. Conſtituit autem quis æqualitatem iuſtitiæ faciendo bonum, id eſt, reddendo alteri quod ei debetur. Conſeruat autem æqualitatem iuſtitiæ iam conſtitutæ declinando à malo, id eſt nullum nocumentum proximo inferendo.

Quaſ. 58. art. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd bonum & malum hic accipiuntur ſub quadam ſpeciali ratione, per quam appropriantur iuſtitiæ. Ideo tamen hæc duo ponuntur partes iuſtitię, ſecundum aliquam propriam rationē boni & mali: non autem alicuius alterius virtutis moralis: quia aliæ virtutes morales conſiſtunt circa paſsiones: in quibus bonum facere, eſt venire ad medium; quod eſt declinare ab extremis quaſi à malis. Et ſic in idem redit quãtum ad alias virtutes facere bonum & declinare à malo. Sed iuſtitia conſiſtit circa operationes & res exteriores in quibus aliud eſt facere æqualitatem, & aliud eſt factam non corrumpere.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd declinare à malo, ſecundum quod ponitur pars iuſtitiæ, non importat negationem puram, quod eſt non facere malum. Hoc enim non meretur palmam, ſed ſolum vitat pœnam. Importat autem motum voluntatis repudiantis malum: vt ipſum nomē declinationis oſtēdit. Et hoc eſt meritoriū: præcipue quãdo aliquis impugnatur vt malū faciat, & reſiſtit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd facere bonū eſt actus completiuus iuſtitię, & quaſi pars principalis eius. Declinare autem à malo eſt actus imperfectior & ſecundaria pars eius. Et ideo eſt quaſi pars materialis, ſine qua nō poteſt eſſe pars formalis completiua.

Svmma Textvs.

Vppoſito, quod facere bonum, & declinare à malo poſſunt accipi dupliciter, vno modo generaliter, ſecundum communem rationem boni & mali; alio modo particulariter, ſecundum peculiarem rationem debiti, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur ſecundum generalem rationem; ſic non ſunt partes integrales iuſtitiæ: ſed in omni virtute reperiūtur, niſi forte iuſtitia accipiatur prout dicit omnem virtutem. Probatur: Nam ad omnem virtutem ſpectat declinare à malo, & facere bonum in ſua propria materia. Secunda concluſio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur ſecundum peculiarem rationem debiti: ſic ſunt partes integrales iuſtitiæ. Sed quoniam iuſtitia, vt diximus ſupra, eſt duplex; vna particularis, quæ reſpicit bonum in ordine ad proximum: altera legalis, quæ reſpicit bonum in ordine ad communitatem: ſi declinare à malo, & facere bonum ſecundum rationem debiti fiant in ordine ad proximum, pertinent ad iuſtitiam particularem. Si autem fiant in ordine ad communitatem pertinent ad iuſtitiam legalem, & dicuntur partes integrales iuſtitiæ; quia vtraque illarum requiritur ad perfectum actum iuſtitiæ; quæ conſtituit æqualitatem ad alterum, faciendo bonum, & conſeruat nullum nocumentum inferendo.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli meminiſſe oportebit, ex dictis ſupra quæſtio. 57. artic. 1. quod iuſtitia aliquando accipitur large pro quacunque virtute. In qua ſignificatione viri boni in ſacris literis iuſti appellantur. Aliquando autem accipitur propriè, pro ſpeciali virtute, quæ eſt ad alterū. Nam ſi loquamur de iuſtitiā primo modo, ſic declinare à malo, & facere bonum, etiam ſecundum generalem rationē, poterunt dici partes iuſtitiæ, quatenus ad omnem virtutem ſpectat, declinare à malo, & facere bonum in ſua propria materia. Et hoc affirmat D. Thom. in prima concluſione. Cæterum, quoniam hæc acceptio iuſtitiæ eſt impropria, idcircò abſolutè dicit hoc modo declinare à malo, & facere bonum, non eſſe partes integrales iuſtitiæ. De iuſtitia autem propriè dicta, quæ eſt ad alterum ſiue legalis ſit, quæ reſpicit bonum commune, ſiue particularis, quæ reſpicit proximum (vtraque enim eſt propriè iuſtitia, vt latè oſtendimus ſupra. quæſt. 58. articul. 5.) affirmat in ſecunda concluſione, quod declinare à malo,

Iuſtitia accipitur large & propriè.

lo, & facere bonum, non, vtcunque, ſed ſecundum rationem debiti, ſunt partes integrales iuſtitiæ ſiue legalis, ſiue particularis, pro ratione boni, ad quod illa ordinantur. Nam ad iuſtitiam particularem pertinet facere bonum ſub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppoſitum, ſcilicet, quòd eſt nociuum proximo. Et ad iuſtitiam generalem ſpectat facere bonum debitum in ordine, ad communitatē, vel ad Deum, & vitare malum oppoſitum. Dicuntur autem hæc duo partes integrales iuſtitiæ: quia vtrumque eorum, ſcilicet, & conſtituere æqualitatem ad alterum, quod eſt facere bonum, & conſeruare eandem, nullum nocumentum inferendo, quod eſt declinare à malo, requiritur ad perfectum

Quæſtio. actum iuſtitiæ. Et ſi quis quærat, vtrùm declinare à malo, & facere bonum, ſecundum aliquam propriam rationem boni, & mali, ponantur partes iuſtitiæ, & tamen non ponantur partes aliarum virtutum, puta, fortitudinis, aut temperantiæ ſecundum alias ſpe-

Reſponſio. ciales rationes boni; Reſpondet D. Thom. in ſolutione ad primum affirmatiuè. Et ratio illius eſt: Nam aliæ virtutes morales verſantur circa paſsiones, in quibus bonum facere eſt venire ad medium, quod eſt declinare ab extremis, quaſi à malis. Atque adeò in idem redit, quantum ad alias virtutes facere bonum, & declinare à malo. Quare non poſſunt poni partes integrales illarum. At verò iuſtitia verſatur circa operationes, & res exteriores; in quibus aliud eſt, facere æqualitatem, quod eſt facere bonum; & factam non corrumpere, quod eſt declinare à

Argument. malo. ¶Sed contra hoc eſt argumentum: In ipſa iuſtitia etiam redit in idem vtrumque: nam idem eſt, æqualitatem facere, & ab inæquali declinare, non minus quam ab extremis ad medium venire: ergo quantum ad hoc nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam, & alias virtutes. Et confirmatur: Sicut aliud eſt æqualitatem facere, & aliud factam non corrumpere; ità etiam aliud eſt inter paſsiones medium conſtituere, & aliud conſtitutum medium non corrumpere; ergo vtrobique

Reſponſio. eſt eadem ratio. Pro huius argumenti ſolutione, aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, inter æqualitatem, circa quam verſatur iuſtitia; & medium, circa quod verſantur aliæ virtutes morales, hoc eſſe diſcriminis, ſcilicet, quod æqualitas eſt in rebus ipſis, medium autem eſt intus in animis noſtris. Propter quod diximos ſupra agentes de iuſtitia, quod medium iuſtitiæ eſt medium rei; & medium aliarum virtutum eſt mediū rationis. Ex quo fit, vt conſtituto à me medio per alias virtutes, nullus alius poſſit illud corrumpere. Nullus enim poteſt me inuitum, ex temperato facere intemperatum. At verò conſtituta à me æqualitate per iuſtitiam, poteſt alius, me inuito, illam corrūpere. Quando enim iuſsi agrum ſuum reddendum Ioanni, & alter iubet eundem agrū ab eo auferri; corrumpit ille æqualitatem, quam ego feci. Et ex hoc diſcrimine intenta ad propoſitum differentia clara habetur, ſcilicet, quod in alijs virtutibus facere medium, & non corrumpere illud, eſt idem ſicut illuminatio continua. At verò in iuſtitia facere æqualitatem, & non corrumpere illam, ſunt diuerſa; quia æqualitas facta in rebus nō conſeruatur ex meo facere: ſicut nec dependet à me; ſed poteſt à multis alijs corrumpi. Quia ergo aliud eſt facere æqualitatem, & aliud corrumpere æqualitatem factam, à ſe vel ab alio, & hoc non habet locum in alijs virtutibus, ideò facere bonum & declinare à malo, quæ hæc important, aſſignantur ſpecialiter partes integrales iuſtitiæ, & non aliarum virtutum. Et per hæc patet ſolutio ad argumenta. Aliam explicationem ſatis obſcuram ſubijcit Caietanus in iſto commento. Sed quæ à nobis poſita eſt, ſufficit, vt ad grauiora properemus.

¶In ſolutione ad ſecundum argumentum dicit D. Thom. quod declinare à malo ſecundum quod ponitur pars iuſtitiæ, non importat puram negationem, quæ eſt non facere malum; ſed importat motum voluntatis repudiantis malum. Nam declinare à malo, de quo in præſenti eſt ſermo, eſt meritorium, contingitque præcipuè, quando aliquis impugnatur, vt malū faciat, & reſiſtit. At verò declinare à malo, ſecundum quod dicit puram negationem, non eſt meritoriū, ſed ſolum vitat pœnam. Nonnulli affirmāt, puram omiſsionem peccati ſine aliquo actu interiori, vt non furari, eſſe meritoriam. Sed proculdubio contraria ſententia eſt vera, quam tenet D. Thom. hic, & in. 1. 2. quæſt. 71. artic. 5. ad primum. Vbi eſt proprius locus huius diſputationis. Et ratio eſt manifeſta: Nam ſi actus poſitiuus non eſt meritorius, niſi vel formaliter, vel virtualiter referatur in Deum, vt communiter dicunt Doctores, qua ratione fieri poterit, vt pura omiſsio, quę non eſt ens, nec aliqua ratione in Deum refertur; ſit meritoria? Eo vel maximè; quod aliàs ſequeretur acquirere hominem infinita merita, ſine intentione, & ſine aliquo actu bono; quod nullo modo eſt dicendum. De hac re videndus eſt Diu. Thom. 1. 2. quæſtione. 114. artico. quarto, vbi de requiſitis ad meritum copioſe

Nota circa ſolutionem ad. 2. Di. Thom.

ſe diſputat. Videnda ſunt etiam dicta à nobis in 1. tomo. q. 2. artic. 9.

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrùm tranſgreſsio ſit ſpeciale peccatum.

Inf. art. 3. ad tertium & ar. 4. ad 3.

AD SECVNDVM ſic proceditur, Videtur, quòd tranſgreſsio non ſit ſpeciale peccatũ. Nulla enim ſpecies ponitur in diffinitione generis. Sed tranſgreſsio ponitur in cõmuni diffinitione peccati. Dicit enim * Ambro. quod peccatũ eſt tranſgreſsio legis diuinæ: ergo tranſgreſsio non eſt ſpecies peccati.

Lib. de Paradiſo c. 8. parũ ante med. to. 4.

2. ¶ Præterea, Nulla ſpecies excedit ſuum genus. Sed tranſgreſsio excedit peccatum, quia peccatum eſt dictum, vel Factum, vel concupitum contra legem Dei, vt patet per * Auguſt. 22. contra Fauſtum: tranſgreſsio autem eſt etiã contra naturam, vel conſuetudinem: ergo tranſgreſsio non eſt ſpecies peccati.

Li. 22. ca. 17. in prin. to. 6.

3 ¶ Præterea, Nulla ſpecies continet ſub ſe omnes partes, in quas diuiditur genus. Sed peccatum tranſgreſsionis ſe extendit ad omnia vitia capitalia, & etiam ad peccata cordis, oris & operis: ergo tranſgreſsio non eſt ſpeciale peccatum.

¶ SED CONTRA eſt, quia opponitur ſpeciali virtuti ſcilicet iuſtitiæ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nomen tranſgreſsionis à corporalibus motibus ad morales actus deriuatum eſt. Dicitur autem aliquis ſecundũ corporalem motum trãſgredi, ex eo quòd graditur trans terminum ſibi præfixum. Terminus autem præfigitur homini, vt vltra non tranſeat in moralibus per præceptum negatiuum. Et ideo tranſgreſsio proprie dicitur ex eo quòd aliquis agit aliquid contra præceptum negatiuum. Quod quidem materialiter poteſt eſſe commune in omnibus ſpeciebus peccatorum, quia per quamlibet ſpeciem peccati mortalis homo tranſgreditur aliquod præceptum diuinũ. Sed accipitur formaliter, ſcilicet, ſecũdum hanc ſpecialem rationem, quod eſt facere contra præceptum negatiuum, ſic eſt ſpeciale peccatum dupliciter. Vno quidẽ modo ſecundum quòd opponitur ad genera peccatorum oppoſita alijs virtutibus. Sicut enim ad propriam rationem iuſtitiæ legalis pertinet attendere debitum præcepti: ita ad propriam rationem tranſgreſsionis pertinet attendere contemptum præcepti. Alio modo ſecundum quòd diſtinguitur ab omiſsione quę contrariatur præcepto affirmatiuo.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod ſicut iuſtitia legalis eſt omnis virt⁹ ſubiecto & quaſi materialiter: ita etiam iniuſtitia legalis eſt materialiter omne peccatum. Et hoc modo peccatum diffinit * Ambro. ſecundum ſcilicet rationem iniuſtitiæ legalis.

Loco citato in argu.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd inclinatio naturæ pertinet ad præcepta legis naturalis: conſuetudo etiam honeſta habet vim præcepti, quia vt Auguſt. * dicit in epiſtola de ieiunio ſabbathi. Mos populi Dei pro lege habendus eſt. Et ideo tam peccatum quam trãſgreſsio poteſt eſſe contra conſuetudinem honeſtam & contra inclinationẽ naturalem.

Epiſt. 86. ad Caſula. non longe à prin. to. 2. Et habetur 11. diſt. ca. In his reb⁹

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnes enumeratæ ſpecies peccatorum poſſunt habere tranſgreſsionem nõ ſecundum proprias rationes, ſed ſecundũ quandam ſpecialem rationem, vt dictũ * eſt. Peccatum autem omiſsionis omnino à tranſgreſsione diſtinguitur.

In cor. art.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito quod nomen tranſgreſsionis à motibus corporalibus, ad morales actus deriuatum eſt, ex quo fit, vt, quemadmodum dicitur aliquis tranſgreſſor ſecũdum corporalem motum, inquantum graditur trans terminum ſibi præfixum; ità etiã dicitur tranſgreſſor in actibus moralibus, qui præfixum ſibi terminum tranſit, terminus autem homini præfixus in præceptis negatiuis continetur; atque etiam ſuppoſito, quod de tranſgreſsione poſſumus loqui dupliciter, ſcilicet, materialiter, atque formaliter, reſpondet Diu. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima

conclusio:

concluſio: Loquendo de tranſgreſsione materialiter ſic non eſt ſpeciale peccatum, ſed in omnibus inuenitur, inquantum per quãlibet ſpeciem peccati mortalis, homo tranſgreditur aliquod præceptum diuinum. Secunda concluſio: Loquendo de tranſgreſsione formaliter, ſic eſt ſpeciale peccatum oppoſitum iuſtitiæ legali, cuius eſt attendere debitum præcepti.

Explicatur litera Di. Thom.

EXPLICATIO ARTICVLI.

LItera huius articuli ſatis obſcurè ponitur à D.Tho. Vt tamen eius mens intelligatur, aduertendum eſt, quod tranſgreſsio formaliter nihil aliud eſt, quam actus poſitiuus, quo quis vult non ſeruare legem, eſtq; directè cõtrarius actui voluntatis, quo quis vult ſeruare legem. Et quia hic actus eſt iuſtitiæ legalis extendens ſe ad opera omnium virtutum, inquantum vult quis non ſolũ facere illa opera virtutum abſolutè, ſed etiã vult ea facere, quia præcepta à lege diuina, vel naturali, vel humana; idcircò actus cõtrarius, ſcilicet, velle non ſeruare legem, eſt actus iniuſtitiæ generalis ſeu legalis. Et extẽdere ſe quoque poteſt ad omnia opera vitiorum; pro quanto poteſt quis non ſolum peccata committere abſolutè, ſed etiam cõmittere illa in odium legis. Sicque trangreſsio eſt vna ſpecies peccati diſtincta ab alijs: ſicut & iniuſtitia legalis diſtinguitur ab intemperantia. Et hoc eſt, quod voluit ſignificare D.Thom. in corpore articuli quando dicit, tranſgreſsionem formaliter, ſecundum quod opponitur ad genera peccatorum oppoſita alijs virtutibus, eſſe ſpeciale peccatũ. Et quia velle contrariatur præcepto, quo præcipitur, vt non vellimus, idcirco etiã trãſgreſsio, quæ conſiſtit in velle, dicitur propriè eſſe contra præceptum negatiuum.

Corollariũ

Ex dictis infertur, quod tranſgreſsio ex ſua ratione formali ſeu morali, qua in ſpecie iniuſtitiæ legalis conſtituitur comparatur ad cætera vitia, vt forma ad materiam. Nõ enim poteſt illa exiſtere, niſi ſupra alijs vitijs fundata. Cum non poſsit quis velle tranſgredi legem, niſi faciendo aliquid, quod ſit contra illam. Et ideo dicit D.Tho. in concluſionibus, quod tranſgreſsio materialiter non eſt ſpeciale peccatum, benè tamen formaliter, ad modum iam explicatũ. Et quia tranſgreſsio in ſua ratione formali includit actum poſitiuum, qui eſt velle facere contra legem, rurſus fit, vt omnino ſit oppoſita omiſsioni, quæ ſolum dicit negationem actus, tanquã poſitiuum negatiuo. Et propterea affirmat idem D.Thom. in fine articuli, quod tranſgreſsio inquantum opponitur omiſsioni, quæ eſt contra præceptum affirmatiuum eſt ſpeciale peccatum. Non obſtante, quod ſi loquamur materialiter de trãſgreſsione poſſit etiam omiſsio dici tranſgreſsio, inquantum per omiſsionem tranſgreditur quis præcepta, quę adimplere tenetur. Sicque omiſsio erit materia tranſgreſsionis formaliter dictæ: ſicut & quodcunque aliud peccatũ. Sed eſt aduertendum, quod peccatum omiſsionis poteſt accipi dupliciter. Vno modo ſecundum ſe. Et ſic cum nullũ includat actũ, vt optimè docet D.Thom. 1.2. q.71. art.5: ſic ei non poterit, vt ſit tranſgreſsionis materia. Implicat enim, vt id, quod ſine omni actu eſt, ſit materia tranſgreſsionis quæ eſt actus. Alio modo ſecundum ſuam cauſam. Et ſic poteſt omiſsio eſſe materia tranſgreſsionis, ſicut & quodcunque aliud peccatum. Vt ſi velit quis non ſeruare præcepta affirmatiua in odium legis.

Peccatum omiſsionis accipitur dupliciter.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm omiſsio ſit ſpeciale peccatum.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videt quòd omiſsio nõ ſit ſpeciale peccatum. Omne enim peccatum, aut eſt originale aut actuale. Sed omiſsio non eſt originale peccatum, quia non cõtrahitur per originem, nec eſt actuale, quia poteſt eſſe abſque omni actu, vt ſupra * habitum eſt, cùm de peccatis in communi ageretur: ergo omiſsio non eſt ſpeciale peccatum.

1.2. q.71. ar.5. Et.2 d.35.a.13 Et mal. q. 2.ar.1.

* 1.2. q.71. art.5.

2 ¶ Præterea, Omne peccatum eſt voluntarium. Sed omiſsio quandoque non eſt voluntaria, ſed neceſſaria: puta cum mulier corrupta eſt quæ virginitatem vouit, vel cùm aliquis amiſit rẽ quam reſtituere tenetur, vel cum ſacerdos tenetur celebrare, & habet aliquod impedimentum: ergo omiſsio nõ ſemper eſt peccatum.

3 ¶ Præterea, Cuilibet ſpeciali peccato eſt determinare aliquod tẽpus, quando incipit eſſe. Sed hoc non eſt determinare in omiſsione, quia quandocunque non facit, ſimiliter ſe habet, nec tamen ſemper peccat: ergo omiſsio non eſt ſpeciale peccatum.

4 ¶ Præterea, Omne peccatum ſpeciale ſpeciali virtuti opponitur. Sed non eſt dare aliquam ſpecialem virtutẽ, cui omiſsio opponatur, tum quia bonum cuiuſlibet virtutis omitti poteſt: tũ quia

iuſtitia

iuſtitia, cui ſpecialius videtur opponi, ſemper requirit aliquem actum, etiã in declinatione à malo, vt dictũ * eſt, omiſſio autem poteſt eſſe abſq; omni actu: ergo omiſſio non eſt ſpeciale peccatum. [ar. 1. ad. 2.]

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Iac. 4. Scienti bonum, & non facienti peccatum eſt illi.

¶ Respondeo dicendum, quòd omiſſio importat prætermiſſionem boni. Non autem cuiuſcunque, ſed boni debiti. Bonum autem ſub ratione debiti pertinet proprie ad iuſtitiam. Ad legalem quidem, ſi debitum accipiatur in ordine ad legem diuinam, vel humanam. Ad ſpecialem autem iuſtitiam ſecundum quod debitum conſideratur in ordine ad proximum. Vnde eo modo, quo iuſtitia eſt ſpecialis virtus, vt ſupra * habitũ eſt, & omiſſio eſt ſpeciale peccatũ diſtinctũ à peccatis quæ opponuntur alijs virtutibus: Eo vero modo quo facere bonũ, cui opponitur omiſſio, eſt quædam ſpecialis pars iuſtitiæ diſtincta à declinatione mali cui opponitur tranſgreſſio, etiam omiſſio à tranſgreſſione diſtinguitur. [q. 58. a. 6. 7. & 8.]

¶ Ad Primum ergo dicendũ, quod omiſſio nõ eſt peccatum originale, ſed actuale, non quia habeat aliquem actum ſibi eſſentialem, ſed ſecundum quòd negatio actus reducitur ad genus actus. Et ſecundum hoc non agere accipitur, vt agere quoddam, ſicut ſupra dictum * eſt. [1. 2. q. 71. ar. 6. ad. 1.]

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd omiſſio, ſicut dictũ * eſt, non eſt niſi boni debiti ad quod aliquis tenetur: Nullus autẽ tenetur ad impoſſibile: Vnde nullus ſi non facit id quod facere non poteſt, peccat per omiſſionem. Mulier ergo corrupta quæ virginitatem vouit, nõ omittit virginitatem non habẽdo, ſed non pœnitendo de peccato præterito, vel non faciendo quod poteſt ad votum adimplendum per continentiæ obſeruantiam. Sacerdos etiam non tenetur dicere miſſam, niſi ſuppoſita debita opportunitate, quæ ſi deſit, nõ omittit. Et ſimiliter aliquis tenetur ad reſtitutionẽ ſuppoſita facultate, quam ſi non habet, nec habere poteſt, non omittit, dũmodo faciat quod poteſt. Et idem dicendum eſt in alijs. [In cor. art.]

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut peccatũ tranſgreſſionis opponitur præceptis negatiuis, quæ pertinent ad declinandum à malo, ita peccatum omiſſionis opponitur præceptis affirmatiuis, quæ pertinẽt ad faciendũ bonũ. Præcepta autẽ affirmatiua nõ obligãt ad ſemper, ſed ad tempus determinatũ, & pro illo tempore peccatum omiſſionis incipit eſſe. Poteſt tamen cõtingere quòd aliquis tunc ſit impotens ad faciendum quod oportet. Quod quidem ſi ſit præter eius culpam, non omittit quod debet, vt dictum * eſt. Si vero ſit propter eius culpam præcedentem, puta, ſi aliquis de ſero ſe inebriauerit, & non poteſt ſurgere ad matutinas, vt debet, dicunt quidam quòd tũc incepit peccatũ omiſſionis, quando aliquis ſe applicat ad actum illicitum & incompoſſibilem cum illo actu ad quem tenetur. Sed hoc nón videtur verum, quia dato quòd excitaretur per violentiam, & iret ad matutinas, non omitteret. Vnde patet quod præcedens inebriatio non fuit omiſſio, ſed omiſſionis cauſa. Vnde dicendum eſt, quòd omiſſio incipit ei imputari ad culpam, quando fuit tempus operandi, tamen propter cauſam præcedentem, ex qua omiſſio ſequens redditur voluntaria. [In ſolut. ad arg. præc. Et. 1. 2. q. 71. ar. 5.]

¶ Ad quartum dicendũ, quòd omiſſio directe opponitur iuſtitiæ, vt dictũ * eſt. Non enim eſt omiſſio boni alicuius virtutis, niſi ſub ratione debiti quod pertinet ad iuſtitiam. Plus autem requiritur ad actũ virtutis meritorium, quàm ad demeritum culpæ, quia bonũ eſt ex integra cauſa, malum autẽ ex ſingularibus defectibus. Et ideo ad iuſtitiæ meritum requiritur actus, non autẽ ad omiſſionem. [In corp. ar.]

Svmma Textvs.

Conclusio: Omiſſio eſt ſpeciale peccatũ diſtinctũ à peccatis, quæ opponuntur alijs virtutibus. Probatur. Omiſ-

ſio importat prætermiſſionẽ boni, nõ cuiuſcumque, ſed debiti: ſed bonum ſub rationẽ debiti, pertinet ad iuſtitiã, vel legalẽ, ſi debitum accipiatur in ordine ad legẽ diuinã, aut humanam, vel particularẽ, ſi debitũ conſideretur in ordine ad proximum: ergo ſicut iuſtitia eſt ſpecialis virtus, vt dictũ eſt ſupra. q. 58. ar. 6. 7. & 8. ità etiã omiſſio erit ſpecialẽ peccatum diſtinctum ab illis, quæ opponuntur alijs virtutibus. Ex quo fit, vt ſicut facere bonum cui opponitur omiſſio, eſt ſpecialis pars iuſtitiæ, diſtincta à declinatione mali, cui opponitur tranſgreſſio, ità etiã omiſſio diſtinguitur à tranſgreſſione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, & ſequẽtis lõga opus eſſet diſputatione de omiſſione, & eius natura. Sed, quia hæc propriè pertinet ad primã ſecundæ, cõſulto à me prætermittitur. Et pro nunc ſolũ dico, quod ſicut tranſgreſſio accipitur dupliciter, ſcilicet, materialiter, & formaliter; & ſolũ formaliter accepta conſtituit ſpeciale peccatũ iniuſtitiæ diſtinctũ ab alijs, quæ reliquis virtutibus opponũtur: ità etiam omiſſio poteſt accipi, & materialiter, & formaliter. Omiſſio formaliter accepta importat non agere debitum, ità, vt ipſa ratio debiti formaliter cadat in ratione formali omiſſionis. Quod contingit quãdo quis vult aliquid omittere, quia debitũ. Et ſub hac ratione, eſt ſpeciale peccatũ iniuſtitiæ; vel legalis, ſi debitũ accipiatur in ordine ad legẽ, vel particularis; ſi debitũ cõſideretur in ordine ad proximũ. Ratio enim debiti ad ſolã iuſtitiã ſpectat, inter alias virtutes, vt. 1. 2. q. 99. ar. 5. ad primũ docet D. Tho. Omiſſio autẽ materialiter accepta ſolũ importat nõ agere id quod eſt debitũ, ipſa ratione debiti nõ intrãte rationẽ formalẽ omiſſionis. Et vt ſic, omiſſio non eſt ſpeciale peccatum, ſed inuenitur in qualibet ſpecie virtutis, pro quanto quodlibet bonum virtutis omitti poteſt. Itaq; omittẽs, verbi gratia, comedere quantum oportet, quatenus actũ temperãtiæ, qui eſt debitus nõ facit, omittit materialiter, & quatenus eundem, vt debitũ ſecundũ naturæ, vel Dei legẽ nõ facit, omittit formaliter. Eſtq; iſte actus tunc formaliter oppoſitus iuſtitiæ, & diſtinctus à tranſgreſſione, de qua dictum fuit articulo præcedenti. Sicut & facere bonum debitum, cui opponitur omiſſio, diſtinguitur à declinare à malo, cui opponitur tranſgreſſio. Ex dictis infertur, quod omiſſio formaliter accepta dupliciter poteſt dici ſpeciale peccatum. Vno modo, vt peccata iniuſtitiæ dicuntur ſpecialia peccata ab illis, quæ ſiunt contra temperantiam, aut fortitudinẽ. Alio modo intra latitudinem iniuſtitiæ. Sicut enim facere bonum, & declinare à malo, ſunt diuerſi actus iuſtitiæ: ità etiam omittere quod opponitur ad facere, & tranſgredi, quod opponitur ad declinare inter ſe, ſunt diuerſa peccata ſpecialia ſub iniuſtitia contenta. Et hoc eſt, quod D. Tho. in iſto articulo intendit docere.

Omiſſio accipitur formaliter & materialiter.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum peccatũ omiſſionis ſit grauius, quàm peccatum tranſgreſſionis.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd peccatũ omiſſionis ſit grauius, quàm peccatũ tranſgreſſionis. Delictum enim videtur idem eſſe quod derelictum, & ſic per conſequens videtur idem eſſe omiſſioni. Sed delictum eſt grauius quàm peccatum tranſgreſſionis, quia maiori expiatione indigebat, vt patet Leuit. 5. ergo peccatum omiſſionis eſt grauius quàm peccatum tranſgreſſionis.

Mal. qu. 2. artic. 1. ad quartũ & ar. 9. Cor.

2 ¶Præterea, Maiori bono maius malum opponitur, vt patet per Philoſoph. in. 8. Ethic.* Sed facere bonum, cui opponitur omiſſio, eſt nobilior pars iuſtitiæ quàm declinare à malo, cui opponitur tranſgreſſio, vt ex ſupra dictis * patet: ergo omiſſio eſt grauius peccatum quàm tranſgreſſio.

Li. 8. c. 10. circa prin. to. 5.

ar. 1. ad. 3.

3 ¶Præterea, Peccatum tranſgreſſionis poteſt eſſe & veniale & mortale. Sed peccatum omiſſionis videtur eſſe ſemper mortale, quia opponitur præcepto affirmatiuo: ergo omiſſio videtur eſſe grauius peccatum quàm ſit tranſgreſſio.

4 ¶Præterea, Maior pœna eſt pœna damni, ſcilicet carentia viſionis diuinæ, quæ debetur peccato omiſſionis, quàm pœna ſenſus, quæ debetur peccato trãſgreſſionis, vt patet per * Chryſo ſuper Matth. Sed pœna proportionatur culpæ: ergo grauius eſt peccatum omiſſionis quàm tranſgreſſionis.

Homil. 24. to. 3. Hom. 47. ad pop. Antioche. t. 5.

¶SED CONTRA eſt, quod facilius eſt abſtinere à malo faciendo, quàm implere bonum: ergo grauius peccat, qui non abſtinet à malo faciendo, quod

eſt

eſt tranſgredi, quàm qui non implet bonum, quod eſt omittere.

¶ Respondeo dicendum, quòd peccatum intantum eſt graue, inquantum à virtute diſtat. Contrarietas autē eſt maxima diſtantia, vt dicitur in 10. * Metaphyſ. Vnde contrarium magis diſtat à ſuo contrario, quàm ſimplex eius negatio, ſicut nigrū plus diſtat ab albo, quàm ſimpliciter nō albū. Omne enim nigrum eſt non albū, ſed non conuertitur. Manifeſtū eſt autē quòd tranſgreſſio contrariatur actui virtutis, omiſsio autem importat negationem ipſius. Puta, peccatum omiſsionis eſt, ſi quis debitam reuerentiam parentibus non exhibeat. Peccatum autem tranſgreſsionis, ſi contumeliam, vel quancunq; iniuriā eis inferat. Vnde manifeſtum eſt, quod ſimpliciter & abſolutè loquendo, trāſgreſsio eſt grauius peccatum quā omiſſio, licet aliqua omiſsio poſsit eſſe grauior aliqua tranſgreſſione.

Lib. 10. tx. 13. & 14. to. 3.

¶ Ad primum ergo dicendū quòd delictum communiter ſumptum ſignificat quamcunq; omiſsionem. Quādoque tamē ſtrictè accipitur pro eo quod omittitur aliquid de his quæ pertinent ad Deum, vel quando ſcienter & quaſi cum quodam contemptu derelinquit homo id quod facere debet. Et ſic habet quandam grauitatem, ratione cuius maiori expiatione indiget.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ei quod eſt bonū facere opponitur, & non facere bonum, quod eſt omittere, & facere malum, quod eſt tranſgredi. Sed primum contradictoriè, ſecundū contrariè, quod importat maiorem diſtantiam. Et ideo trāſgreſsio eſt grauius peccatum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut omiſsio opponitur præceptis affirmatiuis, ita trāſgreſsio opponitur præceptis negatiuis. Et ideo vtrumque ſi propriè accipiatur, importat rationem peccati mortalis. Poteſt autem largè dici tranſgreſsio vel omiſsio, ex eo quòd aliquid fit præter præcepta affirmatiua, vel negatiua, diſponens ad oppoſitū ipſorum. Et ſic vtrumque largè accipiēdo poteſt eſſe peccatum veniale.

¶ Ad quartum dicendū, quòd peccato tranſgreſsionis reſpōdet & pœna dāni propter auerſionem à Deo, & pœna ſenſus propter inordinatā cōuerſionē ad bonum commutabile. Similiter etiā omiſsioni non ſolū debetur pœna dāni, ſed etiam pœna ſenſus, ſecundum illud Matth. 7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excīdetur, & in ignem mittetur. Et hoc propter radicem, ex qua procedit, licet non habeat ex neceſsitate actualem cōuerſionem ad aliquod bonum commutabile.

Summa Textus.

Conclusio: Trāſgreſsio, ſimpliciter & abſolutè loquēdo, eſt grauius peccatū quā omiſsio, licet aliqua omiſsio poſſit eſſe grauior aliqua tranſgreſsione. Probatur: Peccatum intantū eſt grauius, inquantū magis à virtute diſtat, ſed contrarium magis diſtat à ſuo contrario, quam ſimplex eius negatio; nigrū enim magis diſtat ab albo, quā ſimpliciter non album, cùm omne nigrū ſit non album & non è contra; ergo tranſgreſſio, quæ contrariatur actui virtutis, magis diſtat ab illa, quā omiſsio, quæ ſolum importat negationē ipſius. Et ſic non exhibere parentibus debitam reuerentiā, quod eſt omiſſio, non eſt tā graue peccatū, ſicut contumeliam, vel quamcunque aliam iniuriam eis inferre, quod eſt tranſgreſsio.

Explicatio Articuli.

Conclusio poſita à D. Tho. in iſto articulo in eo fundatur, quod cū diſtantia cōtraria ſit maior, quam cōtradictoria, & trāſgreſsio opponatur virtuti contrariè, omiſſio autem ſolum contradictoriè, ſit, vt trāſgreſsio magis diſtet à virtute, atq; adeò ſit grauius peccatū, quā omiſsio, cæteris parib⁹. Cæterū, quoniā illud fundamentū maximā continet difficultatē; idcircò ad illius explicationem argumētor in hunc modū. Maior eſt diſtātia inter ens, & nō ens, quā inter duo entia: ſed contrariorū vtrunq; eſt ens: contradictoriorū autē vnū eſt ens, & alterū nō ens: ergo maior diſtātia eſt contradictoria, quā cōtraria, atq; ex conſequēti omiſsio, quę cōtradictoriè opponitur virtuti, magis diſtabit ab illa, quā trāſgreſsio, quę opponitur cōtrariè. Secūdò: Cōtrarietas eſt differentia in eodem genere, vt docet Ariſt. 10. Metaphy. tex. 13. ſed maxima diſtantia non eſt in eodem

1. argumētum contra fundamentū D. Tho.

2. argum.

 dem

demgenere, quoniam magis diſtant, quæ ſunt diuerſorum generum: ergo. His tamen non obſtantibus dico fundamentũ D.Tho. deſumptum eſſe ex Ariſtot. loco ſtatim citato. Ad cuius intelligentiam aduertendũ eſt primò, quod de diſtãtia poſſumus loqui dupliciter. Vno modo propriè pro differentia, ſeu diſtantia poſitiua, quæ eſt inter aliqua. Alio modo communiter, ſecundũ quod ſe extendit ad quãcunq; non conuenientiã, qualis etiã eſt inter ens, & nonens. Secũdo eſt aduertendum, quod exceſſus diſtãtiæ cõſiderari poteſt, vel abſolutè, vel proportionabiliter. Abſolutè quidem dicitur eſſe maxima diſtãtia inter ea, quę ſecundũ ſuã eſſentiã maximè diſtant, vt Deus & creatura, ſubſtantia & accidens, actus purus, & pura potentia. Proportionabiliter autem tantũ dicitur eſſe maxima diſtantia inter illa, quę ſunt ad inuicẽ cõparabilia. Cuiuſmodi ſunt, quæ ſunt eiuſdẽ generis, vt cõtraria. Nã quæ ſunt diuerſorum generum ad inuicem comparari non poſſunt, vt docet Ariſto. lib. 7. Phyſ. Ideo autem contraria ſunt eiuſdem generis, quoniam adinuicem tranſmutantur. Inter ea enim, quæ ſunt diuerſorum generum, nõ eſt tranſmutatio per ſe. Nam non tranſmutatur calidum in coloratum, ſed in frigidũ. Propterea q; dicit Ariſt. 1. Phyſ. tex. 43. accipiendum eſſe primum, quod omnium, quæ ſunt nihil neque facere aptum natũ eſt, nec pati, contingens, & contingenti; neque fit quodlibet ex quolibet, niſi aliquis accipiat ſecundum accidens. Qualiter enim fiet album ex muſico, niſi accidens ſit albo: &c.

Nota pro ſolutione.

1. dictum. ¶His ſuppoſitis dico primò, quod quando Ariſtot. affirmat inter contraria eſſe maximam diſtantiam, loquitur de exceſſu diſtantiæ, non abſolutè, ſed proportionabiliter. Abſolutè enim magis diſtant quantitas, & qualitas, quę in nullo genere cõueniunt, quam duæ qualitates contrariæ, quæ non ſolùm in genere generaliſſimo, ſed & ſubalterno conueniunt, vt dulce, & amarum, ſub ſapore. Et quidem, quod contraria ſub eodem genere maximè diſtent, probatur ex mente Ariſtotel. loco citato, hoc modo: Tranſmutatio eſt inter contraria vltima: nã dato; quod ſit inter media, vt inter croceũ, & rubeum, vel inter medium & extremũ, quod dicitur vltimam, vt inter croceum, & nigrum: adhuc tamen eſt progreſſus ad vltimum; & quando fuerit inter extrema nõ poteſt vlterius procedere: ergo cõtraria extrema, quæ ſunt vnius generis, inter quæ eſt vltima tranſmutatio, maximè diſtant. Probo conſequentiam: Quoniam magis diſtant extrema contrariã adinuicem, quam media adinuicem; & quam medium, & extremum. Nec poteſt imaginari maior ſub eodem genere, quam diſtantia duorum extremorum.

2. dictum. ¶Dico ſecundò, quod ſi loquamur de diſtantia communiter, maior diſtantia eſt inter cõtradictoria, quã inter contraria, quia minus conueniunt; vt rectè probat argumentũ primũ. Cæterùm ſi loquamur de diſtantia propriè (vt in præſenti eſt loquendũ) maior diſtãtia eſt inter cõtraria, quã inter cõtradictoria. Et ratio eſt; Quia contrariorũ diſtantia vtrinq; quãtificatur. Vtrumq; enim extremũ eſt poſitiuũ. & ſic ponit aliquã ſui diſtãtiam. Cùm tamen in contradictorijs ex vno tantùm mẽbro quantitas diſtantiæ ſit. Tantum enim diſtat albũ à non albo, quantam entitatem ponit albũ, & non plus. Ex quo fit, vt diſtãtia contrariorũ cõtineat in ſe diſtantiã contradictoriorum; & addat aliquid ſupra. Quod & ſignificauit D.Tho. quando dixit. Omne nigrũ eſt nõ albũ, & nõ econtra. Ac ſi diceret: Nigrũ includit diſtantiã albi à non albo: quia omne nigrũ eſt non albũ. Et vltra hoc includit diſtãtiã, quã ponit ipſum nigrũ ab albo. Et ſi quis obijciat, quod nõ albũ extendit ſe ad omnia extra albũ, quorũ multa magis diſtant ab albo, quã nigrũ; reſpõdeo, id nihil obſtare: quia hoc eſt per accidens, ſeu materialiter: cũ tamẽ formaliter loquẽdo nõ album, neq; nigrũ, neq; aliud genus inferat, ſed poſsit eſſe cũ minori diſtãtia poſitiua, puta, cum pallido, & alijs medijs coloribus. Ex dictis infertur, quod loquẽdo de diſtãtia propriè, ſecundũ quod ſignificat differentiã poſitiuam inter aliqua magis diſtant cõtraria, quam contradictoria. Et quia tranſgreſsio poſitiuè diſtat à virtute; omiſsio autẽ ſolum diſtat negatiuè; ſeu contradictoriè; idcircò tranſgreſsio eſt grauius peccatum, quã omiſsio ex natura ſua. Quod eſt intelligendũ de tranſgreſsione, & omiſsione reſpectu eiuſdẽ. Nam reſpectu diuerſorum bene poterit contingere, quod omiſsio ſit grauius peccatũ, quam aliqua tranſgreſsio, vt D.Tho. in iſto articulo dicit.

QVÆSTIO. LXXX.

De partibus potentialibus iuſtitiæ, in duos Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

¶Vtrùm conuenienter aſsignentur virtutes iuſtitiæ annexæ. *Sup. q. 58. a. 11. ad. 1 et ſecundũ Et infr. q. 122. ar. 1. Cor. Et. 3. d. 33. q. 3. art. 4.*

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd inconueniẽter aſsignentur

nentur virtutes iuſtitiæ annexæ. Tullius enim enumerat * ſex, ſcilicet religionẽ, pietatem, gratiam, vindicationẽ, obſeruantiam, veritatem. Vindicatio autem videtur ſpecies eſſe commutatiuæ iuſtitiæ, ſecundum quam illatis iniurijs vindicta rependitur, vt ex ſupradictis * patet. Non ergo debet poni inter virtutes iuſtitiæ annexas.

Li. 2. de inuent. in fo. 4. ante finem lib.
Q. 61. art. 4. 3.

2. ¶ Præterea, Macrob. * ſuper ſomniũ Scipio. ponit ſeptẽ, ſcilicet, innocentiã, amicitiam, concordiã, pietatem, religionem, affectum, humanitatem, quarum plures à Tullio prætermittũtur: ergo videtur inſufficienter enumeratas eſſe virtutes iuſtitiæ adiunctas.

Li. 1. in ſomnium Scipion. in fol. 2. ante med. lib.

3. ¶ Præterea, A quibuſdã alijs ponũtur quinque partes iuſtitiæ, ſcilicet obediẽtia reſpectu ſuperioris, diſciplina reſpectu inferioris, æquitas reſpectu æqualiũ, fides & veritas reſpectu omniũ, de quibus à Tullio * non ponitur niſi veritas: ergo videtur inſufficienter enumeraſſe virtutes iuſtitiæ annexas.

Loco citato in arg. 1.

4. ¶ Præterea, Andronicus Peripateticus ponit nouẽ partes iuſtitiæ annexas, ſcilicet liberalitatẽ, benignitatẽ, vindicatiuã, eugnomoſinam, euſebiam, eucharistiam, ſanctitatem, bonam commutationem, legiſpoſitiuam. Ex quibus etiam * Tullius manifeſtè non ponit niſi vindicatiuam: ergo videtur inſufficienter enumeraſſe.

Loco citato in arg. 1.

5 ¶ Præterea, Ariſt. in 5. Eth. * ponit epicheiam iuſtitiæ adiunctam, de qua in nulla præmiſſarum aſsignationũ videtur mentio eſſe facta: ergo inſufficienter ſunt enumeratæ virtutes iuſtitiæ annexæ.

Li. 5. c. 10. to. 5.

¶ Respondeo dicendum, quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali virtuti duo ſunt conſideranda. Primo quidem quòd virtutes illæ in aliquo cum principali virtute conueniant, ſecundo quod in aliquo deficiant à perfecta ratione ipſius. Quia vero iuſtitia ad alterũ eſt, vt ex ſupradictis * patet, omnes virtutes quæ ad alterũ ſunt, poſſunt ratione conuenientiæ iuſtitiæ annecti. Ratio vero iuſtitiæ cõſiſtit in hoc, quòd alteri reddat quod ei debetur ſecundum æqualitatem, vt ex ſupradictis * patet. Dupliciter ergo aliqua virtus ad ad alterum exiſtens, à ratione iuſtitiæ deficit. Vno quidem modo inquantũ deficit à ratione æqualis. Alio modo inquantũ deficit à ratione debiti. Sunt enim quædã virtutes, quæ debitum quidẽ alteri reddunt, ſed non poſſunt reddere æquale. Et primo quidẽ quicquid ab homine Deo redditur, debitum eſt, non tamen poteſt eſſe æquale, vt ſcilicet tantum homo ei reddat quantum debet, ſecundum illud Pſalm. 115. Quid retribuã Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Et ſecundũ hoc adiungitur iuſtitiæ religio, quæ, vt dicit * Tullius, ſuperioris cuiuſdã eſt naturæ, quam diuinam vocant, curam, cæremoniamque affert. Secundo parẽtibus non poteſt ſecundum æqualitatem recompenſari quod eis debetur, vt patet per Philoſoph. in 8. Ethic. * Et ſic adiungitur iuſtitiæ pietas, per quam, vt Tullius * dicit, ſanguine iunctis patriæque beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Tertiò non poteſt ſecundum æquale præmium recompenſari ab homine virtus, vt patet per Philoſoph. in 4. Eth. Et ſic adiungitur iuſtitiæ obſeruantia, per quam, vt Tull. * dicit, homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu, & honore dignantur.

q. 58. ar. 2.
q. 58. a. 10 & 11.
In fol. 4. ante finẽ lib. 2. de inuentione.
Li. 8. c. vlt. non procul à fine. to. 5.
Li. 2. de inuẽt. in fol. 4. ante fin.
Lib. 4. c. 3. ante med. to. 5.
Li. 2. de inuẽt. in fol. 4. ante finem. lib.

¶ A ratione vero debiti iuſtitiæ, defectus poteſt attendi ſecundum quod eſt duplex debitum, ſcilicet morale & legale. Vnde & Philo. * in 8. Ethic. ſecundũ hoc duplex iuſtum aſsignat. Debitum quidem legale eſt, ad quod reddendũ aliquis lege aſtringitur. Et tale debitum propriè attendit iuſtitia, quæ eſt principalis virtus. Debitum autem morale eſt quod aliquis debet ex honeſtate virtutis. Et quia debitum neceſsitatem importat, ideo tale debitum habet duplicem gradũ. Quoddam enim eſt ſic neceſſariũ, vt ſine eo honeſtas morum cõſeruari nõ poſsit. Et hoc habet plus de ratione debiti. Et poteſt hoc debitum

Li. 8. c. 10. tom. 5.

attendit ex parte ipſius debentis: & ſic ad hoc debitum pertinet, quòd homo talem ſe exhibeat alteri in verbis & in factis, qualis eſt. Et ita adiungitur iuſtitiæ veritas, per quam, vt Tullius * dicit, immutata ſunt ea, quæ aut fuerunt, aut futura ſunt. Poteſt etiam attendi ex parte eius cui debetur, prout ſcilicet, aliquis recompenſat alicui ſecundum ea quæ fecit. Quandoque quidem in bonis, & ſic adiungitur iuſtitiæ gratia, in qua, vt Tullius * dicit, amicitiarum & officiorum alterius memoria, remunerandi voluntas cõtinetur alterius. Quandoque autem in malis, & ſic adiungitur iuſtitię vindicatio, per quã, vt Tullius * dicit, vis aut iniuria, & omnino quicquid obſcurũ eſt, defendẽdo, aut vlciſcẽdo propulſatur. Aliud vero debitũ eſt neceſſarium, ſicut conferens ad maiorem honeſtatem, ſine quo tamen honeſtas conſeruari poteſt. Quod quidem debitum attendit liberalitas, affabilitas, ſiue amicitia, aut alia huiuſmodi, quæ * Tullius prętermittit in prędicta * enumeratione, quia parum habent de ratione debiti.

Eodẽ loco dicto.

Eodem lib. 2. de inuentione fol. 4. ante fi. lib.

Eodẽ loco dicto.

Loco citato in arg. 1.

In arg. 1.

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod vindicta quæ fit authoritate publicæ poteſtatis, ſecundum ſententiam Iudicis pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Sed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis à Iudice requirit, pertinet ad virtutem iuſtitiæ adiunctam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod Macrob. * videtur attendiſſe ad duas partes integrales iuſtitię, ſcilicet declinare à malo, ad quod pertinet innocẽtia: & facere bonum, ad quod pertinẽt ſex alia. Quorũ duo videntur pertinere ad ęquales, ſcilicet amicitia in exteriori cõuictu, & concordia interius. Duo verò ad ſuperiores, ſcilicet pietas ad parẽtes, & religio ad Deũ. Duo vero ad inferiores, ſcilicet affectus, inquantum placẽt bona eorũ, & humanitas per quã ſubuenitur eorũ defectibus. Dicit enim * Iſido. in lib. Etymol. quòd humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem & miſerationis affectum: vnde humanitas dicta eſt, quia nos inuicẽ tuemur. Et ſecundũ hoc amicitia ſumitur, prout ordinat exteriorẽ conuictũ, ſicut de ea Philoſoph. * tractat in. 4. Ethic. Poteſt etiam amicitia ſumi ſecũdum quòd propriè reſpicit affectum, prout determinatur à Philoſopho in. 8. &. 9. Ethi. * Et ſic ad amicitiam pertinent tria, ſcilicet beneuolentia, quę hic dicuntur affectus & concordia, & beneficentia, quæ hic vocatur humanitas. Hæc autem Tull. prætermiſit, quia parũ habẽt de ratione debiti, vt dictum * eſt.

Loco citato in arg.

Li. 10. c. 8. incipit Humilis, circa princ.

Li. 4. ca. 6. to. 6.

Li. 8. et. 9. Eth. per totum, to. 5.

In corp. ar.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obedientia includitur in obſeruantia, quam Tullius * ponit. Nam præcellentibus perſonis debetur & reuerẽtia honoris, & obedientia. Fides autem per quam fiunt dicta, includitur in veritate quantum ad obſeruantiam promiſſorũ. Veritas autem in plus ſe habet, vt infra * patebit. Diſciplina autẽ non debetur ex debito neceſsitatis, quia inferiori non eſt aliquis obligatus inquantum eſt inferior. Poteſt tamen aliquis ſuperiori obligari, vt inferioribus prouideat, ſecũdum illud Mat. 24. Fidelis ſeruus & prudens quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam. Et ideo à Tullio * prætermittitur. Poteſt autem contineri ſub humanitate quam Macrob. ponit. Aequitas verò ſub epicheia, vel amicitia.

Loco citato in arg. 1.

q. 109. a. 3.

Locis in argu. 1. et. 2. citatis.

Libr. 4. de vera ſapiẽtia, ca. 28.

¶ Ad quartum dicendum, quòd in illa enumeratione ponuntur quædam pertinentia ad particularem iuſtitiam, quædam autem ad legalem. Ad particularem quidem, bona commutatio, de qua dicit, quòd eſt habitus in commutationibus æqualitatem cuſtodiens. Ad legalem autem iuſtitiam, quantum ad ea, quæ communiter ſunt obſeruanda, ponitur legiſpoſitiua, quæ, vt ipſe dicit, eſt ſcientia commutationum politicarum ad communitatem relatarum. Quantum vero ad ea quæ quandoque particulariter agenda occurrunt præter cõmunes leges, ponitur eugnomoſyna, quaſi bona

na gnome, quæ eſt in talibus directiua, *q. 51. a. 4.* vt ſupra * habitum eſt in tractatu de prudentia. Et ideo dicit de ea quòd eſt voluntaria iuſtificatio, quia ſcilicet ex proprio arbitrio, id quod iuſtum eſt, homo ſecundum eam ſeruat, nõ ſecundũ legem ſcriptam. Attribuuntur autem hæc duo prudentię, ſecundum directionem iuſtitiæ, non ſecundũ executionẽ. Euſebia vero dicitur, quaſi bonus cultus: vnde eſt idẽ quod religio. Ideo de ea dicit quod eſt ſcientia Dei famulatus. Eſt loquitur ſecundum modũ quo Socrates dicebat omnes virtutes eſſe ſcientias. Et ad idem reducitur ſanctitas *q. ſequẽti. ar. 8.* vt poſtea * dicetur. Eucharistia autem eſt idem quod bona gratia, quam Tul- *Loco ante dicto.* lius * ponit, ſicut & vindicatiuam. Benignitas autem videtur eſſe idem cum *Li. 10. Etymol. ca. 2 parũ à pri.* affectu quem ponit Macrob. Vnde & Iſidor. * dicit in libro Etym. quod benignus eſt vir ſponte ad benè faciẽdũ paratus & dulcis ad eloquiũ. Et ipſe Andronic. dicit, quod benignitas eſt habitus voluntariè benefactiuus. Liberalitas autẽ videtur ad humanitatem pertinere.

¶ Ad quintum dicendum, quòd epicheia non adiungitur iuſtitiæ particulari, ſed legali, & videtur eſſe idem cũ ea quæ dicta eſt eugnomoſina.

SVMMA TEXTVS.

CONCLVSIO: Virtutes iuſtitiæ annexæ ſunt religio, pietas, obſeruantia, veritas, gratia, vindicatio, amicitia, & liberalitas, quarũ ſufficientiã atq; neceſsitatẽ longa oratione proſequitur D. Tho. in litera. Eius tamen ratio conſiſtit in hoc, quod in virtutibus alteri adiunctis duo eſt cõſiderare. Primum eſt, quod illæ virtutes conueniãt in aliquo cum principali, cui annectantur. Secundum, quod in aliquo à perfecta ipſius ratione deficiant. Et quia iuſtitia eſt ad alterum, omnes virtutes, quæ ſunt ad alterũ, ratione conuenienti illi poſſunt annecti. Quia autem iuſtitia conſiſtit in hoc, vt reddat alteri quod ei debetur, ſecundum æqualitatem, dupliciter poteſt cõtingere, vt aliqua virtus ad alterũ exiſtẽs à ratione iuſtitię deficiat. Vno modo, quia deficit à ratione æqualis. Et ſic religio erga Deũ, & pietas erga parentes, & obſeruantia erga viros virtute excellentes deficiunt à ratione iuſtitiæ. Alio modo, quia deficit à ratione debiti. Et ſic adiunguntur iuſtitiæ, vel ex parte debentis, vel ex parte eius, cui debentur, honeſtas, veritas, vindicatio, amicitia, liberalitas & ſimiles, per Macrobium, Tullium, & Andronicum, ſecundum diuerſos caſus aſsignatæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INtentio D. Thom. in iſto articulo ſolũ eſt explicare modum, vnde cognoſcere poſſimus, an aliqua virtus potentialiter contineatur ſub iuſtitia, nec ne. Et is eſt videre, an exiſtens ad alterum deficiat, vel à ratione reddendi æquale, vel à ratione reddendi debitum. Quod vtrumque neceſſariũ eſt ad veram, & perfectam rationem iuſtitiæ. Ex defectu enim cuiuſcunque horum efficietur pars ſubiectiua illius. Quamuis diuerſimodè, vt diximus ſupra q. 58. ar. 5. Quãdo enim virtus, quæ eſt ad alterum, deficit à ratione debiti, conſtituitur pars potentialis iuſtitię: ſed quæ nõ eſt vera, & propria iuſtitia, ſecundum eſſentiã, qualis eſt liberalitas, amicitia, &c. Quando autem deficit à ratione æqualis, conſtituitur pars potẽtialis iuſtitiæ, quæ quamuis non ſit perfecta, eſt tamen vera & propria ſecundum eſſentiam, qualis eſt religio, atque pietas. Ex hoc infertur, quod ex partibus potentialibus iuſtitiæ quædam habent veram, quamuis non perfectam rationem iuſtitiæ, aliæ autem nec veram, neque perfectam. Et ad hoc, vt aliqua virtus ſit pars potentialis iuſtitiæ, habens veram rationem illius, quamuis non perfectam, requiruntur duo, ſcilicet, quod ſit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Ad hoc autẽ, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iuſtitiæ, non habens veram rationẽ illius, ſufficit quod ſit ad alterum, & quod faciat aliquo modo æqualitatem, quamuis non ſecundum rationem debiti.

QVÆSTIO LXXXI.

De Religione, in octo Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm religio ordinet hominem ſolum ad Deũ.

AD PRIMVM ſic proceditur. Vi- *Infr. q. 94. ar. 1. ad. 1.* detur quòd religio non ordinet hominem ſolũ ad Deum. Dicitur enim Iacobi 1. Religio munda & immaculata apud Deũ & Patrẽ hæc eſt: viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorũ, & immaculatũ ſe cuſtodire ab hoc ſeculo. Sed viſitare viduas & pupillos dicitur ſecũdũ ordinẽ ad proximũ. Quod autẽ dicit, immaculatũ ſe cuſto-

dire ab hoc ſeculo, pertinet ad ordinē quo ordinatur homo in ſeipſo: ergo religio nō ſolū dicitur in ordine ad Deū.

Li. 10. c. 1. à med. t. 5. 2 ¶ Præterea, Aug. * dicit in. 10. De Ciuit. Dei, quòd quia Latina loquendi conſuetudine, non imperitorum tantùm, verum etiam doctiſsimorum cognationibus humanis, atque affinitatibus, & quibuſcunque neceſsitudinibus dicitur exhibenda religio, nō eo vocabulo vitatur ambiguum, cū de cultu diuinitatis vertitur quæſtio, vt fidenter dicere valeamus, religionem non eſſe, niſi cultum Dei: ergo religio dicitur nō ſolum in ordine ad Deum, ſed etiam in ordine ad propinquos.

3 ¶ Præterea, Ad religionē videtur latria pertinere. Latria enim interpretatur *Li. 10. c. 1. tom. 5.* ſeruitus, vt Aug. * dicit in. 10. De Ciuit. Dei. Seruire autē nō ſolū debem⁹ Deo, ſed etiam proximis, ſecundū illud Gal. 5: Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicē: ergo religio importat ordinem etiā ad proximum.

4 ¶ Præterea, Ad religionem pertinet cultus. Sed homo dicitur non ſolū colere Deum, ſed etiam proximum, ſecundum illud Catonis, Cole parentes: ergo etiam religio nos ordinat ad proximū, & non ſolum ad Deum.

5 ¶ Præterea, Omnes in ſtatu ſalutis exiſtētes Deo ſunt ſubiecti. Nō autē dicūtur religioſi omnes, qui ſunt in ſtatu ſalutis, ſed ſolū illi, qui quibuſdā votis & obſeruantijs & ad obediendū aliquibus hominibus ſe aſtringunt: ergo religio non videtur importare ordinem ſubiectionis hominis ad Deum.

Li. 2. de inuēt. in fol. 4. ante fin. lib. ¶ Sed contra eſt, quòd Tullius * dicit. 2. Rheto. quod religio eſt quędā [illegible] naturæ, quam diuinam vocant, quæ cultum vel cærèmoniam affert.

Li. 10. ca. 17. incipit. religioſus. ¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut * Iſido. dicit in lib. Ety. Religioſus, vt ait Cicero, à religione appellatus eſt, qui retractat & tanquam relegit ea quę ad cultum diuinum pertinent. Et ſic religio videtur dicta à relegendo ea quæ ſunt diuini cultus, quia huiuſmodi ſunt frequenter in corde reuoluenda, ſecundum illud Prouerbi. 3: In omnibus vijs tuis cogita illum, quamuis etiam poſsit intelligi religio ex hoc dicta, quod Deū reeligere debemus, quem amiſeramus negligentes, ſicut Auguſt. dicit * in. 10. De ciuitat. Dei. *Li. 10. c. 4. parum ante med. to. 5.* Vel poteſt intelligi religio à religando dicta. Vnde Auguſt. * dicit in li. de vera Relig. Religet nos religio vni omnipotenti Deo. *Non remotè à fine libri, to. 1.* Siue autem religio dicatur à frequenti relectione, ſiue ex iterata electione eius quod negligenter amiſſum eſt, ſiue dicatur à religatione, religio propriè importat ordinē ad Deū. Ipſe enim eſt cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio, ad quem etiam noſtra electio aſsiduè dirigi debet, ſicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccādo amittimus, & credendo, & fidē proteſtando recuperare debemus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd religio habet duplices actus, quoſdam quidem proprios & immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad ſolum Deum, ſicut ſacrificare, adorare, & omnia huiuſmodi. Alios autem actus habet, quos producit mediantibus virtutibus quibus imperat, ordinās eos ad diuinam reuerentiam: quia ſcilicet, virtus ad quam pertinet finis, imperat virtutibus ad quas pertinent ea quę ſunt ad finem. Et ſecundū hoc actus religionis per modū imperij ponitur eſſe, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, quod eſt actus elicitus à miſericordia. Immaculatum autem ſe cuſtodire ab hoc ſæculo, imperatiuæ quidem eſt religionis, elicitiuæ autē tēperantiæ, vel alicuius huiuſmodi virtutis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd religio refertur ad ea, quæ exhibentur cognationibus humanis extenſo nomine religionis, nō autem ſecundū quod religio propriè dicitur: vnde Aug. * parum ante verba inducta præmittit: Religio diſtinctius non quemlibet, ſed Dei cultum ſignificare videtur. *Lib. 10. de Ciui. Dei. Ca. 1. à me tom. 5.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum ſeruus dicatur ad dominū, neceſſe eſt, ꝙ vbi eſt propria, & ſpecialis ratio dominij,

minij, ibi ſit ſpecialis & propria ratio ſeruitutis. Manifeſtum eſt autem quod dominium conuenit Deo ſecundum propriam, & ſingularem quandam rationem, quia ſcilicet ipſe omnia fecit, & quia ſummum in omnibus rebus obtinet principatum. Et ideò ſpecialis ratio ſeruitutis ei debetur. Et talis ſeruitus nomine latriæ deſignatur apud Græcos. Et ideo ad religionem propriè pertinet.

¶ Ad quartum dicendum, quòd colere dicimur homines quos honorificatione, vel recordatione, vel præſentia frequentamus. Et etiam aliqua, quæ nobis ſubiecta ſunt coli à nobis dicuntur. Sicut agricolæ dicuntur ex eo, quòd colunt agros, & incolæ dicuntur ex eo quod colunt loca, quæ inhabitant. Quia tamen ſpecialis honor debetur Deo, tanquam primo omnium principio, etiã ſpecialis ratio cultus ei debetur, quæ Græco nomine vocatur euſebia, vel theoſebia, vt patet per Auguſt. * 10. De Ciuit. Dei. L. 10. c. 1. tom. 5.

¶ Ad quintum dicendum, quòd religioſi, quanuis dici poſſint communiter omnes qui Deum colunt, ſpecialiter tamen religioſi dicuntur, qui totã vitam ſuam diuino cultui dedicant, à mundanis negotijs ſe abſtrahentes. Sicut etiam contemplatiui dicuntur, nõ qui contemplantur, ſed qui contemplationi totam vitam ſuam deputant. Huiuſmodi autem non ſe ſubijciunt homini propter hominem, ſed propter Deum, ſecundum illud Apoſt. Galat. 4. Sicut angelum Dei excepiſtis me, ſicut Ieſum Chriſtum.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd nomen, religio, deduci poteſt, vel à relegendo, vt placet Iſidoro, & Ciceroni, vel à reeligendo, vt placet D. Auguſt. vel à religando, vt idem Auguſt. dicit: reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per hanc propoſitionẽ. Concluſio: Si religio dicatur à frequenti relectione, ſiue ab iterata electione illius, quod negligenter amiſſum eſt, ſiue à religatione; ſemper importat ordinem ad Deum. Probatur: Deus eſt, cui principaliter alligari debemus tanquam indeficienti principio, & ad quem etiam noſtra electio aſſiduè dirigi debet, tanquam in vltimum finem, & quem negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem proteſtando recuperare debemus. ergo ſecundum quamcunque expoſitarum ſignificationibus religio ſemper importat ordinem ad Deum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius virtutis, quæ præcipua eſt inter partes potentiales iuſtitiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primò, quòd huius nominis religio varius eſt vſus apud ſanctos, & Latinos. Nam primò ſignificat eam ſectam, & doctrinam de rebus diuinis, in quam plures homines conueniunt. In qua ſignificatione dicimus Chriſtianam religionem, Moſaicam religionem, &c. Et D. Auguſtinus iſtã ſcripſit librum de vera religione, hoc eſt, de vera diuinarum rerum doctrina. Et Cicero in Oratione pro Pompeio, dicit: Gentes pro ſua religione bella ſuſcipiunt. Secundò accipitur à Latinis religio pro anxia cura. In qua ſignificatione id dicitur religioſè fieri, quod ſolicitudinem affert. Plinius lib. 4. Epiſt. in Epiſtola ad Cornelium Tacitum: Si parentibus ſolis ius præceptoris conducendi relinquatur, iiſdemque religio rectè iudicandi neceſsitate collationis addatur, hoc eſt, ſolicita cura, & anxia probos præceptores, idoneoſque deligendi liberis ſuis, & cum eadem etiam ſignificatione accipitur à Cicerone nomen, religio, quando in libro de Claris Oratoribus dicit: Quorundam hominum orationem eſſe attenuatam nimia religione, hoc eſt, ſolicitudine. Tertiò accipitur religio, pro timore, quem vulgò appellamus conſcientiæ ſcrupulum. In qua ſignificatione dicit Cicero de Aruſpic. reſponſ. 9. Quæ tanta religio eſt, qua in noſtris dubitationibus, atque in maximis ſuperſtitionibus vnius Publij Seruilij, atque Marci Bebelli reſponſo, ac verbo non liberemur? id eſt, vt nunc loquimur, Qui tantus conſcientiæ ſcrupulus? Et apud Terentium in Andria Dauo dicenti, At mihi vnus ſcrupulus etiam reſtat, qui me male habet, Pamphilus reſpõdit: Dignus es odio cũ tua religione. Quartò accipitur in ſacris literis, religio, non infrequenter, pro cæremonia, & ritu aliquo extremo. In qua ſignificatione dicitur Nume. 19. Hæc eſt religio victimæ, hoc eſt, cæremonia in vaccæ rufæ oblatione obſeruanda. Et Exod. 12. Hæc eſt religio phaſe. Verbum enim Hebræum, cui reſpondet religio in illis locis, inter alia ſignificat cæremoniam legis præcepto inductam. Cuius præcepti nulla ratio neceſſaria reddi poteſt, poſſunt

Nomen religio varia ſignificat.

tamen reddi multæ probabiles, vt dicit Abulenſis ſuper. 19. capit. Numе. In eadem etiam ſignificatione accepit id nomen Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo, dum dixit: Sacra confecit ſumma religione, atque cæremonia. Vltimò accipitur religio pro functione iuſti, & debiti officij. Idque dupliciter, vt dicit Diuus Thom. hic in ſolutione ad ſecundum. Vno modo largè, vt ſe extendit ad omnem debiti officij functionem. In qua ſignificatione dixit Cicero. 7. in Verrem: Ego quos adhuc mihi magiſtratus populus Romanus mandauit, ſic eos accepi, vt me omnium officiorum aſtringi religione arbitrarer. Et rurſus; Qui ſibi hoc aſſumpſit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoſcat; ſi qua in re ipſe à religione officij declinauerit? Alio modo propriè, vt ſignificat non in vniuerſum omnem officij functionem, ſed peculiariter id, quod eſt Deo debitum cultũ exhibere. Et in hac acceptione ſola loquimur de religione in præſenti. ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd vt conſtat ex D. Tho. in iſto articulo, huius vocis, religio, viri doctiſsimi multiplicem afferunt Etymologiam. Nam Cicero dictam putat religionem à relegendo. Proptereà quod ea, quæ ad diuinum cultum pertinent, frequenter ſunt in corde reuoluenda, & tanquam relegenda. Religioſi, inquit, à relegendo appellantur; qui tractant & quaſi relegunt ea, quæ ad cultum diuinum pertinent. Et dicuntur religioſi ex relegendo; ſicut eligentes ex eligendo; & diligentes ex diligendo: & intelligentes ex intelligendo. Eandem originem ſequitur Diuus Iſidorus libr. 10. Etymologiarum, litera. R. Alij putant religionem dictam fuiſſe à religando. Proptereà, quòd animos noſtros ligat, & obligat Deo. Quam Etymologiam præter Lactantium Firmianum, quem citat Caietanus in iſto commento, affert Diuus Auguſtinus in lib. de Vera religione, & Diuus Hieronymus in commentarijs Amos Prophetæ, capit. 9. deſumptaque etiam videtur ex Cicerone. Qui in oratione pro Domo ſua dicit: Nunquid tribunus populi bona Lentuli religionibus religauit. Alij affirmant religionis nomen à reeligendo Deum, quem negligentes dimiſimus, deduci. Quorum vnus eſt Diuus Auguſtinus lib. 10. de Ciuitate, capit. 4. Et tandem aliqui dicunt, quòd nomen deducitur à relinquendo. Proptereà, quòd quæ Deo dicantur ab hominibus debent eſſe ſeparata. Et ſic Sabinus apud Aulum Gellium libr. 4. capit. 9. dicebat, religioſum eſſe eum, qui propter vitæ ſanctitatem ab hominum conſortio eſt ſepoſitus. Sed ex his deriuationibus duæ priores ſunt aptiores. Quamuis Caietano, Lactantiana, quæ eſt ſecunda, & linguæ Latinæ, & nominis ſignificato magis conſona videatur. Propterea enim inquit, religioſa Deo addicta vocamus, & religioſos Deo deditos; ac per hoc religatos frequenti vſu appellamus.

Etymologia huius nominis religio.

Concluſio D. Th. certa.

¶ His ſuppoſitis circa concluſionem D. Thom. nulla eſt difficultas. Omnes enim illam recipiunt. Et probari poteſt ex diffinitione religionis, quam D. Auguſtin. lib. 83. quæſtionum, quæſt. 31. affert ex Cicerone in lib. de Inuentione dicente; Religionẽ eſſe virtutem, quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ, quam diuinam vocamus, cultum, cæremoniamque affert. Et in lib. de Partitionibus dicit idem; Religio eſt iuſtitia erga Deum. Cui virtuti in medio poſitæ duo extrema opponuntur vitia, ſcilicet, infidelitas, & ſuperſtitio. Infidelitas, quæ Deum nõ colit; ſuperſtitio, quæ vel falſum Deum, vel verum ineptè colit. Nam & cultus Deorum falſorum eſt ſuperſtitio, vt docet D. Auguſtin. in lib. de Vera & falſa religione. Atque etiam cultus qui vero Deo tribuitur, ſi res, & cæremoniæ parui momenti; tanquam ſi eſſent magnæ obſeruentur. Quare rectè dicebat Quintilianus lib. 8. cap. 3. vt à diligente curioſus; ità à religione ſuperſtitioſus diſtat. Et D. Auguſt. lib. 6. de Ciuit. ex ſentẽtia Varron. dicebat, à ſuperſtitioſo timeri deos, à religioſo autem tantum vereri, vt parẽtes, & non vt hoſtes timeri. Et Cicer. in lib. de natura deorũ. Sicut in ſuperſtitioſo inanis ineſt timor deorum: ita in religioſo pius inuenitur cultus illorum.

¶ In ſolutione ad primum argumentum dicit D. Th. quòd ſacrificare, & orare ſunt actus proprij, & immediati religionis. Contra quod ſic argumentor: Sacrificare eſt actus externus: ergo non poteſt eſſe immediatè elicitus à religione; quæ eſt in voluntate. *1. Argum. contra ſolutio. ad 2.* Secundò orare eſt opus intellectus: ergo non poteſt elici immediatè à religione, exiſtente in voluntate. *2. Argum.* Tertiò: quando petimus orando, vt Deus ſuum amorẽ nobis infundat, illa oratio fit imperio charitatis; cuius proprium munus eſt velle Deo coniũgi idq; optare: ergo oratio nõ eſt actus religionis, ſiquidem eſt cõmunis illi cum alijs virtutibus. *3. Argum.* Ad primum argumentũ reſpondeo, concesso antecedenti, negando conſequentiam. *Ad 1. arg.* Ad hoc enim, vt aliquis actus dicatur pertinere ad aliquam virtutem non requiritur, quòd procedat ab eadem potentia, in qua illa virtus eſt ſubiectiuè. Velle

enim

enim ieiunare, procul dubio eſt actus tempe rantiæ. Et tamen ille eſt in voluntate, & temperantia in appetitu ſenſitiuo. Sed quod requiritur eſt, quòd actus ſecundum ſuam ſpeciem ad finem talis virtutis ordinetur. Vnde cum ſacrificare ordinetur ad finem religionis, ſiue ad religionem, tanquam ad finem, fit, vt ſit proprius & immediatus actus illius, vt dicit D. Thom. in iſto articulo. Et eodem modo reſpondetur ad ſecundum argumentum.

Ad 2. arg. Obiectio.

¶ Et ſiquis obijciat; Sacrificare, & orare nec ſunt actus illiciti, nec imperati à religione: ergo male dicit D. Thom. quòd ſunt proprij, & immediati actus illius. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primo, quod non ſint actus illiciti. Nam actus vnius potentiæ non poteſt elici à virtute, quæ eſt in alia potentia. Quod autem nec etiam ſint imperati, patet: Quia actus, qui imperatiuè procedit ab aliqua virtute, debet elicitiue ab alia procedere. Sacrificare autẽ & orare nõ eliciuntur ab alia virtute, quam à religione. Ad hoc argumentum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, dupliciter poſſe contingere, quod aliquis actus procedat ab aliqua potẽtia. Vno modo elicitiuè: alio modo imperatiuè. Elicitiuè tunc procedit, quando ſecundum ſuam ſubſtantiam, & in eſſe naturæ producitur ab illa potentia. Quod intelligitur ſic eſſe, quãdo actus circa formale obiectum talis potentiæ verſatur. Vt, verbi gratia, aſſenſus veritatis ſecundum ſubſtantiam, & in eſſe naturæ in quacunque materia ſit, dicetur produci ab intellectu; quia ſemper verſatur circa verum, quod eſt formale obiectum ipſius intellectus. Et ſic ab iſta potentia ſemper elicitiuè procedit. Imperatiuè autem dicetur actus procedere ab aliqua potentia, quando ſecundum ſubſtantiam producitur ab vna potentia, & ab alia dirigitur ad ſuum finem. Vt, verbi gratia, ira inferioris appetitus elicitur ab iraſcibili, & imperatur à voluntate, quando dirigitur & ordinatur ad aliquem finem intentum à voluntate. Et hoc quantum attinet ad potentias. Nam in habitibus longè diuerſa eſt ratio. Nam cum habitus non ſint principium actus in eſſe naturæ; ſed ſolum in eſſe moris, hoc eſt, ſecundum rationem boni, aut mali; ſit, vt tunc tantum dicatur actus elici ab aliquo habitu, quando ab eo bonitatem habet, aut malitiam ſecundum ſpeciem moralem. Vt, verbi gratia, elargitio eleemoſynæ dicetur produci elicitiuè à miſericordia; quia ab ea habet bonitatem in eſſe moris: quamuis in eſſe naturæ nõ producatur ab ea potentia, in qua miſericor-

Dupliciter actus poteſt procedere à potẽtia.

dia eſt ſubiectiuè. Tunc autem dicetur actus produci ab aliqua virtute imperatiuè, quando præſuppoſita bonitate, quam habet ſecundum propriam ſpeciem dirigitur, & ordinatur ab alia virtute ad finem ſuum. Vt, verbi gratia, ſiquis elargitur eleemoſynam pauperi clerico, vt ſeruiat eccleſiæ; talis actus dicetur elicitus à miſericordia, & imperatus à religione: quia ſuppoſita bonitate, quam ille actus habet intra ſpeciem miſericordiæ, ordinatur ad finem honeſtum religionis. Et eadem ratio eſt de omnibus alijs vitijs, & virtutibus. Hoc ſuppoſito ad argumentum reſpondetur verum eſſe, quòd illi actus non poſſunt eſſe imperati à religione, vt rectè probat argumentum, ſed ſunt eliciti ab illa, in quantum immediatè habent ab ea ſuam bonitatem in eſſe moris; quòd ſatis eſt ad hoc, vt aliquis actus dicatur elicitiuè produci ab aliquo habitu; non obſtante, quòd ſit actus alterius potentiæ ab ea, in qua eſt habitus, vt paulò antea dicebam. Ex dictis infertur, quòd quando D. Thom. affirmat in ſolutione ad primum ſacrificare, & orare eſſe actus proprios, & immediatos religionis, non intelligit, religionem ad iſtos actus exercendos non egere medio alterius potentiæ ab ea, in qua ipſa religio exiſtit. Nam hoc eſt falſum. Sed quòd intelligit eſt, quòd religio ipſa per ſe ſufficit, ſine adminiculo alterius virtutis ad illos actus exercendos. Quod ſatis eſt, vt ſint proprij & immediati actus illius, ab ipſaque eliciti, iuxta doctrinam traditam. Et quòd hæc fuerit mens D. Thom. liquet primò ex eo, quòd iſtos actus, ſcilicet, ſacrificare, & orare oppoſuit viſitationi pupillorum, & viduarum, quos dicit eſſe actus communes, & mediatos religionis. Ob eam tantum rationem, quòd à religione, niſi mediante alia virtute, fieri non poſſunt. Media enim miſericordia, religio viſitat pupillos, & viduas; & mediante temperantia ſeruat medium in delectabilibus. Et ſic iſti actus dicuntur mediati & imperati illius. Secundò, id ipſum conſtat. Nam intentum D. Thom. in præſenti erat probare, atque docere, quòd religio nec ordinat hominem ad proximum, nec ad ſeipſum; ſed ad Deum ſolum, ad idque aſſumit, quòd per opera, quæ efficit ipſa religio ſuis tantum viribus, ſine adminiculo alterius virtutis ſolum ordinatur homo ad Deum, vt eſt ſacrificare, & orare. Et ſic patet, quòd ſacrificium, & orationem appellat D. Thom. immediatos actus religionis. Non, quia non fiant media alia potentia, ſed, quia non fiunt media alia virtute ad modum iam explicatum. Ad

Ad obiect.

Corollar.

tertium

tertium argumentum reſpondetur, verum eſſe, quòd oratio poteſt fieri ex imperio charitatis, ſicut & actus cuiuſcunque alterius virtutis. Ex hoc tamen non infertur, quòd non ſit proprius actus religionis: quoniam ab ea procedit, nulla alia media virtute, ab illaque regulatur & dirigitur in finem religionis.

Articvlvs. II.

¶ Vtrùm religio ſit virtus?

1.q.60.ar. 3.col.& 3. d.33.q.3. art.4. cor. q.1. 19.c& op Qu. 4. 9. 19.ar.

AD Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd religio non ſit virtus. Ad religionem enim pertinere videtur Deo reuerentiam exhibere. Sed reuereri eſt actus timoris, qui eſt donum, vt ex ſupradictis * patet: ergo religio non eſt virtus, ſed donum.

2 ¶ Præterea, Omnis virtus in libera voluntate conſiſtit, vnde dicitur habitus electiuus, vel voluntarius. Sed ſicut dictum * eſt. Ad religionem pertinet
Art. præc. ad.3. latria, quæ ſeruitutem quandam importat: ergo religio non eſt virtus.

3 ¶ Præterea, Sicut dicitur * in.2. Ethi
Lib. 2. in princ.to.5. corum. Aptitudo virtutis ineſt nobis à natura, vnde ea quæ pertinent ad virtutes ſunt de dictamine rationis naturalis. Sed ad religionem pertinet cæremoniam diuinæ naturæ afferre: cære-
1.2.q. 99. ar.3.ad 2. & q. 101. monialia autem, vt dictum * eſt ſupra, non ſunt de dictamine rationis naturalis: ergo religio non eſt virtus.

¶ Sed Contra eſt, quia connumeratur alijs virtutibus, vt ex præmiſſis * patet.

Quæſt. 80. ¶ Respondeo dicendum, quòd
1.2.q.55. ar.1 3. & 4. & ſupra q.58.ar.3. ſicut ſupra * dictum eſt, virtus eſt quæ bonum facit habëtem, & opus eius bonum reddit. Et ideò neceſſe eſt dicere omnem actum bonum ad virtutem pertinere. Manifeſtum eſt autem, quòd reddere debitum alicui habet rationem boni, quia per hoc quod aliquis alteri debitum reddit, conſtituitur in proportione conuenienti reſpectu ipſius, quaſi conuenienter ordinatus ad ipſum. Ordo autem ad rationem boni
Cap.55.& c.3.to.6. pertinet, ſicut & modus & ſpecies, vt per Auguſtin. * patet in libro de natura boni. Cum ergo ad religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, ſcilicet Deo, manifeſtum eſt, quod religio virtus eſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd reuereri Deum eſt actus doni timoris. Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter diuinam reuerentiam: vnde non ſequitur, quod religio ſit idem quod donum timoris, ſed quòd ordinetur ad ipſum ſicut ad aliquid principalius. Sũt enim dona principaliora virtutibus moralibus, vt ſupra habitum * eſt. q.9.ar.1.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ad 3.& 1. etiam ſeruus poteſt voluntariè exhibere domino ſuo quod debet, & ſic facit 2.q.68.ar. 1.2.3.& de neceſsitate virtutem, debitum voluntariè reddens. Et ſimiliter exhibere 4. Deo debitam ſeruitutem poteſt eſſe actus virtutis, ſecundum quod homo voluntariè facit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd de dictamine rationis naturalis eſt, quòd homo aliqua faciat ad reuerentiam diuinã. Sed quod hæc determinate faciat vel illa, iſtud non eſt de dictamine rationis naturalis, ſed de inſtitutione iuris diuini, vel humani.

Svmma Textvs.

COncluſio eſt affirmatiua, quam ſuppoſita diffinitione virtutis, quæ dicit quod eſt, quę bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ex quo fit, vt omnis actus bonus ad virtutem pertineat, probat D. Thom. hac ratione: Reddere debitum alicui habet rationem boni: per hoc enim, quod aliquis alteri debitum reddit, conſtituitur in proportione conuenienti reſpectu illius: ſed ad religionem ſpectat reddere honorem debitum alicui, ſcilicet, Deo: ergo religio eſt virtus.

Explicatio Articvli.

RAtio, propter quam D. Thom. in præſenti quærit, an religio ſit virtus, non eſt, quia de hoc ſit aliqua dubitatio, omnes enim vno ore fatentur religionem eſſe virtutem. Sed, vt ſeruet conſuetum ordinem, quem in alijs tractatibus ſequi ſolet. Quoniam autem à nobis hoc ipſum iam ſæpè quæſitum eſt, de fide, de ſpe, de charitate, de iuſtitia, hiſque locis ſatis explicatum, quid ad rationem virtutis eſt neceſſarium,

idcircò

idcircò ab illo in præſenti ſuperſedendum duxi. Et tantum circa fundamentum, quo

Dubium, an omnis actus bonus ſit à virtute. D. Thom. dicit, omnem actum bonum eſſe à virtute, ex quo ſuam colligit concluſionem, eſt difficultas, vtrùm verum ſit? Et pro parte negatiua argumentor primò.

1. *Argum.* Appetitus fœlicitatis in communi in nobis exiſtens, eſt actus bonus, & tamen non eſt à virtute: ergo falſum eſt dicere, quòd omnis actus bonus eſt à virtute. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Appetitus fœlicitatis in communi continetur in amore, quo quis ſeipſum diligit: ſed ad diligendum ſeipſum nullus indiget virtute, cũ ad iſtum actum omnes ſint ſatis propenſi à natura: ergo talis actus non eſt à virtute.

2. *Argum.* Secundò ſic argumentor: Actus, quibus acquiritur virtus, non ſunt à virtute, quoniã ipſam præcedunt, & tamen ſunt boni, quoniam efficiunt hominem bonum, vt conſtat: ergo non omnis actus bonus eſt à virtute. Et confirmatur ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 5. & 6. dicente, contingere poſſe, vt quis interdum iuſta faciat, non iuſtè. Quod ideò affirmat, quia ſæpè reddit quis alteri debitum, quod iuſtum eſt, ac bonum; & tamen id nõ facit ex habitu iuſtitiæ; ſed maxima cum difficultate. His tamen non obſtantibus, dico,

Concluſio. propoſitionem D. Thom. eſſe veriſsimam, ſi rectè intelligatur; vtpotè quæ ſequitur ex definitione virtutis, qua dicitur, quòd virtus eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Quam ponit Ariſto. lib. 2. Ethic. cap. 6. Et competit tantum virtutibus moralibus. Nam intellectuales non faciunt habentem bonum ſimpliciter, ſed ſolum ſecundum quid; vt latè oſtendimus in primo tomo, quæſt. 4. art. 5. De qua re videndus eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 53. art. 2. 3. & 4.

Ad. 1. arg. Vnde ad primum argumentum reſpondeo; quòd D. Thom. hîc tantum loquitur de illis actibus bonis, qui ſunt perfectè liberi, perfecteq; pertinent ad genus moris. Nam iſti ſolum ſunt, qui ad virtutem ſpectant neceſſario. At verò appetitus fœlicitatis in cõmuni, nõ eſt perfectè liber, nec perfectè humanus, aut moralis, cum nõ ſit liber quoad ſpecificationem, ſed tantum quoad exercitium; & ex conſequenti quadam ratione naturalis.

Ad. 2. arg. Ad ſecundum vt reſpondeat Caietanus in iſto commento, aduertit, dupliciter poſſe contingere, quòd aliquis actus bonus dicatur. Vno modo, quia eſt bonus, tum ex obiecto, & circumſtantijs, tum etiam ex parte modi, quo fit, quia, ſcilicet, ſit bene, hoc eſt, promptè, & delectabiliter. Alio modo, quia habet quidquid ex ſuo genere, atque ratione ad honeſtatem ipſius requiritur: quamuis propter impedimenta paſsionum exiſtentium in eo, qui operatur, non fiat promptè, & delectabiliter. Quo ſuppoſito dicit, quòd actus, qui primo modo eſt bonus, hoc eſt, qui eſt bonus in ſe, & bene fit, ſemper eſt à virtute, vt docet Ariſtot. lib. 2. Ethicorum. At verò actus bonus ſecundo modo, hoc eſt, qui bonus in ſe exiſtens, non bene fit, non eſt à virtute. Et in hoc quidem verum dicit Caietanus. Sed cum poſtea affirmat Diuum Thomam in præſenti, ſolum loqui de actu primo modo, bono, mihi nõ placet. Nam cum D. Thom. ſimpliciter, & abſolutè loquatur de actu bono, nulla adhibita diſtinctione, non eſt cur præfatam faciamus limitationem. Quocirca hac interpretatione omiſſa verius, & facilius mihi reſpondendum videtur, quòd D. Thom. non dicit omnem actum bonum effici à virtute, ſed quod omnis talis pertinet ad virtutem: quod longè diuerſum eſt à primo. Nam ad hoc, vt aliquis actus dicatur pertinere ad virtutem, non eſt neceſſarium quod ab illa effectiuè procedat, ſed ſatis eſt, quod vel efficiatur à virtute, vel ipſe virtutem efficiat, idemque ſit vtriuſque obiectum. Et hoc ſecundum inuenitur in actibus generantibus habitum virtutis. Et quòd hæc fuerit mens D. Thom. ex ipſa litera ſufficienter colligitur. Nam dicit, quòd omnis actus bonus ad virtutem pertinet. Ex hocque rectè colligitur, quod reddere debitum honorem Deo, qui eſt actus bonus, pertinet ad virtutem: quia vel efficitur ab habitu virtutis, vel ipſe efficit virtutem. Et ex conſequenti religio, ad quam pertinet iſte actus, eſt verè, & propriè virtus.

§ Circa ſolutionem ad tertium argumentum D. Thom. eſt aduertendum, quòd quemadmodum de dictamine rationis naturalis eſt, in virtute temperantiæ, vt homo medium teneat in cibo, & potu; & non quòd hunc, aut illum cibum, aut potum aſſumat; ita etiam eſt de dictamine rationis naturalis in virtute religionis, vt medium teneat in ordinatione ſui ipſius ad Deum. Quod autem has, vel illas cæremonias aſſumat, ad ordinandum ſeipſum in Deum, nõ eſt ex dictamine rationis, ſed ſolum ex diuino, vel poſitiuo iure. Quare, ſicut in temperantia non impedit indeterminatio materiæ, vt ipſa virtus dicatur: ità etiam nec in religione incertitudo materiæ, quæ eſt in actibus, quibus Deus colitur, erit impedimento, vt religio vera virtus dicatur. Ex ratione enim formali virtus ſuam ſpeciem ſortitur, & non ex materia. *Nota circa ſolut. ad 3. D. Thom.*

A n-

ARTICVLVS III.

Vtrùm religio ſit vna virtus.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd religio non ſit vna virtus. Per religionem enim ordinamur ad Deum, vt dictum* eſt. In Deo autem eſt accipere tres perſonas, & iterùm multa attributa, quæ ſaltem ratione differunt. Diuerſa autem ratio obiecti ſufficit ad diuerſificandum virtutes, vt ex ſuprà dictis* patet ergo religio non eſt vna virtus.

Inf. art. 4. ad 1. & 2.

Art. 1. huius queſt.

Qu. 50. art. 2. & q. 47. art. 5. & q. 23. art. 4. & 5.

2 ¶ Præterea, Vnius virtutis vnus eſt actus. Habitus enim diſtinguuntur ſecundum actus, Religionis autem multi ſunt actus, ſicut colere, & ſeruire, vouere, orare, ſacrificare, & multa huiuſmodi: ergo religio non eſt vna virtus.

3 ¶ Præterea, Adoratio ad religionem pertinet. Sed adoratio alia ratione adhibetur imaginibus, & alia ipſi Deo. Cùm ergo diuerſa ratio diſtinguat virtutes, videtur, quod religio nõ ſit vna virtus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Epheſ. 4. Vnus Deus, vna fides. Sed vera religio proteſtatur fidem vnius Dei: ergo religio eſt vna virtus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà* habitum eſt, habitus diſtinguuntur ſecundùm diuerſam rationem obiecti. Ad religionem autem pertinet exhibere reuerẽtiam vni Deo ſecundùm vnam rationem, inquã tum ſcilicet primum eſt principium creationis, & gubernationis rerum: vnde ipſe dicit Malach. primo. Si ego pater, vbi honor meus? Patris enim eſt, & producere, & gubernare. Et ideo manifeſtum eſt, quod religio eſt vna virtus.

In locis citatis arg. 1.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod tres perſonæ diuinæ ſunt vnum principium creationis & gubernationis rerum, & ideo eis vna religione ſeruitur. Diuerſæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij, quia Deus producit omnia, & gubernat ſapientia, voluntate, & potentia bonitatis ſuæ. Et ideo religio eſt vna virtus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd eodem actu homo ſeruit Deo & colit ipſum. Nam cultus reſpicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem reſpicit ſubiectionem hominis, qui ex ſua conditione obligatur ad exhibendum reuerentiam Deo. Et ad hæc duo pertinent omnes actus, qui religioni attribuuntur, quiã per omnes homo proteſtatur diuinam excellentiam, & ſubiectionem ſui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel iterum aſſumendo aliquid diuinum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd imaginibus non exhibetur religionis cultus, ſecundum quod in ſeipſis conſiderantur, quaſi res quædam, ſed ſecundum quod ſunt imagines ducentes in Deum incarnatum. Motus autem qui eſt in imagine, prout eſt imago, non conſiſtit in ipſa, ſed tendit in id cuius eſt imago. Et ideo ex hoc quod imaginibus Chriſti exhibetur religionis cultus, non diuerſificatur ratio latriæ, nec virtus religionis.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio D. Thom. eſt affirmatiua. Et probatur. Habitus diſtinguuntur ſecundum diuerſam rationem formalem obiecti. Sed ad religionem ſpectat exhibere reuerentiam Deo ſecundum vnam rationem formalem, ſcilicet, in quantum eſt principium creationis, & gubernationis rerum; iuxta illud Malach. 1. Si ego pater, vbi honor meus. Patris enim eſt producere & gubernare: ergo religio eſt vna virtus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli eſt aduertendum, quòd quamuis, vt conſtat ex Ariſtot. 5. Metha. cap. de vno. multipliciter aliquid poſſit dici vnum, ſcilicet, vnũ ſpecie, vnum genere, & vnum numero, tamen in præſenti cum quærimus, vtrùm religio ſit vna virtus, tantum loquimur de vnitate ſpecifica, quæ eſt per ſe, & ſimpliciter vnitas, & nõ de vnitate generica, quæ eſt vnitas ſecundum quid, aut de vnitate nume-

Tripliciter aliquid poteſt dici vnum.

numerica, quæ eſt vnitas per accidens. Et ſic ſenſus quæſtionis eſt, vtrum religio ſit vna tantum virtus ſecundum ſpeciem. Quæ quęſtio ſicut & quæcunq; alia de vnitate ſciẽtiæ, vel habitus loquens, adhuc poteſt habere duplicem ſenſum. Primus eſt; vtrùm religio, quæ pluribus modis, atque cæremonijs ſpeciẽ diſtinctis, nempe, ſacrificijs, ſacramentorum adminiſtratione, & orationibus poteſt Deo debitum cultum, & reuerentiam exhibere, ſit dicenda vna virtus ſpecie, vel plures. Secundus, vtrùm habitus inclinans ad huiuſmodi actus ſpecie diſtinctos, ſit tantum vna ſimplex qualitas, vel potius ſingulorum actuum ſint ſinguli habitus conſtituendi, ità quòd religio ſit collectio plurium habituum. Et in vtroque ſenſu habet quæſtio difficultatem, eſtque à nobis diſcutienda in præſenti. Breuiter tamen; quoniam hæ res, quæ generales ſunt, propriè pertinent ad primam ſecundæ.

1. Senſus quæſtionis. Et quidem de quæſtione in primo ſenſu fuit opinio Nominalium, aſſerentium, tot eſſe religiones, quod ſunt obiecta materialia, quibus Deo debitum cultum exhibemus. Itaque eſt vna religio inclinans ad debitam adminiſtrationem ſacramentorum: alia inclinans ad debite orandum, alia ad ſacrificandum, &c. Et idem dicunt de alijs virtutibus moralibus, nempe, quòd tot ſunt temperantiæ, quot ſunt res, quibus eſt abſtinendum. Cuius ſententiæ præcipuum fundamentum eſt: nam cùm iſtæ res ſpeciẽ differant fieri non poteſt, vt de omnibus ſit vnica tantum virtus. Hæc tamen opinio eſt mera inſania. Et ſic contra illam eſt concluſio: Religio eſt dicenda vnica tantum virtus ſecundum ſpeciem, quantumcunque admittamus illam eſſe plures habitus, vel plures qualitates. Et idem dicendum eſt de quibuſcunque alijs virtutibus, ſiue intellectualibus, ſiue moralibus. Probatur: Secundum Ariſtote. 5. Meta. text. 7. vnum dicitur multipliciter, ex quo fit, vt res, quæ in vno genere eſt vna ſimpliciter, poſsit eſſe plures in alio, vt exercitus, qui plura eſt in genere ſubſtantiæ & vnus in genere quantitatis; & domus, quæ eſt vna in genere artificiati, & plures in eſſe naturæ: quia lapides & ligna ex quibus conſtituitur ſunt plura; ergo pari ratione, quanuis religio eſſet plures habitus, vel plures qualitates; adhuc diceretur vna virtus propter vnam rationem obiecti. Et confirmatur: Sicut domus ex ſe, non habet quod conſtet ex pluribus rebus: ſed poteſt ex vna tantum conſtare: ita etiam, quod religio verſetur circa plura non habet ex ſe, ſed poſſet circa vnum tantum verſari, ſi illud ſolum eſſet à Deo inſtitutum, vt ſibi debitus honor exhiberetur: ergo ſicut domus dicitur ſimpliciter vna: ità etiam religio dicetur vna virtus ſimpliciter ſecundum ſpeciem. Et ad argumentum nominalium reſpondetur, quòd quanuis religio verſetur circa plures res, de illis tamen omnibus agit, ſecundum quòd conueniunt in vna ratione formali obiecti, quod ſatis eſt ad vnitatem virtutis: & ideò eſt dicenda vna tantum virtus.

2. Senſus quæſtionis. ¶ De ſecundo autem ſenſu quæſtionis, vtrùm, ſcilicet, religio ſit vnica tantum ſimplex qualitas, maior eſt difficultas. Nam Scotus, & Nominales, & Gregorius, quæſt. 3. prologi, ſicut exiſtimat, quod in ſcientia, ſingularum concluſionum ſunt ſinguli habitus, & collectio omnium, quæ conueniũt in vna ratione ſcibilis, eſt vna ſcientia; & ſicut in fide ſingulorum articulorum ſunt ſinguli habitus, & collectio omnium habituũ, eſt vna fides; nec eſt vna ſimplex qualitas inclinans immediatè ad aſſenſum omnium concluſionum, ſeu articulorum; ita etiam in religione, & in omnibus alijs virtutibus moralibus dicunt, tot eſſe habitus ponendos, quot ſunt res, quæ per talem virtutem diſponuntur, & ordinantur. Quam ſuam ſententiam ex eo præcipuè probant. Nam poteſt contingere, quod aliquis promptè, & delectabiliter operetur circa vnam materiam, & non circa aliam. Quod non contingeret, ſi vnus atque idem habitus immediatè inclinaret ad omnia.

Sententia Autoris. ¶ Hoc tamen non obſtante dico, eſſe valde abſurdum dicere, quod religio & quæcunque alia virtus, ſiue intellectualis, ſiue moralis non eſt vna ſimplex qualitas. Et probatur primò ex communi modo loquendi omnium dicentium, quòd religio eſt vna virtus; ergo & vna qualitas, & vnus habitus. Probo conſequentiam, ab ſpecie ad genus. Secundo ſic argumentor: Potentia viſiua dicitur vna, licet ad plura ſe extendat: quia ad omnia, ad quæ ſe extendit, eſt ſub vna ratione formali obiecti, ſcilicet, colorati; ſed religio ad omnia, ad quæ ſe extẽdit, eſt ſub vna ratione formali obiecti, ſcilicet, exhibendi Deo debitum cultum, atque honorem: ergo eſt vna qualitas, & vnus habitus. Vltimò: Siquis, vt ſubleuet alienam miſeriam, vni dat aurum, alteri veſtem, alteri alimentum, omnes illi actus pertinent ad eandem virtutem miſericordiæ, quia ad omnes inclinatur ſub eadem ratione formali obiecti, ſcilicet, ſubleuandi alienam miſeriam: ergo pari ratione, qui, vt exhibeat Deo debitum

cultum,

cultum, interdum offert ſacrificium, & interdum orat, & interdum ſeruit eccleſiæ: omnes illi actus ad eandem virtutem religionis pertinebunt propter vnam rationẽ formalem obiecti.

Ad arg. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum, vt reſpondeamus aduertẽdum eſt primo ex D.Thom.1.2. quæſt.66.art.1. quod vna virtus dupliciter poteſt dici perfectior altera intra eandem ſpeciem. Vno modo ex parte obiecti, circa quod verſatur. Qua ratione ſcientia, quæ ſe extendit ad decem cõcluſiones eſt perfectior, quam quæ ſe extẽdit ad quinque. Alio modo ex parte ſubiecti: quatenus eadem ſcientia, quæ ad decẽ concluſiones extenditur, magis radicata eſt in vno, quam in alio. Secundo eſt aduertẽdum, quod perfectio ex parte obiecti, non poteſt reperiri maior & minor in vna, & eadem virtute morali: ſed omnes ſunt æquales quantum ad hoc, quia ſe extendunt ad totam latitudinem ſui obiecti. Itaq; quicunque habet temperantiam habet ipſam, quã tum ad omnia, ad quæ ſe extendit. Et idem dicendum eſt de alijs virtutibus moralibus. Et ratio eſt, vt dicit D.Thom. quoniam iſtæ virtutes ſunt in appetitu, qui eſt inclinatio ad obiectum ſuum bonum. Propter quod ſupra quæſt.24.art.5. affirmauit, charitatem ex parte obiecti minime augeri, quia eſt virtus in appetitu. *Obiectio.* Et ſi quis obijciat; Sicut ſe extendit ſcientia indies ad nouas concluſiones, ità etiam virtus moralis, & charitas ad noua obiecta; ergo ſicut perficitur ſcientia ex parte obiecti, ita etiam virtus moralis, re- *Reſponſio.* ſpondeo, negando conſequentiam. Nam ratio formalis virtutis moralis, quæ modò ſe extendit ad plures materias, eadem ſimul & ſemel fuit acquiſita, ſeu infuſa. At verò ratio formalis ſcientię partibiliter acquiritur. Et eſt ratio; Quia ad hoc, vt ſcientia ſe extẽdat ad plures concluſiones, præter lumen principiorum, requiritur etiam nouum lumen, quo ad cognitionem talis, & talis concluſionis determinetur, quod in virtutibus moralibus non inuenitur. Ex quo infert Caietanus, hoc differre intellectuales virtutes à moralibus, quod illæ poſſunt eſſe virtutes ſecundum ſtatum imperfectum, iſtæ vero non, niſi ſecundum ſtatum perfectũ. Quod etiam affirmat D.Tho. 1.2.q.65.art.1. Verũ tamen eſt, quòd, quia ad attingendum medium virtutis moralis, quod eſt ſecundum rectam rationem, vnus eſt melius diſpoſitus alio, vel propter maiorem aſſuetudinem, aut meliorem naturæ diſpoſitionẽ, vel propter perſpicacius iudicium rationis, aut verò propter maius gratiæ donum, vt dicit D. Tho. 1.2.q.66.art.1. idcircò virtutes morales eiuſdem ſpeciei ex parte ſubiectorum poſſunt eſſe inæquales. Atque etiam eadem numero virtus poteſt ſe ipſa eſſe perfectior, pro diuerſis temporibus. His ſuppoſitis ad argumentum reſpondeo; quòd ſi quando contigerit, aliquem prõpte, & delectabiliter operari circa vnam materiam, & non circa aliã intra latitudinem eiuſdem formalis obiecti virtutis moralis, id nõ prouenit, quia vnus, atque idem habitus immediatè non inclinet ad omnia, ſed ex indiſpoſitione ſubiecti. Atque adeò non erit neceſſarium multiplicare habitus in eadem virtute, ſed mutare ſubiecti diſpoſitionem.

¶ In commento huius articuli mouet Caietanus difficultatem, qualiter ſtare poſsit cum articulo quinto huius quæſtionis, quo expreſſe negatur, Deum eſſe obiectum religionis, propter quod excludit illam à ratione virtutis Theologicæ. Et tamen in præſenti dicit, religionem eſſe vnam virtutẽ: quia habet vnum Deum ſecundum vnam rationem pro obiecto. Sed ſuppoſita diſtinctione de duplici obiecto virtutis, vno, cui, altero quod; ſummatiè dicitur, quòd Deus eſt ſubiectũ religionis, cui, & non quod. Et ſic vterque articulus verum habet, ſed hoc magis explicabitur artic. 5.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum multa dicit D.Thom. de imaginibus, & earum adoratione, quæ ingentem continent difficultatem. Sed quoniam illa proprium obtinent locum, in.3.part.q. 25. ab illis ſuperſedeo. Qui plura de illis videre deſiderat, legat Cord. lib.1.quæſt.q.5.

ARTICVLVS. IIII.

¶ *Vtrùm religio ſit ſpecialis virtus ab alijs diſtincta?*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd religio non ſit ſpecialis virtus ab alijs diſtincta. Dicit * enim Auguſt. 10. de Ciuita. Dei. Verum ſacrificium eſt omne opus quod geritur, vt ſancta ſocietate Deo iungamur. Sed ſacrificium pertinet ad religionem: ergo omne opus virtutis ad religionem pertinet, & ſic non eſt ſpecialis virtus. *L.10.c.6. in prin. to. 5.*

2 ¶ Præterea, Apoſtolus dicit.1.ad Corin.10. Omnia in gloriã Dei facite. Sed ad religionẽ pertinet aliqua facere ad Dei reuerentiam, vt ſupra dictum * eſt: ergo religio non eſt ſpecialis virtus. *Art. 2. & ar.1. ad 1.*

3 ¶ Præ-

¶ Præterea, Charitas qua diligitur Deus, non eſt virtus diſtincta à charitate, qua diligitur proximus. Sed ſicut dicitur in octauo * Ethic. Honorari propinquum eſt ei, quod eſt amari: ergo religio qua honoratur Deus, non eſt virtus ſpecialiter diſtincta ab obſeruantia, vel dulia vel pietate, quibus honoratur proximus: ergo non eſt virtus ſpecialis.

Lib. 8. c. 8. tom. 5.

¶ Sed Contra eſt, quod ponitur aliqua pars iuſtitiæ ab alijs eius partibus diſtincta.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum virtus ordinetur ad bonum; vbi eſt ſpecialis ratio boni, ibi oportet eſſe ſpecialem virtutem. Bonum autem ad quod ordinatur religio, eſt exhibere Deo debitum honorem; honor autem debetur alicui ratione excellentiæ. Deo autem competit ſingularis excellentia, inquantum omnia in infinitum tranſcendit ſecundum omnimodum exceſſum. Vnde ei debetur ſpecialis honor. Sicut in rebus humanis, videmus quòd diuerſis excellentiis perſonarum diuerſus honor debetur: alius quidem patri, alius regi, & ſic de alijs. Vnde manifeſtum eſt, quòd religio eſt ſpecialis virtus.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd omne opus virtutis dicitur eſſe ſacrificium, inquantum ordinatur ad Dei reuerentiam. Vnde ex hoc non habetur, quòd religio ſit generalis virtus, ſed quòd imperet omnibus alijs virtutibus, vt ſupra * dictum eſt.

Art. 1. huius q. ad 1.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd omnia ſecundum quòd in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionem, non quaſi ad elicientem, ſed quaſi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientem, quæ ſecundum rationem ſuæ ſpeciei pertinent ad reuerentiam Dei.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum amoris eſt bonum, obiectum autem honoris, vel reuerentiæ, eſt aliquid excellens. Bonitas autem Dei communicatur creaturæ, non autem excellentia bonitatis eius. Et ideo charitas qua diligitur Deus non eſt virtus diſtincta à charitate, qua diligitur proximus. Religio autem qua honoratur Deus diſtinguitur à virtutibus, quibus honoratur proximus.

Svmma Textvs.

Concluſio D. Tho. eſt affirmatiua. Probatur. Virtus ordinatur ad bonũ: ergo ibi eſt ſpecialis virtus, vbi eſt ſpecialis ratio boni: ſed bonũ ad quod ordinatur religio, quod eſt exhibere Deo debitũ honorẽ, eſt ſpeciale, ſicut & excellentia, ratione cuius ei honor debetur ſpecialis eſt: ergo religio eſt ſpecialis virtus. Eandem concluſionem probat D. Tho. in argumento, ſed contra, ex eo, quod religio, vt ex dictis patet, ponitur pars iuſtitiæ ab aliis diſtincta.

Explicatio Articvli.

Qvid velit intelligere D. Thom. quando in iſto articulo quærit, an religio ſit virtus ſpecialis ab aliis diſtincta, ex his, quæ diximus ſupra, q. 58. ar. 6. agẽtes de iuſtitia legali, vbi ſimilis quæſtio fuit propoſita, colligere licet. Nam, cum dupliciter aliquid poſſit dici generale; vno modo per prædicationem, & quod hoc modo eſt generale ad eſſentiam eorum pertinet, quibus eſt generale: alio modo ſecundum virtutem, quia, ſcilicet, eſt cauſa inferioribus influẽs, vt ſol reſpectu inferiorum; & quod hoc modo eſt generale, non eſt particularibus eſſentialiter idem, nec de illis prædicatur, quando D. Thom. quærit, in præſenti, an religio ſit virtus ſpecialis, non eſt mens illius inueſtigare, vtrùm ita ſit virtus ſpecialis, vt ei repugnet eſſe generalem ſecundum virtutem. Nam huius difficultatis pars negatiua eſt vera, & extra controuerſiam poſita, cũ certum ſit religionẽ in quantum actus omnium aliarum virtutũ, ad ſuum finem, qui eſt debitũ cultum Deo exhibere, (vt D. Tho. dicit hic in ſolutione ad primum) dici poſſe virtutem generalem. Sicut & iuſtitia atque charitas hac ratione generales virtutes dicuntur. Sed quod intendit quærere eſt, an religio ſecũdũ ſuã eſſentiã ſit particularis virtus ab alius diſtincta. Et in hoc ſenſu reſpondet concluſione affirmatiua, quæ ita eſt vera & extra controuerſiam poſita, vt non ſit cur in illius probatione ſit immorandum.

Dupliciter aliquid poteſt dici generale.

¶ In ſolutione ad ſecundum argu. dicit D. Tho. quod omnia ſecundũ quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionẽ, non quaſi ad elicientem, ſed quaſi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientẽ, quæ ſecundũ rationẽ ſuæ ſpeciei pertinẽt ad

reuerentiam Dei. Quòd vt perfectè intelligatur, aduertendũ eſt primo, quod quia religio ſiue inclinet ad orandum, ſiue ad ſacrificia facienda, ſiue ad honeſtè viuendum in omnibus intendit, & quærit, vt Deo debitus cultus exhibeatur. Hinc fit, vt proprius & adæquatus effectus religionis ſit, exhibere Deo debitum cultum & honorem, quod & D.Tho.hic & vbique ſignificat.

Quis ſit proprius & adæquatus effectus religionis.

¶ Secundo eſt aduertendum, quòd iſte cultus Deo debitus, quem religio intendit, in eo ſolùm conſiſtit, vt quis vel opere, vel verbo, profiteatur Dei eminentiam & noſtram exigentiam, hoc eſt, Deum eſſe primum principium, à quo omnia primò proceſſerunt, & poſtea gubernantur. Et hæc de Dei excellentia expreſſa à nobis confeſſio, eſt vnicus atq; ſummus cultus, quem Deo religio exhibet. De qua loquebatur Propheta Pſal. 117. quando dicebat: Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Dextera Domini fecit virtutem; dextera Domini exaltauit me; dextera Domini fecit virtutem. Quaſi diceret, pro communi & vniuerſali generis humani conditione & liberatione resonet, audiaturque vox gaudii, vox cantici & tripudii, de ſalute per Dei filium communiter omnibus perfecta, & oblata, in domibus & eccleſiis fidelium; vt quibus vna eſt ſalus eademque ſalutis vtilitas, communis ſit etiã exultationis lætitia. Gaudii verò noſtri iuſta hæc eſt ratio, quoniã diuina potentia, per Chriſtum brachium ſuum potenter admodùm, & validè egit, magnæque potentiæ & virtutis opera exhibuit, pro noſtra operanda ſalute. Quibus verbis ſignificat, omnẽ cultũ, quem Deo exhibent iuſti hac vna confeſſione & profeſſione diuinæ excellẽtiæ cõtineri.

Debitus cultus Dei in quo potiſſimum contineatur.

¶ Tertio eſt aduertendum, eſſe quaſdam res, atque actiones, quibus ex ſua, & propria ratione competit, vt ſint proteſtationes diuinæ excellentiæ, vt ſunt ſacrificia, & orationes ad Deũ fuſæ. Eo enim ipſo, quod ſacrificando offerimus Deo bona noſtra, orandoque petim⁹ vt ipſe bona ſua nobis elargiatur, profitemur eum factorem, & autorem omnium bonorum, noſque ab illo omnino pendere. Quod maximè apparet in ſacrificiis veteris legis, quæ cæſis, & immolatis animalibus fieri præcipiebantur. Quaſi hoc facto ſignificans, Deum eſſe vitæ autorem. Et ob hanc eandem cauſam, inter alias, arbitror interdixiſſe Deum Iudæis, ne ſanguinem animalium veſcerentur, ſed vni ſibi illum reſeruarent. Nam quia ſanguis eſt ſedes animæ, vt tradunt Medici, & conſtat ex Deute. c. 12. vbi dicitur: Animaliũ ſanguis eſt anima; volebat Deus illum ſibi offerri, ſicque manifeſtare ipſum eſſe animæ, & vitæ autorem. Quod & ſignificauit Leuit. 17. quando dixit: Si comederit ſanguinem, obfirmabo faciem meam contra illum, & diſperdam eum de populo meo, quia anima carnis eſt in ſanguine, & ego illum vobis dedi vt ſuper altare expietis pro animabus veſtris. Aliæ res ſunt, quibus ex ſua ratione atque natura non ineſt iſta ſignificatio, & profeſſio; quamuis ex particulari intentione offerẽtis aſſumi poſsint ad id teſtificandum, & ſignificandum, vt facere eleemoſynam, & pudicè viuere. Quæ quidem opera ex ſuâ natura, non ſunt profeſsiones nec teſtimonia diuinæ excellentiæ. Sed ſi quis illa, ea intentione & animo faciat, vt eis proteſtetur, ſe Deo, à quo rectè viuendi normam accepit, eſſe ſubiectum, iam erunt teſtimonia diuinæ excellentiæ; pertinebuntq; ad religionem, poteruntque dici ſacrificia, vt dicit D.Thõ. hic ad primum. Sed eſt maximum diſcrimen inter iſtas res, nam priores eliciũtur à religione, ſuntq; proprii act⁹ illius: cũ tamẽ poſteriores ſolum imperatiuè procedant à religione. Quid autẽ ſit neceſſarium ad hoc, vt aliquis actus dicatur procedere elicitiuè ab aliqua virtute, & quid, vt imperatiuè, in qua re explicanda Caietanus valde vexatur in præſenti, iam à nobis eſt explicatum articulo primo huius quæſtionis.

Quædam res ex ſua ratione ſunt proteſtationes diuinæ excellentiæ.

Anima animalis eſt in ſanguine.

Eleemoſyna & vita pudica poſſunt imperatiuè à religione procedere.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum dicit D.Tho. Primo, quod obiectum charitatis eſt bonitas Dei; obiectum autem religionis eſt excellentia bonitatis Dei. Dicit ſecundò, quod bonitas Dei communicatur creaturis, cũ tamen excellentia Dei illis non cõmunicetur. Ex quibus colligit, quod quia in Deo, & proximo eſt eadem ratio bonitatis diuinæ, quæ eſt obiectum charitatis, idcirco vna & eadem virtus charitatis eſt, quæ inclinat ad diligendum Deum & proximum. Tamen quia excellentia diuina, in quam fertur religio, non eſt eadem in hominibus, ſed diuerſa, idcircò non eſt vna virtus religionis inclinans ad exhibendum cultum Deo, & hominibus, ſed diuerſæ. Contra quæ argumentor primò in hunc modum. Quando D. Thomas dicit, quòd excellentia bonitatis diuinæ nõ communicatur creaturis, communicatur autẽ ipſa bonitas diuina; vel loquitur de cõmunicatione per eſſentiã; vel ſolum de communicatione per ſimilitudinem aliquam participatum. Non primum; quia nulli creaturæ ipſa bonitas diuina, ſecundum ſuã eſſentiam communicari poteſt: ego loquitur de ſecũdo, hoc eſt de cõmunicatione per ſimilitudinem. Tunc vltra: Sed hoc modo non ſolum bonitas diuina, ſed etiam eius ex-

1. arg. contra illa quæ dicit D. Tho. in ſolutione ad 3.

excellentia communicatur creaturis;cũ vnaquæque res, quantũ participat de bonitate Dei,tantũ etiam participet,de eius excellentia:ergo quantum ad hoc,nullum eſt diſcrimẽ inter charitatẽ,& religionem.¶ Secundo ſic argumentor:Si charitatis virtus, quæ diligit Deũ,eadẽ diligeret proximos;quia bonitas diuina,quæ eſt obiectũ charitatis illis cõmunicatur,ſequeretur,quod ratio amãdi & obiectũ formale dilectionis proximi eſſet bonitas diuina participata;hoc autẽ eſt falſum, & abſurdum ; nam iſta bonitas participata, eſt quid creatum, obiectum autẽ charitatis, eſt quid increatum,ſcilicet, ipſe Deus,alias charitas non eſſet virtus theologica:ergo male dicit D.Tho.quod eadem charitas diligit Deum,& proximos,quia eadem bonitas diuina communicatur illis.

2.argu.

¶ Sed,vt mentẽ D.Tho.explicemus,ac ſimul etiam ſatisfaciamus argumentis propoſitis;aduertendum eſt primo, quod cum vnũ alteri communicari, nihil aliud ſit, quam quod vnũ ſit in alio,& bonitas diuina tripliciter poſſit eſſe in creatura rationali,Vno modo ſecundum ſuam eſſentiam,qua ratione eſt in beatis;quorũ mẽtibus eſſentia diuina vnitur in ratione ſpeciei intelligibilis,alio modo per effectũ & ſimilitudinẽ,inquantũ, ſcilicet,producit in illa aliquid ſibi ſimile;qua ratione eſt etiã in omnibus aliis rebus; tertiò per habitudinem,& rationẽ,& eſt affirmare quod ſicut ſanitas dicitur eſſe in medicamento,& in vrina,ob id tãtũ,quia dicũt ordinẽ ad ſanitatẽ ; ſic etiã diuina eſſentia dicitur eſſe in creatura rationali propter habitudinẽ, & relationem,quã habet ad illã , quòd ſcilicet, eſt capax illius cõſequendæ,fit,vt diuina bonitas his tribus modis poſſit creaturis rationalibus cõmunicari Sed eſt aduertẽdũ,quod quãuis excellens Dei bonitas ſecundũ ſe , & ſuã eſſentiã ſit in creaturis rationalibus , vel actu,vt in beatis,vel per effectum,vt in omnibus aliis rebus,vel per habitudinem, vt in viatoribus,nunquam tamen eſt in illis ſecundum eum modum propriũ,quo eſt in Deo, ſcilicet,eſſentialiter.

Diuina bonitas tripliciter poteſt communicari creaturis rationalibus.

¶ Secundo eſt aduertendũ,quod vt docuit D.Tho.ſupra qũ.25.art.1.in ſolutione ad 2. hoc intereſt inter amorẽ,& honorem; quod amor reſpicit bonũ in cõmuni,honor autẽ reſpicit propriũ bonũ honorati. Defertur enim ſemper alicui in teſtimoniũ propriæ virtutis. Ex quo fit,vt amor non diuerſificetur ſpecie propter diuerſam quantitatẽ bonitatis diuerſorũ,dũmodo referãtur ad aliquod vnũ bonũ cõmune,at verò honor diuerſificetur ſecũdũ propria bona ſingulorũ . Et ſic eodẽ amore charitatis diligimus omnes proximos,inquantũ referũtur ad vnũ bonũ cõmune, quod eſt Deus;cũ tamẽ diuerſos honores diuerſis deferamus ſecundũ propriã virtutẽ ſingulorũ.Et etiã Deo ſingularẽ honorem latriæ exhibemus propter eius ſingularem virtutem.

Diſcrimen inter honorẽ,& amorem.

¶ His ſuppoſitis,ad 1. argu. reſpondetur, quod D.Tho.loquitur,de cõmunicatione diuinæ bonitatis nõ ſecundũ ſuã eſſentiã , ſed ſecundũ aliquã ſimilitudinẽ participatã. Et quãdo rurſus dicitur, diuinã excellentiã eodẽ modo cõmunicari creaturis,quo cõmunicatur bonitas ipſius,atq; adeò eandẽ eſſe rationẽ charitatis,& religionis,reſpõdetur negando cõſequentiã.Nã obiectũ charitatis eſt bonitas diuina,nõ ſolũ vt propriè eſt in Deo, ſed etiã vt refertur ad alios,eſtq; in illis vel habitudine vel actu. Nã vt modo dicebam, ex D.Thoma, obiectum amoris eſt bonum commune ex quo fit, vt vna,& eadem charitas ſe extendat ad omnia illa, in quibus ipſa eſſentia bonitatis ineſt , vel eſſentialiter,vt in Deo;vel ſecundũ habitudinẽ,vt in creaturis rationalibus,dũmodo illa omnia referãtur ad idẽ bonũ cõmune. Et hoc eſt,quod voluit D. Thomas ſignificare quando dixit in præſenti, obiectum charitatis eſſe bonitatem diuinam, quæ communicatur. Et ſupra, quæſtione 23.articulo 4. quando affirmauit, charitatis obiectum eſſe bonum diuinum , vt eſt obiectum beatitudinis ; hoc eſt, quatenus eſt bonum aliis, ſeque communicat. Nam ex illius communicatione efficiuntur beati , quicunque tales ſunt. At verò obiectum religionis eſt bonitas diuina quatenus eſt bonum proprium Dei, hoc eſt , quatenus Deo competit ratione quadam peculiari , & propria. Colit enim religio Deum , non ſolum, quia bonus, ſed etiam , quia eo modo bonus , quo nullus alius bonus eſſe poteſt . Semper enim honor profertur in teſtimonium propriæ virtutis , vt modo dicebam . Et ſic virtus religionis ad creaturas colendas ſe extendere non poteſt. Quod voluit ſignificare D. Thomas quando dixit, excellentem bonitatem eſſe obiectum religionis , hoc eſt , bonitatem ſub ea ratione , q[illegible] Deo competit peculiariter . Nam bonis propriis excedimus , & non communibus. Et rurſus, excellentia bonitatis diuinæ non communicatur . Et eſt dicere, quod modus ille eximius,& ſingularis, quo competit Deo bonitas non communicatur.Non obſtante,quod ipſa res, quæ eſt excellens , puta , bonitas diuina communicetur , non ſolum ſecundum ſimilitudinem , ſed etiam ſecundum eſſentiam , vel actu , vt in beatis, vel ha-

Ad 1.arg.

Modusque bonitas diuina eſt obiectum charitatis.

Modusque religio colit Deum.

Ad 2.arg. bitudine, vt in viatoribus. ¶Ad ſecundum reſpondetur, quod quamuis verum ſit, quod charitas diligit proximos: quia bonitas diuina illis communicatur; ex hoc tamen non infertur, quod ratio amandi, & obiectum formale dilectionis proximi ſit bonitas diuina participata; ſed tantum ſequitur, quod ratio amandi eſt ipſa bonitas diuina, quæ communicatur & participatur. Et verè ſic eſt. Nam quia charitas diligit bonitatem, quæ eſt in Deo, idcircò etiam diligit illos homines, qui habent aliquem reſpectum, & ordinem ad ipſam bonitatem. Sicut & etiam res amicorum noſtrorum diligere dicimur, non propter ipſarum rerum bonitatem, ſed propter eam, quam habent ex relatione ad amicos, quorum res ſunt.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum religio ſit virtus theologica.*

Enchir.c.3. tom.3. AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd religio ſit virtus theologica. Dicit enim Auguſtinus in Enchiridio, quòd Deus colitur fide, ſpe, & charitate, quæ ſunt virtutes theologicæ. Sed cultũ Deo afferre pertinet ad religionem: ergo religio eſt virtus theologica.

2 ¶ Præterea, Virtus theologica dicitur quæ habet Deum pro obiecto, religio autem habet Deum pro obiecto; quia ad ſolum Deum ordinat, vt dictũ *Art.1.* * eſt: ergo religio eſt virtus theologica.

3 ¶ Præterea, Omnis virtus, vel eſt theologica, vel intellectualis, vel moralis, vt ex * ſupradictis patet. Manifeſtũ *1.2.q.57. ar.4.& q.58.per totum.* eſt autem, quòd religio non eſt virtus intellectualis: quia eius perfectio non attenditur ſecundum conſiderationẽ veri. Similiter etiam non eſt virtus moralis: cuius proprium eſt tenere medium inter ſuperfluum, & diminutũ. Non enim aliquis poteſt ſuperfluè Deum colere, ſecundum illud Eccleſ. 43. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum poteſtis. Maior enim eſt omni laude: ergo relinquitur quòd ſit virtus theologica.

¶ SED CONTRA eſt, quod ponitur pars iuſtitiæ quæ eſt virtus moralis.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ſicut ſupra * dictum eſt, religio eſt *Art.1. 2. & 3. huius quæſt.* quæ Deo debitum cultum affert. Duo ergo in religione conſiderantur. Vnũ quidem quod religio Deo affert, ſcilicet cultus, & hoc ſe habet per modum materiæ, & obiecti ad religionem. Aliud autem eſt id cui affertur, ſcilicet Deus, cui cultus exhibetur, non quaſi actus quibus Deus colitur, ipſum Deum attingant, ſicut cum credimus Deo, credendo Deum attingimus. Propter quod ſuprà * dictum eſt, *Q.2.ar.2.* quod Deus eſt fidei obiectum, non ſolum inquantum credimus Deum, ſed inquantum credimus Deo. Affertur autem Deo debitus cultus, inquantum actus quidam quibus Deus colitur, in Dei reuerentiam fiunt, puta ſacrificiorum oblationes, & alia huiuſmodi. Vnde manifeſtum eſt, quòd Deus non cõparatur ad virtutem religionis, ſicut materia vel obiectũ, ſed ſicut finis. Et ideo religio non eſt virtus theologica, cuius obiectum eſt vltimus finis, ſed eſt virtus moralis, cuius eſſe eſt circa ea quæ ſunt ad finem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod ſemper potentia, vel virtus quæ operatur circa finem, per imperium mouet potentiam, vel virtutem operantem ea quæ ordinantur in finem illum: virtutes autem theologicæ, ſcilicet fides, ſpes, & charitas, habent actũ circa Deum, ſicut circa proprium obiectum. Et ideo ſuo imperio cauſant actũ religionis, quæ operatur quidem in ordine ad Deum. Et ideo Auguſtinus *Loco citato in argu.* * dicit, quòd Deus colitur fide, ſpe, & charitate.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd religio ordinat hominem in Deum, non ſicut in obiectum, ſed ſicut in finem.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd religio non eſt virtus theologica, neque intellectualis, ſed moralis: cum ſit pars iuſtitiæ, & medium in ipſa accipitur. non quidem inter paſſiones, ſed ſecundum quandam æqualitatem inter operationes quæ ſunt ad Deum. Dico autem æqualitatem non abſolutè: quia

Deo

Deo non poteſt tantum exhiberi, quantum ei debetur, ſed ſecundum quandam conſiderationem humanæ facultatis, & diuinæ acceptationis. Superfluum autem in his quæ ad diuinũ cultum pertinent, eſſe poteſt: non ſecundum circunſtantiam quanti, ſed ſecundum alias circunſtantias, puta; quia cultus diuinus exhibetur cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel ſecundum alias circunſtantias, prout non debet.

Svmma Textvs.

CONcluſio D. Tho. eſt negatiua. Et probatur. Illa dicitur virtus Theologica, cuius obiectũ eſt vltimus finis, puta, Deus; ſed obiectũ religionis nõ eſt Deus: ergo religio nõ eſt virtus theologica. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: In religione duo eſt cõſiderare. Vnũ eſt cultus, quẽ religio affert Deo: Et hic ſe habet per modum materiæ & obiecti ad religionẽ; Alterũ eſt Deus, cui talis cultus exhibetur: quiquidẽ non attingitur per ipſos actus, quibus colitur, ſicut attingitur per fidem, quando credimus Deo: propter quod vt dictum eſt ſupra quæſt. 2. articulo 2. Deus ponitur obiectũ fidei, nõ ſolum in quantum credimus Deum, ſed etiam in quantum credimus Deo: Affertur autem debitus cultus Deo, inquantũ actus, quibus Deus colitur in Dei reuerentiam fiunt: ergo Deus non eſt obiectum religionis, ſed illius finis. Atque ex conſequẽti religio non eſt virtus theologica.

Explicatio Articvli.

SVppoſito in præſenti, tanquã certo, quod virtutes morales, & intellectuales differũt à Theologicis, in eo, quod virtutes morales, & intellectuales habẽt pro obiecto id, quod humana ratione comprehendi poteſt, Theologicæ verò habẽt pro obiecto Deum, vt humanam facultatem excedit, vt docet D. Tho. 1. 2. qu. 62. art. 2. & 3.

Dubium. Dubium eſt circa iſtum articulum, vtrùm Deus ſit obiectum religionis? Et pro parte affirmatiua argumentor primo ex D. Tho. ar. 3. huius quæſtionis, id expreſſe affirmãte.

1. argu. Probat enim religionẽ eſſe vnã virtutẽ, quia habet vnũ Deũ ſecũdũ vnã rationẽ pro obiecto. Quæ ratio nihil valeret, niſi verũ eſſet, quod Deus eſt obiectum religionis.

2. argu. Secundo. Ob id dicit D. Tho. in iſto articulo, religionẽ nõ habere Deum pro obiecto; quoniã actibus à ſe elicitis nõ attingit ipſum Deum; ſed hoc eſt falſum: nam orando, & petendo, vt ipſe Deus honorificetur, atque etiam petendo Deum nobis, tanquã præmiũ & beatitudinem noſtrã, conſtat, quod à Deo Deum petimus, & quod cultum Deo offerentes, ipſum orationis actu attingimus, non minus, quã actu fidei credendo Deum, & Deo, illũ attingimus: ergo religio eſt virtus theologica.

1. Dictum certum. ¶ In hac difficultate vt certa ab incertis ſeparemus dico primo certũ eſſe, quòd religio non eſt virtus theologica: Nam cum ex communi ſenſu eccleſiæ tres tãtum virtutes theologicæ ponãtur: nempe, fides, ſpes, charitas; de quibus loquebatur Paulus 1. ad Corint. 13. quando dicebat; Nunc autem manent tria hæc; fides, ſpes, charitas, fieri nõ poteſt, vt alia theologica virtus conſtituatur.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod virtutes theologicæ diſtinguũtur à non theologicis in eo, quod theologicæ habẽt Deum pro obiecto, aliæ verò non, vt D. Tho. hic, & vbique affirmat.

3. Dictum. ¶ Tertio etiam eſt certum, quod theologia, atque religio aliqua ratione reſpiciunt Deum, habentque ipſum pro obiecto qua aliæ virtutes, ſiue morales, ſiue intellectuales illum non reſpiciunt, vt ex D. Tho. p. p. q. 1. ar. 7. & ex quæſtione præſenti colligere licet.

Punctus difficultatis. Sed quod habet difficultatem eſt, quis ſit ille modus, quo neceſſarium eſt, vt Deus ſit obiectum virtutis alicuius, vt ipſa Theologica dicatur.

Durandus. Duran. in 3. d. 26. qu. 2. dicit non eſſe neceſſarium, vt Deus ſit obiectum immediatum virtutis, ad hoc, vt ipſa Theologica dicatur, ſed ſatis eſſe, quod ſit obiectum principale, quamuis mediatum. Quã ſuam ſententiam probat primo.

1. argu. pro ſententia Durandi. Spes eſt virtus theologica, & tamen habet Deum pro obiecto mediato; ergo id ſufficit. Cõſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Spes pertinet ad amorem concupiſcentiæ; ſed Deus non eſt obiectum immediatum huius amoris; res enim, quæ amantur amore cõcupiſcentiæ, non amantur propter ſe: & eſt impium, Deum non propter ſe amare, vt D. Auguſt. docet, in lib. de Doctri. Chriſtiana. c. 3. & 4. ergo Deus non eſt immediatum obiectum ſpei.

2. argu. ¶ Secundo: Idem eſt obiectum gaudii in patria, & ſpei in via, differuntque tantum in eo, quòd gaudium eſt de obiecto præſenti, ſpes verò de obiecto futuro; Id enim nunc conſequi ſperamus, quo conſequuto gaudio afficimur, & voluptate: ſed obiectũ gaudii nõ eſt aliquod bonũ extra nos poſitũ; ſed ipſa beatitudo formalis in nobis exiſtẽs, quæ eſt quid creatũ: ergo obiectum ſpei ſimiliter eſt aliquid in nobis exiſtẽs, quod ſit creatũ. Atq; ex cõſequẽti Deus nõ eſt immediatũ obiectũ ſpei, quæ eſt virtus Theologi-

Confirmatio.

ca. ¶ Et confirmatur: obiectum timoris non eſt Deus, ſed malũ, quo poteſt nos Deus afficere: ergo obiectũ ſpei nõ eſt Deus, ſed bonũ, quod poteſt in nobis efficere. Antecedẽs eſt manifeſtum, & conſequẽtia probatur: Nã oppoſitorũ eadem eſt ratio: & timor opponitur ſpei.

Conclu.

¶ His tamẽ nõ obſtãtibus dico ad rationẽ virtutis Theologicæ neceſſariũ eſſe, quod habeat Deum pro obiecto nõ tãtum principali, ſed etiã immediato. Defectu cui⁹ nec Theologia, nec religio, nec timor, ſunt virtutes Theologicæ. Et quidẽ quod id ſit neceſſariũ patet: quia alias plures eſſent virtutes Theologicæ, quã tres, cuius tamẽ cõtrarium cõmuni ſenſu eccleſiæ recipitur, vt paulò antea dicebã. Ex hoc infero primò; quod ſpes habet Deum pro obiecto immediato. Nã eſt virtus Theologica, vt omnes Doctores concedunt; quod eſſe nõ poſſet, niſi Deum pro obiecto immediato haberet. Infero ſecũdo, quod nec Theologia, nec religio, nec timor habẽt Deũ pro obiecto immediato alias augerẽt numerum virtutum Theologicarũ, quod dici nõ poteſt. Sed vt oſtendamus qualiter ſpes habeat Deũ pro obiecto, nõ ſolum principali, ſed etiã immediato, aduertendũ eſt primo ex D. Tho. ſupra q. 17. ar. 5. quod ſpes dupliciter

Spes comparatur ad Deum dupliciter.

poteſt cõparari ad Deum. Vno modo tanquã ad primam cauſam efficientẽ, cuius auxilio nititur conſequi quod ſperat. Alio modo tanquam ad cauſam finalem, quæ eſt ſummum bonũ, quod conſequi ſpetamus. Et quidem quod ſpes tendat immediatè in Deum tanquam in primam cauſam efficientem, certum eſt & ab omnibus conceſſum, nec hoc negat Durandus. Vtrum autem etiam feratur immediatè in Deum tanquam in vltimum finem & bonum, quod ſperatur, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Inter quas ea eſt probabilior, quæ aſſerit, ſpẽ immediatè tendere in Deũ, non ſolum tanquã in primam cauſam efficientem, ſed etiam tanquam in vltimum finẽ. Quod, vt probemus, ſupponendum eſt ſecundò, quod quamuis finis & conſequutio finis, ſcilicet, Deus & viſio Dei, ſint duæ res diſtinctæ, tamen proprie loquendo, non ſunt duo fines, nec duo obiecta, ſed vnum tantum: Qui enim deſiderat videre Deum nihil aliud deſiderat, quam Deum viſum. Et qui deſiderat pecunias, nihil aliud deſiderat, quam pecunias poſſeſſas. Nec hæc ſunt duo; ſed vnus finis. Hoc ſuppoſito, probatur, quod ſpes habeat Deum pro obiecto immediato: ſpes fertur immediatè in finis vltimi conſequutionem, ſcilicet, in futurã felicitatẽ: ſed finis vltimus, puta, Deus, &

Deus & viſio Dei ſunt vnus tantũ finis.

eius cõſequutio ſunt vnus finis: ergo ſpes immediate tẽdit in Deũ. Ex dictis infertur, quod quãdo dicimus, ſpẽ immediatè reſpicere beatitudinẽ nomine beatitudinis, nõ ſolũ intelligim⁹ beatitudinẽ obiectiuã, qualis eſt Deus; ſed etiã formalẽ, qualis eſt viſio: cũ idem ſint finis, & poſſeſſio finis, vt iam explicuimus.

Theologia tendit mediate in Deum.

¶ Quod autẽ nec Theologia, nec religio, nec timor habeãt Deũ pro obiecto immediato, ſed tantũ pro mediato, id nũc reſtat explicandũ. Et quidẽ de Theologia, eſt res manifeſta. Nã immediatè tendit in opera Dei, quæ ſunt quædã veſtigia ipſius, illiſq; mediãtibus tẽdit in Deũ, vt docet D. Tho. p. p. q. 1. ar. 7. in ſolutione ad 1. arg. Et ſi quis obiiciat; Principia, ex quibus Theologia procedit, ſunt articuli fidei, quorũ cognitio immediatè terminatur ad ipſum Deũ: ergo Theologia noſtra etiã habet Deũ pro obiecto immediato; Reſpõdetur cõceſſo antecedẽti, negãdo conſequentiã. Quod vt intelligatur aduertẽdũ eſt, quod fides, & Theologia noſtra differunt penes hoc, quod fides immediatè nititur autoritate Dei: Theologia verò non nititur immediate autoritate Dei, ſed ratione & diſcurſu quo vtitur ad eliciendas concluſiones. Itaq; quemadmodum habitus principiorum, qui dicitur intellectus, & ſcientia, quæ eſt habitus concluſionum differunt penes hoc, quod habitus principiorum nititur lumine naturali intellectus ſine diſcurſu cognoſcentis principia, & habitus ſciẽtificus innititur ratiocinatione, quæ per euidentẽ conſequentiã deducit ex principiis concluſiones; ità etiã fides, & Theologia differunt penes hoc, quod fides innititur immediatè diuinæ reuelationi; Theologia verò non immediatè, ſed mediante lumine naturali, quo ex principiis deducit concluſiones; & ſic lumen diuinæ reuelationis eſt immediatum obiectum formale fidei, Theologiæ verò non niſi mediatum. Atque adeò Theologia non immediatè, ſed mediate tendit in Deum. Ex quo fit, vt non ſit virtus Theologica.

Obiectio.

Solutio.

Diſcrimen inter Theologiam & fidem.

Timor non tendit immediate in Deum.

¶ De timore etiam eſt certum, quod non babet Deum pro obiecto immediato, vt docet D. Thomas ſupra quæſtione 19. articulo 1. ſed mala quæ nobis poſſunt prouenire. Quod iſta ratione probat: Timor poteſt habere duplex obiectum: vnũ eſt malũ, quod homo refugit; & aliud illud, à quo malũ poteſt prouenire: ſed Deus nõ poteſt eſſe obiectũ timoris primo modo; quia eſt ipſa eſſentia bonitatis: ergo nec timeri immediatè, & ſecũdũ ſe. Et ſi quis obiiciat; Deus immediatè & ſecũdũ ſeipſum poteſt odio haberi; ergo & timeri: Cõſequentia patet, quia vtrumq; eſt de malo. Antecedẽs verò probatur: Dãnati in in

Obiectio.

ferno

ferno odio proſequuntur Deū propter ſeipſum, ſicut beati diligunt Deum propter ſe ipſum: ergo Deus immediatè & ſecundum ſe poteſt timeri; & confirmatur; Deus dicitur

Solutio.

bonum noſtrum, quia confert nobis bona: ergo pari ratione dicetur malū noſtrū, quia infert nobis mala pœnæ, atq; ex cōſequēti poterit ſecūdū ſe, & immediatè timeri. Ad obiectionem reſpondetur negando antecedens. Non enim poteſt Deus ſecundum ſeipſum odio haberi, vt docet D. Tho. ſupra qu. 34. Et ad probationē dico, quòd dānati odio proſequuntur Deū; quia per errorē intellect⁹ apprehēdunt illū, vt ſummū malū ſuū: cum tamen ſecundū ſeipſum ſit ſummè diligibilis. Ad cōfirmationē reſpōdeo, negādo, quod Deus ſit ſummū bonum noſtrū quia cōfert nobis bona. Quin potius quia eſt bonū noſtrū, largitur nobis bona. Et propter eandē rationem infert mala pœnæ in bonū noſtrū. Malum enim pœnæ non auertit nos ab vltimo fine, ſed potius ducit nos ad Deū. Quare in pſal. 72. quod incipit: Quā bonus Iſrael Deus iis, qui recto ſunt corde, cū recenſet propheta mala pœnæ, quibus Deus affligit ſuos, non appellat eum malū, ſed bonum. Non ergo poteſt Deus eſſe immediatum obiectum timoris: atq; adeò nec timor erit virtus Theologica. Quod videtur facere difficultatem in hac re eſt, quod D. Tho. dixit, quod ſicut ſpes habet duplex obiectum, ita & timor, quod aduerſari videtur doctrinæ à nobis paulò antea traditæ. Vbi diximus, quod; quia apud philoſophum moralē, vnicū tantū obiectum ſpei eſt res & conſequutio rei; idcircò Deus eſt immediatū obiectum huius virtutis. Sed certè hæc duo non contrariantur. Nā quādo D. Tho. ſupra q. 17. ar. 1. dixit, duplex eſſe obiectū ſpei, mēs illius erat, quod obiectū, cui ſpes innititur, vt primæ cauſæ efficiēti, & obiectū, q̄ ſpes quærit, tāquā vltimū finē apud philoſophū moralē reputātur, vt duo obiecta, quorū vnū appellatur obiectū, cui, hoc eſt obiectū cui ſpes innititur, alterū autē obiectū, q̄, hoc eſt obiectū quod ſpes quærit. Quod verū eſt. At verò nos diximus, quod in ipſo obiecto, quod, erāt duæ res; quæ quāuis apud metaphyſicū ſunt diſtinctæ, ſcilicet, Deus & viſio ipſius: apud philoſophum tamen moralem ex vtraque conficitur vnum obiectum immediatum gaudii in patria, & ſpei in via. Et ſic hæc non opponuntur. ¶ Præterquā,

Nota.

quod, quamuis in ſpe ſint duo, ſcilicet, bonū, quod ſperatur, & is, à quo ſperatur: & ſimiliter in timore ſint alia duo; ſcilicet, malum, quod timetur, & is, à quo id malū poteſt prouenire; iſta tamen aliter ſunt in ſpe, & aliter in timore. Nā in ſpe idem eſt bonum, quod percipi ſperatur, & Deus, à quo illud bonū ſperatur. At verò in timore malum, quod timetur, re diſtinguitur à Deo, inflictore. Et hoc ſatis eſt ad hoc, vt timor non dicatur habere Deum pro obiecto immediato.

¶ De religione, vtrùm habeat Deum pro obiecto immediato, maior eſt difficultas. Quam vt explicet Caietanus in præſenti, aduertit, quod quemadmodum in vniuerſo rerum naturæ ſic ſunt connexæ, atque ordinatæ, vt inferior in ſui ſupremo, ſuperioris naturæ attingat conditionem; cuius rei ſignum eſt, quod natura elementaris in ſui ſupremo mouetur motu cæleſti, & anima rationalis in ſui ſupremo intelligit ſine diſcurſu, vt angelus: ità etiam in virtutibus moralibus ſuprema earum, quæ eſt religio, quadam ratione participat naturā virtutum Theologicarum. Ex quo fit, vt quamuis ipſa, quia moralis eſt, ſuis actibus non attingat Deum, tanquam obiectum, ſeu materiam, circa quam operetur, ſed attingat mentem noſtram, & opera humana, reſque exteriores, quas orando, adorando, ſacrificando offert Deo: propter coniunctionem tamen, quam habet ad virtutes Theologicas, habet Deum pro obiecto, non ſimpliciter, ſed, cui. Et quidem quod religio habeat Deum pro obiecto, cui debitū cultum exhibet, eſt res manifeſta. Et ſimiliter quod ex tali obiecto ſumatur vnitas, vel diuerſitas habitus, patet ex eo, quod alia eſt virtus qua cultum Deo, & alia, qua cultum patri, & alia qua cultum maioribus exhibemus. Nec ob aliam cauſam, niſi, quia alia ratione Deus, alia pater, alia alii honorandi ſunt; vt diſtinctio inter pietatem, obſeruantiam, & religionem teſtatur. Propterea que in articulo 3. huius quæſtionis ex vnitate rationis formalis Dei aſſignata fuit à D. Thoma vnitas religionis. Sed, quod Deus non attingatur actibus, quibus colitur, non ita liquet. Erit tamen manifeſtum, ſi proprios religionis actus formaliter & nudos inſpexerimus. Nam ſi aliquibus actibus attingendus eſſet Deus, illi certè eſſent interiores intellectus, & voluntatis, cū exteriores ad Deū terminari nequeāt. At verò actus interiores quatenus ſunt religionis, debitū cultum Deo reddūt. Hoc eſt offerunt Deo, vel mentem ipſam, vt ſit in deuotione, & oratione, vel alias res exteriores. Atque adeò colendo Deū, nō Deū ſecundū ſe attingimus illis actibus, quibus eū colere dicimur: ſed attingimus vel nos ipſos, vel res ad extra. Et quamuis colere Deū grāmaticaliter, Deum attingere ſignificet, pro quanto, iy, colere, ſignificat terminari ad Deū, ſecū dū tamē rei veritatem actus colēdi aut nos,

Religio qualiter nō tēdat in Deū immediate

Religio habet Deū pro obiecto cui, non autem pro obiecto quod.

aut noſtra attingit offerendo illa Deo. Non ſic autem in fide, vt D. Thom. in litera affirmat; ſed credendo Deo; quod eſt habere Deum pro obiecto, vt cui, actu etiam credendi attingit ipſum Deum, vt obiectū quod, immediatum: quod neceſſarium eſt, vt virtus Theologica dicatur. Reſolutio ergo huius difficultatis eſt, quod, quia actus religionis, inquantum religionis pure ſunt, nos, noſtraque attingunt; vt materiam quam Deo offerunt. Et ſicut, quando genuflectimus, tali actu offerimus Deo membra noſtra eorundem officio: ità etiam actibus intellectus, & voluntatis offerimus ipſas vires earūdem officio, nec Deum attingimus immediatè, quod neceſſariū eſt ad virtutē Theologicā. Idcircò religio non eſt virtus Theologica, quamuis ſit præſtantiſsima inter virtutes morales. Et per hæc patet ſolutio ad argumēta in

Ad 1. arg. in principio dubitationis factū principio dubitationis facta. Iam enim conſtat, qualiter ſit intelligendus D. Thom. in tertio articulo huius quæſtionis. Vbi vnitatem religionis ex vnitate Dei, cui cultum exhibet, colligit. In quo dictis per ipſum in iſto articulo aduerſari videtur, vt in primo argumēto dicitur. Loquebatur enim ibi de ſubiecto, cui; & in præſenti de ſubiecto, quod, ad modum iam explicatum. Et ſic nulla eſt repugnantia. Atque etiam conſtat, qualiter

Ad 2. arg. religio actibus à ſe elicitis Deum non attingat, cuius contrarium ſecundum argumentum probare nitebatur.

Nota 1. pro ſolutione ad argumētū Durādi. ¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro ſententia Durandi. Quod vt facere poſſimus, aduertendum eſt primo ex Caietano ſupra quæſt. 17. articulo 5. quod res, quæ ſubiecto eſt ab altera diſtincta ſecundū bonitatem, quam habet in ſeipſa, poteſt eſſe bonum proprium alterius. Vt, verbi gratia, vinum, quod eſt ab homine diſtinctum ſubiecto, ſecundum bonitatem, quam habet in ſe ipſo, poteſt eſſe proprium bonum hominis. Et ratio eſt: Nam cum bonum & finis ſint idem, & res quæ ſubiecto eſt ab homine diſtincta ſecundum bonitatem, quam habet in ſe, ſit proprius finis hominis, fit, vt etiam ſit bonum proprium illius.

2. Nota. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod bonum ab homine diſtinctum poteſt eſſe in illo obiectum amoris concupiſcentiæ. Nā cū vnuſquiſque ſibi concupiſcat id, quod bonum proprium eſſe iudicat: & bonum ſubiecto ab homine diſtinctum, accidat, quod ſit bonum proprium illius, vt modo dicebam, fit, vt poſſit homo illud ſibi concupiſcere. Atque ex conſequenti tunc bonum ab homine ſubiecto diſtinctum, erit obiectum amoris concupiſcentiæ.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod de ratione amoris concupiſcentiæ non eſt, quod id, quod concupiſcitur ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiſcitur. Sed ſatis eſt, vt ſit volitum alteri, vt docet D. Thom. 1.2. quæſtione 26. articulo 4. & 1. part. quæſtione 60. articulo tertio. Quod & iſto exemplo ſit manifeſtum: Nam certum eſt, quod cū volumus proximo beatitudinem amamus illam amore concupiſcentiæ (concupiſcimus enim eam proximo) & tamen non ordinamus beatitudinem in proximum, tanquam medium in finem, ſed potius id volumus, ſcilicet, quod proximus ordinetur in ſuum finem; qui eſt beatitudo. Item: pater æternus voluit nobis filium ſuum, id eſt, concupiuit illum nobis: & tamen certum eſt, quod non ordinauit filium ſuum in nos, tanquam in finem. Et ſic conſtat, non eſſe neceſſarium, quod id, quod amatur amore concupiſcentiæ, ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiſcitur, quamuis id aliquando cōtingat. Vt cum volo cibum amico. Sed ſatis eſt, quod ſit volitum alteri. Ex quo poſſumus colligere regulam bimembrem, quod quando id, quod amatur amore concupiſcentiæ, eſt ordinabile, tanquam in finem, in illum, cui concupiſcitur: tunc non ſolum amatur illi, ſed amatur propter eum. Vt contingit in cibo reſpectu amici. Quando verò id, quod amatur amore concupiſcentiæ, non eſt ordinabile in eum, cui concupiſcitur, tanquam in finem: tunc non amatur propter eū; ſed ſolum amatur illi. Vt contingit in beatitudine reſpectu proximi. *3. Nota.*

¶ Vltimò eſt aduertendum, quod ſicut in cauſa efficienti, verbi gratia, in igne, poſſumus tria cōſiderare, primū eſt forma, quæ eſt illi ratio agendi, ſcilicet, calor, ſecundum eſt ipſa actio, ſcilicet, calefactio, tertium eſt effectus, ſcilicet, calor productus per actionē: ità etiam in cauſa finali poſſunt totidem cōſiderari: verbi gratia: in vino primum eſt forma, qua finalizat, id eſt, trahit ad ſe voluntatem. Et hæc eſt contemperatio qualitatum apta ad extinguendam ſitim. Secundum eſt ipſa finalizatio. Tertium verò effectus conſecutus; qui eſt ſitis extinctio. Et ſicut ignis dicitur verè cauſa immediata caloris, quem producit in ligno; quamuis mediet & forma, per quam agit, & actio ipſa; quia iſtæ ſunt conditiones neceſſario requiſitæ ad producendum calorem; nec eſt aliud agens medium; ità etiam bonum, quod eſt ab homine ſubiecto diſtinctum erit immediatus finis illius: quamuis mediet, & ratio, qua finalizat, id eſt, allicit voluntatem, & actio finalizandi, id eſt, ipſum allicere actu *Vlt. nota.*

le-

le. Quia iſtæ ſunt conditiones neceſſario requiſitæ, nec mediat alius finis.

Ad 1. arg. Durandi. ¶ His poſitis ad primum argumentum Durandi reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quod ſpes eſt quidem puriſsimus actus concupiſcentiæ, quo Deum amamus. Non propter nos: quia Deus ſecundum ſe non eſt ordinabilis ad nos, tanquam ad finem. Sed amamus illum nobis, quod eſt ordinare nos ipſos ad eum, vt ad vltimum finem & ſummum bonum; cuius viſione ac fruitione tandem ſumus futuri beati. Nec hoc dicit D. Auguſtinus eſſe impium, ſed tantum, amare Deum propter aliud, tanquam propter finem.

Ad 2. Arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſa maiori negando minorem. Falſum eſt enim, quod obiectum gaudij non poſsit eſſe bonum extra nos poſitum: quale eſt Deus, vt docet Caietanus ſupra q. 17. art. 5. Quia cum obiectum gaudij, ſit bonum proprium, quod interdum poteſt eſſe ſubiecto diſtinctum ab eo, cuius eſt bonum, vt patet in vino, quod ſecundum bonitatem, quam habet in ſe eſt bonum proprium ebrij, manifeſtè ſequitur, quod obiectum gaudij etiam poteſt eſſe bonum externum.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, quod timor vtrumq; habet pro obiecto, ſcilicet, Deum, & malum quod Deus infert peccatori: Tamen hæc duo pro eodem obiecto computantur. Nam qui Deum timet, nihil aliud timet, quam Deum mali effectorem, vel malum quatenus à Deo proficiſcitur, quod idem eſt. Et idem contingit in ſpe. Ex hoc tamen non ſequitur, quod timor habeat Deum pro obiecto immediato, vt diximus agentes de timore.

ARTICVLVS VI.

¶ *Vtrum religio ſit præferenda alijs virtutibus moralibus.*

Inf. q. 88. art. 6. cor. Et q. 103. ar. 2. co. & 3. cont. ca. 183. cor. & fi. Et quol. 6. arti. 11. cor. AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quod religio non ſit præferenda alijs virtutibus moralibus. Perfectio enim virtutis moralis cõſiſtit in hoc, quòd attingit medium, vt patet in ſecundo * Ethicorum. Sed religio deficit in attingendo medium iuſtitiæ: quia non reddit Deo omnino æquale: ergo religio non eſt potior alijs virtutibus moralibus.

Lib. 2. c. 6. to. 5.

2 ¶ Præterea, In his quæ hominibus exhibentur, tanto videtur aliquid eſſe laudabilius, quanto magis indigenti exhibetur. Vnde dicitur Iſaiæ 57. Frange eſurienti panem tuum. Sed Deus non indiget aliquo quod ei à nobis exhibeatur, ſecundum illud Pſal. 15. Dixi Domino, Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges: ergo religio videtur minus laudabilis alijs virtutibus, per quas hominibus ſubuenitur.

3 ¶ Præterea, Quanto aliquid fit ex maiori neceſsitate, tanto minus eſt laudabile, ſecundum illud primæ ad Corinth. 9. Si Euangelizauero, non eſt mihi gloria, neceſsitas enim mihi incumbit. Vbi autem eſt maius debitum, ibi eſt maior neceſsitas. Cum ergo Deo maxime ſit debitum, quod ei ab homine exhibetur, videtur quòd religio ſit minus laudabilis inter virtutes humanas.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Exodi vigeſimo, ponuntur primò præcepta ad religionem pertinentia, tanquam præcipua. Ordo autem præceptorum proportionatur ordini virtutum, quia præcepta legis dantur de actibus virtutum: ergo religio eſt præcipua inter virtutes morales.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ea quæ ſunt ad finem, ſortiuntur bonitatem ex ordine in finem. Et ideo quanto ſunt fini propinquiora, tanto ſunt meliora. Virtutes autem morales, vt ſupra * habitum eſt, ſunt circa ea quæ ordinantur in Deum, ſicut in finem. Religio autem magis de propinquo accedit ad Deum, quàm aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea quæ directe, & immediate ordinantur in honorem diuinum. Et ideo religio præeminet inter alias virtutes morales. *Ar. præced. in cor. Et ad 1. arg. Et ſup. q. 4. art. 7.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod laus virtutis in voluntate conſiſtit, non autem in poteſtate deficere. Et ideo ab æqualitate, quæ eſt medium iuſtitiæ, propter defectum poteſtatis non diminuit laudem virtutis: ſi non fuerit defectus ex parte voluntatis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod in his quæ exhibentur alteri propter eorum vtilitatem, eſt exhibitio laudabi-

lior, quæ ſit magis indigenti, quia eſt vtilior. Deo autem non exhibetur aliquid propter eius vtilitatem, ſed propter eius gloriam, noſtram autem vtilitatem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vbi eſt neceſsitas, tollitur gloria ſupererogationis. Non autem excluditur meritum virtutis, ſi adſit voluntas. Et propter hoc ratio non ſequitur.

S V M M A T E X T V S.

CONCLVSIO: Religio eſt præſtantiſsima inter omnes virtutes morales. Probatur primò in argumento, ſed contra: Ex eo, quod Exod. 20. primò ponuntur præcepta pertinentia ad religionem, & poſtea illa, quæ pertinent ad alias virtutes. Ordo autem præceptorũ proportionatur ordini virtutum. Et in corpore articuli hac ratione: Ea quæ ſunt ad finem ſortiuntur bonitatem ex ordine ad finem. Atque adeò, quanto ſunt fini propinquiora, tantò ſunt meliora: Sed virtutes morales ſunt circa ea, quæ ordinantur in Deum, ſicut in finem, & religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea, quæ directè, & immediate ordinantur in honorem diuinum: ergo religio inter omnes virtutes morales eſt præſtantiſsima. ¶ De materia huius articuli nihil aliud eſt dicendum, quam quæ diximus ſuprà quæſt. 58. artic. 12. Vbi, facta comparatione iuſtitiæ ad omnes alias virtutes, oſtendimus, illam eſſe præſtantiſsimam, excepta religione, quidquid dicat Caietanus in iſto commento.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum religio habeat aliquem exteriorem actum.

Infra q. 84. ar. 2. & q. 85. arti. 2. cor. & 3. cõt. ca. 119

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd religio non habeat aliquem exteriorem actũ: Dicitur enim Ioan. 4. Deus ſpiritus eſt, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Sed exteriores actus nõ pertinent ad ſpiritum, ſed magis ad corpus: ergo religio ad quam pertinet adoratio, non habet actus exteriores, ſed interiores.

2 ¶ Prætereà, Religionis finis eſt Deo reuerentiam, & honorem exhibere. Sed videtur ad irreuerentiam alicuius excellentis pertinere, ſi ea ſibi exhibeantur quæ propriè ad inferiores pertinẽt. Cum ergo ea quæ exhibet homo corporalibus actibus propriè videantur ad indigentias hominum ordinari, vel ad reuerentiam inferiorum creaturarum, ideò videtur, quòd non congrue poſſint aſſumi in diuinam reuerentiam.

3 ¶ Prætereà, Augustinus* in ſexto, de Ciuitat. Dei commendat Senecam de hoc, quòd vituperat quoſdam, qui idolis ea exhibebant quæ ſolent hominibus exhiberi, quia ſcilicet immortalibus non conueniunt ea quę ſunt mortalium. Sed hæc multo minus conueniunt Deo vero, qui eſt excelſus ſuper omnes Deos: ergo videtur reprehenſibile eſſe quòd aliquis corporalibus actibus Deum colat. Non ergo habet religio corporales actus. *Lib. 6. cap. 10. to. 5.*

¶ SED CONTRA eſt, quòd in Pſal. 83. dicitur, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Sed ſicut interiores actus pertinent ad cor, ita exteriores actus pertinent ad membra carnis, ergo videtur, quòd Deus ſit colendus, nõ ſolum interioribus actibus, ſed etiam exterioribus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd Deo reuerentiam & honorem exhibemus, non propter ſeipſum: quia ſeipſo eſt gloria plenus, cui nihil à creatura adijci poteſt, ſed propter nos: quia videlicet per hoc quod Deum reueremur, & honoramus, mens noſtra ei ſubijcitur, & in hoc eius perfectio conſiſtit. Quælibet enim res perficitur per hoc quod ſubditur ſuo ſuperiori, ſicut corpus per hoc quod viuificatur ab anima & aer per hoc quod illuminatur à ſole. Mens autem humana indiget ad hoc quod coniungatur Deo ſenſibiliũ manuductione, quia inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciuntur, vt Apoſtolus dicit ad Roma. 1. Et ideo in diuino cultu neceſſe eſt aliquibus corporalibus vti, vt eis quaſi ſignis quibuſdam mens hominis excitetur ad ſpirituales actus, quibus Deo cõiungitur. Et ideo religio habet quidem interio-

res

res actus quaſi principales, & per ſe ad religionem pertinentes, exteriores verò actus quaſi ſecundarios, & ad interiores actus ordinatos.

¶ Ad primvm ergo dicendum, quod dominus loquitur quantum ad id quod eſt principale & per ſe intentum in cultu diuino.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd huiuſmodi exteriora non exhibentur Deo quaſi his indigeat, ſecundum illud Pſalm. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut ſanguinē hircorum potabo? Sed exhibentur Deo tanquam ſigna interiorum, & ſpiritualium operum: quæ per ſe Deus acceptat. Vnde Auguſtinus * dicit in 10. de Ciuit. Dei, Sacrificium viſibile, inuiſibilis ſacrificij ſacramentum, id eſt, ſacrum ſignum eſt.

Li.10.c.5. inter prin. & medium to.5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd idolatræ derîdentur ex hoc, quòd ea quæ ad homines pertinent, idolis exhibebant, non tāquam ſigna excitantia eos ad aliqua ſpiritualia, ſed tanquam per ſe eis accepta. Et præcipue quia erant vana, & turpia.

Svmma Textvs.

Concluſio: Religio habet actus interiores, quaſi principales, & per ſe ad religionem pertinentes: exteriores verò, quaſi ſecundarios, & ad interiores actus ordinatos. Hanc concluſionem probat D. Thom. in argumento, ſed contra. ex Pſal. 83. Vbi habetur: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuom. Nam ſicut interiores actus pertinent ad cor, ità exteriores pertinent ad membra carnis. Sicque illis verbis ſignificatur Deum colendum eſſe, non ſolum interioribus actibus, ſed etiam exterioribus. Et in corpore articuli, hac ratione: Deo reuerentiam, & honorem exhibemus, non propter ſeipſom, cum in ſe ſit gloria plenus, cui à creatura nihil addi poteſt: ſed propter nos, qoorum mens ex eo, quòd Deū reueremor, & honoramus ei ſubijcitur: in quo noſtra perfectio conſiſtit: vnaquæque enim res perficitur ex eò, qnod ſuo ſuperiori ſubijcitur, ſicut corpus perficitur per hoc, quod viuificatur ab anima, & aer per hoc, qood illuminatur à ſole: ergo illo modo cōmodius erit reuerendus, & hoourādus Deus quo magis fuerit conueniens ad noſtram vtilitatem. Sed mens homana ad hoc, vt coniongatur Deo, ſenſibilium indiget manoductione: inuiſibilia eoim Dei, per ea, quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, vt dicit Apoſtolus ad Roman. 1. ergo in diuino cultu neceſſariom erit aliquibus corporalibus cæremonijs vti, vt eis quaſi ſignis quiboſdā mens hominis ad ſpirituales actus, quibus Deo coniungitur excitetur. Atque adeò religio non ſolum reſpicit actus interiores, ſed etiam exteriores: quāuis diuerſimode. Nam interiores reſpicit, tanqoam principales, & per ſe ad religionem pertinentes: exteriores vero quaſi ſecūdarios, & ad interiores actus ordinatos.

Explicatio articvli.

Si omnes ſanę acquieſcerent doctrinę, nec eſſent qui veritati perſpicuæ obſiſterent; minimè nobis opus eſſet in propoſiti articuli explicatione diutius immorari. Quoniam omnibus cōſtaret, Deum noſtrum nō ſolum internis, verum etiam externis actibus eſſe colendum: ſicque religionem vtroſq; actus reſpicere, tanquam proprios, quamuis diuerſimode, vt dicit D. Thom. in ſua concluſione. Cæterùm, quoniam impij Lutherani omnes exteriores cultus, atq; cæremonias damnant, ad quod faciendom moueri dicuntur ex ſacris literis: opus erit, & eorum argumenta refellere: & veritatem, non ſolum ex eiſdem ſacris literis, ſed etiam ex naturali ratione petitis argumētis, loce clarius demonſtrare. Quod vt facere poſſim, præmittere oportet, quod, vt conſtat ex D. Thom. in iſto articulo, & latius in 1. 2. quæſtio. 101. per totam, vbi de præceptis cæremonialibus legis antiquæ diſputat: cultus Dei eſt duplex. Vnus interior, conſiſtens in hoc, quod anima coniungatur Deo per intellectum, & affectum; alios exterior ad interiorem ordinatus, conſiſtenſque in exterioribus actibus, & cæremonijs corporalibus. Et quidem, quod internus cultus Deo ſit exhibendus, ab omnibus fere vno ore recipitur. Vno dumtaxat excepto Caloino: Contra quem diſputat latè Demochares de ſacrificio miſſæ. capit. 3. qui omnem in vniuerſom Dei cultum Chriſtianis negabat. Hac in re ab ipſis Ethnicis cognitione victus; qui cum illo conciuunt, qui ſcripſit. Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram, Os homini ſublime dedit, cœlumque videre iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus. Nec agnoſcit non ob aliud, hominem anthropos appellari, quam quod ſurſum ſpectet. Propter qnod dicebat Lactantius Firmianus libr. 2. de origine erroris cap. 1. ſibi renunciare, ſeque hominum nomine abdica-

Cult⁹ Dei duplex.

abdicare, qui non ſurſum aſpiciunt, ſed deorſum: niſi fortè idipſum, quod recti ſumus ſine cauſa homini tributum putent. Spectare nos, inquit Lactantius, cælum Deus voluit, vtique non fruſtra. Nam & aues, & ex multis penè omnia cælum vident. Sed nobis propriè datum eſt cælum rigidis ac ſtantibus intueri, vt religionem ibi quæramus, vt Deum, cuius illa ſedes eſt, quem oculis non poſſumus, animo cõtemplemur. Grauem igitur ſuæ naturæ, quæ vt Deum colat, & ſuſpiciat, creata eſt, vim inferunt, quicunque Deum nec ſuſpiciunt, nec admirantur, nec eius opera conſiderant.

Error Lutheranorũ. ¶ Quare his, vt omnino inſipientibus, prætermiſsis, ad Lutheranos deueniamus, qui internum cultum admittentes, illumque maximi facientes omnes exteriores ritus, atque cæremonias damnant, illaſque à Chriſtianis prorſus abdicãdas dicunt. Quam ſuam ſententiam probant primo ex Ioann. *1. argum.* capit. 4. Vbi Samaritanæ quærenti, quo in loco Deus eſſet adorandus, Chriſtus reſpondit: Veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hieroſolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus, & eos, qui adorant eum in ſpiritu, & veritate, oportet adorare. Quibus verbis Dominus non ſemel tantum, ſed iterum, atque iterum repetit, verum cultum Deo exhibendum futurum internum, & non externum. *2. argumẽ.* ¶ Secundo argumentantur Lutherani ex Pſalm. 64. Nam vbi nos legimus: Te decet hymnus, Deus in Sion, in Hebræo habetur: Tibi ſilet laus, vel tibi ſilentium laus. Quibus verbis ſignificatur. Deum cordis ſilentio, & non operis externi tumultu eſſe colendum. Pro quo etiam facit illud Pſalm. 8. Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem. Vbi propheta innuit, perfectam Dei laudem in ore eorum eſſe, qui loqui neſciunt, Quaſi ſignificans, omnem exteriorem cultum à vera Dei laude eſſe reijciendum. Et D. Iacobus in ſua canonica cap. 1. dicit: Hæc eſt munda & vera religio apud Deum, viſitare pupillos, & viduas in neceſsitate earum, & mundum ſe continere ab hoc ſeculo: ergo illa religio, quæ in ſolo exteriori cultu conſtiterit, nec munda, nec vera erit, atq; ex conſequenti, nec Deo grata. Et confirmatur: Ex Eſai. cap. 1. vbi omnem exteriorẽ cultum abominatur Dominus dicens: Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarũ? Plenus ſum. Holocauſta arietũ, & adipem pinguiũ, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cũ veneritis ante conſpectum meum, quis quæſiuit hęc de manibus veſtris, vt ambularetis in atrijs meis. Ne offeratis vltrà ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam, & ſabbathum, & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras, & ſolẽnitates veſtras odiuit anima mea. Facta ſunt mihi moleſta. Laboraui ſuſtinens, &c. Et cum his verbis Euangelicæ legis ſtatus ſignificetur, manifeſtè ſequitur omnem exteriorem cultum à Chriſtianis hominibus eſſe reijciendum. ¶ Tertio, ratione ſic argumen- *3. argum.* tantur: Si rebus externis eſſet vtendum ad colendum Deum, ea potiſsimum de cauſa, vt illis homines incitarẽtur ad cultum internũ: ſed res exteriores potius retardant hominem à cultu interno, quàm incitãt ad illum: ergo eis non eſt vtendum. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Res exteriores applicant animum ad ſenſibilia, ex quorũ aſſuetudine ineptior redditur ad contemplandas res inuiſibiles, tum propter repugnantiã quam ſenſibilia habent cum inſenſibilibus: tum etiam, quia res exteriores ſemper fiunt cum magno labore: corpore autem fatigato & defeſſo, quod animus, qui nihil ſine miniſterio corporis operatur ad res diuinas nõ ſe extollat eſt neceſſe: ergo res exteriores potius impediunt, quàm adiuuãt ad cultum internum. ¶ Quarto: Deus ea ratione eſt colen- *4. argumẽ.* dus, qua ipſe præſcripſit: ſed in noua lege nullæ aut paucíſsimæ ſunt cæremoniæ poſitæ: quibus Deus colatur: ergo illis non eſt vtendum. Conſequentia cũ minori eſt nota, & maior probatur ex illo Deuter. cap. 4. Nõ addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec diminuetis ex eo. Et Prouer. cap. vlt. Amplius his fili mi, ne deſideres. Et D. Paulus ad Galat. 1. anathematizat eum, qui euangelizauerit præter id, quod euangelizatum eſt. ¶ Vl- *Vltimũ argumentum* timò: Iugum Chriſti eſt ſuaue, & leue, vt dicitur Matth. 11. eſſet autem grauis, moleſtus, & importunus, ſi exterioribus cæremonijs obrueretur: quod & ſignificauit D. Petrus Actor. cap. 15. dum loquens ad quoſdam de Iudaiſmo, qui docebant, quòd niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non poteritis ſaluari, dixit: Quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? Per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus ſaluari quemadmodum & illi. Quibus verbis ſignificare videtur exteriores cæremonias nihil conducere poſſe ad ſpiritualem animæ ſalutem:

Sed

Sed tantum gratiam Ieſu Chriſti: non ergo opus erit vti exterioribus cæremonijs.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenent omnes ſancti, & communis vſus Eccleſię. Ad cuius explicationem aduertendum eſt primo, quod D. Thom. 1.2. quæſt. 101. art. 1. varias huius nominis, cæremonia, interpretationes, & etymologias colligit in ſolutionibus argumentorum. Quas conſulto prætermitto quia non oportet in nominum explicatione immorari, quæ res eſt facilis, ſed ad res tranſire. Eſt autem cæremonia, quantum attinet ad præſens inſtitutum, nihil aliud, quam ritus exterior cauſa colendi numinis aduentus, vel, vt Cicero dicit ſæpiſsime in ſuis operibus, Religio ſacrorum ad Dei cultum pertinentium.

Cæremonia quid ſit

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quoniam animus noſter corpori eſt coniunctus, naturaliter, tantaq; inter corpus & animam eſt ſemper conſenſio, vt permoto corpore animus afficiatur, & vice verſa, animo affecto corpus moueatur. Itaque quoniam & affectus animæ elucent in corpore, & motus corporis immutant animum, fit, vt cæremoniæ ſint in duplici differētia. Nam quædam ſunt, quæ ſequuntur animæ affectionem, ſuntque effectus, & tanquam ſigna animi aliqua paſsione commoti. Aliæ autem ſunt, quę torpentem excitant animum, vt afficiatur, Suntque iſtæ non effectus animi commoti, ſed potius cauſa. Prioris generis cæremoniæ ſunt maximè naturales, & ſimplices, & in quibus nihil falſum ineſt, aut fucatum. Qualea ſunt genuflexiones, pectorum contuſiones, eleuatio, aut depreſio oculorum, ſuſpiria, &c. quibus conceptus animo, vel dolor, vel metus, vel amor erumpit, nobis etiam interdum inuitis. De quibus cæremonijs loquebatur propheta Pſal. 83. quãdo dicebat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deū viuum. Quaſi diceret: Non ſolum anima mea manſionum cæleſtium æſtuat deſiderio: ſed & omne, quod intra me eſt, cor meum, corpus meum, & cunctę corporis vires cum exultatione oblectantur in domino, diffundente ac ſpargente ſeſe ſuperabundanti animæ deſiderio. Tantus eſt enim affectus animæ, vt in corporis quoque membra redundans, in te ea faciat, velut exultantia prę lętitia. Et de huiuſmodi cæremonijs nulla poteſt eſſe dubitatio, quod ſint honeſtæ atque licitæ, cum conſtet Chriſtum Dominum eis fuiſſe vſum. Nam Marci 14. genibus flexis, & humi fuſus dicitur Deum oraſſe. Et Ioannis 11. ſuſcitaturus Lazarum: eleuatis oculis voce magna clamauit: Lazare, veni foras.

Cæremoniæ ſunt in duplici differentia.

¶ Quocirca in hac re ſit prima concluſio: Loquendo generaliter, & in communi de cæremonijs, earū externus cultus licitus eſt, & vtilis, de iureque naturæ Deo neceſſario exhibendus. Hanc concluſionem poſuit D. Thom. in hac quæſtione artic. 2. in ſolutione ad 3. & 1.2. q. 99. art. 3. ad 2. Et probatur primo: Illud cenſetur naturale, quod apud omnes viget, ſemperque viguit: ſed apud omnes nationes, etiam barbaras, ſemper fuit receptum, vt cultibus exterioribus ſua numina colerent: ergo id eſt de iure naturæ. Conſequentia cū maiori eſt nota, & minor probatur: tū ex hiſtorijs, tū etiā ex Ariſt. li. 6. Ethi. cap. vltimo, & 7. Ethic. cap. 8. Vbi inter magiſtratus reipublicæ bene inſtitutæ ſacerdotes enumerat, illiſque dicit primos deferendos honores. Certum eſt autem, quod ſacerdotibus non eſt opus, niſi tantum propter externum Dei cultū. Secundo: Homines conſtant anima, & corpore: quod vtrumque à Deo acceperе: ergo ad declarandū illum eſſe vtriuſque principium, opus erit illi vtrumq; offerre, corpus, ſcilicet, actu externo, & animam actu interno, atque ex conſequenti religionis erit tam actus internos, quam externos dirigere. Et confirmatur: Animus noſter, quandiu eſt in corpore, nequit aliquid amare, niſi ex rebus ſenſibilibus, pro iſto enim ſtatu, nihil poteſt eſſe in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu, & nihil volitum quin præcognitum: ergo ad hoc, vt Deum cognoſcat, atque amet, opus eſt, vt vtatur rebus ſenſibilibus, quibus aliqua inſit ſignificatio, vel futurę fœlicitatis, vel alicuius operis Chriſti pro nobis facti, & has vocamus cæremonias exteriores. Vltimò: Sublato cultu externo, quòd interior religio periclitetur erit neceſſe: ergo cultus externus eſt neceſſarius. Cōſequētia eſt nota, & antecedēs probatur: Si nulla eſſet obligatio ad cultū externū, rectores reipublicę cognoſcere non poſſent qui ciues eſſēt pij, & qui impij, vt illos præmio, & hos pœna afficere poſſent, nulla autē virtus conſiſtere valet præmio, & pœna ſublatis: ergo ſublato cultu exteriori auferetur etiam & interior religio. Et confirmatur: Rudes homines nullo in pretio haberent res diuinas, niſi illis cultus externi maieſtas & cęremoniæ adhiberetur: ſicut enim Reges propter cultū externum magni & venerabiles habentur: ita etiam & res diuinæ: ergo fuit neceſſarius vſus cæremoniarum. Ex dictis infertur, tres eſſe præcipuas cauſas neceſsitatis cæremoniarum, & cultus externi. Prima eſt, vt illis corpus ſignificetur ſubiectum Deo. Secunda, vt moueat animum in amorem rerum diuinarum. Tertia, vt augeant venerationem rerum diuinarum. Dixi autem notanter in concluſione cæremo-

Cæremoniarū vſus in communi eſt de iure naturali.

1. Concluſio

cæremonias eſſe de iure naturali, loquendo in communi & vniuerſali. Nam in particulari iſtæ, vel illæ ſolum ſunt de iure poſitiuo, vel diuino, vel humano: cuius eſt determinare, & ad ſingularia deducere quod ius naturæ in communi proponit.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Chriſtus Dominus in noua lege nonnullas cæremonias in particulari inſtituit: & Apoſtoli multò plures, tum ſcripto, tum traditione. De Chriſto manifeſtum eſt inſtituiſſe ſeptem ſacramenta, præcipuè baptiſmi, & Euchariſtiæ in cæremonijs conſiſtẽtia. De Apoſtolis autem probatur: Nam primum Apoſtolorum inſtitutum fuit, vt fideles quando conueniunt in Eccleſia, pſalmos, & hymnos cantent. Vnde D. Paulus 1. ad Corint. cap. 14. dicebat: Cum eſtis in Eccleſia vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet. Quem locum *D. Ambro.* D. Ambroſius exponens ait, pſalmum habet, id eſt, laudem Dei per canticum. Imo, vt iſta cæremonia in Eccleſia canendi celebrior fieret, ea Chriſtus Dominus cum diſcipulis ſuis vti dignatus eſt. *Chriſtus proximus morti cantauit.* Nam inſtãte morte ſua poſt vltimam cœnam, hymno dicto, cum diſcipulis ſuis exijt in montem Oliueti, vt habetur apud Matth. cap. 16. Et apud Marcum cap. 14. Vt autem cognoſcatur his verbis ſignificari cantationem à Chriſto morti proximo factam, aduertendum eſt, quod hymnus, vox eſt Græca, Latinè tantum valens, ac cãticum, ſiue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. Augu- *D. Auguſ.* ſtinus ſuper Pſalmum 72. in expoſitione tituli ſic ait: Hymni laudes ſunt Dei cum cantico. Hymni cantus cõcinentes laudem Dei. Si ſit laus, & non eſt Dei, non eſt hymnus. Oportet ergo, vt ſit hymnus, vt habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hæc Auguſtinus. Eidem ſententiæ ſubſcribit D. Iſido- *D. Iſidor⁹.* rus lib. 6. Etymologiarum cap. 34. ſic dicens: Hymnus eſt canticum laudantium Deum propriè. Aut hymni ſunt concinentes laudem Dei. Quod ſi ſit laus, & non eſt Dei, nõ eſt hymnus. Si ſit & Dei, & laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Hæc Iſidorus: Cum ergo iuxta Matthæum, & Marcum Chriſtus Dominus dixerit: Hymnum cum diſcipulis ſuis, manifeſtè ſequitur, quod cantauerit. Item etiam fuit inſtitutum ab Apoſtolis, vt oratio fieret verſis vultibus ad Orientem, vt *D. Baſili⁹.* dicit D. Baſilius in li. de Spiritu ſancto cap. *D. Ioannes Damaſcenus.* 27. Et Ioannes Damaſcenus li. 4. fidei orthodoxæ cap. 13. Et quod templa, & loca ſacra rebus diuinis dicarentur, vt tradit Nicephorus lib. 2. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ca. 39. & 40. & 41. Et quod ſacerdos ſalutaret populum dicens. Dominus vobiſcum, eique reſponderetur, Et cum ſpiritu tuo, vt docet concilium primum Braccarẽſe ca. 21. Cuius verba ſunt: Placuit, vt non aliter Epiſcopi, aliter ſacerdotes populum ſalutent, ſed eodem modo omnes dicentes: Dominus vobiſcum, ſicut in libro Ruth legitur, & vt reſpondeatur à populo: Et cum ſpiritu tuo, ſicut & ab ipſis Apoſtolis traditum omnis retinet oriens. Et non ſicut Priſcilliana hæreſis permutauit. Denique omnes illæ cæremoniæ, quas vniuerſalis tenet Eccleſia ſunt inſtitutæ ab Apoſtolis vel à concilijs generalibus, vt docet D. Au- *D. Auguſ.* guſtinus epiſtola 118. cuius verba ſunt: Cæremoniæ, quas vniuerſalis tenet Eccleſia, illę, vel ab Apoſtolis traditæ, vel à plenarijs concilijs, quorum eſt pleniſſima autoritas ſaluberrimè inſtitutæ creduntur.

3. Conclu. Cæremonia ſunt grata Deo quatenus ordinãtur ad pietatẽ internam. ¶ Tertia concluſio: Cæremoniæ per ſe non ſunt gratæ Deo, ſed quatenus ordinantur ad pietatem internam, Probatur: Opera eatenus ſunt grata Deo, quatenus efficiunt homines bonos, ſed homines nõ ſunt boni per cæremonias exteriores, ſed per fidem, ſpem, & charitatem: ergo eatenus cæremoniæ ſunt bonæ, quatenus ordinantur ad pietatem internam, qua homo per intellectum, & voluntatem Deo cõiungitur. Et quoniam hæc interior coniunctio ad Deum pro diuerſis ſtatibus variatur, hinc etiam ſit, vt cæremoniæ pro diuerſis temporibus fuerint diſtinctæ. Nã in ſtatu futurę beatitudinis, quia intellectus humanus diuinam veritatem in ſeipſo intuetur, & illam neceſſario amat, nullus exterior cultus eſt neceſſarius, qui moueat ad hoc: ſed vniuerſus conſiſtit in laude *Cæremonia fuerũt variatæ pro diuerſis ſtatibus.* Dei. At verò in ſtatu præſentis vitę, quo diuinam veritatem in ſeipſa intueri non poſſumus, opus eſt, vt radius diuinę veritatis nobis illuceſcat, ſub aliquibus ſenſibilibus figuris, diuerſis tamen adhuc, ſecundum diuerſum humanæ cognitionis ſtatum, quem in hoc mundo homines habent. Nam in veteri lege, quia nec ipſa diuina veritas erat manifeſtata, nec propalata via ad hoc perueniendi, neceſſe fuit, vt exterior cultus veteris legis non ſolũ eſſet figuratiuus futurę veritatis in patria manifeſtandæ, ſed etiam Chriſti, qui eſt via ad talem veritatem ducens. Et ſic omnes cæremoniæ atque ſacrificia veteris legis hoc ſignificabant, vt autor eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 101. per totam. At vero in ſtatu nouæ legis, quia hæc via iam eſt reuelata, non eſt neceſſarium, vt ſignificetur per modum futuri, ſed ſolum, quod per modum præteriti, vel præſentis cõmemoretur. Oportet autẽ, quòd præfiguretur ſolum futura veritas gloriæ nondum reuelatæ. Et ſic dicebat Paulus ad Hebræos 10. Vmbram habẽs lex futurorum bonorum, nõ ipſam imaginem rerum. Nam,

quia vmbra minus eſt, quā imago dixit imaginem pertinere ad legem nouam, vmbram verò ad veterem.

4. Conclu. ¶ Quarta concluſio: Cæremoniæ vitiari poſſunt triplici ex cauſa. Scilicet, vel multitudine, quia nimiæ ſunt, & ſuperfluæ: vel genere, quia ſunt inutiles: vel tandem vitio eorum, qui cæremonijs vtuntur: quorum animus longe abeſt ab ea pietate, quam per exteriores actus profitentur. Probatur: Cæremoniæ, vel nimiæ, vel ineptæ, vel diſcrepantes ab affectu animi interioris nihil ad pietatem internam conducunt: ergo ex omnibus his capitibus vitiari poſſunt. Conſequentia eſt nota ex ſuperioribus, antecedens autem probatur, quo ad ſingulas partes. Et primò de cæremonijs nimijs, quòd ſint vitioſæ quia nec percipi, aut intelligi ſine magna animi cura, nec ſine magno corporis labore exequi poſſunt. Ex quo tria mala ſequuntur. Primum eſt, quod animi noſtri vis tanta ſollicitudine poſita erga res ſenſibiles potius obruitur, quàm excitatur ad diuina. Secundum, quòd facit temporis iacturam, quod in rebus maioribus conſumendum erat. Tertiũ, quòd ipſa talium cæremoniarum frequẽtia, & aſsidua vſurpatione tacitè in eam perſuaſionem inducuntur homines, vt putent, vel totam, vel præcipuam partem pietatis in ijs rebus poſitam eſſe. Poteſt etiam probari, cæremonias nimias eſſe vitioſas, quoniam cæremoniæ ſunt tanquam medicamenta interna. Medicamenta autem ſi nimia ſunt potius officiunt quàm iuuant. Quod, & ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus Dominus Matth. 23. quando cæremoniarum multitudinem appellauit onera grauia, & importabilia. Quod autem cæremoniæ inutiles ſimiliter ſint improbandæ, adeò eſt manifeſtum, vt non indigeat probatione. Et ſic ſolum eſt videndum, quæ nam ſint illæ? Ad quod breuiter dico, tales eſſe, quibus ſe coli Deus non vult. Vt, quòd tauri agitentur in alicuius ſancti honorem. Et quòd ſaltationes impudicæ & moles in proceſsionibus fiant. Et quòd imagines profanè veſtiantur. Item ſunt inutiles illæ cæremoniæ, quæ licet non obſtãt, nihil tamen conducunt, vel certè parum ad pietatem internam, Vt, quod monachi duabus manibus bibant. Tandem, quod cæremoniæ, quæ fiunt per ſimulationem, id eſt, quibus intus in animo nihil pietatis reſpondet, ſint vitioſæ, & ingratæ Deo, ſufficienter probat dictum Eſaiæ cap. 1. adductum in ſecundo argumento: & teſtimonium Auguſtini ſuper Pſalm. 63. dicentis: ſimulata æquitas duplex iniquitas eſt. Quibus etiam ratio ſuffragatur. Nam ſi Deus probat cæremonias, quatenus efficiunt pietatem internam, ſi illis nihil proficitur, ſed tantum profici ſimulatur, quòd Deus illas ſpernat erit neceſſe. Et ſic de toto iſto genere cæremoniarum tenenda eſt regula, quam docet D. Auguſtinus epiſtola 118. ad Ianuarium. De tota iſta materia cæremoniarum videndi ſunt Oſius confeſsionis Polonicæ tomo. 1. cap. 27. & 28. D[illegible]ndecates in lib. de ſacrificio propitiatorio. cap. 3. & 4. Dematius de inſtauranda religione lib. 9. Conradus Brunus in libr. de cæremonijs, Albertus Carpenſis contra Eraſmum li. 6. Albertus Pigius controuerſia 12. & 13. Caſtro de hæreſ. verbo, cantus. & Didacus à Stunica Auguſtinianus de vera religione, li. 1. cap. 16. & ſequentibus.

Cæremoniæ vitiari poſſunt triplici ex cauſa.

D. Auguſ.

¶ Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro errore Lutheranorum, vnde ad primum deſumptũ ex Ioanne cap. 4. dico quòd Chriſtus ibi non damnat omninò cæremonias, quibus ipſe ſæpe ſæpius fuit vſus. Nam ſanaturus ſurdum, & mutum, vt habetur Marc. 7. apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas eius: & expuens tetigit linguam eius: & ſuſpiciens in cælum ingemuit: & ait illi: Ephetha, quod eſt adaperire. Quæ omnia nihil aliud ſunt, quam quędam cæremonię. Et quando curauit cæcum à natiuitate dicit Ioannes cap. 9. quòd expuens in terram fecit lutum ex ſputo, & liniuit lutum ſuper oculos eius, & dixit: Vade, laua te in natatoria Siloe. Quando ſimiliter Apoſtolis poteſtatem remittendi peccata tribuiſſe, narratur, inſufflauit, inquit Ioannes cap. 20. & dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum, &c. Quæ etiam cæremoniarũ imaginem præ ſe ferunt, quibus aliquid ſignificatur, vt omnes Doctores teſtãtur. Nõ ergo quando dixit Samaritanę, veros adoratores adoraturos Deum in ſpiritu, damnat quaſcunque exteriores cæremonias, vt falſo hæretici intelligunt. Sed tantum declarat id, quod debet eſſe principale, & per ſe intentum in cultu diuino: vt D. Tho. affirmat hic in ſolutione ad primum. Et eodem modo reſpondetur ad tria prima teſtimonia poſita in ſecundo argumento. Nam vltimum, quod eſt deſumptum ex Eſaia, eſt intelligẽdum de cæremonijs, quatenus ſunt ſigna falſa internæ pietatis, iuxta id, quod diximus in quarta concluſione. Et ſic propheta ibi non tam damnat cęremonias, quàm Iudæos illius temporis, qui cùm eſſent vitijs coopertị, ſatisfeciſſe tamen Deo videri volebant cæremonijs externis. ¶ Ad tertium reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod cæremonię alligant animum rebus viſibilibus. Imò cum ſint

Ad 1. arg. *Ad 2. arg.* *Ad 3. arg.*

ſint ſigna rerum ſpiritualium, per illa admonemur rerum ſignificatarum, & excitant animum in amorem diuinum, vt diximus in probatione primæ concluſionis. ¶ Ad quartum, vt reſpõdeamus aduertẽdum eſt, quod vnum ex præcipuis fundamentis, quibus hæretici ſuos nituntur probare errores eſt, quoddam principium, quod ipſi tanquam verum ſupponunt, nempe, verbo Dei nihil eſſe addendum: ex quo nec alijs cæremonijs, quam à Chriſto inſtitutis eſſe vtendum, nec determinationibus conciliorum eſſe fidem adhibendam, niſi quantum ad illas res, quæ expreſſe in ſacris literis continentur, inferunt. Cum tamen non ſolum illa, quæ conſtant ex ſcriptura, ſed etiam ea, quæ habentur per traditionem, qualia ſunt multa pertinentia ad cæremonias, obſeruare præcipiat Paulus 2. ad Theſſal. cap. 2. dicens: State & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per epiſtolam, ſiue per ſermonem. Imò & in lege veteri conſtat, Iudæos alias cæremonias obſeruaſſe ex traditione, præter contentas in lege, vt autores ſunt Philo Iudæus, & Euſebius multis in locis. Prȩterquam quod, eiſdem fere argumentis, quibus Doctores Eccleſiam legum ferendarum facultatem habere, probant, quod in præſenti ſupponitur, tãquam certum, ex primo tomo, in materia de poteſtate Eccleſiæ, probare etiam poſſumus, munus eius eſſe cæremonias aliquas conſtituere, quibus foris religionem noſtrã profiteamur. Atq; etiã quia cum homines anima, & corpore conſtantes, non ſolum mente, ſed etiam corpore debeãt Deo obſequium præſtare, & corporis obſequium, nõ, niſi cæremonijs ſignificari poſsit, ratio poſtulabat, quod, vt vnanimes, & vno ore (vt Paulus vult) honorificaremus Deum, & patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, aliquas Eccleſia communes cæremonias inſtitueret, quibus modum traderet religionis profitendæ. Et ad teſtimonia adducta in eodem argumento ex Deuteronomio, Prouerbijs, & ex D. Paulo dico, illis tantum pręcipi, vt verbo Dei nihil addamus, quod ei, vel ſit contrarium, vel obſit. Nam quæ pertinent ad meliorem verbi Dei obſeruationem, illa addere non prohibemur. Et tales ſunt cæremoniæ Eccleſiæ. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, negando, iugum Chriſti ſic ſi graue, & moleſtum ex earum cæremoniarum obſeruatione, quæ ab Eccleſia ordinatæ, ſunt, & præceptę nec illis obruitur, ſed potius adiuuatur animus hominis, cum eleuetur ad diligendũ Deum. Cuius dilectionis propriũ munus eſt efficere, vt omnia facilia videatur, iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 13. Charitas patiens eſt, benigna eſt, omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſuſtinet, &c. Quando autem D. Petrus Actorum 15. Iudæis volentibus, vt cum lege Euangelica, ſimul Moſayca obſeruaretur, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuerunt? Per gratiã Domini Ieſu credimus ſaluari ſicut & illi: non omnino excludit à lege Euangelica ritum cȩremoniarum; ſed illas tantum quæ erant veteris legis, quas nos modo non ſolum non approbamus, ſed etiam vehementer improbamus. Quoniam ſignificabant illę Chriſtum venturum, qui nos ſuo ſanguine omni criminum macula mundaret. Quæ ſignificatio modo, nefaria eſt & impia. Si quas autem nunc Eccleſia tenet, quæ cũ illis conueniant, vt lucernæ accenſæ, oblatio incenſi, & aliæ, non eas ſeruandas ducimus, quòd veteri fuerint lege traditę, ſed quòd earum vſus ad nos, per Apoſtolorum & aliorum prȩſtantiſsimorum virorũ manus fuit traductus. Ob eam etiam rem D. Petrus in illo loco autores veterum cæremoniarum exagitat, quod valde gratiæ, ac geſtis Chriſti detrahetent: iactantes inire gratiam, & amicitiam Dei neminem poſſe, niſi vna cum fide Chriſti veterem legem obſeruaret, cum in eo potius ex ſententia Pauli immenſæ Deo gratię agendę ſint, quod graui nos legis iugo liberauit. Illud autem Pauli, quod etiam Lutherus citat in ſui erroris confirmationem, nempe: videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, & ſecundũ elementa huius mundi, & non ſecundum Chriſtum, ad Coloſſ. 2. in aliam ſententiam à Paulo dictum fuit, nec cæremoniarum aliquid ei in mentem veniſſe puto, cum illud ſcribebat. Sed tantum admonet Coloſſenſes, ne quiſpiam eos argumentis artificioſe ad perſuadendum compoſitis, ex vanitateq; principijs petitis à fide in Chriſtum, & eius religione auocet. Et ſic ſtultè in ſacras cæremonias, verba Pauli Lutherus conuenire opinatur.

Ad 4. arg.

Fundamentum hæreticorũ euertitur.

Ad vltimũ argumentum.

ARTICVLVS. VIII.

¶ *Vtrum religio ſit idem ſanctitati.*

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quod religio non ſit idem ſanctitati. Religio enim eſt quędam ſpecialis virtus, vt habitum * eſt. Sanctitas autem dicitur eſſe generalis virtus. Eſt enim faciens fideles, & ſeruantes ea quæ ad Deum ſunt iuſta, vt Andronicus dicit: ergo ſanctitas non eſt idem religioni.

Ar. 4. huius quæſt.

2 ¶ Præ-

2 ¶ Præterea, Sanctitas munditiam importare videtur. Dicit enim Dionyſius. 14. ca. de Diuin. no. quòd ſanctitas eſt ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata mũditia. Mũditia autem maximè videtur pertinere ad temperantiam, quæ turpitudines corporales excludit. Cum ergo religio ad iuſtitiã pertineat, videtur quòd ſanctitas non ſit idem religioni.

3 ¶ Præterea, Ea quæ diuiduntur ex oppoſito, non ſunt idem. Sed in quadam enumeratione partium iuſtitiæ, ſanctitas condiuiditur religioni, vt ſupra habitum * eſt: ergo ſanctitas non eſt idem quod religio.

Q. 80. a. 4.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Luc. 1. Seruiamus illi in ſanctitate, & iuſtitia. Sed ſeruire Deo pertinet ad religionem, vt ſupra * habitum eſt: ergo religio eſt idem ſanctitati.

Ar. 1. ad 3. & arti. 3. ad 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd nomen ſanctitatis duo videtur importare. Vno quidem modo munditiã. Et huic ſignificationi competit nomen Græcum. Dicitur enim agios, id eſt, ſine terra. Alio modo importat firmitatem. Vnde apud antiquos ſancta dicebantur quæ legibus erãt munita, vt violari non deberent. Vnde & dicitur aliquid eſſe ſancitum: quia eſt lege firmatum. Poteſt etiam ſecundum Latinos hoc nomen ſanctus ad munditiam pertinere, vt intelligatur ſanctus, quaſi ſanguine tinctus, eo quòd antiquitus illi qui purificari volebant, ſanguine hoſtiæ tingebantur, vt Iſido. * dicit in lib. Etymo. Et vtraque ſignificatio competit, vt ſanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur: ita quòd non ſolum homines, ſed etiam templum, & vaſa, & alia huiuſmodi ſanctificari dicantur ex hoc, quòd cultui diuino applicantur. Munditia enim neceſſaria eſt ad hoc, quòd mẽs Deo applicetur, quia mẽs humana inquinatur ex hoc, quòd inferioribus rebus coniungitur, ſicut quælibet res ex immiſtione peioris ſordeſcit, vt argentũ ex immiſtione plumbi. Oportet autem, quòd mens ab inferioribus reb' abſtrahatur ad hoc quòd ſupremæ rei poſsit coniungi. Et ideo mens ſine munditia Deo applicari nõ poteſt. Vnde ad Heb. 12. dicitur, Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam: ſine qua nemo videbit Deũ. Firmitas etiam exigitur ad hoc quòd mẽs Deo applicetur. Applicatur enim ei ſicut vltimo fini, & primo principio. Huiuſmodi autem oportet maximè immobilia eſſe. Vnde dicebat Apoſtolus Roma. 8 Certus ſum, quòd neq; mors, neq; vita ſeparabit me à charitate Dei. Sic ergo ſanctitas dicitur, per quã mens hominis ſeipſam & ſuos actus applicat Deo. Vnde nõ differt à religione ſecundum eſſentiam, ſed ſolũ ratione. Nam religio dicitur ſecũdum quòd exhibet Deo debitum famulatum, in his quæ pertinent ſpecialiter ad cultum diuinum, ſicut in ſacrificijs, oblationibus, & alijs huiuſmodi. Sanctitas autem dicitur ſecundum quòd homo non ſolum hæc, ſed aliarum virtutum opera refert in Deum, ſecũdum quod homo ſe diſponit per bona quædam opera ad cultum diuinum pertinentia.

Lib. 10. Etymol. ca. 18. incipit, Sapiens. circa princip.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd ſanctitas eſt quædam ſpecialis virtus ſecundum eſſentiam. Et ſecundum hoc eſt quodammodo eadem religioni. Habet autem quandam generalitatem, ſecundum quòd omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum diuinum, ſicut & iuſtitia legalis dicitur generalis virtus, inquantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd temperantia munditiam quidem operatur: non tamen ita, quòd habeat rationẽ ſanctitatis: niſi referatur in Deũ. Vnde de ipſa virginitate dicit * Auguſtinus in libro de virginitate, quòd non quia virginitas eſt, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur.

Ca. 8. circa princ. to. 6.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſanctitas diſtincta eſt à religione propter differentiam prędictam, non quia differunt re, ſed ratione, vt * dictum eſt.

In corp. ar.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod ſanctitas accipi poteſt, & ſecundum quod importat munditiã, & ſecũdum quod importat firmitatem, qua ratione apud antiquos ſancta dicebantur, quæ ita erant legibus munita, vt violari non deberent, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Sanctitas ſecundum eſſentiam non differt à religione, bene tamen ſecundum rationem. Probatur: Illa eadẽ religionis virtus, quæ exhibet debitum famulatũ Deo in ijs, quæ ſpecialiter pertinẽt ad cultum diuinum, ſicut in ſacrificijs, oblationibus, & ſimilibus, inquantum non ſolum hæc, verum etiam opera aliarum virtutum refert in Deum appellatur ſanctitas: ergo ſanctitas, & religio ſecundum eſſentiam non differunt, ſed ſolum ſecundum rationem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli, aduertendum eſt, quod vt conſtat ex ſuperioribus, religio habet duplices actus. Vnos proprios particulares, & immediatos, quales ſunt, ſacrificare, orare. Alios cõmunes, & mediatos, vt viſitare pupillos, caſte viuere, &c. Primos elicit religio, & ſecũdos imperat, vt diximus ex

Differẽtia inter religionem & ſanctitatẽ declaratur

mente D. Thom. ar. 4. huius quæſtionis. Vult ergo autor in præſenti, quod idẽ numero habitus quatenus colit Deum per actos à ſe elicitos, dicatur religio: & idem quatenus actus aliarum virtutum aſſumit & imperat ad cultum Dei dicatur ſanctitas. Et ſic identitas inter religionem, & ſanctitatẽ conſiſtit in hoc, quod vtraq; reddit Deo debitũ cultum. Differunt autem, quia religio directè reſpicit eã, quæ ſpecialiter ad diuinum cultũ ordinãtur, vt ſunt cæremoniæ, ſacrificia, oblationes. Cũ tamen ſanctitas directè reſpiciat mentem, quam mundat, & firmat, vt Deo applicetur. Medianteq; tali mente ſic mundata, & firmata, tam religionis quam aliarum virtutũ opera reſpicit, vt per illa mẽtem applicet Deo. Ex quo fit contingere poſſe, vt aliquis religioſus ſit, qui tamẽ ſanctus non dicatur. Nã qui ſacrificijs, & cæremonijs alijſq; rebus huiuſmodi vacat religioſus eſt. Cum tamen ad hoc, vt ſanctus dicatur neceſſarium ſit, quod vltra hoc ſeipſum intrinſece per opera omnium virtutum Deo applicet, à quo non niſi maxima cum difficultate remoueri poſsit.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco qua ratione fieri poſsit, vt religio cæteris omnibus virtutibus imperet, vt ſic ſanctitatis nomen ſortiatur. Et ratio dubitandi eſt: Nam imperare,

Ratio dubitandi.

videtur eſſe virtutis ſuperioris. Nunc autem religio cũ ſit virtus moralis, non eſt ſuperior virtutibus Theologicis, vt illis imperet. ¶ Caietanus q. 32. ar. 1. ſupra, vt ad hãc difficultatẽ

Sententia Caietani.

reſpõdeat, præmittit, actum alicuius virtutis dupliciter conſiderari poſſe, ſcilicet, materialiter, & formaliter, hoc eſt, vel nude, ſecundũ operis ſubſtantiã, vel cum ipſis circunſtãtijs, & fine ad quem per habitum virtutis, à qua elicitur, dirigitur & ordinatur. Verbi gratia, in eleemoſyna poteſt cõſiderari, vel ipſa ſola largitio eleemoſynæ, vel poteſt etiam cõſiderari ſubleuatio miſeriæ indigentis, & cõpaſſio cordis propter Deum, in quo propriè, & formaliter conſiſtit ratio miſericordiæ. Et ſimiliter in fide poteſt cõſiderari, vel ipſe actus credulitatis præciſe, vel ipſe ſimul cũ ratione formali aſſentiendi, quæ eſt diuina reuelatio: in quo propriè & formaliter conſiſtit actus fidei. Quo ſuppoſito dicit, quod ſi actus virtutis ſuperioris conſideretur iſto ſecundo modo, non poteſt imperari ab inferiori: quia tũc virtus inferior imperaret ſuperiori, quod ipſe habet pro inconuenienti. Cæterum, ſi ſumatur ſecundo modo, hoc eſt, materialiter ſecundum ſolam ſubſtantiam actus, poterit actus ſuperioris virtutis imperari ab inferiori. Et ratio eſt: quia cum ille, qui imperat reſpiciat vlteriorem finem, quã ille cui imperat, vt eſt videre in architecto præcipiente artificibus inferioribus, qui reſpicit ſuperiorem finem, quàm inferiores opifices, & virtus inferior poſsit intendere ſuperiorem finem, quã eſt actus materialis ſuperioris virtutis, fit, vt virtus inferior ſecundum iſtam rationem poſsit imperare ſuperiori. Tamen, ſi actus virtutis ſuperioris accipiatur formaliter, non poterit imperari ab inferiori, quia finis illius actus formaliter accepti, eſt ſuperior, quàm finis virtutis inferioris.

Sententia autoris.

7. ¶ Hæc tamen ſententia, & modus dicendi Caietani, qui & ab ipſo, & ab alijs multum commendatur mihi placere non poteſt. Sed exiſtimo, quod non ſolum materialiter, ſed etiã formaliter acceptus actus ſuperioris virtutis, poteſt imperari à virtute inferiori. Nõ enim eſt inconueniens, quod actus ſuperioris virtutis ordinetur ad finem inferioris. Nã ſi quis, verbi gratia, propter iuſtitiã, hoc eſt, vt ſatisfaciat pro peccatis, intenderet elargiri eleemoſynã propter Deum indigenti, tunc eleemoſyna, quæ eſt actus miſericordiæ, & charitatis præciperetur à iuſtitia, cũ ad finem illius ordinaretur. Et ſi quis ad exhibendum debitum cultum Deo eliceret actum fidei ex diuina reuelatione, ille actus fidei, quę ſuperior eſt virtus, imperaretur à religione. Nec hoc mirum eſſe debet. Nã etiã voluntas, quę præſtantior eſt potentia, quam appetitus ſenſitiuus aliquando mouetur, & trahitur ab illo in conſenſum ipſius. Et ſimiliter in vitijs aliquan-

aliquando videmus, quod vitiũ ſuperius ordinatur ad finem vitij inferioris, pręcipiturque ab illo, vt patet in eo, qui fornicatur, vt furetur. Et hac etiã ratione actus ſuperioris virtutis poterit aliquando imperari ab inferiori, & ad finem illius ordinari. ¶ Et ad rationem dubitandi, vt reſpondeamus aduertendum eſt, dupliciter poſſe cõtingere, quod aliquid ſit ſuperius alio. Vno modo ex ſe, & ex ſua natura. Qua ratione dominus eſt ſuperior ſeruo: & obiectum imperatoriæ facultatis, quod eſt victoria, eſt ſuperius ad obiectũ artis frænefactiuę equeſtris, & militaris, quæ ad illã ex ſe & ex ſua natura ordinãtur. Alio modo ex accidenti. Qua ratione aliquando euenit, vt dominus ſeruo miniſtret. Quo ſuppoſito dico, primo modo fieri non poſſe, vt vna virtus imperet alteri, niſi ſit ſuperior. Et hac ratione charitas imperat cæteris virtutibus. Quoniam Deus, qui eſt eius obiectũ, ex ſe, & ex ſua natura eſt ſuperior ad obiecta aliarum: tamen ex accidenti bene poteſt fieri, quod illa virtus, quæ eſt inferior imperet ſuperiori. Et ſic iuſtitia imperat charitati, facere eleemoſynã, & religio fidei, elicere ſuum actum, vt debitus cultus Deo exhibeatur.

Ad rationem dubitandi.

QVÆSTIO LXXXII.

De Deuotione, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum deuotio ſit ſpecialis actus.*

Infra art. 2. co. & q. 83 ar. 3. ad 1.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod deuotio non ſit ſpecialis actus. Illud enim quod pertinet ad modum aliorum actuum, non videtur eſſe ſpecialis actus. Sed deuotio videtur pertinere ad modum aliorum actuum. Dicitur enim ſecundi Paralipo. 29. Obtulit vniuerſa multitudo hoſtias, & laudes, & holocauſta mente deuota: ergo deuotio non eſt ſpecialis actus.

2 ¶ Præterea, Nullus ſpecialis actus inuenitur in diuerſis generibus actuũ. Sed deuotio inuenitur in diuerſis generibus actuum: ſcilicet in actibus corporalibus: & etiam ſpiritualibus. Dicitur enim aliquis & deuote meditari, & deuote genuflectere: ergo deuotio non eſt ſpecialis actus.

3 ¶ Præterea, Omnis actus ſpecialis, aut eſt appetitiuæ, aut cognoſcitiuę virtutis. Sed deuotio neutri earum appropriatur, vt patet diſcurrenti per ſingulas ſpecies actuum vtriuſq; partis, quæ ſuprà enumeratæ ſunt: ergo deuotio non eſt ſpecialis actus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd actibus meremur, vt ſuprà * habitum eſt. Sed deuotio habet ſpecialem rationem merendi: ergo deuotio eſt actus ſpecialis. *1.2.q.71. art.5.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd deuotio dicitur à deuouendo. Vnde deuoti dicuntur qui ſeipſos quodãmodo Deo deuouent, vt ei ſe totaliter ſubdant. Propter quod & olim apud Gentiles deuoti dicebantur, qui ſeipſos idolis deuouebant in mortem pro ſui ſalute exercitus: ſicut de duobus * Decijs Titus Liuius narrat. Vnde deuotio nihil aliud eſſe videtur, quã voluntas quędam prompte tradẽdi ſe ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum. Vnde Exodi 35 dicitur, quòd multitudo filiorum Iſrael obtulit mẽte promptiſsima atq; deuota primitias domino. Manifeſtum eſt autem, quòd voluntas promptè faciendi, quod ad Dei ſeruitium pertinet, eſt quidam ſpecialis actus. Vnde deuotio eſt ſpecialis actus voluntatis. *Lib. 10. Decad. 1. inter prin. & med.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod mouẽs imponit modum motui mobilis. Voluntas autẽ mouet alias vires animæ ad ſuos actus, & voluntas ſecundum quòd eſt finis, mouet ſeipſam ad ea quæ ſunt ad finem; vt ſuprà * habitum eſt. Et ideo cũ deuotio ſit actus voluntatis hominis offerentis ſeipſum Deo ad ei ſeruiendum, qui eſt vltimus finis, conſequens eſt, quod deuotio imponat modum humanis actibus: ſiue ſint ipſius voluntatis circa ea quæ ſunt ad finem ſiue etiam ſint aliarum potentiarum: quæ à voluntate mouentur. *1.2. qu. 8. art. 2.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quod deuotio inuenitur in diuerſis generibus actuum: non ſicut ſpecies illorum generum, ſed ſicut motio mouentis inuenitur virtute in motibus mobilium.

¶ Ad tertium dicendum, quod deuotio eſt actus appetitiuæ partis animæ,

& eſt quidam motus voluntatis, vt di-
In corp. ar. ctum * eſt.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod deuotio dicitur à deuouendo, vnde deuoti dicũtur, qui ſeipſos Deo quodammodo deuouerunt, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Deuotio eſt ſpecialis actus voluntatis. Probatur: Deuotio nihil aliud eſt, quam quædam voluntas tradendi ſe ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum, vt conſtat ex Exod cap. 35. vbi dicitur: Multitudinem filiorum Iſrael obtuliſſe mente promptiſsima, atque deuota primitias Deo: ſed voluntas promptè faciendi, quæ ad Dei ſeruitium pertinent, eſt quidam ſpecialis actus voluntatis: ergo & deuotio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DIſputauit D. Tho. quęſtione præcedenti de religione, cuius, vt ipſe dixit, actus vel interni ſunt, vel externi: Et quia interni ſunt præſtãtiores, vt pote primarij, & immediati, illi autem ſunt duo, ſcilicet, deuotio, & oratio, incipit ab hac quęſtione agere de actibus internis, dicturus poſtea de externis, vſq; ad quæſtionem 91. incluſiue. Primus autẽ actus inter internos religionis eſt deuotio: de qua
Deuotio vnde dicatur diſputat in præſenti quæſtione. Et cum hoc nomen à deuouendo manifeſtè dicatur, & deuoueo, quod à voueo componitur, ſponte promittere Deo ſignificet, in quo principiũ, quod maximè penſandum eſt, eſt voluntas, non quomodolibet, ſed ſic affecta, vt prõpta ſit, fit, vt deuotio nihil aliud eſſe videatur, quam voluntas quædam prompta tradẽdi ſe ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatũ. Deuoti apud Latinos dicuntur illi, qui alicui ſuperiori voluntate ſic affecta dediti ſunt, vt prompti ſint pro illo quidquã pati. Proprieque hoc nomen, & Deum & eos, qui quaſi locum Dei tenent, principes, ſcilicet, & patriam, noſtri principia, reſpicere videtur. Indeque in Eccleſiæ vſu idem nomen appropriatum eſt ijs, qui ſic Deo affecti ſunt, vt promptos ſeipſos ad Deum & ad ea, quę Dei ſunt exhibeant. Et deuotio ſignificat actum voluntatis, quo homo diuino cultui, cui dicatus eſt, promptum ſe exhibet. Eſtq; ſpecia-
Argumentum. lis actus virtutis religionis, vt de ſe patet. ¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur. Actus virtutũ ſunt in noſtra poteſtate, dicente Ariſt. operari poſſumus cum volumus, ſed habere deuotionẽ non eſt in noſtra poteſtate: quare Paul. ad Rom. 7. dicebat: Non quod volo bonum, id facio, ſed quod odi malũ, illud ago:
Solutio. ergo deuotio non eſt actus virtutis. Pro ſolutione notandũ, quod deuotio dupliciter accipitur à Doctoribus. Vno modo proprie pro ſola animi prõptitudine ad faciendũ ea, quæ ad Deum ſpectant. Quo modo nos in præſenti loquimur de deuotione. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate eſt poſita, ſicut & eſt poſitũ efficere opera virtutum, quãtum ad ſubſtantiam actus, quod ſufficit ad prędictam rationem deuotionis. Alio modo, ſtrictiſsimè nõ ſolum pro prædicta animi prõptitudine, ſed etiam pro quodam fructu, quem Deus ſuis impartitur amícis, ad quemq; habendum neceſſariũ eſt, quod homo maxima animi prõptitudine illa efficiat, quæ ad diuinum cultũ ſpectant, non tantum quantum ad ſubſtantiã actus, ſed etiam quantum ad modum charitatis, qui viribus naturæ haberi non poteſt. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate non eſt poſita. ¶ Circa totam iſtam quæſtionem nihil aliud dicere oportet, quam quæ dicta ſunt à D. Tho. & Caietano in præſenti, conſultoq; à me nũc prætermittũtur, vt ad alia difficiliora, & magis neceſſaria properandi ſit locus.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum deuotio ſit actus religionis.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. *Inf. q. 83. ar. 3. ad 1. & art. 15. cor. Et q. 104. ar. 3. ad 1.*
Videtur quòd deuotio non ſit actus religionis. Deuotio enim, vt dictum * eſt, ad hoc pertinet, quod aliquis ſe Deo tradat. Sed hoc maxime fit per charitatem: quia vt Dionyſ. dicit *Ar. praced.*
* quarto cap. de diuinis nom. Diuinus *Ca. 4. par. 1. non mul tum remotè à fine.*
amor extaſim facit, non ſinens amantes ſui ipſorum eſſe: ſed eorum quæ amant: ergo deuotio magis eſt actus charitatis quàm religionis.

2 ¶ Præterea, Charitas præcedit religionem: deuotio autem videtur præcedere charitatem: quia charitas in ſcripturis ſignificatur per ignẽ, deuotio verò per pinguedinẽ, quæ eſt ignis materia: ergo deuotio nõ eſt act⁹ religionis.

3 ¶ Præterea, Per religionem homo ordinatur ſolum ad Deum, vt dictum * *Art. 1. q. praced.*
eſt. Sed deuotio etiam habetur ad homines. Dicũtur enim aliqui eſſe deuoti aliquibus ſanctis viris. Et etiam ſubditi, dicũtur eſſe deuoti dominis ſuis: ſicut Leo Papa * dicit, quòd Iudæi quaſi deuoti Romanis legibus dixerunt: Non habemus Regem niſi Cæſarem: ergo deuotio non eſt actus religionis. *In ſer. 8. de Paſsione Domini circa princip.*

¶ SED CONTRA eſt, quia deuotio à deuouẽdo dicitur, vt dictũ * eſt. Sed vo- *Ar. praced.*

tum

tū eſt actus religionis, ergo & deuotio.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam volūtatem habere ad illud faciendum: quia vtriuſque actus eſt idem obiectum, propter quod, vt Philoſophus * dicit in 5. Ethi. iuſtitia eſt, qua volunt homines, & operantur iuſta. Manifeſtum eſt autē quòd operari ea quæ pertinent ad diuinū cultum, ſeu famulatū, pertinet proprie ad religionē: vt ex prædictis * patet. Vnde etiam ad eam pertinet habere promptam voluntatem ad huiuſmodi exequenda, quod eſt eſſe deuotū: & ſic patet, quòd deuotio eſt actus religionis.

Lib. 5. ca. 1 in princip. to. 5.

Q. praced. ar. 4. & 7.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ad charitatem pertinet immediatè, quòd homo tradat ſeipſum Deo, adhærendo ei per quandam ſpiritus vnionem. Sed quod homo tradat ſeipſum Deo ad aliqua opera diuini cultus, hoc immediate pertinet ad religionem: mediate autem ad charitatem, quæ eſt religionis principium.

¶ Ad ſecundūm dicendum, quòd pinguedo corporalis, & generatur per calorem naturalem digerentem, & ipſe naturalis calor habet pinguedinē quaſi eius nutrimentū. Et ſimiliter charitas, & deuotionem cauſat inquantum ex amore aliquis redditur promptus ad ſeruiendum amico: & etiam per deuotionem charitas nutritur: ſicut & quælibet amicitia conſeruatur, & augetur per amicabilium operum exercitium & meditationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deuotio quę habetur ad ſanctos Dei mortuos, vel viuos, nō terminatur ad ipſos, ſed tranſit in Deum, inquantum, ſcilicet in miniſtris Dei Deum veneramur. Deuotio autem quam ſubditi dicuntur habere ad dominos temporales alterius eſt rationis: ſicut & temporalibus dominis famulari differt à famulatu diuino.

Articvlvs III.

¶ Vtrum contemplatio, ſeu meditatio, ſit deuotionis cauſa.

Ad Tertivm ſic proceditur. Videtur quod cōtemplatio, ſeu meditatio ſit deuotionis cauſa. Nulla enim cauſa impedit ſuum effectum. Sed ſubtiles meditationes intelligibilium multoties deuotionem impediunt: ergo contemplatio, ſeu meditatio non eſt deuotionis cauſa.

Inf art. 4. cor. & 4. di. 15. q. 4. art. 3. q. 2. cor. et mal. q. 11. ar. 1. ad 7.

2 ¶ Præterea, Si contemplatio eſſet propria, & per ſe deuotionis cauſa, oporteret, quòd ea quæ ſunt altioris contemplationis magis deuotionem excitarent: Huius autem contrarium apparet. Frequenter enim maior deuotio excitatur ex conſideratione paſsionis Chriſti, & alijs myſterijs humanitatis ipſius: quàm ex conſideratione diuinæ magnitudinis: ergo contemplatio non eſt propria deuotionis cauſa.

3 ¶ Præterea, Si contemplatio eſſet propria cauſa deuotionis, oporteret, quod illi qui ſunt magis apti ad cōtemplationem, eſſent etiā magis apti ad deuotionem: cuius cōtrarium videmus, quia deuotio frequenter magis inuenitur in quibuſdam ſimplicibus viris: & in fœmineo ſexu: in quibus inuenitur contēplationis defectus: ergo contemplatio nō eſt propria cauſa deuotionis.

¶ Sed Contra eſt, φ in Pſal. 38. dicit, In meditatione mea exardeſcet ignis. Sed ignis ſpiritualis cauſat deuotionē: ergo meditatio eſt deuotionis cauſa.

¶ Respondeo dicendum, quòd cauſa deuotionis extrinſeca & principalis, Deus eſt, de quo dicit * Ambroſ. ſuper Lucam: quod Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit, & ſi voluiſſet, Samaritanos ex indeuotis deuotos feciſſet. Cauſa autem intrinſeca ex parte noſtra oportet, quòd ſit meditatio, ſeu contemplatio. Dictum eſt * enim quod deuotio eſt quidam voluntatis actus ad hoc, quod homo prompte ſe tradat ad diuinū obſequium. Omnis autē actus volūtatis ex aliqua conſideratione procedit: eo quòd bonum intellectū eſt obiectum voluntatis. Vnde & Auguſti. * dicit in lib. de Trinit. quòd voluntas oritur ex

Cap. 9.

Art. 1. huius quaſt.

Lib. 14. c. 8. to. 3.

 intel-

intelligentia. Et ideò neceſſe eſt quòd meditatio ſit deuotionis cauſa, inquantum, ſcilicet, homo per meditationem concipit quòd ſe tradat diuino obſequio. Ad quod quidem inducit duplex conſideratio. Vna quidem quæ ex parte diuinæ bonitatis; & beneficiorum ipſius, ſecundum illud Pſalm. 72. Mihi adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo ſpem meam. Et hęc conſideratio excitat dilectionẽ quę eſt proxima deuotionis cauſa. Alia vero eſt ex parte hominis conſiderantis ſuos defectus, ex quibus indiget vt Deo innitatur, ſecundum illud Pſalm. 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Et hæc cõſideratio excludit præſumptionẽ per quam aliquis impeditur nẽ Deo ſe ſubijciat, dum ſuæ virtuti innititur.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd conſideratio eorum quæ nata ſunt dilectionem Dei excitare, deuotionem cauſant. Conſideratio vero quorumcunque ad hoc non pertinentium, ſed ab eis mẽtem diſtrahentium, impedit deuotionem.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ea quæ ſunt diuinitatis, ſunt ſecundum ſe maxime excitantia dilectionem: & per conſequens deuotionem: quia Deus eſt ſuper omnia diligendus. Sed ex debilitate mentis humanæ eſt, quòd ſicut indiget manuductione ad cognitionem diuinorum, ita ad dilectionem per aliqua ſenſibilia nobis nota: inter quæ præcipuum eſt humanitas Chriſti ſecundum quod in præfatione * dicitur. Vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus: per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur. Et ideo ea quæ pertinẽt ad Chriſti humanitatem per modum cuiuſdam manuductionis maxime deuotionem excitant, cum tamen deuotio principaliter circa ea, quę ſunt diuinitatis conſiſtat. *Natiuitatis Christi.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſcientia & quicquid aliud ad magnitudinẽ pertinet, occaſio eſt quòd homo conſideret de ſeipſo: & ideo non totaliter ſe Deo tradit. Et inde eſt, quòd huiuſmodi quandoque occaſionaliter deuotionem impediunt. Et in ſimplicibus & mulieribus deuotio abũdat elationem comprimendo. Si tamen ſcientiam, & quamcunque aliam perfectionem homo perfectè Deo ſubdat, ex hoc ipſo deuotio augetur.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrum lætitia ſit deuotionis effectus.

Ad Qvartvm ſic proceditur. Videtur quòd lętitia non ſit deuotionis effectus. Quia vt dictum * eſt, paſsio Chriſti præcipuè ad deuotionem excitat. Sed ex eius conſideratione conſequitur in animá quædam afflictio, ſecũdum illud Threno. 3. Recordare paupertatis meæ, abſinthij & fellis; quod pertinet ad paſsionem. Et poſtea ſubditur: Memoria memor ero: & tabeſcet in me anima mea: ergo delectatio ſiue gaudium non eſt deuotionis effectus. *Ar. præced.*

2 ¶ Præterea, Deuotio præcipuè conſiſtit in interiori ſacrificio ſpiritus. Sed in Pſalm. 50. dicitur: ſacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus: ergo afflictio magis eſt deuotionis effectus quàm iucunditas ſiue gaudium.

3 ¶ Præterea, * Grego. Nyſſenus dicit in lib. De Homine: quod ſicut riſus procedit ex gaudio: ita lacrymę & gemitus ſunt ſigna triſtitiæ. Sed ex deuotione contingit, quod aliqui prorumpant in lacrymas: ergo lætitia vel gaudium non eſt deuotionis effectus. *In libr. de creat. homi nis. c. 12. à medio.*

¶ Sed Contra eſt, quod in collecta * dicitur: Quos ieiunia votiua caſtigant: ipſa quoque deuotio ſancta lætificet. *Feria 5. poſt Lætare*

¶ Respondeo dicendum, quòd deuotio per ſe quidem & principaliter ſpiritualem lætitiam mentis cauſat: ex conſequenti autem & per accidẽs cauſat triſtitiam. Dictum * eſt enim quod deuotio ex duplici conſideratione procedit. Principaliter quidẽ ex conſideratione diuinæ bonitatis: quia iſta cõſideratio pertinet quaſi ad terminũ motus *Ar. præced.*

volun-

voluntatis tradẽtis ſe Deo. Et ex iſta cõſideratione per ſe quidem ſequitur delectatio, ſecũdum illud Pſal. 76. Memor fui Dei, & delectatus ſum. Sed per accidens hæc conſideratio triſtitiã quandam cauſat in his qui nondum plenè Deo fruuntur, ſecundum illud Pſalm. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, & poſtea ſequitur: Fuerunt mihi lacrymæ meæ, &c. Secundario verò cauſatur deuotio, vt dictum *eſt, ex conſideratione propriorum defectuum. Nam hæc conſideratio pertinet ad terminum à quo homo per motum voluntatis deuotæ recedit: vt ſcilicet non in ſe exiſtat: ſed Deo ſe ſubdat. Hæc autem conſideratio econuerſo ſe habet ad primam. Nam per ſe quidem nata eſt triſtitiam cauſare: recogitando proprios defectus. Per accidens autem lætitiam, ſcilicet propter ſpem diuinæ ſubuentionis. Et ſic patet quòd ad deuotionem primo & per ſe conſequitur delectatio: ſecundario autẽ & per accidens triſtitia quæ eſt ſecundum Deum.

Ar. præce.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in conſideratione paſsionis Chriſti eſt aliquid quod contriſter, ſcilicet, defectus humanus: propter quem tollendum Chriſtum pati oportuit: & eſt aliquid quod lætificet, ſcilicet Dei erga nos benignitas, quæ nobis de tali liberatione prouidit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſpiritus qui ex vna parte contribulatur propter præſentis vitæ defectus, ex alia parte cõdelectatur ex cõſideratione diuinæ bonitatis, & ex ſpe diuini auxilij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lacrymæ prorumpunt non ſolum ex triſtitia: ſed etiam ex quadam affectus teneritudine, præcipuè cum cõſideratur aliquid delectabile cum permiſtione alicuius triſtabilis: ſicut ſolent homines lacrymari ex pietatis affectu cum recuperant filios, vel charos amicos, quos exiſtimauerant ſe perdidiſſe. Et per hunc modum lacrymæ ex deuotione procedunt.

QVÆSTIO LXXXIII.

De Oratione, in decem & ſeptem articulos diuiſa.

Articvlvs. I.

¶ Vtrum oratio ſit actus appetitiuæ virtutis.

AD Primvm ſic proceditur. Videtur quòd oratio ſit actus appetitiuæ virtutis. Orationis enim eſt exaudiri. Sed deſiderium eſt quod exauditur à Deo ſecundum illud Pſalm. 9. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus: ergo oratio eſt deſiderium, ſed deſiderium eſt actus appetitiuæ virtutis: ergo & oratio.

Qu. 3. 21. ar. 2. Et 4. diſt. 15. q. 4. ar. 1. q. 1. & q. 2. co. & ad 2.

2 ¶ Præterea, Dionyſ. * dicit in 3. cap. de Diuin. Nomin. Ante omnia ab oratione incipere eſt vtile, ſicut Deo noſipſos tradentes & vniẽtes. Sed vnio ad Deum per amorem fit, qui pertinet ad vim appetitiuam: ergo oratio ad vim appetitiuam pertinet.

Ca. 3. paulo à princ. illius.

3 ¶ Præterea, Philoſophus * in tertio De Anima, ponit duas operationes intellectiuę partis: quarũ prima eſt indiuiſibilium intelligentia: per quam, ſcilicet apprehendimus de vnoquoq; quid eſt. Secunda vero eſt compoſitio, & diuiſio: per quam ſcilicet apprehenditur aliquid eſſe, vel non eſſe: quibus tertio additur ratiocinari, procedendo, ſcilicet de notis ad ignota. Sed oratio ad nullam iſtarum operationum reducitur: ergo non eſt actus intellectiuæ virtutis, ſed appetitiuæ.

Lib. 3. tex. 21. tom. 2.

¶ Sed Contra eſt, quòd Iſid. dicit in lib. * Etymolo. quòd orare idem eſt quod dicere. Sed dictio pertinet ad intellectum: ergo oratio non eſt actus appetitiuæ virtutis, ſed intellectiuæ.

Lib. 10. ca. 4. & ca. 14 cuius principium eſt Orthodoxus, in princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſecundum Caſsiodor. * Oratio dicitur, quaſi oris ratio. Ratio autem ſpeculatiua, & practica in hoc differunt, quod ratio ſpeculatiua eſt apprehẽſiua ſolum rerum: ratio vero practica eſt, non ſolum apprehenſiua, ſed etiam cauſatiua. Eſt autem aliquid alterius

Pſalm. 38. non multum remotè à fine.

cauſa dupliciter, Vno quidem modo perfectè neceſsitatem inducendo, & hoc contingit, quando effectus totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Alio vero modo imperfectè ſolum diſponendo: quando, ſcilicet effectus non ſubditur poteſtati cauſæ totaliter. Sic ergo & ratio dupliciter eſt cauſa aliquorum. Vno quidem modo ſicut neceſsitatem imponens. Et hoc modo ad rationem pertinet non ſolum imperare inferioribus potentijs, & membris corporis, ſed etiam hominibus, & ſubiectis, quod quidem fit imperando. Alio modo ſicut inducens, & quodammodo diſponens. Et hoc modo ratio petit aliquid fieri ab his qui ei non ſubijciuntur; ſiue ſint æquales, ſiue ſint ſuperiores. Vtrunque autem horum ſcilicet imperare & petere, ſiue deprecari, ordinationem quãdam importat: prout ſcilicet homo diſponit aliquid per aliud eſſe faciendum. Vnde pertinent ad rationem, cuius eſt ordinare. Propter quòd Philoſoph. * dicit in 1. Ethicor. quòd ad optima deprecatur ratio. Sic autem nunc loquimur de oratione, prout ſignificat quandam deprecationem, vel petitionem, ſecundum quòd Aug. dicit in li. De verbis Domini, quòd oratio petitio quædam eſt. Et Damaſc. * dicit in tertio libro, quòd oratio eſt petitio decẽtium à Deo. Sic ergo patet quod oratio de qua nunc loquimur eſt rationis actus.

Lib. 1. cap. vlt. to. 5.

Aug. Ser. 5

Lib. 3. de Orth. fide. cap. 24. in princip.

§ Ad Primvm ergo dicendum, quòd deſiderium pauperum dicitur Dominus exaudire, vel quia deſideriũ eſt cauſa petendi: cum petitio quodammodo ſit deſiderij interpres, vel hoc dicitur ad oſtendendum exauditionis velocitatem: quia, ſcilicet dum adhuc aliquid in deſiderio pauperum eſt, Deus exaudit antequam orationem proponant, ſecundum illud Eſa. 65. Eritq; antequam clament, ego exaudiam eos.

§ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſupra dictum * eſt, voluntas mouet rationem ad ſuum finem. Vnde nihil prohibet mouente voluntate, actum rationis tẽdere in finem charitatis, qui eſt Deo vniri. Tendit autem oratio in Deum quaſi à voluntate charitatis mota dupliciter. Vno quidem modo ex parte eius quod petitur: quia hoc præcipuè eſt in oratione petẽdum, vt Deo vniamur, ſecundum illud Pſalm 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Alio modo ex parte petentis: quem oportet accedere ad eum à quo petit: vel loco ſicut ad hominem: vel mente ſicut ad Deum. Vnde dicit * ibidem, quod quando orationibus inuocamus Deum reuelata mente adſumus ipſi. Et ſecundum hoc etiam Damaſc. dicit * quod oratio eſt aſcenſus mentis in Deum.

2. 2. q. 82. ar. 4. & 1. 2. q. 9. ar. 1 ad 3. & q. 82. art. 1. ad 1.

Ca. 3. de diuin. no. paulo à princ.

Li. 3. orth. fidei ca. 24 in princ.

§ Ad tertium dicendum, quòd illi tres actus pertinent ad rationem ſpeculatiuam. Sed vlterius ad rationem practicam pertinet cauſare aliquid per modum imperij, vel per modum petitionis; vt dictum * eſt.

In corp. ar.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quod oratio dicitur, quaſi oris ratio, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Oratio, de qua nũc loquimur, eſt actus intellectus practici. Probatur: Oratio de qua nunc loquimur importat quandam deprecationem, ſeu petitionem, iuxta illud D. Augu. in lib. de verbis Domini: Oratio qoædã petitio eſt. Et D. Damaſcen. li. 3. fid. Ortho. cap. 24. dicit, quod oratio eſt petitio decentium à Deo: ſed tam deprecatio, quam petitio ſunt actus intellectus: ergo oratio eſt actus intellectus. Conſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Quod, vt efficiat D. Thom. ſopponit duo. Primũ eſt, hoc eſſe diſcriminis inter rationem ſpeculatiuam, & practicam, quod ſpeculatiua ſolum eſt apprehenſiua rerum, practica autẽ non ſolum eſt apprehenſiua, ſed etiam cauſatiua. Secundũ, quod ſopponit eſt, quod dupliciter aliquid poteſt eſſe alicuius cauſa. Vno modo perfectè neceſsitatẽ inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Alio modo imperfectè, ſolum diſponendo. Quod contingit, quando effectus non totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Ex quo fit, vt ratio practica dupliciter poſsit intelligi cauſa aliquorum. Vno modo, ſicut neceſsitatem imponens. Qua ratione pertinet ad ipſam

impe-

imperare, nõ ſolũ inferioribus potentiis, & membris corporis; ſed etiam hominibus ſubiectis. Alio modo, ſicut inducens, & quodammodo diſponens. Qua ratione, petit aliquid fieri ab iis, qui ei non ſubiiciuntur, ſiue æquales ſint, ſiue ſuperiores. Primum pertinet ad imperium, ſecundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius eſt ordinare, vt dicit Ariſto. libro 1. Ethic. capitulo. vltimo. Cũ tam imperium, quam oratio ordinationem quandam importet, qua quis aliquid per alium faciendum eſſe diſponit: ergo oratio, quæ deprecationem, & petitionem quandam importat, eſt actus intellectus practici.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ, quæ præcipua eſt, valdeque neceſſaria, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primo, quod hoc nomen, oratio, multas ac varias habet ſignificationes. Nam primo largè acceptum ſignificat quemcunque exterius prolatum ſermonem. In qua ſignificatione loquutus fuiſſe videtur D. Thom. in principio huius articuli, quando dixit, quod oratio dicitur quaſi oris ratio. Et D. Iſidorus libro 10. Etymol. capitulo 4. & 14. affirmans orare, idem eſſe, quod dicere. Alio modo poteſt accipi oratio magis ſtrictè, ſecũdũ quod ſignificat exterius prolatum ſermonẽ, non quemcunque ſed arte adhibita compoſitum, & in quo ineſt vel accuſatio, vel defenſio aliqua. Quales ſunt orationes Ciceronis. Vnde dicti ſunt oratores, qui huiuſmodi cauſas accuratius apud iudices agunt. Tertio accipitur oratio, ſecundum quod ſignificat, vel animo, vel ore prolatum ſermonem cum petitione, & obſecratione coniunctum. Et hoc tertio modo loquimur nos in præſenti de oratione.

Nomen oratio multas habet ſignificationes.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod oratio hoc tertio modo ſumpta multipliciter definitur à ſacris Doctoribus. Nam D. Damaſ. libro 3. fidei ortho. cap. 24 dicit, orationem eſſe aſcenſum intellectus ad Deum. Et rurſus ibidem: Oratio eſt petitio decentium à Deo. D. Auguſtinus in ſermone de Oratione, & ieiunio, inquit, quod oratio eſt rerum inuiſibilium inquiſitio. Et rurſus ibidem: Oratio eſt pius affectus mentis in Deum directus. D. Ambroſius dicit, quod oratio eſt cibus mentis, præclaraque alimonia ſuauitatis, quæ membra non onerat, ſed in ornamenta conuertit. D. Gregorius ſuper. 41. capitulum Iob, in illa verba: Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis: dicit, Veraciter orare eſſe, amaros in compunctione gemitus, & non compoſita verba reſonare. Quaſi diceret: Oratio eſt amarorum gemituum in compunctione reſonantia. D. Bernar. in quadam ſua epiſtola definit orationem dicens, quod eſt hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam, & pia alloquutio, & ſtatio illuminatæ mentis ad fruendum Deo, quamdiu licet. Hugo. de Virtute orandi: Oratio eſt deuotio ex compunctione procedens. Et rurſus ibidem: Oratio eſt conuerſio in Deum per pium, & humilem affectum, fide, & ſpe, & charitate ſubnixa. Gloſſa ſuper vltimum caput primæ epiſtolæ ad Theſſa. in illa verba: Sine intermiſſione orate, dicit, orationem eſſe bonum deſiderium. Et tandem alii: Oratio eſt expreſſio deſiderii propter bonũ adipiſcendũ, vel malũ remouendũ, informata per verbum exterius, vel interius. Quæ omnes potius deſcriptiones quarundam proprietatum, ſeu conditionum ipſius orationis, quam veræ diffinitiones ſunt dicendæ. Nam, quia oportet orantem contemplari Deum, & ipſius bonitatem, ac potentiam, & etiam oportet ipſum ad Deum, tanquam ad bonorum deſideriorum largitorem affectum ſuum dirigere. Interdumque orans petit à Deo formaliter quod deſiderat, interdum autem non, niſi interpretatiue vt quando deſiderium ſuum pandit, etiam ſi nec ore, nec mẽte dicat, Dñe da mihi hoc, vel illud, & præterea quia aliquãdo orat quis ex compunctione cordis, vt, ſi pro remouendis malis deprecetur, aliquando verò ex amore, & dulcedine, quã ſentit Deo adhærẽs, & ipſum contẽplans, quaſi cupiẽs ad perfectionem peruenire: inde eſt, quod in deſcribenda oratione quidam attendunt ad hoc, quidam ad illud, & alii ad aliud. Sed ex omnibus poſitis deſcriptionibus, quas Alexander Alenſ. 4. p. quæſtione 96. memb. 1. articulo 1. latiſſimè explicat, ea, quæ eſt Damaſceni, poniturq; à D. Thom. in iſto articulo nempe; Oratio eſt petitio decentium à Deo; eſt optima, vt pote quæ magis explicat quidditatem, & eſſentiam orationis. Complectiturque hæc definitio, non in vniuerſum omnes orationes, ſed illam tantum, de qua nos in præſenti loquimur, quæ eſt actus religionis. Petitio ponitur loco generis, & additur, decentium à Deo, vt duplex differentia, qua hæc oratio ab aliis diſtinguitur, ſignificetur. Vna eſt, quod eſt à Deo, per quã particulares orationes, quibus homines oramus excluduntur, altera, quod eſt decentium, per quod iniuſtas & ineptas orationes, quæ non ſunt actus religionis, à ratione orationis reiicia-

Varia diffinitiones orationis.

D. Augu.

D. Ambr.

D. Greg.

D. Bern.

Hugo.

Gloſſa.

Optima diffinitio orationis.

mus: Eſt autem aduertendum, quod quando dicitur à Deo, intelligendum eſt mediatè, vel immediatè. Ná, vt infra dicemus, aliquando oratio noſtra dirigitur ad ſanctos immediatè, & mediatè ad Deum, tanquam ad bonorum, quæ deſideramus, largitorem.

1. arg. contra diffinitionem orationis. ¶ Sed contra prædictam diffinitionem, argumentor in hunc modum; Chriſti petitio à patre non potuit non eſſe vera, & perfecta oratio: & tamen non fuit petitio decentium à Deo; ergo illa definitio non eſt conueniens. Cóſequétia eú maiori eſt nota, & minor probatur; Chriſtus pro reparatione generis humani calicem paſsionis decentiſsimè bibit; vt dicit D. Anſelmus in lib. Cur deus homo, atque adeò indecentiſsimum eſſe videretur, illum non bibere: ſed Matthæi. 26. ter petiit à Patre, vt ſi poſsibile eſſet, calix ille à ſe tranſiret: ergo oratio non ſemper eſt petitio decentium.

2. arg. ¶ Secundo: Oratio Apoſtolorum non ſemper fuit decentium; ex quo prouenit, vt non ſemper fuerit exaudita à Deo, vt conſtat ex Paulo ſecundæ ad Corin. ca. 12. dicente; Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphicet. Propter quod ter Dominum rogaui, vt diſcederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: ná virtus in infirmitate perficitur: ergo nó eſt de ratione orationis, quod ſit decentium. Et confirmatur ex Gloſſa ſuper dicta verba Pauli, dicéte: Nota, quod exauditur Diabolus petens tentandum Iob, & non exauditur Apoſtolus, petés ſtimulum mouendum: ſed petitio diaboli fuit omnino indecens, ſcilicet, quod iuſtus ſine merito puniretur: ergo ad rationem orationis non eſt neceſſarium, quod ſit decentium.

Ad 1. arg. ¶ Ad primú argumentú reſpondeo, negádo minorem, Fuit enim Chriſti oratio decentium, vt planè docet Damaſcenus libro 3. ca. 24. Et ſic poſtquam dixit: oratio eſt petitio decentium à Deo, infert ſtatim: Qualiter Lazaro mortuo & tempore paſsionis orauit Chriſtus. Si quis autem quærat, quare ergo non fuit exauditus: dico, quod quoniam oratio eſt petitio procedés ex voluntate, & deſiderio, ſicut poſſumus conſiderare in Chriſto triplicem voluntatem: ità etiam & triplicem orationem. Vna fuit procedens à voluntate rationis. Et hæc, quia in omnibus fuit conformis volútati diuinæ, ſemper fuit exaudita, iuxta illud Pauli ad Hebr. 5. Exauditus eſt pro ſua reuerentia. Alia fuit procedens à voluntate pietatis, & tertia à voluntate carnis. Et iſtæ non ſemper fuerunt exauditæ. Tú; quia nó ſemper fuerunt cóformes volútati diuinæ in volito materiali, vt patet ex eo, quod pendens in cruce orauit pro ſuis crucifixoribus, qui tamé non omnes ſalui facti ſunt. Et poſitus in agonia petiit, vt calix paſſionis à ſe tranſiret, quod Dñs noluit. Tú etiá, quia illæ petitiones plus erát ad noſtrá eruditioné, quá ad diuiná exauditioné. Magis enim petebat Chriſt⁹, vt nos erudiret, quá vt Deú ad ſuá petitioné inclinaret. Et ſic propriè illæ nó fuerunt orationes, ſed magis explicationes inclinationis & deſiderii carnis aut pietatis in ipſo exiſtentiú.

Ad 2. arg. ¶ Ad 2. argu. reſpondeo, orationem Pauli fuiſſe decentiú, quod à poſteriori manifeſtè colligitur, quoniam fuit exaudita à Deo, ſi non ad votum, tamen ad meritum, vt dicit Gloſſa ſupra dictú locum. Multa petit æger à medico, quæ medicus non dat, nec exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſanitatem. Et ad hunc modum nó exaudiuit Dominus Paulum ad voluntatem. Fuit ergo oratio Pauli decentium, tamen eá Dominus non acceptauit, vt volebat; ſed ſecundum quod ei plus expediebat. Ad illud, quod adducitur in eodé argumento de exauditione Satanæ, dico, quod illa non fuit ratione operantis, quod malum erat, & inordinatú, ſed ratione operis operati. Tentatio enim, cuius faciendæ Dæmon à Deo facultatem petebat, cóſiderari poteſt, & in ordine ad tentátem, cuius intentio erat praua, & iniqua, & in ordine ad tentatum Iob, cuius ſuſtinentia erat bona, cedenſque illi ad meritum, & poſteris ad exemplú. Fuit ergo acceptata à Deo tentatio non quantum ad primum, ſed tantum, quantum ad hoc ſecundum: iſtaque ſola præciſa ratione dicitur Satan à Deo exauditus. *D. Dama.* Vnde D. Damaſcenus lib. 2. ca. 29. dicit: Concedit Dominus iuſtum incidere in calamitates vt eam, quæ in eo latet, virtuté, aliis manifeſtam faciat, vt in Iob, eſtque hoc non orationis, ſed diuinæ prouidentiæ effectus, vt ibidem dicitur.

Dubium circa cóclusionem D. Tho. ¶ His conſtitutis, circa concluſionem poſitam à D. Tho. in iſto articulo eſt difficultas, vtrú oratio ſit actus intellectus, an verò voluntatis. *1. arg.* Et quod ſit voluntatis, & non intellectus, probatur primo, teſtimonio Hugonis in li. de virtute orádi dicétis, quod oratio deuotione perficitur; ſed deuotio, vt docuit D. Tho. quæſtione præcedenti eſt actus voluntatis; eſt enim prompta voluntas faciédi ea, quæ ad Deum pertinent: ergo oratio ſimiliter pertinet ad voluntatem & nó ad intellectú. *2. arg.* ¶ Secundo, D. Augu. in ſermone de oratione, & ieiunio diffiniens orationem dicit, quod eſt pius affectus animi in Deum: ſed voluntatis eſt piè affici, & non intellectus: ergo oratio eſt actus voluntatis. *3. arg.* ¶ Tertio:

tio: Si oratio eſſet actus intellectus, ſequeretur, ipſam eſſe cognitionem. Conſequens autem eſt falſum, quia nec eſt cognitio apprehenſiua, nec iudicatiua, vt patet: ergo & illud, ex quo ſequitur. Atque ex conſequenti oratio potius ad voluntatem, quam ad intellectum ſpectat.

Vlt. argu. ¶ Vltimo. Ille eſt actus orationis, quẽ hæc verba explicant. Fac hoc, vel, Da mihi hoc: ſed iſta pertinent ad voluntatem, & non ad intellectum; continent enim imperium, atque motionem quandam; quæ non ad intellectum, ſed ad voluntatem ſpectat: quæ eſt veluti regina aliarũ potentiarum, ipſaſque omnes mouens ad ſuas operationes: ergo oratio eſt actus voluntatis, & non intellectus. Et confirmatur: Iſta verba explicant animi deſiderium, ipſiſq; declaramus ea, quæ volumus obtinere: ergo non ad intellectum, ſed ad voluntatem ſpectant.

¶ Propter hæc argumenta Medina in tractatu de oratione. C. de pœnitentia cap. 2. tenet contra D. Tho. quòd oratio eſt actus voluntatis, & non intellectus. Alexander Alenſis 4. p. q. 26. memb. 4. multis in medium adductis diſtinctionibus, concludit orationem interdum ad intellectum, interdum ad voluntatem, & interdum ad iraſcibilem pertinere.

Concluſ. Sed vera, atque tenenda ſententia eſt, quòd oratio propriè eſt actus partis intellectiuæ. Quam tenet D. Tho. in præſenti. Ricardus in 4. d. 15. q. 4. articulo 1. Gabri. ſuper canon. lec. 61. Duran. in 4. eadem diſt. quæſtione de oratione. Et probatur hac vna & efficaci ratione: Orare nihil aliud eſt, quam exprimere cordis deſiderium, illudque Deo dicere, atque manifeſtare: ſed hæc pertinent ad intellectum, & non ad voluntatem: ergo oratio formaliter eſt actus intellectus, & non voluntatis. Fateor in oratione duo poſſe conſiderari. Primum eſt deſiderium, quod orans habet obtinẽdi aliquid à Deo. Aliud eſt propoſitio, & explicatio huiuſmodi deſiderii, quæ fit loquendo Deo per modum ſupplicationum. Primum ſine dubio pertinet ad voluntatẽ, eſtque actus illius, tanquam elicientis. Et ſecundum pertinet ad intellectum, cuius eſt dicere: ſuntque ambo neceſſaria ad orationem. Nam nihil petitur obtineri, niſi quod, & affectu deſideratur, & intellectu ei à quo obtineri ſperatur exprimitur. Quare qui quod deſiderat ſuo ingenio, & labore acquirit, non dicetur orare, ſed qui quod deſiderat, illud ſibi ab alio dari petit, orat. Et ſic oratio proprie atque formaliter eſt actus intellect⁹, & nõ voluntatis; quãuis præſupponat deſiderium, quod eſt actus voluntatis, tanquam principium, & fundamentum orandi.

¶ Et, vt ad argumenta in contrarium facta reſpondeamus, aduertendum eſt, quod vt docet D. Tho. ſupra quæſt. 47. arti. 8. ratio circa ea, quæ ſunt agenda tres habet actus. *Ratio circa agēda tres habet actus* Primus dicitur conſiliatio, pertinetque ad inuentionem, & eſt quo, propoſito ſibi fine, inquirit homo & conſultat de mediis, quibus ad illum conſequendum poſſit peruenire. Secundus eſt, quo inter media inuenta iudicat, verũ illorũ ſit præſtabilius. Pertinetq; iſte actus ad ſpeculatiuã rationẽ. Tertius eſt præcipere, vt fiat, & executioni mandetur, quod vtilius iudicauit. Conſiſtit autẽ iſte actus in applicatione conſiliatorũ, & iudicatorũ, ad operandum. Et quoniam propinquior eſt fini rationis practicæ; fit, vt ſit principalis actus illius, atque etiam prudentiæ. Sed his tribus actibus intellectus ſunt coniungendi alii duo voluntatis, qui ſunt voluntas finis, & electio mediorum. Ex voluntate quidem finis inducitur ratio ad primum actum, qui eſt inquiſitio mediorum, atque etiam ad ſecundum, qui eſt iudicare de mediis, verũ ſit alio præſtabilius. Et ſtatim ſequitur actus voluntatis, qui eſt electio, & quod voluntas eligit, id ſtatim ratio & intellectus præcipit fieri. Itaque actus, quantum attinet ad agẽda in moralibus, ſunt quinque. Primus eſt volitio finis. Secũdus inquiſitio mediorũ. Tertius iudicium rationis. Quartus electio voluntatis. Quintus, & vltimus imperium eiuſdem rationis. Oratio ſecundum D. Tho. pertinet ad iſtum vltimum actum, quamuis habeat ortũ à præcedentibus. Et propterea, ſuppoſito, quod ratio practica, quæ eſt principium operationis, dupliciter poteſt eſſe cauſa aliquorum. Vno modo perfectè per imperium neceſſitatem inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Alio modo imperfectè, ſolum diſponẽdo. Quod contingit, quando effectus non totaliter ſubditur poteſtati cauſæ. Affirmat quod oratio eſt actus intellectus practici iſto ſecũdo modo, & non primo, vt diximus in explicatione literæ. Hoc ſuppoſito ad primũ argumentum reſpondeo, negando aſſumptũ.

Ad 1. arg. Et quod oratio deuotione perficitur, Non quia oratio eſt voluntatis, ſed quia naſcitur ex voluntate. Et quo maior eſt voluntas, eo etiam maior atque efficacior eſt oratio, & imperiũ.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod quando D. Auguſt. definit orationem dicens, quod eſt pia affectio in Deum; non aſſignat orationis definitionem formalem; ſed cauſalem; quia eſt proprium veræ orationis, vt à pia affectione, tanquam à cauſa proficiſcatur.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur cum D. Thom. hic ad tertiũ, negando ſequelam. Nam vltra apprehenſionem, & iudi-

dicium, qui ſunt actus intellectus ſpeculatiui, eſt etiam alius intellectus practici, qui eſt imperare. Et ad iſtum pertinet oratio. ¶ Ad vltimum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico cum D. Tho. ſupra quæſt. 47. artic. 8. ad 3. aliud eſſe mouere abſolutè, & aliud imperare. Nam imperare eſt mouere ordinando hoc ad illud. Ex quo fit, vt quamuis proprium voluntatis ſit mouere; imperare tamē tantū pertinet ad intellectum propter ordinationē, quā importat. Et ad confirmationem, concedo, quod illa verba ſiue mentalia ſint, ſiue vocalia explicant deſiderium, negatur tamen inde inferri, quod oratio ſit actus volontatis, & non intellectus: Nam explicatio deſiderii, quam oratio importat, non eſt actus voluntatis, ſed intellectus.

Ad vlt. arg.

Quid requiratur vt quis orare dicatur.

¶ Sed, vt hæc meliùs intelligantur, aduertendum eſt primò, quod quemadmodum ad hoc, vt lex vel princeps dicatur legem ferre, non ſatis eſt, quod iudicet aliquid fieri oportere, & velit id fieri, ſed vltra hoc requiritur, quod ſtatuat illud eſſe faciendum; non quidem conſulendo, aut adhortando, ſed efficaciter præcipiendo. Itaque tunc tantum exiſtit lex quando illa, quæ iudicio probantur, & placent voluntati fieri præcipiuntur. Et ſic lex nihil aliud eſt, quam quoddam imperium rei probatæ per iudicium, & voluntatem. Vel alio modo, lex eſt quædam vis imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ita etiam ad hoc, vt aliquis dicatur efficaciter & vere orare, non ſatis eſt, quod iudicet aliquid fieri oportere; & velit id fieri. Sed vltra hoc requiritur, quod per rationē practicam illud petat, atque cauſet. Non quidem quaſi neceſſitatem imponens. Quo modo pertinet ad ipſam imperare nō ſolùm inferioribus potentiis, & membris corporis; ſed etiam hominibus ſubiectis. Sed quaſi inducens, & quodammodo diſponens petendo, ſcilicet, aliquid fieri ab iis, qui ei non ſubiiciuntur, ſiue æquales ſint, ſiue ſuperiores. Nam primum pertinet ad imperiū, & ſecundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius eſt ordinare, vt dicit D. Thom. in corpore articuli. Ex quo fit, vt ad orationem idem prorſus actus tam intellectus, quam voluntatis ſint neceſſarii, qui requiruntur ad imperium: Et quod ad eandem potentiā pertineat orare, cuius eſt imperare. Et tantum differunt imperium, & oratio in hoc, quod imperium perfectè cauſat neceſſitatem imponendo, quia fertur in ſubiecta, at verò oratio cauſat imperfectè ſolū diſponēdo, quia petit aliquid fieri ab iis, qui ei omnino nō ſubiiciūtur. Vnde eodem modo loquendum erit de oratione, quo loquūtur Theologi de imperio, quantum attinet ad explicandum cuius potentiæ actus ſit oratio.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod licet imperium habeat quodammodo ortum à voluntate, tamen ſecundum ſubſtantiam eſt actus intellectus, vt docet Ariſto. libro 5. Ethi. capitulo 10. & D. Tho. 1. 2. quæſtione 17. articulo 1. Et ratio eſt, quia, vt notat Caietanus ſuper illum articulum, ad rationem imperii tria requiruntur. Primum eſt, ordinatio ad id, quod faciendum eſt. Secundum, intimatio, & denunciatio eius, quod eſt faciendum. Tertium eſt motio, qua imperans mouet illum, cui imperat, vt imperium exequatur. Duo priora pertinent ad intellectum, & tertium ad voluntatem; quia voluntas eſt, quæ primò mouet per modum agentis ſeipſam, & reliquas potētias ad exercitium actus. Et quia, vt docet D. Tho. 1. 2. quæſtione 13. artic. 1. actus compoſitus ex duobus, quæ ſpectāt ad diuerſas potētias illi præcipue eſt tribuendus, à qua procedit elicitiue, & quantum ad ſubſtantiam actus: & ſubſtantia imperii eſt illa intimatiua ordinatio, qua ille, cui imperiū datur ordinatur ad id, quod eſt faciendum cum quadam intimatione, & denunciatione illius, quod fieri debet: motio verò voluntatis præſupponitur ad iſtam ordinationem, fit conſequens, vt imperium propriè dicatur pertinere ad intellectum, præſuppoſito tamen actu voluntatis, virtute cuius ratio mouet illum, cui imperat. Mouere enim primò conuenit voluntati, & virtute illius conuenit rationi. Si quis autem quærat, qui nam actus voluntatis ſit iſte, qui præſupponitur ad imperium, & virtute cuius ratio mouet, reſpondetur cum D. Thoma loco citato, quod eſt electio. Quando enim aliquis per imperium quod exprimitur per hæc verba. Fac hoc, mouet illum cui imperium datur, ad id faciendum, vis illa, & efficacia mouendi conuenit huic imperio, ex electione, qua prius voluntas elegit hoc eſſe faciendū. Et idem prorſus eſt intelligendum de oratione, quæ eandem rationem habet cum imperio, quantum ad hoc. Ex dictis infertur, quod oratio reſpectu eorum, pro quibus oramus, cōſtituenda eſt in genere cauſæ efficientis, diſpoſitiuæ tamen. Atque adeo quando Deum oramus pro re aliqua, non ſolum mētes noſtras ipſi offerimus, & appropinquamus eidem: ſed etiam apponimus cauſas efficiendis petitis. Quapropter meritò non orans vt debet, priuatur optatis: ſicut & negligens cultor priuatur fructu horti, vel agri; Sed de hoc infra latiùs videbim⁹.

Imperium eſt actus intellectus

Ar-

ARTICVLVS. II.

¶ Vtrùm ſit conueniens orare.

4.di.15.q.4.ar.1.q.3 ad 1.2.& 3 Et ver.q.5 ar.2.co.& opuſ.3.ca.255.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd nō ſit conueniēs orare. Oratio enim videtur eſſe neceſſaria ad hoc: quòd intimemus ei à quo petimus id quo indigemus. Sed ſicut dicitur Matth.6. Scit pater veſter, quia his omnibus indigetis: ergo non eſt conueniens Deum orare.

2 ¶ Præterea, Per orationem flectitur animus eius qui oratur, vt faciat quod ab eo petitur. Sed animus Dei eſt immutabilis, & inflexibilis, ſecundum illud 1. Reg.15. Porrò triumphator in Iſrael nō parcet, nec pœnitudine flectetur: ergo non eſt conueniens, quòd Deum oremus.

3 ¶ Præterea, Liberalius eſt dare aliquid non petenti quàm dare petenti: quia ſicut Seneca dicit. * Nulla res carius emitur, quàm quæ precibus empta eſt. Sed Deus eſt liberaliſſimus: ergo non videtur eſſe conueniens, quòd Deum oremus.

Li.2. de beneficijs, ca.1. circa finem.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Lucæ.18. Oportet ſemper orare, & non deficere,

¶ RESPONDEO dicendum, quòd triplex fuit circa orationem antiquorum error. Quidam enim poſuerunt, quòd res humanæ non reguntur diuina prouidentia, ex quo ſequitur, quòd vanum ſit orare, & omnino Deum colere. Et de his dicitur Malach.2. Dixiſtis, vanus eſt qui ſeruit Deo. Secunda fuit opinio ponentium omnium etiā in rebus humanis ex neceſſitate cōtingere, ſiue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, ſiue ex neceſſitate ſtellarum, ſiue ex connexione cauſarum. Et ſecundum hos etiam excluditur orationis vtilitas. Tertia fuit opinio ponentium quidem res humanas diuina prouidentia regi, & quod res humanæ non proueniunt ex neceſſitate: ſed dicebāt ſimiliter diſpoſitionem diuinæ prouidentiæ variabilem eſſe, & quòd orationibus, & alijs quæ ad diuinum cultum pertinent diſpoſitio diuinæ prouidentiæ immutatur. Hæc autem omnia in primo * libro improbata ſunt. Et ideo oportet ſic inducere orationis vtilitatem, vt neque rebus humanis diuinæ prouidentiæ ſubiectis neceſſitatem imponamus, neque etiam diuinam diſpoſitionem mutabilem æſtimemus. Ad huius ergo euidentiam conſiderandum eſt, quod ex diuina prouidentia non ſolum diſponitur qui effectus fiant, ſed etiam ex quibus cauſis, & quo ordine proueniant. Inter alias autem cauſas ſunt etiam quorundam cauſæ actus humani: vnde oportet homines agere aliqua non vt per ſuos actus diuinam diſpoſitionem immutent, ſed vt per actus ſuos impleant quoſdam effectus ſecundum ordinem à Deo diſpoſitum. Et idem etiam eſt in naturalibus cauſis. Et ſimile eſt etiam de oratione. Non enim propter hoc oramus, vt diuinam diſpoſitionem immutemus, ſed vt id impetremus, quod Deus diſpoſuit per orationes Sanctorum eſſe implendum, vt, ſcilicet homines poſtulando mereantur accipere, quod eis Deus omnipotens ante ſecula diſpoſuit donare, vt Grego. * dicit in lib. Dialogorum.

1.1.q.22.ar.2.& 4.& q.115.ar.6.& q.116.& q.19.ar.7.& 8.

Li.1.c.8.à med. & habetur 23.q.4.c. Obtineri.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non eſt neceſſarium nos Deo preces porrigere vt ei noſtras indigentias, vel deſideria manifeſtemus, ſed vt nosipſi conſideremus in his ad diuinum auxilium eſſe recurrendum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, oratio noſtra non ordinatur ad immutationem diuinæ diſpoſitionis, ſed vt obtineatur noſtris precibus quod Deus diſpoſuit.

In cor. art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus nobis multa præſtat ex ſua liberalitate, etiam non petita: ſed quòd aliqua vult præſtare nobis petentibus, hoc eſt propter noſtram vtilitatem, vt, ſcilicet fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad Deum, & vt recognoſcamus eum eſſe bonorum noſtrorum authorem: Vnde Chryſoſto. * dicit,

In ſententia id habet in libro 2. de orando Deum, non procul à prin. incipit, Duplici nomine par eſt:

Conſi-

Conſidera quanta eſt tibi conceſſa fœlicitas, quanta gloria attributa, orationibus fabulari cum Deo, cum Chriſto miſcere colloquia, optare quod velis, quod deſideras poſtulare.

Svmma Textvs.

ANtequā D. Tho. ad propoſitam difficultatem reſpondeat, præmittit triplicem fuiſſe apud antiquos errorem de oratione. Primus fuit eorum, qui dicebant, res humanas diuinæ prouidentiæ non eſſe ſubiectas. Ex quo inferebant, vanum eſſe orare, & omnino Deum colere. Secuodus eorum, qui affirmabant, omnia in rebus humanis ex neceſſitate contingere, ſiue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, ſiue ex neceſſitate ſtellarum, ſiue ex connexione cauſarū: Ex quo ſimiliter ſequebatur, orationem eſſe inutilem. Tertius eorum, qui dicebāt, res humanas diuina prouidentia regi, nec eſſe neceſſarias, atque adeò neceſſariam eſſe orationem, vt illa, atque aliis ad diuinum cultum pertinentibus diſpoſitio diuinæ prouidētiæ, quæ variabilis eſt, immutetur. Quæ omnia manifeſtam continent falſitatem, vt p.p. variis in locis ab ipſo D.Tho. fuit explicatū. Ex quo ſequitur, ſic oportere inducere orationis vtilitatem, vt nec rebus humanis diuinæ prouidentiæ ſubiectis neceſſitatem imponamus, nec etiam diuinam diſpoſitionem mutabilem æſtimemus. Et ſic eſt concluſiō. Cōueniens, & neceſſaria eſt oratio ad multas res obtinendas. Probatur: Ex diuina prouidentia non ſolum eſt diſpoſitum, qui effectus fiant, ſed etiā ex quibus cauſis, & quo ordine proueniant: Sed inter cauſas diſpoſitas à Deo ad producendos multos effectus, eſt conſtituta oratio; multa enim diſpoſuit Deus facere media oratione, ſicut etiam mediis aliis cauſis naturalibus: ergo ad tales effectus conſequēdos neceſſaria, & conueniens erit oratio. Nō quidem, vt per illam diuinam diſpoſitionē immutemus, ſed vt id impetremus, quod Deus per orationes ſanctorum implendum eſſe diſpoſuit. Vt, ſcilicet, homines poſtulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante ſecula diſpoſuit donare, vt dicit D.Grego. libro 1. Dialogo. capitulo 8. referturque à Gratiano in Decretis 23.q.4.capi. obtinuit.

Explicatio Articvli.

SI errorum, qui à D. Tho. in hoc articulo recenſentur, exactè eſſet diſputatio tradēda, longior neceſſario eſſet, quam quæ intenta à nobis, multiſque in locis promiſſæ breuitati conueniret. Cūm opus eſſet multa de prouidentia diuina, de rerum contingentia, de ſcientia, & voluntate Dei, atque etiam de eius immutabilitate in medium afferre; Quæ adeo difficilia ſunt, & à noſtro inſtituto aliena, vt non ſolum diutius immorari, ſed etiam extra chorum ſaltare eſſet neceſſe. Eo vel maximè, quod huius noſtri operis intentio ea præcipuè eſt, vt pertinentia ad mores, & non pertinētia ad ſpeculationem doceam. Sed, nē omnino ea, quæ ſunt interpretis prætermittā, operæpretium erit aliqua de illis, maiori, qua potero breuitate, perſtringere, vt & eorū errorum autores, & modi, quibus ſunt impugnandi, breuiter cognoſcantur. Primus ergo error fuit illorū, qui orationē eiuſque vſum ideo à rebus humanis excludebant, quia Deū harum rerum inferiorum prouidentiam habere negabant. Et ſic nec orationes exaudiri, nec res per ipſas poſtulatæ, ab eo conferri poſſe dicebant. Huius erroris fuiſſe videntur Democritus, & Epicurei. Qui, vt autor eſt D.Thom. p.p.q.22.art.2. affirmantes mūdum factum fuiſſe caſu, diuinam prouidentiam omnino à rebus tollebāt. Auerroes. 12. Meta. cōm. 51. & 54. quem multi alii ſequuntur, dicebat, res tantum incorruptibiles, atq; perpetuas diuinæ prouidentiæ eſſe ſubiectas, non autem res corruptibiles. Et cū hæc inferiora ſecundum ſpeciem ſint incorruptibilia, ſecundum autem indiuiduum corruptibilia; ſubinde affirmabat, illa ſecundum ſpeciem, & non ſecundum indiuidia ac ſingularia diuinæ prouidentiæ eſſe ſubiecta. In quorum perſona dixiſſe videtur Iob. capitu. 22. loquens de Deo: Nubes latibulū eius, & circa cardines cæli perambulat, nec noſtra cōſiderat. Rabbi Moyſes, vt autor eſt idem D. Thō. loco citato, dicebat, non ſolum incorruptibilia, ſed etiam indiuidua naturæ humanæ propter ſplendorem intellectus, quo participāt diuinæ prouidentiæ, eſſe ſubiecta. De aliis autem indiuiduis corruptibilibus ſecutus eſt opinionem aliorum. Sed contra hos omnes ſit concluſio de fide tenenda. Neceſſe eſt omnia nō tantū in vniuerſali, ſed etiā in particulari, diuinæ prouidentiæ eſſe ſubiecta. Atque adeò ex hac parte neceſſitas orationis negari non poteſt. Probatur primo ex illo Sapien. 14. Tu autē pater prouidentia cuncta gubernas. Et Sapi. 8. Attingit à fine, vſque ad finē fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Hoc eſt attingit à ſummis creaturis, vſq; ad infima earū. Eandem concluſionē probat D. Augu. li. 5. de Geneſ. ad literā. c. 20. & 21. aliis tribus teſtimoniis. Primum eſt ex Pſal. 148. Ignis,

Primus error negantium prouidentiam.

Conclu.

D. Augu.

nis, grando, nix, glacies, quæ faciunt verbum eius ſecundum Matth. 10. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt? & tamen vnus ex illis non cadit in terra ſine patre veſtro. Tertium eiuſdem Matth. ca. 6. Vbi poſtquam dixit Chriſtus; Conſiderate lilia campi, &c. ſubiunxit ſtatim: ſi enim fœnum; quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, ſic Deus veſtit, quanto magis vos modicæ fidei? Idem teſtimonium adducit D. Aug. lib. 10. de Ciuit. cap. 14. vbi affirmat Plotinum Platonicum, hanc ſententiã tenuiſſe. In qua etiam eſt Plato in Epimenide, & lib. 10. de Legibus. vt ſupra illud caput de Ciuitate, autor eſt Ludouicus Viues. Licet D. Tho. p. p. q. 22. art. 3. aliter de Platone ſentiat. De hac re legendus eſt D. Aug. li. 5. de Ciuit. cap. 9. & 10. Quo etiam loco eleganter reprobat ſententiam Ciceronis futurorum præſcientiam à Deo ſubtrahentis. Et lib. 7. de Ciuit. c. 29. & 30. Videndus eſt etiã D. Hierony. ſuper 32. capit. Hierem. in illa verba: Ego Dominus vniuerſæ carnis. Vbi affirmat vniuerſas res, quamuis minutiſſimas diuinæ ſubiacere prouidentiæ. Ex quo infero, quod quando idem D. Hieronymus in ca. 1. Abacuch videtur res infimas à diuina prouidentia ſubtrahere, nõ ſic eſt intelligendus; vt negauerit illa ſubiacere diuinæ prouidentiæ, Sed id dixit, vel, quia non tam particularem curam gerit de illis, ſicut de hominibus iuxta illud Pauli 1. ad Cor. 9. Numquid Deo cura eſt de bobus, vel; quia loquebatur ſecundũ aliorũ ſententiam, propria, ſcilicet, ſubmiſſa, quod ſæpenumero facere conſueuit, vt ipſe fatetur, in Apologia ad Rufinum c. 2. Sed, vt ratione probemus noſtrã concluſionẽ ſupponendũ eſt primò, tãquã certũ; quod omne agens agit propter finẽ. Ex quo ſequitur, tantũ ſe extẽdere ordinationẽ effectuum in finẽ, quantũ ſe extẽdit cauſalitas primi agẽtis. Quod ità eſſe conſtat. Nã ſi non tantũ ſe extenderet ordinatio effectuum in finẽ, quantũ cauſalitas agentis, non ſemper agens ageret propter finẽ. Quare quotieſcunq; aliquis effectus nõ eſt ad finẽ agentis ordinatus, dicimus illum prouenire ab alia cauſa præter intentionẽ agentis. Hoc ſuppoſito probatur cõcluſio hac ratione: Cauſalitas Dei, qui eſt primum agens extendit ſe ad omnia entia, tam corruptibilia, quã incorruptibilia, tam ſingularia, quam ſecundũ rationẽ ſpeciei: & ordinatio effectuũ in finẽ extẽdit ſe tantũ quantũ cauſalitas agentis: ergo ordinatio diuina, qua ordinat res in finem extendit ſe ad omnia entia. Sed prouidentia nihil aliud eſt, quã ratio ordinis aliquorũ in finẽ: ergo omnia ſunt ſubiecta diuinæ prouidentiæ. Secundo probatur concluſio à D. Tho. hac ratione: Deus cognoſcit omnia tã vniuerſalia, quã particularia, eiuſq; ſcientia comparatur ad res, ſicut ars ad artificiata: ergò eſt neceſſarium, quod omnia ſupponãtur diuino ordini, ſicut artificiata ſubduntur ordini artis, atque ex conſequenti quod omnia ſint ſubiecta diuinæ prouidentiæ. Sed quoniam non omnes recipiũt illud antecedens, ſcilicet, Deus cognoſcit omnia tam ſingularia, quã vniuerſalia, negantes ipſum cognoſcere futura contingentia, quorum vnus eſt Cicero libro 2. de Diuinatione, qui dicebat Deum futurorũ contingẽtium nullo modo poſſe habere certam & infallibilem cognitionem. Et ratio illius erat; Quia futura, vt futura cognoſci nõ poſſunt, niſi in ſuis cauſis. Cauſæ autem ex quibus futura contingentia oriuntur, non ſunt ad vnũ determinatæ, ſed indifferentes ad vtrumlibet. Et ſic videtur implicatio contradictionis, quod viſis illis cauſis, certò & infallibiliter cognoſcatur, in quam partem ſe ſint inclinaturæ. Operæpretium erit illud probare, quod facile eſt ex ſacris literis, Nam Eccleſiaſti. capitulo 23. dicit Salomon loquens de Deo: Nota ſunt tibi omnia, antequã crearentur. Et capit. 39. Opera vniuerſæ carnis corã ipſo ſunt. Et Sapientiæ 8. Signa & monſtra ſcit antequam fiant, & euentus temporum & ſeculorum. Eccleſiaſt. 23. Oculi Domini lucidiores ſuper ſolem circũſpicientes vias hominum: Et ad Rom. 4. Vocat ea, quæ nõ ſunt, tanquã ea, quæ ſunt. De qua re diſputat latè D. Auguſt. ſuper illud Pſalmi: Plenitudo agri mecũ eſt. Et ſer. 11. de verbis Apoſtoli, ſuper illud ad Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem.

Sententia Ciceronis de cognitione futurorum contingentium.

D. Hieron.

D. Augu.

§ Sed, quamuis ſit certum de fide, quod Deus cognoſcit omnia, etiam futura contingentia; eſt tamen non leuis difficultas in explicanda ratione, & modo, quo Deus futura contingentia cognoſcit? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod ea tantum futura poſſunt in ſuis cauſis cognoſci, & præuideri, quæ habẽt cauſas determinatas, & neceſſarias. Illa verò futura, quorum cauſæ contingentes ſunt, & indifferentes ad vtrumque, implicat contradictionem, quod ex ſuis cauſis poſſint certò, & infallibiliter cognoſci, & præuideri. Et in hoc rectè dixit Cicero, vt manifeſtè probatur ex ratione illius. Quare ſi Deus aliunde non haberet, quod futura cognoſceret, niſi quod illa videt in cauſis, nullo modo certò, & infallibiliter cognoſceret contingẽtia. Dicimus ergo, quod, vt rectè D. Thom. docet, de Verit. quæſtione 2. ar. 12. & p. p. q. 14. ar. 13. Deus futura contingentia non præcognoſcit in ſuis cauſis. Nam eſt impoſſibile. Sed præcognoſcit illa, idque certò

Difficultas.

Reſponſio ad difficultatem.

certò & infallibiliter, quoniã habet omnes
res futuras in ſua æternitate præſentes, nõ ſo
lum in eſſe cognito & obiectiuo (vt nonnul
li dicũt,) ſed etiã ſecundũ eſſe reale, quod ex
tra ſuas cauſas habebunt. Et ſic intuetur ſin-
gulas illas res ipſas in ſeſe, eo modo, quo ego
intueor res mihi modo præſentes. Et cauſa
huius euidens eſt, quoniam tota æternitas eſt
præſens Deo cùm ſucceſsionem non habeat.
Et ea æternitas complectitur, & ambit, &
coexiſtit omni tempori. Ex quo fit, quod
ſunt illi præſentes ſimul omnium temporũ
differentiæ. Atque ex conſequenti coexiſtũt
Deo in æternitate omnes res, quæ pro quali
bet temporis differentia, erunt, fuerunt, &
ſunt. Et ſic illas omnes præſentes intuetur, at-
que cognoſcit. Itaque, vt exemplo fiat luci-
dius, dico, quod ab æterno, ſimul eſt Deo præ
ſens tempus, in quo Antichriſtus nondum
eſt; & etiã tempus, in quo Antichriſtus iam
eſt; & item tempus, in quo iam præteriit eſſe.
Et ab æterno Deus ſimul, & præſentialiter in
tuetur Antichriſtũ nondum eſſe; & Antichri
ſtum eſſe; & præteriiſſe, vnumquodque pro
ſuo tempore. Quoniã æternitas ſimul coexi-
ſtit illis tribus temporibus; & eſt tota ſimul
præſens Deo. Et ſic cognoſcit vniuerſas illas
res, quæ pro qualibet temporis differentia
erunt certò & infallibiliter. Quoniam illas
habet præſentes in æternitate, & illi coexi-
ſtunt. Et hæc de primo errore dixiſſe ſuffi-
ciat.

Secundus error dicẽtium omnia euenire neceſſario.

¶ Secundus error fuit illorum, qui ideo
orationem, & eius vtilitatem à rebus hu-
manis reiiciebant; quia omnia ex neceſ-
ſitate euenire iudicabant. Et quamuis
plures conuenerint in hac ſententia, non ta
men omnes ad id dicendum ex vno & eo-
dem capite mouebantur. Nam Stoici Philo
ſophi, qui, vt autor eſt D. Auguſt. libro 5.
de Ciuitate. capit. 8. & 9. libertatem, & con-
tingentiam à rebus tollebant, ad id moue-
bantur, quia exiſtimabant omnia euenire
fatali quadam neceſſitate. Qui etiam ip-
ſum Deum ita ſubiiciebant, vt dicerent,
non potuiſſe res alio modo facere, quam
fecit. Ex quo etiam principio permoti vi-
dentur Petrus Abaylardus, & Vuitcleph ad
negandum liberum arbitrium, vt dicit Ca-
ſtro lib. 9. de Hæreſi. verbo. libertas. Priſcil-
lianiſtæ id ipſum negabant. Quia credebant
cælum, & aſtra ità influere in hominum
animos, & alias quaſcunque res, vt eas
non ſolum inclinarent, ſed etiam neceſſa-
rio traherent in actiones. Manichæi alia
ratione ſunt inducti. Nam dicebant, quod
quemadmodum erant duo rerum princi-
pia, vnum à quo bona, alterum, à quo mala:
ità etiam in homine erant duæ animæ, vna
orta à bono principio, & ordinata ad ſtudiũ
boni, atque honeſti, altera profecta à malo
principio, & determinata ad ſtudium turpitu
dinis. Quæ duæ animæ ità inter ſeſe pugna-
bant, vt cum aliquid boni, aut honeſti age-
remus, vinceret bona anima; quando autẽ
prauè operaremur, vinceret mala anima. Sed,
ſiue ſtudioſe, ſiue prauè operaremur affir-
mabant, nunquam nos libere, ſed neceſſa-
riò operari. Et ſic tollebant rerum contin-
gentiam, & libertatem. Alii id ipſum
faciebant permoti ex infallibilitate, & cer-
titudine ſcientiæ diuinæ, atque etiam ex
efficacia diuinæ voluntatis, & prouidentiæ;
cum quibus rerum contingentiam, & li-
bertatem arbitrii ſtare non poſſe iudica-
bant. Et, vt cognoſcaris, quantum in hac
re explicanda inſit difficultatis, argumen-
tor in hunc modum: Deus ab æterno præui *1. arg.*
dit, quidquid quiſque facturus eſt, & ſcientia
Dei eſt infallibilis, & immutabilis: ergo nõ
poteſt aliter euenire, quam à Deo eſt præuiſ
ſum; atque ex conſequenti neceſſario omnia,
& nõ libere eueniunt. ¶ Secũdo: Deus nõ ſo *2. arg.*
lũ præuidit, ſed etiam prouidit, hoc eſt, pro
uidẽtia ſua decreuit, & ordinauit ſingulorũ
hominũ ſingulas actiones, & euentus, & om
niũ rerũ ſumma & prima cauſa eſt diuina vo
luntas, & prouidẽtia: ergo omnia neceſſario
eueniunt, & non liberè. Probo conſequen-
tiam: Quia poſita cauſa ad vnum deter-
minata, & quæ nullo modo poſſit impe-
diri; neceſſario ſequitur effectus, ſed diuina
voluntas eſt cauſa omnium rerum, & eſt ab
æterno poſita & determinata ad vnã par-
tem contradictionis: & impediri non po-
teſt: ergo effectus ſequuntur neceſſario. *Confirmatio.*
¶ Et confirmatur ex Paulo ad Roman. 9.
Vbi cum dixiſſet Deum non ex operibus,
ſed ſua mera voluntate Iacob dilexiſſe,
& Eſau odio habuiſſe, atque etiam cum
probaſſet teſtimonio Moyſi, & exemplo
Pharaonis, quod Deus condidit homi-
nes vt miſericordiæ ſuæ, atque iuſtitiæ
exempla alia in alios manifeſtaret, & tan-
dem, cum intuliſſet; ergo cuius vult miſere-
tur, & quem vult indurat; obiicit ſibi Pau-
lus ex aliorum perſona dicens: Itaque mihi
quid aliud quæritur? Voluntati eius quis re-
ſiſtet? Quaſi diceret; Si Deus ſua ſola vo-
luntate alios eligit, & alios reprobat, vt
modo dicebas ò Paule, non erit in po-
teſtate hominis ſuas vias, vel bonas, vel
malas facere: ſed omnia euenient ne-
ceſſario, iuxta decretum diuinæ volun-
tatis, cui reſiſti non poteſt: Ad quam
quidem obiectionem D. Paulus reſpondet,
non

non quidem negando rem ità ſe habere, vt illata eſt; ſed reprehendendo audaciam illorum, qui talibus verbis exigunt à Deo rationem ſuæ voluntatis, atque iudicij. Et dicit: O homo, tu quis es, qui ſic reſpõdeas Deo? Nunquid decet figmentum ei, qui ſe finxit; Quid me feciſti ſic? Nonne habet poteſtatem figulus ex eadem maſſa luti facere aliud vas in honorem, & aliud in contumeliã? In quibus verbis videtur cõcedere Paulus, quod ſibi obiectum fuerat, ſcilicet, Voluntati eius quis reſiſtet? Et illud tantum reſpondet, quod quanuis hoc ità ſit, vt obijcitur, non tamen idcircò poſſumus iuſtè accuſare Deum, aut illum in iudicium vocare, magis quam poteſt lutum quæri de eo, qui ſe finxit.

3. Argum. ¶Tertio ſic argumentor: Actus humani & quæcunq; aliæ cauſæ in omnibus ſequuntur influxum, & inclinationem corporum cæleſtium: ſed corpora cæleſtia tanquam cauſæ naturales ſunt ad vnum determinatæ: ergo & humani actus erunt determinati ad vnum: atque ex conſequenti nullus effectus erit contingens & liber. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur, ex illo Geneſ. cap. 1. Vbi dixit Deus: Fiant luminaria, & ſtellæ in firmamẽto, vt ſint ſigna, & tempora: ſed ſtellæ non poſſunt eſſe ſigna rerum in hoc mundo agendarum, niſi quia earum ſunt cauſæ effectiuæ. Vnde Ariſtot. lib. 1. Meteoro. dicit, mundum hunc inferiorem neceſſariò continuũ eſſe ſuperioribus lationibus, vt inde omnis illius virtus gubernetur: ergo actus humani ex influentia corporum cæleſtium, tanquam à cauſa producuntur.

Confirma. Et confirmatur: Nam experientia docet, Aſtrologos ex aſpectu aſtrorum prædicere ea, quæ quiſq; acturus, vel paſſurus eſt; ſignum eſt ergo, quòd cælum influit in animos noſtros, & quod ſua influentia nos determinat ad vnum. Plura alia poterant fieri argumenta ad idẽ probandum. Sed quoniã hæc nobis anſam præbent explicandi ea, quæ ad ſcientiam Dei & voluntatem ſpectant, atque etiam illa, quæ pertinent ad aſtrorum influentiam, ex quibus autores ſecundi erroris poſiti à D. Th. mouebantur præcipuè ad dicendum, omnia euenire neceſſario, & ſic orationem eſſe inutilem, & ſuperfluam, non oportet alia multiplicare. Et cum diuina prouidentia, atque prædeſtinatio includant præſciẽtiam, & voluntatem Dei, explicatis his, quæ ad ſcientiam, & voluntatem ſpectant, explicatum etiam erit de prædeſtinatione, & prouidentia, quantum attinet ad hoc, quod eſt intelligere, qualiter cum horum infallibilitate, & certitudine ſtare poſsit libertas arbitrij, & rerum contingentia. Quoniam autem eſt certum de fide homines eſſe liberi arbitrij, pluresq́ue inueniri effectus in rerum natura, natura ſua liberos, & contingentes, vtpotè qui à cauſis omnino liberis, & ad neutrã partẽ cõtradictionis determinatis procedũt, nõ eſt cur in huius rei probatione immoremur; ſed tantũ ad argumenta reſpõdere erit opus.

Ad 1. arg. de ſcientia Dei. ¶Ad primũ in quo de ſcientia Dei eſt ſermo Cic. lib. 2. de Diuinatio. reſpõdet negãdo antecedẽs. ſ. ꝙ Deus ab ęterno prævideat quidquid quiſq; facturus ſit. Nã dicit, ꝙ cũ futura, vt futura cognoſci nõ poſsint, niſi in ſuis cauſis, & cauſæ, ex quibus oriũtur futura cõtingentia, ſint indifferẽtes ad vtrũq;, eſt impoſsibile viſis illis certò, & infallibiliter cognoſcere, quã in partẽ ſe ſint inclinaturæ. Et ſic Deus futura contingentia cognoſcere non poteſt. Et quidem, ſi futuri euẽtus præuideri non poſſunt, niſi in ſuis cauſis, planè conuinceret argumentum, vt paulò anteà dicebam. Cæterum hæc ſententia eſt contra fidem. Vnde Laurentius Valla in lib. de libero arbitrio aliter reſpondet ad argumentum, concedendo omnes euentus à Deo præuideri, & diuinam præſcientiam falli non poſſe. Ex hoc tamen non ſequitur, quòd ipſæ res neceſſario eueniant. Nam præſcientia nullã neceſsitatem rebus præſcitis imponit. Quoniã ſcientia, aut pręſcientia nõ eſt cauſa rerũ futurarũ; ſicut neq; pręſentiũ. Vnde quẽadmodũ vos nõ eſtis in hoc loco, quia ego video vos hic eſſe: ſed è cõtra video vos, quia hic eſtis: ità ad eũdẽ modũ res futuræ nõ ſunt, quia Deus præuidit illas futuras: ſed cũ futuræ eſſent Deus illas præuidit. Et cũ quæritur à Laurẽtio: Si res cõtingẽter ſunt futuræ, quomodo poſſunt à Deo infallibiliter præuideri? reſpõdet, ꝙ ipſe tãtũ dicit futuros euẽtus, nõ habere neceſsitatẽ ex pręſciẽtia Dei. Sed verũ illã aliũde habeãt, ſ. à volũtate, dicit, ſe de hoc nihil affirmare. Et deniq; apertè ſignificat omnia neceſſario euenire, ſed huius neceſsitatis cauſam nõ eſſe diuinã præſcientiã, ſed diuinã voluntatẽ, quod eſt hæreticũ. Quocircà ad illud argumentũ aliter ſolet cõmuniter reſpõderi, cũ illa diſtinctione de ſenſu cõpoſito, & de ſenſu diuiſo. Hoc modo: Deus v.g. ſcit infallibiliter me loquuturũ: ergo ego nõ poſſum nõ loqui. Diſtinguo cõſequẽs. In ſenſu cõpoſito verũ eſt. Quoniã iſta copulatiua eſt impoſſibilis: Deus ſcit, me loquuturũ, & ego nõ loquor. Cæterũ in ſenſu diuiſo falſũ eſt. Quod eſt dicere, ꝙ ſimpliciter, & abſolutè ego poſſum nõ loqui, quod ſatis eſt ad libertatẽ arbitrij.

Impugnatur ſolutio communis. Cęterũ hęc ſolutio in hac re mihi nũꝗ̃ ſatis placuit. Quia quãuis diſtinctio de ſen-

ſu compoſito & diuiſo commode poſsit adhiberi in multis rebus; tamen huic argumēto adhibita, verbis tantum eludit argumentum, & non ſatisfacit difficultati. Quod iſto modo probo: Nam cum quæritur, verbi gratia, vtrùm albus poſsit eſſe niger rectè dicitur, quod in ſenſu compoſito non poteſt, quia impoſsibile eſt, quòd aliquis ſimul ſit, & albus, & niger. Sed in ſenſu diuiſo poteſt, quia ille qui eſt niger amiſſa nigredine, & loco eius ſuccedente albedine, poteſt eſſe albus. Tamen, ſi eſſet aliquod corpus eiuſmodi, quod ei nigredo ità ineſſet, vt per nullā potentiam eam poſſet amittere, tunc, ſi quæſtio fieret de illo corpore, vtrùm poſſet eſſe album, ineptè diceremus; quòd in ſenſu diuiſo poteſt eſſe album. Quia perinde eſt, ac ſi diceremus, quod tale corpus nigrū amiſſa nigredine poteſt accipere albedinem, & fieri album, quod ex hypotheſi eſt falſum, & impoſsibile. Quemadmodum cum quæritur, vtrum coruus poſsit eſſe albus; nemò diſtinguit de ſenſu compoſito, & diuiſo; ſed ſimpliciter negatur eſſe poſſe, vt coruus ſit albus; quia nigredo illi inhæret inſeparabiliter. Sed ſic eſt, quòd præſcientia Dei poſtquam ſemel poſita eſt, in diuerſum mutari non poteſt: ſed manet perpetuò eadem, & eſt poſita ab æterno, & non indifferenter ad vtrumque, ſed vnum determinatè videns, ſcilicet, me loquuturum: ergo ſi ſimul eſſe non poteſt, quòd & Deus præuideat me loquuturum, & ego non loquar, cum illud ſit præuiſum ab æterno, & præuiſio maneat, & mutari non poſsit: ſequitur, quòd non poſſumus vti diſtinctione de ſenſu compoſito, & diuiſo, magis, quàm cùm quæritur, vtrū coruus poſsit eſſe albus. ¶ Quocirca, alijs *Sententia Autoris.* aliorum ſolutionibus omiſsis, dicam quod mihi ſemper, & verius, & probabilius eſt viſum. Ad cuius explicationem aduertendum eſt primò, quòd ſcientia, aut præſcientia, vt ſic, alicuius rei, nunquam ponit neceſsitatē in ipſa re, vt ſic, tanquam efficiens ipſam neceſsitatem. Sed ſi ſciētia eſt infallibilis, quāquam ipſam non efficiat neceſsitatem in re tamen interdum illa infallibilitas ſcientiæ eſt argumentum efficax, ex quo colligitur, res ipſas eſſe neceſſarias in ſeſe. ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd ea tantum futura poſſunt in ſuis cauſis cognoſci, & præuideri, quæ habent cauſas determinatas; vt agentes de primo errore diximus. Vbi etiam explicauimus ex ſententia D. Th. quod Deus cognoſcit infallibiliter futura cōtingentia; non quidem in ſuis cauſis, quoniā hoc eſt impoſsibile, ſed quoniam habet illa præſentia ſua æternitate, quæ omne tempus ambit.

¶ Tertiò eſt aduertendum, quod ſcientia, & cognitio infallibilis rei futuræ, vt futura eſt, & cognitio infallibilis rei præſentis, partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in hoc, quod neutra cognitio eſt cauſa efficiens, vt res cognita, vel futura, vel præſens neceſſario exiſtat. Sed differunt in hoc, quòd ex ſcientia infallibili rei futuræ colligitur, rem ipſam ſic cognitā in ſeſe eſſe neceſſariam, & non contingentem; quoniam res futura, vt futura, cognoſci non poteſt, niſi in ſuis cauſis; & non poteſt certò in cauſis cognoſci, niſi illæ ſint certæ & determinatæ. At verò infallibilis ſcientia, & intuitiua cognitio rei præſentis, nec eſt cauſa, quod ipſa res neceſſario ſit; nec ex tali cognitione colligitur aliquo idoneo argumento, quòd res cognita in ſe, & in ſua natura eſt neceſſaria. Sed res merè cōtingentes, ſi præſentes ſunt, poſſunt infallibiliter, & ſine errore, & deceptione videri, & cognoſci. Sicut ego infallibiliter video vos hîc eſſe, nec tamen mea viſio imponit vobis aliquam neceſsitatem, vt hîc ſitis: nec ex mea viſione, quamuis infallibili poteſt colligi aliqua idonea ratione, vos hîc neceſſario, & non potius liberè, & contingenter eſſe. Et cauſa huius eſt in promptu; Quia ad hoc, vt is, qui videt, & cognoſcit aliquam rē præſentem in ipſa cognitione non decipiatur, nec decipi poſsit, ſatis eſt, vt illa res, quā videt verè ſit, quamuis non neceſſario ſit: & non requiritur, vt neceſſario ſit. His conſtitutis facile reſpondetur ad argumentum, cōcedendo antecedens, ſcilicet, quòd Deus habet ſcientiam infallibilem omnium rerum futurarum, & negando conſequentiam: ergo neceſſario eueniunt; quia illa ſcientia Dei rerum futurarum, non eſt rerum futurarum in ſuis cauſis cognitarum; ſed ſcientia rerum nobis quidem futurarum, cæterum reſpectu Dei præſentium. Et quoniam Deū præuidere futura, non eſt illa in ſuis cauſis cognoſcere, ſed ipſas præſentes intueri; quę intellectio, vt diximus, nec cauſat neceſsitatem in rebus viſis, neq; illam arguit, eſſe poteſt ſimul cum rerum contingentia. Hæc ratio dicendi, & ſimul defendēdi præſcientiā Dei cum cōtingentia, & libertate futurorū euentuū eſt D. Aug. lib. 11. de Ciuit. c. 21. & *D. Auguſ.* Gratiani in Decr. 23. q. 4. c. Nabuchodonoſor. & D. Th. p. p. q. 14. art. 3. & Boetij in lib. de Conſolatio. & Abulen. ſuper vltimū caput Geneſis, & Catherini in lib. de præſciētia, prouidentia, & prædeſtinatione. Et ſine dubio hæc ratio eſt optima, & veriſsima Niſi, quod noſter intellectus immiſcet ſe tēpori, id eſt, nihil cogitat, niſi tēporale, aut in tēpore;

pore; quoniā aſſuetus intelligendis rebus ſenſibilibus, & ex illis eliciens omnē ſuā cognitionē, nō poteſt quicquā cognoſcere, & imaginari, ſine ſucceſsione & tēpore; quod neceſſe eſt ad hoc, vt poſsimus cōmodè intelligere res præteritas & futuras, tanquam præſentes. Et hæc de .1. arg. ¶ Sed in ſecūdo

Ad.2.arg. de voluntate Dei. argumento, in quo ex eo, q́ diuina volūtas eſt cauſa rerū contingentiū, colligitur, nullā rē eſſe contingentē, eſt maior difficultas. Nā ſcientia ſpeculatiua Dei quāuis ſit certa, & infallibilis, tamen nō eſt cauſa rerū cognitarū; neq; ad hoc, vt illa ſcientia ſit infallibilis, eſt neceſſe, vt res cognitæ neceſſariè ſint: ſed ſatis eſt, vt verè ſint tales, quales eſſe videntur. At verò volūtas Dei eſt cauſa rerū, & ita efficax, vt impediri nullo modo poſsit, & eſt ab æterno determinata ad vnā partē contradictionis: ergo ineuitabiliter, & infallibiliter, & neceſſariò omnia euenient. In hoc argumēto nōnulli dicūt, q́ effectus cōtingentes, & liberi cōparati ad cauſas proximas, & cauſas ſecundas à quibus proficiſcuntur, ſunt & dicūtur liberi, & cōtingentes: quia procedūt à cauſis indifferētibus ad vtrūq;, & quæ impediri poſſunt: ſed iidē effectus cōparati ad diuinā voluntatē proueniūt ineuitabiliter & neceſſariò. Sed vt bene docet Caie. in hac .2. 2. q. 4. hoc dicere eſt nihil dicere: & dicere, q́ huiuſmodi effectus cōtingentes, ſimpliciter, id eſt, conſideratis omnibus ſuis cauſis ſunt infallibiles, & ineuitabiles. At verò ſecūdū quid, id eſt, per ordinē ad cauſas ſecundas ſunt liberi, & cōtingentes, quod quidē eſt inconueniēs. Vnde Sco. in .1. d. 2. q. 2. & d. 8. q. 2.

Sententia Scoti. alia ratione diſſoluit hoc argumētū, dicens, q́ quāuis diuina volūtas ſit cauſa omniū rerū futurarū, & ea ſit efficaciſsima, tamē effectus ſunt cōtingentes, quia liberè & nō neceſſariò vult illos. Et dicit, q́ illa libertas diuinæ voluntatis, eſt ſola, & tota radix cōtingentiæ. Hanc etiā rationē aſsignat D. Th. inter alias. 1. Cōtra Gen. c. 85. Sed mihi multo minus probatur, quā ſuperior. Primò: Quia nō ſolū ea, quę in rebus cōtingēter eueniūt, ſed etiā illa, quæ neceſſario eueniunt, vult Deus, & voluit liberè. Nā potuit nō voluiſſe. Atq; ex cōſequēti, ſi inde ſumitur cōtingētia rerū, ſequeretur, q́ nulli effectus eſſent in rerū natura neceſſarij: ſed omnes cōtingētes, quod eſt falſum. Secundò: Quia quanuis illi effectus ſint voliti à Deo liberè, non tamen inde ſequitur, q́ fiāt liberè à cauſis ſecundis, id quod præcipuè quæritur in hac quæſtione. Nā ego, verbi gratia, liberè moueo baculū, & tamē baculus à me motus nō liberè mouet aerem. Vnde quanuis cauſa, quæ mouetur à Deo, poſsit dici, q́ operatur con

&c.

tingenter, quia potuit non moueri, & ſic nō operari: tamen niſi alia melior ratio aſsignetur, non poteſt dici, quòd operatur liberè; quoniā ſequitur motū cauſæ ſuperioris, cuius vim declinare nō poteſt. Quocirca D. Th. p. p. q. 19. ar. 8. & q. 22. ar. 4. & 1. Cōtra Gēt.

Sententia D.Thom. c. 85. aliā aſsignat rationē, dicēs, q́ quamuis diuina voluntas ſit cauſa efficax rerū futurarū; tamen quædā res eueniūt contingenter & liberè, nō quia liberè vult illas Deus; ſed quia vult, vt liberè, & cōtingenter eueniāt. Et hæc eſt, inquit, ſumma efficacia diuinæ voluntatis, q́ non ſolū efficit id quod vult, ſed etiam efficit vt eueniat eo modo, quo vult. Vult autē Deus, vt quæ fiunt ipſo concurrente cū cauſis liberis, fiant liberè. Et ita attemperat, & accommodat vim atq; efficaciam ſuæ diuinæ voluntatis ad huiuſmodi cauſas liberas, vt infallibiliter ſequatur effectus volitus à Deo, & tamen ſequatur ipſis cauſis ſecundis liberè, & non neceſſario cōcurrentibus cū Deo. Quod vtrunque explicat Sapiens Sapient. 8. quando dicit: Attingit à fine, vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter: fortiter, inquit, propter efficaciam, & infallibilitatem diuinæ volūtatis, & ſuauiter, propterea quòd nulla vi illata, ſed accommodando ſuam efficaciam, & virtutem ad naturam cuiuſque cauſæ, id quod fieri vult, perducit ad exitum. Quod iſto exemplo fiet apertū. Nam quemadmodum homines prudentes hoc potiſsimum excellentiam ſuæ prudentiæ declarāt, quòd cum accidit illis, vt cupiant aliquid, atque velint quidquam ab alijs impetrari, aut effici, ſic moderantur conſilia ſua, & ea dexteritate ſe gerunt, vt & conſequantur quod volunt, ſine repulſa, & obtineant non ab inuitis, & repugnantibus, ſed à volentibus, & vltro offerentibus: ad eundem modum Deus infinitam efficaciam, & virtutem ſuæ volūtatis eo potiſsimum oſtendit, quod efficit infallibiliter quod vult, & efficit nobis liberè, & non neceſſariò concurrentibus. Atque hæc eſt D. Thom. ſententia, quæ certè, aut vera eſt, aut ad veritatem proximè accedit. Quanuis nec iſta ſententia afferat quietem animis noſtris. Nam primò eſt valde difficile ad intelligendum, cum diuina voluntas, nec impediri poſsit, neque fruſtrari, nec mutari ab eo, quod ſemel voluit, quo pacto iſta duo coniungi poſsint, vt & Deus aliquid fieri velit, verbi gratia, me loqui, & velit vt fiat liberè. Nam ſi ſemel voluit me loqui, ſine dubio inimpedibiliter fiet: Quomodo ergo poteſt velle, vt fiat libere à me, quod videt inimpedibiliter à me eſſe faciendum? Nam qui operatur

liberè is poteſt impedire opus ne fiat. Quod iſto exemplo magis declaratur. Ego, verbi gratia, cum conor adducere aliquem in meã ſentẽtiam, quoniam meus conatus poteſt ab alio fruſtrari, & impediri, poſſum velle ſimul iſta duo, ſcilicet, quòd & ille ſequatur meam ſentẽtiam, & quod liberè ſequatur. Cæterùm ſi ea eſſet natura meæ voluntatis, & conatus, vt à nullo irritus reddi poſsit, ſed eo ipſo, qood aliquid volo, id fieri eſſet neceſſe, poſtquam ſemel volui, vt Petrus ſe qoeretur meam ſententiam, fruſtra vellẽ, vt libere ſequeretur; quippe quam ſequuturus eſſet vellet nollet: quãdoquidẽ nec ego poſſum mutare meam ſententiam & voluntatem ab eo, quod ſemel voloi, nec mea voluntas poteſt carere ſuo ſucceſſu. Et ad eundem modum cõtingit lo Deo. Secundò: Eo ipſo, quòd Deus ab æterno voluit aliquid fieri à me, verbi gratia, me loqoi, poſuit cauſam ſufficieutem ad huiuſmodi effectum, & determinatam ad illum, & cauſam immotabilem, & inimpedibilem, ſcilicet, voluntatem ſuam: ergo implicat contradictionem, vt Deus velit id fieri liberè à me. Nam effectus, cuios cauſa ab æterno poſita eſt, & ad eum effectum determinatã, & inimpedibilis videtur neceſſario ſequi, & non liberè. Quocirca Caietanus. p. p. q. 22. art. 4. huius difficultatis magnitudine oppreſſus dicit, *Notabilis ſententia Caieta.* quod ex eo, quod aliqua res ſit volita à Deo nec ſequitur ipſam rem eſſe vitabilem, vel ineuitabilem: ſed ſequitur aliquid altius, & commune ad vtrumqoe, quod quale ſit ipſe fatetur ſe oeſcire. Sicut ex eo, quòd Deus cauſat aliquid, oec ſequitur, quod illud neceſſario veoiat, nec quod contingenter: ſed aliquid aliod, quia Deus eſt cauſa emioẽter continens cauſas neceſſarias, & liberas, & contingentes. Quod quale ſit fatetur ſe neſcire. Et in hac oeſcientia, & ignoratione qoieſcit. Et idem Caieta. in Epiſt. ad Rom. c. 9. dicit, quod in hac re de qoa loqoimur, doo certa ſunt ex parte Dei. Primum, quòd Deus voluit, & vidit ab æterno res in tempore futuras. Secundũ, quòd volita & præuiſa à Deo euenient infallibiliter. Item dicit, quòd ex parte noſtra ſunt alia duo certa. Primom, quod ſumus liberæ voluntatis, & arbitrij ad bonum, & ad malum. Idque eſſe conuincitur teſte experientia. Alterum ex parte noſtra certum eſt, quod conuertenti ſe ex animo in Deum, & præparanti ſe in dioinam gratiam Deus non deuegabit gratiam ſuam. Et quoniam verum oon contradicit vero; ſequitur etiã quod iſta quatuor, non repugnãt inter ſeſe, ſed cohærent potius. Quomodo autem cohæreant dicit Caietanus, ſe ignorare, neque poſſe certò ſciri, ſed eſſe de fide teoendum. Quemadmodum, & quod tres perſooæ diſtinctæ realiter ſint idem numero; quod oulla ratio demõſtrat; ſed fides docet. Et hæc ignorantia, inquit, quietat noſtrum intellectum. Quod ego item verum puto. Et hæc de. 2. arg.

¶ Ad confirmationem ex teſtimonio Pauli ad Rom. 9. vbi cum poſuiſſet qoerelas eorum, qui dicuot Deum quoſdam indurare, *Ad confir.* & aliorum miſereri, nec eſſe poſsibile, vt reſiſtamus diuinę volũtati, qood nec ipſe Paulus negaoit eſſe itã: ſed adducto exemplo de luto, & figulo oſtendit, eſſe iniuſtum nos propter iſtam cauſam Deum accuſare; eſt vna ſolutio D. Hierouymi io Epiſt. ad Edibiam, ſcilicet, quod Paulus per illa verba *Reſponſio D. Hieron.* non concedit id, quod murmurator inferebat, ſcilicet, à voluntate diuina nos neceſſariò ad bonum, & ad malum impelli: ſed potius ex ipſa qoerela murmurantis colligit argumentum ad probandam arbitrij libertatẽ, iſto modo: Tu dicis Deum ſua voluntate inferre neceſsitatem homioibus, & tollere arbitrij libertatem, & ob iſtam cauſam accuſas Deum, & inſimulas iniquitatis. At, inquit Paulus, ex his tuis verbis coouinco te habere arbitrij libertatem. Nam ſi non magis liber eſſes, quam eſt vas loteũ, quod à figulo fingitur, & aliud ad honeſtos vſus, & aliud ad turpes deſtinat, non poſſes queri de tuo figulo, neque ipſum accuſare: vaſa enim huiuſmodi ounquam de ſuo figulo conqueruntur: ſed accuſas Deum, & contra ipſum impia verba dicis: ergo eo ipſo probas te habere arbitrij libertatem. Nam voces huiuſmodi tam audaces, & liberæ aduerſus Deum non poſſent proficiſci; niſi à magna libertate voluntatis. Eandem expoſitionem ſequitur D. Hierony. io Epiſt. ad Rom. cap. 9. & D. Chryſoſtomus Hom. 42. *D. Chryſ.* ad populum Antioch. & Diuus Ambroſius in eandem Epiſtolam Pauli. *D. Ambr.* ¶ Secundo poteſt dici, quòd cum Diuus Paulus dicit, O homo, tu quis es; non concedit murmuranti id, quod obiecerat: ſed quoniam ſiue ita eſſet, ſiue ſecus, erat impium queri de Deo, & ab eo cauſam ſui conſilij petere curioſius, ad deprimendam huiuſmodi audaciam mentis ſuperbæ, & ad ioducendas magis honeſtas, & ſobrias cogitationes, vſus eſt Diuus Paulus ea voce, O homo, tu quis es. Atque etiam eſt vſus illa ſimilitudine de figulo. Quaſi diceret, quanuis ità eſſet, vt obijcis homo impie: tamen noo ob eam cauſam liceret tibi Deum in iudiciũ vocare, magis, quã licet vaſi teſtaceo, accuſare figulũ, quandoquidem multo ma-

ius

ius dominium habet Deus in te, quam habet figulus in luto: & tu es Deo per omnia multo magis ſubiectus, quam ſit lutum figulo. Itaque ex illo luto diſce modeſtiam. Cui præcepto Pauli nos etiam conſentimus.

Ad. 3. arg. § Ad tertium argumentum reſpondetur, negando maiorem, & ad probationem ex Geneſi dico, quod ſtellæ dicuntur tantum ſigna earum rerum, quarum ſunt cauſæ, ſcilicet, tempeſtatum, fulgurum, morborũ, &c. Actionum verò contingentiũ, quæ pendẽt ex libero arbitrio, ſicut non ſunt cauſæ; ità nec ſigna. *D. Auguſ.* Vnde D. Auguſt. lib. 2. de Geneſ. ad literam exponẽs illum locum dicit, quod non appellat ſigna ea, quæ obſeruare vanitatis eſt, ſed ea, quæ ſunt vtilia, huiuſque vitæ neceſſaria; & quæ vel nautæ obſeruant in nauigando, vel agricolę in ſerendo, aut alij homines in prouidendis aeris qualitatibus. *D. Baſilius* *D. Theod.* Idem etiam affirmat D. Baſilius Homil. 3. de Opere ſex dierum, & Theodoret. in quæſtio. ſelectis in Geneſim. Ad confirmationem reſpondetur, quòd Aſtrologi maxima ex parte decipiuntur in ſuis iudicijs. Et ſi quando vera prædicũt, id eſt, vel caſu, vel dæmonis tacito inſtinctu, vt autor eſt D. Auguſt. in libr. confeſ. & libr. 2. ſuper Geneſim ad literam. Et hæc dicta ſufficiant de ſecundo errore à D. Thom. relato in iſto articulo. Cuius falſitatem ità latè placuit explicare. Quoniam res eſt difficillima, & de qua iterum agendi nobis locus, aut occaſio nunquam occurret.

3. Error dicentiũ orationes vtiles ad mutandũ Deũ ab eo quod decreuerat ❡ De tertio errore eorum, qui dicunt, orationes eſſe vtiles, & neceſſarias, vt propter illas Deus mutetur ab eo, quod ſemel voluit, conferatq; nobis ea, quæ alioqui nõ dare decreuerat; non eſt quid dicamus, niſi, quòd, cùm certum ſit de fide Deum omnino eſſe immutabilem, quod etiã rationibus naturalibus demonſtrat D. Tho. p. p. q. 9. ar. 2. fieri non poterit, vt ad Deum mutandum orationes ſint vtiles, & conuenientes. Sed cùm in ſacris literis plura ſint teſtimonia, quæ orationem valde commendant, quale eſt illud Luc. 21. *Oratio valde commendatur.* Vigilate omni tẽpore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia, quæ futura ſunt, & Matth. 13. Videte, vigilate, & orate; quia neſcitis, qua hora tẽpus ſit. Eccleſiaſt. 8. non impediaris orare ſemper. Paulus etiam in ſuis epiſtolis ſæpè idem, nõ ſolum conſulit, verumetiam præcipit, non erit ab re inueſtigare in præſenti, quod nã ſit commodum, & vtilitas, quod poteſt fidelibus ex oratione accreſcere; atq; etiã quis ſit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. Nam vtrumque horũ propriè pertinet ad materiam huius articuli. ❡ Et quidem ad primum deuenientes, dico; vtilitatem & cõmodum orationis eſſe adeò manifeſtum, vt *Vtilitas orationis declaratur* nullus illius naturam, atque officium attento animo conſiderare valeat, qui nõ ſtatim ipſum non ſolum vno, verum etiam pluribus, & innumerabilibus modis, hominibus prodeſſe poſſe, non intelligat: mirum, ſcilicet, in modum adiuuans ipſos tam ad virtutum, quam cuiuſcunque perfectionis conſequutionem, & incrementum. Propter quod dicebat D. Iacobus in ſua Canoni. cap. vlt. Triſtatur aliquis veſtrũ oret æquo animo, & pſallat. Infirmatur quis in vobis inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum vngentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus; & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra; & orate pro inuicem, vt ſaluemini. Multũ enim valet deprecatio iuſti aſsidua. Quibus verbis, vt videtis, omniũ bonorũ cumulũ tribuit Apoſtolus orationi. Sed, vt hęc clariora fiant, magiſq; moueantur homines ad vſum, & exercitium orationis, aliqua illius commoda, & beneficia in particulari referre placet. Quorum omnium primum, & veluti aliorum fundamentum eſt, quod per ipſam diſponuntur homines ad gratiæ conſequutionem. Et meritò quidem. *Oratio eſt diſpoſitio ad gratiã.* Nam cum munus orationis ſit præſentẽ hominẽ Deo facere, omniaq; illius vulnera tanquam vero medico manifeſtare, & petere remedium ad illudque conſequendum omnia iura, & titulos, quibus ad id aſtringi videtur, allegare; quæ ſunt, inter alia, merita Chriſti Domini, & miſericordia ipſius Dei; nulla ratione fieri poteſt, vt non ſit conuenientiſsima inter diſpoſitiones, quæ ex parte noſtra ad impetrandam gratiam noſtri creatoris reperiri valent. Quare ſoli ipſi inter alias virtutes tribuit D. Auguſt. hanc dignitatem gratiæ *D. Auguſ.* conſequendæ, dicens: Nullus ad veram ſalutem venit, niſi vocatus à Deo, & nullus vocatus, ſicut oportet operatur, niſi ab eodem adiutus, & nullus adiutorium recipit, niſi qui oratione illud impetrat à Deo. Eſt ergo oratio diſpoſitio ad veram ſalutem cõſequendã. Non latebat D. Auguſt. omnia opera virtutum in charitate facta ad gratiæ conſequutionem deſeruire, ſicut & orationem. Cæterùm, vt oſtenderet illi, cuius proprium munus eſt gratiam petere, tanquam proprium & adæquatum præmiũ correſpõdere ipſius conſequutionẽ, dixit, quod nullũ adiutoriũ recipit, niſi qui oratione illud impetrat à Deo. Quod & etiã ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus apud Luc. cap. 11. quando dixit: Si vos, cũ ſitis mali, ſcitis bona da-

ta dare filijs veſtris, quanto magis pater veſter cæleſtis dabit de cælo ſpiritum bonum petentibus ſe? Peculiariter autem dixit, Patrem cæleſtem daturum ſpiritum bonum petētibus ſe: vt intelligeremus neceſſariū eſſe, vt oratio tāquam diſpoſitio ex parte noſtra præcederet ad boni ſpiritus receptionē. Eſt enim oratio medium, quo Deus hominibus beneficia in vniuerſum conferre decreuit, ſiue ſpiritualia illa ſint, ſiue naturalia. Quare ſemper quod promittit bonum aliquod hominibus dare, ſubintelligenda eſt conditio, modo ipſi illud petant. Qua non ſubſequuta, nec quod beneficium conferatur, erit neceſſe. Eſtq; hoc adeò verū, vt notat Origenes ſuper cap. 4. Ioan. quod promittit Deus filio ſuo homini daturum ſe ei gentes, modo eius oratio præcedat. Et ſic dicit in Pſal. 2. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionē tuam terminos terræ. Si ergo, vt Deus filio ſuo ea, quæ iure hæreditatis ſibi conuenire videbantur, conferat, orationis mediū prærequirit, quātò magis eo opus erit nobis ad recipiēdam gratiam, & cætera dona ſpiritualia, quæ ex ſola Dei beneuolentia, & liberalitate proficiſcuntur. Et ſic Christus apud Ioan. c. 4. docens mulierem Samaritanam neceſſaria ad ſalutem, inter alia dixit ei: Si ſcires donum Dei, & quis eſt, qui loquitur tecū, tu forſitā petijſſes ab eo, & dediſſet tibi aquā viuā, &c.

Omnia bona conferūtur media oratione.

Origenes.

¶Aliud commodū & vtilitas orationis eſt, quòd valet plurimū ad recogitandā noſtrā miſeriam, & cognoſcēdam diuinā bonitatē. Quando enim oramus pro bonis adipiſcendis, vel malis remouendis, quod frequentiſſime fieri eſt neceſſarium, cognoſcimus quidem quod nullum bonum à nobis habere poſſumus, ipſumq; omnis boni autorē Deū confitemur. Quare dicebat Hugo in lib. de Virtute orādi, in prin. Quo ſtudio quo affectu à nobis orandus ſit Deus, ex noſtra miſeria ſimul, & eius miſericordia, conſiderare poſſumus. Nam, quia, vt dicit D. Aug. pro eo, quod à nobis habere non poſſumus, orare debemus & nulla opera, per quæ homo tendat & diſponatur ad gratiam conſequēdā, ſiue mediatè, ſiue immediatè poteſt ſuis viribus efficere, ſine auxilio ſpeciali Dei, iuxta illud, quod dixit Chriſtus apud Ioan. c. 6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. Et alio in loco: Niſi ei datum fuerit à patre meo. (Venire autē in illis locis ſignificat omnem viam, atq; progreſſum quem ad vitam conſequendā facimus) manifeſtè ſequitur, quòd ad hæc omnia bona obtinenda eſt valde vtilis & neceſſaria oratio. Si homo in eo ſtatu, in quo à Deo primo cōditus fuit perſiſteret, quo iuſtitia originalis ſufficiens erat eleuare humanam mentem in Deū, conſeruareq; ipſum in ſtatu bonis pleno, & malis ac miſerijs carēte, forſan non adeo oratione opus eſſet. Cæterū poſtquam per peccatū non ſolum bona illa amiſit, ſed & in immenſum pelagus malorū incidit, cōprehenditq; eū maledictio antiquæ ſerpentis, cui dictū fuit. Super pectus tuum gradieris, & terrā comedes cunctis diebus vitæ tuæ, multo indiget auxilio, atq; fauore, quē ſuis viribus conſequi nō valet. Sicque nullū aliud remediū ei relinquitur, niſi pulſare ianuas diuinæ miſericordiæ, humiliſq; ac ſuæ mendicitatis conſcius, petere à Deo eleemoſynā media oratione, ſicut & alij mēdici facere ſolent. Nam ſicut paſſer recēter natus, alis, & plumis carēs, omniq; ingenio, & arte deſtitutus, ad ſumendū cibum, nihil aliud facere poteſt, quā voces emittere, aerēq; clamoribus implere, quibus parētū viſcera cōmoueat, vt ſibi neceſſaria ſuppeditēt: ità etiā & homo, qui per peccatū omni pullo hirundinis, & quocūq; alio paſſere pauperior exiſtit, nihil aliud facere poteſt, quā die & nocte ad Deū clamare, ipſumq; orare, vt ſibi fauorē præbeat. Iuxta illud, quod dicit Rex Ezechias in ſuo cātico: Sicut pullus hirundinis ſic clamabo, meditabor vt colūba. Plura alia cōmoda, & vtilitates orationis refert Alex. Alen. 4. p. q. 26. memb. 3. art. 1. Et D. Chryſ. in duabus homil. de orat. vide ibi.

Oratio valet ad cognoſcendam noſtram miſeriā & diuinam bonitatem.

D. Auguſ.

Geneſ. c. 3.

¶Reſtat modo agere de ſecūdo quod declarādū propoſuimus, nēpe, quis nā ſit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. D. Th. in iſto artic. affirmat, quòd oratio prodeſt hominibus, nō quidē immutando diuinā diſpoſitionē: nam hoc eſt impoſsibile, ſed impetrādo à Deo, quod ipſe per orationes ſanctorū adimplendū eſſe diſpoſuit. Multa enim diſpoſuit Deus facere media oratione, ſicut etiam medijs alijs cauſis ſecundis. ¶Et ſi quis cōtra hoc argumentetur: Illa, quæ ex diuina diſpoſitione ſunt media ad aliquos effectus producēdos, attingūt ipſos, vel mediatè, vel immediatè: ſed oratio nullo ex his modis poteſt attingere aliquē effectū: ergo nō eſt diſpoſita à Deo tanquā mediū ad aliquid efficiendū. Conſequentia cū maiori eſt nota, & minor probatur. Et primò, quòd oratio non attingat effectus naturales, eſt res manifeſta: Nam illa proueniunt ex aptatione cauſarū naturalium. Quod autē nec etiam attingat effectus ſupernaturales, patet: Nam illi producuntur à ſolo Deo & nulli alij effectus ſunt, qui media oratione effici poſsint.

Modus quo oratio iuuat eam vtentibus.

Argum.

¶Hoc tamen non obſtante, dico, de fide tenendum eſſe, quòd plures res Deus effi-

cere

De fide eſt quod Deus media oratione multa facit.

cere decreuit media orationẽ ad ſe fuſa. Itaque oratio ex diuina diſpoſitione eſt medium neceſſarium ad aliquos effectus producendos, vt D. Thom. dicit in iſto articulo. Et probatur: Deus in ſacris literis plura feciſſe dicitur oratione prouocatus, quæ alioqui non erat facturus: ergo ea fuit medium talium effectuum producendi. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex 3. Reg. cap. 3. Vbi dixit Dominus Salomoni: Quia poſtulaſti tibi Sapientiam, ad diſcernendum iudicium, Ecce dedi tibi cor ſapiens, & intelligens: in tantum, vt nullus ante te ſimilis tibi fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit. Et Daniel cap. 9. poſt longam orationem, quam eo in loco ad Deum fudit, ſubdit ſtatim: Adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel, quem videram in viſione à principio, citò volans tetigit me in tempore ſacrificij veſpertini, & docuit me, & loquutus eſt mihi, dixitque: Daniel nunc egreſſus ſum, vt docerem te, & intelligeres, ab exordio precum tuarũ egreſſus eſt ſermo, &c. Eſaiæ etiam cap. 38. dicitur Deus Ezechiæ propter ſuam orationem vitæ tempus produxiſſe, & Ionæ. 3. Niniuitis propter eandem cauſam impunitatem conceſsiſſe. Item multa in diuinis literis pollicetur Deus ſe facturum orationis gratia: ergo oratio ex diuina inſtitutione eſt medium neceſſarium ad multarum rerũ conſequutionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur Matth. 6. dicit Chriſtus. Petite, & accipietis, pulſate, & aperietur vobis. Et rurſus omnis, qui petit accipit, & qui quærit inuenit. Et cap. 17. hoc genus dæmoniorum non eijcitur, niſi in oratione, & ieiunio. Iacobus in ſua Cano. cap. 5. dicit: Triſtatur quis in vobis, oret æquo animo. Et rurſus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, & oratio fidei ſaluabit infirmum. Et rurſus: Orate pro inuicẽ, vt ſaluemini: ergo oratio eſt medium ad morbos pellendos, & vitam conſequendã. Propter quod dicebat D. Auguſt. lib. 15. de Trinit. cap. 14. & lib. 5. de Ciuit. cap. 10. Preces valent ad ea impetranda, quæ ſe precantibus conceſſurum eſſe præſciuit Deus.

Ad arg.

¶ Et ad argumentum in contrarium factũ reſpondetur, notando, quod orationis duplex poteſt eſſe effectus. Vnus, qui naturaliter ex ipſa oratione, & ex aſsiduo vſu illius ſequitur. Qualis eſt eleuatio mentis in Deũ, ſubmiſsio animi, & decens compoſitio ipſius orantis. Et iſti effectus verè attinguntur ab oratione tanquam à cauſa phyſica. Alij effectus ſunt, qui procedunt ab oratione, quatenus eſt petitio. Quales ſunt bona temporalia, & auxilium gratiæ, quę petendo obtinet à Deo. Et reſpectu horum oratio non eſt cauſa phyſica, ſed tantum moralis, ſcilicet, meritoria, vel impetratoria. Quare ad formam argumenti reſpondeo, negando minorem. Et ad probationem dico, orationem quoſdã effectus attingere phyſicè, & quoſdam moraliter, ad modum iam explicatum.

Inſtantia.

¶ Et ſi quis adhuc inſtet; Si reſpectu bonorum temporaliũ, vel ſerenitatis, vel pluuiæ, oratio eſſet cauſa moralis, ſequeretur, quod ſemper iſta euenirent miraculoſè: conſequẽs autem eſt abſurdum: nam non eſt veroſimile, quod Eccleſia, vel qui talia bona poſtulant, ſemper petant miracula fieri: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Si oratio non eſt phyſica cauſa iſtorum, ſed tantum impetratoria: ergo illa ſecundũ curſum naturę non erant fienda; atque ex conſequẽti ſunt miraculoſa: vel ſi ſecundum ordinẽ naturæ debebant euenire, nihil oratio impetrauit à Deo.

Solutio.

Reſpondetur, quod quamuis huiuſmodi res, vt pluuia, ſerenitas, &c. vt in plurimum proueniãt naturaliter, fiunt tamẽ propter orationem. Nec iſta duo inter ſeſe pugnant. Nam, quia Deus ab æterno decreuit inducere hodie, verbi gratiã, ſerenitatẽ, propter orationem Eccleſiæ, idcircò etiam ab æterno voluit adaptari hodie cauſas naturales, ex quibus naturali lege futura eſſet ſerenitas. Et ſic vtrunque eſt verũ, & quod ſerenitas prouenit naturaliter, & quod prouenit propter orationem noſtram; ſiquidẽ illa oratio præuiſa à Deo fecit, vt naturalis illa cauſa adaptaretur. Vel ſecundo reſpondetur, quòd ſæpè dæmones Deo permittente impediunt curſum naturalem cauſarum. Cumq; hodie ex ſtellarum conſtitutione futura eſſet ſerenitas, illi ſua vi applicando actiua paſsiuis, excitant ventos, nubilaq; inducunt, & oratio tali tempore fuſa impetrat à Deo, vt nullus dæmonum naturaliũ cauſarum curſum impediat. Quo facto, effectus, qui poſteà ſequuntur, & proueniunt naturaliter, & ex oratione.

Stultitia Chriſtianorum.

Ex dictis infertur, quanta ſtultitia Chriſtiani agantur, qui in cæteris effectibus media natura, aut arte ſperatis conantur, vt mediæ adhibeantur cauſæ, alioqui cenſent vanam eſſe expectationem: in orationum autem fructibus procurãdis dormiunt; tanquam orationes inter cauſas non ſint, aut inter valde remotas ſint. Ex quo fit vt ſomniantes in cauſis, nihil recipiãt in fructibus. Nam queadmodum ſecundum ordinem diuinæ ſapientiæ, & prouidentiæ fuit diſpoſitum, vt multiplicarentur homines medio actu generationis, & triticũ mediãte ſemine, ac cultura, & domus mediante artifice;

ſice; ità etiam fuit diſpoſitum, vt multorum ſalus, & multi alij effectus mediante oratione efficerentur, reliquoque diuino cultu. Et hæc eſt prima; & eſſentialis ratio orationis; quamuis etiam ſint & multæ aliæ acceſſoriæ, & ſecundariæ.

Articvlvs III.

¶ *Vtrùm oratio ſit actus religionis?*

Inf. ar. 15. cor. & 4. d. 15. q. 4. ar. 1. q. 2. & ar. 5. q. 1. ad 2. Art. 1. huius quæſt.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quod oratio non ſit actus religionis. Religio enim cum ſit pars iuſtitiæ eſt in voluntate ſicut in ſubiecto. Sed oratio pertinet ad partem intellectiuam, vt ex ſupradictis * patet: ergo oratio non videtur eſſe actus religionis, ſed doni intellectus, per quod mens aſcendit in Deum.

2 ¶ Præterea, Actus latriæ cadit ſub neceſſitate præcepti. Sed oratio non videtur cadere ſub neſſitate præcepti: ſed ex mera voluntate procedere: cum nihil aliud ſit quàm volitorum petitio: ergo oratio non videtur eſſe religionis actus.

3 ¶ Præterea, Ad religionem pertinere videtur, vt quis diuinæ naturæ cultum cæremoniamque afferat. Sed oratio nō videtur aliquid Deo afferre: ſed magis aliquid obtinendum ab eo petere: ergo oratio non eſt religionis actus.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur in Pſalm. 140. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Vbi dicit gloſſ. quòd in huius figuram in veteri lege incenſum dicebatur offerri in odorem ſuauem domino. Sed hoc pertinet ad religionem: ergo oratio eſt religionis actus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, ad religionem propriè pertinet reuerentiam, & honorem Deo exhibere: & ideo omnia illa per quæ Deo reuerentia exhibetur, pertinent ad religionem. Per orationem autem homo Deo reuerenriam exhibet, inquantum, ſcilicet ei ſe ſubijcit, & profitetur orando ſe eo indigere ſicut authore ſuorum bonorum. Vnde manifeſtum eſt, quòd oratio eſt propriè religionis actus.

Quæſt. 81. ar. 2. & 4.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod voluntas mouet alias potentias animæ in ſuum finem, ſicut ſupra dictū * eſt. Et ideo religio quæ eſt in voluntate, ordinat actus aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Inter alias autē potentias animæ intellectus altior eſt, & voluntati propinquior. Et ideo poſt deuotionem quæ pertinet ad ipſam volūtatem, oratio quæ pertinet ad partem intellectiuam eſt præcipua inter actus religionis per quam religio intellectū hominis mouet in Deum.

Art. 1. huius quæſt. ad 2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non ſolum petere quæ deſideramus, ſed etiam rectè aliquid deſiderare ſub pręcepto cadit. Sed deſiderare quidem cadit, ſub præcepto charitatis, petere autem ſub præcepto religionis. Quod quidem præceptum ponitur Matth. 7. vbi dicitur: Petite & accipietis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd orando tradit homo mentem ſuam Deo, quam ei per reuerentiam ſubijcit, & quodammodo præſentat, vt patet ex autoritate * Dionyſij prius inducta. Et ideo ſicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei ſeruitium applicantur, ita etiā oratio præeminet alijs actibus religionis.

Art. 1. huius quæſt. arg. 1.

Svmma Textvs.

COncluſio eſt affirmatiua, & probatur in argumento, ſed contra teſtimonio gloſſæ ſuper Pſalm. 140. in illa verba. Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in cōſpectu tuo; dicentis, quòd in veteri lege in figuram orationis incenſus dicebatur offerri in odorem ſuauitatis: ſed oblatio incenſus pertinebat ad religionem: ergo & oratio eſt religionis actus. Et in corpore articuli, hac ratione. Ad religionem propriè pertinent, reuerentiam, & honorem Deo exhibere: ergo omnia illa ad religionem ſpectant per quæ Deo honor, & reuerentia exhibetur: Talis autem eſt oratio, qua homo ſubijcit ſe Deo, profiteturq; orando ſe eo indigere, ſicut autore ſuorum bonorum: ergo oratio eſt actus religionis.

Explicatio articvli.

PRo intelligentia huius articuli notandū eſt cum Caietano in præſenti; quòd in oratione, ſeu petitione, tria poſſumus cōſiderare,

Tria conſiderãtur in oratione.

rare, ſcilicet, rẽ petitam, petitionẽ, & ipſum petentem. Si conſideremus rem petitam, ſic oratione nihil damus Deo, ſed magis ab ipſo nobis aliquid dari poſtulamus. Si autem conſideremus petitionem, ſic orando impẽdimus Deo maximum honorem; cum ipſe actus petendi ſit actus ſubiectionis & profeſsionis virtutis. Qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipſo profitetur, ſe illo indigere, ſubijcitque ſe illi petendo. Ex quo fit, vt ſuperbi potius velint indigentiam tolerare, quam petendo aliquid ab aliqua perſona, humiliare ſe illi. Qui petit etiam profitetur petendo, in illo, à quo petit, eſſe potẽtiam ad ſe iuuandum: & miſericordiam ſimiliter, ſeu iuſtitiam, aut prouidentiam, vnde ſperet exaudiri. Et propterea oratio, quantum ad petitionem ponitur actus religionis, cuius eſt Deo honorem exhibere. Honoramus ergo Deum petendo, & tanto magis, quanto vel, ex modo petendi, vel ex repetita profitemur ipſum eſſe ſuper omnia, Creatorem, Redemptorẽ, Prouiſorem, &c. Proptereaq; D. Thom. dicit in iſto articulo, orationem eſſe actum religionis. Tertium quod poteſt conſiderari in oratione, eſt ipſe petens. Et quia homo petit, per mentem (eſt enim petitio actus intellectus, quæ eſt nobiliſsima eorum, quæ ſunt in homine) fit, vt in oratione petendo ſubijciamus Deo nobiliſsimã partem noſtri, offeramuſque illi, & ſacrificemus mentem orando. Sicut & genuflectendo offerimus, & ſacrificamus genua, quibus vtimur ad honorem Deo exhibendum. Et ex hac etiam parte oratio eſt præſtãtiſsimus inter actus religionis, vt docet D. Thom. in ſolutione ad. 3. Cuius verba ſunt quæ ſequũtur. Quia orando tradit homo mentem ſuã Deo, quam ei per reuerentiam ſubijcit, & quodammodo præſentat, vt dicit D. Dionyſius in lib. de Diuinis nominibus. cap. 3. Sicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei ſeruitium applicantur: ità etiam oratio præeminet alijs actibus religionis.

Oratio præſtantiſsim⁹ actus religionis.

Dubium.

¶Nonnulli ſolent dubitare in præſenti, vtrum ea oratio, quæ ex aliquo timore proficiſcitur, ſit actus religionis. Verbi gratia, Nautæ timentes naufragium, orant Deum, magnaq; ipſi munera promittunt. Dubium eſt, vtrum talis oratio ſit dicenda actus religionis. Et pro parte negatiua argumẽtatur hunc modũ: Ea oratio non proficiſcitur ex pietate, qua orans vult honorem Deo exhiberet: ergo non pertinet ad religionem.

Argumen.

Cõfirmatio

¶Et confirmatur: ſi ego coactus neceſsitate peterem decem aureos mutuò, non, vt mutuanti honorẽ impendam, ſed, vt meæ conſulerem neceſsitati, talis actus non diceretur cedere in honorem mutuantis: ergo nec ille, quo quis petit aliquid à Deo, non, vt ipſi honorem præſtet, ſed, vt ſuæ conſulat ſaluti, in honorem Dei cedere dicetur, atque ex conſequenti nec pertinere ad religionem. Propter hæc argumenta hæc ſententia aliqualem habet probabilitatem. Cæterum, meo iudicio, oppoſita eſt longe verior & probabilior, ſcilicet, quod orationes ad Deum fuſæ ſunt actus religionis, etiam ſi ex metu proficiſcantur. Probatur: Tales actus ex genere ſuo pertinent ad religionẽ, cum ſint proteſtatiui ex ſua natura excellentiæ, & virtutis exiſtentis in eo, cui fit oratio: nec timor adiunctus mutat conditionem ipſorum. Eſt enim hæreſis Lutheri dicere, quòd timor mutat naturam operum, & ex bonis malas facit. Quia reprehẽdebat Lutherus cõcionatores, qui propter timorem inferni homines ad pœnitentiam inducere nitebãtur, dicens, quod hac ratione efficiebant illos peiores. Vt latè oſtendimus in primo tomo, quæſtione. 19. articulo. 4. ergo ſi oratio ſeclnſo timore erat actus religionis, ſimiliter etiam erit exiſtente timore. Et loquimur in præſenti de timore ſeruili. Nam de filiali, qui conſiſtit potiſsimè in honore & reuerentia Maieſtatis diuinæ, oriturque ex cognitione excellentiæ Dei, & ex ipſius dilectione, vt docet D. Thom ſupra, quæſt. 19. ar. 2. certum eſt, quod non minuit, ſed potius auget religionem, illamque perficit.

Sententia autoris.

¶Sed, vt cognoſcatis, qua ratione timor ſeruilis, qui eſt timor pœnæ, qualis frequenter eſt illis, qui in periculis conſtituti, ex timore orant Deum non mutat naturam orationis, nec illam extrahit à ratione religionis, aduertendum eſt, quod timor dupliciter poteſt dici ſeruilis. Vno modo ex parte ſubiecti, alio modo ex parte obiecti. Seruilis ex parte ſubiecti dicitur ille, quo homo extra charitatem exiſtens timet pœnam, vt mala eſt, ſed non in ratione ſummi mali. Timor autem ſeruilis ex parte obiecti eſt ille, quo homo timet pœnam, vt ſummum malum. Et dicitur ſeruilis ex parte obiecti tunc; quia in iſto caſu ſeruilitas ingreditur ipſam rationẽ obiecti. Eſtque ſemper iſte timor malus, & peccatum mortale. Nam cum obiectum formale huius timoris ſit pœna in ratione ſummi mali; fit, vt ſemper aduerſetur charitati, quæ ſolam culpam fugit, vt ſummum malũ. At verò timor, qui tantum eſt ſeruilis ex parte ſubiecti ſimpliciter, & abſolutè eſt bonus, vt pote cuius obiectum, ſcilicet, malum pœnæ, eſt bonum ſimpliciter: Quare ſi-

Timor dicitur ſeruilis dupliciter.

cut eleemoſyna, quam facit peccator, nullam malam circunſtantiam ei apponens, dicitur bona ſimpliciter, quamuis ipſe operans ſit malus, ſic etiam eſt dicendum de timore ſeruili ex parte ſubiecti, quod eſt bonus, quamuis ipſe operans ſit in peccato. Et de iſto timore ſeruili ex parte ſubiecti, loquuntur Sancti atque Concilia, quando diffiniũt illum eſſe bonum. Quod eſt de fide tenendum; vt conſtat ex determinatione facta à Leone. X. contra quoſdam articulos Lutheri, & ex concil. Trid. ſeſſ. 6. cano. 8. Vbi dicitur: Si quis dixerit, Gehennæ metum, per quem ad miſericordiam Dei de peccatis dolendo, confugimus, vel à peccando abſtinemus peccatum eſſe, aut peccatores peiores facere anathema ſit. Et in cap. 6. eiuſdẽ ſeſſio. etiam habetur, quod hoc timore homines vtiliter concutiuntur. Quod ipſum probatur teſtimonijs ſacræ Scripturæ. Nã Pſal. 118. dicit propheta: Confige timore tuo carnes meas. Et Pſalm. 110. Initium Sapientiæ timor Domini. Quæ verba dicunt Doctores intelligenda eſſe de timore initiali, ex filiali, & ſeruili compoſito. Et Pſal. 2. Seruite Domino in timore. Ex quo factum fuit, vt Ioannes Baptiſta apud Matth. cap. 3. & Chriſtus Dominus apud eundem cap. 10. & 13. niſi fuerint homines adducere ad pœnitentiam ex timore pœnæ. Quod non facerent, niſi talis timor fuiſſet bonus. Cum ergo timor pœnæ ex ſe bonus ſit, vt conſtat, fit, vt oratio, quæ ex tali timore procedit, à vera ratione religionis, propter iſtã præciſam cauſam extrahi nõ poſſit. Atque adeò, qui ex timore orat, non minus dicetur quantum ad ſubſtantiam, actum religionis elicere, quam qui orat ſine illo.

Ad argum. ¶Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, negando antecedẽs. Nã, quia oratio ex natura ſua eſt actus ſubiectionis, & profeſsionis virtutis in eo, cui fit (qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipſo profitetur, ſe illo indigere; ſubijcitque ſe illi, vt paulò antea dicebam) nõ poteſt fieri, vt nõ proficiſcatur ex pietate, qua orans velit honorem Deo exhibere, eſto, ad faciendam orationem ex metu, & timore pœnæ, qui malus non eſt, moueatur. Et ſic, adhuc metu exiſtente, oratio erit actus religionis.

Ad confirmationem. ¶Ad confirmationem ſimiliter reſpondeo, negando antecedens, Quando enim quis neceſsitate coactus pecunias petit mutuò, non vt mutuanti honorem impendat, ſed, vt ſuæ neceſsitati conſulat, adhuc ille actus ex natura ſua eſt inductiuus honoris, cum ſit proteſtatiuus potentiæ ad ſe iuuandum, & virtutis, vnde ſperet exaudiri. Nec finis ille appoſitus, propriæ neceſsitati ſubueniendi, mutat naturam ipſius, cum nõ ſit malus, ſed bonus. Et idem contingit in oratione ex metu facta. Eo vel maximè, quod, vt conſtat ex D. Thom. 1. 2. quæſtio. 1. art. 3. in operationibus humanis duplex poteſt eſſe finis: vnus operis, alter operantis. Ille dicitur finis operis, ad quem opus ipſum ex natura ſua ordinatur. Ille autẽ dicitur finis operantis, in quẽ ab ipſo operante dirigitur. Vt verbi gratia: In eleemoſynæ largitione finis operis eſt, ſubleuare pauperis miſeriam, ad quod ex natura ſua eleemoſyna ordinatur, eſtque obiectum iſtud à quo id opus primam ſuam ſpeciem ſortitur. Finis autem operantis, poteſt eſſe, vel charitas, vel libido, vel vana gloria, prout ab ipſo operante fuerit intentus. Cum ergo finis orationis ſit honorem Deo impẽdere, petendo, vt in principio huius articuli dictum eſt; eſtò ex metu operantis ordinetur ad ſubueniendum propriæ neceſsitati, eam bonitatem, quã ex proprio fine habet, non amittet. Et ſic adhuc erit actus religionis.

¶Circa ſolutionem ad ſecundũ argumẽtum, vbi dicit D. Thom. quod ſicut deſiderare cadit ſub præcepto charitatis, ità etiã petere ſub præcepto religionis, eſt difficultas; vtrùm oratio cadat ſub præcepto? Quod eſt quærere vtrùm ſit præceptum de facienda oratione, an tantum conſiliũ. Nonnulli affirmant, orationem non cadere ſub præcepto, niſi tantum ex ſuppoſitione. Tunc, ſcilicet, quando res, quæ deſideratur cadit ſub præcepto: nec aliter, quam media oratione poteſt obtineri. Sed, vt breuiter quid in hac re dicendum ſit, explicem, aduertendum eſt, q; de oratione poſſumus loqui dupliciter. Vno modo in genere interrogando, an ſit neceſſarium ad ſalutem Deum colere, media oratione. Alio modo in particulari, & in ſpecie, quærendo de oratione priuata, vel publica, vocali, vel mentali, vtrũ illa cadat ſub præcepto. *Dubiũ circa ſolutionem ad. 2. argument. D. Thom.* *Vtrum ſit præceptũ de oratione.*

1. cõcluſio. ¶Quo ſuppoſito ſit prima concluſio: Oratio in genere, & in communi cadit ſub præcepto naturali, & diuino. Et eſt dicere; quod ratio naturalis dictat Deo eſſe exhibẽdũ cultum orationis. Probatur: Ratio naturalis dictat Deum eſſe colendum: ob id enim virtus religionis naturalis eſt, atque neceſſaria: ſed præſtantiſsimus cultus, qui Deo poteſt exhiberi eſt cultus orationis: ergo hic cadit ſub præcepto naturali, & diuino. Conſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: In oratione re ipſa profitemur Deum eſſe principium, & fontem omnium bonorum, noſq; ab ipſo totaliter pendere; ex quo maximus

honor

honor Deo reſultat: ergo hæc eſt præſtantiſsimus cultus, maximeque gratus, qui Deo poteſt exhiberi. Quòd & ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus, apud Ioannem capit. 16. quando dixit: Vſque modò nõ petiſtis quidquam in nomine meo; petite, & accipietis, &c. Quaſi diceret, vſque modo mihi hanc gloriam, quæ Deo maximè grata eſt, non dediſtis, &c.

2. Cõcluſio ¶ Secunda concluſio: Oratio publica, quæ certis locis, & temporibus; & à certis perſonis fit, inducta eſt iure humano, ſanctiſsimè tamen, & decentiſsimè. Hæc concluſio ſtatuitur contra aliquos hæreticos, qui ideò orationes ab Eccleſia inſtitutas irridebant, quia de illis nullum extat teſtimonium in ſacris literis. Sed probatur manifeſte: Lex naturæ dictat orationem in communi eſſe faciendam, vt diximus in prima concluſione; nec docet modum quo ipſa oratio fieri debeat: ergo ad Eccleſiam pertinet huius rei facere determinationem. Atque ex conſequenti orationes publicę quæ certis locis & temporibus fiunt, ſanctiſsimè; & decentiſsimæ ſont ab Eccleſia inſtitutæ. Probo conſequentiam: Quando lex naturæ aliquid indeterminatè præcipit, ad humanam poteſtatem, ſeu ad Eccleſiam ſpectat, illud determinare; & hæc eſt vna ex præſtantiſsimis rationibus, quæ demonſtrant, vtile & neceſſarium eſſe vltra legem naturalem condere leges humanas, vt eſt videre apud D. Thom. 1. 2. quæſtio. 95. artic. 1. ſed lex naturæ indeterminatè præcipit, vt Deum eo honore afficiamus, qui conſiſtit in orationibus: ergo ad Eccleſiam ſpectat determinate loca & tempora, quibus communes orationes fiant; atque ex conſequenti, id decentiſsimè, & conuenientiſsime eſt determinatum. Quòd autem ſimiliter fuerit conueniens, quòd certi homines ſint determinati ad orationes faciendas ſic oſtendo: Ob id in republica eſt conueniens, & neceſſarium, quòd certi homines certis, & determinatis officijs adhibeantur, vt, quòd alij ſint agricolæ; alij ſutores, alij exerceant rem militarem; quia ipſa officia ſunt vtilia; & conducentia reipublicæ: ſed multo magis vtile, & conducens eſt, quod Deus precibus, & orationibus colatur; ergo etiam eſt magis vtile, & conducens, quod munus laudandi, & deprecandi Deum certis hominibus, & perſonis delegetur; qui id ſtatuto tempore faciant. Hæc ratio eſt euidens, & quæ nullam patitur calumniam.

3. Cõcluſio ¶ Tertia concluſio: Oratio priuata, hoc eſt, quod vnuſquiſque priuatim oret, etiam cadit ſub præcepto diuino. Hanc concluſionem tenent communiter omnes Theologi in D. Thom. hic ad ſecundum. Alexãder Alenſis 4. par. quæſt. 26. memb. 3. Palud. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 5. D. Bonauen. atque Durandus, eadem diſtinctione, & Syluester verbo oratio, §. 8. Et probatur primo, ex illo Matth. 7. Petite & accipietis. Lucę. 18. Oportet orare ſemper, & non deficere. Quod verbum neceſsitatis eſt, vt dicit D. Chryſoſtomus. Matthæi etiam. 18. dicit Chriſtus: Vigilate, & orate, vt non intretis in tentatione. Quo in loco dicit D. Hieronymus; In tentationem intrat, qui orare negligit. Et Matth. cap. 5. Orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Si pro inimicis tenemur orare: ergo & pro nobis. Atque ex conſequenti oratio priuata eſt in præcepto, D. Auguſtinus in lib. de Eccleſiaſticis dogmatibus, dicit: Nullum credimus ad ſalutem peruenire, niſi Deo auxiliante, & nullum, niſi orantem auxilium ſibi promereri. Et D. Chryſoſtomus ſuper. 5. cap. Matthæi, dicit: Pro ſe orare neceſsitatis eſt, pro altero autem charitatis. Tandẽ ratione ſic argumentor: Vnuſquiſque tenetur efficaciter deſiderare bona ſpiritualia: ergo & illa petere ab eo, qui ſolus poteſt ea dare, promittitque ſe illa daturum petentibus, iuxta illud Ioannis capit. 16. Vſque modo non petiſtis quidquam in nomine meo. Petite, & accipietis; vt gaudium veſtrum ſit plenum. Et confirmatur: Homo ægrotus ex charitate tenetur corporis medicinam à medico petere: ergo & à fortiori tenebitur auxilia gratiæ petere à Deo, quibus animæ vitijs medeatur. Probo conſequentiam: Nam multò magis tenetur quiſque animæ incolumitati conſulere, quam corporis. Et auxilium gratiæ non minus neceſſarium eſt ad curanda vitia quã medicina ad curandum corpus. — *D. Hieron.* — *D. Auguſ.* — *D. Chryſo.*

¶ Sed quoniam hoc præceptum de oratione facienda eſt affirmatiuum, atque ex conſequenti obligat ſemper, ſed non pro ſemper; poteſt eſſe dubium, de tempore, pro quo illius obligatio vrgeat. Ad quod ex ſententia D. Thom. in. 4. diſtin. 15. q. 4. art. 1. quæſtiũ. 3. dico plures eſſe caſus, in quibus homines ex charitate tenentur pro ſe & pro alijs orare. Primus eſt, quando homo in graui aliquo periculo corporis, vel animæ eſt conſtitutus. Vt quando, verbi gratia, graui aliqua tentatione vexatur. Et ratio eſt; Quia huiuſmodi graues tentationes, vix, aut nunquã vitari poſſunt, ſine auxilio Dei, ad quod impetrandum oratio eſt neceſſaria, tanquã medium ad id ordinatum. Et propterea dicebat Chriſtus Matth. 26. Vigilate & orate, — *Dubiũ de tẽpore pro quo oratio obligat.* — *Primus caſus in quo obligat præceptum de orando.*

vt

vt non intretis in tentationem. Et ſubdit ſtatim rationem: Spiritus enim promptus eſt, caro autem infirma. Quaſi diceret; O͞p id excuſſo ſomno vigilare vna mecum in oratione opus eſt, vt imminens tentatio vos non apprehendat, neque abſorbeat. Quia quanuis animus veſter ſit bonus, & promptus ſpiritus, parataque voluntas ad præſtandam fidem dictis, agendumque & perferendũ pro meo amore omnia, quæ promiſeratis; aduertere tamen debetis, hunc animum eſſe carni ad bonum omne tardæ & inualidæ coniunctum: atque adeò ipſius carnis infirmitatem merito debere vos vobis reddere ſuſpectos, ſalutaremque timorem incutere, vt tanta iã imminente tentatione per orationẽ ad Deũ confugiatis; ſine cuius ſpeciali auxilio tã validam pugnam haud dubie nequibitis ſuperare. Eſt ergo ex ſententia Chriſti Domini in grauibus tentationibus ad Deum confugiendum, vt earum vincendarum ſpẽ habere poſsimus. Quod & ſancti ſuo exemplo fideles docuerunt. Nam Thobiæ capit. 3. Sara illa, quæ poſtea Thobię filio nupſit, cum ſui cauſa ſex viros à dæmone nomine Aſmodeo, occiſos videret, perrexit in ſuperius cubiculũ domus ſuę, & tribus diebus, & tribus noctibus non mãducauit, neq; bibit, ſed in oratione perſiſtens cũ lacrymis deprecabatur Deum, vt ab iſto improperio liberaret eam. De Regina quoque Eſther dicitur, quod in periculo illo, quod genti Iudæorum à Naaman imminere videbat, ad preces confugit, Eſther. cap. 14. Et Nehemias audita afflictione filiorum Iſrael ſtatim Deum orauit. Iudith quoque videns periculum gentis ſuæ, ingreſſa oratorium ſuum & induens ſe cilicio, poſuit cinerem ſuper caput ſuum, & proſternens ſe Domino clamabat dicens. Domine Deus patris mei, &c.

Secũdus caſus in quo obligat oratio.

¶ Secundus caſus, in quo præcepti de orando obligatio inſtat, eſt ille, in quo homo tenetur ſe ad Deum conuertere, qui ex ſententia D. Tho. eſt primũ inſtans rationis, & extremum vitæ tempus: atque etiam quando inſtat neceſsitas cõmunicandi. Et ratio eſt: Quoniam iſta conuerſio propter ſuam difficultatem fieri non poteſt, ſine ſpeciali Dei auxilio, ad quod impetrandum eſt neceſſaria oratio. Aliqui dicũt huius præcepti obligationem inſtare in diebus feſtis; in quibus ex particulari Eccleſiæ præcepto tenentur homines rebus diuinis vacare, vt eſt videre apud Abulenſem ſuper 6. cap. Matth. q. 93. & apud Sylueſtrum loco citato, qui huius ſunt opinionis. Sed eorum ſententia eſt prudenter intelligẽda, ſcilicet, quod homo in his diebus nõ tenetur ex præcepto priuatas ipſe orationes facere, ſed ſolum publicis, ſcilicet, miſſæ intereſſe, ſuã intentionem, & attentionem miniſtris Eccleſiæ adiungendo. Quod cum fecerit, orare dicitur, & vere orat.

Tertius caſus in quo obligat oratio.

¶ Tertius caſus eſt, quando proximus in graui aliquo periculo, vel corporis, vel animæ verſatur. Sed tunc eſt diſtinguendum. Nã ſi periculum illud eſt publicum, pertinenſque ad rempublicam, non ſolum priuatim, ſed etiam publicè erit orandum. Si autem periculum eſt priuatum, & grauiſsimum, nec alia ratione commodè vitari poteſt; & eſt ſpes meã oratione profuturam, in particulari erit obligatio orandi pro illo ex charitate. Si verò periculum non eſt graue, vel priuato conſilio poteſt vitari, nulla obligatio erit orationem ad Deũ pro illo fundendi.

Prælati tenentur pro ſubditis orare.

Prælati maiori vinculo obligantur in grauibus neceſsitatibus pro ſubditis orare, cũ ſint velut parẽtes ipſorũ. Quod & ſignificauit Paulus ad Ephe. cap. 3. quãdo dixit; Peto, ne deficiatis in tribulationib⁹ meis pro vobis. Huiuſque rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt det vobis ſecundum diuitias gratiæ ſuæ, &c. Et Chriſtus apud Ioann. cap. 15. Nõ vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos; & poſui vos, vt eatis, & fructũ afferatis; & fructus veſter maneat; vt quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. De hac re videndus eſt D. Cyprianus lib. 1. epiſtolarum, epiſtola. 1. Similiter quando Eccleſia eſt in graui aliqua neceſsitate tenẽtur Chriſtiani orare pro ea. Nam ſi quilibet pro quolibet, vt dictum eſt, tenetur, quantò magis pro tota Chriſtiana republica obligatus erit. Vnde Actorum. 12. dicitur, quod vincto Petro in carcere, oratio fiebat ab Eccleſia pro eo; periculum enim capitis totius Eccleſię periculum erat cenſendum. Et D. Paulus ad Ephe. 6. Sumite galeã ſalutis, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, per omnem orationem, & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu; & in ipſo vigilantes in omni inſtãtia, & obſecratione, pro omnibus ſanctis, & pro me, vt detur mihi ſermo in operatione oris mei.

Dubium.

¶ Si quis autem quærat vtrũ ſemper quod aliquis non orat pro proximo in graui aliquo periculo conſtituto peccet mortaliter, dico, quòd, vt in plurimum tantum eſt peccatum veniale. Et ratio eſt: Nam in neceſsitatibus ſpiritualibus ipſe poteſt ſibi eſſe præſidio: in corporalibus autem nõ ſatis liquet quem fructũ mea oratio ſit habitura; & ſic rarò defectus orationis pro proximo eſt peccatum mortale. Vtrũm autẽ ſemper, quod præceptum de orando violatur, eius tranſgreſsio inducat nouam culpam, maiorem continet difficultatem. Et pro parte,

affirmatiua eſt argumentum: Præceptum de oratione facienda, eſt ſpeciale, vt diximus: ergo ſi violetur eius tranſgreſsio nouam culpam inducet. In contrarium tamen eſt: Nã ſi tranſgreſsio huius præcepti induceret nouam culpam, cum teneatur homo orare vrgente neceſsitate, ſequeretur, quod ſemper quod homo eſſet in magna aliqua tentatione, cui ſuccũberet, peccaret duplex peccatũ, vnum contra præceptum prohibens tentationi conſentire, alterum contra præceptũ de orando: hoc autem eſſe videtur abſurdũ: ergo.

1. dictum. ¶Pro explicatione huius difficultatis, dico primo. Qui vitam, qualis eſt hominis, tot periculis obnoxiam, totam, vel bonã partem illius, ſine oratione traducit, quanuis per impoſsibile fingamus ipſum reliqua omnia præcepta diuina adimplere: eo tamẽ ipſo, quod non orat peccat nouo, & mortali peccato. Hæc eſt ſententia D.Tho in.4. diſtinct.15.q.4.art.1.&.3.par.q.39.art.5. Vbi dicit, poſt baptiſmum neceſſariam eſſe iugẽ orationem, ad hoc, vt in cælum intremus. Et ratio eſt: Quia cũ in baptizatis remaneat fomes peccati, quo interius ad peccandum prouocantur, neceſſaria eſt oratio aſsidua, vt ab ipſo poſsint liberari. Ità etiã videtur tenere Diu. Chryſoſtomus lib. 1. de orando Deum. tom. 5. Vbi dicit, quod quiſquis non orat, aut aſsiduo colloquio habet orationẽ cum Deo, ille mortuus eſt, &c. Dixi autem notãter, licet per impoſsibile ille cætera mãdata adimpleat; quia, moraliter loquẽdo, eſt planè impoſsibile, huiuſmodi hominem orationem negligentem in multa alia peccata non ruere; cùm ſit planè impoſsibile, quod per multum tempus viuat, quin graues tentationes occurrant, quas ſine oratione vincere non ſit potens.

2. dictum. ¶Dico ſecundo, quod ſi alicui ſit notum ſe per diem in graue aliquod, vel corporis, vel animæ periculum caſurum, ſicut fuit notum Apoſtolis, quando dixit illis Chriſtus; Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem, & is negligat ſe orationis ſcuto contra tale periculum munire, quanuis tale periculum poſteà nõ ſequatur, eo ipſo quod neglexit orare, peccauit mortaliter. Et ratio eſt: Nam, vt ex dictis conſtat, eo tempore obligabat ſpeciale præceptum de oratione facienda, cuius violatio in re tã graui, ſine ſpeciali peccato mortali eſſe non potuit.

3. dictum. ¶Dico tertio, quod qui inſtante tentatione nõ orant, ſed ei ſuccumbunt, probabile eſt, quod non peccant duplex peccatũ, ſed vnum tantum. Et ratio eſt: Quia quod tali tempore teneantur orare, id non eſt ex vi ſpecialis præcepti, ſed ex vi eius; circa quod exurgit tentatio. Vt ſi, verbi gratia; inducor in adulterium ex tentatione, eodem præcepto, quò teneor vitare adulterium, teneor etiam adhibere omnia media ad id neceſſaria; inter quæ præcipuũ eſt oratio. Quare in tali caſu tantũ erit violatio vnius præcepti, atque ex conſequenti & vnicum peccatum. Et per hæc patet ſolutio ad argumẽtum factum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrùm ſolus Deus debeat orari.

AD QVARTVM ſic procedi- 4. d.15.q.
tur. Videtur quòd ſolus Deus de- 4. art. 5.q.
beat orari. Oratio enim eſt act⁹ 1. Et d.38.
religionis, vt dictũ * eſt. Sed ſolus Deus q.1.art.1.
eſt religione colendus: ergò ſolus Deus q.1. ad.2.
eſt orandus. Ar. præc.

2 ¶Præterea, Fruſtra porrigitur oratio ad eum qui orationem non cognoſcit. Sed ſolius Dei eſt orationem cognoſcere. Tum quia plerunque oratio magis agitur interiori actu, quem ſolus Deus cognoſcit, quàm voce, ſecundum illud quod Apoſtolus dicit. 1. ad Corinth. 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente. Tũ etiã quia vt Aug. dicit * in lib. de Cura pro Ca.13.15.
mortuis agenda, Neſciunt mortui etiã &.16.s.4.
ſancti quid agant viui etiam eorum filij: ergo oratio non eſt niſi Deo porrigenda.

3 ¶Præterea, Si aliquibus ſanctis orationem porrigimus, non eſt niſi inquãtum ſunt Deo coniuncti. Sed quidam in hoc mundo viuentes, vel in purgatorio etiam exiſtentes ſunt multum Deo coniuncti per gratiam. Ad eos autẽ nõ porrigitur oratio: ergo nec ad ſanctos qui ſunt in Paradiſo debemus orationẽ porrigere.

¶SED CONTRA eſt, quod dicitur Iob. 5. Voca ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum conuertere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd oratio porrigitur alicui dupliciter. Vno modo quaſi per ipſum implenda. Alio modo, ſicut per ipſum impetranda. Primo quidem modo, ſoli Deo orationẽ porrigimus: quia omnes orationes noſtrę ordinari debent ad gratiam, & gloriam conſequendam, quæ ſolus Deus dat ſecundum illud Pſal. 83. Gratiam & gloriam

gloriam dabit Dominus. Sed ſecundo modo orationem porrigimus ſanctis Angelis, & hominibus, non vt per eos Deus noſtras petitiones cognoſcat, ſed vt eorũ precibus & meritis orationes noſtræ ſortiantur effectum. Et ideo dicitur Apocal. 8. quòd aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipſo modo quo eccleſia vtitur in orando. Nam à ſancta Trinitate petimus, vt noſtri miſereatur: ab alijs autem ſanctis quibuſcunque petimus, vt orent pro nobis.

¶ Ad primum ergo dicendũ quòd illi ſoli impendimus orando religionis cultũ, à quo quærimus obtinere quod oramus, quia in hoc proteſtamur eum bonorum noſtrorum authorem: non autem eis quos requirimus quaſi interpellatores noſtros apud Deum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd mortui ea quæ in hoc mundo aguntur conſiderata eorum naturali conditione, non cognoſcunt, & præcipuè interiores motus cordis. Sed beatis, vt

Li. 12. c. 13 circa prin. Greg. * dicit in 12. Moral. in verbo manifeſtatur illud, quod decet eos cognoſcere de eis quæ circa nos aguntur, etiam quantum ad interiores motus cordis. Maximè autem excellentiam eorum decet, vt cognoſcant petitiones ad eos factas, vel voce, vel corde. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifeſtante cognoſcunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi qui ſunt in hoc mundo, aut in purgatorio, nondum fruuntur viſione verbi, vt poſsint cognoſcere ea quæ nos cogitamus, vel dicimus. Et ideo eorum ſuffragia non imploramus orãdo, ſed à viuis petimus colloquendo.

SVMMA TEXTVS.

Suppoſito, quod oratio poteſt alicui dupliciter porrigi, vno modo, quaſi per ipſum implenda, alio modo, quaſi per ipſum impetranda, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Soli Deo eſt porrigenda oratio, quaſi per ipſum implenda. Probatur: Omnes noſtræ orationes ordinantur ad gratiam, & gloriam conſequendã: ſed hãc ſolus Deus tribuit, iuxta illud Pſal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus: ergo ſoli Deo eſt porrigenda oratio, quaſi per ipſum implẽda. Secunda concluſio: Angelis, & ſanctis hominibus poteſt porrigi oratio, quaſi per ipſos impetranda. Probatur: Tũ ex modo, quo Eccleſia vtitur in orando quæ quidẽ à ſancta Trinitate petit, vt noſtri miſereatur, & ab alijs ſanctis, vt orent pro nobis. Tum etiã ex illo Apocalyp. cap. 8. Aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Prima cõcluſio huius articuli inquantũ dicit, Deum à nobis eſſe orandum, certa eſt, & extra controuerſiam poſita. Nam & Prophetæ orauerunt Deum, & Chriſtus Dominus non ſolum orauit, verum etiam nos orare docuit: & Eccleſia Chriſti ſpõſa quotidie, & frequentiſsime Deum orat, huiuſmodique orationes ſanctas, & ſalutares eſſe determinat. Imo, vt ex ſupra dictis patet, naturalis ratio, quemcunque ſuperiorem, in cuius poteſtate eſt noſtris ſubuenire miſerijs, orandum eſſe, dictat. Et talis eſt Deus. Cæterum, quod ipſe ſolus ſit orandus, tanquam is, qui poteſt noſtram orationem implere, quod etiam in eadem concluſione affirmatur, aliqualem habet difficultatẽ: quã vt explicem argumentor in hunc modum; Bona temporalia rectè petuntur in oratione: ſed hæc poſſunt nobis ab Angelis, & ſanctis hominibus dari: ergo ipſi etiam poterunt orari, tanquam illi, per quos implenda eſt oratio. Argumẽtum contra primã concluſionẽ D. Thom. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Bona temporalia pendent ex cauſis naturalibus: ergo poterunt illa ab angelis, & ſanctis hominibus fieri applicando actiua paſsiuis. ¶ Pro ſolutione huius argumenti aduertendũ eſt primò, quòd oratio poteſt eſſe duplex, vna ordinata, altera carens ordine. Oratio duplex. Illa dicitur ordinata, in qua id, quod petitur, vel eſt finis vltimus, ſcilicet, felicitas æterna, vel mediũ conducẽs ad talem finem conſequendum. Quæ oratio ideò fidelis dicitur, quia procedit à fide, & religione, cæteriſque virtutibus Chriſtianis. Illa dicitur oratio inordinata, in qua ea, quæ poſtulantur abſolutè petuntur, & ſine ordine ad gloriam. Qualia multa petunt homines peccatores, & infideles. Et hæc oratio non eſt actus religionis, atque adeò nec agimus de illa in præſenti. Secũdo eſt aduertendũ, quod ſicut ſolus Deus eſt effector gratię & gloriæ, ità etiam ſolus Deus eſt, qui nouit, quæ bona tẽporalia ſint opportuna ſingulis hominibus ad gloriam conſequendam, &

quæ

quæ impediant. Ex quo fit, vt ad ſolum Deũ ſpectet ea bona tẽporalia hominibus dare, quæ ad finẽ vltimũ ſint conducẽtia. Quib[us]

Ad argum. poſitis ad argumentũ reſpondeo, diſtinguẽdo maiorem; Nã, ſi in illa ſit ſermo de bonis temporalibus, quatenus ſunt media ad finẽ conſequendum, verum eſt, quod rectè petũtur in oratione: Secus autẽ minimè. Et tũc ad minorem dico, quod loquendo de bonis temporalibus, quatenus cadunt ſub oratione, hoc eſt, quatenus ſunt media ad felicitatem obtinendam, nec ab angelis, nec à ſanctis hominibus dari poſſunt. Quia ſol[us] Deus eſt, qui nouit quæ bona temporalia conducant ad conſequutionem gloriæ, & quæ impediant. Atque adeò ſolus Deus eſt, qui orari poteſt, tanquam is, per quem implenda eſt oratio, etiam quantum ad bona temporalia.

Dubium. ¶Sed ſuppoſito, quod ſolus Deus eſt orandus ad modum iam explicatum, dubium cõſequens eſt, vtrum oratio conuenienter ad ſingulas perſonas Trinitatis dirigi poſsit? Quod quæritur ſpecialiter propter Spiritũ ſanctum. Nam de Patre & Filio nulla eſt dubitatio, quin ſint orandi. Et ratio dubi-

Ratio dubitandi. tandi eſt: Nam, vt inquit Eraſmus, antiqui, & ſancti Doctores orationes ſuas non ſolebant ad Spiritum ſanctum dirigere: ſed ad Patrem & ad Filium. Quod & confirmari poteſt ex Diuo Hilario libro duodecimo de Trinitat. in hunc modum dicente: Conſerua hanc, oro, fidei meæ religionem, vt quod in regenerationis meæ ſymbolo profeſſus ſum, ſemper obtineam, te patrem, & filium tuum vna tecum adorem, & Spiritum ſanctum, qui ex te per vnigenitum tuum eſt, promerear. Quibus verbis, vt videtis, nonnullam inter Patrem & Filium ex vna parte, & Spiritum ſanctum ex alia videtur ponere differentiam, quantum ad adorationem; ſiquidem Patrem & Filiũ poſtulat adorare, & Spiritum ſanctum promereri.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus dico, quod Spiritus ſanctus non minus, quàm Pater & Filius orandus venit. Quod probatur primò ex ritu Eccleſię, quę Spiritum ſanctum in litanijs immediatè orare conſueuit, ſicut & Patrem & Filiũ, dicẽs: Spiritus ſancte Deus, miſerere nobis. Idem etiam ex multis alijs orationibus in miſsis, quæ ab Eccleſia celebrantur, ad Spiritum ſanctum immediatè directis, conſtare poteſt. Et ratione ſic argumẽtor. Ideò oramus Patrẽ & Filium: quia omnia nobis bona largiuntur, ab ipſiſque immediatè dependent: ſed hoc etiã conuenit Spiritui ſancto, qui cum Patre & Filio vnus eſt eſſentiæ, potentiæ, bonitatis, & miſericordiæ: ergo Spiritus ſanctus non minus eſt orandus, quàm Pater & Filius. Eo, vel maximè, quòd, vt dicunt Theologi opera Trinitatis ad extra ſunt indiuiſa.

Ad rationẽ dubitandi. ¶Et ad rationem dubitandi dico, quod ſi veteres orationes ſuã ſolebant immediatè dirigere ad Patrem, & Filium, & non ad Spiritum ſanctum, non ideò id faciebant, quia Spiritus ſanctus orandus non eſſet, ſicut aliæ perſonæ diuinæ: ſed vt proprietatem Spiritus ſancti attendentes, congruentiam quãdam in orando ſeruandam, ſignificarent. Nam, quia Spiritus ſanctus ex vi ſuæ proceſsionis donum eſt Patris, & Filij, & congruit magis donum ab eius largitore petere, quàm ab ipſomet dono; idcircò hanc conuenientiam ſeruantes à Patre & Filio donum ſibi elargiri petebant, & ipſum donum quod eſt Spiritus ſanctus promereri poſtulabant. Idque ſonant verba Hilarij. Cæterum nos ſcientes, quod non ſolum Pater, & Filius dant nobis Spiritum ſanctum, ſed etiam ipſemet Spiritus ſanctus dat ſeipſum nobis, tam in ſe, quàm in ſuis donis, (ſiquidem hoc, quod eſt, Spiritum ſanctum dari nobis, eſt opus ad extra, quod neceſſe eſt eſſe commune omnibus tribus perſonis) idcircò veritatem ſequentes, præfata congruentia dimiſſa, dicimus, quod ſicut Spiritus ſanctus eſt adorandus cũ Patre & Filio, ita etiam cum eiſdem eſt orandus.

Dubium. ¶Circa ſecundam concluſionem, in qua de modo quo angelis & ſanctis hominibus porrigi poſsit oratio, eſt ſermo, eſt difficultas, vtrum ſanctos orare aliqua ratione ſit conueniens? Et quoniam ſancti in triplici ſunt differentia, quidam enim ſunt beati, alij viatores, & alij in purgatorio exiſtentes, de omnibus illis in particulari agere oportebit. Et quidem, quantum attinet ad ſanctos in cælo exiſtentes, regnanteſque cum Chriſto, hæretici dicunt, eos nec orandos, nec honorandos eſſe. Huius hæreſis primus autor dicitur eſſe Euſtachius quidã, qui damnatus fuit in concilio Gangrenſi, poſt hunc ſucceſsit in eodem errore, Vigilantius Gallus Eccleſiæ Barchinonenſis presbyter, Contra quem ſcripſit Diuus Hieronymus. Et eundem poſt multos annos ſequuti ſunt Vvaldenſis, Ioannes Vuitcleph, Ioannes Hus, & noſtra hac tempeſtate Oecolampadius ſuper Eſaiam, atque Lutherus. Quam ſuam ſententiam probant primò: Nam cum Diuus Paulus, primo ad Timotheum capit. ſecundo, dicat;

De ſanctis in cælo exiſtentibus dubium.

Vnus

Vnus eſt mediator noſter Chriſtus Ieſus, non poteſt fieri, vt ſancti vtiliter pro nobis intercedere poſſint. Alioqui noſtri mediatores plures erunt apud Deum, quod *2. argum.* eſt contra Paulum. ¶Item: Diuus Ioannes in prima ſua canonic. capit. ſecundo, dicit. Aduocatū habemus apud Patrē Chriſtum Ieſum, qui propitiatur pro nobis. Si ergo ipſe pro nobis propitiatur, ſuperfluæ erunt aliorum ſanctorum preces, quas pro nobis ad Deum fundi poſtulamus.

3. argum. ¶Tertiò: Sancti in cælo exiſtentes, ac pro ſe ipſis orantes non exaudiuntur à Deo: ergo nec ſi pro nobis orauerint exaudiendi erunt, atque ex conſequenti non eſt cur preces ad illos fundamus. Conſequentia eſt nota, & antecedēs probatur ex Apocalypſi. capit. ſexto. Vbi introducuntur Martyres clamantes ad Deum, atque dicentes: Vſquequo Domine, non iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de ijs, qui habitant in terra. Conſtat autem eos non exaudiri, alioqui non conquererentur de Deo.

4. argum. ¶Quartò: Beati ſunt extra ſtatum merendi, & demerendi: ergo nihil poterunt impetrare à Deo pro nobis, atque ex con- *Cōfirmatio* ſequenti non eſt cur ipſos oremus. Et confirmatur ex illo Ioannis capit. decimoſexto. Iterum veniam ad vos; & gaudebit cor veſtrum; & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Et in illo die nihil rogabitis me. Quibus verbis ſignificare videtur Chriſtus Apoſtolos, poſt adeptionem gloriæ, nihil *Vltimū argumētum* petituros. ¶Vltimò, ſoli Deo eſt exhibendus cultus latriæ, iuxta illud Pauli: Soli Deo honor, & gloria. Sed oratio eſt ſpecies latriæ, vt communiter dicunt Doctores: ergo ſolus Deus orandus eſt, non homo, etiam ſi ſit beatus.

Concluſio. ¶His tamen non obſtantibus ſit concluſio de fide tenenda; quod ſancti in cælo exiſtentes, ſiue homines, ſiue angeli ſint, honorandi ſunt, atque etiam orandi, non tanquam illi, per quos implenda eſt oratio, ſed tanquam illi per quos eſt impetranda à Deo. Et quidem, quod ſancti ſint honorandi, patet manifeſtè ex Pſalmo centeſimo trigeſimo octauo. Vbi dicit Propheta. Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Vocat autem eos amicos, qui Deum ſyncero quodam amore diligunt, quales ſunt exiſtentes in patria, quos eximijs honoribus afficiendos eſſe declarat. Chriſtus etiam apud Ioannem capit. duodecimo, dicit: ſi quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus, qui eſt in cælis. Iuſtum ergo eſt, vt quos Deus Pater honorat in cælis, eos honore afficiamus in terra. Eo, vel maximè, quod honor ſanctis exhibitus quodammodo etiam exhibetur Deo, qui glorificatur in honore ſanctorum, iuxta illud Pſalmi. ſexageſimi ſeptimi. Glorioſus Deus in ſanctis ſuis. Salomon quoque Eccleſiaſtici quadrageſimo quarto, hortatur nos ad honorandos beatos, in hunc modum dicens: Laudemus viros glorioſos, & parentes noſtros in generatione ſua. Et poſtquam aliquas laudes Patrum veteris teſtamenti protulit, ſubdit ſtatim; Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus. Qui de illis nati ſunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Si ergo licet in cælo exiſtentes, laudibus proſequi, licebit etiam illis honorem impendere, cùm laus honoris cuiuſdam ſpecies ſit, & per verba laudatoria eam, quam de illo, quem laudamus, habemus exiſtimationem, teſtemur: quemadmodum & per genuflexiones, & capitis denudationes, quam ad alium habemus, venerationem. Accedit ad hæc vniuerſalis Eccleſiæ autoritas, quæ dies feſtos in venerationem ſanctorum quotannis celebrat, à totoque populo Chriſtiano celebrari præcipit, & ipſis templa dedicat. De templis extat canon Melchiadis Papæ relatus à Gratiano in Decretis. 2. queſtione. 1. capit. futura. Vbi Conſtantini Imperatoris laudes proſequitur, propterea, quòd ſanctis Apoſtolis Petro, & Paulo, templum erexit. Et ſubdit rationem: Ab illo etenim tempore, & deinceps viri religioſi, non ſolum poſſeſſiones, & prædia ſua, ſed etiam ſeipſos Domino conſecrarunt, ædificantes baſilicas in ſuis fundis, in honorem ſanctorum. *Templa erigenda in venerationem ſanctorum.* Quod etiam ſuper martyrum memorias miſſa diceretur ſtatuit Felix Papa, qui fuit à Diuo Petro vigeſimus quintus, in quadam ſua epiſtola in hunc modum dicens. Propterea in præfata conſtituimus ſynodo, vt ſuper memorias martyrum miſſæ celebrarentur, ne illorum memoria, aut veneratio periret. Dies etiam feſtos agi in memoriam ſanctorum ſtatuit Vigilius Papa in epiſtola ad Eutherum, capit. quinto, dicens: Quoties ſanctorum Dei fuerit agenda feſtiuitas, ſingula capitula diebus apta ſubiungimus, quibus commemorationem eorum faciamus; quorū natalitia celebramus. Hæc omnia diffinita habentur in concilio Gangrenſi canone decimo tertio. Vbi dicitur: Siquis ſuperbiæ vſus affectu abominetur conuentus, qui per loca & baſilicas ſanctorum martyrum fiunt, & myſteria, quæ in eis celebrantur & memorias ſanctorum martyrum condemnet,

anathema

anathema ſit. Poteſt etiam id ipſum probari ratione naturali. Nam, ſi honor, vt dicit Ariſtot. in Ethic. eſt præmium virtutis, nec poteſt deferri, niſi viris ſtudioſis; ſtultum erit dicere, eos non eſſe honore afficiendos quos diuina virtus in cælum tulit. Præterquam quod nulla extitit gens tam barbara, quæ ſummum honorem illis viris, quos propter ſua egregia facta, apud Deos viuere exiſtimabant, deferendum eſſe non dicerent. Et communis, & publicus conſenſus omnium gentium ſemper à ſapientibus eſt habitus pro natura.

Sācti ſunt orandi. ¶ Oſtenſo iam, qualiter ſacris literis, atque rationi ſanctorum ſit conſona veneratio, ſupereſt modò oſtendere, licitum eſſe, ne dicam meritorium, eoſdem orare, ac illos pro nobis apud Deum interceſſores adhibere quod fuit ſecundo loco dictum in concluſione. Et quidem nobis catholicis, qui ſacrorum conciliorum decretis ſummam, & indubitatam fidem adhibemus, facile erit huiuſmodi veritatem ex Eccleſiæ determinatione conuincere, cùm ferè nullum ſit concilium, in quo illa determinata non habeatur. Cæterum, quoniam diſputatio ſolum inſtituitur contra hæreticos, qui concilia inuerecundè reijciunt, ex ſacris literis tantum, & ex manifeſtis rationibus propoſitam veritatem probare contendam. Ad quod adduco primò, quod in ſcriptura de angelis legitur, quod orant Deum, & intercedunt pro nobis, vt vota noſtra à Deo cōpleantur. Vt eſt videre apud Thobiā ca. 12. Vbi angelus dixit. Quādo orabas cū lacrymis, & ſepeliebas mortuos, & eleemoſynam dabas, ego orationem tuam obtuli Domino. Nihil autem aliud eſt angelum orationem noſtram Deo offerre, quam ſupplicari illi, vt eam adimplere dignetur. Zachariæ etiam cap. 1. dicitur, angelum afflictioni populi Dei miſeratum, ſic Dominum rogaſſe: Domine exercituū, vſquequo tu non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda, quibus tu iratus es? Et reſpondit, inquit textus, Dominus angelo, qui loquebatur verba bona, verba conſolatoria. Intercedunt ergo ſancti angeli pro nobis in cælo, ſæpeque, vel in toto, vel in parte exaudiuntur. Onias ſimiliter ſummus Sacerdos Iudæorum, poſt mortem ſuam apparuit Iudæ Machabæo, manus ſuas extendens, & orans pro omni populo Iudæorum. In qua viſione alius etiā apparuiſſe dicitur Oniæ ſocius, de quo ad Iudam Machabæum Onias dixit. Hic eſt fratrum amator, & populi Iſrael, qui multum orat pro populo, & ſancta ciuitate. 2. Machab. capit. 15. Si ergo ſancti in limbo exiſtentes, nec Deo adhuc fruentes pro ſuis orabant, quanto libentius, cum iam Deo fruuntur, id facient. Eo vel maximè, quòd Deum pro alio orare eſt opus charitatis, quæ ex ſententia Pauli non excidit, ſed magis in patria perficitur. Et ſi *Obiectio.* quis dicat, ex his tantum colligi, quod ſancti pro nobis intercedunt, non autem quod nos ad ipſos orationes noſtras dirigere debeamus, ſi quidem illud facere poterunt ex charitate: nobis etiam non orantibus, dico verum eſſe, quòd apertè ex dictis non oſtéditur, ſanctos à nobis eſſe orandos; ſed ipſos ad Deum pro nobis intercedere. Ex *Reſponſio.* hoc tamen manifeſtè colligitur, ipſos per nos eſſe orandos. Nam cùm omnis ille poſſit conuenienter per nos orari, qui ſua ope aut precibus poteſt noſtra honeſta vota complere; & ſancti in cælo exiſtentes ſint huiuſmodi, fit, vt poſsint etiam illi per nos orari. Pro hoc etiam facit illud Iob capit. quinto: Voca ergo aliquem, qui pro te reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum te conuerte. Et Hieremiæ capit. decimo quinto. Si ſteterit Moyſes, & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtū. Et Ezechielis decimo quarto. Si Noe, Iacob, & Daniel oraſſent pro eis non eos ſaluarent. Conſtat autem tunc ſanctos iſtos prophetas fuiſſe mortuos: atque adeò ſolitos eſſe ſanctos Deum pro nobis orare. Id ipſum ſimiliter probari poteſt ex Geneſeos cap. quadrageſimo octauo. Vbi Iacob propinquus morti cum filium ſuum Ioſeph benediceret, in hunc modum dixit: Deus in cui⁹ cōſpectu ambulauerūt patres mei Abraham, & Iſaac, Deus, qui paſcit me ab adoleſcentia mea, vſque in præſentem diem, Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis, & inuocetur ſuper eos nomen meum. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Iſaac, & creſcant in multitudine ſuper terram. In quibus verbis illud eſt aduertendū, quod præcipit Iacob ſuper filios Ioſeph inuocari nomina patrum iam defunctorum. Quoniam & ſi mortui erant corpore, viuentes tamen coram Domino illos poterant iuuare. Non enim eſt Deus mortuorum, ſed viuorum, vt dixit Chriſtus apud Matthæ. capit. vigeſimo ſecundo. Moyſes etiam Exod. trigeſimo ſecundo, pro peccato populi, Deum orans ſic dixit: Quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael ſeruorum tuorum, &c. Et ſequitur infra 3. Placatuſque eſt Dominus, ne faceret malum, quod loquutus fuerat aduerſus populum ſuum. Eodem modo etiam ora-

bat Azatias poſitus in fornace acceuſa igne apud Daniel. cap.tertio, dicens: Ne quæſo tradas nos inperpetuum propter nomẽ tuũ, & ne deſpicias teſtamentum tuum, neque auferas miſeticordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum tuum: quibus loquutus es, polliceus, quod multiplicares ſemen eorum ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam, quæ eſt in litore maris. Si ergo Moyſi, atque Azariæ, & alijs patribus veteris teſtamenti licitum fuit orare Dominum per merita ſanctotum iam defunctorum, ſicque orantes fuerunt exauditi, vt ex ſacris literis conſtat; nobis etiam etit licitum, atque adeò vtile idem facere. Atque ex conſequenti ſancti in cælo exiſtentes non ſolum honorandi, verum etiam, vt pro nobis intercedant orandi erunt, vt diximus ex mente Diu. Thom. in propoſita concluſione. De hac re videndi ſunt Caſtro libto decimotertio, aduerſus hæreſes, vetbo. ſancti. & Alexander Alenſ. quarta parte, quæſtione vigeſima ſexta, membro. 3. articulo quiuto. Qui propoſitæ veritatis hanc etiam congruentiam aſſignat: Quia ſicut diuinorum chariſmatum deſcenſus fit per ſanctos ad nos, ſic etiam eſt congruum, vt aſcenſus noſter, quo ad Deum monemur, ſiue reducimur, fiat ipſis ſanctis quaſi mediatoribus, & aduocatis noſtris, dicente Diuo Dionyſio, quod poſtrema redeunt ad principium per media. *D. Diony.*

Ad. 1. arg. ¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta in principio dubitationis. Ad primum ex Paulo primæ ad Timoth. ſecundo, dico, quod Chriſtus poteſt dici vnicus mediator noſter, vno è duobus modis. Primus eſt, vt vnus, vel vnicus idem ſit, quod præcipu⁹. Et hac ratione, licet ſancti pro nobis intercedant adhuc Chriſtus dicitur vnus mediator noſter; quia eius interceſſio longè præſtat aliorum ſauctorum interceſſioni. Alio modo, vt vnus idem ſit, quod ſolus, & ſecundum iſtam rationem ſolus Chriſtus dicitur mediator noſter, non quia ſancti non intercedant, ad modum iam explicatum, ſed, quia ipſe ſolus ex natura diuina, & humana compoſitus, vere mediat inter Deum, & hominem, integram atque perfectam faciens recõciliationem, iuxta illud Pauli ad Coloſ. ſecundo. Cum mortui eſſetis in delictis, & pręputio carnis veſtræ; conuiuificauit vos cum illo, donans vobis omnia delicta, & delens quod aduerſum nos erat chirogtaphum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum de medio tulit. &c. ¶Ad ſecundum ſimiliter reſpondetur; quod quanuis Chriſtus pro nobis intercedat, vt dicit Ioannes, non ideò alij ioterceſſores ſuut excludendi. Imò potiùs ex hoc ſequitur, alios ſanctos ſimiliter pro nobis intercedere volentes, in hoc ſe Chriſto capiti conformare. Nec orationes illorum ſunt ſuperfluæ, ſicut nec ſuperfluæ ſunt orationes, quas Eccleſia pro nobis, aut pro defunctis fundit, quia diſpoſuit Deus medijs illis plures effectus facere, vt diximus articulo præcedenti. *Ad. 2. arg.* ¶Ad tertium reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem ex Apocalypſi dico, falſum eſſe, quod Martyres in ſuis votis nõ fuerint à Deo exauditi. *Ad. 3. arg.* Quin potius cõtrariũ cõſtat ex illo loco. Siquidem accipientibus illis ſingulis ſtolis albis, quæ corouam triumphi ſignificabant, quantum ad viudictam fuſi ſanguinis, quam poſtulabant, dictũ eſt ad illos: Vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec complerentur conſerui eorum, & fratres eorum qui interficiendi erant, ſicut & illi. Quibus verbis tantum abeſt, vt petitio denegetur, quòd continent apertam promiſſionem petita conſequendi Et ſic vere fuerunt à Deo exauditi. ¶Ad quartum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. *Ad. 4. arg.* Nam quando nos dicimus, quod ſancti orãtes exaudiuntur à Deo, nolumus ſignificare, quod exaudiantur ad cumulum ſuorum meritorum: quia hoc eſt impoſſibile, cum ſint extra ſtatum merendi. Sed quod volumus ſignificare eſt, quod exaudiuntur: quia in via meruerunt, vt orantes pto nobis in patria exaudirentur. Et ſic, quod exaudiantur potius cedit illis in præmium præcedentium meritorum, quam in nouum meritũ. Et ſi eos eſſe extra ſtatum merẽdi, eſſet ſufficieus cauſa, vt pro nobis orantes, nobis prodeſſe non poſſent, pari etiam ratione eſſet ſufficiens, vt illorum merita, vtilitatem nobis non afferrent. Et tamen videmus, quod Moyſes, & Azarias ac multi alij Deum orantes ſanctorum merita illi offerebãt, vt ex dictis conſtat. ¶Ad cõfirmationẽ ex Ioanne. cap. 16. vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod de illius interpretatione eſt varietas opinionum, tam circa tempus, de quo loquitur Chriſtus, quando dicit: Et in illo die nihil rogabitis me, quã circa verbum, rogabitis. *Ad confirmationem.* Nam D. Chryſoſt. dicit, id teſtimonium eſſe intelligendum de tempore, quo miſſus eſt Spiritus ſanctus. Quaſi voluerit Chriſtus ſignificare, quod accepto Spiritu ſancto Apoſtoli nihil eſſent ipſũ rogaturi. D. Auguſtinus interptetatur eundẽ locũ de tẽpore gloriæ. Et quanuis vtrumque cõmode

dici poſsit, adhuc tamen vcget, quod dicitur, Apoſtolos in illo die nihil Chriſtum rogaturos. Et ſic dico, quod rogare latine, & eſt orare, & eſt interrogare. Et in teſtimonio adducto, rogabitis, idem eſt, quod interrogabitis. Quod & ex pluribus vulgatis codicibus, in quibus non rogabitis, ſed interrogabitis legitur, confirmari poteſt. Et ſecundum interpretationem Diui Auguſtini eſt ſenſus, quod in æterna beatitudine, quæ eſt vna dies continua, vbi beati in diuina eſſentia clarè vident, quæ expedit eos videre, non erit opus, vt aliquis quidquam interroget. Secundum autem Diuum Chryſoſtomum eſt ſenſus, quod ex præſentia Spiritus ſancti à Patre miſsi, ſic erunt Apoſtoli illuminati, quod non indigebunt, quidquam Chriſtum interrogare, aut quærere, ſicut interrogabant, quando Chriſtus eis illa verba dixit. Quod vtrumque eſt verum. Quanuis interpretatio Chryſoſtomi videatur magis coonſona literæ, vt notat Lyranus ſupra iſtum locum.

Ad vltimũ. ¶ Ad vltimum reſpondetur, conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam oratio dupliciter conſiderari poteſt. Voo modo quatenus dirigitur in Deum, mediatè, vel immediatè, in recognitionem omnipotentiæ Dei, à quo omnia pendent. Et oratio ſecundum iſtam rationem pertinet ad latriam, nec alteri, quam Deo tribui poteſt: cùm aliquem tanquam ſupremum omnium largitorem orare nefas ſit, niſi is, quem oramus ſit Deus. Et qui hoc modo aliquem ſanctum oraret, proculdubio idololatraret. Alio modo poteſt conſiderari oratio, inquantũ dirigitur ad ſanctos, non taoquam bonorum largitores, ſed tanquam interceſſores, & aduocatos. Et oratio ſecundum iſtam rationem oon eſt actus latriæ, ſed cuiuſdam honoris, atque reuerentiæ ſanctis conueoiens, & exhibendus.

De ſanctis exiſtẽtibus in hac vita. ¶ Explicato iam, quod ſancti in patria exiſtentes licitè atque vtiliter poſſunt à nobis orari, conſequens eſt, vt dicamus de ſanctis viatoribus, vtrum etiam conuenienter per nos orari valeant. Et loquor ſemper de oratione largo modo ſumpta, prout ſe extendit ad deprecationem. Nam de oratione proprie dicta, quæ eſt actus latriæ, certum eſt, quod ſoli Deo eſt exhibenda, vt paulò antea dicebam.

Concluſio. Ad cuius explicationem dico breuiter, eſſe certum, nec aliqua ratione dubitandum, quod ſancti viatores poſſunt nos ſuis interceſsionibus valde iuuare. Ex quo fit, vt coouenienter à nobis orari queant. Probatur, Ioannis duodecimo, ad preces Philippi & Andreæ Gentiles, qui cupiebant Chriſtum videre, ad ipſum iocroducti dicuntur. Et Ioannis ſecundo, ad preces virginis Chriſtus aquã in vinum coouertit. Chananea etiam ad preces Apoſtolorum obtinuit, vt à Chriſto audiretur, & veniam conſequeretur. Rogauerunt enim ipſum dicentes: Dimitte illam, quia clamat poſt nos. Moyſes quoque ſexcentis millibus armatorum veniam impetrauit, vt dicitur Exod. capit. trigeſimo ſecuodo. Et Abimelech, qui vxorem Abrahę acceperat dixit Dominus, Geneſeos capit. vigeſimo. Nunc redde vxorem viro ſuo, & orabit pro te & viues, & Iob. capit. vltimo, dixit Dominus ad eos, qui Iob increpauerãt. Iratus eſt furor meus in vos, quoniam oon eſtis loquuti curam me rectum. Et paulò inferius, Iob ſeruus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam, vt non vobis imputetur ſtultitia: Et rurſus: Cõuerſus eſt Dominus ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis ſuis. Ergo ſancti viuentes, id Domino atteſtante, poſſunt oobis ſuis ioterceſsionibus prodeſſe; atque ex conſequenti conuenieus & vtile eſt, ipſos orare, vt pro nobis intercedant. Quod ſi viui ad id valent, à fortiori id poterunt ſancti cum Chriſto regnantes, vt contra Vigilantium colligit D. Hieronymus.

De animabus purgatorij. ¶ De animabus in purgatorio exiſtẽtibus, quod fuit tertium à nobis explicandum propoſitum, maior eſt difficultas, vtrùm orari à fidelibus poſsint, & debeant.

Sententia D. Thom. D. Thom. in hoc articulo, in ſolutione ad tertium, partẽ tenet negatiuam, & in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 4. articulo. 5. Quam etiam ſequitur Alexaod. Ale. 4. p. quæſtione. 26. memb. 3. articulo. 5. Abulenſis ſuper Matth. tomo. 3. quæſtione. 93. & ſuper cap. 6. quæſtio. 87. Syluefter, verbo, oratio. §. 3. Nauarro in relectione, ſuper cap. quando. de cooſecratione, diſtinct. 1. præludio. 7. D. Anton. 4. p. titulo. 5. §. 2. Et ratio huius ſententiæ eſt, primò, quia oratio ad aliquem prudenter dirigi nõ poteſt, niſi is, quem oramus intelligat, ſeu audiat, quod ab eo petimus: alioquin inepta & ridicula videretur oratio: ſed animę in purgatorio exiſtentes noſtras orationes maximè mentales, nec audire, nec intelligere poſſuot; cum nec illas cognoſcant in proprio genere, vt ſuppooo, ob diſtantiam inter nos, & illas exiſtentem, nec in verbo, quãdoquidem non niſi beati vident in verbo, quæ hic aguntur: ergo animæ purgatorij à nobis orandæ non ſunt. Secundò: Non eſt conſentaneum rationi, vt quo tempore quis ſubijcitur tormentis, eo pro alijs

intercedat; eo, vel maxime, quod qui graui pœna torquetur vix eſt ſui compos, vt alios poſsit audire: ſed animæ purgatorij ſunt huiuſmodi: ergo ipſæ non ſunt orandæ. Propter iſtas rationes hæc ſententia eſt valde probabilis; quamuis contraria quam tenet Gabriel ſuper canonem. lectione quinquageſima octaua, & Medina in tractatu de Oratione. ſua probabilitate non careat. Et ratio eſt primò; quia ſi ſancti in hac vita exiſtentes poſſunt à nobis conuenienter orari; vt paulò antea dicebam, cur non etiam animæ in purgatorio exiſtentes; quando quidem non minus charæ ſunt Deo, quam qui in hoc ſæculo viuunt? Secundò: Nihil obſtat, quominus animæ in purgatorio exiſtentes poſsint ſuis interceſsionibus nobis prodeſſe: ergo conuenienter illæ à nobis orari valent. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: ſi aliquid obſtaret, id eſſet, vel quia ſunt extra ſtatum merendi, vel, quia ſunt in pœnis, vel quia orationes noſtras cognoſcere nequeunt: ſed nihil horum impedit. Non primum: Nam ſancti in patria exiſtentes ſunt extra ſtatum merendi, & tamen ipſæ ſæpe nobis ſuccurrunt, oramuſque ipſos vtiliter, vt ex dictis patet. Nec ſecundum: Nam ſancti viatores ſunt etiam aliquando in pœnis actu, & reatu, imò & in peccatis ſaltem venialibus, & ad ipſos conuenienter orationes noſtras dirigimus, vt paulò anteà dicebam: Nec tertium: Tum, quia licet in particulari animæ purgatorij neſciant, quis, & quomodo eas oret, poſſunt tamen intelligere, aut veroſimiliter, ſaltem in genere, coniectari, quod miſeri viatores ſanctarum animarum precibus cupiunt in ſuis neceſsitatibus adiuuari: ſicut ècontra ipſæ ſimiliter per viatores adiuuari deſiderant. Et hæc generalis cognitio ſufficiens erit, mouere eas, vt orent pro illis, qui ſe eis commendant. Tum etiam: Quia quanuis in particulari cognoſcere non valeant, nec in proprio genere, nec in verbo, quis ſe illis commendet, vt rectè dicit Diu. Thom. hic ad 3. eſt tamen poſsibile, quod id ſciāt, ex angelorum, qui nos cuſtodiunt, reuelatione, quod ſatis erit; vt pro nobis orare poſsint. Facit etiam pro hac ſententia, quod multi affirmant, nonnullas animas inter nos purgari, ſpecialiter in illis locis, in quibus notanda aliqua ſcelera commiſerunt. Et quod aliquando ad nos peruenire permittuntur, nobiſcunque ex diuina diſpoſitione loqui. Cuiuſmodi extant nonnulla exempla apud Diuum Gregorium in libris Dialogorum. Et tunc nihil impedit, quominus in proprio genere orationes noſtras audiant. Et ſi illæ pro nobis orant, & à Deo exaudiri ſolent, non dubito, quin poſsimus nos illis commendare, & ex conſequenti eas, vt pro nobis intercedant deprecari. Eſt præterea vnum in hac ſententia, quod ipſam magis commendabilem reddit. Et eſt, quod ea admiſſa vehementius accendantur homines ad orandum pro animabus purgatorij, cùm ea ſit hominis conditio, atque natura, vt eos libentius bonis operibus afficiamus, quos ſcimus nobis bene facere poſſe. Quo circa illa mihi magis placet, eſtque ad concionandum magis pia, atque vtilior.

Probabile eſt quod animæ purgatorij intercedunt pro nobis.

¶In ſolutione ad ſecundum argumentum dicit Diuus Thomas, quod beati in Verbo cognoſcunt orationes, quas ad ipſos fundimus. Circa quod eſt aduertendum ex Caietano in præſenti, duos eſſe modos, quibus intelligere poſſumus, quod beati in Verbo vident ſingularia. Vnus formalis, quia, ſcilicet, ipſa viſio verbi, eſt etiam realis viſio ſingularium. Et hic eſt coæuus ipſis ſanctis à principio ſuæ beatitudinis, ad hunc ſenſum, quod quæ vident in Verbo hoc modo, ſemper viderunt à principio ſuæ beatitudinis. Alter modus eſt cauſalis, quia, ſcilicet, ipſa Verbi viſio eſt cauſa, vt ſequatur viſio ſingularium. Et hæc de nouo aduenit ſanctis iuxta diuinæ gratiæ extenſionem. Et quod vterque modus ſit conſtituendus in beatis, patet ex eo, quod quædam ſingularia cognoſcere ſpectat ad beatitudinem ipſorum. Et hæc vident in Verbo primo modo. Aliorum autem cognitio habetur ex diuina reuelatione de nouo eis facta. Et hæc cognoſcunt in Verbo tantum cauſaliter, vt communiter docent Doctores in materia de viſione Dei: Sed cum orationes, quas homines ad ſanctos fundunt, ſint res ſingulares, poteſt eſſe non leue dubium, quo prædictorum modorum ſint dicendi beati, quod vident illas in Verbo? Diu. Thom. in præſenti videtur ſignificare quod vident orationes primo modo. Nam dicit, maximè ad excellentiam beatorum pertinere, quod cognoſcant orationes ad eos factas. Et cum beati in eſſentia diuina formaliter videant ea quorum cognitio facit ad ipſorum excellentiam, quoniam beatitudo ipſa ſumma excellentia eſt, fit, vt orationes noſtras in Verbo formaliter videant. Quod etiam videtur atteſtari Eccleſia in modo interpellandi ſanctos, quem obſeruat, dum dicit:

Nota circa ſolutionem ad ſecundũ argumentũ D. Thom.

cit: Beatè Petre, ora pro nobis. Niſi enim præſupponeret omnes ſanctos ex eo, quod Deo fruuntur orationes noſtras cognoſcere, non omnes ſtatim adiret, rogans, vt orarent pro nobis. Sed prius adiret Deum ſupplicãs illũ, vt eis noſtras orationes reuelaret, vt ſic ipſi pro nobis orarent. Et quia hęc Eccleſiæ autoritas, maior eſt quam autoritas cuiuſcumque alterius Doctoris; ita dicendum videtur. Cum quo etiam ſtat, quod nouis reuelationibus illuminentur, vt cognoſcant, quid circa ſuos clientulos ſit agendum, aut quid ſimpliciter orandum pro eis ſit. Nam quamuis ipſas orationes videant in ipſa Verbi eſſentia, an autem hoc expediat, quod petitur; aut quo modo implendum ſit; & an Deo hoc placeat, & alia huiuſmodi, ex diuina tantum reuelatione ſancti addiſcunt. Proptereaque Eccleſia Deum rogat, vt ſanctos pro nobis orare faciat dicens: Tribue quæſumus Domine omnes ſanctos iugiter pro nobis orare. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrùm in oratione debeamus aliquid determinate à Deo petere.

4.di.15.q.4.a.4.q.1. & opuſ.3.c.140. Lib.3.fid.orth.c.24.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd in oratione nihil determinatè à Deo petere debeamus: quia, vt Damaſcen.* dicit: Oratio eſt petitio decentium à Deo. Vnde inefficax eſt oratio per quã petitur id quod non expedit: ſecundum illud Iacob. 4. Petitis & non accipitis: eo quòd malè petatis. Sed ſicut dicitur Roman. octauo: Quid oremus ſicut oportet neſcimus: ergo non debemus aliquid orando determinatè petere.

2 ¶ Præterea, Quicunque aliquid determinatè ab alio petit, nititur voluntatem ipſius inclinare ad faciendum id quod ipſe vult. Non autem ad hoc tendere debemus, vt Deus velit quod nos volumus, ſed magis vt nos velimus quod ipſe vult: vt dicit gloſ. ſuper illud Pſal. 32. Exultate iuſti in Dño: ergo non debemus aliquid determinatè à Deo in oratione petere.

3 ¶ Præterea, Mala à Deo petenda non ſunt: ad bona autẽ Deus nõ inuitat: Fruſtra autẽ ab aliquo petitur ad quod accipiendũ inuitatur: ergo non eſt determinatè aliquid à Deo in oratione petendum.

¶ SED CONTRA eſt, quod Dominus Matth. 6. & Luc. 11. docuit diſcipulos determinatè petere ea quæ continẽtur in petitionibus orationis Dominicæ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut M. Valerius.* refert. Socrates nihil vltra petendũ à dijs immortalibus arbitrabatur quàm vt bona tribuerent: quia hi demum ſcirent quid vnicuique eſſet vtile. Non autem plerunque id votis experimus, quod non impetraſſe melius foret. Quæ quidẽ ſententia aliqualiter vera eſt, quantum ad illa quæ poſſunt malum euentum habere: quibus etiam homo poteſt malè & benè vti. Sic diuitiæ: quæ, vt ibidem dicitur, multis exitio fuere. Honores etiam quàm plures peſſundederunt regna quorum exitus ſæpè miſerabiles cernuntur. Splẽdida coniugia, quæ nonnunquam funditus domos euertunt. Sunt tamẽ quędam bona, quibus homo malè vti non poteſt, quæ ſcilicet malum euentũ habere non poſſunt. Hæc autem ſunt quibus beatificamur, & quib[us] beatitudinẽ meremur: quæ quidẽ ſancti orãdo abſolutè petũt: ſecũdũ illud. 79. Oſtẽde faciẽ tuã, & ſalui erimus. Et verſ. 118. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum. Lib.7.c.2. in tit.Externa, de Socrate Philoſopho.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd licet homo ex ſe ſcire non poſsit quid orare debeat: Spiritus tamen, vt ibidem dicitur, in hoc adiuuat infirmitatem noſtram, quod inſpirando nobis ſancta deſideria rectè poſtulare nos facit. Vnde Domin[us] dicit Io. 4. quòd veros adoratores adorare oportet in ſpiritu & veritate.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd cum orando petimus aliqua quæ pertinent ad noſtram ſalutẽ, conformamus voluntatẽ noſtrã voluntati Dei, de qua dicitur 1 ad Timot. 2. quòd vult omnes homines ſaluos fieri.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſic ad bona Deus nos inuitat, quod ad ea

non paſsibus corporis, ſed pijs deſiderijs, & deuotis orationibus accedamus.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quod bona, quæ poſſunt à Deo poſtulari, ſunt in duplici differentia: Quædam enim ſunt, quibus homo male vti non poteſt, qualia ſunt illa, quibus beatificamur; & quibus beatitudinem meremur; alia autem ſunt, quibus homo poteſt bene, & malè vti: qualia ſunt diuitiæ, regna, ſplendida coniugia; & reliqua bona temporalia; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Prioris generis bona poſſunt determinate peti à Deo. Probatur: Sancti illa abſolutè petierunt, vt conſtat ex illo Pſalm. 79. Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus, Et ex illo Pſalm. 118. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum: ergo. Secunda concluſio: Bona ſecundi generis, qualia ſunt omnia temporalia, non ſunt determinatè à Deo petenda. Probatur: Nam quantum ad hæc plerunque id votis petimus, quod non impetrare melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere; & honores quam plures peſſundederunt. In regnis quoque ſæpe exitus miſerabiles cernuntur.

Articvlvs. VI.

Vtrùm homo debeat temporalia petere à Deo orando.

4.d.15.q. 4.a.5.q.2. Ad Sextvm ſic proceditur. Videtur quòd homo non debeat temporalia petere à Deo orando. Quæ enim orando petimus, quærimus. Sed temporalia non debemus quærere. Dicitur enim Matt. 6. Primũ quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius & hæc omnia adijcientur vobis, ſcilicet, temporalia: quæ non quærenda dicit, ſed adijcienda quæſitis: ergo temporalia non ſunt in oratione à Deo petenda.

2 ¶ Præterea, Nullus petit niſi ea de quibus eſt ſolicitus. Sed de temporalibus ſolicitudinem habere non poſſumus: ſecundum quod dicitur Matth. 6. Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid mãducetis: ergo temporalia petere nõ debemus orando.

3 ¶ Præterea, Per orationem noſtram mens debet eleuari in Deum. Sed petendo temporalia deſcendit ad ea quæ infra ſe ſunt: contra id quod Apoſtolus dicebat, ſecund. ad Corinth. 4. Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna: ergo non debet homo temporalia in oratione à Deo petere.

4 ¶ Præterea, Homo non debet petere à Deo, niſi bona, & vtilia: ſed quandoque temporalia habita ſunt nociua, non ſolum ſpiritualiter, ſed etiam temporaliter: ergo non ſunt in oratione à Deo petenda.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Prouerb. 30. Tribue tantum victui meo neceſſaria.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut * Auguſt. dicit ad Probam, de adorando Deum. Hoc licet orare quod licet deſiderare. Temporalia autem licet deſiderare: non quidem principaliter, vt in eis finem conſtituamus, ſed ſicut quædam adminicula, quibus adiuuamur ad tendendum in beatitudinẽ: inquantum, ſcilicet per ea vita corporalis ſuſtentatur: & inquantum nobis organicè deſeruiunt ad actus virtutum. Vt etiam * Philoſoph. dicit in. 1. Ethic. Et ideo pro temporalibus licet orare. Et hoc eſt quod Auguſt. dicit * ad Probam, quòd ſufficientiam vitæ non indecenter vult quiſquis eam vult, & nõ amplius: quæ quidem non appetitur propter ſeipſam, ſed propter ſalutem corporis, & congruentem habitum perſonæ hominis, vt non ſit inconueniens eis cum quibus viuendum eſt. Iſta ergo cum habentur, vt teneantur, cum non habentur, vt habeantur orandum eſt.

Epiſt. 121. c. 12. Et c. 4. & 5. S. 2.

Li. 1. Ethi. c. 8. ad fin. tom. 5.

** Epiſtol. 121. ca. 6. circa med. tom. 2.*

¶ Ad Primvm ergo dicendũ, quod temporalia non ſunt quærenda principaliter, ſed ſecundario. Vnde Aug. dicit * in lib. De ſermone Domini in mõte. Cũ dixit illud, primo quærẽdum eſt, ſcilicet regnum Dei, ſignificauit, quia hoc,

Li. 2. c. 24. paulo à prĩ. tom. 4.

hoc, ſcilicet, temporale bonum poſterius quærendum eſt, non tempore, ſed dignitate: illud tanquam bonum noſtrum, hoc tanquam neceſſarium noſtrum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd non quælibet ſolicitudo rerum temporalium eſt prohibita, ſed ſuperflua & inordinata: vt ſupra * habitum eſt. Q.55.a.6.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando mens noſtra intendit temporalibus rebus vt in eis quieſcat, remanet in eis depreſſa. Sed quando intendit eis in ordine ad beatitudinem conſequendã, non ab eis deprimitur, ſed magis eleuatur ſurſum.

¶ Ad quartum dicendũ, quòd ex quo non petimus temporalia tanquam principaliter quæſita, ſed in ordine ad aliud eo tenore à Deo petimus ipſa, vt nobis concedantur ſecundũ quòd expediunt ad ſalutem.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio: Licitum eſt in oratione petere à Deo bona temporalia; non principaliter; vt in eis finem conſtituamus, ſed ſicut quædam adminicula, quibus ad obtinendam beatitudinem adiuuemur. Probatur: Id licet orando petere, quod licet deſiderare, vt dicit Diuus Auguſtinus in epiſtola ad Probam, de orando Deũ, cap. 12. ſed bona temporalia licet deſiderare, nõ principaliter, vt in eis finem conſtituamus, ſed ſicut quædam adminicula, quibus adiuuemur ad tenendam beatitudinem, inquantum, ſcilicet, per ea vita corporalis ſuſtentatur, & inquantum nobis organicè deſeruiunt ad actus virtutum: ergo bona temporalia licet in oratione petere ſub iſta ratione.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

Explicatis iam in ſuperioribus quiditate, & conuenientia orationis, atque etiã quis ſit ille, qui à nobis eſt orandus, agit D. Thom. in his duobus articulis, de eo, quod eſt à Deo in oratione petendum. Et quoniã tantum conuenientia poſſunt eſſe materia orationis, vt ex illius diffinitione colligitur, qua dicitur, quod oratio eſt petitio conuenientium à Deo; & tam remotio mali quã collatio boni poſsit eſſe conueniens, fit, vt vtrumque veniat à Deo poſtulandum. Sed ſicut bonum eſt duplex, vnum quod per ſe, & ſecundum ſe eſt appetibile, vt vita beata, & virtutes ad eam conducentes; aliud quod poteſt prodeſſe, & obeſſe aliquando: id, ſcilicet, quo poteſt homo bene & male vti; quale eſt bonum corporis; ità etiam & conueniens poteſt eſſe in duplici differẽtia. Vnũ quod per ſe, & ſemper eſt conueniẽs. Quale eſt primi generis bonũ. Aliud, quod aliquando conuenit, & aliquando non conuenit. Qualia ſunt bona corporalia. De primi generis conuenientibus dicit D. Thom. quod illa licet petere determinate. Quod etiã probari poteſt ex oratione Dominica, qua dicimus; Adueniat regnum tuum, & ex ſcriptura. Pſal. 79. Oſtende nobis faciem tuam, & ſalui erimus. Et iterum: Dirige me in ſemitam mandatorum tuorum. Et ex Eccleſia, quæ orat: Da nobis fidei, ſpei, & charitatis augmentum, &c. De conuenientibus autẽ ſecũdi generis affirmat, quod, quanuis poſsint licitè peti à Deo, quatenus ad vitam ſunt neceſſaria, quod & faciebat Salomon quando dicebat; Victui meo tribue neceſſaria; & facimus nos in oratione Dominica, quando oramus: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie (quod non tantum de ſpirituali pane; ſed etiam de corporali eſt intelligendum, vt dicit gloſſa ſuper illum locum) & facit Eccleſia, dum in ſuis litanijs orat Deum pro pluuia congruente, & vt fructus terræ dare, & conſeruare dignetur: huiuſmodi tamen bona, ſiue corporis illa ſint, ſiue fortunæ, non ſunt abſolute, & determinate à Deo petenda, ſed cum remiſsione ad ipſius beneplacitum, ſi ipſa profutura cognouerit ad æternæ beatitudinis cõſequutionem. Et ratio huius eſt, Nam cum beatitudo ſit primum, & principale obiectum, circa quod oratio noſtra verſatur; nihil quod ipſius conſequutioni aduerſetur, erit licitũ poſtulare. Sæpe autem poterit cõtingere, vt bona temporalia, quæ petuntur, ſi dentur, potius noceant, quam proſint; atque adeò illa abſolute petere non licebit. Propter hoc que dicebat D. Paulus ad Roman. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram, nam quid oremus ſicut oportet neſcimus. Sed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quaſi diceret, ob id ſpiritus ſanctus imperfectum noſtrum, benigno ſuo auxilio adiuuat, in noſtris orationibus, quia nos cæci, & miſerabiles, neque quid, neque quomodo orare debeamus, cognoſcimus. Diu. Thom. ſupra iſtum locum in hunc modum dicit: In generali quidem poſſumus ſcire quid conuenienter oremus; ſed in ſpeciali hoc non poſſumus.

Tẽporalia non ſunt abſolute petenda.

Primo: Quia ſi deſideramus facere aliquod opus virtutis, contingere poterit, vt illud non huic, aut illi ſit congruum: ſicut & alicui, qui vtiliter poſſet in actione proficere, contemplationis quies non expediret, aut è conuerſo. Propter hocque dicebat Salomon Prouerbio. decimo quarto: Eſt via, quæ videtur homini iuſta: nouiſsima autem illius ducunt ad mortem. Secundò: Quia aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ, quod ſibi verteretur in periculum mortis, iuxta illud Eccleſiaſtic. quinto. Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſunt. Tertiò: Quia aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tentationis, quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilitatis. Vt patet in Paulo, qui petebat amoueri à ſe ſtimulum carnis: qui tamen datus ei erat ne magnitudo reuelationum ipſum extolleret: vt dicitur. 2. ad Corinth. capit. 2. Hæc Diu. Thom. Quibus verbis ſignificat apertè, contingere poſſe, vt quæ petimus à Deo nobis conducibilia non ſint; atque adeò neceſſarium eſſe, quòd Spiritus ſanctus mentem noſtram illuminans, & affectum voluntatis bonis deſiderijs ſuccendens, quæ ſalutaria ſunt gemitibus & ſuſpirijs inenarrabilibus poſtulare nos faciat. Hoc idem exemplo docuit nos Chriſtus Redemptor noſter. Qui cum Patrem oraret, vt calicem eius transferret, ſuã tandem voluntatem Patris voluntati ſubiecit dicens: Veruntamen non mea, ſed tua fiat voluntas. Et in oratione Dominica dicimus; Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Cui petitioni contraire videtur, qui abſolutè & determinatè aliquid huiuſmodi à Deo petit, cum talis potius ſuam petat fieri voluntatẽ, quàm Dei. Et hinc eſt, quòd filijs Zebedæi abſolutè petentibus, mediante matre, vt vni dexteram, & alteri ſiniſtrã, in regno ſuo daret; quod ipſi temporale futurum exiſtimabant, Chriſtus dixerit; Neſcitis quid petatis.

Argumentum contra D. Thom. ¶Et ſi quis contra hoc argumẽtetur: Eccleſia publicè, & vnuſquiſque ſecretè in ſua priuata oratione quotidie orat Deum, non ſolum, vt ſibi in communi benefaciat, ſed etiam in ſpecie, & determinatè; vt pluuiam nobis tribuat congruentem, & fructus terræ dare, & conſeruare dignetur, & ſimilia: ergò falsò dicit Diuus Thomas, non eſſe licitum bona temporalia determinatè petere. *Solutio.* Reſpondeo ly, determinatè, poſſe accipi dupliciter. Vno modo, vt idem ſit quod in ſpecie, & in particulari, & non in genere, & in confuſo. Et ſecundum iſtam rationem Diu. Thom. non negat bona temporalia eſſe determinatè petenda à Deo. Quin potius ipſemet in. 4. diſtinctione decima quinta, quæſtione quarta, articulo quarto, probat, talia bona eſſe determinatè à Deo petenda. Ad hunc ſenſum; quod in particulari, & in ſpecie ſunt poſtulanda. Alio modo accipitur determinatè pro eo, quod eſt abſolutè, & ſine ordine ad aliam rem. Et in hoc ſenſu non ſunt petenda bona temporalia determinatè, hoc eſt, abſolutè, & ſine aliqua conditione; ſed ſi expedierint nobis. Et hoc eſt, quod affirmat Diuus Thom. in præſenti. Ratioque eius eſt efficaciſsima: Quia, ſcilicet, poſſunt eſſe nobis noxia; & ratio poſtulat, vt nullus ab aliquo ſupplex, niſi conuenientia petat.

Dubium. ¶Et ſi quis quærat, vtrum ſemper ſit neceſſarium, quod talis conditio in oratione exprimatur; an verò ſatis ſit, quòd virtute in petitione ſubintelligatur; dico breuiter ſatis eſſe illam virtute ſubintelligi: nec eſt opus, vt verbis explicetur. *Solutio.* In oratione enim Dominica, ſine aliqua conditione bona temporalia à Domino petimus, dicentes: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et Eccleſia in litanijs abſolutè poſtulat, vt Deus fructus terræ dare, & cõſeruare dignetur. *Nota.* ¶Et eſt aduertendũ, quod non ſolum eſt licitum petere bona temporalia, quatenus ad vitam ſunt neceſſaria, ſed etiam bona ſuperflua, hoc eſt, diuitias modò ad bonum finem ordinentur. Nam cum ſit licitum habere diuitias, & meritorium, eas in pias cauſas, & gloriam Dei expendere, licitum etiam erit, illas ad huiuſmodi finem deſiderare, & ex conſequenti eas petere, cum omne illud ſit licitum, orare quod licet deſiderare: vt dicit Diuus Auguſtinus in epiſtola ad Probam de orando Deũ cap. 12. Eſt tamen huiuſmodi petitio ſemper valdè periculoſa. Proptereaque Sapient. 30. dicebat Salomon Deo: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi; ne fortè ſatiatus alliciar ad negandum, & dicam: Quis eſt dominus. Et Propheta in Pſalm. 36. Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas. Chriſtus etiam comparat, propter eandem rationem, diuitias ſpinis, quæ animam pungunt ſæpeque impediunt, ne quis regnum Dei ingrediatur, iuxta illud: Difficilius eſt diuitem ingredi in regnum Dei, quàm camelum per foramen acus tranſire.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm orare pro bonis temporalibus, ſit opus hominis imperfecti. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ. *Argumen.* Ad perfectionem Chriſtiani

hominis

hominis ſpectat, bona temporalia contemnere, iuxta illud; Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes: & veni, ſequere me: & Matth. 6. Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis, nec corpori veſtro, quid induamini: & ſubdit ſtatim: Hæc enim gentes quærunt: Scit autem pater veſter, quòd his omnibus indigetis: ergo hominis imperfecti eſt hæc omnia poſtulare. Propter hoc argumentum Alexander Alenſis affirmat, eſſe opus imperfectionis petere à Deo huiuſmodi temporalia bona. Sed, vt quid in hac re verum putem, explicem; aduertendum eſt: quòd bona temporalia prima ſua diuiſione diuidi poſſunt in bona corporis, qualia ſunt pulchritudo, ſalus, &c. & in bona externa, qualia ſunt diuitiæ, opes, amici. Et rurſus hæc diuiduntur. Nam quędam ſunt valde neceſſaria. Qualia ſunt illa, ſine quibus, aut nullo modo, aut vix vita tranſigi poteſt. Alia autem ſunt bona ſuperflua.

1. Concluſ. ¶Quo ſuppoſito, ſit prima concluſio: Nõ eſt opus imperfectionis ea bona temporalia petere à Deo, quæ neceſſaria ſunt ad vitam degendam. Probatur: Vnuſquiſque ex charitate tenetur ſeipſum diligere: in quo continetur præceptum, vt ea bona quærat quis, quæ neceſſaria ſunt ad ſuam conſeruationem: ergo ſi illa petat à Deo nõ erit imperfectus. Probo conſequentiam: Nam dato oppoſito, non quærere eſſet conſilium, atque adeò conſilium eſſet contra præceptum; quod eſt omnino impoſsibile. Secũdò: Chriſtus in oratione Dominica tradens nobis formam orandi, ea docuit, quæ à Deo eſſent petenda, ſed inter alia vnum eſt, vt det nobis panem noſtrum quotidianum, quo nomine, ſecundum Auguſt. in Epiſt. ad Probam iam citata, intelliguntur bona, quę ad victum ſunt neceſſaria: ergo non eſt imperfectio illa in oratione petere. Et confirmatur ex Paulo: 1. ad Tim. cap. 2. dicente: Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarũ actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in ſublimitate cõſtituti ſunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus. Hæc autem omnia pertinent ad bona temporalia. Ad quorum petitionem non adeò nos hortaretur Apoſtolus, niſi orare pro illis eſſet opus perfectionis.

2. Concluſ. ¶Secunda concluſio: Opus imperfectionis eſt, ea bona petere à Deo, quæ ſuperflua ſunt, etiam ſi ad bonum finem dirigantur. Probatur: Horum bonorum petitio quamuis licita ſit, ſi ad bonum finem dirigantur, ſemper tamen eſt valde periculoſa, vt paulò ante dicebam, ſed fieri non poteſt, vt ſit opus perfectionis, ea bona petere à Deo, quorũ poſſeſsio ſine periculo animæ non inueniatur: ergo illa petere erit opus imperfectionis. Ad argumentum in contrarium factum dico primò, falſum eſſe, quòd eſt opus perfectionis, aut conſilij, ea bona temporalia contemnere, quæ ad vitam degendam ſunt neceſſaria. Nec contrarium colligitur, ex illo teſtimonio, ſi vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, quæ habes, & veni, ſequere me. Nam Chriſtus in illis verbis ſolum conſuluit, vt abijciamus curam rerum domeſticarum, nullam rem familiarem habentes. Non autem conſuluit, vt nulla tibi ratione victum pares. Cuius rei ſignum eſt, quòd etiam illi monachi, qui illud Domini cõſilium ſequuti ſunt, omnia derelinquentes: adhuc tenentur victum quærere, vel rogando eleemoſynas, vel ſuis manibus operando. Vel dico ſecundò, quòd etiam ſi verum eſſet, quòd eſt conſilium ſpernere bona temporalia neceſſaria ad victum, non tamen inde ſequitur eſſe opus imperfectionis, Deum pro illis orare. Nam licèt ſit imperfectio, illa bona deſiderare, ſuppoſito tamẽ iam iſto imperfecto deſiderio velle illa per Deum obtinere non eſt hominis imperfecti, ſed potius religioſi, atque teſtantis, ſe nolle aliquid ſperare, niſi à Deo, etiam quantum ad minima. Ad aliud teſtimonium ex Matth. cap. 6. reſpondetur, quòd ibi tantum prohibetur ſolicitudo, hoc eſt, anxietas, & cura nimia rerum temporalium. Qui autem illa petit à Deo, non eſt ſolicitus.

Ad argum.

Corollariũ ¶Ex dictis infertur licitum eſſe in oratione petere mortem, vel propriam, vel alienã, non abſolutè, ſed conditionaliter, ſi homo finaliter non ſit corrigendus. Nam hæc etiã inter bona temporalia connumerantur. Et ſic Anaſtaſia orabat Deum, vt ſuum maritũ Publium de medio tolleret, vt daret locum ſanctis, ſi non erat finaliter corrigendus. Et Cyrillus in quadam epiſtola ad Auguſtinũ orat Deum, vt hæreticum quendam reſipiſcere nolentem occidat. Idem ſimiliter poterit iuſto optari, ſi timetur, quòd diu viuens in peccatum cadet. Id enim eſt licitũ viris iuſtis deſiderare, quod inter Dei beneficia computatur. Tale autem eſt eos, de hoc ſeculo nequam tollere, ne mali fiant, iuxta illud; Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum illius, aut fictio deciperet animam eius. Hoc etiam petebat pro ſeipſo, D. Paulus quando dicebat; Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Iob quoque propriam mortem deſiderabat. Nec in hoc videtur, vir tã iuſtus peccaſſe, melior eſt enim mors,

quam vita amara. De duobus autem, quorum alterum eſt eligendum, illud videtur præeligendum quod eſt melius.

Dubium.

¶ De bonis per ſe appetibilibus, qualia ſunt vita beata, & virtutes ad eã conducentes, de quibus dixit D. Thom. in art. 5. quòd illa eſt licitum petere determinatè, poteſt eſſe aliquale dubiũ, vtrùm id ſit vniuerſaliter verum. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Liberalitas, magnificẽtia, & fortitudo bellica, ſunt virtutes, & tamen non ſunt abſolutè, & determinatè petendæ à Deo: ergo falſò dicit D. Tho. quòd illa, quæ ſunt per ſe bona, qualia ſunt vita beata, & virtutes ad illam conducentes determinatè poſſunt peti à Deo. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Huiuſmodi virtutes haberi non poſſunt ſine bonis temporalibus, ſcilicet, diuitijs, aut viribus corporis; ſed hæc non petuntur licitè à Deo determinatè, vt conſtat ex dictis; ergo neque illa. Propter hoc argumentum Medina. C. de oratione. §. quid in oratione petendum, affirmat, prædictas virtutes, & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles, non eſſe petendas determinatè à Deo, ſed ſub conditione, ſicut alia bona temporalia.

Sententia Medinæ.

Hæc tamen ſententia eſt apertè falſa. Et ſic dico, nullam virtutem excipiendam eſſe; ab illa regula generali. Et ratio eſt; Quia omnis virtus ex ſe, eſt bonum honeſtum; bonum autem honeſtum, nulla ratione fieri poteſt, vt ſit pernicioſum: & ſic non eſt cur ſub conditione petatur.

Sententia Autoris.

Ad arg.

Et ad argumentum in contrarium factum, reſpondeo, quòd aliud eſt virtus, & aliud exequutio virtutis. Nam, quia virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens, fit, vt formaliter in recta; & honeſta voluntate conſiſtat: & res externæ, quæ exequutioni mandantur, pertinent ad ipſam virtutem materialiter. Ad hoc ergo, vt aliquis ſit magnificus, aut liberalis, ſufficit voluntas efficax magnificè, & liberaliter operandi: quòd autem in ipſa plus, aut minus poſsit eſt per accidens: Vel ſecundò reſpondetur, quòd quanuis concedamus, prædictas virtutes non poſſe conſiſtere ſine bonis temporalibus; quod eſt falſum; adhuc tamen ex hoc non ſequitur, quòd qui eas abſolutè petit, peteret etiam abſolutè diuitias, & bona temporalia. Sed ſolum ſequitur, quòd peteret illa bona temporalia, quatenus ſunt materia, & ſubſeruiunt talibus virtutibus. Quæ ratio non eſt abſoluta, ſed legitima conditione moderata. Itaque qui peteret ſibi à Deo liberalitatem, vna, & eadem oratione formaliter, & abſolutè peteret virtutẽ, & interpretatiuè, atque conditionaliter peteret bona temporalia, quatenus ſubſunt viui illius virtutis, quod nulla ratione poteſt eſſe illicitum. Dixi notanter, eſſe falſum, quòd virtus magnificentiæ, & liberalitatis, non poteſt eſſe ſine bonis temporalibus, nam vt docet Magiſter in 3. diſtinctione. 31. & D. Thom. ibidem, quæſtione. 2. artic. 4. & 1. 2. quæſt. 67. artic. 1. ad. 1. virtutes morales manent in patria. Et tamen certum eſt, ibi nulla futura bona temporalia, quę per liberalitatẽ, & magnificentiam conferantur. Imò nec paſsiones, quæ per temperantiam, aut fortitudinem moderentur.

Virtutes morales manent in patria.

Quam ſuam ſententiam, vt explicet aduertit, quòd in virtutibus moralibus aliquid eſt formale, & aliquid quaſi materiale. Materiale eſt in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad paſsiones, vel operationes, ſecundum modum aliquem. Et quia iſte modus determinatur à ratione, idcircò formale in omnibus virtutibus eſt ipſe ordo rationis. Hoc ſuppoſito dicit, quòd virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod eſt materiale in eis. Non enim habebunt in futura vita locum concupiſcentiæ, & delectationes ciborum, & venereorũ, nec etiam timores, aut audaciæ circa pericula mortis. Sed quantum ad id, quod eſt formale remanebunt in beatis perfectiſsimè poſt hanc vitam. In quantum, ſcilicet, ratio vniuſcuiuſque perfectiſsima, erit circa ea, quæ ad ipſum pertinent ſecundum illum ſtatum. Et vis appetitiua omnino mouebitur ſecundum ordinem rationis. Propter quod Diuus Auguſtinus libr. 14. de Trinitate, capit. 9. dicebat, quod prudentia ibi erit ſine vllo periculo erroris; fortitudo ſine moleſtia tolerandorum malorum; temperantia ſine repugnantia libidinum. Et ad eundem modum dicendum erit in noſtro propoſito.

¶ Mala pœnalia non licet petere in oratione, niſi in ordine ad bonum, vt, ſcilicet, per flagella quis conuertatur ad Deum. Et ſic ſunt intelligendæ innumeræ imprecationes, quæ ponuntur in ſcriptura contra inimicos. Quale eſt illud: Erubeſcant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei. Pſalm. 6. & illud. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum Pſalm. 108. Quibus in locis conturbationem inimicorum per tribulationes petit propheta, vt per eas corrigantur, & conuertantur ad Dominum. Poſſunt etiam & vltra dictam expoſitionem loca illa tripliciter intelligi. Primò, vt ſit ſenſus, quod ſancti poſtulant

Oratio de malis pœnæ.

non

non vt ipſi peccatores deſtruantur, ſed tantum, quòd in eis deſtruatur regnum peccati, deſtructis, ſcilicet, in eis peccatis ipſorum. Secundò, quòd verba illa fuerint dicta non per modum imprecationis, ſed per modum prophetiæ, quid illis eueniet enunciantis. Et tunc præſens optatiui, vel imperatiui ponitur pro futuro modi indicatiui, quale eſt illud: Duplici contritione, contere eos Domine, id eſt, conteres. Tertiò, quòd Prophetæ verba illa dixerint conformando voluntatem ſuam cum voluntate diuina circa damnationem perſeuerantium in peccato. Mala temporalia orare & petere alijs ex odio, eſt peccatum mortale. Et ſimiliter poſtulare poſſe facere mala culpæ, vt furtum, aut adulterium.

ARTICVLVS. VII.

¶ *Vtrùm debeamus pro alijs orare?*

3.q.21.ar. 3.ad 3. Et 4.d.15.q. 4.art.4.q. 3.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd non debeamus pro alijs orare. In orando enim ſequi debemus formam quam Dominus tradidit. Sed in oratione Dominica petitiones pro nobis facimus, non pro alijs dicentes. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, &c. ergo non debemus pro alijs orare.

2 ¶ Præterea, Ad hoc oratio fit vt exaudiatur. Sed vna de conditionibus quæ requiruntur ad hoc quod oratio ſit exaudibilis, eſt vt aliquis oret pro ſeipſo, vnde ſuper illud Ioann. 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Auguſtin. * dicit, Exaudiuntur omnes pro ſeipſis: non autem pro omnibus. vnde non ſimpliciter dictū eſt, dabit: ſed dabit vobis: ergo videtur quòd non debeamus pro alijs orare: ſed ſolum pro nobis.

Trac.102. nō remotè à princ.to. 9.

3 ¶ Præterea, Pro alijs ſi ſint mali prohibemur orare, ſecundum illud Hierem. ſeptimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te. Pro bonis autem non oportet orare: quia ipſi pro ſeipſis orantes exaudiuntur: ergo videtur, quòd non debeamus pro alijs orare.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Iac. 5. Orate pro inuicem vt ſaluemini.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut * dictum eſt, illud debemus orando petere quod debemus deſiderare. Deſiderare autem debemus bona non ſolum nobis, ſed etiam alijs. Hoc enim pertinet ad rationem dilectionis quam proximis debemus impendere: vt ex ſupra dictis * patet. Et ideo charitas hoc requirit, vt pro alijs oremus. Vnde Chryſoſtom. * dicit ſuper Matth. Pro ſe orare neceſsitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autem ante Deum eſt oratio: non quam neceſsitas tranſmittit: ſed quàm charitas fraternitatis commendat.

Art. præc.

Quæſt. 25. & 26.

Homil. 14. in imperfecto circa prin. to. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut Cyprian. dicit in lib. de oratione Dominica: ideo non dicimus pater meus, ſed noſter: nec da mihi, ſed da nobis, quia vnitatis magiſter noluit priuatim precem fieri: vt, ſcilicet, quis pro ſe tantum precetur. Vnum enim orare pro omnibus voluit, quoniam in vno omnes ipſe portauit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd pro ſe orare ponitur conditio orationis, non quidem neceſſaria ad effectum merendi, ſed ſicut neceſſaria ad indeficientiam impetrandi. Contingit enim quandoq; quòd oratio pro alio facta non impetrat, etiam ſi fiat piè & perſeueranter & de pertinentibus ad ſalutem, propter impedimentum quod eſt ex parte eius pro quo oratur, ſecundum illud Hierem. 15. Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Nihilominus tamen oratio meritoria erit oranti qui ex charitate orat, ſecundum illud Pſalm. 34. Oratio mea in ſinu meo cōuertetur. gloſſ. Id eſt, etſi non eis profit: ego tamen non ſum fruſtratus mea mercede.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiā pro peccatoribus orandum eſt, vt conuer-

conuertantur: & pro iuſtis vt perſeuerent, & proficiant: Orantes tamen nō pro omnibus peccatoribus exaudiuntur, ſed pro quibuſdam. Exaudiuntur enim pro prędeſtinatis, non autem pro præſcitis ad mortem. Sicut etiam correctio qua fratres corrigimus, effectum habet in prædeſtinatis, non in reprobatis, ſecundum illud Eccleſiaſt. 7. Nemo poteſt corrigere quem Deus deſpexerit. Et ideò dicitur. 1. Ioann. 5. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccato non ad mortem, petat & dabitur ei vita peccanti peccatum non ad mortem. Sed ſicut nulli quandiu viuit hic, ſubtrahendum eſt correctionis beneficium, quia non poſſumus prædeſtinatos diſtinguere à reprobatis, vt Augustinus * dicit in libro de correptione, & gratia, ità etiam nulli eſt denegandum orationis ſuffragium. Pro iuſtis etiam eſt orandum triplici ratione.

C. 15. to. 7.

¶ Primo quidem, quia multorum preces facilius exaudiuntur, vnde ſuper illud Roman. 15. Adiuuetis me in orationibus veſtris, dicit * gloſſ. Bene rogat Apoſtolus minores pro ſe orare. Multi enim minimi dum congregantur vnanimes, fiunt magni: & multorum preces impoſsibile eſt quod non impetrent illud, ſcilicet, quod eſt impetrabile. Secundo vt ex multis gratia agatur Deo de beneficijs quæ conferuntur iuſtis: quæ etiam in vtilitatem multorum vergunt. vt patet per Apoſtolum. 2. ad Cor. 1. Tertio vt maiores non ſuperbiant, dum conſiderant ſe minorum ſuffragijs indigere.

Eſt Ambr. circa finem Commentarij ad 15. c. ad Rom. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua; quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Iacobi. 5. Orate pro inuicem, vt ſaluemini, & in corpore articuli, hac ratione: Illud debemus orando petere, quod debemus deſiderare, vt ex Diuo Auguſt. diximus art. præcedenti; ſed non ſolum nobis, ſed etiam alijs debemus bona deſiderare; hoc enim pertinet ad rationem dilectionis, quam alijs debemus impendere: ergo non ſolum pro nobis, ſed etiam pro alijs debemus orare. Et confirmatur ex Diuo Chryſoſto. Homil. 4. in imperfecto ſuper Matthæum dicente; Pro ſe orare neceſsitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONcluſio huius articuli certa eſt, & extra controuerſiam poſita, eiuſque aſſignat plures rationes Alexander Alenſ. 4. part. quæſtione. 26. membro. 3. articulo. 6. Quarum vna ſumitur ex neceſsitate eorum, pro quibus oramus, ſcilicet, peccatoribus, quibus quaſi commembris compati, & ſuccurrere competit ex charitate. Pro iuſtis ſimiliter orare debemus, quandiu credimus eos miſerijs præſentibus præpediri. Et ſic dicit Gloſſa ſuper capitulum vltimum Iacobi, in illa verba; Si quis errauit ex vobis: Oremus pro ſalute proximorum, non ſolum temporali, ſed æterna. Si enim eſt magnæ mercedis eripere corpus quandoque moriturum; quanti meriti erit animam liberare in cæleſti patria victuram? Secunda ratio ſumitur ex diuina voluntate, quæ vult membra eſſe pro inuicem ſolicita, atque vnum per aliud adiuuari. Et ſic dicit Gloſſa ſuper primam Epiſtolam Ioann. capit. vltimo, in illa verba. Audiet nos quidquid petierimus. Si petimus ſecundum voluntatem Dei impetrabimus, ſicut quando petimus pro fratre, pro quo eſt petendum. Tertia ratio ſumitur ex propria vtilitate orantium, qui eo ipſo, quòd pro alijs orant, merentur citiùs, & vberiùs pro ſeipſis exaudiri, iuxta illud D. Gregorij libr. 33. morali. Quiſquis pro alio intercedere nititur, ſibi potiùs ex charitate ſuffragatur: & pro ſemetipſo tantò citiùs exaudiri meretur, quantò deuotiùs pro alijs intercedit. Hæc etiam concluſio ſufficienter probatur ex dictis à nobis art. 3. huius quæſtionis, vbi latè oſtendimus eſſe præceptum orandi, non tantum pro nobis, ſed etiam pro alijs.

Gloſſa.

D. Gregor.

¶ Sed poteſt eſſe non leue dubium, circa illam, verùm ſit ità vniuerſaliter intelligenda, vt pro omnibus viatoribus, in quibuſcunque peccatis exiſtentibus orare debeamus. Et pro parte negatiua argumentor primò, ex Ioanne. 1. ſua Canonica, capit. 5. in hunc modum dicente: Qui ſcit, fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem, & peccatum ad mortem: non pro illo dico, vt roget quis. Quibus verbis ſignificare videtur Apoſtolus, aliqua eſſe peccata, in quibus qui inuentus fuerit ad

Dubium.

1. Argum.

ad mortem vſque non expiabitur: Et pro huiuſmodi vanum exiſtimat orationes fundere ad Deum. Non ergo pro omnibus peccatoribus in vniuerſum orandum eſt.

2.Argum. ¶Secundò, vt Eccleſ.cap.7.habetur. Nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit: ſed multi dicuntur derelicti, & deſpecti à Deo in ſacris literis, iuxta illud Eſai.1. Derelinquentur filiæ Sion, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario: ergo pro illis non erit orandum. Et idem argumentum poteſt fieri de peccantibus in Spiritum ſanctum; quorum peccatum, inquit Chriſtus, nec remittetur eis in hoc ſeculo, nec in futuro.

3.Argum. ¶Tertiò: Infideles, atque hæretici ſunt viatores; & tamen pro illis orandum non eſt; quia cum iam contra eos Deus ſententiam, atque iudicium protulerit, iuxta illud Ioannis.3. Qui non credit iam iudicatus eſt, non videtur conueniens, vt pro illis orationes ad Deum fundamus: ergo non in vniuerſum pro omnibus viatoribus orandum eſt. Et confirmatur: Excommunicati ſunt viatores; & tamen pro illis orandum non eſt, cum ſint diuiſi à cœtu fidelium, & excluſi, atque priuati ſuffragijs, & orationibus Chriſtianorum: ergo non pro omnibus viatoribus in vniuerſum eſt orandum.

Vlt. argu. ¶Vltimò; Pro præſcitis, de quibus manet fixa Dei ſententia, quòd damnabuntur in perpetuum, videtur vanum orationes fundere ad Deum; & tamen ſunt viatores: ergo non pro omnibus viatoribus eſt orandum.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quòd de orationibus, quæ poſſunt à fidelibus pro alijs fieri, loqui poſſumus, vel ex natura rei, vel ſuppoſita Eccleſiæ determinatione. Rurſus poſſumus loqui, vel de orationibus publicis, Eccleſiæ nomine factis, vel de oratione particulari, quam vnuſquiſque priuatim ad Deum fundere poteſt. Quo ſuppoſito ſit prima cõcluſio:

1.Concluſ. Loquendo ex natura rei, nullus viator, quantumcunque peccator ſit, eſt excludendus à noſtris orationibus, ſiue publicæ illæ ſint ſiue priuatæ. Itaque non eſt homo viuus, pro quo non conueniat orare. Probatur: Pro omni illo orandum eſt, cui ſalutem optare poſſumus, cum id orare debeamus, quod debemus deſiderare, vt ex mente Auguſtini dicit Diuus Thomas in iſto articulo; ſed nullus homo eſt in genere, cui non debeamus optare ſalutem, cum nullus ſit, quem ex præcepto charitatis ſicut nos ipſos diligere non teneamur: ergo pro omnibus ex natura rei orare tenemur. Et confirmatur: Si pro aliquo orandum non eſſet, maximè pro homine obſtinato; de quo nulla habetur ſpes pœnitentiæ; ſed vt Diuus Auguſtinus affirmat de nullo homine, quantumlibet obſtinato, eſt deſperandum, quin poſſit in momento, Deo aſpirante, conuerti: ergo pro omnibus viatoribus ex natura rei, eſt orandum. Idem etiam probari poteſt ex Diuo Iacobo. Qui in capit.5. ſuæ Canonicæ dicit; Orate pro inuicem, vt ſaluemini; quod ad omnes vniuerſaliter ſine exceptione dictum eſſe conſtat; cùm omnibus optare debeamus, vt ſaluentur, vt conformes ſimus voluntati Dei. De quo dicit Paulus, quòd vult omnes homines ſaluos fieri. Vltimò: Chriſtus pro omnibus quantumuis peccatoribus venit, & paſſus eſt, vt ipſe teſtatur dicens; Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam; quare pro omnium ſalute, quantum in ſe fuit, fecit: ergo nos ſimiliter Chriſtum imitati, omnibus ſalutem optare, & pro omnibus orare debemus.

2.Concluſ. ¶Secunda concluſio: Suppoſita Eccleſiæ determinatione, quæ priuat excommunicatos communibus orationibus Eccleſiæ, nullus pro illis publicè orare poteſt. Voco autem orationem publicam, eam, quam miniſter facit nomine Eccleſiæ. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt, & habetur expreſſe in cap. nuper. de ſententia excommunicationis. Dixi autem publicè: Nam oratione priuata, nullus prohibetur pro quibuſcunque voluerit, etiam excommunicatis, orationes fundere ad Deum, cum maior excommunicatio, vt communiter dicunt Doctores ſequuti Diuum Thomam in additio.ad 3.part.quæſt.21.artic.1. ſolum priuet cõmunione Eccleſiæ, quo ad fructum, & ſuffragia generalia. Nomine fructus intelligimus quamcunque externam communionem, tam ciuilem, quam eccleſiaſticam, & perceptionem ſacramentorum, ex quibus maximum fructum capiût fideles. Et nomine ſuffragiorum generalium intelligimus, tam exteriores orationes, nomine Eccleſiæ factas, quam internam communionem ex illis prouenientem, quibus omnibus maior excommunicatio priuat. Si quis autem quærat, vtrùm ſacerdos in memento, vel alijs miſſæ collectis poſſit pro excommunicatis orare, Syluester, verbo, excommunicatio.primo. §.8. reſpondet, quòd tanquam publica perſona & miniſter Eccleſiæ non poteſt. Quare ſi Rex, vel Epiſcopus fuerit excommunicatus in canone nominandus non erit. Tamen,

quia ſacerdos inter ſacra poteſt pro conſanguineis,& amicis orare, fit, vt ſi aliquis illorum ſit excommunicatus,tanquam priuata perſona pro illo orare non impediatur. Eandem ſententiam tenet Nauarro in capit.quando. de conſecratione, diſtinctione 1. nota.19.numero.71. & Couarruuias ſuper capit.alma mater.§.6.numero.4. Cæterum hæc opinio,quanuis clemens ſit,& forſam vera, periculo tamen non caret. Tum, quia potuit Eccleſia priuare excommunicatum non ſolum orationibus communibus,ſed etiam præcipere miniſtris, ne inter ſacra pro eo orarent ; & ſi hoc factum eſt pro eis orare non licet. Tum etiam;quia in ſacrificio miſſæ ſemper ſacerdos orare videtur nomine Eccleſiæ: ſiquidem tanquam illius miniſter illud offert. Certum eſt autem , quòd hac ratione nullo modo poteſt pro excommunicatis orare, vt D.Thom.docet loco citato in ſolutione ad.2. Nec obſtat quòd Eccleſia in die Paraſceues ſpecialiter orat pro hæreticis , & ſchiſmaticis. Quia hoc facit in exemplum Chriſti,qui ea die pro omnibus orauit; ſicut & pro omnibus paſſus eſt: Non tamen orat pro aliquibus ſub nomine excommunicatorum,Nam quanuis hæretici , & ſchiſmatici iure ſint excommunicati, illo tamen tempore , quo Eccleſia orat pro illis, quantum ad id,cenſentur abſoluti ab excommunicatione. Ex dictis omnibus infertur, quòd oratione priuata pro illis omnibus orare poteſt homo, pro quibus ſiue publicè, ſiue priuatè orare poſſet,ex natura rei, niſi eſſet Eccleſiæ prohibitio contrarium determinans iuxta modum à nobis explicatum in ſupra poſitis concluſionibus.

Ad 1. arg. ¶Ad primum argumentum ex Ioanne.1. ſua Canonica,capit.5.vt reſpondeamus,aduertendum eſt , quid ſit peccatum ad mortem, variè ſolere à Doctoribus explicari.

Finalis impœnitentia dicitur peccatum ad mortem ab aliquibus.

Nonnulli affirmant , peccatum ad mortem vocari ſolum finalem impœnitentiam, hoc eſt,peccatum , quod vſque ad mortem durat.Vt ſit ſenſus,quod quando quis cognoneritfratrem ſuum peccato aliquo teneri, vel leuiori,& veniali,vel tali (etiam ſi gran de ſit) quod videatur non vſque ad mortem per finalem impœnitentiam duraturum, ſed probabiliter exiſtimatur , quia ex infirmitate, ignorantia, aut fragilitate illud commiſit , de eo pœnitentiam acturus , atque ita remiſsionem conſequuturus ; tali, inquam,peccato ,de cuius emendatione,& remiſsione ſperatur, ſi quis viderit fratrem peccaſſe,adiuuet illum ſuarum precum ſuffragio apud Dominum : vt qui ſic non ad mortem deliquit , per pœnitentiam redeat ad perfectam animæ vitam,quam tollit peccatum. Eſt autem quorundam peccatum ad mortem , ſcilicet, finalis impœnitentia. Et pro illo non dico vt roget quis ; quia non eſt rogandum pro damnatis, vt poſtea dicemus. Hanc expoſitionem ſequitur Gloſſ.ſuper iſtum locum.

Peccatum in Spiritũ ſanctum dicitur pecca tũ ad mortẽ ab aliq.

¶Alij dicunt , vocari à D. Ioanne peccatum ad mortem illud, quod à Chriſto alio nomine appellatur peccatum in Spiritum ſanctum. De quo apud Matth.cap.12.affirmat:Qui dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei. Qui autem dixerit verbum in Spiritum ſanctum non remittetur ei, nec in hoc ſeculo , nec in futuro . Nam cum oratio pro peccatoribus facta ad id ordinetur,vt eis peccata remittantur,& illud, quod eſt in Spiritum ſanctum irremiſsibile à Chriſto dicatur in hoc ſeculo , & in futuro, ſuperfluum videbitur pro illo orationẽ fundere ad Deum.Sed quia non omnes eodem modo explicant, quid à Chriſto appelletur peccatum in Spiritum ſanctum, idcircò horum ſententia in plures diuidi poteſt. D.Thom.ſupra quæſt. 14.artic. 1. tres ſanctorum patrum explicationes refert de peccato in Spiritum ſanctum. Prima eſt D.Ambroſij lib.2. de pœnit.cap.4.& lib.de Spiritu ſancto.cap.3.D.Hieron.& D. Chryſoſt. ſuper Matth.cap.12.& aliorum, qui dicũt, quòd verbum in filium hominis eſt blaſphemia in Chriſti humanitatem iactata.Quales fuerunt illæ, quibus dixerunt,Chriſtum eſſe voracem,potatorem vini, amicum publicanorum,&c.Verbum autem in Spiritum ſanctum eſt blaſphemia in Chriſti diuinitatem prolata.Qualis fuit illa,In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia , qua opus diuina virtute apertè factum virtuti dæmonis tribuebant. Secunda expoſitio eſt D.Auguſt.Qui in Enchiridio cap.83.& Epiſt.50. dicit,blaſphemiam in Spiritum ſanctum eſſe finalem impœnitentiam, hoc eſt , peccatum mortale ad finem vſque vitæ perſeuerans : blaſphemia verò in filium eſt quodcunque aliud peccatum. Ideò autem affirmat quòd finalis impœnitentia dicitur peccatum in Spiritum ſanctum quoniam exclu dit remiſsionem quæ peculiariter Spiritui ſancto tribuitur. At verò alia peccata , quæ non ſunt contra remiſsionem; ſiquidem aliquando remittuntur dicuntur peccata in filium. Tertia expoſitio eſt D.Tho. loco citato, quam recentiores Doctores admittunt. Scilicet , quòd peccata,quæ committuntur per fragilitatem ſunt in patrem , cui tribuitur potentia . Quæ verò per ignorantiam ſunt

Diverſæ ſententiæ de peccato in Spiritũ ſanctum.

ſunt in filium; cui tribuitur ſapientia. Quæ autem procedunt ex certa malitia, illa ſunt in Spiritum ſanctum, cui tribuitur bonitas. Et intelligit D. Thom. per operari ex certa malitia, operari ex ipſa electione mali, vt ipſo ſe exponit, citans ea, quæ dixerat. 1.2.q. 78. art. 1. & 3. Et ſuppoſito, quòd poteſt hoc dupliciter contingere; vno modo ex inclinatione habitus vitioſi, qui malitia dicitur: alio modo ex eo, quòd per contemptũ abijcitur, & remouetur id, quod electionem peccati poterat impedire, ponit iſtam concluſionem bimembrem: Peccatum in Spiritum ſanctum, eſt peccatum ex certa malitia; non quæ procedit ex inclinatione habitus vitioſi; ſed ex malitia, qua per contemptum abijcitur & remouetur; id quod electionem peccati poterat impedire. Primam partem probat ex eo, quòd peccare ex inclinatione habitus vitioſi, non dicit ſpeciale genus peccati, ſed conditionem ſeu circunſtantiam, quæ poteſt omnibus peccatis competere. Peccare verò in Spiritum ſanctum dicit ſpeciale genus peccati, quod poſteà ab ipſo in ſex ſpecies diuiditur. Secũda verò pars probatur. Nam per operari ex certa malitia, vel debet intelligi prauus habitus, vel praua electio: Non prauus habitus, vt ſtatim dicebã: ergo praua electio. Et eſt aduertendũ, quod omne peccatum procedens ex malitia ad modum explicatum, appellatur à D. Thom. blaſphemia. Non quia propriè ſit ſpecies blaſphemiæ: ſed quia quodammodo poteſt appellari blaſphemia: ſicut omne opus bonum poteſt etiam appellari fidei confeſſio. Et quidem, ſi nomine peccati in Spiritum ſanctum intelligatur cum Diuo Auguſtino, finalis impœnitentia, ſententia illorum, qui affirmant per peccatum ad mortem, pro quo non eſt orandum, intelligendum eſſe peccatum in Spiritum ſanctum, prorſus coincidit cum prima reſponſione. Sed quoniam, quamuis hæc Doctrina Diui Auguſtini de peccato in Spiritum ſanctum, propter tanti viri autoritatem ab omnibus veneretur, à nullo tamen admittitur, tanquam germana expoſitio textus. Loquitur enim ibi Chriſtus de aliquo peculiari peccato blaſphemiæ, vt ex ipſo textu conſtat. Et finalis impœnitentia nec eſt peculiare peccatum, ſed conditio, quæ poteſt omnibus peccatis conuenire. Nec ſemper eſt blaſphemia; ſed plerumque eſt culpa alterius generis. Niſi velimus dicere cum D. Thom. ibidem in ſolutione ad primum, quòd ſicut omnis pia cogitatio, & pium opus externum dicitur quodammodo confeſſio fidei; ſic etiam omne peccatum, ſiue cordis, ſiue oris, ſiue operis poteſt dici quodammodo blaſphemia, quæ eſt impropria loquutio. Idcircò hac expoſitione omiſſa, vna ex duabus reliquis erit ſequenda. Inter quas, quantum ad loci expoſitionem attinet longè probabilior mihi videtur ea, quæ eſt Diui Hieronymi, atque Chryſoſt. Et probatur primo ex eo, quòd certum eſt Dominum ibi loqui, non de quouis peccato, quod dici poſsit ſingulari aliqua ratione commiſſum in Spiritum ſanctum, ſed de peccato, quod in verbis conſiſtit. Blaſphemia enim propriè eſt contumelia alicui verbis illata. Nec dicit: Omnis, qui peccauerit in Spiritum ſanctum, ſed qui dixerit verbum in Spiritum ſanctum, aut, vt habet D. Marcus, qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, quod nec de finali impœnitentia, nec de peccato ex malitia commiſſo, poteſt commodè intelligi. Eſt ergo blaſphemia in Spiritum ſanctum ea, qua quis malitia aliqua permotus, quæ manifeſtè ſunt Dei, tribuit dæmonibus, vt erat eiectio dæmoniorum. Nec nomen, Spiritus ſanctus, neceſſariò hic accipi debet, vt ſignificet ſingulariter tertiam perſonam in diuinitate, ſed ponitur pro tota diuinitate: Ità, vt blaſphemare in Spiritum ſanctum ſit pene idẽ, quod blaſphemare in Deum. Ideò autem poſitum fuit hoc nomen Spiritus ſanctus, quia directè opponitur ſpiritui immundo, cuius virtute dicebant Iudæi Dominum eijcere dæmonia. Et quia etiã Spiritui ſancto propriè tribuitur in ſcripturis operatio virtutum, & miraculorum; blaſphemia verò in filium Dei fuit, qua aliqui calumniabantur Chriſtum, tanquam vini potatorem, & voracem, &c. Quod autem dicitur verbum in Spiritum ſanctum, nec remitti in hoc ſeculo, nec in futuro, non ſic debet intelligi, quaſi voluerit Chriſtus ſignificare huiuſmodi peccatum eſſe omnino irremiſsibile. Sed ità appellatur, vel quia regulariter non remittitur, vel, quia difficulter eius venia obtinetur. Vnde non dixit Chriſtus: Blaſphemia in Spiritum ſanctum eſt irremiſsibilis, ſed non remittitur, negans non remiſsionis poſsibilitatem, ſed euentum. Vt in plurimum enim non ſequitur tale peccatum remiſsio. Nam ob criminis ipſius enormitatem, qui ſic peccant traduntur fere in reprobum ſenſum, aut ex reprobo ſenſu, in quem traditi ſunt, procedit. Ex quu ſit, vt dignam non agant pœnitentiam; ac proinde nec remiſsionem conſequuntur. De hac re videndus eſt Diuus Ambroſius, lib. 2. de pœnitentia, cap. 4. & D. Hieronym. ſuper 12. caput Matthæi, & Ianſenius in concor-

Sententia Autoris.

dia

dia Eoang.concord.49.& Vega ſuper concil.lib.13.c.9.Sed ſi intelligamus per peccatum ad mortem peccatum in Spiritum ſanctum, hoc eſt, blaſphemiam in Chriſti diuinitatem prolatam, quæ omnino irremiſſibilis non eſt, vt modo dicebam, poterit quis meritò dubitare, quare Diuus Ioannes in teſtimonio in argumento adducto dicat, pro huiuſmodi peccato non eſſe orandum. Ad quod breuiter reſpondeo, ipſum non negare, pro hoc peccato eſſe orandum, ſed tantum inſinuat, propter peccati magnitudinem opus eſſe in illo maiori remedio. Vt enim docet Alexander Aleſis, quarta parte, quæſtione.26. membro.3. articulo ſexto, in huiuſmodi peccatis propter ſceleris magnitudinem, & hominis, cui benefacere cupimus indignitatem, orandum non eſt, hoc eſt, non eſt vtendum aperta petitione, ſed potius ingemiſcendum, hoc eſt, gemitu quodam latens & occultū ſcelus demonſtrandum.

Notanda interpretatio Eraſmi. ¶ Eraſmus in annotationibus in nouum teſtamentum, aliter interpretatur dictum locum Ioannis, in hunc modum dicens: Locus hic in ſpeciem adimere videtur ſpem veniæ relapſis in culpam grauem. Nec me olum eſt, quibus rationibus ſeſe hinc explicent Theologi. Sed mihi videtur alius exitus aperiri poſſe. Venialia delicta, ſine quibus non viuitur, quotidiana petitione delentur; Remitte nobis debita noſtra, quemadmodum interpretatur & Auguſtinus. Cæterùm atrocia flagitia non ſanantur eodem modo. Sed olim eijciebantur è contubernio Eccleſiæ, tradebanturque Satanæ, nec recipiebantur, niſi ieiunio, lacrymis, multiſque remedijs duris deletà culpa. Hæc Eraſmus: Quibus verbis ſignificat, quòd quando Diuus Ioannes affirmat, Qui ſcit fratrem ſuum peccare non ad mortem, petat, loquitur de peccatis venialibus, quæ per orationem Dominicam deleri poſſe dicit, eſt enim oratio Dominica in remiſſionem venialium peccatorum à Chriſto inſtituta, vt Diuus Auguſtinus docet. Quando autem dicit; Et peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis, loquitur de peccatis mortalibus, ad quorum remiſſionem orationem Dominicam non ſufficere affirmat; quia neceſſe eſt, vt pro illis ieiunio, & lacrymis ſatisfaciamus. Hæc interpretatio Eraſmi mihi magnopere placet. Quia eſt valde conſona literæ. Nec ex hoc habetur eſſe aliquos peccatores, pro quibus orandum non ſit, vt argumentum probare nitebatur; ſed tantum quòd oratio Dominica, de qua ſolum in eo loco eſt ſermo, non eſt efficax remedium, ad remiſſionem peccatorum mortalium, quod verum eſt. Beda putat omnino peccatum aliquod eſſe, cui non ſit petenda venia, eo quod fruſtra peteretur. Videlicet ſequutus Auguſtinum, qui hoc in libris de ſermone Domini in monte ſenſit. Quæ fuit Origenis, Theognoſti, & Athanaſij opinio. Verum huius ſententiæ canit palinodiam, D. Auguſt.lib.1. retractationum. Addens hoc eſſe verum ſolum in illo, qui in peruerſo affectu perſeuerauerit vſque ad mortem.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam. Quamuis enim nemo poſſit corrigere quem Deus deſpexerit, vt habetur Eccleſiaſtes, capit. 7. ad hunc ſenſum, quòd quia correctio fraterna ordinatur ad particularem emendationem fratris, idcircò ab illa ceſſandum eſt, quando probabiliter timetur, illum, qui corripitur, futurum deteriorem. De tali enim correctione loquitur Sapiens in illo loco, vt communiter interpretantur Doctores cū Gloſſa. Et quamuis etiam ſit verum, quòd multi dicuntur derelicti, atque deſpecti à Deo in ſacris literis, non quia ipſis deneget Deus illa auxilia, quæ neceſſaria ſunt, & ordinaria; & quibus conuerti poſſent; ſed illa vberiora, & extraordinaria, quæ ſi conferret ſine dubio conuerterentur. *Auxilia Dei multiplicia.* Quamuis enim Deus interdum aliquibus peccatoribus, dum ſunt in peccato, immittat copioſa auxilia, & illos momento temporis conuertat ad ſe, vt Paulo contigit, atque Magdalenæ: tamen, vt in pluſimum, & maiori ex parte in conuerſione procedit ſenſim, atque paulatim. Prius, ſcilicet, reuocando ipſum peccatorem ad ſobriam mentem, & deinde illum paulatim diſponendo, & idoneum efficiendo ad ſuſcipienda illa auxilia, quibus vltimatè ad gratiam diſponatur. Itaq; Deus in conuerſione peccatoris regulariter hoc modo procedit, quòd primò incipit à generalibus, & minoribus auxilijs, aptis tamen, ad producendos ſuos effectus, ſi homo permittat ſe ab illis duci, atq; regi. Cuiuſmodi ſunt morbi, & felices, ſiue aduerſi rerum euētus. Quibus auxilijs ſi homo acquieſcit, & incipit ſe arcere à voluntate peccandi, quam antea habebat, fauet Deus illis conatibus, & ſuppeditat illi maiora auxilia, quibus magis arceat voluntatem eius ab ſtudio peccandi: idque efficit per prædicatorum voces, per lectiones, per timores, &c. Quibus auxilijs ſi homo rectè vtitur, & magis ac

magis continet ſe à peccato; & ſibi totus diſplicet; incipit Deus tuoc actius inſtare, & abundantiori auxilio efficit, vt perfecte deteſtetur peccata, & ad Deum ſe toto corde, & anima conuertat. Cæterum, ſi èconuerſo peccator contempſerit illa priora auxilia gratiæ, & magis generalia, Deus etiam quaſi ſubſiſtit, & ſe quodammodo continet à conferendis vlterioribus auxiliis. Sed illa eadem priora, iterum, atque ſæpius repetit, atqoe multiplicat: ſemper paratus, ſi prioribus auxiliis homo rectè vtatur maiora conferendi. Nam qoi ioſidelis eſt in minimo: id eſt, qui contemnit priora auxilia, & in maximo infidelis erit. Dicitur ergo Deus peccatores derelinquere, atque deſpicere, cum propter ſua peccata denegat illis, noo illa auxilia, quæ neceſſaria ſunt, & ordinaria, & quibus coouerti poſſunt, ſed illa vberiora, & extraordinaria, quæ ſi conferret, ſine dubio conuerterentur. Nam ſi cum Deus aliquem reprobum iacentem io peccato vocat, & excitat ad pœniteotiam per illa priora auxilia, quæ diximus paratus conferre poſteriora, ſi prioribus rectè vtatur, vehementioribus, & extraordinariis auxiliis pulſaret, vt fecit in Paulo, ſine dubio conuerteretur. Sed tamen non dat hæc auxilia; ſed potius illa priora ſæpius repetit; & continet ſe à conferendis vltimis auxiliis, & maioribus quoaduſqoe prioribus rectè vtatur. Idque facit, quia propter illa priora peccata habet illum exoſum & reprobatum. Et in hoc conſiſtit ea derelictio, à qua peccatores dicuntur derelicti, eſtque effectus reprobationis. Quod ità eſſe facile intelligitur ex illo Matthæi 11. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida; quia ſi io Tyro & Sydooe factæ eſſent virtutes, quæ in te factæ ſunt, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egiſſent. Ex quo conſtat, quod quamuis Deus ſciebat Tyros, & Sydonios eſſe conuertendos, ſi vidiſſent ea miracula, quæ viderunt ciues Corozaim; tamen nec denegauit illis auxilia neceſſaria & ſufficientia, quibus poſſent conuerti, nec dedit illis hoc auxilium miraculorum, qoo ſine dubio conuerterentur: quia erant reprobati à Deo propter ſua peccata; & ideò iuſte hoc modo derelicti. Quamuis ergo nemo poſſit corrigere, quem Deus deſpexerit; & multi dicantur derelicti, & deſpecti à Deo, ad modum iam explicatum; noo tamen ex hoc infertur non eſſe orandum pro illis, cum oratio non ad id ordioari debeat, vt aliquid contra diuinam voluotatem fieri velimus; ſed tantum, vt Deus ea auxilia conferre dignetur, quæ efficacia fuerint, vt homo exeat à peccato; niſi contrarium eius diuinæ conforme fuerit voluntati. Cui ſi nec expreſſe, nec tacite homo votum ſuum, aut deſiderium ſubmiſerit, ſuperba & deprauata erit oratio. Quia perinde erit ac ſi peteret: Domine fiat quod ego volo, non quod tu vis, quod eſt diuinæ voluntati reniti; ac proinde illicitum, & contra illud Matthæi ſexto: Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra. Propter quod Diu. Auguſtinus ſuper Pſalm. 110. in illa verba; Non adhæſit mihi cor prauum, dicebat, cor prauum habet, qui non vult, quod Deus vult. Et ad idem eſt Gloſſa ibidem. ¶ Ad aliud autem quod dicitur in eodem argumento de peccantibus in Spiritum ſanctum, iam ex dictis patet ſolutio.

Cur Deus dicatur peccatores derelinquere.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium argumentum, in quo de infidelibus, & hæreticis eſt ſermo, quantum attinet ad hæreticos, iam diximus in ſecunda concluſione, quod qooniam iure ſunt excommunicati; nulli eſt licitum publica oratione pro illis orare; bene tamen priuata. De ioſidelibus autem affirmo, quod ſiue priuata, ſiue poblica oratione licitum eſt vnicuiqoe pro illis orare, propter rationes à nobis ſuperius poſitas, quæ oon minus militant in infidelibus, qoam in aliis peccatoribus. Quod & inſiouare videtur Paulus 1. ad Timot. capitulo ſecundo, dum dicit: Obſecro primum fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiooes, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui io ſublimitate conſtituti ſuot. Certum eſt autem tempore Paoli omoes Reges, pro qoibus oratiooes fundendas eſſe dicit, eſſe ioſideles. Diu. etiam Auguſtinus in epiſtola ad Marcellinum in hunc modum dicit. Legimus fratribus noſtris, & veſtris librum beatiſſimi Cypriani de oratione Dominica: vbi demonſtrauimus, qoemadmodum docuerit omnia, quæ ad mores pertinent, à patre noſtro, qui in cælis eſt, eſſe poſcenda. Et etiam quomodo admoouerit pro inimicis noſtris, qui nondum in Chriſtum crediderunt; oos vt credant, debere orare. Quod vtique inaniter fieret, niſi Eccleſia crederet malas, atque iofideles hominum voluntates poſſe per Dei gratiam ad Deum coouerti. Et reprobans idē Auguſtinus hæreſim Pelagianorum io libro de hæreſibus, & nominibus hæreticorum dicit, Deſtruont etiam oratiooes quas facit Eccleſia, ſiue pro infidelibus, & doctrinæ Dei reſiſtentibus, vt conuertantur ad Deum, ſiue pro fidelibus, vt augeatur in eis fides. Nec obſtat illud, quod obiicitur ex Ioanne capitulo tertio. Qui non

Pro infidelibus orare licitum eſt

credit iam iudicatus eſt. Nam loquitur ibi Chriſtus de iudicio damnationis æternæ, quam in Chriſtum credere nolentes, proculdubio ſubibunt. Qui enim non peccant in lege, ſine lege iudicandi ſunt. In præſenti tamen non debemus eos iudicare; quia qui hodie infideles ſunt, cras fideles eſſe poſſunt. Et ideò pro eis eſt orandum. ¶ Ad confirmationem de excommunicatis iam ex dictis patet ſolutio.

Ad vltimũ argum. Dubium. ¶ In vltimo argumento tangitur difficultas de præſcitis, & reprobis, vtrùm pro illis ſit orandum. Ad quam Diu. Thomas hic ad tertium reſpondet, quod quemadmodum nemini debemus ſubtrahere correctionis beneficium, quia neſcimus, quis ſit quem Deus proiecerit: ità etiam pro præſcitis orandum eſt, quandiu ſunt in hac vita, quia non poſſumus eos à prædeſtinatis diſcernere. Quibus verbis ſignificare videtur, quod ſi ſciremus, qui ſunt reprobi, nec eos corrigere, nec pro eis orare deberemus. Et quoniam, quamuis in particulari de nullo viuente ſciamus, quod ſit præſcitus, in genere tamen conſtat, aliquos eſſe prædeſtinatos, & aliquos præſcitos. Ex hoc ſequi videtur, quod nec poſſimus orare pro præſcitis in communi, quicunque ſint illi. Quod & confirmari poteſt exemplo Chriſti, qui nunquam legitur pro reprobis oraſſe, ſed tantum pro electis, & pro illis qui in eum erant credituri. Et ſic Ioannis. 17. de Apoſtolis loquens, in hunc modum dicit: *Argu. ex teſtimonio.* Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, ſed pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt; & mea omnia tua ſunt; & tua mea ſunt; & clarificatus ſum in eis. Et iam non ſum in mũdo; & hi in mundo ſunt; & ego ad te venio. Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. &c. Et ratione ſic argumentor: *Arg. ex ratione.* Oratio pro reprobis fuſa eſt omnino ſuperflua; cum repugnet præſcitos à Deo ſaluari: ergo pro illis orandum non eſt. *Cõfirmatio* Et confirmatur: Qui orat, debet ſemper ſuam voluntatem, & petitionem Dei voluntati ſubiicere: ſed qui pro præſcitis orat, vt ſaluentur, cum ſciat voluntatem Dei oppoſitam eſſe, non ſolum non ſubiicit voluntatem ſuam Deo, ſed etiã illi videtur reniti, & aduerſari; ergo eius oratio non ſolum ſuperflua, verum etiam culpabilis, & temeraria erit dicenda. ¶ *Reprobi nõ ſunt excludendi à noſtris orationibus.* His tamen non obſtantibus dicò, quod quamuis quiſque bene poſsit nominatim orationem fundere ad Deum, pro prædeſtinatis, nulla facta mentione de reprobis; tũ quia non ſemper, quod aliquis orat, tenetur orare pro omnibus, atq; adeò poterit orare pro ſolis prædeſtinatis; & non pro reprobis; tum etiam; quia eſt vſus Eccleſiæ aliquando pro ſolis prædeſtinatis orare; vt conſtat ex quadam oratione, quæ incipit: Deus, cui ſoli cognitus eſt numerus electorum in ſuperna felicitate locãdus. &c. non tamen tenemur reprobos nominatim nec in communi, nec in particulari à noſtris orationibus excipere. Quod & probari poteſt primò, exemplo Chriſti, qui pendens in ligno generaliter pro crucifixoribus Patrem orauit, quorum plures certum eſt fuiſſe reprobos. Secundo ex vſu Eccleſiæ, quæ communiter pro viuis ac defunctis fidelibus ſacrificium offerre ſolita eſt: & tamen dubitari non poteſt, inter viuos, alios eſſe reprobos, & alios prædeſtinatos. Et tandem tertiò; nam licèt noſtra oratio pro reprobis fuſa ad gloriæ conſequutionem prodeſſe non poſſit, vt minus tamen peccent, atque ex conſequenti, vt minus puniantur poterit prodeſſe; & ſic erit vtile etiam pro reprobis orare. ¶ *Ad arg. ex teſtimonio.* Et ad argumentum ex teſtimonio dico, quod in illo loco Ioannis, ſolum orat Chriſtus pro prædeſtinatis, & non pro reprobis, vt ex verbis ipſius ſufficienter colligere licet. Ex hoc tamen non infertur, quod non eſt licitum orare pro reprobis; cum non ſemper quis teneatur orare pro omnibus, pro quibus orare non prohibetur. ¶ *Ad arg. ex ratione.* Ad rationem reſpondeo, negando antecedens. Poteſt enim oratio pro reprobis fuſa, ad hoc, vt conuertantur, deſeruire, vel ſaltem, vt rarius peccent, & mitius finaliter torqueantur, vt modo dicebã. Præterquã, quod quia, quãuis in ſenſu compoſito ſtare non poſsit, vt quis ſit præſcitus, & ſaluetur: quia tamen abſolutè loquendo quiſque viator poteſt ſaluari, hinc fit, vt pro quolibet abſolutè poſsimus orationem fundere ad Deum.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem vt reſpondeamus, ſuppoſito tanquam certo, quod qui in ſuis orationibus nec tacitè nec expreſſe ſuum votum, atque deſiderium diuinæ ſubiicit voluntati, eius oratio ſuperba eſt & deprauata, vt paulo antea dicebam, operæpretium eſt, vt explicemus, quæ ſit illa Dei voluntas, cui orando, & quodcumque aliud faciendo, nos conformare eſt neceſſe. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum primò, quod quemadmodum homo duobus modis poteſt aliquid velle: vno modo formaliter, hoc eſt, actu elicito voluntatis; alio modo arguitiuè, hoc eſt, efficiendo aliquid ex quo manifeſtatur, & arguitur eius voluntas; *In Deo eſt duplex voluntas, ſigni & beneplaciti.* veluti cum homo prohibet, vel præcipit aliquid, ipſa prohibitio indicat, & demõſtrat ſe nolle id, quod prohibet: Ex quo fit vt in homine diſtinguamus duplicem voluntatẽ:

vnam,

vnam, quæ appellatur voluntas beneplaciti; & eſt ipſa formalis voluntas, qua homo actu elicito aliquid vult: Alteram, quæ dicitur voluntas ſigni, & nihil aliud eſt, quam illud omne, ex quo ipſa voluntas arguitur & manifeſtatur, vt præceptum, prohibitio, conſilium: ità etiam in Deo poſſumus diſtinguere duplicem voluntatem, vnam beneplaciti, alteram ſigni. Voluntas beneplaciti eſt, qua vult omne illud, cuius eſt in eo voluntas formalis, & in quo ſibi bene complacet. Voluntas autem ſigni, eſt id, ex quo eius voluntas manifeſtatur, & arguitur. Quod eſt quintuplex, ſcilicet, præceptum, prohibitio, conſilium, permiſſio & operatio, vt autor eſt Diu. Thom. prima parte. quæſtione 19. articulo 11. & 12. Signum autem voluntatis diuinæ appellatur Dei voluntas; ad modum, quo interdum ipſum ſignum appellatur, nomine ſignati, ſicut & imago Cæſaris appellatur Cæſar.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quem admodum vna & eadem res poteſt diuerſimode conſiderari: ità etiam & Deus, circa eandem rem diuerſimode conſideratam, poteſt habere diuerſas volitiones. Vnde Theologi adhuc ex parte obiectorum diſtinguunt in Deo duplicem voluntatem, vnam, quam appellant antecedentem, alteram conſequentem. Inter quas hoc eſt diſcriminis; quod voluntas antecedens fertur in res ſecundum ſe, & abſolutè conſideratas: voluntas verò conſequens fertur in res conſideratis omnibus ſuis circunſtantiis. Poteſt autem contingere, quod aliqua res ſit bona ſecundum ſe & abſolutè conſiderata, quæ ſi conſideretur cum omnibus circunſtantiis, mala ſit: ſicut viuere hominem, abſolutè conſideratum eſt bonum. Sed ſi addatur, quod ſit homicida, & in malum multitudinis eſt malum. Et, quia vnumquodque, ſecundum quod eſt bonum, ſic eſt volitum à Deo, poteſt fieri, quòd aliqua res ſecundum ſe ſit volita à Deo, quæ tamen conſideratis circunſtantiis non ſit volita. Vt abſolutè Deus vult omnes homines ſaluos fieri; quia hoc abſolutè conſideratum eſt bonum quoddam. Nihilominus tamen, quia contingit, vt plures ſint peccatores, & mali, quos ſaluari bonum non eſt; idcircò illos ſaluari non vult, vt latè oſtendit Diu. Thomas prima parte. quæſtione 19. articulo 6. ad primum argumentum. Voluntas ergo antecedens, quæ ſecundum D. Thomam, & omnes ſanctos non ſemper impletur, non eſt voluntas ſimpliciter, ſed potius appellatur velleitas, quam voluntas. Ex quo inferfertur aliquid eſſe volitum voluntate antecedenti, cuius contrarium eſt volitū voluntate conſequenti, & è conuerſo.

In Deo eſt voluntas antecedens & voluntas conſequens.

¶ Tertio eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, quod homines conformentur voluntati diuinæ: ſcilicet, in volito, in actu volendi, & in modo volendi. In volito nos conformamus, quando idem obiectum, vel eandem rem, quam Deus vult, & nos volumus. In actu volendi, quando habemus illū actum, quem Deus vult nos habere. Vt contigit Abrahamo. Gen. 22. quādo voluit filium ſuum Iſaac ſacrificare, ſicut illi Deus præcepit: quamuis poſteà opus non fuerit ſubſequutum, quia Deus illud fieri noluit. In modo volendi nos conformamus, quando ex eadem radice, videlicet, ex ſimili charitate; & propter eundem finem, ex qua, & propter quem Deus vult, aliquid volumus, putà principaliter ex charitate, & propter Deum, & ad noſtram beatitudinem meritoriè.

Tripliciter ſe homo cōformat voluntati diuinæ.

¶ His conſtitutis quantum attinet ad voluntatem ſigni, certum eſt, quod diuinæ voluntati ſigni præceptiuæ, & prohibitiuæ tenentur ſe homines conformare, ad hunc ſenſum, quod tenentur præceptis Dei obedire illa adimplendo, & prohibita cauendo, quando & quomodo ipſa vel præcepta, vel prohibita fuerint, iuxta illud Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Imò hoc ſolum intendit Deus in eis, vt homo ſit obligatus ea velle, quomodo ipſe præcipit; quāuis non ſemper velit voluntate conſequenti, & de facto ea adimpleri. Nec tale præceptum eſt ſignum, quod Deus vult efficaciter impleri id, quod ipſe præcepit, ſed quod homo ſit obligatus ad id volendum, ſiue faciendum, vt dictum eſt. Voluntati ſigni conſultiuæ non tenentur ſe homines conformare, vt conſtat, quia non tenentur ſequi conſilia. Niſi fortè ipſi ſpecialiter ea vouiſſet; quia tunc illa ſequi teneretur. Tenentur tamen omnes ea non contemnere, parui pendendo, aut inutilia iudicando. Voluntati ſigni permiſſiuæ non tenemur ſimiliter nos conformare; ità, vt aut illa faciamus, aut in aliis ſimilia permittamus, ſaltem vniuerſaliter, quando ea commodè poſſumus impedire, ne committantur. Imò huic voluntati tenemur eſſe difformes, non peccando, nec peccare volendo. Quia hæc voluntas permiſſiua propriè non eſt, niſi malorum culpæ, quæ Deus poſitiuè nec vult, nec non vult, ſed merè priuatiuè ſe habet. Et quia ea mala ſi vellet, poſſet impedire, & non impedit ex iuſtiſſima cauſa; idcircò illa permittere dicitur. Tenentur tamen homines contra hanc

Qualiter teneantur homines cōformare ſe voluntati ſigni.

ſigni voluntatem permiſsiuam non murmurare, eam reprehendendo; quia iuſtiſſima, & ſapientiſſima eſt, iuxta illud Pſalm. 118. Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Et Pſalm. 35. Iudicia Dei abyſſus multa. De voluntate ſigni operatiua eadem eſt ratio, ac de voluntate beneplaciti, cum illa ſemper adimpleatur, ſicut & iſta. Et ſic eodem modo eſt loquendum de vtraque quantum ad obligationem nos conformandi illis.

¶ De voluntate beneplaciti, ſiue antecedens illa ſit, ſiue conſequens, atque etiam de voluntate ſigni operatiua, quantum ad conformitatem, & difformitatem ad illam, maior eſt difficultas. Quam vt explicemus ſuppoſito, quod conformitas, ſeu difformitas poteſt eſſe vel in volito, vel in actu, vel in modo volendi, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod diuinæ voluntati beneplaciti, & ſigni operatiuæ tenentur homines ſe conformare in actu volendi, vel actualiter, vel habitualiter pro ſuo tempore. Ad hunc ſenſum, quod tenētur, vel habitualiter, vel actualiter; dum ſibi innotuerit, velle id, quod Deus vult eos teneri velle; non autē tenētur velle id quod Deus vult illos velle. Opera enim conſilii vult Deus homines velle, maximè quando ea operantur: & tamen ea velle non tenentur, vt rectè docet Gabriel. lect. 69. in canon. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod in modo volendi, hoc eſt, in eo, quod ex charitate, & propter Deum meritoriè operentur, non tenentur ſe homines ita diuinæ voluntati conformare, vt, niſi id faciant, peccatum committant. Ad vitandum enim peccatum ſatis eſt regulariter vt extra charitatem præcepta adimpleamus. Nam ſi infidelis baptizatur, & per peccatum mortale, in quo eſt, ponit obicem gratiæ, & non ſacramento, certum eſt, quod non tenetur rebaptizari; atque adeò extra charitatem exiſtens adimplet præceptum de recipiendo baptiſmum. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm prædictæ Dei voluntati beneplaciti, aut ſigni operatiuæ, teneantur ſemper homines ſe in volito conformare, ità, vt res, quæ eſt volita à Deo, eadem etiam ſit volita à nobis? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Gregorii Ariminen. in ſecund. diſtinctione vltima. & Gabriel. lectio. 68. in canonem. & aliorum, qui dicunt, ſemper eſſe obligatos homines conformare ſe diuinæ voluntati beneplaciti, aut ſigni operatiuæ, quando conſtat nobis, quod talis res

1. Dictum certum. — *2. Dictum certum.* — *Pūctus difficultatis.* — *Sententia Gregorij.*

vel obiectum eſt volitum à Deo. Cognoſcitur autem prædicta diuina voluntas beneplaciti ex reuelatione rei futuræ, vel ex ipſius operis, aut facti impletione. Eo enim ipſo, quo aliquid fit, cognoſcitur id Deo volente fieri, aut factum eſſe; ſine cuius voluntate nihil fit. Præcipuum huius opinionis fundamentum deſumitur ex aliquibus teſtimoniis Diu. Auguſtini ſuper Pſalmum 100. & Gloſſæ ibidem ſuperius à nobis adductis; quæ nihil probant, de conformitateque in actu volendi commodius intelligi poſſunt. Secunda opinio, quam communiter tenent Doctores, tangiturque breuiter à Gabriele vbi ſupra, & præcipuè in primo diſtinctione 48. eſt, quod voluntati Dei beneplaciti, aut ſigni operatiuæ tenentur homines ſe conformare in volito habitualiter. Ad hunc ſenſum, quod tenentur non remurmurare contra illam, nec ei repugnare. Non tamen tenentur ſe poſitiuè ei conformare, ponendo aliquem actum ſibi conformem. Itaque, ſi Deus vult aliquem, ſiue propter demerita ex lege, ſiue ſine demeritis præter legem gloria priuare, ſicut pueros ſine baptiſmo deſcendentes ad limbum, ex lege deſtinat, tenetur non remurmurare, nec reſiſtere; non tamen tenetur id poſitiuè velle. Cuius contrarium dicebat Gregorius in prima opinione præcedente.

Sententia communis.

¶ Cæterum, vt quid in hac re ſit tenendum, clare & ordinatè dicamus, ad propoſitam difficultatem reſpondebimus per aliquot propoſitiones. Prima concluſio: Vbi non conſtat de diuina voluntate beneplaciti, in aliquo negotio particulari, nullum eſt peccatum agere contrarium eius, quod Deus vult. Et probatur primò. Nam ſecundo Regum capitulo ſeptimo. dicitur, quod Dauid voluit ædificare domum Domino, eiuſque voluntas maximè landatur tertio Regum capitulo 8. At voluntas diuina beneplaciti erat in contrarium, vt aſſeritur locis allegatis, quod Dauid penitus ignorabat. Item Danielis. 10. ſcribitur, quod angelus regni Perſarum volebat detinere captiuū populū Dei, & alius angelus nitebatur in contrarium, voluntaſque vtriuſque ſtudioſa erat, quamuis ex neceſſitate altera illarum debebat eſſe contraria voluntati Dei beneplaciti, quam vterq; angelus ignorabat. Omnes etiam tenemur velle & orare, vt omnes fideles ſalutē conſequantur æternam, quoniam ignoramus, qui nam ſint prædeſtinati, & qui reprobi, vt pau-

1. Conclus.

paulo antea dicebam: Et tamen certiſſimum eſt de fide, quod Deus aliquibus vult denegare vitam æternam: ergo noſtra concluſio eſt vera.

2.Conclu. Secunda concluſio: Quamuis nobis conſtet de diuina voluntate beneplaciti in particulari, non tenemur illi conformari; ſecundum appetitum ſenſitiuum, nec ſecundũ voluntatem, vt natura eſt, hoc eſt, ſecundum quod naturaliter operatur. Probatur: Quando quis infirmatur euidenter cognoſcit eſſe voluntatem diuinam beneplaciti, quod infirmetur; & tamen non tenetur ſecundum appetitum ſenſitiuum complacere ſibi in illa infirmitate, eamque appetere; quoniam appetitus ſenſitiuus naturaliter refugit nociuum, & deſtructiuum ſuppoſiti: eſtque iſta inclinatio bona & à Deo: ergo. Eadem etiam ratio fieri poteſt de voluntate, vt natura, eſt: cũ voluntas, vt natura naturaliter feratur in bonum ſuppoſiti, & deteſtetur eius nociuum, & deſtructiuum. Et hoc modo Chriſtus Dominus, cuius rectiſſimæ ſunt operationes, fugiebat mortem, quamuis certò ſciebat eſſe diuinam voluntatem beneplaciti, vt moreretur.

3.Conclu. ¶ Tertia concluſio: Quamuis nobis conſtet de diuina voluntate beneplaciti in particulari, aut de voluntate ſigni operatiua, quæ ſemper eſt coniuncta voluntati beneplaciti; non ſemper tenentur homines ſe illi in volito conformare: hoc eſt, non ſemper tenentur velle quidquid Deus vult: Sed voluntate deliberata poſſunt contrarium velle. Tenentur tamen homines contra hanc voluntatem beneplaciti non remurmurare, illam reprehendendo, aut iniuſtam iudicando. Prima pars huius concluſionis, quoniam difficillima eſt, & directè oppoſita primæ opinioni, magnis, & euidentiſsimis argumentis confirmanda erit. Probaturque in primis teſtimonio Auguſtini, qui hanc noſtram ſentẽtiam tenet in Enchiridio capitulo 101. vbi dicit, quod homo aliquando bona voluntate poteſt velle oppoſitum eius, quod fieri vult Deus: vt cum bonus filius dolet de morte patris. Idem etiam docet ſuper Pſal. 100. in illa verba: Non adhæſit mihi cor prauum, quæ ſimiliter eſt ſententia Magiſtri in primo. diſt. 48. ſtatim in principio diſtinctionis. Secundo probatur concluſio exemplis ſanctorum Patrũ. Dauid enim optimè ſciebat eſſe voluntatẽ diuinam, vt viueret, & tamẽ ipſe orabat dicẽs. Heu mihi quia incolatus meus prolõgatus eſt. Et D. Pau. ad Phi. c. 1. aiebat. Cupio diſſolui, & eſſe cũ Chriſto. Et tamẽ certò ſciebat eſſe diuinã voluntatẽ, vt in carne maneret. Subiungit enim ſtatim: Permanere autem in carne neceſſariũ propter vos. D. etiam Aug. cum diem vltimum ageret, certò ſciebat eſſe diuinam voluntatẽ; vt ciuitas Hyponenſis à Barbaris obſideretur: at verò hoc ipſe ægerrimẽ ferebat. Et quod amplius mouet, Chriſtus Dominus ſciebat eſſe voluntatem diuinam quod ciuitas Hieruſalẽ penitus deſtrueretur, & ipſe videns eam, fleuit ſuper illam. Tertio ſic argumẽtor ex oppoſita ſentẽtia, ſequitur primo quod exiſtens in peccato mortali tenetur velle carere gratia, ſi quidẽ Deus vult quod peccator careat gratia. Rurſus ſequitur, quod ſi Deus reuelaret alicui ſuã damnationẽ, teneretur eã velle, quod eſt cõtra propriã charitatem. Præterea ſequitur, quod ſi viderem patrẽ meum mori, & perire in ſempiternum, quod teneor illud velle, & de eo gaudere. Et ſi video ciuitatẽ incẽdio ardere, teneor illud velle. Et ſi cognoſco quod peſtis omnia deuaſtat, teneor id velle. Quia vniuerſa hæc mala certum eſt; ex diuina voluntate prouenire; cum nullum ſit malũ in ciuitate (loquẽdo de malo pœnæ) quod Deus non fecerit, vt ſcriptura teſtatur. Item ſequitur, quod nullum eſt opus conſilii. Nam ſi ingredior religionem, iam eſt voluntas diuina, quod ingrediar, atque ex conſequenti teneor ingredi. Itẽ ſequitur, quod tenemur velle omnia quæ ſunt in mundo, quæ ferè ſunt infinita, piſces natare, aues volare &c. Præterea ſequitur, quod quilibet mihi poteſt imponere præceptum diuinum. Nam ſi Petrus ſedet teneor velle quod ſedeat. Et ſi ſurgit teneor velle quod ſurgat. Eſt autem poſitum in poteſtate Petri ſedere & ſurgere. Tandem ſequitur, quod idem homo tenetur velle, & nolle idem pro eodem tempore. Nam ſi me nolente quod pluat, antequam pluat, deinde veniat pluuia, adhuc perſeuerante me in eadem nolitione, tunc teneor nolle, quod pluat, nam Deus vult me nolle. Et teneor velle, quod pluat, quia Deus vult, quod pluat. Hæc autẽ omnia ſunt abſurda: ergo & illud ex quo ſequitur. Ad eandẽ etiam veritatem comprobandam valẽt duo argumenta, quæ habet Durandus in primo d. vlt. qu. 2. Quorũ primum eſt: Nullum extat præceptum de conformitate ad diuinam voluntatẽ in volito, nec Chriſtus iuueni interrogãti: Quid faciẽdo vitã æternã poſsidebo? reſpõdit; Cõforma te diuinæ volũtati; ſed, Serua mandata, &; Mandata noſti; Non adulterabis. &c. ergo non tenẽtur homines ſe hoc modo diuinæ voluntati conformare. Si quæ autẽ ſunt autoritates diui Auguſtini, aut aliæ ſimiles dicentes, quod diuinæ voluntati nos cõformare tenemur, loquũtur, & ſunt intelligẽdæ de voluntate Dei præceptiua, & de con

formitatẽ in actu volendi ad modum iam explicatum. Secundum argumentum Durandi eſt: Deo eodem pacto tenemur obedire, quo tenemur obedire prælatis, per quos nos regit & gubernat. Sed licèt ego intelligam eſſe voluntatem prælati, vt legam, aut prædicem, non teneor obedire, donec accedat præceptum: ergo eodem pacto dicendum eſt, quòd quamuis ego intelligam voluntatem diuinam, non teneor obedire, donec ipſe præcipiat.

1. Argum. contra tertiam concluſionem. ¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur: Qui agit aliquid, aut vult contra voluntatem diuinam, facit contra legem æternam, dicente D. Auguſti. libro 22. contra Fauſtum. capitulo 27. quod lex æterna eſt ratio, vel Dei voluntas: ergo peccat, atque ex conſequenti nulli licet diſcordare à voluntate Dei beneplaciti. Probo conſequentiam: Nam peccatum nihil aliud eſt, quam dictum, vel factũ, vel concupitũ contra legem æternam, vt idẽ D. Auguſtinus affirmat. *2. Argum.* ¶ Secundo: Nolle id, quod iuſtum, & bonum eſt, eſt peccatum; ſed quidquid Deus vult, bonum & iuſtum eſt; ergo illud nolle eſt peccatum. Et confirmatur ex Paul. 1. ad Timot. capitulo 2. Vbi poſtquam præcepit fieri obſecrationes, & orationes pro Regibus, rationem huius ſui præcepti volens ſubiungere, ait; Hoc enim bonum eſt, & acceptum coram Deo: ergo quod acceptum, & beneplacitum fuerit coram Deo, amplecti tenemur. *3. Argum.* ¶ Tertio. Vniuerſi tenemur velle in communi, quòd diuina voluntas in omnibus, & ſuper omnia adimpleatur; id enim ſonant voces illæ: Fiat voluntas tua: ergo & quando nobis conſtiterit, quòd aliqua eſt diuina voluntas in particulari; tenemur velle, vt illa adimpleatur: Probo conſequentiam: Nam fruſtra tenerentur homines velle in cõmuni, quod diuina voluntas in omnibus, & ſuper omnia adimpleretur, niſi poſteà quando in particulari conſtat aliquam eſſe diuinam voluntatem, teneantur in particulari velle, quod illa adimpleatur. *Vlt. argu.* ¶ Vltimo: Impium eſt omnibus modis contra niti, & reſiſtere diuinæ voluntati, ſed ſi pater meus moritur, euidenter cognoſco, quod hæc eſt diuina voluntas: ergo non licet contra niti, & reſiſtere.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primum argumentum reſpondeo negando antecedens. Et ad probationem dico, quod lex æterna eſt diuina voluntas, non vtcumque, ſed vt præcipiens. Et de hac voluntate fatendum eſt, quod qui agit contra eam, agit contra legem æternam. Hæc eſt explicatio Diu. Auguſtini loco citato dicentis; Lex æterna eſt voluntas diuina, ordinem naturalem ſeruari iubens, perturbari vetans. *Ad 2. arg* ¶ Ad ſecundum reſpondetur negãdo maiorem. Imo aliquando licet nolle id quod ſanctum eſt, vt patet in conſiliis diuinis. Licet namque nolle eſſe virginem, & nolle eſſe religioſum: & tamen certum eſt, quod eſſe virginem, aut religioſum optimum eſt, & iuſtum. Ad confirmationem ex Paulo reſpondeo, quod ille locus poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, vt ſit ſermo de obſecrationibus, quæ ſunt in præcepto. Et tunc ſuppoſito tali præcepto, ratio Diu. Pauli eſt, quod eſt orandum, & obſecrandũ pro regibus: quia hoc eſt bonum, & acceptum de præcepto. Alio modo, vt ſit ſermo de obſecrationibus, & petitionibus, quæ ſunt in conſilio. Et tunc ratio Diu. Pauli nõ ducit ad obligationem præcepti, ſed ad perfectionem virtutis. *Ad 3. arg.* ¶ Ad tertium argumentum dico primò, non eſſe mihi ſatis certum, quòd tenentur homines velle in vniuerſali; quod voluntas diuina in omnibus adimpleatur. Quamuis hoc Corduba libro primo quæſtionarii quæſtione 51. propoſitione prima pro indubitato, & comperto habeat. Sed ſatis erit velle, quod voluntas diuina præceptiua adimpleatur, ſicut in ſuperioribus dictum eſt, de voluntate diuina in particulari. Vel reſpondeo ſecundo, quidquid ſit de antecedẽti, negando conſequentiam. Ná poteſt cõtingere, quod id, quod Deus vult in ordine ad voluntatem diuinam, & in ordine ad bonum commune, ſit bonũ; & ſi referatur ad voluntatem particularem, & ad finẽ particularem ſit malum. Vt eſt videre in exẽplo, quod D. Tho. adducit 1. 2. q. 19. art. 10. ad oſtendendũ fieri poſſe, quod duæ volũtates velint oppoſita, & vtraque ſit bona. Vt cum iudex vult ſuſpendere latronem, & vxor illius latronis non vult. Vtraque voluntas eſt bona, & diuerſis rationibus, quod eſt bonũ reſpectu vnius, eſt malũ reſpectu alterius. Iudex enim vult occidere latronẽ propter bonum cõmune, cuius curam gerit. Vxor autem vult illum viuere propter bonum ſuæ familiæ. Et idem poterit contingere inter Deum, & hominẽ, quantũ ad volita materialia in particulari cõſiderata. *Ad vlt. ar.* ¶ Ad vltimum reſpondetur negando, quod filius, qui dolet de morte patris, ſit impius, aut ſtultus; quamuis cognoſcat diuinam voluntatem fuiſſe; quod moriatur, Tum, quia Deus vult illum de morte patris dolere. Tum etiam, quia licet cognoſcat voluntatẽ Dei fuiſſe, quod moreretur propter rationes vniuerſales; propter rationes tamẽ particulares, & propter pietatẽ eſt rationabile, vt doleat, vt modo dicebã de vxore latronis, quæ propter rationes particulares poteſt

rectè

rectè dolere de morte mariti; non obſtante, quod propter rationes cõmunes fuerit cõueniés illũ ſuſpendere, præterquam quod bonus filius non habet voluntatem efficacem, & abſolutam, quod pater non moriatur. Sed tantũ haber iſtam volitionem, Vellem ſi poſſibile eſſet. Cuiuſmodi habuit Chriſtus Dominus quãdo dixit: Pater, ſi poſsibile eſt, tranſeat à me calix iſte.

Corolla. ¶ Ex dictis omnibus infertur, quod quantum attinet ad voluntatem ſigni, tantum tenentur homines volendo, aut orando, aut aliquid aliud faciendo, ſe cõformare diuinæ voluntati præceptiuæ, aut prohibitiuæ. Quãtum autem attinet ad voluntatem beneplaciti tenentur ſe conformare in actu volendi, non autem in modo volendi, aut in volito, niſi forte ſit præceptum, quod Deo in volito conformemur. Tenemur tamen non repugnare diuinæ voluntati, nec contra illam murmurare. Quæ fuit ſecunda pars tertiæ concluſionis. Nam qui murmurat contra Deum impatienter agit, & quodammodo in illum culpam reiicit, quod eſt impium. Et ſic de tali intelligitur illud Iob capitulo 9. Quis reſiſtit ei, & pacem habuit? Et D. Paulus ad Roma. 9. O homo, tu quis es, qui ſic reſpondeas Deo? In quo etiam ſenſu veriſſime dicũt Theologi, teneri homines in nullo difformari diuinæ voluntati. Et per hæc patet ſolutio ad confirmationem, cuius occaſione omnia, quæ ad conformitatem orationis & voluntatis noſtræ ad diuinam, pertinent, dicta ſunt.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſi, Deo reuelante, mihi certo conſtet, Petrum eſſe reprobum, poſsim & debeam orare pro illo. Et pro parte affirmatiua eſt argumentũ: Ille homo abſolutè poteſt ſaluari: ergo & ego poſſum ſperare illi beatitudinem, atque ex conſequenti orare pro illo. Et confirmatur: Si eidem Petro fuiſſet facta reuelatio de ſua damnatione, adhuc teneretur ſperare, quamuis eſſet certus, quod beatitudinem non conſequetur: alioqui deſperans peccaret nouo peccato: ergo ego ſimiliter teneor ſperare illi beatitudinem, in caſu poſito, atque ex conſequenti poſſum orare pro illo. In contrarium tamen eſt: Nam talis oratio eſſet ſuperflua, cum certum ſit Petrum beatitudinem non conſequuturum. ¶ Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina Codi. de oratione. capitulo de iis, pro quibus orandum eſt, vt reſpondeat, ſupponit, dupliciter poſſe contingere, quod Deus aliquem reprobet, vno modo abſolutè, ſponte ſua, nulla interueniente culpa ex parte reprobi; alio modo ex culpa, & flagitio præuiſo. Quo

Sententia Ioannis de Medina.

ſuppoſito dicit, quod pro eo, de quo conſtat eſſe reprobum primo modo, non eſt orandum: quia tunc, inquit, voluntas Dei eſt abſoluta, cui contraire & inutile, & temerarium eſt. At verò pro eo, de quo conſtat eſſe reprobum ſecundo modo, eſt orandum. Quia tunc reprobatio partim pendet ex voluntate hominis reprobi, quam flecti, & in melius mutari poſſe, nemo eſt, qui ambigat. Hæc dicit Medina, quem etiã ſequitur Corduba libro 1. quæſtionarii. quæſtione 51. Cæterum hic modus dicendi mihi non placet. Præſupponit enim, non eſſe in Deo vnam & eandem rationem reprobandi homines, ſed illum quoſdam reprobaſſe nullã præuiſa culpa, alios autẽ culpa præuiſa; quod plane falſum eſt. Nam cum Deus non habuerit actum voluntatis, quo voluerit abſolutè & ſine ordine ad peccatum, quoſdam homines excludere à gloria vt ex ſententia D. Thomæ colligunt Doctores. p. p. quæſtione 23. articulo tertio. fieri non poteſt, vt aliquos reprobauerit, nulla culpa præuiſa. Quod & iſta ratione probatur, Quæ Deus decreuit, & ſtatuit facere ab æterno, nullo modo poſſunt melius à nobis peruestigari, quam ex iis rebus, quas videmus in tempore feciſſe: nam proculdubio Deus id ab æterno ſtatuit facere, quod in tempore fecit: ſed Deus in principio omnibus creaturis rationalibus, quas condidit, dedit gratiam gratum facientem, quæ forma ſupernaturalis eſt, ex natura ſua ordinans illum, in quo eſt ad vitam æternam: & ſic omnes angelos creauit in gratia, & omnes homines ſimiliter, cum primo homini, in quo reliqui erant, & ex quo alii erant propagandi, gratiam & iuſtitiam contulerit ea lege, quod ſi perſeueraſſet vſque ad finem, omnes ex illo nati, eſſent in gratia naſcituri: ergo circa omnes creaturas rationales in communi habuit Deus actum voluntatis, quo quantum ex ſe erat, voluit illos eſſe beatos ſupernaturaliter, atque ex conſequenti non fuit in illo actus voluntatis, quo voluit abſolutè, & ſine ordine ad peccatum quoſdam homines reprobare illos à gloria excludendo. Et confirmatur: ſi in Deo eſſet talis actus, nec eſſet actus miſericordiæ, neque iuſtitiæ: quia nullam culpam præſupponit: Nec etiam prouidentiæ: Quia, quamuis prouidentia, quæ verſatur circa res defectibiles, permittat aliquando aliquos deficere à fine propoſito, tũ, quia ad bonum vniuerſi, quod Deus principaliter intendit, pertinet, quod rerũ naturæ, quæ ſunt partes illius non perturbentur;

Impugnatur Medina.

ſed vnaquæque in ſuo naturali eſſe integra; & perfecta maneat; tum etiam quia, quando Deus prouidet creaturis habentibus libertatem arbitrii, qua poſsint ſe in quamcumque partem maluerint vertere; non ità prouidet illis; vt neceſſariò ſuum finem conſequantur. Nam hoc eſſet perturbare rerum naturas, & ex liberis, & ex conſequenti defectibilibus, neceſſarias & infallibiles efficere. Sed ad diuinam prouidentiam pertinet ità illis prouidere, & media diſponere, & ordinare, vt his creaturis nec deſit facultas ad conſequendos ſuos fines, nec inferatur neceſsitas, ſed poſſint ſi velint aberrare à fine. Ex quo etiam ſequitur, vt de facto nonnullæ aberrauerint, vt docet D. Tho. p. p. quæſt. 22. ar. 4. Non tamen pertinet ad prouidentiam poſitiue & abſolute velle quod aliquis non perueniat ad finem. Imò huiuſmodi voluntas aduerſatur prouidentiæ, quæ quantum eſt ex parte ſua intendit, vt omnia finem propoſitum aſſequãtur. Et hac de cauſa omnibus prouidet de mediis ad talis finis conſequutionẽ neceſſariis: Ergo cũ ille actus, quo Deus voluit abſolutè, & ſine ordine ad peccatum, quoſdam homines excludere à gloria, nec ſit miſericordiæ, neque iuſtitiæ, neque prouidentiæ, nullo modo eſt ponendus in Deo.

¶ Quocirca hac Medinæ ſentẽtia omiſſa aliter mihi ad propoſitã difficultatẽ reſpondendum videtur. Notando primo, quod diuina voluntas circa res, quas vult, dupliciter ſe poteſt habere. Aliquãdo enim ità eſt iam omnino determinata, vt nunquã retractetur, nec reuocetur. Quod regulariter cõtingit in punitione dãnatorũ in inferno; vbi nulla eſt redemptio. Et idem inuenitur nonnũquã in aliquibus punitionibus temporalibus propter crimina quædã, quas ſine vlla reuocatione Deus facere decreuit, etiam ſi pro miſericordia oretur, iuxta illud, quod reſpondit Samuel Sauli petenti, vt pro ſe Deum oraret. 1. Reg. capitu. 15. Scidit Dominus regnum Iſrael à te hodie; & tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro triumphator Iſrael non parcet & pœnitudine non flectetur: nec enim homo eſt, vt agat pœnitentiam. Et Ieremiæ ſeptimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc; quia non exaudiam. Vnde Gregorius 23. quæſtione quarta capitulo: Nabuchodonoſor. dicebat: cum ſuperna indignatio ſeſe, vt ità dixerim, medullitus mouet; hanc oppoſitio humana non remouet, nec ſe cuiuslibet deprecatio vtiliter obiicit, cum ſemel Deus aliquid, quaſi ab intimis iraſcendo diſponit. Aliquando autem non eſt omnino

Voluntas diuina circa res quas vult ſe poteſt habere dupliciter.

irreuocabiliter determinata diuina voluntas; ſed adhuc pendet ex noſtra diſpoſitione; ita, vt ſi nos conuertimur, aut oramus, aut tale aliquid facimus, ipſe etiam Deus ad nos conuertetur, dando gratiam, aut alia bona tam ſpiritualia, quam corporalia, & punitionem amouendo, vel temperando, vt oportet. Si verò nos non conuertimur, aut nos non diſponimus nec ipſe Deus in ſua miſericordia ad nos conuertetur, quia ſic ipſe ab æterno ſine vlla ſui mutatione & voluit & facere decreuit. Et ſic propoſitum diuinæ diſpoſitionis non mutatur nec fallitur, quamuis ſentẽtia aut eius executio mutetur, vt communiter dicunt Doctores in materia de pœnitentia.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod diuina reuelatio de malo, quod ſibi aut alteri eſt euenturum, adhuc eſt duplex. Vna abſoluta. Qualis eſt illa, quæ fertur in res, reſpectu quarum diuina volũtas ità eſt determinata, vt ab ipſis nunquam flectatur. Alia conditionata. Qualis eſt illa, quæ fertur in res pendentes ex noſtra diſpoſitione. Alioq; nomine appellatur reuelatio comminatoria. Et eſt illa, in qua, vel tacitè vel expreſſe ſubintelligitur aliqua cõditio. Cuiuſmodi inueniuntur quam plurimæ reuelationes in ſacra ſcriptura. Vt eſt videre apud Eſa. capitu. 38. Vbi dicitur Ezechiæ. Morieris, & non viues. Et Ionæ. 3. dicitur Niniuitis: Adhuc quadraginta dies; & Niniue ſubuertetur. Et tamen has reuelationes conditionatas eſſe rei comprobauit euentus.

Reuelatio duplex.

¶ Tertio eſt aduertendum, quòd cũ Deus de potentia ordinaria poſſit reuelare viatoribus, reuelatione conditionata ſiue comminatoria ſuam, vel aliorum damnationem; quia hæc reuelatio non repugnat legi & ordinationi diuinæ: Et ſic forſan eſt intelligenda illa reuelatio facta à Chriſto Phariſæis. Ioan. capitulo 8. Et in peccato veſtro moriemini; abſoluta autem reuelatione non poſſit Deus de potentia ordinaria reuelare alicui ſuam condẽnationem; tum, quia hæc reuelatio repugnat legi diuinæ, qua Deus ſtatuit, vt omnes ſperent beatitudinem; tum etiam, quia ex illa ſequerentur quam plurima inconuenientia contra legem à Deo poſitam: nam primò ille homo induceretur in deſperationem: ſecundo fieret negligens in obſeruatione mandatorum & cultus iuſtitiæ: tertio incitaretur ad peccandum, quæ omnia diuinæ ordinationi ſunt contraria, ſemper quod alicui fit reuelatio de ſua, vel aliorum condemnatione, etiam ſi nulla apponatur conditio, tenetur credere talem reuelationem eſſe conditionalem, & comminatoriam,

Reuelatio de dãnatione facta alicui eſt intelligenda conditionaliter

natoriam, vt docet D.Thom. in 3.d.38. qu. vnica.art.4.& de veritate q.23.arti.8. Altiſſiodorenſis 3.p.tract.5.cap.6. dicit fieri non poſſe etiam de potentia Dei abſoluta, quod alicui viatori, manente viatore, fiat abſoluta reuelatio à Deo de ſua condẽnatione. Quam etiam ſententiã tenet D.Bonauen. in 1.d.38. qu.1. Et ratio horum autorum eſt, quia talis homo nec poſſet ſperare, nec conſequi beatitudinem, quod rationi viatoris repugnat. Sed proculdubio hęc ſententia eſt falſa. Primò: Quia nullam implicat cõtradictionem, quòd Deus alicui de ſua potentia abſoluta talem faciat reuelationem. Secundò: Quia quod Ioannes, verbi gratia, damnetur, eſt quædam veritas à Deo certo cognita, ergo illam poterit cuicunque voluerit reuelare, de potentia ſua abſoluta, ſicut & reuelauit alias veritates ſupernaturales. Tertio: Quia non magis repugnat ſtatui viatorum certa & abſoluta reuelatio de ſua damnatione, quam de æterna ſalute: ſed Deus alicui de facto reuelauit ſuam prædeſtinationem, ſcilicet, beatiſſimæ virgini Mariæ & ſanctiſſimis Apoſtolis: ergo etiam poterit reuelare æternam damnationem.

1.Dictum. ¶ His ſuppoſitis dico primò, facta reuelatione à Deo de propria, vel alterius damnatione regulariter loquendo, tenemur pro nobis vel pro alijs orare. Probatur: Talis reuelatio regulariter loquendo, eſt intelligenda fieri conditionaliter, etiam ſi conditio non exprimatur: ſed reuelatio conditionalis, non tollit quominus ſperemus propriã, vel aliorum ſalutem: ergo nec quod pro illius conſequutione oremus. Mala tẽporalia aliquando prædicit Deus euentura abſolutè. Et in tali caſu non eſt orandum, vt Deus illa depellat: vt ex teſtimonijs adductis in primo notabili ſufficienter colligitur. Atque etiam ex illo quod dixit Dominus Samueli 1.Reg. ca.16. Vſq; quo tu lugebis Saulem, cum ego ciecerim eum à facie mea? Loquitur autem ibi Deus de electione quantum ad regnum temporale, & ſic vetuit Samuelem ne ſe oraret pro illo.

2.Dictum. ¶ Dico ſecundo, quod ſi fingamus Deum abſoluta reuelatione, Petri damnationem alicui manifeſtaſſe, non tenetur nec debet orare pro illo. Quia illa oratio tunc non minus fruſtra ſuſciperetur, quam ſi Deus abſolutè reuelaſſet, quoduis aliud malum temporale euenturum, cùm non minus determinata ponatur diuina voluntas reſpectu vnius quam reſpectu alterius. Poſſemus tamen orare ne maiori pœna puniretur.

Argumentum cõtra 2. dictum. ¶ Et ſi quis contra hoc argumentetur: Petrus in eo caſu teneretur pro ſe orare, & de ſe bene ſperare: ergo & nos ſimiliter poſſumus bene ſperare de illo, & pro eo orare.

Aliquorũ ſolutio. ¶ Nonnulli reſpondent ad hoc argumẽtum cum illa diſtinctione de ſenſu compoſito, & de ſenſu diuiſo, dicentes, quod ille, cui facta fuerit abſoluta reuelatio de ſua damnatione, in ſenſu diuiſo, poteſt & tenetur ſperare non tamen in ſenſu cõpoſito, hoc eſt, ſtante reuelatione. Sed quoniam nos ſupponimus iam factam fuiſſe reuelationem certam, & infallibilem, quæ mutari non poſsit, manifeſtè ſequitur, quod huiuſmodi loquutio ſemper facit ſenſum compoſitum. Atque ex conſequenti ea diſtinctio huic rei applicata non ſatisfacit.

Sententia Victoria. ¶ Magiſter Victoria ad hoc argumentum aliter reſpondebat, dicens, quod homo ille in tali caſu ſimpliciter & abſolutè poteſt & tenetur ſperare. Quam ſuam ſententiam probat aliquibus argumẽtis.

1. argum. Primò ſic: Ille homo poteſt efficere, vt nunquam ſibi facta fuerit reuelatio de ſua damnatione: ergo poteſt & tenetur ſperare. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur. Bene valet hæc conſequentia: Petrus non condemnabitur: ergo non fuit illi abſoluta reuelatio facta à Deo de ſua condemnatione: ſed Petrus poteſt facere, vt antecedens ſit verum: poteſt enim ſaluari, nec diuina reuelatio tollit ab eo liberum arbitriũ, quo poſſit adimplere diuina mandata: ergo & conſequens. Atque ex conſequenti poterit efficere, vt ſibi non fuerit facta reuelatio de ſua damnatione.

2. argumẽ. ¶ Secundo: Si Petrus in caſu poſito non teneretur ſperare, ſequeretur, quod nec etiam teneretur ſeruare alia præcepta, atque ex conſequenti quod ea violãs non peccaret. Conſequens autem eſt abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam ſi non poſſet ſperare vitam æternam, nec etiam poſſet velle efficaciter illam conſequi, atq; ex conſequenti, nec ponere media neceſſaria ad illius conſequutionem; quorum præcipuum eſt obſeruantia mandatorum.

Sententia autoris. ¶ His tamen non obſtantibus dico, contrariam ſententiam eſſe longe probabiliorẽ, ſcilicet, quod in caſu poſito, ille homo nec poſſet, nec teneretur ſperare. Probatur: Deeſt illi obiectum ſpei: ergo ſperare non poteſt. Probo antecedens, obiectum ſpei eſt bonum arduum poſsibile: ſed ille non apprehendit beatitudinem vt poſsibilem ſibi: certò enim iudicat ſe fore damnandum: ergo non habet obiectum ſpei. Et confirmatur ex D.Thom. ſupra quæſt.18.art.3. dicente, damnatos non poſſe habere ſpem, quia non apprehendunt beatitudinem, vt bonum ſibi poſsibile: ſed eadem eſt ratio de eo, cui facta fuerit reuelatio certa de ſua damnatione: ergo. Secundo: Spes eſt certa expectatio futurę beatitu-

dinis: ſed ille homo non poteſt habere certitudinem de ſua beatitudine, ſed potius de oppoſito:ergo nec poteſt illam ſperare,atq; ex conſequenti nec tenetur, cum nemo obli-
1. Corollarium. getur ad impoſsibile. ¶ Ex hoc infero primò, quod homo ille,cui facta fuerit reuelatio de ſua damnatione,ſecluſo odio Dei,& contemptu diuinæ miſericordiæ, poſſet licite habere hunc actum voluntatis,ſcilicet, nolo beatitudinem, quia Deus non vult mihi dare eam. Plures ex Thomiſtis negant hoc corollarium. Sed poſſumus illud probare. Primò: Quia omnis actus voluntatis conformis iudicio vero rationis,eſt bonus:ſed illa nolitio eſſet actus voluntatis conformis huic iudicio vero rationis,ſcilicet,ego dānabor: quia Deus id vult:ergo eſt bonus. Secūdo. Quamuis ego teneor velle proximis meis beatitudinem tamen ſi mihi reueletur in particulari,quod Petrus,verbi gratia, cōdemnabitur, licet mihi nolle beatitudinem illi, vt faciūt beati reſpectu illorum,quos ſciunt eſſe præſcitos: ergo pari ratione dicendum erit in propoſito. Et confirmatur ex D.Auguſtino lib.12.de Ciuit.cap.24.dicente, quod ſi Eccleſia certò cognoſceret,qui nam ex viuentibus ſunt præſciti,non magis oraret pro illis, quam pro diabolo:ergo nec vellet illis beatitudinem magis,quam diabolo,atque ex conſequenti idem eſſet licitum facere cuicumque, ſuppoſita reuelatione de ſua damnatione. Et ſi quis obijciat,deſperatio eſt intrinſece mala:ſed illa nolitio beatitudinis eſt deſperatio: ergo eſt intrinſece mala, atque ex conſequenti nulli eſt licitum illam habere: reſpondeo dupliciter poſſe contingere, quod aliquis nolit ſibi beatitudinem. Vno modo: quia contemnit Dei miſericordiam, qua hominibus rectè viuentibus beatitudinem,& promiſit & paratus eſt dare. Et hoc modo nolle ſibi beatitudinem eſt intrinſece malum, & oppoſitum virtuti ſupernaturali ſpei. Alio modo, non quia contemnit diuinam miſericordiam, ſed quia credit Deum eſſe veraciſsimū, & ſcit illum ſibi reuelaſſe, quod eſt dānandus,& hoc modo nolle beatitudinē ſibi,nec opponitur ſpei virtuti Theologicæ,nec eſt intrinſece malum: ſed poteſt
2. Corollarium. licite fieri. ¶ Infero ſecundo, quod ille, cui facta fuerit abſoluta reuelatio de ſua damnatione, nec tenetur, nec debet orare pro ſeipſo:cum hæc oratio tunc,non minus fruſtra facta fuiſſet, quam ſi Deus abſolutè reuelaſſet quoduis aliud malum temporale euenturum,vt diximus in ſuperioribus.

Ad 1. arg. Victoriæ. ¶ Et ad primū argumentum factū pro opinione Victoriæ, reſpōdetur primò, quidquid ſit de antecedenti negando conſequentiam. Et ratio eſt: Quia licet poſsit facere Petrus quod nunquam facta fuerit ſibi illa reuelatio: tamen certo & euidenter ſcit, ſe nunquam id facturum,quia cognoſcit euidenter illud eſſe à Deo ſibi reuelatum abſolutè. Et cum habeat hoc iudiciū, licet cognoſcat ſe oppoſitū poſſe facere,tamē de ſe bene ſperare non poterit. Sicut nec ægrotus poſſet ſperare ſuam ſanitatem,etiam ſi ſciret eſſe poſitum in ſua poteſtate,vt conualeſceret, ſi tamen certò & euidenter ſciret ſe nunquam vſurum illa poteſtate. Vel ſecundo reſpondetur,negando antecedēs. Et ad probationem dico,quod ſuppoſita diuina reuelatione qua reuelauit Petro,ſe fore damnandum, Petrus non poteſt facere vt non damnetur, ſed infallibiliter damnabitur. Nec ex hoc licet inferre, quod non habeat liberum arbitrium: quia neceſsitas ſuppoſitionis non tollit libertatem arbitrij:ſed tantum neceſsitas ſimpliciter,vt latè oſtendunt Doctores in materia de libero arbitrio. ¶ Ad ſecundū reſpon- *Ad 2. arg.*
detur conceſſo antecedenti,negando conſequentiam. Nam licet ſit verum quod Petrus in tali caſu non tenetur ad obſeruantiā mandatorum, inquantum ſunt media ordinata ad ſalutem,tenetur tamen illa ſeruare ad vitandam nouam culpā, & maiorem pœnam.

¶ Vltimum dubium circa iſtum articu- *Vltimum dubium.*
lum eſt,vtrùm pro illis,qui ſunt extra mundum ſit nobis licitum orare. In qua re vt certa ab incertis ſeparemus,dico primò,certum *1. Dictum.*
eſſe,quod pro illis qui ſunt in purgatorio eſt à nobis orandum,vt fides catholica docet. Et probatur manifeſtè ex illo libri 2. Machab. cap.12. Sancta ergo & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur, & ex Tobia cap.4.dicente:Panem & vinum tuum pone ſuper ſepulturā iuſti. Quod etiam habetur diffinitum in cōcilio Cabiloneſi & refertur de conſecrat. d.1.ca. viſum. & confirmatur ex vſu Eccleſiæ. ¶ Dico ſecun- *2. Dictum.*
do etiam eſſe certum de fide, quod fœlicitas beatorum in cęlis,& tormenta damnatorum in inferno ſunt futura perpetua,vt ex ſacris literis manifeſtè colligitur. Dicitur enim apud Matth.cap.25. Ite maledicti in ignem æternum. Et Prouer.cap.11. Mortuo homine nulla erit vltra ſpes. Et Luc.1. Regni eius non erit finis. Nihil autem aliud eſt regnum Chriſti,quam beati, vt conſtat ex illo Apocalyp.ca.5. Qui fecit nos Deo noſtro regnū. De hac re videndus eſt D.Auguſt.lib.12.de Ciuit.cap.20. ¶ Dico tertio etiam eſſe certum quod abſolute, nec pro beatis, nec pro *3. Dictum.*
damnatis eſt à nobis orandum. Nam cum priorum fœlicitas,& poſteriorum miſeria ſit futura perpetua,vt diximus,non eſt cur pro illis

illis abſolutè oremus; quia fruſtra ſuſciperetur oratio. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrum ſit licitum petere à Deo, vt beatorum felicitas conſummetur. Atque etiam vtrum liceat orare Deum pro aliquo, de quo conſtat eſſe damnatum in inferno, vt reſtituatur ad vitam, & pœnitentiam agens ſaluetur. Primum probari poteſt ex eo, quod felicitas beatorum non eſt conſummata ante reſurrectionem, & ſic videtur licitũ eſſe orare Deum, vt illos faciat conſummatè beatos. Et confirmatur: Quod licet deſiderare, licet petere: ſed licet deſiderare, vt beati ſint conſummatè beati: ergo id etiam licet petere à Deo. Secundum autem probatur. Tum exemplo D. Gregorij, de quo legitur, quod ſic orauit pro Traiano. Tum etiã quia beata Agnes, & multi Sancti atq; Apoſtoli ſic ſimiliter orauerunt, multoſque infideles ad vitam ab inferis reſuſcitauerunt vt Eccleſiaſtica refert hiſtoria.

Pũctus dif ficultatis.

1. Conclu. ¶ His tamen non obſtantibus ſit prima concluſio: Quamuis ſit licitum deſiderare, vt ſancti ſiot conſummatè beati, non tamen eſt licitum regulariter loquendo, id noſtris orationibus à Deo poſtulare. Tum, quia talis oratio eſſet præſumptuoſa, cum beati ſint in ſtatu, quo potius ipſi poſsint nobis ſuis orationibus auxilium præſtare. Tum etiam, quia beati vt ſic, nulla re indigent, & ſi qua opus habent, ipſi per ſe conuenientius illam ſuis orationibus poterunt à Deo impetrare. Et per hoc patet ſolutio ad primum argumentum cum ſua confirmatione. Sed eſt aduertendum, quòd quamuis non ſit licitum orare pro ſanctis, miſſæ tamen in illorum nomine celebratæ, atque etiam orationes, & preces, quas ad eos fundimus, proſunt illis ad gloriam accidentalem augendam. Dignum eſt enim, vt gaudeant ſancti, quod ſui memoria fiat in ſacris, atque etiam, quod iſta ratione ab hominibus venerentur. Quod & ſignificare voluit Eccleſia, quando in quadã oratione dicit, vt illis proficiat ad honorem, nobis autem ad ſalutem, &c.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Non licet orare Deum pro illo, de quo conſtat eſſe damnatum in inferno, vt reſtituatur ad vitam, & pœnitentiam agens ſaluetur, niſi ex ſpeciali reuelatione, vel motione diuina id fiat. Probatur: Regulariter loquendo non licet petere à Deo, niſi quod non eſt contra legem poſitam, vel quod ſecundum illam ab ipſo poſſumus impetrare, vt ex communi ſententia omnium Doctorum probat Soto in 4. diſt. 45. q. 2. ar. 2. ſed non eſt tale quod damnatus in inferno exiſtens reſtituatur ad vitam, vt pœnitentiam agens ſaluetur: ergo id à Deo poſtulare non eſt licitũ, niſi ex ſpeciali reuelatione, vel motione id fiat. Et ad argumentum ex hiſtoria Traiani reſpondet Abulenſis. 4. Reg. 4. quæſt. 57. quod beatus Gregorius peccauit mortaliter petendo Traiani reſtitutionem ad vitam. Sed melius dicendum videtur: Vel, quod illa hiſtoria non eſt omnino certa quod ego vehemẽter ſuſpicor. Non enim eſt veroſimile, quod D. Gregorius illã, ſi vera eſſet, literis non mandaſſet in Dialogis, qui multa alia minora ſcripſit. Vel ſi admittamus hiſtoriam, dicendum erit beatum Gregorium & omnes alios ſanctos, qui infideles ad vitam reſuſcitauerunt, id ex ſpeciali reuelatione, vel motione dinina fecerunt, vt Soto loco citato & Medina. Cod. de oratione. cap. de his pro quibus orandum eſt, fatentur. Nec tunc illi erant finaliter & irreuocabiliter damnati, ſicut ſunt alij de lege communi, vbicunque eorum animæ detinerentur. Vltra hæc argumenta poſſet fieri aliud deſumptum ex verbis, quibus Eccleſia vtitur in orationibus, quas pro defunctis ad Deum fundit, quibus etiã pro illis qui in inferno ſunt, orare videtur, dicens: Abſolue Domine animas omnium fidelium defunctorum, & gratia tua illis ſuccurrente mereantur euadere iudicium vltionis. Et alibi: Domine Ieſu Chriſte libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, & de ore leonis, ne abſorbeat eas Tartarus, ne cadant in obſcurum: quæ de ijs quæ ſunt in purgatorio commode intelligi non poſſunt, cum certa ſit Eccleſia de illis, quod non abſorbebuntur à leone, nec caſuræ ſunt in obſcurum lacum, & ſic de alijs fidelibus, qui ſine gratia deceſſerunt videntur intelligẽda. Sed de explicatione iſtarum & ſimilium orationum latè diſputat Ioannes de Medina. Cod. de oratione cap. de ijs pro quibus orandum eſt.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum debeamus pro inimicis orare.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quòd non debeamus pro inimicis orare: quia vt dicitur Roman. 15. Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinã ſcripta ſunt, Sed in ſacra ſcriptura inducuntur multæ imprecationes contra inimicos. Dicitur enim in Pſalm. 6. Erubeſcant & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur & erubeſcant valde velociter: ergo & nos debemus orare contra

3. diſt. 30. ar. 2. co. & virt. qu. 2. ar. 8. cor. fin.

c

1

tra

tra inimicos noſtros magis quàm pro eis.

2 ¶ Præterea, Vindicare de inimicis, in malum inimicorum cedit: ſed ſancti vindictam de inimicis petunt, ſecundum illud Apoc.6. vſquequo non vindicas ſanguinem noſtrũ de his qui habitant in terra? Vnde & de vindicta impiorum lætantur, ſecundum illud Pſalm.57. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam: ergo non eſt orandum pro inimicis, ſed magis contra eos.

3 ¶ Præterea. Operatio hominis & eius oratio non debent eſſe contraria. Sed homines quandoque licite impugnant inimicos: alioquin omnia bella eſſent illicita: quod eſt contra ſupra* dicta: ergo nos non debemus orare pro inimicis. *Q.40.art.1*

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Matthæi 5. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.

¶ Respondeo dicendum, quòd orare pro alio, charitatis eſt, ſicut dictum* eſt: vnde eodem modo quo tenemur diligere inimicos, tenemur pro inimicis orare. Qualiter autem teneamur inimicos diligere, ſupra* habitum eſt in tractatu de charitate, vt ſcilicet in eis diligamus naturam, non culpam. Et quòd diligere inimicos in generali eſt in præcepto, in ſpeciali autem non eſt in præcepto, niſi ſecundum præparationem animi: vt ſcilicet homo eſſet paratus etiam ſpecialiter inimicum diligere, & eum iuuare in neceſsitatis articulo, vel ſi veniam peteret. Sed in ſpeciali abſolute inimicos diligere, & eos iuuare, perfectionis eſt. Et ſimiliter neceſsitatis eſt, vt in communibus noſtris orationibus, quas pro alijs facimus, inimicos non excludamus. Quòd autem pro eis ſpecialiter oremus, perfectionis eſt, non neceſsitatis, niſi in aliquo caſu ſpeciali. *Ar.præced.* *Q.25.art.8.& 9.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd imprecationes quæ in ſacra Scriptura ponuntur, quadrupliciter poſſunt intelligi.

¶ Vno modo ſecundum quod Prophetæ ſolent in figura imprecantis futura prædicere, vt Auguſt.* dicit in lib. De ſermone Domini in monte. Secundo, prout quædam tẽporalia mala peccatoribus quandoque à Deo in correctionem mittuntur. Tertio, quia intelliguntur petere non contra ipſos homines, ſed contra regnum peccati, vt ſcilicet correctione hominum peccata deſtruantur. Quarto conformando voluntatem ſuam diuinæ iuſtitiæ circa damnationem perſeuerantium in peccato. *Li.1.c.42. à med.to.4*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut in eodem libro* Auguſtin. dicit, Vindicta martyrum eſt vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeſſi ſunt. Vel ſicut dicitur in libro* de quæſtionibus veteris & noui teſtamenti, poſtulant ſe vindicari, non voce, ſed ratione: ſicut ſanguis Abel clamauit de terra: lætantur autem de vindicta non propter eam, ſed propter diuinam iuſtitiam. *Eod.li.1.c.45.circa med.to.4.* *Et libro 2. de quæſtio. Euan.c.48 to.4.* *Cap.vel q. 68. incipit hic li. Deus certè profectus eſt, tomo 4.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd licitum eſt impugnare inimicos, vt compeſcantur à peccatis: quod cedit in bonum eorum & aliorum. Et ſic etiam licet orando petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur, & ſic oratio & operatio non erunt contraria.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D.Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: In generali tenentur homines pro inimicis orare, hoc eſt, non excludere illos ab orationibus communibus. Secunda concluſio: In particulari non tenentur homines pro inimicis orare, niſi in extrema neceſsitate. Extra illam autem ſolum eſt conſilium id faciendi. Vtramq; concluſionem probat D.Thom. ſimul hac ratione: Eo modo tenentur homines pro inimicis orare, quo tenentur illos ex charitate diligere, cum oratio pro alijs facta opus ſit charitatis: ſed vt conſtat ex ſuperioribus, ſolum tenentur homines inimicos diligere in generali, in ſpeciali autem non tenentur illos diligere niſi in extrema neceſsitate, quamuis ſit conſilium illud faciendi: ergo nec etiam tenentur extra extremam neceſsitatem in ſpeciali pro illis orare.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Materia huius articuli eſt valde affinis illi, quam tractat D. Thom. in hac. 2.2. quæſt. 25. artic. 8. & 9. vbi de neceſsitate inimicos diligendi, atque etiam de ſignis & effectibus dilectionis illis neceſſario exhibendis inſtituit ſermonem. Quare ex his, quę eo loco diximus ea, quæ in præſenti dicenda ſunt, colligere oportebit. Quod vt commode efficiamus aduertendum eſt, quod quemadmodum dilectio inimicorum poteſt tripliciter conſiderari, vno modo, vt inimici diligantur inquantum ſunt inimici, alio modo, vt diligantur ſecundum naturam: & hoc adhuc dupliciter, ſcilicet, vel in vniuerſali, vel in particulari; & de primo modo dicit D. Thom. quod inimici, vt ſic, non ſunt diligendi, quia hoc repugnat charitati: & eſſet diligere malum alterius, de ſecundo autem modo dicit, quod inimici quatenus homines ſunt diligendi ex charitate generali dilectione, quæ cõſiſtit in hoc, vt quis diligẽs Deum & proximum ab illa dilectione non excludat inimicos: non verò tenemur præcepto charitatis inimicos diligere ſpeciali motu dilectionis, cum nec etiam hoc ſit neceſſarium reſpectu aliorum hominum, qui non ſunt inimici, quamuis de neceſsitate charitatis ſit, ſecundum præparationem animi, ita diligere inimicum in particulari, vt habeamus animum paratum ad hoc, vt illi in ſingulari benefaciamus, ſi neceſsitas occurrerit: ita etiam de oratione, quæ eſt quidam effectus dilectionis loquendum eſt. Ex quo fit, vt pro inimicis quatenus ſunt inimici à nobis orandum non ſit, quia non minus hoc repugnat charitati, quam illos diligere. Et hoc voluit ſignificare D. Auguſtinus lib. 21. de Ciuit. cap. 24. quando dixit: Eccleſia non orat pro malis, maximè quos nouit inimicos. Pro inimicis verò ſecundum naturam ex præcepto orandũ eſt generali oratione, quæ conſiſtit in eo, quod quis orans pro omnibus nõ excludat inimicos. Particulari autem oratione nõ tenemur orare pro inimicis extra caſum neceſsitatis: ſicut nec etiam tenemur orare pro amicis. Quamuis de neceſsitate charitatis ſit, ſecundum animi præparationem, ita orare pro inimicis in particulari, vt habeamus animum paratũ pro illis in ſingulari orãdi, ſi neceſsitas occurrerit. Actu verò orare in particulari pro inimicis abſq; huiuſmodi neceſsitate eſt de perfectione charitatis ſolum, ſicut & inimicos actu diligere. Et hæc eſt intentio Diui Thomæ in toto iſto articulo.

Sicut de dilectione ita de oratione loquendum eſt, reſpectu inimicorum.

¶ Sed cum dicat in præſenti, in ſpeciali non eſſe in præcepto diligere inimicos, niſi ſecundum animi præparationem, vt ſcilicet, homo ſit paratus, etiam ſpecialiter inimicũ diligere, & eum iuuare in neceſsitatis articulo, vel ſi veniam petierit, Dubium eſſe poteſt circa illam particulam, vel ſi veniam petierit, & ad hominem, & ſimpliciter. Ad hominem quidem, quia ſupra quæſt. 25. art. 8. & 9. vbi de dilectione inimicorum ex profeſſo diſputat, ſolus neceſsitatis articulus fuit exceptus, quo in particulari tenentur homines inimicos diligere. Hic autẽ vltra neceſsitatem excipitur etiam caſus, quo inimicus petit veniam. Et ſic videtur D. Tho. ſibi ipſi aduerſari. Simpliciter autem: Quia regula vniuerſalis eſt, quod præcepta affirmatiua, licèt obligent ſemper, non tamen obligant ad ſemper, ſed ſolum in neceſsitatis articulo. Male ergo nunc contra tempus neceſsitatis condiſtinguit D. Thom. tempus petitionis veniæ, in quo ſit neceſſarium inimicum in ſpeciali diligere, ſiquidem dilectio inimicorum præcepto tantum affirmatiuo præcipitur. Et augetur dubium. Nam non apparet, ad quem actum dilectionis in particulari teneatur quis, propter hoc quod ab eo inimicus veniam petat. Nam, ſi ego diligo inimicum dilectione generali, nec in ſpeciali eum odio habeo: & cum patit veniam nõ teneor illi remittere pœnam, quam de iure debet, vt communiter dicunt Doctores, ad quem nouum actum obligabor ex illius veniæ petitione? Si dicatur, vt vulgò dicitur, quod debeo parcere quo ad offenſam, hoc nihil aliud eſt, quam quod debeo eum non odio habere, nec velle illi malum quod à principio facere tenebar, & nunc ſolum diſputamus de nouo actu poſitiuo, ad quem tenetur homo, tempore quo inimicus ab illo veniam petit. Si autem dicatur, quod teneor ei loqui mirum eſt, quod videatur eſſe melioris conditionis inimicus petens veniá, quam is qui nunquam me offendit, ſi quidem inimico veniam petenti teneor reſpondere: illi autem, qui me nunquam offendit quodcunque aliud à me petenti reſpondere non teneor extra caſum neceſsitatis.

Dubium literale.

¶ Caietanus in præſenti, vt ad hanc difficultatem reſpondeat, dicit, quod cùm offenſi homines communiter præſumantur habere malam voluntatem contra ſuos inimicos, ſi huic communi præſumptioni in ſpeciali adiungatur, quod inimico veniam petenti offenſus non annuat, ex hoc probabilis aut violenta opinio orietur, quod adhuc habet malam voluntatem contra inimicum. Ex quo fiet, vt petenti veniam dabitur occaſio recidiuæ inimicitiæ, ſi quidem locum veniæ nõ inuenit, & alij ſcãdalizabuntur. Quod vtrũq;

Explicatur litera D. Thom.

eſt

eſt inconueniens. Quare ipſa petitio veniæ tempus determinat, quo charitas debet neceſſario exire in actum manifeſtationis cordis ſui erga inimicum, & ex conſequenti tūc tempus petitionis veniæ eſt articulus neceſſitatis, quo præceptum dilectionis in particulari obligat. Et ſic ſimpliciter nulla eſt repugnantia inter doctrinam, quam D.Thomas tradit in iſto articulo, & illam, quam communiter recipiunt Doctores de obligatione præceptorum affirmatiuorum. Siquidē tempus, quo inimicus veniam petit, ponitur articulus neceſſitatis, quo dilectio inimicorum in particulari obligat, vt diximus. Vt autem etiam oſtendamus quod doctrina à D. Thoma tradita in iſto articulo non aduerſatur illi, quam ſupra poſuerat de dilectione inimicorum, aduertendum eſt, quod neceſſitas, in qua præceptum de dilectione inimicorum poteſt intelligi, quòd obligat, eſt multiplex. Vna quæ ſe tenet ex parte indigentiæ perſonæ, vt paſcere fame morientem, & reliqua huiuſmodi. Alia, quæ ſe tenet ex parte occurrentium circunſtantiarum, ſeu conditionum, vt corrigere fratrem, quando habetur probabilis coniectura, quod inde liberabitur à peccato. Et licet omnes huiuſmodi neceſſitates comprehendantur ſub articulo neceſſitatis, quando dicitur, quod præcepta affirmatiua non obligant, niſi tempore neceſſitatis: vna tamē condiſtinguitur aliquando contra aliam. Et hoc facit D. Thom. in præſenti articulo, quando dicit, quod non eſt præceptum particulariter inimicos diligendi, niſi, vel in articulo neceſſitatis, vel quando inimicus veniam petit, condiſtinguens, ſcilicet, neceſſitatem ex parte indigētiæ perſonæ, contra neceſſitatem ex parte conditionum occurrentium. Cùm tamen ſupra quæſt. 25. arti. 8. & 9. ſub articulo neceſſitatis omnem neceſſitatis modum comprehenderit. Et per hæc patet ſolutio ad obiecta. Colligitur ergo ex hoc, quod quando inimicus veniam petit, offenſus præcepto charitatis obligatur peculiarem actum dilectionis circa illum habere, qui ſit alloqui ipſum, placatumq; animum circa eum oſtendere, cum ipſa petitio veniæ tunc neceſſitatis articulum determinet. Tum, ne petenti veniam detur occaſio recidiuæ inimicitiæ. Tum etiam, ne alij ſcandalizentur, vt paulò antea dicebam. Et quando obijcitur, quod melioris conditionis tunc eſſet inimicus petens veniam, quam is, qui nunquam me offendit, ſiquidem inimico petenti veniam teneor reſpondere, ei autem, qui me nunquam offendit, quodcunq; aliud à me petenti, reſpondere non teneor, extra caſum neceſſitatis, reſpondeo, id non prouenire ex meliori conditione inimici veniā petentis, ſed quia quando inimicus veniam petit, ratione conditionum occurrentium, conſurgit articulus neceſſitatis, quo præceptum particularis dilectionis obligat. Quod in petitione illius, qui me nunquam offendit, non inuenitur, ad modum iam explicatum.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. licitum eſſe impugnare inimicos, vt compeſcātur à peccatis, quod cedit in bonum eorum, & aliorum. Et ſic etiam licet orādo petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur. Circa quod eſt difficultas, quæ nam ſint iſta mala, quæ licitum eſt inimicis imprecari, vt corrigantur, & vtrū tantùm ob iſtam cauſam, ſcilicet, vt corrigantur, ſit licitum petere à Deo, vt illis prædicta mala conferat. *Dubiū circa ſolutionem ad 3. D.Tho.* ¶ Ad cuius explicationem dico primò: Quod mala ſpiritualia, qualia ſunt quòd gratiæ aut gloriæ aliquā iacturam patiantur, nullo modo eſt licitum aliquibus hominibus quantumcunq; inimicis, imprecari, aut illa petere à Deo, vt conferantur. *1. Dictum.* Probatur: Nam hoc eſt cōtra charitatē, quę ſemper huiuſmodi bona proximis deſiderat, & optat.

¶ Dico 2. quod mala tēporalia, vt mortē, exilium, paupertatem, &c. licitum eſt inimicis optare, illaq; petere à Deo: non ſolum, vt cōuertātur: ſed etiam in omnibus illis caſibus, in quibus licitum eſt illis bellū inferre. *2. Dictum.* Probatur: Quando inimici nos oppugnant, aut res noſtras iniuſte detinent, licitè poſſumus illa mala eis inferre: habemus enim tunc bellum iuſtū, vt ſupponimus, in quo omnia illa mala inferre licitum eſt, vt cōmuniter dicunt Doctores: ergo etiā eſt licitum tunc illa mala eis optare, petereq; à Deo, vt ipſe ea inferat, nulla habita ratione cōuerſionis eorum. Probo conſequentiā ex regula generali, quę in hac materia eſt tenēda, tāquā vera, ſcilicet, quod poſſumus licitè petere à Deo, omnia illa, quæ poſſumus vel facere, vel deſiderare. Ex quo infertur, per vnicā illam cauſam mala temporalia inimicis optandi, quam D. Tho. aſsignat, ſcilicet, vt cōuertantur, omnes etiam alias licitas cauſas impugnandi inimicos intelligere debemus. Non enim ſolum, vt conuertantur à peccatis, ſed etiam propter alias cauſas eſt licitum inimicis mala inferre, vt conſtat ex materia de bello. ¶ Dico tertio: Sub conditione, ſcilicet, ſi homo finaliter non eſt corrigendus, bene poſſumus petere à Deo mortem peccatoris, ſiue is ſit amicus, ſiue inimicus. *3. Dictum.* Probatur primò exemplo D. Cyrilli: qui in quadam epiſtola ad Auguſtinum, orat Deum vt quendam hæreticum reſipiſcere nolentē è mundo tollat.

Et

Et ratio eſt manifeſta: Ei, qui perſeueraturus eſt in peccato vſque ad diem vltimum vitæ, vtile, & bonum eſt, vt quam citiſsimè moriatur, cùm quantò citius obierit, tantò minus peccabit, & tanto minus in inferno torquetur: ſed omnia illa; quæ habent rationem boni reſpectu aliorum; poſſunt licitè peti à Deo: ergo & quod ille moriatur. ¶ Dico quartò, Homini iuſto atque etiam nobis eſt licitum mortem optare, illamque petere à Deo, ſi fuerit probabilis timor, quod vita longior allatura eſt occaſionem peccandi. Probatur: Maximum Dei beneficium eſt, quod iuſti eripiantur ab hoc ſeculo nequã, iuxta illud Sapientiæ 7. Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum: ſed quodcunque Dei beneficium eſt ſemper licitum petere ab illo: ergo & quod iuſtis hominibus, atque etiam nobis mortem inferat, quando eſt timor, quod longior vita allatura eſt occaſionem peccandi: Et confirmatur ex Paulo ad Phili. 1. dicente: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et ad Roman. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. ¶ Dico vltimò: Non ſolum propter culpam vitandam, ſed etiam vt vitemus alias huius vitę miſerias, quę nobis inferunt moleſtiam, vt infirmitatem, aut grauem aliquam neceſſitatem, licitum eſt nobis mortem optare, illamque petere à Deo. Probatur: Melior eſt mors, quam vita amara, vt dicit Sapiens Eccleſiaſt. 30. ſed è duobus malis minus licitè eligitur: ergo. Et confirmatur: Nam Iob graui illa ſua calamitate oppreſſus dicitur mortem optaſſe, pro illaque Deum oraſſe, nec in eo peccauit, vt textus affirmat Iob. cap. 3. Et Helias 3. Reg. capit. 19. huius vitæ atque laborum, quos vt fugeret Iezabelem impiam Reginam perferebat, tædio affectus, petiuit animæ ſuæ, vt moreretur.

4. Dictum. *Vltimum dictum.*

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrum conuenienter ſeptem petitiones orationis dominicæ aſsignentur.

3. di. 34. q. 1. art. 6. Et opuſ. 3. ca. 254. vſque in fin. & opuſc 7.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ſeptem petitiones orationis dominicæ aſsignentur. Vanum enim eſt petere ſanctificari illud quod ſemper eſt ſanctum. Sed nomen Dei ſemper eſt ſanctum: ſecundum illud Lucæ 1. Sanctum nomen eius. Regnum etiam eius eſt ſempiternum, ſecundum illud Pſalm. 144 Regnum tuum Domine, regnum omnium ſæculorum. Voluntas etiam Dei ſemper impletur, ſecundum illud Iſa. 46. Omnis voluntas mea fiet. Vanum ergo eſt petere quòd nomen Dei ſanctificetur, quòd regnum eius adueniat, & quòd voluntas eius fiat.

2 ¶ Præterea, Prius eſt recedere à malo, quàm conſequi bonum. Inconuenienter ergo videntur præordinari petitiones, quæ pertinẽt ad conſequendum bonum, petitionibus quæ pertinent ad amotionem mali.

3 ¶ Præterea, Ad hoc aliquid petitur vt donetur: ſed præcipuum donum Dei eſt Spiritus ſanctus, & ea quæ nobis per ipſum dantur: ergo videntur inconuenienter poni petitiones: cum non reſpondeant donis Spiritus ſancti.

4 ¶ Præterea, Secundum Lucam in oratione dominica ponuntur ſolum quinque petitiones, vt patet Luc 11. Superfluum ergo fuit ſecundum Matth. quòd ſeptem petitiones ponuntur.

5 ¶ Præterea, In vanum videtur captare beneuolentiam eius qui beneuolentia ſua nos præuenit: Sed Deus ſua beneuolentia nos præuenit, quia ipſe prior dilexit nos, vt dicitur 1. Ioan 4. Superflue ergo præmittitur petitionibus. Pater noſter qui es in cælis, quod videtur ad beneuolentiam captandam pertinere.

¶ SED IN CONTRARIVM ſufficit authoritas Chriſti orationem inſtituentis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd oratio dominica perfectiſsima eſt: quia ſicut Auguſtin. * dicit ad Probam: Si rectè & congruẽter oramus, nihil aliud dicere poſſumus, quàm quòd in iſta oratione dominica poſitum eſt. Quia enim oratio eſt quodammodo deſiderij noſtri interpres apud Deum, illa rectè ſolum orando petimus, quæ rectè deſiderare valemus. In oratione autem dominica non ſolum petuntur omnia quæ rectè deſiderare poſſumus, ſed etiam eo ordine quo deſideranda ſunt: vt ſic hæc oratio non ſolum inſtruat poſtulare, ſed etiam ſit informatiua totius noſtri affectus. Manifeſtum eſt autem,

Epiſt. 121. cap. 12. in prin. to. 2.

tem, quòd primo cadit in deſiderio noſtro finis: deinde ea quæ ſunt ad finem. Finis autem noſter Deus eſt, in quem noſter affectus tendit dupliciter: vno quidem modo prout volumus gloriã Dei: alio modo ſecundum quod volumus frui gloria eius. Quorum primum pertinet ad dilectionẽ Dei: qua Deum in ſeipſo diligimus. Secundum vero pertinet ad dilectionem qua diligimus nos in Deo. Et ideo prima petitio ponitur, Sanctificetur nomen tuum, per quam petimus gloriam Dei. Secunda vero ponitur, Adueniat regnum tuũ: per quam petimus ad gloriam Dei & regni eius peruenire. Ad finem autem prædictum nos ordinat aliquid dupliciter: vno modo per ſe, alio modo per accidens. Per ſe quidem bonum, quod eſt vtile in finem. Eſt autem aliquid vtile in finem beatitudinis dupliciter: vno modo directè & principaliter ſecundum meritum quo beatitudinem meremur Deo obediendo. Et quantum ad hoc ponitur, Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. Alio modo inſtrumentaliter, & quaſi coadiuuans nos ad merendum. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: ſiue hoc intelligatur de pane ſacramentali, cuius quotidianus proficit homini, in quo etiam intelliguntur omnia alia ſacramenta: ſiue etiam intelligatur de pane corporali: vt per panem intelligatur omnis ſufficientia victus, ſicut dicit Auguſt.* ad Probam: Quia & euchariſtia eſt præcipuũ ſacramentum, & panis eſt præcipuus cibus. Vnde & in Euangelio Matthæi ſcriptum eſt, ſuperſubſtantialem, id eſt præcipuum, vt Hieronymus* exponit. Per accidens autem ordinamur in beatitudinem per remotionem prohibentis. Tria autem ſunt quæ nos à beatitudine prohibent.

Epiſt. 121. cap. 11. in me. to. 2. Matt. 6. & ad Titum ca. 3. to. 9.

¶ Primo quidem peccatum, quod directè excludit à regno, ſecundum illud primæ ad Corinth. 6. Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, &c. regnum Dei poſsidebunt. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Dimitte nobis debita noſtra. Secundo tentatio, quæ nos impedit ab obſeruantia diuinæ voluntatis. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Et ne nos inducas in tentationem: per quod non petimus vt non tentemur, ſed vt à tentatione non vincamur: quod eſt in tentationem induci. Tertio pœnalitas præſens, vt quæ impedit ſufficientiam vitæ. Et quantum ad hoc dicitur, Libera nos à malo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ſicut * Auguſtin. dicit in lib. de Sermone Domini in monte, cum dicimus, Sanctificetur nomen tuum: non hoc petitur quaſi non ſit ſanctum nomen Dei, ſed vt ſanctum ab hominibus habeatur: quod pertinet ad Dei gloriam in hominibus propagandã. Quod autem dicitur, Adueniat regnum tuũ, non ita dictum eſt quaſi Deus nunc nõ regnet, ſed ſicut Auguſtin. * dicit ad Probam: Deſiderium noſtrum ad illud regnum excitamus, vt illud nobis veniat, atque in eo regnemus. Quod autem dicitur, Fiat voluntas tua: rectè intelligitur, vt obediatur præceptis tuis. Sicut in cælo & in terra, id eſt, ſicut ab Angelis, ita ab hominibus. Vnde hæ tres petitiones perfectè complebuntur in vita futura. Aliæ vero quatuor pertinent ad neceſsitatem vitæ præſentis: ſicut Auguſt.* dicit in Enchiridio.

Li. 2. c. 10. circa prin. & c. 8. to. 4.

Epiſt. 121. ca. 11. ante med. to. 2.

Enchiridij c. 115. to. 3.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd cum oratio ſit interpres deſiderij, ordo petitionum non reſpondet ordini executionis, ſed ordini deſiderij ſiue intentionis: in quo prius eſt finis quàm ea quæ ſunt ad finem, & conſequutio boni quàm remotio mali.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Auguſtin.* in lib. de Sermone Domini in monte, adaptat ſeptem petitiones donis & beatitudinibus, dicens: Si timor Dei eſt quo beati fiunt pauperes ſpiritu, petamus vt ſanctificetur nomẽ Dei in hominib⁹ timore caſto. Si pietas eſt qua beati fiũt mites, petamus vt veniat regnum eius, vt miteſcamus, nec ei reſiſtamus. Si ſcientia eſt qua beati ſunt

Li. 2. c. 18. tomo 4.

qui

qui lugent, oremus vt fiat voluntas eius, & ſic non lugebimus. Si fortitudo eſt qua beati ſunt qui eſuriunt, oremus vt panis noſter quotidianus detur nobis. Si conſilium eſt quo beati ſunt miſericordes, debita dimittamus, vt nobis noſtra dimittantur. Si intellectus eſt quo beati ſunt mundo corde, oremus ne habeamus duplex cor, temporalia ſectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si ſapientia eſt qua beati ſunt pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, oremus vt liberemur à malo. Ipſa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ſicut Auguſtin.* dicit in Enchiridio: Lucas in oratione Dominica petitiones non ſeptem, ſed quinque complexus eſt. Oſtendens enim tertiam petitionem duarum præmiſſarum eſſe quodammodo repetitionem, prætermittendo eam magis facit intelligi: quia ſcilicet ad hoc præcipuè voluntas Dei tendit, vt eius ſanctitatem cognoſcamus & cum ipſo regnemus. Quod etiam Matthæ. in vltim. poſuit, Libera nos à malo. Lucas non poſuit, vt ſciat vnuſquiſque in eo ſe liberari à malo, quod non infertur in tentationem.

Ca. 115. in princ. to. 3.

¶ Ad quintum dicendum, quòd oratio non porrigitur Deo vt ipſum flectamus, ſed vt in nobiſipſis fiduciam excitemus poſtulandi. Quæ quidem præcipuè excitatur in nobis, conſiderando eius charitatem ad nos, qua bonum noſtrum vult. Et ideo dicimus, Pater noſter. Et eius excellentiam, qua poteſt. Et ideo dicimus, Qui es in cælis.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod oratio Dominica eſt omnium præſtantiſſima, vt Diuus Auguſtinus affirmat, in epiſtola ad Probam, quæ eſt. 121. capit. 12. vbi dicit, ſi rectè & congruenter oramus, nihil aliud dicere poſſumus, quam quod in iſta oratione Dominica poſitum eſt, reſpondet D.Thom. ad propoſitam difficultatem vnica concluſione, quæ talis eſt: Septem petitiones orationis Dominicæ conuenientiſſimè fuerunt aſſignatæ. Probatur: Quia oratio eſt quodammodo deſiderij noſtri interpres ad Deum, illa ſolum rectè orando petimus, quæ rectè deſiderare valemus: ſed in oratione Dominica ſeptem petitiones continente, non ſolum ponuntur omnia, quæ rectè deſiderare poſſumus, ſed etiam eo ordine, quo deſideranda ſunt, vt ſic hæc oratio non ſolum inſtruat poſtulare, ſed etiam ſit informatiua totius noſtri affectus: ergo conuenientiſſimè in ea ſeptem illæ petitiones aſsignantur. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minorem probat D.Thom. longo facto diſcurſu, per omnes petitiones, vt clare patet in litera.

EXPLICATIO ARTICVLI.

TOtus iſte articulus à D.Thom. conſumitur, in ordinandis, & explicandis petitionibus in Dominica oratione contentis. Quod & nos faciemus maiori, qua poterimus, breuitate: ne in re tam graui tractatus iſte de oratione mancus, & diminutus eſſe videatur. Quæ autem nos breuitatis gratia prætetierimus, videri poterunt in Gabriele ſuper Can. Nec prætereundus eſt noſter Ægidius Rom. qui non minus in pietate & deuotione excellens, quam in Metaphyſicis & Philoſophicis mirabilis extitit. Edidit autem tractatum pietate & eruditione refertiſſimum ſuper orationem Dominicam. In cuius explicatione ab eo exordium ſumemus, à quo D.Thom. illud accepit, nempe, à commendatione Dominicæ orationis, quam omnium aliarum præſtantiſsimam eſſe dicit, & meritò multis, & rationabilibus de cauſis, vt eſt videre apud Abulenſem tomo. 3. in Matth. q. 121. & ſequentibus. Vbi viginti ſex rationes colligit, quibus probat hanc orationem cæteris omnibus præſtare. Sed illas omnes cum Hugone in Poſtilla ſuper Matthæum ad tres reducere poterimus, nempe, ad dignitatem autoris, ad breuitatem, & ad fœcunditatem. ¶ Eſt ergo oratio Dominica dignior alijs. Primò: Ratione autoris, quia ab ipſo Chriſto Deo, qui oratur, edita & edocta fuit: atque ex conſequenti omnibus alijs exaudibilior erit. Qui enim fieri poteſt, vt eius, quem conſtituit pater mediatorem inter ſe, & nos peccatores, & in quo ſibi bene complacuit, quemque à mortalibus audiri præcepit dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite, orationem non audiat, qui eum tanquam filium vnigenitum diligit, & quem nihil petiturum eſſe ſcit, quod eius aduerſetur voluntati? Si ergo Chriſtus dicit, ſic orabitis: Pater noſter,

Oratio dominica praſtat alijs ex parte autoris.

ſter, qui es in cælis,&c. quomodo quis poterit dubitare orationem illam, quacunque alia eſſe Patri acceptiorem? Propter quod dicebat Diuus Cyprianus: Quæ poteſt eſſe ſpiritualior oratio, quam quæ à Chriſto nobis data eſt, à quo & Spiritus ſanctus nobis miſſus eſt? Et quæ apud patrem precatio exauditior, quam quæ ab ore filij, qui veritas eſt, prolata creditur? Et rurſus idē: Qui fecit viuere, docuit & orare, vt dum prece & oratione, quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, facillimum vtique exaudiri credamus. Hanc exaudibilitatem ſignificauit Chriſtus, dum dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis: cùm nihil magis in nomine Chriſti petere poſsimus, quam quod per orationem, quam ipſe nobis orandam edidit, & perſonaliter inſtituit, poſtulamus. ¶ Secundo præſtat oratio Dominica cæteris omnibus in breuitate. Quare Chriſtus illam inſtituens præmiſit, orantes nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt. Putāt enim quod in multiloquio ſuo exaudiātur. Quaſi diceret, Vobis orare volentibus, illud quam maximè obſeruandum eſt, vt non fidatis in multiloquio, in inani verborum multiplicatione vim orationis ſitam eſſe putantes, quo modo Gentiles faciunt, qui tunc optimè ſe orare exiſtimant, cùm verba quam maximè multiplicant. Quaſi Deus verba requirat, & vocis ſonitu, aut labiorum fatigatione oblectetur. Aut, quaſi ad audiendum eum putent eſſe tardiorem, nec audire, quæ poſtulantur, niſi multis vocibus inclamata fuerint eius auribus. Aut, quaſi ad exaudiendum ſit difficilis, nec ab eo poſsit quidquā obtineri, niſi importunis clamoribus, & multa verborum replicatione, atque inculcatione extorqueatur. Damnat quidē Chriſtus multiloquium infidelium: ſed non multas lacrymas non multas obſecrationes in cordis puritate, quas ſancti emittunt, & quas Chriſtus Dominus legitur feciſſe dum in oratione pernoctauit. Nam verbo tenus ſine affectione vacuas aures Dei implere, malum eſt, quaſi in hoc exaudiamur. De hac breuitate in lib. de oratione Dominica dicebat D. Cyprianus: Ipſa eſt oratio, quam ipſemet Deus incarnatus mortales orare docuit, ſuoq́; magiſterio omnem precem noſtram in vno ſermone breuiauit: Tanquam ſit ſermo, de quo dixit Eſaias: Sermonem breuiatum faciet Dominus in toto orbe terræ. Huius autem breuitatis multæ aſsignantur cauſæ à Doctoribus. Primà, vt ſic Chriſtus præberet fidelibus fiduciam citò impetrandi, quod breuibus verbis poſtulandum eſſe demonſtrauit. Quare Gloſſa ſuper Matthæum in hunc modum dicebat: Chriſtus Dominus inter cætera ſalutaria monita, quibus conſuluit credentibus, formam orandi proponens, orationem compoſuit breuibus verbis, vt eſſet fiducia citò annuendi, qui breuibus vult rogari. Secunda ratio eſt: vt eò faciliùs poſſet memoriæ commendari. Tertia vt prudentia etiam ingeniorum miraretur de profunditate myſteriorum, & multiplicitate ſententiarum in tanta verborum paucitate comprehēſorum. De ſecunda ratione dicebat D. Auguſtinus: Oratio illa paucis verbis res multiplices cōprehendit, vt ſic ſimplices fidei ſuæ ſalutis ſufficientiam citò addiſcerent. De tertia verò ratione ſubdit: Et prudentia ingeniorum myſteriorum profunditate obſtupeſceret. Quarta ratio eſt, vt quantò breuior, & quanto facilior eſt oratio; tantò frequentius, & maiori cum attentione ac deuotione repetatur. Animus noſter volubilis eſt, multitudineque verborum nonnunquam ita diſtrahitur, vt ante orationis finem, ſola lingua loquente totus effluat. Et ideò, niſi ex ſpeciali cauſa orationem conueniat extendi, breuibus verbis, & compendioſis Chriſtus in inſtitutione huius breuiſsimæ orationis, orandum eſſe monſtrauit. Quinto, contexuit Chriſtus breuiſsimam orationem, vt ſic Ethnicorum errorem, qui in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis Deum orandum eſſe putabant, quaſi vel vocibus abſens vocandus eſſet, vel verborum multiplicatione docendus, quod anteà ignorabat, deſtrueret, & expugnaret. Propter quod dicebat D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam: Abſit in oratione multa loquutio: ſed non deſit multa precatio, ſi feruens perſeuerat intentio. Nam multum loqui in orando, eſt rem neceſſariam in ſuperfluis agere verbis. Multum autem precari, eſt Deum, quem precamur diuturna cordis excitatione pulſare. Et plerunque hoc negotium plus gemitibus, quam ſermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Non enim eſt Deus, vt homo, vt verborum poſsit flecti multitudine, aut perſuaſibilibus inclinari, vel ad exaudiendum moueri, ſicut Gentiles de ſuis dijs exiſtimabant. Et Diuus Chryſoſtomus: Quaſi dormientem Dominum accuſat, qui orationem ſuam longa contentione proſequitur, vel qui orat, vt Deo, quaſi ignoranti ſuam neceſsitatem exponat, qualiter Ethnici faciunt. Non docendus eſt Deus, ſed placandus. Non efficiendus, id eſt, affectus in eo excitandus, quaſi ſit affectione mutabilis: ſed omnium bonorum largitor cognoſcendus. Sexto breuem inſtituit Chriſtus orationem, vt de ignorantia excuſationem nullus

Oratio dominica præſtat alijs in breuitate.

Breuitatis dominicæ orationis aſsignātur cauſæ.

adultus prætendere poſſet : Et quia quod tam breue eſt,& tam faciliter ſcitur non niſi culpabiliter ignoretur. ¶ Tertium, in quo diximus ſuperare orationem Dominicam cæteras orationes, eſt fœcunditas, ſententiarumq́ue ponderoſitas. Quare in libro de oratione Dominica, dicebat D.Cyprianus: Magna ſunt orationis Dominicæ ſacramenta, quia multa, & magna breuiter ſunt in ſermone collecta, ita vt nihil prætermiſſum ſit, quod non in precibus & orationibus noſtræ cæleſtis doctrinæ compendio comprehendatur. Et D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam: Si rectè, & congruenter oramus, nihil aliud petere poſſumus, quam quod in oratione Dominica poſitum eſt. Et paulò inferius: Si omnia ſanctarum precum verba diſcurras, quantum exiſtimo, non inuenies, quod iſta oratiò Dominica non contineat, & includat. Qui enim dicit: Clarificare in omnibus gentibus, ſicut clarificatus es in nobis, vt prophetæ tui fideles inueniantur: quid aliud dicit, quam, Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit: Oſtende nobis faciem tuā, & ſalui erimus: quid aliud dicit: quam, Adueniat regnum tuum? Qui dicit: Dirige greſſus meos in ſemitis tuis, ſecundum eloquium tuū, vt non moueantur veſtigia mea: quid aliud dicit, quam, Fiat voluntas tua? Qui dicit: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi, quid aliud dicit, quam, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: Qui dicit: Memento Domine Dauid, &c. & iterum: Si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit, quam: Dimitte nobis debita noſtra? Qui dicit: Aufer à me concupiſcentiam ventris, quid aliud dicit, quam, Et ne nos inducas in tentationem? Qui dicit: Erue me de inimicis meis, quid aliud dicit, quam, Sed libera nos à malo? Et ſic ſi per omnia ſanctarum precum verba diſcurras, nihil inuenies, quod iſta oratione Dominica non contineatur. Hæc Auguſtinus: Ex quibus omnibus colligitur, orationem Dominicam, omnium aliarum multis de cauſis eſſe præſtantiſſimam, vt D. Thom. affirmat in initio huius articuli. Quo ſuppoſito, ad illius explicationem accedamus oportet.

Oratio Dominica præſtat alijs fœcūditate

¶ Diuiditur ergo hæc oratio in tres principales partes, ſcilicet, exordium, tractatum, & concluſionem. In quarum prima eius, qui petitur captatur beneuolentia. In ſecunda petitionum, quas fundimus, ſubiungitur ſeries. Ibi: Sanctificetur nomen tuum. Et tandem in tertia earundem petitionum optatur confirmatio, cùm concluditur, Amen. Circa primum eſt aduertendum, ſemper apud homines poſitum fuiſſe in more, eos, qui aliquid impetrare cupiunt, à laudibus ipſius, quem rogaturi ſunt, ſuam exordiri orationem, quatenus eum beneuolum & attentum reddant. Et ſic dicebat D. Ambroſius in lib. de ſacramentis verſus finem. Vide orationem tuam, vnde incipere debeas. Dic mihi, ſi velis hominem rogare, & ſic incipias: Da mihi quod peto; nonne arrogans videretur oratio? Propter hoc Sapientes oratores hanc ſibi obſeruant diſciplinam, vt à iudicis laudibus orationem incipiant. Quæ, & ſacræ ſcripturæ eſt conſuetudo. Nam amicus Dei Moiſes rogaturus Deum, vt populum Iſraeliticum non desereret, eius laudes ſuæ petitioni præmiſit dicens: Dominator Domine Deus, miſericors, & clemens, patiens, & multæ miſericordiæ, & verax. Et ſubdit ſtatim: Si inueni gratiam in conſpectu tuo Domine obſecro, vt gradiaris nobiſcum. Iudith quoque pro contritione hoſtium Deum orare volens, ab eius laudibus incipiens, dixit: Deus cælorum, Creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Similem etiam orandi formam plurimi prophetarum & patrum obſeruauerunt. Et eandem magiſter ac Redemptor noſter Chriſtus pro ſua infinita miſericordia nos habituros eſſe docuit, dum orationem inſtituens laudis exordium præmiſit, dicens: Sic autem orabitis: Pater noſter, qui es in cælis. Captamus autem hoc exordio Dei beneuolentiam: non, vt ipſum flectamus, cùm eius voluntas ſit immutabilis: nec, vt eius beneuolentiam præueniamus; quoniam ipſe prior dilexit nos: Sed vt in nobis ipſis de ſua beneuolentia certam fiduciam excitemus. In illiſque verbis Deus, qui petitur, ex quatuor præcipue commendatur. Primò à dilectionis magnitudine, cùm dicitur, Pater: Secundo à liberali bonitatis ſuæ diffuſione, cùm additur noſter. Tertio ab immutabili perpetuitate ſignificata, cùm ſubiungitur, Qui es. Quarto à ſublimitate potentiæ declarata per illam particulam, In cælis. Per primam dictionem huius orationis exordium differt ab exordijs orationum veteris legis. In illis enim communiter exordium accipiebatur à Dei dominatione, & maieſtate, vt eſt videre in exemplis poſitis. At verò in hac oratione initium ſumitur à Dei beneuolentia, & pietate, cùm dicitur: Pater noſter. Et eſt ratio: Quia habitudo hominum veteris teſtamenti ad Deum erat ſeruorum ad Dominum. Illius enim temporis homines magis ſeruiebant Deo timore, quam amore: quod eſt proprium ſeruorum. Vnde lex illa ab Apoſtolo, lex timoris fuit appellata: Cū

In oratione vtēdum exordio.

D. Ambro.

Exod. 34.

Iudith. 9.

Diſcrimen inter exordia orationum veteris & noui teſtamenti

tamen in nouo teſtamento habitudo fidelium ad Deum, ſit filiorum ad Patrem. Per Chriſti enim incarnationem tantum Deus humano generi condeſcendere dignatus eſt, vt eos per adoptionis gratiam filios ſuos cõſtituerit. Quare dum dicimus, Pater noſter, non tam quod pater ſit ratione creationis, ſecundum id, quod dictum eſt: Nunquid non

Deute.32. ipſe eſt Pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te? Sed magis ratione adoptionis, qua nos miſericorditer in filio ſuo renatos, in tanti nominis honorẽ adoptauit, & poteſtatem dedit, vt quotquot eum receperunt filij Dei fierent, credentes in nomine eius, & ex Deo

Ioan.1. per gratiã geniti, ſignificare volumus. Serui peccati eramus infeliciſsimè geniti ex Adã. Sathanæ filij eramus, cuius inſtinctu ad omne malum ſolicitabamur. Sed ille, cùm adhuc inimici eſſemus, noſtri miſertus, per vnigenitum filium ſuum Ieſum nos exemit à ſeruitute peccati: à patre diabolo emancipauit;

Epheſ.2. liberauit à morte perpetua; ab hæreditate ignis æterni in æternam gloriam vindicauit: ac per fidem & baptiſmum & gratiam ſuam in conſortium nominis, & hęreditatis filij ſui adoptare dignatus eſt, & facere hęredes quidem Dei, fratres autem & cohæredes Chriſti. Et ne quid diffideremus de eius erga nos pietate, pignus quoddam ſuæ in nos charitatis cælitus immiſit, ſpiritum, ſcilicet, filij

Ad Rom.8. ſui clamantem, Abba pater. Dicendo ergo, Pater in primis gratias agimus Deo, quod gratuita adoptione facti ſumus filij Dei: profitemurque, nos renunciaſſe patri diabolo, & omnibus operibus eius, & ſolum eum, qui in cælis eſt patrem habere cœpiſſe. Admonemur maximè honorare Deum. Ipſe

Malac.1. enim ait: Si ego pater, vbi eſt honor meus? Accenditur, & inardeſcit in nobis charitas. Quid enim charius debet eſſe filijs, quam pater? Quædam etiam impetrandi ſancta præſumptio, & humilis, ac iuſta confidentia innaſcitur cordi. Quid enim non dabit Deus pater filijs petentibus, quibus ipſe antea dedit, vt filij eſſent: & quibus ipſe dicebat: Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare fi-

Luc.11. lijs veſtris, quantò magis pater veſter cæleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Et qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illũ, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Pater ergo nomen amoris eſt, & pietatis, quod natura ipſa in patre naturali; & in patre ſpirituali fides aſtruit. Quia enim naturalis pater non de aliena, ſed de propria ſua ſubſtantia filium generat (propter quod filius aliquid patris eſſe dicitur) idcirçò illũ naturali quodam inſtinctu diligit, nec poteſt pater propriam naturam, quam filio communicauit, non amare. Quod ſciens ſapientiſsimus Salomon, cum ex nulla exteriori probatione diſcernere poſſet, cuius mulieris filius eſſet infantulus ille, de quo coram ipſo litigabatur, ad philoſophiam naturalem, quæ rerum naturales inſtinctus, & conditiones explicat, ſe conuertens: quaſi naturam ipſam ſubtiliter interrogans, illam veram viui infantis matrem eſſe cognouit, quæ eius occiſionem naturali amore tolerare non poſſet, vt patet. 3.Reg. cap. 3. Super quem locum dicit Gloſſa. Salomon tentauit naturam parentis, quæ non potuit ſeipſam; vt in filio eſt, dilectione naturali non amare. De quo & Ariſtot. latè 7. Ethicor. De ſpirituali autem parente idipſum fides affirmat, docens, gratiam potiorem eſſe natura. Ex quo factum fuit, vt cum filij Dei ſpirituales eſſemus ſecundum ſpiritualem regenerationem per Chriſti mortem, in æternam hæreditatem nos vocauerit, ibique nobis bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, præparauerit. Et quis eſt, qui neſciat hæc maximæ dilectionis, & pietatis eſſe indicia, quę in nomine parentis deſignantur. Relucet igitur in prima Dominicæ orationis particula, quæ eſt, Pater, dilectionis & charitatis diuinæ magnitudo.

¶ Secunda particula exordij orationis dominicæ eſt, noſter: qua ſimiliter Dei beneuolentiam captamus, per commendationem amplitudinis liberalitatis ipſius, dicendo enim. Noſter, quod generalitatem, ſiue vniuerſalitatem importat, ſuæ bonitatis liberalem quandam diffuſionem ſignificamus. *Explicatur particula, noſter, in oratione dominica poſita.* Magna quippe Dei dignatio fuit, quod ipſe creaturas aliquas rationales ad beatitudinem ordinauerit, illarumque pater non tam creatione, quam adoptione extiterit: Sed procul dubio auget non modicum huiuſmodi dignationem, quod non ſolum angelicarum virtutum naturæ perſpicuitate fulgentium, neque dumtaxat hominum excellentiſsimorum, & in vera religioſitate eminentium, ſed omnium generaliter mortalium, quos imaginis ſuæ ſimilitudine inſigniuit, patrem ſe conſtituit, omnes paterno reſpiciens aſpectu, vt non ſit homo viuens, qui ſe abſcondat à calore eius, hocque per particulam, noſter, ſignificatur. Qua etiam Chriſtus ſuorum diſcordias, & inimicitias interimit: ſuperbiam retundit: & humanarum rerum inæqualitatem ad concordiam, & æqualitatem reducit, vt dicit Diuus Chryſoſtomus. Non enim conuenit, vt fratres ambitione, odio, liuore, conten-

contentione inter ſe diſſideant. Quando ergo dicimus, Noſter, fraternæ pietatis, charitatis, & humilitatis admonemur, iuxta illud Malachiæ. 2. Nunquid non pater eſt vnus omnium noſtrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum? Nemo igitur alium ſpernat. Sed quando in proximo conſiderat, quæ ad communem naturam attinent, dicat cum Iob capit. 31. Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt: & formauit me in vulua vnus? Si verò ad gratiam reſpexerit, meminerit, quod ex Deo omnes nati ſumus, edoctique dicere: Pater noſter.

Explicatur particula, qui es.

¶ Qui es, Hic tertio captatur beneuolentia ex commendatione immutabilitatis, & perpetuitatis diuinæ ſubſiſtentiæ. Hoc enim complexum, qui es, proprie acceptum, ſoli Deo eſt proprium, ipſiuſque inuariabilem & immutabilem ſubſtantiam, in qua nec præteritio, nec futuritio, ſed nunc æternitatis ſemper ſtans, ſine fluxu in præteritum, & ſine tranſitu in futurum, innititur, proprie ſignificat. Quare Chriſtus illam de ſe tanquam de Deo oſtendere volens, *Ioan. 8.* Iudæis dicentibus: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti, reſpondit: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. Secundum, ſcilicet, diuinitatem, quæ nec tempori ſubiacet, nec illo menſuratur. Non dixit, antequam Abraham fieret, ego fui, ſed, antequam fieret, ego ſum. Nam quamuis ab Abraham vſque tunc tempus fluxerit: diuinitas tamen, quæ immutabilis eſt, nec fluxit, nec fluet, ſed ſemper inuariata manſit, quod eſt proprium Dei. *D. Auguſt.* Quare Diuus Auguſtinus ſuper Ioannem tractans illud: Niſi credideritis, quia ego ſum: moriemini in peccatis veſtris cap. 8. in hunc modum dicit, Res qualibet qualicunque excellentia fulgens, ſi mutabilis eſt, verè non eſt. Non eſt enim verum eſſe, vbi eſſe & non eſſe eſt poſſibile. Quidquid enim mutari poteſt, mutatum, non eſt quod erat. Et ſi non eſt quod erat, mors quædam ibi facta eſt, quia peremptum eſt ibi aliquid, quod erat, & non eſt. Et ponit exemplar: Nigredo enim mortua eſt in capite albeſcentis ſenis, & pulchritudo mortua eſt in corpore feſſi, & curui ſenis: & mortuæ ſunt vires in corpore languentis: mortuaque eſt ſtatio in corpore ambulantis. Denique de mortuo cum dicitur, Vbi eſt ille homo? reſpondetur, fuit. In omnibus igitur actibus, & motibus noſtris, & in vniuerſa prorſus agitatione creaturæ, duo tempora inuenio, præteritum & futurum. In veritate autem quæ manet, præteritum & futurum non inuenio, ſed ſolum præſens: & hoc incorruptibiliter, quod in creatura non eſt. Hæc Auguſtinus: Ex quibus omnibus colligitur, creaturas quaſlibet eſſe mutabiles, & per conſequens non vere eſſe: ſolam autem veritatem, quæ Deus eſt, immutabiliter eſſe. Et hoc eſt eſſe ſibi proprium. Hincque ſoluit Diuus Auguſtinus quæſtionem, quam eo loco præmiſerat, quærens: Quid eſt quod dixiſti, O Domine Deus noſter: Niſi credideritis, quia ego ſum? Quid enim non eſt eorum, quæ feciſti? Nunquid non eſt cælum? Nunquid terra non eſt? Nunquid ea non ſunt, quæ ſunt in cælo, & quæ in terra ſunt? Nunquid homo ipſe, cui loqueris non eſt? Si omnia ſunt, quæ per te facta ſunt, quid eſt quod tibi quoddam proprium tenuiſti eſſe, quod alijs non dediſti, vt ſolus eſſes? Aut quomodo audio: Ego ſum qui ſum, quaſi alia non ſint? Hanc enim quæſtionem ſoluit per ea, quæ præmiſſa ſunt. Nam quia vere eſſe, eſt ſemper & immutabiliter eſſe, quod ſoli Deo conuenit, vnde Moyſi ad liberandum populum Iſrael miſſo, ac quærenti: Si dixerit mihi populus, quod eſt nomen eius; qui miſit te, quid dicam eis? reſpondit Dominus: Ego ſum qui ſum. Et ſtatim ſic dices filijs Iſrael, Qui eſt miſit me ad vos. Solus Deus vere dicere poteſt. Niſi credideritis, quia ego ſum, moriemini in peccatis veſtris.

Sententia quorũdam de nomine Dei qui eſt.

¶ Nonnulli affirmant, Qui eſt, non eſſe proprium nomen Dei. Quam ſuam ſententiã probant primò: *1. argum.* Nullibi in Sacris literis Deus eo nomine appellatur: ergo nõ eſt proprium illius. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Si Deus aliquo loco appellaretur, Qui eſt, maximè illo Exod. 3. Vbi rogatus Deus à Moyſe, quo nomine appellaretur dixit, Ego ſum, qui ſum: & paulò inferius, Dices filijs Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos: ſed in eo loco, vt docent Burgenſis, atq; Lira, in codice Hebræo non eſt verbum præſentis temporis, ſed futuri, Ero, & ſic Sanctes Pagninus vertit, Ero, qui ero: & poſtea, Dices filijs Iſrael, Ero miſit me ad vos, cui omnes Hebræi conſentiunt: ergo. ¶ Secundo, aptius, *2. argum.* & conuenientius eſt, vt Deus nominet ſe per verbum futuri temporis, Ero, quam præſentis ſum: ergo non ſolum Hebraica ſcriptura, ſed etiam ratio docet Deum non deberi appellari, Qui eſt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Qui dicit ſe futurum eſſe, eo ipſo docet, & fuiſſe, & eſſe: ſicq; omnes differentias temporis cõprehendit, & ex conſequenti ſignificat perpetuã quandam

durationem & perpetuitatem, quam verbum præſentis temporis non importat: ergo illud eſt magis conueniens. Et confirmatur: Frequens vſus eſt ſacrarum literarum, hac ratione verum Deum à falſis diſtinguere, quod falſi Dii tandem interibunt, iuxta illud Hieremi. cap. 10. Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia ſua, confuſus eſt artifex omnis in ſculptili, quoniam falſum eſt, quod cõflauit: & non eſt ſpiritus in eis. Vana ſunt, & opus irriſione dignum, in tempore viſitationis interibunt, &c. Verus autem Deus nunquam interibit, iuxta illud Eſaiæ. cap. 48. Ego primus, & nouiſſimus: ſed hoc diſcrimen & differentia veri Dei à falſis Dijs non declaratur per hoc nomen. Qui eſt: declaratur autem hoc nomine. Qui erit, quod perinde eſt ac ſi diceretur, qui ſolus rebus omnibus deficientibus perſiſtet, iuxta illud Pſalm. Ipſi peribunt, tu autem idem ipſe eſt, &c. ergo nomen: Qui eſt, non eſt proprium Dei. ¶ Vltimò: Ea de cauſa interrogauit Moyſes Deum Exod. 3. quo nomine appellaretur, vt ipſe, & cunctus populus Iſraeliticus ſe non illudi à dæmone in illa viſione cognoſceret: ſed accepiſſe mandatum à Deo: ergo conueniẽs fuit illud dicere de ſe, quo maximè diſtingueretur à falſis Dijs: hoc autem fit per verbum, Ero, & non per verbum, Sum: ergo.

Confirmatio.

Vltimũ argumentum

¶ His tamen non obſtantibus dico, hoc nomẽ: Qui eſt, eſſe vnũ è proprijſsimis Dei. Et probatur primò: Nam vulgata noſtra editio, cuius eſt magna autoritas apud Catholicos, habet: Ego ſum, qui ſum, cui concordant Septuaginta interpretes. Et D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam de diuinis nominibus, inter alia ponit hoc nomen, Qui eſt, ſexto loco. Eodemque modo vertit illud Exod. 3. Quare omnes ſancti tam Græci quam Latini ſemper ex illo collegerũt Deum vocari, Qui eſt. Ita D. Auguſtin. quæſtionibus ſuper Exodum, & D. Damaſcenus lib. 1. cap. 12. de fide orthodoxa. Secundo principaliter ſic argumentor: Sapientiæ ca. 13. appellatur Deus hoc nomine, Qui eſt. Nam dicitur de impijs: Non poterunt cognoſcere eum, qui eſt. Et Ioan. 8. appellat ſe Chriſtus eodem nomine: Niſi credideritis, inquit, quia ego ſum: ergo eſt proprij'ſsimum nomen Dei. Quod & confirmari poteſt ex cõmuni conſenſu omnium philoſophorum. Plato enim in Timæo ſic Deum appellat, Qui eſt, vel quod eſt. Mercurius etiam in hymnis, & multi alij.

Nomẽ qui eſt, eſt proprium Dei.

¶ Et ad primum argumentum reſpondeo, negando antecedens: Et ad probationem dico, verum eſſe, quod illo loco Exodi habetur verbum futuri temporis, Ero, & non pręſentis, Sum. Futurum tamẽ ponitur pro præſenti, quod familiare eſſe ſacris literis nemo eſt, qui ambigat. Et ſic futurum illud habet ſignificationem præſentis. Ad quod probandum ſatis eſt autoritas Septuaginta interpretum, & D. Hieron. qui in illa lingua doctiſsimi fuerunt. Præterquam quod ratio eidẽ res ſuffragatur: Nam ſignificatio præſentis temporis multò magis quadrat in illo loco, quã futuri. Primò, quia dicendo, Sum qui ſum, ſignificatur Deũ eſſe, cui primò & per ſe conuenit, quod ſit, & ex conſequenti quod eſt ſummum in entibus. Secundo: Quia, vt Abulenſis docet, in quæſt. ſuper Exodum, verbo præſentis tẽporis, ſignificatur perpetuitas & æternitas in eo, de quo dicitur, quam verbũ futuri temporis non importat, cum ille, qui à ſeipſo eſt, nunquam poſsit deſinere eſſe. Tertio: Quia in verbo, Qui erit, quędam videtur ſignificari ſucceſsio, atque mutabilitas, quam verbum præſentis temporis excludit. Significat enim, quod Deo totum ſuũ eſſe eſt ſemper præſens, ſibiq; idem, iuxta illud Pſal. Tu autem idem ipſe es. Et ſubdit cauſam, Et, id eſt, quia anni tui non deficient, hoc eſt, non fluunt nec feſtinant à præſenti in futurum. Creaturæ non propriè ſunt quod ſunt: quia ſemper ſunt in fluxu, ſingulisq; momẽtis id, quod ſunt eſſe deſinunt, iuxta illud 2. Reg. 2. Omnes ſicut aqua dilabimur. Vltimo: Nã appellando Deũ, Qui eſt, oſtendimus ipſum eſſe ſummè & infinitè perfectum. Significamus enim ipſum habere totum eſſe in ſua latitudine, quod eſt habere omnem perfectionem. Eſſe enim eſt forma omnium perfectio num: imo & omnis perfectio nihil aliud eſt, quam eſſe quoddam. Et per hæc patet ſolutio ad alia argumenta. Ex dictis omnibus infertur, per illam particulam, Qui es, poſitam in exordio orationis Dominicę commendari Deum ex immutabilitate, & perpetuitate ſuæ ſubſtantiæ, quæ illo nomine tanquam proprio ipſius ſignificatur.

Ad 1. arg.

Ad alia argumenta.

¶ Quarta particula eſt: In cælis, qua vltimo captatur beneuolentia ex manifeſtatione ſublimitatis manſionis diuinæ: vt ſic Dei potentiam ptofiteamur. Dicitur autem, Qui es in cælis, non quod non ſit in terris, & vbiq; Cùm ſcriptum ſit Ioann. 1. Cælum & terram ego impleo. Sed quod eius diuinitas, maieſtas, & gloria magis reſplẽdeat in cæleſtibus. Qui fatetur ſe patrem habere in cælis, cuius inexpugnabile regnum iuſtè vniuerſa moderatur, is ſe totum Dei protectioni committit. Certus ſibi nullam poſſe nocere creaturam, quem tuetur, atque defendit omnipotentia creatoris. His etiam verbis docemur diſcernere patrem cæleſtem à terreno, quem in mondo habemus. Terrenus enim

Explicatur particula, in cælis.

enim peculiariſque pater multis rationibus egens eſt; & imbecillis, qui ſi quid aduerſi accidat,nec nobis nec ſibi ſuccurrere poteſt. Nec prætereà certum habemus,quandiu maneat is pater,vtpote qui mortis ſubditur imperio: vnde nec in eum ſpem noſtram collocare poſſumus,aut debemus. Quare dicebãt illi per Eſaiam ca.63. Abraham neſciuit nos: & Iſrael ignorauit nos. Tu pater noſter, & Deus noſter. In eandem etiam ſententiam dixit Chriſtus: Nolite vobis vocare patrem ſuper terram. At cum Patrem cæleſtem appellamus,patrem agnoſcimus longe meliorem & præſtantiorem,omnipotentem,beneficentiſsimum, immortalem, omnia prouidentem, atq; eo ipſo fatemur iuſtum & æquum eſſe ipſi fidere, & pro eo cætera contemnere. Inſuper his verbis incitamur ad recolendum,vnde ſimus delapſi, nempe, è cælo, & gratia Dei, quam in Paradiſo acceperamus, & quo rurſus tãquam ad deſtinatum locum autore tanto parente redituri ſumus. Quare cum quidam à terris mente & ſpiritu euolaſſet, inſuetum miratus lumen Olympi, & per cælorum pulchritudinem oculos extendens. Hæc, inquit, memini patria eſt mihi, hinc ortus ſum: hic ſiſtam gradum. Multa alia de hac eadem particula dicit Gabriel ſuper canon.lect.65. quæ à me breuitatis cauſa prætermittuntur.

Boetius.

§ Explicatis iam ſingulis particulis primæ partis orationis Dominicæ, quæ illius exordium continebat,operæpretium erit, vt ad ſecundam petitionum, quas ad Deum fundimus,ſeriem, & ordinem continentem, accedamus. Quam vt ſimiliter explicemus, aduertendum eſt primò, ex D.Thom.in iſto articulo, quod cum hæc oratio perfectiſsima ſit, non ſolum petenda comprehendit, ſed etiam ordinem petendorum inſtruit. Quem vt declaremus, ſupponendũ eſt,quod quia oratio deſideriorum noſtrorum eſt interpres, fit, vt talis debeat eſſe ordo petitionum,qualis eſt ordo deſideriorum. Ordo autem deſiderij atque intentionis is eſt, vt in illo primo cadat finis: deinde ea, quæ ſunt ad finem: inter quæ illa debent eſſe priora, quæ ſunt fini propinquiora. Finis autem noſter eſt Deus, in quem affectus noſter dupliciter tendere poteſt. Vno modo propter ſeipſum, & vt eſt ſummum bonum in ſe. Quod fit quando per actum charitatis Deum in ſeipſo diligimus, eiuſque gloriam atque perfectionem ſuper omnia volumus. Alio modo propter nos, & inquantum eſt ſummum bonum noſtrum. Quod contingit, quando ipſo frui cupimus per actum ſpei. Primum pertinet ad affectionem iuſti, & ſecundum ad affectionem commodi. Et vtraque dilectio eſt bona: quia vtraque eſt actus virtutis Theologicæ. Sed prima eſt perfectior, vtpote quæ pertinet ad charitatem, quæ eſt præſtantior virtus quàm ſpes. Ad primum igitur pertinet, petitio prima, qua dicitur, Sanctificetur nomen tuum, per quam gloriam Dei petimus. Et ad ſecundum pertinet ſecunda petitio, Adueniat regnum tuum,qua ad gloriam,in clara Dei viſione & beata fruitione conſiſtentem peruenire petimus. Et ſic iſtæ duæ petitiones ordinantur ad finem, ſcilicet,ad beatitudinem. Prima ad beatitudinem obiectiuã. Secunda ad formalem. Ad finem autem hunc ordinat nos aliquid dupliciter. Vno modo per ſe. Alio modo per accidens. Per ſe ordinat nos id bonum,quod eſt vtile ad finem. Quod adhuc eſt duplex. Vnum, quod ordinat, & dirigit nos ad finem directè & principaliter. Quale eſt meritum,quo beatitudinem Deo obediendo meremur. Et quantum ad hoc dicitur, Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. Aliud,quod inſtrumentaliter & quaſi coadiuuando ad meritum,dirigit nos ad finem. Et ad hoc pertinet quod dicimus, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, ſiue intelligatur de pane verbi Dei, ſiue de pane ſacramentali,ſiue de pane corporali. Per accidens ordinamur ad beatitudinem per remotionem prohibentis. Sunt autem tria,quę nos prohibent à beatitudinis conſequutione. Primum eſt peccatum,quod directè prohibet à regno Dei,iuxta illud 1.ad Corinth. 6. Nec fornicarij, nec idolis ſeruientes regnum Dei poſsidebunt. Et quantum ad hoc dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, hoc eſt, peccata, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Secundum, quod impedit à conſequutione finis,eſt tentatio retrahens ab obedientia diuinæ voluntatis,& inclinans atque inducens ad peccatum. Ideoque petitur: Et ne nos inducas in tentationem. Tertio nos impedit pœnalitas præſens, propter quod ſubditur: Sed libera nos à malo. Hæc eſt ſufficientia,& ordinatio,quam D.Tho. conſtituit in hoc articulo, petitionum, quæ in oratione Dominica continentur. Sed poterit planius explicari hoc modo: Omne appetibile, aut eſt collatio boni, aut remotio mali. Bonum, cuius collatio petitur, eſt triplex: Bonum cæleſte, bonum ſpirituale, & bonum temporale. Primum eſt gloria, ſecundum gratia, tertium natura. Bonum cæleſte adhuc eſt duplex, ſcilicet, obiectiuale, & formale, vt dictum eſt. Malum, quod petitur auferri, ſimiliter eſt triplex, ſcilicet, præteritum, præſens, & futurum.

Oratio dominica cõprehendit petenda & ordinem petendorum.

Declaratur ordinatio & ſufficientia petitionum.

Alia ordinatio petitionum.

rum. De præterito petitur, vt remittatur, de præſenti vt tollatur, de futuro vt caueatur. Quatuor ergo bonis conferendis correſpondent quatuor primæ petitiones ſuo ordine. Et tribus malis remouendis correſpondent tres vltimæ, nec poteſt eſſe aliud bonũ, cuius collationẽ deſiderare, aut aliud malum, cuius remotionem petere poſsimus. Et ſic conſtat petitiones in oratione Dominica contentas, eſſe ſufficienter poſitas, vt pote quæ ad omne appetibile ſe extendere valent. D. Auguſtinus in libro de verbis Domini, profundius Dominicæ orationis ſacramenta diſcutiens, ſeptenarium numerum petitionum ſeptem donis, & beatitudinibus connectit. Sed hoc alterius eſt negotij.

Prima petitio orationis dominica declaratur.

¶ Explicato iam ordine, atque ſufficientia petitionum in oratione Dominica contentarum, conſequens eſt, vt de ſingulis ſeorſum nonnihil dicamus. Eſt autem prima petitio, Sanctificetur nomen tuum. Quæ dupliciter poteſt intelligi. Vno modo, vt ſanctificatio referatur ad Deum, ſeu ad diuini nominis ſanctificationem, ea ratione, qua ſanctificari poteſt in ſe. Secundo, vt referatur ad noſtram ſanctificationem, qua nomen Dei in nobis ſanctificari intelligitur. Si referatur ad Deũ, quoniam ipſe nullam in ſe nouam poteſt recipere ſanctitatem, idem erit dicere: Sanctificetur nomen tuum, ac poſtulare, vt eius ſanctitatis extenſio, & manifeſtatio fiat, ipſum, ſcilicet, ſanctum eſſe prædicando & declarando. Tunc enim Deus à creatura ſanctificari dicitur in ſe, quando eius ſanctitas creditur, laudatur, extollitur, prædicatur. Si autem referatur ad noſtram ſanctificationem, idem erit petere, Sanctificetur nomen tuum, ac orare vt ea nobis ſanctitas tribuatur, quę cõueniẽs ſit Dei ſanctitatem atque bonitatem manifeſtare, eiuſque teſtimonium reddere.

Sanctificatur Deus in ſe.

D. Cyrill. De prima ſanctificatione dicebat D. Cyrillus: Penes eos, apud quos nondum peruenit fides, nomen Dei contemnebatur. Sed vbi iubar veritatis ſuper eos illuxit, ipſum fatentur ſanctum, ſicut & ſanctum ſanctorum. Et Gloſſa ſuper Matth. capit. 6. Sanctificetur, inquit, hoc eſt, ità ab hominibus ſanctus habeatur, innoteſcatq; illis Deus, vt aliquid eo ſanctius non reputent. Et D. Hieron. ſuper Eſaiam explicans illam particulã, Sanctificetur nomen tuum, eidem expoſitioni adhærens, in hunc modum dicit: Iubemur à Deo petere, vt det vocem virtutis Euangelizantibus, vt per eorum prædicationem, & doctrinam apud omnes gentes ſanctitas Dei innoteſcat, & vnus verus & æternus Deus eis manifeſtetur, vt ſic toto orbe cõuerſo, fiat vnus paſtor, & vnum ouile. Cui expoſitioni ſimilis eſt ea, quam

D. Hieron.

D. Auguſt. D. Auguſtinus aſsignat ſuper illud Ioannis cap. 18. Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Meritò, inquit, quæri poſſet, quo modo patrem clarificauerit filius, cũ ſempiterna claritas patris, nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in ſua perfectione diuina. Et reſpondet: In ſe ipſa claritas patris nec augeri, nec minui poteſt. Sed apud homines proculdubiò minor erat, quando in Iudæa tantummodo notus erat, nec à ſolis ortu vſque ad occaſum laudabant nomen Domini. Hoc autem, quia per Euangelium Chriſti factum eſt, vt per filium pater innoteſceret gẽtibus, profectò Patrem clarificauit, & Filius. Itaq; petere diuini nominis ſanctificationem ſecundum primã expoſitionem, nihil aliud eſt, quã orare, vt Dei ſanctitas credatur, laudetur, prædicetur, teneatur, honoretur, & diligatur. De ſecunda ſanctificatione dicebat Gloſſa ſuper Matth. capi. 6. Hic ſpiritum ſapientiæ oramus ne à ſanctificatione nominis in aliquo diſcrepemus: ſed patris nomen in filijs, vita & moribus oſtendatur. Et rurſus: Nomen patris in nobis eſt, qui filij dicimur, quod petimus ſanctificari, non vt ipſe ſanctior fiat, ſed vt in nobis operetur augmentũ ſuæ ſanctificationis. Nam ſanctificatio filiorum nomini eius tribuitur. Tunc autem in nobis ſanctificatur, vt dicit D. Chryſoſtomus, quando ſciẽtes ipſum ſanctum timemus, ſoliciteque vigilamus, ne fortè in nobis ipſum violemus. Violemus, inquit, nõ in ſua natura, ſed in nobis, ipſum contemnentes, eique non obedientes per mala opera. Tunc ergo ſanctificatur nomẽ Dei in nobis, quando voluntatem noſtram ſuæ rectiſsimæ & inobliquabili voluntati conformem reddimus, ſuis parendo præceptis, tanquam ſummi, & ſupremi Domini, cumq; exterioribus ſignis reuerentialibus, vt genuflexionibus, proſtrationibus, pectoris tunſionibus, & ſimilibus ipſum reueremur, tanquam vniuerſalem & ſupremum Dominum. Cui ſanctificationi opponitur inhonoratio. De qua loquebatur Paulus ad Romanos 2. quando dicebat: Qui alium doces, te ipſum non doces: Qui dicis non mœchandum, mœcharis: Qui abominaris Idola, ſacrilegium facis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes. Et Ezechiel cap. 36. Ingreſsi ſunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen ſanctum meum, cum diceretur de eis: Populus Domini iſte eſt, & de terra eius egreſsi ſunt. Idcirco dices domui Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed pro-

Sanctificatur Deus in nobis.

pter

pter nomen ſanctum meum; quod polluiſtis in gentibus ad quas intraſtis, & ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum eſt inter gentes, in medio earum; vt ſciāt gentes, quia ego Dominus, ait Dominus exercituum. Cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis. &c. Itaque petere diuini nominis ſanctificationem ſecundùm hanc expoſitionem, nihil aliud eſt, quam orare vt ſanctificetur Deus in nobis, hoc eſt, vt nos ſancti efficiamur, & in ea ſanctitate perſeuerantes Deum glorificemus; quæ eſt vera gloria noſtra.

Secunda petitio orationis dominicæ declaratur.

¶ Adueniat regnum tuum. Hæc eſt ſecunda petitio orationis dominicæ, à qua, poſtquam in prima petitione, id, quod ad Dei honorem, & reuerentiam pertinebat, petitum eſt, ea, quæ ad noſtram ſalutem, & indigentiam ſpectant, poſtulare incipimus. Illa autē ſunt numero tria: Scilicet, bonum cæleſte gloriæ, quo in patria beatificamur. Bonum ſpirituale gratiæ, quo in via ad beatitudinem promerendam prouocamur. Et bonum temporale, ac fortunæ, quo in naturali vita ſuſtentamur. Primum petitur, quando dicimus; Adueniat regnum tuum. Secundum, quando dicimus, Fiat voluntas tua. Et tertium, quando oramus; Panem noſtrum quotidianum. &c. In hac ergo ſecunda petitione ſummum bonum noſtrū; quod eſt beatitudo, & regnum cælorum nobis poſtulamus. Et meritò quidem. Ratio enim ipſa exigere videtur, vt filij adoptionis, poſt petitionem eorum, quæ ad patris pertinent honorem, tanquam ad hæreditatem Dei aſciti, regnum ipſius petant tanquam filii. Scio huiuſmodi locum diuerſis, quamuis non aduerſis, modis, exponi à Doctoribus iuxta multiplex Dei regnum, de quo

Regnum Dei multa ſignificatio in ſacris literis.

fit mentio in ſacris literis. Aliquando enim appellatur regnum Dei, vniuerſale ipſius dominium. De quo in Pſalm. 102. Regnum ipſius omnibus dominabitur. Et primo ad Timo. 6. Solus potetis Rex regum, & Dominus dominantium. Et aliquando dicitur regnum Dei ſacra ſcriptura, iuxta illud Matthæi 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Quem locum ſancti expoſitores in hunc modum interpretantur; Auferetur à vobis carnalibus induratiſque Iudæis ſpiritualis intelligentia ſacræ ſcripturæ, pro eo quod Chriſtum, qui verum ſcripturæ ſenſum reſerat, reprobaſtis: Et hinc eſt quod vſque in hunc diem excæcati manent innitentes literæ, quæ occidit, & ſpiritum, hoc eſt, verum ſcripturæ intellectū abiicientes. Tertiò appellatur regnum Dei Eccleſia militans. De quo quam plurimæ habentur euangelicæ parabolæ. Qualis eſt illa; Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare. Et illud: Colligent de regno ſuo omnia ſcandala; hoc eſt, de Eccleſia iſta militanti, ſecundum expoſitionem D. Gregorii. Quartò appellatur regnum Dei gratia ipſa. De quo apud Lucam capitulo 17. Regnū Dei intra vos eſt, hoc eſt, gratia, quæ veri regni Dei origo eſt; atque principium. Quintò appellatur regnum Dei gloria. De quo Lucæ 14. Beatus qui manducabit panem in regno Dei, hoc eſt, in beatitudine, vt Gloſſa interpretatur. Sextò appellatur regnum Dei locus beatitudinis. De quo Matthæi 13. Fulgebunt iuſti in regno patris eorum, id eſt, in cælo. Vltimò appellatur regnū Dei ipſa perſona Chriſti, iuxta illud Lucæ 11. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei, id eſt, Chriſtus. Et quamuis de omnibus his regnis petitio intelligi poſſit, præcipuè tamen de regno gloriæ, quod eſt beatitudo noſtra formalis; venit intelligenda. Quare idem erit dicere, Adueniat regnum tuum; ac orare, vt æterna Dei beatitudo, quæ eſt clara Dei viſio, poſt huius vitæ fidem intra nos veniat. Ex quo redundabit gloria corporis poſt reſurrectionem: Et ſic omnis humanus appetitus ſatiatus erit. Rationalis quidem in perfectiſsima poſſeſsione obiecti beatifici, ſenſitiuus autē, & naturalis in dotibus corporis. Quā ſatietatem omnes aliæ creaturæ ſine Deo præſtare non poſſunt, iuxta illud D. Auguſtini libro 1. confeſſionum, Feciſti nos Domine ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec perueniat ad te. Et Propheta in Pſal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huic expoſitioni quadrat illud D. Cypriani. Regnum petimus aduenire nobis à Deo repromiſſum, & Chriſti ſanguine acquiſitum; vt qui in hoc ſeculo ei ſeruimus, poſtmodum cum ipſo regnante regnemus. Vel certe illud regnum petimus aduenire, quod præſtituto tempore omnibus perfectis, ac Dei filiis, generaliter eſt repromiſſum, & ad quod recipiendum à Chriſto inuitamur, cum dicit: Venite benedicti patris mei. Percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Matthæi 25. Petimus autem; Adueniat regnum tuum. Nam quia pondere peccati, & mole corporis pergrauati ad id aſcendere non valemus, quod ad nos veniat, vt hinc nos aſſumat, quo à præſenti; & futura miſeria liberemur, erit neceſſe. Si quando autem præcipimur, vt ad illud perueniamus, intelligendum eſt; quod quia beatitudo, per Dei regnum ſignificata, eſt noſter finis vltimus, quamuis non ſit noſter finis naturalis, vt pote; qui nec naturali virtute, aut perfectione conſequi poteſt, ſed eſt noſter finis ſupernaturalis, quem non niſi

D. Augu.

D. Cyprianus.

ex Dei beneficio, & gratia ſpeciali obtinere valemus; idcircò, quamuis inquantum eſt finis ſupernaturalis, ſit opus vt ad nos perueniat ex Dei miſericordia; tamen, inquantum eſt noſter finis vltimus, quem in hac vita per præceptorum Dei obſeruantiam, & per bona, virtuoſaque opera conſequi debemus, ad ipſum venire dicimur, & iubemur. Petimus igitur, vt nobis adueniat ex Dei miſericordia regnum, ad quod venire ex noſtra natura non poſſumus; & imus ad ipſum inquantum in hac vita per mandatorum obſeruantiam ad ipſum tendimus, quamuis ad illum non perueniamus, niſi in patria. Et hoc ex ipſa tantum diuina bonitate & miſericordia, iuxta illud; Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam, ſalnos nos fecit. Et in Pſalm. Gratiam & gloriá dabit Dominus. Petimus etiam, vt adueniat regnum Dei, id eſt, vt veniat tempus, quo ſit terra cælum, vita Deus, tempus æternitas, patria requies, diuitiæ ſanctitas, ſalus immortalitas, pax pulchritudo, honor æqualitas angelorum, Deus omnia in omnibus in illa regione viuorum. Sed væ nobis dicit D. Cyprianus, ſi cum regnum Dei venire quotidie petierimus, quando euocat nos Deus & accerſit de mundo, nõ modo nõ libentiſsimè amplectimur, ſed obnitimur, & reluctamur, & peruicacium more ſeruorum ad conſpectum Domini cum triſtitia, & mærore perducimur, exeuntes hinc neceſsitatis vinculo, non obſequio ac deſiderio voluntatis, & volumus ab eo præmiis honorari celeſtibus, ad quem venimus inuiti. Quid precibus frequenter iteratis rogamus, & poſcimus, vt acceleret dies regni, ſi maiora deſideria, & vota potiora ſunt ſeruire mundo, & premi multitudine malorum in hac lacrymarum valle, quam regnare cum Chriſto?

D. Cyprianus.

¶ Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Poſt petitum bonum cæleſtis gloriæ, quo in patria beatificamur, conſequenter tertio loco ponitur petitio boni ſpiritualis gratiæ, quo in hac vita ad promerendam cæleſtem beatitudinem præparamur, & conſiſtit in conformitate noſtræ voluntatis ad diuinã. Continet autem hæc petitio duas partes principales: in quarum prima, ipſa petitio ſimpliciter ponitur dicendo, Fiat voluntas tua. In ſecunda verò ſubiicitur modus, quo diuinæ voluntatis adimpletionem deſiderare, & petere debemus, nempe, Sicut in cælo & in terra. Ad explicationem primæ partis plura adducere oporteret de ſignificatione huius vocis, volũtas diuina, quæ diuerſimodè accipitur in ſcriptura, vt eſt videre apud Magiſtrum in primo diſtinctione. 45. Sed de hoc nos diximus latè ſupra, articulo ſeptimo huius quæſtionis, cùm de conformitate, quam homines, tam in orando, quàm volendo vel deſiderando, habere debent, ad voluntatem diuinam, inſtituimus ſermonem. Qui nunc in memoriam neceſſariò reducendus eſſet, vt cognoſceretur, qualis voluntatis Dei actus ſit ille, cuius executionem petimus, quando dicimus, Fiat voluntas tua; & cuius voluntatis actui tenentur ſe homines conformare in ſuis petitionibus, & obſecrationibus; niſi eo loco id à nobis ſatis clarè poſitum eſſet, abundeque declaratum, quis ſit legitimus ſenſus illorum verborum: Fiat voluntas tua. Quare pro nunc ſatis ſit dicere, quod hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra, ſtabilitas in fide, confidentia in ſpe, ardor, alacritas, & dulcedo in charitate, humilitas in conuerſatione, miſericordia in operibus, in moribus diſciplina; cum omnibus pacem tenere, iniuriam facere non noſſe, & illam vlciſci putare ſcelus, atque flagitium; benefacere iis à quibus per nefas oppugnamur, ſeruire Deo corde magno & animo volenti; & quando de eius nomine ac honore certatum fuerit, exhibere in ſermone veritatem, in perſequutione conſtantiam, in cruciatu fiduciam, in morte patientiam ac fortitudinem. Et hoc denique eſt voluntatem Dei adimplere, quam qui facit manet in æternum.

Tertia petitio orationis Dominica declaratur.

¶ Modus autem diuinæ voluntatis adimplendæ eſt; Sicut in cælo & in terra. Quæ particula pluribus rationibus poteſt exponi ſecundum diuerſas cæli & terræ acceptiones. Accipitur enim aliquando, cælum, pro cæleſtis patriæ incolis; & aliquando pro ſuperiori portione rationis: & aliquando pro ſanctis, & iuſtis hominibus; & denique pro ſuperioribus mundi ſphæris. ¶ Si primo modo accipiatur, ſenſus illorum verborum eſt; Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra, hoc eſt, fiat, quod ſint homines ſimiles angelis, vt ſicut ab illis voluntas Dei impletur in cælo, ità etiam hi, qui ſunt in terra, ipſius Dei faciant voluntatem. Huic expoſitioni conſonat Diu. Auguſtinus ſuper iſtum locum dicens; Petitur, vt ſicut Dei voluntas fit in angelis, qui cæli ſunt, qui ipſo perfruuntur; nullo errore obnubilante ipſorum ſapientiam; nulla miſeria impediente eorum beatitudinem; ità etiam fiat in terra, hoc eſt, in hominibus, qui ſunt in terra, & de terra quantum ad corpus facti. Et Diu. Thomas. Petimus, vt ſicut cæli ciues cõfor-

Cælum accipitur multipliciter.

Cælum pro angelis terra pro hominibus.

formant ſuam voluntatem diuinæ; ità & homines faciant in habitatione terreſtri. Et ly, ſicut, tunc non dicit omnimodam ſimilitudinem, ſed proportionabilem æqualitatem, quæ conuenit viatoribus, & peregrinis. ¶ Secundo modo accipiendo cælum & terram pro ſpiritu, & carne, ſiue pro ſuperiori, & inferiori portione, ſenſus illorum verborum eſt, quod petimus obedientiam carnis ad ſpiritum, hoc eſt, quod caro ſpiritui nō rebellet, ſed perfectè obediat. Quia enim ſecundum ſpiritum cælum ſumus, & ſecundum carnem terra; ideò oramus, vt ſicut in cælo, hoe eſt, in ſpiritu, ſic & in terra, hoc eſt, in carne, voluntas Dei adimpleatur, ex carneque & ſpiritu vnus ſpiritualis homo tunc reſultet, qui ſimul feratur in Deum. Quo modo & propheta ſe totum in Deo ſignificat iubilaſſe, quando affirmat: Cor meū, & caro mea exultauerunt in Deum verum. Ità exponit hunc locum D. Cyprianus in hunc modum dicens: Cum corpus è terra, & ſpiritum poſſideamus è cælo, ipſi terra & cælum ſumus. Fitque & impletur Dei voluntas in cælo, quando illud in nobis experimur: Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. Et oramus vt ea voluntas fiat in terra, de qua ſcriptum eſt: Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ; & captiuum me ducentem in legem peccati. Exultet ergo in te, ſeruiatque tibi cor, ac mens, & caro noſtra, fiatque benignisſime Domine, voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Seruiunt tibi angeli in cælo; nos ſeruiamus tibi in terra. Non te illi offendunt in cælo; nō te nos offendamus in terra. Denique faciunt illi tuam voluntatem; faciamus & nos. ¶ Tertio modo, accipiendo cælum pro ſanctis & iuſtis hominibus, & terram pro peccatoribus, ſenſus illorum verborum eſt, quod diuina voluntas executioni mandetur tam in Eccleſia iuſtorum ſeu fidelium, ſecundum legem cæli viuentium, quā in congregatione peccatorum terrena quærentium; pro quorum conuerſione & iuſtificatione ex charitate orare debemus, vt ad Dei fidem, cultum, & agnitionem venientes cæli fiant. Hanc expoſitionem innuit Diu. Auguſtinus in ſermone de oratione Dominica, dicens. Huius petitionis eſt alius ſenſus pius valde; Monemur orare pro inimicis noſtris, qui terra ſunt; quaſi dicamus: Credant inimici noſtri, ſicut & nos in te credimus. Terra ſunt, ideò nobis aduerſantur. Cæli fiant & nobiſcum erunt. Hunc etiam intellectum tangit Diu. Cyprianus, vt autor eſt Diu. Auguſtinus in libro de dono perſeuerantiæ, vbi ſic in-

Cælum & terra pro ſpiritu & carne.

D. Cypria.

Ad Rom. 7

Cælum pro iuſtis & terra pro peccatoribus.

D. Augu.

quit; Vidit, & alium in his verbis ſenſum beatus Martyr Cyprianus, vt, ſcilicet, pro infidelibus, qui ſunt adhuc in terra, terrenum tantum hominem portantes, orare intelligantur fideles, qui cæleſti homine induti, non immeritò cæli nomine intelliguntur. Eundem etiam ſenſum ſequitur Diu. Chryſoſtomus ſuper Matthæum. ¶ Quarto modo accipiendo cælum pro ſuperioribus mundi ſphæris, & terram pro hominibus in terra conſtitutis, eſt ſenſus illorum verborum, quod, ſicut illa, quæ ſunt in cælo materiali diuinæ parent voluntati; ità etiam, & homines id ipſum oſtendant. Illa, quæ in cæleſtibus ſphæris ſunt, Dei ordinationem nequaquam tranſgrediuntur. Sed ſol iuxta diuinam diſpoſitionem continue mouetur de oriente in occidens, & aliquando ad Dei nutum, contra ſuum curſum naturalem, diuino beneplacito obediens facit, ſtando, ſcilicet, tempore Ioſue, & retrocedendo tempore Ezechiæ. Cæteræ quoque ſtellæ, ſphæræ, & planetæ nunquam à diuino præcepto recedunt. Et ad eundem modum in nobis nihil, quod diuinis mandatis ſit contrarium reperiri debet. Sed nunc currendo de virtute in virtutem; nunc ſtando perſeueranter ac fortiter in bono contra omnes Chriſti inimicos, nunc retrocedendo per conuerſionem à vita peruerſa, & perditis moribus, fiat voluntas Dei, ſicut in cælo & in terra. ¶ Diu. Chryſoſtomus putat iſtam particulam, Sicut in cælo, & in terra, tertiæ petitioni adiunctam, ſubintelligendam etiam eſſe in duabus præcedentibus petitionibus ità vt orationis Dominicæ contextus hoc modo ordinetur: Pater noſter, qui es in cælis: Sanctificetur nomen tuum: ſicut in cælo & in terra. Adueniat regnum tuum, ſicut in cælo & in terra. Fiat voluntas tua; ſicut in cælo & in terra. Sed ſiue hoc ita ſit, ſiue ſecus: particulæ hæ vſque poſitæ intelligendæ ſunt eo modo, quo à nobis ſunt explicatæ. Et ſic non eſt eur diutius in hac re declaranda immoremur.

D. Cypria

Cælum pro ſuperioribus mundi ſphæris.

D. Chryſ.

¶ Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Sciò huiuſmodi verba diuerſimodè à Doctoribus explicari iuxta multiplicem ſignificationem, quam illud nomen, panis, poteſt habere; Nunc de pane materiali; Nunc de Euchariſtia, quam quotidie ſpiritu ſaltem, manducare debemus. Nunc de verbo Di, quo mentes nutriuntur, & ſaturantur; Nunc de aliis myſticis ſignificationibus; illud intelligentes. Sed iis omnibus omiſsis de pane tantum

Quarta petitio orationis Dominica declaratur.

tum materiali corpus ſuſtentante, cuius nomine ea omnia, quibus humani corporis fragilitas ad ſui ſanitaté & conſeruationem indiget, comprehendimus, vt cibum, potum, veſtitum, habitationem, & reliqua huiuſmodi, ad literam dicemus. Pro quo eſt aduertendum, quod quia homo ex duabus ſubſtantiis eſt compoſitus, corpore, ſcilicet, & anima, quarum quælibet iuxta naturæ ſuæ conditionem refectione, defenſione, conſeruatione, variiſque aliis adiutoriis, & ſuſtentamentis indiget, pro quibus Deum iugiter implorare debet, ratio poſtulat, vt poſt petitionem eorum, quæ pertinent ad ſalutem animæ, & continentur orationibus primis iam explicatis, ad petitionem illorum, quibus corpus eſt reficiendum accedamus. Vtraque enim bona à Deo tanquam à vero patre ſpecialem ſingulorum curam gerente, ſunt ſperanda. Nec decet virum catholicum, qui Deum patrem appellare didicit, rerum quibus indiget, ſiue ſpirituales illæ ſint, ſiue corporales, ab alio quã ab ipſo, copiam expetere. Sicut nec decet filium Regis, aut cuiuſuis alterius hominis principis, atque diuitis, panẽ & reliqua ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria ab aliis, quam propriis parentibus mendicare.

¶ Modus autem, quo dicit Chriſtus bona temporalia ſiue corporis illa ſint, ſiue fortunæ, eſſe poſtulanda, his verbis continetur: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Soliuſque panis mentionem facit, nec docet nos expreſſe carnẽ, piſces, aut vinum, quamuis his etiam homines pro competenti, ac ſalubri ſua ſuſtentatione indigeant, poſtulare; vt ex modo loquendi nobis inſinuaret, vt quantum commode poſſumus paucis ſimus contenti, communibus, ſcilicet, & ad victum neceſſariis, iuxta illud D. Chryſoſtomi: Chriſtus ſolum panem petendum docuit, vt habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Eſtque hoc valde conforme orationi, quam fundebat ad Deũ Sapiens Prouer. 30. dicens; Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi; ſed tãtum tribue victui meo neceſſaria; ne fortè ſatiatus alliciar ad negandum, & dicam. Quis eſt Dominus? Aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Quæ vero ſint neceſſaria vitæ declarat idem Eccleſia. 39. in hunc modum: initium vitæ hominis aqua, & panis & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Dicit autem, vt petamus panem noſtrum, & non meum. Primò, vt nemo ſibi temporalia pro ſua tantum vtilitate approprieт, ſed ea quæ à Deo percipit aliis, pro vt indigentia, & neceſſitas expoſtulat, impertiatur. Quare dicebat Diu. Chryſoſtomus: Omnia, quæ nobis orantibus Dominus dat, ſiue militantibus: non nobis ſolùm dat, ſed & aliis per nos, vt de eo, quod percipimus à Deo, partem impotentibus faciamus: Sicut enim natura cibum per ſtomachum aſſumptum communicat omnibus membris; ſic & nos, qui multa membra ſumus vnius corporis myſtici, debemus petere hunc panem, non ſolum pro nobis petentibus, ſed etiam pro omnibus nobiſcum participantibus. Secundo, dicit noſtrũ, vt nemo pro ſe ſolùm, ſed etiam pro aliis orare debere intelligat; ſoliciruſque ſit, non tantum pro ſe, ſed etiam pro fratribus, & proximis petere neceſſaria. Quare dicebat Diu. Cyprianus in libro de oratione Dominica non longe poſt principium. Ante omnia pacis Doctor vnitatiſque magiſter ſigillatim noluit, & priuatim precem fieri, ne quis cùm precatur, pro ſe tantum & non pro populo mittat orationem; cum totus populus vnum ſimus. Deuſque pacis, & concordiæ magiſter, qui docuit vnitatem, ſic orare vnum pro omnibus voluit, quo modo ipſe in vno omnes portauit.

Quare ſolus panis petendus. — *D. Chryſo.* — *Quare panis noſter dicitur.* — *D. Chryſo.* — *D. Cyprianus.*

¶ Addidit præterea, Quotidianum quæ particula ponitur à Diu. Luca capitulo 11. cum tamen Matthæus dixerit, ſuperſubſtantialem. Et eſt ponderandum, quod cum Eccleſia in oratione Dominica in omnibus ſequatur verba Matthæi, in hoc mutauit nomen ſuperſubſtantiale in quotidianum. Cuius rei hæc aſsignatur ratio à Doctoribus: Quia, quid ſit ſuperſubſtantiale pauci intelligunt, quid autem ſit, quotidianum, ab omnibus capitur. Et præterea, quia generalius exprimuntur petenda per nomẽ quotidianum, quam, per nomen ſuperſubſtantiale, cùm nomen ſuperſubſtantiale propriiſſimè acceptum ſolum panem ſacramentalẽ ſignificet, ſcilicet, Chriſtum, qui vere & propriè ſuper omnes ſubſtantias exiſtens, panis noſter eſſe dignatus eſt, & nomen quotidianum, quemcunque panem quotidie ſumendum importet ſiue corporalis ille ſit, ſiue ſpiritualis, ſiue doctrinalis, ſiue ſacramentalis; idcircò Eccleſia in oratione Dominica, quam addiſcendam omnibus & dicendam propoſuit, non ſuperſubſtantialẽ, ſed, quotidianum, legendum iudicauit. Poteſt autem ly, ſuperſubſtantialem, dupliciter explicari. Vno modo, vt ſint duæ dictiones. Et hac ratione proprie de Chriſto intelligitur, qui eſt ſuper omnes ſubſtantias, vt ſtatim dicebam. Alio modo, vt eſt vna dictio. Et ſic tam de Chriſto, quam de pane materiali explicatur; Vt ſit ſenſus, quod petimus

Explicatur particula quotidianũ

mus dari nobis à Deo ſuper panem noſtræ ſuſtentationi neceſſarium, panem ſacramentalem, hoc eſt, quod det nobis Deus vtrumque panem mentis & corporis. Et ſecundum iſtam acceptionem idem eſt petere panem noſtrum quotidianum, & panem ſuper ſubſtantialem, vt autor eſt Diu. Damaſcenus, qui pro eodem accipit panem ſuperſubſtantialem, & panem quotidianum, & Gloſſa ſuper Matthæum capitulo 6.

Explicatur 5. petitio orationis dominicæ.

¶ Et dimitte nobis debita noſtra. Ab hac particula incipiũt petitiones, quibus poſt collationem bonorum, malorum remotionem poſtulamus. Sunt autẽ mala, à quibus liberari petimus triplicia, ſcilicet, maxima, media, & minima. Maxima mala ſunt, mala culpæ quia ſeparant nos à ſummo bono, iuxta illud Eſaiæ. 59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis. Mala media ſunt peccatorum occaſiones, quæ inducunt ac præcipitant in mala culpæ; quales ſunt tentationes dæmonis, mundi, vel carnis. Mala minima ſunt mala pœnæ, corporis, vel animæ, vt dolor, triſtitia, & cætera afflictiua. Et ſecundum hanc diuiſionem ponuntur tres petitiones vltimæ. Quarum prima petimus peccati deletionem, dicentes, Dimitte nobis debita noſtra. Secunda occaſionis ad culpam inducentis, ſcilicet, tentationis excluſionem, dum dicimus, & ne nos inducas in tentationem. Tertia à malis pœnæ liberationem, his verbis: Sed libera nos à malo. Circa primum ergo primò ponitur petitionis forma, cum dicitur: Dimitte nobis debita noſtra: Et poſteà ſubditur modificationis clauſula, cùm adiungitur: Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Debita autem, quæ hac oratione nobis dimitti poſtulamus, non ſunt cenſus, aut pecuniæ, vt Diu. Auguſtinus dicit, ſed peccata, quæ in Deum commiſimus, quæ debita appellari in ſacris literis manifeſtum eſt, iuxta illud Matthæi quinto: Amẽ dico tibi, non exies inde donec reddas nouiſsimum quadrantem; hoc eſt, vſque ad minima peccata, quia nihil impunitum relinquetur. Et Lucæ 13. Putatis, quia ipſi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hieruſalem? hoc eſt peccatores. Loquitur enim ibi Chriſtus de illis decem & octo hominibus, quos turris cadens in Siloe oppreſſerat, quos non ſolos peccatores, ſed in terrorem reliquorum punitos eſſe dicit. Horum autem debitorum inſtruimur quotidie à Deo petere remiſsionem, vt nos non quaſi mundos coram diuina maieſtate exiſtimemus, & ſic de munditia glorianteș plus peccemus, iuxta illud D. Cypriani.

Mala triplicia.

D. Augu.

D. Cypria.

Quam neceſſe, quam prouidè, & ſalubriter admonemur, quod peccatores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur, vt dum indulgentia à Deo petitur, conſcientiæ ſuæ animus recordetur. Et ne quis ſibi quaſi innocens placeat, & ſe extollendo plus pereat, inſtituitur, & docetur peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare, oramus verò, vt omnia noſtra peccata generaliter dimittantur, quia omnia, & ſingula ad introitum regni Dei, quod nobis ſuperaduenire petiuimus, præſtãt impedimentum, iuxta illud Pauli primæ ad Corinth. 6. Nolite errare. Neque fures, neque auari, neque fornicarii, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſsidebunt. Is autem, à quo venia petitur, pater eſt cæleſtis, qui ſolus habet poteſtatem peccata dimittendi. Ad illum enim propriè pertinet peccati remiſsio, qui illo offenditur. Et hic eſt ſolus Deus. Quod & Iudæi agnoſcentes, cum Chriſtus paralytico dixiſſet, Dimittuntur tibi peccata tua, dixerũt, Quis eſt hic, qui peccata dimittit: ſcientes, id ſolius Dei eſſe opus. Dimitte ergo pater benigniſsime, ad noſtram petitionem, & gemitũ noſtra delicta; & quando te petentibus veniam peccatorum conceſſurum promiſiſti per prophetam, dicens. Iniquitas impii non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit. Et beatus Bernardus tractans illud, Hodie mecum eris in paradiſo dicit; Non arctatur, non clauditur fine; nullas habet metas diuina clementia. Sit qui innocet, erit qui exaudiat. Sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Nobis ſupplicibus ac veniam poſtulantibus integram ac plenam peccatorum remiſſionem concede, quo ab illis abſoluti te potentiſsimum Deum, ac ſummum bonum noſtrum amare & ſuper omnia diligere valeamus. Donabuntur autem nobis noſtra peccata, ſi vnuſquiſque fratri ſuo ex corde remiſerit. Fecit enim Deus nobiſcũ pactum firmum, & ſtabile, vt qui vult dicere efficaciter, Dimitte nobis debita noſtra, dicat & ipſe veraciter, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quod ſi hoc poſterius, aut non dicit, aut dicit fallaciter, illud certè, quod prius eſt dixit inaniter. Veniæ igitur fons emanat à pectore ſupplicantis. Et quidquid, ô homo, effuderis in alterum ad te refluet, & quantum alteri condonaueris tantum tibi indulſiſſe putato. Sed parum omnino eſt, quod dixi. Et idcircò ego me reprehendo. Nam, ô Deus meus, & totius miſericordiæ fons. O feli-

Ezech. 33

D. Bernat.

D. Augu.

D. Chryſo.

D. Augu.

liciſſime acta mecum commutatio. Remitto fratri parua mala, quæ commiſit in me; & tu remittis mihi magna & inoumera mala, quæ commiſi in te. At nihil magis dignum tua magnificentia, & gloria, quam ſi me liberes, & educas ab abyſſo malorum, atque conferas ingentia bona, eo quod ego puluis & cinis, dante te, feci quoddam bonũ. Noo ergo, ò Chriſti fideles, & cultores vindictam quæramus. Nam ſi quæritillam Deus à nobis, vbi remanebimus. Noluit cæleſtis magiſter nos peccatorum noſtrorum remiſſionem ſimpliciter petere, ſicut cætera io oratione contenta. Sed qood ei petitiooi adiungeremus; Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Nam, quia intentio illius fuit, & diuina prouidentia, eam tradere orandi formam, quæ ſufficientiſsima in ſe, efficaciſſima apud Deum, & fructuoſiſſima nobis eſſet; noo ſolum quid orandum, ſed etiam quid coagendum à petente, ne eius oratio ineffirax fieret apud Deum, & ex conſequenti infructuoſa nobis, docere voluit. Quid autẽ coagendum ſit explicatur conditione appoſita, ſcilicet, Sicut & nos dimittimus debitoribus ooſtris, itaque noſtra dimiſsio eſt conditio, quæ noſtram orationem exaudibilẽ Deo facit, quod, & Salomon ſignificauit Eccleſiaſti. 28. quando dixit: Relinqne proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata

D. Augu. ſoluentur. Et D. Auguſtinus in enchiridio. c. 73. Qui roganti peccati ſui veniam & petenti ex corde non dimittit, nullo modo exiſtimet à Domino ſua peccata dimittenda. Quoniam meotiri veritas oon poteſt, quæ dicit; Si dimiſeritis homioibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiſcitur, non dormit, ſed mortuus eſt: & tamen mortuos ſuſcitare potens eſt ille. Hæc Augu.

Explicatur 6. petitio orationis Dominicæ. ¶ Et ne nos inducas in tentationem. Quoniam vita noſtra adeò fragilitati, & mutabilitati ſubiecta eſt, vt nunquam in eodem ſtatu permaneat, ſed fluctuet ſemper diuerſarũ tentationum impulſibus, huc & illuc agitata (ſont enim in hoc mari magno, & ſpatioſo reptilia, quorum non eſt numerus, & animalia puſilla cum magnis, hoc eſt, varia & multiplicia tentationum genera, quibus quaſi quibuſdam funiculis & retibus miſera anima quæritur quotidie irretiri) poſt petitam debitorum remiſsionem, recto ordioe ad patrem potentiſsimum recurrimus, inſtanter petẽtes, vt tentationes diaboli, mundi, vel carnis, quæ ad culpam inducere poſſunt, à nobis miſericordiſsimè auertat. Ne, ſcilicet, purgata domo ooſtra à peccatorum ſordibus, rurſus teotatione victi in eadem, aut maiora recidiuantes, fiant nouiſsima noſtra peiora prioribus. Vndique nobis parantur inſidiæ, vndique tela iaciuntur. Inſurgit contra nos caro, trahit muodus, inſidiatur diabolus. Suggerit caro voluptatem, muudus vanitatem, diabolus iniquitatem. Caro mollia, mundus inania, diabolus mortifera. Caro infeſtat per laſciua deſideria, mundus per proſpera & aduerſa, diabolus per turpitudines & vitia. Quocunque nos vertimus, teotationum laqueos ad captandas animas inuenimus. Inſidiantur nobis noſtri inimici, & vndique nos deiicere feſtinant. In eſu, in potu, in opere, in verbo, in vigilia, in ſomno, in cogitatu, in delectatione, in diuitiis, in paupertate, in patientia, in rigore, & in omni deoique materia nobis occurrente. Quare de miſeria

D. Bernar. hominis dicebat Diu. Bernardus: Ioimici animam meam circundederunt, corpus, mũdus, & diabolus. Corpus fugere non poſſum, nec fugare. Circunferri id neceſſe eſt, quo-

Miſeria hominis declaratur. niam alligatum eſt mihi. Perimere non licet, ſuſtentare cogor; cum illud impingo, hoſtẽ aduerſum me nutrio. Si enim ſatis comedo, & illud robuſtum fuerit, ſanitas eius mihi aduerſatur. Mundus circuncingit me vndique, ac per quinque ſenſus corporis mei, quaſi per portas, ſagittis ſuis vulnerat me, & mors intrat per feneſtras meas. Reſpicit oculus, & mentis ſenſum auertit. Audit auris, & intentionem cordis inflectit. Odoratus cogitationem bonam impedit. Os loquitur & fallit. Ardor libidinis parua occaſione excitatur, & niſi ſubito reſpuatur, ſtatim totum corpus occupat; æſtuat, vrit, incendit. Diabolus (quem videre non valeo, & ideò minus cauere poſſum) ipſe tetendit arcum ſuum, & in eo parauit ſagittas ſuas, vt ſagittet me in auro, & argento, & in omnibus iis, quibus abutimur, cum illis male delectamur. Nec ſolum laqueum poſuit, ſed & viſcum. Viſcus eſt amor poſſeſsionis, affectus cognitionis, cupiditas honoris, & voluptas carnis, quibus anima inuiſcatur, & irretitur, ne pennis contemplationis per plateas ſupernæ Sion diſcurrere valeat. Hæc Diu. Bernardus. Cum ergo non ſit pax in vita iſta, quæ plena eſt tentationibus, & adeò pleoa, vt tentatio meritò poſsit appellari, ſicut illam Iob vocauit, militiam; ratio poſtulat, vt defectum noſtrum, viriumque noſtrarum paruitatem cognoſcentes, ad cæleſtem Patrem confugiamus;

ſicut

ſicut & Chriſtus Redemptor noſter nos confugere docuit, dicentes; Et ne nos inducas in tentationem. Hoc eſt: Ne permittas nos ſuccumbere tentationi; ſed da, vt ſemper peccatum caueamus. Non oramus hac petitione, vt non tentemur, nec hoc affectandū eſt viatori. Vita enim iſta, vt Auguſtinus affirmat, ſine tentatione duci non poteſt. Nec nobis vtile foret non tentari.

Non petimus vt non tentemur: quia tentatio vtilis.

Nam ſi oramus, vt non tentemur, vnde nobis erit virtus conſtantiæ? Si tentationes, & tribulationes non ſunt, fortitudo, patientia, & cæteræ virtutes, quæ circa difficile verſantur, quomodo in nobis generarentur, conſeruarentur, & augerentur? Virtutes morales moderatrices ſunt paſsionum triſtitiæ, & delectationis ſecundum rectam rationem. Quare illis ſublatis, aut per tentationem non excitatis, quod etiam materia exercitii virtutum auferatur, erit neceſſe. Et hinc dicebat Diu. Auguſtinus. Dum huius vitæ infirmitatem gerimus, ſi tentationes, & paſsiones omnino nullas habemus non rectè viuimus. Et Apoſtolus ad Romanos quinto. Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur. Et Iacobi capitulo primo. Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, ſcientes, quod probatio noſtræ fidei patientiam operatur.

D. Augu.

Et Diu. Auguſtinus ſuper Pſalm. 60. per tentationem profectus noſter vtique fit. Non enim quiſque ſibi innoteſcit, niſi tentatus. Nec poteſt quiſque coronari, niſi vicerit; nec vincere, niſi certauerit. Nec poteſt certare, niſi inimicos & tentatores habuerit. Fructuoſum eſt, dico, ſi victoria ſubſequitur.

D. Gregor.

Diu. Gregorius libro 23. Moralium capitulo 27. ſingulares quaſdam vtilitates ex tentationibus prouenientes tangit. Vide ibi.

Explicatur vltima petitio orationis dominicæ.

§ Sed libera nos à malo. Hæc eſt vltima petitio orationis Dominicæ, qua liberationem à minimis malis, hoc eſt, malis pœnæ, ſecundum ſuperius poſitam diuiſionem poſtulamus. Nonnulli affirmant iſtam clauſulam, vnam petionem continere cum præcedenti, vt ſit ſenſus: Ne nos inducas in tentationem, malo, ad quod tentatio inducere nititur, conſentiendo, ſed magis ab ipſo liberando. Cuius ſuæ opinionis eam aſsignant rationem; quod hæc verba non ponuntur à Diu. Luca: Quod non fieret, ſi petionem diſtinctam à præcedentibus continerent. Cæterùm, meo iudicio, probabilior eſt ſententia; quæ aſſerit, his verbis contineri petitionem ab aliis diſtinctam, nempe, illam, qua liberationem à malis pœnæ, ſiue præteritis, ſiue futuris, quatenus ad bonum non promouent, poſtulamus. Et hæc eſt mens D. Thomæ in iſto articulo. Nam quia nos à primæua noſtra origine, vltra hoc, quod in peccatis geniti, & concepti fuimus, noſtram naturam in ſui exordio, in naturalibus vulneratam, & in gratuitis, quibus ornata fuerat, ſpoliatam, vitioſiſque inclinationibus fomitis ad malum pronam, accepimus. Ex quo factum fuit, vt ad æternæ etiā damnationis pœnas fuerimus addicti. Quæ omnia inter mala pœnæ continentur. Nec propter naturæ vulnerationem, fomitiſque inclinationem fit in nobis poteſtas à prædictis malis reſurgendi, nec induſtria, aut ars, quibus perdita dona recuperare valeamus, nec denique ſtudium, aut diligentia, quibus vulnera noſtra, prauaſque inclinationes, aut curare, aut tollere poſsimus, ne ex peccatorum onere damnaremur, & ex expoliatione gratuitorum donorum ſuccumberemus, & ne ſuffocaremur ex inflicto vulnere, deprimeremurque ex mala inclinatione; cæleſtis Magiſter noſter Chriſtus ad medicinam ſpiritualem, patrem, ſcilicet, miſericordiarum & Deum omnipotentem, nos confugere docuit, deuote dicentes; Sed libera nos à malo. Hoc orare docuit, quia non ille, vt cæteri medici, placatur pecunia, ſed oratione deuota, vt docet D. Chryſoſtomus ſuper illud Matthæ. Oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum.

D. Chryſo.

Oramus igitur Deum Chriſti inſtituti documento, vt liberet nos à malo tam præſenti, quam futuro. Tot enim & tanta ſunt mala miſeriæ in vtroque ſeculo, vt non immeritò inceſſanter clamare cogamur; Sed libera nos à malo. Propter quod dicebat Diuus Ambroſius in quodam ſermone. Tantis malis hæc vita repleta eſt, vt comparatione eius mors remedium eſſe putetur, non pœna.

D. Ambr.

D. Augu.

Et Diuus Auguſtinus tractans illud Iacobi capitulo quarto: Quæ eſt vita veſtra? in hunc modum dicit; Dubia quidem eſt, cæca eſt, ærumnoſa eſt; quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exiccant, aera morbidant, eſcæ inflant, ieiunia macerant, ioci ſoluunt, triſtitiæ conſumunt, ſolicitudo coarctat, ſecuritas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deiicit, iuuentus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frangit, mæror deprimit; & poſt hæc omnia mors interimit, & vniuerſis gaudiis finem imponit: ita, vt cum eſſe deſierit, nec fuiſſe putetur. Iob capitulo 14. de præſentis etiam vitæ miſeriis loquens. ſic dicit: Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſeriis:

riis. Qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Super quem locum multa dicit Diu. Gregorius ad idem propoſitum pertinentia. Et Diuus Auguſtinus ſermo 17. de Verbis Euangelii. Non tamen ſic orandum eſt, nos liberari à malo, vt Dominus noſter omnes iſtas tribulationes, & pœnales miſerias penitus à nobis auferat. Quia nec id naturæ noſtræ conditio patitur: nec ſtatus huius ſeculi exigit: nec nobis proficuum eſſet & ſalutare Sed quod petere debemus eſt, vt illarum moderationem, & mitigationem faciat, ne, ſcilicet, ipſis preſsi, & nimium fatigati, in maius malum culpæ declinemus. Hoc enim ſolum malum habent pœnales miſeriæ huius ſeculi, quod in deterius quãdoque præcipitant ſuos poſſeſſores; à quo ſi ob noſtram orationem à patre cæleſti fuerimus præſeruati, ſatis à malo, quod pœnæ iſtæ inferunt, liberabimur, etiam ſi inceſſanter nos cruciẽt, & infeſtent. Poterit igitur mens deuota circa hanc petitionem ſic meditando orare: Tu Pater cæleſtis benigniſſime, qui ſcis nos malis & periculis præſentibus ſubſiſtere nõ poſſe, ſed nec futura ex nobis cauerẽ, libera nos à malis omnibus, quæ contra nos in hoc mũdo molitur inimicus. Sic enim erit nobis fiducia, & ſumma tutela; ſi tu nos liberaueris, ac implorantibus, & deprecãtibus tuã opem præſtiteris. Libera nos, inquam, Pater potentiſsime, ab omni malo intus ex nobis orto, ab ignorantia ſciendorum, ab infirmitate agendorum, à puſillanimitate obſeruantiæ tuorũ mandatorum, à tarditate bonorum, à pronitate malorum, à rebellione virium inferiorum, à vana ſolicitudine temporalium, à radicibus peſsimis vitiorũ. Da Domine Pater omnipotens, & miſericors ſpiritum timoris tui, vt eius magiſterio confirmati mortiferum ſuperbiæ tumorem ſalutifera humilitatis cura prementes, pauperes ſpiritu efficiamur; quatenus in humilitate cordis & omnimodo terrenorum contemptu perſeuerãtes, regnum cælorum noſtrum eſſe ſine fine gaudeamus. &c.

Qualiter orandum eſt quod liberemur à malis.

Explicatur particula, amẽ.

¶ Amen. In iſta particula, vt diximus, continetur tertia pars principalis orationis Dominicæ, qua petitionum in ea contentarum confirmationem petimus, & optamus, dicentes. Amen. Eſt autem ea dictio ſecundum D. Aug. nec Græca, nec Latina, ſed Hebraica, ſicut & aliæ, quæ in ſacris libris interpretatæ nõ ſunt. Vt, alleluia Oſanna, Racha. &c. Non quidem, vt ipſe Diu. Augu. affirmat in libro ſecundo, de doctrina Chriſtiana, quia id fieri non potuerit. Sed vt propter ſanctiorẽ autoritatem antiquitas veneranda obſeruaretur. Et hoc quãtum ad illas duas dictiones, Amẽ, & Alleluia. Nam quantum ad alias duas, ſcilicet, Racha, & Oſanna, dicit tranſlationẽ fieri non potuiſſe. Sũt enim quædã verba certarũ linguarum, quæ in vſum alterius per interpretationẽ tranſire non poſſunt. Quod præcipue interiectionibus accidit, quæ magis animi motum, quam ſententiæ conceptæ aliquã particulã ſignificant. Et talia dicũtur eſſe Racha, & Oſana. Eſt enim Racha interiectio indignãtis, & Oſanna lætãtis. Tres autẽ ſunt voces quibus felicitatem, & bonum ſucceſſum Iudæi ſuis rebus precari ſolebant, ſcilicet, Selah, id eſt, ſemper, ſchalõ, id eſt pax, & amẽ, id eſt, fiat. Quæ & in ſacris literis frequentiſsimẽ inueniuntur, præſertim in Pſalmis, in quorũ fine aliquando ponitur, amen amen, & aliquando ſelah, id eſt, ſemper, quibus omnium quæ dicuntur ſucceſſus, ac perfectio optatur. Simili etiam ratione cum imprecatio eſſet lecta in mulierẽ adulterii infamatam, lex cogebat ipſam reſpondere, Amen. Num. 5. Et cum recitabantur deuotiones contra tranſgreſſores legis Dei, populus reſpondebat, Amen. Deuteronomii 17. Sed eſt aduertendũ, quod hæc dictio, Amẽ, tripliciter accipitur in ſcriptura. Vno modo nominaliter. Et ſic tantum valet, ſicut verax, vel veritas. Qua ratione accipitur in Apocal. capitu. tertio. cum dicitur: Hæc dicit, Amen, teſtis fidelis, & verus. Amen, id eſt, verax. Quod eſt vnum è propriis nominibus Chriſti. Alio modo accipitur verbaliter, & valet tunc tantũ, ſicut, fiat. Qua ratione ſumitur communiter in fine orationum, quibus orantis deſiderium exprimitur. Eſt enim verbum optatiuum, ex quo ſit, vt ſolum dicatur reſpectu rerum ſubſequentiũ. Tertio modo accipitur aduerbialiter. Cuius acceptionis vſus eſt frequens in Euangelio, vt conſtat ex illo, Amen amen, dico vobis; quod multoties Chriſtus repetit in ſuis concionibus. Nonnulli affirmant, quod quando ea dictio in Euangelio ponitur geminata, in primo loco accipitur nominaliter, & in ſecundo aduerbialiter. Vt ſit ſenſus; Ego veritas dico hoc, vel illud, ſub affirmatione. Quando enim aduerbialiter ſumitur eſt aduerbiũ affirmandi, vt docet D. Ambroſius, & refertur de conſ. d. 2. cap. reuera in fine. Sed quãuis hæc expoſitio mihi non diſpliceat, placet tamen magis affirmare, quod vtrobique accipitur aduerbialiter, & geminatur dictio ſolũ vt augeat aſſeuerationẽ, ſicut & omnes aliæ dictiones geminatæ ſolent augere ſignificationem. Et hæc dicta ſufficiant de explicatione orationis Dominicæ, cuius interpretationem eo libentius aſſumpſimus, quo à D. Thom. in hoc articulo, magis ex profeſſo declaratur.

Tres voces quibus bonus ſucceſſus poteſt precari.

Dictio amẽ tripliciter accipitur.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrùm orare ſit proprium rationalis creaturæ?

4.d.15.q.4.art.6.q.1.& 3. AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd orare non ſit proprium rationalis creaturæ. Eiuſdem enim videtur eſſe petere & accipere: ſed accipere conuenit etiam perſonis increatis, ſcilicet, Filio & Spiritui ſancto: ergo etiam eis conuenit orare. Nam & Filius dicit Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum. Et de Spiritu ſancto dicit Apoſtolus. Spiritus poſtulat pro nobis.

2 ¶ Præterea, Angeli ſunt ſupra rationales creaturas, cum ſint intellectuales ſubſtãtiæ. Sed ad Angelos pertinet orare: vnde in Pſalm. 96. dicitur, Adorate eum omnes Angeli eius: ergo orare non eſt propriũ rationalis creaturæ.

3 ¶ Præterea, Eiuſdem eſt orare cuius eſt inuocare Deum, quod præcipuè fit orando. Sed brutis animalibus conuenit inuocare Deum, ſecundum illud Pſalm. 146. Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: ergo orare non eſt proprium rationalis creaturæ.

¶ SED CONTRA, Orare eſt actus rationis, vt ſuprà * habitum eſt. (Ar. 1. huius quæſt.) Sed rationalis creatura à ratione dicitur: ergo orare eſt proprium rationalis creaturæ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ex ſupra * dictis patet, (Art. 1. huius quæſt.) oratio eſt actus rationis, per quem aliquis ſuperiorem deprecatur: ſicut imperium eſt actus rationis quo inferior ad aliquid ordinatur. Illi enim propriè competit orare, cui conuenit rationem habere, & ſuperiorem quem deprecari poſsit. Diuinis autem perſonis nihil eſt ſuperius. Bruta autem animalia non habent rationem. Vnde neque diuinis perſonis neque brutis animalibus conuenit orare, ſed proprium eſt rationalis creaturæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod diuinis perſonis conuenit accipere per naturam. Orare autem eſt accipientis per gratiam. Dicitur autem Filius rogare, vel orare ſecundum naturam aſſumptam, ſcilicet humanam, nõ ſecundum diuinam. Spiritus autem ſanctus dicitur poſtulare, quia poſtulãtes nos facit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd intellectus & ratio non ſunt in nobis diuerſæ potentiæ, vt in primo * habitum eſt. (1.p. q. 79. art. 8.) Differunt autem ſecundum perfectum & imperfectũ. Et ideo quandoq; intellectuales creaturæ, quæ ſunt Angeli, diſtinguuntur à rationalibus: quandoque autem ſub rationalibus cõprehenduntur. Et hoc modo dicitur oratio eſſe propriũ rationalis creaturę.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pulli coruorum dicuntur inuocare Deum propter naturale deſiderium, quo omnia ſuo modo deſiderant conſequi bonitatem diuinam. Sic etiã bruta animalia dicuntur Deo obedire, propter naturalem inſtinctum quo à Deo mouetur.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua. Probatur: Oratio eſt actus rationis, quo aliquis ſuperiorem deprecatur, ſicut imperiũ eſt actus rationis, quo inferior ad aliquid ordinatur: ergo illi ſoli conuenit propriè orare, cui competit rationem, & ſuperiorẽ habere. Sed perſonæ diuinæ non habent ſuperiorem, quem poſsint deprecari, nec bruta rationem: ergo ſoli creaturæ rationali conuenit orare. Et ſub creatura rationali cõprehẽduntur etiã Angeli, vt cõſtat ex ſolu. ad 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVoniam quærit D. Th. in iſto artic. an ſit proprium rationalis creaturæ orare, & proprium ſecũdum Porphirium in c. de proprio, vere eſt illud, quod conuenit omni, ſoli, & ſemper, quanuis ſit certum, ſoli creaturæ rationali poſſe conuenire orationem, vt ratio poſita clarè conuincit, non tamen eſt ſatis certum, vtrum, id omni rationali creaturæ conueniat. Quod dico propter peccatores & damnatos, quibus oratio magis repugnare, quam conuenire videtur. Et quidem, quòd peccatoribus non conueniat orare, probatur primò ex illo Eccleſ. c. 15. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Et Pſal. 49. Peccatori autẽ dixit Deus, Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamẽtũ meũ per os tuum? Et Ioan. c. 9. Scimus, quia Deus peccatores non exaudit. Et Eſai. cap. 1. Cũ multiplicaueritis orationẽ, nõ exaudiã.

Et datur pro cauſa; Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Et D. Ambroſ. in Pſal. 118. dicit, peccato ingrauèſcit oratio, & longè fit à Deo. Tantò autē plus grauatur, quātò improbior eſt vita poſtulantis. Quod autem nec etiam conueniat orare damnatis cōuincitur; Tum ex diffinitione orationis aſsignata à D. Damaſceno, qua dicitur orationem eſſe aſcenſum mentis in Deum. Cōſtat enim, quòd damnati huiuſmodi aſcenſum facere non poſſunt, eū habeāt voluntatē omnino auerſam à Deo. Tū etiā quia propriū orationis eſt animum orantis ſubijcere Deo; & damnati, quorū ſuperbia aſcendit ſemper, mentem Deo ſubiectam; nec habent, nec poſſunt habere.

Sententia Ioannis de Medina. ¶ Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina. C. de oratione. cap. de his, quibus conuenit orare, vt reſpōdeat diſtinguit duo peccatorum genera. Vnū eorum, qui ſunt obſtinati, & cum propoſito perſiſtendi in peccato. Et de his dicit, quòd non competit illis oratio, nec ſunt digni, qui à Deo exaudiātur. Imò tales non ſolum non exaudiuntur, ſed de nouo Deum offendunt, quem orantes deludunt. Alij peccatores ſunt, qui ſua peccata recognoſcentes pœnitent, & ad Deū humiliter confugiunt, veniam poſtulantes. Et tales ſine dubio à Deo audiuntur, & in eius gratiam admittuntur, illiſque conuenit orare. Hæc Medina. *Impugnatur Medi.* Cæterùm in hac ſua ſententia duplici dicto contenta, errāt in tribus, Primò in eo, quòd nō rectè diſtinguit genera peccatorum. Nam præter illa duo, eſt tertium genus eorum, qui nec obſtinati ſunt, nec reſipiſcunt, ſed habent in animo reſipiſcere in poſterum. Aut licet non verè reſipiſcant, putant tamen ſe verè reſipuiſſe, quorum eſt maxima pars in mundo. Secundò errat in eo, quòd dicit, obſtinatos peccare cum orant; quod eſt apertè falſum. Nam talium oratio non eſt mala ex fine, vt ſupponimus, nec ex aliqua circunſtantia. Et hoc, quòd eſt orantem eſſe in peccato, non eſt ſufficiens cauſa, vt oratio reddatur mala. Quod probatur ex eo, quòd ſi oratio alioquin bona redderetur mala, ſolum ex eo quòd orans eſt in peccato; pari ratione ſequeretur, quòd omnia opera moraliter bona cum efficiuntur à peccatore ſunt peccata. Cuius contrarium eſt diffinitum contra Lutherum in Concilio Tridentino. Tandem errat Medina in eo, quòd dicit obſtinatorum orationes non eſſe illis vtiles; cùm certum ſit peccatores ex operibus moraliter bonis in peccato factis, licet non proficiāt ad gratiam nec ad gloriam, proficere tamen ad hoc, vt vitent maiora peccata, & bona aliqua temporalia conſequantur.

1. Concluſ. ¶ Quocirca hac Medinæ ſententia omiſſa, vt propoſitæ difficultati ſatisfaciamus, ſit prima concluſio: Oratio quæ ſit actus religionis: illa, ſcilicet, in qua animus ſubijcitur Deo, nullo modo competit damnatis, aut obſtinatis. Hanc concluſionem probāt ſufficienter argumenta in principio facta.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Orare, hoc eſt, rogando aliquid petere, tam obſtinatis, quam dānatis poteſt competere. Probatur: Matth. 8. Dæmones rogabant Chriſtum; Si eijcis nos hinc, mitte nos in porcos, quod & à Chriſto obtinuerant. Et Satan petiuit à Deo, vt permitteretur tētare Iob, quod & obtinuit: ergo. *3. Conclu.* ¶ Tertia concluſio: Cum Deus concedit aliquid damnatis, vel obſtinatis, id maiori ex parte facit, non propter illorum vtilitatem, ſed vel in malum ipſorum; vt contigit Iudæis obſtinatè Regem petentibus. 1. Reg. cap. 8. quibus & Dominus in ipſorum malum Regem conceſsit, à quo durè, & ſeruiliter erant tractandi, aut propter aliquem alium bonum finem à Deo intentū: vt, ſcilicet, Chriſti poteſtas oſtenderetur, ſicut accidit quando dæmonibus cōceſsit, vt in porcos intrarent: aut, vt aliorum bonitas, & perfectio innoteſceret, ſicut innotuit patiētia, & virtus Iob ob tentationem dæmoni à Deo permiſſam. In bonum autem ipſius obſtinati Deum rogantis, ſeu aliquid ab eo petentis, nunquam legitur obſtinatum à Deo fuiſſe exauditum. *4. Concluſ.* ¶ Quarta concluſio: Reliquis peccatoribus non obſtinatis, non ſolū petere, verùm etiam orationem, quæ ſit verus actus religionis emittere conuenit. Hęc concluſio ſequitur ex præcedentibus. Et probatur præterea: Quia illi peccatores, qui ſua peccata recognoſcentes, pœnitent, & humiliter ad Deum confugiunt, veniam poſtulātes, ſine dubio à Deo exaudiuntur, & in eius gratiam admittuntur, prout in ſua lege ſæpiſsimè promiſit, exemploque monſtrauit. Imo non ſolum tales à Deo audiuntur, ſed ex lege & iuſtitia legis audiri debent, vt docet Diuus Auguſtinus ad Roman. 5. dicens; Si Deus confugientes ad ſe non reciperet, eſſet in eo iniquitas, aut iniuſtitia. Alij autem peccatores, qui nec obſtinati ſunt, nec reſipiſcunt, ſed vel habent in animo reſipiſcere in poſterum, vel licet non verè reſipiſcant, putant tamen ſe vere reſipuiſſe, poſſunt efficere omnia, quæ neceſſaria ſunt ad hoc, vt eorum oratio ſit verus actus religionis. Ex dictis omnibus infertur, quòd ſi oratio accipiatur, ſolùm vt importat petitionem vtcunque, ſic orare, aut orare poſſe, conuenit omni, ſoli, & ſemper

creaturæ

creaturæ rationali, cum tam homines, quã Angeli, ſiue beati ſint, ſiue damnati, hoc modo poſsint orare, vt diximus in ſecunda cõcluſione. Si autem oratio accipiatur, prout dicit actum religionis, ſic nec damnati, neu homines obſtinati, quandiu tales fuerint, poſſunt verè orare. Et per hæc patet reſponſio ad difficultatem propoſitam.

ARTICVLVS. XI.

¶ *Vtrùm ſancti qui ſunt in patria, orent pro nobis?*

4. d. 15. q. 4. art. 6. q. 2. & d. 45. q. 3. ar. 3.

AD VNDECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd ſancti qui ſunt in patria non orent pro nobis. Actus enim alicuius magis eſt meritorius ſibi quàm alijs. Sed ſancti qui ſunt in patria non merentur ſibi, nec pro ſe orant: quia iam ſunt in termino conſtituti: ergo etiam neque pro nobis orant.

2 ¶ Præterea, Sancti perfectè ſuam voluntatem Deo conformant, vt non velint niſi quod Deus vult. Sed illud quod vult, ſemper impletur: ergo fruſtra ſancti pro nobis orarent.

3 ¶ Præterea, Sicut ſancti qui ſunt in patria, ſunt ſuperiores nobis, ita & illi qui ſunt in purgatorio, quia iam peccare non poſſunt. Sed illi qui ſunt in purgatorio non orant pro nobis, ſed magis nos pro eis: ergo nec ſancti qui ſunt in patria pro nobis orant.

4 ¶ Præterea, Si ſancti qui ſunt in patria, pro nobis orarent, ſuperiorum ſanctorum eſſet efficacior oratio. Non ergo deberet implorari ſuffragiũ orationum ſanctorum inferiorum, ſed ſolum ſuperiorum.

5 ¶ Præterea, Anima Petri non eſt Petrus. Si ergo animæ ſanctorum pro nobis orarent quandiu ſunt à corpore ſeparatæ, nõ deberemus interpellare ſanctum Petrum ad orandum pro nobis, ſed animam eius: cuius contrariũ Eccleſia facit. Non ergo ſancti ad minus ante reſurrectionem, pro nobis orant.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur 2. Machab. vltimo. Hic eſt qui multum orat pro populo, & vniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias propheta Dei.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ſicut Hieronymus* dicit: Vigilantij error fuit, quòd dum viuimus, mutuo pro nobis orare poſſumus. Poſtquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio ſit exaudienda oratio: præſertim cum Martyres vltionem ſui ſanguinis obſecrantes impetrare nequeant. Sed hoc eſt omnino falſum: quia cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat, vt dictum* eſt, quanto ſancti qui ſunt in patria, ſunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus iuuari poſſunt: & quãto ſunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes ſunt magis efficaces. Habet enim hoc diuinus ordo, vt ex ſuperiorum excellentia in inferiora refundantur, ſicut ex claritate ſolis in aerem. Vnde & de Chriſto dicitur Heb. 7. Accedens per ſemetipſum ad Deum ad interpellãdum pro nobis. Et propter hoc Hierony.* contra Vigilantium dicit: Si Apoſtoli & Martyres adhuc in corpore conſtituti, quando pro ſe adhuc debent eſſe ſoliciti, pro alijs orant, quanto magis poſt coronas, victorias, & triumphos.

Hier. tom. Vig. Circa finẽ primi folij à prin. epiſ. quæ incipit: Multa in orbe, to. 3.

Ar. 7. & 8.

Loco citato in prin. cor. iſtius art.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſanctis qui ſunt in patria, cũ ſint beati, nihil deeſt, niſi gloria corporis pro qua orant. Orant autem pro nobis, quibus deeſt beatitudinis vltima perfectio. Et eorum orationes habent efficaciam impetrandi ex præcedentibus eorũ meritis, & ex diuina acceptione.

¶ Ad ſecundũ dicendum, quòd ſancti impetrant illud quod Deus vult fieri per orationes eorum. Et hoc petũt quod æſtimant eorum orationibus implendum ſecundum Dei voluntatem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi qui ſunt in purgatorio, etſi ſint ſuperiores nobis propter impeccabilitatem, ſunt tamen inferiores quantum ad pœnas quas patiuntur. Et ſecundum hoc non ſunt in ſtatu orandi, ſed magis vt oretur pro eis.

¶ Ad quartum dicendũ, quòd Deus vult inferiora per omnia ſuperiora iuuari: & ideò oportet nõ ſolũ ſuperiores

ſed etiã inferiores ſanctos implorare. Alioquin eſſet ſolius Dei miſericordia imploranda. Contingit tamen quandoque quòd imploratio inferioris ſancti efficacior eſt: vel quia deuotius imploratur; vel quia Deus vult eius ſanctitatem declarare.

¶ Ad quintum dicendum, quòd quia ſancti viuentes meruerunt, vt pro nobis orarent: ideò inuocamus eos nominibus quibus hic vocabantur, quibus etiam nobis magis innoteſcunt. Et iterum propter fidem reſurrectionis inſinuandam, ſicut legitur Exod. 3. Ego ſum Deus Abraham.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, ex D. Hieronymo, errore Vigilantij aſſerentis, quòd mutuò pro nobis dum viuimus, orare poſſumus, poſtquam autem mortui fuerimus; nullius pro altero exauditur oratio, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatẽ hac cõcluſione: Sancti in patria exiſtentes orant pro nobis. Probatur primò, teſtimonio Pauli ad Hebr. 7. dicentis de Chriſto: Accedens per ſemetipſum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Et D. Hieronymus contra Vigilantium dicit, Si Apoſtoli, & Martyres adhuc in corpore conſtituti, quando pro ſe adhuc debent eſſe ſoliciti, pro alijs orant, quantò magis poſt coronas, victorias, & triumphos? Et ratione ſic argumentor. Oratio pro alijs facta, ex charitate illius, qui orat, prouenit, vt dictum eſt ſupra artic. 7. & 8. ergo quantò aliquis magis fuerit in charitate, tantò magis illi cõuenit orare. Sed ſancti, qui ſunt in patria, ſunt perfectioris charitatis: ergo, magis orant pro viatoribus, qui poſſunt orationibus iuuari, & quia ſunt Deo coniunctiores eorum orationes erunt efficaciores. Hic enim eſt ordo diuinæ prouidentiæ, vt ex ſuperioribus excellentia in inferiora refundatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli iam ſatis à nobis ſupra declarata fuit articulo. 4. huius quæſtionis, vbi oſtendimus non ſolum beatos, ſed etiam ſanctos in purgatorio exiſtentes poſſe à nobis orari, tanquam illi, qui ſuis orationibus nos poſſunt mutuò iuuare. Quocirca hac re omiſſa, ſolum dicemus de Chriſto, cuius exemplo D. Tho. in præſenti probat beatos in patria pro nobis orare. Præmiſsiſque quibuſdam, quæ certa ſunt, ad eius rei explicationem deueniemus, quæ maiorem habet difficultatem propriéque pertinet ad iſtum articulũ. Primum autẽ, quod tanquam certum ſupponitur, eſt, Chriſto, in quantum Deus eſt, non competere orationem. Tum, quoniam oratio eſt ad ſuperiorem. Tum etiam, quia eiuſdem ad ſeipſum ſecundum eandem naturam non eſt oratio, quod vtrumque accidit Chriſto, vt Deo. Et deniq;, quia quid obſecro orabit, vt fiat, qui omnipotens eſt. Secundum, quod ſupponitur tanquam certum eſt, Chriſto in quantum homo, in diebus carnis ſuæ maximè cõueniens fuiſſe orare. Primò; Propter meritum, ſua enim oratione meruit nobis, qui muneribus, & beneficijs Dei digni non eramus. Secundo: Propter exemplum, vt, ſcilicet, diſcipulos ſuos, & in eis fideles omnes hortaretur ad orationis ſtudium, in cuius exercitio maximè ſuperatur aduerſarius. Propter quod dicebat D. Ambroſ. lib. 5. in Lucam in quodam cap. de oratione Ieſu. Noli inſidiatrices aperire aures, vt putes filium Dei, quaſi infirmũ rogare, vt impetret quod implere non poſsit. Poteſtatis enim eſt autor, obedientiæ magiſter, ad præcepta virtutis ſuo nos informat exemplo. Et D. Auguſt. tract. 104. in Ioannem, Poterat, inquit, Dominus in forma ſerui, ſi hoc opus eſſet, orare ſilentio: ſed ità ſe patri exhibere voluit precatorem, vt meminiſſet noſtrum ſe eſſe doctorem. Tertio propter veritatis argumẽtum, vt oſtenderet ſe verum hominem, & verè à Deo miſſum, iuxta illud Ioannis. 11. Gratias ago tibi Domine; quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam quoniam ſemper me audis: ſed propter populum iſtum, qui circunſtat dixi, vt credant, quia tu me miſiſti. Quarto propter officium, Chriſtus enim inter alia erat ſacerdos, & pontifex, & ſic ad eum pertinebat & offerre ſacrificiũ pro peccatis, & pro delinquentibus orare, iuxta illud ad Hebræos. 5. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum. Et cap. 7. Talis decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus; qui non haberet neceſſe prius pro ſuis delictis orare, deinde pro populo. Itaq; hæc certa ſunt.

Chriſto in quantum Deus eſt non conuenit orare.

Chriſto, vt homo fuit conueniens orare in diebus carnis.

¶ Sed quod habet difficultatem eſt, vtrũ Chriſto ſedenti iam ad dexteram patris in excelſis conueniat preces fundere, & orare. Et pro parte affirmatiua eſt primum argumentum deſumptũ ex pluribus teſtimonijs ſacræ ſcripturæ Ioann. enim. 14. ipſe Dominus loquens ad diſcipulos de ijs, quæ poſt mortem ſuam erant euentura; ego inquit, rogabo patrem, & alium Paracletum

Dubium.

1. Argum.

dabit vobis. Et Ioannes. 1. ſua Canon. cap. 2. dicit: Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum. Et Paul. ad Rom. 8. Qui eſt ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. Imò Origenes in Leuit. Hom. 7. Chriſtum facit non modo patrem orantē, ſed & anxium, & ſolicitum in modum aduocati. *2. Argum.* Secundò ratione ſic argumentor: Chriſtus ſedens ad dexteram patris, non ſolū eſt Deus, ſed & homo: ergo vt ſic minor patre ab illoq; dependens. Atque ex conſequenti nihil obſtat, quominus vt ſic patrem poſsit orare.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauiſsima eſt, & ſcitu digna, vt certa ab incertis ſeparemus, *1. Dictum certum.* dico primò, certū eſſe, quòd Chriſtus Dominus etiam poſtquā aſcendit in cælum, & ſedet ad dexteram patris in excelſis, eſt eiuſdem naturæ nobiſcū, quamuis alterius gloriæ. Itaq; non ſolum eſt verus Deus, ſed etiam verus homo, vt fides docet. Ex quo fit, vt etiam in cælis exiſtens, ſit minor patre, à Deoq; in omni ſua operatione dependens: cùm omne illud, quod factum eſt, quòd à Deo in omni ſua operatione dependeat, ſit neceſſe, auertenteq; ipſo manum ſuam ad nihilum redigeretur. ¶ Dico *2. Dictum certum.* ſecundò, etiam eſſe certum, quòd Chriſti hominis in cælo humilitas non eſt minor, quā fuerat in terra; & ſic ſumme perfecta eſt. Nam cum cælum ſit proprium regnum, & ſedes virtutis, atq; ſanctitatis, ꝙ ibi omnes illæ maximè fulgeant, & ſplendeant mirabiliter, erit dicendum. Nullum autem aſtrum ſplendidius eſt humilitate: ſiquidem tā magnum eſt eſſe paruum, tam altum & excellens eſſe humilem, vt Sapiētia æterna patris *Matth. 11.* Sapiētiæ theſauros aperire volēs dixerit; Venite ad me, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Nec hæc virtus pugnat *3. Dictum certum.* cum illo ſtatu beato. ¶ Dico tertiò, etiā eſſe certum, quòd ſi quæ in Chriſto eſſet oratio in cælis dum aſtat patri; illa eſſet ſine aliqua anxietate & ſolicitudine. Chriſtus enim Dominus paſsione conſummata liber fuit quacunq; anxietate, & ſolicitudine. Imò verò liber etiam eſt eo modo quicunq; beatus; qua libertate Chriſtus eos liberauit. Itaque hæc certa ſunt. Sed punctus difficultatis in eo cōſiſtit, vt explicemus, vtrùm propriè ſit dicendum, quòd nunc Chriſtus in cælis orat pro nobis? Dionyſius in cap. 2. primæ Epiſtolæ Ioannis, partem tenet affirmatiuā. Quam etiam dicit tenuiſſe quoſdam alios in cap. 16. Euangelij Ioannis in illa verba, Et non dico vobis, quia ego rogabo patrē. D. Thom. ſimiliter videtur eſſe huius opinionis in cap. 7. Epiſtolæ ad Hebræos: ibi; [illegible] Ad interpellandum pro nobis. Et in hoc articulo. Siquidem ex oratione, quam Chriſtus facit in cælis, ſumit argumentum ad probādum, quòd cæteri beati ſimiliter orēt pro nobis.

¶ In hoc tamen ſit cōcluſio: Quamuis ea, *Concluſio.* quæ diximus, veriſsimè Chriſto conueniāt, ille tamen in cælo iam non orat, nec preces fundit ad Deum pro nobis. Hanc concluſionem *Chriſtus in cælo exiſtē, non orat, nec preces fundit pro nobis ad Deum.* non ideò conſtituo, quòd plenè eā ex ſcripturis, aut quouis alio argumento efficaci probari poſſe intelligam: ſed quoniam in re tam ſublimi, & purè Theologa nihil me arbitror ſcire, præter id, quod ſancti patres docuerunt, à quibus in præſenti, nec tantillum diſcedere fas eſſe puto. Illi autem dum legunt: Filioli, hæc ſcribo vobis, vt non peccetis; ſed & ſiquis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum iuſtum. Et illud: Qui mortuus eſt, qui & reſurrexit, qui ſedet ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis & ſimilia, ſic ea interpretantur, vt illa interpellatio non ſit poſtulatio ſubmiſſa, ſed eius paſsionis, quæ pro nobis ſemel ſuſcepta, & oblata eſt, æterna commemoratio in conſpectu ſanctæ Trinitatis admiſſa, præſentatioq; vulnerum ac ſanguinis eius melius loquentis, quam ſanguis Abel. Eſt etiā ea interpellatio Chriſti illius fauor, dilectio, & miſeratio noſtri. Ita hanc rem exponunt ex antiquis D. Hieronymus in cap. 8. Epiſt. *D. Hieron.* ad Roman. D. Theodoretus D. Ambroſius *D. Theodo.* OEcumenius, & Gloſſa interlinealis ibidē. *D. Ambro.* Quæ dicit: Interpellat Chriſtus non voce, ſed miſeratione. Idem etiam docēt D. Chryſoſtomus, D. Anſelmus, & Nicolaus de Lira *D. Chryſ.* *D. Anſel.* in eodem loco. Rupertus Abbas lib. 9. de diuinis officijs. cap. 3. multa doctè & eruditè ad hoc propoſitum dicit, præterquam quod plus iuſto premit oppoſitam ſententiam. Videtur enim illam facere contra fidem, quod ego dicere non auderem. Et ratio eſt. Nam ſi ſancti illi patres, quos Rupertus vidit, aut ij, quos ego citaui, non ſolum dicerent, quòd interpellat Chriſtus vulneribus, & miſeratione, ſed etiam adderent, quòd omnino non rogat patrem, nec illum precatur oratione omni ſolicitudine libera, ſecuraque repulſæ. Proculdubio putarem illam eſſe traditionem eccleſiaſticam, & ſic eſſe de fide. Cæterùm, quoniam hoc non dicunt, nec ego habeo, vnde poſsim diffinire eſſe contra fidem, aſſerere, quòd Chriſtus, vt homo, vt minor patre & dependens ab ipſo, conuertat ſe ad illum, aliquid rogans non illud affirmo, ſed tantū dico, noſtram concluſionem eſſe valde cōformem modo loquendi ſanctorum. Quam

etiam tenent ex Neotericis, Adamus, Claudius Guilliaudus, Trexus, & alij. Poſſumuſq; huius ſententiæ nonnullas adducere congruentias. Quarum prima eſt, Quia fortè hic honor fuit eius paſsioni debitus, vt iam deinceps diademate coronatus nihil amplius à patre peteret, aut precaretur. Secunda: Quia non ſine cauſa poſt reſurrectionē ſuā dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. Sed, vt doceret, munus ſuum iam non eſſe orare, ſed poteſtate excellenti homines corrigere, illos ſubleuare, remittere noxam quibuſdam, & illos iuſtificare. Tertia: Quia videmus, quòd Eccleſia modo non inuocat Christum, vt roget patrem, ſed ſemper precatur: Miſerere nobis. Et ſi dicatur quòd loquitur Eccleſia ſine determinatione, & ideò dicit de Chriſto id, quod maius, & dignius eſt; adhuc eſt inſtantiæ, quòd Eccleſiam nunquam, nec ſine determinatione nec cū illa illud verbum vſurpaſſe, Ora pro nobis, loquens de Chriſto, eſt ſatis efficax argumētum, quòd de illo nulla ratione eſt dicendū. Quarta congruentia, quæ me vehementer mouet eſt, quòd quamuis verum ſit, quòd qui tacet, nec negat, nec fatetur, tamen eo ipſo, quòd illæ ſacræ ſcripturæ voces, Qui interpellat pro nobis, & aliæ ſimiles, vocabāt interpretes ad hoc, vt Chriſtum facerent deprecantem, & orantem, & illi ad alia diuertunt ſermonem, tacitè negaſſe videtur, eius loci ſenſum poſſe eſſe illū, quem prima ſpecie textus obijcit, atq; adeo non poſſe teneri, quòd Chriſtus modo ad Deum fundit preces pro nobis.

Rationes propter quas Chriſtus in cælo non dicitur orare.

Ad 1. arg. ¶ Et ad teſtimonia ſacræ ſcripturæ in primo argumento adducta, reſpondetur; illa interpretáda eſſe iuxta veteres autores. Vt ſit ſenſus, quòd Chriſtus dicitur aduocatus noſter, & interpellare pro nobis, non quia orationes fundat ad Deum pro nobis, ſed quia præſentatio vulnerum, & ſanguinis ipſius veniam & miſericordiam nobis imprecatur. Siquis autem obijciat, quòd ipſe Chriſtus Ioan. 14. dicit de ſeipſo ſedente ad dexterā patris: Ego rogabo patrem, &c. dico, quòd qua ratione & phraſi Paulus facit eum interpellantem, eadem ipſe ſe facit rogantem.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur negando vltimam conſequentiam. Nam Chriſtum, vt hominem, eſſe minorem patre, & dependentē ab eo poſitum eſt in rei natura. Illum autē adhuc preces effundere, aut non effundere, poſitum eſt in decreto, & ordinatione Dei. Quare ex vno non poteſt aliud legitimè inferri. Decretum autem Dei fuit, vt Chriſtus preces effunderet, & orationem, ſolum in diebus carnis ſuæ.

ARTICVLVS XII.

¶ *Vtrùm oratio debeat eſſe vocalis.*

AD DVODECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd oratio non debeat eſſe vocalis. Oratio enim, ſicut ex dictis * patet, principaliter Deo porrigitur. Deus autem locutionem cordis cognoſcit. Fruſtra ergo vocalis oratio adhibetur.

3. d. 9. q. 1. art. 3. q. 3. ad 3. Et 4. d. 15. q. 4. ar. 2. q. 1.

** Art. 4. huius quæſt.*

2 ¶ Præterea, Per orationem mens hominis debet in Deum aſcendere, vt dictum * eſt. Sed voces retrahunt homines ab aſcenſu contemplationis in Deum, ſicut & alia ſenſibilia: ergo in orationibus non eſt vocibus vtendū.

** Ar. 1. ad 1.*

3 ¶ Præterea, Oratio debet offerri Deo in occulto, ſecundum illud Matth. 6. Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrē tuum in abſcondito. Sed per vocē oratio publicatur: ergo non omnino debet eſſe vocalis.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur in Pſalm. 3. Voce mea ad Dominū clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus ſum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex eſt oratio, communis & ſingularis. Communis quidem oratio eſt, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius fidelis populi Deo offertur. Et ideo oportet quòd talis oratio innoteſcat toti populo pro quo profertur: quod non poſſet fieri niſi eſſet vocalis. Et ideò rationabiliter inſtitutum eſt, vt miniſtri Eccleſiæ huiuſmodi orationes etiam alta voce pronuntient, vt ad notitiam omnium poſsint peruenire. Oratio vero ſingularis eſt quæ offertur à ſingulari perſona cuiuſcunque, ſiuè pro ſe, ſiue pro alijs orantis. Et de huiuſmodi orationis neceſsitate non eſt, quòd ſit vocalis. Adiungitur tamen vox tali orationi triplici ratione.

¶ Primo quidem ad excitandum interiorem deuotionem qua mens orantis eleuetur in Deum: quia per exteriora ſigna, ſiue vocum, ſiue etiam aliquorum factorum, mouetur mens hominis

nis ſecundum apprehenſionem, & per conſequens ſecundum affectionem. Vnde Auguſtin.* dicit ad Probã, quòd verbis & alijs ſignis ad augendum deſiderium ſanctum, noſipſos acrius excitamus. Et ideò in ſingulari oratione tãtum eſt vocibus & huiuſmodi ſignis vtendum, quantum proficit ad excitandum interius mentem. Si verò mens per hoc diſtrahatur, vel qualitercunq; impediatur, eſt à talibus ceſſandum. Quod præcipuè contingit in his quorum mens ſine huiuſmodi ſignis eſt ſufficienter ad deuotionem parata. Vnde Pſalm 29 dicebat: Tibi dixit cor meũ, exquiſiuit te facies mea. Et de Anna legitur. 1. Regum. 1. quòd loquebatur in corde ſuo. ¶ Secundo, adiungitur vocalis oratio quaſi ad redditionem debiti, vt ſcilicet, homo Deo ſeruiat ſecundum illud totum quòd ex Deo habet, id eſt non ſolum mente, ſed etiam corpore. Quod præcipuè competit orationi ſecundum quod eſt ſatisfactoria. Vnde dicitur Oſeæ vltim. Omnem aufer iniquitatem & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum noſtrorũ. ¶ Tertio, adiungitur vocalis oratio ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, ſecundum illud Pſalm. 15. Lætatum eſt cor meum & exultauit lingua mea.

Epiſt. 121. c. 9. circa princ. to. 2.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd vocalis oratio non profertur ad hoc quòd aliquid ignotum Deo manifeſtetur, ſed ad hoc quòd mens orantis vel aliorum excitetur in Deum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd verba ad aliud pertinentia diſtrahunt mentem, & impediunt deuotionem orantis. Sed verba ſignificantia aliquid ad deuotionem pertinens, excitant mẽtes, præcipuè minus deuotas.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Chryſoſt.* dicit ſuper Matthæum. Eo propoſito Dominus vetat in conuentu orare, vt à conuentu videatur. Vnde horans nihil nouum facere debet quod aſpiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus expandendo. Nec tamen, vt Aug. dicit* in lib. de Serm. Domini in mõte: videri ab hominibus nefas eſt, ſed ideo hoc agere vt ab hominibus videaris.

Hom. 13. in opere imperfecto poſt mediũ, to. 2. Et hom. 19.

Lib. 2. c. 6. in princ. to. 4.

Svmma Textvs.

Suppoſito, quòd oratio poteſt eſſe duplex, vna communis, qualis eſt illa, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur; altera ſingularis à ſingulari perſona cuiuſcunque, ſiue pro ſe, ſiue pro alijs oblata, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Rationabiliter inſtitutum eſt, vt miniſtri Eccleſiæ orationes communes alta voce pronuntient, vt ad notitiam omniũ poſſint peruenire. Probatur: Tales orationes in perſona totius populi fiunt: ergo oportet, vt toti populo innoteſcant, quod fieri non poſſet, niſi eſſent vocales. Secunda concluſio: Quanuis non ſit de neceſſitate ſingularis orationis, vt ſit vocalis, adiungitur tamẽ ei vox triplici ex cauſa. Primùm, ad excitandam interiorẽ deuotionem, qua mens orantis in Deũ eleuetur. Per exteriora enim ſigna, ſiue vocum, ſiue factorum mens hominis ſecundum apprehẽſionem moueri conſueuit, & per conſequẽs ſecundum affectionem, iuxta illud Auguſt. in Epiſt. ad Probam: Verbis & alijs ſignis ad augendum deſiderium ſanctum nos ipſos acrius excitamus. Secundò, quaſi ad redditionẽ debiti, vt, ſcilicet, homo Deo ſeruiat, ſecundum illud totum, quod ex Deo habet, hoc eſt, non ſolum mentẽ, ſed etiam corpore. Tertiò: ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, iuxta illud Pſal. 15. Lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea.

Explicatio Articvli.

Explicatis iã eis, quæ pertinẽt ad orationẽ in genere, ſiue vocalis illa ſit, ſiue mẽtalis, hîc cõſequẽter dicendũ erit, de oratione vocali in particulari. Et cũ duplex illa eſſe poſsit, vt conſtat ex D. Th. in iſto art. vna cõmunis, qualis eſt illa, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur; alia particularis à ſingulari cuiuſq; perſona, ſiue pro ſe, ſiue pro alijs oblata: omiſſa oratione vocali particulari, tanquã illa, quæ quanuis vtilis ſit, nõ eſt tamẽ ſub præcepto, nec diuino, nec humano, vt dicit D. Tho. in 2. concluſ. de ſola oratione vocali cõmuni, ad quam miniſtri Eccleſiæ, ex præcepto eccleſiaſtico tenentur erit à nobis agendum. Quã quidem Vvitcleph, vt autor eſt Thomas Vualdenſis in initio quinti tomi, de ſacramentalibus ea ratione repudiabat, quòd

ceu ſanctiſſimum, & firmiſſimum fundamentum ducebat, nihil eſſe prorſus inter eccleſiaſticas cæremonias permittendū, quod in ſacra pagina non eſſet expreſſum. Quod etiam ante ipſum fuit fundamentum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nūc eſt Lutheranorum. Reliqua autem omnia appellabant Phariſæorum traditiones. Quare præciſa verba conſecrationis totam miſſam eſſe dicebant; & cætera adiectitia, nempe, veſtes, lectiones, atque orationes, inuenta eſſe hominum affirmabant. Atque ideò horas canonicas penitus è ſuis Eccleſijs eradicarunt.

1. Concluſ.

¶ Cæterùm, vt quid in hac re dicendum ſit, innoteſcat, ſit prima concluſio: Valdè fuit conſonum rationi, ad ſalutemq; Chriſtiani populi, quam maximè neceſſarium, Clerum inſtituere, cui præter ſacramentorum adminiſtrationem, id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Deo, totius populi nomine, pſalmos, & alias orationes communes offerret. Probatur: Inter omnia reipublicæ munia, atque functiones, religio, cultuſque diuinus eſt, qui apicem tenere debet, cuius præcipua pars eſt Deum laudibus extollere, illumque nobis precibus placare, vt ex ſupradictis conſtat: ergo ratio naturalis dictat, quòd ſicut militiæ milites mancipantur, & iudicatibus iudices, alijſque miniſterijs & functionibus ſui magiſtratus, atque miniſtri: ſic etiā clerici apud Chriſtianos deputentur, qui non ſolum ſacramentis populum ſanctificent, doctrinaque & exemplo promoueāt, verumetiam qui publico populi nomine, (quia id alijs artibus opificijſque & muneribus, ac negotijs occupati iugiter facere nequeunt) inceſſanter Deo laudes dicant, preceſque fundant tanquam inter Deum & populum mediatores. Qui videlicet, ſicut miniſterium gerunt deriuandi ad populum gratiam per ſacramenta, ſic etiam & populi nomine gratias Deo viciſsim rependant, & ab illo, quæ ſibi neceſſaria ſunt, ſubſidia poſcant, ac potiſsimum peccatorum remiſsionem. Hac enim de cauſa ſacerdotes peccata populi comedunt, hoc eſt, eleemoſynas, quas populus in peccatorum remiſsionem offert, vt teſtatur Oſeas cap. 4. Accedit huc etiam, & alia ratio: Nempe, quòd cum huiuſmodi laudum precumque celebratio, ea debeat lingua & arte, ac rerū peritia celebrari, qua tota plebs pollere nō poteſt, quòd certæ ad id perſonæ conſtituantur, quæ ſicut in cæteris artibus fit, doctæ ſint faciendi, erit neceſſe.

Particulares perſonæ aſsignari debent, quæ orationibus inſiſtant.

2. Concluſ.

¶ Secunda concluſio: Non ſolum decuit, particulares perſonas præfato muneri eſſe deſtinatas, verum & ſtatuta tempora, atque horas, quibus eiuſmodi orationes, & laudes celebrarentur, & ſita loca, quibus fierent. Et quidem de horis, atque temporibus determinatis plures poſſunt dari rationes. Prima: Quia quando temporis articuli cuique negotio fixi non ſunt, nec ordo eſſe poteſt, neque perpetuitas; quod vtrumque communibus orationibus faciendis eſt valde neceſſarium. Propter quod dicebat D. Paul. 1. ad Teſſaloni. cap. 2. Ideò & nos gratias agimus Deo, ſine intermiſsione. Et expreſsius. c. 5. Sine intermiſsione orate. Cuius certè intermiſsionis prohibitio adeo abſolutè intelligi nequit, vt nullum refectioni, aut ſomno tempus tribuamus. Sed eſt intelligendum ſine intermiſsione, hoc eſt, nulla temporis hora ad id conſtituta prætermiſſa. Eſt enim hoc ingenio noſtrū, vt vbi tempore, quod nos rei faciendę admoneat, nō aſtringimur, ſtatim negotia differamus. Quare qui in opere aliquo faciendo perpetuo durare cōſtituit, quòd ad id determinata tempora figat, erit neceſſe. Secunda ratio eſt; Quia cū populus ad prædictas laudes celebrandas concurrere debeat, quòd certa tēpora, quibus ad illas accedere poſsit, ſtatuantur erit opus. Alioqui nec omnes ſimul concurrere eſſet poſsibile, nec etiam ſcire qua ratione familiaria negotia ſint diſponenda, ne orationum religioni ſint impedimento. Poteſt tertiò id ipſum probari: Nam ſi omnia tempus habent, & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cælo, vt dicit Sapiens Eccleſ. c. 3. quòd id orationi, quam maximè congruat oportebit, quæ inter vniuerſa negotia altiſſimum ſilentium exigit; nec omnia tempora æqualem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas maximè ad orationem inuitat. Propter quod dicebat propheta: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Et ex alijs horis, antemeridianæ, quo ſunt auroræ viciniores, & poſtmeridianæ, quo nocti magis accedunt, eo ſunt orationi congruentiores, quia magis participant de noctis ſilentio. Quòd verò etiam loca ſita eſſe debeant, quibus laudum, atque precum oblatio fiat, probat latè Vualdenſis, in lib. de ſacrament. tit. 17. c. 145. & ſequent. cōtra Vuitclephum templa abominantem, atq; dicentem, Chriſtum apud Ioan. c. 4. nō curaſſe de talibus, atque adeò non plus ibi orandum eſſe, quam in ſtabulo porcorum. Quod etiam dixerunt Sagarelli hæretici, vt autor eſt Guido Carmelita in libr. de hæreſibus. hæreſi. 8. ſed quando noſtrā concluſiō nō hiſtoriæ tā ſacræ, quā profanæ non conuincerent;

Rationes propter quas particulares horæ ſunt aſsignandæ orationibus faciendis.

Conſonum eſt rationi vt particularia loca ſtatuantur orationibus faciendis.

uincerent, inde ſatis probari deberet, quod
cum reliquis publicis actibus ſua ſint loca
diſtincta, vt forum ad iudicandum, ſenatus
ad conſilia ferenda, ſcholæ ad docendum,
& theatra ad ludos ſpectandos, nulla relin-
quitur ratio templorum religionem abne-
gandi, quibus cunctos populos in vnum cõ-
gregatus Deum ſuum adoret. Eo vel maxi-
mè, quod cum cultus diuinus precibus, atq;
laudibus conſtans, res ſit quædam ſacratiſsi-
ma, ratio poſtulat, vt talis ei locus conſecra
ri debeat: atque adeò vaſa, veſtimentaque,
& alia ornamenta, quibus condecens maie-
ſtatis, quæ adoratur, repræſentatio fiat. Nec
contrarium ſignificauit Chriſtus apud Ioan-
nem cap. 4. Nam quamuis mulieri interro-
ganti, an Hieroſolymis, vel in monte illo
eſſet Deus adorandus, Chriſtus reſponde-
rit, Mulier crede mihi: quia venit hora, quã-
do nec in monte hoc, nec in Hieroſolymis
adorabitis Patrem. Venit enim hora, & nũc
eſt, quando veri adoratores adorabunt Pa-
trem in ſpiritu, & veritate. Nam, & Pater
tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt
Deus, & eos, qui adorant eum in ſpiritu, &
veritate oportet adorare: nulla ratione tem
pla reprehendiſſe erit dicendus; ſed tantum
declaraſſe modum, quo fideles in Eccleſia
Deum adorare debent, nempe, in ſpiritu &
veritate. Et ſi dicatur, non ideò Deum ado-
randum eſſe in Eccleſia, quia in ſpiritu & ve
ritate oportet illum adorare, vt Chriſtus te-
ſtatur, pari ratione eſſet dicendum, quod nec
in terra, nec in aere, nec in nemore, nec in
domo, nec in loco quouis corporeo, ſit ado-
randus, quod eſt apertè falſum. Si ergo in
materiali loco oportet Deum adorare, quã-
uis Chriſtus dicat, in ſpiritu & veritate, quo
modo hoc ipſum repugnabit Eccleſię, quod
non repugnat nemori.

3. Cõcluſio

¶Tertia concluſio: Quemadmodum per-
ſonas, tempora, loca, & reliqua ornamenta
diffinita, atque præſcripta eſſe condecuit ad
cultum diuinum, ſic etiam, & Pſalmos, ora-
tiones, ac preces ad eundem cultum eſſe cõ-
ſtitutas, eſt valde neceſſariũ. Probatur. Tũ:
Quia huiuſmodi laudum cultũ maxima pru-
dentia, atque doctrina præfinitum eſſe opor
tet, quæ in ſingulis hominibus reperiri eſt
impoſsibile, atque adeò opus eſt, vt ab Eccle
ſiæ primioribus, imo & à toto cœtu fideliũ,
cui Spiritus ſanctus præeſt, ſit inuentus, lege
que firmatus, ſicuti & reliquas leges neceſſe
eſt, non à ſingulis ciuibus, ſed à tota republi
ca, inſtitui. Tum præterea: Quia ſicut in re-
liquo cultu, ſic etiam præcipuè in gratiarũ
laudumque actione, & in orationibus ac pre
cibus eſt neceſſarium, vt totus Chriſtianus

In Eccleſia oportet eſſe determinatos Pſalmos & orationes.

populus vnitatem repræſentet, ſitque vnus
modus laudandi ac precandi Deum ſicut &
vnam fidem, & vnum baptiſma, atque vnũ
Deum profitendum eſſe docet Apoſtolus.
Hęc autẽ concordia & vnitas ſeruari nõ po-
terit, niſi Pſalmorum, & orationum corpus
atque ſubſtantia lege ſtatuatur, quæ vniuer
ſis Chriſtianis ſit communis. Dixi notanter,
corpus & ſubſtantia. Nam nihil incongruit,
imò eſt valde rationi conſentaneum, vt va-
riæ prouinciæ in horarum ſolutione nõnihil
varient, vt Eccleſia, ſicut à Salomone depin
gitur Reginam referat. à dextris ſponſi aſsi-
ſtentem circumamictam varietate.

¶Quarta concluſio: Ratio publicè Deum
orandi per ſeptem horas Canonicas diuiſa,
vt antiquiſsima eſt Eccleſiæ inſtitutio, ita
etiam & congruentiſsima, & decentiſsima,
nempe, vt poſt matutinarũ nocturnum of-
ficium, aliæ ſex diurnæ horæ ſequantur, vi-
delicet, prima, tertia, ſexta, nona, veſperæ, &
completorium. Et quidem quod huiuſmodi
modus Deum orandi antiquitus ſit ab Eccle
ſia inſtitutus conſtare poterit diſcurrendo
per omnes horas. Nam de nocturno officio
teſtatur D. Hieronymus ſuper illud Matth.
25. Media nocte clamor factus eſt, quod cũ
traditio Iudæorum eſſet, Meſsiam media no
cte venturum, in ſimilitudinem Ægyptij tẽ-
poris, quando Phaſe celebratũ eſt, & exter-
minator venit, traditio apoſtolica (vt refer-
tur) permanſit, vt in die vigiliarum Paſchæ,
ante noctis dimidium populos dimittere nõ
liceret, expectantes aduentum Chriſti. Et D.
Iſidorus lib. 1. de Officijs, cap. 19. dicit in pri
mitiua Eccleſia noctem in quatuor vigilias
fuiſſe diuiſam, modo, & ordine militari, &
clerum ſimiliter partitum fuiſſe in tres par-
tes. In prima vigilia prima pars cleri cane-
bat tres Pſalmos. In ſecunda vigilia, ſecunda
pars cleri canebat totidem, & in tertia vigi-
lia idem fiebat ab alia tertia parte cleri, in
quarta autẽ vigilia appropinquante aurora
conueniebant omnes ad recitandas laudes,
qua ratione fiebat, vt nulla pars noctis va-
cua eſſet diuinis laudibus, vt ſic Chriſtus ad
ueniens ſemper inueniret ſeruos ſuos vigi-
lantes, iuxta illud Marci cap. 13. Vigilate, neſ-
citis enim quando Dominus veniat, ſero, an
media nocte, an galli cantu, an mane, ne cũ
venerit repẽte inueniat vos dormientes. Sed
quoniam hoc pondus laboris iugiter & con
tinue infirma caro ferre non poterat, om-
nes nocturni cum laudibus redacti ſunt ad
vnam noctis vigiliam, quibuſdam deuotis
prima noctis vigilia totum officium decan-
tantibus, vt maiori ex parte contingit in Ec-
cleſijs cathedralibus, alijs autem, vt mona-

4. cõcluſio.

Septẽ horæ Canonicæ antiquitus fuerunt ab Eccleſia inſtitutæ.

De nocturno officio.

D. Iſidorus

chis

chis nigris, in ſecunda noctis vigilia, & alijs, vt monachis albis, in tertia noctis vigilia, & tādem alijs, vt clericis cum reliquo populo, in quarta vigilia. Vt ſic regula Euangelica, quę de vniuerſis nō obſeruatur ab omnibus, ſaltem integro officio teneri poſsit à ſingulis, ſicque à ſummo diluculo Chriſti ſeruus Chriſtum canat ſemper; & ante omne opus habeat horam orandi Canonicè, quæ opus humanum omne pręcedat. Multa etiam ſunt loca ſacræ ſcripturæ, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Nam Pſal. 118. dicit propheta: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Et alibi: Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo altiſsime, ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Et ſurſus. Memor fui nocte nominis tui Domine. Et tandem in Pſalm. 133. In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Domino. Actuum etiam cap. 16. dicitur de Paulo, & Syla in carcere detentis, quod media nocte orantes laudabant Deum; & audiebant eos, qui in cuſtodia erant. Et de Chriſto Domino affirmat Lucas cap. 6. quod erat pernoctans in oratione. Et Matthæ. cap. 26. quod media nocte in montem Oliueti ad orandū exiuit. Vbi diſcipulos increpans, quod vna hora nō potuiſſent vigilare ſecū, & à Iudatra ditus, & à Iudæis captus fuit. Quæ teſtimonia ſufficientia proculdubio ſunt, vt Chriſtianum populum in nocturnis orationibus iugiter contineant. Vuicleffiſtæ, vt autor eſt Thomas Vualdenſis in lib. de Sacramentalibus tit. 3. cap. 25. ſequuti Vigilantiū quendam hæreticum peculiarem patronum ordinis Lollardini, qui primus contra ſacras vigilias audacter diſputauit, propter quod D. Hieronymus eum confutans, peruerſo nomine Vigilantij, Dormitantium illum appellauit in epiſtola ad Riparium presbyterum, matutinarum vigiliarum celebritatem, quam ſingulis noctibus frequentandam eſſe diximus, indigniſsime contrectarunt, increpantes religioſos noſtros, quòd illa vtantur, atque dicentes, quòd cum Deus noctē hominibus ad quietem indulſerit, nos eam vigilijs inſumentes religionem Chriſtianā grauem reddimus. Huius erroris mentionem facit D. Iſidorus lib. 1. de Officijs, cap. 22. in hunc modum, dicens: Eſt autem quoddam genus hæreticorum, ſuperfluas exiſtimantium ſacras vigilias, & ſpiritali operi infructuoſas, dicētes iura temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, ſicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco ſermone Lethargici, hoc eſt, ſomniculoſi vocantur. Sed

Hæreſis Vuicleff, atque Vigilantij.

proculdubio hui' hæreſis falſitas ex teſtimonijs ſuperius poſitis ſufficienter cōuincitur, atq; etiā ex eo, quod, vt ſupra diximus, nocturna quies ad contēplationē, atque adeò ad orationē naturaliter inuitat, ſenſibuſq; à ſuo vſu ceſſantibus, pacatior mēs introrſum redditur. D. Hilarius ſuper Pſal. 118. in illa verba: Memor fui nocte nominis tui Domine, in hūc modū dicit. Scit præcipue nocturno tempore diuini eſſe à nobis nominis recordādū. Scit tūc maximè cuſtodiam Dei legis à nobis eſſe retinendā, cū ſubrepūt animo impuræ cupiditates, cū ſtimuli vitiorū, per recens aſſumptum cibū corpus exagitant. Tunc Dei nomen recordandum, tunc cuſtodienda eius lex eſt, pudicitiam, continentiam, timorem Dei ſtatuēs. Nouit hoc præcipue tempore Dominum eſſe orandum, deprecandum, promerendum. Dicens in alio loco: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Non eſt periculoſo nocturnarum vigiliarum otio animus relaxādus: ſed in omnibus deprecationibus, in confeſsionibus peccatorum occupandus eſt: vt cum maximè corporis vitijs datur opportunitas, tunc præcipuè eadem vitia, diuinę legis recordatione frangantūt. Hæc Hilarius. Quibus verbis apertè declarat ob eam etiam rationem nocturnis vigilijs, & orationibus inſtandum, quia tūc præcipuè vitia ſubrepūt, quibus diuinæ legis recordatione obſiſtere eſt neceſſariū.

D. Hilar'.

¶De horis ſimiliter diurnis nonnulla extant ſacræ ſcripturæ teſtimonia, quibus illarum mentio fit. Nam tertia, ſexta, & nona, adhuc ipſis Apoſtolis viuentibus, erant ad orandum celeberrimæ. Actorum enim cap. 1. dicitur, quòd poſt Aſcenſionem Domini māſerūt Apoſtoli Hieroſolymis vnanimiter in oratione perſeuerantes. Nec dubium eſt eo loco fieri ſermonem de oratione cōmuni, atq; ſolēni, qualis eſt ea, quæ modo à clericis in choro frequentatur. Vnanimiter nāque ex proprietate ſermonis, non tantùm cordium vnitatem, verum & vocum concordiam ſignificat. Poſteà autem dicitur cap. 2. quod hora tertia Spiritus ſanctus illis apparuit linguarum, atque cordiū inflammator. Nec poteſt negari Apoſtolos, tunc deſtinatos Pſalmos dicere. Qua de cauſa Eccleſia modò ad tertiam vtitur Hymno: Nunc ſancte nobis ſpiritus. De ſexta fit mentio Actorum. 10. Vbi dicitur D. Petrum circa horam ſextam in ſuperiora domus aſcendiſſe, vt oraret. Et de nona legitur Actorū. 3. quod Petrus & Ioannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin potius D. Cyprianus in lib. de oratione Dominica affirmat

De horis diurnis.

Hebræi orabant horis tertia, ſexta & nona.

erat Hebræis etiam fuiſſe in more, vt orarent tertia, ſexta, & nona. Quod & probatur ex Daniele cap. 6. Vbi habetur, quod ipſe cõtra Hieruſalē ter in die flectebat genua, adorabatque, & confitebatur coram Domino Deo ſuo, ſicut antea facere conſueuerat. Erat enim tunc Prophetis ſolemnis ſtatis, fixiſq; horis, concinendi vſus. Quare 1. Reg. ca. 10. dixit Samuel ad Saulem: Cum ingreſſus fueris vrbem, obuiam habebis gregem Prophetarum deſcendentium de excelſo, & ante eos Pſalterium, tympanum, & tibiam, & citharam, ipſoſq; prophetantes, hoc eſt, ſpiritu prophetico pſallentes. Et inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in Prouerbium exijt. Nunquid Saul inter Prophetas. Erant autem iſti Prophetæ homines quidā deuoti, & religioſi, quos Samuel, ad ſtatis horis Deum laudandum, congregauerat, qui etiam habebant ſpiritum prophetiæ, vt declarat Lyranus ſuper iſtum locum. Et addit Cyprianus, loco citato, in illis tribus horis ab Hebræis in vſu habitis præſignatum fuiſſe myſterium Trinitatis, quod nouiſsimis temporibus manifeſtandum erat. Eundem prorſus horarum numerum, ſcilicet, tertiæ, ſextæ, & nonæ, fundat Iſidorus

D. Iſidor.

lib. 1. Offici. cap. 19. in eiſdem verbis Danielis.

¶ Horæ primæ, hoc eſt, orationis, quæ fit in prima hora diei, nō eſt tam frequens mētio in ſacris literis, nec eius inſtitutio videtur eſſe adeò antiqua, ſicut inſtitutio aliarū horarum. Eius tamen mentionem facit D. Cyprianus loco ſuperius citato. Vbi dicit: Nobis, fratres chariſſimi, præter horas antiquitus obſeruatas, orādi ſpatia, & ſacramēta creuerunt. Nam & mane orandum eſt, vt reſurrectio Domini in matutina celebretur. Vocatque matutinam, quam nos primā appellamus. Et Caſſianus libro. 3. de inſtitutis monachorum. capit. 4. dicit. Sciendum hanc matutinam, quæ obſeruatur maximè in occidentalibus regionibus, canonica ſanctione fuiſſe prius inſtitutam. Fundaturque hæc oratio in illo Pſal. 5. Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam. Et Pſal. 54. Veſpere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo: & exaudiet vocem meam.

De veſperis & completorio.

¶ De veſperis meminit D. Baſilius, & D. Cyprianus locis citatis. Earundemque fit mentio in concilijs Laodicenſi Canon. 18. & Tarraconenſi Cano. 10. Huiuſque horæ conuenientia colligitur ex illo Pſalmi ſuper citati: Veſpere, & mane, & meridie, &c. De completorio quod duodecima hora à patribus appellabatur, vt eſt videre in concilio Turonenſi Canone. 19. præter duos ſupradictos doctores, mentionem facit D. Ambroſius ſuper Pſalmum. 118. Qui dicit, dum de completorio agitur, venire ſibi in mentem annui recordationem, quodam tunc cubitum, quaſi peracto lætè munere, ætherea cantu mulcere cōſueuerant. Quod velut à ſurgente, & occidente die, ſemper inſtaurare conſueuerunt, vt vel decurſo, vel adorto nocturno, diurnoque tempore, iuſtas laudes ſuo referrent creatori. Ex dictis omnibus colligitur, hanc rationem Deum orandi per ſeptem horas Canonicas diuiſam, antiquiſsimam fuiſſe Eccleſiæ conſtitutionem, quod fuit primò in quarta concluſione à nobis propoſitum. Sed quòd eadem fuerit conuenientiſsima, atque congruentiſsima, probatur. Tum quia ſic, iuxta Chriſti præceptum & Pauli monitum, iugis, nec intermiſſa in nobis perſiſtit Dei memoria, laus, gratiarum actio, deprecatio, & fauoris petitio. Tum etiam, quia hoc numero ſeptenarij plura myſteria in ſacris literis, (quæ colligit gloſſa ſuper cap. presbyter, de celebratione miſſarum.) ſignificari conſueuerunt. Ad quæ attendiſſe videtur regius Vates quando Pſalmo. 118. dixit: Septies in die laudem dixi tibi. Septem etiam ſunt dies, quibus mundus fuit perfectus; Tot ſunt dona Spiritus ſancti. Tot mundi ætates: & tot petitiones, quæ in oratione Dominica continentur. Gabriel ſuper Canon Lect. 73. hunc ſeptenarium numerum horarum accommodat Chriſto, & eius paſsioni. Ita vt matutinali hora capt' intelligatur, & per reliquas diei paſſus. Vnde verſus conſurgit. Hæc ſunt ſeptenis propter quæ pſallimus horis: Matutina ligat Chriſtum, qui crimina purgat. Prima replet ſputis. Cauſam dat tertia mortis. Sexta cruci nectit. Latus eius nona bipertit: Veſpera deponit. Tumulo Completa reponit. De his etiam ſeptem horis Canonicis, & de ratione, & numero Pſalmorū, qui in illis canuntur fit mentio in concilijs ſuperius poſitis, & in Agatenſi Cano. 21. & in concilio Gerundenſi. Cap. 10. & in Turonenſi. 2. Can. 19. & in Tolet. 4. per multa capita. Quorum etiam multa congerit, Gregorius ſeptimus, in ca. in die reſurrectionis. de conſec. d. 5.

¶ Sed eſt iam aliud dubium, verùm cantus Eccleſiaſtici, atq; muſicæ, quæ horis Canonicis, & alijs ſacris officijs adhiberi conſueuit, ſit conueniens. In qua re fuit hæreſis cuiuſdam Hilarij, de quo meminit D. Auguſtinus lib. 1. retractationum capit. 11. Qui omnes cantus, qui in Eccleſia dicuntur, irridet quam maximè. Hunc errorem poſteà ſuſcitarunt Vvaldenſes dicentes, fruſtra tempus teri in canticis Eccleſiaſticis. Quos dein- 2. Dubiũ.

de.

de ſequutus eſt Ioannes Vviteleff Anglicus. Qui adeò cãticis Eccleſiaſticis detraxit, vt cantantes in Eccleſia vocauerit ſacerdotes Baal. Quibus cum clamore orantibus Helias Propheta dixit: clamate voce maiori, Deus enim vellet forſam cum alio loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut

1. argum. certe dormit, vt excitetur. Præcipua argumenta, quibus hæc hæreſis probari poteſt, deſumuntur, primum ex cap. 1. lib. 1. Regum, vbi de Anna matre Samuelis dicitur, quod preſsis labijs adeò ſilenter orabat, vt temulenta appareret. Quod exemplum quaſi orãtium figura inter ſanctos eſt celebratiſsimũ.

2. argum. ¶Secundo ex verbis Chriſti, apud Matth. cap. 6. dicentis: Tu autem cum oraueris intra cubiculum tuum, & clauſo oſtio tuo ora patrem tuũ in abſcondito: & pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

3. argum. ¶Tertiò, ſic argumẽtor: Deꝰ noſter nõ eſt ſurdus, nec dormiens, vt clamoribus noſtris, quibus excitetur, indigeat: ergo fruſtra illi orationibus adhibentur.

4. argum. ¶Quartò: Qui cum Cæſare cantando colloqueretur, aut aliquid ab eo altiſsimis vocibus, & muſico artificio depoſceret, proculdubio ridiculus haberetur: quid ergo ſic coram Deo fari non verebimur, qualiter coram Cæſare non auderemus? Hoc argumento vtebantur Lutherani, vt autor eſt magiſter Soto lib. 10. de iuſtitia, quæſtione. 5. articul. 2. qui illud ab eis ſe audiuiſſe teſtatur.

Vltimũ argumẽtum. ¶Vltimò: Autor operis imperfecti apud Chryſoſtomum Homilia. 13. affirmat, quod ex clamoroſa oratione, multa naſcuntur mala, maximè hæc tria. Primum, quod clamoroſa voce orans non credit Deum vbique eſſe, & ſecreta audire. Secundum, quod myſteria ſecretarum ſuarum petitionum, quę fortè non oportebat alterum, præter Deum, ſcire, auribus bonorum, & malorum audienda committit. Tertium, quod clamoroſè orans alterum iuxta ipſum aſtantem orare non ſinit, vt experientia conſtat: ergo ratio poſtulat, vt ab Eccleſiaſticis orationibus cantus & alij ſtrepitus arceantur.

1. cõcluſio. ¶His tamen non obſtantibus ſit prima cõcluſio. Vti cantibus, atque muſica in ſactis orationibus, res eſt ſatis antiqua, legeque tũ veteri, tum noua, tum etiam naturali comprobata. Et quidẽ de lege veteri res eſt manifeſta. Nam Pſal. 68. dicit regius Vates: Laudabo nomen Dei cum cantico. Et Pſal. 64. Te decet hymnus Deus in Sion. Pſalm. 99. Introite portas eius in confeſsione, atria eius in hymnis: confitemini illi. Iudith capit. 16. Hymnum nouum cantemus Domino Deo noſtro. Eſt autem hymnus vox Græca Latinè tantum valens, ac canticum ſiue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. Auguſt. ſuper Pſal. 72. in expoſitione tituli ſic ait. Hymni laudes ſũt Dei cũ cãtico. Hymni, cãtus cõtinẽtes laudẽ Dei, ſi ſit laus, & nõ eſt Dei, non eſt hymnus. Oportet ergo, vt ſic hymnus, vt habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hæc Auguſtinus. Cui ſententiæ ſubſcribit D. Iſidorus lib. 6. Etymologiarũ cap. 54. in hunc modum dicens. Hymnus eſt canticum laudantium Deum proprie, aut hymni ſunt continentes laudem Dei. Si ſit laus & non eſt Dei, non eſt hymnus. Si ſit, & Dei, & laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Hæc Iſidorus. Cum ergo in veteri teſtamento multoties dicatur Deum in hymnis eſſe laudandum manifeſtè cõuincitur vſum illius fuiſſe, diuinis laudibus, & orationibus cantus, & alia muſicorum genera commiſceri. Idem etiam probatur ex illo Pſalmi. 32. Cantate ei canticum nouum, bene pſallite ei in vociferatione. Et lib. 2. Reg. cap. 6. dicitur, quod cum Dauid, & vniuerſus populus, qui erat cum eo adducerent arcam Dei de domo Aminadab, ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & ſiſtris, & cymbalis. Et paulò inferius, cùm arca duceretur de domo Obededon dicitur, quod Dauid percuſſit in organis, & ſaltauit totis viribus. Ioſephus quoque lib. 6. antiquit. Explicat inſtrumenta, quibus Dauid in diuinis laudibus celebrandis vtebatur. Quorum etiam fitmentio lib. 2. Paralyp. cap. 5.

Vſus cantũ in ſacris officijs fuit in veteri lege comprobatum.

¶In lege noua ſimiliter extat huius rei exemplum in Chriſto Domino. Qui, vt habetur apud Matthæum ca. 26. inſtante morte ſua, poſt cœnam vltimam, hymno dicto cum diſcipulis ſuis, exiuit in montem Oliueti. Et D. Paulus ad Epheſ. 5. fideles adhortatur, vt intelligentes, quę ſit voluntas Dei, nolint inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed impleantur Spiritu ſancto, loquentes ſibimetipſis in Pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes, & pſallentes in cordibus ſuis Domino, &c. Pro hoc etiam facit quod Actorum. 16. legitur de Paulo, & Syla, nempe, quod media nocte adorantes laudabant Dñm, & audiebant eos, qui in cuſtodia erãt. Subito autẽ terræmotus factus eſt magnus, ità, vt mouerentur fundamenta carceris, & ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, & vniuerſorum vincula ſoluta ſunt. Si autem non liceret altè, & cum clamore, & cum cantu orare quomodo ad clamoroſam orationem Pauli & Sylæ tot miracula facta fuiſſent? Deniq; hic fuit totius Eccleſiæ vſus. Non nouus, ſed ab ipſius naſcentis exordio, vſque ad noſtra

Cãtus ſacris officijs admixtus receptus eſt in lege noua.

tempora

tempora conſeruatus. Et vt cætera de hac re teſtimonia omittam vnum citabo, eò cæteris efficacius, quò ab homine extraneo, & noſtræ religionis inimico prolatum eſt. Plinius Secundus in quadam epiſtola ad Traianum de Chriſtianis, tunc (vt ſic dicam) naſcentibus loquens ait: Affirmabant autem hanc fuiſſe ſummam, vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lúcem conuenire carmenque Chriſto quaſi Deo dicere ſecum inuicem. Et Euſebius Cæſarienſis lib. 2. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 17. enarrans qualiter Philo Iudæus omnia Eccleſiaſticæ inſtitutionis initia, & originem apoſtolicæ traditionis deſcripſerit dicit, illū hoc etiam de Chriſtianis narraſſe, quod vnus ex omnibus conſurgens in medio Pſalmum honeſtis modulis concinebat, & pręcinenti ei vnum verſiculum, omnis multitudo reſpondebat. Et paulò inferius habitationes eorū, quales illæ fuerint, deſcribens, ſic ait: In ſingulis regionibus ſacrum domiciliū eſt; quod ſemnion, & monaſterion vocatur. In quo manentes honeſtæ ac ſanctæ vitæ miniſteria celebrant; nihil illo inferentes; nec potum, nec cibum, nec aliud quidquā eorum, quæ ad corporis ſunt ſuſtentationem neceſſaria; ſed leges & oracula prophetarum, & hymnos, ac reliqua huiuſmodi, quibus ſcientia, & pietas augeſcunt, & conſummantur. Imo & de eo, quod de nouo Pſalmos cōponebant ad hunc modum ſcribit. Itaque non modò diuina contemplantur; ſed & cantica, & hymnos ad Deum, ſacratioribus omnis generis metrorum, & carminum rhythmis grauiter conſtruunt, &c. Socrates quoque Conſtantinopolitanus libro 6. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capitulo 9. referens vnde initium ſumpſerit, vt antiphonæ, & reſponſoria in Eccleſia cantarentur, ſic dicit; Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius ab Apoſtolo Petro Epiſcopus, vna cum Apoſtolis aliquando conuerſatus viſiones angelorum, reſponſorios hymnos, ſanctam Triadem laudantium vidit: & modū viſionis Antiochiæ Eccleſiæ tradidit. Vnde & ad omnes Eccleſias iſta traditio promanauit. Et hæc eſt ratio reſponſoriorum, & hymnorum. Hæc Socrates. Ex dictis omnibus colligitur fuiſſe primum Apoſtolorum inſtitutum, vt fideles quando conueniunt in Eccleſiā pſalmos, & hymnos cantent.

Cantus ſacris officijs admixt⁹ naturali rationi eſt cōformis.

¶ Probauimus iam vſum canendi, tam veteri, quam noua lege fuiſſe comprobatum, reſtat modò probare illum ſacris officijs, & orationibus admixtum, naturali etiam legi, atque rationi eſſe conformem. Quod, vt faciamus ſupponendum eſt, quod horæ canonicæ, & quæcunque aliæ preces, quibus religio Deum colendi conſiſtit, triplicem poſſunt, inter nos, & Deum habitudinem continere. Prima eſt laudationis diuinæ, quam eſ propter ſeipſum tanquam ſummo bono debemus. Hac enim de cauſa Deo à nobis debetur confeſsio, quod eſt ſummè infiniteq; bonus, iuſtus, miſericors, omnipotēs, & quidquid boni in rebus exiſtit immenſa ſua continet eſſentiā. Ex quo fit, vt ei hymnos, Pſalmorumque laūdes concinamus. Secunda habitudo eſt petitionis, qua quidquid nobis ad vitam, ſalutemque tam temporalem, quam ſpiritualem neceſſarium eſt, ab ipſo petimus, confitentes, nos ſuas ipſius eſſe creaturas, atque adeò nihil nobis boni niſi ab ipſo poſſe contingere. Tertia habitudo eſt gratiarū actionis, quando enim oramus, non ſolum Deum laudamus, aut ab eó aliquid petimus, verum etiam gratias agimus pro receptis ab ipſo beneficijs. Hoc ſuppoſito, probatur noſtra concluſio: Siue in orationibus & ſacris officijs habitudinem laudationis diuinæ, ſiue habitudinem petitionis, aut gratiarum actionis conſideremus, cantus, aut muſica illis non repugnat, ſed congruit quam maximè; ergo legi naturali, atque rationi eſt conforme, vt ipſis cantum, & muſicā admiſceamus. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur quo ad ſingulas eius partes. Et primò, quod cantus, & muſica laudum conditioni non repugnet, ſed potius ei maximè congruat, patet manifeſte. Tum: quia, ſi naturale hominum ingenium conſulamus, inde heroica carmina ortum habuiſſe intelligemus, vt ipſis ſonoro metro decurrentibus, Heroum laudes, & geſta canerentur. Quod & poeta Latinus Æneidos principio ſignificauit dicens: Arma virumque cano. Quare Ariſt. 8. Polit. cap. 5. & Boetius in prologo Muſicæ, permultūm Muſicam, ceū rem ad morum affectus valde conferentem, cōmendarunt. Tum etiam; quia ſymphonia in eiuſmodi canendis laudibus adeò eſt naturalis, vt ipſi autori naturæ in cælis hoc modo concini referant ſacræ literæ. Apocalypſis enim cap. 4. de ſanctis animalibus teſtatur Ioannes, quod requiem die ac nocte non habentibus, dicunt: Sanctus, ſanctus, &c. Vnde Eccleſia in præfatione Miſſæ Deum deprecatur, vt quemadmodum cæli, cælorumque Virtutes, Cherubim quoque, ac Seraphim, ſocia exultatione clamare nō ceſſant: ſic etiam, & noſtras voces cum ipſis admitti iubeat, ſocia exultatione dicentes: Sanctus ſanctus, ſanctus, Domin⁹ Deus Sabaoth. Propter quod non immeritò ſunt plures Doctores, qui veris vocibus licet ſupernaturalibus Deum in cæleſtibus laudari fateantur.

Cantus nō repugnat laudationi ſed potius congruit.

In

In cuius rei teſtimonium adducunt, quod angeli, nato Domino, paſtoribus apparentes, non ſolum diuinę gloriæ ſplendore fulſerunt, verum & vocibus intonuerunt, Gloria in excelſis Deo. Vnde quod paſsim in Apocalypſi legimus, ſanctos homines perſonaturos alleluia, & laudes, & cantica, non trãſlatitiè, & metaphoricè, ſed vera voce, ac ſonota intelligendum eſſe habet Diuus Thomas ex Auguſtino, & Gloſſa in. 2. diſtinctione. 2. quæſtione. 2. articulo. 2. ad. 5. & in. 4. diſtinctione. 44. quæſtione. 2. articulo. 1. quæſtiuncula. 1. in corpo. & ad. 4. Qua autem ratione voces illæ & loquelæ formentur in cælo Empyreo, cum ibi non ſit aer, in quo ſolo nata eſt vox formari, & deferri ad aures audientium, quæ difficultas difficillima viſa eſt Henrico quodlib. 7. q. 7. alterius eſt negotij. Vos de hoc videre poteritis, apud Abulen. in Matthæum capit. 25. quæſtione. 560. & apud Diuum Thomam locis modò citatis, & latiſsimè apud Magiſtrum Soto in. 4. diſtinctione. 49. quæſtione. 4. articulo. 5. Quòd verò nec etiam ſolẽni orandi religioni, quatenus gratiarum actionem continet, cantus aut muſica repugnet, ſed congruat quam maxime, hinc inde ſatis conuincitur, quod Chriſto Domino in more, & vſu id fuiſſe teſtatur Diu. Matthæus cap. 26. Poſtremam enim cœnam enarrans ait: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Quibus verbis ſignificatur Chriſtum cum diſcipulis ſuis gratiarũ actiones cantando feciſſe. Eſt enim hymnus laus cum cantico, vt ex Diuo Auguſtino & Diuo Iſidoro paulo anteà docuimus. Quare idem Auguſtinus in libello, quem de laude ſpiritualium canticorum inſcripſit, ex eo, quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli, Gloria in excelſis Deo intonuerunt, & pueri Hieroſolymitæ, Oſanna inclamauerunt, & Chriſtus hymnum cum diſcipulis concinit, in hunc modum colligit. Quis iam habita tali documento de pſalmorũ, & hymnorum religione dubitauerit, quando ille, qui à cæleſtibus adoratur, & pſallitur, ipſum cum diſcipulis hymnum in gratiarum actionem cantaſſe perhibetur? Tandẽ, quod nec ſacris officijs, & orationibus quatenus preces continent cantus, & muſica repugnet, probari poteſt ex eo, quod legitur Actorum decimo ſexto, de Paulo & Syla; qui in carcere detenti media nocte adorantes laudabant Deum, nimirum ſuam cauſam illi proponẽtes, & ſubito terræmotus factus eſt, &c. Vbi ſecundum Bedam alia litera habet, & hymnum dicebant. Adnotatque iſte autor eo in loco hymnorum pſalmorumque vim, admonens, vt quicunque fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Syla inter carceris tenebras hymnizet, & cum Pſalmiſta Domino canat: Tu es præſidium meum à preſſura, quę circundedit me. Sed, ne dum noſtram concluſionem ratione naturali probare contendimus, ad ſacras literas recurrere videamur, ex ſeculari literatura aliquot exempla, & teſtimonia mutuabimus, quæ in noſtros vſus conuertemus, iuxta præſcriptum canonem Diui Auguſtini libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana capit. quadrageſimo. Nam quod carmina auribus Dei ſint gratiſsima, Flaccus ad Auguſtum in epiſtola. 1. libri ſecundi, in hunc modum dixit: Carmine Dij ſuperi placantur, carmine Manes. Et Ouidius libr. 1. Triſtium: Exorant magnos carmina ſæpè deos. Quinimo nec preces olim ad diuos fundebantur ſoluta oratione apud Ethnicos Theologos: ſed metrica, vt patet ex hymnis Pindari. Et Macrobius libro ſecundo, in Som. Scipionis. capit. tertio, in ſacrificijs, & Deorum laudib⁹ carmina olim adhiberi ſolita dicit. Quod & ex Neotericis tradit Bartholomæus Caſſanæus Catalogi gloriæ mundi. part. 10. conſiderat. 52. Et Ariſtotel. libr. 1. Cæli Deum hymnis honorari ſolitum à Pythagoricis tradit. De quo Iacobus de Valentia ſuper, Te Deum laudamus. Ex dictis omnibus infertur, quod cum cantus, atque muſica diuinis officijs & orationibus admixtus, tum ad laudandum Deum, tum ad gratias agendum, tum etiam ad ea, quibus indigemus, impetrandum valde conducat, ratio naturalis dictat, vt eis in Eccleſia vtamur; ſicut de facto vtuntur fideles.

Cantus cõgruit gratiarũ actioni.

Cantus cõgruit petitionibus.

¶ Poteſt præterea id ipſum alia ratione probari, quæ talis eſt: omnis religionis cultus in noſtram vtilitatem eſt inſtitutus, ſed ineſt cantui atque muſicæ, ad animi noſtri affectus ſedandos inflammandamque mentem noſtram in Deum, maxima vis: ergo ratio naturalis dictat illis in diuinis officijs eſſe vtendum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex Ariſtote. 8. Politic. capit. 5. ſic dicente: habet muſica naturalem voluptatem, per quam illius vſus cunctis ætatibus, cunctiſque moribus eſt acceptus. Et infra: Harmoniarum diſtincta eſt natura, ità, vt qui audiunt aliter diſponantur, nec vno modo ſe habeant ad vnamquamque ipſarum, ſed ad quaſdam flebiliter, & contractè magis, puta, ad eam, quæ appellatur Lydia mixta; ad quaſdam verò mollius ſecundum mentem, ad aliam mediocriter. Phrygia verò diſtrahit,

Alia ratio cõcluſionis.

ac

ac rapit animum, &c. Ex quibus tandem colligit Muſicam poſſe animi mores in melius permutare, quamob cauſam pueri in ea ſunt inſtruendi. Quod, & docet Philo libro de agricultura, pagina. 166. Docet præterea ibidem Ariſtoteles cognationem quandam eſſe nobis cũ harmonijs & rhythmis, & multos iam olim ſapientes dixiſſe, animum hominis aut eſſe, aut habere harmoniam. Iſti verò ſapientes fuere antè Ariſtotelem Pythagorici, & Platonici, & poſt ipſum Iamblicus, Alexander Aphrodiſæus libro primo, problemat. problemat. 119. Quintilianus libro primo, capit. decimo ſexto, Boetius libro primo, de Muſica, cap. primo, Plutarchus in Sympoſiacis, & ex modernis Cælius Rhodiginius libro quinto, lectio. antiqua. à capit. vigeſimo, ſed præ reliquis Diu. Auguſtin. libro nono Confeſ. capit. 6. & 7. vbi ait. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis ſuauè ſonantis Eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquebatur veritas tua in cor meum, & ex ea æſtuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum illis. Non longè cœperat Mediolanenſis Eccleſia genus hoc conſolationis, & exhortationis celebrare, magno ſtudio fratrum canentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò amplius, cum Iuſtina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambroſium perſequeretur hæreſis ſuæ cauſa, quâ fuerat ſeducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Eccleſia mori parata cum Epiſcopo ſuo ſeruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua ſolicitudinis, & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore ſpiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita, atque turbata. Tunc hymni, & pſalmi; vt canerentur ſecundum morem orientalium partium, ne populus mæroris tædio contabeſceret inſtitutum eſt, & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Et libro decimo, capit. trigeſimo tertio, iterum ait. Nunc in ſonis, quos animant eloquia tua, cum ſuaui & artificioſa voce cantantur, fateor aliquantulum acquieſco, non quidem vt hæream, ſed vt ſurgam, cum volo. Omnes enim affectus noſtri habent proprios modos in voce & cantu; quorum neſcio, qua occulta familiaritate excitentur. Et paulò inferiùs: Cùm reminiſcor lacrymas meas, quas fudi ad cantus Eccleſiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ; & nunc ipſo commoueor. Hactenùs Auguſtinus. Ex cuius verbis apertè conſtat, quantum cantus Eccleſiæ mentibus audientium prodeſſe poſsint; ſi ſuaui modulatione cantentur. Huc etiam ſpectare dicit Diuus Thomas. 2. 2. quæſtione nonageſima prima, illud Iſaiæ capit. quadrageſimo octauo. Laude mea infrænabo te, ne intereas. Nam diuinis canticis infrænatur homo, & coercetur, ne per vitiorum præcipitium rapiatur. Scio hunc locum Iſaię ſic ab alijs verti: Fręnum iniiciam mihi tui cauſa, vt ſint verba Dei, qui propter nos aliquando humanitatis frænum ſibi iniecturus erat, quo à furore, & ira, qua olim in homines ſolebat ſcæ deſcere, ſeipſum repararet, & cohiberet. Sed de hoc alibi.

Mens noſtra habet cognationẽ cũ muſica.

D. *Auguſ.*

Nota.

¶Secunda concluſio: Hac noſtra ætate in cantu, & muſica ſacris officijs adhibita, non rectus ſeruatur modus, ſed ſunt multa inordinata, & reprehenſione digna. Probatur: Omnis exterior pſallendi, & cantandi ratio in Eccleſia, ad interiorem animi deuotionem excitandam, & alendam, eſt inſtituta: ergo tantum illud, quod ad id conducit eſt probandum, & cætera ſunt reprehendenda. Admiſcentur autem hac noſtra ætate, multa in canticis, quæ potiùs obſtãt, quam proſunt deuotioni: ergo illa non conuenientia, ſed magis inordinata, atque peccatum erunt dicenda. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur, aliquibus in medium adductis, quibus hac noſtra tempeſtate in canticis delinquitur. Primum eſt ſummum ſtudium, quod ponitur in eo, quòd officium canonicum magna vocum, & inſtrumentorum varietate decantetur, inductis ad id, ſummo pretio, magnis, & peritiſsimis hominibus. Cùm tamen in Eccleſia multa alia ſint maioris momenti, quæ neglecta iacent. Ex quo fit, vt canonici, qui habent munus cantandi diuitijs, & honoribus abundent: Parochi verò, qui altius in Eccleſia munus exercent, docendi, ſcilicet, & erudiendi populum Chriſtianum, nulla ratione cum his, nec in honore, nec in diuitijs veniant comparandi: quod bene deplorarunt patres concilij Tridentini. Alterum vitium, hac noſtra tempeſtate in muſica inuentum eſt, quod multa taliter canuntur, vt nullo modo quid dicatur, percipi poſsit. Quo fit, vt fructus in verbo diuino, in pſalmis & hymnis exiſtens, pereat.

2. Cõcluſio

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an inter ſacras preces licitum ſit quidquam decantare, quod in ſacris literis non continetur. Vt, verbi gratia, carmina humano ingenio compoſita. Concilium enim Laodi

cenſe

cenſe canone vltimò, id omnino interdicere videtur. *3. Cõcluſio* Sed in hoc ſit tertia concluſio: Hymni, & orationes humano ingenio compoſitæ, prudenter tamen, atque piè, licitè poſſunt in diuinis officijs vſurpari. Hanc cõcluſionem diffinit concilium Toletanum. 4. capit. duodecimo. Vbi ex ijs hymnis, quos Hilarius, & Ambroſius compoſuerunt, eos approbat, quibus nunc vtimur. Poteſt etiam idem probari, ex illo verſiculo: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. Et ex adiunctis cantico Angelorum, nempe, Laudamus te, &c. & ex vniuerſis orationibus, quas nunc cantat Eccleſia, quæ ingenio humano fuerunt compoſitæ, nec in ſacris literis continentur.

4. cõcluſio. ¶Quarta cõcluſio: Orationes & carmina humano ingenio cõpoſita, quæ aut verbis, aut ſententia ſunt inepta, cuiuſmodi erant plurima in breuiarijs antiquis, nulla ratione poſſunt licitè diuinis officijs admiſceri. Hoc dicit expreſſe concilium Laodicenſe citatum. Et ratio eſt manifeſta. Nam illa verba, & carmina ſua ineptitudine aures audientium offendunt, eorumque animos diuertunt, quod eſt contra finem orationis.

5. & vltima concluſio. ¶Quinta concluſio, & vltima: Miſcere ſacris precibus carmina, vel obſcœna, vel profana, vel iocularia; aut illorum numeris vti in pſallendo, res eſt perabſurda, peccatumque mortale ex genere ſuo. Dico ex genere ſuo. Nam aliquando ex leuitate materiæ, vel ex pio affectu dicentium (vt quãdo, quis animo aliquorum dierum celebritatẽ omnibus modis reddendi lætiſsimam, id facit, quamuis non ſecundum ſcientiam) tantum erit peccatum veniale. Probatur noſtra concluſio. Tum, quia huiuſmodi carmina non ſolum faciunt perire fructum deuotionis, cuius cauſa oratio eſt inſtituta; ſed etiam, quod peius eſt, animos hominum riſu diſſoluunt, & ad laſciuiam conuertunt, illaque re, qua meliores efficiendi erant, peiores redduntur. Tum etiam, quia & locis, & rebus ſacris, & ipſi Deo magna fit irreuerentia. Eſtque ſummoperè dolẽdum, quòd id, quod honeſtus homo coram ſe dici nunquam eſſet paſſus, etiam in conuiuijs, illud publice alta voce inter ſacras preces, vbi ad modeſtiam, & temperantiam addiſcendam conueniunt, cantetur.

Ad. 1. arg. ¶Reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio facta. Ad primũ, vt reſpõdeam, aduertendũ eſt, duplicẽ eſſe orationem quæ coram Deo fit: vnam priuatam à ſingulari perſona factam, aliam publicam, quæ ab hominum conuentu in vnum congregato fit. Primam orationem expedit magis eſſe cum ſilentio, quam cum clamore. Tum; quia ſic cum clamore orans impediret alium, ne ità quiete apud ſe orare poſſet, cum ſuis vocibus alterius ſenſum ad ſuos ſermones raperet. Tum etiam; quia ſic publicè orans, ſuas ſecretas petitiones, quas fortè non expedit alium ſcire, in auribus bonorum, & malorum audiendas committeret; & ita contingeret, vt ab hominibus, quibus ſua ſecreta reuelat, derideretur. Et propter hoc laudatur Anna Samuelis mater, de qua orãte Dominum pro impetrando filio dicitur in libro primo Regum: Porro Anna loquebatur in corde ſuo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Itaque primum argumentum ab hæreticis factum procedit de oratione particulari, nos autem in præſenti loquimur de orationibus communibus, quibus muſicam adiungi, honeſtum, & congruum iudicamus.

¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, *Ad. 2. arg.* Chriſtum illis verbis non prohibuiſſe publicè orare, ſed tantum prohibuit, ne hac intentione, aut animo quis oret in publico, vt ab alijs videatur. Itaque non prohibet opus, ſed intentionem. Quod ità eſſe colligitur ex præcedentibus eiuſdem Chriſti verbis. Præcedentia enim, & ſubſequentia ſunt, quæ verum literæ ſenſum manifeſtant. Præcedentia autem Chriſti verba hæc ſunt. Cum oraueritis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis, & in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam. Et ſtatim ſubiungit: Tu autem cùm oraueris, &c. Præcedentibus verbis prohibuit intentionem malam, vt conſtat, quæ eſt, cum quis orat, vt videatur ab hominibus. Et ſequentibus præcipit bonam intentionem, videlicet, vt hac ſola intentione oret quiſque, vt videatur à Deo. Vnde, ſi quis, hac intentione, etiam publicam orationem faciat, intentio ſua eſt ſecreta, id eſt, vt ſecretè fiat, quia ad ſolum Deum eam dirigit, quamuis opus fuerit publicum. Et in hoc bene agit. Imò ſæpe neceſſe eſt, vt ſic fiat; Quoniam vt ait Diuus Auguſtinus, Si nõ habuerimus inſpectores, nullos etiam habebimus imitatores. Si verò orans optat ab aliquo videri, quantumlibet claudat oſtium cubiculi, in quo orat, iuxta tamen Chriſti intentionem, in publico orat; quoniam Chriſtus magis animum attendit, quam opus. Et opus ipſum nunquam bonum, aut malum cenſetur, niſi, quia à bono, aut à malo animo procedit.

¶Ad tertium argumentum reſpondetur, *Ad. 3. arg.*

concellſo

conceſſo antecedenti; negãdo conſequẽtiã. Non enim ideò cantus & Muſica orationibus adhibentur, vt à Deo intelligi, aut videri poſsint, ſed vt mentes noſtræ deuotione accendantur, vt ex ſupra dictis patet. Nec eſt cur propter id cantantes in Eccleſia ſacerdotes Baal appellentur, ſicut illos vocauit Vuitcleff. Nã, quãuis verũ fuerit, quod Helias ſacerdotes Baal reprehẽderit, ſeu potius deriſerit ſub his verbis: Clamate voce maiori, Deus enim veſter forſitã cũ alio loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur: nõ reprehendit clamorẽ, ſed tantum illorũ errorẽ, quo credẽbãt, Deũ egere altioribus vocibus, vt audire poſſet. Qui autem orat cum clamore, & cantu credens Deũ æquè audire voces ſubmiſſas vt altas, imò, quod maius eſt, audire clamores cordis, iſte ſic credens, licet orãs clamet, non errat.

Ad. 4. arg. ¶ Ad quartũ argumentũ reſpõdetur, non eſſe ſimile, quod in eo ab humana maieſtate, ad diuinam transfertur quantũ attinet ad præſens inſtitutum. Ideò enim non decet coram humanis principibus preces cãtando fundere; quia non ſunt tanquam Dij colendi, tametſi, & heroum laudes, vt ſupra diximus in ipſorum præſentia cani ſoleant.

Ad vltimũ argument. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, quod autor operis imperfecti, eo in loco, ſolum loquitur de oratione particulari, in qua, quia clamor neceſſarius non eſt, quicunque clamat, credere videtur Deum non eſſe vbique, aut ſecreta non audire, quod impium eſt. De alijs autẽ malis iam diximus in ſolutione ad primum.

3. Dubiũ. ¶ Tertium dubium principale huius articuli eſt, qui nam ſint illi, qui horas Canonicas dicere ex præcepto teneantur. Et quoniam omnis iſta obligatio ortum habere debet ex iure poſitiuo, quod de meris ſecularibus nihil dicit, de clericis ſolum in præſenti erit ſermo. Tres autem ſunt cauſæ, ſecũdum communem omniũ Doctorum ſententiã, ex quibus tantũ intelligi poteſt, obligationẽ ad recitãdas horas Canonicas ortũ habuiſſe. Nẽpe, vel propter ordinẽ ſacrum, quẽ quis ſuſcepit, vel propter ſtipendiũ Eccleſiaſticũ, quod accipit, vel propter votũ religionis, quod emiſit. De quibus ſuo ordine erit dicendũ. Et quidẽ, quantũ attinet ad primã cauſã talis ſtatuitur cõcluſio:

1. Cõcluſio. Clerici in maioribus ordinib⁹ cõſtituti tenẽtur dicere horas canonicas. Quicũq; initiati ſacris ordinib⁹, quos maiores vocãt, nẽpe, ſubdiaconatu, diaconatu, aut presbyterio tenẽtur ex præcepto Eccleſiaſtico, ſingulis dieb⁹, horas Canonicas recitare. Hãc tenent cõmuniter Canoniſtæ ſuper cap. presbyte. de celeb. miſſ. Et eſt ſententia D. Thomæ quodlib. 6. artic. 8. quem communiter ſequuntur omnes Theologi. Nam, quanuis in dict. cap. presbyter, quod ex cõcilio Agathẽſi eſt deſumptũ de ſolo presbytero fiat mẽtio; Innocentius tamen in cap. dolẽtes, minores etiã clericos exprimit, ſcilicet, diaconũ, & ſubdiaconum. Et clarius id fit in capit. fin. 91. di. & in cõcilio Baſilienſi ſeſſ. 21. Ratio autẽ, quæ iuris Pontificij autores mouere potuit ad huiuſmodi præcepti impoſitionem ea eſt, quòd cum illi, qui ſacris initiantur ſingulari Dei cultui ſint mancipati, in illoque conſtituti ſtatu, qui ad diuinas laudes inſtitutus eſt, iuxta illud Iſaiæ capit. quadrageſimo tertio, Omnem illum, qui inuocat nomẽ meum, in laudem meam creaui illum; ratio poſtulare videbatur, vt qui in clericorum ordinẽ ſuſcipitur, vinculo laudandi Deũ modo, atq; ratione ab Eccleſia ſtatuto, ſit aſtrictus.

Clerici in minorib⁹ cõſtituti, nec ad horas canonicas nec ad aliquid aliud, tenẽtur. ¶ De clericis autem, qui in minoribus ordinibus ſunt conſtituti; nec aliqua potiuntur Eccleſiaſtica præbenda, quanuis Panormitanus in capi. presbyter. iam citato, dicat eos teneri ad Canonicas horas, tanquam illi, qui vt nomen clerici præſefert, in ſortem Domini ſunt aſſumpti, & Palodanus in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 5. affirmet, quod ad aliquid plus tenentur, quam laici, proculdubio dicendum eſt, eos nec ad horas Canonicas obligari, nec ad canticum graduum, nec ad aliquid aliud. Nec eſt aliqua lex, aut conſuetudo, quę talem iniciat ſcrupulum, nec Epiſcopus ad id poteſt obligare, vt rectè docet Nauarro in Enchiridio de oratione. cap. 2. & Syluester in ſumma verbo hora quæſtio. 2. & Soto lib. 10. de Iuſtitia, quæſtione. 5. articulo. 5. Et ratio eſt, Nam, quanuis clerici minoribus ordinibus initiati in ſortem Domini aſſumpti dicantur; non tamen ità aſſumuntur, vt firmiter ſtatũ mutent. Quandiu enim integrum eſt illis vxorem ducere, ſi velint, ſtatum firmiter mutare non ſunt cenſendi: præterquam quòd functio illorũ ordinum in ſolo præparamento templi, vaſorumque finitur, nec habent proximum ordinẽ ad Euchariſtiæ ſacramentũ, ſicut officiũ diaconi & ſubdiaconi. Quo fit, vt nec Eccleſia eis obligationem aliquid recitandi impoſuerit. Et in ijs, quæ ſunt de iure poſitiuo, vbi lex nõ obligat, nec nos obligare debemus.

2. cõcluſio. Beneficiati tenẽtur horas canonicas dicere. ¶ Secunda concluſio: Quicunque habet Eccleſiaſticum beneficium, aut præbendam, ſub clericali titulo, ſub reatu peccati mortalis tenetur, ſingulis diebus, integrum canonicarum horarum officium perſoluere. Et eſt intelligenda concluſio cum præciſione, ſicut, & præcedens. Vt ſit ſenſus, quod ſicut ordo ſine beneficio

obligatam, & beneficium abſque ordine ſacro. In hac concluſione ſimiliter conueniũt omnes Doctores. Et quamuis expreſſe non ſit in iure poſita, colligunt illam ex ca. preſbyterũ iam citato, cuius verba ſunt quæ ſequũtur: Presbyter, aut diacon⁹; vel quilibet clericus Eccleſiæ deputatus ad quotidianũ officium teneatur. Vbi verbo, deputatus, intelligunt eum, qui licet non ſit presbyter, aut diaconus, Eccleſiaſticis tamen miniſterijs ratione alicuius beneficij eſt addictus. Pro eodem etiam facit textus in cap. finali. de reſcrip. lib. 6. Vbi dicitur, beneficium non datur, niſi propter officium. Eſt enim propriũ ac peculiare clerici officium, canonicarum horarum penſum perſoluere. Quare quidquid negotij ei incubuerit, ſiue ſit literarũ ſtudium, ſiue gubernandi, aut legendi muneris, aut etiam prædicandi, poſtponendum erit ſacrarum horarum recitationi. Eo vel maximè, quod, vt vulgò dicitur, tempus ſtatis orationibus dicatum, ex quocunque alio negotio ſuccidatur, non impedit, Deo ſic diſponente. Quod & ſe expertum fuiſſe teſtatur Nauarro in Manual. cap. 25. nu. 102. Vbi agens de impedimentis, quæ poſſunt excuſare, à debito canonicarum horarũ perſoluendo, inter alia dicit: Quando occurrit neceſſitas habendi prælectionem in concurſu publico, vel concluſionum defenſionem, quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ perſonæ intereſſet: & eorum ſtudiũ, & precum recitatio ſe non compaterentur, quanquam ipſe vſque ad illud diem nunquam horarum recitationem ante, vel poſt eiuſmodi actus omiſiſſe dicit; quamuis frequenter ei occurrerint, nec ob geminas in die lectiones, quas multis annis Tholoſæ, & Cathurci primum, deinde Salmanticæ & Conimbricæ habuit, nec ob quaternas toto vno anno in Gallia ſingulis diebus, etiam feſtis. Attento quod ſine ope diuina nihil; & cum ea omnia fieri poſſunt: iuxta illud Pauli ad Philip. 4. Omnia poſſum in eo, qui me confortat Chriſtus. Huius ſanctiſsimi viri exemplum in mediũ adducere placuit, vt firmiſsimum habeant clerici, nulla ex cauſa horarum recitationem prætermittere. In eiuſdem ſecundæ noſtræ concluſionis confirmationem adduci ſolet à Canoniſtis cap. cũ ſecundum. de præbendis. Vbi dicitur clericos omnes ad onus eligi, atque adeò à mercede depellendos non eſſe. Et ſubinde iubetur, vt nemo ſine titulo, aut beneficij, aut patrimonij ordinetur. Et ſi ſecus fiat Epiſcopus ei victũ præbeat. Ex quo loco ſic colligunt argumentũ. Merces propter onus debetur, vt textus affirmat: ſed propriũ munus clerici eſt dicere officiũ: ergo ex quacunque præbenda hæc naſcitur obligatio. Dixi notanter in concluſione: ſub clericali titulo. Nã qui titulo ſeculari decimas percipiũt, vt reges, & equites, & concionator, & lector, & cantor, ad huiuſmodi canonicarũ horarũ penſum nõ obligantur, vt communiter fatentur Doctores.

Egregia laus Doctoris Martini Nauarri

De habẽtibus beneficia præſtimonialia.

Verũ autẽ illi, qui beneficia habẽt præſtimonialia, ad earundẽ horarũ recitationẽ teneãtur, varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus. Soto lib. 10. de Iuſtitia. q. 5. ar. 3. partẽ tenet affirmatiuã. Et ratio illi⁹ eſt: Nã titulus, quẽ ſimiles beneficiati habẽt, eſt clericalis, & nõ ſecularis, atq; adeo obligantur ad omnia ea, ad quæ alij beneficiati tenẽtur. Et cõfirmatur ex ca. quoniã. de cõceſsione præbẽdæ li. 6. vbi talia præſtimonia inter cæteros Eccleſiaſticos titulos cõnumerantur. Alij tenẽt contrarium, dicẽtes, quod huiuſmodi beneficia præſtimonialia nõ obligant ſuos poſſeſſores ad officiũ diuinũ perſoluẽdũ. Et ratio illorũ eſt; quoniã putant eos nõ ſumere hæc beneficia ab Eccleſia, vt ei miniſtrent, ſed vt illorũ opibus adiuti ſtudio literarũ, ad quod propriè ſunt inſtituta, vacare poſsint. Et quidẽ ſi hæc ratio aliqua certa iuris autoritate cõſtaret, opinio eſſet ſatis probabilis: ſed quoniam non conſtat, nec eius rei determinationẽ in iure inuenire potui, primã ſententiã, ſicut ſecuriorem ita etiã & veriorẽ, atq; tenendam puto.

Pẽſionarꝰ tenetur recitare officiũ paruũ beatæ Virginis.

De penſionarijs, quoniã nullũ habẽt Eccleſiaſticum titulum, ſed merũ ius petendi ab eo, qui titulum habẽt, certũ eſt, eos non teneri ad diuinum officium dicendum; obligantur tamen recitare officiũ paruum beatæ Virginis propter propriũ motum Pij Quinti, quẽ refert Nauarro in Manuali cap. 25. nume. 122. quod & nos latius probauimus ſupra q. 69. ar. 2.

De eo qui habet titulum beneficij, nec percipit fructꝰ

§ Sed quoniam ſæpe ſæpius contingit clericum aliquem alicuius beneficij titulum habere, nullum autem ex eo commodum, aut fructum recipere: atque etiam contingit beneficium, quod habetur eſſe perexiguum; operæpretium erit, vt explicemus, an in his duobus caſibus officium diuinum recitare teneatur. Et quidem quantum attinet ad primum caſum Medina C. de oratione. cap. de neceſsitate vocaliter orandi oratione publica, partem tenet affirmatiuam; dicens, quod quicunque habet titulum beneficij, eſto aliꝰ omnes fructus illius recipiat, etiam ex autoritate, & iuſſu ſummi Pontificis, ad officium diuinũ dicẽdum obligatur. Solus enim titulus beneficij ſufficiens eſt talẽ inducere obligationem. Et ratio illius eſt: Nã cum beneficium cum illo onere acceptauerit, eſto, fructus non percipiat tenebitur horas Canonicas

cas dicere. Alioqui nec etiã teneretur ad officiũ in Eccleſia cõplendum, quod ipſum exigit beneficiũ. Cuius oppoſitũ aperte colligitur ex cap. clericus viſtũ.90.d. Vbi habetur quod clericus, quẽ ſui beneficij fructus alere non poſſunt, quærat ſuo artificio victum ſine detrimento officij ſui. Et ſi id ſibi difficile fiat, imputet ſibi, qui beneficium acceptauit, aut beneficium dimittat. Quod etiam videtur habere locum (cum eadẽ ſit vtriuſque ratio) in beneficiatis fructus non recipientibus, quando habent ius eos percipiendi, & per eos ſtat quominus percipiant. Hoc tamen non obſtante, dico in præfato caſu, vtendum eſſe diſtinctione. Nam vel ille, qui habens titulum beneficij, non percipit fructus, id facit ſua ſola voluntate, quia, ſcilicet, gratis alteri fructum concedit, aut, quia abſens eſt, aut excõmunicatus. Vel certè id facit ex diſpenſatione ſummi Pontificis, qui titulo beneficij penes vno reſeruato voluit alteri fructus cõcedere. Si fiat primo modo, certum eſt, quod habens titulũ tenetur diuinum officium perſoluere, eſto, fructus non recipiat: quia habet ius illos percipiendi, quando voluerit. Si autem fiat ſecũdo modo, non tenetur. Ita aſſerit Caietanus in ſumma. verbo, hora. quem ſequitur Soto lib.10. de Iuſtitia, q.5. ar.3. & Nauarro locis citatis. Et ratio horum Doctorum eſt: Quia obligatio officij diuini perſoluendi in clericis non religioſis tantũ oriri poteſt, vel ex ſacro ordine, vel ex fructibus ab Eccleſia receptis, quorum neutrũ exiſtit in iſto caſu. Nec valet obiectio ſuperius poſita, nẽpe, ſibi imputet, qui tale beneficium acceptauit. Nam quod autoritate Pontificis fit alteri imputari nõ debet. Eo vel maximè, quod eo ipſo, ꝙ Papa ſacerdotiũ ſuis fructibus priuat, videtur poſſeſſorem ab obligatione dicẽdi horas abſoluere. Secus eſſet, ſi per illũ, qui præbẽdam poſsidet ſtaret, vt fructus non perciperet. Vt ſi abſens eſſet, & nihil lucraretur, aut ſi parentes, vel conſanguinei ex eius volũtate fructibus gauderent. Tunc enim à ſoluendo debito canonicarum horarũ nõ eſſet abſolutus. ¶In ſecundo caſu, quãdo beneficiũ eſt perexiguum, ſimiliter ſentit Medina loco citato, quod illud poſsidens tenetur diuinum officium perſoluere. Quã etiã ſententiã ſequitur Nauarro atq; Syluest. ver. hora.§.3. illamque probat ex ca. clericus victũ, modo citato. Vbi habetur, ꝙ clericus, quẽ ſui beneficij fructus alere nõ poſſunt, quærat ſuo artificio victũ ſine detrimẽto officij ſui. Et ſi id ſibi difficile fiat imputet ſibi, &c. Hoc tamen nõ obſtãte, dico, lõgè eſſe probabilius, ꝙ qui valde tenue habet beneficiũ ad recitandum diuinum officium nõ obligatur. Ità tenet Soto loco citato: quẽ communiter ſequuntur recentiores Theologi. Et ratio illius eſt: Tum, quia beneficium perexiguum in iure, vix habetur pro beneficio, cuius rei ſignum eſt, quod poſſunt plura illorum ab eodem ſimul obtineri. Tum etiã quia quod parum diſtat nihil diſtare videtur, vt habet regula iuris. Et tandem: Quia obligatio recitandi diuinum officium in beneficiatis, ortũ habet ex accepta mercede, & qui tenue habet beneficium, abſolute loquẽdo, mercedem recipere non eſt dicendus. Quod autem tenue dicatur beneficium, arbitrio prudentis viri relinquitur iudicandum, qui ſententiam proferet habita ratione temporis, loci, perſonæ, & aliarum circunſtantiarum, quæ clerici ſuſtentationem poterunt facere difficiliorem, hoc præſuppoſito tanquã certo, quod quãuis tale beneficium congruę clerici ſuſtentationi non ſit ſufficiens, ſi tamen adiuuet bonæ illius parti, à debito recitandi horas Canonicas non excuſabitur. Nã in hoc caſu loquitur capitulum ſuperius poſitum, & noſtra ſententia procedit, tantũ in beneficijs adeò tenuibus, vt beneficij nomẽ vix mereri poſsint.

Sententia autoris.

De eo qui habet beneficium perexiguũ ſententia autoris.

¶Ex dictis omnibus infero primo, ꝙ ille, cui collatum fuerit beneficium in commendam, ſicut interim, ꝙ beneficiũ habet tenetur per ſe, vel per alium Eccleſię ſibi cõmiſſæ officium complere, ac ſi ſibi datum eſſet in titulum (cum enim Eccleſia paſtore carere non debeat, qui eidem miniſtret, is qui eam in commendam, interim quod alter intitulatur, accipit, illud idem onus, in illo interim, ſuſcipit, quod eſſet intitulatus accepturus. Eſt enim velut ſubſtitutus alicuius cathedratici, aut alterius officialis, cuius vicem & obligationem in ſe ſuſcipit tempore ſubſtitutionis) ità etiam & ad recitandas horas Canonicas obligatur pro illo interim, quo beneficium habuerit in cõmenda. Eo vel maximè, quod ius habet fructus beneficij percipiẽdi, ſi voluerit, ad quod obligationem, diuinum officium perſoluẽdi ſequi, diximus.

Habẽs beneficiũ in cõmẽda tenetur horas Canonicas dicere.

¶Infero ſecũdo, ꝙ cui capellania collatiuã data fuerit ad Canonicas horas dicẽdas obligatus erit. Cũ enim capellaniæ huiuſmodi, etiã ſi de iure patronatus ſint, beneficia ſint Eccleſiaſtica, non releuabuntur ea poſsidentes, ab onere recitandi diuinum officiũ, quãuis munus capellaniæ per alios ſuppleant. Sicut nec cæteri beneficiati à debito recitandi horas Canonicas releuantur, per hoc, quod capellanos habeant, qui ſibi collatis Eccleſijs miniſtrent. Eſt enim obligatio di-

Capellani tenentur dicere officiũ diuinum.

tendi horas Canonicas perſonales, hoc eſt, perſonis ipſis, quæ ad ordinem ſacrum, aut beneficium promoti ſunt, iniuncta. Ideòque, niſi per ſe ipſos eas perſoluant non ſatisfaciunt. Excepto, niſi ob aliquam iuſtam cauſam excuſentur: de quo poſtea dicemus.

4. Dubiũ. De monachis in ſacris ordinibus non cõſtitutis.

¶ Explicatis iam duobus titulis, ex quibus obligatio recitandi horas Canonicas ſuboriri poteſt, nempe, ordine ſacro, & Eccleſiaſtico beneficio, ſupereſt, vt dicamus de tertio, ſcilicet, voto ſolenni. Dubitatioq; eſt, vtrùm monachi, ex eo ſolum quod monachi ſunt, ſecluſo ſacro ordine, ex Eccleſiæ præcepto teneantur diuinum officium perſoluere. Dico ex præcepto Eccleſiæ. Nam ex vi ſuarum conſtitutionum, certum eſt, quoſdam poſſe obligari ad culpam, & alios ad pœnam, pro diuerſitate legum, ſibi impoſitarum. De noſtris religioſis non eſt dubitatio, quod, niſi in ſacris ordinibus ſint cõſtituti, ex vi noſtrarum legum, quæ ſuos tranſgreſſores non ad culpam, ſed ad pœnam obligare velle dicunt, non tenentur ſub mortali horas Canonicas dicere. Et idem fatetur Dominicus de Soto, de religioſis Dominicanis. Cæterum, vtrum ad id teneantur ex Eccleſiæ præcepto omnibus votum ſolenne emittentibus impoſito, quale eſt illud, quod diaconos & ſubdiaconos obligat, maiori varietate opinionum diſputatur à Doctoribus.

Sententia Caietani et Medinæ.

Caietanus in ſumma verbo. horæ Canonicæ, fatetur ſe nullo modo videre, qua ratione huiuſmodi religioſi teneantur, niſi ex conſuetudine. De qua vtrùm obliget, nec ne, multum dubitare dicit. Medina Codic. de oratione. capit. de neceſſitate vocaliter orandi oratione publica, abſolute dicit, quod non tenentur. Poteſtque probari hæc ſententia pluribus argumentis.

1. argum.

Primo ſic: Monachi, de quibus loquimur, non obligantur officium diuinum perſoluere ex ordine ſacro, nec ex beneficio, nec ex voto ſolenni: ergo nullo modo obligantur. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primò, quod non obligentur ex ordine ſacro, nec ex beneficio, eſt res manifeſta: Nam ità ex hypotheſi ſupponimus. Quod autem, nec etiam obligentur ex voto ſolenni, probatur. Quia, ipſi tantum vouent tria vota eſſentialia, in quorum nullo, nec virtualiter, nec formaliter obligatio dicendi horas Canonicas continetur.

2. argum.

¶ Secundo ſic argumentor: Autore Diu. Thom. 2.2. quæſtione vltima, articulo octauo, in ſolutione, ad. 2. hoc differt ſtatus monachorum ab ſtatu regularium canonicorum, quod iſtis, ſcilicet, canonicis regularibus per ſe competit, vt ſint clerici, addictique ſint Eccleſiaſticis miniſterijs: ordo autẽ monachorum per ſe inſtitutus, eſt contẽplationis gratia, & per accidens competit illis, vt ſint clerici: ergo quandiu clerici non fuerint ex eo, quod monachi ſunt, non tenebuntur diuinum officium perſoluere.

3. argum.

¶ Tertiò: Autores contrariæ opinionis ex eo obligant monachos horas Canonicas dicere, quia viuunt ex eleemoſynis, ſed hæc ratio nihil valet: Tum, quia eleemoſynæ perceptæ nullam inducunt obligationem orandi, vt de ſe patet: Tum etiam; quia monachis, eo ipſo, quod Deo ſunt addicti, debetur victus atque veſtitus à republica, quanuis nullũ aliud Eccleſiaſticum officium exerceant. Conducit enim quam maximè ad bene inſtitutam rempublicam, vt ſint aliqui, qui rerum diuinarum contemplationi inſiſtant: ergo. Nec obſtat eſſe aliqua monaſteria, quæ decimas Eccleſiaſticas percipiant. Nam, vt ſupra diximus, decimæ Eccleſiaſticæ non ſemper inducunt obligationem recitãdi diuinum officium.

4. argum.

¶ Quartò: Si monachus ex vi voti ſolennis teneretur horas Canonicas dicere; ſequeretur, non poſſe eum ab eo vinculo eximi, niſi ex diſpenſatione ſummi Pontificis: conſequens autem eſt falſum: nam, ſi frater aliquis ex choriſta fieret laicus, ad quod ſola prælati voluntas eſt ſufficiens, non teneretur diuinum officium perſoluere ad modũ aliorum fratrũ, qui choro inſeruiunt, vt omnes Doctores fatentur: ergo nec anteà tenebatur.

Sententia communis.

¶ Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Doctores tam Theologi, quam Canoniſtæ, Sylueſter verbo. hora. q. 2. Antoninus. 3. p. titu. 13. cap. 4. Soto lib. 10. de Iuſtitia, q. 5. ar. 3. Nauarro in Enchir. de oratione, cap. 7. numer. 2. & 5. Paludanus in. 4. d. 15. q. 5. Panorm. & alij in capit. licet. extra. de voto. Et rationes, quæ pro hac ſententia adduci poſſunt potiſſimæ ſunt duæ. Prima deſumitur ex conſuetudine, quæ vim habet legis. Secũda ex eo, quod monachi in ſingulis conuentibus tenẽtur in cõmuni horas Canonicas recitare. Ex quo colligi videtur, ꝙ qui fuerint choro mancipati, quãdo abſunt, obligãtur illud priuatim dicere. Quod enim aiunt multi, teneri eos ratione voti, ex cap. licet. de voto: eſt ridiculum. Cum ibi ſolũ habeatur, quòd, ſi quis quid vouit illud ſoluere teneatur: religioſi autem tantũ ſuſcipiunt tria eſſentialia vota, & in reliquo pollicentur ſe victuros, iuxta præſcriptum ordinem ſuarum conſtitutionum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primo, quod, vt conſtat ex

Diu.

Nota. 1. Officiũ diuinũ per ſe non pertinet ſtatui monachorũ

Diu. Tho. loco à nobis nuper citato, ad monachorum ſtatum propriè loquendo, nec pertinet, nec ex illo ſequitur obligatio recitandi horas Canonicas publicè, aut priuatim; nec etiam obligatio exercendi alia munera Eccleſiaſtica, ſed hoc pertinet clericis: & monachorum purum inſtitutum eſt, vt renunciantes ſeculo, ſibi viuant, Deoque vacent, vt patet ex Diuo Hieronymo, & habetur in decretis. 16. quæſtione prima, capit. alia. & capit. ſic viue. & capit. ſic clericatus. Ex quo fit, vt eiſdem monachis de per accidens conueniat, vt ſint clerici. Quare olim maiori ex parte erant laici.

Nota. 2. Officiũ diuinũ in qua ratione pertineat ſtatui monachorum.

¶Secundo eſt aduertendum, quod quanuis officium diuinum propriè, & per ſe non pertineat ſtatui monachorum, poſteà tamen fuit illis iniunctum; & vt colligi poteſt, propter duas cauſas, vnam congruentem, alteram neceſſariam. Cauſa congruens fuit: Quia cum monachi inſtitutum eſſet Deo vacare, viſum fuit conueniens prælatis monachorum certam quandam rationem laudandi Deum illis præſcribere, vt ita in illo clericos imitarentur, ſicut faciunt in concionando, & audiendis ſacris confeſſionibus. Cauſa neceſſaria fuit. Quia monachi qui olim maiori ex parte erant laici, poſteà maiori ex parte fuerunt ſacris initiati. Eſt autem ſancitum in iure, vt clerici ſacris initiati interſint in Eccleſia publicis vigilijs, & precationibus, magnaque eſt pœna impoſita ijs, qui id neglexerint, vt patet ex capit. clericus. & duobus ſequentibus. 91. diſtinctione. Quia ergo clerici monachi non poterant commode adire Eccleſias ſecularium, neceſſariò factum fuit, vt ipſi monachi in ſua domo publicè diuinum officium perſoluerent. Et ob eandem cauſam adiuncta fuit ſingulis monaſterijs ſua Eccleſia, diuiſiq; fuerũt monachi in duas partes. Vna illorũ, qui ſacris erãt initiãdi, & appellãtur clerici. Altera illorũ qui nõ erãt ſacris initiandi, & appellãtur laici, ſiue cõuerſi. Taliter tamẽ, vt ſolo iuſſu prælati è laicis clerici, & ex clericis laici fieri poſſent ſine vlla diſpenſatione.

Nota. 3. Qualiter cõſuetudo obliget.

¶Tertiò, eſt aduertendum, quod conſuetudo, vt conſuetudo eſt, ipſa per ſe nullã inducit obligationem legalẽ, ſed eatenus obligat, quaten⁹ eſt indiciũ, & argumentũ legis, vel formaliter, vel virtualiter latæ. Vnde quãdo extat lex, vnde nata eſt conſuetudo, tunc cõſuetudo nihil amplius obligat, quam ipſa lex. Quãdo verò non extat lex, tũc cõſuetudo indicat legem eſſe, in duobus caſibus. Primus eſt quãdo ità ſe res habet, vt qui violãt conſuetudinẽ puniantur. Tunc enim reſpublica eo ipſo, quod punit violatores conſuetudinis, ſatis declarat ſe velle, vt ea ſeruentur, quæ poſita ſunt in conſuetudine. Alter caſus eſt, quando omnes probi & docti viri vnanimi conſenſu iudicant peccare illos, qui violant conſuetudinem. Nam talium hominũ ſenſus, tunc eſt idoneũ, & ſufficiens indiciũ publici iudicij, & voluntatis.

1. cõcluſio.

¶His conſtitutis ſit prima concluſio; Monachi tenentur diuinum officium dicere publicè, & in communi, in ſingulis monaſterijs, ſi adſit opportunitas. Probat̃ ex ſecũdo notabili. Monachi magna ex parte ſunt ſacris initiati: ſed nõ eſt licitũ ſecundum iura, vt clericorum conuentus ſit expers diuini officij: ergo tenentur in communi, in ſingulis monaſterijs diuinum officiũ recitare. Ex quo infero, prælatos monaſteriorum mortaliter peccare, ſi oblata opportunitate non curauerint, vt officium publicè & in communi dicatur.

2. Cõcluſio Monachi laici, vel nouitij nõ tenentur dicere diuinũ officium.

¶Secunda concluſio: Monachi, vel laici, vel nouitij non tenetur dicere officium diuinum, nec aliquam partem illius. Hæc cõcluſio partim eſt contra Paludanum in. 4. d. 15. quæſt. 5. dicentem; nouitios ſicut cæteros profeſſos teneri recitare horas Canonicas. Et ratio illi⁹ erat, quia ita viuunt de eleemoſynis, ſicut cæteri, partim eſt contra Diu. Antoninum. 3. p. tit. 13. c. 4. ad id obligãtem laicos, ſeu conuerſos. Et quidem, quantũ ad nouitios eſt res manifeſta, quia nondũ ſunt religioſi, nec eleemoſynæ perceptæ aliquã inducunt obligationem orandi, vt dicitur in tertio argumẽto. Quantum autem ad laicos ſeu conuerſos, probatur: Nam illorum munus non eſt vacare rebus Eccleſiaſticis, ſed miniſtrare. Quare quod præfecti religionis laicorum ordini orandum iniunxerint, non aliam vim habebit præcepti, quam quæ in tali religione exprimitur. Et quia in ordine noſtro illud vinculum non obligat ad culpam, niſi, vbi contẽptus adfuerit, ſed ad pœnam pro arbitrio prælati, laici officium ſibi præſcriptum relinquentes non peccabunt mortaliter, imò nec venialiter, niſi aliunde ratio culpæ ortum habuerit. De hac cõcluſione quantum ad vtranque partem videndus eſt Syluester verbo. hora. q. 2.

3. cõcluſio. Monachus ſemel, aut iterum nõ dicens officiũ diuinũ non peccat mortaliter.

¶Tertia cõcluſio: Monachus choriſta, qui ſacris non eſt initiatus, ſemel, aut iterũ non dicens officium diuinum, meo iudicio, non peccat mortaliter. Hãc concluſionẽ mihi ſaciunt probabilẽ argumẽta facta pro opinione Medinæ. Et certè videtur valde durũ, & à pietate Chriſtiana alienum, mittere aliquẽ in infernum, aut dicere, quod peccat mortaliter, ſine euidẽti, aut certa ratione. Et ad argumẽtũ de cõſuetudine factũ pro opinione

communi reſpondeo, quod cum in ſingulis ordinibus ſit præceptum, quod tam in communi, quam in particulari officium diuinum dicatur, eſt probabile talem conſuetudinem ortum habuiſſe ex illo præcepto; atque adeò non obligare magis quam ipſum præceptũ, quod nec ad mortale, nec fortè ad veniale obligat, vt diximus, iuxta doctrinam à nobis traditam in tertio notabili. Ad aliud, in quo ex obligatione, quam monachi in communi habent recitandi horas canonicas colligitur eadem obligatio in particulari, reſpondetur, conceſſo antecedẽti, negando conſequentiã. Nam, quod teneantur in cõmuni, cauſa eſt, quod monachi magna ex parte ſunt clerici; & iure ſancitum eſt, vt clerici ſacris initiati in Eccleſiã publicis vigilijs & precationib' interſint; vt diximus in ſecũdo notabili. Ex hoc autem non infertur, quod qui abſunt à choro, ſi non ſunt ſacris initiati in particulari diuinum officium dicere teneantur.

Vltima conclusio.
Monachus crebro relinquens officiũ diuinũ, peccat mortaliter.

¶Vltima concluſio: Monachus choriſta, qui per magnum temporis ſpatiũ horas canonicas non recitaret, aut per negligentiam crebrò illas relinqueret, hunc ego non auderem excuſare à peccato mortali. Hanc concluſionem non alia ratione probo, quam cõmuni conſenſu, atque iudicio bonorum, & ſapientium virorum, qui in re morali plurimum valere debet. Dixi autem, per negligẽtiam. Nam ex iuſta & rationabili cauſa, ſicut à clerico ſeu beneficiato officium diuinũ iuſtè, & ſine peccato prætermitti poteſt: ità etiã à monacho. Quæ verò ſint cauſæ iuſtæ, atque legitimæ officij diuini prætermittendi ab illis, qui illud ex iure dicere tenentur, declarat Nauarro in Manua. cap. 25. nu. 100. & ſequentibus. Qui illas reducit ad quinq;.

1. cauſa prætermittẽdi diuinũ officium.

Prima eſt infirmitas eiuſmodi, ob quam directè, vel indirectè precũ recitatio infirmo noceret, iuxta Innocentium, & Hoſtienſem in cap. 1. de celebra. miſſ. quod videtur intelligendum de nocumento notabili, quod ſequeretur non ſolum recitando horis debitis, ſed etiam ante vel poſt illas, vſque ad mediam noctem, & recitando etiam cum ſocio, ſi eum haberet, alias non, vt latè oſtendit idem Nauarro in Enchiri. de oratione capit. vndecimo. Ex quo infert febrim, quæ ſtatis horis recurrit, non excuſare illum, qui ante, vel poſt illas commode dicere valet, & conſequenter, nec febrim quartanam, aut aliam leuem quæ grauium negotiorum, aut rerum colloquia, vel diſpoſitionem non impedit quo fit; vt multos arbitretur nimis facile ſe excuſare. Cæterum ſicut non eſt opus poſt ægritudinem repetere horas in illa omiſſas, vt dicunt Innocentius & Hoſtienſis communiter recepti in dicto capit. primo, ita etiam non eſt opus eas ab alio recitante audire tempore ægritudinis, vt docet Paludanus in. 4. diſtinctione. 11. quæſtione 5. articulo. 2. concluſione. 1. Nec contrarium ſentiunt Innocentius & Hoſtienſis, quidquid dicat Gerardus de aſsiduitate orandi, colum. 4. Nec etiã eſt neceſſe loco horarum mẽte Deum precari, quanuis contrarium dicat Maioris in. 4. d. 12. q. 6. poſt decimum argumentũ, ſine textu, aut ratione concludente.

2. cauſa, omittẽdi diuinum officium.

¶Secunda cauſa, à recitando excuſans eſt occupatio repentina, quæ, aut ſine ſcãdalo, aut ſine peccato omitti non poſſet, vt ſi neceſſe foret horas omittere ad ſedandos populi tumultus, qui excitarentur, aut ad concionem quæ ſine ſcandalo, aut magno damno omitti non poſſet, neceſſaria pararentur: & idem eſt dicendum, quando occurrit neceſsitas habendi prælectionem in concurſu publico, vel concluſionum defenſionem, quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ perſonæ intereſſet, & eorũ ſtudiũ, & precum recitatio ſe non compaterentur. De hac cauſa videndi ſunt Henricus de Gãdauo, quodl. 15. q. 12. & Syluester verbo hora. q. vltima.

3. cauſa, nõ dicendi horas.

¶Tertia cauſa, eſt defectus breuiarij, ſiue id ſua culpa, ſiue abſq; ea cõtingat, quia quãuis peccet breuiariũ ſibi non comparando, aut illud proijciendo, non tamen peccat, nõ recitando, cum id præſtare nequeat, modo iuſte pœniteat illud nõ comparaſſe, argumẽtum leg. impoſsibiliũ. ff. de reg. iur. & ca. nemo ad impoſsibile, eodem titulo. lib. 6.

4. cauſa.

¶Quarta cauſa eſt diſpenſatio ſummi Põtificis, iuxta Cardinalẽ Turrecremata in ca. Eleutherius. 92. d. Scio Panormitanũ in di. c. 1. de celeb. miſſ. affirmare, quod Papa nõ poteſt facere, vt clerici non teneãtur ad horas, quanuis poſsit diſpenſare in modo dicendi, hoc, vel illud officium. Quod etiã affirmãt ſum. Ange. & Hoſt. Quorum fundamẽtum eſt; quoniam exiſtimant hoc eſſe de iure diuino iuxta illud Pſalmi; Septies in die laudẽ dixi tibi. Sed ſi hęc ratio aliquid valeret pari ratione ſequeretur, non etiã poſſe diſpẽſare Papã in vigilijs matutinis. Quoniã idẽ propheta dicit: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Quare dico, non eſſe de iure diuino omnia, quæ leguntur facta in ſcriptura. Alioquin teneremur pugnare cum Golia & beſtijs, vt Dauid fecit. Sed ea tantum, quæ ibi fieri præcipiuntur præcepto morali, & non iudiciali, aut cæremoniali. De quo videndus eſt Diu. Thom. 1. 2. quæſtione centeſima tertia. Et cum in

factis

ſacris literis non præcipiatur ſeptem canonicarum horarum recitatio, quanuis ſit illis conformis, manifeſtè ſequitur earum dicendarum obligationem eſſe ſolum de iure poſitiuo, atque adeò poſſe ſummũ Pontificem in illa diſpenſare; licet rariſsimè ſoleat.

5. cauſa excuſans à debito recitãdi horas. ¶Quinta cauſa eſt, quando quis non tenetur diuinum officium recitare, niſi ratione alicuius beneficij, & nullos eius fructus per ſe, aut per alium capit, imò nec capere poteſt, nec in poſterum eſt capturus. Dico, per ſe, aut per alium propter eos, quorum patres heri, vel amici fructus beneficij percipiunt. Nam iſti non minus quam ſi ipſi caperent recitare tenentur, iuxta reg. qui per alium. libro ſexto. Dixi, nullos fructus. Nam qui partem recipit ad officium obligatur. Dixi, nec capere poteſt propter eos, per quos ſtat, quominus fructus percipiant, vel quia non accipiunt poſſeſsionem, vel non reſident, qui etiam tenentur horas recitare ac ſi fructus perciperent. Dixi, nec in poſterum eſt capturus. Nam ſi litigaret, & habita ſententia fructus ſequeſtratos, aut ab aduerſario perceptos obtinere deberet, teneretur quanuis poſſeſsionẽ non accepiſſet, imò nec accipere poſſet, diuinũ officium recitare. Fructus enim percepti, ſaltem poſt litem conteſtatam debentur vero beneficiato, ſi vicerit, quanuis contra poſſeſſorem de proprietate litiget, tam in rebus ſpiritualibus, quam profanis. Deciſ. Rot. vigeſima quarta, per notata in capit. grauis, & per Innocentium in capit. in literis. de reſtitutione ſpoliatorum. leg. certum. Cod. de rei vend. & leg. Et ex diuerſo. ff. eodem. Propterea autem, quod ſtudeat, vel inſeruiat, vel peregrinetur, nullus à recitando excuſatur, vt latè docet Nauarro in Enchi. de oratione, capit. ſeptimo, numero decimo octauo, contra Gerardum de aſſiduitate orandi quæſtione ſexta. Nec etiam excuſat excommunicatio etiam denuntiata, quanuis ſemper excommunicatus teneatur ſeorſum recitare, nec alijs ſe commiſcere, capit. presbyterum vigeſima octaua diſtinctione, & capit. ſecundo, & cap. illud. de clerico excommunicato.

5. Dubium principale. ¶Quintum dubium principale huius articuli in explicando ordine & modo, quo quis debeat diuinum officium perſoluere, verſatur, quod ante breuiarium Romanum Pij Quinti Pontificis maximi iuſſu editum maiorem continebat difficultatem. Nam cum tunc eſſent pene innumera breuiaria, vnaquæque Eccleſia ſuum peculiarem modum habebat recitandi, imò & ſub nomine breuiarij Romani, duo circunfereðantur, vnum quod dicebatur Romanum vetus, eratque pene idem cum breuiario quod nunc eſt in vſu, alterum quod dicebatur Romanum nouum à Franciſco Quignonio, tituli ſanctæ Crucis in Hieruſalem presbytero Cardinali compoſitum, maxima controuerſia erat inter Doctores an ſinguli clerici, vel monachi debito diuinum officium dicendi ſatisfacerent, ſequendo breuiarium, quod maluiſſent. Et quanuis vnuſquiſque in officio diuino perſoluendo teneretur ritum ſuæ metropolis ſequi, vt conſtat ex capit. de iis. & ex cap. placuit. 12. diſtinct. vbi id ſingulis clericis præcipitur. Communiter tamen dicebant Doctores, non peccare mortaliter, qui ſecus facerent, ſicut nec peccabant mortaliter qui, die, quo orandum erat de feria, orabant de aliquo ſancto. Quod erat intelligendũ, quã tum attinet ad præceptum commune Eccleſiæ. Nam poterat fieri, quod in aliqua ſpeciali Eccleſia eſſet præceptum, vel excommunicatio impoſita contra eos, qui alio, quam ſuæ metropolis breuiario, vterentur, & tunc peccarent mortaliter qui ſecus facerent. Ratio autem illorum Doctorum erat, quia canones ſuperius citati cum præcipiebant, vt vnuſquiſque ritum ſuæ Eccleſię ſequeretur, non vtebantur verbis, quę ſufficiẽtia eſſent obligationẽ peccati mortalis inducere. Cæterum, quoniam iam pene omnia illa breuiaria ſunt abolita per Pium Quintum, vt conſtat ex bulla principio breuiarij ab ipſo edito, appoſita, & ſingulis clericis & monachis præceptum, vt nullum aliud, quàm ſuum in diuinis officijs perſoluendis ſequantur, exceptis eis, quæ ab ipſa prima inſtitutione à ſede apoſtolica approbata, vel conſuetudine, quæ vel ipſa inſtitutio ducentos annos ante cedat, alijs certis breuiarijs vſa fuiſſe conſtiterit: qui contrariũ fecerit proculdubiò peccabit mortaliter. *Breuiariũ Pij Quinti & eius obſeruandum.* Ordo etiam breuiarij adeò ſtrictè præcipitur tam à Pio Quinto, loco citato, quam à Gregorio. XIII. in proprio motu proprijs officijs Hiſpaniæ præpoſito, vt quãuis nõ exiſtimem eſſe peccatum mortale, vno, aut altero die officium diuinum peruertere recitando, ſcilicet, horas de vno ſancto, in die, quo breuiariũ præcipit, vt officiũ fiat de feria, qui crebrò & frequenter id faceret proculdubio mortaliter peccaret, tanquã ille, qui vnitati & conformitati diuini officij pſallendi, ab Eccleſia, & ab his duob⁹ ſummis Pontificibus præcipuè valde ſtrictæ contrarius exiſteret. Eadem etiam vnitas, atque conformitas fuit præcepta in concilio Tolet. quarto, capit. ſecundo, ſub his

verbis. Vnus ordo orandi & pſallendi per omnem Hiſpaniam, & Galliam conſeruetur, vnus modus in miſſarum ſolennijs, vnus in veſpertinis officijs; quia vna fide, & vno regno continemur, ſcilicet, Chriſto. Et idem dicitur in concilio Toletan. 11. cano. tertio. Ratio autem huius vnitatis, & conformitatis procurandæ fuit, quia varietas precandi in Eccleſia vnitatem animorum quodammodò ſcindere videbatur, præbebatque fragilibus cauſam ſchiſmatis, vt conſtat.

De officio beatæ Virginis, mortuorum & litanijs.

¶De officio paruo beatę Virginis, de officio mortuorum, & litanijs, quæ in profeſtis diebus nocturno officio adhiberi præcipiebantur, etiam erat antiquitus concertatio inter Doctores, an caderent ſub præcepto necne? Sed hæc lis iam eſt dirupta per Pium Quintum in bulla breuiarij pręfata dicenté: Quod verò in rubricis noſtri huius officij præſcribitur, quibus diebus officium beatæ Virginis, & defunctorum, item ſeptem Pſalmos pœnitentiales, & graduales dici ac pſalli oporteat. Nos propter varia huius vitæ negotia multorum occupationibus indulgentes, peccati quidem periculum ab ea præſcriptione remouendum duximus. Verùm debito prouidentiæ paſtoralis admoniti omnes vehementer in Domino rohortamur, vt remiſsionem noſtrã, quantum fieri poterit, ſua deuotione ac diligentia pręcurrentes, illis etiam precibus ſuffragijs & laudibus ſuæ & aliorum ſaluti conſulere ſtudeant. Hoc autem concedimus ſine præiudicio ſanctæ conſuetudinis illarum Eccleſiarum, in quibus officium paruum beatæ Mariæ ſemper Virginis in choro dici conſueuerat, ità, vt in prædictis Eccleſijs ſeruetur ipſa laudabilis, & ſancta conſuetudo celebrandi more ſolito prædictum officium. Hæc Pius Quintus. Ex quibus verbis colligo primò, in illis Eccleſijs, in quibus erat conſuetudo dicendi officium paruum Beatæ Virginis, eandem nunc manere obligationem dicendi illud in choro, in illis diebus tantum, in quibus Breuiarium præcipit, vt dicatur. Infero ſecundo, extra chorum nullum obligari tale officium dicere. Infero tertio, quod relinquentes officium defunctorum, vel ſeptem Pſalmos, vel graduales in choro; vel extra chorum nullum peccatum committunt. Hæc enim dicendi nulla obligatio imponitur, nec in communi, nec in particulari; ſed tantũ conceduntur indulgentiæ recitantibus.

De tempore & ordine horarum.

¶De tempore etiam & ordine horarum multa, atque diuerſa dicunt Doctores. Cæterum, vt ea, quæ vera ſunt, breuiter & dilucide explicemus, aduertendũ eſt, quod tempus legitimum diuino officio ſoluendo præſcriptum ſpatio viginti quatuor horarum continetur; nempe, à duodecima hora mediæ noctis vnius diei, vſque ad duodecimam mediæ noctis alterius, quanuis & matutinæ preces diei craſtinæ dici poſsint hodie occidente ſole, vt conſtat ex conſuetudine; & ex Diuo Thoma in quodlibet. affirmante, Matutinas ſerò dicere propter honeſtarum occupationum neceſsitatem; non eſſe malum, quia melius eſt laudes debitas Deo præueniendo reddere, & alia honeſta officia poſteà facere, quam ſi per vnum aliud impediatur. Prima autem & reliquæ preces, non niſi poſtquam ſonuerit duodecima hora noctis dici poſſunt. Habent & vltra hoc ſingulæ horæ ſua peculiaria tempora, ex quibus nomina traxerunt, ſcilicet, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Veſperæ & Completorium. Hoc conſtituto dico primò; quod cum officium in communi dicitur, adeò eſt neceſſarium, vt ſtatis per Eccleſiam horis perſoluatur, ſeruata locorum conſuetudine, vt contrarium facere ſit peccatum mortale. Nolo dicere, quod vno aut altero die tempus mutare ſit peccatum mortale; ſed quod ſi ità mutetur, vt magna fiat peruerſitas in horis dicendis, id ſine peccato mortali eſſe non poſsit. In hoc dicto vnanimiter conueniũt omnes Doctores. Et ratio illius eſt: Quia Eccleſia iuſtis, & rationabilibus de cauſis publicis dicendis laudibus determinata tempora ſtatuit, vt in principio huius articuli dictum eſt. Et præſertim, vt ſciret populus quo tempore in Eccleſiam confluere deberet: ergo ſi ille ordo intermitteretur per grauem offenſam Eccleſia pateretur: ex grauitate autem obiecti culpæ magnitudo æſtimatur; & ſic eſſet peccatum mortale. Et confirmatur ex Clementi. 1. de celebra. miſſarum. Vbi concilium Vienenſe in hunc modum inquit; Graui turbatione mouemur, quod ex nonnullorum rectorum negligentia, &c. Ne igitur tranſgreſsiones inualeſcant huiuſmodi, alijſque veniant in exemplum, ſacri concilij approbatione hoc fieri prohibentes ſancimus, vt illi, ad quos id pertinet (omni negligentia, vel incuria penitus relegata) circa reformanda pręmiſſa, & eorum ſingula corrigenda, nec non, vt cathedralibus regularibus, & collegiatis Eccleſijs horis debitis deuotè pſallatur, ſollicitam curent diligentiam adhibere. Quibus verbis ſignificatur ad illos, quibus publica cura incumbit, quam maximè ſpectare, vt faciant, quod officium diuinum in communi

1. Dictum Diuinũ officium in cõmuni debet dici ſtatutis horis ſub reatu peccati mortalis.

communi debitis horis, & deuotè cauetur.

2. Dictum. Dico ſecundò, quòd qui dicit priuatim officium diuinum tempora ſingulis horis propria mutans, aut inuertens ordinē, dicēdo, ſcilicet, Primam poſt Tertiam, ſi id in conſpectu populi non faciat, nec ſcandalum inde oriatur, non peccat mortaliter. Imò ſi rationabilis aliqua cauſa id faciendi, adfuerit, nec etiam peccabit venialiter. Ità tenent communiter omnes ſummiſtæ. Et ſi aliqua mutatio eſt facienda melius eſt anteuerrere, quam poſtponere officium, vt dicitur in cap. clericus. 91. diſt.

De ordine quē debet habere miſſa inter alias horas

¶De ordine quem miſſa debet habere inter alias horas, eſt dubitatio, vtrùm, ea dici poſsit, antequam ſacerdos matutinale officium perſoluat. Vercenſis, quem Syluester refert, verbo, miſſa. 1. §. 6. dicebat eos, qui ante nocturnum officium, matutinales, ſcilicet, Pſalmos, & Laudes, Miſſam celebrant mortale peccatum committunt. In qua etiā ſententia dicit eſſe omnes ſummiſtas. Imò D. Antoni. 3. part. tit. 13. cap. 4. citat in eandem Hoſtienſem & alios, quibus ipſe non contradicit. Hæc tamen ſententia procul dubiò eſt falſa, & abſq; ratione aſſerta. Et probatur: Miſſæ officium eſt diſtinctum ab officio orandi, nec aliquam inter ſeſe coordinationem iſta officia habent: ergo quamuis miſſa dicatur ante matutinum, non erit peccatum mortale. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. De tempore dicendæ miſſæ priuatæ nihil aliud in iure cautum eſt, niſi quod non dicatur, vel ante lucem, vel poſt meridiem: Conſtat autem nullum eſſe peccatum mortale, quòd matutinales horæ dicantur poſt meridiem: ergo miſſa & officium matutinale nullam connexionē habent inter ſeſe. Et confirmatur: Maior connexio, & ordo eſt inter ipſas horas canonicas inter ſeſe, quam inter miſſam & matutinale officium; ſed prætermittere ordinē horarum non eſt peccatum mortale, vt paulò anteà probauimus: ergo nec dicere miſſam ante officium matutinale erit peccatū mortale. Forſan ob conſuetudinem venialis eſſet culpa, vbi id commodè fieri poſſet, nocturnum officium non prius ſoluere, quam miſſa diceretur. Cæterùm, ſi cauſa aliqua legitima adſit nullum erit peccatum. Cauſæ autem legitimæ, meo iudicio, erunt, vt ſi ille, qui nondum matutinas dixit, neceſsitas incumbat celebrandi. Vel, quia prælatus præcipit, vel quia alter eleemoſynam offert, vt ſtatim dicat, & ſimilia. Siquis autē propter aliquem morbum legitimam haberet excuſationem dicendi officium diuinum, bene poſſet ſacrificium miſſæ facere, eſtò nec dixiſſet, nec dicturus eſſet horas canonicas, quidquid dicant ſummiſtæ.

Dicere miſſam ante matutinū non eſt peccatum mortale.

Sententia Melchioris Cani impugnatur.

Magiſter Melchior Cano ſolitus erat reſpondere ad propoſitam difficultatem ſub diſtinctione, dicens, quòd ſi miſſa diceretur nomine conuentus, qui illam celebraret ante perſolutū matutinale officium peccaret mortaliter, tamen ſi miſſa eſſet priuata, vel nullum eſſet peccatum, ſi legitima cauſa id faciendi adeſſet, vel tantum eſſet peccatum veniale. Et ratio illius erat, quoniam conuentualis, quę Maior appellatur, in diebus feſtis poſt tertiam, in profeſtis poſt ſextam, in diebus ieiunij poſt nonam, celebrari præcipitur. de cōſecrat. diſt. 1. can. nocte. & can. ſolent. Cæterūm meliùs dicendum exiſtimo, quòd ſiue miſſa ſit priuata, ſiue conuentualis intrepide quiſque poteſt illam celebrare non recitato matutinali officio, abſque conſcientia peccati mortalis, imò & abſque veniali culpa, ſi cauſa aliqua id faciendi adſit. Canones enim citati nullum præceptum imponunt, particulariter ab aliquo obſeruandū, ſed tantum præſcribunt ordinem, qui à tota cōmunitate teneri debet, vt ſupra diximus de ordine in officio ſeruando.

De loco vbi horæ canonicæ dici debent.

¶De loco, in quo horæ canonicæ ſunt dicendæ, nec etiam ſatis conuenit inter Doctores. Nam Hoſtienſis, Innocentius, & alij, quos refert Syluester, verbo, hora. §. 3. abſolutè dicunt beneficiatos clericos, ità teneri ſingulis diebus horas canonicas dicere, vel audire in Eccleſia, vt, niſi iuſto impedimento excuſentur, illas ibi, etiam priuatim, recitare obligentur, ſub mortali. Hæc tamē ſententia tanquam nimis rigida, & ſine fundamento aſſerta communiter reijcitur à Doctoribus.

Sententia Autoris.

Quocircà, vt quid in hac re verū ſit paucis explicem, dico, quòd cum horę in communi, & ſolenniter dicuntur in Eccleſia celebrari debent ſub mortali. In hoc enim templa extructa, & deſtinata ſunt, vt ibi horæ canonicæ, ſicut & miſſarum ſolennia celebrentur. Præterquā, quòd in Clem. grauis de celebratione miſſarum. in Eccleſijs horę pſalli præcipiuntur. Cum quo ſtat, vt in aulis principum, vel alibi eadem officia ex priuilegio dicantur. Priuatim autem in quocunque loco decenti, etiam à beneficiatis dici poſſunt, cum nec extet lex aliqua, aut cōſuetudo quæ contrarium præcipiat. Verum eſt, quòd ſi alicui eccleſiaſticum ſtipendiū detur, vt officio diuino interſit, is non poterit ſine peccato mortali cauſas abſentiæ excogitare, aut fingere, quia Eccleſiam, cuius alimentis viuit, defraudaret ſeruitio debito. Cæterùm hoc non proueniret ex obligatione, quam habet dicendi horas canonicas,

ſed ex debito efficiendi id, ad quod ex iuſtitia obligatur. Et tã aperrè in hac parte poſſet eſſe iniuſtus, vt ad reſtitutionẽ teneretur.

¶ De habentibus priuilegium, vt extra Eccleſiam, in priuatis locis, miſſas celebrare faciant, ſolet eſſe concertatio inter Doctores, vtrùm huiuſmodi priuilegia licitè concedãtur. Ad cuius explicationẽ dico primo: Nullo priuilegio fieri poſſe, vt officium diuinũ, maximè Miſſa, in loco indecenti licitè dicatur. Voco autem locum indecentem eum, quo aleis luditur, aut comeditur, vel dormitur. Et locus decens erit ſacellum, aut pars aliqua domus orationi dicata. Probatur: Nã hoc ratio naturalis dictat. Et confirmatur ex Deut. c. 12. Vbi dicitur: Vide ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris, ſed in eo, quem elegerit Dominus. Et Felix Papa. IIII. in quadam ſua Epiſt. ad Epiſcopos per diuerſas prouincias conſtitutos c. 1. multa dicit ad hoc propoſitum. Videre illa. Dico ſecundò, quòd qui habent priuilegium, & aptum locum in domo ſua ad celebrandum, ſi ea facultate crebrò, & ſine magna neceſsitate vtantur, non benefaciunt. Quin potius addo, quòd caſu, quo habens priuilegium non valet Eccleſiam adire, vel, quia ægrotat, vel, quia eſt alio negotio occupatus, melius faceret non audiendo miſſam, etiam ſi dies feſtus eſſet, quam faciẽdo illam celebrare in ſua domo. Quod eſt intelligendum, modò magna aliqua neceſsitas non vrgeat, vel multi dies nõ præceſſerint, ex quibus miſſam non audiuit. Hoc totum expreſſe habetur in Epiſt. Felicis Papæ modo citata. Ex quibus colligere licet, quã tardi debent eſſe prælati in concedendis facultatibus, vt miſſæ in priuatis domibus celebrentur, & ſimiliter, quam male faciãt, qui prædictis facultatibus conceſsis crebrò, & ſine vrgenti neceſsitate vtantur.

De habentibus priuilegium vt miſſa in loco priuato dicatur.

6. Dubium principale. ¶ Eſt aliud dubium principale de voce, qua officium diuinum dici debet, & quam integrè, & quàm non interrupto ſermone. Ad cuius explicationem ſupponendum eſt tanquam certum, eſſe neceſſarium, quòd officium diuinum ore, & voce exprimatur. Nã cum omnes clerici tantum ex præcepto Eccleſiæ horas canonicas dicere teneantur, & Eccleſia non præcipiat nudos actus interiores, de quibus non poteſt eſſe certa, vtrùm fiant, necne, ſed actus exteriores, quos poteſt in iudicium vocate, fit, vt actu externo diuinum officium perſoluere obligemur. Cæterum de voce, qua dici debet tam in communi, quam in particulari Doctores diuerſimodè loquuntur. Medina. C. de oratio. loquẽs de eo, qui particulariter diuinum officium recitat, affirmat, quòd niſi ità illud priuatim recitet, vt à circunſtantibus audiri poſſit, non ſatisfacit obligationi. Caiet. in ſum. quærens, vtrùm qui in choro, cæteris canentibus, ipſe ſuam partem ſubmiſſè dicit, ſatiſfaciat debito diuinum officium perſoluẽdi, reſpondet negatiuè. Cui etiam ſententiæ ſubſcribit Nauar. in Enchir. de oratio. c. 10. Et ratio Caietani eſt: Quia qui ità recitat, nec publicè, nec priuatim orat, & ſic nõ poteſt Eccleſiæ præceptum adimplere. Et quidem, quod non oret priuata oratione eſt res manifeſta: Nam audit ſocium officij medietatem dicentem. Quod autem nec etiã oret publica oratione, probat; Nam qui ità ſub miſſe loquitur in choro, vt ab omnibus percipi non poſsit, non dicetur illis communicare. Quod neceſſarium eſt, vt quis dicatur publicè orare.

Officium diuinũ ore & voce exprimi debet

Sententia Medinæ.

Sententia Caietani.

1. Concluſ. ¶ Vt tamen in iſta quæſtione, quid verũ ſit, paucis explicemus, ſit prima concluſio: Qui ſubmiſſa voce priuatim officium diuinum recitat, bene facit, nec eſt neceſſarium ità illud dicere, vt à circunſtantibus poſsit audiri. Probatur: Quando diuinum officiũ priuatim recitatur non ob eam cauſam dicitur, vt à circunſtantibus audiatur: ergo nõ eſt, cur illud alta voce dicamus. Nec poteſt eſſe aliqua apparens ratio, quæ opinionem Medinæ probabilem faciat.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Exiſtens in choro, ſuamque partem ſubmiſſe dicens, quanuis male faciat, ſi ſine cauſa id facit, quia lãguidum, & remiſſum ſe præbet in laudando Deum, adimplet tamẽ præceptum diuinum officium recitandi, nec iterum illud dicere tenetur. Probatur: Nam ad hoc, vt quis cum alijs orare dicatur, ſatis eſt, vt choro pſallentium corpore, & animo immixtus partem audiat dicentes, & partim ipſe dicat, taliter, vt ab eis, qui circunſtant audiri poſsit. Et per hoc patet ſolutio ad rationem Caietani. Nonnulli dixerũt, eos, qui choro interſunt, non ſatisfacere debito diuinum officium recitandi niſi ipſi totum officium dicant; nec ſufficere vnum verſum proferre, & alterum audire. Cæterùm horum ſententia eſt apertè falſa, & ad quam impugnandam ſola antiquiſsima Eccleſiæ conſuetudo, quæ pro nobis ſtat, eſt ſufficiens. Ex quo infero, ineptè facere eos, qui ea, quæ vel cantor, vel hebdomadarius dicit taciti ſecum muſitant; cùm melius multò foret attentè audire quæ dicuntur, quam illa per ſe ipſos proferre. Et eadem eſt ratio de reſponſorijs, quando dicuntur à cantoribus: quibus melius eſt attẽdere quam ea in atrili recitare. De illis, qui pulſant organa, aut ponunt libros, vel è cho

Exiſtens in choro qualiter diuino officio ſatisfaciat.

ro

Pulſans or gana & thurificans ſatisfacit, quãdo ſuo miniſterio inſeruit.

ro mittuntur ad thurificandum altare, ex quo fit, vt partẽ aliquam diuini officij, nec proferant, nec audiant, ſimiliter puto, quòd ſatisfaciunt, etiam ſi partem illam per ſe ipſos non dicant; quia dum illi in re illa ad celebritatem officij occupantur, totus chorus pro illis ſupplet. Et ſatis dicere ſunt exiſtimandi, qui miniſtrant dicentibus. Extra huiuſmodi occupationes, quicunque, ſiue in choro, ſiue extra chorum, ex ijs, quæ in breuiario ponuntur dicenda, magnam aliquam partem ex negligentia prætermittit, peccat mortaliter. Dixi, magnam partem. Nam ſi ſit parua, ſolum erit veniale peccatũ ex paruitate materiæ, vt in alijs præceptis contingit. Quicunq; enim præcipit, vt diuinũ officiũ integrè dicatur, eo ipſo mandat, ne magna aliqua pars prætermittatur; & ſi ſecus fiat erit peccatum mortale. Quæ autem cenſeatur magna pars officij arbitrio prudentis viri relinquitur determinanda.

De interruptione officij.

¶ De interruptione, quæ in officio diuino fit, vnum eſt certum, & alterum dubiũ. Certum eſt, quòd qui ſine cauſa idonea nõdum abſoluta oratione ab illa deſiſtit, peccat ſaltim venialiter. Ità habetur expreſſe in Concil. Tolet. 4. Et ratio eſt manifeſta; Nã ſi eſt irreuerentia, inſtituto cum aliquo ſermone, illum interrumpere ſine cauſa; cur nõ idem dicendum erit de oratione? Dubiũ autem eſt, vtrùm qui ad iſtum modum orationem interrumpit, teneatur de nouo diuinũ officium dicere, vel potiùs ſit ſatis ſupplere quod deficit. Medina loco citato affirmat, quòd ſi magnũ fuerit ſpatium interruptionis, & interruptio ſine cauſa legitima fiat, interruptor tenebitur iterum diuinũ officium dicere. Quæ ſentẽtia videtur ſatis pia. Sed verius & probabilius proculdubiõ eſt, in quocunq; caſu ſatis eſſe ſupplere quod deficit, nec teneri nos in integrum de nouo diuinum officium recitare, eſto, cauſa fuerit indecens, & tempus interruptionis fuerit magnũ. Nulla enim aſsignari poteſt efficax ratio, quæ contrariũ contineat. Eo vel maximè, quòd cum præceptũ de ſingulis diebus diuinum officium perſoluẽdo, ſit odioſum, illud reſtringere, & nõ ampliare oportebit, iuxta regulam, Odia reſtringi, & fauores cõuenit ampliari. de regulis iuris. in. 6.

Articvlvs XIII.

¶ Vtrũ de neceſsitate orationis ſit, quod ſit attẽta.

AD Tertivmdecimvm ſic proceditur. Videtur, quòd de neceſsitate orationis ſit, ꝙ ſit attenta. Dicitur enim Ioan. 4. Spiritus eſt Deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Sed oratio non eſt in ſpiritu, ſi non ſit attẽta: ergo de neceſsitate orationis eſt, quòd ſit attenta.

2 ¶ Præterea, Oratio eſt aſcenſus intellectus in Deum. Sed quando oratio nõ eſt attenta, intellectus non aſcendit in Deum: ergo de neceſsitate orationis eſt, quòd ſit attenta.

3 ¶ Præterea, De neceſsitate orationis eſt, quòd careat omni peccato, ſed non eſt abſque peccato, quòd aliquis orando euagationem mentis patiatur. Videtur enim deridere Deum, ſicut & ſi alicui homini loqueretur, & non attenderet ad eã, quæ ipſe proferret. Vnde Baſilius * dicit, quòd diuinum auxilium eſt implorandum non remiſſe, nec mente huc vel illuc euagante, eo quod talis non ſolum non impetrabit quod petit, ſed etiam magis Deum irritabit: ergo de neceſsitate orationis videtur, quòd ſit attenta.

** In ſermone cuius titulus eſt. Inſtitutio ad vitam perfectam & de orando Deum, poſt medium illius. Et in conſt. exercit. c. 1.*

¶ Sed Contra eſt, quòd etiam ſancti viri orando quandoque euagationem mentis patiuntur, ſecundum illud Pſalm. 39. Cor meum dereliquit me.

¶ Respondeo dicendum, quòd quæſtio hæc præcipuè habet locum in oratione vocali. Circa quam ſciendum eſt, quòd neceſſarium dicitur aliquid dupliciter. Vno modo per quod melius peruenitur ad finem. Et ſic attẽtio abſolutæ orationi neceſſaria eſt. Alio modo aliquid dicitur neceſſarium ſine quo res non poteſt conſequi ſuum effectum. Eſt autem triplex effectus orationis. Primus quidem communis omnibus actibus charitate informatis, quod eſt mereri. Et ad hunc effectum non ex neceſsitate requiritur, quòd attentio adſit orationi per totum, ſed vis primæ intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam, ſicut in alijs meritorijs actibus accidit. * Secundus autem effectus orationis eſt ei proprius, quod eſt impetrare. Et ad hunc etiam effectum ſufficit

** Vt ſuprà dictum eſt.*

prima

prima intentio quam Deus principaliter attendit. Si autem prima intentio deſit, oratio nec meritoria eſt, nec impetratiua. Illam enim orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit, vt Gregor. dicit. Tertius autem effectus orationis eſt quem præſentialiter efficit, ſcilicet, quædam ſpiritualis refectio mentis. Et ad hoc de neceſsitate requiritur in oratione attentio: vnde dicitur 1. Corinth. 14. Si orem lingua, mẽs mea ſine fructu eſt. Sciendum tamen, quòd triplex eſt attentio quæ orationi vocali poteſt adhiberi: vna quidem, qua attenditur ad verba ne aliquis in eis erret: ſecunda, qua attenditur ad ſenſum verborum: tertia, qua attẽditur ad finem orationis, ſcilicet ad Deum, & ad rem pro qua oratur, quæ quidem eſt maximè neceſſaria. Et hanc etiam poſſunt habere idiotæ. Et quandoque intantum abundat hæc intentio, qua mens fertur in Deum, vt etiam omnium aliorum mẽs obliuiſcatur: ſicut dicit Hugo * de ſancto Victore.

In laude modo orandi ca. 2. à medio, tom. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in ſpiritu & veritate orat qui ex inſtinctu ſpiritus ad orandum accedit, etiam ſi ex aliqua infirmitate mẽs poſtmodum euagetur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd mens humana propter infirmitatẽ naturæ diu ſtare in alto non poteſt. Pondere enim infirmitatis humanæ deprimitur anima ad inferiora. Et ideo contingit, quòd quando mens orantis aſcẽdit in Deum per contemplationem, ſubito euagetur ex quadam infirmitate.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſi quis ex propoſito in oratione mente euagatur, hoc peccatum eſt, & impedit orationis fructum. Et contra hoc Auguſtinus * dicit in regula, Pſalmis & Hymnis cum oratis Deum, hoc verſetur in corde quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quæ fit præter propoſitum, orationis fructum non tollit. Vnde Baſilius * dicit: Si vero debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes te ipſum cohibeas, & Deus ignoſcit, eo quòd non ex negligentia, ſed ex fragilitate non potes, vt oportet, aſsiſtere coram eo.

In. 3. regu. tom. 1.

In serm. de orãdo Deũ à medio illius.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd hæc quæſtio principaliter habet locum in oratione vocali, antequam D. Thom. ad illam reſpõdeat, præmittit multa. Primum eſt, quòd dupliciter aliquid poteſt dici neceſſarium, iuxta doctrinam traditam ab Ariſt. 5. Metaphyſicæ. Vno modo dicitur neceſſarium, vt commodius, id, per quod meliùs & decentiùs peruenitur ad finem. Qua ratione equus dicitur neceſſarius ad iter agendum. Alio modo dicitur aliquid neceſſarium ſimpliciter. Et eſt illud, ſine quo finis conſequi non poteſt. Qua ratione cibus dicitur neceſſarius ad vitam. Secundò præmittit, quòd finis ſeu effectus orationis poteſt eſſe triplex. Primus eſt mereri: qui communis eſt illi cum omnibus alijs actibus charitate informatis. Secundus finis ſeu effectus orationis, & illi proprius eſt, impetrare poſtulata à Deo. Tertius, & quem præſentialiter oratio efficit, eſt quædam ſpiritualis refectio mentis. Tertiò præmittit, quòd attentio vocali adhibita orationi poteſt eſſe triplex. Prima, qua quis ad verba dumtaxat attendat, ne in prolatione erret. Secunda, qua attendat ad verborum ſenſum. Tertia, qua attendat ad finẽ orationis, ſcilicet, ad Deum, & ad rem, pro qua orat. Rurſus attentio adeſſe poteſt, vel toti orationi, vel ſolum principio illius. Quibus ſuppoſitis reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per plures propoſitiones. ¶ Prima concluſio: Attentio, quæ toti orationi ſit coniuncta eſt neceſſaria primo modo, hoc eſt, vt commodius ad omnẽ effectum orationis conſequendum. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam vt notam relinquit. ¶ Secunda concluſio: Ad meritum & impetrationem orationis non eſt ſimpliciter neceſſarium vt toto tempore, quo oratio fit, duret attentio; ſed ſatis erit, quòd in principio adſit. Probatur: In alijs actibus meritorijs non eſt neceſſarium, quòd ſemper attentio adſit: ſed vis primæ intentionis reddit totum opus meritorium: ergo idem etiam erit dicẽdum de oratione. ¶ Tertia concluſio: Illa oratio vocalis cui nulla adeſt intentio, nec meritoria, nec impetratoria eſt apud Deum, probatur ex D. Gregorio dicente, quòd illam orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit. ¶ Quarta concluſio. Ad tertium effectum orationis, qui eſt ſuauitas, & mẽtis dulcedo, opus eſt, vt attentio totam orationem comittetur.

mittetur. Probatur ex Paulo. 1. ad Corinth. cap. 14. dicente: Si orem lingua mens mea ſine fructu eſt. ¶Quinta concluſio: Cum ſit triplex genus attentionis, vt diximus, quodlibet illorum erit ſufficiens ad omnes orationis fructus percipiendos. Sed vltimũ eſt præſtantiſsimum; quod etiam poſſunt habere idiotæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quæſtio de neceſsitate attentionis ſolũ habet locũ in oratione vocali.

QVæſtio iſta de neceſsitate attentionis ſolum in oratione vocali locum habere poteſt. Nam in mentali, cum ipſa eadem attentio ſit ipſiſsima oratio, vanum erit quęrere, vtrũ illic requiratur attentio. Eſt enim repugnantia, mente orare, & non attendere; ſiquidem cum primum mens diuagari incipit, orare deſinit. Imò ob id mentalis oratio ſæpènumero optatior eſt, quòd cũ mẽs ad verba non effunditur, diuinis hauriendis myſterijs liberiùs vacat. Sola ergo vocalis oratio eſt, quæ attentione carere poteſt, nimirum dum aliorum cogitatione diffluente lingua dat ſine mente ſonum. Eſt autem, vt conſtat ex D. Thom. articulo præcedenti, oratio vocalis duplex. Vna communis, qualis eſt illa, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur. Altera particularis à ſingulari cuiuſque perſona, ſiue pro ſe, ſiue pro alijs oblata. Et de attẽtione in vtraque oratione neceſſaria erit à nobis dicendum. Quod vt efficere poſsimus opus erit, vt nonnulla prius de attentione in cõmuni dicamus, aduertentes primò, quòd attendere nihil aliud ſonat, quam mentem habere præſentem ad id, quod dicitur, nempe; vt quod lingua foris perſonat, mens ſimul intus concipiendo loquatur. Et vt Auguſt. dicit in regula: Hoc verſetur in corde, quod profertur in ore. Differtq; plurimum à deuotione, ſiue deuotio accipiatur impropriè, ſicut illam vulgus accipere conſueuit, pro ſpirituali quadam dulcedine, qua anima reficitur & recreatur, ſiue accipiatur propriè, ſicut illam accepit D. Tho. quæſt. præcedẽti, pro animi in alterius obſequium propenſione, & applicatione. Qua ratione dicitur beatiſsimæ Virgini deuotus ille, qui ſic ei affectus eſt, vt promptum ſeipſum ad illam, & ad ea, quæ eius ſunt, exhibeat. Imò quicunq; morti ſe pro re aliqua deſtinauit animum ſe illi deuouiſſe dicitur. Stat enim aliquem deſtinatum habere animum ad Dei ſeruitium, qui tamen mente, dum orat, non ſit attentus. Et vice verſa. Et ſpiritualis illa dulcedo, quam vulgus appellat deuotionẽ, potiùs eſt ipſius deuotionis propriæ dictæ, atque etiam attentionis fructus, & effectus, quam ipſa attentio.

Quid ſit attentio.

Attentio triplex.

¶Secundò eſt aduertendum, quòd attentio, quæ vocali orationi adhiberi poteſt, vt conſtat ex D. Thom. in præſenti, eſt triplex. Prima; qua quis ad verba duntaxat attendit, ne prolatione erret. Secunda, qua attendit ad verborum ſenſa. Tertia, qua attendit ad finem orationis, ſcilicet, ad Deum, & ad rem pro qua oratur. Ex quibus hæc poſtrema eſt fructuoſiſsima, & præſtantiſsima. Prima, nẽpe, attentio ad verborum prolationem infimum gradum tenet inter attentionum genera, nec illam habere poteſt, niſi qui linguã nouit. Quare clerici omnes ſaltem Latini eſſe debent, alias rectè, & congruè verba proferre nequibunt. Secunda attentio, quæ eſt ad verborum ſenſa, non omnibus Latinis congruit, ſed tantum Theologiæ peritis. Tertia verò omnibus ſpiritualibus hominibus eſt familiaris, etiam ſi ſint idiotæ. Iſti nanque, quia alia myſteria non callent, dũ orant, attendunt, tum ad diuinam maieſtatem, cum qua loquuntur, tum etiam ad ſuã ipſorum exiguitatem, & prætereà ad neceſſitatem illorum, quæ poſtulantur: & ſic tertium ac præſtantiſsimum attentionis genus habere ſolent. Imò & homines doctiſsimi ita aliquando per hanc attentionẽ Deo affiguntur, vt omnium aliarũ rerum obliuiſcantur.

Quis ſit ſupremus orationis ſcopus.

¶Tertio eſt aduertendum, quòd cum oratio à ſanctis Doctoribus deſcribatur, quòd ſit aſcenſus mentis, nõ in diuos, nec in alias ſupremas ſubſtantias, ſed in Deum ipſum, ſupremus orationis ſcopus ille eſſe debebit, nempe, cor atq; mentem, quam maximè fieri potuerit, deificare, & in diuinitatem ipſam ſemper intendere. Ex quo fit, vt ſi in alios ſanctos, vel in Virginem ſacram aliquando attendamus, quod non ſic ibi mens gradum figat oportebit, ac ſi illic eſſet vltimus orationis ſcopus, in quo indocta plebs errare ſolet; ſed id ſolum tanquam medium, per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, aſcendatur, accipiendum erit. Imò etiam ſi ſit conſiliũ, quando oratur, paſsionis Chriſti, cæterorũq; eiuſdẽ humanitatis myſteriorũ contemplationẽ habere, haud tamen illic ſiſtẽda erit mens, tanquã in fine, ſed tanquã in medio; quod ad ducẽdũ in diuinũ amorẽ omniũ eſt ſupremũ; iuxta illud, quod Eccleſia in præfatione Natiuitatis canit, nempe; per incarnati verbi myſteriũ noua mentis oculis lux tuæ claritatis infulſit, vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus, per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.

Dubiũ circa ſecundã concluſ. D. Thom.

¶His conſtitutis, prima concluſione D. Tho. vt nota, relicta, circa ſecundam atque tertiam eſt difficultas, vtrùm ſemper quòd homo

homo ſine animo attento orat, amittat meritum, & fructum orationis. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, primò, quòd attẽtio adhuc poteſt eſſe duplex, vna actualis, altera virtualis. Attentio actualis eſt, cum animus actu attendit ijs, quæ dicit. Virtualis autem quando quis aliquod opus aggreditur, animo attento illud perficiendi: & dũ in opere verſatur animum alio conuertit; non tamen dedita opera, nec ex propoſito. Tunc autem dicitur quis alio animum cõuertere ab orando ex propoſito, cùm, dum orat, cogitat, aut agit aliquid, quod ex natura ſua orationis attentioni aduerſatur, idq; aduertenter facit. Dixi notanter, quod ex natura ſua aduerſatur orationis attẽtioni, qualia ſunt legere, ſcribere, depingere, & reliqua huiuſmodi, quæ totum animum ad ſe vocant. Nam de alijs rebus, qualia ſunt, lauare manus, veſtiri, & reliqua huiuſmodi, quæ minus animũ ad ſe vocant, ſecus eſt dicẽdũ. Dixi præterea: Idq; aduertenter facit. Nam qui inaduertenter ſe diſtrahit, licet voluntariè in eo verſetur, non erit dicendus ex propoſito ſe diſtrahere. Ex quo infertur in duobus tantum caſibus poſſe contingere, quòd quis non habeat virtualem attentionẽ. Primus eſt, quando accedit ad orandũ animo non attendendi. Secundus, quando in progreſſu orationis conſultò & aduertenter animum ad alia traducit. ¶ Hoc ſuppoſito dico primò, ꝙ qui dũ orat attẽdit orationi, ſaltẽ virtualiter, nec peccat, nec fructum orationis amittit. Itaq; meretur & orationis obtinet impetrationem. Ità affirmat D. Tho. in hoc articulo, quẽ cõmuniter ſequũtur omnes Theologi. Et probatur: Illi orationi nulla circunſtãtia deeſt ex illis, quæ neceſſariæ ſunt ad operis honeſtatẽ: ergo ipſa eſt honeſta, atq; meritoria. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Si aliqua circũſtantia deeſſet, maximè attentio: ſed illa non deeſt; quia prima, à qua voluntariè non receſsit, adhuc durat: ergo. Et confirmatur: In alijs operibus meritorijs nõ eſt neceſſariũ, quòd ſemper attentio adſit: ſed vis primæ intẽtionis eſt ſufficiẽs efficere illud dignũ pręmio: ergo idẽ etiam erit dicendum de oratione.

Attentionum vna actualis altera virtualis.

Attentio virtualis ſufficit.

¶ Dico ſecundò, ꝙ qui orat ex præcepto, & eo tempore, quo orat, nec habet attentionẽ actualẽ, nec virtualẽ, peccat mortaliter, & fructũ orationis amittit. Ita tenet D. Thom. hic in ſolut. ad 3. eſtq; cõmunis ſentẽtia omniũ Doctorũ. Et probatur: Qui taliter orat, orat ſine mente: ergo nõ orat, atq; ex cõſequenti non adimplet præceptũ, peccatque mortaliter. Antecedens eſt manifeſtũ, & cõſequentia probatur: Oratio ad minus eſt actus humanus, qualis non eſt illa, quæ ſine mente funditur: ergo nõ eſt oratio. Et cõfirmatur: Oratio, vt conſtat ex diffinitione Damaſceni ſuperius poſita eſt aſcenſus mẽtis in Deũ: ſed ille, qui ſolo verbo abſq; attẽtione orat, nõ eleuat mentẽ ſuã in Deũ: ergo non orat. Tandẽ hoc ipſum probatur ex. c. dolentes. de celebra. miſſ. Vbi Innoc. in Concil. generali in hũc modũ dicit, loquẽs de horis canonicis. Diſtricte pręcipimus in virtute obedientiæ, vt diuinũ officiũ nocturnũ pariter & diurnũ, quantũ eis (nẽpe clericis) Deus dederit ſtudioſè celebrent, & deuotè. Verba nanq; illa, Diſtrictè in virtute obediẽtię, planiſsimè oſtendũt vim præcepti obligãtis ſub reatu mortali. Nec valet. ſi dicatur pręceptũ illic nõ ferri ſuper modũ attentẽ deuotèq; orandi, ſed ſuper ſubſtantiã. ſ. vt diuinũ officiũ integrè perſoluatur, vt nonnulli dicũt. Nã cum præceptũ illud iampridẽ in Eccleſia extitiſſet, nec aliqua de illo in concilio ſuborta eſſet quæſtio, non erat, cur de nouo imponeretur. Quia tamen modus dicendi ſenſim ibat in præceps, idcircò curatũ fuit, eum præcepto impoſito inſtaurare. Adiecit autem conciliũ illa verba; Quantũ eis Deus dederit. Non, quia attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio, vt prima fronte ſignificari videtur; ſed, vt oſtenderet neminem obligari ſummam adhiberi attentionẽ ac deuotionẽ, ſed ſufficere eã, quã in primo dicto explicuimus, modo orans præparet ſe, vt per ipſum nõ ſtet, quo minus Deus deuotionẽ influat. Aliqui nituntur probare verbis illis concilij, non contineri præceptum obligans ad officium deuotè, & attentè dicendũ, ex eo quòd deuotio, & attẽtio ſunt actus interiores, ſupra quos Eccleſia poteſtatem non habet, cùm de illis iudicare non poſsit. Cæterùm hæc euaſio nullius eſt momenti. Nam quamuis ſententia, quæ aſſerit Eccleſiã non habere iuriſdictionẽ in actus purè interiores, ſit probabilior, quã ſua oppoſita, illamq; teneant Caiet. & D. Th. 1. 2. q. 91. art. 4. & cõmuniter omnes Theologi, probariq; poſsit ex. c. Chriſtiana. 32. q. 5. vbi dicitur, ꝙ Eccleſia nõ iudicat de occultis, & ex. c. cõſuluiſti. 2. q. 5. vbi idẽ habetur, & ex c. ſi omnia. 6. q. 1. & ex. c. erubeſcãt. 32. d. vbi dicitur, ꝙ ſecretorũ Deus, & cognitor, & iudex eſt; Et ratio ſit manifeſta: Nã cũ de illis solũ poſsit homo, vel Eccleſia legẽ ferre, de quibus poteſt iudicare, & de actibus interioribus, & per ſe occultis, nõ poſsit Eccleſia iudicare: manifeſtè ſequitur, ꝙ nec etiã poterit de eiſdẽ legẽ ferre. Ex quo colligit D. Tho. loco citato, vltra legẽ humanam, & Eccleſiaſticam eſſe neceſſariã aliã legem diuinã,

Orans ex præcepto nec attendens peccat mortaliter & fructũ orationis amittit.

Eccleſia nõ habet poteſtatem in actus interiores.

quæ

quæ ad actus interiores ſe extendat eos ordinãs, & præcipiens quæ ad interiores actus ſpectant. Alioqui non rectè eſſet homini promiſſum, cum ad perfectionem virtutis requiratur, quòd in vtriſq; actibus homo perfectus exiſtat. Non, inquam, euaſio poſita alicuius eſt momenti; Nam quamuis verum ſit, quòd Eccleſia directè, & per ſe ſolum reſpicit actus exteriores, mediatè tamen etiam reſpicit actus interiores, quatenus ſunt conditio requiſita ad actus exteriores. Vnde qui præcipit miſſam audire, ex conſequenti & mediatè præcipit voluntatem audiendi: Et ſimiliter contingit in attentione & recitatione diuini officij. Qui enim præcipit recitationẽ, quæ eſt actus exterior, ex cõſequẽti præcipit attẽtionẽ, quæ eſt cõditio neceſſario requiſita ad debitã recitationẽ. Et ſic præceptũ non eſt de actu purè interiori, ſed potius de exteriori ſimpliciter, qui debet fieri cum omnibus circunſtantijs requiſitis ad bonitatem illius. Similis modus præcipiendi inuenitur etiam, quantum ad multa alia, in iure. Nam in Clement. 1. de ſtatu monachorum interdicitur monacho ſub pœna excommunicationis acceſſus ad curiam animo nocendi. Et in Clement. multorum. de hæreticis, excommunicantur inquiſitores odio, vel amore contra aliquem procedentes. Et in cap. fundamenta. de electione, & electi pot. in 6. excommunicantur conſentientes electioni in eo textu reprobatæ. Et in c. ad abolendam. de hæreticis. excommunicantur quicunq; aliter ſenſerint de ſeptem ſacramentis, quàm ſentit Eccleſia Romana. Et ratio eſt: Quia quamuis animus nocendi in monacho tendente ad curiam: & odium, vel amor in inquiſitore procedente contra aliquem: & conſenſus, qui poteſt fieri electioni: & diſſenſus doctrinæ traditæ à Romana Eccleſia de ſeptem ſacramentis, ſint actus interiores; non tamen abſolutè ponitur excõmunicatio pro illis, ſed pro actibus exterioribus, quatenus habent ordinẽ ad interiores. Ex quo ſequitur, quòd in illo c. ad abolendam, ſentire, non ſignificat ſolũ actũ interiorem, ſed conſenſum exteriori ſigno declaratum. Quare ſi tantum fuerit aſſenſus interius, quo quis diſſenſerit à ſacramentis Eccleſiæ, non incurret excommunicationẽ talis hæreticus, ſicut nec quicunq; alius mortalis. Et ſic quilibet idoneus confeſſor poſſet illum abſoluere ab huiuſmodi peccato; Quod eſt intelligendum, dummodo nõ habeat aliam reſeruationem vltra illam, quæ prouenit ex bulla Cœnæ Domini. Nam ſi alias quodcunq; peccatum hæreſis eſſet Papæ, vel Epiſcopo reſeruatum, non poſſet talis hæreticus ab inferiori abſolui, cum reſeruatio non ſit pœna, ſed ademptio iuriſdictionis, quæ ſuperior poteſt, vel in quantũcunq; occultis; vt docet Caiet. 2.2. q. 11. art. 3.

Declarantur multa capita in iure.

Quilibet idoneus cõfeſſor poteſt abſoluere ab hæreſi mentali.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm orans libere ex præcepto, ſi orat ſine attentione, aliquod peccatum committat? Gabriel in canon. lect. 62. tenet partem negatiuam dicens, quòd quamuis neceſſaria ſit attentio in oratione communi, ſeu in ea, quæ ex præcepto eſt, in illa tamen, quæ non ex præcepto, ſed ex voluntate dicitur, attentio non eſt ità neceſſaria, vt peccet orans, attentionẽ non habens. Et ratio illius eſt: Quia cũ oratio in illo caſu non ſit neceſſitatis, ſed voluntatis, ſicut poteſt ſine peccato dimitti, ita etiam poteſt ſine peccato ab ea attentio abeſſe. ¶ In hoc tamen dico tertiò, quòd ſiue oratio fiat ex præcepto, ſiue ex voluntate, ſemper tenetur homo attentionem apponere, non ſolum ad aſſequendum fructum orationis, ſed etiam ad vitandam culpã. Itaque quicunq; orat, ſeu liberè id faciat, niſi attẽdat, peccatum committit. Hæc eſt cõmunis ſententia Doctorum. Et probatur primò ex Matth. c. 15. Vbi Chriſtus tales orationes reprehendens, adducit illud dictum Prophetæ: Populus hic labijs me honorat; cor autẽ eorum longè eſt à me. Et D. Cyprian. de oratione tractans dicit: Quæ ſegnitia eſt, alienari & capi ineptis & prophanis cogitationibus, dum Dominum deprecaris; quaſi ſit aliud quod debeas magis cogitare, quam quod cũ Deo loquaris. Quomodo te audiri à Deo poſtulas, cum te ipſum nõ audias? Et addit: Hoc eſt ab hoſte in totum non cauere. Hoc eſt, cum oras Dominum, maieſtatem Dei offendere. Et Hugo de ſancto Victore ad hoc idem propoſitum dicit: Si cum orationem fundimus, quodlibet aliud in corde verſamus, etiam ſi illud bonum ſit, à culpa liberi non ſumus. Et ratio eſt manifeſta: Nam naturalis ratio dictat, eſſe contra reuerentiam Deo debitam, quòd abſentes mente, labijs tantum illum laudemus. Sed eſt aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter illos, qui orantes ex præcepto non attendunt, & illos, qui dum orant liberè, attentionem nõ apponunt. Nam primi peccant mortaliter, vt diximus; ſecundi autem tantum peccant venialiter, vt dicit Magiſter Soto lib. 10. de iuſtitia & iure, q. 5. art. 5. Et ratio eſt: Nam defectus illius circunſtantiæ, ſcilicet, attentionis in opere diuino non debito, tantum inducit quandam indeuotionem, quæ planè contra charitatem non militat.

Dubium.

Sententia Gabrielis.

Qui orat ſine attentione, etiã ſi oratio ſit libera, peccat.

Diſcrimen inter orantes ex præcepto, & orantes liberè.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm orantes ex præcepto, nec habentes attentionem, vt ſæpè

Dubium.

ſæpiùs

ſæpiùs contingit in clericis recitantibus horas canonicas, teneantur de nouo diuinum officium dicere. Diuus Antoninus. 3. part. titul. 13. cap. 4. & Medina in tractat. de oratione, partem tenent negatiuam. Dicentes, quòd quamuis clerici recitantes diuinum officium ſine attentione peccent mortaliter, vt paulò antea dicebam, non tamen iterum diuinum officium perſoluere ſunt obligandi. Et probari poteſt hæc ſententia hac ratione: Qui Eccleſiam ad audiendam rem ſacram die feſto intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, ſi ſacram audiat præceptum adimplet: ergo pari ratione dicendũ erit, quòd qui pſalmorum ſubſtantiam profert, eſtò, ſciens & prudens vaga mente id faciat, ſatisfaciet debito orandi.

Sententia D. Anton. atque Medinæ.

¶In hoc tamen dico quartò, quòd qui officium diuinum, ad quod tenetur, ſine actuali, vel virtuali attentione dicit, ad illud in integrum perſoluendum ſub mortali obligatur. Ità tenent Palud. lib. 4. d. 15. quæſt. 5. Gabriel ſuper Canonem lect. 61. Gerſon in libello de oratione, & Soto lib. 10. de iuſtitia, q. 5. art. 5. Pro quo nota, dupliciter poſſe contingere, quòd quis dum orat ex præcepto, conſultò, & dedita opera vagetur. Vno modo, cum propoſito iterum idẽ officium dicendi, quoniam, ſcilicet, intelligit illud à ſe non rectè dici. Et talis ſine dubio tenetur totum officium iterum perſoluere, quamuis in eo, quòd ſine attentione orauerit nõ peccat mortaliter, ſed tantum venialiter. Et ratio eſt: Quia cum nolit illa ſua orationẽ ſatiſfacere præcepto, idem iudicium habendum erit de illa, ac de alijs orationibus voluntarijs. Alio modo poteſt ſe quis voluntariè diſtrahere in oratione cum animo ſatiſfaciendi præcepto Eccleſiæ per illam orationem, nec iterum eam recitandi. Et talis peccat mortaliter: & prætereà tenetur iterum idem officium in integrum dicere. Et quidem, quòd ſic orans peccet mortaliter, eſt res manifeſta: Quia non orat ſicut præcepit Eccleſia, nec habet animum iterum legitimo modo orandi. Quod autem etiam teneatur iterum diuinum officium perſoluere, probatur: Nam habet adhuc tempus, & facultatem id faciendi, cum nondum ſit dies elapſa, vt ſupponimus: ergo adhuc tenetur præcepto de dicendo diuino officio. Et ad hunc modum eſt intelligendum noſtrum quartum dictum.

Orans ſine actuali, vel virtuali attentione tenetur iterũ diuinum officium dicere.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ille, qui dixit diuinum officium cum debita attentione, animo tamen nõ ſatiſfaciendi præcepto Eccleſiæ, teneatur iterum idem officium recitare. In hac re Medina loco citato partem tenet affirmatiuam. Quam probat hac ratione: Si ego debeo alicui decem, & do ei tandem, animo tamen non ſoluendi ſed gratis donandi, nõn liberor à debito, vt conſtat. Item, Si ſacerdos accipiat à Petro ſtipendium, vt pro eo, illa die, miſſam celebret, ipſe autem non pro ſtipendio, ſed ex beneuolentia celebret pro eodem nolens ſatiſfacere obligationi, adhuc tenebitur pro Petro ratione ſtipendij miſſam dicere: ergo idem etiam erit dicendum in noſtro propoſito. Cæterùm quamuis hæc ſententia Medinæ ſit valde probabilis, atq; ſecura, non tamen minus probabile puto, quòd qui diuinum officium cum debita attentione dixit, cum animo non ſatiſfaciendi præcepto eccleſiæ, tenetur iterum, eadem die de nouo officium recitare, vel intrà eandem mutare animum, atque habere voluntatem ſatiſfaciendi. Tota enim illa die viget præceptum eccleſiæ, cui tenetur velle obedire. Et ad id ſufficiens videtur animi mutatio, ſuppoſito, quòd iam debite officium dixerit. Nec argumentum in contrarium factum aliud conuincit. Sed conceſſo antecedenti, neganda eſt conſequentia. Et ratio diſcriminis eſt, quòd in caſibus poſitis in antecedenti interuenit ratio iuſtitiæ, cui adhuc ſatiſfaciendũ reſtat, poſtquam aliquid gratis eſt donatũ. At verò in caſu conſequentis non interuenit ratio iuſtitiæ. Clericus enim, cui recitandi diuinum officium præceptum eſt impoſitum, non ex iuſtitia tenetur illud dicere, ſed tantum ex obedientia. Quare ex quacunq; intẽtione illud recitet, modò intra tempus, quo præceptum obligat, habuerit propoſitum ſatiſfaciendi eccleſiæ, ille ſatiſfacit, nec ad aliquid aliud tenetur. Qui autem perſoluit diuinum officium non animo orãdi, ſed aut legendi, aut pſalmos addiſcendi, tenetur illud iterare, ſiquidem talis orare obligatur, & non orat, vt conſtat.

Dubium.

Sententia Medinæ.

Sententia autoris.

Ad argum. Medinæ.

¶Eſt aliud dubiũ, an qui ſimul audit miſſam, & recitat diuinũ officium, quando ad vtrumq; ex præcepto tenetur, ſatisfaciat vtrique obligationi. Syluest. in ſum. verb. miſſa. 2. §. 10. partem tenet negatiuã. Et ratio illius eſt, quia vtriq; actioni ſua, & propria debetur attentio. Et implicat contradictionem, vt duabus rebus diuerſis ſimul quis attendere poſſit. Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus in Opuſculo de valore orationis, quem ſequitur Soto in. 4. diſt. 13. q. 1. art. 2. quã ego verã exiſtimo. Et ratio eſt: Nã ex præcepto audiẽdi miſſam nullus obligatur attendere iis, quæ in miſſa dicuntur, cuius rei ſignũ eſt, q ſicut communiter dicũt Doctores, qui præſentes ſunt, dũ miſſa dicitur, licet

Dubiũ de eo qui ſimul audit miſſam, & recitat diuinum officium.

Sententia vera.

licet nun audiant, quæ à ſacerdote dicuntur, ſatisfaciunt obligationi, quæ tantum eſt vacandi Deo dum miſſa celebratur, & qui id tempus conſumit in recitandis cum attentione huris canonicis, optime dicitur Deo vacare. Facit etiam pro eadem re: Nam is, de quo loquimur, aut facit ſatis vtrique præcepto, aut neutri, aut alteri. Neutri nullus eſt qui dicat: nec etiam alteri, cum non ſit maior ratio vnius, quam alterius: ergo ſatiſfacit vtrique. Et per hoc patet ſolutio ad fundamentum Sylueſtri.

Dubiũ graue.

¶ Alterum dubium in hoc articulo examinandum eſt, vtrùm clerici horas canonicas non dicentes aliquam teneantur facere reſtitutionem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primo, certum eſſe, quod clericus non beneficiatus non tenetur ex omiſſione horarum aliquam facere reſtitutionem, ſeu ſpiritualem, ſeu temporalem. Non enim peccat contra iuſtitiam, nec vlli aliquam facit iniuriam, ex qua reſtitutionis obligatio oriatur, quamuis mortaliter peccet in dimittenda quacumque ex ſeptem horis, vt ex ſupra dictis patet; nec id modo probare eſt opus.

Clericus nõ beneficiatus nullã tenetur facere reſtitutionem.

¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum de clerico beneficiato, quod non tenetur ad ſpiritualem reſtitutionem, hoc eſt, ad iterum dicendas horas omiſſas. Id enim nullo iure cautum videmus. Et ſi dicatur, peccare illum contra iuſtitiam, facereque iniuriam Eccleſiæ, quam communibus ſuffragiis, & orationibus priuat, & ſic damnificare illam in ſpiritualibus, reſpondeo primò, quod ille nullum in particulari damnificat, ſicut ſi miſſam, aut ipſas horas alteri promiſiſſet, etiam ſine ſtipendio. Reſpondeo ſecundò, quod horarum recitatio ſolum obligat ex præcepto Eccleſiæ. Quare qui ſtipendium, quod ab illa accipit, reſtituit, nullo modo peccat contra iuſtitiam, nec ad aliquam aliam ſpiritualem reſtitutionem tenetur. Itaque hæc certa ſunt.

Beneficiatus non tenetur horas omiſſas iterum dicere.

Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm beneficiatus nun recitans horas canonicas ſtipendium ab Eccleſia receptum reſtituere teneatur. Soto libro decimo de iuſtitia quæſtione quinta, articulo ſexto, concluſione quarta. hanc quæſtionem in terminis verſans dicit tria. Primum eſt, quod non quicunque defectus in perſoluendo diuino officio, imò nec omnis, qui culpam inducit mortalem, ad reſtitutionem obligat. Nam, ſi quis incongrue officium diuinum proferat, aut verſus aliquos, etiam ex ſupina negligentia, & oſcitantia interpollet, peccatum mortale committet ad reſtitutionem tamen fructuum non obligabitur. Et ratio Soti eſt: Quia hoc eſſet nimium irretire hominum conſcientias, cum vix caduca & labilis vita noſtra ſine huiuſmodi negligentiis tranſigi queat.

Punctus difficultatis.

Sententia Soti tribus dictis contenta.

Dicit ſecundo, quod quamuis quis matutinale officium, aut aliam horam ſeu ex culpabili obliuione, ſeu dedita opera prætermiſerit, quod forte ſemper eſt mortale, vel etiam ſi totum diem orare prætermittat, quod proculdubio eſt lethale; non ideò ad reſtitutionem fructuum ex rigore iuris obligatur. Et ratio illius eſt: Nam quamuis beneficiato propter officium beneficium concedatur, non tamen adeo minutatim reſpondere debent ſtipendii portiunculæ ſingulis canonicis horis, vt cuiuſcunque prætermiſſio ad reſtitutionem illius portiunculæ obliget. Quoniam nec in ciuilibus familiis, tam exactè requiritur ſeruitium, nec Spiritus ſanctus, cuius nutu Eccleſia regitur, tales voluit ſuis miniſtris ſcrupulos iniicere. Et hoc quantum attinet ad eos, qui vno, aut altero die diuinum officium prætermittunt.

2. Dictum Soti.

De illis autem, qui longiori tempore orare canonice reliquerint, dicit tertio, quod ſtatim ac quis obtinet beneficium tenetur reſtituere, ſi poſt duos aut tres menſes officium non dicat. Nã quamuis concilium Lateranenſe ſeſſione 9. in hunc modum habeat; præcipimus, ſtatuimus, & ordinamus, quod quilibet habens beneficium cum cura, vel ſine cura, ſi poſt ſex menſes ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento ceſſante, beneficiorum ſuorum fructus pro rata omiſſionis, & officii & temporis ſuos non faciat, ſed eos tanquam iniuſtè perceptos in fabricas Eccleſiarũ huiuſmodi beneficiorũ, vel pauperũ elemoſynas erogare teneatur. Si verò vltra dictũ tẽpus in ſimili negligẽtia cõtumaciter permãſerit, legitima monitione præcedẽte, beneficio ipſo priuetur, cũ propter officiũ detur beneficiũ. &c.

3. Dictum Soti.

Quibus verbis ſignificatur, ante ſex mẽſes elapſos à cõſequtione beneficii neminẽ obligari ad reſtitutionẽ fructuum, etiam ſi diuinum officium non dicat. Quamuis, inquam, videatur obſtare hæc Concilii determinatio tertio dicto à Magiſtro Soto poſito, ipſe tamen reſpondet, quod verba Concilii non ſunt intelligenda, vt iacent. Habetur enim prius, quod qui poſt ſex menſes ab obtento beneficio non orauerit, pro rata reſtituat. Poſteà verò ſubditur, ſi verò vltra dictum tempus ſimili negligentia contumaciter permanſerit. &c. Quæ verba prioribus non grate cohærent. Nam hæc poſtrema, in ſimili

Explicatio Concilij Later. facta à Soto.

negligentia, apertè denotant negligentiam priorum ſex mēſium ad reſtituendū pro rata obligaſſe: quandoquidem poſt illos rigor cogendi per commonitionem priuationis officii adhibetur. Et ſic credit Magiſter Soto; quod verbum concilii non eſt, poſt, ſed per. Vt ſit ſenſus, quod qui per ſex menſes ab obtento beneficio officium diuinum, vel quamlibet eius partem non dixerit, ſolùm teneatur ad reſtitutionem pro rata. Elapſo verò ſemeſtri, ſi poſt admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaque primum ſemeſtre non datur tanquam induciæ, vt clericus non orans nulli ſubiaceat pœnæ: quia hoc eſſet omni rationi diſſonum, ſed vt non priuetur. Et hac ratione dicit eſſe intelligenda verba concilii, & non alio modo.

Impugnatur Sotus. ¶ Cæterum hæc ſententia Soti, quamuis quantum ad primum dictum vera proculdubiò ſit: quantum ad ſecundum, & tertium eſt omnino improbabilis. Nam primò affirmare, quod qui matutinale officium, aut aliam horam, vel totum diuinum officium vno, aut altero die prætermiſerit, fructus perceptos reſtituere non obligatur, eſt apertè contra deciſionem Pii Quinti, quam refert Nauarro in Manuali capitulo 25. numero 122. Vbi ſic habetur: Statuimus, vt qui horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit omnes fructus, qui illi, vel illis diebus correſponderent, ſi quotidie diuiderentur; qui verò matutinas dimidiam, qui cæteras omnes horas aliam dimidiam; qui harum ſingulas ſextam partem fructuum eius diei amittat. Quod etiam decretum habetur in Concilio Lateranenſi iam citato. Cuius verba refert, & declarat Pius Quintus in extrauaganti ab ipſo edita. In cuius principio dicitur: Ad perpetuam rei memoriam. Ex primo Lateranenſi Concilio pia & ſalubris ſanctio emanauit, vt quicunque habens beneficium cum cura. &c. Et paulò inferius: Nos igitur huic rei euidentius, atque expreſsius prouidere volentes, ſtatuimus. &c. Ex quo apertè colligitur immeritò Sotum à prædicta concilii determinatione diſceſſiſſe, nimium ius illam affirmans. Secundo etiam dicere, quod ſtatim ac quis obtinet beneficium, tenetur fructus reſtituere ante ſex menſes elapſos, niſi diuinum officium perſoluat, eſt ſimiliter contra determinationem concilii Lateranenſis, quam Pius Quintus in ſua illa Extrauaganti non reuocat, ſed eam declarat, & in ſuo vigore relinquit. Et quod Sotus affirmat, eſſe errorem in verbis, & vbi nos legimus, poſt, legendum eſſe, per, nullo alio nititur fundamento, quam ſuæ diuinationis, vt ſuæ ſententiæ conforme habeat concilium. Cum tamen ſolutionem de errore impreſſionis, niſi vbi apparent erroris manifeſta indicia, admittere ſit planè, omnem ſcripturam & doctrinam inuertere. Fuit ergo intentio Concilii clericis beneficiatis induciarum ſex menſes concedere, quibus, quamuis peccent mortaliter, canonicas horas non dicentes, fructus tamen perceptos reſtituere non obligantur. Quod & confirmari poteſt ex verbis Pii Quinti, qui licet in dicto proprio motu id ipſum ad expreſſum non declaret; refert tamen verba concilii, quæ ſalubria & pia eſſe dicit, adiiciens verbum, poſt, & non per; quo etiam modo habetur in originali Concilii Lateranenſis. Imò Nauarro loco citato referens determinationem Concilii vtitur phraſi æquipollenti, verbo, poſt, & non, per. Dicens in Concilio Lateranenſi ſub Leone decimo ſeſſione ſexta in hunc modum fuiſſe ſancitum: Statuimus, vt nemo beneficium curatum, aut ſimplex habens, qui elapſis ſex menſibus ab eius conſequutione. &c.

¶ Sed placet modo in gratiam Soti in confirmationem ſuæ lectionis aliquot proponere argumenta, quæ ſint velut indicia manifeſtantia, quod textus Concilii habetur mendoſe, & quod non poſt, ſed, per, eſt legendum. *Argumēta quæ fieri poſſunt pro ſententia Soti.* Primo. Nam ſenſus verborum videtur mancus, & imperfectus, niſi legamus, vt Sotus legit. *1. arg.* Poſtquam enim dixit Cōcilium, quod quicunque habens beneficiū cum cura & ſine cura, ſi per ſex menſes, quam illud obtinuerit, diuinum officium non dixerit, beneficiorum ſuorum, pro rata omiſsionis, & officii, & temporis fructus ſuos non faciat: Subdit ſtatim: Qui autē vltra id tēpus intra quindecim dies nō recitauerit bis, priuetur beneficio. Vt ſit ſenſus, quod qui per ſex mēſe nō recitauerit pro rata reſtituat: qui autē vltra id tēpus nō recitauerit bis intra quindecim dies priuetur beneficio: Sed ſi particula eſſet, poſt, nō deberet priuari beneficio, ſed tantum pro rata ſoluere, qui officiū nō recitaret bis intra quindecim dies: cum dicatur, quod poſt ſex mēſes pro rata ſoluat: ergo nō poſt, ſed per, eſt legendum, vt perfectus ſit ſenſus Concilii. nec iidem quindecim dies reſtitutionis fructuum; & priuationis beneficii conſtituantur. *Cōfirmatio.* ¶ Et confirmatur: Illa particula vltra, aduerſatiuè ponitur ad illam, quæ in præcedenti clauſula poſita fuerat, vt de ſe patet; ſed particula vltra, non eſt aduerſatiua de ly, poſt, quin potius vtraque

pro-

propoſitio idem ſignificat, idem enim eſt dicere, poſt ſex menſes, & vltra ſex menſes: eſt autem aduerſatiua de ly, per, cum aliud ſit dicere, qui per ſex menſes & aliud qui vltra ſex menſes: nõ ergo præceſsit particula, poſt, ſed, per, ne inepta patrum videatur oratio. Atque ex conſequenti perfectus ſenſus conceptus eſt, quod qui per ſex menſes non recitauerit ſoluat ratam; qui autem poſt dictum tempus ſiue vltra id tempus quod idem eſt, non recitauerit bis intra quindecim dies priuetur beneficio. Adde etiam, quod ad præparandum ſe ad recitandas horas nõ oportebat ſex menſes induciarum dare.

¶ Cæterum quamuis ob hanc rationẽ, Soti ſenſum nonnulli defendere conentur, quia tamen in prædictis omnibus editionibus habetur, poſt; & non, per, Pius Quintus in eo ſenſu refert, & approbat ſalubrem illam conſtitutionem, idcircò ſupra dictis ſtãdo ad argumentum factum pro ſententia Soti reſpondeo; quod illud verbũ, poſt, denotat omnes dies ſequentes totum numerum ſex menſium, in quibus pro rata reſtituere tenebitur qui diuinum officium non recitauerit. Itaque qui per octo dies, vel decem nõ recitat ſingulis illis diebus ratam reſtituet. Qui verò vltrà procedens vſque ad quindecim dies, ſaltem bis nõ recitauerit, priuabitur beneficio. Vel accipe clarius: Qui per quindecim dies ſequentes numerum ſex menſiũ nullã diem, vel vnum tantum recitauerit priuabitur beneficio: qui autem bis, ter, aut quater tantum recitauerit ſoluet pro rata, ſed non priuabitur beneficio. Nec id ego ſolum intelligo de primis quindecim diebus. Sed quandocunque poſt illos menſes reperitur quis intra duas hebdomadas non bis recitans priuabitur beneficio: id enim ſignificant verba illa; Vltra id autem tempus, ſi bis non recitauerit, priuetur. Si bis autem, aut pluries recitauerit; non priuabitur: ſed ſolum reſtituet pro rata omiſsionis officii iuxta modum explicatum. Et hæc eſt meo iudicio germana illius loci expoſitio. ¶ Quod autem de beneficii priuatione dicitur, non putauerim eſſe intelligendum de priuatione ipſo facto incurrenda, ſed de ea, quam poſt iudicis condemnationem facere oportebit, vt communiter dicunt Doctores. Eſt enim lex illa, quantum ad id pœnalis. Vtrũ autẽ idẽ ſit dicendum de reſtitutione fructuũ, varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus. Sylueſter verbo. clericus. 4. q. 24. & 25. indubitanter tenet, clericũ; & beneficiatũ non ſolũ non reſidentẽ, aut nõ canentẽ in Eccleſia, ſed omnino nõ recitantẽ horas canonicas nõ teneri ad reſtitutionẽ fructuũ, ante iudicis cõdẽnationẽ, citãs ad id Panormit. in c. 1. de celebr. miſſ. & Cardinalem & alios. Quam ſuam ſententiam probat primò: Quia oppoſita eſt nimiè rigida, nec iure probata. Secundo: Quia ille, qui per annũ non reſidet occaſione tituli, quem habet, donec priuetur, licitè percipit fructus. Et idem videtur iudiciũ de eo, qui nõ recitat, Quia licet nõ ſeruierit dicendo officium, ſeruiuit tamen Eccleſiæ in ordine clericatus. Tertio. Quia, cum fideles teneantur exhibere decimas malo beneficiato, qualis eſt ille, qui diuinum officium non dicit, vt docet D. Tho. in quodlibetis, & habetur in capit. tua nobis, de decimis. non eſt cur illas ſoluere teneatur ante iudicis condemnationem; Tandem: Quia beneficium datur, non ſolum propter officium dicendi horas, vel pſallendi: ſed etiam propter officium adminiſtrãdi ſacramẽta, conſiliorum, verbi Dei, & decantandi diuina. Et ratio poſtulare videtur, quod quando ſtipendium datur propter plura, vno eorum deficiente; ipſum ſtipendium non denegetur. ¶ Cæterum hæc ſententia mihi omnino falſa videtur. Nam cũ in dicto. §. ſtatuimus. Concilii Lateranenſis, licèt de priuatione beneficii dixerimus, non eſſe ipſo iure priuatũ poſt ſex menſes eum, qui bis non recitauerit intra quindecim dies, tamen quod ratam fructuum in conſcientia debeat ante condemnationem reuera decernitur & expreſsim habetur. Nam dicit, quod talis fructus non faciat ſuos, ſed eos impendere tanquam rem iniuſtè captam in fabricam beneficii; aut eleemoſynas pauperum teneatur. Et ita Pius Quintus non quaſi nouum ius condens; ſed ius prædicti concilii (vt ipſe dicit) declarando euidentius, ſtatuit, non facere fructus ſuos, qui horas dimiſerit recitare, & ſic manifeſtè ſequitur, quod non ſolum de iure Pii Quinti, ſed etiam prædicti concilii non poteſt in conſcientia retinere fructus, etiam ante iudicis condemnationem, ſiue vnius diei contra Sotum, ſiuè vnius anni, vel plurium, contra Sylueſtrum & alios, qui diuinum officium recitare prætermiſerit. ¶ Si quis autem quærat, vtrùm id etiam ſit verum ſtando in iure naturali? Ego ad hanc difficultatem ſub diſtinctione reſpondendum cenſerem: Nam vel eſt ſermo de beneficio curato, aut de non curato, qualia ſunt beneficia ſimplicia, præſtimonia, canonicatus &c. De his quidẽ putarẽ omnino iure naturali teneri ad reſtitutionem fructuũ eũ, qui diuinũ officiũ non diceret. Nã cũ beneficium detur propter officium, & in beneficiis non curatis non ſint alia munia præter recitationem horarum canonicarum, qui illas non diceret iure naturali tenere-

Reſpondetur ad argu. factum pro ſententia Soti.

Optima expoſitio Concilij Lateranenſis.

Sententia Sylueſtri de reſtitutione fructuum ante iudicis condẽnationem.

Impugnatur Sylueſter & ſtatuitur vera ſententia.

Quæſtio.

Solutio.

tur fructus perceptos reſtituere. Et ſic conſtat rationes Syluestri eſſe infirmas. Si verò de beneficiis curatis loquamur; exiſtimo non teneri iure naturali ad reſtitutionem fructuum, qui diuinum officium non dixerit, quia alia ſunt munia & officia ob quæ principaliter dantur decimæ, & fructus, vt optimè probat Syluester. Cæterum quamuis curam animarum habens de iure naturali reſtituere non obligetur ob horarum dimiſſionem, in effectu tamen tenetur ob dictam Pii Quinti Extrauagantem; imò ob dictum concilium, quod miror Syluestrum non vidiſſe, cum dicat; Statuimus, vt nemo beneficium curatum; aut ſimplex habens. &c. Quo loco plane decernitur tam curam animarum non habentem, quam habentem teneri ad reſtitutionem fructuum niſi diuinum officium perſoluerint. Quæ conſtitutio, & ſi rigore non careat, vt recta tamen & ſalutaris ſeruanda eſt, præſertim in curam animarum non habentibus, vt ſunt canonicatus; & alia ſimplicia beneficia. Nonnullis prima facie, fortaſſe videbitur maiorem obligationem reſtituendi exiſtere in habentibus curam animarum, quam in non habentibus. Et non eſt ita. Nam is, qui curam animarum habet, plura alia exercet munia, ob quæ eis decimæ debentur: cum tamen in non curatis, niſi in fundendis precibus, vix inueniri poſſit aliquid, in quo deſeruiat Eccleſiæ. *(Ad vlt. ar.)*

Notanda reſolutio dubij principalis. § Ex dictis poſſumus colligere breuem reſolutionem principalis dubii à nobis propoſiti. Quæ quidem eſt, quod omnes beneficiati tam curam animarum habentes, quam non habentes, niſi diuinum officium dicant, ſex menſibus elapſis à conſequutione beneficii, de facto tenentur in conſcientia, etiam ante iudicis condemnationem fructus reſtituere pro rata, iuxta ordinem præſcriptum à Pio Quinto Pontifice Maximo in Extrauaganti iam citata. Quod eſt intelligendum, ſiue vno die, ſiue pluribus officium ſit prætermiſſum. Imò etiam ſi in vno die pars tantum officii ſit derelicta. Quidquid dicat Soto loco citato. Dixi notanter, ſex menſibus elapſis à conſequutione beneficii. Nam intra ſex primos menſes exiſtimo, quod quamuis beneficiatus canonicas horas non recitans, peccet mortaliter, non tamen tenetur fructus perceptos reſtituere, iuxta decretum Concilii Lateranenſis ſub Leone. x. quod Pius Quintus in ſua Extrauaganti non reuocat, ſed eo in ſuo vigore relicto, eius euidentiorem, & manifeſtiorem adhibet declarationem, vt ipſe fatetur. Scio communiter dici à Doctoribus, beneficiatos, etiam intra ſex primos menſes, diuinum officium non recitantes ad fructuum ſuorum beneficiorum teneri reſtitutionem. *(Impugnatur Sententia communis.)* Cæterùm cum hoc ſit de iure poſitiuo ſaltem in illis beneficiatis, qui curam animarum exercent, quibus propter multa alia munera, à recitatione horarum canonicarum, decimæ debentur, non eſt cur illis maiorem imponamus obligationem, quam quæ ex iure poſitiuo colligitur. Certum autem eſt, quod in iure hoc non habetur ſed potiùs contrarium, vt conſtat ex Concilio Lateranenſi iam citato. De habentibus ex beneficia ſimplicia, in quibus, niſi quod funduntur preces ad Deum, vix inueniri poteſt aliquid, in quo inſeruiatur Eccleſiæ; veriſsimum puto. Quod ſi intra ſex primos menſes diuinum officium non recitauerint, ad fructuum perceptorum teneantur reſtitutionem, non quidem propter diſpoſitionem iuris poſitiui, cuius nulla eſt quantum ad hoc, ſed propter ius naturæ, quod vt diximus, eos obligat vel ad diuinum officium dicendum, vel ad non percipiendos fructus, qui propter talis officii recitationem conceduntur cum beneficium non detur niſi propter officium. § Solet à quibuſdam dubitari cuinam ſint conferendi illi fructus, qui à non recitantibus reſtitui præcipiuntur, immeritò tamen. Nam cùm ſummus Pontifex dicat, vel quod tribuantur in fabricam ipſorum beneficiorum, vel quod in pauperum eleemoſynas erogentur, non eſt cur hoc in dubium reuocetur, ſed pro certo habendum, quod ſiue fructus tribuantur pro faciendis fabricis earum Eccleſiarum, vbi ſunt beneficia, ſiue dentur pauperibus, reſtitutio erit legitima, vt latè docet Nauarro in Enchiri. de oratione. capitulo ſeptimo numero 32. Ex quo colligitur id, quod dicit ſe non ſemel conſolatum fuiſſe aliquos ſcholaſticos pauperes, qui proptereà quod diuinum officium non recitauerant, ſuorum beneficiorum fructus amiſerant, nempe, quod ſatisfaciunt prædictæ obligationi, capiendo, ſaltem de conſilio confeſſarii, eos fructus ſibi tanquam vni de pauperibus. Qui enim ad dandum aliquid pauperibus obligatur, poteſt illud ſibi accipere, tanquam vnus ex eis, ſi vere talis eſt, ſaltem de conſilio confeſſarii, per tradita à Baldo in lege id quod pauperibus. quæſtio. 22. Cod. de epiſcop. & clericis. & à Calderi. conſi. 19. de teſtamentis. & ab Ancha. in conſid. 84. de quo etiam nos aliquid diximus in materia de reſtitutione. Quando *(Cui facienda ſit reſtitutio fructuum à nō recitantibus.)*

do

do autem dicit ſummus Pontifex prædictam reſtitutionem faciendam eſſe, vel Eccleſiæ, vel pauperibus, loquitur de beneficiis. Nam in diſtributionibus quotidianis, & aliis, quibus eſt ius accreſcendi, debenturque illis, qui horis canonicis interfuerint, illis diebus, quibus alii non recitant non ſufficiet prædictam reſtitutionem facere, vel fabricæ, vel pauperibus, ſed neceſſariò facienda erit illis, quibus accreſcunt, per capitulũ primũ. de clerico non reſidente. libro ſexto. Et ratio eſt. Quia non ſufficit dare pauperibus, quod debetur alteri, niſi quando dominus ignoratur, iuxta tradita à nobis ſupra quæſt. 62. articulo 5.

Difficultas

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm beneficiati diuinum officium non recitantes teneantur reſtituere pro rata vniuerſos fructus, quos percipiũt, vel potius ſit ſatis aliquam tantum partem tribuere? Ad cuius explicationem omiſſis variis modis dicendi, ſub diſtinctione reſpondeo, quod ſi beneficium ſit eiuſmodi, vt nullam aliam obligationem inducat, quam recitandi officium diuinum, qualia ſunt beneficia ſimplicia, & præſtimonialia, qui officium diuinum non diceret, vniuerſos fructus, quos percipit, reſtituere pro rata teneretur. Non enim haberet legitimũ titulum, propter quem partem illorum retinere poſſet, cum beneficium detur propter officium, vt iam ſæpe diximus. Cæterum, ſi non recitans habet beneficium obligans illum, non ſolum ad dicendum diuinum officium, ſed etiam ad plura alia munera exercenda, propter quæ ſimiliter redditus annuales conferuntur, vt ſi eſt parochus, cui ex officio incumbit regimen Eccleſiæ, & adminiſtratio ſacramentorum, vel eſt capellanus, qui vltra horas canonicas tenetur etiam aliquas miſſas celebrare; non erit compellendus vniuerſos fructus, quos ex tali beneficio percepit, reſtituere pro rata, ſed partem tantum, habita ratione miniſterii exhibiti Eccleſiæ. Itaque qui ratione beneficio curam animarum gerit, & ſacramenta adminiſtrat; ſi talis per menſem diuinum officium non recitat, non tenetur vniuerſos fructus illi menſi correſpondentes reſtituere; ſed qualis proportio fuerit inter diuinum officium, & alia miniſteria, quibus fungitur, talis etiam habenda erit in diuiſione fructuum, vt reſtitutio fiat. Hoc enim ratio ipſa poſtulare videtur. Nec obſtat decretum Pii Quinti iam citatum, quo dicitur, quod qui omnes horas canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit, omnes beneficii, ſeu beneficiorum ſuorum fructus, qui illi, vel illis diebus reſponderent, ſi quotidie diuiderentur, amittat. Nam vel loquitur tantùm de illis beneficiis, ad quæ nulla alia obligatio ſequitur, quã recitandi. Vel eſt intelligendũ ſolum de illa parte fructuũ, quæ in beneficio reſpondet debito ſoluendi diuinum officium, vt optimè declarat Bartholomæus à Medina in ſumma ſermone Hiſpano conſcripta §. 11. folio 106.

Responſio.

Quanta reſtitutio ſit facienda à non recitãtibus.

Grauis difficultas de canonicis.

¶ Sed ſuppoſito eſſe neceſſarium in foro animæ ad faciendos fructus ſuos, quod beneficiatus horas canonicas perſoluat, conſurgit hic non leuis difficultas de canonicis, vtrũ in illis ad id ſit ſatis, quod diuinũ officium priuatim recitent, vel potius ſub reſtitutionis onere teneantur illud in Eccleſia canendo perſoluere? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd etiã ſi canonici priuatim horas dicant, ſi tamen ſui præſentiam corporalem in choro non exhibent, nec lucrantur fructus, nec diſtributiones in foro animæ. Et quidem de diſtributionibus eſt aperta determinatio concilii Trid. ſeſſ. 24. capitulo 12. Quod etiam diffinitur in c. vnic. de clerico non reſid. libro 6. & in capitulo licet, de præben. & dig. Imò Couarr. lib. 3. Varia. reſol. capit. 13. nume. 2. exiſtimat contraria conſuetudine aliud introduci non poſſe, quia eſt contra naturam diſtributionum, vt non reſidentibus dentur, vt conſtat ex illo capitulo vnico iam citato. Quamuis poſteà numer. 8. illatio. 8. fateatur, quod qui præſens adeſt in loco, vbi Eccleſia eſt conſtituta, non modo ob infirmitatem, ſed etiã ob alia legitima impedimenta ex conſuetudine lucrari poſſet diſtributiones. De corpore autem beneficii quod veſtuarium, vel groſſa appellatur, ſimilis determinatio habetur in iure in multis locis. Et ſic propoſita quæſtio ſolum procedit de canonicis corporaliter choro intereſſentibus, & diuinum officium in camera perſoluentibus, vtrùm, ſcilicet, id ſufficiat, vt in conſcientia fructus, & diſtributiones retineant, vel potiùs vltra hoc requiratur, quod horas canonicas in Eccleſia canẽdo perſoluant. In quo ſecundo etiam eſt certũ, quod ſi canonici capellanos non habent, vel ſi habẽt nõ adſunt, tenẽtur ipſi ſaltẽ in cõmuni, horas canonicas pſallere ſub onere reſtitutionis. Nã cum tunc nec per ſe, nec per alios officiũ adimpleant, & defraudent Eccleſiã debito ſeruitio horarum, ob quod, ſicut ob cauſam totalem, vel ſaltem principalem datur illis ſtipendium, fit, vt ad illius reſtitutionem ſine dubio obligentur. Dixi, ſaltim in communi, ad ſignificandum debere ſaltẽ eſſe aliquos ex illis deputatos ad officium decantandum. Nam, vtrùm ſinguli in particula-

1. certum.

2. certum.

ri non pſallentes reſtituere obligentur, poſteà explicabitur. *3. certum.* ¶ Tertio etiã eſt certũ, nõ teneri canonicos canere, cum officiũ dicitur cantu figurato, qui Hiſpane appellatur, canto de organo, ſed ſatis eſſe habere capellanos qui id muneris exquantur. Non enim decet eorum grauitatem illo cantus genere vti. Quare licet tunc taceant, nec peccabunt, nec ad reſtitutionẽ erunt obligandi. *4. certum.* ¶ Quarto etiã eſt certum, quod ſi adeſt iuſta aliqua cauſa vera & non ficta, non cantandi in choro, quando præſens eſt, vt infirmitas, vel aliquid huiuſmodi, canonicus tunc nõ cantãs nec amittet fructus, nec diſtributiones, imo nec amitteret etiam ſi omnino non conueniret, vt notant Syluester verbo. beneficiũ. 5. quæſtione 3. Angelus, & alii, habeturque expreſſe in dicto capitu. vnico. de cleri. non reſi. lib. 6. Quod eſt intelligendum de iure communi. Nam ſi eſſet ſpecialis aliqua cõſtitutio, vel conſuetudo, vt non lucraretur niſi qui adeſſet, etiam ſi legitimè abeſſet, illa videretur ſeruanda. Quamuis minime rationabilem talem conſtitutionem ſeu conſuetudinem exiſtimarem. Itaque hæc certa ſunt.

Pũctus difficultatis. ¶ Sed quod habet difficultatem eſt, vtrũ teneantur canonici pſallere in choro ſimul cũ aliis ſub onere reſtitutionis, vel potius ſufficiat, quod interſint horis, ſuppoſito quod eas poſtea priuatim recitent? *Sententia Soti.* Soto libro 10. de Iuſtitia quæſt. 5. art. 4. dicit ſtipendium dari illis, non vt aſsiſtant; nec duntaxat vt ſit numerus, ſed re vera, vt pſallant. Quibus verbis ſignificare videtur, quod niſi cecinerint ad reſtitutionem fructuum erunt obligandi. Et probari poteſt hæc ſententia. *1. argu.* Primo: Beneficium datur propter officium, ſicut ob cauſam principalem, vt habetur in capit. fina. de reſcriptis libro 6. ſed canonicorum officium eſt diuina facere in choro, & non veluti mutos ſedere: ergo niſi id fecerint obligandi erunt ad reſtitutionem. patet conſequentia: Nam quod ob cauſam datur, iure retineri non poteſt, cauſa non ſubſequuta, vt conſtat ex toto titulo ff. de conditionibus ob turpem cauſam. *2. argu.* ¶ Secundo: id ipſum probatur ex natura inſtitutionis canonicorum; quæ quidem eſt, non vt adſint tantum, ſed plane, vt pſallendo aſsiſtant; vt patet ex concilio Trident. ſeſſ. 24. capit. 12. Vbi in hunc modum habetur: omnes canonici per ſe & non per ſubſtitutos diuina compellantur obire officia, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis nomen Domini reuerenter diſtincteque laudare. Si ergo hæc eſt natura, & ratio inſtituti ipſorum, fit, vt debito ſui officii ſatisfacere non ſint dicendi, qui ſolam naturalem, & corpulentam præſentiam exhibent. *Cõfirmatio* ¶ Et confirmatur ex concilio Baſilienſi, ſeſſ. 21. vbi dicitur: Canonici cum pſallendi gratia conueniant: iuncta aut clauſa labia tenere non debent; ſed omnes præſertim, qui maiori funguntur honore, in pſalmis, hymnis, & canticis Deo alacriter modulentur. *Vlt. argu.* ¶ Tandem probatur hæc ſententia, ex Extrauaganti Pii Quinti iam citata, vbi poſtquam dixerat, non recitantes non facere fructus ſuos, nec diſtributiones, ſubdit. Tametſi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis cum aliis præſens adſit, fructuſque & diſtributiones fortè aliter aſsignatas ſola præſentia iuxta ſtatuta, conſuetudinem, fundationem, alias ſibi lucrifeciſſe prætendat, &c. Quibus verbis apertè ſignificat, eum, qui eſt choro addictus, ſi tamen non recitat cum aliis in choro, licet ſit præſens non poſſe lucrifacere fructus, & diſtributiones.

Sententia autoris. ¶ His tamen non obſtantibus ego, ſaluo meliori iudicio, nullam eſſe reſtituendi obligationem exiſtimarem, dummodo canonici capellanos habeant, qui officium in Eccleſia canant; & ipſi illud domi recitent, præſenteſque ſint choro attendentes ſaltem ad verba, vel attentione quadam ſaltem externa corporis, ſint aſsiſtentes. Nam quod docet Corduba libro quarto quæſtio. quæſti. 13. dub. vltimo in fine, ſcilicet, quod etiam ſi nullam omnino attentionem habeant, etiam exteriorem, nullam tenẽtur facere reſtitutionem, citatus ad id Medinam. C. de reſti. quæ. 20. Florentinum, 3 p. tit. 13. cap. 4. §. 7. Syluestrum, Caſtrum, & alios, nunquam mihi placere potuit, ſed verius multò exiſtimaui, quod dicit Nauarro in Enchiridio de oratione. capitulo 13. numero 17. & 19. *Impugnatur Corduba.* ſcilicet, quod requiritur aliqualis attentio, ſaltem ad verba, vel externa corporis. Ad lucrandos enim fructus, atque diſtributiones neceſſariũ eſt, vt canonici Eccleſiæ præceptum adimpleant. Et certum eſt, quod licet demus Eccleſiam interiorem attentionem non præcipere, quod tamen præcipiat externam, nullus eſt qui dubitet, hoc eſt, quod præcipiat in canonicis, & aliis, qui choro interſunt quandam compoſitionem, & recolitionem externam, qua, ſcilicet, nõ ſcribãt vel cõfabulentur, &c. licet interius nihil attendant. Et ſi Eccleſia hanc præcipit, & ob id ſtipendia aſsignat, ob orationẽ, inquã, ſi nõ verã & meritoriã corã Deo, at certè apparentẽ exterius, quis dixerit eſſe, nõ dico verã, & meritoriã, ſed apparentem orationẽ illã, qua quis nec

corpore

corpore intentus eſt iis, quæ in choro cantantur, ſed murmurationibus aut fabulationibus, aut aliis externis actibus occupatus eſt? Immeritò ergo putauit Corduba hunc eſſe à reſtitutione immunem, cum non faciat id, ob quod ſtipendium datur, non ſolum verè, verùm neque etiam fictè. Verum eſt, quod ſi non notabiliter tempore horæ ſed modice in his ſe occupauerit, vt ſi conſignet chirographum, aut vnum verbum, aut alterum loquatur, non ob id tenebitur ratam illius diei, imò nec illius horæ reſtituere: quia quod parum eſt, pro nihilo reputatur.

Canonici non tenentur canere in choro. Sed reſtat modò probare, quod non teneantur canonici aliquã facere reſtitutionẽ, licèt non cantent, ſed domi officium dicant, dummodo præſentes ſint choro, illiq; attentione aliqua, ſaltem corporali, aſsiſtant, quod verius eſſe diximus contra Sotum & alios. Et quidem præcipua ratio, qua ad id dicendum moueor, eſt; Quoniã & ſi ſecundum rigorem iuris, & veterem Eccleſiarũ inſtitutionẽ & fundationem canonici per ſe pſallere, & cætera diuina officia obire teneantur, tamẽ de cõſuetudine iã à multis annis recepta, tolerata, & approbata oppoſitum cernimus obſeruatum, Papa, cæteriſque prælatis videntibus, & tacẽtibus. Præterquã, quod nec omni ex parte, priſca, & antiqua conſuetudo ceſſaſſe videtur. Nam & Miſſas per hebdomadas pſallẽdo dicunt, & in horis canonicis capitulam, & orationem canunt, Epiſcopoque celebranti aſſiſtũt, & plura alia. Et ſic ſolũ quo ad horas introductũ videtur, vt per capellanos, ipſis aſsiſtentibus dicantur. Cum igitur talis conſuetudo vigeat, & prælati conſentiant, fit, vt nec non canentes peccent, nec ad aliquam teneantur reſtitutionem. Idem etiam poteſt probari ex diſpoſitione iuris, quod huic parti fauet quamplurimum. Nam in capitulo primo, de clerico non reſidente libro 6. ſic habetur: Diſtributiones iis, qui in choro adfuerint dentur. Et in concilio Trid. vbi ſupra eadem prorſus verba ſcripta ſunt, citato prædicto capitulo ex Bonifacio 8. quod idem in capitulo licet. de præben. & dignit. prorſus dicitur. Si ergo prædicta iura ſtatuunt, quotidianas diſtributiones eſſe conferendas iis, qui interſunt, & nihil amplius, vt illis dentur exigunt, fit, eos, qui adſunt licitè eas percipere, ſuaſque facere ſuas, & multò melius fructus ipſius beneficii, cum eorum loco diſtributiones fuerint ſubrogatæ, & per conſequens ſint eiuſdem naturæ, & eiſdem legibus ſubiectæ, quo ad cauſam eos percipiendi. Imò longè plura requiruntur ad diſtributiones lucrandas, quam ad fructus, vt omnes fatentur. Vnde vnius diei reſidentia videmus fructus lucrari, & tamen diſtributiones non, niſi eius diei, quo reſidet.

¶ Et ſi quis contra hoc obiiciat, quod licet ante concilium Tridentinum conſuetudo non pſallendi à peccato, & reſtitutionis onere excuſauerit, talis tamen conſuetudo nunc improbata, & ſublata videtur per idem concilium, quod dicit, compellantur canonici per ſe diuina obire officia, & non per ſubſtitutos, atque in choro ad pſallendum inſtituto hymnis, & canticis Dei nomen reuerenter dignè, & diſtinctè laudare. *Obiectio ex concil. Trid.*

¶ Reſpondeo, non dicere concilium, quod canonici teneantur obire officia per ſe, & non per ſubſtitutos, nec quod ipſi nomen Dei laudent in hymnis. &c. ſed quod compellantur id facere. Et ſic præceptum non dirigitur ad ipſos, ſed ad prælatos: qui ſi in eo negligentes fuerint peccabunt, non autem canonici ſua vtentes cõſuetudine. Fuit quidem intentio concilii, vt prælati conuenientibus iuris remediis canonicos compellendo, eos ad priſtinum pſallendi morem, & primæuam inſtitutionem reuocarent, qua ſalutari, & antiqua conſuetudine renouata officium pſallendo per ſe ipſos exercere ſub mortali & ſub reſtitutionis onere tenerentur. Cæterum, quoaduſque id factum fuerit licitè poterunt ſua vti conſuetudine. *Solutio.*

¶ Vnde ad primum argumentum factum pro ſententia Soti, reſpondeo, quod licet officium canonicorum ſit horas canonicas pſallere in choro, ſi primam eius inſtitutionem attendamus, tamen de conſuetudine ſolum eſt, vt miſſam ordinatim pſallant in Eccleſia, & horarum officium ſuo ordine faciant, hebdomadariique munus exequantur, incipientes horam, cantantes Capitulam, & orationem, & denique aſsiſtere choro, vt ſua aſsiſtentia Dei gloria compleatur. Præterquam, quod eſt ſanè multò pulchrius, ad proximorumque conſolationem, & ædificationem, & ad Dei laudem accommodatius, quod coadiutores, (quos portionarios vocant) & capellanos, (quos cantores dicunt) habentes, diuina officia mira ſuauitate, & vocum varietate, inſtrumentorumque cantibus exequentes, ipſi veluti maiores ſacerdotes omnia conſpiciant, & gubernent, quæ ab inferioribus decantantur. Et ob hæc officia, quæ & conſuetudo habet, & in ſe nõ ſunt minima dãtur eis redditus & diſtributiones. Fateor quidem, quod in diebus nõ feſtiuis, quibus cantu figurato vti nõ ſolẽt, ſed cãtu communi, vulgo, cãto llano appellato, deberent prælati, vt ſupra dicebam, *Ad 1. argu.*

& concilium Tridentinum præcipit, eos ad pſallendum compellere, quia tunc tacere nõ eſt tam rationabilis conſuetudo, ſicut in diebus feſtis. ¶ Et per hæc patet ſolutio ad ſecundum. ¶ Ad confirmationem ex concilio Baſilienſi reſpondeo, ibi conſilium magis dari, quam præceptum. Vtuntur enim patres verbo, debent, quod conſilium denotare videtur. Et ſi eſſet præceptum conſuetudine iã eſſet derogatum, ſicut ipſa prima inſtitutio. Maximè cum prædictum conciliũ habitũ fuerit tempore, quo nondum erant cantores in Eccleſiis creati, & ad adiuuandum introducti. Quo caſu certum eſſe diximus teneri canonicos per ſe ipſos pſallere, nulla conſuetudine excuſante, quæ magis eſſet corruptela quam prouida, honeſta, & rationabilis cõſuetudo. ¶ Ad vltimũ ex Extrauagãti Pii Quinti reſpondetur, ſenſum illorũ verborũ, ſi rectè expendãtur, nõ eſſe eũ, quem arguendo afferebamus. Sed is eſt planus ſenſus, quod ille, qui nõ recitauerit horas, ſcilicet, nec in choro nec extra, quamuis choro adſit, prætendens, ſola præſentia lucrari, nõ lucrifaciet fructus, nec diſtributiones. Itaque illa particula, cum aliis, nõ eſt iungenda verbo, recitãs, quaſi voluerit Papa ſignificare, quod nõ recitans cum aliis in choro, non lucrifaciat. Sed eſt iungenda illi verbo, præſens adſit; quaſi dicat quòd tenetur reſtituere non recitans, tametſi ſit præſens cum aliis in choro omnibus horis prætendens ſola præſentia lucrari. Et quòd iſte ſit ſenſus poteſt colligi primò ex eo, quod intentio pontificis in tota illa Extrauaganti erat condemnare non recitantes vllo modo, vti factum fuerat in concilio Lateranenſi ibi citato. Secũdo: Nam illa particula, ſola præſentia, declarat ipſum loqui non de dicente horas in camera, ſed de eo, qui ſolum, quia præſens eſt choro, vult lucra, fructus, & deſtributiones. Nos autem non ſolam præſentiam ſufficere putamus, ſed etiam oportere recitare horas ſaltem in priuato dicimus, & ſic nihil obſtat dicta conſtitutio. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Ad 2. arg.

Ad confirmationem.

Ad vlt. ar.

ARTICVLVS XIIII.

¶ Verum oratio debeat eſſe diuturna.

AD QVARTVMDECIMVM ſic proceditur. Videtur quòd oratio non debeat eſſe diuturna. Dicitur enim Matthæi 6. Orantes nolite multum loqui. Sed oportet multũ loqui diu orantem; præſertim ſi oratio ſit vocalis: ergo non debet eſſe oratio diuturna.

4. d. 15. q. 4. art. 2. q. 2. & 3. & Rom. 1. le. 5. Et Coloſ. 1. & Co. 6. prin. Et 1. The. 5. le. 2.

2 ¶ Præterea, Oratio eſt explicatiua deſiderii. Sed deſiderium tanto eſt ſanctius, quanto magis ad vnum reſtringitur, ſecundum illud Pſalm. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram: ergo & oratio tanto eſt Deo acceptior, quãto eſt breuior.

3 ¶ Præterea, Illicitum videtur eſſe quod homo tranſgrediatur terminos à Deo præfixos, præcipuè in his quæ pertinent ad cultum diuinum, ſecundum illud Exod. 19. Conteſtare populum ne fortè velit tranſcendere terminos ad videndum Dominũ, & pereat ex eis plurima multitudo. Sed à Deo fixus eſt nobis terminus orandi per inſtitutionem orationis Dominicæ, vt patet Matth. 6. ergo non licet vltra orationem protendere.

¶ SED CONTRA, Videtur quod continuè ſit orandum, quia Dominus dicit Lucæ 18 Oportet ſemper orare & non deficere Et primæ ad Theſſa. 5. Sine intermiſſione orate.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de oratione dupliciter loqui poſſumus. Vno modo ſecundum ſeipſam: alio modo ſecundum cauſam ſuam. Cauſa autem orationis eſt deſiderium charitatis, ex quo procedere debet oratio: quod quidem in nobis debet eſſe continuum vel actu vel virtute: manet enim virtus huius deſiderii in omnibus quæ ex charitate facimus. Omnia autẽ debemus in gloriam Dei facere, vt dicitur primæ ad Cor. 10. Et ſecundum hoc oratio debet eſſe continua. Vnde Auguſtinus * dicit ad Probam: in ipſa fide & charitate continuato deſiderio ſemper oramus. Sed ipſa oratio ſecundum ſe conſiderata non poteſt eſſe aſſidua, quia oportet aliis operibus occupari. Sed ſicut Auguſtinus * dicit ibidem, ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, vt illis rerum ſignis noſipſos admoneamus; quantumcunque in hoc deſiderio profecerimus nobiſipſis innoteſcamus; & ad hoc agendum noſipſos

Epi. 121 c. 9. in princ. tomo 2.

Eodẽ loco nunc proximè dicto

acrius exciremus: Vniuſcuiuſque autem rei quantitas debet eſſe proportionata fini, ſicut quantitas potionis ſanitati: vnde & conueniens eſt vt oratio tantum duret, quantum eſt vtile ad excitãdum interioris deſiderij feruorem. Cum verò hanc menſuram excedit, ita quòd ſine tędio durare non poſſit, non eſt vlterius protendenda. Vnde Augu.

Epiſt.121. c.10. circa medium, to.2. * dicit ad Probam, Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, ſed eas tamen breuiſſimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum neceſſaria eſt, per productiores moras euaneſcat atque hebeteſcat intentio: ac per hoc etiam ipſi ſatis oſtendunt hanc intentionem ſicut nõ eſſe obruendam, ſi perdurare nõ poteſt, ita ſi perdurauerit, non cito eſſe rumpendam. Et ſicut hoc eſt attendendum in oratione ſingulari per comparationem ad intentionem orãtis, ita etiam in communi oratione per comparationem ad populi deuotionem.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut Auguſt.* dicit ad Probam, (Epi.121.c.10.to.2.) non eſt hoc orare in multiloquio, ſi diutius oretur. Aliud eſt ſermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipſo Domino ſcriptũ eſt, quod pernoctauerit in orando, & quòd prolixius orauerit, vt nobis pręberet exemplum. Et poſtea ſubdit: Abſit ab oratione multa locutio, ſed non deſit multa precatio, ſi feruens perſeuerat intentio. Nam multum loqui eſt in orando rem neceſſariam ſuperfluis agere verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quàm ſermonibus agitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd prolixitas orationis non conſiſtit in hoc quòd multa petantur, ſed in hoc quòd affectus continuetur ad vnum deſiderandum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Dominus non inſtituit hanc orationem, vt his ſolis verbis vti debeamus in orando: ſed quia ad hæc ſola impetranda debet tendere noſtræ orationis intentio, qualitercunque ea proferamus, vel cogitemus.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis continuè orat, vel propter continuitatem deſiderij, vt dictum* eſt, vel (In corp. ar.) quia non intermittit quin temporibus ſtatutis oret; vel propter effectum ſiue in ipſo orante, qui etiam poſt orationem remanet magis deuotus, ſiue etiã in alio: puta cum aliquis ſuis beneficijs prouocat alium vt pro ſe oret; etiam quando ipſe ab orando ceſſat & quieſcit.

Svmma Textvs.

Vppoſito, quod de oratione poſſumus loqui dupliciter, vno modo ſecundum ſeipſam, alio modo ſecundum ſuam cauſam, quæ eſt deſiderium charitatis ex quo oratio procedere debet, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Oratio quantum ad ſuam cauſam debet perpetuò in nobis durare. Probatur: Deſideriũ charitatis, ex quo tanquã à cauſa oratio procedere debet, oportet ſit in nobis continuum, vel actu, vel virtute: omnia enim debemus in gloriam Dei facere, vt dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. ergo & ipſa oratio quantum ad ſuam cauſam debet in nobis eſſe perpetua. Et propterea D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam dicebat, quod in fide, & charitate continuato deſiderio ſemper oramus. Secunda concluſio: Oratio in ſeipſa non poteſt eſſe perpetua. Tamdiu tamen durare debebit, quandiu fuerit conueniens ad excitandam interiorem deuotionem, & feruorem. Et quidem, quod oratio in ſe non poſſit eſſe perpetua, eſt res manifeſta: quia oportet alijs operibus occupari. Quod autem tandiu durare debeat, quandiu fuerit conueniens ad excitãdam interiorem deuotionem. Probatur: Vniuſcuiuſque rei quantitas debet eſſe proportionata fini, vt quantitas potionis ſanitati: ſed oratio ordinatur, tanquam ad finem ad excitandam interiorem deuotionem, & feruorem, propter quod dicebat D. Auguſtin. loco citato: Ideò per certa interualla horarum & temporum, etiam verbis rogamus Deum, vt illis rerum ſignis nos ipſos admoneamus, quantumque in hoc deſiderio profecerimus, nobis ipſis innoteſcamus. Et ad hoc agendum nos ipſos acrius excitem⁹: ergo tãdiu orare debebimus, quandiu oratio neceſſaria fuerit ad excitandam interiorem deuotionem. Ex hoc colli-

git D.Thom.tertiam concluſionem,quæ talis eſt: Sicut quantitas in particolari oratione conſideranda eſt per comparationem ad intentionem orantis: ita etiam in commoni oratiooe colligēda erit per comparationem ad popnli deuotionem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Hæreſis Meſſalianorum.

PRima concluſione huius articuli, vt nota, relicta, circa ſecundam eſt aduertendum, fuiſſe olim errorem Meſſalianorum, ſiue Pſallianorum quorum meminit D.Auguſtinus in lib.de Hæreſibus cap.57. aſſerentium, perpetuo eſſe perſiſtendum in oratione. Quam ſuam ſententiam probabant 1.ex Paulo 2.ad Theſſal.cap.5. dicente: Sine intermiſsione orate,& ex Luc.ca.18. vbi Chriſtus dixit:Oportet ſemper orare,& nūqoam deficere.Sed vt hanc hereſim conuincamus, non eſt opus multum ſudare. Apertiſsimum enim eſt non eſſe poſsibile,vt homo ſemper oret. Nam neceſſarium eſt,dormire,quo tempote nullus orare poteſt,cum nullus tunc ſit mentis vſus, qui maximè in oratione exigitur, Et nemo eſt, niſi Chriſtus ſaluatot noſter,qui verè dicere poſsit id, quod in Caoticis habetur: Ego dormio,& cor meum vigilat.Oportet etiam comedere, & bibere,& pro his acquirendis moderatum aliquem laborem,quamuis noo ſolicitudinem adhibere. Opus eſt etiam curam rei familiaris habere.Nam,1. ad Timoth. 5. de viduis loquens Paulus,inquit: Si qua vidua filios,aut nepotes habet, diſcat primom domum ſuam regere,& motuam vicem reddere parētibus, hoc enim acceptum eſt coram Deo. Et paucis interiectis: Si quis autem ſuorom & maximè domeſticorum curam oon habet, fidem oegauit,& eſt infideli deterior. Inter alia etiam quæ idem Apoſtolus enomerauit, tanquam neceſſaria, vt quis debitè munere Epiſcopatus fuogi poſsit,hoc quoq; addit: Sit domni ſuæ bene præpoſitus. Si quis enim domoi ſuæ bene præeſſe oeſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Certum eſt autem quam valde impedire ab oratione, hanc rei familiaris curam. Taceo de cibo, & potu, qooniam com hi percipiuntur certum eſt nullum patere orationi locum,pręſertim vocali, de qua Meſſaliani loqui videntur.

Multiplex interpretatio aliquorum locorum ſacræ ſcripturæ.

¶ Et ad teſtimonia in contrarium adducta ſunt variæ ſanctorum expoſitiones. Prima eſt, quod oratio ibi ſumatur pro ſua caoſa, ſcilicet, pro bono animi deſiderio, & voluntate Deo per omnia placēdi,quod in nobis iuge & perpetuum eſſe debet,actu,vel habitu, vt D.Thomas dicit in prima concluſione. Iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 10. ſiue manducatis, ſiue bibitis omnia in laodem Dei facite. Et ad Coloſſ. 3. Omnia quæcunque facitis in verbo,vel in opere in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti facite. Ita exponit hunc locum Beda ſuper Lucam loco citato. Secunda expoſitio eſt D.Auguſtini in lib. de Hæreſibus ad Quodnuldeum capi.57. qui dicit, illa verba ſic eſſe intelligenda, vt nulla ſit dies,in qua oratio intermittatur. Itaq; apud D.Auguſtinnm idē eſt,ſemper orare, & ſine intermiſsione orare, & qualibet die orare. Ad eūdem modum interpretatur eadem teſtimonia D. Anſelmus in commentarijs ſuper epiſtolam Pauli.Sed quamuis horum clariſsimorum Doctorū expoſitiones ſint conoenientes,aliter tamen, & fortè melius verba illa poſſunt intelligi, ſcilicet, quod Chriſtus & eius Apoſtolus in illis locis quadam hyperbole ad rem exaggerādā,eſt vſus,ſicut & aliàs ſæpè in Sacris literis figura illa reperitur. Sacra enim ſcriptura,vt ait D.Auguſt.in lib.de Doctrina Chriſtiana,quæ inſtar communis loqnutionis ſcripta eſt, eiſdem vtitur tropis, & figuris, quibus communis modus loquendi vtitur. Et,vt res ſit apertior,vnum aut alterum exemplum proferam ex ſacris literis,io qnibus hæc hyperbole reperitur. In Actis enim Apoſtolorum deſcribēs D.Lucas aduentum Spiritus ſancti,& volens innuere multitudinem gentium, & oationum, quæ tunc erat Hieroſolymæ,ait: Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi, viri religioſi ex omni natione,quæ ſub cęlo eſt. Quod niſi hic admittatur hyperbole erit neceſſariū fateri,tunc fuiſſe Hieroſolymæ Hiſpanos,Gallos,Anglos,Scotos,Æthiopes, Siculos, aliaſque ionumeras natiooes, quas vix Niniue quę ciuitas erat magna itinere triū dierū, capere potuiſſet,oeedum Hieroſolyma. Similiter Chriſtus volens nobis ſuadere, vt quam ſecretè,& abſque omni iactantia fieri poſſet, eleemoſyna daretur,dixit: Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. At cum eadem in vtraque mano ſit anima fieri non poterit, vt ſiniſtra neſciat,quod dextera facit. Sed eſt id iotelligendum ſecundum quandam hyperpolem ad rem magis commendandam. Ad euodem etiam modum in præſenti,vt Chriſtus nobis frequentiam orationis commendaret, dixit, hyperbole quadā vſus: Oportet ſemper orare. Et eadem hyperbole vtitur Paulus cum dicit: Sine intermiſsione orate. Vltima expoſitio iſtorum locorum eſt, quod Chriſtus & Paolus hic vſi fuerunt modo loquendi Hebræorum,qui his dictionibus ſemper,omnis,totus,vti conſueuerunt, non vt comprehendunt omnia, vel tempora, vel oegotia, ſed ea tantum, quæ pro ratione rei, de qoa agitur,

Actor. 2.

Matth. 6.

agitur: ſunt neceſſaria. Itaq; cum dicit Chriſtus: Oportet ſemper orare, eſt intelligendum, quod eſt orandum cum vacat ab alijs negotijs neceſſarijs, & quoties habita rationæ perſonæ, & temporis id fuerit neceſſarium. Ad quem etiam modum multi interpretantur illud Matthæi. 22. Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente ſua, & ex toto corde, &c. His enim verbis non præcipimur omnes noſtras cogitationes, & curas in Deo conſumere, quod eſt impoſsibile, cũ, quandiu hic viuimus diuidendæ neceſſario ſint cogitationes noſtrę. Sed quod quantum curæ & cogitationis ſuperfuerit, poſtquam ab vnoquoque noſtrum officio huius vitæ neceſſario fuerit ſatisfactum, id totum Deo tribuamus.

Articvlvs. XV.

¶ *Vtrùm oratio ſit meritoria.*

Supra ar. 7 ad 2. Et 4. di. 15. q. 4. 7. ar. qu. 2. per to. & q. 3. ca. & ad 3.

AD DECIMVMQVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd oratio non ſit meritoria. Omne enim meritum procedit à gratia: ſed oratio præcedit gratiam: quia etiam ipſa gratia per orationem impetratur ſecundum illud Lucæ 11. Pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe: ergo oratio non eſt actus meritorius.

2 ¶ Præterea, Si oratio aliquid meretur, maximè videtur mereri illud, quod orando petitur. Sed hoc nõ ſemper meretur: quia multoties etiam ſanctorum orationes non exaudiuntur: ſicut Paulus non eſt exauditus petens à ſe remoueri ſtimulũ carnis: ergo oratio non eſt actus meritorius.

3 ¶ Præterea, Oratio præcipuè fidei innititur, ſecundum illud Iacobi 1. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Fides autem non ſufficit ad merendum, vt patet in his qui habent fidem informem: ergo oratio non eſt actus meritorius.

¶ SED CONTRA eſt, quod ſuper illud Pſal. 34. Oratio mea in ſinu meo conuertetur, dicit gloſ. Et ſi eis non profuit, ego tamen non ſum mea mercede fruſtratus. Merces autem non debetur niſi merito: ergo oratio habet rationem meriti.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, oratio præter effectum ſpiritualis conſolationis quam præſentialiter affert, duplicem habet virtutem reſpectu futuri effectus, ſcilicet virtutem merendi, & virtutem impetrandi. Oratio autem ſicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciã merendi, inquantum procedit ex radice charitatis, cuius propriũ obiectum eſt bonum æternum, cuius fruitionem meremur. Procedit tamen oratio à charitate, mediante religione, cuius eſt actus oratio, vt dictum * eſt: concomitantibus etiam quibuſdam alijs virtutibus quæ ad bonitatem orationis requiruntur, ſcilicet humilitate & fide. Ad religionem enim pertinet ipſam orationem Deo offerre. Ad charitatẽ vero pertinet deſiderium rei cuius cõplementum oratio petit. Fides autem eſt neceſſaria ex parte Dei quem oramus: vt ſcilicet credamus ab eo nos poſſe obtinere quod petimus. Humilitas autem eſt neceſſaria ex parte ipſius petentis qui ſuam indigentiam recognoſcit. Eſt etiam & deuotio neceſſaria. Sed hoc ad religionem pertinet, cuius eſt primus actus neceſſarius ad omnes conſequentes, vt ſupra dictum * eſt. Efficaciam autem impetrandi habet ex gratia Dei quem oramus; qui etiam nos ad orandum inducit. Vnde Auguſt. dicit in lib. de verbis Domini, Non nos hortaretur vt peteremus, niſi dare vellet. Et Chryſoſto. dicit, Nunquam oranti beneficia denegat, qui vt orantes non deficiant, ſua pietate inſtigat.

Ar. 13. huius quæſt.

Art. 3. huius quæſt.

Arti. 1. qu. præced.

Serm. 5. Et 29. non remotè à prin. to. 10.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd oratio ſine gratia gratum faciẽte meritoria nõ eſt: ſicut nec aliquis alius actus virtuoſus. Et tamen etiam oratio quæ impetrat gratiam gratum facientem, procedit ex aliqua gratia, quaſi ex gratuito dono: quia ipſum orare eſt quoddam donum Dei, vt Auguſt. * dicit in lib. de Perſeuerantia.

Cap. 23. citat. hoc ex Amb. in 1. co. 12.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ad aliud principaliter reſpicit meritum orationis quãdoque, quam ad id quod petitur.

petitur. Meritum enim præcipuè ordinatur ad beatitudinem, ſed petitio orationis directè ſe extendit quandoque ad aliqua alia, vt ex dictis * patet. Si ergo illud aliud quod petit aliquis pro ſeipſo non ſit ei ad beatitudinem vtile, non meretur illud. Sed quādoque hoc petendo & deſiderādo, meritum amittit, puta ſi petat à Deo complemētum alicuius peccati, quod eſt non piè orare. Quandoque vero non eſt neceſſarium ad ſalutem, nec manifeſtè ſaluti contrarium: & tunc, licet orans poſsit orando mereri vitam æternam, non tamen meretur illud obtinere quod petit. Vnde Auguſtin. * dicit in libro ſententiatum Proſperi, Fideliter ſupplicans Deo pro neceſsitatibus huius vitæ, & miſericorditer auditur, & miſericorditer non auditur. Quid enim infirmo ſit vtile, magis nouit Medicus quā ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens amoueri ſtimulum carnis, quia non expediebat. Si vero id quod petitur ſit vtile ad beatitudinem hominis, quaſi pertinēs ad eius ſalutem, meretur illud non ſolum orando, ſed etiam alia bona opera faciendo. Et ideo indubitanter accipit quod petit. Sed quando debet accipere? Quædam enim non negantur, ſed vt congruo dentur tempore differuntur, vt Auguſt. * dicit ſuper Ioan. quod tamen poteſt impediri, ſi in petendo non perſeueret. Et propter hoc dicit * Baſilius; Ideo quandoque petis, & non accipis: quia perperam poſtulaſti vel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel deſtitiſti. Quia vero homo non poteſt alij mereri vitam æternam ex condigno, vt ſuprà dictum * eſt, ideo per conſequens nec ea quæ ad vitam æternam pertinent poteſt aliquādo aliquis ex condigno alteri mereri. Et propter hoc non ſemper ille auditur qui pro alio orat, vt ſupra habitum * eſt. Et ideo ponuntur quatuor cōditiones, quibus cōcurrentibus ſemper aliquis impetrat quod petit, vt ſcilicet pro ſe petat, neceſſaria ad ſalutem, piè & perſeuerāter.

Ar.6.& 7

In libr. qui inſcribitur Sententia ex Augu. decepta. c. 212. to. 3. inter opera Augu.

Tract. 102 paulo à prin. to. 9.

In ſerm. de orādo Deū à medio. Et in cōſt. Exerci. cap. 1.

1.2. q. 114. art. 6.

Arti. 7. ad 2. & 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oratio innititur principaliter fidei, non quantum ad efficaciam merendi, quia ſic innititur principaliter charitati: ſed quantum ad efficaciam impetrandi: quia per fidem habet homo notitiam omnipotentiæ diuinæ & miſericordię, ex quibus oratio impetrat quod petit.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod oratio reſpectu futuri effectus habet duplicem virtutem, ſcilicet, merendi, & impetrandi, reſpondet D.Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Oratio, ſicut & quilibet alius actus virtutis habet efficaciam merendi, inquantum procedit ex radice charitatis. Secunda concluſio: Oratio procedit à charitate mediāte religione, cuius eſt actus, & concomitantibus aliquibus alijs virtutibus, quæ ad bonitatem orationis ſunt neceſſariæ, nempe, fide, & humilitate. Tertia concluſio: Oratio habet virtutem impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, & qui etiam nos ad orandum inducit. Probationes, ſeu potius explicationes harum concluſionum clarè ponuntur à D.Thom. in litera.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli eſt aduertendum primò, quod oratio ſicut poteſt tripliciter conſiderari, ita etiam habet triplicem effectum. Poteſt quidem oratio primò conſiderari, inquantum eſt opus honeſtum. Secundò, inquantum eſt opus pœnale, ſcilicet, cum labore coniunctum. Tertiò inquantum eſt alicuius rei petitio. Inquantum eſt opus honeſtum habet facultatem merendi gratiam, & gloriam, ſicut & alia opera honeſta modo fiant ab homine exiſtente in gratia, & procedant ex radice charitatis, quæ eſt primum principium merendi. Inquantum eſt opus pœnale habet virtutem ſatisfaciendi, pro peccatis, vt ieiunium, eleemoſyna, &c. Et inquantum eſt petitio, habet virtutem impetrandi illa, quæ petit, quibuſdam conditionibus appoſitis, de quibus poſteà dicemus. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod iſtę tres facultates, quas dicimus orationi ineſſe, ſunt inter ſe diuerſæ, nec ſemper omnes in omni oratione inueniuntur: ſed interdum inuenitur vna interdum omnes. Et quidem, quod illæ facultates differant inter ſeſe, patet primò, quia procedunt ex diuerſis principijs, vt diximus. Meritum enim eſt in oratione,

Oratio habet triplicem effectum.

tione, quatenus eſt opus honeſtum. Satisfactio, quatenus eſt opus pœnale: Et impetratio quatenus eſt petitio. Secundo, quia ordinantur ad diuerſos terminos. Meritum enim eſt reſpectu gratiæ & gloriæ: ſatisfactio reſpectu pœnæ, & impetratio reſpectu aliorum bonorum, quæ per orationem conſequi poſſumus. Quod autem iſtæ tres facultates non ſemper in omni oratione inueniantur, probatur: Nam cum oratio poſsit eſſe in triplici differentia. Vna quæ dicitur viua, qualis eſt illa, quæ procedit à charitate. Altera mortua, quæ fit à peccatore. Tertia mortifera, vt cum quis petit aliquid repugnans charitati. Oratio mortifera, nec eſt meritoria, nec ſatisfactoria, nec impetratoria: quia offendit animum diuinum. Oratio mortua, licet non ſit meritoria, nec ſatisfactoria; habet tamen aliquando facultatem impetrandi, inquantum, ſcilicet, peccatores aliquando impetrant à Deo illa, quæ honeſtè petunt, vt dicit D. Auguſtin. ſuper Ioannem capi. 9. At verò oratio viua ſemper in viatore eſt meritoria, & ſatisfactoria: ſed nõ ſemper eſt impetratoria, & in beatis talis oratio viua nunquam eſt meritoria, aut ſatisfactoria, & aliquando eſt impetratoria.

Dubium.

¶ Sed eſt difficultas, vtrum poſsit inueniri aliqua oratio, cui infallibiliter conueniat impetrare à Deo quæ poſtulat? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Si aliqua eſſet huiuſmodi oratio, maximè oratio viua: ſed hæc non ſemper impetrat infallibiliter quæ petit, vt modo dicebam: ergo.

1. Conclu.

¶ In hoc tamen ſit prima concluſio: Certum eſt de fide, eſſe aliquam orationem infallibiliter efficacem ad impetrãdum poſtulata. Probatur: Ex illa promiſsione facta à Chriſto Ioan. 16. Amen dico vobis ſi quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis, & iterũ: Quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. Ioannes etiam prima ſua Canonica capi. vltimo; dicit: Hæc eſt fiducia, quam habemus ad Deum, quia quæcunque petierimus in nomine eius dabit nobis.

2. Conclu.

¶ Secunda concluſio: Vt oratio ſit infallibiliter efficax multas debet habere conditiones, quas ad quatuor reducere licet. Prima eſt, quod ſit pia, hoc eſt ex fide ſpe & charitate procedens. Secunda, quod ſit de neceſſarijs ad ſalutem. Tertia, quod fiat perſeueranter. Quarta, quod qui orat pro ſe oret & non pro alio. Has conditiones ponit D. Thom. hic in ſolutione ad 2. Alex. Alen. 4. p. q. 26. artic. 3. memb. 5. & Gabriel ſuper Canonẽ lect. 63. & omnes Theologi, qui illas deſumpſerunt ex Gloſſa ſuper Lucam cap. 11. Itaque his conditionibus appoſitis nulli debet eſſe dubium quin eius oratio à Deo exaudiatur, ſitq; impetratoria, modò impedimentum peccati, quo indignus fiat, vt audiatur, non ſuperueniat. Non dico, hæc omnia neceſſaria eſſe, vt impetret quis, quod petit, quia multis ex his deficientibus ſolet Dominus poſtulata concedere non ex promiſsionis debito, ſed ex ſua gratia, & liberalitate. Tamen ſi omnia adfuerint, ex debito promiſsionis, ad votum condeſcendet orantis.

Quatuor cõditiones ſunt neceſſariæ vt oratio ſit infallibiliter efficax.

Prima conditio quod oratio procedat ex fide, ſpe & charitate.

Quod autem hæc omnia neceſſaria ſint, vt certa ſit orationis impetratio, facile apparebit ſi autoritates ſcripturæ de hoc tractantes in vnum collegerimus. Et quidem; quamuis de neceſsitate charitatis expreſſe mentio non fiat, ſit tamen æquiualenter idque in multis locis. Nam illos exaudiendos à Deo dicit, qui mandata eius faciunt; & verba eius audiunt. Qui timent Deum, & conſcientiam puram à peccato mundatam habent: quos certum eſt in charitate Dei futuros. Diuus etiam Ioannes in. 1. Canon. capit. 3. dicit: Cariſsimi, ſi cor noſtrum non reprehẽdit nos, fiduciam habeamus ad Deũ, & quidquid petierimus accipiemus ab eo: Quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea, quæ ſunt placita coram eo facimus. Cui cõſonat Pſalmiſta dicens: Si iniquitatem aſpexi in corde meo; non exaudiet Dominus. Et alibi: Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. Loquitur autem de timore filiali permanente in ſeculum ſeculi, quo timet quis peccare ne Deum offendat, quem certum eſt ſine charitate eſſe non poſſe. De fide & ſpe dicitur apud Matth. cap. 12. Amen dico vobis, ſi habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolum de ficulnea facietis, ſed & ſi monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare, fiet. Et ſequitur: Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes; accipietis. Et Ioan. 14. Amen dico vobis, qui credit in me, opera, quę ego facio, & ipſe faciet. Et ca. 16. Si quid petieritis patrẽ in nomine meo dabit vobis. Is autem in nomine Chriſti dicitur aliquid à Deo petere, qui fidem habet in Chriſtum, omne bonum nobis ob merita illius de cælo euenire credens. Ex quo factum fuit, vt Eccleſia in omnibus ſuis orationibus adiunxerit: Per Chriſtum Dominum noſtrum. Opus ergo eſt, vt oratio noſtra exaudiatur, quod affectus noſter in Deũ finaliter tendat, quod eſt charitatis: & credere, quod potens eſt, ſi velit, quod petitur elargiri: in ſuaq; bonitate cõfidere, quæ pertinent ad primam conditionem ex quatuor ſuperius poſitis.

Secunda cõditio quod oratio ſit de neceſſarijs ad ſalutem.

¶ De ſecunda conditione, quæ eſt, vt oratio ſit de neceſſarijs ad ſalutẽ, dixit Chriſtus Matthæi 6. Quærite primùm

regnum

regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Quaſi diceret: Nõ regnum veſtrum, quo regnetis, ſed regnum Dei, quo Deus regnet in vobis, poſtulare debetis. Et in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, &c. Quæ omnia certum eſt, ad gloriam Dei, & ad orantis ſalutem pertinere. Vt latè explicuimus art.9.huius quæſtionis. Et quoniam ſæpe ignoramus, an quod petimus ad gloriã Dei conferat, ſitque nobis vtile ad ſalutem, ſcit autem id Deus, idcircò opus erit omnia vota noſtra Deo committere. Nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus, vt dicit Paulus. Et quia iuſtus in ſua oratione non ſemper principaliter gloriã Dei prætendit, vel quod petit, pro tunc, ipſi oranti non expedit, ſicut non expediebat Paulo, nec Eccleſiæ quod Deus exaudiret illum, quando vt auferret ab eo ſtimulum carnis à Domino poſtulabat: idcircò non ſemper exauditur à Deo, quamuis inſtanter petat. ❡ De tertia conditione, quæ eſt perſeuerantia, poſt traditam orandi formam apud Lucam cap.11.dicit Chriſtus: Quis veſtrum habet amicum, & ibit ad illũ media nocte, & dicit ei: Amice commoda mihi tres panes, &c. Et ille de intus reſpondens dicat: Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt, &c. Et ſi ille perſeuerauerit pulſans, dico vobis: & ſi non dabit ſurgens eo quod amicus eſt: propter improbitatem tamen eius ſurgit, & dabit illi quotquot habet neceſſarios. Quibus verbis apertè docemur, non ſatis eſſe, Deum orare, etiam ſi amici eius ſimus, vt certa ſit noſtræ petitionis impetratio ſed vltra hoc requiri, quod in oratione perſeueremus. Et apud Lucam ca.18. dicit Dominus: Oportet ſemper orare, & nõ deficere, ſcilicet, quoaduſque fiat, quod in oratione petitur. Et ſubdit ſtatim parabolã de iudice, qui viduæ iuſtitiam poſtulãti, eam non niſi poſt importunas & frequentes preces ipſius viduæ, facere voluit. Propter quod D. Gregorius in moralibus dicebat, virtutis pondus oratio nõ habet, quam nequaquam perſeuerantia continui amoris tenet. Et D. Chryſo.in de compunctione cordis. Ab oratione non recedas, donec accipias finem poſtulati. ❡ De quarta cõditione, quæ eſt, quod qui orat pro ſe & non pro alio oret, nullum habetur apertum teſtimonium. Cæterùm illam colligunt Doctores ex multis verbis Chriſti quibus alijs, ab orantibus, non videtur promittere, quod petierint. Dicit enim: Si quid petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis. Et iterum: Quæcunque petieritis in nomine meo, accipietis. His igitur quæ diximus concurrẽtibus, certi ſimus, ſicut eſſe

3. Cõditio quod oratio ſit perſeuerans.

4. Cõditio quod qui orat pro ſe & non pro alio oret.

debemus, quod oratio noſtra erit impetratoria, imò ex debito, & ex iuſtitia legali complenda, ſiquidem ad id Chriſtus ſua ſe promiſsione obligauit. Et quamuis non ſtatim Deus vota orantis compleat, non proptereà diffidendum eſt. Differt enim aliquãdo vota complere, prout ipſe ſcit ad gloriã ſuam, & noſtram ſalutem magis expedire. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

❡ Sed quoniam diximus vnam è conditionibus neceſſariò requiſitis ad infallibilẽ impetrationem orationis eſſe, quod qui orat, pro ſe & non pro alio oret, ratio poſtulare videtur, vt explicemus, quis ſit valor orationis pro alio fuſæ? Quod eſt quærere, verùm oratio vnius pro alio fuſa proſit illi, & ad quid? Ad cuius intelligentiam aduertẽdum eſt, quod oratio vnius pro alio fuſa, poteſt eſſe, vel pro beatis, vel pro damnatis, vel pro exiſtentibus in purgatorio, vel pro viatoribus. Quo ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quod qui ſcienter orat pro ijs, qui ſunt in beatitudine, eius oratio ad nihil valet beatis, cum ſit deprauata oratio, & ſanctis iniurioſa. Iniuriam namque facit beato, qui orat pro illo vt ſupra diximus. Cæterùm ſi oratio fiat pro beato neſcienter, quia, ſcilicet, neſcitur an ſit beatus ille, pro quo oratio funditur, valet eidem ad gaudium accidentale. Accidẽtaliter namque gaudent ſancti in cœlo videntes, quod ſui amici in terris viuentes, ex pio & charitatiuo affectu, qui Deo gratus eſt, bona opera pro illis faciunt. ❡ Secundo etiam eſt certum, quod oratio fuſa pro his, qui ſunt in purgatorio valet illis, vel vt inde totaliter liberentur, vel citiùs, vel ſaltem, vt mitius torqueantur, iuxta illud.2.Macha.cap.12. Sancta, & ſalubris eſt cogitatio, pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Vnde Diuus Gregorius, & refertur in cap.animæ. 13.q.2. in hunc modum dicebat: Animæ defunctorum quatuor modis ſoluuntur, aut oblationibus ſacerdotum, aut precibus ſanctorum, aut charorum eleemoſynis, aut ieiunio cognatorum. Et D.Auguſtinus in Enchiridio loquens de orationibus, & ſuffragijs pro defunctis in purgatorio exiſtentibus factis, dicit. Quibus proſunt, ad hoc proſunt vt illis plena fiat remiſsio, aut certè, vt tolerabilior fiat ipſa damnatio. ❡ Tertio etiam eſt certũ, quod oratio ſciẽter & ex propoſito fuſa pro damnatis deprauata eſt, & voluntati diuinæ contraueniens, atque adeò ad nihil illis prodeſſe poteſt. Eſtque prohibita, vt conſtat, ex cap. pro obeuntibus. 13.qu. 2. Vbi dicitur: Pro impijs etiam ſi Chriſtiani fuerint ſacrificia facere, aut alia ſuffragia non licebit. Et in cap.

Dubium graue.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

in cap.placuit.13.q.5. pro ijs, qui in peccatis impœnitentes diſceſſerunt, nulla prorſus fiat commemoratio. Nonnulli affirmant, quod quamuis oratio pro damnatis fuſa non valeat eis, vt ab æternis pœnis liberentur, valet tamen, vt à temporali pœna cui obnoxij ſunt, ob peccata, de quibus hic doluerunt, & non ſatisfecerunt, liberari poſsint. Quia hęc pœna in inferno temporalis eſt. Nec patrum decreta ſuperius poſita loquuntur de oratione priuata ſed de publica, quam clerici tanquam Eccleſiæ miniſtri faciunt. Et ſic non videtur probatum, orationem ſaltem priuatam pro damnatis fuſam ad remiſsionē præfatæ illius pœnę temporalis non valere. Cęterùm verius proculdubiò eſt, nullam orationem nec priuatam, nec publicam damnatis prodeſſe, etiam ad temporalis pœnæ remiſsionem. Quod inde ſufficienter colligitur, quod ille diues Epulo, eum in inferno eſſet, & ab Abraham nonnihil ſuffragij, quo mitius torqueretur, exigeret, nullum miſericordiæ verbum audiuit. Imo potius ſignificatum ei fuit, ob Chaos magnum, quod erat inter damnatos, & alios, non poſſe illis auxilij quidquam communicari. Et D. Auguſti. dicebat: Si ſcirem patrem meum eſſe in inferno, non magis orarem pro illo, quam pro diabolo. Quod certè inhumanum dictum videretur, ſi poſſet ſua oratione patri in inferno exiſtenti aliqualiter ſubuenire. Itaque hæc certa ſunt.

Pūctus difficultatis.

¶ Sed dubium eſt de oratione pro altero viatore fuſa, quam certum eſt ex ſuperioribus, plurimum ei prodeſſe poſſe, ad quid valeat illi? Et mouetur ſpecialiter dubium de gratia gratum faciente, an, ſcilicet, valeat, vt ei prima gratia detur, vel augmentum illius. Et pro parte affirmatiua poteſt deſumi argumentum ex Matth. capit. 9. vbi dicitur, quod videns Ieſus fidem illorum dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus verbis apertè ſignificatur aliorum preces valuiſſe paralytico, vt remiſſionem peccatorum, & ex conſequenti primam gratiam obtineret. Et D. Iacob. in ſua Canon. cap. 5. inquit: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, &c. Et addit: Et oratio fidei ſaluabit infirmum: & ſi in peccatis fuerit dimittentur ei. Valet ergo oratio aliorum, vt ille, pro quo funditur remiſsionem peccatorum, & primam gratiam conſequatur. ¶ Sed, vt quid in hac re dicendum ſit, explicemus aduertendum eſt, dupliciter poſſe intelligi, quod oratio vnius valet, vt primam gratiam alter conſequatur, vno modo, vt oratio vnius valeat alteri ad primam gratiam, ſecluſo omni bono motu illius, ita, ſcilicet, vt ex parte eius, pro quo oratur nihil aliud ſit neceſſarium, quam, quod nō ponat obicem. Et in hoc ſenſu, certum eſt ſecundum fidem, quod oratio vnius non prodeſt alteri, vt primam gratiam obtineat. Certum eſt enim, quod peccatori in mortale peccatum lapſo, eſt neceſſaria cordis pœnitentia, vt viuat. Quod ſæpiſsimè ſcriptura dicit, & D. Thom. declarat. 1.2.q.113.ar.5. Alio modo poteſt intelligi, quod oratio vnius proſit alteri, vt primam gratiam habeat. Ita, ſcilicet, quod ex parte eius, pro quo oratur ſit neceſſaria pœnitentia cordis: nō tamen tanta, quę per ſe ſufficiat ad gratiā obtinendam, ob ſui remiſsionem. Et tali diſpoſitione exiſtente in illo prodeſt ei alterius oratio. Sed nec hic modus poteſt habere verum. Nam, vt in materia de pœnitentia dicitur, in contritione ſeu pœnitentia cordis non eſt neceſſaria intenſio gradualis, ſed qualibet, etiam remiſſa, eſt efficax, vt ſit ſufficiens diſpoſitio ad gratiam. Quare, ſi ità eſt, quod ſine pœnitentia cordis formali, aut virtuali non poteſt peccator primam gratiam habere, & quæcunque talis, etiam ſi remiſſa ſit, ſufficit, vt illam obtineat, conſequēns eſt, orationem alterius ad primam gratiam directè non valere, quandoquidem ea correſpondet pœnitentiæ, ſeu propriæ diſpoſitioni ipſius pœnitentis, & ſecundum eius exigentiā ſibi præſtatur. Vtrùm autem oratio vnius taliter alteri ad gratiam proſit, quod, vltra illam gratiam propriæ diſpoſitioni correſpondentem impetret illi alium gradum, non eſt ita certum. Non enim eſt ſecundū legem, nec contrà legem, ſed præter, vt conſtat. Cæterùm quamuis in libera Dei poteſtate ſit, ſalua lege, hoc modo, orationem vnius ad gratiam alteri conferendam acceptare, probabilius tamen eſt, quod non facit, ſed ſemper prima gratia correſpondet propriæ diſpoſitioni, vt communiter docent Doctores in materia de gratia. Ex dictis infertur orationem vnius propriè loquendo, nunquam valere, vt alteri, prò quo orat, prima gratia conferatur, valere tamē vt ei à Deo diſpoſitiones ad quas gratia ſequitur tribuantur: non ex lege, nec ex iuſtitia, ſed tantum de congruo. Quo ſolummodo vnus alteri mereri poteſt, vt docet D. Thom. 1.2.q.114.ar.6.

1. argum. *2. argum.* *Qualiter poſsit intelligi quod oratio vniꝰ prodeſt alteri ad primam gratiam habēdam.* *Corollariū*

Ad 1. argu.

¶ Et ad primum argumentum de paralytico reſpondeo, ex illo loco non colligi, ſolam fidem aſtantium fuiſſe ſatis, vt illi peccata remitterentur. Tum: quia paralyticus, qui in morbum ob peccatum inciderat, ſine fide propria vitam gratiæ habere non potuit. Tum etiam: quia Chriſtus dixit ei: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus

verbis

verbis ſignificatur ipſum paralyticum fiduciam habuiſſe in Chriſto, & ob id remiſsionem obtinuiſſe. Et ita nonnulli expoſitores dicunt, quod quando dicitur: Videns Ieſus fidem illorum, ly illorum, non ſolum refert, fidem aſtantium: ſed etiam ipſius paralytici.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum ex Canonica Iacobi capi. 5. reſpõdetur, quod locus ille communiter intelligitur de ſacramẽto extremæ Vnctionis, quod valet ex opere operato ad ſaluté vncti. Et oratio illa fidei, de qua textus loquitur, & dicit, quod ſaluabit infirmum, poteſt accipi, pro oratione, quam vngens dicit, quæ eſt forma efficax ipſius ſacramenti. Nempe: Per hanc ſanctam vnctionem, & Dei pijſsimam miſericordiã indulgeat tibi Deus quidquid peccaſti per guſtũ, &c. Quod ſi de oratione multorum presbyterorum illic pro ſalute infirmi orantium, id velis accipere, dicendum eſt, quod talis oratio ſaluabit mediatè infirmum. Nempe mediante pœnitentia illi per orationem impetrata. Nam, quod oratio illa valeat infirmo in peccato mortali exiſtenti ad ſalutem animæ immediatè, ſecluſa, ſcilicet, eius immediata diſpoſitione eſt valde abſurdum, vt ex ſupradictis patet.

ARTICVLVS XVI.

¶ *Vtrum peccatores orando aliquid impetrent à Deo.*

Inf. q. 178. ar. 2. ad 1. Et po. q. 6. ar. 9. ad 5. Et lo. 4. le. 3.

AD DECIMVMSEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatores orando non impetrent aliquid à Deo. Dicitur enim Ioann. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit. Quod conſonat ei quod dicitur Prouerb. 28. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Oratio autem execrabilis non impetrat aliquid à Deo: ergo peccatores non impetrant aliquid à Deo.

2 ¶ Præterea, Iuſti impetrant à Deo illud quod merentur, vt ſupra habitum * eſt. *Ar. præced.* Sed peccatores nihil poſſunt mereri, quia gratia carent, & etiam charitate, quæ eſt virtus pietatis, vt dicit gloſ. 2. ad Timotheum 3. ſuper illud, Habentes quidem ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et ita non piè orant: quod requiritur ad hoc, quòd oratio impetret, vt ſupra dictum * eſt: *Ar. præced. ad 2.* ergo peccatores nihil impetrant orando.

3 ¶ Præterea, Chryſoſt. dicit * ſuper Matthæum, *In opere imperfecto, homil. 14.* Pater non libenter exaudit orationem quã filius non dictauit. Sed in oratione quam Chriſtus dictauit dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: quod peccatores nõ faciunt: ergo vel mentiuntur hoc dicentes, & ſic nõ ſunt exauditione digni: vel ſi non dicant, non exaudiuntur: quia formam orandi à Chriſto inſtitutam nõ ſeruãt.

¶ SED CONTRA eſt, quod Auguſt. * dicit ſuper Ioannem: *Tract. 44. in Io. à me. to. 9.* Si peccatores non exaudiret Deus, fruſtra publicanus dixiſſet, Domine propitius eſto mihi peccatori. Et Chryſo. * dicit ſuper Matthæum, *Hom. 18. in opere imperfecto, parum ante medium, tomo 2.* Omnis qui petit accipit: id eſt, ſiue iuſtus ſit, ſiue peccator.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in peccatore duo ſunt conſideranda, ſcilicet, natura, quam diligit Deus: & culpa, quam odit. Si ergo peccator orando aliquid petit, inquantum peccator, id eſt, ſecundum deſiderium peccati, in hoc à Deo non auditur ex miſericordia, ſed quandoq; auditur ad vindictam: dum Deus permittit peccatorem adhuc amplius ruere in peccata: Deus enim quædam negat propitius quæ concedit iratus, vt Auguſt. * dicit. *Tra. 73. in Ioan paulo à prin. to. 9. Et de verb. Dom. Ser. 53.* Orationem vero peccatoris ex bono naturæ deſiderio procedentem Deus audit, non quaſi ex iuſtitia, quia peccator hoc non meretur, ſed ex pura miſericordia: obſeruatis tamen quatuor * *Ar. præced. ad 2.* præmiſsis conditionibus: vt ſcilicet pro ſe petat neceſſaria ad ſalutem, piè & perſeueranter.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ſicut Auguſt. dicit ſuper Ioannem. *Tract. 44. in Ioann. à med. to. 9.* Illud verbum eſt cæci adhuc inuncti, id eſt, nondum perfectè illuminati, & ideo non eſt ratum: quamuis poſsit verificari, ſi intelligatur de peccatore, inquantum eſt peccator, per quem etiam modum oratio eius dicitur execrabilis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd peccator non poteſt piè orare: quaſi eius oratio ex habitu virtutis informetur

tùr. Poteſt tamen eius oratio eſſe pia quantum ad hoc quòd petit aliquid ad pietatem pertinens: ſicut ille qui non habet habitum iuſtitiæ, poteſt aliquid iuſtum velle, vt ex ſupradictis * patet. Et quamuis eius oratio non ſit meritoria, poteſt tamen eſſe impetratiua: quia meritum innititur iuſtitiæ, ſed impetratio innititur gratiæ.

In corp. ar. et q. 10. ar. 4 & q 58. ar. 1. ad 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, oratio Dominica profertur ex perſona communi totius Eccleſiæ. Et ideo ſi aliquis nolens dimittere debita proximo, dicat orationem Dominicam, non mentitur: quamuis hoc quod dicit non ſit verum, quantum ad ſuam perſonam, eſt enim verum, quantum ad perſonam Eccleſiæ ex qua eſt meritum: & ideo fructu orationis caret. Quandoque tamen aliqui peccatores parati ſunt debitoribus ſuis dimittere: & ideo ipſi orantes exaudiuntur, ſecundum illud Eccleſ. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur.

Ar. 7. ad. 1

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod in peccatore duo ſunt conſideranda, ſcilicet, natura, & culpa, ad propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Peccator, vt peccator, non auditur à Deo ex miſericordia: quandoque tamen auditur ad vindictam. Probatur ex D. Auguſtino dicente, quod Deus quædam negat propitius, quæ concedit iratus, vt cum permittit peccatorem amplius ruere in peccata, quę poſtulat. Tunc enim dicitur peccator, inquantum peccator, orare, quando petit aliquid ſecundum deſiderium peccati. Secunda concluſio: Cum peccator ex bono deſiderio naturæ aliquid petit, exauditur à Deo, non quaſi ex iuſtitia, quia peccator hoc non meretur, ſed ex pura miſericordia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REſolutio D. Thom. in iſto articulo videtur eſſe, quod quando peccator orat, inquantum peccator, hoc eſt, ſecundum deſiderium peccati, non exauditur à Deo. Tamen quando orat ex bono deſiderio naturæ auditur ab illo. Sed poteſt eſſe difficultas, vtrùm abſolutè loquendo ſit concedendum, quod peccator à Deo exaudiatur? Et pro parte negatiua eſt argumentum deſumptum ex illo Ioan. capit. 9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit. Et ſi dicatur, verba illa eſſe hominis cæci nondum ſatis in veritate illuminati, poterimus adducere in eiuſdem rei confirmationem plura alia loca ſacrę ſcripturæ. Pſalm. enim. 65. dicit propheta: Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo non exaudiet Dominus. Et Eſai. cap. 1. Si multiplicaueritis orationem non exaudiam vos, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. & capi. 59. Ecce non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſaluare nequeat, nec aggrauata eſt auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. ¶ Secundo ſic argumentor: Ex amicitia humana ſæpe ducimus argumenta ad conuincendum ea, quæ in amicitia diuina contingunt, quod & faciunt D. Thomas, & alij ſancti in multis locis: ſed inter homines ille, qui eſt inimicus, & aliquid petit, non exauditur: ergo nec apud Deum.

Dubium. *1. argum.* *2. argum.*

¶ Pro explicatione huius difficultatis, ſuppoſito quod loquimur de peccatore in mortali peccato exiſtente, aduertendũ eſt primo ex D. Tho. hic ad ſecundũ, quod in oratione hæc duo, ſcilicet, mereri, & impetrare non ſe conſequuntur mutuò, ſed potiùs ſunt diſparata, poteſtque vnum ſine alio inueniri. Nam oratio Pauli de qua fit mentio, 2. Corint. 12. fuit meritoria & non impetratoria. Et oratio Iudæorum Regem petentium 1. Reg. capit. 8. fuit impetratoria, & non meritoria. ¶ Aduertendum eſt ſecundo, quod ea, quæ peccator petere poteſt ſunt in triplici differentia: aut enim petit illa, quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem, vt gratiam, charitatem, aut petit illa quæ ſunt mala, aut petit bona, quę appellantur media, vt ſunt opes, diuitię, fama. Quæ bona media adhuc tripliciter petere poteſt. Aut enim petit illa, vt ſint ei adminiculo ad virtutem, aut vt illis male vtatur: Aut abſolutè, quatenus ſunt neceſſaria ad vitam corporalem. Si petit primo modo, iam reducuntur ad illa, quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem. Si petit ſecundo modo, iam petit quæ ſunt mala, & ſic tantum loquimur in præſenti de bonis medijs quatenus ſunt neceſſaria ad vitam.

Nota 1. *Nota 2.*

¶ His conſtitutis ſit 1. concluſio: vtrumque falſum eſt, ſcilicet, & quod peccator nunquam exauditur à Deo, & quod ſemper exauditur. Hæc concluſio eſt Diui Auguſtini lib. 2. contra epiſtolam Parmeniani capit. 8. In cuius probatione non eſt opus immorari: cum ſint innumera exempla in ſacris literis, quibus videmus homines peccatores

1. Cõcluſio

in ſuis orationibus interdum fuiſſe exauditos,& interdum minimè.

2. Conclu. ¶ Secunda conclnſio : Licet Deus libentius audiat iuſtos,quam peccatores:tamen ſi peccator petat bona neceſſaria ad ſalutem ſemper exauditur à Deo, dummodo aliqua ex conditionibus neceſſarijs ad efficaciam orationis, quæ ſunt numero quatuor, hic à D.Tho.relatæ,non deficiat.Hæccōclnſio ſimiliter eſt D. Ang.loco citato,& ſuper Ioan. tract.44. & D.Tho.de potentia q.6.art.9.& ſuper Ioan.ca.9. Et probatur primo ex Luca cap.18.Vbi de publicano peccatore in templo orante dicitur,quod deſcendit iuſtificatus in domum ſuam.Et cap.15.dicitur de filio Prodigo, quod fuit à patre exauditus, & indutus ſtola prima,hoc eſt,gratia. Et ratione ſic argumentor:Nunquam Deus hortaretur peccatores ad petenda huiuſmodi bona, niſi illa eſſet petentibus conceſſurus, Deus enim & natura nihil facinnt fruſtra: ſed hortatur:ergo. Probo minorem:Nam apud Matthæum ca.6.docens nos Chriſtus orare præcipit, vt dicamus : Dimitte nobis debita noſtra.Quæ verba principaliter ſunt intelligenda de peccatis mortalibus,iuxta communem expoſitionem ſanctorum.Tum:quia aliàs ſequeretur, quod qui in peccato mortali exiſtens diceret illa verba, faceret contra dictum Chriſti: quod eſt abſurdum . Tum etiam : quia qnando abſolutè in ſcriptura inuenimus nomen peccati, aut eſt intelligendum de mortali & veniali ſimul,aut ſi de vna tantum eſt intelligendum, eſt de mortali, quod verius atque perfectius habet rationem peccati.Et idem prorſus eſt dicendū de nomine debiti. Conditiones autem quas D. Thom. dicit debere comitari orationem peccatoris,vt infallibiliter à Deo exaudiatur ſunt, quod ſit pia,perſeuerans, de rebus neceſſarijs ad ſalutem,& pro ipſo orante, & nō pro alio fuſa. Et ſi quis obijciat fieri non poſſe, vt oratio peccatoris ſit pia, cum non habeat charitatem,à qua proficiſcatur:reſpōdeo cum D.Thom. hic ad ſecundum, quod quamuis peccator non poſsit pie orare,quaſi eius oratio ex habitu virtutis informetur,poteſt tamen eius oratio eſſe pia, quantum ad hoc, qnod petit aliquid ad pietatem pertinens,ſicut & ille, qui non habet habitum iuſtitiæ,poteſt aliquid iuſtum velle.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio:Quando peccator petit à Deo mala, vel illa, quæ facultatem afferant peccandi,quamuis bona ſint,non exauditur à Deo, niſi forte cum iratus eſt, & vult peccatorem punire. Probatur ex D.Iacobo in ſua Canonica cap.4. dicente: Petitis,& non accipitis,eò quod male petatis,vt in concupiſcentijs veſtris inſumatis. Et D. Auguſtinus tract.63.in Ioannem. Male vſurus eo,quod petit,Deo miſerante non accipit. Proinde ſi aliquid ab eo petitur, vnde homo lædatur, magis metuendum eſt, ne quod non poſſet dare propitius, det iratus. Ad hunc modum in malum Iudæorum Regem petentium datus fuit illis rex, poſtquā Dominus mala quæ ſub Rege paſſuri erant, prædixerat 1.Reg. 8. Et in malum eorundem datæ fuerunt illis coturnices, quando carnes petierunt.Siquidem in earum comeſtione multi perierunt. Qua etiam ratione credendum eſt Deum multorum impœnitentium, & obſtinatorum orationes audire, in quibus ſolum bona corporis,aut fortunæ petunt, ſciens hoc illis in maiorem ipſorum condemnationem ceſſurum. Quare nec ij, quorum orationes ſemper exaudiuntur ſuperbire,nec illi, quos Deus non audit diffidere, aut deſperare debebunt. Sæpe enim Deus iratus contra orantem concedit illi, quod ſi iratus non eſſet denegaret, vt modo diximus ex D.Auguſtino, atque etiam ſæpe ſuis electis denegat,quod petunt: ſciens forte ſi concederet non illis in bonum eſſe ceſſurum.

¶ Quarta conclnſio : in petitione bonorum temporalium ſæpe peccator exauditur à Deo ex miſericordia ſua, quamuis quantum attinet ad liberationem à malis contrarijs horum bonorum,vt eſt paupertas, infirmitas, &c. ſæpè non exaudiatur. Prima pars huius concluſionis eſt manifeſta. Experientia enim ſæpe videmus, homines peccatores petere à Deo bona temporalia, & accipere. Secunda autem pars probatur ex illo 2.Machab.cap.9.Orabat Dominum hic ſceleſtus, à quo non eſſet miſericordiam conſequutus.Et Threno.cap.3.Nos iniquè egimus,& ad iracundiam prouocauimus,idcircò tu inexorabilis es. Hoc eſt: Ideo tu nullis precibus flecteris,vt à puniendo abſtineas.Ex dictis infertur peccatores orātes interdum exaudiri à Deo,& interdum non ad modum in concluſionibus explicatum. 4. Conclu.

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondeo, quod illa teſtimonia ſcripturę ſunt intelligenda iuxta tertiam concluſionem,quando,ſcilicet,homines petunt aliquid à Deo ex deſiderio peccādi, vel quādo Deus iratus vult de peccatoribus ſupplicium ſumere. Tunc enim eos non exaudit. Ita exponit D. Hieronymus ſuper Eſai. cap.59. ¶ Ad ſecundum de amicitia humana reſpondetur,miſericordiam diuinam maiorem eſſe, quam miſericordiam humanam, ex quo ſit, vt Deus non dedignetur pecca- Ad 2.arg.

torum

torum miſereri, illoſque orantes exaudire, quamuis homines id non faciant. Ad illud ex Ioanne cap. 9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit, reſpondet D. Auguſtinus, verba illa eſſe hominis cæci, nondum in veritate ſatis illuminati. Sed quamuis hæc reſponſio non ſit aſpernenda, poſſumus etiam dicere, ſenſum illorum verborum eſſe, quod Deus peccatores non audit, vt miracula edat ad approbationem vitæ illorum. Ita interpretantur Chryſoſtomus, Theophylactus, Diuus Thom. & alij ſuper illum locum Ioannis. Et quod hæc expoſitio quadret textui, ex eo conuinci poteſt, quod prius Phariſæi dixerunt, quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere? Et ſic tam phariſæi, quam cæcus loquebantur de illo miraculo. Voluitque cæcus oſtendere Chriſtum nõ eſſe peccatorem hoc ſyllogiſmo: Vos dicitis hominem peccatorem non poſſe facere hæc ſigna, quia miracula non fiunt, niſi virtute diuina, ſed Chriſtus illud fecit: ergo non eſt peccator, quoniam Deus peccatores non exaudit.

ARTICVLVS XVII.

¶ Vtrum conuenienter dicantur eſſe orationis partes, Obſecrationes, Orationes, Poſtulationes, & Gratiarum actiones.

4. di. 15. q. 4. art. 3. & Philip. 4. Et 1. Tim. 2

AD DECIMVMSEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd incõuenienter dicantur eſſe orationis partes, obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarum actiones. Obſecratio enim videtur eſſe quædam adiuratio. Sed ſicut Origenes * dicit ſuper Matthæum, Non oportet, quòd vir qui vult ſecundum Euangelium viuere, adiuret alium. Si enim iurare non licet, nec adiurare: ergo inconuenienter ponitur obſecratio orationis pars.

Origenes homil. vlt. in Matth. tracta. non multum remotè ante med. to. 3.

2 ¶ Præterea, Oratio ſecundum * Damaſcenum, eſt petitio decentiũ à Deo. Inconuenienter ergo orationes contra poſtulationes diuiduntur.

Li. 3. de fide. cap. 24.

3 ¶ Præterea, Gratiarum actiones pertinent ad præterita, alia verò ad futura; ſed præterita ſunt priora futuris. Inconueniẽter ergo gratiarum actiones poſt alia ponuntur.

¶ IN CONTRARIVM eſt authoritas Apoſtoli 1. ad Timotheum 2.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ad orationem tria requiruntur, quorum primum eſt, vt orans accedat ad Deum quem orat, quod ſignificatur nomine orationis; quia oratio eſt aſcenſus intellectus in Deum. Secundò requiritur petitio quæ ſignificatur nomine poſtulationis, ſiue petitio proponatur determinatè, quod quidam nominant propriè poſtulationem: ſiue indeterminatè, vt cum quis petit iuuari à Deo, quòd nominant ſupplicationem: ſiue ſolum factum narretur, ſecundum illud Ioan. 11. Ecce quem amas infirmatur: quod vocant inſinuationem. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur: & hoc vel ex parte Dei vel ex parte petentis. Ratio quidem impetrandi ex parte Dei eſt eius ſanctitas, propter quam petimus exaudiri, ſecundum illud Danielis 9. Propter temetipſum inclina Deus meus aurem tuam, & ad hoc pertinet obſecratio, quæ eſt per ſacra cõteſtatio: ſicut cum dicimus, per natiuitatem tuam libera nos Domine. Ratio vero impetrandi ex parte petentis eſt gratiarum actio; quia de acceptis beneficijs gratias agentes meremur accipere potiora, vt in collecta dicitur, & ideò dicit * gloſſ. 1. ad Timot. 2. quòd in miſſa obſecrationes ſunt quæ præcedunt conſecrationem, in quibus quædam ſacra commemorantur. Orationes ſunt in ipſa conſecratione, in qua mens maximè debet eleuari in Deum. Poſtulationes autem ſunt in ſequentibus petitionibus. Gratiarum actiones in fine. In pluribus etiam Eccleſiæ collectis hæc quatuor poſſunt attendi, ſicut in collecta trinitatis. Quod dicitur, Omnipotens ſempiterne Deus, pertinet ad orationis aſcenſum in Deum. Quod dicitur, Qui dediſti famulis tuis, &c. pertinet ad gratiarum actionem. Quod dicitur, præſta quæſumus, &c. pertinet ad poſtulationem. Quod in fine ponitur, per Dominum noſtrum, &c. pertinet ad obſecrationem. In collationibus autem patrum * dicitur, quòd obſecratio eſt imploratio pro peccatis: oratio cũ aliquid Deo vouemus: poſtulatio cum pro

Glo. ordinaria in prin. commentarij ad ca. 2 1. ad Tim.

In collatione 9. c. 11. 12. & 13. ſimul.

pro alijs petimus. Sed primum melius eſt.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd obſecratio non eſt adiuratio ad complendum, quod prohibetur: ſed ad miſericordiam implorandum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd oratio communiter ſumpta includit omnia quæ hic dicuntur. Sed ſecundum quod contra alia diuiditur, importat propriè aſcenſum in Deum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in diuerſis præterita præcedunt futura. Sed aliquid vnum & idem, prius eſt futurum quàm ſit præteritum. Et ideo gratiarum actio de alijs beneficijs præcedit poſtulationem aliorum beneficiorum. Sed idem beneficium prius poſtulatur, & vltimò cum acceptum fuerit de eo gratiæ aguntur. Poſtulationem autem præcedit oratio per quam acceditur ad Deum à quo petimus. Orationem autem præcedit obſecratio: quia ex conſideratione diuinæ bonitatis, ad eũ audemus accedere.

Svmma Textvs.

Concluſio huius articuli eſt affirmatiua, quam probat D. Thom. hac ratione: Ad orationem generaliter tria requiruntur. Quorum primum eſt, vt orans aſcendat ad Deum, quem orat, quod nomine orationis ſignificatur. Secundo requiritur petitio determinata, quæ poſtulatio dicitur; vel indeterminata, quæ nominatur ſupplicatio. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur, vel ex parte Dei propter eius ſanctitatem. Et ad hoc pertinet obſecratio: quæ eſt per ſacra conteſtatio, vel ex parte petentis, & dicitur actio gratiarum. Et ſic hæ partes orationis vocantur obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarum actiones. Totus iſte articulus conſumitur in explicatione cuiuſdam loci Diui Pauli 1. ad Timoth. 2. Et quamuis poſſit aliter intelligi: expoſitio tamen D. Thom. eſt optima. De qua re vide D. Auguſtinum epiſtola 59. ad Paulinum. & cum illo conueniunt Chryſoſtomus, & Theophylactus.

QVÆSTIO LXXXIIII.

De Exterioribus actibus latriæ, in tres articulos diuiſa.

Articvlvs I.

¶ Vtrùm adoratio ſit actus latriæ, ſiue religionis.

AD Primvm ſic proceditur. Videtur quòd adoratio non ſit actus latriæ ſiue religionis. Cultus enim religionis ſoli Deo debetur. Sed adoratio nõ debetur ſoli Deo. Legitur enim Gene.18. quod Abrahã adorauit Angelos. Et 3.Reg.1. dicitur quòd Nathan Propheta ingreſſus ad regem Dauid, adorauit eum pronus in terrã: ergo adoratio non eſt actus religionis. *3.di.10.q. 1.ar.2.q.7 Et 3. con. c.119.*

2 ¶ Præterea, Religionis cultus debetur Deo prout in ipſo beatificamur, vt patet per Augu. * in 10.de Ciui.Dei. Sed adoratio debetur ei ratione maieſtatis: quia ſuper illud Pſal.28. Adorate Dominum in atrio ſancto eius: dicit glo. De his atrijs venitur in atrium vbi maieſtas adoratur: ergo adoratio non eſt actus latriæ. *Li.10.c.1. med.to.5.*

3 ¶ Præterea, Vnius religionis cultus tribus perſonis debetur. Nõ autem vna adoratione adoramus tres perſonas. Sed ad inuocationem trium perſonarum ſingulariter genuflectimus: ergo adoratio non eſt actus latriæ.

¶ Sed Contra eſt, quod Matth.4. inducitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.

¶ Respondeo dicendum, quòd adoratio ordinatur in reuerentiã eius, qui adoratur. Manifeſtum eſt autem ex * dictis, quod religionis propriũ eſt reuerentiã Deo exhibere. Vnde adoratio qua Deus adoratur, eſt religionis actus. *Q.81.art. 1.ad 3.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod Deo debetur reuerentia propter eius excellentiam, quæ aliquibus creaturis communicatur: non ſecundum æqualitatem, ſed ſecundum quandam participationem. Et ideo alia veneratione veneramur Deum, quod pertinet ad latriam: & alia veneratione quaſdam excellentes creaturas,

tnras,quod pertinet ad duliam, de qua poſt * dicetur. Et quia ea quæ exterius aguntur, ſigna ſunt interioris reuerentiæ, quædam exteriora ad reuerentiam pertinentia exhibentur excellentibus creaturis inter quæ maximum eſt adoratio Sed aliquid eſt quod ſoli Deo exhibetur, ſcilicet ſacrificium: Vnde Auguſtin. dicit in 10 de Ciuit. * Dei. Multa de cultu diuino vſurpata ſunt, quæ honoribus deferuntur humanis, ſiue humilitate nimia, ſiue adulatione peſtifera. ita tamen quòd quibus ea deferuntur homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi. (Si autem multum eis additur) & adorandi. Quis vero ſanctificandum cenſuit niſi eum quem Deum aut ſciuit, aut putauit, aut finxit? Secundum reuerentiam ergo quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit Dauid, Secũdum autem reuerentiam quæ debetur Deo Mardochęus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Heſter 3. Et ſimiliter ſecundum reuerentiam debitam creaturæ excellenti Abraham adorauit Angelos & etiam Ioſue, vt legitur Ioſue 5. quamuis poſsit intelligi quòd adorauerint adoratione latriæ Deum, qui in perſona Angeli apparebat & loquebatur. Secundum autem reuerẽtiam quæ debetur Deo, prohibitus eſt Ioannes Angelum adorare. Apoc. vltim. Tum ad oſtendendum dignitatem hominis quam adeptus eſt per Chriſtum, vt Angelis æquetur: vnde ibi ſubditur: Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum. Tum etiam ad excludendũ idololatrię occaſionẽ vnde ſubditur: Deũ adora.

Q. 110. & ſeq. & qu. 103. ar. 3. & 4.

Li. 10. c. 5. circa ſi. to. 5.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſub maieſtate diuina intelligitur omnis Dei excellentia, ad quam pertinet quòd in ipſo ſicut in ſummo bono beatificamur.

¶ Ad tertium dicendum, quod quia vna eſt excellentia trium perſonarum, vnus honor & reuerentia eis debetur, & per conſequens vna adoratio. In cuius figuram cũ legitur de Abraham Geneſ. 18. quòd tres viri apparuerunt, adorãs vnum, alloquitur dicens: Domine, ſi inueni gratiam, &c. Terna autem genuflexio ſignum eſt ternarij perſonarum, non autem diuerſitatis adorationum.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua. Probatur in argumento ſed contra hac ratione: Adoratio ordinatur in reuerentiam eius, qui adoratur: ſed religionis propriũ eſt reuerentiam Deo exhibere: ergo adoratio, qua Deus adoratur eſt actus religionis. Et in corpore articuli hoc modo: Proprium religionis eſt reuerentiam exhibere Deo, cuius excelientia creaturis communicatur, non ſecundum æqualitatem, ſed ſecundum quandã participationem: vnde alia veneratione adoratur Deus, quod pertinet ad latriam: & alia veneratione excellentes quædam creaturæ, quod pertinet ad duliam: ergo adoratio, qua Deus adoratur eſt actus latriæ, atque ex conſequenti religionis.

Explicatio Articvli.

Pro explicatione huius quæſtionis, vt à nomine ipſo exordiamur aduertendum eſt, quod hoc vocabulũ, adoratio, eſt æquiuocum, variaſque habet ſignificationes in ſacris literis. Interdum enim denotat eam adorationem, quæ ſoli Deo debetur, vt apud Matthæum ca. 4. cum dicitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et apud Ioan. cap. 4. in illis verbis: Deus tales quærit adoratores, qui adorent illũ in ſpiritu, & veritate. Interdum autem denotat cultum, & venerationem, quæ exhibetur creaturis. In qua ſignificatione nihil aliud eſt adoratio, quam exhibitio honoris alicui perſonæ facta, propter eius excellẽtiam. Sic accipitur Gene. 18. quando de Abrahamo dicitur, quod pronus in terra angelos adorauit. Et Gene. 19. quando dicitur de Loth, quod pronus in terra adorauit angelos veniẽtes, vt perderent Sodomã. In eadem etiam ſignificatione Geneſ. 23. dicitur Abraham adoraſſe filios Heth, & Gene. 33. quod adorauit Iacob fratrem ſuum Eſau venientẽ in apparatu, dicens ſic: Vidi faciem tuam, quaſi viderim vultum Dei. Fecit quoq; vxores, & proles adorare fratrem ſuum Eſau. Exodi. 18. Moyſes adorauit Iethro ſocerum ſuum. Et Miphiboſeth filius Ionathæ & Oenam adorauerunt Dauidem. Innumeraque alia ſunt teſtimonia, quibus cõuincere poterimus, quod adoratio non ſolum ad Deũ, ſed etiam ad ſanctos Dei angelos, & ad homines in eminenti maieſtate conſtitutos, fiat ¶ Et ſi quis quærat, cur ergo Apoca. c. 22. prohibuit

Nomẽ adoratio varias habet ſignificationes.

Quæſtio.

Angelus

Angelus ne Apoſtolus Ioannes ipſum adoraret, dicens: Vide ne feceris: cõſeruus enim tuus ſum: Deum adora. Et D. Petrus Actor. 10. recuſauit adorationem, quam Cornelius ad ipſum facere volebat dicens: Surge: Nam & ego ipſe homo ſum, ſi adoratio, vt modò dicebam non ſolum ſignificat in ſacris literis, eam reuerentiam, quæ ſoli Deo debetur, ſed etiam exhibitionem honoris, cuicunque perſonæ factam, propter ipſius eminentem excellentiam? Reſpondeo, dubium quidem non eſſe; quod ſecundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Patriarchæ, & Prophetę adorauerunt non ſolùm Angelos, verum etiam homines, & ſecundum illam reuerentiam, quæ ſoli Deo debetur noluiſſe Mardocheum adorare Amam; ne, ſcilicet, honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Eſther cap. 13. Quo etiam modo D. Paulus, & Barnabas reprehendebant, & deteſtabantur, ſciſsis veſtibus, paratum ſibi cultum adorationis in Lyſtris. Volebant enim habitatores illius ciuitatis, velut dijs quibuſdam, idque cultu latriæ, eis ſacrificare, dicentes: Dij ſimiles facti hominibus deſcenderũt ad nos. Actor. cap. 14. Et hæc etiam adoratio eſt, quã angelus prohibuit Ioanni. & D. Petrus Cornelio: Præterquam quod dicere poſſumus, quod Angelus prohibuit Ioãnẽ, etiam illam reuerentiam, quæ creaturis põteſt impendi. Tum, vt oſtenderet dignitatem, quam homo per Chriſtum adeptus erat, qua meruit Angelis æquari; & ideo dixit: Cõſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum. Tum etiam, vt occaſionem idolatriæ excluderet. Et ſic dixit: Deum adora. Sunt ergo diuerſi cultus hoc vno nomine adorationis in ſacris literis ſignificati, quos, vt Eccleſia Catholica, atque ſancti diſtinguerent diuerſis vocabulis nominarunt. Et eam adorationem, quæ ſoli Deo debetur, propter ſuam diuinitatem appellauerunt latriam. Eam autem, quam Theologi tribuunt ſanctis inſignioribus, vt beatiſsimæ Mariæ virgini præcipuè, & ſanctis Apoſtolis appellauerunt hyperduliam. Et tandem tertiam, quæ refertur ad ſanctos minores, dixerunt duliam.

Reſponſio.

Diuerſa nomina quibus diuerſi cultus ſignificatur.

¶ Laurentius Vallà, atque Caluinus Theologos taxant, quod ex ignoratione linguæ Græcæ diſtinxerint, inter latriam & duliam, quaſi latria ſignificet cultum, qui Deo debetur, & dulia illum, qui ſanctis accõmodatur. Cum tamen inter latreuo, & duleuo, à quibus taliæ nomina deducũtur nullum prorſus ſit diſcrimen, quantum ad hoc, ſed vtrumq; ſignificat idem, quod ſeruio. Quam ſuam ſententiam probant ex illo Leuit. cap. 23. Opus ſeruile non facietis in eo. Vbi ſeptuaginta legunt, latreuton. Et ex illo eiuſdem Leuit. ca. 18. De ſemine tuo nõ dabis ſeruire principi. Vbi Græci habent, latreuin. Cæterùm dico, quod quamuis latreuo ſignificatione natiua æque amplũ ſit, ac duleuo, vt colligere licet ex Suida & ex Phauorino, iam tamen cõmuniter accipitur magis reſtrictè, & vt ſolum ſignificat cultum Deo debitum. Nec mirum: Nam non eſt nouum, aut inuſitatum principes alicuius facultatis vti aliqua voce paululum à primęua ſua ſignificatione deflexa. Sic Porphirius, qui fatetur, primò appellatum fuiſſe genus vniuſcuiuſq; generationis principium, & deinde multitudinem eorum, qui ſunt ab vno principio, vt Græcorum genus, aut Troianorum, tertio accipit, pro eo cui ſupponitur ſpecies, aut quod de pluribus differentibus ſpecie in eo quod quid eſt prædicatur. Qua ratione ſemper accipitur à logicis: prioribus illis ſignificationibus longè ablegatis. Item Ariſtotel. 5. Metaph. fatetur, naturam, primò, ortum & natiuitatem ſignificaſſe, & tamen communiter iam accipiunt hoc nomen philoſophi pro ſpecie, & natura rei. Sic etiam ſacramentum, quod ſignificatione primęua ſignificat iuſiurãdum, teſte Marco Varrone, accipitur à Theologis pro viſibili ſigno inuiſibilis gratiæ. ¶ Sed poterit quis dubitare, vtrum fuerit aliqua cauſa, & ratio ſufficiens, quam ſcholaſtici ſequantur in vſurpando nomine latria pro cultu, qui ſoli Deo exhibetur, ac in referendo proinde duliam ad reliquos ſanctos? Ad quod breuiter affirmatiuè reſpondeo. Scriptura enim quæ Græcè ſcripta eſt, quando agit de colendo Deo plurimum vtitur verbo latreuo. Et quod magis ponderãdum eſt, quãdo ſermonem facit de ſeruiendo eis, qui nec ſunt, nec æſtimantur Dij, non vtitur verbo latreuo, ſed duleuo. Quorum primum probo. Nam Exod. 4. cum dicitur: Dimitte populum meum vt ſeruiat mihi: & Exod. 23. Seruietis Domino. & Deuterono. 6. Illi ſoli ſeruies. & Deuteronom. 10. Vt diligas eum ac ſeruias. & Deuteronom. 28. eo quod non ſeruieris Domino Deo tuo. & Ioſue 22. Seruiatis in omni corde. & in eodem loco: Vt ſeruiatis ſeruitutem Domino. Et cap. 24. Seruite ei perfecto corde, cum ſimilibus, ſex aut ſeptem eius capitis teſtimonijs. Et Iudicum 9. Idola proiecerunt, & ſeruierunt Domino: in his, inquam, omnibus locis habetur latreuo. Quòd autem ſimiliter quando ſermo eſt de ſeruiendo alijs, non vtatur ſcriptura verbo, latreuo, ſed communi verbo duleuo, vel dulia, conſtat ex Gene. c. 14. cũ dicitur: Seruierãt Chodorlahomor, & Gene. 15. ibi: Gentem, cui ſeruituri ſunt, & c. 25. & 27. Fra-

Laurẽtius Valla & Caluinus Grãmatici

Principes cuiuſq; facultatis, ſæpe vtuntur nominibus paululũ à primęua ſignificatione deflexis

Dubium.

Solutio.

27. Fratri ſeruies. & capit. 29. Seruiam tibi pro Rachel, & per totum caput 30. & 31. Et Exod. 21. Sex annis ſeruiet tibi. & Deuteronom. 15. Quatuor habentur huius acceptionis teſtimonia: & quæ etiam eſt eadem apud prophetas, vt conſtat ex Eſai. cap. 14. Semper ergo ſcriptura cauet, ne quando eſt ſermo de ſeruitute homini exhibita vtatur voce latria, aut latreuo. Propter quod dicebat Diuus Auguſtinus libro decimo de Ciuitat. capit. 1. Hic eſt Diuinitati, vel ſi expreſsius dicendum eſt, Deitati debitus cultus, propter quem vnico verbo ſignificandum, quoniam ſatis mihi idoneum non occurrit Latinum, Græco, vbi neceſſe eſt, inſinuo, quid velim dicere. Latriam quippe, vbicunque ſanctarum literarum ſcriptum eſt, noſtri interpretati ſunt, ſeruitutem. Sed ea ſeruitus, quæ debetur hominibus, ſecundum quam præcepit Apoſtolus ſeruos dominis ſuis ſubditos eſſe debere, alio nomine Græcè nuncupari ſolet. Latria vero ſecundum conſuetudinem, qua loquuti ſunt, qui nobis eloquia diuina condiderunt, aut ſemper, aut tam frequenter, vt pene ſemper, ea dicitur ſeruitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Hæc Auguſtinus. Et poſt alia tandem concludit, quod latria interpretatur ſeruitus, ſed ea ſeruitus, qua colimus Deum. Patres etiam Concilij Niceni, qui maiori ex parte Græci erant, & Græcè loquebantur in id conuenerunt, quod cultus latriæ in ſpiritu, & veritate beatæ tribuitur Trinitati ab Orthodoxis. De qua re videnda eſt epiſtola Taraſij, & totius ſynodi ad Imperatores, quę habetur in fine Concilij illius. Et D. Damaſcen. lib. 3. dicit, quod ſolum rerum omnium procreatorem, & opificem adoramus, & latriæ cultu veneramur. Verum eſt, quod aliquando ponitur verbum, latreuo, vbi mentio fit de ſeruitute homini debita, quale eſt illud iam citatum. Opus ſeruile non facietis, & illud: Non dabis de ſemine tuo ſeruire principi, ſed hoc non obſtat. Nam vt autor eſt Diuus Auguſtinus in teſtimonio iam citato, latria apud eos, qui nobis eloquia diuina tradiderunt, aut ſemper, aut pene ſemper, accipitur pro ſeruitute, quæ pertinet ad colendum Deum. Cum quo ſtare poteſt, quod rariſsime ea vox in alia ſignificatione inueniatur. Quemadmodum quamuis genus philoſophis ſit, teſte Porphirio, quod prædicatur de pluribus differentibus ſpecie in eo, quod quid: aliquando contingit, quod idem philoſophi accipiant illam vocem in alia atque primæua ſignificatione, ſecundum quam ipſe Ariſtoteles dicere

Obiectio. ſolet, hominum genus. ¶ Et ſi quis obijciat, quod ſcriptura dum ſermonem facit de ſeruiendo Deo, ſæpe vtitur verbo, duleuo, & ſic videtur falſum, quod latria peculiariter ſignificet cultum Dei, reſpondeo, Theolo- *Reſponſio.*
gos non negare, quod duleuo, vel dulia ſit vox communis, quæ ad Deum, & ad homines referatur: ſed illam vocem, quæ communis eſt, peculiari quadam ratione acceptam tribuunt ſpeciei inferiori dignitate, ſiue adorationi diuorum. Nec ex hoc ſequitur, quod latria non ſit ſpecialis cultus Dei. Sicut nec ex eo, quod diſpoſitio eſt vox communis habitui, & diſpoſitioni ſequitur, quod habitus non ſit peculiaris diſpoſitio, nec, quod male habitus contra diſpoſitionem peculiariter acceptam, diſtinguatur, aut quod diſpoſitio non ſit nomē ſpeciei condiſtinctæ contra habitum, vt dicunt Dialectici in prædicamentis in cap. de qualitate.

¶ Ex dictis infertur, quod quamuis nomen dulia, accipi poſsit latiſsimè pro quocunque obſeruantiæ genere, quo quis alterum reueretur, ex quacunque cauſa ea reuerentia oriatur. Eſt enim dulia proprie ſeruitus, quam ſeruus exhibet domino, & ſic continet in ſe latriam, quæ eſt ſeruitus exhibita Deo, & etiam eam virtutem, qua ſerui inter homines dominos venerantur: tamen, quia ea virtus, per quam ſerui dominos ſuos temporales venerantur, non habet proprium nomen, ſicut ſeruitus quæ Deo impenditur, idcircò ſecundario nomen duliæ appropriatum fuit ad ſignificandam eam ſeruitutem, qua ſerui inter homines dominos venerantur. Et ſic accipiendo duliam primo modo, conſtat, quod nec diuidetur contra latriam, nec eſt omnino idem cum ipſa: ſicut nec ſuperius diuiditur contra inferius, nec eſt conuertibiliter idem cum ipſo, vt apparet in animali reſpectu hominis. Cæterum: Si dulia accipiatur, ſecundo modo, ſic eſt virtus ſpecie diſtincta à latria. Nam vbi eſt alia ratio debiti, quod ibi alia ſit virtus, quæ debitum reddat eſt neceſſe. Certum eſt autem quod alia ratione debetur ſeruitus Deo, & alia homini, ſicut & alia ratione dominium competit Deo, & homini. Deus enim plenarium, & principale dominiū habet reſpectu totius, & cuiuſlibet creaturæ, quæ totaliter eius ſubijcitur poteſtati. At verò homo participat quandam ſimilitudinē diuini dominij, inquātum habet peculiarem poteſtatē ſuper aliquem hominem, vel ſuper aliquā creaturam. Ex quo fit, vt dulia quæ debitam ſeruitutem exhibet homini domināti, alia virtus ſit à latria, quæ exhibet ſeruitutē diuino dominio. De hyperdulia ſolum dico, quod quia hyper, apud Græcos auget in compoſitione

Nomen dulia accipitur dupliciter.

ſicut per, aut quàm, apud Latinos: idcirco hyperdulia exhibetur quibuſdam diuis inter ſanctos ipſos præclaris & heroicis, habentibuſq; peculiarem affinitatem ad Deum vt beatæ Virgini.

Latria ſoli Deo debetur.

¶ Diximus latriam ſoli Deo, ineffabilique Trinitati deberi, quod eſt veriſsimum: Et hoc eſt quod docuit Dominus Matt. 4. dum dixit, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, & Paulus 1. ad Timoth. 1. dicens: Soli Deo bonor & gloria. Quo loco, niſi de iſto latriæ peculiari honore loqueretur, nunquam dixiſſet ad Roman. 2. Gloria & honor omni homini operanti bonum. Et hæc eadem eſt illa gloria, quam vellet Apoſtolus Roman. 1. vt dediſſent Deo illi, qui cum Deum cognouiſſent non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: ſed mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. De hac re videndus eſt D. Auguſt. lib. 3. contra Maximinum Arrianorum Epiſcopum. cap. 23. & lib. 12. de Trinit. cap. 14. & in Enchiridione, & multis alijs locis citatis à Magiſtro in 3. d. 9. vbi ſcholaſtici de hac re diſputant.

Obiectio.

¶ Et ſi quis obijciat contra hoc Gloſſam ſuper illud Pſalm. 67. Deo Domino de fontibus Iſrael, dicentem: Deo, cui debetur latria, Domino, cui debetur dulia. Et Gloſſa interlinealis in illud Pſalm. 7. Domine Deus meus, in te ſperauit: inquit, Domine propter potentiam, cui debetur dulia. Deus propter creationem, cui debetur latria. Et D. Augu. lib. 2. quæſtionum ſuper Exod. qu. 94. etiam dicit, quod dulia debetur Deo tanquam Domino, latria vero non niſi Deo tãquam Deo, quibus locis ſignificari videtur, Deo non magis deberi latriam, quam duliam: omiſsis pluribus, quæ de hac re dici ſolent à controuertentibus, & diſputantibus hanc D. Auguſtini & Gloſſæ ſententiam videre poteritis, ſi placuerit Diuum Thomam in 3. diſt. 9. qu. 1. ar. 3. quæſtiuncula 1. & a. 2. quæſt. 81. ar. 3. & Alexand. de Ales. 3. p. q. 30. memb. 1. artic. 3. & Gabrielem ſuper Canonem lect. 49.

Reſpõſio ad obiectionẽ.

dico breuiter, quod quemadmodum, ſi propria proprijs accõmodare, & formaliter loqui velimus, dicemus, quod animal in eo, quod animal, eſt ſenſitiuum, homo vero in eo, quod homo eſt rationalis: ſic etiam dicemus, quod dulia in eo, quod dulia, refertur ad Dominum, ac proinde Deo tanquam Domino tribuitur, quoniam propria ratio huius nominis, dulia, poſtulat illud correlatiuum, nempe, Dominum. At verò latria, vt latria debetur Dei Maieſtati, quam intelligo, quando nomino deitatem. Et dulia in illis locis accipitur generaliter, & vt ratione ſolum diſtinguitur à latria: non autem accipitur pro ea ſpecie adorationis, quæ tribuitur aliis ſanctis.

Inſtantia logica.

¶ Et ſi quis logicè inſtet: Dulia, quæ ſuperior eſt, refertur ad Dominum: ergo eius etiam ſpecies latria debet referri ad Dominum, nam quod conuenit ſuperiori, debet etiam conuenire inferiori;

1. Solutio.

reſpondeo primò, quod quia logicè agimus de rebus vt ſubiiciuntur nominibus, idcircò logicè neganda eſt illa conſequentia. Et ad probationem dico, quod propoſitio in illa aſſumpta ſæpe fallit. Nam ſcientia eſt ſcibilis ſcientia. At verò metaphyſica non eſt metaphyſicabilis metaphyſica, nec ſcibilis metaphyſica: quia hæc nomina non bene ſe habent adinuicem.

2. Solutio.

Vel ſecundo reſpondeo, quod metaphyſicè, & ex natura rei loquendo, quemadmodum dulia ſe habet ad Dominum generali ratione: ita etiam latria ſe habet ad Dei maieſtatem, qua maius excogitari non poteſt, & in qua inuenitur eminens ratio dominij. Non tamen refertur ad eum in eo quod Dominus, ſed ſecundum aliquid particulare & excellens, quod continet etiam rationem dominij. Itaque quemadmodum Metaphyſica refertur quidem ad ſuum obiectum re ipſa, non tamen in eo quod ſcibile, ſed in eo, quod metaphyſicabile, ſi ſic loqui licet: ita etiam & latria re ipſa refertur ad Dominum, non tamen in eo, quod Dominus, ſed in eo quod Deus, quæ eſt altior ratio continens ſub ſe rationem Dominij.

3. Reſpõſio.

Alij dicunt, quod perfectiones Dei ſunt in dupli ci differentia. Quædam enim non poſſunt communicari creaturæ, nec ſecundum eandem rationem, nec ſecundum idem nomen, vt Deus, Omnipotens, Creator. Nihil enim aliud à Deo poteſt eſſe Deus, aut omnipotens, aut creans. Aliæ autem Dei perfectiones ſunt communicabiles creaturis: nõ quidem ſecundum eundem gradum, nec ſecundum eandem rationem: ſed ſecundum idem nomen, vt, bonitas, ſapientia, Dominus, &c. Dicitur enim creatura bona, & dicitur nonnunquam ſapiens, & domina. Et affirmant, quod quia primæ perfectiones ità ſunt propriæ Deo, vt nec ſecundum nomen poſſint creaturis communicari ideò adoratio, quæ debetur Deo ratione illarum perfectionum, ſignificatur nomine peculiari denotãte adorationem ſoli Deo debitam quod eſt latria. At verò quia aliæ perfectiones Dei ſunt communes creaturis ſecundum nomen; idcirco adoratio, quæ debetur Deo ratione illarum ſignificatur nomine importante adorationem communem Deo, & creaturis quale

eſt nomen dulia. Ità reſpondent Alexander, & Gabriel locis citatis. Quorum ſententia mihi non diſplicet, nec aduerſatur eis quæ à nobis ſunt dicta. Ex dictis omnibus infertur eam adorationem quæ ſoli Deo debetur eſſe actum latriæ, illam autem, quæ debetur ſancti nõ eſſe actũ latriæ, ſed aut duliæ, aut hyperduliæ. Omnis tamen adoratio, ſiue Dei illa ſit, ſiue alicuius ſancti eſt actus religionis, eo modo, quo & oratio, quæ ad Deum funditur, & illa quæ funditur ad ſanctos, inquantum habent ordinem ad Deum, pertinet ad religionem, vt ex mente D. Thom. docuimus, quæſtione præcedenti. Vtrùm autem Chriſti humanitas, aut eius imago ſint adorãdæ adoratione latriæ, non eſt præſentis loci diſputare. Sed pertinet hoc ad 3. p. quæſtionẽ 25. vbi latè Doctores diſputant de hoc.

Corollar.

Articvlvs. II.

¶ *Vtrum adoratio importet actum corporalem.*

Super q. 81 ar. 7. Et 3. di. 9. qu. 1. ar. 3. qu. 3. & 3. con. ca. 119.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd adoratio nõ importet actum corporalem. Dicitur enim Io. 4. Veri adoratores adorãbunt patrem in ſpiritu & veritate. Sed id quod fit in ſpiritu, non pertinet ad corporalem actum: ergo adoratio non importat corporalem actum.

2 ¶ Prætereà, Nomen adorationis ab oratione ſumitur. Sed oratio principaliter conſiſtit in interiori actu, ſecundum illud primæ ad Corinth. 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente: ergo adoratio maximè importat ſpiritualem actum.

3 ¶ Præterea, Corporales actus ad ſenſibilem cognitionem pertinent. Deum autem non attingimus ſenſu corporis, ſed mentis: ergo adoratio non importat corporalem actum.

¶ SED CONTRA eſt, quod ſuper illud Exod. 20. Non adorabis ea neque coles: dicit * glo. Nec affectu colas, nec ſpecie adores.

Glo. ordin. ibid.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Damaſcen. dicit * in 4 lib. Quia ex duplici natura compoſiti ſumus, intellectuali ſcilicet, & ſenſibili, duplicem adorationem Deo offerimus, ſcilicet, ſpiritualem, quæ conſiſtit in interiori mentis deuotione: & corporalem quæ conſiſtit in exteriori corporis humiliatione. Et quia in omnibus actibus latriæ, id quod eſt exterius refertur ad id quod eſt interius, ſicut ad principalius: ideo ipſa exterior adoratio fit propter interiorem, vt videlicet per ſigna humilitatis quæ corporaliter exhibemus, excitetur noſter affectus ad ſubiiciendum ſe Deo: quia connaturale eſt nobis, vt per ſenſibilia ad intelligibilia procedamus.

Li. 4. Orth. fi. in princ. c. 13.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiam adoratio corporalis in ſpiritu fit, inquantum ex ſpirituali deuotione procedit, & ad eam ordinatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut oratio primordialiter eſt quidem in mente, ſecundario autem verbis exprimitur, vt ſuprà dictum * eſt: ita etiã adoratio principaliter quidem in interiori Dei reuerentia conſiſtit: ſecundario autem in quibuſdam corporalibus humilitatis ſignis: ſicut genuflectimus, noſtram infirmitatem deſignantes in comparatione ad Deum. Proſternimus autem nos quaſi profitentes nos nihil eſſe ex nobis.

Qu. 83. ar. 12.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etſi per ſenſum Deum attingere non poſſimus, per ſenſibilia tamen ſigna mens noſtra prouocatur vt tendat in Deum.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Adoratio importat duplicem actum, ſpiritualem, ſcilicet, & corporalem. Probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio Gloſſæ ſuper illud Exod. 20. Non adorabis ea, neque coles, dicentis: Nec affectu colas nec ſpecie adores. Et in corpore articuli teſtimonio Damaſceni libro 4. fidei ortho. capitulo 13. qui dicit, quod quia ex duplici natura conditi ſumus intellectuali, ſcilicet, & ſenſibili, duplicem adorationẽ Deo offerimus, ſcilicet, ſpiritualem, quæ in interiori mentis deuotione conſiſtit, & corporalem, quæ conſiſtit in exteriori corporis humiliatione. Secunda concluſio: Adoratio corporalis ordinatur ad ſpiritualem. Probatur: in omnibus actibus latriæ id, quod eſt exterius, refertur ad id, quod eſt interius, ſicut ad principalius, vt ſcilicet, per ſigna humili-

tatis, quæ corporaliter exhibemus, affectus noſter ad ſubiiciendū ſe Deo excitetur, cō naturale enim eſt nobis, vt per ſenſibilia ad intelligibilia procedamus: ergo adoratio corporalis ordinatur ad ſpiritualem.

Explicatio Articvli.

Adoratio duplex. QVoniam, vt docet D. Damaſcenus libro 4. fidei ortho. capitulo 13. adoratio eſt duplex: vna interior, altera exterior. Adoratio interior cōſiſtit, & in intelligētia, ſeu cognitione, qua aliquis cognoſcit eum, quem adorat, eſſe dignum honore ob aliquam excellentiam, & in voluntate, atque affectu, quo ſe illi ſubmittit. Qui affectus adeò eſt neceſſarius ad adorationem, vt ſine illo cognitio excellentiæ, quātacunque illo ſit, non ſufficiat. Quod conſtat: Nam in Dæmonibus eſt cognitio excellentiæ diuinæ, ſi quidem credunt, & contremiſcunt, vt dicit D. Iacobus in ſua cano. capitulo 2. & tamē, quoniam eis deeſt hic affectus non adorant, ſed blaſphemant Deum. Adoratio verò corporalis conſiſtit in exteriori corporis humiliatione. Sicut adoratio generaliter dicta diuiditur in interiorem & exteriorem: ita etiā & latria, ſiue cultus proprius Dei, in interiorem & exteriorem erit diſtinguendus: & vterque Deo tribuendus. Nam quoniam ex duplici natura cōditi ſumus, intellectuali, ſcilicet, & ſenſibili, duplicē etiā adorationē Deo offerre debemus, ſpiritualem, & corporalē. Et quod peculiaris iſte cultus, honor, & veneratio Deo debeatur probari poteſt, pluribus & manifeſtis rationibus. Prima eſt: Nam quia adoratio externa, internæ adorationis & reuerentiæ, qua mēs ſe humiliat, & offert, eſt repræſentatiua, & humiliat ſe mēs noſtra Deo, atque offert, quaſi ſuæ creationis principio, quaſi ſuæ beatitudinis fini, quaſi bonorum omnium fonti, & autori vniuerſali, quæ omnia ſoli Deo conueniunt, fit, vt peculiari ille ratione à nobis ſit colendus, & adorandus. *Rationes quibus probatur peculiarem cultum Deo eſſe tribuendū.* Secunda ratio eſt: Nam cum cultum externum exhibeamus Deo, non quod ipſe eo indigeat, bonorū enim noſtrorum non eget, ſed, vt per ſenſibilia in nobis gignatur vera opinio de Deo. Opinio autem ſiue ſententia vera de eo, quod Deus eſt vnus, & ſuper omnia exaltatus, in nobis gigni & ſtabiliri non poſſit per ſenſibilia, niſi per hoc, quod ei aliquid ſeparatum, honoreſque ac titulos peculiares & excellentes exhibeamus, qui aliis tribui non poſſint, niſi aut ratione diuerſa, aut adulatione peruerſa, fit, vt peculiari ratione Deus à nobis & colendus, & adorandus ſit. Tertia ratio: Hæc habet humana conſuetudo, quæ ad opiniones gignendas valet quā plurimum, quod honor, qui exhibetur ei, qui ſummum locū in republica tenet, nēpe, Regi aut Imperatori, nulli alteri exhibeatur: ergo, animus hominis ad hoc erit excitandus, vt eam æſtimationē habeat de ſummo Deo, quam habere tenetur, per hoc, ſcilicet, vt peculiarem aliquem cultum & honorem ei exhibeat. Et certè cum honor ſit virtutis, & beneficentiæ præmium, & ſola Dei virtus bonitas, atque largitas immenſa ſit & incomprehenſibilis, non eſt dubium, quin ei peculiaris adoratio, honor, & cultus debeatur, quod, & omnes homines tā philoſophi quā non philoſophi agnouerunt. Debemus ergo Deo duplicem cultum, corporalem, & ſpiritualem. Corporalis conſiſtit in exterioribus humilitatis & ſubmiſſionis ſignis, in flexione genuum, in humiliatione, in proſtratione, in eleuatione manuum, & ſimilibus. Spiritualis autem latria conſiſtit in interno affectu, in puritate, & deuotione, iuxta doctrinam D. Auguſtini in Enchiridio capitulo 3. vbi dicit, quod fide, & ſpe, & charitate coſitur Deus. Et capitulo 5. cultus Dei initiatur fide, tenetur ſpe, perficitur charitate. Et libro 12. de Trinitat. capitulo 14. Et quis eſt, inquit, cultus Dei, niſi amor eius, quo nunc deſideramus eum videre, & fides, qua credimus, & ſpes, qua ſperamus nos eum aſſequuturos. Sunt verò quædam genera ſeruitutum, quæ veluti ſpecies latriæ ſoli Deo exhibere debemus deſumpta ex D. Auguſtino, libro 10. de Trinit. capitulo 4. quorum meminit Thomas Vualdenſis de ſacramentalibus, capitulo 117. Primum eſt ſacrificium altaris, ſine cordis. Secundum, effuſio ſanguinis, & vitæ in martyrio. Tertium, quando incendio amoris flagrantis nos Deo vouemus, & noſtra. Quartum, quando dies ſolennes, & feſtos celebramus Deo, ne memoriam beneficiorum eius ingrata tollat obliuio. Quintum eſt ſpiritus humiliatus. Vltimum, quando perfruitionē Deo ipſi inhæremus. Hæc Vualdenſis. De qua re videndus eſt Corduba lib. 1. quæſtionarii, quæſt. 5. dub. 6.

Articvlvs. III.

¶ Vtrum adoratio requirat determinatum locum.

AD Tertivm ſic proceditur. Videtur quod oratio non requirat determinatum locum. Dicitur enim Io. 4. Venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. Eadem autem *1. Tim. 2.*

ratio

ratio videtur eſſe & de aliis locis: ergo determinatus locus non requiritur ad adorandum.

2 ¶ Præterea, Adoratio exterior ordinatur ad interiorem; Sed interior adoratio fit ad Deū, vt vbique exiſtentem: ergo exterior adoratio non requirit determinatum locum.

3 ¶ Præterea, Idem Deus eſt qui in nouo & veteri teſtamento adoratur: ſed in veteri teſtamento fiebat adoratio ad occidentem: nam oſtium tabernaculi reſpiciebat ad orientē, vt habetur Exo. 26. Ergo eadem ratione etiam nūc debemus adorare ad occidentem, ſi aliquis locus determinatus requiritur ad adorandum.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Iſai. 56 Et inducitur Luc. 19. Domus mea domus orationis vocabitur.

¶ Respondeo dicendum; quòd ſicut dictū * eſt, in adoratione principalior eſt interior deuotio mētis: ſecūdariū autē eſt quod pertinet exterius ad corporalia ſigna. Mens autem interius apprehendit Deum quaſi non comprehenſum aliquo loco. Sed corporalia ſigna neceſſe eſt, quod in determinato loco, & ſitu ſint. Et ideo determinatio loci non requiritur ad adorationem principaliter quaſi ſit de neceſsitate ipſius; ſed ſecundum quandam decentiam, ſicut & alia corporalia ſigna.

Ar. præced

¶ Ad Primum ergo dicendum; quòd Dñs per illa verba prænunciat ceſſationem adorationis, tam ſecundum ritū Iudæorū adorantiū in Hieruſalēm, quā etiam ſecūdum ritū Samaritanorū adorantium in monte Garizim. Vterq; enim ritus ceſſauit, veniente ſpiritualis Euangelij veritate: ſecundum quam in omni loco Deo ſacrificatur, vt dicit Malac. 1.

¶ Ad ſecundum dicendum; quòd determinatus locus eligitur ad adorandum: non propter Deū qui adoratur, quaſi loco concludatur, ſed propter ipſos adorantes. Et hoc triplici ratione. Primò quidem propter loci conſecrationem, ex qua ſpiritualem deuotionē concipiunt orantes, vt magis exaudiantur, ſicut patet ex adoratione Salo. 3. Regū. 8. Secundo propter ſacra myſteria & alia ſanctitatis ſigna quæ ibi continentur. Tertiò propter concurſum multorū adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis: ſecundū illud Matt. 18. Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum ego in medio eorum.

Diſt. 11. c. Eccleſiaſticarum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſecundum quandam decentiam adoramus verſus orientem. Primò quidem propter diuinæ maieſtatis indicium: quod nobis manifeſtatur in motu cæli, qui eſt ab oriente. Secundò propter paradiſum in oriente conſtitutum, vt legitur Gen. 2. ſecundum literam ſeptuaginta interpretum: quaſi quæramus ad paradiſum redire. Tertiò propter Chriſtum, qui eſt lux mundi, & oriens nominatur Zachā. 6. Et qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad orientem. Et ab oriente etiam expectatur venturus, ſecundum illud Matthæi 24. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vſque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis.

Svmma Textvs.

Sypposito, quod in oratione primarium eſt, quod pertinet ad interiorem mentis deuotionem, & ſecundarium, quod pertinet exterius ad corporalia ſigna, reſpondet Diu. Tho. ad propoſitam difficultatem vnica concluſione, quæ talis eſt; Ad adorationē principaliter non requiritur determinatio loci, quaſi ſit de neceſsitate ipſius, ſed requiritur ſecundario ſecundum quandam decentiam; ſicut & requiruntur alia corporalia ſigna. Probatur: Mens interius apprehēdit Deū, quaſi non comprehēſum aliquo loco, quod pertinet ad adorationem principaliter; & corporalia ſigna, neceſſe eſt, quod in determinato loco & ſitu fiant, quod pertinet ad adorationem ſecundario: ergo ad adorationem non requiritur principaliter determinatio loci; bene tamen ſecundariò.

Explicatio Articvli.

Circa iſtum articulum ſolùm occurrit diſputandum, vtrùm ſit aliquis certus & determinatus

terminatus locus,in quo homines vel in par ticulari,vel in generali cum aliis adorationẽ exercere debeant? Ad cuius explicationem
1.Dictum dico primò,de iure diuino aut naturali nullum talem eſſe determinatum locum,vt con ſtat ex illo Ioann.4. Venit hora,quando nec in monte hoc.&c. Et ad Timoth.2. Volo viros orare in omni loco leuantes manus. Et Malachiæ capitulo 1. In omni loco offertur oblatio munda. In veteri lege erat determinatus locus ad orandum, & ſacrificium offe rendum, & in quibuſdam temporibus. Ex quo factum fuit, vt Daniel capitulo ſexto verterit ſe ad adorandum verſus templum. Sed de hoc nunc nullum extat diuinum,aut
2.Dictum naturale præceptum. ¶ Dico ſecundo,conuenientiſſimè Eccleſiam determinaſſe certa quædam loca, vbi fideles conuenirent ad orandum,ad celebrandum,ad diuina audien dum,& ad ſacramenta ſuſcipiendum, prudentiſſimeque inſtituiſſe,vt talia loca conſe crarentur, & magnis priuilegiis ornarentur. Sicut & quondam Deus cum religionem veteris legis condidit, voluit tabernaculum ſibi ditiſsimum erigi, vbi Iudæi ad prædicta conuenirent. Ratio enim poſtulabat,vt prop ter honorem ſanctiſſimi ſacramenti magis hũc templa,& loca ſacra dedicarentur. ¶ Dico tertio etiam nunc eſſe conuenientiſsimũ, vt adoratio Dei fiat verſus orientem. Hæc eſt ſententia D.Tho.hic ad tertiũ. Cuius rei plu res aſsignat rationes. Prima, propter diuinæ maieſtatis indicium,quod nobis in motu cæli,qui eſt ab oriente manifeſtatur. Secunda, propter paradiſum in oriente cõſtitutum, vt legitur Geneſ.2. iuxta lectionem Septuaginta interpretum:quaſi quæramus ad paradiſum redire. Tertia, propter Chriſtum, qui lux eſt mundi,orienſque nominatur, vt con ſtat ex Zacharia cap.6. Et aſcendit ſuper cælum cæli ad orientem. Ex qua etiam parte võ turus expectatur,iuxta illud Matth.24. Sicut fulgur exit ab oriente,& paret vſque ad occi dentem,ità erit & aduẽtus filii hominis. Sed vltra has,poſſumus etiam aliam aſſignare rationem; nẽpe,quia in lege gratiæ,eſt iam totum oppoſitum ad illas cauſas,propter quas Iudæi verſus occidentem adorabant. Illi enim erant in tenebris & in figura, quia nondum illis ortus erat ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter,nobis autem ſic. Propter quod dicebat D.Paulus ad Roma.capitulo 13. Nox præceſ ſit,dies autem appropinquauit. &c. Item lex illa tandem finienda erat,atque caſura,ad occaſumque cum ſuo ſtatu tendebat, & ſic tandem occidit in morte Chriſti. At verò noſtra eſt teſtamentum æternum, quod ab oriente Chriſto noſtro ſole iuſtitiæ perpetuo conſeruatur. De hac re videndus eſt Thomas Vualdenſis de ſacramentalibus titu. 17. capitulo 144.& Orantius de locis Catholicis lib.5.capitulo 5.

QVAESTIO LXXXV.
de his quæ à Deo fidelibus dantur,in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum offerre ſacrificium Deo, ſit de lege natura.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd offerre ſacrificiũ Deo non ſit de lege naturæ. Ea enim quæ ſunt iuris naturalis communia ſunt apud omnes homines. Non autẽ hoc cõtingit circa ſacrificia. Nam quidam leguntur obtuliſſe in ſacrificiũ panem & vinũ,ſicut de Melchiſedech dicitur Gen.14. Et quidam hæc,quidam vero alia,vt animalia:ergo oblatio ſacrificiorum non eſt de iure naturali.

2 ¶ Præterea,Ea quæ ſunt iuris naturalis omnes iuſti ſeruauerunt. Sed non legitur de Iſaac quòd ſacrificium obtulerit. Neque etiam de Adam:de quo tamen dicitur Sap.10. quod ſapientia eduxit eum à delicto ſuo:ergo oblatio ſacrificij non eſt de iure naturali.

3 ¶ Præterea,Aug.* dicit 10. de Ciuita.Dei,quòd ſacrificia in quadam ſigni- *Li.10.c.5. & 6. & 19*
ficantia offeruntur. Voces autem quæ *tom.5.*
ſunt præcipua inter ſigna,ſicut idem di
cit * in libro de Doc.Chryſt. non ſigni- *Lib.2.c.5.*
ficant naturaliter,ſed ad placitum,ſecũ- *circa med.*
dum * Philoſophum: ergo ſacrificia *to.3.*
non ſunt de lege naturali. *Ari.lib. 1. Periher.c. 1.to.1.*

¶ SED CONTRA eſt, quod in qualibet ætate & apud quaſlibet hominum nationes ſemper fuit aliqua ſacrificiorum oblatio. Quod autem eſt apud omnes, videtur naturale eſſe: ergo & oblatio ſacrificiorum eſt de iure naturali.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd naturalis ratio dictat homini quòd alicui ſuperiori ſubdatur propter defectus quos

quos in ſeipſo ſentit: in quibus ab aliquo ſuperiori eget adiuuari & dirigi. Et quicquid illud ſit, hoc eſt, quòd apud omnes dicitur Deus. Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora ſuperioribus ſubduntur, ita etiam naturalis ratio dictat homini ſecundũ naturalẽ inclinationẽ, vt ei quod eſt ſupra hominem, ſubiectionem, & honorem exhibeat ſecundum ſuum modum. Eſt autem modus conueniens homini, vt ſenſibilibus ſignis vtatur ad aliqua exprimenda: quia ex ſenſibilibus cognitionem accipit. Et ideo ex naturali ratione procedit, quòd homo quibuſdam ſenſibilibus rebus vtatur, offerens eas Deo in ſignum debitæ ſubiectionis & honoris ſecundum ſimilitudinem eorum qui dominis ſuis aliqua offerũt in recognitionem dominij. Hoc autem pertinet ad rationem ſacrificij: & ideo oblatio ſacrificij pertinet ad ius naturale.

1.2.q.95. ar.2. ¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd ſicut ſuprà* dictum eſt, aliqua in communi ſunt de iure naturali: quorum determinationes ſunt de iure poſitiuo, ſicut quòd malefactores puniantur, habet lex naturalis. Sed quòd tali pœna vel tali puniantur, eſt ex conſtitutione diuina vel humana. Similiter etiã oblatio ſacrificij in communi eſt de lege naturali, & ideo in hoc omnes conueniunt. Sed determinatio ſacrificiorum eſt ex inſtitutione humana vel diuina: & ideo in hoc differunt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Adam & Iſaac ſicut & alij iuſti Deo ſacrificium obtulerunt, ſecundum ſui temporis congruentiam, vt patet* per Gregor. qui dicit, quòd apud antiquos per ſacrificiorum oblationes remittebatur pueris peccatum originale. Non tamen de omnibus iuſtorum ſacrificijs fit mentio in ſcriptura, ſed ſolum de illis circa quæ aliquid ſpeciale accidit. Poteſt tamen eſſe ratio quare Adam non legitur ſacrificium tuliſſe: ne quia in ipſo notatur origo peccati, ſimul etiam in eo ſanctificationis origo ſignaretur. Iſaac verò ſignificauit Chriſtum, inquantum ipſe oblatus eſt in ſacrificium: vnde non oportebat vt ſignificaretur quaſi ſacrificium offerens.

Li.4. Moral.c.2. parum ante medium.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſignificare conceptus ſuos eſt homini naturale. Sed determinatio ſignorum eſt ſecundum humanum placitum.

Svmma Textvs.

Conclusio. Diui Thomæ eſt affirmatiua. Quam probat in argumento, ſed contra, ex eo quod in qualibet ætate, & apud quaslibet hominum nationes ſemper fuit aliqua ſacrificiorum oblatio. Et quòd apud omnes eſt, videtur eſſe de lege naturæ. Et in corpore articuli, hac ratione. Ex naturali ratione procedit, quod homo; qui ex ſenſibilibus cognitionem accipit, quibuſdam ſenſibilibus rebus vtatur offerens eas Deo in ſignum debitæ ſubiectionis, & honoris ſecundum ſimilitudinem eorum, qui dominis ſuis aliqua offerunt in recognitionem dominii. Naturalis enim ratio dictat, vt propter defectus, quos in ſeipſo ſentit homo, ſubdatur alicui à quo poſſit dirigi, & adiuuari, in quibus eget, & ſic honorem, & ſubiectionem exhibeat, ſed hoc pertinet ad rationem ſacrificii: ergo talis oblatio pertinet ad ius naturæ.

Explicatio Articvli.

PRò intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt primo, quod hæc vox ſacrificium: ſicut & res ſignificata per illam, frequens eſt, atque receptiſſima apud latinos autores; & eſt idem quod factio ſacri, ſicut & ſacrificare ſignificat ſacra facere. Differtque ab oblatione, vt autor eſt D. Thom. articulo tertio huius quæſtionis, in eo quod quidquid in Eccleſia offertur, etiam ſi nihil circa ipſam rẽ fiat, dicitur oblatio, vt dum offeruntur nũmi, aut panis, aut res aliæ: At verò ſacrificium nõ inuenitur, niſi quando circa ipſas res, quæ Deo offeruntur aliquid exercetur: vt contingebat priſcis in animalium immolationibus, & contingit nobis modo, dum ſacroſanctum panem benedicimus, conſecramus, frangimus & conſumimus. Hoc enim eſt propriè ſacrificare. Quare apud gentiles præter ſacerdotes ſacrificia offerentes erant etiam ſacrificiꝗ qui talia opera exercebant.

¶ Secun-

§ Secundo eſt aduertendum quod ſacrificium interdum dicitur id, quod in honorem Dei ipſi offertur, Interdum autem dicitur ipſa oblatio. Inter quæ duo nihil ferè differt. Sed, ſicut finis noſter modò dicitur Deus, modò apprehenſio, & fruitio Dei; & eſt idem finis: ſic in propoſito. Quare eodem ſacrificii nomine ſignificabimus modò rem ipſam oblatam, & modò ipſam oblationem, ſine diſcrimine. Eſt autem duplex ſacrificium. Vnum viſibile; qualia erant ſacrificia & pecudes immolatæ in lege veteri; Alterum inuiſibile: cuius ſignum eſt ipſum viſibile; quod eſt multo perfectius & per ſe gratum Deo. De vtroque ſacrificio loquebatur propheta Pſalm. 50. quando dicebat. Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem vtique, holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Quo loco, id eſt ponderandum, quod vbi dixit vates, Deum nolle ſacrificium, ibi etiam oſtendit illum velle ſacrificium, vt differentiam viſibilium illorum, & inuiſibilis ſacrificii ſignificaret. Non enim vult Deus ſacrificium trucidati pecoris: ſed per ſe vult ſacrificiũ contriti cordis. Et alibi in perſona Dei: ſi eſuriero, nõ dicã tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid mãducabo carnes taurorũ, aut ſanguinẽ hircorum potabo? Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſsimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Et apud Michæam cap. 6. dubitanti atque hæſitanti homini, & dicenti. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelſo? Nunquid offeram ei holocauſtomata, & vitulos anniculos? Nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Reſpondit Dominus. Indicabo tibi, ò homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo. Et ad Hebræos 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Ex quo infertur, quod quando Chriſtus apud Matthæum capitulo nono dixit, Miſericordiam volo & non ſacrificium, nihil aliud quam ſacrificium. ſacrificio prætulit, ſcilicet, ſacrificium inuiſibile ſacrificio viſibili: illud enim quod ab hominibus appellatur ſacrificium, ſignum eſt veri ſacrificii, quod eſt miſericordia. Et certè qui

Sacrificiũ duplex viſibile & inuiſibile.

Pſal. 49.

virtutum actus negaret eſſe ſacrificia, non videretur intelligere, quod viuat in lege ſpiritus. Vnde Philo in libro de profugis dicebat; perfectæ & inculpatæ victimæ virtutes ſunt & operationes his congruentes, quas Ægyptium corpus affectibus obnoxium abominatur. Vnde ſcriptum eſt: Abominationes Ægypti ſacrificemus Domino? Et quidem eſſet plurimum à ratione alienũ affirmare, quod fœnum, & aliæ herbæ, quas, teſte Theophraſto, offerebant antiqui, & pecudes etiam ac earum cruor immolata eſſent ſacrificia; laus verò Dei, miſericordia, patientia, effuſio ſanguinis pro Chriſto non ſint ſacrificia cum & per ſe grata ſint, & oblata Deo. De martyribus non eſt dubium, quod gratiſsimum Deo obtulerunt ſacrificium, mortem fortiſsime perferentes in eius honorem. Et ſic verè, & propriè Eleazarus pro patriis legibus moriens gratiſsimum ſui ipſius obtulit ſacrificium. Imò & ipſe homo Dei nomine conſecratus, & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, vt Deo viuat, ſacrificium eſt; & cum corpus noſtrum per temperantiam eo fine caſtigamus; vt non exhibeamus membra noſtra arma iniquitatis, ſed arma iuſtitiæ Deo ſacrificium offerimus. Ad quod nos adhortans Apoſtolus ad Romanos 12. inquit. Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Si ergo corpus, quo tanquã famulo inferiori, vel inſtrumento vtitur anima, ſacrificium eſt, cum eius bonus & rectus vſus refertur ad Deum, quantò magis anima ipſa cum ſe refert ad Deum, vt igne amoris eius accenſa ei incommutabili formæ ſubdita reformetur, ſacrificium erit? Atque ex his efficitur, vt tota ipſa redempta ciuitas, hoc eſt, congregatio ſocietaſque ſanctorum vniuerſale ſacrificium appelletur, quod offertur Deo per ſacerdotem magnum, qui penetrauit cælos, Ieſum, qui etiam ſeipſum obtulit in paſsione pro nobis, ſecundum formam ſerui, vt tanti capitis nos efficeret corpus. Colligimus ergo ex dictis, quod, quia ſacrificiũ eſt id, quod offertur Deo ad reuerentiã ipſius, & ad placandũ ipſum, verè, & catholicè dicendum eſt, loquẽdo de lege ſpiritus, quod eius altare eſt cor noſtrũ, cũ illud ſurſum habemus ad Dñm. Cruẽtas autẽ victimas ei cædimus, quando vſq; ad ſanguinẽ pro eius fide, & honore certamus. Et tunc ſuauiſsimũ adolemus incẽſum, quãdo in eius conſpectu pio ſanctoque amore flagramus. Et tunc ei dona eius, & nos ipſos vouemus, & reddimus quando in ara cordis hoſtias

Exod. 8.

Ad Heb. 4.

ſacri-

ſacrificamus, obedientiæ, humilitatis, & laudis. Verum eſt tamen, qood quia homines aſſueti viſibilibus viſibilia primò nominát. Et quia in rebus viſibilibus nulla inuenitur alia ratio booi honeſti, niſi qua ſacrificia ſunt, & in hoootem Dei referuntor, idcirco iſta corporea, & viſibilia obtiouerunt nomen ſacrificii: Sed ſi illa dicuntur ſacrificia, quæ aliam rationem boni, & accepti Deo non habent, niſi, quia ad eius honorem aſſumuntur quantò magis ſancta, & honeſta vita, laus Dei, & ſtrenuæ virtutis actus, ad eum finem relata ſacrificia erunt? Et hæc dicta ſint, vt fidelibus veram, atque perfectá rationem ſacrificii declaremus. De quo vidédus eſt Diu. Auguſtinus libro 10. de Ciuitat. Eſt autem ſumma huius doctrinæ, quod quia ſacrificium exterius dicitur tale in ordine ad interius, & vt ità dicam, denominatiuè, & extrinſecè, multò magis interius ipſum opus erit dicendum ſacrificium: & ſic de vtroque eſt iotelligendus loqui D. Thom. in hoc articulo.

Dubiũ circa conc. D. Tho.

¶ Sed circa conclоſionem, qua dicit eſſe de lege naturæ, offerre Deo ſacrificia, eſt difficultas, vtrùm vera ſit? Ad cuius explicationem aduerteodum eſt primò ex Diu. Thoma 1. 2. quæſtione 91. per totam, quod quãuis tota rerom vniuerſitas regatur ordine diuinæ prouidentiæ, tamen, quia homo liber eſt, & rationis compos, peculiari quadam ratione accepit à Deo quandam facultatem gubernandi & dirigendi ſe in finem: qui duplex eſt, vnus naturalis, alter ſupernaturalis.

Leges ſunt in multiplici differentia.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod cùm lex ſit quædam ordinatio rationis, & hæc conſiderari poſsit multipliciter, ſcilicet, vel prout eſt in eo, qui regit, vel prout eſt in iis, qoæ reguntur: & item, vel vt continet aliqua tanquam priocipia, vel prout ex principiis colliguntur concluſiones; & tandem prout eſt ad finem naturalem, vel prout eſt ad finem ſupernaturalem; ex parte horum omnium legum diuerſitas poteſt deſumi, vt latè docet Diuus Thomas loco citato. Ex quo fit, vt leges ſint multiplices. Prima eſt ipſa ratio dioinæ prouideotiæ in Deo exiſtens, qua res vniuerſæ gubernantur, quæ quia in Deo eſt ab æterno dicitur lex æterna. Altera eſt illa eadem ratio diuina, quatenus eſt in homine, quæ quia eſt quædam participatio, & impreſſio diuinæ gubernationis indita mentibus eorum, qui gubernantur, appellatur lex naturalis, & dirigit ad bonum naturale. Tertia lex eſt quædam ordinatio rationis ex naturali lege per diſcurſum, & ſyllogiſmos probabiles collecta, appellaturque lex humana, & ciuilis, quia humaoo ingenio comparatur, & ordinatur ad bonum ciuile. Leges enim ciuiles ſunt velut conclоſiones ex principiis oaturalibus collectæ. Quarta lex eſt, quædam diuinæ mentis ordinatio, dirigens homioem ad finem ſupernaturalem. Et hæc appellatur diuina lex, diuiditurque in nouam, & veterem. Et quia ex hac lege diuiná homines eliciunt probabiles concluſiones practicas, pertinentes & dirigeotes ad euodem finem, inde exiſtit alia lex humana, quæ dicitur Eccleſiaſtica. Et ſic in ſumma ſunt ſex legum differentiæ. Prima eſt lex æterna, & ratio guberoationis, exiſtens in Deo. Secunda eſt naturalis; & eſt ratio gubernationis impreſſa mentibus hominum. Tertia eſt diuina; & eſt ratio gubernationis excogitata à Deo, dirigenſqoe hominem in finem ſuperoaturalem. Et hæc eſt duplex, ſcilicet, noua & vetus. Vltima lex eſt humana, & eſt ratio gubernationis deducta ex principiis, vel naturalibus, vel à Deo reuelatis. Si ex naturalibus, eſt lex humana ciuilis, ſi ex principiis reuelatis eſt lex humana Eccleſiaſtica.

Lex fomitis reducitur ad naturalem.

Noonulli addunt ad has aliam, quam appellant legem fomitis; & eſt ioclinatio potentiæ ſenſitiuæ in ſuum obiectum. Cæterum hæc reduci poteſt ad legem naturalem, eſtque à Deo, vel directè, vel indirectè. Directè quidem, ſi cooſideretur inqoantum eſt inclinatio in ſuum obiectum. Indirectè verò, ſi conſideretur, inqoantom anteuertit rationem, illique repugnat. Hac enim ratione procedit à Deo indirectè, tanquam à remouente prohibens, ſcilicet, iuſtitiam originalem, quod hominis culpa factum eſt.

Lex naturalis quid ſit.

¶ Tertio eſt aduertendum, qood vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ quæſtione 94. articulo primo. Lex naturalis nihil aliud eſt, quam quoddam iudicium practicum, ac dictamen per ſe ootum, qood ratio de agendis cooſtituit, vt ooo furandum, non mœchandum, dicuntur aotem hæc dictamina per ſe nota, non quia intellectus noſter practicus non indigeat aliqua vi & facultate ſibi ſuperaddita ad illa cognoſcenda, ſed quia ooo eget aliorum cognitione vt hæc cognoſcere poſsit: Nam quemadmodum in intellectu ſpeculatiuo ad cognoſceoda prima priocipia ſpeculatiua, ponimus quemdam habitum inditum à natura, qui dicitur intellectus: ità ad cognoſcenda prima principia practica pooitur alius habitus in intellectu practico, qui appellatur ſyndereſis; cuius proprium munus eſt inclinare intellectum

lectum ad aſſentiendum primis principiis practicis. Nec iſte habitus eſt lex naturalis, ſed potius ipſæ propoſitiones practicæ, ad quarum iudicium inclinat, dicuntur lex naturalis. Si quando autem legatur ſyndereſim eſſe legem intellectus noſtri, vt dicit Diuus Baſilius, non eſt intelligendum, quod ſit lex per eſſentiam, ſed quod dicitur lex, quia eſt habitus continens prima principia practica, quæ dicuntur, lex naturalis, vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ quæſtione 94. articulo primo ad ſecundũ.

Lex naturalis non eſt habitus ſed actus.

Ex dictis infertur, legem naturalem non eſſe eſſentialiter habitum; Nam eſt eſſentialiter iudicium rationis & propoſitio practica; iudicium autem non eſt eſſentialiter habitus, ſed actus. Cæterùm dicetur habitus im propriè, inquantum continetur in habitu ſyndereſis. Nam, quia ceſſante actu iudicandi, adhuc remanet in natura facultas ad habendum ſumma facilitate eadem iudicia practica, quotieſcunque opus fuerit, & ſic dicuntur illa iudicia habitualiter manere in nobis, quaſi contenta in virtute ſyndereſis, fit, vt lex naturalis, quamuis eſſentialiter ſit actus, dicatur tamen habitualiter in hominibus manere quocunque actu ceſſante.

Quæſtio.

§ Si quis autem quærat, vtrùm hæc lex naturalis plura præcepta contineat, vel vnum tantum, reſpondeo, quod quemadmodum in motibus eſt neceſſarium ponere vnum principium mouens, non motum, cuius virtute cætera moueantur, ità etiam in diſcurſu intellectus, qui quidam motus eſt, neceſſarium eſt ponere vnum primum principium per ſe notum, cuius virtute reliqua cognoſcantur. Et hoc in intellectu ſpeculatiuo, eſt: Quodlibet eſt, vel non eſt, vel impoſsibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe, vt docet Ariſtoteles quarto Metaphyſic. textu nono. & in intellectu practico bonum eſt ſequendum, & malum fugiendum, vt docet Ariſtoteles primo Ethicorum capitulo primo. Sed vltra iſtud principium vniuerſale, quod eſt primum præceptum legis naturæ, inueniuntur plura alia magis particularia, quæ circa determinatas materias verſantur, quæ vt certo ordine explicentur aduertendum eſt, in homine eſſe tres gradus vitæ iuxta quorum quodlibet habet à natura propria & particularia præcepta.

Reſponſio.

In homine tres gradus vitæ inueniuntur.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradũ vegetabilẽ.

Primus gradus communis eſt homini, & aliis viuentibus, & dicitur vegetabilis, ad quem naturaliter ſequitur inclinatio ſe conſeruandi. Vnde in homine exiſtit præceptum naturale huic inclinationi conforme de conſeruanda vita, & fugienda morte. Cæterum, quia in homine ſunt alia genera viuendi, præſtantiora vegetabili ex vi huius præcepti non tenebitur ſeruare vitam vt ſummum bonum, ſed vt fundamentum vitæ honeſtæ, ac bonæ operationis. Ex quo fit, vt homo interdum teneatur oppetere mortem, ſi ad vitam honeſtam conſeruandam opportunum eſſe videatur. Ex vi etiam dicti præcepti, tenetur homo ſumere cibum, & vti indumentis, & medicamentis quatenus hæc omnia ad conſeruandam vitam ſunt neceſſaria. Secundus gradus vitæ eſt communis homini cum brutis: & dicitur animalis; ad quem naturaliter ſequitur inclinatio conſeruandi propriam ſpeciem. Vnde in homine ob iſtam cauſam eſt præceptum naturale de propaganda ſpecie ea ratione, qua hominem decet. Et quia per concubitum vagum, nec proles ſuſcipi, nec ſpecies propagari poteſt, fit, vt à natura dimanet naturale præceptum de matrimonio. Ex quo ſequitur ſimplicem fornicationem eſſe contra legem naturæ. Et quia quemadmodum natura inclinat animalia ad ſuſcipiendam prolem: ità etiam ad alendam ſuſceptam, fit, vt exiſtat aliud præceptum naturale de educandis filiis, & rectè inſtituendis. Ex quo præcepto rurſus infertur primò, matrimonia iure naturæ eſſe indiſſolubilia. Nam ſi pro arbitratu diſſoluerentur, nec commode educari, nec rectè inſtitui poſſet proles ſuſcepta. Infertur ſecundò, parentes debere prouidere filiis ſuis, & illis theſaurizare, iuxta illud Pauli ſecundo ad Corinth. 12. Non debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis. Eſt tamen aduertendum, quod hoc præceptum de propaganda ſpecie, quantum ad aliquid eſt affirmatiuum; & quantum ad aliquid negatiuum. Eſt affirmatiuum inquantum præcipit ſpeciei propagationem fieri. Et hac ratione ſolum obligat pro tempore neceſſitatis, quod eſt quando eſſet periculum, quod ſpecies humana periret, vel quando erant rari homines. Eſt autem negatiuum, inquantum prohibet ne aliquis faciat contra generationem. Et hac ratione obligat ſemper, & pro ſemper.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradũ ſenſitiuum.

Tertius gradus vitæ, quem homo viuit, eſt rationalis, & eſt omnium præſtantiſsimus, conſtatque operibus intellectus, & voluntatis, & ſocietate cum aliis. Et ſecundum hunc gradum vitæ ſunt in homine plura præcepta naturalia. Nam primò ex parte intellectus præcipit natura, quod homo diſcat ea, quæ neceſſaria ſunt ad rationabiliter viuendum. Et ex parte volun-

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradũ rationalẽ.

voluntatis quod diligat Deum ſuper omnia, & omnia alia propter Deum, & denique, quòd in omnibus operibus ratio ſenſibus imperet. Ex parte verò ſocietatis præcipit, quòd nullus, quod ſibi non vult alteri faciat. Hoc enim eſt fundamentum iuſtitiæ, qua ſocietates conſeruantur. His ſuppoſitis manifeſtè patet, qualiter præcepta legis naturalis numero ſunt plura, quanuis omnia contineantur ſub iſto præcepto vniuerſali: Bonum eſt amandum, & malum fugiendum. Dico tamen, quòd quanuis lex naturalis contineat plura præcepta, dicetur vna lex duplici de cauſa. Primò: Quia illa omnia procedunt ab vno principio, ſcilicet, ratione. Secundò: Quia ordinantur ad vnum finem; & ſic propter vnitatem principij & finis lex dicitur vna.

1. Corolla. Ex dictis infero primò, quòd non ſolum ſunt de lege naturæ ea, quæ ſunt prima, & immediata principia; ſed etiam illa, quæ ex primis educuntur per euidentem conſequentiam.

2. Corolla. Infero ſecundò, quòd quemadmodum in concluſionibus ſcientiarum ſunt plures gradus, & illæ habentur potiores, quæ propiùs accedunt ad ſua principia: ità etiam in præceptis naturalibus, quæ propius accedunt ad primum principium, dicentur magis pertinere ad naturam.

3. Corolla. Infero tertiò, quòd omnes actus virtutum, generali ratione, in quantum ſunt conformes rationi, ſunt de lege naturæ. Nam ſunt ſecundum inclinationem naturalem hominis, qua homo eſt, cùm ſint conformes animæ rationali, quæ eſt propria forma hominis, & vnumquodq; naturaliter inclinatur ad operationem conuenientem ſibi, ſecundum propriam formam, vt ignis ad calefaciendum, &c. Hæc eſt ratio Diui Thomæ. 1. 2. quæſtione. 94. articulo tertio, qua probat omnes actus virtutum eſſe de lege naturæ. Dixi notanter, generali ratione, inquantum ſunt conformes rationi. Nam, ſi conſiderentur actus virtutum inquantum reſpiciunt particularia obiecta, & continentur in proprijs ſpeciebus; non eſt neceſſe, vt omnes ſint de lege naturæ, cum plures hac ratione pertineant ad virtutem ex ſola diſpoſitione legis humanæ, quæ præcipit eos fieri, tanquam conuenientes ad bene viuendum, vt docet idem Diu. Thom. loco citato.

4. Corolla. Infero quartò, quòd ſacrificare, qui eſt actus religionis virtutis præſtantiſsimæ, etiam eſt de lege naturæ, vt dicit Diuus Thomas in præſenti articulo. Et ſic eius concluſio cum ſua ratione adeo eſt lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio, quæ Deum non coluerit, ſacerdoteſque habuerit, & ſacrificia. Hæc enim omnia paria ſemper fuerunt reputata. Et ſunt illa, in quibus omnis rectè inſtituta reſpublica conſiſtit. Cum quilibet reipublicæ inſtitutor, primum illico ſcopum, quem oculis ciuium præfigere conſueuerit, fuerit Deus, quem populus veneraretur, & à quo ſubſidia poſceret, ac mox ſacrificia inſtituere, quibus coleretur; deinde condere leges eidem religioni congruas; ac denique magiſtratus penes quos ſita eſſet legum cuſtodia. Sic enim Liuius tradit Numam illum ſecundum Romanorum Regem, rempublicam inſtituiſſe. Vnde Ariſtot. ſexto Ethicorum, capite vltimo, inter magiſtratus, ſine quibus reſpublica conſtare nequit, ſacerdotes connumerat, qui publicis ſacrificijs addici debeant, & quorum præſidentes interdum Reges ſacrorum, & interdum Pontifices maximi, dicuntur. Et idem repetit libro. 7. capit. 8. Vbi in primo magiſtratuum gradu eoſdem collocat ſacerdotes. Et libr. 8. capit. 9. ad rationem noſtræ concluſionis alludens, dicit, ſacrificia vetuſta poſt perceptionem frugum fuiſſe fieri ſolita. Et ſi hiſtorias tam noſtras, quam profanas perluſtres, ſtatim ab orbe condito inuenies, Abel, Noe, ac Melchiſedech in lege naturæ oblationes, & ſacrificia obtuliſſe, & ante legem datam Abraham, & Iacob. Et in ſacra denique hiſtoria Geneſ. 47. ſacerdotum Ægyptiorum extat memoria, qui erant regalibus priuilegijs inſignes.

Argum. Et ſiquis contra hoc argumentetur; Quæ ſunt iuris naturæ, cunctis ſunt mortalibus communia; ſed ſacrificia Deo offerre, non fuit ſemper vniuerſis mortalibus commune, & vnum; Abel nanque legitur obtuliſſe de grege ſuo; Caim verò de terræ fructibus; & Melchiſedech, vt Geneſ. 14. dicitur, panem & vinum obtulit; alij autem alia animalia: ergo ſacrificiorum oblatio non eſt de iure naturæ.

Reſponſio. Reſpondetur ſacrificiorum oblationem, ſi eam in genere mediteris cunctis fuiſſe ſemper gentibus communem. Cæterùm, quòd his, aut illis vterentur, conſtitutiones fuerunt humanæ, pro diuerſitate cognitionis, quam vnaquæque gens attingebat de Deo, adinuentæ. Hac enim ratione dicunt Doctores, ſequuti Diuum Thomam 1. 2. quæſtione. 95. artic. 2. humanas leges à naturali deriuari per modum determinationis generis ad ſpecies. Quia eſt lex naturæ, verbi gratia, quòd malefactores ſupplicio plectantur; cæterùm, quòd hoc, aut illo, lex

ſanxit humana; ſecundum cuiuſque nationis ingenium. Et idem eſt dicendum de cultu, & ſacrificijs.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum ſoli Deo ſit ſacrificium offerendum.*

1.2.q.102. art.3. cor. & 3.q.48. art.3. cor. & 3. cōtra c.120. fin. Et Pſa.28. co.2. Et Ro.1. lect. 7. fin.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſoli ſummo Deo ſit ſacrificium offerendum. Cùm enim ſacrificium Deo offerri debeat, videtur quòd omnibus illis ſit ſacrificium offerendum, qui diuinitatis conſortes fiunt. Sed etiam ſancti homines efficiuntur diuinæ naturæ cõſortes, vt dicitur. 2. Petr. 1. Vnde & de eis in Pſalm. 81. dicitur, Ego dixi, Dij eſtis. Angeli etiam filij Dei nominantur, vt patet Iob. 1. ergo omnibus his debet ſacrificium offerri.

2 ¶ Præterea, Quanto aliquis maior eſt, tanto ei maior honor debet exhiberi. Sed Angeli & ſancti ſunt multò maiores quibuſcunque terrenis Principibus, quibus tamẽ eorum ſubditi multo maiorem honorem impendũt, ſe coram eis proſternentes, & munera offerẽtes quàm ſit oblatio alicuius animalis, vel rei alterius in ſacrificium: ergo multo magis Angelis & Sanctis poteſt ſacrificium offerri.

3 ¶ Præterea, Templa & altaria inſtituuntur ad ſacrificia offerenda. Sed templa & altaria inſtituuntur Angelis & ſanctis: ergo etiam ſacrificia poſſunt eis offerri.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur præter Domino ſoli.

Ar. præce.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum* eſt, oblatio ſacrificij fit ad aliquid ſignificandum. Significat autem ſacrificium quod offertur exterius: interius ſpirituale ſacrificium, quo anima ſeipſam offert Deo, ſecundum illud Pſalmiſtæ. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Quia ſicut ſuprà* dictum eſt, exteriores actus religionis ad interiores ordinantur. Anima autem ſe offert Deo in ſacrificium, ſicut principio ſuæ creationis, & ſicut fini ſuæ beatificationis. Secundum autem veram fidem ſolus Deus eſt creator animarum noſtrarum, vt in primo habitum* eſt. In ſolo etiam eo animæ noſtræ beatitudo conſiſtit, vt ſuprà dictum* eſt: & ideò ſicut ſoli Deo ſummo debemus ſacrificium ſpirituale offerre, ità etiam ſoli ei debemus offerre exteriora ſacrificia. Sicut etiam orantes atque laudantes ad eum dirigimus ſignificantes voces, cui res ipſas in corde quas ſignificamus offerimus, vt Auguſtin.* dicit. 10. De Ciuitate Dei. Hoc etiam videmus in omni republica obſeruari, quòd ſummum rectorem aliquo ſigno ſingulari honorant: quod cuicunque alteri deferretur, eſſet crimen læſæ maieſtatis. Et ideo in lege diuina ſtatuitur pœna mortis his qui diuinum honorem alijs exhibent.

Qu.84. ar. 2. & q.81. art.7.

Qu. 118. art.2.

1.2.q.1.& 3.art.8.

L.10.c.19. paulo à prin. to.5.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nomen diuinitatis communicatur aliquibus non per æqualitatem, ſed per participationem. & ideo nec æqualis honor eis debetur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in oblatione ſacrificij non penſatur pretiũ occiſi pecoris, ſed ſignificatio, qua hoc fit in honorem ſummi rectoris totius vniuerſi. vnde ſicut* Auguſtin. dicit. 10. de Ciuit.* Dei. Dæmones non cadauerinis nidoribus, ſed diuinis honoribus gaudent.

L.10. contra Fauſt. c.21. to.6. Lib.10. de ciu. Dei. c. 19. à prin. cul à ſi. n. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Auguſt.* dicit. 8. de Ciuit. Dei. Non conſtituimus Martyribus templa ſacerdotalia: quoniam non ipſi, ſed Deus eorum nobis eſt Deus. Vnde ſacerdos non dicit, Offero tibi ſacrificium Petre, vel Paule, ſed Deo de illorum victorijs gratias agimus, & nos ad imitationem eorum exhortamur.

Lib.8. cap. vltim. in prin. to. 5.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd oblatio ſacrificij fit ad aliquid ſignificandum, & quod ſacrificium, quod offertur exterius ſignificat ſacrificium ſpirituale interius, quo anima ſeipſam offert Deo, actus enim exteriores religionis ordinantur ad interiores, vt ex ſupradictis patet; reſpondet D. Th. ad propoſitam difficultatem vnica concluſione: qua

ne: qua dicit, ſoli Deo eſſe offerendum ſacrificium. Et probatur in argumento ſed contra; ex illo Exod. capit. vigeſimo ſecundo. Qui immolat dijs occidetur, præter Domino ſoli. In corpore autem articuli, hac ratione. Anima offert ſe Deo in ſacrificijs interioribus tanquam principio ſuæ creationis, & fini ſuæ beatitudinis, cùm ipſe ſolus ſit creator animarum noſtrarum, & in eo ſolum beatitudo noſtra conſiſtat: ergo ſicut ipſi ſoli ſacrificium ſpirituale offerimus: ita etiam eidem ſoli ſacrificia exteriora offerre debemus, cum ſacrificia exteriora ordinentur ad interiora, & illa ſignificent. Et confirmatur exemplo, quod inter homines cernimus. Regi enim ſummo reipublicæ capiti ſemper dicati ſunt honores, quos alteri inferiori deferre crimen eſt læſæ maieſtatis. Debet enim præ ciuibus in ea eſſe excellentia, vt ei quempiam exæquare nefarium ſit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli operæpretium erit, vt explicemus quidnam ſit illud, quod verè & propriè appellatur ſacrificium. Nonnulli Theologi rem exactè non expendentes, dicunt, Sacrificium eſſe oblationem ſacratam Deo, tanquam vniuerſali omnium Domino. Vel aliter: Sacrificium eſt peculiariter Deo dicatum oblatum, & nuncupatum. Sed prædicti autores pro eodem accipiunt oblationem Deo ſpontè factam, & ſacrificium; cum tamen non omnis oblatio ſacrificium ſit, vt conſtat ex Paulo ad Hebr. 5. dicente; Omnis pontifex conſtituitur, vt offerat dona & ſacrificia. Quibus verbis apertè innuit diſcrimen inter oblationes factas Deo, quas appellat dona: & ſacrificia. Et ad Hebr. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera, & hoſtias conſtituitur. Quare D. Chryſoſt. in Homilia quadam ſuper Epiſtolam ad Hebræos exponens illud; Sacrificium & oblationem noluiſti, expreſſe dicit: non omnem oblationem eſſe ſacrificium. Quod vel ex eo ſolum efficaciter probatur, quòd cùm animalis viui, iuxta legis præſcriptum, fiebat oblatio, nonquam hoc, aut hoſtia, aut ſacrificiũ fuit appellata. Alioqui dicendum eſſet, quòd filij à Iudæis in ſacrificium immolabantur quando, poſt purificationis cæremonias, illos Domino offerebant, quod eſt abſurdiſsimum. Quocirca his ſacrificij diffinitionibus omiſsis, dico integram, atq; perfectam ſacrificij diffinitionem eſſe, quòd eſt oblatio ſacra ſoli Deo facta, circa quam aliquid exercetur. In qua diffinitione primò omnium aſſeritur, eſſe neceſſarium ad rationem ſacrificij, vt ſit oblatio, & non quæcunque, ſed ſacra. Sacrificium enim, vt nomen præſefert, & vt docet Gregorius in capit. multi. 1. quæſt. 1. dicitur quaſi ſacrum factum in reuerentiam, & cultum Dei. Dicitur præterea, ſoli Deo facta. Nam multæ ſunt cæremoniæ ſacræ, & religioſæ in cultum Dei, & hominum adhibitæ. Colimus enim & Deum, & ſanctos. Cæterùm ſolum dicitur ſacrificium illud, quod vni Deo offertur; quod expreſſè docet D. Auguſt. lib. 10. de Ciuitate capit. 4. & contra aduerſarium legis, & Prophetarum lib. 1. cap. 18. & Concilium Tridentinum, ſeſsione. 22. in doctrina de ſacrificio Miſſæ. capit. 3. Sed quid opus eſt hanc veritatem tot teſtimonijs probare; cum habeatur expreſſè Actor. 14. Vltimum, quod requiritur ad veram rationem ſacrificij, eſt, quòd aliquid circa res oblatas exerceatur, ipſas, ſcilicet, conficiendo, conſumendo, conterendo, frangendo. Tunc enim ſolum habet oblatio rationẽ ſacrificij, propter quod & immolatio dicitur, quando aliquid iſtorum exercetur, vt docet D. Tho. artic. ſequenti ad. 5. & quæſt. 86. artic. 1. & Theophylactus ad Hebr. 8. & D. Chryſoſt. Hom. 18. in Epiſtolam ad Hebr. Eſtque hæc doctrina ſatis conſona diuinis literis: in quibus tunc ſacerdos verè ſacrificium facere dicebatur, quando circa rem, quam offerebat aliquid ſacri faciebat. Vt ſi animalis fundebat ſanguinem, ſi thus ardere faciebat; ſi conterebat frumentum; ſi oleo ſimilam conſperſam frigebat in ſartagine, vt patet ex Leuit. capit. 2. & 6. & lib. Num. cap. 5. & ex lib. 2. Parali. cap. 28. Rectè ergo tunc dicitur eſſe ſacrificium, quando circa rem, quæ Deo offertur, aliquid fit, quo res ipſa quodammodo ſacra efficitur; quæ eſt doctrina D. Thom. 3. par. quæſt. 48. art. 3. Sed eſt aduertendum ex eodem Diuo Thoma ibidem, in ſolutione ad. 3. & ex Domino Caietano explicante eandem ſolutionem, quòd iuxta diuerſam ſacrificij naturã, diuerſimodè etiam inuenitur facere ſacrum. Nam in ſacrificijs, quæ conſiſtunt in actione inuenitur facere ſacrum ad extra, vt patet in ſacrificijs animalium. At verò in ſacrificijs, quæ conſiſtũt in paſsione, inuenitur facere ſacrum ſecundũ actionẽ interiorẽ, qua ſponte quiſq; offert Deo ſuum pati. Et ſic Chriſtus fecit ſacrum in ſua paſsione, quæ ſacrificium quoddam fuit, actione interiori. Occiſores autem eius fecerunt actione exteriori, non ſacrum, ſed maximum ſacrilegium. Ex dictis infertur ſacrificium

Non omnis oblatio eſt ſacrificium

propriè dictum ſoli Deo eſſe offerendum; quod & docet Paulus ad Romanos primo: Vbi impudentiſsimam Gentium idololatriam reprehendit; araſque eorum & lucos, ac nefaria ſacrificia abominatur: quia cum illi honores eſſent ſoli Deo debiti, infimis creaturis impendebantur. Idem etiam docet Diuus Auguſtinus libro decimo de Ciuitate, capite quarto, & ſequentibus. Eſtque hæc ſententia adeò vera, vt nec Ethnici quidem cenſuerint vlli alij, quam ei, quem Deum, aut ſciuerint, aut putauerint, eſſe ſacrificandum. Vnde non ob hoc culpantur, quòd ſacrificia fecerint; ſed quia hæc, non ſecundum inſpirationem, atque doctrinam veri Dei, ſed ſecundum adiuuentiones proprias, non vero Deo, ſed idolis exhibuerunt. Nec dæmonia ſibi ſacrificium fieri expeterent, niſi id ſoli vero Deo deberi ſcirent. Falſus enim Deus ſic vult ab ijs, quos decipit, honorari, ſicut verus Deus ab ijs, quibus conſulit, honoratur. Et ſiquis quærat, quæ nam ſit cauſa, propter quam Deus ab homine ſacrificium tanquam ſibi propriè debitum requirat; reſpondeo ex naturali ratione procedere, vt homo, qui ex ſenſibilibus cognitionem accipit, quibuſdam rebus ſenſibilibus vtatur offerens eas Deo in ſignum debitæ ſubiectionis, & honoris, ſecundum ſimilitudinem illorum, qui Dominis ſuis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Naturalis enim ratio dictat, vt propter defectus, quos in ſeipſo ſentit homo, ſubdatur alicui, à quo poſsit dirigi, in quibus eget, & ſic ei honorem, & ſubiectionem exhibeat, quod pertinet ad rationem ſacrificij, vt dixit Diuus Thomas articulo præcedenti. Itaque ſacrificium eſt cultus latriæ; hoc eſt, ſeruitutis, & ſubiectionis, quæ ſoli Deo debetur. Illumque à nobis non ideò Deus expoſcit, quia ſacrificijs noſtris indigeat; Deus enim bonorum noſtrorum non eget, vt teſtatur Propheta Pſalm. 15. ſed gratia ſignificationis, vt, ſcilicet, exterioribus rebus vera cordis ſacrificia exprometemus. Eſt enim ſacrificium viſibile, inuiſibilis ſacrificij ſacramentum, hoc eſt, ſacrum ſignum, vt dicit Diuus Auguſtinus loco citato: Interna autem ſacrificia proteſtationes eſſe debent, quibus profiteamur Deum, eſſe vnum à quo ſalus noſtra, totaque rerum ſumma, ac demum ſuprema noſtra fœlicitas pendet. Quare cum peccamus, confitentes cum propheta ei ſoli peccaſſe, corda noſtra conterimus, & contribulamus, atque orationes ei, veluti ſuauiſſimum incenſum adolemus. Cuius interioris ſacrificij ſigna erant illa, quæ ſub antiqua lege in victimis, atque incenſo offerebantur.

Cur Deus ab homine ſacrificia requirat.

Et ſiquis obijciat; Deiparæ Virgini, cæteriſque diuis, in more nobis eſt, munera offerre, locaque habere deſignata, in quorum deuotionem diuerſis functis nos ipſos noſtraque offerimus, atque etiam id ſub forma ſacrificij; nam & ſanctis thura adolemus, & cereos incendimus, reliquaque facimus, quæ ſacrificij imaginem præ ſe ferunt; ergo vel falſum eſt dicere, quòd ſoli Deo ſacrificia ſunt offerenda, vel ritus atque mos, qui inter Chriſtianos ſeruatur, eſt malus, atque culpabilis. Reſpondetur illa non eſſe ſacrificia, ſed meras oblationes. Verum enim ſacrificium altaris ſoli Deo offerre fas eſt. Propter quod Diuus Auguſtinus libro octauo, de Ciuitate dicebat: Non conſtituimus martyribus templa ſacerdotalia, quoniam non ipſi, ſed Deus eorum nobis eſt Deus. Vnde ſacerdos non dicit; Offero tibi ſacrificium, Petre, vel Paule. Sed Deo dicimus; Accipe oblationem, quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in miſſa. Tum, quia de eorum victorijs Deo gratias referimus. Tum etiam, quia eos oratores, atque interceſſores noſtros apud eundem Deum noſtrum conſtituimus. Simplicia etiam munuſcula, quæ ſanctis offerimus in Dei laudem, & honorem referimus: qui in ſanctis ſuis laudari amat, quatenus eius ſunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti; quemadmodum; & quo regis famulos honore dignaris, regem ipſum colis. In ſumma, ſicuti ſanctos ſola duliæ adoratione colimus, non latriæ; & oratione pulſamus non vt noſtri miſereantur, ſed vt pro nobis orent: ſic etiam oblationes eis facimus non ſacrificia.

Obiectio.

Solutio.

Qualiter ſanctis oblationes fiantur & non ſacrificia.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm ſacrificiorum oblatio ſit ſpecialis virtutis actus.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd oblatio ſacrificij non ſit ſpecialis actus virtutis. Dicit * enim Auguſtin. 10. de Ciuitate Dei. Verum ſacrificium eſt omne opus quod agitur, vt ſancta ſocietate inhæreamus Deo. Sed omne opus bonum non eſt ſpecialis actus alicuius determinatæ virtutis: ergo oblatio ſacrificij non eſt ſpecialis actus determinatæ virtutis.

L. 10. c. 6. in prin. to. 5.

2 ¶ Præ-

2 ¶ Præterea, Maceratio corporis quæ fit per ieiunium, pertinet ad abſtinentiam: quæ autem fit per continentiam, pertinet ad caſtitatem: quæ autem eſt in martyrio, pertinet ad fortitudinem: quæ omnia videntur comprehendi ſub ſacrificij oblatione, ſecundum illud Roman. 12. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem. Dicit etiam Apoſtol. ad Hebræos vltim. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus. Beneficentia autem & communio pertinent ad charitatem, miſericordiam, & liberalitatem: ergo ſacrificij oblatio non eſt ſpecialis actus determinatæ virtutis.

3 ¶ Præterea, Sacrificium videtur, quod Deo exhibetur. Sed multa ſunt quæ Deo exhibentur, ſicut deuotio, oratio, decimæ, primitiæ, oblationes, & holocauſta: ergo ſacrificium non videtur eſſe aliquis ſpecialis actus determinatæ virtutis.

¶ Sed Contra eſt, quòd in lege ſpecialia præcepta de ſacrificijs dantur, vt patet in principio Leuit.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſupra * habitum eſt, quando actus vnius virtutis ordinatur ad finem alterius virtutis, participat quodammodo ſpeciem eius: ſicut cum quis furatur vt fornicetur, ipſum furtum accipit quodammodo fornicationis deformitatem, ita quòd ſi etiam aliàs non eſſet peccatum, ex hoc iam peccatum eſſet, quòd ad fornicationem ordinatur. Sic ergo ſacrificium eſt quidam ſpecialis actus laudem habens ex hoc, quòd in diuinam reuerentiam fit, propter quod ad determinatam virtutem pertinet, ſcilicet, ad religionem. Contingit autem & ea quæ ſecundum alias virtutes fiunt, in diuinam reuerentiam ordinari: puta cum aliquis eleemoſynam facit de rebus proprijs propter Deum, vel cum aliquis proprium corpus alicui afflictioni ſubijcit propter diuinam reuerentiam. Et ſecundum hoc etiam

1.2.q.18. art.6.

actus aliarum virtutum ſacrificia dici poſſunt. Sunt tamen quidam actus, qui non habent ex alio laudem, niſi, quia fiunt propter reuerentiam diuinam. Et iſti actus propriè ſacrificia dicuntur, & pertinent ad virtutem religionis.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd hoc ipſum quòd Deo quadam ſpirituali ſocietate volumus inhærere, ad diuinam reuerentiam pertinet. Et ideo cuiuſcunque virtutis actus rationem ſacrificij accipit ex hoc quòd agitur, vt ſancta ſocietate Deo inhæreamus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd triplex eſt hominis bonum. Primum quidem eſt bonum animæ quod Deo offertur interiori quodam ſacrificio per deuotionem, & orationem, & alios huiuſmodi interiores actus. Et hoc eſt principale ſacrificium. Secundum, eſt bonum corporis quod Deo quodammodo offertur per martyrium, & abſtinentiam ſeu continentiam. Tertium, eſt bonum exteriorum rerum de quo ſacrificium offertur Deo: directè quidem, quando immediate res noſtras Deo offerimus: mediate autem, quando eas communicamus proximis propter Deum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſacrificia propriè dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit: ſicut quòd animalia occidebantur, & comburebantur: quòd panis frangitur, & comeditur, & benedicitur: & hoc ipſum nomen ſonat. Nam ſacrificium dicitur ex hoc quòd homo facit aliquid ſacrum. Oblatio autem directè dicitur, cùm Deo aliquid offertur, etiam ſi nihil circa ipſum fiat: ſicut dicuntur offerri denarij, vel panes in altari: circa quos nihil fit. Vnde omne ſacrificium eſt oblatio, ſed non conuertitur. Primitiæ autem oblationes ſunt, quia Deo offerebantur, vt legitur Deuteron. 26. Non autem ſunt ſacrificia, quia nihil ſacrum circa eas fiebat. Decimæ autem propriè loquendo

non ſunt ſacrificia, neque oblationes: quia non immediatè Deo, ſed miniſtris diuini cultus exhibentur.

SVMMA TEXTVS.

RESpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Sacrificiorum oblatio ſecundum ſuam propriam rationem eſt actus ſpecialis virtutis, nempe, religionis. Probatur: Sacrificium ſecundum ſuam propriam rationem habet laudem ex eo, quod in diuinam reuerentiam fit; ſed eſt proprium religionis diuinam reuerentiam reſpicere: ergo ſacrificium ſecundum ſuam propriam rationem eſt actus ſpecialis virtutis, nempe, religionis. Secunda concluſio: Cuncta officia vniuerſarum virtutum participatiuè, & ab extrinſeco, hoc eſt, quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem, & cultum referuntur, ſunt quædam ſacrificia. Probatur: Quamuis ſingulæ virtutes ex ſuis proprijs obiectis ſortiantur ſpeciem, & vna ſit fortitudo, alia iuſtitia, alia temperantia, &c. dum tamen per charitatem referuntur in Deum, quandam charitatis ſpeciem participant, non obſtante, quòd charitas ſuum habet proprium obiectum, atque actum; qui eſt, diligere Deum ſub ratione bonitatis eius, ac ſubinde proximum ſub eadem ratione. Et quamuis in vitijs, furtum per ſe ſit peccatum, dum tamen fit propter mœchiam, quandam, inde maculam eiuſdem vitij contrahit, vt autor eſt Ariſt. 5. Ethic. Ergo pari ratione, quamuis actus aliarum virtutum proprias habeant ſpecies, quandoin Dei cultum & honorem virtute religionis referuntur, ſacrificiorum rationem erunt dicendi participare. Tertia concluſio: Quædam officia, & actiones ſunt, quæ nullam habent aliunde laudem, niſi quòd in diuinam reuerentiam, ſignificandi gratia, exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur ſacrificia, pertinentque ad virtutem religionis. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam vt notam relinquit. Poterit tamen manifeſtari hoc exemplo. Nam eleemoſynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam ſi per virtutem religionis non fierent ſacrificia, eſſent nihilominus per ſe actus virtutum. At verò vetus illa animalium occiſio, & aſperſio ſanguinis, pinguedinumque incenſio, ſi ſignificationis ratio remoueatur, nullã per ſe haberent virtutis rationem. Et ideo hæc peculiariter ſacrificia dicuntur, quaſi non promerentia aliam laudem, quam religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VEritatem huius quæſtionis pluris nunc ſcire refert, propter Lutheranos, quàm elapſis temporibus referebat. Negant enim non minus obſtinatè, quàm impudenter, aliquod eſſe Eccleſiæ Chriſti ſingulare ſacrificium, ad certam attinens virtutem, & cultum. Sed dicunt, omnia virtutum officia nihil aliud eſſe, quam quædam ſacrificia. Atque adeò in Chriſtianiſmo nullum ſacerdotum ſingularem ordinem dignoſcunt: ſed aiunt vniuerſos Chriſtianos vtriuſque ſexus promiſcuè eſſe ſacerdotes, iuxta verbum Petri qui prima ſua canonica, vniuerſos fideles, regale ſacerdotium appellat. Ac proinde inficiantur, ſacroſanctum altaris ſacramentum eſſe ſacrificium. Cæterùm, quamuis Lutherus diceret, omnes Chriſtianos eſſe ſacerdotes, affirmabat tamen, nemini licere ea poteſtate vti, niſi per conſenſum communitatis: Quia (vt ille ait) quod eſt omnium communiter, nullus ſingulariter poteſt vſurpare, niſi vocetur. Poteſtas autem hæc, iuxta Lutheri ſententiam, primò ad communitatem fuit deriuata, & deinde ab ipſa communitate in eum, qui ſacerdotio fungeretur. Eſt tamen hæc ſententia hæretica: quam & ſolutis pluribus conuincere poterimus. Quod vt faciamus, percontari primum oportebit hîc Lutherum, an ſacerdotium Euangelicum credat abiectius quid eſſe, & vilius, quam ſacerdotium veteris legis. Nam non puto, illum adeò inſanire, vt neget ſacerdotium Euangelicum multò præſtantius eſſe ſacerdotio Leuitico. Quo ſuppoſito argumentor in hunc modum: Sacerdotium veteris legis non fuit adeò abiectum, & vile, vt omnibus ſine vlla differentia creditum fuerit, Exodi enim capite vigeſimo octauo, legimus Dominum Deum Moyſi hæc verba dixiſſe: Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filijs ſuis de medio filiorum Iſrael, vt ſacerdotio fungantur mihi, facieſque veſtem ſanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Quibus verbis, vt videtis, Aaron, & filij eius ſegregati ex præcepto Domini dicuntur à tota plebe, vt ſacerdotio fungantur coram eo. Cui legi conſonat Paulus ad Hebræos ſeptimo quando de Saluatore noſtro diſſerens ait: In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt, de qua nullus altario præfuit. Manifeſtum eſt enim, quòd Dominus noſter ex Iuda ortus ſit, in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes loquutus eſt. Et ſic ex ſententia Pauli nullus de tribu Iuda iuxta legis Moyſaicæ præceptum poterat eſſe ſacerdos.

Hæreſis Lutherana de ſacrificijs & ſacerdotio legis nouæ.

Fundamentum Lutheri.

Impugnatur hæreſis Lutherana

Idem

Idem teſtimonium dedit propheta Samuel
contra Regem Saul, qui erat de tribu Ben-
iamin, quando illum grauiter reprehen-
dit, propterea quòd holocauſtum, & pa-
cifica Deo obtulerit, ſacerdotis officio fun
ctus: pœnamque grauiſsimam illi ob hoc
peccatum à Deo decretam manifeſtauit, ſic
dicens; Stultè egiſti, nec cuſtodiſti man-
data Domini Dei tui, quæ præcepit tibi.
Quod ſi non feciſſes iam nunc præparaſſet
Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſem
piternum. Sed nequaquam regnum tuum
vltra conſurget. Quæſiuit Dominus ſibi vi-
rum iuxta cor ſuum, & præcepit ei Domi-
nus, vt eſſet dux ſuper populum ſuum,
eo quòd non ſeruaueris quod præcepit
Num.4. Dominus. In libro Numerorum legimus
tribum Leuiticam eſſe à Domino peculia-
riter electam ad miniſtrandum tabernacu-
lo, & filios Caath deſtinatos ad portanda
vaſa ſacrificij inuoluta ab Aaron, & filijs
eius, vt non tangerent ea, ne fortè more-
rentur. Si ergo tantam reuerentiam Deus
præcepit exhiberi vaſis ſanctuarij, vt non
ab alio, quàm à ſacerdote tangi poſſent,
quanto maiorem reuerentiam credendum
eſt nos oportere exhibere ſanctiſsimæ Eu-
chariſtiæ, vt vaſa, quibus illa reconditur,
ne dicam ipſammet, non permittamus ab
alio, quam à ſacerdote contrectari? Si enim
tantus honor præſtatur vmbræ: nonne iu-
ſtum eſt, vt maiorem multò honorem tri-
Num.6. buamus corpori? Dathan Chore & Abi-
ron abſorpti ſunt à terra, & viui deſcen-
derunt vſque ad inferos, eo quòd ſacer-
dotale officium vſurpare tentarunt: & du-
centi quinquaginta viri illis conſentien-
2. Reg.6. tes ab igne conſumpti ſunt. Et Oza, quo-
niam extendit manum ad arcam Dei, &
tenuit eam contra ſuæ ſortis conditionem,
ſubitò percuſus eſt à Domino ſuper teme-
ritate ſua, & mortuus eſt ſtatim ibi iuxta
arcam Dei, & Ozias Rex Iuda fuit à Do-
2.Par.26. mino lepra percuſſus in fronte, eo quòd
ſacerdotalis ordinis munus vſurpare præ-
ſumpſerit, offerendo incenſum ſuper altare
thymiamatis. Balthaſar Rex temulentus bi-
bens ex vaſis aureis, & argenteis, quæ Na-
buchodonoſor pater eius abſtulerat de tem
Daniel. 3. plo Dei, quod erat Hieroſolymis, vidit
manum ſcribentem in pariete, Mane,
Thecel, Phares, & eadem nocte illo in-
terfecto Darius Medus ſucceſsit in regno.
Si ergo Dominus tantum zelatus eſt pro
figura, quanto magis zelabitur pro verita-
te? Vmbram non permiſit tangi, niſi à ſo-
lo ſacerdote, & corpus permittet contre-
ctari indiſcretè à quolibet? Caueant igi-
tur laici Lutherani, & ad Dominum con-
uertantur, ne fortè ſicut Dathan, Chore,
& Abiron viuos illos Dominus in infer-
num conijciat. Poteſt ſecundò conuinci
falſitas Lutheranæ ſententiæ ſuperiùs po-
ſitæ, ex inſtitutione ſacerdotalis ordinis,
& tempore, quò ſacerdotes fuerunt crea-
ti. Nam fuerunt initiati in ſacerdotio in
cœna vltima, quando Saluator noſter cum
diſcipulis ſuis cœnans dixit illis: Hoc faci-
te in meam commemorationem: & con-
ſummari poſt reſurrectionem, quando di-
xit eiſdem; Quorum remiſeritis peccata,
remiſſa erunt, & quorum retinueritis re-
tenta ſunt. Sed multo ante illa tempora di-
ſcipuli erant Chriſtiani, cum eſſent iam
Chriſtum induti per baptiſmum, nec ta-
men ante illa tempora erant ſacerdotes:
ergo in baptiſmo non efficitur quiſque ſa-
cerdos (vt Lutherus dicebat) nec eſt opus,
vt eo ipſo, quòd aliquis eſt Chriſtianus
poteſtatem habeat ſupra corpus Chriſti
verum, & myſticum, hoc eſt, poteſtatem
conſecrandi, & abſoluendi, quæ pertinent
ad ſacerdotium. Et confirmatur ex Paulo
primæ ad Timotheum, capite quarto, di-
cente; Noli negligere gratiam, quæ eſt in
te, quæ data eſt tibi per prophetiam cum
impoſitione manuum presbyterij. Vel, (vt
Eraſmus apertiùs tranſtulit) autoritate ſa-
cerdotij. Et iterum ad eundem; Vt reſuſ-
cites, inquit, gratiam, quæ eſt in te per im-
poſitionem manuum mearum. Ex quibus
locis duo aduerſus Lutherum colligere
poſſumus, Vnum eſt, quòd Timotheus
fuit ſacerdos ordinatus à Paulo. Alterum,
quòd talis ordinatio fuerit facta per au-
toritatem ſacerdotum, & non (vt Luthe-
rus ait) per conſenſum plebis. Item ad Ti-
tum capite primo, inquit: Huius rei gra-
tia reliqui te Cretæ, vt ea, quæ deſunt cor-
rigas, & conſtituas per ciuitates presbyte-
ros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Sed ſi om-
nes Chriſtiani eſſent ſacerdotes, non eſſet
cur Titus Cretæ relinqueretur ad conſti-
tuendos presbyteros per ciuitates: ergo.
Et eſt ponderandum, quòd ex ſolo iuſſu
Pauli, & non ex conſenſu, aut conceſsio-
ne populi dicitur Titus Cretæ relictus. Si-
cut ego, inquit Paulus, diſpoſui tibi. Vt
etiam ex hoc Lutheranæ ſententiæ falſi-
tas cognoſcatur. Præterea ad Hebræos
quinto, dicit Apoſtolus, Nec quiſquam ſu-
mit ſibi honorem; ſed qui vocatur à Deo
tanquam Aaron, ſed certum eſt, quòd Aa-
ron non à plebe fuit vocatus, aut inſtitutus
ſacerdos, ſed à Deo: ergo nec ſacerdo-
tium Euãgelicum, quod præſtantius eſt illo

à plebe, ſed à ſolo Deo erit deriuandum.

Explicatur locus Ioan. 20. Pro hac etiam re faciunt verba, quæ poſt reſurrectionem Chriſtus dixit omnibus diſcipulis in vnum congregatis; ſcilicet; Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, erunt retenta. In quibus verbis aliqua conſideratione digna adnotare oportebit. Primum eſt, quòd dixit; Accipite Spiritum ſanctum. Et non dedit tunc Spiritum ſanctum ad operationem miraculorum. Nam huiuſmodi donum iam prius illis collatum fuerat tempore, quo ad prædicandum fuerunt miſsi, iuxta illud Lucæ. 9. Tunc dedit illis virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt langores curarent. Nec etiam dedit Spiritum ſanctum ad ſanctificationem illorum, aut ad Eccleſiæ illuminationem: quia hoc modo fuit datus Apoſtolis in die Pentecoſtes: ergo dicendus erit datus in die reſurrectionis, quia tunc dedit poteſtatem remittendi peccata. Nam, quanuis remiſsio peccatorum à tota Trinitate detur hominibus, peculiari tamen quadam ratione tribuitur Spiritui ſancto; ſicut & peculiariter attribuitur illi bonitas, quæ communis eſt tribus perſonis. Poteſtas autem remittendi peccata eſt iudiciaria quædam poteſtas, ad cuius executionem neceſſarium eſt, ſaltem duas eſſe perſonas; alteram, quæ ſit reus peccatis obnoxius: alteram, quæ ſit iudex illum à peccatis abſoluens. Et ſic inde colligitur, non omnes eſſe ſacerdotes; ſed alterum eſſe ſacerdotem, & alterum eſſe reum. Fortè dicet Lutherus, vtrumque alteri peccata remittere: Sed ſi res ità ſe haberet, dicere debuiſſet Chriſtus; Remittite inuicem, prout Iacobus in ſua Cano. capit. 5. orationem commendans, dixit: Orate pro inuicem. Secundum, quod eſt conſiderandum in illis verbis eſt, quòd quando Chriſtus illa dixit, nulla aderat mulier: imò nec alij viri, quam Apoſtoli. Vt ſic conuinceretur, illam poteſtatem remittendi peccata non omnibus hominibus, ſed ſolis Apoſtolis, & illis, ad quos poſtea per Apoſtolos fuit deriuata fuiſſe conceſſam. Nam quoties per aliquod ſignum ſenſibile diuinitus conceditur aliquod munus illis tantum credendum eſt fuiſſe conceſſum, in quos ſignum illud ceciderit, & non cæteris abſentibus, vt gratia baptiſmi non conceditur, niſi illis tantum, qui loti ſunt aquà, & ſacramentum Euchariſtiæ ex eo tantum pane, & vino conficitur, ſuper quæ conſecrationis verba fuerint prolata. Certum eſt autem, quòd ſignum ſenſibile, per quod poteſtas illa remittendi peccata fuit tradita, quod fuit flatus Chriſti, ſolum cecidit in Apoſtolos. Dicit enim textus, quòd inſufflauit eis dicens: Accipite Spiritum ſanctum, &c. Et ſic ſoli Apoſtoli tunc illam poteſtatem accepiſſe ſunt dicendi, & inde alij, quibus ipſi, aut Epiſcopi ipſorum ſucceſſores eam conceſſerunt. Et, ſiquis obijciat, quòd ſi hoc argumentum aliquid valeret, eo conuinceretur, Thomam vnum de duodecim Apoſtolis non habuiſſe poteſtatem remittendi peccata, atque adeò nec habuiſſe plenam ſacerdotis poteſtatem, nec fuiſſe perfectum ſacerdotem, quia, vt D. Ioannes teſtatur, non fuit cum alijs Apoſtolis, quando Chriſtus illis apparuit, & dixit; Accipite Spiritum ſanctum, &c. quibus verbis poteſtatem remittendi peccata conceſsit; *Obiectio.* Hanc difficultatem mouit olim Cyrillus, illique reſpondet, dicens, omnes duodecim Apoſtolos fuiſſe à Deo electos, vt principes eſſent ſuper omnem terram poteſtatemque haberent, tanquam illius miniſtri, remittendi, & retinendi peccata. *Solutio.* Et Chriſtus, cuius potentia non præſcribitur loco, non indiguit præſentia Thomæ, vt hanc illi poteſtatem ſimul cum alijs concederet, & ſic illud quod omnibus dare decreuerat, Thomæ etiam quanuis abſenti dedit, quando illud alijs omnibus donauit. *Thomas in abſentia accepit poteſtatem remittendi peccata.* Nec hoc alicui videri debet difficile, cum certò conſtet aliud ſimile in tempore veteris legis præceſsiſſe. Legitur enim Numero. 11. quòd præcepit Dominus Moyſi, congregare ſeptuaginta viros ex ſenibus Iſrael, vt illis daret Deus de ſpiritu eiuſdem Moyſi, ad ſuſtentandum ſimul cum eo onus populi, quod ſolus Moyſes ferre non poterat. Venit ergo Moyſes, & narrauit populo verba Domini congregans ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael, quos ſtare fecit circa tabernaculum. Deſcenditque Dominus per nubem, & loquutus eſt ad eum auferens de ſpiritu, qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris. Cumque requieuiſſet in eis ſpiritus, prophetauerunt, nec vltra requieuerunt. Remanſerunt autem in caſtris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, ſuper quos requieuit Spiritus ſanctus. Nam & ipſi deſcripti fuerant & non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in caſtris, cucurrit puer, & nuntiauit Moyſi, dicens, Eldad, & Medad prophetant in caſtris. Et ſtatim Ioſue filius Nun miniſter Moyſi, & electus è pluribus ait; Domine mi Moyſes prohibe eos. At ille; Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuat, vt

omnis popnlus prophetet, & det ei Dominus ſpiritum ſuum? Si hæc omnia olim contigiſſe ſacra narrat hiſtoria, non erit iuſta cauſa dubitandi, Chriſtum Saluatorem noſtrum dediſſe Thomæ abſenti, ſed ab eo electo ſpiritum ſuum, ſicut, & Eldad & Medad abſentibus, quia ad hoc electi erant, datus fuit. Nam quos Deus ad muneris alicuius functionem eligit, etiam ſi abſentes corpore ſint à comitatu & congregatione illorum, quibus munus ſuum donat, recipiunt tamen illud perinde ac alij. Quia etſi alijs ſocijs abſentes ſint, Deo tamen, qui vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ea, quæ ſunt, & cui nulla eſt inuiſibilis creatura abſentes eſſe nõ poſſunt. Deniqne poterit conuinci falſitas ſententiæ Lutheri ex diffinitionibus conciliorum. Nam concilium Carthaginẽſe quartum præſcribit modum, quo aliquis in preſbyterum eſt ordinandus, & ſi omnes Chriſtiani (vt Lutherus ait) eſſent ſacerdotes, ſuperflua eſſet talis ordinatio. Et conciliũ Lateranenſe, ſub Innocentio. III. de Sacramẽto Euchariſtiæ loquens, ita diffinit: Et hoc vtique Sacramentum nemo poteſt conficere, niſi ſacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, ſecundum claues Eccleſiæ, quas ipſe conceſsit Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus Ieſus Chriſtus. Habetur hoc decretum in lib. Epiſtolarum Decretalium ſub titulo de ſumma Trinitate & fid. catho. cap. 1. Concilium etiã Remenſe cap. 2. in hunc modum dicit: Peruenit ad notitiam noſtram, quod quidam presbyteri in tantum paruipendant diuina myſteria, vt laico, aut fœminæ ſacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, & quibus prohibetur ne ſacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis ſancta ſanctorum committunt, quod quã ſit horribile, quamque deteſtabile omnium religioſorum animaduertit præcellẽtia. Quibus verbis manifeſte ſignificatur, non ſolum eſſe interdictam fœminis & laicis corporis Domini conſecrationem, ſed & eiuſdem corporis contactum. Et ſi dicit eſſe horribile & deteſtabile, vt fœminæ, & laici ſacrum Domini corpus contrectent, quid dicturum eſſet concilium, ſi audiret laicos tentantes idem Domini corpus conſecrando conficere? Non eſt dnbinm, quin atrociorem punitionem in eos exercuiſſet. Habetur hoc decretum de conſ. d. 2. ca. peruenit. Quod ideò præmoneo, quia illius concilij acta non habentur in eo volumine, in quo ſunt aliorũ conciliorum decreta congeſta per Iſidorum.

Ad fundamentũ Lutheri.

¶Reſtat nunc reſpondere ad fundamentum Lutheri, quod erat deſumptum ex primá canonica Petri vniuerſaliter de omnibus fidelibus dicentis: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Et dico primo, quòd ſi ex illo loco colligeretur, omnes fideles eſſe ſacerdotes, pari ratione etiam colligi poſſet, quod omnes ſunt reges, cum non qualecũque ſacerdotiũ, ſed regale eos appellet: & vigintiquatuor ſeniores qui figuram tenent iuſtorum, in Apocalypſi cap. 5. clamẽt dicentes: Feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. Si ergo nihil magis eſt ſacerdos ritè ordinatus, quam quilibet Chriſtianus, quia omnes dicuntur ſacerdotes, oportebit ſimiliter eadem ratione, quod nihil magis habeat Rex, quam quilibet Chriſtianus, quia omnes etiam dicuntur Reges. Atque adeo nemo eſſet Rex Luthero, ſicut nemo eſt illi ſacerdos. Imò ſi propter illa verba Petri, oporteret fateri omnes Chriſtianos eſſe veros ſacerdotes; pari ratione conuinceretur omnes Iudæos fuiſſe ſacerdotes, cũ in Exo. cap. 19. dictum ſit à Domino. Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meũ, eritis mihi in peculium de cunctis populis, Mea eſt enim omnis terra; & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Cõſtat autem apertiſsimè ex eadem ſacra ſcriptura, non omnes Iudæos fuiſſe ſacerdotes, quanuis fuerint à Deo vocati regale ſacerdotium. Dico ſecundo, verum ſenſum illius loci eſſe, quod ideò omnes Chriſtiani appellantur à Petro ſacerdotes, quia ſunt vniti Chriſto, qui eſt Rex & ſacerdos. Vel aliter, quod dicuntur genus electum, & regale ſacerdotium: quia eorum pater videlicet Chriſtus eſt Rex & ſacerdos. Ità exponit hunc locum Didymus Alexandrinus in expoſitione, quæ eius nomine ſuper ſeptem Epiſtolas Canonicas, circunfertur. Vbi poſtquam oſtendit, Chriſtum eſſe Regem, & ſacerdotem in hæc verba ſubiungit. His itaque diſpenſatis neceſſarium erat diſperſos ab eo, qui ſimul Rex & ſacerdos eſt, electum eſſe genus, & regale ſimul, ac ſacerdotale, patre ſiquidẽ eorũ vtrumq; habente principatũ, neceſſe eſt eos tanquã ex Rege regale, & tã quam ex ſacerdote, ſacerdotale, eſſe genus.

Sacroſanctum Eucharistiæ ſacramentũ eſt etiã ſacrificium.

¶Explicato iam in Eccleſia conſtituendum eſſe ſingularem ſacerdotum ordinem, qui non ad omnes, ſed ad eos tantum, qui ritè fuerint conſecrati, pertineat, explicatũ etiam manet, quòd eſt in illa ſingulare ac particulare ſacrificium ad certam & determinatam virtutem, & cultum pertinens. Nam ſacerdotium ex natura ſua ordinatur ad ſacrificium, & ſic vbi eſt particulare ſacerdotium, quod ibi etiam ſit ſingulare ſacrifi-

Error Vuitcleff atque Lutheri.

cium, eſt neceſſe: & huiuſmodi eſt ſacroſanctum altaris Sacramentum. Scio Vuitcleffum Anglum, Sathanica furia correptum, cū omnes ritus ac ſacramenta Eccleſiæ è medio tollere conaretur, hoc etiam diuina Maieſtate plenum demoliri fuiſſe conatum, & quatenus eſt Sacramentū, & quatenus eſt ſacrificium. De quo articulo Vualdenſis contra ipſum egregiè diſputauit lib. 2. de Sacramentis. Ac de hoc particulari puncto, an ſit ſacrificium. cap. 31. & 32. Lutherus etiā negat idem Sacramentum eſſe ſacrificium; & ad id oſtendendum edidit librum, cui titulum fecit, de abrogandā miſſa priuata. Vbi poſtquam inanibus rationibus viſus ſibi eſt, rem demōſtraſſe, amarulentis verbis in nos inuehitur dicens, quod qui Sacramentum altaris ſacrificium vocamus idololatriæ impietate commaculamur. Imò ipſo facto, inquit, nos negare Chriſtū ſemel tantū fuiſſe mortuum, cum ſuam mortem vnicum tantum voluerit eſſe ſacrificium. Ac ſubinde infert; nullum eſſe peculiare ſacrificium in Eccleſia Chriſti, ſed cuncta bona opera, nempe, eleemoſynas, orationes, oblationes, &c. eſſe noſtra ſacrificia, vt diximus in principio huius articuli. Cæterum contra hos omnes talem ſtatuo concluſionem, de fide tenendam: Sacroſanctum altaris myſterium non ſolum, ſicuti cætera, eſt Sacramentum, verū etiam victima, & ſacrificiū, illudq; fidelibus vnicū.

Concluſio de fide tenenda.

1. Ratio. Probatur primò. Ex diffinitione ſacrificij; quam articulo præcedēti aſsignauimus dicentes. Sacrificium eſſe oblationem ſacram ſoli Deo factam; circa quam aliquid exercetur: Quæ omnia perfectiſsimè inueniuntur in ſacrificio miſſæ: nec eſt aliud in Eccleſia Chriſti, cui ea diffinitio conueniat: ergo ſolum Euchariſtiæ Sacramentum poteſt dici in Eccleſiā vere & proprie ſacrificium. Et confirmatur: In miſſa nos ſacratum panem, & vinum, hoc eſt, corpus & ſanguinem Domini offerimus Deo, quibuſdam circa illa religioſe & ritè peractis, eaque offerimus, vt ab ipſo, per eam ſacratiſsimam hoſtiam, impetremus bona, & liberemur à malis, quæ omnia veram, & perfectam rationem ſacrificij conſtituunt: ergo verè tunc ſacrificamus. Sed eſt aduertendū, quod quia hoc nomen, ſacrificium, aliquando ſolet accipi pro re ipſa oblata, dicitur enim quis offerre ſacrificium: & aliquando accipitur pro ipſa rei oblatione, qua ratione qui bona & pura mēte Deo aliquid offert, ſacrificare dicitur; nec ſunt iſta duo ſacrificia, ſed vnum tātum, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, fit, vt & corpus Chriſti, atque eius ſanguis dici poſsint ſacrificium, & ſimiliter oblatio, qua illa in miſſa offeruntur. Quare promiſcue vtrumque, nomine ſacrificij, ſignificabitur. Secundò probatur concluſio: *2. Ratio.* Præter ſacrificia laudis, gratiarum actionis, iuſtitiæ, & bonæ ac ſtudioſæ vitæ, quæ ab initio mundi in omni natione & ætate iuſtis communia fuere, præter hæc, inquam, nulla reſpublica fuit tā male fundata, nulla gens tam barbara, & inculta, quæ peculiare aliquod ſacrificium, & rationem venerandi atque placandi Deum, vel Deos ſuos non haberet, in quod conueniret: & quo ſuam religionem manifeſtaret, ac tueretur. Vnde Ariſtotel. capit. 2. Rhetoricæ ad Alexandrum, exemplum ponens argumentandi à iuſto & honeſto, illud petit à ſacrificijs, docens, iuſtum eſſe apud omnes, vt ſacrificia fiant, & quod patrio more fiant, idque dicit, & omnia vaticinia iuſsiſſe hominibus, & primos vrbium conditores eis tradidiſſe: Sed in nouo teſtamento & Eccleſia Chriſti, ſi corpus, & ſanguis Domini, quæ offerimus in miſſa, non eſt ſacrificium, nullum omnino reſtat, quod ſit huius reipublicæ ac populi peculiare ſacrificium: ergo dicendum eſt procul dubio, quod id quod in miſſa offertur eſt vnicum & peculiare Eccleſiæ ſacrificium.

¶ Tertiò, iuxta doctrinam Apoſtoli, hæc tria ſe conſequuntur, neceſſarioque quodam vinculo continentur, lex, ſacerdotium, & ſacrificium; dicit enim ad Hebræos. 7. Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, vt & legis tranſlatio fiat. & cap. 5. & 8. munus ſacerdotis eſſe dicitur, hoſtias offerre: ſed Eccleſia Chriſti habet peculiarem legem, & peculiare ſacerdocium, vt diximus: ergo etiā habet peculiare ſacrificium. Nullum autem aliud eſſe poteſt, niſi illud, quod in miſſa offertur: ergo hoc eſt verum & proprium ſacrificiū. Reſpondent aduerſarij fideles omnes eſſe ſacerdotes, ac proinde Eccleſiam Dei præter communia ſacrificia laudis, miſericordiæ, & iuſtitiæ, non habere aliquod peculiare ſacrificium. Sed hæc reſponſio ex dictis in iſto articulo iam improbata manet. *3. Ratio.*

4. Ratio. Poteſt præterea ex lege veteri efficax deſumi argumentum ad probandam noſtram concluſionem. Iubebat enim lex illa numeroſiſsimam ſacrificiorum, hoſtiarumque oblationem; quibus tum ſuam erga Deum ſubiectionem cōmendabat: tum etiam noſtram præfigurabat legem. Adde, quod & lex vetus Euangelij vmbra, diſtinctis ordinibus ſacerdotum ac leuitarum, quibus ſummus præſidebat Pontifex, diuinitus fuit inſtituta: ergo, niſi legē illam noſtræ velis præferre, neceſſe erit Euāgelium profeſsis peculiare aliquod eſſe ſacrificium, quod præter illud altaris nullum

Reſponſio Lutheri.

aliud eſt propriè. Ad iſtam rationem reſpõdet Lutherus, illam quidem conuincere aliquod eſſe peculiare ſacrificium Euangelicum, Hoc tamen inquit, non fuit, niſi illud, quod Chriſtus in ara crucis ſemel obtulit.

Impugnatio eiuſdē.

Hæc tamen reſponſio minime ſatisfacit. Nã ſacrificium illud quod religioni eſt peculiare, tandiu durare debet, quandiu religio præſtat. Et illud quod Chriſtus obtulit in propria ſpecie non iteratur, dicente Apoſtolo; Chriſtus ſemel mortuus eſt, ſi quidem reſurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi vltra nõ dominabitur. Fuit ergo neceſſariũ, vt tale ſacrificium inſtitueretur, quod religio Chriſtiana quotidie Deo ſuo offerret; quale eſt ſacrificium altaris. Præter quam, quod Chriſtus Dominus, vt conſtat ex Pſal. 109. adiuncta interpretatione Pauli ad Hebræos, cap. 5. fuit ſacerdos ſecundum ordinẽ Melchiſedech, qui vinum & panem obtulit. Certum eſt autem, quod in cruce non has corporum ſpecies, ſed ſuum proprium corpus moriens immolauit. Documentum eſt ergo maximum, hoc, quod nos, qui ſua membra ſumus, ſub eiſdem ſpeciebus quotidie offerimus, eſſe legitimum noſtrum ſacrificium, ubi ſeipſum panem de cælo deſcendentem nuncupauit. Et in huius rei preſagium præter agnum paſchalem, quem ſecundum legis mandatum Exod. 12. antiqui patres ſemel quotannis in figuram Chriſti paſſionis immolabant, iubebantur, & Num. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocauſtum. Nempe, vt doceremur non modò quod Chriſtus obtulit, ſed & quod nos quotidie offerimus legitimum eſſe ſacrificium.

Teſtimonia ſanctorum.

His prætereà rationibus accedunt teſtimonia ſanctorum Patrũ. D. enim Auguſtinus lib. 16. de Ciuit. cap. 22. loquens de Melchiſedech inquit: Ibi primũ apparuit ſacrificium, quod nunc à Chriſtianis offertur toto orbe terrarum. Et lib. 10. de Ciuit. cap. 20. loquens de illo ſacrificio, quod Chriſtus Dominus in forma ſerui obtulit Deo patri in cruce, addidit. Cuius rei Sacramentum quotidianum eſſe voluit Eccleſiæ ſacrificium; cum ipſius corporis ipſe ſit caput, & ipſius capitis ipſa ſit corpus, tã ipſa per ipſum, quam ipſe per ipſam ſuetus offerri. D. Chryſoſt. in ritu miſſæ ſic habet: Propter inenarrabilem, & infinitam tuam benignitatem citra conuerſionem, & commutationem homo factus es, & noſter ſacerdos appellatus, & huius miniſterij & incruẽti ſacrificij conſecrationem nobis tradidiſti, tanquam Dominus omnium. D. Ambroſius in præfatione miſſæ cœnæ Domini inquit: Aut quid ſperare de tua miſericordia pollumus, qui tantum munus accepimus, vt talẽ tibi hoſtiam offerre mereremur, corpus, ſcilicet, & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui formam ſacrificij perẽnis inſtituens, hoſtiam ſe primus obtulit, & primus docuit offerri? D. Cyprianus ad Cæcilianum ait: Quia paſsionis mentionem in ſacrificijs omnibus facimus; paſsio eſt enim Domini ſacrificium, quod offerimus, nihil aliud, quam quod ille fecit, facere debemus. Et quia longum eſſet ſanctorum teſtimonia recenſere idem inuenietis apud D. Dionyſium libr. de Eccleſi. Hier. capit. 3. apud Diu. Ignatium in epiſtola ad Smyrnenſes, apud Athanaſium in lib. quæſtionum ad Antiochũ, apud Gregorium lib. 4. Dialog. cap. 58. apud Damaſcenum lib. 4. fidei orth. ca. 14. apud D. Hieron. ad Edibiam. q. 2. Sed dicunt hæretici, Eucharistiam ideò vocari à patribus ſacrificium, quia eſt exemplar, & imago ſacrificij. Cæterum hæc imago, & exemplar ſacrificij in cruce pro nobis oblati, ſacrificium eſt. Et ſic quando in miſſa paſsionem Domini referimus, & repræſentamus offerimuſque Deo corpus, & ſanguinem filij ſui, verè & propriè ſacrificamus, quia nihil ibi deeſt quod ad perfectam rationem ſacrificij ſpectet.

Determinationes conciliorum.

Denique hæc veritas diffinita eſt in multis cõcilijs. Nam antiquum illud, & grauiſsimum Nicenum can. 14. prohibens ne diaconi corpus Chriſti tradant presbyteris, hæc dicit: Nec regula, nec conſuetudo tradit, vt ij, qui offerendi ſacrificij non habent poteſtatem, ijs, qui offerunt, corpus Chriſti porrigant. Et Innocentius Tertius in concilio Lateranenſi, & refertur de Sum. Trinit. & fid. cath. cap. firmiter. Vna, inquit, eſt fidelium vniuerſalis Eccleſia, extra quam nullus omnino ſaluabitur. In quo idem ipſe ſacerdos eſt, & ſacrificium Chriſtus Ieſus. Et nequis putaret ad mortem eius tãtum fieri alluſionẽ, ſubditur; cuius corpus, & ſanguis in ſacramẽto altaris ſub ſpeciebus panis, & vini veraciter continentur. Quaſi diceret, quod ipſe ſemel ſub carnis forma immolauit ſacrificium, nos quotidie ſub ſpeciebus panis & vini offerimus. Concilium Toletanum primum, ca. 5. præcipit, vt omnes clerici veniant ad ſacrificium, & eodem nomine illud appellant concilium Trullanum, & Bracarenſe tertium, cap. 1. Concilium Florentinum in decreto vnionis Armenorum, Altiſiodorenſe, & Conſtantienſe multaque alia. Et tandem cõcilium Tridentinum in hunc modum diffiniuit: ſiquis dixerit in miſſa non offerri Deo verum, & proprium ſacrificium; aut quod offerri non ſit aliud, quam Chriſtum nobis ad manducandum dare, anathema ſit. De hoc ſacrificio

ſacrificio loquebatur Malachias cap. 1. quando dicebat: Non eſt mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum. In gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Et Daniel cap. 12. appellat illud iuge ſacrificium. Manet ergo fixum ex dictis, in Eccleſia eſſe peculiare aliquod ſacrificium ad particularem virtutem religionis pertinẽs, quod in diuinam laudem, & reuerentiam ex ſua natura tendit. Et hoc eſt ſacrificium altaris. Nam reliqua virtutum officia, quantũuis participatiuè, & ab extrinſeco, hoc eſt, quatenus per religionis virtutem in diuinũ honorem & cultum referuntur, dici poſsint ſacrificia, propriè tamẽ, & verè, hoc eſt, quatenus ex ſuis obiectis propriam ſortiuntur ſpeciem, hoc nomine gaudere non poſſunt, ſed dicentur, vel actus iuſtitiæ, vel fortitudinis, vel temperantiæ, vnuſquiſque ſecundũ ſuam naturam. Et hoc eſt, quod D. Tho. docet in hoc articulo.

Corollariũ

¶ Sed quoniam plures moueri poſſunt difficultates de ſacrificio miſſæ ad materiam iuſtitiæ pertinentes, nec alius conuenientior erit locus illas diſputandi; operæpretium duxi cunctæ ad hanc rẽ pertinentia in vnum cõgerere. Quod & faciã maiori qua potuero breuitate. Nam timeo ne noſter hic labor iuſtum libri volumen excedat, & dum cunctis placere cupio, nihil intactum relinquẽs nimia hac noſtra prolixitate omnibus ſim moleſtus. Erit autem primum dubium, quod & fundamentum eſt aliorum, vtrùm miſſæ ſacrificium pro multis oblatum tantum valeat ſingulis; ac ſi pro vno tantum offerretur? Quæ quæſtio celebris eſt inter Theologos, nec tam facilis explicatu, quam ſcitu vtilis. Ad cuius intelligentiam aduertendũ eſt primò, quod, vt conſtat ex D. Thom. 3. p. q. 79. art. 7. & in 4. d. 12. q. 2. art. 2. quæſtiuncula. 4. in miſſa ſunt tria, ſcilicet, Sacramẽtũ, ſacrificium, vel oblatio; & oratio Eccleſiæ, vel ſacerdotis; ſacramentum eſt, quatenus continetur ibi Chriſtus ſub ſpeciebus ſacramentalibus. Cuius conſecratio conſiſtit in illis ſolis verbis: Hoc eſt corpus meum; &, Hic eſt calix ſanguinis mei, &c. Vſus autem conſiſtit in ſumptione. Sacrificium eſt quatenus ibi offertur Chriſtus hoſtia pro peccatis, tam ipſius ſacerdotis, quàm aliorum, oratio verò, quatenus ibi adiunguntur precationes Deo fuſæ ſiue nomine Eccleſiæ, ſiue ipſius offerentis. Et quidem quando quærimus, vtrùm miſſa oblata pro pluribus tantũ proſit ſingulis, ac ſi pro vno tantum offerretur,

Dubium de valore miſſæ.

In miſſa inueniuntur tria.

non eſt ſermo de miſſa quatenus eſt Sacramentum; cum certum ſit, hac ratione, tantũ prodeſſe ſumentibus quibus, ceu alimoniam ſpiritualis vitæ, gratiã confert, & dulcedinẽ deuotionemque excitat. Sed loquimur de miſſa, ſecundum alias duas rationes; nempe, quatenus eſt ſacrificium, & quatenus continet orationes. Secundum quas etiam eſt certum, quod non ſolis ſumentibus, verum & offerentibus, & illis, pro quibus offertur confert. Dixi offerentibus. Nam in ſacrificio miſſæ non ſolum ſacerdos offerens cenſetur, verum & aſtantes & eleemoſynam largientes, vt infra patebit. Prodeſt autem ad ſatisfactionẽ pro peccatis, ſcilicet, ad remiſsionem pœnarum eorum criminum, quorũ culpa per pœnitentiam eſt deleta.

¶ Secundo eſt aduertendum, in vnoquoque bono opere ex charitate facto, tres valores, aut fructus poſſe conſiderari. Primus eſt valor meriti de condigno, qui in eo conſiſtit, quod pro illo danda eſt gloria in cælo ex iuſtitia & lege Dei, iuxta illud: Qui dederit potum aquæ frigidę in nomine meo, &c. Secundus eſt impetratio, quia per actus bonos in charitate factos impetramus à Deo noſtras petitiones. Et hæc etiam poteſt dici meritum, non de condigno, ſed de congruo, Nulla enim lege tenetur Deus omnes noſtras petitiones concedere in particulari, quãuis ſit cõgruũ, vt illis annuat, quãdo pertinent ad ſalutẽ. Imò quatuor cõditionibus comitãtibus precationem; quas refert Diu. Thom. in materia de oratione ſupra. q. 83. art. 16. infallibiliter obtinebimus petita. Tertius valor in opere ex charitate facto inuentus eſt, quod valet ad ſatisfactionem pœnæ debitæ pro peccatis, Idque ex iuſtitia, vt communiter dicunt Doctores in materia de ſatisfactione. Quod à nobis in præſenti, vt notum, ſupponitur, ne in ſingulis probandis diutius immoremur. Sed eſt inter hos valores, aut fructus talis differentia, quod primus, ſcilicet, meriti de condigno, non poteſt alteri valere, quàm facienti opus, vt communiter docent Doctores in materia de gratia; At verò valor ſecundus, qui eſt impetratio, & tertius qui eſt ſatisfactio poteſt alteri applicari. Imò ſummus Pontifex per indulgentiarum conceſsiones applicat quotidie fidelibus ſatisfactiones ſanctorum, valentque illis non ſolum ex congruo, ſed etiam de cõdigno. Cum ergo miſſæ celebratio inter bona opera computetur, quod omnes aſſti tres valores, aut fructus illi correſpondeant, erit neceſſe, nẽpe, meritũ de cõdigno, ꝙ ſolius erit ſacerdotis celebrantis, impetratio, & ſatisfactio, quæ etiam poterunt prodeſſe alijs.

In vnoquoque bono opere tria cõſideranda.

¶ Tertio

In ſacrificio miſſæ du plex valor, ſcilicet, ex opere operantis, & ex opere operato.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod in miſſæ ſacrificio ad hoc poſſumus diſtinguere duplicem valorem. Vnum, qui dicitur ex opere operantis, in illos tres, præcedenti notabili explicatos, diuiſus. Alterũ, qui dicitur ex opere operato. Et eſt illo, qui ex bonis operibus Chriſti, ibi veluti in vaſe quodam reſeruatis, nobiſque applicatis, prouenit. In quo ſimiliter triplex illud valoris genus eſt diſtinguere. Itaque in miſſæ ſacrificium vltra noſtrũ actum cum ſuo triplici valore, poſſumus etiam conſiderare opera Chriſti, in quibus ſimiliter triplex ille valor diſtinguatur, ſcilicet, meritum Chriſti, impetratio eiuſdem, & ſatisfactio. Quæ opera tanquam illa, quę ſunt infinita in ratione meriti, & ſatisfactionis, & à quibus omnis noſtra operatio valorem, vim, & efficaciam habet, actus noſtros longe ſuperant. Et ſic eſt differentia, quod quamuis meritum noſtrum nulli valeat ex iuſtitia ad conſequutionem gloriæ, vel ad augmentum gratiæ, vt diximus, nec ſimiliter noſtra impetratio proſit nobis, aut alijs de condigno, ſed tantum de congruo: tamẽ meritum Chriſti, ſatisfactio, & impetratio valent nobis de cõdigno, & ex iuſtitia, tam ad gloriæ conſequutionem, quam ad alia. Et ratio eſt: Nam cum Chriſtus ſit caput noſtrũ, quando eius merita nobis applicantur, ita valent ex iuſtitia, ac ſi eſſent merita noſtra. Si enim Adæ peccatum, quia peccatũ erat capitis, ex iuſtitia omnes eius poſteros infecit, quantò magis gratia Chriſti (qui ſecundus eſt Adam) meritum & ſatisfactio; omnes quotquot attingit ſaluare, & reficere ex iuſtitia poterit, vt ſit verum, quod vbi abundauit delictum ſuperabundauit & gratia. Quare miſſæ ſacrificium quatenus continet meritum Chriſti, tam primam gratiã & deletionem peccati, quam ipſam remiſſionẽ pœnę operatur in nobis ex iuſtitia, & ex opere operato, ſicut & reliqua ſacramenta. Eſt

Celebrans pro ſtipẽdio quẽ valorẽ promittat in miſſa.

etiam alia differentia meo iudicio, quod quando aliquis accipit eleemoſynam pro miſſa, vel ipſe ſua ſponte promittit alicui eã dicere, vel pro ſe, vel pro ſuo defuncto, non promittit valorem, qui eſt ex opere operantis, ſed illum, qui eſt ex opere operato: vt bene docet Caietanus in quodl. de celebratione miſſæ. q. 2. verſ. ex his ergo. Meritum autem, & ſatisfactionem, quæ eſt ex deuotione offerentis, bene poterit liberè applicare ſacerdos, vel ſibi, vel alteri, cui placuerit. Cuius rei eſt manifeſtum ſignum, quod ſi quis in peccato mortali celebrat, ſatisfacit danti eleemoſynam, vt omnes Doctores concedunt. Et tamen certum eſt, quod non applicat meritum, & ſatisfactionem ſuo actui reſpondentem, quæ nulla eſt, ſed ſolum meritum, & ſatisfactionẽ Chriſti. Ex quo obiter licet inferre, quod ſi quis petat miſſam de Spiritu ſancto, vel de defunctis, vel de alio ſancto, aut, quod apponatur collecta de beata Virgine, vel de ſalute, nõ tenebitur ſacerdos ei acquieſcere, niſi ob ſpecialẽ illũ laborẽ nõ debitũ, eleemoſynam augeat. Quod probo non ſolum ex eo, quod Syluester verbo. miſſa. q. 8. & multi alij ſentiunt, nullã miſſam eſſe defuncto, aut cuipiam alteri ſalubriorem, quam diei, quod infra examinabitur: Sed etiam ex eo, quod cũ taxatur labor miſſæ, non cũ his circumſtantiis, ſed ſimpliciter taxatur. Quare importunas has conditiones ſacerdos nõ tenebitur admittere: Niſi fortè ipſe eas promittat. Quia tunc ex vi promiſſionis, & veracitatis tenebitur ſub veniali illas adimplere; ſicut & quamcunque aliã promiſſionẽ, quæ non adimpleta non damnificat proximũ notabiliter. Syluester loco citato videtur ſignificare talem peccare mortaliter. Nam dicit, quod infideliter agit, & quòd non ſatisfacit. Sed hoc duntaxat verum eſſe puto, quã do ob has conditiones, & ſimiles, vt quod miſſa dicatur in hoc loco; vel in illo eleemoſyna notabiliter augetur.

In miſſæ ſacrificio poſſumus cõſiderare aliũ triplicẽ valorẽ ex parte Eccleſiæ.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod præter illũ triplicem valorem ex opere offerentis miniſtri, & alium triplicem ex opere oblati Chriſti in ſacrificio miſſæ exiſtentẽ, eſt etiã alius triplex valor, ex fide & deuotione Eccleſiæ proueniens. Eſt enim Eccleſia, vt ex canone conſtat, quæ etiam medio miniſtro ſacrificium illud offert, & ſic miſſa continet orationes & cęremonias quaſdã publicas ex Eccleſiæ inſtitutione ordinatas. Idemq; eſt dicendum de horis canonicis, & de alijs orationibus ab Eccleſia compoſitis. Et quanuis Scot⁹ quodl. 20. ar. 2. & Gabriel in. 4. d. 1. & 4. & 45. vt refert Corduba libr. 1. quæſtionarij, q. 3. ſtatim in principio, appellent hunc valorem ex opere operato, quia inuenitur in hoc ſacrificio, vltra meritum operantis miniſtri, melius tamen erit dicere cum eodem Corduba, & cũ Couarruuias in cap. alma mater. de ſententia excõmunicationis. p. 1. §. 5. num. 6. quod illud meritũ pertinet ad opus operantis, cũ habeat efficaciã ex Eccleſiæ deuotione, vel fide. Alioquin horæ etiam canonicæ, & aliæ orationes publicæ ab Eccleſia inſtitutæ dicendæ eſſent habere effectũ ex opere operato, cũ vltra ſacerdotis meritũ, etiã habeant alium valorem ex Eccleſiæ merito, quod nulla ratione eſt dicendũ. Eo vel maximè, quod cũ, vt docet Corduba loco citato, omne illud dicatur meritum ex opere operantis, quod ratione boni motus, ſeu ope

ris.

ris ipſius agentis, modo ſit ipſe miniſtrans, modo ſit ſuſcipiẽs, & modo propter meritũ eius cõgrui, vel propter meritũ cõdigni, ipſi, vel alteri proueniat; & illud tãtũ dicatur meritum ex opere operatu, quod virtute, aut ratione alicuius Sacramenti, vel ſacrificij, tanquã inſtrumẽti applicatiui paſsionis Chriſti, & applicati ſecundũ Dei, & Eccleſiæ inſtitutionẽ, prouenit, propter merita, ſcilicet, Chriſti tantum ibi applicata, fit, vt meritũ quod in miſſa ex deuotione, & fide Eccleſiæ offerentis inuenitur, non ad meritũ ex opere operato, ſed ad meritũ ex opere operãtis ſit referendũ. ¶Si quis autem quærat an miſſæ valor prout eſt ab Eccleſia ſit maior ſemper quam prout eſt à miniſtro? Et vtrùm ex indeuotione miniſtri minuatur ille valor, qui ex Eccleſiæ opere cõſurgit? Et tandẽ an poſſit ſacerdos eum valorẽ, qui eſt ex Eccleſia, cui voluerit applicare, ſatisfaciatq; debito dicendi miſſam offerẽdo ſolũ meritũ, quod eſt ex opere operato Chriſti?

1. difficultas. *2. difficultas.* *3. difficultas.*

Ad 1. difficultatem. ¶Ad primã difficultatem reſpondeo, mea quidẽ ſententia, quantumuis creſcat miniſtri etiã ſanctiſsimi deuotio, nunquã perueniet, aut æquabit Eccleſiæ valori. Nullus enim in particulari etiã ſanctiſsimus dilectior, aut acceptabilior eſſe poteſt Deo in terra, quã ſit tota eius Eccleſia ſancta, immaculata, nec habens maculã, neq; rugam, & contra cuius firmiſsimam fidem & charitatem inferorũ portæ non prævalebunt. Præterquã, quod totũ corpus multò maioris virtutis eſſe debet quã ſingulare mẽbrũ. Quare dico, quod ſicut Chriſti meritum eſt in infinitum maius quã Eccleſiæ, & ex hac parte prouenit, quod valor huius ſacrificij non poſsit habere æqualem: ità etiã valor eiuſdem prout eſt ab Eccleſia ſuperat longè valorem ex deuotione optimi cuiuſq; ſacerdotis prouenientẽ. Quod magno ſolatio eſſe debet ijs, qui miſſas dicere iubẽt, cũ participes ſint vltra Chriſti meritũ, & ſatisfactionem, etiã tot ſanctorum in Eccleſia exiſtentiũ meriti & deuotionis, quod, vt ſtatim dicemus, non impeditur ob malũ miniſtrũ.

Ad 2. difficultatem. ¶Ad ſecundam difficultatẽ Syluester, verbo, miſſa, in principio, reſpondet, valorẽ, qui ex Eccleſiæ opere conſurgit in ſacrificio miſſæ, minui, vel augeri ex deuotione, & bonitate miniſtri maiori, vel minori. Et ratio illius eſt: Nã miniſter eſt inſtrumentũ Eccleſiæ. Certum eſt autem, quod inſtrumentum, quo aptius eſt, melius operatur. Et ſic videtur dicendũ, quod ſi miniſter eſt in gratia, vel habet maiorem deuotionẽ, miſſa ab ipſo dicta fructuoſior erit, etiam quo ad orationes, & preces Eccleſiæ, quã quæ dicta fuerit à malo miniſtro. Sed ſi hæc ratio aliquid valeret pari modo ſequeretur miſſam mali ſacerdotis nullius penitus eſſe valoris, nõ ſolũ quo ad valorẽ ab Eccleſia receptũ, ſed etiã quo ad ſacrificiũ, & meritũ Chriſti oblati; quod, tã Syluester, quã omnes alij Doctores tanquã erroneũ, & valde periculoſum condẽnant. Quod ſequatur probatur: Nã miniſter in ſacrificio miſſæ etiam eſt inſtrumentum Chriſti, ſicut in alijs ſacramentis. Quocirca melius dicendum existimo cum Angelo in ſumma quod miſſa quo ad orationes & alia accidentalia ei annexa, melior eſt melioris, prout orationes illæ pendent ab eo, vt à priuata perſona, non autem quatenus dicũtur ab illo, vt à perſona publica gerẽte vicẽ Eccleſiæ, quia, vt ſic à quocunq; dicantur ſunt æquè fructuoſæ, ſicut & ipſum ſacrificium. Et ſi quis curioſius interroget, quid ſi nõ, vt miniſter Eccleſiæ, ſed, verbi gratia laicus horas Canonicas recitet, vel orationẽ Dominicam, nunquid, ſi in peccato mortali eas fundat, proderunt ſaltẽ illis, pro quibus oratio fit? Soto in 4. d. 15. q. 2. art. 1. putat, nõ prodeſſe, quia ex quo talis recitãs nõ eſt miniſter Eccleſiæ, nõ habent preces illæ aliã vim, quã ſi ab eo eſſent factæ. Sed lõge melius Nauarro in Manu. cap. 25. nu. 111. & Couar. in ca. Alma mater, p. 1. exiſtimãt oppoſitũ. Ex quo enim Eccleſia, eas orationes inſtituit, & à quolibet ſuo mẽbro Deo offerri voluit, quicunq; illas dicit orat nomine Eccleſiæ. Et ad rationẽ Syluestri reſpõdeo, quod cũ malus ſacerdos tã reſpectu Chriſti, quam Eccleſiæ exerceat nudũ miniſteriũ, non debebit eius malitia totaliter impedire, aut eius infirmitas, & indeuotio eneruare, ſiue Chriſti, ſiue Eccleſiæ meritũ, aut valorẽ, imò neq; quidquã omnino officere: ſicut nec malus famulus dans eleemoſynã, vt inſtrumẽtũ ſui domini illius merito obeſt, aut præiudicat.

Ad 3. difficultatem. ¶Ad tertiam difficultatẽ reſpõdeo, quod quoniã Eccleſia offert ſuum valorẽ pro cõmunibus neceſsitatibus, ſcilicet, pro Papa, pro Rege, & pro omnibus fidelibus tam viuis, quã defunctis, non erit poſitũ in poteſtate ſacerdotis illũ cuicũq; voluerit applicare, ſicut nec meritũ, aut ſatisfactionẽ audientiũ. Sed ſuæ facultatis ſolũ erit, valorẽ Chriſti ex opere operato, & ſuũ ex opere operantis, pro quacunq; priuata perſona ipſe voluerit, offerre. Imò ad ſatisfaciendũ debito dicendi miſſam pro aliquo, ſat erit ſi ſolũ meritũ Chriſti illi applicet, vt diximus in tertio notabili.

Miſſa & quodlibet aliud opus bonũ tripliciter poteſt alicui applicari.

¶Quarto eſt aduertendum, quod ſacrificium miſſæ, & quodlibet aliud opus bonũ tripliciter poteſt alicui applicari, ſcilicet, generaliſsimè, ſpecialiſsimè, & medio medio, ſeu ſpecialiter, generaliſsimè applicatur illud,

lud, quod omnibus cōpetit, & cōtingit vno è duobus modis, ſcilicet, vel ratione tantum vnionis gratiæ & charitatis, vel ratione generalis, ſeu habitualis intētionis applicātis. Primo modo valet omnibus in gratia & charitate exiſtentibus, etiā ſi eis per intentionem nullo modo applicetur, quia ex natura rei bonū vni⁹ mēbri naturaliter participatur à cæteris. Et hoc eſt quod credimus, quādo dicim⁹ ſanctorū cōmunionē, & quod voluit ſignificare Propheta Pſal. 118. dicēs; Particeps ego ſum omniū timētium te. Nec ab hac participatione poteſt excludi, qui eſt in gratia, vel charitate: quia charitas facit ſocietatem in Chriſto, & amicorū ſpiritualiū bona omnia ſpiritualia cōmunicabilia, eis eſſe cōmunia: ſicut & in beatitudine omnes, ſibi inuicē cōmunicante, atq; participāt gaudiū. Secūdo modo, ſcilicet, ratione generalis intētionis, ſaltē habitualis Eccleſiæ, aut viri iuſti bonū opus facietis, valet; & prodeſt hoc ſacrificiū; ſicut & oratio, toti Eccleſiæ, & omnibus fidelibus eius, nō præciſis; etiā ſi ſint peccatores in peccato mortali exiſtētes. Quia, vt cōmuniter dicūt Doctores cū Scoto quodl. 20. ar. 2. ex charitate, qua iuſti tenētur omnes diligere, & facto diligūt, intēdūtq; ſaltē virtualiter, vt bona ſua proſint generaliter omnibus alijs mēbris, ſeu filijs Eccleſiæ; quib⁹ & quo modo, ſine alterius præiudicio illis prodeſſe poſſunt, fit, vt quādo pro ſe, vel pro alio specialiter orāt, etiā tūc generaliter pro omnibus orēt & offerāt ſacrificiū. Et ad hūc etiā ſenſum intelligitur articulus ille; Credo ſanctorū cōmunionē, vt optimè explicat nobilis quidā autor Soto appellatus. li. 9. de inſtitutione Chriſtiana c. 16. Si quis autē quærat; quæ bona ſeu fructus, hoc, vel illo modo generaliſſimo, cōmunicentur fidelibus ex bonis operibus factis? reſpōdeo ex mēte Cordubæ. lib. 1. quæſtionarij, q. 3. §. ſi quæratur, ꝙ ſunt gaudiū ſpirituale, dæmonū debilitatio, reſeruatio à malis tēporalibus, pluraque alia bona tā tēporalia, quam ſpiritualia, quæ Deus hominibus confert ob bona opera ab amicis facta. Et ideò quāto ſunt plures ſancti, & plura bona opera in Eccleſia, tāto plura etiam beneficia nobis Deus largitur: vt cognoſcatis, quantū vtilitatis fidelibus reſultet ex eo, ꝙ multi iuſti in Eccleſia inueniantur. Quod & ſignificare voluiſſe videt De⁹ Gene. 18. quādo Abrahamo poſtulāti, ne Sodomā ſubuerteret, promiſit, ꝙ propter quinquaginta iuſtos, qui fuerint in ciuitate, vel propter quadraginta, vel propter decē, illā nō deleret.

Generaliſſimus modus applicandi.

Specialiſſimus modus applicādi. ❡ Specialiſſimè dicitur applicari miſſæ ſacrificiū, vel quodlibet aliud opus bonū, inquātū ſolū prodeſt ipſi operāti diſpoſitiōi fructibuſq;, qui ex tali applicatione reſultāt eſt, ꝙ ipſe offerēs mereatur de cōdigno gloriā, & augmentū gratiæ adimplere, atq; præceptū; & alia huiuſmodi cōſequātur, quę nō niſi operāti ex natura operis; & ex lege diuina cōuenire, aut prodeſſe poſſunt.

Specialis modus applicandi. ❡ Medio modo, ſeu ſpecialiter, applicatur miſſæ ſacrificiū, vel opus bonū alteri ex intētione ipſius offerētis, vt cōmuniter fieri ſolet. Poteſtq; fieri iſta ſpecialis applicatio diſtinctè pro vno, aut pro multis in particulari, & etiā confuſè pro illis multis, aut pro omnibus. Idq;, vel ex æquo cuilibet eorū applicādo, aut vni, vel aliquibus pluſquā alij, vel alijs, prout placuerit applicāti. Quę diuerſa intētio applicātis, ſiue actualis, vel virtualis fuerit nō plus valebit vni; quā alteri eorū, quibus ſic ſpecialiter ex æquo applicatur. Et ꝙ iſte tertius modus applicationis diſtinguatur ab alijs duobus ſupra dictis, tā quo ad vim meritoriā, quā quo ad ſatisfactionē, pbatur ex ritu Eccleſię, quę miſſam, aut aliud ſuffragiū ſpecialiter inſtituit pro hoc, aut illo homine, pro ſalute, pro pace, aut pro alio bono obtinēdo, &c. Quæ applicatio nō eſt ſpecialiſſima pro ipſo ſolo operāte, vt cōſtat, neq; generaliſſima, ex quo valet etiā peccatorib⁹, quibus nō valeret, niſi eis ſpecialiter applicaretur. Et ſic eſt media ſeu ſpecialis illis tantū proficiēs, quibus applicatur. Alioqui fruſtra fierent ſpeciales miſſarū, & orationū applicationes per Eccleſiā inſtitutæ. Si quis autē quærat ad quos fructus valeat iſte terti⁹ ſpecialis applicationis modus? reſpōdeo, ꝙ ad omnes illos, quos ex merito cōgrui homo ſibi, & alijs promereri poteſt. Inſuper, & ad ſatisfactionē pœnarum pro peccatis, ſi applicās intēdat ſaltē virtualiter ad hūc fructū ſatisfactoriū ſuū opus, vel ſacrificiū applicare. Nā iſte modus nō extēditur vltra intentionē ſpecialiter applicātis. Et de iſto ſolo tertio modo loquimur in præſenti, quādo agimus de applicatione ſacrificiorū, vel pro vno, vel pro multis. Nam duo priores ſunt impertinētes ad hoc inſtitutū, cū ille primus generaliſſimus naturaliter ſequatur ex ipſo ſacrificio, & ex quocūq; bono opere, nec pēdeat ex applicatione offerētis. Et ſecūdus, ſcilicet, ſpecialiſſimus non poſſit alteri applicari, aut prodeſſe, niſi ſoli offerēti: alioqui plures dato argēto pro miſſa, obtinerent, ꝙ ſacerdos, vel alius pro ipſis præceptum impleret, gratiāq; & gloriā etiā alijs negotijs implicati de condigno mererētur, quod eſt abſurdiſſimum.

Opus vni⁹ applicatum alteri valet ei, vel per viam ſatiſfactionis, vel per viā meriti de congruo.

❡ Vltimò eſt aduertendū, ꝙ per iſtū tertiū modū applicationis proximè dictū poteſt bonū opus vnius alteri, cui applicatur, valere duplicIter. Scilicet, per viā ſatisfactionis,

hoc

hoc eſt, ad fructũ ſatisfactionis pœnarũ, ſi ipſum opus ſatisfactoriũ fuerit, & ad talẽ effectũ ſpecialiter applicetur. Et per viã meriti de congruo, ad ea omnia, quę vnus alteri de congruo mereri poteſt. Dico per viã meriti de cõgruo. Nã regulariter null⁹ alteri de cõdigno aliquid meretur, niſi ſolus Chriſtus, qui nobis de cõdigno meruit gratiã, & gloriã. De⁹ enim regulariter nõ ſtatuit ſe infallibiliter acceptaturũ bonũ op⁹. vnius pro altero, ad effectũ omnẽ intentũ ab ipſo applicãte; quod eſt neceſſariũ ad meritũ de cõdigno: ſed id reſeruauit ſuo beneplacito liberali. Quare vna de conditionibus neceſſarijs ad infallibiliter aliquid impetrãdum à Deo eſt, quod oratio fiat pro ipſo orante, vt ex mẽte D. Tho. docuimus in materia de oratione. De cõgruo autẽ amicorũ preces, & bona opera pro alijs facta audit & acceptat De⁹. Nõ tamẽ ità, quod: ſi nõ exaudiat, nec ſua liberalitate vtatur, ex hoc dici poſsit, quòd facit iniuſtè, aut cõtra aliquã ſuam legẽ, vel promiſsionẽ: quia nulla reperitur generaliter lata quo ad hoc. Quãuis in aliquibus caſibus ſpecialibus lata inueniatur. Iob enim ca. 42. dixit Deus: Iob ſeruus meus orabit pro vobis. Faciẽ eius ſuſcipiã, &c. & Gene. 22. Et in his oratio pro alijs facta erat meritoria, ſiue impetratoria de cõdigno, aut potius ratione promiſsionis, vt docet Adrianus quodl. 8.

¶ His conſtitutis operæpretiũ eſt, vt ad principalem difficultatem deuenientes explicemus, vtrũ miſſæ ſacrificiũ pro multis oblatum tantum valeat vnicuiq;, ac ſi pro eo ſolum offerretur? De qua re Corduba loco citato maxima verborũ & argumẽtorum copia, quinq; refert opiniones diuerſas, quas nos breuitatis cauſa ad duas è regione contrarias reducem⁹. Prima eſt Scoti quodl. 20. partem tenentis negatiuam, quam etiã ſequuntur D. Bonau. in. 4. d. 45. arti. 2. q. 3. Ricard. ar. 5. q. 2. Durand. q. 3. Paludanus. q. vlt. Adrianus quodl. 8. arti. 2. quamuis omnes alij ab Scoto tãtum loquantur de ſatisfactione, & non de merito. Gabriel ſuper canonẽ lec. 27. litera. S. dicit hanc eſſe cõmunem opinionẽ, & penè omnium ſententiã, quo ad pœnę ſolutionẽ. Et vltra hoc ipſe affirmat, ꝙ quo ad bonorum collationẽ etiã diminuitur meritum multorum participatione. Nam ſacrificium miſſæ duos præcipuè habet effectus. Primus eſt pœnæ ſolutio, ſeu ſatisfactio. Secundus eſt malorum ablatio, & bonorũ gratuitorũ collatio, tam gratiæ gratũ facientis, quã gratis datæ. Et reſpectu vtriuſq; opinat᷑ Gabriel nõ tantũ valere miſſam pro plurib⁹ oblatã, ac ſi pro vno tantũ diceretur. Eandẽ ſententiã ſequitur Nauarro in ſumma ca. 2.

Sẽtẽtia Scoti & aliorum.

nu. 92. & 115. & in c. quãdo, de cõſe. d. 1. notabili. 1. nu. 77. & Soto de iuſtitia, & iure. li. 9. q. 2. ar. 2. cõcluſione. 2. & 3. Et loquũtur iſti Doctores de valore, qui eſt in miſſa ex opere operato. Nã de illo, qui eſt ex opere operãtis, ſiue ille ſit ex motu boni miniſtri, vel Eccleſiæ, vel offerentiũ, certũ eſt, quod minuitur ex conſortio participantiũ, ſaltẽ quã tum ad ſatisfactionẽ de cõdigno & meritum de cõgruo. Nã cũ quãtitas illius ſatisfactionis, atq; meriti, quę obuenit ex opere operãtis ſit finita, ſequitur, quod quo in plures fuerit diuiſa, eo minor erit ſingulis. Dixi notanter, quantũ ad ſatisfactionẽ & meritũ. Nam quantũ ad impetrationẽ nõ puto minui valorẽ miſſę, qui eſt ex opere operãtis, ſed potiùs augeri magis, ſicut & augetur laus act⁹, cũ pro multis offertur quã cũ offertur pro paucis. Et ratio huius diſcriminis eſt; Nam cum ſatisfactio de iuſtitia habeat perfectam rationem debiti, & meritum congrui etiam habeat rationem debiti, quamuis imperfectam, & ſecundum quid (reſpicit enim omne meritũ præmiũ ipſum, ſicut ſibi aliquo pacto debitũ) fit, vt cũ offertur pro multis talis ſatisfactio, & meritũ minus debeatur vnicuiq;, ſiue debitũ ſit ex iuſtitia, vt in ſatiſfactione alteri applicata, ſiue ſecundũ quid & ex quadã congruẽtia, vt contingit in eo, quod vnus alteri meretur. At verò impetratio nõ reſpicit pręmiũ, aut meritũ aliquo modo, ſed merã eius, quẽ oramus liberalitatẽ. Et hinc fit, ꝙ ex eo, ꝙ plures in oratione ad Deũ fuſa, apponamus, nihil illius minuatur, ſicut nec eius liberalitas, quæ illimitata eſt, impeditur, aut minuitur. Vt cõtingit in creaturis: quæ quia dũ pro multis orãtur, minus habẽt quod dẽt, nolũt ſæpius, & pro multis rogari ob limitatã earũ virtutẽ. Cæterũ De⁹, cuius virtus, & liberalitas nõ minuitur dãdo, nec recuſat, quod multa, nec pro multis à ſe petantur, ſed placet ſibi: & ſic cũ oramus pro multis magis eſt accepta oratio, & maioris efficaciæ quam cũ oramus pro vno. Eo vel maximè quòd cum non ſit aliquid diuidendum inter eos, pro quibus rogatur, vt in ſatisfactione, & merito; idem prorſus erit orare pro multis, ac ſi iterum atq; iterum oraretur pro vnoquoque per ſe. Quid enim quo ad Deum attinet, an pro viginti roges vna oratione, aut pro vno vna, & deinde pro duobus, cum virtualiter oratio pro multis fuſa ſit multæ orationes? Gabriel ſuper canonẽ lect. 27. ſub litera. L. etiam dicit, quod minuit᷑ valor operis, quo ad impetrationẽ ex eo, quod pro multis fit. Sed procul dubio hæc ſententia eſt falſa propter rationem iam dictam.

Valor miſſa ex opere operãtis eſt minor pro multis, quã pro vno.

Valor impetrationis non minuitur cũ pro multis offertur.

¶ Argu-

1. argumētū pro ſententia Scoti.

¶ Argumēta autem, quibus Scotus atque alij ſuā ſententiā probāt, ſunt tria præcipua. Primū eſt; Virtus finita tā ſatisfactoria, quā meritoria diuiſa per applicationem ex æquo in plures eſt minor in ſingulis, quam ſi vni tantū, aut paucioribus tota applicaretur: ſed virtus ſatisfactoria & meritoria miſſæ, & cuiuſlibet boni operis, etiā ex opere operato, eſt finita, quoad ſuum fructum, vel effectū: ergo eſt minor in ſingulis. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur duplìciter. Primò: Quia virtus ſacrificij prædicti non attenditur ſolum ex quantitate rei oblatæ, id eſt, Chriſti & meritorum eius, quæ ibi offeruntur, ſed etiam & potius ex quantitate, & virtute offerētis immediati, iuxta illud Diui Gregorij homil. ſuper Lucam vigeſimaprima. Non quantum, ſed ex quanto in eius ſacrificio offeratur penſat Deus. Secundò: Quia ſacrificium miſſæ, vel oblatio duo ex ſua natura important; ſcilicet, rem oblatā, & actionem offerentis. Sacrificium enim miſſæ eſt oblatio rei ſacræ; id eſt Chriſti ſub ſacramēto, & meritorū ei⁹. Vnde corpus Chriſti in pyxide reſeruatum non dicetur ſacrificiū, quāuis ſit ſacramentū. Conſtat autē actionē offerentis eſſe finitā. Quādo Chriſtus in cruce ſe obtulit, tūc erat ſacrificium infinitū, quia offerens erat infinitè gratus, & acceptus Deo; & conſequenter eius oblatio erat infiniti valoris, At verò modo non dicitur Chriſtus immediatè offerre niſi impropriè, in quantū, ſcilicet, ipſe iuſsit nobis offerre. Propter quod dicebat D. Paulus: Chriſt⁹ ſemel ſeipſum obtulit. Et ad Hebræos. 9. Introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuenta. Et D. Petrus. 1. ſua can. c. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Si ergo hoc ſacrificium à ſacerdote oblatū, eſt finitū in valore, quantò pluribus fuerit applicatū, tantò minus continget vnicuiq;. Hanc rationē proſequuntur latè, Corduba. q. 3. in probatione ſecundæ opinionis circa dubium principale, & Gabriel ſuper canone. lec. 27. ſub litera. K. ¶ Secundo principaliter ſic argumentor: Niſi virtus prædicta miſſæ finita eſſet, & niſi diuiſa in plures minueretur in ſingulis, ſequeretur, ꝙ per vnicā miſſam poſſet quis mereri primā gratiā, & alia bona, & ſatisfacere pro quotcunq; peccatoribus, & peccatis, etiam animarū purgatorij, pro quibus voluerit illā applicare, ac ſi pro vno tantum illam offerret. Conſequens autē eſt falſum: tū, quia cōtra cōmunem ſenſum, & ritū Eccleſiæ inſtituētis multas miſſas, & multa ſuffragia etiā pro vno defuncto, & pro boni alicui⁹ impetratione: tū etiā quia ſicut in amicitia humana videmus, ꝙ amicus per ſuam ſupplicationē, vel obſequiū meretur maius bonū vni, vel paucis, quā multis, idq; ſecundū legē amicitiæ: ità videtur dicendū apud Deum, quia iuſtitia humana exemplificatur à diuina: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam cū omnis pœna viuorum, & mortuorum ſit finita, ſi virtus miſſæ eſſet infinita, pro omnibus ſatisfaceret & mereretur.

2. argum. (beside "Secundo principaliter")

3. argum.

¶ Tertiò, argumentatur Sotò in hunc modum: infinitus valor ſatisfactionis Chriſti ſolum æſtimatur quantum ad ſufficientiam, nam quantum ad efficaciam non operatur, niſi finitè per ſacramenta, ideòque ſingulis, etſi inſtrumenta eiuſdem paſsionis exiſtant, non niſi ſub gradu finito, & ad certam menſuram, tribuit eſſe cauſas gratiæ, ex opere operato, vt eſt videre in baptiſmo, & in cæteris: idemque contingit in ſacramento Euchariſtiæ, quod quāuis corpus & ſanguinem veraciter contiuet, non niſi limitatum gratiæ modum ex ſua inſtitutione confert: ergo ſicut Euchariſtia, quatenus ſacramentum non confert gratiā ex opere operato, niſi limitatè, ſicut & cætera ſacramenta: ità etiam quatenus ſacrificium ex ipſo opere operato, hoc eſt, ex ipſa ratione inſtitutionis Chriſti, qui non diſpoſuit per inſtrumenta ſuæ paſsionis operari niſi finitè, non erit ad ſatisfaciendum infiniti valoris ſed finiti: atque adeo oblatum pro pluribus non tantum proderit ſingulis ac ſi pro vno tantum offerretur.

Sententia Caietani et aliorum.

¶ Contrariam tamen ſententiā tenet Caietanus tomo tertio opuſculorum, quæſtione ſecunda, de celebratione miſſarum. Syluester verbo. miſſa. 1. quæſtione noua, Angelus eodem verbo. quæſtione. 52. Canus de locis Theologicis lib. 12. cap. 13. ad. 10. argumentum. D. Thomas. 3. part. quæſtione. 79. articulo. 5. cum Caietano ibidem & in. 4. diſtinct. 45. art. 4. ad vltimum. Corduba quæſtione citata in quinta opinione, cōcluſione. 3. & pro eadem citat Sotum in. 4. d. 13. q. 2. art. 10. Sed profectò vix Soti mens percipitur in locis citatis, vbi modo hāc modo illā ſententiam videtur amplecti, quanuis ſemper magis in primā declinet. Qui omnes Doctores vnanimiter dicunt fructum meritorium & ſatisfactorium ſacramenti, & ſacrificij miſſæ valere tantum ex condigno ſingulis (cum pro multis offertur) ac ſi vni tantū applicaretur. Quæ ſentētia mihi ſemper viſa eſt verior atq; probabilior.

Sententia autoris.

Et probatur: virtus miſſæ ex opere operato in ſe & abſolute ſumpta eſt indeterminata, & infinita ſyncategorematicè, vel extenſiuè, quanuis categorematicè ſit finita, ita quod nō applicatur, nec applicari poteſt tot homi-

1. Ratio.

nibus & in tanto gradu, quin pluribus, & in maiori gradu applicari, & valere poſſit: ergo nihil prædicti fructus detrahitur vni ex conſortio aliorum. Conſequentia eſt nota: Quia alioqui nullo modo eſſet infinita, & indeterminata prædicta virtus, vt cõſtat. Antecedens autem probatur: Res oblata in hoc ſacrificio eſt Chriſtus paſſus ibi repræſentatus, & eius merita infinita ibi applicata: ergo illius oblationis, & ſacrificij virtus eſt prædicto modo infinita. Et ſi negetur hæc conſequentia, ſicut & negatur ab Scoto loco ſuperius citato dicendo; quod virtus ſacrificij non ex quantitate rei oblatæ, ſed offerentis immediati, puta, ſacerdotis, vel Eccleſiæ attendenda eſt, & ſic cum hæc ſit finita, totius ſacrificij virtus dicetur finita. Contra hoc ſic argumentor, & probo, quod licet id ſit verum quoad virtutem ſacrificij ex opere operantis, non tamen quo ad eius virtutem ex opere operato, de qua noſtra ſententia procedit. Primo: Quia, ſi ità eſſet, quod hæc virtus menſuraretur ſecundum deuotionem offerentis immediati, ſequeretur, quod miſſa ſacerdotis in mortali peccato celebrantis, aut quando pauciores iuſti eſſent in Eccleſia non æque prodeſſet ex opere operato Petro, pro quo celebratur, ſicut miſſa in ſtatu gratiæ, aut quando plures iuſti eſſent in Eccleſia, celebrantes: hoc autem eſt contra communem ſenſum Eccleſiæ, & contra Diuũ Auguſtinum, de conſ. diſtinctione ſecunda in capit. vtrùm. dicentem: Nihil à bono maius, nihil à malo minus offertur. Secundò: Virtus ſacramentorum ex opere operato non pendet ex deuotione, virtute, ſeu dignitate miniſtri, vel Eccleſiæ, ſed ex meritis Chriſti ibi applicatis ex illius inſtitutione: ergo idem etiam eſt dicendum de virtute ſacrificij miſſę, quatenus tale eſt. Probo conſequentiam: Nam vtrobique eſt virtus ex opere operato ex eadem cauſa proueniens, & vtrobique eſt inſtrumentum paſſionis Chriſti, & meritorum eius applicatiuum, ex ipſius Chriſti inſtitutione, vt docet Diu. Thom. in 4. diſtinctione quadrageſimaquinta, quæſtione ſecunda, articulo primo & ſecundo, & tertia parte, quæſtione ſeptuageſima nona. Quare licet requiratur intentio ſecundum ritum Eccleſiæ applicatiua huius ſacrificij, non tamen ex ea, vel ipſius offerentis, vel Eccleſiæ deuotione, vel dignitate proueniet virtus ex opere operato ipſius, vt eſt ſacrificiũ. Sicut nec prouenit virtus ipſius, vt eſt ſacramẽtum niſi ex meritis tantum Chriſti ibi ſecundum ritum Eccleſiæ legitimè applicatis ex Chriſti inſtitutione. Eo vel maximè, quod ſi rẽ attentius conſiderare velimus, non excludimus actum offerentis à virtute infinita huius ſacrificij. Sed, ſicut damus rem oblatam infinitam: ità etiam oblationem, quæ eſſentialiter, & directè ſit ſacrificium. Demus de ratione ſacrificij eſſe non ſolum rem oblatam cum intentione offerentis, ſed etiam deuotionem, ſeu actionem ipſius offerentis, vt Doctores contrariæ ſententiæ volunt: & adhuc ex hoc nihil ſequitnr contra nos. Chriſtus enim (vt conſtat) ſeipſum obtulit Patrį factus pro nobis hoſtia, & offerens. Et ſic qui illum ipſum Chriſtum mortuum in cruce offert, ſanè non modò rem oblatam à Chriſto, hoc eſt, vitam Dei infiniti valoris, ſed etiam oblationem, & deuotionem, eiuſdem Chriſti offert. Quare licet ſacrificium ſacerdotis, vel Eccleſiæ, id eſt, oblatio facta, vt emanans à ſacerdote, & Eccleſia, infinita non ſit; tamen ſacrificiũ, hoc eſt, oblatio ſeu deuotio Chriſti, quæ à ſacerdote offertur (licet oblatione finita à ſe elicita) infinita eſt. Et ſic non ſolum damus ſacrificium infinitum pro re oblata; ſed etiam pro actu offerendi, vt cum omni proprietate dici poſſit, ſacrificium à ſacerdote oblatum eſſe infinitum. *Obiectio.* Et ſi quis obijciat ex hoc ſequi nullum eſſe diſcrimen inter ſacrificium, quod nos quotidie offerimus incruentum, & illud, quod Chriſtus ſemel in cruce obtulit, vt oblatio eſt; *Reſponſio.* reſpondeo negando ſequelam. Nam actus, quo nos offerimus eſt finitus, licet res à nobis oblata ſit infinita, ſiue rem oblatam appelles ipſam Chriſti ſubſtantiam, ſiue ipſam oblationem, & actum infinitũ quo ſe patri obtulit. At verò actus quo ſe Chriſtus obtulit crat ſimpliciter infinitus, & infinitè acceptus Deo. Et ratio diſcriminis eſt: Nã nos offerimus ipſum Chriſtum agnum immaculatum, atque etiã offerimus ipſam eius oblationem, ſeu ſacrificiũ, cum tamen Chriſtus nullius alterius ſacrificium obtulerit, imò neque ſuam oblationẽ actu diſtincto obtulit, ſed ſeipſum offerens oblationẽ fecit, nõ in actu ſignato, vt dicitur, ſed in actu exercito. Nõ actu veluti reflexo, vt nos, qui eiuſdẽ actũ habemus pro obiecto cũ offerimus, ſed actu directo, eodẽ, ſcilicet, quo ſeipſũ obtulit, & nõ diſtincto. Itaq; immediatũ obiectũ ſuæ oblationis fuit nõ oblatio alterius, vel ſua, ſed ipſemet agnꝰ Dei. Cũ tamen noſtræ oblationis finitæ immediatus terminꝰ ſit nõ ſolũ ipſe Chriſtꝰ, ſed etiã oblatio & actio, qua ſeipſũ obtulit. Et ſic oblatio perſonalis Chriſti erat ſimpliciter infinira quo ad acceptationẽ, quia erat oblatio Dei. At verè noſtra, quę eſt ex nobis, eſt quidẽ finita,

nita, quanuis eadem noſtra, hoc eſt terminus noſtræ, quæ eſt oblatio Chriſti, infinita ſit. Cum ergo non ſolum rem oblatam, verùm etiam oblationem infinitam offerat ſacerdos: dici non poterit, valorem miſſæ, & eius effectum eſſe finitum, ſed eſſe maiorem, & maiorem ſyncategorematicè, iuxta maius & maius vas deuotionis, quo ille valor infinitus exhauritur. Nam quemadmodum vis, & potentia cauſæ vniuerſalis eſt generalis, & indeterminata, determinatur autem per cauſas particulares, & inferiores, ſiue miniſtrantes, nõ aliter, ac virtus ſolis per ignem generat ignem, & per hominem, hominem; & Imperatoris autoritas, ac poteſtas alia facit per prætores, alia per conſules, alia per duces; ità etiam virtus paſſionis Chriſti illimitata cum ſit ſecundum ſe, & infinita, alia facit per vnum ſacramentum, alia per aliud, alia per huius orationis deuotionem, & fidem, alia per illius. Determinatur verò effectus huius ſacrificij in hoc, aut illo homine per deuotionem eius, pro quo offertur, & cui à ſacerdote applicatur. Itaque ad determinatum hunc effectum immenſæ virtutis illius hoſtiæ concurrit intentio ſacerdotis huic applicantis, & eius, cui applicatur deuotio. Intentio quidem miniſtri applicando virtutem ſacrificij, vel ſacramenti. Deuotio autem, vel diſpoſitio ſuſcipientis, quantificando eius virtutem, vel effectum. Quod vtrumque in canone miſſæ ſignificatur. Nam intentio miniſtri applicantis exprimitur in eo, quod dicitur: Quæ tibi offerimus pro Eccleſia ſancta tua, &c. Et infra: Memento Domine famulorum famularũque tuarum. Actus verò deuotionis quantificantis fructum ſacramenti, quando ſublungitur: Quorum fides tibi cognita eſt, & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, &c. Sicut ergo vnius deuotio alteri non præiudicat illam minuendo: ità nec fructus ex infinito ſacrificio oblato minui poterit ex multorum participatione; atque adeò oblatum pro pluribus tantum proderit ſingulis, ac ſi pro vnoquoque illorum offerretur. Et hæc eſt præcipua ratio huius ſententiæ. Quæ

2. *Ratio.* & ſecundo principaliter probatur hoc modo: In alijs ſacramentis eſt virtus ex opere operato infinita ſyncategorematicè, vel extenſiuè in ſe abſolutè conſiderata ante applicationem huic, vel illi factam; & eſt dicere, quod eſt virtus infinita, quo ad ſufficientiam: ita, ſcilicet, quod, quanuis eorum virtus non ſit infinita categorematice, vel intenſiue, ſed finita, non tamen ſic eſt determinata, ſiue taxata à Deo ad tot homines, ſi ue gradus gratiæ, vel fructus, quod non ad alios, nec ad plures homines, & gradus extendi poſſit. Poteſt enim extendi in infinitum, & non tot, quin pluribus, & in maiori gradu, ſecundum cuiuſque ſuſcipientis maiorem diſpoſitionẽ, valere & prodeſſe, quanuis non, niſi in quantitate finita, & determinata à quocunque ſuſcipiatur: ergo idem etiam erit dicendum de ſacramento Euchariſtiæ, & de ſacrificio miſſæ, ſcilicet, quod eſt veluti quędam cauſa vniuerſalis de ſe indeterminata ad tantum, vel tantũ effectum, & determinatur à cauſa particulari, puta, à deuotione, vel diſpoſitione ſuſcipientis ad hunc, vel illum maiorem, ſine alterius detrimento: & ſic, quod pro pluribus oblatum non minus proderit ſingulis, quã ſi pro vno tantum offerretur. Scio multos Doctores communiter dicere, hoc ſacrificium, & reliqua ſacramenta ex inſtitutione diuina ex opere operato habere certum, atque taxatum gradũ virtutis ſuæ, qui applicatur huic, vel illi, & vltra quem non poteſt ipſi, vel alteri amplius applicari. Sed hæc ſententia eſt apertè falſa, vt docet Caietanus in quodlibeto iam citato. Vbi non tollit virtutem huius ſacrificij, vt illi Soto falſo adſcribit; ſed ponit eam non taxatam in ſe, ſed ſecundum diſpoſitionem ſuſcipientis. Quod eſt dicere, quod eſt infinitum ſyncategorematicè, hoc eſt, ita ſufficiens ex ſe, vt non tot quin pluribus, & in maiori gradu ſecundum cuiuſque diſpoſitionem applicari, & participari poſſit, vt dictum eſt. Si autem conſideretur hoc ſacrificium, vt iam applicatum huic, vel illi: ſic eius effectus ex opere operato, eſt finitus, & determinatus ſecundum quantitatem & diſpoſitionem participantium. Et ſi quis contra iſtam rationem obijciat, quod ſi ea aliquid valeret, ex illa ſequeretur, miſſam dictam pro paruulo habere valorem infinitum, cum non ſit deuotio, ex qua terminetur, & ſimilis difficultas videtur eſſe de miſſa celebrata pro defuncto, quando ipſe de hoc nihil ordinauit, ſed alius ſua ſponte illam pro eo dicit. Et vt magis vrgeat ratio, ponamus ſacerdotem, qui talem miſſam celebrat, eſſe in peccato mortali, vt nulla ſit deuotio, ex qua terminum poſſit ſuſcipere. Reſpondeo primò, eſſe omnino per accidens, quod nulla ſit diſpoſitio ex parte eius, qui miſſam dicit, & illius, pro quo dicitur, & eius ad cuius inſtantiam celebratur: atque adeò tunc dicendum erit, vel, quod miſſa nullum habet effectum, quia paſſum eſt omninò indiſpoſitum, vel, ſi habet in eo caſu *Obiectio.* *Reſponſio.*

Mmm 2 meta-

metapbyſico, & rarò ſolus Deus taxat fructum, qnem ſi haberet motum liberi arbitrij, quo mágis, vel minus moueretur in Deum ſuſcipiens, nullo modo taxaret, quin potius quantum eſt ex parte ſacrificij, quod eſt veluti cauſa, & inſtrumentum vniuerſale, illimitata virtus ex illo exiret. Vel diço ſecundo, quod ex deuotione Eccleſiæ limitatur effectus in eo caſu, quod qualiter fiat ſoli Deo eſt notum; quia eſt rarum & præter legem. Eſtque huius rei accõmodatiſsimum exemplum in baptiſmo. In quo videmus, quod limitatur eius effectus in paruulo, & in dormiente nullam omnino diſpoſitionem habeute, ex intentione Eccleſiæ, quæ deficere nunquam poteſt: vel ex Dei voluntate, qnæ prædeterminauit talem effectnm taxare. Ità reſpondet Syluefter ſoluens hoc idem argumentum verbo, miſſa. 1. quæſtione nona, verſiçulo, ſed cir-
3. Ratio. ca prædicta. Tertio principaliter probatur noſtra ſententia ex canone miſſæ. Vbi non ſolum generaliter pro Eccleſia, pro principibus Chriſtianis, ſed etiam ſpecialiter pro ijs, qui in memento cogitantur, & pro omnibus circunſtantibus docemur ſacrificium illud offerre, & applicare. Idque ex opere operato, non ſolum quantum ad vim impetratoriam, ſeu orationem Eccleſiæ; ſed etiã quantum ad vim meritoriam & ſatisfactoriam. Dicitur enim: Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc ſacrificiũ laudis: pro redemptione animarum ſuarum, hoc eſt, pro ſatisfactione animarum ſuarum. Accipitur enim ibi, redemptio, pro ſatisfactione. Quia ratione Chriſtus dicitur nos redemiſſe, hoc eſt, ſatisfeciſſe pro noſtris peccatis: ſed conſtat non eſſe determinatum numerum cogitandorum in memento, nec circunſtantium: ergo ſentit Eccleſia ex opere operato nihil detrahi vni ex conſortio aliorũ de fructibus prædictis. Probo conſequẽtiam: Alioqûi quilibet, & maximè faciens miſſam per ſe celebrari, iuſtè poſſet quemlibet alium circunſtantẽ, aut ſuperueniẽtem ab ea repellere, & prohibere, ne alij in memento cum ipſo memorarentur, ne ex eorũ cõſortio miſſæ prædictus fructus ſibi minueretur. Hæc ratio eſt efficaciſsima, quã & ſoluere nititur magiſter Soto. Sed actum agit.

Ad. 1. argumentũ pro ſententia Sobti. ¶ Reſtat nunc reſpondere ad argumenta facta pro prima opinione. Vnde ad primum conceſſa maiori, negn minorẽ. Et ad primã probationẽ dico, falſum eſſe, ꝙ virtus ſacrificij miſſæ, nõ ſolũ attenditur, ex quãtitate rei oblatę, hoc eſt, Chriſti, & meritorũ eius, quę ibi offerũtur, ſed etiam & potius ex quãtitate, & virtute immediati offerentis. Iã enim ſupra oſtendimns, ꝙ quãuis ad determinatũ huuc effectum immenſæ virtutis ſacrificij altaris ſimul concurrant intentio ſacerdotis, huic applicãtis, & deuotio eius cui applicatur, tamẽ intentio ſacerdotis ſolũ concurrit applicando virtutem ſacrificij, vel ſacramẽti, & intentio illius, cui applicatur eſt, quæ quãtificat effectum talis virtutis. Nec obſtat illud quod adducitur ex D. Gregorio: Nõ quãtũ, ſed ex quãto in ejus ſacrificio offeratur, Deus penſat. Loquitur enim ibi de virtute prouenięte ex opere operãtis; ad quã quidẽ nõ ſolum quantitas rei oblatæ, ſed etiam bonitas operãtis cum omnibus ſuis circunſtantijs conſideratur à Deo, vt docet D. Thom. 3. parte, quæſt. 79. artic. 5. Imò ad prædictã virtutem, & bonitatem ex opere operantis, magis offerentis deuotionem, quam quantitatem rei oblatæ reſpicit Deus, vt ex verbis ipſius D. Gregor. colligere licet. Ad ſecundã probationem eiuſdem minoris ex dictis in prima ratione pro noſtra ſententia patet ſolutio. Ibi enim oſtendimus, qualiter dici poſſit, quod res oblata, & oblatio ſit infinita in ſacrificio miſſæ: quanuis ipſa actio ſacerdotis finita ſit. ¶ Ad ſecundun argumentum Ad. 2. arg.
reſpondetur, cõcedendo ſequelã ad hunc ſenſum, ꝙ vna miſſa ex opere operato poteſt prodeſſe multis, & innumeris hominibus, & animabus purgatorij, quo ad vtramque vim, ſcilicet, meritoriam, & ſatisfactoriam ſecundum cuiuſque diſpoſitionem dumtaxat: ſi omnibus eis ſpecialiter applicetur per ſacerdotem, nec vni detrahitur ex conſortio aliorum, quia quilibet recipit ſecundũ ſuam diſpoſitionem, ac ſi pro eo ſolum celebraretur, quod non habet locum in virtute ex opere operantis tantum: quia eſt finita, vt ex ſupra dictis conſtat. Et de bac procedit ſecunda probatio minoris deſumpta ex ſimilitudine amicitiæ humanæ. Ad alteram, quæ deſumitur ex ritu Eccleſiæ, cui noſtra ſententia aduerſari dicitur, reſpõdeo, id eſſe falſum: Nam iden Eccleſia, & quidem rectè, multas miſſas ſpecialiter pro vno viuo, vel defuncto ad prædictos effectus, celebrari inſtituit; vt qui non eſt diſpoſitus, niſi ad participandum vnum, vel duos gradus prædictorum fructuum vnius miſſæ, iam ex alterius miſſæ celebratione alios duos participans maiorem fructum ex pluribus, quam ex vna miſſa recipiat. Eo vel maximè, quod ſæpè ſæpiùs offeruntur miſſæ ad Deum, vt per modum impetrationis aliqua bona, ſiue temporalia, ſiue ſpiritualia ab eo obtineamus. Et cùm hæc non nitatur in aliqua iuſtitia, aut debito, ſed in ſola liberalitate, & miſericordia donantis, poterit contingere,

vt

vt non ad primam orationem, nec ad ſecundam, ſed ad quartam, vel ad quintam noſtris Deus annuat votis. Et ſic non fruſtrà multiplicantur ſacrificia, ſicut nec fruſtra; ſed maxima cum vtilitate, in oratione perſiſtimus.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum ex ſecunda ratione patet ſolutio. Ibi enim diximus, quod quanuis virtus ſacramentorum ex opere operato in ſe & abſolutè conſiderata ante applicationem huic, vel illi factam, ſit infinita ſyncategorematicè, hoc eſt, infinita, quo ad ſufficientiam, categorematice tamen, & quo ad efficaciam, eſt finita, quia non niſi in quantitate finita, & determinata, iuxta propriam diſpoſitionem ab vnoquoque ſuſcipitur. Et idem habet Euchariſtia, tam inquantum ſacrificium, quam inquantum ſacramentum. Et ſi hoc voluit dicere Soto in ſuo argumento, verum dixit. Nihil tamen ex eo ſequitur contra noſtram concluſionem. Si autem quando dixit, quod infinitus valor ſatisfactionis Chriſti non operatur, niſi finitè per ſacramenta, & ideò ſingulis, non niſi ſub gradu finito, & ad certam menſuram, tribuit eſſe cauſas gratiæ, vult ſignificare (vt ſignificare videtur) quod hoc ſacrificium, & reliqua ſacramenta ex inſtitutione diuina ex opere operato habent certum, atque taxatum gradũ virtutis ſuæ, qui applicatur huic vel alteri, & vltra quem ipſi, aut alteri amplius applicari non poteſt, aſſumptum ab ipſo in argumento eſt falſum, vt ex mente Caietani diximus in eadẽ ratione. Sed potius eſt dicendum, quod quemadmodum paſſio Chriſti omni generi humano profuit quantum ad ſufficientiam, quantum ad efficaciam autem non niſi ſolis credentibus, & iuxta quantitatem fidei vniuſcuiuſque: ità etiam vna & eadẽ hoſtia, ſufficeret pro omniũ hominũ ſatisfactione: ſed efficaciter ſolũ prodeſt ijs, quibus applicatur iuxta fidei, & deuotionis menſuram. Quod & egregiè ſignificauit D. Tho. 3. par. q. 79. artic. 5. Vbi in hunc modum dicit: Euchariſtia inquantum eſt ſacrificium habet vim ſatisfactiuam, ſed in ſatisfactione magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis. Vnde, & Dominus dicit Lucæ. 21. de vidua, quæ obtulit duo æra, ꝙ plus omnibus miſit. Quanuis ergo hæc oblatio ex ſui quantitate ſufficiat ad ſatisfaciendum pro omni pœna; tamen fit ſatisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus, ſecundum quãtitatem ſuæ deuotionis, & non pro tota pœna. Hæc Diu. Thomas. Et in ſolutione ad. 3. quòd per hoc ſacrificium, inquit, tollatur pars pœnæ, & non tota pœna, non contingit ex defectu virtutis ſacrificij; ſed ex defectu deuotionis humanæ. Et articolo. 7. ad. 2. Illis, ait, pro quibus offertur, prodeſt plus, aut minus, ſecundum rationem deuotionis eorum. Gabriel ſuper canon. lect. 27. citat pro ſua ſententia Diu. Thomam in. 4. diſtinctione. 45. quæſtione vnica, quæſtiuncula. 2. dicentem, quod magis valet ſuffragiũ alicui, quod pro eo ſingulariter fit, quã quod fit pro eo communiter, & pro multis alijs. Sic enim effectus ſuffragij diuiditur ex diuina iuſtitia inter eos, pro quib⁹ fit. Immeritò tamẽ: Nã hæc verba D. Tho. quæ habentur. q. 2. illius diſtinctionis, ar. 4. quæſtiũcula. 2. in corpore, nõ ſunt ad propoſitũ cũ ibi D. Tho. loquatur de ſuffragijs, & orationib⁹ in cõmuni, nõ autẽ ſpecialiter de hoc ſuffragio, de quo in locis citatis apertè ſenſit ex ſe ſe non eſſe limitatum. Vel, ſi loquebatur etiã de ſacrificio miſſæ, poſteà factus doctior mutauit ſententiam in. 3. p.

Quæſtio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc deuotio, ſecundũ quã virtus huius ſacrificij quantificatur, ſit tantũ eius, pro quo ſacrificiũ fit; vel potiùs etiã ſit ſacerdotis applicãtis, & exequentis ſacrificiũ, & illorũ, ad quorũ inſtantiã miſſa celebratur: & deniq; omniũ aſtantiũ, & offerentiũ? *Reſponſio.* Ad cuius explicationẽ dico breuiter primò, quod valor miſſæ præcipuè quãtificatur ex deuotione illi⁹, pro quo ſpecialiter offertur. Id enim eſt, ad quod directè ordinatur ſacrificium, vt ſacrificium eſt, ſcilicet, vt is, pro quo offertur, expietur à pœna: ſicut & ſacramentũ, vt ſacramentum reſpicit directè ſuſcipientem, ad expiandum illum à culpa, & ad conferendum ei gratiam. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus, quando dixit: Hic eſt calix ſanguinis mei, qui pro vobis effundetur. Quare in veteri lege omnia ferè ſacrificia ordinabãtur, non tã ad offerentes, quã ad illos, pro quibus offerebãtur. Dico ſecũdò, ꝙ etiã quãtificatur ex deuotione offerẽtis, nõ ſolũ quando pro ſe offert miſſam; quia tunc habet rationẽ eius, pro quo offertur, ſed etiã, vt offerens eſt. Quod eſt intelligendũ, dummodo habeat deuotionẽ. Nã, ſi ſolũ habet intẽtionẽ, vt ſi ſit malus ſacerdos, in peccato mortali exiſtens, nulla portio ſibi reſpõdebit. Itaq; ſi ſacerdos immediatè offerens aliquã habet deuotionẽ, credi debet fructũ etiã ſibi correſpondere ex ſacrificio, iuxta quantitatem talis deuotionis, quem applicare poterit, cui voluerit. Ità docet Diu. Thom. 3. p. q. 79. ar. 5. Vbi dicit de Euchariſtia, vt eſt ſacrificium, quod ſit ſatisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus ſecundum quantitatem ſuæ deuotionis.

Et colligitur ex verbis Chriſti apud Matt.c.
26. & apud Luc.c.22.dicētis:Quod pro vo
bis,ſcilicet,ſumētibus,& pro multis,ſcilicet
alijs effundetur in remiſsionē peccatorū.Et
Fruct⁹ miſſæ & ſacramentorum augetur ex deuotione miniſtri.
Eccleſia in canone dicit:Pro quib⁹ tibi offe
rimus,vel qui tibi offerunt pro ſe ſuiſq; om
nibus,&c.Imò cū non ſolum ſacerdos , qui
celebrat,ſed etiā omnes aſtantes,atq; etiā il-
lj,ad quorum inſtantiam dicitur miſſa , ſint
aliquo modo offerentes,quāuis mediatè,iux
ta quantitatē ſimiliter deuotionis illorum,
quātificabitur valor huius ſacrificij. Omnes
enim iſti ſunt,qui ex opere operato , aliquē
fructum quamuis inæqualē ex eo percipiūt,
ſecundū deuotionē vniuſcuiuſq;, vt cōmu-
niter dicūt Doctores. Ex quo colligitur,quā
ratione verum ſit quod dicunt Gabriel , &
alij relati à Corduba quæſtione ſupra citata,
nempe,quod virtus ſeu valor ex opere opera
to huius ſacrificij,& aliorū ſacramētorū cre-
ſcit,vel minuitur ex deuotione miniſtri,vel
Eccleſiæ. Quod etiā docet Soto lib.9.de Iu-
ſtitia.q.2.ar.2. de hoc ſacrificio,licèt nō de
alijs ſacramentis. Quia, ſcilicet,vt dictū eſt,
quantificatur virtus ſacrificij & ſacramenti
ex quantitate fidei, & affectus,tam ſuſcipiē
tis,quam offerētis,vt D.Tho.ſæpe dicit.No
lo ſignificare,quod quando pro aliquo cele
bratur miſſa, vel quando alicui confertur ſa
cramentum,ex deuotione offerentis,vel mi
niſtri,accreſcit ei, pro quo miſſa dicitur,vel
illi, qui ſuſcipit ſacramentum, aliquis valor
ex opere operato,vltra illum,qui reſpondet
propriæ diſpoſitioni,vel deuotioni. Nā hoc
eſt falſum,& contra rationē,cùm nulla for-
ma recipiatur,niſi in ſubiecto diſpoſito,& ſe
cundum quantitatem propriæ diſpoſitionis.
Sed quod volo dicere eſt, quod ex ipſo ſa-
crificio miſſæ,atq; etiam ex ſacramēto,quod
confertur ex opere operato cōſurgit aliquis
fructus,vel valor pro ipſo offerente, vel mi
niſtrante proportionatus propriæ deuotio-
ni,& ſic fructus huius ſacrificij , & aliorum
ſacramentorum dicitur creſcere , vel minui
ex deuotione miniſtri,vel Eccleſiæ.

¶Sed quoniam diximus fructum ſacrificij
miſſæ,ex opere operato correſpondere tam
deuotioni eius,pro quo miſſa dicitur, quam
ipſius offerentis, & aliorum , qui interſunt,
vel inſtant,vt miſſa celebretur, inæqualiter
tamen , operæpretium erit, vt explicemus
modum , atque ordinem , quo eſt intelli-
Dubium.
genda iſta diuerſitas, & inæqualitas partici-
Sententia Nauarri.
pationis.Nauarrus in Manual.capit.vigeſi-
mo quinto , numero centeſimo vndeci-
mo, verſi.arbitror autem.in quinque por-
tiones diuidit valorem cuiuſcunque miſſæ.
Primam portionem dicit deputari cuicun-
que ex eo ſolum , quod eſt orthodoxus.
Secundam, ex eo , quod eſt circunſtans.
Tertiam,toti Ecleſiæ, & ſpecialiter nomina
tis in canone,nempe,Papæ,Regi,&c. Et has
tres dicit eſſe ſtabiles, nec minui ex maiori
copia participantium,nec creſcere ob mino-
rē:quamuis nō dicit ipſe eſſe æquales. Quar-
tam portionem confert ſacrificanti. Quintā
ijs,pro quibus ſacrificiū fit, vel qui pitantiā
porrigūt. Et has dicit creſcere,vel decreſcere
iuxta maiorē,vel minorem numerū partici-
pantium,eſſeque maiores,quā ſunt tres prio
res. Et huius diuerſitatis totiuſque doctrinæ
à ſe traditæ nullam aliam rationem aſsignat,
niſi quod tribus dicit dari fructum , vt ſin-
gulis, duobus autem poſterioribus,vt diuer
ſis. Huius autem ſuæ rationis rationem de-
ſumendam eſſe affirmat , ex quadam vni-
tate , quam habent miſſans , & voluntariè
nominati ab eo,& ex quadam vnitate, quā
habent facientes eā fieri,cum ijs,pro quibus
faciunt fieri.Hæc Nauarrus. Sed eius ſenten
Impugnatur Nauarrus.
tia præterquā quod eſt omnino inintelligi-
bilis, continet etiam multa falſa. Nā primò
falſum eſt dicere , quod quilibet ex eo ſolū,
quod eſt orthodoxus habet certam portio-
nem ſatisfactionis ex opere operato,ex qua-
cunq; miſſa prouenientem. Cùm poſsit con
tingere quod ſit in peccato mortali; & tunc
nihil ex opere operato habebit ex iuſtitia cō
ducens ad ſatisfactionem. Sicut nec indulgē
tiæ valent exiſtenti in peccato mortali. Et ſi
dicamus ipſum loqui de cōgruo,& nō de cō
digno,præterquam quod dicere poterimus,
quod eadē ratione valet ad primā gratiā ob
tinendam,adhuc ſententia eſt falſa. Nā ſic ſe
queretur, ꝙ nullus eſſet in Eccleſia in pecca
to mortali,etiā ſi vna tantū miſſa in illa cele
braretur. Si quidē eo ipſo,quod quiſq; eſt fi-
delis mereretur de cōgruo per illam, primā
gratiam , & partem ſatisfactionis. Et quod
de congruo quis meretur dari ſolet à
Deo , licet non ex lege , aut iuſtitia. Præ-
tereà eſt etiam falſum quod dicit de tertia
portione reſpondenti toti Eccleſiæ. Nam
cum tota Eccleſia ex fide ſolum talis dica-
tur, ſimiliter cuicunque fideli,adhuc in pec
cato mortali exiſtenti, ſua portio obueniret
ex condigno, quod eſt æque falſum ac pri-
mum. Præterquam , quod prima & tertia
portio coincidunt inter ſeſe, nec aliqua ra-
tione diſtinguuntur. Quid enim eſt Eccle-
ſia, niſi omnes orthodoxi ? Aut quid om-
nes orthodoxi, niſi Eccleſia ? Item quod
dicit,tres priores partes eſſe ſtabiles , quia
dantur omnibus , vt ſingulis , nulla ratio-
ne probatur : ſed eſt mere voluntarium.
Cur enim non dicemus, quod etiam ea por-
tio,

tio, quę confertur iis pro quibus miſſa dicitur datur omnibus, vt ſingulis, & ita ſtabilis erit? Aut quid refert dari, vt ſingulis, vt verum ſit, quod non minuitur ex numero participantium? Eo vel maximè, quod ex iſta ratione potius colligitur cōtrarium. Si enim illis omnibus datur fructus ſacrificij miſſæ, ac ſi eſſent vna perſona & non prorſus multi; ſequitur quòd ſi illud totum per accidēs eſt maius, aut minus, magis etiā, aut minus participabitur, ſecūdū quod plures, vel pauciores fuerint in ſocietate. Hac ratione vtitur Syluester loco citato ad probandum, quod quando ſacerdos à ſeipſo motus offert miſſam pro multis, per modum vnius, valor eius eſt minor, pro ſingulis. Quod quidem eſt verum; nec contra noſtram ſententiam. Nam quando diximus, quod miſſa pro pluribus oblata, ità prodeſt ſingulis, ac ſi pro vno tantum offerretur, ſolum eſt ſermo, quando illi omnes cauſaliter aliquo modo concurrunt, cum aliqua deuotione, vt optimè docet Caietanus quod libeto ſupra citato. Ex quo infert & bene, quod ſacerdos, qui rogatus ab vno pro multis miſſam dicit, non ſatisfacit. Tunc enim, quia non ſunt plures deuotiones, ſed vna tantum, vnica etiam ſolum illi correſpondet proportio ex opere operato. Quæ ſi inter multos diuidatur minor erit in ſingulis. Denique eſt falſum in ſententia Nauarri, affirmare, quod ille tres portiones priores ſunt ſtabiles. Nam cùm fructus huius ſacrificij, ex mente Diui Thomæ, iam ſæpe citati, quem communiter ſequuntur Doctores, ſit maior, aut minor, ſecundum quantitatem deuotionis, fit, quod ſi eſt maior deuotio, & multitudo iuſtorum in Eccleſia, maior etiam ac maior fructus communicabitur à Deo, ex dicto ſacrificio. Et idem eſt dicendum de ſecunda parte, hoc, eſt, de circunſtantibus, quod quo plures circunſtant, & maiori cum deuotione, maior etiam erit fructus ſacrificij.

Sententia autoris.

¶ Quocirca hac ſententia omiſſa; vt quid in hac re mihi videatur probabilius, explicem, dico primò, non eſſe parem fructum huius ſacrificij in omnibus, ſed eſſe quoſdam, quibus plus, & quoſdam quibus minus obuenit. Itaque ſunt plures portiones, & omnino inæquales huic ſacrificio reſpondentes. Ità tenet Caietanus quod libeto citato, & Soto in 4. diſtinctione decima quinta, quæſtione ſecunda, articulo primo, & Nauarro vbi ſupra: eſtque communis ſententia omnium Theologorum. Dico ſecundo, quod illis ſemper in miſſa datur maior pars fructus ex opere operato, qui illius fuerint cauſæ propinquiores. Quod eſt intelligendum, cæteris paribus in deuotione. Quare exiſtimo, quod primus eſt is, pro quo fit ſacrificium ſpecialiter. Secundus ipſe celebrans. Tertius, procurans, vt miſſa fiat, ſiue eleemoſyna, ſiue prece. Et ſi talis pro ſe miſſam dici iubeat habebit etiam primam, & omnium maiorem portionem. Si autem vltra hoc ſit ſacerdos, qui celebrat, & pro ſe, habebit omnes tres priores portiones, quia eſt, pro quo, & qui celebrat, & qui procurat. Quartus eſt miniſter, & quouis modo adiuuans. Inter quos ſimiliter, id ſeruetur ordo, vt plus recipiat, qui propinquius accedit. Vnde Diaconus plus accipiet, quam ſubdiaconus, & is plus, quā acolythi, & ſic de reliquis, iuxta ordinem, & gradum vniuſcuiuſque. In quinto gradu erunt circunſtantes. Nam pro illis ſpecialiter offertur ſacrificium, ipſiq; illi ſua autoritate, & præſentia deſeruiunt: imò etiam ſunt offerētes, iuxta illud canonis: Et omnium circunſtantium, quorū fides tibi cognita eſt, & nota deuotio, pro quibus tibi offerim*, vel qui tibi offerunt. &c. Caietanus opuſculo ſupra citato cum dicat ſolum aſtantes, aliquoque modo cauſaliter concurrentes ad hoc ſacrificium, percipere fructū illius, vt omnes audientes, imò remotos & ignorantes, eius participes faciat, inquit, quod omnes illi cauſaliter aliquo modo concurrunt, inquantū ſunt membra Eccleſiæ. Sacerdos enim in perſona Eccleſię offert illud, atque adeò quilibet de Eccleſia poteſt dici celebrare & offerre per ſacerdotem. Cęterùm, quamuis hoc ſit verū, & ex hac parte omnis fidelis, etiā remotus, ex omni miſſa fructum aliquem percipiat, adhuc tamen dicendum exiſtimo, quod qui ad eſt, ſpeciali quadam ratione, eſtò nullo modo cooperetur, vt ſacrificiū fiat, percipit aliquē fructum ſpecialem vltra illum generalem, quem Caietanus ponit. Tum, quia eſt is, pro quo ſacrificium offertur ſpecialiter. Tū etiam, quia ipſe illud ſpecialiter offert ſuo ordine, vt modo colligebam ex canone. Et denique, quia aliquo modo cauſat ſacrificiū, cui aſsiſtit, qui ſua præſentia illud approbat, & authorizat. Ex quo colligis, quatuor eſſe modos, quibus is, qui audit ſacrū, participat fructū illius, vt hinc cognoſcas, quā ſit vtile miſſam ſingulis diebus audire, aſſiſtereq; diuinis myſterijs, quā ſæpiſsime fieri potuerit. In ſexto gradu ſunt ablegati, de quibus in miſſa fit mentio, nempe, Papa, Rex, Antiſtes, atque etiam illi, quos ſacerdos in canone nominatim commendat, vel in oratione, dicens, Collectam de infirmis, vel de defunctis. In ſeptimo denique ſunt omnes fideles

Quam vtile ſit miſſam audire.

de Eccleſia in charitate exiſtentes, non modo ob generalem rationem communionis ſanctorum, quia hoc commune eſt cuicunque bono operi, ſed etiam quoniam in orationibus præcipue Dominicarum, & in canone miſſæ mentio fit de illis, dum ſacrificiũ offertur pro viuis, & defunctis. Imò & in quantum ipſi generali quadam ratione, quãuis ſint peccatores, modò ſint fideles, dicuntur celebrare, & offerre ſingulas miſſas per manus ſacerdotũ, iuxta illud Exod. 5. Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi. Et Leuit. 23. & Nu. 28. præcipiebat populus ſacrificia offerre: quod fieri debebat per man' ſacerdotum, poſſunt etiam dici participare de fructu tertij ordinis. Ex dictis omnibus colligo duo. Primum eſt: quod ex quacũq; miſſa in vniuerſali Eccleſia celebrata, participat quilibet fidelis, etiam abſens, & non cogitans, triplicem fructum ex opere operato, & ex iuſtitia, modò ſit in gratia, & ex cõgruo, ſi non eſt in ea. Vnus eſt ratione communionis ſanctorum, vel quia eſt membrum Eccleſiæ. Secundus, quia pro eis offert generaliter Eccleſia ſacrificium. Tertius, quia ipſi etiam ſunt quodammodo offerentes, vt eſt explicatum, licèt quantitas horũ graduum, vt dicunt Nauarrus, & alij, ſoli Deo ſit nota. Infero ſecundo, nulla ratione potuiſſe eſſe veram opinionem refutatam de finito fructu huius ſacrificij. Nã, ſi eſſet certus gradus ex opere operato, cuicunq; miſſæ aſsignatus, iam vbi eſſent plura perſonarum genera, ex octo aſsignatis, & in quolibet genere plures, vt ſi eſſent plures procurantes miſſam, plures audientes, plures iuſti in Eccleſia, &c. minor etiam eſſet fructus in ſingulis, quod certè conceſſu indignum videtur. Et hæc dicta ſufficiant de iſta quæſtione non minus vtili, quam difficili.

Duo corollaria valde notanda.

¶Suppoſito iam valorem miſſæ eſſe infinitum, & quod applicatus pluribus tantum prodeſt ſingulis, ac ſi vni tantum applicaretur, conſurgunt alia non minora dubia ad materiã iuſtitiæ pertinentia, quæ velut propriora noſtri inſtituti, explicare oportebit. Imò, vt ad hæc viam pararemus, longam illã diſputationem de valore miſſæ ſuſcepimus, non ignorantes eam proprie ad materiam Euchariſtiæ pertinere. Sit ergo primũ dubium iuſtitiæ: vtrùm ſacerdos, qui ad ſacrificium, quod facere tenetur, ſiue, quia eleemoſynam accepit, ſiue, quia ipſe illud promiſit, plures admittit, aliquam teneatur facere reſtitutionem? Et procedit quæſtio ſuppoſita tanquam verã opinione, quæ affirmat, quod ſacrificium oblatum pro pluribus non minus prodeſt ſingulis, quam ſi pro vno tantum offerretur. Nam ſi contraria ſententia, quæ à nobis tanquam falſa fuit reiecta, teneatur, proculdubiò erit dicendum, quod ſacerdos taliter celebrans, & peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem, ſiue ſpiritualium damnorum, ſiue temporalium eleemoſynarum: quia planè lædit commutatiuam iuſtitiam, proximumque iniuſtè damnificat in bonis ſpiritualibus, qui minus de fructu miſſæ, ob aliorum participationem, accipit, quam habere debebat. Et quidem de difficultate in ſenſu à nobis intento, ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Corduba enim in quæſtione illa tertia iam citata, concluſione quinta, conatur probare, quod quãuis ex aliorum conſortio nihil fructus miſſæ ex opere operato prouenientis detrahatur illis, quibus ſpecialiter applicatur, nõ tamen ſatisfacit ſacerdos ſuo debito, niſi tot miſſas pro eis celebret, quot & quo modo ſingulis celebrare promiſit. Primò: Quia licèt fructus ex opere operato nõ minuatur, minuitur tamẽ fructus ex opere operantis, quẽ finitũ eſſe diximus, & ſic defraudantur miſſas petentes. Vnuſquiſque enim, qui miſſam petit, intendit vtique petere, vt applicetur ſibi totus illius fructus, qui, & quomodo illi applicari, & prodeſſe poteſt, tam ex opere operato, quam ex communibus orationibus Eccleſiæ. Et certum eſt, quod ex vna, vel ex paucis miſsis, non prouenit illi, vel illis, qui eas commendarunt, tantus fructus ex opere operato, & ex orationibus Eccleſiæ, quantus ex pluribus proueniret. Secundò: Quia qui multas miſſas promiſit, & vnam tantum dicit, defraudat Eccleſiam debita diuini cultus ampliatione, atq; adeò nõ ſatisfacit. Tertiò: Quia nullus poteſt vnico actu pluribus promiſsionibus, & obligationibus ſatisfacere, qui autem plura, vel duo ſtipendia accepit, vnicuique illud conferenti promiſit diſtinctum laborem & miniſterium ſoluere.

Dubium de eo qui ad idem ſacrificiũ vni debitum plures admittit.

Sententia Cordubæ.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

¶His tamen non obſtantibus dico, quod qui tribus, verbi gratia, vel pluribus, miſſam dicere promiſit, ſatisfacit obligationi vnam tantum celebrando pro omnibus. Ità tenet Caietanus quodlibet. ſupra citato, quem ſequuntur communiter Theologi. Syluester in ſumma, verbo, miſſa. 1. quæſtione decima, quamuis teneat eandem ſententiam cum multis conditionibus, & limitationibus. Quæſtione tamen vndecima, apertè fatetur, quod ſecundum tertiam opinionem quam ipſe veram exiſtimat, ità eſt dicendum. Imò, quod maius eſt, etiam ſi ab eo petatur ſine participatione

Sententia autoris.

patione

patione aliorum; quia inquit non eſt bonũ. Et ſic tutus erit, qui pro multis vnã miſſam dicit. Et probari poteſt hæc ſententia hac vnica ratione efficaci. Nulli detrahitur ex conſortio aliorum de fructu operis operati, qui præcipuè intenditur in miſſa, & quem ſolũ ſacerdos applicare tenetur, vt diximus in ſuperioribus: ergo nulli faciet iniuriam alios admittendo; atq; ex conſequenti erit licitum. Sicut, & qui obligatus eſſet aliquem baptizare, vel abſoluere, ob ſtipendium acceptum, nullam illi faceret iniuriam ex eo, quòd alterum, vel plures ſimul cum illo baptizaret, vel abſolueret, dicens: Ego vos baptizo, vel abſoluo, quia nihil vni detrahitur ex conſortio aliorum. Et ex hoc poteſt conuinci, quam ſit friuolum tertium argumentum Cordubæ; ſiquidem videmus fieri poſſe, quòd quis vnico actu pluribus ſatisfaciat obligationibus, & promiſsionibus, etiam in ſpecie, abſq; eo, quòd promiſsionis reus habeatur. Primum autem, & ſecundũ argumentum non conuincunt, contrarium facientes peccare mortaliter; ſed ſolum venialiter. Nã defraudare aliquem fructu ex opere operato proueniente ex orationibus cõmunibus Eccleſiæ, aut defraudare eandem Eccleſiã eo modo ampliatione cultus diuini, non eſt tam grauis materia, vt obliget ad mortale. Imò nec eſſet veniale, ſi ipſe ſua deuotione ſuppleret, vel illi ſpirituali, & non graui læſioni ſatisfaceret in alijs orationibus, vel expleta miſſa repeteret orationes & preces Eccleſiæ. Vt enim diximus ſupra ex mente Nauarri, & aliorum, orationes ab Eccleſia inſtitutæ, etiam ſi priuatim dicantur, habent valorem ex Eccleſiæ deuotione naſcentem. Vel denique horas canonicas, aut pſalmos pro defraudatis recitando.

Ad argu. Cordubæ.

Obiectio. ¶Sed obijciet aliquis contra noſtram ſententiam, ex illa ſequi, quòd ſiquis à pluribus acceperit plures eleemoſynas pro miſsis celebrandis, vna tantum pro illis oblata, poterit omnibus ſatisfacere, abſq; eo, quod ad aliquã ſit obligandus reſtitutionem, ſiquidem nullam facit iniuriam illis, qui eleemoſynas dederunt, nec in hoc aliquod ipſi detrimentũ patiuntur.

Solutio. Reſpondetur tamen, negando ſequelam, ſicut & illam negant vniuerſi Doctores. Quanuis in aſsignanda ratione propter quam, illud conſequens eſt falſum, non omnes eodem modo loquãtur. Sed, vt quid in hac re verum ſit paucis explicemus, dico

1. Dictum. primò, certum eſſe ex ſuperioribus, quòd cũ ſacerdos, qui ſua ſponte pro duobus offert minimè requiſitus, vno ſacro non poſsit æquè omnibus prodeſſe, ſed minor ſit fructus ſacrificij in ſingulis, (& idem eſt, quando requiſitus ab vno tantũ, pro alijs offert) tenetur tunc ad acceptæ eleemoſynæ reſtitutionem. Et ratio huius eſt; Quia cum reſpondeat in hoc caſu fructus finitus, proportionatus deuotioni, vel ſua, vel eius, qui rogauit; quicquid pro alijs offertur detrahitur priori. Fateor ex iuſtitia non teneri ſacerdotem ſuum deuotione in miſſa apponere; ſicque fructum illi reſpondentem poſſe pro alio offerre. Cæterùm ſi fructum reſpondentem ex opere operato deuotioni illius, qui miſſam petit, qui finitus eſt atq; taxatus, in alios diuidat, plures ad eius ſacrificij participationem, ſua voluntate, admittendo, iniuriam faciet ei, qui eleemoſynam dedit, & ſic erit obnoxius reſtitutioni. Ex quo infertur, quòd quando vna eademq; perſona iubet plures miſſas ſibi dici, vt in teſtamentis vſu receptum eſt, tenetur ſacerdos ſub mortali, & ſub onere reſtitutionis omnes dicere; nec vna poterit ſatisfacere; Quia cum ſit tunc tantũ vna deuotio, ſi tantum dicat vnam miſſam, tantum erit vnus fructus, & ſi plures miſſæ, plures fructus. Dixi, quòd quando ſacerdos ſua ſponte dicit miſſam pro pluribus; non ſatisfacit; non quia peccet, vel aliquid reſtituere teneatur; ſed quia fructus eſt minor in ſingulis, Ex quo fit, vt ſi ſimul etiam tunc miſſam offerat pro illis, pro quibus offerre obligatur, vel ratione ſtipendij, vel ratione promiſsionis ad reſtitutionem obligetur.

2. Dictum. ¶Dico ſecundò; quòd quamuis qui plures accipit eleemoſynas in caſu, quo ſunt multi petentes, non videatur aliquẽ defraudare, iuxta ſententiam à nobis ſuperius poſitam, non tamen poteſt vna miſſa ſatisfacere, ſed ad reſtitutionẽ tenebitur eius, quod vltra iuſtum ſtipendium acceperit. Hæc eſt communis ſententia omnium Doctorum. Et probatur: Stipendium miſſæ, non datur ob fructum ſacrificij applicandum; quia cum id ſit ſpirituale, ſimonia committi videretur, ſed datur in ſtipendium temporale, quo indiget celebrans, vt ab adminiſtrando viuere poſsit, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 9. Qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt, & qui altario deſeruiunt, cum altario participant. Huiuſmodi autem ſtipendium, ſiue conſuetudinem, ſiue legem poſitiuam attendas, eſt determinatum, vel ad vnum, vel ad duos argenteos. Et ſi attendas legem naturalẽ, cui omnis conſuetudo, & lex poſitiua cedere debet, ad id, quod ad ſtrictam miniſtri ſuſtentationem ſufficit, vt infra videbimus: ergo qui viginti, aut cẽtum argenteos pro illo ſtipendio recipit, etiam ſi ab vno petente vnum, & ab alio alterum accipiat, & eſtò nullum in particulari dam-

 nificet,

pificet: quantum ad fructum ſacrificij iniuſtitiam committet, quia plus longè corradit pro labore, quam prædictus labor mereretur. Sicq; ſunt omnes & ipſa reſpublica rationabiliter inuiti, quòd ille pro paruo labore tam magnam ſummam accipiat. Quod eſt iniuſtum & inæqualitas magna, ſiue habita ratione laboris ad mercedem, ſiue ſtipẽdij ad ſuſtentationem. Eſtque huius rei accommodatiſsimum exemplum: Furatur quis modica à diuerſis, ita vt ex illis paruitatibus magnam ſibi quantitatem pariat. Certum eſt tunc, quòd quanuis nullum in particulari notabiliter damnificat, tenetur ad reſtitutionem, vt latè oſtendimus in materia de furto. Et id non ob aliam rationem, niſi quia omnes ſimul ſunt rationabiliter inuiti, quòd ille diues factus fuerit ex furto. Quod eſt omnino contra ius naturæ, eſtò nullum notabiliter læſerit. Cum ergo omnes illi, qui eleemoſynam, ſiue ſtipendium pro ſacrificio dederunt, ſint rationabiliter inuiti, quòd quis pro modico labore, qui iuſtè taxatur vno, vel duobus regalibus, ingentẽ ſibi ſummam conquirat, atq; retineat, fit, vt ex lege naturæ, & ex debita æqualitate ſeruanda inter datum & acceptum teneatur ad reſtitutionem eius, quod vltra iuſtum ſtipendium accepit.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quod nam ſit iuſtum ſtipendium miſſarum, vltra quod ſi ſacerdos aliquid accipiat, ad reſtitutionem teneatur? Corduba lib. 1. quæſtiona. q. 4. dub. 2. ex mente Medinæ atque Nauarri affirmat ſacerdotem & ſi pauperẽ, & mercenarium, non poſſe, etiam pro ſua decente ſuſtentatione accipere aliquid, vltra, id, quod pro vna miſſa, vel lege, vel conſuetudine, dari conſueuit, eſtò ſit modicũ.

Sententia Nauarri, & aliorũ.

Quam ſuam ſententiam probat quatuor argumentis. Primò ſic:

1. Argum.

Pitantia non datur, nec accipitur, vt pretium pro re ſpirituali; quia ſic eſſet ſimonia: nec vt pura eleemoſyna, nã ſic ſacerdos diues non poſſet illã accipere, nec eſſet aliquo modo debita ex iuſtitia; ſed datur, vel vt merces laboris, vel vt ſtipendium ſuſtentationis, iuxta diuerſas opiniones, quę de hac re loquuntur: Sed ſiue detur, vt merces laboris, ſiue vt ſtipendium ſuſtentationis, non tenetur miſſam commendans plus dare, quam meretur ſacerdos pro illo celebrando: quod quidem eſt illud, quod lege, vel conſuetudine eſt taxatum, eſtò ſit modicum: ergo nec ipſe ſacerdos poterit amplius accipere. Conſequentia cùm maiori eſt nota, & minor probatur. Nam quanuis Matt. 10. & Luc. etiam. 10. dicat Chriſtus; Dignus eſt mercenarius, vel operarius cibo, aut mercede ſua, & D. Paul. 1. ad Cor. 9. Qui altario ſeruit, &c. Cùm loquantur indeterminate intelligendi erũt proportionabiliter; ità ſcilicet, vt ſecũdum miniſteriũ, vel laborẽ, quẽ quilibet in ſpiritualibus miniſtrans impẽdit præmietur, aut ſuſtentetur plus, vel minus recipiendo, ſecundum quòd plus, vel minus ſeruit, aut laborat. Alioqui diaconus, vel alius, qui ſolũ deſeruit altario, legendo Euãgelium, vel Epiſtolam, vel officiãdo miſſam, æqualem deberet mercedẽ, vel ſuſtẽtationẽ vitæ accipere, ſicut qui celebrat, & ſimplex ſacerdos, ſicut curatus, vel Epiſcopus. Conſtat autẽ, quòd in præparatione, & celebratione miſſæ ſacerdos vnã, vel duas circiter horas duntaxat conſumit: ergo nõ tenetur propter hoc totum victum diei tribuere is, pro quo illã celebrat, ac ſi totũ pene diẽ ad eius vtilitatem expenderet.

2. Argum.

¶ Secundò: Si eadem die ſacerdos ſæpè celebraret, certè deberet eſſe contentus paruo illo ſtipendio, ſibi pro qualibet celebratione dato, vel ex legis taxatione, vel ex conſuetudine, quia ex multis illis ſtipendijs illarũ miſſarũ, vnũ integrũ conſtitueretur ſufficiens & abundans pro illius diei ſuſtentatione: ergo etiã ſi ſemel tantum in die celebret, non ampliùs merebitur ſtipendiũ pro illa miſſa, quã pro eadem mereretur, & ſibi deberetur, ſi ſæpiùs celebraret. Probo conſequentiam: Nã ex eo quod aliquis ſæpiùs celebret, vel non, non variatur valor, aut præmiũ vnius celebrationis, cùm id ſit per accidens.

Confirma.

Et confirmatur: Diaconus, qui plura caneret euangelia, poſſet quidẽ plura, licet parua ſtipẽdia accipere, quæ conflarent decentẽ ſuſtentationẽ: ſed non liceret pro vno decãtato euangelio integrã ſuſtentationẽ accipere, eſtò illa, quę datur ſit inſufficiens: ergo idẽ etiã erit dicẽdum de ſacerdote celebrante.

3. Argum.

¶ Tertiò: Si licitũ eſſet ſacerdoti totã decentẽ ſuſtentationẽ accipere pro miſſa illius diei, ſequeretur, quòd ſacerdos honorabilior, & in dignitate cõſtitutus, plus poſſet accipere, quã pauper: conſequẽs autẽ eſt falſum; nã paupertas, vel abundantia ſacerdotis nec tollit, nec ponit iuſtitiã, aut debitum in illis, qui tantũ ſtipẽdium, & nõ amplius pro vna miſſa dare voluerũt: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelã: Nã ſacerdos honorabilior pluribus indiget ad ſuam decentẽ ſuſtentationẽ, quã pauper, vt conſtat.

4. Argum.

¶ Quartò, habens tenue beneficium, nec ſufficiens ad decentẽ ſuſtentationẽ, tenetur ei deſeruire, nec amplius poteſt exigere, prætextu decẽtis ſuſtentationis, vt habetur in. c. clericus. 91. d. ergo idẽ etiã eſt dicendũ de ſacerdote habente tenue ſtipendiũ pro celebratione miſſæ; ſi ipſe illud acceptauit. Probo conſequentiam: Nã vtrobique

Concluſio. bique videtur eſſe eadem ratio. ¶His tamē non obſtantibus dico, longè verius & probabilius eſſe, ſacerdotē, qui quotidie ferè celebrat, tot ſtipendia poſſe accipere à diuerſis, quot ad decentem ſuſtentationē pauperis mercenarij pro ſua vita, ſunt neceſſaria, & non amplius. Ità tenet Honcala de valore miſſæ, art. 11. & 16. Cano de locis Theolog. lib. 12. c. 13. Vbi in hunc modum loquitur. Omnis autem opinio in hoc conueniat neceſſe eſt, ſacerdotem ſiue pro paucis, ſiue pro multis offerat vitæ neceſſaria ſuſcipere iure ſuo poſſe. Quem cibum ſi vnus non dederit, nulli facit iniuriam, ſi expetat à pluribus. Imo tu illi iniurius es, ſi cogis ſacerdotem, vt ſolum pro te hoſtiam præbeat, niſi tu illi præbeas cibum, qui qualis, quantuſq; ſit homini neceſſarius, prudentia magis, quā Theologia dijudicat. Vno enim tempore, & loco non ſatis erit nūmus argenteus, &c. Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 5. art. 1. & in. 4. d. 13. q. 2. ar. 1. ſub. 2. concluſ. quanuis dicat ſacerdotem celebrantem poſſe quotidie recipere duas eleemoſynas ſi eſt pauper, imò etiā ſi ſit diues, quia vtitur iure ſuo de altari viuēdo, dummodo illa duo ſtipendia vnū argenteum non excedant. (Loquitur enim Soto de tempore, quo pro vna miſſa dimidiū tantum erat texatū in Hiſpania) tamen eius ratio conuincit mentem illius fuiſſe quòd tot ſtipēdia poteſt accipere quot fuerint neceſſaria ad congruentē ſuſtentationē, niſi quòd ipſe habita ratione temporis duas eleemoſynas dimidij argentei ad id iudicauit ſufficiētes. Dicūt autem omnes iſti Doctores, quòd non niſi decens ſuſtentatio pauperis mercenarij accipi poteſt, quia talibus ſacerdotibus non eſt licitum de prædictis miſſarū ſtipendijs apparatū ſtatua ſuſtentare, nec tam abūdanter viuere, vt curati, vel præbendati, ſed pauperē vitam degere, & ideo cautū eſt, ne abſq; aliqua bonorum poſſeſſione ad ordines admittantur. Et præcipua ratio huius ſententiæ eſt, quia ſic conceditur iure diuino Matth. 10. Luc. 10. & 1. ad Corin. c. 9. per totum. Sed dubitabit aliquis hoc loco quid in præſenti intelligamus nomine congruæ ſuſtentationis, nā vt refert Cord. vbi ſup. ex noſtræ opinionis ſectatoribus alij aliter iudicant: quidam enim dicunt, quòd nomine conuenientis ſuſtentationis veniūt etiam intelligenda alimēta pauperū parentū ſi illos habet, & filiorū olim ex matrimonio habitorū, quibus iure naturali ſuccurrere tenetur. Cæterū ego ſolā ſtrictā ſuæ perſonæ ſuſtentationē, & eorū quæ ſimpliciter ad vitā ſunt neceſſaria, acquiſitionē intelligendā puto. ſ. victus, veſtitus, domus, & ei interuiētes, &c. non enim poſtulat ius naturæ, aut diuinū, niſi ꝙ ſibi ex altario ſuccurrat, qui altario participat, nec fideles, alios alere tenentur, quā miniſtros, ſi autē habuerit ſacerdos, vel parentes, vel filios pauperes, aliūde quærere debebit ad iſta ſupplēda. Ex quo ſequitur, ꝙ nec honorabilior plus, nec minus honorabilis minus, nec etiam è contra pauper plus, & diues minus accipere poterit, ſed omnes æqualiter quæ neceſſaria fuerint ad congruā ſuſtentationē. Paupertas enim, vel diuitiæ ſacerdotis nihil cōferunt ad æqualitatē iuſtitiæ, & ad debitū, vt rectè docet Nauar. in Man. c. 25. n. 92. & 111. quare diues ſacerdos, ſi non quia diues, at quia ſacerdos ius habebit de altari viuēdi, ſicut & pauper, modò officia debita præſtet. Et ſi quis cōtra noſtrā ſententiā obijciat. c. clericus victum, 91. d. vbi nō dicitur, ꝙ clericus pauper, ex ſpiritualibus, ſed manibus laborando, victū quærere debeat, reſpōdeo in dicto capitulo & cæteris eiuſdē diſtinctionis ſolū prohiberi, ne clericus negotijs vacet, vt ſic victum quærat, ſed ſi Eccleſia ei nō ſufficiat, potius ex honeſto artificio (exēplo Pauli, qui de labore manuū viuebat) victū quærat, quam ex negotiatione. Preterquā, quòd Gratianus in principio illius diſtinctionis ſic dixit: Qui autē turpi lucro, vel inhoneſto negotio victū ſibi quærere prohibetur, de oblationibus Eccleſiæ ſtipendia conſequatur. Quibus verbis potiùs ſignificat, quā ſit alienū à voluntate Eccleſiæ prohibere, ne ſui miniſtri ex ea, vel ex ſuo officio viuant, quā eius contrariū. Sed quod vult eſt, ꝙ ſi alicui ſua Eccleſia nō ſufficit, potiùs ſuo artificio, vel agricultura victū, & veſtitū quærat, quā negotiatione, quod noſtræ ſententiæ non aduerſatur.

Ad 1. arg. Corduba. ¶Et ad primū argumentū Cord. reſpōdetur, nō modo ob laborē, verùmetiā ob ſuſtentationē miniſtrorū pitantiā dari. Et quānis concedamus (quod modo non diſputamus) ob mercedē dūtaxat laboris dari, vnde tenet hæc conſequētia: Labor, pro quo datur, eſt vnius horæ: ergo nō meretur victum totius diei? Nō enim corporalis ſudor attendendus eſt in ſacerdotibus Dñi, vt congruā eis ac iuſtam ſuſtentationē præbeamus, ſicut attenditur in colono, aut agricultore, qui fodit & arat, vel in alio alicui mechanico officio ſeruientū. Sed quod præcipuè attendere oportet eſt, ꝙ ſicut ſacerdos in ſpiritualibus præbēdis. maximè in pane cæleſti miniſtrando, occupatur: ſic etiam fideles panē illi materialē preſtent, vt egregiè adnotauit Magiſter Cano loco citato. Quod enim labor ille grauis ſit, aut leuis, longior, aut breuis, impertinens eſt; maximè cū ille nō per-

mittatur

mittatur plus laborare, hoc eſt, pluſquã vnã miſſam celebrare. Certè indignum eſſet ſacerdotali dignitate, vel laborem totius diei, vel tantũ ab eo exigere quantũ à colono, vt ei debita ſuſtẽtatio præbeatur. ¶ Ad ſecundũ

Ad.2.arg. reſpondetur, conceſſo antecedenti, negãdo conſequentiã. Non enim dicimus ius habere ſacerdotẽ ex quocunq; ſacro eadẽ die facto, integrã eiuſdẽ diei ſuſtentationẽ excipere. Sed quod dicimus eſt, ex officio ab eo ſecundum iura præſtando, in eodẽ die poſſe victum quærere. Vnde cũ ex pluribus illis miſſis eodem die celebratis, quanuis pro ſingulis acciperet tenue ſtipendiũ, reſultaret vnũ quod eſſet ſufficiens & conueniens, nõ poſſet tunc pro illis plus accipere, quam eſſet taxatum. Cæterũ nunc, quia vnicum tantũ ſacrum celebrat, & ex iure diuino, qui altario ſeruit, debet de eodem altario participare, poterit accipere pro eius ſtipendio totũ illud, quod ad congruã ſuſtentationẽ (eſtò ex cõſuetudine minus detur) fuerit neceſſariũ. Qui autẽ in die Natiuitatis Dñicæ tria ſacra peragit, nõ poteſt pro vnoquoq;, duos (v.g.) argenteos accipere; ſi duo ſunt cõgrua ſuſtẽtatio, propter rationem iã dictã. Poteſt tamẽ accipere tria pro illis tribus ſacris; etiã ſi excedãt congruã ſuſtẽtationẽ prædicti miniſtri. Quia tũc nõ iure victus neceſſarij illa accipit, ſed iure taxationis, & cõſuetudinis, quæ eſt, vnũ argenteũ pro vnoquoq; ſacro accipiendi. Quo fit, vt ſi decies eodem die celebraret, decem etiam argenteos poſſet accipere. Ad confirmationẽ reſpondetur cõceſ-

Ad confir. ſa maiori, atq; minori negando conſequentiam. Non enim eſt eadem ratio de diacono cantante Euangeliũ, & de ſacerdote pro pluribus celebrante. Nam diaconus ſi pro duobus offerat, ſiue verba Euangelica, ſiue orationes, ſiue alia eiuſmodi miniſtrãdo munia, cũ habeant hæc finitũ valorẽ, tam ex deuotione ipſius diaconi, quã ex intentione Eccleſiæ, minus vnicuiq; dabit. Atq; ex conſequenti dicens pro duobus Euangeliũ, quod pro vno dicere tenebatur, alterũ vel vtrũq; defraudabit. Nullus aũt põt cũ iniuria alterius accipere etiã illa, quę neceſſaria ſunt ad congruã ſuſtẽtationẽ. At verò ſacerdos pro pluribus dicẽs eãdẽ miſſam, nihil minus dat vnicuiq;, quã ſi ꝑ ipſo ſolo miſſam offerret. Atq; adeo accipiens pro eadẽ celebratione, quæ ſibi neceſſaria ſunt ad cõgruã ſuſtẽtationẽ, nullam alicui facit iniuriã. Nec ipſi, pro quibus miſſa celebratur, nec reſpublica, poterunt eſſe rationabiliter inuiti, ex eo, quòd miniſtret Eccleſiæ, ſine alterius iniuria, pro ſuo miniſterio, congruam habeat ſuſtentationem. Ex quo infertur, quòd ſi talis ſacerdos non haberet miſſas à pluribus commendatas, quæ ſufficientes eſſent efficere congruã ſuſtentationem, haberet tamen illas commẽdatas ab vno, non poſſet pro vna ex illis accipere maius ſtipendium, quam ex conſuetudine, vel taxatione dari conſueuit, numerum prædictarum miſſarum ad minorem reducendo. Et ratio eſt: Nam cùm tunc valor vniuſcuiuſque miſſæ ex illis, ſit finitus, vtpotè qui ſolum reſpondet deuotioni eius, qui tales miſſas dicere præcepit, nõ poteſt fieri ſine eius iniuria atq; fraude quòd illarum numerus ad minorem reducatur. Et nullus poteſt cum iniuria alterius accipere, etiam illa, quæ neceſſaria ſunt ad congruam ſuſtentationem, vt modo dicebam de diacono. Propterèaq; in concluſione quã contra Cord. ſtatuimus appoſuimus illam particulam, à diuerſis dicentes verius & probabilius eſſe, quòd ſacerdos qui ferè quotidiè celebrat tot ſtipẽdia poteſt accipere à diuerſis, quot ad decentem ſuſtentationẽ pauperis mercenarij ſunt neceſſaria, quaſi ſignificantes nõ poſſe illam ab eodem accipere. ¶ Ad tertiũ

Corollariũ valde notãdum pro ſacerdotibus.

Ad.3.arg. argumentũ reſpõdetur negando ſequelã. Iã enim diximus congruã ſuſtentationẽ ſacerdotis eſſe illã, quæ ad vitã pauperis mercenarij eſt neceſſaria: & hæc æqualis eſt in omnibus. ¶ Ad quartũ argumentũ reſpondetur

Ad.4.arg. conceſſo antecedẽti, negando cõſequentiã. Qui enim habet tenue beneficiũ, quia non poteſt ſine dãno & iniuria tertij ex illo victũ quærere, ſuo ſtipendio debet eſſe cõtentus, ſibiq; imputare, ꝙ ità tenue beneficiũ acceptauerit. At verò ſacerdos pro pluribus celebrãs nulli facit iniuriam, cũ ſingulis reddat quod ſibi eſt debitũ. Et ratio naturalis dictat, ꝙ quiſq; ex ſuo miniſterio cõgruã accipiat ſuſtentationẽ, ſine alterius detrimento.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ ex Papę diſpenſatione, vel conceſsione poſsit ſacerdos pro vna miſſa plura ſtipendia accipere, quando ſingulũ illorũ eſt ſufficiens ad congruã ſuſtentationẽ. Ad cuius explicationem

1. Dictum. breuiter dico primò, ſine iuſta, & rationabili cauſa, nulla ratione id fieri poſſe. Papa enim in præiudiciũ tertij nõ põt alteri tẽporalia bona cõcedere, nec ab obligationibus naturalibus ſine rationabili cauſa abſoluere vel liberare. Nõ enim eſt dñs legis diuinæ, vel naturalis; ſed diſpenſator. Nec habet poteſtatem in deſtructionem, ſed in ædificationem Eccleſiæ: Nec habet dominium omnium rerum temporalium, nec omniũ hominũ, & eorum contractuũ, ſed iuriſdictionem & poteſtatem ad debitã illorũ gubernationem: quatenus ad finem ſupernaturalem aliquo modo expediunt, vt eſt videre in

Sylueſt.

2. Dictum. Sylueſt. verbo. Papa. q. 12. & 13. ¶ Dico ſecũdò, quòd ſi cauſa rationabilis adfuerit, bene poterit Papa id aliquibus concedere, ſicut & ex cauſa poteſt relaxare obligationẽ votorum, iuramentorũ, pactorũ, & promiſſionum inter homines initorũ, quamuis iure diuino, & naturali, Deo & hominibus hæc reddere teneamur. Tunc autem cauſam rationabilem adeſſe (niſi contrarium certo cõſtat) eſt intelligendũ, quando Papa id concedit, atq; diſpenſat. Poteſt etiam Papa rationabilia, & ſufficientia taxare ſtipendia miſſarum, & aliorum exercitiorũ, & miniſteriorum ſpiritualium, vltra quæ nihil amplius, niſi mere liberaliter datum, accipi poterit. Imo & Epiſcopus in ſua diœceſi, maximè in ſynodo prouintiali id efficere valebit. Quod & ad ſerenitatẽ conſcientiarũ fieri pro omnibus eſſet valde conueniens. Si enim conſuetudo ad id eſt ſufficiẽs, pariter, vel à fortiori lex & ſtatutũ id poterunt. *Dubium.* Vtrùm autẽ ità lege, vel ſtatuto poſſit ſtipendiũ miſſæ ſtatui, atq; taxari, vt etiã ſub excõmunicatione præcipiatur, ne minus detur à laicis, & ne minus à ſacerdotibus accipiatur, maiorẽ continet difficultatẽ. *Sententia Soti & Nauarri.* Soto lib. 9. de iuſtit. q. 6. art. 1. in reſponſ. ad 2. arg. & Naua. in ſum. c. 23. n. 109. quo ad laicos, & facientes miſſas dicere, tenent tale ſtatutum eſſe illicitũ, nec aliqua ratione obligare. Quam ſuã ſententiam probant primò. *1. Argum.* Quia quod datur ratione miſſæ, non, niſi per viam eleemoſynæ datur; de cuius ratione eſt, quòd liberè & non coactè donetur. Id autem quod per talem legem, aut præceptũ excõmunicatione aggrauatum fieret, non libere, ſed coactè daretur. *2. Argum.* Secundò: Quia licet poſt ſpiritualiũ adminiſtrationẽ licitum ſit per ſententiam iudicis cogere, etiã ſub excommunicatione, laicos ad ſtipendia conſueta ſoluendũ, ſecũdum laudabilẽ conſuetudinẽ, vt habetur in c. ad Apoſtolicã. de ſimonia. non tamẽ ante ſpiritualium adminiſtrationẽ, quia ſpeciem mali, aut ſimoniæ præſefert, vt dicit D. Th. infra. q. 100. ar. 3. ad 2. Tale autẽ eſſet huiuſmodi ſtatutum. *3. Argum.* Tertiò: Quia tale ſtatutũ eſt in præiudicium laicorũ, atq; adeò ſine ipſorum conſenſu fieri non poteſt, iuxta capitulum ſuper eo. de offi. del. & l. 3. ſiquis à principe, ne quid in loc. pub.

¶ His tamen non obſtantibus dico contrariam ſententiã eſſe verã, atq; tenendã, quã *Sententia Autoris.* ſequitur Cord. lib. 1. quæſt. q. 4. dubio. 4. Et probatur: Lex & ſtatutũ ſuperioris poſſunt omne id, quod eius ſententia, & conſuetudo efficere poſſunt. Tũ, quia lex poteſt agere ſpecialiter, & derogare conſuetudinẽ, æquè, aut magis, quã conſuetudo poteſt contra legẽ præualere. Tũ etiam, quia ex lege eſt poteſtas iudicis ſupra eadẽ re ſecundũ legẽ iudicantis, ſententiamq; ferentis: ſed ſuperior in ſpiritualibus, videlicet Epiſcopus per ſuã ſententiã poteſt decernere iuſtũ ſtipendiũ deberi ſacerdoti celebranti, ſicut & iure naturali & diuino debitũ eſt; ipſumq; taxare, vt pauló antea dicebam, ſicut & cõſuetudo eam taxationẽ efficere poteſt: & eadẽ ratione idem ſuperior poteſt decernere minus ſtipendiũ non eſſe ſufficiens nec iuſtũ, ſicut nec verè eſt, vt ſuppono; ergo poterit per legem ſic taxare & ſtatuere, ſiue præcipere, etiam ſub excõmunicatione, vt minus debito ſtipendio taxato laici non dent, ſed iuſtũ, vti ex quocunq; iure, & conſuetudine reddere tenentur. ¶ Et ad primũ argumentum *Ad. 1. arg.* Soti reſpondetur, negando, quòd id, quod datur pro miſſa ſolũ detur ſacerdoti per viã eleemoſynæ; ſed datur potius per viã debiti ſtipendij, ad iuſtitiam quodammodo pertinentis, & non ad purã miſericordiã. Quod ità eſſe conſtat. Nam alioqui eadẽ ratione nec poſſent laici, etiã poſt miſſæ celebrationẽ per iudicẽ cõpelli ad illud ſoluẽdũ, ſicut nec ad alias eleemoſynas, etiã conſuetas, cõpelluntur, niſi in extrema, vel quaſi extrema neceſſitate. Imò nec ipſe ſacerdos ſi diues eſſet, poſſet per ſolam viam eleemoſynæ ſtipendium miſſæ non neceſſarium, etiam poſt eius celebrationẽ, exigere. Imò nec accipere libenter oblatũ: cũ eleemoſyna non niſi indigenti debeatur, nec niſi ab eo licitè recipiatur, vt omnes Doctores concedunt. ¶ Ad *Ad. 2. arg.* ſecundum argumentũ reſpondetur negãdo, ſemper eſſe illicitam exactionẽ iuſti ſtipendij ante ſpiritualiũ adminiſtrationẽ; ſed tũc tantũ quando fit per ſpiritualiũ ſubtractionem, niſi ſtipendia ſoluantur ante miniſteriũ eorum, aut quando ante miniſteriũ exiguntur ſtipendia cum ſcandalo; vel quando habet ſpeciẽ ſimoniæ, vel alterius mali. Nec contrariũ huius dicit D. Th. in illo loco. Per prædictam autẽ legem, vel ſtatutũ nullũ iſtorum malorũ fit, quia nec ſubtrahuntur ſpiritualia, quæ debentur; nec aliqua intẽtio, aut ſpecies ſimoniæ ibi inuenitur. Eo vel maximè, quòd per talẽ legẽ, non fit exactio, nec exequutio ſtipendij, ſed ſolũ prouidetur prudẽter contra iuſtitiam, & innumera alia inconuenientia, quæ ex eo, quòd laici minus dant, & clerici minus accipiunt ſuboriri poſſunt. Et in hac ratione fundant D. Th. vbi ſup. ar. 4. ad 3. & Soto. q. 7. ar. 1. in fin. iuſtitiã, & æquitatem illius legis, qua annatæ beneficiorum eccleſiaſticorũ, exiguntur, ac ſolui præcipiuntur, antequã adminiſtrentur, vel cõferantur. ¶ Ad tertiũ argumentũ reſpondetur negãdo *Ad. 3. arg.*

id eſſe in ipſorũ laicorũ præiudiciũ: cùm nõ ad ipſos, ſed ad prælatos Eccleſiæ pertineat iuſta ſtipendia prædicto modo taxare. Et hoc quantum attinet ad laicos.

Dubium de clericis. ¶ Quantum autem attinet ad clericos, vtrũ etiam illis per ſtatutum poſsit præcipi ſub

Concluſio. excommunicatione, ne de prædicto ſtipẽdio per legem taxato aliquid remittant, nõ tãta eſt difficultas. Et ſic breuiter dico; tale ſtatutũ regulariter, & ſimpliciter eſſe illicitũ, nec aliquam obligationẽ inducere, etiã ſi excõmunicatione ſit firmatũ. Tũ, quia ſi clericus poteſt minori pretio alia bona ſua vendere, miniſteriaq; ſua tã corporalia, quã ſpiritualia, & ſeipſum, & ſuas operas locare, & obligare, imò ea omnia omnino gratis & liberaliter facere, atq; donare, quæ ex ſua natura, nec gratis fieri, neq; donari debent; vt pſallere, cantare, ſcientiamq; aliquã docere; à fortiori miſſam pro minori ſtipendio, & omnino gratis poterit celebrare: nõ obſtante prædicto ſtatuto, cũ miſſa & miniſtratio ſacramentorum ex ſua natura magis debeãt fieri gratis; ſicut & poteſtas hæc faciẽdi omnino gratis à Deo fuit accepta: iuxta illud Matth. 10. Gratis accepiſtis gratis date. Tum etiam, quia taxatio omniũ rerum, & miniſteriorũ in temporalibus, & ſpiritualibus non fit, vt gratia & liberalitas volentis impediatur, ſed vt iniuſtitia vndiq; vitetur. Atq; adeò fieri non poterit, niſi ita, vt nec plus nec minus illo iuſto taxato pretio detur, aut exigatur, altera parte inuita. Non obſtante tamẽ prædicto ſtatuto remiſsio in toto, vel in parte, ſicut & amplior donatio vtrinq; fieri poterit. Et deniquè, quia opus virtutis, aut conſilij, qualis eſt prædicta remiſsio liberalis, ſiue ex amicitia, ſiue ex liberalitate, ſiue ex miſericordia fiat, prohiberi humana lege vniuerſaliter non poteſt, abſq; errore intolerabili; qui ipſam legẽ & excõmunicationẽ nullam reddit ipſo facto, vt cõmuniter dicũt Doctores in materia de excõmunicatione.

Corollariũ Ex hoc infertur propter eaſdẽ cauſas in vniuerſitatibus ſtatui non poſſe, vt graduati de ſuis iuribus taxatis alicui remiſsionẽ facere nõ poſſint; nec id ſtatutũ obligaret, etiã ſi eſſet iuratũ, vtpotè quod prohibet opus miſericordiæ, aut alterius virtutis ſimpliciter, & vt ſonat. Fateor tamen, quòd ſi alicubi lites, fraudes, vel tyrannides, ſiue alia incommeniẽtia, ex tali liberalitate clericorũ, aut graduatorũ ſequerentur, vel ipſi clerici, aut graduati varijs modis, etiam palliatis, per laicos, vel graduandos de ſibi debito ſtipendio taxato, aut non taxato, in toto, vel in parte remiſsionẽ facere cogerentur: tunc certè crederem licitum eſſe tale ſtatutum, etiam ſub excõmunicatione prohibens, ne de illo quidquam remittatur quia tunc ex iuſta cauſa ad illa inconuenientia præcauendum, quæ vel remiſſionem coactam faciunt, vel viriant, vel ex illa quouis modo, vel occaſione ſequuntur, procedit. Et ſic vim habebit in conſciẽtia.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſacerdos anticipans, vel poſtponens notabiliter miſſæ ſacrificium, ad aliquam teneantur reſtitutionem ijs fiendam, à quibus ſtipendiũ acceperant. Verbi gratia: Sunt ſacerdotes, qui multam miſſarum multitudinem ſub ſua fide accipiunt anticipato ſtipendio, quas per longum tempus non perficiunt; & ſunt alij è diuerſo, qui cùm non habeant eleemoſynas, dicunt miſſas anticipatas, vt cum poſteà aliquis venerit cum eleemoſyna ea accepta, miſſæ iam à ſe dictæ ei faciant applicationẽ. Dubium eſt, verùm iſti ſuo debito ſatisfaciãt vel potius ad aliquam teneantur reſtitutionem? Et quidem, quantum attinet ad poſtponentes, plana eſt quæſtionis determinatio, cùm certum ſit eos peccare, ſi notabiliter ſint in mora & ad reſtitutionem teneri. Nã, ſi miſſa dici iubetur ratione impetrationis, vt pro aliqua neceſsitate ſaluris, vel pacis, vel pro iter agente, vel pro quouis alio ſimili bono, poterit contingere, quod ſi miſſa citò diceretur proximus conſequeretur finẽ intentum; ob moram autem ſacerdotis, vel nunquam, ſi iam tempus neceſsitatis eſt elapſum, vel tarde illum conſequatur, quorum vtrumque in damnum ſpirituale, vel temporale illius cedit, idque iniuſte illatum. Si autem miſſa dici iubeatur ratione ſatisfactionis præcipuè animarum purgatorij: plana etiam eſt iniquitas in eo, quòd acerbiſsimis doloribus detentę debito ſuffragio non liberantur, quod ſine manifeſta iniuſtitia fieri non poteſt. Et in eodẽ etiã dãno ſunt teſtamentorum exequutores, quorum negligentia ſimilia mala patiuntur defuncti. Peccant ergo mortaliter quicunq; ſacerdotes hanc notabilem miſſarum poſtpoſitionem facientes, tenenturq; ad reſtitutionem modo ſibi poſſibili, atque etiam ad miſſas, quam primum fieri potuerit, dicendum. Non dico teneri ſacerdotem, præcipuè mercenariũ, omnes miſſas ſtatim dicere. Cùm, ſi ita ſe gereret, vt nullam eleemoſynam acciperet, niſi quãdo nullam aliam priorem obligationẽ haberẽt, viuere certè non poſſet: & dum aliam quæreret, oporteret ſæpè in vacuum miſſas dicere. Sed quod affirmo eſt, non poſſe eum multas & longinquo tempore anticipatas eleemoſynas habere; quod arbitrio boni viri, & ſuæ conſcientiæ, & honeſtæ commoditati relinquendum cenſeimus. Sylueſter, verbo, miſſa,

Quid ſit dicendum de poſtponentibus miſſas.

Lic

miſſa,

miſſa.q. 10. in fi. de hac re loquens in hunc
modum dicit: Si ſacerdos dicere tardat, pec-
cat mortaliter, quia faceret iniuſtitiam expe
ctantibus. Soluere ergo tenetur quã citius
poſsit.

Dubium de illis qui dicunt miſſas anticipatas.

1. Argum.

¶ De anticipantibus miſſas maior eſt
difficultas. Et quidẽ, quòd id licitè fieri non
poſsit, probatur hoc argumento: Miſſę ſacri
ficium conſiſtit in vſu: tandiu enim eſt ſacri
ficium, quandiu durat conſecratio, oblatio,
& ſumptio: ergo his finitis iam nõ eſt ſacri
ficiũ: atque ex conſequẽti nec effectus, aut
fructus illius. Sed offerre pro aliquo miſſam
ſine fructu eſt defraudare eũ, qui illã petijt:
& hoc facit, qui miſſam iam dictã applicat
alicui: ergo non poteſt pro illa ſtipendiũ ac
cipere.

2. Argum.

¶ Secundò: Miſſa & quodcunq; opus
bonũ, niſi pro certa intẽtione offeratur per
tinet ad theſaurum eccleſiæ, cuius diſpẽſatio
ad ſolum ſummũ pontificẽ ſpectat, vt cõmu
niter dicunt Doctores in materia de indul-
gentijs: ſed miſſæ anticipatæ nõ offeruntur
pro certo fine, vt conſtat: ergo ſtatim ac fue
rint dictæ pertinebũt ad theſaurũ eccleſiæ,
Atque ex conſequenti nõ erit iã poſitum in
poteſtate ſacerdotis, qui illas dixit, eas cui
voluerit applicare, ſed in poteſtate ſummi
pontificis. Et ſic non poterit ſacerdos pro
illis ſtipendia accipere. ¶ Propter hæc ar-
gumenta hæc ſententia aliqualem habet
probabilitatem: quam & tenet Cord. q. illa
4. iam citata dub. 6. Sed vt quid in hac re mi
hi verũ videatur, explicem dico primò, cer-

1. Dictum certum.

tum eſſe, quòd ſacerdoti alias miſſas non ha
benti eſt licitum, dicere anticipatas ex illis
quas in poſterũ dicere debet pro certa intẽ
tione. Verbi gratia: Habet quis capellaniã,
qua ſingulis hebdomadis ter pro fundatore,
& alijs defunctis ſacrificare tenetur, & facit
tria ſacra, quibus ſatisfacit hebdomadę, dico
quòd poterit alias tres miſſas, quas ſequenti
hebdomada eſt celebraturus, in illa facere,
& in ſequenti hebdomada omnes pro alia
intentione offerre: & ſic deinceps. Nec in
hac re Cordu. diſſentit. Probatur: Ille dicit
miſſas pro certa intentione, & ex alia parte
perſoluit anticipatè, quod eſt boni debito-
ris: ergo nulli facit iniuriã: ſed potius laudẽ
meretur. Maximè, ꝙ citius proderũt illa ſuf
fragia defunctis, quã ſi ad terminũ expecta-
ret.

2. Dictum certum.

Dico ſecundò, etiã eſſe certũ, ꝙ ſiquis di
cat miſſam pro intẽtione eius, qui ſolitus eſt
miſſas cõmendare, adhuc ipſo ignorãte, po-
terit pro miſſa taliter dicta ſtipendiũ accipe
re. Verbi gratia: Nõ habet ſacerdos miſſas,
& celebrat pro intentione cuiuſdã alterius
vel ſacerdotis, vel amici, quẽ ſcit plures miſ
ſas ad dicendum habere, poterit poſteà illũ
cõmonere, ꝙ tot ſacra peregerit pro eius in
tentione, & totidẽ pro illis ſtipendia accipe
re. Probatur: Nã ille pro certa intentione di
cit: & quod alter nõ fuerit præmonitus ab
ipſo, nullo modo eneruat ſacrificij effectũ.
Itaque hæc certa ſunt: nec de eis aliquẽ du-
bitare poſſe arbitror.

Punctus difficultatis.

Sed quod habet difficul
tatẽ eſt, de eo, qui anticipatas miſſas dicit,
abſque aliqua determinata intentione, appli
caturus poſteà illas, ijs, qui eleemoſynas de
derint. Ad cuius explicationẽ aduertẽdũ eſt,
dupliciter adhuc poſſe aliquẽ dicta ſacra per
agere. Vno modo nihil cogitando de eorũ
reſeruatione in poſterũ.

Sententia Autoris.

Alio modo cum ex
preſſa vel virtuali intentione in poſterum
reſeruandi illa applicanda pro certa inten-
tione, vel applicãdo ea ſtatim pro illis, quos
Deus ſcit primò eleemoſynam daturos? Et
quidẽ, ſi miſſæ primo modo celebrentur ad
theſaurũ eccleſiæ deuenire exiſtimo. Et ſic
pro illis nec eleemoſynas accipere, nec pro
miſsionem, aut applicationẽ amplius facere
poterit ſacerdos: ſed diſtribuendæ relinquẽ-
tur ſummo pontifici, ſicut & alia bona ad
theſaurũ eccleſiæ pertinentia, vt rectè pro-
bat argumentũ ſecundo loco factũ. Si autẽ
miſſæ dicantur ſecundo modo, probabiliter
affirmo fieri poſſe, quòd quis pro illis po-
ſteà recipiat eleemoſynã, ſatisfaciatque pro-
miſsioni, & applicationi quã pro certa per-
ſona facere debet, quanuis Cord. cõtrãdicat.
Et ratio eſt: Quia illud opus, quanuis ſit prę
teritum reſpectu noſtri, tamen in Dei acce-
ptatione & æternitate manet præſens, ac ſi
eo momento offerretur, atque adeò habet
eundẽ valorẽ, quẽ antea habebat, & erat ve
lut in depoſito, vſque ad tẽpus applicatio-
nis. Sicut & ſi artifex vas aliquod pretio-
ſum fingeret, illudque Regi offerret, apud
ſe retinendũ vſque dũ idoneũ tẽpus veniret
quo ipſe artifex debitã ſatisfactionẽ poſtula
ret: nec refert hoc eſſe permanẽs, ſacrificiũ
autem miſſæ ſucceſsiuum & præteritũ. Nã
reſpectu Dei nec præterita prætereunt, nec
futura expectantur, vt veniant, ſed omnia
tempora ſupergreditur, ſuaque æternitate il
la omnia recentia & præſentia tenet. Allo-
qui nec etiam ſummus pontifex poſſet miſ-
ſas, & orationes, aliaque bona opera, quæ
contenta ſunt in Eccleſiæ theſauro, appli-
care, quoniam iam præterierunt, nec paſsio
Christi modo placeret patri, cum iam non
extet. Quæ tamen Corduba concedere non
auderet. Satis eſt ergo, quòd miſſæ ſacrificiũ
extet in æternitate, & diuina acceptatione,
vt ſuum poſteà effectum ſortiri valeat. Meri
ta mortificata reuiuiſcunt, & valent, vt ve-
rior & probabilior tenet ſententia, & hoc
ſacrificium, quod nec tempore ſeneſcit, nec

Dei

Dei acceptationem, & æternitatem fugit, reſeruatum non valeblt: Er pet hoc patet ſolutio ad.1.argum.

Vlt. dubiũ de facientibus dicere miſſas pro minori ſtipendio, quã ipſi acceperunt.

Sententia Soti.

¶ Vltimum dubiũ in hoc articulo explicãdum eſt, vtrũ ſacerdos, qui recipit abundantiora ſtipendia pro miſsis celebrandis. v. g. duo regalia pro qualibet miſſa, & ipſe alijs ſacerdoribus eas cõmendat pro minori ſtipendio, conſueto tamen, puta pro vno regali, ſit tutus in conſcientia, vel potius ad aliquam teneatur reſtitutionẽ. Soto lib.9.de iuſtitia.q.3.ar.1. affirmat huiuſmodi ſacerdotem licitè id facere, nec ad aliquã reſtitutionem teneri, dummodo ipſe ſit curatus, aut eius populi curam habens. Er ratio illius eſt: Nam cum talis ſacerdos iuſtũ ſtipendiũ, vt ſupponitur alijs cõcedat, nulli facit iniuriã; ſi ipſe pro cura & onere, quod ex officio paſtorali ſubit, cui creditum eſt, vt quo potuerit honeſto ſtipẽdio illas miſſas pro ſuis ſubditis faciat celebrari, reliquum accipiat. Si autem ſacerdos dans illas miſſas, non ſit curatus, aut eius populi curã gerens, affirmat, quòd nec erit tutus in conſcientia, nec liber à reſtitutione, niſi totum ſtipendium, quod accepit, alijs tribuat. Nauar. in Manua.c.28. n.91. dicit, quòd nec habens curam, nec nõ habens erit tutus; niſi ex lege, vel conſuetudine, vel ex voluntate ſaltem tacita commẽdantium, dantiumq; maiora ſolito ſtipendia ſit ordinatum, atque receptum, vt aliqua pars illorum determinata, vel indeterminata, ſit pro ipſo curato, cui pro debito ſtipendio, eas miſſas facere celebrari, incumbit. Quæ ſententia proculdubiò eſt vera, atque tenenda. Et prubatur: Curatus ille pro ſua diligentia, atque cura, in hoc & in alijs ad ſalutem ſubditorum pertinentibus præſtanda habet iam aliàs ſufficiens ſtipendium in decimis, & in primitijs, & in alijs particularibus oblationibus pro his, vel illis actibus taxatis: & pro ea cura particulari ſeu onere, quod ipſe libenter ſubit, nihil eſt datum neque promiſſum ab eo, qui ei miſſas commẽdauit, qui & ſolum pro ſtipendio ſuſtentationis id dedit celebranti: ergo nullo iuſto titulo poteſt de illo ſtipendio quidquam ſibi accipere, niſi altero omnino liberaliter remittente, quod de nullo eſt præſumendũ, etiam ſi dicat ſe libere donare. Dat enim non daturus, ſi aliter ſtipẽdium habere poſſet, vt contingit in ſoluente vſuras; atque ex conſequenti dat non plenè volũtariè, quod ſatis eſt, vt ipſe curatus peccet accipiens, & ad reſtitutionem teneatur. Er ſi hoc eſt verum de curatis, quid erit dicendum de alijs ſacerdotibus, niſi quod peccant grauiſsimè, & ad reſtitutionem tenentur? Si enim is cõtractus honeſtus eſſet, liceret quidem vnicuiq; ditari innumeras miſſas vndiq; congregando, pro quibus abundantia ſtipendia ſunt aſsignata, & faciẽdo eas celebrari pro diminutis ſtipendijs, reſiduumque ſibi reſeruando. Quod quam turpe ſit lucrum, & ſcandaloſum manifeſtãque iniuſtitiam continens, nullus eſt qui ambigat.

Queſtio de defraudãte in vna vel in duabus miſsis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſacerdos, qui in vna, vel duabus miſsis aliquem defraudat, peccet mortaliter, & ad reſtitutionem teneatur. Et videtur pars negatiua vera: nam vnum vel duo argentei non ſunt materia peccati mortalis; atque ex conſequenti nec neceſſario reſtituendi, vt diximus in materia de reſtitutione. In contrarium tamen eſt: Nam qui defraudat proximum in vna, vel in duabus miſsis, in ſpiritualibus damnificat plurimum, ſcilicet, in gratia, in ſatisfactione, in impetratione, alijſque inæſtimabilibus huius ſacramenti effectibus. Imò poterit aliquando contingere, quòd maxima vtilitas rei impetrandæ, vel ſatisfactionis maximè defuncti, impediatur ex eo, quòd quis ſacrificium offerre deſijt; ad quod ex lege iuſtitiæ tenebatur.

Reſponſio.

¶ Ad hanc difficultatem breuiter reſpondendum cenſeo ſub diſtinctione. Nam vel ille, qui miſſam commendauit, cognouit eam eſſe omiſſam; quia ex ore ſacerdotis id audiuit, vel alia via: aut id omnino ignorat. Si ſciuit, dico nullam reſtitutionem ei eſſe faciendam ſub mortali, nec ratione damni temporalis, nec ſpiritualis. Non ratione tẽporalis, quod inuoluntariè patitur: nam vnius, vel duorum argenteorum quantitas non eſt materia ſufficiens peccati mortalis. Nec ratione damni ſpiritualis, quia poſtquam res eſt cognita poterit ipſe aliam miſſam commendare ad leues expenſas, ſi voluerit; & ſi non commendat iam videtur remittere iniuriam, vel ſaltem non reputare illam grauem: quod eſt ſatis, vt venialis culpa habeatur. Si autem ille, qui miſſam dici iuſsit, ignorat, quòd non fuerit dicta, tunc tenebitur ſacerdos ſub mortali illam per ſe, aut per alium dicere. Alioqui erit efficiens cauſa magni damni ſpiritualis. Vel certè tenebitur, vt à mortali liberetur, ſignificare alteri, quòd miſſam non dixerit. A peccato omnino non liberabitur. Nam ratione eleemoſynæ fraudulenter acceptæ peccabit peccato furti, quanuis ex leuitate materiæ erit ſolum venialiter. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm omnes teneantur ad ſacrificia offerenda.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non omnes teneãtur ad ſacrificia offerenda. Dicit enim Apoſtol Roman.3. Quæcunque lex loquitur, his qui ſunt in lege loquitur. Sed lex de ſacrificijs non fuit omnibus data, ſed ſoli populo Hebræorum: ergo non omnes ad ſacrificia tenebantur.

2 ¶ Præterea, Sacrificia Deo offeruntur ad aliquid ſignificandum. Sed nõ eſt omnium huiuſmodi ſignificationes intelligere: ergo non omnes tenentur ad ſacrificia offerenda.

3 ¶ Præterea, Ex hoc ſacerdotes dicuntur, quod ſacrificium Deo offerunt: Sed non omnes ſunt ſacerdotes: ergo non omnes tenentur ad ſacrificia offerenda.

¶ SED CONTRA eſt, quòd ſacrificium offerre eſt de lege naturæ, vt ſuprà * habitum eſt. Ad ea autem quæ ſunt legis naturæ omnes tenentur: ergo omnes tenentur ad ſacrificium Deo offerendum. *Ar.1.huius q.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex eſt ſacrificium, ſicut * dictum eſt, quorum primum & principale eſt ſacrificium interius; ad quod omnes tenẽtur: omnes enim tenentur Deo deuotam mentem offerre. Aliud autem eſt ſacrificium exterius quod in duo diuiditur. Nam quoddam eſt quod ex hoc ſolum laudẽ habet quòd Deo aliquid exterius offertur in proteſtationem diuinæ ſubiectionis: & ad hoc aliter tenentur illi qui ſunt ſub lege noua, vel veteri, aliter illi qui non ſunt ſub lege. Nam illi qui ſunt ſub lege, tenentur ad determinata ſacrificia offerẽda ſecundum legis præcepta. Illi vero qui non erãt ſub lege tenebantur ad aliqua exterius faciẽda in honorem diuinum, ſecundum cõdecentiam ad eos inter quos habitabãt, non autem determinate ad hæc vel ad illa. Aliud verò eſt exterius ſacrificiũ, quando actus exteriores aliarũ virtutũ in diuinã reuerentiã aſſumũtur. Quorũ quidã cadũt ſub præcepto, ad quos omnes tenentur. Quidã vero ſunt ſupererogationis ad quos non omnes tenentur. *Ar.2.huius q.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad illa determinata ſacrificia, quæ in lege erant præcepta, non omnes tenebantur. Tenebantur tamen ad aliqua ſacrificia interiora vel exteriora, vt dictum * eſt. *In corp.ar.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quamuis nõ omnes ſciant explicitè virtutem ſacrificiorum, ſciunt tamen implicite, ſicut & habent fidem implicitã, vt ſuprà * habitum eſt. *Q.2.ar.7.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſacerdotes offerunt ſacrificia quæ ſunt ſpecialiter ordinata ad cultum diuinum, non ſolum pro ſe, ſed etiam pro alijs. Quædam verò ſunt alia ſacrificia, quæ quilibet poteſt pro ſe Deo offerre, vt ex ſuprà * dictis patet. *In corp.ar. & ar.2.& 3*

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod ſacrificium poteſt eſſe duplex: vnum internum mente immolatũ, alterũ externum re foris exhibitum; quod adhuc eſt duplex, vnum, quod ſic eſt ſacrificium, vt nullam habeat aliunde laudem; aliud quod per ſe quidem officium eſt virtutis, & relatum in reuerentiam Dei fit aliquò modo ſacrificium; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio; Ad ſacrificium mẽtis internum non ſolum antiqui in lege ſcripta, & Chriſtiani ſub lege gratiæ: ſed & mortalium vniuerſitas lege naturæ tenetur. Probatur: Nam nullus viuentium exiſtit, qui quatenus eſt Dei creatura, & ad ipſum, tanquam ad ſuum finem tendit, ei illam reuerentiam intus exhibere non teneatur, quæ primo rerum principio ſummoque fini debetur. Secunda concluſio: Ad illa ſacrificia, quæ ſola ſignificatione religionis virtutem induunt, tantum tenentur qui ſub ſcripta Dei lege viuunt, quales erant patres veteris teſtamenti, qui ad ſuorum ſacrificiorum numerum, & ſunt Chriſtiani, qui ad vnicũ noſtrum Euchariſtiæ ſacrificium, tenemur. Probatur ex Paulo ad Romanos tertio dicente; Quæcunque lex loquitur his, qui ſunt in lege loquitur. Certum eſt enim, quod lex vetus ſolum obligabat ſuos ſubditos

Nnn ſi-

ſicut & nos noſtra. Tertia concluſio: Adhuc ſolo naturali iure viuentes quocunque ſeculo fuerunt, vel futuri ſunt, eodem iure fuerunt aſtricti ad exhibendum Deo aliquod exterius ſacrificium; quo ſecundum legitimam cognitionem quam de vna prima cauſa habere tenentur, illi profiteātur ſe eſſe ſubiectos, honoreſque diuinos debere. Probatur: Nam eo ipſo, quod quis nouerit vnum primum rerum principium, debet etiam intelligere illi ſe eſſe ſubiectum, atque adeò non ſolum mente, verum & corpore obligari illum colere. Quarta concluſio: Sacrificia, quæ ab extrinſeco ſic dicuntur, hoc eſt, cuncta virtutum opera vniuerſi tenentur Deo offerre, vel actuali, vel virtuali relatione. Probatur: Nam vnuſquiſq; tenetur proponere vni primæ cauſæ ſeruire, declinando à malo, & ſequendo bonum, offerreque illi cuncta officia, & obſequia ſua.

QVAESTIO LXXXVI. de Oblationibus & Primicijs, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum homines teneantur ad oblationes ex neceſſitate præcepti.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quod homines non teneantur ad oblationes ex neceſſitate præcepti. Non enim homines tēpore Euangelij tenentur ad obſeruanda cæremonialia præcepta veteris legis, vt ſuprà habitum * eſt. Sed oblationes
1.2.q.103 ar.3.& 4. offerre ponitur inter cæremonialia præcepta veteris legis. Dicitur enim Exod. 23. Tribus vicibus per ſingulos annos mihi feſta celebrabitis. Et poſtea ſubditur. Non apparebis in cōſpectu meo vacuus: ergo ad oblationes non tenentur nunc homines ex neceſſitate præcepti.

2 ¶ Præterea, Oblationes antequā fiāt, in voluntate hominis conſiſtunt: vt videtur per hoc quòd Dominus dicit Matt. 5. Si offers munus tuū ad altare: quaſi hoc arbitrio offerentiū relinquatur. Poſtquā autē oblationes ſunt factæ, non reſtat locus iterato offerendi eas: ergo nullo modo aliquis ex neceſſitate præcepti ad oblationes tenetur.

3 ¶ Præterea, Quicunque aliquid tenetur reddere Eccleſiæ, ſi non reddat, poteſt ad id cōmpelli per ſubtractionem Eccleſiaſticorum ſacramentorum. Sed illicitum videtur his qui offerre noluerint, eccleſiaſtica ſacramenta denegare, ſecundum illud Decretum ſextæ ſynodi, quod habetur 1. quæſt. 1. Nullus qui ſacram communionem diſpenſat, à percipiente gratiam aliquid exigat: ſi vero exegerit, deponatur: ergo non tenentur homines ex neceſſitate ſalutis ad oblationes.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Gregor. * dicit, Omnis Chriſtianus procuret ad miſſarum ſolemnia aliquid Deo offerre. *Greg. 7. & habetur de Conſe. d. 1. cap. omnis Chriſtian.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, nomen oblationis commune eſt ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur: ita quòd ſi aliquid exhibeatur in cultum diuinum, quaſi in aliquod ſacrum quod inde fieri debeat conſumendum eſt, & oblatio eſt, & ſacrificium. Vnde Exo. 29. dicitur Offeres totum arietem in incenſum ſuper altare. Oblatio eſt Domino odor ſuauiſſimus victimæ Dei. Et Leu. 2. dicitur: Anima cùm obtulerit oblationē ſacrificij Deo, ſimila erit eius oblatio. Si vero ſic exhibeatur, vt integrū maneat diuino cultui deputandum vel in vſus miniſtrorū expendendum, erit oblatio & non ſacrificium. Huiuſmodi ergo oblationes de ſui ratione habent quod voluntarie offerantur, ſecundum illud Exo. 25. Ab homine qui offert vltroneus accipietis eas. Poteſt tamen contingere quod aliquis ad oblationes teneatur quadruplici ratione. *Qu. præc. ar. 3.*

¶ Primò quidem ex præcedenti conuentione: ſicut cum alicui conceditur aliquis fundus Eccleſię, vt certis temporibus certas oblationes faciat, quod tamen habet rationem cenſus.

¶ Secundò, propter præcedentem deputationem ſiue promiſſionem: ſicut cum aliquis offert donatione inter viuos, vel cum relinquit in teſtamento Eccleſiæ aliquam rem mobilem vel

vel Immobilem in poſterum ſoluendā.

¶ Tertio modo, propter Eccleſiæ neceſsitatem, puta, ſi miniſtri Eccleſiæ nō haberent vnde ſuſtentarentur.

¶ Quarto, propter conſuetudinē. Tenentur enim fideles in aliquibus ſolemnitatibus ad aliquas oblationes conſuetas. Tamen in his duobus vltimis caſibus remanet oblatio quodammodo voluntaria, ſcilicet quantum ad quantitatem, vel ſpeciem rei oblatæ.

¶ Ad primvm ergo dicendum, quòd in noua lege homines non tenētur ad oblationes, cauſa ſolemnitatum legalium, vt in Exodo dicitur: ſed ex quibuſdam alijs cauſis, vt dictum * eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad ſecundū dicendū, quòd ad oblationes faciendas tenentur aliqui, & antequam fiant: ſicut in primo, & tertio, & quarto modo, & etiam poſtquam eas fecerint per deputationem ſiue promiſsionem. Tenentur enim realiter exhibere quod eſt Eccleſiæ per modum deputationis oblatum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi qui oblationes debitas non reddunt, poſſunt puniri per ſubtractionem ſacramentorum, non per ipſum ſacerdotem cui ſunt oblationes faciēdę, ne videatur per ſacramentorum exhibitionem aliquid exigere, ſed per ſuperiorem aliquem.

Svmma Textvs.

SVppoſito diſcrimine, quod eſt inter oblationem, & ſacrificium; nam oblatio dicitur omne illud, quod Deo offertur, & ſacrificium ſolùm eſt oblatio rei, quæ immolatur; ex quo fit, quòd oblatio latius pateat, quā ſacrificium: atque etiā ſuppoſito, quòd oblatio naturali ſua ſignificatione importat vltroneam exhibitionem, iuxta illud Exo. Ab homine, qui offert vltroneus accipietis eas; reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per vnicā concluſionem, quæ talis eſt: Oblationes quadruplici ex cauſa poſſunt cadere ſub præcepto. Primo quidem, ex præcedenti conuentione, vt quando Eccleſia fundum aliquem ciui confert retenta penſione, ſtatis temporibus referenda: quæ pactio cenſus rationem induit. Secundo, propter præcedentem deputationem, vt quando res do-natione, vel pollicitatione, aut teſtamenti legatione debetur. Tertiò propter Eccleſiæ neceſsitatem, vt ſi aliunde miniſtri ali, ſuſtentarique non poſſunt. Quarto & vltimò, propter conſuetudinem, quæ in ius tranſit, vt ſi conſuetum eſt certis ſolemnitatibus hoc, vel illud offerri. Quamuis in his duobus vltimis caſibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati.

Explicatio Articvli.

INſtitutum D. Thomæ à quæſtione octuageſima quarta incluſiue, vſque ad octuageſimam octauam excluſiue fuit agere de exterioribus actibus religionis, nempe, adoratione, ſacrificiis, oblationibus, atq; decimis. Explicatiſque iam duobus prioribus, incipit in præſenti agere de tertio. Ad cuius intelligentiam præſupponit, quod oblationis verbum omnes actiones, quibus res quæcunque ad diuinum cultum exhibentur, ambit. Ex quo fit, vt oblatio latior, atque patentior vox ſit, quam ſacrificium: quidquid enim eſt ſacrificium cenſetur oblatio non tamen è contra. Cùm enim aliquid offertur, quod integrum eſt permanſurum, hoc eſt, quod ſacrificio ipſo non inſumitur, nec circa illud aliqua fit cæremonia, ſed Eccleſiæ offertur, ſiue in fabricam, ſiue in miniſtros cedat, oblatio dicitur, ſacrificium autem non eſt, niſi oblatio rei, quæ immolatur, quales erant oblationes animalium in veteri teſtamento, & in lege Euangelica ſacrificium altaris. Differt autem oblatio à decimis. Tum; quia decima ſolum eſt omnium bonorum mobilium licitè acquiſitorum pars decima Deo data, diuina; conſtitutione debita, vt conſtat ex cap. 1. de decimis, & ca. parrochia. & capitu. non eſt, & c. tua nobis. & ca. cum non ſit in homine, eodem titu. Oblatio verò non ſolū de decima parte rerum mobilium, ſed etiam de quibuſcunque aliis etiam immobilibus fieri poteſt. Tum præterea, quia ſecundum Hoſtienſem in ſumma de decimis. §. primo. oblatio offertur Deo immediatè, hoc eſt ad cultum Dei. Cum tamen decimæ non offerantur immediatè Deo, ſed eius miniſtris, ſcilicet, alendis: aut diſpenſatoris. Differt etiam oblatio à primitiis in eo, quod primitia, ſolū eſt prima pars frugum, ſiue fructuum Domino offerenda. Et, intellige prima hoc eſt, dignitate præcipua, & Domino, id eſt, diuino cultui. Offerebantur enim primitiæ per modum oblationis, vt docet Diu. Thomas articulo quarto huius quæſtionis. At verò oblatio non ſolum ad primas partes

Diſcrimen inter oblationem & ſacrificium

Diſcrimen inter oblationem & decimam.

Diſcrimen inter oblationem & primitias.

frugum aut fructuum; ſed etiam ad omnia ſe extendere poteſt: qua ratione nummi, & cerei, & in exequiis panis & vini oblationes dicuntur. Ex quo fit, vt primiciæ ſpecies quædam oblationis ſint. Propterea que D. Tho. in hac quæſtione ſub vno & eodem titulo ſimul agit de oblationibus, & primiciis. Secundum autem Panormitanum in cap. fina. de verbo. ſig. ad oblationem tria requiruntur. Primum quod offerens ſit Chriſtianus. Ab infidelibus enim oblationem Eccleſia non recipit: ſed æſtimationem oblationis pro intereſſe vt conſtat ex cap. quanto. de vſu. Secundum quod is, cui offertur ſit Eccleſia. Nam id quod fit priuatæ perſonæ, etiam Eccleſiaſticæ, non oblatio ſed donatio eſt dicẽdum. Tertium, vt res data ſit licitè acquiſita, alia enim pro oblatione non accipiuntur. ca. quia in omnibus. de vſu. & c. ex tráſmiſſa, de decimis. Intelligitur autẽ aliquid illicite acquiri dupliciter, ſcilicet, vel cõtra iuſtitiã vt in furto, vel mediante peccato, vt in meretricio.

Ad oblationem tria neceſſaria.

¶ Quãtũ attinet ad ius offerẽdi, dicit D. Tho. in hoc articulo quadrupliciter poſſe cõtingere, quod oblatio cadat ſub præcepto. Primo ex præcedẽti cõuentione. Secũdo ex præcedẽti donatione, vel pollicitatione, aut teſtamẽti legatione. Tertio propter Eccleſiæ neceſſitatem. Quarto propter cõſuetudinẽ, quæ in ius tranſit. Sed omiſſo priori modo tanquã alieno ab hoc inſtituto (quæ enim ex præcedenti cõuentione donãtur, vt cũ Eccleſia fundum aliquem alicui confert retenta pẽſione ſtatis tẽporibus reddenda, potiùs habẽt rationẽ cẽſus, quã oblationis) circa alios tres aliqua breuiter adnotare oportebit. Vnde, circa ſecundum dico illius extare textus in ca. qui oblationes: & duobus ſequentibus. Quibus ſub anathematis cenſura præcipitur, vt defunctorum oblationes ſeu donatas, ſeu legatas, illi, quibus incumbit, facile & abſque mora perſoluant. Sunt enim plane debitæ. Et de omnibus oblationibus generaliter extat cap. præter hoc. 32. d. & c. ſtatuimus. 16. q. 1. quibus eandem animaduerſionem oblationes debitas retinentibus, Eccleſia comminatur: quare ſub peccato mortali illas reddere tenebũtur. De tertio modo, qui eſt propter neceſſitatem Eccleſiæ, eſt aduertendum, quod ille eſt valde legitimus. Nam cum Chriſtianorum religio in ſacramentorum adminiſtratione, & ſuſceptione, in ſacrificiique oblatione poſita ſit, fit, vt quiſque populus ſub reatu criminalis impietatis, tum templum pro ſua facultate extruere, tum etiam & miniſtros alere, cultuíque neceſſaria contribuere iure naturali teneatur. Et ſic vbi decimæ non ſoluuntur nec aliunde ad huiuſmodi ſumptus prouiſum eſt, tenebitur illos populus de ſua ſubſtantia ſuppeditare. Quod ſi renuerit per cenſuras Eccleſiaſticas, atque adeò ſi opus fuerit, iudicii ſecularis animaduerſione, poterit compelli. Vt ſignificare videtur Paulus 1. ad Corinthios 9. Vbi plus iuris miniſtris altaris ſuppetere docet ad ſubſidia temporalia recipienda, quam habet miles ad ſuum ſtipendium, & ad vineæ fructum, qui illam plantauit, & qui gregem paſcit ad fruendum lacte. Dicit enim in hunc modum: Quis militat ſuis ſtipendiis vnquã? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt Deo? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt. Quoniam debet in ſpe qui arat arare, & qui triturat in ſpe fructus percipiendi: ſi nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. &c. Erãt, vt arbitror, Corinthi præceptores nõnulli opulenti, qui gloriæ ducebant alios gratis inſtruere, moliebanturque vt Apoſtolo quæſitus ex doctrina cibus ad ignominiam cederet. Qua re cognita, dicit in illo capitulo ſe nolle à diſcipulis victum ſumere, ne quod offendiculum det Euangelio Chriſti: tametſi id et iure naturæ ſit permiſſum. Omnis enim, qui militat, iuſtum accipit militiæ ſtipendium ab eo cui militat. Et omnis, qui in vineæ cultura laborem & operam impendit, condignum accipit ſui laboris, atque operis præmium, ab eo, cui laborat & qui gregem paſcit pro labore & cura ac diligentia, quam in paſcendo impendit, debet inde ſuſtentari & quæ ſunt neceſſaria ſumere. Et ne humanis rationibus ſolis ipſum agere exiſtimarent; ecce diuinæ ſcripturæ inquit habemus teſtimonium. In lege enim Moyſi præceptum eſt, boui laboranti in tritura ad vſum humanum, non denegari victus neceſſaria: ſed illa in laboris præmium reddi. An verò hoc in præcepto putamus de bobus, animalibus brutis, principalem curam, & primariam Deum habuiſſe? Ego verò multo magis puto de prædicatoribus præceptum iſtud debere intelligi. Sunt enim hæc propter nos ſcripta, & ſub boum nomine de nobis pro Christo laborantibus præceptum eſt datum, vt intelligatur, vnumquemque operarium mercede ſuſtentationis dignum eſſe, quoniam qui arat ex labore fructũ ſperare mercedis optimo iure poteſt. Et qui in tritura laborat mercedem debitam iuſtè ſpectat.

De modis quibus oblationes poſſunt eſſe in præcepto.

De obligatione ex donatione.

De obligatione propter Eccleſiæ neceſſitatem.

Egregium teſtimoniũ Pauli.

Nos

Nos igitur qui vobis ſeminauimus, multa prædicationis diligẽtia, ſpiritualia, ſi veſtris temporalibus bonis vtamur ad neceſsitatem non magnum vobis videri debebit.&c. Cum ergo ex ſententia Pauli non minus debeatur miniſtris euãgelii cõgrua ſuſtẽtatio, quã militi ſuũ ſtipendium, & mercenario merces, pro qua ſeruit, ſequitur, quod vbi iſta nõ ſuppetit, tenebitur populus illã tribuere, & ſi renuerit ad id per cẽſuras Eccleſiaſticas, & ſi opus fuerit, iudicii ſecularis poteſtate cõpelli, ſicut & iure cõpelleretur ille, pro quo aliquis militat, aut in vineæ cultura laborat ad ſoluendum debitum ſtipendium, atque mercedẽ vtriq;. ¶ De quarto modo, quo oblatio poteſt cadere ſub præcepto, ſcilicet, propter conſuetudinẽ, quæ in ius trãſiit, aduertendũ eſt, quod Angelus de Clauaſio in ſumma exiſtimat, oblationes nõ poſſe eſſe in præcepto ex cõſuetudine, quia ſunt liberæ facultatis. Et idẽ videtur tenere ſumma Roſſella. Contrarium tamẽ affirmãt cõmuniter omnes Doctores, tam Theologi, quam iuriſprudentes. Imò & ipſe Angelus videtur ſibi ipſi aduerſari, cùm dicat primicias eſſe in præcepto ratione cõſuetudinis, & nõ eſt maior ratio de illis, quã de aliis oblationib^9. Præterquã, quod ſi huiuſmodi cõſuetudo nõ eſt obligatoria, vix inueniri poterit alia, quæ obligationem inducat. Eſt enim valde rationabilis, & à tẽpore, cuius nõ extat memoria præſcripta. Nec ratio Angeli aliquid valet. Falſum eſt enim dicere, quod oblationes ſunt ſemper liberæ facultatis. Imo aliquando ſunt neceſsitatis, & iuris naturæ: atque adeo conſuetudo poteſt eas determinare ad certos dies. Quãuis etiã tunc retineant aliquid voluntarii quantum ad quantitatem, vt dicit D. Thom. in fine articuli. Eſt tamen aduertendum cum Syluestro in ſumma. verbo. decima qu. 2. in fine, quod oblationes ſunt in præcepto ratione conſuetudinis, eo modo, quo eſt conſuetudo, ſcilicet, quod offerat maior pars populi, & nõ ſemper ſinguli de populo, nec in omnibus feſtiuitatibus. Quare non erit imputandum, mortale peccatum alicui, ex eo, quod rarò & ex aliqua cauſa, nempe, quia non habet ad manum quid det, oblationem intermittit. Poſtquam autem ciuitas eſt ſolita oblationem, vel certum quid Eccleſiæ dare, illud per ſtatutum mutare non poterit, ſecundum Panormitanum in capit. abolendæ. de ſepulturis, de mente Bartol. in leg. priuilegia. Cod. de ſacroſan. Eccleſiis, per textum illum, qui dicit; Soluta ab antiquo Eccleſiis, & miniſtris tributa; aliquo modo non debent immutari. Sed eſt hoc intelligendum dummodo aliter de intentione inducentium conſuetudinem, ex quo conſuetudo habet vim obligandi, non conſtaret, vt docet Syluester in ſumma verbo. conſuetudo. §. 13. Quare ſi conſtat oblationem fuiſſe introductam pro fabrica alicuius Eccleſiæ, ea completa licitè mutabitur, non obſtante quacunque temporis præſcriptione.

De obligatione ex cõſuetudine.

Articvlvs II.

¶ *Vtrùm ſolum ſacerdotibus debeantur oblationes.*

Ad Secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd oblationes non ſolum ſacerdotibus debeantur. Inter oblationes enim præcipue videmus eſſe quæ hoſtiarum ſacrificijs deputantur. Sed ea quæ pauperibus dantur, in ſcripturis hoſtiæ dicuntur, ſecundum illud Hebræo. vlti. Beneficentiæ, & communionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtijs promeretur Deus: ergo multo magis oblationes pauperibus debentur.

2 ¶ Præterea, In multis parochijs monachi de oblationibus partem habent. Alia autem eſt cura clericorum, alia monachorum, vt Hieron. * dicit: ergo non ſolum ſacerdotibus oblationes debentur.

Ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ à med. to. 1.

3 ¶ Præterea, Laici de voluntate Eccleſiæ emunt oblationes, vt panes & huiuſmodi. Sed non niſi vt hæc in ſuos vſus conuertant: ergo oblationes poſſunt etiam ad laicos pertinere.

¶ Sed Contra eſt, quod dicit Canon Damaſi Papæ. & habetur * 10 quæſtione 1. Oblationes quæ intra ſanctam Eccleſiam offeruntur tantum modo ſacerdotibus qui quotidie Domino ſeruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri teſtamento prohibuit Dominus panes ſanctos comedere filijs Iſrael niſi tantummodo Aaron & filijs eius.

Habetur 10. q. 1. ca. hanc cõſuetudinem.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſacerdos quodammodo conſtituitur ſequeſter, & medius inter populum & Deum, ſicut de Moyſe legitur Deuterono. 5. Et ideo ad eum pertinet diuina dogmata & ſacramenta exhibere populo. Et iterum ea, quæ ſunt

populi,puta preces & ſacrificia & oblationes per eum Domino debent exhiberi,ſecundum illud Apoſt.ad Hebr. 5. Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum,vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Et ideo oblationes,quæ à populo Deo exhibentur, ad ſacerdotes pertinent non ſolum vt eas in ſuos vſus conuertãt,verum etiam vt fideliter eas diſpenſent. Partim quidem expendendo eas in his quæ pertinẽt ad cultum diuinum. Partim verò in his, quæ pertinent ad proprium victũ: quia qui altari deſeruiunt,cum altari participant, vt dicitur primæ ad Corinth.9. Partim etiam in vſus pauperum, qui ſunt,quantum fieri poteſt,de rebus Eccleſiæ ſuſtentandi:quia & Dominus in vſum pauperum loculos habebat, vt Hierony * dicit ſuper Matth.

Refertur ſimile 12.q 2.ca.habebat.Ex Hieron.Matt. 17.in ſi.ſo 9.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ea quæ pauperibus dantur, ſicut non proprie ſunt ſacrificia, dicuntur tamen ſacrificia inquantum eis dantur propter Deum:ita etiam ſecundum eãdem rationem oblationes dici poſſunt: tamen non proprie dictæ: quia non immediate Deo offeruntur. Oblationes vero proprie dictæ in vſum pauperũ cedũt,nõ per diſpenſationẽ offerentiũ:ſed per diſpenſationẽ ſacerdotum.

¶ Ad ſecundũ dicẽdũ,quòd monachi ſiue alij religioſi poſſunt oblationes recipere tripliciter.Vno modo ſicut pauperes per diſpenſationẽ ſacerdotũ, vel ordinationẽ Eccleſiæ,alio modo ſi ſint miniſtri altaris,tunc poſſunt accipere oblationes ſponte oblatas.Tertio modo ſi parochiæ ſint eorum : & tunc ex debito poſſunt accipere oblationes tanquam Eccleſiæ rectores.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oblationes poſtquam fuerint conſecratæ,non poſſunt cedere in vſum laicorum:ſicut vaſa & veſtimenta ſacra. Et hoc modo intelligitur dictum * Damaſi Pap.Illa vero quæ nõ ſunt cõſecrata, poſſunt in vſum laicorũ cedere ex diſpẽſatione ſacerdotũ,ſiue per modũ donationis, ſiue per modum venditionis.

Citatum in arg. Sed cõtra 10.q 1. Hanc conſ.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Thomas per duas propoſitiones. Prima concluſio: Vniuerſarum oblationum, quæ à plebe Deo exhibentur diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes.Probatur:Oblatio genere ſuo non eſt,niſi rei, quæ Deo ad cultum religionis dicatur (eſt enim in præſenti ſermo de ſacris, & non de ſecularibus oblationibus)ſed inter homines & Deum ſacerdos eſt ſequeſter conſtitutus, & quodam modo medium(ſicut de Moyſe legitur Deutero.5.)quia illi incumbit,tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & ſacramenta per ipſum inſtituta eidẽ populo,ipſius nomine adminiſtrare. Et vice verſa eius munus etiã eſt ex parte populi coram Deo ſtare,& eius preces ad ipſum fundere,ſacrificiaque ei offerre,ac dona, & oblationes& munera præſentare,iuxta illud Pauli ad Heb.5.Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in iis,quæ ſunt ad Deum,vt offerat dona, & ſacrificia pro peccatis:ergo omnium munerum,quæ populus Deo dicare conſtituit, vſus, adminiſtratio, & diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes. Secunda concluſio:ſacerdotes trifariam poſſunt iis,quæ ad diuinum cultum offeruntur vti.Primo in fabricam & reparationem Eccleſiarum, in apparatumque eorum, quæ ad diuinum cultum pertinent. Secundo, in ſuum ipſorum proprium victum; quia vt ait Paulus,qui altario ſeruit de altario viuere debet.Tertio,in ſubſidium pauperum,quos bonis Eccleſiaſticis paſci,& ſuſtentari condecet.

Explicatio Articvli.

MAteria huius articuli longiſſimam requirebat diſputationem de bonis Eccleſiaſticis,& de illis,ad quos eorum dominiũ pertinebat,cum D.Thom. in ſecunda concluſione dicat,illa in tres vſus eſſe diuidenda,ſcilicet,in fabricam Eccleſiarum,in victum miniſtrorum & in ſubſidium pauperum.Et in prima concluſione affirmat vniuerſarum oblationum,quæ à plebe exhibentur diſpenſationem pertinere ad ſacerdotes. Sed quoniam eſt iam mihi in animo cætera, quæ dicenda manent,maiori qua potero breuitate perſtringere,ne volumen iſtud ſuum iuſtum terminum excedat,omiſsis pluribus, quæ de hac re dici poterant, paucis, & breuibus ſermonibus, quæ ad tantæ rei explicationem fuerint neceſſaria,comprehendere curabo. Quod vt faciam, aduertendum eſt primò, quod bona Eccleſiaſticorum ſunt

in

Bona eccleſiaſticorum quædã ſunt patrimonialia & alia Eccleſiaſtica.

in duplici differentia. Quædam enim ſunt patrimonialia, quæ per ſucceſsionem hæreditariã, aut per donationẽ, aut per alios contractus ſibi acquiſierunt, ſicut & laici. Et de his non loquimur in præſenti, cum certũ ſit apud omnes horum bonorum verum, & legitimũ dominium eſſe penes ipſos Eccleſiaſticos. Vnde, quamuis ea ſuperfluè & prodigè conſumant, nec in fabricas Eccleſiarũ, aut in pauperum ſuſtẽtationem illa diſtribuant, ad nullam tenebuntur reſtitutionem. Imò adhuc dicunt Doctores, quod ſi vltra bona patrimonialia habet clericus Eccleſiaſticũ beneficiũ, poteſt illa patrimonialia bona ſibi reſeruare, & redditus beneficii in proprios vſus cõuertere. Ità tenet D. Tho. in infra q. 185. ar. 7. ad 5. & Caietanus ibidem. & Sylueſt. verbo. Clericus. 4. §. 12. & Soto libro 10 de Iuſtitia q. 4. artic. 3. ad 2. Et Innocẽtius in c. Epiſcopus, de præbendis. Hoſtienſis & Panormitanus ibidẽ. Et probatur ex c. cùm ſecundum Apoſtolum, de præben. Vbi dicitur, quod cum ſecundum Apoſtolum, qui altario ſeruit de altario viuere debeat, poterũt clerici de patrimonio Ieſu Chriſti viuere, cuius obſequio ſunt deputati, vt ipſa nominis ſignificatio perſuadet. Idem definitur in concilio Agathẽſi, & refertur 1. q. 2. cap. clerici. Vbi habetur, quod clerici omnes, qui Eccleſiæ fideliter, vigilanterque deſeruiunt ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundum ſeruitii ſui meritũ per ordinationẽ cãnonũ à ſacerdotibus cõſequantur.

Obiectio.

¶ Et ſiquis obiiciat, quod in c. clericos. 1. qu. 2. dicit D. Hierony. Clericos illos conuenit ſtipendiis Eccleſiæ ſuſtẽtari, quibus parentum, & propinquorũ nulla ſuffragãtur bona: Qui autẽ bonis parentũ, & opibus ſuis ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperũ eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto committũt, & per abuſionem talium iudicium ſibi manducant & bibunt;

Reſponſio.

reſpondetur primò cũ D. Tho. loco citato textũ illum eſſe intelligendũ in caſu extremæ neceſsitatis. Tũc enim grauiſsimè peccaret Epiſcopus, aut ſacerdos qui cũ poſſet ex bonis patrimonialibus viuere bona Eccleſiæ pauperibus non erogaret, ſed in ſuos vſus illa converteret. Adhuc tamen nec tunc teneretur ad reſtitutionem, vt aduertit Caietanus; quia illa bona eccleſiaſtica ſunt debita miniſtris pro ipſorum ſeruicio. Vel ſecundo reſpõdetur cum magiſtro Soto, quod D. Hieronymus loquitur pro illo tempore, quo clerici in communi viuebant. Tũc enim dabatur eis optio, vt vel bona, quæ habebãt parentibus ſuiſque neceſſariis relinquerẽt, & de Eccleſiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent; aut ſi mallent ſua retinerent, quæ ſibi ſufficerent: ſed tunc ſumptui parcerent eorum, quæ in communi poſſidebantur. Vel tertiò reſpondetur cum Conrado; quod verba illa D. Hieronymi non ſunt intelligenda de illis bonis Eccleſiæ, quæ pro miniſterio tãquam ſtipendia clericis deputãtur; ſed de illis, quæ facta diuiſione bonorum Eccleſiæ, de qua ſtatim dicemus, pauperibus erant ſpecialiter aſsignata. De his enim viuere nõ licebat clericis, cum aliunde habebant vnde ſuſtentarentur. Et iſtæ duæ ſolutiones vltimæ magis videntur accedere ad verba ipſius textus. Et quod diximus de bonis patrimonialibus clericorum, eſt etiam intelligendum de quibuſcunque aliis bonis ſibi aliunde, quam ex redditibus eccleſiaſticis prouenientibus, vt habet expreſſe Panormitanus in cap. de Epiſcopis. & Nauarrus, & Soto & alii Eſtque diffinitum in cap. fixum. 12. q. 5. Alia bona ſunt eccleſiaſtica. Et hæc adhuc ſunt in multiplici differentia. Quædam enim fuerunt collata Eccleſiæ à fidelibus, vt ex illis viuerẽt clerici, & pauperes, ſicut Act. 4. legitur, quod omnes, qui habebant poſſeſſiones domos, & agros vendebant illa, & offerebant pretia ad pedes Apoſtolorum, vt inde ſubueniretur vnicuiq;, ſicut cuique opus erat. Poſteà autem viſum fuit conuenientius, nõ vendere tales poſſeſſiones, ſed tradere illas Eccleſiis, vt ex illis miniſtri, & pauperes, tã præſentes, quã futuri alerentur, vt dicit Melchiades Papa in ca. futuram. 12. q. 1. & Vrbanus in capi. videntes. eadem cauſa, & quæſtione. Alia bona eccleſiaſtica ſunt, quæ poſtmodũ fuerũt Eccleſiis oblata, tanquam ſtipendia conuenientia pro clericis, & miniſtris capellanias, & memorias perpetuas celebrantibus, quæ communiter appellantur anniuerſalia. Nec huiuſmodi bona habẽtibus alicuius pauperis ſuſtentandi, aut fami ſubueniendi, ſed ſolius memoriæ celebrandæ munus fuit iniunctum. Alia bona eccleſiaſtica ſunt, quæ quotidie clericis tribuuntur pro miſsis, & officiis defunctorum celebrandis, quæ vocabulo vulgari appellantur, pie de altar. Alia autem, & præcipua bona ſunt bona beneficiorum, quæ ex decimis conſtant; de quibus fit mentio. 16. quæſtione prima, capitulo, decimæ, & extra de decimis per totum.

¶ Secondo eſt aduertendum, varios fuiſſe eccleſiæ ſtatus. *Varij fuerũt Eccleſiæ ſtatus.* Nam in principio fideles in communi, & ex bonis communibus viuebant, qui ſtatus, & modus viuendi decentiſsimus erat, præcipue clericis, ſi commode ſeruari potuiſſet, vt dicit Clemens Papa in capitulo dilectiſsimi, & Vrbanus in capitulo videntes, & in capitulo ſcimus. 12. quæſtione 1. Et quando clerici ſic viuebant in communi, bona illa cõmunia cõmiſſa

erant fidei, & diſpenſationi Epiſcopi, vt ex
illis vnicuique diſtribueret quidquid cuiq;
opus erat, vt habetur expreſſe in ca. Epiſco-
pus, & in c. præcipimus. 12. qu. 1. Poſteà autẽ
creſcente numero clericorũ, cũ non poſſent
in communi viuere, & Epiſcopi bona illa infi
deliter diſtribuerent; præceperunt ſummi Põ
tifices vt ex illis bonis cõmunibus, quatuor
portiones fierent, vna Epiſcopo, altera cle-
ro, tertia fabricæ, quarta pauperibus diſtribuẽ
da. Nec eſt neceſſe intelligere, quod omnes
illæ portiones æquales eſſent. Iſtã diuiſionẽ
bonorũ Eccleſiæ fecit Simplicius Papa circa
annũ Domini 470. in quodã concilio tempo
re Aug. atque Hieronymi celebrato; eiuſque
mẽtio fit in c. de redditibus. 12. q. 2. Eandem
diuiſionem poſteà confirmauit Gelaſius Pa-
pa, vt cõſtat ex c. vobis enim. & ex c. quatuor
eadem cauſa, & quæſtione & ex beato Gre.
in cap. mos. & in cap. cognoſcimus, ibidem.
His cõſtitutis, dico primò, quod clerici ſunt
veri Domini fructuum prouenientiũ ex poſ
1. Dictum ſeſsionibus eccleſiaſticis, ſibi ratione alicu-
ius miniſterii clericalis conceſsis, atque etiã il-
lorũ bonorũ, quæ pro anniuerſariis, & aliis
eccleſiaſticis officiis conferuntur. Ex quo fit,
vt quãuis peccent mortaliter non conferẽdo
pauperibus ea, quæ ex his bonis ſuperfue-
rint, nõ tamen tenentur ad reſtitutionẽ. Ità
tenet Soto lib. 10. de iuſtitia & iure q. 4. art.
3. & videtur eſſe ſententia D. Tho. infra 185.
ar. 7. & eſt expreſſa ſententia Panormitani in
c. cum eſſet. de teſtamentis nu. 26. & Nauarri
tract. de reddit. q. 1. n. 7. Et probatur. Paupe-
res ſunt veri domini illorum bonorum, quæ
ſibi in eleemoſynã conferuntur: ergo & cleri
ci illorum, quæ ſibi tribuũtur pro miniſteriis
eccleſiaſticis. Nec refert, an huiuſmodi bona
ſint tẽporalia, & quotidiana, an verò perpe-
tua, Antecedens eſt manifeſtũ, & conſequen
tia probatur: Nam longè maior ratio eſt, pro
pter quam clerici acquirant dominium, quã
pauperes. Secundo: Nullo alio titulo meliùs
transfertur dominium, quam libera volũtate
conferentis; vt enim habet Inſtituta de rerũ
diuiſione. §. per traditionẽ, & de acquirẽdis
rerũ dñiis leg. ea ratione. §. literæ. nihil eſt tã
conueniẽs æquitati naturali, quã voluntatẽ
dñi liberè trãsferentis ratã haberi: ſed qui tri
buũt clericis bona pro ipſorũ miniſteriis vo-
lunt illorum dominium in clericos transfer
re, ergo verè trãsfertur, atq; ex cõſequẽti cle
rici habẽt verum dominiũ illorum bonorũ.
Vltimo, Ea, quæ magiſtratibus ciuilibus, & iu
dicibus tribuũtur pro miniſterio, quo reipu
blicæ seruiũt, tranſeunt in illorũ dominiũ: er
go & ea, quæ cõceduntur clericis pro Eccle
ſiæ miniſterio. Probo conſequentiã: Nã mul

to melius ſeruiunt iſti Eccleſiæ, quã illi rei-
publicæ. ¶ Dico ſecundo, bonorũ, quæ à fide 2. Dictum
libus fuerint data pauperibus, ſi Epiſcopi, &
alii clerici ea vſurpauerint, aut pauperibus
nõ erogauerint, tenẽtur ad reſtitutionem. Et
idẽ eſt dicẽdũ de bonis hoſpitaliũ. Ità habetur
expreſſe in Clemẽtina, quia cõtingit. de reli-
gioſis domibus, & in Cõcilio Trid. ſeſſ. 25. c.
8. de reformatione. Et probatur manifeſtè:
Quia, vt docet D. Thom. ſupra q. 62. ar. 1. ad
3. & Soto li. 4. de iuſtitia, quæ. 6. art. 1. ad vlti
mum, quando aliquis omittit diſtribuere bo
na, quæ diſtribuere tenetur, ex vi iuſtitiæ cõ-
mutatiuæ obligatur illa diſtribuere: ſed ſic eſt
quod Epiſcopus, & quicunque alii clerici,
quibus ex officio incumbit illa bona diſtri-
buere, ad id tenentur ex vi iuſtitiæ commuta
tiuæ: ergo ſi nõ diſtribuãt tenebũtur ad reſti
tutionem. De aliis autem bonis Eccleſiaſticis
maior eſt difficultas. Quare in illis oportebit
tempora diſtinguere. Nã ſi loquamur de illo
tempore, in quo bona Eccleſiæ habebantur 3. Dictum
in communi pro indiuiſo, dico tertio, quod
Epiſcopus non habebat plenum dominium
illorum bonorum, ſed ſicut tenebatur tribue
re clero, & fabricæ ſuas portiones, ità etiã
& dare pauperibus ſuã: & ſi non daret, tene-
retur ad reſtitutionem. Ita dicunt communi-
ter omnes Doctores: Et probatur ex capiti-
bus ſuperius citatis. Et præterea ratione:
Quia qui pluribus collata ſibi reſeruat, non
ſolùm peccat, ſed etiã tenetur ad reſtitutio-
nẽ: ſed Epiſcopus nõ deſtribuens partẽ illorũ
bonorum pauperibus, retinet ſibi cõmunia:
ergo peccat, & tenetur ad reſtitutionẽ. Et cõ
firmatur: Si non daret clero & fabricis de
huiuſmodi bonis portiones debitas peccaret,
& ad reſtitutionẽ teneretur: ergo & ſi nõ dat
pauperibus. Probo conſequentiam: Nam do
mini ità dederunt partẽ illorum bonorũ pau
peribus, ſicut fabricæ & clero. Vtrùm autem
tunc temporis dominium omnium illorum
bonorum eſſet apud ſolum Epiſcopum, & cle
rum, cum onere tamẽ erogandi aliquam par
tem pauperibus. An verò etiã dominium ali
cuius partis eſſet penes pauperes, varietate
opinionum diſputatur à Doctoribus, canoni
ſtis communiter affirmãtibus, pauperes eſſe
veros dños illius partis, quæ illis erat tribuen
da. In hoc tamẽ dico quartò multò verius & 4. Dictum.
probabilius eſſe quod ſolum penes Epiſcopũ
& clerũ totale illorum bonorum dominium
reſidebat, cũ onere & obligatione tribuendi
pauperibus illam partem. Ità tenet Soto loco
citato. Et probatur: ius percipiendi decimas
eſt ſpirituale, conuenitque Eccleſiaſticis ra-
tione miniſterii, quo Eccleſiæ ſeruiunt: er-
go non poteſt laicis cõuenire: atque ex con-
ſequenti

ſequenti nec pauperibus: & ſic non habent dominium illorum bonorum. Ita tenet D. Thom.quodl.2.art.8.& infra quæſtione 87. art.3. Et Caietanus ibidẽ. *Vltimum dictum.* Dico vltimò, quod facta iam diuiſione bonorum ſingulę partes erunt in poteſtate, & dominio illius, cui in ipſa diuiſione fuerint applicatę Et qui vltra partem ſibi debitam aliquid acceperit peccabit mortaliter, & ad reſtitutionem tenebitur, tanquam ille, qui rem alienam accipit inuito domino rationabiliter. Ex dictis infertur, quod quando D.Thomas affirmat in hoc articulo, ſacerdotes trifariam poſſe vti ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur, ſcilicet, in fabricam Eccleſiarum, in ſuum ipſorum proprium victum, & in ſubſidium pauperum, non ſic eſt intelligendus, quaſi voluerit ſignificare, quod pro ſua voluntate poſſunt tales oblationes in quemlibet iſtorum vſuum conuertere, ſed in ſingulos iuxta ordinem diſtributionis, qui vel ex lege, aut conſuetudine, vel ex voluntate offerentium fuerit determinatus. Nam qui rem debitam Eccleſiæ, aut pauperibus in propriam vtilitatem cõuerterit, peccabit mortaliter, & ad reſtitutionem obligabitur. Eorum autem quæ ad Eccleſiæ ſumptus dedicantur, Epiſcopus eſt adminiſtrator, ac diſpenſator, vel canonicorum collegium ſecundum morem, qui legitimus ſit. Et ſic eſt verum, quod affirmat D.Thom. in prima cõcluſione, ſcilicet, quod omnium oblationum quæ à plebe Deo exhibentur, diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes; quamuis non omnia tranſeant in ipſorum dominium.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm homo poſſit oblationes facere de omnibus rebus licite poſſeſsis.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd non poſsit homo oblationes facere de omnibus rebus licite poſſeſsis: quia ſecundum iura humana turpiter facit meretrix in hoc quòd eſt meretrix: non tamen turpiter accipit, & ita licite poſsidet. Sed non licet de ea facere oblationem, ſecundum illud Deuteron.23. Non offeres mercedem proſtibuli in domo domini Dei tui: ergo non licet facere oblationem de omnibus licite poſſeſsis.

2 ¶ Præterea, Ibidem prohibetur quòd pretium canis non offeratur in domo Dei. Sed manifeſtum eſt, quòd pretium canis iuſte venditi iuſte poſſidetur: ergo non licet de omnibus iuſte poſſeſsis oblationem facere.

3 ¶ Præterea, Malach.1. dicitur: Si offeratis claudum & languidum nõne malum eſt? Sed claudum & languidum eſt animal iuſte poſſeſſum: ergo videtur quod non de omni iuſte poſſeſſo poſsit oblatio fieri.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Prouerb.3. Honora Dominum Deum tuum de tua ſubſtãtia. Ad ſubſtantiam autem hominis pertinet quicquid iuſte poſsidet: ergo de omnibus iuſte poſſeſsis poteſt fieri oblatio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Auguſtin * dicit in libro de Verbis Domini, ſi deprædaueris aliquem inualidum, & de ſpolijs eius dares alicui iudici, ſi pro te iudicaret, tanta vis eſt iuſtitiæ, vt & tibi diſpliceret. Non eſt talis Deus tuus, qualis non debes eſſe nec tu. Et ideo dicitur Eccle.34. Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata. Vnde patet quòd de iniuſte acquiſitis & poſſeſsis non poteſt oblatio fieri. In veteri autem lege in qua figuræ ſeruiebatur, quædam propter ſignificationem reputabantur immunda, quæ offerre non licebat. Sed in lege noua omnis creatura Dei reputatur munda, vt dicitur ad Timo 1. Et ideo quantum eſt de ſe, de quolibet licite poſſeſſo poteſt oblatio fieri. Per accidens autem contingit quòd de aliquo licite poſſeſſo, oblatio fieri non poteſt: puta, ſi vergat in detrimentum alterius, vt ſi filius aliquis offerat Deo id vnde debet patrem nutrire. Quod Dominus improbat Matth.15. Vel propter ſcandalum, vel propter contemptum, vel aliquid aliud huiuſmodi. *Ser.35.extre med.to.10.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in veteri lege prohibebatur oblatio de mercede proſtibuli propter immunditiam. In noua autem lege propter ſcandalum: ne videatur Eccleſia fauere peccato, ſi de lucro peccati oblationem recipiat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd canis ſecundum legem reputabatur

 animal

animal immundum. Alia tamen animalia immunda redimebantur: & eorum pretium poterat offerri, ſecũdum illud Leuit. vlti. Si immundum animal eſt, redimet qui obtulerit. Sed canis nec offerebatur, nec redimebatur, Tũ quia idolatræ canibus vtebantur in ſacrificijs idolorum. Tum etiam quia ſignificant rapacitatem, de qua non poteſt fieri oblatio. Sed hæc prohibitio ceſſat in noua lege.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oblatio animalis cæci vel claudi reddebatur illicita tripliciter. Vno modo, ratione eius ad quod offerebatur. Vnde dicitur Malach. 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Sacrificia autem oportebat eſſe immaculata. Secundo, ex contemptu. Vnde ibidem ſubditur: Vos polluiſtis nomen meum in eo quod dicitis: menſa Domini contaminata eſt & quod ſupponitur, contemptibile eſt. Tertio modo, ex voto præcedenti, ex quo obligatur homo, vt integrũ reddat quod vouit. Vnde ibidem ſubditur. Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino. Et hæ cauſæ manent in lege noua: quibus tamen ceſſantibus non eſt illicitum.

Summa Textus.

AD propoſitam difficultatem, reſpondet D. Thom. tribus propoſitionibus. Prima concluſio: De rebus iniuſtè acquiſitis, atque poſſeſsis nulla Deo licitè poteſt fieri oblatio. Hanc probat in argumento ſed contra ex illo Prouer. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua ſubſtantia. Certum eſt enim, quod ad ſubſtantiam hominis non pertinet quidquid iniuſtè poſsidetur. Et in corpore articuli hac ratione. Oblatio cum ſit religionis actus non debet eſſe iuſtitiæ violatio; ſicut enim vero omnia vera: ſic etiam & vnius virtutis actui, omnes aliæ virtutes debent conſonare: ſed cuncta iniuſtè parta ex lege iuſtitiæ ſunt reſtituenda: ergo nequeunt Deo per religionem dicari. Et cõfirmatur ex D. Auguſtino qui ſermone 35. de verbis Domini, ad id declarandum pulcherrimum affert exemplum. Dicens: Si deprædaueris aliquem inualidum, & de ſpolijs eius dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis eſt iuſtitiæ, vt & tibi diſpliceret. Non eſt talis Deus tuus, qualis non debes eſſe neque tu. Secunda concluſio: Quantum per ſe attinet ad rei naturam, de quacunque re iuſtè poſſeſſa poteſt licitè fieri oblatio. Probatur: Nam, quamuis in veteri lege in qua figuræ ſeruiebatur, quędam res propter ſignificationem ità reputabantur immundæ, vt de illis oblationes Deo facere non liceret: iam tamen in lege noua omnis creatura reputatur munda, iuxta illud Pauli ad Titum 3. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum. Tertia concluſio: Poteſt aliquando cõtingere, quod oblatio, quæ per ſe erat licita, ex accidenti commaculetur, & reddatur illicita. Vt ſi, verbi gratia, filius Deo offerat id, quo debet patrem ſuſtentare. Nam cum ad operis honeſtatem non ſatis ſit, quod ex ſuo genere ſit bonum: ſed vltra hoc requiritur, quod quę circunſtant ſint honeſta, fieri poterit vt ex defectu alicuius circunſtantiæ, oblatio, quæ ex ſe eſſet licita, reddatur illicita, atq; peccatum.

Explicatio Articuli.

COncluſiones huius articuli ſunt certæ, & extra controuerſiam poſitæ. Certum eſt enim, quod omnis actus humanus, quamuis ex obiecto ſit bonus, ex circunſtantijs poteſt reddi malus. Et ſic contingit in oblationibus, quod redduntur interdum illicitæ ex eis, quæ circunſtant. D. Thom. in ſolutione ad 3. triplicem aſsignat rationem illicitæ oblationis animalis cæci, aut claudi. Prima deſumitur ex improportione oblatæ rei ad ſacrificium. Secunda ex eo, quod ipſa res contemptibilis contemptibilem reddit diuinum cultum. Tertia ex voti vinculo. *Ex triplici ratione poteſt oblatio reddi illicita.* Et ex omnibus his cauſis poſſunt etiam reddi illicitę oblationes in lege noua. Propter primam nanque non licet vinum acetoſum, aut farinam fere corruptam offerre pro ſacrificio Euchariſtiæ, quia immaculato ſacrificio ſola immaculata materia eſt proportionata. Et propter hoc dicebat Deus Malachiæ 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Sacrificia enim oportet eſſe immaculata. Propter ſecundã rationem, veſtes concubinarum non debent vbi ſunt cognitæ, in ſacras transferri veſtes. Iuxta illud, quod in eodem capitulo ſubditur: Vos polluiſtis nomen meum in eo, quod dicitis: Menſa Domini contaminata eſt: & quod ſupponitur contemptibile eſt. Propter tertiam autem rationem, qui vouit vitulum non ſatisfaciet ſi infirmum illum offerat: quia votum intelligitur

ligitur de vitulo in bono ſtatu. Et ſic dicebat Deus in eodem primo capitulo Malachiæ: Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino. Vbi autem quis qualem habet rem Deo offert, & nihil horum incõuenientium ſequitur, benefacit. Poteſt etiam oblatio reddi illicita ex eo, quod quamuis id, quod offertur, licitè poſsideatur, ex miſericordia tamen debetur potius alteri, quam quod in templo debeat offerri. Et ex hac cauſa, dicit D. Tho. Qui haberet patrem in neceſsitate conſtitutum, & ex illis, quibus deberet ei ſubuenire, oblationes faceret, peccatum committeret, iuxta doctrinam Chriſti Domini traditam apud Matth. cap. 15.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: quidnam ſit in vniuerſum conducentius, & ad diuinum cultum accommodatius, bona noſtra ad conficienda celebrandaque ſacrificia elargiri, vel potius in egenorum ſubſidia illa diuidere? Et quidem, quod ſit melius illa pro oblationibus, & ſacrificijs tribuere probatur ex eo, quod per ſacrificium Deo propius re ipſa accedimus. In contrarium tamen ipſa miſerorum egeſtas reclamare videtur. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum eſt, quod vniuſcuiuſque virtutis opus è duobus præcipue inter alia æſtimari poteſt, quantum ad ſuam perfectionem, ſcilicet, ex obiecto à quo ſuam ſpeciem ſortitur, & ex neceſsitate, cui charitas ſemper ſuccurrere ſatagit. Si ad primam dumtaxat rationem reſpiciamus, certum eſt ſacras oblationes, atque ſacrificia reliquis eleemoſynis longe præſtare, Eſt enim religio, quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet non modo miſericordia, verum & vniuerſis alijs moralibus, vtpote quę non niſi erga proximos verſantur, excellentior virtus, vt docuit D. Thom. ſupra quæſt. 81. art. 6. Et ſecundum iſtam rationem Chriſtus apud Matth. cap. 26. officium, & cauſam Magdalenæ, quæ ipſum diſpendio pretioſiſſimi vnguenti vnxerat, aduerſus indignantes diſcipulos, qui opus miſericordiæ pluris faciebant, defendit, dicens: Quid moleſti eſtis huic mulieri? Opus enim bonum operata eſt in me. Nam ſemper pauperes habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum ad ſepeliendum me fecit. Quaſi diceret: Quare mulieri huic iniuſtè exhibetis negotium? Quare aduerſus illam ſine cauſa veſtrum quidam indignantur, & obmurmurant? Opus enim iſtud in reuerentiam ipſius Dei exhibitum, religione ſua anteferendum eſt miſericordiæ, de qua vos loquimini. Non cõdemnat miſericordiam in pauperes, quin potius illam maximè commendat, dicens, pauperes ſemper habebitis vobiſcum. Sed quod facit, eſt oſtendere, quod actus ille religionis, quo non ſolum diuinitatis maieſtatem, atque immortalitatem pretioſo illo incorruptibilique vnguento confeſſa eſt: ſed etiam incorruptionem humanitatis præſignauit, longe præſtatius eſſe quacunque eleemoſyna. Si autem conſideremus operis perfectionem ex neceſsitate, ſic etiam eſt certiſsimum, quod neceſsitatis pondus, vnde virtus, & præcipue miſericordia incrementa ſuſcipit, aliquando poteſt efficere, vt ad diuinum cultum ſit multò conferentius, atque optatius opem ferre miſeris, quam oblationes & ſacrificia facere. Et ratio eſt: Nam ſacrificia nõ in Dei vtilitatem, qui bonorum noſtrorum non eget, ſed in eius duntaxat honorem & gloriam, & ad noſtram deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. Tanta autem eſt Deo hominum cura, vt eorum vtilitatem ſæpe ſæpius pluris ad ſui charitatem, ac ſubinde gloriam æſtimet, quam reliqua ſacrificia. Et præcipuè poſtquam ipſe Deus, cum diues eſſet, vt ait Paulus, propter nos egenus factus eſt: & noſtras miſerias ac ærumnas vſque adeò ſuas fecit, vt in die iudicij corã angelorum, hominumque vniuerſitate confiteri non ſit veriturus, ipſum apud nos eſuriuiſſe, nudumq; fuiſſe, & mendicum, quia homines hæc mala patiuntur. Imo quod magis eſt mirandũ, cum penè infinita peccata cõmiſerint homines in Deũ immediata, qualia ſunt illa, quæ in ſacramenta fiunt, & peccata hæreticorũ, eorum dumtaxat, dicit in die iudicij rationẽ exacturum, & pro illis ſupplicia petiturum, quæ contra homines fuerint inuenta. Non quia priora impunita relinquentur, ſed quia tanti facit homines, vt pene videatur ſuorum obliuiſci, cum de iniurijs eis illatis vindictam ſumit. Diſcedite à me, inquit, maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c. Hæc ideo tam late dixi: quia ſunt multi, qui falſo exiſtimant, maius ſe obſequium Deo præſtare, maximè cum ab hac luce recedunt, ſi omnia bona ſua in ampliſſimum miſſarum numerum, & in capellanias expendant, quam ſi illa pauperibus diſtribuerint. Cùm tamen verum ſit, quod quamuis in Eccleſiæ ortu illa eſſent valde neceſſaria, & vbi modo deſunt ſint etiam conſulenda: tamen vbi diuinus cultus ſatis eſt celebris, multo erit conſultius, egenorum calamitates leuare. Ideo Chriſtus in Euangelio crebrius nos huius miſericordiæ admonitos eſſe voluit, quam vt eleemoſynas in ſacrificia conuertere-

Perfectio operis conſiderari poteſt vel ex obiecto vel ex neceſsitate.

uerteremus. Imo apud Matth. 9. obiurgans phariſæos: quia hoc ita non intellexerint dixit illis: Euntes diſcite, quid eſt: Miſericordiam volo, non ſacrificium. Oratio quidem, & ſatisfactio ſacrificij acceptiſſima eſt: ſed eleemoſyna, quæ præcipuum eſt charitatis officium, & pauperum orationes etiam ſunt, teſte Chriſto, valde efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm ad primicias ſoluendas homines teneantur.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd ad primicias ſoluendas homines non teneantur: quia Exod. 13. data lege primogenitorum ſubditur: Erit quaſi ſignum in manu tua, & ita videtur eſſe præceptum cæremoniale. Sed præcepta cæremonialia non ſunt ſeruanda in lege noua: ergo neque primiciæ ſunt ſoluendæ.

2 ¶ Præterea, Primiciæ offerebantur Domino pro ſpeciali beneficio illi populo exhibito. Vnde dicitur Deutero. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primicias, accedeſque ad ſacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo quòd ingreſſus ſum terram pro qua iurauit patribus noſtris vt daret eam nobis: ergo aliæ nationes non tenentur ad primicias ſoluendas.

3 ¶ Præterea, Illud ad quod aliquis tenetur debet eſſe determinatum. Sed non inuenitur, nec in noua lege, nec in veteri determinata quantitas primiciarum: ergo ad eas ſoluendas non tenentur homines ex neceſſitate.

16.q.7.ca. decimas. ¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur 16. quæſt. 7. oportet decimas & primicias, quas iure ſacerdotum eſſe ſancimus ab omni populo accipere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd primiciæ ad quoddam genus oblationum pertinent: quia Deo exhibentur cum quadam profeſſione vt habetur Deutero. 26 Vnde & ibidem ſubditur: Suſcipiens ſacerdos cartallum, ſcilicet primiciarum de manu eius qui defert primicias, ponat ante altare Domini Dei tui. Et poſtea mandatur ei quod dicat. Idcirco nunc offero primicias frugum terræ quas Dominus dedit mihi. Offerebantur autẽ primiciæ ex ſpeciali cauſa ſcilicet in recognitionem diuini beneficij, quaſi aliquis profiteatur ſe à Deo fructus terræ percipere: & ideo ſe teneri ad aliquid de huiuſmodi Deo exhibendum: ſecundum illud 1. Paral. vlti. Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et quia Deo debemus exhibere id quod præcipuũ eſt, ideo primicias quaſi præcipuum aliquid de fructibus terræ præceptũ fuit Deo offerre. Et quia ſacerdos conſtituitur pro populo in his, quę ſunt ad Deum, ideo primiciæ oblatæ à populo in vſum ſacerdotum cedebant. Vnde dicitur Num. 18. Locutus eſt Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi cuſtodiam primiciarum mearum. Pertinet autem ad ius naturale, vt homo ex rebus ſibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem. Sed quòd talibus perſonis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc quidem fuit in veteri lege iure diuino determinatum, in noua autem lege definitur per determinationem Eccleſiæ, ex qua homines obligantur, vt primicias ſoluant ſecundum cõſuetudinem patriæ, & indigentiam miniſtrorum Eccleſiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cæremonialia propriè erant in ſignum futuri, & ideo ad præſentiam veritatis ſignificatæ ceſſauerunt. Oblatio autem primiciarum fuit in ſignum præteriti beneficij, ex quo etiam debitum recognitionis cauſatur ſecundum dictamen rationis naturalis: & ideo in generali huiuſmodi oblatio manet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd primiciæ offerebãtur in veteri lege nõ ſolum propter beneficium fructuum terræ promiſſionis datæ à Deo, ſed etiã propter beneficium fructuum terræ à Deo datorum. Vnde dicitur Deute. 26. Offero tibi primicias frugum terræ, quas Dominus Deus dedit mihi. Et hęc ſecunda cauſa apud omnes eſt communis. Poteſt etiam dici quod ſicut

Iudæis

Iudæis ſpeciali quodam beneficio terram promiſsionis contulit Deus, ita generali beneficio toti humano generi contulit terræ dominium, ſecũdum illud Pſalm.113. Terram autem dedit filijs hominum.

Refertur in decret.li.3 ti.30.ca.1 à med. illius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut Hier. * dicit ex maiorum traditione introductum eſt, quod qui plurimũ, quadrageſimam partem dabant ſacerdotibus loco primitiarum: qui minimum, ſexageſimam. Vnde videtur quod inter hos terminos ſint primitiæ offerendæ ſecundum conſuetudinem patriæ. Rationabiliter tamen primitiarum quantitas non fuit determinata in lege, quia ſicut dictum * eſt, primitiæ dantur per modũ oblationis, de cuius ratione eſt, quòd ſint voluntariæ.

In corp.ar.

SVMMA TEXTVS.

IN hoc articulo, vnicam dumtaxat conſtituit D. Thom. concluſionem, quę talis eſt: Homines tenentur ad primicias Deo ſoluendas, quaſi præcipuum aliquid de fructibus terrę in recognitionem diuini beneficij. Probatur in argumento, ſed contra ex capit. decimas. 16. qu. 7. Vbi in hunc modum dicitur: Oportet decimas, & primitias, quas iure ſacerdotum eſſe ſancimus ab omni populo accipere. Et in corpore articuli hac ratione: Nã ad ius naturę pertinet, vt homo ex rebus ſibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem: Quod autem id talibus perſonis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate in veteri lege fuit à Deo determinatum. In noua autem lege diffinitur per determinationem Eccleſiæ: ex qua homines obligantur ſecundum conſuetudinem patrię & indigentiam miniſtrorum decimas & primitias ſoluere: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVamuis vniuerſus ritus offerendi primicias in Eccleſia ſit de iure poſitiuo: eius tamen nomen, atque principium ex veteri teſtamento habuiſſe notum videtur. Ibi enim ſæpe fit mentio de illis: & ordo qui in eis offerẽdis haberi deberet explicatur. Erãt autem ſpecies quædam oblationis: nam exhibebantur cum quadam proteſtatione, vt D. Thom. dicit in hoc articulo, & colligere licet ex Deuteron. ca. 26. Vbi hæc verba po- nuntur: Cum intraueris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus eſt poſsidendam, & obtinueris eam atque habitaueris in ea; tolles de cunctis frugibus tuis primicias, & pones in cartallo, pergeſque ad locum, quem Dominus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius. Accedeſq; ad ſacerdotem, qui fuerit in diebus illis: & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingreſſus ſum in terram, pro qua iurauit patribus noſtris, vt daret eam nobis. Suſcipienſque ſacerdos cartallum de manu eius ponet ante altare Domini Dei tui, &c. Itaque primiciæ ſingularis ſpecies oblationis exiſtentes à cęteris omnibus quatuor modis, quos hic tangit D. Thom. differebant. Primus eſt in materia. Nam primiciæ non offerebantur, niſi de primitiuis, & optimis fructuum; & frugum initijs, cum tamen oblationes in genere de alijs rebus fieri poſſent. Nonnulli affirmant nomine primiciarum non prima, ſed optima eſſe intelligenda. Ad quem modum dicunt, quod Abel obtulit de pinguedine gregis. Sed textus Numerorum 18. vtrumque ſignificat, dicit enim ibi Dominus ad Aaron: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quidquid offerunt primiciarum tibi dedi. Quibus verbis optima quæque in primicias dari declaratur. Et ſubdit ſtatim: vniuerſa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deputantur cedet in vſus tuos: ea forſan ratione, quod primum ſemper cenſetur optimum. Secundò differebãt primiciæ ab alijs oblationibus in cauſa. Reddebantur enim primiciæ Deo ex cauſa ſpeciali, nempe, in recognitionem beneficij collati in ingreſſu terræ promiſsionis, & in proteſtationem, quod quidquid ex terræ fructibus percipiebant, Deo autore illis proueniret, vt conſtat ex loco citato Deuteronomij. Et tamen oblationes in genere quacũque ex cauſa offerebantur. Tertiò differebant in modo. Offerebantur enim primiciæ particularibus cæremonijs. Suſcipiebat enim ſacerdos cartallum, hoc eſt, caniſtrum primiciarũ de manu eius, qui eas deferebat & ponebat ante altare Domini, commemoratiſque Dei beneficijs in hunc modum: Syrus perſequebatur patrem meum, qui deſcendit in Ægyptum, & ibi peregrinatus eſt in pauciſsimo numero, creuitque in gentem magnam, & robuſtam. Afflixeruntque nos Ægyptij, &c. Hæc verba dicebat: Idcircò nunc offero primicias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. At verò in alijs oblationibus nihil horum fiebat. Quartò differebant ex parte eorum, in quorum vſum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem, & populum

Primiciæ in veteri lege quadrupliciter differebãt ab alijs oblationibus.

pulum ſacerdos eſt ſequeſter, vt dixit Diuus Thomas art.2. huius quæſtionis, in eius ſingularem vſum cedebant ad differentiam decimarum, quæ totam Leui tribum contingebant. Et ſic Numer. 18. dixit Dominus ad Aaron: Omnes primicias ſanctuarij, quas offerunt filij Iſrael Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis iure perpetuo. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Iſraelis in poſſeſſionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hoc quantum attinet ad primicias veteris teſtamenti.

De primitijs quæ ſoluuntur in lege Euangelica.

Nam de illis, quæ conferuntur in lege noua, certum eſt, quod nec quantum ad modum, nec quãtum ad cauſam conueniunt cum illis, ſed ſolũ dantur ex præcepto Eccleſiæ, vel in debitam miniſtrorum ſuſtentationem, vel in Eccleſiæ ædificationem, ad quam populus ex lege naturæ tenetur, vt iam ſæpe diximus. Dantur autem per modum oblationis, in gratitudinẽ beneficiorum à Deo acceptorum. Idẽ enim ius naturæ docet, vt grati ſimus eis, à quibus beneficia accipimus, & cum Deus ſit primus naturalium omnium beneficiorum autor, ratio poſtulare videbatur, vt ei primas, omniũ quæ nobis natura confert, penſiones daremus. Si parentibus, à quibus vitam habemus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, in quo nulla alia, niſi naturalia præcepta continentur, honorem præſtare, & de eis, quæ ad victum noſtrum poſsidemus, dum egent, ſuccurrere ſtrictè obligamur, quanto ſtrictiori iure Deum, in quo viuimus, mouemur, & ſumus, noſtrorum omnium bonorum autorem profiteri, & eandem ei recognitionem, non quidem propter eius indigentiam, quæ nulla eſt, ſed propter noſtrum commodum, & eius gloriam exhibere debebimus?

Obiectio.

¶ Et ſi quis obijciat, hanc rationem non eſſe propriam ad debitum primiciarum concludendum: ſed tantum conuincere, quod tenentur homines, iure naturæ, Deo ſacrificia offerre, quibus illum conditorem noſtrum profiteamur, vt diximus in ſuperioribus, primiciæ autem longè diſtant à ſacrificijs, cum ſint ſimplices oblationes.

Solutio.

¶ Reſpondeo, quod aliter nobis naturalis ratio ſacrificia perſuadet, & aliter reliquas oblationes, præſertim primicias. Nam quia Deus eſt ſupremum ens, & per ſe bonum, à quo eſſe, & vitam accepimus, diuinos ei honores, & obedientiam præſtamus: & hac ratione illi, rem diuinam facimus, & ſacrificamus. Quia autem præterea fructus terræ nobis quotidie ſuppeditat, colligimus, ad eius honorem accedere de ijs, quæ nobis donat partem ei libare, & præcipuè rerum primicias, quibus profiteamur illum eſſe primum atque ſupremum principium, cuius nutu ſol, terra, atque aer hæc nobis affatim progignunt. Fuitque hæc ratio adeò omnibus hominibus nota, vt Romani, autore Plinio in eorum hiſtoria li. 18. capit.2. nihil anteà de terræ naſcentibus deguſtarent, quam ſacerdotes nouarum frugum ac vini primicias libarent.

De quantitate primiciarum.

¶ De quantitate primiciarum nihil vel in veteri, vel in nouo teſtamento ſcriptum legimus, præterquam illud Ezechi. 45. Hæc ſunt primiciæ, quas tolletis ſextam partem Ephi de coro frumenti & hordei, menſura quoque olei. Batus olei decima pars cori eſt, &c. In libro Leuitici cap. 12. & in libro Numer. capit.8. præceptum erat à Deo literis mandatum, vt filij primogeniti, expletis diebus purgationis, deferrentur ad templum, vbi Domino pro illis offerretur agnus anniculus, & pullus columbæ, ſeu turtur, aut ſaltem par turturum, aut pullorum columbarum, ab ijs, qui ob inopiam agnum offerre non poterant. Quam ob cauſam ſacratiſsima virgo Dei genitrix ob paupertatem ſuam non agnum obtulit, ſed par turturum, aut duos pullos columbarum. Imo dicere poterimus, quod obtulit agnum illum immaculatum, de quo ſanctificatus Baptiſta dicebat: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. De alijs autem rebus nulla alia legitur facta determinatio in lege, quantum ad quantitatem primiciarũ, ſed determinatur à propheta in hoc loco, dũ pro primicijs frumẽti, & hordei, ſexta pars Ephi: & pro primicijs olei batus, & pro primicijs arietum, ex grege ducentorũ, vnus offerri præcipitur. D. Hieronymus ſuper iſtum locum dicit hæc verba: Ad decimas pertinere. Eſt enim Ephus decima pars cori, ſicut batus in liquidis: qui corus triginta continebat modios. Et ſubdit ſtatim: At vero primiciæ, quas de frugibus offerebant, non erant ſpeciali nomine diffinitæ: ſed offerentium arbitrio derelictæ: Sed quidquid fuerit de hoc in veteri lege: quantum attinet ad nouam, certum eſt, nullam eſſe determinatam quo tam pro primicijs: ſed in Hiſpania ſicui prouentus vltra decem modios obuenerint, vnum ſoluit; nec plus etiam ſi vſque mille, aut decem millia aſcenderint. Et in alijs locis tenuior eſt ſolutio, plurimũque in hoc conſuetudini defertur. Imò vbi decimæ ad totum Eccleſiarum cultum abundarent, non eſſet cur primiciæ, legis obligatione exigerentur. Et quod diximus, naturale ius primicias ſolui iubere, non ſic eſt intelligendum, quaſi determinatè id præcipiat, ſed quod eſt valde conſonum rationi, vt ab Eccleſia præcipiatur. Eò vel maximè, cum nullus effectus ex primicijs proueniat, qui

Referuntur hæc verba Hieronymi extra de decimis cap.1.

idem

idem ex decimis reſultare non poſſit. Olim primiciæ ſingulariter ſacerdotibus obueniebant, & decimæ Leuitis, vt ex loco Numerorum ſupra citato ſufficienter colligitur. Sed nunc vice verſa decimæ ſunt ſacerdotum, & primiciæ maiori ex parte ſacriſtis, ſacrorúmque ædificijs deputantur, vel in fabricæ ſumptus deſignantur: nec exactè depoſcitur, vt de primis ſoluantur fructibus, nec de oleribus, aut leguminibus: ſed de frugibus tantum. Hæc enim omnia in veteri teſtamento legalia erant, & quibus nos minime obligamur modò. Vnum dubium principale poterat hic diſputari, qua ratione nunc Eccleſia præcipiat, vt vetus ritus primiciarum ſeruetur à fidelibus, cum illa omnia, quæ legalia erant, atque cæremonialia omnino ceſſauerint? Sed quoniam eadem prorſus difficultas eſt de decimis, relinquitur vſque in quæſtionem ſequentem, articulo primo, examinanda.

QVÆSTIO LXXXVII.
De Decimis, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum homines teneantur dare decimas ex neceſſitate præcepti.

Quolib. 2. artic. 8. Et quo. 6. art. 10. cor. & Heb. 7.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd homines non teneantur dare decimas ex neceſſitate præcepti. Præceptum enim de ſolutione decimarum in lege veteri datur, vt patet Leuit. 27. Omnes decimæ terræ, ſiue de frugibus, ſiue de pomis arborum, Domini ſunt. Et infra: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit ſanctificabitur Domino. Nō autem poteſt computari hoc inter præcepta moralia: quia ratio naturalis non magis dictat, quòd decima pars debeat magis dari, quàm nona, vel vndecima: ergo vel eſt præceptum iudiciale vel cæremoniale. Sed, ſicut ſupra habitum * eſt, tempore gratiæ non obligantur homines neque ad præcepta cæremonialia, neque ad iudicialia veteris legis: ergo homines nunc non obligantur ad decimarum ſolutionem.

1. 2. q. 103 ar. 3. & q. 104. ar. 3.

2 ¶ Præterea, Illa ſola homines ſeruare tenentur tempore gratiæ, quæ à Chriſto per Apoſtolos ſunt mandata, ſecundum illud Matth. vlti. Docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Et Paulus dicit, Actuum. 20. Nō enim ſubterfugi quo minus annuntiarem vobis omne conſilium Dei. Sed neque in doctrina Chriſti, neque in doctrina Apoſtolorum, aliquid continetur de ſolutione decimarum. Nam quòd Dominus de decimis dicit, Matt. 23. Væ vobis qui decimatis mentam & rutam, &c. hæc oportuit facere. Ad tēpus præteritum legalis obſeruantiæ referendum videtur. Dicit enim * Hilarius ſuper Matth. Decimatio illa olerum quæ in præfigurationem futurorum erat vtilis, non debebat omitti. ergo homines tempore gratiæ non tenentur ad decimarum ſolutionem.

Canone 24 circa med.

3 ¶ Præterea, Homines tempore gratiæ non magis tenentur ad obſeruantiam legalium, quàm ante legem. Sed ante legem non dabantur decimæ ex præcepto, ſed ſolum ex voto. Legitur enim Geneſ. 28. quòd Iacob vouit votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in via qua ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi: ergo etiam neque tempore gratiæ tenentur homines ad decimarum ſolutionem.

4 ¶ Præterea, In veteri lege tenebantur homines ad triplices decimas ſoluendas, quarum quaſdam ſoluebant Leuitis. Dicitur enim Nume. 18. Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt, quas in vſus eorum & neceſſaria ſeparaui. Erant quoq; aliæ decimæ, de quibus legitur Deutero. 14. Decimam partem ſeparabis de cunctis frugibus tuis quæ naſcuntur in terra per annos ſingulos, & comedes in conſpectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Deus. Erant quoque & aliæ decimæ de quibus ibidem ſubditur: Anno tertio ſeparabis aliam decimam ex omnibus quæ naſcuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas, venietque Leuita qui aliam non habet partem, neque

neque poſſeſsionem tecum: & peregrinus ac pupillus, & vidua qui intra portas tuas ſunt, & comedent, & ſaturabuntur. Sed ad ſecundas & tertias decimas homines non tenentur tempore gratiæ: ergo neque ad primas.

3 ¶ Præterea, Quod ſine determinatione temporis debetur, niſi ſtatim ſoluatur, obligat ad peccatum. Si ergo homines tempore gratiæ obligarentur ex neceſsitate præcepti ad decimas ſoluendas in terris in quibus decimæ non ſoluuntur, omnes eſſent in peccato mortali. Et per conſequens etiam miniſtri Eccleſiæ, diſsimulando: quod videtur inconueniens. Non ergo homines tempore gratiæ ex neceſsitate tenẽtur ad ſolutionem decimarum.

Aug. in ſer. 1. Dominica 12. poſt. Trin. Et in ſer. de Tẽp. 119. to. 10. Et habetur 16. q. 1. ca. Decimæ. à medio.

¶ Sed Contra eſt, quod Aug.* dicit, & habetur 16. q. 1. Decimæ ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

¶ Respondeo dicendum, quòd decimæ in veteri lege dabantur ad ſuſtentationem miniſtrorum Dei. Vnde dicitur Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum: vt ſit cibus in domo mea. Vnde præceptum de ſolutione decimarum, partim quidem erat morale inditum naturali rationi: partim autem erat iudiciale, ex diuina inſtitutione robur habens. Quod enim eis qui diuino cultui miniſtrabant ad ſalutem populi totius, populus neceſſaria victus miniſtraret: ratio naturalis dictat, ſicut & his qui communi vtilitati inuigilant, ſcilicet Principibus & militibus, & alijs huiuſmodi, ſtipendia victus debentur à populo. Vnde & Apoſtolus hoc probat primæ ad Corinth. 9. Per humanas conſuetudines dicens. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam, aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? Sed determinatio certæ partis exhibendæ miniſtris diuini cultus, non eſt de iure naturali, ſed eſt introducta inſtitutione diuina ſecundum conditionem illius populi cui lex dabatur, qui cum in duodecim tribus eſſet diuiſus, duodecima tribus, ſcilicet Leuitica, quæ tota erat miniſterijs diuinis mãcipata, poſſeſsiones non habebat. Vnde conuenienter inſtitutum eſt, vt reliquæ vndecim tribus decimam partem ſuorum prouentuum Leuitis darent, vt honorabilius viuerent: & quia etiam aliqui per negligentiam erant tranſgreſſores futuri. Vnde quãtum ad determinationem decimæ partis, erat iudiciale, ſicut & alia multa ſpecialiter in illo populo inſtituta erãt ad æqualitatem inter homines adinuicem conſeruandam, ſecundum populi illius conditionem, quæ iudicialia præcepta dicuntur, licet ex conſequenti aliquid ſignificarent in futurum, ſicut & omnia eorum facta: ſecundum illud primæ ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis. In quo conueniebant cum cæremonialibus præceptis: quæ principaliter inſtituta erant ad ſignificandum aliquid futurum. Vnde & præceptum de decimis ſoluendis ſignificat aliquid in futurum. Qui enim decimam dat, quæ eſt perfectionis ſignum (eo quod denarius eſt quodãmodo numerus perfectus, quaſi primus limes numerorũ: Vltra quem numerum non procedunt, ſed reiterantur ab vno) nouem ſibi partibus reſeruatis, proteſtatur quaſi in quodam ſigno ad ſe pertinere imperfectionem, perfectionem vero quæ erat futura per Chriſtum eſſe expectãdam à Deo. Nec tamen propter hoc eſt cæremoniale præceptum, ſed iudiciale, vt dictũ * eſt. Eſt autem hæc differentia inter cæremonialia & iudicialia legis præcepta, vt ſupra * diximus, quòd cæremonialia illicitum eſt obſeruare tempore legis nouæ. Iudicialia vero, etſi non obligẽt tempore gratiæ: tamen poſſunt obſeruari abſque peccato, & ad eorum obſeruantiam aliqui obligantur, ſi ſtatuantur authoritate eorum quorum eſt cõdere legem. Sicut præceptum iudiciale veteris legis eſt, quòd qui furatus fuerit ouem, reddat quatuor oues, vt legitur Exodi. 22. Quod ſi ab aliquo Rege ſtatuatur, tenentur eius ſubditi obſerua-

In iſto art.

1. 2. q. 104 art. 3.

re. Ita etiam determinatio decimæ partis ſoluendæ, eſt authoritate Eccleſiæ, tempore nouæ legis inſtituta, ſecundum quandam humanitatem: vt ſcilicet non minus populus nouæ legis miniſtris noui teſtamẽti exhiberet, quàm populus veteris teſtamenti exhibebat: cùm tamen populus nouæ legis ad maiora obligetur, ſecundum illud Matth. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſęorum, non intrabitis in regnum cælorum, & cum miniſtri noui teſtamenti ſint maioris dignitatis, quàm miniſtri veteris teſtamenti, vt probat Apoſtol. ſecundæ ad Corinth. 3. Sic ergo patet quòd ad ſolutionem decimarum homines tenentur, partim quidem ex iure naturali, partim etiam ex inſtitutione Eccleſiæ. Quæ tamen penſatis opportunitatibus temporum, & perſonarum, poſſet aliam partem determinare ſoluendam. Et per hoc patet reſponſio ad primum.

¶ Ad Secvndvm dicendum, quòd præceptum de ſolutione decimarum, quantum ad id quod erat morale, datum eſt in Euangelio à Domino, vbi dicit Matth. 16. Dignus eſt operarius mercede ſua. Et etiam ab Apoſtolo, vt patet primæ ad Corinth. 9. Sed determinatio certæ partis eſt reſeruata ordinationi Eccleſiæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ante tempus veteris legis, non erant determinati miniſtri diuini cultus: ſed dicitur quòd primogeniti erant ſacerdotes qui duplicem portionem accipiebant. Et ideo etiam non erat determinata aliqua pars exhibenda miniſtris diuini cultus, ſed vbi aliquis occurrebat, vnuſquiſq; dabat ei propria ſpõte quod ſibi videbatur. Sicut Abraham quodã prophetico inſtinctu dedit decimas Melchiſedech, ſacerdoti Dei ſummi, & dicitur Gen. 4. Et ſimiliter Iacob decimas vouit ſe daturũ, quamuis non videatur decimas vouiſſe, quaſi aliquibus miniſtris exhibendas, ſed in diuinũ cultum, puta ad ſacrificiorum conſummationem. Vnde ſignanter dicit, offeram tibi decimas.

¶ Ad quartum dicendum, quod ſecundæ decimæ, quæ reſeruabantur ad ſacrificia offerenda, locum in noua lege non habent, ceſſantibus legalibus victimis. Tertiæ verò decimæ, quas cum pauperibus comedere debebant, in noua lege augentur, per hoc quòd Dominus non ſolum decimam partem, ſed omnia ſuperflua pauperibus iubet exhiberi, ſecũdum illud Lucæ 11. Quod ſupereſt date eleemoſynam. Ipſę etiam decimæ quæ miniſtris Eccleſiæ dantur, per eos debẽt in vſus pauperũ diſpẽſari.

¶ Ad quintum dicendum, quòd miniſtri Eccleſiæ maiorem curam debent habere ſpiritualium bonorum in populo promouendorum, quàm temporalium colligendorum. Et ideo Apoſtolus noluit vti poteſtate ſibi à Domino tradita, vt ſcilicet acciperet ſtipendia victus ab his quibus Euangelium prædicabat, ne daretur aliquod impedimẽtum Euangelio Chriſti. Nec tamen peccabant illi qui ei non ſubueniebant. Alioquin Apoſtolus eos corrigere nõ omiſiſſet. Et ſimiliter laudabiliter miniſtri Eccleſiæ decimas Eccleſiæ non requirunt, vbi ſine ſcandalo requiri nõ poſſent, propter diſſuetudinem, vel propter aliquã aliã cauſam. Nec tamẽ ſunt in ſtatu dãnationis qui non ſoluunt in locis illis in quibus Eccleſia non petit: niſi fortè propter obſtinationem animi, habentes voluntatem non ſoluendi, etiam ſi ab eis peterentur.

Svmma Textvs.

Suppoſito, quod in veteri lege dabantur decimæ ad ſuſtentationem miniſtrorum Dei, iuxta illud Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt ſit cibus in domo mea, reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Pręceptum de ſoluendis decimis in veteri lege, partim erat morale, & partim iudiciale, ex diuina inſtitutione robur habẽs. Nam quod in genere, Eccleſię miniſtri populi ſumptibus ſuſtentẽtur naturale præceptum eſt, atq; adeò in lege veteri moralium numero cõpre-

henſum. Quod autem pars decima eiſdem ſumptibus mancipatetur iudiciale ptæceptū fuit, ex diuina inſtitutione tobut habens. Vtraque pars huius conclufionis eſt certiſsima. Sed, vt ptobationes illius poſitæ à D. Thoma in litera intelligātut, præſupponere oportebit diſcrimen, quod eſt, inter præcepta moralia, & iudicialia: Eſt enim motale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs, ceu ſyllogiſmi concluſio, elicitur. Quo modo illud: Non occides colligitur ex illo vniuerſali principio: Quod tibi nō vis, alteri ne feceris. Iudiciale aūtem pręceptum eſt, ad quod ſpeciatim arbitratu quodam ab vniuerſali deſcenditur, vt ſi vniuerſale illud: Aliquid Deo eſt offerendum, ſic arbitreris, vt bima vitula offeratut, aut aliud quodvis animal. Hoc conſtituto prima pars concluſionis, ſcilicet, quod ptæceptum de ſoluendis decimis in genere, quantum ad hoc, quod eſt, vt miniſtri Eccleſiæ populi ſumptibus ſuſtentētur, ſit naturale: probatur hac ratione: Quicunque reipublicę in re neceſſaria miniſtrant, & ſeruiunt, ex lege naturæ habent ius ſtipendium ab eadem republica ſuſcipiendi, imo & exigendi, iuxta illud Pauli. 1. ad Cor, 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quod naturalis rationis dictamen continet. ſed adminiſtratio diuini cultus eſt reipublicæ neceſſaria, imò magis neceſſaria, quam ſecularium magiſtratuum: ergo illius miniſtris reſpublica ſtipendium debet ex iure naturæ, idque multò æquius, quam quæ principibus & militibus cōferuntur. Quod verò pars decima huiuſmodi ſumptibus manciparetur in veteri lege, ad iudicialia præcepta pertinuerit, quod ſecundo loco dicebatur in concluſione, etiam probatur: Nam ius naturæ non, niſi miniſtrorum pro eorū numero & dignitate ſuſtentationem iubet, & qualis, ad id eſſe debeat populi penſio, arbitrio, prudentiæq; reipublicæ relinquitur ſtatuendum. Deus autem, qui populum illum priſcum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnā diuino cultui adminiſtrādo mancipauit, quę agriculturę vacare non poterat, atq; adeò nec propriam ſortem, in terra promiſſa erat habitura, tum ne minus reliquis, imò aliquantulum plus tāquam honoratior de terræ fructibus perciperet: tum etiam, quia, cùm forſan ſolutio non tam exactè fieret paulo plus obueniret illi tribui, quam cæteris, decimam partem ſingulis reliquarum tribuum in Leuitarum ſubſidium impartiri præcepit. Et ſic præceptum illud de quota fuit iudiciale, ſicut & multa alia, quæ in lege continebantur ad ſeruandam populi æquitatem & decorem. Non obſtante quod aliquid etiam in futurum ſignificabat; ſicut & omnia illius populi geſta. De quibus dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. quod omnia in figura contingebant illis. Secunda cōcluſio: Inter cæremonialia, & iudicialia legis præcepta, hoc eſt diſcriminis, quod cæremonialia non licet poſt Euangelium integrare: iudicialia verò, quamuis quantum ad vim illius legis fuerint prorſus antiquata, poſſunt nihilominus nonnulla Chriſtianis inſtaurari. Quemadmodū lex talion. s, & quod qui ouem deprędatur quatuor reddat, poteſt modo à principibus lege ſtatui. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam vt notam relinquit, ex materia de legibus. Tertia concluſio: Determinatio decimarum ad iſtiuſmodi quotam nunc eſt de iure Eccleſiaſtico, & Pontificio, prudentibuſque conſiderationibus eſt inſtituta. Et quidem, quod talis determinatio ſit de iure Eccleſiaſtico, potueritque fieri ab Eccleſia, conſtat ex præcedentibus. Sed quod illa rationabiliter fuerit inſtituta, probatur tam ex parte populi, quàm ex parte ſacerdotum. Ex parte populi: quia Euangelicus dignitate longe præſtat antiquo: eſtque abundantiori iuſtitia præditus, iuxtà illud Matth. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Ex parte autem ſacerdotum, quoniam noſtri longe ſunt excellentioris dignitatis, quam antiqui, excelſiuſque tractant ſacramentum, vt demonſtrat Paulus 2. ad Corinth. 3. Quarta concluſio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorum, & perſonarum qualitate & opportunitate maior minorve ſecundum Eccleſiæ iudicium poterit inſtitui. Hæc concluſio ſequitur ex ſupradictis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VT explicaret D. Thom. ius, quo fideles decimas ſoluere tenentur, multa inuoluit in litera ad præcepta veteris legis pertinentia, quæ ſi exactè eſſent examinanda, plus temporis eſſet conſumendum, quam toti operi finiendo relinquitur. Pręterquam quod proprie pertinent ad materiam de legibus, de qua diſputat ipſe Diuus Thomas 1.2. quæſtio. 94. & ſequentibus. Cæterum, ne omnino eorum difficultatem fugiſſe videamur, breuiter atque ſuccinctè, vt ea omnia intelligantur aduertendum eſt primo, præceptorum veteris teſtamenti, quædam eſſe iudicialia, quædam moralia, & quædam cæremonialia. Iudicialia erant, quæ ad iuſtitiam hominibus exhibendam pertinebant quarumque obſeruatio iudicibus ipſis incumbebat, vt proximo redderetur quod ſuum

Præcepta veteris legis, quadā iudicialia alia moralia & alia cæremonialia.

ſuum eſſe conſtaret, & pax atque concordia abſque alicuius iniuria tutiſsimè cuſtodiretur. Moralia erant, quæ ad dictamen legis naturalis ſpectabant: & quæ quilibet, vt virtutes ipſas exerceret, nihilque faceret ab ipſo iure naturali alienum, adimplere tenebatur. Qualia erant omnia præcepta Decalogi. Cæremonialia verò erant quæ de ijs, quæ ad cultum diuinum, ad reuerentiam, honorẽ & obſequium Deo exhibendum, ſtatuebantur. De quibus omnibus præceptis loquebatur Paulus ad Rom.7. quando dixit: Itaq; lex ſancta, & mandatũ ſanctum, & iuſtum, & bonũ. Nam mandatum ſanctum ad cæremonialia: iuſtum ad iudicialia, & bonum ad moralia retulit, vt autor eſt D.Tho.1.2.q.99.ar.4. Quo in loco hæc præcepta cõmemorat, cõmuniterq; recipitur à cæteris Theologis. Tametſi gloſſa in cap.1. de decimis. in 6. & in cap. vlt. 6. diſt. cuius meminere Felinus in cap. tranſacto. de cõſtitutionibus. & Iaſon in lege. 1. nu. 35. ff. ſi certum petatur. alia vtatur diſtinctione, imperfecta tamen, vt conſtat ex D. Tho. loco citato, & ex iuriſprudẽtibus cõmuniter in dicto cap. 1. & in dicto ca. vlt. vbi Cardinalis à Turrecremata in principio idem tradit, & D. Antoni. 1. p. tit. 14. ca. 5. Horum autem præceptorũ iudicialia & cæremonialia, Euãgelica lege lata, omnino ceſſauerunt, vimque præceptorum amiſere, iuxta illud Pauli ad Gala. 3. Priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quę erat reuelanda. Itaq; lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo. Et iterum cap. 4. Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non ſumus ancillæ filij ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Quibus verbis ſignificat Paulus eijciẽdam eſſe legem veterẽ, quæ velut ancilla fuit legis Euãgelicæ. Et ad Hebræos. 7. Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, vt legis quoq; tranſlatio fiat. Eſtq; hoc adeo verum, vt plane ſit hæreticum exiſtimare, legem veterem eſſe ſeruandã ſimul cum noua, vt docet D. Augu. in lib. de hæreſibus, & Alphonſus à Caſtro. de hæreſi. verbo. lex. Et cõuincitur ex Actis Apoſtol. cap. 15. vbi id expreſſe diffinitur. Imò & præcepta moralia veteris legis, quãuis adhuc habeãt vim, & illam ſint perpetuo habitura: non tamen illam habẽt ex autoritate veteris legis: ſed ex eo quòd à natura ſunt inſtituta, & à Chriſto Domino in lege Euangelica quatenus naturalia relicta, vt optimè docet Soto. libr. 2. de Iuſtitia q. 5. ar. 4. concluſione 2.

Præcepta iudicialia & cæremonialia ceſſauerunt.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex D. Thom. in hoc articulo concluſione ſecunda, hoc adhuc eſt diſcriminis inter præcepta iudicialia, & cæremonialia veteris legis, quod quamuis vtraque ceſſauerint in aduentu Chriſti, tamen iudicialia non ita ceſſauerunt, vt poſt Euangelicæ legis promulgationem non poſſint iterum ab homine ſtatui, imò de facto ſunt ſtatuta multa, vt cõſtat ex titulo de iniurijs, & ex capi. 1. de homicidio, & ſeruantur modo, non tanquam ex veteri lege, ſed, quia nouiter ex lege humana conſtituta ſunt. At vero præcepta cæremonialia veteris legis, ità ceſſauerunt, vt nequaquam lege lata à principibus Chriſtianis iterum inſtitui poſſint. Ex quo factum fuit, vt idem D. Thom. 1. 2. qu. 104. art. 3. diceret, cæremonialia, & iudicialia præcepta adhuc differre, quia cęremonialia non ſolũ ſunt mortua, poſt Euangelicę legis edictum, verum & mortifera ea ſeruantibus. Cùm tamen iudicialia mortua quidem ſint, quia vim obligationis non habent: non tamen ſunt mortifera. Quia ſi aliquis princeps eadem iudicialia præcepta, iterum ad ſui principatus regimen ſtatueret, non peccaret. Et ratio eſt: Nam cæremonialia principaliter fuerunt ſtatuta, & ordinata ad ſignificanda præfigurandaque Chriſti myſteria, vti futura. Atq; ideo eorum obſeruatiõ præiudicat fidei veritati, qua conſitemur illa præfigurata myſteria iam contigiſſe & completa eſſe. Quod in iudicialibus præceptis non contingit. Nam quãuis etiam ipſa aliquam contineant ſignificationem, ſicut & omnia alia, quæ in eo populo gerebãtur, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 10. Omnia in figura contingebant eis: quia tamen principaliter non fuerunt inſtituta ad ſignificandum, ſed ad continendos homines in officio, & ſi ſignificabant, eorum ſignificatio non ordinabatur ad præfigurandum Chriſti & Euangelicæ legis aduentum, ſed potius deuotionem, quam homines deberent habere, nõ eſt inconueniens, quod in noua lege iterum inſtituantur. Cuiuſmodi erant veſtes ſacerdõtum, altaria, thurificatio, decimarum & primiciarum ſolutio, oblationes, hiſque ſimilia: Quæ etiam in lege Euangelica à Chriſtianæ reipublicę rectoribus ſtatuta, & ordinata ſunt, vt conſtat ex capit. 1. de conſecratio. diſtin. 1. & ex capit. nolens. de purificatione poſt partum. Sic etiam plura vitia, quæ ex veteris legis inſtituto ſacerdotium impediebant, in lege Euangelica, ex pontificum decretis, eadem dignitate quemquã inſigniri omnino vetant. Ex dictis infertur, legem de decimis ſoluendis ex ea parte qua iudicialis erat veteris teſtamenti, poſt legis Euangelicæ promulgationem vim, & obligandi ius

Diſcrimen inter præcepta iudicialia & cæremonialia.

Dubium de iure quo decimæ nunc debentur.

ius amiſiſſe. Sed vtrùm nunc iure naturali, vel diuino Euangelico, vel potius tantum poſitiuo Eccleſiaſtico obliget?varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quibuſdam dicentibus, decimas etiam hodie iure diuino, & naturali eſſe debitas. Ita tenent Gloſſa. Archid. Anch & alij in capi. 1. de decimis in 6. Innocen. in cap. vlti. de parocb. Ioannes Andreas in rubrica de decimis. Anto. in cap. parochianos. colum. 2. Abbas in capi. in aliquibus. colum. vlt. de decimis. imò Innocentius in dicto cap. vltimo. quaſi hæreticos eos eſſe aſſerit, qui dicunt, etiam ſub lege gratiæ non eſſe decimas debitas iure diuino, ſed tantum poſitiuo. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ex cap. parochianos, de decimis. Vbi ſummus Pontifex dicit, decimas non ab homine, ſed à Deo fuiſſe inſtitutas. Et ad idem eſt textus in ca. cum non ſit. & in cap. tua. eodem titulo. & in ca. omnes decimæ. 16. q. 1. & in cap. in aliquibus. §. vltimo, de decimis. ¶ Secundo idipſum probatur autoritate multorum virorum ſanctitate illuſtriũ, qui decimas debitas eſſe clericis diuini iuris teſtimonijs probare nituntur, vt refert Gracianus 16. qu. 7. & 16. qu. 1. cap. reuertimini. Quod etiam faciunt Romani Põtifices ſæpiſſime in rubrica de decimis. ¶ Tertio ratione ſic argumentor: Iuris naturalis ratio dictat, decimas Eccleſiarum miniſtris eſſe ſoluendas, cum hi laborent circa ſpiritualium adminiſtrationem, & animarum fidelium curam exerceant, ac pro ipſa Chriſtiana plebe ſacrificia offerant, ſummoque Deo preces fundãt, & digni ſint mercede ſua tanquam legitimè operantes, vt docet Chriſtus Matth. 10. & Lucæ 10. Et D. Paulus 1. ad Timoth. 5. & 1. ad Corinth. capi. 9. ergo non tãtum iure poſitiuo, ſed naturali, aut diuino ſunt præceptæ. Et confirmatur: Nam nulla tam effera, barbaraue gens fuit quæ ſacerdotibus in communem totius reipublicæ vtilitatem Deum colentibus mercedem laboris, bonaq; ex quibus alimenta ſibi perciperent non conſtitueret. Imò quælibet reſpublica, etiam ſolo legis naturalis lumine prædita, maximam curam habebat, vt ſacerdotes alioqui egeni victum, ſibique neceſſaria ex publico inſtituto conſequerentur. Nam apud Ægyptios ſacerdotibus ex horreis publicis cibaria miniſtrabantur. Gene. c. 47. de primicijs frugum. Et quod hæc non tantum ab Iſraelitis, ſed & ab Ethnicis Deo offerri ſolerent, tradit diligenter Tiraquel. de primoge. in præfatione n. 65. ergo iure tantum naturali inſpecto Eccleſiaſticis miniſtris decimæ debitę videntur. Atq; ex conſequenti præceptum de decimis Leuitis ſoluendis in veteri lege non omnino cæremoniale, aut iudiciale fuit, ſed & morale, quod ſub lege etiã Euangelica viget, nec omnino antiquatum eſt. ¶ Nonnulli Doctores affirmant præfatam ſententiam eſſe veram in decimis prædialibus, non autẽ in perſonalibus, quas iure tantũ humano, non diuino, aut naturali debitas eſſe dicũt. Huius ſententiæ ſunt Hoſtienſis in ſumma. tit. de decimis. §. & vtrum. q. 7. Henricus in c. peruenit. de decimis col. 5. Felinus in c. cauſam. de præſcrip. colu. 1. & in cõmuni vſu eſſe receptum adnotauit Cardinalis in c. primo. de decimis. Cũ tamen autores prioris ſententiæ non tantum prędiales, ſed & perſonales iure diuino, & naturali deberi abſq; vlla diſtinctione dixerint, & probauerint. ¶ Tertia ſententia eſt eorum, qui dicunt decimas etiam prædiales iure tantũ humano, & pontificio ſtatutas eſſe non diuino Euangelico, nec naturali. Hanc tenet D. Tho. in hoc art. cum Caietano. & in quodl. 2. a. 8. Cardi. Turrecremata in c. reuertimini 16. q. 1. ar. 3. Florentinus 2. p. tit. 4. c. 3. §. 5. Sylueſter verbo decima. q. 3. & 4. Ioan. Maioris in 3. d. 37. q. 36. Alexan. Alen. 3. p. q. 51. memb. 6. ar. 1. Adrianus quodl. 5. ar. 1. Dominicus à Soto li. 9. de iuſt. q. 4. ar. 1. Et hanc ſententiam cõmuniter eſſe receptam à Theologis contra Canoniſtas aſſerit Alphonſus à Caſtro in li. de hæreſi. verbo. decima. Et probatur efficaciſſimis rationibus. Primo ſic: Ratio naturalis non magis dictat miniſtrãtibus ſpiritualia dãdam eſſe decimã partem, quam nonam, vel octauam: ergo quod decimę ſoluantur non eſt de iure naturali. Quod autẽ nec etiam ſit de iure diuino Euangelico ſic oſtendo: Sub lege Euangelica ea ſolum tenemur ſeruare de iure diuino, quæ à Chriſto, vel eius apoſtolis nobis fuerint præcepta iuxta illud Marci vlt. Docentes eos ſeruare quęcunq; mandaui vobis: ſed de ſoluendis decimis nec in Euangelijs à Chriſto, nec alibi ab apoſtolis aliquod pręceptum legitur traditũ: ergo quod decimæ ſoluantur non eſt de iure diuino. Et confirmatur: In lege Euangelica nullum præceptum continetur, quod nõ ſit iuris naturalis, niſi illa, quæ de ſacramentis, & de fide dantur, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 108. ar. 1. & 2. & quodl. 4. at. 13. Propterea q; dixit Chriſtus: Iugũ meum ſuaue eſt, & onus meũ leue: ſed præceptum de ſolutione decimarũ, nec eſt naturale, vt probat 1. argumentũ, nec ad ſacramenta, nec ad fidei articulos ſpectat: ergo non eſt de iure diuino Euangelico. Tertio: Decimę cõſuetudine poſſunt diminui, vt probat textus ſingularis in ca. in aliquibus. §. vl. de decimis: ergo nec ſunt de iure naturali, nec de diuino Euangelico. Probo cõſequentiã: Nã quæ pertinẽt ad ius naturæ, vel ad ius diuinum,

Sententia Canoniſtarum. *1. argum.* *2. argum.* *3. argumẽ.* *2. Sententia* *3. Sententia D. Tho. & Theologorum.*

diuinum, ab alio, quam à Deo minui non poſſunt.

Sententia autoris.

¶ Mihi ex his ſententijs hæc vltima videtur vera, & neceſſario tenẽda. Quæ vt melius intelligatur duarum concluſionum propoſitione explicabitur.

1. Cõcluſio

Prima concluſio: Iure naturali, & diuino Euangelico debetur clericis à laicis ea pars fructuum, quæ ad eorum alimenta, & congruã ſuſtentationem, dum ſpiritualia miniſtrant, neceſſaria ſunt, in laboris impenſi iuſtam mercedem. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus: eſtq; de fide, vt conſtat ex concilio Conſtantienſi. A quo damnata eſt hæreſis quorundam, qui iſthæc alimenta clericis negari poſſe cõſtanter adſeuerarunt. Quod traditur erudite ſimul, ac diligenter ab Alphonſo à Caſtro in li. de hæreſibus. verbo. decima. Ex quo colligere licet cum Couarr. li. 1. Variar. ca. 17. n. 3. paræcianos, qui vulgo parrochiani dicuntur, ex præcepto naturali & diuino, teneri ad oblationes presbyteris miniſtrantibus ſpiritualia exhibẽdas, vbi ipſi presbyteri indigent, nec habent vnde poſſint ſibi neceſſaria miniſtrare. Et hanc dicit eſſe ſententiam Abbatis, & multorum aliorum, quos ipſe eo loco refert. Et ſubdit, quod ſi clerici miniſtrãtes ſpiritualia inopia minimè grauãtur, laici eis oblationes exhibere non erunt cogendi: niſi legitima conſuetudine oblationes altari factæ fuerint. Nam tunc ratione huius conſuetudinis cogi poterunt: Sed de hoc iam nos diximus ſupra quæſtione præcedenti.

2. Conclu.

¶ Secunda concluſio: Decimæ quantum ad quotam, quæ verè decima pars eſt, in lege Euangelica, ex iure tantum humano pontificio inſtitutæ ſunt ad imitationem veteris legis diuinæ: & ex eo ſolum iure obligatio eas ſoluendi oritur. Ita tamen, vt nulli dubium eſſe poſſit, quin hodie Chriſtiani ſub peccati mortalis pœna, ratione illius præcepti humani, & apoſtolicæ ſedis, cui omnes fideles ſubeſſe tenentur, illas ſoluere obligãtur. Imò impium, & hæreticũ eſſet aſſerere poſſe laicos decimarum ſolutionem iuſtiſſima lege debitam ſacerdotibus denegare. Nec refert, quod ſacerdotes diuites ſint, nec quod habeant prædia, agros, aliaſque res, vnde viuere abſque inopia poſſint. Nam, ſi eis, vt dictum eſt, decimæ debentur, parum oberit eos diuites eſſe, cum debitor, ex eo quod creditor diues eſt, à ſolutione debiti immunis non reddatur. Nec lege pontificia ſtatutum eſt, vt ſacerdotibus decimæ dentur, ea tantum principali cauſa, quod pauperes ſunt, vt docet D. Thom. quodl. 6. artic. 10. ſed ſoluuntur tanquam merces, perinde atque principibus tributa. Ex hac concluſione infertur decimarum quotam ex diſpenſatione ſummi Pontificis variari, minui, & tolli poſſe. Dum tamen id, quod iuris naturalis eſt ſuperſtes ſemper ſit, atque ſaluum: nẽpe, quod aliunde Eccleſiarum miniſtris pro ſua dignitate & munere alimenta ſuppeditentur, reliquaque vitæ ſubſidia. Nam hoc nulla diſſuetudo, vel diſpenſatio violare poteſt. Hanc etiam concluſionem probant argumenta facta pro tertia ſententia. Sed reſtat reſpondere ad illa, quæ fecimus pro prima, quatenus huic noſtræ ſecundæ concluſioni aduerſantur.

Ad 1. arg. pro prima ſententia.

Vnde ad primum, quod pluribus conſtabat textibus expreſſe dicentibus, quod decimæ fuerunt à Deo inſtitutæ, reſpondeo verba illa ſic eſſe intelligenda quaſi ſignificent lege lata à Deo ante Chriſti aduentum in veteri teſtamẽto id fuiſſe ſancitum. Itaq; quando dicitur, lege diuina decimas fuiſſe indictas, de lege diuina veteris teſtamenti, ad cuius exemplar, & imitationem Eccleſia Catholica ſub lege gratiæ eandem decimã fructuum partem, in Eccleſiaſticorum miniſtrorum alimenta ſoluendam eſſe cenſuit, eſt ſermo, & non de lege diuina Euangelica.

Ad 2. arg.

Et eodem modo ſunt explicandi, quod loquantur D. Auguſtinus, Hieronymus, Ambroſius, & reliqui viri doctrina, & ſanctitate illuſtres, de quibus fit mẽtio in ſecundo argumento. Et ſi vtuntur teſtimonijs veteris teſtamenti ad probandum debitam decimarum ſolutionem, ſolum id faciunt, vt oſtendant Eccleſiam, eiuſque principes legem à Deo Iſraeliticis datã imitatos fuiſſe in imponendo præcepto de decimis ſoluendis.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium argumentum reſpondetur illud quidẽ, probare quod iure negari non poteſt, ſcilicet à laicis congruam ſuſtentationem clericis eſſe exhibendam, ne mendicare in opprobrium tanti ordinis tantæque dignitatis cogantur, & vt mercedem laboris pro plebe impenſi ab ipſa plebe accipiant. Non tamen ex hoc ſequitur ad iſthæc alimenta, & congruam ſuſtentationem decimam fructuum portionem neceſſariam eſſe. Et ideo naturali iure ea clericis non debetur.

Dubium.

¶ D. Thom. in tertia concluſione affirmat decimarũ determinationẽ prudentibus cõſiderationibus fuiſſe à ſummis Pontificibus factam. Circa quod eſt difficultas, vtrũ verum ſit.

Argumentum.

Et pro parte negatiua argumẽtor in hũc modũ: Eccleſia Romana in determinatione decimarũ pro ſuis miniſtris, nec ſeruauit æquitatẽ antiquæ legis, nec humanitatem, quã lex noua debuiſſet inducere: ergo non prudẽter id fecit. Cõſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primo, quod nõ ſeruauerit æquitatẽ antiquæ legis. Nam ſi in illo Hebraico

populo, decima pars fructuum templi miniſtris fuit addicta, ratio id poſtulare videbatur. Erant enim Leuitæ duodecima pars populi. Et ſi vndecim decimas percipiebat, nō erat enormis exceſſus cum reliquarum ſingulæ retinerent nouē. Eo vel maximè, quòd vxores habebant, familiamque alendam. At verò, clerus Euangelicus curatorum, quibus ſolis (ſi Caietano creditur) decimæ pro ſuo miniſterio debentur fortè, non eſt centeſima pars populi, nec vxores habent, nec filios habere debent: ergo, quod à reliqnis totidem decimas recipiant, & quod ſingulis cæterarum partium non fiant, niſi nouem reliquæ nulla videtur eſſe æquitas. Et præterea: quia Chriſtianis decimæ perſonales imponuntur, quæ antiquitus non erant in vſu. Et ex huc videtur colligi rationes, quibus D. Tho. ſuā tertiam concluſionē probauit, quarum vna fuit deſumpta ex parte populi, & altera ex parte ſacerdotum non fuiſſe conuenientes. Quod autem, nec etiam ſeruauerit Eccleſia in illa determinatione decimarum humanitatem, quam lex noua ſeruare debuiſſet. Probatur: Nam cum lex Euangelica ſit ſuauior, quam vetus, leuiora etiam onera imponere debuiſſet. Eo vel maximè, cum Chriſtus dicat: Beati pauperes, quod ſacerdotibus maximè conuenire oporteret. Hoc argumentum tantum valuit apud aliquos, & apud Caietanum in hoc commentario, vt eo conuicti

Sententia Caietani.

nullam aliam iuſtitiam, & conuenientiam in decimarum quota, quæ in lege Euangelica ſoluitur, repererint, quam quod clericis non pro ipſis ſolis, ſed pro pauperibus, quibus Eccleſiæ fructus diſpenſare tenentur, perſoluitur. Et quidem, ſi ob id duntaxat iſti autores hoc dicerent, quia Eccleſiaſtici ſtrictiori ſanctiorique vinculo, quam laici, tenentur in pauperes eſſe benefici, ſententia eſſet certiſſima, atque vera, quam & nos multis probauimus in 1. tomo q. 32. agentes de eleemoſyna. Cæterum, quoniam contendunt decimas illis non omnino tanquam dominis ſolui, ſed tanquam diſpenſatoribus concredi, quarum partem ex rigore iuſtitiæ, imò totum illud, quod poſt decentem perſonæ, & ſtatus ſuſtentationem ſupererit, egenis refundere tenentur; tanta obligatione, inquit Caietanus, quanta ipſis eædem decimæ debentur; ex quo fit, ſecundum iſtos Doctores, quod ſecus facientes ſint reſtitutioni obnoxij, quod nos falſum putamus, & probauimus loco citato, aliter ad argumentum reſpondere oportebit.

Decimæ nō excedūt iuſtum miniſtrorum ſtipendium.

Suppoſito prius, tanquam certo decimas, quæ nunc ſoluuntur miniſtris Eccleſiæ, non excedere quantum ad quotam iuſtum illorum ſtipendium, etiam ſi tota eis, tanquā veris dominis, adiudicetur. Quod probatur primò ratione contraria illi de numero miniſtrorum, qui ſunt in lege Euangelica, qua aduerſarij vtebantur: Nam iuſtus numerus clericorum, qui ad cultum diuinum in lege gratiæ neceſſarij ſunt, nō tanta proportione eſt minor reliquo populo, vt iniuſtè decimā ſuſcipiant. Quod ſic oſtendo: In lege veteri vnicum duntaxat erat templum, quo omnes duodecim tribus ad ſacra confluebant, quater in anno: quia tot ſolum erant præcipuæ ſolennitates: at in noſtra Eccleſia vix ſunt centum domus, quæ non habeant vnū templum, cui quotidie ab omnibus ſacerdotibus ſeruitur, cum tamen ſacerdotes veteris teſtamenti tantum per vices hebdomadatim ſeruirent: ergo ſi in ſeruitium vnius præciſe templi, duodecima pars fructuum, & populi erat conſcripta, quid miraculi nunc erit, ſi æqualis pars tantæ templorum multitudini adminiſtrandæ mancipetur? Præſertim, cum ratio mediorum ex fine ſit ſumenda. Sed dicit Caietanus: Solis clericis curam animarū habētibus decimas deberi, & hi nullam proportionem cum reliquo populo habent. Sed profectò hoc dictum nullum habet fundamentum. Nam, ſi templo illi, quo non niſi arca teſtamenti cuſtodiebatur, tam numeroſa cantorū aliorūq; miniſtrantiū copia, vt libris Paralipomenon legitur, deputata fuit, cur nō in templis noſtris, quibus corpus Chriſti adoratur & colitur, præter paræcios amplior ſacerdotum numerus dedicabitur? Poteſt etiam alia ratio deſumi ad idem probandum ex dignitate, quam noſtri ſacerdotes habēt ſupra illos veteris teſtamenti: in quibus quidē ampliſsimus eſſe debet antiſtitum numerus, & canonicorum corona, quibus Eccleſia præfulgeat, & qui ſubinde miniſtros & familias habeant. Et ſi quis obijciat cōuenientius eſſe quod omnes in paupertate viuant, dico neminem profectò eſſe, qui huic ſententiæ refragaretur, ſi poſsibile eſſet, vt tantus clericorum numerus quantus neceſſarius eſt, decēti ſanctitate polleret: quia tunc citra alium ornatum populo haberetur in pretio. Cæterùm, quia hoc fieri non poteſt, neceſſe eſt, vt humanæ conditioni indulgeatur: ſicque ſacerdotes familia & autoritate honeſtentur, vt populus eos non deſpiciat, ſed tanquam præcipuos populi colat. Experientia conſtat, quod in illis prouincijs, vbi ſacerdotes nimia egeſtate premuntur, vileſcunt in conſpectu populi, & ſic ſacramenta, & res ſacræ eo deueniunt, vt in prouerbio habeantur. Quare nullum erit indecorum, ſi epiſcopi, vt alij magnates: & canonici, ſicut alij nobiles: & ſacerdotes veluti alij ciues vixerint.

Eo vel

Eo vel maximè,quòd non condecet noſtros ſacerdotes propter ſacramentorum dignitatem opifices eſſe, manualeſque operas exercere , quod in veteri lege Leuitis licebat. Item noſtri ſacerdotes debent vacare literarum ſtudio, & in hoc negotio ſua patrimonia inſumere . Reperiri autem non poſſent qui abſque aliquo propoſito præmio tantos facerent ſumptus,tantumq; ætatis & laborum diſpenderent (cum qui, id religionis ſolum amore faceret, quam rariſsimi eſſent) & ſic conſulere Eccleſia debuit humano ingenio,inſtituereque ſacerdotia,& dignitates quarum conſequendarum deſiderio fideles ad ea faciendum mouerentur. Accedit huc, quod decimę non ità exactè vbique ſoluuntur,ſed in multis locis exiliores,& quod ſunt multa cœnobia,& hoſpitalia de illarum fructibus fundata : & tandem quod ingruente aliqua Eccleſiæ calamitate neceſſarij ſunt ampliores ſumptus. Ex quo factum eſt, vt iam Regibus bonus decimarum cumulus fuerit adiudicatus. Et ſic iuſtis & rationabilibus de cauſis decimarum ſolutio fuit ab Eccleſia ad quotã,quę nunc ſoluitur,determinata,prout D.Tho.dicit in 3.conc. Nec obſtat arg.in cõtrariũ factũ. Ad quod ex dictis patet ſolutio.

Dubium de conſuetudine an eximat à ſolutione decimarum

¶ In ſolutione ad quintum argumentum dicit D.Thom. laudabiliter miniſtros Eccleſiæ non petere decimas, vbi ſine ſcandalo requiri non poſſunt , propter diſſuetudinem, vel propter aliam cauſam. Circa quod eſt difficultas, vtrum conſuetudo in ſolutione decimarum vim habeat ad eximendos laicos ab eo iure quo decimas ſoluere tenentur . De qua re ſunt variæ Doctorũ & diuerſę ſententiæ. Prima eſt quorundã iuriſprudentium af- *1.Sentẽtia* firmantium, quod quamuis conſuetudo poſſit eximere ſeculares à ſolutione decimarum perſonalium, non tamen poteſt eximere ab obligatione ſoluendi decimas prædiales. Ita tenet Hoſtienſis in capl.in aliquibus. de decimis. Quem ſequuntur multi alij : & præſertim illi, qui exiſtimarunt decimas prædiales iure naturali & diuino, perſonales autem tãtum iure humano fuiſſe inſtitutas. Secunda ſententia eſt illorum , qui affirmant, *2.Sentẽtia* quod quamuis decimæ ad vigeſimam , vel trigeſimam partem diſſuetudine poſſent reduci,nõ tamẽ poſſent omnino tolli, quia ius naturale & diuinum diminui quidem poteſt, non tamen omnino tolli . Hanc ſententiam tenuit Panormitanus in cap.in aliquibus. de decimis.n.7.& Fulgoſius conſ.166. col.2.& multi alij,quos refert Couarruuias lib.1.Variar.c.17.nu.8. D.Tho.etiam in hoc artic.& quodl.2.ar.8.videtur in hanc eandẽ ſententiã declinare. Nã dicit Eccleſiã,Romanumq; Põtificem,& alios Eccleſiaſticos prælatos potuiſſe ſtatuere, vt ratione decimæ partis alia minor à populo ſolueretur:ea ratione, quod huius rei certa quantitas, aut portio nõ iure naturali,nec diuino habetur determinata. Ex quo colligi videtur,circa hanc ſolũ portionẽ conſtituendam,poſſe conſuetudinem habere locum. Cęterum his ſententijs omiſsis,quod mihi in hac quæſtione dicẽdum videtur eſt, quod decimæ ex ea parte, qua à iuris naturalis,& diuini inſtitutione procedunt, nempe, inquantũ ſignificant ac important miniſtrãtium ſpiritualia cõgruam ſuſtentationem, & neceſſariã, nulla conſuetudine tolli,nec diminui poſſunt,ſicut nec ipſum ius naturale aut diuinũ cõſuetudine vlla tollitur, aut minuitur. Quod ſatis manifeſtum eſt ex his,quę notantur in ca.vlti.de cõſuetudine. Et præterea ex cõmuni hominum ſententia, qua receptũ eſt ius naturale immutabile omnino eſſe,atq; perpetuum:& itidem diuinum,quod à nullo homine variari poteſt. Nam licet poſsit princeps ipſave conſuetudo ius naturale ac diuinum interpretari, atq; docere ipſum ita eſſe intelligẽdum,vt in certis caſibus,nihil cõtra illud cõmittatur:tamen nullo iure, nullaque principum licentia,& nulla immemoriali,vt aiunt,cõſuetudine poterit obtineri, vt quod iure naturali , aut diuino Euangelico fuerit inductum, licitè, aut violetur, aut tollatur.

Sententia autoris.

Eas verò decimas,quę iure tantum humano Chriſtianæ plebi fuerunt inductæ, ſimiliter cenſemus tolli poſſe conſuetudine , quæ rationabilis ſit, ac legitime præſcripta, & qua cætera,quæ iure etiã pontificio ſtatuta ſunt, ſæpiſsime & regulariter tolluntur, vt conſtat ex ca.vlt.de conſuetudine.& ex lege.de quibus.ff.de legib. Ex dictis infero primo, quod *1. Corollarium.* licet magis cõmuniter ſit receptũ ex prædijs Eccleſiarũ intra alterius parochiæ ſitis, decimas eidem parochiæ ſoluendas eſſe, prout notant Panormitanus,& alij in ca.nouũ genus. de decimis.& in c.1.de cenſibus.cõſuetudine tamen,aut pręſcriptione poterit obtineri libertas ab harũ decimarũ ſolutione. Et ita pleriſq; in regionibus obtentum eſt, vt autor eſt Couarru.li.1.Variar.c.17.n.8. Infero 2. con- *2. Corollarium.* ſuetudinẽ veluti iuſtiſsimũ interpretẽ obſeruandã eſſe,quoties de iure dubium fuerit,cui Eccleſię decimę de certis rebus ſint ſoluẽdę, vt Gloſſa,& cõmuniter Doctores tradunt,per textũ ibi.in c.cũ cõtingat de decimis. Imò in hac re ſufficiet decẽ annorum conſuetudo,cũ ea non ſit contra ius canonicum, ſed potius eiuſdem iuris æqua interpretatio,vt ex mẽte Abbatis & aliorum docet Couarruuias loco citato. Infero tertio optimo iure procedere *3. Corollarium.* conſuetudinem,ex qua decimę vni Eccleſię

debitæ iure cõmuni, alteri Eccleſiæ ſoluuntur. cap. ad Apoſtolicæ. ca. cum contingat. ca. quoniam. de decimis. Et idem probatur ex eo, quod alibi ſæpè dicitur conſuetudinem in decimis ſoluendis ſeruandam eſſe. Infero

4. Corollarium. quarto eodem iure optimè defendi conſuetudinem, quæ paſsim in orbe Chriſtiano viget, vt ex certis fructibus nulla ſoluatur decima, nec eius aliqua portio, vtpote de fœno, de herbis, de oleo, ſi tamen ex alijs redditibus ſuperſit iuſta ſacerdotum ſuſtentatio, vt præter alios ſcribit Paul. Caſtr. conſilio 171 lib. 2.

5. Corollarium. Infero quinto, hinc etiam poſſe perpendi veram, & iuſtiſsimam rationem, quæ Catholicos Hiſpaniarum reges, & præſertim Carolum primum Cæſarem inuictiſsimum induxit, vt publicis edictis interdixerint, ne in his regnis decimæ à laicis exigerentur, quæ per conſuetudinem contrariam non conſueuerunt ſolui. Quemadmodum, & cautum fuit ab eodem Cæſare Toleti anno 1525. leg. 14. & 76. & rurſus anno 28. Madriti. li. 19. & deinde Segouiæ anno 32. leg. 56. Idemque apud Gallos ſtatutum fuit à Philippo quarto anno 1354. Et ex conſuetudinibus Aueſniæ idem conſtat titu. 17. artic. 18. & ex conſuetudinibus Bituricenſibus. tit. de conſuet. prædialibus. §. 12. vbi pluries idem iudicatum fuiſſe Pariſijs, aſſerit Boerius.

Vltimum Corollar. Infero vltimo diſſuetudinem decimarum in totum nullatenus ab Eccleſia permitti. Nam cum exiſtat ius naturale, & præceptũ morale ſtrictiſsimũ, diuinumq; præcipiens, vt ſint Eccleſiæ, vbi celebrentur res ſacræ, ſacramentaque adminiſtrentur: atque adeò ſacerdotes, & miniſtri, qui populi ſumptibus alantur, & ſuſtẽtentur: ſuper hoc totum Eccleſia non habebit poteſtatem diſpenſandi, nec ab Spiritu ſancto id vnquam facere permittetur. Id quod & vſus ipſe palam oſtendit. Siquidem nec in aliquo Italiæ angulo, neque alibi vſpiam gentium reperitur Chriſtianorum locus, vbi decimæ non ſoluantur, aut annui prouentus ſtati non ſint, vel populi ſtipẽdia, quibus ſacerdotes alantur. Quinimo dicit Couarruuias loco citato, irrationabilem, & omnino iniquam cenſendam eſſe eam conſuetudinem, quæ laicos omnino ab omnium decimarum perſonalium, & prædialium ſolutione, & obligatione eximeret in aliqua regione, prouinciaue, etiam ſi ſacerdotes ibidẽ ſpiritualia adminiſtrantes aliunde quã à decimis congrue poſſent alimenta percipere. Nimia enim hæc eſſet exemptio, & ex qua tolleretur ea recognitio, quam iuſtiſſimum, & æquiſſimum eſt, ſacerdotibus ſpiritualia miniſtrãtibus exhiberi, aliquo ſibi præſtito ſtipendio. Quare irrationabilis hæc conſuetudo ab epiſcopis admittenda non erit, ſed penitus reſcindenda. Quod mihi etiam verum videtur.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm de omnibus teneantur homines decimas dare.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd non de omnibus teneantur homines decimas dare. Solutio enim decimarum videtur eſſe ex veteri lege introducta. Sed in veteri lege nullum præceptum datur de perſonalibus decimis, quæ ſcilicet ſoluuntur de his quæ aliquis acquirit ex proprio actu, puta de mercationibus vel de militia: ergò de talibus decimas nullus ſoluere tenetur.

2 ¶ Præterea, De malè acquiſitis non debet fieri oblatio, vt ſuprà * dictum eſt, Sed oblationes quæ immediatè Deo exhibentur magis videntur pertinere ad diuinum cultum, quàm decimæ quæ exhibentur miniſtris: ergo etiam nec decimæ de malè acquiſitis ſunt ſoluendæ. *Q. præce.*

3 ¶ Præterea, Leuit. vlt. Non mandatur ſolui decima niſi de frugibus & pomis arborum, & animalibus quæ tranſeunt ſub virga paſtoris. Sed præter hæc ſunt quædam alia minuta, quæ homini proueniunt: ſicut herbæ quæ naſcuntur in horto, & alia huiuſmodi: ergo nec de illis homo decimas dare tenetur.

4 ¶ Præterea, Homo non poteſt ſoluere niſi id quod eſt in eius poteſtate. Sed non omnia quæ proueniunt homini de fructibus agrorum aut animalium, remanent in eius poteſtate. Quia quædam aliquando ſubtrahuntur per furtum vel rapinam. Quædam vero quandoque in alium transferuntur per venditionem. Quædam etiam alijs debentur, ſicut Principibus debentur tributa: & operarijs debentur mercedes: ergo de his non tenetur aliquis decimas dare.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Geneſ. 28. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Sed omnia quæ homo habet ſunt ei data diuinitus: ergo de omnibus debet decimas dare.

¶ Re-

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de vnaquaque re præcipuè eſt iudicandum ſecundum eius radicem. Radix autem ſolutionis decimarum eſt debitũ quo ſeminantibus ſpiritualia debentur carnalia, ſecundum illud Apoſtol. 1. ad Corinth. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, nõ magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus. Super hoc enim debitum fundauit Eccleſia determinationẽ ſolutionis decimarum. Omnia autem quæcunque homo poſsidet ſub carnalibus continentur, & ideo de omnibus poſſeſsis decimæ ſunt ſoluendæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, quòd ſpecialis ratio fuit quare in veteri lege non fuit datum præceptum de perſonalibus decimis, ſecundum conditionem populi illius: quia ſcilicet, omnes aliæ tribus certas poſſeſsiones habebãt, de quibus poterant ſufficienter prouidere Leuitis, qui carebant poſſeſsionibus. Non autem interdicebatur eis quin de alijs operibus honeſtis lucrarentur, ſicut & alij Iudæi: ſed populus nouæ legis eſt vbique per mundum diffuſus: quorum plurimi poſſeſsiones non habent: ſed de aliquibus negotijs viuunt; qui nihil conferrent ad ſubſidium miniſtrorum Dei; ſi de eorum negotiis decimas non ſoluerent. Miniſtris etiam nouæ legis arctius interdicitur ne ſe ingerant negotijs lucratiuis, ſecundum illud ſecundæ ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat ſe ſecularibus negotiis. Et ideo in noua lege tenentur homines ad decimas perſonales, ſecundum conſuetudinem patriæ & indigẽtiam miniſtrorum. Vnde Auguſtinus * dicit, & habetur 16. quæſtione prima capitulo 10. De militia, de negotio, & artificio, redde decimas.

Sermon. de temp. 119. In ſerm. 1. Dominica 12. poſt Tri. to. 10. Et habetur 16. q. 1. ca. decimæ.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliqua malè acquiruntur dupliciter. Vno modo quia ipſa acquiſitio eſt iniuſta: putà quia acquiruntur per rapinam, aut furtum, aut vſuram: quæ homo tenetur reſtituere, non autem de eis decimas dare, tamen ſi aliquis ager ſit emptus de vſura, de fructu eius tenetur vſurarius decimas dare: quia fructus illi non ſunt ex vſura, ſed ex Dei munere. Quædam verò dicuntur male acquiſita, quia acquiruntur ex turpi cauſa, ſicut de meretricio, & hiſtrionatu, & alijs huiuſmodi: quæ non tenentur reſtituere. Vnde de talibus tenentur decimas dare ſecundum modum aliarum perſonalium decimarum. Tamen Eccleſia non debet eas recipere quandiu ſunt in peccato; ne videatur eorum peccatis cõmunicare: ſed poſtquam pœnituerint poſſunt ab eis de his recipi decimæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod ad ea quæ ordinantur in finem ſunt iudicanda ſecundum quòd competunt fini. Decimarum autem ſolutio eſt debita, non propter ſe, ſed propter miniſtros: quorum honeſtati non conuenit vt etiam minima exacta diligentia requirant. Hoc enim in vitium computatur, vt patet per Philo. * in 4. Ethicorum. & ideo lex vetus non determinauit vt de huiuſmodi minutis rebus decimæ dentur, ſed relinquit hoc arbitrio dare volentium: quia minima quaſi nihil computantur. Vnde phariſæi quaſi perfectã legis iuſtitiam ſibi aſcribentes, etiam de his minutis decimas ſoluebant. Nec tamen de hoc reprehenduntur à Domino, ſed ſolum de hoc, quòd maiora, ſcilicet, ſpiritualia præcepta contemnebant. Magis autem de hoc eos ſecundũ ſe commendabiles eſſe oſtendit, dicẽs: hæc oportuit facere, ſcilicet, tempore legis, vt Chryſoſt * exponit. Quod etiã videtur magis in quandam decentiam ſonare, quam in obligationem. Vnde & tunc de huiuſmodi minutis rebus non tenentur homines decimas dare, niſi fortè propter conſuetudinem patriæ.

Li. 4. ca. 2. aliquantulum à med. to. 5.

Hom. 44. in Matt. in opere imperfecto à med. illius, tom. 2.

¶ Ad quartum dicendum, quòd de his quæ furto vel rapina tolluntur, ille à quo auferuntur, decimas ſoluere non tenetur antequam recuperet, niſi fortè propter culpam vel negligentiam ſuam damnum incurrerit: quia ex hoc Eccle-

ſia non debet damnificari. Si verò vendat triticum non decimatum, poteſt Eccleſia decimas exigere, & ab emptore: quia habet rem Eccleſiæ debitam: & à venditore: quia quantum eſt de ſe Eccleſiam defraudauit. Vno tamen ſoluente, alius non tenetur. Debentur autem decimæ de fructibus terræ, inquantum proueniunt ex diuino munere. Et ideo decimæ non cadunt ſub tributo, nec etiam ſunt obnoxiæ mercedi operariorum. Et ideo non debent prius deduci tributa, & pretium operariorum quàm ſoluantur decimæ: ſed ante omnia debent decimæ ſolui ex integris fructibus.

SVMMA TEXTVS.

Concluſio eſt affirmatiua, quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra. Exemplo Iacob, qui Geneſ. capitu. 28. dicebat: Cunctorum, quæ dederis mihi decimas offeram. Cuncta autem, quæ homo habet diuinitus ei donantur: Et ſic videtur, quod de omnibus debet decimas ſoluere. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium vniuſcuiuſque rei ex eius propriis cauſis, & radicibus eſt ſumendum. Natiua autem & propria radix decimarum eſt, ſecundũ Apoſtolũ 1. ad Corint. 9. quod ſpiritualia ſeminantes Ius habent metendi carnalia. Si enim, inquit, nos ſpiritualia ſeminauimus, non mirum eſt, ſi carnalia veſtra metamus: Sed vniuerſa, quæ homo poſsidet carnalium nomine comprehenduntur: ergo de vniuerſis tenebitur decimas ſoluere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſio D. Thom. habetur determinata in iure.

Concluſio huius articuli in multis capitibus iuris determinata habetur in capitulo tua nobis. de decimis. in capitulo reuertimini. 16. quæſtione 1. & expreſsius in capitulo decimæ, quod eſt Diu. Auguſtini, vbi dicitur de negotio, de militia, de opificio, ac denique de rebus omnibus ſoluendas eſſe decimas. Idem etiam definit Cæleſtinus Papa in capitulo non eſt. extra, de decimis. Vbi inquit, quod etiam de venatione decimæ debẽtur. Et in capitulo peruenit dicitur, quod de piſcaturis, & de molendinis. &c. Et in capitulo nuncios, additur etiam de apibus. Ex quibus locis iuriſprudentes colligere ſolent celebrem illam decimarum diſtinctionem, in reales, ſeu prædiales, ac perſonales. Reales ſunt, quæ de rebus habentur, putà, de prædiorum fructibus, quos terra per ſolis, aeriſque clementiam natura ſua progignit. Perſonales verò, quæ ex perſonarũ operis ac negotiis, ſine terræ ope exercitis, ſoluuntur: Sed de his omnibus intelligendæ ſunt huiuſmodi conſtitutiones quod loquantur, dummodo contraria non obſtet conſuetudo, iuxta dicta à nobis articulo præcedenti. Solet autem quæri ab aliquibus, vtrum agricola ex aceruo ante decimationem operas ſuas, & ſumptus, vel ſaltem ſemina excipere poſsit. Sed ego huius dubitationis cauſam non video, cum certum ſit, id non licere, vt conſtat ex capitulo non eſt. & ex capitulo tua nobis: & ex capitulo paſtoralis, de decimis. Quare exiſtimandum erit in præſentia genus quoddam ſocietatis inter hominem, & Deum eſſe, in quo homo ſua ſemina, labores, & ſumptus, Deo confiſus, periculo exponat, Deus autem quæ ſua eſt benignitas, cumulatam frugem confert. Ec non videtur irrationabile, quod homo pro ſuo periculo nouem retentis partibus, decimam Deo reddat. Soto libro 9. de iuſtitia quæſtione 4. articulo ſecundo in fine dicit hoc eſſe adeò verum, vt ratio contrariam conſuetudinem valere non permitteret. Sed proculdubio eſt falſum. Nam ſi conſuetudo eſt potens inducere obligationem ſoluendi tantum vigeſimam, vel trigeſimã partem, atque etiam ad omnino liberandũ aliquos à decimarum ſolutione, vt diximus articulo præcedenti, cur non ſimiliter valebit eadem conſuetudo inducere, quod agricola ex aceruo ante decimationem ſua ſemina, atque labores excipiat, cũ æqua ſit vtriuſque ratio? ¶ De legatis donatis, & ſucceſſione acquiſitis ſolet eſſe controuerſia inter Doctores, vtrùm ſint ſoluendæ decimæ de iure communi. Quibuſdam tenentibus partem negatiuam, quoniam ſolùm de illis, quæ quis naturaliter, vel ſuis operibus acquirit, illas ſoluendas eſſe exiſtimant. Alij dicunt contrarium, vt notat Hugo 16. quæſtione prima capitulo decimæ, nempe quod legatarius, & donatarius tenentur decimare donatum, vel legatum, eſto anteà à legatore, vel donatore fuerit decimatum, à qua lege excipiunt filios parentibus ſuccedentes in re à patre iã decimata. Quia cum omnia patris, quodammodo ſint filii, decimationem etiam pro filio feciſſe dicendus erit pater. Cæterum quoniã Innocentius vt dicit Syluelter, verbo decima quæſtione 6. neutram opinionem alteri præfert, ſtandum erit conſuetudini optimæ legum interpreti quantum ad hoc. ¶ De illicitè acquiſitis dicit Hoſtienſis, quod ſi decimæ

De donatis & legatis an ſint ſoluenda decima.

Decima de illicite acquiſitis an ſint ſoluenda.

cimæ fuerint prædiales ſoluendæ erunt à qnocunque ſiue iuſto, ſiue peccatore, ſiue Iudæo, ſiue fideli. Et ab Eccleſia poterũt recipi: quia hæc non intnitu perſonæ, ſed quaſi ex cenſu debito prædiorum donantur. Tamen ſi decimæ fuerint perſonales opus erit diſtinctione. Nam non poterunt dari de iis, quæ ſunt reſtitutioni obnoxia. De aliis, autem, quæ non ſunt reſtitutioni obnoxia, vt de meretricio hiſtrionatu, & ſimilibus, ſi ex notorio peccato quæſtus proueneriт, Eccléſia tales decimas recipere non debebit, ne peccatum approbare videatur, ipſi tamen illas date tenebuntur. Vnde conſulit Eccleſia, quod meretrix, & hiſtrio indé faciant eleemoſynam. Si verò peccatum fuerit occultum, ſecus erit, qnamuis prælatus hoc ſciuerit. Argumentum ex capitulo Chriſtiana 32.q.5. & cap. ſi omnia. 6.qu.1. Iudæi, & alii infideles perſonales decimas ſoluere non tenentur, cum nec recipiant ſacramenta, nec audiant diuina. argumentum ex cap. de terris. de decimis.

Dubiũ circa rationẽ D.Thom.

¶ Circa rationem, qua D.Thom. in hoc articulo ſuam probat concluſionem, mouet Caietanus in præſenti difficultatem: Nam videtur inefficax. Sic enim procedit: Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia, ſub quibus continentur quæcunque poſſidentur: ergo de omnibus poſſeſſis debentur decimæ. Videtur enim hæc ratio in illatione deficere. Quia ex indefinita propoſitione, qualis eſt iſta; Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia, colligit propoſitionem vniuerſalem, ſcilicet, ergo de omnibus poſſeſſis debentur decimæ; quod in bona conſeqnentia fieri non poteſt. Dico tamen hanc rationem, potius adductam fuiſſe à D.Tho. ad defendendum ius Eccleſiaſticum, quam ad eius neceſſitatem demonſtrandam. Et procedit eius diſcurſus ſubintellecta hac propoſitione, & non eſt maior ratio de vno carnali qnam de alio. Qua addicta certum eſt, nullnm vitium in illatione inueniri. Sic enim procedit; Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia; & non eſt maior ratio de vno quam de alio: ergo de omnibus carnalibus decimæ debentur.

Solutio.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm decimæ ſolis clericis debeantur.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quod decimæ non ſint clericis dandæ. Leuitis enim in veteri teſtamẽto decimæ dabãtur, quia non habebaut aliquam partem in poſſeſsionibus populi, vt habetur Num.18. Sed clerici in nouo teſtamento habent poſſeſsiones, & patrimoniales Interdũ; & eccleſiaſticas: recipiunt inſuper primitias & oblationes pro viuis & mortuis. Superfluum ergo eſt quòd eis decimæ dentur.

2 ¶ Præterea, Contingit quandoquẽ quod aliquis habet domicilium in vna parochia, & colit agros in alia. Vel aliquis paſtor ducit gregem per vnam partem anni in terminis vnius parochiæ: & alia parte anni in terminis alterius: vel habet ouile in vna parochia, & paſcit oues in alia: in quibus, & conſimilibus caſibus, non videtur poſſe diſtingui quibus clericis ſint decimæ ſoluẽdæ: ergo non videtur quòd aliquibus clericis determinatè ſint ſoluendæ decimæ.

3 ¶ Præterea, Generalis conſuetudo habet in quibuſdam terris, quòd milites decimas ab Eccleſia in feudum tenent: religioſi etiam quidam decimas accipiunt. Non ergo videtur, quòd ſolum clericis curam animarum habentibus decimæ debeantur.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Nu.18. Filijs Leui dedi omnes decimas Iſrael in poſſeſsionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi In tabernaculo. Sed filijs Leui ſuccedunt clerici In nouo teſtamento: ergo ſolis clericis decimæ debentur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa decimas duo ſunt conſideranda; ſcilicet ipſum ius accipiendi decimas, & ipſæ res quæ nomine decimæ dãtur. Ius autem accipiendi decimas ſpirituale eſt. Conſequitur enim illud debitum quo miniſtris altaris debentur ſumptus de miniſterio, & quo ſeminantibus ſpiritualia debentur temporalia: quod ad ſolos clericos pertinet habentes curam animarum, & ideo eis ſolum competit hoc ius habere. Res autẽ quæ nomine decimarũ dãtur, corporales ſunt. Vnde poſſunt in vſum quorumlibet cedere, & ſic poſſunt etiam ad laicos peruenire.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in veteri lege ſicut * dictum eſt, ſpeciales quædam decimæ deputabãtur ſubuentioni

Art. 1. huius q ad 4. præcipuè.

uentioni pauperum. Sed in noua lege decimæ dantur clericis, non ſolum propter ſui ſuſtentationem, ſed etiam vt ex eis ſubueniant pauperibus: & ideo non ſuperfluunr, ſed ad hoc neceſſariæ ſunr poſſeſsiones eccleſiaſticæ & oblariones & primitiæ ſimul cum decimis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd decimæ perſonales debenrur Eccleſiæ in cuius parochia homo habirat: decimæ verò prædiales rationabiliter magis videntur pertinere ad Eccleſiā in cuius terminis prædia ſira ſunt. Tamē iura determinanr quòd in hoc ſeruerur cōſuetudo diu obrenta. Paſtor aurem qui diuerſis temporibus in duabus parochijs gregem paſcir, debet proportionalirer vtrique Eccleſiæ decimas ſoluere. Et quia ex paſcuis fructus gregis proueniunr, magis debetur decima gregis Eccleſiæ, in cuius territorio grex paſcirur, quàm illi, in cuius territorio ouile locatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut res nomine decimæ acceptas poteſt Eccleſia alicui laico tradere: ita etiā poreſt ei concedere vt dandas decimas ipſi accipiant, iure accipiendi miniſtris Eccleſiæ reſeruato, ſiue pro neceſsitare Eccleſiæ, ſicur quibuſdā militibus decimæ dentur in feudum per Eccleſiam cōceſſæ: ſiue etiam ad ſubuenrionem pauperum, ſicur quibuſdā religioſis laicis vel non habentibus curam animatum, aliquæ decimæ ſunr conceſſæ per modum eleemoſynæ. Quibuſdam tamē religioſis comperit accipere decimas ex eo quòd habent curam animarum.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod in decimis duo poſſunt conſiderari, nempe ius petendi illas, & ipſæ res, quæ petuntur, reſpōdet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Ius petendi decimas duntaxat clericis poteſt conuenire. Probatur: Ius petēdi decimas eſt ſpirituale, vt pote quod conſequitur ad illud debitum, quo miniſtris altaris pro ſuo miniſterio ſumptus debentur, iuxta illud Pauli: Si ſpiritualia ſeminauimus, quid mirū eſt ſi carnalia veſtra metamus? ſed ſolis clericis poteſt cōuenire quòd ſint ſpiritualiū adminiſtrarores: ergo ſolis clericis poterit conuenire ius percipiendi decimas. Secunda concluſio: Res ipſæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minus ex eorum conceſſione in laicorum ius demigrent. Probatur: Nam res huiuſmodi ſunt corporales.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REſolutio D. Thomæ in iſto articulo eſt, quod cum ius petendi decimas cōſequatur ſacerdotes ex miniſterio altaris, & ſpiritualium, ſeminātibus enim ſpiritualia, corporalia debenrur, quorum ſolutio tanquā proprium ſtipendiū pro ſpirituali officio, quod ab alijs, quā à clericis exhiberi nequit, impēditur, ſit, vt ius petendi decimas ſit ſpirituale, nec laicis competere aptum. Quæ etiā eſt cōmunis adnotatio Doctorum in c. cauſam. de præſcrip. & c. 2. de iudi. & in ca. quamuis. de decimis, Vbi addir Gloſſa, quod quamuis poſſit Epiſcopus alicui laico ex iuſta cauſa, eo ſcilicet, quod Eccleſiam, eiusve patrimoniū à Tyranni oppreſſione exemerit, concedere ad vitam, vel ad aliud tempus decimarum fructus; tamen ipſum ius percipiendi decimas, ei conferre non poterit, ſed ſolum vt eas nomine, & tirulo Eccleſiæ cōſequatur. Quæ etiā eſt communis ſententia Doctorum, vt autor: eſt Couarruuias libro 1. Varia. ca. 17. num. 5. Et eodem modo laici ſacerdotum nomine cōductionis iure decimas, & oblationes percipere poterunt, & quotidie exigunt & percipiunt. Sed eſt aduertendum, quod quamuis laici poſſint conſtitui oblationum collectores, cauendum omnino eſt, ne hoc munus viris fallacibus, malis moribus præditis, aut mendacibus, impoſtoribus ve delegetur. Hos enim omnes execratur textus in cap. fi. de reliquiis, & veneratione ſanctorum. clem. 2. de pœnitentia. ca. tuarum. de priuileg. Mari Soci in tract. de oblationibus. libello. 20.

1 ¶ Olim ante Concilium Lateranenſe, quod celebratum fuir ſub Alexandro III. anno Domini 1179. quod tradidere Platina libro de vitis Pontificum. Sabellicus Eneidis. 9. lib. quinto. Raphael Volaterranus Anthropologiæ libro 22. & præter hiſtoricos Ioan. Andre. Collecta. Antoni. & Cardi. in capitulo cum Apoſtolica. de his quæ fiunt à prælatis. Olim inquam ante dictum concilium Lateranenſe obtentum erat, vt laicis de Eccleſia benemeritis decimæ à prælatis perpetuum in feudum concederentur. Quod prædictum concilium in poſterum fieri magno *Prohibitio Concilij Lateranenſis.*

no conatu prohibuit. Ità tamen, vt laici iuſte poſſent detinere decimas antiquitus ſibi à prælatis in perpetuum feudum conceſſas, & non eas, quæ poſt dictum concilium, etiam iure feudorum fuiſſent eiſdem perpetuo datæ, vt conſtat ex dicto capitulo cum Apoſtolica, & ex c. quamuis, & ex cap. prohibemus, de decimis. Quare temporis huius concilij erit habenda ratio in examinandis cauſis pertinentibus ad decimarum conceſsionem laicis ante dictum Conciliū Lateranēſe factam. Et licet Innocentius III. Concilium generale Romæ apud Lateranum congregauerit, anno Domini 1215. vt ex Platina & alijs, & ex ſecundo tomo Conciliorum colligere licet: non tamen ad hoc concilium referendá eſt prohibitio, qua vetitum fuit laicis decimas dari in feudum; ſed ad præcedens, vt conſtat ex dicto capitulo cum apoſtolica. Vbi Innocentius III. alterius Concilij Lateranenſis ab eo, quod ipſe celebrauit, mentionem facit. Quod & multis alijs confirmat Couarruuias loco citato. Et ſic conſtat, vtcumque res iſta examinetur, laicos poſſe retinere decimas ipſis in feudum conceſſas ante dictum Concilium Lateranenſe, in quo omnes Doctores conueniunt. Et ſi quis obiiciat capitulum, prohibemus. quod ex dicto Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. eſt deſumptum, vbi dicitur laicos cum animarum periculo poſſidere decimas, quas etiam ante illud Concilium obtinuerunt, reſpondeo, quod textus ille ſolum loquitur de decimis à laicis ante Concilium illud obtentis, abſque legitimo infeudationis iure. Aut fortaſsis textus ille hunc ſenſum habet, quod laici obtinentes decimas in feudum, in periculo animarum ſunt conſtituti, quia minimè impendunt Eccleſijs, à quibus eas accepere, ſeruitia, obſequia, & miniſteria, quæ ſecundum feudalis conuentionis leges exhibere tenentur. ¶ Præter hæc etiam eſt aduertendum, quod laici decimas in feudum ante concilium Lateranenſe obtinentes bene poſſunt eas ex conſenſu epiſcopi in aliquam Eccleſiam transferre, vt eas ipſa Eccleſia eodem titulo obtineat. Textus in dicto capitulo prohibemus, iuncta Gloſſa & Doctorum communi expoſitione, & in capitulo cum & plantare. §. primo de priuileg. Non tamen poſſunt eas in alios laicos tranſmittere, etiam ex conſenſu epiſcopi. Sicuti probatur in dicto ca. cum apoſtolica, & tenent Hoſtienſis Ioan. Andr. & Abbas in dicto ca. prohibemus. Si autem dubitetur an decimæ in titulo feudi à laicis poſſeſſæ, ante concilium Lateranenſe vel poſt fuerint conceſſæ, conſiderare oportebit antiquitatem poſſeſſionis. Et ſi immemorialis temporis fuerit, maximā præſumptionem inducet, & ſufficientem probationē tituli ante conciliū acquiſiti. Quod in ſpecie expreſsim tradidere Ioan. And. Anto. Cardi. & Immola in dicto capitulo cum apoſtolica. Nec eſt neceſſaria probatio famæ, ex qua deducatur has decimas ante conciliū Lateranenſe in feudum fuiſſe conceſſas: quia ſatis eſt poſſeſsionem probari eius temporis, cuius initiū memoriá hominū excedit, vt frequētius à prædictis autoribus receptum eſt.

Nota pro habentibus feudum decimarum.

¶ Caietanus in præſenti perſiſtens in eadem ſententia, quam articulo primo huius quæſtionis tenuerat, nempe, quod ſolis clericis curam animarum habentibus debentur decimæ, ait, quod hoc ius petendi decimas duo ſimul prærequirit, ſcilicet, altaris miniſterium, hoc eſt, ſacramentorum adminiſtrationem, & ſpiritualium ſeminationem, hoc eſt, Euangelij prædicationē: quorum vtrumque per ſe perſonæ incumbat. Quare dicit, quod alij clerici aliter altari ſeruientes, & monachi, quibus accidentariè, & non ex proprio munere prædicare incumbit, hoc iure ceu proprio non funguntur. Cæterum, quia iam ſupra diximus, decimas non ſolum ob ſacramentorum adminiſtrationem deberi, ſed etiam ob omnia alia altaris obſequia, qualia ſint cantare, officio diuino intereſſe, quæ ſunt munera canonicorum, & ipſi ſacroſancto altaris ſacrificio adminiſtrare, quod diaconorum & ſubdiaconorum eſt miniſterium, idemque ſpirituale, fit, vt pro his omnibus decimæ debeantur; atque adeo omnes iſti habent vel habere poſſunt ius illas percipiendi. Fateor curatorum munus functionum ſpiritualium apicem tenere; cuius ſubinde cauſa decimæ illis potiſsimè debentur. Sed non eſt negandum, quod canonici, archidiaconi, & id genus alij, etiam ſuo gradu & ordine illud ius participent. Sacerdotes mercenarij, qui nulli ſunt addicti particulari Eccleſiæ, ſicuti neque monachi, iure percipiendi decimas fungi non poſſunt, niſi ex priuilegio. Reges autem & ſeculares principes ex conceſsione Eccleſiæ decimarum fructus percipientes, ius ad illas petendum habere non ſunt dicendi cum nullum ſpirituale officium exerceant, cui tanquam ſtipendium correſpondere poſſint. Ex hoc documento, atque diſcrimine, quod eſt inter ius petendi, & ius poſſidendi res eodem iure acquiſitas, elicienda eſt regula ad cognoſcendum quæ nam ſacerdotia, & Eccleſiaſticæ præbendæ ſint ſpirituales, & quæ temporales, quod eſt funda-

Sententiá Caietani.

fundamentum, & baſis diſputationis de ſimonia, quam Deo dante, in quæſtione 100. ſumus proſequuturi. Nam illa præbenda quæ ſpirituali muneri fuerit annexa, ſpiritualis cenſebitur; alioqui minimè: Eſt autem munus ſpirituale non ſolum ſacramentorum adminiſtratio, animarumque cura, ſed etiam multa alia Eccleſiæ munia. Nec contrarium dici poteſt. Alias canonicatus, & cætera ſacerdotia ad Eccleſiarum ſeruitium inſtituta, non eſſent ſpiritualia, ac proinde nec ſimoniæ materia, quod ſine errore dici non poteſt.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm etiam clerici teneantur decimas dare.*

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd etiam clerici teneantur decimas dare: quia de iure communi Eccleſia parochialis debet recipere decimas prædiorũ quæ in territorio eius ſunt. Contingit autem quandoque quòd clerici habeant in territorio alicuius parochialis Eccleſiæ aliqua prædia propria, vel etiam aliqua alia Eccleſia habet ibi poſſeſsiones eccleſiaſticas: ergo videtur quòd clerici teneantur dare prædiales decimas.

2 ¶ Præterea, Aliqui religioſi ſunt clerici, qui tamen tenentur dare decimas Eccleſijs ratione prædiorum, quæ etiam manibus proprijs excolunt: ergo videtur quòd clerici non ſint immunes à ſolutione decimarum.

3 ¶ Præterea, Sicut Numero. 18. præcipitur, quòd Leuitæ à populo decimas accipiant, ita etiam præcipitur quòd ipſi dent decimas ſummo ſacerdoti: ergo qua ratione laici debent dare decimas clericis, eadem ratione clerici debent dare decimas ſummo Pontifici.

4 ¶ Præterea, Sicut decimæ debent cedere in ſuſtentationem clericorum, ita etiam debent cedere in ſubuentionem pauperum. Si ergo clerici excuſantur à ſolutione decimarum, pari ratione excuſantur & pauperes. Hoc autem eſt falſum: ergo & primum.

In Decre. li. 3. ti. 30. cap. 2.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicit * Decretalis Paſchalis Papæ. Nouum genus exactionis eſt, vt clerici à clericis decimas exigant.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd idem non poteſt eſſe cauſa dãdi & recipiendi, ſicut nec cauſa agendi & patiendi. Contingit autem ex diuerſis cauſis, & reſpectu diuerſorum eundem eſſe dantem & recipientem, ſicut agentem & patientem. Clericis autem, inquantum ſunt miniſtri altaris, ſpiritualia populo ſeminantes, decimæ à fidelibus debentur. Vnde tales clerici, inquantum clerici ſunt, id eſt, inquantum habent Eccleſiaſticas poſſeſsiones, decimas ſoluere non tenentur. Ex alia vero cauſa, ſcilicet propter hoc quòd poſsident proprio iure, vel ex ſucceſsione parentum, vel ex emptione, vel quocunque huiuſmodi modo, ſunt ad decimas ſoluendas obligati.

¶ Vnde patet reſponſio ad primum, quia clerici de proprijs prædijs tenentur ſoluere decimas parochiali Eccleſiæ, ſicut & alij, etiam ſi ipſi ſint eiuſdem Eccleſiæ clerici quia aliud eſt habere aliquid vt proprium, aliud vt commune. Prædia vero Eccleſiæ non ſunt ad decimas ſoluendas obligata, etiam ſi ſint infra terminos alterius parochiæ.

¶ AD SECVNDVM dicendum, quòd religioſi qui ſunt clerici, ſi habeant curam animarum, ſpiritualia populo diſpenſantes, non tenentur decimas dare, ſed poſſunt eas recipere. De alijs verò religioſis etiam ſi ſint clerici, qui non diſpenſant populo ſpiritualia, eſt alia ratio. Ipſi enim tenentur de iure communi decimas dare, habent tamen aliquam immunitatem ſecundum diuerſas conceſsiones eis à ſede Apoſtolica factas.

¶ Ad tertium dicendum, quod in veteri lege primitiæ debebantur ſacerdotibus, decimæ autem Leuitis. Et quia ſub ſacerdotibus Leuitæ erant, Dominus mandauit, vt ipſi loco primitiarum ſoluerent ſummo ſacerdoti decimam decimæ. Vnde nunc eadẽ ratione tenentur clerici ſummo Pontifici decimam dare, ſi exigeret. Naturalis enim

enim ratio dictat, quod illis qui habent curam animarum, de communi multitudinis ſtatu prouideatur, vnde poſsint exequi ea quæ pertinent ad communem ſalutem.

¶ Ad quartum dicendum, quód decimæ debent cedere in ſubuentionē pauperum per diſpēſationem clericorum. Et ideo pauperes non habent cauſam accipiēdi decimas, ſed tenētur eas dare.

SVMMA TEXTVS.

LItera huius articuli duabus propoſitionibus continetur. Prima concluſio: Clerici inquantum clerici, hoc eſt, inquantum de decimis, quas pro ſuo ſpirituali miniſterio recipiunt, & de Eccleſiæ fundis, quorū fructibus, clericali iure viuunt, nullatenus tenentur decimas ſoluere. Secunda concluſio: Clerici non quatenus clerici, ſed quatenus ſeculari iure, vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio, terras poſsident ſeculares, decimarū ſunt debitores, ſcilicet, ex fructibus, qui inde ſibi proueniunt. Probatur vtraque concluſio ſimul: Idem, inquantum idem, nō poteſt eſſe ratio & fundamentum quidquā dandi & recipiendi: eſt enim contra naturā, vt idem ſit agendi patiendique principium: ſed clerici propter ſpiritualem functionem habēt ius recipiendi decimas, ac proinde fructus prædiorum, quæ Eccleſia poſsidet: ergo eādem ratione nihil debent decimarum refundere. Nihil autem obſtat, quominus in eadem perſona diuerſa ſint principia; vnū agendi, alterum patiendi reſpectu diuerſorum: ergo in clerico etiam non obſtante ſpirituali principio recipiendi decimas inueniri ſimul poterit temporalis poſſeſsio, ex qua eaſdem debeat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COncluſiones huius articuli certiſsimæ ſunt, & de quibus nulla extat controuerſia apud Doctores. Et ſic ſolùm circa ſecundam eſt aduertendum, quod contra tenorem illius, quam plurimi extant conceſſa priuilegia à ſummis pontificibus ne de poſſeſsionibus, quas habent decimas ſoluant. Ciſtercienſibus nanque, & Hoſpitalarijs conceſsit Alexander tertius, vt de prædijs, quæ quomodocunque poſsiderent, ſi proprijs manuum laboribus illa colerent decimas non ſoluerent; idem conceſsit Adrianus, vt conſtat ex ca. ex parte, de decimis. Et intelligitur etiā ſi prædicti priuilegiati per ſuos famulos propria prædia colant: Cæterorum autem nulli ſiue clerici, ſiue monachi exempti erunt, quin illas debeant, eſto ipſi ſua arua colant, niſi ſimili fuerint muniti priuilegio. Quando verò Eccleſiaſtici proprias terras agricolis locāt multò minor relinquitur ratio dubitandi, quin huiuſmodi decimarum ſint debitores, vt habetur in ca. licet. & in c. ad audientiam, de decimis. Quāuis etiā ſuper his habēda erit ratio conſuetudinis, vt diximus in ſuperioribus.

¶ In ſolutione ad primū dicit duo D. Tho. Primum eſt, quòd clerici de proprijs prædijs tenentur ſoluere decimas parochiali Eccleſiæ, ſicut & alij, etiam ſi ipſi ſint eiuſdem Eccleſiæ clerici. Secūdū eſt, quod prædia vnius Eccleſiæ no ſunt ad decimas ſoluendas obligata, etiam ſi ſint infra terminos alterius parochiæ.

Duo dicit D. Tho. in ſolut. ad 1.

Sed contra primum eſt argumentū deſumptum ex c. nouum. de decimis. Vbi dicitur, quod illi clericis debent ſoluere decimas, qui à clericis ſpiritualium miniſteriorū labores accipiunt: Sed clerici eiuſdem Eccleſiæ non accipiunt miniſteria ſpiritualia à clericis, ſed ſimul ipſi populo ea miniſtrēt: ergo non videntur quod ad decimas ſoluendas de proprijs prædijs ſint obligandi.

1. arg. contra primū dictum D. Tho.

¶ Secundo contra ſecundum dictum D. Tho. etiam argumentor in hunc modum. Nam, ſi illud eſſet verum ſequeretur poſſe cōtingere, quod vna Eccleſia omnibus ſuis decimis fraudaretur: ſi ponamus quod omnia prædia infra terminos alicuius parochiæ exiſtētia, à diuerſis donarētur diuerſis alijs Eccleſiis. Tunc enim alijs Eccleſiis cuncta poſſidentibus, ſpoliata remaneret ea Eccleſia, in cuius territorio ſunt omnia illa prædia. Conſequens autem eſt abſurdum, & contra rationem: ergo.

2. arg. contra 2. dictū

¶ Ad primum argumentū reſpondeo cum Caietano in præſenti, quod licet ex illo capitulo, nouum, nōnulli, vt Gloſſa, accipiant occaſionem dicēdi contra D. Tho. quod clerici eiuſdem Eccleſiæ non tenentur de proprijs prædijs alii aliis decimas ſoluere: cōtrarium tamen eſt verum, vt probat ratio à D. Tho. adducta in eadem ſolutione, ſcilicet, quia aliud eſt habere aliquid vt proprium, ratione cuius debentur decimæ; Et aliud habere cōmune Eccleſiaſticū ratione cuius non debentur. Nec ex illa Decretali contrarium colligitur. Nam non dicit, quod illi ſoli tenentur ſoluere decimas, qui à clericis ſpiritualium miniſteriorum labores accipiūt, ſed, quod illi tenētur. Cum quo ſtat, quod etiā alii teneantur. Eò vel maximè, cū ſit per accidens, quod vnus clericus ſuæ Eccleſiæ teneatur. Accidit enim quod iſte homo dominus agri ſit clericus illius Eccleſiæ. Et ex his, quæ per accidens veniunt rei natura non mutatur. Vel ſecundo reſpondetur, falſum eſſe, quòd clerici à clericis eiuſdem paræciæ non accipiant aliquando ſacramenta. Accipiunt enim illa in caſu neceſsitatis

Reſpondetur ad primum.

tis

tis præter curatum, qui illa non niſi à ſuo vicario ſuſcipit. Et ſic de ſuis tẽporalibus fundis decimas debent. ¶ Ad ſecundum argumẽtum, ſuppoſito, quod doctrina à D. Tho. tradita eſt vera (eo enim ipſo, quod fundus eſt alicuius Eccleſiæ, efficitur Eccleſiaſticus, hoc eſt, ſpirituali muneri mancipatus, & ſic ad ſoluendas decimas non tenetur) reſpondeo hoc eſſe intelligendum cum grano ſalis, vt dicit Caietanus in iſto commentario. Scilicet, quãdo ſine notabili damno Eccleſiarum fieri poteſt, vt colligitur ex c. ſuggeſtum. extra, de decimis. Vbi cum cuidam ordini indultum priuilegium eſſet, ne decimas ſolueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum acceſſio, vt aliæ parœciæ magnum damnum acciperent, iuſſum eſt, vt fieret ſupra hac re compẽſatio, ne contingeret quod vnus eſuriret, & alius ebrius eſſet. Æquitas nanque non patitur, vt ſtatuta Eccleſiæ talem deordinationem inducant. Quare in ſimilibus caſibus, debebunt prædia extraneis Eccleſiis curatis donata, cũ ſuo onere tranſire, nempe, vt ſolitas parochiali Eccleſiæ decimas ſoluant. Et tunc clerici per accidens à clericis decimas exigerent, ſcilicet, ratione prædiorum ſibi annexorum, nec obſtaret capitulum, nouum genus, quod de eo, quod per ſe & regulariter contingit, loqui, eſt intelligendum.

Ad 1. arg.

QVAESTIO LXXXVIII. de Voto, per quod aliquid Deo promittitur, in duodecim articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum votum conſiſtat in ſolo propoſito voluntatis.

4. diſ. 38. q. 1. art. 1. q. 1.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd votum conſiſtat in ſolo propoſito voluntatis. Quia ſecundum quoſdam, votum eſt conceptio boni propoſiti cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum vel non faciendum ſe Deo obligat: ſed conceptio boni propoſiti cum omnibus quæ adduntur: poteſt in ſolo motu voluntatis conſiſtere: ergo votum in ſolo propoſito voluntatis conſiſtit.

2 ¶ Præterea, ipſum nomen voti videtur à voluntate aſſumptum. Dicitur enim aliquis proprio voto facere, quæ voluntariè facit. Sed propoſitum eſt actus voluntatis, promiſsio autem rationis: ergo votum in ſolo actu voluntatis conſiſtit.

3 ¶ Præterea, Dominus dicit Lucæ nono. Nemo mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Sed aliquis ex hoc ipſo quòd habet propoſitum benefaciendi, mittit manum ad aratrum: ergo ſi aſpiciat retro, deſiſtens à bono propoſito, non eſt aptus regno Dei. Ex ſolo ergo bono propoſito aliquis obligatur apud Deum, etiam nulla promiſsione facta. Et ita videtur quod in ſolo propoſito voluntatis votum conſiſtat.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Eccleſiaſtici quinto. Quod vouiſti Deo, ne moreris reddere. Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſsio: ergo vouere eſt promittere, & votum eſt promiſsio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd votum quandam obligationem importat ad aliquid faciendum vel dimittendum. Obligat autem homo ſe homini ad aliquid per modum promiſsionis: qui eſt rationis actus, ad quẽ pertinet ordinare. Sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo quid ſibi ab aliis fiat, ita promittendo ordinat quid ipſe pro alio facere debeat. Sed promiſsio, quæ ab homine fit, homini non poteſt fieri, niſi per verba, vel quæcunque exteriora ſigna. Deo autem poteſt fieri promiſsio per ſolam interiorem cogitationem: quia vt dicitur 1. Regu. 16. Homines vident ea quæ parent, ſed Deus intuetur cor. Exprimuntur tamen quandoque verba exteriora, vel ad ſuipſius excitationem, ſicut circa orationem dictum* eſt, vel etiam ad alios conteſtandum: vt non ſolum deſiſtat à fractione voti propter timorem Dei, ſed etiam propter reuerentiam hominum Promiſsio autem procedit ex propoſito faciendi. Propoſitũ autem Qu. 83. ar ti. 12.

autem aliquam deliberationem præexigit, cum ſit actus volũtatis deliberatæ. Sic ergò ad votũ tria ex neceſsitate requiruntur. Primò quidem, deliberatio. Secundò, propoſitum voluntatis. Tertiò, promiſsio, in qua perficitur ratio voti. Superadduntur verò quandoque & alia duo ad quandam voti confirmationem, ſcilicet pronuntiatio oris, ſecũdum illud Pſalm. 65. Reddam tibi vota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Et iterum teſtimonium aliorum. Vnde magiſter dicit trigeſimaoctaua diſtinctione quarti libri ſententiarum, quod votum eſt teſtificatio quædam promiſsionis ſpontaneæ, quæ Deo & de his quæ ſunt Dei, fieri debet. Quanuis teſtificatio poſsit ad interiorem teſtificationẽ propriè referri.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd conceptio boni propoſiti nõ firmatur ex animi deliberatione, niſi promiſsione deliberationem conſequẽte.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd voluntas mouet rationem ad promittendum aliquid circa ea, quæ eius voluntati ſubduntur. Et pro tanto votum à voluntate accipit nomen quaſi à primo mouente.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille, qui mittit manum ad aratrum, iam facit aliquid. Sed ille qui ſolũ proponit, nondum aliquid facit. Sed quando promittit, iam incipit ſe exhibere ad faciendum: licet nondum impleat quod promittit; ſicut ille qui ponit manum ad arandum, nondum arat: iam tamen ponit manum ad arandum.

Svmma Textvs.

Litera huius articuli tribus propoſitionibus continetur. Prima concluſio: Ad votum neceſſariò requiruntur tria, ſcilicet, deliberatio rationis; propoſitum volũtatis; & promiſsio, in qua voti ratio perficitur. Probatur: Votum eſt promiſsio facta Deo, aut homini ex propoſito aliquid faciẽdi procedens: ſed ante propoſitum aliquid faciendi & promittẽdi præcedit deliberatio rationis; cùm propoſitum ſit actus deliberatæ voluntatis, qui ſemper præſuppónit deliberationem: ergo in voto illa tria neceſſario includuntur. Conſequentia cum minori eſt nota; & maior probatur. Votum importat obligationem faciendi, aut dimittendi aliquid; ſed homo obligat ſe homini per modũ promiſsionis ordinando ſe ad aliquid faciẽdum, aut dimittendum, quæ promiſsio ſemper præſupponit propoſitum id faciendi. Sicut enim homo imperando, aut deprecando ordinat, vt per alios fiat, quod ipſe vult; ita etiam promittendo ordinat ſe, vt faciat, vel euitet aliquid propter alios: quæ promiſsio quando eſt vera procedit ex propoſito id faciendi: ergo votum eſt promiſsio facta Deo, aut homini ex propoſito aliquid faciendi. Secunda concluſio: Promiſsio, quę fit homini, non poteſt eſſe niſi per verba, aut per ſigna exteriora. Cæterùm promiſsio quæ fit Deo, poteſt eſſe per ſolam cogitationem. Probatur ex illo. 1. Reg. c. 16. Homines vident ea, quæ apparent, Deus autem intuetur cor. Tertia concluſio: Licet votũ, quod Deo fit ſola mentis loquela poſsit fieri; adhibentur tamen à vouentibus alia duo ad voti cõfirmationem, nempe oris pronũtiatio, & aliorum teſtimoniũ. Hanc concluſionem probat D. Th. teſtimonio Magiſtri in. 4. diſt. 38. dicentis, quòd votum eſt teſtificatio quędam promiſsionis ſpontaneæ, quæ Deo, & de ijs, quæ ſunt Dei, fieri debet.

Expliocatio Articvli.

De hac materia, quæ celebris eſt, cognituque neceſſariſsima, diſputant Doctores in. 4. d. 38. Soto lib. 7. de iuſtitia, per totum, Nauar. in Manua. c. 12. à nu. 24. Canoniſtæ in titulo de voto, & voti redemptio. & Summiſtæ verbo. votum. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipſo exordiamur aduertẽdum eſt, quòd hoc nomen, votũ, quòd à vouere dicitur, ſi Latinis autoribus fides adhibetur propriè promiſsionem ſignificat, non quamcunque, ſed illam, quæ Deo, aut ſanctis fit. Vnde Cicero lib. 2. de legib. Voti ſponſio quo obligamur Deo, & 3. de Natura Deorum. Nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tempeſtatis effugerint, in portũq; ſalui peruenerint? Et quoniam quæ magnopere deſideramus adhibitis votis à dijs petere ſolemus, tractum fuit etiam nomen ad ſignificandum noſtrum deſiderium. In qua ſignificatione dicere ſolemus, voti compotem eũ, qui deſiderium ſuum aſſequutus eſt. Sed in præſenti tantum loquimur de voto primo modo. Et ſic conſtat, illud eſſe actum religionis, quæ eſt virtus, qua Deo & ſanctis ſeruimus. *Votũ quid ſignificet.*

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd inter hæc quatuor nomina pactũ, ſtipulatio, pol-

Differētia inter pactū ſtipulatio-nem,pollici tationē, & votum.

licitatio,& votum hęc eſt differentia,quòd pactum neceſſariò requirit conſenſum duorum vel plurium. Tunc enim dicitur fieri pactum inter aliquos,quando de re aliqua, ſupra qua lis vel controuerſia eſſe poſſet,cō ueniunt. Iuxta illud Vlpiani in lege pactū. de pollicitationibus. Pactum eſt duorum cō ſenſus,atque conuentio. Et in.l.1.de pactis. Pactum à pactione dicitur. Vnde etiam pacis nomen deductum eſt. Stipulatio eſt nomen verbale ab ſtipulor,quod poſtulare, ſibi promitti aliquid ſolemnibus verbis,ſignificat. Iuxta illud Colum.in præfactione lib. 10. Fœneris tui Syluane, quod ſtipulāti ſpoponderam tibi,reliquam penſiunculam percipe. Et Cicero lib.2.de legibus: Si is, cui legatum eſt,ſtipulatus eſt id ipſum,quod legatum eſt,vt ea pecunia es ſtipulatione debeatur. Et pro Roſcio Amerino,inquit; Stipulatus eſt? vbi? quo die? quo tempore? quo præſente? Quis ſpopondiſſe me dicit? nemo, &c. Et hac ratione ſtipulatio nihil aliud eſt, quam verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur,daturum,facturumne ſe quod interrogatur, reſpondet. Quare ſtipulatio duos neceſſario, ſcilicet, interrogantem & reſpondentem requiret. Pollicitatio eſt ſolius offerentis promiſsio, vt autor eſt Vlpianus vbi ſupra de pollicitationibus. dicens: Pollicitatio ſolius offerentis promiſſum eſt. Atque ideo ſolet appellari communiter ſimplex promiſsio. Votum autem ſolum importat promiſsionem Deo factam,vt paulò antea dicebam.

Dubiū de poſsibilitate voti.

¶ Sed antequā ad ipſius voti quidditatē, & diffinitionem explicandam, accedamus, operæpretium erit agere de eius poſsibilitate. Vtrùm,ſcilicet,ſit poſsibile votum emitti de re aliqua,ad quam ex vi præcepti diuini,minimè teneamur? Quod quærimus propter Lutherum in ſuo libro de votis monaſticis,dicentem, morem Eccleſiaſticū emittendi vota eſſe pernicioſum hominum inuē tum,nullo ſacræ ſcripturæ exemplo,aut autoritate nitens. Eandem ſententiam tenuerunt Lamperiani hæretici, vt autor eſt Caſtro de hæreſibus.verbo. votum. Et poſteà Pſeudoapoſtoli, ac tandē Ioānes Vvitcleph.

1. Argum.

Et probari poteſt aliquibus argumentis. Primò ſic: Nihil operis Deo præſtare poſſumus, quod ei non ſit debitum ex vi præcepti dilectionis,ſuper omnia: tenemur enim iſto præcepto illum diligere ex toto corde, & ex tota mentē, & ex totis viribus,&c. ergo nullum relinqui poteſt ſupererogationis opus,quod poſsit eſſe peculiaris materia voti; atque ex conſequenti vanum erit Deo quidpiam vouere.

2. Argum.

¶ Secundò: Deus creauit nos de nihilo, ſuaque miſericordia nos paſcit,atque ſuſtentat: ergo ratione iſtius beneficij debebimus ei quidquid ſumus, & quidquid poſſumus operari: atque ex conſequenti nihil relinquitur non debitum, quod ei vouere poſsimus.

3. Argum.

¶ Tertiò: Iuſtorum opera debent fieri liberrimè: ſed votum infert neceſsitatem adimplēdi, quod eſt promiſſum; ergo repugnat perfectioni Chriſtianæ. Atque ex conſequenti illud facere non ſolum vanum, verum & pernicioſum erit.

Conclu. de fide.

¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio de fide tenenda,quòd præter opera præceptorum,ſunt etiam alia nō debita,de quibus votum emittere iuſtum eſt, & celebre religionis officium. Hæc concluſio duas cō tinet partes,prima eſt,quod vltra opera pręceptorum ſunt etiam alia non debita,ſecunda quod de his votum emittere iuſtum eſt, & celebre religionis officium,quod vtrunque inuerecundè negabat Lutherus. Prima pars probatur ex illo Matth.16.Sunt Eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnū cælorum. Qui poteſt capere capiat. Quibus verbis, iuxta communem omnium interpretationem,loquitur Chriſtus de illis, qui voto virginitatis ſe aſtringunt,aliàs ex vi præcepti alicuius non obligati. Quod & D. Paulus exponit.1.ad Corinth.7.dicens; Dico nō nuptis & viduis,bonum eſt illis,ſi ſic permāſerint,ſicut & ego. Et ſubdit ſtatim; de virginibus autem præceptū Domini nō habeo, &c. Quibus verbis apertè ſignificat opus virginitatis ſeruandæ non debitum ex præcepto,ſed liberùm eſſe vnicuiq;. Item Matt. 19. adoleſcenti interroganti; Quid faceret, vt vitam poſsideret æternam, reſpōdet Chriſtus, Serua mandata. Et mox dicente iuuene, ſe iam omnia ſeruaſſe à iuuentute ſua, adiecit Dominus; Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes,& da pauperibus, & veni ſequere me. Quo in loco manifeſtè diſcernitur inter opera præceptorū, & cōſiliorum: Nā ad poſsidendā vitā æternā prius aſsignauit mādata, tanquā ad id maxime neceſſaria. Deinde autem ad perfectam vitam degendam adiecit conſiliū de renuntiandis opibus,& pauperibus diſtribuendis. Sunt ergo ex mēte Chriſti aliqua opera indebita ex vi præcepti; qualis eſt renūtiatio omniū bonorū. Et ratione ſic argumentor. Quia finis præcepti (teſte Apoſt.1.ad Tim.1.) eſt charitas, ex operibus, quę ſpectāt ad proximū, nō erat cur nobis Deus præciperet, niſi tātū ea, quæ pertinent ad charitatis cuſtodiam, & in alijs, quæ ad cultū ſuum pertinent, non voluit Deus obligationem noſtram metiri ex magnitudine beneficiorum, quæ nobis

bis contulerat, ſcilicet, creationis redemptionis, & aliorum: ſed omnia iuxta noſtram naturam ſuauiter diſponere; illaque tantũ præcipere, quæ ſuam amicitiam ſeruarent, & quæ poſsibilia eſſent non ſolum quibuſdam hominum conditionibus, pro loco, & tempore; ſed quæ omnibus, & quocunque tempore eſſent poſsibilia. Nam ſic leges debent diſponi. Cætera autem difficiliora in manu cuiuſque poſuit, vt ea implerent vel non. Ergo non omnia opera noſtra ſunt debita Deo ex vi præcepti. Et confirmatur: Multa ſunt opera, ad quæ nullum nos cogit præceptum, & multa alia, quæ lex minimè prohibet, vt ſeruare virginitatem, renuntiare diuitijs, &c. ergo non omnia ſunt debita Deo ex vi præcepti. Secunda pars concluſionis, ſcilicet, quòd de his operibus non debitis Deo ex vi præcepti, ſit iuſtum & religionis officium vota emittere, probatur primò: Multis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quibus hominibus ſuadetur, vt vota faciant, & ea quam citiſsime adimpleant. Pſalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo veſtro, qui in circuitu eius offertis munera. Et Pſalm. 49. Immola Deo ſacrificium laudis; & redde Altiſſimo vota tua. Et Pſal. 55. Reddam tibi vota mea, quæ diſtinxerunt labia mea. Et Numer. 39. Siquis virorum votum Domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritum votum ſuum, ſed omne quod promiſit implebit. Et Deut. 23. Cum votũ voueris Domino Deo tuo non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et ſi moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri abſque peccato eris. Quod autem ſemel egreſſum eſt de labijs tuis obſeruabis, & facies, ſicut promiſiſti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo loquutus es. Poſſet ſecundò id ipſum probari multis ſacræ ſcripturæ exemplis, & ſanctorum ac conciliorum in mediũ adductis teſtimonijs. Sed quoniam illa longum eſſet recenſere, conſultò prætermitto. Qui ea videre voluerit legat Alphonſum à Caſtro, loco nuper citato.

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondeo, negando, maximo illo dilectionis pręcepto, omnia opera, quæ quis exhibere poteſt, cõtineri. Cum ſatis ſit ad illius impletionem, ſic tota mente, & anima, & viribus Deum diligere; vt nihil eidem dilectioni contrariũ admittamus: quod in hac vita per Dei fauorem implere poſſumus. Nam, vt ait D. Tho. ſupra. q. 44. art. 6. dupliciter poteſt intelligi, quòd illud mandatũ adimpleatur. Vno modo perfectè, quod contingit, quando per illius obſeruantiam ad eum finem peruenimus, quem Deus intendit, ſcilicet, ad hoc, vt homo ſe Deo coniungat perfectiſsimo amore, qui non patitur ſecum peccatum vllum, quamuis leuiſsimum, nec alium quemcunq; amorem qui non ſit Dei. Et iſto modo in patria implebitur hoc mãdatum. Alio modo adimpletur imperfectè. Tunc, ſcilicet, quando, & ſi non perueniat homo ad prædictũ finem: non tamen recedit à via, quæ illuc ducit. Et iſto modo impletur in via. Appellaturque huiuſmodi adimpletio imperfecta, non, quia non ſufficiat ad vitandam culpã: ſed quia per illam non aſſequimur finem illo perfectiſsimo modo. Propter quod dicebat D. Auguſtinus lib. de ſpiritu, & litera. capit. 26. id eſſe diſcriminis inter triumphantem, & militantem vitam, quòd ad iuſtitiã huius vitæ, quæ illo dilectionis mandato præſcribitur, ſatis eſt, non peccare, nec id deputandum eſt culpæ, quòd nondum poteſt hic eſſe tanta Dei dilectio, quanta illius erit dum à nobis conſpicietur. Itaque, vt explicatiùs loquamur, aliud eſt perfectè adimplere præceptum, & aliud non violare. Poſſumus quidem in hac vita non violare præceptum dilectionis Dei, licèt non poſsimus illud perfectè adimplere. Et ſic cauenda eſt æquiuocatio adimplendi. Accipitur enim vno modo, vt opponitur tranſgreſsioni, ſeu omiſsioni. Et iſto modo impletur in hac vita. Alio modo, vt tantum valet, quantum plenè ad menſuram, cacumen, & finem pertingere, & iſto modo impletur in patria. Sed eſt aduertendum, quod quando dicimus præceptum dilectionis Dei poſſe adimpleri in hac vita, loquẽdo de adimpletione, vt opponitur tranſgreſsioni, tantum eſt ſermo de dilectione Dei, vt eſt ſpeciale præceptum. Poſſumus enim loqui de dilectione Dei dupliciter. Vno modo, vt eſt ſpeciale præceptum internos actus dilectionis præcipiens. Alio modo, vt eſt præceptum generale omnium aliorum præceptorum adimpletionem in ſe continens. Et quidem ſi loquamur primo modo, poteſt homo ex auxilio ſpeciali illud præceptum in hac vita adimplere. Nam poteſt quo tempore occurrit obligatio elicere maxima intenſione iſtum actum: Volo *Deum* ſuper omnia diligere; nullam tunc culpam mortalem, aut venialẽ admittendo. Cæterùm, ſi loquamur de dilectione, vt eſt præceptum generale, nulla ratione poteſt in hac vita adimpleri, niſi à confirmatis in gratia. Quia eſt impoſsibile, quòd homo non peccet, ſaltim venialiter, vt docet Diuus Hieronymus in Dialogo quinto contra Luciferianos, & Concil. Tridentin. Seſsion. 6. Can. 23. nullum

Aliud eſt adimplere præceptũ, & aliud nõ violare.

poſſe omnia peccata venialia vitare, ſine ſpeciali Dei priuilegio. Sicut de Beata Virgine tenet Eccleſia. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quanuis Deus immēſa nobis creationis, & redemptionis bona contulerit; noluit tamen obligationem noſtram ex magnitudine beneficiorum metiri: ſed ſuauiter cuncta diſponens, quæ ad amicitiam ſeruandam eſſent neceſſaria, & quæ omnibus eſſent poſſibilia, præcipere. Et ſic multa opera fuerūt relicta non præcepta, quæ facere, vel non facere liberum eſt homini. ¶ Ad tertium reſpōdetur, negando, quòd libertati Chriſtianæ repugnet votū. Seruire enim Deo regnare eſt, & ab hac ſeruitute Chriſtus non liberauit nos morte ſua, ſed à ſeruitute peccati qua libertate nullus melius potitur, quam qui ſeruit Deo. Iuxta illud Apoſtoli ad Rom.6. Liberati peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ.

Ad.2. arg.

Ad.3. arg.

¶ Suppoſito eſſe poſsibile, vōtum emitti de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minimè teneamur, opus erit explicare ea, quæ D.Th. dicit eſſe neceſſaria ad votum. Vnde circa deliberationē, quæ eſt primum eorum quæ ad voti rationem requiruntur, aduertendum eſt primò, quòd deliberatio duo importat. Primum eſt diſcurſus, ſeu collatio inter multa. Aliud autem eſt determinatio ad vnum. Et conſtat itá eſſe experientia. Nam nunquam deliberatio requiritur, niſi quando datur optio inter multa. Vt, verbi gratia, concipit aliquis bonum eſſe ingredi religionem, tūc ad hoc, vt deliberatio fiat neceſſarium eſt, vt per diſcurſum & collationem conſideret, vtrùm ille ſtatus ſibi expediat; & quæ religio ſit conuenientior, conferendo ſingula, quæ in religionibus inueniuntur cum fine, quem intendit. Et poſtquam per diſcurſum repererit, talem religionem eſſe conuenientem, tunc determinat eā ſumere; & ſic fit deliberatio. Eſt tamen aduertendum, quòd determinatio eſt duplex. Vna intellectus: & eſt ſententia, quæ ſequitur poſt factam collationem inter multa: qua vnum illorum approbatur. Altera eſt determinatio voluntatis; qua potius eligitur hoc medium, quam illud. Et quidem ad hoc, vt ſit plena deliberatio, non ſatis eſt prior determinatio intellectus, niſi ſecunda, quæ eſt voluntatis ſequatur. Nā quanuis multi ſint, qui determinatè iudicent, melius illis eſſe agere pœnitentiam, & ingredi religionem, quam manere in ſeculo, quia tamen non habent determinatam voluntatem id faciēdi, non dicuntur id deliberaſſe, quo ad vſque per voluntatem determinentur. Ex quo ſequitur primò, quòd deliberatio, quæ ad votum requiritur, eſt determinatio voluntatis

Deliberatio importat duo.

ſuppoſito diſcurſu, & ſuppoſita determinatione intellectus. Appellatur tamē à D. Th. & ab alijs Doctoribus deliberatio rationis, quia præſupponit diſcurſum, & deliberationem intellectus. Sequitur ſecundò, quòd actus voluntatis, qui procedunt non ex collatione, & diſcurſu, ſed ex ſimplici apprehēſione obiecti, vt velle beatitudinē, nolle miſeriam, &c. non ſunt deliberati, quia nō procedunt à volūtate, vt deliberatiua, ſed à volūtate, vt natura ad vnum determinata.

¶ Secundò eſt aduertendū, quòd actus voluntatis dupliciter poteſt procedere ex diſcurſu, & collatione intellectus. Vno modo ex diſcurſu, & collatione actuali. Alio modo ex diſcurſu, & collatione virtuali. Tunc dicitur procedere ex diſcurſu actuali, quando actu fit collatio, vtrum ſit conueniēs, quòd talis actus fiat, necne. Quæ actualis collatio aliquando fit tempore perceptibili. Vt cum quis conſiderat, & confert, vtrùm ſit ducenda vxor, & poſt talē conſiderationē determinat illā ducere. Aliquādo tēpore imperceptibili. Vt cū quis ex vehementi paſsione ſubitò mota determinat occidere inimicum: itá tamen, quòd ſtatim in ipſa occiſione offeratur ei conſideratio rei, quam facit. Nam ſi talis conſideratio ei non offeratur, ille actus non erit humanus; nec imputabitur ei; ſed erit actus naturalis, & primò primus. Tunc autem dicitur actus volūtatis procedere ex collatione, & diſcurſu virtuali, quando de ipſo actu non eſt facta collatio in ſe; ſed in ſuo principio. Quomodo artifices operari dicūtur ex collatione virtuali. Quia quāuis actu non faciant collationē de opere, quod efficiunt; eam tamen iam fecerunt cum artē didicerunt. Aliquando etiam dicitur actus eſſe ex collatione virtuali, quia itá conſonat operanti, vt nolit de eo actualem collationē efficere. Vt cum quis ex habitu operatur, vel ex conſuetudine, vel ex negligentia. Tūc enim itá ſe habet homo, vt habeat determinatam voluntatem ad operandum, ac ſi feciſſet collationem de re agenda.

Actus volūtatis poteſt dupliciter procedere ex diſcurſu intellectus.

¶ His poſitis eſt difficultas, vtrū ad hoc, vt votū ſit obligatoriū, neceſſariū ſit, ꝙ vouens prius deliberet de omnibus, quorū cognitio ipſum cohiberet à vouendo? Quod eſt quærere, vtrū vota facta ex cordis facilitate, aut ex repentino timore, aut ex nimio dolore, vel ex magna turbatione, ſint obligatoria? De qua re eſt ſententia quorundā Doctorū, qui, vt refert Syluester, verbo. votum.2. partem tenent negatiuam. Eandē videtur ſequi Ricardus de Mediauilla in. 4. diſt. 38. art. 5. quæſt.2. Nam dicit, quòd ſicut in nobis eſt duplex velle, ſcilicet, plenum, & ſemiplenū: illud

Dubium de deliberatione neceſſaria ad votum.

illud eſt velle deliberatiuum, & hoc eſt velle ex ſurreptione; ita etiam eſt duplex votum, plenum, & ſemiplenum. Primum habet plenam rationem voti; quia factum eſt ex deliberatione. Secundum verò non habet plenam rationem voti, quia fit ex ſurreptione. Et ideo non obligat ex neceſsitate; ſed ex quadam congruitate. Vnde frangere tale votum, etiam propria autoritate nõ eſt peccatum mortale. Hactenus Ricardus. Quibus verbis videtur ſignificare, vota, quæ ex plena deliberatione non fiunt, non eſſe obligatoria. Et probari poteſt hæc ſentẽtia aliquibus argumentis.

1. Argum. Primò ſic: Votum cum à voluntate dicatur, debet eſſe ſpontaneum, & voluntarium: ſed ignorantia tollit volũtarium: ergo vbi non omnia plene deliberantur non eſt plena libertas: atque ex conſequenti nec votum.

2. Argum. ¶ Secundò: Deliberatio importat maturum conſilium, atque diſcurſum: ſed quando homo non conſiderat omnia, vel propter paſsionem, vel propter timorem, non eſt ibi maturum conſilium: ergo nec poteſt eſſe votum factum ex deliberatione, atqoe ex conſequenti tale votum nullũ erit. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam agere ex paſsione ſolemus diſtinguere contra agere ex deliberatione, & ex conſilio.

3. Argum. ¶ Tertiò: Votum eſt grauiſsima obligatio, qua homo ſe obligat Deo in perpetuum, ſub pœna mortis æternæ: ergo requirit omnium circunſtantiarum plenam deliberationem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam in omnibus alijs contractibus ciuilibus, vt in matrimonio opus eſt tali deliberatione propter grauiſsimam obligationem, quam ſecũ adducit. Et confirmatur: Si aliquis me deciperet ad hoc, vt profiteret aliquam religionem, dicens in ea non ſeruari delectum ciborum, nec ibi eſſe aliqua ieiunia extraordinaria, cuius contrarium poſteà verum inueniretur, licèt ego ita deceptus illam vouerẽ, non tenerer ſeruare votum; quia mihi non fuit commoditas deliberandi: ergo ſimiliter non teneor ſeruare votum, in quo plena deliberatio non inuenitur propter timorẽ, vel propter aliam paſsionem.

Deliberatio accipitur dupliciter. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Doctores ſequuti Paludanum in. 4. diſt. 38. quæſt. 5. & Caietanum in præſenti commentario. Quæ proculdubio eſt vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem aduertendum eſt, quòd deliberatio poteſt accipi dupliciter. Vno modo, vt opponitur motui ſubitaneo, & ex ſurreptione, ſiue ſit ille motus primò primus, in quo nulla eſt deliberatio, nec ratio culpæ, aut meriti; ſiue ſecundo primus, in quo ſola eſſe poteſt culpa venialis. Itaque ſecundum hanc acceptionem omnes illi dicuntur operari ex deliberatione plena, & perfecta, qui cognoſcunt quid ſit id, quod faciunt, quamuis non cõſiderent omnia, quæ poſſunt euenire ex tali operatione. Alio modo poteſt accipi deliberatio pro plena conſideratione, qua nihil eorum, quæ deliberari poterant omittitur. Secundum quam ſignificationẽ ſolum illi dicuntur operari ex deliberatione, qui plenè conſiderant omnia, quæ circunſtant operationem.

¶ Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Ad votũ ſemper eſt neceſſaria deliberatio primo modo accepta. *1. Conclu.* Quod eſt dicere, neceſſarium eſſe ad hoc, vt votũ ſit validum, quòd non fiat ſubitò, nec ex motu primo, nec ex motu primo ſecundo, in quo tantum inuenitur culpa venialis. Sed ſemper debet præcedere deliberatio his motibus oppoſita. Probatur: Votum non ſolum debet eſſe ſpõtaneum; ſed etiam ità deliberatum, vt obliget ad ſui obſeruãtiam ſub reatu culpę mortalis; ſed motus primo primus nulla ratione eſt voluntarius, ſed naturalis: & motus ſecũdò primus, in quo tantum eſt culpa venialis, nõ poteſt eſſe inductiuus talis obligationis. ergo nec actus voluntatis primus, nec ſecundus, in quo tantum eſt culpa venialis, erit ſufficiens ad votum. Atq; ex conſequẽti erit neceſſaria deliberatio his actibus contraria. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior patebit ex ijs, quæ infra dicemus. Et confirmatur: Per motum voluntatis, in quo ſolum culpa venialis inuenitur, nõ frãgitur votum, vt omnes Doctores concedũt: ergo nec talis motus ſufficiens erit ad inducendam voti obligationem. Patet conſequẽtia ex paritate rationis.

¶ Secunda concluſio: Ad voti obligationem non eſt opus plena deliberatione, qua homo cuncta conſideret, quæ illum deterreret à vouendo: ſed ſufficit illa deliberatio, qua iudicat quid ſit id, quod facit, & quæ ſatis eſt ad peccandũ mortaliter. *2. Conclu.* Hæc cõcluſio videtur eſſe D. Tho. in hoc art. & clarius in opuſ. 17. c. 10. ad 2. Quam etiam tenet Caieta. hic, & in ſum. verb. votum. in. c. de quatuor conditionibus, quæ ſe tenent ex parte vouentis. Syluest. verbo. votum. 2. §. 13. Panormitanus in cap. venientes. de voto, & voti redempt. Ioan. And. in. c. duelum. de conuerſ. coniu. Soto lib. 7. de iuſti. q. 1. art. 2. & Nauar. in Man. c. 12. n. 24. Et probatur: Ad voti obligationẽ ſatis eſt, quod ſit opus ſpontaneũ & volũtariũ; ſed illa deliberatio, qua homo iudicat quid ſit id, quod facit, ſufficiens

eſt ad efficiendum opus voluntarium: ergo & ad votum. Conſequentia eſt nota,& antecedens ab omnibus conceditur. Et confirmatur: Illa deliberatio ſatis eſt ad ſuſcipiendum baptiſmum, ad iurandum ; ad contrahendum matrimonium; & ad quemcunque alium contractum ciuilem, & ad merendum coram Deo, & ad peccandum mortaliter: ergo & ad votum. Antecedens eſt manifeſtũ,& conſequentia probatur: Quia æqualis libertas requiritur ad hæc omnia. Item: Tale votum fit liberè libertate contradictionis; tempore enim quo fit poteſt homo non facere: ergo libere vouet, atque ex conſequenti tenetur votum adimplere. Et confirmatur: Per talem promiſsionem obligatur homo homini,vt omnes concedunt: ergo & Deo,cum æqua ſit vtriuſq; ratio. Prætereà: Iurans ex conſuetudine,vel ex facilitate,eſt reus periurij, ſi non iurat verum, vt habet communis conſenſus Doctorum: ergo & qui vouet ex facilitate tenebitur votũ adimplere. Imò, vt dicit Caietanus in hoc commentario, frangens votum ex facilitate factum habebit duplex peccatum. Vnum quod commiſit vouens irreuerenter,& ſine exacta diligentia. Alterum frangens votum. Tandem probatur concluſio ex cap. veniẽtes. de voto.& vot. red. vbi votum emiſſum magis ex facilitate animi,quam ex arbitrio, iudicatur validum,& commutatur. Et in. c. ſicut nobis. de regularibus, lib. 6. clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad aſſumendum habitum cogitur. Et in cap. ſunt qui. 17. q. 4. illi, qui tumultuario mentis impulſu,& non iudicio opes ſuas Eccleſiæ perpetuo contulerunt,& poſtea reuocandas putauerunt, tanquam ſacrilegi condemnantur,& de voti leuitate taxantur. Ex dictis infero primò, falſam eſſe regulam, quam adducit Angelus in ſumma ad cognoſcendum, vtrùm votum fuerit validum nec ne. Dicit enim,quòd quotieſcunq; tranſacta anguſtia,& periculo pœnitet, facti eum,qui vouit, vel vt ipſe dicit eſt male contentus, ſignum eſt quòd votum non fuit validum: Hæc tamen regula eſt falſiſsima. Nam ex ea ſequeretur, quòd etiam ſi homo diu deliberaſſet antequam vouiſſet, & poſteà eum facti pœniteret, tale votum non eſſet validũ: quod apertè eſt falſum. Vnde dicendũ erit, quòd tunc votum eſt validum,quando procedit ex deliberatione ſufficienti. Quæ quidem tunc eſt quando vouens aduertit,quid ſit id, quod facit, ad modum iam explicatũ. Infero ſecundò,quòd deliberatio, quæ tantum efficit peccatum veniale, qualis eſt ea, quæ inuenitur in actu primo ſecundo, non eſt ſufficiens ad votum cum illa nõ ſit inductiua obligationis ſub peccato mortali, vt diximus in prima concluſione. Nec ex hoc licet inferre,quòd ſiquis prudens, & ſciens, voueat quotidie recitare vnum Aue Maria, tale non ſit votum: quia non obligat ad mortale. Eſt enim vere votum,cum ſimilis deliberatio in alia materia ſit inductiua obligationis mortalis. Et quod in illo caſu nõ obliget non eſt ex defectu deliberationis, ſed ex paruitate materiæ. Infero tertiò,quòd ſiquis fraude, vel ignorãtia inducatur ad vouẽdũ, tale votum non erit validum, cum fraus & ignorantia tollant voluntarium requiſitum ad votum. Vnde ſiquis induxit ruſticum ad hoc, vt voueret peregrinationem Hieroſolymitanam, dicens,quòd prope eſt,tale votum nullum erit.

Arg. cõtra 2. concluſ.

¶Sed contra iſtam concluſionem eſt argumentum. Nam ex ea ſequeretur,quòd qui ſciens & volens, ſe inebriaret, cognoſcens quòd ebrius ſolet vouere,ſi poſteà voueat votũ eſſet validũ. Conſequẽs autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam. ergo. Probo ſequelam: ſi alia peccata feciſſet imputarentur ei, quia eſſent volita in ſua cauſa: ergo ſimiliter votum eſſet volitum in cauſa, atque ex conſequenti voluntarium & obligatoriũ. Eo vel maximè,quòd vt paulò anteà dicebã, libertas, quæ ſufficit ad peccandum mortaliter, ſufficit etiam ad votum.

Reſponſio.

Reſpondetur tamẽ, negando ſequelam. Et ad probationẽ dico, quòd libertas,quæ ſufficit ad peccandũ mortaliter ſufficit ad votum,dummodo votũ ſit liberum in ſeipſo,& non in ſua cauſa. Nam cum ex eo magna obligatio oriatur, requiritur,quòd in ſe habeat libertatem. Et ſiquis objiciat: Libertas in cauſa ſufficit ad peccatum: ergo & ad votum, nego conſequentiã. Nam plus requiritur ad bonum,quã ad malum. Bonum enim conſurgit ex integra cauſa,& malum ex quocunque defectu. Ex quo infertur,quòd tunc tantum erit votum obligatorium, quando fuerit volitum in ſe formaliter,vel virtualiter.

3. Concluſ.

¶Tertia concluſio: Vota facta ex repentina deliberatione, ſufficienti tamen ad votũ, ſecum afferunt cauſam, vt diſpẽſentur; ex eo quod ita facta ſunt. Hæc concluſio eſt Caietani in præſenti, & Panorm. in cap. venientes, iam citato. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi vota facta ex paſsione, vel timore, quodammodo ſunt inuoluntaria, atq; ex conſequẽti afferunt cauſam, vt diſpenſentur.

Ad. 1. arg.

¶Et ad primum argumentum reſpondetur conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam ignorantia eſt duplex. Vna, qua ignoratur id quod fit. Et hæc quidem tollit voluntariũ.

Altera

Altera, qua ignorantur ea, quæ ex facto cognito ſequi poſſunt. Et hæc non tollit volũtarium, vt ſupra diximus. Vnde cùm quis vouet aduertens quid facit, nulla ratione factum ignoret, ſequitur opus illud eſſe volũtarium, & ex conſequenti votum eſt validũ.

Ad.2.arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur cõcedendo verum eſſe, quòd deliberatio plena, atque perfecta importat maturum conſilium, & omnium rerum cognitionem. Cæterùm deliberatio ſufficiens ad votum tantum importat iudiciũ, quo homo iudicat quid ſit id, quod facit, & hæc non diſtinguitur contra agere ex paſsione: ſed ſæpèſæpiùs ille, qui ex paſſione operatur habet hoc modo deliberationem ſufficientem ad voluntarium, dummodo opus non ſit primo primum, aut primo ſecundum, vt diximus in cõcluſionibus.

Ad.3.arg. ¶ Ad tertium reſpondetur, quòd hæc deliberatio, qua homo iudicat quid ſit id, quod facit, ſufficiens eſt ad hoc, vt homo obliget ſe Deo per votum, & homini per contractum ciuilem: ſiquidem efficit ſimpliciter voluntarium. Ad confirmationem reſpondetur diſtinguendo antecedens. Nam, ſi deceptio eſſet circa res graues, verum eſt, quòd votum eſt nullum, quia eſſet per iniuriam extortũ. Cæterùm ſi eſſet tantum circa res leues, votum validum eſſet. Vnde dico, quòd ſi quis deciperet ruſticum, vt voueret peregrinationem in Hieroſolymam, dicens locum eſſe proximum, & quòd non eſt nauigandum, tale votum eſſet nullum. Cæterùm, ſi deciperet illum dicens, iter eſſe amœnum, magis quam eſt, votum validum eſſet. Et idem iudicium eſt de ingreſſu in religionem.

Dubium. ¶ Sed ſuppoſito, non eſſe neceſſariam maturam, & diuturnam deliberationem ad votum, dubium eſt, vtrùm ſaltim ſit ſanum cõſilium, non vouere religionem, niſi præuia matura & longa deliberatione, & præcedente multorum ſaltem amicorum conſultatione? Quam diſputationem verſat D. Thom. opuſc. 17. cap. 8. 9. & 10. Reprehenſaq; ſententia eorum, qui aſſerũt talem deliberationem & conſultationem eſſe valde neceſſariam, & conuenientem, ipſe ſtatuit concluſionem dicens, non eſſe ſanum conſilium ad vouendam religionem vti iſta longa, & matura deliberatione. *Sententia D. Tho. vera & tenenda.* Et probatur ex illo Matthęi. 4. Vbi dicitur, quòd Petrus & Andreas vocati à Chriſto; ſtatim ſequuti ſunt eum. Vnde in eorum commendationem dicit D. Chryſoſt. In medijs operibus exiſtentes audientes iubentem nõ dixerunt: Reuertamur in domum: Loquamur amicis. Sed ſtatim ſequuti ſunt Chriſtum. Talem enim obedientiam à nobis requirit Deus. Et ſubdit ſtatim de Iacobo, & Ioanne, quòd relictis retibus, & patre, ſequuti ſunt Dominum. Item Luc. cap. 9. iuueni petenti à Chriſto, vt permitteret ire ad ſepeliendum patrem Chriſtus reſpondit: Sinite mortuos ſepelire mortuos. Sed ad hæc teſtimonia, & alia ſimilia reſpõdent aduerſarij ex illis tantum colligi, tunc non debere præcedere longam deliberationem, quando Chriſtus ſua propria voce vocat ad religionem. Secus autem erit, quando quis interius vocatur. Tunc enim opus erit deliberatione, & aliorum conſilio, vt hac ratione poſsit diſcernere, vtrùm motus ſit ex Deo. Sed hæc ſolutio eſt erronea, vt docet D. Tho. loco citato. Nam verba Chriſti in ſcriptura contẽta ſic accipienda ſunt, ac ſi ſingulis peculiariter dicerentur. Vnde Matth. 18. dixit Chriſtus: Quod vobis dico, omnibus dico. Et ad Rom. 15. Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et notat Chryſoſt. dicta fuiſſe propter audientes, quibus Chriſtus loquebatur, ſcripta verò propter nos. Et confirmatur: Loquutio interior, qua Deus hominem vocat, & de qua eſt ſermo in Pſalm. 84. cùm dicit Propheta: Audiã quid loquatur in me Dominus Deus, longè præſtantior eſt quã loquutio exterior, vt docet D. Greg. in Homilia Pentecoſtes, dicẽs, quòd conditor noſter, quando loquitur exterius, nõ loquitur ad eruditionẽ, niſi interiori loquutione loquatur: ergo, ſi exteriori loquutioni ſtatim eſt aſſentiendum, nullo requiſito aliorum conſilio; vt aduerſarij dicunt; ſimiliter erit aſſentiendum interiori.

¶ Sed contra iſtam ſententiam eſt argumentum. *Argum.* In arduis rebus, & ad ſtatum vitæ pertinentibus multorum conſilium requirere laudabile iudicatur, iuxta illud: Vbi multa conſilia, ibi ſalus; ſed in rebus humanis nihil eſt tam arduum, & difficile, quam ſeipſum abnegare, & ingredi religionem: ergo id faciendũ nõ eſt, niſi præuia matura deliberatione, & multorum conſultatione. Et cõfirmatur: Ea, quæ poſſunt habere malũ exitũ, diu ſunt excogitanda: ſed religionẽ vouere, & eã ingredi poteſt habere malũ exitum, cũ ab ea multi apoſtatentur, & retrocedãt: ergo.

Reſponſio. ¶ Ad hoc argumentum reſpondetur, quòd in rebus arduis, quarũ veritas manifeſtè nõ cõſtat opus eſt matura deliberatione, & conſultatione. Secus autẽ eſt in ijs, quæ manifeſtè, & de fide conſtat eſſe altiora, & meliora. Quale eſt ingredi religionem. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quando malus exitus poteſt prouenire ex parte rei aſſumendæ, opus eſt longa deliberatione. Cæterùm, quando malus exitus tantum poteſt prouenire ex

parte aſſumentis, non eſt opus conſultatione, ſed vigilantia ad ſeruandum propoſitum. Vnde cum mali euentus, qui ſunt in religione tantum proueniant ex parte aſſumentis, nihil concludit argumentum. Imò ſi aliquid valeret eò ſimiliter probaretur, quòd venientibus ad fidem opus eſſet longa deliberatione, cum poſſint fieri hæretici, & retrocedere à veritate. Et meliùs eſt viā veritatis non agnouiſſe, quam poſt cognitā retrocedere.

Propoſitum & delibera tio differūt

¶ Circa ſecundum, quod D. Thom. dicit eſſe neceſſarium ad votum, ſcilicet, propoſitum voluntatis, eſt aduertendum, quòd propoſitum eſt conſenſus voluntatis, quo quis iuxta deliberationem rationis proponit operari; diſtinguiturq; à deliberatione, quę etiā, vt diximus, importat actum voluntatis eligentis potius vnum medium, quam aliud. Primò in eo, quòd deliberatio importat determinationem volūtatis indifferenter, ſiue rei futuræ, ſiue præſentis. Deliberamus enim pulſare, & nos pulſaturos. Cæterùm propoſitum tantum refertur ad futura; nō enim proponimus agere, niſi id, quod futurū eſt. Secundo differunt in eo, quòd determinatio voluntatis ſemper neceſſario præſupponit diſcurſum, & collationem rationis. At verò propoſitum nō eam ſemper neceſſario pręſupponit; ſed tantum dicit ſimplicem actum voluntatis rei agendæ, vel cauendæ.

Dubium.

¶ Sed eſt dubium, vtrùm propoſitum voluntatis ſit neceſſarium ad votū. Et pro parte negatiua ſic argumentor. Sola promiſsio ſufficit ad votum, quanuis non adſit propoſitum id faciendi: ergo fruſtra ponitur iſta conditio. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Promittens, vel iurans, ſe aliquid facturum, quanuis non habeat propoſitum id faciendi, manet obligatus promiſsione, cum promiſsio ex natura ſua aſtringat ſidem promittentis: ergo non requiritur neceſſariò propoſitū voluntatis. Et confirmatur. Vouens religionem abſq; propoſito ſeruandi ea, quæ in religione continentur, adhuc manet obligatus voto: ergo non requiritur propoſitum voluntatis.

Argumen.

Tripliciter poteſt ſe homo habere in promiſſione.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quod homo dum promittit Deo aliquid facere tripliciter ſe poteſt habere in tali promiſsione. Vno modo, ità, vt habeat propoſitum, & animū promittendi, & ſeruandi promiſſum. Alio modo, ità, vt nec habeat animum promittendi, nec ſeruandi promiſſum. Tertio modo poteſt homo aliquid promittere, habens quidem animum promittendi, ſed non ſeruandi promiſſum. Quod fortaſſè accidit in religionibus militaribus, & in alijs, in quibus intuitu potius alicuius boni temporalis, quam religionis ſtudio vota emittuntur.

¶ Hoc poſito ſit prima concluſio: Quotieſcunque aliquis promittit Deo ſe aliquid facturum, cum animo promittendi, & ſeruandi promiſſum, eſt verum votum, & obligatorium. Probatur: Nam ſunt ibi omnes conditiones requiſitæ ad votum. *1. Conclu.*

¶ Secunda concluſio: Quotieſcunque aliquis promittit, ſe aliquid facturum, non habens propoſitum promittendi, nec ſeruandi promiſſum, tale votum non eſt validum nec obligatorium apud Deum. Probatur: Talis non eſt promiſsio, ſed fictio promiſsionis: ergo nullam obligationem inducit apud Deum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Exterior promiſsio eſt ſignum interioris promiſsionis: ergo quando homo interius promittere non intendit, exterior promiſsio tantum eſt fictio promiſsionis: & ſic non obligat. Tamen qui ſic vouet, ex natura ſua peccat mortaliter: quia mentitur in re graui. Eſt tamen aduertendum, quòd quanuis huiuſmodi promiſsiones nullam obligationem inducant apud Deum; apud Eccleſiam tamen, qui ſic vouerint manent aſtricti voto, & cogendi erunt ad illud obſeruandum; niſi certis euidentibus ſignis, aut teſtibus oſtenderint, non habuiſſe animum promittendi. Et probatur: Si aliquis alteri homini coram teſtibus quidquam promittat, cogi poterit ad ſoluendum promiſſum, quanuis dicat ſe non habuiſſe animum promittendi, ſed decipiendi, quia fraus & dolus nulli debent patrocinari: ergo multo magis qui promittit Deo. Et confirmatur: Nam alias magna ſequeretur perturbatio in republica, & monachi, atque moniales ſtatim ac aliquid triſte illis accideret, dicerent, ſe non habuiſſe animum vouendi. Item: coniugati poſſent diſſoluere matrimonia. Et denique nulla fides adhiberetur pactis, cum nullus cogi poſſet ad ſeruandum promiſſum: hoc autem eſt abſurdum: ergo dicendum erit, quòd Eccleſia poteſt tales cogere, & quòd ipſi tenentur parere mandato Eccleſiæ, non quidem ex vi voti, ſed ex præcepto Eccleſiæ propter vitandum ſcandalum. Et eſt hoc intelligendum, dummodo ipſi poſſint ſeruare promiſſum ſine peccato. Nam alias potiùs debent mori, quam Eccleſiæ parere. Ex quo ſequitur, quòd ſi aliquis poſt clandeſtinas nuptias alteri publicè contraheret, & ab Eccleſia compelleretur ad habitandum cum ſecunda, potiùs debet mori, quam Eccleſiæ parere: quia illa cohabitatio ſemper eſt peccatum, *2. Conclu.*

tũ,cũ ex illa ſequatur fornicatio. Seqnitur ſecundo, quod qui poteſt fugere, & abire in prouinciam, in qua viuat ſine ſcandalo, non tenetur tale votum ſeruare, eum ex ſe ſit nullum, & tantum obliget ratione ſcandali.

3. cõcluſio. ¶Tertia concluſio: Quotieſcunque aliquis aliquid promittit, cum propoſito quidem promitteudi; ſed non ſeruadi promiſſum; tale votum eſt verum, & obligatorium coram Deo: quanuis ſic vouẽs peccet mortaliter. Et probatur: Votum, & iuramentũ ex natura ſua habent obligare quando liberè fiunt: ſed in caſu poſito ille libere vult vouere: ergo eius votum eſt validũ, & obligatorium; quanuis habeat inteutionem non ſeruandi promiſſum. Imò ex eo ſic voneus peccat mortaliter; quia habet animum non ſeruandi votum, ad quod tenetur. Et ſic quã diu illum non depoſuerit, erit in peecato mortali. Et ad argumentum in principio dubitationis factum ex dictis patet ſolutio.

Dubium. ¶Sed dubitabit aliquis hoc loeo, vtrùm, ſi quis voueat animo quidem vouendi, non tamen animo ſe obligandi per votum, quin potius animo non ſe obligandi; tale votum ſit validum & obligatorium? *Sententia Canoniſtarum.* Sylueſter in ſum. verbo. metus. §. 8. circa finem, partem tenet negatiuam, & eandem ſequitur verbo. pactum. §. 4. Quam etiam tenet Scotus in. 4. d. 38. circa finem, & gluſſa ſuper cap. literarum de voto, & voti redemp. eſtque communis Canoniſtarum. *1. argum.* Et probatur primò ex cap. humanæ aures. 22. q. 5. Vbi dicitur, quod quia Deus intuetur cor, non debet homo ad verba, ſed ad inteutionem iurãtis aduertere: ergo quando iurans habet intentionem non ſe obligandi per votum, aut iuramentum illud non erit obligatorium.

2. argum. ¶Et ratione ſic argumentor: Obligatio voti conſiſtit in intentione & arbitrio vouentis: ergo quanuis habeat propoſitum vouendi, ſi tamen habet propoſitum non ſe obligandi per votum, votum illud erit nullum. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur. In voluntate vouentis, ſtat ſe obligare ad pœnam, niſi ſeruauerit promiſſum: ergo etiam in volnntate eius ſtabit ſe obligare ad culpam. Et confirmatur: Leges obligãt ex intentione legiſlatoris, vel ad culpam, vel ad pœnam: ſed votum eſt quædam lex, quã vouens ſibi præſcribit: ergo in voluntate vouentis ſtabit, quod obliget, vel ad culpã, vel ad pœnam.

¶Contrariam tamen ſententiam tenet Caietanus quæſtione ſequenti, ar. 7. & Soto. li. 7. de Iuſtitia, q. 1. art. 2. eſtque cõmunis omnium Theologorum noſtri temporis. *1. Dictum* Ad cuius explicationẽ dico primò: Votum, quod vere votum eſt, & ſimiliter iuramentum ex natura ſua habet obligare ad ſui obſeruantiam. Probatur: Votum ſeruare, vel iuramẽtum, eſt de iure naturali, & diuino, iuxta illud Pſal. 75. Vouete, & reddite Dño Deo veſtro, & Eccleſia. 5. Si quid vouiſti non moreris reddere: ergo ex ſua natura habent inducere obligationem. Et confirmatur: Sicut eſt præceptum de reddendo alienum, & ſeruanda fide; ita etiam de reddeodo voto: ſed iure naturali, & diuino tenetur homo reddere alienum, & ſeruare fidem: ergo & reddere votum. *2. dictum.* ¶Dico ſecundo: Ad hoc, vt votum ſit verum votnm, non eſt opus, ꝙ vouens habeat formalem intentionem ſe obligandi. Probatur: Votum ex ſua natura eſt obligatorium: ergo qui vult vouere virtualiter, vult ſe obligare. Atque ex conſequenter non eſt neceſſarium, quod vouens formaliter habeat intentionem ſe obligandi. Et cõfirmatur: Nam aliàs vota, quæ communiter fiunt, non eſſent vera vota; cum nullus fere ſit, qui habeat intentionem ſe obligandi, ſed tantum vouendi & promittendi: hoc autem non eſt diceodum: ergo. Item: Alij contractus obligant, licet in illis non explicetur formalis intentio ſe obligandi, ſed tantum contrahendi: ergo idem etiam erit dicendũ in voto, cum æqua ſit omnium ratio. *3. dictum.* ¶Dico tertio. Quotieſcunque aliquis habet propoſitum vouendi, quanuis habeat propoſitum non ſe obligandi, adhuc manet voto obligatus. Probatur: Illud propoſitum vouendi, eſt ſufficiens ad votum, vt diximus: & votũ ex natura ſua habet obligare, & non ex volnntate vouentis: ergo qui habet propoſitum vouendi, quanuis habeat propoſitũ non ſe obligãdi, adhuc manebit voto obligatus. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Votum in ſua ratione formali includit obligationem, quæ quidem oritur ex lege naturali, & diuina, & non ex voluntate vouentis. Nam, quanuis ſit poſitum in noſtra poteſtate votum emittere, non tamen efficere, quod non obliget, poſtquam fuerit emiſſum. Quin potius; quemadmodũ accipere mutuum, & vxorem ducere pendet ex noſtra voluntate, & tamen ea ſuppoſita ex natura rei oritur neceſsitas reddendi mutuũ creditori, & debitum vxori; ità etiam in voto: ergo qui habet propoſitum vouendi, quanuis habeat propoſitum non ſe obligandi, adhuc manet voto aſtrictus. Et confirmatur: Si in poteſtate vouentis eſſet vouere, & non ſe obligare ad votum, ſequeretur, quod etiam in eius poteſtate eſſet vouere, & non ſe obligare ad culpam: conſequens autem eſt falſum: ergo & illud, ex quo ſequitur.

tur. Sequela eſt manifeſta: Nam qua ratione non manet quis obligatus voto, non peccat non ſeruando illud. Falſitas verò conſequentis probatur. Frangere votum eſt contra ius diuinum, & naturale: ergo non poteſt fieri, vt ſit voti violatio ſine aliqua culpa. Ex dictis infertur ad votum eſſe neceſſarium propoſitum voluntatis, non quidem quod cadat ſupra materiam voti, nec ſupra eius obligationem: ſed tantum ſupra promiſsionem. Nam quanuis non habeat quis propoſitum ſeruandi promiſſum, nec ſe obligandi per promiſsionem: ſi tamẽ habet propoſitum vouendi, & promittendi; hoc ſufficiens erit ad votum, vt diximus. Et ratio eſt: Nam cum obligatio ſit effectus intrinſecus voti, qui vult vouere ex conſequenti & virtualiter vult ſe obligare, & ſic manet obligatus. Dico tamen, quod ſi aliquis ex ignorantia inuincibili, vel quia credit obligationem non eſſe inſeparabiliter annexam voto, vel, quia exiſtimat opinionem Syluestri eſſe veram, emitteret votum, habens quidẽ propoſitum vouendi, & non ſe obligandi per votum, ille talis non maneret obligatus voto. Nam cum ignorantia inuincibilis tollat voluntarium, fit, vt obligatio tunc nec formaliter, nec virtualiter fuerit volita, & ſic votum erit nullum. Ex quo infertur, quod ſi aliquis ignorans inuincibiliter votum caſtitatis eſſe coniunctum ſacro ordini, illum ſuſciperet, ille talis non maneret obligatus voto caſtitatis; quia nec formaliter, nec virtualiter fuit volitum. Quare, ſi puer ante vſum rationis ſacris ordinibus initiaretur, poſteà quando adoleſceret votum caſtitatis ſeruare non teneretur, ſed poſſet vxorem ducere, ſi vellet. Ita docet Soto in.4.d.25.quæſt.1. articulo.2.

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum deſumptũ ex cap. humanæ aures, reſpondetur, ſenſum illius textus eſſe, quod iuramentum habet vim obligandi ex intentione iurantis. Nam ſi iurans non habeat animum, & propoſitũ iurandi, iuramentum nullum erit. Et idem dicendum eſt de voto. Cæterum poſtquam iurans, vel vouens habuit animum iurandi, & vouendi, quanuis habeat propoſitum nõ ſe obligandi, adhuc manet voto aſtrictus, quia votũ, vel iuramentum ex natura ſua habent obligare, & non ex voluntate vouẽtis, vt diximus. Et ſic nihil obſtat textus ille.

Ad.2.arg. ¶Ad rationem reſpondetur, falſum eſſe, quòd ex voluntate vouentis pendet voti obligatio. Non enim habet votum, ꝙ obliget ex voluntate vouentis, quanuis ab ea habeat, quod ſit votum, ſed ex natura ſua. Et idem iudicium eſt de lege, vt diximus ſupra quæſtione ſexageſima ſecunda, articulo tertio.

¶Circa tertium, quod D. Thom. dicit eſſe neceſſarium ad votum, ſcilicet, promiſsionẽ, eſt dubium, vtrùm ſit verum? De qua re Syluester verbo, religio.5.§.8. affirmat, communem ſententiam iuriſprudentium, ſuper cap. cõſulti. de regularibus in.6. fuiſſe, quod ad votum ſufficit ſolum propoſitum voluntatis, abſque promiſsione; maximè quando opus iam eſt inceptum. Vnde dicunt, quod ſi aliquis habeat propoſitum vouendi religionem, illud erit ſufficiens, vt maneat voto aſtrictus, maximè ſi ipſum habitũ ſuſcipiat. Suntque iſti iuriſprudentes in duas partes diuiſi. Quidam enim affirmant propoſitum voluntatis cum habitus ſuſceptione habere vim voti ſolennis. Vnde talis non poterit poſteà matrimonium contrahere. Ità tenent Innocentius ſupra cap. conſulti, iam citatũ. Hoſtienſis, Vincentius & alij. Quam ſuam ſententiam probant ex cap. beneficium. de regularibus. lib.6. Vbi diffinitur, quod beneficium clerici, qui religionem eſt ingreſſus, intra annum probationis alteri non eſt conferendum, niſi conſtet, quod abſolutè voluit vitam mutare. Ergo propoſitum mutandi vitam cum habitus ſuſceptione cenſetur à ſummo Pontifice votum ſolenne. Aliàs non expoliaretur ille clericus beneficio. Alij autem affirmant, quod propoſitum voluntatis eſt votum ſimplex, & non ſolenne. Vnde qui religionem fuerit ingreſſus cum illo propoſito tenebitur in illa, vel in altera profeſsionem efficere. Quam ſuam ſententiã probant ex dicto ca. conſulti. de regularibus in.6. Vbi Innocentius Pontifex affirmat, quod ille, qui accipiens habitum religionis habuit firmum propoſitum deſerendi ſeculum, non poteſt rurſus in ſeculum redire. Idem etiam diffinitur in cap. ſtatuimus, & in capi. ſuper eo, eodem titulo. Item in cap. neque viduas. 17.q.1. dicit Pelagius Papa; Neque viduas ad nuptias tranſire patimur, quæ in religionis propoſito diuturna obſeruatione permãſerunt. Et in cap. qui bona. eadem cauſa, & quæſtione. dicit D. Hieronymus: Qui bona agunt, ſi meliora propoſuerunt, in conſpectu Dei ceciderunt. Ergo ſolum propoſitũ ſufficit ad voti obligationem. Et confirmatur ex cap. Beata Maria. 17.q.2. Vbi D. Auguſtinus dicit de Beata Virgine, quod propoſitum, quod habuit fuit votum. Paludanus in.4. d.38. alia ratione procedit. Dicit enim, quod illi, qui habuerunt propoſitũ vouendi religionem, & habitum ſuſceperũt tenentur illud adimplere. Non quidem quia propoſitum ſit votum; ſed ex præcepto Eccleſiæ,

Dubiũ de promiſsione neceſſaria ad votum.

Sententia Canoniſtarum.

cleſiæ ita præcipientis, vt conſtat ex capitibus iam citatis.

1. Cõcluſio

¶Cæterum ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Propoſitum voluntatis, etiam ſi ſequatur habitus ſuſceptio, nõ eſt votum ſolenne. Hæc concluſio eſt Syluestri loco citato. Et probatur: Votum ſolenne fieri non poteſt ſine conſenſu profitẽtis, & monaſterij: Sed prior, vel monaſteriũ tribuens alicui habitum religionis, non conſentit in illius profeſsionem: ſed tantum vult experiri nouitij mores: ergo quãuis habeat propoſitum vouendi, & habitum ſuſcipiat, non erit voto ſolenni aſtrictus. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior habetur expreſſe in cap. ad apoſtolicam. de regularibus. Et confirmatur: Votum ſolenne eſt veluti contractus quidam, quo vtraque pars obligata manet; ergo requiritur ad illud vtriuſque partis conſenſus. Atque ex conſequenti, quantumuis aliquis habeat propoſitum vouendi, & habitum ſuſcipiat, nõ erit aſtrictus voto ſolenni.

2. cõcluſio.

¶Secunda concluſio: Propoſitum voluntatis, etiam ſi ſequatur operis inceptio, non eſt votum ſimplex, nec eius vim habet, ſed vltra hoc requiritur promiſsio. Hæc concluſio eſt Syluestri loco citato, & verbo votũ. 1.§.2. Et D. Tho. in hoc articulo. Vbi dicit. quod ratio voti perficitur in promiſsione, quem communiter ſequuntur Theologi in. 4.d.38. Et probatur primo ex ſcripturæ, in qua votum appellatur promiſsio, vt conſtat ex Deuteron. cap. 23. Vbi dicitur: Si quid vouiſti Domino, redde; quia promiſiſti. Et Eccleſiaſt. cap. 5. Si quid vouiſti, non moreris reddere, diſplicet enim Deo infidelis, & ſtulta promiſsio: ergo ad rationem voti vltra propoſitum volũtatis requiritur promiſsio. Quare à Magiſtro in. 4.d.38. diffinitur votum, quod ſit, teſtificatio ſpontaneæ promiſsionis. Item ratione idem probatur: Votum eſt obligatio, qua homo ſe Deo, aut alteri obligat: ſed homo non ſe poteſt ordinare ad alterum per ſolum propoſitum voluntatis, abſque promiſsione: ergo ad votum vltra propoſitum voluntatis requiritur promiſsio. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Ordinatio pertinet ad intellectum, cuius eſt ordinare: ſed propoſitũ tantum eſt actus voluntatis: ergo homo nõ ſe poteſt ordinare ad alterum per ſolum propoſitum. Atque ex conſequenti vltrà illud, opus erit promiſsione; quæ eſt actus intellectus. Item manifeſtè probatur concluſio ex cap. literarum. de voto, & voti redemp. Vbi dicit Pontifex, quod non tenetur ſumere habitum religionis ille, qui in ægritudine conſtitutus dixit: Non morabor proponens in animo religionis habitum accipere. Et expreſsius in cap. ſi bona. 17.q.1. abſoluit Diuus Gregorius ab obligatione eum, qui propoſitum abſque promiſsione habuit. Dicens; quod aliud eſt propoſitũ corde concipere, & etiã ore nunciare: aliud autem ſubſequenti obligatione ſe voti reum facere: ergo ad votum vltra propoſitum voluntatis requiritur promiſsio. Quare in leg. pactum. ff. de pollicit. ſeruo. dicitur, quod ex pollicitatione naſcitur obligatio.

3. Cõcluſio

¶Tertia concluſio: Qui habuerit propoſitum vouendi religionem, etiam ſi habitũ ſuſceperit, non tenetur illud adimplere ex præcepto Eccleſiæ. Hæc concluſio eſt contra Paludanum. Illam tamen ponit Syluester loco citato. Et probatur: Tale præceptũ nullibi in toto iure reperitur: ergo gratis aſſeritur. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam prædicta iura tantũ ponuntur ad explicationem voluntatis, quam quiſque habet intrandi religionem, nec aliquod præceptum Eccleſiæ in ſe continent. Ex dictis infertur, quod ſolum propoſitum voluntatis, licet firmiſsimum ſit, nullã obligationem peccati inducit, ſed poterit quiſq; libere facere, contra propoſitum, abſque eo quod peccet, vel contra votum, vel contra præceptum Eccleſiæ. Vnde, ſi nouitius intra annum probationis habitum dimittat, dummodò votum non fecerit, non peccat mortaliter, imò nec venialiter, niſi id faciat ex animi facilitate. Et idem iudicium erit, quando homo deſiſtit bonis operibus inceptis, quæ facere propoſuerat. De hac re videndus eſt D. Thom. infra. q. artic. 4. Sed contra hoc eſt argumentum. Firmum propoſitum voluntatis, nihil aliud eſt, quam affirmatio de futuro aliquid faciendi; quæ quidem explicatur hoc verbo: Faciam, vel, non faciam: ergo qui habuerit tale propoſitum tenebitur facere quod propoſuit. Probo conſequẽtiam: Nam aliàs mentiretur in re graui, ſuã affirmationem falſam faciẽdo; quod ſine peccato fieri non poteſt. Hoc argumẽtum ideò propoſui, vt quid ſit propoſitum clariùs aperiamus. Vnde ad illius ſolutionem aduertendum erit, hoc eſſe diſcriminis inter propoſitum, & promiſsionem, quod propoſitũ cũ ſit actus voluntatis eligentis aliquid facere in futurum, non eſt affirmatio, nec negatio; ſed tantum eſt conſenſus voluntatis, qui exprimi poteſt per hoc verbum de futuro; Faciam, dummodo in illo non intelligamus ſenſum promiſſorium, ſcilicet, promitto facere, ſed tantum ſimplicem aſſertionem eius, quod tũc in animo gero. Cæterum promiſ-

Diſcrimen inter propoſitum, & promiſsionem.

ſio.

ſio cum ſit actus intellectus, importat affirmationem, aut negationẽ. Ex quo ſequitur, quod ſi ille, qui habuit propoſitum aliquid faciendi, poſteà mutato propoſito oppoſitũ faciat, non mẽtitur; quia potuit mutare propoſitum. Et ſic licet falſum dixerit, nec mentitus eſt, quando protulit, quia tunc tantum dixit quòd putabat facere, nec poſtea quando contrarium facit, quia non tenebatur nõ mutare propoſitum. Cæterum qui promiſſione firmat propoſitum, ſi poſtea contrarium faciat, mentitur, cùm faciat contra veritatem illius propoſitionis, faciam hoc, quã promiſit ſemper facere veram. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum. Ad aliud deſumptum ex cap. beneficium. quo Innocentius, & alij probabant propoſitum habere vim voti ſolennis, reſpondetur cum Panormitano ſuper cap. literarum. de voto, & voti redemp. quod nomine propoſiti mutandi vitam in eo loco intelligit ſummus Pontifex ipſum propoſitum voto ſimplici firmatum. Tale enim eſt quod vere oſtendit clericum voluiſſe vitam mutare. Et ſic habitum ſuſcipiens videtur renuntiare anno probationis. Quare merito expoliatur beneficio habito, & alteri confertur. Ità etiam reſpondet Sylueſter verbo. religio. 5. §. 8. Ad alia iura ſimiliter reſpondetur, quod loquuntur de propoſito voto ſimplici firmato, vt cõſtat ex ca. viduas. & ex cap. ſtatuimus. & ex cap. cõſul. ti. in quibus ponuntur tres modi; quibus aliqui religioni obligantur. Primus eſt per publicã profeſsionem. Secundus per profeſsionem tacitam, & implicitam. Quid autem ſit implicitè profiteri, videbimus infra. Tertius eſt, per propoſitum firmum mutandi vitam. Quod intelligitur, quando per votum ſimplex fuerit firmatum.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm votum ſemper debeat fieri de meliori bono.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd votum non ſemper debeat fieri de meliori bono. Dicitur enim melius bonũ quod ad ſupererogationem pertinet. Sed votum non ſolum fit de his quæ ſunt ſupererogationis, ſed etiã de his quæ pertinent ad ſalutem. Nam & in baptiſmo vouent homines abrenũciare diabolo, & pompis eius, & fidem ſeruare, vt dicit * Gloſ. ſuper illud Pſal. 75. Vouete & reddite Domino Deo veſtro. Iacob

Sumitur ex Caſiod. & Aug. in hoc loco.

etiam vouit quòd eſſet ei Dominus in Deum, vt habetur Geneſ. 28. Hoc autẽ eſt maximè de neceſsitate ſalutis: ergo votum non ſolum fit de meliori bono.

2 ¶ Præterea, Iephte in catalogo Sãctorum ponitur: vt patet Hebræor. 11. Sed ipſe filiam innocentem occidit propter votum, vt habetur Iudic. 11. Cùm ergo occiſio innocentis non ſit melius bonum, ſed ſit ſecundum ſe illicitum, videtur quòd votum fieri poſsit nõ ſolum de meliori bono, ſed etiam de illicitis.

3 ¶ Præterea, Ea quæ redundant in detrimentum perſonæ, vel quæ ad nihil ſunt vtilia, nõ habent rationem melioris boni. Sed quandoque fiunt aliqua vota de immoderatis vigilijs & ieiunijs: quæ vergunt in periculum perſonæ. Quandoque etiam fiunt aliqua vota de aliquibus indifferentibus & ad nihil valentibus: ergo nõ ſemper votum eſt melioris boni.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Deuter. 23. Si nolueris polliceri, abſque peccato eris.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum * eſt, votum eſt promiſsio Deo facta. Promiſsio autẽ eſt alicuius quod quis pro aliquo voluntariè facit. Non enim eſſet promiſsio, ſed comminatio, ſi quis diceret ſe contra aliquem facturum. Similiter vana eſſet promiſſio ſi aliquis alicui promitteret id quod ei non eſſet acceptum. Et ideo cũ omne peccatum ſit contra Deum, nec aliquod opus ſit Deo acceptũ, niſi ſit virtuoſum, conſequens eſt quòd de nullo illicito, nec de aliquo indiferẽti debeat fieri votum, ſed ſolum de aliquo actu virtutis. Sed quia votum promiſsionẽ voluntariam importat, neceſsitas autẽ voluntatem excludit, id quod eſt abſolutè neceſſarium eſſe, vel non eſſe, nullo modo ſub voto cadit. Stultum enim eſſet, ſi quis voueret ſe eſſe moriturum, vel ſe non eſſe volaturum. Illud verò quod non habet abſolutam neceſsitatem, ſed neceſsitatem finis, puta, quia ſi ne

Ar. præced.

ne eo non poteſt eſſe ſalus, cadit quidẽ ſub voto, inquantum voluntariè fit, nõ autem inquantum eſt neceſſitatis. Illud autem quod neque cadit ſub neceſſitate abſoluta, neque ſub neceſſitate finis, omnino eſt voluntarium: & ideo hoc proprijſsimè cadit ſub voto. Hoc autẽ dicitur eſſe maius bonum in comparatione ad bonum, quòd cõmuniter eſt de neceſſitate ſalutis: ideo propriè loquendo, votum dicitur eſſe de meliori bono.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod hoc modo ſub voto baptizatorũ cadit abrenuntiare pompis diaboli, & fidem Chriſti ſeruare: quia voluntàriè fit, licet ſit de neceſſitate ſalutis. Et ſimiliter poteſt dici de voto Iacob. Quamuis etiam poſsit intelligi quòd Iacob vouit ſe habere Dominum in Deum per ſpecialem cultum: ad quem non tenebatur, ſicut per decimarum oblationem, & alia huiuſmodi quæ ibi ſubduntur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quædam ſunt quæ in omnem euentum ſunt bona: ſicut opera virtutis, & alia bona quæ poſſunt abſolutè cadere ſub voto. Quædam verò in omnem euentum ſunt mala, ſicut ea quæ ſecundum ſe ſunt peccata. Et hæc nullo modo poſſunt ſub voto cadere. Quædã vero ſunt quidem in ſe conſiderata bona (& ſecũdũ hoc poſſunt cadere ſub voto) poſſunt tamen habere malum euentum, in quo non ſunt obſeruanda. Et ſic accidit in voto Iephte, qui vt dicitur Iudicum. 11. votum vouit Domino, dicens: Si tradideris filios Amõ in manus meas quicũq; prim⁹ egreſſus fuerit de forib⁹ domus meæ, mihiq; occurrerit reuertẽti in pace, eũ offerã holocauſtũ Domino. Hoc autem poterat malum euentum habere, ſi occurreret ei aliquod animal non immolandum, ſicut aſinus vel homo: quod etiam accidit. Vnde, & Hier. dicit: In vouendo fuit ſtultus, quia diſcretionem nõ habuit. Et in reddendo, impius. Præmittitur tamen ibidem, quòd factus eſt ſuper eum ſpiritus Domini, quia fides & deuotio ipſius, ex qua motus eſt ad vouendum, fuit à Spiritu ſancto. Propter quod ponitur in catalogo Sanctorum: & propter victoriã quam obtinuit: & quia probabile eſt eum pœnituiſſe de facto iniquo, quod tamen aliquod bonum figurabat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd maceratio proprij corporis, puta, per vigilias & ieiunia, non eſt Deo accepta, niſi inquantum eſt opus virtutis: quod quidem eſt inquantum cum debita diſcretione fit: vt ſcilicet, concupiſcentia refrenetur, & natura non nimis grauetur. Et ſub tali tenore poſſunt huiuſmodi ſub voto cadere. Propter quod & Apoſtolus Romano. 12. poſtquam dixerat, exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuẽtem, ſanctam, Deo placentem: addidit, rationabile obſequium veſtrum. Sed quia in his quæ ad ſeipſum pertinent, de facili fallitur homo in iudicando talia vota, congruentius, ſecundum arbitriũ ſuperioris, ſunt vel ſeruanda, vel prætermittenda: ita tamen quòd ſi ex obſeruatione talis voti magnum & manifeſtũ grauamen ſentiret, & non eſſet facultas ad ſuperiorem recurrendi, non debet homo tale votum ſeruare. Vota verò quæ ſunt de rebus vanis, & inutilibus, ſunt magis deridenda, quàm ſeruanda.

Summa Textus.

Vppoſito, quod votum eſt promiſsio facta Deo, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per plures propoſitiones. Prima concluſio: De nulla re illicita poteſt eſſe votum. Probatur: Promiſsio ſemper eſt de re, quam quis pro alio facere diſponit in gratiam illius. Sed omne peccatum eſt contra Deum: ergo de nullo peccato poteſt fieri votum. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur ex differentia, quæ eſt inter promiſsionem, & comminationem. Nam in comminatione diſponit homo facere aliquid aduerſus alterum: in promiſsione verò in illius gratiam: ergo qui voueret aliquod malum potius comminaretur Deum, quam votum emitteret. Secunda concluſio: De nullo opere indifferenti poteſt fieri votum. Probatur: Promiſsio, quæ fit in gratiam alicuius, debet eſſe de re grata illi, & accepta: alias vanum eſſet & ſtultum tale votum: ſed opus indifferens, nec placet,

nec

nec eſt gratum Deo: ergo. Tertia concluſio: De re abſolutè neceſſaria, vel impoſsibili, vt quod homo ſit morituus, vel volaturus non poteſt fieri votum. Probatur: Votum eſt promiſsio voluntaria: ſed neceſsitas, vel impoſsibilitas tollit voluntarium: ergo. Quarta concluſio: De re non abſolutè neceſſaria, ſed ex fine, qualia ſunt illa, quæ cadunt ſub præcepto, poteſt fieri votum, non inquantum eſt neceſſaria, ſed inquantum libere fit. Hanc concluſionem non probat Diuus Thomas. Poteſt tamen eius probatio ex litera colligi in hunc modum: Tūc opus, quod placet Deo cadit ſub voto, quādo ſubeſt humanæ voluntati: ſed opus neceſſariū ad ſalutem placet Deo, & ſubeſt humanæ voluntati: ergo de eo poteſt fieri votum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam neceſsitas finis, vel legis, non tollit voluntarium; ſed tantum neceſsitas abſolutè. Quinta concluſio: De opere virtutis non neceſſario ad ſalutem, qualia ſunt opera conſiliorum, propriè poteſt fieri votum. Probatur: Talia opera placent Deo; & ſunt vndequaque libera, tā ex parte finis, quam ex parte vouentis: ergo de illis propriè poteſt fieri votum. Vltima concluſio, quæ ſequitur ex ſuperioribus eſt: Quod votum ſemper debet fieri de meliori bono. Probatur: Opera conſiliorum dicuntur meliora in cōparatione ad ea, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem; quia ſunt perfectiora: Et de his propriè poteſt fieri votum: ergo votum ſemper eſt de meliori bono.

Explicatio Articvli.

Explicatis iam eis, quæ pertinebant ad formam voti, conſequenter Diu. Thom. in hoc articulo agit de illi⁹ materia. Et quia ea multiplex eſt, multiplices etiam ſuboriūtur dubitationes, quæ à nobis ſequentibus ordinem concluſionum Diui Thomæ maiori, qua poterimus breuitate explicabuntur. Vnde circa primam concluſionem, in qua *De promiſſione rei illicitæ.* de promiſsione rei illicitæ eſt ſermo, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quod votum de re illicita factum nullam inducit obligationem, cùm tale potius habeat rationem comminationis, quam promiſsionis, vt docet Diu. Thom. in litera. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod emittere votum de re illicita eſt peccatum; & ſimiliter illud adimplere; vt conſtat ex Diu. Iſidoro lib. ſecundo de ſynonimis, & refertur in decretis. 22. quæſtione quarta, io capit. in malis. dicente: In malis promiſsis reſcinde fidem. In turpi voto muta decretū. Quod

incaute vouiſti, ne facias. Impia eſt promiſſio, quę ſcelere adimpletur. Dico tertio, etiam eſſe certum, quod emittere votum de cōmittendo peccato mortali, vt de occido inimicum, vel de vindicanda iniuria, eſt peccatum mortale. Nam cum actiones ſumant ſpeciem ab obiecto, & obiectum illius voti ſit mortale, fit, vt etiam ipſum votum ſit peccatum mortale, duplicem malitiam in ſe continens. Prima eſt, malæ voluntatis occidendi inimicum. Altera eſt ſacrilegij, quod fit dum conſecratur Deo res, quæ illi maximè diſplicet: in quo maxima iniuria Deo irrogatur. Vnde vtraque iſta malitia erit in confeſsione neceſſario explicanda. Habetque verum hoc tertium dictum non ſolum, quando vouens habet intentionem promittendi, & ſeruandi promiſſum: ſed etiam, quando habet propoſitum promittendi, quanuis habeat propoſitum non ſeruandi promiſſum. Nam cum illud propoſitum vouendi ſufficiens ſit ad votum in illo includitur voluntas ſe obligādi, & ſeruandi promiſſum, vt ſupra diximus. Itaque hæc certa ſunt.

¶Sed dubium eſt, vtrum emittere votum de committendo peccato veniali, tantum ſit peccatum veniale, vel potiùs mortale. *Dubium.* In qua re Caietanus in ſumma, verbo. votum, dicit, quod emittere talia vota, *Sententia Caetani.* eſt peccatum mortale. Et probari poteſt *1. argum.* hæc ſententia primò: Quotieſcunque aliquis promittit Deo id, quod vouens non facere tenetur, grauem illi irrogat iniuriā: ſed qui promittit ſe venialiter peccaturum, vouet id, quod non facere tenetur: ergo grauem iniuriam Deo irrogat: atque ex conſequenti peccat mortaliter. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Nam illud eſt deludere Deum. ¶ Secundò: *2. argum.* Iuramentum factum de committendo aliquo peccato veniali, eſt peccatum mortale: ergo & votum. Conſequentia tenet: Nam votum magis obligatorium eſt quam iuramentum. Et antecedens probatur. Quicunque iurat ſe venialiter peccaturum tenetur ſuum iuramentum falſum reddere, non peccando: ſed quodcunque iuramentum falſum, etiam in re leui, eſt peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in teſtem mendacij: ergo quodcunque iuramentum factum de peccando venialiter eſt peccatum mortale.

¶His tamen non obſtantibus dico, quòd *Concluſio.* emittere votum de peccato veniali, tantum eſt veniale, & non mortale. Ità tenet Sylueſter verbo. iuramentum, quarto, & Antonin. ſecunda parte, titulo trigeſimo, capit.

pit. quarto. §. primo. Nauarro in manual. capit. duodecimo, numero vigeſimo octauo, & Soto libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo tertio. Et probatur. Bonitas, vel malitia alicuius actus ſumitur ex obiecto: ſed obiectum illius voti tãtum eſt peccatum veniale: ergo & ipſum votum. Et confirmatur: Adimplere illud votum, & peccare venialiter, tantum eſt peccatum veniale: ergo & illud vouere.

Ad. 1. arg. ¶Et ad primum argumentum reſpondetur diſtinguendo maiorem: Nam ſi homo tenetur non facere id, quod vouet, tantum ſub peccato veniali, falſum eſt dicere, quod irrogat grauem iniuriam Deo, illud promittendo, cum tantum Deum deludat in re leui; quod quidem eſt peccatũ veniale. Cæterũ ſi homo tenetur non facere id, quod vouet ſub peccato mortali, verum eſt, quod irrogat Deo grauem iniuriam, illud promittendo, quia Deum deludit in re graui. Et ſic nihil valet argumentum.

Ad. 2. arg. ¶Ad ſecundum reſpondetur primò, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam; Nam licet vinculum voti ſit maius, quam vinculum iuramenti, poteſt tamen voti tranſgreſsio eſſe peccatum veniale ex leuitate materiæ, cùm tamen iuramenti tranſgreſsio ſemper, & in quocunque indiuiduo ſit peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in teſtem falſi. Et ſic; quia iurans ſe venialiter peccaturum, iurat id, quod non facere tenetur, & ex conſequenti iurat falſum, fit, vt ſemper peccet mortaliter; quod non inuenitur in voto. Vel ſecundo reſpondetur, & melius, negando antecedens, vt communiter negatur ab omnibus Doctoribus. Qui dicunt, quod ſicut votum peccati venialis tantum eſt peccatum veniale: ita & iuramentum. Et ad probationem dico, eſſe duplex iuramentum; vnum aſſertorium, alterum promiſſorium. Inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod iuramentum aſſertorium etiam de re leui, ſi falſum ſit eſt peccatum mortale: quia eſt perfectè periurium; & adducitur Deus in teſtem mendacij: quod fieri non poteſt ſine graui iniuria. Cæterum in iuramento promiſſorio; vt quando quis iurat, ſe aliquid facturum; quanuis ſit de re illicita, & quam non facere tenetur; ſi materia ſit leuis, non eſt peccatum mortale; ſed tantum veniale. Quia tunc nõ adducitur Deus in teſtem mendacij; ſed in teſtẽ criminis faciendi, quod cum ſit leue, leuis tantum, & parua iniuria Deo irrogatur. Et ſic tale iuramentum tantum eſt peccatum veniale. De hac re eſt videndus D. Thom. quæſtione ſequenti, art. 3...

De promiſſione rei indifferẽtis. ¶Circa tertiam concluſionem Diu. Tho. in qua de voto rei indifferentis emiſſo, eſt ſermo, aduertendum eſt, quod res indifferens dicitur illa, quæ nihil mali, vel boni præſefert, vt fricare barbam, reſcindere vngues in tali die; & alia huiuſmodi. Ex quibus ſi fiant, vel non fiant, nihil honori diuino accreſcit, nec vtilitati proximi, aut propriæ; nec per contrarium reſultat aliqua offenſa contra Deum, vel contra proximũ.

Dubium. Sed eſt difficultas; vtrùm votum de huiuſmodi rebus emiſſum ſit validum & obligatorium.

1. argum. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Iuramentum de re indifferenti factum, eſt validum, & obligatorium: ergo & votum. Conſequentia eſt nota: Nam maius eſt vinculum voti, quam iuramenti. Et antecedens probatur: Vnuſquiſque tenetur ſuum iuramentum verum reddere: aliàs erit periurus: ergo qui iurat ſe facturum aliquam rem indifferentem, tenetur illam facere, ne ſit periurus.

2. argum. ¶Secundò: Opus religionis cadit ſub voto, cum ſit opus virtutis: ſed res indifferens, poſtquam de ea eſt votum emiſſum, eſt opus religionis: ergo de eo poteſt votum emitti, quod ſit obligatorium. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nã opus factum ex voto, eſt opus religionis.

Dupliciter poſſumus loqui de o e re indifferenti. ¶In contrarium tamen eſt Diu Thom. in hoc articulo, & communis ſententia omnium Doctorum. Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod de opere indifferenti dupliciter loqui poſſumus. Vno modo, inquantum eſt indifferens, nullam ex ſe bonitatem, aut malitiam habens. Alio modo inquantum per rationem ordinatur ad aliquem finem bonum.

1. Dictum. Quo ſuppoſito dico primo, quod votum emiſſum de re indifferenti, quatenus indifferens eſt, non eſt validum, nec obligatorium. Et prætereà id emittere eſt peccatum veniale. Probo ſingulas partes. Et primò, quod tale votum non ſit obligatorium: Nam votum, cùm ſit promiſsio in gratiã alicuius facta, debet eſſe de re grata illi, aliàs erit vana. Res autẽ indifferẽtes quatenus tales ſunt, nõ ſunt gratæ Deo: Atq; ex cõſequẽti, nec votũ de illis emiſſum poterit dici promiſsio, nec erit obligatorium. Quod verò talis voti emiſsio ſit peccatum veniale, probatur; Nam illicitum eſt velle per res vanas, & nullius momenti Deo, aut ſanctis reuerentiam exhibere, & res indifferentes, quatenus tales, ſunt vanæ & nullius momenti.

1. Dictum. ¶Dico ſecundo, quod votum emiſſum de re indifferenti, quatenus per rationem ordinatur ad aliquem bonum finem, vt ſi quis voueat, non tranſi-

re

re per aliquem vicum, nc in eo ei offeratur occaſio peccandi, eſt validum, & obligatorium. Probatur: Huiuſmodi opera indifferentia, quando fiunt propter aliquem bonum finem, ſunt actus virtutum: ergo de illis poteſt fieri verum votum. Hoc autem eſt intelligendum dummodo ipſa opera indifferentia ex ordinatione ad bonum finem bona efficiantur. Nam ſi adhuc poſt illum ordinem manent indifferentia, vota, quæ de illis fuerint emiſſa non erunt valida, nec obligatoria propter rationem iam dictam. Ex quo infero primò, quod vota, quæ à mulieribus communiter fiunt non nendi, vel non coquendi in die ſabbathi propter honorem Beatæ Virginis, non ſunt valida, nec obligatoria. Quia opera illa, adhuc relata in illum bonum finem, manent indifferentia, cum nihil conducat ad honorem Beatæ Virginis non nere, ſi tamen mulier, quæ illud votum emiſit in alijs operibus ſeruilibus ſe exerceat. Secus autem eſſet, ſi votum fieret de ceſſando ab omni opere ſeruili, vt hac ratione vouens liberiùs vacaret diuinæ contemplationi. Tunc enim eſſet validum, cum tale opus in illum finem relatum bonum efficiatur, & actus religionis. Infero ſecundo, quod vota non loquendi, vel non ludendi cum aliquo, vel ad aliquem certum ludum, quando ſolum fiunt, quia colloquium vel ludus vouenti ſunt grauia, non ſunt valida, nec indigent diſpenſatione, vt non ſeruentur; cum in illum finem relata non cedant in cultum diuinum. Secus autem eſſet, ſi fierent propterea quòd ex talibus actionibus datur occaſio peccandi, vel dilapidandi ſubſtantiam vouentis. Tunc enim eſſent valida propter rationem iam dictam. Infero tertio, quod ſi aliquis emitteret votum rei, quæ ex ſe erat indifferens; & ex circunſtantia, vel fine appoſito facta fuit materia voti, & actus virtutis; vt ſi quis voueret, non ingredi talem domum; quia ibi datur ei occaſio peccandi, ceſſante tali fine, & circumſtantia ceſſaret votum; nec teneretur illud amplius ſeruare. Et ratio eſt: Nam ceſſante illo fine, opus redditur indifferens; & de quo votum fieri non poteſt.

3. dictum. ¶Dico tertio, quod quando eſt dubium, vtrum res, de qua fit votum, ſit indifferens, necne, ſeruandum erit votum, quo ad vſque illius fiat diſpenſatio, vel conſtet rem eſſe indifferentem. Probatur: Nam in dubijs tutior pars ſemper dicitur eligenda.

Ad.1.arg. ¶Et ad primum argumentum, reſpondetur negando antecedens. Sicùt enim votum rei indifferentis non obligat: ità etiam nec iuramentum. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod in iuramentis promiſſorijs teneatur homo ſuum iuramentum verum reddere. Nam cum illud non cadat ſupra veritatem propoſitionis, ſed ſupra promiſsionem, fit, vt ſi promiſsio non eſt obligatoria, nec ipſum iuramentum. Quare abſque aliqua diſpenſatione poterit homo facere contra illud.

Ad.2.arg. ¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam vel illud opus indifferens ordinatur ad aliquem bonum finem, vel non. Si ordinatur verum eſt, quòd eſt actus religionis, poſtquam de eo eſt votum emiſſum. Si autem non ordinatur, falſum eſt, quod ſit actus religionis, cum tam indifferens maneat, poſtquam de eo eſt votum factum, ſicut antea. Quare ad hoc, vt de aliquo opere poſsit votum emitti, neceſſarium erit, quod antea ſit opus virtutis, & quod poſtea per votum fiat actus religionis.

¶De tertia concluſione Di. Thom. in qua dicit de rebus abſolutè neceſſarijs, vel impoſsibilibus, vt de moriendo, vel de volando, non poſſe fieri votum, nihil eſt dicendum, quoniam certa eſt, & extra controuerſiam poſita: ratioque illius eam ſufficienter conuincit. Quare ea prætermiſſa, circa quartam, in qua de rebus neceſſarijs ex fine, qualia ſunt opera præceptorum, vt non fornicari, non furari, eſt ſermo, eſt difficultas, vtrùm votum emiſſum de rebus, quas homo ex præcepto diuino, vel naturali facere tenetur ſit validum, & obligatorium. *Dubiū de promiſsione rei præceptę.* De qua re eſt ſententia Gerſonis Pariſienſis Cancellarij in ſecunda parte, numero vigeſimoquinto, dicentis de rebus, quæ ſunt ſub præcepto, non poſſe fieri votum. *Sententia Gerſonis.* Vnde dicebat, quod ſi quis voueret rem debitam ex præcepto, & contrarium feceris, non peccat grauius, quam ſi votum non emiſiſſet. Et probari poteſt hæc ſententia *1. argum.* primò ex Diuo Thoma in quarto, diſtinctione trigeſimaoctaua, quæſtione prima, articulo ſecundo, quæſtiun. prima. Vbi poſtquam diuiſit votum in ſingulare, & commune, & dixit, quod votum ſingulare, quod eſt de operibus conſiliorum, habet completè rationem voti: de voto communi, quod eſt de operibus præceptorum, affirmat, quòd non habet completè rationem voti. Et ſic appellat illud votum commune, quaſi largo modo, & abuſiuè, non propriè votum. Et in ſolutione ad tertiū dicit, quod fractio talis voti, non inducit nouum

uum peccatum: ergo ex mente Diu. Thomæ non eſt verum votum. 2. argum. ¶ Secundò: In omnibus rebus materia, & forma ſibi debent proportionari: ſed votum eſt opus conſilij: ergo & materia illius debet eſſe in conſilio; atque ex conſequenti ea, quæ cadunt ſub præcepto non poſſunt eſſe materia voti. 3. argum. ¶ Tertiò. Quicunque vooet opus, quod ex præcepto diuino, aut naturali facere tenetur facit iniuriam Deo: ergo tale votum non eſt validum, nec obligatorium. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam ille talis videtur maiorem vim ſuæ voluntati tribuere, quam legi diuinæ, in quo grauis iniuria Deo irrogatur. Vltimũ argumẽtum ¶ Vltimo: Si poſſet fieri votum de re, quæ eſt ſub præcepto ſequeretur, quod etiam de eadem re poſſet homo pluries, vel millies idem votum emittere: Conſequens autem eſt abſurdum: nam ſic frangendo primum votum, mille peccata committeret, quod non eſt dicendum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Non magis tenetur homo votum adimplere, quam facere ea, quæ ſunt ſub præcepto: ergo ſi non valet ſecundum votum de eadem re emiſſum, propterea quod ex primo voto tenetur homo illam adimplere; ſimiliter etiam non erit validum votum, quod fit de re, quæ eſt in præcepto: quia iã ante votum erat debita. [illegible] Et confirmatur: Si eſſet aliqua lex humana, quæ ſtatueret, ne quis fornicaretur, illa nullam obligationem induceret ſupra diuinam, & naturalem, quæ idem præcipit: [illegible] ſed votũ nihil aliud eſt, quã quædam lex particularis, quã homo ſibi præſcribit: ergo illud nullam obligationem inducit ſupra legem naturalem.

1. cõcluſio. ¶ Contrariam tamen ſententiã tenet Caietanus in hoc articulo, & Syluester, verbo. votum. Eſtque communis omnium Doctorum. Vnde ad illius explicationem ſit prima concluſio: de rebus, quæ ſunt ſub præcepto diuino, aut naturali poteſt fieri votũ. Probat primò ex cõmuni vſu Eccleſię, in qua illi, qui voẽt religionẽ, vel ſuſcipiũt ſacros ordines, nouo vinculo voti obligãtur abſtinere à [illegible] fornicatione, & adulterio, à quib' tamẽ iã lege diuina, & naturali erãt prohibiti. Et cõfirmatur ex cap. nec aliqua. & ex c. ſi quis Epiſcop'. 27. q. 1. Vbi ſacrilegę appellãtur mulieres, quæ poſt votũ emiſſum fornicationẽ cõmittunt. Ex quo ſequitur eas duplex peccatũ cõmiſiſſe. Vnũ intẽperantiæ cõtra pręceptũ naturale. Alterũ ſacrilegij faciẽdo cõtra votũ. Deĩde ratione ſic argumẽtor: Res, quæ ſunt ſub pręcepto, ſunt gratæ Deo, & prætereà pẽdẽt ex noſtra volũtate in quantũ à nobis libere fiunt: ergo de illis poteſt fieri votũ. Hæc eſt ratio D. Tho. in iſto articolo. Coius vis in eo nititur, quod cum res præceptæ nõ ſint ſimpliciter neceſſariæ, ſed ex noſtra pendeant voluotate, quantum ad exequutionem, ex ea parte poſſumus nos ad illas arctiori vinculo aſtringere. Nec aliqua inter has obligationes exiſtit repugnantia. Itaque, quẽadmodum quanuis lege naturali teneamur non occidere, aut furari, nihilominus leges humanæ malefactoribus ſupplicia decernunt, vt quos virtutis honeſtas non mouet, pœnæ metus cohibeat, nec inter has obligationes aliqua exiſtit repugnantia: ita etiam ad eas res faciendas, quæ eodem iore naturali, aut diuioo ſunt præceptæ poterimus nos arctiori voti vinculo ex voluntate noſtra aſtringere. Nec in hoc plus triboimus noſtræ voluntati quam Dei: ſed relegamus eandem diuinæ religioni, vt firmius id, quod nobis præcipit perſoluamus. Verba ſunt Diui Auguſtini in capit. ſunt quædam. decimoſeptima, quæſtione prima. Ex qoo infertur falſam, & erroneam eſſe ſententiam Gerſonis aſſerentis, quod ſi quis voueat rem, quæ eſt in præcepto, & poſteà contrarium faciat, non magis peccat, quam ſi votum non emiſiſſet.

¶ Sed ſuppoſito, quod tale votum eſt validum poterit quis dubitare, vtrum ſit verum, & proprium votum? Nonoulli tenent partem negatiuam, dicentes, etiam Diu. Thom. io hoc articulo, eſſe eiuſdem ſententiæ, propterea quod aſſerit, id eſſe vere & propriè votum, quod cadit ſupra materiam conſiliorum. Et cum votum de rebus præceptis non cadat ſupra talem materiam, videtur, quod non ſit verè & propriè votum. In hoc tamen ſit ſecunda conclſio: 2. cõcluſio. Votum emiſſum de opere præcepto, eſt verum & proprium votum. Probatur: Eſt vera, & propria promiſsio diſtinctam habens obligationem ab ea, quæ naſcitur ex præcepto: ergo eſt verum votum. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur ex prima concluſione. Et cõfirmatur: Si aliquis emittat votum de opere præcepto, vt de nõ fornicãdo, & cõtrariũ faciat, peccat peccato ſacrilegij, vt cõſtat ex ca. nec aliqua. & ex ca. ſi quis Epiſcopus, iam citatis. Sed hoc nõ eſſet, niſi illud eſſet verum, & proprium votũ: ergo. Probo minorem: Nam illud opus non pertineret ad religionem, niſi eſſet verum, & proprium votum. ¶ Et ad D. Thom. reſpõdeo, Ad 1. argũ. quòd dicit, circa materiam conſiliorum eſſe propriè votũ, quia tale nõ ſolũ ex parte formæ ſed etiã ex parte materiæ eſt propriè votum, cum materia illius ſit propria voti, & nulla ratione cadat ſub pręcepto. At verò

votum, quod cadit ſupra materiam præceptam, quanuis ſit verè, & propriè votum, vt diximus, materia tamen illius nõ eſt propria voti, ſed communis illi & præcepto. Et propter hoc etiam dixit in. 4. diſtinctione trigeſima octaua, votum de re præcepta eſſe cõmune votum. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento ex eodem D. Thoma dicente, fractionem voti de re præcepta non inducere nouum peccatum, dico, id eſſe verum; quia ibi non eſt, niſi vnicus actus duplicem malitiam habens.

Ad. 2. arg. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando vltimam conſequentiam. Nam ſicut vouere eſt opus conſilij; ità etiam materia voti, quanuis ſit præcepta, inquantum pendet ex noſtra voluntate, & ad illam obligari poſſumus maiori vinculo religionis, cadit ſub conſilio. Et ſic omnia proportionantur.

Ad. 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod vouens rem præceptam id non facit, quia plus tribuat ſuæ voluntati, quam legi diuinæ; ſed quia vult eam maiori vinculo relegare, vt ſic firmius, quod Deus præcipit perſoluat, quaſi duplici obligatione aſtrictus. Propter quod dicebat Diuus Auguſtinus, & refertur in capit. ſunt quædam. 17. quæſtione prima. Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quędam etiam, quæ niſi vouerimus, non debemus. Nec in hoc plus tribuimus noſtræ voluntati, quam Dei: ſed relegamus eandem diuinæ religioni, vt firmius, id quod nobis præcipit, perſoluamus. Et quanuis in hoc profiteamur noſtram imbecillitatem, illam tamen conſolidamus, atque vt dæmones inde ferociores in nos inſultant, ità & diuina ſubſidia locupletiora nobis mittuntur.

Ad vltimũ argument. ¶ Ad quartum argumentum reſpondetur, negando ſequelam. Et ad probationem dico, quod ratio, propter quam votum ſecundum de eadem re emiſſum nihil valet, eſt, quia cum obligatio ſequentis voti ſit einſdem rationis cum priori, nihil aliud facit, quam primum firmare. Cæterùm obligatio voti cum ſit diſtincta ab obligatione pręcepti, & alterius rationis, fit, vt eidem rei poſsint ambæ conuenire. Et ſic ad rem, quã ex præcepto facere teneor, poſſum me adhuc per votum obligare. Ad confirmationem, vt reſpondeamus eſt aduertendum, quod leges humanæ de nouo poſitæ ad præcipiendum id, quod lege naturali, aut diuina erat præceptum, ſunt in duplici differentia.

Leges humanæ in duplici differentia. Quædã enim ſunt, quæ actum præceptum non trãſferunt in aliam ſpeciem, ſed in eadem relinquunt. Et huiuſmodi leges nullam aliã obligationem inducunt vltra naturalem, aut diuinam. Vt, verbi gratia, eſt lex naturalis, quæ præcipit non occidere. Et præterea lex humana idem præcipit grauiſsimis impoſitis pœnis contra occiſores. Et quia huiuſmodi lex poſterior non transfert priorem actũ in aliam ſpeciem, nullam aliam obligationem inducit vltra naturalem. Et ſic peccans contra has leges tantum peccat vno peccato. Aliæ autem leges humanæ ſunt, quæ adiunctæ legibus naturalibus actus illarum trãſferunt in aliam ſpeciem. Et hæ nouam obligationem inducunt ſupra legem naturalem. Vt, verbi gratia, eſt lex naturalis præcipiẽs alienum reſtituere, ſi poſteà prælatus in virtute obedientiæ præcipiat, vt ablatæ rei fiat reſtitutio; quia huiuſmodi præceptum, & lex mutat ſpeciem prioris actus, fit, vt nouam inducat obligationem ſupra legem naturalem. Quare non reſtituens peccabit duplici peccato, vnum iniuſtitiæ, alterum inobedientiæ: quorum quodlibet debet neceſſario in confeſsione explicari. Vnde, quia votum accedens ad id, quod homines ex lege naturali facere tenentur, mutat actus ſpeciem, & facit quod id, quod anteà erat in virtute temperantiæ ſit in virtute religionis, fit, vt inducat nouam obligationem. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

Dubium. ¶ Circa eandem quartam concluſionem Diu. Thom. eſt alia difficultas, vtrùm, ſi quis voueat nunquam peccare, tale votum ſit validum? Ad cuius explicationem breuiter dico primò, quod ſi quis voueat *1. Dictum* abſolutè nunquam peccare, tale votum non erit validum, nec obligatorium. Eſſet enim de re moraliter impoſsibili, cum Diu. Ioan. prima ſua canoni. capit. primo, dicat: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. Idẽ etiã eſt diffinitum in concil. Mileuitano can. 6. 7. & . 8. & in cõcil. Trid. ſeſſ. 6. can. 23. Dico ſecũdo, ꝙ ſi quis *2. Dictum* voueat nunquã peccare venialiter, circa aliquam certã materiã, vt, verbi gratia, nunquã mentiri iocosè, tale votũ eſſet validum, cum eſſet de bono obiecto, & poſsibili moraliter, cum gratia diuina. Dico tertio, quod ſi quis *3. dictum.* voueat, nunquã peccare mortaliter, tale votum ex natura rei erit validum. Hoc dictum eſt contra Nauarrum in Manuali. capit. 12. numero. 65. dicentem, tale votum non eſſe validum, quia eſt rei valde difficilis. Sed probatur noſtra ſententia ex eo, quod illud votum eſt de bono obiecto, & poſsibili moraliter per gratiam Dei, quam omnibus conferre eſt paratiſsimus. Conſulendum tamen erit, ne huiuſmodi votum fiat. Præſertim quantum ad peccata cordis, quæ maxima

cum

cum difficultate poſſunt cognoſci. Quia ſic ſemper eſſet ſcrupulus, an vouens conſenſerit, nec ne, & votum debet fieri de re comperta & cuius tranſgreſsio ſit valde manifeſta. ¶Si quis autem quærat, vtrùm qui vouerit nunquam peccare venialiter, ſaltim teneatur ex voto maiori qua poterit vigilantia peccata venialia vitare? Nam videtur pars affirmatiua vera. Si quis enim voueat confiteri omnia peccata venialia, ex voto tenebitur ſaltem confiteri ea, quæ moraliter memoriæ occurrunt. Et eadem videtur eſſe ratio de eo, qui vouit nunquam peccare venialiter, quantum ad ea, quæ moraliter poteſt vitare. Et confirmatur: Si quis voueat ieiunare totam quadrageſimam in pane, & aqua, vel dare Eccleſiæ centum aureos; ſi non poteſt implere totum votum, tenetur ſaltem implere partem poſsibilem, vt docet Diu. Thom. articulo ſequenti ad tertiū: ergo idem eſt dicendum in noſtro propoſito; cum ſit vtriuſque vna & eadem ratio. 4. *Dictum.* In hoc tamen dico quarto, quod qui vouerit nunquam venialiter peccare, ad nihil tenetur ratione voti. Atque adeò talis venialiter peccans, non magis peccat, quam ſi votum non emiſiſſet. Probatur: Illud votum eſt nullum vt diximus: ergo nulla ex illo naſcitur obligatio. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam qui vouit ieiunare totam quadrageſimam, vel confiteri omnia venialia, aut dare centum aureos, ſenſus illius voti eſt, q; obligatur ad id, quod ipſe facere poterit. Quare cum obiectum illius voti ſit bonum, & poſsibile, validum erit. Cæterùm, quando quis expreſſe vouet, omnia peccata venialia vitare, votum cadit ſupra totam materiam ſimul ſumptam, quæ cum impoſsibilis ſit, ipſum votū reddit nullum, nec obligatorium.

Dubiū circa quintā concluſionē D. Tho.

¶Circa quintam concluſionem, in qua D. Thom. agit de operibus conſiliorum, quæ ſunt propria materia voti, aduertendum eſt, quod quamuis ea certa ſit, & ab omnibus conceſſa ex illa tamen ſuboriuntur plures, & graues difficultates. Quarum prima eſt, vtrùm votum emiſſum de opere conſilij, propter malum finem ſit validum, & obligatorium. Vt ſi, verbi gratia, voueat quis dare eleemoſynam propter vanam gloriam, vel ire ad Eccleſiam propter ſolicitandam puellam. Et pro parte negatiua eſt argumētum: Votum de re illicita non eſt validum, nec obligatorium, vt diximus in principio huius articuli: ſed votum emiſſum de opere conſilij propter malum finem eſt votum de re illicita: ergo. Conſequentia cū maiori eſt nota, & minor probatur. Nam appoſitio praui finis vitiat ipſam rem, de qua fit votū. In contrarium tamen eſt: Nam ille, qui ex malo fine inclinatur ad ſuſcipiendos ſacros ordines, vel ad vouendam religionē manet voto caſtitatis aſtrictus, vt omnes Doctores fatentur. ¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt ex Caietano in præſenti, tripliciter poſſe contingere, quod homo voueat opus conſilij propter malum finem.

Tripliciter poteſt homo vouere opus conſilij propter malum finem.

Vno modo ità, vt malus finis, ſit finis eius boni, quod dicitur vouere. Vt cum quis vouet dare eleemoſynam propter inanem gloriā. Alio modo, ità, vt malus finis, ſit finis, non ipſius boni, quod dicitur vouere, ſed applicationis voluntatis ad vouendum. Vt cū quis profitetur religionem Hieroſolymitanam, vel quancunque aliam, vt habeat diuitias, vnde viuat luxurioſe. Tūc enim vita luxurioſa nō eſt finis rei, quæ vouetur, ſed applicationis volūtatis ad vouendū. Tertio modo, ità, vt malus finis ſit finis, non rei, quæ vouetur, nec applicationis voluntatis ad vouendum, ſed ipſius voti. Vt cùm quis vouet, ſe daturū mille aureos Eccleſiæ, vel Deo, ſi conſequatur victoriam belli iniuſti. Tūc enim ipſum votum eſt, quod ordinatur ad malum finem, ſcilicet, victoriam iniuſtam.

¶Hoc poſito ſit prima concluſio: Votum emiſſum propter malum finem, ità, vt malus finis ſit finis rei, quæ vouetur, non eſt validum, nec obligatorium. *1. Cōcluſio* Probatur: Materia illius voti eſt mala formaliter: ergo votū de ea emiſſum nō eſt validū. Conſequētia eſt nota, & antecedens probatur. Nā materia illi⁹ voti nō eſt eleemoſyna abſolutè, ſed eū ordine ad malū finē, quæ quidē eſt mala eleemoſyna. Hanc etiā concluſionē probat argumētum factū in principio dubitationis pro parte negatiua. Ex quo infertur eſſe peccatū talia vota emittere, vel mortale, vel veniale, pro grauitate finis appoſiti, vt diximus in explicatione primæ concluſionis D. Thom.

¶Secunda concluſio: Votum emiſſum de opere conſilij propter malum finem, ità, vt malus finis ſit finis, non rei, quæ vouetur, ſed applicationis voluntatis ad vouendum, eſt validum, & obligatorium, quamuis ſic vouens peccet mortaliter. *2. cōcluſio.* Probo ſingulas partes. Et primò, quod tale votum ſit validum: Obiectum illius eſt bonum formaliter: ergo votum eſt validum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: obiectum illius voti tantùm eſt viuere religioſè, nec vita luxurioſa eſt finis religionis, ſed motiuum vouentis; quod votum relinquit in ſua natura: ergo eſt eſt bonum formaliter. Et confirmatur:

promiſsiones, quæ fiunt inter homines, ſunt validæ, quanuis promittens ad eas efficiendas moueatur ex malo fine: ergo idem etiam eſt dicendum in voto. Quod verò ſic vouere ſit peccatum mortale patet: Nam ad id efficiendum mouetur homo, ex malo fine mortaliter. Sed contra hoc eſt argumentum: Emittere votum hac ratione eſt peccatum mortale: ergo tale votum non eſt validum. Probo conſequentiam: Nam propterea, diximus, quod votum emiſſum primo modo, non erat validum; quia erat peccatum. Reſpondetur tamen conceſſo antecedenti, negando conſequentiā. Et ad probationem dico, eſſe diuerſam rationem de voto emiſſo primo modo, & ſecundo. Nam votum emiſſum propter malum finem, qui ſit finis rei, quæ vouetur, quia eſt malus intrinſecè, & ex obiecto, in quo ille malus finis includitur, non poteſt ſeruari, & adimpleri ſine peccato, atque adeò non eſt validum. Cæterùm ſecundum votum, quia tantum eſt malum ex circunſtantia, quæ nulla ratione vitiat rem promiſſam, ſed tantum actum promittentis, vt conſtat, nam res, quæ promittitur, eſt bona, adimpleri poteſt ſine peccato. Atque ex conſequenti ſemper eſt validum, & obligatorium; quāuis vouens ad id efficiendum ex malo fine moueatur.

Argumentum contra iſtam. 2. cōcluſionem.

Solutio.

Inſtantia.

Et ſiquis obijciat; Circunſtantia, quæ mutat operationem de bona in malam, tranſit in rationem obiecti, vt videtur docere Diu. Thom. 1.2. quæſtione decima octaua, & decimanona: operatio enim mala differt à bona in eo, quod illa eſt de malo obiecto, & hæc de bono; ergo votum, de quo ſit mentio in ſecunda concluſione, etiam eſt de malo obiecto: atque ex conſequenti non eſt validum. Reſpōdetur, negando antecedens.

Reſponſio.

Et ad probationē, dico, falſum eſſe, ꝙ operatio mala ſemper differat à bona in eo, quod illa eſt de malo obiecto, & hæc de bono. Fieri enim poteſt, quod operatio mala ſit de bono obiecto, & quod ſolum vitietur ex circunſtātia; cùm bonum conſurgat ex integra cauſa, & malum ex cuiuſcunque defectu. Nec contrarium docet Diu. Thom. loco citato. Quare cùm ad hoc, vt votum ſit validū tātum requiratur, quod ſit de bono obiecto, ſit, vt illud ſit verum votum, in quo obiectum eſt bonum, quanuis vouens moueatur ad id efficiendum ex malo fine.

3. Cōcluſio

¶Tertia concluſio: Votum emiſſum propter malum finem, qui ſit finis ipſius voti, vt ſiquis voueat, ſe daturum centum aureos Eccleſiæ, ſi iniuſtam victoriā conſequatur, non eſt validum, nec obligatorium. Probatur: In tali voto facimus Deum autorem mali; quod eſt intrinſece malum & ingens blaſphemia: ergo illud non eſt validum. Et confirmatur: Exequutio ipſius voti, ſcilicet, dare mille aureos pro conſequenda victoria iniuſta, eſt mala: ergo & ipſum votum: atque ex conſequenti non eſt validum. Et quoniā idem eſt vouere Deo aliquid propter malū finem conſequendum, & poſt conſequutū in gratiarum actionem: quia vtrobique facimus Deum mali autorē, quod eſt ingens peccatum, & grauius, quam vouere Deo rem malam, vtrumque votum erit inualidum, nec obligatorium.

Argumentum contra iſtam. 3. cōcluſionem.

Et ſiquis contra hoc argumentetur: Promiſsio facta homini pro fine turpi conſequendo; vt ſiquis promittat ſcorto decem aureos pro turpi actu, eſt valida, vt omnes fatentur: ergo idem etiam erit dicendum de promiſsione facta Deo:

Solutio.

Reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam cum ab homine expectari poſsit obſequium turpe, quod ſit pretio æſtimabile, promiſsio pro tali obſequio facta ex iuſtitia eſt valida. Cæterùm, cùm à Deo tale obſequium expectare ſit blaſphemum, fit, vt votum pro eo conſequendo factum nulla ratione ſit validum.

Inſtantia.

Et ſi adhuc fiat inſtantia; Victoria iniuſta, & ſimiliter quicumque alius actus peccati, quantum ad id, quod in eo eſt poſitiui eſt à Deo: ergo votum emiſſum pro tali victoria conſequenda, vel poſt conſequutam in gratiarum actionem erit validum; ſi quidem erit votum factum pro beneficio à Deo accepto:

Reſponſio.

Reſpondeo, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam votum communiter non fit pro victoria abſolute, nec pro entitate illius, ſed pro victoria belli iniuſti, quæ formaliter eſt mala in genere moris, quanuis in genere entis ſit bona, & à Deo. Et ſic votum eſt nullum. Dico tamen, quod ſi aliquis Theologus, vel Metaphyſicus diſtingueret in malo actu, id quod eſt entitatis ab eo, quod habet deformitatis, ratione cuius eſt peccatum & ſolum pro eo, quod eſt entitatis emittat votum, illud erit validum, propter rationem adductam in argumento. Ex quo infero, quod ſi quis voueat opus conſilij pro conſequutione alicuius boni temporalis, quod cauſis turpibus eſt annexum, vt ſi quis voueat, ſe daturum calicem Eccleſiæ, ſi ex concubina filium ſuſcipiat, tale votum erit validum. Similiter, ſi Rex dans operam bello iniuſto, votum emittat pro conſeruanda valetudine ſui exercitus; vel vſurarius, aut ludens ludo illicito pro

repor-

repottando lucro; talia vota erunt valida. Nam, quamuis adulterium ſit malum, & ſimiliter victoria injuſta, proles tamen bonum quoddam eſt; & ſimiliter incolumitas exercitus. Et ſic vota pro his rebus emiſſa ſunt valida. Et idem iudicium eſt de ludente, & vſurario. Quando autem dixi, quod vouere propter malum finem, qui ſit finis ipſius voti, eſt blaſphemia, non debet intelligi, quod ſit blaſphemia formaliter, cum hæc tantum ſit in intellectu; ſed materialiter, & ex natura operis; quia Deo attribuitur id, quod illi non competit.

Aliud dubium circa quintā conclusionem D.Thom.

¶Circa eandem quintam concluſiouem eſt aliud dubium, vtrùm votum de rebus oppoſitis, vel impedientibus bona conſiliorum, vt ſi quis voueat non ingredi religionem, vel oon ieiunare, niſi in diebus ab Eccleſia præceptis, vel oon mutuare, vel etiam ducere vxorem ſit validum? Et pro parte affirmatiua argumentor primo. Quod licet facere, licet vouere: ſed licet non ingredi religionem, vel nou mutuare quæ ſunt oppoſita conſilijs, atque etiam licet ducere vxorem, quod eſt impediens opus conſilij: ergo licitum etiam erit id vouere.

1. argum.

¶Secundò: Contrahere matrimonium eſt opus virtutis: ergo licitum eſt illud vouere. Patet conſequentia: Nam opus virtutis eſt propria materia voti. Tunc vltra: Sed matrimonium eſt impeditiuum boni conſilij, ſcilicet, ſtatus religionis: ergo licitum erit vouere ea, quæ impediunt bona conſiliorum. Et confirmatur ex capit. commiſſum. de ſponſalibus. Vbi dicitur, quod qui iurat matrimonium, vel ſponſalia contrahere, tenetur iuramentum adimplere: ergo idem eſt dicendum de voto, cuius vinculum eſt maius, quam iuramenti.

2. argum.

¶Tertiò: Votum emiſſum de perpetuò ſeruiendo hoſpitali, eſt validum, vt omnes Doctores fatentur: & tamen illud eſt impeditiuum boni conſilij, ſcilicet, ingreſſus religionis: ergo vota de impedientibus bona conſiliorum ſunt valida.

3. argum.

¶In hac difficultate ſit prima concluſio: Votum emiſſum de rebus oppoſitis materiæ conſiliorum, vt ſi quis voueat non ingredi religionem, vel non mutuare non eſt validum. Probatur: votum cum ſit promiſſio facta Deo neceſſario debet eſſe de re grata illi: ea autem, quæ ſunt oppoſita conſilijs, non ſunt grata Deo: ergo votũ de illis emiſſum non eſt validum. Nota tamen, quod licèt mutuare abſolutè ſit conſilium, & ſimiliter fideiubere; tamen omnibus petentibus mutuare, & etiam pro omnibus fidei iubere, non eſt conſilium, cùm aliquando expediat hæc non facere. Quare qui vouerit ſe non mutuaturum illi, à quo mutuum accepturus non eſt, vel non fideiuſſurum indiſcriminatim pro omnibus, tale votum erit validum, cùm hoc ad prudentiam pertineat; & conſilium tantum ſit de mutuando, vel fide iubendo pro loco, & tempore, & cum alijs circunſtantijs virtutum. Ex quo ſequitur, quod ille tantum, qui voueret abſolutè non mutuare, faceret contra conſilium, aliàs autem non. Et ſic votum eſſet validum. Et idem iudiciũ eſt de eo, qui vouerit nõ emiſſurum aliquod votum, niſi conſultò aliquo viro docto, vel cum alijs circunſtantijs. Tale enim votum erit validum. Nam quanuis ſit conſilium de vouendo abſolutè; bonum tamen eſt, quod homo non præcipitanter voueat, ſed cum maturo conſilio ad quod ſpectat illud votum. Et ſic validum erit. Nec eſt contra conſilium. Imò diuinum conſilium eſt, quod homo non præcipitanter voueat. Ita docet Syluester. verbo. votum. 2. §. ſeptimo, & Ricardus in. 4. diſtinctione trigeſima octaua, articulo ſecundo, quæſtione tertia, & Soto libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo tertio. Si quis autem quærat, an ille, qui vouit nunquã emiſſurum votum, niſi adhibito conſilio alicuius viri docti, vel cum alijs circunſtantijs, ſi poſteà ſine illis votum emittat, tale votum ſit validum? Dico breuiter, quod quanuis ſic vouẽs peccet grauiter, faciendo contra primum votum, votum tamen ſine illa circunſtantia factum adhuc erit validum, & obligatorium. Et ratio eſt: Nam cum votum de re licita ex iure diuino, & naturali habeat obligare, nullus per appoſitas circunſtantias potens eſt illud abrogare.

1. Cõcluſio

¶Secunda concluſio: Votum emiſſum de rebus impedientibus bona conſiliorum, vt ſi quis voueat ducere vxorem ex genere ſuo non eſt validum. Probatur: Votum cum ſit promiſſio facta Deo, debet eſſe de rebus gratis illi, alioqui validum non erit; ſed non eſt gratum Deo, quod homo voueat, ſe nunquam ſequuturum conſilia virginitatis, aut religionis: ergo nec quod voueat ducere vxorem, cum hoc ex natura ſua impediat virginitatem, aut religionẽ. Et confirmatur: Ille, qui per votum ſe obligat ad contrahendum matrimonium ponit obicem Spiritui ſancto, & occludit ei viam, qua poſſit eum perducere ad perfectiorem ſtatum: ſed hoc fieri non poteſt ſine peccato: ergo votum de hac re emiſſum non eſt validum. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Nam, quanuis homo poſſit *2. cõcluſio.*

ducere vxorem, & non vouere religionem: non tamen poteſt occludere viam Spiritui ſancto, qua ipſum ad perfectiorem ſtatum perducere poteſt. Sed tenetur antequam ſtatum mutet, liber permanere, vt ſi Spiritus ſanctus dignetur aliquando illi proſpere aſſlare, illum audire poſſet.

Argumentum cōtra iſtam ſecūdam cōcluſionem. Et ſi contra hoc fiat argumentum; Matrimonium ratum, & non conſummatum non impedit ingreſſum religionis: ergo ſaltem erit licitum votum emittere de contrahendo matrimonium, ſine conſummatione copulæ.

Reſponſio. Reſpondeo conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam qui ſimpliciter vouet contrahere matrimonium ex natura rei obligat ſe illud conſummare, aliàs vanum, & deceptorium eſſet tale votum: Quare dum abſolutè emittitur, eſt illicitum quia impeditiuum ex natura ſua maioris boni.

Inſtantia. Et ſi adhuc fiat inſtantia: Matrimonio iungere virginem, eſt bonum opus dicente Paulo primæ ad Corinthios ſeptimo. Qui matrimonio iungit virginem ſuam bene facit: ergo votum de hac re emiſſum erit licitum & obligatorium. Probo conſequentiam: Nam de bonis operibus licite fiunt vota & promiſſiones Deo.

Reſponſio. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quæ nam ſit propria, & exacta ratio, propterquam votum de contrahendo matrimonium non eſt licitum.

Ratio propter quā votum de nubendo non eſt validū. Et ea eſt, quod matrimonium contrahere eſt quoddam bonum continens in ſeſe ſtatus mutationem. Iſta autem ſtatus mutatio poteſt eſſe deſcenſiua & aſcenſiua. Illa eſt mutatio de perfectiori ſtatu ad minus perfectum, hæc verò ècontra de minus perfecto ad perfectiorem. Et quia ſtatus continentium perfectior eſt, quam coniugatorum; idcircò mutatio quæ fit per matrimoniū, appellanda eſt deſcenſiua, & non aſcenſiua. Cum ergo Deus non ſuadeat hominibus deſcenſiones; ſed aſcenſiones: non habet acceptum, quod illi polliceamur quod ſibi eſt minus gratum. Atque adeò, non licet emittere votum de contrahendo matrimonium, quia eſt deſcendere, & votum debet eſſe de meliori bono, vt dicit Diuus Thomas in hoc articulo. Sed contra hoc eſt argumentum: Quanuis nubere abſolutè loquendo, ſit deſcendere ab ſtatu continentium, & ſic minus bonum, tamen reſpectu alicuius perſonæ in particulari non potentis ſe continere, maius bonum erit nubere, quam in ſtatu continentiæ permanere, iuxta illud Pauli loco citato: Quod ſi non ſe continent, nubant: Melius eſt enim nubere, quam vri; ergo ſaltem huiuſmodi hominibus erit licitum nuptias vouere.

Sententia Caietani. Ad hoc argumentum Caietanus in præſenti reſpondet, concedendo conſequentiam. Exiſtimat enim, quod ſi quis voueat nubere propter fornicationem vitandam; quia, ſcilicet, cognoſcit ſe labilem, & niſi nubat cadet in multa crimina, votum erit validum, & obligatorium. Et ratio illius eſt; Nam ſi votum de re indifferenti abſolutè, propter cautelam à malo, eſt obligatorium, vt diximus, quantò magis obligabit votum de re bona, & in remedium tanti periculi. Eo vel maximè, quod reſpectu illius, melius eſt nubere, quam vri, & ſic illud votum eſt de meliori bono. Hanc eandem ſententiam tenet Nauarro in Manual. cap. duodecimo, numero quadrageſimo tertio.

Sententia Soti. Sed Soto libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione prima, articulo tertio, oppoſitum affirmat. Et eius fundamentum eſt: Quia ſemper tale votum manet impeditiuum maioris boni abſolutè. Quare affirmat, quod licet matrimonium contrahere ſit licitum, & aliquando conſilium, quatenus eſt melius, vt ait Paulus, nubere quam vri, adhuc tamen votum de hac re emiſſum non eſt licitum. Quia ſic vouens eo ipſo impeditur, ne aſcendat ad perfectiorem vitam, ſi fortè Deus ad illam eum adiuuare dignetur. Vtraque ſententia eſt probabilis. Sed probabilior, meo iudicio, eſt hæc ſecunda. Vnde ad rationem Caietani reſpondeo, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam ſi votum de re indifferenti ad cautelam, vt diximus, eſt validum, eſt quia iam eſt de re bona, nec impeditiuum maioris boni. At verò votum de contrahendo, quanuis ſit de re bona, eſt tamen impeditiuum maioris boni, & ſic non valet.

Ad 1. arg. ¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio dubitationis facta. Et ſic ad primum reſpondeo, negando maiorem. Nō enim quidquid licet facere licet vouere, ſi illud ſit impeditiuum maioris boni.

Ad 2. arg. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quanuis contrahere matrimonium ſit opus virtutis, quia tamen impedit maius bonum, votum de eo emiſſum non eſt validum. Et ſic poteſt homo etiam poſt tale votum habitum religionis accipere, & ſimiliter ſeruare virginitatem. Ad confirmationem reſpondetur cum Caietano in præſenti, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quanuis ſit maius vinculum voti, quā iuramenti: quia tamen iuramentum de contrahendis nuptijs ſit homini, cui ma-

gis gtata eſt promiſsio matrimonij, quam perſeuerantia in ſtatu continentiæ, fit, vt qui talem promiſsionem iuramento fitmanit, teneatur illam adimplere, ne faciat iniuriam illi, cui facta eſt promiſsio. At verò votum, quia eſt promiſsio ſoli Deo facta, cui magis placet ſtatus continentiæ, quam matrimonij, fit, vt qui vouet matrimonium non maneat voto aſtrictus; ſed poterit ſemper, aut teligionem vouere, aut permanere in ſtatu continentiæ, cum hæc ex natura ſua ſint magis gtata Deo.

Ad. 3. arg.

¶ Ad tertium teſpondetur conceſſa maiori, negando minotem. Adhuc enim, poſt illud votum emiſſum poterit ingredi religionem, & per profeſsionem abſoluetur ab obligatione prioris voti, Et ſic ex natura ſua non eſt impeditiuum maioris boni.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum emittere votum de tebus oppoſitis, vel impedientibus bona conſiliorum, ſit peccatum mortale? Ad cuius explicationem dico peimo; quod ſi quis ità pertinaciter voueat non dare eleemoſynam, vel non mutuare, vt habeat animum in nullo caſu hæc efficiendi, peccabit mortalitet. Nam dare eleemoſynam, vel mutuare ſæpe ſæpius eſt in præcepto, ſcilicet, in caſu neceſsitatis. Et qui illo animo voueret, haberet propoſitum non ſeruandi præceptum, atque ex conſequenti peccaret mortalitet. Dico ſecundo, quòd ſi aliquis ſciens, & prudens, quod oppoſita conſilijs non placent Deo, ea voueat, ea intentione, vt diſpliceat, peccat mortaliter. Nam illa eſſet maxima iniuria. Dico tettio, quòd regulariter loquendo qui vouent oppoſita conſilijs, tantum peccant venialiter. Nam id non faciunt in contemptum Dei. Quin potius exiſtimant, ſe obſequium præſtare Deo, talia vouentes; atque ex conſequenti tantum peccant venialitet. Imo tanta poſſet eſſe ignotantia, vt nullum peccatum committerent.

Dubiũ circa ſolutionem ad. 1. D. Thom.

¶ Circa ſolutionem ad ptimum argumentum Diui Thomæ, monet Caietanus difficultatem, vtrum in baptiſmo fiat verum votum? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum. Nam ſancti atque Doctores, ſæpe ſæpius dicunt, quod fideles in baptiſmo, vouent legem Euangelicam. Contrariam tamen ſententiam tenet Caietanus in iſto atticulo, dicens, quod in baptiſmo non eſt propriè votum. Ex quo fit, vt Chriſtianus quando fornicatur non peccet duplex peccatum, ſcilicet, contra præceptum, & contra votum. Sed tantum committit vnum; quanuis ſit grauius, quam infidelis,

Sententia Caietani vera.

propter notitiam veritatis ex fide, quam habet, & propter ſacramenta, quibus eſt imbutus, quibus peccando contumeliam facit, vt dixit Diuus Thomas ſupra quæſtione decima, articulo tertio, ad tertium. Probat autem Caietanus iſtam ſuam ſententiam, quæ proculdubio eſt vera, primò: Quia in verbis, quæ dicit baptizandus, nec implicitè, nec explicitè continetur votum. Verba enim baptizandi ſunt. Abrenuncio, volo, & credo, in quorum nullo promiſſio continetur. Nam neque qui abrenunciat Diabolo, neque, qui vult fieri Chriſtianus, neq; qui credit, promittit explicitè aliquid, nec implicite. Itẽ, ſi in baptiſmo contineretur votũ, id eſſet, vel ratione ſtatuti Eccleſiaſtici; vt in ſuſceptione ordinis continetur votũ continentiæ, vel ratione ipſius rei, ſcilicet, aſſumptionis ſtatus, & profeſsionis fidei, quaſi hoc habeat vim voti. Sed neutrum horum poteſt dici. Non primum: nullibi enim inuenitur tale præceptum Eccleſiæ, vt voueat aliquid, qui baptizatur: Quin potius id videtur eſſe contra eius intentionem, quæ laqueos in ſacramentis neceſsitatis multiplicare non vult. Vnde in ſacramento pœnitentiæ, in quo pœnitens renuntiat operibus Diaboli per contritionem, & confeſsionem, non vult, vt promittat ſe emendaturum. Imò confeſſarijs inhibet ne huiuſmodi vota expoſcant à pœnitentibus, hac ſola ratione, ne illis multiplicentur laquei, quibus irretiantur. Et ſimilitet accedentes ad ſacramentum baptiſmi non inducit ad aliquid vouendum, ne poſteà tranſgredientes Dei legem duplici peccato maculentur, nempe, tranſgreſsionis præcepti, & voti. Quòd autem nec etiam tatione aſſumptionis ſtatus, & profeſsionis fidei contineatur votum in baptiſmo, probatur: Nam, ad profeſsionem fidei ſatis eſt illam corde, & ore profiteri cum propoſito mutandi vitam ſine vllo voto. Eo vel maximè quod cum vouere ſit opus conſilij, & baptizari opus præcepti non poteſt fieri, quòd vnum in altero contineatur ex natura rei. Et ſi quis cotra iſtam ſententiam obijciat Diuũ Thomam hic ad primum dicentem, quòd ſub voto baptizatorum cadit abrenunciare, &c. quibus verbis inſinuare videtur in baptiſmo contineri votum; Reſpondeo, quod Diuus Thomas non affirmat in baptiſmo contineri votum: ſed ſuppoſito eſſe votum ex Magiſtro ſententiarum in quarto, diſtinctione trigeſima octaua, declarat modum, quo abrenunciare pompis Diaboli, & fidem Chriſti ſeruare comprehen-

In baptiſmo nullũ fit votum.

Obiectio.

Reſponſio.

dantur ſub voto baptizatorum. Si quando autem inuenitur aliquis ſanctorum aſſerens, in baptiſmo eſſe votum, intelligendus erit loqui de voto impropriè dicto, id eſt, de propoſito mutandi vitam, quod largo quodam modo votum appellari poteſt, vel quod voluit explicare ritum, quo fortaſſe ſuo tempore baptiſmus conferebatur. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum in principio dubitationis factum.

¶In ſecundo argumento, quo ex eo, quod Iephte in Catalogo ſanctorum ponitur à Diuo Paulo ad Hebræos vndecimo, cum tamen innocentem filiam occiderit propter votum, vt dicitur Iudi. vndecimo, colligit Diuus Thomas votum non ſolum de meliori bono, ſed etiam de rebus illicitis emiſſum, eſſe validum, & obligatorium, occaſio ſe offerebat diſputandi, an verum fuerit, quod Iephte filiam occiderit, vt vouit? Nam illud, quod dicitur in ſacris literis de filia deplorante virginitatem ſuam, priuſquam à patre mactaretur, à diuerſis diuerſimodè explicatur. Cæterum quoniam noſtrum munus eſt vim & materiam voti explicare; non autem difficilia loca ſacræ ſcripturæ interpretari, breuiter nos ab his expediemus.

An Iephte occiderit filiã ſuã, vt vouit.

Fuere qui dicerent, vt fuſiſſimè habetur apud Abulen. ſuper caput. vndecimum Iudicum, quæſtione nonageſima ſexta, Iephte non occidiſſe filiam ſuam; ſed potiùs recluſiſſe eam, quaſi in monaſterium ſanctimonialium, vt ibi quoad viueret, cœlibem vitam ageret Deo dicata, cum reliquis ſanctis fœminis. Hanc ſententiam tenet Lyranus in hunc modum dicens: Hebræi dicunt, quod ipſam non immolauit: ſed votum eius fuit relaxatum per ipſum Phinees. Et aliqui dicunt, quod fuit interpretatum per ſapientes, quod non deberet votum adimpleri per mortem filiæ innocentis. Vnde quædam Gloſſa Hebraica ſuper illud verbum: Dimitte me, vt circumeam montes, ſic dicit, id eſt, ſapientes in lege, quia forſitan inuenient modum relaxationis, ſeu interpretationis voti tui. Et mox: Sine præiudicio dici poteſt, quòd filia Iephte non fuit ſacrificata Domino, per mortem corporalem: ſed potius per ciuilem ſeu ſpiritualem, eo modo, quo religioſi dicuntur modo mortui. Hæc Nicolaus de Lyra, quem ſequitur Vatablus. Quia tamen Patres communiter tenent, quod Iephte verè & propriè filiam occidit eis aſſentiendum erit, & diſſentiendum à Lyrano, atque Vatablo. Ita habet Diuus Auguſtinus libro primo de Ciuitat. capit. vigeſimo primo, & quæſtione quadrageſima nona, ſuper Iudicum latiſsimè. & Diuus Ambroſius libro primo de Officijs, capit. quinquageſimo, Gregorius Nazianzenus oratione de Machabæis. Athanaſius in Synopſi libro ſeptimo, Diuus Hieronymus & alij. Idem etiam habetur in concilio Toletano octauo, capit. ſecundo, inter probandum, quod iuramenta illicita non ſunt ſeruanda. Sed quamuis ſancti, atque concilia tacerent, ipſe textus biblicus loqueretur, qui habet; quod Iephte vouit occiſurum ſe ſuam filiam, & deinde dicit, quod fecit ei ſicut vouerat. Quare Caietanus ſuper illum locum non ſolum credit, quod Iephte filiam occiderit, ſed & quod obtulerit eam in holocauſtum, id eſt, totam abſumpſerit, quod Abulenſis quæſtione quinquageſima ſecunda, explicans dicit, quod eã prius occidit, & poſteà cremauit, vſquequo redacta eſt in cineres, & ſic eam dicauit Domino. Quod autem quidam dicunt, fleuiſſe eam ſuam virginitatem, hoc eſt, quod non fuiſſet experta libidinem ac venerem, turpe eſt atque nefarium, vt docet Abulenſis ſuper illum locum quæſtione quinquageſima. Et ſic affirmat, quod flere illam ſuã virginitatem, nihil aliud fuit, quam flere ſe tam teneram, & paruam, tamque præcociter, & immaturè mori, aut flere quod ſine liberis moreretur. Vt enim habet elegans teſtimonium Oſeæ capit. nono, Omnis gloria illorum erat à conceptu ab vtero, & à partu. ¶Suppoſito iam verum eſſe, quod Iephte filiam occidit, quantũ attinet ad vim voti, nihil aliud dicere oportebit, quam quod D. Thom. in hoc argumento, adducit ex Diuo Hieronymo. Nempe, quod fuit in vouendo ſtultus, & in reddendo impius. Nam quoniam immolationis materia non fuit ab ipſo præfinita, ſed dixit: Quicunque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, eum holocauſtum offeram Domino, votum prudenti caruit diſcretione, & fuit ſtultum. Quoniam autem vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non ſunt, neutiquam obligant, talium adimpletio ſine impietate non exiſtit. Et ſic Iephte ſtultus in vouendo, & impius in reddendo iure dicitur. Nec videtur vlla poſſe ignorantia excuſari. Quia non modo hominem contra ius naturæ, verum, & natam truculentiſſimè morti adegit. Quare quod in eius hiſtoria præmittitur, ſcilicet, Spiritum ſanctum factum fuiſſe ſuper Iephte, nec ad voti emiſsionem, nec ad eius ſolutionem eſt referendum, ſed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hoſtes adortus eſt. Nec ex eo, quod inter iuſtos antiquæ

legis

legis à Paulo cõmemoratur, fit conſequẽs, nullum illum delictum admiſiſſe. Nam etiã recenſet Samſonem, atque Dauidem, quos conſtat nõnunquam fuiſſe peccatores, quia eſt probabile illum pœnituiſſe de facto iniquo, ſicut & multi alij pœnitẽtiam egerũt.

Articvlvs III.

¶ Vtrùm omne votum obliget ad ſui obſeruantiã.

4. diſt. 38. q. 1. art. 3. q. 1. & ar. 4. q. 1. cor. & ad 3.

AD Tertivm ſic proceditur. Videtur, quòd nõ omne votum obliget ad ſui obſeruationem. Homo enim magis indiget his quæ per alium hominem fiunt, quàm Deus, qui bonorum noſtrorum non eget. Sed promiſsio ſimplex homini facta, non obligat ad obſeruandum ſecũdum inſtitutionẽ legis humanæ, quod eſſe videtur inſtitutum propter mutabilitatem humanæ voluntatis: ergo multo minus ſimplex promiſsio Deo facta, quæ dicitur votum, obligat ad obſeruandum.

2 ¶ Præterea, Nullus obligatur ad impoſsibile. Sed quandoque id quod quis vouit, fit ei impoſsibile: vel quia dependet ex alieno arbitrio: ſicut cùm quis vouet aliquod monaſterium intrare, cuius monachi eum nolunt recipere, vel propter emergentem defectum: ſicut mulier quæ vouit virginitatem ſeruare, & poſtea corrumpitur. Vel vir qui vouet pecuniam dare, & poſtea amittit pecuniam: ergo non ſemper votum eſt obligatorium.

3 ¶ Præterea, Illud ad cuius ſolutionem eſt aliquis obligatus, ſtatim ſoluere tenetur. Sed aliquis non ſtatim ſoluere tenetur illud quod vouit, præcipuè cũ ſub conditione futura vouet: ergo votum non ſemper eſt obligatorium.

¶ Sed contra eſt, quòd dicitur Eccleſiaſt. quinto: Quodcunq; voueris, redde. Multoque melius eſt non vouere, quàm poſt votum promiſſa non reddere.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad fidelitatem hominis pertinet vt ſoluat id quod promiſit. Vnde ſecundum * Auguſtin. fides dicitur ex hoc quod fiunt dicta. Maximè autem debet homo Deo fidelitatem: tum ratione dominij, tum etiam ratione beneficij ſuſcepti. Et ideò maximè obligatur homo ad hoc quòd impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quã homo debet Deo. Fractio autem voti eſt quædam infidelitatis ſpecies. Vnde Salomon rationem aſsignat, quarè ſint vota reddenda: quia diſplicet Deo infidelis promiſsio.

Li. de mendac. c. 20. tom. 4. Et epi. 19. poſt me. to. 2.

¶ Ad primvm ergo dicendum, quòd ſecundum honeſtatem ex qualibet promiſsione homo homini obligatur: & hæc eſt obligatio iuris naturalis. Sed ad hoc quòd aliquis obligetur ex aliqua promiſsione obligatione ciuili, quædam alia requiruntur. Deus autẽ etſi bonis noſtris non egeat: ei tamen maximè obligamur. Et ita votum ei factum eſt maximè obligatorium.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſi illud quod quis vouit, ex quacunque alia cauſa impoſsibile reddatur, debet hoc facere quod in ſe eſt, vt ſaltem habeat promptam voluntatem faciendi quod poteſt. Vnde ille qui vouit monaſterium aliquod intrare, debet dare operam quantum poteſt vt ibi recipiatur. Et ſiquidem intentio ſua fuit ſe obligare ad religionis ingreſſum principaliter, & ex conſequenti elegit hanc religionem vel hunc locum, quaſi magis ſibi congruentem, tenetur, ſi non poteſt ibi recipi, aliam religionem intrare. Si autem principaliter intendit ſe obligare ad hanc religionem, vel ad hunc locum propter ſpecialem complacentiã huius religionis vel loci, non tenetur aliam religionem intrare, ſi eum illi recipere nolunt. Si vero incidit in impoſſibilitatem implendi votum ex propria culpa, tenetur inſuper de propria culpa præterita pœnitentiam agere, ſicut mulier quæ vouit virginitatem, ſi poſtea corrumpatur, non ſolum debet ſeruare quod poteſt, ſcilicet perpetuam continentiam, ſed etiam de eo quod admiſit peccando pœnitere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obligatio voti ex propria voluntate & intẽtione cauſatur. Vnde dicitur Deute. 23. Quod ſemel egreſſum eſt de labijs tuis, obſeruabis: & facies ſicut promiſiſti Dño Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. Et ideo ſi in intentione & voluntate vouentis eſt obligare ſe ad ſtatim ſoluendum, tenetur ſtatim ſoluere. Si autem ad certum tempus, vel ſub certa conditione, non ſtatim tenetur ſoluere. Sed nec debet tardare vltra quàm intendit ſe obligare. Dicitur enim ibidem: Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio huius articuli eſt affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra, ex illo Eccleſiaſt. 5. Quodcunque voueris redde. Et rurſus: Multo meliùs eſt non vouere, quam poſt votum promiſſa non reddere. Et in corpore articuli hac ratione: Homo tenetur Deo maximè fidelitatem ſeruare, tum ratione dominij, tũ ratione beneficij ſuſcepti: ſed ſeruare promiſſum pertinet ad fidelitatem, quam homo Deo debet, iuxta illud Salomonis: Diſplicet Deo infidelis promiſſio: ergo omne votum, quod ex ſua ratione eſt promiſſio facta Deo, obligabit ad ſui obſeruantiam.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONcluſio huius articuli eſt de fide tenenda. Quam latè probat Soto lib. 7. de iuſtitia, quæſt. 1. art. 1. & Caſtro de hæreſibus, verbo, votum. Habeturque expreſſè Deuter. cap. 23. Eccleſ. cap. 5. & Prouer. 20.
Dubium. Sed eſt difficultas, vtrùm omne votum obliget ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati
Sententia Caietani. mortalis? Ad cuius explicationem Caietan. quæſt. ſequenti, art. 7. dicit duo. Primũ eſt, quòd omne votum cuiuſcunque rei, etiam minimæ (ſi tamen illa res eſt tota materia voti) obligat ad ſui obſeruantiam ſub peccato mortali. Vnde affirmat, quòd ſi aliquis voueat dicere quotidie vnum Aue Maria, & illud relinquat; erit peccatum mortale. Eandem etiam ſententiam tenet Nauarr. in ſum. cap. 12. num. 10. & 40. & cap. 18. nu. 4. Et probatur: Quæcunque perfecta tranſgreſſio præcepti diuini, aut naturalis eſt peccatum mortale: ſed ille, qui totam rem promiſſam non reddit perfectè tranſgreditur præceptum diuinum, & naturale de reddendo voto: ergo peccat mortaliter. Et ſiquis obijciat contra Caietanum, quòd cuiuſcunque alterius præcepti tranſgreſſio in re leui, tantum eſt peccatum veniale, vt patet in furto, & in falſo teſtimonio, & ſic idem videtur dicendum in voto; atque ex conſequenti illud, quod eſt de re leui non obligabit ad ſui obſeruantiam ſub mortali, quamuis ipſa res leuis ſit tota materia voti; Reſpondet Caietanus notando, quòd præceptum de reddendo voto, aut iuramento partim conuenit cum alijs præceptis diuinis, & naturalibus & partim differt ab illis. Conuenit quidem in hoc, quòd ſicut faciens contra materiam perfectam aliorum præceptorum frangit ea, & peccat mortaliter; ità etiam violans præceptum iuramenti, aut voti quantum ad perfectam illius materiam, peccat mortaliter. Differunt autem in hoc, quòd alia præcepta diuina, aut naturalia ex ſe determinata ſunt ad res in genere. Vt patet in præcepto furti, aut falſi teſtimonij; quæ abſolutè dantur de non furando, aut dicendo falſum teſtimonium: & non in particulari de hac, aut illa re leui. Ex quo fit, vt quando aliquis facit contra præceptum ſi res eſt leuis, tantum ſit peccatum veniale; quia nõ facit contra totam materiam præcepti, nec contra præcipuam eius partem: ſed contra minimam: & parum pro nihilo reputatur. Cæterùm præceptũ voti, & iuramenti cũ ex ſe nec in genere, nec in particulari habeat determinatam materiam, ſed relictum ſit noſtræ voluntati illam determinare, fit, vt quãdo votum determinamus ad rem leuem, ſcilicet, ad eleemoſynam, vel breuem orationem, ſub peccato mortali teneamur illam adimplere; cùm illa ſit tota materia illius præcepti: acſi à Deo eſſet taxata. Et ſic nõ eſt eadem ratio de præcepto voti, aut iuramenti, & de alijs præceptis diuinis, & naturalibus, quantum ad hoc, quod eſt non obligare ad mortale propter leuitatem materiæ. Secundò, dicit Caietanus, quòd ſiquis voueret aliquid totum, dimitteretque tantum vnam minimam illius partem, vt ſiquis voueat dicere vnum pſalterium, & dimittat ex negligentia vnum, aut alterum pſalmum, talis non peccabit mortaliter: quia tunc parum pro nihilo reputatur.

¶ Hæc ſententia Caietani licet ſit valde ingenioſa; mihi tamen quantum ad primum illius dictum non placet. Vnde ad explica-

plicationem difficultatis ſit prima concluſio: Votum ex genere ſuo obligat ad ſui obſeruantiam ſub peccato mortali. Probatur: Redditio voti pertinet ad fidelitatem, quã homo tenetur Deo ſeruare; ſed hæc ex genere ſuo obligat ad mortale: ergo. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Primò: Quia ad fidelitatem hominis pertinet, vt ſoluat id quod promiſit. Vnde dicit Diuus Auguſtinus, quòd fides dicitur, quia fuit dicta. Secundò: Nam fractio voti infidelitas appellatur, vt conſtat ex illo Eccleſiaſt. capit. 5. Si quid vouiſti non moreris reddere; diſplicet enim Deo infidelis & ſtulta promiſsio. Et ſunt ponderanda, ly diſplicet, & ly, ſtulta, & ly, infidelis, quæ grauem quandam Dei offenſam ſignificãt. Et in capit. licet. de voto, & voti redemptione, inquit Innocentius III. Licet vniuerſis liberum ſit arbitrium in vouendo, vſque adeò tamen ſolutio neceſſaria eſt poſt votum, vt ſine propriæ ſalutis diſpendio, alicui non liceat reſilire. Et Diuus Thomas in quarto, diſtinctione. 38. quæſtione prima, articulo tertio, quæſtiuncula prima, ait, quòd qui votum ritè factum prætermittit, peccat mortaliter, quia fidem, quam cum Deo iniit frangit. Et confirmatur: Quanuis vouere ſit opus conſilij: tamen redditio voti pertinet ad iuſtitiam: cum religio, cuius actus eſt votum, pars ſit iuſtitiæ, qua Deo reddimus debitum cultum: ſed iuſtitia ex genere ſuo obligat ad mortale: ergo & votum. Imò dico, quòd multò maior eſt obligatio voti, quam iuſtitiæ: quia in voto obligatio oritur, non ſolum ex iuſtitia, ſed ex religione. Ex quo ſequitur grauius peccatum eſſe non ſeruare promiſsionem factam Deo, quam promiſsionem factam homini. Et ratio eſt: Nam cum in violatione promiſsionis homini factæ tantum fiat peccatum contra iuſtitiam: in violatione verò promiſsionis factæ Deo, fiat peccatum contra iuſtitiam, & contra religionem, fit, vt ex violatione vtriuſque virtutis maius peccatum oriatur.

1. Concluſ.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Quando aliquis prætermittit minimam partem eius, quod vouerat, non peccat mortaliter: ſed tantum venialiter. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus; eſtque Caietani in ſecundo dicto illius. Et probatur: In omnibus alijs præceptis diuinis, & naturalibus tranſgreſsio in re leui tantum eſt peccatum veniale: ergo idem etiam eſt dicendum in voto.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Votum emiſſum de re leui, etiam ſi illa res leuis ſit tota materia voti, non obligat ad ſui obſeruantiam, ſub reatu peccati mortalis. Hæc concluſio eſt contra Caietanum. Et probatur: Promiſsio rei leuis facta homini non obligat ad ſui obſeruationem ſub peccato mortali, quanuis ipſa res leuis ſit tota materia promiſsionis: ergo nec facta Deo. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam Deus non eſt rigidior exactor ſuarum promiſsionum, quam homo. Item: Materia illius voti, quomodocunque ſumatur, eſt res leuis: ergo votum de ea emiſſum tantum obligat ad veniale. Et confirmatur: Grauitas peccati non eſt ſumenda ex arbitrio, & voluntate peccantis. ſed ex quantitate, & neceſsitate obiecti, vt conſtat in omnibus præceptis, ſi loquamur de grauitate, quam habet actus ex natura ſua. Verbi gratia, in furto grauitas peccati non ſumitur ex voluntate furantis, ſed ex re ipſa, de qua eſt furtum. Nam ſi res furata eſt grauis, quanuis latro nolit, erit peccatum mortale, & ſi eſt res leuis, erit peccatum veniale. Sed quando votum ſit de re leui, ipſa ex ſe eſt parua materia fidelitatis, & religionis: ergo tale votum violare ex ſe non erit peccatum mortale. Vltimò: Votum eſt quædam lex hominis, quam quiſque ſibi ponit ex propria voluntate: ergo non aliter debet obligare, quam ſi eſſet lex Eccleſiaſtica, vel diuina. Sed lex diuina & Eccleſiaſtica, etiam ſi ex genere ſuo obligent ad ſui obſeruantiam ſub reatu mortalis culpæ, nihilominus frangere illas in re leui eſt tantum peccatum veniale: ergo ſimiliter & votum. Ex hoc infertur, quòd ſi aliquis promittat ſingulis diebus dicere vnum, aut duo Aue Maria, & illud quotidie prætermittat, nunquam peccabit mortaliter; quia ſemper frangit fidelitatem in re leui; & ex pluribus venialibus non poteſt fieri vnum mortale. Secus autem eſſet, ſi promitteret dare quotidie vnum aſſem pauperibus. Tunc enim, quanuis quotidie non dando tantum peccaret venialiter; tamen quando perueniſſet ad materiam peccati mortalis, peccaret mortaliter: ſicut ille qui quotidie furatur vnum aſſem. Et ratio eſt: Nam licet priora peccata tantum ſint venialia; tamen vltimum eſt mortale, vel ratione nocumenti, vel ratione grauitatis materiæ, quæ auffertur. Sed contra hoc eſt argumentum: Ille, qui vouit quotidie dare vnum aſſem pauperibus, ſi per annum dimittat nihil tenetur reſtituere: ergo numquam poteſt fieri, vt materia vo- *Argum.*

ti tantum creſcat, vt ſit ſufficiens ad peccatum mortale. Atque ex conſequenti, quanuis non adimpleat per multum tempus illud votum, nunquam peccabit mortaliter. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Ille, qui vouet, quotidie dicere vnum Aue Maria, ſi hodie omittit, non tenetur craſtina die illud recitare, vt omnes Doctores fatentur; alioquin poſſet etiam tantum augeri materia voti, vt eſſet peccatum mortale illud non adimplere: ergo idem erit dicendum de eo, qui vouit quotidie dare vnum aſſem. Probo conſequentiam ex paritate rationis.

Reſponſio. ¶ Ad hoc argumentum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, non eſſe eandem rationem de eo, qui vouit quotidie dicere vnum Aue Maria; & de eo, qui vouit quotidie dare vnum aſſem pauperibus, vt dicit Caietanus infra articulo duodecimo. In primo enim voto ipſa temporis determinatio per ſe cadit ſub voto: & ſic mutari non poteſt. Cæterùm in ſecundo voto tantum res promiſſa per ſe cadit ſub voto, & tempus ſecundario. Quare ſemper manet obligatio ad reddendum id, quod fuit promiſſum, quanuis tempus mutetur. Infero ſecundò, falſum eſſe diſcrimen poſitum à Caietano inter præceptum voti, aut iuramenti, & alia præcepta diuina, & naturalia, quantum ad hoc, quod eſt non obligare ad mortale propter leuitatem materiæ. In omnibus enim tranſgreſſio in re leui tantum eſt peccatum veniale. Et ratio eſt: Nam cum grauitas peccati non ſumatur ex arbitrio, & voluntate peccantis; ſed ex natura ipſius rei, fit, vt quando res eſt leuis, peccatum tantum ſit veniale, etiam ſi illa res ſit tota materia præcepti. Dummodo ex conſcientia erronea peccans non exiſtimet peccare mortaliter. Tunc enim erit peccatum mortale. Et ad argumentum, quo Caietanus probauit ſuum primum dictum, reſpondetur, falſum eſſe, quòd quando materia voti eſt leuis, perfectè tranſgrediatur homo præceptum diuinum, & naturale de reddendo voto, ſi illud non adimplet. Sicut nec perfectè tranſgreditur præceptum de non furando ille, qui rem leuem furatur, cum æqua ſit vtriuſque ratio.

Dubiũ de voto ex metu facto. ¶ Circa eandem concluſionem Diui Thomæ eſt aliud dubium, vtrùm votum ex metu factum ſit obligatorium? Et ratio dubitandi eſt; Nam cum votum, vt diximus, debeat eſſe voluntarium: & ignorantia, vis, atque metus tollant voluntarium, vt docet Ariſtotel. tertio Ethicorum, videtur conſequens, quòd votum ex metu factum non ſit obligatorium. In oppoſitum tamen eſt: Nam nullo metu videtur poſſe homo excuſari ab obſeruantia legis diuinæ & naturalis; implere autem promiſſum votum eſt de lege naturali & diuina. *Ratio dubitandi.*

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quòd metus eſt duplex, vnus incuſſus ab extrinſeco, & alter ab intrinſeco. Quæ diſtinctio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus tam Theologis, quam iuris prudentibus. *Multiplex metus.* Vt eſt videre apud Panormitanum ſuper capit. ſicut. el ſegundo, de regularibus. Et rurſus: Metus eſt duplex, vnus, qui dicitur cadens in virum conſtantem, & alter, qui dicitur non cadens in virum conſtantem. Metus cadens in virum conſtantem dicitur ille, quem ex ſe vir conſtans timere debet. Dignoſcique poterit iſte metus primò ex obiecto. Vt ſi malum, quod minatur eſt graue. Qualia ſunt mors; grauis cruciatus, diuturnus carcer, ſeruitus, grauiſſima infirmitas, amiſſio ſtatus, vel magnæ partis ſuorum bonorum, metus ſtupri; metus infamiæ, quæ facile reſarciri non poteſt, vt conſtat ex capite dilectus. de ijs, quæ vi metuſue cauſa fiunt. Vbi hæc omnia recenſentur. Secundo poteſt dignoſci metus cadens in virum cunſtantem ex parte modi. Vt ſi metum incutit vnus, vel plures homines; armati, vel inermes, ſi mulier, ſi ſenex, &c. Tertiò ex parte ſubiecti. Fieri enim poteſt, vt metus, qui reſpectu vnius eſt cadens in virum conſtantem, reſpectu alterius non ſit. Vt metus, qui reſpectu alicuius puellæ, vel alterius fœminæ dicitur cadens in virum conſtantem; reſpectu viri non dicetur.

¶ Hoc conſtituto, ſit prima concluſio: *1. Concluſ.* Votum factum ex metu ab extrinſeco illato, qui ſit cadens in virum conſtantem non eſt validum, nec obligatorium, quanuis vouens habeat propoſitum vouendi. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, habeturque expreſſe in capite perlatum. de ijs, quæ vi metuſue cauſa fiunt. Et probatur à ſimili: Matrimonium contractum ex tali metu eſt nullum: ergo & votum. Conſequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens habetur expreſſe, trigeſima tertia, quæſtione quinta, capite notificaſti. & de coniuge. coniugat. per multa capita. Tandem hanc eandem concluſionem probat argumentum primo loco factum in principio dubitatio-

bitationis. Ex quo infertur, falſam eſſe ſententiam Syluestri, verbo. metus. §. octauo, aſſerentis prædictum votum eſſe obligatorium, ſi ille, qui vouit, habuit animum vouendi. Idem etiam affirmat, verbo, votum, ſecundo. §. duodecimo. Et ad capitula iuris, quæ dicunt votum, vel matrimonium ex tali metu contractum eſſe nullum, reſpondet ex mente Panormitani, quòd ea dicuntur eſſe nulla; quia ius præſumit eum, qui ſic vouit, aut contraxit, non habuiſſe animum vouendi, aut contrahendi. Cæterùm hæc ſententia eſt falſa, vt dicebam, & contra communem ſenſum Eccleſiæ, quæ ſemper habuit irritum votum, vel matrimonium ob metum celebratum, etiam ſi homo fateatur ſe habuiſſe animum contrahendi, vel vouendi, vt conſtat ex capit. cum locum. de ſponſalibus, & trigeſima tertia quæſtione quinta, capit. notificaſti. Quare, quamuis ſic vouens dicat ſe habuiſſe animum vouendi, vel contrahendi, ſi tamen legitimè probat ex metu contraxiſſe, à voto, vel matrimonio iure abſoluetur, vel potius declarabitur abſolutus, cum anteà re ipſa obligatus non fuerit.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Votum factum ex metu non cadente in virum conſtantem, vel ab intrinſeco illatum, eſt validum, & obligatorium. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, tam Theologis, quàm iuriſprudentibus. Et probatur primò de metu non cadente in virum conſtantem: Nam ille non tollit voluntarium: ergo nec impedit votum, aut matrimonium. Conſequentia eſt nota, & antecedens ab omnibus conceditur. Quòd verò votum factum ex metu ab intrinſeco incuſſo ſimiliter ſit validum, probatur ex capite ſicut. el ſegundo de regularibus. Vbi clericus, qui nimia ægritudine monachatum vouit, cogitur eſſe monachus. Et ratio eſt manifeſta: Nam metus ab intrinſeco incuſſus non tollit voluntarium, ſicut ille, qui incutitur ab extrinſeco. Quod ita eſſe conſtat ex eo, quòd ille qui ex metu ab extrinſeco incuſſo votum emittit, nulla ratione habet gratum, id quod vouet, nec ſua ſponte illud acceptat, ſed tantum, vt ſe ab hoſte liberet. Tamen ille, qui vouet ex metu incuſſo ab intrinſeco gratum habet illud vouere, vt mereatur patrocinium diuinum, quo à periculo liberetur. Et ſic alia ratione eſt voluntarium, quam prius. *Quis dicatur metus incuſſus ab extrinſeco.* Et eſt aduertendum, quòd in præſenti non dicitur metus ab extrinſeco incuſſus omnis ille, qui ex re extrinſeca prouenit; ſed tantum ille, quem alter homo per iniuriam infert, vt votum extorqueat. Vt ſi quis diceret; Occidam te, niſi tale votum emiſeris. Ex quo infertur; quòd ſi aliquis ad vitandum mortis periculum in mari, vel in bello, vel etiam ad hoc, vt liberetur à carcere, in quo iniuſtè detinetur votum emittat illud erit validum, & obligatorium. Nam cum hæc mala non inferantur ad votum extorquendum; ſi illud fiat validum erit, nec dicetur ex metu ab extrinſeco incuſſo, emitti. Et idem iudicium eſt de omnibus alijs periculis, ad quæ vitanda votum emittitur.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quo iure votum emiſſum ex metu cadente in conſtantem virum, ſit nullum? Vtrùm, ſcilicet ſit nullum iure naturali, an tantum iure poſitiuo. In qua re Scotus in quarto diſtinctione vigeſima nona, quæſtione vnica, articulo ſecundo, dicit, quòd tale votum eſt nullum iure naturali & diuino. *Sententia Scoti cum ſua ratione.* Et ratio eſt: Nam cum ad votum ex iure naturali, & diuino libertas requiratur, & ille metus tollat voluntarium, fit, vt iure etiam naturali votum annullet.

¶ Hoc tamen non obſtante, ſit tertia concluſio: Votum emiſſum ex metu cadente in virum conſtantem iure tantum poſitiuo eſt nullum. *3. Concluſ.* Vnde ſtando in iure naturali; & diuino validum eſſet. Probatur: Ille metus non ita tollit voluntarium, vt excuſet omnino à peccato; nam ſi aliquis ex metu cadente in virum conſtantem fornicaretur proculdubiò peccaret, vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ, quæſtione ſexta, ergo ſtando in iure naturæ, ſi ex illo metu fiat votum illud validum erit. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, ea libertas, & deliberatio ſufficiens eſt ad votum, quæ ſatis eſt ad peccandum mortaliter. Et confirmatur: Si metus cadens in virum conſtantem iure naturæ votum annullaret; ſequeretur, quòd etiam metus leuis in viro meticuloſo irritaret votum, atque matrimonium. Conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo. Probo ſequelam: Nam non minus libertatis tollit in viro meticuloſo metus leuis, quam in viro conſtanti metus grauis. Tandem probatur concluſio ex eo, quòd iuramentum factum ex metu cadente in conſtantem virum iure naturæ eſt validum: ergo & votum. Conſequentia patet: Nam maius eſt vinculum voti, quam iura-

iuramenti, vt docet Diuus Thomas, quæſtione ſequenti, articulo octauo. Et ratio eſt: Quia obligatio voti naſcitur ex fidelitate, quam Deo in promiſsis et factis debemus, vt ea perſoluamus. Obligatio autem iuramenti naſcitur ex reuerentia, quam eidem debemus, vt reddamus quod per eius nomen alicui pollicemur. Et cùm infidelitas ſit peior quam irreuerentia; Omnis enim infidelitas eſt irreuerentia, & non è contra, imò infidelitas hominis ad Deum eſt maxima irreuerentia, fit, vt votum ex ſe magis ſit obligatorium, quam iuramentum, quatenus eius violatio propter infidelitatem eſt magis ſacrilega. Et antecedens probatur ex communi ſententia omnium Doctorum, & ex toto iure, vbi ſæpèſæpiùs dicitur, tale iuramentum eſſe validum, non ſolum iure naturali, ſed etiam poſitiuo, quia nullibi irritatur ſicut votum. Signum ergo eſt, quòd votum iure tantum poſitiuo eſt nullum. Et ſiquis quærat, quænam ſit ratio, propter quam votum factum ex metu cadente in virum conſtantem iure poſitiuo nullum reddatur, & non iuramentum; dico id eſſe, propter reuerentiam diuini nominis, quod in iuramento aſſumitur. Cum tamen iure naturæ vtrumque eſſet validum, vt diximus. Et ſiquis argumentetur: Ius poſitiuum non poteſt tollere ius naturæ: ergo, ſi votum factum ex metu cadente in virum conſtantem iure naturæ eſt validum, ius poſitiuum non poterit illud annullare; atque ex conſequenti ſemper erit validum; Reſpondeo, notando, quòd ea, quæ pertinent ad ius naturæ, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt poſitiuè præcepta, vt præcepta Decalogi. Et hæc nulla ratione poſſunt per ius poſitiuum derogari. Alia autem ſunt, quæ poſitiuè non præcipiuntur, ſed permittuntur fieri & valida eſſe, quo ad vſque per rempublicam aliter fuerit determinatum. Et in his poteſt ius poſitiuum apponere conditiones, ſine quibus non ſint valida. Et talia ſunt votum, matrimonium, & quicunque alij contractus humani, &c. Non enim ius naturæ præcipit, vt votum, vel matrimonium factum ex metu ſit validum, ſed tantum permittit validum eſſe, quo ad vſque reſpublica aliud ordinauerit. Et idem iudicium eſt de matrimonio clandeſtino, & de matrimonio inter conſanguineos intra quartum gradum. De hac re eſt videndus Soto libro quarto, de iuſtitia, quæſtione tertia, articulo primo.

Ad rationē Scoti.

§ Ad fundamentum Scoti reſpondetur, falſum eſſe, quòd metus omnino tollat voluntarium, quamuis illud minuat admiſcendo aliquid inuoluntarij, vt docet Ariſtote. 3. Ethicorum. Ex quo factum fuit, vt Eccleſia irritet vota ex tali metu facta, quaſi non plene voluntaria: cum tamen iure naturæ eſſent valida.

Ad arg. factū pro ratione dubitandi.

§ Ad primum argumentum pro ratione dubitandi reſpondetur, quòd probat noſtram primam concluſionem, dummodo Ariſtoteles intelligatur modo à nobis explicato. Ad rationem in oppoſitum dico, falſum eſſe, quòd nullo metu poteſt homo excuſari ab obſeruantia legis diuinæ, & naturalis, quando res præcepta non eſt intrinſecè mala. Tunc enim poterit facere contra præceptum ex æquitate ipſius legiſlatoris, vt diximus latè ſupra quæſt. 62. artic. 3.

De obligatione ſimplicis promiſſionis.

§ In ſolutione ad primum, agit Diuus Thomas, de promiſsione homini facta, & de eius obligatione. In qua re quædam ſunt dubia, & quædam extra controuerſiam poſita. Vnde, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd omnis promiſsio, etiam ſimplex, obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu alicuius culpæ, ſaltem venialis. (Appello autem ſimplicem promiſsionem illam, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec aliquo iuramento firmatur. Vt cum quis ſpontaneè, & ſimplicibus verbis quidpiam amico promittit, dicés, Promitto tibi equum, &c.) *1. Dictum certum.* Probatur: Omnis homo tenetur ſuam promiſsionem veram facere ne mentiatur: ergo qui illam tranſgreſſus fuerit peccabit, ſaltem venialiter. Et confirmatur ex Diu. Thom. hic ad primum dicente, quòd ex qualibet promiſsione homo homini obligatur naturaliter. Et infra quæſtione 110. articulo tertio, ad quintum, dicit, quòd qui non facit quod promiſit, videtur infideliter agere per hoc, quòd animum mutat. Rurſus, quæcunq; promiſsio etiam ſimplex ad minus continet affirmationem, quæ niſi adimpleatur erit mendacium: ergo & peccatum. Et confirmatur: Promittere eſt dare fidem: ſed frangere fidem eſt peccatum contra ius naturæ: ergo & qui non adimplet promiſſum peccat contra ius naturæ.

2. Dictum certum.

§ Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quòd promiſsio facta homini ratione alicuius debiti præcedentis, vt ſiquis promittat puellæ eam ducere, vel ratione ſponſaliorum, vel alterius debiti, ex genere ſuo obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati mortalis. Et idem iudicium eſt de promiſsione iuramento firmata, & de alijs, quæ habuerint circunſtantias requiſitas ad ita obligandum

in fo-

in foro exteriori, vt promittens compelli poſsit ad ſui obſeruantiam. Et ratio eſt: Nam ſi iſtæ promiſsiones ex ſuo genere non obligarent ſub reatu peccati mortalis; omnis ſocietas inter homines, & amicitia, atque iuſtitia violaretur. Itaque hæc certa ſunt.

Pūctus difficultatis.

¶ Sed dubium eſt, verùm ſimplex promiſsio, qua homo ſua ſponte, & ſimplici verbo aliquid amico pollicetur, ex ſuo genere obliget ſub mortali? De qua re Caietanus infra quæſtione centeſima decima tertia, articulo primo, dubio quarto, partem tenet negatinam. Et idem affirmat in ſumma, verbo, perfidia. Et ratio illius eſt: Nam obſeruantia promiſsionis pertinet ad fidelitatem; quæ nihil aliud eſt qnam virtus veritatis, ad quam ſpectat veium dicere: ſed veritas ex ſuo genere, & ex obiecto tantum obligat ſub veniali, cùm mendacium ex obiecto tantum ſit peccatum veniale: ergo & promiſsio ſimplex ſolum obligabit ſub veniali. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Ad fidelitatem pertinet reddere verum, quod dictum eſt; ſed eiuſdem virtutis eſt veritatem dicere, & dictum verum facere: ergo obſeruantia promiſsionis pertinet ad veritatem.

Sententia Caiet. cum ſuo fundamento.

Conclus.

¶ Hoc tamen non obſtante dico, quòd ſimplex promiſsio facta homini ex ſuo genere obligat ſub mortali, niſi ex leuitate materiæ fiat veniale. Ità tenet Soto libro ſeptimo, de iuſtitia, quæſtione ſecunda, articulo primo. Et probatur: Obſeruantia promiſsionis pertinet ad iuſtitiam commutatiuam: ſed iuſtitia ex ſuo genere obligat ſub mortali: ergo & ſimplex promiſsio. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. In promiſsione non ſolum aliquid dicitur: ſed etiam aſtringitur fides, quæ, vt dicit Cicero libro primo Officiorum, non ſolum pertinet ad iuſtitiam, verum etiam eſt ipſiſsimum iuſtitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta, atque conuenta nituntur. Et confirmatur: Promiſsio facta Deo obligat ſub mortali, non ſolum inquantum eſt cultus religionis; ſed etiam inquantum eſt officium iuſtitiæ: ergo & illa, quæ facta fuerit homini. Conſequentia tenet ex paritate rationis, cum quantum ad hoc vtraque promiſsio ſit eiuſdem generis. Antecedens verò probatur: tum ex communi conſenſu omnium Doctorum: tum etiam ex illo Eccleſiaſt. capit. quinto. Diſplicet Deo infidelis, & ſtulta promiſsio: quibus verbis mortale peccatum ſignificari diximus. Item: Non reddere promiſſum eſt contra iuſtitiam: ergo peccatum mortale ex genere ſuo. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Poſtquam aliquid eſt promiſſum iam eſt debitum: ergo ad iuſtitiam ſpectat illius ſolutionem facere. Et confirmatur: Facere iniuriam proximo ex genere ſuo eſt peccatum mortale; ſed non reddere promiſſa, eſt facere iniuriam proximo, vt de ſe patet: ergo eſt peccatum mortale ex genere ſuo. Vltimò: Infidelitas conuictum humanæ ſocietatis tollit; niſi enim ſibi homines inuicem ſeruarent fidem, conuiuere nulla ratione poſſent: ergo contrariatur charitati, qua homo tanquam animal ſociabile cum alijs ſimul viuere debet, alterque alterius onera portare, vt dicit Apoſtolus ad Galat. ſexto. Atque ex conſequenti, qui facit contra huiuſmodi fidelitatem ex genere ſuo peccat mortaliter. Et ad fundamentum Caietani reſpondeo, falſum eſſe, quòd obſeruantia promiſsionis tantum pertineat ad veritatem moralem; nam etiam pertinet ad fidelitatem, qoæ eſt pars iuſtitiæ commutatiuæ. Quare non adimplere promiſſum non ſolum erit dicere mendacium, vt Caietanus affirmabat; ſed etiam erit violare iuſtitiam, nō reddendo debitum ei, cui fuit promiſſum. Sed eſt aduertendum, quòd non adimplens promiſſum ex duobus poterit excuſari à peccato, & mortali, & veniali. Primò, ſi promiſit quod de ſe erat illicitum. Nam is promittendo peccauit: & mutando propoſitum bene facit. Secundò, ſi ſunt mutatæ conditiones perſonarum, & negotiorum, vt ſi quod tibi promiſi, poſtea ſit inutile, vel nociuum. Aut, ſi promittenti ſit impoſsibile, vel pernicioſum, vt ſi promiſit pecuniam, quam poſteà ob infortunium reddere non poteſt. Aut; ſi mihi ingratitudinis ſigna dediſti. Aut denique, ſi promiſi aliquo ire, & poſteà maiora vrgent. Vnde Seneca in libro de beneficijs dicebat: Ad hoc, vt homo teneatur facere quod promiſit, requiritur, quòd omnia immutata permaneant. Alioqui nec fuit mendax in promittendo, quia promiſit quod habebat in mente, ſubintellectis debitis conditionibus. Nec fuit infidelis non adimplendo quod promiſit, quia eædem conditiones non extant. Ita tenet Diuus Thomas infra quæſtione centeſimadecima, articulo tertio, ad quintum. Caietanus hic addit aliam rationem excuſandi, ſaltem à peccato mortali, non adimplentes promiſſa, deſumptam ex loquentium abuſu. Solent enim homines vti communiter ſimplici promiſsione, quando non inten-

Ad fundamentum Caiet.

intendunt ſe obligare ad mortale. Cuius ſignum eſt, quòd ſuam promiſsionem iuramento firmare nolunt. Idque non ob reuerentiam iuramenti, ſed ne peccent mortaliter, ſi non ſeruent, arbitrantes ex ſua ſimplici promiſsione non teneri, niſi ex quadam beneuola honeſtate. Et qui tali animo promittunt, certum eſt non promittere in rebus arduis, atque adeò nec peccare mortaliter promiſſa non adimplentes. Et hinc videtur eſſe, quòd ſimplices promiſsiones parum inter homines æſtimentur.

Dubium. ¶ De eadem ſimplici promiſsione eſt aliud dubium, vtrùm facta interius in mente, aut etiam exteriùs, dummodo promittens ſit ſolus, aliquam inducat obligationem. De qua re eſt communis ſententia iuris prudentium partem tenentium negatiuam. Quam probant ex lege. 1. ff. de verborum obliga. Vbi dicitur, quod animus in mente retentus non inducit obligationem, ſed oportet, quod explicetur per verba exteriora. Et in leg. abſenti. ff. de donation. habetur, quod abſenti non poteſt fieri donatio, quia requiritur acceptatio alterius partis. *Sententia iuriſprudētium.* Diu. Thom. in articulo primo huius quæſtionis etiam videtur idem aſſerere. Nam dicit, promiſsionem, quæ ab homine fit homini, non poſſe fieri, niſi per verba, vel quæcunque exteriora ſigna. Et idem dicit in quarto, diſtinctione trigeſima octaua, quæſtione prima, articulo primo. Almaynus in quarto, diſtinctione decima quinta, quæſtione ſecunda, etiam tenet idem. Quod probat duplici argumento. Primum: Homo non poteſt per ſolum actum interiorem corpus ſuum tradere in matrimonio: ergo nec per eundem actum poterit tradere quamcunque aliam rem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Quia ſupra nullam aliam rem habet homo tantum dominium, quantum habet ſupra proprium corpus. Secundum: Ad firmitatem promiſsionis neceſſaria eſt acceptatio illius partis, cui fit promiſsio, vt habetur in iure; ſed talis acceptatio eſſe nō poteſt, niſi ei, qui debet acceptare conſtet de promiſsione, quod ſolo actu interiori fieri non poteſt: ergo promiſsio per ſolum actum interiorem facta nullam inducit obligationem.

Sententiā Soti. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenet Soto lib. 4. de iuſtitia, quæſtione 5. articulo 1. ad 1. Et quanuis lib. 7. quæſt. 2. artic. 1. ad 1. magis inclinet in oppoſitum, dicit tamen hanc partem eſſe valde probabilem. Quam *1. Argum. Soti.* & probat multis rationibus. Primò ſic: Voces ſunt ſigna conceptuum, & ſi vox obligat, eſt ratione conceptus: ergo magis obligat ipſe conceptus; atque ex conſequenti promiſsio mente facta erit obligatoria. ¶ Secundò: Si talem promiſsionem mentalem firmaret quis iuramento adhibito, nulli eſt dubium, quin ad eius adimpletionem maneret aſtrictus; idq; non niſi ratione præcedentis promiſsionis, quia iuramentum promiſſorium non obligat, niſi in virtute promiſsionis præcedentis: ergo ipſa promiſsio mentalis iam erat obligatoria. *2. Argum.* Tertiò: Si ſurdo nihil audienti aliquid verbo promittas, & ſimiliter, ſi in præſentia vnius dicas; Ego tali abſenti amico hoc promitto, promiſsio in conſcientia videretur tenere: ergo etiam ſi fiat in mente, quæ eſt promiſsio in abſentia. *3. Argum. Soti.*

1. Dictum. ¶ Cæterùm, vt quid mihi in hac re verum eſſe videatur explicem, dico primò, quòd in contractibus, ad quorum eſſentiam requiritur vtriuſque partis conſenſus, nullam obligationem inducit mentalis promiſsio; vt eſt videre in matrimonio, & in alijs contractibus emptionis, & venditionis. Cuius ratio eſt; Quia talis promiſsio non eſt ſimplex, ſed hypothetica, & mutua, ſcilicet, do, vt des; facio vt facias; promitto vt promittas. Et ſic non ſufficit mentalis, ſed requiritur ea quæ vtriq; parti, per exteriora ſigna conſtet. Ex quo infertur, quam male inferat Almaynus non obligare promiſsionem mentalem ſimplicem, ex eo, quòd mentalis de contrahendo matrimonio, & alijs huiuſmodi contractibus nō eſt obligatoria. Eſt enim argumentatio à promiſsione hypothetica ad ſimplicem. Et ſic nulla eſt conſequentia. Et per hoc patet ſolutio ad eius primum argumentum. *2. Dictum.* ¶ Dico ſecundo, quòd loquēdo de alijs ſimplicibus promiſsionibus, quæ ſuper nullo contractu fundantur, vtraque opinio eſt probabilis, propter rationes aſsignatas. Et ſic qui voluerit defendere partē affirmatiuā difficultatis propoſitæ, poterit reſpondere ad argumenta in contrariū, quòd leges allegatæ ſolum dicunt, quòd homo propter huiuſmodi donationem mentalem in iudicio conueniri non poteſt: quia ſecundum illas vſque ad acceptationem alterius partis poteſt promittens licitè reuocare donationem factam. Cum quo tamen ſtat, vt in conſcientia aſtrictus maneat. Et ſimiliter reſpondetur ad ſecundum argumētum Almayni. Acceptatio enim alterius partis tantum eſt neceſſaria reſpectu tribunalis ciuilis, & non vt in conſcientia obliget promiſsio. At verò cui magis arriſerit pars negatiua, ſicut & mihi magis arridet (propterea, quòd quandiu non eſt aliquis

quis, qui acceptet promiſſionem, nolli fit iniuria ex eo, quod à promittente reuocetur, & promiſſio, quæ obligationem inducit, ſine iniuria violari non poteſt, cùm pertineat ad iuſtitiam commutatiuam eius adimpletio, vt diximus) Reſpondebit ad primum argumentum Soti, verum eſſe, quod

Ad 1. arg. Soti. vox obligat ratione conceptus. Promiſſio enim in voce facta non obligaret niſi fieret cum animo promittendi. Cum hoc tamen ſtat, quod ad talem obligationem ſola mentalis promiſſio non ſufficiat, niſi etiam explicetur per verba, propter neceſſitatem acceptationis alterius partis. Itaque & vox & conceptus æquè concurrunt ad obligatoriam promiſsionem. Conceptus quidem, vt ſit promiſsio. Vox autem, vt ſit obligatoria. Quia ea mediante intercedit acceptatio alterius partis, ſine qua obligatio inueniri non poteſt. Et ſi quis obijciat; Quando aliquis facit promiſsionem præſentibus teſtibus, quibus iudicio legitimè probari poſſit, talis promiſsio tenet in conſcientia etiam in abſentia illius cui fit promiſsio, dummodo promittens voluerit ſe obligare., vt conſtat ex ordinationibus regalibus libro tertio, titulo octauo lege tertia. & tamen non eſt ibi, qui talem promiſsionem acceptet: ergo ad obligationem promiſsionis non eſt neceſſaria acceptatio partis; reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Quia quando adſunt teſtes, vel tabellio lex ipſa acceptat promiſsionem. Et qui ſic promittit creditur cordatè & ex conſulto promittere, velleque ſe obligare. Quod non inuenitur, quando ſolum in mente, vel ſolus profert promiſsionem.

Ad 2. arg. Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quod talis homo tenebitur adimplere promiſſum, non ratione promiſsionis, ſed ratione iuramenti. Et ad probationem dico, quod ex iuramento naſcitur obligatio adimplendi quod fuit promiſſum. Ad tertium reſpondetur, negando, quod promiſsio facta abſenti, vel ſurdo valeat, niſi adſint teſtes, iuxta diſpoſita in legibus allegatis, de acceptatione alterius partis, cui fit promiſsio. Et hæc dicta ſufficiant de ſimplici promiſsione.

¶ Circa ſolutionem ad ſecundum argumentum. Vbi Diuus Thomas dicit, quod ſi illud, quod quis vouit ex quacunque cauſa impoſsibile reddatur, debet facere quod in ſe eſt, vt ſaltem habeat promptam voluntatem faciendi quod poteſt; agendum eſt nobis de illis, quibus ſit impoſsibile votum emiſſum implere. Et cum ſint in duplici differentia: nam quidam abſque ſua culpa conſtituuntur in tali impoſsibilitate, quales ſunt illi qui religionem vouerunt, quam ſibi refragantibus monachis profiteri non eſt poſſibile; & alij qui culpabiliter talem impoſsibilitatem incurrunt, differendum erit prius de primis, & deinde de ſecundis. Vnde ad primum deuenientes, eſt primum dubium de eo, qui vouit ingredi religionem, & monachi eum admittere nolunt, ad quid teneatur? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò certum eſſe, quod qui determinatè vouit vnam religionem, ſi in ea non recipiatur non tenetur aliam adire; quia ad id non ſe obligauit per votum. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod, ſi quis in particulari vouit vnam religionem, & poſtea in ſe cognoſcit aliquod impedimentum, propter quod in ea non recipietur, vt ſi Verbi gratia, vouit intrare religionem, in qua homines ex ignobili genere non recipiuntur, & poſtea in ſe cognoſcit talem ignobilitatem, amplius ad votum non obligatur. Et ſimiliter, ſi poſtea incurrerit aliquod perpetuum morbum, vel contagioſum, propter quod à monaſterio expelleretur. Et ratio eſt: Quia nullus obligatur ad impoſsibile: & vota illa iam ſunt ſibi facta impoſsibilia. Dico tertio etiam eſſe certum, quod qui vouit religionem in communi, ita, vt intentio præcipua ipſius tantum fuerit ſe obligare ad religionem: quamuis habuerit attentationem ad hunc, vel ad illum ordinem, & ad hunc, vel ad illum locum tanquam ſibi conuenientem, ſi in illo non recipitur tenebitur alios adire, vt votum adimpleat. Et ratio eſt: Nam cum determinatio loci aut religionis in illo non ſe teneat ex parte obiecti, ſed accidentaliter ſe habeat, adhuc ea deficiente tenebitur vouens votum implere. Dico tamen, quod ſi in monaſteriis, quæ ſunt in proprio regno non recipiatur non tenebitur tranſire ad alia, quæ ſunt extra regnum. Nec ſimiliter tenebitur adire ſingula monaſteria. Sed ſat erit adire ea, ex quibus cognoſcere poterit, quod in nullo recipietur. Et ratio eſt; Nam cum votum ſit actus moralis, moraliter etiam eius obligatio erit intelligenda. Itaque hæc certa ſunt.

Dubium de eo qui vouit religionem ad quã non admittitur.

1. certum.

2. certum.

3. certum.

¶ Sed dubium eſt, vtrùm ille qui paſſus fuerit repulſam à religione, vel monaſterio, cui ſe per votum aſtrinxit, teneatur caſtitatem, & regulam, & alia illius ordinis præcepta ſeruare, quantum eſt in ſe. In quo ſimiliter eſt certum, quod ſi ille qui vouet religionem per tale votũ voluit ſe obli-

Pũctum difficultatis.

obligare ad caſtitatem. Et ad alia religionis officia, etiam ſi in illa non reciperetur, poſtquam paſſus fuerit repulſam tenebitur illa ſeruare. Et item ſi ille, qui vouit religionem habuit animum ad nihil ſe obligandi, niſi in ea reciperetur, certum eſt, quod poſtquam paſſus eſt repulſam, ad nihil obligatur. Et ſic de nullo iſtorum eſt ſermo in propoſita diſputatione; ſed tantum de illo, qui abſolutè vouit religionem. Et quidem, quod talis poſtquam paſſus fuerit repulſam teneatur ſeruare caſtitatem, & alia religionis officia quantum eſt

1. argu. in ſe, probatur hoc argumento: In voto religionis includitur caſtitas, & obſeruantia regulæ; ſicut in voto virginitatis includitur continentia: ſed mulier, quæ vouit virginitatem, ſi poſtea corrumpatur, tenetur ſeruare continentiam: ergo & qui vouit religionem ſi poſteà expellatur, tenebitur ſeruare caſtitatem, & alia religionis præcepta. Conſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex communi conſenſu omnium Doctorum, qui id affirmant cum Diuo Thoma in ſolutione ad ſecundũ. Imò eſt regula vniuerſalis, quod quando id, quod aliquis vouit, eſt factum ei impoſsibile, tenetur dare operam, vt adimpleat, ſaltem id, quod eſt in eius poteſtate.

Confirmatio. Et confirmatur: Si quis voueat dare pauperibus centum, vel ieiunare totum aduentum: ſi non poteſt omnia implere tenebitur ſaltem ad id, quod eſt ſibi poſſibile: ergo ſimiliter erit dicendum de eo, qui vouit religionem, quod tenebitur ſeruare caſtitatem ſi in monaſterio non admittatur.

2. argu. ¶ Secundo: Votum ſolenne religionis obligat ad ſingula, quæ ſeruantur in religione, vt de ſe patet; ſed obiectum voti ſimplicis eſt ipſum votum ſolenne: ergo etiam obligabit ad obſeruandum continentiam, & alia, ad quæ obligamur per votum ſolenne. Et confirmatur ex capitulo quidam, de conuerſ. coniuga. Vbi habetur, quod quidam inuita vxore intrauit monaſterium, & poſteà ipſa repetente fuit coactus ad eam redire. Dicit tamen ſummus Pontifex, quod quamuis talis ad monaſterium ratione voti, quod nullum fuit, redire non teneatur, non tamen poterit, mortua priori vxore, ad ſecundas nuptias tranſire, nec debitum petere, quod in eius poteſtate erat, & ideò quo ad hoc votum tenuit. Idem etiam dicitur in capitulo placet. eodem titulo, de quadam muliere, quæ credens ſuum maritum eſſe mortuum, habitum religionis aſſumpſit, & eo reuerſo de monaſterio fuit extracta.

Concluſ. 2. ¶ His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quod ſi aliquis vouit religionem, ad quã non admittitur, non tenetur amplius in ſeculo manens caſtitatem, aut alia religionis officia præſtare. Hæc concluſio eſt Caietani in hoc articulo, quam etiam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Si ille talis teneretur ad caſtitatem, & ad alia religionis officia, id eſſet, vel ex vi voti, quod emiſit, vel ratione repulſæ: ſed ex nullo horum obligatur: ergo. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Et primò, quod non teneatur ratione repulſæ: Nam cum illa non fuerit in eius poteſtate, nullam de nouo obligationem poterit inducere. Quòd verò nec etiam obligetur ex vi voti probatur: Nam alias ſequeretur, quod à die emiſſi voti teneretur ad caſtitatem, & ad alia religionis officia. Conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam; nullus enim dicit, quod ſi aliquis voueat ingredi religionem Carthuſienſium à die emiſſi voti teneatur ad recitandos Pſalmos, & abſtinendum à carnibus: ergo. Sequela probatur. Vnuſquiſque tenetur ſtatim à voto emiſſo ad omnia ea, quæ cadunt ſub voto: ergo ſi obſeruantia caſtitatis, & aliorum officiorum, quæ ſunt in religione cadit ſub voto illius, ſtatim poſt votum emiſſum tenebitur quiſque illa ſeruare. Et cõfirmatur: Nullus ex vi voti obligatur, niſi ad id, quod cadit ſub eius obiecto: ſed ille talis tantum vouit religionem, nõ autem caſtitatem, aut alia religionis officia: ergo ſi non recipiatur non tenebitur illam ſeruare. Item: Si quis voueat ſtatum aliquem accipere, non tenebitur ad leges illius quoadusque ipſum ſtatum ſuſcipiat, niſi forte in voto, quo ſtatum promiſit, leges aliquas illius ſpecialiter vouerit; vt qui vouit ſuſcipere ſacros ordines non tenetur officium diuinum perſoluere, & caſtitatem ſeruare, quoadusque fuerit ordinatus: ſed religio eſt quidã ſtatus: ergo qui illam vouit non tenetur ſeruare caſtitatem, aut alia religionis officia, quoadusque talem ſtatum per profeſſionẽ ſuſcipiat.

¶ Ex dictis infero primo, quod ſi ille, qui vouit religionem antequam profeſſionem emittat, cum muliere congrediatur, tantum peccabit peccato fornicationis, aut adulterij, & non erit ſacrilegus, cum non vouerit continentiam, aut caſtitatem, ſed tantũ religionẽ. *1. corollar.*

¶ Infero ſecundo, quod ſi ille, qui vouit religionem, vxorem ducat matrimonium erit validum: & poterit petere & reddere debitum, abſq; aliquo peccato, quamuis verũ ſit quod peccabit mortaliter, tam matrimonium contrahendo, quã ipſum primo conſummando, vt docet D. Tho. in 4. diſtinctio. 38. quæſtione ſecunda articulo primo. Ratio autem *2. corollar.*

propter

propter quam mortaliter peccat, dum primũ conſummat matrimonium, eſt; quia illo actu ſe impoſsibilem reddit ad votum implendum; cùm matrimonium ratum, & conſummatum per ingreſſum religionis non diſſoluatur. Cæterum, ſi ille, qui vouit caſtitatem vxorem ducat, quamuis poſsit, & teneatur debitum reddere, non tamen poteſt illud petere ſine peccato mortali, vt docet Diu. Thomas in quarto diſtinctione 38. quæſtione prima, articulo tertio, quæſtiun. ſecunda ad quartũ. Et ratio eſt: Nam, cùm ille, qui vouit caſtitatem, expreſſe promiſerit, nunquam mulierem cognoſcere, tenetur, quantum eſt in ſe, votum implere. Et ſic debitum petere non poterit.

3. Corolla. ¶ Infero tertio quod ille, qui vóuit religionem, & matrimonium contraxit, ſi poſteà vxor moriatur, rurſus tenebitur religionem intrare. Quia cum obligatio voti nõ tollatur per matrimonium, ſed tantum impediatur, ſublato impedimento, votum in ſua vi, atque obligatione manebit.

4. Corolla. ¶ Infero quarto, quod ille, qui ducit eam perſonam, quam ſcit, vel religionem vel caſtitatem vouiſſe, peccat mortaliter; quia eſt ſocius & particeps peccati alterius.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, vt reſpondeamus, aduertendũ eſt cum Caietano in præſenti, dupliciter poſſe contingere, quod mulier aliqua virginitatem voueat. Vno modo ità, vt eius intentio ſolum feratur in virginitatem, quam intendit ſeruare à prima Venere abſtinendo. Et quæ ità voueret virginitatem ſi poſteà illam ſemel amitteret, non teneretur amplius ex voto ad caſtitatem ſeruandam; quia illam nõ promiſit. Alio modo ſimpliciter & abſque vllo moderamine; ſed, vt votum ex natura ſua habet obligare. Et quæ ità voueret virginitatem, ſi illam amitteret, adhuc teneretur caſtitatem ſeruare. Nam cum hoc votum ex ſua natura ſit negatiuum, omnis voluptatis carnalis, quotieſcunque mulier contrarium faceret peccaret mortaliter. Quo ſuppoſito ad argumentum reſpondeo, negando maiorem. Falſum eſt enim, quod votum caſtitatis contineatur in voto religionis ſicut continentia continetur in virginitate. Nam virginitas includit caſtitatem promiſſam expreſſe, vel quantum ad primum actũ, vel quantum ad omnes. At verò religionis votum nulla ratione caſtitatẽ includit.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam qui vouit aliquod totum: ex conſequenti vouit ſingulas illius partes. Et ſic ſi non poteſt totum præſtare, tenebitur ſaltem præſtare partes, quantum eſt in ſe. Cæterum qui vouit religionem, nulla ratione vouet caſtitatem, aut alia religionis officia quoadusque ſolenniter profitetur.

¶ Ad ſecundum argumentum ſimiliter reſpondetur conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam per votum ſolenne explicitè vouetur caſtitas, obedientia, paupertas, & alia ſecundum regulam religionis ſeruanda, quod in voto ſimplici religionis non fit. Quare quoadusque votum ſolenne fuerit emiſſum, ad iſta in particulari ſeruandum nullus erit obligandus. *Ad 2. arg.*

¶ Ad confirmationem ex capitulo quidam, & ex capitulo placet, reſpondeo; caſus in illis capitibus expreſſos nihil facere contra noſtram concluſionem. Nam illi, de quibus ibi fit mentio, per ſolennem profeſsionem in monaſtario factam expreſſe vouerunt, ſe fore caſtos perpetuo: quod ſeruare tenebantur, quia illud promittere fuit in ſua poteſtate. At verò ille, qui vouit religionem in communi, nõn vouit expreſſe caſtitatem. Atque adeò nõ tenebitur ad illam; quoadusque per ſolenne votum in religione emiſſum, ad ipſam obligetur. *Ad confirmationem.*

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, verùm ſaltem in voto non nubendi includatur votum caſtitatis. Quod eſt quærere, vtrùm mulier, quæ vouit non nubere, ità teneatur ſeruare caſtitatem, vt ſi fornicetur peccet duplici peccato, vno fornicationis, altero ſacrilegij? *Quæſtio.*

Ad quam quæſtionem breuiter reſpondeo, negatiuè cum Magiſtro Soto in 4. d. 38. q. 2. artic. 1. & cum Nauarro in Manuali capitulo 12. num. 43. & cum Syluestro verbo. votum. 4. §. 4. Et ratio eſt: Quia hoc votum tantum habet pro obiecto non ducere virum, nec opponere obſtaculum religioni, ſi eam ſumere velit; & ſic non obligat ad caſtitatem ſeruandã. Ex quo infero poſſe Epiſcopũ in hoc voto diſpenſare, cum non ſit caſtitatis, nec reſeruatum ſummo Pontifici. Et in voto non reſeruato Epiſcopus ex rationabili cauſa poteſt diſpenſare, vt docent Soto, atque Sylueſter locis citatis, & Antoninus 2. p. tit. 11. c. 2. §. 1. & Angelus, verbo. votũ. q. 4. Imo dico, quod quilibet idoneus cõfeſſor per bullam cruciatæ poterit in eo diſpenſare: Cũ nec ſit reſeruatum Pontifici nec in bulla excipiatur. Siquis etiã quærat, vtrũ mulier, quæ vouit nõ nubere, vt licentius luxurietur, teneatur votũ adimplere, dico huiuſmodi difficultatem diffiniendam eſſe iuxta ea, quæ diximus articulo ſecundo huius quæſtionis agẽtes de votis emiſsis propter malum finẽ. Nã ſi licentius luxuriari, quod eſt malus fi- *Reſponſio.*

nis, in illo voto intentus; eſt finis eius boni quod dicitur voueri, aut etiam ipſius voti, tale votum erit nullum, nec obligatoriū, vt pote quod de re illicita eſt emiſſum. Si autem licentiùs luxuriari ſolum fuerit finis applicationis voluntatis ad vouendum, votum erit validum, & obligatorium, cum verè ſit de meliori bono, nempe, non nubere, nec ille malus finis inficit obiectum ipſius voti, vt eo loco diximus.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm qui vouit ingredi religionem, & in ea non admittitur, quia neſcit Grāmaticam, aut aliud officium, propter quod inter profeſſos laicos recipiatur, teneatur Grāmaticam, vel aliud officium addiſcere, vt ſic votum adimpleat? Et videtur pars affirmatiua vera. Nam vt dicit Diuus Thomas hic ad ſecundum, ſi illud, quod quis vouit, ex quacunque cauſa impoſsibile reddatur, debet facere quod in ſe eſt, vt ſaltem habeat promptam voluntatem faciendi quod poteſt. Certum eſt autem, quod ille, qui ob defectum Grammaticæ, aut alicuius officij in monaſterio non admittitur, potens eſt dare operam, vt illa addiſcat, vt ſic recipiatur. Ego tamen ad hoc ſub diſtinctione reſpondendum cenſeo. *Sententia autoris.* Quod ſi ille, qui votum religionis emiſit, propoſuit illius eſſe ordinis, qui ſacris initiantur, bona fide credens non requiri ſcire Grammaticam, ſi id poſteà ab ipſo requiratur, nec tenetur addiſcere Grammaticam, ſi alias non admittitur; nec etiam tenetur habitum laicorum ſuſcipere, ſed omnino manet voto abſolutus. Et ratio eſt: quia ignorantia ipſum excuſat, quæ facit, vt votum fuerit inuoluntarium. Et ſimiliter qui vouit intrare ordinem laicorum credens non eſſe neceſſarium ſcire aliquod officium, non tenetur addiſcere illud, vt admittatur; præſertim ſi fuerit ſcitu difficile propter eandem rationem. Cæterùm qui abſolutè vouit religionem, non ignorans eſſe neceſſariam Grammaticam ad habitus ſuſceptionem, procul dubio tenebitur, vel Grammaticam addiſcere, vel habitum laicorum ſuſcipere, vt voto ſatisfaciat, propter rationem hic à Diuo Thoma adductam. Vtrùm autem ille, qui determinatè vouit vnum monaſterium intrare, poſtquam ſemel paſſus eſt repulſam, teneatur aliud tempus expectare, & in eo iterum tentare an ad habitum recipiatur, maiorem in ſe continet difficultatem. *De eo qui ſemel expellitur à religione quam vouit.* Et videtur pars affirmatiua vera. Nam duodecim horæ ſunt in die, vt dicit Chriſtus Ioan. 11. & quod modo monachi non fecerunt, re poſteà melius perſpecta facere poterunt. Eo vel maximè, quod fortè ſunt alij monachi à præcedentibus in monaſterio, qui meliori ſpiritu ducti velint eum in eorum ſocietatem admittere. Hoc tamen non obſtante, dico cum Caietano in præſenti, quod ſi talis vouens repellitur vſque ad aliquod tempus expectare tenetur, quia non ſimpliciter eſt repulſus. Cæterum ſi ſimpliciter fuerit refutatus non tenebitur ampliùs expectare, ſed omnino liber manebit à voto. Quare, quamuis poſteà monachi velint eum recipere ad ingreſſum religionis, nō tenebitur. Et ratio eſt: Quia quādo duorum voluntas requiritur ad aliquem contractum, vno eorum renuente, alter liber manet ab obligatione contrahendi.

De eo qui non ſolū vouit religionem ingredi ſed in ea profiteri. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ille, qui vouit non ſolum ingredi religionem, ſed etiam in ea perſeuerare, & profiteri, poſsit ab illa exire in anno probationis, antequam profeſsionem emittat? Ad quod breuiter reſpondeo, quod ſi ille bona fide religionem ingrediatur, & in ea permanens experimento diſcat, eam ſibi non conuenire, poterit ab ea exire; abſolutuſque manebit à voti obligatione. Ita tenet Soto libro ſeptimo, de Iuſtitia, quæſtione ſecunda, articulo primo. Et ratio eſt: Nam idem eſt vouere religionem abſolutè, & vouere profiteri: cùm votum religionis ſit intelligendum ſecundum ius diuinum, quod præcipit, vt qui vouit religionem eam ingrediatur, & profiteatur. Cæterùm, quia hoc ius diuinum per humanum eſt interpretatum, ità, vt intelligatur dummodo per annum experiri poſsit, vtrùm ille ſtatus ſibi conueniat, nec ne (ad hoc enim datur annus probationis,) fit, vt hæc conditio ſemper ſit intelligenda in voto religionis. Et ſic, quamuis quis voueat perpetuò perſeuerare, poterit à monaſterio exire, ſi intra annum probationis inuenerit bona fide, illum ſtatum ſibi non expedire. *Quæſtio.* Et ſi quis quærat, vtrùm ſaltem iſte manens in ſeculo teneatur caſtitatem ſeruare? Magiſter Soto vbi ſupra non diſtinguit iſtum caſum à præcedentibus; ſed reputat eundem. Quia niſi quis voueat ingredi religionem cum animo ſtatim exeundi à monaſterio, quod votum vanum eſſet, quicumque religionis votum emittit, intelligit perſeuerare. Et ſic qui perſeuerantiā addit, nihil nouæ illi obligationis accumulat. Caietanus tamen aliter ſentit, exiſtimans, nō eſſe idem vouere religionem abſolute, & vouere illam vſque ad profeſsionem. Sed ſiue diſtinguantur hi caſus, ſiue non, eadem eſt ratio de vtroque, ſecundum vtrumque doctorem. *Reſponſio.* Et ſic dico ex mente illorum, talē hominem

nem non teneri ad caſtitatem ſeruandam. Et ratio Caietani eſt: Quia materia immediata, & proxima iſtius voti, eſt profiteri religionem. Materia autem mediata, & remota eſt obedire, pauperem eſſe, & caſtitatem ſeruare. Si ergo ſic vouens excuſatur ab impletione voti, propter impedimentum ſuperueniens, quo ad materiam proximam, & immediatam; multo magis excuſabitur quo ad remotam, & mediatam. Cum mediatum & immediatum, primarium, & ſecundarium ſemper ſic ſe habeant, quod ſecundarium ſequitur naturam primarij, & mediatum naturam immediati. Quod autem profeſsio ſit immediata materia illius voti, & obedire atque caſtè viuere ſint materia remota, patet ex eo, quod directè & ſine aliquo medio attingit religionem. In obedientiam verò, & caſtitatem non fertur, niſi media profeſsione, cuius ſunt materia. Quare, ſi votum non obligat quo ad immediatum obiectum, nec etiam obligabit quo ad mediatum. Vide Caietanum; quamuis nimis prolixè loquatur.

Dubium de eo qui propter incorrigibilitatem expellitur à monaſterio.

¶ Hucuſque diximus de eo, qui citra ſuam culpam impoſsibilitatem incurrit votũ adimplendi. Supereſt vt dicamus de illo qui ſua culpa votũ ſibi fecit impoſsibile. Et primum de eo, qui poſt emiſſum votum ſolenne à religione expellitur propter ſuam incorrigibilitatem, vtrum ſit tutus in conſcientia, & ad quid teneatur? Ad cuius explicationem

1. dictum.

dico primo, quod qui ità expellitur à monaſterio abſolutus manet à voto obedientiæ, & paupertatis, & ab obligatione dicendi officium diuinum, niſi fuerit in ſacris conſtitutus, & à ieiunijs, & alijs religioni annexis. Non tamen manet abſolutus à voto caſtitatis. Probo ſingulas partes. Et primò, quod maneat abſolutus ab obedientia; nam prælati, quibus illam debebat, eam reiecerunt. Quod verò maneat abſolutus à voto paupertatis, patet; quia ille iam amplius non alitur à monaſterio; & ſic poterit bona habere, quibus alatur; & ſuſtentetur. Quod autem non teneatur dicere officium diuinum, nec alia religionis officia ſeruare, probatur; Quia hæc non promiſit expreſſe, neque ad illa tenebatur, niſi ratione religionis, à qua eſt excluſus. Quod tandem teneatur caſtitatem ſeruare, probo: Nam illam expreſſe vouit; nec eſt aliquod inconueniens: ſed valde conueniens, quod eam in ſeculo ſeruet.

2. dictum.

Dico ſecundo, quod qui ità fuerit à monaſterio expulſus, tenetur ſuam vitam emendare, & ad monaſterium redire. Quamdiuque per illum ſteterit, quominus ruſus admittatur non manet tutus in conſcientia. Probatur: Ille ſua malitia, atque culpa eſt cauſa, ne votum religionis, quod emiſit poſsit adimplere: ergo quandiu in illa perſeuerauerit non erit tutus in conſcientia. Probo conſequentiam: Nam malitia, & culpa nulli debent patrocinari.

3. dictum.

Dico tertio, quod ſi ille, qui à monaſterio fuit expulſus, poſteà correcta vita redeat, vt admittatur, & monachi nolint illum admittere, deinceps manet tutus in conſcientia. Probatur: Nam adimpletio voti iam eſt illi facta impoſsibilis ſine ſua culpa.

4. dictum.

Dico quarto, quod ſi ille, qui ſic expellitur à religione, antequam profeſsionem feciſſet, vouerat voto ſimplici religionem in genere, probabile eſt, quod teneatur aliam religionem intrare, ſi non admittatur in illa, à qua fuit expulſus. Probatur: Nam ille, qui vouit religionem in genere, ſi in vna non admittitur, tenetur aliam inquirere, vt ſupra diximus; & talis eſt ille, qui poſt votum ſolenne in vna religione emiſſum ab ea expellitur. Dixi tamen, hoc eſſe probabile; quia oppoſita ſententia etiam poteſt ſuſtineri. Et ratio eſt: Quia cum per votum ſolenne ceſſent vota ſimplicia prius facta, vt infra videbimus, etiam videtur probabile, quod ceſſet illius voti ſimplicis obligatio. Probabilior tamen eſt prima ſententia.

De tempore quo debent vota adimpleri.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum agit Diuus Thomas de tempore, quo quis tenetur votum adimplere. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primò, tripliciter poſſe contingere, quod aliquis votum emittat. Vno modo determinando tempus adimpletionis. Secundo modo ſub conditione, vt cum quis promittit aliquid facere, ſi hoc, vel illud acciderit. Tertio modo abſolutè nullum determinando tempus.

Dupliciter poteſt determinari tempus in voto.

¶ Secundo eſt aduertendum, dupliciter poſſe contingere, quod homo aliquid voueat, tempus determinando. Vno modo ità, vt tempus ipſum ſe habeat tanquam pars obiecti ipſius voti. Vt cum quis vouet ieiunare vigiliã alicuius ſancti ex ipſius deuotione. Alio modo ità, vt tempus non ſit pars obiecti, ſed tantum ſe habeat tanquam determinatiuum executionis ipſius voti. Vt ſi quis voueat ingredi religionem poſt annum elapſum. Tunc enim temporis determinatio non cadit ſub voti obiecto, ſed tantum religio, & tempus ſe habet vt determinatiuum executionis ipſius voti.

Votum conditionale poteſt fieri dupliciter.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod votum conditionale etiam poteſt fieri dupliciter. Vno modo abſolutè. Et eſt quando conditio tantum ſe habet, vt conditio. Vt

cum quis vouet teligionem, vel ieiuniumſi ſalutem à Deo conſequatur. Alio modo vt conditio non tantum ſit conditio, ſed etiam pœna, quam ſibi vouens præſcribit, vt rem, quam exoſam habet, effugiat. Vt ſi quis voueat non murmurare; & ſi contrarium fecerit ieiunare in pane, & aqua in illa die. Diciturque hoc votum pœ-

1. Dictum nale. His poſitis dico primò, certum eſſe, quod quicunque vouerit aliquid facere tempus determinando; ſiue tale votum ſit abſolutum, ſiue conditionale, tenetur intra illud tempus votum adimplere. Et ſi contrarium fecerit reus erit fracti voti. Probatur: Obligatio voti eſt ex intentione vouentis: ergo ſi vouens intendit votum adimplere intra certum tempus, & id non facit peccabit morta-

2. Dictum. liter. Dico ſecundo, quod ſi determinatio temporis ſe tenet ex parte obiecti, quamuis vouens peccet mortaliter, non adimplendo votum tempore ſtatuto; eo tamen elapſo non tenetur amplius ad voti ſolutionem. Probatur: Non exiſtente voti obiecto ceſſat ipſius voti obligatio: ſed poſt elapſum tempus, quod cadit in materia voti non exiſtit voti obiectum: ergo ceſſat ipſius obligatio. Vnde ſi quis voueat ex deuotione alicuius ſancti, eius vigiliam ieiunare; ſi id non faciat peccabit mortaliter non tamen tenebitur alio die

3. Dictum ieiunare. Dico tertio, quod ſi temporis determinatio tantum ſe habet tanquam determinatiuum executionis voti, & vouens tempore ſtatuto non adimplet votum; non ſolum peccat mortaliter; verumetiam poſt illud tempus elapſum adhuc tenebitur votum adimplere. Et ratio eſt: Nam obiectum, & materia voti ſemper manet eadem. Quare, ſi quis voueat ingredi religionem intra certum tempus; & id non faciat, non ſolum peccat mortaliter, verumetiam manet

4. Dictum voto aſtrictus. Dico quarto, quod quicunque emittens votum conditionatum, ſiue illud ſit pœnale, ſiue non, poſita conditione tenetur ad voti ſolutionem. Et ratio eſt: Nam tunc intentio vouentis fuit ſe obligare ad votum. Eſt tamen aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter votum abſolutè conditionale, & votum pœnale. Nam votum abſolutè conditionale, ſi eſt de religione, vel de caſtitate, vel de peregrinatione in Hieruſalem, aut in Romam aut in Diuum Iacobum, etiam ante adimpletam conditionem, non poteſt diſpenſari, niſi à ſummo Pontifice, qui horum quinque votorum diſpenſationem ſibi reſeruat, vt conſtat ex extrauaganti. Et ſi Dominici gregis, ſecunda de pœnitenti. & remiſſion. Cæterùm, ſi votum eſt pœnale, ante adimpletam conditionem poterit diſpenſari per epiſcopum. Et ratio eſt; quia tunc talis directè non vouet caſtitatem, nec religionem; ſed tantum non facere id, quod exoſum habet, ſcilicet, non ludere, vel non murmurare, quod vt adimpleat pœnam ſibi impoſuit. Vtrùm autem tale votum pœnale poſt adimpletam conditionem poſsit ab Epiſcopo diſpenſari, varietate opinionum diſputatur à Theologis. Soto tenet partem negatiuam. Cæterum contraria eſt probabilior, vt videbimus articulo vltimo huius quæſtio-

nis. Vltimò dico, quod quotieſcũque aliquis quidquã vouit abſolutè, nullum determinando tempus, tenetur ſtatim votum adimplere, iuxta illud Deuteronomij 23. Cum votum voueris Domino Deo tuo, non moreris reddere &c. Cum hoc tamen eſt verum, quod ſi bona fide differat ſolutionem credens in hoc non peccare, nullum peccatum committet. Et ſi dubius eſt, vtrum peccet nec ne ꝥ ſtandum erit arbitrio confeſſarij docti atque prudentis. Qui penſatis omnibus circunſtantijs tam temporis, quam perſonæ, quid faciendum ſit iudicabit, cùm alia conuenientior ratio aſsignari non poſ- *Vlt. dictũ.*

ſit. Caietanus in præſenti dat regulam ad cognoſcendum tempus executionis horum votorum, ex conſcientia ipſius vouentis deſumptam. Et dicit, quod ſi conſcientia ſibi dictat, quod expectare annum, vel duos annos, non eſt contra votum, non tardat illud reddere. Poterit autem ipſe vouens hoc examinare, & cognoſcere tripliciter. Nam primò, ſi recordatus ſui voti non illi remordet conſcientia, quod non adimpleuit illud, vel non adimplet, ſignum eſt, quod non intendit ſe obligare intra illud tempus. Secundo, ſi in ſingulis promiſsis non conſueuit ſe obligare, niſi ad longum tempus, ſignum etiam eſt, quod per huiuſmodi votum non ſe voluit obligare ad ſtatim illud ſoluendum, ſed pro tempore, quo cætera promiſſa adimplere ſolet. Tertiò; Quia multa tempora, ſunt tempora commoda ſecundum veritatem, quæ tamen ſecundum morem vouentis non reputantur commoda, & ipſe intendebat de tempore commodo in idiomate ſuo, commoditas conſideranda erit ſecundum morem, & conſuetudinem ipſius vouentis. Quod & explicat Syluester verbo. votum. ſecundo. §. tertio. Dicens, quod tunc tenetur vouens implere votum ſuum quando commodè facere poteſt, aſsignato ei tempore, in quo ad id diſponatur, ſecundum arbitrium viri prudẽtis. Nã *Sententia Caietani.*

quando

quando procraſtinat ex negligentia notabili, eſt in mora adimplendi votum. Si verò procraſtinat ſpe maioris commoditatis, vel quia ſine magna negligentia eſt oblitus occupationis cauſa, vel ratione paruitatis materiæ, non erit cenſendus eſſe in mora adimplendi voti, ſaltim culpabiliter. Hæc omnia vera ſunt, ſed modus, quo à nobis hæc difficultas fuit explicata longe facilior eſt, & in quo minus ineſt dubitationis. Relinquendo, ſcilicet, ea, quæ dubia ſunt arbitrio, atque iudicio prudentis confeſſarij.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm expediat aliquid vouere.*

3. contr. G. 138.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd non expediat aliquid vouere. Non enim alicui expedit vt priuet ſe bono quod ei Deus donauit. Sed libertas eſt vnum de maximis bonis quæ homini Deus dedit, qua videtur priuari per neceſsitatẽ quam votum imponit: ergo nõ videtur expediẽs homini quòd aliquid voueat.

2 ¶ Præterea, Nullus debet ſe periculis inijcere. Sed quicunque vouet ſe periculo inijcit: quia quod ante votum ſine periculo poterat præterire, ſi non ſeruatur poſt votum, periculoſum eſt. Vnde Auguſt * dicit in epiſtola ad Armentarium & Paulinam: Quia iam vouiſti, iam te obſtrinxiſti, aliud facere tibi non licet Non talis eris, ſi non feceris quod vouiſti: qualis manſiſſes ſi nihil tale vouiſſes: minor enim tunc eſſes, nõ peior. Modo autem tanto (quod abſit) miſerior, ſi fidem Deo fregeris, quanto beatior, ſi perſolueris: ergo non expedit aliquid vouere.

Epi. 45. nõ multum remotè à fin. to. 2.

3 ¶ Præterea, Apoſtolus dicit 1. ad Corin. 4. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Sed nõ legitur neque Chriſtum aliquid vouiſſe, nec Apoſtolos: ergo videtur quòd non expediat aliquid vouere.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur in Pſal 75. Vouete, & reddite Domino Deo veſtro.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictũ eſt, votum eſt promiſſio Deo facta. Alia autẽ ratione promittitur aliquid homini, & alia ratione Deo. Homini quidem promittimus aliquid propter eius vtilitatem, cui vtile eſt & quod ei aliquid exhibeamus, & quòd eũ de futura exhibitione priùs certificemus. Sed promiſsionem Deo facimus, non propter eius vtilitatẽ, ſed propter noſtram. Vnde Auguſt. * dicit in prædicta epiſtola, Benignus exactor eſt, & non egenus, & qui non creſcat ex redditis, ſed in ſe creſcere faciat redditores. Et ſicut id quod damus Deo non eſt ei vtile, ſed nobis, quia quod ei redditur, redditori additur, vt Auguſtinus ibidem * dicit, ita etiam promiſsio qua Deo aliquid vouemus, non cedit in eius vtilitatem, qui à nobis certificari non indiget: ſed ad vtilitatem noſtram in quantũ vouẽdo voluntatẽ noſtrã immobiliter firmamus ad id quod expedit facere. Et ideo expediens eſt vouere.

Ar. 1. & 2.

Epiſt 45. poſt med. illius to. 2.

Eadem epi. 45. à med. to. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, quòd ſicut non poſſe peccare non diminuit libertatem, ita etiam neceſsitas firmatæ voluntatis in bonum, non diminuit libertatẽ, vt patet in Deo & in beatis. Et talis eſt neceſsitas voti ſimilitudinem quandam habens cum confirmatione beatorum. Vnde Auguſtinus * dicit in eadem epiſtola, quòd felix neceſsitas eſt quæ in meliora compellit.

Eadem epi. 45. non remotè à fine to. 2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod quando periculum naſcitur ex ipſo facto, tunc factum illud non eſt expediens, puta, quòd aliquis per põtem ruinoſum tranſeat, fluuium Sed ſi periculum immineat ex hoc quòd homo deficit ab illo facto, non deſinit propter hoc eſſe expediens. Sicut expediens eſt aſcendere equum, quamuis periculum immineat cadenti de equo, alioquin oporteret ab omnibus bonis ceſſare, quæ etiam per accidẽs ex aliquo euẽtu poſſunt eſſe periculoſa. Vnde dicitur Eccleſiaſticæ vndecimo Qui obſeruat vẽtum, nõ ſeminat, & qui conſiderat nubes, nunquam metet. Periculum autẽ vouenti non imminet ex ipſo voto, ſed ex culpa hominis qui voluntatẽ mutat tranſ-

tranſgrediens votum. Vnde Auguſtinus * dicit in eadem epiſtola, Non te vouiſſe pœniteant, imò gaude iam tibi ſic non licere quod cum tuo detrimento licuiſſet.

Epi.45. nõ remotè à fi. to.2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Chriſto, ſecundum ſe non competebat vouere, tum quia Deus erat, tũ etiam quia inquantum homo habebat firmatam voluntatem in bono, quaſi comprehẽſor exiſtens, quamuis per quandam ſimilitudinem ex perſona eius dicatur in Pſalm * 65. ſecundum gloſſam, Vota mea reddam in conſpectu timentium eum. Loquitur autem de corpore ſuo quod eſt Eccleſia. Apoſtoli autẽ intelliguntur vouiſſe pertinentia ad perfectionis ſtatum, quando Chriſtum relictis omnibus ſunt ſecuti.

Pſa.21.eſt Aug.ibidẽ.

S V M M A   T E X T V S.

CONcluſio huius articuli eſt affirmatiua. Quam probat D.Tho. in argumento, ſed cõtra ex illo Pſalmi; Vouete, & reddite Domino Deo veſtro &c. Et in corpore articuli hac ratione: Votum eſt promiſsio facta Deo: ſed promiſsio facta Deo cedit in vtilitatem eius, qui vouet. ergo expediẽs eſt aliquid vouere. Cõſequẽtia cũ maiori eſt nota, & minor probatur ex differentia, quæ eſt inter promiſsionem factã homini, & illam, quæ fit Deo. Prior enim cedit in vtilitatem eius, cui fit promiſsio; & poſterior in vtilitatem eius, qui vouit, vt docet D. Auguſt.

E X P L I C A T I O   A R T I C V L I.

ARticulus præſens de vtilitate voti inquirit, vt deciſio quæſtioois & articuli titulus reſtantur. Et ſic expedire io propoſito idem eſt ac vtile eſſe. In qua ſignificatione dicitur in euangelio: Expedit vobis, vt vnus homo moriatur. &c. Quare ſenſus concluſionis à D. Thoma poſitæ erit, qood expedit, hoc eſt, eſt valde vtile hominibus, quod vota Deo emittant de rebus, quas facere nõ eſt in præcepto. Et ad hunc modum intellecta cooclofio eſt certa & de fide tenenda. Quam latè probat Guido Carmelita de erroribos Pſeudoapoſtolorum capitulo 7. Roſenſis contra Lutherum articulo 16. & 17. Clitoueus lib.1.& 3. Antelutheri. Echius in Enchiridio capitulo 8.& 18. Vvaldenſis de doctrioa antiquæ fidei libro 3. capitulo 20. articulo 2. D. Thom. opuſculo 17. capi. 11.& 12. Et opuſculo 18. capitulo 12. Caſtro de hæreſibus. verbo. votum. Soto libro ſeptimo de iuſtitia quæſtione 1. ar. 1. De qua etiam nos aliqua diximus arti. 1. huius quæſtionis ſtatim in principio.

A R T I C V L V S   V.

¶ *Vtrum votum ſit actus latriæ ſiue religionis.*

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd votũ nõ ſit actus latriæ ſiue religionis. Omne enim opus virtutis cadit ſub voto. Sed ad eandem virtutem pertinere videtur promittere aliquid, & facere illud, ergo votum pertinet ad quamlibet virtutẽ, & non ſpecialiter ad religionem.

Inf q.189. ar.2.co.Et 3.contra c. 138.Et op. 17.ca. 12. & opuſcu. 18.c.3.

2 ¶ Præterea, Secundum * Tullium ad religionem pertinet cultum, & cæremoniã Deo offerre. Sed ille qui vouet nondũ aliquid Deo offert, ſed ſolũ promittit, ergo votũ nõ eſt actus religionis.

Li.2.de inuen. in fol. 4.ante finem libri.

3 ¶ Præterea, Cultus religionis nõ debet exhiberi niſi Deo. Sed votum non ſolum fit Deo, ſed etiam ſanctis & prælatis, quibus religioſi profitentes obedientiam vouent, ergo votum non eſt religionis actus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Iſaiæ decimonono. Colent eum in hoſtijs & muneribus & vota vouebũt Domino, & ſoluent. Sed colere Deum eſt propriè religionis ſiue latriæ, ergo votum eſt actus latriæ ſiue religionis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra * dictũ eſt, opus virtutis ad religionẽ ſeu latriã, pertinet per modũ imperij, ſecundũ quòd ad diuinã reuerẽtiam ordinatur, quod eſt proprius finis latriæ. Ordinare autẽ alios actus in ſuũ finẽ, pertinet ad virtutẽ imperantẽ, nõ ad virtutes imperatas. Et ideo ipſa ordinatio actuũ cuiuſcunq; virtutis in ſeruitiũ Dei, eſt proprius actus latriæ. Manifeſtum eſt autẽ ex * prædictis, quòd votũ eſt quædam promiſsio Deo facta, & quòd promiſsio nihil eſt aliud, quam ordinatio quædam eius, quod promittitur in eum cui promittitur. Vnde votũ eſt ordinatio quædam eorum quæ quis vouet in diuinum cultum ſeu obſequium. Et ſic patet quòd vouere propriè eſt actus latriæ ſeu religionis.

Q.81.ar.7 & ar.1.ad 1.

Ar.1.& 2.

¶ Ad

¶ Ad Primvm ergo dicendnm, illud quod cadit ſub voto, quandoque eſt actus alterius virtutis, ſicut ieiunare, & continentiam ſeruare, quandoque vero eſt actus religionis, ſicut ſacrificium offerre, vel orare. Vtrorumque tamen promiſsio Deo facta ad religionem pertinet, ratione iam * dicta. *Incorp. ar.* Vnde patet quòd votorum quoddam pertinet ad religionem, ratione ſolius promiſsionis Deo factæ, quæ eſt eſſentia voti, quandoque etiam ratione rei promiſſæ, quæ eſt voti materia.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui promittit, inquantum ſe obligat ad dandum, iam quodammodo dat, ſicut dicitur fieri aliquid cum fit cauſa eius, quia effectus virtute continetur in cauſa. Et inde eſt quod non ſolum danti, ſed etiam promittenti gratiæ aguntur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd votum ſoli Deo fit, ſed promiſsio etiam poteſt fieri homini. Et ipſa promiſsio boni quæ fit homini, poteſt cadere ſub voto, inquantum eſt quoddam opus virtuoſum. Et per hunc modum intelligendum eſt votum, quo quis vouet aliquid ſanctis vel prælatis, vt ipſa promiſsio facta ſanctis vel prælatis cadat ſub voto materialiter, inquantum ſcilicet homo vouet Deo ſe impleturum quod ſanctis vel prælatis promittit.

Svmma Textvs.

Conclusio eſt affirmatiua. Quam probat D.Thom. in argumento, ſed contrà, ex illo Eſai. 19. Colent eum in hoſtijs, & muneribus, & vota vouebūt Domino, & ſoluent: ſed colere eſt actus religionis: ergo & vouere. Et in corpore articuli hac ratione: Votum eſt ordiuatio eorum, quæ quis vouet in diuinum cultum, atq; obſequium: ſed ordinare aliquid in cultum diuinum pertinet ad religionem: ergo & votum. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Votum eſt promiſsio facta Deo: ſed promiſsio nihil aliud eſt, quam ordinare id quod promittitur in illum, cui fit promiſsio: ergo.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli aduertendum eſt, dupliciter poſſe cōtingere, quod aliquis actus ſtudioſus ſit ab aliqua virtute. Vno modo elicitiuè, alio modo imperatiuè. Ille actus dicitur eſſe elicitus ab aliqua virtute, qui ſub formali obiecto illius continetur. Quomodo etiam dicimus nos, illos actus eſſe elicitiuè ab aliqua potentia, qui ſub ratione formali obiecti illius continentur. Vt viſio dicitur eſſe elicitiuè à potentia viſiua, quia color, ad quem viſio tendit, ſub ratione formali obiecti potentiæ viſiuę continetur. Et ſimiliter credere eſt actus fidei, &c. Ille autem actus dicitur eſſe imperatiuè ab aliqua virtute, qui elicitur per imperiū vnius virtutis mouentis, & ordinantis aliam in ſuū finem. Vt ieiunium, quod fit propter amorem Dei, dicitur eſſe imperatiuè à charitate: quia ea mouet temperantiam ad ieiunādum propter finem charitatis. Quando ergo quęrimus, vtrùm votum ſit actus religionis, non quærimus, vtrùm ſit imperatiuè ab illa: ſed vtrum ſit elicitiuè. Quod item ſeruandum erit quotieſcunque D. Thom. & Ariſtot. abſolutè quærunt de actibus alicuius virtutis, vtrùm ſint ab illa, necne? Et ſic ſenſus concluſionis eſt, quod votum eſt actus elicitus à virtute religionis. Sed contra eam eſt argumentum: Votum eſt actus intellectus, cum ſit eſſentialiter promiſsio: religio autem eſt habitus pertinens ad voluntatem: ergo votum non poteſt eſſe elicitiuè à religione. *Argumentum cōtra concluſionē D.Tho.* Ad hoc argumentum Caietanus ſupra q.81. art. 1. & 4. reſpondet, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. *Solutio Caietani.* Dicit enim, quod quamuis verum ſit, quod inter potentias, vna non poteſt elicere actum alterius, bene tamē poteſt fieri, quod habitus exiſtens in vna potentia alterius potentiæ actum eliciat. Et ratio eſt: Nam cum potentia ad ſubſtātiam actus concurrat in genere naturæ: neceſſario debet eſſe intrinſeca ipſi actui: & ſic non poteſt elicere, niſi proprium actum, cui tantum eſt intrinſeca. Cæterum habitus non concurrit ad producendam ſubſtantiam actus: ſed tantum modum & qualitatem illius: qualitas autem eſt quid extrinſecū. Et ſic fieri poterit, quod ab habitu in alia potentia exiſtente producatur. Quo modo votum ab habitu religionis in voluntate exiſtente elicitur. Sed quoniam multis non placet dicere, quod habitus in potentijs exiſtentes ſolum quantum ad modum, & non quantum ad ſubſtantiam actus producunt, quod in præſenti diſputare non vacat: *Alia ſolutio.* aliter reſpondeo ad argumentum; quod vouere, & orare, quæ pertinent ad intellectum, dicuntur eſſe elicitiuè à virtute religionis, quæ eſt in intellectu. Quia religio nulla alia media virtute indiget ad illos actus eliciendos: ſed ipſa per ſe ſufficit: quamuis

egeat diuerſa potentia ab illa,in qua eſt ſub iectiuè. Præterquam,quod cum vouere,atq; orare contineantur in ratione formali obiecti religionis: (ordinantur enim immediatè huiuſmodi actus in cultum diuinum,qui eſt obiectum religionis)neceſſario debemus dicere,quod elicitiuè ſunt à virtute religionis, quamuis per diſtinctam potentiam producantur. Sicut & reſtituere, qui eſt actus extrinſecus, & iudicare, qui eſt actus intellectus,dicuntur eſſe elicitiuè à iuſtitia,quæ eſt in voluntate, quia vterque actus intrinſece, clauditur in ratione formali obiecti iuſtitię: quod eſt facere æquale.

Argumentum cōtra proceſſum literæ.

¶ Proceſſus D.Thom. in iſto articulo eſt, Ex eo,quod votum eſt promiſsio facta Deo: & promittere nihil aliud eſt, quam ordinare id,quod promittitur,in illum,cui fit promiſſio, colligit, quod votum eſt actus religionis, cuius eſt ordinare res in diuinum cultū. Sed contra hoc eſt argumentum: Ordinare, & referre aliquid in Deum non ſolùm virtuti religionis: ſed etiam charitati,& huic pręcipuè competit, cuius finis & obiectum eſt Deus : ergo ex eo, quod votum eſt promiſſio, cuius eſt ordinare id , quod promittitur in illum, cui fit promiſsio, non magis colligitur,quod vouere eſt actus religionis,quam quod eſt actus charitatis.

Reſponſio Caietani.

¶ Reſpondetur tamen cum Caietano in præſenti, quod quia ſermo rei, & non res ſermoni ſubijci debet, & in vnaquaq; re ſermones ſunt intelligendi ſecundum ſubiectam materiam,non eſt faciendā vis in verbis,quando cōſtat de rebus. Conſtat autem, quod quidquid Deo promittimus, promittimus ſub ratione reuerentiæ, quoniam promittimus, vt offerendum Deo. Diuina autem reuerentia certum eſt, quod pertinet ad Dei cultum, atque adeo ad religionem, cuius eſt diuinum cultum reſpicere. Et ſic de primo ad vltimum, votum pertinet ad religionem. Itaque non infertur, quod votum pertinet ad religionem ex eo, quod vouere eſt ordinare,& referre aliquid in Deum: ſed ex eo,quod eſt offerre aliquid Deo, ad eius cultum & reuerentiam, quod propriè pertinet ad religionem. Hoc enim eſt diſcriminis inter charitatē,& religionem, quod charitas refert opera in Deum tanquā in finem. Ieiunamus enim, & oramus propter Deum,tanquam propter finem. At verò religio non refert opera in Deum, tanquam in finem, nec ſub forma finis, ſed ſub forma illius,cui aliquid offertur,in eius cultum, & reuerentiam. Oriturq; huiuſmodi diſcrimen ex eo, quod charitas habet Deum pro obiecto,tanquam rem amatam, hoc eſt, rem, cui bonum in communi volumus, & nolumus malum. At verò religio tanquam id,cui reueremur, & obſequimur nos noſtraque illi cultu offerentes. Quia ergo votum non ſolùm ordinatur in Deum, ſed etiam in eius cultum, & reuerentiam, non ad charitatem, ſed ad religionem dicitur pertinere.

Diſcrimen inter charitatem & religionem

¶ Doctrina D.Tho.in ſolutione ad 1.argumentum eſt valde notanda. Conſiſtit autem in hoc, quod quamuis verum ſit,quod materia voti interdum pertineat ad religionem:vt cū quis vouet orare aut ſacrificare,& interdū ad alias virtutes:vt cū quis vouet ieiunare,aut continentiam ſeruare:ipſa tamen promiſsio Deo facta ſemper pertinet ad religionem, ab illaque elicitur. Itaque votum interdum eſt actus religionis,ſolū ratione formæ:quia ipſa promiſsio elicitur à religione.Interdum autem ratione formæ,& ratione materiæ,vt quando actus promiſsi ab eadem etiam virtute eliciuntur.

Dubium.

Sed conſurgit ex hoc non leue dubium: vtrū ſemper,quod homo frangit aliquod votum, peccet duplex peccatum. Vnum contra ſpecialem virtutem: à qua talis actus elicitur. Et alterum contra religionem:per quam Deo fuit oblatus. Verbi gratia, vouet quis ieiunare in die ſabbathi, & non ieiunat, dubium eſt, vtrùm illius voti tranſgreſsio duas culpas includat:vnam contra continentiam:& alteram contra religionem?

Argumentum.

Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Frangens ieiunium ab Eccleſia præceptum peccat duplex peccatum. Vnum contra ſobrietatem ſeu abſtinētiam,in qua actus ille per Eccleſiæ præceptum fuit cōſtitutus: & alterum contra obedientiam, vt communiter dicunt Doctores:ergo & qui frangit ieiunium,quod ipſe vouit,peccat etiam duplici peccato; vno cōtra temperantiam, in qua actus ille per proprium votum fuit conſtitutus:& altero contra religionem. Nam cum votum ſit veluti quædam lex particularis, quam vouēs ſibi præſcribit,quemadmodum lex humana præcipiens ieiunare eſt ſufficiēs conſtituere actum illum in materia temperantiæ, ſic etiam & proprium votum.

Votum & præceptum partim differunt & partim conueniunt.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò cum Caietano in pręſenti,quod præceptum legis, atq; proprium votum,partim conueniunt, & partim differunt.Conueniunt quidem in hoc,quod tam materia præcepti,quā materia voti eſt actus alicuius virtutis.Præcipit enim lex,quę ſunt iuſtitiæ, manſuetudinis & temperantiæ, &c. ſicut & votum eadem promittit. Differunt autem in hoc, quod materia præcepti eſt actus neceſſarius ad virtutem, & ſine quo virtus ſaluari non poteſt: ſiue iſta neceſsitas ſit ex natura actus abſolutè, vt contingit in hono-

honoratiooe parentum,ſine qua pietas ſtare nõ poteſt,& in furto & homicidio,&c.com quibus virtus non inuenitur. Siue ex poſitione legis, vt contiogit in carnali coniunctione cum conſangoineis, vel affinibus in ſecundo,& alijs gradibus.Eſt enim huiuſmodi abſtinentia neceſſaria ad caſtitatem, non ex natura actus,& virtutis,vt patet ex ſanctis antiquorum matrimonijs in talibus gradibus:ſed ex legis determinatiooe.Et ſimile eſt de ieiunio reſpectu abſtinentiæ,& de extractione homicidæ ab Eccleſia,reſpectu ſacrilegij, & alijs huiuſmodi. Cæterum materia voti, ſcilicet, ieionare in ſabbatho eſt actus ſupererogationis, nec ex voto fit neceſſarius ad virtutem temperantiæ. Non enim reſpicit votum virtutem illam,vt finem, ſicut lex cuius eſt facere homines virtnoſos, ſed fit ex voto talis actus neceſſarius ad virtutem religionis, qnia eo ipſo,quod aſſumitur, vt materia voti fit neceſſarius reſpectu operantis, & reſpectu religionis,cuius eſt vouere & reddere vota, & non eſt factus neceſſatius reſpectu illius virtotis,cuius eſt ieiunare,puta,abſtinentiæ.

Promiſsio facta homini eſt actus fidei.

¶ Secundo eſt aduertendum, qood ſicut promiſsio facta Deo eſt actus religionis: ita etiam promiſsio facta homini eſt actus fidei, quæ eſt virtus moralis. Eiuſdem enim virtutis eſt promittere, & reddere promiſſum. Et fides, vt dicunt Tullius & D. Auguſtin. eſt, qua dicta finnt. Actus ergo fidei eſt promittere homini, ſicut eſt actus religionis promittere Deo.

Explicatio difficultatis.

¶ His conſtitutis ad propoſitam difficultatem reſpondetur ſub diſtinctiooe,ſcilicet, quod qnãdo actus ille, qui voto, vt materia ſubſternitur,eſt cõſtitutus in genere virtutis per aliquam legem,ſiue diuinam, ſiue naturalem ſiue humanam, congeminatur peccatum io eins tranſgreſsione. Quando autem ſolum cooſtituitur in genere virtutis per votum, oon eſt duplex peccatum, ſed vnum. Verbi gratia, vouiſti honorare parentes, aut confiteri,aot ieiunare quadrageſimam, qnia iam ſecluſo voto, illa opera erant ſiogularũ virtutum,ſi tranſgrediaris votum duplex peccatum committis: vnum contta illam virtutem, cuius actnm vouiſti: & alterum contra religionem, ad quam pertinet violata promiſsio. Si autem vouiſti ieinoare vigiliam Corporis Chriſti:quamnis per tuum votom opus illud fuerit conſtitutum in genere abſtinentiæ:quia tamen antea non erat obligatorium,in fractione illius voti non committitur duplex peccatum, ſed vnom tantum. Et ſi puellæ dotem promiſiſti:& cum iam ſis id id aſtrictus humana fide, eandem pollicitationem religionis voto confirmes,tunc effracta fides duplex erit peccatum: vnom contra humanam promiſsionem pertinẽs ad iniuſtitiam:alterum contra religionem. Et ad argumentum in principio factum reſpondeo primo,quidquid ſit de antecedenti,negando conſequentiam. Nam,quia ieiunium ab Eccleſia præceptum per ſe,ſecluſo voto, pertinet ad materiam temperantiæ, ſi poſteà de illo votum emittatur, & tranſgrediatur, duplex erit peccatum: vnum contra illam virtntem:& alterum cõtra religionem. Tamen, quia ieiunium votiuum non eſt materia neceſſaria temperantiæ,qui illud frangit,ſolum peccat contra religionem,ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, negando antecedens. Falſum eſt enim, quod qui frangit ieiunium ab Eccleſia præceptũ,peccat duplex peccatum: vnum contra ſobrietatem,ſeo abſtinentiam, in qua actus ille per Eccleſiæ preceptum fuit conſtitutus:& alternm contra obedientiam. Nam,quia præceptum illud poſitiuum ſubſternit actum ieiunij virtuti abſtinentiæ tanquam neceſſarium ad illam:qui frangit illud peccat cootra abſtinentiam:& non contra obedientiam formaliter:oiſi adſit contemptus. Et eadem ratione, quia votum ſubſternit actum ieiunij virtuti religionis, tanquam neceſſarium ad illam: qui frangit ieiunium votiuum,peccat cootra religionem,& non contra temperantiam formaliter: niſi fortè adſit golæ ſuperfluitas temperantiæ oppoſita.

Ad argumentum.

Qualiter fiant vota ſanctis.

¶ In ſolntione ad tertium argumentum agit D.Thom.de votis factis ſanctis. Et dicit qnod ea ratione poſſunt dici vota emitti ſanctis,qua promiſsio facta illis, & prælatis cadit ſub voto materialiter, quatenns, ſcilicet, homo vouet Deo ſe impleturum quod ſanctis, & prælatis promittit. Itaque ſanctis, atq; prælatis ſolum intelligantur factæ promiſsiones, quarum obſeruantia pertinet ad fidelitatem,& votũ pertinens ad religionem ſolum fit Deo. Quamuis materia huius voti, poſsit eſſe promiſsio homini facta, inquantum eſt quoddam opos virtuoſum. Sed contra hoc eſt argumentum deſumptum ex modo profitendi religioſis,& omnibus alijs hominibos communi, qui expreſſe dicunt ſe promittere Deo, & Beatæ Virgini, & Beato Auguſtino,vel Franciſco & prælato obediẽtiam,&c. & Diuo Iacobo peregrinationem, & alia huiuſmodi. Quibus verbis ſignificatur formaliter fieri vota prælatis, ac ſanctis, & non ſolum Deo contra doctrinam à D.Tho. traditam. Sed, vt huic difficultati ſatisfaciamus,adoertendum eſt,quod quia ſancti ſunt medij inter Deum & homines, & medium vtriuſ-

vtriuſque extremi naturam ſapit: idcirco diuerſa de ſanctis ſanciuntur in propoſito. Nam ſi cõſiderentur ſancti, vt homines, ſeu creaturæ rationales, capaces ſecundum ſe honoris & obedientiæ: ſic promiſsiones, quæ eis fiunt non ſunt vota: ſed poſſunt eſſe materia voti. Et in hoc conueniunt ſancti cum hominibus viatoribus. Et ſic conſiderat eos D.Thom. in hac ſolutione. Loquiturque de illis ex ea parte, qua diſtinguuntur à Deo. Et verum dicit. Cæterùm, ſi conſiderentur ſancti, vt ſunt Dij participatiuè: imò, vt in eis eſt, & honoratur Deus, ſic promiſsiones eis factæ, ſunt vota, quoniam Deo in ipſis fiunt. Et quoniam votum ſonat promiſsionem factam Deo: ideò cùm abſolutè quis vouet ſancto alicui intelligendus eſt vouere Deo in illo ſancto. Sicut, & qui blaſphemat aliquem ſanctũ intelligitur blaſphemare Deũ in illo ſancto. Eſt enim blaſphemia ſolius Dei: ſicut & ſoli Deo vota emittimus. Nec obſtat, quod vouere eſt actus latriæ, ſeu religionis. Quoniam eiuſdem virtutis actus eſt vouere, & orare. Et tamen conſtat ex dictis, quod oramus ſanctos in ordine ad Deum: & eodem modo poſſumus illis vota emittere: & eadem ratio eſt de prælatis, ſi conſiderentur quatenus in eis eſt Deus ſecundum dignitatis participationem & poteſtatem, quam habent, ſecundum quam gerunt vicem illius. Huicque conſiderationi conſonat modus profitendi à religioſis obſeruatus, quando dicunt: Promitto Deo, & Beatæ Mariæ, & Beato Auguſtino, &c. Et per hæc patet ſolutio ad argumentum.

ARTICVLVS VI.

¶ *Vtrùm magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quàm ſine voto.*

Inf.q.189. ar.2.co. Et 3.q.28.ar. 4.co. Et 3. contra ca. 138.& op. 17.c.12.et opuſc.18. cap.13. Li.2.c.14 in princ.& eſt ca.vlti. lib.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ſine voto, quàm cum voto. Dicit enim Proſper * in ſecundo de vita contemplatiua, Sic abſtinere vel ieiunare debemus, vt non nos neceſsitati ieiunandi ſubdamus, ne iam non deuoti, ſed inuiti rem voluntariam faciamus. Sed ille qui vouet ieiunium, ſubdit ſe neceſsitati ieiunandi, ergo melius eſſet ſi ieiunaret ſine voto.

2 ¶ Præterea, Apoſtol. dicit 2. Corinth. 9. Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo non ex triſtitia, aut ex neceſsitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Sed quidam ea quæ vouent ex triſtitia faciunt. Et hoc videtur procedere ex neceſsitate quam votum imponit, quia neceſsitas contriſtans eſt, vt dicitur * quinto Metaph. ergo melius eſt aliquid facere ſine voto, quàm cum voto. *Lib.5.tex. 6.tom.3.*

3 ¶ Præterea, Votum neceſſarium eſt ad hoc quòd firmetur voluntas hominis ad rem quam vouet, vt ſuprà * habitum eſt. Sed non poteſt firmari melius voluntas ad aliquid faciendum, quàm cum actu facit illud: ergo non melius eſt facere aliquid cum voto, quam ſine voto. *Art.4. huius quæſt.*

¶ SED CONTRA eſt, quod ſuper illud Pſalm.75. Vouete & reddite, dicit gloſ. Vouere voluntati conſulitur. Sed conſilium non eſt niſi de meliori bono, ergo melius eſt facere aliquod melius opus ex voto, quàm ſine voto, quia qui facit ſine voto, implet tantum vnũ conſilium, ſcilicet de faciendo, qui autem facit cum voto implet duo conſilia, ſcilicet & vouendo & faciendo.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd triplici ratione facere idem opus cum voto eſt melius, & magis meritorium, quàm facere ſine voto. Primò quidem, quia vouere ſicut * dictum eſt, eſt actus latriæ quæ eſt præcipua inter virtutes morales. Nobilioris autem virtutis eſt opus melius & magis meritorium, vnde actus inferioris virtutis eſt melior, & magis meritorius ex hoc, quòd imperatur à ſuperiori virtute, cuius actus fit per imperium, ſicut actus fidei vel ſpei melior eſt ſi imperetur à charitate. Et ideo actus aliarum virtutum moralium, puta ieiunare, quod eſt actus abſtinentiæ, & continere, quod eſt actus caſtitatis, ſunt meliora & magis meritoria ſi fiant ex voto, quia ſic iam pertinẽt ad diuinum cultum, quaſi quædam Dei ſacrificia. Vnde * Auguſtinus dicit in libro de Virginitate, quòd neq; ipſa virginitas, quia virginitas eſt, ſed quia Deo dedicata eſt honoratur, quã fouet & conſeruat continentia pietatis. Secundò,

Ar. præce. — *Ca.8 circa princ.to.6.*

cundò, quia ille qui vouet aliquid & facit, plus ſe Deo ſubijcit, quàm ille qui ſolum facit. Subijcit enim ſe Deo non ſolum quantum ad actum, ſed etiam quantum ad poteſtatem, quia de cætero non poteſt aliud facere, ſicut plus daret homini qui daret ei arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum, vt dicit * Anſelmus in libro de Similitudinibus. *Capi. 14.* Et inde eſt quod etiã promittentibus gratiæ aguntur, vt di- ctum * eſt. *Ar. præc. ad 2.* Tertio, quia per votum immobiliter volũtas firmatur in bonum. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bonum, pertinet ad perfectionem virtutis, vt patet * per Philoſophũ in ſecundo Ethicor. *Li. 2. ca. 4. tomo 5.* Sicut etiam peccare mẽte obſtinata, aggrauat peccatum, & dicitur peccatum in Spiritum ſanctum, vt ſupra * dictum eſt. *Q. 14. ar. 1.*

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd autoritas illa eſt intelligenda de neceſſitate coactionis, quæ inuoluntarium cauſat, & deuotionem excludit. Vnde ſignanter dicit. Ne iam non deuoti, ſed inuiti rem voluntariam faciamus. Neceſsitas autem voti per immobilitatem fit voluntatis, vnde & voluntatem confirmat, & deuotionem auget; & ideo ratio non ſequitur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod neceſsitas coactionis, inquantum eſt contraria voluntati, triſtitiam cauſat ſecundum * Philoſophum. *Loco citato in argum.* Neceſsitas autem voti in his qui ſunt bene diſpoſiti, inquantum voluntatem cõfirmat, non cauſat triſtitiam, ſed gaudium. Vnde Auguſtin. * dicit in Epiſtola ad Armentarium & Paulinam, *Epi. 45. nō remotè à fine, tom. 2.* Non te vouiſſe pœniteat, imò gaude iam tibi ſic nõ licere, quod cum tuo detrimento licuiſſet. Si tamen ipſum opus ſecundum ſe conſideratum, triſte & inuoluntarium redderetur poſt votum, dum tamen remaneat voluntas votum implendi, adhuc eſt magis meritorium, quam ſi fieret ſine voto, quia impletio voti eſt actus religionis, quæ eſt potior virtus quam abſtinentia, cuius actus eſt ieiunare.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui facit aliquid ſine voto habet immobilem voluntatem reſpectu illius operis ſingularis quod facit, & tunc quando facit, non autem manet voluntas eius omnino firmata in futurum, ſicut vouentis qui ſuam voluntatem obligauit ad aliquid faciendum, & antequam faceret illud ſingulare opus, & fortaſſe ad pluries faciendum.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione affirmatiua: Quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio Gloſſę dicentis ſuper Pſalm. 75. quòd vouere voluntati conſulitur. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima eſt: Ille actus eſt nobilior, & magis meritorius, qui proficiſcitur à nobiliori virtute: ſed religio à qua votum procedit eſt nobilior virtus, quam aliæ: ergo magis meritorium, atque laudabile erit facere aliquid ex voto, quam ex alia virtute. Secunda ratio: Ille actus eſt nobilior, & magis meritorius, quo homo Deo ſe magis ſubijcit: ſed quando homo aliquid facit ex voto, Deo ſe magis ſubijcit, quàm ſi ſine voto faciat: ergo magis laudabiliter, & meritoriè operatur. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Nam qui facit aliquid ex voto, ſubijcit ſe Deo: nõ ſolum quantum ad actũ: ſed etiam quantum ad poteſtatem: cùm de cætero non poſsit non facere, quod promiſit. Tertia ratio: Ille, qui operatur ex voto operatur ex maiori animi firmitate: ergo magis meritoriè. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Nam per votum voluntas in bono confirmatur.

Explicatio Articvli.

COncluſio huius articuli eſt de fide tenenda. Quam latè probant Doctores adducti in artic. 4. præſertim D. Thom. opuſculo. 17. cap. 11. & 12. & opuſculo. 18. capi. 12. Et confirmatur ex communi conſenſu Eccleſiæ, quæ ſuos fideles ad vouendum hortatur. Quod nulla ratione faceret, niſi opera ex voto facta laudabiliora, & magis meritoria eſſent, quam quæ fiunt ſine voto. Quare D. Hieronymus pertractans illud Threnorum capit. 3. *D. Hieronymus.* Bonum eſt viro, cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua: in hunc modum dicebat: Militum ergo Chriſti perfectio eſt, ſtatim mentem habere à cunctis terrenis negotijs,

negotij;,& tumultu ſeculi, iuxta illud Apoſtoli: Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus,& cætera: eamque quantum humana imbecillitas ſinit, feſtinat vnire cum Chriſto. Quam quidem ſpeciem conuerſationis boni eremitæ & monachi, qui voto monaſticæ diſciplinæ obligati ſunt, imitari contendunt. Sed rara eſt & paucisſimis dono Dei hæc perfectio conceſſa. Is enim verè & non ex parte perfectus eſt, qui & in eremo ſqualorem ſolitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate ſuſtentat. Et ideò in vtraque profeſsione per omnia conſummationem inuenire difficile eſt; Quia nec anachorita contemptum, ac priuationem materialium rerum, nec cœnobita theoricam ad integrum poteſt aſſequi puritatem. Sed tamen quantum ſuperexcellat ſerenitas tranquillæ vitæ turbulétiam ſecularis conuerſationis nouit, qui hanc expertus eſt. Et dominicum iudicium in Euangelio, Dominus inter duas mulieres cernit, ad Martham dicens: Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Hęc Hieronymus. In quibus verbis multa ſunt notatu digna. Primum, quod tépore D. Hieronymi monachi ſe voto aſtringebãt. Quod tamen Eraſmus pertinacisſime negat in pleriſque ſuis operibus, præſertim in vita Hieronymi, quam ipſe ſcripſit. Secundum, quod talis monachorum vita voto obligata, eſt bona, & ad imitationem perfectionis Chriſtianæ. Tertium, quod hæc monachorum vita præferenda eſt vitæ aliorum, qui ſecularibus miſcentur negotijs. Et hoc eſt quod noſtro propoſito deſeruit, & quod etiam Eraſmus negare non erubeſcit. Sed, vt apertius Eraſmum, & alios monaſticæ profeſsionis hoſtes de impudentisſimo mendacio conuincam, aliom teſtem multo Hieronymo vetuſtiorem proferam. Diuum, ſcilicet, Dionyſium Pauli diſcipulum, qui in libro Eccleſiaſticæ Hierarchiæ capit. 6. ritum conſecrationis, profeſsioniſque monaſticæ, qualis ab Apoſtolis inſtitutus tũc ſeruabatur in Eccleſia, deſcribens ſic ait: Porro purgandorum omnium excelſior & ſublimior eſt ordo monachorum ſacra diſpoſitio, aut ſancta diſtinctio: Expiatione omni, tota virtute, atque ex actisſima ſuarum operationũ caſtitate mundata. Inde diuini duces noſtri appellationibus eos ſacris dignati ſunt, partim Therapeutas, id eſt, cultores, à ſincero Dei famulatu, & cultu, partim monachos, ab indiuidua, & ſingulari vita vni Deo intenta, appellantes, tanquam quæ ſanctis complicationibus, aut cõuolutionibus inſeparabiliũ, illos ipſos

Elegans teſtimonium D.Dionyſij

in diuinam, & Deo gratam vnitatem promoueant. Quapropter & perficiẽtem eis donauit gratiam diuina ſanctio, & quadã eos conſecratiua inuocatione dignata eſt. Deinde formam illius conſecratiuæ inuocationis, & monaſticę profeſsionis deſcribẽs ait: Stat quidem ſacerdos ante ſacrum altare monaſticam imprecationem pſallens. Ille autem poſt ſacerdotem aſtat: nõ vtrumque ponens genu, non alterum, non habens impoſita ſacra eloquia capiti. Verum ſacerdoti tantum aſtans, myſticam ſuper illum inuocationem perſequenti. Qua finita ſacerdos ad eum accedens interrogat primum, an renunciet diuiſibilibus omnibus, non ſolum conuerſatione, ſed etiam phantaſijs eorumdẽ. Deinde perfectisſimam ei vitam exponit, illud apertè conteſtans, oportere illum medio lõge antecedere. Vbi verò ille hæc omnia intente promiſerit, conſignans eum ſigno crucis ſacerdos tõdet, trinas diuinæ beatitudinis perſonas inclamans, exutumq; omni veſte aliam induit. Et cum ſanctis illis, qui ipſum aſtãt, viris, ipſum ſalutans, diuinorum myſteriorum participẽ facit. Hactenus D. Dionyſius. In quibus verbis duo præcipuè notare licet. Primum eſt, quod monachi tunc profeſsionem per voti promiſsionẽ faciebant. Quod manifeſtè oſtẽdit cum dicit: Vbi verò ille hæc omnia intentè promiſerit, &c. Et ſic non ſolum tempore D. Hieronymi: ſed multò ante, ſcilicet, in ipſis Eccleſiæ primordijs monachi ſe voto Domino obligabant, promittentes, rerum diuiſibilium hoc eſt, rerum terrenarum, quæ à nobis per mortem diuiduntur, & ſeparantur, renunciationem. Secundum, quod vita monaſtica, in qua ſoli Deo vacatur, & curis ſecularibus renunciatur, eſt omnibus alijs excellẽtior, & ſublimior. Idem etiã probatur ex D. Grego. homi. 20 ſuper Ezechielẽ, in hunc modum dicẽte: Hoc inter ſacrificium, & holocauſtum diſtat, quod omne holocauſtũ ſacrificium eſt, ſed nõ omne ſacrificiũ holocauſtum. In ſacrificio enim pars pecudis, in holocauſto verò totum pecus offerri conſueuit. Vnde & holocauſtũ Latina lingua totum incenſum dicitur. Penſemus ergo, quid eſt ſacrificium, quid holocauſtũ. Cum enim quis ſuũ aliquid Deo vouit, & aliquid non vouit ſacrificiũ eſt. Cum verò omne, quod habet, omnẽ quod viuit, omne quod ſapit, omnipotenti Deo vouerit, holocauſtũ eſt. Nã ſunt quidã, qui adhuc mente in mundo retinentur: ſed tamen ex poſſeſsis rebus ſubſidia egentibus miniſtrant: oppreſſos defendere feſtinant. Iſti in bonis, quæ faciunt, ſacrificium offerunt: quia aliquid de actione ſua Deo immolant: & aliquid ſibimetipſis reſeruant.

D.Gregor.

Et ſunt

Et ſunt quidam hic, qui nihil ſibimetipſis reſeruant, ſed ſenſum, linguam, vitam, atq; ſubſtantiam, quá acceperunt, omnipotenti Deo immolant. Quid iſti, niſi holocauſtum Domino offerunt? Imò magis holocauſtum fiunt. Iſraeliticus enim populus primû ſacrificium in Ægypto obtulit: ſecundum verò in eremo. Qui ita adhuc mentem habet in ſeculo, ſed boni iam aliquid operatur, Deo ſacrificium obtulit in Ægypto. Qui verò præſens ſeculum deſerit, & agit bona, quę valet, quaſi iam Ægypto derelicta, ſacrificium præbet in eremo: quia repulſo ſtrepitu deſideriorum carnalium in mentis ſuæ quiete, atque ſolitudine Deo immolat quidquid operatur. Quamuis ergo ſicut dictum eſt ſacrificium ſit etiam holocauſtum, maius tamen eſt holocauſtum ſacrificio: quia mente, quæ huius mundi delectatione non premitur, totum in omnipotentis Dei ſacrificio incéditur, quod habetur. Hucuſque D. Gregorius. In cuius verbis eſt etiam ponderandû, quod ait maius eſſe holocauſtum ſacrificio: maiuſque fuiſſe ſacrificium eremi, quam ſacrificium Ægypti. Quaſi ſignificans monachos, qui ex toto negauerunt volútatem ſuam, ſe totos in profeſsione Deo per votum obedientiæ immolantes, feciſſe holocauſtum. Atque adeó conuincitur eadem lege eorum votum eſſe ſacrificium eremi, & ex conſequenti melius, quam opus à ſecularibus liberę factû, quod eſt ſacrificium Ægypti. Poterit etiam valere ad efficaciſsimam probationem huius veritatis, videre, quod beatiſsima Virgo Maria, quam laudabiliora & magis meritoria opera feciſſe, nullus eſt qui ambigat, cum virginitatem & caſtitatem libere ſeruare potuiſſet, ad illam tamen voto ſe voluit aſtringere. Quod manifeſte teſtantur verba illa, quæ ipſam Angelo nuſcianti conceptionem filij Dei, reſpondiſſe dicit D. Lucas cap. 1. Quomodo fiet: quoniam virum non cognoſco? Illa enim negatio verbo præſentis temporis adiuncta, non ſic accipienda eſt, vt ſolum neget actum præſentis temporis: ſed vt dicat votum de negatione actus in poſterum. Alioqui nulla ſubeſſet dubitationis cauſa, & ſine occaſione quęſiuiſſe videretur. Vt enim mulier, quæ nunquam antea virum cognouit, in poſterum concipiat, non eſt quid difficile, nec illa duo, vel in ſpecie pugnant inter ſeſe. At vero votum de perpetua virginitate, & concipere, velut ex diametro repugnare videntur, niſi miraculum intercedat. Ideoq; merito quærit: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum nô cognoſco? Hoc eſt nunquam me virum cognituram ſpopondi. Et quod hic ſit verus, & germanus illius literæ

Beatiſsimá virgo vouit virginitatem.

ſenſus teſtantur D. Bernardus homilia. 4. ſuper Miſſus eſt. Beda in homilia eiuſdem Euangelij. Et D. Auguſtinus in libro de ſancta virginitate cap. 4. vbi de Virgine Deipara loquens, ſic ait: Ipſa quoq; virginitas eius gratior & acceptior: quia non eam conceptus Chriſtus viro violaturo, quam conſeruauerat, ipſe præripuit, ſed priuſquam conciperetur iam Deo dicatam, de qua naſceretur, elegit. Hoc indicant verba, quæ ſibi fœtum annuncianti Angelo Maria reddidit: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? Quod profecto non diceret, niſi Deo virginitatem anteà vouiſſet. Sed quia hoc Iſraelitarum mores adhuc recuſabant, deſponſata eſt viro iuſto, non violenter ablaturo: ſed potius contra violentos, cuſtodituro, quod illa iá vouerat. Hæc Auguſtinus: Simile etiam votum credûtur emiſiſſe Apoſtoli, de paupertate ſeruanda, quando derelictis omnibus ſequuti ſunt Chriſtum, vt affirmat D. Auguſtinus lib. 17. de ciuitate. cap. 4. in hunc modum dicens: Dixerant enim potentes illi: Ecce nos dimiſimus omnia, & ſequuti ſumus te. Hoc votum potentiſsimi vouerant. Sed vnde hoc illis, niſi ab illo, de quo dictum eſt: Dans votum vouenti? Demum ne amplius de hac re côtendamus audiamus Eccleſiæ diffinitionem. Concilium enim Toletanum 4. capi. 49. ſuorum decretorum, ſic inquit: Clerici, qui monachorû propoſitum appetunt: quia meliorem vitam ſequi cupiunt, liberos eis ab Epiſcopo in monaſterijs largiri oportet ingreſſus, nec interdici propoſitum illorum, qui ad contemplationis deſiderium tranſire nituntur. Hæc concilium. Ex cuius determinatione hoc colligimus, quod monachorum vita eſt perfectior, quam aliorum ſecularium. Nec hoc aliunde prouenit, quam ex voto, quod emiſerunt, quod maiorem perfectionem, maiuſque meritum illorum operibus tribuit.

Apoſtoli emiſerunt votum de paupertate ſeruanda.

¶ Contra iſtam veritatem obijciunt hæretici quam plurima argumenta. Sed quoniam illa inania ſunt, nec multum habent difficultatis, conſultò à me prætermittuntur. Et ſolum reſpondebo vni, quod facit Lutherus, deſumpto ex libertate Chriſtiana, cui ipſe conſuetudinem vouendi repugnare affirmat, ſub his verbis: Monaſticæ profeſsionis vota repugnant veritati Euangelicæ, ſeu Chriſtianæ, quæ non ſolum eſt ea libertas in ſpiritu regnans, qua ſoluitur conſcientia ab operibus, ſed etiam qua ſublata ſunt vniuerſa hominum mandata, & quidquid in externis cæremonijs ſeruari poteſt, vt ſunt omnes cibi, omnes veſtes, omnes perſonæ, omnes guſtus, omnia loca, omnia vaſa, omnes dies,

Argumentum Lutheri.

dies, vt ea liceat obſeruare, & non obſeruare: quandiu, vbi, & quomodo, quando & quoties placuerit, aut res ipſa obtulerit, & omnino quidquid non eſt mandati diuini abrogatum, & libertate donatum eſt. At vouendi inſtitutum, nonne miſerrimè humanum eſt? Nonne ſitum eſt in raſura, veſte, cibo, potu, diebus, locis, geſtibus, & alijs cæremonijs? Et paucis interpoſitis colligit: Sunt itaq; vota monaſtica contra libertatẽ Euangelicam, & diuinis mandatis omnino prohibita. Eſtque votorum inſtitutum ſeruilis hominum doctrina, nequaquam tolerãda. Hęc impius Lutherus. Cuius verba ita copioſe referre volui, quia in eis totius ſuæ falſæ doctrinæ baſim & fundamentum aperit. Sub fuco enim & nomine libertatis Chriſtianæ effrænatam omnium vitiorum licentiam hominibus prædicans, & indulgens illis quidquid facere liberet, dummodo crederent ſe per miſericordiam Dei fore ſaluos; tantam hominum multitudinem ad ſe traxit, quantam apud Germaniam Angliam, & alias nobiliſsimas prouincias, ab Eccleſiæ veritate diſceſsiſſe, compertum eſt. Cum tamen vitiorum licentia, quam Lutherus libertatem Chriſtianam vocat, peſsima, & omnium maxima ſeruitus ſit, dicente Chriſto apud Ioannẽ cap. 8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Eſt etiam falſum quod ait, libertatem Chriſtianam in hoc ſitam eſſe, vt nullis hominum mandatis obedire teneamur. Nam hac ratione oporteret fateri, nullum eſſe in Chriſtiana religione Magiſtratum, nullum Regem, nullum Principem, nullum Ducem; periretque ſic omne regnum, omniſq; reſpublica: quod non ſolùm ſacris literis & Eccleſiæ determinationibus, verumetiam rationi naturali aduerſatur, vt in materia de Eccleſia primo tomo q. 1. arti. 10. late oſtendimus. Eſt etiam falſum, quod ait Lutherus, votorum obligationem eſſe ex inſtituto humano. Fateor quidem votum ipſum ex humana voluntate pendere, & non ex præcepto diuino, Deus enim non præcipit, ſed tantum conſulit nobis, vt aliquid illi voueamus. Cæterum poſtquam aliquid quiſpiam ſponte ſua vouit Deo: tunc iam ex præcepto diuino, & naturali obligatur ad reddendum id, quod vouit, vt diximus in præcedentibus, & in ſubſequentibus dicturi ſumus amplius, cum de voti diſpenſatione fuerit ſermo. Nõ eſt ergo votorum inſtitutum, vt Lutherus ait, ſeruilis hominum doctrina, ſed doctrina Dei dicentis: Vouete, & reddite Domino Deo veſtro. Denique falſum eſt, quod Lutherus ait, vota monaſtica eſſe diuinis mandatis prohibita. Omnia enim illa ſunt quædam Chriſti conſilia: Quæ monachi non ſolum facere, ſed ad illa per voti emiſsionem obligare ſe voluerunt. Quare omnia quæ in hac obiectione Lutherus coniungit, & falſa ſunt, & plena mendacijs, & à patre mendacij procedentia.

Reſponſio.

¶ Circa ſolutionem ad ſecundum argumentum D. Thom. occaſione illius, quod in quit ex D. Auguſtino ad Armentarium, & Paulinam: Non te vouiſſe pœniteat: Imo gaude, iam tibi ſic non licere, quod cum tuo detrimento licuiſſet: eſt dubium ex Caietano in præſenti, vtrùm pœnitere de voto emiſſo ſit peccatum mortale? Ad cuius explicationem ſuppoſito, quod pœnitentia referri poteſt, vel ad propoſitum ſeruandi promiſſum, quod eſt mutatum, & retractatum, vel ad applicationem animi ad vouendum, ita, vt qui vouit, pœniteat ſe vouiſſe, quamuis habeat firmum propoſitum adimplendi promiſſum, vel denique ad opera ipſa, quę fecit ex voto, vt cum quis pœnitet, ſe multos annos in religione vixiſſe, multaque bona opera in ea perpetraſſe, dico primo, quod qui ita pœnitet de voto, vt intendat illud non adimplere, regulariter loquendo peccat mortaliter: Probatur: quia habet intentionem peccandi mortaliter. Dixi, regulariter loquendo. Nam ſi votum ſit de re leui, cuius tranſgreſsio nõ ſit peccatum mortale, ſed tantum veniale, quod contingere poſſe diximus ſupra contra Caietanum, quamuis quis ità pœniteat de voto, vt habeat propoſitum non adimplendi illud, nõ peccabit mortaliter. Nam ſi ipſa tranſgreſsio voti non eſt peccatum mortale, nec habere propoſitum illud tranſgrediendi, mortale peccatũ erit. Dico ſecundo, quod qui ita pœnitet de voto facto, vt tamen habeat propoſitum illud adimplendi, non peccat mortaliter. Probatur: Vouere non eſt de neceſsitate ſalutis: ergo nec pœnitere vouiſſe, erit peccatum mortale, cum contra nullum præceptum ſit talis actus. Imò poterit fieri, vt tot circunſtantijs illa pœnitentia honeſtetur, vt nullum ſit peccatum. Maximè ſi ratione voti cognoſcit ſe homo impeditum ad aliquod maius bonum. Dico tertio, quod quamuis dicta pœnitẽtia voti ex genere ſuo nullum ſit peccatum, pœnitere tamen de votis religionis, vel caſtitatis, vel alijs ita magnis, ſemper eſt peccatum veniale graue. Et ratio eſt: Quia, regulariter loquendo, nunquam poteſt dari cauſa ſufficiens, propter quam melius eſſet iſta vota non emiſiſſe. De alijs autem votis non ita magnis, pœnitere, regulariter loquendo, vel non eſt peccatum, ſi ſufficiens cauſa pœnitendi adſit, vel tantum eſt peccatum, veniale leue, ſi talis cauſa non adſit.

Dubiũ circa ſolutionem ad 2. D. Tho.

1. Dictum.

2. dictum.

3. dictum.

4. argumẽ. adſit. Dico quarto, quod opus factum ex voto cum illa triſtitia & pœnitudine, dummodo adſit propoſitum adimplendi, adhuc eſt magis meritorium, quam ſi non fieret ex voto. Ita tenet D. Thom. expreſſe in ſolutione ad 2. & infra quæſt. 180. art. 3. & in ſumma, verbo. cogitatio. Ex quo ſequitur, quod quātitas meriti nō ſemper eſt penſanda ex quantitate charitatis. Fieri enim poterit, vt opus ex æquali charitate factum, ſit magis meritorium, quam aliud: ſi modò illud fiat ex voto. Vt ieiunium factum ex voto, eſt magis meritorium, quam illud, quod non fit ex voto, quamuis ab æquali charitate vtrumque procedat. *Vltimum dictum.* Dico vltimò, quod pœnitere de voto, quantum ad opera, quæ quis fecit, aliquando eſt peccatum mortale, & aliquando veniale: & aliquando nullum eſt peccatum. Quod vt intelligatur aduertendum eſt, iſtam pœnitentiam dupliciter poſſe contingere. Vno modo ita, vt quis doleat de bonis factis ex voto, adhuc voto præſuppoſito: hoc eſt, pœnitet ſe feciſſe illa opera, ad quæ ratione voti tenebatur. Et iſta pœnitentia non eſt dubium, quin ſit peccatum mortale. Nam eſt pœnitētia rei neceſſariæ ad ſalutem: qualis eſt iam emiſſi voti adimpletio. Et eſt propriè dolere de præterita impletione voti, quod ex genere ſuo eſt mortale. Secundo modo, ita vt quis doleat de bonis operibus factis ex voto: non tamen præſuppoſito voto. Vt cùm quis dolet, ſe profeſſum eſſe, & tot annos in religione vixiſſe, continentiamque ſeruaſſe. Qui dolor propriè non eſt de voti obſeruatione, ſed de applicatione animi ad votum. Et ſic poteſt eſſe, vel peccatum veniale, vel nullum peccatum, iuxta doctrinam traditam in ſecundo & tertio dicto.

§ Solet prætereà circa iſtum articulum *Nota pro religioſis.* moueri diſputatio, vtrùm inter monachos ſit laudabile, in omnibus, quæ facere debent, ſemper expectare ſuperioris præceptum, atque mandatum? Quam difficultatem paucis abſoluit Soto lib. 7. de iuſtitia quæſt. 2. art. 4. dicens, quod ſi res fuerit ardua, atque dubia, vt ad Indos nauigare, vel regiminis onus ſuſcipere, conſilium eſt quod monachus abſq; ſuperioris particulari præcepto tales prouincias non ſubeat. Cæterum ſi res fuerit certa, vanum erit, atque etiam peccatum præceptum expectare, quod cogat: cum ex virtute voti obedientiæ in his rebus promptitudo, ſit magis meritoria, & præceptum imponere non ſit neceſſe, niſi aut rebellibus, aut in dubio hærentibus. Quæ ſententia proculdubio eſt vera, atque tenenda.

ARTICVLVS VII.

§ Vtrum votum ſolennizetur per ſuſceptionem ſacri ordinis, & per profeſſionem ad certam regulam.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd votum non ſolennizetur per ſuſceptionem ſacri ordinis, & per profeſſionem ad certam regulam. Votum enim, vt dictum * eſt, eſt promiſſio Deo facta. Ea verò quæ exterius aguntur ad ſolennitatem pertinentia, non videntur ordinari ad Deum, ſed ad homines: ergo per accidens ſe habēt ad votum. Non ergo ſolennitas talis eſt propria conditio voti. *Infr. ar. 9. co. Et 4. di. 38. q. 1. ar. 2. qu. 3. Et quol. 3. ar. 18. cor. Et quol. 8. ar. 10. cor. Art. 1. huius q.*

2 ¶ Præterea, Illud quod pertinet ad conditionem alicuius rei, videtur poſſe competere omnibus illis in quibus res illa inuenitur, ſed multa poſſunt ſub voto cadere, quæ non pertinent neque ad ſacrum ordinem, neque pertinēt ad aliquam certam regulam; ſicut cum quis vouet peregrinationem, aut aliquid huiuſmodi; ergo ſolennitas quæ fit in ſuſceptione ſacri ordinis, vel in profeſſione certæ regulæ, non pertinet ad conditionem voti.

3 ¶ Præterea, Votum ſolenne idem videtur eſſe quod votum publicū. Sed multa alia vota poſſunt fieri in publico, quàm votum quod emittitur in ſuſceptione ſacri ordinis, vel profeſſione certæ regulæ, & huiuſmodi etiam vota poſſunt fieri in occulto: ergo non ſolum huiuſmodi vota ſunt ſolennia.

¶ SED CONTRA eſt, quod ſolum huiuſmodi vota impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt iam contractum. Quod eſt effectus voti ſolennis, vt infra * dicetur in tertia huius operis parte. *Non cōplenit morte preuentus.*

§ RESPONDEO dicendum, quòd vnicuique rei ſolennitas adhibetur ſecundum illius rei conditionem: ſicut alia eſt ſolennitas nouæ militiæ, ſcilicet in quodam apparatu equorum & armorum, & concurſu militum, & alia ſolennitas nuptiarum, quæ conſiſtit in apparatu ſponſi & ſponſæ, & conuentu propinquorum, votum autem eſt

promiſſio Deo facta. Vnde ſolennitas voti attenditur ſecundum aliquid ſpirituale quod ad Deum pertineat, id eſt, ſecundum aliquam ſpiritualem benedictionem vel conſecrationem, quæ ex inſtitutione Apoſtolorum adhibetur in profeſsione certæ regulæ, ſecundo gradu poſt ſacri ordinis ſuſceptionem, vt dicit Dionyſius ſecundo capite Eccleſiaſticæ Hierar. Et huius ratio eſt, quia ſolennitates non conſuetunt adhiberi, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Non enim ſolennitas nuptialis adhibetur, niſi in celebratione matrimonij, quando vterque coniugum ſui corporis poteſtatem alteri tradit. Et ſimiliter voti ſolennitas adhibetur, quando aliquis per ſuſceptionem ſacri ordinis, diuino miniſterio applicatur. Et in profeſsione certæ regulæ, quando per abrenũciationem ſeculi & propriæ voluntatis, aliquis ſtatum perfectionis aſſumit.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod huiuſmodi ſolennitas pertinet non ſolum ad homines, ſed ad Deum, inquantum habet aliquam ſpiritualem conſecrationem ſeu benedictionem, cuius Deus eſt autor, etſi homo ſit miniſter ſecundum illud, Numeri ſexto, Inuocabunt nomẽ meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis, & ideo votum ſolenne habet fortiorem obligationem apud Deum quàm votum ſimplex, & grauius peccat qui illud tranſgreditur. Quod autẽ dicitur, quod votum ſimplex non minus obligat apud Deum quàm ſolenne, intelligendum eſt quantum ad hoc quod vtriuſque tranſgreſſor peccat mortaliter.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod particularibus actibus non conſueuit ſolennitas adhiberi, ſed aſſumptioni *In corp. ar.* noui ſtatus, vt* dictum eſt. Et ideo cum quis vouet aliqua particularia opera, ſicut aliquam peregrinationem, vel aliquod ſpeciale ieiunium, tali voto non congruit ſolennitas, ſed ſolum voto quo aliquis totaliter ſe ſubijcit diuino miniſterio ſeu famulatui, in quo tamen voto quaſi vniuerſali multa particularia opera comprehenduntur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vota ex hoc quòd fiũt in publico, poſſunt habere quandam ſolennitatem humanam, non autem ſolennitatem ſpiritualem & diuinam, ſicut habent vota præmiſſa, etiam ſi coram paucis fiant. Vnde aliud eſt votum eſſe publicum, & aliud eſſe ſolenne.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Solennitas voti attenditur ſecundum aliquid ſpirituale, quod ad Deum pertinet, ſcilicet, ſecundum aliquã ſpiritualem benedictionem, vel conſecrationem. Probatur: Solennitas vniuſcuiuſque rei adhibetur ſecundum illius rei conditionem: ſed votum eſt promiſſio facta Deo: ergo eius ſolennitas debet attendi ſecundum aliquid, quod ad Deum pertineat. Conſequẽtia cum minori eſt nota, & maior probatur. Nam alia eſt ſolennitas militiæ, quæ conſiſtit in apparatu armorum: & alia ſolennitas nuptialis, quæ conſiſtit in apparatu ſponſi: & ſic etiam alia debet eſſe ſolennitas voti, & illi proportionata. Secunda concluſio: Hæc ſolennitas adhibetur in profeſsione certæ regulæ, & in ſuſceptione ſacri ordinis. Probatur primo ex D. Dionyſio in libro de Eccleſiaſtica Hierarchia ca. 2. Et præterea ratione; Solennitas adhiberi nõ conſueuit, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei: ſed per profeſsionem homo renunciat ſeculo totaliter, & per ſuſceptionem ſacri ordinis mancipatur cultui diuino: ergo per hæc debet ſolennitas voti adhiberi.

Explicatio Articvli.

CIrca iſtum articulum, omiſsis pluribus voti diuiſionibus, quas ponit Magiſter in 4. d. 38. & Paludanus eadem diſtinctione, q. 1. & Syluester verbo. votum. 1. §. 5. aduertẽdum eſt, quod votum, quãtum attinet ad præſens inſtitutum, eſt duplex, vnum ſimplex, alterum ſolẽne. Solenne eſt illud, quod in profeſsione certæ regulæ, vel in ſuſceptione ſacri ordinis emittitur. Simplex autem, quod citra hos duos caſus homo Deo facit; etiam ſi illud, coram pluribus fiat: vt conſtat ex cap. vnico. de voto, & voti redemp. lib. 6. Inter quæ duo voti genera, hoc præcipuũ eſt diſcrimẽ, quod votum ſimplex caſtitatis, aut religionis impedit matrimonium contrahendum. Et ſic peccat mortaliter, qui poſt votũ ſimplex caſtitatis, aut religionis, contrahit: *Votum duplex, vnum ſolenne alterum ſimplex.*

Non

Non tamen dirimit contractum. Quare ſi homo poſt tale votum ſemel contrahat, matrimonium erit validum. At verò votum ſolenne non ſolum impedit contrahendum, ſed etiam dirimit contractum: cùm efficiat perſonas omnino inhabiles ad contrahendum, vt conſtat ex Bonifacio Octauo, in capitulo illo vnico, iam citato. & ex capit. meminimus; & ex cap. veniens, & ex cap. rurſus; qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt. Sed exiſtit hoc loco graue dubium, quid nam ſit illud, in quo præcipue conſiſtat ſolennitas voti? Et vtrùm illud ſit de iure diuino, an verò de iure poſitiuo? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam, qui dicunt voti ſolennitatē præcipuè conſiſtere ſiue in benedictione, quę fit in religione, ſiue in conſecratione cuius vſua eſt in ſuſceptione ſacri ordinis. Hanc ſententiam tenent communiter Canoniſtæ ſuper cap. rurſus, modo citatum. Et videtur eſſe D. Thom. in hoc articulo, qui dicit voti ſolennitatem attendi ſecundum benedictionem, aut conſecrationem. Et cum hæc benedictio, & conſecratio tantum ſit de iure poſitiuo, conſequenter dicunt voti ſolennitatem eſſe de iure poſitiuo. Cæterū hæc ſententia communiter reijcitur ab omnibus, & meritò. Primo: Quia profeſsio tacita, vt conſtat ex Concilio Tridentino eſt votum ſolenne: tamen in eo nulla interuenit benedictio. Secundo: Nam in profeſsionibus noſtri ordinis non benedicuntur illi, qui profitentur: ſed tantum genus indumenti, quod portant. Nec illa benedictio eſt de eſſentia, nec requiritur ad profeſsionem. Quare etiam ſi prætermitteretur, adhuc eſſet voti ſolennitas. Tertio: Nam ſacerdotes Gręcorum conſecrantur ſine illo voto ſolenni caſtitatis. Et idem Eccleſia de noſtris poſſet decernere, ſi vellet, imo poſſet ſtatuere, vt qui ſacris initiātur, ſolum emittant votū ſimplex caſtitatis: & tunc dabitur conſecratio ſine voto ſolenni: ergo votū ſolenne proprie non conſiſtit in benedictione, aut cōſecratione. Nec D. Tho. contrarium affirmat in hoc articulo. Non enim aſſerit voti ſolennitatem in benedictione, aut conſecratione conſiſtere. Sed tantum dicit, quod voti ſolennitas attenditur ſecundum benedictionem, aut cōnſecrationem. Quibus verbis ſolum vult ſignificare, illam ſolennitatem benedictionis, aut conſecrationis adhiberi in ſignum voti ſolennis: non autē, quòd ſit de illius eſſentia: ſicut nec ſolennitas nuptiarum eſt de eſſentia matrimonij, quamuis adhibeatur in illius teſtimonium. Et quod hæc fuerit mens D. Thom. colligitur ex eo, quod ipſe in 4. diſt. 38. quæſt. 1. artic. 3. quæſtiuncula 3. expreſſe affirmat, votum ſolenne conſiſtere in perpetua traditione perſonæ. Ait enim, votum ſolenne habere ex natura ſua, quod dirimat matrimonium contractum, inquantum homo per ipſum amiſit ſui corporis poteſtatem, illud tradens ad perpetuam continentiam. Vnde non poteſt illud tradere in poteſtatem vxoris ad matrimonium contrahendum. Et vt oſtenderet ſuam ſententiam in hoc loco non eſſe diſtinctam ab ea, quam tenuerat in 4. dicit in pręſenti, quod ſolennitates non conſueuerunt adhiberi, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Sicut ſolennitas nuptialis non adhibetur, niſi in celebratione matrimonij: quando vterque coniugum ſui corporis poteſtatem alteri tradit. Et ſimiliter voti ſolennitas adhibetur, quando aliquis per ſuſceptionem ſacri ordinis diuino miniſterio applicatur. Quibus verbis manifeſtè ſignificat, quod illa benedictionis, aut conſecrationis ſolennitas adhibetur in ſignum voti ſolennis, abſque eo, quod ſit de eius eſſentia. Sicut & ſolennitas nuptiarum non eſt de eſſentia matrimonij, ſed illius dumtaxat teſtimonium: quidquid dicat Michael à Medina Franciſcanus de ſacrorum hominum continentia. lib. 4. controuerſ. 7. cap. 36.

Dubiū de eo in quo conſiſtit ſolennitas voti.

1. Sentētia

§ Altera ſententia eſt Caietani in iſto articulo, aſſerentis voti ſolennitatem præcipuè conſiſtere in ſtatuto Eccleſiæ præcipientis, vt ſuſcipientes ſacros ordines, vel profitētes religionem approbatam inhabiles ſint ad matrimonium contrahendum. Et quoniam huiuſmodi Eccleſiæ ſtatutum eſt de iure poſitiuo, conſequenter dicit voti ſolennitatem ſolum eſſe de iure poſitiuo. Ex quo infrà artic. 11. colligit, Papam poſſe diſpenſare in voto ſolenni caſtitatis, & religionis. Quòd etiam affirmat in opuſculo 27. quæſtionum q. 25. Hanc etiam Caietani ſententiam tenet Antoni. 3. p. titulo 21. §. 3. & gloſſa in cap. vnico. de voto & voti redemp. lib. 6. & Scotus in 4. diſt. 38. & Paludanus eadem diſt. quæſt. 4. artic. 4. concluſione 11. Et probatur primo: Papa modò poteſt ſtatuere, vt qui coram tribus teſtibus religionem voueret, maneret aſtrictus voto ſolenni, & inhabilis omnino ad matrimonium contrahendum: ergo voti ſolennitas tantum conſiſtit in ſtatuto Eccleſiæ. Secundo: Qui emittit votum caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ in religione non approbata, non eſt ligatus voto ſolenni, ſed ſolum voto ſimplici, & non alia ratione, niſi, quia deeſt authoritas Eccleſiæ: ergo ex ea ſola voti ſolennitas dependet. Et confirmatur ex capite vnico, iam citato.

2. Sētentia

1. argum.

2. argum.

Vbi diffinit Pontifex voti ſolennitatem ex inſtitutione Eccleſiæ eſſe inuentam. Et idem habetur in cap. vt lex.& in capi.nuptiarum. 27.quæſt.1.

3.Sententia ¶ Tertia ſententia eſt D.Thom.in 4.d.38. q.1.art.3.qui dicit,voti ſolennitatẽ cõſiſtere præcipuè in exhibitione perſonæ. Itaque votum ſolenne hoc præcipuè differt à ſimplici, quod ſimplex eſt tantum promiſſio rei tradendæ:ſolenne autem includit ipſam traditionem perſonæ. Et hocidem affirmat in hoc articulo: in quo votum ſolenne nuptijs comparat, Conſtat autem ſubſtantiam matrimonij præcipuè & perfectè conſiſtere in coniugum traditione. Et cùm hæc traditio non ſit de iure poſitiuo, ſed potius de iure naturali,atque diuino, conſequenter eſt dicendum voti ſolennitatem eſſe de iure diuino,& naturali. Ex quo ſequitur primo ad votum ſimplex non requiri miniſtrum Eccleſiæ: ſed ſat eſſe illum,qui promittit. Cæterũ ad votum ſolenne, cum ſit traditio actualis, neceſſario requiritur perſona aliqua acceptans: cum actualis traditio fieri nequeat ſine perſona acceptante,& gerente vicem Eccleſiæ. Sequitur ſecundo,quod ſummus Pontifex in voto ſolenni diſpenſare non poteſt. De quo late videbimus,ar.11.huius quæſtionis. Et ſi quis contra iſtam ſententiam obijciat dicens, votum habet vim obligandi ex intentione vouentis: ergo in illius poteſtate erit per votum ſimplicem ſe totum Deo tradere; ſicut alius ſe tradit per votum ſolenne, atque ex conſequenti vtrumque votum erit actualis traditio & ſic falſum eſt diſcrimen poſitum inter votum ſolenne, & ſimplex: Reſpondeo ex mente D. Thomæ, conceſſo antecedenti,negando conſequentiam. Nam enim traditio alicuius in perpetuum Dei cultum, maximè renunciando omnibus, ſit res magni momenti, noluit Deus, vt fieret ſine præuio examine, atque iudicio. Quod non commiſit illi,qui vouit, ſed potius Eccleſiæ, vt per ſuos miniſtros iudicaret, an ille, qui vouet,ſit aptus ſtatui, quẽ promittit,necne? Ex quo fit,vt quoaduſque Eccleſia per ſuos miniſtros votum acceptet,illud nõ ſit actualis traditio, quamtumuis vouens ſe tradere intendat.

2.& 3.ſententia partim conueniunt, & partim diſferunt. ¶ Pro explicatione huius difficultatis,quę vtiliſſima eſt, & ex præcipuis huius materiæ (ex illius enim determinatione pendent plures aliæ graues quæſtiones inferius examinãdæ) aduertendum eſt, quod iſtæ duæ vltimæ opiniones,in quibus rei veritas cõſiſtit,partim cõueniunt,& partim differunt inter ſeſe. Conueniunt quidẽ in hoc,quod vtraq; opinio dicit in voto ſolenni cõcurrere ſimul,& traditionẽ propriæ perſonæ,& ſtatutum,atq; ordinationem Eccleſiæ. Caietanus enim hic, hoc concedit, dicens, oportere, quod ambo concurrant,ſcilicet, Eccleſiæ autoritas, & ex parte vouentis impotentia tradendi ſeipſum alteri, quæ impotentia fundatur ſupra affirmatione exhibitionis ſui ipſius. Scotus etiã, vt refert Michael à Medina vbi ſupra ca.38. inquit,quod ſolennitas voti conſideranda eſt penes traditionem ſub certa forma ab Eccleſia conſtituta. Et ſimiliter D.Tho.in 4.d.38. q.1.ar.2.quæſtiun.3.affirmat,tunc votum ſolennizari,quãdo aliquis præſentialiter ſe dat Deo,diuiniſq; ſeruitijs ſe mancipat, quod fit per ordinis ſacri ſuſceptionẽ, & per profeſſionem certæ regulæ debito modo factã,ſcilicet,in manu eius,qui debet recipere,aliiſq; circunſtantijs ſeruatis, quæ ſecundum iura determinantur. Alias non eſſet votũ ſolenne quantumcunq; quis profiteretur. Soto lib.7. de iuſtitia q.2.ar.5.etiam docet ad votum ſolenne eſſe neceſſariam traditionem perſonæ ſub forma ab Eccleſia determinata. Alias nullum erit votum ſolenne. Itaq; ſecundum omnes vtriuſq; partis Doctores, vtrumq; ſimul requiritur ad ſolennitatem voti,ſcilicet, traditio, & Eccleſiæ ſtatutum. Secundo, conueniunt in hoc,quod ſolennitas illa,ſeu cæremonia,vel modus,quo vouens ſe tradit Deo in manu eius,qui poteſt eũ recipere, eſt Eccleſiæ conſtitutio, & de mero iure poſitiuo, iuxta ſententiam Boniſacij ſupra citatã. Differunt autem iſti Doctores in hoc,quod Scotus(vt Medina eius diſcipulus teſtatur)tenet, quod votum eſſe ſolenne prouenit ab Eccleſiæ autoritate,vel ſtatuto Ait enim, quod in voto ſolenni traditio ſe habet,tanquam materia & genus,& Eccleſiæ determinatio,tanquam forma,& differentia. Cum igitur omnis res non habeat, quod ſit talis a genere, ſed à differentia:non à materia, ſed à forma, fit, vt votum non dicatur eſſe ſolenne à traditione, quæ vt materia, vel genus ſe habet: ſed à conſtitutione Eccleſiæ, quæ habet rationem formæ & differentiæ. Ex quo colligit, quod votum ſolenne non habet dirimere matrimonium contractum à traditione, ſed ab Eccleſiæ voluntate, & arbitrio determinantis votum ſolenne talem ſortiri effectum. Eodem modo Caietanus, poſtquam dixit traditionem eſſe neceſſariam ad votum ſolenne ex parte vouentis,ſubiungit, ex parte Eccleſiæ eſſe neceſſarium, quod votum ſit inhabilitans hominẽ ad matrimoniũ. Hácq; vim inhabilitantem ad matrimoniũ conatur probare,quod non ſit in ipſomet voto,ex natura ſua,ſed ſolũ ex Eccleſiæ ſtatuto. At verò D.Thom.& eius diſcipuli vt eſt videre apud

Magi-

Magiſtrum Soto loco citato,dicunt ſubſtantiam,& eſſentiam voti ſolennis conſiſtete in traditione. Ex quo conſequenter colligunt, votum ſolenne nō ab Eccleſiæ autoritate,ſed à iure diuino,& ex natura ſua,eo ſolū,quod eſt traditio, habere quod dirimat matrimonium contractum. Verum eſt,inquiūt,quod hęc traditio debet fieri in manu alicuius,qui nomine Eccleſiæ recipiat ſolenniter ipſum vouentē. Traditio enim in hoc differt à promiſsione, quod promiſsio ſoli Deo fieri poteſt, ſine aliquo eius miniſtro, traditio vero neceſſario requitit acceptantem & recipientē,qui aſsignari debet ab Eccleſia,vt prævio conueniente examine, atq; iudicio fiat. Tamen ſolennitas voti, non in iſta Eccleſiæ determinatione, ſed in ipſa actuali traditione eſſentialiter conſiſtit. Itaque Eccleſia ſolum determinat qualitates vouentis,id eſt,tradentis ſe Deo, & recipientis eum nomine Dei, quando decernit,neminem recipi debere ad religionem ante tempus probationis,& ante debitam ætatem,& niſi in manu prælati,qui nomine eius recipiat vouētem,nec ad ſacros ordines, niſi cum debito examine de ætate, & motibus & ſcientia, vt patet ex titulo de ætate,& qualitate,& ordine præficiēdorum. Et iſte modus ſuſcipiendi eſt ſolennitas illa, quam paulò anteà dicebam eſſe neceſſariam ex ſtatuto Eccleſiæ ſecundum omnes Doctores. Cæterum ſubſtantia & eſſentia voti ſolennis non conſiſtit in hoc, ſed in eo, quod vouens tradat ſe Deo,& illi: à quo nomine Dei recipitur. Ex qua traditione reſultat, quod votum ſolenne ex natura ſua habeat dirimere matrimonium contractum, quatenus per illam abrenunciauit iuri & poteſtati matrimonium contrahendi. Nec hoc eſt de iure poſitiuo, ſed de iure naturali, & diuino. Quare ſecundum iſtos Doctores non eſt dicendum,quod determinatio,& autoritas Eccleſiæ habet in voto ſolenni rationem formæ, dans illi completiuè eſſe ſolenne, & vim, atque poteſtatem dirimendi matrimoniū,vt alterius opiniones fautores dicebant. Sed potius ſe habet ſicut conditio, ſine qua nō. Itaque quemadmodum in materia fidei, Eccleſia proponens credenda, non eſt ratio formalis credendi,nec in eam fit vltima fidei reſolutio: quia hoc ſolum conuenit primæ veritati: ſed eſt conditio,ſine qua non,quia, niſi Eccleſia proponat tanquam reuelatum à Deo,& à prima veritate,non erit credendū, ipſa enim,vt columna veritatis eſt cōſtituta, quaſi regula,& norma eorum,quæ ſunt credenda à fidelibus: ita etiā Eccleſiæ autoritas in propoſito non eſt ratio formalis voti ſolennis cōſtitutiua illius in eſſe tali: ſed ſolum modificat traditionem ipſam,in qua cōſiſtit. Quatenus non traditio quęcunq;,ſed ea,quę eſt ab Eccleſia approbata & recepta facit votum ſolenne. Et ſic effectus ille faciēdi inhabiles ad matrimoniū, potius traditioni ſic factæ, quam autoritati Eccleſiæ eſt tribuēdus.

¶ Mihi ex his duabus opinionibus,ea quæ eſt Diui Thomæ videtur longè verior, atque probabilior, oppoſitamque omnino falſam exiſtimo. Præcipuè quantum ad illud, quod dicit votum ſolenne,ex ſtatuto Eccleſiæ,& nō ex natura ſua,nec ex iure naturali, & diuino habere vim dirimēdi matrimoniū contractum. Et probatur hac ratione. Qui alteri ſe tradit, ſuam voluntatem illi mancipādo, naturali iure,& diuino eſt inhabilis ad ſuſcipiendum alium ſtatum priori contrarium. Sed qui vouet ſolenniter,tradit ſe,& voluntatem ſuam diuino cultui,& miniſterio abrenunciando iuri ducendi vxorem, & poſsidendi proprium,&c. ergo votum ſolenne ex natura ſua,& ratione traditionis,idq; ex iure naturali & diuino, reddit hominem inhabilem ad matrimonium contrahendum. Conſequentia eſt nota; & antecedens, quantum ad vtramq; propoſitionem, probatur. Et primo, quantum ad maiorem. Nam,ſi iure naturali, & diuino, qui rei ſuæ dominium alteri tradit,non poteſt illam iterum ſine furto ſurripere,nec etiam ille, qui ſeipſum alteri tradidit, eodem iure poterit ſeipſum ſine furto ſurripere. Minor autem probatur: Nam religio ex iure diuino, eſt ſtatus ſequendi Chriſtum iuxta illud Matth. 19. Si vis perfectus eſſe,vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus,& veni ſequere me. Si ergo vtraque propoſitio poſita in præmiſsis eſt de iure naturali, & diuino, eiuſdem etiam iuris erit concluſio,quæ eſt ſententia D. Thomæ. Secundo: Si ſententia Scoti, atque Caietani eſſet vera,ſequeretur,poſſe Papam diſpenſare in matrimonio rato non cōſummato: cōſequens autem eſt falſum, & contra cōmunem ſenſum Eccleſiæ: ergo & illud, ex quò ſequitur. Probo ſequelā: Votum ſolenne emiſſum poſt huiuſmodi matrimoniū, diſſoluit illud, & Papa poteſt,ſecundū Scotum & Caietanū, diſpenſare in voto ſolenni: ergo de primo ad vltimum, etiam poterit diſpenſare in matrimonio rato nō conſummato. De hac re latius erit agendum infra, cū de diſpenſatione voti fuerit ſermo. Vbi,quidquid huius difficultatis reſiduum fuerit abſoluetur.

Sententia autoris.

¶ Et ad primum argumentum factum pro ſententia Caietani, reſpondetur, conceſſo antecedenti,negando conſequentiā. Nam quāuis ſolennitas voti de iure naturali, & diuino conſiſtat in actuali traditione: poteſt

Ad 1. arg.

tamen ſummus Pontifex efficere, vt quotieſcunque votum fit coram tribus teſtibus in eo ſit actualis traditio. Nec ex hoc ſequitur voti ſolennitatem eſſe de iure poſitiuo, ſed tantùm, quod ad ius poſitiuum ſpectat apponere conditiones, ſine quibus in voto non erit actualis traditio: Quod quidem verum eſt. Nam quemadmodum, quamuis matrimonium iure naturali, & diuino ſit validum, & ſimiliter teſtamẽtum à quocunque homine factum, & tamen ad ius poſitiuum expectat apponere conditiones, ſine quibus nec matrimonium, nec teſtamentum validum erit, ita etiam licet votum ſolenne religionis ex natura ſua, & ex iure diuino, & naturali ſit actualis traditio: & ex conſequenti non ſolum impediat matrimonium, ſed etiam dirimat contractum, ad Eccleſiam tamen ſpectat apponere conditiones, ſine quibus in voto, actualis traditio non inuenietur. Et ſic dico ſubſtantiam voti ſolennis religionis eſſe de iure diuino, & naturali. Tamen quod ſolẽne fiat hoc, vel illo modo, iſta, vel illa cæremonia pendet ex iure humano, & Eccleſiaſtico, & hoc eſt, quod voluit ſignificare ſummus Pontifex in illo cap. vnico. de voto, & voti redemp. lib. 6. quando dixit, voti ſolennitatem ex inſtitutione Eccleſiæ eſſe inuentam.

Ad 2. arg. ❡ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quod in religione non approbata non fit ſolenne votum ex defectu recipientis ex parte Eccleſiæ. Nam quia non approbat Eccleſia religionem illam, nec etiam recipit votum in ea factum. Et ſi quis contra hoc argumentetur ex Beato Dionyſio Areopagita cap. 6. de Eccleſiaſtica Hierarchia, vbi dicit, tempore Apoſtolorum, & ſuo, fuiſſe multos ordines monachorũ, & in voto ſolẽni, vt creditur, & tamẽ tunc nõ fiebat profeſſio eo modo, quo nunc fit, per actualem traditionem in religione approbata: poſtea enim D. Antonius, & D. Auguſtin. & D. Benedictus hanc formam religionum, modumque profitendi in illis Eccleſiæ autoritate inſtituerunt: ergo votum ſolenne fieri poterit autoritate Eccleſię, ſine ea ſolẽnitate, & receptione, qua nunc fit. Reſpondeo, quod ſi illi monachi emittebãt vota ſolennia, de quo valde dubito, ea faciebãt in manibus Epiſcoporũ, qui nomine Eccleſiæ ea acceptabant, ex Apoſtolorum, & Eccleſiæ ordinatione. Ad confirmationem ex dictis patet ſolutio. Iam enim diximus, quod Bonifacius in illo capitulo ſolum loquitur, de illa cæremonia, ſeu modo ſuſcipiendi votũ, qui ab Eccleſia eſt inuentus, vt omnes concedunt.

Dubium. ❡ Eſt aliud dubium, quod mouet Caietanus in præſenti, vtrùm votum ſimplex, & ſolenne differant ſpecie? Ad quod ipſe ſub diſtinctione reſpondet, dicens, quod ſi conſiderentur ex parte ſubiecti differunt ſpecie. Ille enim, qui ſimpliciter vouit, non eſt inhabilis ad matrimonium, ſicut qui votum ſolenne emiſit. Tamen, ſi conſiderentur ex parte obiecti ſunt eiuſdem ſpeciei, cum ſint de eadem materia, & eandem vim obligandi habeant. Itaque dicit, quod quemadmodum oculus leonis, & oculus hominis ex parte ſubiecti differunt ſpecie: quia homoq́; & leo ſpecie differunt, vt ait Auerroes in primo de anima, & ex parte obiecti ſunt eiuſdem ſpeciei, quia vterq́; oculus habet idem obiectum formale: ita etiam votum ſimplex, & ſolenne ex parte obiecti ſunt eiuſdem ſpeciei, & ſimiliter tranſgreſſiones illorum, & differunt ſolum ſecundum magis, & minus intra eandem ſpeciem. Loquiturque Caietanus in hoc conſequenter ad ſuam opinionem. Nam cum ſecũdum ipſum votum ſimplex, & ſolenne tantum differant ex inſtituto Eccleſiæ, & non ex natura rei, eorum obligationes non erunt diſtinctæ ſpecie, ſed ſolum penes maiorem, vel minorem obligationem. *Sententia Caietani.*

Cæterum nos ſtando in ſuperius dictis affirmamus, votum ſolenne & ſimplex differre ſpecie ex parte obiecti, quatenus hoc eſt tantum promiſsio, illud vero traditio, quæ actiones inter ſeſe ſunt ſpecie differentes. Hæc eſt ſententia D. Thom. in 4. diſt. 38. vbi dicit, quod votum ſolenne & ſimplex differunt ſicut vegetatiuum, & ſenſitiuum. Et probatur: Effectus ſpecie diſtincti à cauſis ſpecie differentibus debent neceſſario eſſe: ſicut calefacere, & frigefacere: quia ſunt differentes ſpecie à cauſis etiam ſpecie differentibus procedunt, nempe, ab igne, & ab aqua: ſed dirimere matrimonium contractum, & non dirimere ſunt effectus ſpecie differentes: ergo & cauſæ, quæ ſunt votum ſimplex, & ſolenne debent inter ſe ſpecie differre. Ex quo infertur, quod ſi quis poſt votum ſolenne caſtitatis fornicetur, non ſat erit in confeſsione dicere ſe peccaſſe cõtra votum caſtitatis, ſed tenebitur dicere, ſe peccaſſe contra caſtitatem ſolenniter profeſſam, quia circunſtantiæ mutantes ſpeciem, ſunt neceſſariò confitendæ, vt omnes Doctores concedunt in 4. d. 18. *Sententia autoris.*

❡ De hoc latius dicemus articulo 11. huius quæſtionis cum de voti ſolennis diſpenſatione erit ſermo. Vbi etiam erit diſputatio de matrimonio rato, & non conſummato, & de voto, quod fit in ſuſceptione ſacri ordinis. Pro nunc hæc dicta ſufficiant.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum illi, qui ſunt alterius poteſtati ſubiecti, impediantur à vouendo.

Inf. q. 189. ar. 5. Et 4. diſ. 32. ar. 4. & d. 38. q. 1. art. 1. q. 3. & opu. 17. ca. 12. AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quod illi qui ſunt alterius poteſtati ſubiecti non impediantur à vouendo. Minus enim vinculum ſuperatur à maiori. Sed obligatio qua quis ſubijcitur homini eſt minus vinculum, quàm votũ per quod aliquis obligatur Deo: ergo illi qui ſunt alienæ poteſtati ſubiecti nõ impediuntur a vouendo.

2 ¶ Præterea, Filij ſunt in poteſtate patris, ſed ſi ij poſſunt profiteri in aliqua religione, etiam ſine voluntate parentum: ergo non impeditur aliquis à vouendo per hoc, quod eſt ſubiectus poteſtati alterius.

3 ¶ Præterea, Maius eſt facere quàm promittere. Sed religioſi qui ſunt ſub poteſtate prælatorum, poſſunt aliqua facere ſine licentia ſuorum prælatorũ, puta dicere aliquos Pſalmos, vel facere aliquas abſtinẽtias, ergo videtur quòd multo magis poſſint huiuſmodi Deo vouendo promittere.

4 ¶ Præterea, Quicunque facit quod de iure facere non poteſt, peccat. Sed ſubditi nõ peccant vouendo, quia hoc nunquam inuenitur prohibitum: ergo videtur quod de iure poſſint vouere.

¶ SED CONTRA eſt, quod Numeri trigeſimo mandatur, quòd ſi mulier in domo patris ſui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur rea voti, niſi pater eius cõſenſerit. Et idem dicit de muliere habente virũ: ergo pari ratione nec aliæ perſonæ alterius poteſtati ſubiectæ poſſunt ſe voto obligare.

¶ RESPONDEO dicendum, quod *Artic. 1. q. præced.* ſicut ſupra * dictum eſt, votum eſt promiſſio quædam Deo facta. Nullus autem poteſt per promiſſionem ſe firmiter obligare ad id quod eſt in poteſtate alterius, ſed ſolum ad id, quod eſt omnino in ſua poteſtate. Quicunque autem eſt ſubiectus alicui quantum ad id in quo eſt ſubiectus, nõ eſt ſuæ poteſtatis facere quod vult, ſed dependet ex voluntate alterius. Et ideo non poteſt ſe per votum firmiter obligare in his in quibus alteri ſubijcitur, ſine conſenſu ſui ſuperioris.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſub promiſſione Deo facta non cadit niſi quod eſt virtuoſum, vt ſupra dictũ * eſt. Eſt autem contra virtutem, vt id, *Ar. 2. huius quæſt.* quod eſt alterius, homo offerat Deo, vt ſuprà dictum * eſt. Et ideo non poteſt *Q. 32. a. 7. & q. 86. art. 3.* omnino ſeruari ratio voti, cum quis in poteſtate alterius conſtitutus, vouet id quod eſt in poteſtate alterius, niſi ſub conditione, ſi ille ad cuius poteſtatem pertinet non contradicat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ex quo homo venit ad annos pubertatis ſi ſit liberæ conditionis, eſt ſuæ poteſtatis, quantum ad ea quæ pertinent ad ſuam perſonam, puta quod obliget ſe religioni per votum, vel quod matrimonium cõtrahat. Non autem eſt ſuæ poteſtatis quãrum ad diſpenſationem domeſticam. Vnde circa hoc non poteſt aliquid vouere quod ſit ratum ſine conſenſu patris. Seruus autem quia eſt in poteſtate Domini, etiam quãtum ad perſonales operationes non poteſt ſe voto obligare ad religionẽ, per quã ab obſequio Domini ſui abſtraheretur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd religioſus ſubditus eſt prælato, quantum ad ſuas operationes ſecundum profeſſionem regulæ. Et ideo (etiam ſi aliquis ad horam aliquid facere poſſit, quando ad alia nõ occupatur à prælato, quia tamen nullum tempus eſt exceptum, in quo prælatus non poſſit eum circa aliud occupare) nullum votum religioſi eſt firmum, niſi ſit de conſenſu prælati, ſicut nec votum puellæ exiſtentis in domo, niſi ſit de conſenſu patris, nec vxoris, niſi ſit de conſenſu viri.

¶ Ad quartum dicendum, quòd licet votum eorum qui ſunt alterius poteſtati ſubditi, nõ ſit firmũ ſine cõſenſu eorum quibus ſubijciuntur, non tamẽ peccant vouẽdo, quia in eorũ voto intelligitur debita cõditio, ſcilicet ſi ſuis ſuperiorib' placuerit vel nõ renitãtur.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli vnica tantum concluſione continetur. Quæ talis eſt: Nullus in ijs, in quibus alteri eſt ſubiectus, poteſt per votum ſe firmiter obligare, ſine conſenſu ſuperioris. Probatur: Votum eſt promiſsio facta Deo, qua ad faciendum id, quod vouit, homo ſe obligat: Sed nullus per promiſsionem poteſt ſe firmiter obligare ad id, quod eſt in alterius poteſtate, ſine ipſius facultate: ergo nullus in ijs, in quibus alteri eſt ſubiectus, poterit per votum firmiter ſe obligare ſine cõſenſu ſuperioris. Conſequẽtia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Nam in ijs, in quibus aliquis alteri eſt ſubiectus, non eſt ſui iuris nec poteſtatis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Qui impediantur à vouendo ex defectu libertatis. AB hoc articulo incipit D. Thom. agere de illis, qui ſunt potentes vota emittere. Quod vt explicemus, aduertendum eſt primò, quod duo ſunt genera hominum, quibus ex defectu libertatis, facultas ad vouendũ deeſſe poterit. In primo continentur illi, qui alterius poteſtati ſunt ſubiecti. Et ſunt in triplici differentia: Nam quidam ſunt ſerui ſub poteſtate ſuorum dominorum conſtituti. Alij ſubditi ſuis prælatis, vt religioſi. Aliæ vxoratæ fœminæ, quę ex pręcepto Domini, ſuis viris ſunt ſubditæ. Et in ſecundo genere conſtituuntur pueri, ante legitimum rationis vſum. In hoc articulo agit D. Thom. de illis, qui in primo genere continentur, dicturus articulo ſequenti de pueris, quantum ad hoc, quod eſt, voto ſe obligare ad religionis ingreſſum. ❡ Secundo eſt aduertendum, quod ſubiectio, qua aliqui impediuntur à vouendo, diuerſimodè ſe poteſt ad illos habere. Non enim æqualiter omnium opera ſuperioribus ſubijciuntur, ſed diuerſimode iuxta diuerſitatem ſubiectionis, quam vnuſquiſque habet. Nam ſerui ſolum ſub poteſtate domini ſunt, quantum ad operationes perſonales, vt ait D. Thom. hic ad 2. non autem quantum ad ea quæ non vergunt in præiudicium Domini. Cum tamen monachi prælato ſuo, quaſi Dei vicario omnem ſuam voluntatem conſecrauerint. Et ſic non eſt par ratio de vtriſque. Nec etiam de vxore reſpectu viri quæ alterius rationis ſubiectionem ad illum habere eſt manifeſtum. Quare de ſingulis ſeorſum erit dicendum. *Subiectio multiplex.*

Dubiũ an monachus poſsit vouere. ❡ Eſt ergo prima difficultas, vtrùm monachus poſsit aliquid firmiter vouere ſine facultate ſui ſuperioris. Et pro parte negatiua eſt primum argumẽtum: Votum à monacho emiſſum ſine conſenſu ſuperioris derogat *1. argum.* autoritati, & obedientiæ, quam prælato debet, cum monachus in nulla re ſit ſui iuris: ergo nõ erit firmum nec validum ante conſenſum ſuperioris. ❡ Secundo: Monachus per profeſsionem obtulit Deo, & prælato eius vicem gerenti, omnem ſuam voluntatem: ergo nihil ſibi reliquit, de quo poſsit valide votum emittere ſine conſenſu ſuperioris. Et confirmatur: Promiſsio de re aliena, ipſo iure eſt nulla: ſed ſubditus vouens ſine licentia, facit promiſsionem de re aliena: ergo ipſo iure eſt nulla. Propter hæc argumenta Ricardus in 4. diſt. 38. quæſt. 4. tenet nullum votum à monacho emiſſum ante cõſenſum ſui ſuperioris eſſe validum. Quod etiam affirmant ſumma Angelica, & Roſella verbo, votum. Et adducunt etiam pro ſe D. Thomam in hoc articulo, dicentem in ſolutione ad 3. & 4. votum monachi non eſſe firmũ, ſine conſenſu prælati. Et rurſus, quod in voto monachi ſemper intelligitur conditio, ſi prælato placuerit: ergo ex ſententia D. Thomæ ante conſenſum ſuperioris non eſt validum. Et confirmatur ex capit. monacho. 20. q. 4. Vbi dicitur, monacho non licere vota emittere ſine conſenſu abbatis, quod ſi fecerit frangenda erunt. *2. argum.*

❡ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quod opera, de quibus monachi votũ emittere poſſunt, ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt prohibita, & alia non prohibita. Rurſus ex operibus prohibitis, quædam ſunt prohibita in genere, vt peregrinatio, & exitus à monaſterio, & alia ſunt prohibita in particulari, vt quod non faciat hoc vel illud, ſcilicet, quod non ieiunet. Tandem opera non prohibita ſunt in quadruplici differentia. Quædam enim ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt præcepta Decalogi, quorum materia non eſt ſubiecta prælatis. Alia ſunt, ad quæ monachus ex profeſsione tenetur, vt cæremoniæ, ieiunia, ſilentium, & alia religionis ſtatuta, in quibus à prælato poteſt fieri diſpenſatio. In tertia differentia collocantur opera quædam libera, quæ prælatus ſubditis prohibere non poteſt, vt tranſitus ad ſtrictiorem regulam. In quarto autem genere collocantur opera voluntaria, quæ ſuperioris voluntati ſubiecta eſſe videntur, vt orare, abſtinere, diſciplinam ſumere, &c. *Opera de quibus poteſt votum emitti eſt multiplex.*

1. Cõcluſio ❡ Hoc poſito ſit prima concluſio: Votum à monacho emiſſum de materia à prælato prohibita, ſiue in generali, ſiue in particulari, non eſt validum, nec obligatorium, quoadusque accedat prælati conſenſus. Probatur: Ad hoc, vt votum ſit obligatorium debet cadere ſupra materiam virtu-

virtutis,ſed res à prẹlato prohibita,nõ eſt mo
nacho materia virtutis,antequã accedat ip-
ſius conſenſus:ergo votũ de ea emiſſum non
eſt validum.Et confirmatur:In illo voto ſem
per eſt ſubintellecta conditio affirmatiua. Si
prælatus conſenſerit:ergo ipſo conſenſu nõ
exiſtente votum non erit validum. Dico ta-
men,quod ſubditus,qui tale votum emiſerit
ex vi illius tenebitur petere à prælato facul
tatem faciendi quod vouit, alias promiſsio
eſſet vana,& ridicula. Vtrum autem dum ta
lem facultatem petit:teneatur dicere præla-
to ſe tale votum emiſiſſe, vel potius ſufficiat
tantum petere facultatem, verbi gratia , ie-
iunandi , vel peregrinandi,quod fuerat pro
miſſum,& etiam prohibitum,varietate opi-
nionum controuertitur à Doctoribus.Secu-
rius tamẽ eſt votum prælato explicare. Mul
ta enim negant abſolutè ſuperiores, quæ cõ
cederent , ſi ſcirent eſſe Deo promiſſa . Si
quis autem quærat,vtrùm vouens materiam
prohibitam vltra hoc,quod votum non eſt
validum ante conſenſum prælati peccet?Di-
co breuiter ſub diſtinctione,quod ſi res,quæ
promittitur eſt prohibita quia mala, votum
emiſſum non ſolum non eſt validum , ſed
etiam illud emittere erit peccatum ; quia eſt
de re abſolutè illicita , & ſine aliqua condi-
tione.Si autem res,quæ promittitur eſt ma-
la;quia prohibita,& alias poſſet eſſe materia
voti,illam vouens ſub conditione faculta-
tis ſuperioris non peccat , cum nihil illicitũ
faciat,ſed potius mereatur.

2.Concluſ. ¶ Secunda concluſio:Votum à monachó
emiſſum de re non prohibita,erit validum,
& obligatorium,etiam ante conſenſum præ-
lati,quoadusque prælatus contradicat. Pro-
batur:Materia illius voti eſt legitima , & in
in eo intelligitur conditio negatiua,ſcilicet,
niſi prælatus contradicat:ergo quoaduſque
interueniat prælati contradictio,erit validũ,
& obligatorium,De hac re eſt videndus Ca
ietanus in præſenti . Si quis autem quærat,
vtrùm monacho liceat tale votum manifeſta
re,vt irritetur,vel potius teneatur illud cela
re?reſpondetur,quod vtrumque poteſt face-
re,quia in hoc ſubditus vtitur iure ſuo. Imo
dico quod ſi votũ emiſſum eſt graue,poterit
prælato ſuã moleſtiã aperire,& petere voti ir
ritationẽ.Quã etiam poterit prælatus facere;
dũmodo ſit de re,quæ nulla lege ſit,aut præ-
cepta,aut prohibita;vt de orãdo,vel ieiunan
do tali die.In his enim monachus verè eſt
prælato ſubiectus.Nec ſit iniuria voto, cum
munus maiorum ſit ſubditorum temeritates
corrigerre , & coercere, vt ſtatim ſequenti
dubitatione dicemus.

3.Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Si monachus emittat
votum de re à prælato,vel religione prohi-
bita , quam ignorabat eſſe prohibitam , &
poſtea certo cognoſcit illius rei prohibitio-
nem , non eſt validum, nec obligatorium,
nec tenetur illud prælato manifeſtare aut pe
tere licentiam,vt votum adimpleat. Proba-
tur:Ignorantia illa tollit voluntarium; & ſi
ſciret talem prohibitionẽ non vouiſſet:ergo
votum illud non eſt validum,nec inducit ali
quam obligationem.Et idem dicendum exi-
ſtimo,ſi voto iam à monacho emiſſo,prohi-
beat prælatus rem promiſſam . Vt ſi , verbi
gratia , promittat aliquis ieiunare ſingulis
diebus vnius hebdomadæ;& poſteà prælatus
tale ieiunium prohibeat , votum illud non
erit validum , nec tenebitur ſubditus aperi-
re prælato ſuum votum , aut petere licentiã
ad illius adimpletionem.Quia tunc interpre
tandus eſt monachus nõ voluiſſe voto ſe obli
gare,ſtante tali prohibitione. Dico tamen,
quod ſi poſteà talis prohibitio auferatur,
quæ quidem extinguitur extincto præla-
to , ſicut & quæcunque alia cenſura , aut
prohibitio ab homine facta denuo reſurget
voti obligatio.Quia cum illud non fuerit fa
ctum irritum per prohibitionem , ſed ſuſ-
penſum,ad irritationem enim cum ſit actus
iuriſdictionis requiritur cauſæ cognitio ; ea
prohibitione de medio ſublata , votũ adhuc
erit obligatorium. Quare ſi talis monachus
domicilium mutet & ad aliud monaſterium,
in quo ſimilis prohibitio non inuenitur, trã
ſeat;tenebitur illud votum ſeruare , quo-
aduſque per prælatum fuerit factum irri-
tum.

¶ Sed quoniam de irritatione nobis ſer-
mo incidit , dubium eſt, vtrùm prælatus
poſsit quodcumque votum ſubditi irrita-
re ? Ad cuius explicationem aduertendum
eſt primò,eſſe latiſsimum diſcrimen inter ir
ritationem,& diſpenſationem,quantum at-
tinet ad præſens inſtitutum . Irritare enim
eſt votum caſſare,& impedire ne robur ob- *Diſcrimen*
tineat.Quomodo princeps poteſt irritare le *inter irrita*
gem à ciuitate inſtitutam, & maritus poteſt *re & diſ-*
irritare vota vxoris , & pater vota filiorum; *penſare.*
ſuper quibus quidem,ſi ſolida eſſent diſpen
ſare non poſſet.Diſpenſare verò eſt autori-
tate ſuperioris relaxare voti obligationem.
Quæ quidem differunt,& quantum ad cau
ſam, & quantum ad poteſtatem . Quantum
ad cauſam;quia diſpenſatio ſine legitima cau
ſa facta eſt nulla,vt videbimus articulo. 10.
huius quæſtionis.At verò irritatio etiam ſi-
ne legitima cauſa facta erit valida , quamuis
ſic irritans peccet ad minus venialiter,facien
do opus otioſum.Differunt etiam quantum
ad poteſtatem . Quia ad diſpenſationem re-

quiritur poteſtas ſpiritualis iuriſdictionis: & ſic fieri non poteſt niſi à prælatis habentibus ſpiritualem iuriſdictionem. Ad irritationem verò tantum requitur poteſtas dominatiua. Qualis eſt in patre erga filios, in marito erga vxorẽ, & in domino erga ſeruos. Ex quo infertur, quod illi, qui habuerint vtramque poteſtatem; ſpiritualem, ſcilicet, & dominatiuam erga ſubditos, poterunt illorum vota irritare, & diſpenſare. Illi autẽ, qui tantum habuerint poteſtatem ſpiritualem, poterunt quidem vota diſpenſare, ſed nõ irritare. Illi verò, qui ſolum habuerint poteſtatem dominatiuam, tantum poterunt vota irritare, & non diſpenſare.

Prælati religionum poſſunt irritare & diſpẽſare vota ſubditorũ.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod prælati religionum, vt Prouincialis & Generalis erga ſubditos non ſolum habent ſpiritualem iuriſdictionem, ſed etiam poteſtatem dominatiuam: quia ſunt ſubditorum patres. Et ſic illorum vota non ſolum poterunt diſpenſare ſed etiam irritare. Et ſimiliter ſummus Põtifex reſpectu monachorum habet vtramq; poteſtatem; quia eſt omnium religionum generaliſsimus pater. Cæterùm reſpectu aliorũ, ſiue laicorum, ſiue clericorum, tantum habet poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Et ſic poterit eorum vota diſpenſare & non irritare. Et ſimiliter Epiſcopus erga ſuos ſubditos, ſiue laicos, ſiue clericos, tantum habet põteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Et ſic non poterit eorum vota irritare, ſed diſpenſare. At verò mariti, patres, tutores, domini, quia erga vxores, filios, pupillos, & ſeruos tantum habent poteſtatem dominatiuam, poterunt quidem eorum vota irritare, & non diſpenſare Dico tamen, quod mater marito viuente non poteſt filij votum irritare, ſed pater, quia vterque eſt ipſi patri ſubiectus. Bene tamen mortuo marito: maximè ſi ſit filiorum tutrix. Tutores autem vtriuſque ſexus poterunt irritare vota pupillorum; quia habent vicem patris.

Poteſtas irritandi in prælatis eſt de iure naturali & diuino.

¶ Tertio, eſt aduertendum, quod poteſtas, quam ſuperiores monachorum habent ad irritandum ſuorum ſubditorum vota, non ſolum iure humano, ſed etiam naturali, & diuino illis conuenit. Nam cum eo ipſo, quod quis religionem profitetur, ſubiiciatur per obedientiam arbitrio prælati, fit, vt facta profeſſione iure naturali, & diuino non poſſit ab illo ſuam voluntatem dimouere, ſine ſuperioris iniuria. Et ſic ſuperior iure naturali, & diuino poteſt ſuorum ſubditorum vota irritare, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo, quamuis Syluester verbo. votum. 3. §. 3. ſequutus Ricardum, & alios dicat, quod prælatus tantum habet hoc ex iure humano. Ex dictis infertur, quod prælatus non poteſt irritare vota nouitiorum, cum nondum ſint eius ſubditi, nec ipſe ſit propriè pater illorum. Quòd autem pater reſpectu filij, & maritus reſpectu vxoris, & dominus reſpectu ſerui iure naturali, & diuino habeat poteſtatẽ vota irritandi, patet ex libro Numero. capitulo 30. & refertur. capitu. noluit, & capitulo, manifeſtum. 33. q. 5.

¶ His poſitis ſit quarta concluſio: Votum à monacho emiſſum de rebus neceſſariis ad ſalutem, vt de non mentiendo, & non furando, poteſt à prælato diſpenſari. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur: Nam, quamuis illa materia non ſubſit abſolutè poteſtati prælati, ſubeſt tamẽ quatenus cadit ſub libera obligatione. Et ſic ex hac parte poteſt prælatus in illo voto diſpenſare. Vtrùm autem tale votum poſsit à prælato irritari, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quidam tenent partem negatiuam: Quia cum poteſtas irritandi, ſecundum illos, fundetur ſupra dominium materiæ; & materia præceptorum non cadat ſub dominio prælati, fit, vt votum ſupra illam cadens à prælato irritari nõ poſsit. Contraria tamen ſententia eſt probabilior; quam tenet Soto libro 7. de iuſtitia quæſt. 3. arti. 1. Et probatur: Quamuis prælatus non ſit dominus abſolutè illius materiæ, eſt tamen dominus quatenus cadit ſub libera obligatione: ergo hoc ſatis erit ad hoc, vt poſsit illud votum irritare. Et cõfirmatur: Prælatus eſt dominus voluntatis ſubditorũ, quantum ad ea, quæ non ſunt de neceſsitate ſalutis; & debent ſub eius voluntate adimpleri: ſed illa noua obligatio, quæ ex voto oritur, eſt huiuſmodi: ergo illius eſt dominus prælatus, atque ex conſequenti poterit tale votum irritare. *4. Concluſ.*

¶ Quinta concluſio: Votum à monacho emiſſum de tranſeundo ad ſtrictiorem regulam, poteſt à prælato diſpenſari, non tamen irritari. Hæc concluſio communiter ponitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur primo, quod illud votum irritari non poſsit. Eſt de re, quam ſubditus facere debet, poſtquam fuerit extra prælati obedientiam: ergo prælatus non habet ſupra illam plenam poteſtatem; atque ex conſequenti non poteſt illud votum irritare. Quod verò illud diſpenſare valeat, probo: Tẽpore, quo monachus tale votum emittit, ità eſt ſub prælati poteſtate, vt teneatur in omnibus ſequi eius voluntatem: ergo poterit eius grauamen tollere per diſpenſationem. *5. Concluſ.*

¶ Sexta concluſio: Omnia alia vota à monacho emiſſa poterunt à prælato irritari, *6. Concluſ.*

&

& diſpenſari, ſiue ſint de rebus, ad quæ ex
profeſsione tenetur, ſiue de alijs operibus vo
luntarijs, vt de ieiunando, orando. &c. Pro-
batur: reſpectu horum habet prælatus vtram
que poteſtatem, ſpiritualem, ſcilicet, & domi
natiuam: ergo poterit illa vota irritare, & di
ſpenſare.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentũ in principio fa-
ctum reſpondetur, negando antecedens: Nã
cum in voto à monacho emiſſo, ſi ſit de re
non prohibita, intelligatur ſemper condi-
tio negatiua, niſi prælatus contradicat, & in
voto de re prohibita intelligatur conditio af
firmatiua; ſi prælatus conſenſerit, vt iam di-
ximus; nulla prælato fit iniuria; nec tale vo-
tum derogat eius autoritati; ſi quidem ſem-
Ad 2. arg. per pendet à voluntate prælati. ¶ Ad ſecun-
dum reſpondetur, quod licet monachus ob-
tulerit Deo, & prælato eius vicem gerenti
omnem ſuam voluntatem, manet tamen li-
ber ad hoc, vt de rebus neceſſarijs ad ſalutẽ,
& de alijs non prohibitis poſsit valide votũ
emittere, vt iam explicuimus. Ex quo ſequi
tur, vt quando de his rebus votum emittat,
non offerat rem alienam; ſed propriam, ſupra
quam habet poteſtatem, licet prælato ſubie-
ctam. Et per hoc patet ſolutio ad confirma-
tionem. Ad illud, quod adducitur à Ricardo
ex D. Thoma, reſpondeo, quod quando D.
Thom. affirmat, votum monachi non eſſe fir
mum ſine conſenſu prælati, non vult ſignifi-
care, quod illud non ſit validũ, ſi de re non
prohibita fiat; ſed tantum, quod non eſt om
nino firmum: quia prælatus poteſt illud irri-
tare & diſpenſare. Ad aliud ex capitu. mona-
cho. reſpondetur, illud potiùs facere pro no-
ſtra opinione. Nam, ſi vota à monachis fa-
cta, ſine conſenſu Abbatis, ſunt frangenda, ſi
gnum eſt, quod erant obligatoria. Alias non
eſſet opus, vt frangerentur, vel irritarentur.
Eo vel maximè, quod illud capitulum nõ eſt
alicuius concilij, aut Pontificis; ſed tantum
D. Baſilii. Et ſic tantum habet autoritatem
vnius Doctoris.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm votum à mona
cho emiſſum ex licentia prælati poſſit po-
ſtea à prælato irritari? In qua re Ricardus in
Sententia Ricardi. 4. d. 38. artic. 4. partem tenet negatiuam, imò
dubitat, vtrùm poſsit iam amplius in illud
votum diſpenſare. Vnde dicit recurrendum
eſſe ad ſummum Pontificem pro irritatione,
vel diſpenſatione. Et ratio illius eſt: Nam ad
firmitatem voti à religioſo emiſsi, nihil am-
plius requiritur, quam prælati conſenſus: er-
go poſtquam ille acceſſerit iam erit ita fir-
mum, vt amplius irritari non poſsit. Hoc ta
men non obſtante, dico, quod contraria ſen-
tentia eſt verior, atque probabilior. Et pro-
batur ex D. Auguſtino. Qui, vt refertur in ca
pit. noluit. & in cap. manifeſtum. 33. quæſt. 5. *Sententia autoris.*
dicit, quod ſi maritus conſentiat voto vxo-
ris, & poſtmodum conſenſum reuocet, non
tenebitur amplius vxor voto: ergo idem etiã
eſt dicendum de prælato reſpectu ſubditi: at
que ex conſequenti poterit illud irritare. Et
confirmatur: Monachus, cùm ex facultate
prælati vouet, adhuc manet illi ſubiectus, ſi-
cut anteà erat: ergo adhuc manet in ipſo præ
lato autoritas illud votum irritandi. Dico ta
men, quod ſi prælatus huiuſmodi voti irrita
tionem faciat, ſine rationabili cauſa peccabit
mortaliter; quia eſt infidelis Deo in re graui.
Ipſa tamen irritatio erit valida, vt expreſſe
docet D. Auguſtinus loco citato. Et confir-
matur ex libro Nume. capitu. 30. vbi dicitur,
quod ſi vir poſtquam conſenſerat voto vxo-
ris, illi denuo contradicat, vxor non erit vo-
ti rea; ipſe tamen portabit iniquitatem eius:
ergo id non poteſt facere ſine culpa. Cæte-
rum, ſi ex rationabili cauſa motus prælatus
reuocet licentiam datam; & irritet votum,
quod ſua licentia fuerat emiſſum, nullũ pec-
catum committit, vt docet D. Auguſtinus lo
co citato. Et ratio eſt: Nam prælatus adhuc
poſt datam licentiam manet dominus mate-
riæ, quouſq; eius fiat traditio per voti ad-
impletionem, & ſic ex rationabili cauſa pote
rit illud votum irritare abſque aliquo pecca
to, & multo melius diſpenſare, cum ſemper
maneat prælatus, & iudex habeatq; poteſta-
tem ſpiritualis iuriſdictionis, quæ requiritur
ad diſpenſationem. Et ad rationem Ricardi
reſpondetur, quod illud votum eſt firmum
ad hunc ſenſum, quod eſt obligatorium, & ir
ritari licitè non poteſt, ſine rationabili cau-
ſa. Cæterùm cùm prælatus poſt datam facul-
tatem adhuc maneat rei poſſeſſæ dominus, ſi
voti irritationem faciat, erit valida. Et ſi
quis adhuc inſtet pro ſententia Ricardi: Pro-
miſſio facta homini à monacho, vel ab vxo-
re, vel à ſeruo ex licentia ſuperioris, vel ma-
riti, vel domini, ità eſt obligatoria, vt à ſupe-
riori, vel marito, vel domino non poſsit irri-
tari: ergo idem eſt dicendum de voto, quod
eſt promiſsio facta Deo: Et confirmatur: Præ
latus peccat irritando illud votum, vt dixi-
mus: ergo talis irritatio eſt nulla: Patet conſe
quentia: Nam ſubditus non debet obedire
prælato in re illicita; & ſic tenebitur votum
adimplere. Reſpondetur ad hoc argumentũ
primò, cõceſſo antecedẽti, negãdo conſequẽ-
tiã. Nam quando prælatus vel maritus dant
facultatem ſubdito, vel vxori, vt promiſsio-
nem homini faciant, videntur etiam dare fa-
cultatem, vt in alterum transferant dominiũ
rei promiſſæ; & ſic illam denuo reuocare
non

nõ poſſunt. Cæterũ in voto facto Deo hoc nõ inuenitur, & ſic non eſt eadẽ vtriuſq; ratio. Vel ſecũdo reſpõdetur, & melius, negãdo antecedẽs. Nã quãuis ſubditus, vel vxor aliquid promittãt ex licẽtia prioris, vel mariti, ſi tamẽ ipſi poſteà anteqnã promiſsionẽ adimpleant mutent ſententiã, non tenebitur ſubditus, vel vxor promiſsionem adimplere; ſed ex tunc erũt ab ea liberi, ſiue ſuperior peccet prohibẽdo, ſiue nõ. Ità docet Caietanus hic, & Soto li. 7. de iuſtitia q. 3. ar. 1. & colligi videtur ex c. nec illud 33. q. 5. Et idẽ eſt dicendũ de voto. Ad confirmationẽ reſpondetur, quidquid ſit de antecedẽti, negãdo conſequẽtiam. Nam licet prælatus peccet reuocando licentiam, reuocatio tamen eſt valida; quia vtitur iure ſuo. Nec ſubditus peccat dum ſequitur voluntatem prælati, cum munus illius ſit prælato parere, & nõ examinare iuſſa maiorũ in iis, quæ nõ ſunt per ſe mala. Sicut nec peccat ille, qui pecunias apud ſe depoſitas reddit dño illas petenti ad prodigẽdum, quia alius vtitur iure ſuo, quãuis in ei' vſu peccet.

Dubiũ de dominis irritantibus vota ſeruorum. ¶ De dñis eſt aliud dubium, vtrũ quodcũque votum ſerui irritare poſsint? Ad cuius explicationẽ dico primò, quod omne illud votum, quod ad ſui adimpletionem aliquod tẽpus requirit, vt votum peregrinationis, vel de recitandis horis, poteſt à dño irritari. Ità affirmat D. Tho. in 4. d. 38. q. 1. art. 1. q. 3. arti. 3. Et ratio eſt; quia cum ſeruus nullo tempore ſit exemptus à ſeruitio ſui domini nõ poterit tale votũ emittere, ſine iniuria domini ſui. Atq; adeo dñs poterit illud irritare. Dico ſecundo, quod ſi ſeruus voueat caſtitatem, tale votum non poterit à domino irritari. Et ratio eſt: Nam in iis, quæ non præiudicant ſeruitio ſui domini, ſeruus non ſubiectus, ſed ſui iuris eſt. Et tale eſt votum caſtitatis: Et ſic ſi emittatur non poterit à domino irritari, Et confirmatur: Seruus domino inconſulto, imò renitente, poteſt matrimonium contrahere: ergo & caſtitatem vouere. Patet conſequentia: Nam hoc votum minus præiudicat ſeruitio dñi ſui, quã matrimoniũ; cũ ad ſui adimpletionẽ nullũ tẽpus requirat. Antecedẽs verò probatur, ex c. 1. de cõiugio ſeruorũ, & ex c. omnibus. & ex c. dictũ. 27. q. 2. Nõ tamẽ poterit ſeru' religionẽ intrare dño inuito; quia hoc præiudicat ſeruitio illius.

De marito an poſsit irritare vota vxoris. ¶ Simile dubium mouetur de marito, vtrùm omnia vota vxoris poſsit irritare? Ad cuius explicationem dico primò, quod omnia vota vxoris, quæ præiudicant viro, quantum ad actum matrimonialem, poſſunt à viro irritari. *1. Dictum.* Hoc dictum eſt certum, & ab omnibus receptum, habeturque expreſſe in capitu. innotuit. 33. qu. 5. Imò dico, quod ſi mulier ante matrimonium votum emiſit, etiã ex licentia patris, ieiunii, vel magnæ abſtinẽtiæ, vel etiam recitandi horas B. Virginis, poterit illud poſtea maritus irritare, vt docet expreſſe D. Aug. in illo loco. Vtrũ autem vxor poſsit ſimilia viri vota irritare varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Verior tamen, & probabilior ſententia eſt, quod vxor poteſt omnia vota mariti, quæ præiudicant actum matrimonialem irritare. Ita tenet Sylueſt. verbo. votũ. 5. §. 1. & Nauarro in Man. c. 12. n. 60. Et ratio eſt: Quia quantũ ad debitũ matrimoniale, æqualis ſunt poteſtatis vir, atq; vxor, vt cõſtat ex Paulo 1. ad Cor. c. 7. Vbi ſicut dicit, quod vxor nõ habet poteſtatẽ ſui corporis, ſed vir, ita etiam dicit quod vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vxor. Ex quo infero primo, quod neuter illorum poteſt vouere caſtitatem ſimpliciter: ſed illo voto non obſtante adhuc tenebitur debitum reddere, ac ſi illam nõ vouiſſet. Quantũ autẽ attinet ad petitionem debiti, non poterit alter coniugum caſtitatis votum ab altero factum irritare, quia quantum ad illud, nõ præiudicat actum matrimonialem, nec fit iniuria alicui. Infero ſecundo, quod ſi vir voueat ieiunium, vel magnam abſtinentiam, vel longam peregrinationem, poterit tale votum ab vxo e irritari: quia vergit in præiudicium actus matrimonialis. Excipitur tamen votum peregrinationis in ſubſidium terræ ſanctæ, quod vir ſine licentia vxoris emittere poterit nec ab ea irritari, vt docet D. Tho. in 4. d. 32. art. 4 ad 2. Colligiturque hoc ex cap. multa. de voto, & voti redemptione. ¶ Dico ſecundo quod maritus poteſt irritare omnia vota vxoris, quæ fiunt de eleemoſynis, de ieiuniis, de orationibus, & de aliis rebus, quæ ad domeſticam pertinent gubernationem. *2. Dictum* Et probatur. Nam vir quãtum ad hæc omnia habet plenam poteſtatem ſupra vxorem. Ità docet D. Aug. relatus in c. noluit. iam citato. & conſtat expreſſe ex ſcriptura. Numerorum enim c. 30. dicitur, quod ſi mulier voueat, & iuramento ſe conſtringat, vt per ieiunium, vel per aliarũ rerum abſtinentiam affligat animam ſuam, in arbitrio viri erit, vt faciat, ſiue non faciat. Similiter etiam poterit vir irritare vota vxoris de nõ mentiendo, vel de non furando. Quia licet materia horum votorum abſolutè non cadat ſub viri poteſtate, cadit tamen quantum ad liberam obligationem, quæ ex voto oritur, vt ſupra diximus de religioſis. Et hoc ſatis eſt ad voti irritationem. Vtrum autem votum ab vxore emiſſum, ſine viri licentia, de non petendo debitum poſsit à marito irritari? maiorem in ſe continet difficultatem. Caietanus in hoc ar-

ticulo

ticulo affirmat tale votum non poſſe à viro irritari,& eandem ſententiam tenent Paludanus,atque Ricardus in 4.diſt.38. Et ratio illorum eſt, quia hoc non vergit in præiudicium viri,cum vxor ſufficienter ſatiſfaciat debito matrimoniali reddendo debitũ.Contraria tamen ſententia eſt verior, & probabilior,quã tenet D.Tho. Albertus Magnus,& Nauarro cap.12.num.60.Et probatur:Nam Numerorum cap.30.datur marito abſolutè poteſtas irritandi quæcunque vota vxoris: ergo hoc etiam poterit irritare.Et confirmatur:Nam,quamuis materia huius voti nõ ſit plenè ſubiecta viro,eſt tamen quatenus cadit ſub libera obligatione.Maximè,quod vt docet Nauarro loco citato, hoc votum vergit in præiudicium viri,cui onus imponitur ſemper debitum petendi.Et certè,ſi hæc ratio aliquid valet,vxor ſimiliter poterit irritare tale votum à viro emiſſum, quia cedit in præiudiciũ actus matrimonialis, præſertim, quod mulieres naturali pudore magis arcentur à petitione debiti, quam viri:& ſic maius onus illis imponitur per tale votum. Quod quidem eſt probabiliſſimum. ¶ Dico

3. dictum. tertio,quod quãuis votũ fuerit ab vxore emiſſum,ex licẽtia mariti,adhuc poteſt à viro irritari:Probatur:Maritus nõ minorẽ poteſtatẽ habet ſupra vxorẽ,quã pater ſupra filios,& prælatus erga monachos:ſed iſti poſt conceſſam licentiã poſſunt ſubditorũ vota irritare, vt diximus:ergo & maritus. Eo vel maximè, quod hoc habetur expreſſe Numero. ca.30. pertinetque ad præcepta moralia,& non ad cæremonialia,vel iudicialia.

¶ Si quis autem quærat, vtrùm votum, quod emiſit vxor,implendum poſt mortem mariti; & votum filij implendum poſtquam fuerit emancipatus; & votum ſerui factum ſub conditione, ſi fuerit libertus, poſſint à marito, patre, & domino irritari? quamuis multi teneant partem affirmatiuam; propterea, quod eo tempore voluntas vxoris, vel filij non ſubiicitur voluntati patris, vel mariti, quod neceſſarium eſſe dicunt ad voti irritationem. Dico quarto verius, &

4. dictum probabilius eſſe, quod nec maritus, nec pater, nec dominus poſſunt tale votum irritare. Ità tenet Caietanus in præſenti. Et ratio eſt: Nam ad hoc, vt ſuperior poſſit irritare vota inferioris, neceſſarium eſt, vt habeat poteſtatem ſupra materiam ipſius voti,vt diximus ſupra, cum de religioſis ageremus: ſed maritus, vel pater non habet poteſtatem ſupra materiam voti, quod ab vxore, vel filio poſt mortem eius debet adimpleri: ergo nec poteſt illud votum irritare.Et confirmatur:Poteſtas irritandi non cõuenit perſonæ ſuperioris; quia ſuperior eſt; ſed, quia eſt dominus materiæ ipſius voti: ſed maritus vel pater, nõ eſt dñs materiæ voti quod debet ab vxore, vel filio impleri poſt mortem ipſius: ergo. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondeo, ad poteſtatẽ irritandi non ſatis eſſe,quod quis habeat poteſtatem ſupra voluntatem vouentis:ſed vltra hoc requiritur dominium materiæ ipſius voti,vt diximus.

¶ Vltimum dubium in hoc articulo eſt, vtrùm,ſi vterque coniugum ex mutuo conſenſu caſtitatem voueat,maritus poſſit illud irritare? In qua re eſt opinio quorundam, qui dicunt, non obſtante tali conſenſu, ad huc virum poſſe votum vxoris irritare.Quo facto ipſa poſteà poterit votum mariti irritare,& ſic petere mutuò, & reddere debitũ. Et ratio huius ſententiæ eſt;quia vir abſolutè habet poteſtatem irritandi quodcunque votum ab vxore factum;atque ex conſequẽti etiam poterit irritare hoc.Et confirmatur: Si ſola vxor tale votum emiſiſſet, poſſet vir illud irritare:ergo etiam ſi à viro fuerit emiſſum. Probo conſequentiam : Nam maritus

5.dictum. idem ius habet in vxorem,quod antea. Hoc tamen non obſtante, dico quinto, quod vir eo tempore non poteſt vxoris votum irritare.Ita tenet Soto libro 7.de Iuſtitia,quæſt.3. articulo 1.& in 4.diſtin.27. quæſtione 1.articulo 4.& Nauarro capitulo 12.numer. 59. Et ratio eſt:Nam ex mutuo conſenſu,vterque coniugum renunciauit iuri, quod habebat,tam debitum petendi, quam votum irritandi. Ex quo infero primò, quod ſi vir petat debitum ante diſpenſationẽ, vxor non poterit illud reddere ſine peccato.Infero ſecũdo,quod hoc votũ nõ poterit ab Epiſcopo diſpenſari.Nam cum ſit abſolutum votum caſtitatis,recurrẽdum erit ad ſummum Pontificem.Niſi fortè ſit periculum incontinentiæ, & non poſſit de facili patere acceſſus ad ſummum Pontificem. Vel,niſi ipſi coniuges ſint ità pauperes, vt non habeant quo diſpenſationem acquirant. Tunc enim poterit Epiſcopus in tali voto diſpenſare.Ità tenet Sylueſter verbo.diſpenſatio.§. 9. & Nauarro in Manuali cap.12.numero 59.Quando autem alter tantum coniugum vouit caſtitatem; quia non eſt abſolutum votum caſtitatis,ſed tantum non petendi debitum diſpenſari poterit ab Epiſcopo, & à quocunque idoneo confeſſore per bullamCruciatæ,vt docet Sylueſter verbo, matrimonium 7. §. 7. ¶ Dico Vlt.dictũ. vltimò, quod votum ſemel à ſuperiori irritatum,ſiue ſit puberum,ſiue impuberum,nõ poteſt amplius reuiuiſcere, adhuc ceſſante autoritate eius,qui illud irritauit. Hoc dictum

ctum eſt contra innocentium. Qui in capitulo, ſcripturæ, de voto, ponit diſcrimen inter votum puberum, & impuberum. Et dicit, quod vota impuberum non reuiuiſcũt, bene tamen vota puberum. Noſtram tamen ſententiam tenẽt Panormitanus in dicto capitulo, Syluester verbo, votum. 4 §. 2. & Nauarro cap. 12. num. 67. Et probatur. Illud votum verè fuit factum nullum per irritationem: ergo non poterit amplius obligare, niſi de nouo fuerit emiſſum.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrùm pueri poſſint voto ſe obligare ad religionis ingreſſum.

Inf. q. 189. artic. 5. co. Et 4. diſ. 27. quaſt. 2. arti. 3. co Et diſt. 38 q. 1. ar. 1. quaſt. 3. & opuſcu. 17. ca 12. & cap. 13. ad 10.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quòd pueri non poſſunt voto ſe obligare ad religionis ingreſſum. Cum enim ad votum requiratur animi deliberatio, non competit vouere niſi illis qui habent vſum rationis. Sed hoc deficit in pueris, ſicut & in amẽtibus vel furioſis. Sicut ergo amentes & furioſi non poſſunt ſe ad aliquid voto aſtringere, ita etiam nec pueri (vt videtur) poſſunt ſe voto obligare religioni.

2 ¶ Præterea, Illud quod rite poteſt ab aliquo fieri, non poteſt ab aliquo irritari. Sed votum religionis à puero vel puella factum ante annos pubertatis, poteſt à parentibus reuocari vel à tutore, vt habetur vigeſima q. 2. capite, puella: ergo videtur quòd puer vel puella ante quatuordecim annos non poſsit rite vouere.

3 ¶ Præterea, Religionem intrantibus, annus probationis conceditur, ſecundum regulam beati Benedicti, & ſecundum ſtatutum * Innocentij quarti, ad hoc quòd probatio obligationem voti præcedat: ergo illicitum videtur eſſe quòd pueri voto obligentur ad religionem ante probationis annum.

17. q. 2. ca. Conſaldus ex Aleman.

¶ SED CONTRA, id quod non eſt rite factũ, nõ eſt validũ, etiam ſi à nullo reuocetur. Sed votum puellæ ante annos pubertatis emiſſum, validum eſt, ſi infra annum à parentibus non reuocetur, vt * habetur vigeſima q. 2. c. puella, ergo licite & rite poſſunt pueri obligari ad religionem, etiam ante annos pubertatis.

20. q. 2. c. puella.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ex ſuprà * dictis patet, duplex eſt votũ, ſcilicet ſimplex & ſolenne. Et quia ſolennitas voti in quadã ſpirituali benedictione, & conſecratione conſiſtit (vt dictum * eſt) quæ fit per miniſteriũ Eccleſiæ, ideo ſolennizatio voti ſub diſpẽſatione Eccleſiæ cadit. Votum autem ſimplex efficaciã habet ex deliberatione animi, qua quis ſe obligare intendit. Quod autem talis obligatio robur non habeat, dupliciter poteſt contingere. Vno quidem modo propter defectum rationis, ſicut patet in furioſis & in amẽtibus, qui ſe voto nõ poſſunt obligare ad aliquid, dum ſunt in furia vel amẽtia. Alio modo, quia ille qui vouet, eſt alterius poteſtati ſubiectus, vt ſuprà dictũ * eſt. Et iſta duo concurrunt in pueris ante annos pubertatis, quia & patiuntur rationis defectũ, vt in pluribus, & ſunt naturaliter ſub cura parentum vel tutorum, qui ſunt eis loco parentũ. Et ideo eorum vota ex duplici cauſa robur nõ habent. Contingit tamen propter naturæ diſpoſitionem, quæ legibus humanis non ſubditur, in aliquibus, licet paucis, accelerari rationis vſum, qui ob hoc dicuntur doli capaces. Nec tamen propter hoc in aliquo eximuntur à cura parentum, quæ ſubiacet legi humanæ reſpicienti ad id quod frequentius accidit. Eſt ergo dicẽdum, quòd ſi puer vel puella ante pubertatis annos nondũ habeat vſum rationis, nullo modo poteſt ad aliquid ſe voto obligare. Si verò ante pubertatis annos attingit vſum rationis, poteſt quidẽ, quantum in ipſo eſt, ſe obligare, ſed votum eius poteſt irritari per parẽtes, quorũ curæ remanet adhuc ſubiectus. Quantumcunq; tamen ſit doli capax ante annos pubertatis, non poteſt obligari voto ſolenni religionis, propter Eccleſiæ ſtatutum, quod reſpicit id quod in pluribus accidit. Poſt annos autem pubertatis poſſunt iam ſe voto religionis obligare, vel ſimplici vel ſolenni abſque voluntate parentũ.

Arti. 7. huius quaſt.

Art. 7. huius qu.

Art. præce.

¶ AD

¶ Ad Primum ergo dicẽdũ, quòd ratio illa procedit de pueris qui nondũ attigerunt vſum rationis, quorum vota ſunt inualida, vt dictum * eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd vota eorum qui ſunt in poteſtate aliorum, habent conditionem implicitam, ſcilicet, ſi non reuocentur à ſuperiori, ex qua licita redduntur, & valida ſi conditio extat, vt dictum * eſt. *Ar. 8. & 9.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de voto ſolenni quod fit per profeſsionem.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Tho. ad propoſitam difficultatẽ reſpõdeat, ſupponit duo. Primũ eſt, quod votũ eſt duplex, vnũ ſimplex alterum ſolenne. Inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod obligatio voti ſolennis pendet ex ſtatuto Eccleſiæ, ad hunc ſenſum, quod niſi fiat conditionibus ab Eccleſia ſtatutis, non erit votum ſolenne, vt diximus art. 7. At verò obligatio voti ſimplicis pendet ex deliberatione vouentis. Secundum, quod ſupponit D. Tho. eſt, quod obligatio voti dupliciter poteſt impediri, ne robur obtineat. Vno modo ex defectu vouentis; quia non eſt mentis ſatis compos, vt contingit in amentibus, vel furioſis. Alio modo; quia ille, qui vouet, eſt ſubiectus alterius poteſtati, in eo quod vouet, vt diximus articulo præcedenti. His ſuppoſitis, eſt prima concluſio: Pueri ante vſum rationis nullo voto ſimplici, aut ſolenni ſe poſſunt obligare. Probatur: Omne votum requirit ad ſui obligationem deliberationem rationis, vt conſtat ex articulo 1. huius quæſtionis. Sed hæc deficit in pueris ante vſum rationis: ergo. Secunda concluſio: Si ante annum pubertatis, qui in pueris eſt decimus quartus, & in fœminis duodecimus, quis habeat vſum rationis, & votum ſimplex emittat, illud erit validum, & obligatorium, poterit tamen à patre, vel tutoribus irritari. Tertia concluſio: Votum ſolenne à puero emiſſum ante annos pubertatis, non eſt validum, nec obligatorium; quamuis ipſe puer habeat vſum rationis. Probatur: Nam huiuſmodi votum irritatur ab Eccleſia. Quarta concluſio: Poſt annos pubertatis quiſque ſe poterit religionis voto tam ſimplici, quam ſolenni obligare, quãtumuis parentes reclamẽt.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt primò, quod in pueris cõſiderari poſſunt tres ætatum differentiæ. Prima, quæ appellatur infantia: & durat vſque ad ſeptimum annum; quo tempore infantes nullo rationis vſu fungi cenſentur. Et de hoc tempore eſt intelligenda prima concluſio D. Tho. Secunda ætas appellatur pueritia: & durat in viris vſque ad 14. annum, & in fœminis, vſque ad duodecim, vt conſtat ex capitu. is qui, de regularibus libro 6. & cap. puella. 20. quæſt. 2. Et de hac ætate loquuntur ſecunda & tertia concluſiones. In qua quidem, quia pueri ſunt doli capaces, & habent vſum rationis poterunt, quantum eſt in ſe voto ſe obligare. Cæterùm, quia adhuc manent ſub poteſtate patris, poterit pater quæcunque illorum vota etiam perſonalia irritare, vt habetur expreſſe in ca. non ſolum, de regularibus. lib. 6. Tertia ætas appellatur pubertas, & durat vſque ad 25. annum, in qua adoleſcentes ſunt ſub cura parentum in iis, quæ pertinent ad diſpenſationem ſuorum bonorum, ita, vt ſine eorum licentia nihil valeant diſpenſare, vt habetur. ff. de minoribus vigintiquinque annorũ, per totũ titulũ. Et in hac ætate pater poteſt irritare quæcunque vota realia filiorum, non autem perſonalia; qualia ſunt vota religionis, ieiunij, orationis &c. Et ideo dicitur in quarta cõcluſione, quod puer poſt annos pubertatis poteſt ſe voto religionis obligare, tam ſimplici, quam ſolenni. *Tres puerorũ ætates.*

¶ Secundo eſt aduertendum, quod quãdo dicimus infantiam durare vſque ad ſeptimũ annum, & pueritiam incipere ab eo, & durare vſque ad decimum quartum, eſt intelligẽdum ſecundum præſumptionem iuris, quod pueritiæ & infantiæ eas ætates aſſignat, iudicans de rebus ſecundum quod regulariter contingit. Poterit tamen aliquando accidere, vt puer in decimo anno non habeat vſum rationis. Et tunc votum ab illo emiſſum nullũ erit, ſicut illud, quod fit ante ſeptẽniũ. Similiter è cõtra poterit accidere, vt puer ante ſeptenniũ vigeat integro rationis vſu: & tũc ille, quantum erit de ſe, poterit voto ſimplici ſe obligare iuxta tenorem ſecundæ cõcluſionis, ſicut ille, qui habet tredecim annos. Ius autem ſtatuit hos ætatis limites, vt ſi quando res fuerit dubia, maximè in foro Eccleſiæ, per hoc diffiniatur. *Qualiter infantia duret vſque ad ſeptimum annum.*

¶ Circa quartã concluſionẽ D. Tho. eſt difficultas, vtrũ parẽtes poſſint aliquod votũ perſonale filiorũ poſt decimum quartũ annũ irritare? Pro cuius intelligentia eſt aduertendum, quod votum quantũ attinet ad præſens inſtitutum eſt duplex; vnum reale, alterum perſo- *Dubiũ circa 4. concl. D. Tho.*

perſonale. Reale eſt, quod ad res pertinet. Quale eſt illud, ad cuius impletionẽ ſumptus requiruntur. Perſonale verò, quod pertinet ad perſonam, vt votum religionis, ieiunij, orationis. &c. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò certũ eſſe, quod vtrũq; votũ ante annos pubertatis emiſſum; poteſt à parentibus irritari, vel à tutoribus; qui gerunt vicem patris. Quo facto nulla amplius obligatio conſurget, iuxta ea quæ diximus articulo præcedẽti. Secundo etiã eſt certum, quod votum reale poteſt à patre vſq; ad vigeſimum quintum annum filij irritari. Nã cum vſq; ad illud tẽpus iuuenes ſint ſub cura parentum quantum ad rerum gubernationẽ, nullum votum firmum emittere poterũt, quod ad rẽ pertineat. Tertio etiã eſt certum, quod votum religionis, vel caſtitatis à puero emiſſum poſt annos pubertatis non poteſt à parẽtibus irritari. Ità habetur expreſſe in pluribus canonibus iuris, & in quarta cõcluſione D. Tho. Imo ſi puer habuerit decimũ ſextum annum poterit religionẽ profiteri, etiã inuitis parẽtibus. Iſta enim eſt ætas, quæ poſt concilium Tridentinum ſeſ. 25. ca. 13. requiritur ad profeſſionem faciendam. Itaque hæc certa ſunt. Sed quod habet difficultatem eſt, vtrũ alia vota perſonalia, vt votum ieiunij, vel orationis poſt annos pubertatis à pueris emiſſa poſsint à parentibus irritari? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

Sententia Sylueſtri. Prima eſt Sylueſtri, verbo, votum 4. §. 2. tenentis partem affirmatiuam.

Argu. Et ratio illius eſt: Nam ſacri canones tantum in fauorem religionis prohibent, ne pater tale votum poſſit irritare; cui etiam æquatur votum caſtitatis: ergo omnia alia poteſt. Et confirmatur ex D. Tho. in 4. conclu. Vbi ſolum dicit, votum religionis poſt annos pubertatis emiſſum nõ poſſe irritari. Quaſi ſignificãs, quod alia omnia poteſt irrita facere.

Sententia autoris. Hoc tamẽ nõ obſtãte dico verius, & probabilius eſſe, quod parentes nullum votum perſonale poſt annos pubertatis emiſſum poſſunt irritare. Ità tenet Soto li. 7. de iuſtitia q. 3. ar. 2. Et probatur. Puer poſt annos pubertatis quantum ad perſonã habet plenum ius, cum etiã habeat plenũ vſum rationis: ergo votum perſonale ab eo emiſſum, ità erit validũ, vt à patre irritari nõ poſsit. Et confirmatur: Maius eſt votum religionis, aut caſtitatis, & maiorem deliberationem requirit, quam quodcunque aliud perſonale: ſed illud à patre irritari nõ poteſt poſt annos pubertatis: ergo nec hoc. Quin potius dico, quod ſi pueri habeant bona aliqua caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, & de iis votũ eleemoſynæ, vel alterius pij vſus emittãt poſt annos pubertatis nõ poterit illud pater irritare. Quia quantum ad hæc bona iuuenes habent plenã poteſtatẽ, & nõ filij, ſed patres familias cẽſentur. De hac re eſt vidẽdus Sylue. verbo, peculiũ. §. 1. & 2. & Nauarro c. 17. nu. 141. & 142.

Ad arg. ¶ Ad rationem Sylueſtri reſpõdetur, quod ſacri canones tantum loquuntur de voto religionis, & caſtitatis. Quia ſi hoc, quod maius eſt poſt annos pubertatis irritare non poſſunt parentes, multò minus alia perſonalia poterunt irritare. Et eodem modo reſpondetur ad D. Thom. De votis autem mixtis, qualia ſunt illa, quæ ſunt perſonalia, admiſcetur tamen in eis aliquid reale, vt votum peregrinationis, cui; vel expenſæ, vel diſtractio à re familiari coniungitur, probabile eſt, quod pater poteſt illa irritare, vel ſaltem ſuſpendere, quo ad exequutionem, vſque ad tẽpus, quo filius fuerit emancipatus. Quia, cum filius tunc ſit ſubiectus patri, quãtum ad curam bonorum, ratione illius rei admixtæ pater videtur haberẽ poteſtatem ſupra illud votum. Tutius tamen erit eius petere diſpenſationem à ſuperiori, vt ſic omnis ſcrupuli ratio auferatur.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm votum à filio emiſſum, dum erat in poteſtate patris, poſsit poſteà à patre irritari dum eſt extra illius curam. Verbi gratia: Emiſit filius ante decimum quartum annum votum aliquod perſonale vel ante vigeſimum quintũ votum aliquod reale, quod à patre his temporibus non fuit irritatum. Dubium eſt, vtrum poſsit poſteà ab eo irritari?

Sententia Caietani. Caietanus infra quæſtione vltima articulo quinto, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt: Quia cum in illis votis ſemper intelligatur negatiua conditio, niſi pater contradicat, ſemper, quod eius interuenit contradictio, erunt nulla.

Sententia autoris. Hoc tamen non obſtante, dico oppoſitam ſententiam eſſe veriorem & probabiliorẽ. Et probatur: Poteſtas, quam habet pater irritandi ea vota, tãtum durat vſque ad præfinitum tempus: ergo eo elapſo non poterit amplius illa irritare. Et confirmatur: Si ſeruus emiſiſſet votum dum erat ſub alterius dominio, quod à domino non fuit irritatum non poterit poſteà, ſeruo liberto exiſtente, à domino irritari: ergo idem etiam eſt dicendum de filio reſpectu patris. Conſequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens ab omnibus conceditur. Item. Illa vota iam non ſubſunt poteſtati patris, vt conſtat: ergo pater non poteſt illa irritare. Et ad argumentum Caietani reſpondeo, quod intelligitur conditio, niſi pater contradicat intra tempus illi à iure cõceſſum. Nã eo elapſo; ſicut nõ habet poteſtatẽ irritandi: ita nec cõtradicendi.

ARTICVLVS X.

Vtrùm poſsit in voto diſpenſari.

4. d. 38. q. 1. art. 4. q. 1 cor. & ad 2. & q. 2. AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd in voto diſpẽſari non poſsit. Minus eſt commutari votum quàm in eo diſpenſari. Sed votum non poteſt commutari. Dicitur enim Leuit. vigeſimoſeptimo, Animal quod immolari poteſt Domino, ſi quis vouerit, ſanctum erit, & mutari non poterit, nec melius malo, nec peius bono: ergo multo minus poteſt diſpenſari in voto.

2 ¶ Præterea, In his quæ ſunt de lege naturæ & in præceptis diuinis, non poteſt per hominem diſpenſari, & præcipuè in præceptis primæ tabulæ quæ ordinantur directè ad dilectionem Dei, quæ eſt vltimus præceptorum finis. Sed implere votum eſt de lege naturæ, & eſt etiam præceptum legis diuinæ, vt ex ſuprà * dictis patet. Et pertinet ad præcepta primæ tabulæ, cùm ſit actus latriæ: ergo in voto diſpenſari non poteſt. Art. 3. huius quæſt.

3 ¶ Præterea, Obligatio voti fundatur ſuper fidelitatem quam homo debet Deo, vt dictum * eſt. Sed in hac nullus poteſt diſpenſare: ergo nec in voto. Art. 3. huius quæſt.

¶ SED CONTRA, Maioris firmitatis eſſe videtur quod procedit ex communi voluntate, quàm quod procedit ex ſingulari voluntate alicuius perſonæ. Sed in lege quæ habet robur ex communi voluntate, poteſt per hominem diſpenſari: ergo videtur, quòd etiam in voto per hominem diſpenſari poſsit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd diſpenſatio voti intelligenda eſt ad modum diſpenſationis, quæ fit in obſeruantia alicuius legis, quia, vt ſuprà * dictum eſt, lex ponitur reſpiciendo ad id quod eſt in pluribus bonum. Sed quia contingit huiuſmodi in aliquo caſu nõ eſſe bonum, oportuit per aliquem determinari in illo particulari caſu legem non eſſe ſeruandam. Et hoc propriè eſt diſpenſare in lege. Nam diſpenſatio videtur importare quandam commenſuratam diſtributionem, vel applicationem communis alicuius ad ea quæ ſub ipſo continentur, per quem modum dicitur aliquis diſpenſare cibum familiæ. Similiter autem ille, qui vouet, quodammodo ſibi ſtatuit legem, obligans ſe ad aliquid quod eſt ſecundum ſe, & vt in pluribus bonum. Poteſt tamen contingere quod in aliquo caſu ſit vel ſimpliciter malum, vel inutile, vel maioris boni impeditiuum, quod eſt contra rationem eius quod cadit ſub voto, vt ex prædictis * patet. Et ideò neceſſe eſt quod determinetur in tali caſu votum non eſſe ſeruandum. Et ſi quidem abſolute determinetur aliquod votum non eſſe ſeruandum, dicitur eſſe diſpenſatio voti. Si autem pro hoc quod ſeruandum erat, aliquid aliud imponatur, dicitur commutatio voti. Vnde minus eſt votum commutare quàm in voto diſpenſare. Vtrumque tamen in poteſtate Eccleſiæ conſiſtit. 1. 2. q. 79. art. 4. Art. 2. huius quæſt.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod animal quod immolari poterat, ex hoc ipſo quod vouebatur ſanctum reputabatur, quaſi diuino cultui mancipatum. Et hæc erat ratio quare non poterat commutari, ſicut nec modo poſſet aliquis rem, quam vouit, iam conſecratam (puta calicem vel domũ) commutare in melius, vel in peius. Animal autem quod non poterat ſanctificari, quia non erat immolatitium, redimi poterat & debebat, ſicut ibidem lex dicit. Et ita etiam nunc commutari poſſunt vota, ſi conſecratio non interueniat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ex iure naturali & præcepto diuino tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eiſdem obedire ſuperiorum legi vel mandato. Et tamen cũ diſpenſatur in aliqua lege humana, nõ fit, vt legi humanæ nõ obediatur, quod eſt contra legem naturæ, & mandatum diuinum, ſed fit, vt hoc quod erat lex, non ſit in hoc caſu. Ita etiam autoritate ſuperioris diſpenſantis fit, vt hoc

quod continebatur ſub voto, non contineatur, inquantum determinatur in hoc caſu, hoc nõ eſſe congruam materiam voti. Et ideo cum prælatus Eccleſiæ diſpenſat in voto, non diſpenſat in præcepto iuris naturalis vel diuini, ſed determinat id quod cadebat ſub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circunſpicere.

§ Ad tertium dicendum, quòd ad fidelitatem Deo debitam non pertinet, quòd homo faciat id quod ad vouendum eſt malum, vel inutile. * vel maioris boni impeditiuum, ad quod tendit voti diſpenſatio. Et ideo diſpenſatio voti non eſt contra fidelitatem Deo debitam.

Alias quod ad vitandũ malum eſt inutile.

S v m m a T e x t v s.

LItera huius articuli tribus propoſitionibus continetur. Prima concluſio eſt affirmatiua. Et probatur: In lege poteſt fieri diſpenſatio: ergo & in voto. Conſequẽtia eſt nota: Nam votũ eſt quædam lex particularis. Et antecedens probatur: Lex ponitur in ordine ad bonum commune: ſed aliquando poteſt contingere, vt non ſit bonũ ſeruare illam: ergo tunc poterit diſpenſari. Secunda concluſio: Tunc intelligimus voti fieri diſpenſationem, quando abſolutè determinatur illud non eſſe ſeruandum. Nam, ſi pro eo, quod ſeruandum erat aliud imponatur, non diſpenſationem, ſed commutationẽ voti fieri dicetur. Hanc concluſionem non probat D. Tho. ſed illam tanquam ex terminis notam relinquit. Tertia concluſio: Minus eſt votum commutare, quam diſpẽſare; ſed vtrumq; conſiſtit in poteſtate Eccleſiæ.

E x p l i c a t i o A r t i c v l i.

PRo intelligentia huius articuli meminiſſe oportebit diſcriminis, quod poſuimus inter irritationem, & diſpenſationem, artic. 8. Irritare enim eſt votum caſſare, & impedire ne robur obtineat. Diſpenſare verò eſt autoritate ſuperioris voti obligationem relaxare. Differtq; diſpenſatio à commutatione in eo, quòd per diſpenſationem omnino tollitur vinculum voti. Cæterùm per commutationem non tollitur, ſed mutatur, vt cadat ſupra aliam materiam. Ex quo infertur, quòd ſi quis vouit peregrinationem, & votum illud commutetur in ieiunium, vel orationem, quòd hæc tenebitur facere vouens ex vi voti, & non ſolum ex præcepto commutantis. Quare ſi non ieiunauerit, vel orauerit, peccabit peccato ſacrilegij contra votum. Redimere idem eſt, quòd commutare, niſi quòd redemptio commutationẽ ſonat, vel in pecuniam, vel in aliud pecunia æſtimabile. Vt dum votum peregrinationis, quod ad ſacrum D. Iacobi fuit editum, in aurum mutatur, quod eidem templo offeratur. Diſpenſatio tam in legem, quam in votum cadit. Sed differunt quantum ad hoc, quòd quia lex multos obligat, votum autẽ tantum reſpicit ſingularem perſonam; diſpenſatio in lege nihil aliud erit, quam exceptio ab vniuerſali obligatione. Vt cum quis priuilegio excipitur, ne quadrageſimam ieiunet. At verò diſpenſatio in voto eſt ſublatio illius; ob id, quòd cauſa qua factum eſt minime iam tunc decere videtur. Interpretatio atq; epicheia ſimiliter habet locum in lege, & in voto. Et eſt quando declaratur, legem aut votum in aliquo particulari caſu non tenere, vt diximus ſupra quæſt. 66. arti. 5. Si quis autem quærat, quodnam ſit diſcrimen inter diſpenſationem, & epicheiam, ſeu interpretationem, quantum attinet ad votum, (nam cum diſpenſare nihil aliud eſſe videatur quam interpretari, & declarare, quòd votum in illo caſu non obliget, videntur hæc duo coincidere, & in idẽ reddere,) reſpondeo diſcrimen cõſiſtere in hoc, quòd ad interpretationem, ſiue in lege, ſiue in voto eſt neceſſarium, quòd eius impletio in tali caſu ſit rationi naturali contraria. At verò ad diſpenſationem ſatis eſt, quòd legis, & voti ratio in tali perſona deficiat. Ex quo ſequitur, quod ad interpretationem voti non eſt neceſſaria prælati autoritas pro illo articulo. Eſt tamen ſemper neceſſaria ad diſpenſationem, vt videbimus latius artic. 12. huius quæſtionis. Verbi gratia: Vouit quis carnes non edere, & in eum locum deuenit, vbi niſi eas comedat peribit. In hoc caſu, quoniam res accidit iuri naturali contraria, ipſe vouens, ſua priuata autoritate, non obſtante voto, poterit carnes comedere, quoniam per epicheiam debet interpretari in illo caſu non obligare. Haud tamen ideò à voti vinculo manet abſolutus; ſed illa neceſſitate præterita manebit eo aſtrictus, ſicut anteà. Tamen, ſi vouit nõ comedere carnes & eſus aliarum rerum eſt ſibi impedimento, ne tam attentè literarum ſtudio incumbere poſsit, non ideò poterit per epicheiam contra votum facere; quia eius impletio tunc non eſt rationi naturali contraria. Habebit tamen cauſam, quare prælatus cum illo diſpenſet, votique obligationem, vel ad tempus, vel in perpetuum tollat. Et diſpenſatio tunc non eſt interpretatio, quòd

Irritare quid.

Cõmutare.

Redimere.

Diſpenſare

Interpretari.

Diſcrimen inter diſpẽſationẽ & interpretationem.

quòd votum in illo caſu non tenet, ſed eſt efficere, quòd etiam ſi teneat tollatur. Eſt etiam vltra hæc omnia voti ceſſatio, de qua diximus articulo ſecundo huius quæſtionis, ad quam nulla requiritur diſpenſatio. Et contingit, quando quis emittit votum de re indifferenti ex aliqua particulari circunſtantia, aut fine bona effectà. Vt ſi quis vouit certam domum nunquam intrare propter vitandum aliquod periculum, quod ibi ſibi imminebat. Tunc ceſſante cauſa ceſſat & votum; quia iam talis domus ingreſſus relinquitur, res vana, & indigna, vt ſit materia voti.

Ceſſatio voti quid ſit.

1. Concluſ. D. Tho. de fide tenenda.

¶ His conſtitutis, prima concluſio huius articuli eſt de fide tenenda. De fide enim eſt, quòd Eccleſia poteſt in votis ſimplicibus diſpenſare, vt conſtat ex eius vſu, & ex veteri traditione à tempore Apoſtolorum, vſque ad præſens. Et non eſt dicendũ, quòd Eccleſia in re tam graui erret. Præterquam quòd erat neceſſarium ad bonam illius gubernationem, vt haberet hanc poteſtatem, vt optimè declarat Innocentius in cap. diſpenſationes. 1. quæſt. 7. in hunc modum dicens: Diſpenſationes cogunt aliquid de debito remittere, vt maius aliquid lucri fiat; more nauigantium, qui tempeſtate ingruẽte quædam exonerant, vt cætera ſalua permaneant. Idem etiam dicitur in cap. regula. 19. diſtinctione. Eſt autem hæc poteſtas nõ ſolum in concilio generali, ad quod non poteſt toties haberi recurſus, quoties opus eſt, ſed etiam in ipſo Papa omnium prælatorũ capite, atque paſtore. Nam cum Papa ſit generalis commiſſarius Chriſti, eiuſq; vicarius aſſumptus in plenitudinem poteſtatis, vt habetur in capit. qui ſe ſcit. 2. q. 6. & in capit. quodcunque. 24. q. 5. iuxta illud Ioann. 21. Paſce oues meas, & Matth. 16. Quodcunq; ſolueris, & quodcunque ligaueris ſuper terram, &c. fit, vt ex ſuo officio paſtorali, & vt vicarius Chriſti, poſsit quaſcunque leges poſitiuas declarare, diſpenſare, tollere & abrogare. Eſt autem votum quædam lex particularis, quam vouens ſibi præſcribit, vt ex ſupradictis patet. Ad hoc etiam habent ſinguli prælati Eccleſiaſtici ſuam limitatam autoritatem, vt infra videbimus. Vbi ſimiliter explicabimus, quæ nam cauſæ ſint neceſſariæ ad voti diſpenſationem. Sed contra hoc eſt argumentum: Adimpletio voti etiã ſimplicis, eſt de iure diuino, & naturali: ergo in eo non poteſt Papa diſpenſare. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Nam in ijs, quæ ſunt de iure diuino, & naturali, nec Papa, nec Eccleſia poteſt diſpenſare, vt latè docet D. Tho. quodl. 4. art. 13. & in 3. diſt. 37. art. 4. Ad hoc argumentũ variè reſpondetur à Doctoribus. Quidam enim dicunt, quòd ideò Papa poteſt in voto diſpenſare, quia in quolibet ſubintelligitur conditionaliter voluntas Papæ, ad cuius diſpenſationem pertinent actus ſubditorũ. Itaq; dicunt, quòd ideo ſummus Pontifex, cum voluerit, poteſt voti obligationẽ relaxare, quia deeſt illa cõditionalis ſubintellecta, ſcilicet, ſi Papæ placuerit. Eo enim ipſo, ꝙ diſpenſat non placet illi: & exinde ceſſat obligatio voti. Hæc tamen reſponſio impugnatur à D. Thom. & meritò in. 4. diſt. 38. q. 1. art. 4. quæſt. 1. Quia certè ſicut ſine voluntate Papæ poteſt quis alia multa facere, ità & vouere. Alij dicunt, quòd Papa diſpẽſat in votis, non quidem tollendo illorum obligationem, ſed ſolum declarando, quòd ea in tali, & tali caſu non obligant, propter aliquod bonum quod impeditur, aut malũ, quod oritur ex adimpletione voti. Sed nec hæc reſponſio aliquid valet, vt rectè docet D. Thom. loco citato. Quia aliud eſt declarare ius, quod pertinet ad epicheiam; & aliud diſpenſare, quod pertinet ad poteſtatem, quam habet Papa. Eſt enim latiſsimum diſcrimen inter declarare ius, & diſpẽſare in illo, vt latè docet Couarru. de teſtamentis. 2. part. cap. 6. §. 9. num. 2. & nos in præſenti tãtum loquimur de diſpenſatione, quam ex cõmuni omnium Doctorum ſentẽtia dicimus fieri poſſe à ſummis Pontificibus in votis ſimplicibus. Alij reſpondent ad argumentũ concesſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dicunt, quòd quãuis Papa regulariter loquendo, non poſsit diſpenſare in iure naturali, & diuino, poteſt tamen in votis ſimplicibus, quorum redditio eſt de iure naturali, & diuino ex particulari poteſtate, & autoritate ſibi ad id à Chriſto tradita ibi; Quodcunque ſolueris ſuper terram, &c. Quod conſtat ex vſu, & traditione Eccleſiæ. Itaque affirmant, quòd Papa tanquam Chriſti vicarius diſpenſat in votis, & relaxat ea, vultque illa non valere in tali, aut tali euentu. Quia ſi Chriſtus adeſſet etiam diſpenſaret. Et ſic ex interpretatiua commiſsione Chriſti diſpenſat Papa, interpretando, ſcilicet, eſſe Chriſti voluntatem, quòd in tali euentu reſcindatur contractus voti. Vnde quamuis, cum diſpenſatur in voto, diſpenſetur in iure diuino, & naturali; hæc tamen diſpenſatio non fit ab hominibus, ſed à Chriſto ipſo. Ità reſpondet Cano in relectione de pœnitentia in fine. Et ſiquis obijciat, ex hoc ſequi, quòd etiam poteſt ſummus Pontifex ex magna, & iuſta cauſa diſpenſare in matrimonijs, & in

Arg. diffic.

1. Solutio.

2. Solutio.

3. Solutio.

votis ſolennibus, cum non videatur eſſe maior ratio de his, quam de votis ſimplicibus; ſiquidem omnia habent æqualem obligationem ex iure naturali & diuino, reſpondent negando ſequelam. Nam ad hæc non habet Papa, nec Eccleſia interpretatiuam cõmiſsionem Chriſti, ſicut ad illa, quod ex perpetuo vſu & traditione Eccleſiæ colligitur. Cæterùm hæc ſolutio meo iudicio ſuſtineri non poteſt. Tum, Quia voluntariè aſſeritur illud de interpretatiua cõmiſsione Chriſti ad diſpenſandum in votis ſimplicibus, & nõ in votis ſolennibus, aut in matrimonijs. Tũ etiã: Quia cum ius naturale in ſuis præceptis intrinſecam, & eſſentialem contineat rectitudinem, aut malitiam, nulla ratione fieri poteſt, vt ſuper illo cadat diſpenſatio. De quo etiã nos diximus ſupra agentes de præceptis Decalogi. Quocircà his ſolutionibus omiſsis,

Vera reſpõſio ad arg. Quod mihi ad propoſitum argumentum reſpondendum videtur eſt, verum quidem eſſe, quòd ſuper his, quæ ſunt iuris naturæ, ac diuini diſpenſari per hominem non poteſt. Tamen quamuis adimplere votum ſit de lege naturali, & diuina, quando ſuperior diſpenſat, nihil contra ipſum votum fit; ſed tollitur eius vis, dum iudicatur non debere in tali caſu ligare. Quare quemadmodum quãdo princeps in lege humana diſpenſat, non facit, vt ſubditus legi nõ obtemperet, quod eſt contra ius diuinum & naturale, ſed ſolũ, vt quod erat lex in hoc caſu ceſſet: ſic etiam in voto, quando prælatus diſpenſat non facit, vt vouens non adimpleat votum, quod eſſet contra ius naturale & diuinum: ſed ſolum facit, vt quod antea erat votum, in tali caſu non ſit. Et ſic prælatus diſpenſans in voto, non diſpenſat ſupra ius diuinum, aut naturale quod faceret, ſi manente voto liceret cenſeret opus contrarium. Sicut nec diſpenſans in lege diſpenſat in iure naturali, quod præcipit illi parere. Sed ſolum tollit obligationem voti, qua non exiſtente, nulla lex naturalis præcipit, illud eſſe adimplendum.

Inſtantia. Et ſi quis adhuc inſtet; Lex diuina, & naturalis non poteſt per hominem tolli; ſed reddere votũ eſt lex diuina, & naturalis: ergo non poteſt tolli per hominem, atque ex conſequenti nec voti obligatio.

Reſponſio. Reſpõdeo, quòd diſpenſans non tollit legem diuinam, quæ eſt, vt dum votum firmum manet, ſeruetur, ſed tollit obligationem, quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Sicut nec diſpenſans in lege humana tollit legem diuinam, quæ eſt, vt legi, quãdiu firma manet, obtemperetur; ſed tollit obligationem, quæ ex lege debebat oriri, ſi in ſua vi firma maneret. Itaque quod homo reus ſit voti ex duabus præmiſsis colligitur, nempe, quia vouit, & quia eſt lex, vt votum reddatur. Et diſpenſans non tollit hoc ſecundum; ſed prius, ſcilicet, obligationem, quatenus ex propria voluntate vouentis emerſit, quæ, vt ſupra diximus, eſt quædam lex humana.

ARTICVLVS XI.

¶ Vtrùm in voto ſolenni continentiæ poſsit fieri diſpenſatio.

AD VNDECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd in voto ſolenni continentiæ poſsit fieri diſpenſatio. Vna enim ratio diſpenſandi in voto eſt, ſi ſit impeditiuum melioris boni, ſicut * dictum eſt. Sed votum cõtinentiæ etiam ſi ſit ſolenne, poteſt eſſe impeditiuum melioris boni. Nam bonum commune eſt diuinius quàm bonum vnius. Poteſt autem per continẽtiam alicuius impediri bonum totius multitudinis, puta quando per contractum matrimonium aliquarum perſonarum quæ continentiam vouerunt, poſſet pax patriæ procurari: ergo videtur, quòd etiam in ſolenni voto continentiæ poſsit diſpenſari. *Inf. q. 186. ar 8. ad 3.* *Art. præce.*

2 ¶ Præterea, Latria eſt nobilior virtus quã caſtitas. Sed ſi quis voueret aliquẽ actum latriæ, puta offerre Deo ſacrificium, poteſt in illo voto diſpenſari: ergo multo magis poteſt diſpenſari in voto continentiæ, quod eſt de actu caſtitatis.

3 ¶ Præterea, Sicut votum abſtinentiæ obſeruatum poteſt vergere in periculũ perſonæ: ità etiam obſeruatio voti continentiæ. Sed in voto abſtinentiæ, ſi vergat in corporale periculũ vouentis, poteſt fieri diſpenſatio: ergo pari ratione in voto continentiæ poteſt diſpenſari.

4 ¶ Præterea, Sicut ſub profeſsione religionis, ex qua votum ſolennizatur, cõtinetur votum continentiæ, ita etiam votum paupertatis & obedientiæ. Sed in voto paupertatis & obedientiæ poteſt diſpenſari, ſicut patet in illis qui poſt profeſsionem ad epiſcopatũ aſſumuntur: ergo videtur, quòd in ſolenni voto continentiæ poſsit diſpenſari.

SED

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur Eccleſ. 26. Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis.

In Decretali lib. 3. tit. 35. c. 6. in fin. ¶ Prætereà, Extra, de ſtatu * Monac. in fin. illius Decretalis. Cum ad Monaſterium dicitur, Abdicatio proprietatis, ſicut etiam cuſtodia caſtitatis adeo annexa eſt regulæ monachali, vt cõtra eam nec ſummus Pontifex poſsit indulgere.

¶ Respondeo dicendum, quòd in ſolenni voto continentiæ tria poſſunt conſiderari. Primò quidem materia voti, ſcilicet, ipſa continentia. Secũdò, perpetuitas voti, ſcilicet, cum aliquis voto ſe aſtringit ad perpetuam obſeruantiam continentiæ. Tertio, ipſa ſolennitas voti. Dicunt ergo quidã, quod votum ſolenne eſt indiſpenſabile ratione ipſius continentiæ, quæ non recipit condignam recompenſationem, vt patet ex autoritate * inducta. *In 1. argu. ſed contra* Cuius rationem quidam aſsignant, quia per continentiam homo triumphat de domeſtico inimico, vel quia per continentiam homo perfectè conformatur Chriſto ſecundum puritatem animæ & corporis. Sed hoc non videtur efficaciter dici, quia bona animæ, vtpote contemplatio & oratio, ſunt multo meliora bonis corporis, & magis nos Deo conformant. Et tamen poteſt diſpenſari in voto orationis, vel contemplationis. Vnde nõ videtur eſſe ratio, quare non poſsit diſpenſari in voto continentiæ, ſi reſpiciatur abſolutè ad ipſam continentiæ dignitatẽ: præſertim cũ Apoſt. 1. ad Corinth. 7. ad continentiam inducat propter contemplationem dicens, quòd mulier innupta cogitat quę Dei ſunt. Finis autẽ potior eſt his quæ ſunt ad finem. Et ideo alij rationem huius aſsignant ex perpetuitate, & vniuerſalitate huius voti. Dicũt enim, quod votum continentiæ non poteſt præteriri, niſi per id quod eſt omnino contrariũ: quod nunquam licet in aliquo voto. Sed hoc eſt manifeſtè falſum, quia ſicut vti carnali copula eſt continentiæ contrarium, ita comedere carnes, vel bibere vinum eſt contrariũ abſtinentiæ à talibus: & tamen in huiuſmodi votis poteſt diſpenſari. Et ideò alijs videtur, quòd in voto ſolenni continentiæ poſsit diſpenſari propter aliquam communem vtilitatẽ, ſeu neceſsitatẽ, vt patet in exẽplo * præmiſſo de pacificatione terrarũ *In argu. 1.* ex aliquo matrimonio cõtrahẽdo. Sed quia Decretalis inducta expreſſè dicit, quòd nec ſummus Pontifex poteſt cõtra cuſtodiã caſtitatis monacho licẽtiã dare: ideò aliter videtur dicendũ, quòd ſicut ſuprà dictũ * eſt, & habetur Leuit. *Art. præc. arg. 1.* vlt. Illud quod ſemel ſanctificatum eſt Domino, non poteſt in alios vſus commutari. Non autẽ poteſt facere aliquis Eccleſię prælatus, vt id, quod eſt ſanctificatum, ſanctificationẽ amittat, etiã in rebus inanimatis: puta quòd calix conſecratus deſinat eſſe conſecratus, ſi maneat integer. Vnde multo minus poteſt hoc facere aliquis prælatus, vt homo Deo conſecratus, quandiu viuit, cõſecratus eſſe deſiſtat. Solennitas autem voti conſiſtit in quadã conſecratione ſeu benedictione vouentis, vt dictum * eſt. *Art. 7. huius quæſt.* Et ideo nõ poteſt fieri per aliquem prælatum Eccleſiæ, quòd ille qui votũ ſolẽne emiſit, deſiſtat ab eo ad quod eſt cõſecratus: puta, quòd ille qui eſt ſacerdos non ſit ſacerdos: licet poſsit prælatus ob aliquam cauſam executionẽ ordinis inhibere. Et ſimili ratione Papa non poteſt facere, quòd ille qui eſt profeſſus religionem, non ſit religioſus. Licet quidam iuriſtæ ignoranter contrarium dicant. Eſt ergo conſiderandum, vtrum continentia ſit eſſentialiter annexa ei ad quod votũ ſolẽnizatur: quia ſi non eſt ei eſſentialiter annexa, poteſt manere ſolennitas cõſecrationis ſine debito continentię: quod nõ poteſt contingere, ſi ſit eſſentialiter annexum ei ad quod votũ ſolennizatur. Non eſt autem eſſentialiter annexũ debitũ continentiæ ordini ſacro: ſed ex ſtatuto Eccleſiæ. Vnde videtur, quòd per Eccleſiam poſsit diſpenſari in voto continẽtiæ ſolennizatio per ſuſceptionem ſacri ordinis. Eſt autem debitũ continen-

tię eſſentiale ſtatui religionis, per quem homo abrenũtiat ſeculo; totaliter Dei ſeruitio mancipatus. Quod non poteſt ſimul ſtare cum matrimonio, in quo incumbit neceſsitas procurandæ vxoris, & prolis & familiæ, & rerũ quę ad hoc requiruntur. Vnde Apoſtolus dicit. 1. ad Corinth. 7. quòd qui eſt cum vxore, ſollicitus eſt quę ſunt mundi, quomodo placeat vxori; & diuiſus eſt. Vnde nomen monachi ab vnitate ſumitur per oppoſitum, ad diuiſionem prædictam. Et ideò in voto ſolemnizato per profeſsionem religionis non poteſt per Eccleſiam diſpẽſari, & rationem aſsignat Decretalis, quià caſtitas eſt annexa regulæ monachali.

1. ¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod periculis rerum humanarum eſt obuiandum per res humanas, non autem per hoc quod res diuinæ conuertantur in vſum humanum. Profeſsi autem religionem mortui ſunt mundi, & viuunt Deo: vnde non ſunt reuocandi ad vitam humanam occaſione cuiuſcunque euentus.

2. ¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in voto temporalis continentiæ diſpenſari poteſt, ſicut & in voto tẽporalis orationis, vel temporalis abſtinentiæ. Sed quod in voto continentiæ per profeſsionem ſolemnizato non poſsit diſpenſari, hoc non eſt inquantum actus caſtitatis, ſed inquantum incipit ad latriam pertinere per profeſsionem religionis.

3. ¶ Ad tertium dicendum, quòd cibus directè ordinatur ad directionem perſonæ, & ideo abſtinẽtia cibi directè poteſt vergere in periculum perſonæ: vnde ex hac ratione recipit votum abſtinentiæ diſpenſationem. Sed coitus non ordinatur directè ad conſeruationem perſonæ; ſed ad conſeruationem ſpeciei: vnde nec directè abſtinẽtia coitus per continentiam vergit in periculum perſonæ. Sed ſi per accidens ex ea aliquod periculũ perſonale accidat, poteſt aliter ſubueniri, ſcilicet per abſtinẽtiam, vel alia corporalia remedia.

4. ¶ Ad quartum dicendum, quòd religioſus qui fit epiſcopus, ſicut non abſoluitur à voto continentiæ; ita nec à voto paupertatis, quia nihil debet habere tanquam proprium, ſed ſicut diſpenſator communium bonorũ Eccleſiæ. Similiter etiam nõ abſoluitur à voto obedientiæ, ſed per accidens obedire non tenetur ſi ſuperiorem non habeat: ſicut nec Abbas monaſterij, qui tamẽ nõ eſt obediẽtię voto abſolutus.

¶ Authoritas vero Eccleſiaſtica, quæ in contrarium obijcitur, intelligenda eſt quantum ad hoc quòd nec fœcũditas carnis, nec aliquod corporale bonum, eſt comparandum bono continẽtiæ: quæ inter bona animæ computatur, vt * Auguſt. dicit in libro de ſancta virginitate. Vnde ſignanter dicitur animæ cõtinẽtis, nõ carnis cõtinentis.

In libr. de bono coniugali. c. 21. in prin. to. 6. virginitate cap. 7. & 8.

Svmma Textvs.

Omiſsis varijs opinionibus, quas D. Thom. in hoc articulo recenſet, & reijcit ad explicationem difficultatis propoſitæ, duas conſtituit propoſitiones. Prima concluſio: In voto ſolenni continentiæ à clericis emiſſo poteſt Eccleſia diſpenſare. Probatur: Hoc votum non eſt eſſentialiter annexum ordini ſacro, ſed tantum ex ſtatuto Eccleſiæ: ergo in illo Eccleſia diſpenſare poteſt. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam ſacerdotes Græcorũ coniugati ab Eccleſia Latina adminiſtrare permittuntur. Secunda concluſio: In voto ſolenni continentiæ à monacho emiſſo nõ poteſt Eccleſia diſpẽſare. Probatur: Caſtitas huic ſtatui eſt eſſentialiter annexa: ergo in ea non poteſt fieri diſpenſatio. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Eccleſia non poteſt tollere ſtatum, nec efficere, vt id, quod Deo eſt conſecratum, ipſo manente, non ſit conſecratum: ergo nec poterit efficere, vt non teneatur aliquis ad id, quod eſt eſſentiale ſuæ conſecrationi. Et cõfirmatur ex cap. cum ad monaſterium. de ſtatu monachorum, in fine, vbi Innoc. III. dicit. Nec æſtimet Abbas, quòd ſuper habenda proprietate poſsit cum aliquo monacho diſpẽſare. Quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeò eſt annexa regulę monachali; vt cõtra eam, nec etiam ſummus Pontifex poſsit licentiam indulgere.

Explicatio Articvli.

Votum ſolẽne poteſt fieri tacitè & expreſſè

Pro intelligentia huius artic. aduertendũ eſt primò, quod votũ ſolenne religionis dupliciter põt emitti. Vno modo explicitè profiten-

profitendo aliquam ex religionibus approbatis. Alio modo implicitè. Et hoc adhuc dupliciter. Vno modo, vt ſi nouitius, animo profitendi tacitè, faciat actum ſolis profeſſis annexum, qualis eſt ferre ſuffragium in capitulo. Ità habetur expreſſè de regularibus, & tranſeuntibus ad religionem. cap. vidua. Vbi definitur, quòd ſi vidua ſponte velum conuerſionis, quanuis non ſacrum ſibi impoſuerit, & in Eccleſia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit, nolit, ſanctimoniæ habitum vlterius habere debebit. Secundò modo poteſt fieri profeſſio tacita, per hoc quod nouitius geſtet habitum proprium profeſſorum per annum, vbi habitus ſunt indiſtincti; & vbi ſunt diſtincti habitus, per hoc quod elapſo anno probationis habitum profeſſorum recipiat. Sufficietque ad hoc quæcunque habituum diſtinctio, & diuerſitas, quanuis ſolum conſiſtat in benedictione, vt habetur in cap. is qui. de regularibus in 6. Eſt tamen aduertendum, quòd ſi aliquis deferat habitum per annum, animo non profitendi, coram Deo, non erit profeſſus, quanuis ab Eccleſia compelli poterit ad religionem, quoniam exterius tacitam feciſſe profeſſionem comprobabitur.

In ordinibus non mēdicantibus poteſt fieri profeſſio ante annū probationis

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd in ordinibus mendicantium nullus expreſſe profiteri poteſt ante elapſum annū probationis. Et ſi contrarium fecerint tam prælatus quā monachi erunt excommunicati, vt habetur expreſſe in cap. non ſolum. & in cap. conſtitutionem. de regulari. in 6. In non mendicantibus autem ante annum probationis poterunt nouicij profiteri ex rationabili cauſa.

Hoc eſt intelligendū ante Conciliū Tridētinū, nam poſt illud, contrariū eſt verum, tā quo ad viros, quā quo ad mulieres, vt conſtat ex Seſ. 25. ca. 15.

Et quia moniales noſtri ordinis, & etiā ſanctæ Claræ non ſunt mendicantes, ſed recluſæ, benè poterunt ante annum profiteri, vt docent Paludanus in. 4. diſt. 38. & Syluest. verbo, religio. 3. §. 3.

¶ Tertiò eſt aduertendum, quòd milites commendatarij, qui multis annis deferunt habitum profeſſorum, licet ſecūdum ius cōmune eſſent cenſendi taciti profeſſi, modo tamen non cenſentur quo ad vſq; expreſſè eam religionem promittant, cuius habitum deferunt. Ità enim habat communis conſuetudo, quæ forſan in hac parte abrogauit ius commune. Niſi dicamus, quòd iſtæ religiones peculiare ad hoc habent priuilegiū, quo in iure communi diſpenſatur. De hac re videnda eſt gloſſ. in Clem. de regular. & ſtatu monachorum, & Sylueſt. verbo, religio. 3. qui optimè loquitur.

¶ His conſtitutis circa primam concluſionem D. Tho. in qua de voto à clericis emiſſo eſt ſermo, aduertendum eſt, quòd votum ſolenne caſtitatis, quod à clericis in ſuſceptione ſacri ordinis emittitur, non ſolum opponitur rei vxoriæ; alias fornicantes non eſſent ſacrilegi; ſed etiam opponitur cuicunque carnali commiſtioni, ſicut votum religioſorum. Quare clerici hac ratione peccantes ſemper committunt ſacrilegium. Sed dubium eſt de iure, quo illis huiuſmodi continentia eſt præcepta, an, ſcilicet, iure diuino, vel potiùs tantum iure poſitiuo? Maioris in 4. diſtinct. 24. quæſt. 2. & Clithoueus in lib. de continentia ſacerdotali. cap. 13. arbitrantur iure diuino eſſe prohibitum ſacerdotibus matrimonia contrahere. Et ſic dicunt, quòd Papa ſuper hoc diſpenſare nō poteſt. Hanc eandem ſententiam tenet Vvaldenſis in lib. de ſacramen. cap. 128. & 129. & de ſacramentalibus. cap. 66. Et probatur: Non eſt magis de intrinſeca ratione religionis caſtitas, quam de ratione ordinis: ergo ſicut iure diuino, & naturali religioſus tenetur ad caſtitatem; ità etiam & ſacerdos: atque ex con ſequenti, ſicut non poteſt diſpenſari cum religioſo, vt matrimonium contrahat: ita etiā nec cum ſacerdote. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex cap. vnico. de voto. lib. 6. vbi ambo vota æquiparantur, quātum ad hoc, quòd eſt dirimere matrimonium.

Dubiū de continētia clericorum

¶ Hoc tamen non obſtante, dico iure tantum humano, & non diuino, aut naturali eſſe ſacerdotibus caſtitatem præceptam. Non enim repugnat, quo minùs abſque caſtitatis voto homo verè ſit ſacerdos, vt Græcorum mos nobis teſtatur. Vnde fit conſequens, quòd & ſi ordo ſuapte natura quandam ſecum adferat congruentiam decentiamque caſtitatis matrimonio repugnantem, non tamen ex ſe parit virtutem præcepti, vt eo ipſo diuino iure, quo ordinis ſacramentum inſtitutum eſt, ſint ordinati à matrimonio prohibiti. Sed hoc præceptum & prohibitio iure tantum pontificio poſita eſt; illamque Eccleſia ex decentia functionis ſacrorum ordinum deduxit. Quare ſuper hoc præcepto poterit diſpenſare; quanuis diſpenſatio cum ſacerdotibus indecentiſſima eſſet, Eccleſiæque peſtifera. Sunt enim quā plurimæ rationes, quæ efficaciſſimè oſtendunt, perfectioni Euangelicæ eſſe valde cōforme, vt ſacri Eccleſiæ miniſtri à re vxoria ſint alieniſſimi. Prima eſt; Nam Chriſtus de intacta Virgine natus, virginitatiſque ipſe decus Eccleſiam, ceu columbam candore virgineo nitentem ſibi cōnubio copulauit, eo exemplo docens, vt ſacerdotes quibus Eccleſiam eandem deſponſauit, virgini, ſi non virgines, ſaltem cælibes ſeruent fidem.

Concluſio.

Rationes oſtendētes congruētiā caſtitatis ſacerdotū.

fidem. Secunda ratio deſumitur ex cordis nitore, corporiſque munditia, quam tractatio corporis, & ſanguinis Chriſti expoſtulat. Tertia ex altiſsima meditatione, aſsiduaque oratione, & ſacrorum impenſiſsima lectione, quibus ſacerdotes deditiesſe debent, quæ omnia coniugali conſortio ex diametro aduerſantur. Quarta ratio eſt: Nã ſolertiſsima cura, quam erga pauperes, viduas, & orphanos gerere tenetur ſolicitudinem familiæ vxore, & liberis occupatæ non permittit. Quinta: Quia autoritas & dignitatis ſplendor, quibus ſacerdotes reliquo populo antecellere debent, non ſinit, vt cum vxoribus ſicuti reliquum vulgus miſceantur. Ac tandem: Quia ſi liberos fas illis eſſet procreare, omnes illuc neruos intenderent, vt quaſi hæreditario iure ſacerdotia eis relinquerentur. Sicque non rectè fieret beneficiorum diſtributio: quod in ingentem Eccleſiæ perniciem cederet. Ex quo infertur, quàm grauiſsimè errauerint hæretici, qui ſacerdotum cælibatum labefactare contenderunt. Quod primus fecit Iouinianus quidam. Et eandem hæreſim poſteà Vigilantius, vt autor eſt Diuus Hieronymus ad Riparium, Epiſtola. 2. impudentiſſimè auxit; non ſolum permittens, ſed etiam compellens, vt nullus Diaconus ordinaretur, antequam matrimonium iniret. Eandem hæreſim poſteà ebibit Vvitelejh, vt refert Thomas Vvaldenſis, tom 2. de ſacramentis, cap. 128. Et tandem Lutherus in illo ſuo ſæpè damnato libello. de abroganda miſſa priuata. Vbi dicit nequaquam poſſe Papam clericis matrimonium interdicere. De hac re videndus eſt Caſtro de hæreſib. verbo, ſacerdotium, hæreſi. 4. Et Didacus à Stunica Auguſtinianus, magiſterque doctiſsimus de vera religione. lib. 2. cap. 26.

Diſcrimen inter Græcos & Latinos.

Eſt tamen aduertendum diſcrimen, quod D. Thom. inter Græcos & Latinos dignoſcit, dicens, quòd apud Græcos ordo ſacer ſolum ex vi ordinis matrimonium impedit. Ideòque poſt ſuſceptos ordines neminem vxorem ducere permittunt. Non tamen habent ordinibus annexum votum, vt Innocentius in cap. cum olim. de clerico coniug. teſtatur. Et ideò non ſolum coniugatos ſacris initiant, verum & initiatos in vſu coniugali viuere ſinunt, exceptis hebdomadibus, quibus altaris miniſterio inſeruiunt. Vnde in ſexta Græcorum ſynodo, & refertur in cap. ſi quis. 32. diſt. in hunc modum dicitur: Si quis eorum, qui ad clericatum accedunt voluerit mulieri nuptiali iure copulari, hoc ante ordinationem diaconatus faciat. At verò Latini non modo propter ordinum dignitatem, verum & propter votũ, quod habent annexum à matrimonio ineundo cohibentur. Nam quamuis qui ordinatur votum illic non exprimat, ex ſtatuto tamen Eccleſiæ ibidem includitur. Quapropter ordinati non ſolum matrimonium contrahere prohibentur, & ſi id attentauerint eſt nullum; verum etiam poſt contractum ab ordinibus ſuſcipiendis excluduntur. Votum enim in illis incluſum non modo matrimonio contrahendo, verum & eius vſui eſt impedimento. Ex dictis infertur nunquam à temporibus Apoſtolorum vſque ad præſens, vſu fuiſſe receptum, vt ſacris ordinibus initiati, ſaltim ſacerdotio, matrimonium contrahere permitterentur.

Sacerdotes nũquã fuerũt permiſſi ducere vxorem.

Sed ſemper in hoc ſacro ordinis ſacramento ea fuit cognita, atque confeſſa dignitas, quæ matrimonium reſpuere deberet, quidquid dicat Caietanus. quæſt. 12. primi quodl. Vbi olim in more Græcis contrarium fuiſſe affirmat, propter verbum Stephani Papæ in capit. aliter, 32. diſt. dicentis, quòd Græcorum ſacerdotes, diaconi, & ſubdiaconi, matrimonio copulantur ineptam exiſtimãs gloſſam, quæ verbum, copulantur, per hoc quod eſt, copulato vti, interpretatur. Nam copulantur, inquit, non ſonat, niſi quòd poſt ordines matrimonia contrahant. Sed certè verbum illud paſsiuum non actionem tũc præſentem, ſed permanentiam in præterito deſignat, vt ait gloſſ. Verum eſt aliquandiu durasſe apud Græcos, vt ſubdiaconi ad matrimonium permitterentur. Quin etiam, & diaconi ſi in ipſa ordinatione proteſtati fuiſſent, quòd vellent habere vxores, vt Gregorius in cap. ante triennium. 31. diſt. inſinuat. Imò durum illic reputat eos more Romanæ Eccleſiæ vſu vxorio arcere. Cæterùm, quòd clerici in ſacro presbyteratus ordine conſtituti vxorẽ ducere permitterẽtur, nec apud Latinos, nec apud Græcos fuit vnquam receptum. Gregorius poſteà inhibuit, vt nullus in ſubdiaconum ordinaretur, niſi qui prius caſtè victurum promiſiſſet. cap. nullũ. 28. diſt. & cap. multorum. diſt. 32. Ac demũ clerici in ſacris de facto contrahentes anathematis cenſura feriuntur in Clem. vnica. de conſan. & affi. officioq; & beneficio priuantur in cap. decernimus, & in cap. de his. 28. diſt. Et capit. presbyter. eadem diſt. iubetur deponi, & cap. eos, qui. diſt. 32.

Obiectio.

Quod ſi plures mihi obieceris, cum quibus poſt ſubdiaconatum, imò & poſt diaconatum ad matrimonium migrare ſummus Pontifex diſpenſauit, Maioris atque Clithoueus diſpenſationem nõ tenere reſponderent.

Reſponſio.

Id tamen abſq; vlla probabilitate. Nam cum

votum,

votum, vt diximus, non ſit de iure intrinſeca ratione ordinis, ſed de iure Pontificio, quanuis accidere potuerit, vt tam qui petit, quã qui concedit grauiter peccet, facta tamẽ diſpenſatione matrimonium erit firmum, atq; legitimum. Et poſt factam pœnitentiã prioris peccati, ſi aliquod commiſit, tuta conſcientia poterit ſic diſpenſatus petere & reddere debitum, & in matrimonio perſeuerare. Quare ad argumentum in principio dubitationis factum, reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod quamuis textus ille eodem modo loquatur de voto à clerico emiſſo, & de illo, quod fit à monacho, quantum attinet ad ſolenoitatem, atque etiam quantum ad id, quod eſt impedire matrimonium, non tamen æquiparantur huiuſmodi vota quantum ad diſpenſationem, ſicut nec æquiparantur quantum ad ius, quo illorum redditio eſt præcepta, vt latius patebit ſequenti dubitatione.

Dubiũ graue. ¶Circa ſecundam concluſionẽ D. Tho. eſt grauis difficultas, vtrùm poſsit Eccleſia diſpenſare in voto ſolenni cõtinentiæ à monacho emiſſo. In qua re ſunt multi, qui à D. Tho. diſſentiant, dicentes ſummum Pontificem periode in voto ſolenni religioſorum ex magna aliqua cauſa diſpenſare poſſe, ac in voto ſacerdotum. Ità tenet Enrichus de Gandauo quodl. 5. q. 25. & 26. Ricardus in 4. d. 38. art. 9. Durandus eadem d. q. 2. Paludanus q. 4. Caietanus hic, & in opuſculo. 27. quæſtionũ, q. 24. Angelus verbo votũ. 4. § 5. Corduba libro. 1. quæſtionarij, q. 24. Michael à Medina lib. 2. de continentia cap. 72 & cap. 25. & cap. 41. Nauarro in Manuali, cap. 12. num. 75. in fin. Couarru. de teſtamentis. ca. 2. nu. 10. cũ Ioanne Andrea, Felino, Tiraquello, Alexandro, Bonauentura, Altiſsiodorenſi. Et D. Antoninus. 4. p. titulo. 22. cap. 3. dicit hanc eſſe probabilem. Imò Diu. Tho. in 4. d. 38. q. 1. ar. 4. quæſtiuncula. 1. ad. 3. tenet idem. Et probatur primo: Summus

1. argum. Pontifex poteſt diſpenſare in voto ſolenni continentię clericorum, vt D. Tho. fatetur: ergo etiam poterit diſpenſare in voto ſolenni religioſorum. Probo conſequentiam: Nã cum vtrumque ſit ſolenne, æqua debebit

2. argum. eſſe vtriuſque ratio. ¶Secundo argumentor. In omni voto intelligitur conditio, niſi Papa diſpenſauerit: ergo in omni voto etiam ſolenni poteſt Papa diſpenſare. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: votum eſt quædam lex particularis, quam ſibi homo particulariter præſcribit, ſed in omni lege particulari ſubintelligitur conditio, niſi obſtet bono communi: ergo in omni voto intelligitur conditio, niſi Papa diſpenſet, ad quem pertinet cura de bono communi.

¶Tertiò: Sub voto ſolenni religionis, nõ ſolum caſtitas, verum etiã paupertas & obedientia continentur: ſed in paupertate, & obedientia poteſt Papa diſpenſare, imò de facto diſpenſat, quando quis ex monachatu in Epiſcopum aſſumitur, qui & à profeſsionis obedientia eximitur, & in diuitijs viuere permittitur: ergo etiam poterit diſpenſare in voto ſolenni continentiæ. *3. argum.*

¶Quartò: Nullos ſe poteſt eximere ab obligatione iuris naturalis: ſed iure naturali tenetur homo pro bono communi totius regni matrimonium contrahere: ergo hac ratione & cauſa exiſtente poterit eum eo Papa diſpenſare. Et confirmatur: Id quod ſi adeſſet obſtaret voto, ne fieret, eſt cauſa legitima, vt poſt votũ emiſſum in eo diſpẽſetur: ſed ſi aliquis imminenti grandi periculo regni vellet emittere votum continentiæ, potius deberet contrahere, quam illam vouere: ergo eodem periculo exiſtente etiam poſt votum emiſſum poterit in eo fieri diſpenſatio: Conſequentia cum minori eſt nota, & maior recipitur ab omnibus Doctoribus. *4. argum.*

¶Quintò: Ex ſententia D. Tho. articulo præcedenti, tunc eſt cauſa legitima ad diſpenſandum in voto, quãdo illud eſt maioris boni impeditiuum: ſed hoc poteſt in voto ſolenni continentiæ reperiri: ergo in voto ſolenni continentiæ poterit fieri diſpenſatio. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor probatur: Bonum cõmune teſte Ariſtotele, quid diuinius, & melius eſt, quam bonum particulare alicuius: ſed poterit fieri, vt ex voto ſolenni continẽtiæ alicuius periclitetur bonum commune, niſi matrimonium contrahat: ergo tunc erit legitima cauſa, vt in voto ſolenni continentiæ fiat diſpenſatio. Et confirmatur. Latria nobilior virtus eſt, quam caſtitas: ſed ſupra votum latriæ, ſcilicet, ſupra votum offerendi ſacrificium iuſta de cauſa poteſt fieri diſpenſatio: ergo & ſupra votum caſtitatis. *5. argum.*

¶Vltimò. Summus Pontifex de facto diſpẽſauit cum multis, vt refert Ancharranus cõſil. 339. nom. 1. Felinus in cap. ſi quando. de reſcriptis num. 5. Molineus de conſuetudinibus Pariſ. in rubrica num. 40. Marineus Siculus lib. 8. de memorabilibus Hiſpaniæ ca. finali, & Caietanus in hoc cõmentario. Et ità legimus Cæleſtinum Romanum Pontificem diſpenſaſſe cum Ramiro rege Aragoniæ, cum eſſet monachus ordinis ſancti Benedicti. Et idem diſpenſauit cum Conſtantia Moniali, vt nuberet Enrico ſexto. Erat enim Conſtãtia filia Rogerij Regis Siciliæ, & Neapolis. Qui cum in expeditione Hieroſolymitana, & eius expugnatione diẽ obijſ- *Vltimum argument.*

ſet anno.1391. Tancredus eius regna tyrannicè occupauit, & iuſuper Romano Pontifici obedientiam denegauit. Quare à Cæleſtino fuit regno priuatus. Henricuſque ſextus Romanorum Imperator iuſſus ducere Conſtantiam, vt eo matrimonio facto, ad illa regna integrum ius haberet. Ità Belugantius, & Beluefius in ſuis cẽtiloquijs à num. 129. vſque ad. 150. & Illeſcas io vita iſtorum Pontificum. Ioannes Zanora, & Niceta antiquiſsimi ſcriptores in vita Imperatorũ, aliqua diserunt, cum non parua illius temporis ſcriptorum caterua. Vode immeritò Soto lib. 7. de Iuſtitia q. 4. art. 2. dicit huiuſmodi hiſtorias non eſſe vndequaque veras. Eodem etiam modo diſpenſatum fuit cum ordinibus de Alcantara, & Calatraua, & tandem cum Magiſtro de Monteſa. Qui omnes ſunt verè monachi, vt docet Soto lib. 7. de Iuſtitia, q. 5. art. 3. ad. 3. Qui etiam dicit prudenter cum illis fuiſſe diſpenſatum: quia abſque dubio non poterant caſtitatem ſeruare propter rationes quas ibi enumerat. De militibus verò & ſancti Ioannis equitibus non ſic. Nuoqoam enim cum illis fuit diſpenſatum. De eorum obſeruantia, & religione tractat etiam Soto io. 4. d. 27. q. 1. art. 4. Vode Alexander. III. vicos matrimonij vinculo ligatos ab hoc ordine reijci præcipit, niſi de liceotia vxoris caſtitatem voueant, & ipſamet vxor hoc idem faciat, iuxta textum in capit. vxoratus. de conuerſione coniugatorum.

Sententia D. Tho. & aliorum. ¶Contrariã tamen ſententiam tenet Diu. Thom. in hoc articulo. Albertus Magnus in 4. d. 38. art. 15. Altiſsiodorenſis lib. 3. ſuæ ſummæ, cap. 23. Almaynus Tractatu de poteſtate Papæ cap. 5. D. Bonauent. in. 4. d. 38. q. 3. Capreolus d. 33. q. 2. Torrecrem. in ca. ſicut bonum. 27. q. 1. Syluester, verbo, votum. 4. §. 5. Catherinus lib. 6. contra Caietanum cap. 2. Soto lib. 7. de Iuſtitia. q. 4. art. 2. & io. 4. d. 38. q. 2. art. 2. Qui omnes vnanimiter dicũt, in nullo caſu etiam propter ſalutem alicuius regni, vel ad cooſeruandum homanum genus, ne pereat, poſſe ſummum Pontificem diſpenſare in voto ſolenni continẽtiæ; quia monachus iure oaturali, & diuino eſt inhabilis ad matrimonium contrahendum. Vnde dicunt, quod quemadmodum ſi io muodo non eſſet, oiſi vnicus vir coniugatus, & vxor illius eſſet ſterilis, non poſſet Papa diſpenſare, vt cum alia contraheret, ne vniuerſum periret: ità etiam nulla de cauſa poteſt cum monacho diſpeoſare. Et probari poteſt

1. argum. hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ex facto Matthæi Apoſtoli. Qui, vt hiſtoriæ tradunt, ooluit diſpenſare cum Iphigenia moniali, vt Regi nuberet, quanuis Rex promitteret ſe ſuoſque ad fidem conuerti. Dicens nefas eſſe Regis ſponſam violare. Quam quidem hiſtoriam ſcribit Abdias quidã coæuus Apoſtolorum, qui & ab ipſis fuit ordinatus Epiſcopus; eamque recepit vniuerſalis Eccleſia: quanuis Caietaous io hoc articulo illam reijciat. *2. argum.* Secuodo probatur ſentẽtia D. Tho. ex cap. cum ad mooaſterium. de ſtatu monachorum. Vbi dicitur, quod abdicatio paupertatis, & cuſtodia caſtitatis adeò ſunt annexa regulæ monachali, vt ſuper eis ſummus Pontifex diſpenſare oon poſsit. *3. argum.* Tertio ſic argumentor: Sicut ille, qui ſemel eſt ſacerdos, oon poteſt fieri non ſacerdos: ità etiam ille, qui ſemel eſt monachus non poteſt fieri non monachus; quia de iure naturali & diuino eſt iam Deo traditus per ſolẽnem profeſsionem, vt D. Thom. dicit in hoc articulo. Sed ſtante monachatu implicat, quod aliquis contrahat matrimooium, quia continentia eſt eſſentialis, & de intrinſeca ratione monachatus; & ſine qua noo maneret: ergo ſicut ſummus Pontifex non poteſt efficere, vt mooachus noo ſit monachus: ità etiam nec poterit efficere, vt monachus caſtitatem non ſeruet. Ad hoc argumentum reſpondẽt Caietanus & alij dicentes, quod licet non poſsit fieri, vt qui ſemel eſt Deo conſecratus per profeſsionem oon ſit conſecratus; poterit tamen fieri pro cauſa legitima, & neceſſaria, vt ille, qoi Deo eſt conſecratus matrimooium contrahat. Sicut & calix, qui Deo eſt conſecratus ex legitima cauſa applicari poteſt ad alios vſus communes. Idque probat exemplo Dauid, qui in caſu neceſsitatis comedit panes propoſitionis, quibus veſci non licebat, niſi ſolis ſacerdotibus. Cæterũ hæc ſolutio oon ſatisfacit. Nam id quod eſt alterius ab eo auferri non poteſt per humanam poteſtatem; ſicut vnus coniugum, quia alterius eſt, ab eo auferri non poteſt per humanã poteſtatẽ; ſed homo per profeſsionem nõ ſolum fuit conſecratus Deo, ſed etiam totus ei traditus, & religioni, ità vt iam nõ ſuus, ſed Dei & religionis dicatur: ergo per humanam potentiam ab eo ſtatu auferri nõ poteſt. *4. argum.* Quarto probatur hæc eadem ſenteotia: Nam ſi Papa poſſet diſpenſare in voto ſolẽni cootioeotiæ, ſequeretur, quod etiam poſſet diſpenſare in matrimonio rato, & non cõſummato, cõſequeos autẽ eſt falſum, & abſurdum: oam ſic vir viuente priori vxore aliam ducere poſſet: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Matrimonium ratum, & non conſummatum iure diuino diſſoluitur per profeſsiooem, vt ſupra diximus: ergo maius vinculum eſt profeſsionis quam

ma-

matrimonij; atq; ex conſequenti ſi Papa poteſt in maius vinculum, poterit in minus. Et confirmatur: Poſito caſu, quòd ille, qui matrimonium contraxerat, ingrediatur religionem, & profiteatur, tunc iam diſſoluitur illud matrimonium; & ſi poſteà faciamus, quod Papa diſpenſet in illo voto ſolenni, tùc etiam ille iam erit liber à profeſſione, atque ex conſequenti poterit matrimonium contrahere cum alia viuente priori, quod eſt abſurdū. Ad hoc argumentum Canoniſtæ in capit. ex publico. de conuerſatione congregatorum reſpondent, concedendo ſequelam, quàm etiam concedit Caietanus in hoc articulo, & Duran. in. 4. d. 38. q. 2. Qui dicit, quod ſicut, ſi vir moriatur poſt contractum matrimonium, & poſtmodum reſurgat, poteſt ducere aliam vxorem; quia prius matrimonium fuit terminatum in morte: ità etiam poterit ille diſpenſatus ducere aliam vxorem; quia prius matrimonium fuit terminatum in morte, qua mortuus fuit ille ſæculo ſolenniter profitendo. Et quidem, ſi teneamus opinionem Canoniſtarum, nulla alia ratione reſpō deri poterit ad hoc argumentum. Cæterum falſum eſt dicere, quod Papa poteſt diſpenſare in matrimonio rato, & non conſummato, vt communiter tenent Theologi in. 4. di. 26. & Soto in. 4. d. 27. q. 1. art. 4. Idque colligi videtur ex ſacrà ſcriptura. Matthæi. 19. & Marci. 10. Vbi referens Chriſtus verba Adā dicit: Quod Deus coniungit homo non ſeparet. Et certum eſt, quod loquebatur de matrimonio rato, & non conſummato; nondum enim Adam vxorem cognouerat.

Sententia autoris. ¶Propter hæc argumenta dico, longè eſſe probabiliorem ſententiam D. Tho. quæ aſſerit Papam non poſſe diſpenſare in voto ſolenni, quanuis nec etiam contraria opinio ſua careat probabilitate. Ex quo fit, vt ſi Papa diſpenſet in voto ſolenni continētiæ, vel in matrimonio rato, & non conſummato, quanuis factum non teneat à parte rei, quia id facere non poteſt; non tamen peccabit Pontifex diſpenſando. Quia in hoc facto ſequitur opinionem grauiſsimorum Doctorum. Et ſic etiam diſpenſati manebunt tuti in conſcientia.

Nota primo pro ſolutione ad argumenta primæ opinionis. ¶Et vt ad argumenta alterius opinionis reſpondeamus, aduertēdum eſt primò, quod vt ſupra diximus, ſolennitas voti non in aliqua benedictione, aut conſecratione conſiſtit, vt Caietan' exiſtimat, & videtur D. Thomas innuere; ſed potius in actuali quadam traditione, qua ille, qui ſolenniter vouit ſe totum Deo tradit, vt mancipium. Cæterum, quia illa actualis traditio ſub forma fit benedictionis, vel conſecrationis; idcircò vtitur D. Thom. in hoc articulo benedictionis, vel conſecrationis nomine ad ſignificandam voti ſolennitatem. Cùm tamen in. 4. d. 38. q. 1. art. 2. expreſſe dicat votum ſolenne tunc fieri, quando quis perſonaliter ſe Deo tradit. Et in articulo. 3. ad. 3. argumentū dicit, quòd ideò votum ſolenne dirimit matrimonium, non autem votum ſimplex; quia votum ſolenne continet actualem exhibitionem proprij corporis.

¶Secondò eſt aduertendum, quod quāuis votum ſolenne contineat actualē traditionem, ipſum tamē eſſentialiter eſt promiſsio, qua Deo aliquid promittimus. Tradendo tamen ipſam perſonam, vel in diuinum cultū, vt fit, dum ſacros ordines ſuſcipimus, vel in diuinam contemplationem, vt fit, dum religionem aliquam profitemur. Itaque in quocunque voto ſolēni eſt & traditio perſonæ, & promiſsio aliarum rerum, quarum votū emittimus. Vt, verbi gratia, quando quis ſuſcipit ſacros ordines, tradit perſonam in perpetuum Dei cultum, & prætereà promittit caſtitatem, & alia quæ decent ad ſtatum clericalem. Et ſimiliter, quando aliquis profitetur, tradit perſonam religioni in perpetuam Dei contemplationem. Et prætereà promittit caſtitatem obedientiam, & paupertatem, quæ neceſſaria ſunt ad ſtatum monachalem. *2. Nota.*

¶Tertio eſt aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter traditionem, quæ fit in ſuſceptione ſacrorum ordinum, & traditionē, quæ fit, dum religionem aliquam profitemur. Nam in priori traditione non intrinſece includitur votum caſtitatis, ſed tantum extrinſecè ex ſtatuto Eccleſiæ ità præcipientis. Cum tamen poſsit fieri, vt quis tradiderit perſonam in perpetuum Dei cultum; & tamen non ſeruet omnimodā caſtitatē. Cæterum in traditione, quæ fit, dum quis religionem aliquam profitetur intrinſece, & eſſentialiter includitur votum caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ita, vt fieri non poſſit, quod quis hac ratione perſonam Deo tradat in perpetuam contemplationem, quin & ſit aſtrictus voto caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ex quo infertur, quod ad hoc, vt quis poſsit diſpenſare in voto caſtitatis à clerico emiſſo, non eſt neceſſarium, quod poſsit tollere traditionem, quæ fit in ſuſceptione ſacri ordinis; ea enim permanente poteſt fieri, vt clericus caſtitatem non ſeruet: ſed tātum requiritur, quod habeat poteſtatem ſupra ius, quod præcipit clericis, vt caſtitatem ſeruent. Vnde cum Papa ſupra illud ius habeat plenam poteſtatem, in eo voto optimè poterit diſpenſare. Cæterùm, cùm in traditione, *3. Nota.*

tione, quæ fit in profeſsione, eſſentialiter includatur votum caſtitatis, nullus poterit in hoc voto diſpenſare, niſi ille, qui poteſt tollere talem traditionem. Vnde cum Papa eam tollere non poſsit, non enim poteſt efficere, vt ille, qui ſemel Deo traditus eſt, non ſit traditus, ſit, vt nec etiam poſsit in illo voto diſpenſare. Et per hæc patet ſolutio ad primũ argumentum. Ad quod reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiã, propter rationem iam dictam. Ad ſecundũ reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod quemadmodum homo poteſt contrahere matrimonium, ex quo damnum aliquod reipublicæ ſequatur; non tamen in eo includitur conditio, niſi Papa diſpenſauerit; ità etiam poterit ſolenniter vouere, abſque ea conditione, ſi quidẽ vtrobique eſt perſonæ traditio. Ad tertium argumentum, reſpondetur cum D. Tho. hic ad 4. conceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quod quando monachus in Epiſcopum aſſumitur, nõ magis diſpenſatur cum illo in voto paupertatis, quã in voto caſtitatis. Nihil enim tanquam proprium debet habere, quanuis ei concedatur maior vſus, & plana diſpenſatio bonorũ Eccleſiæ, ſed dominium remanet penes ſummum Põtificem & Eccleſiam Romanam. Ex quo infero, quod ſi Papa tollat à monacho Epiſcopo proprios redditus, & ea, quæ illi ſunt neceſſaria; non peccabit contra iuſtitiam; ſed tantum contra charitatem, & ſuauem Eccleſiæ gubernationem. Vnde nihil tenebitur reſtituere. Cæterum ſi ab alio Epiſcopo redditus tolleret, ſine rationabili cauſa, peccaret contra iuſtitiam, & teneretur ad reſtitutionem, quia alij Epiſcopi habent dominiũ ſuorum redditum. Si autem monachus fiat Papa pleniorem habebit rerum vſum, & dominium erit penes Chriſtum & Eccleſiam. Similiter etiam dico de monacho facto Epiſcopo, quod non diſpenſatur cũ illo in obedientia, ſed manet ſemper Papæ ſubiectus, ſi autem ſit Papa nulli erit ſubiectus. Sed hoc eſt per accidens; quia in terris non habet ſuperiorem. Cæterũ ſi Papatum dimittat denuo erit prælatis religionis ſubiect⁹ ſine nouo voto obedientiæ. Ex quo colligitur eum ab eo non fuiſſe abſolutum. De hac re videndus eſt D. Thom. infra q. 186. art. 8. ad. 3. Ad quartum argumentum reſpondetur, quod illud potius facit pro nobis, quã contra nos. Nam ex eo, quod nullus ſe poteſt eximere ab obligatione iuris naturalis, & ille, qui emiſit votum ſolenne iuri naturali & diuino eſt exemptus ab obligatione ducendi vxorem, optimè ſequitur quod nullus poteſt in tali voto diſpenſare: Si quidem nullus poteſt facere contra ius naturæ. Ad confirmationem reſpondetur, quod illa maior propoſitio ſolum habet verum in votis ſimplicibus, quæ tantum ſunt promiſsiones, non autẽ in voto ſolenni, quod continet traditionẽ. Multa enim ſufficiunt ad reſcindendam promiſsionem, quæ donationem reſcindere nõ poſſunt, vt patet in ſponſalibus, & matrimonio. Vnde dico, quod ſicut non poſſet contrahere matrimonium ille, qui cognoſceret ex eo periclitaturum bonum commune; & tamẽ ſi illud contraheret factũ teneret, & diſſolui non poſſet, ità etiam non poſſet vouere caſtitatem ille, qui cognoſceret ex ea periclitaturum bonum commune; tamen ſi eſſet ſolenniter vouiſſet, factum teneret & diſpenſari non poſſet, vt dicimus de matrimonio. Ad quintum argumentum reſpondetur, quod illa cauſa diſpenſandi in voto quando maioris boni eſt impeditiuum, de voto tantũ ſimplici eſt intelligenda. Nam ſolenne cum ſit traditio perinde ac matrimonium eſt omnino indiſſolubile. Ad confirmationem reſpondetur eam conuincere, quod ſicut Papa poteſt in voto orationis, aut ſacrificij diſpenſare, quæ ſunt de excellentiori obiecto: ità etiam poteſt in voto ſimplici continentiæ. Cæterum ſi ſit ſolenne erit indiſpenſabile, non propter dignitatẽ obiecti, ſed propter traditionem perſonæ, vt iam diximus. Ad vltimum argumentum reſpondetur, quod põtifices in illis diſpẽſationibus ſequuti ſunt opinionem probabilem. Vnde ipſi non peccauerunt, & diſpenſati manſerunt tuti in conſcientia, quanuis diſpenſatio nõ eſſet valida. Nec ex hoc licet inferre, quod Papa poteſt diſpenſare. Si quidem Papa in ijs, quæ ſunt facti errare poteſt, ſicut & de facto ſæpe ſæpius errat, vt diximus in primo tomo, q. 1. art. 10. in tractatu de ſummo Pontifice. Ex dictis infero primo, illas religiones, in quibus omnimoda caſtitas non ſeruatur, ſed poſſunt religioſi matrimonio copulari, quales ſunt ordines D. Iacobi, Alcantaræ, & Calatraua, nõ eſſe verè, & propriè religiones, ſaltem quantum ad illas perſonas, quæ vxores ducere ſunt compotes. Nam cum perfecta caſtitas ſit intrinſeca ſtatui religionis, implicat contradictionem, quod quis ſit verè, & propriè religioſus, qui tamen vxorem ducere poſsit. Dixi notanter, ſaltem quantum ad illas perſonas, quæ vxores ducere ſunt cõpotes. Nam in ordinibus militaribus illi, qui ſunt omnino Eccleſiaſtici, id eſt clerici, ſeu ad chorum deputati, geſtantque habitũ clericalem, & crucis inſigne in pectore, nõ eſt dubium quin ſint verè & propriè religioſi, vt

Marginalia: Ad 1. arg. — Ad 2. arg. — Ad 3. arg. — Ad 4. arg. — Ad 5. arg. — Ad vltimũ argument. — 1. corollar.

vt docet Soto lib. 7. de iuſtitia, q. 5. art. 3. ad. 2. Et idem dico de militibus D. Ioannis, non ſolum clericis & Eccleſiaſticis, ſed & de militibus ſecularibus; quoniam tam iſti, quam illi tria vota, ſicut alij emittunt, ſuntque omnino inhabiles ad matrimonium. Et vt Diu. Tho. docet infra q. 188. ar. 3. bene poteſt religio inſtitui, pro militia ad defenſionē Chriſtianorum, & defenſionē terræ ſanctæ. Quare per profeſsionem in ordine D. Ioannis ſecularium militum, bene poterit diſſolui matrimonium ratum, & non conſummatum. Quod etiam docet Corduba de caſibus q. 178. & Nauarro de redditibus ad finem. Imo anno. 1552. Don Gaſton dux Medinæ Celi facta profeſsione in ordine obtinuit ſolui matrimonium ratum. Ad quod etiam facit Alexander. III. cap. 8. de conuerſione coniugatorum. Infero ſecundo, quod qui

2. corollar. vouit abſolutè ingreſſum religionis, optimè ſatisfaciet voto, ſi ordinem Di. Ioannis ſuſcipiat, quæ eſt vera religio, vt docet Corduba de caſibus. q. 148. Nec eam profitentes habent dominium, ſed vſumfructum rerum temporalium, quibus res bellicas, quibus deſtinantur, adminiſtrent. Syluest. verbo, religio. 3. §. 8. & ſingulis annis reddunt magiſtro ordinis omnium bonorum, quæ poſsident rationem, ſeruantque obedientiā. Nihilominus, quanuis iſti milites ſeculares ordinis Diui Ioannis, ſint verè religioſi, habēt tamen ex Pontificum priuilegio, vt non cōprehendantur ſub iure aliorum religioſorū, quantum ad odia & rigores. Sic excipiūtur, ne teneantur contribuere pro ſeminario in Concilio Tridenr. ſeſſ. 23. cap. 18. Nec tenētur abſtinere ab ouis, & lacticinijs, in quadrageſima. Poſſuntque intereſſe agitationi taurorum, ex proprio motu Greg. XIII. anno. 1575. Et ob hanc rationem aliqui Doctores dicunt, eos nō eſſe tam ſtrictè & proprie religioſos, ſicut alios. Syluester religio. 2. §. 1. & Armilla. §. 4.

¶ Qui voluerit tenere primam ſententiam, quam communiter ſequuntur Canoniſtæ, eo præcipue niti debet fundamento, quod quanuis verum ſit, quod tria vota, caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ ſint eſſentialia religioni, nec ab eo poſsint ſeparari, poteſt tamen efficere ſummus Pontifex, ex rationabili cauſa, vt qui anteà erat religioſus, poſteà religioſus non ſit, nec hoc iuri naturali, aut diuino repugnat, vt ex ſolutione ad argumēta, pro ſententia Diu. Thomæ facta conſtabit. Vnde ad primum reſpondeo Diu. Matthæum noluiſſe diſpenſare cum Iphigenia, vt nuberet Hirraco infidelium Regi promittenti ſe ſuoſque ad fidem conuerſurum, vel

Ad. 1. arg. pro ſecūda ſentētia D. Thomæ

quia fortè timuit promiſſa Regem non adimpleturum, nec executioni mandaturum, vel, quia in initio primitiuæ Eccleſiæ non expediebat diſpēſare ad robur profeſsionis oſtendendum. Vel dico cū Caietano in præſenti, quod ea hiſtoria non eſt authentica.

¶ Ad ſecundum ex cap. cum ad monaſterium. reſpondetur, ſenſum illius textus eſſe, minimè Pontifici diſpēnſare licere, vt eodēmet tempore, quo quis monachus eſt proprium habeat, vel votum caſtitatis non adimpleat, cū de eſſentia monachatus ſit proprietatis abdicatio, & renunciatio, & caſtitatis obſeruantia. Sunt enim hæc duo ex tribus votis, quæ ſolenniter promittuntur. Ac proinde eſſet repugnantia. Bene tamen poteſt Papa ex plenitudine poteſtatis, quā habet aliquem omnino ab ſtatu monachali eximere, atque liberare, & de monacho nō monachum facere, vt conuincunt quam plurimi textus ad id probandum adducti, ab illuſtriſsimo, & præſtantiſsimo viro Domino Domino Didaco Lopez à Stunica, & Sotomayor, excellentiſsimi principis ac ducis Veiarenſis Franciſci à Stunica, & Sotomayor, fratre germano meritiſsimo, & in iure canonico in Salmanticenſi Academia licentiato, eiuſdemque vniuerſitatis tertiūm rectore, de totaque Auguſtiniana noſtra familia benemerito, & patrono obſeruandiſsimo, in aureo ſuo libro de Voto, q. 6. nu. 104. & ſequētibus. Idem etiam probat Beroius in rubrica de appellationi. num. 27. & Decius in eadem rubrica num. 9. allegans ad idem Innocentium in capit. finali, in fine de ſacramen. non reite. & Ioannem Andream in reg. ſemel. de regulis iuris in. 6. Itaque ſecundum Decium ſenſus illius capituli, cum ad monaſterium. eſt, quod dum quis monachus eſt, ad continentiam & caſtitatem non teneatur, minimè poteſt Papa efficere; quia eſt repugnantia in adiecto, vt diximus. Sed de monacho non monachum facere hoc rectè valet. Eodem modo interpretatur illum textum Corduba lib. 1. quæſtionarij, q. 24. in ſolutione ad. 3. Videturque hæc interpretatio ſatis conſona literæ. Nam cum vellet Abbas diſpenſare, vt liceret monacho proprium habere, eo manente monacho; dicit textus: Nec exiſtimet Abbas, quod ſuper habenda proprietate poſsit cum aliquo monacho diſpenſare; quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis adeò eſt annexa regulæ monachali, vt contra eam, nec ſummus Pontifex poſsit licētiam indulgere, hoc eſt, quod monachus ſit & proprium habeat, vel ad caſtitatē non teneatur.

Ad. 2. arg.

¶ Ad tertiū argumentū reſpondetur, negando maiorem. Non eſt enim

Ad. 3. arg.

enim eadem ratio de eo , qui ſemel fuit factus ſacerdos, & de eo, qui profeſsionẽ emiſit, quantum ad id, quod eſt dimoueri ab ſtatu ſemel ſuſcepto. Nam in ſacerdotis conſecratione imprimitur character indelebilis, qui ipſum Domino ſanctum conſtituit: qua de cauſa etiam poſt depoſitionem, & degradationem inijciens in eum violentas manus in excommunicationẽ cadit, vt tenet Gloſſa in cap. accedens. 50. diſtinct. quod in profeſſione non contingit. Sed conſiſtit eius ſolẽnitas, vel in benedictione, vel in traditione, ꝙ vtrumque per ſummum Pontificem ex rationabili cauſa poteſt auferri. Et quando dicitur in eodem argumento; Quod eſt alterius, ab eo auferri non poteſt per humanam poteſtatem: ſed homo per profeſsionem traditur Deo, & religioni: ergo. Reſpondeo negando maiorem. Poteſt enim ſuperior qualis eſt Papa vicem Dei gerens, autoritate ipſius ex legitima cauſa id ius acquiſitum tollere, quod Deus ſupra aliquem habet ratione profeſsionis à ſe emiſſæ, eo ipſo, quo poteſtatem diſpenſatiuam ad paſcendum gregem Chriſtianum illimitatam accepit. Nec tunc facit aliquid contra ius naturale, aut diuinum, nec accipitur alienum inuito domino; ſed de eius voluntate, quod erat alienum, & iuris Dei, ex legitima cauſa per diſpenſationẽ deſinit iã eſſe illius, ad vſuſque profanos transfertur.

Ad. 4. arg. ¶ In quarto argumento tangitur difficultas an Papa poſsit diſpenſare in matrimonio rato non conſummato. De qua re ſunt variç & cõtrariæ ſentẽtiæ. Caietanus enim in opuſc. 27. quæſtionum, q. 25. partem tenet affirmatiuam. Quã etiam ſequitur Nauarro in manual. cap. 22. num. 21. & dicit hanc eſſe opinionem communem Canoniſtarum. De quo latè Couarruuias. 2. p. de ſponſalibus. cap. 7. §. 4. num. 13. Alia ſententia eſt negatiua, quã tenet Sylueſt. verbo. diuortiũ. §. 1. & . 4. Corduba lib. 1. quæſtionarij, q. 25. Cano. libr. 6. de locis cap. 8. Soto in. 4. d. 27. q. 1. art. 4. & Victoria in ſumma, dubio. 281. eſtq; verior, atque communior. Sed quoniam huius rei diſputatio proprie pertinet ad materiam de matrimonio conſulto à me prætermittitur. Et quidquid ſit de hoc ad argumentum reſpondeo, negãdo ſequelã. Et ad probationẽ dico, quod quanuis ſit maius vinculum profeſsionis, quã matrimonij; non ex hoc infertur, ꝙ qui poteſt diſpẽſare in profeſsione poteſt etiam in matrimonio, quia hoc eſt ſacramentũ & totum de iure naturali, & diuino, eſtque contractus naturalis, & ciuilis, in quo Papa nihil fere poteſt efficere. Cum tamen profeſsio ſit vinculum pendens ex acceptatione Eccleſię, & in quo ſine præiudicio tertij cadere poteſt diſpenſatio. Ad cõfirmationem reſpondetur, non eſſe inconueniens, ꝙ poſt matrimonium ratum non conſummatu, coniuges in illo caſu rariſsimo ad ſecundas nuptias tranſire queant propter rationem in argumento adductam.

Articvlvs. XII.

¶ Vtrùm ad commutationem, vel diſpenſationẽ voti requiratur prælati authoritas.

Supra. a. 2. ad. 3. Et. 4. d. 38. q. 1. a. 1. q. 1 ad 4. & ar. 4. q. 1. cor. & ad. 2. & q. 4. per totũ.

AD DVODECIMVM ſic proceditur. Videtur quòd ad commutationem, vel diſpenſationem voti non requiratur prçlati authoritas. Aliquis enim poteſt intrare religionẽ abſque authoritate alicuius ſuperioris prælati. Sed per introitum religionis abſoluitur homo à votis in ſeculo factis, etiã à voto terræ ſanctæ: ergo voti commutatio vel diſpenſatio poteſt eſſe abſque authoritate ſuperioris prælati.

2 ¶ Præterea, Diſpẽſatio voti in hoc cõſiſtere videtur, quòd determinatur in quo caſu votum non ſit obſeruandum. Sed ſi prælatus malè determinet, non videtur eſſe vouens abſolutus à voto, quia nullus prælatus poteſt diſpenſare contra præceptum diuinum de implendo voto, vt dictum * eſt. Similiter etiã ſi aliquis propria authoritate recte determinet in quo caſu votum non ſit implendum, non videtur voto teneri: quia votum non obligat in caſu in quo habet peiorem euentum, vt * dictum eſt: ergo diſpenſatio voti non requirit authoritatem alicuius prælati.

Ar. 10. huius quæſ.

Ar. 10. & 2.

3 ¶ Præterea, Si diſpenſare in voto pertinet ad poteſtatem prælatorum, pari ratione pertinet ad omnes. Sed non pertinet ad omnes diſpẽſare in quolibet voto: ergo non pertinet ad poteſtatẽ prælatorum diſpenſatio voti.

¶ Sed Contra, ſicut lex obligat ad aliquid faciendum, ita & votum. Sed ad diſpenſandum in præcepto legis requiritur ſuperioris authoritas, vt ſupra * dictum eſt: ergo pari ratione etiam in diſpenſatione voti.

Ar. 10. & 1. 2. q. 97. ar. 4.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictũ eſt, votũ eſt promiſſio Deo facta de aliquo quod ſit Deo

Ar. 1. & 2. huius quæ.

acceptum

acceptum. Quid ſit autē in aliqua promiſſione acceptum ei cui promittitur, ex eius pendet arbitrio. Prælatus autē in eccleſia gerit vicem Dei: & ideo in commutatione vel diſpenſatione votorum, requiritur prælati authoritas, quæ in perſona Dei determinat quid ſit Deo acceptum: ſecundū illud 2. ad Corinth. 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos, in perſona Chriſti. Et ſignanter dicit propter vos, quia omnis diſpenſatio petita à prælato, debet fieri ad honorem Chriſti, in cuius perſona diſpenſat: vel ad vtilitatē Eccleſiæ, quæ eſt eius corpus.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd omnia alia vota ſunt quorundā particularium operum. Sed per religionem homo totam vitam ſuā Dei obſequio deputat. Particulare autem in vniuerſali includitur, & ideo decretalis dicit, quòd reus voti fracti non habetur, qui temporale obſequium in perpetuam religionis obſeruantiam commutat. Nec tamen religionem ingrediens tenetur implere vota vel ieiuniorum, vel orationum, vel aliorum huiuſmodi, quæ exiſtens in ſeculo fecit: quia religionem ingrediens moritur priori vitæ. Et etiam ſingulares obſeruantiæ religioni nō cōpetunt, & religionis onus ſatis hominem onerat, vt alia ſuperaddere non oporteat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd quidam dixerūt, quòd ideo prælati poſſunt in votis pro libito diſpenſare: quia in quolibet voto includitur conditionaliter voluntas prælati ſuperioris, ſicut ſupra * dictū eſt, quòd in votis ſubditorum, puta, ſerui vel filij, intelligitur conditio: ſi placuerit patri vel domino, vel ſi non renitantur: & ſic ſubditus abſque omni remorſu conſcientiæ, poſſet votum prætermittere quandocunque ſibi à prælato diceretur. Sed prædicta poſitio falſo innititur: quia cū poteſtas prælati ſpiritualis, qui non eſt dominus, ſed diſpenſator, in ædificationem ſit data, & non in deſtructionem, vt patet 2. ad Corin. 10. ſicut prælatus non poteſt

Art. 8. huius quæſt.

imperare ea, quæ ſecūdum ſe Deo diſplicent, ſcilicet, peccata: ita non poteſt prohibere ea quę ſecundum ſe Deo placent, ſcilicet, virtutis opera. Et ideo abſolute poteſt homo vouere ea. Ad prælatum tamen pertinet diiudicare quid ſit magis virtuoſum, & Deo magis acceptum. Et ideo in manifeſtis diſpenſatio prælati nō excuſaret à culpa: puta, ſi prælatus diſpenſaret cum aliquo ſuper voto de ingreſſu religionis nullo apparenti cauſa obſtante. Si autē eſſet cauſa apparens, per quam ſaltem in dubium verteretur, poſſet ſtare iudicio prælati diſpenſantis vel commutantis: non tamē iudicio proprio, quia ipſe nō gerit vicē Dei, niſi forte in caſu in quo id quod vouit eſſet manifeſte illicitū, & nō poſſet opportune ad ſuperiorem recurrere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia ſummus Pontifex gerit plenarie vicē Chriſti in tota Eccleſia, ipſe habet plenitudinem poteſtatis diſpēſandi in omnibus diſpēſabilibus votis. Alijs autem inferioribus prælatis committitur diſpenſatio in votis quæ cōmuniter fiunt & indigent frequenti diſpenſatione, vt habeant de facili homines ad quem recurrant, ſicut ſunt vota peregrinationū & ieiuniorum, & aliorum huiuſmodi. Vota vero maiora, puta, continentiæ & peregrinationis terræ ſanctæ reſeruātur ſummo Pontifici.

Svmma Textvs.

Ad propoſitam difficultatem reſpōdet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio eſt affirmatiua. Et probatur: Votū eſt promiſſio facta Deo de eo, quod ſibi eſt acceptum: ſed quid ſit gratū, & acceptum alicui ex eius pendet voluntate: ergo ad prælatum, qui in Eccleſia gerit vicem Dei pertinet declarare, quæ nam ſint grata Deo, quod eſt diſpenſare, ſeu commutare in voto. Secunda concluſio: Ad diſpenſationem, & voti commutationem ſemper requiritur legitima cauſa. Probatur ex Paulo 2. ad Corint. c. 2. dicente: Ego ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti donaui. Et dicit, propter vos, & in perſona Chriſti, vt intelligamus, quod omnis diſpenſatio debet cedere in honorem Chriſti, vel in vtilitatem Eccleſiæ, quæ eſt eius corpus.

Expli-

Explicatio Articvli.

Circa primam concluſionem eſt primum
dubium, vtrùm ad commutationẽ voti
requiratur ſemper prælati autoritas? De qua
Sententia re Syluester, verbo, votum. 4 §. 7. partem te-
Syluestri. net affirmatiuam, dicens, quod etiam ſi com
mutatio fiat in maius bonum, ſemper ad cõ
mutationem requiritur prælati autoritas: ni
ſi quando ipſum votum fuerit maioris boni
impeditiuum. Itaque ad hoc, vt ieiunium
commutetur in eleemoſynam, vel ſacrificiũ
ſemper eſt neceſſaria autoritas prælati. Ta-
men, ſi vouiſſet quis peregrinationem, qua
religionis ingreſſus impediretur non eſſet
opus prælati autoritate ad illud votum in re
ligionem commutandũ. Et probat hãc ſuã
ſententiam primò ex cap. primo de voto &
voti red. Vbi habetur: Ex arbitrio eius, qui
præſidet pendet animaduertere cauſam cõ-
mutationis, & qualitatem perſonæ. Et leg.
2. ff. ſi certum petatur, dicitur, quod nõ abſol
uitur ab obligatione, qui reddit rem melio
rem: ſed oportet reddere rem promiſſam &
debitã: ergo ſine prælati autoritate nunquã
erit licitũ votum commutare. Contrariam
tamen ſententiã tenet Caietanus in præſen-
ti. Ad cuius explicationem aduertẽdum eſt,
voti ſimplicis commutationem fieri poſſe,
vel in id, quod eſt manifeſtè maius bonum,
vel in id quod eſt minus, vel in id, quod eſt
1. Dictum æquale. Quo ſuppoſito dico primò, ad voti
commutationem in id, quod eſt euidenter
maius bonum non eſſe neceſſariam prælati
autoritatem. Probatur ex cap. peruenit. el ſe-
gundo, de iureiurando. Vbi dicitur, ꝙ propo
ſitum, aut promiſſum nõ infringit, qui in me
lius illud commutat. Et in cap. ſcripturæ. de
voto habetur, omnia vota facta ante religio
nem estinguı: quia mutantur in melius. Idẽ
etiam dicitur in cap. licet. de regularibus. Et
ratio eſt manifeſta: Nam votũ ideò obligat;
quia eſt promiſsio de re grata Deo: ſed qui
commutat votum in rem meliorem, reddit
gratiorem: ergo ſatisfacit voto. Atque ex cõ
ſequenti ad commutationem in melius non
2. Dictum. requiritur prælati autoritas. Dico ſecundo,
quod ad commutationem voti in id, quod
eſt minus bonum, ſemper requiritur prælati
autoritas. Probatur: In tali cõmutatione ad
miſcetur diſpenſatio, cum non exigatur to-
tum votum, ſed pars, ad diſpẽſationem autẽ
ſemper requiritur prælati autoritas, vt dixi-
mus art. 8. ergo & ad cõmutationẽ in minus
bonum. Quare admonet Caietan⁹, ꝙ quãdo
petitur cõmutatio, ſimul etiam petatur diſpẽ
ſatio, vt cõmutatio ſit ſecurior. Dico tertio,
3. dictum. ad cõmutationem voti in id, quod eſt æqua
le bonũ probabile eſſe, ꝙ nõ requiritur præ
lati autoritas. Hæc cõcluſio probatur eiſdẽ
rationibus, quibus probata fuit prima cõclu
ſio. Cæterum ſi res fuerit dubia, vtrùm id, in
quod votũ cõmutatur, ſit æquale bonũ, nec
ne, neceſſaria erit prælati autoritas, vt expreſ
ſe habetur in c. 1. de voto, & voti redẽptio-
ne. Ex dictis infertur, quod in voto caſtitatis, *Corollar.*
& religionis nunquã poteſt fieri cõmutatio
ſine autoritate prælati. Nihil enim his votis
poteſt eſſe melius, vt conſtat ex illo Prouer.
16. Omnis ponderatio non eſt digna animæ
continentis. De voto autẽ peregrinationis in
Hieruſalem, etiã dicit Soto lib. 7. de Iuſtitia,
q. 4. ar. 3. quod in nullam aliam rẽ poterit cõ
mutari, ſine autoritate Papæ. Quia ſummus
Pontifex in ca. ex multa. de voto. & vot. red.
eius cõmutationem ſibi reſeruat. Cæterũ ve
rius erit dicere, quod ſi conſtat rem, in quã
ſit cõmutatio, eſſe meliorẽ, non eſſe neceſſa-
riam prælati autoritatem. Quia Papa quãdo
ſibi reſeruat alicuius voti cõmutationem, in
telligendus eſt, dummodo res ſit dubia. Nã
ſi certum eſt eſſe meliorẽ bene poterit fieri
cõmutatio priuata autoritate. Sicut & quan
do Epiſcopus reſeruat ſibi reſtitutionẽ incer
torum debitorum poteſt ille, qui ea poſsidet
ꝓpria autoritate ea expendere in pios vſus,
vt docet Nauarro in Manu. c. 27. n. 258. ¶ Et *Ad argum.*
ad argumẽtũ in cõtrariũ factũ reſpondetur, *Syluestri.*
quod illud capitulum tantũ diffinit id, quod
regulariter debet fieri. Quia cõmutationes
non fiũt maiori ex parte in maius bonũ: ſed
vel in minus, vel in bonũ, de quo eſt dubiũ,
vtrùm ſit æquale. Ad aliud autem ex lege. 2.
ff. ſi certum petatur. reſpondetur, quod illud
eſt intelligendum, quando ille, cui eſt facta
ꝓmiſsio eã ſatisfactionẽ nõ acceptat. Cęterũ
Deus ſemper acceptat ſatisfactionẽ, quã con
ſtat eſſe æqualẽ, vel maiorẽ. Infero ſecũdo, ꝙ
quãdo virtute bullæ, vel priuilegij cõmutan
tur vota, poſſunt cõmutari in aliquid minus,
& minus bonum; alioqui priuilegium nihil
concederet, vt docet Cordoba in ſumma, de
caſibus. q. 189. & 190. In cõmutationibus au *Doctrina*
tem votorum opus eſt maximo iudicio, & di *seruãda in*
ſcretione, vt cõſideretur tenor priuilegij, & *cõmutatio-*
nõ eſtẽdatur. Vnde autoritate bullæ Crucia *ne votorũ.*
tæ ſolũ in pecunias in ſubſidiũ Regis poſſũt
vota cõmutari: quia priuilegia iuxta eorũ te
norẽ ſunt interpretãda. Itẽ ad cõmutanda vo
ta peregrinationis, verbi gratia, in Hieruſa-
lẽ, eſt habenda ratio expenſarũ. Nõ quidẽ ea
rũ, quas homo diues debebat per accidens fa
cere iuxta ſuũ ſtatum, ſcilicet, equorũ, & fa-
mulorũ; ſed earũ, quas ſol⁹, aut ipſe cũ vno,
aut altero famulo facturus erat. Itẽ ad cõmu
tanda vota religionis ſemper debet imponi
aliquod vinculum perpetuum, vt quod con
fiteatur

fiteatur ſingnlis menſibus per totam vitam, & orandi, aut ieiunandi, &c.

Nota circa 2. concluſionẽ D. Tho. ¶Circa ſecundam concluſionẽ eſt aduertendnm eam eſſe certam, & ab omnibus cõceſſam. Nam certum eſt, quod Papa non eſt dominus, ſed diſpenſator bonorum Eccleſię in ædificationẽ, & nõ in deſtructionẽ illius, vt docet Paulus. 2. ad Corin. c. 10. Eſſet autẽ manifeſtiſsima deſtructio, ſi prælati pro ſua volũtate abſq; aliqua cauſa vororũ vincula tollerent. Quare dico, ꝙ ſicut Papa ſi concedat indulgẽtias ſine rationabili cauſa, vel ſacerdos abſoluat ſine legitima diſpoſitione factũ nõ teneret: ità etiã, ſi diſpẽſet ſine cauſa. Ad irritationẽ voti nulla prorſus eſt cauſa neceſſaria, vt iã diximus ar. 8. *Dubium.* Sed dubiũ eſt, vtrũ ad voti diſpẽſationẽ requiratur ſemper cauſa, quæ eius executioni obſtet & impediat? *1. dictum.* Ad cuius explicationẽ dico primò, certũ eſſe ad cõmutationem voti nõ requiri cauſam quę obſtet voti exequutioni; ſed ſat eſſe, ꝙ cõmutetur in melius bonũ, vel in æquale. Probatur ex cap quod ſuper his. de voto. vbi vota peregrinationis in Hieruſalẽ à mulierib⁹, vel ab alijs hominib⁹ impeditis emiſſa in eleemoſynas cõmutari permittuntur, quia in ſubſidium terræ ſanctæ, plus eorũ pecuniæ, quam perſonæ proficiunt. Et ratio eſt manifeſta: Nam in cõmutatione voti nõ tollitur ei⁹ obligatio, ſed transfertur in aliã materiã. Atq; adeò, vt hoc fieri poſsit, ſatis eſt, quod ſit in rẽ meliorẽ. *2. dictum.* Dico ſecũdo ad voti diſpenſationem ſemper eſſe neceſſariã cauſam obſtantẽ voti executioni. Ità tenet Caietanus in hoc articulo. Et videtur colligi ex D. Thom. in ſolutione ad. 2. Vbi dicit, quod ſi prælatus diſpenſaret cũ aliquo in voto de ingreſſu religionis ſine cauſa aliqua obſtante, diſpenſatio eſſet nulla. Ad cuius intelligẽtiam eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, vt cauſa aliqua obſtet voti executioni. Vno modo ex parte materiæ ipſius voti. Alio modo ex parte vouentis. Tertio modo ex parte communis boni. Ex parte quidẽ materiæ voti obſtat cauſa, quando, vel eſt illicita, vel inutilis. Opus enim, aut illicitum, aut inutile non eſt gratum Deo. Et ſic votum de eo emiſſum diſpenſari debet, aut prorſus tolli. Ex parte verò vouentis poteſt euenire cauſa obſtans, qualis eſt, vel infirmitas, vel imbecillitas, propter quam commode non poteſt votum adimplere. Et hæc quidem cauſa tam in commutatione, quam diſpenſatione conſiderari debet, vt vel facilius, vel remiſsius fiat voti commutatio, & diſpẽſatio. Imò tanta poterit eſſe neceſsitas, vt tota obligatio ſimpliciter ſit diſſoluenda. Tandem ex parte communis boni põteſt prouenire cauſa obſtans. Vt ſi quis voueat ieiunium, quod ſibi ad ſtudendum, vel prædicãdum impedimentum præſtat. Hæc enim omnia bona in bonum commune cedunt. Et ſic cauſa eſſe poſſunt, vt in votis fiat diſpenſatio. Quod eſt intelligendum, dummodo illud bonum, cui votum obſtat, & propter quod fit diſpenſatio, pretioſius æſtimetur, quam erat voti materia, & eius obligatio. Aliàs non fideliter fieret diſpenſatio, nec cederet in honorem Chriſti, aut vtilitatem Eccleſiæ, quod eſt neceſſarium ad voti diſpenſationem, vt Diu. Thom. dicit in hoc articulo. Et ſic colligitur ſemper ad voti diſpenſationẽ eſſe neceſſariã cauſam obſtantẽ. Similiter etiam eſt neceſſaria ad cõmutationem illius in minus bonũ. Nam cum in tali commutatione admiſceatur diſpenſatio, vt diximus; idem iudicium habendum erit de ea, & de diſpenſatione. De hac re videndus eſt Caietanus in hoc articulo. Soto lib. 7. de Iuſtitia. q. 4. art. 3. Sylueſter verbo, votum. 4. & dominus Didacus Lopez à Stunica in tractatu de voto. q. 5. Ex dictis infertur, quod ſi quis vouet votum caſtitatis, aut ieiunij, ſi non habet cauſam impedientem exequutionem voti, etiam ſi conferat mille aureos in eleemoſynam, non poterit in hoc voto diſpenſari: quia nulla eſt cauſa obſtans. Et ſi diſpenſetur factum non tenebit, nec erit tutus in conſciẽtia. *Nota pro confeſſarijs* Cõfeſſor virtute bullæ, vel iubilei electus tenetur cõmutare, vel diſpẽſare vota, quæ vouẽs (præceptis iubilei ad vnguẽ adimpletis) rationabiliter cõmutari, vel diſpẽſari poſtulauerit. Nã cũ talis confeſſor in cõmutando, ſeu diſpenſando, ſit iudex delegatus in fauorem pœnitentis, & ad gratias, & indulgentias Romani Pontificis ei adminiſtrandas, & exequutioni mandandas aſsignatus; tenebitur pœnitenti ius ſuum tribuere, gratiaſque ei indulgere meliori forma, qua poteſt, & de iure locum habuerit. Pro quo eſt optimus textus in capit. quantò. 2. quæſtione. 4. Per bullam autem Cruciatæ poterit fieri commutatio votorum, non ſolum eorum, quæ ante acceptam bullam fuerunt emiſſa; ſed etiam eorum, quæ poſt, vt tenet communis ſententia Doctorum qui de hac re interrogantur. Quia fauores non ſunt reſtringendi ſed ampliandi. Quare falluntur Soto, libro ſeptimo de Iuſtitia, quæſtione quarta, articulo tertio, & Corduba quæſtione centeſima quadrageſima nona, iam citata contrarium dicentes.

Dubium. ¶Si quis autem quærat, an omnis, qui per bullam, vel alio modo poteſt diſpenſare, aut commutare vota, poſsit etiam

Vuu ſimiliter

ſimiliter iuramenta ſimilis formæ? Naoarro
cap.27.num.272.& in apologia de redditi-
bus, partem tenet negatiuam in ijs, qui hanc
poteſtatem habent ex priuilegio, aut ex bul
la. Itaque affirmat, quod prælati poſſunt,
ſed non confeſſarij virtute bullæ. Ad huius
1. Dictum tamen rei explicationem dico primò, quod
Papa reſeruans ſibi aliqua vota etiam cen-
ſetur reſeruare iuramenta de eiſdem rebus.
Ita tenet Soto libr.8.de Iuſtitia, quæſtione.
1. articulo.9. & pari ratione eſt dicendum,
quod omnis, qui per bullam, vel priuile-
gium poteſt commutare, aut diſpenſare vo-
ta, poteſt etiam & ſimilia iuramenta abſq;
præiudicio tertij facta. Ità docet Didacus
Lopez à Stunica in tract. de voto. quæſtio-
ne.5.numero.42. Quia votorum, & iuramẽ
totum quantum ad hoc eſt par ratio. Dixi
notanter abſq; præiudicio tertij facta. Nam
cum ſummus Pontifex nunquam in præ-
iudicium tertij iuramenta relaxet, vt con-
cludit Gregorius Lopez, & ab eo citati in
leg.5.titulo.5.partit.1.gloſſ.1. numero.14.
nunquam etiam eſt credendus id alteri cõ-
cedere. Ita etiam tenent Palud.in.4. diſtin-
ctione.38. quæſtione.4. articulo.3. Sylue-
ſter verbo, iuramentum.3.§.7. & iuramen-
tum.5.§.3.6.&.7. Couarruu. in capit. quam-
uis pactũ.1.part.§.3.& Antoninus.2.p. tit.
2. Dictum. 11.c.2.§.2. Dico ſecundo, quod quicunq; po
teſt diſpenſare in voto, poteſt illud commu-
tare. Non tamen è contra. Nam magis requi
ritur ad diſpenſationem, quam ad cõmutatio
nem. Quicunque autem poteſt irritare votũ
poteſt ſimiliter irritare iuramentũ, vt quæſt.
ſequenti patebit. Præcipua difficultas huius
Dubium articuli eſt, qui nã ſint illi, qui poſſunt in vo
de ijs qui tis facere diſpẽſationẽ? Ad quã reſpondetur
poſſunt diſ per ſequẽtes propoſitiones. Prima cõcluſio:
penſare. Omnis prælatus ordinarius poteſt iure com
1. cõcluſio. muni quæcunq; vota ſubditorũ diſpẽſare,
niſi ſint reſeruata ſummo Põtifici. Ita tenet
D. Tho. in hoc articulo in ſolutione ad.3. quẽ
cõmuniter ſequũtur omnes Doctores. Et ra
tio eſt: Nã Epiſcopus circa ſuos ſubditos eã-
dem habet poteſtatẽ, quã habet Papa circa
totã Eccleſiã; ſed Papa poteſt quæcũq; vota
diſpẽſare: ergo & Epiſcopus, niſi eorũ fuerit
2. cõcluſio facta reſeruatio à ſummo Põtifice. ❡Secunda
cõcluſio: Caſus Papæ iure cõmuni reſeruati,
tantũ ſunt quinq;, ſcilicet, votũ perpetuæ ca
ſtitatis, votũ religionis, votũ peregrinationis
in Hieruſalẽ, votũ viſitãdi limina Apoſtolo
rũ Petri & Pauli; & votũ peregrinationis in
D. Iacobum. Ità habetur expreſſe in extraua
ganti, Etſi dominici gregis.2. de pœnitẽtijs
& remiſſionibus. Ex quo colligitur, omnia
alia vota, etiam ſi ſint de temporali caſtitate
poſſe ab Epiſcopo diſpenſari: Imo à quocun
que idoneo confeſſore per bullã Cruciatæ.
Quare quãdo D. Tho. dicit, omnia vota per-
petua eſſe Papæ reſeruata, eſt intelligendos;
de votis, quæ natura ſua perpetuitatẽ dicũt
qualia ſunt votũ religionis, & caſtitatis. Non
autem de votis, quæ tantum habent perpe-
tuitatẽ, ex intentione vouẽtis. Vt ſi quis vo
ueret perpetuam orationem, vel ieiunium.
In his enim Epiſcopus diſpenſare poteſt, vt
diximus. ❡Tertia cõcluſio; Archiepiſcopi in *3. Cõcluſio*
diœceſibus ſuorũ ſuffraganeorũ nõ poſſunt
diſpenſare ſicut nec abſoluere. Probatur: Nã
reſpectu talium tantum ſunt iudices appella
tionum pro foro contẽtioſo; nec habẽt ſpi-
ritualem poteſtatem ordinariam, niſi tan-
tum reſpectu illorum, qui exiſtũt in propria
diœceſi, vt cõſtat ex ipſo iure. ❡Quarta cõclu *4. cõcluſio.*
ſio: Abbates exẽpti, qualis eſt abbas Valliſo-
letanus; & Metymnẽſis Cãpi, & cõmẽdatarij
D. Ioãnis dãtes reuerẽdas ad ordines, omneſ-
que alij, qui habẽt iuriſdictionẽ, quaſi Epiſ-
copalem diſpẽſare poſſunt in voto, tanquam
Epiſcopi. Ità tenet Nauarro c.12.nu.72. Nõ
tamẽ eſt extendẽda hæc poteſtas ad alia, quæ
ex iure ſpeciali cõcedũtur Epiſcopis in cõ-
cilio Tridentino ſeſſ.24.c.6. ❡Quinta cõclu *5. Cõcluſio*
ſio: Capitulũ ſede vacãte poteſt diſpẽſare, nõ
ſolũ in votis; ſed etiã in irregularitate ex de
licto occulto prouenientẽ: quia Capitulũ ſuc
cedit in iuriſdictionẽ Epiſcopi, vt docet Syl-
ueſter in verbo Capitulũ.§.2. ❡Sexta cõclu *6. cõcluſio.*
ſio: Omnes prælati religionũ exẽpti ab ordi
nario poſſunt circa ſuos ſubditos ea omnia,
quæ diximus ar.8. Itẽ ſcholaſticus Salmanti-
nus ex priuilegio Papæ poteſt diſpẽſare in vo
tis & irregularitatibus ſuorũ ſubditorum, vt
habetur in cõſtitutione.33. Et Epiſcopus Sal
mãtinus etiã poteſt in eiſdẽ diſpenſare cum
ſcholaribus, magna parte anni domiciliũ Sal
mãticæ habentibus. Imò omnes confeſſores
ordinũ mẽdicantiũ poſſunt ex priuilegio Põ
tificis diſpenſare in votis, in quibus poſſunt
Epiſcopi, vt docet Cordub. in ſumma de caſi
bus.q.149. Et cũ Epiſcopus in omnibus diſpẽ
ſare permittatur, in quibus expreſſe nõ pro-
hibetur, vt tenet gloſſa in capi. requiſitis.1.
q.7. per textum in cap.1. de clericis pugnan-
tibus in duelo, & in cap. nuper. de ſententia
excõmunicationis. & eſt dictum Innocentij
in ca. dilectus. de temporibus ordinandorũ.
Quod refert, & ſequitur Abbas in capi. qui
diligentia. de electione. fit, vt etiam confeſ-
ſores ordinum mendicantium in omnibus
votis, exceptis quinque, quæ diximus eſſe
Papæ reſeruata, diſpenſare poſſint, & multo
magis commutare, quod minus eſt, quam
diſpenſare.

❡Si

Queſtio. ¶Si quis autem quærat, vtrùm in votis Papæ reſeruatis poſsit aliquando Epiſcopus diſpenſare, breuiter reſpondeo affirmatiuè. *Reſponſio.* Tunc, ſcilicet, quando eſt vrgens neceſsitas, nec eſt facilis aditus ad Papam, nec ad ſuum nuncium, vt docet Sylueſter, verbo, diſpenſatio.§.3. & verbo, votum. 4. §.4. & Soto lib. 1. de Iuſtitia, quæſt. vltima, articulo vltimo, & Nauarro. cap. 12. num. 76. Et Corduba lib. 1. quæſtionarij, q. 11. *Nota pro voto peregrinationis* Sed eſt aduertendum circa votũ peregrinationis Hieroſolymitanæ, quod in iure eſt maximè fauorabile, vt conſtat ex capit. licet, & ex capit. finali. de voto. maximeque meritorium atque laudabile, vt vltra Caſtrum de hæreſi. verbo. votum, declarat optimè contra nonos hæreticos Ioannes de Gadato in compendio concertationum huius ſeculi titulo. 3. illud poſſe fieri duobus modis. Primum, ad liberandum ſanctiſsimum Domini ſepulchrum, infideleſque debellandum. Nam quamuis in cuſtodia, & poteſtate fratrum ordinis beati Franciſci contineatur, non eſt dubium, quin, ſi iter eſſet expeditum in ditioneque Chriſtianorum terra illa ſancta haberetur, pluresfideles illuc migraturos, quod in Dei laudem, & noſtram vtilitatem ceſſurum nullus eſt qui ambigat. Secundo modo ad viſitanda loca ſancta magna cum reuerentia, & deuotione. Plurimum autem intereſt, an primo, vel ſecundo modo votum fiat. Nam quando pro ſuccurſu vouetur peregrinatio, omnes concedunt ad ſummum Pontificem ſolum pertinere diſpẽſationem. Quando autem fit ſecundo modo, multi dicunt, quod Epiſcopus poteſt ſuper tali voto diſpenſare. Vt eſt videre apud Abbatem in cap. ex multa. de voto & voti red. & Antonium in cap. ſuper his. de fide inſtrumentorum. Cæterùm hodie ſeruato ſtylo Romanæ curiæ, tam in primo, quam in ſecundo caſu à ſummo Pontifice eſt petenda diſpenſatio, & etiam in voto viſitationis Cõpoſtellæ, & liminum ſancti Petri. Cũ hoc de cõſuetudine & per literas Apoſtolicas ſibi Papa reſeruet, vt tenet Gregorius Lopez in l. 5. tit. 8. par. 1. in gloſſa, verbo, Romerias. & Syl ueſter verbo. votum. 4. & Nauarro. cap. 12. num. 25. *Dubiũ de votis pœnalibus.* ſed dubium eſt, vtrùm, quando huiuſmodi vota ſunt pœnalia alius quam Papa poſsit ſuper eis diſpenſare. Verbi gratia: Vouet quis non luſurum, vel non peccaturum tali, aut tali peccato; & ſi ſecus fecerit, aut iturum in Hieruſalem, aut religionem ingreſſurum, dubium eſt, vtrùm in huiuſmodi votis poſsit alius, quam Papa diſpenſare? Et loquor poſt adimpletam conditionem. Nã anteà certũ eſt, ꝙ Epiſcopus eſt potens diſpenſare: cùm huiuſmodi vota tunc, non ſint peregrinationis in Hieruſalem, nec religionis, ſed tantum non ludendi, aut non peccandi, ſuper quibus Epiſcopus ex rationabili cauſa diſpenſare poteſt. Soto lib. 7. de Iuſtitia. quæſtione. 4. articulo. 3. dicit, quod in his votis poſt adimpletam conditionem, ſolus Papa poteſt diſpenſare: quia tunc iã ſunt abſoluta religionis, vel peregrinationis. *Sententia autoris.* Sed iam communis opinio eſt, quod Epiſcopus poteſt diſpẽſare, & quilibet cõfeſſor per bullã Cruciatę cõmutare prędicta vota, etiã poſt adimpletã conditionẽ. Quia certè talia vota nõ ſunt proprie religionis, nec peregrinationis in terrã ſanctã: ſed nõ ludẽdi, aut non peccãdi. Itẽ nõ proficiſcũtur ex deuotione, & amore religionis, aut terræ ſanctæ: ſed potius imponũtur tanquã odia, & tanquã pœnæ pro ludo vitãdo. Et ſic nõ habent vnde ſint Papę reſeruata. Quãdo hæc vota nõ ſunt pœnalia, ſed purè cõditionalia, vt quãdo quis vouet eſſe religioſum, vel ire in Hieruſalẽ, ſi Deus illum ab hac infirmitate liberet, ſi ctas pluerit; ſi pater eius obierit, ſi factus fuerit diues, &c. Hæc omnia vota tanquam abſoluta erunt habenda. Et ſic in eis ſolus Papa poterit diſpenſare: maximè poſt adimpletam conditionem. Ita tenet Nauarro ca. 12. num. 43. & Cordub. q. 152. Additque optimè Corduba in his votis habendã eſſe maximè rationem de intentione eius, qui vouet, an, ſcilicet, id fecerit ex deuotione, an verò in pœnam, vt diſcernatur, an ſint pœnalia, an verò conditionalia.

Explicãtur multi caſus de diſpẽſatione voti. ¶Quando votũ caſtitatis nõ eſt perpetuũ, nec eſt abſolutũ votũ caſtitatis, bene poteſt Epiſcopus ſuper illo diſpẽſare, vt ex ſupradictis patet. Ex quo infero primo, ꝙ ſi quis vouerit fore caſtũ per annũ, poterit Epiſcopus in tali voto diſpenſare, vt docet Soto in. 4. d. 27. q. 1. ar. 3. Sylueſter verb. votũ. 4. §. 3. & Nauarro c. 12. nu. 76. Infero ſecũdo, ꝙ ſi quis vouerit nõ petere debitũ, etiã poterit Epiſcopus in eo voto diſpenſare, quia nõ eſt perpetuæ caſtitatis. Ita Soto in. 4. diſtinctio. 37. Similiter poterit diſpenſare in voto, quod quis emiſit, de nunquã contrahendo matrimonium, propter eandem rationẽ, vt docet Nauarro loco citato, Soto in. 4. d. 38. q. 2. ar. 3. & Syluester verbo. votũ. 4. §. 4. quidquid dicat Caietanus in opuſcu. de voto non nubendi. q. 1. & in opuſc. 17. q. q. 15. Infero tertio, quod ſi aliqua mulier vouerit fore beatam, bene poterit Epiſcopus in tali voto diſpenſare; quia hoc non eſt eſſe religioſam. Item, ſi quis emiſerit votũ ingrediendi ſtrictiorem religionem poterit Epiſcopus cum illo diſpenſare, vt ad laxiorem trãſeat, quia

hoc non eſt diſpenſare in religione, vt conſtat, ſed in modo, & qualitate illius, vt docet Sylueſter verbo, votū. 4. §. 3. Item ſi Papa commutauerit votum religionis in alia pœnitentiæ opera, poterit poſteà Epiſcopus eadem opera commutare, vt docet idem Sylueſter verbo, votum. 4. §. 7. In voto tamdem aſſumendi ſtatū clericalē, videtur ſimiliter Epiſcopus diſpenſare poſſe. Quia certè non eſt votum continentiæ, quamuis ſit ipſi ſtatui annexum; ſicut nec votum religionis eſt votū caſtitatis, vt diximus in ſuperioribus.

Nota circa ſolutionem ad primū.

¶In ſolutione ad primum argumentum, reddit D. Thomas rationem; propter quam ipſo iure omnia vota in ſeculo emiſſa ſpirāt in profeſſione, ſcilicet, quia homo moritur priori vitæ, ad cuius directionem priora vota facta fuerant. Quod quidem certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, quantum ad vota perſonalia & mixtà, qualis eſt peregrinatio, quæ omnia extinguuntur, & abſoluuntur per profeſſionem religionis approbatæ, vt docet D. Thom. hic & infra quæſtio. 186. articulo. 1. Etiam ſi ſit votum peregrinationis in terram ſanctam, quidquid dicat Sylueſter votum. 4. §. 7. Sed dubium eſt de votis realibus, vtrùm ſimiliter abſoluantur per profeſſionem. Sylueſter loco citato partem tenet negatiuam. Quam etiam ſequūtur Paludanus & Antoninus dicentes, quod ſi quis fecit votum reale, verbi gratia, dandi centū aureos alicui Hoſpitali, aut Eccleſiæ, tale nō extinguitur per profeſſionem. Quare tenebitur monaſterium illa ſoluere, ſi bona aliqua à profeſſo acceperit. Hoc tamen non obſtante dico, omnia huiuſmodi vota realia etiam iurata commutari, & abſolui per profeſſionem, vt latè probat Couarruu. in cap. quamuis pactum. de pactis. §. 3. Verum eſt tamē, quod ſi quis promiſit, & iurauit dare Petro centum aureos, & ipſe promiſsionem acceptauit, tenebitur eos dare, quia iam Petrus aliquod ius acquiſiuit ad illos, & omnia certa debita, quæ quis in ſeculo exiſtēs habebat, tenetur ſoluere, nec per profeſſionem extinguuntur, vt docet Diu. Thom. infra quæſt. 189. art. 6. ad 3. Si autem fuerint debita incerta, quæ non cedant in præiudiciū alicuius tertij cogniti, aut ſi nō habet vnde ſoluat, nō tenebitur manere in ſeculo, & laborare, vt ſoluat, ſed poterit ingredi religionē, vt diximus in materia de reſtitutione. Eſtq; ſententia D. Tho. infra. q. 101. art. 4. & quodl. 6. ar. 9. & c. 16. & Sylueſtri religio. 2. q. 9. & 7. Si quis verò ingrederetur religionē ex fraude, vt debita nō ſolueret, nō ſolū nō liberaretur à debitis, ſed et illi peccaret mortaliter, & poſt profeſſionē omnibus vijs ſibi poſsibilibus te-neretur dare operam, vt ſolueret. Imo poſt extrauagantē Sixti Quinti, quæ de hac re loquit. potiò, q talis pfeſsio eſſet irrita, & nulla.

Sētētia D. Tho. in ſolutione ad ſecundum.

¶In ſolutione ad ſecondū argumentū confutat primò D. Tho. opinionē quorumdam, qui dicebant, poſſe omnes prælatos, pro ſuo libito ſuper vota ſubditorum diſpenſare, ad modum, quo parentes omnia vota, quæ filij illegitimę ætatis emiſerint, irritare poſſunt, ſcilicet, nulla cauſa interueniente. Et ratio illorum erat, quia dicunt, quod in omni voto intelligitur exceptio autoritatis prælati. Hāc tamen ſententiam reijcit. Quia cum prælatus, etiam maximus, non ſit abſolutus dominus legum, aut voluntatum ſubditorum, ſed ſolum diſpenſator, idemq;, non in deſtructionem, ſed in ædificationē corporis Chriſti, vt dicit Paulus. 1. ad Corin. 10. fit, vt ſicut non valet præcipere, quæ Deo diſplicent, népe, peccata, ità nec obſtare illis, ne fiāt, quæ Deo ſunt accepta. Vnde abſolutā habebit, vnuſquiſque poteſtatem ad vouendum, à prælatis minimè dependentem, quamuis ad prælatum poſtea ſpectet prudenti maturoque iudicio perpendere, an cauſa aliqua legitima diſpenſandi interueniat. Et ſic dicit D. Tho, q vbi manifeſtus eſt error prælati, vt quando diſpenſat cum aliquo ſuper voto de ingreſſu religionis, nulla apparente cauſa obſtante, tunc diſpenſatio non excuſat à culpa. Si autem eſt cauſa apparens, per quam ſaltē res in dubium vertatur, tunc ſtandum erit iudicio prælati diſpenſantis, vel commutātis; & non iudicio proprio vouentis, quia ipſe non gerit vicem Dei. Niſi fortè in caſu quod voti materia eſſet illicita, nec facilis pateret ad ſuperiorem reuerſus. Hæc D. Thom. Circa quæ Caietan. in præſenti aliquot mouet difficultates.

Dubium.

Quarū præcipua eſt, verū ſit verū, q prælati nō poſſint ſine cauſa obſtāte diſpēſare in votis. Et pro parte negatiua argumētatur in hunc modū:

1. argum.

In omni obligatione intelligitur ſemper excepta autoritas Papæ; quia nihil poteſt promitti in præiudiciū poteſtatis ſuæ: ergo in omni voto, quo ſe voluerit ſubditus obligare, poterit Papa pro ſua volūtate diſpenſare, etiā nulla cauſa exiſtēte. Probo conſequentiā. Nō minus eſt ſubditus quilibet Chriſtianus Papæ quo ad ea, quæ ſunt Chriſtianitatis, quę ſunt bona ſupererogationis cadentia ſub Chriſti conſilio, quā religioſus ſub prælato, & filius ſub patre, ſed in omni voto religioſi, aut filij, intelligit ſemper excepta prælati, ſeu patris poteſtas; & ideò quæcūq; illorū vota poſſunt irritare, etiā nulla cauſa exiſtente: ergo idem etiā eſt dicendū de prælatis reſpectu ſuorū ſubditorū.

2. argum.

Secundò: Lex ſingularis nō præ-

iudicat

iudicat poteſtati principis, quæ eſt vniuerſalis: ſed votum eſt velut lex ſingularis, vt diximus: ergo. ¶Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, eſſe latiſsimum diſcrimen inter ſuperiores habentes dominium voluntatis ſubditorum; quales ſunt maritus reſpectu vxoris; pater reſpectu filij; dominus reſpectu ſerui, prælatus religionis reſpectu ſuorum monachorum;& alios prælatos populi, qui huiuſmodi dominium non habent; ſed tantum ſpiritualem iuriſdictionem. Nam priores poſſunt vota inferiorum irritare: ſecundi autem non niſi tantum diſpenſare. Et in præſenti non loquitur Diu. Thom. de primis, de quibus iam mentionem fecerat art. 8. & 9. Sed loquitur de prælatis, quatenus ſunt prælati, & ſpirituales iudices, quibus non irritandi, ſed diſpenſandi ineſt facultas. Et de iſtis docere pergit, quod cum non ſint domini voluntatum ſubditorum; non ſunt eorumdem vota ex ipſorum volũtate pendentia. Atque ex conſequenti nec in huiuſmodi votis emittendis, ſubintelligitur excepta prælati autoritas, vt ſint conditionalia, ſi Epiſcopo, aut Papæ placuerint, ſicut votũ filij, aut vxoris, aut monachi. Quin potiùs quemadmodum matrimoniũ, & alij ciuium contractus ad hoc, vt firmi, & ſolidi ſint non eſt opus, vt Epiſcopo conſulto fiãt: ſic etiam & vota. Atque adeo in illis ſe habere debebunt, tanquam diſpenſatores. Vnde quemadmodum non poteſt Epiſcopus prohibere virtutũ opera, puta, ieiunare orare, religionem ingredi; quia non eſt dominus voluntatis ſubditorum: ita etiam nec poteſt prohibere, quin eadem opera promittant. Et per hoc patet ſolutio ad primũ argumentum. Quare dico, quod illa propoſitio; In omni obligatione, & promiſsione intelligitur excepta autoritas Papæ; & iſta; Nihil poteſt promitti in præiudicium poteſtatis Papæ, quibus primum argumentum innititur, poſſunt habere duplicem ſenſum. Primus eſt, quod nulla obligatio, aut promiſsio poteſt præiudicare poteſtati Papæ. Et hic ſenſus eſt verus. Secundus, quod nulla obligatio, aut promiſsio ſit, quæ non ſubſit poteſtati Papæ. Et hic ſenſus eſt falſus. Propter veritatem primi ſenſus religioſus non tenetur obedire ſuo ſuperiori totaliter, vel in aliquibus, ſi Papa exemit eum totaliter, vel in aliquo. Obligatio enim voti obedientiæ ſit ſuperiori, & nõ ligat manus Papæ ad diſponendum de illius ſuperioritate. Et ex hac veritate primi ſenſus nihil habetur cõtra determinata. Quod autẽ ſecũdus ſenſus ſit falſus, probatione nõ eget, cùm cõſtet innumeras eſſe obligationes, quæ non ſubſunt Papæ ad nutum.

Ad 1. arg.

Vt eſt videre in contractibus inter hominẽ, & hominẽ; & multo min' inter hominẽ & Deum. Quia quilibet homo eſt ſubditus Papæ: Deus autẽ nulli eſt ſubiectus. Et ſi inter vtrumque hominem ſubditum obligatio non ſubeſt Papæ ad libitum; quo modo fieri poterit, vt omnis obligatio inter vnum ſubditum & alterum ſuperiorem Papa, Papæ ſubſit ad nutum? Quin potiùs ex eo, ꝙ omnis obligatio inter omnes Chriſtianos, quos cõſtat ſubijci Papæ, non ſubditur illi ad libitum clarè patet, quod Chriſtiani non ſunt Papæ ſubditi abſolute, tanquam dominõ voluntatis eorum; ſed limitatè, ſcilicet, quo ad ſpiritualia in ædificationem corporis Chriſti, & ea quæ ordinantur ad hæc. Et ſic non poteſt omnia vota irritare, ſed tantũ diſpenſare in illis, ad quorum diſpenſationẽ fuerit ſufficiens cauſa. Ad ſecundũ argumentum, vt reſpondeamus, aduertendũ eſt, quod in voto ſunt aliqua, in quibus aſsimilatur legi: atque etiam eſt aliud, in quo differt à lege. Nam primò in voto eſt ipſa eſſentia voti, habens vim obligandi. Et quantum ad hoc aſsimilatur legi. Eſt ſecundò materia voti, quæ eſt actus virtutis. Et in hoc etiam aſsimilatur legi, cuius materia ſemper eſt actus virtutis: quoniam legis eſt bonos facere. Eſt tertio obſeruatio voti, quæ in debita exequutione conſiſtit. Et quantum ad hoc etiam aſsimilatur legi, cuius obſeruatio in debita executione conſiſtit. Eſt quartò in voto ratio, ſeu modus promiſsionis, quia per modũ promiſsionis tenetur Deo; qui votum emiſit. Et in hoc votum nõ aſsimilatur legi, ſed alijs promiſsionibus hominibus factis. Quocircà dico, quod quamuis quantum ad tria priora votum ſubditi plenè ſubijceretur poteſtati prælati, quod eſt falſum, vt rectè docet Caietanus in hoc commentario; adhuc ratione quarti non poſſet Papa pro ſua voluntate ſupra votis diſpẽſare. Nam cum eſſentia voti ſit promiſsio facta Deo, qui eſt ſuperior quam Papa, non poteſt fieri, quod plenè ſubdatur eius volũtati. Sicut nec tractatus alicuius cum principe ſubditur proconſuli. Ex eo, quod votum eſt promiſsio facta Deo ſequitur, quod ſicut, quilibet homo poteſt quamlibet promiſsionẽ ſibi propter ſe factã liberè relaxare: ſic etiam Deus poteſt quodlibet votum relaxare, quoniã eſt promiſsio propter ſe facta. Et ſi Dei vicarius plenè poteſtate Dei fungeretur in terra, ſine dubio etiam poſſet omnia vota Dei vice relaxare. Sed quoniam non plenè fungitur Dei poteſtate; ſed limitatè; ſcilicet, ad paſcendum oues, & ad clauib' regni cælorũ vtendũ in ædificatiõnẽ,

Ad 2. arg.

ideò non poteſt ad libitum vota relaxare; ſed quantum ad ędificationem conſonat, vel commutare, vel diſpenſare ad modum iam explicatum. Relaxare quidem ad libitum vota pertinet ad claues excellentiæ ipſius Chriſti, qui claudit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit. Et ſic nulla relinquitur via, qua poſsit Papa ad libitum vota irritare niſi impediendo viam vitæ æternæ.

QVÆSTIO. LXXXIX.
De Iuramento, in decem Articulos diuiſa.

HVc vſque egit Diu. Thom. de actibus interioribus latriæ: & ab hac quæſtione incipit agere de actibus exterioribus illius, quibus aliquid diuinum ab hominibus aſſumitur; quod eſt, vel ſacramentum, vel ipſum nomen diuinum. Tractatus de aſſumptione ſacramenti relinquitur vſque ad tertiam partem. Et ſic in præſenti tantum agit de aſſumptione nominis diuini. Quæ poteſt fieri tripliciter. Scilicet; Vel per modum iuramenti ad propria verba cõfirmanda: Vel per modum adiurationis ad alios inducendum. Vel denique per modũ inuocationis ad orandum, & laudandum Deum. In hac quæſtione agit de aſſumptione diuini nominis per modum iuramenti. Dicturus in quæſtionibus ſequentibus de alijs modis aſſumendi.

ARTICVLVS. I.
Vtrùm iurare ſit teſtem Deum inuocare

AD PRIMVM ſic proceditur Videtur quòd iurare nõ ſit teſtem Deum inuocare. Quicunque enim inducit authoritatem ſacræ ſcripturæ, inducit Deum in teſtimonium, cuius verba proponuntur in ſacra ſcriptura. Si ergo iurare eſt teſtem Deum inuocare, quicunque inducit authoritatem ſacræ ſcripturæ, iuraret: hoc autem eſt falſum: ergo & primum. *(Infr. ar. 4. cor. & quæ. 98. art. 2. cor. & 3. d. 19. art. 1.)*

2 ¶ Præterea, Ex hoc quod aliquis inducit aliquẽ in teſtem, nihil ei reddit. Sed ille qui per Deũ iurat, aliquid Deo reddit. Dicitur enim Matth. 5. Reddes Domino iuramenta tua. Et Auguſt. * dicit, ꝙ iurare, eſt ius veritatis Deo reddere: ergo iurare non eſt Deum teſtẽ inuocare. *(In ſer. 28. de verbis Apoſt. parum ante med. to 10.)*

3 ¶ Præterea, Aliud eſt officium iudicis, & aliud teſtis, vt ex ſupradictis * patet, Sed quandoque iurando implorat homo diuinum iudiciũ, ſecundũ illud Pſal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis: ergo iurare non eſt teſtem Deũ inuocare. *(Q. 67. per totũ, & q. 70 per totum.)*

¶ SED CONTRA, eſt quòd Auguſt. * dicit in quodã ſermone de periurio: Quid eſt iurare per Deum, niſi teſtis eſt Deus? *(Ser. 28 de ver. Apoſt. parũ ante me. to. 10.)*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Apoſtolus dicit ad Hebræ. 6. Iuramentum ad confirmationem ordinatur. Confirmatio autẽ in ſcibilibus per rationem fit, quę procedit ex aliquibus naturaliter notis, quæ ſunt infallibiliter vera. Sed particularia facta contingentia hominum, non poſſunt per rationẽ neceſſariam confirmari. Et ideo ea quę de his dicuntur ſolent confirmari per teſtes. Sed humanum teſtimonium nõ eſt ſufficiens ad huiuſmodi confirmandum propter duo. Primò quidem propter defectum veritatis humanæ, quia plurimi in mendacium labuntur, ſecundum illud Pſal. 16. Os eorum locutum eſt mendacium. Secundò, propter defectum cognitionis, quia homines non poſſunt cognoſcere, neque futura, neque cordium occulta, vel etiam abſentia: de quibus tamen homines loquuntur: & expedit rebus humanis, vt certitudo aliqua de his habeatur. Et ideo neceſſarium fuit recurrere ad diuinum teſtimonium, quia Deus, neque mentiri poteſt, neque eum aliquid latet. Aſſumere autem Deum in teſtem, dicitur iurare: quia quaſi pro iure introductum eſt, vt quod ſub inuocatione diuini teſtimonij dicitur, pro vero habeatur. Diuinum autem teſtimonium quandoq; inducitur ad aſſerendum præſentia, vel præterita: & hoc dicitur iuramentum aſſertorium. Quandoque autem inducitur diuinum teſtimonium ad confirmandum aliquid futurum: & hoc dicitur iuramentum promiſſorium. Ad ea verò quæ ſunt neceſſaria, & per rationem inueſtiganda, non inducitur iuramentum.

mentum. Deriſibile enim videretur, ſi quis in diſputatione alicuius ſciẽtiæ, vellet propoſitum per iuramentũ probare.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod aliud eſt teſtimonio Dei vti iam dato, quod fit cum aliquis authoritatẽ ſacræ ſcripturæ inducit: & aliud eſt teſtimonium Dei implorare, vt exhibendum: quod fit in iuramento.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd dicitur aliquis reddere iuramenta Deo ex hoc, quòd implet illud quod iurat: vel quia in hoc ipſo quòd inuocat Deũ in teſtẽ, recognoſcit eũ habere omniũ cognitionem & infallibilem veritatẽ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd alicuius teſtimoniũ inuocatur ad hoc, quod teſtis inuocatus veritatem manifeſtet circa ea, quę dicuntur. Deus autem manifeſtat, an verum ſit quod dicitur dupliciter. Vno modo, ſimpliciter reuelãdo veritatem, vel per internam inſpirationem, vel etiã per facti denudationẽ, dum, ſcilicet, producit in publicum ea, quæ erant occulta. Alio modo, per pœnam mentientis: & tunc ſimul eſt iudex & teſtis: dum puniendo mẽdacem, manifeſtat mendacium. Et ideo duplex eſt modus iurandi. Vnus quidem per ſimplicem Dei conteſtationem, ſicut cum aliquis dicit: Eſt mihi Deus teſtis, vel coram Deo loquor, vel per Deum, quod idem eſt, vt dicit Augu. * Alius modus iurandi eſt per execrationẽ, dũ ſ. aliquis ſe, vel aliquid ad ſe pertinens ad pœnã obligat, niſi ſit verum quod dicit.

Libr. 1. de ſer. Do. in monte. cap. 30. to. 4.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diu. Tho. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio: Iurare eſt Deum in teſtem aſſumere. Probatur: Iuratio eſt veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt, iuxta illud Apoſtoli ad Hebræos. 6. omnis controuerſiæ finis ad confirmationem eſt iuramentũ: ſed huiuſmodi cõfirmatio certa eſſe nequit, niſi Deus in teſtẽ adduceretur: ergo iurare eſt Deũ in teſtẽ aſſumere. Conſequentia cũ maiori eſt nota; & minor probatur: In ſcibilibus, quę in ratione poſita ſunt, confirmatio veritatis procedit ex ijs, quę ſunt naturaliter nota. Atq; adeò illic neq; teſtibus, neq; iuramẽto opus eſt. In moralibus verò; quoniã contingentia ſunt; atq; adeò nimium varia, nõ poteſt res ratione conſtabiliri: ſed opus eſt teſtibus. Teſtimoniũ autẽ humanũ duplici ex cauſa eſt fallax. Scilicet, & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id, quod mente ſentit ob maliciã pronunciare poteſt. Et ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam ſæpe in occultis, & abſentibus fallitur. Cũ ergo in his cauſis omnis homo ſit mẽdax, dictorũ veritas ſolius Dei teſtimonio ſatis confirmabitur. Secunda cõcluſio: Diuinum teſtimoniũ quandoq; per iuramentum ad aſſerendum præſentia, vel prçterita inducitur, quandoq; vero ad confirmãdum id, quod in futurũ promittitur. Quorũ prius dicitur iuramentũ aſſertorium: poſterius vero promiſſorium. Hanc concluſionẽ nõ probat D. Tho. ſed illam, vt notam, relinquit ex terminis. Tertia cõcluſio: Ad ea quæ ſunt neceſſaria, & per rationẽ inueſtiganda, non inducitur iuramentum. Deriſibile enim eſſet, & vt infra patebit vitium, ſi quis in diſputatione ſciẽtiæ vbi ratio non occurreret, iureiurando confirmaret.

Explicatio Articvli.

De nomine iuramẽtũ.

PRo intelligentia huius articuli, & totius materiæ de iuramento, vt à nomine ipſo exordiamur aduertendum eſt, quod hæc vox iuramentum, eſt Latina à Seneca, & à Iuriſcõſultis ſæpe ſæpiùs vſurpata: nata tamen poſt tempora Ciceronis. Nã neq; Cicero, nec qui illũ præceſſerunt ea vſi ſunt; ſed loco illius ponebant iuſiurandũ. Seneca quidẽ in lib. 2. de clemẽtia, dicit: O vocẽ in concionẽ omnium mortaliũ mittendã: in cuius verba principes regeſq; iuramentũ faciant, id eſt in cuius verba principes iurent. Eadẽ etiã dictione vſus eſt Vlpianus in lege iuſiurandũ. §. ſi de qualitate iuramenti. Et ſic in Florentinis libris legitur, inquit Budęus. Dicitur autẽ iuramentũ à iure, vel quia, vt inquit D. Tho. iure introductũ eſt, vt dicta ſua, & facta homines teſtimonio diuino confirmẽt, vel, vt inquit D. Auguſt. in ſermone quodã de periurio, qui eſt inter ſermones de verbis Apoſtoli. 18. quia qui vtitur iuramento ius veritatis Deo reddit, cui propriè competit patrociniũ ferre veritati. Vel denique, vt Grãmatici affirmant, iuramentũ dicitur à iure, quia qui iurat perinde facit firmũ id, quod iurat, ac ſi eſſet ipſum ius. Id enim quod iuratur pro lege habẽdũ eſt, & veluti ius ipſum ſanctè ſeruandũ. Quod verbũ Paul. denotare videtur, quando dixit ad Hebræ. 6. iuramentũ eſſe finẽ omnis controuerſiæ, ac ſi lege eſſet ſancitum. Quare iurã poſt præſtitum iuramentũ nullam aliam inquiſitionem permittũt, quia iniuria alioqui irrogaretur Deo.

Diffinitiones iuramẽti. ¶Secundo eſt aduertendum, quod iuramentum variè diffinitur à Doctoribus. Gofred. enim, & Hoſtienſis, & Archid. vt refert, & ſequitur Angelus in ſumma dicunt iuramentum eſſe aſſertionem, & negationẽ de aliquo licito poſsibili, ſacræ rei atteſtatione firmatam. Et ſacræ rei atteſtatione intelligunt, vel ipſum Deum, qui eſt ſanctus ſanctorum, vel creaturam, in qua relucet Dei perfectio: Sed hæc diffinitio non eſt conueniens, ex ea enim ſequeretur, nullum poſſe malè iurare: cuius tamen contrarium frequentiſsimè videmus. Raymundus, vt refert Gabriel diffinit iuramentum dicens, quod eſt affirmatio de aliquo ſacræ rei atteſtatione firmata. Sed nec hæc diffinitio eſt conueniens, cum non ſolù aſſerens ſed etiã negans, aliquando iuret. Conueniens ergo iuramenti diffinitio, quæ ex mente D.Tho. in hoc articulo colligi poteſt, eſt affirmatio, vel negatio de aliquo facto, vel fiendo ſacræ rei atteſtatione firmata. Nomine autẽ affirmationis, & negationis intelligimus nõ ſolum illam, quæ verbis fit formaliter, ſed etiam illam, quæ virtualiter fit. Nam ſi quis dicat alicui. Iura per ſancta quatuor Euangelia, ità eſſe; & ipſe tangat librum nihil dicens, illè tactus habebitur pro iuramento, & loquutione iuratoria, vt docet Syluester ver bo, iuramento, ſtatim in principio. Res verò ſacra, per quam iuratur, eſt Deus, vel aliquid Dei; inquantum eſt ipſius; cum iurare, ſit Deum in teſtem vocare. Et ſic iuramus per creaturas non ſecundum ſe ſumptas, ſed inquantum in eis diuina veritas manifeſtatur. Et quando iuramus per fidem, per Euangelia, per ſanctos, intelligendum eſt eſſe iuramentum, per Deum, cuius veritas in fide & Euangelio continetur, per ſanctoſq; eſt prædicata. Imò qui per creaturas iurat numen aliquod in illis eſſe profitetur; ſiue falſum, vt idololatræ: ſiue verum, vt orthodoxi, qui Deum in creaturis exiſtere profitemur. Vnde Cicero in lib. de Officijs, dicit ius iurandum eſſe affirmationem religioſam. Et Ariſtoteles in Rethorica ad Alexandrum; ius iurandum eſt cum diuina veneratione dictio; probationis expers. Vbi nomine dictionis, affirmationem, & negationem comprehendit. Et addit, probationis expers, vt iuriſiurandi naturam omnino patefaceret, quæ eſt vt citra neceſsitatẽ, vbi res aliter probari poteſt, non licitè adhibeatur.

Antiquiſsimũ & omnibus hominibus fuit innatũ iurare. ¶Tertio eſt aduertendum, hanc rationem iurandi, & Deum in teſtem adducendi, ferè omnibus hominibus fuiſſe innatam, & ab vniuerſis etiam barbaris frequentatam. Cuius mentio fit in ſacris literis. Et antiquiſsimum omnium Iuramentum, quod literis traditur, eſt illud, quod Dominus iurauit Noe, ſtatim ab arca egreſſo, quod nunquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, nec erit deinceps diluuium diſsipans omnem terram. Geneſ. 9. Et poſt iſtud eſt valde inſigne illud, de quo fit mentio Geneſ. capit. 15. Vbi dicitur, quod diuiſa vitula pepigit Dominus fœdus cum Abrahã, ſe daturum illi terram Promiſsionis. &c. Vſi autem fuerunt priſci homines multis ac varijs ritibus iurandi. Et omiſsis illis, qui à Gẽtilibus obſeruabantur, dicam ſolum de illis, qui in ſacris literis inueniuntur. Quorum vnus eſt, quod is, qui iuramento ſe aliquid facturum polliceretur, apponeret manũ fœmori eius, cui pollicebatur. Vt eſt videre apud Geneſim capit. 24. Vbi dicitur, quod cum Abraham eſſet ſenex multorumq; dierum, dixit ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus, quæ habebat: Pone manum tuam ſubter fœmur meum, vt adiurem te per Deum cæli, & terræ, &c. Cuius ritus varias afferũt rationes ſacri ſcriptores. *Diuerſi ritus iniurationе obſeruati.* Abulenſis, & Lyranus in illum locum dicunt id fieri ſolitum, proptereà, quod fœmori erat proxima illa pars, in qua erat circuncisio; ſicque admouere manum fœmori perinde eſſe, ac admouere illam circuncisioni, quæ erat res ſacra, & diuinitus inſtituta, tanquam ſignum, quo Iſraelitici à cæteris gentibus diſtinguerentur. Itaque quemadmodum nunc iurantes interdum manum applicant ad aram, interdum ad crucem; interdũ ad ſancta quatuor Euangelia; ità etiam illi applicabant manum circuncisioni, tanquam ſigno ſacro affirmantes, ſe facturos, quod pollicebantur. Alij Hebræi, quorum principes ſunt Rabbi Abraham, & Abel Ezre, quibus, & ſuffragatur Vatablus dicunt, id fuiſſe in more ſeruis, vt cum iuramento dominis promittebant, ſe aliquid facturos, fœmori dominorum ſuorum manus ſupponerent; quo ſuæ ſeruitutis admonerentur, & intelligerẽt, quod ſicut manus fœmori erat ſubiecta, ità etiam ſe dominis deberent ſubijci, fierentque ea re vigilantiores, ad fidem datam ſeruandam. Qui mos, vt dicunt Hebræi, maximè modo viget apud multas gentes. Eſtque hæc ratio dicendi valde cõſona literæ. Alij, vt D. Auguſtinus, Chryſoſtomus, Gloſſa interlinealis, & Gregori⁹ dicũt, id factũ fuiſſe ab Abrahamo, vt ſic ſeruus per Chriſtum iuraret, qui in eius fœmore continebatur. Fœmoris enim appellatione in ſacris literis poſteritatem ſignificari eſt res manifeſta. Colligiturque ex cap. 1. Exodi, vbi dicitur. Omnes animæ eorũ, qui egreſsi ſunt de fœmore Iacob.

Iacob,&c. Et hæc fuit prima ratio iurandi à veteribus obſeruata. Secunda eſt illa, qua vſus eſt Dominus apud Geneſim capit. 15. Vbi quò fidem faceret Abrahæ ſe daturum illi terram promiſſionis præcepit, vt certa quædam animalia occideret, illorumque cadauera in duas partes diuideret. Quod cum faceret Abraham,& partes illas in terra collocaſſet apparuit Dominus in ſpecie clibani ſuccenſi, & lampadis igneæ ac pertranſit per illas diuiſiones. Quæ autem fuerit huius præcepti ratio variè explicatur à Doctoribus. Theodoretus in quæſtionibus ſelectis in Geneſim dicit,id factum fuiſſe ad ſignificandum populum Iſraelitarum ſeruiturum apud Ægyptios per tot ſecula, quot erant illa animalia. Sed fore, vt vltimo ſeculo illum populum Dominus in libertatem vindicaret, adueniens in ſpecie ignis. Sic enim apparuit Moyſi in rubo. Hæc Theodoretus: Quæ ſpernenda non ſunt. Sed vera illius rei ratio eſt, quòd eo tempore receptum fuit conſuetudine, vt qui paciſcerentur, & iurarent, fœdus firmarent cæſo vitulo; eoque in duas partes diuiſo. Quem hominum morem Dominus tunc fuit imitatus ad ſua promiſſa confirmanda. Ità teſtantur Diuus Chryſoſtomus,& ex Hebræis nonnulli: Illud tamen non probant. Sed probari poteſt claro teſtimonio Hieremiæ capit. 34. Vbi obiurgans Dominus principes Iſraelis, quòd fœdus,vel iuſiurandum violaſſent dicit: Ecce ego dabo in commotionem viros, qui non obſeruauerunt verba fœderis, cæſo in duas partes, vitulo, & tranſito inter partes eius facto,&c. Significabant autem qui hac ratione iurabant, ſe optare mori,& in fruſta diuidi,ſicut vitulus ille erat cæſus, ſi fidem frangerent. Et hinc,vt opinor, mos dimanauit ad reliquas gentes, vt in feriendo fœdere porcum occiderent,vt conſtat ex Tito Liuio primæ Decadis, libr. 1.

Multiplex forma iurandi. ¶ Vltimò eſt aduertendum,quòd iuramentorum multæ poſſunt eſſe formæ. Nam præter iuramentum aſſertorium, & promiſſorium, ſimplex, & imprecatorium, de quibus D. Thom. facit mentionem in hoc articulo,in corpore, & in ſolutione ad 3. Differunt etiam iuramenta ex eo, per quem iuratur. Interdum enim citatur in teſtem Deus, & interdum creatura. Et hoc dupliciter, ſcilicet, Aut per ſimplicem atteſtationem, vt facit is, qui iurat per Diuum Petrum. Aut per execrationem,ſubdendo,nempe, creaturam alicui malo, niſi ità ſe habeat res, vt à iurante profertur. Quod contingit,quando quis iurat per ſuam,aut filij ſalutem,vitam, vel fortunam. Quo modo iurandi vſus fuit Ioſeph Geneſ. 42. quando iurauit per ſalutem Pharaonis. Variantur præterea iuramenta ex forma,& ratione verborum, quibus proferuntur. Et proptereà dicebat D. Hieronymus in Ezechielem cap. 16. aliter Deum iuraſſe in veteri teſtamento,& aliter in nouo. Nam in veteri dicebat: Viuo ego, dicit Dominus. Et in nouo: Amen, amen dico vobis. Sit ergo prima forma iurandi; Viuit Deus. Qua vtebantur Iudæi Domino id præcipiente, vt patet Nume.14. & Hieremiæ. 24. Secunda forma eſt, Coram Deo; Deus ſcit. Qua vtitur Paulus ad Galat. 1. & multis alijs in locis. Et quidem ſi hæc verba proferantur enuntiatiue, nullum eſt iuramentum;ſed ſolum ſignificant,ea, quæ quis dicit, coram Deo dici, ab ipſoq; ſciri; quod eſt verum,nec formam iuramenti continet. Tunc autem erunt iuramentum quando his verbis intenderit quis Deum in teſtem aduocare eius quod dicit. Tertia forma iurandi eſt,teſtor Deum,aut teſtis eſt mihi Deus, qua vſus eſt Paulus ad Rom.9. Quarta;quando exprimitur verbum iurandi, vt cum dico: Iuro per Deum. Quinta quando tacito verbo iurandi Dei nomen exprimitur,vt cũ dico; Per Deum. Sexta, quando tacito verbo iurandi & nomine Dei, tangitur res ſacra. Vt cum rogatus quis, vt iuret annuit,ſe iurare,& tangit crucem,aut ſancta Dei Euangelia. Vltima forma, & quæ maximè ad blaſphemiam accedit, eſt; Voueo, diſcredo, &c.

¶ His ſuppoſitis,circa primam concluſionem D.Tho. qua affirmat, iurare eſſe Deũ in teſtem aſſumere,eſt difficultas, vtrùm vera ſit? Et pro parte negatiua argumentor primò: Infideles iurant,& tamen ignorãt Deũ; ergo iurare non ſemper eſt Deum in teſtẽ adducere. Secundò: Multa ſunt iuramenta, in quibus creaturæ tam rationales, quàm irrationales adducuntur in teſtes, vt cum quis iurat per cælum, per angelos,&c. ergo. Tertiò: Dicere; Per meam fidem; Per meam conſcientiam, communiter habentur iuramenta,& tamen in illis nihil diuinum in teſtem adducitur: ergo non ſemper iurare, eſt Deũ in teſtem adducere. His tamen non obſtantibus, dico concluſionem D.Thom. adeò eſſe veram, vt nulla ratione iuramentum eſſe poſſit, vbi Deus in teſtem non inuocetur. Propter quod Cicero lib. 3. de officijs dicebat; iuſiurandum eſſe affirmationem religioſam. Et Ariſtoteles in Rethorica ad Alexandrum; iuſiurandum eſt, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Nomine dictionis tam affirmationem, quam negatio-

Dubiũ circa 1. concluſ. D.Th. *1. Argum.* *2. Argum.* *3. Argum.* *Concluſio.*

gationem eſt amplexus. Et addidit, proba-
tionis expers, vt naturam iuriſiurandi peni
tùs patefaceret, quæ eſt, vt vbi res aliter pro
bari poteſt, licitè non adhibeatur. Et pro-
pterea dicit D. Thom. in 3. concluſione,
quòd ad ea, quæ neceſſaria ſunt, & per ratio
nem inueſtigantur iuramentum non licitè
adhibetur, nec accipit neceſſaria, pro ijs ſo-
lis, quæ euidentia ſunt: Nam in ſpeculabili-
bus altera pars contradictionis ſemper eſt
neceſſaria, vt aſtra ſunt paria, vel nō. Et neu-
tra eſt nobis euidens. Et tamen qui vtram
uis iuraret peccatum committeret. Et ſimili
ter qui iuraret, quantitatem diſtingui à ſub-
ſtantia, vel quamlibet aliam opinionē. Sed in
telligit per neceſſaria illa quæ quoquo mo-
do poſſunt per rationem naturalē probari,
ſiue ratio ſit demonſtratiua, ſiue probabilis.
Iuratio enim eſt veritatis confirmatio in re
bus moralibus, quæ in particulari cōtingūt,
vt dicit D. Tho. probans. 1. concluſ. Ad quæ
conuincenda, nulla alia ratio præter æternū
teſtimonium poteſt adduci. Et quoniam te-
ſtimonium humanum duplici ex cauſa fallax
eſſe poteſt: nēpe, ex vitio voluntatis, ex quo
prouenit, vt homo contra id quod mēte ſen
tit ob malitiam aliquando pronuntiet, & ex
defectu intellectus, qui ob ignorantiam ſæ-
pè de occultis, & abſentibus fallitur: idcirco
dictorum veritas ſolo Dei teſtimonio ſatis
confirmatur. Quod ſignificare voluit D. Pau
lus ad Hebr. 6. quando dixit: Omnis cōtro-
uerſiæ finis ad confirmationem eſt iuramē
tum. Homines autē per maiorē ſe iurāt, &c.
¶Et, vt ad argumenta in contrariū facta re- *Dupliciter*
ſpondeamus, aduertendū eſt, quòd Deus du *Deus in te-*
pliciter poteſt in teſtem vocari. Vno modo *ſtem voca-*
expreſſe, & immediatè. Quod cōtingit, quā- *tur.*
do ipſe Deus vocibus Deum ſignificātibus
appellatur. Alio modo tacitè & mediatè. Et
fit quando res aliqua, cui diuinum aliquid,
atque ſacrum ineſt, quatenus talis, inuoca-
tur. Tunc enim expreſſe ipſa res, & tacitè
Deus in teſtem adducitur. Et quoquo modo
ex his Deus, ad rem aliquam confirmandā,
inuocetur, erit verè ac propriè iuramentū.
Ex quo infero primò, quòd adducere in te-
ſtem eas creaturas, in quibus ſemper diuinū
aliquid, & ſacrum inuenitur, non poteſt fie
ri ſine iuramento. Vt quando quis dicit, Per
iſtam Crucem, per ſancta quatuor Euange-
lia, per baptiſmum, quod accepi, &c. Sem-
per enim in his tacitè, & mediatè inuocatur
Deus. Et idem contingit, quando creaturæ
non ſacræ in teſtimoniū adducuntur, vt ig-
nis, aqua, lux; Dei nomine appoſito in obli-
quo. Vt ſi dicas: Per iſtam lucem Dei. Nam
illud nomen Dei in obliquo poſitum facit,
vt Deus illarum rerum conditor ſaltem me
diatè in teſtem adducatur, vt docet Syluest.
verbo, iuramentum. 1. §. 4. Imò etiam ſi non
addatur nomen Dei, ſi tamen ipſa creatura,
per quam iuratur, eſt eiuſmodi, vt pecu-
liari quadam ratione excitet in nobis Dei
memoriam, adhuc illam in teſtem adducere
erit iuramentum, quia ea citata, ex cōmuni
modo cōcipiēdi, intelligitur Deus citari. Et
hoc ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus
apud Matth. cap. 5. quando dixit: Non iura-
bis, neque per cælum, quia thronus Dei eſt,
&c. Quaſi diceret, quòd citato cælo neceſſe
eſſet Deum citari. Infero ſecundò, quòd ad-
ducere in teſtem creaturas nulla habita ra-
tione Dei, à quo proceſſerunt, nullum eſt iu
ramentum. Tunc enim nec tacitè, nec expreſ
ſè Deus inuocatur. Et eſt aduertendū, quòd
non quicunq; teſtimonium Dei adducit, iu
rat. Concionatores nanq; & prælectores, ſa
cra teſtimonia citantes, non iurant, cū Deus
ſua ſponte ea teſtimonia dederit ad ſuas ve-
ritates aſſerēdas. Et qui illa citat nihil aliud
facit, quam Dei aſſerta referre. Eſt autem
iurare Deum in teſtem noſtrarū aſſertionū
implorare. ¶His ſuppoſitis ad primum argu *Ad. 1. arg.*
mentum reſpōdeo, infideles verè iurare. Nā
quamuis materialiter adducant in teſtem me
ras creaturas, quia tamen illas habent pro ve
ro Deo, formaliter, & ex intentione citant
in teſtem Deum, quod ſine iuramento eſſe
non poteſt. Ad ſecundum reſpōdetur, quòd *Ad. 2. arg.*
quando quis iurat per creaturas, adhuc iu-
rat per Deum. Quia illas creaturas citat in
teſtem quatenus ſunt ſacræ, Deoque dica-
tæ. Et ſi ſecus faciat non verè iurat, vt dixi-
mus. Ad tertium argumentum Soto lib. 8. *Ad. 3. arg.*
de iuſtitia, quæſtione. 1. artic. 1. dicit, quòd
dicere: In mea fide; In mea conſcientia,
non eſt iuramentum. Bene tamen; Per meā
fidem, &, Per meam conſcientiam. Et ra-
tio illius eſt: Nam cum apponitur præpo-
ſitio, in, ſenſus eſt, quòd ſecundum fidem &
ſecundum conſcientiam loquor. Hoc eſt, iux
ta id, quod ſentio, Nec fidem, aut conſcien-
tiam meam adduco in teſtem. At verò, quā-
do apponitur præpoſitio, per, fides, & con-
ſcientia in teſtem adducitur. Itaque res
ſubijciuntur diuino iudicio: Sicut quan-
do dico: Per meam vitam, aut per meam
ſalutem. Syluester, verbo, iuramentum. 1.
§. 5. affirmat nihil intereſſe inter has formas
iurandi. Quare ſi dicere: Per meam fidem,
aut, per meam conſcientiam, eſt iuramen-
tum, ſimiliter etiam dicere: In mea fide,
& in mea conſcientia: Quæ ſententia mi-
hi magis placet. Videtur enim hic mo-
dus iurandi per, ly, in, ex proprietate ſer-
monis

monis Hebraici deductus. Hebræi nanque ſoliti erant in iurando vti hac præpoſitione, in, loco de, ly, per; vt conſtat ex Matth. cap. 5. Vbi enim Latinè dicitur; Non iurabis, neque per cælum, neque per terram; Græca tranſlatio habet, In cælo, neque in terra. Et ſic dico primò, quòd ſi res, quæ citatur iuramento eſt ſacra, ſiue vtaris præpoſitione, in, ſiue per, eſt verum iuramentum. Idem enim ex proprietate ſermonis eſt dicere; Iuro in Deo, &; Iuro per Deum. Dico ſecundò, quòd ſi res, quæ adducitur in iurando, vel affirmando, non eſt ſacra; tunc ſi præpoſitio, per, ei adiuncta efficit verum iuramentum, idem etiam efficiet præpoſitio in. At verò, ſi præpoſitio, in, non efficit iuramentum, nec illud efficiet præpoſitio per. Probatur: Dicere; Per meã vitam, eſt iuramentum, quia horum verborum ſenſus eſt, Deus vitæ meæ noceat, ſi res ita ſe non habet: ſed dicere; In mea vita idem prorſus ſignificat: ergo eſt iuramentum, ſicut & aliud. Et idem eſt dicendum de his loquutionibus, In mea conſciẽtia, &; Per meam conſcientiam. Nomine enim conſcientiæ, vulgò intelligimus bona animæ. Et ſic dicere: In mea conſcientia, vel; Per meam conſcientiam, idem eſt, ac dicere: Ità Deus bona meæ animæ, vel augeat, vel diminuat, ſicut ſe habet res à me prolata. Quia autem dicere, In mea fide, non eſt iuramentum: ità nec per meam fidem. Idem eſt enim vtriuſque propoſitionis ſenſus: nempe, Ità res eſt, nec fidem in prolatione fallo. Et idem eſt iudicium de his loquutionibus; In veritate, & per veritatem; quæ non ſunt iuramenta. Licet oppoſitum teneat Abbas in cap. ſi Chriſto. de iureiurando. Sed illis verbis affirmamus rem ita ſe certiſsimè habere, ac ſi diceremus; Verè ita eſt; Certè ità eſt. Nulla enim dictio ſimplex, ſiue affirmatio ſit, ſiue negatio quæ teſtimonij, aut execrationis imaginem non præſefert, poteſt eſſe iuramentum. Et certum eſt, quòd illa loquutio cui aduerbium aliquod, aut nomen, nihil aſſertionis, aut negationis mutans adiungitur, vt quando dico verè, in veritate, profectò, ſanè, certè, & id genus reliqua, nec teſtimonij, nec execrationis imaginem præſefert. Atque adeo, nec eſt iuramentum.

Iuramentũ duplex, ſimplex, & imprecatorium. ¶ In ſolutione ad tertium argumentum diſtinguit Diuus Thomas iuramentum, in ſimplicem, & execratorium. Simplex eſt illud, quo Deus, ſeu creatura, quatenus eſt aliquid Dei, ſimpliciter in teſtem adſciſcitur. Vt quando dico, teſtis mihi eſt Deus, aut, per Deum, &c. Execratorium autem ſeu imprecatorium eſt illud; quo Deus pariter in teſtem, & in vindicem inuocatur; vt tanquam iudex vindictam falſitatis ſumat. Vt, Diſpeream, vel, Hoc mihi eueniat, ſi non ità eſt. Quæ forma iurandi antiqua eſt, & ſacris literis ſatis vſitata. Dicitur enim 2. Reg. capit. 3. Hoc faciat mihi Dominus, & hæc addat, &c. Et Pſalm. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quòd vtrumque ſit iuramentum inde conuincitur, quòd iurare eſt Deũ in teſtem adducere, vt reuelatorem veritatis. Et hanc poteſt Deus reuelare, vel ſimpliciter interius hominem illuminãdo, quod petitur in iuramento ſimplici, vel exterius puniendo illum qui mentitur, quod petitur in iuramento execratorio. Et ſic vtrumque eſt iuramentum. Sed dubitabit aliquis hoc loco, *Dubium.* verùm hæc iuramenta differant ſpecie, vel potiùs ad vnam, & eandem pertineant? Et quidem, quòd differant ſpecie probatur hac ratione: Deus in iuramento execratorio *Argum.* non ſolum habet rationem teſtis, ſed etiam iudicis; in iuramento verò ſimplici ſolum habet rationem teſtis; ſed hæc differunt ſpecie: ergo & ipſa iuramenta. Et eadem ratione poteſt probari, quòd iuramẽtum aſſertorium, & promiſſorium ſunt diſtinctæ ſpeciei; quia aſſertio, & promiſsio differunt ſpecie. Hoc tamen non obſtante *Concluſio.* dico, quòd iuramentum ſimplex, & execratorium, aſſertorium, & promiſſorium ſunt vnius ſpeciei ſpecialiſsimæ, & ſolum differunt accidentaliter. Quod vt intelligatur aduertendum eſt, quòd differentiæ alicuius dicuntur, propriè loquendo, ſolæ illæ, quæ ſunt differentiæ per ſe. Nam differentiæ, per accidens, accidentia ſunt reſpectu illius, cui ſunt per accidens, quamuis ſint per ſe differẽtiæ alterius. Vt ſi diſtinguamus animal per album, & nigrum, ſunt differentiæ per accidens animalis, quæ tamen ſunt differentiæ per ſe coloris. In propoſito ergo, quia iurare eſt Deum in teſtem producere, & omnes allegatæ differentiæ, materialiter, & per accidens ſe habent ad Dei teſtificationem. Quòd enim Deus teſtetur ſupra præterito, præſenti, vel futuro, ex quo ſumitur differentia iuramenti aſſertorij, & promiſſorij, ad materiam teſtimonij ſpectat. Et ſimiliter, quòd Deus teſtetur ſimplici manifeſtatione, vel manifeſtatione punitiua; vnde ſumitur differentia inter iuramentum ſimplex, & execratorium, non ad naturam teſtimonij ſpectat, ſed ad effectũ. Et ſic pertinent ad vnam & eandem ſpeciem. Cæterùm, quamuis iuramẽtum vnius ſit

ſit tantum ſpeciei, nihil tamen prohibet, quòd vtendo alijs ſpeciebus moralium vitiorum ad multas diffundatur ſpecies, eo modo, quo vna ſpecies imperat alteri ordinando illam in ſuum finem. Sicut cum quis adulteratur, vt occidat, homicidium imperat adulterio. Et hoc modo iuramentum imperat maledictioni, dum fit per execrationem. Quando enim quis iurat; Deus me occidat, ſi non eſt ſic, vel, Si nõ fecero hoc, ſic iurans maledictionem ſui, quo ad vitam, aſſumit ad finem iuramenti, qui eſt teſtificatio diuina. Et iuxta ſpecificam multitudinem maledictionum aſſumuntur etiam multæ ſpecies ad eundem finem. Ex quo fit, vt iuramentum per execrationem, quo quis ad pœnam ſe obligat iurando, & ſi non diſtinguatur ſpecie ſecundum naturam iuramenti, diſtinguitur tamen per accidens per multas ſpecies, ſecundum naturam mali, quod in pœnam aſſumitur. Iuramentum etiam, quod fit aſſumendo benedictionem pro manifeſtatione teſtimonij, vt quando quis dicit; Faciam hoc, vel, Sic eſt, ita me Deus adiuuet, vel, Ità mihi gratiam, vel gloriam conferat Deus, quanuis ex vi verborum non ſit per execrationem, ſed magis per conteſtationem Dei, in effectu boni; reducitur tamen ad execrationem, propterea, quòd à contrario ſenſu videtur illam includere. Et perinde eſt dicere: Sic eſt, ita me Deus adiuuet; & ſi non eſt ità, Deus non me adiuuet, quod eſt proprie execratio. Et

Ad arg. ad argumentum reſpondeo, quòd quanuis Deus in execratione, ſit etiam iudex, qui ſpecie differt à teſte; quia tamen officium iudicis in iurando imploratur ſub ratione teſtis: imploratur enim ad hoc, vt punitio teſtetur, idcircò iudex non niſi materialiter concurrit, ad modum iam explicatum.

Articvlvs II.

¶ Vtrùm iurare ſit licitum.

Infr. art. 3. cor. & 3. diſt. 39. ar. 2. q. 2. & Ro. 1. lect. 5. & Heb. 6. lect. 4. cor. 1.

Ad secvndvm ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit licitum iurare. Nihil enim quod prohibetur in lege diuina eſt licitum: Sed iuramentum prohibetur in lege diuina Matthæi quinto: ego dico vobis non iurare omnino, &c. Et Iacob quinto, dicitur: Ante omnia fratres mei nolite iurare: ergo iuramentum eſt illicitum.

2 ¶ Præterea, Id quod eſt à malo videtur eſſe illicitum, quia vt dicitur Matthæi. 7. Non poteſt arbor mala fructus bonos facere. Sed iuramentum eſt à malo. Dicitur enim Matthæi quinto. Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, nõ. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt: ergo iuramentum videtur eſſe illicitum.

3 ¶ Præterea, Exquirere ſignum diuinæ prouidentiæ eſt tentare Deũ, quod eſt omnino illicitum: ſecundum illud Deuteronom. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum. Sed ille qui iurat, videtur exquirere ſignum diuinæ prouidentiæ, dum petit diuinum teſtimonium, quòd eſt per aliquem euidentẽ effectum: ergo videtur, quòd iuramentum ſit omnino illicitum.

¶ Sed Contra eſt, quòd dicitur. Deuteronomij ſexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomẽ eius iurabis.

¶ Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet aliquid eſſe ſecundum ſe bonum: quod tamen cedit in malum eius qui non vtitur eo conuenienter. Sicut ſumere Euchariſtiam eſt bonum. Et tamen qui indigne ſumit, iudicium ſibi manducat, & bibit, vt dicitur primæ ad Corinth. 11. Sic ergo in propoſito dicendum eſt, quod iuramentum ſecundum ſe, eſt licitum & honeſtum. Quod patet ex origine & ex fine. Ex origine quidem, quia iuramentum eſt introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, & vniuerſalem omnium cognitionem & prouiſionem. Ex fine autem quia iuramentum inducitur ad iuſtificandum homines, & ad finiendum cõtrouerſias, vt dicitur ad Hebr. 6 Sed iuramentum cedit in malum alicui ex eo quod male vtitur eo, id eſt, ſine neceſſitate, & cautela debita. Videtur enim paruam reuerentiam habere ad Deum, qui eum ex leui cauſa teſtem inducit quod non præſumeret etiam de aliquo viro honeſto. Imminet etiam periculum periurij, quia de facili homo in verbo delinquit, ſecundum illud Iacobi. 3.

Si

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Vnde & Eccleſ. 23. dicitur: Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa.

¶ Ad primvm ergo dicendum, quod Hieronym. * ſuper Matth. dicit: Conſidera quòd ſaluator non per Deũ iurare prohibuerit, ſed per cœlum, & terram. Hanc enim per elementa iurandi peſſimam cõſuetudinem habere Iudæi noſcuntur. Sed iſta reſponſio non ſufficit: quia Iacob addidit: neque per aliud quodcũque iuramentum. Et ideo dicendum eſt, quòd (ſicut Auguſt. * dicit in libr. de mendacio) quòd Apoſtolus in Epiſtolis ſuis iurans, oſtendit quomodo accipiendum eſſet quòd dictum eſt: Dico vobis non iurare omnino: ne ſcilicet iurando ad facilitatem iurandi perueniatur, & ex facilitate iurandi ad conſuetudinem: & à conſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iuraſſe niſi ſcribens, vbi conſideratio cautior non habet linguã præcipitem.

Super illud Mat. 5. ego dico vobis, non iurare, tom. 9.

In libr. de mendacio, c. 15. circa med. to 4.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut * Auguſt. dicit in lib. de ſermone Domini in monte: Si iurare cogeris, ſcias de neceſſitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid ſuades: quæ vtique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, quod amplius eſt, malum eſt. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri perſuadeas quod vtiliter perſuadeas: ſed à malo eſt illius cuius infirmitate iurare cogeris.

Li. 1 c 30. à me. to. 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui iurat non tentat Deum: quia non implorat diuinum auxilium abſque vtilitate, & neceſſitate.

¶ Præterea, Non exponit ſe aliter in periculo, ſi Deus teſtimonium adhibere noluerit in præſenti. Adhibebit autem pro certo teſtimonium in futuro, quãdo illuminabit abſcõdita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, vt dicitur. 1 ad Corinth. 4. Et illud teſtimonium nulli iuranti deficiet, vel pro eo, vel contra eum.

Svmma Textvs.

Vppoſito contingere poſſe, quòd aliquid ſecundum ſe ſit bonum, quod tamen cedat in malum eius, qui non vtitur eo conuenienter, ſicut ſumere Euchariſtiam eſt bonum, & tamen qui indigne ſumit iudicium ſibi manducat, & bibit, reſpõdet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuramentum ſecundum ſe eſt licitum, & honeſtum. Probatur primò ex origine vnde ortum habet; quæ eſt catholica fides. Oritur enim iuramentum ex fide Catholica, qua homines credunt, & profitentur Deum omnium habere infallibilem veritatem, & prouiſionem. Secundò ex fine: quia fuit iuſiurandum inductum, vt fine litibus impoſito, in pace homines & tranquillitate viuant: vt dicit Paulus ad Hebr. 6. Quod eſt valde licitũ, atque honeſtum. Secunda concluſio: Iuramentum ob malũ vſum, ob id, ſcilicet, quòd ſine neceſſitate, & cautela fit, ſæpè ſæpius in malum cedit. Probatur: Tum, quia irreuerẽtia fit Deo, eum ex leui cauſa in teſtem adducendo. Tum etiam, quia conſuetudine iurandi periculum peierand. creatur, cum facile ſit homini verbo delinquere. Propter quod dicebat D. Iacob. cap. 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt. Et Eccleſ. cap. 23. Iurationi nõ aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa.

Explicatio Articvli.

Circa iſtum articulum, quod facit difficultatem, eſt illud Matth. 5. Ego autẽ dico vobis, non iurare omnino, neq; per cælũ, neq; per terram. Vbi Christus Dominus omnem facultatem iurandi fidelibus ademiſſe videtur. Cui & accedit D. Hieron. ſuper illũ locum dicens: Iurare per Deum veteri populo conceſſum fuit, non quod eſſet rectum hoc facere, ſed quod minus malum eſt iurare per Deum, quàm per idola, quod in noua lege eſt interdictum. Propter hoc teſtimonium Valdenſes heretici, vt autor eſt Guido Carmelita, & Caſtro de hæreſ. lib. 8. verbo, iuramentum, dixerunt ità eſſe Chriſtianis iuramentum interdictum, vt nunquam illis iurare liceat. Eundem etiam errorẽ docuerunt Manichæi & Pſeudoapoſtoli. Ad quos omnes falſitatis & erroris conuincendos ſatis eſſe deberet illud Deut. c. 6. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis. Et ruſus c. 10. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ipſiq; adhærebis, iurabisq; in nomine illius. Sed reſpõdent qui contrariã ſententiam tuentur, permiſſum fuiſſe Iudæis in veteri lege, vt videlicet per Deum iurarent, cum

Licitũ eſt iurare.

cum tamen Chriſtianis qui perfectiorē habent legem, ſit interdictū. Sed hoc reijcitur ex eo quòd Deus ſæpè iuraſſe dicitur. Quod non faceret, ſi iurare eſſet malum ex ſe, & ex ſola permiſsione Iudæis conceſſum. Cæterū quoniam etiam reſpōdent huic obiectioni, ſoli Deo eſſe licitum iuramentum: quoniā ille ſolus verax eſt, & mentiri nequit; omnis autem homo mendax, alijs ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quæ de Chriſtianis loquantur, operæpretium erit noſtram concluſionem probare. Et primum eſt, quòd D. Paul. pluries in ſuis Epiſtolis iurauit. Ad Rom. enim 1. inquit, teſtis eſt mihi Deus, quòd memoriā veſtri facio ſemper in orationibus meis. Et 2. ad Corinth. 1. Ego autem teſtem Deū inuoco in animam meam, quòd parcens vobis non veni vltra Corinthum. Et ad Philip. 1. Teſtis eſt mihi Deus, quomodo cupiā omnes vos in viſceribus Ieſu Chriſti. Quibus omnibus locis Apoſtolus Deum in teſtem eorum, quæ dicit, inuocat. Quod nihil aliud eſt quam iurare. Non eſt ergo Chriſtiano viro omnino prohibitum iuramentū. Aliàs Paulus iurans peccaſſet. Quod non eſt dicendum. Item Apoc. cap. 10. inducitur Angelus iurans manifeſtè per nomen Dei. Quod nulla ratione fieret, ſi iuramentum eſſet ex ſe malum. Et ratione ſic argumentor: Iuramentum ex ſua natura, ſi adſint omnia, quæ requiruntur ad illius honeſtatem, eſt bonum, atque laudabile: per iuramentum enim exhibemus reuerentiam Deo; & oſtendimus, qualem exiſtimationem de illo habeamus credentes illum videre omnia; quia qui rem non planè cognoſcit non poteſt eſſe bonus teſtis. Propter quod ſapienter poeta Comicus dixit; Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quā auriti decem: atq; etiam confitemur ipſum eſſe veracem, qui mentiri non poteſt: ergo iuramentum ex ſe eſt licitum Chriſtiano. Deniq; hæc veritas diffinita eſt in Concilio Conſtantien. ſeſſ. 8. Inter quadraginta enim quinque aſſertiones Ioannis Vvicleph, quę ibi damnantur, quadrageſimo tertio loco ponitur iſta de iuramento. Nempe, quòd iuramenta, quæ fiunt ad roborandum humanos contractus, & cōmercia ciuilia, ſunt illicita. Quæ ſententia ſimul cum alijs eiuſdē, vna ſuper omnes dicta cenſurà, damnata eſt. Et in Concilio Epheſino, ſcribens Concilium Neſtorio, & petens ab eo, vt recantet ſuas hæreſes, quia non fidebant patres verbis ipſius exegerunt ab eo iuramentum, per hæc verba; Sed conſequens eſt etiam iurando fateri te, quòd anathematizes tua polluta & damnata dogmata: Sentias autem & doceas, quæ nos vniuerſi per orientem, ſeu per occidentem epiſcopi, & magiſtri, præſideſque populorum credimus, & docemus. Quibus verbis apertè oſtendit concilium mentem illius eſſe, quòd iuramentum eſt licitum, ſiquidem illud à Neſtorio fieri præcipit.

Plautus.

¶Et ad argumentum deſumptum ex verbis Chriſti Matth. 5. variè reſpondetur à Doctoribus D. Bonauent. in 3. d. 39. q. 2. art. 1. dicit Chriſtum non dixiſſe: Omnino nolite iurare. Nam ſic omnem rationem iuramenti interdixiſſet. Sed potius dixit: Nolite iurare omnino. Cuius orationis ſenſus eſt, ne iuremus in omni caſu. Et ſic illis verbis non ademit omnem facultatem iurandi; ſed partim concedit, & partim negat. Iſta tamen reſponſio planè eſt ſophiſtica. D. Hieronym. aliter interpretatur illū locum, dicēs, Chriſtum non prohibuiſſe iurare per Deum, ſed per cælum, vel per terram. Et ratio illius fuit, ne ſenſim ex vſu iurandi per has creaturas induceremur in idololatriam, illas tanquam quædam numina venerantes. Nam illud, per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Huic etiam interpretationi aſſentiri videtur Rupertus Abb. lib. 5. de Gloria Chriſti. Sed cōtra illam ſunt duo validiſsima argumenta. Primum, quòd Chriſtus ſtatim ſubiecit, ſit ſermo veſter, eſt, eſt; non, non. Quod autem abundantius his eſt, à malo eſt. Quibus verbis omne iuramentū interdicitur. Secundum, quòd ipſe Chriſtus explicat cauſam, propter quam interdicit inducere in teſtem cælum, & terram, dicēs: Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Neque per cælum, quia thronus Dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius, neque per Hieroſolymam; quia ciuitas eſt Regis magni. Neque per caput tuum iurabis, quia non potes vnum capillum albū facere, aut nigrum. Quaſi ſignificans, ideò prohibere atteſtationem per cælum, aut per terram; quoniam ea verè eſt iuramentum, & ſaltem mediate adducitur Deus in teſtem. Si ergo prohibet Chriſtus ea iuramēta, quia iuramenta ſunt, & quia continent implicitè atteſtationem, & inuocationem Dei, à fortiori erit cenſendus prohibere illa iuramenta, quæ explicite continuerint Dei inuocationem. Quocirca Doctores ſcholaſtici magna ex parte aliam rationem ſequuntur, dicentes illis verbis Chriſti contineri conſiliū, vt nunquam iuremus, non autem præceptū de non iurando, quorum ſententiæ accedit D. Bernar. Hom. 85. ſuper Cantic. Et poteſt fieri veroſimilis, ex eo, quòd in eodem cap. multa dicuntur. Quale eſt illud: Ego autem dico vobis nō reſiſtere malo, &c. quæ nō ad

Explicatur difficilis locus ſacræ ſcripturæ.

præce-

præceptum,ſed ad conſilium ſpectant. Cæterum nec hæc ſolutio ſatisfacit. Nam cum iurare non ſolum ſit licitum,ſed etiam aliquando neceſſariũ,& in præcepto,quod probari poteſt primo ex vſu Eccleſiæ. Habet enim ius quæcunque publica poteſtas, tam ciuilis,quam ſpiritualis, iure & more exigendi à ciue,& à quocunque ſibi ſubdito iuramẽtum,ad detegenda,coercendaque mala,quę ſibi in reipublicæ perniciem,ſiue in proximi iniuriam obuenerint. Et qui tunc nõ iuraret contra præceptum ageret,non ſolum obedientiæ, verum etiam religionis. Cuius generis,vt articul.4. dicemus,eſt iuramentum. Imò aliquando non requiſitus tenetur homo iuſiurandum offerre. Tunc, ſcilicet, quando, vel ad liberandum innocentem à morte, vel pro alio magno bono publico fuerit neceſſarium. Et tunc vſque adeò eſt bonum iurare,vt ſit delictum non iurare. In quo caſu præcipuè habet verum illud pſalmi: Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Cum,inquam,non ſolum ſit licitum iurare, ſed etiam aliquando cadat ſub præcepto, tã diuino,quam naturali,id facere non erit imperfectum,ſed potiùs eſſet imperfectum nõ iurare quando oportet. Atque ex conſequẽti non eſt conſilium Chriſti de nunquam iurando. Vera ergo,& germana expoſitio illius loci eſt, quòd primò Chriſtus docet in

Vera & germana expoſitio.

illis verbis; Per cælum, per terram,per templum contineri verum iuramentum, cuius contrarium exiſtimabant verum Phariſæi, & Scribæ. Et quòd hoc ità ſit dicendũ,colligitur ex ipſo textu: Secundò præcipit, vt neque his,neque vllis alijs iuramentis vtamur. Non quidem ſimpliciter,ſed eo modo, quo vulgò vtebantur Iudæi,ſcilicet,paſsim, & prò leui, aut nulla cauſa. Erat enim illo tempore de hac re apud Iudæos magnus abuſus. Qui dummodo ſeſe abſtinerent à periurio cætera pro nihilo habebant. Malè intelligentes teſtimonium illud Deuteron. cap.5. Non peiurabis. Reddes autem Domino iuramenta tua. Quod à Chriſto eo loco citatur,dum dicit: Audiſtis,quia dictum eſt antiquis,&c. Itaque Chriſtus in illis verbis non prohibet omnino iurare, ſed modum, & exceſſum, quem Iudæi habebant in ſuis iuramentis faciendis. Qua etiam ratione explicanda ſunt multa alia, quæ illo capitulo dicuntur. Vt eſt illud: Neminem per viam ſalutaueritis. Non vocetis vobis patrem ſuper terram. Eo,ſcilicet, modo,quo tunc iſta hæc omnia fiebant. Huic expoſitioni ſuffragatur D. Auguſt. in lib. de mendacio,capit. 20. & Beatus Chromatius Papa in quodam libello, quem edidit ſuper quintum & ſex-

D. Aug. Chromatius Papa.

tum caput Matthæi. Cuius verba ſunt quę ſequuntur. Primum enim voluit à nobis,& vſum iurationis, & conſuetudinem humani erroris auferre. Ne vnuſquiſque noſtrum per hæc elementa iurando, aut creaturã in honore diuinæ venerationis haberet, aut idcircò impunitatẽ periurij habere ſe crederet, ſi per mundi elementa iuraret. Et parũ infra exponens reliqua dicit per illa verba: Quod autem abundantius his eſt, debere intelligi mendacium,quod dicit eſſe abundantius,quam,eſt,eſt,non,non,id eſt, quam veritas: & à malo,id eſt, à dæmone, qui mendax eſt,& pater mendacij. Ex quibus verbis patet iuxta Chromatium,Chriſtum ibi ſolũ prohibuiſſe periurium,& vſum iurandi pro leui,aut nulla cauſa. Beda exponens illud Iacobi.5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, dicit,ibidem prohiberi conſuetudinẽ iurandi, ne ex ea deueniatur in periurium. Sic enim ait: Ideò, inquit Iacobus, Vos à iurationis culpa compeſco, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidatis. Sed eo longiùs à peierandi vitio ſtetis, quò nec verum deierare, niſi proxima neceſsitate velitis. Et ferè eadem ſunt verba,quæ dicit D. Iacobus,cum illis,quæ dixerat Chriſtus. Quare non immeritò eandẽ habebunt interpretationem. Ad D. Hieronymum dicentem, iurare per Deum veteri

D. Hieron. repellitur.

populo conceſſum fuiſſe,non quòd eſſet rectum hoc facere, ſed quòd minus malũ eſt iurare per Deum, quam per idola,quod in noua lege eſt interdictum,quæ verba referuntur in cap. conſidera. 22. quęſt. 1. quibus & Theophylactus aſtipulatur,nulla alia ratione reſpondet Caſtro de hæreſibus, verbo,iuramentum,hereſ.2. in fine,niſi dicẽdo: Verum ſi hi obijcient nobis Hieronymum, & Theophylactum, qui ſentire videntur, non licere Chriſtiano viro iurare, nos obijcimus contra Auguſtinum, Chromatium Druthmarum, Bernardum, Bedam, Rupertum. Parum dixi, imò totius Eccleſiæ diffinitionem, cuius autoritas tanta eſt,vt mille præſtet Hieronymis, & Theophylactis,etiã ſi hi clariſsimi viri fuerint,ſanctitate perinde, ac doctrina illuſtres. Quibus verbis ſignificat erraſſe Hieronymum in illa ſententia, nec aliam conuenientiorem poſſe habere explicationem. Quod ego item verũ puto. Soto lib.8. de iuſtitia, quæſtione 1. articulo 2. poſtquam dixit, certum eſſe, quòd licet fidelibus iurare, ad quod probandum adducit illud Deuteronomij ſexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis,dicit,quòd licet hæc verba imaginem potius permiſsionis præſeferant,quã

præce-

præceptionis, eſt nihilominus vera permiſſio tanquam rei licitæ. Ac ſi dixiſſet: Non tibi ſimpliciter iurare iubeo. Sed vbi eam neceſsitatẽ ratio attulerit nõ per falſos Deos, ſed per me iurabis. Tametſi Hieronymus & Theophylactus permiſsionem iſtam non intelligant, vt fieret ſine culpa, ſed vt vſura permittitur, & meretricium. Et ſubdit ſtatim; ſed forſan ſentit Hieronymus vana iuramenta per Deum permiſſa fuiſſe Iudæis, hoc eſt, leuioris illis fuiſſe pœnæ, quàm nobis, vt auerterentur ab idololatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc ſenſu ſubdit quòd Euangelica veritas non recipit iuramentum, cùm omnis ſermo fidelis pro iureiurando ſit. Non autem, quòd neget iuramentum quando legitimè fit, eſſe licitum. Sed proculdubio nec hæc expoſitio ſatisfacit, quia abſolutè dicit Hieronymus, permiſſam fuiſſe iuramentum Iudæis, non quia eſſet rectum, ſed quia eſſet minus malum, quod de malis culpæ, & non ſolum de malis pœnæ poteſt commodè interpre-

Corollariũ tari. Ex dictis infertur, non ſolum eſſe licitum iurare in caſu neceſsitatis, verum etiam præceptum naturale & diuinum omnibus hominibus commune, quando ratio

Quæſtio. ad id induxerit. Si quis autem quærat, quare Christus, quando dixit; Non iurare omnino, non adiecit, niſi in neceſsitate, aut cum vtilitate, vt ſic omnis ambigendi ra-

Reſponſio. tio tolleretur, reſpondetur, id non fuiſſe neceſſarium. Nam præcepta naturalia ſub quãtumcunque vniuerſalibus verbis proponantur, nullatenus includunt caſus, quos natura ipſa non comprehendit. Vnde, quia quod iudex malefactores, & ſuum quiſque aggreſſorem occidat, non comprehenduntur ſub illo præcepto: Nõ occides; idcircò nec opus eſt, quòd ab illo excipiantur, vt diximus, ſupra agentes de homicidio. Eſt autem præceptum de iurando, quantum ad vtramque partem, ſcilicet, iurare, quando ratio poſtulat, & non iurare; quando nec neceſsitas, nec vtilitas adeſt, naturale, atque adeo, nec eſt opus caſus neceſsitatis, qui illis verbis; non iurare omnino, non includuntur excipere.

Nota circa ſolutionem ad 2 argu. D. Thom. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum ponit Diuus Thomas aliam interpretationem ex Diuo Auguſtino illius loci: Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt, vltra illam, quam ſupra poſuimus ex Chromatio. Qui dicebat per abundantius his, intelligi mendacium, quod eſt abundantius, quam ſimplex veritas, his verbis, eſt, eſt, non, non, ſignificata; atque adeò à malo, hoc eſt à dæmone qui mendax eſt, & pater mendacij. Interpretatio autem eſt, quòd iuramentum non dicitur eſſe malum, ſed à malo, nempe à mala cauſa, ſcilicet, ex infirmitate, & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Si enim iurare cogeris, ſcias de neceſsitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid ſuades, quæ vtique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, quod amplius eſt, malum eſt. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri perſuadeas, quod vtiliter perſuadeas; ſed à malo eſt illius, cuius infirmitate iurare cogeris. Hæc Auguſtinus. Quam interpretationem ſequitur Lyranus ſuper illum locum, qui dicit, quod autem his abundantius eſt, à malo eſt, quia ſemper eſt ibi, vel malum culpæ ex parte iurantis, quando iurat ſine neceſsitate. Vel ſi iurat in neceſsitate requiſitus, tũc ſemper eſt ibi malum pœnæ, à parte requirentis. Ex infirmitate enim humana, quæ eſt quædam pœna generi humano inflicta, procedit, quòd homines non credant ſibi mutuò ſimplici verbo abſque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando eſt ibi malum culpæ, quando, ſcilicet, requirit iuramentum ſine neceſsitate. Hæc Lyranus. Ex quibus poſſumus colligere, qualiter ſit intelligendus, idem Diuus Auguſtinus ſuper Epiſtolam ad Galatas, & refertur in capit. non eſt. 22. quæſtione. 1. quando dicit: Iuramentum eſt à malo, non quidem iurantis, ſed increduli iuramentum petentis. Nõ enim docere putandus eſt, quòd petere iuramentum eſt ſemper malum culpæ, ſed dicit à malo petentis, ſcilicet, à malo pœnæ, quod per originalem culpam contraximus. Eſt enim iam nobis inde naturale malum incredulitatis in rebus grauibus. Eſſet autẽ etiam peccatum de leuiſsimis quibuſque iuramentum poſtulare.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm conuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iuſtitia, iudicium & veritas.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd inconueniẽter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iuſtitia, iudicium, & veritas. Ea enim quorum vnum includitur in altero, non ſunt connumeranda tanquam diuerſa. Sed horum trium vnum includitur in altero, quia veritas eſt pars iuſtitiæ ſecundum * Tulliũ. Iudicium autem eſt actus iuſtitiæ, vt ſuprà

Infr. art. 7. cor. & q. 98. ar. 1. ad 1. & 3. diſ. 39. ar. 2. q. 3. & quodl. 5. ar. 27.

Li. 2. de inuentione in ſol. 4. ante fi. lib.

Q. 60 ar. 1 ſuprà * habitum eſt: ergo inconuenienter ponuntur tres comites iuramenti.

2 ¶ Præterea, Multa alia requiruntur ad iuramentum, ſcilicet, deuotio & fides, per quam credamus Deum omnia ſcire, & mentiri non poſſe: ergo videtur, quòd in ſufficienter tres comites iuramenti enumerantur.

3 ¶ Præterea, Hæc tria in quolibet opere humano requirenda ſunt. Nihil enim debet fieri cōtra iuſtitiam, aut veritatem, aut ſine iudicio, ſecundum illud primæ ad Timo. 5. Nihil facias ſine præiudicio, id eſt, ſine præcedenti iudicio: ergo hæc tria non magis debent aſſociari iuramento, quàm alijs humanis actibus.

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Hiere. 4. Iurabis, viuit Dominus, in veritate, in iudicio, & in inſtitia. Quod exponens Hieron. * dicit: Animaduertendum eſt, quòd iuſiurandum hos habet comites, ſcilicet veritatem, iudicium, & iuſtitiam. *Et habetur 22. q. 2. ca. Animaduertendū.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, iuramentum non eſt bonum, niſi ei qui bene vtitur iuramento. Ad bonum autem vſum iuramenti duo requiruntur. Primò quidem, quod aliquis non leuiter, ſed ex neceſſaria cauſa, & diſcrete iuret. Et quantum ad hoc requiritur iudicium, ſcilicet, diſcretionis, ex parte iurātis. Secundò, quantum ad id quod per iuramentum confirmatur, vel ſcilicet, neque ſit falſum, neque ſit aliquid illicitū. Et quantum ad hoc requiritur veritas, per quam aliquis iuramento confirmat quod verum eſt, & iuſtitia per quam cō firmat quod licitum eſt. Iudicio autem caret iuramentum incautum: veritate autem iuramentum mendax: iuſtitia autem iuramentum iniquum ſiue illicitum. *Art. præc.*

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod iudiciū nō ſumitur hic pro executione iuſtitiæ, ſed pro iudicio diſcretionis, vt dictū * eſt. Neque etiam veritas hic accipitur ſecundum quòd eſt pars iuſtitiæ, ſed ſecundum quòd eſt quædam conditio locutionis. *In cor. art.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quod deuotio, & fides, & omnia huiuſmodi, quæ exiguntur ad debitū modum iurandi intelliguntur in iudicio. Alia enim duo pertinent ad rem, de qua iuratur: vt dictum * eſt. Quamuis poſſet dici quod iuſtitia pertinet ad cauſam per quam iuratur. *In cor. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento eſt periculum magnum: tū propter Dei magnitudinem, cuius teſtimonium inuocatur: tum etiam propter labilitatem linguæ humanæ, cuius verba iuramento confirmantur. Et ideo huiuſmodi magis requiruntur ad iuramentum, quam ad alios humanos actus.

Summa Textus.

Quoniam iuramentum non eſt illarum virtutū, quæ per ſe honeſtaté habét, agit D. Thom. in hoc articulo, de cō ditionibus, quæ debent iuramentum comitari, vt honeſtum reddatur. Continetur autem eius litera duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Tres ſunt neceſſarij comites, vt iuramentum honeſtetur, nempe, veritas, iuſtitia, & iudicium. Quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio Hieremiæ capitulo 4. dicentis: iurabis: Viuit Dominus, In veritate. In iudicio, & inſtitia. Super quæ verba dicit D. Hieronymus: Aduertendum eſt: quod iuſiurandum hos habet comites, ſcilicet, veritatem, iudicium, & iuſtitiam. Et in corpore articuli hac ratione: per iuramentum Deus, qui ſumma veritas eſt, & ſumma iuſtitia, adducitur in teſtem: ergo neceſſariū eſt ad eius reuerentiam, quod id, quod iuratur primū ſit verū, mox iuſtum, & æquum, & tandem circūſpectio iurandi requiritur, vt non leuiter: ſed maturo iudicio, & diſcretione fiat. Et ſic neceſſaria ſunt ad iuramentum, veritas, iuſtitia, & iudicium. Secunda concluſio: Iuramentum, cui deeſt veritas, dicitur falſum; cui deeſt iuſtitia, dicitur iniquum: cui deeſt iudicium, dicitur temerarium.

Explicatio Articuli.

Pro intelligentia huius articuli operæpretium erit explicare, quid per veritatem, iuſtitiam, & iudicium, quantum attinet ad præſens inſtitutum intelligatur. Nam per veritatem non adæquationem rei ad intellectum, quam Metaphyſici propriè *Veritas quid.*

veritatem appellant, ſed conditionẽ quandã orationis, atq; ſermonis exterius prolati, intelligimus, vt ſcilicet, oratio cũ animo cõcordet. Itaq, adhoc, vt veritas, quæ comes iuramẽti dicitur illi adeſſe intelligatur, nõ eſt neceſſariũ, vt id ꝙ affirmo, ità ſe habeat à parte rei ſicut à me ſignificatur. Sed ſolũ requiritur, atq; ſufficit, vt ità eſſe pro certo exiſtimẽ, quemadmodũ à me eiſe iuratur, vt docet D. Aug. in li. cõtra mẽdaciũ, & in quodã ſermone de verbis Iacobi. ❡ Iuſtitia ſecũd⁹ comes ſimiliter eſt quædã cõditio quæ illi rei quæ iuramento affirmatur, ineſſe debet, ſcilicet, vt res illa iuſta ſit atque honeſta. Et deeſſe intelligitur, quando iuramento pollicemur, vel facere res turpes, vel omittere honeſtas. Si quis autẽ quærat, vtrũ hæc iuſtitia adeſſe debeat omni iuramento, tam promiſſorio, quã aſſertorio? Caietanus in præſenti reſpondet negatiuè, dicens, quod iuſtitia tantum comitatur iuramentũ promiſſoriũ, nõ aſſertorium. Et ratio illius eſt: Nã in iuramẽto aſſertorio, ſæpe affirmamus feciſſe nos res turpes, idq; honeſte atque licitè. Vt cũ rogatus aliquis à iudice de furto, vel adulterio iurat ſe id feciſſe. Verius tamẽ atque rectius dicendum exiſtimo, quod iuſtitia vtriuſq; iuramenti debet eſſe comes, quãuis diuerſimode. Nã in iuramento promiſſorio iuſtitia attẽdi debet ex parte illius rei, quæ iuramẽto firmatur, vt ſcilicet, id iuramentũ iuſtũ dicatur, quo res iuſta promittitur, & iniuſtũ, quo promittitur res iniuſta. At verò in iuramẽto aſſertorio iuſtitia eſt attẽdẽda nõ ex parte rei aſſertæ, quia iuramẽto iuſto poſſum aſſerere res iniuſtas, ſed ex parte cauſæ, quæ cõpellit ad iurãdũ. Et quod hoc ità ſit dicẽdũ, probatur. Nã, ſi quis iurãdo detegit crimina alterius occultiſsimã, id iuramentum non eſt falſum, vt patet, nec temerarium; quia ſuppono id adhibito conſilio feciſſe, ſed eſt iniuſtum tantum: ergo deeſt illi iuſtitia, quæ eſt comes iuramenti: Atque ex conſequenti iuſtitia non ſolum iuramento promiſſorio, ſed etiam aſſertorio adeſſe debet. ❡ Tertius comes iuramenti. eſt iudicium; quo diſcretio, atque prudentia in iurando ſignificatur. Non enim ſatis eſt, vt quis vera, atque iuſta iuret niſi etiam prudenter, hoc eſt, adhibita debita cautione, atque conſilio id faciat. Quod conſiſtit in tribus. Primum eſt, vt quæ alia ratione quam iuramento confirmari, poſſunt, iuramento non firmemus. Vnde confirmare iuramento res, quæ claræ & perſpicuæ ſunt, aut quæ ad aliquas pertinent diſciplinas, & alia ratione quam iuramento probari poſſunt, nempe, ſyllogiſmo, temerarium erit. Secundum vt non iuremus

Iuſtitia. (margin, beside "Iuſtitia ſecũd⁹ comes")

Iudicium. (margin, beside "Tertius comes iuramenti")

ex quacunque cauſa, ſed ſolum propter grauem, & piam. Tertium, vt iuramentum præcedat cõſultatio. Scilicet, vt reputet ſecũ, qui iuraturus eſt, quemadmodum ſe habeat res illa, de qua iuramentum ferre debet ne forte ex deceptione falſum pro vero iuret. Et quocunque ex his tribus deficiente, iuramentum ſine iudicio factum dicetur, atque ex conſequenti temerarium.

Iuramentũ cui deeſt veritas vel iuſtitia vel iudicium eſt peccatũ

❡ Supra poſita ergo tria, nempe, veritas iuſtitia, atque iudicium neceſſaria ſunt, vt iuramentum honeſtetur, & quocũque ex his comitibus deficiente, quod ipſum illicitum ſit, atque peccatum, erit neceſſe, vt D. Tho. in prima concluſione affirmat. Et probatur: Quidquid iſtorum deſit, afficitur iniuria diuinũ numen, dum in teſtem adducitur per iuramentum: ergo eſt peccatum. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur: Nã ſi deeſt veritas, adducitur Deus teſtis mẽdacij. Si deeſt iuſtitia, adducitur, vt approbator iniquitatis. Et ſi deeſt iudiciũ adducitur ſine cauſa. Quæ ſine manifeſta iniuria & irreuerẽtia eſſe nõ poſſunt. Præterea; Quidquid horum deſit in iuramẽto, aſſumitur nomẽ Dei in vano: quod eſt cõtra ſecundũ præceptũ Decalogi: ergo eſt peccatũ. Cõſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Vanũ eſt quod fruſtra fit, & caret fine: finis autẽ iuramenti eſt cõfirmare veritatẽ cognitu neceſſariã ad iuſtitiã inter homines cõſeruandã, iuxta illud Pauli ad Heb. 6. omnis controuerſiæ finis ad cõfirmationẽ, eſt iuramẽtũ; Sed ad iſtũ finẽ cõſequendũ nihil valet iuramẽtũ, cui veritas, vel iuſtitia, vel iudiciũ deeſt: nã ſi eſt falſum nõ cõfirmat veritatẽ, & ſi eſt iniuſtũ nõ ſeruit ad cõſeruãdã iuſtitiã, ſed potius deſtruit illã; & ſi eſt ſine iudicio, eſt temerariũ: ergo vanũ, atq; peccatũ. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ omne illud iuramẽtũ, cui aliquis ſupra dictorũ comitũ deeſt, ſit dicẽdum periurium? Et pro parte affirmatiua eſt D. Hieronymus ſupra Hieremiã c. 4. Vbi cũ dixiſſet iuramẽta habere tres comites, adiecit ſtatim: Qui ſi defuerint, nequaquã erit iuramẽtũ; ſed periuriũ. In cõtrariũ tamẽ eſt: Nã periuriũ definitur, Mẽdaciũ cum iuramento affirmatũ. Et ſic ſolũ iuramẽtum, cui defuerit veritas, videtur dicendum periurium, & non illud, cui deeſt iuſtitia, aut iudicium, cum verum eſſe poſsit. Et confirmatur ex D. Thoma infra quæſtione 98. articulo primo. Vbi dicit falſitatem eſſe de intrinſeca ratione periurii. In hoc tamen ſit prima concluſio: Iuramentum, cui deeſt veritas; eſt ſimpliciter, & abſolutè periurium. Probatur ex diffinitione periurij ſuperius poſita. Secunda concluſio: Iuramenta, quibus ſolũ deeſt, aut iuſtitia, aut iudiciũ, vt ſunt

Dubium. (margin, beside "Sed dubitabit aliquis hoc loco")

Ratio dubitandi. (margin, beside "Hieremiã c. 4.")

1. Concluſ. (margin, beside "ſit prima concluſio")

2. Concluſ. (margin, beside "Secunda concluſio")

vt ſunt iuramenta temeraria, & iniuſta, dicuntur periuriū nō ſimpliciter, ſed ſecundū quid. Et quidē, quod ſimpliciter nō dicantur periuria, eſt res manifeſta: quia ſimpliciter non ſunt mendacia. Quod autē ſecundū quid ſint periuria, probatur: quia ineſt illis quædam imago, & vmbra falſitatis. Vt enim dicit D. Tho. infra q. 98. ar. 1. ad 1. qui iurat ſe aliquid illicitū facturū, quodāmodo incidit in falſitatē. Nā licet verè habeat animū faciēdi quod iurat, tamē eſt obligatus nō facere. Et ſic in veritate dicit falſitatē. Qui autem iurat ſine iudicio, quāuis verū iuret: eatenus tamen ineſt falſitas illi iuramēto, quatenus incōſulto, & temerè iurādo expoſuit ſe periculo falſum dicendi. Itaq; falſo iuramento ineſt falſitas in actu, iniuſto in virtute; temerario in cauſa. Et ſic omnia iuramenta, ſaltem ſecundum quid poſſunt dici periuria.

Dubium graue.

¶ Sed eſt dubium graue, vtrum omne iuramētum, cui aliquis prædictorū comitū deeſt, ſit peccatum mortale? Et vt recto ordine procedamus, dicemus pri⁹ de iuramēto, cui deeſt veritas, deinde de illo, cui deeſt iuſtitia: & tandem de iuramento, cui deeſt iudicium. Ad explicandum ergo, vtrum omne iuramentū, cui deeſt veritas, ſit peccatum mortale, aduertendum eſt, quod in iuramento promiſſorio dupliciter poteſt deeſſe veritas. Vno modo, quia is, qui promittit, non habet animum ſeruandi promiſſum, alio modo, quia res non perficitur, non præſtatur, non reſpondet promiſſioni, quamuis à principio bona fide & bono animo fuerit promiſſa. Et ratio huius eſt: Nā qui aliquid promittit duo facit. Vnū pollicetur in futurū. Alterū aſſerit de præſenti. Pollicetur quidem, ſe daturum, verbi gratia, centum, quæ res futura eſt. Et aſſerit, & affirmat de præſenti, ſe habere animū huiuſmodi rem adimplendi ſuo tempore. Et ità cum adiungit iuramentum promiſſioni, confirmat teſtimonio diuino eſſe verum, quod in præſenti de ſuo animo aſſerit, atque etiam futurum verum, quod ſe facturū pollicetur. Et ſic ineſt illi iuramento promiſſorio duplex veritas. Vna ſtatim cùm fit iuramētū, de animo adimplendi. Altera in futurum de adimpletione promiſſi. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus dico primo, certum eſſe, quod omne iuramentum aſſertorium, cui deeſt veritas, quacunque ratione deſit, ſiue cum cauſa, ſiue ſine illa, & in quacunque materia, ſiue magna, ſiue parua, eſt peccatum mortale. Huic concluſioni repugnauit olim, vt refert Syluester, verbo, periurium §. primo, Gofredus, & Angelus, qui dixerunt, iuramentum, quo affirmamus rem iocoſam, non eſſe peccatum

De defectu veritatis in iuramento.

1. dictum certum.

mortale. Sed noſtrum dictum eſt communis ſententia omnium Doctorum. Et probatur: Qui iurat falſum ob eam cauſam peccat, quia inducit Deum in teſtem mendacij, in quo grauis Deo irrogatur iniuria, eo enim ipſo profitetur vel Deum neſcire quod verū eſt, vel ſi ſciat, poſſe induci, vt mendacio patrocinium ferat: ſed tam falſum eſt mendacium iocoſum, quam pernicioſum, Verbi gratia, dicere te eſſe Romæ, cum ſis Salmanticæ, ac dicere. D. Petrū fuiſſe dānatū: ergo ſi iuramēto cōfirmes vtrunq; quantū attinet ad rationē periurij, æqualiter in vtroq; peccabis: quia in vtroq; æqualiter Deus in teſtē mēdacij adducitur. Dico ſecūdo, etiā eſſe certum, quod omne iuramētū promiſſoriū, cui deeſt prima veritas, hoc eſt, in quo qui iuramento promittit ſe aliquid facturū, nō habet animū promiſſum adimplēdi, eſt peccatum mortale. Hoc dictū ſimiliter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et eſt ratio: Quia iuramentum promiſſoriū ſecundum hāc primā veritatē eſt aſſertorium. Qui enim, vt diximus, interiurando promittit, verbi gratia, ſe hominē occiſurū, aut daturum cētum aureos, eo ipſo aſſerit, ſe iam tunc habere voluntatē, & animum id faciēdi. Et ità reſpectu huius animi, & voluntatis eſt aſſertio rei præſentis. Atque adeò iuramētum aſſertorium. Ex quo fit, vt quantum ad hanc veritatem idem iudicium ſit de hoc iuramento, ac de aſſertorio. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt vtrùm iuramentum promiſſorium, cui ſolum deeſt ſecunda veritas, quod contingit, quando is, qui aliquid iuramento promiſit, non adimplet promiſſum, ſit ſemper peccatum mortale? Quod eſt quærere, vtrùm frangere iuramentum de re leui ſit peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quemadmodum qui vtitur iuramento aſſertorio citat Deum in teſtēm ità eſſe, quod dicit, ſic etiam qui iuramento aliquid promittit, citat Deum in teſtem, ità futurum, ſicut promittit. Et rurſus: Sicut adducitur Deus teſtis falſi, cum res, quæ iuramento aſſeritur, ſecus ſe habet: ità etiam adducitur teſtis falſi, cum res, quæ futura promittitur poſteà non fit. Sed adducere Deum teſtem mendacij præſentis, ſiue id mendacium ſit leue, ſiue graue eſt peccatum mortale: ergo pari ratione adducere Deum in teſtem mendacij futuri, vel potius efficere, vt ſit falſum id cuius teſtificandi cauſa Deum adduximus, eſt peccatum mortale in quacunque materia. Probo conſequentiam: Nam ſicut eſt æque falſum mendacium leue, & mendacium graue: ità etiā eſt æque falſum cū res, quæ in futurum

2. dictum. certum.

Punctus difficultatis.

1. arg. pro parte affirmatiua.

promittitur nō ſeruatur ſiue leuis ſit, ſiue grauis. ¶ Secūdo: Qui iurat ſe hominē occiſurū, *2. argu.* nō ſolū, quia habet voluntatē hominē occidēdi; ſed etiā nouo peccato periurij; quia citat Deū in teſtē eius rei, quæ oportet, vt ſit falſa, peccat: ergo efficere vt in futurū ſit falſa, illa res, cuiꝰ Deus citatur teſtis, eſt peccatū mortale. Id verò eodē modo efficitur, & æqualiter, ſiue leuis ſiue magna ſit illa res, quæ iuramēto promiſſa; non præſtatur: ergo ſemper eſt peccatum mortale, nō adimplere promiſſum iuramento firmatum, & confirmatur: Qui iureiurando promittit aliquid alteri, tenetur id promiſſum verū efficere, non ſolum ad vitandam iniuriam, ſed etiam ne efficiat falſum, id cuius Deus citatus eſt teſtis. Et ſic, qui fidem datam violat dupliciter peccat: Eſt enim iniurius in proximum, & periurus in Deum: ergo ſemper, qui frangit iuramentum promiſſorium peccat mortaliter. Probo conſequentiam: Quia non minùs in re leui, quam in re graui adducit Deum in teſtem falſi.

1. arg. pro parte negatiua. In contrarium tamen eſt, primò: Qui iureiurando promiſit, ſe aliquā rē indifferentem factură, quamuis ipſum iurare ſit malū, quia deeſt illi iudicium; tamē ſecundum omnes ſi non adimplet promiſſum, non peccat, quāuis poſſit licitè adimpleri: ergo nō quotiesdeeſt ſecunda veritas iuramento promiſſorio, eſt peccatum. Secundo: Nam videretur profe- *2. Argu.* cto res durisſima cōdemnare peccati mortalis eū, qui iureiurando promiſit, ſe dicturum orationē dominicā, & non dicit: quod manifeſte ſequitur ex oppoſita ſententia. Et quod hoc ſit durum probo: Nō eſt cenſenda magis rigida lex iuramenti, quam lex Decalogi, ſcilicet, non furtū facies: ſed iſta lex Decalogi mitigatur ex materia leui: ergo à fortiori & lex iuramenti, quæ minus rigida eſſe debet. Atque ex conſequenti non adimplere iuramentū promiſſoriū in re leui, nō erit pecca- *3. argu.* tum mortale. Tertio: Si frangere iuramentū in re leui eſſet peccatum mortale, idcircò eſſet; quia efficitur falſum id, cuius teſtificandi cauſa Deus teſtis eſt adductus, & ſic quodam modo Deus falſi teſtis cōſtituitur: ſed hoc nō eſt ſufficiens ad inducendā culpā mortalem: Nā qui iurauit, ſe peccare venialiter, Verbi gratia dicere mendacium iocoſum, quia mētiri non licet, oportet vt falſum efficiat id, quod promiſit, & cuius teſtificādi cauſa Deū teſtē adduxit: Et tamē ſecūdum cōmunē ſententiā Doctorum, tantum peccat venialiter: quāuis vere Deum adduxit in teſtē rei, quæ omniuo falſa eſt: ergo.

¶ In hac re explicāda ſunt variæ Doctorū ſentētiæ. Caietanus enim ar. 7. huius quæſtio- *Sententia Caietani.* nis vt ſuā mentē explicet ſupponit, quod materia leuis cadēs ſub præcepto poteſt cōſiderari dupliciter. Vno modo, vt eſt pars alteriꝰ rei. Et ſecundū iſtā rationē materia leuis pro nihilo reputatur, & tantum inducit culpā venialē. Alio modo, vt habet rationē totius. Et tunc non eſt cēſenda parua. Vt verbi gratia, quia materia integra furti ſunt facultates alienæ; idcircò nūmus argenteus in eo, qui magnas habet opes, eſt leuis materia, quia cōparata ad totas facultates, quarum eſt pars, eſt leuis quædam res. At verò idem nūmus argēteus in eo, qui hunc ſolum habet non eſt leuis materia furti, ſed grauis, quia eſt totalis. Hoc ſuppoſito dicit primo Caietanus, quod ſi res leuis, quæ promittitur, eſt pars eius materiæ, quæ iuramento eſt promiſſa, id prætermittere non eſt peccatum mortale; ſed tātum veniale. Vt, verbi gratia, ſi promiſi per iuramētum, me recitaturum pſalterium, & dum illud recito prętermitto verſiculum, illa omiſsio non inducit culpam mortalem, ſed tantum venialem. Et ratio eſt: quia ego promiſi me dicturum pſalterium, & cum exoluo promiſſum fere omni ex parte, illa omiſsio leuis vnius verſiculi pro nihilo reputatur. Et ſic non poteſt inducere culpam mortalē. Dicit ſecundo Caietanus, quod ſi res leuis quæ prætermittitur eſt totalis materia iuramenti, id prætermittere eſt peccatum mortale. Vt ſi Verbi gratia, iuramento promiſi dicere vnū, Aue Maria, & illud omitto pecco mortaliter, quia totaliter nō exoluo promiſſum. Sed hæc ratio Caietani nō videtur ſufficiēs. Nam ſi Deus peculiari aliquo præcepto præcepiſſet, vt ne mētiremur iocoſe, id facere eſſet ſolum peccatū veniale, perinde ac nūc eſt. Et tamē ſi mētiretur quis iocoſe tunc violaret præceptū ſecundū totā ſuā materiā. Itē: Nūc eſt peculiare præceptū de nō dilapidādis propriis facultatibus, cuiꝰ totalis materia ſunt vniuſcuiuſq; opes: Et tamē, ſi quis omnes ſuas opes per ſe loquēdo, ſine cauſa profundat, violat id præceptū nō in aliqua re parua; ſed ſecundū totā materiā illius, & ſolū peccat venialiter vt omnes Doctores cōcedūt: quia cū ſit dn̄s illarū rerū totū illud bonorū diſpendiū habetur pro re leui: ergo ſi res, in qua peccatur eſt leuis, ſemper erit peccatū veniale, ſiue illa res ſit totalis materia, vel parcialis præcepti. Atque ex conſequenti diſtinctio quam Caietanus afferebat eſt nulla.

¶ Syluester, verbo, iuramentū 4. §. 1. ex mēte Archidiaconi, tenet oppoſitā ſentētiā, ſcilicet, quod frangere iuramentum de re leui ſuſceptum non eſt peccatum mortale. Et eandem tenet Soto libro 8. de iuſtitia, quæſtione 2. articulo 3. Quæ proculdubio eſt vera & tenenda. Vnde ad illius explicationē aduertendum

tendum

In iuramento promiſſorio vnum aſſeritur & alterum promittitur.

tendum eſt primò, quod in iuramento promiſſorio vnum aſſero, ſcilicet, me eſſe promitto, ex animo & non ficte promittere, & alterū ſpondeo, ſcilicet, re præſtaturum quod polliceor. Adducitur autem Deus ad vtriuſq; rei confirmationem, nempe, ad aſſertionē firmādam & ad ſponſionem confirmandam. Sed diuerſimode. Nam reſpectu eius, quod aſſero de meo animo in præſenti, adducitur Deus, propriè loquendo in teſtem. At verò reſpectu eius, quod in futurum facturum promitto, adducitur Deus non tanquam teſtis; ſed tanquam vas, & tanquam pignus; quo pignore dato, is, cui fuit promiſſio certam de mea fide ſpem concipiat. Et ratio huius differentiæ ſumpta eſt ex ipſa rei natura. Nam de re præſenti aut præterita, ſit ne aut fuerit? commode poteſt aliquis eſſe teſtis. At verò de re futura, vtrum futura ſit, nec ne, nullus affirmare vt teſtis poteſt, ſed vel diuinare, vt coniector, vel confirmare vt ſponſor. Cuius etiam rei illud eſt apertum indicium, quod ſi in iuramento promiſſorio reſpectu rei promiſſæ in futurum, Deus adduceretur teſtis, ſequeretur, quod quoties aliquis non adimplet iuramentum promiſſorium, cum poſſit illud implere, toties efficeret Deum teſtem falſi, & ſic toties peccaret mortaliter. Quod tamen conſequens eſt manifeſtè falſum, vt patet in iuramento de re leui, aut de ijs rebus, quæ ſunt ſub concilio.

Qualiter irrogetur iniuria Deo in non adimplēdo iuramētum

¶ Secundo eſt aduertendum, quod qui Deū adducit teſtem falſi, & etiā qui nō perſoluit, quod Deo ſponſore promiſit, vterque irrogat iniuriam Deo, diuerſæ tamen rationis. Nam primus fingit Deum mendacē. Et ſecundus Dei nomen, quod pro pignore dedit, contemnit, atque deſpicit. Prior illa iniuria, quæ eſt fingere Deum mendacem non recipit magis, nec minus: quia omnia mendacia in ratione falſitatis, formaliter loquendo, ſunt æqualia. At verò poſterior iniuria recipit gradus, poteſtque eſſe maior, vel minor ſecundum proportionē rei promiſſæ. Non enim omnia promiſſa æquè obligant, ſed magis, vel minus pro ratione materiæ. Et grauius eſt frāgere fidem in re graui, quam in re leui.

1. Concluſ.

¶ His conſtitutis fit concluſio: Iuramentum promiſſorium, cui deeſt ſecunda veritas, nempe non adimplere quod iure iurando, quis facere eſt pollicitus, non ſemper eſt peccatum mortale: ſed ſolum quando res promiſſa eſt maioris momenti. Probatur: In iuramenti leuis violatione fit iniuria Deo, non quia fingitur mendax, ſed quia nomen illius, quod pro pignore fuit adductum, parū reueretur: ſed huiuſmodi neglectus, atque irreuerentia, quando verſatur in re leui, eſt leuis: ergo non eſt peccatum mortale, ſed tātum veniale. Prætereà: Frangere votum de re leui, ſecundum communem opinionem (quod, & à nobis in materia de voto fuit probatum) eſt tantum peccatum veniale: ergo ſimiliter frangere iuramentum de re leui. Probo conſequentiam: Nam maior eſt vinculum voti, quam iuramenti, vt dicemus articulo 8. huius quæſtionis. Item: Si quis promiſit, ſe recitaturum pſalterium, & omittit verſiculum tantum, peccat venialiter: ergo & qui promiſit dicturum verſiculum, & illum omittit, tantum peccat venialiter. Probo conſequentiam: Nam illud diſcrimen Caietani eſt nullum, vt diximus. Quod etiam hac ratione poteſt confirmari: Qui nominatim promiſit dare Petro rem aliquam parui momenti, ea pollicitatione impoſuit ſibi legem obligantem ad illud, quod promiſit præſtandum, ſub pœna peccati, & eius legis integra materia eſt res illa promiſſa; & tamen, ſi nihil det, nec fidem ſeruet, tantum peccat venialiter ex leuitate materiæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione, quāuis totum, quod promiſiſti Deo, ſit vnus verſiculus, ſi illum omittas, non erit peccatum mortale. Vltimò: Ex oppoſita ſententia ſequeretur omnes matres, & nutrices infinita committere peccata mortalia; ſæpe enim iratæ filijs ſuis minantur, iuramentoque promittūt, ſe illos flagellaturas, aut aliquid aliud facturas; quod tamen poſtea re non adimplent: conſequens autem eſt abſurdum & contra communem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Ad 1. arg. pro parte affirmatiua.

¶ Ad primum argu. pro parte affirmatiua ex dictis patet ſolutio. Iam enim oſtendimus qualiter reſpectu rei futuræ Deus non adducitur teſtis, ſed tantum vt ſponſor. Quod in re leui fieri poteſt, ſine graui iniuria.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur negādo, quod qui iurat, ſe hominē occiſurū peccet peccato periurij propriè, ſed ſolū eſt periurus ſecundum quid, quo nomine cēſemus, & appellamus omnē irreuerentiā quæ Deo fit in iuramento. Fit autem Deo irreuerētia in iuramento iniuſto, non quia citatur teſtis rei futuræ falſæ; ſed, quia datur tanquam ſponſor, & pignus rei non adimplendæ. Ad confirmationem reſpondetur, concedendo, quod qui iuramento promiſit aliquid tenetur illud adimplere. Et ſi id non faciat non ſolum eſt iniurius in proximum; ſed etiam in Deum. Nego tamen, quod teneatur id adimplere, ne efficiat Deum teſtem

 falſi.

falſi. Nam, vt diximus, reſpectu rei futuræ non citatur Deus, tanquam teſtis. Sed eſt iniurius in Deum, & tenetur ad impletionem; quia dedit Deum, vt ſponſorem, & vadem rei non adimplendæ; quod in re leui, fieri poteſt, ſine graui iniuria.

De defectu iuſtitiæ in iuramento ¶ Diximus de veritate, ſequitur, vt dicamus de iuſtitia. Circa quam eſt difficultas, vtrum ſine peccato mortali poſsit aliquando deeſſe iuramento? Ad cuius explicationem *1. dictum.* dico primo, quod qui iurat ſe facere aliquid, quod eſt peccatum mortale, procul dubio peccat mortaliter. Ità tenet Syluester, verbo, iuramentum 2. §. 7. & Soto li. 8. de iuſtitia, q. 1. arti. 3. Et probatur: Quia adducere Deum in vadem, & ſponſorem rei, quæ eſt peccatum mortale, fieri non poteſt ſine graui ipſius Dei iniuria. Eo vel maximè, quod vt diximus in materia de voto, cum promiſſio de re fieri debeat, quæ ſit grata illi cui fit promiſſio, qui rem iniquam iurando promittit potius eſt dicendus malum comminari, quã bonum promittere. Comminari autem facere iniuriam Deo, ità eſt iniquum, vt nihil, vel impudentius, vel audacius dici *2. dictum.* poſsit. Dico ſecundo, quod qui iurat ſe facturum aliquid, quod eſt peccatum veniale, tantum peccat venialiter. Ità tenent communiter Doctores. Et ratio eſt: Quia iniuria, quæ fit Deo in huiuſmodi iuramentis, quamuis ſit nonnulla, eſt tamen leuis, atque adeò tantum inducit culpam venialem. Dico ter*3. dictum.* tio, quod qui iurat ſe facturum aliquid eorũ, quæ obſtant operibus cõſilij, tantum peccat venialiter. Et quidem, quod peccet, eſt res manifeſta propter irreuerentiam, quam irrogat Deo, abutens eius autoritate, ad confirmandum id, cuius oppoſitum ipſe conſuluit. Quod autem huiuſmodi peccatum tantũ ſit veniale, probatur: Abſtinere ſe ab iis, quæ ſunt in conſilio, eſt licitum: ergo irreuerentia, quæ fit Deo in iuranda huiuſmodi abſtinentia eſt leuis, atque ex conſequenti ſolum inducit culpam venialem. Syluester vbi ſupra ex mente Archidiaconi dicit, quod qui talia iuramenta emittunt, peccant mortaliter. Et ratio eſt; quia tales in huiuſmodi iuramentis ponunt obicem Spiritui ſancto. Sed reuera fallitur. Nam cum huiuſmodi vota, vel iuramenta non ſint obligatoria vt ſtatim dicemus, nullum obicem poſſunt Spiritui ſancto apponere. Sed qui iurauit vxorem ducere; ità poteſt religionem ingredi, ac ſi tale iuramentum *4. dictum.* non feciſſet. Dico quarto, quod qui iurat ſe facturum aliquam rem indifferentem, vel impoſsibilem tantum peccat venialiter. Quod peccet, patet: quia vtitur nomine diuino ad confirmandam rem, quæ vel fieri non poteſt, quia impoſsibilis, vel nihil refert, vt fiat, quia indifferens. Quod ſine aliquali irreuerentia fieri non poteſt. Quod autẽ huiuſmodi peccatum ſit tantum veniale, probatur; quia irreuerentia eſt leuis. Si quis autem quærat, vtrum huiuſmodi iuramenta promiſſoria aliquam inducant obligationem præſtandi promiſſum, vt ad hanc difficultatem reſpondeamus aduertendum eſt, quod ſicut materia iuramenti aſſertorij eſt veritas; ità etiam promiſſorij eſt res honeſta & vtilis. Ex quo fit, vt ſicut quãdo deeſt veritas in aſſertione, aſſertio redditur mendacium; ità etiam quando id, quod promittitur, eſt res vel inutilis, vel inhoneſta, ipſa promiſſio redditur irrita & ineficax, & non eſt promiſſio, nec aliquam adimplendi obligationem inducit. Et ratio eſt; Nam promiſſio ſemper fit pro cõmodo alterius. Nullus autem rationabiliter debet habere gratum, aut cõmodum id, quod vel inho*5. dictum.* neſtum eſt vel inutile. Vnde dico quinto, quod qui iurat ſe facturũ aliquã rem, vel inutilẽ, vel indifferentẽ, vel contra conſiliũ, nõ tenetur adimplere promiſſum. Probatur: Iuramentũ obligat ſeruare promiſſum vbi vere exiſtit; ſed in caſibus poſitis nulla exiſtit promiſsio ex defectu materiæ: ergo iuramentum adiunctũ nullam obligationẽ inducit. Dico *6. dictum.* ſexto, quod qui iurat ſe facturum aliquã rem indifferentẽ, vel contra conſilium, licet non teneatur id facere, licitè tamen poteſt iuramentum adimplere. Probatur: Ante factum iuramentum poterat illud facere: ergo & poſt factum iuramentum, cum iuramentum non tollat obligationem illud faciẽdi, ſed potius eam augeat.

De defectu iudicij in iuramento. ¶ De iudicio ſimiliter eſt dubium, vtrũ eius defectus in iuramento ſemper ſit peccatum mortale. In quo ſit prima concluſio: Qui iuramẽto confirmat res veras, ſine cauſa tamẽ, & neceſsitate, tantũ peccat venialiter. Proba*1. Concluſ.* tur: Nam huiuſmodi iuramenta, quia vana ſunt, culpa non vacãt, & quia vera exiſtunt atque certa, mortalem labẽ non impingunt, ſed tantum venialem, tanquam illa, quæ leuẽ iniuriam Deo irrogant. Et eſt aduertendum, quod ad iudicandum, verum ne ſit, an falſum iuramentum, non tam ad rem iuratam, quam ad mentem iurantis eſt attendendum. Si enim quis id iurat; quod poſt legitimum examen certo putat eſſe verum, licet fortè ſit falſum nullatenus delinquit. Et vice verſa qui putat eſſe falſum, quod pro vero iurat, quamuis fortè ſit verum, nihilominus eſt periurus, & peccat mortaliter ex conſcientia erronea. Requi

xit

rit autem iuramenti reuerentia non ſolum, vt verum iuretur; ſed vt homo nihil iuret, antequam pro rei qualitate ſit certus, verum eſſe quod iurat. Dixi, pro rei qualitate, quia non æquâ in omni materia, quæ iuramento eſt confirmanda ad veritatem præſcrutandam requiritur diligentia; ſed in rebus egregijs atque arduis multo maior, quam in iis, quæ ſunt minoris momenti. Imò quandoque res poteſt eſſe tam parua, vt ſine aliqua diſcuſsione iurari poſsit. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa, æſtimanda eſt penes negligentiam, hoc eſt, penes omiſsionem diligentiæ, quæ pro materiæ dignitate eſt adhibenda. Quæ poterit eſſe tanta, vt faciat peccatum mortale, & tam parua, vt non conſtituat, niſi veniale. Id quod iudicio prudentis viri relinquitur determinandum. Et ratio eſt: Nam qui eſt valde negligens in inquirenda veritate eius rei, quam iurat ſciens & volens exponit ſe manifeſto periculo peierandi, quod ſine culpa mortali fieri non poteſt.

¶ Sed contra iſtam concluſionem, & ſimul contra determinationem præcedentis dubij, quo diximus ſæpè ſæpius poſſe cõtingere, vt illud iuramentũ, cui deeſt iuſtitia, ſit tantũ peccatum veniale, argumẽtor in hunc

Arg.

modũ. D. Thom. Infra q. 98. ar. 2. determinat, omne illicitũ iuramentum quodãmodo eſſe periuriũ, etiã illud, cui deeſt tertius comes: & in articulo tertio conſtituit, omne periuriũ eſſe peccatum mortale: ergo falſo dicitur, & contra D. Tho. quod illa iuramenta, quibus deeſt iudicium, aut iuſtitia, tantũ poſſunt eſſe peccata venialia. Ad hoc argumentũ, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod aliquod iuramentum dupliciter poteſt dici periuriũ.

Periurium duplex.

Scilicet, ſimpliciter; aut ſecundum quid. Quæ diſtinctio eſt D. Bonauent. in 3. d. 39. art. 1. q. 2. Periurium ſimpliciter dicitur illud, quod potiſsimo & præcipuo fini iuramenti, qui eſt veritatis confirmatio, & atteſtatio, aduerſatur. Et eſt omne illud iuramentum aſſertorium, cui veritas deficit. Et contingit, vel quando quis iurat id, quod putat eſſe falſum, aut iuramẽto promittit, quod tunc facere non intendit. Huic etiam annectitur iuramentum promiſſorium eius rei, quæ ſine peccato mortali impleri non poteſt. Quippe quod in virtute etiam eſt iuramentum falſum. Si quidem qui illud emiſit, tenetur ſub reatu peccati mortalis falſum reddere. Reliqua illicita iuramenta, licèt ſuo gradu dicantur periuria, ſortiuntur tamen hoc nomen ſecundum quid; quia fini iuramenti, qui eſt atteſtari veritatem, non aduerſantur. In promiſſorijs nanque, de quibus diximus dubio præcedenti, quod erant peccata venialia, ſaluatur veritas, quæ eſt finis iuramenti in intentione iurantis. Et quoniam ratione materiæ obligationes inde reſultantes non ligant ſub reatu mortali, fit, vt nec periuria ipſa ſint mortalia. In aſſertoriis verò iuramentis, quibus deeſt iudicium, quoniam ſimiliter ſaluatur veritas in intentione iurantis, & aliunde contrahunt rationem culpæ, non eſt neceſſarium, quod ſemper ſint mortalia. Itaque cùm in iuramentis ſit duplex vis, vt dicemus articulo ſeptimo huius quæſtionis, vna veritatis aſſertoria, confirmatoria & teſtificatoria, altera obligatoria, reſultans ex iuramento promiſſorio, prima ſemper obligat ſub reatu mortali, quoniam veritas conſiſtit in indiuiſibili, & æqualis iniuria fit Deo, adducendo eum in teſtem vnius mendacii, ſicut alterius. At verò ſecunda ex grauitate obiecti penſanda venit. Et quoniam poteſt contingere, vt res promiſſa ſit leuis; fieri etiam poteſt, vt tranſgreſsio iuramenti ex hac parte tantum ſit peccatum veniale.

Ad arg.

Hoc ſuppoſito ad argumentum reſpondeo; quod quando D. Thom. dicit, omne periurium eſſe peccatũ mortale, ſi diſtributio fiat pro vniuerſis indiuiduis tunc reſtringenda erit propoſitio tantũ, ad periuria ſimpliciter, quæ ſemper ſunt peccatum mortale. Si autem ſit ſenſus, quod periurium ex genere ſuo eſt peccatum mortale; ſicut dicere ſolemus, quod furtum ex ſui ratione peccatum mortale eſt, tunc propoſitio habet verum vniuerſaliter de omni periurio. Et illa, de quibus diximus in hoc dubio, & in præcedenti, ratione materiæ, excipiuntur vt non ſint, niſi venialia: ſicuti ſuffurari obolum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ qui habet cõſuetudinẽ iurãdi, quoties iurãt, ſiue verũ, ſiue falſum dicãt, aliquod peccatũ committant? De qua re nonnulli, vt autor eſt Scotus in 3. d. 39. quæſt. 1. partem tenuerunt affirmatiuam, dicentes, ſemper eos, qui ex conſuetudine iurant in iurando peccare. Et ratio eſt; Nam qui iurat hoc modo, iurat ſine iudicio tertio comite iuramenti: cuius defectus eſſe non poteſt, ſine aliquali culpa, vel mortali, vel veniali.

2. Concluſ.

In hoc tamen ſit ſecunda concluſio: De iuramento facto ab eo, qui habet conſuetudinem iurandi, eodem modo iudicãdũ eſt, ac de illo, quod fit ab eo, qui talem iurandi conſuetudinem non habet. Ità tenet Soto lib. 8. de iuſtitia. quæſt. 2. ar. 3. conc. 7. Nolo negare in hac cõcluſione, quod habitus, & cõſuetudo iurãdi ex actuũ fre-

Diffinitiones iuramenti.

¶Secundo eſt aduertendum, quod iuramentum variè diffinitur à Doctoribus. Gofred. enim, & Hoſtienſis, & Archid. vt refert, & ſequitur Angelus in ſumma dicunt iuramentum eſſe aſſertionem, & negationē de aliquo licito poſsibili, ſacræ rei atteſtatione firmatam. Et ſacræ rei atteſtatione intelligunt, vel ipſum Deum, qui eſt ſanctus ſanctorum, vel creaturam, in qua relucet Dei perfectio: Sed hæc diffinitio non eſt conueniens, ex ea enim ſequeretur, nullum poſſe malè iurare: cuius tamen contrarium frequentiſsimè videmus. Raymundus, vt refert Gabriel diffinit iuramentum dicens, quod eſt affirmatio de aliquo ſacræ rei atteſtatione firmata. Sed nec hæc diffinitio eſt conueniens, cum non ſolū aſſerens ſed etiā negans, aliquando iuret. Conueniens ergo iuramenti diffinitio, quæ ex mente D. Tho. in hoc articulo colligi poteſt, eſt affirmatio, vel negatio de aliquo facto, vel fiendo ſacræ rei atteſtatione firmata. Nomine autē affirmationis, & negationis intelligimus nō ſolum illam, quæ verbis fit formaliter, ſed etiam illam, quæ virtualiter fit. Nam ſi quis dicat alicui. Iura per ſancta quatuor Euangelia, ità eſſe; & ipſe tangat librum nihil dicens, ille tactus habebitur pro iuramento, & loquutione iuratoria, vt docet Syluester verbo, iuramento, ſtatim in principio. Res verò ſacra, per quam iuratur, eſt Deus, vel aliquid Dei, inquantum eſt ipſius; cum iurare, ſit Deum in teſtem vocare. Et ſic iuramus per creaturas non ſecundum ſe ſumptas, ſed inquantum in eis diuina veritas manifeſtatur. Et quando iuramus per fidem, per Euangelia, per ſanctos, intelligendum eſt eſſe iuramentum, per Deum, cuius veritas in fide & Euangelio continetur, per ſanctoſq; eſt prædicata. Imò qui per creaturas iurat numen aliquod in illis eſſe profitetur, ſiue falſum, vt idololatræ: ſiue verum, vt orthodoxi, qui Deum in creaturis exiſtere profitemur. Vnde Cicero in lib. de Officijs, dicit ius iurandum eſſe affirmationem religioſam. Et Ariſtoteles in Rethorica ad Alexandrum, ius iurandum eſt cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Vbi nomine dictionis, affirmationem, & negationem comprehendit. Et addit, probationis expers, vt iuriſiurandi naturam omnino patefaceret, quæ eſt vt citra neceſsitatē, vbi res aliter probari poteſt, non licitè adhibeatur.

Antiquiſsimū & omnibus hominibus fuit innatū iurare.

¶Tertio eſt aduertendum, hanc rationem iurandi, & Deum in teſtem adducendi, ferè omnibus hominibus fuiſſe innatam, & ab vniuerſis etiam barbaris frequentatam. Cuius mentio fit in ſacris literis. Et antiquiſsimum omnium iuramentum, quod literis traditur, eſt illud, quod Dominus iurauit Noe, ſtatim ab arca egreſſo, quod nunquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, nec erit deinceps diluuium diſsipans omnem terram. Geneſ. 9. Et poſt iſtud eſt valde inſigne illud, de quo fit mentio Geneſ. capit. 15. Vbi dicitur, quod diuiſa vitula pepigit Dominus fœdus cum Abrahā, ſe daturum illi terram Promiſsionis. &c. Vſi autem fuerunt priſci homines multis ac varijs ritibus iurandi. Et omiſsis illis, qui à Gētilibus obſeruabantur, dicam ſolum de illis, qui in ſacris literis inueniuntur. Quorum vnus eſt, quod is, qui iuramento ſe aliquid facturum polliceretur, apponeret manū fœmori eius, cui pollicebatur. Vt eſt videre apud Geneſim capit. 24. Vbi dicitur, quod cum Abraham eſſet ſenex multorumq; dierum, dixit ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus, quæ habebat: Pone manum tuam ſubter fœmur meum, vt adiurem te per Deum cæli, & terræ, &c. Cuius ritus varias afferūt rationes ſacri ſcriptores.

Diuerſi ritus in iuratione obſeruati.

Abulenſis, & Lyranus in illum locum dicunt id fieri ſolitum, propterea, quod fœmori erat proxima illa pars, in qua erat circuncifio; ſicque admouere manum fœmori perinde eſſe, ac admonere illam circunciſioni, quæ erat res ſacra, & diuinitus inſtituta, tanquam ſignum, quo Iſraelitici à cæteris gentibus diſtinguerentur. Itaque quemadmodum nunc iurantes interdum manum applicant ad aram, interdū ad crucem; interdū ad ſancta quatuor Euangelia; ità etiam illi applicabant manum circunciſioni, tanquam ſigno ſacro affirmantes, ſe facturos, quod pollicebantur. Alij Hebræi, quorum principes ſunt Rabbi Abraham, & Abel Ezre, quibus, & ſuffragatur Vatablus dicunt, id fuiſſe in more ſeruis, vt cum iuramento dominis promittebant, ſe aliquid facturos, fœmori dominorum ſuorum manus ſupponerent; quo ſuæ ſeruitutis admonerentur, & intelligerēt, quod ſicut manus fœmori erat ſubiecta, ità etiam ſe dominis deberent ſubijci, fierentque ea re vigilantiores, ad fidem datam ſeruandam. Qui mos, vt dicunt Hebræi, maximè modo viget apud multas gentes. Eſtque hæc ratio dicendi valde cōſona literæ. Alij, vt D. Auguſtinus, Chryſoſtomus, Gloſſa interlinealis, & Gregori⁹ dicūt, id factū fuiſſe ab Abrahamo, vt ſic ſeruus per Chriſtum iuraret, qui in eius fœmore continebatur. Fœmoris enim appellatione in ſacris literis poſteritatem ſignificari eſt res manifeſta. Colligiturque ex cap. 1. Exodi, vbi dicitur. Omnes animæ eorū, qui egreſsi ſunt de fœmore Iacob.

Iacob,&c. Et hæc fuit prima ratio iurandi à veteribus obſeruata. Secunda eſt illa, qua vſus eſt Dominus apud Geneſim capit. 15. Vbi quò fidem faceret Abrahæ ſe daturum illi terram promiſsionis præcepit, vt certa quædam animalia occideret, illorumque cadauera in duas partes diuideret. Quod cum faceret Abraham,& partes illas in terra collocaſſet apparuit Dominus in ſpecie clibani ſuccenſi, & lampadis igneæ ac pertranſit per illas diuiſiones. Quæ autem fuerit huius præcepti ratio variè explicatur à Doctoribus. Theodoretus in quæſtionibus ſelectis in Geneſim dicit,id factum fuiſſe ad ſignificandum populum Iſraeliticum ſeruiturum apud Ægyptios per tot ſecula, quot erant illa animalia. Sed fore, vt vltimo ſeculo illum populum Dominus in libertatem vindicaret, adueniens in ſpecie ignis. Sic enim apparuit Moyſi in rubo. Hæc Theodoretus: Quæ ſpernenda non ſunt. Sed vera illius rei ratio eſt, quòd eo tempore receptum fuit conſuetudine, vt qui paciſcerentur, & iurarent, fœdus firmarent cæſo vitulo; eoque in duas partes diuiſo. Quem hominum morem Dominus tunc fuit imitatus ad ſua promiſſa confirmanda. Ità teſtantur Diuus Chryſoſtomus,& ex Hebræis nonnulli: Illud tamen non probant. Sed probari poteſt claro teſtimonio Hieremiæ capit. 34. Vbi obiurgans Dominus principes Iſraelis, quòd fœdus, vel iuſiurandum violaſſent dicit: Ecce ego dabo in commotionem viros, qui non obſeruauerunt verba fœderis, cæſo in duas partes, vitulo, & tranſitu inter partes eius facto,&c. Significabant autem qui hac ratione iurabant, ſe optare mori,& in fruſta diuidi, ſicut vitulus ille erat cæſus, ſi fidem frangerent. Et hinc,vt opinor, mos dimanauit ad reliquas gentes, vt in feriendo fœdere porcum occiderent,vt conſtat ex Tito Liuio primæ Decadis, libr. 1.

Multiplex forma iurãdi. ¶ Vltimò eſt aduertendum,quòd iuramẽtorum multæ poſſunt eſſe formæ. Nam præter iuramentum aſſertorium, & promiſſorium, ſimplex, & imprecatorium, de quibus D. Thom. facit mentionem in hoc articulo,in corpore, & in ſolutione ad 5. Differunt etiam iuramenta ex eo,per quem iuratur. Interdum enim citatur in teſtem Deus, & interdum creatura. Et hoc dupliciter,ſcilicet, Aut per ſimplicem atteſtationem, vt facit is, qui iurat per Diuum Petrum. Aut per execrationem,ſubdendo,nempe, creaturam alicui malo, niſi ità ſe habeat res, vt à iurante profertur. Quod contingit,quando quis iurat per ſuam,aut filij ſalutem,vitam, vel fortunam. Quo modo iurandi vſus fuit Ioſeph Geneſ. 42. quando iurauit per ſalutem Pharaonis. Variantur præterea iuramenta ex forma,& ratione verborum, quibus proferuntur. Et propterea dicebat D. Hieronymus in Ezechielem cap. 16. aliter Deum iuraſſe in veteri teſtamento,& aliter in nouo. Nam in veteri dicebat: Viuo ego, dicit Dominus. Et in nouo: Amen, amen dico vobis. Sit ergo prima forma iurandi; Viuit Deus. Qua vtebantur Iudæi Domino id præcipiente, vt patet Nume. 11. & Hieremiæ. 24. Secunda forma eſt, Coram Deo; Deus ſcit. Qua vtitur Paulus ad Galat. 1. & multis alijs in locis. Et quidem ſi hæc verba proferantur enuntiatiue, nullum eſt iuramentum;ſed ſolum ſignificant,ea, quæ quis dicit, coram Deo dici, ab ipſoq; ſciri; quod eſt verum,nec formam iuramenti continẽs. Tunc autem erunt iuramentum quando his verbis intenderit quis Deum in teſtem aduocare eius quod dicit. Tertia forma iurandi eſt,teſtor Deum,aut teſtis eſt mihi Deus, qua vſus eſt Paulus ad Rom. 9. Quarta;quando exprimitur verbum iurandi, vt cum dico: Iuro per Deum. Quinta quando tacito verbo iurandi Dei nomen exprimitur,vt cũ dico; Per Deum. Sexta, quando tacito verbo iurandi & nomine Dei, tangitur res ſacra. Vt cum rogatus quis, vt iuret annuit,ſe iurare,& tangit crucem,aut ſancta Dei Euãgelia. Vltima forma, & quæ maximè ad blaſphemiam accedit, eſt; Voueo, diſcredo, &c.

Dubiũ circa 1. concluſ. D. Th. ¶ His ſuppoſitis,circa primam concluſionem D. Tho. qua affirmat, iurare eſſe Deũ in teſtem aſſumere,eſt difficultas, vtrùm vera ſit? Et pro parte negatiua argumentor primò: *1. Argum.* Infideles iurant,& tamen ignorãt Deũ; ergo iurare non ſemper eſt Deum in teſtẽ adducere. *2. Argum.* Secundò: Multa ſunt iuramenta, in quibus creaturæ tam rationales, quàm irrationales adducuntur in teſtes, vt cum quis iurat per cælum, per angelos,&c. ergo. *3. Argum.* Tertiò: Dicere; Per meam fidem; Per meam conſcientiam, communiter habentur iuramenta,& tamen in illis nihil diuinum in teſtem adducitur: ergo non ſemper iurare, eſt Deũ in teſtem adducere. *Concluſio.* His tamen non obſtantibus,dico concluſionem D. Thom. adeò eſſe veram, vt nulla ratione iuramentum eſſe poſsit, vbi Deus in teſtem non inuocetur. Propter quod Cicero lib. 3. de officijs dicebat, iuſiurandum eſſe affirmationem religioſam. Et Ariſtoteles in Rethorica ad Alexandrum; iuſiurandum eſt, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Nomine dictionis tam affirmationem, quam ne-

 gatio-

gationem eſt amplexus. Et addidit, probationis expers, vt naturam iuriſiurandi penitùs patefaceret, quæ eſt, vt vbi res aliter probari poteſt, licitè non adhibeatur. Et proptereà dicit D. Thom. in 3. concluſione, quòd ad ea, quæ neceſſaria ſunt, & per rationem inueſtigantur iuramentum non licitè adhibetur, nec accipit neceſſaria, pro iis ſollis, quæ euidentia ſunt. Nam in ſpeculabilibus altera pars contradictionis ſemper eſt neceſſaria, vt aſtra ſunt paria, vel nõ. Et neutra eſt nobis euidens. Et tamen qui vtram uis iuraret peccatum committeret. Et ſimiliter qui iuraret, quantitatem diſtingui à ſubſtantia, vel quamlibet aliam opinionẽ. Sed intelligit perneceſſaria illa quæ quoquo modo poſſunt per rationem naturalẽ probari, ſiue ratio ſit demonſtratiua, ſiue probabilis. Iuratio enim eſt veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari cõtingũt, vt dicit D. Tho. probans. 1. concluſ. Ad quæ conuincenda, nulla alia ratio præter externũ teſtimonium poteſt adduci. Et quoniam teſtimonium humanum duplici ex cauſa fallax eſſe poteſt: nẽpe, ex vitio voluntatis, ex quo prouenit, vt homo contra id quod mẽte ſentit ob malitiam aliquando pronunciet, & ex defectu intellectus, qui ob ignorantiam ſæpè de occultis, & abſentibus fallitur: idcirco dictorum veritas ſolo Dei teſtimonio ſatis confirmatur. Quod ſignificare voluit D. Paulus ad Hebr. 6. quando dixit: Omnis cõtrouerſiæ finis ad confirmationem eſt iuramẽtum. Homines autẽ per maiorẽ ſe iurãt, &c.

Dupliciter Deus in teſtem vocatur.

¶Et, vt ad argumenta in contrariũ facta rẽſpondeamus, aduertendũ eſt, quòd Deus dupliciter poteſt in teſtem vocari. Vno modo expreſſe, & immediatè. Quod cõtingit, quãdo ipſe Deus vocibus Deum ſignificãtibus appellatur. Alio modo tacitè & mediatè. Et fit quando res aliqua, cui diuinum aliquid, atque ſacrum ineſt, quatenus talis, inuocatur. Tunc enim expreſſe ipſa res, & tacitè Deus in teſtem adducitur. Et quoquo modo ex his Deus, ad rem aliquam confirmandã, inuocetur, erit verè ac propriè iuramentũ. Ex quo infero primò, quòd adducere in teſtem eas creaturas, in quibus ſemper diuinũ aliquid, & ſacrum inuenitur, non poteſt fieri ſine iuramento. Vt quando quis dicit, Per iſtam Crucem, per ſancta quatuor Euangelia, per baptiſmum, quod accepi, &c. Semper enim in his tacitè, & mediatè inuocatur Deus. Et idem contingit, quando creaturæ non ſacræ in teſtimoniũ adducuntur, vt ignis, aqua, lux, Dei nomine appoſito in obliquo. Vt ſi dicas: Per iſtam lucem Dei. Nam illud nomen Dei in obliquo poſitum facit, vt Deus illarum rerum conditor ſaltem mẽdiatè in teſtem adducatur, vt docet Syluest. verbo, iuramentum. 1. §. 4. Imò etiam ſi non addatur nomen Dei, ſi tamen ipſa creatura, per quam iuratur, eſt eiuſmodi, vt peculiari quadam ratione excitet in nobis Dei memoriam, adhuc illam in teſtem adducere erit iuramentum, quia ea citata, ex cõmuni modo cõcipiẽdi, intelligitur Deus citari. Et hoc ſignificare voluiſſe videtur Chriſtus apud Matth. cap. 5. quando dixit: Non iurabis, neque per cælum, quia thronus Dei eſt, &c. Quaſi diceret, quòd citato cælo neceſſe eſſet Deum citari. Infero ſecundò, quòd adducere in teſtem creaturas nulla habita ratione Dei, à quo proceſſerunt, nullum eſt iuramentum. Tunc enim nec tacitè, nec expreſſè Deus inuocatur. Et eſt aduertendũ, quòd non quicunq; teſtimonium Dei adducit, iurat. Concionatores nanq; & prælectores, ſacra teſtimonia citantes, non iurant, cũ Deus ſua ſponte ea teſtimonia dederit ad ſuas veritates aſſerẽdas. Et qui illa citat nihil aliud facit, quam Dei aſſerta referre. Eſt autem iurare Deum in teſtem noſtrarũ aſſertionũ implorare. ¶His ſuppoſitis ad primum argumentum reſpõdeo, infideles verè iurare. Nã quanuis materialiter adducant in teſtem meras creaturas, quia tamen illas habent pro vero Deo, formaliter, & ex intentione citant in teſtem Deum, quod ſine iuramento eſſe non poteſt. Ad ſecundum reſpõdetur, quòd quando quis iurat per creaturas, adhuc iurat per Deum. Quia illas creaturas citat in teſtem quatenus ſunt ſacræ, Deoque dicatæ. Et ſi ſecus faciat non verè iurat, vt diximus. Ad tertium argumentum Soto lib. 8. de iuſtitia, quæſtione. 1. artic. 1. dicit, quòd dicere: In mea fide, In mea conſcientia, non eſt iuramentum. Bene tamen; Per meã fidem, &, Per meam conſcientiam. Et ratio illius eſt: Nam cum apponitur præpoſitio, in, ſenſus eſt, quòd ſecundum fidem & ſecundum conſcientiam loquor. Hoc eſt, iuxta id, quod ſentio, Nec fidem, aut conſcientiam meam adduco in teſtem. At verò, quãdo apponitur præpoſitio, per, fides, & conſcientia in teſtem adducitur, illæque res ſubiiciuntur diuino iudicio: Sicut quando dico: Per meam vitam, aut per meam ſalutem. Syluester, verbo, iuramentum. 1. §. 5. affirmat nihil intereſſe inter has formas iurandi. Quare ſi dicere: Per meam fidem, aut, per meam conſcientiam, eſt iuramentum, ſimiliter etiam dicere: In mea fide, & in mea conſcientia. Quæ ſententia mihi magis placet. Videtur enim hic modus iurandi per, ly, in, ex proprietate ſermonis

Ad. 1. arg. *Ad. 2. arg.* *Ad. 3. arg.*

monis

monis Hebraici deductus. Hebræi nanque ſoliti erant in iurando vti hac præpoſitione, in, loco de, ly, per; vt conſtat ex Matth. cap. 5. Vbi enim Latinè dicitur; Non iurabis, neque per cælum, neque per terram; Græca tranſlatio habet, In cælo, neque in terra. Et ſic dico primò, quòd ſi res, quæ citatur iuramento eſt ſacra, ſiue vtaris præpoſitione, in, ſiue per, eſt verum iuramentum. Idem enim ex proprietate ſermonis eſt dicere; Iuro in Deo, &; Iuro per Deum. Dico ſecundò, quòd ſi res, quæ adducitur in iurando, vel affirmando, non eſt ſacra; tunc ſi præpoſitio, per, ei adiuncta efficit verum iuramentum, idem etiam efficiet præpoſitio in. At verò, ſi præpoſitio, in, non efficit iuramentum, nec illud efficiet præpoſitio per. Probatur: Dicere; Per meã vitam, eſt iuramentum, quia horum verborum ſenſus eſt, Deus vitæ meæ noceat, ſi res ita ſe non habet: ſed dicere; In mea vita idem prorſus ſignificat: ergo eſt iuramentum, ſicut & aliud. Et idem eſt dicendum de his loquutionibus, In mea conſciẽtia, &; Per meam conſcientiam. Nomine enim conſcientiæ, vulgò intelligimus bona animæ. Et ſic dicere: In mea conſcientia, vel; Per meam conſcientiam, idem eſt, ac dicere: Ità Deus bona meæ animæ, vel augeat, vel diminuat, ſicut ſe habet res à me prolata. Quia autem dicere, In mea fide, non eſt iuramentum: ità nec per meam fidem. Idem eſt enim vtriuſque propoſitionis ſenſus: nempe, Ità res eſt, nec fidem in prolatione fallo. Et idem eſt iudicium de his loquutionibus; In veritate, & per veritatem; quæ non ſunt iuramenta. Licet oppoſitum teneat Abbas in cap. ſi Chriſto. de iureiurando. Sed illis verbis affirmamus rem ita ſe certiſsimè habere, ac ſi diceremus; Verè ita eſt; Certè ità eſt. Nulla enim dictio ſimplex, ſiue affirmatio ſit, ſiue negatio quæ teſtimonij, aut execrationis imaginem non præſefert, poteſt eſſe iuramentum. Et certum eſt, quòd illa loquutio cui aduerbium aliquod, aut nomen, nihil aſſertionis, aut negationis mutans adiungitur, vt quando dico verè, in veritate, profectò, ſanè, certè, & id genus reliqua, nec teſtimonij, nec execrationis imaginem præſefert. Atque adeo, nec eſt iuramentum.

Iuramentũ duplex, ſimplex, & imprecatorium.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum diſtinguit Diuus Thomas iuramentum, in ſimplicem, & execratorium. Simplex eſt illud, quo Deus, ſeu creatura, quatenus eſt aliquid Dei, ſimpliciter in teſtem adſciſcitur. Vt quando dico, teſtis mihi eſt Deus, aut, per Deum, &c. Execratorium autem ſeu imprecatorium eſt illud, quo Deus pariter in teſtem, & in vindicem inuocatur, vt tanquam iudex vindictam falſitatis ſumat. Vt, Diſpeream, vel, Hoc mihi eueniat, ſi non ità eſt. Quæ forma iurandi antiqua eſt, & ſacris literis ſatis vſitata. Dicitur enim 2. Reg. capit. 3. Hoc faciat mihi Dominus, & hæc addat, &c. Et Pſalm. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quòd vtrumque ſit iuramentum inde conuincitur, quòd iurare eſt Deũ in teſtem adducere, vt reuelatorem veritatis. Et hanc poteſt Deus reuelare, vel ſimpliciter interius hominem illuminãdo, quod petitur in iuramento ſimplici, vel exterius puniendo illum qui mentitur, quod petitur in iuramento execratorio. Et ſic vtrumque eſt iuramentum. Sed dubitabit aliquis hoc loco, verùm hæc iuramenta differant ſpecie, vel potiùs ad vnam, & eandem pertineant? Et quidem, quòd differant ſpecie probatur hac ratione: Deus in iuramento execratorio non ſolum habet rationem teſtis, ſed etiam iudicis; in iuramento verò ſimplici ſolum habet rationem teſtis; ſed hæc differunt ſpecie: ergo & ipſa iuramenta. Et eadem ratione poteſt probari, quòd iuramẽtum aſſertorium, & promiſſorium ſunt diſtinctæ ſpeciei; quia aſſertio, & promiſsio differunt ſpecie. Hoc tamen non obſtante dico, quòd iuramentum ſimplex, & execratorium, aſſertorium, & promiſſorium ſunt vnius ſpeciei ſpecialiſsimæ, & ſolum differunt accidentaliter. Quod vt intelligatur aduertendum eſt, quòd differentiæ alicuius dicuntur, propriè loquendo, ſolæ illæ, quæ ſunt differentiæ per ſe. Nam differentiæ, per accidens, accidentia ſunt reſpectu illius, cui ſunt per accidens, quamuis ſint per ſe differẽtiæ alterius. Vt ſi diſtinguamus animal per album, & nigrum, ſunt differentiæ per accidens animalis, quæ tamen ſunt differentiæ per ſe coloris. In propoſito ergo, quia iurare eſt Deum in teſtem producere, & omnes allegatæ differentiæ, materialiter, & per accidens ſe habent ad Dei teſtificationem. Quòd enim Deus teſtetur ſupra præterito, præſenti, vel futuro, ex quo ſumitur differentia iuramenti aſſertorij, & promiſſorij, ad materiam teſtimonij ſpectat. Et ſimiliter, quòd Deus teſtetur ſimplici manifeſtatione, vel manifeſtatione punitiua; vnde ſumitur differentia inter iuramentum ſimplex, & execratorium, non ad naturam teſtimonij ſpectat, ſed ad effectũ. Et ſic pertinent ad vnam & eandem ſpeciem. Cæterùm, quamuis iuramẽtum vnius ſit

Dubium.

Argum.

Concluſio.

ſit tantum ſpeciei, nihil tamen prohibet; quòd vtendo alijs ſpeciebus moralium vitiorum ad multas diffuodatur ſpecies, eo modo, quo vna ſpecies imperat alteri ordinando illam in ſuum finem. Sicut cum quis adulteratur, vt occidat, homicidium imperat adulterio. Et hoc modo iuramentum imperat maledictioni, dum fit per execrationem. Quando enim quis iurat; Deus me occidat, ſi non eſt ſic, vel, Si nõ fecero hoc, ſic iurans maledictionem ſui, quo ad vitam, aſſumit ad finem iuramenti, qui eſt teſtificatio diuina. Et iuxta ſpecificam multitudinem maledictionum aſſumuntur etiam multæ ſpecies ad eundem finem. Ex quo fit, vt iuramentum per execrationem, quo quis ad pœnam ſe obligat iurando, & ſi non diſtinguatur ſpecie ſecundum naturam iuramenti, diſtinguitur tamen per accidens per multas ſpecies, ſecundum naturam mali, quod in pœnam aſſumitur. Iuramentum etiam, quod fit aſſumendo benedictionem pro manifeſtatione teſtimonij, vt quando quis dicit; Faciam hoc, vel, Sic eſt, ita me Deus adiuuet, vel, Ità mihi gratiam, vel gloriam conferat Deus, quamuis ex vi verborum non ſit per execrationem, ſed magis per conteſtationem Dei, in effectu boni; reducitur tamen ad execrationem, propterea, quòd à contrario ſenſu videtur illam includere. Et perinde eſt dicere: Sic eſt, ita me Deus adiuuet; & ſi non eſt ità, Deus non me adiuuet, quod eſt proprie execratio. Et

Ad arg. ad argumentum, reſpondeo, quòd quamuis Deus in execratione, ſit etiam iudex, qui ſpecie differt à teſte; quia tamen officium iudicis in iurando imploratur ſub ratione teſtis: imploratur enim ad hoc, vt punitio teſtetur, idcirco iudex non niſi materialiter concurrit, ad modum iam explicatum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iurare ſit licitum?

Infr. art. 3. cor. & 3. diſt. 39. ar. 2. q. 2. & Ro. 1. lect. 5. & Heb. 6. lect. 4. cor. 1.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit licitum iurare. Nihil enim quod prohibetur in lege diuina eſt licitum: Sed iuramentum prohibetur in lege diuina Matthæi quinto: ego dico vobis non iurare omnino, &c. Et Iacobi quinto, dicitur: Ante omnia fratres mei nolite iurare: ergo iuramentum eſt illicitum.

2 ¶ Præterea, Id quod eſt à malo videtur eſſe illicitum, quia vt dicitur Matthæi. 7. Non poteſt arbor mala fructus bonos facere. Sed iuramentum eſt à malo. Dicitur enim Matthæi quinto. Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, nõ. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt: ergo iuramentum videtur eſſe illicitum.

3 ¶ Præterea, Exquirere ſignum diuinæ prouidentiæ eſt tentare Deũ, quod eſt omnino illicitum: ſecundum illud Deuteronom. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum. Sed ille qui iurat, videtur exquirere ſignum diuinæ prouidentiæ, dum petit diuinum teſtimonium, quòd eſt per aliquem euidentẽ effectum: ergo videtur, quòd iuramentum ſit omnino illicitum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur. Deuteronomij ſexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomẽ eius iurabis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nihil prohibet aliquid eſſe ſecundum ſe bonum: quod tamen cedit in malum eius qui non vtitur eo conuenienter. Sicut ſumere Euchariſtiam eſt bonum, Et tamen qui indigne ſumit, iudicium ſibi manducat, & bibit, vt dicitur primæ ad Corinth. 11. Sic ergo in propoſito dicendum eſt, quod iuramentum ſecundum ſe, eſt licitum & honeſtum. Quod patet ex origine & ex fine. Ex origine quidem, quia iuramentum eſt introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, & vniuerſalem omnium cognitionem & prouiſionem. Ex fine autem quia iuramentum inducitur ad iuſtificandum homines, & ad finiendum cõtrouerſias, vt dicitur ad Hebr. 6 Sed iuramentum cedit in malum alicui ex eo quod male vtitur eo, id eſt, ſine neceſſitate, & cautela debita. Videtur enim paruam reuerentiam habere ad Deum, qui eum ex leui cauſa teſtem inducit: quod non præſumeret etiam de aliquo viro honeſto. Imminet etiam periculum periurij, quia de facili homo in verbo delinquit, ſecundum illud Iacobi 3.

Si

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Vnde & Eccleſ. 23. dicitur, Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod Hieronym. * ſuper Matth. dicit: Conſidera quòd ſaluator non per Deũ iurare prohibuerit, ſed per cœlum, & terram. Hanc enim per elementa iurandi peſsimam cõſuetudinem habere Iudæi noſcuntur. Sed iſta reſponſio non ſufficit: quia Iacob addidit: neque per aliud quodcũque iuramentum. Et ideo dicendum eſt, quòd (ſicut Auguſt. * dicit in libr. de mendacio) quòd Apoſtolus in Epiſtolis ſuis iurans, oſtendit quomodo accipiendum eſſet quod dictum eſt: Dico vobis non iurare omnino: ne ſcilicet iurando ad facilitatem iurandi perueniatur, & ex facilitate iurandi ad conſuetudinem: & à conſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iuraſſe niſi ſcribens, vbi conſideratio cautior non habet linguã præcipitem.

Super illud Mat. 5. ego dico vobis, non iurare, tom. 9.

In libr. de mendacio, c. 15. circa med. to. 4.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ſicut * Auguſt. dicit in lib. de ſermone Domini in monte: Si iurare cogeris, ſcias de neceſsitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid ſuades: quæ vtique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, quod amplius eſt, malum eſt. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri perſuadeas quod vtiliter perſuadeas: Sed à malo eſt illius cuius infirmitate iurare cogeris.

Li. 1. c. 30. à me. to. 4.

¶ Ad tertium dicendum, quod ille qui iurat non tentat Deum: quia non implorat diuinum auxilium abſque vtilitate, & neceſsitate.

¶ Præterea, Non exponit ſe alicui periculo, ſi Deus teſtimonium adhibere noluerit in præſenti. Adhibebit autem pro certo teſtimonium in futuro, quãdo illuminabit abſcõdita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, vt dicitur. 1. ad Corinth. 4. Et illud teſtimonium nulli iuranti deficiet, vel pro eo, vel contra eum.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito contingere poſſe, quòd aliquid ſecundum ſe ſit bonum, quod tamen cedat in malum eius, qui non vtitur eo conuenienter, ſicut ſumere Euchariſtiam eſt bonum, & tamen qui indigne ſumit iudicium ſibi manducat, & bibit, reſpõdet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuramentum ſecundum ſe eſt licitum, & honeſtum. Probatur primò ex origine vnde ortum habet; quæ eſt catholica fides. Ortum enim iuramentum ex fide Catholica, quã homines credunt, & profitentur Deum omnium habere infallibilem veritatem, & propiſionem. Secundò ex fine: quia fuit iuſiurãdum inductum, vt fine litibus impoſito, in pace homines & tranquillitate viuant: vt dicit Paulus ad Hebr. 6. Quod eſt valde licitũ, atque honeſtum. Secunda concluſio: Iuramentum ob malũ vſum, ob id, ſcilicet, quòd ſine neceſsitate, & cautela fit, ſæpè ſæpius in malum cedit. Probatur: Tum, quia irreuerẽtia fit Deo, cum ex leui cauſa in teſtem adducendo. Tum etiam, quia conſuetudine iurandi periculum peierand. creatur, cum facile ſit homini verbo delinquere. Propter quod dicebat D. Iacob. cap. 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt. Et Eccleſ. cap. 23. Iurationi nõ aſſueſcat os tuum, multorum caſus in illa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca iſtum articulum, quod facit difficultatem, eſt illud Matth. 5. Ego autẽ dico vobis, non iurare omnino, neq; per cœlũ, neq; per terram. Vbi Chriſtus Dominus omnem facultatem iurandi fidelibus ademiſſe videtur. Cui & accedit D. Hiero. ſuper illũ locum dicens: Iurare per Deum veteri populo conceſſum fuit, non quod eſſet rectum hoc facere, ſed quòd minus malum eſt iurare per Deum quàm per idola, quod in noua lege eſt interdictum. Propter hoc teſtimonium Vvaldenſes hæretici, vt autor eſt Guido Carmelita, & Caſtro de hæreſ. lib. 8. verbo, iuramentum, dixerunt ità eſſe Chriſtianis iuramentum interdictum, vt nunquam illos iurare liceat. Eundem etiam errorẽ docuerunt Manichæi, & Pſeudoapoſtoli, Ad quos omnes falſitatis & erroris conuincendos ſatis eſſe deberet illud Deut. c. 6. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis. Et ruſus c. 10. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ipſiq; adhærebis, iurabiq; in nomine illius. Sed reſpõdent qui contrariã ſententiam tuentur, id permiſſum fuiſſe Iudæis in veteri lege, vt ſcilicet per Deum iurarent, cum

Licitũ eſt iurare.

cum tamen Chriſtianis qui perfectiorē habent legem, ſit interdictū. Sed hoc reijcitur ex eo quòd Deus ſæpè iuraſſe dicitur. Quod non faceret, ſi iurare eſſet malum ex ſe, & ex ſola permiſsione Iudæis conceſſum. Cæterū quoniam etiam reſpōdent huic obiectioni, ſoli Deo eſſe licitum iuramentum: quoniā ille ſolus verax eſt, & mentiri nequit, omnis autem homo mendax, alijs ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quæ de Chriſtianis loquantur, operæpretium erit noſtram concluſionem probare. Et primum eſt, quòd D. Paul. plu-ries in ſuis Epiſtolis iurauit. Ad Rom. enim 1. inquit, teſtis eſt mihi Deus, quòd memoriā veſtri facio ſemper in orationibus meis. Et 2. ad Corinth. 1. Ego autem teſtem Deū inuoco in animam meam, quòd parcens vobis non veni vltra Corinthum. Et ad Philip. 1. Teſtis eſt mihi Deus, quomodo cupiā omnes vos in viſceribus Ieſu Chriſti. Quibus omnibus locis Apoſtolus Deum in teſtem eorum, quæ dicit, inuocat. Quod nihil aliud eſt quam iurare. Non eſt ergo Chriſtiano viro omnino prohibitum iuramentū. Aliàs Paulus iurans peccaſſet. Quod non eſt dicendum. Item Apoc. cap. 10. inducitur Angelus iurans manifeſtè per nomen Dei. Quod nullà ratione fieret, ſi iuramentum eſſet ex ſe malum. Et ratione ſic argumentor: Iuramētum ex ſua natura, ſi adſint omnia, quæ requiruntur ad illius honeſtatem, eſt bonum, atque laudabile: per iuramentum enim exhibemus reuerentiam Deo; & oſtendimus, qualem exiſtimationem de illo habeamus credentes illum videre omnia, quia qui tem non planè cognoſcit non poteſt eſſe bonus teſtis. Propter quod ſapienter poeta Comicus dixit; Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quā auriti decem: atq; etiam confitemur ipſum eſſe veracem, qui mentiri non poteſt: ergo iuramentum ex ſe eſt licitum Chriſtiano. Deniq; hæc veritas diffinita eſt in Concilio Conſtantien. ſeſſ. 8. Inter quadraginta enim quinque aſſertiones Ioannis VViclephi, quę ibi damnantur, quadrageſimo tertio loco ponitur iſta de iuramento: Nempe, quòd iuramenta, quæ fiunt ad roborandum humanos contractus, & cōmercia ciuilia, ſunt illicita. Quæ ſententia ſimul cum alijs eiuſdē, vna ſuper omnes dicta cenſura, damnata eſt. Et in Concilio Epheſino, ſcribens Concilium Neſtorio, & petens ab eo, vt recantet ſuas hæreſes, quia non fidebant patres verbis ipſius exegerunt ab eo iuramentum, per hæc verba; Sed conſequens eſt etiam iurando fateri te, quòd anathematizes tua polluta & damnata dogmata: Sentias autem & doceas, quæ nos vniuerſi per orientem, ſeu per occidentem epiſcopi, & magiſtri, præſuleſque populorum credimus, & docemus. Quibus verbis apertè oſtendit concilium mentem illius eſſe, quòd iuramentum eſt licitum, ſiquidem illud à Neſtorio fieri præcipit.

Plautus.

Explicatur difficilis locus ſacræ ſcripturæ.

¶ Et ad argumentum deſumptum ex verbis Chriſti Matth. 5. variè reſpondetur à Doctoribus D. Bonauent. in 3. d. 39. q. 2. art. 1. dicit Chriſtum non dixiſſe: Omnino nolite iurare. Nam ſic omnem rationem iuramenti interdixiſſet. Sed potius dixit: Nolite iurare omnino. Cuius orationis ſenſus eſt, ne iuremus in omni caſu. Et ſic illis verbis non ademit omnem facultatem iurandi; ſed partim concedit, & partim negat. Iſta tamen reſponſio planè eſt ſophiſtica. D. Hieronym. aliter interpretatur illū locum, dicēs, Chriſtum non prohibuiſſe iurare per Deum, ſed per cælum, vel per terram. Et ratio illius fuit, ne ſenſim ex vſu iurandi per has creaturas induceremur in idololatriam, illas tanquam quædam numina venerantes. Nam illud, per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Huic etiam interpretationi aſſentiri videtur Rupertus Abb. lib. 5. de Gloria Chriſti. Sed cōtra illam ſunt duo validiſſima argumenta. Primum, quòd Chriſtus ſtatim ſubiecit, ſit ſermo veſter, eſt, eſt; non, non. Quod autem abundantius his eſt, à malo eſt. Quibus verbis omne iuramentū interdicitur. Secundum, quòd ipſe Chriſtus explicat cauſam, propter quam interdicit inducere in teſtem cælum, & terram, dicēs: Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Neque per cælum, quia thronus Dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius, neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt Regis magni. Neque per caput tuum iurabis, quia non potes vnum capillum albū facere, aut nigrum. Quaſi ſignificans, ideò prohibere atteſtationem per cælum, aut per terram, quoniam ea verè eſt iuramentum, & ſaltem mediate adducitur Deus in teſtem. Si ergo prohibet Chriſtus eā iuramēta, quia iuramenta ſunt, & quia continent implicitè atteſtationem, & inuocationem Dei, à fortiori erit cenſendus prohibere illa iuramenta, quæ explicite continuerint Dei inuocationem. Quocirca Doctores ſcholaſtici magna ex parte aliam rationem ſequuntur, dicentes illis verbis Chriſti contineri conſiliū, vt nunquam iuremus, non autem præceptū de non iurando, quorum ſententiæ accedit D. Bernar. Hom. 85. ſuper Cantic. Et poteſt fieri veroſimilis, ex eo, quòd in eodem capite multa dicuntur. Quale eſt illud: Ego autem dico vobis nō reſiſtere malo, & c. quæ nō ad præce-

præceptum,ſed ad conſilium ſpectant.Cæte
rum nec hæc ſolutio ſatisfacit. Nam cum iu
rare non ſolum ſit licitum,ſed etiam aliquã
do neceſſariũ,& in præcepto,quod probari
poteſt primo ex vſu Eccleſiæ. Habet enim
ius quæcunque publica poteſtas, tam ciui-
lis,quam ſpiritualis, iure & more exigendi
à ciue,& à quocunque ſibi ſubdito iuramẽ
tum,ad detegenda,coercendaque mala,quę
ſibi in reipublicæ perniciem,ſiue in proxi-
mi iniuriam obuenerint.Et qui tunc nõ iu-
raret contra præceptum ageret,non ſolum
obedientiæ, verum etiam religionis. Cuius
generis,vt articul.4. dicemus,eſt iuramen-
tum.Imò aliquando non requiſitus tenetur
homo iuſiurandum offerre. Tunc, ſcilicet,
quando, vel ad liberandum innocentem à
morte, vel pro alio magno bono publico
fuerit neceſſarium. Et tunc vſque adeò eſt
bonum iurare,vt ſit delictum non iurare.In
quo caſu præcipuè habet verum illud pſal-
mi: Laudabuntur omnes qui iurant in eo.
Cum,inquam,non ſolum ſit licitum iurare,
ſed etiam aliquando cadat ſub præceptõ, tã
diuino,quam naturali,id facere non erit im
perfectum,ſed potius eſſet imperfectum nõ
iurare quando oportet. Atque ex conſequẽ
ti non eſt conſilium Chriſti de nunquam
iurando. Vera ergo,& germana expoſitio il
Vera & germana expoſitio.
lius loci eſt, quòd primò Chriſtus docet in
illis verbis: Per cælum, per terram,per tem-
plum contineri verum iuramentum, cuius
contrarium exiſtimabant verum Phariſæi,
& Scribæ. Et quòd hoc ità ſit dicendũ,col
ligitur ex ipſo textu: Secundò præcipit, vt
neque his,neque vllis alijs iuramentis vta-
mur.Non quidem ſimpliciter,ſed eo modo,
quo vulgò vtebantur Iudæi,ſcilicet,paſsim,
& prò leui, aut nulla cauſa. Erat enim illo
tempore de hac re apud Iudæos magnus
abuſus. Qui dummodo ſeſe abſtinerent à
periurio cætera pro nihilo habebant.Malè
intelligentes teſtimonium illud Deuteron.
cap.5. Non periurabis.Reddes autem Domi
nu iuramenta tua. Quod à Chriſto eo loco
citatur,dum dicit: Audiſtis,quia dictum eſt
antiquis,&c. Itaque Chriſtus in illis verbis
non prohibet omnino iurare, ſed modum,
& exceſſum, quem Iudæi habebant in ſuis
iuramentis faciendis. Qua etiam ratione ex
plicanda ſunt multa alia, quæ illo capitulo
dicuntur. Vt eſt illud: Neminem per viam
ſalutaueritis. Non vocetis vobis patrem ſu
per terram. Eo,ſcilicet, modo,quo tunc iſt-
hæc omnia fiebant. Huic expoſitioni ſuffra-
D. Aug. Chromatius Papa.
gatur D. Auguſt. in lib. de mendacio,capit.
20.& Beatus Chromatius Papa in quodam
libello, quem edidit ſuper quintum & ſex-
tum caput Matthæi. Cuius verba ſunt quę
ſequuntur. Primum enim voluit à nobis,&
vſum iurationis, & conſuetudinem humani
erroris auferre. Ne vnuſquiſque noſtrum
per hæc elementa iurando, aut creaturã in
honore diuinæ venerationis haberet, aut
idcircò impunitatẽ periurij habere ſe crede
ret, ſi per mundi elementa iuraret. Et parũ
infra exponens reliqua dicit per illa verba:
Quod autem abundantius his eſt, debere in
telligi mendacium,quod dicit eſſe abundan
tius,quam,eſt,eſt,non,non,id eſt,quam ve-
ritas:& à malo,id eſt, à dæmone, qui men-
dax eſt,& pater mendacij. Ex quibus verbis
patet iuxta Chromatium,Chriſtum ibi ſolũ
prohibuiſſe periurium,& vſum iurandi pro
leui,aut nulla cauſa.Beda exponens illud Ia
cobi.5. Ante omnia fratres mei nolite iura-
re,dicit,ibidem prohiberi conſuetudinẽ iu-
randi, ne ex ea deueniatur in periurium.Sic
enim ait: Ideò, inquit Iacobus, Vos à iura-
tionis culpa compeſco, ne frequenter vera
iurando, aliquando etiam in periurium de-
cidatis. Sed eo longiùs à peierandi vitio ſte-
tis, quò nec verum deierare, niſi proxima
neceſsitate velitis. Et ferè eadem ſunt ver-
ba,quæ dicit D. Iacobus,cum illis,quæ dixe
rat Chriſtus. Quare non immeritò eandẽ
habebunt interpretationem. Ad D. Hiero-
D. Hieron. repellitur.
nymum dicentem, iurare per Deum veteri
populo conceſſum fuiſſe,non quòd eſſet re
ctum hoc facere, ſed quòd minus malũ eſt
iurare per Deum, quam per idola,quod in
noua lege eſt interdictum,quæ verba refe-
runtur in cap. conſidera.22.quęſt.1.quibus
& Theophylactus aſtipulatur,nulla alia ra-
tione reſpondet Caſtro de hæreſibus, ver-
bo,iuramentum,hereſ.1.in fine,niſi dicẽdo:
Verum ſi hi obijcient nobis Hieronymum,
& Theophylactum, qui ſentire videntur,
non licere Chriſtiano viro iurare,nos obij-
cimus contra Auguſtinum, Chromatium
Druthmarum, Bernardum,Bedam, Ruper-
tum. Parum dixi, imò totius Eccleſiæ diffi-
nitionem, cuius autoritas tanta eſt, vt mille
præſtet Hieronymis, & Theophylactis,etiã
ſi hi clariſsimi viri fuerint,ſanctitate perin-
de, ac doctrina illuſtres. Quibus verbis ſig-
nificat erraſſe Hieronymum in illa ſenten-
tia, nec aliam conuenientiorem poſſe habe
re explicationem. Quod ego item verũ pu-
to. Soto libr.8. de iuſtitia, quæſtione.1.ar-
ticulo.2.poſtquam dixit,certum eſſe, quòd
liceat fidelibus iurare, ad quod probandum
adducit illud Deuteronomij ſexto, Domi-
num Deum tuum timebis, & per nomen
eius iurabis,dicit,quòd licet hæc verba ima
ginem potius permiſsionis præſeferant,quã
præce-

præceptionis, eſt nihilominus vera permiſſio tanquam rei licitæ. Ac ſi dixiſſet: Non tibi ſimpliciter iurare iubeo. Sed vbi eam neceſsitatē ratio attulerit nō per falſos Deos, ſed per me iurabis. Tametſi Hieronymus & Theophylactus permiſsionem iſtam non intelligant, vt fieret ſine culpa, ſed vt vſura permittitur, & meretricium. Et ſubdit ſtatim; ſed forſan ſentit Hieronymus vana iuramenta per Deum permiſſa fuiſſe Iudæis, hoc eſt, leuioris illis fuiſſe pœnæ, quàm nobis, vt auerterentur ab idololatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc ſenſu ſubdit quòd Euangelica veritas non recipit iuramentum, cùm omnis ſermo fidelis pro iureiurando ſit. Non autem, quòd neget iuramentum quando legitimè fit, eſſe licitum. Sed proculdubio nec hæc expoſitio ſatisfacit, quia abſolutè dicit Hiernnymus, permiſſam fuiſſe iuramentum Iudæis, non quia eſſet rectum, ſed quia eſſet minus malum, quod de malis culpæ, & non ſolum de malis pœnæ poteſt commodè interpretari. *Corollariū.* Ex dictis infertur, non ſolum eſſe licitum iurare in caſu neceſsitatis, verum etiam præceptum naturale & diuinum omnibus hominibus commune, quando ratio ad id induxerit. *Quæſtio.* Si quis autem quærat, quare Chriſtus, quando dixit; Non iurare omnino, non adiecit, niſi in neceſsitate, aut cum vtilitate, vt ſic omnis ambigendi ratio tolleretur, *Reſponſio.* reſpondetur, id non fuiſſe neceſſarium. Nam præcepta naturalia ſub quātumcunque vniuerſalibus verbis proponantur, nullatenus includunt caſus, quos natura ipſa non comprehendit. Vnde, quia quod iudex malefactores, & ſuum quiſque aggreſſorem occidat, non comprehenduntur ſub illo præcepto: Nō occides; idcircò nec opus eſt, quòd ab illo excipiantur, vt diximus, ſupra agentes de homicidio. Eſt autem præceptum de iurando, quantum ad vtramque partem, ſcilicet, iurare, quando ratio poſtulat, & non iurare, quando nec neceſsitas, nec vtilitas adeſt, naturale, atque adeo, nec eſt opus caſus neceſsitatis, qui illis verbis; non iurare omnino, non includuntur excipere.

Nota circa ſolutionem ad 2 argu. D. Thom. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum ponit Diuus Thomas aliam interpretationem ex Diuo Auguſtino illius loci: Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt, vltra illam, quam ſupra poſuimus ex Chromatio. Qui dicebat per abundantius his, intelligi mendacium, quod eſt abundantius, quam ſimplex veritas, his verbis, eſt, eſt, non, non, ſignificata; atque adeò à malo, hoc eſt à dæmone qui mendax eſt, & pater mendacij. Interpretatio autem eſt, quòd iuramentum non dicitur eſſe malum, ſed à malo, nempe à mala cauſa, ſcilicet, ex infirmitate, & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Si enim iurare cogeris, ſcias de neceſsitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid ſuades, quæ vtique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, quod amplius eſt, malum eſt. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri perſuadeas, quod vtiliter perſuadeas; ſed à malo eſt illius, cuius infirmitate iurare cogeris. Hæc Auguſtinus. Quam interpretationem ſequitur Lyranus ſuper illum locum, qui dicit, quod autem his abundantius eſt, à malo eſt, quia ſemper eſt ibi, vel malum culpæ ex parte iurantis, quando iurat ſine neceſsitate. Vel ſi iurat in neceſsitate requiſitus, tūc ſemper eſt ibi malum pœnæ, à parte requirentis. Ex infirmitate enim humana, quæ eſt quædam pœna generi humano inflicta, procedit, quòd homines non credant ſibi mutuò ſimplici verbo abſque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando eſt ibi malum culpæ, quando, ſcilicet, requirit iuramentum ſine neceſsitate. Hæc Lyranus. Ex quibus poſſumus colligere, qualiter ſit intelligendus, idem Diuus Auguſtinus ſuper Epiſtolam ad Galatas, & refertur in capit. non eſt. 22. quæſtione. 1. quando dicit: Iuramentum eſt à malo, non quidem iurantis, ſed increduli iuramentum petentis. Nō enim docere putandus eſt, quòd petere iuramentum eſt ſemper malum culpæ, ſed dicit à malo petentis, ſcilicet, à malo pœnæ, quod per originalem culpam contraximus. Eſt enim iam nobis inde naturale malum incredulitatis in rebus grauibus. Eſſet autē etiam peccatum de leuiſsimis quibuſque iuramentum poſtulare.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm conuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iuſtitia, iudicium & veritas.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd inconueniēter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iuſtitia, iudicium, & veritas. Ea enim quorum vnum includitur in altero, non ſunt connumeranda tanquam diuerſa. Sed horum trium vnum includitur in altero, quia veritas eſt pars iuſtitiæ ſecundum * Tulliū. Iudicium autem eſt actus iuſtitiæ, vt ſuprà

Infr. art. 7. cor. & q. 98. ar. 1. ad 1. & 3. diſ. 39. ar. 2. q. 3. & quodl. 5. ar. 27.

Li. 2. de inuentione in ſeli 4. antè fi. lib.

Q. 60 ar. 1 ſuprà * habitum eſt: ergo inconuenienter ponuntur tres comites iuramenti.

2 ¶ Præterea, Multa alia requiruntur ad iuramentum, ſcilicet, deuotio & fides, per quam credamus Deum omnia ſcire, & mentiri non poſſe: ergo videtur, quòd inſufficienter tres comites iuramenti enumerantur.

3 ¶ Præterea, Hæc tria in quolibet opere humano requirenda ſunt. Nihil enim debet fieri cõtra iuſtitiam, aut veritatem, aut ſine iudicio, ſecundum illud primæ ad Timo. 5. Nihil facias ſine præiudicio, id eſt, ſine præcedenti iudicio: ergo hæc tria non magis debent aſſociari iuramento, quàm alijs humanis actibus.

¶ Sed contra eſt, quod dicitur Hiere. 4. Iurabis, viuit Dominus, in veritate, in iudicio, & in iuſtitia. Quod exponens Hieron. * dicit: Animaduertendum eſt, quòd iniurandum hos habet comites, ſcilicet veritatem, iudicium, & iuſtitiam. *Et habetur 22. q. 2. ca. Animaduertendũ.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, iuramentum non eſt bonum, niſi ei qui bene vtitur iuramento. Ad bonum autem vſum iuramenti duo requiruntur. Primò quidem, quod aliquis non leuiter, ſed ex neceſſaria cauſa, & diſcrete iuret. Et quantum ad hoc requiritur iudicium, ſcilicet, diſcretionis, ex parte iurãtis. Secundò, quantum ad id quod per iuramentum confirmatur, vel ſcilicet, neque ſit falſum, neque ſit aliquid illicitũ. Et quantum ad hoc requiritur veritas, per quam aliquis iuramento confirmat quod verum eſt, & iuſtitia per quam cõfirmat quod licitum eſt. Iudicio autem caret iuramentum incautum: veritate autem iuramentum mendax: iuſtitia autem iuramentum iniquum ſiue illicitum. *Art. præc.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod iudiciũ nõ ſumitur hic pro executione iuſtitiæ, ſed pro iudicio diſcretionis, vt dictũ * eſt. Neque etiam veritas hic accipitur ſecundum quòd eſt pars iuſtitiæ, ſed ſecundum quòd eſt quædam conditio locutionis. *In cor. art.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quod deuotio, & fides, & omnia huiuſmodi, quæ exiguntur ad debitũ modum iurandi intelliguntur in iudicio. Alia enim duo pertinent ad rem, de qua iuratur: vt dictum * eſt. Quamuis poſſet dici quod iuſtitia pertinet ad cauſam per quam iuratur. *In cor. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento eſt periculum magnum: tũ propter Dei magnitudinem, cuius teſtimonium inuocatur: tum etiam propter labilitatem linguæ humanæ, cuius verba iuramento confirmantur. Et ideo huiuſmodi magis requiruntur ad iuramentum, quam ad alios humanos actus.

Summa Textus.

Quoniam iuramentum non eſt illarum virtutũ, quæ per ſe honeſtatẽ habẽt, agit D. Thom. in hoc articulo, de cõditionibus, quæ debent iuramentum comitari, vt honeſtum reddatur. Continetur autem eius litera duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Tres ſunt neceſſarij comites, vt iuramentum honeſtetur, nempe, veritas, iuſtitia, & iudicium. Quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio Hieremiæ capitulo 4. dicentis: iurabis: Viuit Dominus, In veritate. In iudicio, & iuſtitia. Super quæ verba dicit D. Hieronymus: Aduertendum eſt: quod iniurandum hos habet comites, ſcilicet, veritatem, iudicium, & iuſtitiam. Et in corpore articuli hac ratione: per iuramentum Deus, qui ſumma veritas eſt, & ſumma iuſtitia, adducitur in teſtem: ergo neceſſariũ eſt ad eius reuerentiam, quod id, quod iuratur primũ ſit verũ, mox iuſtum, & æquum, & tandem circũſpectio iurandi requiritur, vt non leuiter: ſed maturo iudicio, & diſcretione fiat. Et ſic neceſſaria ſunt ad iuramentum, veritas, iuſtitia, & iudicium. Secunda concluſio: Iuramentum, cui deeſt veritas, dicitur falſum, cui deeſt iuſtitia, dicitur iniquum: cui deeſt iudicium, dicitur temerarium.

Explicatio Articuli.

Pro intelligentia huius articuli operæpretium erit explicare, quid per veritatem, iuſtitiam, & iudicium, quantum attinet ad præſens inſtitutum intelligatur. Nam per veritatem non adæquationem rei ad intellectum, quam Metaphyſici propriè *Veritas quid.*

veritatem appellant, ſed conditionẽ quandã orationis, atq; ſermonis exterius prolati, intelligimus, vt ſcilicet, oratio cũ animo cõcordet. Itaq, adhoc, vt veritas, quæ comes iuramẽti dicitur illi adeſſe intelligatur, nõ eſt neceſſariũ, vt id ꝙ affirmo, ità ſe habeat à parte rei ſicut à me ſignificatur. Sed ſolũ requiritur, atq; ſufficit, vt ità eſſe pro certo exiſtimẽ, quemadmodũ à me eiſe iuratur, vt docet D. Aug. in li. cõtra mẽdaciũ, & in quodã ſermone de verbis Iacobi. ¶ Iuſtitia ſecũd⁹ comes ſimiliter eſt quædã cõditio quæ illi rei quæ iuramento affirmatur, ineſſe debet, ſcilicet, vt res illa iuſta ſit atque honeſta. Et deeſſe iotelligitur, quando iuramentò pollicemur, vel facere res turpes, vel omittere honeſtas. Si quis autẽ quærat, vtrũ hæc ioſtitia adeſſe debeat omni iuramento, tam promiſſorio, quã aſſertorio? Caietanus in præſenti reſpondet negatiuè, dicens, quod iuſtitia tantum comitatur iuramentũ promiſſoriũ, nõ aſſertorium. Et ratio illius eſt: Nã in iuramẽto aſſertorio, ſæpe affirmamus feciſſe nos res turpes, idq; honeſte atque licitè. Vt cũ rogatus aliquis à iudice de furto, vel adulterio iurat ſe id feciſſe. Verius tamẽ atque rectius dicendum exiſtimo, quod iuſtitia vtriuſq; iuramenti debet eſſe comes, quãuis diuerſimode. Nã in iuramento promiſſorio iuſtitia attẽdi debet ex parte illius rei, quæ ioramẽto firmatur, vt ſcilicet, id iuramentũ ioſtũ dicatur, quo res iuſta promittitur, & inioſtũ, quo promittitur res iniuſta. At verò in iuramẽto aſſertorio ioſtitia eſt attẽdẽda nõ ex parte rei aſſertæ, quia iuramẽto iuſto poſſum aſſerere res iniuſtas, ſed ex parte cauſæ, quæ cõpellit ad iurãdũ. Et quod hoc ità ſit dicẽdũ, probatur. Nã, ſi quis iurãdo detegit crimina alterius occoltiſsima, id ioramentum non eſt falſom, vt patet, nec temerarium; quia ſuppono id adhibito coonſilio feciſſe, ſed eſt iniuſtom tantum: ergo deeſt illi iuſtitia, qoæ eſt comes iuramenti: Atque ex conſequenti iuſtitia non ſolum iuramento promiſſorio, ſed etiam aſſertorio adeſſe debet. ¶ Tertios comes iuramenti, eſt iudicium; quo diſcretio, atque prudentia in iurando ſignificatur. Non enim ſatis eſt, vt qois vera, atque iuſta iuret niſi etiam prudenter, hoc eſt, adhibita debita cautione, atque conſilio id faciat. Quod conſiſtit in tribus. Primum eſt, vt quæ alia ratione quam ioramento confirmari, poſſunt, ioramento non firmemus. Vnde confirmare iuramento res, quæ claræ & perſpicuæ ſunt, aut quæ ad aliqoas pertinent diſciplinas, & aliã ratione quam iuramento probari poſſunt, nempe, ſyllogiſmo, temerarium erit. Secundum vt non iuremus ex qoacunque caoſa, ſed ſolum propter grauem, & piam. Tertium, vt iuramentum præcedat cõſultatio. Scilicet, vt reputet ſecũ, qui iuraturus eſt, quemadmodum ſe habeat res illa, de qua iuramentum ferre debet ne forte ex deceptione falſom pro vero iuret. Et quocunque ex his tribus deficiente, iuramentum ſine iudicio factum dicetur, atque ex conſequenti temerarium.

Iuſtitia. *Indicium.*

Iuramentũ cui deeſt veritas vel iuſtitia vel iudicium eſt peccatũ

¶ Supra poſita ergo tria, nempe, veritas iuſtitia, atque iudiciom neceſſaria ſunt, vt iuramentum honeſtetur, & quocũque ex his comitibus deficiente, quod ipſum illicitum ſit, atque peccatom, erit neceſſe, vt D Tho. in prima concluſione affirmat. Et probatur: Quidquid iſtorum deſit, afficitur iniuria diuinũ nomen, dum in teſtem adducitur per iuramentum: ergo eſt peccatum. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur: Nã ſi deeſt veritas, adducitur Deus teſtis mẽdacij. Si deeſt iuſtitia, adducitur, vt approbator ioiquitatis. Et ſi deeſt iudiciũ adducitur ſine caoſa. Quæ ſine manifeſta iniuria & irreuetẽtia eſſe nõ poſſunt. Præterea; Quidquid horum deſit in iuramẽto, aſſumitur nomẽ Dei in vano: quod eſt cõtra ſecundũ præceptũ Decalogi: ergo eſt peccatũ. Cõſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Vanũ eſt quod fruſtra fit, & caret fine: finis autẽ iuramenti eſt cõfirmare veritatẽ cognitu neceſſariã ad iuſtitiã inter homines cõſeruandã, iuxta illod Pauli ad Heb. 6. omnis controuerſiæ finis ad cõfirmationẽ, eſt iuramẽtũ; Sed ad iſtũ finẽ cõſequendũ nihil valet iuramẽtũ, coi veritas, vel iuſtitia, vel iudiciũ deeſt: nã ſi eſt falſum nõ cõfirmat veritatẽ, & ſi eſt iniuſtũ nõ ſeruit ad cõſeruãdã iuſtitiã, ſed potius deſtruit illã; & ſi eſt ſine iudicio, eſt temerariũ: ergo vanũ, atq; peccatũ. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ omne illud iuramẽtũ, cui aliquis ſupra dictorũ comitũ deeſt, ſit dicẽdum periurium? Et pro parte affirmatiua eſt D. Hieronymus ſupra Hieremiã c. 4. Vbi cũ dixiſſet iuramẽta habere tres comites, adiecit ſtatim: Qoi ſi defuerint, nequaquã erit iuramẽtũ, ſed periuriũ. In cõtrariũ tamẽ eſt: Nã periuriũ definitur, Mẽdaciũ cum iuramento affirmatũ. Et ſic ſolũ iuramẽtum, cui defuerit veritas, videtur dicendum periurium, & non illud, cui deeſt iuſtitia, aut iudicium, cum verum eſſe poſsit. Et confirmatur ex D. Thoma infra quæſtione 98. articolo primo. Vbi dicit falſitatem eſſe de intrinſeca ratione periurii. In hoc tamen ſit prima concluſio: Ioramentum, cui deeſt veritas; eſt ſimpliciter, & abſolutè periurium. Probatur ex diffinitione periurij ſuperius poſita. Secunda concluſio: Iuramenta, quibus ſolũ deeſt, aut iuſtitia, aut iodiciũ,

Dubium. *Ratio dubitandi.* *1. Concluſ.* *2. Concluſ.*

vt ſunt

vt ſunt iuramenta temeraria,& iniuſta,dicuntur periuriũ nõ ſimpliciter,ſed ſecundũ quid. Et quidé,quod ſimpliciter nõ dicãtur periuria,eſt res manifeſta: quia ſimpliciter non ſunt mendacia. Quod auté ſecundũ quid ſint periuria, probatur: quia ineſt illis quædam imago, & vmbra falſitatis. Vt enim dicit D. Tho. infra q. 98. ar. 1. ad 1. qui iurat ſe aliquid illicitũ facturũ, quodãmodo incidit in falſitaté. Nã licet verè habeat animũ faciédi quod iurat,tamé eſt obligatus nõ facere. Et ſic in veritate dicit falſitaté. Qui autem iurat ſine iudicio,quãuis verũ iuret: eatenus tamen ineſt falſitas illi iuraméto,quatenus incõſulto, & temerè iurãdo expoſuit ſe periculo falſum dicendi. Itaq; falſo iuramento ineſt falſitas in actu,iniuſto in virtute,temerario in cauſa. Et ſic omnia iuramenta, ſaltem ſecundum quid poſſunt dici periuria.

Dubium graue. ¶ Sed eſt dubium graue, vtrum omne iuraméntum,cui aliquis prædictorũ comitũ deeſt, ſit peccatum mortale? Et vt recto ordine procedamus,dicemus priꝰ de iuraméto,cui deeſt veritas, deinde de illo, cui deeſt iuſtitia: & tandem de iuramento,cui deeſt iudicium. Ad explicandum ergo,vtrum omne iuramentũ, cui deeſt veritas, ſit peccatum mortale, advertendum eſt, quod in iuramento promiſſorio dupliciter poteſt deeſſe veritas. *De defectu veritatis in iuramento.* Vno modo,quia is,qui promittit,non habet animum ſeruandi promiſſum,alio modo,quia res non perficitur,non præſtatur,non reſpondet promiſſioni,quamuis à principio bona fide & bono animo fuerit promiſſa. Et ratio huius eſt: Nã qui aliquid promittit duo facit. Vnũ pollicetur in futurũ. Alterũ aſſerit de præſenti. Pollicetur quidem,ſe daturum,verbi gratia, centum, quæ res futura eſt. Et aſſerit,& affirmat de præſenti, ſe habere animũ huiuſmodi rem adimplendi ſuo tempore. Et ità cum adiungit iuramentum promiſſioni, confirmat teſtimonio diuino eſſe verum, quod in præſenti de ſuo animo aſſerit,atque etiam futurum verum,quod ſe facturũ pollicetur. Et ſic ineſt illi iuramento promiſſorio duplex veritas. Vna ſtatim cùm fit iuramétũ, de animo adimplendi. Altera in futurum de adimpletione promiſſi. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus dico primo,certum eſſe, quod omne iuramentum aſſertorium, cui deeſt veritas, quacunque ratione deſit, ſiue cum cauſa, ſiue ſine illa, & in quacunque materia, ſiue magna, ſiue parua, eſt peccatum mortale. *1. dictum certum.* Huic concluſioni repugnanit olim, vt refert Syluester, verbo, periurium §. primo, Gofredus, & Angelus, qui dixerunt, iuramentum, quo affirmamus rem iocoſam,non eſſe peccatum mortale. Sed noſtrũm dictum eſt communis ſententia omnium Doctorum. Et probatur: Qui iurat falſum ob eam cauſam peccat, quia inducit Deum in teſtem mendacij, in quo grauis Deo irrogatur iniuria, eo enim ipſo profitetur vel Deum neſcire quod verũ eſt, vel ſi ſciat, poſſe induci, vt mendacio patrocinium ferat: ſed tam falſum eſt mendacium iocoſum,quam pernicioſum, Verbi gratia,dicere te eſſe Romæ,cum ſis Salmanticæ, ac dicere. D. Petrũ fuiſſe dãnatũ: ergo ſi iuraméto cõfirmes vtrunq; quantũ attinet ad rationé periurij, æqualiter in vtroq; peccabis; quia in vtroq; æqualiter Deus in teſté mendacij adducitur. Dico ſecũdo, etiã eſſe certum, quod omne iuramétũ promiſſoriũ, cui deeſt prima veritas, hoc eſt, in quo qui iuramento promittit ſe aliquid facturũ, nõ habet animũ promiſſum adimplédi, eſt peccatum mortale. *2. dictum certum.* Hoc dictũ ſimiliter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et eſt ratio: Quia iuramentum promiſſoriũ ſecundum hãc primã veritaté eſt aſſertorium. Qui enim,vt diximus, iureiurando promittit, verbi gratia, ſe hominé occiſurũ, aut daturum cétum aureos, eo ipſo aſſerit, ſe iam tunc habere voluntaté, & animum id faciédi. Et ità reſpectu huius animi, & voluntatis eſt aſſertio rei præſentis. Atque adeò iuramétum aſſertorium. Ex quo fit, vt quantum ad hanc veritatem idem iudicium ſit de hoc iuramento, ac de aſſertorio. Itaque hæc certa ſunt. *Punctus difficultatis.* Sed dubium eſt vtrùm iuramentum promiſſorium, cui ſolum deeſt ſecunda veritas, quod contingit, quando is, qui aliquid iuramento promiſit, non adimplet promiſſum, ſit ſemper peccatum mortale? Quod eſt quærere, vtrùm frangere iuramentum de re leui ſit peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. *1. arg. pro parte affirmatiua.* Quemadmodum qui vtitur iuramento aſſertorio citat Deum in teſtem ità eſſe, quod dicit, ſic etiam qui iuramento aliquid promittit, citat Deum in teſtem, ità futurum, ſicut promittit. Et rurſus: Sicut adducitur Deus teſtis falſi, cum res, quæ iuramento aſſeritur, ſecus ſe habet: ità etiam adducitur teſtis falſi, cum res, quæ futura promittitur poſteà non fit. Sed adducere Deum teſtem mendacij præſentis, ſiue id mendacium ſit leue, ſiue graue eſt peccatum mortale: ergo pari ratione adducere Deum in teſtem mendacij futuri, vel potius efficere, vt ſit falſum id cuius teſtificandi cauſa Deum adduximus, eſt peccatum mortale in quacunque materia. Probo conſequentiam: Nam ſicut eſt æque falſum mendacium leue, & mendacium graue: ità etiã eſt æque falſum cũ res, quæ in futurum

promittitur nõ ſeruatur ſiue leuis ſit,ſiue grauis.¶ Secũdò: Qui iurat ſe hominẽ occiſurũ, nõ ſolũ,quia habet voluntatẽ hominẽ occidẽdi;ſed etiã nouo peccato periurij; quia citat Deũ in teſtẽ eius rei,quæ oportet,vt ſit falſa, peccat:ergo efficere vt in futurũ ſit falſa,illa res,cui⁹ Deus citatur teſtis,eſt peccatũ mortale.Id verò eodẽ modo efficitur,& æqualiter, ſiue leuis ſiue magna ſit illa res,quæ iuramẽto promiſſa, non præſtatur:ergo ſemper eſt peccatum mortale,nõ adimplere promiſſum iuramento firmatum,& confirmatur:Qui iureiurando promittit aliquid alteri,tenetur id promiſſum verũ efficere,non ſolum ad vitandam iniuriam,ſed etiam ne efficiat falſum,id cuius Deus citatus eſt teſtis.Et ſic,qui fidem datam violat dupliciter peccat:Eſt enim iniurius in proximum,& periurus in Deum:ergo ſemper,qui frangit iuramentum promiſſorium peccat mortaliter.Probo conſequentiam:Quia non minùs in re leui , quam in re graui adducit Deum in teſtem falſi.

2.argu.

¶ In contrarium tamen eſt,primò:Qui iureiurando promiſit,ſe aliquã rẽ indifferentem facturũ,quamuis ipſum iurare ſit malũ, quia deeſt illi iudicium; tamẽ ſecundum omnes ſi non adimplet promiſſum,non peccat,quãuis poſſit licitè adimpleri:ergo nõ quoties deeſt ſecunda veritas iuramento promiſſorio , eſt peccatum.

1.arg. pro parte negatiua,

Secundò: Nam videretur profectò res durisſima cõdemnare peccati mortalis eũ,qui iureiurando promiſit,ſe dicturum orationẽ dominicã,& non dicit:quod manifeſte ſequitur ex oppoſita ſententia.Et quod hoc ſit durum probo:Nõ eſt cenſenda magis rigida lex iuramenti,quam lex Decalogi,ſcilicet,non furtũ facies : ſed iſta lex Decalogi mitigatur ex materia leui:ergo à fortiori & lex iuramenti,quæ minus rigida eſſe debet. Atque ex conſequenti non adimplere iuramentũ promiſſoriũ in re leui,nõ erit peccatum mortale.

2.Argu.

Tertio : Si frangere iuramentũ in re leui eſſet peccatum mortale, idcircò eſſet,quia efficitur falſum id,cuius teſtificandi cauſa Deus teſtis eſt adductus,& ſic quodammodo Deus falſi teſtis cõſtituitur:ſed hoc nõ eſt ſufficiens ad inducendã culpã mortalem: Nã qui iurauit,ſe peccare venialiter , Verbi gratia dicere mendacium iocoſum,quia mẽtiri non licet , oportet vt falſum efficiat id, quod promiſit,& cuius teſtificãdi cauſa Deũ teſtẽ adduxit:Et tamẽ ſecũdum cõmunẽ ſententiã Doctorum,tantum peccat venialiter: quãuis vere Deum adduxit in teſtẽ rei,quæ omnino falſa eſt:ergo.

3.argu.

¶ In hac re explicãda ſunt variæ Doctorũ ſententiæ.Caietanus enim ar.7.huius quæſtionis vt ſuã mentẽ explicet ſupponit,quod materia leuis cadẽs ſub præcepto poteſt cõſiderari dupliciter. Vno modo,vt eſt pars alteri⁹ rei. Et ſecundũ iſtã rationẽ materia leuis pro nihilo reputatur,& tantum inducit culpã venialẽ. Alio modo,vt habet rationẽ totius. Et tunc non eſt cẽſenda parua.Vt verbi gratia, quia materia integra furti ſunt facultates alienæ;idcircò nũmus argenteus in eo,qui magnas habet opes,eſt leuis materia, quia cõparata ad totas facultates,quarum eſt pars , eſt leuis quædam res. At verò idem nũmus argẽteus in eo , qui hunc ſolum habet non eſt leuis materia furti , ſed grauis,quia eſt totalis.Hoc ſuppoſito dicit primo Caietanus, quod ſi res leuis, quæ promittitur , eſt pars eius materiæ,quæ iuramento eſt promiſſa,id prætermittere non eſt peccatum mortale,ſed tãtum veniale. Vt,verbi gratia,ſi promiſi per iuramẽtum, me recitaturum pſalterium , & dum illud recito prętermitto verſiculum,illa omiſſio non inducit culpam mortalem, ſed tantum venialem.Et ratio eſt: quia ego promiſi me dicturum pſalterium,& cum exoluo promiſſum fere omni ex parte, illa omiſſio leuis vnius verſiculi pro nihilo reputatur.Et ſic non poteſt inducere culpam mortalẽ.Dicit ſecundo Caietanus,quod ſi res leuis quæ prætermittitur eſt totalis materia iuramenti, id prætermittere eſt peccatum mortale.Vt ſi Verbi gratia,iuramento promiſi dicere vnũ, Aue Maria,& illud omitto pecco mortaliter, quia totaliter nõ exoluo promiſſum.Sed hæc ratio Caietani nõ videtur ſufficiẽs. Nam ſi Deus peculiari aliquo præcepto præcepiſſet, vt ne mẽtiremur iocoſe,id facere eſſet ſolum peccatũ veniale,perinde ac nũc eſt.Et tamẽ ſi mẽtiretur quis iocoſe tunc violaret præceptũ ſecundũ totã ſuã materiã.Itẽ:Nũc eſt peculiare præceptũ de nõ dilapidãdis propriis facultatibus,cui⁹ totalis materia ſunt vniuſcuiuſq; opes:Et tamẽ,ſi quis omnes ſuas opes per ſe loquẽdo,ſine cauſa profundat,violat id præceptũ nõ in aliqua re parua,ſed ſecundũ totã materiã illius,& ſolũ peccat venialiter vt omnes Doctores cõcedũt:quia cũ ſit dñs illarũ rerũ totũ illud bonorũ diſpendiũ habetur pro re leui:ergo ſi res,in qua peccatur eſt leuis, ſemper erit peccatũ veniale,ſiue illa res ſit totalis materia,vel partialis præcepti. Atque ex conſequenti diſtinctio quam Caietanus afferebat eſt nulla.

Sententia Caietani.

¶ Sylueſter,verbo,iuramentũ 4.§.1. ex mẽte Archidiaconi,tenet oppoſitã ſententiã,ſcilicet,quod frangere iuramentum de re leui ſuſceptum non eſt peccatum mortale. Et eandem tenet Soto libro 8.de iuſtitia, quæſtione 2.articulo 3. Quæ proculdubio eſt vera & tenenda.Vnde ad illius explicationẽ aduertendum

In iuramento promiſſorio vnum aſſeritur & alterum promittitur.

tendum eſt primò, quod in iuramento promiſſorio vnum aſſero, ſcilicet, me cũ promitto, ex animo & non ficte promittere, & alterũ ſpondeo, ſcilicet, te præſtaturum quod polliceor. Adducitur autem Deus ad vtriuſq; rei confirmationem, nempe, ad aſſertionẽ firmãdam & ad ſponſionem confirmandam. Sed diuerſimode. Nam reſpectu eius, quod aſſero de meo animo in præſenti, adducitur Deus, propriè loquendo in teſtem. At verò reſpectu eius, quod in futurum facturum promitto, adducitur Deus non tanquam teſtis; ſed tanquam vas, & tanquam pignus; quo pignore dato, is, cui fuit promiſſio certam de mea fide ſpem concipiat. Et ratio huius differentiæ ſumpta eſt ex ipſa rei natura. Nam de re præſenti aut præterita, ſit ne aut fuerit? commode poteſt aliquis eſſe teſtis. At verò de re futura, vtrum futura ſit, nec ne, nullus affirmare vt teſtis poteſt, ſed vel diuinare, vt coniector, vel confirmare vt ſponſor. Cuius etiam rei illud eſt apertum indicium, quod ſi in iuramento promiſſorio reſpectu rei promiſſæ in futurum, Deus adduceretur teſtis, ſequeretur, quod quoties aliquis non adimplet iuramentum promiſſorium, cum poſſit illud implere, toties efficeret Deum teſtem falſi, & ſic toties peccaret mortaliter. Quod tamen conſequens eſt manifeſtè falſum, vt patet in iuramento de re leui, aut de ijs rebus, quæ ſunt ſub concilio.

Qualiter irrogetur iniuria Deo in non adimplẽdo iuramẽtum

¶ Secundo eſt aduertendum; quod qui Deũ adducit teſtem falſi, & etiã qui nõ perſoluit, quod Deo ſponſore promiſit, vterque irrogat iniuriam Deo, diuerſæ tamen rationis. Nam primus fingit Deum mendacẽ. Et ſecundus Dei nomen, quod pro pignore dedit, contemnit, atque deſpicit. Prior illa iniuria, quæ eſt fingere Deum mendacem non recipit magis, nec minus: quia omnia mendacia in ratione falſitatis, formaliter loquendo, ſunt æqualia. At verò poſterior iniuria recipit gradus, poteſtque eſſe maior, vel minor ſecundum proportionẽ rei promiſſæ. Non enim omnia promiſſa æquè obligant, ſed magis, vel minus pro ratione materiæ. Et grauius eſt frãgere fidem in re graui, quam in re leui.

1. Concluſ.

¶ His conſtitutis ſit concluſio: Iuramentum promiſſorium, cui deeſt ſecunda veritas, nempe non adimplere quod iure iurando, quis facere eſt pollicitus, non ſemper eſt peccatum mortale: ſed ſolum quando res promiſſa eſt maioris momenti. Probatur: In iuramenti leuis violatione fit iniuria Deo, non quia fingitur mendax, ſed quia nomen illius, quod pro pignore fuit adductum, parũ teneretur: ſed huiuſmodi neglectus, atque irreuerentia, quando verſatur in re leui, eſt leuis: ergo non eſt peccatum mortale, ſed tãtum veniale. Præterea: Frangere votum de re leui, ſecundum communem opinionem (quod, & à nobis in materia de voto fuit probatum) eſt tantum peccatum veniale: ergo ſimiliter frangere iuramentum de re leui. Probo conſequentiam: Nam maior eſt vinculum voti, quam iuramenti, vt dicemus articulo 8. huius quæſtionis. Item: Si quis promiſit, ſe recitaturum pſalterium, & omittit verſiculum tantum, peccat venialiter: ergo & qui promiſit dicturum verſiculum, & illum omittit, tantum peccat venialiter. Probo conſequentiam: Nam illud diſcrimen Caietani eſt nullum, vt diximus. Quod etiam hac ratione poteſt confirmari. Qui nominatim promiſit dare Petro rem aliquam parui momenti, ea pollicitatione impoſuit ſibi legem obligantem ad illud, quod promiſit præſtandum, ſub pœna peccati, & eius legis integra materia eſt res illa promiſſa; & tamen, ſi nihil det, nec fidem ſeruet, tantum peccat venialiter ex leuitate materiæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione, quãuis totum, quod promiſiſti Deo, ſit vnus verſiculus, ſi illum omittas, non erit peccatum mortale. Vltimò: Ex oppoſita ſententia ſequeretur omnes matres, & nutrices infinita committere peccata mortalia; ſæpe enim iratæ filijs ſuis minantur, iuramentoque promittũt, ſe illos flagellaturas, aut aliquid aliud facturas; quod tamen poſtea re non adimplent: conſequens autem eſt abſurdum & contra communem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Ad 1. arg. pro parte affirmatiua.

¶ Ad primum argu. pro parte affirmatiua ex dictis patet ſolutio. Iam enim oſtendimus qualiter reſpectu rei futuræ Deus non adducitur teſtis, ſed tantum vt ſponſor. Quod in re leui fieri poteſt, ſine graui iniuria.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur negãdo, quod qui iurat, ſe hominẽ occiſurũ peccet peccato periurij propriè, ſed ſolũ eſt periurus ſecundum quid, quo nomine cẽſemus, & appellamus omnẽ irreuerentiã quæ Deo fit in iuramento. Fit autem Deo irreuerẽtia in iuramento iniuſto, non quia citatur teſtis rei futuræ falſæ; ſed, quia datur tanquam ſponſor, & pignus rei non adimplendæ. Ad confirmationem reſpondetur, concedendo, quod qui iuramento promiſit aliquid tenetur illud adimplere. Et ſi id non faciat non ſolum eſt iniurius in proximum; ſed etiam in Deum. Nego tamen, quod teneatur id adimplere, ne efficiat Deum teſtem

 falſi.

rit autem iuramenti reuerentia non ſolum, vt verum iuretur; ſed vt homo nihil iuret, antequam pro rei qualitate ſit certus, verum eſſe quod iurat. Dixi, pro rei qualitate, quia non æquè in omni materia, quæ iuramento eſt confirmanda ad veritatem perſcrutandam requiritur diligentia: ſed in rebus egregijs atque arduis multo maior, quam in iis, quæ ſunt minoris momenti. Imò quandoque res poteſt eſſe tam parua, vt ſine aliqua diſcuſsione iurari poſsit. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa, æſtimanda eſt penes negligentiam, hoc eſt, penes omiſsionem diligentiæ, quæ pro materiæ dignitate eſt adhibenda. Quæ poterit eſſe tanta, vt faciat peccatum mortale, & tam parua, vt non conſtituat, niſi veniale. Id quod iudicio prudentis viri relinquitur determinandum. Et ratio eſt: Nam qui eſt valde negligens in inquirenda veritate eius rei, quam iurat ſciens & volens exponit ſe manifeſto periculo peierandi, quod ſine culpa mortali fieri non poteſt.

¶ Sed contra iſtam concluſionem, & ſimul contra determinationem præcedentis dubij, quo diximus ſæpè ſæpius poſſe cõtingere, vt illud iuramentũ, cui deeſt iuſtitia, ſit tantũ peccatum veniale, argumẽtor in hunc modũ. D. Thom. Infra q. 98. ar. 2. determinat, *Arg.* omne illicitũ iuramentum quodãmodo eſſe periuriũ, etiã illud, cui deeſt tertius comes: & in articulo tertio conſtituit, omne periuriũ eſſe peccatum mortale: ergo falſo dicitur, & contra D. Tho. quod illa iuramenta, quibus deeſt iudicium, aut iuſtitia, tantũ poſſunt eſſe peccata venialia. Ad hoc argumentũ, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quod aliquod iuramentum dupliciter poteſt dici periuriũ. *Periurium duplex.* Scilicet, ſimpliciter; aut ſecundum quid. Quæ diſtinctio eſt D. Bonauent. In 3. d. 39. art. 1. q. 2. Periurium ſimpliciter dicitur illud, quod potiſsimo & præcipuo fini iuramenti, qui eſt veritatis confirmatio, & atteſtatio, aduerſatur. Et eſt omne illud iuramentum aſſertorium, cui veritas deficit. Et contingit, vel quando quis iurat id, quod putat eſſe falſum, aut iuramẽto promittit, quod tunc facere non intendit. Huic etiam annectitur iuramentum promiſſorium eius rei, quæ ſine peccato mortali impleri non poteſt. Quippe quod in virtute etiam eſt iuramentum falſum. Si quidem qui illud emiſit, tenetur ſub reatu peccati mortalis falſum reddere. Reliqua illicita iuramenta, licèt ſuo gradu dicantur periuria, ſortiuntur tamen hoc nomen ſecundum quid; quia fini iuramenti, qui eſt atteſtati veritatem, non aduerſantur. In promiſſorijs namquè, de quibus diximus dubio præcedenti, quod erant peccata venialia, ſaluatur veritas, quæ eſt finis iuramenti in intentione iurantis. Et quoniam ratione materiæ obligationes inde reſultantes non ligant ſub reatu mortali, ſit, vt nec periuria ipſa ſint mortalia. In aſſertorijs verò iuramentis, quibus deeſt iudicium, quoniam ſimiliter ſaluatur veritas in intentione iurantis, & aliunde contrahunt rationem culpæ, non eſt neceſſarium, quod ſemper ſint mortalia. Itaque cùm in iuramentis ſit duplex vis; vt dicemus articulo ſeptimo huius quæſtionis, vna veritatis aſſertoria, confirmatoria & teſtificatoria, altera obligatoria, reſultans ex iuramento promiſſorio, prima ſemper obligat ſub reatu mortali, quoniam veritas conſiſtit in indiuiſibili, & æqualis iniuria fit Deo, adducendo eum in teſtem vnius mendacii, ſicut alterius. At verò ſecunda ex grauitate obiecti penſanda venit. Et quoniam poteſt contingere, vt res promiſſa ſit leuis, fieri etiam poteſt, vt tranſgreſsio iuramenti ex hac parte tantum ſit peccatum veniale. Hoc ſuppoſito ad argumentum reſpondeo, quod quando D. Thom. *Ad arg.* dicit, omne periurium eſſe peccatũ mortale, ſi diſtributio fiat pro vniuerſis indiuiduis tunc reſtringenda erit propoſitio tantũ, ad periuria ſimpliciter, quæ ſemper ſunt peccatum mortale. Si autem ſit ſenſus, quod periurium ex genere ſuo eſt peccatum mortale; ſicut dicere ſolemus, quod furtum ex ſui ratione peccatum mortale eſt, tunc propoſitio habet verum vniuerſaliter de omni periurio. Et illa, de quibus diximus in hoc dubio, & in præcedenti, ratione materiæ, excipiuntur vt non ſint, niſi venialia: ſicuti ſuffutari obolum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, verũ qui habet cõſuetudinẽ iurãdi, quoties iurãt, ſiue verũ, ſiue falſum dicãt, aliquod peccatũ committant? De qua re nonnulli, vt autor eſt Scotus in 3. d. 39. quæſt. 1. partem tenuerunt affirmatiuam, dicentes, ſemper eos, qui ex conſuetudine iurant in iurando peccare. Et ratio eſt; Nam qui iurat hoc modo, iurat ſine iudicio tertio comite iuramenti: cuius defectus eſſe non poteſt, ſine aliquali culpa, vel mortali, vel veniali. In hoc tamen ſit ſecunda concluſio: De iuramento facto ab eo, *2. Concluſ.* qui habet conſuetudinem iurandi, eodem modo iudicãdũ eſt, ac de illo, quod fit ab eo, qui talem iurandi conſuetudinem non habet. Ità tenet Soto lib. 8. de iuſtitia. quæſt. 2. ar. 3. conc. 7. Nolo negare in hac cõcluſione, quod habitus, & cõſuetudo iurãdi ex actuũ fre-

frequentatione genitus ſit cauſa, iterū, atque iterum iurandi, cùm certum ſit, quemcunque habitum generare ſimiles actus illis, ex quibus genitus eſt. Nec etiam volo negare, quod illa iurandi facilitas ſecum afferat periculum deierandi, cum anteuertat vſum rationis, & faciat ſæpè ſæpius, vt homo iuret, antequam adhibeat veritatis iudicium. Sed quod volo dicere eſt, quòd conſuetudo iurandi ſpeciem iuramenti non mutat, nec aggrauat, niſi quatenus comitem aliquem tollit. Itaque qui decies vanè iurat ex conſuetudine, decem etiam præciſe peccatā committit, vel mortalia, vel venialia iuxta defectum comitis, qui defuerit iuramento. Hoc eſt, ſi fuerint falſa, aut iniqua de re, quæ ſine mortali impleri non poteſt; erunt mortalia; & ſi fuerint vana ex defectu iudicij & diſcretionis erunt venialia. Nec aliquod diſcrimen eſt, quantum ad hoc, inter iurantem ex conſuetudine, & iurantem ſine illa. Ex quo fit, vt qui habet conſuetudinem iurandi, ſi ex legitima cauſa iurat veritatem, nihil peccabit. Si autem iurat ſine cauſa peccabit tantum venialiter. Et ratio eſt: Nam illa conſuetudo, cū ſit habitus, nec eſt peccatum, nec aggrauat peccatum ex illa procedens. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondeo, falſum eſſe, quod ſemper is, qui iurat ex conſuetudine iurat ſine iudicio. Vt eſt videre in eo, qui ex legitima cauſa iurat ex conſuetudine, atque etiam in eo, qui ex habitu iurat in re perſpicua.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Qui habet conſuetudinem, quacunque in re, & quacunque oblata occaſione ſine delectu iurandi, eſt in ſtatu peccati mortalis, nec abſolui debet, niſi habeat animum reſiſtendi illi conſuetudini, eamque extirpandi. Probatur manifeſtè; conſuetudo, quidquid in buccam venerit iuramento confirmandi ſine delectu, eſt ingens occaſio, & magnum periculum, falſum pro vero confirmandi ſed qui quantū poteſt pro ſua virili parte non conatur à ſe remouere cauſam, & omnes occaſiones peccati, eſt in ſtatu mortalis culpæ, vt omnes Theologi concedunt: ergo & qui ex conſuetudine iurat, niſi habeat animum pro ſuis viribus talem conſuetudinem depellendi, & extirpandi: Hinc eſt, vt ſancti patres aduerſus iſtam teterrimam, & mortiferam iurandi conſuetudinem, quam plurima dicant. D. enim Auguſtinus in quodam ſermone de verbis Apoſtoli, explicans illa verba Iacobi; Ante omnia nolite iurare, in hunc modum dicit. Ante omnia, inquit, vt attendatis præ cæteris, vigilētiſſique, ne ſurrepat vos conſuetudo iurandi. Et infra: Nolles, vt diceret tibi, ante omnia, vt omnia tua inſpiceres: omnes motus linguæ tuæ diligentiſsime cuſtodires. eſſeſque cuſtos malæ conſuetudinis tuæ. Ad eā conſtringendū audi, ante omnia. Quid eſt ante omnia? ante omnia vigila: ante omnia intentus eſto. &c. Quibus verbis ſignificat vigilantiſsimam curam, quam homines ad extirpandam malam iurandi conſuetudinem adhibere ſolent. Sed quid eſt ſanctorum dicta referre, cum Spiritus ſanctus Eccleſiaſtic. 23. dicat. Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa. Nominatio Dei non ſit aſsidua in ore tuo. Et nominibus ſanctorum non admiſcearis. Quoniam non eris immunis ab eis. Vir multum iurans implebitur iniquitate; & non diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtrauerit delictum illius ſuper ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit delinquit dupliciter. Et ſi in vacuum iurauerit non iuſtificabitur. Replebitur enim retributione domus illius. &c. Pro hoc etiam facit egregium, illud teſtimonium Zachariæ capitulo quinto, quod à nobis latè fuit explicatum ſupra quæſtione 66. articu. 6. Hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ; qu a omnis fur iudicabitur, & omnis iurans ſimiliter iudicabitur. &c. De hac re videndum eſt concilium Toletanum 8. can. 2. vbi multa dicuntur de incautis iuramentis.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum iurare ſit actus religionis ſiue latriæ.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd iuramentum non ſit actus religionis ſiue latriæ. Actus enim latriæ ſunt circa aliqua ſacra, & diuina. Sed iuramenta adhibentur circa controuerſias humanas, vt Apoſtolus dicit ad Hebræ 6. ergo iurare non eſt actus religionis ſeu latriæ.

2 ¶ Præterea, Ad religionem pertinet cultum Deo offerre, vt * Tullius dicit. Sed ille qui iurat nihil Deo offert, ſed Deum inducit in teſtem: ergo iurare non eſt actus religionis ſeu latriæ.

Lib. 2. de inuentione in fol. 4. ante finem lib.

3 ¶ Præterea, Finis religionis ſeu latriæ eſt reuerentiam Deo exhibere: hoc autem non eſt finis iuramenti, ſed potius aliquod verbum confirmare: ergo iurare non eſt actus religionis.

¶ Sed

¶ Sed Contra eſt, quod dicitur Deuteron. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipſi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis. Loquitur autem ibi de ſeruitute latriæ: ergo iurare eſt actus latriæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ex dictis* patet, ille qui iurat, inuocat diuinum teſtimoniũ ad confirmandum ea quæ dicit. Nihil autem confirmatur niſi per aliquid quod certius eſt, & potius. Et ideo in hoc ipſo quòd homo per Deum iurat, profitetur Deum potiorem, vtpote cuius veritas eſt indefectibilis, & cognitio vniuerſalis. Et ſic Deo aliquo modo reuerentiam exhibet. Vnde & Apoſtolus dicit, ad Hebræos ſexto, quòd homines per maiores ſe iurant. Et Hieronym.* dicit ſuper Matth. quòd qui iurat, aut veneratur, diligit eum, per quẽ iurat, Philoſophus etiam * dicit in primo Metaphy. quòd iuramẽtum eſt honorabiliſsimum. Exhibere autem reuerentiam Deo pertinet ad religionem ſiue latriam: vnde manifeſtum eſt quòd iuramentum eſt actus religionis ſiue latriæ.

Ar. 1. huius quæſt.

Matt. 5. ſuper illud: ego autem dico nõ iurare omnino. to. 9.

Lib. 1. ca. 3 dum refert opinionem Thaletis, to. 3.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd in iuramento duo conſiderãtur, ſcilicet teſtimonium quod inducitur: & hoc eſt diuinum. Et id ſuper quo inducitur teſtimonium, vel quod facit neceſsitatem teſtimonium inducendi: & hoc eſt humanum. Pertinet ergo iuramentum ad religionem ratione primi, non autem ratione ſecundi.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in hoc ipſo quòd aliquis aſſumit Deum in teſtem per modum iuramenti, profitetur eum maiorem: quod pertinet ad Dei reuerentiam. Et ſic aliquid offert Deo, ſcilicet reuerẽtiam, & honorem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnia quæ facimus debemus in Dei reuerentiam facere. Et ideo nihil prohibet, ſi in hoc ipſo quod intendimus hominem certificare, Deo reuerentiam exhibeamus. Sic enim debemus aliquid in Dei reuerentiam facere: vt ex hoc vtilitas proximis proueniat: quia etiam Deus operatur ad ſuam gloriam, & noſtram vtilitatem.

Svmma Textvs.

Concluſio huius articuli eſt affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento ſed contra ex illo Deutero. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipſi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus ad latriam pertinens, conſiſtit. Quorum vnum eſt, ac per nomen illius iurabis. Et in corpore articuli hac ratione: Qui iurat diuinum teſtimonium ad ſua dicta confirmandũ inuocat: ſed nihil confirmatur, niſi per id, quod certius, & potius eſt: ergo eo ipſo, quod quis iurat per Deum, profitetur ipſum eſſe potiorem, vtpotè, cuius veritas eſt indefectibilis, & cognitio vniuerſalis. Atq; ex cõſequenti iuratio per Deũ eſt quędã fides profeſsio, & actus religionis, quo Deum reueremur. Propter quod dicebat D. Paulus ad Hebræos 6. Homines per maiorem ſe iurant. Et D. Hieronymus ſupra cap. 5. Matth. Qui iurat aut veneratur, aut diligit Deũ, per quem iurat. Et Ariſtot. lib. 1. Metaph. Iuramentum eſt honorabiliſsimum.

Explicatio Articvli.

Concluſio huius articuli eſt certa & extra controuerſiam poſita. Quemadmodum enim contemplatio, quæ conſiſtit in mente, & oratio vocalis, & ſacrificium, quod fit opere, ſunt cultus religionis: ſic etiam & iuratio: Et ſicut per precationes inuocatur Deus, vt auxiliator: ſic etiã per iuſiurandum inuocatur, vt teſtis. Atq; adeò vtrobiq; eſt eadẽ religio & eiuſdẽ fidei profeſsio. Nempe, quod omnia ſcit, & omnia poteſt. Sed diſtinguendũ eſt de iuramẽto, quod legitima iuratio eſt cultus religionis, vana vero eſt religionis contaminatio. Et vtrumq; præceptũ, ſcilicet: Ne iures vana per eũ, &, in neceſsitate eſt iurandum pertinet ad idem Decalogi: ſecundumque reducitur ad primum. Si quis autem quærat, cur non fuerit vtrumque expreſſum, ſed tantum illud negatiuum, Ne iures vana per eum? Reſpondeo, quod quia iuſiurandum per ſe nõ eſt virtus, ſicut cultus Dei, & feſtorum ſanctificatio: ſed ſolum ob neceſſitatem conceſſum, natura ipſa rerum exigebat, vt præcepta cultus, & ſanctificationis feſtorum qualia ſunt duo priora eſſent affirmatiua, tanquam de rebus, quæ per ſe ſunt optandæ: Aliud verò negatiuum, ſcilicet, ne vana eſſent noſtra iuramenta. Præterquã quod

Quæſtio.

Reſponſio.

hæc negatio eſt ſimpliciter neceſſaria: affirmatio verò non itē, niſi in caſu neceſſitatis. Imo ſi omnes homines eſſent innocentes, nihil aliud oporteret, quam dicere, eſt, eſt, nō non, vt Chriſtus admonuit. Itaque in illo præcepto: Ne iures vana per eum, includitur etiam, quod vbi fuerit neceſſarium ſolidè & legitimè per Deum iuremus. Nec opus fuit hoc exprimere, ſed iuri naturæ relinquere: qui ſint dicendi caſus neceſſitatis. Et ideo omni iure tam naturali, quam ciuili & diuino fuit ſemper iuſiurandum tanquam cultus religionis habitum, quem antiqui nūquam, niſi illis, quos pro Dijs colebant, tribuerunt. Imò Hieremiæ cap. 5. conqueritur Deus de filijs Iſrael, quod eum dereliquerint, iurauerintque in ijs, qui non erant Dij. Sed contra hoc eſt argumentum: Finis religionis eſt, reuerentiam Deo exhibere: finis autem iuramenti non eſt hoc: ſed confirmare dicta humana, quæ per ſe infirma erant: ergo iuramentum non eſt actus religionis. Ad hoc argumentum vt reſpondeat Caietanus aduertit, quod in iuramento poſſumus duo conſiderare. Vnum, quod pertinet ad eſſentiam iuramenti, & eſt inuocatio diuini teſtimonij, quod inuocare formaliter eſt reuereri ipſum Deum, vt ſuperiorem, & omnia ſcientem. Et hic honos, & cultus, inquit Caietanus, non ordinatur ad aliquid humanum: ſed exhibetur Deo propter ſeipſum, & non alterius rei gratia. Et ſecundum hoc iuramentum dicitur actus religionis. Alterum, quod poſſumus conſiderare in iuramento, eſt manifeſtatio atque confirmatio veritatis. Quæ manifeſtatio non eſt iuramentum ipſum: ſed potius eſt effectus, & quid conſequens iuramentum. Et iſta manifeſtatio habet pro fine res humanas. Et ſic nihil obſtat argumentum. Hæc tamen ſolutio Caietani mihi non placet. Nam manifeſtatio, & confirmatio veritatis, eſt quidem effectus iuramenti: ſed eſt effectus præuiſus, & intentus, & cuius efficiendi gratia iuramentum ipſum aſſumitur. Si ergo vtimur iuramento ad conſequendum hunc effectum, ſcilicet, manifeſtandam veritatem: & iſte effectus, qui eſt manifeſtatio veritatis, ordinatur ad res humanas de primo ad vltimum, ipſum etiam iuramētum ordinabitur ad res humanas. Quod eſt contra ſententiam Caietani. Quocirca aliter reſpondetur, & melius, quod iuramentū poteſt comparari, & ad animum iurantis, & ad habitum religionis exiſtentē in voluntate eius, qui iurat: à quo habitu proficiſcitur illud iuramentum. Et quidem iuramentum per ordinem ad animum iurātis habet pro fine præcipuo, confirmare veritatem, & efficere auditorem certum earum rerum, quas audit. At vero iuramentum, id eſt, ipſa inuocatio diuini teſtimonij per ordinem ad habitum religionis, à quo oritur, quamuis fiat pro veritate confirmanda, præcipue tamen fit propter Deum colendum. Et ratio eſt: Nam religio, quoniam inclinat animum hominis ad cultum Deo exhibendum, quacunque in materia poſitum: & adducere Deum in teſtem, quando eſt neceſſe, eſt ipſum Deum honorare, atque cultu afficere: idcirco religio ipſa, & habitus ille inclinat, non vt dicta noſtra confirmare velimus: nam id ad aliam pertinet virtutem; ſed ſuppoſito, quod confirmare noſtra dicta volumus, inclinat nos, vt illa diuino teſtimonio inuocato confirmemus. In quo ipſe habitus religionis intendit duo. Primum, quod eſt minus principale, eſt confirmare veritatem diuino teſtimonio. Secundum, atque præcipuum, eſt exhibere Deo hunc cultum, atque honorem, quo Deus afficiatur ex veritatis confirmatione. Et per hoc facile reſpondetur ad argumentum propoſitum.

Argumentum.

Solutio Caietani.

Vera ſolutio argumenti.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum iuramentum ſit appetendum & frequentandum tanquam vtile & bonum.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuramentum ſit appetendum & frequentādum tanquam vtile & bonum. Sicut enim votum eſt actus latriæ, ita & iuramentum: ſed facere aliquid ex voto eſt laudabilius, & magis meritorium: quia votum eſt actus latriæ, vt ſupra dictum * eſt: ergo pari ratione facere vel dicere aliquid cum iuramento, eſt laudabilius: & ſic iuramētum eſt appetendum tanquam per ſe bonum.

Sup. q. 88. ar. 5. co. Et 1. 2. q. 107 ar. 2. co. et ad 2. Et 3. diſt. 39. ar. 2. qu. 1. Et Pſal. 14 ſi. Et Rom. 1. lec. 5. Q. 88. art. 5. & 6.

2 ¶ Præterea, Hieronymus dicit * ſuper Matth quòd qui iurat, aut veneratur aut diligit eum per quem iurat. Sed venerari, aut diligere Deum eſt appetendum tanquam per ſe bonum: ergo & iuramentum.

Matt. 5. ſuper illud, ego autem dico vobis, non iurare to. 9.

3 ¶ Præterea, Iuramentum ordinatur ad confirmationem ſeu certificationem: ſed quòd homo confirmet ſuum dictum, bonum eſt: ergo iuramentum eſt appetendum tanquam bonum.

¶ SED CONTRA eſt, quod dicitur Eccleſi. 23. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. Et Auguſt. * dicit in libro

In libr. de mendacio, ca. 1. circa med. to. 4.

libro de mendacio: quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc poſitum eſt, vt quantum in te eſt, non affectes, vt quaſi pro bono cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum.

¶ Respondeo dicendum, quòd id quod non quæritur niſi ad ſubueniendum alicui defectui, non numeratur inter ea quæ ſunt per ſe appetenda, ſed inter ea quæ ſunt neceſſaria: ſicut patet de medicina quæ quæritur ad ſubueniendum infirmitati. Iuramentum autem quæritur ad ſubueniendum alicui defectui, quo ſcilicet vnus homo alteri diſcredit. Et ideo iuramentum nõ eſt habendum inter ea quæ ſunt per ſe appetenda, ſed inter ea quæ ſunt huic vitæ neceſſaria: quibus indebitè vtitur quicunque eis vtitur vltra terminos neceſſitatis. Vnde Auguſtinus * dicit in libro de ſermone Domini in monte: Qui intelligit non in bonis, id eſt, per ſe appetendis: ſed in neceſſarijs iurationem habendam, refrenet ſe quantum poteſt, vt non ea vtatur niſi neceſſitas cogat.

Li. 1. c. 30. à me. 10. 4.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod alia ratio eſt de voto, & iuramento, Nam per votum aliquid in Dei reuerentiam ordinamus: vnde ex hoc ipſo fit religionis actus. Sed in iuramento ẽconuerſo reuerentia diuini nominis aſſumitur ad promiſſi cõfirmationem. Et ideo illud quod iuramento confirmatur, non propter hoc fit religionis actus: quia ſecundum finem morales actus ſpecies ſortiuntur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ille qui iurat, vtitur quidem veneratione aut dilectione eius per quem iurat: non autem ordinat iuramentum ad venerãdum aut diligendum eum per quẽ iurat, ſed aliquid aliud, quod eſt neceſſarium præſenti vitæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut medicina eſt vtilis ad ſanandum, & tamen quanto magis eſt virtuoſior, tanto maius nocumentum inducit, ſi non debitè ſumatur: ita etiam iuramentum vtile quidem eſt ad confirmationem: tamen quanto eſt magis venerãdum, tanto eſt magis periculoſum, niſi debitè inducatur: quia vt dicitur Eccleſiaſt. 23. Si fruſtrauerit, id eſt, deceperit fratrem, delictum ipſius ſupra ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit, quaſi per ſimulationem iurando falſum, delinquit dupliciter, quia ſcilicet ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas: Et ſi in vanum iurauerit, id eſt, ſine debita cauſa, & neceſſitate, non iuſtificabitur.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt negatiua. Quam probat in argumento, ſed contra, ex illo Eccleſiaſtici 23. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. Et ex D. Augu. in li. de mendacio. ca. 15 dicente. Præceptum Domini de prohibitione iuramenti, ad hoc poſitum eſt, vt quantum in te eſt nõ affectes vt quaſi pro bono, cum aliqua delectatione, appetas iuramentum. Et in corpore articuli hac ratione: Id, quod non per ſe, ſed ad ſubueniendum alicui neceſsitati quæritur, non enumeratur inter illa, quæ ſunt per ſe bona, & per ſe appetenda: vt eſt videre in medicina, quæ tantum ſalutis conſequendæ gratia appetitur: ſed iuramentum, vt ſupra diximus, non quæritur propter ſe, vt charitas, ſed quatenus neceſsitas aſſerendæ veritatis cogit: ergo ipſum per ſe non eſt bonum, nec appetendum. Imò qui eo extra terminos neceſsitatis vtitur, eſt violator religionis, vt D. Auguſtin. docet in lib. de ſermone Domini in monte cap. 30.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli notare oportet, quòd ex virtutibus quędam ſunt ſimpliciter bonæ, & honeſtæ & ſimpliciter appetẽdæ, vt fides, ſpes, charitas, iuſtitia, &c. quæ ſunt quaſi ipſa ſalus & incolumitas animæ. Aliæ autem ſunt, quæ tantum ſunt appetendæ, vt media ad finem. Itaque quemadmodum medicamenta non ipſa per ſe ſunt bona, nec appetenda: ſed quatenus conducunt ad morbos depellendos: ità etiam ſunt aliquæ virtutes, quæ ipſæ per ſe non ſunt expetendæ, ſed appetuntur quatenus media vtilia. Cuiuſmodi generis eſt virtus pœnitentiæ, quæ neceſſaria eſt ſuppoſito peccato, & eatenus eſt virtus, quatenus cõducit ad illud remittendum, & ſic in ſtatu innocẽtiæ opus non eſſet virtute pœnitentiæ. Et ad hanc rationem

tionem pertinet iuramentum, quod ſuppoſita humani generis pronitate ad fallendum, approbatur, tanquam res vtilis ad noſtram fidem in rebus dubijs & grauibus confirmandam. Et ideirco non eſt per ſe appetendum nec frequentandum, niſi quatenus fuerit opportunum, & neceſſarium ad dictorum noſtrorum confirmationem. Et ſi quis contra hoc argumentetur: Quod quiſque ſuam veritatem confirmet, eſt per ſe bonum, & appetendum: ſed hoc fit per iuramentum: ergo eſt per ſe appetendum: reſpondeo, quod quamuis facere certam & firmam veritatem, ſit per ſe bonum, illud tamen facere per iuramentum abſque neceſsitate bonum non eſt. Cuius rei appoſitiſsimum dari poteſt exemplum in medicina. Procurare namque ſalutem bonum per ſe eſt. Tamen illud per efficaciſsimum, & violentum pharmacum intentare, niſi vbi grauiſsima fuerit neceſsitas, periculoſum eſt. Eſt quidem iuramẽtum ſanctiſsimum, & validiſsimum medium ad veritates probandas. Atque ideò quantò venerabilius tantò periculoſius, niſi vrgente neceſsitate exhibebitur. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Sapiens Eccle.ca.23. Vbi de viro multum iurante loquens in hunc modum dicit: Si fruſtrauerit fratrem delictum illius ſuper ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit delinquet dupliciter. Et ſi in vacuum iurauerit non iuſtificabitur. Replebitur enim retributione peſsima domus illius. Cuius loci variæ dantur expoſitiones. Sed præſtantior eſt illa, quam ſequitur Lyranus ſuper iſtum locum. Et eſt, quod tres comites iuramenti illic vitiati deſignantur. Qui fratrem fruſtratur eſt ille, qui falſum iurans fratrem ſuũ ſine priuat, expoliando, nempe illum, vel pecunia ſua, vel honore, vel fama. Et de hoc ſubdit, quod delictũ illius ſuper ipſum erit, hoc eſt, manebit culpa infectus, & obligatione reſtituendi onuſtus. Qui diſsimulauerit, eſt ille, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare iuramento tenetur, celat, aut illam, quam occultare deberet iuramento prodit. Et de hoc dicit, quod delinquit dupliciter: Non quia duplo plus, quam prior, delinquat: peius eſt enim falſum imponere, quam verum celare, aut occultum detegere. Sed quia illa ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas. Eſt enim iniuſtitia, etiam ſi verum prodat atque etiam palliata iniquitas, quod eſt nouum crimen. Qui in vacuum iurauerit eſt ille, qui ſine neceſsitate, & iudicio: quamuis verum, & iuſtum iurat. Et hic non iuſtificabitur: quia ſaltem venialiter delinquet. Itaque ex defectu cuiuſcunque comitis in iuramento culpa incurritur atque pœna, maior vel minor iuxta grauitatem culpæ, quæ ex tali defectu reſultat. Defectus veritatis eſt maior: deinde defectus iuſtitiæ, & tandem minimus defectus iudicij.

Argumentum.

Reſponſio.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm liceat per creaturas iurare.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd non liceat per creaturas iurare. Dicitur enim Matt. 5. Ego dico vobis non iurare omnino: neque per cœlum, neque per terram, neque per Hieroſolymam, neque per caput tuum: Quod exponens * Hieronym. dicit. Conſidera quòd hic Saluator nõ per Deum iurare prohibuit, ſed per cœlum & terram, &c.

3. diſt. 39. ar. 2. & in expo. lit. Et Hebr. 6. lect. 4. co. 2

Super illud Mat. 5 Ego dico vobis nõ iurare to. 6.

2 ¶ Præterea, Pœna non debetur niſi culpæ. Sed iuranti per creaturas adhibetur pœna. Dicitur enim * 22. q. prima: clericum per creaturam iurantem acerrimè obiurgandum, ſi perſtiterit in vitio; excommunicandum placuit: ergo illicitum eſt per creaturas iurare.

22. q. 1. ca. Clericum.

3 ¶ Præterea, Iuramentum eſt actus latriæ, ſicut dictum * eſt. Sed cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, vt patet Rom. 1. ergo non licet iurare per aliquam creaturam.

Ar. 4. huius quæſt.

¶ SED CONTRA eſt, quod Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis, vt legitur Geneſ. 42. Ex conſuetudine etiam iuratur per Euangeliũ, & per reliquias, & per ſanctos.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, duplex eſt iuramentum. Vnum quidem, quod fit per ſimplicem conteſtationem, inquãtum, ſcilicet, teſtimonium Dei inuocatur. Et hoc iuramentum innititur diuinæ veritati, ſicut & fides. Fides autem eſt per ſe quidem, & principaliter de Deo, qui eſt ipſa veriras, ſecundariò autem de creaturis, in quibus veritas Dei relucet, vt ſuprà habitum eſt. Et ſimiliter iuramentum principaliter refertur ad ipſum Deum cuius teſtimonium inuocatur: ſecundariò autem aſſumuntur ad iuramentum aliquæ creaturæ, non ſecundum ſe, ſed inquantum in eis

Ar. 3. ad 5 argu.

eis diuina veritas manifeſtatur. Sicut iuramus per Euangelium, id eſt, per Deum; cuius veritas in Euangelio manifeſtatur: & per ſanctos, qui hanc veritatem crediderunt, & obſeruauerunt. Alius autem modus iurandi eſt per execrationem. Et in hoc iuramento inducitur creatura aliqua, vt in qua diuinũ iudicium exerceatur. Et ſic ſolet homo iurare per caput ſuum, aut per filium ſuum, aut per aliquam aliã rem quam diligit. Sicut & Apoſtolus iurauit 2. ad Corinth. 1. dicens: Ego teſtem Deum inuoco in animam meam. Quod autem Ioſeph per ſalutem Pharaonis iurauit, vtroque modo intelligi poteſt: vel per modum execrationis, quaſi ſalutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum conteſtationis, quaſi conteſtando veritatem diuinæ iuſtitiæ, ad cuius executionem Principes terræ conſtituuntur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus prohibuit iurare per creaturas: ita quòd eis adhibeatur reuerentia diuina. Vnde Hieronymus * ibidem ſubdit, quòd Iudæi per angelos, &c. huiuſmodi iurantes, creaturas venerabantur Dei honore. Et eadem ratione punitur, ſecundum canones, clericus per creaturam iurans: quod ad blaſphemiam infidelitatis pertinet. Vnde in ſequenti * capit. dicitur: Si quis per capillum Dei vel per caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus fuerit: ſi in eccleſiaſtico ordine eſt, deponatur.

Loco citato in argu.

22.q.1.ca. Si quis per capillum.

¶ Et per hoc patet reſponſio ad ſecundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cultus latriæ adhibetur ei cuius teſtimonium iurando inuocatur. Et ideo præcipitur Exodi 23. Per nomen externorum deorum nõ iurabitis. Non autem exhibetur cultus latriæ creaturis quæ in iuramento aſſumuntur, ſecundum modos prædictos.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito ex præcedentibus, quod iuramentum eſt duplex: vnum quod fit per ſimplicem conteſtationem, & eſt illud, in quo diuinum inuocatur teſtimonium: aliud per execrationem: & eſt illud, in quo creatura aliqua inducitur, vt in qua diuinum iudicium exerceatur: reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatẽ per duas propoſitiones. Prima concluſio: Licitum eſt, atque honeſtum iurare per creaturas in Deum relatas: hoc eſt, quatenus in eis diuina veritas reſplẽdet. Siue hoc fiat per modum ſimplicis atteſtationis. Vt contingit quando quis iurat per Euangelia, vel per ſanctos. Siue per modum execrationis, oppignorando creaturam Deo, eamque eius iudicio ſubdendo, ſi aliter ſe habeat res, quam iuratur. Vt contingit quando quis iurat per vitam propriam, aut filiorum. Cuius iuramenti ſenſus eſt, quod nobis Deus vitam adimat; niſi quod iuramus verum eſt. Et quidem, quod ſit licitum iurare per creaturas quatenus referuntur ad Deum per modum atteſtationis eſt res manifeſta. Nam hoc nihil aliud eſt, quam iurare per Deum, quod in ſuperioribus diximus eſſe licitum in caſibus neceſſitatis. Quod autem ſimiliter liceat iurare per eaſdem creaturas per modum execrationis, probat D. Thom. ex Geneſ. cap. 42. Vbi Ioſeph iurauit per vitam Pharaonis. Et ex Paulo 2. ad Cor. 1. Qui dixit: Ego teſtem Deum inuoco in animam meam, hoc eſt, in vitam meam. Secunda concluſio: Iurare per creaturas exhibendo illis eam reuerentiam, & latriam, quæ ſoli Deo debetur, non eſt licitum: ſed blaſphemum, & idololatriæ impietas. Probatur: nam hoc eſt gloriam Dei in creaturas tranſcribere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia primæ concluſionis D. Thom. meminiſſe oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæſtionis. Vbi ſatis oſtendimus qualiter per creaturam, tam per modum conteſtationis, quam per modum execrationis iurari poſſit, quatenus, ſcilicet, refertur ad Deum. Et ſic mediate & virtualiter eſt iurare per Deum. Sed eſt difficultas, vtrùm iurare per membra Dei, ſit illicitum? Syluester, & Angelus in hac re vehementer diſcordant, vt eſt videre apud Sylueſtrum verbo iuramẽtum 2. §. 10. Sed, vt quid verum ſit paucis explicemus, dico primo: Iurare per membra Dei, ſiue honeſta illa ſint, ſiue inhoneſta, quaſi Deus his membris ſit præditus, eſt graue peccatum: pertinetque ad blaſphemiam. Probatur ex cap. ſi quis per capillum. 22. q. 1. Vbi talia verba ponuntur: Si quis per capillum Dei, vel caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus

Dubium.

1. Dictum.

vſus fuerit, ſi in Eccleſiaſtico ordine eſt deponatur, ſi laicus anathematizetur, &c. Et ratio eſt: Nam in huiuſmodi iuramentis tribuimus Deo quæ in ipſo non ſunt, & quæ illum vehementer dedecent. Quod ſine manifeſta blaſphemia fieri non poteſt. Eſt enim blaſphemia, vt ex D. Thom. hac 2.2. qu. 13. arti. 1. colligere licet, falſa loquutio aduerſus Deum prolata ab eo, qui non ita iudicat, ſed Deo male vult. Vel, vt dicit Hugo de ſancto Victore in lib. de fructu carnis & ſpiritus ca. 6. Blaſphemia eſt eum quadam probroſa religioſitate conuitiorum iaculata in alterum maledictio. Aut eſt diuini, vel humani nominis diminutio, iurando, vel exprobrando facta.

2. dictum. Dico ſecundo, quod iurare per membra Chriſti, & ſanctorum inhoneſta, eſt graue peccatum blaſphemiæ. Nam licet Chriſtus, atque ſancti ea membra habeant, non tamen eſt ignominioſum illis ea habere. Et qui ea nominant obijciunt ſibi illa tãquam turpia, & ignominioſa. Ex quo fit, vt mẽdaciter obijeiant, atque ex conſequenti ſunt blaſphemi. Et idem dicendum eſt de quibuſcunque alijs loquutionibus, quæ vel conuitium, vel vituperium, vel iniuriam, vel irriſionem, vel derogationem ſeu diminutionem honoris, vel excellẽtiæ diuinæ, vel alicuius ad Deum quomodolibet pertinentis continent in ſe, vel in modo dicendi. Quæ omnia ſunt apertæ blaſphemiæ, vt optime explicat Caietanus loco citato, & in ſumma verbo, blaſphemia: & Antoniuꝰ à Corduba lib. 1. quæſtionarij q 17. §. 15.

3. dictum. Dico tertio, quod iurare per membra honeſta Chriſti & ſanctorum, vt per caput, per manus, per oculos, regulariter loquendo eſt peccatum interdum mortale, & fere ſemper veniale. Ita tenet Angelus verbo, iuramentum. Et ratio eſt: Nam hæc Chriſti, & ſanctorum membrorum diſtributio, & appellatio, regulariter loquendo, præ ſe fert quandam ſpeciem contemptus, atque irreuerentiæ, quæ quanta ſit illa irreuerentia, vt mortale, vel veniale peccatum conſtituat, ex animo illius, qui iurat, penſanda erit. Dixi, regulariter loquendo: Nam ſi adſit debita animi reuerentia, & alij comites iuramenti, interdum tale iuramentum nullum erit peccatum: ſed poterit licite fieri, vt recte docet Syluester loco citato. Vt ſi, verbi gratia, præſente ſacramento Eucharistiæ, aut aliquibus reliquiis ſanctorum, iuraret quis per corpus Chriſti, vel per illa ſancta oſſa. Tunc enim ſic iurans, nec Chriſtum, nec ſanctos afficeret iniuria, nec aliquam illis irrogaret irreuerentiam; atque ex conſequenti nec peccatum cõmitteret. Et eſt aduertendum, quod vt bene notat D. Thom. loco ſuperius citato, in ſolutione ad 3. ſiue in Deum, ſiue in ſanctos blaſphemia iactetur, quouis modo, ſemper habet vnã, & eandem rationem, ſcilicet, diuinæ bonitati derogare. Nam quemadmodũ creaturæ pertinent ad fidem quatenus pertinent ad Deum, ita etiam blaſphemia, quæ opponitur confeſsioni fidei eſt de illis, quatenus in Deum referũtur. Et ſic omnis blaſphemia pertinet ad vnam, & eandem ſpeciem. *Blaſphemia iactata in Deum et ſanctos eſt eiuſdē ſpeciei.* Cum hoc tamen ſtat, quod ſit neceſſarium blaſphemiæ, circunſtantias explicare in confeſsione, vt peccati grauitas intelligatur. Grauius enim eſt blaſphemare in Deum, quam in beatam virginem: & in ſacram virginem, quam in alios diuos. Et rurſus grauius eſt blaſphemare ex peruerſa voluntate & inteſtino odio contra Deum, quam vel ex paſsione, vel animi perturbatione.

¶ Secunda concluſio D. Thom. ſimiliter eſt certa, & extra controuerſiã poſita. Quam *1. dubium circa 2. cõcluſionem D. Thomæ* tamen poſsint circa illam multæ & graues difficultates moueri. Quarum prima eſt: Quod nam ſit grauius peccatum, iurare falſum per verum Deum, an iurare verum per Deum falſum? Et quidem, quod grauius ſit iurare falſum per verum Deum, probari poteſt ex D. Auguſtino. *Argumentum.* Qui in libello de periurio, ad Publiolam, & refertur. 22. q. 1. ca. monet. inquit: Sine vlla dubitatione, minus malum eſt per Deum falſum iurare veraciter: quam per verum Deum iurare fallaciter. Quantò enim eſt ſanctius, per quod iuratur, tanto periurium eſt magis pœnale.

¶ *Concluſio.* Hoc tamen non obſtante dico, proculdubio eſſe tenendum, quod iurare per falſos Deos veraciter, eſt grauius peccatum, quam iurare per verum Deum fallaciter. Et probatur: Iurare per falſos Deos, quamuis verum, eſt blaſphemia, & idololatria, quæ multo grauiora peccata ſunt, quam periurium: ergo longè deterius eſt iurare verum per falſos deos, quam falſum per verum Deum. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex D. Chryſoſtomo. homil. 16. operis imperfecti dicente, Idololatram ſe facere omnem, qui per falſum Deum iurat. Et ratione ſic argumentor: Qui huiuſmodi iuramenta facit tribuit creaturæ honorem, qui ſoli Deo debetur, profitetur enim illam, nec fallere nec falli poſſe: ergo eſt blaſphemus, & idololatra. Quod autem blaſphemia, & idololatria ſint grauius peccatum, quam periurium ex eo conuincitur, quod illa oppouuntur confeſsioni fidei, quę eſt totius Chriſtianitatis fundamentum, & ex conſequenti ſunt contra primum præceptum Decalogi: cum tamen periurium ſolum ſit contra ſecundum. Item: Qui iurat falſum per verum Deum, ſolum detrahit ve-

ritati dictorum diuinorum, qui autem iurat per falſos deos ipſi diuinæ eſſentiæ iniuriam infert: quia illam, quantum eſt in ſe, communicat creaturis, quas pro Deo colit: ſed hoc facere eſt multò peius, & grauius: ergo. Et confirmatur ex D. Auguſtino. Qui in li. contra mẽdacium dicit, blaſphemare ideo peius eſt, quam peierare, quia peierando falſæ rei adhibetur teſtis Deus, blaſphemando verò

Ad argumentum. de ipſo Deo falſa dicuntur. ¶ Et ad teſtimonium ex libello de periurio, reſpondeo, D. Auguſtinum in illo loco, ſolum comparare iuramentũ de re vera factum per falſos deos, & de re falſa factum per verum Deum, quantum ad rationem mendacij. Et ſecundum iſtam conſiderationem dicit, eſſe grauius iuramentum falſum per verum Deum, quam verum per falſos deos. Quod verum eſt. Nam primum eſt mendacium, atque periurium: & ſecundum eſt verum. Cum quo ſtat, vt in ratione blaſphemiæ, atque ſimpliciter hoc peccatum ſit deterius illo.

2. dubium circa eandẽ concluſion. ¶ Secundum dubium circa eandem concluſionem eſt, vtrùm ſit licitũ homini Chriſtiano petere, & recipere iuramentum à hominе idololatra, quem ſcit per falſos deos iuraturum? Et pro parte negatiua argumentor primo:

1. argum. Qui tribuit alteri occaſionem peccandi, peccat: ſed qui exigit ab homine infideli huiuſmodi iuramentum tribuit illi occaſionem peccandi, iurare enim per falſos deos eſt exercere actum idololatriæ, qui ſine peccato fieri non poteſt: ergo peccat.

2. argum. ¶ Secundo: Ex ſententia D. Tho. infra q. 98. ar. 4. non eſt licitum priuatæ perſonæ exigere iuramentum ab eo, quem certò ſcit peieraturum: ergo multò minus eſt licitum, exigere iuramentum ab homine infideli, quem certò ſcit per falſos deos iuraturum. Probo conſequentiam: Nam leuius eſt peierare, quam falſos deos inuocare.

3. argum. ¶ Tertio: Si mihi ſit exploratum, atque compertum, quòd ſi exigam à Petro decem nummos aureos, quos mihi debet, dabo illi cauſam, vt Paulum amicum meum graui iniuria afficiat, tunc in illo caſu ex lege amicitiæ teneor, vel negligere illos nummos, vel illius debiti exactionem in aliud tempus differre: ergo à ſimili, cùm mihi exigenti iuramentum ab idololatra propter meum commodum, conſtet certò, quòd ille infidelis ob hanc cauſam afficiet Deum iniuria, teneor totum meum commodum negligere, nec ab illo iuramentum accipere.

4. argumẽ. ¶ Quarto: Non licet fideli vendere idolum homini idololatræ; quia certum eſt illum malè eo idolo vſurum: ergò nec exigere iuramentum ab homine infideli, propter eandem rationem, ſcilicet; quia certò ſcit illum actum idololatriæ exerciturum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis ſuppónendum eſt primò: nullum poſſe peccare ex eo, quod alteri dat occaſionem peccandi, *Nota. 1.* niſi peccatum illius ſit ei voluntarium, vel formaliter, & explicitè, quia, ſcilicet in eo, quod alter peccat, & agit praue, conſentit ipſe formaliter, vel virtualiter, & interpretatiuè, quia, ſcilicet; exhibet occaſionem aliquam, & cauſam, vel materiam peccandi. Et ratio huius ſumitur ex illo communi axiomate Theologorum: Peccatum in tantum eſt peccatum, inquantum voluntarium.

Nota 2. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod exhibere alteri occaſionem, & materiam peccandi, contingit dupliciter. Vno modo exercendo aliquid poſitiuè, quo alter vtatur ad peccandum. Vt cum volenti alterũ occidere enſem præbeo. Altero modo negatiuè, nempe non ſubtrahendo alteri occaſionem peccandi, cũ id facere poſsim. Et ſiue poſitiue, ſiue negatiue exhibeam alteri occaſionem peccandi, tamen ſolum in eo caſu dicendus ſum conſenſiſſe alterius peccato, quo ſciens & volens facio, teneorq; ſecus facere, vt docet D. Tho. 1. 2. multis in locis. Nam ſi ego prudens, & volens facio, aut omitto aliquid, ex quo alter peccat, quod tamen licite poteram, vel facere, vel omittere, tunc in tali caſu ſecundum hominum prudentum iudicium, tantum dicor velle quod feci, vel id, quod omiſi: peccatum autem quod inde ſequitur eſt voce & iudicio prudentum velle non dicor.

Nota 3. ¶ Tertio eſt aduertendum, quod dupliciter poteſt accidere, vt ego tenear non efficere aliquid, quod alteri ſit cauſa, vel materia peccandi. Nempe; vel, quia ipſa res ex ſe eſt illicita, vel ob id ſolum, quia eſt cauſa peccati alterius. Nam facta mea, aut omiſsiones, quæ alteri ſunt occaſio peccandi, interdum ipſæ per ſe ſunt malæ. Et huiuſmodi facta, vel omiſsiones teneor vitare duplici nomine: & quia malæ ſunt ex ſe: & propter alterius peccatum: quod inde ſequitur. Nam, quia ex facto meo, quod vitare tenebar, peccatum illud naſcitur, iure cẽſetur mihi voluntarium. Et ita in his rebus dupliciter pecco, ſcilicet, contra charitatem in eo, quod in alterius ruinam conſentio, & contra eam virtutem cui repugnat res, quam exerceo: Verbi gratia, cùm meis verbis impudicis ſum alteri cauſa religionem contemnendi, pecco contra charitatem fraternam, in eo quod alteri ſum cauſa ruinæ, & contra temperantiam in eo, quod impudice ſum loquutus. Interdum autem accidit, vt facta, & omiſsiones meæ, quæ alteri ſunt occaſio peccati ſint per ſe licitæ, & honeſtæ, & inficiuntur ex eo ſolum, quod alteri

ſunt

ſunt cauſa peccandi. Quod non accidit ſemper: ſed ſolum in ijs caſibus, quibus quis in particulari tenetur alterius peccatum vitare. Tunc enim ex conſequenti etiam tenetur vitare quidquid eſt cauſa illius peccati, quamuis alioqui ſit licitum & bonum.

Nota 4. ¶ Quarto eſt aduertendum, quod quia Deus vnicuique mandauit de proximo ſuo, quiſque tenetur aliorum hominũ peccata vitare, quantum in ſe eſt. Cæternm ad id tenetur non ex lege iuſtitiæ (loquor de priuatis hominibus) ſed ex lege charitatis. Lex autem charitatis non obligat me ad id efficiendum, cum diſpendio, aut detrimento vel iactura mearum rerum, ſed cum commodo. Tum, qnia hoc eſt charitatis ingenium, atque conditio, vt ſit mollior, quam iuſtitia, cui rigor, & auſteritas conuenit. Tum etiam, quia peccati malum: quamuis ſit maximum malum, eſt tamen voluntarium: & cui ſufficienter poteſt occurrere ipſe ille, qui peccat.

1. Conclu. ¶ His conſtitutis, ſit prima concluſio: Exigere ab aliquo, vt iuret per falſos deos, ita, vt intentio feratur præcipue, & directe, non tam in iuramentum præciſe, quam in iuramentum per falſos deos, eſt peccatum mortale. Probatur manifeſte: Nam huius voluntatis obiectum eſt per ſe malum.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Ab homine infideli, qui quoties iurat paratus eſt iurare per falſos deos, quos colit, exigere iuramentum, cum id neceſſe eſt, & opportunum, ad illa firmanda, quæ cum huiuſmodi homine infideli panguntur, nullum eſt peccatum. Ita tenet D. Auguſtinus in libello de periurio ad Publiolam. Et probatur exemplo Iacob. Qui, vt legitur Geneſ. 29. petijt à Laban ſocero ſuo homine idololatra, vt fœdus, quod cum illo pepigerat iuramẽto firmaret. Quod ipſe fecit falſos deos quos colebat, inuocando. Et ratione ſic argumentor: Qui exigit iuramentum ab homine infideli non conſentit in illius peccato, nec formaliter, nec virtualiter: ergo non peccat. Conſequentia eſt nota, & antecedens quo ad primam partem ſimiliter eſt manifeſtum. Quod autem ille, talis, nec etiam virtualiter conſentiat peccato. Probatur: Si conſentiret virtualiter ex eo eſſet, quod dum exigit ab illo iuramentum, dat ei cauſam peccandi: ſed hac ratione non conſentit: ergo nulla. Probo minorem: Illam occaſionem, quam dedit licet poterat, non tamen tenebatur vitare: ergo peccatum, inde ſubſequutum non eſt illi voluntarium. Atque ex conſequenti nec formaliter, nec virtualiter conſentit in illo. Sed quod ille non teneatur vitare talem occaſionem probatur hac ratione: Illa petitio iuramenti ſecundum ſe non eſt mala, nec illicita: nam manifeſtum eſt eſſe licitũ, pacta atq; cõuenta iuramẽto firmare, & eius rei petendę habẽt ius, qui contrahunt: nec etiã eſt mala ex eo, quod eſt cauſa alteri⁹ peccati; quia peccatũ alterius in hoc caſu particulari inde ſubſequutũ, ille vitare nõ tenetur: ergo. Et cõfirmatur: Quod ego in illo caſu ab homine infideli peto, nẽpe, vt iuret, res eſt, quæ licitè & honeſtè fieri poteſt, quod autem ille male hoc faciat, id ortum habet à falſa illius religione: ergo id peccatum ſibi ſoli, & non mihi eſt imputãdum. Vltimo probatur concluſio à ſimili: Qui ab homine parato ad vſuras petit mutuum, dat illi occaſionem vſuram exercendi: & tamen nihil peccat: quia quod ipſe petit iuſtum, & licitum eſt, quod autẽ alter male tribuat, ſcilicet, cum vſura id ortum habet ex ſua malitia, & non ex alterius petitione: ergo pari ratione in petitione iuramẽti ab infideli, quod ego peto licitum eſt. Quod verò ille in iurando per falſos deos peccet id ex ſua malitia prouenit.

¶ Tertia concluſio: Si ex eo, quod infidelis iuret per falſos deos nullum aut exiguũ mihi commodum reſultat, peccatum graue eſt illum inducere ad iurandum. Hæc concluſio tenet ex ijs, quæ diximus in quarto notabili. Nam ſi peccatũ alterius vitare teneor, quando id poſſum ſine meo incõmodo: & in caſu poſito iuramentum infidelis nullum, aut exiguum mihi affert emolumentum, manifeſtè ſequitur, quod teneor illud non exigere. Ex hoc infertur, quod qui nulla neceſsitate coactus petit mutuum ab eo, qui eſt paratus ad vſuras, certò ſciens illud non daturũ, niſi fœnore accepto peccat mortaliter: quia affert alteri occaſionem peccandi, quam poteſt vitare, & afferre non tenetur: ſiquidem id facere poteſt ſine ſuo detrimento. *3. Conclu.*

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, reſpondetur, conceſſa maiori, diſtinguendo minorem. Nam quãdo dicitur, quod qui ab homine infideli exigit iuramentũ, tribuit illi occaſionẽ peccandi, vel intelligitur formaliter. Et ſic nego: Nõ enim qui petit huiuſmodi iuramentũ id intẽdit, aut agit, vt infidelis iuret per falſos deos. Sed tantum intendit, vt pacta iuramento confirmet. Vel intelligitur materialiter. Et ſic cõcedo. Nego tamen, quod dare huiuſmodi occaſionẽ materialem peccandi, ſemper ſit malũ. Sed tunc tantum, cum aut ipſum factum, in quo conſiſtit occaſio, eſt malũ per ſe, aut cum id facio, ſine vllo meo cõmodo, vt iam diximus. *Ad 1. arg.*

¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedẽti negando cõſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt, quam D. Augu. & D. Tho. afferunt locis citatis. *Ad 2. arg.*

citatis. Nã quia in falſo iuramento nihil boni eſt, quo vti poſsimus, hoc eſt ex eo, quod quis falſum iuret, nulla poteſt ad nos peruenire vtilitas: nec aliqua ratione ex hoc res noſtra iuuatur. At verò in iuramento facto per falſos Deos eſt aliquid boni, quo vtamur, cũ ex huiuſmodi iuramento efficiãtur firma pacta, & conuenta, quæ cũ infideli pepigimus qua firmitate carere nobis eſſet incõmodum, fit, vt non teneamur cum noſtro incommodo alterius peccatum vitare in iuramẽto per falſos deos: bene tamen in periurio.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertiũ argumentum, dico non ſatis eſſe compertum, vtrùm exigere debitum à Petro in caſu antecedentis, ſit contra legem amicitiæ nec ne. Sed quidquid ſit de illo, neganda eſt conſequentia. Et ratio diſcriminis eſt: Nam in iniurijs, quæ fiunt hominibus, vt cùm, v.g. quis alapa, vel fuſte percutitur, non ſolum quantũ eſt ex parte eius, qui iniuriam infert, verùm etiam in re ipſa, & in effectu is, qui percutitur accipit detrimentum. At vero in iniurijs, quæ fiunt Deo, Deus ipſe in re, & ſecundum effectum, nihil læditur. Sed tantum extat peſſima illum lædendi voluntas in eo, qui iniuriam infert. Et ſic nulla eſt cõſequentia.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartũ ſimiliter reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam cũ idolum, quatenus idolum, ſit res, qua nullus poteſt vti, niſi ad prauos vſus, fit conſequens, vt & conficere idolum & illud alteri tradere ſit per ſe malum & illicitum. Atque ex conſequenti peccata aliorum, quæ ex hac mea traditione ſequuntur, iure optimo mihi ipſi cẽſentur voluntaria: quia poteram & tenebar idolũm nõn tradere propter cauſam iam dictam. At verò in petitione iuramenti ſecus ſe habet res, vt diximus ſupra.

3. Dubium ¶ Tertium dubium circa eãdem ſecundam concluſionem D. Tho. eſt, vtrùm qui promittit aliquam rem, eamque iuramẽto facto per falſos deos confirmat, teneatur illam magis adimplere, quam ſi ſimpliciter promiſiſſet? D. Auguſt. in libello de periurio ad Publiolam, ſolum dicit, quod qui per Deum falſum iurat verum, ſemel peccat, quia iurat per quem non debet. Qui autem per eundem iurat falſum, bis peccat, quia præterea iurat falſum. Et idem eſt ſi non adimpleat iuratum promiſſum. Quibus verbis videtur ſignificare, teneri eum, qui promittit aliquam rem cum iuramento per falſos deos facto, adimplere illam magis quam ſi promiſiſſet eam

1. Dictum. ſimpliciter, & ſine iuramento. Sed in hac re dico primo, huiuſmodi iuramentum per ſe loquendo nullam aliam obligationem inducere, præter eam, quæ ineſt ſimplici promiſſioni. Probatur: Huiuſmodi loqutio, quamuis habeat ſpeciem iuramenti, ſecundum tamen veritatem non eſt iuramentum, vt patet ex diffinitione ipſius: ergo per ſe loquendo nullam obligationem inducit.

2. dictum. Dico ſecũdo, quod qui iurat per falſos deos ex conſcientia erronea, ſcilicet, quia putat eſſe veros deos, peccat peccato periurij ſi falſum dicat, & peccato ſacrilegij, niſi adimpleat promiſſionem, quam tali iuramẽto firmauit. Probatur: Nam conſcientia erronea, ex cõmuni Theologorum ſententia habet vim obligandi, vt latè docet Corduba lib. 3. quæſtionarij q. 4. Et ratio præcipua eſt: Quia qui agit contra legem ſuperioris creditam ſeu æſtimatam, licet non vere obligantem, contemnit ipſum ſuperiorem, & eius autoritatem: ſed qui agit contra conſcientiam erroneam agit contra legem creditam ſuperioris: ergo contemnit ipſum: atque ex cõſequenti peccat eiuſdem generis peccatum cum illo, quod committeret, ſi talis lex eſſet. Ex hoc infertur, quod tam idololatra, quam gentilis iuſiurandum ſuum adimplere tenetur: non quidem ex vi religionis, quæ falſa eſt, ſed ob fidelitatem humanam, quam ſecundum ſuam conſcientiam iureiurando confirmauit. Atque hic eſt legitimus ſenſus D. Auguſtini relati in cap. Ecce dico. 22. q. 5. Vbi dicit, quod qui ſuper lapidem falſum iurat, periurus eſt. Loquitur enim ibi de iuramentis Gentilium: quibus inter alia ſolenniſſimum erat per Iouem lapidem iurare. Erat namque cæremonia incundi fœdus, vt Pater patratus, hoc eſt, ille, qui ad patrandum, id eſt, peragendum iuramentum, vbi de fœderibus conuenerat, mittebatur, manu tenens lapidem, conceptis verbis iuraret, hoc eſt, dictatis à deferente iuramentum, & ex arbitrio adiurantis, ſeu adigentis ad iurandum pernotatis, & tunc ſuem lapide feriret. Ex quo ſermo ille deriuatus eſt, ferire fœdus, ſeu percutere fœdus. Ob id nimirum: quia dum antiqui fœdus & pacem ſolenni pompa cum hoſtibus inirent, porcam dijs immolarent, cuius caput Pater patratus lapide feriebat. Et iſtum lapidem appellabant Iouem, quatenus teſtis fœderum erat. Vt eſt videre apud Eraſmũ in Chiliad. in adagio, Ferire fœdus. & in adagio. Ad Iouem lapidem iurare. Ait ergo D. Auguſtinus quod qui ſuper lapidem hoc eſt ad Iouem lapidem iurat, quamuis re vera non iuret per rem ſanctam, iurat tamẽ per eum, quem putat eſſe ſanctum, & ſic tenetur fidem illam ſeruare. De hac re eſt videndus Couarr. ſuper capit. quamuis pactum. de pactis p. 1. §. 1. num. 8.

ARTICVLVS VII.

¶ *Vtrùm iuramentum habeat vim obligandi.*

3. diſt. 39. ar. 3. q. 1. et 2. & 4 di. 29. ar. 1. ad quartum. Et quol. 3. art. 14. Et quol. 5. ar. 27. Et quo li. 12. a. 22

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuramentum nõ habeat vim obligandi, inducitur enim iuramentum ad confirmandum veritatem eius quod dicitur. Sed quando aliquis dicit aliquid de futuro, verum dicit, etiam ſi non eueniat quod dicit: ſicut Paulus, quamuis non iuerit Corinthum, ſicut dixerat: non tamen eſt mentitus, vt patet ſecundæ ad Corinth. primo: ergo videtur quòd iuramentum non ſit obligatorium.

Li. 8. Topi. ca. 3. & in cap. de oppoſitis. to. 1 Art. 4. huius quæſt.

2 ¶ Præterea, Virtus non eſt virtuti contraria, vt dicitur * in prædicamentis: Sed iuramentum eſt actus virtutis, vt dictum * eſt. Quandoq; autem eſſet contra virtutem, aut in aliquod eius impedimẽtum, ſi quis ſeruaret id quod iurauit: ſicut cum aliquis iurat ſe facere aliquod peccatum: vel cum iurat deſiſtere ab aliquo opere virtutis: ergo iuramentum nõ eſt ſemper obligatorium.

In Decret. li. 2. ti. 24. cap. 15.

3 ¶ Præterea Quandoque aliquis inuitus compellitur ad hoc quòd ſub iuramento aliquid promittat. Sed tales à iuramenti nexibus ſunt per Romanos pontifices abſoluti, vt habetur * extra, de iureiuran. c. Verum. in ea quæſt. &c. ergo iuramentum non ſemper eſt obligatorium.

4 ¶ Præterea, Nullus poteſt obligari ad duo oppoſita: ſed quandoque oppoſitum eſt quod intendit iurans, & quod intendit ille cui iuramentum præſtatur: ergo iuramẽtum non poteſt eſſe ſemper obligatorium.

¶ SED CONTRA eſt, quòd dicitur Matt. 5. Reddas Domino iuramẽta tua.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd obligatio refertur ad aliquid quod eſt faciendum vel dimittendum. Vnde non videtur reſpicere iuramentum aſſertorium quod eſt de præſenti vel de præterito. Neque etiam iuramentum de his quæ ſunt per alias cauſas fienda: ſicut ſi quis iuramento aſſereret, quòd cras pluuia eſſet futura: ſed ſolum in his quæ ſunt fienda per illum qui iurat. Sicut autem iuramentum aſſertorium, quod eſt de præterito vel de præſenti, debet habere veritatem, ita etiam & iuramentum de his quæ ſunt fienda à nobis in futurum. Et ideo vtrunque iuramentum habet quandam obligationem, diuerſimode tamen: quia in iuramento quod eſt de præterito vel præſenti, obligatio eſt non reſpectu rei quæ iam fuit vel eſt, ſed reſpectu ipſius actus iurandi: vt ſcilicet iuret id quod iam verum eſt vel fuit. Sed in iuramento quod præſtatur de his quæ ſunt fienda à nobis, obligatio cadit econtra ſuper rem quam aliquis iuramento firmauit. Tenetur enim aliquis, vt faciat verum eſſe id quod iurauit: alioquin deeſt veritas iuramento. Si autem eſt talis res quæ in eius poteſtate non fuit: deeſt iuramento diſcretionis iudicium: niſi forte quod erat ei poſsibile, quando iurauit, reddatur ei impoſsibile per aliquem euentum: puta, cum aliquis iurat ſe pecuniam ſoluturum, quæ ei poſt modum vi, vel furto ſubtrahitur. Tunc enim videtur excuſatus eſſe à faciendo quod iurauit, licet teneatur facere quod in ſe eſt: ſicut * etiam ſuprà, circa obligationem voti diximus. Si vero ſit quidem poſsibile fieri, ſed non debeat, vel quia eſt per ſe malũ, vel quia eſt boni impeditiuum, tunc iuramento deeſt iuſtitia. Et ideo iuramentum nõ eſt ſeruandum in eo caſu quo eſt peccatum, vel boni impeditiuum. Secũdum enim Auguſt. * vtrunque eorum vergit in deteriorem exitum. Sic ergo dicendũ eſt, quòd quicunque iurat aliquid ſe facturum, obligatur ad id faciendum, ad hoc quod veritas impleatur: ſi tamen alij duo comites adſint: ſcilicet iudicium & iuſtitia.

Q. præced. ar. 3. ad 2.

Habetur 22. q. 4. ca. ſi aliquid, & c. inter cætera.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliud eſt de ſimplici verbo, aliud de iuramento in quo diuinum teſtimonium imploratur. Sufficit enim ad veritatẽ verbi, quod aliquis dicat id quod proponit ſe facturum, quia hoc iam verum eſt in ſua cauſa, ſcilicet in propoſito fa-

to facientis. Sed iuramentum adhiberi nõ debet niſi in re, de qua aliquis firmiter certus eſt. Et ideo ſi iuramentum adhibeatur propter reuerẽtiam diuini teſtimonij quod inuocatur, obligatur homo vt faciat eſſe verũ, id quod iurauit, ſecundũ ſuam poſsibilitatem: niſi in deteriorem exitum vergat, vt dictum* eſt.

In corp. ar.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod iuramentum poteſt vergere in deteriorem exitũ dupliciter. Vno modo, quia ab ipſo principio habet peiorem exitũ, vel quia eſt ſecundum ſe malum: ſicut cum aliquis iurat ſe perpetraturũ adulterium: ſiue quia eſt maioris boni impeditiuum: puta, cum aliquis iurat ſe non intraturum religionẽ, vel quòd nõ fiet clericus, aut quòd non accipiet prælationem in caſu in quo expedit eum accipere, vel ſi quid aliud eſt huiuſmodi. Huiuſmodi enim iuramentum à principio eſt illicitum: differẽter tamen: quia ſi quis iuret ſe facturum aliquod peccatum, & peccat iurando, & peccat iuramentum ſeruando. Si quis autem iurat ſe non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere non tenetur: peccat quidem iurando, inquãtum ponit obicem Spiritui ſancto, qui eſt boni propoſiti inſpirator: non tamen peccat iuramentum ſeruando, ſed multo melius facit ſi non ſeruet. Alio modo vergit in deteriorem exitum propter aliquid quod de nouo emerſerat, quod fuit impræmeditatum: ſicut patet in iuramento Herodis, qui iurauit puellę ſaltanti ſe daturũ quod petiſſet. Hoc enim iuramentum poterat eſſe à Principe licitum, intellecta debita conditione, ſcilicet ſi peteret quod dare deceret. Sed impletio iuramenti fuit illicita. Vnde Ambroſius* dicit in primo de Officijs: Eſt contra officium nonnunquam promiſſum ſoluere ſacramentum: ſicut Herodes qui necem Ioannis præſtauit, ne promiſſum negaret.

Li. 1. c. 12. to. 1. Et habetur 22. q. 4. c. Eſt etiam contra.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento quod quis coactus facit, duplex eſt obligatio. Vna quidem qua obligatur homini cui aliquid promittit: & talis obligatio tollitur per coactionẽ, quia ille qui vim intulit, hoc meretur vt ei promiſſum nõ ſeruetur. Alia autem eſt obligatio qua quis Deo obligatur, vt impleat, quod per nomen eius promiſit. Et talis obligatio non tollitur in foro conſcientiæ: quia magis debet damnum temporale ſuſtinere, quàm iuramentum violare. Poteſt tamen repetere in iudicio quod ſoluit, vel prælato denuntiare, non obſtante quòd contrarium iurauit: quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: eſſet enim contra iuſtitiam publicam. Romani autem põtifices ab huiuſmodi iuramẽtis homines abſoluerunt, non quaſi decernentes huiuſmodi iuramenta non eſſe obligatoria, ſed quaſi huiuſmodi obligationes ex iuſta cauſa relaxantes.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quando non eſt eadem iurantis intentio, & eius cui iurat, ſi hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum ſeruari, ſecundum ſanum intellectum eius, cui iuramentum pręſtatur. Vnde Iſidorus* dicit: Quacunq; arte verborum quis iuret, Deus tamen qui cõſcientiæ teſtis eſt, ita accipit ſicut cui iuratur intelligit. Et quòd hoc intelligatur de doloſo iuramento patet per id, quòd ſubditur, dupliciter reus fit: qui & nomen Dei in vanum aſſumit: & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur ſecundum intentionem iurantis. Vnde Gregor.* dicit 27. Moralium: Humanæ aures talia verba noſtra iudicant, qualia foris ſonant. Diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.

Lib. 2. de ſummo bono, ca. 31. à med.

Li. 27. c. 7. ante med.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quod obligatio refertur ad aliquid, quod eſt faciendum, vel dimittendum, & quod ſicut iuramentum aſſertorium, quod eſt de præterito, vel de pręſenti, debet habere veritatem, ità etiam & iuramentum de ijs, quæ ſunt fienda, reſpondet D. Thomas ad propoſitam difficultatem per aliquot propoſitiones. Prima concluſio: In iuramen-

iuramento tam aſſertorio, quam promiſſorio ſua ineſt obligatio: quamuis diuerſimode. Nam in iuramento aſſertorio obligatio eſt, vt res præſentes, vel præteritæ reſpondeant dictis. At vero in promiſſorio, vt res futuræ dictis correſpondeant. Secunda concluſio: Si quis id iurat, quod non eſt in ſua poteſtate, vt ſi pauper ſub iureiurando talentum polliceretur: deeſt iuramento tertius comes, nẽpe diſcretionis iudicium. Et tunc per impoſsibilitatem excuſatur iurãs à voti adimpletione. Dummodo, quantum eſt in ſua poteſtate faciat. Tertia cõcluſio: Si quis iuret poſsibilia, illicita tamen, aut maioris boni impeditiua: deeſt iuramento ſecundus comes, nempe, iuſtitia, & ipſum iuramentum nullam obligationem inducit. Quarta concluſio: Quicunque iurat ſe aliquid facturum modo iuret comite iudicio, atque iuſtitia tenetur id, quod promiſit verum efficere. Has omnes concluſiones velut notas ex terminis reliquit D. Thom.

Explicatio Articvli.

EXplicata iam per omnes ſuos numeros iuramenti natura, incipit D. Tho. ab hoc articulo, agere de eius obligatione. Circa quam primum & principale dubium examinandum erat, vtrũ omnis iuramenti promiſſorij obligatio ſub reatu peccati mortalis pręſtringeret? Sed id iam à nobis explicatum eſt articulo 3. huius quæſtionis. Vbi etiam diximus de alijs deobligationibus in iuramento repertis, ex defectu comitũ ipſius. Quod circa iſtum articulum aduertere oportet, eſt, quod in ſecunda, & tertia concluſione, quæ declaratoriæ ſunt prioris, explicantur à D. Thom. tres modi, quibus iuramentum incautum reddi poteſt. Primus eſt, cùm quis impoſſibile iurat. Circa quem eſt notandum, non ſatis eſſe, quod id, quod iuratur ſit difficillimum, vt in foro cõſcientię excuſatio admittatur: ſed requiritur, eſſe impoſsibile. Vnde quantumcunque quis grauiſsimum pecunię põdus perſoluere iuret, licet id ei per quam difficile fiat, tenetur tamen iuramentum ſeruare. Quod eſt intelligendum, dummodo res iurata aliunde non deſinat eſſe actus virtutis. Nam ſi eſſet manifeſtum prodigalitatis vitium, iuramentum non obligaret. Quãdo autẽ nullum eſt vitium, & res eſt grauiſsima, tunc cauſam affert idoneam iuramẽtum, eius petendi relaxationem, vel commutationem. Vt ſi mulier pedeſtrem eandemq; longam iuraſſet peregrinationem, aut quiſque difficile aliud, vnde periculum timeretur. Secundus modus incauti iuramenti eſt, cùm quis iurat rem illicitam. Et tertius cum id iurat, quod eſt obſtaculum rei melioris. De quibus in ſuperioribus diximus, quod reddunt nullum iuramentum. Reliqua, quæ hic dubitari poſſunt, eodem modo ſunt determinanda, ac diffinita ſunt ſimilia dubia quæſtione præcedẽti, in materia de voto. Itaque, quemadmodũ quæſtione præcedenti dicebamus, quod qui ob malum finem rem alias licitam vouet, tenet votum: vt ſi quis ob inanem gloriã eleemoſynam facere voueat: ita tamẽ, vt finis ille ob vanam gloriam in opus eleemoſynę non cadat: nam ſi ſenſus eſt, quod opus dãdi fiat ob vanam gloriam, tunc opus eſt illicitum, & votum de eo emiſſum nullum: ſic etiam per omnia ſentiendum eſt de iuramento, ob ſimilem finẽm facto. Videte ibi.

Tres modi quibus iuramentum redditur incautum.

¶ In ſolutione ad tertium argumentum, agit D. Tho. de iuramento coacto. In quo dicit poſſe conſiderari duplicem obligationẽ. Vnam, qua iurãs obligatur homini, cui quidpiam promittit. Et hanc dicit, tolli per coactionem. Aliam, quæ fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis, inquit, obligatio non tollitur in foro conſcientiæ: quia optabilius eſt damnum tẽporale ſuſtinere quam iuramentum violare. Sed circa hoc eſt difficultas, vtrùm verum ſit, quod iuramentum vi extortum, obliget in foro conſcientię. Et pro parte negatiua argumentor primò: Iuramenta facta de rebus illicitis, vel indifferentibus, non obligant in conſcientia: ſed ſoluere pecunias promiſſas latroni, qui mihi intulit vim, vt eas illi iuramento promitterem, non eſt opus virtutis: non enim eſt opus iuſtitiæ, quoniam latroni nihil debetur: nec liberalitatis: quoniam illa ſolutio pecuniarum non eſt donatio: quandoquidẽ, qui eas ſoluit poteſt illas repetere: nec etiam eſt actus fidelitatis, quia inferenti vim nulla fides eſt ſeruanda: nec etiã eſt opus ſupererogationis: quia beneficium præſtare homini indigno, qualis eſt ille, qui iuramentum per vim extorſit, potius habet ſpeciem mali, quam boni: ergo nulla ratione eſt obligatorium. ¶ Secundo, Iuramentum promiſſorium inducitur ad firmandam promiſsionem: ergo vbi nulla fuerit promiſsio, iuramentum nihil obligabit. Sed in caſu poſito ea promiſsio nullam habet vim, vt conſtat ex cap. debitores. de iureiurando: ergo. Et confirmatur: Quando iuraui me facturum aliquod peccatum mortale, id iuramentum non obligat: quia ipſa promiſsio non obligabat: ergo pari ratione, cum promiſsio per vim facta non obliget, nec etiam iuramentum, quo ipſa promiſsio firmatur, erit obligatorium. ¶ Tertio huiuſmodi iuramenta coacta vel obligant

Dubium de iuramẽtis coactis.

1. argum.

2. argum.

3. argum.

obligant ex iure diuino, vel humano. Non humano: quia non eſt veroſimile, quod Eccleſia voluerit dare occaſionem prædonibus cogendi alios, & vim inferendi: nec etiã iure diuino: alias ſummus Pontifex nõ poſſet decernere, huiuſmodi iuramenta coacta nulla eſſe: quod tamen eſt factum, in ca. verum. de iureiurando: ergo nullo modo obligant. ¶ Vltimò: Finge me promiſiſſe tibi daturum aliquid, quod tibi noceret, nõ obligor hac promiſsione, etiam ſi ſit iuramẽto firmata: ergo nec ſi aliquid vi coactus promiſi, atq; iuraui. Probo conſequentiã: Nã in tali caſu noxium eſt ipſi latroni accipere promiſſum, cũ peccet accipiẽdo, & ad reſtitutionem teneatur.

Vltimũ argumentum

Qui coacte promittit voluntarie promittit.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primo, quod qui vi, vel metu coactus facit, vel promittit aliquid, ſimpliciter loquẽdo voluntarie facit. Secũdum quid autem facit inuoluntariè, quia, ſcilicet, nollet facere. Et quia non poteſt periculum aliter vitare, id ſimpliciter voluntarie facit. Vt eſt videre in eo, qui proijcit merces in mare, vt autor eſt Ariſtot. li. 3 Æthic. cap. 1. Eſt tamen huiuſmodi voluntarium mixtum ex ſimpliciter, & ſecundum quid voluntario, ſufficiẽs ad cõſtituendum actum moralem, ſiue bonum, ſiue malum, pro ratione ſuæ materię. Nã qui metu mortis coactus, vel mẽdacium diceret, vel adulterium cõmitteret, proculdubio peccaret.

Materia iuramenti vi extorti quæ ſit.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod materia eorum iuramentorum, quæ metu extorquentur, eſt aliqua operatio, quam quis vel facere, vel omittere promittit. Itaq; quãdo promitto, me daturum cẽtum latroni, materia huius iuramẽti eſt actio illa dãdi. Quæ poteſt cõſiderari dupliciter: vel in ordine ad agentem: vel in ordine ad patientem. Et quidem in ordine ad patientẽ illa actio cenſenda eſt noxia, & inutilis: quia affert illi occaſionem peccandi, cùm tamen in ordine ad agentem ſit bona & honeſta, & actus virtutis, quo ſuam redimit vexationem. Propulſare enim iniuriam, bonum eſt, atq; honeſtum, pertinenſque ad charitatem, qua vnuſquiſq; ſeipſum diligit. ¶ Tertio eſt aduertendum, quod in iuramento promiſſorio, & eſt promiſsio, & eſt iuramentũ: & vtriuſq;, ſcilicet, promiſsionis, atque iuramenti eſt vna, & eadem materia, nempe actio dandi pecuniam. Alia tamen & alia ratione. Nam, quia promiſsio ſit alteri, & ad illius rationem pertinet efficere gratum, & vtile illi, idcircò habet pro materia illam traditionem pecunię, quatenus recipitur in paſſo, id eſt, quatenus eſt alteri vtilis, & bona. At verò iuramentum, quia eſt adhibitio diuini teſtimonij, habet pro materia eandem traditionem pecuniæ conſideratam per ſe, & abſolutè, ſine ordine ad patientem. Quare ſi materia promiſſi eſt actus virtutis, conſiderata per ſe & ex obiecto, quamuis ex accidenti conferat nocumentum, id iuramentum ligabit, ſin minus non ligat.

1. Conclu.

¶ His conſtitutis ſit prima concluſio: Simplex promiſsio per vim facta, nullam inducit obligationem. Hæc cõcluſio habetur expreſſe in cap. debitores. de iureiurando. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi promiſsiones per metũ extortæ, nullam habent idoneam materiam: ergo nullam poſſunt inducere obligationẽ. Cõſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur. Promiſsionis materia debet eſſe aliquid gratũ, & vtile ei, cui ſit promiſsio: ſed ea, quę vi, atq; metu cogente dantur, nõ ſunt grata, aut vtilia alteri, cum per talem collationem non transferatur dominium: ergo tales promiſsiones per metum extortæ nullam habent idoneam materiam. Et ſi quis contra hoc argumentetur. Dare promiſſam pecuniam latroni ad declinandum eius iniuriam, atque vim eſt actus virtutis: quia eſt redemptio vexationis: ſed omnis actus virtutis eſt materia idonea promiſsionis: ergo illa promiſsio habet idoneam materiam: atque ex conſequenti etiam ſine iuramento facta erit obligatoria: reſpondetur, quod vt diximus in vltimo notabili, dare pecuniam latroni, quatenus proficiſcitur ab agentẽ, non eſt materia promiſsionis: ſed eſt materia promiſsionis, quatenus illa actio, ſcilicet, ſolutio pecuniæ eſt vtilis, vel inutilis illi, cui ſit promiſsio. Et iſto modo conſiderando dationem pecunię, ſcilicet, per reſpectum ad latronem non eſt bona, nec vtilis, ſed potius eſt noxia latroni. Atque ex conſequenti: illa promiſsio non habet idoneam materiam.

Argumentum.

Solutio.

2. Conclu.

¶ Secunda concluſio: Iuramentum metu extortum obligat in foro conſcientię. In hac concluſione conueniunt cum D. Thoma omnes ferè Doctores Syluester, verbo, iuramentum. 4. §. 7. Gabriel in 3. d. 39. q. 1. art. 2. concluſione 8. Durandus eadem d. q. 2. Caietanus in præſenti. Soto lib. 8. de Iuſtitia qu. 1. ar. 7. Et videtur diffinita in capi. ſi verò. & in cap. verum. & in cap. debitores. de iureiurando. & in cap. ſi quandoque 15. quæſtio. 6. Et probatur: Quando iuramento promitto me daturum centum, materia huius iuramenti eſt actus virtutis, vt diximus: ergo obligat in conſcientia. Et ſi quis contra hoc argumentetur: Qui promiſit ſe daturum centũ, vt redimeret ſuam vexationem, ſi facta promiſſione liberat ſe, manuſq; latronis volentis eũ occidere, fugit, iam nullam patitur vexationem, nec aliquã vim repellit cum ſit in tuto:

Argumentum.

ergo non tenetur amplius promiſsionem adimplere, *Reſponſio.* reſpondeo negando cōſequentiam. Ad hoc enim, vt quis teneatur ſeruare iuramentum, poſtquam declinauit periculum, ſatis eſt, vt ipſum iuramentum fuerit firmum tempore, quo fuit emiſſum. Præterquā quod ipſa actualis exhibitio pecuniæ, virtute prioris volitionis, quam quis habuit tempore quo iurauit, adhuc verè dicitur redemptio vexationis.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Iuramenta coacta, & per vim extorta obligant ad ſui obſeruantiā ſub reatu peccati mortalis. Hæc cōcluſio eſt contra Panormitanum: qui dicebat huiuſmodi iuramenta ſolū obligare ad veniale. Quā ſuam ſententiam probat ex cap. verum. de iureiurando. Vbi ſummus Pontifex dicit, homines, qui eiuſmodi iuramenta fregerint nō eſſe ſic puniendos à iudice, ac ſi mortaliter deliquiſſent. Sed probatur noſtra ſententia: Iſta iuramenta obligant in foro conſcientię, vt dicitur in ſecunda concluſione, & ſunt de re graui: ergo obligāt ſub mortali. Et ad fundamentum Panormitani dico, quod ſummus Pontifex ibi nihil decernit de culpa, vtrùm mortalis, vel venialis ſit? Sed tantum agit de pœna, qua homines, qui talia iuramenta fregerint, ſunt puniendi. Dicit autem eam pœnam leuiorem eſſe debere, quā quæ pro peccatis mortalibus imponi conſueuit. Nō quia id peccatum non ſit mortale: ſed quia propter iniuriam, quam, qui huiuſmodi iuramenta fecerunt, paſsi ſunt, Eccleſia decernit eos leuius eſſe puniendos.

4. Cōcluſio ¶ Quarta concluſio: Quando vis, & metus illatus ita vitiat rem promiſſam, vt cum alioqui eſſet bona, ex metu tamen, quo fit, redditur mala: tunc iuramentum ſuperinductum nullam habet obligationem. Probatur: Nam in tali caſu deeſt debita materia, ſcilicet, actus virtutis, ſine quo verum iuramentū eſſe non poteſt. Exemplum huius concluſionis eſt in eo, qui metu compulſus iurat aliquam ducturum in vxorem, aut etiam duxit. Tunc enim iuramentum non ligat. Quia ducere vxorem metu compellente eſt malum; & cōtra naturam atq; rationem matrimonij, quod ex ſe debet eſſe perpetuum, & ſi violētum eſſet, perpetuum eſſe non poſſet. D. Bonauen. in 3. d 39 q. 2. dicit, tale iuramentum obligare, eſſe tamen dignum relaxatione, ſed multo probabilior eſt noſtra ſententia propter rationem aſsignatam.

5. Conclu. ¶ Quinta concluſio: Iuramenta promiſſoria per iniuriam extorta, Eccleſia non cogit in foro contentioſo adimpleri. Hæc concluſio non eſt intelligēda in vniuerſum, ſed tantum de illis iuramentis, in quibus iniuria naſcitur ex metu extrinſecus illato. Ex quo fit, vt qui iuratus promiſit vſurario, ſe ſoluturū vſuras: quamuis patiatur iniuriam. Quia tamen nō patitur illam per vim illatam, idcirco talis cogetur in foro cōtentioſo ſtare promiſsis, vt diffinitum eſt ab Alexandro tertio in cap. debitores. de iureiurādo. Cæterum ad alia iuramenta vi extorta cum iniuria, non compellitur iurans in foro contentioſo, vt conſtat ex cap. verum. & ex cap. ſi vero. & ex cap. Abbas, de ijs quę vi metusve cauſa fiunt. Et ex 15. q. 6. per totam.

Vltima cōcluſio. ¶ Vltima concluſio: Quicunque aliquid iurauit, in quo patitur iniuriam, ſiue inſit vis tali iuramento, ſiue ſecus, huiuſmodi habet legitimam cauſam petendi relaxationem iuramenti in foro cōſcientię. Probatur: Huiuſmodi iuramenta plurimum inuoluntarij habent admixtum: & vt dicitur in c. quandoq; 15. q. 6. non fiunt plene ex corde, quod Deus potiſsimum inſpicit: ergo habent iuſtam cauſam, quod relaxentur. Cautio tamen, quā in hac re adhibet Caietanus. prudentiſsima eſt, & diligenter obſeruāda, ne, ſcilicet, ex relaxatione horum iuramētorum detur infidelibus occaſio nomen Dei blaſphemandi. Nā ſi alicui capto à Turcis, vel à Sarracenis fieret poteſtas in patriam redeundi, fide eius accepta ſub iuramento, ſe aliquid numorum ſoluturum; in qua re captus vim & iniuriam patitur, non eſſet tunc facile iuramentum relaxandum, ne daretur infidelibus anſa, vt nomen Dei blaſphemarent.

¶ Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta. *Ad 1. arg.* Vnde ad primum dico falſum eſſe, quod dare pecuniā promiſſam latroni non ſit actus virtutis. Eſt enim redemptio vexationis, vt diximus. Et ſic votum de ea emiſſum eſt validum, & obligatoriū. *Ad 2. arg.* ¶ Ad 2. reſpondetur, cōceſſo antecedenti, negādo conſequentiā. Falſum eſt enim, quod quoties promiſsio eſt nulla, toties iuramentum vim obligandi non habeat. Poteſt namq; accidere, vt eadē res promiſſa non ſit idonea materia promiſsionis, & tamen ſit idonea materia iuramēti, quia alia & alia ratione ſubijcitur promiſsioni, & iuramento, vt diximus. *Ad 3. arg.* ¶ Ad 3. reſpondetur, quod huiuſmodi iuramenta vi extorta, habent vim obligandi à iure diuino. Et quando infertur: ergo ſummus Pontifex nō poterit in illis diſpenſare, nego conſequentiam. Nam habet facultatem ab ipſo Deo diſpenſandi in votis, & relaxandi iuramenta ex iuſta, & rationabili cauſa, vt diximus in materia de voto. *Ad vltimū argumen.* ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam in caſu antecedentis, quod promittitur dari, eſt malum, nec

in eo

in eo ſubeſt aliqua ratio boni. Atque adeo iuramentum ſit de materia illicita, & ſic non ligat. At verò in caſu conſequentis, quãuis illa ſolutio pecuniæ reſpectu alterius ſit noxia: reſpectu tamen eius, qui promittit, eſt bona, quia ea ratione ſuam redimit vexationem, vt diximus.

Alia duo argumẽta difficilia.

¶ Sed vltra hæc ſunt alia duo argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum eſt: Maior eſt obligatio voti, quam iuramẽti, vt ſæpe diximus: ſed votum metu coactum non obligat, vt latè oſtendimus, quæſtione præcedenti ar. 3. ergo neque iuramẽtum. Secundum: Matrimoniũ metu cadente in conſtantem virum contractum nec in foro exteriori, nec in foro conſcientiæ, tenet: ergo nec iuramentum. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur. Tum: quia ſicut ad matrimonium requiritur cõſenſus, ſic etiam ad iuramẽtum: quare ſi coactio impedit vni, pariter obſtabit alteri. Tum etiã: quia maius vinculum eſt matrimonij, quam iuramenti.

Ad 1. arg.

Ad primum argumentum Soto lib. 8. de Iuſtitia q. 1. ar. 7. reſpondet, cõceſſo antecedenti, negando cõſequentiam. Et ratio illius eſt: Nam, quamuis votum, eo quod ſit Deo arctius obliget, quam iuramentum, quod ſit homini: quia tamen, niſi iuramento confirmetur, nõ eſt, niſi nuda promiſsio, & promiſsio coacta, etiam ſi fiat cum intentione promittendi, natura ſua eſt caſſa, non ſolum illa, quę ſit homini: verum etiam illa, quæ ſit Deo, vt pote cui obſequium per coactam voluntatẽ non placet, ſed quod ſit ſponte: idcirco votum metu extortum nullam inducit obligationem. At verò iuramentum: quia ſemper quod fertur in materiam licitam obligat ex natura ſua: & illud, quod fertur ſupra promiſsionem habet materiam licitam, vt diximus, ſit, vt non obſtante metu ſuam ſortiatur obligationem. Hæc tamen ſolutio mihi non placet. Nam cum redemptio vexationis poſſit eſſe obiectũ voti, ſicut eſt iuramenti: non video, quare iuramentum dicatur cadere ſupra debitam materiam: eſto fiat ex metu, & non votum, vt ſit obligatoriũ. Quocirca aliter ad argumentum reſpondeo, negando cõſequentiam. Nam quamuis votum atque iuramentum ſtando in ſolo iure naturali, & diuino, ex natura ſua obligent: adhuc quando fiunt ex metu cadente in conſtantem virum, vt diximus, quæſtione præcedenti art. 3. iure tamen poſitiuo, votum emiſſum ex metu eſt redditum nullum, & non iuramentum, propter reuerẽtiam diuini nominis, quod in iuramento aſſumitur.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum argumentum, nonnulli reſpondent conceſſo antecedenti, negando conſequentiã. Et ratio diſcriminis ſecundum illos tantum eſt, quod ſi matrimonium coactum teneret, nullum eſſet remedium, quo poſſet factum infectum reddi, cum ſit vinculum indiſſolubile. Cum tamen cætera promiſſa per vim iurata, etiam ſi ſoluãtur, beneficio repetitionis recuperari poſſint. Sed hæc ratio non ſatisfacit. Nam etiam ſi quæ iuramento promittuntur repeti non poſſent, adhuc iuramentum eſſet ſeruãdum, quia obligat ex natura rei. D. Bonauent. atq; Durandus dicunt, quod, quia matrimonium Chriſtianorum ſignificat vnionẽ Chriſti, & Eccleſiæ, quæ eſt perpetua, perpetuum etiã, & indiſſolubile debet vinculum habere, ad quod non ſolum conſenſus, verum & liber conſenſus requiritur, cùm nullum violentum poſsit eſſe perpetuum. Sed nec hæc ſolutio ſatisfacit. Nam etiam coniugium ſub lege naturæ requirebat liberum conſenſum, & tamen non ſignificabat vnionẽ Chriſti, & Eccleſię, ſicut matrimoniũ Chriſtianorum. Quocirca his ſolutionibus omiſsis, ad argumentum reſpõdetur, negando cõſequentiam. Nam quia matrimonium ad procreationem prolis à natura cõſtitutum eſt, ex ſua ratione habet perpetuitatem annexam. Aliàs non eſſet ſatis liberis educandis conſultum. Et perpetuitas ex natura rei liberum animi exigit conſenſum: quia quæ violenta ſunt perpetua eſſe nequeunt. At vero in iuramento, hoc non inuenitur, vt ex dictis patet.

Quæſtio.

Si quis autem quęrat, vtrùm qui metu mortis iurare cogitur, ſe ducturum aliquam in vxorem teneatur iuramenti nexu,

Reſponſio.

reſpondeo, certũ eſſe in primis, tale iuramentum, omnino eſſe relaxandum propter rationem iam dictam. Secundo dico, probabiliſsimum eſſe, quod ex tali iuramẽto oritur obligatio, ne ante relaxationem cum alia contrahat. Cùm re vera quãtum ad naturam iuramenti verum ſit, ſi fiat cum intentione iurandi. Nam quamuis ſit contra naturam matrimonij, illud contrahere, aſſenſu coacto: nihilominus non eſt adeo intrinſecè malum, vt non poſsit fieri materia redẽptionis vitæ, & ſic iuramentum tenere. Dixi, ex tali iuramẽto obligari, ne ante relaxationem cum alia contrahat. Nam ab ingreſſu religionis per tale iuramẽtum nõ arctaretur. Cum matrimonium contrahere, quatenus eſt impeditiuum maioris boni, non poſsit eſſe materia iuramenti promiſſorij, ſicut nec voti.

Aliud dubium circa ſolutionem ad 3.

¶ Circa eandem ſolutionem tertij argumenti D. Thom. eſt alia difficultas, vtrùm, qui vi coactus iurauit, ſe aliquid latroni daturum, poſsit illud repetere, quamuis iurauerit illud non repetiturum? Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Non repetere eſt actus virtutis in illo caſu,

cum ſit redemptio vexationis: ergo qui iurat ſe non repetiturum aſtringitur iuramento, atque ex conſequenti repetere nõ poteſt. Ad explicationem huius difficultatis, ſuppoſito, dupliciter accidere poſſe, vt quis iniuriam ſibi à latrone illatam iudici denuntiet, vno modo, ipſo iudice iuridicè interrogante, alio modo propria ſponte. Dico primo,

1. Dictum. quod ſi iuraui, me nõ repetiturum pecunias, quas latroni ſolui, nec id iudici denunciaturum, ipſo etiam iudice interrogante peccaui mortaliter iurando, nec id iuramentum adimplere teneor: ſed poſſum iudici interroganti libere reſpondere. Probatur. Rem illicitam iuraui: ergo ipſum iuramentum non eſt validum. Et hoc vult ſignificare D. Thomas, quando in eadem ſolutione dicit, quod poteſt repetere in iudicio quod ſoluit, vel prælato denunciare: Non obſtante, quod contrarium iurauit, quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum, quia eſſet contra iuſtitiam publicam. Dico ſecundo, quod ſi tantum iuraui ſimpliciter, me neque repetiturum illam rem, nec id crimen mea ſponte iudici denunciaturum, iuramentum eſt validum, & obligatorium. Et hoc probat argumentum pro parte negatiua adductum.

De iuramẽto doloſo. ¶ In ſolutione ad quartum argumentum agit D. Thom. de iuramento doloſo. Et dicit duo. Primum eſt, quod quando is, qui iurat, vtitur dolo, iuramentum obligat ſecundum intentionem eius, cui fit iuramentum, & non ſecundum animum iurantis. Secundo dicit, quod quando is, qui iurat non vtitur dolo, ſed alter deceptus eſt ex verbis malè intellectis, tunc iuramentum obligat ſecundum intentionem eius, qui iurat, & nõ ſecundum intentionem eius, cui fit iuramentum. Quæ vt intelligantur, & ſimul explicetur, quando iuramentum doloſum obligat, aduertendum eſt primò, dupliciter poſſe contingere, vt inſit dolus iuramento, hoc eſt, quod concipiat

Multipliciter poteſt dolus ineſſe iuramẽto. alter ex verbis iurantis alium ſenſum ab eo, quem habet in animo is, qui iurat. Vno modo: quia is, qui iurat aliud occultat in animo, & aliud in verbis exponit. Altero modo: quia etſi animus iurantis cum verbis conſentiat, tamen in verbis ipſis ineſt aliqua fallacia, atque deceptio: Quæ duo membra diuiſionis, rurſus poſſunt multipliciter diuidi. Nam, quod animus iurantis diſſentiat à verbis, quod fuit primum membrum, quatuor modis poteſt accidere. Primus eſt: quando verba proferuntur abſolutè, ſed interius in animo adiungitur illis aliqua conditio. Vt ſi, verbi gratia, verbis abſolutè prolatis polliceatur quis alteri ſe ei daturũ aliquam rem, ſubintellecta tacitè conditione, ſi ſibi placuerit, aut oculis conſpiciendam. Secundus modus eſt, quando quis exterius aliquid promittit, non tamen habet intentionem ſtandi promiſſis. Tertius, quando is, qui promittit, habet quidem animum promittendi, atque iurandi, non tamen habet intentionem ſeruandi promiſſum, nec obligandi ſe iuramento exterius facto. Quartus & vltimus, quando ei, qui promittit deeſt animus, atque voluntas promittẽdi & obligandi ſe iuramẽto. Secundum membrum diuiſionis, nẽpe quando dolus eſt in ipſis verbis, poteſt accidere dupliciter. Vno modo, quando verba ſunt multiplicia, & æquiuoca. Et ità qui ea audit diuerſum ſenſum intelligit ab eo, quẽ intendit is, qui profert. Alio modo, quando licet non ſint æquiuoca verba, ita tamen prudenter, & artificioſe conſtruuntur ab eo, qui iurat, vt is, qui audit accipiat illa longe diuerſo ſenſu ab eo, qui verè ipſis ineſt. Ex quo infertur ſex modis poſſe contingere, quod iuramentum aliquod doloſum dicatur.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod in hac re dijudicanda multum refert, an is, qui iurat iuret iuridicè à iudice requiſitus, an vero compulſus iniuris, vt ex his, quæ diximus in materia de teſtibus, & de reo, colligere licet.

His conſtitutis ſit prima concluſio: Qui iu- *1. Cõcluſio* reiurando promittit aliquid doloſe primo modo, hoc eſt, ſubintellecta aliqua conditione, quæ non exprimitur nõ obligatur ad ſeruandum iuramentum, niſi quantum ad illa, quę habuit in animo iurare, & eo modo, quo habuit. Probatur: Iuramẽtum promiſſorium ad ea tantum ſeruanda obligat, quæ illi ſubijciuntur, tanquam materia: ſed in caſu poſito materia iuramento ſubiecta nõ eſt me daturum ſimpliciter, ſed tantum me daturum, ſi mihi aut libuerit, aut placuerit: ergo ad id tantum obligat. Secundo: Sicut eſt in mea poteſtate cum mihi proponitur aliqua res iuramento confirmanda iurare, vel nõ iurare: ita etiam eſt in mea poteſtate illam rem, vel ex parte, vel in totum, vel abſolute, vel adiuncta conditione iurare: ſed ſi fingo me iurare aliquam rem ſine animo iurandi, id iuramentum nõ obligat, vt ſtatim dicemus: ergo pari ratione ſi fingo me iurare aliquam rem abſolute, verbis exterioribus: ſi tamen in animo iuro conditionaliter id iuramentũ obligabit ſub conditione. Hęc concluſio eſt contra Sylueſtrum verbo, iuramẽtum. 3. §. 11. vbi dicit, quod iuramentum obligat abſolute, ſicut verba exterius prolata ſonant, niſi id iuramentum ſit per metum extortum.

¶ Secunda concluſio: Quicunque iurat *2. Conclu.* doloſe iſto primo modo, ſcilicet, ſubintellecta & nõ expreſſa conditione, ſiue iuramentum

tum ſit aſſertorium; ſiue promiſſorium, & ſiue per iniuriam, ſiue per vim ad iurandum cogatur, peccat mortaliter. Hæc concluſio ſimiliter eſt conta Syluestrum loco citato, vbi dicit, quod qui cogitur iurare, ſi iſto doloſo vtatur nihil peccat. Illam tamen tenet Caietanus in hoc articulo, & Soto lib. 8. de iuſtitia quæſtione 1. articulo 7. Et probatur: Semper in iſto caſu eſt mendacium iuramento affirmatum: ergo eſt peccatum mortale. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Mēdacium eſt falſa vocis ſignificatio, cum intentione fallendi: ſed in caſu de quo loquimur, abſoluta voce ſignifico, me aliquid daturum, quod ex mea intentione eſt falſum, vt alterum decipiam: ergo talis vocis ſignificatio eſt vere mendaciū. Et eam ſignificationem exteriorem confirmo iuramento: ergo confirmo mendacium iuramento: atque ex conſequenti pecco mortaliter. Pro hac etiam te facit Gracianus in capitulo in dolo. 22. quæſtione 2. Vbi explicans quædam verba Auguſtini in hūc modum dicit: Ille iurat in dolo, & mendaciter promittit in cuius mente eſt, non ſe facturum ſicut promittit.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Qui iurat doloſè ſecūdo modo, hoc eſt, qui ſeriò & ex animo ſe obligandi iurat, non tamen habet animum adimplendi promiſſa, peccat mortaliter, & ad promiſſa præſtanda obligatur, ſiue vi, ſiue iure, tale faciat iuramentum. Hæc concluſio eſt Caietani in iſto commentario, & aliorum fere omnium Doctorum. Poteſtque eſſe illius exemplum in eo, qui fit monachus: & ad eum ſtatū nō ſolū voto, ſed etiā iuramēto ſe obligat, animo tamē nō piè, nec religioſe, ſed diſſolutè & luxurioſe viuendi. Qui quidem non ſolum peccat mortaliter, ſed etiam tenetur promiſſa adimplere. Probo ſingulas partes. Et primo, quod peccet mortaliter huiuſmodi homo: Iuramentum promiſſorium habet duo. Vnum eſt animus faciendi ea, quæ quis iurat. Alterum obligatio, quod in futurum tempus opere præſtabit, quæ promittit. Reſpectu primi iuramentum eſt aſſertorium, & reſpectu ſecundi eſt promiſſorium, vt diximus in articulo 3. ſed quicunque iurat aſſertiue falſum peccat mortaliter: ergo & qui habet animum iurandi, & non ſeruandi, vel adimplendi quæ iuramento promittit, peccabit mortaliter. Quòd verò huiuſmodi iuramentum adhuc ſit obligatoriū probo: Talis homo, vt ſupponimus habet animum promittendi & iurādi quæ verbis profert: ergo verè iurat atque ex conſequenti obligatur tali iuramento. Probo conſequentiam: Nam iuramentum ex natura ſua habet vim obligandi, mòdo id, quod iuratur, ſit vera materia iuramenti.

4. Concluſ. ¶ Quarta concluſio: Qui iurat doloſè tertio modo, hoc eſt, qui habens animum iurandi non habet animum ſe obligandi illo iuramento, verè obligatur ad præſtandum ea, quæ promiſit ſiue iure, ſiue vi adductus fuerit ad iurandum. Hæc concluſio eſt contra Syluestrum verbo, iuramentum. 4. §. 19. Qui dicit huiuſmodi iuramentum non obligare. Quem etiam ſequuntur magna ex parte iuris periti, & D. Bonauentu. in 4. diſtin. 39. quæſtione 2. art. 1. Et Ricardus eadem d. quæſtione 2. & Gabriel. quæſtione 1. articulo 2. Illam tamen tenent omnes illi Doctores, quos quæſtione præcedenti articulo 1. diximus affirmare, quod qui emittit votum animo vouendi, & non ſe obligādi manet adhuc voto aſtrictus, cum eadem ſit ratio in voto & in iuramento quantum ad hoc. Et probatur: Obligatio ita naturaliter naſcitur ex iuramento, vt poſito ſemel vero iuramēto intelligi non poſsit illud nō obligare, ſed qui habet animum iurandi vere iurat, & non ficte: ergo obligatur illo iuramento, eſto, nec habeat animum ſe obligandi, neque promittendi. Et confirmatur: Iuramentum eſt inuocatio diuini teſtimonij ad aliquam rem, vel præſentem, vel futuram confirmandam: ſed diuino teſtimonio, cum inuocatur ex natura rei debetur, vt veri cauſa inuocetur: ergo implicat aliquod eſſe verum iuramentū, & nō inducere obligationem, verū vel dicendi, vel faciendi.

1. arg. contra 4. conc. ¶ Sed contra iſtam concluſionem ſunt aliquot argumenta. Primum; Iuramentum inducitur ad confirmandam promiſsionem: ergo vbi non eſt promiſsio nec erit iuramentum: ſed qui non habet animum ſe obligandi iuramento nec promittendi, nihil promittit: ergo nec obligatur iuramento.

2. argu. Secundo. Qui non habet intentionē ſe obligandi, is neque iurandi animum habet; quia hæc duo ità ſunt connexa, vt pro eodem haberi poſsint, ſcilicet, nolle obligare ſe iuramento, & nolle iurare: ſed qui non habet animum iurandi, licet exterius iuret non obligatur: ergo nec obligabitur qui non habet animum ſe obligandi, & promittendi.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum reſpōdeo, quod qui iurat animo iurandi, & non ſe obligandi, vel promittendi, eſtò, formaliter & explicitè nihil promittat, quia explicitè affirmat ſe nolle promittere, virtualiter tamen promittit. Nam quia iuramentum ex natura ſua inducit obligationem efficiendi verū, quod iuratur: idcircò qui verè habet voluntatem iurandi virtualiter, & implicitè, illa voluntate vult omnia, quæ neceſſario conſequun-

 tur

tur ex iuramento, & ſic implicitè & virtualiter vult promittere. *Ad 2. arg.* Ad ſecundum reſpondetur, aliud eſſe loqui de obligatione, aliud de animo obligandi ſe iuramento. Nam primum, ſcilicet, obligatio nunquam ſeparatur à iuramento. At verò voluntas expreſſa obligandi ſe iuramento, bene poteſt deeſſe in eo, qui verè iurat. Imò & contraria voluntas poteſt eidem ineſſe; quia, ſcilicet, arbitratur eſſe in ſua poteſtate ſecernere, & ſeparare obligationẽ à iuramẽto. Nota tamẽ, quod homines illiterati, & indocti ſæpe pro eodem accipiunt, nolle obligare ſe iuramento, & nolle iurare. Imò nulla alia ratione arbitrantur poſſe ſe expreſſius explicare ſuum animum, & quod non habuerint animum iurandi, quam ſi dicant ſeſe illo iuramento nunquam voluiſſe obligare. Quocirca in his rebus magna cautio erit adhibenda. Pro quibus videnda ſunt quæ diximus in materia de voto loco citato.

5. concluſ. ¶ Quinta concluſio: Qui conficit iuramẽtum doloſum tertio modo, ſcilicet, cum animo iurandi, & non ſe obligandi; nec promittendi peccat mortaliter, ſiue ſua ſponte, ſiue coactus iuret. Hæc concluſio ſequitur ex dictis. Nam ſi ille, qui iurat animo iurandi, & non ſeruandi promiſſum, peccat mortaliter, vt diximus in ſecunda concluſione, quia non habet animum conformem iuramento, à fortiori peccabit mortaliter qui habens animũ iurandi, nec habet animum ſe obligandi, nec promittendi, cùm in iſto longiùs diſtet animus à verbis quæ iuramento confirmat, quã in illo.

6. concluſ. ¶ Sexta concluſio, Qui iurat doloſe quarto modo, ſcilicet, ſine vlla intentione iurandi, non obligatur tali iuramento, ſiue iure, ſiue iniuria requiſitus iuret. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum ibi deſit voluntas iurãdi, quod ibi nullum ſit iuramentum, ſed tantum ſimulatio quædam erit neceſſe. Eo vel maxime, quod ad ea, ad quæ lege non aſtringimur & honeſta ſunt, niſi ex propria voluntate obligari non poſſumus. Et ſi quis quæratur, vtrùm qui ad iſtum modum fingit ſe iurare, ſemper peccet mortaliter? ſub diſtinctione reſpondendum exiſtimo. Nam vel id, in quo fingo me iurare, eſt falſum, ſiue de præſenti, quia non ità ſe res habet, ſiue in futurum, quia non habeo animum id adimplendi. Vel eſt verum, & nolo re ipſa iurare, quia ſum nimis timidus, & ſcrupuloſus. Si res, quã ficto iuramento confirmo, falſa eſt, ſiue vi, ſiue iure cogar ad iurandum, & ſiue res ſit falſa de præſenti, ſiue de futuro pecco mortaliter. Et ratio eſt: Nam quamuis in caſu, de quo loquimur non ſit iuramentum interius, eſt tamen diuini nominis ad aliquam rẽ confirmandam exterior inuocatio, quæ quidem eſt actus religionis. Atq; adeo applicata materiæ repugnanti, quale eſt mendacium, erit graue peccatum. Et confirmatur: Qui ſolo cultu exteriori colit idola, vt fecit Marcellinus Papa, ſine animo colendi, peccat mortaliter, vt conſtat. Et non ob aliam rationem, niſi quia actum externi cultus ei, cui non debetur, applicat: ergo ſimiliter & qui exterius tantum inuocat diuinum numen ad cõfirmandum mendacium peccabit mortaliter propter eandem rationem. Cæterùm qui ficto iuramento vtitur ad confirmandum aliquod verum, ſi id facit iure requiſitus, peccat mortaliter; quia qui exigit iuramentum, vt ſuppono habet ius exigendi & accipiendi verum & non fictum iuramentum, atque adeò qui fictè iurat facit illi grauem iniuriam. Et prætereà; quia iſta fictione & mendacio ſubuertitur omnis ratio publicæ Iuſtitiæ, quæ vt poſſit eſſe certa de veritate earum rerum, quas quærit, vtitur iuramento. Tamen, ſi ille, qui vtitur ficto iuramento in confirmando aliquo vero, in eo caſu, in quo cogitur ad iurandum vel ſi iurat nõ tenetur iurare, tantum peccat venialiter, quidquid dicat Caietanus. Qui etiam huiuſmodi homines condemnat peccati mortalis. Immeritò tamen. Cùm in iſto iuramento nec fiat iniuria proximo, vt ſupponimus, ſi quidem talis non habet ius iuramentum exigendi. Nec etiam fit iniuria Deo, quem etſi exterius tantum inuoco, non tamen ad confirmandum mendacium; ſed ad confirmandum verum adducitur.

¶ Vltima concluſio: Iurare doloſe quinto modo, & ſexto, ſcilicet, verbis vel æquiuocis, vel magna arte cõſtructis, ſi id iure requiſitus feceris, mortaliter peccaſti, autem ſecus; minime, imò nec venialiter. Et probatur: Qui interrogat aliquem iuridicè habet ius, vt id, de quo interrogat, ſimplicibus verbis, nulla arte conſtructis, ſed ad ſenſum eius expoſitis, iuramento confirmetur, vt diximus ſupra agentes de iudice, reo, & teſtibus: ergo qui ſecus facit peccat mortaliter. Quæ ratio ceſſat in eo, qui nullum ius habet iuramẽtum ab altero exigendi. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum maior ſit obligatio iuramenti quàm voti.

AD OCTAVVM ſic proceditur, Videtur quod maior ſit obligatio iuramenti quàm voti. Votũ enim

enim eſt ſimplex promiſsio. Sed iuramentum ſupra promiſsionem adhibet diuinum teſtimonium:ergo maior eſt obligatio iuramenti quàm voti.

2 ¶ Præterea, Debilius ſolet per fortius confirmari. Sed votum interdum confirmatur iuramento: ergo iuramentum eſt fortius quam votum.

3 ¶ Præterea, Obligatio voti cauſatur ex animi deliberatione, vt ſuprà dictum * eſt: obligatio autem iuramenti cauſatur ex diuina veritate, cuius teſtimonium inuocatur. Cum ergo veritas Dei excedat deliberationem humanā, videtur quòd obligatio iuramēti ſit fortior, quàm obligatio voti.

Q.88.ar.1.

¶ Sed Contra, per votum obligatur aliquis Deo: per iuramentum autem obligatur aliquis interdum homini. Magis autem obligatur homo Deo quàm homini: ergo maior eſt obligatio voti quàm iuramenti.

¶ Respondeo dicendum, quòd vtraque obligatio, ſcilicet voti & iuramenti, cauſatur ex aliquo diuino: aliter tamen, & aliter. Nam obligatio voti cauſatur ex fidelitate quam Deo debemus, vt ſ. ei promiſſum ſoluamus. Obligatio autem iuramenti cauſatur ex reuerentia quam debemus ei, ex qua tenemur quòd verificemus id, quod per nomen eius promittimus. Omnis autem infidelitas irreuerentiam continet, ſed non conuertitur. Videtur enim infidelitas ſubiecti ad Dominum, eſſe maxima irreuerentia. Et ideo votum ex ratione ſua magis eſt obligatorium quàm iuramentum.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd votum eſt promiſsio non quæcū que, ſed Deo facta, cui infidelem eſſe grauiſsimum eſt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iuramentum non adhibetur voto quaſi aliquid firmius, ſed vt per duas res immobiles maior firmitas habeatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deliberatio animi dat firmitatem voto, quantum ex parte vouentis eſt. Habet tamen maiorem firmitatis cauſam ex parte Dei, cui votum offertur.

Summa Textus.

AD propoſitam difficultatem reſpōdet D. Tho. vnica concluſione. Quæ talis eſt: Votum ex ſua ratione, eſt magis obligatorium, quam iuramētum. Quam probat in argumento, ſed contra, ex eo, quod votum dicit promiſsionem factam Deo; iuramētum autem nonnunquā fit homini, licèt fiat per Deum. Et ſic ex parte illius, cui fit obligatio ſanctior atque maior erit illa, quæ eſt in voto, quam quæ eſt in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Vtraq; obligatio, ſcilicet, voti & iuramenti cauſatur ex aliquo diuino, aliter tamen & aliter. Nam obligatio voti cauſatur ex fidelitate, quam Deo debemus, obligatio autem iuramenti cauſatur ex reuerentia, quam debemus eidem: ſed infidelitas eſt peior, quam irreuerentia; omnis enim infidelitas eſt irreuerentia & non econtra: ergo votum ex ſua ratione eſt magis obligatorium, quam iuramentum.

Explicatio Articuli.

CIrca concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrùm vera ſit. De qua re eſt ſententia Maioris in 3.d.38.q.4.dub.2. dicentis, quod maior eſt obligatio iuramenti, quā voti. Et probatur primo: In iuramento promiſſorio continetur votū, & nō è cōtra; qui enim promiſſorie iurat, & promittit, & iurat: ergo maior ineſt obligatio iuramento quam voto. Secundo: Iuramentum coactum obligat, vt ſupra diximus; votum autem coactum, & ex metu in virum conſtantem cadente factū nō obligat: ergo firmius, atque fortius eſt vinculum iuramenti. Tertio: Maiori iniuria afficitur Deus in fractione iuramenti, quam voti: ergo magis obligat iuramentum, quam votū. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: In fractione iuramenti afficitur Deus iniuria poſitiua, quæ eſt fingere ipſum mendacem; in fractione autem voti afficitur tantum iniuria priuatiua, quæ eſt non reddere illi quod promittitur: ergo maior eſt iniuria fracti iuramenti, quam voti non adimpleti.

Dubium.

1. argu.

2. argu.

3. argu.

¶ Pro hac lite dirimēda nota, quod iſta cōparatio potiſsimū fit inter iuramentū promiſſorium & votū. Eſt autē iuramentū promiſſoriū in duplici differentia. Vnum, quod immediatè fit Deo. Vt cum quis promittit ingreſſum religionis, eamque promiſsionem iuramento confirmat: Alterum quod fit homini, vt cū promitto Petro me illi daturū centū. Et hanc promiſsionē iuramento cōfirmo. Inter quæ

quas promiſſiones hoc eſt diſcriminis, quod in prima, qui promittit Deo, ſe ſine aliquo medio ſubdit debitorem. At verò in ſecunda non Deo proximè ſed homini ſe reddit obnoxium, nec Deum creditorem, ac Dominum ſui promiſsi conſtituit; ſed teſtem & quaſi fideiuſſorem. Quo ſuppoſito dico primò, iuramentum promiſſorium, quod fit Deo eſſe magis obligatorium habereque fortius vinculum, quam iuramentum promiſſorium, quod fit homini. Nam in tali iuraměto ſemper includitur votum, atque adeò ineſt illi obligatio voti & iuramenti ſimul, quæ maior eſt, quam voti ſolum, vt rectè probat primum argumentum. Dico ſecundo, quod iuramentũ promiſſorium factũ homini minus obligat, quam votum, vt rectè probant rationes poſitæ à D. Tho. in iſto articulo. Et quoniam iuramentum promiſſorium ex ſua ratione non haber conſtituere Deum Dominum ac creditorem ſui promiſsi, ſed tantum teſtem & vadem, & accidit, quod talis promiſſio immediate fiat Deo; idcircò D. Tho. abſolutè affirmat, quod obligatio voti eſt maior quam iuramenti, quod & ex ipſa nominum ſignificatione colligere licet. Eſt enim votũ promiſsio facta Deo, iuramentum autě conteſtatio veritatis, quæ fit per Deum, & nonnunquam promiſsionis, quæ fit homini. Ex quo fit, vt votũ ex ſua materia propinquius ſublimiorique ratione habeat Deum pro obiecto, quam iuramentum. Præterquam, quod fractio voti non ſolum eſt fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti eſt violatio eius reuerentiæ, quod eſt quid inferius, ſed etiam ipſa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quam in fractione iuramenti, Maiorem enim reuerentiam facit famulus hero cum fidem illi frangit, abſurdiuſque eũ contemnit, quam cum adducit eum in teſtem falſi. Et ratio eſt: Quia frangendo fidem directius & magis è regione facit contra rationem dominij, quod habet ſupra ipſum, quam adducendo eum in teſtem. Proptereaque D. Tho. in litera non fuit contentus oſtendere, quod infidelitas, quæ inuenitur in fractione voti ex natura infidelitatis eſt peior, quam irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: ſed etiam adiecit, quod ipſa infidelitas fracti voti, eſt maior irreuerentia, quam quæ in periurio reperitur. Eſt præterea intelligendum hoc ſecundum noſtrum dictum, quantum attinet ad naturam rei. Nã ratione grauitatis materiæ, vel aliunde tantum poterit augeri ſcelus periurij, vt ſit grauius, quam fractio voti. Grauius enim erit frangere iuramentum ſoluendi homini decem millia aureorum, quæ illi conſtanti iuſtitia debentur, quam frangere votum, quo quis eleemoſynam decem nũmorum Deo vouit. vt ex ſe patet. Itaque cæteris paribus, aut parum plus aucta materia iuramenti dicimus, quod obligatio voti eſt maior, quam iuramenti.

1. dictum. (margin, beside "deiuſſorem. Quo ſuppoſito dico primò")

2. dictum. (margin, beside "mum argumentum. Dico ſecundo")

¶ Ad primum argumentum ex dictis patet ſolutio. Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando cõſequentiã. Nõ enim, quia voti obligatio eſt maior, idcircò factum ex metu eſt nullum. Sed quia cum ex natura rei tam votum, quam iuramentum, adhuc ex metu factum, aptum natum eſſet inducere obligationem, Eccleſia voluit, vt votum ex metu emiſſum eſſet nullum, & non iuramentum, vt diximus in materia de voto. Ad tertiũ reſpondetur negando antecedens. Et ad probationem dico, quod qui frangit votum, cum effectu negat Deo id, quod illi ex fide debebat. In qua re eſt magnus contemptus. At verò qui violat iuramentum non efficit re ipſa Deum mendacem, ſed tantum fingit eum eſſe mendacem, quod cum minori irreuerentia fieri poteſt. *Ad 1. arg.* *Ad 2. arg.* *Ad 3. arg.*

¶ Circa iſtum articulum aduertit Caietanus tria. Primum eſt, quod in obſeruatione tã voti, quã iuramenti concurrunt duo. Vnũ eſt ipſa obſeruatio voti, vel iuraměti. Alterũ actus ſeruatus, qui promiſſus, vel iuratus erat, puta, dare centum aureos. Cõmune eſt autem voto, & iuramento, quod ipſa obſeruatio vtriuſque, ſpectet ad religionem, quoniam ex diuino aliquo cauſatur, vt in litera dicitur, & ad diuinum cultum ſpectat reddere Deo tam vota, quam iuramenta. Cæterum differunt votum & iuramentũ, quo ad actus ſeruatos. Nam in voto etiam actus ſeruatus eſt actus religionis, imperatus tamen. Dum enim quis eleemoſynam vouet, ipſam in Deũ per religionem refert. Atque adeò, ipſa etiã eleemoſynæ erogatio eſt actus imperatus religionis. Cũ tamen in iuramento actus ſeruatus relinquatur ſuæ naturæ, & non fit factus religionis actus, vt in articulo 5. huius quæſtionis eſt dictum. Secundum quod aduertit Caietanus eſt, quod licet fidelitas, & reuerentia diuerſarum virtutum ſint inter homines, vt conſtat ex diſtinctione virtutum, quæ ad honorandum, & ad fidem ſeruandam ordinantur. In ordine tamen ad Deum eiuſdem virtutis, ſcilicet, religionis ſunt fidelitas, & reuerentia. Nec mirum. Nam ea, quæ in inferioribus inueniuntur diuiſa in ſuperioribus vniri conſueuerunt. Tertium, quod aduertit Caietanus eſt, quod illud dictum literæ, ſcilicet. Omnis infidelitas irreuerentiam continet, ſi ſecundum ſubiectam materiam intelligatur, ſcilicet, reſpectu domini, clarum eſt, quod *Nota ex Caietano.*

nulla

nulla infidelitas eſſe poteſt abſque irreuerentia. Bene tamen è cōuerſo, poteſt eſſe aliqua irreuerentia ſine infidelitate, vt conſtat. Si autem intelligatur vniuerſaliter, vt ſonat, nō caret aliquo ſcrupulo, cum infidelitas eſſe poſſit in ſuperiori reſpectu inferioris, & non irreuerentia. Verificabitur tamen ratione cōtemptus annexi, cum nullus poſſit eſſe infidelis alicui, quin ipſum paruipendere videatur; atque adeo dehonorare, quod ad irreuerentiam ſpectat.

Articvlvs IX.

¶ *Vtrum aliquis poſsit in iuramento diſpenſare.*

AD Nonvm ſic proceditur. Videtur, quod nullus poſsit diſpenſare in iuramēto. Sicut enim veritas requiritur ad iuramentum aſſertorium, quod eſt de præterito vel præſenti: ita ad iuramentum promiſſoriū, quod eſt de futuro. Sed nullus poteſt cum aliquo diſpenſare, quòd de præſentibus vel præteritis iuret contra veritatē: ergo etiam nullus poteſt diſpenſare, quòd non faciat aliquis eſſe verum id quod cum iuramento in futurum promiſit.

2 ¶ Præterea, Iuramentum promiſſorium inducitur ad vtilitatem eius cui fit promiſsio. Sed ille (vt videtur) non poteſt relaxare, quia eſt contra reuerentiam diuinā: ergo multo minus per aliquem alium poteſt ſuper hoc diſpēſari.

3 ¶ Præterea, In voto quilibet Epiſcopus poteſt diſpenſare, exceptis quibuſdam votis, quæ ſoli Papæ reſeruantur, vt ſuprà * habitum eſt: ergo pari ratione in iuramento, ſi eſſet diſpenſabile quilibet epiſcopus poſſet diſpenſare. Quod tamen videtur eſſe contra iura: Non ergo videtur quòd in iuramento poſsit diſpenſari.

q. præce. ar. 12. ad 3.

¶ Sed Contra eſt, quod votum eſt maioris obligationis quàm iuramentum, vt ſupra dictum * eſt. Sed in voto poteſt diſpenſari: ergo in iuramento.

Art. præce.

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictū * eſt, neceſsitatis diſpēſationis tā in lege quā in voto, eſt propter hoc quod id quod in ſe vel vniuerſaliter cōſideratū, eſt vtile & honeſtū, ſecundū aliquem particularem euentū poteſt eſſe inhoneſtū & nociuū, quod non poteſt cadere nec ſub lege, nec ſub voto. Quod autem aliquid ſit inhoneſtum vel nociuum, repugnat his quæ debent attendi in iuramento. Nam ſi ſit inhoneſtum, repugnat iuſtitiæ: ſi ſit nociuū, repugnat iudicio. Et ideo pari ratione etiā in iuramento diſpenſari poteſt.

Art. 10. q. præced.

¶ Ad Primvm ergo dicendū, quòd diſpenſatio quæ fit in iuramento, nō ſe extendit ad hoc quòd aliquid contra iuramentū fiat. Hoc enim eſt impoſsibile, cum obſeruatio iuramenti cadat ſub præcepto diuino, quod eſt diſpenſabile: ſed ad hoc ſe extendit diſpenſatio iuramenti, vt id quod ſub iuramento cadebat, ſub iuramento non cadat: quaſi non exiſtens debita materia iuramenti, ſicut & de voto ſuprà * diximus. Materia autem iuramenti aſſertorij, quod eſt de præterito vel præſenti, in quandam neceſsitatem iam tranſit, & immutabilis facta eſt. Et ideo diſpenſatio non referretur ad materiam, ſed referretur ad ipſum actum iuramenti. Vnde talis diſpenſatio directè eſſet contra præceptū diuinum. Sed materia iuramēti promiſſorij eſt aliquid futurum quod variari poteſt, ita ſcilicet quòd in aliquo euētu poteſt eſſe illicitum & nociuum, & per conſequens non eſſe debita materia iuramenti. Et ideo diſpenſari poteſt in iuramento promiſſorio, quia talis diſpenſatio reſpicit materiam iuramenti, & non contrariatur præcepto diuino de iuramenti obſeruatione.

q. præce. ar 10. ad 2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod homo poteſt alteri promittere aliquid ſub iuramento dupliciter. Vno modo, quando promittit aliquid pertinens ad vtilitatem ipſius: puta, ſi ſub iuramento promittat ſe ſeruiturum ei, vel pecuniam daturum: & à tali promiſsione poteſt abſoluere ille cui promiſsio facta eſt. Intelligitur enim iam ei ſoluiſſe promiſſum, quando facit de eo ſecundum eius vtilitatem. Alio modo promittit aliquis alteri quod pertinet ad honorē

Dei,vel vtilitatem aliorum: puta, ſi aliquis ſub iuramento promittat alicui ſe intraturum religionē,vel aliquod opus pietatis facturum. Et tunc ille cui promittitur,non poteſt abſoluere promittentem:quia promiſsio non eſt facta ei principaliter,ſed Deo,niſi forte ſit interpoſita conditio,ratione cuius poſsit,ſcilicet,ſi illi videbitur cui promittitur,vel aliquid aliud tale.

¶ Ad tertium dicendum , quòd quandoque illud quod cadit ſub iuramento promiſſorio,eſt manifeſtè repugnans iuſtitiæ:vel quia eſt peccatum: ſicut cum aliquis iurat ſe facturum homicidium:vel quia eſt maioris boni impeditiuum:ſicut cum aliquis iurat ſe nō intraturum religionem. Et tale iuramentū diſpenſatione non indiget:ſed in primo caſu tenetur aliquis tale iuramentū non ſeruare. In ſecundo autem caſu licitum eſt & ſeruare,& non ſeruare, vt

Ar.7.ad 2. ſuprà dictū * eſt. Quādoq; vero aliquid ſub iuramento promittitur , de quo dubium eſt vtrum ſit licitum vel illicitum,proficuum vel nociuum, aut ſimpliciter,aut in aliquo caſu,& in hoc poteſt quilibet epiſcopus diſpenſare. Quādoque vero ſub iuramēto promittitur aliquid quod eſt manifeſte licitum & vtile. Et in tali iuramento non videtur habere locum diſpenſatio vel commutatio,niſi aliquid melius occurrat ad cōmunem vtilitatem faciendū: quod maximè videtur pertinere ad poteſtatē Papæ,qui habet curam vniuerſalis Eccleſiæ:vel etiam abſoluta relaxatio , quod etiam ad Papam pertinet in omnibus generaliter quæ ad diſpenſationem rerum Eccleſiaſticarum pertinent, ſuper quas habet plenitudinem poteſtatis. Sicut & ad vnumquemque pertinet irritare iuramentū,quod à ſibi ſubditis factū eſt,circa ea quæ ei⁹ poteſtati ſubdūtur: ſicut pater poteſt irritare iuramentum puellæ, & vir vxoris,vt dicitur Nume.

q.præce.ar. 8.& 9. 30.ſicut & ſupra * de voto dictum eſt.

SVMMA TEXTVS.

COncluſio eſt affirmatiua. Quam probat D.Thomas in argumento , ſed contra, per locum à maiori. Nam ſi in voto , cuius vinculum eſt maius,quam iuramenti poteſt fieri diſpenſatio,à fortiori poterit etiam fieri in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Neceſsitas diſpenſationis in voto,& in lege inde emergit,quod contingit officium aliquod vniuerſaliter conſideratum eſſe licitum vtile,& honeſtum,& ſecūdum praticularem euentum reperiri inhoneſtum, & nociuū, atque adeò nec legis , nec voti debere eſſe materiam;ſed hoc ipſum vſu venire poteſt in iuramento: ergo ratio poſtulat , vt etiam in iuramento fieri poſsit diſpenſatio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SVppoſitis illis,quæ de voti diſpenſatione quæſtione præcedenti diximus,tanquā neceſſariis ad huius articuli explicationem,pro maiori intelligentia huius materiæ,aduertendum eſt,quod hæc tria,diſpenſatio,irritatio, & commutatio,ſecundum quod conueniunt iuramentis,valde differunt inter ſeſe. Nā irritare eſt iuramentum nullum efficere, abſtrahēdo materiā,quæ poteſtati eius , qui irritat, ſubiecta erat. Vt quando pater,vel maritus irritat iuramentum filij,vel vxoris, de illis rebus,quæ ad patris,vel mariti poteſtatem pertinent, factum. Tunc enim abſtrahitur materia iuramenti , hoc eſt , docet ille , qui irritat ſe nolle , vt illa , quæ pollicitus fuerat pro ſua voluntate , & arbitrio conferantur . Ex quo colliguntur tria ad irritationem ſpectantia . Primum eſt,quod non requiritur,vt is,qui irritat habeat iuriſdictionem,ſed ſatis eſt,atque ſufficit, quod habeat dominium eius rei,quā alter promiſit ſe daturum ſecundum quod ad irritandum iuramentum non eſt neceſſaria voluntas atque conſenſus iurantis;ſed poteſt irritari illo inuito,atque renuente;modo velit ille,penes quē eſt dominium eius rei,quam iuramento promiſit. Tertium,quod iuramenta,quæ poſſunt irritari non ſunt firma iuramenta, ſed illorū obligatio pendet ex nutu,& voluntate eius, qui habet dominium rei, quam iuramento ſubiecit . Diſpenſare verò eſt facere, vt vinculum iuramenti non obliget , condonando quaſi ex perſona Dei ei , qui iurauit ea; quæ pollicitus fuerat . Vel propterea quod minus vtilia eſſe ceperunt,vel ob aliam cauſam. Ex quo colliguntur alia tria pertinentia ad diſpenſationem. Primum,quod in diſpenſatione eſt opus iuriſdictione. Nā diſpēſatio eſt quaſi abrogatio legis. Secundū , quod eſt neceſſaria in diſpenſatione voluntas eius,cui fit diſpenſatio. Tertiū,quod iuramēta,in quib⁹ proprie cadit diſpēſatio,ante ipſam diſpēſationem

Diſpēſatio irritatio & commutatio differunt.

tionē ſunt firma iuramenta, à nulloq; pendentia. Cæterùm commutare iuramentum vt nomen ipſum præſefert, eſt ab vna in alteram rem maiorem, vel minorem, iuramenti obligationem transferre, & commutare. Ex quo ſequitur, qood in commutatione iuraméti non ſoluitur vinculum illius, ſed ſolum variatur materia, ſupra quam cadit. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod inter votum, & iuramentum qoantū attinet ad præſens inſtitutū, duo poſſunt diſcrimina conſiderari. Primum eſt, quod differunt ex parte obiecti. Nā votū fit ſoli Deo, iuramentum autem poteſt fieri homioi & Deo. Secundū, quod differūt ex parte materiæ. Nā propria materia voti eſt opus ſupererogationis, vt diximus quæſtione præcedenti. Cū tamē materia iuramēti poſſit eſſe opus cuiuſcunq; virtutis, vt ius ſuum vnicuiq; tribuere. &c. Et ex his differētijs oriuntur aliæ duæ in diſpenſationibus cōſiderādæ. Prima eſt, quod quamuis Papa diſpenſare poſſit in voto, quod eſt maius nō inde licet inferre, quod poteſt diſpenſare in iuramento, quod eſt minus. Nā nō poteſt relaxare iuramentum, quod homo homini præſtitit ſoloendi id, quod ei debebat. Et nō prouenit hoc ex minori facultate Papæ, nec ex dignitate ioramenti, ſed ex natura ipſius cōtractus, qui iuramento confirmatur. Nā quia Papa eſt vicarius Dei poteſt votum quod ipſi fit, in id, quod ei gratius eſt commutare. Quoniam autem facultatem non habet tollendi alteri quod ſuum eſt, nequit ei, cui præſtitum eſt iuramentum, iniuriam inferre illud relaxando. Cæterùm quāuis priuatus homo in voto, quod fit Deo, diſpenſare non poſsit, quia non eſt eius vicarius; ille tamen, cui iuramentum fuit præſtitum, poteſt illud relaxare; non quia cumulatiorem habeat facultatem, quam Papa; ſed quia eſt dominus ſuorum bonorum. Atque adeò ſicut poteſt illa donare, ita etiā poteſt iuramentum ſibi exhibitum remittere. Nec illa eſt diſpenſatio, ſed remiſsio, atque debiti donatio. Secunda differentia conſideranda in diſpenſationibus eſt, quod in commutatione, diſpenſationeqoe votorum ad id tantum debet attendi, quod Deo fuerit magis placidom. At verò in iuramentis relaxandis caoeri debet, ne fiat iniuria tertiæ perſonæ.

Diſcrimina conſideranda inter votum & iuramentum.

1. dictum. ¶ His ſuppoſitis, vt quid de irritatione, & diſpenſatiooe iuramentorum verum ſit paucis explicemos, dicò primo, quod irritare iuramēta poteſt omois ille, ad quem propriè pertinet res comprehenſa in ioramento: diſpenſare autem nullus poteſt, oiſi qui habet iuriſdictionem. Hoc dictum ſequitur ex primo notabili. ¶ Dicō ſecundo, quod ceſſante damno alterius Papa poteſt diſpenſare in omni iuramento. Probatur: Ea, quæ ſubijciuntur iuramento poſſunt variari pro temporum varia conditione, ità vt ex optimis, & vtilibos reddantur noxia, & inutilia, aut ſaltem non debita materia iuramēti: ergo ad Eccleſiæ gubernationem fuit neceſſarium vt huius particularis cauſæ examen ad ſummū Pōtificē, & ad alios Eccleſiæ principes pertineret, vt ſcilicet; iuramenti materia variata, an æquum ſit voti obligationem, vel iuramenti religionem in caſibus particularibus remittere, iudicarent. Sicq; diſpenſare poſſent. Et quidē, vbi manifeſtè id, quod in votū, aut iuramentum deducitur inhoneſtum eſt, aut iniquum, tunc nulla eſt neceſſaria diſpenſatio; ſed ipſum iuramentū, & votum irrita reddontur. Cæterum quando eſt dubium, an promiſſum voto, vel iuramēto ſit debita materia voti, aut iuramenti ad ſummū Pontificem, & ad alios Eccleſiæ prælatos pertinet declarare; atque ex conſequēti diſpēſare iuſta & rationabili cauſa exiſtente. Sunt enim ioramēta quædam leges particulares, atque adeò eodē modo loquendum eſt de illis, ac de alijs legibus, quantum ad diſpenſationem. Dixi notanter, ceſſante damno alterius; quia Papa nō eſt dominus mearum rerum tēporaliū, atque et conſequēti non poteſt diſpenſare in iuramētis cū dāno alterius, vt diximus. Ex quo ſequitur, non habere ſummū Pontificē eandem, nec æqualem poteſtatem diſpenſandi in iuramentis, quam habet in votis. Nā, quia iuramenta ſæpe fiūt homini & vota ſemper fiūt Deo, cuius vicarius eſt ſummus Pontifex, idcircò poteſt diſpenſare in omni voto, & non in omni iuramēto. ¶ Dico tertio, quod Papa non poteſt irritare, niſi iuramenta, de rebus ad Eccleſiam pertinentibus facta, vel quæ cōſtant vi, atque iniuria eſſe extorta. Primum patet; quia reliquorum iuramentorum materia non ſubijcitur poteſtati Papæ. Secundū autem, quia ſicut poteſt Papa eum hominē, qui vi atque iniuria ioramentum extorſit ſuis bonis propter vim illatam priuare: ità etiā potoſt ei; qui tale iuramentū emiſit præcipere ne id, quod per iuramentum promiſit re ipſa præſtet, irritatioque erit valida. Et ob eandem cauſam, poteſt ſimiliter Papa efficere, vt iuramenta promiſſoria hominibus excōmunicatis facta, ſint nulla atque irrita, vt de facto facit Gregorius VII. in cap. nos ſanctorum. 15. q. 6. Vbi inquit: Nos ſanctorū prædeceſſorū noſtrorū ſtatuta tenentes, eos, qui excōmunicatis, fidelitate aut ſacrameoto conſtricti ſont, apoſtolica autoritate à iuramēto abſoluimus; & ne ſibi fidelitatem obſeruent

2. dictum.

3. dictum.

omni-

omnibus modis prohibemus, quouſque ipſi
4. dictum. ad ſatisfactionem veniant. ¶ Dico quarto quod Epiſcopus poteſt diſpenſare in omnibus iuramentis, quæ ſi eſſent vota poſſet in il lis diſpenſare. Ità tenet Caietanus in hoc articulo. Soto li. 8. de iuſtitia q. 1. ar. 9. Syluester verbo, iuramẽtum. 5. §. 2. Et probatur: Vinculum iuramenti eſt minus, quam vinculum voti: ergo quicunque poteſt abſoluere à voto, poteſt etiam abſoluere à iuramento de eadẽ re emiſſo. Ex quo ſequitur Epiſcopum poſſe diſpenſare in omni iuramento, exceptis quinque, ſcilicet, de religione, de perpetua caſtitate, de peregrinatione in Hieruſalem, de viſitandis liminibus Apoſtolorum Petri, & Pauli, & de peregrinatione in D. Iacobum, quorum vota reſeruantur ſummo Pontifici, vt conſtat ex extrauaganti. Et ſi dominici gregis 2. de pœnitentiis & remiſſionibus. Imò quilibet idoneus confeſſor per bullam Cruciatæ poterit ſuper ſimilibus iuramentis diſpenſare, vt diximus quæſtione præcedenti, de voto, art. 12. cùm eadem ſit ratio de voto, & de iuramento, quãtum ad hoc.
5. dictum. ¶ Dico quinto quod commutare iuramẽta in id, quod melius eſt, vnuſquiſq; poteſt pro ſuo arbitratu. Cæterùm commutare illa in id, quod vel minus, vel æquale eſt, non poteſt fieri ſine prælati autoritate. Prima pars huius dicti eſt contra Syluestrum loco citato, qui oppoſitum tenet. Probatur tamen apertè ex capit. peruenit. de iureiurando, vbi dicitur, quod non frangit iuramentum, vel votum qui illud in melius permutat. Et in c. ſcripturæ. de voto. diffinit ſummus Pontifex, votum ſolenne religionis extinguere omnia vota antea emiſſa. Et reddit rationem: Quia illa commutantur in melius. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Illa commutatio non ſit autoritate alicuius prælati; ſed priuato iudicio cuiuslibet, quia eſt in melius: ergo idem etiam erit dicendum de quibuſcunque alijs commutationibus iuramenti, aut voti in melius factis. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui ſoluit quod melius eſt, procul dubio ſoluit votum illud, quod pollicitus fuerat, & aliquid amplius atque ex conſequenti ſatisfacit iuramento. Quod autem commutatio iuramenti in æquale, vel minus bonum non poſſit fieri, niſi à prælatis, probatur eiſdem rationibus, quibus idẽ probauimus de voto quæſtione præcedẽti ar. 12.

¶ Sed quoniam diximus ad iuramenti diſpenſationem neceſſariam eſſe prælati autoritatem, & prælatus non eſt dominus, ſed diſpenſator bonorum Eccleſiæ in ædificationẽ, & non in deſtructionem illius, vt docet Paulus 2. ad Corint. ca. 10. eſſet autem manifeſta deſtructio, ſi prælati pro ſua voluntate abſque aliqua cauſa iuramentorum vincula tollerent, idcircò id facere non poſſunt. Vnde dico, quod ſicut Papa ſi concedat indulgentias, ſine rationabili cauſa, vel ſacerdos abſoluat, ſine legitima diſpoſitione, factum non teneret; ità etiam, ſi diſpenſet in iuramentis. Sed eſt dubium, quæ nam Dubium. ſit dicenda idonea cauſa irritandi, aut diſpenſandi, vel commutandi iuramenta? In qua re ſit prima propoſitio: Vna ſola poteſt eſſe cauſa irritandi iuramenta, ſcilicet, 1. propoſitio. quod res illa, quam quis iuramento confirmat, pertineat ad poteſtatem eius, qui irritat, vel abſolutè, vel ſuppoſito alterius peccato, ſicut diximus de excommunicatis, & de illis, qui per vim, vel per iniuriam iuramenta eliciunt, vt patet ex dictis. Secunda propoſitio: Facilior eſſe debet iuramenti commutatio, quam ipſius diſpenſatio: Probatur: Diſpenſatio in totum, & 2. propoſitio. abſolute remittit iuramenti obligationem: commutatio autem non ita; ſed ab vna in alteram rem æqualem, vel minorem iuramenti obligationem transfert: ergo magis requiritur ad diſpenſationem, quàm ad commutationem. Ex quo infertur, quod cui conceditur facultas commutandi iuramentum non poterit ſupra illud diſpenſare: bene tamen è contra, vt ſupra diximus de voto. Tertia propoſitio: Legitima cauſa diſpenſandi in iuramento elicienda eſt, ex 3. propoſitio. vno è tribus fontibus, ſcilicet, vel ex grauitate operis, & imbecillitate iurantis: vel ex diminuta operis vtilitate; vel reſpectu boni communis. Itaque, quando illa res, quam quis iuramento confirmauit, eſt nimis ardua; aut quando is, qui iurauit ex mutatione vitium, vel fortunæ, effectus eſt parum aptus ad id exequendum, aut denique quando res iuramento confirmata eſt iuranti impedimento, ne bono publico conſulat, tunc, eſt legitima cauſa diſpenſandi in iuramento: ſicut ſupra diximus de voto. Per omnia enim quantum ad hoc pari paſſu currunt iuramentum, atque votum, cum vtrũque habeat vim à iure diuino. Et in rebus, quæ pendent ex iure diuino, ſi ſine legitima cauſa fiat, nulla eſt diſpenſatio, vt habet communis ſententia iuriſprudentium; & colligitur ex Innocentio in capitulo cum ad monaſterium de ſtatu monachorum, & ex Panormitano in capitulo non eſt voti. de voto. Et ratio eſt: Nam reſpectu illarum rerũ, quæ pendẽt ex iure diuino aut naturali, non habet ſummus Põtifex excellentem, & ſupremam poteſtatem, ſed tantum diſpenſatoriam. Vtrùm autem idem ſit dicendum de Dubium. diſpen-

diſpenſatinne, in legibus pnſitiuis, & alijs, quorum obſeruatio non eſt de iure diuino, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. *Sententia Caietani.* Caietanus enim.1.2.quæſtione. 97. articuln.4.& in ſumma, verbo, diſpenſatio, in eam ſententiam propendit, vt dicat, huiuſmndi diſpenſationes, cùm ſine cauſa fiunt, nullam vim habere: atque ideò qui talibus diſpenſationibus vtuntur nō eſſe tutos in cōſcientia. Et ratio illius eſt, quia licet talis diſpenſatio eximat hominem à iure pnſitiuo, manet tameu fixa & firma ratin naturalis, quæ dictat, atque præcipit, ne quis ſine cauſa ſe à reipublicæ oneribus eximat. Cnntrariam tamen ſententiam tenent communiter nmnes Dnctores. Ad cuius explicatinnem *1. Dictum.* dico primò, certum eſſe, quòd ſuperinr diſpenſans in legibus communibus reipublicæ, ſine cauſa negotio proportionata, peccatum committit. Eſt enim diſpenſare, aliquē à communi vinculo excipere, quo alij tenentur: quod in iniuriam aliorum vergit, ſi ſine cauſa fiat, atque ex conſequenti eſt peccatum. Dixi autem, quòd cauſa debet eſſe negotio proportionata; quia illa, quæ ſufficiēs eſt ad diſpenſandum in vna lege ad aliam idnnea non erit. Dico ſecundò, etiam eſſe *2. Dictum.* certum, quòd ille, qui ſine cauſa petit alicuius legis diſpenſationem peccat. Nam cum præſes ſine cauſa non poſsit inre diſpenſare, nec ipſe poterit petere diſpenſationem ſine peccato. Dicn tertiò, etiam eſſe cettum, *3. Dictum.* quòd in quacunque legis diſpenſatione, ſi cauſa allegata ſit falſa, diſpenſatin erit irrita, & nulla. Nititut enim diſpenſatio cauſæ tanquam fundamentn. Atque ex conſequēti hoc deficiente, quòd ipſa diſpenſatio ruat, erit neceſſe. Præterquam quòd fraus, atque dolus nulli debent patrocinari, vt habet cōmune axioma Doctornm. Eſt tamen aduertendum, quòd ſi in relatione cauſæ verè dicantur omnia, quæ pertinent ad ſubſtantiā rei, de qua agitur, quanuis in re aliqua accidentali relatin deficiat, talis allegatio cauſæ nnn erit dicenda falſa, ſed vera. Hæc enim allegatio cauſarum non eſt confeſsio ſacramentalis, ſed iudicialis declaratin, in qua parui defectus nihil impediunt. Dico vltimò, *Vlt. Dictū.* quòd in legibus, quæ ſunt merè de iure poſitiuo, ſi diſpenſatio fiat ſine cauſa, peccat qui dat, & qui accipit. Cæterùm diſpenſatin valida eſt, & taliter diſpenſatus manet liber à lege; ita vt in vſu diſpenſationis nnn peccet. Probatur: Huiuſmodi leges pendent omninn à voluntate legiſlatoris: ergo pro ſua voluntate pnterit quemcunq; eximere ab illarum obligatione. Verum eſt tamen, quòd ſi ex eo, quòd eximitur quis ſine cauſa ab onere legis pnſitiuæ, accreſcit alijs conciuibus, & contribnlibus maius onus; tunc ſic diſpenſatus non manet tutus in conſcientia: ſed quantum ad hoc vera eſt ſententia Caietani. Et ratio eſt: Quia tunc ille, ſine vlla cauſa legitima eſt alijs in iurius.

¶ Snlutiones argumentorum, quæ à D. Thom. in hoc articuln ponuntur ſunt valdè notandæ. Relinquuntur tamen à nobis; quia ex ſupradictis claræ & perſpicuæ manent.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrùm iuramentum impediatur per aliquam cōditionem, vel perſona vel temporis.

AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd iuramentū non impediatur per aliquam cōditionem perſonæ, vel temporis. *3. d. 39. in expo. lit.* Iuramentum enim ad confirmationem inducitur, vt patet per Apoſt. ad Hebr. 6. Sed cuilibet conuenit confirmare dictum ſuum, & quolibet tempore: ergo videtur, quòd iuramentum non impediatur per aliquam conditionem perſonæ, vel temporis.

2 ¶ Prærereà, Maius eſt iurare per Deū quàm per Euangelia. Vnde Chryſoſt.* dicit: Si aliqua cauſa fuerit: modicū videtur facere qui iurat per Deū: ſed qui iurat per Euangelia, maius aliquid feciſſe videtur. Quibus dicendum eſt: ſtulti ſcripruræ propter Deum factæ ſunt, nō Deus propter ſcripturas. *Homil. 44. in Matth. in opere imperfecto, à med. illius tom. 2.* Sed cuiuſlibet conditionis perſonæ, & quolibet tēpore in cōmuni locutione conſueuetunt iurare per Deum: ergo multo magis licitum eſt eis iurare per Euangelia.

3 ¶ Prætereà, Idem non cauſatur ex cōtrarijs cauſis, quia contratiæ cauſæ ſunt contrariorum. Sed aliqui excluduntur à iuramento propter defectum perſonæ, ſicur pueri ante quatuordecim annos, & etiam illi qui ſemel fuerunt periuri. Non ergo videtur quod aliqui prohibeantur iurare, vel proprer dignitatem, ſicur clerici, aut etiam propter tēporis ſolennitatem.

4 ¶ Prætereà, Nullus homo viuens in hoc mūdo eſt rantę dignitatis ſicut Angelus. Dicitur enim Matth. 11. quod

qui minor eſt in regno cælorum maior eſt illo, ſcilicet Ioanne Baptiſta adhuc in mundo viuente: Sed Angelo conuenit iurare. Dicitur enim Apo.10.quòd Angelus iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum: ergo nullus homo propter dignitatem debet excuſari à iuramẽto.

¶ Sed Contra eſt, quod habetur.22.quæſt.5. Preſbyter vice iuramẽti per ſanctã conſecrationem interrogetur. Et * 22.quæſt.5.dicitur, Nullus ex eccleſiaſtico ordine cuiquã laico quicquam ſuper ſancta Euangelia iurare præſumat.

22.q.5.cap. preſbyter. 22.q.5.ca. Nullus ex Eccleſiaſtico.

¶ Respondeo dicendum, quòd in iuramento duo ſunt conſideranda. Vnum quidem ex parte Dei cuius teſtimonium inducitur. Et quantũ ad hoc debetur iuramento maxima reuerentia. Et propter hoc à iuramento excluduntur pueri ante annos pubertatis, qui non coguntur ad iurandum: quia nondum habent perfectum vſum rationis quo poſsint cum reuerentia debita iuramentum præſtare. Et iterum periuri, qui ad iuramentum non admittuntur: quia ex retro actis præſumitur quòd debitam reuerentiam iuramento non exhibebunt. Et propter hoc etiam vt iuramento debita reuerentia exhibeatur, dicitur * 22.quæſt.5. Honeſtum eſt vt qui in ſanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat cũ omni honeſtate & timore Dei. Aliud autem eſt conſiderandum ex parte hominis cuius dictum iuramẽto cõfirmatur. Non enim indiget dictum hominis cõfirmatione, niſi quia de eo dubitatur. Hoc autem derogat dignitati perſonæ, vt dubitetur de veritate eorũ quæ dicit. Et ideo perſonis magnæ dignitatis non conuenit iurare. Propter quod dicitur * 2. quæſt. 4. cap. Si quis preſbyter. Quòd ſacerdotes ex leui cauſa iurare non debent: tamen pro aliqua neceſsitate, vel magna vtilitate, licitum eſt eis iurare, & præcipuè pro ſpiritualibus negotijs, pro quibus etiam iuramenta competit præſtare in ſolemnibus diebus, quibus eſt ſpiritualibus rebus vacandum. Non autem tunc ſunt iuramenta præſtanda pro rebus temporalibus, niſi fortè ex magna neceſſitate.

22.q.5.ca. Honeſtum.

2.q.4 & 5. (ſecundum aliquos co. dicer)ca. Si quis preſbyter.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod quidam ſunt qui dictum ſuum confirmare non poſſunt propter defectum eorum: & quidam ſunt quorum dictum adeo debet eſſe certum, quòd confirmatione non egeat.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd iuramentum, ſecundum ſe conſiderarũ, tanto fortius eſt & magis obligat, quãto maius eſt id, per quod iuratur, vt Auguſt.* dicit ad Publicolam. Et ſecundũ hoc, maius eſt iurare per Deum quàm per Euangelia. Sed poteſt eſſe è conuerſo propter modum iurandi: vtpotè ſi iuramentum quod fit per Euangelia, fiat cum quadam deliberatione & ſolemnitate: iuramẽtum autem quod fit per Deum, fiat leuiter & abſque deliberatione.

Epiſt. 54. aliquantulum à princip. tom. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet aliquid tolli ex contrarijs cauſis per modum ſuperabundantiæ & defectus: & hoc modo aliqui impediuntur à iuramento, quia ſunt maioris autoritatis quàm quòd eos iurare deceat: aliqui vero, quia ſunt minoris autoritatis quàm quòd eorum iuramento ſtetur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iuramentum Angeli inducitur non propter defectum ipſius, quaſi non ſit eius ſimplici dicto credendum, ſed ad oſtendendum id, quod dicitur ex infallibili Dei diſpoſitione procedere. Sicut etiã & Deus aliquando in ſcripturis iurans inducitur ad oſtendendum immobilitatem eius quod dicitur, ſicut Apoſtolus dicit ad Hebr. 6.

Svmma Textvs.

Svppoſito, quòd in iuramento duo ſunt conſideranda, vnum ex parte Dei, cuius teſtimonium inducitur, alterum ex parte hominis, cuius dictum iuramento confirmatur, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Propter reuerentiam, quę iuramento debetur ex parte Dei, dico homi

num genera à ſolenni iurandi officio iure repelluntur, ſcilicet, pueri ante annos pubertatis, qui iurare non coguntur, & periuri atque infames, qui ad iurandum non admittũtur. Secunda concluſio: Propter eandem reuerentiam, iurare in ſanctis ſolenniter, niſi à ieiunis fiat, non reputatur honeſtum. Probatur ex cap. honeſtum eſt. 22. q. 5. Tertia concluſio: Ex parte illius cuius dictum iuramento confirmatur, perſonas egregiæ dignitatis iurare ſolenniter non decet, quales ſunt ſacerdotes. Probatur, quoniam debent eſſe tantæ autoritatis, vt citra iuramentum eis fides ſit adhibenda. Et propter hoc in cap. ſi quis presbyter. 22. q. 4. dicitur, quòd ſacerdotes ex leui cauſa iurare non debent. Quarta cõcluſio: In neceſsitate, vel pro magna vtilitate licitum eſt ſacerdotibus iurare, præcipuè pro ſpiritualibus negotijs, etiam in diebus feſtis, in quibus citra tales caſus non licet.

Explicatio Articuli.

Concluſiones huius articuli habentur in iure, & loquuntur de iuramento in iudicio præſtando. Quare pro illorum intelligentia meminiſſe oportebit eorum, quæ diximus. q. 70. agentes de teſtibus. de pueris atque periuris loquitur textus in. c. paruuli. 22. q. 45. & explicatius in ca. pueri. Vbi ætas eorum, qui ad iuramentum admitti debent determinatur. Sed eſt latiſsimum diſcrimen inter pueros, & periuros quantũ ad hoc. Nam de pueris ſolum dicitur, quòd ſi renuerint iurare non cogantur. Et ſic ſignificari videtur, quòd ſi vrgente in eis ratione, vltrò ſe ad iurandum obtulerint, non ſint repellendi. Cùm tamen periuri, etiam ſi iurare voluerint cohibeantur. Et ratio eſt: Nam pueros ſolus naturalis defectus ætatis facit inidoneos ad iurandum. Et ſic mitius admonentur, vt iurare caueant, quam periuri, qui propter ſuum ſcelus à iureiurando repelluntur. Et quoniam D. Thom. ſolum loquitur de iuramento ſolenni, quod ad publicum teſtimonium exigitur, non quicunque periurus à ferendo teſtimonio repelli eſt cenſendus, ſed ille tantum, qui in iudicio reus factus eſt, atque condemnatus periurij. De quo etiam eſt intelligendus loqui Couarruuias in relectione ſuper capit. quanuis pactum, parte prima. §. ſeptimo, numero ſecundo, & tertio, quando pœnas, quibus periuri in iure puniuntur, recenſet. Dicens, quòd præter culpam, quam periuri, quoad criminis reatũ contraxerunt, cuius ratio apud diuinum tribunal examinanda eſt, puniendi ſunt à iudicibus, & legibus publicis, non tantum Eccleſiaſticis, ſed & ſæcularibus, vt notat text. in. l. ſi quis maior. C. de tranſactio. &c.

¶ Ex ſecunda concluſione, qua D. Thom. dicit inhoneſtum eſſe, vt quis ad iurandum, niſi ieiunus accedat, colligere poſſumus reuerentiam quæ iuramento debetur. Nam quanuis cæremonia iſta non ſit prorſus neceſſaria; reputabatur tamen antiquitus indecens, vt aliter quam ad ſacroſanctum ſacramentum altaris quiſpiam ad iurandum accederet, vt, ſcilicet, ſic iuraturus attentiori animo ſecum reputaret, certiſsimum ne eſſet, quod ſub iuramento aſſerturus veniebat, ne in tantum ſcelus, quantum periurij nomine ſignificatur, incideret. Quod Diu. Thom. quodl. 1. art. 18. multis & vrgentiſſimis rationibus probat eſſe longè grauiùs homicidio, & quibuſcunque alijs delictis in proximum factis. Idque ſignificare voluiſſe videtur Paulus, quando dixit; omnis controuerſiæ finis eſt iuramentum. Nam ſi adulterium, & homicidium, & reliqua huiuſmodi grauiora eſſent periurio, nunquam homicidæ, nec adultero iuramentum deferretur. Quoniam coniectura eſſet, quòd per periurium, tanquam per exilius peccatum, maiora contegerent, & celarent crimina. Hoc argumento vtitur D. Thom. in dicto artic. 18. ad probãdam periurij grauitatem. Pro quo etiam faciunt multæ aliæ cæremoniæ, quibus olim iuramentum exornabatur. Nullus enim, niſi in templo, & ſuper altari, & libro Euangeliorum tacto, quem ſacerdos in manibus teneret, iuramentum præſtabat. Propter quod dicebat D. Chryſoſt. Hom. 15. ad populum Antiochenum: Non ità gemo, & deploro, quoſpiam in vijs iugulatos audiẽs, ſicut gemo, & lachrymis proſequor, & horreſco, cùm video quempiam ſupra menſam hanc, ſcilicet, altare, venientem, & manus imponentem, & Euangelijs iurantem attactis, &c. Et ex hoc nimirum ortum habuiſſe arbitror, quòd cùm vir iſte ſanctiſsimus, cuius natalis dies hodie feliciſsimè in Eccleſia celebratur, innumeras conciones, mira ſapientia, & ſanctitate refertas ad populum habuerit, maior eorum pars contra iurantes, ne dicam peierantes, inſtituta fuerit. Et meritò quidem; tum vt peccati grauitas pateſieret; tum etiam, vt ea cognita, homines à peſsima iurandi conſuetudine deſiſterent. Apud Gentiles ſimiliter fuit ſemper habita maxima iuramenti religio, quod Cic. lib. 3. Offic. palàm oſtendit, cum dicit: Nullum vinculum ad aſtringendam fidẽ maiores noſtri iureiurãdo arctius

Grauitas periurÿ declaratur.

eſſe voluerunt. Id indicant leges in duodecim tabulis, indicant ſacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides. Indicant notationes, animaduerſioneſq; cenſorum, qui nulla de re diligentiùs, quam de iureiurando iudicabant. Hactenus Cicero. Cui addo id, quod de quodam periuro Iuuenalis ſcribit. De periuro inquam, qui id animo conceperat, re autem ipſa nondum admiſerat.

Extinctus tota pariter cum prole domoque,
Et quamuis longa deductis gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

Si ergo apud gentes, quæ Chriſti leges non profitebantur receptum erat, non ſolum, qui peierasset daturum Deo pœnas, ſed & eius poſteritatem pro tanto ſcelere, diuino iudicio eſſe puniendam, quid fideles, quibus veritas dixit, Nolite iurare omnino ſentire oportebit? De hac re videndus eſt D. Chryſoſt. loco citato.

Nota circa 3. & 4. concluſ. ¶ Circa tertiam & quartam concluſionē in quibus de iuramento à ſacerdotibus præſtando eſt ſermo, aduertendum eſt, quòd in cap. presbyter. 22. quæſt. 4. talis honor ſacerdotibus defertur, vt pro leuibus iurare non debeant, ſed vice iuramenti per ſanctā conſecrationem interrogentur. Et in capit. nullus, el. 1. 22. quæſt. 5. cauetur, ne aliquis ex Eccleſiaſtico ordine quidquam laico ſuper Euangelia iurare præſumat. Et hæc dicta ſufficiant de tota iſta materia de iuramento.

¶ Ab hac quæſtione vſque ad centeſimā, in qua de ſimonia eſt ſermo nihil aliud dicere eſt opus, quam quæ à D. Thom. & à Caietano lucuienter ſatis, & perſpicuè dicū tur. Et ob hanc rationem à me conſultò prętermittuntur. Videte illos.

QVÆSTIO C.
De Simonia, in ſex Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm ſimonia ſit ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

4. diſt. 25. q. 3. art. 1. q. 1. per to. & q. 3. cor. AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd ſimonia non ſit ſtudioſa volūtas emendi vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Simonia enim eſt hæreſis quædam. Dicitur enim * 1. quæſtio. 1. Tolerabilior eſt Macedonij & eorum qui circa ipſum ſunt, ſancti ſpiritus impugnatorum, impia hæreſis, quàm ſimoniacorum. Illi enim creaturam & ſeruum Dei Patris, & Filij Spiritum ſanctum delirando fatentur. Iſti vero eundem Spiritum ſanctum efficiunt ſeruū ſuum. Omnis enim dominus quod habet, ſi vult, vendit, ſiue ſeruum, ſiue aliquid aliud eorum quæ poſsidet. Sed infidelitas non conſiſtit in voluntate, ſed magis in intellectu, ſicut & fides, vt ex ſuprà * dictis patet: ergo ſimonia non debet per voluntatem diffiniri. *1. q. 1. cap. Eos qui per pecunias.* *Quæſt. 10. art. 2.*

2 ¶ Prætereà, Studioſe peccare eſt peccare ex malitia, quod eſt peccare in Spiritum ſanctum. Si ergo ſimonia eſt ſtudioſa volūtas peccandi, ſequitur quòd ſemper ſit peccatum in Spiritum ſanctum.

3 ¶ Præterea, Nihil eſt magis ſpirituale quàm regnum cælorum, ſed licet emere regnum cælorum. Dicit * enim Greg. in quadam Hom. Regnum cælo rum tantum valet quantum habes: ergo non eſt de ſimonia velle emere aliquid ſpirituale. *Hom. 5. in Euang. non multum ante mediū.*

4 ¶ Præterea, Nomen ſimoniæ à Simone Mago acceptum eſt, de quo legitur Acto. 8. quòd obtulit Apoſtolis pecuniam ad ſpiritualem poteſtatem emendam: vt ſcilicet quibuſcunque manus imponeret, reciperent Spiritum ſanctum. Non autem legitur, quòd aliquid voluerit vendere: ergo ſimonia non eſt voluntas vendendi aliquid ſpirituale.

5 ¶ Prætereà, Multæ aliæ ſunt voluntariæ commutationes, præter emptionē vel venditionē, ſicut permutatio, trāſactio: ergo videtur quòd inſufficiēter diffiniatur ſimonia.

6 ¶ Præterea, Omne quod eſt ſpirituali annexum, eſt ſpirituale. Superfluè ergo additur, vel ſpirituali annexum.

7 ¶ Præterea, Papa, ſecundum quoſdā non poteſt committere ſimoniam. Poteſt autē emere, vel vendere aliquid ſpirituale:

rituale: ergo ſimonia non eſt voluntas emendi vel vendendi aliquod ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

¶ Sed Contra eſt, quòd Gregor. dicit in regiſtro, Altare vel decimas vel Spiritum ſanctum emere vel vendere, ſimoniacam hæreſim eſſe, nullus fidelium ignorat. *Habetur 1. q. 3. c. Altare.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, actus aliquis eſt malus ex genere, eo quòd cadit ſuper materiam indebitam. *1. 2. q. 18. art. 2.* Emptionis autē & venditionis eſt materia indebita res ſpiritualis, triplici ratione. Primò quidem, quia res ſpiritualis non poteſt aliquo terreno pretio compenſari, vt de Sapientia dicitur Prouerb. 3. pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Ideo etiam Petrus in ipſa ſui radice ſimoniacam prauitatem cōdemnans dixit, Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſidere. Secundò, quia id nō poteſt eſſe debita venditionis materia, cuius venditor non eſt dominus, vt patet in authoritate ſuprà * inducta. *Argum. 1.* Prælatus autem Eccleſiæ non eſt dominus ſpiritualium rerum, ſed diſpenſator: ſecundum illud 1. ad Corinth. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Tertiò, quia venditio repugnat ſpiritualiū origini, quæ ex gratuita voluntate Dei proueniunt. Vnde & Dominus dicit Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date. Et ideo aliquis emendo, vel vendendo rem ſpiritualem, irreuerentiam exhibet Deo & rebus diuinis, propter quod peccat peccato irreligioſitatis.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd ſicut religio conſiſtit in quadam fidei proteſtatione, quam tamē aliquis interdum nō habet in corde: ita etiam vitia oppoſita religioni habent quandam proteſtationem infidelitatis, licet quandoque non ſit infidelitas in mente. Secundum hoc ergo ſimonia hæreſis dicitur ſecundum exteriorem proteſtationem: quia in hoc quòd aliquis vendit donum Spiritus ſancti, quodam modo proteſtatur ſe eſſe dominū ſpiritualis doni, quod eſt hæreticum. Sciēdum tamen quòd Simon Magus, præter hoc quod ab Apoſtolis Spiritus ſancti gratiam pecunia emere voluit, dixit quòd mundus non erat à Deo creatus, ſed à quadam ſuperna virtute: vt dicit * Iſidorus in lib. Etymol. *Li. 8. c. 15. in prin.* Et ſic ſecundū hoc inter alios hæreticos ſimoniaci cōputantur, vt patet in lib. * Auguſt. De Hæreſibus. *In prin. lib. to. 6. & habetur 24. q. 3. c. Quidam.*

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum * eſt, iuſtitia & omnes partes eius, & per conſequens omnia vitia oppoſita ſunt in voluntate ſicut in ſubiecto. *Quæſt. 58. art. 4.* Et ideo conuenienter ſimonia per voluntatem diffinitur. Additur autem, ſtudioſa, ad deſignandum electionem quæ principaliter pertinet ad virtutem & vitium. Non autem omnis qui peccat electione, peccat peccato in Spiritum ſanctum, ſed ſolum qui peccatum eligit per contemptum eorum, per quæ homines ſolent retrahi à peccando, vt ſuprà dictum * eſt. *Quæſt. 14. art. 2.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd regnum cælorum dicitur emi, dum quis dat quod habet propter Deum, largè ſumpto nomine emptionis, ſecundum quod accipitur pro merito: quod tamē non pertingit ad perfectam rationem emptionis, tum, quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis, nec aliqua noſtra dona vel opera ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, vt dicitur Roma. 8. tum, quia meritum non conſiſtit principaliter in exteriori dono, vel actu, vel paſſione, ſed in interiori affectu.

¶ Ad quartum dicendum, quòd Simon Magus ad hoc emere voluit poteſtatem ſpiritualem, vt eam poſtea venderet. Dicitur enim * 1. q. 3. quòd Simō Magus donum Spiritus ſancti emere voluit, vt ex venditione ſignorum quæ per eum fierent, multiplicatam pecuniam lucraretur. *1. q. 3. c. Saluator, non remote à prin.* Et ſic illi qui ſpiritualia vendunt, conformantur Simoni Mago in intentione, in actu vero illi qui

emere volunt. Illi autem qui vendunt in actu imitantur Giezi diſcipulum Heliſæi: de quo legitur 4. Reg. 5 quod accepit pecuniam à leproſo mundato. Vnde venditores ſpiritualium poſſunt dici non ſolum Simoniaci, ſed etiam Gitzitæ.

¶ Ad quintum dicendum, quod nomine emptionis & venditionis intelligitur omnis contractus non gratuitus. Vnde nec permutatio præbendarum vel Eccleſiaſticorum beneficiorum fieri poteſt autoritate partium abſque periculo ſimoniæ: ſicut nec tranſactio, vt iura determinant. Poteſt tamen prælatus ex officio ſuo permutationes huiuſmodi facere pro cauſa vtili, vel neceſſaria.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd ſicut anima viuit ſecundum ſeipſam, corpus autem viuit ex vnione animę: ita etiam quædam ſunt ſpiritualia ſecũdum ſeipſa, ſicut ſacramenta & alia huiuſmodi; Quædam autem dicuntur ſpiritualia ex hoc quòd talibus adhærent. Vnde* 1. q. 2. dicitur cã. Si quis obiecerit, quòd ſpiritualia ſine corporalibus rebus nõ proficiunt, ſicut nec anima ſine corpore corporaliter viuit.

1. q. 2. c. Si quis obiecerit.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd Papa poteſt incurrere vitium ſimoniæ, ſicut & quilibet alius homo: peccatum enim tanto in aliqua perſona eſt grauius, quanto maiorem obtinet locum. Quanuis enim res Eccleſiæ ſint eius vt principalis diſpenſatoris, non tamen ſunt eius, vt domini & poſſeſſoris. Et ideo ſi reciperet pro aliqua re ſpirituali pecuniã de redditib⁹ Eccleſiæ alicuius, non careret vitio ſimoniæ. Et ſimiliter etiam poſſet ſimoniam committere recipiendo pecuniam ab aliquo laico nõ de bonis Eccleſiæ.

SVMMA TEXTVS.

PRæcipua concluſio huius articuli colligitur ex ſolutionibus argumentorum, quibus diffinitio ſimoniæ in titulo poſita approbatur, & explicatur. Et ſic prima cõcluſio eſt affirmatiua. Secũda concluſio: Simonia eſt peccatum contra religionem. Hanc probat D. Tho. in corpore articuli triplici ratione. Primò; Quia res ſpiritualis nõ poteſt aliquo terreno pretio cõpenſari. Secundò: Quia id poteſt eſſe debita materia emptionis & venditionis, cuius venditor eſt dominus; & prælati Eccleſiæ non ſunt domini; ſed diſpenſatores rerum ſpiritualiũ. Tertiò: Quia venditio repugnat origini rerum ſpiritualium, quæ gratis donantur. Propter quæ omnia irreuerentiam irrogat rebus ſpiritualibus, qui illas vendit. Et quæcunq; irreuerẽtia facta Deo, & rebus diuinis eſt peccatum contra religionem: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia diſputãt Doctores in 4. d. 25. Adria. quodl. 9. Gabr. ſuper cano. lect. 28. Altiſiodorenſis lib. 5. ſuæ ſummæ tract. 27. Alex. Alenſ. 3. p. q. 183. Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 5. Summiſtæ, verbo, ſimonia. Ad cuius explicationem, vt à nomine ipſo exordiamur, aduertendum eſt, quòd hoc nomen ſimonia originem ducit à Simone Mago, qui vt habetur Act. cap. 8. oblata pecunia voluit à D. Petro Spiritum ſanctũ emere. Et ſi quis quærat, quæ nam ſit ratio, propter quam hoc nomẽ potius à Simone, quã à Giezi famulo Eliſei, qui vt habetur. 4. Reg. cap. 5. idem vitium commiſit, vel à Balam Propheta, qui, vt dicitur Num. 22. pretio fuit conductus, vt malediceret populum Iſraeliticum, vel à Iuda proditore, qui Chriſtum vendidit triginta argenteis, fuit impoſitum? Reſpondeo quantum attinet ad Giezi, atque Balam, id factum fuiſſe multiplici ex cauſa. Primò: Quia iſti ad hiſtoriam pertinent veteris teſtamenti: cuius ſacramenta non erant æquè ſpiritualia ac noſtra. Secundò: Quia gratias tantum gratis datas, vt donum ſanitatis, & donum occidendi per maledictionem hoſtes (id enim Moabitæ à Balam petierunt) vendiderunt. At verò Simon Magus ipſum Spiritum ſanctum emere voluit. Non quidem in ſua perſona. Nam tale iudicium eſſet inſaniſſimum. Sed in ſuo dono, quod erat gratia gratum faciens omniũ aliorum donorum ſpiritualium præſtãtius, atque nobilius, vt habetur in cap. Saluator. 1. q. 3. Tertiò: Quia illi tantum vendiderũt, nihil ementes, at verò Simõ Magus voluit emere, vt venderet. Sic enim dicit hiſtoria: Cum vidiſſet Simon, quòd per impoſitionẽ manus Apoſtolorũ daretur Spiritus ſanctus, obtulit pecuniã dicens; Date mihi hãc poteſtatẽ, vt cuicunq; impoſuero manus accipiat Spiritum ſanctum, nempe, pretio accepto; vt ex venditione ſignorum, quæ per ipſum fierent multiplicatam pecuniam lucraretur, vt ex eodem cap. Saluator. adducit

De nomine ſimoniæ.

cit D. Thom. hic in ſolutione ad 4. Quantũ autem attinet ad Iudam dico, quòd ille nõ vendidit Chriſtum, exiſtimans in eo eſſe aliquid ſpirituale, nec etiam vendidit, vt ex eo alij lucrum reportarent, ſed potius, vt illum ignominioſa morte afficeret; propter quód non fuit propriè ac formaliter ſimoniacus.

Diffinitio ſimoniæ Panormitani.

¶Circa primam concluſionem D. Thom. in qua diffinitio ſimoniæ continetur, aduertendum eſt, quòd Panormit. & Hoſtien. ſuper cap. nemo. de ſimonia, quos etiam ſequitur Ricard. in 4. diſt. 25. quæſt. 1. dicunt prædictæ diffinitioni addendum eſſe, opere ſubſequuto, vt hac particula explicetur non eſſe vitium ſimoniæ, niſi quando actu venduntur res ſpirituales. Quam ſuam ſententiam probant argumento gloſſæ ſuper cap. qui ſtudet. 1. q. 1. vbi, diffiniens ſimoniam dicit, quòd eſt voluntas emendi, vel vendendi res ſacras cum effectu. Cæterùm hæc ſententia eſt falſa. Primò, quia vt conſtat ex Actis Apoſtolorum cap. 8. Simon Magus notatur hoc vitio; quia voluit emere gratiã Spiritus ſancti, quamuis ipſum opus non fuerit ſubſequutum. Præterea: Quia bona diffinitio omnes ſui diffiniti partes comprehendere debet, ſi autem illa particula adderetur non conueniret ſimoniæ mentali, quæ, vt infra dicemus, eſt vera ſimonia: ſed tantum ſimoniæ reali: ergo non eſt ponenda. Poterunt tamen Panorm. & Hoſtienſis defendi, ſicut & defenduntur à Syluestro in verbo, ſimonia. §. 1. Si dicamus, quòd illi tantũ diffinierunt ſimoniam pertinentem ad forũ exterius, & de qua iudicat Eccleſia, cuius conſideratio propriè pertinet ad Canoniſtas, & ea tantum eſt quando venduntur res ſacræ cum effectu.

Vera diffinitio ſimoniæ explicatur in ſolutione ad 2.

¶Dicitur voluntas (ait D. Tho.) quia iniuſtitia omnis in voluntate conſiſtit, ſicut & iuſtitia. Ex quo deducitur ſimoniam ad iniuſtitiæ vitium pertinere, licet etiam pertineat ad irreligionem propter irreuerentiã, quæ rebus ſpiritualibus fit, cum pretio comparantur. Directè quidem ſimonia eſt irreligio; quia ex natura ſua, & principaliter eſt iniuria Deo, & rebus ſpiritualibus illata. Propterea; D. Tho. tractat de illa inter vitia oppoſita religioni. Conſequenter tamen, & minus principaliter eſt iniuſtitia, inquãtũ rem alienam (cuius nullus in terra eſt dominus, etiam ſummus Pontifex, ſed diſpẽſator) vendere intentat. Additur autem ſtudioſa, vt D. Thom. inquit ad deſignandam electionem voluntatis. Sed id neceſſarium non eſt. In omni enim vitio electionem voluntatis cõſequi eſt neceſſe, & electionem imperiũ: aliàs non eſſet actus humanus, vituperio dignus: Sicut etiam in omni actu virtutis electio omnino requiritur. Fortaſis iudicio meo addita fuit illa particula; quoniam ſimonia ſemper à patribus hæreſis eſt appellata. Non quia re vera eſſentialiter ſit infidelitatis actus; ſed vt explicat D. Thom. vel ſecundum exteriorem proteſtationem, quia ex quo aliquis vendit donum Spiritus ſancti, quodammodo proteſtari videtur ſe eſſe illius dominũ, quod eſt hæreticum, vel, quia Simon Magus hæreticus fuit, affirmans mũdum à Deo creatum non fuiſſe; ſed à quadã ſuperna virtute, vt idem D. Thom. ex Iſidoro in lib. Etymologiarum docet. Et quia hæreſis eſt falſa ex electione ſententia; idcircò ſimonia fortaſſe diffinitur per voluntatem ſtudioſam. Additur, Emendi, & vendendi, quia in vtroque committitur irreligio, & irreuerentia, vt infra videbimus.

Spiritus multa ſignificat.

¶Sed quo propoſita diffinitio exactiùs explicetur, eſt circa illam prima difficultas, quid nam ſit id ſpirituale, cuius emptio, atque venditio ſimonia appellatur? Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quòd hoc nomen, ſpiritus, propriè ſignificat anhelitũ, id eſt, aerem ipſum, quem ſpirando attrahimus. In qua ſignificatione dixit Cicero lib. 2. de natura Deorum; Tribus rebus animalium vita continetur, cibo potione, & ſpiritu. Accipitur etiam pro vento, iuxta illud Virgilij lib. 12. Eneid.

Ac velut Edoni Borea cum ſpiritus alto,
Inſonat Ægeo.

Et tandem ſignificat animi elationem, ea, ſcilicet, de cauſa, quia animus elatus, quaſi tumet magno ſpiritu concepto. In qua ſignificatione dixit Cicero pro Sylla; Res geſtæ meæ me nimis extulerunt, ac mihi neſcio quos ſpiritus attulerunt. Et Cæſar lib. 3. belli ciuilis; his rebus tantum fiduciæ ac ſpiritus Pompeianis acceſsit, vt non de ratione belli cogitarent, ſed viciſſe iam ſibi viderentur. Sed, quia & ventus, & anhelitus, & animi elatio ſunt res inuiſibiles, ad ſenſumque incorporeæ, ex his ſignificationibus, quæ propriæ ſunt, translatum fuit nomen ab ſcriptoribus eccleſiaſticis, ad ſignificandas res omnino incorporeas, vt Deum, angelos, animum hominis, & etiam illa, quæ accidunt animis noſtris, vt virtutes, ſcientiæ.

Bona ſpiritualia ſunt in multiplici differentia.

¶Secundo eſt aduertendum, quod bona ſpiritualia, quæ accidunt animis noſtris, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt ab ſpiritu increato, alia autem ab ſpiritu creato: id eſt, quædam exiſtunt diuinitus vi ſupernaturali, vt gratia gratum faciẽs, & virtutes infuſæ. Quædam verò parantur noſtro ſtudio, atq; labore, vt ſciẽtia. Rurſus: omnia

iſta bona trifariam diuiduntur. Nam quædam ſunt ſpiritualia per eſſentiam, vt gratia, virtutes, & ſcientiæ. Quædam verò ſunt ſpiritualia ſecundum cauſam, id eſt, quæ producũt aliquid ſpirituale, & ſunt cauſa illius, vt ſacramentum. Alia autem ſunt ſpiritualia effectiuè, id eſt, quæ efficienter ſunt, & producũtur à rebus ſpiritualibus, vt vox doctrinæ, confeſsio miraculorum, & reliqua huiuſmodi. Spirituali autem annexum dicitur res quæ cum ſit corporea habet tamen aliquam colligantiam neceſſariam cum rebus ſpiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter cõtingere poteſt. Vno modo quaſi neceſſariò antecedens ad confectionem rei ſpiritualis, vt vaſa ſacra, & inſtrumenta, quibus vtimur in ſacris efficiendis. Alio modo, quaſi neceſſariò conſequens ex rebus ſpiritualibus, vt ius percipiendi decimas, & prouentus Eccleſiaſticos, aliaque huiuſmodi, quæ ſequuntur, vel ex poteſtate ordinis, vel iuriſdictionis.

§ His conſtitutis, cùm tot ac tanta ſint bona ſpiritualia, quæ accedunt animis noſtris, dubium eſt vtrùm omnia iſta ſint materia ſimoniæ? In qua difficultate, vt certa

1. Dictum certum. ab incertis ſeparemus dico primò certum eſſe, id ſpirituale, quod in ſacris literis appellatur donum Spiritus ſancti, & procedit ab ſpiritu increato, ita eſſe materiam ſimoniæ, vt illud vendere ſit peccatum. Probatur: Quia propter has res, quas emere voluit Simon Magus, fuit damnatus Act. 8. Itẽ Chriſtus loquens de eiſdem Matth. 10. dicit: Gratis accepiſtis gratis date. Quæ autem ſint ſpiritualia, hoc modo explicat Paul. 1. ad Corinth. 12. dicens: Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Diuiſiones miniſteriorum ſunt, &c. Et ad Epheſ. 4. Aſcẽdens Chriſtus in altum, captiuam duxit captiuitatem. Dedit dona hominibus; & ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas

2. Dictum certum. &c. § Dico ſecundò, etiam eſſe certum, omnia, quæ ſpectant ad ſalutem animarum, & gloriæ conſequutionem, dici in præſenti ſpiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ, ſiue ſint ſpiritualia per eſſentiam, ſiue ſecundum cauſam, ſiue effectiuè. Probatur: Quia omnia huiuſmodi, vel ſunt dona Spiritus ſancti, vel procedunt ex donis. Et ad hoc genus bonorum pertinent conſilia, quæ dantur à Theologis, & viris bonis in rebus dubijs ad ſalutem animæ pertinentibus. Itaque hæc certa ſunt, & extra controuerſiam poſita. Sed

Punctus difficultatis. dubium eſt, vtrùm ſpiritualia naturalia, quę procedunt ab ſpiritu creato, vt ſcientia ſint materia ſimoniæ. Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quòd in præſenti nõ quærimus, vtrùm quis poſsit emere, vel vendere ſcientias, vel artes in ſeipſis, ſicut triticum & oleum vendere ſolemus. Id enim eſſet ſtultum, & à ratione alienum; cùm in nullius poteſtate ſit vendere ſcientiam, quã habet in anima. Sed quod quærimus eſt, vtrùm liceat ſcientiarum vel artium peritis prętio docere. Hoc enim eſt vendere ſcientias. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Nam Altiſsiodorenſis lib. 3. tracta.

Sententia Altiſsiodorẽ. & aliorum. 21. partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd vendere aut emere ſcientiam naturalem, eſt ſimoniacum. Idem etiam tenet Alexan. Alenſ. 2. part. quæſt. 185. & gloſſ. in cap. non licet. 11. q. 2. Et eſt communis opinio apud Canoniſtas, vt eſt videre apud Syluęſtrum, verbo, ſimonia. §. 10. Imo D. Tho. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. in eadem eſt ſententia. Quæ probari poteſt pluribus argumentis.

1. Argum. Primò ex illo Prouerb. 23. Noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intellectum.

2. Argum. Secundo ex D. Auguſt. qui in lib. de magiſterio dicit; Spiritus ſanctus eſt qui interius homines edocet ſcientias, etiam naturales: ergo qui illa vendit dona profanat Spiritus ſancti.

3. Argum. Tertio ratione ſic argumentor: Ideò res ſacræ non poſſunt vendi, quia nullo pretio poſſunt æſtimari, vt dicit D. Tho. in hoc articulo; ſed ſcientiæ etiam naturales non poſſunt pretio æſtimari, dicente Salomone; Prouerb. 3. pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari: ergo.

Concluſio. § His tamen non obſtantibus dico, contrariam ſententiam eſſe probabiliorẽ. Quã tenet Armacanus lib. 10. cap. 8. Durand. in 4. d. 25. q. 3. Paluda. eadem. d. q. 5. Adrianus, quodl. 9. & D. Thom. infrà artic. 3. huius q. & in ſolutione ad 3. Et probatur primò: Simon Magus, qui autor fuit huius vitij ob id ſolum damnatus dicitur, quia voluit emere dona Spiritus ſancti, & non ſcientias naturales: ergo ſcientiæ naturales non ſunt materia ſimoniæ. Item; Chriſtus Matth. 10. cum ſtatuiſſet legem de non vendendis rebus ſpiritualibus dicit: Gratis accepiſtis gratis date. Quaſi ſignificans ea potiſsimum ratione ſpiritualia eſſe conferenda ſine pretio; quia gratis nobis fuerunt collata: ſed ſcientiæ naturales non ſunt huiuſmodi, ſed cum magno labore, atque ſtudio acquiruntur: ergo. Et confirmatur: Si contraria ſententia eſſet vera, ſequeretur, quòd neq; iuriſperiti conſilio, nec aduocati patrocinio ſuo poſſent quæſtum facere. Imò ſequeretur, ꝙ qui docent pueros prima elementa nõ poſſent aliquid accipere: conſequens autem eſt falſum, & contra cõmunẽ vſum Eccleſiæ: ergo. Ad hoc argumentum autores contrariæ ſenten-

ſententiæ reſpondent, quod quamuis verum ſit, quod nec ſcientia; nec ars etiam ſutoria vendi poſsit; labor tamen qui in tali arte vel ſcientia tradenda ponitur eſt pretio æſtimabilis. Et ſic viri illi poſſunt quæſtum facere, non ex doctrina, ſed ex labore. Cæterũ hæc ſolutio mihi non placet. Primò: Quia labor, qui non poteſt diuidi à miniſterio ſpirituali, vendi non poteſt, vt infrà dicemus. Secundò: Quia ſi verum eſſet, quòd tantũ venditur labor, ſequeretur, quod qui doceret iuriſprudentiam, exiguo labore minori mercede dignus eſſet, quam qui docet artem ſutoriam cum magno labore. Conſequens autem eſt abſurdum, & contrà communem vſum reipublicæ, quæ vnicuique arti pretium conſtituit non pro quantitate laboris, ſed pro dignitate artis: ergo. Sequela probatur: Quia cum res aliqua corporalis, cui eſt annexa ſpiritualis, venditur, non poteſt pluris vendi ratione ſpiritualis, quam ſi tantum eſſet corporalis. Vt, verbi gratia: Si quis vendat calicem conſecratum, non poteſt pluris vendere, quia conſecratus eſt, quam ſi nõ eſſet conſecratus: ergo ſi in traditione ſcientiarum tantum venditur labor, pretium erit taxandum, non ex dignitate artis, ſed ex quãtitate laboris. Atque ex conſequenti vbi fuerit maior labor, erit ſutorum maius pretiũ: quod eſt abſurdum. Quocircà dicendum proculdubio eſt, ꝙ quæcunque ſpiritualia procedentia ab ſpiritu creato, qualia ſunt naturalia, vendi poſſunt ad modum iam explicatum.

Nota pro ſolutione argumentorum. ¶Et vt ad argumenta reſpondeamus, aduertendum eſt primò, quod rem aliquã eſſe pretio dignam, vt latius explicauimus ſupra q.77.art.1. accidit ei non abſolutè, ſed per comparationem ad humanos vſus, quibus eſt vtilis, vel inutilis. Nulla enim res quantumuis ſit ſua natura perfecta eſt pretio æſtimabilis, niſi aliqua ratione ſit vtilis vitæ humanæ, & pro ratione vtilitatis erit maioris, vel minoris pretij. Ex quo fit, vt res, quæ ſecundum ſuam naturam excedunt omne pretium, relatæ ad vſus humanos, poſsint pretio æſtimari. Vt eſt videre in æſtimatione vitæ facta de homine occiſo, vt hæredibus ſatisfiat. Tunc enim vita, quæ nullo pretio eſt æſtimabilis, etiam ſi ſit hominis pauperrimi, habita ratione vtilitatis, quam ex illa hęredes erant percepturi, pretio æſtimatur, & compenſatur. Et idem etiam contingit in traditione ſcientiarum naturalium.

Res vtiles in triplici differẽtia. ¶Secundo eſt aduertendum, quod res vtiles hominibus ad huius vitæ vſus ſunt in triplici differentia. Quædam enim ſunt vtiles tantùm in ordine ad bona temporalia. Aliæ in ordine ad bona ſpiritualia & felicitatem æternam. Aliæ vero in ordine ad vtrumq;: ſed ad vnum proprie, & per ſe; ad aliud autẽ ſecundariò, & per accidens. Et quidem de rebus, quę afferunt vtilitatem ſpirituale vel ſolã, vel præcipuam, dictum eſt ſupra, quod non poſſunt pretio æſtimari, nec vendi. Sicut nec ipſæ res ſpirituales vendi poſſunt. De rebus autem, quæ afferunt vtilitatem temporalem, vel ſolam, vel pręcipuam etiam dico, quod poſſunt pretio æſtimari, atque vendi pro ratione vtilitatis temporalis, quam important, vt optimè explicat Caietanus in ſumma. verbo. ſimonia. ſtatim in principio. Eſt tamen hoc intelligendum dummodo ipſæ res, quæ afferunt vtilitatem temporalem, aliàs non ſint talis generis, vt ſint gratis conferendæ. Nam ad hoc, vt aliqua res ſit vendibilis non ſatis eſt, quòd ſit pretio digna, ſed vltra hoc etiam requiritur, quod nõ ſit gratis donanda. Multæ enim res ſunt, quæ quamuis ſint pretio æſtimabiles, vendi non poſſunt: quia dari non debent, niſi gratis. Quales ſunt illæ, quæ non ad priuatũ vſum, ſed ad commune commodum conferuntur. Vt eſt videre in ærario publico. Quod, quia communi ciuium cauſa congeſtum eſt, cùm diuiditur, gratis eſt diuidendum. Et ad hoc etiam genus pertinent omnes res ſpirituales ad ſalutem animæ pertinentes, quas Chriſtus non ad priuatam vtilitatem alicuius hominis, ſed ad communem animarum ſalutẽ inſtituit. Ex quo ſequitur, quod quantumuis iſta bona ſpiritualia ſint nobis vtilia, nõ ſolum ad animæ ſalutem, ſed etiam ad corporis vtilitatem, adhuc tamen vendi non poſſunt: quia hæc eſt illarum rerum natura, vt gratis debeant donari.

¶His ſuppoſitis ad primum argumentum reſpondeo, quod Salomon eo in loco non agit de vera emptione, aut venditione, nec de ſimonia. Sed totus ille ſermo eſt metaphoricus. Quo explicat tanti eſſe faciendam ſapientiam, vt, ſi illa emi, aut vendi poſſet, deberet qui illam non habet, eam ſibi comparare, quantumuis maximo pretio, & qui poſſidet nullo pretio illam à ſe alienare. *Ad.1.arg.* Ad ſecundum reſpondetur, quod quãuis Spiritus ſanctus dicatur docere omnes veritates naturales, aliter tamen quàm ſupernaturales. Vnde ſcientiæ, & artes non dicũtur dona Spiritus ſancti, niſi ea ratione, qua omnes aliæ res naturales ſunt dona Dei. Quas vendere licet, quia non gratis dantur hominibus, vt gratis communicentur. *Ad.2.arg.* Ad tertium reſpondetur, quòd licet ſcientiæ naturales abſolutè & ſecundum ſe conſideratæ, hoc eſt quatenus continent cognitionem alicuius veri *Ad.3.arg.*

non ſint pretio æſtimabiles, relatæ tamen ad vſus humanos pretio æſtimantur; & ſic vendi poſſunt.

Dubiū de Theologia ¶Sed eſt peculiare dubium de Theologia, vtrùm pretio tradi poſſit? Et pro parte *1. Opinio.* negatiua eſt argumentum: Theologia continet doctrinam rerum ſupernaturalium, quæ fuerũt reuelatæ à Deo, ad communem animarum ſalutem: ergo non poteſt pretio tradi. Item concionatores tenentur gratis concionari: quia eorum miniſterium ordinatur ad ſalutem animarum: ergo & Theologi tenentur gratis docere. Patet conſequentia: Quia æqua eſt vtrobique ratio: ſi quidem eadem omnes docent. Propter hæc argumẽta Hoſtienſis in cap. quia nonnullis. de magiſtris, & Paludanus in. 4. d. 25. q. 5. & Syluester verbo, ſimonia. §. 10. tenent eſſe ſimo- *2. Opinio.* niacum pretio docere Theologiam. Contrariam tamen ſententiam tenent Adrianus quodl. 9. & Victoria in relectione de ſimo- *1. argum.* nia, & Soto lib. 9. de Iuſtitia, q. 5. art. 1. Et probatur: Licèt principia Theologiæ fuerint diuinitus reuelata, ipſa tamen Theologiæ facultas maximo ſudore atque labore paratur: ergo poterit vnuſquiſque eos labores ſuæ vtilitatis cauſa impendere, atque ex con- *2. argum.* ſequenti vendere Theologiam. Secundò: Iuriſperitus in cauſa ſpirituali, vt matrimoniali, poteſt vendere ſuum patrocinium, atque conſilium: ergo & Theologus ſuam doctrinam.

Sententia autoris. ¶Ego tamen ad explicationem huius difficultatis dico duo. Primum eſt, quod ſi loquamur de Theologia ſcholaſtica, in qua Doctores tam multa opportunè, & importunè ex Logica Metaphyſica, & ex alijs ſcientijs immiſcent, proculdubio eadem ratio eſt de illa, quæ de alijs facultatibus. Quia, vt ſic tantum illuminat intellectũ, ſicutaliæ ſcientiæ: nec ordinatur ad corrigendos mores, aut inflammandos animos amore rerum ſupernaturalium, vt in concionibus contingit. Secundum dictum eſt, quod ſi loquamur de vera & pura Theologia, eam vendere erit ſimoniacũ. Probatur: Vera Theologia, eaque ad ſalutem animarum neceſſaria ſunt, & docet, & defendit: ſed iſta pretio docere eſt ſimoniacum, dicente Chriſto Marci vlti. Docete omnes gentes. Et D. Paulus ad Epheſ. 4. enumerat illam inter dona Spiritus ſancti, dicens, ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, alios Doctores, &c: ergo. Item Theologia proximè & immediatè reſpicit bona ſpiritualia, ad quæ ordinatur: ergo non poteſt vendi. Conſequentia eſt nota: Quia quæ hoc modo reſpiciunt ſpiritualia, vendi non poſſunt, vt ſacramenta. Antecedens autem probatur ex D. Auguſtino. Qui loquens de Theologia; Hæc, inquit, eſt vna ſcientia, quâ fides ſaluberrima gignitur, defenditur, & roboratur. Et confirmatur: Natura ſcientiæ non eſt pẽſanda ex fine ſcientis, ſed ex fine ſcientiæ: finis autem Theologiæ eſt illuſtrare, tueri, atque roborare fidẽ, componereque mores in ordine ad vitam æternam: ergo non obſtãte, quod à nobis ordinetur ad alium finem non poterit pretio vẽdi: Poterit tamẽ Theologus accipere ſtipendium pro congrua ſuſtentatione.

¶Et ad primum argumentũ ſecundæ opinionis, reſpondeo conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quando res eſt verè ſpiritualis, aut ſpirituali annexa, impertinens eſt, quod labore paretur, aut ſecus, ad hoc, vt vendi poſſit. Nam etiam prædicatores egregij magno labore comparãt eloquẽtiam, & eruditionem ad prædicandum neceſſariam. Et tamen ex hoc non ſequitur, quod poſſint ex illa quæſtum facere. Ad ſecundum reſpondetur, primò conceſſo antecedenti, negando conſequentiam: Quia cõſilium ſiue patrocinium ſemper reſpicit vtilitates temporales. Vel ſecundo reſpondetur, negando antecedens, ſi ex conſilio ſequatur bonum ſpirituale. Ex dictis infertur, quod omnia, quæ ſpectant ad animarum ſalutem, & felicitatem conſequendam dicuntur in præſenti ſpiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ. Alia autem, quamuis corpore careant, non dicentur hac ratione ſpiritualia, nec illa vendere erit ſimonia. *Ad. 1. arg. pro. 2. opinione.* *Ad. 2. arg.* *Corollar.*

¶Eſt aliud dubium, vtrùm, ſicut eſt ſimonia vendere, aut emere vſum rei ſpiritualis ad ſalutem animæ pertinentis: ità etiam ſit ſimonia emere ceſſationem earumdem rerum? Quod eſt quærere, vtrùm ſi ſacerdos paratus celebrare, vel abſoluere, pretio deſiſtat ab his operationibus, ſit dicendus ſimoniacus? In qua re Panormitanus ſuper cap. nemo. de ſimonia. partem tenet affirmatiuam. Quam probat primò ex eodem textu. Vbi dicitur: Nemo presbyterorum minus dignè pœnitentem gratia, vel fauore ad reconciliationem adducat, vel quocunque ſi nore dignè pœnitentem à reconciliatione remoueat: quia ſimoniacum eſt vtrumque. Secundo ſic argumentor: Fere nullum vitium eſt, in quo vtroque modo peccari non poſſit, ſcilicet, cõmiſſiuè, & omiſſiuè: ergo idẽ etiam eſt dicendũ de ſimonia. Tertio, Epiſcopus, qui clericum priuandum beneficio pretio corruptus non priuat, peccat peccato ſimoniæ, vt communiter tenent omnes Doctores cum Syluestro, verbo. ſimonia. §. 25. ergo propter quæſtum ceſſare ab opere ſacro *Dubium.* *1. argum.* *2. argum.* *3. argum.*

Sententia vera. cto eſt ſimonia. Contrariam tamen ſententiam tenet Innocentius ſuper dictum capit. nemo. & Victoria in relectione de ſimonia, quæ proculdubiò eſt vera, & tenenda. Et probatur primò: nam ſi vendere ceſſationem ab opere ſpirituali eſſet ſimonia, ſequeretur, quod quacunque ratione hoc fieret eſſet ſimonia; conſequens autem eſt falſum: nam ſi ego pretio contendam clericum excommunicatum, qui in animum induxit celebrare, auertere ab illo opere, nō pecco, ſed potius mereor: ergo. Item ſi contraria ſententia eſſet vera ſequeretur, quod quicunque ſacerdos, qui in adminiſtratione ſacramentorum eſſet negligens, vel propter otium, vel rei familiaris cauſa, eſſet ſimoniacus: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam faceret commutationē ceſſationis ſacramentorum pro bono temporali.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum reſpondetur, quod textus ille appellat ſimoniam venditionem ceſſationis à rebus ſpiritualibus. Non quia in rei veritate ſit ſimonia: ſed quia præſefert ſpeciem quandam ſimoniæ. Et eſt maximū indicium, quod animus illius ſit ad ſimoniam propenſus. Nam qui pretio ductus ceſſat ab opere ſpirituali, ad quod tenetur, quaſi oſtendit, quod eodem pretio facilius poterit adduci ad hoc, vt ſuum, & debitum munus exerceat. Vel ſecundo reſpondetur, quod ille actus ex lege poſitiua punitur pœna ſimoniæ, licèt re vera, & ex ſua natura non ſit ſimoniacus.

Ad 2. arg. Ad ſecundum reſpondetur, negando antecedens. Nam ſunt plura vitia, in quibus peccare non poſſumus, niſi ſola commiſſione. Qualia ſunt illa, quæ præceptis negatiuis prohibentur.

Ad 3. arg. Ad tertium reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Epiſcopus enim in eo caſu verè vendit rem ſpiritualem, ſcilicet, beneficium Eccleſiaſticum, quo priuare tenebatur ſacerdotem illum indignum. Quia eo ipſo, quod non priuat confert, atque ex conſequenti facit quæſtum ex venditione rei ſpiritualis; quod eſt ſimoniacum. Si quis autem quærat, quo nam pacto peccet ille, qui pretio corruptus ceſſat ab operatione ſpirituali quam exercere tenebatur, reſpondeo, quod peccat peccato auaritiæ, præſeferente ſpeciē ſimoniæ.

Studioſa voluntas. ¶ De illa particula, ſtudioſa voluntas, quæ ponitur in diffinitione ſimoniæ iā diximus ex mente D. Tho. quod denotat ſubiectum huius vitij, quod eſt voluntas. Nam cum ſimonia ſit ſpecies iniuſtitiæ, & iniuſtitia ſicut & iuſtitia ſubiectetur in voluntate; quod etiam ſimonia in voluntate ſubiectetur erit neceſſe. Hoc enim intereſt inter virtutes, quæ componunt hominem in ordine ad ſeipſum, & illas, quæ componunt eum in ordine ad alterum: Quod cum voluntas reſpectu proprij boni ſit per ſe ſufficienter propenſa; & inclinata nō indiget reſpectu illius alia virtute præter eas, quæ ponuntur in potentijs, quæ paſsionibus, atque affectibus turbantur, & ob id tēperantia in cōcupiſcibili, & fortitudo in iraſcibili ſita eſt, vt docet Ariſto. 2. Eth. Cæterū quia voluntas non ſic eſt propenſa, & inclinata in bonum alterius, ſic, vt quamuis potentiæ inferiores nullas patiantur affectiones; adhuc tamen ipſa indigeat virtute ſuperaddita, & inclinante ad perſoluenda proximis debita officia: & ſic ponimus iuſtitiam. Cum ergo ſimonia ſit pars iniuſtitiæ in voluntate collocanda erit. Et propterea dicitur in diffinitione, quod eſt ſtudioſa voluntas, hoc eſt deliberata voluntas. Id enim ſignificat ly ſtudioſa, in hoc loco, vt diximus in principio huius articuli.

¶ Circa illā particulā, emēdi, vel vēdēdi, notandū eſt ex D. Tho. hic ad 5. quo nomine emptionis & venditionis intelligitur in præſenti quicunque contractus non gratuitus.

Dubium de commutationib[us] *ſpiritualia pro ſpiritualibus.* Sed eſt difficultas, vtrùm: ſicut eſt ſimonia, dare aliquid temporale pro ſpirituali: ità etiam ſit ſimonia; dare ſpirituale pro ſpirituali. De qua re Ricardus in 4. d. 25. q. 3. partē tenet affirmatiuam: Dicens, quod ſi quis commutet rem ſpiritualem pro ſpirituali; vt ſi, verbi gratia, duo conueniant inter ſe, vt vterque oret pro altero, vel ſacrificet, erit ſimoniacus. Et ratio eſt, Quia talis contractus nō eſt gratuitus, continetque emptionem, & venditionem rei ſpiritualis. Contrariam tamen ſententiam tenent communiter omnes Doctores. Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quod bona ſpiritualia ſunt in duplici differentia, quædam enim ſic ſunt ſpiritualia, vt nihil temporale habeant annexū, ſeu admixtum, vt adminiſtratio ſacramentorū, orationes, &c. Alia autem ſic ſunt ſpiritualia vt tamen habeant admixtum aliquid temporale, vt beneficia, præbendæ, &c.

1. Dictum. Hoc ſuppoſito dico primo, facere commutationem earum rerum ſpiritualium, quibus nihil temporale eſt annexum non eſt ſimonia. Probatur primo: Nam Simon Magus Act. 8. ea dūtaxat ratione fuit damnatus, quia pretio temporali voluit emere rem ſpiritualem: ergo quando pro vna re ſpirituali alia datur non erit ſimonia. Et confirmatur: Quia Matth. 10. cum Chriſtus præcepiſſet, vt dona Spiritus ſancti gratis donarentur, dicens: Gratis accepiſtis gratis date, ſubdit ſtatim: Nolite poſsidere aurum, neque argentum, neq; pecuniā, in zonis veſtris; Quaſi ſignificās pro

his

his tantum rebus temporalibus non poſſe ſpiritualia commutari: ergo cum ſpiritualia pro ſpiritualibus commutantur, non eſt ſimonia. Item ex hac commutatione rerũ ſpiritualium pro ſpiritualibus, nullum ſequitur incoouenieus in Christiana republica, nec rebus ipſis ſacris aliqua irrogatur iniuria: er-

2. Dictum. go non eſt ſimonia. Dico ſecundo: Fatero commutationem earum rerum ſpiritualiũ, quibus aliqud temporale eſt annexum, vt verbi gratia, beneficium pro beneficio commutare ſine autoritate Papæ cẽſetur in iure ſimoniacum, & punitur pœna ſimoniæ. Probatur expreſſe ex capit. quæſitum. de rerum permutatione. Vbi dicitur. Permutationes præbendarum de iure fieri nõ poſſunt: quia continent labem ſimoniæ. Et in capit. cùm olim. eodem titulo dicitur, quod ſummus Pontifex priuauit beneficijs eos, qui propria autoritate illorum permutationem fecerant. Et hæc eſt communis ſententia omnium Doctorum. Sed dubium eſt, vtrum in rei veritate huiuſmodi permutationes ex natura

3. Dictum. ſua ſint ſimoniacæ. Ad cuius explicationem dico tertio, ſtando in ſolo iure naturali, & diuino ſeclusis legibus poſitiuis: Permutationes præbendarum propria autoritate factæ non ſunt prohibitæ: Atque ex conſequenti ex natura ſua non ſunt ſimoniacæ. Niſi forte taliter fierent; vt intuitu tẽporalis rei ſpiritualis tribueretur. Probatur: ſi tales permutationes ex natura ſua eſſent ſimoniacæ; & contra ius naturale, & diuinum, nec etiam interpoſita autoritate Papæ poſſent fieri: ſed ſi adſit autoritas Papæ licitè fiunt, vt communiter tenent Doctores: ergo. Item: Si quis venderet ſacramenti confeſſionem ſub hac conditione, ſi Papa conſenſerit perinde eſſet

Commutatio præbendarum iure eſt prohibita. ſimoniacus, ac ſi talem conditionem non apponeret: quia illa venditio ex natura ſua eſt ſimoniaca iure naturali, atque diuino prohibita: ſed ſi duo clerici paciſcantur de permutandis beneficijs adiuncta conditione, ſi Papa conſenſerit, non eſſent ſimoniaci, vt communiter docent Doctores ex iuris determinatione: ergo talis permutatio ex natura ſua, non eſt ſimoniaca, quamuis puniatur pœna ſimoniæ. Dixi notanter: Niſi fortè taliter fieret, quod intuitu rei temporalis ſpiritualis tribueretur. Nam ſi duo clerici conuenirent inter ſe ſe de permutandis præbendis, & vnus illorum ratione dignitatis, vel iuriſdictionis adiũctæ peteret ab alio aliquod pretium, tunc verè eſſet ſimoniacus, quamuis ex Papæ diſpenſatione fieret, quia venderet rẽ ſpiritualem pro temporali, quod intrinſece eſt malum, vt ſtatim dicemus. Ratio autem, propter quam permutationes præbendarum prohibentur in iure, cum tamen non prohibeantur commutationes rerum ſpiritualium, quibus nihil temporale eſt annexum, eſt, quia in beneficijs, & præbendis coniunguntur res temporales cum ipſo iure præfecturæ, quod eſt ſpirituale. Et, ſic qui commutat beneficium pro beneficio; videtur id non facere propter ius ſpirituale aſſequendum, cùm ipſe habeat ſimile ius. Sed quia intelligit ad ſuas rationes alterius beneficium eſſe vtilius: & ſic, quod commutat ius ſpirituale ſui beneficij pro vtilitate temporali: quod eſt ſimonia. Cæterùm in commutatione rerum ſpiritualium, quibus nihil temporale eſt annexum, id nõ contingit. Et ad rationem Ricardi reſpondetur, quod non quicunque contractus nõ gratuiti ſunt ſimoniaci, ſed illi ſolum, in quibus ſpirituale accipitur pro temporali, vel è contra ad modum iam explicatum.

¶ Circa ſecundam concluſionem. Diui Thomæ, qua dicit ſimoniam eſſe peccatum contra religionem, eſt difficultas, quo nam iure ſimonia ſit prohibita? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod ſimonia non ſolum eſt prohibita iure diuino poſitiuo, ſed etiam iure naturali. Et quidem, quod ſit prohibita iure diuino poſitiuo, ſufficienter probatur ex illo Matth. 10. Gratis accepiſtis gratis date. Quod autem etiam ſit prohibita iure naturali, probatur primò: Quia Balaam dicitur peccaſſe hoc peccatum, & de eo reprehenditur à D. Petro prima ſua canon. cap. 2. & tamen Balaam fuit tempore legis naturæ. Item: Si ſimonia tantum eſſet prohibita lege diuina poſitiua, ſequeretur, quod Simon Magus meritò eſſet dignus venia, poſſetque excuſari à peccato ignoratione huius legis: conſequens autem eſt falſum, vt conſtat ex cap. 8. Acto. ergo. Præterea ratione ſic argumẽtor. Ratio naturalis dictat ea, quæ ad bonum publicum ſpectant, gratis eſſe diſtribuenda, & quod ſpiritualia, atque cæleſtia non ſunt comparanda rebus temporalibus: ergo etiam dictat ſimoniam eſſe malam. Et confirmatur: Lege naturæ præcepta ſunt omnia, quæ ſunt neceſſaria ad reipublicæ gubernationem, atque tutelam: ſed vnum ex his eſt, quod magiſtratus, & beneficia Eccleſiaſtica non vendantur, nam ſic careret reſpublica optimis miniſtris, & peruenirẽt dignitates non ad optimos quoſque, ſed ad opulentiores, quod eſt inconueniens: ergo & ipſa ratio naturalis dictat ſimoniam eſſe malam; atque ex conſequenti eſt prohibita iure naturali. ¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſimonia eſt prohibita iure

Dubiũ de iure quo ſimonia eſt prohibita.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

humano

humano poſitiuo. Extant enim permulta capita, in quibus & ſimonia prohibetur, & imponitur pœna contra ſimoniacos. Vt eſt videre in Decretalibus toto titulo de ſimonia. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, vtrùm ſit aliqua ſimonia iure tantum humano poſitiuo prohibita, non diuino, vel naturali: De qua re gloſſa ſuper capit. ex parte, de officio delegati, partem tenet affirmatiuam. Diſtinguit enim duplicem ſimoniam, vnam prohibitam; quia malam: alteram malam; quia prohibitam. De qua dicit, quod ceſſante prohibitione, & lege poſitiua, non eſſet mala. Opinionem gloſſæ ſequuntur communiter omnes ferè Canoniſtæ, & ex Theologis Syluester verbo, ſimonia §. ſecundo, & Caietanus opuſculo de ſimonia, & in ſumma, verbo ſimonia: Ponuntque exemplum: illi Doctores in venditione calicis, qui venditur pluris, quia conſecratus eſt. Et in venditione quorumdam officiorum Eccleſiaſticorum, quibus nihil ſpirituale eſt annexum, vt officium procuratoris, ſacriſtæ & protectoris Eccleſiæ: quorum prohibetur venditio in cap. ſaluator. 1. quæſtione tertia. Contrariam tamen ſententiam tenet Durandus in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta, quæſtione quinta. Et ratio illius eſt: Nam ſimonia eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis: ſed Eccleſia non poteſt facere, quod id quod eſt temporale ſit ſpirituale, vel ècõtra: non enim poteſt mutare rerum naturas: ergo nec poterit efficere, quod aliqua ſit ſimonia, quæ anteà non erat, atque ex conſequenti nulla eſt ſimonia prohibita tantum iure poſitiuo. Et quidem, quãuis ſententia Durandi mihi vera videatur: ratio tamen illius eſt apertè falſa. Bene enim poteſt Eccleſia facere, vt ſit ſpirituale id, quod nec ex ſua natura, nec ex iure diuino erat tale, vt eſt videre in conſecratione Eccleſiæ, & in benedictionibus calicis, & ornamentorum. De quibus conſtat iure humano fuiſſe introductum, vt benedicerentur. Vnde ad explicationem difficultatis eſt aduertendum, tria eſſe genera commutationum, de quibus poteſt dubitari, vtrum ſint ſimoniacæ iure tantum poſitiuo. Primum eſt cùm venduntur res, quæ ex diſpoſitione iuris poſitiui habent, quod ſint ſpirituales, vt vaſa ſacra atque ornamenta: ſecundum genus eſt, quando venduntur res planè temporales pertinentes tamen ad miniſterium Eccleſiæ; de quibus præceptum eſt ne vendantur, vt officium ſacriſtæ, officium œconomi & procuratoris. Tertium genus eſt, quando res verè ſpirituales quibus annexum eſt aliquid ſpirituale propria autoritate commutantur, vt contingit in commutationibus beneficiorum.

Punctus difficultatis.

Sententia Caietani, & aliorũ.

Sententia Durandi.

¶ His ſuppoſitis, dico primò, quod vendere ea, quæ habent, vt ſint ſpiritualia, ex diſpoſitione iuris humani, vt vendere calicem, & ornamenta, quia conſecrata ſunt, eſt ſimonia contra ius diuinum & naturale. Probatur: Licet iure humano factum ſit, vt vaſa ſacra, atque ornamenta benedicantur; tamen poſtquam id factum eſt, ius diuinum & naturale prohibet, ne huiuſmodi res vendantur: ergo talis venditio eſt ſimonia contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: Spirituale, quod eſt in calice, vel ornamentis eſt nõ venale cum ſit ſpirituale; & ius naturale, atque diuinum præcipit, ne ea, quæ venalia non ſunt, vendantur: ergo qui contrarium facit peccat contra ius naturale, & diuinum. *1. dictum.*

Dico ſecundo, quod qui vendit officia planè temporalia, pertinentia tamen ad miniſterium Eccleſiæ, vt officium ſacriſtiæ, procuratoris, &c. punitur in iure pœna ſimoniæ, ſed non eſt ſimoniacus propriè loquendo. Et quidem, quod puniatur pœna ſimoniæ, habetur expreſſe in capit. ſaluator prima, quæſtione tertia. Quod autem non ſit verè & propriè ſimoniacus probatur: Poſita lege & prohibitione humana, quæ præcipit, ne talia officia vendantur adhuc ipſa remanent verè temporalia: ergo illa vendere non erit ſimonia, cum ſimonia tantum ſit emptio, aut venditio rei ſpiritualis. *2. dictum.*

Dico tertio, quod qui faciunt commutationes beneficiorum propria autoritate ſine licentia ſummi Pontificis puniuntur in iure pœna ſimoniæ, ſed non ſunt verè ac propriè veri ſimoniaci, niſi fortè id faciant intuitu rei temporalis, vt paulò antea dicebam. Et quidem, quod puniantur pœna ſimoniæ, eſt res manifeſta. Quod autem non ſint verè, ac propriè ſimoniaci, probatur: Non faciunt commutationem rei ſpiritualis pro temporali, ſed ſpiritualis pro ſpirituali, quod verè ac propriè non eſt ſimonia, vt ſupra oſtendimus: ergo. Item: Si eſſent verè, ac propriè ſimoniaci, ſequeretur, quod nec etiam interueniente ſummi Pontificis diſpenſatione, ſimiles permutationes fieri poſſent, cùm ſummus Pontifex in vera ac propria ſimonia non poſſit diſpenſare, conſequens autem eſt falſum & contra communem vſum Eccleſiæ: ergo. Ex dictis infertur, nullam eſſe verè ac propriè ſimoniam prohibitam tantum iure poſitiuo; ſed omnes ſunt *3. Dictum.*

ſunt contra ius naturale, & diuinum, quidquid in hac re dicant Canoniſtæ.

Aliud dubium. ¶Eſt aliud dubium, vtrùm à principio mundi, & apud omnes nationes potuerit eſſe hoc vitium ſimoniæ? In qua re *1. Dictum certum.* omiſsis varijs modis dicendi, vt quid mihi verum videatur, explicem, dico primo, certum eſſe de fide, quod hoc vitium poteſt eſſe in lege Euangelica. In qua certa fide eſt tenendum eſſe plura bona ſpiritualia, quæ ſi vendantur erit ſimonia. *2. Dictum certum.* Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ante legem Euangelicam potuit hoc vitium eſſe in illis, qui vixerunt in lege Moſayca, atque etiam in lege naturæ. De lege Moſayca eſt res manifeſta. Nam certum eſt de fide, homines illius temporis verè habuiſſe donum prophetiæ, & ſacerdotalem poteſtatem, multaque alia bona ſpiritualia ad cultum Dei pertinentia; quorum venditio verè ac propriè eſſet ſimonia. Et ſic Giezi quarto Regum quinto. Et Ieroboam tertio Regum decimotertio, hoc vitio notantur. De his autem, qui vixerunt in lege naturæ probatur: Nam etiam apud illos, fuit verum ac legitimum ſacerdotium ordinatum ad ſalutem ſpiritualem. Vt eſt videre in Melchiſedech, qui in lege naturæ fuit verus ſacerdos, iuxta doctrinam Pauli ad Hebræos ſeptimo, octauo, & nono. Sed du- *Punctus difficultatis.* bium eſt, vtrùm ante legem Euangelicam apud paganos, & infideles potuerit eſſe hoc vitium ſimoniæ. De qua re Victoria in relectione de ſimonia partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt, nam ante aduentum Chriſti, vnaquæque reſpublica habuit poteſtatem eligendi veros ſacerdotes, qui res diuinas adminiſtrarent: Et qui hac ratione eligebantur habebant veram poteſtatem, quamuis illa abuterentur: ergo eſſent ſimoniaci, ſi talis poteſtas ven- *Sententia autoris.* deretur. Ego tamen contrariam ſententiam exiſtimo probabiliorem cum Durando, Adriano, & Paludano locis citatis. Vnde vltimò dico, quod ante legem Euangelicã non potuit eſſe vitium ſimoniæ apud paganos, & infideles idolis ſeruientes, niſi tantum ſecundum æſtimationem. Probatur: Apud paganos, & infideles idololatras non erat aliquid re vera ſpirituale, aut ſpirituali annexum: ergo nec potuit eſſe vera ſimonia. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam omnia ſua ſacerdotia ordinabantur ad falſos deos. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, verum eſſe, quod vnaquæque reſpublica haberet poteſtatem eligendi veros ſacerdotes, ſi viueret in lege naturæ. Cæterum in præſenti tantum eſt ſermo de republica pagana, & infideli, quæ ſuos ſacerdotes crearet in ordine ad falſos deos. Et de illa dicimus, quòd qui emeret, aut venderet huiuſmodi ſacerdotia non eſſet ſimoniacus. Quia re vera non emeret, aut venderet ſacerdotia, quæ talis reſpublica poſſet inſtituere, ſi viueret in lege naturæ: ſed ea, quæ re ipſa dat, quæ nec ſpiritualia ſunt, nec vera ſacerdotia.

¶In ſolutione ad ſeptimum argumentum, dicit Diuus Thomas, quod poteſt Papa incurrere ſimoniam, ſicut quicunque alius homo. Circa quod ſolet communiter diſputari, vtrùm Papa poſsit incurrere eam ſimoniam, quæ ſolum eſt de iure poſitiuo? Cæterùm cum nos dixerimus nullam eſſe veram ſimoniam, quæ non ſit contra ius diuinum, & naturale, cui etiam ſummus Pontifex eſt ſubiectus; talis difficultas non habet locum. Dico tamen, quod ſi fuerit ſimoniacus non incurret excommunicationem, nec alias pœnas latas à iure: quia illis ſummus Pontifex ſubiectus eſſe non poteſt. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm Papa peccet mortaliter vendendo eas res temporales, quæ ex diſpoſitione iuris ſequuntur conditiones rerum ſpiritualium, vt officium ſacriſtæ, procuratoris, &c. Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quod ſi tales res vendat ex rationabili cauſa, nullum peccatum committit. Probatur: Nam legiſlator ex rationabili cauſa poteſt diſpenſare in legibus à ſe latis: talis autem eſt ſummus Pontifex: ergo. Ex hoc infertur, quod etiam poteſt alijs dare licentiam vendendi talia officia ex legitima cauſa. Nam ille, qui ſecum diſpenſat, poteſt etiam & cum alijs diſpenſare quando voluerit. Dico ſecundo: Si Papa vendat huiuſmodi officia ſine cauſa legitima, peccat mortaliter. Probatur: Quia, vt docet Diu. Thom. 1.2. quæſtione nonageſima ſexta, articulo quinto, princeps obligatur ſuis legibus, quantum ad vim directiuam. Id eſt, tenetur ſequi normam viuendi, quam alijs ſequendam proponit: quamuis ſi ſecus fecerit cogi non poſsit. Vnde Matthæ. vigeſimo tertio, Dominus increpat grauiter Phariſæos, quia id, quod alijs præcipiebant ipſi non faciebant. Vtrùm autem Papa ſacerdotium alicui ſimoniacè vendens, ſit cenſendus ipſo facto ſuper pœnis iuris cum illo diſpenſare, ità, vt emptor ille, nec eſſet excommunicatus, nec renunciare præbendam teneretur? varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Paludanus in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta,

Dubiũ de Papa an cõtrahat ſimoniam.

Reſponſio.

An Papa vendens beneficiũ diſpenſet in pœnis iuris

ta, quæſtione quarta, partem tenet affirmatiuam, quam ſequitur Syluester verbo, ſimonia.§.quarto, dicens, quod emens ſimoniace beneficium, vel ordinem à Papa pœnas iuris non incurrit. Quia ſicut in pœnis iam incurſis, ità etiam in incurrendis, ne incurrantur diſpenſare poteſt. Sicut & poſſet alicui priuilegium concedere, quod percutiendo clericum, non ſit excommunicatus. Quādo autem Papa dat beneficium pro pecunia, videtur diſpenſare, quod liceat retinere. Ex quo infert, quod qui habuerit beneficium in curia per ſimoniam, ſi habeat conſcientiam, quod emanauerit de ſcientia Papæ confirmantis, pœnitendo de peccato, nō tenebitur reſignare, ſed retinere poterit beneficium. Contrariam tamen ſententiam tenet Adrianus quodlib. 9. & Ioann. Andre. in Mercurialibus. Et ratio eſt: Nam ſi Epiſcopus ludum aliquem ſub pœna excommunicationis inhiberet clericis, licèt poſteà eorum aliquem ad ludendum induceret, non ideò diſpenſaret in lege, niſi illud exprimeret, quia, vel poſſet eſſe illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Quod idem poterit contingere in ſummo Pontifice, beneficium ſimoniace conferēte. Eo vel maximè, quod quamuis Papa alicui excommunicato pacis oſculum porrigat, non ideò cenſetur illum ab excommunicatione abſoluere. Soto lib. 9. de Iuſtitia, quæſtione quinta, articulo ſecundo, in reſponſione ad ſecundum argumētum, hanc difficultatem adeò dubiam, & ancipitem reputat, vt in quam partem declinare debeat dicat ſe ignorare. Quāuis poſteà propendeat magis, vt exiſtimet, primam ſententiam veram, quæ etiam mihi magis placet. Nam quidquid ſit de Epiſcopo inducēte clericum ad ludendum in caſu argumenti, in quo, non ità certum eſt, non diſpenſare cum illo in excōmunicatione à ſe lata, quidquid dicat Ioannes Andreas, de Papa tamen præbendam vendente, cum ipſe ſit, qui dat, videtur proculdubiò ſentiendum, quod reddit alium habilem, vt recipiat. Et ſic illam retinere poterit, nec excommunicationem incurrit. Hanc eandem ſententiam tenet Couarruuias in reg. peccatum. p.2.§.8. num.9. Vbi etiam citat pro eadem innumeros alios Doctores. Vnicuique tamē in hoc licebit in ſuo ſenſu abundare.

ARTICVLVS. II.

¶ *Vtrùm ſemper ſit illicitum pro ſacramentis pecuniam dare.*

4.d. 25.q. 3.d.2.q.1.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſemper ſit illicitū pro ſacramentis pecuniam dare. Baptiſmus enim eſt ianua ſacramentorum, vt in tertia * parte dicetur. Sed licet (vt videtur) in aliquo caſu dare pecuniam pro baptiſmo: puta, quando ſacerdos puerum morientem ſine pretio baptizare non vellet: ergo non ſemper eſt illicitum emere vel vēdere ſacramenta. 3.p. q.68. art.6.

2 ¶ Præterea, Maximum ſacramentorum eſt Euchariſtia, quæ in miſſa conſecratur. Sed pro miſsis cantandis aliqui ſacerdotes præbendam, vel pecuniam accipiunt: ergo licet multo magis alia ſacramenta emere vel vendere.

3 ¶ Præterea, Sacramentum pœnitentiæ eſt ſacramentum neceſsitatis, quod præcipuè in abſolutione conſiſtit. Sed quidam abſoluentes ab excommunicatione, pecuniā exigunt: ergo non ſemper eſt illicitum ſacramentū emere vel vendere.

4 ¶ Præterea, Conſuetudo facit vt non ſit peccatum id quod aliàs peccatū eſſet, ſicut Aug. dicit *, quòd habere plures vxores quando mos erat crimen nō erat. Sed apud quoſdam eſt conſuetudo, quòd in conſecrationibus Epiſcoporum, benedictionibus abbatum, & ordinibus clericorum, pro chriſmate, vel oleo ſancto, & alijs huiuſmodi, aliquid detur: ergo videtur quòd hoc nō ſit illicitum. Li.22. contra Fauſtū c.47. circa prin. to.6. Et habetur 23.q.4.ca. Obijciūtur

5 ¶ Præterea, Contingit quandoque quod aliquis malitioſè impedit aliquē vel ab Epiſcopatu obtinendo, vel ab aliquā alia dignitate. Sed licet vnicuique redimere ſuam vexationem: ergo licitum videtur in tali caſu pecuniam dare pro Epiſcopatu, vel aliqua alia Eccleſiaſtica dignitate.

6 ¶ Præterea, Matrimonium eſt quoddam ſacramentum, Sed quandoque datur pecunia pro matrimonio: ergo licitum eſt ſacramentum vendere.

¶ SED CONTRA, eſt quod dicitur * 1. quæſtione.1. Qui pro pecunia quenquam conſecrauerit, alienus ſit à ſacerdotio. 1.qu.1.ca. Qui pro pecunia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſacramēta nouæ legis ſunt maximè ſpiritualia,

ritualia, inquantum ſunt cauſa ſpiritualis gratiæ, quæ pretio æſtimari non poteſt: & eius rationi repugnat quòd nõ graiuito detur. Diſpenſantur autem ſacramenta per Eccleſiæ miniſtros, quos oportet à populo ſuſtentari, ſecundum illud Apoſto. 1. ad Corinth. 9. Neſcitis qnoniam qui in ſacrario operãtur, quæ de ſacrario ſunt edunt: & qui altario deſeruiunt, cum altario participant. Sic ergo dicendum eſt, quòd accipete pecuniam pro ſpiriiuali ſacramentorum gratia, eſt crimen ſimoniæ, quod nulla conſuetudine poteſt excuſari: quia conſuetudo non præiudicat iuri naturali vel diuino. Per pecuniam autem intelligitur omne illud cuius pretium poteſt pecunia æſtimari: vi Philoſophus dicit in. 3. Ethic. Accipere autem aliqua ad ſuſtentationem eorum qui ſacramenta Chriſti miniſtrant ſecundum ordinationem Eccleſiæ, & conſuetudines approbatas, non eſt ſimonia, neque peccatum. Non enim ſumiiur tanqnam pretium mercedis, ſed tanquam ſtipendium neceſsiiatis. Vnde ſuper illud. 1. ad Tim. 5. qui bene ptæſuni presbyteti, &c. dicit * gloſ. Auguſt. Accipiant ſuſtentaiionem neceſsitatis à populo, meicedem diſpenſationis à Domino.

Eſt Aug. li. de Paſtor. c. 2. circa finem to. 9.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quòd in caſu neceſsitatis quilibet poteſt baptizare. Er quia nullo modo eſt peccandum, pro eodem eſt habendum ſi ſacerdos abſque pretio baptizare nõ velit, ac ſi non eſſet qui baptizaret. Vnde ille qui gerit curam pueri, in tali caſu licitè poteſt eum baptizare, vel à quocunque alio facere baptizari. Poſſet tamen licitè aquam à ſacerdote emere; quæ eſt purum elementum corporale. Si autem eſſet adultus qui baptiſmum deſideraret, & immineret moriis periculnm, nec ſacerdos eũ vellet ſine pretio baptizare, deberet, ſi poſſet, per aliũ baptizari. Quod ſi non poſſet ad alium habere recurſum, nullo modo deberet preiium pro baptiſmo dare, ſed potius abſque baptiſmo decedere. Suppleretur enim ei ex baptiſmo flaminis, qnod ei ex ſacramenro deeſſet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſacerdos non accipit pecuniam quaſi preiium conſecrationis euchariſtię, aut miſſæ decantandæ. Hoc enim eſſet ſimoniacum. Sed quaſi ſtipendium ſuæ ſuſtentationis, vt * dictum eſt. *In corp. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd pecunia non exigitur ab eo, qui abſoluitur, quaſi pretium abſolutionis. Hoc enim eſſet ſimoniacum. Sed quaſi pœna culpæ præcedentis, pro qua fuit excommunicatus.

¶ Ad quartum dicendnm, quòd ſicut * dictum eſt, conſuetudo non præiudicat iuri naturali, vel diuino quo ſimonia prohibetur. Et ideo ſi aliqua ex conſuetudine exigantur quaſi pretinm rei ſpiritualis cum intentione emendi, vel vendendi, eſt manifeſtè ſimonia, & præcipuè ſi ab inuito exigantur. Si vero exigantur quaſi quædam ſtipendia per cõſuetudinem apptobata, nõ eſt ſimonia: ſi tamen deſit intentio emendi vel vendendi, ſed intentio referatur ad ſolam conſuetudinis obſeruantiam, & præcipuè quando aliquis voluntariè ſoluit. In his tamen omnibus ſolicitè cauendum eſt, quod habet ſpeciem ſimoniæ vel cupidiratis, ſecundum illud Apo. 1. ad Theſſ. vlt. Ab omni ſpecie mala abſtinere vos.

In corp. ar. & 1. 2. q. 97. ar. 3.

¶ Ad quintũ dicendũ, ꝙ antequam alicui acquiraiur iꝰ in Epiſcopaiu, vel quacunq; dignitate, vel præbenda, per electionẽ vel prouiſionem, ſeu collationẽ, ſimoniacũ eſſe1 aduerſantium obſtacula pecunia redimete, ſic enim per pecuniam pararet ſibi viam ad rem ſpiritualem obtinendam. Sed poſtquam ius alicui acquiſitum eſt, licet per pecuniã iniuſta impedimenta remouere.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd quidã dicunt quòd pro matrimonio licet pecuniam dare, quia in eo non confertur gratia. Sed hoc non eſt vſquequaque verum, vt in tertia parte huius operis * dicetur. Et ideo aliter dicendum eſt quòd matrimonium non ſolum eſt Eccleſiæ ſacramentum, ſed etiam naturæ offi-

Non cõplenit morte præuentus.

officium. Et ideo date pecuniam pro mattimonio, inquantum eſt naturæ officium, licitum eſt: inquantum veto eſt Eccleſiæ ſacramētum, eſt illicitum. Et ideo ſecundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli duabus tantùm cō cluſionibus continetur. Prima concluſio: Nullo modo licet accipere pecuniam pro ſacramentis adminiſtrandis. Probatur: Sacramenta ſunt maximè ſpiritualia, inquantum ſunt cauſa ſpiritualis gratiæ: ergo eorum naturæ repugnat, quod non gratis conferantur. Atque ex conſequenti nullo modo erit licitum pro illorum adminiſtratione pecuniam dare. Secunda concluſio: His, qui adminiſtrant ſacramenta, debetur à populo ſtipendium ſuſtentationis. Probatur ex Paulo. 1. ad Corint. 9. dicēte: Neſcitis, quoniam qui in ſacrario operātur, quæ de ſacrario ſunt edunt. &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Multiplex differentia ſpiritualiū

Spiritualia, quę ſunt materia ſimonię, ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt ſpiritualia ſecundum eſſentiam, vt gratia gratum faciens, charitas. &c. Et de his non eſt dubiū, ꝙ emi, aut vendi nō poſſunt. Alia ſunt ſpiritualia, quę ſunt cauſa rerū ſpiritualiū, vt ſacramenta. Alia verò, quæ ſunt effectus rerū ſpiritualiū; quales ſunt actus donorum, quæ dicūtur gratiæ gratis datæ. Et tandē alia ſunt annexa rebus ſpiritualibus, vt Eccleſiaſtica officia, atq; beneficia. De quib⁹ omnibus ſigillatim poteſt quæri, an poſsint vendi. D. Tho. in hoc articulo ſolū agit de eo genere ſpiritualiū, quæ ſunt cauſa, dicturus in ſubſequētibus de reliquis. Eſt autē aduertendum, quod in adminiſtratione ſacramētorum tria poſſumus cōſiderare, ſcilicet, ipſum ſacramentū, laborem, qui ſuſcipitur in cōfectione ſacramēti, & perſonam miniſtri, quæ eget vitæ cultu, atq; alimento. Ex quo ſequitur in adminiſtratione ſacramentorum tria eſſe, de quib⁹ poteſt meritò dubitari, vtrùm liceat accipere pecuniam pro illis? Hæc autē ſunt ipſum ſacramentum, labor annexus, & ſuſtentatio miniſtri. Quorum ratio atq; venditio diuerſiſsima eſt. Nam aliud eſt vendere ſacramentum; aliud vendere laborē; & aliud recipere ſuſtentationem. In ſacramēto enim vendendo res, quæ ſubijcitur venditioni, eſt ipſa res ſacra, & pro quantitate illius valoris, ſecundum noſtram æſtimationem ſtatuitur pretij magnitudo. At verò qui vendit laborem, nihil aliud ſubijcit venditioni, præter laborem. Ex quo fit, vt in pretio ſtatuēdo nulla habeatur ratio rei collatæ, ſed tantum laboris ſumpti. In ſtipendio autem ſuſtentationis alia ratio eſt. Nam licèt cauſa, propter quam datur id ſtipendium, ſint labores atque miniſteria, quæ exercentur à ſacerdotibus: tamen id ſtipendium non eſt merces atque pretiū illorū laborum. Et ſic nec in eo aſsignando habetur ratio magni, aut minimi laboris, ſed neceſsitatis & indigentiæ. Cum igitur in adminiſtratione ſacramentorum ſint hæc tria, quorum cauſa contingit clericos pecunias petere; de primo, ſcilicet, de ſacramento ipſo, certum eſt eſſe ſimoniam accipere pecuniam, aut aliquid temporale pro illo. De tertio autem, ſcilicet, ſtipendio ſuſtentationis, ſimiliter omnes Doctores fatentur, quod poſſunt miniſtri accipere illud ſine aliquo peccato. Sed de ſecundo, ſcilicet, de labore inſumpto in adminiſtratione ſpiritualium magna difficultas eſt apud Doctores, vtrùm illius cauſa poſſit ſacerdos accipere pecuniam. De qua re Adrianus quodlib. 9. quæſtio. 1. & Altiſsiodo. 3. p. q. penultima de ſimonia. & Diu. Bonauent. in. 4. d. 25. quæſt. vltima, & Ricardus eadem diſt. q. 2. & Armachanus libro. 10. de quæſtionibus Armenorum ca. 10. & Marſ. in. 4. q. 25. art. 1. & gloſſa in capit. ſignificatum. de præbendis, quam ſequuntur ibi Abbas & Ioannes Andr. & communiter Canoniſtæ tenent, quod licet vendere labores, qui coniuncti ſunt adminiſtrationi ſacramentorum.

In adminiſtratione ſacramentorū tria cōſiderātur.

Dubiū graue de vēdēte laborem adiunctū ſacramento.

1. argum.

Quam ſuam ſententiam probant primò ex illo Nume. 18. Vbi dicitur Dominus dediſſe filijs Leui omnes decimas Iſrael pro miniſterio, quo in tabernaculo fœderis in ſeruiunt. Et paulò inferius: Comedetis eas vos, & filij veſtri: quia pretium eſt pro miniſterio, quod exercetis in tabernaculo meo: ergo ſtipendia Eccleſiaſtica non ſolùm ſunt ſtipendia ſuſtentationis; ſed etiam laborum præmium. Item Lucæ decimo, loquens Chriſtus de opere ſuorum diſcipulorum dicit: Dignus eſt operarius mercede ſua. Et in ca. clerici. 1. q. 2. dicitur, ꝙ clerici, qui Eccleſiæ fideliter vigilāterq; deſeruiūt ſtipendia ſanctis laboribus debita, ſecundū ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus accipiant, vbi ſtipendiū Eccleſiæ merces laboris appellatur.

2. argum.

Itē ratione ſic argumētor: Labor ille eſt aliquid tēporale: ergo poteſt vēdi. Et cōfirmatur: Quādo accidit, vt in aliqua re ſimul coniungantur temporale, & ſpirituale, licet vendere temporale, dūmodo in augendo pretio non ha-

beatur ratio ſpiritualis, vt eſt videre in calice conſecrato: ſed in adminiſtratione ſacramentorum coniunguntur ſpirituale, & temporale, ſcilicet, ipſum ſacramentum, & labor, qui in eius adminiſtratione conſumitur: ergo licebit vendere laborem, qui eſt temporalis, nulla habita ratione ipſius ſacramenti.

3. argum. Tertiò, id ipſum probari poteſt ex vſu Eccleſiæ, in qua videmus, quod prædicatores ſolent locare ſuos labores, & clerici celebraturi miſſas certis diebus, & in certis locis: id ipſum facere ſolent. Item: Cantores, & qui organa pulſant ingẽtem faciunt quęſtum ex ſuo artificio, atque labore, quantumuis coniunctus ſit cum re ſpirituali, ſcilicet, cum cultu diuino: ergo licitum eſt vẽdere huiuſmodi labores. Contrariam tamen ſententiam tenẽt Durand. in. 4. d. 25. q. 3. & Paludanus eadem d. q. vltima.

¶Ad explicationem tamen difficultatis aduertendum eſt primò, quod labor, qui ſuſcipitur in adminiſtratione ſacramentorum, vel aliarum rerum ſpiritualium poteſt eſſe duplex, vnus coniunctus cum ipſa actione, quæ fieri non poteſt ſine aliqua defatigatio-

Labor duplex. ne. Alius antecedens, & caſu potius, quam neceſsitate coniunctus cum ipſa adminiſtratione ſacramentorum. Qualia ſunt itinera quæ interdum ſuſcipiuntur à ſacerdotibus ad adminiſtranda ſacramenta ijs, qui habitant in loco diſtanti. Præterea eſt aduertendum, quod aliud eſt oblata occaſione adminiſtrare ſacramenta, aliud autem imponere ſibi obligationem ſacramenta adminiſtrandi certis diebus, certis horis, & in certis locis. Vt contingit ſacerdotibus, qui ſuſcipiũt capellanias, quibus obligant ſeipſos ad celebrandum certis horis, & diebus, &c.

1. cõcluſio. ¶His conſtitutis ſit prima concluſio: Labor neceſſario coniunctus cum adminiſtratione ſacramentorum, vel aliarum rerum ſpiritualium nullo modo poteſt vendi; & ſi vẽdatur erit ſimonia. Probatur primo ex D. Auguſtino. Qui ſuper cap. 5. primæ Epiſtolę ad Tim. dicit, loquẽs de ſacerdotibus: Accipiãt à populo neceſsitatis ſuſtentationem, mercedẽ verò laboris ſperent à Deo. Secũdò: Miſſa, verbi gratia, nihil aliud eſt, quam dictio miſſæ: & baptiſmus nihil aliud eſt, quã actio baptiſmi: ſed miſſa, atque baptiſmus vendi non poſſunt, vt manifeſtum eſt, & ab omnibus conceditur: ergo nec actiones illæ laborioſæ ipſis ſacramentis coniunctæ vẽdi poſſunt. Tertiò: Si aliquis operarius teneretur gratis colere meum agrum, nõ poſſet aliquid recipere pro labore colendi: ſed ſic eſt, quod ſacerdotes tenentur gratis celebrare, & gratis baptizare, dicente Chriſto: Gratis accepiſtis, gratis date: ergo nihil poſſunt accipere pro labore. Et confirmatur: Labor, qui coniungitur adminiſtrationi ſacramentorũ, eſt quid ſpirituale: ergo nõ poteſt vẽdi ſine ſimonia. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur: Illa actio laborioſa efficit rẽ ſpiritualẽ, ſcilicet, gratiã; & præterea habet ortũ à principio ſpirituali, ſcilicet, ordine ſacro: ergo eſt ſpiritualis. Vltimò: Labor, qui cõſumitur in adminiſtratione ſacramẽtorũ, habet quod ſit alicuius valoris ex cõiunctione ſolũ ad actionem ſacram, & ſpiritualẽ: ipſe enim per ſe nihil valet, nec eſt pretio æſtimabilis: ergo ſi vendatur erit ratione rei ſpiritualis, à qua habet valorẽ: hoc autem eſt ſimonia: ergo. Hæc concluſio eſt D. Tho. in hoc articulo, & Caietani in ſumma, verbo, ſimonia, & Sylueſter, verbo, ſimonia. §. 5. & Magiſtri Soti li. 9. de Iuſtitia, q. 6. ar. 1. & Petri de Aliaco in libello, de ſimonia, contra cancellariũ Pariſiẽſem. Abbas etiã in cap. ſuam. de ſimonia. recedit ab opinione, quã tenuerat in ca. ſignificatum, de præbendis. Et reprehendit Ioan. Andr. propterea quod dicit, pro labore adminiſtrandi ſacramenta licere aliquid accipere. Et quidem, ſi pro labore baptizãdi, vel prædicandi licitum eſſet aliquid accipere, nihil prorſus relinqueretur, quod eſſet gratis conferendum, dicente Chriſto, gratis accepiſtis, gratis date: ſicq; præceptum illud taliter torqueretur, vt nihil aliud cõtineret, quam inanem ſonum verborum.

¶Secunda concluſio: Exigere aliquid pro materia ſacramenti, vt pro pane, pro vino, pro oleo, &c. aut etiam pro vſu iſtarũ rerũ, eſt ſimonia. Probatur: Quoniam hæc omnia ſunt intrinſecè & neceſſariò coniuncta cum ipſis ſacramẽtis. Ex dictis infertur, quod erit ſimonia exigere aliquid pro collatione ordinum, ſiue cera ſit, ſiue pecunia. Vt facere ſolent Epiſcopi annulares. De hac cõcluſione videndus eſt Soto li. 9. de Iuſtitia, q. 6. art. 1. *2. cõcluſio.*

¶Tertia cõcluſio: Labores, qui antecedunt adminiſtrationẽ ſacramentorũ; vt cũ quis lõgum iter ſuſcipit, vt abſentibus ſacramẽta adminiſtret, vendi poſſunt ſine labe ſimoniæ. Probatur: Nã quãuis ſacerdos teneatur gratis celebrare, & baptizare, nõ tamẽ tenetur gratis illud iter facere. Præſertim cũ non ſit neceſſario requiſitus ad adminiſtrationẽ ſacramentorum. Atque adeo poterit illud vẽdere. Et confirmatur. Labor iſte eſt merè tẽporalis, nec habet connexionẽ, niſi per accidens cum re ſpirituali: ergo poteſt vendi. *3. cõcluſio.*

Quarta concluſio: Obligatio, quam ſibi imponũt capellani celebrandi certis diebus, & in certis locis, poteſt pretio æſtimari, atq; vendi ſine vitio ſimoniæ. Hæc concluſio *4. cõcluſio.*

probatur

probatur primò ex cap. ſignificatum. de præbendis. Vbi huiuſmodi contractus approbantur. Et ratio eſt manifeſta. Nam aliud eſt adminiſtrare ſacramenta, aliud autem teneri, & obligari ad adminiſtrationem certis diebus & in certis locis: ergo quanuis teneatur ſacerdos gratis celebrare, non tenetur gratis celebrare in tali loco, & in tali tẽpore. Sed huic obligationi ſua ſponte ſe ſubijcit; atque ex conſequenti poterit illam vendere. Vnde dico, quod, quemadmodum qui dat pecuniam mutuò, non poteſt ratione mutui aliquid accipere: tamen ſi ſe obligauerit, ad mutuandum alicui, quoties voluerit poterit talem obligationem vendere ſine vſura: ità ſacerdos, qui nõ poſſet accipere aliquid pro re ſacra, poterit accipere pro obligatione celebrandi certis horis, & in certis locis.

Ad 1. arg. ¶Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta. Vnde ad illud, quod in primo adducitur ex Numeris dico, quod ibi accipitur pretiũ lata ſignificatione, pro eo, ꝙ nos vocamus ſtipendium ſuſtentationis. Ad aliud ex Luca reſpondeo, quod Chriſtus eo in loco non appellat mercedem, aut pretium laboris, ea ſtipendia, quæ accipiunt miniſtri Eccleſiaſtici gratia ſuſtentationis. Sed potius ducta ſimilitudine ex operarijs, quibus merces debetur pro laboribus, probat prædicatoribus Euangelij deberi quod à populo ſuſtententur. Vnde cum dixiſſet; Manete apud illos edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt, ſubdit ſtatim: Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Et D. Marcus referens eam ſententiam cap. 8. dicit. Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Ad aliud ex cap. clerici. 1. q. 2. reſpondeo, quod ſtipendia clericorum, dicuntur debita ſanctis laboribus. Non quia proprie ſint debita, tanquam merces illorũ; ſed quia populus Chriſtianus tenetur talia ſtipendia miniſtris conferre adminiſtrãtibus

Ad. 2. arg. ſacramenta. Ad rationem reſpondet Caietanus articulo ſequẽti, & in ſumma, verbo, ſimonia. Conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad cõfirmationem dicit, quod quotieſcunque aliquid maiori ex parte eſt ſpirituale; tunc nec etiam ratione temporalis adiuncti poteſt vendi; quoniam intelligitur ipſum ſpirituale vendi. Et ità contingit in adminiſtratione ſacramentorum. Cæterũ, quanuis hæc ſolutio ſit bona, reſpõdetur ſecũdo, & melius cũ Victoria in relectione de ſimonia, negando, quod labor neceſſariò cõiunctus cũ adminiſtratione ſacramentorũ ſit aliquid temporale: Nam cũ ſit cauſa rei ſpiritualis; & præterea habeat ortum à principio ſupernaturali, potius eſt dicendum ſpirituale, quã temporale, vt diximus ſupra. Imò potius dico, quod quanuis eſſet labor ille tẽporalis, adhuc tamen non poſſet vendi. Nec ſimilitudo adducta de calice aliquid valet. Nam in calice materia, quæ venditur, habet ſuum valorẽ ſine ordine ad benedictionem, & conſecrationem, quæ eſt in illo. Et idcircò ipſa per ſe vendi poteſt. Nec qui illã vendit eſt cenſendus aliquid ſpirituale vẽdidiſſe. Cæterum in adminiſtratione ſacramentorum ipſe labor per ſe ſine ordine ad actionem ſpiritualem nullum habet valorem. Et ideò, qui venderet laborem diceretur rem ſpiritualem vendidiſſe. Ad vltimum argumentum, deſumptum ex vſu Eccleſiæ reſpõdeo, quod prædicatores non vendunt operas ſuas, ſed tantum exigunt ſtipendium ſuſtẽtationis. De clericis autẽ, qui capellanias ſuſcipiunt, iam eſt dictum concluſione quarta, ꝙ obligatio celebrandi certis diebus, & in certis locis poteſt vendi ſine peccato. Ad aliud de cãtoribus, & muſicis, dicemus ar. ſequẽti. *Ad. 3. arg.*

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm clericus, qui alioqui diues eſt, cùm ſacramenta adminiſtrat, poſſit aliquid accipere? De qua re Raymundus quidam, & Gotfredus, quos citat Syluеſter verbo, ſimonia. §. 3. partem tenent negatiuam. Imò & ipſe Syluеſter videtur eidem ſententiæ aſſentiri. Dicit enim tale eſſe turpe lucrum; & quod præſefert ſpeciem mali. Poteſtq; probari hæc ſententia primò ex D. Hieronymo. Qui in epiſtola ad Damaſum, & refertur. 1. q. 2. c. clericos, dicit expreſſe, clericos qui alioqui diuites ſũt, nõ eſſe ſuſtẽtandos de bonis Eccleſiæ. Et Chriſtus Dñs Lucę c. 10. cũ cõceſsit Apoſtolis, vt acciperẽt veſtitũ, atq; cultum, ideò cõceſsit, quia anteà dixerat futuros illos pauperes: ergo qui diuites ſunt nihil poſſunt accipere. Item ratione ſic argumentor: ſtipendium datur miniſtris ratione egeſtatis; ergo qui non indigent nihil poſſunt recipere. *Aliud dubium.* *1. argum.* *2. argum.*

¶His tamen non obſtantibus dico, clerico adminiſtranti ſacramenta licitum eſſe accipere ea, quæ ſibi à populo conferuntur gratia ſuſtentationis, quanuis alias ſit diues. Hanc concluſionem tenet Victoria in relectione de ſimonia, Soto lib. 9. de Iuſtitia, q. 6. art. 1. & Gabriel ſuper canon. lectione. 28. Et probatur primo, ex Paulo. 1. ad Corin. 9. dicente: Nemo militat ſuis ſtipendijs: ſed clericus militaret ſuis ſtipendijs ſi alijs inſeruiens ſe ſuis opibus ſuſtentaret: ergo id non tenetur facere. Item in cap. charitatem. 12. q. 2. & in cap. cum ſit Romana. de ſimonia. conceditur, quòd Epiſcopi licet alioqui diuites ſint, poſſint pro Eccleſiarum viſitatione aliquod ſtipendium accipere: *Concluſio. Clericus diues poteſt accipere ſtipendiũ ab Eccleſia.*

ergo ſimiliter clerici, quamuis alioqui ſint diuites, poterunt accipere quæ ad victum fuerint neceſſaria. Item ratione ſic argumẽtor: Quod clerici poſsint accipere ea, quæ fuerint ad victum neceſſaria, & quod populus teneatur talia illis ſuppeditare cauſa totalis non eſt: quia pauperes ſunt: ſed quia illis miniſtrãt in ſpiritualibus, propter quod dicebat Paulus. 1. ad Corint. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus? ergo clerici quamuis diuites ſint, poterunt talem ſuſtentationem accipere: & populus tenebitur illis illam conferre. Pro hac concluſione videnda ſunt quæ diximus ſuprà. q. 86. art. 2.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum ex D. Hieronymo Gloſſa ſuper dictum cap. clericos, multipliciter reſpondet, Nam primum dicit, quod illis verbis non continetur præceptũ, ſed exhortatio, Dicit ſecundo, quod loquitur de ijs, qui occaſione ampliandi patrimonij quod habent, ſe à diuinis ſubtrahunt obſequijs, quibus ſtipendia Eccleſiaſtica danda non ſunt. Vel tertiò dicit, quod eſt ſermo de quarta pauperibus debita, quæ abundantibus dari prohibetur. Sed quamuis iſtæ expoſitiones ſint conuenientes: vera tamen explicatio eius teſtimonij, meo iudicio, ſumenda eſt ex more antiquo. Pro quo eſt notandum, quod olim in primitiua Eccleſia mos erat, vt viduæ, & pauperes, & ſacris initiati, ſiue exercerent Eccleſiaſtica miniſteria, ſiue ſecus, alerentur ex Eccleſiæ facultatibus, & ex ærario publico. Dicit ergo D. Hieronymus, quod clerici ſacris initiati, ſi ſint pauperes, alendi ſunt, quamuis nihil muneris Eccleſiæ exerceant. Tamen ſi habuerint parentes, non ſunt alendi ex Eccleſiæ facultatibus. *Ad 2. arg.* Ad aliud ex Luca, & ſimiliter ad rationẽ reſpondeo, negãdo, quod præciſa cauſa, propter quam ſtipendia conferuntur, ſit, quia miniſtri ſunt pauperes, ſed quia altario deſeruiunt. Et nullus cogitur proprijs ſtipendijs militare: vt modo dicebam. Quare quamuis ſint diuites poterunt ſuſtentationis ſtipendia accipere.

Aliud dubium. ¶ Aliud dubium eſt, vtrùm liceat miniſtris Eccleſiæ huiuſmodi ſtipendia ſub pacto ponere. *Argumen.* Et pro parte negatiua eſt argumentum ex cap. finali de pactis, & ex cap. præter. de tranſactionibus, & ex cap. tua nos. de ſimonia. Vbi dicitur, huiuſmodi pacta in rebus ſpiritualibus facta eſſe ſimoniaca. Huius etiã ſententiæ videt eſſe D. Tho. artic. ſequẽti ad 2. Sed in contrarium eſt cõſuetudo recepta in Eccleſia, qua videmus, ꝙ prædicatores, & capellani paciſcuntur de ſtipendio percipiendo. *Sententia Caietani.* Ad hanc difficultatem Caietanus articulo ſequẽti dicit tria. Primum eſt, quod clericus pauper poteſt exigere ex pacto ſtipendium ſuſtentationis. Dicit ſecũdo, quod ſi clericus eſt diues, & exercet in Eccleſia miniſterium, cui vel à iure, vel à ſuperiori eſt iam taxatum ſtipendium, poteſt illud in tali caſu exigere. Tertiò dicit, quod ſi clericus eſt diues, & exercet miniſterium in Eccleſia, cui à iure, vel à ſuperiori non eſt determinatum ſtipendium, tunc non poteſt illud in pactum deducere. *Alia ſentẽtia.* Alij autem diſtinguentes de iure diuino, & de iure humano poſitiuo dicunt, quod ſtando in ſolo iure diuino huiuſmodi pacta licita ſunt, ſiue fiant à miniſtris pauperibus, ſiue diuitibus. Tamen ſtando in iure canonico id non licet, quia prohibitum eſt.

Sententia autoris. ¶ Nos tamen in hac re ſtatuimus vniuerſalem concluſionem. Qua dicimus licitum eſſe tam iure diuino, quàm humano ſtipendium ſuſtentationis in pactum deducere, atque exigere, ſiue illud ſit taxatum à iure ſiue non. Et quidem de miniſtro paupere, & de ſtipendio à iure determinato, res eſt manifeſta. Sed de ſacerdote diuite, & de ſtipendio non taxato, probatur. Sacerdos dicturus miſſam poteſt velle, vt ſibi victus conferatur neceſſarius, vt ſuprà diximus, nec in hoc aliqua cõmittitur ſimonia: ergo etiã poteſt velle de hoc paciſci. Patet conſequentia: Nam quod iure petitur, iure etiam in pactum deducitur. Et confirmatur: Lege naturæ laboranti debetur victus, ſiue pauper ſit, ſiue diues: ſed paciſci de eo, quod mihi debetur, nullum eſt peccatum: ergo nec paciſci de ſtipendio pro miniſterio. *Ad. arg.* Ad argumentum in contrarium nonnulli reſpondent, iura illa iam eſſe abrogata contraria conſuetudine. Cæterum ſecundo meliùs reſpondetur, quod caſus noſtræ concluſionis in nullo illorum iurium inuenitur. In nullo enim prohibetur pactum de ſtipendio ſuſtentationis, vt conſtabit intuenti.

Dubiũ de animo habendo in receptione ſtipendij. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam animo miniſter debeat eſſe affectus in percipiendo ſtipendio, ne peccet peccato ſimoniæ? Quamuis enim ſit licitum percipere ſtipendium, vt diximus: poteſt tamen contingere, vt ſimonia committatur ex praua intentione. Ad hanc difficultatem Syluester verbo, ſimonia, §. nono ex ſententia Diui Thomæ, quodlibet. octauo, reſpondet, quod ſi ſacramenti adminiſtratio fiat propter ſtipendium principaliter, ità vt ſtipendium ſit finis actionis, tunc eſt ſimonia, & ſtipendium ſuſtentationis vertitur in pretium,

Cæte-

Cæterum ſi fiat propter ſtipendium ſecundariò, & minus principaliter nullum eſt peccatum. Hæc ſenteotia Syluestri, atque Diui Thomæ eſt veriſsima, ſed ad maiorem illius explicationem, quærere oportebit, vtrùm qui adminiſtrat ſacramentum oon adminiſtraturus, niſi acrepiſſet pecuniam, talis ſit cēſendus habere ſtipendiū pro vltimo fine? Ad cuius intelligentiá adoertendom eſt primo, quòd io omni actione, ſiue naturali, ſiue voluntaria duo ſuot oeceſſaria. Vnū eſt vis aliqua, quæ moueat, & impellat ad agendum. Alterum eſt terminus, quo ſe referat actio, & qoo adepto conquieſcat. Primum dicitur cauſa motiua. Secundum autem cauſa finalis. Secundo eſt aduertendum, quod io actionibus voluntarijs, quoniam procedunt ex intentione finis ſemper res, quæ eſt finis eſt cauſa mouens: non tamen vice verſa, res quæ eſt cauſa mouens, propterea eſt dicenda cauſa finalis. Ex quo fit, vt in huiuſmodi actionibus, ſint quædam cauſæ motiuæ tantum, & aliæ fioales; Quæ partim cooueoiunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in eo, quod vtraque impellit ad agendum, & etiam in eo, quod altera illarum deficiente ceſſat actio. Sed differunt in eo, quod cauſa finalis oon ſolum mouet ad agendum, ſed eſt illud, quod vltimo loco efficitur, & comparatur actione, quod in cauſa tantùm mouente non inoenitur. Quæ omnia iſto exemplo fient manifeſta: Si medicus, verbi gratia, meis precibus exoratus medetur ægrotanti, alioqui id nō facturus, in hoc caſo ſuot duo, quæ mouēt medicum ad medicinam faciendam, ſcilicet, meæ preces, & ſanitas ipſa, quam inducere optat, & ſperat. Et ſi alterum horum deeſſet nihil faceret. Cæterum meæ preces ſuot tantum caoſa motiua; ſanitas verò eſt cauſa finalis.

In omni actione requiruntur duo.

Duplex cauſa motiua.

1. cōcluſio. ¶His poſitis ſit prima concluſio: Non quicunque adminiſtrat ſacramenta, non adminiſtraturus, niſi accepiſſet ſtipeodium, eſt cēſeodus committere ſimoniam, aut habere ſtipendium pro vltimo fine. Probatur, qooniam ſunt quædam cauſæ motiuæ tantom, quæ ſi deficiant ceſſat actio; & talis poteſt eſſe ſtipendium. Vode non valet hæc conſequentia: Adminiſtrat ſacramenta, alias non adminiſtraturus, niſi accepiſſet ſtipendium: ergo vendit ſacramenta.

2. cōcluſio. ¶Secunda conclusio: Qui ità adminiſtrat ſacramenta, vt oon adminiſtraret, niſi eſſet ſtipeodium, quia id eſt potiſsimum, quod in illa actione conſequi ſtudet, eſt ſimoniacos. Probatur: Quia habet ſtipeodium pro vltimo fine. Et ſic vendit ſacramenta ex ſoa intentione, vt dicebant Diu. Thom. atque Syluester.

Dubiū graue circa ſolutionē ad primum.

¶Circa ſolutionem ad primum argumentum eſt grauis difficultas, vtrùm ſi ſacerdos oolit puerum extremè indigentem baptizare, niſi accepto pretio pro ſacrameoto, tuoc liceat patri, vel alicui alteri dare pecuniā pro ſacramēto, ne puer damnetur, diſcedens ſine baptiſmo? Ad quam difficultatem Diu. Thom. in præſenti dicit, quòd in tali caſu puer eſt baptizandus à parente, vel à quouis alio, potiuſquam à ſacerdote. Quod quidem verum eſt. Sed vt nos caſum in maiores anguſtias redigamus, fingamus eum alterum, qui adeſt, eſſe mancum, vel mutum; ità vt baptizare oon poſsit. Et tunc quærimus, vtrùm in tali caſu ſit licitum dare pecuniam pro ſacramento? De qua re variæ ſunt Doctorū ſententiæ. Nam Pauormitaous in capit. cum in Eccleſia. de ſimonia. diſtinguit ioter paruulum, & adultum. Et dicit, quod pro paruulo baptizando, licitum eſt in tali caſu dare pecuniam: quia paruulo nullus alius patet aditus ad ſalutem. Cæterum pro adulto non licet; quia adultus poteſt baptiſmo flaminis ſaluari, ſcilicet, charitate atque pœnitentia. Hanc etiam ſententiam tenet Caietanus in præſenti, & Maioris in quarto, diſtinctione vigeſima quinta, quæſtione quinta, ad ſecundum, & Gerſon in tractatu de ſimonia, & alij quos refert Ricardus in quarto, diſtinctione vigeſima quiota, articulo tertio. Præcipuum fundamentom huius opinionis eſt: Quia in tali caſu dare pecuniam non eſt emere ſacramentum, ſed redimere vexationem, quod vnicuique eſt licitum. Quòd autem tunc ſit vexatio, patet, quia ſacerdos io tali caſu lege diuina tenetur puerum baptizare, & dum non baptizat puer patitur iniuſtum, quod vnuſquiſque à ſe, vel pretio, vel quauis alia ratione repellere poteſt. Cęterùm hæc ſeotentia, meo iodicio, peccat in moltis. Nam primo, ſine cauſa diſtinguit inter adultum, & paruulum. Quia ſi licet paruulo redimere vexationem, etiam licebit adulto. Item planè falſum eſt, quod dare pecooiā io illo caſu noo ſit emere ſacramētū. Quia cū ſacerdos duo mihi proponat: vnum ſe oolle baptizare puerum, in quo ei facit iniuriam; alterum hac vna ſola re ad id ſe adduci poſſe, ſcilicet, ſi detur pecuoia pro ſacramēto, non eſt dubiū, quin proponatur emptio tanquam medium neceſſarium ad repellendam iniuriam; & quod ad eum finem eam eligit. Soto libro oono de Iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo primo, ad primum, dicit

Sententia Panormitani & Caietani.

Impugnatur præfata ſententia.

Sententia Soti.

dicit, quod quamuis vendere rem ſacram, ſit intrinſecè malum illam tamen emere non eſt ità malum, vt in caſu neceſsitatis fieri non poſsit. Ex quo infert, quod in caſu poſito, ſi qui baptizandus eſt, eſt puer, poſſumus emere ſacramentum: quia puer eſt in extrema neceſsitate. Tamen ſi ſit adultus non eſt danda pecunia; quia poteſt ſibi aliter ſubuenire, ſcilicet, baptiſmo flaminis. Et probat ſuam ſententiam hac ratione. Quãuis recipere aliquid ex mutuo ſit intrinſecè malum; tamen dare aliquid propter mutuũ non eſt ità malum, vt in caſu neceſsitatis non liceat: ergo pari ratione licèt vendere rem ſacram ſit intrinſece malum; tamen emere licebit in caſu neceſsitatis. Hæc ſententia Soti, meo iudicio, ſimiliter continet multa falſa. *Impugnatur Sot.* Nam primò falſum eſt, quod emere rem ſacram non ſit ità malum, ac vendere. Nam venditio ſacri ea ratione eſt intrinſece mala; quia ſit iniuria rebus ſacris dum id, quod omne pretium excedit, pretio commenſuratur. Hæc autem iniuria eodem modo fit ex parte ementis, & ex parte vendentis. Quia qui emit rem ſacram, reddit pretium pro re, quæ pretio non æſtimatur. In qua æqua iniuria fit rebus ſacris: ſicut quando pretium exigitur pro illis. Atque adeò, ſi venditio eſt intrinſece mala, ſimiliter & emptio. Et confirmatur; ſimonia, quę primo damnata fuit ore Apoſtolico fuit illa, quæ conſiſtit in emptione, & non in venditione, Simon enim Magus ea ratione fuit damnatus, quia voluit emere gratiam Spiritus ſancti: ergo ità mala eſt emptio ac venditio. Nec argumentum adductum, de eo, qui dat pecuniam pro mutuo, aliquid valet. Nam eſt diuerſa ratio in vſura, & in ſimonia. In vſura enim, qui accipit aliquid vltra ſortem peccat, quia facit iniuriam proximo. Tamẽ qui ſoluit vſuras non peccat, quia facit alteri iniuriam; ſed quia inducit alium ad peccandũ. Vnde quo caſu vſurarius paratus eſt ad mutuandum cum vſura, qui ſoluit illam non peccat. Cæterum in ſimonia vna & eadem ratione peccat, qui vendit rem ſacrã, & qui emit; quia, ſcilicet, vterque facit iniuriam rei ſacræ. Quare fieri non poteſt, vt vno peccante alter non peccet. Et ſic æquè mala eſt emptio ac venditio. Item etiam videtur falſum dicere, quòd liceat pro paruulo emere ſacramentum, & non pro adulto. Nam quamuis adultus, in caſu poſito, poſsit ſibi aliter ſubuenire, ſcilicet, baptiſmo flaminis; hæc tamẽ res eſt adeò occulta, & de qua nullus poteſt eſſe certus, vt moraliter loquendo, ſic dicendus exiſtere in extrema neceſsitate. Adrianus quodlib. 9. q. 3. vt hæc argumenta effugeret dicit, vtrumque eſſe licitum, ſcilicet, dare pecuniam pro adulto, & pro paruulo. *Sententia Adriani.* Sed hæc ſententia ſimiliter eſt falſa. Nam ſi adultus poſſet pecuniã dare pro baptiſmo, quando ei denegatur, quia patitur iniuriam ſequeretur, quod duobus petentibus idem beneficium, quorum alter ſit dignus, & alter indignus, ſi elector eſſet propenſus ad conferendum beneficiũ indigno, dignus poſſet dare pecuniam electori ad depellendã illam iniuriam: conſequens autem eſt falſum vt conſtat ex cap. Matthæus, de ſimonia, & ex cap. ſicut, eodem titulo. Vbi dicitur quod dare pecuniam ad redimẽdam vexationem electoris, qui denegat beneficium digno, aut confirmatoris, qui non vult confirmare eum, qui iure electus eſt, eſt ſimonia: ergo. Sequela probatur: Nam vterq; patitur vexationem.

¶Quocircà his omnibus omiſsis ad explicationem difficultatis eſt aduertendum dupliciter poſſe contingere, quòd alicui fiat iniuria. *Dupliciter alicui poteſt fieri iniuria.* Vno modo, dum non confertur ei id, quod ſibi aliqua ratione eſt debitum. Vt cũ verbi, gratia, digno petente beneficium, elector inclinat ſe ad indignum, alio modo dũ ſpoliatur re iam habita, atq; poſſeſſa. Vt cum verbi gratia, clericus, qui iure obtinet beneficium iniuſtè eo ſpoliatur.

¶Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Pretio redimere eam vexationem, quæ conſiſtit in denegatione rei nondum habitæ, eſt emere ipſam rem, quæ denegatur: atq; ex conſequenti, ſi ſit ſpiritualis erit ſimonia. *1. Concl.* Hæc cõcluſio probatur ex capitulis modo citatis: & ratio eſt manifeſta: Nam homo per talem redemptionem vexationis verè acquirit rem ſpiritualem, quàm antea non habebat: ergo pretio emit illam: & ſic eſt ſimoniacus.

¶Secũda concluſio; Pretio redimere eam vexationem, quæ conſiſtit in ſpoliatione rei iã habitæ, atq; poſſeſſæ non eſt emere ipſam rem. *2. Concl.* Atq; ex conſequenti, quamuis talis res ſit ſpiritualis non erit ſimonia, probatur: per talem redemptionem vexationis non acquiritur aliqua res de nouo: ergo non eſt dicenda emptio rei ſpiritualis. Ex hoc infertur, quod ſi epiſcopus decreuiſſet ſpoliare clericum beneficio, quod iure habet, niſi ab eo acciperet aliquam pecuniam liceret clerico illã ei dare ſine labe ſimoniæ, nec tunc emeret rem ſpiritualẽ: ſed redimeret vexationẽ.

¶Tertia concluſio: in caſu poſito nullo modo licet dare pecuniam ſacerdoti, nec pro paruulo baptizando, nec pro adulto: quãuis pereat vterq;. *3. Concl.* Probatur: Quia hoc nõ eſt redimere vexationem, ſed emere rem ſpiritualem, quod eſt intrinſece malum. Gloſſa ſuper

per capitulum. baptizandus. 1. quæſtione prima, poſtquam dixit, nequaquam poſſe in tali caſu pretium pro baptiſmo dari, ſubdit ſtatim: Ego tamen potius darem pecuniam, quam puerum ſic dimitterem mori, & bene, licèt non deberem facere. Quibus verbis apertam inuoluit repugnantiam. Nam ſi non deberet, qualiter poſſet bene facere?

4. cõcluſio. ¶Quarta concluſio, ſi aqua non ſuppetit, & illam habet ſolus ſacerdos, licitum eſſet eam à ſacerdote emere. Hæc concluſio eſt Diu. Thom. hic ad primum: quam & communiter tenent omnes Doctores. Et ratio eſt manifeſta: Nam aqua eſt merum elementum, nihil habens ſpirituale.

Argum. cõtra 3. concluſionem. ¶Sed contra tertiam concluſionem ſic argumentor: Iure naturæ vnicuiq; conceſſum eſt, vt iniuriam à ſe repellat, & redimat ſuã vexationem, quacunque ratione poſſit etiã per vim: ergo ſimiliter licebit paruulo in caſu poſito redimere ſuam vexationem. *Reſponſio.* Ad hoc argumentum reſpondetur diſtinguendo antecedens: Nam vexatio eſt duplex. Vna quæ conſiſtit in negatione rei conferendæ. Altera quæ conſiſtit in ablatione rei iam habitæ, vt iam diximus. Et quando vexatio conſiſtit in negatione rei conferendę, ſi illa res emi non poteſt, nec etiam licebit redimere vexationem. Quia redemptio vexationis in tali caſu eſt coniuncta cum emptione, quæ eſt mala. Cæterùm ſi vexatio fiat in ablatione rei iam poſſeſſæ redimi poterit. Et hoc non contingit in caſu poſito. *Inſtantia.* Sed contra hoc adhuc eſt argumentum. Occidere hominem priuata autoritate eſt malũ, ſed licet id facere ad vim depellendam: ergo ſimiliter, quamuis ſit malum emere rẽ ſacram licebit id facere ad redimendam vexationem. Reſpondetur tamen, conceſſo antecedenti negando conſequentiam. *Solutio.* Nam licèt occidere hominem priuata autoritate ſit malum; tamen occidere aggreſſorem nõ eſt malum, vt latè docuimus ſupra quæſtione ſexageſima quarta, articulo ſeptimo. Aggreſſor enim eo ipſo, quod eſt aggreſſor ſit indignus, vt ego tenear illius vitam ſeruare. Tamen in caſu poſito ex malitia, & iniuſtitia ſacerdotis non ſequitur, quod ipſi baptiſmo non ſit ſeruandus debitus honor.

Doctrina D. Thom. in ſolutione ad 5. ¶In ſolutione ad quintum argumentum, dicit duo Diuus Thomas. Primum eſt, quod ante ius acquiſitum, nulli licet, pecunia data, redimere vexationem. Secundum, quod poſt ius acquiſitum, licet, oblata pecunia, remouere impedimenta. In quibus etiam cõueniunt communiter Canoniſtæ in dicto capit. Matthæus, de ſimonia, & Syluester verbo, ſimonia. §. tertio, regula quarta, Paludanus in quarto, diſtinctione vigeſima quinta, quæſtione quinta, artic. tertio, & Adrianus quodlib. nono. Sed ad maiorem horum intelligentiam, circa primum dictum eſt difficultas, vtrùm in aliquo caſu ante ius acquiſitum, alicui liceat redimere vexationem? *Dubium.* Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quod illi, qui faciunt vexationem ſunt in duplici differentia. Quidam enim ſunt, qui obeſſe poſſunt, & prodeſſe, vt elector: in cuius voluntate eſt conferre, vel non conferre beneficium. Alij autem ſunt, qui tantum poſſunt obeſſe, & non prodeſſe, vt illi, qui alterius partes tuentur. Quod quidem efficere poſſunt, vel vi, atque dolo, vel pretio, aut precibus ambiendo. Et inter hos hoc eſt diſcriminis, quod obtinere pecunia, vt hi, qui obeſſe & prodeſſe poſſunt, deſiſtant ab iniuria inferenda, virtualiter eſt pretio obtinere, vt mihi beneficium conferatur: quod quidem in rebus ſpiritualibus licitum non eſt. Cæterum contendere pretio, vt illi, qui tantum obeſſe poſſunt, & non prodeſſe, deſiſtant ab iniuria, non eſt obtinere, vt beneficium conferatur, ſed redimere vexationem. Quo ſuppoſito dico primo; Vexatio, quæ fit ab electore, quamuis ſit iniuſta non poteſt pretio, aut pecunia redimi, ſine ſimonia. *1. Dictum.* Probatur: Quia elector poteſt obeſſe, & prodeſſe. Atque ex conſequenti obtinere pretio ab ipſo, vt deſiſtat ab iniuria inferenda, erit pretio obtinere beneficium, quod eſt illicitum. Dico ſecundo: Vexatio, quæ fit ab alijs ab electore per vim, aut dolum poteſt pretio, & pecunia redimi ſine ſimonia. *2. Dictum.* Itaque dico, quod ſi clericus eo tempore, quo petiturus eſt beneficium ab aliquo per iniuriam domi recluſus tenetur, poterit tunc ab illo pretio obtinere, vt ſibi copia exeundi concedatur ſine vitio ſimoniæ. Probatur: Quia hoc non eſt pretio obtinere rem ſpiritualem, ſed tantum redimere corporalem vexationem: ergo eſt licitum. Et confirmatur: Clericus tunc non aſſequitur pretio, vt ille ſibi aliqua ratione profit, ſed tantum, ne obſit: ergo non emit rem ſpiritualem. Dico tertio: Si aliquis impediat aliquẽ à conſequutione beneficij, quod iure petit, nõ per vim, aut dolum, ſed pretio, aut precibus ambiendo, licitum erit tunc pretio redimere talẽ vexationem, & oblata pecunia obtinere, vt ille talis deſiſtat ab ambitione, & ab elargitione ſuæ pecuniæ. *3. Dictum.* Hoc dictum eſt contra Magiſtrum Soto. lib. 9. de Iuſtitia, q. 6. artic. 1. ad 5. argumentũ. Probatur tamen eadẽ ratione, qua & ſuperius. Nam cum illi ambitioſi poſſunt tantum obeſſe, & non prodeſſe in col-

lectione beneficij, pretio obtinere ab illis, vt deſiſtant ab ambitione, non eſt emere beneficium, ſed redimere vexationem, atque ex conſequenti eſt licitum. *4. Dictum.* Dico quartò: Pretio obtinere, vt aliquis cauſam eius clerici, qui petit beneficium, apud electorem, vel elargitione, vel precibus, vel ambitione, tueatur, eſt ſimonia: Probatur: quia hoc non ſolùm eſt depellere iniuriam, ſed etiam parare viam, vt ſibi beneficium conferatur. Ex dictis infertur, quod ante ius acquiſitum, apud illos licet pretio redimere vexationem, qui poſſunt obeſſe & non prodeſſe. Secus autem erit de illis, qui obeſſe & prodeſſe poſſunt. Et hoc modo eſt intelligendus Diuus Thomas in ſuo primo dicto.

Aliud dubium circa eandẽ ſolutionẽ ad 2. ¶Circa ſecundum, in quo aſſirmat, quòd poſt ius acquiſitum licet oblata pecunia remouere impedimenta, eſt difficultas, vtrùm poſtquam aliquis iure electus eſt, ad ſacerdotium, poſsit à confirmatore pecunia obtinere, vt ſe confirmet? De qua re Maioris in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt: Nam qui iure eſt electus habet iam ius acquiſitum, atque ex conſequenti poteſt pecunia quæcunque impedimenta remouere, iuxta doctrinam Diui Thomæ in iſto articulo. *Concluſio.* Hoc tamen non obſtante dico, contrariam ſententiam eſſe verum. Et probatur ex capitulo ſicut. de ſimonia, vbi id expreſſe prohibetur. Et præterea ratione. Nam qui iure eſt electus ante confirmationem non habet plenum & perfectum ius acquiſitum, ſed in ipſa confirmatione ineſt quædam ſpiritualis iuris collatio, atque ex conſequenti, ſi pecunia acquiratur erit ſimonia. Sed quid dicendum eſt de poſſeſsione, vtrùm, ſcilicet, cum aliquis electus & confirmatus mittendus eſt in poſſeſsionem, & ille, ad quem ſpectat in poſſeſsionem mittere recuſat, an in tali caſu liceat pretio agere? Soto loco citato tenet partem negatiuam propter rationem modo adductam. Cæterùm contraria ſententia meo iudicio eſt vera & tenenda. Et ratio eſt: Nam ius ſpirituale plenè atque perfectè acquiritur in confirmatione, & poſſeſsio de nouo addita non eſt acquiſitio alicuius iuris ſpiritualis, ſed iam acquiſiti, atque habiti exterior apprehenſio. Atque ex conſequenti pecuniam dare in illo caſu non erit rem ſpiritualem emere, ſed tantum remouere impedimenta. Quod Diuus Thomas in iſto articulo licitum eſſe dicit.

Dubium. ¶Vltimum dubium hic examinandum eſt. Vtrùm ſede Apoſtolica vacante, & exiſtente vno magis idoneo ad illam regendam, renuentibus Cardinalibus illum eligere, ſit licitum pretio cum illis agere, vt eligant huiuſmodi hominem? Hanc difficultatem late verſat Caietanus opuſculo de ſimonia, quæſtione tertia. Nos tamen ad illius explicationem tres ponimus concluſiones. *1. cõcluſio.* ¶Prima concluſio: Licitum eſt pretio agere cum electoribus ne eligant perſonam indignam & perniciosam Eccleſiæ futuram. Probatur: Quia hoc non eſt ſibi, aut alteri acquirere Pontificatum, ſed propulſare iniuriam ab Eccleſia, quæ vexatur, quod eſt licitum. *2. cõcluſio.* ¶Secunda concluſio: Licitum eſt pretio agere cum electoribus, vt eligant hominem dignum propoſitum in communi. Probatur: Petere, vt non eligant indignum, eſt petere, vt eligant dignum in communi: ſed licet pretio agere, vt non eligatur indignus, vt patet ex prima concluſione: ergo etiam erit licitum agere, vt eligatur dignus in communi. Item: Eccleſia habet ius acquiſitum ad hoc, vt ſe regendam tradant homini digno: ergo qui id pretio quærit non acquirit aliquod ius Eccleſiæ: ſed defendit illam ab iniuria.

3. Cõcluſio. ¶Tertia concluſio. Agere pretio cum electoribus, vt vna aliqua certa perſona, quamuis ſit digna, eligatur, eſt ſimonia & illicitum. Hæc concluſio eſt contra Magiſtrum Soto loco citato. Qui dicit, id eſſe licitum propter ingentem neceſsitatem. Perſiſtit enim in ea opinione, qua tenuit, ſimoniam ex parte emptionis non eſſe ità intrinſece malam, vt in caſu neceſsitatis non liceat emere rem ſpiritualem, vt dixit de ſacramento. Hæc tamen ſententia ſatis fuit à nobis in ſuperioribus improbata, cum diximus tam ex parte ementis, quam ex parte vendentis ſimoniam eſſe intrinſece malam; quia vtrobique eſt eadem malitia. Et ſic pro nunc tantum probatur concluſio. Nam agere cũ electoribus pretio, vt vna certa perſona eligatur eſt acquirere pecunia pontificatum, & ius ſpirituale illi perſonæ, atque ex conſequenti ſimonia.

Modus quo eſt licitũ dare pecuniã pro matrimonio. ¶In ſolutione ad ſextum argumentum agit Diu. Thom. de modo, quo eſt licitum dare pecuniam pro matrimonio contrahendo. Reprehenditq; prius quoſdam, qui affirmabant, id licere. Quoniam matrimonium non eſt ſacramentum conferens gratiam: atque adeo nihil ſpirituale emitur. Hanc ſententiam tribuit Syluester verbo. ſimonia. §. octauo, Gloſſę ſuper cap. quidquid. 1. quæſtione prima, & Soto tribuit eandem cuidam Bernardo in apparatu ſuper capit. cum in Eccleſia. de ſimonia. Imò dicit, Magiſtrum

ſtrum ſententiarum in eiuſdem ſententiæ ſuſpicionem veniſſe apud quoſdam; propterea quòd in 4. diſt. 26. id ſacramentum aliter non explicauerit, quam dicendo, illud in remedium naturæ fuiſſe inſtitutum. Sed quidquid ſit de ſententia Magiſtri, certa fide tenendum eſſe puto, quòd omnia ſacramenta nouæ legis gratiam conferunt, vt cõmuniter explicant Doctores ſequuti D. Th. 3. p. q. 62. art. 1. Quo tanquam vero ſuppoſito, ad difficultatem propoſitam reſpondendum eſt; quòd quoniam matrimonium habet duo, ſcilicet, eſſe ſacramentum, & contractum quendam in officium naturæ inſtitutum, dotalis pecunia nõ pro matrimonio, quatenus eſt ſacramentum, & ſpiritualis gratiæ cauſa inſtrumentalis; ſed quatenus eſt in officium naturæ, pro ſubleuandis oneribus illius, quæ ſine ſumptibus exiſtere nequeũt, confertur. Pro benedictionibus quidem nuptiarum aliquid exigere eſt ſimonia; quamuis ſponte oblatum recipi poſsit; vt habetur in cap. cum in Eccleſia. extra, eodem titulo. Si ſacerdos, ad quem ſpectat, non vult alteri dare licentiam nuptias benedicendi, niſi pro pecunia, idque facit non quia intendit licentiam vẽdere, ſed ſibi prouidere de portione oblationum eum contingente nõ eſt ſimonia, vt ex mente Panormitani docet Sylueſter loco citato. Et idem eſt ſecundum eũdem de licentia confitendi & concionandi. Præſumetur tamen licentiam vendere voluiſſe, ſi exigat maiorem ſummam, quam dicta portio valere exiſtimatur. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm liceat dare & accipere pecuniam pro ſpiritualibus actibus?

q. 4. di. 25. q. 3. art. 2. q. 2. & quolib. 8. art. 11.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd licitum ſit dare, & accipere pecuniam pro ſpiritualibus actibus. Vſus enim prophetiæ eſt ſpiritualis actus. Sed pro vſu prophetiæ olim aliquid dabatur, vt patet 1. Reg. 9. & 3. Reg. 13. ergo videtur, quòd liceat dare & accipere pecuniam pro actu ſpirituali.

2 ¶ Præterea, Oratio, prædicatio, laus diuina ſunt actus maximè ſpirituales. Sed ad impetrandum orationum ſuffragia, pecunia datur ſanctis viris, ſecundum illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, Prædicatoribus etiam ſpiritualia ſeminantibus temporalia debentur, ſecundum Apoſto. 1. ad Cor. 9. Celebrantibus etiam diuinas laudes in Eccleſiaſtico officio, & proceſsiones facientibus, aliquid datur: & quandoque annui redditus ad hoc aſsignantur: ergo licitum eſt pro ſpiritualibus actibus accipere aliquid.

3 ¶ Præterea, Scientia non eſt minus ſpiritualis quàm poteſtas. Sed pro vſu ſcientiæ licet pecuniam accipere: ſicut aduocato licet vendere iuſtum patrocinium, & medico conſilium ſanitatis, & magiſtro officium doctrinæ: ergo pari ratione videtur, quòd liceat prælato aliquid accipere pro vſu ſpiritualis ſuæ poteſtatis: puta, pro correctione, vel diſpenſatione, vel aliquo huiuſmodi.

4 ¶ Præterea, Religio eſt ſtatus ſpiritualis perfectionis. Sed in aliquibus monaſterijs aliquid ab his qui recipiuntur, exigitur: ergo licet pro ſpiritualibus aliquid exigere.

¶ SED CONTRA eſt, quod * dicitur. 1. q. 1. Quicquid inuiſibilis gratiæ conſolatione tribuitur, nunquam quæſtibus; vel quibuſlibet præmijs venundari penitus debet. Sed omnia huiuſmodi ſpiritualia per inuiſibilem gratiã tribuuntur: ergo non licet ea quæſtibus vel præmijs venundare.

1. q. 1. cap. Quicquid.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſacramenta dicuntur ſpiritualia, quia ſpiritualem conferunt gratiam, ita etiam quædam alia dicuntur ſpiritualia, quia ex ſpirituali gratia procedũt, & ad eam diſponunt: quæ tamen per hominum miniſteriũ exhibentur, quos oportet à populo ſuſtentari, cui ſpiritualia adminiſtrant: ſecundum illud 1. ad Cor. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Et ideo vendere quod ſpirituale eſt, in huiuſmodi actibus aut emere, ſimoniacum eſt. Sed accipere aut dare aliquid pro ſuſtentatione miniſtrantium ſpiritualia ſecundum ordinationem Eccleſiæ & conſuetudinem approbatam, licitum eſt: ita tamẽ quòd deſit intentio emptionis, vel venditio-

nis:& quòd ab inuitis non exigatur per ſpiritualium ſubtractionem quæ ſunt exhibenda. Hoc enim haberet quandã venditionis ſpeciem. Gratis tamen ſpiritualibus prius exhibitis, licitè poſſunt ſtatutæ & conſuetæ oblationes, & quicunque alij prouentus, exigi à nolentibus & valentibus ſoluere, autoritate ſuperioris interueniente.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ſicut Hier. * dicit ſuper Michæã: munera quædam ſponte exhibebantur bonis prophetis ad ſuſtentationem ipſorum, non quaſi ad emendum prophetiæ vſum: quem tamen Pſeudoprophetæ retorquebant ad quæſtum.

Poſt med. cõmentarij ad 3. c. Michææ, to. 6.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd illi qui dant eleemoſynas pauperibus, vt orationum ab ipſis ſuffragia impetrẽt, non eo tenore dant quaſi intendentes orationes emere. Sed per gratuitam beneficentiam, pauperum animos prouocant ad hoc, quòd pro eis gratis & ex charitate orent. Prædicantibus etiam temporalia debentur, ad ſuſtentationẽ prædicantium: non autem ad emendũ prædicationis verbum. Vnde ſuper illud. 1. ad Timoth. 5. Qui bene præſunt presbyteri, &c. dicit * gloſ. Neceſsitatis eſt accipere vnde viuitur, charitatis eſt præbere: non tamen venale eſt Euangelium, vt pro his prædicetur. Si enim ſic vendunt, magnam rem vili vendunt pretio. Similiter etiam aliqua temporalia dantur Deum laudãribus in celebratione eccleſiaſtici officij, ſiue pro viuis ſiue pro mortuis, non quaſi pretium, ſed quaſi ſuſtentationis ſtipendium. Et eo etiam tenore pro proceſsionibus faciendis in aliquo funere, aliquę eleemoſynæ recipiuntur. Si autem huiuſmodi pacto interueniente fiant, aut etiam cũ intentione emptionis vel venditionis, ſimonia eſſet. Vnde illicita eſſet ordinatio, ſi in aliqua Eccleſia ſtatueretur, quod non fieret proceſsio in funere alicuius, niſi ſolueret certam pecuniæ quãtitatem: quia per tale ſtatutum præcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendendi. Magis autem licita eſſet ordinatio, ſi ſtatueretur quòd omnibus certam eleemoſynam danribus talis honor exhiberetur: quia per hoc non præcluderetur via alijs exhibendi. Et præterea prima ordinatio habet ſpeciem exactionis. Secunda autẽ habet ſpeciem gratuitæ recompenſationis.

Et Aug. in li. de Paſt. c. 2. non lõgè à ſ. tom. 9.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille cui committitur ſpiritualis poteſtas, ex officio obligatur ad vſum poteſtatis ſibi commiſſæ in ſpiritualium diſpẽſatione: & etiam pro ſua ſuſtentatione ſtatuta ſtipendia habet ex redditibus Eccleſiæ. Et ideo ſi aliquid acciperet pro vſu ſpiritualis poteſtatis, non intelligeretur locare operas ſuas, quas ex debito ſuſcepti officij debet impendere, ſed intelligeretur vendere ipſum ſpiritualis gratiæ vſum. Et propter hoc non licet pro quacunque diſpenſatione aliquid accipere. Nec etiã pro hoc quòd vices ſuas committant, nec etiam pro hoc quod ſubditos ſuos corrigant, vel à corrigendo deſiſtant. Licet tamen eis accipere procurationes, quando ſubditos viſitant: non quaſi pretium correctionis, ſed quaſi debitum ſtipendium. Ille autem qui habet ſcientiam, & non ſuſcipit, cum hoc officium ex quo obligetur alijs vſum ſcientiæ impendere, licitè poteſt pretium ſuæ doctrinæ vel cõſilij accipere: non quaſi veritatem, aut ſcientiam vendẽs, ſed quaſi operas ſuas locans. Si autem ex officio ad hoc teneretur, intelligeretur ipſam vendere veritatem, vnde grauiter peccaret. Sicut patet in illis, qui inſtituuntur in aliquibus Eccleſijs ad docendum clericos Eccleſiæ, & alios pauperes, pro quo ab Eccleſia beneficium recipiunt: à quibus non licet eis aliquid recipere, nec ad hoc quod doceant, nec ad hoc quòd aliqua feſta faciant, vel prætermittant.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pro ingreſſu monaſterij non licet aliquid exigere vel accipere quaſi pretium. Licet tamen, ſi monaſterium ſit tenue, quod non ſufficiat ad tot perſonas nutriendas, gratis quidem ingreſſum mo-

naſterij exhibere, ſed accipere aliquid pro victu perſonæ quæ in monaſterio fuerit recipienda, ſi ad hoc non ſuſſiciant monaſterij opes. Similiter etiam licitum eſt ſi propter deuotionem quã aliquis ad monaſterium oſtendit, largas eleemoſynas faciendo, facilius in monaſterio recipiatur. Sicut etiam licitum eſt aliquem è conuerſo prouocare ad deuotionem monaſterij per temporalia beneficia: vt ex hoc inclinetur ad monaſterij ingreſſum, licet non ſit licitum ex pacto aliquid dare, vel recipere, pro ingreſſu monaſterij: vt habetur* 1.q.2.cap. Quàm pio.

1.q.2.cap. Quàm pio.

Svmma Textvs.

SVppoſito, quòd quemadmodum ſacramenta dicuntur ſpiritualia, quia ſpiritualem conferunt gratiam, ità etiã ſunt alia, quæ dicuntur ſpiritualia, quia ex ſpirituali gratia procedunt, & ad eam diſponũt, quæ per hominum miniſterium exhibẽtur, & ideò ſpirituales actiunes appellantur; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio; Qui miniſtrant pupulo in huiuſmodi actionibus ſpiritualibus ſunt ab ipſo pupulo ſuſtentandi. Probatur ex Paulo. 1. ad Corinth. 9. dicente: Nemo militat ſuis ſtipendijs, &c. Secunda concluſiu: Accipere aliquid pru ipſa ſpirituali actione eſt ſimunia.

Explicatio Articvli.

Actio ſpiritualis quæ dicatur.

PRo intelligentia huius articuli aduertẽdum eſt, quòd nomine actionum ſpiritualium intelligit D. Th. in præſenti, ea, quę nus diximus eſſe ſpiritualia ſecundum effectum, quia proficiſcũtur à re ſpirituali, qualia ſunt orare, prophetia, ſepultura, vox doctrinæ, &c. Ratio autem, propter quam D. Thom. ſeparatim poſuit quæſtionem de his actionibus ſpiritualibus eſt, quia cum ſint operoſiores emineteque in eis videatur aliquid temporale, magis quam in ſacramẽtis, eſt ſpecialis ratio dubitandi, an in illis ſit licitum operas & labures locare; vel potius de eis ſit hahenda eadem ratio, quæ de ſacramentis. Multi namq; ex illis, qui dicebãt labores ſacramentorum non poſſe locari tenuerunt harum actionum operas locari poſſe. Cæterùm meo iudicio idem prorſus eſt dicendum de illis, quod de ſacramentis. Nam ſicut in adminiſtratione ſacramentorum poſſumus aliquid accipere in ſtipendium ſuſtentationis, & non in pretium pro ipſa adminiſtratione, ità etiam in iſtis actionibus poſſumus aliquid accipere nõ in pretium, ſed in ſuſtentationem. Sed eſt aduertẽdum eſſe latiſsimum diſcrimen inter iſtas actiones, & adminiſtrationem ſacramentorum. Nam in iſtis actionibus ſæpèſæpiùs cõiunguntur multa, quæ ad ipſas obeundas neceſſaria non ſunt, ſuntq; maximi laboris, vt eſt videre in ſepultura. Ad ſepeliendũ enim hominem non eſt per ſe neceſſarium adhibere celebrem pompam muſicæ, atque funeris; ſed coniunguntur hæc ad ſplendutẽ & ornatum. Ex quo fit, vt locari poſsint atque vendi. Præterquã quod etiã eſt certũ, quòd ratione funeris poſſunt ſacerdotes aliquid accipere in ſtipendium ſuſtentationis. Caietanus in præſenti artic. & in ſum. verbo, ſimonia, aduertit quòd res compoſitæ ex ſpirituali, & corporali ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, in quibus principale eſt ſpirituale; & temporale eſt quaſi acceſſorium. Aliæ verò ſunt è contra; in quibus temporale præſtat; & id quod eſt ſpirituale accedit. Et quia acceſſorium ſequitur ſemper naturam ſui principalis, fit, vt res prioris generis vendi non poſsint, quia cenſerentur vendi ratione eius, quod eſt principale. Et huius generis ſunt, non ſolum ſacramenta, & actiones iſtæ, quas D. Th. ſpirituales appellat; ſed etiam omnia ea, quæ cum illis coniunguntur neceſſario. At verò res ſecundi generis poſſunt vendi, vt vaſa ſacra, & veſtimenta, vt diximus iu ſuperioribus. Ex quorum determinatione quid etiam in hoc articulo ſit dicendum manifeſtè colligitur. Sunt enim concluſiones, quas D. Thom. in hoc articulo ponit prorſus eædem cum illis, quas conſtituit artic. præcedenti.

Res compoſita ex corporali & ſpirituali ſunt in duplici differentia.

¶In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. quòd epiſcopus ratione diſpenſationis ſui muneris nihil poteſt exigere. Circa quod eſt aduertendum, quòd diſpenſationis nomine intelligie non ſolum legum poſitiuarum relaxationem; ſed etiam omnẽ illam functionem, quæ pertinet ad officium epiſcopi. Ex quo conſtat, quam graue peccatum ſit, aut pro diſpẽſatione legum, aut pro corrigendo, ſiue deſiſtendo à correptione alijſque ſimilibus aliquid accipere. Hæc enim omnia paſtoralis officij munera ſunt. Quin potius exiſtimant aliqui viri docti, quòd nec pro viſitatione epiſcopatus, quãdo ille pinguis eſt, & decimæ abundant, licitum eſt aliquid accipere. Cæterum hoc falſum eſt, vt conſtat ex cap. charitatem. 12. quæſt. 2. & ex cap. cùm ſit Romana. de ſimonia.

Nota circa ſol. ad 3.

Quid poſſit epiſcopus accipere pro ſuis functionibus.

nia. Vbi dicitur, quòd epiſcopi, quanuis alio qui diuites ſint, poſſunt aliquid accipere in ſtipendium pro viſitatione. De miniſtris autem, qui epiſcopis in ſuis functionibus miniſtrant, vt examinatores, notarij, &c. vtrùm poſsint aliquid accipere? Videndus eſt Syluester, verbo, ſimonia. §. 3. De quibus omnibus generaliter dico, quòd pro his, quæ neceſſario coniuncta ſunt cum adminiſtratione ſacramentorum, aut aliorum actuum ſpiritualiũ, nihil accipi poteſt, niſi in ſtipendiũ ſuſtentationis. Itá tamen, quòd habeatur ratio doctrinæ Panorm. in cap. ſuam. de ſimo. Vbi dicit, conſuetudine introduci poſſe, vt aliquid detur pro ſpirituali ſine ſimonia, quando non præceſsit exactio, ſed ex mera liberalitate, & deuotione populi talis conſuetudo fuit introducta. Pro quo etiam facit cap. ad Apoſtolicam. eodem tit. Dixi notãter, quando non præceſsit exactio. Nam ſi præcedens exactio dedit cauſam tali conſuetudini, tunc nihil valet conſuetudo; quoniã habet initium vitioſum. Loquendo tamẽ peculiariter de adminiſtratione ſacramentorũ, dico, quòd nullo modo oblationes ſtatutæ & cõſuetæ, aut quicunq; alij prouẽtus debẽt à nolẽtibus exigi, niſi ipſis ſpiritualibus prius exhibitis, vt docet D. Th. in hoc artic.

De miniſtris epiſcopi.

¶In eadem ſolutione ad tertium dicit D. Tho. quòd qui docet aliquam facultatem conductus ſtipendio publico, non poteſt doctrinæ cauſa aliquid exigere. Ex quo Hoſtiẽſis in cap. quia nonnullis. de magiſtris, motus fuit, vt diceret, huiuſmodi magiſtros nullum alium quæſtum facere poſſe, ſed exiſtimo proculdubio hoc eſſe falſum. Et ſic dico, quòd qui ſtipendio publico eſt conductus ad legẽdum ſemel quotidie, ſi vis legat poterit ſtipendium exigere ab ijs, quos docet. Quin potius affirmo, quòd quanuis ſemel tantum legat, ſi petat aliud ſtipendium non peccabit peccato ſimoniæ, ſed peccato iniuſtitiæ. Quia pro eo, pro quo ſtipendium publicum habet, aliud exigit. Atque ex conſequenti duplici mercede afficitur pro vno labore, quod eſt contra iuſtitiam. Et hoc intelligitur loquendo de ſcientijs, & artibus in genere. Nã ſi peculiariter de Theologia ſit ſermo, inter ipſam & alias ſcientias, atque facultates naturales, aliqua eſt differentia in hac parte, vt diximus art. 1. Nec D. Th. aduer ſatur huic noſtræ ſententiæ. Qui, vt conſtat ex exemplo ab ipſo iniuncto, loquitur in caſu, quo Eccleſia habet canonicatum, aut certum ſtipẽdium decretum pro cathedra, vt eã habens gratis doceat pauperes, & ipſe vltra tale ſtipendium aliquid aliud exigit. In quo quidẽ delinquit; nec tamen propterea contra faciens ſimoniæ labe eſt denotandus.

Nota circa eãdẽ ſolu.

¶In ſolutione ad quartum argumentum agit D. Tho. de ſtatu monachali. Et dicit, quòd admittere aliquẽ ad religionẽ pro pecunia eſt ſimonia. Quod quidẽ conſtat manifeſtè ex c. quã pio. 1. q. 2. & ex c. de regularibus. de ſimonia. Sed eſt difficultas; quæ nam ſit ratio, propter quã dare aliquid pro ingreſſu religionis eſt ſimonia? Et ratio dubitãdi eſt; Ex eo, quòd aliquis fiat monachus nihil ſpirituale ei confertur: ergo accipere pecuniã pro ingreſſu religionis non eſt ſimonia. Ad hanc difficultatem nonnulli reſpondent, quòd dare aliquid pro ingreſſu religionis eſt ſimonia. Quia redditus monaſterij conſtant ex decimis, & prouentibus eccleſiaſticis. Is autem, qui fit monachus eo ipſo acquirit ius vt ſuſtentetur à monaſterio ex illis redditibus; & ſic acquirit pretio ius ſpirituale. Sed hæc ſententia eſt omnino falſa. Primo; Quia certum eſt, plura eſſe monaſteria, quorũ redditus nõ ſunt eccleſiaſtici. Et præterea; Quia ius percipiendi decimas ſolet dari meris ſecularibus; nec eſt aliquid ſpirituale.

De ingreſſu religionis.

¶Quocirca dico, quòd qui dat pecuniam pro ingreſſu religionis eſt ſimoniacus. Nõ, quia acquirit aliquod ius ſpirituale: ſed quia ipſe ſtatus religionis eſt quid ſpirituale, ſcilicet, ſpiritualis quædam viuẽdi ratio à Chriſto Domino, & Apoſtolis inſtituta, atq; pro fecta. Ex quo fit, vt ad eam homines ſint admittendi gratis. Licebit tamẽ ei, qui fit monachus dare monaſterio bona ſua, vel partẽ illorum, dummodo id faciat nõ coactus, nec ex pacto aliquo tacito, vel expreſſo, ſed merè voluntariè. Nam cũ monachi poſsint ab alijs eleemoſynas accipere; nõ eſt, cur illas nõ accipiant ab ijs, qui religionẽ ingrediuntur.

Sententia autoris.

¶Sed dubium eſt, vtrùm pro ſuſtentatione eius, qui fit monachus, poſsit ab eo aliquid exigi? Et pro parte negatiua, eſt argumentũ; Eo ipſo, quòd aliquis fit monachus, acquirit ius, vt alatur à monaſterio: ergo, ſi pro ingreſſu religionis non poteſt aliquid exigi, nec pro ſuſtentatione licebit. Hoc tamen non obſtante dico, quòd ſi monaſterium eſt tenue, licet accipere aliquid pro ſuſtentatione. Itá tenet Diu. Thomas hic ad 4. Et ratio eſt: Quia hoc non eſt vendere religionis ſtatum, aut ius ſpirituale illum conſequens, ſed prouidere monaſterio, vt poſsit commodè monachum alere. Ex quo ſequitur, quòd ſi is, qui futurus eſt monachus fuerit debilis, vel claudus, vel alioqui inutilis ad vitæ actiones, poterit monaſterium aliquid amplius exigere; quia huiuſmodi homines faciunt maiores ſumptus, nec ipſi ſuo labore, aut induſtria poſſunt

Dubium.

Reſponſio.

poſſunt rem familiarem monaſterij augere.

Aliud dubium. ¶ Sed quid dicendum eſt, ſi monaſterium fuerit opulentum? Quæ quæſtio poteſt habere duplicem ſenſum. Primus eſt, vtrùm id facere ſit ſimonia. Secundus, vtrùm dato, quòd non ſit ſimonia, ſit licitū? Et in vtroque ſenſu diſputatur in præſenti. Vnde ſit

1. Conclu. prima concluſio: Exigere aliquid pro victu, & ſuſtentatione eius, qui ingreditur religionem, etiam in monaſterio opulento, atque diuite, non eſt ſimonia. Probatur: Quia ſi hoc eſſet ſimonia in monaſterio diuite, pari ratione eſſet in paupere. Conditio enim monaſterij non facit, vt victus, cuius cauſa aliquid accipitur, ſit quid ſpirituale. Ita tenet

2. Conclu. Syluester, verbo, ſimonia. §. 15. Secunda concluſio: Accipere aliquid pro victu eius, qui ingreditur monaſterium opulentum, eſt illicitum. Probatur: Quia præſefert ſpeciem ſimoniæ. Et item: Quia eſt aperta auaritia. Et hoc probant omnia iura, quæ adduci ſolent communiter à Canoniſtis ad probandum, quòd hoc facere eſt ſimonia. Quæ videre eſt apud Syluestrum loco citato. Ex hoc infertur, quam alienum ſit à ratione id, quod in monaſterijs monialium fieri ſolet, vt quo monaſteria ſunt ditiora, tantò à futuris monachis exigant maiores dotes. Poſſunt tamē excuſari eo, quòd monachæ in illis monaſterijs faciunt maiores ſumptus. De hac re videndus eſt Sylueſter loco citato. Vbi etiam ponit plures alios caſus particulares, qui à me conſulto prætermittuntur; quia ex præcedentibus eorum ſolutio facilè conſtabit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm liceat accipere pecuniam pro iis, quæ ſunt ſpiritualibus annexa?

Supr. ar. 1. ad 6. & 4. diſt. 25. q. 3. art. 2. q. 3. AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd licitum ſit pecuniam accipere pro his, quæ ſunt ſpiritualibus annexa. Omnia enim temporalia videntur ſpiritualibus eſſe annexa, quia temporalia ſunt propter ſpiritualia quærenda. Si ergo non licet vendere ea, quæ ſunt ſpiritualibus annexa: nihil tēporale vendere licebit, quod patet eſſe falſum.

2 ¶ Præterea, Nihil videtur magis eſſe ſpiritualibus annexum quàm vaſa conſecrata. Sed calicem licet vendere pro redemptione captiuorum, vt Amb.* dicit: ergo licitum eſt vēdere ea quæ ſunt ſpiritualibus annexa.

Li. 2. de offi. c. 28. to. 1. & habetur. 12. q. 2. c. Aurū.

3 ¶ Præterea, Spiritualibus annexa dicuntur ius ſepulturæ, ius patronatus, & ius primogenituræ ſecūdum antiquos (quia primogeniti ante legem ſacerdotis officio fungebantur) & etiam ius accipiendi decimas. Sed Abraham emit ab Ephron ſpeluncam duplicem in ſepulturam, vt habetur Geneſ. 23. Iacob autem emit ab Eſau Ius primogenituræ, vt habetur Geneſ. 25. Ius etiam patronatus tranſit cum re vendita, & in feudum conceditur. Decimæ etiam cōceſſæ ſunt quibuſdam militibus & redimi poſſunt. Prælati etiam interdum retinent ſibi ad tempus fructus præbendarum quas conferunt, cum tamē præbendæ ſunt ſpiritualibus annexæ: ergo licet emere & vendere ea quæ ſunt ſpiritualibus annexa.

¶ SED CONTRA eſt, quod * dicit Paſchalis Papa: & habetur 1. quæſt 3. cap. ſi quis obiecerit. Quiſquis horum alterum vendit, ſine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Eccleſiam, vel præbendam, vel aliquod Eccleſiaſticum. *1. q. 3. c. Si quis obiecerit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquid poteſt eſſe annexum ſpiritualibus dupliciter. Vno modo, ſicut ex ſpiritualibus dependens, ſicut habere beneficia eccleſiaſtica, dicitur ſpiritualibus annexum, quia non competit niſi habenti officium clericale. Vnde huiuſmodi nullo modo poſſunt eſſe ſine ſpiritualibus. Et propter hoc ea nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam ſpiritualia venditioni ſubijci. Quædā autem ſunt annexa ſpiritualibus, inquantum ad ſpiritualia ordinantur: ſicut ius patronatus, quod ordinatur ad præſentandum clericos ad eccleſiaſtica beneficia: & vaſa ſacra, quæ ordinātur ad ſacramentorū vſum: vnde huiuſmodi non præſupponunt ſpiritualia, ſed magis ea ordine temporis præcedunt. Et ideo aliquo modo vēdi poſſunt, nō autem inquantum ſunt ſpiritualibus annexa.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd

quòd omnia temporalia annectuntur ſpiritualibus ſicut fini. Et ideo ipſa quidem temporalia vendere licet, ſed ordo eorum ad ſpiritualia ſub venditione cadere non debet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd etiam vaſa ſacra ſunt ſpiritualibus annexa ſicut fini: & ideo eorum conſecratio vendi non debet. Tamen pro neceſsitate Eccleſiæ & pauperum materia eorũ vendi poteſt, dummodo præmiſſa oratione prius confringantur: quia poſt cõfractionem non intelliguntur eſſe vaſa ſacra, ſed purum metallum. Vnde ſi ex eadem materia ſimilia vaſa integrarentur, indigerent iterum conſecrari.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſpelũca duplex quam Abraham emit in ſepulturam, non habetur quòd erat terra conſecrata ad ſepeliendum: & ideo licebat Abrahæ terram illam emere ad vſum ſepulturæ, vt ibi inſtitueret ſepulchrum: ſicut etiam nunc liceret emere aliquem agrum communem ad inſtituendum ibi cœmeterium vel etiam Eccleſiam. Tamen quia apud gentiles loca ſepulturæ deputata, religioſa reputabantur, ſi Ephron pro loco ſepulturæ intendit pretium accipere, peccauit vẽdens: licet Abraham non peccauerit emens: quia nõ intendebat emere niſi terram communem. Licet enim etiam nunc terram, vbi quondam fuit eccleſia, vendere aut emere in caſu neceſsitatis: ſicut & de materia ſacrorum vaſorum dictum * eſt. Vel excuſatur Abraham, quia in hoc redemit ſuam vexationem. Quanuis enim Ephron gratis ei ſepulturã offerret, perpendit tamẽ Abraham, quod gratis recipere ſine eius offenſa non poſſet. *In ſolut. præc. arg.*

¶ Ius autem primogenituræ debebatur Iacob ex diuina electione: ſecundũ illud Malac. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Et ideo Eſau peccauit primogenita vendens: Iacob autem non peccauit emendo, quia intelligitur ſuã vexationem redemiſſe. Ius autem patronatus per ſe vendi non poteſt, nec in feudum dari, ſed tranſit cum villa quæ venditur vel conceditur. Ius autẽ ſpirituale accipiendi decimas non conceditur laicis, ſed tantummodo res tẽporales quæ nomine decimæ dantur, vt ſupra dictum * eſt. Circa collationẽ vero beneficiorum ſciendum eſt, quòd ſi epiſcopus antequam beneficium alicui conferat, ob aliquam cauſam ordinauerit aliquid ſubtrahendum de fructibus beneficij conferendi, & in pios vſus expendendum, non eſt illicitum. Si vero ab eo cui beneficium confert, requirat aliquid ſibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idẽ eſt ac ſi aliquod munus ab eo exigeret, & non caret vitio ſimoniæ. *Quæſt. 88. art. 3.*

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd dupliciter contingit aliquid eſſe ſpirituali annexum, vno modo ſicut dependens ex ipſo ſpirituali, vt beneficium eccleſiaſticum, quod dependet ex officio clericali; quia nõ datur, niſi clericis; alio modo tanquam ordinatum ad aliquid ſpirituale, vt ius patronatus, quod ordinatur ad præſentandos clericos ad beneficia, & vaſa ſacra, quæ ordinantur ad ſacramentorum vſum, reſpondet D. Thom. ad propoſitã difficultatem per duas propoſitiones. Prima cõcluſio: Ea, quæ ſic ſunt annexa ſpiritualibus, vt ab illis dependeãt, nulla ratione emi, aut vendi poſſunt. Probatur: Quia cùm hæc nõ poſsint eſſe ſine ſpiritualibus, qui ea venderet videretur vendere ſpiritualia. Secunda concluſio: Ea, quæ dicuntur annexa ſpiritualibus: quia ordinantur ad illa, vendi poſſunt dummodo non vendantur, quatenus ſunt annexa ſpiritualibus. Probatur: Hæc nõ præſupponunt ſpiritualia; ſed potius ordine naturæ præcedunt. ergo vt ſic, vendi poterunt abſque eo, quòd vẽdatur aliquid ſpirituale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca primam concluſionem, in qua de venditione beneficiorum eſt ſermo, aduertendum eſt, quòd ea eſt certa, ſi intelligatur ſecundũ ius poſitiuum. Certũ eſt enim quòd venditio beneficiorũ eccleſiaſticorũ iure poſitiuo eſt prohibita, & ſic mala, vt conſtat ex. c. ſi quis Doctor, & ex. c. ſi quis epiſcopus, & ex. c. ſi quis obiecerit, & ex. c. quæſitum. 1. q. 3. & ex toto titulo. de ſimo. Sed dubium eſt, vtrũ hæc venditio ſit tantũ prohibita iure poſitiuo, an vero etiã ſit prohibita iure diuino, & naturali? Quod eſt quærere, vtrũ tantũ ſit mala, quia prohibita, vel potius prohibita quia mala? De qua re duæ ſunt *Dubiũ circa 1. cõclu.*

ſunt ſententiæ extremæ, & vna media inter vtramq;. *1. Sentent.* Prima ſentētia quæ aſſerit vēditionē eccleſiaſticorū beneficiorū eſſe tātū prohibitā iure poſitino. Ex quo colligūt autores huius ſententiæ, ꝙ Papa ſine peccato poteſt vendere beneficia eccleſiaſtica. Ità tenet glo. in. c. ex parte, el. 1. de offic. deleg. quam illic Auto. de But. & Cardi. c. 1. de ſimo. cōprobāt. *2. Sentent.* Secunda opinio eſt in alio extremo, quæ aſſerit omnē venditionē eccleſiaſticorū beneficiorū eſſe prohibitā iure diuino, & naturali: hāc videtur tenere D. Th. in hoc art. *3. Sentent.* Tertia ſententia eſt Panor. in. c. 1. de ſimon. & in repetitio. ſuper. c. extii pandæ. de præbend. §. qui verò. nu. 53. & Hoſt. in. c. vlt. de ſimon. Qui dicunt, quorundā beneficiorum venditionē eſſe prohibitā iure diuino, & naturali, aliorū autē tantū iure poſitiuo. Nam beneficia, quæ habent annexā adminiſtrationē ordinis & clauiū peohibita ſunt vēdi iure diuino & naturali. Quæ verò nō habent huiuſmodi annexa prohibētur vendi tantū iure poſitino. Et fundamentū huins opinionis eſt; Quia ordo pertinet ad ius diuinū. Et quando aliqua duo ità ſunt cōiuncta, & colligata, vt vnū ex altero dependeat, cum vnū venditur, & aliud vēdi intelligitur; vt patet ex. c. ſi quis obiecerit. 1. q. 3. Quare, qui vēdit beneficiū, quod habet annexā adminiſtrationem ordinis, videtur etiā & ipſam adminiſtrationē & ordinē vēdere, quod eſt ſimoniacū. *In beneficio conſiderātur duo.* ¶ Vt videamus, quæ nā harū opinionū ſit vera, atq; tenenda, aduertendū eſt primò ex Caiet. q. 1. de ſimonia, quòd in quolibet beneficio eccleſiaſtico duo poſſumus cōſiderare. ſ. clericatū, & titulū præbendæ. Nomine clericatus intelligimus in præſenti quoſcunq, ordines etiā minores, & primā tonſurā. Eſt nanq; clericatus nihil aliud, quā quædā traditio ſeu addictio ad miniſtrādum diuinis officijs. Vnde clerici dicti ſunt qui à cæteris omnibus occupationibus ſemoti in ſortem Domini eliguntur, vt docet Vrban. Papa in Epiſt. ad omnes Epiſcopos, & Iſid. c. clericos. 21. d. Et hinc fit, vt qui primā tonſuram accipiunt dicere præcipiantur: Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Eſt autē clericatus quædā res ſpiritualis, quia omne officiū clerici in ſpiritualibus cōſiſtit, vt cōſtat ex D. Th. Qui in hoc arti. clericatū appellat rem ſpiritualē, & beneficiū eccleſiaſticū dicit eſſe ſpirituali annexū, quia eſt annexum clericatui. Et ſic in omni beneficio eccleſiaſtico eſt aliquid ſpirituale, quod vēdi nō poteſt, ſcilicet, clericatus. *Ius præbendæ continet quatuor.* ¶ Secundo eſt aduertēdū, quòd ius præbendæ continet in ſe quatuor, ſcilicet, ius ad petendū ſtipendiū, ſtipēdiū ipſum, ius ad tale & tantū ſtipendiū, & in tali loco, & vltimò ipſum ſtipendiū tale, & tantum. Ex his autē quatuor duo vltima, ſcilicet, certa & diffinita quantitas ſtipēdij, & ius ad illam, ex iure poſitiuo, hominūq; inſtitutione determinantur. Nam, quod hoc beneficium habeat quotannis centū aureos & in tali loco eſt de iure poſitiuo. Cæterū ſtipendium abſolutè, & ius ad illud petendū eſt de iure diuino & naturali, vt patet ex Paul. 1. ad Cor. 9. dicente; Non alligabis os boui trituranti. Quod & docet. 1. ad Tim. 5. Et ſic apud Ægyptios ſacerdotes alebātur ex ærarijs publicis, vt cōſtat ex Geneſ. c. 47. Et inter Iudæos tribus Leui, quæ erat ſacerdotalis, non accepit hæreditatē cum alijs tribubus filiorum Iſrael, eo quòd ratione officij alendi erāt à populo, vt patet ex Num. cap. 35. & ex lib. Ioſue cap. 14. Ex quo ſequitur, ius petendi ſtipēdium eſſe aliquid diuinum, & ſpirituale; atq; ex conſequenti non vēdibile. *Ius ad ſtipēdium & ius ad tantum ſtipendium eſt idem.* ¶ Tertiò eſt aduertendū, quòd quēadmodū non eſt aliud præceptum, ſanctificare feſtum, & aliud ſanctificare hoc feſtū, ſed vnum atque idem indeterminatū à Deo & determinatum ab eccleſia: ità etiam non eſt aliud ius petendi ſtipendium, & aliud ius petendi tale ac tantum ſtipendium. Sed hoc ſecundum eſt quaſi prioris determinatio. Ex quo ſequitur, quòd ſi ius petendi ſtipendiū abſolutè eſt aliquid ſpirituale; ſimiliter etiā erit ſpirituale ius petendi tale ac tantū ſtipēdium, poſtquam ab eccleſia fuerit determinatum. *Concluſio.* ¶ His ſuppoſitis ſit concluſio: Vendere quodcunq; beneficium eccleſiaſticū, etiā, ſi non habeat ordinis, aut clauiū adminiſtrationem, eſt ſimonia de iure naturali, & diuino. Probatur: Omne beneficium eccleſiaſticū dependet ex clericatu, vt diximus in primo notabili: ſed clericatus eſt quid ſpirituale: ergo ſi vendatur erit ſimonia, contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: In vno quoq; beneficio eccleſiaſtico includitur ius ſpirituale petendi ſtipendium: ergo ſi vendatur erit ſimonia. Hanc concluſionem tenet Armachan. lib. 10. de quæſtionibus Armenorum. c. 16. & Albertus in. 4. q. 25. art. 4. Durand. eadem. d. q. 5. Palud. q. 4. Adria quodl. 9. art. 2. Caiet. opuſc. de ſimonia. q. 1. & Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 7. art. 1. Quo loco reprehendit Caietan. propterea quod dicit, ordines minores eſſe introductos iure diuino. Ipſe enim affirmat fuiſſe introductos iure tantum poſitiuo. Nec ex hoc ſequitur, quòd vēdere beneficium, quod tantum eſt annexum ordinibus minoribus, ſit ſimonia ſolum de iure poſitiuo. Nam licet ordines minores ſint introducti iure humano; tamen poſtquam ſunt introducti, ità efficiuntur res ſa-

cræ

cræ & ſpirituales, vt illorum venditio ſit ſimonia de iure naturali, & diuino. Quidquid *Ordines minores ſunt de iure diuino.* tamen de hoc ſit, noſtra concluſio eſt vera, & certa. Atq; etiam eſtimo verum, quod affirmat Caiet. nempe, quòd ordines minores, & prima tonſura fuerunt introducti iure diuino, quidquid dicat Soto. Et probatur primò: Nã cum iſti ordines minores ſemper fuerint in eccleſia, vt colligitur apertè ex cano. 4. Apoſtolorũ, & ex canone. 25. & ex canone. 69. & ex Epiſt. 3. Clemen. diſcipuli D. Petri, & ex Epiſt. 12. Ignatij diſcipuli D. Ioãnis, qui omnes loquuntur de minoribus ordinibus, non aliter, quã de re veteri, nec inueniantur ab aliquo alio, quã à Chriſto Dño inſtitutæ; conſequens eſt, vt ſint de iure diuino. Itẽ præterea iſti ordines minores efficiũt cũ maioribus vnum ſacramentũ ordinis, cuius ſunt partes integrales: ſed omnia ſacramẽta ſunt inſtituta à Chriſto, vt eſt diffinitũ in Conc. Trid. ſeſſ. 6. cano. 1. ergo ſunt de iure diuino. *1. Corolla.* Ex dictis infero primò, quòd nec etiã Summus Pontifex poteſt vendere, aut dare licentiã ad vendendũ huiuſmodi beneficia. Ipſe enim non habet poteſtatẽ ſupra ius diuinum. *2. Corolla.* Infero ſecundò, quòd clericus nõ poteſt vendere clerico ius petendi huiuſmodi ſtipendiũ. Nam quamuis clericus ſit capax huius iuris; ipſa tamen res nõ eſt vendibilis, quia eſt ſpiritualis. *3. Corolla.* Infero tertiò, quòd ſi beneficium habet aliquẽ fundum non licebit illum vendere cum illo titulo, vt emptor habeat ius petendi ſtipendium debitum clerico. Sed poterit vendi, ſi prius deſinat eſſe eccleſiæ. Illa autem beneficia, quæ non ſunt annexa clericatui, vt procuratio, & ſacriſtia, &c. vẽdi poterunt ſine ſimonia, quantũ attinet ad ius diuinum: licet iure poſitiuo ſint prohibita, vt patet ex cap. Saluator. 1. quæſtione. 3.

Dubiũ de beneficijs præſtimonialibus. ¶ Sed dubium eſt de beneficijs præſtimonialibus, vtrùm eorum venditio ſit ſimonia de iure naturali, & diuino. Et ratio dubitãdi eſt; Quia cum huiuſmodi beneficia ſint inſtituta ad ſuſtentandos clericos in ſtudijs literarum, nec dẽtur propter aliquod munus ſpirituale, videntur eſſe temporalia, & ſic vẽdi poſſe ſine ſimonia, quæ ſit contra ius naturale, & diuinum. *Nota. 1.* Ad explicationem huius difficultatis eſt aduertendũ primò, ꝙ in huiuſmodi beneficijs præſtimonialibus tria poſſumus conſiderare. Primũ eſt fructus ipſi. Secundũ ius percipiẽdi fructus. Tertiũ eſt cauſa, propter quã huiuſmodi beneficia fuerũt inſtituta. Et quidẽ de primo certũ eſt, quòd eſt aliquid temporale. De ſecundo verò idẽ faciendum eſt iudicium, quod de tertio. Nã cũ ius petendi fructus naſcatur ex cauſa, propter quam talia beneficia fuerunt inſtituta, ſi cauſa eſt temporalis, & ius ipſum erit tẽporale. Si autem cauſa eſt ſpiritualis, & ius percipiendi fructus erit ſpirituale.

Nota. 2. ¶ Secundò eſt aduertendum, quòd in beneficijs præſtimonialibus cauſa, ex qua naſcitur ius petendi redditus, non ſolum eſt officium, in quo ipſi beneficiati exercentur, ſed etiam omne illud, cuius rationem habuerũt inſtitutores, cum primum talia beneficia inſtituerunt. Hoc autem nõ ſolum fuit ſtudiũ literarum; ſed etiam, vt his ſtudijs doctiores facti clerici cultum eccleſiaſticũ, ac diuinũ amplificarent, & ſic eſſent vtiliores eccleſiæ. Et propterea non niſi à clericis voluerunt obtineri. Ex quo ſequitur, quòd cauſa totalis, atque integra, ex qua natum eſt ius percipiendi redditus horum beneficiorum, eſt ſtudium literarũ, & ordo ſacer, & ſpes, quæ habetur fore, vt ex illis ſtudijs eccleſia magnam vtilitatem percipiat. Atque ex conſequenti cum ordo ſacer, & ſalus animarum, quæ ſperatur ex illis ſtudijs, ſit aliquid ſpirituale; cauſa etiam, ex qua naſcitur ius percipiendi fructus, vel totaliter, vel ſaltem maiori ex parte erit ſpiritualis. Hæc omnia ratione ipſa conſtant; nec indigent probatione.

Concluſio. ¶ His ſuppoſitis ſit concluſio: Contra ius naturale, & diuinum eſt vendere beneficia præſtimonialia, nec id poteſt facere Papa ſine ſimonia. Probatur: Ius quod continetur in illis beneficijs, eſt ſpirituale: ergo ſi vendatur erit ſimonia contra ius naturale, & diuinum. Conſequentia eſt nota, & antecedẽs probatur: De eo iure eſt iudicandum, ſicut de cauſa: ſed cauſa, ex qua naſcitur eſt ſpiritualis, vt diximus in ſecundo notabili: ergo & ipſum ius. Et per hæc patet ſolutio ad rationem dubitandi.

Dubiũ de ſtipendijs militaribus. ¶ Sed quid dicendũ eſt de ſtipendijs militaribus, quæ vulgò appellantur, encomiendas, vtrùm illa vendere ſit ſimonia? Ad cuius explicationem dico primò, *1. Dictum.* quòd vendere huiuſmodi ſtipendia militaria, eſt illicitum, & peccatum mortale. Probatur: Tũ, quia eſt contra intentionem fundatorum, qui voluerunt, vt ea gratis donarentur defenſuris Chriſtianam rempublicam. Tum etiam; quia eſt contra bonum reipublicæ. Quia ſi huiuſmodi ſtipendia venderentur, non ad optimos quoſque & fortiores viros, ſed ad ocioſos, & diuites deuenirent. Dico ſecundò, quòd vendere ſtipendia militaria meo iudicio non eſt ſimonia. *2. Dictum.* Probatur: Ius habendi illa ſtipendia eſt aliquid tẽporale; ſicut & cauſa & finis illius, ſcilicet, militia: ergo ſi vẽdatur nõ erit ſimonia, cõtra

ius

ius naturale & diuinum. Et ſi quis obiiciat; Ordo, verbi gratia, de Calatraua, vel de Alcantara, eſt quædam religio; in qua fit profeſſio, ordinanturque homines ad diuinum cultum: ergo ſi eius encomendæ vendantur erit ſimonia; reſpondeo, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quamuis ordinentur huiuſmodi religiones vltimatè ad diuinum cultum, proprius tamen finis huius inſtituti eſt quid temporale, ſcilicet, militia; & non vltimi, ſed proximi finis eſt habenda ratio. Nam ſi vltimi haberetur, omnium rerum venditio eſſet ſimonia cum omnia, quæ ſunt in Chriſtiana republica, vltimatè referantur in diuinum cultum.

Dubium de pẽſionibus. ¶ Sed eſt dubium conſequens de penſionibus, vtrùm vendi poſsint ſine ſimonia? Quæ res eſt difficilis intellectu, & de qua ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Nam Panormitanus in capitulo. cum dilectus. de præbendis, & Adrianus quodlibet. nono. & *Sententia Caietani.* Caietanus in tractatu decem & ſeptem quæſtionum quæſtione 10. dicunt, quod ius penſionum eſt mere temporale, ac proinde vendi poſſunt ſine ſimonia. Probat Caietanus ſuam ſententiam primò, quia conferuntur laicis. Secundo, quia qui illas habent non obligantur ad aliquod munus Eccleſiaſticum exercendum, nec tenentur ſuſcipere ſacros ordines. Contrariam tamen ſen- *Sententia Maioris.* tentiam tenet Maioris in quarto diſtinctione 25. quæſtio. 5. Ex quo etiam infert, quod qui habent huiuſmodi penſiones tenentur ad officium diuinum. Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt: Nam, vel penſio eſt aliquid ſpirituale, vel aliquid temporale. Si primum, habeo intentum. Si ſecundum, ergo non poteſt dari pro beneficio. Conſequens autem eſt falſum, vt conſtat ex vſu Eccleſiæ, quo videmus ſæpè ſæpius beneficia dari pro penſionibus: ergo dicendũ eſt, quod penſiones ſunt ſpirituales: atque ex conſequenti non poſſunt vendi.

Nota 1. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quod nos in præſenti vocamus penſiones, quando ex redditibus Eccleſiaſtici beneficii pars aliqua ab eo, qui beneficium habet confertur alteri autoritate, & iuſſu ſummi Pontificis. ¶ Secundo eſt aduertendum, quod quamuis iure naturæ poſito miniſterio Eccleſiaſtico, & ordine ſacro *Nota 2.* ſtatim ſequatur ius petendi ſtipendium? Nihil enim eſt magis conſonum rationi, atque naturæ, vt qui laborat manducet. Quo circa illa vox Domini: Dignus eſt mercenarius mercede ſua, cenſenda eſt etiam vox naturæ. Tamen, quod habenti beneficium detur tale, ac tantum ſtipendium, puta, decima pars bonorum, id iure poſitiuo fuit introductum. Ex quo ſequitur, quod pontifices quantum attinet ad quantitatem ſtipẽdii, multa poſſunt innouare. ¶ Tertio eſt aduertendum; quod *Nota 3.* quia Papa non eſt dominus redditũum Eccleſiaſticorum, ſed tantum diſpenſator, non poterit inſtituere, vt qui habet beneficiũ Ec- *Iuſta cauſa pẽſiones imponendi.* cleſiaſticum det alteri partem ſuorum redditũ, niſi interueniat aliqua rationabilis cauſa ex iis, propter quas huiuſmodi pẽſiones ſunt inſtitutæ. Quapropter recenſere oportebit cauſas legitimas, propter quas penſiones ſunt inſtitutæ. Prima eſt, vt cum beneficiato, morbo, vel ſenio confecto, & minus idoneo ad ſuum munus exercendum datur coadiutor. Tunc enim iuſtum eſt, vt ſocio laboris pars aliqua mercedis, vel beneficii conferatur. Secunda cauſa eſt, cùm is, qui plures annos ſeruiuit Eccleſiæ, vel in epiſcopatu, vel in alio beneficio poſteà reſignat id beneficium, vel epiſcopatũ. Tunc enim etiã iuſtũ, eſt, vt illi pars aliqua beneficii conferatur, & tanquã miles veteranus publicis ſtipendiis alatur. Tertia cauſa eſt, cùm aliquis rẽ Eccleſiæ, vel temporalem, vel ſpiritualem auget, aut augere poteſt, vel doctrina, vel ſanctitate, vel in propulſandis hoſtibus, aut propagãdis finibus reipublicæ Eccleſiaſticæ eſt exercitatus. Nam & huic iuſtum eſt, vt pẽſio detur. Quarta cauſa eſt quãdo aliquis clericus eſt inopia oppreſſus. Quia ratio poſtulat, vt is etiam publicis opibus alatur. Quinta cauſa, cũ duobus clericis idẽ beneficium petentibus, & litigantibus res eſt dubia. Nam tunc ad dirimendas lites iuſtum eſt, vt vni beneficiũ, & alteri penſio tribuatur. De quo genere penſionũ fit mentio in cap. niſi eſſent. de præbendis. Vltima cauſa verſatur in permutationibus beneficiorũ, quæ habet inæquales redditus. Quia tũc poteſt Papa illi qui beneficium minus pingue accepit, ex diuiti beneficio aliquã penſionem dare & præter has cauſas penſionũ inſtituendarũ reliquæ omnes ſunt iniuſtæ. Ex quo infero primò pẽſiones, quæ hac noſtra ætate cõferuntur maxima ex parte eſſe iniuſtas, & tã dãtes quã accipiẽtes valde in eo peccare. Quia non dantur pro bono cõmuni, & cauſa legitima, ſed pro arbitratu regũ, & ſummorũ Põtificũ, vt ſuos familiares opibus augeãt. Et vt hac ratione, quæ ſibi priuatim exhibẽtur obſequia præmio afficiãt. Niſi forte iuſtificẽtur ea ratione qua diximus poſſe iuſtificari ſupra q. 63. art. 2. Vbi etiã de his cauſis nõnihil diximus. Infero ſecũdo, quod pẽſiones ſunt in quadruplici differentia. Quædã enim ſunt, quæ dãtur pro miniſterio ſpirituali, quo quis fungitur,

vel in prædicatione, vel in adiuuando alterũ. Aliæ quæ dantur ijs, qui promouent rem Eccleſiaſticam temporalem. Et aliæ, quæ dantur propter ordines ſacros tantum. Vt cum aliquis clericus infirmatur. Et tandem vltimæ ſunt, quæ dantur illis, qui cedunt ſuis beneficijs, illaque vel reſignant, vel permutant. Si quæ autem aliæ penſiones inueniantur, erunt iniuſtæ, tanquam illæ, quæ ſine legitima, & ſufficienti cauſa fuerunt impoſitæ.

1. Concluſ. ¶ His conſtitutis ſit prima concluſio: Penſiones primi generis quæ dantur pro miniſterio aliquo ſpirituali, quo quis aut fungitur, aut functus eſt. Vt quæ dantur concionatoribus; nec emi nec vendi poſſunt. Et illas redimere erit ſimonia. Probatur: Ius percipiendi huiuſmodi pẽſiones eſt aliquid ſpirituale, vt pote dimanans ex cauſa ſpirituali: ergo ſi vendatur erit ſimonia.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Penſiones ſecundi generis, quæ dãtur pro miniſterio temporali, quod quis exhibuit Eccleſiæ, quales ſunt penſiones, quæ militibus conceduntur poſſunt emi, atq; vẽdi, & ſimiliter redimi abſque ſimonia. Probatur: Ius percipiendi huiuſmodi penſiones, eſt mere tẽporale, ſicut & cauſa propter quã datur eſt temporalis: ergo ſi vendatur non erit ſimonia.

3 Conclu. ¶ Tertia concluſio: Pẽſiones tertij generis, quæ dantur ratione ordinis tantum, vt quæ conferuntur clerico inopi, vel ægroto, non poſſunt vendi ſine ſimonia. Probatur: Quia titulus huius penſionis eſt ſpiritualis, ſcilicet, clericatus.

4. Conclu. Quarta concluſio: Penſiones quarti generis, vt quæ interueniunt in permutationibus beneficiorum, vendi non poſſunt ſine ſimonia. Hæc concluſio eſt contra Caietanum, vbi ſupra. Illam tamen tenet Victoria in relectione de ſimonia, numero 53. Et probatur efficaci argumento, quod poſuimus, pro opinione Maioris. Quod tale eſt. Iſtæ penſiones dantur pro beneficijs: ergo ſunt aliquid ſpirituale. Patet conſequentia: Quia ſi temporales eſſent non poſſent dari pro beneficijs, ſine ſimonia.

5. concluſ. ¶ Quinta concluſio: Penſiones iniuſtæ, quæ ſine idonea cauſa fuerunt impoſitæ, ſi vendantur, non erit ſimonia. Probatur: Huiuſmodi penſiones non ſunt conceſſæ aliquo titulo ſpirituali: ergo qui vendit illas, licet poſsit peccare aliud peccatum, non tamẽ peccabit peccatũ ſimoniæ. Et hæc dicta ſint de penſionibus.

Dubium de permutatione beneficiorum. ¶ Eſt aliud dubium de permutationibus beneficiorum, vtrùm ſcilicet, beneficia permutare ſit ſimonia. Ad cuius explicationem

1. concluſ. ſit prima concluſio: Commutare præbendam pro præbenda, beneficium pro beneficio, ſimpliciter & abſolutè loquendo, non eſt ſimonia. Probatur: Quia tantum commutatur res ſpiritualis pro ſpirituali, quod quidem non eſt ſimonia, vt diximus articulo primo huius quæſtionis. Cæterum ſi huiuſmodi permutationes fiant ſine autoritate Papæ erit grauiſsimum peccatum: quod & punitur pœna ſimoniæ, vt eo loco diximus.

2. concluſ. Secunda concluſio: Reſignare beneficium in manu Epiſcopi, vel ſummi Pontificis ea lege tantum, vt detur certæ perſonæ, non eſt ſimonia. Hæc concluſio eſt contra Gloſſam, quæ in capitu. ex parte. el primero, de officio delegati, tenet, quod reſignare beneficium Eccleſiaſticum in fauorem tertiæ perſonæ eſt ſimonia. Probatur tamen noſtra ſententia. In tali reſignatione nulla ſubeſt venditio rei ſpiritualis: ergo non eſt ſimonia. Imò dico talem reſignationem ex ſe eſſe licitam, niſi ex aliquo prauo fine, vel circunſtantia vitietur.

3. Concluſ. ¶ Tertia concluſio: Reſignare, vel commutare beneficium cum pacto recipiendæ penſionis, ità, vt id pactum lateat ſummum Pontificem, meo iudicio, eſt ſimonia. Et ratio eſt: Nam cum penſio in beneficiis ſtatui non poſsit, niſi à Papa, ea, quæ ponitur à priuata perſona ignorante ſummo Pontifice, non erit habenda pro penſione, ſed pro pretio beneficii collati: atque ex conſequenti erit ſimonia.

4. concluſ. ¶ Quarta concluſio: Reſignare beneficium, & præbendam totis redditibus retentis pro penſione eſt grauiſsimum peccatum, & ſumma iniuſtitia maximè in beneficiis curatis. Probatur: Quia eſt contra ius diuinum, & naturale, vt qui actu miniſtrat Eccleſiæ, ex officio nihil ſtipendii percipiat; & percipiat ille, cui nec cura incumbit, nec miniſtrat. Ex quo fit, vt iure poſitiuo ſit ſtatutum, vt penſiones non excedant tertiam partem præbendæ, vel fructuum beneficiorum, vt colligitur ex capitulo ad quæſtiones. de rerum permutatione. Aliqui in commutationibus faciendis, non ſolum fructuum quantitatem, verum etiam honorem, & dignitatem ſacerdotii æſtimare ſolent. Ità, vt cum Archidiaconatus, aut Decanatus alicuius illuſtris Eccleſiæ pro ſimplici præbenda permutatur, etiam ſi fructus fuerint pares, alia inſuper penſio pro dignitate exigatur. Sed id qua ratione fieri poſſit non video; cum dignitas res ſpiritualis ſit, & in dicto capitulo, ad quæſtiones, expreſſe caueatur, ne permutatio dignitatum, cum fructuum penſione miſceatur; ſed per ſe ſimpliciter ſacerdotium pro ſacerdotio, & dignitas pro dignitate, abſque aliqua refuſione pecuniæ,

niæ permutetur, & ſeorſum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compenſentur.

¶In ſolutione ad tertium argu. dicit multa D. Tho. Et quidem, quãtum attinet ad Abrahani, qui emit ab Ephron agrum ad ſepeliendam vxorem, tenenda eſt prima reſponſio D. Tho. qua dicit, eum agrum eo tempore non fuiſſe ſacrum, vt bene docet Abulenſis ſupra vigeſimum quintum caput Geneſis contra Liranum. Et ſic ſimoniam non commiſit.

Dubium de emptione ſepulturæ.

Sed dubium eſt, vtrùm modo apud nos, qui habemus templa conſecrata, loca cœmeterij ſepeliendis mortuis pretio vendere ſit ſimonia? Ad cuius explicationem dico primò, certum eſſe, quod vendere munus ſepeliendi, atque etiam ipſam ſepulturam eſt ſimonia.

1. dictum.

Probatur: Munus ſepeliẽdi eſt quid religioſum & ſpirituale, quod miniſtri Eccleſiaſtici gratis exhibere tenẽtur: ergo ſi vẽdatur erit ſimonia. Sed quod nec etiã ipſa terra, aut ſepultura vẽdi poſſit probatur: Sine ſepultura munus ſepeliendi exerceri nõ poteſt: ergo ſicut vendere munus ſepeliendi eſt ſimonia; ità etiam erit ſimonia vendere ſepulturam. Antecedens eſt manifeſtum, & cõſequentia probatur ex ijs, quæ diximus art. 2. cùm de ſacramentis ageremus. Vbi oſtendimus, quod quia ſacramenta vendi non poſſunt, nec etiam poteſt vendi materia illis neceſſario coniuncta. Tandem hoc ipſum probatur ex c. ad abolendam de ſepulturis, & ex cap. cum in Eccleſiã de ſimonia. & ex capit. ad Apoſtolicam. & ex cap. non ſatis. eodem titulo.

2. dictum.

Dico ſecundò, quod ſepeliri maiori, vel minori pompa, & in digniori loco vendi poteſt ſine ſimonia. Probatur: Nam huiuſmodi res ex abundanti, & non neceſſario ſunt coniunctæ cum officio ſepeliendi; atque adeo vendi poſſunt. Sicut & diximus de laboribus, & rebus non neceſſariò coniunctis cum adminiſtratione ſacramentorum.

3. dictum.

Dico tertio, quod abſolutè loquendo, licitum eſt recipere pro ſepultura & officio ſepeliendi ea, quæ ſecundum laudabilem conſuetudinem dari ſolẽt. Nam iſta cenſentur dari non pro ſepultura, aut pro officio ſepeliendi, ſed vt ſuppetat victus miniſtris Eccleſiæ. De hac re eſt videndus Sylueſter verbo, ſimonia. §. 11.

De Iacob emente primogenituram.

¶In eadem ſolutione ad tertium dicit D. Tho. quod Iacob emens ab Eſau primogenituram, quæ ſpiritualis erat, vt docet Abulẽſis ſuper 25. caput Geneſis, non cõmiſit ſimoniã. Quia in rei veritate nihil emit; ſed tantum quod ſuum erat ab iniuſto poſſeſſore redemit. Quod quidem verum eſt, cæterum huius rei ratio non aſſignatur ab autore. Et ea eſt. Quia dominus reuelauit diuinitus Rebeccæ ſe velle, quod minor natu eſſet habendus pro primogenito. Quod & Rebecca reuelauit Iacob, quem magnopere diligebat. Et ſic ipſe prudenti ratione recognita redemit ſuum ius, & liberauit ſe à fratris iniuria, dando pulmentum pro primogenitura, vt optimè explicat Caietanus in hoc articulo. Quare, licet Eſau peccauerit, vt non ſolum litera, ſed etiam Apoſtolus ad Hebræos 12. teſtatur, dicens. Nequis fornicator, aut prophanus, vt Eſau; qui propter vnam eſcam vendidit primitiua; Iacob tamen excuſatur: Primò ab inhumanitate, quæ videtur eſſe in eo, quod fratri laſſo pulmentum paratum negauit. Tum, quia Eſau non neceſſitatis, ſed delectationis cauſa motus apparet. Tum etiam, quia prudentis viri eſt, aliquid occupatori iuris ſui negare, quando ex tali negatione quod ſuum eſt re habere ſperat. Secundò excuſatur ab inductione ad peccandum; quæ videtur eſſe in eo, quod dixit, vende mihi primogenita tua, eo vel maximè, quod Eſau ad id paratus non erat; ſicut vſurarius eſt paratus ad vſuram. Excuſatur, inquam, non minus, quam offerens pecuniam occupatori ſui beneficij Eccleſiaſtici. Nec hoc eſt inducere ad peccandum, ſed non ſolum parato, verum & actualiter peccanti maius detinendo, offerre redemptionem ſecundum veritatem, quamuis ſecundum modum loquendi, & ſecundum intentionem alterius, aliud videatur. Itaque Iacob dicentis; Vende mihi primogenita, ſenſus fuit, da mihi primogenita, quæ in veritate ſunt mea; & ex quo non vis gratis dare offero prandium. Ad quem etiam modum ſunt intelligendæ omnes redemptiones vexationum. In quibus duo inueniuntur. Vnum licitum, quod petit redemptor, puta, dari ſibi vitam, libertatem, ius, beneficium. &c. Alterum iniquum, quod non petit, ſed patitur, quamuis per modum petentis ſe habeat, offerens materiam parato ad illam, vel maiorem, vel fortè non minorem iniquitatem, quam ſit acceptio pretij, efficiendam. Non enim qui redimit fratrem, aut filium à latrone petit, vt accipiat latro tantum pecuniæ, quaſi hoc volens. Sed offert pecuniam, patiens vt latro illam accipiat, qui paratus eſt, vel occidere, vel detinere hominem. Et ſic de alijs. Non ergo inducit Iacob Eſau ad peccatum, qui ſecundum rem occupator erat primogenituræ: & ſic erat vexator: tenebaturque renuntiare, quia tenebatur obedire diuinæ ordinationi de iure primogenituræ. Sed ipſe Eſau accepit peccandi

occaſionem ex verbis Iacob. Nec obſtat, ſi dicatur, quod Eſau credebat primogenita eſſe ſua, neſcius diuinæ ordinationis, quam Iacob ſciebat, vt creditur. Quoniam, etiam ſi Eſau diuinam ordinationem ſciuiſſet, non propterea ceſſiſſet, ſed in occupatione perſeueraſſet. Vt colligere licet ex eo, quod cognita poſt paterna ordinatione, de eadem redixit. Venient dies luctus patris mei, & interficiam Iacob. Gene. 27.

De iure patronatus emendo vel vendendo. ¶ Circa ius patronatus, de quo D. Thom. agit in eadem ſolutione ad 3. aduertendum eſt, quod directè non dicitur ſpirituale, quia cadit in laicum; ſed ſecundum quid, in quantum per ipſum præſtatur via ad conſequendum ſpirituale beneficium. Et ſic appellatur ſpirituali annexum: & ſi vendatur ſpecialiter erit ſimonia. Si vero ematur intentione priuandi, aut præſentandi quem velit, ſpoliari debet emptor, & Eccleſia eſſe libera ſecundum Innocentium. Sed ſi ematur cum vniuerſitate temporalium, cum qua & ipſum tranſit, non erit ſimonia, ſecundum Hoſtienſem, & Chalderi. & patet ex c. ex literis. eod. titulo. Quod in c. quia clerici. limitat Panormitanus, niſi illa tẽporalia principaliter emantur propter hoc ius conſequendum: quia tūc eſſet ſimonia ex parte emptoris. Limita etiã; niſi & ipſum cum talibus in venditione exprimatur. Quia ſecundum Ioan. Andre. in cap. vnico. eod. titulo libr. 6. ſi dicatur: Vendo tibi villam, & ius patronatus, quod habeo in villa; non valet venditio. Secus autem, ſi ſimpliciter villam vendit, vt in Clementina paſtoralis. de re iudi. Et idem eſt dicendum, ſi vendatur palatium, inquo eſt capella. Quia licet contrarium nollent Innocentius, & Hoſtienſis in dicto cap. ex literis, verior tamen eſt opinio dicentium, quod tranſit illud ius patronatus cum palatio, argumento legis ſi mercede §. ſi cum fundum. ff. de action. emp. Et ideo emptor, & fundatarius cum acquirant directum, vel vtile dominium rerum, ſimiliter acquirunt ius patronatus licitè, ſicut alios fructus habent, leg. in leg. §. dolia ff. de contra. emptio.

Articvlvs V.

¶ Verùm liceat ſpiritualia dare pro munere quod eſt ab obſequio, vel à lingua.

4. d. 25. q. 3. art. 3. AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd liceat ſpiritualia dare pro munere quod eſt ab obſequio vel à lingua. Dicit enim Gre.* in regiſtro. *Li. 2. c. 57. in princip.* Eccleſiaſticis vtilitatibus deſeruiẽtes, eccleſiaſtica dignū eſt remunera tione gaudere, Sed deſeruire eccleſiaſticis vtilitatibus pertinet ad munus ab obſequio: ergo videtur quòd licitum ſit pro obſequio accepto eccleſiaſtica beneficia largiri.

2 ¶ Præterea, Sicut carnalis videtur eſſe intentio, ſi quis alicui det beneficiū eccleſiaſticum pro ſuſcepto beneficio, ita etiam ſi quis det intuitu conſanguinitatis. Sed hoc non videtur eſſe ſimoniacum, quia non eſt ibi emptio & venditio: ergo nec primum.

3 ¶ Præterea, Id quod ſolum ad preces alicuius fit, gratis fieri videtur: & ita non videtur locum habere ſimonia quæ in emptione vel venditione conſiſtit. Sed munus à lingua intelligitur, ſi quis ad preces alicuius eccleſiaſticum beneficiū cõferat: ergo hoc nō eſt ſimoniacū.

4 ¶ Præterea, Hypocritę ſpiritualia opera faciunt vt laudem humanam conſequantur, quæ ad munus linguæ pertinere videntur, nec tamen hypocritæ dicuntur ſimoniaci. Non ergo per munus à lingua ſimonia contrahitur.

¶ Sed Contra eſt, quòd * Vrbanus Papa dicit, Quiſquis res eccleſiaſticas non ad quod inſtitutæ ſunt, ſed ad propria lucra munere linguæ vel obſequij, vel pecuniæ, largitur vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt. *Habetur 1. q. 3. c. Saluator, ante medium.*

¶ Respondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictū eſt, nomine pecuniæ intelligitur cuiuſcūq; pretiū quod pecunia mẽſurari poteſt. Manifeſtū eſt autẽ quod obſequiū hominis ad aliquā vtilitatẽ ordinatur, quæ poteſt pretio pecuniæ æſtimari. Vnde pecuniaria mercede miniſtri cōducuntur. Et ideo idem eſt, quòd aliquis det rẽ ſpiritualem pro aliquo obſequio tẽporali exhibito vel exhibẽdo, ac ſi daret pro pecunia data vel promiſſa, qua illud obſequium æſtimari poſſet, ſimiliter etiam quòd aliquis ſatisfaciat precibus alicuius, ad temporalem gratiam quærendā, ordinatur ad aliquam vtilitatem, quæ poteſt pecuniæ pretio æſtimari. Et ideo ſicut contrahitur ſimonia accipiendo pecuniam vel quamlibet aliam rem exteriorem, *Art. 2. huius quaeſt.*

quod

quod pertinet ad munus à manu, ita etiam contrahitur per munus à lingua vel ab obſequio.

¶ Ad Primvm ergo dicendum, quod ſi aliquis clericus alicui prælato impendat obſequium honeſtum ad ſpiritualia ordinatum (puta ad Eccleſiæ vtilitatem, vel miniſtrorum eius auxilium) ex ipſa deuotione obſequij redditur dignus eccleſiaſtico beneficio, ſicut & propter alia bona opera. Vnde non intelligitur eſſe munus ab obſequio. Et in hoc caſu loquitur Grego. Si vero ſit inhoneſtum obſequium vel ad carnalia ordinatum (puta quia ſeruiuit prælato ad vtilitatem conſanguineorũ ſuorum, vel patrimonij ſui, vel ad aliquid huiuſmodi) erit munus ab obſequio, & eſt ſimoniacum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſi aliquis aliquid ſpirituale alicui conferat gratis propter conſanguinitatem, vel quamcunque carnalem affectionẽ, eſt quidem illicita & carnalis collatio, non tamen ſimoniaca: quia nihil ibi accipitur. Vnde hoc non pertinet ad contractũ emptionis & venditionis in quo fundatur ſimonia. Si tamen aliquis dat beneficium eccleſiaſticum alicui, hoc pacto vel intentione, vt exinde ſuis conſanguineis prouideat, eſt manifeſta ſimonia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd munus à lingua dicitur vel ipſa laus pertinens ad fauorem humanum, qui ſub pretio cadit, vel etiam preces ex quibus acquiritur fauor humanus, vel cõtrariũ euitatur. Et ideo ſi aliquis principaliter ad hoc intendit, ſimoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit. Vnde ipſum factum eſt ſimoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipſum factum nõ eſt ſimoniacũ: quia ſubeſt debita cauſa ex qua illi pro quo preces porrigũtur, ſpirituale aliquid cõfertur: tamẽ poteſt eſſe ſimonia in intentione, ſi non attendatur ad dignitatem perſonæ, ſed ad fauorem humanum. Si verò aliquis pro ſe rogat vt obtineat curam animarum ex ipſa præſumptione redditur indignus, & ſic preces ſunt pro indigno. Licite tamen poteſt aliquis, ſi ſit indigens, pro ſe beneficiũ eccleſiaſticum petere ſine cura animarum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd hypocrita non dat aliquid ſpirituale propter laudem, ſed ſolum demonſtrat: & ſimulando magis furtiuè ſuſcipit laudem humanam quàm emat. Vnde non videtur pertinere ad vitium ſimoniæ.

Svmma Textvs.

Litera huius articuli tribus propoſitionibus cõtinetur. Prima concl. Simonia perinde cõmittitur, ſi res ſpiritualis pro aliquo tẽporali munere, vel obſequio exhibito aut exhibendo conferatur, ac ſi pro pecunia quis eã numerata, vel promiſſa largiretur. Probatur: Quia nomine pecuniæ omnia illa cõprehẽdũtur, quæ pecunia æſtimari poſſunt. Secũda concl. Dare beneficiũ pro munere à lingua, ſcilicet, pro laude, aut precib⁹, eo fine, vt ſibi hominis gratiam cõciliet, eſt ſimonia. Probatur eadẽ ratione, qua & ſuperior. Tertia concluſio: Dare beneficium titulo cõſanguinitatis, non eſt ſimonia.

Explicatio Articvli.

Primum & præcipuum dubium in hoc articulo examinandum eſt, vtrùm cõcluſiones D. Thom. ſint veræ? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primò, quod in vitio ſimoniæ nõ ſolum committitur iniuſtitia, ſed etiam auaritia. Quod ita eſſe cõſtat: Nam iniuſtitia ſimoniæ committitur in commutatione rerũ ſpiritualium pro temporalibus; & omnis iniuſtitia, quæ committitur in rerum permutatione, continet immoderatum lucrum, quod appetere pertinet ad auaritiam, quæ diffinitur, quod ſit amor inordinatus habendi poſſeſſiones, vel pecunias. Ex quo ſequitur primò, quod ſimonia, vtrumq; habet, ſcilicet, & eſt iniuſtitia, & eſt auaritia. Et omnis ſimoniacus eſt auarus; non tamen è contra. Infero ſecundo, quod omnia, quæ ſunt neceſſaria ad auaritiam conſtituendam includuntur in ſimonia. Et ità requiruntur ad perfectam rationem illius, Vt ſi aliquod illorum deſit, non erit ſimonia.

Nota 1. In ſimonia continetur iniuſtitia & auaritia.

¶ Secundo eſt aduertendũ, quod vt docet D. Thom. infra quæſtio. 118. articulo 2. ad 1.

Nota 2. Bonum vtile materia auaritiæ.

quamuis materia auaritiæ ſit pecunia, vel quod æquiualet pecuniæ, & licet omnes res exteriores, & ex interioribus, quam plurimæ poſsiot pecuniæ cõparari, vel mediatè vel im mediatè, nõ tamẽ omnes illæ res pertinẽt ad materiã auaritiæ; ſed illæ tantùm præciſe, quæ habent rationem boni vtilis. Nam licet aliquis poſsit acquirere pecunia honores, & voluptates; nimius tamen appetitus iſtarum rerum non eſt auaritia, ſed intemperantia, vel ambitio. Quia iſta bona, per ſe loquendo, pertinent ad bona delectabilia, & non ad bona vtilia, circa quæ verſatur auaritia. Eſt ergo neceſſarium ad rationem auaritiæ, vt id, quod immoderatè, vel appetitur, vel acquiritur ſit bonum vtile. Et ſic diffinitur, quod ſit amor inordinatus pecuniæ, vel poſſeſſionis habendæ. Quo nomine omnia & ſola bona vtilia comprehenduntur.

Nota 3. ¶ Tertio eſt aduertendum, eſſe quædam bona, quæ habent vtrumque, ſcilicet, & eſſe per ſe bona, & præterea eſſe efficacia bonorum vtilium. Et hæc à nobis poſſunt appeti dupliciter, ſcilicet, & propter ſe, & propter commoda, quæ efficiunt. Ex quo ſequitur, quod quamuis huiuſmodi bona per ſe non poſsint eſſe materia auaritiæ, mediatè tamen & ſecundariò poſſunt ad illam pertinere. Et hæc ſunt immodica laus, celebritas nominis. &c. Nam, quamuis appetere immodicam laudem, & nominis celebritatem per ſe non ſit auaritia; tamen ſi ob eam cauſam appetat quis laudem, vt ex eo præter modum diues fiat, iam eſt auaritia, & illa immodica laus ſubijcitur auaritiæ.

Nota 4. ¶ Quarto eſt aduertendum, quod iſta, de quibus in præſenti quærimus, vtrùm dare beneficiom pro illis ſit ſimonia, ſunt numero plura, & genere diuerſa, ſcilicet, laus, adulatio, preces, miniſteria, & obſequia Epiſcopis exhibita, conſanguinitas, & amicitia. &c. Quorum bonorum quædam ſunt per ſe appetibilia, vt conſanguinitas, amicitia, laus, adulatio, & præterea ſunt efficacia bonorum vtilium. Alia autem ſunt vtilia tantum, vt obſequia, atque miniſteria.

Nota vlti. ¶ Vltimò eſt aduertendum, aliud eſſe dare aliquid ne amittat quis ea bona, quæ poſſidet, aliud autem vt acquirat ea bona, quæ non poſſidet. Nam primum, licet aliquando poſsit eſſe peccatum, nunquam tamen poterit eſſe venditio, aut emptio. Quia de ratione venditionis eſt commutatio, quæ exiſtere non poteſt ſine acceptione, atque datione. Et ille nihil accipit. Ad verò ſecundum poteſt eſſe emptio, atque venditio.

¶ His ſuppoſitis ſit prima concluſio: Dare beneficium propter conſanguinitatẽ, vel amicitiam, quæ cum Epiſcopo intercedit nõ eſt ſimonia. 1. concluſ. Hæc concluſio eſt contra Diu. Bonauenturam in 4. diſt. 25. quæſt. 4. & Durandum ibidem, & Maiorem quæſtio. 3. & Adrianum quodli. 9. quæſtione 2. & contra Gloſſam in capitulo nemo, de ſimonia. Illam tamen tenet D. Thom. hic in ſolutione ad ſecundum. Altiſſiodorenſis 3. p. tract. 21. Victoria in relectione de ſimonia. Soto li. 9. de iuſtitia q. 7. ar. 3. Et probatur ex fundamentis poſitis: In eo caſu nihil pretij acquirit Epiſcopus, nec eſt aliqua emptio, aut venditio, ſed tantum indulget amori, & amicitiæ: ergo nõ eſt ſimonia. Et confirmatur: Quod in tẽporalibus non eſt vſura, in ſpiritualibus non eſt ſimonia: ſed dare mutuo conſanguineo, non eſt vſura, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec dare beneficium conſanguineo, erit ſimonia. Et ſi quis obijciat cap. nemo. de ſimonia, vbi dicitur, quod admittere ad pœnitentiam dignum, vel indignum propter conſanguinitatem, ſeu amicitiam, erit ſimonia, reſpondetur, quòd ibi Papa non loquitur de ſimonia propriè, ſed largo modo, propter ſimilitudinem ſimoniæ, quam huiuſmodi actiones præſeferunt.

¶ Secunda concluſio: Dare beneficium ad acquirendam gratiam, vel amicitiam, ſeu laudẽ hominũ, vt ſi Epiſcopus gaudeat ſe ab aliis amari, hoc ipſum propter ſe appetẽs, vel, quia eſt leuis corde, vel quia eſt captator auræ popularis, nõ eſt ſimonia. 2. concluſ. Hæc cõcluſio eſt cõtra Gloſſam in c. ordinatus. 2. q. 1. & cõtra Adrianũ quodl. 9. Durandum, Maiorem, & alios. Illam tamen tenent Innocentius in c. ſuam. de ætate, & quali. & Caietanus in ſumma verbo, ſimonia, quem ſequuntur Sotò, & victoria locis citatis. Et probatur: Dare beneficiũ illo modo, non eſt auaritia: ergo nec ſimonia. Conſequentia tenet ex primo notabili, & antecedens probatur. Appetere immodicã laudem, & gloriam humanã, non pertinet ad materiam auaritiæ, ſed potius ad vitiũ ambitionis, vel vanæ gloriæ: ergò. Itẽ adminiſtrare ſacramenta, & prædicare propter laudem humanam, non eſt ſimonia, licet qui faciunt id ſint leues corde: ergo nec dare beneficiũ propter huiuſmodi laudẽ erit ſimonia. Et ſi quis Argu. argumentetur. Qui dat beneficia propter has cauſas, nõ dat gratis: ergo eſt ſimoniacus; cõſequẽtia eſt nota, & antecedẽs probatur ex c. ſi nõ multi 2. quæſtione 1. vbi D. Gregorius dicit, quod qui laudem, vel fauorem in ordinationibus accipiunt, quod gratis acceperunt non gratis dant; Reſpondeo Solutio. diſtinguendo antecedens. Nam gratis dare

re contingit dupliciter. Vno modo, vt idem ſit, quod dare ſine pretio. Alio modo vt ſit idem, quod dare ſua ſponte, prouocatus tamen meritis illius, cui datur. Quo ſuppoſito dico, quod Epiſcopus in caſu noſtræ concluſionis non dat gratis ſecūdo modo, quia mouetur ad id cupiditate laudis, atque gratiæ. Cæterum dat gratis primo modo, hoc eſt, ſine aliquo pretio. Et hoc ſatis eſt, vt non dicatur vere ſimoniacus.

3. Concluſ. ¶ Tertia cõcluſio: Dare beneficiū ex timore amittendi gratiam, aut incidendi in indignationem alicuius non eſt ſimonia. Hæc concluſio ſequitur ex dictis. Nā ſi iſta bona quærere nō eſt ſimonia, nec etiā timere illa amittere, & ea de cauſa dare beneficium erit ſimonia. Item, Si quis ex timore, vel orat, vel pernoctat, vt ſi ſurgit ad matutinum propter timorem prioris, non eſt ſimoniacus, vt conſtat: ergo nec qui dat beneficium propter eā dem cauſam. Conſequentia tenet ex paritate rationis.

4. Concluſ. ¶ Quarta concluſio: Dare beneficium aliquo ex his modis, quos diximus in præcedentibus concluſionibus, eſt tantum veniale, ſi alias detur digno, & mortale, ſi detur indigno. Et quidem, quod ſit peccatum, eſt res manifeſta. Quod autem ſolum ſit veniale, ſi alias detur digno, probatur: Illa datio beneficij eſt bona ex obiecto, & circunſtantia mali finis appoſiti illam vitiat; ſed circunſtantia mali finis adiuncta non inducit culpam mortalem, niſi quando ipſa circunſtātia eſt mortalis: ergo. Quod verò ſit peccatum mortale, ſi detur beneficium indigno cõſtat ex eo, quod eſt contra iuſtitiam, & taliter conferēs tenetur ad reſtitutionem, vt diximus in ſuperioribus.

5. Conclu. ¶ Quinta concluſio: Dare beneficium ad captandam gratiam, vel fauorem, ex quibus Epiſcopus ſperat ſe aliquod temporale emolumentum conſequuturum, eſt ſimonia. Probatur: In tali caſu laus, vel fauor, vel amicitia appetuntur non propter ſe, ſed quatenus ſunt efficacia boni vtilis; quo etiam modo ſunt materia auaritiæ, ergo dare aliquid propter illa erit ſimonia. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt. Et hoc modo ſunt interpretanda verba D. Thom. cum dicit, eſſe ſimoniam dare beneficium propter laudes, & fauores.

6. Concluſ. ¶ Sexta concluſio: Dare beneficium propter obſequium temporale, quod eſt pecunia æſtimabile, eſt ſimonia. Itaque ſi Epiſcopus, vt hac ratione releuetur ab ſtipendiis miniſtrorum conferat beneficia illis, erit ſimonia. Nec de hoc eſt aliqua dubitatio. Probatur: Ipſum obſequium eſt pretio æſtimabile, & cui ex iuſtitia debetur merces: ergo ſi pro illo detur beneficium erit venditio rei ſpiritualis, & ſic erit ſimonia.

Vlt. concl. ¶ Vltima concluſio: Præſtare obſequium ad conſequendam beneuolentiam Epiſcopi, ex qua poſteà mihi beneficium conferatur: non quidem tāquam remuneratio obſequiis debita; ſed tanquam res ab amico collata, quamuis ſit illicitum, non tamen eſt ſimonia. Ità tenent Caietanus, & Victoria locis citatis. Et probatur, quod Epiſcopus det beneficium Petro, non pretio aliquo ductus, ſed ex beneuolentia, aut amicitia, non eſt ſimonia, vt diximus in ſecunda cõcluſione: ergo nec quod miniſter deſideret, vt id Epiſcopus faciat, erit ſimonia. Probo conſequentiā. Nam quod in dante non eſt ſimonia, nec etiam erit in recipiente.

Dubium de petente beneficium, an illius fiat indignus ipſa petitione. ¶ In ſolutione ad tertium argumentū dicit D. Thom. quod qui orat, vt ſibi beneficiū curatum conferatur eo ipſo propter vitium præſumptionis redditur indignus recipiendi beneficij. De qua re eſt difficultas, vtrum vera ſit? Nam Syluester verbo, ſimonia. §. 16. citat aliquos Doctores, qui dicunt id facere non eſſe vitium præſumptionis. Quibus & ſuffragatur Maioris in 4. d. 25. quæſt. 3. Nos tamen breuiter dicimus, quod ſententia D. Thomæ eſt vera, ſi regulariter intelligatur, & ipſa beneficia Eccleſiaſtica recto ordine diſpenſentur. Nam poſſunt eſſe duo caſus, in quibus petere ſibi beneficium curatum aut epiſcopatum non ſit malum. Primus quando eſſet certum, quod niſi digno pro ſe orante beneficium daretur homini indigno, & perniciem reipublicæ allaturo. Secundus caſus eſt; quando regimen Eccleſiaſticum eſſet ità perditum, vt maiori ex parte beneficia Eccleſiaſtica conferrentur indignis nulla habita ratione meritorum. Et ratio eſt: Quia tunc, ſi dignus peteret ſibi beneficium, aut epiſcopatum dari, magis intenderet Eccleſiæ vtilitati, quam propriæ æſtimationi conſulere. De hac re videndus eſt Caietanus in hoc articulo, qui clarè & optimè loquitur.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm ſit conueniens ſimoniaci pœna, vt priuetur eo quod per ſimoniam acquiſiuit.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur, quod non ſit conueniens ſimoniaci pœna vt priuetur eo quod per ſimoniam acquiſiuit. Simonia enim committitur ex eo quòd alicuius muneris interuētu ſpiritualia acqui- 4. d. 25. q. 3. art. 1. q. 1. ad 1.

rũtur. Sed quædam ſunt ſpiritualia quæ ſemel adepta non poſſunt amitti: ſicut omnes characteres qui per aliquam cõſecrationem imprimuntur: ergo non eſt conueniens pœna vt quis priuetur eo quod ſimoniacè acquiſiuit.

2 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd ille qui eſt epiſcopatum per ſimoniam adeptus, præcipiat ſubdito, vt ab eo recipiat ordines: & videtur quòd ei debeat obedire quandiu ab eccleſia toleratur. Sed nullus debet aliquid recipere ab eo qui non habet poteſtatem conferẽdi: ergo epiſcopus nõ amittit epiſcopalem poteſtatem ſi eam ſimoniacè acquiſiuit.

3 ¶ Præterea, Nullus debet puniri pro eo quod non eſt factum eo ſciente & volente: quia pœna debetur peccato quod eſt voluntarium, vt ex ſuprà dictis* patet. Contingit autem quandoque quòd aliquis ſimonicè conſequitur aliquid ſpirituale procurãtibus alijs, eo neſciente & nolente: ergo non debet puniri per priuationem eius quod ei collatum eſt.

1.2.q.74. ar.1.& 2. & q.77. arti.5.& 6.

4 ¶ Præterea, Nullus debet portare commodum de ſuo peccato. Sed ſi ille qui conſecutus eſt beneficium eccleſiaſticum per ſimoniam, reſtitueret quod percepit: quandoque hoc redundaret in vtilitatem eorum qui fuerunt ſimoniæ participes: puta, quando prælatus & totum collegium in ſimoniam conſenſit: ergo non ſemper eſt reſtituendum, quod per ſimoniam acquiritur.

5 ¶ Præterea, Quandoque aliquis per ſimoniam in aliquo monaſterio recipitur, & votum ſolenne ibi facit profitendo. Sed nullus debet abſolui ab obligatione voti propter culpam cõmiſſam: ergo non debet monachus, quod ſimoniacè acquiſiuit amittere.

6 ¶ Præterea, Exterior pœna in hoc mundo non infligitur pro interiori motu cordis, de quo ſolius Dei eſt iudicare. Sed ſimonia committitur ex ſola intentione vel voluntate, vnde & per voluntatem diffinitur, vt dictum* eſt: ergo non debet aliquis priuari eo quod ſimoniacè acquiſiuit.

Art.1.huius quæſt.

7 ¶ Præterea, Multo maius eſt promoueri ad maiora quàm in ſuſceptis permanere. Sed quandoque ſimoniaci ex diſpenſatione promouentur ad maiora: ergo non ſemper debent ſuſceptis priuari.

¶ Sed contra eſt, quòd * dicitur prima quæſtione 1. capitulo. Si quis epiſcopus. Qui ordinatus eſt, nihil ex ordinatione vel promotione, quæ eſt per negotiationẽ facta, proficiat: ſed ſit alienus à dignitate vel ſollicitudine: quam pecunijs acquiſiuit.

1.q.1.c. Si quis Epiſcopus.

¶ Respondeo dicendum, quòd nullus poteſt licitè retinere id, quod cõtra voluntatem domini acquiſiuit, puta ſi aliquis diſpenſator de rebus domini ſui daret alicui cõtra voluntatem & ordinationem domini ſui, ille qui acciperet licitè retinere non poſſet. Dominus autem, cuius eccleſiarum prælati ſunt diſpẽſatores, & miniſtri, ordinauit vt ſpiritualia gratis darentur: ſecundum illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date. Et ideo qui muneris interuẽtu ſpiritualia quæcunque aſſequitur, ea licitè retinere non poteſt. Inſuper autẽ ſimoniaci tam vendentes quàm ementes ſpiritualia, aut etiam mediatores alijs pœnis puniuntur, ſcilicet infamia & depoſitione, ſi ſint clerici, & excõmunicatione ſi ſint laici, vt habetur * 1.q.1.cap. Si quis epiſcopus.

1.q.1.c. Si quis epiſcopus, ſumitur ex conc. Chalcedonen. cap. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui ſimoniacè recipit ſacrum ordinem, recipit quidem characterem ordinis propter efficaciam ſacramenti, non tamen recipit gratiã neque ordinis executionem: eo quòd quaſi furtiue ſuſcepit characterem cõtra principalis dñi voluntatem. Et ideo eſt ipſo iure ſuſpẽſus, & quo ad ſe, vt ſcilicet, de executione ſui ordinis ſe nõ intromittat: & quo ad alios, vt ſcilicet nullus ei communicet in ordinis executione, ſiue ſit peccatum eius publicum, ſiue occultum. Nec poteſt repetere pecuniã quã turpiter dedit, licet alius iniuſte detineat. Si

verò

vero ſit ſimoniacus, quia contulit ordinem ſimoniace, vel quia dedit vel recepit beneficium ſimoniace, vel fuit mediator ſimoniæ: ſi eſt publicum, eſt ipſo iure ſuſpenſus & quo ad ſe, & quo ad alios. Sed quando eſt occultum, eſt ſuſpenſus ipſo iure quo ad ſe tãtum, non autem quod ad alios.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd nec propter præceptum eius, nec etiam propter excommunicationem, debet aliquis recipere ordinationem ab Epiſcopo, quem ſcit ſimoniacè promotũ. Et ſi ordinetur, non recipit ordinis executionem, etiam ſi ignoraret eum eſſe ſimoniacum: ſed indiget diſpenſatione. Quamuis quidam dicant, quòd ſi non poteſt probare eum eſſe ſimoniacum, debet obedire recipiendo ordinem, ſed non debet exequi ſine diſpenſatione. Sed hoc abſque ratione dicitur, quia nullus debet obedire alicui ad communicandum ſibi in facto illicito. Ille autem qui eſt ipſo iure ſuſpenſus, & quo ad ſe, & quo ad alios, illicite cõfert ordinem. Vnde nullus debet ſibi obedire, recipiendo ab eo quacunque ex cauſa. Si autem ei non conſtat, non debet peccatum credere alterius: & ita cum bona conſcientia debet ab eo ordinem recipere. Si autem epiſcopus ſit ſimoniacus aliquo alio modo quam per promotionem ſuam ſimoniacè factam, poteſt ab eo ordinem recipere, ſi ſit occultum, quia non eſt ſuſpenſus quo ad alios, ſed ſolum quo ad ſeipſum

In ſolut.in præc. arg.

vt dictum * eſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad hoc quòd aliquis priuetur eo quod accepit, non ſolum eſt pœna peccati, ſed etiam quandoque eſt effectus acquiſitionis iniuſtæ; puta, cum aliquis emit rem aliquam ab eo qui vendere nõ poteſt. Et ideo ſi aliquis ſciens et & propria ſpõte ſimoniacè accipiat ordinem, vel eccleſiaſticum beneficium, non ſolum priuatur eo quod accepit, vt ſcilicet careat executione ordinis, & beneficium reſignet cum fructibus inde perceptis, ſed etiam vlterius punitur: quia notatur infamia. Et tenetur ad reſtituendos fructus nõ ſolum perceptos, ſed etiam eos qui percipi potuerunt à poſſeſſore diligenti. Quod tamen intelligendum eſt de fructibus qui ſuperſunt deductis expenſis factis cauſa fructuum, exceptis fructibus illis qui aliàs expenſi ſunt in vtilitatem Eccleſiæ. Si verò eo neſciente nec volente, per alios alicuius promotio ſimoniacè procuratur, caret quidem ordinis executione, & tenetur reſignare beneficium quod eſt conſecutus cum fructibus extantibus: non autem tenetur reſtituere fructus cõſumptos, quia bona fide poſſedit: niſi fortè inimicus eius fraudulenter pecuniam daret pro alicuius promotione: vel niſi ipſe expreſſe contradixerit. Tunc enim non tenetur ad renunciandum, niſi fortè poſtmodum pacto conſenſerit, ſoluendo quod fuit promiſſum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pecunia, vel poſſeſſio, vel fructus, ſimoniace accepti, debent reſtitui Eccleſiæ in cuius iniuriam data fuerunt, non obſtante quòd prælatus vel aliquis de collegio illius Eccleſiæ, fuit in culpa: quia eorum peccatum non debet alijs nocere: ita tamen quòd quantum fieri poteſt ipſi qui peccauerunt inde commodum non conſequantur. Si verò prælatus & totum collegium ſunt in culpa, tunc debet cum authoritate ſuperioris vel pauperibus vel alteri Eccleſiæ erogari.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ſi aliqui ſunt in monaſterio ſimoniace recepti, debent abrenunciare. Et ſi eis ſcientibus commiſſa eſt ſimonia poſt conſilium generale, ſine ſpe reſtitutionis de monaſterio ſuo repelluntur; & ad agendam perpetuam pœnitentiam ſunt in arctiori regula ponendi, vel in aliquo loco eiuſdem ordinis, ſi arctior ordo non inueniretur. Si vero hoc fuit ante conſilium, debent in alijs locis eiuſdem ordinis collocari. Et ſi hoc fieri non poteſt, diſpenſatiuè debent in eiſdem monaſterijs recipi, ne in ſeculo euagentur, mutatis tamen prioribus

locis & inferioribus aſsignatis. Si vero
ipſis ignorantibus, ſiue ante concilium
ſiue poſt, ſint ſimoniace recepti : poſt-
quam renũciauerint, poſſunt de nouo
In hac ſolutione. recipi locis mutatis, vt dictum * eſt.

¶ Ad ſextum dicendum, quod quo
Extra de Simonia c. Mandato. ad Deum ſola voluntas * facit ſimonia
cum. Sed quò ad pœnã eccleſiaſticam
exteriorem nõ punitur vt ſimoniacus,
vt abrenunciare teneatur, ſed debet de
mala intentione pœnitere.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd
diſpenſare cum eo qui eſt beneficiatus
ſimoniace ſcienter, ſolus Papa poteſt.
In alijs autem caſibus poteſt etiam Epi
ſcopus diſpenſare: ita tamẽ quòd prius
abrenũciet quod ſimoniace acquiſiuit:
& tunc diſpenſationem conſequatur,
vel paruam, vt habeat laicam commu-
nionem, vel magnam, vt poſt pœniten-
tiam in alia Eccleſia in ſuo ordine re-
maneat: vel maiorem, vt remaneat in
eadem, ſed in minoribus ordinibus: vel
maximam, vt in eadem eccleſia etiam
maiores ordines exequatur, non ta-
men prælationem accipiat.

Svmma Textvs.

Concluſio eſt affirmatiua. Probatur:
Nemo id retinere poteſt, quod contra
voluntatem domini acquiſiuit. Vt ſi
diſpenſator de rebus domini ſui daret alicui
contra eius volũtatem, & ordinationem, ille,
qui acciperet, rectè retinere non poſſet: ſed
Dominus, cuius diſpenſatores ſunt prælati
Eccleſiaſtici lege ſtatuit, vt ſpiritualia, quæ
ipſis gratis in commune bonum collata ſunt,
pretio non diſtribuantur, iuxta illud Matth.
10. Gratis accepiſtis, gratis date: ergo ſi pro
pretio illa diſpenſent, nec venditor pretium,
nec emptor rem ſpiritualẽ poterit retinere.

Explicatio Articvli.

Pro intelligentia huius articuli aduerten-
Pœna iure impoſita cõtra ſimoniacos. dum eſt, quod vitium ſimoniæ variis pœ
nis in iure afficitur, quas refert Syluester ver
bo, ſimonia. §. 19. Prima eſt, ſuſpenſio ab exe
quutione ordinum & beneficiorum admini
ſtratione. De qua multa dicit idem Syluester
verbo ſuſpenſio. §. 7. Secunda eſt infamia. De
qua dicitur in cap. ſane. 15. q. 3. & in cap. in-
quiſitionis de accuſationibus. Tertia eſt, Pa-
palis excõmunicatio per extrauagãtem Mar-
tini in Concilio Conſtantienſi, quæ incipit.
ſacro. vbi ordinati ſimoniace ab exequutio-
ne ſuorum ordinum ſuſpendũtur. Et dicitur
præterea, quod electiones, poſtulationes, con
firmationes, & quæuis prouiſiones Eccleſia-
rum, monaſteriorũ, perſonarum, officiorum,
beneficiorum ſint ipſo iure nullæ, & dans ac-
accipiens ipſo facto ſentẽtiam excommuni-
cationis incurrat, etiam ſi pontificali, aut car
dinalatus præfulgeat dignitate. Et per aliam
extrauagantem eiuſdem, quæ incipit, damna
bilis, confirmantur omnes cenſuræ à quibuſ-
cunque ſummis Pontificibus latæ contra ſi-
moniacos. Et dicit quod incurrat eas ipſo fa-
cto, etiam occultus vbicunq; ſimoniam com
miſerit, etiã ſi Epiſcopatus, & Cardinalatus,
aut temporali præfulgeat dignitate, abſolu-
tionem Papæ reſeruans, niſi in mortis articu
lo. Non obſtante quocunq; indulto, vel fa-
cultate abſoluendi conceſſa, vel conceden-
da apoſtolica, niſi ſpecialiter autoritatem cõ
tineat abſoluendi à peccato ſimoniæ. Idem
etiam habetur in extra. cum deteſtabile. de
ſimonia. Vltima pœna eſt reſignatio, atque
reſtitutio ex vtraque parte, tum rei ſacræ, vel
beneficij, tum etiam pecuniæ datæ propter
beneficium.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm omnes ſimo- *Dubium.*
niaci, quicunque ſint illi, incurrant iſtas pœ-
nas, vel earum aliquas? Ad cuius explicatio-
nem eſt aduertendum, quod ſimonia eſt du-
plex, vna mentalis, altera realis. Mentalis eſt
internum propoſitum, & intentio dandi, aut *Simonia duplex, mẽtalis & realis.*
accipiendi aliquid temporale pro ſpirituali.
Et, vt docet Caietanus, in ſumma, verbo, ſi-
monia, continet tres gradus. Primus conſiſtit
in ſola intentione, abſq; vllo opere. Vt cum
quis mente decreuit emere, aut vendere ali-
quid ſpirituale. Secundus eſt, cum quis exte-
rius munera offert intentione praua, ſed la-
tente, accipiendi aliquid ſpirituale. Tertius
quando pactum intercedit, ſed nõ mandatur
exequutioni: ſed vtraque pars deſiſtit ab in-
cepto. Simonia realis eſt illa, quæ pacto fit ta
cito, vel expreſſo, hoc eſt, ſignis vel motibus
ſignificato. Et hæc adhuc eſt duplex. Vna ve-
rè realis. Et eſt quando cum re exterius ge-
ſta concordat animus. Alia verò eſt decepto
ria, quam & fictam appellare poſſumus. Et
eſt quando quis exterius promittit, ſe datu-
rum aliquid pro re ſpirituali, interius ta-
men non habet propoſitum adimplendi pro
miſſum.

¶ His conſtitutis ſit 1. concluſio: Qui com-
mittit mentalem ſimoniam primo & tertio *1. Conclu.*
modo, non incurrit pœnas iure ſtatutas con-
tra ſimoniacos. De eo, qui committit ſimo-
niam primo modo, eſt res manifeſta: quia
ea tan-

ea tantum conſtat actu interiori, de quo Eccleſia non habet iudicare: vt communiter docent Doctores, & diximus nos in ſuperioribus. Quod autē nec etiam illi, qui cōmittunt ſimoniam mentalē tertio modo incurrat illas pœnas probatur: Nam primo non ſunt obnoxij reſtitutioni, cum nihil acceperint: ſed antequã contraxiſſent mutauerunt ſententiam. Nec etiam ſunt excōmunicati: quia vt docet Caiet. in ſumma, verbo excōmunicatio. c. 72. excōmunicatio, quę fertur in ſimoniacos, tantũ fertur in illos, qui re ipſa vēdunt, vel emũt aliquid ſpirituale. Iſti autem, de quibus loquimur re ipſa nihil horum fecerunt.

2. Conclu. ¶ Secunda concluſio: Qui committunt ſimoniam mentalem ſecundo modo, id eſt, qui nullo pacto exterius interueniente, ſed tantũ corrupto animo aliquid dant pro ſpiritualibus, non ſunt excōmunicati. Ita tenet Caiet. verbo, excōmunicatio. c. 73. Et ratio eſt; Nam excōmunicatio, quę de hac materia datur, tantum infertur in eos, qui ex pacto dant, vel accipiunt aliquid tēporale pro ſpiritualibus. Et probatur ex c. mandato. de ſimonia. Vbi dicitur, quod huiuſmodi ſimoniaci per ſolã pœnitentiã ſatisfaciant ſuo creatori. Vtrum autē teneãtur ad reſtitutionem bonorum tēporaliũ, vel ſpiritualiũ varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus de quo nos infra dicemus.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Qui committit ſimoniam realem, fictam, vel deceptoriã, hoc eſt, promittit dare aliquid tēporale pro ſpirituali, ſine animo tamen adimplendi promiſſum, non incurrit pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos. Itaq; nec eſt excōmunicatus, nec tenetur reſignare beneficium tali pacto interueniente cōparatum, ſaltem in foro cōſcientię. Nam in foro contentioſo cum Eccleſiæ non poſsit conſtare de illius animo, certum eſt, quod iudicabitur obnoxius omnibus iuris pœnis. Ita tenet Caietanus quodl. 1. q. 10. & Soto lib. 9. de Iuſtitia. q. 8. arti. 1. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui taliter decipit nihil ſpirituale emit, ſed fingit ſe emere: ergo nō eſt verè ſimoniacus. Atque ex conſequenti in foro conſcientiæ non incurrit pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos.

4. Cōcluſio ¶ Quarta concluſio: Qui per ſimoniam verè realem ſe ignorante ab alijs cōmiſſam acquirit, vel beneficium, vel ordinē nō incurrit pœnam excōmunicationis. Incurrit tamē pœnam ſuſpenſionis ab ordine, & tenetur reſignare beneficium. Et quidem, quod nō incurrat excōmunicationem, eſt res manifeſta: Nam excōmunicatio ſemper fertur in contumaces; & in eos, qui peccant mortaliter. At verò ille nec eſt contumax nec præterea aliquid peccat. De ſuſpenſione verò, & reſignatione eſt expreſſa ſententia D. Tho. hic ad 3. quæ habetur diffinita in ca. nobis. & in ca. de regularibus. de ſimonia. Sed eſt hoc intelligendum dummodo alij id non fecerint iniquo animo in fraudem, & diſpendium illius, qui vel eligendus, vel ordinandus erat. Tunc enim non teneretur reſignare beneficiũ, nec maneret ſuſpenſus ab ordine, vt conſtat, expreſſe ex ca. nobis. & ex ca. ſicut. de ſimonia.

5. Conclu. ¶ Quinta concluſio: Qui cōmittunt ſimoniam verè realem ſunt excommunicati, non ſolum ipſi, ſed etiã illi, qui intercedunt, vt habetur expreſſe in extrauag. cum deteſtabile. de ſimonia. Et præterea ipſi contrahentes tenentur ad reſtitutionem tam rei ſpiritualis, quam ipſius pretij, vt dicitur in ca. ſi quis. & in c. presbyter. 1. q. 1. Et ſi quis quærat, vtrũ qui accipit beneficiũ promittens ſe daturum pecuniam, quam poſtea non dat, teneatur ad reſignationem beneficij, dico breuiter, quod ſi ille, qui promiſit pecuniam ante collationē beneficij dicat Epiſcopo, ſe nolle adimplere promiſſum, & Epiſcopus adhuc conferat beneficium, talis non tenebitur illud reſignare. Et ratio eſt: quia illa collatio iam vere fit gratis. Cæterum, ſi tantum poſt collationem factam mutauit ſententiam, tunc tenebitur reſignare beneficium. Quia cum talis collatio ſit facta interueniente pacto de ſoluenda pecunia, erit dicenda vera venditio. Et tam ille, qui contulit beneficium, quam ille, qui accepit, erit vere excommunicatus.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſimoniaci teneantur ad reſtitutionem ſolum ex iure poſitiuo, an etiã ex iure naturali, & diuino? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod in præſenti non quærimus, vtrùm qui emit aut vendit res ſpirituales, peccet contra ius naturale & diuinum. Nam certum eſt, quod qui ſimoniam cōmittit contra omne ius peccat, vt diximus in ſuperioribus. Sed quod quęrimus eſt, vtrùm quemadmodum iure naturali & diuino eſt prohibita vēditio rei ſpiritualis: ita etiam eodem iure ſit impedita tranſlatio dominij? De qua re ſunt varię Doctorum ſententiæ. *Dubium de iure quo ſimoniacus ad reſtitutionem tenetur.*

Sententia Caietani & aliorũ. Prima eſt Caietani hic, & in ſumma verbo, ſimonia. Qui dicit tranſlationem dominij in huiuſmodi contractibus ſimoniacis eſſe prohibitam, iure tantum poſitiuo. Idem etiam tenet Victoria in relectione de ſimonia. p. 2. & Syluester verbo, ſimonia. §. 20. & Panormitanus in ca. mandato. & in ca. tua nos, de ſimonia. Quæ ſententia probatur primo. ex capi. mandato. ſtatim citato. *1. argum.* Vbi dicitur, quod qui dederit aliquid pro ſpiritualibus nullo pacto intercedente, non tenetur ad reſtitutionem: ſed ſatis eſſe, quod per dolorem, & pœnitentiam ſatisfacias creatori.

tori. Ex quo loco ſic colligo argumētum: Si iure naturali, & diuino eſſet prohibitum, vt ſimoniaci acquirerent verũ rerum dominiũ, ſequereretur, quod non ſolum ſimoniaci reales, ſed etiam mentales tenerentur ad reſtitutionem; Conſequens autẽ eſt falſum, vt conſtat ex ca. mandato. iam citato: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sequela probatur à ſimili. Nã quia de iure naturali & diuino eſt vt vſurarius non acquirat dominium: idcirco non ſolum vſurarius realis ſed etiã mentalis tenetur ad reſtitutionẽ: ergo ſi de iure naturę eſt, vt ſimoniacus non acquirat dominium, nec ſimoniacus mẽtalis, nec realis illud acquiret.

2. *argum.* ¶ Secundo ſic argumentor: ſi iure naturæ ſimoniaci tenerentur ad reſtitutionem, ſequeretur, quod reſtitutio eſſet faciẽda ei, qui dedit pecunias pro re ſpirituali: conſequens autem eſt falſum, vt cõmuniter docent Doctores: ergo & illud, ex quo ſequitur. Et confirmatur. Eadem lege prohibetur emptio atq; venditio rei ſpiritualis, vt ſupra diximus: ſed qui emit beneficium ſtando in iure naturæ, nõ tenetur illud reſignare, vt infra dicemus: ergo nec qui accipit pecunias ſtando in eodem iure, tenetur illas reſtituere.

Sententia Hoſtienſis & aliorũ. ¶ Alia ſententia eſt in alio extremo. Quæ aſſerit, omnes ſimoniacos iure naturæ teneri ad reſtitutionem. Hanc tenent Hoſtienſis, & Innocentius in ca. tua nos. de ſimonia. Adrianus quodl. 9. Marſilius in 4 d. 25. q. 5. & Soto lib. 9. de Iuſtitia. q. 8. arti. 1. Itaque ſecundum hos Doctores tam recipientes pecuniam, quã rem ſpiritualem, vt beneficium, iure naturæ tenentur ad reſtitutionem. Et probant ſuam ſententiam primò, ratione D. Tho. in hoc articulo. Quæ talis eſt: Omnis collatio ſimoniacè facta eſt contra voluntatem, & ordinationem domini rei ſpiritualis, qui vult vt hæc dona gratis cõferantur: ergo per illã nõ trãſfertur dominium. Atque ex cõſequenti tam illi, qui recipiunt ſpirituale, quam illi, qui recipiunt temporale tenebuntur ad reſtitutionem. Et confirmatur: Si talis reſtitutio eſſet tantum de iure poſitiuo, ſequeretur, quod ſimoniaci nõ tenerẽtur ad reſtitutionem ante iudicis condemnationem: cõſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſentẽtiam: ergo. Sequela probatur: Quia lex præcipiens talem reſtitutionem eſſet pœnalis, atque ex conſequenti non obligaret ad ſui exequutionem ante iudicis condemnationem, ſicut & quæcunq; aliæ leges pœnales.

1. *Conclu.* ¶ Nos tamen media via procedentes, ad explicationem difficultatis ponimus primã concluſionem. Quæ talis eſt: Quicunq; vendit rem ſacram, iure diuino, & naturali tenetur reſtituere pecuniam, vel pretium acceptum. Probatur: Ea quæ acquirũtur per vſuram, idcirco iure naturæ ſunt obnoxia reſtitutioni, quia vſus pecuniæ, ex quo acquiruntur, vendi non poteſt, ſed nec etiam res ſpirituales poſſunt vendi, vt diximus in ſuperioribus: ergo pecunia pro illis accepta erit obnoxia reſtitutioni. Et confirmatur: Qui vendit rem ſpiritualem violat iuſtitiam commutatiuam, accipiendo pecuniam pro re, quæ non eſt pretio æſtimabilis: & quam tenetur gratis dare: ergo iure naturæ obligatur ad reſtitutionem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur. Quia quicunq; facit contra iuſtitiam cõmutatiuam, eſt obnoxius reſtitutioni, vt communiter tenẽt Doctores, & nos docuimus ſatis ſupra q. 62. agentes de reſtitutione. Item probatur concluſio à ſimili: Si quis præciperet ſuo diſpenſatori, vt diuideret ſingulis pauperibus ſingulos modios tritici gratis, & ſine aliquo pretio: ipſe autem poſtea, exigeret pretium à pauperibus, proculdubio iure naturæ teneretur ad reſtitutionem: ergo pari ratione dicendum eſt de eo, qui accipit pecuniam pró re ſpirituali, quam ex Domini præcepto, gratis tenetur conferre.

¶ Secunda concluſio: Stando in ſolo iure naturali, & diuino, qui per ſimoniam acquirit beneficium, vel aliã rẽ ſpiritualem, non tenetur illam reſtituere. Probatur: Licet is, qui emit rem ſpiritualem, peccet grauiter contra religionem irrogando iniuriam rei ſacræ, non tamen peccat contra iuſtitiam, aut commutatiuam, aut diſtributiuam: ergo non obligatur ad reſtitutionem. Conſequentia tenet: Quia ſolum ille, qui facit contra iuſtitiam obligatur ad reſtitutionem. Antecedẽs verò probatur. Et primo, quod non faciat contra iuſtitiam diſtributiuam, eſt res manifeſta. Quod autem nec etiam faciat contra iuſtitiam commutatiuam probatur: Iuſtitia commutatiua ex parte ementis, ſolùm violatur, cùm is, qui emit ſoluit pretium minus iuſtũ: ſed qui emit rem ſpiritualem, aut ſacram non ſoluit minus, ſed plus iuſto: ergo non violat iuſtitiam commutatiuam. Et confirmatur à ſimili: Si pauper, cui modius tritici gratis eſſet donandus, pretium perſolueret non teneretur iure naturæ ad reſtitutionem: ergo nec in noſtro propoſito, qui dat pecunias pro beneficio, quod illi gratis erat conferendum. Item, Secundum ius poſitiuum, qui ſimoniacè fit Papa non tenetur talem dignitatem reſignare, vt patet ex cap. licet. de electionibus. & Gloſſa in capi. ſi quis pecunia. 79. diſt. ergo non eſt de iure diuino, aut naturali, vt ſacerdotia, vel beneficia ſimoniacè acquiſita reſignentur. Patet conſequentia: 2. *Conclu.*

Nam

Nam aliàs ius poſitiuum non poſſet aliud facere.

3. Conclu. ¶ Tertia concluſio: Poſito iure humano, ſimoniaci tenentur reſignare res ſpirituales, & temporales, etiam ante iudicis condemnationem. Et loquor de ſimoniacis realibus. Nam quid ſentiendũ ſit de ſimoniacis mentalibus, dicemus, cum ad primum argumentum pro ſententia Caietani factum reſponderimus. Hæc cõcluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur ex Concilio Conſtantienſi ſeſſ. 43. Vbi diffinitur, contractus ſimoniacos eſſe ipſo iure nullos. Et idem habetur in pluribus alijs capitibus iuris.

Ad 1. arg. pro prima opinione. ¶ Ad primum argumentũ pro prima opinione factum, vt reſpondeamus operæpretium erit explicare, vtrùm ſimoniaci mentales ad reſtitutionem teneãtur? De qua re tot video ſententias diuerſas, quot de priori difficultate extiterant. *Sententia Caietani & aliorum* Caietanus enim in hoc articulo & in ſumma verbo, ſimonia, abſolutè affirmat, nullos ſimoniacos mentales ſiue pecuniam, ſiue beneficium recipientes ex praua intentione teneri ad reſtitutionem. Eandem ſentẽtiam ſequuntur Syluester verbo, ſimonia. §. 20. ſumma Armilla, verbo, ſimonia. num. 5. Victoria in relectione, de ſimonia, Nauarro in Man. cap. 23. num. 102. Qui citat in eandem Hoſtienſem, Innocentium, Ioannem Andream, & alios. Et certe videtur eſſe ſententia D. Tho. hic ad 6. Vbi de ſimoniaco mentali loquens dicit, quod quo ad Deum ſola volũtas facit ſimoniacum, ſed quo ad pœnam Eccleſiaſticam exteriorem, non punitur vt ſimoniacus, vt abrenuntiare teneatur, ſed debet de mala intentione pœnitere. Præcipuum fundamentũ huius ſententiæ deſumitur ex cap. mandato. iam citato. Vbi Gregorius nonus in hunc modum dicit: Ad reſignationes ſpiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente vtrumq; taliter acquiruntur (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia huiuſmodi non teneri. Quibus verbis expreſſe diffinita videtur præfata ſententia.

Sententia Soti & aliorum. Altera ſententia eſt in alio extremo. Quæ affirmat in ſimonia mentali tam illum, qui recipit pecuniam, quam eum, qui beneficium acquirit teneri ad reſtitutionẽ, & ad reſignationem beneficij accepti. Hanc tenet Soto lib. 9. de iuſtitia. q. 8. ar. 1. in ſolutione ad 6. argumen. Henricus quodl. 6. q. 16. Bartholomeus à Medina lib. 2. ſuæ ſummæ c. 14. §. 21. Maloris in 4. d. 25. q. 1. ar. 7. Adrianus quodl. 9. Medina Cod. de reſtitutione. cap. de vſura reſtituenda. §. iam ad rationes. Præcipuũ fundamentum huius opinionis eſt, quia, vt ſupra tangebamus ex ſentẽtia D. Tho. omnis ſimonia continet iniuſtitiam, cum prælati nõ ſint domini beneficiorum Eccleſiaſticorum. Atq; adeo quicunq; cõtractus ſimoniacus iure naturali & diuino eſt nullus. Et ſic reſtitutio erit neceſſario facienda. Hac ratione conuictus Couarru. in regula. peccatum. p. 2. §. 8. nu. 8. putat eſſe ſententiam D. Thom. quod iure naturali, & diuino eſt contractus nullus, Quamuis ipſe teneat cum prima opinione, quam cõmunem appellat, quod nullitas collationis non eſt ex natura conuentionis ſimoniacæ, nec ex diuino iure, ſed ex pœna tantũ Eccleſiaſtica. Et ad cap. mandato. quod huic ſententiæ omnino aduerſari videtur, Soto & alii plures afferunt interpretationes. Ex quibus quia fere omnes non placent iis adhuc, qui eas afferunt: idcirco eam tantumlibet referre, quam Sotus ex Adriano adducit, ſibiq; quam maximè placere affirmat. Reſpõdet autem Sotus, literam illius textus aliter eſſe legendam, ac communiter legitur. Dicit enim, quod cum quidã praua voluntate pretium dediſſent cuidam monaſterio, vt reciperentur, poſteà cõpuncti petierunt diſpẽſationem, Papa verò miſit mandatum, vt fieret. Et dubitauit poſteà Abbas de extenſione mandati. Ad quam dubitationem ſummus Pontifex reſpondet extendendum eſſe ad Abbates, vt ipſi valeant diſpenſare. Atq; etiam eſſe extendendum ad reſignationes temporaliũ & ſpiritualium, ſi modo nullum extet pactũ, vt ſcilicet, Abbas etiam poſſit diſpenſare, ne reſignatio fiat ſpiritualium & temporalium receptorum. Et ſic, inquit Soto, iſtud capitulũ magis facit pro noſtra ſententia, quam pro contraria. Colligitur enim ex illo tales antea teneri ad reſtitutionem, cum diſpenſatio, ne reſignatio fieret, fuerit neceſſaria. Atq; adeo colligit duo: Primum eſt, quod rubrica rem obſcurauit, & peruertit lectionem, vt intelligeretur, nõn teneri ſimoniacum mentalẽ ad reſtitutionem ſeu reſignationem. Secũdum, quod apud ſe per quã abundè hęc reſponſio capituli vim explicat. Et ſic cum opinio cõmunis, quæ affirmat ſimoniam mentalẽ non obligare ad reſtitutionem, eo tantum fundamento nitatur, nõ eſt cur ei fides adhibeatur. Hęc tamen interpretatio Soti prorſus aliena eſt à mente pontificis. Nec ipſe textus intelligentiam recte calluit. *Explicatur ca. mãdato* Vt enim ibi explicãt Gloſſã, & omnes Doctores, aliter ſe res habet quam à Soto fingitur. Nempe, iſto modo: Cum quidam reciperet in mandatis à Romano Pontifice, vt (ſecundum conſtitutionem generalis Concilij Conſtantienſis relati in cap. quoniam. eodem titulo) diſpenſaret cum mona-

monachis, qui locum in monaſterio pretio dato fuerunt adepti, nulla facta mentione de Abbate, qui pretium recepit, conſuluit ille Papam, an autoritate, & virtute illius mandati poſſet etiam cum Abbatibus diſpenſare. Cui reſpondet Gregorius, mandatum Apoſtolicum ad Abbates extendi, vt etiam cum illis, ſicut cum monachis ſimoniacè locum adeptis, poſsit diſpenſari. Et hæc eſt prima pars textus. Secundo rogatus fuit Pontifex, an tales ſimoniaci, ſcilicet monachi dantes, & Abbates recipientes, tenerẽtur ſpirituale & temporale obrenũciare, ita vt Abbates pretium, ac monachi habitum & locum, quæ ſpiritualia ſunt, deberent reſignare. Et huic ſecundæ interrogationi reſpondet. Ad reſignationes temporalium, & ſpiritualium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente vtrinque acquiruntur (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia huiuſmodi non teneri. Itaque alloquitur ibi Papa cum ſuo legato: qui ex mandato ſuo diſpenſaturus erat. Ad quem ſcribit primum, quod eius mandatum de diſpenſando cum illis monachis extenderetur ad Abbatem, vt etiam cum ipſo poſſet diſpẽſari, qui in ſimonia particeps fuerat. Secundum quod ad reſignationes temporalium, & ſpiritualium quæ vtrinq; prauo animo adquiſita ſunt, eos non teneri: ſi modo pactum non interueniat: ſed ſolam pœnitentiam ſufficere. Atque adeo interpretatio Soti eſt prorſus aliena à mente Pontificis. Pręterquã quod ſenſum Decretalis quodammodo ineptum reddere videtur. Ait enim ſic eſſe legendum: Reſpondemus mandatũ apoſtolicum extendi ad Abbates: extendi etiam ad reſignationes temporalium, & ſpiritualiũ: vt, ſcilicet, Abbates poſsint diſpenſare ne reſignatio fiat. Si autem hoc ità eſſet, non eſſet cur adderet, eos pro huiuſmodi ſimonia non teneri, cum hæc verba cum Soti interpretatione cohærere minimè poſsint. Non eſt etiã ſilentio prætereunda expoſitio, quam ipſe magiſter Sotus ad D. Thom. dat. Qui vt diximus in primæ ſentẽtiæ explicatione, videtur fauere Caietano. Dicit enim, quod in prædicta ſolutione ad 6. quando inquit, ſufficere ſimoniaco mentali de mala intentione pœnitere, non loquitur de ſimonia mentali, vt cõmunis opinio intelligit dictũ capitulum mãdato. Aliàs D. Thom. ipſum citaſſet. Sed vocat ſimoniacum mentalem eum qui mente vellet dare, aut recipere rem ſpiritualem, aut temporalem, ſed non vere dat. Cæterum hęc interpretatio indigna eſt tanto viro. Quid enim eſt tam manifeſtum, quã ſimoniã mentalem, quæ exterius non prodit dando, vel

Inepta interpretatio ad D. Thom.

accipiendo non obligare ad reſtitutionem? Quid enim reſtituet qui cupit beneficium, etiam per pecuniam habere, ſed nunquã habuit? Aut fur qui cupit furari, aut vſurarius, re tamen ipſa nũquam furatus eſt, nec vſuras accepit? Quare de hoc D. Thom. intelligere eſt plane ridiculum. Præterquam quod eſt apertè contra ipſam literam hæc interpretatio. Dicit enim D. Thom. quod ſimoniacus mentalis non punitur pœna Eccleſiaſtica, vt abrenunciare teneatur beneficium. Sed debet de mala intentione pœnitere. Supponit ergo iam D. Thomas ſimoniacum mẽtalem, re acquiſiſſe beneficium & ſic Soti declaratio locum habere non poteſt.

¶ Quod mihi in hac re, ſaluo meliori iudicio, dicendum videtur eſt, quod ſimoniaci mentales pretium pro collatione beneficij recipientes, illud ex lege naturæ reſtituere tenentur: quia re vera vendunt id, quorum nõ ſunt domini, & gratis donare tenentur, vt diximus in prima concluſione. At verò illi ſimoniaci mentales, qui dato pretio beneficiũ acquirunt, illud reſignare non tenentur. Et ratio eſt: Quia quod ſimoniaci ſpiritualia pro temporalibus accipientes ſint obnoxij reſtitutioni, id non vigore iuris naturalis, aut diuini prouenit, cum omni iure, & diſpoſitione poſitiua ſecluſa tales nulli faciant iniuriam, quæ ſit contra iuſtitiam, vt diximus in ſecunda cõcluſione. Sed omnis reſtitutio ſpiritualium ſimoniace acquiſitorum ortum habet ex iure humano. Nulla autem eſt lex humana, quæ præcipiat ſimoniacos mentales reſignare beneficia pretio acquiſita. Imò nec eſſe poteſt, cum lex humana iuxta magis cõmunẽ ſentẽtiam, de actibus interioribus diſponere non poſsit, ſicut nec iudicare. Ergo tales ſimoniaci mentales ſpiritualia recipientes, ad reſtitutionem, ſeu potius reſignationẽ beneficiorum non obligantur. Hæc videtur eſſe ſententia D. Thomæ hic in ſolutione ad 6. Vbi cùm dixiſſet, ſimoniacos mẽtales, quo ad pœnam Eccleſiaſticam exteriorẽ, non puniri, ſubdit ſtatim, vt abrenunciare teneantur, De reſtitutione autẽ, quæ debet fieri ab illis, qui temporalia pro ſpiritualibus, ex ſimonia mentali receperunt, nihil loquitur, quaſi pro manifeſto relinquens, eos non minus, quam vſurarios mentales, iure naturæ obligari ad reſtitutionem.

Sententia autoris de ſimonia mẽtali quãtũ ad obligationem reſtitutionis.

¶ Et ſi quis obijciat contra hanc noſtram ſententiam, capitulum, mandato, iam citatũ, vbi ſummus Pontifex dicit, ad reſignationes ſpiritualium, & temporalium, quæ vtrinque prauo animo acquiſita ſunt, ſimoniacos non teneri modo pactum non intercedat, ſed ſolam pœnitentiam ſufficere, quibus verbis æqualiter

Obiectio ex ca. mãdato

æqualiter loquitur Papa de accipiẽtibus temporalia, pro ſpiritualibus, ac de accipientibus ſpiritualia pro temporalibus, quantũ ad obligationem reſtituendi; quod noſtrę ſententię omnino aduerſatur: reſpondeo primò cum

1. Reſpōſio Caietano in præſenti, quod Papa ibi tantum loquitur ſecundum forum exterius. Quaſi diceret, quod, quamuis ſimoniaci mentales iure naturę tenerentur reſtituere id, quod pro re ſpirituali acceperunt, iudex tamẽ exterior, quia res eſt occulta, non poteſt illos ad id cõpellere. Et ſic per pœnitentiã debent ſatisfacere

2. Reſpōſio. creatori. Vel ſecundo reſpõdetur, quod licèt verum ſit, quod tam ſimoniaci mẽtales, quam reales tenentur iure naturæ ad reſtitutionem pecuniæ, quam acceperũt pro re ſpirituali: tamen, quia ex diſpoſitione iuris pecunia ſic acquiſita reſtituenda eſt Eccleſiæ, vel pauperibus, vt infra dicemus, & non illi, qui illam dedit, idcircò Papa in caſu ſimoniæ mentalis poteſt cedere iuri ſuo: & ſic cedit in illo cap. In quo quidem non decernit, quod ſimoniaci mentales nõ tenentur ad reſtitutionem: ſed benignè agit cum illis, concedendo illis pecuniam, quam ſibi, vel Eccleſiæ reddere tenebãtur. Et ſi quis quęrat, quęnam ſit cauſa, propter quam Papa hoc faciat cum ſimoniacis mentalibus, cum tamen de vſurarijs expreſſe habeatur in ca. conſuluit, de vſuris, quod vſurarij mentales tenentur ad reſtitutionem; reſpondetur cauſam fuiſſe, quia acquiſita per vſuram ſunt reſtituenda ei, qui dedit pecunias. Et Papa ſine cauſa nõ poteſt cedere iuri alterius, quamuis poſsit

3. Reſpōſio. cedere iuri ſuo. Vel tertio reſpondetur, & meliùs meo iudicio, ad dictum ca. mandato: quod ſummus Pontifex in eo textu non ponit doctrinam vniuerſalem, quæ ſe extendit ad omnes ſimoniacos mentales. Sed tantum dicit, quod in caſu illius textus ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem: ſed per ſolam pœnitentiam debent ſatisfacere creatori. Caſus autem erat, quod quidam monachi animo ſimoniaco admiſerãt iuuenem ad religionem: & propter eius ingreſſum hæredes facti fuerunt bonorum illius. Quo facto conſuluerunt ſummũ Pontificem, vtrũ tenerentur illa bona reſtituere, nec ne. Et ſummus Pontifex reſpõdet, quod non. Non quia ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem. Sed, quia ſi reſtitutio eſſet facienda, bona eſſent conferenda ipſi monacho. Monaſterium autẽ iam habet ius in bona ſingulorum fratrum. Et ſic per ſolam pœnitentiam debent ſatisfacere creatori.

Ad 2. arg. Ad ſecundum argumentum quod fecimus pro ſententia Caietani, reſpondetur, verum eſſe, quod ſtando in iure naturæ, reſtitutio pecuniæ eſſet facienda illi, qui eam dedit. Cæterum ex diſpoſitione iuris poſitiui conferens pecuniam priuatur eius dominio, & præcipitur reſtitui, vel Eccleſiæ, vel pauperibus, vt docet Sylueſter verbo, ſimonia. §. 20. Quod quidem eſt intelligendum poſt iudicis condemnationem. Nam ante condemnationem ei eſt reſtituenda, qui illam dedit. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſa maiori, atque minori, negãdo cõſequentiam. Nam vt diximus in concluſionibus, alia ratio eſt de emente, alia de vendente. Qui enim emit rem ſpiritualem, non facit contra iuſtitiam: & ſic non tenetur ad reſtitutionem. At verò ille, qui vendit contra iuſtitiam facit, & ſic tenetur ad reſtitutionem.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſimoniaci in caſibus, in quibus tenetur ad reſignationem beneficiorum, teneantur etiam ad reſtituendos fructus inde perceptos? Ad quod breuiter

Reſponſio. reſpondetur cum D. Thom. in ſolutione ad 5. quod qui tenetur reſignare beneficium ex ſimonia ab alijs ſe ignorante cõmiſſa, non tenetur reſtituere omnes fructus inde perceptos, ſed illos tantum, qui apud ipſum fuerint. At verò qui tenetur reſignare beneficiũ ex ſimonia à ſe commiſſa, tenetur reſtituere omnes fructus etiam conſumptos. Et ratio huius differentiæ eſt: Nam in primo caſu eſt poſſeſſor bonæ fidei. In ſecundo vero ſciebat ſe mala fide poſsidere: & ſic non faciebat fructus ſuos. In vtroque tamen caſu tenetur reſignare beneficium quam primum ſciuerit collationem fuiſſe ſimoniacam; vt diximus in principio huius articuli, & vt docet D. Thom. hic ad 4. & Couarru. in regu. peccatum. p. 2. §. 8. num. 7. Ex quo infertur, quod

Priuatio beneficij ſimoniacè collati non ſemper eſt pœna. quamuis priuatio beneficiorum aliquando habeat rationem pœnæ, tunc ſcilicet, quando ſcienter, vel ignoranter ignorantia craſſa, facta fuerit ſimonia: ex ſe tamen nõ eſt pœna, ſed incapacitas quædam ad beneficiũ. Alias nõ poſſet ſtare illa D. Tho. ſententia in ſolutione ad tertium, qua dicit, teneri beneficiũ, & fructus extantes reſtituere ignoranter ordinatum, vel electum, quando ab alio peccatum eſt commiſſum. Nõ enim ob peccatum alterius par eſt alium puniri. Non igitur eſt pœna, ſed quia iura voluerunt incapacem efficere omnem detentorem, & poſſeſſorem beneficij ſimoniacè collati, licet ipſe nihil peccauerit, ſicut fecit ad matrimonia clandeſtina inhabiles; & ſicut irregularitas, quæ quandoque eſt pœna, vt in occidente priuata autoritate: non eſt pœna, ſed quædam incapacitas in iudice, idcirco quicunq; acquirit beneficium ſimonia, etiã ab alijs cõmiſſa, tenetur illud in conſcientia reſignare. Nec

tunc,

tunc, inquit D. Thomas, priuatio beneficij eſt pœna, ſed effectus acquiſitionis iniuſtæ. Quod etiam docet Couarru. in regula pecca tum. p. 2. §. 8. num. 8.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſupra dicta de excommunicatione, & reſtitutione tam beneficij, quam fructuum, ſintetiam intelligenda de permutantibus beneficia propria autoritate. Quos ſupra diximus non eſſe vere ſimoniacos, quia non dant temporale pro ſpirituali, ſed ſpirituale pro ſpirituali: quamuis puniantur pœna ſimoniæ? Quod eſt quę rere, vtrùm ſi duo permutent beneficia, traditione ſecuta, ſine licentia ſummi Pontificis ſint excommunicati, & vtroque beneficio ipſo iure priuati, fructuſque perceptos & conſumptos reſtituere teneantur? Pro parte affirmatiua deſumitur argumentum ex cap. cum olim. de rerum permutatione. vbi pactum inter beneficia prohibetur ſub priuatione beneficiorum. Et in extrauaganti 2. de ſimon. fulminantur illæ pœnæ contra ſimoniacos. Conſtat autem in iure verè ſimoniacos iudicari, qui ſine licentia ſuperioris dant vnum ſpirituale pro alio. Vnde in cap. quæſitum de rerum permutatione dicitur, hoc labem continere ſimoniæ. Et quidem hæc videtur eſſe communis ſententia Doctorum.

Sententia autoris. Cæterum ego, quod ſub aliorum correctione dixerim, nō credo ſit agentes eſſe excommunicatos, aut priuatos beneficijs ipſo iure. Et idem eſt de reſeruantibus ſibi penſionem ſine Papę autoritate. Et ratio, quę me ad hoc mouet, eſt, quia nullum ius, quod de hoc genere ſimoniæ loquitur, ſcilicet, de permutatione beneficiorum, vel vnius rei ſpiritualis pro alia, habet aliquam pœnam ipſo facto incurrendā annexam. Nam in ca. cum olim. de rerum permutatione, quod loquitur de permutantibus beneficia, ſolum habet pœnā priuationis beneficiorum ferendam, excommunicationis vero nullam. Et cap. cum pridem. de pactis. & cap. cum eſſet. & cap. ſicuti & cap. tanta. & cap. de hoc autem. & cap. inſinuatum de ſimonia. omnia loquuntur de pœna feréda. Imò ſi rectè eſt loquendū, nec de illa pœna feréda loquūtur ad hoc propoſitum. Ibi enim ſolùm eſt ſermo de ſimonia propriè & ſtrictè, quæ eſt quando accipitur temporale pro ſpirituali. Et hæc in permutatione beneficiorum, vt ſupra diximus, non inuenitur. Quod ſolum poteſt facere contra hanc opinionem eſt dicta extrauag. 2. de ſimon. & Concil. Conſtant. in ea relatum. Et hoc re vera non obſtat. Nam cum prædicta conſtitutio nihil aliud dicat, quam quod ſimoniaci illas pœnas ipſo facto incurrant, nō debet extendi ad permutantes beneficia. Eſt enim materia pœnarū, atq; adeo reſtringenda vocabula, vt in propria accipiātur ſignificatione. Et certū eſt, quod propria & ſtricta ſignificatio nominis, ſimonia, eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis pro temporali: quæ iure naturali & diuino eſt prohibita. Et hæc in permutatione non inuenitur. Hanc noſtram ſententiam videtur tenere Couarru. lib. 1. Variarum ca. 5. num. 3. in fine & num. 5. verſi. item. & clarius Nauarro. capi. 23. nu. 105. in fine.

¶ Vltimo dubitatur circa iſtam materiam, vtrùm ſummus Pontifex poſsit diſpenſare in pœnis iure ſtatutis contra ſimoniacos? Ad quod breuiter reſpondeo affirmatiuè. Nam cum habeat plenam poteſtatem ſuper ius poſitiuum, poterit in illo diſpenſare, ſiue ante factum, concedendo, vt ſimoniacus non incurrat pœnas: ſiue poſt factum ab illis abſoluendo. Faxit Deus Optimus Maximus, vt quæ toto hoc opere dicta ſunt, in ipſius laudem, & in aliqualem fidelium vtilitatem cedant. Quod futurum ſpero dante Chriſto, Redemptore noſtro. Qui cum Patre & Spiritu ſancto viuit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen. *Dubium.* *Reſponſio.*

FINIS.

Quæcunque in hoc opere continentur, ſacroſancta matris Eccleſiæ cenſuræ, & omnium rectè ſentientium iudicio ſubiecta eſſe volo. Apud Sanctum Auguſtinum Salmanticæ. Anno Domini 1590. die 10. Februarij.

Frater Petrus de Aragon.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, qui in hoc opere explicantur.

PErſiſtens in ſententia, quam in primo tomo ſequutus ſum non congerendi in indicem niſi ea ſolum ſacræ Scripturæ teſtimonia, quæ ex profeſſo, & peculiari quadam ratione tractantur: vt ſic lectores quærendi, & nihil aliud quam textum Biblicum inueniendi moleſtia leuarem. Accipe lector optime eodem ordine, atq; modo indicem digeſtum, & quamuis multa alia ad veritates confirmandas ex ſacris litteris fuerint loca deprompta; hæc tamen ſingularem continent explicationem: quæ ſi videre placuerit, nec laborem fruſtra impenſum, nec ſpes fruſtratas pœnitebit.

Ex Geneſi. Cap. 1.

FAciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtrã, vt præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli. fol. 134. a

Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui. 337. a

Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper terram. 334. b

Fiant luminaria, & ſtellæ in firmamento vt ſint ſigna & tempora. 763. a

4. Reſpexit Dominus ad Abel & ad munera eius. 336. b

7. Tolle de animalibus mundis ſeptena, & ſeptena. De immundis autem duo, & duo. 336. b

8. Senſus & cogitatio hominis prona ſunt ad malum ab adoleſcentia ſua. 371 a

9. Omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum, quaſi olera virentia tradidi vobis omnia 737. b

15. Quod cum faceret Abraham, & partes illas in terra collocaſſet, apparuit Dominus in ſpecie clibani ſuccenſi, & lampadis igne, ac pertranſiuit per illas diuiſiones. folio 1049. a

19. Maledictus puer Canaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis, & infra: Benedictus Dominus Sem, ſit Canaan ſeruus eius. 137. a

Habeo duas filias, adducam eas ad vos, abutimini eis. 710 b

24. Cum Abraham eſſet ſenex, mul-

torumque dierum dixit ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus quæ habebat, pone manum tuam ſubter fœmur meum, vt adiurem te per Deum cæli,& terræ 1049.b

25. Vende mihi primogenita tua.710.a

E x E x o d o.

Cap.1. Omnes animæ eorum qui egreſſi ſunt de fœmore Iacob.1048.b

2. Moyſes vidit afflictionem Iſrael, & AEgyptium percutientem Hebræū, & cum circunſpexiſſet huc, atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet,percuſſum AEgyptium abſcondit. fol. 1111 a

3. Ego ſum qui ſum, & paulo inferius: Dices filijs Iſrael,qui eſt,miſit me ad vos.822.a

12. Hæc eſt religio Phaſe.729.b

32. Vnuſquiſque fratrem ſuum, amicum,& proximum occidat 350.b

E x L e v i t i c o.

Cap.19. Non maledicees ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum, ſed timebis Dominum Deum tuum. 580.b

Non eris criminator, nec ſuſurro in populis.580.b

E x N v m e r i s.

Cap.19. Hæc eſt religio Victimæ. fol. 729.b

E x D e v t e r o n o m i o.

Cap.6. Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis.folio 1077 b

17. Nec eleuetur cor eius in ſuperbia ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram aut ſiniſtram. 230.a

23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniæ, vel quanlibet aliam rem, ſed alieno. 666.a

28. Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis: & ipſe à nullo fœnus accipies 666.a

32. Suggerit mel de petra,oleumque de ſaxo duriſsimo.219 b

E x L i b r o P r i m o *Regum.*

Cap 8. Hoc erit ius regis:filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum,& filias quoque veſtras tollet, & agros veſtros, & vineas,& olíueta optima tollet,& dabit ſeruis ſuis,&c.231.a

16. Viquequo tu lugebis Saulem cum ego eiecerim eum à facie mea? fol. 8.9.a

E x L i b r o T e r t i o *Regum.*

Cap 21. Benedixit Naboth Deo & regi 597.a

E x L i b r o Q v a r t o *Regum.*

Cap 18. Inuocate nomina Deorum veſtrorum.711 a

E x L i b r o I o b.

Cap.1. Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis.597.b

3. Pereat dies in qua natus ſum,& nox in qua dictum eſt, verè conceptus eſt homo,cum ſequentibus.599.b

E x L i b r o P s a l m o r v m.

Pſal 2. Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& poſſeſsionem tuam terminos terræ 454.a

4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine 7.b

6. Erubeſcant, & conturbentur vehementer

mentes omnes inimici mei.794.b
54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuós 337.b
67. Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates. Ego autem tanquam ſurdus non audiebam.160.a
71. Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.454.a
108. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius: cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.794.b

Ex Libro Proverbiorum.

Cap.23. Noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.1097.b
26. Sicut qui mittit lapidē in aceruum Mercurij, ſic qui tribuit inſipienti honorem.328.a
Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ei ſimilis efficiaris.559.b

Ex Libro Sapientiae.

Cap.8. Sapientia diuina ſobrietatem, & prudentiam docet, & ſapientiam, & virtutem.65.a
Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.771.b

Ex Libro Ecclesiastici.

Cap.5. Non appelleris ſuſurro in vita tua, & in lingua tua ne capiaris, & confundaris.580 b
7. Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus.358.b
8. Ne litiges cum homine linguato, ne ſtruas in ignem eius ligna.560.b
11. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam.598.a
23. Si fruſtrauerit fratrem, delictum illius ſuper ipſum erit, & ſi diſsimulauerit delinquet dupliciter, & ſi in vacuum iurauerit, non iuſtificabitur, replebitur enim retributione peſsima domus illius.1068.a
28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.385.a
41. Curā habe de bono nomine.144.a
42. Melior eſt iniquitas viri, quam benefaciens mulier.240.b

Ex Esaia.

Cap.1. Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? iuſtitia habitauit in ea: nunc autem homicidia, &c.
Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum, plenus ſum, holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem hircorum nolui 751.b
17. Scribe ſtylo hominis, velociter ſpolia detrahe, cito prædare.433.b

Ex Zacharia.

Cap.5. Et conuerſus ſum, & eleuaui oculos meos & vidi, & ecce volumen volans: & dixit ad me: Quid tu vides? & dixi: Ecce ego video volumen volans, longitudo eius viginti cubitorū, & latitudo eius decem cubitorum. & dixit ad me. Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur (ſicut ibi ſcriptum eſt) iudicabitur: & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur, educam illud dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter: & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c.432.b
9. Ecce Rex tuus veniet tibi, & dominium eius à mari vſq; ad mare.454.a

Ex Libro Secundo *Machabæorum*.

Cap.14. Maluit nobiliter mori, quam ſubditus fieri peccatóribus.366.a

Ex Mattheo.

Cap.5. Non iurabis neque per cælum quia thronus Dei eſt, &c.

Ego autem dico vobis, nolite iurare omnino. 0,4.b
Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non: quod autem ab his abundantius eſt, à malo eſt. 105.a
6. Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ, quid mâducetis, nec corpori veſtro, quid induamini. 93.b
Pater noſter qui es in cælis, &c. vſque ad finem orationis Dominicę. à fol. 817. vſque ad. 832.
Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. 8 4 b
7 Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſęorum. 3.a
Nolite iudicare, & non iudicabimini. 90 a
12. Qui dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit verbum contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neq; in hoc ſæculo, neque in futuro. 798.b
17 Liberi ſunt filij. 232.b
19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. 791.b
22. Licet ne cenſum dari Cæſari, an non? 31.b
Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua, & ex toto corde tuo. 875.a
25. Sciebas, quod meto, vbi non ſemino, & congrego vbi nô ſparſi? nunc autem ex ore tuo te iudico ſerue nequam. 239 a
26. Et hymno dicto cum diſcipulis ſuis exijt in montem Oliueti. 750. a
Quid moleſti eſtis huic mulieri? opus enim bonum operata eſt in me, nam ſemper pauperes habebitis vobiſcû, me autē non ſemper habebitis. 939 a
10. Gratis accepiſtis, gratis date, & ſubdit ſtatim, Nolite poſsidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris. 1099.b

Ex Lvca.

Cap 1. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? 1007 a
6. Mutuum dantes, nihil inde ſperantes. 666.b
11. Veruntamē quod ſupereſt, date eleemoſynâ & omnia munda erunt. 137.b
18. Oportet ſemper orare, & nûquam deficere. 874.a
22. Reges gentiû dominantur eorum; Inter vos autem non ſic. 231.a
23. Bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. 360. b

Ex Ioanne.

Cap. 4. Veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrē: vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus quia ſalus ex Iudæis eſt: ſed veniet hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu, & veritate 751.b
6. Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit illum. 774.a
8. Et in peccato veſtro moriemini. 808.b
Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. 821.a
9. Scimus quod Deus peccatores non exaudit. 883.a
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis. 8 8.a
16. Iterum veniam ad vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis, & in illo die nihil rogabitis me. 786. b
20. Accipite Spiritum ſanctum quorum remiſeritis peccata, remittētur, & quorum retinueritis erunt retenta. 519.b. & 904.a

Ex Epistola ad Romanos.

Cap 2. Gentes quę legem non habent, naturaliter (quæ legis ſunt) faciût 7.b
Non eſt acceptio perſonarum apud Deum. 302.a
7. Itaque lex ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. 947.a
Nô quod volo bonû hoc ago, ſed quod nolo

nolo malum, illud facio. 371.a
8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 240 a
Qui eſt ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. 837 a
Spiritus adiuuat infirmitatem noſtrã: nam quid oremus vt oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 791.a
9. Itaque mihi quid aliud quæritur? voluntati eius quis reſiſtet? 772.b
10. Maior ſeruiet minori. 137.a
12. Non vos vindicãtes chariſsimi, ſed date locum iræ. 481.a
13. Vis non timere poteſtatem? fac bonum & habebis laudem ex illa: ſi autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt 345.b
Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. 496.a
14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. 89.a

Ex Epiſtola Prima *ad Corinthios.*

Cap. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? quis paſcit gregem, & de lacte eius non manducat? nunquid ſecundum hominem hæc dico? an & lex hæc non dicit? ſcriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti: nunquid de bobus cura eſt Deo? 932.b
12. Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodque horum in corpore ſicut voluit, &c. 44.b
13. Charitas benigna eſt, patiens eſt, &c. 46.a

Ex Epiſtola Ad *Galatas.*

Cap 3. Priuſquam veniret fides ſub lege cuſtodiebamur incluſi in eam fidem quæ erat reuelanda. Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſto vt ex fide iuſtificemur. 947.a
5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. 371.a

Ex Epiſtola Secunda *ad Theſſalonicenſes.*

Cap. 3. Sine intermiſsione orate. 874.a

Ex Epiſtola Prima *ad Timotheum.*

Cap. 2. Vnus eſt mediator noſter Chriſtus Ieſus. 786.a
3. Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, non vinolentum, non percuſſorem. 353.b

Ex Epiſtola *ad Hebreos.*

Cap. 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis. 135.a
Quem conſtituit hæredem vniuerſorum. 454.a

Ex Epiſtola Iacobi.

Cap. 1. Deus intentator malorum eſt. 368.a
2. Fratres nolite in perſonarum acceptione habere Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriam, etenim ſi introierit in conuentum veſtrum vir aureum habens annulum in veſte candida: introierit autem pauper, &c. 327.b
4. Nolite detrahere alterutrum, fratres mei: qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem. 580.b
5. Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros & oratio fidei ſaluabit infirmum, & ſi in peccatis fuerit, dimittentur ei. 880.a
Ante omnia fratres mei nolite iurare. 155.b

Ex Epiſtola Prima *Petri.*

Cap. 1. Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. 905.b

2. Hæc eſt gratia ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte 347.a

Ex Epistola Prima *Ioannis.*

Cap.2. Aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum.8 7.a

5. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum, non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem, & peccatum ad mortem, non dico vt pro illo roget quis.798.a

Ex Epistola Ivdae.

Cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperet tibi Deus.598.b

Ex Actis Apostolorvm.

Cap.2. Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cælo eſt.874.b

15. Qui tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus.752.b

Ex Apocalypsi.

Cap.1. Princeps Regum.fol.454.a

3. Hæc dicit amen, teſtis fidelis & verus.832.b

6. Deſiderabunt mortem, & fugiet ab eis.360.b

19. Habetur ſcriptum in fœmore eius Rex Regum, & Dominus Dominantium.454.a

INDEX

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM QVAE in hoc opere continentur.

A. primam columnam, B. ſecundam indicat.

A.

ABſoluens in peccato mortali exiſtens, peccat mortaliter. fol.85.a
abſolutio ſacramentalis eſt actus iudicialis. 109.b
abſolutio à non proprio ſacerdote facta, an ſit valida. ibidem.
Accepta pro faciendo opere bono, ſunt reſtituenda ei, qui dedit. 252 a
accipiens iniuſte rem, non ſolum illam, ſed etiam damna reſtituere tenetur. 164.b
accipiens rem ab eo, qui non eſt verus dominus non ei, à quo accepit, ſed vero domino debet facere reſtitutionem 245.b
acceptio perſonarum quid ſignificet. 302.a
acceptio perſonarum eſt vitium contra iuſtitiam. ibidem.
acceptio perſonarum non habet locum in gratuitis. 303 a
acceptio perſonarum quando ſit ibidem.
acceptio perſonarum non eſt in Deo, & quare. 303.b
acceptio perſonarum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 316.b
acceptio perſonarum qualiter poſsit eſſe in collatione honoris. 328.a
acceptio perſonarum eſt honorare diuites tantum propter diuitias 228.b
acceptio perſonarum poteſt habere locum in iudicijs. 330 a
acceptio perſonarum poteſt habere locum in legibus ferendis. 333.a
actus virtutis tria requirit, vt talis ſit. 22.a
actus iuſtitiæ, qui eſt non lædere accipitur dupliciter. 22.b
actus vnius virtutis bene poteſt elici ab habitu exiſtenti in alia potentia. 28.b
actus iuſtitiæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt. 57.b
actio iniurioſa ex intentione facta facit formaliter iniuſtum. 70.a
actio ſpiritualis quæ dicatur. 1115.a
actio iniurioſa facta ex paſsione, vel ignorantia non facit formaliter iniuſtum. 71.a
actus interior, & exterior ſunt neceſſarij, vt donans vel promittens maneat in conſcientia ligatus. 156.a
actus dupliciter poteſt ab aliqua potentia procedere. 731.a
actus poteſt eſſe elicitus ab vna virtute, & imperatus ab alia. ibidem.
actus vt dicatur elicitus ab vna virtute, quid requiratur. 731.a
actus bonus non poteſt eſſe niſi à virtute, vel tendens ad virtutem. 733.a
actus ſuperioris virtutis poteſt eſſe imperatus à virtute inferiori. 754.b
acquiſita per actum malum an ſint reſtituenda. 249 a
actuum humanorum diuiſio. 251.b
actus voluntatis dupliciter poteſt procedere ex diſcurſu intellectus. 264.b
accuſatus de aliquo crimine, vere, ſed iniuſte, qualiter ſe poſsit tueri. 191.a
accuſatio eſt licita. 481 a
accuſare nullus tenetur de peccatis, quæ ſolum nocent peccanti. 481.a
accuſatio à quibus fieri poſsit. 482.a
accuſatio debet fieri in ſcriptis. 485.a
accuſatio quibus de cauſis reddatur iniuſta. 486.b
accuſationes quando poſſunt à iudice reſcindi. 488.a
accuſationes poſſunt eſſe in triplici differentia. 487.b
accuſatus an poſsit dare accuſatori pecuniam, vt ab accuſatione deſiſtat. folio 488.a
accuſator deficiens in probatione tenetur ad pœnam talionis. 490.
Admonitio ſecreta an debeat præcedere denunciationem, vel accuſationem in peccatis quæ vergunt in perniciem reipublicæ. 479.a

admoueri debet qui negat aliquid de fide ex ignorantia.480.
accuſator quid ſit,& in quo differat ab actore. 460.b
Adoratio varias habet ſignificationes.885.b
adoratio eſt actus latrię,ſiue religionis.885.b
adoratio duplex.890.a
ad adorationem qualiter requiratur determinatus locus.891.b
aduocatorum officium laudabile. 536.b
aduocati tenentur gratis pauperibus patrocinari.536.b
aduocatus quando teneatur patrocinium ferre & quanta cum incommoditate. 537.a
aduocatorum incommoda triplicia.537.b
aduocati an teneantur pauperibus patrocinari ſub mortali.538.b
aduocatorum dignitas.540.b
ab aduocatorū officio qui ſint excluſi.540.b
aduocati prohibitus, ſi patrocinium ferat, qualiter peccet.541.b
aduocatus quando ex ignorantia excuſetur à culpa & à reſtitutione.543 a
aduocatus qui propoſuit quancunq; cauſam defendere ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam,an peccet defendendo iuſtam.544.a
aduocatus an poſsit defendere cauſam ambiguam. 545.a
aduocatus qui cœpit defendere cauſam quã putauit iuſtam,ſi poſtea cognoſcit eſſe iniuſtam,ad quid teneatur.546.a
aduocato eſt licitum pecuniam accipere pro patrocinio. 547.b
aduocatus an poſsit cū parte paciſci,de quota litis ſi victoriam reportet.549.a
aduocatus,iudex,& teſtis differunt.550.a
adultera an teneatur ſe prodere cum periculo vitæ,vel famæ, ne filius hæreditatem putatini patris accipiat.268.b
adulter ad quam teneatur reſtitutionē.270.b
Æqualitas aliter attenditur in iuſtitia commutatiua,quam diſtributiua.207.b
ætas ad recipiēdum beneficiū idonea. 319.b
Agria vitium oppoſitum Eutrapeliæ per defectum.557.a
Amicitia excellens inuenitur inter patrem, & filium,virum,& vxorem,principem, & ſubditum.18.b
amicitia eſt maius bonum quam fama,atque honor.587.a
amicitia eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens & vera virtus.587.b
amicitias diſſoluere an ſit aliquando licitum.589.a
amen,quid ſignificet, & qualiter accipiatur in ſacris literis 832.a
Ambroſij locus difficilis explicatur.137.b
Angeli aliquo modo habent dominium ſuper hæc inferiora.133.a
animalis anima eſt in ſanguine.738.a
animę purgatorij an ſint orandæ.787.b
animæ purgatorij probabile eſt quod intercedunt pro nobis.788.a
Appetitus remotionis mali, & proſecutionis boni diſtinguuntur.360.b
appetitus ſenſitiuus naturaliter non inclinat in malum neque in peccatum.369.b
appetitus ſenſitiuus fuit inſtitutus à Deo vt obediret rationi.370.b
appellatio quid ſit. 506.b
appellatio eſt de iure naturali.ibidem.
de appellationibus religioſorum quid ſit dicendum.507.a
appellans à iuſta ſententia peccat mortaliter. 508.a
apoſtoli emiſerunt votum de paupertate ſeruanda.1007. b
Attentio quid ſit.861.a
attentio triplex.861.b
attentionū vna actualis altera virtualis.862.a
attentio quæ ſufficit vt quis ſatisfaciat officio diuino.862.a

B.

BAptiſmus collatus cum errore perſonæ an ſit validus. fol.632.a
In baptiſmo nullum ſit votum. 983.b
Beati qualiter cognoſcant orationes quas ad ipſos fundimus.788.b
beatiſsima Virgo Maria vouit virginitatem. 1007.a
beneficia eccleſiaſtica ſunt ſtipendia pro laboribus. 310.
beneficiati renunciantes ſua beneficia in fauorem alicuius ad quid teneantur.314.a
beneficiorum renunciationes à quibus poſſint admitti.ibidem.
beneficiorum pluralitas ex genere ſuo eſt multum ſuſpecta.315.a
Inter beneficia quædam requirunt perſonalem præſentiam,& alia non.316.a
Plura beneficia curata neque conferri, neq; retineri poſſunt ſine legitima diſpenſatione. 316.a
beneficia plura haberi poſſunt ex iuſta cauſa. 317.b
beneficia ſimplicia plura haberi poſſunt ſine diſpenſatione.318.a
beneficia duo non poſſunt haberi, vnum in titulum,alterum in commendam.319.a
beneficia ſimplicia an ſint pueris conferenda.ibidem.
beneficiati tenentur horas canonicas dicere.849.b
beneficium petens an illo efficiatur indignus.ſ1127.b

benefi-

beneficium paruum habens quando teneatur dicere horas canonicas.851.a.
Beneficiatus non tenetur horas canonicas omiſſas iterum dicere.865.a.
beneficiatus non dicens horas canonicas qualiter teneatur ad fructum reſtitutionis.865.a.
Bellum iuſtum ex vtraque parte nunquam poteſt dari.496.a.
Ad bellum iuſtū tria ſunt neceſſaria. 347.b.
Bonitas intellectus ex ſe præſtat bonitati morali.61.b.
bonitas diuina tripliciter poteſt communicari rationali creaturæ.739.a.
bonitas diuina qualiter ſit obiectum charitatis.739.b.
bona omnia conferuntur media oratione. 774.a.
bona per ſe appetibilia, vt gloria, & virtutes, ſine aliqua conditione poſſunt à Deo peti.794.
bona eccleſiaſticorū quædam ſunt patrimonialia, & alia eccleſiaſtica.935.a.
bona monaſteriorum multiplicia.131.a.
bona de quibus poteſt dubitari vtrum illorū habeat homo dominium.133.b.
bona corporalia in duplici differētia. 144.b.
bona ſpiritualia in duplici differētia. 179. a.
bona hominis ſunt in duplici differentia. 95.a.
bona communia poſt diſtributionem fiunt propria.203.b.
bonum vtile materia auaritiæ.1123.b.
bona, cuius dominus ignoratur, cui, & qualiter ſint reſtituenda.257.a.
bona quæ reſtituenda ſunt pauperibus, propria auctoritate diſtribui poſſunt. 258.b.
bona quæ Deus hominibus impartitur, ſunt multiplicia.303.b.
bona ſpiritualia quæ diſpenſari poſſunt, ſunt duplicia.305.b.
bonum diuinum, & bonum commune eſt maius bonum proprium hominis, quàm bonum particulare ipſius.370.b.
bonum commune ad quod lex debet ordinari, eſt multiplex.466.b.
bona ſpiritualia quæ poſſunt animis noſtris accidere, ſunt in multiplici differentia.548.a.
Blaſphemia quid ſit.1070.a.
blaſphemia iactata in Deum, & ſanctos eſt eiuſdem ſpeciei.1070.b.
blaſphemus eſt qui per falſos Deos iurat, quamuis verum.1076.b.
Breuiarium Pii Quinti & eius ordo ſeruandus.855.b.
bruta animalia nec benedicuntur nec maledicuntur.597.a.

C.

Calumnia quid ſit.486.b.
calumniator quis dicatur.487.a.
Canonici præſtantes ſuffragium in capitulo cum iniuria alterius ad quid teneantur. 276.b.
canonici choro non intereſſentes quamuis dicant officium diuinum tenentur fructus reſtituere.869.b.
canonici an teneantur pſallere in choro, vt muneri ſuo ſatisfaciant, & ad reſtitutioné non teneantur.870.a.
canendi vſus in ſacris officijs fuit in veteri lege comprobatus.844.a.
cantus ſacris officiis admixtus receptus eſt in noua lege.844.b.
cantus ſacris officijs admixtus naturali rationi eſt conformis.843.a.
cantus non repugnat laudationi, ſed potius congruit.845.b.
cantus congruit gratiarum actioni, & petitioni.846.a.
In cantu, & Muſica ſacris officiis admixtis hac noſtra ætate non rectus ſeruatur modus.847.b.
Capellani tenentur dicere officium diuinum.851.b.
Carcer duplex.809.a.
carnium eius ante diluuium non erat illicitus iure naturali.336.a.
caſus fortuitus quid ſit 213.b.
caſus in quibus poteſt iudex ſine accuſatore procedere.471.b.
caſus in quibus accuſatus poteſt ab accuſatione deſiſtere.487.a.
caſus in quibus audiens detractorem peccet mortaliter.573.a.
cauſa efficax quæ dicatur.274.b.
Quicumque fuit cauſa efficax iniuſtæ acceptionis tenentur ad reſtitutionem.274.a.
cauſæ quæ poſſunt excuſare ab obligatione reſtituendi.294.a.
cauſæ propter quas diſpenſari poteſt cum aliquo vt poſſit habere plura beneficia. 317.b.
cauſæ iuſtæ penſionis imponendæ.320.b.
cauſa motiua duplex.1109.a.
cenſuum venditio an ſit licita.714.b.
cenſus duplex. ibidem.
certitudo euidentiæ non eſt poſsibilis in omni materia.175.b.
cæremonia quid ſit.749.a.
cæremoniæ ſunt in duplici differentia. ibidem.
cæremoniarum vſus in communi eſt de iure naturali.749.b.
cæremoniæ ſunt gratæ Deo quatenus ordinantur ad pietatem internam.750.b.

cæremoniæ fuerunt variatæ pro diuerſis ſtatibus.750.b.
cæremoniæ variari poſſunt triplici ex cauſa. 751.a.
cælum accipitur multipliciter.826 a.
cælum pro iuſtis, & terra pro peccatoribus. 827.a.
celebrans pro ſtipendio quem valorem promittat in Miſſa.909.a.
ceſsio bonorum qualiter excuſet ab obligatione reſtituendi.296.b.
Charitas & religio differunt.1002.a.
charitatis ordo qualiter obliget.380.a.
chriſtus quatenus homo fuit rex temporalis. 453.a.
chriſtus quatenus homo fuit Dominus orbis.254.a.
chriſtiani bello capti non fiunt ſerui.139.a.
chriſtus Dominus morti proximus cantauit. 750.a.
chriſtus Dominus nonnullas cæremonias in particulari inſtituit in lege noua.750.a.
chriſto in quantum Deus non conuenit orare.836.b.
chriſto in quantum homo fuit conueniens orare in diebus carnis ſuæ.836.b.
chriſtus in cælo exiſtens non orat nec preces fundit pro nobis.837.b.
choro aſsiſtens qualiter ſatisfaciat officio diuino.858.b.
ciceronis ſententia de cognitione futurorũ contingentium.767.
circunſtantia multitudinis coniunctorum eſt neceſſario confitenda.411.b.
clericis nulla ratione licet occidere malefactores.353.a.
clerici ſacris initiati exercentes cauſam ſanguinis peccant mortaliter.354.a.
clerici percuſſores quibus pœnis ſubijciuntur.354.b.
clerici an poſsint licite accuſare.482.b.
clerici quare prohibeantur agere cauſam ſanguinis.483.a.
clerici non poſſunt aliquem criminaliter accuſare.483.b.
clericus diues poteſt accipere ſtipẽdium ab eccleſia.1107.b.
clerici vnde dicti.1319.a.
clerici an poſsint per alios negotiationes exercere.644.b.
clerici maioribus ordinibus conſtituti tenentur dicere horas canonicas.849.a.
clerici in minoribus ordinibus conſtituti, neque ad horas canonicas, neque ad aliquid aliud tenentur.849.b.
clerici horas canonicas non dicẽtes ad quã teneantur reſtitutionem.865.a.
clerici verè ſunt domini ſuorum bonorum, tam ſecularium, quam eccleſiaſticorum. 936.a.
clericis tantum iure poſitiuo, & non naturali, aut diuinum eſt impoſitum præceptum caſtitatis.1031.b.
Columbaria an ſint licita.236.b.
commoda ex rerum diuiſione orta.149.a.
compenſatio quid ſit.197.b.
compenſatio duplex: vna directa, altera indirecta. Ibidem.
compenſatio qualiter poſsit fieri in reſtitutione famæ.198.a.
compenſatio vt ſit recta quas conditiones requirat. Ibidem.
complices delicti quando debeant manifeſtari à reo.501.b.
In comparatione virtutum, actus præſtantiſſimus vnius debet comparari ad præſtantiſsimum alterius.64.b.
commutationes ſiue voluntariæ ſiue inuoluntariæ ſunt eiuſdem ſpeciei.110.b.
commutationum omnium rectificatio pertinet ad eandem iuſtitiam. Ibidem.
commutationis nomine quid importetur. 121.a.
communitas rerum fuit conueniens in ſtatu Innocentiæ.148.b.
communitas rerum qualiter ſit de iure naturæ.351.a.
communitas rerum qualiter à Chriſto fuerit poſita in conſilio.152.a.
conditiones neceſſariæ, vt quis alterius famam reſtituere teneatur.187.a.
confeſſarij qualiter ſe debeant habere cum reſtituentibus.173.a.
confeſſarius debet eſſe cautus, ne eos abſoluat, qui ſunt obnoxij reſtitutioni.290.
In confeſsione non eſt explicanda circunſtãtia, qua cõfeſſor veniat in cognitionem alterius.568.b.
confeſſor virtute Bullæ vel Iubilei electus tenetur commutare vel diſpẽſare vota quæ vouens rationabiliter commutari vel diſpenſari poſtulauerit.1041.b.
conferens beneficium digno, prætermiſſo digniori peccat mortaliter.203.b.
conſulens quando teneatur ad reſtitutionem. 278.b.
conſulere minus malum ad vitandum maius an liceat.279.b. & 713.b.
conſilium quod quis dat poteſt eſſe duplex. 279.b.
conſentiens operi iniuſto quando teneatur ad reſtitutionem.280 b.
conſuetudo quid requirat vt poſsit legem interpretari.234.a.
conſuetudo interpretata eſt legem de ieiunio.234.a.

con-

conſuetudo qualiter inducat obligationem. 853.a.
Contractus duplicitet poteſt eſſe nullus. 157.a.
Per contractum irritum ex defectu perſonæ nullum transfertur dominium. 157.b.
contractus nullus ex defectu ſolennitatis iuris, an transferat dominium. 157.b.
contractus nullus iure humano in foro exteriori etiam eſt nullus in conſcientia. 160.b.
contractus ſunt in duplici differentia, nam quidam transferunt dominium,alij non. 215.a.
Quando contractus fit ſolum in vtilitatem accipientis,qui accipit, tenetur de culpa etiam leuiſſima.216.b.
quando contractus eſt in vtilitatem tam dãtis quam accipientis, qui accipit tenetur de dolo,lata culpa,& de leui, non tamẽ de leuiſsima.216.b.
quando contractus fit ſolum in vtilitatem dantis, accipiens tantum tenetur de dolo & lata culpa.216.b.
Contractus quid ſit.605.a.
contractuum ſeptem ſunt ſpecies.605.b.
contrahentes an poſsint ſe decipere. 618.a.
contrapaſſum quid ſit.123.a.
contrapaſſum poteſt fieri dupliciter.123.b.
contumelia qualiter differat ab alijs peccatis linguæ.552.b
contumelia non poteſt exiſtere in factis quatenus ſunt res.553.a
Ad contumeliam non eſt neceſſarium,vt vitium quod manifeſtatur, ſit peccatum. ibidem.
contumelia in abſentia qualiter fieri poſſit. 553.b.
contumelia,conuitium,& improperium, diſtinguuntur,& qualiter.554.a
contumelia quando ſit peccatum mortale. 556.b
contumelias repellere vel ſufferre quando ſit conſilium.559.b
contumeliam alteri obiicere, an aliquando ſit licitum.560.a
contumelia oritur ex ira. 561.b
contumelia eſt grauius peccatum,quam detractio.579.b.
cooperans iniuſtæ acceptioni tenetur ad reſtitutionem.278.a
correctionis ordo ſeruandus.481.b
correctio,& accuſatio differunt.481.b.
Creditoribus quo ordine eſt ſatisfaciendum 298.a.
cuſtodes agrorum vel vinearum non manifeſtantes damna, tenentur ad reſtitutionem.283.b
culpa quid ſit.213.a
culpa triplex:lata,leuis,& leuiſsima.213.b
cultus Dei in quo potiſsimum conſiſtat. 738.a
cultus Dei duplex.747.b
cultus peculiaris debetur Deo.890.a

D.

Damnatus ad mortem an poſſit ſe licite defendere.509.b
damnatus ad mortem etiam iuſtè licite poteſt è carcere fugere.510.a.
damnatus ad mortem qualiter poſsit carcerẽ frangere vt fugiat.511.a
damnatus bibere poculum lethale licite illud bibit.513.a
damnatus vt fame pareat,licite poteſt accipere panem oblatum.514.a
damnatis vt fame pereant an licite præfectus carceris cibum miniſtret.514.b
debitum duplex,vnum legale alterum morale.17.a
debita multipliciter contrahi poſſunt. 291.a
debitor qualiter teneatur ad reſtitutionem, & cum quanto periculo.292.a
debita ſunt in multiplici differentia. 297.b
debita iniuſtè contracta an ſint præferenda alijs debitis iuſtis.299.a
debitum ex iuſtitia non ſemper obligat ad reſtitutionem.445.a
deceptio in ſpiritualibus poteſt eſſe duplex. 177.b
deceptio in iuſto pretio rei quæ venditur, vel emitur, multipliciter fieri poteſt. 612.b
decimæ quo iure nunc debeantur.948.a
decimæ quantum ad quotam, quæ decima pars eſt in lege euangelica,ſolum ſunt ex iure poſitiuo.949.a
decimæ quantum ad quotam,nunc non excedunt iuſtum miniſtrorum ſtipendium. 950.b
A decimarum ſolutione poteſt eximere conſuetudo & qualiter.951.a
decimæ de quibus rebus ſint ſoluendæ. 954.a
decimæ an ſint ſoluendæ de donatis,& legatis & de illicite acquiſitis.954.b
decimas petendi ius conſequuntur ſacerdotes ex miniſterio altaris.956.b
decimas obtinere in feudum an ſit licitum. 957.a
decimas petendi ius ſolis clericis poteſt conuenire.957.b
decimas ſoluere quibus conueniat.959.a
defectus rei quæ venditur quando irritet cõtractum.632.b

deferens merces prohibitas qualiter peccet. 1219.a
deliberatio importat duo.964.a
deliberatio accipitur dupliciter.965.a
deliberatio & propoſitum qualiter differũt. 968.a
deſiſio quid ſit.592.a
deriſio quando ſit peccatum mortale. ibidem.
detractio contrariatur famæ,ſicut contumelia honori.563.a
detractio dupliciter differt à contumelia ibidem.
detractio multipliciter fieri poteſt.563.b
detractio ex genere ſuo eſt peccatum mortale.565.b
detractio qualiter poſſit exiſtere in dicendo peccatum quod facto, vel iure eſt notorium.570.a
detractio poteſt eſſe in reuelatione defectus naturalis.574.b
detractio ex genere ſuo eſt maius peccatum quam furtum,& minus quam homicidiũ. 578 b
detrahentes Chriſto grauius peccant quam crucifixores.579.a
In detractione quam plurima latent mala. 580.a
detractionem audiens qualiter peccet.582.b
declinare à malo & facere bonum ponuntur partes iuſtitiæ.718.a
deponens pecuniam apud vſurarium qualiter peccet.712.a
depoſitum an ſit reddendum ei,qui vult abuti illo 245.a
denunciatio quid ſit.473.b
denunciatio duplex:paterna, & iudicialis. 478 b
detinens alium ab ingreſſu religionis an teneatur ad aliquam reſtitutionem. 178.a & b.
Deus eſt omnium rerum Dominus.131.b
deus habet duas poteſtates:vnam Domini,alteram legiſlatoris.414.b
deus & homo differunt in modo procedendi.478.b
deus & viſio Dei ſunt vnus finis.742.a
deus multa facit media oratione alias non facturus.775.a
deus eſt orandus.783.a
deus cur dicatur peccatores derelinquere. 801.a
In Deo eſt duplex voluntas,vna ſigni, altera beneplaciti.802.b
In Deo eſt voluntas antecedens,& conſequẽs 803.a.
deus qualiter dicatur Pater noſter 810.a
deus qualiter in nobis ſanctificetur.824.b
deuotio quid ſit & vnde dicatur.756.a
dicens peccatum notorium ſiue facto,ſiue iure quando ſit peccatum mortale.570.a
dicens generalia verba turpia in aliquẽ,qualiter peccet 576.a
diffamatus in vno genere vitij non poteſt in alijs de quibus bene audit,diffamari ſine obligatione reſtitutionis.190.
differentia inter iuſtitiam commutatiuam,& diſtributiuam.117.b
dignitas eius qui eligitur qualiter ſit cognoſcenda.105.a
dignitas ad beneficiũ eccleſiaſticum in quo conſiſtat 106.a
dignitas neceſſario conſideranda ad officium conferendum.321.b
diſpenſatio iniuſta facta à Principe in lege quando ſit valida, & quando non. 105.a
diſpenſare quid ſit.1026.b
diſpenſare qualiter differat ab irritare. ibidem.
diſtributor beneficiorum quid teneatur attendere.101.a
diſtributio inordinata in bonis proprijs nun quam eſt peccatum contra iuſtitiam.
diſtribuens indignis officia publica tenetur reipublicæ reſtituere quantum læſit. 101.b
diſtribuẽs in pauperes res quarum dominus ignoratur,poſtea comparente vero domino quid facere teneatur.169.a
diuiſio rerum eſt de iure gentium.113.a
diuiſio rerum quo iure fuerit introducta. 152.b
diuiſioni iure gentium factæ poſtea plures acceſſerunt.156.b.
Dolus quid ſit.213.a
dolus multipliciter poteſt ineſſe iuramento. 1080.a
dominium vox latina.125.b
dominium dominatiuum & domeſticũ differunt.126.a
dominium non eſt idem quod ius.126 b
dominium eſt poteſtas conuertendi rem in proprium commodum 127.a
dominij diffinitio ponitur & explicatur. 127.a
dominium vſus, & vſus fructus diſtinguuntur.127.b
dominium diſtinguitur à titulo dominij, ſicut relatio à fundamento.128.a
dominium omne deriuatur à Deo.131.b
dominium non eſt in brutis.132.a
dominium rerum inferiorum de iure natura li reſidet penes totam hominum vniuerſitatem & non penes ſingulos 135.b
dominiũ ad homines relatũ eſt duplex.156.a
do-

dominium vt opponitur ſubiectioni iure naturæ inuenitur in vno homine reſpectu alterius. 134 b
dominium & vſus non diſtinguuntur in rebus vſu conſumptibilibus 129.b
dominium vitæ tantum eſt penes Deum. 146.b
dominiorum diſtinctio an conuenienter fuerit facta. 148.a
dominiorum diſtinctio fuit neceſſaria in ſtatu naturæ lapſæ. 148.b
dominium transferre eſt homini maxime naturale. 154.a
dominium non transfertur per actum interiorem. 154.a
dominium transfertur per præſcriptionem. 163.b
dominium & translatio rei diſtinguuntur 702.a
dominus rei dupliciter poteſt ignorari. 256.b
donatio ſolo interiori actu facta nullã obligationem inducit. 155.b
donatio libera creditoris excuſat debitorem ab obligatione reſtituendi. 293.b
donatio quando eſt dicenda intercedere in emptione. 627.a
Dubia dupliciter poſſunt in meliorem partem interpretari, ſcilicet negatiuè & poſitiue. 97.a
dubia ſunt interpretanda in meliorem partẽ negatiue.
dubia ex ſuppoſitione quod quis vult exire in actum iudicandi, ſunt interpretanda in meliorem partem poſitiuè. 97. a
dubitans an res ſit ſua non præſcribit. 164.b

E.

ECcleſia non habet poteſtatem in actus interiores. 862.b
eccleſiæ ſtatus fuerunt diuerſi. 935.b
eccleſia poteſt diſpenſare in votis ſimplicibus. 1027.a
Eleazarus nõ peccauit quãdo ingreſſus ſub ventre Elephantis ipſum gladio confodit. 365.a
eleemoſyna eſt facienda in caſu neceſſitatis ex iure naturali, & diuino. 444.a
eleemoſynæ obligatio aliquando eſt obligatio iuſtitiæ. 444.b
electio dignioris qualiter debeat fieri. 312.a
electio digni prætermiſſo digniori ſtando in iure communi eſt valida, nec reſcindi poteſt. 207.a
elector qua ratione teneatur quærere digniorem. 312.a
eligere minus dignum relicto digniori ad beneficia eccleſiaſtica eſt peccatum mortale. 311.a
eligens dignum prætermiſſo digniori nihil tenetur reipublicæ, vel eccleſiæ reſtituere. 202.a
eligens dignum prætermiſſo digniori tenetur reſtituere aliquid digniori prætermiſſo. 205.a
emens rem à latrone, & illam alteri vendens bona fide quid facere debeat. 220.b
emens rem à latrone bona fide, ſi poſtea ſcit eſſe alienam quid facere debeat. 264.a
emens debitum futurum pro minori pretio, an peccet, & ad reſtitutionem teneatur. 658.b
In emptione & venditione ſeruari debet æqualitas inter pretium, & mercem. 609.b
In emptione & venditione debet eſſe æqualis conditio vtriuſque contrahentis. 633.a
emptionis & venditionis diffinitio. 607.a
emphytheuſis quid ſit. 606.a
epicheia quid ſit. 38.a
epicheia non eſt pars potentialis iuſtitiæ, ſed ſubiectiua & ſpecifica. 33.a
Epiſcopus quando poſſit diſpenſare in votis Papæ reſeruatis. 1043.a
epiſcopus quid poſsit accipere pro ſuis functionibus. 1115.b
epiſcopi habentes iuriſdictionem ſecularẽ an poſsint vendere officia publica. 326.a
epiſcopus habet poteſtatem diſpenſandi in omni irregularitate ex occulto delicto proueniente excepto homicidio voluntario. 399.a
Æthiopes fraude capti non ſunt ſerui, nec iure vendi poſſunt. 138.a
eutrapelia virtus conſtituens medium in iocis, & ludis. 557.a
euchariſtia non ſolum eſt ſacramentum, ſed etiam ſacrificium 905.b
euchariſtia eſt vnicum ſacrificium fidelium. 906.a
excommunicatio creditoris non excuſat debitorem ab obligatione reſtituẽdi. 294. a
excommunicatio & irregularitas diſtinguuntur. 354.b
excommunicati repelluntur ab accuſando. 482.a
excommunicatio pro peccato præterito, de quo non præceſsit admonitio imponi nõ poteſt. 500.a

F.

FAlſitas ex ſe eſt quid peius quam malitia moralis. 61.b
fama qualiter poſsideatur ad homine. 142.b

Cuius famæ homo ſit dominus.142.b
Famæ diffinitio.186 b
Fama qualiter differat ab honore.187.a
fama præſtat honori.579.b
famuli furum ad quid teneantur.282.b
famuli quibus incumbit res domeſticas cuſtodire, ſi pereant, quando teneantur ad reſtitutionem.283.b
fidem Chriſtianam ampliantes vi & armis peccant grauiter.449.a
fides virtus moralis eſt conſtituenda. 522 b
fideiuſſor ratione fideiuſsionis poteſt aliquid exigere.282.a
filius poteſt conſiderari ſecundum duplicem ſtatum, ſcilicet, in quantum eſt ſub cura parentum, & in quantum eſt emancipatus.19.b.
filius illegitimus an teneatur credere matri reuelanti ſecretum de ſua illegitimitate. 270.a
fingens paupertatem vel conſanguinitatem, vt extrahat eleemoſynam, cui reſtituere teneatur.243.a.& b
fiſcalis miniſter reipublicæ ad cauſas ipſius. 474.b
De fodinis apud Indos repertis quid ſit dicendum.426.a
fortitudo in ſacris literis retinet nomen virtutis.65.a
fortitudo eſt quæ maxime homines commendabiles facit.65.b
fortitudo ad iuſtitiæ præſidiũ neceſſaria.ibidem.
fornicatio eſt grauius peccatum quam furtum.434.b
fratres minoritæ diſtinguunt vſum in vſum iuris,& vſum facti.130.a
fraus quid ſit.213.b
fraudulentia qualiter inueniatur in emptione & venditione.604.a
furtum vnde dicatur.416.a
furti diffinitio à canoniſtis poſita declaratur, & impugnatur.419.a
furti vera diffinitio.416.b
furtum differt à rapina & vſura. 417.b
furtum à filiis commiſſum quando habeat veram rationem furti.418.a
furtum & rapina ſunt peccata ſpecie diſtincta.410.a
fur duplex,nocturnus & diurnus.
furtum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 432.a
furtum eſt leuiſsimum peccatorũ quæ fiunt in proximum.434 a
furtum rei paruæ nõ eſt peccatum mortale. 435.b
furtum ex leuitate materiæ quando ſit peccatum veniale.437.vſque ad 441.
Qui furatur magnam quantitatem, à pluribus modicũ accipiens quãdo peccet mortaliter.441.b
furtum eſt intrinſece malum.445.b
futura contingentia qualiter cognoſcantur à Deo certò & infallibiliter.767.b

G.

Gabellæ qualiter debent imponi. 232.b
gabella quædam dicitur cenſus.233.a
gabella Alcaualæ vt iuſta ſit, quid ſit neceſſarium.234.b
gener quandiu non ſoluitur illi dos,fructus pignoris poteſt recipere ſaluo capitali. 698.b

H.

Hebræi virtutes appellabant rectitudines.3.a
hebræi accipientes bona Ægyptiorum nullum furtum commiſerunt.423.a.& b
Hebræi orabant horis,tertia, ſexta & nona. 843.a
Ab Hæreſi mentali poteſt abſoluere quilibet idoneus confeſſor.862.b
hæredes illius qui propter homicidium ſuſpenditur tenentur ad reſtitutionem damni illati.180.a
hæredes in duplici differentia.184.b
Hæretici ſtatim ſunt denunciandi.480.a
homo magis inclinatur ad bonum propriũ, quam ad commune.14.a.
homo conſiderari poteſt in quantum perſona priuata & in quantum pars communitatis.76.b
homo iure naturæ habet dominium omniũ rerum inferiorum.134.a
homo nõn dicitur habere dominium Angelorum,neque corporum cæleſtium.134.b
homo iure naturali neque eſt dominus,neq; eſt ſeruus.136.a
homo ex lege humana poteſt eſſe alterius dominus propriè.137.a
homo proprie habet dominium ſuæ famæ.140.b
homo eſt dominus bonorũ corporalium ex quibus vita non pendet.145.a
homo neque membrorum,neque vitæ corporalis eſt proprie dominus.145.a
homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium.147.a
homo habet vſum ſuæ vitæ,quamuis non habeat dominium.186.a
homo quandiu habeat ius vt alii de ſe bene iudicent.189.b.

homo dupliciter poteſt concurrere ad iniuſtam acceptionem.275.a
homo in multis caſibus non tenetur propriã vitam tueri.361.b
homo aliquando poteſt velle non eſſe. 360.a
homo eſt dominus vſus vitæ.362.a
homo poteſt cedere iuri ſuo, & non poteſt cedere iuri alterius.362.a
homo naturaliter magis inclinatur ad diligẽdum Deum, quam ad diligẽdum ſe.370.b
homo habet naturale dominium rerum exteriorũ quantum ad vſum illarum.412.b
homo qualiter debeat habere animum paratum ad ferendas iniurias.559.a
homo cui facta fuerit reuelatio de propria damnatione, an teneatur ſperare.810.a
homo qualiter ſibi & aliis poſsit mortem deſiderare.814.b
in homine tres gradus vitæ inueniuntur. 896.a
hominis miſeria declaratur.830.b
homines qualiter teneantur conformare ſe voluntati diuinæ.803.b
homines mandocaſſe carnes ante diluuium, eſt valde probabile.336.b
homicidium eſt iniuſta hominis occiſio. 342.a
homicidij grauitas ex multis colligitur. 342.b
homicidium caſuale quid ſit.391.a
homicidium caſuale vt alicui imputetur, tria requiruntur.391.b
homicidium caſuale quãdis ſit colpabile, nõ ſemper eſt peccatum mortale.392.a
homicidium caſuale non imputatur ad irregularitatem, niſi habeat culpam anoexam.395.b
homicidium caſuale quando inducat irregularitatem.396.b
homicidium eſt grauiſsimum peccatorũ, quæ contra hominem fiunt.178.a
honor qualiter differat à fama.187.a
honor qualiter ſit reſtituendus.Ibidem.
honorem lædens poteſt reſtituere alia via, non petendo veniam.200.a
honor dupliciter poteſt ab altero lædi.552.b
horæ canonicæ antiquitus fuerunt ab eccleſia inſtitutæ.841.b
Ad horas canonicas qui teneantur.849.a
horas canonicas prætermittẽdi quæ ſint cauſæ legitimæ.854.a
horæ canonicæ quo in loco dici debeãt.857.b
horas canonicas non dicẽtes qualiter teneãtur ad fructuum reſtitutionem.865.a
horas canonicas non dicentes quibus debeãt facere fructuum reſtitutionem.868.b
hymnus quid ſit.750.a

I.

IAcob emẽs ab Eſau primogenituram qualiter excuſetur à peccato.1123.a
Iacob qualiter emerit primogenita Eſau. 710.a
Iephte an occiderit filiam ſuam vt vouit. 984.a
Ignorantia triplex.545.a
impediens alterum ab ingreſſu religionis an teneatur ad reſtitutionem.178 a.& b
Non impediens detractorẽ qualiter teneatur ad famæ reſtitutionem.196.a
Impediens indignum, à reſtitutione beneficij, nihil tenetur reſtituere.200.b
impediens aliquem per vim vel fraudem ne beneficium conſequatur tenetur ad illius reſtitutionem.210.a
impediens aliquem nõ vi aut fraode ſed precibus ad nullam tenetur reſtitutionem, ſi beneficium digno tribuatur.210.a
imperium in lege exiſtẽs habet ortum ex voluntatẽ legiſlatoris.123.a
impotentia quando excuſet ab obligatione reſtituendi.590.b
imperium eſt actus intellectus.764.b
incommoda quæ ſequuntur ex officiorum venditione.325.a
incarcerare alterum nulli licet propria auctoritate.409.b
indicia maiora ſunt neceſſaria ad iudicium exterius, quam ad interius.93.b
inducere ad vſuras quando ſit peccatũ.709.a
inducere ad peccatum, & vti peccato alterius, diſtinguuntur 709.a
indignus accipiens beneficium tenetur illud reſignare.703.b
indicia quæ requiruntur vt quis ad inquiſitionem procedat.502.b
indicia debent comprobari per teſtes.503.a
indicia qualiter debeant eſſe manifeſta. 503.a
infamans tenetur ſuum dictum retractare ſi mendaciter infamauit.189.a
infamia, indicia, & clamoroſa inſiouatio habent in iure vim accuſatoris.472.b
infamia quæ ſufficit vt iudex poſsit procedere contra aliquem.472.a
infames repellootur ab accuſando.482.a
infamia quæ eſt ſufficiens vt iudex in inquiſitionem procedat.497.a
infamatos de vno crimine an poſsit inquirere de alijs.501.a
infamans Deũ, aut ſanctos magis eſt blaſphemus, qoam detractor.564.a
infamatus de vno crimine an poſsit infamari de alio. 572.b
Infamare ſeipſum etiam ſine cauſa, non eſt peccatum mortale ex genere ſuo.543.a

infa-

infamans ſeipſum metu tormentorum non peccat mortaliter. Ibidem.
infamans quando teneatur ad reſtitutionem. 187.a
infamatio contra iuſtitiam duobus tantum modis fieri poteſt. 188.a
infamare dicendo falſum, & infamare dicẽdo verum ſed iniuſte differunt. 188.a
infamans tenetur reſtituere damnum temporale quod ex infamia ſequitur. 189.a
infantia qualiter duret vſque ad ſeptimum annum. 1023.b
infideles tripliciter ſe poſſunt habere erga fideles. 448.a
Ab infidelibus eſt licitum extrahere ſeruos non autem alia bona rapere priuata autoritate. 449.a
inimicis mala precari an ſit licitum. 814.b
iniuſtum ſimpliciter non inuenitur inter patrem,& filium,ſed plus quam iniuſtũ,nempe impietas. 19.a
iniuſtus dicitur aliquis dupliciter. 67.b
iniuſtitia illegalis quid ſit. 68.a
iniuſtitia formalis quando ſit. Ibidem.
iniuſtum fieri non poteſt,niſi à volente, neque pati niſi à nolente. 74.a
iniuria non irrogatur volenti, & conſentienti dummodo talis voluntas per vim non ſit extorta. 75.a
iniuria poteſt irrogari volenti & ſcienti in illis rebus quarum homo non eſt dominus. 75.b
iniuſtum faciens peccat mortaliter. 78.a
iniuſtitia ex paruitate materiæ excuſatur à mortali. 78.a
Innocentem occidere in nullo caſu eſt licitum. 373.b
innocens ex charitate tenetur ſeipſum tradere ne reſpublica pereat. 374.a
innocentes in bello qualiter poſſunt licite occidi. 375.a
inquiſitio qualiter fieri debeat. 499.b
intellectus practicus qualiter concurrat ad operationes. 98.a
interrogatus à indice procedente infamis vel indicijs,vel ſemiplena probatione ſemper tenetur dicere verum. 495.b
intellectus & volũtas qualiter differãt. 60.a
interpretari quid ſit. 1026.b
inuenta cui ſint reſtituenda. 258.a
inuenta ſunt in duplici differentia. 425.b
inuenta tuta conſcientia poſſunt retineri ab inuentoribus poſt factam ſufficientem inquiſitionem. 429.a
Ioannis vigeſimiſecundi ſententia de diſtinctione dominii, & vſus rei. 129.b
Iob liber hexametris verſibus fuit cõpoſitus. 600.a
in ioco & ludo poteſt reperiri vitium & virtus. 557.a
irregularitas incurritur per actum virtutis. 355.a
irregularitas quando incurratur ex homicidio vel mutilatione. 355.a
irregularitas quando incurratur ex hominis occiſione. 393.a
irregularitas non incurritur ex vulnere illato niſi mors ſequatur. 394.a
irregularitas duplex. 398.a
Ab irregularitate quis poſsit abſolnere. 398.a
irritare & diſpenſare diſtinguuntur. 1017.b
irritare quid ſit. 1026.a
iudex eccleſiaſticus habet duplicem poteſtatem temporalem. 112.a
iudex non condemnans reum ad pœnam legis an teneatur ad reſtitutionem. 284.a
iudex poteſt ſequi in iudicando opinionem probabilem relicta probabiliori. 331.b
iudex qualiter poſsit peccare peccato acceptionis perſonarum. 330.b
iudex non debet ceſſare ab executione iuſtæ ſententiæ, ne reus condemnetur. 344.a
iudex ad recte iudicandum non debet habere affectum alterius partis. 85.b
iudex exiſtens in peccato mortali publico, & ſcandaloſo peccat mortaliter ferendo ſententiam etiam iuſtam, maxime in illis rebus quibus ipſe tenetur. 85.b
iudex triplex. 452.a
iudex an teneatur iudicare ſecundum allegata & probata. 463.a
iudex inferior non poteſt diſpenſare in ſolẽnitatibus quæ ſunt de iure poſitiuo. 460.a
iudex etiam ſupremus non poteſt prætermittere illas ſolennitates quæ ſunt de iure naturali. 460.b
iudex non poteſt ex ſcientia particulari malefactorem punire. 360.b
iudex nõ tenetur cedere officio,ne condẽnet innocentem probatum nocentem. 466.a
iudex non poteſt aliquem condemnare niſi habeat accuſatorem. 470.a
iudex inferior non poteſt abſoluere à pœna contra legem à ſuperiori poſitam. 476.a
iudex ſupremus quando poſsit pœnam legis relaxare. Ibidem.
iudex tenetur interdum punire minus peccatum quam maius. 479.a
iudex quando dicatur legitimè interrogare. 494.a
iudex, teſtis,& aduocatus differunt. 510.
iudex quo iure ſit prohibitus aliquid à litigantibus accipere. 510.b
iudices inferiores atque principes tenentur iudicare

iudicare ſecundum legem ſcriptam.102.b
iudicij nomen multipliciter accipitur.80.a
iudicium quid,quid index, quid ius. ibidē.
iudicium eſt actus elicitus à iuſtitia.80.b
iudicium ſignificat rectam diffinitionem omnium virtutum circa propria obiecta. 81.a
Ad rectum iudiciū duæ virtutes ſunt neceſſariæ.ibidem.
Vt iudicium ſit rectum tres cōditiones ſunt neceſſariæ.81.b
iudiciū ex defectu iuriſdictionis ſemper redditur mortale.83.b
iudicium ex defectu rectæ æſtimationis prudentiæ etiam redditur mortale.84.a
iudicium ex defectu inclinationis iuſtitię ex ſuo genere non redditur mortale.84.a
iudicium propter alium finē à fine iuſtitiæ, etiā peccatum ſecundum conditionē finis oppoſiti. 84.a
iudicium temerarium & ſuſpicio interdum accipiuntur pro eodem quāuis differant. 87.b
iudicium idem reſpectu vnius poteſt eſſe leue, & reſpectu alterius poteſt eſſe graue. 88.a
iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum ex genere ſuo eſt peccatū mortale.91.a
Non ſolum iudicare pro certo ex leuibus indicijs,ſed etiam ſiniſtre opinari de proximo in re graui eſt peccatum mortale. 91.a
iudicium Salomonis de quo dicitur.3.Regū cap.3.qualiter fuerit iuſtum.94.a
iudicium de rebus, & iudicium de hominibus differunt.100.a
iudicium vſurpatum quid ſit.108.b
iudicium diuinum qualiter ſit futurum. 123.b
Ad iudicium plures requiruntur perſonæ. 452.a
iudicium vt ſit ſtudioſum tres conditiones requirit.452.b
iudicium tertius comes iuramenti quid ſit. 1058.a
Iuramentum quibus conditionibus perſonę vel temporis impediatur.1091.a
iuramentum per falſos deos factum an aliquam inducat obligationem. 1073.a
iuramenti irritandi & diſpenſandi quæ ſit idonea cauſa.1088.b
iuramentum quod faciebant Reges Hiſpani ante quam principatum acciperent.231.a
In iuramento promiſſorio vnum aſſeritur, & aliud promittitur.1061.a
iuramentum vnde dicatur.1047.b
iuramenti diffinitiones.1048.a
iurandi mos antiquitus obſeruatus.1048.b
iuramenti multiplex forma.1049.a
iurare eſt Deum in teſtem adducere.ibidem
iurare an conueniat infidelibus.1050.a
iuramentum duplex,ſimplex & imprecatorium.1051.a
iuramento, vt ſit licitum tres comites ſunt neceſſarij 1053.b
iuramentum ex defectu veritatis ſemper redditur peccatum mortale.1059.a
In iuramento non adimplendo qualiter irrogetur iniuria Deo.1061.a
De iuramento cui deeſt iuſtitia,vel iudicium quid ſit dicendum.1062.a
iurans ex conſuetudine qualiter peccet. 1065.a
iurare eſt actus religionis ſiue latriæ.1065.b
iuramentum per ſe non eſt virtus,ſed ſolū ob neceſsitatem conceſſum.1065.b
iuramentum per ſe non eſt appetendū,neq; frequentandum tanquam vtile & bonum. 1067.b
iurare per mēbra Dei qualiter ſit delictum. 1069.b
iurare per falſos deos veraciter, eſt grauius peccatū,quam iurare per verum Deum fallaciter. 1070.b
iurare eſt licitum.1053.b
iurare in caſu neceſsitatis non ſolum eſt licitum verum etiam præceptum.1056.a
In iuramento quis poſsit diſpenſare. 1087.a
iuramentū(cui deeſt veritas, vel iuſtitia, vel iudicium)eſt peccatum.1058 b
iuramentū petere ab idololatra quē ſcio per falſos deos iuraturū an ſit licitū.1071.a
iuramenti per vim extorti quæ ſit materia. 1077.a
iuramentū metu extortū obligat in foro cōſcientiæ ſub reatu peccati mortalis.1077.b
iuramenta promiſſoria per iniuriam extorta eccleſia non cogit in foro contentioſo ad impleri.1078.a
De iuramētis doloſis quid ſit dicēdū.1080.a
iuramenti obligatio eſt minor quam voti. 1083.b
iuramentum tribus modis redditur incautum.1076.a
De iuramētis coactis quid ſit dicēdū.1076.b
iurare per Iouem lapidem quid ſit.1073.b
In iuramento qualiter poſsit fieri diſpenſatio.1086.b
iuramentum & votum qualiter differant. 1087.a
iuramētum irritare poteſt omnis ille ad quē propriè pertinet res comprehenſa in iuramento.1087.a
iuramenta cōmutare in melius poteſt vnuſquiſque proprio arbitratu.1088.a

ius multipliciter accipitur.4.a
ius obiectum iuſtitiæ.ibidem.
ius,lex,ars, & iuſtitia differunt.4.a
ius & iuſtum ſunt idem.5.b
ius aliquando accipitur pro iuſto ad quod terminatur iuſtitia,& aliquãdo pro iuſto ad omne genus virtutis pertinente.7.a
ius diuiditur in naturale, poſitiuum & gentium.7.b
ius naturale quid ſit.ibidem.
ius poſitiuum ſiue humanum, ſiue diuinum poteſt terminare actum iuſtitiæ virtutis. 9.b
ius,ſeu iuſtum humanum ex triplici capite poteſt tale appellari.9.b
ius naturæ & poſitiuum differunt in multis. ibidem.
ius naturale,& ius gẽtiũ partim conueniũt, & partim differunt 11.a
ius gentium pertinet ad poſitiuũ cuius pars eſt.11.b
ius gentium eſt quaſi mixtum ex naturali & ciuili.12.a
ius gentium & naturale qualiter differant. 12.b
iure gentiũ victi ſeruiunt victoribus.13.a
ius gentium poteſt abrogari à perfecta republica.13.b
ius,ſiue iuſtum multiplex eſt,politicum,paternum, dominatiuum, & vxorium. 16.a
iuſtum politicum differt ab alijs in multis. 16.b
iuſti, ſeu iuſtitiæ ratio tria poſtulat.17.a
ius paternum, & dominatiuum habent veram rationem iuris quantum ad eſſentialia.17.b
ius paternum & dominatiuum non habent perfectam rationem iuſti.17.b
iuſtum qualiter inueniatur inter patrem & filium.18.b
iuſtum ſimpliciter poteſt inueniri quantum ad aliquid inter patrem & filium emancipatum. 19.b
iuſtum ſimpliciter non inuenitur inter virũ & vxorem.19.b.
ius proprie non inuenitur niſi inter illa quæ habent dominium ſuarum actionũ. 24.b
ius reddendum eſt alteri.ibidem.
iuriſdictio qualiter requiratur in iudice. 468.b
ius quod habent ſuperiores in inferiores nõ eſt dominium.126.b
ius patronatus qualiter vendi poſsit ſine ſimonia.1124.a
ius præbendæ continet quatuor.1119.a
ius ad ſtipendium & ius ad tantum ſtipendium eſt idem.1119.b
iuſtitia pro omni virtute.3.a
iuſtitia pro particulari virtute.3.b.
iuſtitię rectitudo ſumitur in ordine ad alterum.4.b
iuſtitiæ diffinitiones ponuntur & declarantur.21.b
iuſtitia metaphoricè dicta poteſt eſſe eiuſdẽ ad ſeipſum. 24.a
iuſtitia eſt virtus.25.b
iuſtitiæ virtus ſolum eſt in voluntate.27.b
iuſtitia & alię virtutes morales differũt.28.a
iuſtitia quæ reſpicit bonum commune dicitur virtus generalis.32.b
iuſtitia generalis proprio nomine appellatur iuſtitia legalis.33.a
iuſtitia proprie diuiditur in generalẽ,& particularem.33.a
iuſtitia generalis debet eſſe in principe, ſicut in radice.33.b
iuſtitia generalis eſt conſtituenda vltra iuſtitiam particularem.33.b
iuſtitia legalis non habet adeo exactam rationem iuſtitiæ, ſicut particularis.35.a
iuſtitia legalis in ratione virtutis eſt perfectior particulari.35.a
iuſtitia legalis quamuis non habeat exactiſſimam rationem iuſtitiæ,habet tamen veram, & propriam, & attingit perfectam. 35.b
iuſtitiæ multiplex diuiſio.36.a
iuſtitiæ generalis violatio non obligat ad reſtitutionem.37.a
iuſtitia legalis tribuit reipublicæ, quod ſibi eſt debitum.37.b.
iuſtitia legalis dupliciter poteſt diuidi. 38.a
iuſtitia legalis diuiditur in Epicheiam, & iuſtitiã legalem ſtricte acceptam tanquã in duas ſpecies.38.b
iuſtitia legalis in principe,& in ſubditis non differunt ſpecie.40.a
iuſtitia, vt in principe eſt architectonica,& vt in ſubditis,eſt miniſterialis.40.a
iuſtitia legalis dicitur generalis virtus ſecundum virtutem.42.a
iuſtitia legalis eſt particularis virtus ſecundũ eſſentiam. ibidem.
iuſtitia poteſt accipi multipliciter.43.b
iuſtitia legalis ordinat aliarũ virtutum operationes in bonum commune.45.b
iuſtitia particularis conſtituenda eſt vltra generalem 47.b
iuſtitia particularis habet materiam ſpecialem.48.b
iuſtitia verſatur circa operationes,& nõ circa paſsiones.52.b
iuſtitia non eſt conſtituenda in appetitu ſenſitiuo.53.b

iuſtitia

iuſtitia,vt ſit perfecta; non eſt neceſſarium vt obliget ad reſtitutionem.57.b
iuſtitia legalis eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu exiſtentes.62.a
iuſtitia legalis præſtat humilitati.63.a
iuſtitia particularis præſtat quibuſcunque moralibus in appetitu exiſtentibus.64.a
iuſtitia diuiditur in commutatiuam,& diſtributiuam.114.a
iuſtitia diſtributiua & commutatiua differũt ſpecie.114.b
iuſtitia commutatiua eſt vna ſpecies ſpecialiſſima.115.a
iuſtitiæ commutatiuæ medium eſt. ſecundũ proportionem Arithmeticam.118.a
iuſtitiæ diſtributiuæ medium eſt ſecundum proportionem Geometricam.118.a
iuſtitiæ diſtributiuæ accidit vt in ipſa præmium ſit æquale merito.118.b
iuſtitiæ commutatiuæ & diſtributiuæ eſt eadem materia remota.120.b
iuſtitiæ commutatiuæ & diſtributiuæ materia proximè eſt diuerſa.120.b
iuſtitia qualiter ſit in Deo.123.b
iuſtitia commutatiua duo neceſſaria requirit.124.b
iuſtitiæ cõmutatiuæ munus. eſt conſtituere æqualitatem inter datũ & acceptũ.124.b
iuſtitia cõmutatiua proprie non eſt in Deo ſed quidam modus illius.124.a
iuſtitia ſemper reddit alteri quod ſuum eſt.168.a
iuſtitia commutatiua multis differt à diſtributiua.168.a
iuſtitiæ diſtributiuæ violatio obligat ad reſtitutionem.201.b
iuſtitia commutatiua & diſtributiua differunt in modo reddendi ſuum vnicuique.207.b
iuſtitia accipitur large & proprie.717.b
iuſtitia ſecundus comes iuramenti quid ſit.1058.a

L.

LAtria ſoli Deo debetur.888.a
Lædens alterũ in corpore tenetur ad reſtitutionem.179.b.
lex naturalis quãtum ad prima principia eſt eadem apud omes quantum ad cognitionem,& quantum ad rectitudinem.8.a
lex naturalis quantum ad concluſiones deductas ex primis principijs non ſemper eſt recta & iuſta.8.b
lex naturalis quantum ad concluſiones non ſemper eſt omnibus nota.8.b
lex naturalis quãtũ ad prima præcepta mutari nõ poteſt,bene tamẽ quoad ſecũda.9.a
lex præcipiens ſolennia matrimonii pertinet ad ius gentium.13.a
lex bona primum bonum commune, deinde particulare intendit.32.b
lex à qua dicitur iuſtitia legalis duplicem habet finem.38.b
leges in duplici differentia.101.a
lex humana poteſt prohibere rerum translationem.134 b
leges& iura poſſunt ab vno in alterum res transferre.157.a
legis fine ceſſante in particulari non ceſſat obligatio legis.161.b.& 467.a
leges reiiciunt teſtamentum minus ſolennẽ quia putant ibi potuiſſe eſſe dolum. 162.b
leges de præſcriptione transferunt dominiũ.163.a
leges humanæ eccleſiaſticæ obligant in foro conſcientiæ ad mortale.219.b
leges ciuiles obligant in foro conſcientiæ.219.b
In lege ſunt duo,imperium & ſubſtantia ipſius legis.220.b
lex ab vno habet quod obliget,ab alio autem quod magis vel minus obliget.221.a
lex quando obligat ſub mortali.221.b
leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis.223.a
lex humana quando obligat ad ſui obſeruãtiam cum periculo mortis.223.a
leges pœnales obligãt in conſcientia ad culpam,niſi contrarium explicetur à legislatore.225.b
legũ pœnalium tranſgreſſores quando teneãtur ſubire pœnam ante iudicis condemnationem.227.a
leges ſunt in multiplici differentia.895.a
lex iuſtitiæ dupliciter poteſt præcipere aliquid dari.374 a
lex neceſſario debet ordinari ad bonum commune.466,b
lex naturalis quid ſit.895.b
lex fomitis reducitur ad naturalem.895.b
lex naturalis non eſt habitus, ſed actus.196.a
leges humanæ in duplici differentia.978.a
In legibus qualiter poſsit fieri diſpenſatio.1089.a
liberalitas proprie eſt in Deo.31.a
liberalitas qualiter eſſe poſsit in appetitu ſenſitiuo.31.b
liberalitas quantum ad aliquid ſuperat iuſtitiam.66.a
Loth an peccauerit offerens filias ſodomitis.910.
Lucretia non eſt laudanda quia ſe interfecerit.364.b
lucrum ex mutuo ſperare, an ſit licitum.669.b

lucrum ſperare ex vi mutui, ſiue primaria, ſiue ſecundaria intentione eſt illicitum, & vſurarium.671.a
lucrum ſperare in mutuo ex gratitudine, & beneuolentia non eſt peccatum. 672.a
Pro lucro ceſſante, aut damno emergente, an poſſit aliquid vltra ſortem accipi.686.a
lucrum ceſſans quibus conditionibus accipi poſſit in mutuo.691.a

M.

Magiſtratus virum oſtendit.64.b
Malum ſpirituale quando eſt recompenſandum bonis temporalibus.176.b
maledicere & malefacere apud Deum idem ſunt.433.a
maledictio quid ſit.595.a
malum imprecari alteri an aliquando ſit licitum.595.b
maledictio quãdo ſit peccatũ mortale.595.a
maledicere creaturas quatenus ſunt effectuã Dei eſt aperta blaſphemia.597.b
maledictio Deiio ſcriptura appellatur benedictio.597.b
maledictores qua pœna puniantur.597.b
maledicunt Deũ exiſtentes in inferno.598.a
maledicẽtes ſanctos peccãt mortaliter.598.a
maledicere creaturis irrationalibus qualiter ſit peccatum.599.a
maledictionis multæ ſunt ſpecies.601.b
maledictio an ſit grauius peccatum quam detractio.603.a
mala pœnalia non licet petere, niſi in ordine ad bonum.794.b
manifeſtans peccatum veniale proximi an poſſit peccare mortaliter.574 a
manifeſtans peccatum mortale proximi an ſemper peccet mortaliter.575.a
Non manifeſtans quando dicatur cauſa iniuſtæ acceptionis.182 b
Maritus qui vxorem in adulterio deprehenſam occidit priuata auctoritate peccat mortaliter.348.a
maritus an licite interficiat vxorem adulteram iudicatam 348 b
maritus poteſt verberare vxorem ex legitima cauſa.407.b
Martyrium aliquando eſt in conſilio & non in præcepto.361.b
Pro matrimonio qualiter pecunia dari liceat ſine ſimonia.1112.b
medium aliarum virtutum à iuſtitia, eſt medium rationis.55.a
medium iuſtitiæ eſt medium rei.55.a
medium iuſtitiæ quare dicatur rei, & non rationis.55.b
medium in virtutibus moralibus qualiter accipiatur.116.b
medium iuſtitiæ diſtributiuæ eſt ſecundum proportionem Geometricam, & commutatiuæ ſecundum Arithmeticam.118.a.& b.
mens noſtra habet quandam cognationem cum Muſica.847.a
membri corporalis abſciſsio quando eſt neceſſaria ad ſeruandam vitam fieri poteſt, quamuis non præcipi.401.a
membrum ſibi propria culpa abſcindens eſt irregularis.403.
membrum quod appelletur.404.a
mentiri nunquam eſt licitum ex quacunque cauſa fiat.493.b
mentiri in rebus leuibus in iudicio, aut in cõfeſsione non eſt peccatum mortale.504.a
mercatoris officium multis de cauſis non laudatur.26.a
mercis defectus multiplex.629.a
mercis defectus an ſit manifeſtandus in venditione.629.b
merces operis praui quando ſit reſtituenda, & cui.1172.b
meretrices qualiter permittantur.677.a
metus duplex.988.b
miniſtri eccleſiæ poſſunt ſtipẽdium pactum deducere abſque ſimonia.1108.a
miniſter eccleſiæ qualem animum habere debet in acceptione ſtipendij.1108.b
miſericordia verſatur tam circa operationes, quam circa paſsiones.53.b
miſericordia præſtat iuſtitiæ etiam legali. 63.a
miſſam dicere ante matutinum non eſt peccatum mortale.857.a
miſſam in loco priuato dicere etiam ex priuilegio non eſt laudabile.858.a
miſſam audiens, & ſimul dicens officium diuinum an ſatisfaciat.864.b
In miſſa inueniuntur tria.908.a
In miſſæ ſacrificio eſt duplex valor, ſcilicet ex opere operato, & ex opere operantis.909.a
In miſſæ ſacrificio poteſt conſiderari alius triplex valor ex parte eccleſiæ.909.b
miſſa & quodlibet aliud opus bonũ tripliciter poteſt alicui applicari.910.b
miſſæ valor ex opere operantis eſt minor pro multis, quam pro vno.912.b
miſſæ valor ex opere operato tãtum prodeſt multis, ac ſi pro vno tantum offerretur. 913.b
miſſæ & ſacramentorum fructus augetur ex deuotione miniſtri 918.a
miſſæ ſacrificium quibus proſit & qualiter. 918.a
miſſam dicens pro pluribus, an omnibus æqualiter proſit, ac ſi pro ſingulis celebraret.920.a

Pro

Pro vna Miſſa plura ſtipendia accipiens tenetur ad reſtitutionem. 921.b
miſſarum iuſtum ſtipendium quod ſit. 922.a
miſſas anticipantes, vel poſtponẽtes ad quid teneantur. 926.b
miſſas facientes dicere pro minori ſtipendio quam ipſi acceperunt ad reſtitutioõe tenentur. 928.a
In vna vel duabus miſsis alterum defraudãs an peccet mortaliter. 928.b
Modi quibus poteſt aliquis coocurrere ad iniuſtam acceptionem. 277.a
monachus profeſſus non ſacris initiatus ſemel, aut iterum non dicens officium non peccat mortaliter. 833.b
monachi non procedunt in ſuis cauſis cum ſtrepitu iudiciali. 471.a
monachi io ſacris ordinibus non conſtituti an teneantur dicere officiũ diuinũ. 852.a
monachi laici, & nouitij non tenentur dicere officium diuinum. 853.b
monach⁹ qui propter incorrigibilitatẽ excluditur à monaſterio ad quid teneatur. 997.a
Intẽr monachos an ſit laudabile in omnibus quæ facere debent, ſpectare ſemper ſuperioris præceptum. 1009.a
monopolia multipliciter fieri poſſunt. 646.b
monopolia emptorum illicita. 648.b
mons pietatis quid ſit, & an ſit licitus 713.a
moralia moraliter ſunt intelligeoda. 668.a
morbum corporale & ſpirituale differunt. 401.a
Moyſes excuſatur à peccato vſurpati iudicij occidendo Ægyptium. 151.
Mulier dicitur facta ad imaginem Dei. 134.a
mulier cur velato capite oret. 134.a
mulier quæ ſibi ſuppoſuit partũ alienũ, vel ex adulterio cõcepit, & maritus putat filiũ eſſe ſuum, ad quid teneatur. 266.b
mulieri eſt licitum aggreſſorem occidere ne ſtuprum patiatur. 383.b
mulier prægnans an poſsit ſumere potionẽ, ex qua fœtus mors ſequatur. 385.a
mutilare ſeipſum an ſit licitum. 402.a
mutilans alterũ, ſiue iuſte, ſiue iniuſte faciat quando incurrat irregularitatem. 402.b
mutilati, & corpore vitiati qualiter ſint irregulares in iure. 403.a
mutuatarius nõ tenetur reſtituere damnum, quod mutuanti accidit ex mutuo. 238.b
mutuatarius ad tempus præfixum non ſoluẽs ad quid teneatur. 239.a
mutuatio, vt ſit vſuraria tria requirũtur. 681.a
mutuãs agricolę ea lege, vt mutuãtis agrũ colat pro iuſto pretio eſt vſurarius. 681.a
mutuare ſub obligatione remutuandi eſt vſura. 681.b
mutuans regi ſub obligatione, vt officiũ aliquod, ſiue pro iuſto pretio, ſiue gratis, ſibi conferatur, an ſit vſurarius. 683.b
mutuare alicui, vt liti cedat, an ſit vſura. 684.b
mutuanti eſt licitum paciſci cũ mutuatario de lucro ceſſante. 688.b
mutuans ratiooe lucri ceſſantis non poteſt aliquid exigere ſtatim ſoluendum. 693.b
mutuans accepto pignore frugifero, tenetur fructus pigooris in partem ſolutionis accipere. 697.b
mutuãs accepto pignore ſub ea cõditione, vt ſi certa die debitũ non reddatur, pignoris poſſeſsio amittatur, an ſit vſurarius. 699.b

N.

NAtura, & naturalis inclinatio ſemper eſt bona, & tendit ad bonũ: nec cõtrariatur rationi. 367.b
Naturaliter poteſt cognoſci eſſe illicitũ ſeipſum occidere. 364.a
naturale aliquando diſtinguitur contra liberum, & aliquando cõtra id quod eſt ex inclinatione naturali. 370.a
naturale ius dictat non eſſe procedendũ ad inquiſitionem ſine infamia. 498.b
naturales leges ſunt in multiplici differentia 498.b
In naturali lege qualiter debeat fieri interpretatio. 498.b
Neceſsitas duplex: vna iuſtitiæ, altera potentiæ. 457.b
neceſſarium ad ſalutem ſtãt dupliciter. 172.b
negans veritatem iniuſte non tenetur pœnã ſoluere. 228.a
negare licitam eſſe dominiorum diſtinctionem poſt naturam lapſam eſt aperta hæreſis. 149.b
negotium vnde dicatur. 639.b
negotiationis duplex eſt ſpecies. ibidem.
negotiatio an ſit licita. 639.b
negotiatio qua merces carius vendũtur, quã ſunt emptæ, ex ſe licita eſt, & neceſſaria reipublicæ. 641.a
negotiatio ex multis circunſtantijs reddi poteſt illicita. 641.b
negotiatio vitiari poteſt ex parte rei venditæ. 642.a
negotiationes ſunt clericis interdictæ. 644.a
negotiatio in loco ſacro quando ſit licita. 645.b
negotiator ratione mutui non poteſt accipere totum lucrum quod per negotiationẽ erat lucraturus. 688.a
Nicolaus tertius, & Ioannes vigeſimus ſecũdus diſcordes in diſtinctione vſus & dominij rerum couſumptibilium. 128.b

nocens in ſpiritualibus qualiter teneatur ad reſtitutionem.176.a
notorium delictum quod dicatur.572.a
Quis numerus hominum ſit ſufficiens, vt delictum cognitum notorium dicatur. 572.a
Nummus ad quid inuentus explicatur.123.b

O.

OBiectum voluntatis nō ſolū eſt bonum ſed etiam eſt apparens bonum.360.a
obiectum iuſtitiæ differt ab obiectis aliarū virtutum.3.b
obiectum habitus, vel potentiæ ſignificatur aliquando nomine abſoluto, & aliquādo relatiuo.4.a
obiectum iuſtitiæ tria includit.36.b
obiectum charitatis ſemper eſt idem formaliter.39.b
obiectum iuſtitiæ legalis diſtinguitur ab obiectis aliarum virtutum.44.a
Oblatio qualiter differat à ſacrificio, decimis, & primitijs.931.b
Ad oblationem tria requiruntur.932.a
oblationes qualiter poſsint eſſe in præcepto.932.a
oblationes poſſunt eſſe in præcepto ex conſuetudine. 933.a
oblationes qualiter pertineant ad ſacerdotes.934.b
oblatio ex triplici ratione poteſt reddi illicita.938.b
oblatio an fieri poſsit ex rebus illicitè acquiſitis.938.a
obligationes iuſtitiæ & charitatis diuerſæ. 189.b
Non obſtans quando dicatur cauſa iniuſtæ acceptionis.282.b.
occidens alterum, vltra pœnam legis quam patitur tenetur ad reſtitutionem.180.a
occidens vel mutilans opificem qualiter teneatur ad reſtitutionem, & quibus teneatur reſtituere.181.a.& b
occidēs hominē tenetur facere recompenſationem in bonis ſpiritualibus.185.b
occidere animalia in vſum hominū eſt licitum 334.a
Non occidere quid ſit 339.b
occiſio hominis dupliciter fieri poteſt.341.b
occidere homines intētione ſolū publicæ autoritati eſt licitum.341.b
occidere malefactores eſt licitum. 343.a
occidere hominē qui nō peccauit, & timetur quod peccabit in rempublicā, nō eſt licitum.343.b
occidere malefactores priuata autoritate eſt licitum.345.a
occidere ſeipſum nunquā eſt licitum.358.b
occidens ſeipſum facit iniuriam Deo, & reipublicæ.361.a
occiſio aggreſſoris illicita eſt quādo nō eſt neceſſaria ad propriā defenſionem.378.a
occiſio hominis quæ fit in propriā defenſione, vim vi repellendo eſt licita.379.a
occiſio hominis in propriam defenſionem, vt ſit licita multis debet conditionibus honeſtari.379.b
occiſio aggreſſoris quādo ſit precepta.381.a
occidere latronem in defenſionem bonorū vtrum ſit licitum.382.a
occiſio hominis in defenſionem honoris eſt licita.384.a
occiſio innocentis in via iacentis, quādo aliter fugiens vitam ſeruare non poteſt an ſit licita.384.a
occidere aggreſſorē ex ꝓpria intētione etiā ad ſaluandā vitam non eſt licitum. 387.a
occiſio hominis triplex. 393.
Officia ſæcularia aliquam habent proportionem cum beneficijs.321.b
officia ſæcularia diſtribuentes ſunt in duplici differentia.322.a
officia ſæcularia indignis diſtribuentes qualiter peccent, & ad reſtitutionem teneantur.322.b
officia publica an vendi poſsint.324.b
officium diuinum per ſe non pertinet ad ſtatum monachorum.895.a
officium diuinū in communi debet dici ſtatutis horis ſub reatu peccati mortalis 896.b
De officio paruo Beatæ Virginis, mortuorū & Litanijs.896.a
officium diuinum ore, & voce exprimi debet.898.a
officiū interrūpens ad quid teneatur. 899.a
Omiſsio qualiter opponatur iuſtitiæ.720.b
omiſsio eſt ſpeciale peccatum diſtinctum à peccatis quæ opponūtur alijs virtutibus. 721.b.
omiſsio accipitur formaliter & materialiter 722.a
Operis perfectio conſiderari poteſt, vel ex obiecto, vel ex neceſsitate.939.a
operari ex habitu quid ſit.70.a
Opinio Soti qui dicit, quod conferens beneficium digno prætermiſſo digniori eſt probabilis.204.b
Opus factum ex voto eſt magis meritorium & laudabile quam factū ſine illo.1005.b
Orationis nomen multas habet ſignificationes.761.a
orationis variæ diffinitiones.ibidem.
oratio eſt actus partis intellectiuæ. 763.a
orare, vt quis dicatur, quæ requiruntur. 764.a
oratio valde commendatur.773.a
orationis vtilitas declaratur773.b

oratio diſponit ad gratiam.ibidem.
oratio valet ad cognoſcendam noſtram miſeriam & diuinam bonitatem.774.a
oratio qua ratione iunet ea vtentibus.774.b
oratio eſt actus religionis.776.b
In oratione tria conſiderantur.777.a
oratio eſt actus religionis etiam ſi ex metu proficiſcatur.777.b
De orando eſt præceptum, & quando obliget.778.b
oratio ad ſolum Deũ eſt porrigenda tanquã per ipſum implenda.782.a
oratio poteſt porrigi ad ſanctos tam Angelos,quam homines,tanquam per ipſos impetranda.782.a
orare pro temporalibus qua ratione ſit licitum.791.a & b
orare pro temporalibus,an ſit opus imperfectionis.793.a
oratio pro alijs fieri debet etiam peccatoribus.796.b
orare pro excommunicatis publica oratione non eſt licitum.797.b
orare pro infidelibus eſt licitum.801.a
orare pro ſe, an teneatur ille cui facta fuerit reuelatio de propria damnatione.807.a
orare pro damnatis non eſt licitum.811.a
orare pro beatis non eſt licitum.811.a
orare pro inimicis qualiter teneamur.813.a
oratio Dominica præſtat alijs orationib' ex parte autoris.817.b
oratio hæc præſtat alijs in breuitate. 818.a
oratio Dominica quare ita breuis fuerit cõpoſita.818.
oratio Dominica præſtat alijs fœcunditate.819.a
In oratione vtendum eſt exordio.819.a
orationes noui, & veteris teſtamẽti differunt in exordio.819.
oratio Dominica comprehendit petenda,& ordinem petendorum.823.a
orare eſt proprium rationalis creaturæ.833.b
orare qualiter cõueniat peccatoribus, & an exaudiantur.834.b
oratio vocalis eſt conueniens.839.b
orationibus faciendis aſsignati debuerunt in Eccleſia particulares perſonæ,tempora & loca. 840.a
orationis ſcopus qui ſit.861.b
orans ex præcepto, neque attendens peccat mortaliter, & fructum orationis amittit.862.a
orantes ex præcepto, & orantes libere diſtinguuntur.863.b
orans ſine actuali, vel virtuali attentione tenetur iterum officium dicere.864.a
oratio qualiter diuturna eſſe debet.873.b
oratio habet triplicem effectum.876.b
oratio quas conditiones debet habere, vt ſit infallibiliter efficax.877.a
oratio vnius pro altero fuſa ad quid proſit illi.878.b
oratio nulla ratione poteſt dãnatis prodeſſe.879.a
oratio pro altero fuſa an valeat ad primam gratiam conſequendam.879.a
oratio à peccatore fuſa, an exaudiatur à Deo.881.a
Ordo triplex in republica,& ſic triplex iuſtitia.114.
ordines in quibus omnimoda caſtitas non ſeruatur, nõ ſunt veræ religiones.1036.b

P

PAſpans quis dicatur,& qualiter teneatur ad reſtitutionem.281.a
Papa vnde habeat quod poſsit in votis diſpẽſare.1027.b
partes ſuppoſito diſtinctæ à toto ſunt in triplici differentia.37.b
De partibus ciuitatis loquendũ ſicut de partibus corporis.44.
participans quis dicatur, & qualiter teneatur ad reſtitutionem.281.b
paruitas materiæ quando excuſet ab obligatione reſtituendi.297.a
paſsionis nomen multas habet ſignificationes.50.a
paſsio quantum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima.51.a
paſsio ꝑ inclinatione ſequẽte cognitionẽ ſolũ inuenitur in natura cognoſcente.ibidẽ.
paſsiones appetitus ſenſitiui dupliciter conſiderantur.52.a
patria dupliciter conſideratur.37.b
pater licite poteſt verberare filium, & dominus ſeruum cauſa correctionis,& diſciplinæ.405.b
patronus habens ius præſentãdi tenetur præſentare digniorem.312.b
patronus dotans Eccleſiã,an poſsit inſtituere quod beneficium ſemper detur alicui ex ſua familia.313.b
pauperes quod ius habeant in re cuius dominus ignoratur. 256.b
pauperum nomine qui intelligãtur.259.b
peccatum mortale materialiter eſt iniquitas & iniuſtitia legalis.68.a
peccatũ quod magis nocumentũ habet annexum,magis aduerſatur charitati.177.a
peccata facti,& linguæ diſtinguuntur & qualiter.556.a
peccatũ aggrauatur ex eo quod ſit in perſonam cui aliæ ſunt coniunctæ.411.a

peccatum in duplici genere mali conſtitui-
tur.436.b
Peccata quando dicantur cedere in damnum
reipublicæ. 479.a
Peccatum in Spiritum ſanctum quid ſit.
798.b
peccatores ſunt indigni, vt eligantur ad be-
neficia eccleſiaſtica.307.a
pœna appoſita in lege ex ſua natura oſten-
dit legem ipſam eſſe obligatoriam in con
ſcientia.225.a
pœnæ ſunt in multiplici differentia.226.a
pœnæ ad quas homo poteſt damnari ſunt in
multiplici differentia.510.b
penſiones niſi ex iuſta cauſa imponi non de-
bent.520. a
penſionarij dicere tenentur officium Beatæ
Virginis.321.a.&.850.b
perpetuum & conſtans differunt.22.a
perfectum & imperfectum quădoque diſtin
guunt ſpecies. 36.a.
perſona priuata poteſt remittere ſuæ famæ re
ſtitutionem.193.b
perſona publica non poteſt ſuæ famę reſtitu-
tionem remittere.194.a
perſonæ nomine quid intelligatur.411.a
periurij grauitas declaratur.1091.a
periurium duplex.1065.
Piſcatio & venatio quibus in locis interdicā
tur.235.b
pietas eſt virtus perficiens filium in ordine ad
patrem.18.a
Plato impugnatur qui dicebat inter ciues nō
ſolum poſſeſsiones ſed etiam vxores debe
re eſſe communes.251.a
Poſſeſſor bonæ fidei præſcribit.165.b
poteſtas humana habet vim obligandi quate
nus ſubeſt poteſtati diuinæ & legi æter-
næ.220.a
potentiæ nomen interdum tribuitur acti-
bus.22.a
potētia vel habitus habēt duos actus & duas
operationes.22.b
poteſtas eccleſiaſtica non poteſt in tempora
lia niſi quatenus habent ordinem ad ſpiri
tualem finem.234.a
poteſtas ſpiritualis & temporalis ſunt incō-
poſsibiles.454.b
poteſtas quæcūque ſupra Papam debet eſſe
ex commiſsione illius.456.a
potentia ad lucrandum duplex.686.b
Præbendarum commutatio iure poſitiuo eſt
prohibita.1010.a
prælati qualiter debeant iudicium ferre in
rebus dubijs.100.a
prēlati vel prætores, non obſtantes damna
ſubditorū tenentur ad reſtitutionē.283.a
prælati religionum poſſunt irritare & diſpē
ſare vota ſubditorum.1018. a
prælati verberantes ſubditos an incurrāt ir-
regularitatem.406.b
prælati tenentur pro ſubditis orare.780.b
prælati iure naturali & diuino habent po-
teſtatem irritandi vota ſubditorū. 1018.a.
prælatus infamans ſeipſum peccat contra iu-
ſtitiam.143.b
prælati eccleſiaſtici habentes poteſtatem
temporalem non poſſunt ſe habere in om
nibus tanquam domini ſæculares.355. b
præceptum de non ſe occidendo eſt iuſtitiæ
& non charitatis.145.b
præceptum affirmatiuum de reſtituendo re-
ducitur ad negatiuū de nō furando.174.b
præcepta parentum & dominorum obligāt
in conſcientia.222.a
præceptum reſtitutionis qualiter ſit intelli-
gendum.288. a
præceptum reſtitutionis quando inducat no
uam culpam ſi non fiat ſtatim reſtitutio.
288.b
præceptum de reſtituendo quo rēpore obli-
get.288.a & b
præceptum non occides,explicatur. 339.b.
præceptum non occides, eſt iuris naturalis,
& non poſitiui.341.a
præcepta Decalogi ſunt prorſus indiſpenſa-
bilia.424.
præceptum de orando quādo obliget.779. b
præcepta naturalia ſunt in multiplici diffe-
rentia.896.a
præceptum de ſoluendis decimis in veteri
lege partim erat morale, partim iudicia-
le.945.a
præcepta veteris legis quædā iudicialia, alia
moralia,alia cæremonialia.946.b
præcepta iudicialia & cæremonialia veteris
legis ceſſauerunt.947.a
præcepta cæremonialia & iudicialia quali-
ter differant.947.b
præceptum adimplere, & illud non violare
diſtinguuntur.963.b.
præceptum de diligēdo Deo qualiter in hac
vita adimpleatur.963.a
præmium bonorum habet rationem iuſtitiæ
diſtributiuæ.124.b
Præſcriptio quid ſit.163.b
præſcriptio bonæ & malæ fidei.164. a
præſcriptio,vt ſit bonæ fidei debet poſſeſſor
toto tempore præſcriptionis rem bona fi-
de tenere.165. b
pretium rei vnde ſumatur.250.a
pretium non conuenit rei ex duplici cauſa
251.a
pretium acceptum pro ſententia iniuſta, aut
pro homicidio cui ſit reſtituendum.
254.a

pretium meretricis aut alterius operis peccaminoſi, quod ſit ſine iniuria tertij non eſt reſtituendum. 254.b
pretium iuſtum rerum vnde ſit cognoſcendum. 609.b
pretium taxandi quis habeat poteſtatem. 110.b
pretium lege taxatum, & illud quod cõmuni æſtimatione accipitur differunt. 611.a
pretium iuſtum rei venditæ ad vocem præconis quid ſit. 612.a
pretia rerum variantur quotidie. 613.a
pretium iuſtum rerum exquiſitarum, vnde ſit ſumendum. 613.b
pretij iuſti cognoſcẽdi triplex regula. 614.a
pretium dupliciter à lege poteſt taxari. 614.b
pretium rei an poſsit augeri ex dubietate valoris quem eſt habitura. 656.a
Præuaricatio quid ſit. 496.b
Primitiæ in veteri lege quadrupliciter differebant ab alijs obligationibus. 41.b
ad primitias offerendas tenentur homines de fructibus terræ in recognitionem diuini beneficij. 941.a
primitiæ quæ ſoluantur in lege euangelica. 942.a
primitiarum quantitas qualis fuerit in veteri lege. 942.b
Princeps aliquando poteſt contra legẽ ſcriptam iudicare. 102.a
princeps non ſeruans legem ſine cauſa peccat. 103.a
princeps qualiter differat ab alijs iudicibus. 102.b
princeps pœnam legis commutans ſine cauſa peccat mortaliter. 103.a
princeps vel reſpublica non habet dominiũ vitæ ſubditorum. 546.a
princeps an poſsit concedere facultatẽ maleſactorem interficiendi vbicunq; fuerit inuentus. 351.a
princeps vel reſpublica citra iniuriam poteſt aliquid à ſuis ciuibus extorquere. 447.a
Priuatio beneficij ſimoniacè collati nõ ſemper eſt pœna. 1135.b
Probatio ſemiplena quid ſit. 509.b
probatio teſtibus facta inartificioſa dicitur. 417.a
Profeſſus qui propter incorrigibilitatem excluditur à monaſterio ad quid teneatur. 997.a
promiſsio vel donatio quæ ex ſe obligationem non induceret, appoſito iuramento erit obligatoria. 156.b
promiſsio ſimplex facta homini, an obliget ſub mortali ex genere ſuo. 990.b
promiſsio interius facta, aut etiam exterius dummodo promittens ſit ſolus, an aliquã inducat obligationem. 992.a
promiſsio facta homini eſt actus fidei. 1003.a
promittens coactè, voluntariè promittit. 1077.a
promiſsio ſimplex per vim facta nullam inducit obligationem. 1077.b
Proportio quid ſit. 117.b
proportio arithmetica & geometrica differunt. 117.b
Propoſitum & promiſsio qualiter differant 971.b
propoſitum differt à deliberatione. 968.a
Prouidentiæ diuinæ ſubijciuntur omnia nõ tantum in vniuerſali, ſed etiam in particulari. 766.b
Publicatio ſufficiens ad proprios motus. 321.a
Punitio malorum eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ. 124.b
Puer quinque annorum à dæmone raptus propter maledictionem. 598.a
puerorum tres ætates. 1023.b
pueri alios prima tonſura initiatos percutientes quando ſunt excommunicati. 78.a

Q

QVantitas materiæ quæ ſufficit in furto ad efficiendum peccatum mortale. 437.a
quod ſimpliciter eſt melius poteſt alicui ſecundum quid melius non eſſe. 61.b
quotus nomen accipitur dupliciter. 549.a
qui eſt, eſt nomen proprium Dei. 821.a

R.

RAcha quid ſignificet in ſacris literis. 832.b
Rapina non eſt ſpecies furti. 417.a
rapinæ nomẽ accipitur multipliciter. 420.b
rapina poteſt fieri multipliciter. 421.a
rapina nulli eſt licita. 447.a
rapina qualiter poſsit exerceri contra infideles. 448.a
Raſia an peccauerit ſe interficiendo. 365.b
Rationalis pars in homine ſemper inclinat in bonum honeſtum. 369.a
ratio circa agenda tres habet actus. 763.b
Receptans quis dicatur, & quando teneatur ad reſtitutionem. 281.a
Recompenſatio poteſt cadere in læſione honoris, ſicut in læſione famæ. 299.
recompenſatio licita eſt aliquibus ſeruatis conditionibus. ibidem.
recompenſatio debitorum qualiter fieri poſsit. 294.b

recompenſatio eſt licita quando aliter res recuperari non poteſt.430.a
recompenſatio vt ſit licita aliquæ conditiones requiruntur.
Rectitudo iuſtitiæ ſumitur in ordine ad alterum,& rectitudo aliarum virtutum ſumitur in ordine ad operantem.49.
Referens dictum aliorum quando teneatur ad reſtitutionem famæ.195.a
Regulæ notandæ circa irregularitatẽ.355.b
regulæ ad cognoſcendum quando lex obliget ſub mortali.221.b
regula in inquiſitionibus generalibus ſeruāda.482.a
Reges non ſunt domini bonorum ſubditorum.230.
reges & reſpublica poſſunt exigere tributa.231.a
rex vel princeps conferens officia indignis peccat,& præterea fit reus damnorũ quę ex mala prouiſione ſequuntur.208.a
rex & quicunq; alius elector tenetur ad officia publica eligere digniorem.323.b
reges omnem ſuam poteſtatem habent à republica.324.a
rex non eſt dominus reipublicæ,ſed adminiſtrator.324.a
rex tenetur officia publica in ciues ſui regni, & non in alienigenas diſtribuere.324.b
rex ex rationabili cauſa poteſt officia publica vendere.325.b
regnum Dei multa ſignificat in ſacris literis.825.
Religio atque pietas in ratione virtutis ſunt præſtantiores iuſtitia, in ratione autem iuſtitiæ ſecus contingit.36.b
religio eſt præſtantior virtus quam iuſtitia legalis.63.b
religionis ingreſſus non excuſat à debito reſtituendi.296.b
religionis nomen multa ſignificat.729.b
religionis nomen vnde deducatur.730.a
religio ſemper importat ordinem ad Deum.730.b
religio eſt virtus.732.b
religio eſt vna virtus.734.b
religio eſt ſpecialis virtus ab alijs diſtincta.737.b
Ad religionem pertinent omnia quatenus in honorem Dei fiunt.738.a
religio poteſt imperare actus omnium virtutum.738.b
religio qualiter colat Deum.739.b
religio non eſt virtus Theologica.741.a
religio qualiter non tendat in Deum immediatè.743.b
religio habet Deum pro obiecto cui, & nō pro obiecto quód.743.b
religio eſt præſtantiſsima inter omnes virtutes morales.746.a
Repercuſsio dupliciter poteſt fieri. 193.a
reprobi non ſunt excludendi à noſtris orationibus.802.a
In republica eſt neceſſarius diuerſus ordo hominum.149.a
reſpublica poteſt ſuos ciues manifeſto periculo mortis exponere.374.b
reſtitutio accipitur dupliciter.167.b
reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.168.b
reſtitutio & ſatisfactio in aliquibus conueniunt & in aliquibus differunt.169.b
reſtitutio qualiter ſit neceſſaria ad ſalutem.172.b
reſtitutionis obligatio ſemper oritur, vel ex re percepta, vel ex iniuſta acceptione.175.b.& 162.a
reſtitutio vel compenſatio facienda eſt pro damno corporali, etiam ſi nullum nocumentum in rebus ſequatur.183.b
reſtitutio vel compenſatio quæ debet fieri pro damno corporali, an tranſeat ad hæredes.144.b
reſtitutio ad quid neceſſaria. 125.a
reſtitutio famæ facienda eſt cum propriæ famæ periculo.197.a
reſtitutio famæ regulariter loquendo nō eſt facienda cum periculo vitæ,ibidem.
In reſtitutione famæ qualiter compenſatio habeat locum.198.a
reſtitutionis obligatio oriri poteſt ex violatione iuſtitiæ diſtributiuæ.203.a
reſtitutionis obligatio non eſt, quando aliquid perijt caſu fortuito.213.b
reſtitutionis obligatio oritur ex damno culpa lata illato,ibidem.
reſtituẽdum eſt damnum alteri illatũ.237.b
reſtitutio eius quod in potẽtia habetur, nō eſt facienda ad æqualitatem rei, ſed ad æqualitatem potentiæ.238.a
reſtitutio ei eſt facienda, à quo res eſt ablata.241.a
reſtituendæ res ſunt in multiplici differentia.242.a
reſtitutio rei furtiuæ, an ſit facienda latroni an vero domino.
reſtitutio tantum inducitur quãdo facta eſt inæqualitas.251.a
reſtitutio cuius ſumptibus, aut expenſis ſit facienda.255.b
reſtitutio bonorum, quorum dominus ignoratur cui ſit facienda.257.a
reſtitutio rerum temporalium aliquando debet fieri, cum iactura honoris, aut famæ.266.a

Ad

Ad reſtitutionem tenetur quicunq; eſt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis. 275.b

ad reſtitutionem tenentur ſinguli, quando multi concurrunt ad iniuſtam acceptionem. 176.a

Reſtitutio ſtatim eſt facienda. 287.a

reſtitutionis ordo ſeruandus quando ſunt multi debitores 297.b

reſtitutio qualiter debeat fieri ab eo, qui magnam quantitatem accepit à pluribus 442.b

reſtitutio qualiter ſit in præcepto. 174. a. & b

Non reſtituens eſt in ſtatu damnationis, neque poteſt abſolui. 288 a

Reuelans peccatum alterius in confeſsione qualiter peccet. 566 b

reuelatio duplex. 808 b

reuelatio facta alicui de propria damnatione ſemper eſt intelligenda conditionaliter. 808. b

Reus in iudicio veritatem negans multis eſt iniurius. 228. a

reus iuridice interrogatus tenetur dicere verum. 494. a

reus illegitime interrogatus non tenetur ſuum crimen manifeſtare. 494. a

reus dubitans an indicia ſint ſufficientia nõ tenetur reſpondere veritatem 497. a

reus qualiter ſe debeat habere quando ſub particulari iuramento interrogatur cõtra ordinem iuris. 504. b

reus damnatus ad mortem iuſtè, non poteſt iudici reſiſtere. 512. a

S.

SAcerdotium peculiare eſt in eccleſia cõſtituendum. fol. 903. a. & b

ſacerdos qui fere quotidie celebrat, tot ſtipendia poteſt accipere à diuerſis quot ad decentem ſuſtentationem pauperis mercenarij ſunt neceſſaria. 923. a

ſacerdotes nunquam fuerunt permiſsi ducere vxorem. 2032. b

ſacramentorum virtus eſt infinita ſyncategorematicè ex opere operato. 915. a

ſacramenti emptio aut venditio, an fieri poſſit in aliquo caſu ſine ſimonia. 1109. b

Sacrificiũ duplex: viſibile & inuiſibile. 894. a

Sacrificium offerre qualiter ſit de lege naturæ. 897. a

Sacrificium qualiter differat ab oblatione 899. a

ſacrificia cur ab homine requirat Deus. 900. a

ſacrificium ſoli Deo eſt offerendum. 900. a

ſacrificium non offertur ſanctis, ſed oblatio. 900. b

ſacrificiorum oblatio ſecundum ſuam propriam rationem eſt ſpecialis actus religionis. 902. a

ſacrificium verè & propriè eſt in eccleſia. 902. b

Sanctitas quid ſit & qualiter differat à religione. 754. a

ſancti in cælo exiſtentes ſunt à nobis honorandi. 784. a

ſancti in cælo exiſtentes ſunt à nobis orandi. 785. a

ſancti in hac vita exiſtentes ſunt à nobis orandi. 787. a

Scientia diuina qualiter non imponat neceſsitatem rebus ſcitis. 769. b

Sepultura qualiter emi poſsit ſine ſimonia.

Senſitiua pars in homine non inclinat in malum formaliter morale. 369. b

Secretum vnde dicatur, & quot habeat gradus. 522. a

ſecretum quo iure prohibeatur reuelari. 513. a

Simonia vnde dicatur. 1094. b

ſimoniæ diffinitio ponitur & declaratur. 1095. a

ſimonia à patribus appellatur hæreſis. 1095. b

Simoniæ materia ſunt bona ſpiritualia. 1093. b

ſimonia non cõmittitur in venditione ſciẽtiarum etiam Theologiæ 1096. b

ſimonia an ſit dare aliquid ſpirituale pro ſpirituali. 1099. b

ſimonia an ſit in venditione ceſſationis rerũ ſpiritualium. 1098. b

ſimonia quo iure ſit prohibita. 1010. b

ſimonia an potuerit eſſe in lege naturæ & apud infideles. 1302. a

In ſimonia continetur iniuſtitia & auaritia 1125.

ſimonia perinde committitur ſi res ſpiritualis pro aliquo temporali munere, vel ob ſequio exhibito aut exhibẽdo conferatur, ac ſi pro pecunia largiretur. 1125. a

ſimoniaci pœna iure impoſita. 1130. a

ſimonia duplex: mentalis, & realis. 1130. b

ſimoniacus mẽtalis an incurrat pœnas iure ſtatutas contra ſimoniacos, ibidem.

ſimoniacus quo iure ad reſtitutionem teneatur. 1131. b

ſimoniacus iure naturali non tenetur reſignare beneficium per ſimoniam acceptũ, bene tamen iure poſitiuo. 1132. b

ſimoniaci mentales an teneantur ad reſtitutionem. 1131. b

ſimonia an committatur in redemptione vexationis. 1111. b

ſimonia an ſit in acceptione pecuniæ pro ingreſſu religionis.1116.b
ſimonia an committatur in acceptione pecuniæ pro his quæ ſunt pro ſpiritualibus annexis.1118.b
ſimonia quando committatur in venditione penſionum.1122.a
ſimonia qualiter committatur in permutatione.l.reſignatione beneficiorũ.1122.a
ſimonia an ſit in venditione laboris coniuncti cũ adminiſtratione ſacramẽtorũ.1110.a
In ſimoniæ pœnis poteſt ſummus pōtifex diſpenſare.1136.b
ſimoniæ pœnæ an incurrantur ipſo iure.1136.a
Societatis duplex eſt genus. 695.b
ſocietatis contractus ſub conditione, vt capitale ſit ſaluum, an ſit vſurarius.696.a
Solennitates in iudicio requiſitæ ſunt in duplici differentia.460.a
Speramus multa quæ non intendimus.664.a
Spes comparatur ad Deũ dupliciter. 742.a
Spiritus ſanctus eſt orandus non minus quã Pater, & Filius.783.a
ſpiritus multa ſignificat.1095.b
Summus pontifex non eſt dominus vniuerſi.455.b
ſummus pontifex in ſcriptura nunquam appellatur rex, ibidem.
ſummus pontifex qualiter ſe poſsit ſubijcere alterius iudicio.456.b
ſummus pōtifex alterius iudicio ſe ſubijciẽs an teneatur parere ſententiæ.457.a
ſummus pontifex an poſsit eſſe ſimoniacus 1102.b
ſummus pontifex vendẽs beneficium an ſit cenſendus diſpenſare in pœnis iuris. 1102.b
Suſurratio quid ſit.585.a
ſuſurratio eſt vna ſpecies ſpecialiſsima peccati, quæ aduerſatur amicitiæ.585.a
ſuſurratio ex genere ſuo eſt grauius peccatũ quam detractio, & contumelia.588.a
ſuſurratio ex genere ſuo eſt peccatum mortale.589.a

T

TAcens quando dicatur cauſa iniuſtæ acceptionis, fol. 282.b
Temporalia non ſunt abſolute petenda à Deo.791.b
Templa ſunt erigenda in venerationem ſanctorum.784.b
Tentatio vtilis.831.a
Tergiuerſatio quid ſit.486.b
tergiuerſatio delicti nomẽ importat. 487.a
Teſtamentum factum ſine ſufficienti ſolennitate non obligat in conſcientia. 161.a
teſtes quod ſint duo, vel tres qualiter de lege naturæ ſit.162.a
teſtis iuridicè interrogatus qui tacet, tenetur ad reſtitutionem.283.a
teſtis quis dicatur.517.a
In teſtibus multa exploranda.517.b
teſtis legitimè à iudice interrogatus tenetur dicere veritatem.518.b
teſtis citra ordinem iuris interrogatus non tenetur crimẽ proximi manifeſtare.518.b
teſtis dupliciter poteſt factum cognoſcere. 519.a
teſtis ſciens aliquid in confeſsione poteſt reſpondere ſe illud neſcire.519.a
teſtis præter ius de occulto crimine interrogatus poteſt ſimpliciter reſpondere ſe neſcire.520.b
teſti vni fides non eſt adhibenda.525.b
teſtes duo vel tres ſunt neceſſarij ad probationem.526.a
teſtes diſcordes nequeunt factum probare. 527.a
teſtes ſingulares neque etiam ad probandũ aliquid in genere ſufficiunt. 527.b
teſtes ſingulares non ſufficiunt ad probandum hominem hæreticum. 527.b
teſtes plures quam duo, vel tres requiruntur in multis caſibus ex diſpoſitione iuris. 528.b
teſtibus actoris, & teſtibus rei diſcordibus exiſtentibus, cæteris paribus ſtandum erit teſtibus rei. 529.a
De teſte contraria dicente quid ſit ſentiendum.529.b
teſtes qualiter taxari poſsint crimina eis obijciendo.531.a
teſtis, aduocatus, & iudex differunt. 550.a
teſtimonia adducta ad probationem cauſæ differunt à ratione quæ adducitur pro opinione probabili. 332.b
teſtimonium falſum quando ſit peccatum mortale.554.a
Theologia reddit homines magis dignos ad Epiſcopatum, quam iuris prudentia. 308.b
theologi cæteris paribus ſunt aptiores ad beneficia eccleſiaſtica. 309.a
theologia tendit in Deum mediate.742.b
theologia & fides qualiter diſtinguantur. 742.b
theſaurus quid ſit.426.b
De theſauris quid in iure habeatur diſpoſitum, ibidem.
theſaurum inueniens ad quid teneatur.427.a.& b
theſaurum inueniens in agro alieno, licite poteſt agrum emere.428.a

Thomas

Thomas Apoſtolus in abſentia recepit poteſtatem remittendi peccata. 904.b
Timor non tendit in Deum immediate. fol. 741.b
timor ſeruilis duplex.777.b
Tranſgreſſor legis de frumento qualiter peccet,& ad quid teneatur.219.a
tranſgreſsio legis qualiter ſit ſpeciale peccatum.720.a
tranſgreſsio ſimpliciter loquẽdo eſt grauius peccatum quam omiſsio.723.b
tributa vt ſint iuſta tres conditiones debent habere.232.a
tributa non debent imponi exemptis,quales ſunt clerici.132.b
A tributis exemptæ ſunt aliquæ res.232.a
tributorum nomina.233.a
Tyranni principes an poſsint ferre ſententiam obligantem in conſcientia.110.a
tyrannus an poſsit interfici priuata auctoritate. 347.a

V.

VEnari, lignari, & piſcari qualiter interdicantur.295.a
venditio facta pro pretio currenti in alio loco ab eo, vbi fit venditio: an ſit licita. 615.a
venditio citra dimidium,an ſit reſcindenda. 616.a
vendens citra dimidium peccat,& ad reſtitutionem tenetur.617.a
In venditione citra dimidium non transfertur dominium.619.a
vendere rem carius quam valet quomodo ſit licitum.620.a
vendere rem carius propter commoditatem emptoris eſt peccatum.624.b
venditio quando reddatur illicita ex defectu rei quæ venditur.626.a
In venditione an ſit detegendum vitium mercis.ibidem.
venditor rei defectuoſæ ad quid teneatur. 630.b
venditor qui ſciens magnam futuram copiam mercium: vendit eas, quas apud ſe habet, non eſt iniuſtus, neque ad reſtitutionem tenetur 635.a
vendentes res quibus alij male vtuntur,quomodo peccent.641.a
vendens rem carius credita pecunia, quomodo peccet.648 b
In venditione ad tempus ratione periculi, cui exponitur,pretium licitum eſt aliquid accipere.651.b
vendens ad tempus an ratione expenſarum quas facere timet poſsit pretium augere. 655.b
verberare filium vſque ad necem non eſt licitum parentibus.406.a
verberatio filiorum non ſemper eſt conueniens.406.b
veritas primus comes iuramenti quid ſit. 1057.a
vexationis redemptio quando fieri poſsit ſine peccato.1111.b
Virtutes morales vltra iuſtitiam,& ſibi adiunctas non ſubiectantur in voluntate,ſed in appetitu ſenſitiuo.29.b
virtutes morales erant in ſtatu innocentiæ. 30.b
virtus ibi eſt conſtituenda vnde naſcitur difficultas.30.a
virtutes morales manent in anima ſeparata non actu, ſed virtute.30.b
virtutes morales qualiter maneant in Beatis. 30.b
virtutes infuſæ conſtituuntur in appetitu ſenſitiuo.31.a
virtus multiplicatur aliquando ex parte intellectus nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis.40.b
virtus particularis quatenus imperatur à iuſtitia legali, dicitur vere iuſtitia legalis. 45.a
virtus vna dupliciter poteſt alteri imperare. 45.b
virtutis finis duplex,vnus intrinſecus, & alter extrinſecus.46.a
virtutes dicuntur connexæ quia ſibi inuicem auxiliantur.52.b
virtutes morales qualiter dicantur conſiſtere in medio.56.b
virtutes Theologicæ præſtantiores ſunt quibuſcunque moralibus virtutibus.59.b
virtutes intellectuales ſimpliciter præſtant quibuſcunque moralibus.60.a
virtutis præſtantia non ſolum ex difficultate,ſed etiam ex nobilitate obiecti.66.a
virtutum moralium quædam ſunt in appetitu,aliæ in voluntate.117.
virtutes iuſtitiæ annexæ quæ ſint. 727.a
virtus Theologica quæ dicatur. 742.a
virtutes componentes hominem in ordine ad ſeipſum,& componentes eum in ordine ad alterum qualiter differant. 1099.a
vita corporalis qualiter ordinetur ad ſpiritualem.344.a
vitam periculo exponere licitum eſt in multis caſibus.361.b
vitam qualiter abbreuiare licet per abſtinentiam.363.a
vita maius bonum, quam bona temporalia. 363.b
Vnum tripliciter dicitur.734.b
Voluntas ex ſe eſt determinata ad bonum in commu-

communi,non tamen ad bonum ſibi pro portionatum.28.b
In voluntate ponitur habitus continentiæ, qui non eſt virtus.30.b
voluntas diuina qualiter non imponat neceſſitatem rebus.771.a
voluntas diuina circa res quas vult poteſt ſe habere dupliciter.808.a
voluntarium duplex.75.a
bomolochia, vitium oppoſitum Eutrapeliæ per exceſſum.557.a
votum quid ſignificet.961.b
voti emiſsio eſt poſsibilis de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minime tenemur.961.a
Ad votum quæ deliberatio ſit neceſſaria. 965.b
Ad votum quale propoſitum voluntatis ſit neceſſarium.968.a
Ad votum qualiter ſit neceſſaria promiſsio. 970.b
votum de re illicita eſt peccatum,& non eſt obligatorium.974.a
votum de committendo peccato veniali,tantum eſt peccatum veniale.974.b
votum de re indifferenti,quatenus talis,non eſt obligatorium.975.b
votum de re impoſsibili,vel neceſſaria, non eſt validum.976.b
votum de rebus præceptis emiſſum eſt validum & obligatorium.977.a
votum de nunquam peccando non eſt validum neque obligatorium.978.b
votum de nunquam peccando mortaliter, vel venialiter circa certam materiam, eſt validum & obligatorium.978.b
vota emiſſa de operibus conſiliorum propter malum finem quando ſint obligatoria.979.b
votum de rebus impedientibus bona conſiliorum vel de oppoſitis conſilijs non eſt validum.991.a
votum de nubendo non eſt validum. 992.a
votum quodlibet obligat ad ſui obſeruantiam.986.a
votum de re leui emiſſum, etiam ſi illa res leuis ſit tota materia voti, non obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati mortalis.987.b
votum emiſſum ex metu cadente in conſtantem virum ab extrinſeco illato, non eſt validum neque obligatorium.988.b
votum factum ex metu non cadente in conſtantem virum eſt validum. 989.a
votum emiſſum ex metu cadente in conſtantem virum iure tantum poſitiuo eſt nullum.989.b
vouens religionem ad quam non admittitur ad quid teneatur. 993. b
votum virginitatis dupliciter fieri poteſt à muliere.995.a
vouens non nubere, an ita teneatur ſeruare caſtitatem, vt ſi fornicetur peccet peccatum ſacrilegij. 995.b
vouens religionem non ſolum, ſed etiam in illa profiteri, an poſsit exire intra annum probationis.996.b
vouens religionem ad quam non admittitur ex defectu Grammaticæ, an teneatur illam addiſcere.996.a
votum quo tempore debet adimpleri.997.b
votum conditionale dupliciter fieri poteſt. 997.b
votum emittere eſt valde conueniens. folio 1000.a
votum eſt actus latriæ,aut religionis.1001.a
votum & præceptum partim differunt,partim conueniunt. 1002.b
votum frangens quando peccet duplex peccatum.1003.a
vota qualiter fiant ſanctis, atque prælatis. 1003.b
De voto pœnitere, an ſit peccatum.1008.b
votum duplex vnum ſolenne, alterum ſimplex.1010.b
voti ſolennitas in quo conſiſtat.1011.a
votum ſolenne non ex ſtatu Eccleſiæ ſed ex natura ſua, & ex naturali iure habet dirimere matrimonium contractum.1013.b
votum ſimplex & ſolenne differunt ſpecie. 1014.b
vouere qui prohibeantur.1016.a
votum à monacho emiſſum,an ſit obligatorium.ibidem.
vota à monachis emiſſa qualiter valeant à prælatis irritari.1018.a
votum à monacho emiſſum etiam ex licentia prælati,poteſt ab eo diſpenſari.1019.a
votum à ſeruo emiſſum qualiter valeat à domino irritari.1020.a
votum vxoris quando valet à marito irritari.1020.a
votum mariti quod præiudicat actui matrimoniali poteſt ab vxore irritari.1020.b
votum perſonale filiorum poſt decimumquartum annum emiſſum,an valeat à parentibus irritari.1023.b
votum à puero emiſſum quando erat ſub poteſtate patris,an poſsit irritari à parente poſtquam eſt emancipatus.1024.b
votum, quod ſemel eſt factum irritum, non habet amplius vim obligandi. folio 1021.b
voti ceſſatio quid ſit.1027.a
voti diſpenſatio in Eccleſia eſt poſsibilis. 1027.a

Votum ſolenne poteſt fieri tacitè,& expreſſe.1030.b
votũ ſolenne in nulla religione poteſt emitti ante decimum ſextum annum. 1031.a
Ad voti cõmutationem,an requiratur prælati autoritas.1040.a
In voto caſtitatis nunquam fieri poteſt commutatio ſine prælati autoritate.1040.b
In votorum commutationibus oportet, vt conſideretur tenor priuilegij,vt non excedatur.1040.b
votum quantum ad aliquid aſsimilatur legi & quantum ad aliquid differt ab illa. 1045.b
Ad voti diſpenſationem an ſemper requiratur cauſa obſtans voti executioni. 1041.a
vota commutans virtute bullæ,poteſt etiam ſimilia iuramenta commutare. 1041.b
In votis quis poſsit diſpenſare 1042.a
De votis pœnalibus quantum ad diſpenſationem illorum.1043.a
In voto caſtitatis non perpetuæ poteſt epiſcopus diſpenſare.1043 b
vota ante profeſsionem emiſſa,an abſoluantur in profeſsione.1044.b
In voto ſolenni à monacho emiſſo non poteſt ſummus pontifex diſpenſare.1034.a
In voto ſolenni clericorum poteſt ſummus pontifex diſpenſare.1055.b
Qui vouit abſolutè religionem,ſatisfacit voto ſi ordinem ſancti Ioannis ſuſcipiat. 1037.a
Vti & frui diſtinguuntur. 128.a
vſus quid ſit & qualiter diſtinguatur ab vſu fructu. 128.a
Vſura quid ſit,& quid ſignificet 662.b
vſura interior.& exterior.663 b
vſura eſt illicita, & iure naturali prohibita. 665.a
vſura erat prohibita in lege Moſayca. 667.a
vſura eſt prohibita in lege Euangelica, ibidem.
vſura eſt prohibita iure poſitiuo,ibidem.
vſura mentalis an obliget ad reſtitutionem 664.b
vſura qualiter fuerit Iudæis permiſſa. 676.a
vſus rei duplex, primarius & ſecundarius. 678.
vſurarius an habeat dominium rerum per vſuram acquiſitarum.701.a
Per vſuram accepta reſtituenda ſunt vero domino.703.b
vſurarij bona an ſint obnoxia reſtitutioni. 704.a
Ab vſurarijs aliqua accipientes qualiter ſe debent habere.705.b
vſurarij vxor, filij & famuli ad quid teneantur.706.a
vſurariorum cooperatores ad quid teneantur.706.
Vxores in communi poſsidere in nullo ſtatu fuit conueniens.148.b
vxor tenetur parere viro.121.b
vxor, & filij vſurarij quid facere debeant. 282.a

FINIS.

SALMANTICAE,

Apud Guillelmum Foquel.

M. D. XC.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google